gece kitaplığı

2023
ATIF İNDEKSİ

MOBİL MEKÂNDA
TASARIM YAKLAŞIMLARI

Leyla SURİ
Sümeyye ÖNDER

gece kitaplığı

Mobil Mekânda Tasarım Yaklaşımları
Leyla Suri, Sümeyye Önder

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-650-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR X

1. GİRİŞ 11
1.1. Araştırmanın Amacı 11
1.2. Araştırmanın Önemi 12
1.3. Araştırmanın Yöntemi 13
2. LİTERATÜR ÖZETİ 13
3. MEKÂN 14
3.1. Mobil Mekan 15
3.1.1. Mobil mekânların oluşumu ve tarihsel gelişimi 15
3.1.2. Mobil mekânların tercih nedenleri 18
3.1.3. Mobil mekân tasarımını etkileyen kriterler 21
4. MOBİL MEKÂNLARIN SINIFLANDIRILMASI 24
4.1. Hareketsiz Mobil Mekânlar ve Kullanım Alanları 25
4.1.1. Doğal afetler 31
4.1.2. Göçmen hareketleri 34
4.1.3. Şantiyelerde geçici iskân alanları 37
4.1.4. Tarım-hayvancılık faaliyetleri 38
4.1.5. Barınma Eylemleri 40
4.2. Hareketli Mobil Mekânlar 43
4.2.1. Havadaki mobil mekânlar 43
4.2.2. Sudaki mobil mekânlar 47
4.2.3. Karadaki mobil mekânlar 52
4.2.3.1. Raylı sistemli mobil mekânlar 52
4.2.3.2. Bir taşıt ile çekilerek yer değiştirebilen mobil mekânlar 56
4.2.3.3. Kendisi hareketli mobil mekânlar 62
4.3. Motorlu Karavan Modelleri 63
4.3.1. Campervan 63
4.3.2. Alkovenli karavan 65
4.3.3. Semi entegre karavan 68
4.4. Motorlu Karavanların Kullanım Amaçlarına Göre Sınıflandırılması 70
4.5.1. Çalışma amaçlı kullanımı 70
4.5.2. Sağlık amaçlı kullanımı 74
4.5.3. Sürekli barınma amaçlı kullanımı 76
4.5.4. Seyahat amaçlı kullanımı 77

5. SEYAHAT AMACI İLE KULLANILAN CAMPER TİP MOTORLU KARAVANLAR 81
5.1. Campervan Tasarımını Belirleyen Ölçütler 81
5.1.1. Araç boyutları 82
5.1.2. Pencereler 83
5.1.3. Elektrik tesisatı 84
5.1.4. Sıcak ve soğuk hava sistemi 86
5.1.5. Yalıtım 87
5.1.6. Su depoları 88
5.1.7. Banyo ve tuvalet 90
5.1.8. Mobilya aksamı 95
5.1.9. Renkler 100
5.1.10. Aydınlatma 102
5.1.11. Kullanılan donanımlar 103
5.2. Karavanların İç Mekân Organizasyonunun Örnekler Üzerinden İncelenmesi 104
5.2.1. Tasarım ve planlama 105
5.2.1.1. 17 m^3 camper tip karavan tasarımları 106
5.2.1.2. 15 m^3 camper tip karavan tasarımları 110
5.2.1.3. 13 m^3 camper tip karavan tasarımları 113

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 117
KAYNAKLAR 120

ŞEKİLLER

Şekil 3.1. İlk yerleşim mağaralarından bir örnek (Full Antalya, 2011) 16
Şekil 3.2. Tarih boyunca insanoğlunun kullandığı çadır tipleri (Gurur, 2022) 16
Şekil 3.3. 13. Yüzyılda yaşayan göçebelere ait görsel (Tuncel, 2007) 17
Şekil 3.4. Archigram Grubu tarafından tasarlanan Yürüyen Şehir Projesi (Archigram Walking City, 2022) 19
Şekil 3.5. Archigram tarafından tasarlanan Seaside Bubbles çalışması (Altan, 2007) .. 19
Şekil 3.6. Archigram tarafından yapılan çalışmalarının kolajı (Archigram, 2022) 20
Şekil 4.1. Yeniden yerleştirilebilir mobil yapı (Karaoğlu, 2014) 26
Şekil 4.2. Raines Court, çok katlı ve modüler özellikte bulunan İngiltere'nin ilk iki konut binasından biri (Stringfixer, 2022) 26
Şekil 4.3. Yeniden yerleştirilebilir mobil bir konutun kurulum safhası (Tuncel, 2007) 27
Şekil 4.4. Mobil mekân taşınma safhası örneği (Gürtekin, 2011) 27
Şekil 4.5. Minimalist konteyner ev (Merdim, 2020a) 28
Şekil 4.6. Konteyner evin renkli taslak görüntüsü (Merdim, 2020a) 29
Şekil 4.7. Building D Binası (Merdim, 2020b) 29
Şekil 4.8. Building D Binası ön görünüş (Merdim, 2020b) 30
Şekil 4.9. Building D Binası iskelet şeması (Merdim, 2020b) 30
Şekil 4.10. Eski Konteyner Projesi görseli (Mimdap, 2011) 32
Şekil 4.11. Konteynerlerın nakliyesi yapılırken (Mimdap, 2011) 33
Şekil 4.12. Üretim aşaması (Mimdap, 2011) 33
Şekil 4.13. Konteynerler ile oluşturulan göçmen yaşam alanı (Çelik, 2018) 34
Şekil 4.14. Evsizlere yönelik tasarlanan konteyner projesi (Göncüoğlu, 2021) 35
Şekil 4.15. Konteyner yaşam alanı detay görseli (Göncüoğlu, 2021) 35
Şekil 4.16. Konteyner yapıların iç mekân görselleri (Göncüoğlu, 2021) 36
Şekil 4.17. Konteyner tasarım görseli (Önder, 2017) 36
Şekil 4.18. Konteynere bağlı portatif ünite (Önder, 2017) 37
Şekil 4.19. Şantiye alanında kullanılan mobil mekan örneği (Villa Yapı, 2021) 38
Şekil 4.20. Mevsimlik tarım işçileri için tasarlanan yaşam alanı örneği (Haber Kurye, 2020) 39
Şekil 4.21. Fred'in Gezen Evleri (Zanchet, 2013) 39
Şekil 4.22. Amerika'da kullanılan mobil konut örneği (Tuncel, 2007) 40
Şekil 4.23. Vinç ile taşınan mobil ev örneği (Polat Ahşap, 2017) 41
Şekil 4.24. Modüler konut kompleksi (Göncüoğlu, 2020) 42
Şekil 4.25. Konut birimleri (Göncüoğlu, 2020) 42
Şekil 4.26. Modüler konut kompleksinin yukarıdan görünümü (Göncüoğlu, 2020) 43
Şekil 4.27. Uçak iç mekân tasarımı (Izon, 2019) 44
Şekil 4.28. VLJ iç mekân örneği (Compare Private Planes, 2022) 45
Şekil 4.29. Hafif jet iç tasarım örneği (Compare Private Planes, 2022) 46
Şekil 4.30. Orta tip jet iç tasarım (Compare Private Planes, 2022) 46
Şekil 4.31. Büyük tip jetlerde iç mekân tasarımı örneği (Compare Private Planes, 2022) ... 47
Şekil 4.32. Standart ikili gemi kamarası (Deniz Line, 2022) 48
Şekil 4.33. Water Villa dış mekân görüntüleri (ArchDaily, 2015) 50
Şekil 4.34. Water Villa projesi kesitleri (ArchDaily, 2015) 51
Şekil 4.35. Water Villa iç mekân görselleri (ArchDaily, 2015) 51
Şekil 4.36. Yüzen Ofis dış mekân görünüşleri (Karaoğlu, 2014) 52
Şekil 4.37. Pullman'ın yataklı vagonu (Greelane, 2019) 53
Şekil 4.38. İngiltere kraliyet ailesi treninin toplantı odası (Gürtekin, 2011) 54
Şekil 4.39. İngiltere kraliyet ailesi treninin oturma odası (Gürtekin, 2011) 55
Şekil 4.40. TCDD yolcu vagonları (TCDD Taşımacılık, 2022) 56
Şekil 4.41. TCDD yemekli (restoran) vagon (TCDD Taşımacılık, 2022) 56
Şekil 4.42. Açılıp kapanarak genişleyebilen mobil mekân (Çolak, 2005) 57

Şekil 4.43. Çekilerek taşınabilen mobil ev (tiny house),(Şahinoğlu, 2018) 58
Şekil 4.44. Çekilerek taşınabilen mobil ev (Mooble House, 2021) 58
Şekil 4.45. Mooble House küçük ev modeli iç tasarımı 59
Şekil 4.46. Küçük ev iç mekân tasarımı 60
Şekil 4.47. Knaus Deseo modeli (Knaus, 2022a) 61
Şekil 4.48. Knaus Deseo iç tasarım (Knaus, 2022a)..... 61
Şekil 4.49. Oturma grubunun gündüz ve gece kullanımı (Knaus, 2022a)..... 62
Şekil 4.50. Transporter karavan modeli (Ören, 2021) 64
Şekil 4.51. Fiat Ducato Van aracın campervana dönüşümü..... 64
Şekil 4.52. Akovenli karavan örneği (Home Master, 2022) 65
Şekil 4.53. Alkovenli karavan dış mekân örneği (Capron Gmbh, 2022)..... 66
Şekil 4.54. Alkovenli karavan yerleşim planı (Capron Gmbh, 2022)..... 66
Şekil 4.55. Alkovenli karavan oturma grubu (Capron Gmbh, 2022)..... 67
Şekil 4.56. Mutfak bölümünün oturma grubundan görünüşü (Capron Gmbh, 2022).... 67
Şekil 4.57. Hareketli alkoven yatağı (Capron Gmbh, 2022)..... 68
Şekil 4.58. Semi entegre karavan (Knaus, 2022b)..... 68
Şekil 4.59. Semi entegre karavan iç mekân görüntüsü (Aboutcamp BtoB, 2018) 69
Şekil 4.60. Semi entegre karavan üretiminde kullanılan malzeme bilgisi (Knaus, 2022c).....69
Şekil 4.61. Kulis karavan (Saly Karavan, 2022)..... 71
Şekil 4.62. Kulis karavan iç tasarım örneği (Saly Karavan, 2022)..... 71
Şekil 4.63. Mobil ofis tasarımı..... 72
Şekil 4.64. Büfe karavan örneği (Alkan Group, 2022) 73
Şekil 4.65. Büfe karavan örneği (Scarpinelli, 2015)..... 73
Şekil 4.66. Büfe karavan tasarımı 74
Şekil 4.67. Mobil klinik (Ekm Architecture, 2022) 75
Şekil 4.68. Mobil klinik iç mekân görüntüsü (Ekm Architecture, 2022)..... 75
Şekil 4.69. Mobil klinik tasarım görseli (Ekm Architecture, 2022)..... 76
Şekil 4.70. Karavandan çekilen deniz manzarası görüntüsü (Kaçmaz ve Batı, 2021) .. 77
Şekil 5.1. Seyahat amacıyla kullanılan bir karavan örneği..... 81
Şekil 5.2. Model üzerinden gösterilen araç ölçüleri (Fiat, 2022)..... 83
Şekil 5.3. Karavan camı (Karavanabasliyorum.com, 2022) 83
Şekil 5.4. Karavanların dışına takılan 220 Volt elektrik girişi (Gezenbilir, 2011)..... 85
Şekil 5.5. Karavanlarda kullanılan elektrik donanımları 86
Şekil 5.6. Karavan yalıtımında kullanılan elestromerik kauçuk malzeme..... 87
Şekil 5.7. Elestromerik kauçuk yalıtım malzemesi (Çelikbilek, 2020b) 88
Şekil 5.8. Temiz su deposu..... 89
Şekil 5.9. Pis su deposu (Einfachtom, 2014) 89
Şekil 5.10. Karavan banyolarında kullanılan çift fonksiyonlu musluk başlığı..... 90
Şekil 5.11. Karavan banyosu..... 91
Şekil 5.12. Kasetli tuvalet (Anfora Yat Malzemeleri, 2022a)..... 92
Şekil 5.13. Dıştan kasetli tuvalet..... 92
Şekil 5.14. Maceratörlü marin tuvalet (Karavanmalzemecim, 2022)..... 93
Şekil 5.15. Pompalı marin tuvalet (Anfora Yat Malzemeleri, 2022b) 94
Şekil 5.16. Kompost tuvalet (Yaşamın Ritmi, 2022) 94
Şekil 5.17. Kilitli üst dolaplar..... 95
Şekil 5.18. Hidrolik sistemli çok fonksiyonlu oturma grubu..... 96
Şekil 5.19. Teleskopik ayaklı masa..... 96
Şekil 5.20. Karavan mutfak biriminde kullanılan donanımlar..... 97
Şekil 5.21. İkili ocak ve eviye..... 97
Şekil 5.22. Bakliyat dolabı..... 98
Şekil 5.23. Açılıp kapanabilen ek tezgah..... 98
Şekil 5.24. Ek tezgahın farklı yönlerde kullanımı 99

Şekil 5.25. Bagaj tasarımları 99
Şekil 5.26. Tavan ve duvarlarda kullanılan lambiri uygulaması 100
Şekil 5.27. Beyaz ve ahşap tonların uygulandığı karavanlar 101
Şekil 5.28. Farklı renk kombinasyonları ile tasarlanan karavanlar 101
Şekil 5.29. Okuma lambası, ambiyans ışığı ve spot lamba 102
Şekil 5.30. Karavanda kullanılan aydınlatmalar 103
Şekil 5.31. Karavanda kullanılan donanımlar 104
Şekil 5.32. Araç üzeri çadır, merdiven ve karavan tentesi 104
Şekil 5.33. Tasarım 1 yerleşim planı 108
Şekil 5.34. Tasarım 2 yerleşim planı 108
Şekil 5.35. Evcil hayvan için ayrılan alan 109
Şekil 5.36. Tasarım 3 yerleşim planı 109
Şekil 5.37. Tasarım A yerleşim planı 111
Şekil 5.38. İkili tasarlanan üst dolaplar 112
Şekil 5.39. Tasarım B yerleşim planı 112
Şekil 5.40. Tasarım Y yerleşim planı 114
Şekil 5.41. Tasarım Z yerleşim planı 115
Şekil 5.42. Oturma grubu ile bağlantılı sehpa 115
Şekil 5.43. Dış mekân için tasarlanan barbekü sistemi 116

ÇİZELGELER

Çizelge 3.1. Çevresel sorunlara yönelik çözüm önerileri (Taşkesen, 2019) 21

Çizelge 3.2. Statik antropometri ölçüleri (Arı, 2019) 23

Çizelge 3.3. Dinamik antropometri ölçüleri (Arı, 2019) 24

Çizelge 4.1. Pandemi sürecinde artan karavan satışlarını konu alan haberler (Şengel ve diğerleri, 2020) 79

Çizelge 4.2. Türkiye ve Avrupa Birliği Pazar Karşılaştırması (KUZKA, 2022) 80

Çizelge 5.1. Fiat Ducato Van yükleme bölümü ölçüleri (Fiat, 2022) 82

Çizelge 5.2. 17 m^3 karavan tasarımları 107

Çizelge 5.3. 15 m^3 karavan tasarımları 110

Çizelge 5.4. 13 m^3 karavan tasarımları 113

Çizelge 6.1. 10 yıllık karavan satışları 118

Çizelge 6.2. 10 yıllık karavan satışları 119

1. GİRİŞ

Tarih boyunca insanlar yaşamsal faaliyetlerini sürdürebildiği alanlar aramıştır. İlk yaşam alanları olumsuz hava şartlarından ve çevredeki tehlikelerden korunmak amacıyla oluşturulan farklı tip barınaklarla ortaya çıkmıştır. Bu barınaklar en başta temel ihtiyaçları karşılamak için oluşturulan alanlardır. Zamanla inşaat ve marangozluk becerilerini geliştiren insanoğlu, yaşamını güvende devam ettirebileceği evler inşa etmeye başlamıştır. Barınma kavramı tanımlı alanlara dönüşmüş, bu tanımlı alanlarda çeşitli ihtiyaçlardan dolayı kapı, pencere ve çatı kavramları ortaya çıkmıştır. Gelişen sosyal hayat ve çevre şartları ile yaşam alanları değişip dönüşmeye başlamıştır.

Çağlar boyunca hareketli yaşam sürdüren insanoğlu, yerleşik hayata geçse bile hareketli yaşamın ihtiyacını hissetmeye devam etmiş ve mobilite kavramı ortaya çıkmıştır. İnsanlar doğaya olan özlem, doğaya yakın yaşama isteği sebepleri ile hayat tarzlarını değiştirmeye ve mobil mekânlar kurgulayarak yaşamlarını devam ettirmeye başlamışlardır.

Mobil mekânlar sınırlı alanlardan oluşmaktadır. Bu alanlarda insan ihtiyaçlarına cevap verecek fonksiyonel tasarımlar büyük önem taşımaktadır. Tasarımcılar kullanıcının gereksinimlerine yönelik farklı amaçlarla kullanılan tasarımlar geliştirmektedir. Bu çalışma kapsamında tüm mobil mekân türleri ele alınmış ve mobil mekân tasarımını yönlendiren etkenler incelenmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Mobil mekânlar değişen yaşam şartlarına bağlı olarak sürekli gelişim gösteren bir konudur. Ancak literatürde mobil mekânların tümünü ele alan ve tasarım yaklaşımlarını inceleyen bir çalışma bulunmamaktadır. İhtiyaca yönelik amaçlarla tasarlanan mobil mekânlar; doğal afetler, göçmen hareketleri, çalışma ve barınma eylemleri gibi durumlarda fayda sağlaması bakımından günümüzde büyük önem taşımaktadır. Çalışmada insan yaşamına fayda sağlayan tüm mobil mekânların belirlenmesi ve tasarımına etki eden faktörlerin incelenmesi amaçlanmaktadır. Karada, havada ve suda hareket eden mobil mekânlar, diğer mekânlardan farklı olarak hareket halindeyken yaşamsal faaliyetlerin sürdürülmesine imkân tanımaktadır. Bu faaliyetlerin sürdürülmesi tasarım açısından önemli bir ölçüttür (Aytar, 2020).

Araştırmada karadaki mobil mekân tiplerinden biri olan motorlu karavanlar ele alınmıştır. Motorlu karavanların kullanım alanları, iç mekân tasarımları ve donanımları incelenmiştir. Bununla birlikte çalışma kapsamında pandeminin etkisiyle seyahat amaçlı kullanılan karavanlarda gözlemlenen artışın belirlenmesi hedeflenmektedir. Pandemi sürecinde sosyal mesafe, izolasyon, sınırlı alanlar ve yasaklar insan yaşamını zorlaştıran

KAYNAKLAR

Aboutcamp BtoB, 2018. Caravan Salon 2018. Erişim Tarihi: 04.03.2022. https://www.aboutcampbtob.eu/caravan-salon-2018/

Akgül, A., 2006. Mimarlıkta Mobilite Kavramı: Göçebe Çingeneler ve Sirk Yaşamı Üzerine Bir İnceleme, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 155, İstanbul.

Alkan Group, 2022. Büfe Karavan. Erişim Tarihi: 21.03.2022. https://www.alkangroup.com.tr/projeler/bufe-karavan/#prettyPhoto

Altan, Z.B., 2007. Belgesel Film Çekim Ekibi İçin Tasarlanan Minimum Ölçekte Mobil Mekân Araştırma ve İncelemesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 176, İstanbul.

Altınkaynak, Ç., 2016. Mobil Yapılar. Erişim Tarihi: 10.02.2022. https://mimaritasarimsurecveetkilesimleri.wordpress.com/2016/12/16/mobilite-kavrami-uzerinden-mimarlik-disiplinine-bakis/

Anfora Yat Malzemeleri, 2022a. Thetford C223-S Kasetli Tuvalet. Erişim Tarihi: 17.05.2022. https://www.yatmalzemeleri.com/urun/thetford-c223-s-kasetli-tuvalet

Anfora Yat Malzemeleri, 2022b. TMC Manuel Marine Tuvalet. Plastik Klozet Kapaklı. Erişim Tarihi: 10.05.2022. https://www.yatmalzemeleri.com/urun/tmc-manuel-marine-tuvalet-plastik-klozet-kapakli

ArchDaily, 2015. Watervilla / +31ARCHITECTS. Erişim Tarihi: 12.05.2022. https://www.archdaily.com/775827/watervilla-plus-31architects?%20ad_medium=office_landing&ad_name=article

Archigram Walking City, 2022. A Walking City. Erişim Tarihi: 03.02.2022. https://archigramwalkingcity.weebly.com/

Archigram, 2022. Archigram Archives. Erişim Tarihi: 18.02.2022. https://www.archigram.net/portfolio.html

Arı, E., 2019. Mobil Mekân Kavramı Kapsamında Taşınabilir Mekân Organizasyonu, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 139, Konya.

Arkitera, 2005. Archigram. Erişim Tarihi: 20.02.2022. https://v3.arkitera.com/e415-archigram.html

Aytar, İ., 2020. Covid-19 Pandemisi Sonrası Normalleşme Sürecinde Mobil Mekânların Mimari Tasarım Ölçütleri ve Bir Çözüm Önerisi, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 5(2), 477-485.

Bal, S., 2017. Akıllı Ev Teknolojisinin Yüksek Konut Yapılarında İç Mekâna Etkileri, Haliç Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 85, İstanbul.

Başoğlu, E., 2022. Sally Karavan görevlisi ile 3 Mart 2022 tarihinde yapılan

kişisel röportaj

Bici, E., 2007. Aynı Ürün İki Farklı Disiplin: Endüstri Ürünleri Tasarımcıları ve Moda Tasarımcılarının Ayakkabı Tasarımına Yaklaşımlarının İncelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 235, İstanbul.

Bulut, Y., Akın, S., Karakaya, S., 2018. Türkiye'nin Mülteci Politikaları: Suriyeli Mültecilerin Durumuna İlişkin Bir İnceleme, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(39), 207-222.

Can, G., 2021. Fabrika Balıkçı Gemileri Yaşam Mahallerinde Ergonomik Kriterleri Sağlayan Duvar, Tavan ve Zemin Donatıları, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 6(1), 123-140.

Capron Gmbh, 2022. Alkoven. Erişim Tarihi: 11.05.2022. https://www.capron.eu/Produkte-Carado-Alkoven.php

Compare Private Planes, 2022. Her Tür Özel Jet - Hangisi En İyisi? Erişim Tarihi: 21.05.2022. https://compareprivateplanes.com/tr/articles/every-type-of-private-jet

Çelik, A., 2018. Mülteci Sorunu ve Acil Yaşam Üniteleri. Erişim Tarihi: 12.04.2022. https://apec.com.tr/multeci-sorunu-ve-acil-yasam-uniteleri/

Çelik, S., 2020. İşletmelerde Sosyal Medya Kullanımı: Sosyal Medya Uzmanları Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 99, Antalya.

Çelikbilek, B., 2020. Karavan Çeşitleri. Erişim Tarihi: 12.05.2022. https://www.karavanblog.com/karavan-cesitleri/

Çelikbilek, G., 2020a. Çekme Karavan Nedir? Erişim Tarihi: 18.05.2022. https://www.karavanblog.com/cekme-karavan-nedir/

Çelikbilek, G., 2020b. Karavan Elastomerik Yalıtım Malzemesi. Erişim Tarihi: 26.05.2022. https://www.karavanblog.com/karavan-yalitiminda-elastomerik-kaucuk-silte/

Çetaş, 2020. Ticari Araçla Binek Araç Arasındaki Fark Nedir? Erişim Tarihi: 26.03.2022. https://www.cetas.com.tr/blog/ticari-aracla-binek-arac-arasindaki-fark-nedir/

Çetindağ, K., 2007. Işık ve Renk Kullanımının Mekân Algılamasına Etkisi Üzerine Bir Araştırma (Sultanahmet Meydanı Örneği), İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 181, İstanbul.

Çolak, A.F., 2005. Mobil Konutların Türkiye'deki Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 167, İstanbul.

Davidson, H. A., 1973. Housing Demand: Mobile, Modular or Conventional? Van Nostrand Reinhold, 285, Wisconsin.

Deniz Line, 2022. Kamaralar ve Özellikler Standart İkili Kamara. Erişim Tarihi: 14.05.2022. http://www.denizline.com.tr/denizline_standart_ikili.html

Doğan, C., 2020. Hareketli Mekân Tasarımındaki Ergonomik Faktörlerin Deprem Bölgesi Konutlarına Uygulanması, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 5(2), 615-626.

Düzgün, A., 2022. Marmara Karavan görevlisi ile 20 Şubat 2022 tarihinde yapılan kişisel röportaj

Einfachtom, 2014. Citroen Jumper. Erişim Tarihi: 02.05.2022. https://einfachtom.hpage.com/ausbau-citroen-jumper.html

Ekm Architecture, 2022. The Universal Mobile Clinic (UMC). Erişim Tarihi: 14.04.2022. https://www.ekmarchitecture.com/data-projects/1338mobileclinic-eng

Emlak Kulisi, 2021. Pandemide Karavan Satışları Yüzde 300 Arttı. Erişim Tarihi: 25.03.2022. https://emlakkulisi.com/pandemide-karavan-satislari-yuzde-300-artti/671717

Fiat, 2022. Ducato Van. Erişim Tarihi: 15.04.2022. https://kampanya.fiat.com.tr/kataloglar/pdf/fiatprofessional/ducato-van.pdf

Full Antalya, 2011. Anadolu'nun En Eski Yerleşim Yeri; Karain Mağarası. Erişim Tarihi: 12.02.2022. http://www.fullantalya.com/anadolunun-en-eski-yerlesim-yeri-karain-magarasi/

Gezenbilir, 2011. Karavan 220 Volt Elektrik Giriş Fişi. Erişim Tarihi: 18.02.2022. https://www.gezenbilir.com/konu/karavan-220-volt-elektrik-giris-fisi.68502/

Goncu, İ., 2022. Gnc Karavan görevlisi ile 10 Mart 2022 tarihinde yapılan kişisel röportaj

Göncüoğlu, B., 2020. Zaha Hadid Architects'ten, Honduras'a Modüler Konut Kompleksi: Roatán Próspera. Erişim Tarihi: 20.04.2022. https://www.arkitera.com/haber/zaha-hadid-architectsten-hondurasa-moduler-konut-kompleksi-roatan-prospera/

Göncüoğlu, B., 2021. Evsizler için Nakliye Konteynerlerinden İnşa Edilmiş Bir Konut Kompleksi. Erişim Tarihi: 03.04.2022. https://www.arkitera.com/haber/los-angeles-konteynerlerden-konut-kompleksi/

Greelane, 2019. Demiryolu Uyku Arabasının Mucidi George Pullman'ın Biyografisi. Erişim Tarihi: 13.05.2022. https://www.greelane.com/tr/be%c5%9feri-bilimler/tarih-ve-k%c3%bclt%c3%bcr/george-pullman-profile-1992340/

Gurur, 2022. Çadır Nedir? Çadır Çeşitleri Nelerdir? Çadırın Tarihçesi, Hakkında Bilgi. Erişim Tarihi: 29.05.2022. https://www.nkfu.com/cadir-nedir-cadir-cesitleri-nelerdir-cadirin-tarihcesi-hakkinda-bilgi/

Güneş, S., 2012. Türk Toplumu ve Otomobil, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2012(25), 213-230.

Gürtekin, F.B., 2011. Mobil Mekân Kapsamında Karavan-Treyler Tasarımının İç Mekân Organizasyonu Yönünden İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 318, Ankara.

Haber Kurye, 2020. Mevsimlik Tarım İşçileri Konteyner Hayatına Geçiş Yaptı. Erişim Tarihi: 05.04.2022. https://www.haberkurye.com/mevsimlik-tarim-iscileri-konteyner-hayatina-gecis-yapti-27856

Hane House, 2022. Tiny House Nedir? Ne Demektir? Özellikleri Nelerdir? Nasıl Yapılır? Erişim Tarihi: 28.05.2022. https://www.hanehouse.com/tiny-house-nedir/

Home Master, 2022. RV: Bir Rüyayı Nasıl Gerçeğe Dönüştürür ve Sokakta Bırakılmaz. Erişim Tarihi: 08.05.2022. https://homemaster.desigusxpro.com/tr/dom-na-koljosakh.html

Izon, J., 2019. Inside the World of Private Jet and Yacht Interior Design. Erişim Tarihi: 20.05.2022. https://www.architecturaldigest.com/story/linda-pinto-jet-and-yacht-interior-design

İnan, Z., Korgavuş, B., 2017. Mülteci Kampları ve Yerleşim Alanlarında Sürdürülebilir Tasarım, İktisat ve Sosyal Bilimlerde Güncel Araştırmalar, 1(2), 103-122.

Kaçmaz, S., Batı, S., 2021. Karavanda Yaşayanlar Anlatıyor: İlk Başlarda Sokakta Yatar Gibi Hissediyordum. Erişim Tarihi: 28.02.2022. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/karavanda-yasam-tek-ihtiyacimiz-bir-oncekinde-daha-guzel-bir-manzara-41824894

Karaoğlu, E., 2014. Mobil Mekânların İç Mekân Organizasyonu ve Örneklerle Mobil Ofis Tasarımlarının Analizi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 136, Ankara.

Karavanabasliyorum.com, 2022. BERHİMİ 300500 Karavan Penceresi (Amotisörlü). Erişim Tarihi: 16.02.2022. https://karavanabasliyorum.com/urun/berhimi-300500-karavan-penceresi-amotisorlu/

Karavanmalzemecim, 2022. Matromarine Küçük Taş 12v Elektrikli (Maceratörlü) Tuvalet. Erişim Tarihi: 12.04.2022. https://www.karavanmalzemecim.com/p/matromarine-kucuk-tas-12v-elektrikli-maceratorlu-tuvalet/

Kavasoğulları, A., 2021. Konut İç Mekân Tasarımında Renk ve Aydınlatma Sisteminin Kullanıcı Konforuna Etkileri, Mimarlık ve Yaşam Dergisi, 6(2), 583-593.

Knaus, 2022a. Knaus Deseo. Erişim Tarihi:23.05.2022. https://www.knaus.com/en-int/caravans/deseo/highlights/

Knaus, 2022b. Knaus Van Ti Plus. Erişim Tarihi: 10.05.2022. https://www.knaus.com/de-de/wohnmobile/vanti-plus/sicherheit/

Knaus, 2022c. Knaus Van Ti Plus. Erişim Tarihi: 14.05.2022. https://www.knaus.com/de-de/wohnmobile/vanti-plus/highlights/

KUZKA, 2022. Karavan Turizmi Zirvesi Kastamonu'da Yapılacak. Erişim Tarihi: 27.06.2022. https://www.kuzka.gov.tr/basinda-detay.asp?H=1620&-Haber=karavan-turizmi-zirvesi-kastamonuda-yapilacak

Küçükerman, Ö., 1995. Eski Bir Endüstri Düşüncesinin Ürünü Olarak Orta Asya'dan Çadır-Ev, Tombak Dergisi, (5), 20-24.

Memiş, L., Babaoğlu, C., 2020. Acil durum ve afet yönetiminde süreç yaklaşımı ve teknoloji, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 13(4), 776-791.

Merdim, E., 2020a. Minimalist Konteyner Ev. Erişim Tarihi: 15.03.2022. https://www.arkitera.com/haber/minimalist-konteyner-ev/

Merdim, E., 2020b. Sökülüp Takılabilir Bina. Erişim Tarihi: 21.03.2022. https://www.arkitera.com/haber/sokulup-takilabilir-bina/

Mimdap, 2011. Eski Konteyner Projesi. Erişim Tarihi: 01.04.2022. http://mimdap.org/2011/10/73726/

Mooble House, 2021. Tiny House Nedir? Erişim Tarihi: 02.05.2022. https://www.mooblehouse.com/tiny-house-nedir

Önder, S., 2017. Portatif üniteli konteyner tasarımı. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü Proje Çalışması

Ören, O., 2021. Camper Van Nedir ? Karavan Önerisi. Erişim Tarihi: 28.05.2022. https://www.arabam.com/blog/genel/camper-van-nedir-karavan-onerisi/

Öztürk, D., 2010. Taşınabilir Mimarlık. Erişim Tarihi: 02.03.2022. https://v3.arkitera.com/h53138-tasinabilir-mimarlik.html

Pegasus Havayolları, 2022. Uçak İçi. Erişim Tarihi: 16.05.2022. https://www.flypgs.com/seyahat-sozlugu/ucak-ici

Polat Ahşap, 2017. Ahşap Evler İmalattan Taşınabilir. Erişim Tarihi: 06.04.2022. https://www.youtube.com/watch?v=X-LY9P9G0ZM

Saly Karavan, 2022. Kulis Karavan. Erişim Tarihi: 08.03.2022. https://saly.com.tr/ozel-uretim/kulis-karavan/

Sarıgül, M., 2022. Swan Karavan görevlisi ile 19 Mart 2022 tarihinde yapılan kişisel röportaj

Scarpinelli, L., 2015. Street Food, en Distintos Formatos. Erişim Tarihi: 08.04.2022. https://www.lanacion.com.ar/economia/negocios/sobre-ruedas-el-negocio-de-los-food-trucks-se-impulsa-con-el-auge-de-la-comida-al-paso-y-la-rebeldia-de-los-chefs-callejeros-nid1831355/

Sever, İ., 2020. Covid-19 Pandemisi Sonrası Normalleşme Sürecinde Mobil Mekânların Mimari Tasarım Ölçütleri ve Bir Çözüm Önerisi, Mimarlık

ve Yaşam Dergisi, 5(2), 477-485.

Sezer, S., 2020. Alkovan (Alkoven) Nedir? Artıları ve Eksileri. Erişim Tarihi: 10.05.2022. https://www.bushcraftokulu.com/forum/karavan/alkovan-alkoven-nedir/

Stringfixer, 2022. Modüler Yapı. Erişim Tarihi: 01.03.2022. https://stringfixer.com/tr/Modular_homes

Şahinoğlu, K., 2018. Mobil Karavan Ev Modelleri. Erişim Tarihi: 13.05.2022. https://prefabrikevim.com/mobil-karavan-ev-modelleri/

Şengel, Ü., Genç, K., Işkın, M., Ulema, Ş. ve Uzut, İ., 2020. Turizmde "Sosyal Mesafe" Mümkün Mü? Kamp ve Karavan Turizmi Bağlamında Bir Değerlendirme, Turkish Studies, 15(4), 1429-1441.

Şengül, G., 2019. Mobil Konut Bağlamında, Zamanın Değişen İhtiyaçlarına Karşı Mekansal Arayışlar: Tiny House Örneği, Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 204, İstanbul.

Şengül, M., Turan, M., 2020. Erciş Depremi Örneğinde Afet Sonrası Geçici Yerleşim Alanlarında Yönetim Uygulamaları ve Sorunları, Mülkiye Dergisi, 36(274), 113-148.

Şentürk Sipahi, G., Yamaçlı, R., 2021. Geleceği İnşa Etmek: Konut Binalarında Gün Işığı ve COVID- 19 Üzerine Bir Değerlendirme, Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 6 (1), 374-383.

Taşkesen, M.G., 2019. Mobil Konutlar ve İç Mekân Biçimlenişi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 137, Ankara.

TCDD Taşımacılık, 2022. Yolcu Vagonları. Erişim Tarihi: 15.05.2022. https://www.tcddtasimacilik.gov.tr/tren/yolcu-vagonlari/

Tuncel, A., 2007. Mobil Konutlarda İç Mekân Organizasyonu ve Mobil Mekânların Tarihsel Gelişim Süreci, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 220, İstanbul.

Umar, E., 2022. Umarsan Karavan görevlisi ile 19 Mart 2022 tarihinde yapılan kişisel röportaj

Usta, G., 2020. Mekân ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açıdan İrdelenmesi, Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 10(1), 25-30.

Villa Yapı, 2021. Şantiye Nedir? Şantiye Kurulumu Aşamaları Nelerdir? Erişim Tarihi: 04.04.2022. https://villayapi.com/santiye-nedir/

Wikipedia, 2021. Relocatable Buildings. Erişim Tarihi: 16.02.2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Relocatable_buildings

Yaşamın Ritmi, 2022. Kuru Kompost Tuvalet. Erişim Tarihi: 19.04.2022. https://yasaminritmi.com/kuru-kompost-tuvalet/

Yeşil, H., Ordu, M., Sofuoğlu, S.D., 2021. Mobilyada Kullanılan Tasarım Öğelerinin Psikolojik Etkileri, Konya Sanat, (4), 36-51.

Zanchet, N., 2013. This is FRED – Flexible Living in a Timber Container. Erişim Tarihi: 05.04.2022. https://nicollezanchet.wordpress.com/tag/salvatore-re/

TİREBOLU

Tirebolu Halkının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısını Belirlemeye Yönelik Antropolojik Bir Araştırma

ATİYE FİLİZ SUSAR
ANIL UĞUR OĞUZCAN
DİLEK PALTUN AYDIN
ESRA YILMAZ TİRYAKİ
KÜBRA OLGUN DAĞDELEN
MELEK KIZIL
MUSTAFA ABANOZ
NEVZAT TİRAKİ
TOLGA BAŞ

gece kitaplığı

TİREBOLU
TİREBOLU HALKININ SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISINI BELİRLEMEYE YÖNELİK ANTROPOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Dizgi Mizanpaj • Gece Kitaplığı
Kapak Tasarım • Mustafa ABANOZ

Birinci Basım • Aralık 2022 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-588-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

YAZARLAR HAKKINDA 7
SUNUŞ 10
TEŞEKKÜR 12

BİRİNCİ BÖLÜM

TİREBOLU HAKKINDA

Tirebolu'nun Coğrafyası 13
Tirebolu'nun Tarihi 14
Tirebolu'nun Demografisi/Nüfusu 17
Tirebolu'nun Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Yaşamı 18

İKİNCİ BÖLÜM

TİREBOLU HALKININ SOSYO-EKONOMİK VE KÜLTÜREL YAPISINI BELİRLEMEYE YÖNELİK ANTROPOLOJİK BİR ARAŞTIRMA

Araştırmanın Yöntemi 23
Araştırmanın Bulguları 25
1. Demografik Yapı ve Nüfusun Özellikleri 25
2. Göç ve Akrabalık İlişkileri 46
3. Mesken ve Konut Özellikleri 55
4. Ekonomik Yapı/Geçim Kaynakları 67
5. Sosyo-Kültürel Yapı 78
5.1. Evlilik ve Düğün Adetleri 105
5.2. Yeme İçme ve Alışveriş Alışkanlıkları 111
5.3. Kanaat-Tutum ve Alışkanlıklar 117
6. Fakülte ve Öğrenciler Hakkındaki Görüşler 126

GENEL DEĞERLENDİRME 134
KAYNAKÇA 142
EKLER 145
EK1: Sahadan Fotoğraflar 147
EK2: Mahalle ve Sokak Haritaları / Örnekler 184
EK3: Saha Ekibinin Anıları ve Fotoğraflar 207
EK4: Mülakat / Soru Formu 231

YAZARLAR HAKKINDA

ATİYE FİLİZ SUSAR

Mardin-Kızıltepe'de doğdu. Yalova Lisesinden mezun oldu. Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Antropoloji Bölümünde tamamladı. İstanbul Üniversitesi Davranış Bilimleri Anabilim Dalından Yüksek Lisans (1993), "Organizasyon Kültürü" konusunda hazırladığı teziyle de aynı Üniversitenin İşletme ve Personel Yönetim Organizasyon Anabilim Dalından doktora (2000) derecelerini aldı. 1993-2000 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Antropoloji Bölümünde öğretim elemanı olarak görev yaptı. 1998-1999 yılları arasında University of London School of African and Oriental Studies -SOAS'da misafir araştırmacı olarak bulundu.

2000-2009 yılları arasında Maltepe Üniversitesi, 2009-2014 yılları arasında Arel Üniversitesi, 2014-2019 yılları arasında Giresun Üniversitesi İletişim Fakültelerinde öğretim üyesi olarak çalıştı. Giresun Üniversitesinden Ocak 2019 yılında emekli olan Susar, 2019-2022 yılları arasında Doğuş Üniversitesinde Sanat ve Tasarım Fakültesi Dekanı olarak görev yaptı.

Dil-Kültür ilişkisi, kültürlerarası iletişim, etnografik araştırma ve belgeleme, kurum kültürü gibi alanlarda çalışmaları bulunan Susar'ın, "Türkiye'de Belgesel Sinemacılar" ve "Kent, Görsel Kimlik ve İletişim (ortak yazar)", "Biz Artık Buralıyız" adlı kitapları ile "Türkiye Kültürleri", "Gelenekten Geleceğe Antropoloji", "Çok Kültürlü Ortamlarda Halkla İlişkiler, Kurumsal İletişim ve Yönetim" adlı kitaplarda bölüm yazarlığı bulunmaktadır. Ayrıca, çeşitli dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunan Susar'ın etnolojik saha araştırmasına dayanan "İnsan Konuştuğudur" adlı bir belgesel filmi vardır.

ANIL UĞUR OĞUZCAN

Ankara/Çankaya'da doğdu. Karşıyaka Anadolu İletişim Meslek Lisesi'nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini Yaşar Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü'nde yüzde yüz burslu olarak (2012), yüksek lisans eğitimini ise Giresun Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı'nda (2016) tamamlamıştır. Doktora eğitimini (tez yazım aşamasında) Marmara Üniversitesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı'nda sürdürmektedir. 2013-2017 yılları arasında Giresun Üniversitesi Tirebolu İletişim Fakültesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmıştır. Halkla ilişkilerin kavramsal çerçevesi, halkla ilişkiler teorileri, sosyal sorumluluk, sürdürülebilirlik, iletişim ve toplum, dijital halkla ilişkiler üzerine çalışmalar yapmaktadır.

KAYNAKÇA

Kitap

Salname-i Vilayet-i Trabzon. (1993). *Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Yardımlaşma Vakfı.*

Sümer, F. (1992). Tirebolu Tarihi. *İstanbul: Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği.*

Tarakçıoğlu, M.R. (2008). Trabzon'un Yakın Tarihi, *Trabzon: Serander Yayınevi.*

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü. (1937). Genel Nüfus Sayımı. *İstanbul: Hüsnü Tabiat Basımevi.*

Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül I. (1929). *Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.*

Yüksel, A. (2007). Giresun Tarihi Yazıları, *İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.*

Yüksel, A. (2003). Tirebolu: Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858). *İstanbul: Kitabevi Yayıncılık.*

Yüksel, A. (2008). Tirebolu: Tarih, Kültür, Spor Yazıları. *İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.*

Süreli Yayınlar

Emiroğlu, K. (2012). Trabzon Vilayet Salnameleri Yer Ve Kişi Adları Dizini 1869-1904/1-22. Ciltler.

Bayhan, A. A., & Güneş, Ö. Y. (2021). Giresun/Tirebolu Merkezindeki Geç Osmanlı Dönemi Su Yapıları. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 11(3), 1011-1034. Ahmet Akşın, Erdal Karakaş, Nüfus İcmal Defterlerine Göre 19. Yüzyılda Arapgir, Otam, S/10, 2001.

Akyel, S., & Özdemir, K. (2015). 1835 Tarihli Tirebolu Nüfus Defterine Göre Tirebolu'da Gayrimüslim Nüfus Yapısı. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 1(37), 163-179.

Tez

Yüksel, A. (2001). Tirebolu'nun 1 Numaralı Şer'iyye Sicili, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, s.4.

İnternet

https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0013482.pdf(20 İlkteşrin 1940, Genel Nüfus Sayımı, Vilâyetler, Kazalar, Nahiyeler ve KöylerİtibariyleNüfus ve Yüzey Ölçü)

https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0014843.pdf (1945 Genel Nüfus Sayımı, Ankara, 1950)

https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015040.pdf(1950 Umumi Nüfus Sayımı, Vilayet-Kaza-Nahiye ve Köyler İtibariyle Nüfus)

(1955 Genel Nüfus Sayımı)

https://kutuphane.tuik.gov.tr/pdf/0015128.pdf (1960 Genel Nüfus Sayımı, İl-İlçe-Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-10:58:58-108553781319781227565458448 03.html?(1965 Nüfus Sayım Verileri, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-11:05:27-101727415620821242179596945 44.html?(1970 Genel Nüfus Sayımı Verileri, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-11:06:16-156965995924493081216730652 21.html?(1975 Genel Nüfus Sayımı Verileri, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-11:06:54-188152357120823101241384714 02.html?(1980 Genel Nüfus Sayımı Verileri, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-11:07:33-159967312918556405522677104 89.html?(1985 Genel Nüfus Sayımı Verileri, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-11:08:22-553550316108561181175126640.html?(1990 Genel Nüfus Sayımı Verileri, TÜİK)

https://rapory.tuik.gov.tr/09-12-2022-11:15:21-911760845889289255174466900.html?(2000Genel Nüfus Sayımı Verileri, TÜİK)

https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=206&locale=tr (2007-2018 Yılları Arası Nüfus Sayım Verileri, TÜİK)

http://tirebolu.gov.tr/

http://www.giresun.gov.tr/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tirebolu

https://tireboluogretmenevi.com.tr/

https://www.anaokuluvekresler.com/index.php?ilce_id=961

https://giresun.ktb.gov.tr/TR-161857/dini-yapilar.html

https://karadeniz.gov.tr/carsi-camii/

https://giresun.ktb.gov.tr/TR-243427/yenikoy-camii.html

RESFEBEMETRİ

RESFEBELERLE GEOMETRİ

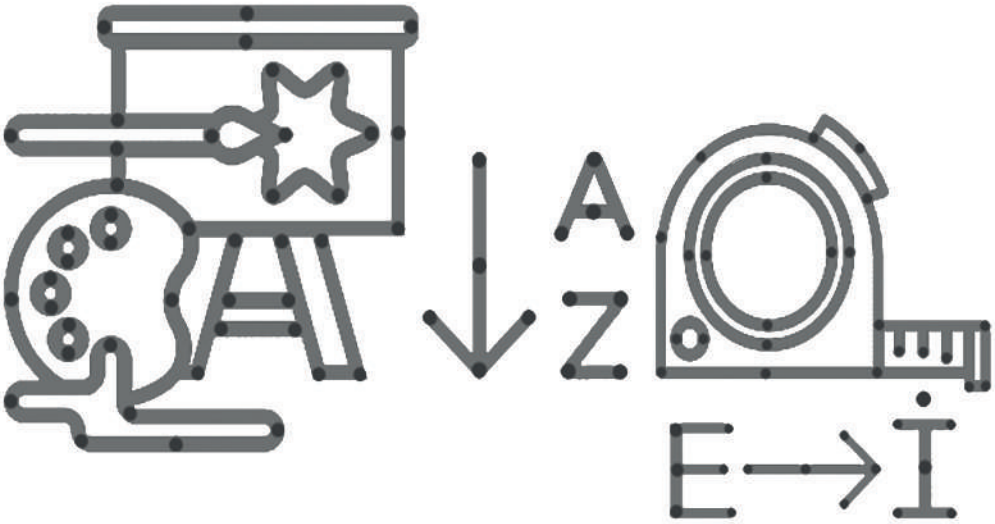

Dr. Cemalettin YILDIZ

gece kitapliği

RESFEBEMETRİ: RESFEBELERLE GEOMETRİ

Dr. Cemalettin Yıldız

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak Tasarım • Cemalettin Yıldız

Birinci Basım • Aralık 2022 / ANKARA

ISBN • 978-625-4305-80-1

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ……..……...…...11
GİRİŞ……....13
Resfebemetri Sorularının Faydaları……14
Resfebemetri Sorularının Çözümünde Dikkat Edilecek Hususlar……...15

1. BÖLÜM
UZAY, VEKTÖR, BOYUT VE ÖLÇEK KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI……..……...16
1.1. Uzay Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..……....16
1.2. Vektör Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları…..……...…...24
1.3. Boyut Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..……..29
1.4. Ölçek Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..……...…31

2. BÖLÜM
DOĞRU, EKSEN, DİKME VE NORMAL KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI..……..…32
2.1. Doğru Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..……32
2.2. Eksen Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...38
2.3. Dikme Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..43
2.4. Normal Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……44

3. BÖLÜM
AÇI, AÇIORTAY, YÖN VE ÖLÇÜ KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI….……..……....45
3.1. Açı Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..……45
3.2. Açıortay Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…..……53
3.3. Yön Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..……54
3.4. Ölçü Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...……....56

4. BÖLÜM
GEOMETRİ ARAÇ-GEREÇLERİ, TÜRLERİ, TEOREMLERİ VE FORMÜLLERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI……57
4.1. Geometri Araç-Gereçleri ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..……..57
4.2. Geometri Türleri ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..……62
4.3. Geometri Teoremleri ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..……66
4.4. Geometri Formülleri ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları...……..……68

5. BÖLÜM
ÜÇGEN, DÖRTGEN, ÇOKGEN, KARE VE YAMUK KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI……..69
5.1. Üçgen Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……69
5.2. Dörtgen Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……73
5.3. Çokgen Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……74
5.4. Kare Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları...……77
5.5. Yamuk Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……78

6. BÖLÜM
EĞRİ, SPİRAL, PARALEL VE DİK KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..……79
6.1. Eğri Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……...79
6.2. Spiral Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…..……..…85
6.3. Paralel Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..86
6.4. Dik Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...……87

7. BÖLÜM
DÜZLEM, YÜZEY, BÖLGE VE KESİT KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..……..……88
7.1. Düzlem Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...……88
7.2. Yüzey Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..……91
7.3. Bölge Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……....93
7.4. Kesit Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……....95

8. BÖLÜM
NOKTA, MERKEZ VE KOORDİNAT KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..……..…97
8.1. Nokta Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları...…..……97
8.2. Merkez Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...…..100
8.3. Koordinat Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..102

9. BÖLÜM
ALAN, HACİM, UZUNLUK VE ÇEVRE KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..……...105
9.1. Alan Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…..…….....105
9.2. Hacim Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……....107
9.3. Uzunluk Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…….....109
9.4. Çevre Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..110

10. BÖLÜM
DÖNÜŞÜM VE İZDÜŞÜM KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI……...……112
10.1. Dönüşüm Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..112
10.2. İzdüşüm Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...…117

11. BÖLÜM
DÜZGÜN ÇOK YÜZLÜLER, TRİGONOMETRİK ORANLAR VE TRİGONOMETRİ KELİMESİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI……..……..…..120
11.1. Düzgün Çok Yüzlüler ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……120
11.2. Trigonometrik Oranlar ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...….123
11.3. Trigonometri Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...…125

12. BÖLÜM
DAİRE, ÇEMBER, HİPERBOL VE PARABOL KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…….126
12.1. Daire Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...….126
12.2. Çember Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…..……..128
12.3. Hiperbol Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…….....130
12.4. Parabol Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...….131

13. BÖLÜM
PRİZMA, PİRAMİT VE SİLİNDİR KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..…….....132
13.1. Prizma Kelime ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..……..…..132
13.2. Piramit Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları……..…….134
13.3. Silindir Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları...…..……..……136

14. BÖLÜM
KENAR, AYRIT, TABAN VE YÜKSEKLİK KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..……...….138
14.1. Kenar Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...138
14.2. Ayrıt Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...….140
14.3. Taban Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...141
14.4. Yükseklik Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...….142

15. BÖLÜM
KONİ, KÜRE VE KÜP KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI……...…143
15.1. Koni Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…….....143
15.2. Küre Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…….....145
15.3. Küp Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…...……...146

16. BÖLÜM
SİMETRİ, ÖTELEME VE YANSIMA KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI …….....148
16.1. Simetri Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…….....148
16.2. Öteleme Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları…….....150
16.3. Yansıma Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..151

17. BÖLÜM
ŞEKİL, GEOMETRİK VE TANGRAM KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI ……...……..153
17.1. Şekil Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...….153
17.2. Geometrik Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……156
17.3. Tangram Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..…….....157

18. BÖLÜM

YAY, YARIÇAP, KÖŞEGEN VE KÖŞE KELİMELERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI…..……..……...159
18.1. Yay Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……..159
18.2. Yarıçap Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……....160
18.3. Köşegen Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları..……...161
18.4. Köşe Kelimesi ile İlgili Resfebemetri Soruları ve Cevapları…..…….……...162

19. BÖLÜM

GEOMETRİ İLE İLGİLİ DİĞER KELİMELERE YÖNELİK RESFEBEMETRİ SORULARI VE CEVAPLARI ……...……....163

20. BÖLÜM

RESFEBEMETRİ SÖZLÜĞÜ……..……...….182
20.1. Geometri ile İlgili Bazı Semboller, Şekiller, Görseller ve Anlamları…….182
20.2. Matematik ile İlgili Bazı Semboller, Görseller ve Anlamları……..186
20.3. Birimlerin Büyüklüğünü Belirtmede Kullanılan Önekler……..…193
20.4. Sayıların Farklı Dillerdeki İsimleri…….…193
20.5. Sayıların Farklı Gösterimleri……..….194
20.6. Bazı Ülkelerin Para Birimleri, Para Birimi Simgeleri ve Para Birimi Kodları……..….195
20.7. Bazı Dijital Para Sembolleri…….…...200
20.8. Fizik ile İlgili Bazı Görseller, Semboller, Birimler ve Anlamları……...201
20.9. Kimya ile İlgili Bazı Görseller, Semboller, Birimler ve Anlamları…….....204
20.10. Elementler ve Atom Numaraları (Periyodik Tablo)……..…....206
20.11. Elementlerin Sembolleri ve İsimleri……..…207
20.12. Tıp ile İlgili Bazı Semboller, Görseller ve Anlamları……...208
20.13. Müzik ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..…….……..…211
20.14. Astronomi ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..212
20.15. Burç Sembolleri……...……..213
20.16. Gezegen Sembolleri……...213
20.17. Meteoroloji ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….214
20.18. Din ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….215
20.19. İngilizce ve Diğer Diller ile İlgili İşaretler, Semboller, Görseller ve Anlamları……..…216
20.20. İngilizcede Kullanılan Bazı Kelimeler, Bu Kelimelerin Kısaltmaları, Anlamları ve Temsili Görselleri……..……220
20.21. İngilizce Gramogram Örnekleri……224
20.22. Farklı Dillerdeki Şahıs Zamirleri ve Anlamları…….224
20.23. İngiliz Alfabesi……..……225
20.24. Türk Alfabesi……...……..226
20.25. Zıt Anlamlı Kelimeler……227
20.26. Eski Yunan Alfabesi……..…228
20.27. Uluslararası Mors Alfabesi……....229

20.28. Türkçe Braille Alfabesi……..……230
20.29. Amerikan İşaret Dili Alfabesi……...….232
20.30. Arap Alfabesi…….....233
20.31. Ebced Hesabına Göre Arap Harflerinin Sayısal Değerleri……...….234
20.32. Arap Alfabesinde Harekeler ve Harekeler ile İlgili Örnekler…….…...235
20.33. Tarih ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...236
20.34. Coğrafya ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….237
20.35. Bazı Ülkelere Ait Dil Kodları……....238
20.36. Türkiye'deki İller ve Telefon Kodları……..….239
20.37. Türkiye'deki İller ve Plaka Kodları……..…….240
20.38. Türkiye'deki İller ve Posta Kodları……..…….241
20.39. Ülkelerin Bayrakları, Plaka Kodları, 2 ve 3 Harfli Kodları (Ülke Kodları) ve Alan Adı Uzantıları……..……242
20.40. Mimari ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...260
20.41. Bilgisayar ve Diğer Teknolojik Araç-Gereçler ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..262
20.42. Bilgisayar Kapasite Ölçü Birimleri ve Sembolleri…….....265
20.43. Emoji Sembolleri ve Anlamları……...…..…266
20.44. Web Renkleri ve Kodları……..……...……..…268
20.45. Klavye Kısayolları ve Anlamları……...…269
20.46. Bilgi Değişimi İçin Amerikan Standart Kodlama Sistemi (ASCII Kodları)…….271
20.47. Eğitim ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….274
20.48. Doğa ve Doğa Olayları ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..…276
20.49. Spor ve Eğlence ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….....277
20.50. Araçlar ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...279
20.51. Hayvanlar ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..280
20.52. Bitkiler ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...…283
20.53. Yiyecek, İçecek ve Mutfak Araç-Gereçleri ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...…284
20.54. Giyecek, Ayakkabı, Çanta ve Kişisel Bakım Ürünleri ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları..286
20.55. İnsan Siluetleri, Görselleri ve Anlamları……...…288
20.56. Ünlü İnsanlar ve Çizgi Film Karakterleri ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….…291
KAYNAKÇA……...…292

ÖN SÖZ

Bu kitap, geometri ile ilgili resfebe sorularını (RESFEBEMETRİ) belirli bir düzen içerisinde sizlere sunmaktadır. Kitabın genel amaçları üç başlık altında toplanabilir:

- Geometriyi zor bir ders olarak gören öğrencilerde geometriye ilgi uyandırmak.
- Resfebemetri soruları ile geometrinin nasıl ilişkilendirileceğini öğrencilere, öğretmen adaylarına, öğretmenlere, lisansüstü eğitim yapanlara ve öğretim elemanlarına sorularla göstermek.
- Öğrencilerin, öğretmen adaylarının, öğretmenlerin, lisansüstü eğitim yapanların ve öğretim elemanlarının kitapta yer alan resfebemetri sözlüğünü kullanarak yeni resfebemetri soruları oluşturmalarını sağlamak.

Gerek lisansta gerekse yüksek lisansta seçmeli ders olarak yürüttüğüm "Zekâ Oyunları" derslerinde, öğrencilerin resfebemetri sorularından zevk aldıklarını ve bu soruları çözerken birbirleriyle iletişim içinde olup yardımlaştıklarını fark ettim. Bu bağlamda resfebemetri sorularının geometriye gönül veren herkesle buluşmasını hızlandırma düşüncesiyle yola çıktım ve 2015 yılından bu yana ilgilendiğim, bilgi ve deneyimlerimi yansıtmaya çalıştığım resfebemetri sorularına yönelik kaynak bir kitap hazırladım. Resfebemetri soruları ve sözlüğü ile ilgili çalışmamı, geniş bir okuyucu kitlesini (öğrencileri, öğretmen adaylarını, öğretmenleri, öğretim elemanlarını, geometriye gönül veren herkesi) dikkate alarak basit bir dil ve anlatımla hazırlamaya çalıştım.

Resfebemetri 7'den 77'ye tüm yaşlara hitap edebilsin düşüncesiyle böyle bir çalışma hazırlanmıştır. Resfebemetri soruları, beyin hücrelerini yenileyebilen eğlenceli bir aktivite olarak görülebilir. Bu kitapta toplam 600 resfebemetri sorusu yer almaktadır. Sorular kolaydan zora doğru değil, kendi içerisinde cevaplara göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Ayrıca kitapta resfebemetri sorularının zorluk derecesine yer verilmemiştir. Şunu unutmamak gerekir ki, "çok zor" olarak belirtilen bir soru, kimilerine göre çok kolay olabilir. Benzer biçimde "çok kolay" olarak ifade edilen bir soru da kimileri için çok zor olabilir. Resfebemetride zorluk ve kolaylık daha önce bu türden sorularla uğraşıp uğraşmadığımıza bağlıdır. Resfebemetri sorularına aşinaysanız sorular sizlere kolay görünecektir.

20 bölümden oluşan kitabın 1. bölümünde uzay, vektör, boyut ve ölçek kelimeleri ile ilgili sorulara, 2. bölümünde doğru, eksen, dikme ve normal kelimeleri ile ilgili sorulara, 3. bölümünde açı, açıortay, yön ve ölçü kelimeleri ile ilgili sorulara, 4. bölümünde geometri araç-gereçleri, türleri, teoremleri ve formülleri ile ilgili sorulara, 5. bölümünde ise üçgen, dörtgen, çokgen, kare ve yamuk kelimeleri ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Kitabın 6. bölümünde eğri, spiral, paralel ve dik kelimeleri ile ilgili sorulara, 7. bölümünde düzlem, yüzey, bölge ve kesit kelimeleri ile ilgili sorulara, 8. bölümünde nokta, merkez ve koordinat kelimeleri ile ilgili sorulara, 9. bölümünde ise alan, hacim, uzunluk ve çevre kelimeleri ile ilgili sorulara değinilmiştir. 10. bölümde dönüşüm ve izdüşüm kelimeleri, 11. bölümde düzgün çok yüzlüler, trigonometrik oranlar ve trigonometri kelimesi, 12. bölümde daire, çember, hiperbol ve parabol kelimeleri ve 13. bölümde prizma, piramit ve silindir kelimeleri ile ilgili sorulardan bahsedilmiştir. Kitabın 14. bölümünde kenar, ayrıt, taban ve yükseklik kelimeleri ile ilgili sorulara, 15. bölümünde koni, küre ve küp kelimeleri ile ilgili sorulara, 16. bölümünde simetri, öteleme ve yansıma kelimeleri ile ilgili sorulara ve 17. bölümünde şekil, geometrik ve tangram kelimeleri ile ilgili sorulara yer verilmiştir. 18. bölümde yay, yarıçap, köşegen ve köşe kelimeleri ile ilgili sorular, 19. bölümde geometri ile ilgili diğer kelimelere yönelik sorular yer almaktadır.

20. bölüm ise resfebemetri sözlüğüne ayrılmıştır. Detaylı olarak hazırlanan bu bölüm daha sonraki çalışmalara da kaynak teşkil edecek biçimde hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Acun, S. (Ed.) (2021). *Resfebe gezegeni 3 (3. sınıf ve üzeri).* İstanbul: Enigma Eğitim Yayıncılık.

Alkan, A., Mertol, H., & Mertol, G. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin bilişim teknolojileri derslerinde bir farklılaştırma örneği olarak resfebenin kullanımı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8*(21), 1-11.

Ambrosse, G., & Harris, P. (2013). *Grafik tasarımda tasarım fikri* (Çev. A. G. Taşçıoğlu ve M. Taşçıoğlu). İstanbul: Literatür Yayınları.

Ateş Erdoğan, G. (2020). *Resfebenin büyülü dünyası.* Ankara: Nar Ağacı Yayınları.

Aysan, A., Tuncay, S., & Gönülal, İ. (1992). *Kısa adlar ve kısaltmalar sözlüğü.* Ankara: Doruk Yayıncılık.

Bağmancı, M. (2021a). *1. seviye adım adım resfebe.* Ankara: Ata Yayıncılık.

Bağmancı, M. (2021b). *3. seviye adım adım resfebe.* Ankara: Ata Yayıncılık.

Çalış Zeğerek, E. (2019). Tarihsel süreçte rebus ve kullanım alanları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 22,* 31-40.

Çetinkaya, B. A. (2020). *Sayıların gizemi ve tasavvufun dinamikleri: İhvân-ı safâ modeli* (4. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

Çolakoğlu, K. (Çev. Ed.) (1995). *Fen ve mühendislik için fizik: Modern fizik ilaveli* (Güncelleştirilmiş 3. Baskıdan Çeviri). Ankara: Palme Yayıncılık.

Çolakoğlu, K. (Çev. Ed.) (2002). *Fen ve mühendislik için fizik 2: Elektrik ve manyetizma - ışık ve optik* (5. Baskıdan Çeviri). Ankara: Palme Yayıncılık.

Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat* (15. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dönmez, A. (2002). *Matematik terimleri ve formülleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erdoğan, G. A. (2020). *Resfebenin büyülü dünyası.* Ankara: Nar Ağacı Yayınları.

Heller S., & Vienne, V. (2016). *Grafik tasarımı değiştiren 100 fikir* (Çev. B. Bayrak). İstanbul: Literatür Yayınları.

Jean, G. (2018). *Yazı insanlığın belleği* (9. Baskı) (Çev. Nami Başer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karabey, T. (2015). *Türk edebiyatında tarih düşürme.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Karataş, R. (2021). *Braille okuma-yazma.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köroğlu Beder, Ö. (2022). *İlkokullar için: Bengi ve Bora'yla resfebe öğreniyorum. Ankara*: Aktif Zekâ Yayınları.

Milliyet Yayın Grubu (1997). *İnternet sözlüğü.* İstanbul: Siemens Business Services.

Öven, E. (2021). *İnci'nin resfebe merakı* (2. Baskı). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Pervaz, O. (2019). *Zihin atölyesi: Resfebe öğreniyorum.* İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.

Saygın, O., & Saygın, E. (2017). *Resfebe: Resimli kelime oyunları.* İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Taşkesenlioğlu, L. (2020). *Klasik Türk edebiyatı.* Ankara: Nobel Yayınları.

Toksoy, S. (Çev) (2021). *Semboller & işaretler: Kökenlerine ve anlamlarına dair görsel bir rehber* (6. Baskı). Ankara: Alfa Yayıncılık.

Tunley, A. (2019). *Y grammagrams are DVS but a thing of BUT (Why grammagrams are devious but a thing of beauty!).* 27 Aralık 2022 tarihinde https://www.rosettatranslation.com/grammagrams-thing-of-beauty/ adresinden erişildi.

Türedi, M. A. (2019). *Resfebe zamanı 2.* Konya: Şelale Ofset.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkçe sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçar, T. F. (2016). *Görsel iletişim ve grafik tasarım* (8. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Üstündağ, T., & Demir, İ. H. (2020). *Ti matematik.* Bursa: Toli Kampüs.

Vatansever, F. (2020). *Algoritma geliştirme ve programlamaya giriş* (Yenilenmiş 14. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Whiting, J. (2017). *Encountering rebuses a path of discovery from one little children's book.* National Library of Australia, 20 Ocak 2018 tarihinde https://www.nla.gov.au/blogs/behind-the-scenes/2017/02/06/encounteringrebuses adresinden erişildi.

İnternet Kaynakları

URL-1, http://4yabancid il.blogspot.com/2018/09/franszca-zamirler-les-pronoms.html
URL-2, http://gezegenokulu.blogspot.com/2017/05/burclarn-sembolleri.html
URL-3, http://receptamgac.com/klavye-isaretleri-klavye-kisayollari/
URL-4, http://www.turkcewiki.org/wiki/Maya_rakamlar%C4%B1
URL-5, https://bartubozkurt35.medium.com/almancada-zamirler-5fb913b35014
URL-6, https://bilgegunluk.com/klavyede-ozel-isaretler-nasil-yapilir/
URL-7, https://coinmarketcap.com/tr/all/views/all/
URL-8, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_emoticons
URL-9, https://islamansiklopedisi.org.tr/ebced
URL-10, https://morsedecoder.com/tr/
URL-11, https://postakodu.ptt.gov.tr/
URL-12, https://shop9.apicsno.org/content?c=tb%20%E3%81%A8%20gb&id=15
URL-13, https://sites.google.com/site/konusanellerimiz/isaret-dili-alfabesi-ve-sayilar
URL-14, https://sozluk.gov.tr/
URL-15, https://tr.m.wikipedia.org/wiki/SI%27dan_t%C3%BCretilen_birim
URL-16, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Clke_bayraklar%C4%B1_listesi
URL-17, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ngiliz_alfabesi
URL-18,
https://tr.wikipedia.org/wiki/ASCII#:~:text=ASCII%20(%C4%B0ngilizce%3A%20American%20Standard%20Code,ANSI%20taraf%C4%B1ndan%20standart%20olarak%20sunulmu%C5%9Ftur.
URL-19, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebced_hesab%C4%B1
URL-20, https://tr.wikipedia.org/wiki/ISO_3166_%C3%BClke_kodlar%C4%B1_listesi
URL-21, https://tr.wikipedia.org/wiki/Periyodik_tablo
URL-22, https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararas%C4%B1_plaka_i%C5%9Faretleri
URL-23, https://tr.wikipedia.org/wiki/Web_renkleri
URL-24, https://tr.wiktionary.org/wiki/Vikis%C3%B6zl%C3%BCk:Diller_listesi
URL-25, https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce
URL-26, https://www.alfabesi.com/arapca-alfabe-sayilar/
URL-27, https://www.brailletr.org/brl/
URL-28, https://www.getwordly.com/blog/ingilizcede-kullanilan-kisaltmalar-ve-anlamlari/
URL-29, https://www.hesaplator.com/blog/giyim-bedenleri-kucukten-buyuge-siralama-tablosu/
URL-30, https://www.hosting.com.tr/blog/renk-kodlari/
URL-31, https://www.ibankodu.com.tr/currency-codes
URL-32, https://www.iconfinder.com/
URL-33, https://www.makaleler.com/mors-alfabesi-kodu-nedir-tarihcesi-nasil-kullanilir
URL-34, https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/dunya-ulkelerinin-resmi-isimleri-ve-sifatlarinin-yazimi-(turkce-ingilizce)-2022.pdf
URL-35, https://www.nufusu.com/il-telefon-kodlari
URL-36, https://www.resfebekutuphanesi.com/egitim-materyalleri/
URL-37, https://www.smileysymbol.com/2012/03/yahoo-all-smiley-codes.html
URL-38, https://www.tech-worm.com/bit-byte-nedir-bit-byte-kb-mb-gb-tb-donusumleri/
URL-39, https://www.ume.tubitak.gov.tr/tr/icerik/si-birimlerinin-onekleri
URL-40, https://www.ume.tubitak.gov.tr/tr/icerik/turetilmis-si-birimleri
URL-41, https://tr.depositphotos.com/home.html
URL-42, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzonspor_(futbol_tak%C4%B1m%C4%B1)
URL-43, https://tr.wikipedia.org/wiki/Galatasaray_SK
URL-44, https://tr.wikipedia.org/wiki/Fenerbah%C3%A7e_(futbol_tak%C4%B1m%C4%B1)
URL-45, https://tr.wikipedia.org/wiki/Be%C5%9Fikta%C5%9F_(futbol_tak%C4%B1m%C4%B1)
URL-46, https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim_Kurulu
URL-47,
https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96l%C3%A7me,_Se%C3%A7me_ve_Yerle%C5%9Ftirme_Merkezi
URL-48, https://tr.wikipedia.org/wiki/Giresun_%C3%9Cniversitesi
URL-49, https://tr.wikipedia.org/wiki/FAT%C4%B0H_Projesi

URL-50, https://tr.wikipedia.org/wiki/EBA
URL-51, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kay%C4%B1_boyu
URL-52, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1
URL-53, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayat_Eve_S%C4%B1%C4%9Far
URL-54, https://www.youtube.com/watch?v=lvp7u52_vMo
URL-55, https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mehmed
URL-56, https://tr.wikipedia.org/wiki/Cahit_Arf
URL-57, https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatih_Terim
URL-58, https://tr.wikipedia.org/wiki/Lionel_Messi
URL-59, https://tr.pinterest.com/pin/447686019188734043/
URL-60, https://tr.pinterest.com/pin/644225921690012575/
URL-61, https://tr.pinterest.com/pin/41517627805327637/
URL-62, https://www.pinterest.com/pin/232498399487499168/
URL-63, https://www.tema.org.tr/

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE RİSK ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ İÇİN YAPAY SİNİR AĞLARI İLE GELİŞTİRİLMİŞ BİR KARAR DESTEK SİSTEMİ

MUHAMMED FATİH ALAEDDİNOĞLU

gece kitaplığı

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE RİSK ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ İÇİN YAPAY SİNİR AĞLARI İLE GELİŞTİRİLMİŞ BİR KARAR DESTEK SİSTEMİ

MUHAMMED FATİH ALAEDDİNOĞLU

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ

Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ocak 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-604-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR DİZİNİ VII
ŞEKİLLER DİZİNİ VII
SİMGELER ve KISALTMALAR DİZİNİ X
ÖNSÖZ 11
GİRİŞ 13
BİRİNCİ BÖLÜM 15
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ 15
1.1. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ (İSG) 15
1.1.1. İSG'nin Tarihsel Gelişimi 17
1.1.1.1. Atatürk Üniversitesi'nde İSG 18
1.1.2. İSG'nin Önemi ve Amacı 19
1.1.3. İSG ile İlgili Kavramlar 21
1.1.4. İş Kazası 22
1.1.4.1. İş Kazasına Yol Açan Sebepler 23
1.1.4.2. İş Kazası İstatistikleri 24
1.1.5. Meslek Hastalıkları 26
1.1.6. Risk Analizi ve Değerlendirmesi 27
1.1.6.1. İSG'de Risklerin Belirlenmesi ve Tanımlanması 28
1.1.6.2. İSG'de Risklerin Yönetilebilmesi 29
1.1.6.3. Risk Analizi ve Değerlendirme Yöntemleri ve L-Tipi Matris 30
İKİNCİ BÖLÜM 35
KARAR DESTEK SİSTEMLERİ 35
2.1. YAPAY SİNİR AĞLARI (YSA)'NIN KARAR DESTEK SİSTEMİ (KDS) OLARAK KULLANIMI 35
2.1.1. Karar Destek Sistemi (KDS) Tanım ve Özellikleri 35
2.1.2. Yapay Sinir Ağları (YSA) ve YSA'nın Yapay Zekâ'daki Yeri 39
2.1.3. YSA'nın Yapısı ve Genel Özellikleri 40
2.1.3.1. YSA'nın Aşamaları 41
2.1.4. YSA'nın Uygulama Alanları 43
2.1.5. YSA'nın Avantaj ve Dezavantajları 43
2.1.6. YSA Modelleri ve Çok Katmanlı YSA Modeli 45
2.1.6.1. Momentum Değerli Geri Yayılımlı YSA 47
2.2. VERİ MADENCİLİĞİ (VM)'NİN KARAR DESTEK SİSTEMLERİNDE KULLANIMI 52
2.2.1. Veri Madenciliği (VM) Uygulama Alanları 52
2.2.2. Veri Madenciliği Aşamaları 53
2.2.3. Veri Madenciliği (VM) Yöntemleri ve Birliktelik Kuralları 55

2.2.3.1. Apriori Algoritmasının Uygulaması 57
2.2.3.2. İSG için Apriori Algoritma Uygulaması 62
2.3. VERİ MADENCİLİĞİ (VM) VE YSA'NIN BİRLİKTE KULLANIMI ... 67
2.3.1. Veri Madenciliği (VM) ve YSA'nın Birlikte Karar Destek Sistemi Olarak Kullanımı 67
2.3.2. İş Yeri ve İSG Uzmanı için Karar Destek Sisteminin Önemi 68
2.4. İSG'DE KARAR DESTEK SİSTEMLERİ 69
2.4.1. İSG'de Risk Analizi ve Değerlendirmesi için Karar Destek Sistemleri 69
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 70
RİSK ANALİZİ VE DEĞERLENDİRMESİ İÇİN KDS İLE UYGULAMA GELİŞTİRME 70
3.1. UYGULAMANIN AMACI 70
3.2. İLGİLİ ÇALIŞMALARIN İNCELENMESİ 71
3.3. UYGULAMA İÇİN SİSTEM ANALİZİ VE FİZİBİLİTESİ 72
3.3.1. Kurumsal ve Kültürel Fizibilite 73
3.3.2. Teknolojik Fizibilite 73
3.3.3. Yasal Fizibilite 74
3.3.4. Finansal Fizibilite 74
3.3.5. Zamansal Fizibilite 74
3.4. UYGULAMANIN KULLANICI HEDEF KİTLESİ 75
3.5. UYGULAMANIN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ 76
3.5.1. Verilerin Uygulama için Uygun Hale Getirilmesi 76
3.5.2. Riskin Şiddet, Olasılık ve Önlem Etki Oranlarının Belirlenmesi 77
3.5.3. Riskin Şiddet, Olasılık ve Önlemlerine Bağlı Değişen Risk Skorunun YSA ile Öğrenilmesi 78
3.5.4. Oluşturulan YSA'nın Test Edilmesi 81
3.5.5. Riske Ait Önlemlerin Önemine Göre Sıralanması için Veri Madenciliği ile İlişkilerinin Çıkarılması 81
3.5.6. Risk Analizi ve Değerlendirmesi'nde YSA ve VM'nin Birlikte Kullanımı 83
3.5.7. Uygulama ile Risk Analizi ve Değerlendirilmesinin Yapılması 84
3.5.8. Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi 88
SONUÇ VE TARTIŞMA 90
KAYNAKÇA 95
EKLER 102
EK 1. ANKET FORMU 102
ÖZGEÇMİŞ 125

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. *İSG için Önemli İstatistikler (Sosyal Güvenlik Kurumu, 2014)*. 17

Tablo 1.2. *Risklerin Olasılıkları*..... 32

Tablo 1.3. *Zarar Derecesi (Risklerin Şiddeti)* 33

Tablo 2.1. *Alışveriş İşlemleri (Fişleri)* 58

Tablo 2.2. *1-Öğeli Kümelerin Destek Değerleri*..... 58

Tablo 2.3. *Destek Değeri Minimum Destek Değerinden Büyük 1-Öğeli Kümeler* 58

Tablo 2.4. *2-Öğeli Kümelerin Destek Değerleri*..... 59

Tablo 2.5. *Destek Değeri Minimum Destek Değerinden Büyük 2-Öğeli Kümeler* 59

Tablo 2.6. *3-Öğeli Kümelerin Destek Değerleri*..... 60

Tablo 2.7. *Destek Değeri Minimum Destek Değerinden Büyük 3-Öğeli Kümeler* 60

Tablo 2.8. *3-Öğeli Sık Ürün (Nesne) Kümelerinden Oluşan Birliktelik Kuralları*..... 60

Tablo 2.9. *Örnek Bir Risk Durumunda Alınabilecek Önlemler* 62

Tablo 3.1. *Risklerin Olasılıkları*..... 78

Tablo 3.2. *Zarar Derecesi (Risklerin Şiddeti)* 78

Tablo 3.3. *Farklı Uzman Kişilerin Önlemin Riski Azaltmadaki Etki Oranını Farklı Değerlerle İfade Etmesi* 79

Tablo 3.4. *Uzman Kişilerin Önlemin Riski Azaltma Oranında Farklı Değer Belirtmesi* 84

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. *İş Kazalarının Son 20 Yıllık Dağılımı (Gerim, 2012)* 25

Şekil 1.2. *İş Kazası Nedeniyle Ortaya Çıkan Kayıpların Buzdağına Benzetilmesi (Akıllı ve Aydoğdu, 2012)* 26

Şekil 1.3. *Risk Olasılık ve Şiddet Çarpımını Belirten Matris* 33

Şekil 1.4. *Risk Olasılık ve Şiddet için Renk Açıklamaları* 34

Şekil 2.1. *Karar Destek Sistemleri Temel Adımları* 37

Şekil 2.2. *Biyolojik Sinir Hücre Yapısı* 41

Şekil 2.3. *Yapay Sinir Hücre Yapısı* 42

Şekil 2.4. *Momentum Değerli Geri Yayılımlı Yapay Sinir Ağı Modeli* 47

Şekil 2.5. *Weka Programında Öğrenme Katsayısı ve Momentum Değerlerinin Denenmesi* 49

Şekil 2.6. *Yapılan Yazılım Çalışmasında Öğrenme Katsayısı ve Momentum Değerlerinin Denenmesi* 49

Şekil 2.7. *4 Adet Öğeden ve 1 Ara Katmandan Oluşan Ağın Öğrenme Oranı* .. 50

Şekil 2.8. *4 Adet Öğeden ve 2 Ara Katmandan Oluşan Ağın Öğrenme Oranı* .. 51

Şekil 2.9. *Veri Madenciliği Aşamaları* 54

Şekil 2.10. *Temel Apriori Algoritması* 61

Şekil 2.11. *Apriori Algoritması için İlişki Tip Bilgi Seçim Ekranı* 62

Şekil 2.12. *İş Sağlığı ve Güvenliği Verileri için Apriori Algoritmasının Uygulanması* 65

Şekil 2.13. *İş Sağlığı ve Güvenliği Verileri için Apriori Algoritmasının Sonuçlarının Aramalarda Öncelikli Gelmesi* 66

Şekil 3.1. *İSG'ye İlişkin İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliği Veri Tabanı Diyagramı* 75

Şekil 3.2. *Atatürk Üniversitesi Birimleri için Excel Formatında Hazırlanmış Risk Değerlendirme Formu* 76

Şekil 3.3. *YSA ile Riske Ait Şiddet, Olasılık ve Önlemlerin Risk Skoruna Etkisinin Öğrenilmesi* 80

Şekil 3.4. *Yapılan Çalışmada Öğrenme Öncesi Oluşturulmuş Ağ Yapısı* ... 80

Şekil 3.5. *Oluşan Yapay Sinir Ağının Test Edileceği Ekran* 81

Şekil 3.6. *Riske Ait Önlemlerin Önemine Sıralanması için Tehlike Sınıfı, Tehlike, Risk ve Önlemler Arasındaki İlişkilerin Çıkarılması..... 81*

Şekil 3.7. *YSA ile öğrenilmiş Risk Analizi ve Değerlendirmesinin VM ile Önem Sırasına Göre Sıralanması 83*

Şekil 3.8. *Riske Ait Önlemler, Risk Skoru ve Risk Olasılığı için Oluşturulmuş YSA Yapısı..... 84*

Şekil 3.9. *İSG'de Kullanılan Veriler Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi .. 85*

Şekil 3.10. *Tehlike Durumunda Uygulamanın Ortaya Koyduğu Risk ve Önlemler 85*

Şekil 3.11. *Sistemde Hiç Tanımlanmamış Tehlike için YSA'nın Muhtemel Verdiği Risk ve Önlem Değerleri 86*

Şekil 3.12. *Risk Analizi ve Değerlendirilmesi Yapılacak İş Yerinin Tehlike Sınıfına Göre Aranması 87*

Şekil 3.13. *Risk Analizi ve Değerlendirilmesi Yapılacak İş Yerinde Oluşabilecek Tehlike ve Risklerin Seçilerek Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi.....88*

Şekil 1. *Meydana Gelebilecek Risklere Karşı En Uygun Önlemlerin Birlikte ve Sırasıyla Verilmesi..... 91*

Şekil 2. *Atatürk Üniversitesi Birimleri için Tehlikelere Bağlı Oluşan Riske Karşı Alınacak Önlem Giriş Formu..... 94*

ÖNSÖZ

Yapılan bu çalışmanın gerçekleştirildiği alan Türkiye'nin en büyük üniversitelerinden biri olan Atatürk Üniversitesi'ne ait birimlerdir. Ayrıca Atatürk Üniversitesi büyüklüğünün yanında bünyesindeki birimlerin çeşitliliği ve 6331 Sayılı Kanun yürürlüğe girer girmez İSG kapsamındaki çalışmalarıyla da öne çıkmıştır. Bu özelliği ile çalışanına değer verdiğini gösteren böyle bir üniversitede bu çalışmanın yapılması önem arz etmektedir.

Çalışmama bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan, şahsıma kıymetli vakitlerini ayırarak çalışmamın her aşamasında önerilerde bulunan ve yapılan işlemlerin adımlarını ve doğruluğu test eden değerli hocam sayın Öğr. Gör. Selçuk SİNCAR'a, veri kaynakları sağlayan diğer İSG uzman arkadaşlarıma, başta BUHARA OSGB müdürü Mehmet Mustafa Gökçehan beye ve Erzurum'da bulunan diğer OSGB'lere ve desteklerini esirgemeyen bölüm hocalarıma teşekkürlerimi arz ederim.

Muhammed Fatih ALAEDDİNOĞLU

KAYNAKÇA

Akyüz, N. (1982). *İş Güvenliği*, Adapazarı: Sakarya Devlet Mimarlık Mühendislik Akademisi Matbaası, Sayı:28.

Agrawal R. & Srikant R. (1995). "Mining Sequential Patterns". *11th International Conference on Data Engineering*, Taipei, Taiwan.

Agrawal, R., & Srikant, R. (1994). "Fast Algorithms for Mining Association Rules". In *Proc. 20th int. Conf. Very Large Data Bases, VLDB* (Vol. 1215, pp. 487-499).

Agrawal, R., Imieliński, T., & Swami, A. (1993). "Mining Association Rules Between Sets of Items in Large Databases". *In Acm Sigmod Record,* 22 (2), 207-216). ACM.

Akbal, E., & Ergen, B. (2007). "Kablosuz Yerel Alan Ağlarında Yapay Bağışıklık Sistemi ile Saldırı Tespiti ve Performans Analizi". *Elektrik-Elektronik-Bilgisayar Mühendisliği 12. Ulusal Kongresi ve Fuarı Bildirileri*, Eskişehir.

Alaeddinoğlu, M. F., Sincar, S., & Naralan, A. (2015). "İş Sağlığı ve Güvenliğinde Risk Analizi ve Değerlendirmesi için Geliştirilmiş Bir Karar Destek Sistemi (Yapay Sinir Ağı)-Atatürk Üniversitesi Örneği". *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 275-291.

Altunöz, U. (2013). "Bankaların Finansal Başarısızlıklarının Yapay Sinir Ağları Modeli Çerçevesinde Tahmin Edilebilirliği". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28 (2), 189-217.

Andaç, M., & Müfettişi, İ. (2002). "Risk Analizi ve Yönetimi". *Ajans-Türk Gazetecilik Matbaacılık İnşaat Sanayi A. Ş*, 5-6.

Atay, H. (2011). *İş Sağlığı ve Güvenliği Risklerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Modellenmesi–Doğrusal Projeler için Karar Destek Sistemi Tasarımı.* (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bakacak, M. (2007). *Gemi İnşa ve Onarım Faaliyetlerinde Meydana Gelen Kazaların Analizi.* (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı Denizcilikte Emniyet, Güvenlik ve Çevre Yönetimi.

Başar M.S., & Sincar, S. (2014). *İş Sağlığı ve Güvenliği Bilgi Sistemi*. İstanbul: Sage Yayıncılık.

Boyacıoğlu, M. A. (2002). "Operasyonel Risk ve Yönetimi". *Bankacılar Dergisi*, *43*, 51-67.

Çetinyokuş, T., & Gökçen, H. (2002). "Borsada Göstergelerle Teknik Analiz için Bir Karar Destek Sistemi". *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 17 (1).

Çuhadar, M. (2006). *Turizm Sektöründe Talep Tahmini için Yapay Sinir Ağları Kullanımı ve Diğer Yöntemlerle Karşılaştırmalı Analizi (Antalya İlinin Dış*

Turizm Talebinde Uygulama). (Doktora Tezi) Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dağ M. A. (2011). *Park Elektrik Siirt Maden Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Kır İşletmesindeki İş Güvenliği Uygulamaları ve Risk Değerlendirmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Das, A., Ng, W. K., & Woon, Y. K. (2001). "Rapid Association Rule Mining". ACM Digital Library, 474-481.

Dawson, C. W., & Wilby, R. L. (2001). "Hydrological Modelling Using Artificial Neural Networks". *Progress in physical Geography*, 25 (1), 80-108.

Delone, W. H., & McLean, E. R. (2003). "The DeLone and McLean Model of Information Systems Success: A Ten-Year Update". *Journal of Management Information Systems,* 19 (4), 9-30.

Dey, p., & Ogunlana, S. O. (1999). "Decision Support System for Pipeline Route Selection". *Cost Engineering,* 41 (10).

Dizdar, e. N. (1998). *Üretim Sistemlerinde Olası İş Kazaları için Bir Erken Uyarı Modeli.* (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Endüstri Mühendisliği.

Eaton, H. A., & Olivier, T. L. (1992). "Learning Coefficient Dependence on Training Set Size". *Neural Networks*, 5 (2), 283-288.

Enke, D., & Thawornwong, S. (2005). "The Use of Data Mining and Neural Networks for Forecasting Stock Market Returns". *Expert Systems with Applications*, 29 (4), 927-940.

Erol, N., & Öner, Ö. (1999). "Travmaya Psikolojik Tepkiler ve Bunlara Yaklaşım". *Türk Psikoloji Bülteni*, 5 (4).

Fausett, L. (1994). "Fundamentals of Neural Networks: Architectures, Algorithms, and Applications". *Prentice-Hall, Inc..*

Gerim, İ., (2012), *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Sunumu*, Ankara: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü.

Ghiassi, M., Lio, D., & Moon, B. (2015). "Pre-Production Forecasting of Movie Revenues with a Dynamic Artificial Neural Network". *Expert Systems with Applications,* 42 (6), 3176-3193.

Gökşen, Y., Hakan, A. Ş. A. N., & Damar, M. (2015). "İşgücü Planlamasında Bir Karar Destek Sistemi Uygulaması". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1), 53-66.

Gönül, Y., Ulu, Ş., Bucak, A., & Bilir, A. (2015). "Yapay Sinir Ağları ve Klinik Araştırmalarda Kullanımı". *Genel Tıp Dergisi*, 25 (3).

Han, J. & Kamber, M. (2006). *Data Mining Concepts and Techniques*. San Francisco: Morgan Kauffmann Publishers Inc.

Henley, E. J., & Kumamoto, H. (1996). *Probabilistic Risk Assessment and Mana-*

gement for Engineers and Scientists. New York, USA: IEE Press.

Houtsma, M., & Swami, A. (1995). "Set-Oriented Mining for Association Rules in Relational Databases". *In Data Engineering, 1995. Proceedings of the Eleventh International Conference on* (ss. 25-33). IEEE.

İnce, M. & Oktay, E. (2006). Bilginin Bir Stratejik Güç Olarak Önemi ve Örgütlerde Bilgi Yönetimi". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (10), 15-29.

Kızılaslan, M. A., Sağın, F., Doğan, E., & Sönmez, O. (2014). "Aşağı Sakarya Nehri Akımlarının Yapay Sinir Ağları ile Tahmin Edilmesi". *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 99-103.

Korkmaz, A., & Avsallı, H. (2012). "Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012, (26), 552.

Kutukız, M. (2014). *Bir Uzman Sistem Yardımıyla Kanser Hücrelerinin Belirlenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Elazığ: Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Laudon, K. C., & Laudon, J. P. (2011). *Management Information Systems (Vol. 8)*. New Jersey: Prentice Hall.

Li, M., Xiao, F., & Zhu, A. (2015). "Long Waves, Institutional Changes and Historical Trends: A Study of the Long-Term Movement of the Profit Rate in The Capitalist World-Economy". *Journal of World-Systems Research*, 13 (1), 33-54.

Long, L. (1989). *Management Information Systems*, U.S.A: Prentice Hall.

M. Çetin, A.Uğur, Ş. Bayzan. (2006). "İleri Beslemeli Yapay Sinir Ağlarında Backpropagation Algoritmasının Sezgisel Yaklaşımı". *IV. Bilgitek ve Akademik Bilişim 2006 Sempozyumu*, 9-11 Şubat 2006, Denizli:

Martínez-López, F. J., & Casillas, J. (2013). "Artificial Intelligence-Based Systems Applied In Industrial Marketing: An Historical Overview, Current and Future Insights". *Industrial Marketing Management*, 42 (4), 489-495.

Nilsson, N. J. (2014). *Principles of Artificial Intelligence*. San Francisco: Morgan Kaufmann.

Özkan, Y. (2008). *Veri Madenciliği Yöntemleri.* İstanbul: Papatya Yayıncılık.

Özkılıç, Ö. (2004). *İş Sağlığı ve Güvenliği, Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri*. İstanbul: TÜRK-İŞ yayını

Öztemel, E. (2012). *Yapay Sinir Ağları*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.

P. J. Werbos, (1994). *Beyond regression: New Tools for Prediction and Analysis in the Behavioral Sciences.* New York, NY: John Wiley & Sons, Inc.

Pinto, A., Nunes, I. L., & Ribeiro, R. A. (2011). "Occupational Risk Assessment in Construction Industry–Overview and Reflection". *Safety Science*, 49 (5), 616-624.

Posner, M. I., & Rothbart, M. K. (2007). *Educating the Human Brain*. Washington, DC, USA: American Psychological Association.

Rich, C., & Waters, R. C. (Eds.). (2014). *Readings in Artificial Intelligence and Software Engineering*. San Francisco: Morgan Kaufmann.

Robson, L. S., Clarke, J. A., Cullen, K., Bielecky, A., Severin, C., Bigelow, P. L., & Mahood, Q. (2007). "The Effectiveness of Occupational Health and Safety Management System Interventions: A Systematic Review". *Safety Science*, 45 (3), 329-353.

Sen, R.N., & Yeow, P.H.P. (2003). "Ergonomic Study on the Manual Component Insertion Lines for Occupational Health and Safety Improvements". *International Journal of Occupational Safety and Ergonomics, 9*, 55–72.

Sever, H. & Oğuz, B., (2002). "Veri Tabanlarında Bilgi Keşfine Formal Bir Yaklaşım: Kısım II: Eşleştirme Sorguları ve Algoritmalar". *Bilgi Dünyası*, 4 (1), 15-44.

Slovic, P., & Weber, E. U. (2002). "Perception of Risk Posed By Extreme Events". *Regulation of Toxic Substances and Hazardous Waste (second edition) (Applegate, Gabba, Laitos, and Sachs, Editors), Foundation Press, Forthcoming.*

Stair, R. M., & Reynolds, G. W. (2010). *Principles of Information Systems, Course Technology. Ninth Editions*. New York: Mc-Graw-Hill.

Şahin, H., & Erkal, S. (2010). "Konaklama İşletmelerinde Çalışan Mutfak Personelinin İş Kazası Geçirme Durumlarının ve Kaza Nedenlerinin Belirlenmesi". *Sağlık ve Toplum,* 20 (2).

Şentürk, A. (2006). *Veri Madenciliği Kavram ve Teknikler*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Tam, C. M., Tong, T. K., Chiu, G. C., & Fung, I. W. (2002). "Non-Structural Fuzzy Decision Support System for Evaluation of Construction Safety Management System". *International Journal of Project Management*, 20 (4), 303-313.

Toktaş, İ., & Aktürk, N. (2004). "Makina Tasarım İşleminde Kullanılan Yapay Zekâ Teknikleri ve Uygulama Alanları". *Makine Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 2, 7-20.

Torretta, V., Rada, E. C., Schiavon, M., & Viotti, P. (2016). "Decision Support Systems For Assessing Risks Involved in Transporting Hazardous Materials: A Review". *Safety Science*, *92*, 1-9.

Türkiye Bilişim Derneği (2010). *Kamuda Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı ve Bir Model Önerisi (Rapor No:12)*. Ankara: Türkiye Bilişim Derneği Kamu Bilgi İşlem Merkezleri Yöneticileri Birliği Kamu Bilişim Platformu.

Ünal, M. Ö., & Aykaç, B. (2010). "Yapı İşlerinde Asansör Kazaları ve Güvenlik Önlemleri". *International Journal of Engineering Research and Development*, 2 (2), 13-19.

Weiss, R. P. (2000). "The Wave of the Brain", *Training & Development*, 21-24.

Wysocki, R. K. (2014). *Effective Project Management: Traditional, Agile, Extreme.* New York, NY: John Wiley & Sons, Inc.

Yardım, N., Çipil, Z., Vardar, C. & Mollahaliloğlu, S. (2007). "Türkiye İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları: 2000-2005 Yılları Ölüm Hızları". *Dicle Tıp Dergisi*, 34 (4), 264-271.

Yılmaz, F., & Özdemir, S. (2009). *Avrupa Birliği ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi.* (Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi

Yildiz, O., Dağdeviren, M., & Çetinyokuş, T. (2008). "İş Gören Performansının Değerlendirilmesi için Bir Karar Destek Sistemi ve Uygulaması". *Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 23 (1).

Zaki, M. J., & Hsiao, C. J. (2002). "CHARM: An efficient algorithm for closed itemset mining". *In Proceedings of the 2002 SIAM International Conference on Data Mining* (pp. 457-473). Society for Industrial and Applied Mathematics.

Zealand, C. M., Burn, D. H., & Simonovic, S. P. (1999). "Short Term Streamflow Forecasting Using Artificial Neural Networks". *Journal of Hydrology*, 214 (1), 32-48.

Zhu, H. (1998). *On-Line Analytical Mining of Association Rules.* (Doctoral Dissertation). Ottawa, Canada: Simon Fraser University.

İNTERNET KAYNAKLARI

Ağyar, Zafer (2016). Yapay Sinir Ağlarının Kullanım Alanları ve Bir Uygulama, http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/1e0e9686a06655f_ek.pdf?-dergi=1533, Erişim: 12.08.2016

Akıllı, H. ve Aydoğdu, Ö. (2012). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi http://www.mta.gov.tr/v2.0/birimler/redaksiyon/ekonomi-bultenleri/2012_16/245.pdf, Erişim: 25.08.2016

Budak D, (2016). Yabancı Yatırımcıyı Rahatlatan Buluş. http://www.patentakademisi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=286:yabancıcrahatlatan-bulu&catid=1:son-haberler&Itemid=2&contraststyle=co-light, Erişim: 13.09.2016

Chris Chatham. (2016). 10 Important Differences Between Brains and Computers. http://scienceblogs.com/developingintelligence/2007/03/27/why-the-brain-is-not-like-a-co/, Erişim: 05.09.2016

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2016a). http://app.csgb.gov.tr/bilgilendirme/pdf/6_isguvenligi.pdf, Erişim: 11.09.2016

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2016b). http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/isggm/dosyalar/Meslek-Hastalikleri-Kitab%C4%B1 Erişim: 02.09.2016

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2016c). 6331 Sayılı İSG Kanununa Göre 2016 Yılında Uygulanacak İdari Para Cezaları, http://Www3.csgb.gov.tr,

Erişim: 05.10.2016

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2016d). http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/ShowProperty/WLP%20Repository/icdenetim/dosyalar/calisma/riskanaliziveyonetimi Erişim: 10.09.2016

Çayıroğlu, İ. (2012). http://www.ibrahimcayiroglu.com/Dokumanlar/IleriAlgoritma Analizi/IleriAlgoritmaAnalizi-5.Hafta-YapaySinirAglari.pdf, Erişim: 02.09.2016

Çelik F., (2012). T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, www.isggm.gov.tr, Erişim: 10.08.2015

Dağ Ş. Ç., (2010) ,http://www.toprakisveren.org.tr/2010-86-serifcetindag.pdf, Erişim: 05.09.2016

Demir A., (2013). http://www.abdullahdemir.net/wp-content/uploads/2013/12/ıs-saglıgı-ve-guvenlıgı_1_2_3_r.pdf, Erişim: 12.08.2016

Ekinoks OSGB - Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi, (2015). http://ekinoksosgb.blogspot.com.tr/2015_11_01_archive.html, Erişim: 20.10.2016

Gunther S., (2012). 5 Things Your Brain Does Better Than a Computer. http://www.mnn.com/health/fitness-well-being/photos/5-things-your-brain-does-better-than-a-computer/brains-are-better, Erişim: 11.09.2016

Güven R., Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2012). http://www.hisam.hacettepe.edu.tr/calistaysunum/HavvaRanaGuven.pdf, Erişim: 01.08.2016

International Labour Organization(ILO), (1999). http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_007969/lang--en/index.htm, Erişim: 12.08.2016

İstanbulUzman, ISG Kavram ve Kuralları Gelişimi, (2016). http://egitim.druz.com.tr/upload/docs/05052013190237_T58TI47-q-190237_isg-kavram-ve-kurallarinin-gelisimi.pptx, Erişim: 20.08.2016

İş Güvenliği Eğitimi Zorunluluğu. (2016). http://www.issagligiveguvenligiegitim.com/is-guvenligi-egitimi-zorunlulugu, Erişim: 22.09.2016

İş Sağlığı ve Güvenliği Kavram ve Kuralların Gelişimi, (2016). http://www.isguygulama. com/mev/isguygulama-ozet.pdf, Erişim: 22.09.2016

İş Sağlığı ve Güvenliği, (2014). http://www.medinorm.com.tr/index.php?option=-com_content &view=frontpage, Erişim: 10.08.2016

İş Sağlığı ve Güvenliği, (2016a). http://www.riskmedakademi.com.tr/images/stories/ dokumanlar/bolum_1.pdf, Erişim: 05.10.2016

İş Sağlığı ve Güvenliği, (2016b). http://www.riskmed.com.tr/index.php?option=-content&task= view&id=727, Erişim: 05.10.2016

İş Sağlığı ve Güvenliği, Makine Mühendisleri Odası, (2016c). http://www.mmo.org.tr/resimler/ dosya_ekler/0173ea48d9567f1_ek.pdf, Erişim: 12.08.2016

İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi, Akıllı H., Aydoğdu Ö., (2012). http://mta.gov.

tr/v2.0/birimler/redaksiyon/ekonomi-bultenleri/2012_16/245.pdf, Erişim: 13.08.2016

İş Yeri Hekimleri Derneği, ILO Mesleki Hastalıklar Listesi (Recommendation No. 194) Geneva, (2010), http://www.iyhd.org.tr/haberler/meslek-hastaliklari.html, Erişim: 22.09.2016

Kabalcı E., Yapay Sinir Ağları (Artificial Neural Networks), (2014). Jeoloji Mühendisliği A.B.D. Esnek Hesaplama Yöntemleri - II, https://ekblc.files.wordpress.com/2014/02/ysa.pdf, Erişim: 16.09.2016

Koç E.A., (2016). İş Sağlığı ve Güvenliği (Sanayi Devrimi Öncesi İş Sağlığı ve Güvenliği). http://docplayer.biz.tr/12888755-Unite-1-is-sagligi-ve-guvenligi-sanayi-devrimi-oncesi-is-sagligi-ve-guvenligi.html, Erişim: 03.02.2017

Machine Learning FAQ, What is the Difference Between a Perceptron, Adaline, and Neural Network Model, (2016). http://sebastianraschka.com/faq/docs/diff-perceptron-adaline-neuralnet.html, Erişim: 25.10.2016

Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, (2008). https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/ yil01/ss295.pdf, Erişim: 05.10.2016

Occupational-Safety-And-Health, (27.06.2016). http://www.ilo.org/global/standards/ subjects-covered-by-international-labour-standards/occupational-safety-and-health/lang--en/index.htm, Erişim: 14.09.2016

Risk Analizi ve Yönetimi, (2013). http://www.merkezsaglikosgb.com/haberler.39.risk%20analizi%20ve%20y%c3%b6netimi, Erişim: 02.08.2016

Risk Analizi, (2016). http://gurselsensoyosgb.com/product-detail/risk-analizi/, Erişim: 23.09.2016

Risk Yönetimi ve Değerlendirmesi II KISIM, (2013). http://www.abdullahdemir.net/ wp-content/uploads/2013/12/RISK-YONETIMI_II_KISIM.pdf, Erişim: 11.09.2016

Sosyal Güvenlik Kurumu (2014). 2011 ve 2014 İş Kazı ve Meslek Hastalığı İstatistiği, http://www.Sgk.gov.tr, Erişim: 05.10.2016

Şeker Ş. E., (2014). http://mis.sadievrenseker.com/2014/02/karar-destek-sistemleri-kds-decision-support-systems-dss/, Erişim: 15.10.2016

Şişman, B. (2012). http://www.teias.gov.tr/ebulten/haberler/2012/adapazar%c4%b1%20i%c5%9f%20g%c3%bcv.%c3%b6nemi.html, Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi, Erişim: 20.09.2016

TÜİK, (2012). http://www.tuik.gov.tr/, *İş Kazası ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri*, 2012 Yıllığı. Erişim: 11.11.2014

Wikipedia Özgür Ansiklopedi, (2016). https://tr.wikipedia.org/wiki/Yapay_ zek%C3%A2, Erişim: 22.09.2016

Yapay Sinir Ağları, (2016). http://ube.ege.edu.tr/~cinsdiki/UBI521/Chapter-1/cinsdikici-neural-net-giris.pdf, Erişim: 12.08.2016

AKADEMİSYEN PERSPEKTİFİYLE YÖK VE İMAJI

DR. NAZİF KUTAY ERDEN

gece kitaplığı

AKADEMİSYEN PERSPEKTİFİYLE YÖK ve İMAJI

Dr. Nazif Kutay Erden

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak Tasarım • Pelin Mutlu

Birinci Basım • Ocak 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-608-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan

hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Ön söz: 7

Giriş 8

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) 9

YÖK'ün Yapısı 11

Üniversiteler 12

Akademisyenler 13

YÖK ve Toplum 14

YÖK ve Akademisyenler 16

YÖK ve Sosyal Medya 18

İmaj ve Alt Boyutları 20

Ürün İmajı 22

Marka İmajı 23

Yabancı İmaj 24

Olumlu İmaj 25

Olumsuz İmaj 26

Kurumsal İmaj 27

Kurumsal İmajın Hayatlarımıza Girişi 29

YÖK Logosu 32

YÖK'ün İmajı 33

Kurumsal Kimlik ve Örgütsel Bağlılık 34

Genel Kimlik 34
Bireysel Kimlik 35
Sosyal Kimlik 35
Kurumsal Kimlik 36
Kurumsal Kültür 37
Örgütsel Bağlılık 38
Örgütsel Bağlılığı Etkileyen Kişisel Faktörler 40
Yaş 40
Eğitim Düzeyi 40
Kurumda Çalışma Süresi 41
Medeni Durum 41
Cinsiyet 42
Örgütsel Faktörler 42
Liderlik 42
Ücret 43
Kurumsal Adalet 43
Motivasyon 44
Göreve Bağlılık 45
Davranışsal Bağlılık 45
Tutumsal Bağlılık 46
SONUÇ ve ÖNERİLER 48
KAYNAKÇA 58

Ön söz:

Birçok çocuklu ailenin hayali çocuklarının iyi bir üniversitede okumaları, iyi bir meslek sahibi olmaları, seçkin ve para kazanan insan olmalarıdır. Keza özellikle orta öğretimde okuyan birçok öğrencide aynı hayalleri kuruyor diyebiliriz. Hayallerimizde bile önemli bir yere sahip olan hatta bazı hayallerin ilk aşaması olan üniversite kavramının incelenmesinin faydalı olacağını düşünerek bu çalışmaya başladım.

Üniversitenin iç yapısının nasıl olduğunun yanı sıra, atama ve yükseltme kriterlerinin nasıl onaylandığının, akademik tahsislerinin nasıl yapıldığının, bölüm açma ve kapatma gibi konuların detaylarını araştırdığımda ise konunun üniversitelerden çıkarak Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (YÖK) ile ilgili olduğunu öğrendim. Bu çalışmada YÖK ve akademisyenlerin başrol oynamasının sebebi de budur.

Akademik başarıyı etkileyen birçok uygulamasının yanı sıra YÖK'ün kuruluşu, icraatları kısacası YÖK ile ilgili haberler tartışma konusu olmaktadır. Bu araştırma ile söz, sözün esas sahibi olan akademisyenlere verilmiş ve akademisyenlerin YÖK'e karşı tutumları incelenmiştir.

Doktora tezimden ürettiğim bu çalışmanın tüm Yükseköğretim Camiasına faydalı olması dileklerimle.

KAYNAKÇA

Ak, M., Örgütsel Bağlılık ve Görevde Yükselme, Sağlık Sektöründe Çalışanların Görevde Yükselmeye İlişkin Adalet Algılarının Bartın İli Örneğinde İncelenmesi, (Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi), Zonguldak, 2017, s.45.

Alvi, S.A. ve Ahmed, S.W., "Assessing Organizational Commitment in a Developing Country: Pakistan, a Case Study", *Human Relations*, C. 40, S. 5, 1987, s. 267-280.

Armstrong, M., Management Processes and Functions, Institute of Personnel Development, London, 1990.

Ashforth B. E. ve Mael F., "Social Identity Theory and Organization", *Academy of Management Journal,* 1989.

Büyükgöze, T., Çalışanların Kurumsal İmaj Algılaması ile Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, (Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2012.

Byington, J. R., ve Johnston, J. G., "Influences on Turnover of Internal Auditors", *Internal Auditing,* S.7, No.2, 1991, s.3-10.

Çakmak, H., Kurumsal İmajın Çalışanların Örgütsel Bağlılıkları Üzerindeki Etkisine Yönelik Bir Araştırma, (Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Kütahya, 2008.

Cengiz, A., Kişisel Özelliklerin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri ve Eskişehir'de Sağlık Personeli Üzerinde Bir Uygulama, (Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2001.

Derin, N., ve Demirel, E. T., "Tükenmişlik Sendromunun Örgütsel Bağlılığı Zayıflatıcı Etkilerinin Malatya Merkezde Görev Yapan Hemşireler Üzerinde İncelenmesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* C.2, *S.*17, 2012, s.509-530.

Dülger,İ. (1991) Üniversite Yönetiminde Değişim ve Özerklik, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara

Es, M., "Kent Kimliği Kent Kültürü'', *Şehir Düşünce Dergisi*, S.7, 2015, s.6-15.

Erden, K., "Sosyal Medya Uygulamaları Aracılığıyla Bireylerin Sosyal Görünüş Kaygısı Yaşaması Ve Öz Beğeni Algısının Dönüştürülmesi,", Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Uluslararası Araştırmalar-III, İzmir: Serüven Yayınevi, 2022, pp.433-444.

Erden, K., İdeoloji Bağlamında Küreselleşme Üzerinde Televizyonun Rolü ve Önemi, Sosyal Bilimlerinde Güncel Tartışmalar 11, Ankara; Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 2022

Erden, K., Sosyal Medyanın Sessizleştirme Sistemi Bağlamında Değerlendirilmesi: Üniversite Gençliği Üzerinde Alan Çalışması, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2017.

Erkan, M., Kurumsal İmajın Güçlendirilmesinde Kurumsal Kimliğin Rolü, (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2014.

Güzelcik, E., Küreselleşme ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul, 1999.

Ivesson, M., "Talking in organizations: managing identity and impressions in an advertising agency", *Organizations Studies*, C.4, S.15, 1994, s.535-563.

İnançer, D., ''Çağdaş Kimliğin Yapılanma Süreci ve Televizyon'', *Doğu Batı Dergisi*, S.23, 2003, s.237-254

Hattie, J. ve Marsh, H.W.(2012).The relation between research productivity and teaching effectiveness: Complementary, antagonistic or independent constructs? The Journal of Higher Education, 73(5),603-641

Kantav, N., Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Çatışma İlişkisi ve Medya Sektöründe Bir Uygulama, (Marmara Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1998.

Kılıçaslan, S., Örgütsel Adalet Algısı ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilere Kuramsal Bir Yaklaşım, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2010.

Karaoğlu, B., Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Örgütsel Kimlik Örgütsel İmaj Algılarının Örgütsel Bağlılıklarına Etkisi, (Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi), Kayseri, 2019.

Kavas, A., "Marka Yaratma Değeri", *Pazarlama ve İletişim Kültürü Dergisi*, S.3, 2004, s.16-25.

Koschnick, W. J., Dictionary of Marketing, Gower, England, 1995.

Mcalister, T. D., Ferrell, L., "The Role Of Strategic Philanthroph In Marketing Strategy", *European Journal Of Marketing*, 2002.

Mondy W. R., Noe R. M., The Management of Human Resources, Third Edition, Allyn & Bacon Inc., Boston, 1987.

Mottaz, J. C. "An Analysis Of The Relationship Between Education and Organizational Commitment İn A Variety Of Occupational Groups". *Journal Of Vocational Behavior,* C.3, S.28, 1986, s.214-228.

Olins, W., Corporate Identity, Thames & Hudson, London, 1989.

Özüpek, M. N., Kurum İmajı ve Sosyal Sorumluluk, Tablet Kitapevi, Konya, 2005.

Özsoy, A. S., Ergül, Ş., Bayık, A., "Bir Yüksekokul Çalışanlarının Kuruma Bağlılık Durumlarının İncelenmesi", *Ege Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, C.6, S.2, 2004, s.1-16.

Polat, S., "Üniversite Öğrencilerinin Örgütsel İmaj Algıları ile Akademik Başarıları Arasındaki İlişki Düzeyi", *Kurum ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.1, S.11, 2011, s.249-262.

Robins, K. (2021). İmaj-Görmenin Kültür ve Politikası (1. bs). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Salar, M., Örgütsel İmaj Açısından Sosyal Sorumluluk Projelerinin Önemi ve Yapılan Uygulamalara İlişkin Değerlendirmeler, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2012.

Şentürk, D., İmaj Yönetiminde Sponsorluğun Yeri ve Önemi Avea Örneği, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2007, s.6-55.

Soydaş, A. U., Global İşletmelerde Kurum Kimliği ve Kurumsal Marka, Çok Kültürlü Ortamlarda Halkla İlişkiler, Kurumsal İletişim ve Yönetim, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Schein, E. H., The Corporate Culture Survival Guide, John Wiley & Sons, San Francisco, 2009.

Süceddinov, Ş., Kurumsal Kimlik, Kurumsal İmaj Oluşturma Süreci ve Bir Araştırma, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2008.

Tepecik A., (2002). Grafik Sanatlar–Tarih–Tasarım–Teknoloji, Detay ve Sistem Ofset, Ankara.

Tikveş, Ö., Halkla İlişkiler ve Reklamcılık: Temel Bilgiler – Uygulamalar, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.

Topaloğlu, R., "Kurumsal İmaj İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma", (Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli, 2010.

Tuna, H., Yükseköğretim Kurumlarında Kurumsal İmaj: Akçakoca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu Öğrencilerinin Görüşleri Üzerine Bir Alan Araştırması, (Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi), Düzce, 2009.

Tutar, Ö., Türkiye'nin Kamu İstihdam Kurumu Olarak Türkiye İş Kurumunun Toplumdaki İmaj Tespiti ve İmaj Geliştirme Üzerine Bir Çalışma, (Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi), Ankara, 2007.

https://www.yok.gov.tr/kurumsal/mevzuat/ilgili-hukumler (Ulaşım tarihi 8.11.2022).

https://www.yok.gov.tr/kurumsal/tarihce

https://istatistik.yok.gov.tr/

Görsel 1 https://istatistik.yok.gov.tr/

Görsel 2 https://www.yok.gov.tr/kurumsal/teskilat

Görsel 3 https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2021/39-universitedeki-129-lisans-programina-tyc-ve-ayc-logolu-diploma-hakki-verildi.aspx

Görsel 4 https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2022/2022-2023-akademik-yili-acilis-toreni-cumhurbaskanligi-kulliyesinde-gerceklestirildi.aspx (Ulaşım tarihi 8.11.2022).

Görsel 5 https://twitter.com/erolozvartarihi 5.12.2022

Görsel 6 https://www.instagram.com/marmara_univ/?hl=tr

Görsel 7 https://www.instagram.com/metu_odtu/

Görsel8https://www.yok.gov.tr/PublishingImages/Sayfalar/Kurumsal/kurumsal_logo/turkce_logolar/JPG_Formatinda_YOK-Logo.jpg

Görsel 9 www.yok.gov.tr

Görsel 10 https://www.tccb.gov.tr/cumhurbaskanligi/tubitakve-tubaodulleri/2022/

BULGAR KAYNAKLARINA GÖRE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA BULGARİSTAN VE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ

DR. ÖKKEŞ NARİNÇ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Birinci Basım / First Edition • © Ekim 2020
ISBN • 978-625-7243-20-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR XI

1. Giriş 1

I. BÖLÜM

2. Savaş Başlamadan Önce Bulgaristan'ın Siyasi, Sosyal, Askeri ve Ekonomik Vaziyeti 7

2.1. İç Siyasi Durum 9

2.1.1. 1914 Yılı Şubat Seçimi 9

2.2. Bulgaristan'ın Sınır Komşuları İle Politik Durumu 11

2.2.1. Türkiye ile Yaşanan Kısa Süreli Gerginlik 11

2.2.2. Bulgaristan'ın Sırbistan ve Yunanistan İle Diplomatik Münasebetleri 13

2.3. Bulgaristan'ın Askeri Durumu 13

2.4. Bulgaristan'ın Ekonomik Durumu ve Büyük Güçlerin Ona Etkisi 15

2.5. Balkanlardaki Geçmiş Hesapların Bulgaristan'a Tesirleri 16

2.6. Bulgaristan ile İttifak Arayışları 20

2.7. Bulgaristan'a Kredi Sağlanması İçin Yapılan Görüşmeler 22

2.7.1. Kredi için İpotek Altına Alınacak Gelirler 35

2.7.2. Kredinin Sonuçlandırılması 36

2.7.2.1. Krediyi Sağlayacak İştirakçılar 37

II. BÖLÜM

3. Birinci Dünya Savaşının Başlama Süreci ve Bulgaristan'daki Siyasi Gelişmeler 39

3.1. Bulgaristan'a Yönelik Diplomatik Girişimler 44

3.1.1. Romanya'ya dair Yapılan Diplomatik Değerlendirme 45

3.1.2. Türkiye'nin Konumu Hakkında Yapılan Değerlendirme 45

3.1.3. Yunanistan'ın İçinde Bulunduğu Durum Hakkında Yapılan Değerlendirme 46

3.1.4. Bulgaristan'ın Savaşta Ne Yapacağına Dair Yapılan Değerlendirme 46

3.2. Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Gizli İttifak Anlaşması 55

3.3. Savaşın Arifesinde Balkanlardaki Dengeler ve Bulgaristan'n Durumu 57

3.4. Gizli Görüşmelerden Meclis Gündemine Taşınan İttifak Süreci 61

3.5. Merkezi Kuvvetleri Oyalamak Amacıyla İlan Edilen Kısmi Seferberlik ve Bulgaristan'ın Kendini Garanti Altına Alma Girişimleri 63

3.6. İttifak Anlaşması İçin Öngörüşmeler 67

3.7. Bulgaristan, Romanya ve Osmanlı Devleti Arasında İmzalanması İçin Oluşturulan Anlaşma Taslağı 68

3.8. Bulgaristan'a Duyulan İhtiyaç ve Bulgarların Tereddütleri.....74
3.9. İç Siyasi Durum 83
3.10. Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi Sonrasında Bulgaristan'daki Durum 85
3.11. İstanbul'daki Bulgar Ataşe'nin Gözünden; Osmanlı Devleti'nin Savaşa Girişi Sonrasında İstanbul'da Yaşananlar ve Türk Ordusu.....90
3.12. Makedonya'da Yaşananlara Toplumsal Tepki ve Değişen Politika 95
3.13. İki Karşı Grubun Bulgaristan'a Yönelik Diplomatik Girişimleri.....96

III. BÖLÜM

4. İttifak Anlaşmalarına Giden Yolda Bulgaristan'ı Taraf Yapma Çabaları 103
4.1.1.1. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan Arasında Sınır Belirleme Anlaşması.....141
4.1.1.1.1. Anlaşma Ek Metni 143
4.1.1.2. Bulgaristan-Almanya-Avusturya-Macaristan Arasında İttifak ve Askeri İşbirliği Anlaşması 144
4.1.1.2.1. Bulgaristan ve Almanya Arasında Gizli Mukavele (6 Eylül 1915) 145
4.1.1.2.2. Almanya, Avusturya-Macaristan ve Bulgaristan arasında Askeri İşbirliği Anlaşması 146
4.1.1.2.3. Almanya'nın Bulgaristan'a Askeri Taahhütleri.....148
4.2. Çar Ferdinand'ın Savaşa Yönelik Bildirisi.....149

IV. BÖLÜM

5. Bulgaristan'ın Savaşa Katılımı ve Bulgar-Türk Münasebetleri 152
5.1. Bulgar Askerlerinin Cepheye Gönderilmesi.....152
5.2. Bulgaristan ve Türkiye Arasında Karşılıklı Nakliye İşlemleri 153
5.2.1. Taşımacılık Protokolü.....154
5.3. Türk Ordusunun Durumu Hakkında Bulgar Ordusu Harekat Merkezine Gönderilen Rapor 155
5.4. Sırbistan Üzerine Bulgar Seferleri.....169
5.5. Bulgaristan'a İhtiyaç Duyduğu Malzemelerin Sağlanması.....170
5.6. 15 Günlük Sırp-Bulgar Savaşı (8 Kasım-22 Kasım) 173
5.7. Türk Kuvvetlerinden Askeri Destek Alınması ile İlgili Endişeler.....174
5.8. Askeri İlerlemenin Durması Sonrası Bulgaristan'daki İç Siyasi Durum 175
5.9. Bulgaristan'dan Türkiye'ye Nakliye işlemleri 176
5.10. Bulgar Ordusunda Görev Değişimleri ve Cephede Durum.....177
5.11. Türk Tümenlerinin Galiçya Cephesine Nakli 182
5.12. Romanya'nın Savaşa Müdahalesi 182

V. BÖLÜM

6. Makedonya ve Dobruca Cephesinde Türk Birliklerinin Bulgar Komutası Altında Savaşa Girmesi 185

6.1. Makedonya Cephesi 185

6.1.3. Bulgar ve Türk Birliklerinin Komuta Değişikliğine Dair Anlaşma 193

6.1.4. 177'nci Alayı'ın İstanbul'a Gönderilmesi 197

6.2. Dobruca Cephesi 198

6.2.1. Dobruca Cephesinde Bulgar Askeri Harekat Planı 199

6.2.2. Cephede Askeri Harekatlar 201

6.2.3. Türk Birliklerine Bulgar Komutanlığı Tarafından Verilen Askeri Mühimmatlar 229

6.2.4. Dobruca'da İttifak Ordusunun İlerlemeleri ve 26'ncı Türk Tümeni 231

VI. BÖLÜM

7. Türk Komutanların Değerlendirilmesi, Cephelerde Son Durum, Ganimet Paylaşma Toplantısı, Anlaşması Maddeleri ve Türk Birliklerinin Dobruca'dan Ayrılmaları 233

7.1. Bulgar Komutasında Görev Yapan Türk Komutanlar'ın Değerlendirilmesi 233

7.2. Dobruca Cephesinde Yaşanan Son Çatışmalar 235

7.3. Türkiye'ye Ganimet ve Gıda Nakil Sorunu 242

7.4. Dobruca'nın Alınması Sonrası Yaşanan Anlaşmazlıklar 244

7.5. Ganimet Paylaşım Toplantısı Sonrası Devletler Arası Anlaşma ve Türk Birliklerinin Dobruca'dan Ayrılması 246

7.6. Savaşın Sonu ve Mütarekeler 248

7.6.1. Selanik Ateşkes Anlaşması 256

7.6.2. Türk Hükümetinin Bulgaristan'ın İmzaladığı Ateşkes Anlamasına Verdiği Tepki ve Mondros Mütarekesi 258

7.6.2.1. Mondros Mütarekesi 259

VII. BÖLÜM

8. Sonuç 262

KAYNAKLAR 271

1. Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri (1914-1918) konu başlıklı bu çalışma, Bulgar kaynakları çerçevesinde hazırlanmıştır. Çalışmada kullanılan kaynakları büyük oranda Bulgar arşiv belgeleri oluşturmaktadır. Bulgar yazarların kaleme aldığı telif, tetkik eserler, Bulgar resmi gazetesi, makale ve tezler de söz konusu çalışma için başvurulan diğer kaynaklar olmuştur. Çalışmada metodolojik olarak kronolojik bir düzen takip edilmiştir. Bunun nedeni 1914-1918 yılları arasında Bulgaristan'ın durumu ve yine bu süre içerisinde Türk-Bulgar ilişkilerinin ele alınmış olmasıdır. Devletlerarası ilişkilerde, özellikle savaş zamanında, diplomatik, askeri ve ekonomik temasın fazla olması, çalışmayı bu şekilde kronolojik bir düzene oturtma zorunluluğu ortaya çıkarmıştır.

Kullanılan malzemelerin muhtevası ise; öncelikle Bulgaristan'ın savaşa giriş sürecine kadarki süre, yani 1914 yılının Ocak ayından 1915 yılının Eylül ayına kadar olan zaman aralığı, genel olarak Almanya'nın Bulgaristan'da bulunan Orta Elçisi Dr. Georg von Mihaeles ile Alman Dışişleri Bakanlığı arasında, aynı şekilde diğer Balkan ülkelerinde bulunan Alman temsilciler ile Alman Dışişleri Bakanlığı arasında geçen yazışmalar üzerinden takip edilmiştir. Bu yazışmalar özellikle Bulgaristan'ın durumu, Bulgar Çar'ı Ferdinand, Başbakan Dr. Vasil Radoslavov, Bulgar Bakanlar ve diğer devlet adamları ile Orta Elçi Dr. Georg von Mihaeles arasında geçen görüşmeleri ihtiva etmektedir. Aynı zamanda Almanya'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Baron Hans von Wangenheim ve Alman Askeri Ataşe von Leipzig ile hem Alman Dışişleri Bakanlığı hem de Sofya'daki Ortaelçi Mihaeles arasında geçen yazışmalar da takip edilen dökümanlar arasındadır. Tıpkı Almanya gibi, onun müttefiki Avusturya-Macaristan'ın Sofya ve İstanbul'daki temsilcilerinin telgrafları da söz konusu zaman aralığında takip edilen önemli dökümanlar olmuştur.

Bahsi geçen dönemin, Bulgaristan için savaş öncesi dönem olmasından dolayı, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'nin küresel savaşta kendi safında olması için yoğun bir diplomatik baskı ve mücadele oluşturan Almanya ve Avusturya-Macaristan, söz konusu ülkelerdeki temsilciler ile devamlı temas halinde bulunmuştur. Bu nedenle her iki ülkenin temsilcileri Alman ve Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanlıkları ile bulundukları ülkelerin durumu ve idarecileri ile yaptıkları görüşmeler hakkında bilgilendirme telgrafları göndermişlerdir. Ele alınan konu ve dönem çerçevesinde her iki ülke de, Bulgaristan'da Bulgar idareciler ile bu temsilciler aracılığı ile temas kurmuş ve savaşta onu kendi yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Bu temaslar günlük olarak ve seri bir şekilde kurulmuştur. Örneğin; Sofya'da Alman Ortaelçi Mihaeles, Başbakan Radoslavov ile yaptığı görüşmeyi tegrafla Alman Dışişleri Bakanlığına iletmiş, Alman Dışişleri Bakanlığı ise söz konusu telgrafa ivedi bir şekilde aynı gün ya da diğer gün cevap vermiştir. Bu cevap, ya Ortaelçiye bir talimat ya da Bulgar idarecilere iletilmek üzere yeni bir teklif olmuştur. Almanya ve Avusturya-Macaristan; Osmanlı Devleti, Romanya, ve Yunansitan'da da aynı yöntemi takip etmiş ve onlarla temas kurmuştur.

Bulgaristan'ın Almanya ve Avusturya-Macaristan ile bu yönde ilk teması, onun daha yeni çıkmış olduğu Balkan savaşları sonrası yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeniyle kredi talebine yönelik olmuştur. Kredi meselesi ile ilgili belgeler 1914 yılının ilk 6 aylık sürecini kapsamaktadır. Belgelerden, Bulgaristan'ın söz konusu

KAYNAKLAR

Arhivnite Govoryat, (2002), Bılgariya v Pırvata Svetovna Voyna, Germanski Diplomatiçeski Dokumenti, Tom 1, Nomer 20, Sofiya.

Bılgarska Akademiya Na Naukite, (1999), İstoriya Na Bılgariya, Bılgariya 1903-1918, Kulturno Razvitie 1878-1918, T. 8, Sofiya, İzdatelstvo Gal-İko.

D. Rizoff, (1917), Bılgarite v Tehnite İstoriçeski, Etnografiçeski i Politiçeski Granitsi, Königliche Hoflithographie, Hof-Buch-und Steindruckerei Wilhelm Greve, Berlin.

Damyanov S., (1986), Bılgariya i Balkanskite Strani Po Vreme Na Voynite 1912-1918, Sofiya, Voenno İzdatelstvo.

Dırjaven Vestnik, Zakon za Vıvejdne na Grigoriyanskıya Kalendar, XXXVII, 21 Mart 1916 godina, (Държавен Вестник, Закон за Въвеждане на Григориянския Календар, XXXVII, 21 Март 1916 година).

Fidan N., (2005), Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Bulgar Ortak Harekatı (Romanya ve Makedon Cephesi'ndeki Türk Birlikleri), *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay Atase ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara.

İlçev İ, (1990), Bılgariya i Antantata Prez Pırvata Svetovna Voyna, Sofiya, Nauka i İzkustvo.

İnce F., Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları, *AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı).

İnstitut Za İstoriya Pri BAN, Tsentralen Voenen Arhiv, (2004), Bılgaro-Turski Voenni Otnoşeniya Prez Pırvata Sıvetovna Voyna (1914-1918), Sıbornik Ot Dokumenti, Sofiya, İzdatelstvo Gutenberg.

Kalçev K. K., (2011), Bılgaro-Turski Voennopolitiçeski Otnoşeniya (1915-1918), İzdatelstvo Universitet, "Sv. Sv. Kiril i Metodi" Veliko Tırnovo.

Kantardjıev T., (1925),Dobriç (Kobadin-Köstendja-Babadağ-Tulça-İsakça-Garvan), Sofiya.

Komisionna, (1961), Bılgarsko Turski Reçnik, İzdatelstvo Na Bılgarskata Akademiya Na Naukite, Sofiya.

----------, (1977), Kratka Voenna İstoriya Na Bılgariya 681-1945, Voenno İzdatelstvo, Sofiya.

Lalkov M., (1993), Mejdu Vıztorga i Pokrusata Bılgariya Po Vreme Na Voynite 1912-1918, Biblioteka Bılgaria, Sofiya.

Mihluzov N. R., (1933), İstoriçeski Pregled Na Voynite i Politikata Na Bılgariya 679-1918, Plovdiv.

Nedev S., (1993), Komandvaneto Na Bılgarskata Voyska Prez Voynite za Natsionalno Obedinenie, Sofiya, Voennoizdatelski Kompleks Sv. Georgi Pobedonosets.

Radoslavov V., (1993), Dınevni Belejki 1914-1916, Sıstavitelstvo i Belejki İvan İlçev, Sofiya, Universitetsko İzdatelstvo Sv. Kliment Ohridski.

Semov M., (1998), Obreçeni Pobedi, Universitetsko İzdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", Sofiya.

Stanev N., (1925), Nai-Nova İstoriya Na Bılgariya 1912-1920, İlüstratsii, Kıniga II Voyni Za Obedinenie, Sofiya, Peçatnitsa S.M. Staykova.

Stefanov G., (1966), Mejdunarodni Otnoşeniya İ Vınşna Politika Na Bılgariya (1870-1957), Nauka İ İzkustvo, Sofiya.

Toker H. (2005), "Milli Mücadele Döneminde Türk-Bulgar İlişkileri ve 1. Kolordunun Bulgaristan'a Sığınması", *XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, , Ankara, Genelkurmay Atase ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları.

Woodward E.L., (1920), The Congress of Berlin 1878, London, Published by Stationery Office.

Arşiv Belgeleri

İİ BAN, Kol. 20, ae 93, l. 204. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 93, л. 204).**

İİ BAN, Kol. 20, Ae. 129, l. 273-274. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 129, л. 273-274).**

İİ BAN, Kol. 20, Ae. 174, l. 364. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 174, л. 364).**

İİ BAN, Kol. 20, Ae. 25, l. 72-74. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 25, л. 72-74).**

İİ BAN, Kol. 20, Ae. 26, l. 75-79. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 26, л. 75-79).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 17, Ae. 222, l. 532, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 17, a. e. 222, л. 532).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 17, Ae. 286, l. 664-665, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 17, a. e. 286, л. 664-665).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 105, l. 315, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 105, л. 315).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 1207, l. 512, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 207, л. 512).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 124, l. 352-354, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 124, л. 352-354)**.

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 127, l. 358-361, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 127, л. 358-361).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 131, l. 368-373, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 131, л. 368-373)**.

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 138, l. 383-388, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 138, л. 383-388)**.

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 140, l. 391-392, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 140, л. 391-392).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 150, l. 401, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 150, л. 401)**.

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 156, l. 419, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 156, л.**

419).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 157, l. 420-423, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 157, л. 420-423).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 166, l. 445-446, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 166, л. 445-446).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 166, l. 454-455, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 166, л. 454-455).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 177, l. 468, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 177, л. 468).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 182, l. 178-179, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 182, л. 178-179).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 210, l. 521, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 210, л. 521).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 216, l. 523, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 216, л. 523).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 27, l. 119, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае. 27, л. 119).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 286, l. 655-657, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 286, л. 655-657).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 288, l. 659-660, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 288, л. 659-660).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 304, l. 682, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 304, л. 682).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 309, l. 690, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 309, л. 690).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 32, l. 130, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае. 32, л. 130).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 321, l. 708, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 321, л. 708).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 322, l. 709, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 322, л. 709).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 325, l. 712, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 325, л. 712).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 346, l. 751, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 346, л. 751).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 350, l. 755, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 350, л. 755).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 357, l. 764-766, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 357, л. 764-766).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 358, l. 767-768, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 358, л. 767-768).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 360, l. 770, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ае 360, л.**

770).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 364, l. 774-778, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 364, л.774-778).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 365, l. 779, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 365, л. 779).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 369, l. 785-786, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 369, л. 785-786).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 374, l. 714, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 374, л. 714).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 397, l. 839, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 397, л. 839).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 416, l. 870-871,**(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 416, л. 870-871).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 42, l. 155, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 42, л. 155.**)

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 423, l. 883-885, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 423, л. 883-885).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 425, l. 887, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 425, л. 887).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 428, l. 890-891, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 428, л. 890-891).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 431, l. 896, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 431, л. 896).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 433, l. 897-898, (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 433, л. 897-898).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 436, l. 905-907, (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 24, ae 436, л. 905-907).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 438, l. 910, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 438, л. 910).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 442, l. 915, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 442, л. 915).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 448, l. 923-924, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 448, л. 923-924).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 48, l. 165-166, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae. 48, л. 165-166**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 52, l. 174, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae. 52, л. 174).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 54, l. 177-180, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae. 54, л. 177-180).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 56, l. 188-189, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae 56, л. 188-189**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 58, l. 191-192, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ae. 58, л.**

191-192).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 67, l. 206-209, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае. 67, л. 206-209).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 79, l. 229, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае.79, л. 229).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 81, l. 231, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае.81, л. 231).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 86, l. 249-250, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае.86, л. 249-250).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 92, l. 260, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 92, л. 260).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 24, Ae. 96, l. 267-268, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 24, ае 96, л. 267-268).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 100, l. 219. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 100, л. 219).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 107, l. 238-239. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 107, л. 238-239).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 110, l. 243 ve Ae 120, l. 260. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 110, л. 243 и ае 120, л. 260).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 139, l. 294. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 139, л. 294).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 146, l. 304. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 146, л. 304).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 149, l. 310. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 149, л. 310).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 150, l. 31-312. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 150, л. 311-312).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 167, l. 342. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 167, л. 342).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 168, l. 348-349-351. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 168, л. 348-349, 351).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, ae 46, l. 173. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 46, л. 173).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, ae 66, l. 151. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 66, л. 151**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, ae 74, l. 168-169. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 74, л. 168-169).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, ae 86, l. 189-190. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 86, л. 189-190.)**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, ae 87, l. 191. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 87, л. 191**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, ae 89, l. 193-194. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 89, л. 193-194).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae 98, l. 216-217. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 98, л. 216-217).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae, 153, l. 316. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 153, л.316).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 109, l. 241-242. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 109, л. 241-242).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 131, l. 276-280. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ае 131, л. 276-280).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 14, l. 39, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 14, л. 39).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 168, l. 343-347. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 168, л. 343-347).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 169, l. 352-355. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 169, л. 352-355).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 173, l. 363. (**ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 173, л. 363**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 3, l. 9-12. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 3, л. 9-12).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 47, l. 116. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 47, л. 116**).

İİ BAN, Kol. 20, op. 25, ae. 51, l. 124. **(БАН, кол. 20, оп. 25, ae 51, л. 124).**

İİ BAN, Kol. 20, op. 25, ae. 61, l. 140. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 61, л. 140.)**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 25, Ae. 8, l. 28. **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 25, ae 8, л. 28).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae. 55, l. 140-141(**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ae 55, л. 140-141**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 270, l. 192-195, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, a. e. 70, л. 192-195).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 29, l. 89-90, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, a. e. 29, л. 89-90).**

İİ BAN**,** Kol. 20, Op. 74, Ae. 309, l. 789-790 (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, ae 309, л. 789-790).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 37, l. 108-110, **(ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, ae 37, л. 108-110).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 38, l. 112, **(ИИ БАН, кол. 20, оп. 74, ae 38, л. 112).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 68, l. 189-190, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, a. e. 68, л. 189-190).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 71, l. 198-200, (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, a. e. 71, л. 198-200).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 74, Ae. 74, l. 202-203. (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 74, ae. 74, л. 202-203.)**

İİ BAN, Kol. 5, Op. 15, Ae. 165, l. 574-575, **(ИИ БАН, Кол. 5, оп. 15, ae 165, л. 574-575).**

İİ BAN, Kol. 5, Op. 18, Ae. 85, l. 226, (**ИИ БАН, Кол. 5, оп. 18, ae. 85, л. 226**).

İİ BAN, Kol. 5, Op. 2, Ae. 101, l. 309-310, **(ИИ БАН, Кол. 5, оп. 2, ae. 101, л. 309-310**).

İİ BAN, Kol. 5, Op. 27, Ae. 102, l. 311, Ae. 103, l. 333**, (ИИ БАН, Кол. 5, оп. 27, ae. 102, л. 311; a. e. 103, л. 333).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 53, Ae. 74, l. 374-376, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 53, л. 374-376).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 53, l. 387-388, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 53, л. 387-388**).

İİ BAN, Kol. 6, Op. 53, l. 389-391, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 53, л. 389-391**).

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 212, l. 621-631, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ae. 212, л.**

621-631).

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 216, l. 643, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 216, л. 643).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 221, l. 651-657, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, а. е. 221, л. 651-657).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 229, l. 671-672, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 229, л. 671-672).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 231, l. 674-675, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 231, л. 674-675).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 232, l. 677-678, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 232, л. 676-678**).

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 233, l. 679, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 233, л. 679).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 239, l. 689-695, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 239, л. 689-695).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 254, l. 748-753, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 254, л. 748-753**).

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 277, l. 842-847, (**ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае. 277, л. 842-847**).

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 359, l. 1108-1109, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае 359, л. 1108-1109).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 366, l. 119, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае 366, л. 119).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 377, l. 1149-1159, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае 377, л. 1149-1159).**

İİ BAN, Kol. 6, Op. 63, Ae. 380, l. 1172-1173, **(ИИ БАН, Кол. 6, оп. 63, ае 380, л. 1172-1173).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 87, l. 236. (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ае 87, л. 236**).

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 82, l. 215-216 (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ае 82, л. 215-216).**

İİ BAN, Kol. 20, Op. 27, Ae 72, l. 183-188 (**ИИ БАН, Кол. 20, оп. 27, ае 72, л. 183-188).**

TSDA, KMF 06, Env. No: 275/48, l. 37. **(ЦДА, КМФ 6, Инв. №: 275/48, л. 37).**

TSDA, KMF 06, Env. No: 275/48, l. 38. (**ЦДА, КМФ 6, Инв. № 275/48, л. 38).**

TSDA, KMF 06, İnv. No: 275/48, l. 40-41. (**ЦДА, КМФ 6, Инв. № 275/48, л. 40-41).**

TSDA, KMF 6, İnv. No. 275/42, l. 18-20, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. №:275/42, л. 18-20).**

TSDA, KMF 6, İnv. No. 275/48, l. 26-28, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, Л. 26-28).**

TSDA, KMF 6, İnv. No. 275/48, l. 29-36, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, Л. 29-36).**

TSDA, KMF. 02, İnv. No.275/47, l. 1, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 1).**

TSDA, KMF. 06, İnv. No: 275/48, l. 42. (**ЦДА, КМФ 6, Инв. № 275/48, л. 42).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 112-114, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 112-114).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 117, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 117).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 120, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 120).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 15, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 15).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 17, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 17**).

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 18, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 18).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 19, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 19).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 2, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 2).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 20, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 20).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 22, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 22).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 24, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 24).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 26-27, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 26-27**).

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 69, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 69**).

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 38, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 38).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 39, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 39**).

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 6, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 6).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 87-88, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 87-88**).

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/47, l. 98, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/47, Л. 98).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 10, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, л. 10).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 11, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, л. 11).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 12, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No 275/48, л. 12**).

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 13, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, л. 13).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 19, (**ЦДА, КМФ 6, Инв. No 275/48, л. 19).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 20, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, Л. 20).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 6, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No 275/48, л. 6).**

TSDA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 8, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, л. 8).**

TSVA, F. 02, Op. 1, Ae. 15, l. 4, **(ЦВА, Ф. 02, оп 1, а,е, 15, л. 4).**

TSVA, F. 1, Op. 5 Ae. l, 457, **(ЦВА, Ф. 1, оп. 5, а. е. 457).**

TSVA, F. 2, Op. 1, Ae. 15, l. 238, **(ЦВА, Ф. 2, оп. 1, а. е. 15, л. 238).**

TSVA, F. 2, Op. 1, Ae. 16, s. 581. (**ЦВА, Ф. 2, оп. 1, а.е. 16, л. 581).**

TSVA, F. 2, Op. 1, Ae. 16, s. 582. (**ЦВА, Ф. 2, оп. 1, а.е. 16, л. 582).**

TSVA, F. 2, Op. 1, Ae. 16, s. 584.(**ЦВА, Ф. 2, оп. 1, а. е. 16, л. 584).**

TSVA, F. 2, Op. 1, Ae. 35, l. 47, **(ЦВА, Ф. 2, оп. 1, а.е. 35, л. 47).**

TSVA, F. 2, Op. 1, Ae. 35, l. 51-52, **(ЦВА, Ф. 2, оп. 1, а. е. 35 л. 51-52).**

TSVA, F. 22, Op. 3, a. e. 197, s. 87-109..(**ЦВА**, **Ф. 22, оп. 3, а. е. 197, л. 87-109).**

TSVA, F. 22, Op. 3, Ae. 234, s. 192.(**ЦВА, Ф. 22, оп. 3, а. е. 234, л. 192).**

TSVA, F. 22, Op.3, a. e. 239, s. 381.(**ЦВА**, **Ф. 22, оп. 3, а. е. 239, л. 381).**

TSVA, F. 22, Op.3, a. e. 239, s. 392-395.(**ЦВА**, **Ф. 22, оп. 3, а. е. 239, л. 392-395).**

TSVA, F. 23, Op. 1, Ae. 357, l. 153, (**ЦВА, Ф. 233, оп. 1, а. е. 357, л. 153).**

TSVA, F. 23, Op. 2, a. e. 325, s. 126. (**ЦВА**, **Ф. 23, оп. 2, а. е. 325, л. 126).**

TSVA, F. 23, Op. 2, a. e. 358, s. 10. (**ЦВА**, **Ф. 23, оп. 2, а. е. 358, л. 10).**

TSVA, F. 23, Op. 2, a. e. 358, s. 16. (**ЦВА**, **Ф. 23, оп. 2, а. е. 358, л. 16).**

TSVA, F. 23, Op. 2, a. e. 358, s. 82-86. (**ЦВА**, **Ф. 23, оп. 2, а. е. 358, л. 82-86).**

TSVA, F. 23, Op. 2, a. e. 358, s. 9-10.(**ЦВА**, **Ф. 23, оп. 2, а. е. 358, л. 9-10).**

TSVA, F. 23, Op. 2, Ae. 239, l. 94-101, **(ЦВА, Ф. 23, оп. 2, а.е. 239, л. 94-101).**

TSVA, F. 23, Op. 2, Ae. 298, l. 4, (**ЦВА, Ф. 23, оп. 2, а. е. 298, л. 4).**

TSVA, F. 24, Op. 3, a. e. 71, s. 147.(**ЦВА**, **Ф. 24, оп. 3, а. е. 71, л. 147).**

TSVA, F. 25, Op. 1, a. e. 27, s. 211-213.(**ЦВА**, **Ф. 25, оп. 1, а. е. 27, л. 211-213).**

TSVA, F. 317, Op. 7, a. e. 16, s. 245. (**ЦВА**, **Ф. 317, оп. 7, а. е. 16, л. 245).**

TSVA, F. 317, Op. 7, a. e. 165, s. 246.(**ЦВА**, **Ф. 317, оп. 7, а. е. 165, л. 246).**

TSVA, F. 317, Op. 7, a. e. 165, s. 315.(**ЦВА**, **Ф. 317, оп. 7, а. е. 165, л. 315).**

TSVA, F. 317, Op. 7, a. e. 165, s. 363.(**ЦВА**, **Ф. 317, оп. 7, а. е. 165, л. 363).**

TSVA, F. 317, Op. 7, a. e. 165, s. 513.(**ЦВА**, **Ф. 317, оп. 7, а. е. 165, л. 513).**

TSVA, F. 40, Op. 2 a. e. 611, s. 146. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 146).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1042, s. 319-327. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1042, л. 319-327).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1087, s. 117-118.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1087, л. 117-118).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1160, s. 178. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1160, л.178).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1274, s. 434.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1274, л. 434).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1276, s. 464. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1276, л. 464).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1276, s. 466. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1276, л. 466).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 1276, s. 468. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 1276, л. 468).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 340, s. 151. (**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 749, л. 151).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 381, s. 310.**(ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 381, л. 310).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 409, s. 59.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 409, л. 59).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 471, s. 160.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 471, л. 160).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 525, s. 307.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 525, л. 307).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 577, s. 157.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 577, л. 157).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 587, s. 283.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 587, л. 283).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 587, s. 286.(**ЦВА**, **Ф. 40, оп. 2, а. е. 587, л. 286).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 589, s. 214.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 589, л. 214).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 601, s. 15. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 601, л. 15).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 601, s. 36. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 601, л. 36).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 23.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 23).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 24.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 24).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 247. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л.247).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 251. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л.251).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 26.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 26).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 315-319. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 315-319).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 48.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 48).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 50.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 50).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 63.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 63).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 66.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 66).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 611, s. 79.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 79).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 612, s. 304.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 612, л. 304).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 612, s. 355.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 612, л. 355).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 612, s. 405.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 612, л. 405).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 612, s. 408.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 612, л. 408).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 617, s. 313.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 617, л. 313).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 623, s. 30.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 623, л. 30).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 623, s. 32.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 623, л. 32).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 624, s. 349.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 624, л. 349).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 639, s. 8. **(ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 639, л. 8).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 655, s. 170.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 655, л. 170).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 661, s. 217.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 661, л. 217).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 661, s. 241.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 661, л. 241).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 695, s. 22.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 695, л. 22).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 731, s. 448.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 731, л. 448).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 749, s. 261. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 749, л. 261).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 749, s. 275-276. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 749, л.275-276).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 780, s. 27.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 780, л. 27).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 815, s. 194-196.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 815, л. 194-196).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 815, s. 298.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 815, л. 298).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 868, s. 36-37.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 868, л. 36-37).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 897, s. 1.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 897, л. 1).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 897, s. 345.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 897, л. 345).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 897, s. 6.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 897, л. 6).**

TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 909, s. 100.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 909, л. 100).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 909, s. 282.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 909, л. 282).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 909, s. 29.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 909, л. 29).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 909, s. 291.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 909, л. 291).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 909, s. 293.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 909, л. 293).**
TSVA, F. 40, Op. 2, a. e. 909, s. 296-297.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 909, л. 296-297).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 1105, s. 28.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 1105, л. 28).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 1375, l. 123a. **(ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 1375 л. 123а).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 1375, s. 121a. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 1375, л. 121а).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 1375,118a. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 1375, 118а).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 1565, s. 10.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 1565, л. 10).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 514, s. 92. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а.е. 514, л. 92).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 517, s. 32. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а.е. 517, л. 32).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 525, s. 307.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 525, л. 307).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 611, s. 337.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 611, л. 337).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 802, s. 132. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 802, л. 132).**
TSVA, F. 40, Op. 2, Ae. 806, l. 22-29. (**ЦВА, Ф. 40, оп.2, а.е. 806, л. 22-29).**
TSVA, F. 40, Op.2, a. e. 548, s. 233.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 548, л. 233).**
TSVA, F. 40, Op.2, a. e. 556, s. 25-32.(**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 556, л. 25-32).**
TSVA, F. 40, Op.2, a. e. 577, s. 162. (**ЦВА, Ф. 40, оп. 2, а. е. 577, л. 162).**
TSVA, F. 704, Op. 1, a. e. 7, s. 156. (**ЦВА, Ф. 704, оп. 1, а. е. 7, л.156).**

TSVA, F. 704, Op. 5, a. e. 88, s. 144. (**ЦВА, Ф. 704, оп. 5, а. е. 88, л.144).**
TSVA, F. 740, Op. 1, a. e. 13, s. 81-83. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 1, а. е. 13, л. 81-83).**
TSVA, F. 740, Op. 1, a. e. 6, s. 70. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 1, а. е. 6, л. 70).**
TSVA, F. 740, Op. 1, a. e. 6, s. 76-77. (**ЦВА, Ф. 740, оп.1, а. е. 6, л. 76-77).**
TSVA, F. 740, Op. 1, a. e. 6, s. 78-79. (**ЦВА, Ф. 740, оп.1, а. е. 6, л. 78-79).**
TSVA, F. 740, Op. 1, a. e. 6, s. 83. (**ЦВА, Ф. 740, оп.1, а. е. 6, л. 83).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 104. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 104).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 105. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 105).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 106. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 106).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 107. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 107).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 108. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 108).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 118. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 118).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 123. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 123).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 124. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 124).**
TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 125. (**ЦВА, Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 125).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 127. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 127).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 129. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 129).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 138. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 138).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 139. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 139).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 175. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 175).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 18. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 18).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 21. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 21).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 32-35. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 32-35).**

TSVA, F. 740, Op. 5, a. e. 421, s. 73. (**ЦВА**, **Ф. 740, оп. 5, а. е. 421, л. 73).**

TSVA, KMF. 6, İnv. No. 275/48, l. 22, **(ЦДА, КМФ 6, Инв. No. 275/48, Л. 22).**

(Footnotes)

1 Hesaplamada gözden kaçırılmış 0/4 yazılmıştır. Doğrusu 0/6 olacaktır.

2 Orijinal belgede "toplam" kısmında rakam belirtilmemiştir. Aslında 4 süvari alayı (bölüğü) mevcuttur.

3 Belgede 18 olarak yazılmıştır. Fakat doğrusu 27'dir.

4 Orijinal belgede Bataryalı alay sayısı 20 verilmiştir. Fakat gerçek toplam 16'dır.

5 Orijinal belgede 26 olarak verilmiştir. Gerçek toplam 30'dur.

6 Orijinal belgede 46 olarak verilmiştir. Gerçek toplam 41'dir.

7 Orijinal belgede 12 olarak verilmiştir. Gerçek toplam 15'tir.

İSLAMİ BANKACILIK ve İSLAMİ SİGORTACILIĞIN TÜRKİYE FİNANS EKOSİSTEMİNDE YERİ ve ÖNEMİ

Bir Model Önerisi

Dr. İbrahim GÖKBURUN

gece kitaplığı

İslami Bankacılık ve İslami Sigortacılığın Türkiye Finans Ekosisteminde Yeri ve Önemi Bir Model Önerisi
İbrahim Gökburun

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-639-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 9

BİRİNCİ BÖLÜM 11
İSLAMİ BANKACILIK..... 11
1.1. İslami Bankacılık Kavramı 11
1.2. İslami Bankalarının İşleyişi ve Özellikleri 11
1.3. İslami Bankacılık Ürünleri..... 13
1.3.1. İslami Bankaların Fon Toplama Yöntemleri..... 13
1.3.2. İslami Bankalar Fon Kullandırma Yöntemleri..... 15
1.3.3. Katılım Bankalarına Ait Diğer Yöntemler 27

İKİNCİ BÖLÜM..... 29
2.1. İslami Bankacılığının Türkiye'de Tarihsel Gelişim Süreci..... 29
2.2. İslami Bankaların Bankacılık Sektöründeki Yeri..... 31
2.3. İslami Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri..... 32
2.3.1. Fıkhi Sebepler 32
2.3.2. Sosyo Ekonomik Sebepler 33
2.3.3. İktisadi Sebepler..... 34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 35
3.1. İslami Bankaların Konvansiyonel Bankalardan Farkları . 35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 38
4.1. İslami Bankacılık Diğer Ülke Örnekleri 38
4.1.1. Malezya'da İslami Bankacılık 39
4.1.2. Bahreyn'de İslami Bankacılık..... 41
4.1.3. İngiltere'de İslami Bankacılık 42
4.1.4. Pakistan'da İslami Bankacılık..... 43

BEŞİNCİ BÖLÜM 45
ULUSLARARASI İSLAMI BANKACILIK KURUMLARI ve ETKİLERİ 45
5.1. İslam Kalkınma Bankası (IDB) 46
5.2. İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) 47
5.3. İslami Finansal Hizmetler Kurumu (IFSB)..... 49
5.4. Uluslararası İslami Finansal Piyasa (IIFM) 50
5.5. İslami Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (CIBAFI) 51
5.6. İslami Uluslararası Derecelendirme Ajansı (IIRA)..... 51

ALTINCI BÖLÜM..... 53
İSLAMI BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLŞKİN SWOT ANALİZİ 53
6.1. İslami Bankacılığa İlişkin Güçlü Yönler 53
6.2. İslami Bankacılığa İlişkin Zayıf Yönler..... 54
6.3. Faizsiz Bankacılığa İlişkin Fırsatlar..... 55
6.3. İslami Bankacılığa İlişkin Tehditler..... 56

YEDİNCİ BÖLÜM 57
İSLAMİ BANKACILIĞIN TÜRKİYE FİNANS EKOSİSTEMİNE MUHTEMEL KATKILARI 57
7.1. Kayıt Dışı Ekonominin Minimize Edilmesi 57
7.2. Âtıl Kaynakların Reel Ekonomiye Kanalize Edilmesi .. 59
7.3. Sektörel Rekabetin Geliştirilmesi 60
7.4. İstihdamın Artırılmasına Yönelik Pozitif Etki 61
7.5. Dış Ticaretin Arttırılması ve Yabancı Sermaye Akışı Sağlanması 62

SEKİZİNCİ BÖLÜM 64
İSLAMİ SİGORTACILIK 64
8.1. İslami Sigortacılık Kavramı..... 64
8.2. İslami Sigortacılığın İşleyişi ve Özellikleri 64

8.3. İslami Sigortacılık ve Konvansiyonel Sigortacılık Farkları 65
8.4. İslami Sigortacılığın Dayanakları ve Tarihsel Gelişimi . 67

DOKUZUNCU BÖLÜM 70
İSLAMİ SİGORTACILIK MODELLERİ 70

ONUNCU BÖLÜM 77
İSLAMİ SİGORTACILIK TARİHİ ve MEVCUT DURUMU 77
10.1. İslami Sigortacılık Tarihi Gelişim Süreci..... 77
10.2. İslami Sigortacılık Dünya Ülkeleri Mevcut Durum..... 78

ONBİRİNCİ BÖLÜM 80
TÜRKİYE'DE İSLAMİ SİGORTACILIK 80
11.1. Türkiye'de İslami Sigortacılığı Tarihi Serüveni..... 80

ONİKİNCİ BÖLÜM 95
İSLAMI SİGORTACILIK SEKTÖRÜNE İLŞKİN SWOT ANALİZİ 95
6.1. İslami Sigortacılığa İlişkin Güçlü Yönler 95
6.2. İslami Sigortacılığa İlişkin Zayıf Yönler 96
6.3. İslami Sigortacılığa İlişkin Fırsatlar..... 97
6.3. İslami Sigortacılığa İlişkin Tehditler..... 98

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM 99
İSLAMİ SOGRTACILIĞA İLİŞKİN MODEL ÖNERİSİ 99
13.1. İslami Sigorta Şirketinde Bulunması Gereken Fıkhi Gereklilikler 99
13.2. İslami Sigorta Şirketinin Konvansiyonel Sigorta Şirketlerinden Farklılaşması Gereken Fıkhi Gereklilikler 100
13.3. İslami Sigorta Şirketinin Karşı Karşıya Kaldığı Fıkıh Dışı Sektörel Sorunlar 101

13.2. İslami Sigortacılığa İlişkin Model Önerisi ve Çalışma Sistematiği..... 105
13.3. Önerilen Modelin Özellikleri..... 106
13.4. Önerilen Modelin Sisteme Olası Katkıları..... 107
13.5. Önerilen Modelin Mevcut Tekafül Modellerinden Farkları..... 109

GENEL DEĞERLENDİRME..... 111
KAYNAKÇA..... 114

ÖNSÖZ

Bu kitap da İslami Bankacılık ve İslami Sigortacılık sektörlerinin Türkiye ekonomisine katkıları incelenmiştir.

İki sektöründe ayrı ayrı dinamikleri, bulundukları faaliyet alanları özelinde değerlendirilerek tüm artı ve eksileri vurgulanmıştır.

İslami bankacılık ve İslami sigortacılık sektörlerinin Dünya örnekleri ve tecrübeleri de ele alınarak Türkiye'deki uygulamalar ile karşılaştırma yapılma imkânı sunulmuş, fırsat ve tehditler vurgulanmaya çalışılmıştır. Sade ve yalın bir dil kullanılarak, ağır, obskürantist bir anlatımdan kaçınılmış ve okuyucunun karanlıkta bırakılmamasına özen gösterilmiştir.

Kitapta teorik ve realiteyi yansıtmayan bakış açısından ziyade pratikte uygulamada esas teşkil eden konu ve uygulama teknikleri ele alınarak mevcut sorunlara realist yaklaşımlar getirilmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda hem fıkhi ve hem de sektörün pratiği özelinde tüm çekince ve ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak uygulanabilir bir model önerisinde bulunulmuştur.

Model önerisinde bulunulurken mevcut Tekafül sistemlerine yapılan eleştireler ve tüm eksiklikler göz önünde bulundurulmuş, uygulama da hem uygulayıcı hem de katılımcılar için en kabul edilebilir bütüncül ve kapsayıcı bir sistematik ortaya konmaya çalışılmıştır.

İSLAMİ BANKACILIK ve İSLAMİ SİGORTACILIĞIN TÜRKİYE FİNANS EKOSİSTEMİNDE YERİ ve ÖNEMİ

Bir Model Önerisi

Dr. İbrahim GÖKBURUN

gece kitaplığı

İslami Bankacılık ve İslami Sigortacılığın Türkiye Finans Ekosisteminde Yeri ve Önemi Bir Model Önerisi
İbrahim Gökburun

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-639-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 9

BİRİNCİ BÖLÜM 11
İSLAMİ BANKACILIK..... 11
1.1. İslami Bankacılık Kavramı 11
1.2. İslami Bankalarının İşleyişi ve Özellikleri 11
1.3. İslami Bankacılık Ürünleri..... 13
1.3.1. İslami Bankaların Fon Toplama Yöntemleri..... 13
1.3.2. İslami Bankalar Fon Kullandırma Yöntemleri..... 15
1.3.3. Katılım Bankalarına Ait Diğer Yöntemler 27

İKİNCİ BÖLÜM..... 29
2.1. İslami Bankacılığının Türkiye'de Tarihsel Gelişim Süreci..... 29
2.2. İslami Bankaların Bankacılık Sektöründeki Yeri..... 31
2.3. İslami Bankaların Ortaya Çıkış Nedenleri..... 32
2.3.1. Fıkhi Sebepler 32
2.3.2. Sosyo Ekonomik Sebepler 33
2.3.3. İktisadi Sebepler..... 34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 35
3.1. İslami Bankaların Konvansiyonel Bankalardan Farkları . 35

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 38
4.1. İslami Bankacılık Diğer Ülke Örnekleri 38
4.1.1. Malezya'da İslami Bankacılık 39
4.1.2. Bahreyn'de İslami Bankacılık..... 41
4.1.3. İngiltere'de İslami Bankacılık 42
4.1.4. Pakistan'da İslami Bankacılık..... 43

BEŞİNCİ BÖLÜM 45
ULUSLARARASI İSLAMI BANKACILIK KURUMLARI ve ETKİLERİ 45
5.1. İslam Kalkınma Bankası (IDB) 46
5.2. İslami Finansal Kuruluşlar Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) 47
5.3. İslami Finansal Hizmetler Kurumu (IFSB)..... 49
5.4. Uluslararası İslami Finansal Piyasa (IIFM) 50
5.5. İslami Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Konseyi (CIBAFI) 51
5.6. İslami Uluslararası Derecelendirme Ajansı (IIRA)..... 51

ALTINCI BÖLÜM..... 53
İSLAMI BANKACILIK SEKTÖRÜNE İLŞKİN SWOT ANALİZİ 53
6.1. İslami Bankacılığa İlişkin Güçlü Yönler 53
6.2. İslami Bankacılığa İlişkin Zayıf Yönler..... 54
6.3. Faizsiz Bankacılığa İlişkin Fırsatlar..... 55
6.3. İslami Bankacılığa İlişkin Tehditler..... 56

YEDİNCİ BÖLÜM 57
İSLAMİ BANKACILIĞIN TÜRKİYE FİNANS EKOSİSTEMİNE MUHTEMEL KATKILARI 57
7.1. Kayıt Dışı Ekonominin Minimize Edilmesi 57
7.2. Âtıl Kaynakların Reel Ekonomiye Kanalize Edilmesi .. 59
7.3. Sektörel Rekabetin Geliştirilmesi 60
7.4. İstihdamın Artırılmasına Yönelik Pozitif Etki 61
7.5. Dış Ticaretin Arttırılması ve Yabancı Sermaye Akışı Sağlanması 62

SEKİZİNCİ BÖLÜM 64
İSLAMİ SİGORTACILIK 64
8.1. İslami Sigortacılık Kavramı..... 64
8.2. İslami Sigortacılığın İşleyişi ve Özellikleri 64

8.3. İslami Sigortacılık ve Konvansiyonel Sigortacılık Farkları 65
8.4. İslami Sigortacılığın Dayanakları ve Tarihsel Gelişimi . 67

DOKUZUNCU BÖLÜM 70
İSLAMİ SİGORTACILIK MODELLERİ 70

ONUNCU BÖLÜM 77
İSLAMİ SİGORTACILIK TARİHİ ve MEVCUT DURUMU 77
10.1. İslami Sigortacılık Tarihi Gelişim Süreci..... 77
10.2. İslami Sigortacılık Dünya Ülkeleri Mevcut Durum..... 78

ONBİRİNCİ BÖLÜM 80
TÜRKİYE'DE İSLAMİ SİGORTACILIK 80
11.1. Türkiye'de İslami Sigortacılığı Tarihi Serüveni..... 80

ONİKİNCİ BÖLÜM 95
İSLAMI SİGORTACILIK SEKTÖRÜNE İLŞKİN SWOT ANALİZİ 95
6.1. İslami Sigortacılığa İlişkin Güçlü Yönler 95
6.2. İslami Sigortacılığa İlişkin Zayıf Yönler 96
6.3. İslami Sigortacılığa İlişkin Fırsatlar..... 97
6.3. İslami Sigortacılığa İlişkin Tehditler..... 98

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM 99
İSLAMİ SOGRTACILIĞA İLİŞKİN MODEL ÖNERİSİ 99
13.1. İslami Sigorta Şirketinde Bulunması Gereken Fıkhi Gereklilikler 99
13.2. İslami Sigorta Şirketinin Konvansiyonel Sigorta Şirketlerinden Farklılaşması Gereken Fıkhi Gereklilikler 100
13.3. İslami Sigorta Şirketinin Karşı Karşıya Kaldığı Fıkıh Dışı Sektörel Sorunlar 101

13.2. İslami Sigortacılığa İlişkin Model Önerisi ve Çalışma Sistematiği..... 105
13.3. Önerilen Modelin Özellikleri..... 106
13.4. Önerilen Modelin Sisteme Olası Katkıları..... 107
13.5. Önerilen Modelin Mevcut Tekafül Modellerinden Farkları..... 109

GENEL DEĞERLENDİRME..... 111
KAYNAKÇA..... 114

ÖNSÖZ

Bu kitap da İslami Bankacılık ve İslami Sigortacılık sektörlerinin Türkiye ekonomisine katkıları incelenmiştir.

İki sektöründe ayrı ayrı dinamikleri, bulundukları faaliyet alanları özelinde değerlendirilerek tüm artı ve eksileri vurgulanmıştır.

İslami bankacılık ve İslami sigortacılık sektörlerinin Dünya örnekleri ve tecrübeleri de ele alınarak Türkiye'deki uygulamalar ile karşılaştırma yapılma imkânı sunulmuş, fırsat ve tehditler vurgulanmaya çalışılmıştır. Sade ve yalın bir dil kullanılarak, ağır, obskürantist bir anlatımdan kaçınılmış ve okuyucunun karanlıkta bırakılmamasına özen gösterilmiştir.

Kitapta teorik ve realiteyi yansıtmayan bakış açısından ziyade pratikte uygulamada esas teşkil eden konu ve uygulama teknikleri ele alınarak mevcut sorunlara realist yaklaşımlar getirilmiştir.

Tüm bu değerlendirmeler sonucunda hem fıkhi ve hem de sektörün pratiği özelinde tüm çekince ve ihtiyaçlar da göz önünde bulundurularak uygulanabilir bir model önerisinde bulunulmuştur.

Model önerisinde bulunulurken mevcut Tekafül sistemlerine yapılan eleştireler ve tüm eksiklikler göz önünde bulundurulmuş, uygulama da hem uygulayıcı hem de katılımcılar için en kabul edilebilir bütüncül ve kapsayıcı bir sistematik ortaya konmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/ (27.11.2022)

https://www.tskb.com.tr/ (27.11.2022)

https://spk.gov.tr/ (17.08.2022)

https://www.bddk.org.tr/ (13.05.2022)

https://www.tkbb.org.tr/ (16.12.2022)

https://www.albaraka.com.tr/ (11.11.2022)

https://www.kuveytturk.com.tr/ (27.10.2022)

https://www.seddk.gov.tr/ (18.12.2022)

https://vakifkatilim.com.tr/tr (14.07.2022)

https://www.anadolu.edu.tr/ (12.12.2022)

https://www.segem.org.tr/ (27.11.2022)

https://www.turkiyefinans.com.tr/ (27.11.2022)

http://aaoifi.com **(21.11.2022)**

https://www.bixmalaysia.com **(17.11.2022)**

https://www.refinitiv.com/en **(19.11.2022)**

https://www.isdb.org/tr/hub/turkiye **(11.10.2022)**

https://aaoifi.com/?lang=en **(10.11.2022)**

https://www.ifsb.org/ **(10.11.2022)**

https://www.iifm.net/ **(27.11.2022)**

https://www.cibafi.org/ **(11.11.2022)**

http://iirating.com/Home.aspx **(18.11.2022)**

https://www.worldeconomics.com/Informal-Economy **(01.01.2023)**

https://www.seddk.gov.tr/ **(27.11.2022)**

https://islamansiklopedisi.org.tr **(26.11.2022)**

https://www.sbb.gov.tr/ **(24.10.2022)**

https://www.ifsb.org/ **(12.11.2022)**

https://tsb.org.tr/tr **(29.12.2022)**

https://siseb.sbm.org.tr/ **(24.11.2022)**

https://www.bnm.gov.my/ **(22.10.2022)**

https://www.bi.go.id/en/default.aspx **(04.01.2023)**

TÜRK HALK EZGİLERİYLE KLASİK GİTAR EĞİTİMİ ALBÜMÜ

UYARLAMA-SEVİYELENDİRME-TEMEL TEKNİKLER

CLASSICAL GUITAR EDUCATION ALBUM WITH TURKISH FOLK MELODIES

Musicalisation-Levelling-Basic Techniques

Dr. Levent DOĞRU

gece kitaplığı

TÜRK HALK EZGİLERİYLE KLASİK GİTAR EĞİTİMİ ALBÜMÜ
UYARLAMA-SEVİYELENDİRME-TEMEL TEKNİKLER

CLASSICAL GUITAR EDUCATION ALBUM WITH TURKISH FOLK MELODIES
MUSICALISATION-LEVELLING-BASIC TECHNIQUES

Dr. LEVENT DOĞRU

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Editör • Prof. Dr. Zeki Nacakcı
Kapak Tasarım • Pelin Mutlu

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-618-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Sunuş……...1
Kitaptaki Eserlerin Oluşumu ve Kullanımı…….2
Terimler ve Kısaltmalar……..3
RAST MAKAMI……...4
Rast Diziler……..5
Rast Temelli Dizi Egzersizi…….5
Kalenin Dibinde Bir Taş Olaydım
I. Seviye…….....6
II. Seviye……...….8
III. Seviye…….....9
Asmalıdır Evimiz
I. Seviye…….....10
II. Seviye……...…12
III. Seviye…….....14
Arpa Ektim Biçemedim
I. Seviye…….....16
II. Seviye……...…17
III. Seviye…….....18
Güzele Bak Güzele
I. Seviye…….....19
II. Seviye……...…20
III. Seviye…….....21
Yatma Yeşil Çimene
I. Seviye…….....22
II. Seviye……...…25
III. Seviye…….....27
SEGÂH MAKAMI……...……...29
Segâh Diziler…….30
Segâh Temelli Dizi Egzersizi……30
Beyaz Geyme Toz Olur
I. Seviye…….....31
II. Seviye……...…33
III. Seviye…….....34

İncecikten Bir Kar Yağar
I. Seviye…….....35
II. Seviye……...…39
III. Seviye…….....41
İzmirin Kavakları
I. Seviye…….....43
II. Seviye……...…45
III. Seviye…….....46
Yeni Cami Avlusunda
I. Seviye…….....47
II. Seviye……...…50
III. Seviye…….....52
HÜSEYNİ MAKAMI……...……...54
Hüseyni Diziler……55
Hüseyni Temelli Dizi Egzersizi……55
Altın Yüzüğüm Kırıldı
I. Seviye…….....56
II. Seviye……...…58
III. Seviye…….....59
Hey Onbeşli
I. Seviye…….....60
II. Seviye……...…63
III. Seviye…….....65
Karadır Kaşların Ferman Yazdırır
I. Seviye…….....67
II. Seviye……...…69
III. Seviye…….....71
HİCAZ MAKAMI……...……73
Hicaz Diziler……74
Hicaz Temelli Dizi Egzersizi……74
Bitliste Beş Minare
I. Seviye…….....75
II. Seviye……...…77
III. Seviye…….....79

El Çek Tabip El Çek Sinem Üstünden
I. Seviye…….....81
II. Seviye……...…84
III. Seviye…….....86
Kahve Koydum Fincana
I. Seviye…….....88
II. Seviye……...…91
III. Seviye…….....93
KARCIĞAR MAKAMI……..……95
Karcığar Diziler……96
Karcığar Temelli Dizi Egzersizi……96
Kaşların Karasına
I. Seviye…….....97
II. Seviye……...…99
III. Seviye…….....100
Merdivanım Kırk Ayak
I. Seviye…….....101
II. Seviye…….....103
III. Seviye…….....104
Mor Koyun
I. Seviye…….....105
II. Seviye……107
III. Seviye…….....108
O Süsem O Sünbül
I. Seviye…….....109
II. Seviye……111
III. Seviye…….....112
Üç Ayak
I. Seviye…….....113
II. Seviye……115
III. Seviye…….....117
Kaynakça……119

SUNUŞ

Ülkemiz klasik gitar eğitiminde, farklı amaç ve becerilere odaklanmış birçok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar bünyesinde, batı müziği temelli teknik çalışmaların yanı sıra farklı ülkelerin kültürel mirasından beslenen halk ezgilerini de barındırmakta ve öğrencilerin eğitim yaşamlarına sunmaktadır. Bu bağlamda ülkemizde de özellikle son yıllarda, klasik gitar eğitiminde Türk halk ezgilerinden yararlanılan çalışmalar yapılmaktadır. Halk ezgilerinin temel kaynağının, halkın yıllarca yaşanmışlıkları üzerine inşa ettiği, paylaştığı ve aktardığı duygular olduğu, gitarın da müziğin ritmik, armonik, melodik yapısını dinleyiciye etkili bir şekilde aktaran önemli bir çalgı olması göz önüne alındığında gitarın halk ezgileri ile buluşması icrada etkili ve anlatımı güçlü bir yorumlama getirebilecektir. Bu bakımdan öğrencilere çalgılarıyla duygusal anlamda bütünleşmeleri, belleklerini, seslendirme ve yorumlama yetilerini geliştirmeleri de katkı sağlayabilecektir. Buna göre klasik gitar eğitimini gerek amatör gerekse profesyonel düzeyde alan öğrencilerin, Türk kültür mirası içerisinde yetişmiş oldukları gerçeğinden yola çıkılarak, Türk halk ezgilerinden yararlanılması, göz önüne alınması gereken bir gerçeklilik ve gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. İşte bu gereklilikten hareketle, elinizdeki albümü hazırlayan Levent DOĞRU yıllardır hem icracı hem de eğitimci olarak edindiği birikimleri çalışmasına yansıtarak alana katkı sağlayacak çok değerli bir ürün ortaya koymuştur.

Elinizdeki bu kitap, klasik gitar eğitimine farklı bir bakış açısı ile yaklaşarak öğrencilerin gitardaki temel teknik ve becerileri Türk halk ezgilerini temel alarak edinmeleri üzerine metodolojik olarak kurgulanmış ve mevcut kaynaklara destek sağlamak amacı ile hazırlanmıştır. Albümde, Türk Halk Müziği repertuarının değişik bölgelerinden belirli ilke ve ölçütlere göre özenle seçilmiş rast, segâh, hüseyni, hicaz, karcığar makamlarında, çeşitli usuller içeren toplam 60 eser bulunmaktadır. Kitaptaki bu içerik yapısı, öğrencilerin, teknik - beceri gelişimlerinin yanı sıra Türk müziği makam ve ritim kazanımları yönünden de gelişimlerine katkı sağlayacaktır. Kitabı özgün ve önemli kılan bir diğer husus ise aynı eserin öğrencilerin gelişimleri gözetilerek üç farklı zorluk seviyesinde uyarlanmasıdır. Öğrenciler bu yaklaşımla basit düzeyde seslendirdikleri bir halk ezgisini, kişisel gelişimlerini sürdürdüğünde aynı eseri armonik ve teknik zorluk bakımından daha da zenginleşmiş bir icra ile seslendirecek ve kişisel gelişimlerini de takip edebileceklerdir.

Kitap, klasik gitar eğitimine yönelik destekleyici bir çalışma olup, aynı zamanda gitar eğitiminde yaşanan makamsal eser eksikliğini gidermeye katkı sağlamaktadır. Kitap tüm bu özellikleriyle öğrenciler ve öğretenler için gerekli, yararlı ve çekici bir kaynak olmuştur. Bu nedenle kitabı hazırlayan Dr. Levent DOĞRU'yu yürekten kutlarım. Kitabın kullananlara yararlı olması dileğiyle...

Burdur, 10.11.2022

Prof. Dr. Zeki NACAKCI

KAYNAKÇA

Aydemir, M. (2010). *Türk müziği makam rehberi*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Çalışır, F. (2012). *Müzik dili sözlüğü.*İzmir: İlkay Matbaacılık Basın Yayıncılık.

Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. İzmir: Ege Üniversitesi Basım Evi.

Gazimihal, M. R. (1961). *Musıki sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Hoşsu, M. (1997). *Geleneksel Türk halk müziği nazariyatı*. Peker Ambalaj.

İlerici, K. (1981). *Bestecilik bakımından Türk müzıği ve armonisi.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Kaçar, G. Y. (2012). *Türk musikisi rehberi*. Ankara: Maya Akademi.

Karadeniz, M. E. (1983). *Türk musikîsinin nazariye ve esasları* (No. 238). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Levent, N. (1995). *Çağdaş Türk müziğinde dörtlü armoni.* İzmir: Piyasa Matbaası.

Milli Eğitim Bakanlığı (2009, Eylül 11). *Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi Türk ve Batı Müziği Çalgıları Dersi (Gitar) Öğretim Programı***.** (Sayı No. 156). Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.

Nacakcı, Z. (2007). *Halk ezgilerine dayalı viyola albümü.* Ankara: Bilge Matbaacılık.

Özdemir, G. (2017). *İlerici armonisine giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Özkan, İ. H. (2000). *Türk musikisi nazariyati ve usulleri kudum velveleleri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sözer, V. (1996). *Müzik: ansiklopedik sözlük*. İstanbul: Remzi kitabevi

Sun, M. (2007). *Türk Müziği Makam Dizileri* (2. Basım). Ankara: Sun Yayınevi.

TRT Müzik Dairesi Yayınları, *Türk halk müziği repertuarından seçilen eserler*, Ankara.

Tutu, M. T., ve Tutu, S. B. (1999). *Dörtlü armoni ve Türk müziği'ne uygulanışı*. Ege Üniversitesi Basımevi.

Yöndem, S. (2003). *Lise hazırlık gitar ders kitabı.* İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Tarihsel Süreçte Anadolu'da

TRAHOM

EDİTÖRLER

Şükran KÖSE

Fevzi ÇAKMAK

Eren AKÇİÇEK

Ahmet Çağrı BÜKE

Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği (BUHASDER) Yayınları

http://www.buhasder.org.tr

gece kitaplığı

Tarihsel Süreçte Anadolu'da Trahom

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Editörler • Şükran KÖSE
Fevzi ÇAKMAK
Eren AKÇİÇEK
Ahmet Çağrı BÜKE
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-736-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

SÖZ BAŞI…

"*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Trahom"* çalışması, *Anadolu'da Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Tarihi Antolojisi* başlıklı proje kapsamında ortaya konması planlanan kitap serisinin sekizinci cildini oluşturmaktadır. Projenin ilk kitap çalışması, bulaşıcı ve salgın hastalık denildiğinde ilk akla gelen "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Sıtma"* başlığını taşırken sonrasında kaleme alınan diğer kitap çalışmalarımız: "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Kuduz"*, "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Cüzzam"*, "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Kolera"*, "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Çiçek"*, "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Veba"*, "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Verem"* başlıklarını taşımaktadır. Projenin bundan sonraki araştırma konuları içinde "*Frengi, Tifüs, Kızamık ve Kızamıkçık, Grip ve Karantina Uygulamaları*" yer almaktadır. Proje tamamlandığında, bu hastalıklara ilişkin, her biri ayrı bir çalışma olacak şekilde ve herkesin kolayca okuyup anlayabileceği bir bulaşıcı ve salgın hastalıklar tarihi kitap serisi oluşacaktır. Hem bu hastalıkların geçmişte, özellikle Anadolu topraklarında, yaptıkları yıkımlar ve etkileri günümüze aktarılacak hem de hastalıkların tarihsel serüveni hakkında derli toplu bir kaynak ortaya konulacaktır.

Elinizdeki bu çalışma ile trahom hastalığının insanlık tarihi içindeki serüveni, Osmanlı'dan günümüze bir bütün halinde ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Çalışma içinde yer alan metinlerin her biri bilim dünyamızın değerli araştırmacıları tarafından, tamamen bilimsel etik ve ahlak ilkeleri çerçevesinde kaleme alınmıştır.

Anadolu'da Bulaşıcı ve Salgın Hastalıklar Tarihi Antolojisi projesinin sekizinci ayağı olan "*Tarihsel Süreçte Anadolu'da Trahom"* çalışması, "Türkiye Trahom Mücadele Teşkilatı Reisi" olarak Cumhuriyet Türkiye'sinin trahom hastalığı ile mücadelesini örgütleyen, yön gösteren ve hastalığın Anadolu topraklarından silinmesine katkı veren Dr. Nuri Fehmi Ayberk'e ithaf edilmiştir.

Kaleme aldıkları yazılarıyla bu kitaba değer katan yazarlarımızın yanı sıra yayın sürecine verdiği katkılardan dolayı Gece Kitaplığı yayınevine teşekkür eder; bu kitabın bilim dünyamıza yarar getirmesini ve bundan sonra kalem alınacak olan çalışmalara ilham vermesini temenni ederiz.

Saygılarımızla…

Editörler

İçindekiler

Memlûklerde "Mısır Ve Bilâdu'ş-Şam'da" Göz Hastalıkları, Hekimleri Ve Tedavi Yöntemleri
Esra Çıplak **9**

Kıbrıs'ta Dünden Bugüne Trahom Üzerine Bir Değerlendirme
Ulvi Keser **41**

Türkiye Cumhuriyeti'nde Trahomla Mücadele (1923-1938)
Muhsin Ertürk Budak **85**

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sıhhiye Ve Muâvenet-İ İctimaiyye Vekâleti'nin Trahom Hastalığını Önleme Ve Tedavi Yöntemleri
Zeynel Özlü, **İsmail Hakkı Üzüm** **107**

Cumhuriyet Döneminde Trahomla Mücadele: Birinci Umûmî Müfettişlik Bölgesi Örneği
Abdulaziz Kardaş **121**

A Dıfficult Guest For Republıc Government: Trachoma - Cumhuriyet Hükümetine Zorlu Bir Mihman: Trahom
Yasemin Elik **135**

II. Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'de Trahomla Mücadele
Derya Baltacı **158**

Trahom Hastalığı Tedavi Yöntemleri
Sinem Akkaya Işık, Şükran Köse **187**

Pullar Trahomu Anlatıyor
Ahmet Doğan Ataman **195**

Türkiye Trahom Coğrafyası
Doktor Vefik Hüsnü **205**

Dizin 242
Yazar Özgeçmişleri 245

MEMLÛKLERDE "MISIR VE BİLÂDU'Ş-ŞAM'DA" GÖZ HASTALIKLARI, HEKİMLERİ VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Esra ÇIPLAK

Giriş

Yaşam ve çevre koşullarının doğurduğu olumsuz neticeler, iktisadi problemler, savaşlar ve göçler gibi sebeplerden dolayı salgın hastalıklar, tarihi seyirde insanlığı tehdit etmiş ve ölümlere neden olmuştur. Bu hastalıklar; insanlar (savaş esirleri, göçler vs.) aracılığıyla kıtadan kıtaya, ülkeden ülkeye, şehirden şehire yayılmıştır. Kahire merkez olmak üzere sınırları Mısır, Bilâdü'ş-Şam, Levant, Hicaz ve Anadolu'ya kadar geniş bir coğrafya içerisinde yer alan; ticari, siyasi, askeri yönden dünyayla iletişim halinde olan Memlûk Devleti (1250-1517), coğrafi konumunun olumlu ve olumsuz şartlarını bu minvalde taşımaktadır. Doğal ve doğal olmayan pek çok neden ile göz hastalıklarının artması, doktorların büyük bir kısmını bu alana sevk etmiş böylece göz hekimleri (kehhâlîn[1], oftalmologlar), Mısır ve Bilâdü'ş-Şam'ın bu dönemde tanık olduğu tıbbî rönesansın aktif unsurları olmuşlardır.[2] Jeolojik ve iklim faktörlerinin hastalık üzerinde doğrudan etkisi olmamakla birlikte hava olayları sonucu toz-toprağın gözde yaptığı tahrişten dolayı hastalık etkeni vücuda girebilmektedir.[3] Bunun yanında kişisel temizliğe ve gıda kontaminasyonuna özen gösterilmemesi, yeme-içmede aşırılık, yerleşim yerlerinin ve çevrenin temizliğine dikkat edilmemesi, sağlık bilincinin olmaması, insan kaynaklarını tüketen savaşlar, doğal nedenler, kıtlık, deprem, böcekler gibi eserlerde belirtilen pek çok neden bu hastalıkların yayılmasında büyük rol oynamıştır. Memlûkler devrinde sağlık sektörünün önemli bir parçası olan göz doktorları; bîmâristan vb. adı verilen hastanelerde hastalarla dönüşümlü olarak ilgilenmişlerdir. Burada eğitim-öğretim faaliyetlerini yürüten, denetleyen, tedavi yöntemlerine izin veren, tanının doğru şekilde konması ve tedavinin belirlenmesinde uzmanlığına başvurulan kişiler olarak yine bu doktorlar iş başındadır. Bazı hayvanların gözlerini inceleyerek gözün yapısı üzerine elde ettikleri bilgilerle ve klinik gözlem ilkeleri kullanarak birçok

1 Mustafa Abdülkerim el-Hatîb, **Mustalahât ve elkâbu't-târihiyye**, Müessesetü'r-risâle, 1.baskı, Beyrut 1996, s.365-366; Arapça olan kelime sürmeci anlamındadır ve kuhl/sürme kelimesinden isimdir. Bkz. İbrahim Mustafa vd., **el-Mu'cemu'l-vasît**, Mektebetu'ş-şurûkı'd-duveliyye, 4.baskı, Kahire 2004, s.778.

2 ibnü'n-Nefîs, **el-Mühezzeb fi'l-kuhli'il-mücerreb**, Muhammed Zafer el-Vefâi-Muhammed Revas Kal'acı (thk.), 2.baskı, 1994, s.14.

3 İnci Hot, **Sıhhiye Mecmuasına Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1913-1996),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD, İstanbul 2001, s.13-14.

KAYNAKÇA

ABUDAWOOD, Ghufran A.-Reem Alshareef, Saeed Alghamdi, "Arab and Muslim scientists and their contributions to the history of ophthalmology" **Saudi Journal of Ophthalmology: Official Journal of the Saudi Ophthalmological Society**, 34/3, 2020. (ss.198-201)

BAKIR, Abdulhalik, "Ortaçağ Türk-İslam Dünyasının Durgunluk Çağında Tıp ve Tababet (Memlûkler ve İlhanlılar Dönemi Tababeti)", **Cappadocia Journal of History and Social Sciences,** c.12, 2019. (ss.17-39)

BAKIR, Abdulhalik, "Türk-İslam Dünyasının Geç Dönemlerinde Tıp Kültürü ve Çalışmaları", **Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi (SEMA)**, S:3, 2018. (ss.11-59)

BAKKAL, Ali, "İslâm Tarihinde Tıp Eğitimi Nasıl Verilirdi", **Tevilat**, c.2, S:2, 2021. (ss. 163-189).

BEHRENS-ABOUSEIF, Doris, "The Image of the Physician, Arab Biographies of the Post-Classical Age," **Der Islam (Journal of the History and Culture of the Middle East)**, 66, 1989.

BIESTERFELDT, Hans Hinrich, "Some Opinions on the Physician's Remuneration in Medieval Islam", **Bulletin of the History of Medicine**, vol.58, ISS 1, Baltimore 1984.

BUHARALI, Eşref, "Üç Türk Hükümdarının Yaptırdığı Üç Sağlık Kurumu Tolunoğulları, Zengiler ve Memlûklerde Sağlık Hizmetleri", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, c.25, S:40, 2006. (ss.29-39)

CHIPMAN, L., **The World of Pharmacy and Pharmacists in Mamlük Cairo**, Brill, Leiden 2010.

Dioscorides, **De materia medica: Being an Herbal with many other Medicinal Materials Written in Greek in the First Century of the Common Era (The Herbal of Dioscorides The Greek)**, Ibidis Press, Johannesburg 2000. (ISBN 0-620-23435-0)

el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer, **ed-Dürerü'l-kâmine fi-âyâni'l-mi'eti's-sâmine**, eş-Şeyh Abdülvâris Muhammed Ali (thk.), c.2, Beyrut 1993.

el-Askalânî, Ebû'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer, **el-İsâbe fî temyîz es-sahâbe**, c.8, Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, Beyrut.

el-Hamevî, Selahaddin b. Yusuf el-Kehhâl, **Nûr'ul-'uyûn ve câmi'ul-funûn**, Bibliotheque Nationale de France Supp.1042 (yazma).

el-Hatîb, Mustafa Abdülkerim, **Mustalahât ve elkâbu't-târihiyye**, Müessesetü'r-risâle, 1.baskı, Beyrut 1996.

el-Kaysî, Ebû'l-Abbas Ahmed ibn Osman ibn Hebetullah, **Netîcetü'l-fikâr fî 'ilac emrâzu'l-basar**, Muhammed Zafer el-Vefâi-Muhammed Revas Kal'acı (thk.),

London 1998.

el-Makrîzî, Takîyyüddîn Ahmed b. Ali, **Kitâbu's-sülûk li-ma'rifeti düveli'l-mülûk,** Muhammed Abdulkadir Atâ (thk.), c.2, 1.Baskı, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1997.

el-Makrîzî, Takîyyüddîn Ahmed b. Ali, **Kitâbü'l-mevâ'iz ve'l-i'tibâr fî zikri'l-hıtât ve'l-âsâr**, Muhammed Zinhüm-Medîha eş-Şarkâvî (nşr.), c.2-3, Kahire 1998.

el-Ömerî, Şihâbüddin (Ebû'l-Abbâs) Ahmed b. Yahyâ b. Fazlullah, **et-Ta'rif bi-maslahatu'ş-şerif**, Muhammed Hüseyin Şemseddin (thk.), Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1988, s.139.

el-Ömerî, Şihâbüddin (Ebû'l-Abbâs) Ahmed b. Yahyâ b. Fazlullah, **Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâliki'l-Emsâr**, c.9, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2010.

el-Vefâî, Muhammed Zafer, **el-Kehhâlûn el-'arab ve'l-müslimûn ve eseruhum tatavvuru tıbbu'l-'uyûn**, 2018.

el-Yunûnî, **Early Mamluk Syrian Historiography**, Ulrich Haarmann-Wadad Kadı (ed.), vol.2, Brill, 1998.

es-Safedî, Salahaddin Halil b. Aybek, **A'yânu'l-'asr ve a'vânu'n-nasr,** Nebil Ebû Amşe, Muhammed Mev'id, Mahmud Salim Muhammed (thk.), c.3, Dımaşk: Dârü'l-fikr-Beyrut: Dârü'l-fikri'l-muasır, 1998.

es-Safedî, Salahaddin Halil b. Aybek, **el-Vâfî bi'l-vefeyât**, A. Arnavud - T. Mustafa (thk.), c.16, Beyrut 2000.

es-Sehâvî, Ebû l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdürrahman b. Muhammed, **ed-Dav'u e-lâmi' li-ehl el-karn et-tâsi'**, Mektebetü'l-kudsî, Kahire 1934-6. (c.6, c.8, c.9, c.11)

es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, **er-Rahmetü fî't-tıbb ve'l-hikme**, tıpkıbasım.

es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, **Hüsnü'l-muhâdara fî tarihi mısır ve'l-Kahire**, Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim(thk.), c.1, 1967.

es-Sübkî, Tâceddin Abdülvehhab ibn Takiyyüddin, **Kitâbu mu'cemi'ş-şuyûh es-sübkî**, Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Râid Yusuf el-Anbekî, Mustafa İsmail el-A'zamî (thk.), Dârü'l-garbı İslâmî, Beyrut 2004.

eş-Şattî, Şevket, **el-Lubb fî'l-İslam ve't-tıbb**, 1. baskı, Matbaatü cami'ati Dımaşk 1960.

ez-Zehebî, Şemseddin Ebî Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman, **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâti'l-meşâhir ve'l-a'lâm**, c.52.

GOITEIN, Shelomo Dov, "Akdeniz Sosyal Tarihinin Bir Kaynağı Olarak Kahire Genize Vesikaları", A.Çetin-M. Keçiş (çev.), **Belleten**, c.74, S:269, 2010. (ss.227-242)

GOITEIN, Shelomo Dov, **Mediterranean Society: The Jewish Communities of the World as Portrayed in the Documents of the Cairo Geniza (Economic**

Foundations), vol.1, University of California Press, Berkeley, 1999; (The Community) vol.2, (The Familiy) vol.3, (The Individual) vol.5.

Halife b. Ebî el-Mehâsîn el-Halebî, **Kitâbü'l-kâfî fî'l-kuhl**, Muhammed Zafer el-Vefâi-Muhammed Revas Kal'acı (thk.), 1. baskı, 1990.

Hasan Fadıl, İsra-İfaf Abdülcabbar Abdülhamid, "Ehlü'z-Zımme ve Eshâmâtühüm et-Tıbbiyye fî Devletü'l-Memâlîk", **Mecelletü'l-külliyeti't-terbiyyeti'l-esâsiyye li'l-'ulûmi't-terbeviyyeti ve'l-islâmiyye**, Camiatü'l-Bâbil, S:43, 2019. (ss.2211-2232)

HİRSCHBERG, Julius-J. Lippert, E. Mittwoch, **The Arabian Ophthalmologists**, Frederick C. Blodi, Wifried J. Rademaker, Gisela Rademaker, Kenneth F. Wildman (translate), M. Zafer Vefâî (ed.), King Abdulaziz City for Science and Technology, Riyad 1993.

HÜSEYİN, Muhammed Kâmil, **Mucezü fî tarîhi't-tıbb es-saydaliyyeti 'ınde'l-arab**, el-Munazzamatü'l-'arabiyyeti's-sekâfe ve'l-'ulûm, Libya.

ibn Battûta, **ibn Battuta Seyahatnamesi**, Sait Aykut (çev.), c.1, YKY, İstanbul 2004.

ibn Ebî Usaybi'a, Ebû'l-Abbâs Muvaffakuddîn Ahmed b. el-Kâsım b. Halîfe b. Yunus es-Sa'dî el-Hazrecî, **'Uyûnu'l-enba' fî tabakâti'l-etibbâ,** Nizar Rıza (thk.), Menşûratu Zâri Mektebeti'l-Hayât, Beyrut.

ibn Ebî'l-Beyân, Ebû'l-Fadl Davud ibn Süleyman, **Kitâbu düstûri'l-adviye el-mürekkebe fî 'ilmü't-tıbb ve's-saydalah**, tıpkıbasım.

ibn Heysem, **Kitâbü'l-menâzır** (Makalât 1,2,3 fi'l-ebsârı alâ istikamet), Abdulhamid Sabre (thk.), Kuveyt 1983.

ibn İmâd, İmam Şehabeddin Ebî'l-Felâh Abdülhayy b. Ahmed b. Muhammed el-Akarî el-Hanbelî ed-Dımaşkî, **Şezerâtü'z-zeheb fî ahbâr men zeheb ibn 'imâd el-hanbelî**, Abdulkadir Arnavud-Mahmud Arnavud (thk.), c.7, Beyrut 1991.

ibn Tagrıberdî, Ebû'l-Mehâsîn Cemâleddin Yusuf, **el-Menhelu's-sâfî ve'l-müstevfî ba'de'l-vâfî**, M. Muhammed Emin (thk.), c.6, Merkezü tahkîki't-türâs, Kahire 1990.

ibnü'l-Baytar, **el-Câmi'u li-müfredâti'l-edviyyeti ve'l-ağziyyeti**, c.1, Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, Beyrut 1992.

ibnü'n-Nefîs, Ebû'l-Hasan Alâeddin Ali b. Ebî'l-Hazm el-Karşî ed-Dımaşkî, **el-Mühezzeb fi'l-kuhli'il-mücerreb**, Muhammed Zafer el-Vefâi-Muhammed Revas Kal'acı (thk.), 2. Baskı, 1994.

ibnü'n-Nefîs, **el-Mûcez fî't-tıbb (es-Saydaliyyetü'l-Mücerreb)**, Muhsin 'Akîl (thk.), Beyrut 2002.

İbrahim Mustafa vd., **el-Mu'cemu'l-vasît**, Mektebetu'ş-Şurûkı'd-Duveliyye, 4.baskı, Kahire 2004.

HOT, İnci, **Sıhhiye Mecmuasına Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1913-1996),** Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık

Bilimleri Enstitüsü Deontoloji ve Tıp Tarihi ABD, İstanbul 2001.

KAHYA, Esin, "ibn Nefis ve Eseri el-Mucez", **Bilim ve Teknik (Makaleler) 1**, Yavuz Unat (ed.), Lotus Yayınevi, Ankara 2008.

Kâtip Çelebi, **Keşfü'z-zünûn**, c.2, Beyrut 1941.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, **el-'Ulûmu'l-'ameliyye fi'l-usûri'l-islâmiyye**, Dımaşk 1972.

KEHHÂLE, Ömer Rıza, **Muʿcemü'l-müellifîn terâcimü musannıfîyyü'l-kütübi'l-'arabiyye**, Müesseetü'r-risâle, c.2, 1993.

KHAFIPOUR, Hani, "A Hospital in Ilkhānid Iran: Toward a Socio-economic Reconstruction of the Rab'-i Rashîdî", **Iranian Studies,** vol.45, no:1, 2012. (ss.97-117)

LEV, Efraim, **Jewish Medical Practitioners in the Medieval Muslim World: A Collective Biography**, Edinburgh University Press, Great Britain 2021.

MAZOR, Amir, "Jewish Court Physicians in the Mamluk Sultanate during the First Half of the 8th/14th Century", **Medieval Encounters**, 20, 2014. (ss.38-65)

MEYERHOF, Max-Joseph Schacht, **The Theologus Autodidactus of Ibn al-Nafīs**, vol.9, Clarndon Press.

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:54, 2014. (ss. 121-152)

ÖZYURT, Birsen-Bahattin Keleş-Yasemin Kaçar, "Memlûklularda Tıp ve Tıp Eğitimi", **Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku-Tarihi Dergisi**, 15/1, 2007. (ss.45-50)

PORMANN, Peter E.-Emilie Savage-Smith, **Medieval Islamic Medicine**, Edinburgh University Press, 2007.

RAGAB, Ahmed, **The Medieval Islamic Hospital: Medicine, Religion, and Charity**, Cambridge University Press, 2015.

SAVAGE-SMITH, Émilie, "Medicine in Medieval Islam", 9/3, **Cambridge University Press**, 2011. (ss.139-167)

SAVAGE-SMITH, Émilie, "Ṭibb", **EI²**, c.10, Leiden 2000.

SEZGİN, Fuat, **Geschichte des Arabischen Schrifttums (GAS)**, vol.3, Brill 1970.

SEZGİN, Fuat, **İslam'da Bilim ve Teknik (Arap-İslam Bilimleri Tarihine Giriş)**, c.1, Türkiye Bilimler Akademisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 2008.

SEZGİN, Fuat, **İslam'da Bilim ve Teknik (Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsü-Aletler Koleksiyonu Kataloğu),** c.4, Türkiye Bilimler Akademisi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı İstanbul 2007.

SHANKS, Nigel J., "Arabian Medicine in the Middle Ages", **Journal of the Ro-**

yal Society of Medicine, vol.77, 1984. (ss.60-65)

ŞEŞEN, Ramazan, "Eyyûbîler Devrinde Tıp Eğitimi", İslam Tetkikleri Dergisi, c.9, 1995. ss.243-268.

WALSHE, Thomas M. "Hippocrates and the Corpus Hippocraticum", **Neurological Concepts in Ancient Greek Medicine Oxford Academic**, 2016.

YALÇIN, M. Fatih, "Bahrî Memlûkler Döneminde Reîsületibbâlık (648-784/1250-1382)", **Marife Dini Araştırmalar Dergisi**, c.2, S 15, 2015. (ss.135-148)

KIBRIS'TA DÜNDEN BUGÜNE TRAHOM ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ulvi KESER

Giriş

Kıbrıs adasından söz edilmeye başlandığında belki de ilk akla gelen olgu adanın her daim bir göçler ve savaşlar adası olduğu yönündedir. Mısırlılardan Osmanlılara, Fenikelilerden İngilizlere kadar asırlarca birileri farklı sebeplerle bu adaya sahip çıkmak ve kontrol altında tutmak isterler. Bunda adanın özellikle Doğu Akdeniz'de işgal ettiği son derece stratejik pozisyonu da etkilidir şüphesiz. Peki ya adanın her daim göçler adası olarak anılmasının sebebi de bitmek bilmeyen savaşlar ve çatışmalar mıdır acaba? İşte bu nokta biraz tartışmalıdır ve I. Richard'ın bile adadan askerlerinin mustarip oldukları sıtma hastalığı nedeniyle vazgeçtiği söylendiğine göre adada başka hususlar, uğursuzluklar ve sorunlar olduğu da açıktır. Tanrılar tanrısı Zeus'un Akropol'de gazabından kurtulabilmek için İda (Kaz Dağları) üzerinden önce Antalya yakınlarındaki Olimpos Dağlarına kaçan, burada da barınamayınca çareyi Akdeniz'i geçip Kıbrıs adasına çıkmakta bulan güzeller güzeli Afrodit'in laneti midir yoksa bu adayı lanetliler adası haline getiren? Askeri, ticari, ekonomik ve güvenlik bağlamında Doğu Akdeniz'de bir geçiş noktası olan Kıbrıs adası buna bağlı insan trafiği nedeniyle bütün bu özellikleriyle trahomun bu coğrafyada en yoğun yaşandığı yerlerden birisi olarak dikkat çeker.

Bugün Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) sınırları içinde kalan Baf'ta Afrodit Kayalığı olarak bilinen noktada denizden çıkan Afrodit beraberinde Zeus'un gazabını da getirmiştir ve o günden bugüne ada hakikaten gün yüzü görmemiştir. Şüphesiz bu durumda, Afrodit'in adada bulunduğu dönemde dünyanın en eski mesleğini icra etmesinin de payı vardır. Bütün bunlar adayı lanetlemeye yetecek, göçleri tetikleyecek unsurlardır; ancak ada tarihinde kuraklıklar, salgın ve bulaşıcı hastalıklar da unutulmayacak türden ciddi etkiler bırakmış nedenler arasındadır. Akdeniz deyince ilk akla gelmesi gereken isim olan Braudel "Akdeniz ve Akdeniz Dünyası" isimli başyapıtında "*Aqua ora vita, ora morte*"[1] yaklaşımıyla dikkat çeker. Böylece Braudel özellikle Kıbrıs adası konusunda XIV. yüzyılda Avrupalı

1 "Su hem yaşatır ve hem de öldürür. Böylece Braudel ölümü suyla eş anlamlı olarak değerlendirir. Fernand Braudel, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philippe II**, Cilt I, University of California Press, 1995, s. 63. Ayrıca Bkz. Fernand Braudel,

KAYNAKÇA

A-Arşiv Kaynakları

Dr. Hasan Tahsin Gözmen Özel Arşivi.

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1879

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1886

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1892

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1937

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1938

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1940

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1947

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1953

Cyprus Annual Medical and Sanitary Report 1955

B- Basılı Kaynaklar

AKKURT, Aydın, **Kutsal Kavgaların Korkusuz Neferi: Dr. Niyazi Manyera**, Akdeniz Haber Ajansı Yay., Lefkoşa, Nisan 2011.

AN, Ahmet An, **Tıp Alanındaki İlk Kıbrıslı Türkler**, Kıbrıs Türk Tabipleri Odası Yay., Lefkoşa, Nisan 2014.

BRAUDEL, Fernand, **Akdeniz ve Akdeniz Dünyası**, Cilt I, Eren Yay., İstanbul, 1976.

BRAUDEL, Fernand, **The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philippe II**, Cilt I, University of California Press, 1995.

DEDEÇAY, Servet Sami, **Kıbrıs'ta Hastahaneler 1878-1963**, Cilt I, Lefkoşa Özel Türk Üniversitesi Yay., Lefkoşa, Aralık 2003.

ERDİM, Halil İ., **Kral Kızının Esrarı**, Lefkoşa, Kasım 2013.

HOOK, Gail Ruth, **Britons in Cyprus 1878-1914**, The University of Texas, Austin, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ağustos 2009.

İSLAMOĞLU, Mahmut, **Kıbrıs Türk Folkloru**, Lefkoşa, Halkın Sesi Matbaası, 1969.

KESER, Ulvi, Münevver Kata, **Kıbrıs'ta Sıtma ve Mehmet Aziz Bey**, Hiper Yayıncılık, İstanbul, 2020.

LÖHER, Franz von, **Cyprus; Historical and Descriptive**, W.H. Allen and Co Publishing Yay., Londra, 1878.

ORR, C.W.J., **İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs 1918**, Galeri Kültür Yay., (Çeviren Ali Çakıroğlu), Lefkoşa, Mart 2013.

OYDAŞ, Orhan Oydaş, **Farklı Bir Kültür Dillirga**, Lefkoşa, Aralık 2016.

ROSS, Ronald, **The Prevention of Malaria**, E. P. Dutton Company Yay., New York, 1914.

STEVENSON, Esme Scott, **Kıbrıs'taki Yuvamız (Our Home in Cyprus)**, Yay. Haz. Ulvi Keser), Chapmann and Hall, 183 Piccadily, 1880, Londra, Ankara, 2010.

C- Makaleler

AN, Ahmet, "Kıbrıs Türk Toplumunda Kıbrıslılık; Engeller ve Gerekli Koşullar", **Halkbilimi Dergisi**, Yıl 19, Sayı 53, 2005, Lefkoşa, s. 120-128.

AYDOĞAN Bedri, "Namık Kemal'in Mağusa Sürgünlüğü", **Ulusal Hapishaneler Sempozyumu**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, 4-5 Aralık 2003, İstanbul, s. 129-132

BERATLI, Nazım, "Haspolat'tan Mağusa'ya Yüzen Kayıklar", **Kıbrıs Postası**, 7 Haziran 2012.

BERATLI, Nazım, "Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs'ta Karantina Kurumu", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt 10, Sayı 52,Yıl Ekim 2017, s. 110-129.

ÇELİK, Cemil, "Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kıtlık ve Çözüm Yolları 1869-1874", **Cedrus; The Journal of MCIR**, Cedrus II, 2014, s. 497.

ERDENGİZ, Ahmet,"Ortaçağ Kıbrıs'ında Kutsal Kalıntı ve Kutsal Emanetler", **Halk Bilimi Dergisi,** Yıl 25, Sayı 58, 2012, s. 19 ve 32.

FEDAİ, Harid, "Kıbrıs'ta Sıtmanın Kökünü Kazıyan Bilim Adamı; Mehmet Aziz Bey", **Kıbrıs Türk Kültürü Bildiriler-I**, Mayıs 2003, Lefkoşa, s. 351-359

KAZAMİAS, Georgios, "Military Recruitment and Selection in a British Colony: The Cyprus Regiment 1939-1944", **Greek Research in Australia; Sixth Biennial International Conference of Greek Studies**, Flinders University, Haziran 2005, Adelaide, s. 335-337.

MACCALLAN, A. F., "Trahoma in the British Colonial Empire; Its Relation to Blindness, The Existing Means of Relief,Means of Prophylakis", **The British Journal of Ophtalmology**, Kasım 1934, s. 625-646.

MACLEAN, I. H. ve C. E. Bevan, "Observations on an Epidemic of Cerebrospinal Meningitis in Cyprus and the Record of a Prophylactic Experiment", **Journal of Royal Society of Medicine**, 26 Mayıs 1939, Cilt XXXII, s. 64-73.

OLGUN, Kenan, Balıkçıoğlu, Emrah, "The Times Gazetesine Göre İngiliz Dönemindeki Kıbrıs'ta İdari Islahat", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt 9, Sayı 1, Yıl 2012, s. 819-930

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahom'la Mücadele 1925-1945", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, Sayı 54, Bahar 2014, s. 121-154

D- Süreli yayınlar

Atatürk Yolu Dergisi

Cedrus; The Journal of MCIR

Cyprus Mail

Haberatör

Halkbilimi Dergisi

Halkın Sesi

Halkın Sesi

Journal of Royal Society of Medicine
Kıbrıs Postası
Kızılay Dergisi
Poli Dergisi
Söz
The British Journal of Ophtalmology
Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
Vakit
Yenidüzen

E- İnternet kaynakları

http://hazalhoca08.blogspot.com.cy/2013/05/efgalibdolarmz-gecenhaftalarda-hava.html

Derviş Aydın Akkoç, "En Son Virüs Yok Edilene Kadar", http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/296/en-son-virus-yok-edilene-kadar#.W0NePtIzbow

https://www.academia.edu/6151185/Ma%C4%9Fusa_Kentinin_2300._Ya%C5%9F%C4%B1_%C3%9Czerine_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler_K%C4%B1br%C4%B1s_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar_Merkezi_Dergisi_

http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2002954/pdf/procrsmed00949-0111.pdf

https//www.facebook.com/profile.php?id=100005210625877 https://www.academia.edu/6151185/Ma%C4%9Fusa_Kentinin_2300._Ya%C5%9F%C4%B1_%C3%9Czerine_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnceler_K%C4%B1br%C4%B1s_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar_Merkezi_Dergisi_

F- Sözlü Tarih Kaynakları

1935 Avrotor/Limasol doğumlu Hatice Naşit ile 27 Ekim 2016 tarihinde Girne'de yapılan görüşme

Taner Erginel ile 5 Mayıs 2014 tarihinde Lefkoşa'da yapılan görüşme.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE TRAHOMLA MÜCADELE (1923-1938)

Muhsin Ertürk BUDAK

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde, insan sağlığını tehdit eden en önemli unsurlardan biri de salgın hastalıklardır. İnsanoğlu tarih boyunca birçok sosyal afetle karşı karşıya kalmış ve en zorlu mücadelelerini bu afetlerin en tehlikelisi olan salgın hastalıklarla mücadeleye vermiştir. Bunun yanı sıra hastalıklardan korunma yollarını da aramıştır. Tıp tarihi açısından başucu eserlerden birisi olarak kabul edilen Albert Lyons ve Joseph Petrucelli tarafından yazılmış *"Çağlar Boyu Tıp"* adlı eser *"Yeryüzünde insanlar yokken hastalıklar vardı"* cümlesiyle başlayarak hastalıkların vahim boyutlarını gözler önüne sermektedir.[1] Yüzyıllarca süren bu hastalıklar ticari faaliyetler, savaşlar ve göçlerle birlikte çok geniş coğrafyalara yayılarak milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur.

Tahribat gücü yüksek olan kimi hastalıkların Anadolu topraklarında varlığı çok eskiye dayanmaktadır. Bazı hastalıklar XIX. yüzyılda Anadolu'daki köylerde sağlam insan bırakmamıştır.[2] XX. yüzyılda ise Anadolu coğrafyası *"hastalıklar yuvası"* olarak tanımlanan bir yer haline gelmişti. Bu isimlendirme Cumhuriyetin ilk yıllarında da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Bunun arka planında Balkan Savaşları ve Dünya Savaşının yıkıcı etkilerini görmek mümkündür. Bu savaşların sebep olduğu tahribatlar; hastalıkları ve hasta sayısında artışları tetikleyerek vahametin boyutunu arttırmıştır.

1911-1920 yılları arasında ki süreçte Balkanlardan[3] ve Rusya'dan[4]

1 Albert S. Lyons, R. Joseph Petrucelli, **Çağlar Boyu Tıp**, çev. Nilgün Güdücü, Roche Yayınevi, İstanbul, 1997. s. 19.

2 Ezgi Sinem Malkoç, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Basınında Salgın Hastalıklar (1923-1945)**, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Tezi), Ankara, 2022, s. 1.

3 8 Ekim 1912 - 30 Mayıs 1913 tarihleri arasında yaşanan I. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti ağır bir mağlubiyet almıştı. Bu mağlubiyet sonrası Balkanlar'dan Anadolu topraklarına büyük bir göç kitlesi gelmeye başladı. Muhsin Ertürk Budak, **Demokrat Parti Dönemi Türk-Balkan İlişkileri (1950-1960)**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2017, s. 31. Muhsin Ertürk Budak, Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1950-1960), **Anasay**, 6, S. 21, 2022, s. 187-207.

4 Ekim 1917 yılında Rusya'da yaşanan Bolşevik İhtilalı'ndan sonra İstanbul ve Anadolu topraklarına çok sayıda Rus sığınmacı geldi. Bunların büyük bir kısmı İstanbul'a yerleşirken

KAYNAKÇA

I- Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

II- Resmi Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Yasama Organı Tercüme-i Halleri

Resmi Gazete

III- Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

IV- Araştırma ve İnceleme Eserler

AK, Cennet, "Milli Mücadele Yıllarında Trahom", **100. Yılında Milli Mücadele'de Sağlık Hizmetleri Sempozyumu**, Ed: Fuat İnce, Isparta, 2019, s. 43.

AKIN, Veysi, **Bir Devrin Cemiyet Adamı Doktor Fuad Umay**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2000.

ALTAY, Saadet, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 12, s: 23, Ankara, 2016, s. 167-211.

ALTINTAĞ, Mustafa Metin, **Refik Saydam'ın Hayatı ve Kişiliği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara, 2008.

ARIKAN, Ayten, **Milli Türk Tıp Kongreleri (1923-1968) ve Türkiye Sağlık Politikalarına Etkileri**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul, 2005.

AYBERK, Nuri Fehmi, "Türkiye'de Trahom Mücadelesi Tarihçesine Ait Hatıralarım", **Göz Kliniği**, S. 10, Ekim, 1961, s. 127-134.

AYDIN, Erdem, "19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması", **OTAM Dergisi**, S. 15, Ankara, 2004, s. 185-207.

AYDOĞAN, Erdal " Üçüncü Umumi Müfettişliği'nin Kurulması ve III. Umumi Müfettiş Tahsin Uzer'in Bazı Önemli Faaliyetleri", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 33-34, Mayıs- Kasım, Ankara, 2004, s. 1-14.

BUDAK, Muhsin Ertürk, **Demokrat Parti Dönemi Türk-Balkan İlişkileri (1950-1960)**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Erzurum, 2017.

BUDAK, Muhsin Ertürk, Demokrat Parti Dönemi Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1950-1960), **Anasay**, 6, S. 21, 2022, s. 187-207.

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1938.

DAŞPUNAR, Gizem, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Salgın Hastalıklarla Mücadele: Sıtma, Trahom, Frengi ve Verem (1923-1950)**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2020.

DOĞAN, Hamdi,"Cumhuriyet Döneminde Adıyaman ve Besni'de Trahom (1925-1975)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 16-2, Gaziantep, 2017, s. 461-489.

EGE, Rıdvan, **Atatürk ve Cumhuriyet Dönemi Sağlık Hizmetleri**, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

GÜNAY, Nejla, Bolşevik İhtilalinin Ardından Osmanlı Devleti'nin Rusya'daki Yeni Rejime Bakışı, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. 35, S.100, Ankara, 2019, s. 353-376.

HAYKIR, Yavuz, CANBOLAT, Uğur, "İkinci Milli Türk Tıp Kongresi'nde Sunulan" Türkiye Trahom Coğrafyası" Raporu", **Tarih Yolunda Bir Ömür Ergün Öz Akçora Armağanı**, Ed: Ahmet Aksın, Yavuz Haykır, Filiz Yıldırım, c: 2, Mikyas Yayınevi, İstanbul, 2019, s. 191-233.

HOT, İnci "Ülkemizde Trahom ile Mücadele", **Türkiye Klinikleri Tıp Eğiti-Hukuku Tarihi Dergisi**, c: 11, s: 1, İstanbul, 2003, s. 22-29.

HOT, İnci, **Sıhhiye Mecmuası'na Göre Ülkemizde Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1913-1996)**, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü (Doktora Tezi), İstanbul, 2001.

HOT, İnci, "Tanzimat Sonrası Osmanlı'da Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele", **Osmanlı'da Salgın Hastalıklarla Mücadele**, Ed: İbrahim Başakoğlu, Ahmet Uçar, Osman Doğan, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2015, s. 113.150.

HÜSNÜ, Vefik, **İkinci Milli Türk Tıp Kongresi Türkiye Trahom Coğrafyası**, Kader Matbaası, Ankara 1927.

IŞIK, Mahmut, **Trahom**, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977.

KAHYA, Esin, ERDEMİR, Ayşegül, **Bilimin Işığında Osmanlıdan Cumhuriyete Tıp ve Sağlık Kurumları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

KARACA, Ümit, USTA, Gülşah, "Milli Mücadele Döneminin En Ciddi Göz Problemi: Trahom ve Körlük", **100. Yılında Milli Mücadele'de Sağlık Hizmetleri Sempozyumu**, Ed: Fuat İnce, Isparta, 2019, s. 22.

KARAGÖZ, Mehmet, "Cumhuriyet'in Modernleşme Sürecinde Malatya (1930-1938) Bir Seyyahın Notları Vesilesiyle", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, c. 18, s. 1, Elazığ, 2008, s. 291-324.

KARDAŞ, Abdülaziz, "Birinci Umumi Müfettişlik Bölgesinde Trahomla Mücadele", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 13, S. 75, İstanbul, 2020, s. 276-282.

KESKİNBORA, Kadircan, "Atatürk Döneminde Trahomla Mücadele Tarihçesine Bakış", **Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongre Bildirileri**, Ed: Mutluer Akçiçek, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009, s. 1-7.

KUŞ, Ayşegül, "Lilo Linke'nin İzlenimleri Işığında Bir Devrim Şehri Olarak Samsun", **Belgi**, s. 21, Denizli, 2021, s. 43-58.

MALKOÇ, Ezgi Sinem, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Basınında Salgın Hastalıklar (1923-1945)**, Milli Savunma Üniversitesi Alparslan Savunma Bilimleri Enstitüsü (Yüksek Tezi), Ankara, 2022.

METİNTAŞ, Mustafa Yahya, **Refik Saydam'ın Yaşamı ve Kişiliği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Doktora Tezi), Ankara, 2008.

NIKIFORUK, Andrew, **Mahşerin Dördüncü Atlısı Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi**,

Çev: Selahattin Erkanlı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 54, Bahar, Ankara, 2014, s. 121-152.

S. LYONS, Albert, PETRUCELLİ, R. Joseph, **Çağlar Boyu Tıp**, çev. Nilgün Güdücü, Roche Yayınevi, İstanbul, 1997.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Ankara, 1973.

SERT, Gürkan, "İkinci Millî Tıp Kongresi'nde (1927) Dr. Vefik Hüsnü Bulat'ın Sunduğu 'Türkiye Trahom Coğrafyası İsimli Bildirinin Türkiye Tıp Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", **38. Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi Bildiri Kitabı**, Ankara, 2005, s. 1518-1520.

TEKİR, Süleyman, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s. 65, Erzurum, 2019, s. 407-430

TEMEL, Metin, **Atatürk Döneminde Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele**, Nehir Yayınları, İstanbul, 2008.

Unat, Ekrem Kadri, **Bulaşıcı Hastalıklarla Savaş ve İslam Dini**, İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, İstanbul, 1975.

TOPRAK, Zafer, "Erken Cumhuriyet Nüfus Sorunu ve Çocuk Ölümleri", **Toplumsal Tarih**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 281, Mayıs, İstanbul, 2017, s. 22-23.

YANIKDAĞ, Yücel, "Hijyenik Modernlik: Son Dönem Osmanlı ve Erken Cumhuriyete Trahom Coğraftası", **Toplumsal Tarih**, S. 286, Ağustos, İstanbul, 2018, s. 70-76.

YANIKDAĞ, Yücel, "Psikopatlar, Frengililer, Veremliler ve Maderzad Caniler: Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiye'sinde Dejenerasyon Korkusu", **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Salgın Hastalıklar ve Kamu Sağlığı**, Ed: Burcu Kurt ve İsmail Yaşayanlar, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2017, s. 47-70.

YANIKDAĞ, Yücel, **Millete Deva Olmak Osmanlı Savaş Esirleri, Tıp ve Milliyetçilik 1914-1939**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014.

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA SIHHİYE VE MUÂVENET-İ İCTİMAİYYE VEKÂLETİ'NİN TRAHOM HASTALIĞINI ÖNLEME VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Zeynel ÖZLÜ

İsmail Hakkı ÜZÜM

Salgın olarak nitelendirilen hastalıklar, "bir hastalığın veya başka bir durumun yaygınlaşması ve birçok kimseye birden bulaşması" anlamını taşımaktadır[1]. Bulaşıcı özelliğinden dolayı salgın hastalıklar, engellenemediği durumlarda toplumları etkilediği için bir halk sağlığı problemi oluşturmuş ve bazı dönemlerde kıtalararası sorunlara yol açmıştır. Her salgın sırasında binler, yüzbinler şeklinde ifade edilebilen insan kayıpları yaşanmıştır[2]. Tarihi süreç içerisinde bu tür hastalıklar için çeşitli mücadeleler verilmiş ve insanlar hayatta kalabilmek için yaşamlarını mücadeleci bir tavır ile sürdürmek zorunda kalmıştır.

Trahom, insanlık tarihi çerçevesinde bilinen en eski salgın hastalıklardan bir tanesi olmuş ve Roma, Eski Yunan ve İbraniler döneminden itibaren hastalık görülmüştür[3]. Bu hastalığın çıkış noktasının ise Mısır olduğu belirtilmiştir[4]. M.Ö. 5.yy'a ait bir mezar taşında eski Mısırlıların trahom hastalığına yer verdiği tespit edilmiş, ayrıca Yunanistan'ın Mısır ile ilişkileri nedeniyle bu hastalık Yunanistan'a taşınmış ve ilk defa Hipokrat döneminde "pürüzlü anlamına gelen "trachoma" ismi kullanılmaya başlanmıştır[5]. Bu hastalık bulaşıcı özelliğine sahip mikroplu ve oldukça tehlikeli bir göz hastalığıdır. Özellikle Mısır, Nil vadisi, etrafında yaygın bir şekilde bulunan trahom, "Mısır göz hastalığı", "göz uyuzu" adı olarak bilinmekle birlikte halk arsında da "drahom" olarak ifade edilmiştir[6]. Dünyanın he-

1 https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 06/06/2021).
2 Orhan Derman, "Tarih Boyunca İnsanlığın Salgın Hastalıklarla Mücadelesi", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, C.63, S.1-4, 2020, s.26.
3 Süleyman Tekir, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.65, Erzurum 2019, s.413.
4 Hilal Dikmeli, **Türkiye'de Sağlık Teşkilatının Geliştirilmesi Çalışmaları (1923-1938)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ 2013, s.47.
5 Seydi Okumuş, **Endemik Bölgedeki Trahomun Kitlesel Tedavisinde %1'lik Topikal Pomad Tetrasiklin'e Alternatif Tek Doz Oral Azitromisin'in Etkinliğinin Karşılaştırılması**, Gaziantep Üniversitesi Göz Hastalıkları Ana Bilim Dalı Uzmanlık Tezi, Gaziantep 2007, s.3.
6 Sevilay Özer, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.54, 2014, s.122.

KAYNAKÇA

I- Arşiv Kayıtları

T.C. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiyye Vekaleti, **Trahom Hakkında Halka Nesâyih**, Hilal Matbaası, Dersaadet 1340.

II- Araştırma Eserler

ALTAY, Sadet, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938), **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S.23, 2016, s.167-211

DAŞPUNAR, Gizem, **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Salgın Hastalıklarla Mücadele: Sıtma, Trahom, Frengi ve Verem (1923-1950)**, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa 2020.

DERMAN, Orhan, "Tarih Boyunca İnsanlığın Salgın Hastalıklarla Mücadelesi", **Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi**, C.63, S.1-4, 2020, s.26-31.

DİKMELİ, Hilal, **Türkiye'de Sağlık Teşkilatının Geliştirilmesi Çalışmaları (1923-1938)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Elâzığ 2013.

OKUMUŞ, Seydi, **Endemik Bölgedeki Trahomun Kitlesel Tedavisinde %1'lik Topikal Pomad Tetrasiklin'e Alternatif Tek Doz Oral Azitromisin'in Etkinliğinin Karşılaştırılması**, Gaziantep Üniversitesi Göz Hastalıkları Ana Bilim Dalı Uzmanlık Tezi, Gaziantep 2007.

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.54, 2014, s.121-152.

TEKİR, Süleyman, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S.65, Erzurum 2019, s.407-430.

TÜKEL, Burhan, **Sağlık Sorunları Çerçevesinde Milli Türk Tıp Kongreleri (1938-1958)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2010.

https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 06/06/2021).

http://lugatim.com/ (Erişim Tarihi: 10/06/2021).

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TRAHOMLA MÜCADELE: BİRİNCİ UMÛMÎ MÜFETTİŞLİK BÖLGESİ ÖRNEĞİ[1]

Abdulaziz KARDAŞ

Giriş

Salgın hastalıklar, tarih boyunca insan varlığını ve toplumları tehdit etmiştir. Trahom, insanlığı tehdit eden salgın hastalıkların en önemlileri arasında yer almıştır. Trahom, Mısır ve Suriye'den Anadolu'ya geçerek ilk başlarda Antalya, Alanya, Mersin ve İskenderun iskelelerinde etkili olmuştu. Anadolu'nun güney vilâyet, kasaba ve köyleriyle ticaret yapanlar ve Birinci Dünya Savaşı'nda Mısır'da esir düşüp, daha sonra trahomlu olarak köylerine dönen askerler bu hastalığı Anadolu halkına bulaştırmada etkili olmuşlardır.[2] Böylece Osmanlı Devleti'nde etkili olan trahom varlığını Cumhuriyet döneminde de sürdürmüştür.

Cumhuriyet ilan edildiğinde hükümet halkın sağlığını olumsuz yönde etkileyen trahomun yanında sıtma, frengi, çiçek gibi salgın hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bu mücadelenin yoğunlaştığı bölgelerden biri de ülkenin güney ve güneydoğusunu kapsayan Birinci Umûmî Müfettişlik bölgesidir.

I- Birinci Umûmî Müfettişliğin Kuruluşu ve Kapsadığı Vilâyetler

Umûmî Müfettişlik, Osmanlı idarî yapı ve uygulamasının Cumhuriyet'e devreden bir mirası olarak kabul edilebilir.[3] II. Abdulhamit döneminde Anadolu Islahatı Umûm Müfettişi olarak tayin edilen Şakir Paşa'dan sonraki dönemde Ermenilerin lehine ıslahat yapmak üzere büyük devletlerin etki alanlarına göre Doğu vilâyetleri iki gruba ayrılmıştı.[4] Birinci grupta Erzurum, Trabzon, Sivas, ikinci grupta ise Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır vilâyetleri bulunmaktaydı.[5] Birinci Dünya Savaşı'nın başla-

1 Bu çalışmanın ilk hali Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde "Birinci Umûmî Müfettişlik Bölgesinde Trahomla Mücadele", (C:13, S:75, Yıl:2020, s.276-285.) adı ile yayınlanmıştır. Araştırma yeni kaynaklarla zenginleştirilmiştir.

2 Mehmet Emgan, "Trahom", **Siirt,** 29 Ocak 1953.

3 Cemil Koçak, Umumi Müfettişlikler (1927-1952), İstanbul 2003, s.25; Ferit Yücebaş, Doğu ve Güneydoğu'da Cumhuriyet Hükümetlerinin Temsiliyet Mekanizması: Birinci Umumi Müfettişlik (1927-1952), Gece Kitaplığı, Ankara 2021, s.69.

4 Zekeriya Türkmen, "İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909-1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilatına Geçiş ve Uygulamalar" **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I,** Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996, s.31.

5 **BOA.** DH. İD. D. No:186, G. No: 72.

KAYNAKÇA

I- Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA. MV. D. No: 237, G. No: 209.

BOA. DH. İD. D. No:186, G. No: 72.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 030.10. 69.455.1.

BCA, 030.10.177.220.17.

BCA, 030.10.177.220.9.

BCA, 030.18.01.02.33.7.11.

BCA, 30.18.1.1.26.64.7.

BCA, 30.18.1.1.27.70.7.

BCA, 030.18.01.02.35.28.19.

BCA, 30.18.1.1.3.33.6.

BCA, 030.18.01.02.4.38.5.

BCA, 030.18.01.02.90.24.13.

BCA, 030.18.01.02.94.14.19.

BCA, 030.18.01.02.96.92.3.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Arşiv No: A-IV-9, D. No: 57, F: 38.

II- Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi.

Belediyeler Dergisi.

Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Cephesi'nde Sağlık Hizmetleri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 2011.

Cumhuriyet Dönemi Yataklı Tedavi Hizmetleri (1923-1983) ve 1983 Yılı Çalışmaları, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayını, Ankara 1983.

Doğu Üniversitesi Hakkında Rapor, Doğu Üniversitesi Tetkik Komisyonu Üyeleri, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952.

Düstur.

Gözleri Kör Eden Trahom Hastalığı Hakkında Halka Nasihatler, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Neşriyatı, İstanbul 1933.

Güneydoğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Yayınlayan Birinci Genel Müfettişlik, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.

İkinci Millî Türk Tıb Kongresi, Türkiye Trahom Coğrafyası, Rapor Muharriri: Vefik Hüsnü, Kader Matbaası, Ankara 1927.

Sağlık Hizmetlerinde 50 Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınları, Ankara 1973.

TBMM Kavanin Mecmuası, D: 2, C:5, İ: 4, TBMM Matbaası Ankara 1939.

TBMM TD.

TBMM ZC.

III- Ulusal ve Yerel Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Diyarbekir

Elâziz

Mamuretülâziz,

Siirt,

Son Posta

Tan

Ulus

IV- Araştırma ve İnceleme Eserler

"Cenup Vilâyetlerimizde Trahomla Nasıl Savaşılıyor?", **Belediyeler Dergisi,** Yıl:1, S:7, Şubat 1936, s.66-67.

"Diyarbekir'de Trahom Savaşı", **Tan,** 7 Eylül 1935.

"Muş'ta Trahom Tehlikesinin Önüne Geçmeliyiz", **Son Posta,** 13 Temmuz 1938.

"Sağlık ve Sosyal Yardım İşlerimiz", **Cumhuriyet Bayramı İlavesi, Ulus,** 29 Ekim 1947.

"Siird Halkı Sokakların Pisliğinden Şikâyetçi", **Son Posta,** 21 Haziran 1938.

"Siirt'te Hayat", **Diyarbekir,** 17 Ağustos 1931.

"Trahom Hastanesi Açılıyor", **Akşam,** 15 Ağustos 1937.

ALTAY, Sadet, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)", **CTAD,** Yıl:12, Sayı 23 (Bahar 2016), s.167-211.

AYBERK, Nuri, **Türkiye'de Trahom Mücadelesi,** Kader Basımevi, İstanbul 1936, s.1-5.

ÇAĞLAYAN, Ercan, **Diyarbakır'da Sağlık Alanındaki Gelişmeler (1923-1946),** The Journal of Academic Social Science Studies, C:6, S:6, Haziran 2013, s.351-365.

DAĞ, Musa, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Urfa'da Sağlık Kurumları", **Şehir ve İrfan,** Mayıs-Ağustos 2017, S:5, s.35-50.

DOĞAN, Hamdi, "Urfa'da Trahom Salgını", **Şehir ve İrfan,** Mayıs-Ağustos 2017, S:5, s.62-71.

EGE, Rıdvan, **Türkiye'nin Sağlık Hizmetleri ve İsmet Paşa,** İnönü Vakfı Yayınları, Ankara 1992.

EMGAN, Mehmet, "Trahom", **Siirt,** 29 Ocak 1953.

İNÖNÜ, İsmet, **Defterler I (1919-1973),** Hazırlayan: Ahmet Demirel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

KARDAŞ, Abdulaziz, "Birinci Umûmî Müfettişlik Bölgesinde Trahomla Mücadele", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:13, S:75, Aralık 2020, s.276-285.

KOÇAK, Cemil, **Umumi Müfettişlikler (1927-1952),** İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

METİN, Hulki, "Ahlât İlçesi", **İdare Dergisi**, Yıl: 16, S: 175, Temmuz-Ağustos 1945, s.193-207.

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahomla Mücadele (1925-1945)", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S:54, Bahar 2014, s.121-152.

ÖZMEN, Abidin, "Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce", **İdare Dergisi,** S: 184, Ocak-Şubat 1947, s.237-249.

ÖZMEN, Abidin, "İdare Teşkilatımız", **İdare Dergisi,** Yıl: 17, S: 181, Temmuz-Ağustos 1946, s. 174-188.

ÖZPEKCAN, Meliha, "TBMM Tutanaklarına Göre Cumhuriyetin İlk On Yılında Sağlık Politikamız", **Türkler XVII,** Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.436-445.

ÖZTÜRK, Saygı, **İsmet Paşa'nın Kürt Raporu,** Doğan Kitap, İstanbul 2012.

TÜRKMEN, Zekeriya, "İkinci Meşrutiyet Döneminde (1909-1919) Osmanlı Ordusunda Müfettişlik Teşkilatına Geçiş ve Uygulamalar" **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I,** Genelkurmay Basımevi, Ankara 1996, s.21-46.

YÜCEBAŞ, Ferit, **Doğu ve Güneydoğu'da Cumhuriyet Hükümetlerinin Temsiliyet Mekanizması: Birinci Umumi Müfettişlik (1927-1952),** Gece Kitaplığı, Ankara 2021.

A DIFFICULT GUEST FOR REPUBLIC GOVERNMENT: TRACHOMA

CUMHURİYET HÜKÜMETİNE ZORLU BİR MİHMAN: TRAHOM

Yasemin ELİK

I. Introduction: What Kind of a Disease Is Trachoma?

Outbreaks came about in certain regions of Anatolia and spread to other regions over time. Factors such as hunger, poverty and lack of hygiene brought about by wars, migrations and adverse economic conditions accelerated the spread of diseases. With the opening of the parliament, the government implemented many new policies in order to protect the health of the people by fighting epidemic diseases.

Diseases such as malaria, syphilis, trachoma, tuberculosis, plague, etc. were outbreaks that the Republic Government had to fight. In this study, the economic aspects of the government's policies to combat trachoma were examined. Main sources of the study were; archival documents, which are the primary sources obtained from the Republic Archives of the Prime Ministry, newspapers that presented a lot of evidence about the republic period, and the Parliamentary Minutes, which detailed the general assembly meetings held in the Grand National Assembly of Turkey. In addition to the original sources, secondary works written by the researchers were also meticulously examined.

When the existing sources about trachoma, which is an eye disease, are examined, it is determined that there are many sources dealing with trachoma itself, the methods of fighting, the effects it creates at the social level and the costs it imposes on the state. Many issues ranging from implementation of a new aid program to combat trachoma, to screening of informative films about this disease in schools; from developments within the scope of the measures adopted to expenditures approved in the parliamentary budget were just some of them. The costs imposed on the government by trachoma, which is the main subject of the study, were also mentioned here.

The study is important in terms of perceiving as a guide the health policies successfully carried out by the Republic Government on a limited

BIBLIOGRAPHY

1. Archival Documents

Directorate of State Archives Republic Archives (BCA),

30-10-0-0 / Muamelat Genel Müdürlüğü, Yer Bilgisi: 177–224–9, Dosya Ek: 198, Date:16.11.1946.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928 -), 12–47–2, 227 - 73, 05.07.1930.

30-18-1-1 / Kararlar Daire Başkanlığı (1920 - 1928), 20–45–3, 227 - 29, 21.07.1926.

Mebânî-i Emîriye ve Hapishâneler Müdüriyeti Belgeleri, (DH. MB. HPS), 74 - 21, 23.07.1933.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-),123–77–12, 4-190, 29.09.1950

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928 -), 90–24–13, 199–73, 11.03.1940.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 90–14–19, 227–199, 01.03.1941

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 96–92–3, 199–95, 10.11.1941.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 60–97–19, 25.12.1935.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 62–11–2, 238-229, 10.02.1936.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 33–7–11, 197-50, 18.01.1933.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 140–81–16, 21-52, 06.09.1955.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-), 177–220–9, 198, 27.07.1929.

30-18-1-2 / Kararlar Daire Başkanlığı (1928-),236–47–14, 118-3, 14.07.1969.

490-1-0-0 / Cumhuriyet Halk Partisi, 146-3-2, 11. Büro, 00.00.1930.

2. Parliamentary (Turkish Grand National Assembly - TBMM) Minutes

Parliamentary Minutes, Devre: VII, Cilt: 2, İçtima: F, May 12, 1943.

_____, Devre: VI, Cilt: 2, İçtima: F, May 24, 1939.

_____, Devre: V, Cilt: 8, İçtima: F, May 25, 1935, p. 246

_____, Devre: V, Cilt: 11, İçtima: 1, May 26, 1936, p. 232.

_____, Devre: V, Cilt: 18, İçtima: 2, May 25, 1937, p. 238.

_____, Devre: V, Cilt: 25, İçtima: 3, May 24, 1938, p. 169.

_____, Devre: VI, Cilt: 11, İçtima: 1, May 28, 1940, p. 311.

_____, Devre: VI, Cilt: 18, İçtima: 2, May 27, 1941, p. 206.

_____, Devre: VI, Cilt: 25, İçtima: 3, May 26, 1942, p. 302.

_____, Devre: VII, Cilt: 2, İçtima: F, May 25, 1943, p. 218.

_____, Devre: VII, Cilt: 10, İçtima: 1, May 24, 1944, p. 242.

_____, Devre: VII, Cilt: 17, İçtima: 2, May 28, 1945, p. 437.

3. Newspapers

Name of the Newspaper:

Akşam, March 16, 1934.

Akşam, February 1, 1936.

Hâkimiyet-i Milliye, October 10, 1934.

İkdam, July 9, 1929.

İkdam, January 31, 1939.

İkdam, February 12, 1939.

İkdam, February 17, 1939.

İkdam, February 23, 1939.

İkdam, May 1, 1939.

İkdam, December 18, 1939.

İkdam, May 28, 1941.

Ulus, March 8, 1935.

Vatan, April 23, 1935.

Vatan, October 30, 1940.

4. Others Sources

AĞIRBAŞ, İsmail, Y. Akbulut ve Ö. R. Önder, "Atatürk Dönemi Sağlık Politikası", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** Autumn 2011, Number 48, pp: 733 – 748, p. 740.

ALTAY, Sadet, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924 –1938)", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,** Spring 2016, Year 12, Number 23, pp: 167 – 211, p. 169.

Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerekleşmeleri, T. C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri (date of access: 31.07.2021)

CUENOD, A. ve R. Nataf, **Trahom,** İstanbul Üniversitesi Ana İlim Kitapları Tercümeleri Serisi, Genel No: 3, Tıp Fakültesi No: 1, İstanbul Devlet Basımevi, 1938.

ÇAĞLAYAN, Ercan, "Cumhuriyet Döneminde Diyarbakır'da Eğitim (1923 – 1950)", **Tarih Okulu Dergisi**, September 2014, Year 7, Number XIX, pp: 625 – 646, p. 630.

DOĞAN, Hamdi, "Cumhuriyet Döneminde Adıyaman ve Besni'de Trahom (1925 – 1975)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** Volume 16, Number 2, pp: 461 – 489, p. 463.

DOĞANAY, Rahmi ve Ahmet Çelik, "Cumhuriyet Halk Partisi Teftiş Raporlarına Göre Urfa İli ve Çevresindeki Sorunlar", **Tarih Yoluna Bir Ömür: Ergün Öz Akçora Armağanı,** II. Cilt, İstanbul 2019, pp: 101 – 121, p. 112.

EVSİLE, Mehmet, "Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri (1923 – 1950)", **Kesit Akademi Dergisi,** March 2018, Year 4, Number 13, pp: 1 – 19, p. 13.

FEHMİ Nuri, **Trahom** (Osmanlı Türkçesi), Milli Matbaa, İstanbul, 1927, https://

kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=528092&materialType=NE&query=trahom (date of access: 03.04.2021).

Gözleri Kör Eden Trahom Hastalığı Hakkında Halka Nasihatler, T. C. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti Neşriyatından No: 33, 1933.

GÜRSEL, Ali, "Cumhuriyet Döneminde Sağlık Personeli ve İstihdamı Politikaları", **Asia Minor Studies – International Journal of Social Sciences,** Volume 4, Number 8, July 2016, pp: 19 – 27, p. 26.

HÜSNÜ, Vefik, **Türkiye'nin Trahom Coğrafyası** (Osmanlı Türkçesi). Kader Matbaası, 1927, https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=537999&materialType=-NE&query=trahom (date of access: 03.04.2021).

IŞIK, Mahmut, **Konjonktiva – Kornea Hastalıkları Trahom ve Türkiye'de Trahom Mücadelesi,** p. 27.

IŞIK, Mahmut, **Trahom**, T. C. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Yayınlarından No: 330, Ankara, 1965.

KESKİNBORA, Kadircan, "Atatürk Döneminde Trahomla Mücadele Tarihçesine Bakış", Atatürk Dönemi Sağlık Tarih Kongre Bildirileri, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009, pp: 413 – 422, p. 2.

KÖKSAL, Selçuk ve Eray Yurtseven, "İçme ve Kullanım Suları", *Cerrahpaşa 40. Yıl Halk Sağlığı Kitabı,* Bölüm 6, Çevre Sağlığı, file:///C:/Users/lenovo/Downloads/KTP-Halk%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Kitap%20%C3%87evre%20Sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1.pdf (date of access: 08.05.2021), p. 579.

NESİPOĞLU, Gamze, "Olgusal Bir Yapı Olarak Sağlık Politikaları: 1920 – 1960 Yılları Arası Cumhuriyet Döneminin Tarihsel İzleği", **Hacettepe Sağlık İdaresi Degisi,** 2018, 21 (1), pp: 165 – 177, p. 171.

Official Gazette of Turkish Republic (6th May 1930, Tuesday), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1489.pdf (date of access: 04.05.2021)

ÖZDEMİR, Hikmet, **Salgın Hastalıklardan Ölümler (1914 – 1918),** Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu XVI. Dizi – Sayı 104, Ankara, 2005, p. 232.

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahomla Mücadele", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi,** Spring 2014, Number 54, pp: 121 – 152, p. 122.

PAMUK, Şevket, **Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, p. 186.

TEKİR, Süleyman, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923 – 1930)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü**, Year 2019, Number 65, pp: 407 – 430, p. 413.

Türkiye Salgın Hastalıklar Tarihi Bibliyografyası, Milli Savunma Üniversitesi Fatih Harp Tarihi Araştırmaları Enstitüsü, Milli Savunma Üniversitesi Yayınları.

ÜĞE, Gülçer, "Türkiye Ekonomisi ve Bütçe Analizi (1923 – 1950)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniverstesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul 2010, pp. 113 – 155.

YANIKDAĞ, Yücel, "Hijyenik Modernlik: Son Dönem Osmanlı ve Erken Cum-

huriyette Trahom Coğrafyası", **Toplumsal Tarih 296,** August 2018, p. 70 – 76.

YENAL, Oktay, **Cumhuriyet'in İktisat Tarihi,** Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017, p. 64.

YÜCEBAŞ, Ferit, "Gaziantep'te Salgın Hastalıklar ve Alınan Tedbirler" **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Salgın Hastalıklar Özel Sayı, 2020, pp: 57 – 76, p. 61.

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI TÜRKİYE'DE TRAHOMLA MÜCADELE

Derya BALTACI

"Cumhuriyet fikren, ilmen, bedenen kuvvetli ve yüksek seviyeli muhafızlar ister"
Mustafa Kemal ATATÜRK

I. Trahom Nedir?

"*Ölüm, insanlar için tabii bir neticedir. Fakat görmeden yaşamak... Bu ne tahammül edilemez bir ıstıraptır. Kolunu veya bacağını kaybeden bir insan da bedbahttır. Fakat hayatla akalasını yine kesmemiş ve onun zevklerinden yine hissesini ayırmıştır. Başka bir hastalıkta nihayet insan şifa bulamazsa hayata veda eder; fakat görmiyen ve görmeyecek bir insan için omuzundaki ağır hayat yükünü karanlık bir zindan içinde senelerce taşımak mecburiyeti vardır*"[1]. İşte bir insanı kör ederek, onu hayatı boyunca karanlık bir zindan içerisinde yaşamaya mecbur eden trahom denilen hastalıktır. İnsanoğlu tarih boyunca toplumları alt üst eden, telafisi mümkün olmayan felaketlere, ölümlere yol açan birçok salgın hastalıkla karşılaşmıştır. İnsanlık tarihi kadar eskiye götürülebilecek bu salgın hastalıklardan trahom da insanların tanıdıkları ilk salgınlardan biri olarak kabul edilmektedir[2].

Trahom kelimesinin kökeni, Yunan dilindeki pürüzlü, pürtüklü anlamındaki "*trakos*" kelimesinden gelmektedir. Bu haliyle kelimenin ilk kullanımı Dioskoride tarafından M.S. 40 yılına rastlamaktadır[3]. Trahom, göz kapaklarının iç kısmında ve gözün saydam tabakasında meydana gelen bir hastalıktır. Bulaşıcı bir hastalık olmakla birlikte kısa süreli bir kuluçka devrinden sonra ortaya çıkarak seyreder. Seyri ise dört dönem halinde gerçekleşir. Birinci dönemde göz kapaklarının iç kısmında genişlemiş ince kan damarları ve yer yer gri, sarı renkli noktacıklar meydana gelir ve bu bölge zaman içerisinde donuklaşır. İkinci dönemde göz kapaklarının iç kısmında pürtükler ve kabarcıklar meydana gelir. Bu kabarcıkların içi lenfoid bir sıvı ile dolar ve gözün saydam tabakası damarlaşmaya başlayarak hastalık belirgin bir hal alır. Üçüncü dönem; hastalığın gerilemeye başladığı, göz

1 İzzet Bilger, "Trahom ve Neticeleri I", **Görüşler**, S. 32, Şubat 1941, s. 11.
2 Naşid Sunay, **Trahom**, İdeal Matbaa, Ankara, 1945, s. 4.
3 Sunay, **a.g.e**., s. 3.

KAYNAKÇA

I-Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

II-Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Halk Partisi 1965 Milletvekili Genel Seçimleri Seçim Bildirgesi

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi Programı

Demokratik Parti Programı

Hürriyet Partisi Ana Nizamnamesi ve Programı

Millet Partisi Programı

Resmî Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Zabıt Cerideleri

III-Araştırma Ve İnceleme Eserler

"25-26 Nisan 1961 Tarihinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında Toplanan Trahom Savaş İstişare Komitesinin Raporu", **Sağlık Dergisi**, C: XXXV, S: 5-6, Haziran 1961., ss, 24-25.

AĞIRBAŞ, İsmail vd., "Atatürk Dönemi Sağlık Politikaları" **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.48, Güz 2011., ss. 733-748.

ALTAY, Sadet, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C.12, S.23, 2016, ss., 162-206.

ANDAÇ, Kutay, "Trahom Nedir?", **Atayol**, Y.2, S.9, 1984., ss. 15-17.

AYBERK, Nuri Fehmi, "Türkiye Trahom Mücadelesi Tarihçesine Ait Hatıralarım", **İstanbul Göz Kliniği Bülteni**, Vol. XIX, No. 10, Ekim 1961., ss. 127-134.

_____, "Türkiye Trahom Mücadelesi Tarihçesine Ait Hatıralarım II", **İstanbul Göz Kliniği Bülteni**, Vol. XIX, No.11, Kasım 1961., ss. 141-148.

_____, "Türkiye'de Trahom Problemi ve Savaşı I", **Göz Kliniği Dergisi**, Vol.6, No.2, Mart-Nisan 1948., ss. 19-27.

_____, **İnsanı Kör Eden Hastalıklardan Trahom: Halk Kitabı**, Kader Matbaası, İstanbul, 1930.

BALTACI, Derya, **İmparatorluğun Tebaasından Cumhuriyet'in Vatandaşına Geçiş Sürecinde İlköğretimde Devlet, Toplum ve Birey Algısında Dönüşüm**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Yüksek Li-

sans Tezi), İzmir, 2019.

BENGİSU, Naci, **Trahom, İçtimai Zararları ve Korunma Çareleri**, Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, İstanbul, 1942.

BİLGER, İzzet, "Trahom ve Neticeleri I", **Görüşler**, S. 32, Şubat 1941., ss. 10-12.

_____, "Trahom ve Neticeleri III" **Görüşler**, S. 34, Nisan 1941., ss. 22-24.

_____, **Adana Okullarında Trahom Savaşı**, Türksözü Matbaası, Adana, 1950.

DAĞLI, Nuran-AKTÜRK, Belma, **Hükümetler ve Programları 1920-1960**, C.1, T.B.M.M. Basımevi, Ankara, 1988.

DOĞAN, Hamdi, "Cumhuriyet Döneminde Adıyaman ve Besni'de Trahom (1925-1975)", **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, C. 16, S.2, 2017., ss. 461-489.

ERCAN, Macit, "Türkiye'de Trahom Savaşı", **Sağlık Dergisi**, C: XXXV, S: 9-10, Eylül Ekim 1961., ss. 24-30.

HOT, İnci, "Ülkemizde Trahom İle Mücadele" **Türkiye Klinikleri**, C.11, S.1, 2003., ss. 22-29.

IŞIK, Mahmut, "Trahom", **Köylünün Sesi**, S.50, Y.6, Eylül 1970., ss. 26-28.

_____, "Türkiye'de Trahom ve Trahom Mücadelesi", **Sağlık Dergisi**, C.XL: 1-2, 1966., ss. 66-87.

_____, **Konjonktiva-Kornea Hastalıkları Trahom ve Türkiye'de Trahom Mücadelesi**, y.y., y.y.y., t.y.

KARDAŞ, Abdulaziz, "Birinci Umûmî Müfettişlik Bölgesinde Salgın Hastalıklarla Mücadele (1927-1952)", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, C.7, S.4, 2020. ss. 2355-2385.

KESKİNBORA, H. Kadircan, "Atatürk Döneminde Trahomla Mücadele Tarihçesine Bakış", **Atatürk Dönemi Sağlık Tarihi Kongresi (1920-1938) Bildiriler**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 2009, ss. 413-422.

OYKUT, Ziya, "Son On Yılın Trahom Sorunlarına Toplu Bir Bakış", **Sağlık Dergisi**, C. XXXIX:7-8, 1965., ss. 47-74.

_____, "Trahom Epidemiyolojisi ve Klinik Manzarası Bunların Gösterdiği Çeşitli Bölge Farkları III", **Göz Kliniği Bülteni**, Vol. V (XVII), No.4, 1959., ss. 45-57.

ÖĞRETMENGİL, Mahmut, "Türkiye'de Trahom Savaşı ve Entermitant Tedaviden Alınan Neticeler", **Göz Kliniği Bülteni**, Vol: V (XVII), No: 3, Mart 1959., ss. 31-33.

ÖRGEN, Cahit, **Trahom Konferansı**, Ankara Üniversitesi Göz Kliniği Yıllığı, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, 1961.

ÖZER, Sevilay, "Türkiye'de Trahomla Mücadele", **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S.54, Bahar 2014., ss. 121-152.

Sağlık Hizmetlerinde 50. Yıl, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1973.

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, **IV. Trahom Semineri**, Gürsoy Basımevi, Ankara, 1967.

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, **Trahom**, Mehmet İhsan Matbaası, Ankara, 1955.

SUNAY, Naşid, **Trahom**, İdeal Matbaa, Ankara, 1945

Tarihe Düşülen Notlar -1 Yasama Yılı Açılışlarında Cumhurbaşkanlarının Konuşmaları-1 (1 Mart 1924-14 Aralık 1987), TBMM Basımevi, Ankara, 2011.

TEKİR, Süleyman, "Erken Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Bulaşıcı Hastalıklarla Mücadele (1923-1930)", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, (TAED 65), Erzurum, 2019., ss. 407-430.

"Trahom Hakkında Bir Cevap" https://kasif.mkutup.gov.tr/SonucDetay.aspx?MakId=1470973, (Son Erişim:14.07.2021).

Trahom Mücadele Talimatnamesi, T.C. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, İdeal Basımevi, Ankara 1944.

TRAHOM HASTALIĞI TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Sinem AKKAYA IŞIK
Şükran KÖSE

Chlamydia trachomatis'in A, B, Ba ve C serovarlarının neden olduğu trahom, körlüğün önde gelen enfeksiyöz nedenidir. Oftalmik enfeksiyon, "aktif trahom" olarak bilinen inflamatuar bir konjonktivit ile ilişkilidir. Üst göz kapağının iç kısmındaki bu enfeksiyon tekrarladığında, göz kapağının içe dönmesine ve kirpiklerin göz küresine sürtünmesine neden olur bu duruma trachomatous trichiasis (TT) denir. Bu durum dayanılmaz ağrıya ve korneada kalıcı yara izine neden olur. Tedavi edilmezse TT körlüğe yol açar.[1]

2021'de başlatılan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) İhmal Edilen Tropikal Hastalıklar (NTD) Yol Haritası 2021-2030, 2030 yılına kadar trahomun küresel olarak ortadan kaldırılmasını hedeflemiştir. Bunu başarmak için "SAFE" stratejisi önerilmiştir: TT için cerrahi, *C.trachomatis* enfeksiyonunu temizlemek için antibiyotikler (azitromisin ile toplu tedavi), bulaşmayı sınırlamak için yüz temizliği ve çevresel iyileştirme. Bu strateji ile 11 ülkenin, eliminasyon hedeflerini karşıladığı DSÖ tarafından onaylanmıştır.[2]

Trahom ile mücadele, enfeksiyonu tedavi etmek, bulaşmayı durdurmak ve *C.trachomatis* ile tekrarlayan oküler enfeksiyon riskini azaltmak amacıyla antibiyotiklerin toplu uygulanmasından oluşur.

1. Cerrahi

Eğer hastada TT gelişti ise konjuktivaya değen kirpiklerin sayısı veya konumu fark etmeksizin tedavi için mutlaka cerrahi uygulanmalıdır. DSÖ, bilamellar tarsal rotasyon (BLTR) prosedürünü önermektedir. Bazı trahom endemik ülkelerde cerrahların yeniden eğitilmesi pahalı ve zaman alıcı olduğu için, cerrahi başarısızlık, komplikasyon veya TT nüksü yüksek olmadıkça alışılmış tekniklerini değiştirmesi önerilmez. Bununla birlikte, yeni programlar oluşturuluyorsa BLTR kullanmalıdır.

Ameliyattan 7-10 gün sonra görme keskinliği tekrar ölçülerek ve dikişler alınır. Bu sırada yara yeri enfeksiyonunun varlığını gösteren aşırı kızarıklık veya pürülan eksüda açısından muayene edilir ve gerekirse tedavi edilir. Özellikle BLTR'den sonra yaraların enfeksiyonu nadirdir. Herhangi

1 http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43405/9241546905_eng.pdf?sequence=1
2 https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-73rd-session-of-the-who-regional-committee-for-the-western-pacific---24-october-2022

KAYNAKÇA

ALTHERR FM, NUTE AW, ZERİHUN M, et al. "Associations between Water, Sanitation and Hygiene (WASH) and trachoma clustering at aggregate spatial scales, Amhara, Ethiopia." **Parasit Vectors** 2019; 12:540.

BURTON MJ, BOWMAN RJ, FAAL H, et al. "Long term outcome of trichiasis surgery in the Gambia." **Br J Ophthalmol** 2005; 89:575.

BURTON MJ, HOLLAND MJ, FAAL N, et al. "Which members of a community need antibiotics to control trachoma? Conjunctival Chlamydia trachomatis infection load in Gambian villages." **Invest Ophthalmol** Vis Sci 2003; 44:4215.

BURTON MJ, KİNTEH F, JALLOW O, et al. "A randomised controlled trial of azithromycin following surgery for trachomatous trichiasis in the Gambia." **Br J Ophthalmol** 2005; 89:1282.

COLES CL, MABULA K, SEİDMAN JC, et al. "Mass distribution of azithromycin for trachoma control is associated with increased risk of azithromycin-resistant Streptococcus pneumoniae carriage in young children 6 months after treatment." **Clin Infect Dis** 2013; 56:1519.

CZERNİEWSKA A, VERSTEEG A, SHAFİ O, et al. "Comparison of Face Washing and Face Wiping Methods for Trachoma Control: A Pilot Study." **Am J Trop Med Hyg** 2020; 102:740.

EJERE HO, ALHASSAN MB, RABİU M. "Face washing promotion for preventing active trachoma." **Cochrane Database Syst** Rev 2015; :CD003659.

EVANS JR, SOLOMON AW, KUMAR R, et al. "Antibiotics for trachoma." **Cochrane Database Syst** Rev 2019; 9:CD001860.

FRASER-HURT N, BAİLEY RL, COUSENS S, et al. "Efficacy of oral azithromycin versus topical tetracycline in mass treatment of endemic trachoma." **Bull World Health Organ** 2001; 79:632.

HABTAMU E, RAJAK SN, TADESSE Z, et al. "Epilation for minor trachomatous trichiasis: four-year results of a randomised controlled trial". **PLoS Negl Trop Dis** 2015; 9:e0003558.

HABTAMU E, WONDİE T, AWEKE S, et al. "Posterior lamellar versus bilamellar tarsal rotation surgery for trachomatous trichiasis in Ethiopia: a randomised controlled trial." **Lancet Glob Health** 2016; 4:e175.

HARDİNG-ESCH EM, HOLLAND MJ, SCHÉMANN JF, et al. "Facial cleanliness indicators by time of day: results of a cross-sectional trachoma prevalence survey in Senegal." **Parasit Vectors** 2020; 13:556.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/62064/1/WHO_PBL_93.29.pdf

http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43405/9241546905_eng.pdf?sequence=1

http://www.who.int/blindness/causes/WASHing_away_blinding_trachoma.pdf

https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-73rd-session-of-the-who-regional-committee-for-the-western-pacific---24-october-2022

HU VH, HARDİNG-ESCH EM, BURTON MJ, et al. "Epidemiology and control of trachoma: systematic review." **Trop Med Int Health** 2010; 15:673.

KEENAN JD, BAİLEY RL, WEST SK, et al. "Azithromycin to Reduce Childhood Mortality in Sub-Saharan Africa." **N Engl J Med** 2018; 378:1583.

REACHER MH, MUÑOZ B, Alghassany A, et al. "A controlled trial of surgery for trachomatous trichiasis of the upper lid." **Arch Ophthalmol** 1992; 110:667.

STOCKS ME, OGDEN S, HADDAD D, et al. "Effect of water, sanitation, and hygiene on the prevention of trachoma: a systematic review and meta-analysis." **PLoS Med** 2014; 11:e1001605.

TABBARA KF, ABU-EL-ASRAR A, AL-OMAR O, et al. "Single-dose azithromycin in the treatment of trachoma. A randomized, controlled study." **Ophthalmology** 1996; 103:842.

TAYLOR HR, WEST SK, MMBAGA BB, et al. "Hygiene factors and increased risk of trachoma in central Tanzania." **Arch Ophthalmol** 1989; 107:1821.

WEST S, ALEMAYEHU W, Munoz B, Gower EW. "Azithromycin prevents recurrence of severe trichiasis following trichiasis surgery: STAR trial." **Ophthalmic Epidemiol** 2007; 14:273.

WEST S, MUÑOZ B, LYNCH M, et al. "Impact of face-washing on trachoma in Kongwa, Tanzania." **Lancet** 1995; 345:155.

WEST SK, EMERSON PM, MKOCHA H, et al. "Intensive insecticide spraying for fly control after mass antibiotic treatment for trachoma in a hyperendemic setting: a randomised trial." **Lancet** 2006; 368:596.

WEST SK, MUNOZ B, MKOCHA H, et al. "Infection with Chlamydia trachomatis after mass treatment of a trachoma hyperendemic community in Tanzania: a longitudinal study." **Lancet** 2005; 366:1296.

WEST SK, WEST ES, ALEMAYEHU W, et al. "Single-dose azithromycin prevents trichiasis recurrence following surgery: randomized trial in Ethiopia." **Arch Ophthalmol** 2006; 124:309.

PULLAR TRAHOMU ANLATIYOR

Ahmet Doğan ATAMAN

İnsanlığın tanıdığı en eski hastalıkların başında yer alan trahom, "Chlamydia trachomatis" adlı mikroorganizmanın meydana getirdiği, göz kapağının üstünde konjuktiva hiperplazisi sonucu folliküller oluşur. Semptomsuz başlayan hastalık ilerledikçe göz kapaklarında ve korneada komplikasyonlar yapar. Göz kapakları içeriden ve dışarıdan olmak üzere her iki taraftan şişer. Bu sebeple göz aralığı küçülür. Kirpik batması, korneada tipik damarlaşma, kornea üzerinde yaralanmalar ve gözde sulanma meydana gelir. Hastalık ilerledikçe şikâyetler artar, yaralar cerahatlenerek ve gözün akıp kör olmasına neden olur.[1]

1925'te Birleşik Mısır Krallığı'nda tedavüle çıkan Thoth pulları.

Eski Mısırda göz doktorları ayrı bir grup hekimdir. Tanrı Thoth ise göz doktorlarının koruyucusudur. Bu hastalıkların bir kısmı görme bozuklukları olmakla beraber, çoğunlukla iklim ve sağlık koşullarına bağlı olarak ortaya çıkan göz hastalıklarıdır. Trahomu tedavi ettiklerine güveniyorlardı, fakat körlüğe karşı çaresiz kalıyorlardı. Doğaüstü güçlerin dünyayı yönettiğine inanılıyordu. İnsana kızan tanrılar öfkelenince insanlığı cezalandırmak amacıyla hastalanmasına sebep oluyordu.[2]

1 Hamdi Doğan, "Cumhuriyet Döneminde Adıyaman ve Besni'de Trahom (1925-1975)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, 16 (2), s. 461-462.
2 Esin Kahya, "Şerefeddin Sabuncuoğlu'ndaki Göz Hastalıklarının Kısa Bir Değerlendirilmesi",

KAYNAKÇA

AL-RİFAİ, M.J. Kassim, **Trachoma Through History**, International Ophthalmology, 1988, (12).

ALTAY, Sadet, "Bulaşıcı ve Müzmin Bir Sosyal Afet; Cumhuriyet'in ilk Yıllarında Trahom Hastalığı ve Mücadele Çalışmaları (1924-1938)", **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi,** C 12, S 23 (Bahar- 2016).

DOĞAN, Hamdi, "Cumhuriyet Döneminde Adıyaman ve Besni'de Trahom (1925-1975)", **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2007, 16 (2).

FEİBEL, Robert M., **Fred Loe, MD, and the History of Trachoma**, Arch Ophthalmol, 2011, 129(4).

HİRSCHBERG, J., **Ägypten. Geschichtliche Sudien eines Augenarztes**, Leipzig, 1890.

HOT, İnci, "Ülkemizde Trahom İle Mücadele", **Türkiye Klinikleri. Tıp Etiği-Hukuku – Tarihi**, 2003, 11.

İBRAHİM, Muzaffer, "Trachome Mücadelesi Hakkında", **Askerî Sıhhiye Mecmuası**, Sayı:4, 1. Teşrin 1932, As. Tbb. Matbaası.

KAHYA, Esin, "Şerefeddin Sabuncuoğlu'ndaki Göz Hastalıklarının Kısa Bir Değerlendirilmesi", **Lokman Hekim Dergisi** 2011; 1 (1).

Macmillan, A., **Ophthalmia Of The Newborn Children**, Med Times and Gazette, 1858.

SASSE, Carl Hans, **Geschichte der Augenheilkunde in kurzer Zusammenfassung mit mehreren Abbildung und einer Geschichtstabelle**, Ferdinand Enke, Stuttgart 1947.

TOWER, Paul, **The History of Trachoma**, Archives of Ophthalmology, 69(1), 1963.

TÜRKİYE'DE ROCK MÜZİK

(Köken, Gelişim ve Toplumsal Boyut)

EREN İZBUL

gece kitaplığı

Türkiye'de Rock Müzik

(Köken, Gelişim ve Toplumsal Boyut)

Eren İzbul

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım • Pelin Mutlu

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-648-8

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ **5**

İÇİNDEKİLER **7**

ÖNSÖZ **9**

BİRİNCİ BÖLÜM: KÖKENLER **11**

I. Blues 11

II. Caz 16

III. Rock'n Roll 26

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRKİYE'DE ROCK MÜZİĞİN İLK ÖRNEKLERİ VE ANADOLU ROCK'IN OLUŞUM SÜRECİ **34**

I. Deniz Harp Okulu Orkestrası 34

II. Erkin Koray 36

III. Barış Manço 45

IV. Cem Karaca 53

V. Moğollar 65

VI. Genel Özellikleriyle Anadolu Rock 69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOPLUMSAL BOYUT.....73

I. Altkültür Olarak Rock 73

II. İki Altkültürün Karşılaştırması: Arabesk ve Rock... 79

III. 1930'lardan 1990'lara Türkiye'de Müzik Medyası 84

a) Radyo Programları..... 84

b) Dergiler..... 86

SONUÇ 95

KAYNAKÇA.....97

ARŞİV VESİKALARI 106

ÖNSÖZ

Bu kitap, Rock müziğin Türkiye'deki serüvenini, ülkenin siyasi ve toplumsal durumu ile birlikte bir bütün halinde ele almakta, kültür ve altkültür gibi kavramları tartışmakta ve bunu yaparken de Türkiye'nin bazı toplumsal meselelerine değinmektedir.

Bu konuyu seçmemin altında bazı sebepler yatmaktadır. İtiraf etmeliyim ki bunlardan ilki, Rock'n Roll ve Anadolu Rock'a olan tutkumdur. Lise çağlarımdan beri gerek dinleyici, gerekse amatör bir Rock grubunda gitarist olarak ilgilendiğim bu türü araştırmak, yıllardır aklımın köşesinde var olan bir düşünce idi. Bu önsözü yazdığıma göre amacıma ulaşabilmişim demektir.

Araştırma konusu olarak Türkiye'de Rock müziğin gelişimini seçmemdeki diğer sebep ise alandaki boşluktur. Elbette Türk Rock'ı ile ilgili çok önemli çalışmalar yayınlandı. Ancak buna rağmen, Rock kültüründe hala aydınlatılması gereken pek çok mesele olduğunu düşünüyorum. Ayrıca, Türk Rock'ı hakkında yayınlanan çalışmalar (birkaçı hariç) maalesef bilimsel yöntemler kullanılarak hazırlanmış çalışmalar değildir. İşte bu nedenledir ki, Türk Rock'ını ele aldığım bu metni, elimden geldiğince bilimsel araştırma yöntemlerine uygun olarak yazmaya çalıştım. Şunu belirtmeliyim ki elinizdeki eser, her ne kadar akademik yöntemler kullanılarak hazırlanmışsa da bilimsel bir gaye taşımamakta, popüler tarzda yazılmış bir kitap olma özelliğini korumaktadır.

Son olarak hayatımın her anında yanımda olup hiçbir zaman desteklerini esirgemeyen aileme ve metnin sizlere ulaşmasında emeği geçen tüm yayınevi çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Eren İZBUL

Ocak, 2023

KAYNAKÇA

T.C. Resmî Gazete, 12 Eylül 1980, sa: 17103.

Rock Dünyası, Eylül 1992, sa: 7.

Çalıntı Aylık Müzik Kültür Dergisi, 1993, sa: 1.

Çalıntı Aylık Müzik Kültür Dergisi, 1993, sa: 6.

Rock Kazanı, 1994, sa: 52.

Adıvar, H. E. *Âkile Hanım Sokağı,* Can Yayınları, İstanbul, 2021.

Akay, A. *İstanbul'da Rock Hayatı, Sosyolojik Bir* Bakış, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2021.

Akşin, S. *Kısa Türkiye Tarihi,* İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

Caz Çok Zor, haz. Akyol, B., Kara Plak Yayınları, İstanbul, 2016.

Alpaçin, O. H. *Dünya Sarsıyor, Rock'n Roll,* Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1956.

Alpar, A. *Türk Pop Müzik Kültüründe Anadolu Rock Müziği Temsilcileri ve Kullanılan Halk Türkülerinin Analizi,* T.C. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anabilim Dalı, Müzik Bilimleri ve Teknolojisi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2014.

Angı, Ç. E. "Müzik Kavramı ve Türkiye'de Dinlenen Müzik Türleri", *İDİL, 2*(10), 2013.

Arslan, Savaş., *Türkiye'de Sinemanın Tarihi, Başlangıcından Günümüze,* çev. Rifat Özçöllü, Kronik Kitap, İstanbul, 2022.

Atabay, M. *Partiler, Seçimler, İktidarlar ve Müdahalelerle Türk Demokrasi Tarihi,* Paradigma Akademi Yayınları, Edirne, 2015.

Aya, G., *Bir Cem Karaca Kitabı,* Ada Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Aya, G., & Tireli, M., *Bir Erkin Koray Kitabı*, Ada Yayınları, İstanbul, 1998.

Aydemir, F. N., *Anadolu Rock'ta Protest ve Milliyetçi Söylem,* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2014.

Babacan, M. D., "Caz Müziği ve Türleri Üzerine Bir Çalışma", *SBArD*(17), 2011, 121-128.

Barış, A., "Popüler Müzik ve Gençlik Kültürü", *TSA*(2), 2014, 11-26.

Berendt, J. E., *Caz Kitabı, Ragtime'dan Fusion ve Sonrasına,* çev. Ozan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2003.

Beşer, M., *Yoldan Çıkmış Simalar,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2017.

Bilgin, T., *Moğollar Grubu Örneğinde Anadolu Pop ve Türkiye'de Kültürel Modernleşme,* Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2008.

Bulubay, C., *Rock Kültürünün İstanbul'daki Yansımaları Üzerine Küreselleşmenin Kültürel Boyutunun İncelenmesi,* T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yerel Yönetimler Anabilim Dalı, Küresel Şehirler ve İstanbul Araştırmaları Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

Bulubay, C., "Bir Altkültür Olarak Rock Kültürünün Türkiye'deki Evrimi", *Kültür Araştırmaları Dergisi*(7), 2020, 127-147.

Camgöz, N., *Anadolu Türkülerinin Anadolu Pop-Rock Müzik Türüne Uyarlanmasının Halkbilimsel İncelemesi,* T.C. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Camgöz, N., "Anadolu Pop-Rock Müzik Türünün Otantisite Kavramı Açısından Değerlendirilmesi", *Motif Akademi Halkbilim Dergisi, 13*(32), 2020, 1493-1508.

Candemir, A., Cazın Uluslararası Kültüre Katkısı ve Türkiye'de Caz, *Kurgu Dergisi*(14), 1996, 49-55.

Çalış, N., *Popüler Kültür Bağlamında Rock Müziğin Analizi,* T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2006.

Çınar, S., "Âşık Tarzı Müzik Geleneğine Paralel Yorumlar: Barış Manço", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 10*(1), 2021, 1033-1048.

Çöpdemir, K., & Özer, A., "Gencebay İkonası", *Stüdyo İmge Aylık Müzik Kültür Dergisi*, Aralık, 1992, 26-30.

Davies, H., *The Beatles,* çev. D. Yurdesin, Kara Plak Yayınları, İstanbul, 2021.

Dister, A., *Rock Çağı*, çev. Renan Akman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

Doğan, E., & Dönmez, B. M., "Türkiye'de Altmış Sekiz Kuşağı Dünya Algısının Popüler Müziğe Yansıması", *2*(1), 2016, 54-75.

Duman, G. S., *Anadolu Pop/Rock'ta Toplumsal Belleğin İzini Sürmek: 1960'lı ve 1970'li Yıllar,* Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı, Kültürel Çalışmalar ve Medya Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tez, Ankara, 2021.

Duman, S., "Rock Müziğin Doğuşu ve Türk Rock Müziği", *38. uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, I*, 2003, 239-250.

Duygulu, İ., *1980'li ve 1990'lı Yılların ROck-Metal Müzisyenlerinin Habitusu (İstanbul Örneği),* T.C. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Anabilim Dalı, İletişim ve Toplumsal Dönüşüm Programı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep, 2021.

Dünden Bugüne Still Got The Blues, çev. Erdal Göksoy, Stüdyo İmge, İstanbul, 1992.

Eagleton, T., *Kültür,* çev. B. Göçer, Can Yayınları, İstanbul, 2021.

Erdoğan, G., "Türk Popüler Müzik Tarihinde Barış Manço'nun Yeri ve Önemi (1960-1980)", *Ağrı İbrahim Çeçen*

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(1), 2019, 105-116.

Eren, O., "Türkiye'de 1960'larda Müzik Alanı ve Protest Müziğin İlk Nüveleri: Anadolu Pop Akımı", *Sosyoloji Dergisi, 38*(1), 131-162.

Erkal, G. E., *Saykodelik Yıllar, Türkiye Rock Tarihi I,* Esen Kitap, İstanbul, 2014.

Esen, Ş. K., *80'ler Türkiye'sinde Sinema*, Su Yayınları, İstanbul, 2019.

Finkelstein, S., *Bir Halkın Müziği: Caz,* çev. M. H. Spatar, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Gökalp, Z., *Türk Medeniyeti Tarihi,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2017.

Gökalp, Z., *Türkçülüğün Esasları,* Kapra Yayıncılık, İstanbul, 2020.

Güler, M. A., *Belki Gerçek Yapmaya,* İmge Kitabevi, Ankara, 2018.

Güner, B. B., *Anadolu Rock'ta Melodik, Armonik ve Ritmik Yapı: 1965-1975,* İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Gürses, F., "Müzikte Siyasal Söylem ve Türkiye'de Rock: Cem Karaca ve Barış Manço Örneği (1960-1980)", *The Journal of Academic Social Science*(56), 325-350.

Hatch, D., & Millward, S., *Blues'dan Rock'a Pop Müziğin Analitik Tarihi,* çev. E. S. İblağ, Koşan Yayınları, İstanbul, 1993.

Hebdige, D., *Gençlik ve Altkültürleri* çev. E. Tarım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

Hendrix, J., *Sıfırdan Başlamak, Benim Hikayem* çev. A. Pardo, Domingo Yayınları, İstanbul, 2020.

Herzhaft, G., *Blues,* çev. İ. Yerguz, Dost Kitabevi, Ankara, 2005.

Kafesoğlu, İ., *Türk Millî Kültürü,* Ötüken Neşriyat, 2014.

Karakaş, R., "Metallica-Metal Radikalizmi", *Stüdyo İmge, Aylık Müzik Kültür Dergisi*, Aralık, 1992, 44-51.

Karayaka, K., *Anadolu Rock Müziğin Oluşum ve Gelişim Sürecinin Değerlendirilmesi,* T.C. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne, 2014.

Karpat, K. H., *Kısa Türkiye Tarihi (1800-2012),* Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Karpat, K. H., *Gecekondu, Türkiye'de Kırsal Göç ve Kentleşme,* Timaş Yayınları, İstanbul, 2022.

Katıkal, M., "60'lı ve 70'li Yıllarda Almanya'daki Rock Grupları I". *Çalıntı Müzik Kültür Dergisi*(6), 1993.

Keskin, Y. Z., "12 Eylül Ara Rejim Döneminde Türkiye'de Siyasi Gelişmeler (1980-1983)", *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bİlimler Enstitüsü Dergisi*(26), 2020, 703-724.

Kıray, M., "Gecekondu, Az Gelişmiş Ülkelerde Hızla Topraktan Kopma ve Kentle Bütünleşme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 27(3), ss. 561-573.

Konyar, H., "Türkiye'de Küresel Medya ve Rock Müzik Kültürü İle Kurulan Küresel Kültürel Ortam", *Folklor/Edebiyat, 16*(61), 2020, 121-156.

Kosbatar, Ö., *Taşlar Kimin İçin Yuvarlanıyor?,* Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2012.

Kozlu, C., "Caz'da Doğaçlama ve İstanbul Trafiği", *Çalıntı, Aylık Müzik Kültür Dergisi*, sa: 1.

Logan, N., & Waffinden, B., *The Illusteated Encyclopedia of Rock*, Salamander Books, London, 1976.

Marangoz, Y., *Bir İletişim Biçimi Olarak Müzik: 60'lardan Günümüze Türkiye'de Rock Müziğin Gelişimi,* T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Medya ve İletişim Sistemleri Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015.

Mimaroğlu, İ., *Müzik Tarihi,* Varlık Yayınları, İstanbul, 1995.

Mimaroğlu, İ. K., *Caz Sanatı,* Pan Yayıncılık, Ankara, 2013.

Mucu, N., *Rock ve Siyaset,* T.C. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, Sosyoloji Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2013.

Nakiboğlu, M., "Cem Karaca Parçalarında Almanya'da Göçmen İşçi Olgusu", *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)*(5), 2018, 37-57.

Oakley, G., *Blues Tarihi, Şeytanın Müziği,* çev.Adıgül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997.

Okur, N., "Bir Müzik Öğrencisi İçin İyi Bir Başlangıç Noktası: Blues", *Stüdyo İmge Aylık Müzik Kültür Dergisi*, Ağustos-Eylül, 1992, 70-72.

Okur, N., "Elektrik Gitarlar I", *Stüdyo İmge Aylık Müzik Kültür Dergisi*, Aralık 1992, 76-77.

Ortaylı , İ., *Türkiye'nin Yakın Tarihi,* Kronik Kitap, İstanbul, 2022.

Öktem, A., *Şeytan Aletleri, Fanzinler, Demolar, Fotokopi Afişler*, Varlık Yayınları, İstanbul, 2020.

Öktem, A., "Fanzin Söyleşileri". haz. E. Eefe, *Fankit*, 1-37.

Ömer, Hayyam, *Rubâîler.* haz. H. Ç. Asaf, Kapı Yayınları, İstanbul, 2021.

Özçelik, P. K., "12 Eylül'ü Anlamak", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66*(1), 73-93.

Özük, H., *Popüler Kültür ve Türk Basınında Rock Müzik,* T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Genel Gazetecilik Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

Polat, T., *Türkiye'de Bağımsız Müzik, Başlangıç,* Kara Plak Yayınları, İstanbul, 2021.

Redhouse Elsözlüğü., Sev Yayıncılık, İstanbul, 2018.

Rodnitzki, J. L., "Folk Müzik, Protesto ve Kültürel Kahramanlar", *Çalıntı Müzik Kültür Dergisi*(6), 1993, 10-14.

Sabancı, G., *Bir Ceviz Ağacı, Cem Karaca, 1 Mayıs'ın Devrimcisi, İşçinin Tamircisi,* Akis Kitap, İstanbul, 2006.

Sarıdoğan, K., *Yeraltı Kütüphanesi, 90'lar Türkiye'sinde Altkültür: Rock, Dergi, Fanzin, Edebiyat,* Karakarga Yayınları, İstanbul, 2020.

Stokes, M., *Türkiye'de Arabesk Olayı,* çev. H. Eryılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul, 2020.

Tanör, B., *İki Anayasa, 1961-1982,* Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1994.

Tunca, H., *Hey Gidi Günler Hey I, Barış Manço: Uzun Saçlı Dev Adam, O Bir Masaldı,*. Epsilon Yayıncılık, 2005.

Turan, Ş., *Türk Kültür Tarihi, Türk Kültüründen Türkiye Kültürüne ve Evrenselliğe,* Bilgi Yayınevi, Ankara, 2014.

Ünal, A., *Rolling Stone Dergisi'nde Fotoğrafların Kullanımı,* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

Ünlü, S. T., "Alternatif Rock Tarihi İçin Ön Çalışma III: Başlangıcından Gelişme Dönemine Caz", *Rock Dünyası*, sa:7, 1992.

Yangın, B., *Çağdaş Türk Ozanı Barış Manço,* Akçağ Yayınları, Ankara, 2002.

Yıldırmaz, S., *Türkiye'de Köylülüğün Sosyal Tarihi (1945-1960),* İletişim Yayınları, İstanbul, 2021.

Yurga, C., *20. Yüzyılda Türkiye'de Popüler Müzikler,* Pegem Akademi Yayınları, Ankara, 2022.

ABD-ÇİN
37:49

ONUR ANDAÇ

gece kitaplığı

ABD-ÇİN 37:49
Onur Andaç

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-640-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Giriş 9

Birinci Bölüm

Abd-Çin Diplomatik İlişkileri: 1844-1970 12

1.1. 1844-1970 Yılları Arası Amerika Birleşik Devletleri Ve Çin Arasındaki Diplomatik İlişkiler 12

1.2. Sun Yat Sen Profili 17

1.3. Homer Lea Ve Çin Cumhuriyeti Kuruluşunda Abd Desteği..... 42

1.4. Chıang Kaı-Shek (Çan Kay Şek) (Jıang Jıeshi) Dönemi 58

1.5. Çin'in Kaybı Ve Sonuçları 98

1.6. Mao Zedong'un Politik Duruşu Ve Erken Dönem Çin Dış İlişkiler Yaklaşımı 106

İkinci Bölüm

Rıchard M. Nıxon Başkanlık Dönemi 115

2.1. Amerikan Başkanlık Makamının Abd Halkı İçin Taşıdığı Anlam 115

2.2 Rıchard M. Nıxon'ın Yaşamı Ve Politik Kariyeri 122

2.3. Rıchard M. Nıxon'ın Asya Politikası Ve Abd Asya Açılım Atılımları 182

2.4 1968 Seçim Dönemi 196

Üçüncü Bölüm

Rıchard Mılhous Nıxon Başkanlık Dönemi Ve Çin Açılımı 200

3.1. Çin Açılımı Politikası 200

3.2. Açılım Politikası Öncesi Karşılıklı İlişkiler Ve Johnson Dönemi 204

3.3. Nıxon Dönemi Çin Politikası..... 210

3.4. Abd Çin Açılımı Politikası 216

3.5 Nıxon Çin Gezisi 246

3.6 Şangay Bildirisi 254
3.7 Watergate Ve Başkan Nıxon'ın İstifası 256

Sonuç 264
Kaynakça 269

GİRİŞ

Büyük strateji (grand strateji), akademi dünyasının kurumsallaştırdığı bir uluslararası ilişkiler terimidir. Devletlerin ulusal çıkarlarını ilerletmek için siyasi, askeri, diplomatik ve ekonomik araçları bir arada kullanmasının kasıtlı çabalarını içeren plan ve politikaların toplamını ifade eder.[1] Büyük strateji yaklaşımı ise, amaçları ve araçları uzlaştırma sanatıdır. Amaçlı olan her eylemi içermektedir. Ülkelerin liderlerinin, ülkeleri için ne düşündükleri ve istedikleri büyük strateji için belirleyici bir unsurdur. İçerdiği düşünceler ve bu yolda gerçekleştirilen eylemler, liderlerin dünya görüşlerini şekillendiren kültürel veya bilişsel seçimlerle sınırlandırılır. Çalışma alanı doğası gereği birçok farklı disiplini kendi içinde barındırmaktadır. Büyük strateji, tarih disiplinlerini (ne oldu ve neden?) siyaset bilimini (hangi temel örüntüler ve nedensel mekanizmalar iş başında?) kamu politikasını (ne kadar iyi işledi ve nasıl daha iyi yapılabilir?) ve ekonomiyi (ulusal kaynaklar nasıl üretilir ve korunur?) aynı plan çerçevesinde inceler[2]

Fakat aynı zamanda, büyük stratejinin net bir tanımını yapmak oldukça zahmetlidir. Reading Üniversitesi Stratejik Çalışmalar Başkanı Colin Grey büyük stratejiyi "bir güvenlik topluluğunun kullanabileceği tüm güç araçlarının amaçlı kullanımı" olarak tanımlamaktadır. MIT Uluslararası Çalışmalar Bölümünden Robert J. Art, yukarıdaki tanımlamayı onaylamakta, ancak askeri olmayan araçları büyük stratejinin dışında tutmaktadır. Texas A&M Üniversitesinden Christopher Layne daha yalın bir ifade biçimi ile "devletin, güvenlik arayışında amaçlar ve araçları eşleştirme süreci" olarak tanımlamaktadır. İngiliz askeri tarihçi Sir Hew Strachan büyük stratejiyi ileriye dönük, istek uyandıran ve büyük güç düşüşünü önlemeye veya yönetmeye yönelik bir plan olarak görmektedir.[3]

Verilen tüm bu tanımlamalar arasında adı geçen faktörlerin birçoğu, bu çalışmada belirleyici birer unsur olarak değerlendirilmektedir. Ancak Sir Strachan'ın ileriye dönük tanımlaması ve güç düşüşünü önlemeye yönelik planlama ve bu durumun yaratacağı olası sonuçlar, diğer faktörler arasında yaklaşım açısından ve tarihsel bağlamda hadiselerin vuku bulma sebepleriyle diğerlerinden daha ağır basmaktadır ve bu çalışma bu bakış açısı ile şekillenmiştir.

Bir ülkenin büyük strateji oluşturma yolunda ilerlemesi, temelinde oldukça zorlayıcı bir sürecin içine dâhil olması ve bu süreçten ne kadar başarılı bir şekilde çıktığı ile doğrudan ilişkilidir. Bu tarz stratejiler aynı za-

1 Peter Feaver, "What is Grand Strategy and Why Do We Need It?", 08.04.2019, https://foreignpolicy.com/2009/04/08/what-is-grand-strategy-and-why-do-we-need-it, (13.04.2021)

2 Feaver, s.2

3 R.D. Hooker, Jr., **The Grand Strategy of the United States,** INSS Strategic Monograph Institute for National Strategic Studies, National Defense University Press, Washington, 2014, s.27

KAYNAKÇA

Acheson, Dean. **Department of State, United States Relations With China With Special Reference to the Period 1944-1949**, Stanford University Press, California, 1949.

Aitken, Jonathan. **The Presidents: Nixon A Life**, Regnery History, Great Britain, 2015.

Albert Peel. "**A Hundred Emminent Congregationalists**", https://web.archive.org/web/20130323080254/http://www.wecfcong.org/articles/robertmorrison.pdf (1.05.2021).

Ali, S. Mahmud. **US–China Cold War Collaboration 1971–1989**, Routledge, New York, 2005.

Ambrose, Stephen E. **Nixon Volume I: The Education of Politician**, Simon & Schuster, New York, 1987.

Ambrose, Stephen E. **Nixon Volume III, Ruin and Recovery 1973-1990**, Touchstone Books, 1992, New York.

American Committee for Non-Participation in Japanese Aggression. **Shall America Stop Arming Japan?**, New York, 1940.

Architect of the Capitol. "**Robert M. La Follette**", https://www.aoc.gov/explore-capitol-campus/art/robert-m-la-follette (01.09.2021).

Bain, H. Foster. "Manchuria: A Key Area"**, Foreign Affairs**, Cilt:25, Sayı:1 (Oct., 1946), ss. 106-117.

Barnes, Harry Elmer. **Perpetual War for Perpetual Peace**, The Caxton Printers Caldwell, Idaho, 1953.

Benton, Gregor. **Mao Zedong and the Chinese Revolution Vol I Policies and Strategies 1919-1949**, Routledge Library of Modern China, London, 2008.

Bergin, Bob. "The Dixie Mission 1944: The First US Intelligence Encounter with the Chinese Communists" **Studies in Intelligence**, Cilt: 63, Sayı: 3, September 2019.

Biggerstaff, Knight. "A Translation of Anson Burlingame's Instructions from the Chinese Foreign Office", **The Far Eastern Quarterly** Cilt: 1, Sayı: 3 May, 1942, ss. 277-279.

Biographical Dictionary of Chinese Christianity, **"Henry Winters Luce Missionary Educator in China"**, 2005-2022, http://bdcconline.net/en/stories/luce-henry-winters, (08.06.2022).

Black, Conrad. **A Life in Full Richard M. Nixon**, BBS Public Affairs, New York, 2007.

Board Of Governors Of The Federal Reserve System, "**Who owns the Federal Reserve?**", 01.03.2017, www.federalreserve.gov/faqs/about_14986.htm, (25.05.2021).

Borokh, Olga. "Adam Smith in Imperial China: Translation and Cultural Adaptation", **Oeconomia**, Cilt 2, Sayı:4, 2012, ss.411-441.

Brands, Hal. **What Good Is Grand Strategy? Power and Purpose in American Statecraft from Harry S. Truman to George W. Bush**, Cornell University Press Ithaca and London, 2014.

Brazinsky, Gregg A. **Winnig the Third World: Sino-American Rivalry During the Cold War**, The University of North Carolina Press, Chapell Hill, 2017.

Brinkley, Alan. **The Publisher Henry Luce and His American Century**, Alfred A. Knopf, New York, 2010.

Brinkley, Douglas. **Dean Acheson and the Making of US Foreign Policy**, Palgrave MacMillian, London, 1993.

Brown, Arthur J. **Report of a Visitation of the China Missions**, Board of Foreign Missions of The Presbyterian Church In The USA., New York, 1902.

Brown, Richard Harvey. **Culture, Capitalism, and Democracy in the New America**, Yale University Press, New Heaven, London, 2005.

Brownell, Kathryn Cramer. **Showbiz Politics: Hollywood in American Political Life**, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2014.

Buhite, Russell D. "Patrick J. Hurley and the Yalta Far Eastern Agreement", **Pacific Historical Review**, Cilt: 37, Sayı: 3 (Aug.1968), ss. 343-353.

Bush, George with Victor Gold, **Looking Forward an Autobiography**, Bantam Book, New York, 1988.

Carwardine, Richard. "Methodists, Politics, and the Coming of the American Civil War", **Church History** Cilt: 69, Sayı: 3 (Sep. 2000), ss.578-609.

Cecilia Ramussen, "**Los Angeles' Curious Role in the Chinese Revolution**", 02.12.2001, https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2001-sep-02-me-41338-story.html, (23.05.2021).

Center for the Study of Federalism, "**Taft-Hartlet Act**", 2006, https://encyclopedia.federalism.org/index.php/Taft-Hartley_Act, (27.09.2021).

Central Intelligence Agency, "**NIE 13-8-71 Communist China's Weapons Program for Strategic Attack**", 04.09.1971, https://www.cia.gov/readingroo-m/document/0001098170, (06.02.2022).

Chaliand, Gérard, Arnaud Blin. **"The History of Terrorism from Antiquity to Al Quaeda"**, University of California Press, London, 2007.

Chang, Sidney H. & Leonard H. D. Gordon. **All Under Heaven: Sun Yat Sen and His Revolutionary Thought**, Hoover Institution Press Stanford University,1991.

Charles R. Hager, "**Doctor Sun Yat Sen Some Personal Reminiscences**", 1912, https://archive.org/details/missionaryherald1084amer/page/171/mode/1up?view=theater, (14.04.2021).

Chen Duxiu, "**Our Final Awakening**", 1916, http://afe.easia.columbia.edu/ps/chi-na/chen_duxiu_final_awakening.pdf, (04.06.2021).

Cheng, Chu-yuan. " The Originality and Creativity of Sun Yat-Sen's Doctrine and Its Relevancy to the Contemporary World", **American Journal of Chinese Studies**, Cilt: 10, Sayı: 2, 2003, ss. 149-162.

Chernov, Ron. **The House of Morgan an American Banking Dynasty and the Rise of Modern Finance**, Grove Press, New York, 1990.

China.org.cn, "**1945: Mao Zedong and Patrick J. Hurley reach five agreements**", http://www.china.org.cn/english/congress/228926.htm, (08.06.2022).

Chinese Historical Society of America, "**Sun Yat-Sen's 1911 Tour of America**", 2022, https://chsa.org/exhibits/online-exhibits/sun-yat-sen-an-american-legacy/sun-yat-sens-1911-tour-of-america, (29.05.2022).

Chong Key Ray. "The Abortive American-Chinese Project for Chinese Revolution, 1908-1911", **Pacific Historical Review**, Feb, 1972, Cilt: 41, Sayı: 1, Feb, 1972, ss. 54-70.

Christian H. Heller, "**Failure to Communicate: US Intelligence Structure and the Korean War**", 02.06.2018, https://thestrategybridge.org/the-bridge/2018/2/6/failure-to-communicate-us-intelligence-structure-and-the-korean-war, (23.10.2021).

Clews, Henry. **Fifty Years in Wall Street**, John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey, 2006.

Clubb, O. Edmund. "McCarthyism and our Asia policy", **Bulletin of Concerned Asian Scholars**, Cilt:1, Sayı:4, 1969, ss.23-26.

CNN Original Series, "**Tricky Dick**", 2021, https://edition.cnn.com/shows/tricky-dick-original-series, (11.10.2021).

Cohen, Warren I. **A Nation Like All Others: A Brief History of American Foreign Relations**, Columbia University Press, New York, 2018.

Cohen, Warren I. **America's Response to China: A History of Sino-American Relations Sixth Edition**, Columbia University Press, New York, 2019.

Cole, Allan B. "The Annals of the American Academy of Political and Social Science", **Report on China,** Cilt: 277**,** 1951, ss. 35-45.

Colin Schultz, "**Nixon Prolonged Vietnam War for Political Gain—And Johnson Knew About It, Newly Unclassified Tapes Suggest**", 18.03.2013, https://www.smithsonianmag.com/smart-news/nixon-prolonged-vietnam-war-for-political-gainand-johnson-knew-about-it-newly-unclassified-tapes-suggest-3595441, (23.08.2021).

Columbia University, Asia for Educators, "**Taiwan and U.S.- China Relations**", 2021, http://afe.easia.columbia.edu/special/china_1950_taiwan.htm, (01.07.2021).

Committe of 100, "**Mission & History**", 2019, https://www.committee100.org/-mission-history, (21.09.2021).

Congres.gov, "**H.R.2479- Taiwan Relations Act**", 04.10.1979, https://www.congress.gov/bill/96thcongress/housebill/2479#:~:text=Taiwan%20Relations%20Act%20%2D%20Declares%20it,other%20people%20of%20the%20Western, (12.06.2022).

Cowen, Tyler. Daniel Sutter, "Why Only Nixon Could Go to China", **Public Choice**, Cilt:97, Sayı:4, 1998, ss.605–615.

Craft, Stephen G. "John Bassett Moore, Robert Lansing, and the Shandong Question", **Pacific Historical Review**, Cilt: 66, Sayı: 2, 1997, ss. 231-249.

Craft, Stephen G. American Isaiah in China: Frank W. Price, Chiang Kai-Shek and Reforming China, 1941-49, **The Journal of Presbyterian History** Cilt: 82, Sayı:3, 2004, ss. 180-203.

Crowley, Monica. **Nixon: Off the Record**, Random House, New York, 1996.

Current, Richard N. "The Stimson Doctrine and the Hoover Doctrine", **The American Historical Review** Cilt: 59, Sayı: 3, 1954, ss. 513-542.

Çoban Döşkaya, Füsun ve Halim Onur Andaç. "American Board Activities in China and Sun Yat Sen", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** Cilt: XXII, Sayı: 44, Bahar 2022, ss. 409-443.

Damon, Allen F. "Financing Revolution: Sun Yat-Sen and the Overthrow of the Ch'ing Dynasty", **Hawaiian Journal of History**, Cilt 25, 1991.

Dave Leip's Atlas of U.S. Elections, "**1968 Presidential General Election Results**", 2019, https://uselectionatlas.org/RESULTS/national.php?year=1968&f=0&off=0&elect=0, (15.11.2021).

David C. Rapoport, "**The Four Ways of Modern Terrorism**", https://international.ucla.edu/media/files/RapoportFourWavesofModernTerrorism.pdf, s.47, (29.06.2022).

David Emig, "**The Checkers Effect**", 23.08.2009, https://www.nixonfoundation.o-rg/2009/09/the-checkers-effect, (23.08.2021).

Davin, Delia. **Mao A Very Short Introduction**, Oxford University Press, UK, 2013.

Denby, Charles. "The National Debt of China-Its Origin and Its Security", **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, Cilt: 68, Nov., 1916, ss. 55-70.

Department of State, **Foreign Relations of the United States Volume XVII China 1969–1972**, United States Government Printing Office, Washington, 2006.

Di, He. "The Most Respected Enemy: Mao Zedong's Perception of the United States", **The China Quarterly**, Cilt:137, Mar, 1994, ss. 144-158.

Diamond, Larry. Orville Schell (ED.), **China's Influence&American Interests**

Promoting Constructive Vigilance, Stanford University Hoover Institution Press, California, 2019.

Dirlik, Arif. "The Ideological Foundations of the New Life Movement: A Study in Counterrevolution", **The Journal of Asian Studies**, Cilt: 34, Sayı: 4, Aug.1975, ss. 945-980.

Dobson, Alan S. **Steve Marsh**, US Foreign Policy Since 1945, Routledge, 2001.

Domke, David. **The God Strategy How Religion Became A Political Weapon in America**, Oxford University Press, 2008.

Dorris, Carl E. **Nationalists And The Nanking Incident**, **1927: Sources and Impact on United States China Policy**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Oklahoma State University, Stillwater, Oklahoma, 1966.

Drew, Elizabeth. Richard M. **Nixon: The American Presidents**, Times Books, New York, 2007.

Dumbaugh, Kerry "**Taiwan-U.S. Relations: Developments and Policy Implications**", US Congressional Research Service, Washington, 02.10.2009, https://sgp.fas.org/crs/row/R40493.pdf, (15.08.2022).

Dunar, Andrew J. **The Truman Scandals and the Politics of Morality**, University of Missiouri Press, Columbia, 1984.

Eberhart, Wolfram. **Çin Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2019.

Elliot, E. G. "America and the Far Eastern Question by Thomas F. Millard", **The American Political Science Review**, Cilt: 4, Say:1, 1910, ss. 124-126.

Embassy of the Peoples Republic in China in the United States of America, "**Joint Communiqué of the People's Republic of China and the United States of America (August 17, 1982)**", https://www.mfa.gov.cn/ce/ceus/eng/zmgx/d-oc/ctc/t946664.htm , (19.06.2022).

Engerman, Stanley L. & Robert E. Gallman. **The Cambridge Economic History of the United States**, Vol. II, Cambridge University Press, London, 2008.

Evans, Thomas W. **The Education of Ronald Reagan: The General Electric Years and the Untold Story of His Conversion to Conservatism**, Columbia University Press, 2006.

Fai, Chen Hon. **Civilizing the Chinese Competing with the West**, The Chinese University Press, Hong Kong, 2017.

Fairbank, John K. **East Asia, The Modern Transformation**, Houghton Mifflin, Boston, 1965.

Fairbank, John K. **The Cambridge History of China Vol 10 Late Ching 1800-1911 Part I**, Cambridge University Press, 1978.

Fairbank, John King. **The Chinese World Order Traditional Chinese Foreign Relations**, Harvard Universtiy Press, Massachusetts, 1968.

Farrel, John A. **Richard Nixon: The Life,** Penguin Random House LLC, New

York, 2017.

Fei, Hsiao-Tung. "Peasantry and Gentry: An Interpretation of Chinese Social Structure and Its Changes", **American Journal of Sociology**, Cilt:52, Sayı:1 (Jul, 1946), ss. 1-17.

Herbert Feis, **The China Tangle The American Effort in China from Pearl Harbor to the Marshall Mission**, Princeton University Press, New Jersey, 1953.

Sidney D., John Stewart Burgees, **Peking a Social Survey**, George D. Doran Company, New York, 1921.

Feldstein, Mark. **Poisoning the Press Richard Nixon, Jack Anderson, and the Rise of Washington's Scandal Culture**, Farrar, Straus & Giroux, New York, 2010.

Fenby, Jonathan. **The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power Third Editon**, Allen Lane, London, 2008.

Fenwick, C. G. "The Nine Power Treaty and the Present Crisis in China", **The American Journal of International Law** Cilt: 31, Sayı: 4, Oct. 1937, ss. 671-674.

Ferguson, Niall. **Uygarlık Batı ve Ötekiler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Şubat 2012.

Ferlanti, Federica. "The New Life Movement in Jiangxi Province, 1934–1938", **Modern Asian Studies**, Cilt:44, Sayı:05, 2010, pp 96-1000.

Fifty-Second Congress. Session I, "**Text of the Geary Act of 1892 (Extends Chinese Exclusion Act of 1882 for Ten Years)**", https://loveman.sdsu.edu/docs/1892GearyAct.pdf, (10.05.2021).

Ford, Christopher A. **The Mind of Empire China's History and the Modern Foreign Relations**, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2010.

Foreman-Peck, James. "The Privatization of Industry in Historical Perspective", **Journal of Law and Society**, Cilt: 16, Sayı: 1, Thatcher's Law (Spring, 1988), ss. 129-148.

Francis, S. Sempa, "**Richard Nixon's Asian Prophecy**", 20.11.2019, https://thediplomat.com/2019/12/richard-nixons-asian-prophecy , (15.11.2021).

Freedman, Carl. **The Age of Nixon**, Zero Books, Washington, 2012.

Friedman, Milton. "Franklin D. Roosevelt, Silver, and China", **Journal of Political Economy**, Cilt: 100, Sayı: 1, Feb. 1992, ss. 62-83.

Friedman, Walter A. **American Business History: A Very Short Introduction**, Oxford University Press, New York, 2020.

Galambos, Imre, Kitsudō Kōichi. "Japanese exploration of Central Asia: The Ōtani expeditions and their British Connections", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, University of London, Cilt: 75, Sayı: 1, 2012, ss. 113-134.

Garrison, Jean A. **"**Framing the National Interest in US-China Relations Building Consensus Around Rapprochement" **Asian Perspective**, Cilt:24, Sayı:3, 2000, ss.103-134.

Garrison, William Llyod. "Chinese Exclusion" **The Advocate of Peace**, (1894-1920) Cilt: 64, Sayı: 2 (February 1902), ss. 35-39.

Gellman, Irwin F. **"The Richard Nixon Vice Presidency", A Companion to Richard M. Nixon, (Melvin Small**), Wiley-Blackwell, United Kingdom, 2011.

Gellman, Irwin F. **The President and the Apprentice Eisenhower and Nixon 1952-1961**, Yale University Press, New Haven, London, 2015.

Gelman, Irwin F. **The Contender**, Yale University Press, New Haven, London, 2017.

genius.com, "**Okie from Muskogee lyrics**", 2021, https://genius.com/Merle-haggard-okie-from-muskogee-lyrics, (06.10.2021).

George Mason University National Security Institute**, China's Technology Transfer Strategy**, George Mason University Press, Silicon Valley, 01.2018.

Gerald R. Ford Presidential Library and Museum, "**The Establishment and First Uses of the 25th Amendment**" https://www.fordlibrarymuseum.g-ov/library/exhibits/amendment25/25thamendment.asp, (29.10.2021).

Giorgi, Laura De, Guido Samarani. **Chiang Kai-shek and His Time New Historical and Historiographical Perspectives**, Università Ca'Foscari, Venezia, 2017.

Global Nonviolent Action Database, "**Chinese students protest the Treaty of Versailles (the May Fourth Incident) 1919**", 14.11.2010, https://nvdatabase.s-warthmore.edu/content/chinese-students-protest-treaty-versailles-may-fourth-incident-1919, (05.06.2021).

Goldstein, Robert Justin. **Political Repression in Modern America: From 1870 to 1976**, University of Illinois Press, Chicago, 2001.

Govtrack, "**H.R. 1275: National Right-to-Work Act**", 24.02.2021, https://www.g-ovtrack.us/congress/bills/117/hr1275/text, (27.09.2021).

Gowen, Robert Joseph. "Great Britain and the Twenty-One Demands of 1915: Cooperation versus Effacement", **The Journal of Modern History** Cilt: 43, Sayı: 1 Mar. 1971, ss. 76-106.

Gray, Colin S. **War Peace and International Relations**, Routledge, 2007.

Gwyn, Douglas. **"**Seventeenth-Century Context and Quaker Beginnings**", Early Quakers and Their Theological Thought**, ED. Stephen W. Angell ve Pink Dandelion, Cambridge University Press, New York, 2015.

Hah, Chong-Do. "Dean Rusk And Communist China", **The Centennial Review**, Cilt: 15, Sayı: 2 (Spring,1971), ss. 182-203.

Haig, Alexander M. **Inner Circles How America Changed the World a Memo-**

ir, Warner Bros, New York, 1992.

Hajo Frölich, "**Wartime and Post-war Economies (China)**",8.10.2014, https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/wartime_and_post-war_economies_china, (05.06.2021).

Hal Brands, "**The Emerging Biden Doctrine Democracy, Autocracy, and the Defining Clash of Our Time**", 29.06.2021, https://www.foreignaffairs.com-/articles/united-states/2021-06-29/emerging-biden-doctrine, (19.12.2021).

Han Cheung, "**Taiwan in Time: The great retreat**", 04.11.2016, https://www.taip-eitimes.com/News/feat/archives/2016/12/04/2003660529, (30.06.2021).

Handy, Robert T. Patrick J. **Hurley and China, 1944-1945**, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi) Portland State University, Portland, 1971.

Henry Zeffman, **"Splendid isolation or madness? What hard Brexit means**", 14.10.2017, https://www.thetimes.co.uk/article/splendid-isolation-or-madness-what-hard-brexit-means-zr6w769j6 , (14.04.2021).

Herring, George C. **From Colony to Superpower U.S. Foreign Relations Since 1776**, Oxford Universtiy Press, 2008.

Hodgson, Godfrey. **More Equal Than Others: America from Nixon to the New Century**, Princeton University Press, New Jersey, 2004.

Hodgson, Godfrey. **The Myth of American Exceptionalism**, Yale Universtiy Press, New Heaven London, 2009.

Holingsworth, Rogers. **American Expansion in the Late Nineteenth Century**, Holt, Rinehart and Winston, 1968.

Homer Lea Research Center, "**Dr. Sun Yat-Sen's American Adviser**", 2021, https://homerlea.org/sunyatsen, (15.05.2021).

Honor Society, "**Phi Beta Kappa Rating, Reviews and Requirements. Is it worth it?**", 2021, https://www.honorsociety.org/phi-beta-kappa, (04.09.2021).

Hooker, R.D. Jr. **The Grand Strategy of the United States**, INSS Strategic Monograph Institute for National Strategic Studies National Defense University Press, Ekim 2014.

Hoover Institution, **"Kuomintang Records"**, 2022, https://www.hoover.org/library-archives/collections/kuomintang-records, (26.05.2022).

Hopkirk, Peter. **Foreign Devils on the Silk Road**, Hachette, London, 1980.

Means, Howard. "**The Story of the Really Weird Night Richard Nixon Hung Out with Hippies at the Lincoln Memorial**", 17.05.2016, https://www.washington-ian.com/2016/05/17/richard-nixon-kent-state-protests-white-house-lincoln-memorial, (23.08.2021).

Howard, Christopher. "Splendid Isolation", **History**, Cilt: 47, Sayı: 159 (1962), ss. 32-41.

Hsu, Immanuel C.Y. **The Rise of Modern China**, Oxford University Press, Sixth Edition, New York, 2000.

Hu, Teh-Wei. "Hyperinflation and the Dynamics of the Demand for Money in China 1945-1949", **Journal of Political Economy** Cilt:79, Sayı:1,1971, ss. 186-195.

Huntington, Samuel. **The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order**, Simon&Schuster, New York, 1994.

Husain, Noor A. "**Pakistan-U.S. Security Relations: Arms Sales, Bases, and Nuclear Issues", United States-Pakistan Forum: Relations with the Major Powers**, (ED. Leo E. Rose, Noor A. Husain), Vanguard Books Institute of East Asian Studies, Lahore, 1987.

Ienaga, Saburo. **Japan's Last War: World War II and the Japanese 1931-1945**, Australian National University Press, Canberra, 1979.

Ikenberry, John ve diğerleri **America, China and the Struggle for World Order Ideas, Traditions, Historical Legacies, and Global Visions**, Palgrave McMillian, New York, 2015.

Imdb.com, "**Nixon" (1995)** https://www.imdb.com/title/tt0113-987/trivia/?-ref_=tt_trv_trv, (27.07.2021).

Imdb.com, "**The Assassination of Richard Nixon**", https://www.imdb.com/title/tt-0364961, (27.07.2021).

Investopedia, "**The 10 Biggest Strikes in U.S. History**", 25.10.2019, https://www.investopedia.com/the-10-biggest-strikes-in-u-s-history-4773384, (27.05.2021).

Iokibe, Makato. **The History of US-Japan Relations from Perry to the Present**, Palgrave Macmillan, Japan,2008.

Irish, Kerry E. "**The United States and Japan in the Second World War: A Just War Perspective**", **America and the Just War Tradition: A History of US Conflicts**, (ED. Mark David Hall, J. Daryl Charles) University of Notre Dame Press, Indiana, 2019.

Iriye, Akira. **The Cambridge History of American Foreign Relations, Volume 3 The Globalizing of America 1913-1945**, Cambridge University Press, New York, 1993.

J., Nathan. A Factionalism Model for CCP Politics. **The China Quarterly**, 53, 34–66, 1973.

Jack Detsch, "**Pentagon Quietly Puts More Troops in Taiwan**", 18.10.2021, https://foreignpolicy.com/2021/11/18/pentagon-biden-troops-taiwan-china, (13.04.2022).

Jacobs, Meg. "How About Some Meat?: The Office of Price Administration, Consumption Politics, and State Building from the Bottom Up, 1941-1946", **Journal of American History**, Cilt: 84, Sayı: 3, 1997, ss. 910-941.

Jansen, Marius B. **The Japanese and Sun Yat Sen**, Harvard University Press, 1967.

Jeff, Parrott. "**Ronald Reagan spoke at the first CPAC gathering in 1974. Here's what he said**", 26.02.2021, https://www.deseret.com/indep-th/2021/-2/26/22303493/ronald-reagan-spoke-at-the-inaugural-c-pac-in-1974-here-is-what-he-said-washington-dc, (10.07.2021).

Jeffrey, W. Hornung, "**Strong but constrained Japan-Taiwan ties**", 13.03.2018, https://www.brookings.edu/opinions/strong-but-constrained-japan-ta-iwan-ties, (30.06.2021).

Jian, Chen. "A Response: How to Pursue a Critical History of Mao's Foreign Policy", **The University of Chicago the China Journal**, Cilt:49, Jan, 2003, ss. 137-142.

Jian, Chen. David L. Wilson, All Under the Heaven is Great Chaos: Beijing, the Sino-Soviet Border Clashes, and the Turn Toward Sino-American Rapprochement, 1968-69, **Woodrow Wilson International Center for Scholars**, Washington D.C., 1998.

Jian, Chen. **Mao's China and the Cold War**, The University of North Carolina Press, London, 2001.

Jill Lepore, "**Not so Fast**", **the New Yorker**, 5.10.2009, https://www.newyork-er.com/magazine/2009/10/12/not-so-fast, (25.05.2021).

John F. Kennedy Presidential Libary and Museum, "**Remarks of Senator John F. Kennedy at American Society of Newspaper Editors, Washington, D.C., April 21, 1960 "The Religion Issue in American Politics**",21.04.1960, https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-spee-ches/american-society-of-newspaper-editors-1960042, (10.07.2021).

Johnson, Reginald F. **Twilight in the Forbidden City**, Foreign Language Teaching and Research Press, 1934.

Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbor Attack Congress Of The United States, "**Investigation of the Pearl Harbor Attack Report**" 20.07.1946, http://www.ibiblio.org/pha/pha/congress/part_0.html, (18.06.2021).

Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbor Attack Congress of the United States, "**Investigation of the Pearl Harbor Attack Report**" 20.07.1946, http://www.ibiblio.org/pha/pha/congress/part_1.html#47, (18.06.2021).

Joint Congressional Committe on Inaugural Ceremonies, "**46th Inaugural Ceremonies**", https://www.inaugural.senate.gov/46thinauguralceremonies, (17.11.2021).

Jon Stone, **"Strength does not lie in 'splendid isolation' of Brexit, says EU president Ursula von der Leyen"**, 31.01.2020, https://www.independent.co.uk-/news/uk/politics/eu-message-uk-leavebrexitvonderleyencommissi-

ona9311131.html, (14.04.2021).

Kaplan, Lawrance M. **Homer Lea: American Soldier of Fortune**, University Press of Kentucky, Lexington, 2010.

Karl, Rebecca E. **Mao Zedong and the China in the Twentienth Century World A Concise History**, Duke University Press, Durham and London, 2010.

Karluk, Abdürreşit Celil. "Çin Tarihinde Çinli Olmayan Halkların Yönetiminde Uygulanan Stratejiler", **Doğu Asya Araştırmaları**, Cilt:2, Sayı:1, Bahar, 2019, ss.1-36.

Keikichi Takahashi, "**Why FDR Embraced China as a Great Power**", 05.03.2021, https://thediplomat.com/2021/03/why-fdr-embraced-china-as-a-great-power, (18.06.2021).

Kellogg, Frank B. "The War Prevention Policy Of The Unıted States", **Advocate of Peace Through Justice** Cilt: 90, Sayı: 4, 1928, ss. 238-244.

Khrushchev, Nikita. **Khrushchev Remembers: The Last Testament, Little Brown and Company**, Boston, Toronto, 1974.

Kidd, Thomas S. **American History 1492-Present Combined Edition**, B&H Academic Nashville, Tennessee, 2019.

Kissenger, Henry. **Çin: Dünden Bugüne Yeni Çin**, Kaknüs Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2015.

Kissenger, Henry. **Diplomacy,** Simon&Schuster, New York, 1994.

Kissenger, Henry. **Dünya Düzeni**, Boyner Yayınları, İstanbul, 2014.

Kissenger, Henry. **On China**, The Penguin Press, New York, 2011.

Kissenger, Henry. **The White House Years Vol I**, Simon & Schuster, New York, 2011.

Komine, Yukinori. **Secrecy in US Foreign Policy Nixon, Kissinger and the Rapprochement with China**, Ashgate Publishing, London.

Kuo, Ping Chia. "Caleb Cushing and the Treaty of Wanghia, 1844", **The Journal of Modern History**, Cilt: 5, Sayı: 1, 1933, s.34-35.

Kux, Dennis. **The United States and Pakistan, 1947-2000**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore and London, 2001.

Lacey, James. **The Washington War FDR's Inner Circle and the Politics of Power That Won World War II**, Bantam Books, New York, 2019.

Laderman, Scott. **Critical Moments in American History: The Silent Majority Speech**, Routledge, New York, 2020.

Laffey, John F. Roots of French Imperialism in the Nineteenth Century: The Case of Lyon, **French Historical Studies** Cilt: 6, Sayı: 1, 1969, ss.78-92.

Langowski, Eric. "Education Denied: Indiana University's Japanese American Ban, 1942 to 1945", **Indiana Magazine of History** Cilt: 115, Sayı:2, 2019,

ss. 65-115.

Lary, Diana. **China's Civil War a Social History 1945-1949**, Cambridge University Press, United Kingdom, 2015.

Latham, Earl. "The Committee of One Million: "China Lobby" Politics, 1953–1971", **American Political Science Review**, Cilt 72, Sayı 3, 1978, ss.1050-1051.

Lawrence, Alan. **China Under Communism**, Routledge University of Lancaster Press, London, 1998.

Lee, Erika. "The Chinese Exclusion Example: Race, Immigration, and American Gatekeeping, 1882-1924", **Journal of American Ethnic History**, Cilt:21, Sayı:3, 2002, ss.36-62.

Li, Danhui, Yafeng Xia. Mao and the Sino-Soviet Split, 1959–1973 A New History, **The Harvard Cold War Studies**, Maryland, 2018.

Li, Xiaobing. **China at War: An Encyclopedia**, ABC-CLIO-LLC, California, 2021.

Library of Congress, Ken Drexler, "**Chinese Exclusion Act: Primary Documents in American History**", 01.06.2020, https://guides.loc.gov/chinese-exclusion-act, (10.05.2021).

Lin, Xiaoyan, Zhensheng Kuang. **"Re-analyse the Early Stage American Railway Investment System from the Land Use and Privatization Double-guided Perspective: The Drawbacks and Warnings"**, WCTR 2016, Shangai,10-15 July 2016.

Liu, Cong. "The Effects of World War I on the Chinese Textile Industry: Was the World's Trouble China's Opportunity?", **The Journal of Economic History**, Cilt: 80, Sayı 1, 2020, ss.246-285.

Lukas, J. Anthony. **Nighmare: The Underside of the Nixon Years**, Penguin Books, New York, 1976.

Ma, Kan-Wen. "Sun Yat-Sen (1866–1925), A Man to Cure Patients and the Nation-His Early Years and Medical Career", **Journal of Medical Biography**, Cilt:4, Sayı:3, 1996, ss.161–170.

MacMillan, Margaret. **Nixon and Mao**, Random House, New York, 2007.

Zedong, Mao. "**Reply to Comrade Kuo Mo-Jo Poem by Mao Zedong**", 10.08.2012, https://www.poemhunter.com/poem/reply-to-comrade-kuo-mo-jo/ (01.05.2022).

Mason, Robert. **Richard Nixon and the Quest for a New Majority**, The University of North Carolina Press, Chapell Hill and London, 2004.

McCarthy, Joseph. **Treason in Washington**, Christian Nationalist Crusade, 1950.

McNichol, Tom. "**I am not a Kook: Richard Nixon's Bizarre Visit to the Lincoln Memorial**", 14.10.2011, https://www.theatlantic.com/politics/archive/2011/11/i-am-not-a-kook-richard-nixons-bizarre-visit-to-the-lin-

coln-memorial/248443 (08.09.2021).

Mead, Walter Russel. **Special Providience American Foreign Policy and How it Changed World**, Routledge, Taylor&Francis Group, New York, 2002.

Mergel, Sarah Katherine. **Conservative Intellectuals and Richard Nixon**, Palgravwe McMillian, New York, 2010.

Michael Bordo, "**The operation and demise of the Bretton Woods system: 1958 to 1971**", 23.04.2017, https://voxeu.org/article/operation-and-demise-bretton-woods-system, (20.06.2021).

Migham, John. **"Strangers in the Land"** Rutgers University Press, New Brunswick and London, 1955.

Millard, Thomas. **America, Europe and the Manchuria Question**, Special Collections and Archives, Queens University Belfast, 1932.

Mitter, Rana. "**Modern China a Very Short Introduction"**, Oxford University Press, 2008.

Moisés Naím, "**Berlusconi Goes to China**", Ekim-Kasım 2003, https://web.archive.org/web/20050408093241/https://foreignpolicy.com/story/cms.php?story_id=164, (24.04.2022).

Morgan, Peter. **Frost/Nixon,** Faber and Faber Publishing, London, 2006.

Morris, Charles. L. **The Tycoons: How Andrew Carnegie, John D. Rockefeller, Jay Gould, and J.P. Morgan Invented The American Supereconomy**, Owl Books, New York, 2005.

Mur Wolf, "**Madame Chiang Kai-shek**", 14.08.2002 https://web.archive.org/web/20110430193024/http://www.wellesley.edu/Anniversary/chiang.html, (08.06.2021).

Murray, Dian H. **The Origins of the Tiandihui**, Stanford University Press, 1994.

National Archives and Records Administrations, "**President Richard Nixon's Daily Diary**",16-29.02.1972, https://www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/virtuallibrary/documents/PDD/1972/070%20February%2016-29%201972.pdf, (27.04.2022).

National Archives, "**Document for February 19th: Executive Order 9066: Resulting in the Relocation of Japanese**", https://www.archives.gov/historical-docs/todays-doc/?dod-date=219, (13.05.2021).

National Archives, "**Immigration Arrival Investigation Case Files, 1884-1944**", 11.2018, https://static1.squarespace.com/static/5a81dadde9bfdff9a97b0da7/t/5d276e576e392d000188df98/1562865246177/NARA+San+Francisco+District+Inventory+%28rev.+12-2018%29.pdf, (29.05.2022).

National Archives, "**July 12, 1966: Speech on U.S. Foreign Policy in Asia**", 12.07.1966, https://millercenter.org/the-presidency/presidential-speeches/july-12-1966-speech-us-foreign-policy-asia, (19.12.2021).

National Archives, "**National Security Decision Memorandum 17**", 26.10.1969,

https://www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/virtuallibrary/documents/nsdm/nsdm_017.pdf (16.06.2022).

National Archives, "**Records of the Office of Price Administration [OPA]**", 1940-49, https://www.archives.gov/research/guidefedrecords/groups/188.html, (08.09.2021).

National Archives, "**The Nixon White House Tapes The Decision to Record Presidential Conversations**", 1988, https://www.archives.gov/publications/p-rologue/1988/summer/haldeman.html, (23.06.2022).

National Archives, Harry S. Truman Library, "**Invasion of Manchuria**", https://www.trumanlibrary.gov/education/presidential-inquiries/invasion-manchuria, (01.10.2021).

National Security Archive, "**Negotiating U.S.-Chinese Rapprochement**", 22.04.2002, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB70/#5, (15.04.2022).

Neilson, Keith. "Greatly Exaggerated': The Myth of the Decline of Great Britain before 1914", **The International History Review**, Cilt:13, Sayı:4, 1991, ss.695-725.

Nester, William N. **Power Across the Pacific a Diplomatic History of American Relations with Japan**, Palgrave MacMillan,1996, London.

Neustadt, Richard E. Ernest R. **May, Thinking in Time the Uses of History for Decision Makers**, Simon and Schuster Inc. ,New York, 1986.

Neustadt, Richard E. **Preparing to be President the Memos of Richard E. Neustadt**, AEI Press, Washington D.C. ,2000.

New York Times Archives, "**E. Merl Young Gets Perjury Sentence; R.F.C. Ex-Aide Receives 4 Months to 2 Years, with the Lesser Term Recommended**", 01.05.1953,https://www.nytimes.com/1953/05/01/archives/e-merl-young-gets-perjury-sentence-r-f-c-exaide-receives-4-months.html, (24.08.2021).

Nicholas, H.G. "The 1968 Presidential Elections", **Journal of American Studies**, Cilt: 3, Sayı: 1, 1969, ss.1–15.

Nixon Foundation, "**Memcon, July 11, 1971**", 07.11.1971, https://www.nixonfou-ndation.org/wp-content/uploads/2019/04/Memcon-HAK-and-Zhou-Enlai-7-11-71.pdf, (13.04.2022).

Nixon Foundation, "**Memcon, July 9, 1971**", 07.09.1971, https://www.nixonfo-undation.org/wp-content/uploads/2019/04/Memcon-HAK-to-Zhou-Enlai-7-9-71.pdf, (13.04.2022).

Nixon Library, "**Transcript of a Recording of a Meeting Among the President, John Dean, and H.R. Haldeman in the Oval Office, on March 21, 1973, from 10:12 to 11:55 Am**", 03.21.1873, https://www.nixonlibrary.gov/sites/default/fil-es/forresearchers/find/tapes/watergate/trial/exhibit_12.pdf, (25.06.2022).

Nixon, Richard M. **Public Papers of the Presidents of the United States**, United States Government Printing Office, Washington, 1971.

Nixon, Richard Milhous. **The Real Peace: A Strategy for the West**, Simon&Schuster, New York, 1983.

Nixon, Richard. "**Checkers Speech", Speeches, Writings, Documents,** (ED. Rick Perlstein), Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008.

Nixon, Richard. **1999 Victory Without War**, Simon&Schuster, New York,1988.

Nixon, Richard. **Beyond Peace**, Simon&Schuster, New York, 1994.

Nixon, Richard. **In The Arena: A Memoir of Victory**, **Defeat and Renewal**, Simon&Schuster, New York, 1990.

Nixon, Richard. **No More Vietnams**, Simon&Schuster, New York, 2013.

Nixon, Richard. **Real War,** Simon&Schuster, New York, 1980.

Nixon, Richard. **RN:The Memoirs of Richard Nixon**, Simon&Schuster, New York, 1978.

Nixon, Richard. **Seize the Moment**, Simon&Schuster, New York, 2013.

Nixon, Richard. **Six Crises**, Simon&Schuster, New York, 1962.

Nixon, Richard. **Speeches, Writings, Documents**, (ED. Rick Perlstein) Prınceton Unıversıty Press, New Jersey, 2008.

Nixon, Richard. **US Foreign Policy For The 1970's. A New Strategy for Peace**, U.S. Government Printing Office, Washington, 1970.

The White House, "Gerald R. Ford The 38th Presıdent of The United States", https://www.whitehouse.gov/about-the-white-house/presidents/gerald-r-ford/#:~:text=The%20biography%20for%20President%20Ford,the%20Presidency%20under%20extraordinary%20circumstances%E2%80%A6, (26.01.2023)

Office of The Federal Register National Archives and Records Service General Services Administration, **Public Papers of the Presidents of the United States**, United States Government Printing Office, Washington, 1972.

Office of the Historian, "**13. Minutes of the Senior Review Group Meeting**", 15.05.1969, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus196976v17/d13, (19.02.2022).

Office of the Historian, "**62. Editorial Note**", https://history.state.gov/historical-do-cuments/frus1969-76v34/d62, (16.06.2022).

Office of the Historian, "**Foreign Relations of the United States, 1958–1960, Berlin Crisis, 1959–1960; Germany; Austria, Volume IX**", 25.07.1960, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1958-60v09/d195, (04.11.2021).

Office of the Historian, "**Foreign Relations of the United States, 1964–1968, Volume XXX, China**", 1998, https://history.state.gov/historicaldocuments/

frus1964-68v30/summary, (16.12.2021).

Office of the Historian, "**Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume I, Foundations of Foreign Policy, 1969–1972 33. Editorial Note**", https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/d33, (01.02.2022).

Office of the Historian, "**Foreign Relations of The United States, 1969–1976, Volume XXI, Chile, 1969–1973 300. Editorial Note**", https://history.state.g-ov/historicaldocuments/frus1969-76v21/d300.

Office of the Historian, "**Papers Relatıng to the Foreign Relations of the United States, The Lansing Papers, 1914–1920, Volume II**", 1940, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1914-20v02/pg_406, (05.06.2021).

Office of the Historian, **"Revolution; abdication of the Manchu rulers; establishment of a provisional republican government; concerted action of the Powers; correspondence concerning recognition of the Republic of China"**, 03.11.1912,https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1912/ch11, (14.05.2022).

Office of the Historian, "**Summary Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume I Foundations of Foreign Policy, 1969-1972**", 2003, https://history.-state.gov/historicaldocuments/frus1969-76v01/summary, (20.02.2022).

Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, "**Formulation of program for aid to China; China Aid Act of 1948**", https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1948v08/ch8, (26.08.2021).

Office of the Historian, Foreign Service Institute, **"A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776:China"**, https://history.state.gov/countries/china/diplomatic_relations, (14.04.2020).

Oktay, Fatih. **Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

Orentlicher, David. "Political Dysfunction and the Election of Donald Trump: Problems of the U.S. Constitution's Presidency", **William S. Boyd School of Law Scholarly Works**, Cilt:50, Sayı:247, 2016, ss.247-264.

Ouimet, Matthew J. **"Socialist Internationalism and National Interest", The Rise and Fall of the Brezhnev Doctrine in Soviet Foreign Policy**, (ED. John Lewis Gaddis), The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 2003.

Our Documents, "**Monroe Doctrine**" (1823),17.09.2008, https://web.archive.org/w-eb/20080917164402/http://ourdocuments.gov/doc.php?doc=2 (25.05.2021).

Paglia, Camille. "Cults and Cosmic Consciousness: Religious Vision in the Ame-

rican 1960s", **Arion: A Journal of Humanities and the Classics Third Series**, Cilt: 10, Sayı: 3, 2003, ss. 57-111.

Pakula, Hannah. **The Last Empress: Madame Chiang Kai Shek and the Birth of Modern China**, Simon&Schuster, New York, 2009.

Patrick J. Hurley, "**The Ambassador in China (Hurley) to President Truman**", 1945, https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945v07/d530, (24.06.201).

Patterson, James T. **Restless Giant the United States from Watergate to Bush V. Gore**, Oxford University Press, New York, 2005.

Pauley, Garth E. **Presidential Rhetoric Series the Modern Presidency and Civil Rights**, Texas A&M University Press, 2001.

Perlstein, Rick. **Nixonland: The Rise of a President and the Fracturing of America**, Scribner, New York, 2008.

Peter Feaver, "**What is grand strategy and why do we need it?**", 08.04.2019, https://foreignpolicy.com/2009/04/08/what-is-grand-strategy-and-why-do-we-need-it, (13.04.2021).

Pew Research Center, "**Beyond Distrust: How Americans View Their Government**",23.11.2015, https://www.pewresearch.org/politics/2015/11/23/beyond-distrust-how-americans-view-their-government, (15.07.2021).

Pitney, John J. **The Art of Political Warfare**, University of Oklahoma Press, Norman, 2000.

Pizzutto, Giorgio. **The US Financial System and its Crises from the 1907 Panic to the 2007 Crash**, Palgrave Mcmillian, Switzerland, 2019.

Schonberger, Howard**.** "**A Study in The Communications Revolution and American Foreign Policy Between 1860 And 1900**"**,** (Yayımlanmış Doktora Tezi), University of Wisconsin, Madison, 1968.

Prichard, Earl H. "The Origins of the Most-Favored-Nation and the Open Door Policies in China", **The Far Eastern Quarterly**, Cilt: 1, Sayı: 2, 1942, ss.161-172.

Public Papers of the Presidents of the United States, "**Richard Nixon: 1969:Containing the Public Messages, Speeches, and Statements of the President**", 03.11.1969, https://quod.lib.umich.edu/p/ppotpus/4731731.-1969.001/965?page=root;rgn=full+text;size=100;view=image;q1=Nixon+Doctrine, (19.06.2022).

Purbrick, Martin. "Patriotic Chinese Triads And Secret Societies: From The Imperial Dynasties, to Nationalism, and Communism", **Asian Affairs**, Cilt:50, Sayı:3, ss.305-322.

Pye, Lucien. **Political Culture and Political Development**, Princeton University Press, New Jersey, 1965.

RAND Corporation, "**China's Evolving Nuclear Deterrent Major Drivers and**

Issues for the United States", 2017, https://www.rand.org/pubs/research_rep-orts/RR1628.html, (06.02.2022).

Reilly, Thomas H. **The Taiping Heavenly Kingdom Rebellion and the Blasphemy of Empire**, University of Washington Press, Seattle, 2004.

Riccardelli, Richard F. A Forgotten American Military Strategist: The Vision and Enigma of Homer Lea, Army History, **Winter** 1996, Sayı: 36, 1996, ss. 17-22.

Richard Nixon Foundation, "**Fifty Years Ago: President Nixon Visits the Lincoln Memorial**",1970,https://www.nixonfoundation.org/wp-content/uploads/2020/05/Nixon-Memo-Lincoln-Memorial-Visit-WHCF-SMOF-Haldeman-Box-152.pdf, (09.08.2021).

Richard Nixon Foundation, "**Herman Perry's Letter to Richard Nixon**", 29.09.2008, https://www.nixonfoundation.org/2008/09/herman-perrys-letter-to-richard-nixon, (01.09.2021).

Richard Nixon Foundation, "**Nixon's China Calculus is Needed Today**", 14.10.2016, https://www.nixonfoundation.org/2016/09/what-they-want-what-we-want-what-we-both-want, (24.04.2022).

Richard Nixon Foundation, "**The Pink Lady Revisited**", 22.10.2009, https://www.nixonfoundation.org/2009/11/the-pink-lady-revisited, (11.10.2021).

Richard Nixon Foundation, "**Vice President Nixon's 'Forgotten' Trip to Ceylon**", 16.06.2009, https://www.nixonfoundation.org/2009/06/vicepresidentnixonsforgotten-trip-to-ceylon, (18.10.2021).

Richard Nixon Presidential Library and Museum, "**Installation of the System**", https://www.nixonlibrary.gov/white-house-tapes, (23.06.2022).

Richard Nixon Presidential Library and Museum, "**Research Resources**", https://www.nixonlibrary.gov/research, (08.09.2021).

Richard Nixon Presidential Library and Museum, "**Watergate Investigation**", https://www.nixonlibrary.gov/white-house-tapes, (25.06.2022).

Richard Nixon, "**Statement of the Vice President of the United States on Collective Bargaining, Waldorf-Astoria Hotel, New York, NY**", 20.10.1960, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/statement-the-vice-president-the-united-states-collective-bargaining-waldorf-astoria-hotel, (27.09.2021).

Richman, Barry M. **Industrial Society Communist China**, Random House, New York, 1969.

Robert A Scalapino, George T. **Yu** "**The Chinese Anarchist Movement**" 1961, **Center for Chinese Studies, Institute of International Studies, University of California**, http://theanarchistlibrary.org/library/robert-scalapino-and-george-t-yu-the-chinese-anarchist-movement#fn5, (05.05.2021).

Robert N. Bellah, "**Civil Religion in America**", http://www.robertbellah.com/a-rticles_5.htm, (10.07.2021).

Philip, Robert. "**The Life and Opinions of the Rev. William Milne, D.D., Missionary to China: Illustrated by Biographical Annals of Asiatic Missions from Primitive to Protestant Times. Intended as a Guide to Missionary Spirit**", 1840, https://play.google.com/books/reader?id=Yg1otJ9gVAYC&pg=GBS.PA164&hl=tr, (14.04.2021).

Ronald Reagan Presidential Foundation and Institute, 2021, https://www.reaganfoun-dation.org/ronald-reagan/reagan-quotes-speeches/farewell-address-to-the-nation-2, (10.07.2021).

Regan, Ronald V. "**American Volunteer Group: Claire L. Chennault and the Flying Tigers**", 2021, https://www.historynet.com/american-volunteer-group-claire-l-chennault-and-the-flying-tigers.htm, (15.06.2021).

Rong, Zou. "The Revolutionary Army", **Contemporary Chinese Thought**, Cilt:31, Sayı:1, 2014, ss.32-38.

Roosevelt House, "**Republicans Return to Power: 1952**", 2016, http://www.roosevelthouse.hunter.cuny.edu/seehowtheyran/portfolios/1952-republicans-return-to-power, (01.09.2021).

Rose, Kenneth D. **American Isolationism Between the World Wars the Search for a Nation's Identity**, Routledge, New York, 2021.

Rosenberg, Emily S. **Spreading the American Dream**, Hill and Wang, New York, 1982.

Russel, Bertnard. **The Problem of China**, O.M, F.K.S., London, 1922.

Ryan Fedasiuk, Emily Weinstein. Overseas Professionals and Technology Transfer to China, **Center for Security and Emerging Technology**, https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/CSET-Overseas-Professionals-and-Technology-Transfer-to-China.pdf, (21.10.2021).

Sahu, A.C. Genesis and Growth of Indo-Chinese Opium Monopoly Under East India Company, **Proceedings of the Indian History Congress**, Cilt: 38,1977, ss.529-533.

Said, Edward W. **Culture and Imperialism**, Vintage Books, New York, 1993.

Santangelo, Paolo. "Gu Yanwu's Contribution to History: the Historian's Method and Tasks", **East and West** Cilt: 32, Sayı: 1-4, 1982, ss. 145-185.

Schaller, Michael. "American Air Strategy in China, 1939-1941: The Origins of Clandestine Air Warfare", **American Quarterly**, Cilt: 28, Sayı: 1,1976, ss.3-19.

Schiffrin, Harold Z. **Sun Yat Sen and the Origin of Chinese Revolution**, University of California Press, 1968.

Schonberger, Howard. **"A Study in the Communications Revolution and American Foreign Policy Between 1860 And 1900"**, (Yayımlanmış Doktora Tezi), University of Wisconsin, Madison, 1968.

Schram, Stuart R. (ED.) **Mao's Road to Power Revolutionary Writings 1912-**

1949, **Letter to Xiao Zisheng (July 25, 1916)**, East Gate Book, London, 1992.

Seager, Robert II. "Ten Years Before Mahan: The Unofficial Case for the New Navy, 1880-1890", **The Mississippi Valley Historical Review**, Cilt: 40, Sayı: 3 1953, ss.491-512.

Select Committee United States House Of Representatives, **U.S. National Security and Military/Commercial Concerns with The People's Republic of China**, U.S. Government Printing Office, Washington.

Shek, Chiang Kai. **China's Destiny and Chinese Economic Theory**, Roy Publishers, New York, 1947.

Sheridan, James E. **China in Disentegration the Republican Era in Chinese History 1912-1949**, The Free Press, New York, 1975.

Slik, Jack R. Van Der, Stephen J. Schwark. "Clinton and the New Covenant: Theology Shaping a New Politics or Old Politics in Religious Garb?", **Journal of Church and State**, Cilt:40, Sayı:4, 1998, ss. 873-890.

Smedley, Agnes. **China Fights Back: An American Woman with the Eight Route Army**, Victor Gollancz Ltd, London, 1938.

Smith, Robert Thomas. **Alone in China; Patrick J. Hurley's Attempt to Unify China**, **1944-1945**, (Yaynlanmış Doktora Tezi), The University of Oklahama, 1966.

Smith, T.O. Churchill, **America and Vietnam 1941–45**, Palgrave Macmillan, London.

Snow, Edgar. **Red Star Over China: First and Revised Edition**, Grove Press, New York, 1968.

Solomon, Richard E. **Mao's Revolution and the Chinese Political Culture**, University of California Press, London, 1971.

Soong, Irma Tam. "Christianity and Dr. Sun Yat-sen's Schooling in Hawai'i, 1879–83", **Hawaiian Journal of History**, Cilt:31,1997, ss.151-178.

Spence, Jonathan D. **The Search for Modern China**, W.W. Norton and Company, 2013.

Stern, Brigitte. **Dissolution, Continuation, and Succession in Eastern Europe**, Kluwer Law International, Netherlands, 1998.

Stimson, Marshall. "A Los Angeles Jeremiah Homer Lea: Military Genius and Prophet", **The Quarterly: Historical Society of Southern California**, Cilt: 24, Sayı: 1, 1942, ss.5-13.

Stoler, Mark A. **America and the World: A Diplomatic History Parts I & II**, The Teaching Company, Virginia, 2008.

Study Prepared by the Special State-Defense Study Group, "**Communist China: Long Range Study**", 06.1966, https://history.state.gov/historicaldocuments-/frus1964-68v30/d161, (18.12.2021).

Sun Yat Sen, "**China and Japan: Natural Friends, Unnatural Enemies**", 28.11.1924, https://en.wikisource.org/wiki/Sun_Yat-sen's_speech_on_Pan-Asianism, (10.05.2021).

Sutter, Robert G. **Chinese Foreign Relations Power and Policy Since the Cold War Third Edition**, Rowman & Littlefield Publishers Inc, United Kingdom, 2012.

Sutter, Robert G. **US-China Relations: Perilous Past Uncertain Present**, Rowman & Littlefield, Maryland, 2018.

Tai, Paul H. "Chiang Kai-shek's Rise to Power: Reflections from His Recently Released Diaries", **American Journal of Chinese Studies**, Cilt:16, Sayı:1, 2009, ss. 49-63.

Tai, Paul H. and Tai-chun Kuo, "Chiang Kai-Sheik Revisited", **American Journal of Chinese Studies**, Cilt: 17, Sayı: 1, 2010, ss. 81-86.

Tayler, J.B. "Land and Labour in China", **The Economic Journal**, Cilt:43, Sayı:170, 1933, ss.306-312.

Taylor, Jay. **The Generalissimo Chiang Kai-shek and the Struggle for Modern China**, Harvard University Press, Massachusetts, 2009.

Teon, Aris. **China Journal** "**China and the May 4th movement**", 03.04.2017, https://china-journal.org/2017/04/03/china-and-the-may-4th-movement, (05.06.2021).

Terrill, Ross., "**Mao in History**", The National Interest, 01.06.1998, https://nationalinterest.org/article/mao-in-history-636, (15.08.2022).

The American Presidency Project, "**1972**", https://www.presidency.ucsb.edu-/statistics/elections/1972, (23.06.2022).

The American Presidency Project, "**Articles of Impeachment Adopted by the House of Representatives Committee on the Judiciary**", 27.13.1974, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/articles-impeachment-adopted-the-house-representatives-committee-the-judiciary, (24.06.2022).

The American Presidency Project, "**Republican Party Platform of 1952**", 07.07.1952, https://www.presidency.ucsb.edu/documents/republican-party-platform-1952, (16.10.2021).

The American Presidency Project, "**Second Annual Report to the Congress on United States Foreign Policy**", 25.02.1971, https://www.presidency.ucsb.edu/d-ocuments/second-annual-report-the-congress-united-states-foreign-policy, (24.03.2022).

The Center for Asian American Media, "**9995/Sun Yat Sen**"**,** https://caamedia.org/separatelivesbrokendreams/sun8.html, (29.05.2022).

The Commission on Presidential Debates, "**September 26, 1960 Debate Transcript**", 2020, https://www.debates.org/voter-education/debate-transcripts/s-eptember-26-1960-debate-transcript, (11.10.2021).

The Department of State's Policy Planning Staff, **Immediate U.S. Policy Problems in Event of Major Sino-Soviet Hostilities**,10.11.1969, Washington.

The FBI Federal Bureau of Investigation, "**Pres. Richard Nixons FBI Application Part 1 of 1**", https://vault.fbi.gov/Pres.%20Richard%20Nixons%20FBI%20Appli-cation/Pres.%20Richard%20Nixons%20FBI%20Application%20Part%201%20of%201/view, (04.09.2021).

The Guardian, Emma Graham Ellison, **"Splendid isolation … or just a bit-part player? Europe reacts to British 'victory'"**, 27.11.2020, https://www.theguardi-an.com/politics/2020/dec/27/splendid-isolation-or-just-a-bit-part-player-europe-reacts-to-british-victory, (14.04.2021).

The Metropolitan Opera, "**Nixon in China**", 2021, https://www.metope-ra.org/season/on-demand/opera/?upc=811357014158, (17.07.2021).

The Museum of the City of San Francisco, "**Timeline of the San Francisco Earthquake April 18 -23, 1906**", 1995-2020, http://www.sfmuseum.net/-hist10/06timeline.html, (25.05.2021).

The National Security Archive, "**Kissinger to Nixon, "Contact with the Chinese**," **circa 12 September 1970, with excerpt from** "**Daily Brief" attached, Top Secret/Sensitive/Exclusively Eyes Only**", 09.12.1970, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/ch-01.pdf, (26.01.2022).

The National Security Archive, "**Memcon, Kissinger and Jean Sainteny, 27 September 1970, Top Secret/Sensitive/Eyes Only**", 27.10.1970, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/ch-02.pdf, (26.01.2022).

The National Security Archive, "**Message from Zhou Enlai to Nixon, 21 April 1971, rec'd 27 April 1971, responding to Nixon's 16 December 1970 message**", 27.04.1971, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/ch 17.pdf, (01.07.2022).

The National Security Archive, "**The White House Statement by the President**", https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/ch14.pdf, 14.04.1971, (07.04.2022).

The National Security Archives, "**Message from Nixon to Zhou, via Hilaly, 10 May 1971**", 10.05.1971, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/ch-23.pdf, (08.04.2022).

The New York Times Archives, "**Nixon's News Conference Postponed from Monday**", 25.01.1970, https://www.nytimes.com/1970/01/25/archives/nixons-news-conference-postponed-from-monday.html, (23.08.2021).

The Singapore Free Press and Mercantile Advertiser, "**The True Solution of the Chinese Question**", 18.11.1911, https://eresources.nlb.gov.sg/newspaper-s/Digitised/Article/singfreepressb19111218-1.2.65, (15.05.2021).

The University of Hong Kong Medical Alumni Association, "**The Foundation of Medical Faculty**", 2022, https://www.med.hku.hk/hkumaa/history-part1.php, (16.05.2022).

The University of Virginia Miller Center, "**The Presidency in the Television Era**", 2021, https://millercenter.org/the-presidency/teacher-resources/re-castingpresidential-history/presidency-television-era, (17.07.2021).

The White House Washington, "**Document 6 Kissinger to Nixon, "Chinese Communist Initiative**," **c. 10 December 1970, enclosing draft Note Verbal and message from Zhou Enlai, as conveyed by Hilaly, with comments by Yahya, Top Secret/Sensitive**", 10.11.1970, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/-ch-06.pdf, (03.03.2022).

The White House Washington, "**National Security Study Memorandum 63**", 07.03.1969, https://irp.fas.org/offdocs/nssm-nixon/nssm_063.pdf, (05.03.2022).

The White House Washington, Memcon, "**Meeting Between the President and Pakistan President Yahya," 25 October 1970, Top Secret/Sensitive**", 25.10.1970, https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB66/ch-03.pdf, (03.03.2022).

The White House, "**Office of Management and Budget**", https://www.whit-ehouse.gov/omb, (08.09.2021).

Thedore Roosevelt Center, "**The Hay-Pauncefote Treaty**", https://www.theodoreroosevelt center.org/Learn-About-TR/TR-Encyclopedia/Foreign-Affairs/Hay-Pauncefote-Treaty, (25.05.2021).

Thomas, Evan. **Being Nixon**, Random House, New York, 2015.

Thrall, A. Trevor, Benjamin H. Friedman. **Us Grand Strategy in the 21st Century**, Routledge, London and New York, 2018.

Tracy, Benjamin F. "**Report of the Secretary of the Navy to Congress, by Secretary of the Navy Benjamin F. Tracy, October 15, 1889**" https://www.visitthecapitol.gov/exhibitions/artifact/report-secretary-navy-congress-secretary-navy-benjamin-f-tracy-october-15-1889 (14.04.2021).

Tse-Tung, Mao. **Chairman Mao Tse-Tung's Important Talks with Guests from Asia**, Africa And Latin America, Foreign Languages Press, Peking, 1960.

Tsou, Tang. **America's Failure in China**, The University of Chicago Press, Chicago, 1963.

Tucker, Nancy Bernkopf. **China Confidential American Diplomats and Sino-American Relations 1945-1996**, Columbia University Press, New York, 2001.

Tyson, Laura. "**Madame Chiang Kai-Sheik China's Eternal First Lady"**, Atlantic Monthly Press, New York, 2006.

U.S. Senate Subcommittee on Public Buildings and Grounds, **The Pentagon Papers**, Gravel Edition, Beacon Press, Boston, 1971.

United States Census Bureau, "**Statistical Abstract of the United States: 1953**" 08.10.2021, https://www2.census.gov/library/publications/1953/compendia/statab/74ed/1953-02.pdf, (21.10.2021).

United States Department of State, Foreign Service Institute Office of the Historian, "**The Washington Naval Conference, 1921–1922**", https://history.state.gov/milestones/1921-1936/naval-conference, (08.06.2020).

United States House of Representatives, "**DOUGLAS, Helen Gahagan**", https://history.house.gov/People/Detail/12399, (11.10.2021).

University of Luxemburg, "**The sources of Soviet conduct' from Foreign Affairs** (July 1947)", 02.07.2015, https://www.cvce.eu/en/obj/the_sources_of-_soviet_co-nduct_from_foreign_affairs_july_1947ena0f03730dde84f06a-6edd740770dc423.html, (12.10.2021).

University of Massachusetts Amherst, "**Letter from American Committee for Non-Participation in Japanese Aggression to W. E. B. Du Bois, January 24, 1940**", https://credo.library.umass.edu/view/full/mums312-b090-i215, (16.06.20221).

US Constitution, "**Presidential Vacancy, Disability, and Inability - Twenty-Fifth Amendment**", https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-CONAN-1992/pdf/GPO-CONAN-1992-10-26.pdf , (29.10.2021).

US Department of State Archive, "**Foreign Relations, 1969-1976, Volume E-13, Documents on China, 1969-1972**", 19.11.1969, https://2001-2009.state.gov/r/pa-/ho/frus/nixon/e13/72406.htm, (04.02.2022).

US Department of State Archive, "**Japan, China, the United States and the Road to Pearl Harbor 1937-41**", 10.01.2021, https://2001-2009.state.gov/r/pa/ho/-time/wwii/88734.htm, (18.06.2021).

US National Archives, "**Chinese Civil War And U.S.-China Relations: Records of The U.S. State Department's Office of Chinese Affairs, 1945-1955**", https://www.gale.com/binaries/content/assets/gale-us-en/primary-sources/archives-unbound/primary-sources_archives-unbound_chinese-civil-war-and-u.s.-china-relations_-records-of-the-u.s.-state-department%E2%80%99s-office-of-chinese-affairs-1945-1955.pdf, (28.06.2021).

USC US-China Institute, **"Treaty Of Tianjin (Tien-Tsin)**, 1858", 2022, https://china.usc.edu/treaty-tianjin-tien-tsin-1858, (19.05.2022).

US-China Institute, "**Joint Communiqué of the United States of America and the People's Republic of China, December 15, 1978**", 15.11.1978, https://china.usc.edu/joint-communiqu%C3%A9-united-states-america-and-peoples-republic-china-december-15-1978, (11.05.2022).

Varg, Paul A. "Motives in Protestant Missions, 1890-1917", **Church History**, Cilt: 23, Sayı: 1, 1954, ss. 68-82.

Vikipedi, "**Monroe Doktrini**", 15.04.2021, https://tr.wikipedia.org/wiki/Monroe_Doktrini#cite_note-1, (25.05.2021).

Walters, Vernon. **A. Silent Missions**, Doubleday, Boston, 1978.

Wasserstrom, Jeffrey N. **Owning the Olympics**, University of Michigan Press,

2008.

Whitehouse.gov, "**Statement by President Joe Biden on the house taking up the PRO Act**", 09.03.2021, https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/03/09/statement-by-president-joe-biden-on-the-house-taking-up-the-pro-act, (28.09.2021).

Williams, William Appleman. **The Contours of American History**, W.W. Norton Company, New York, 1989.

Williams, William Appleman**. The Tragedy of American Diplomacy (2nd Revised And Enlarged Edition)**, A Dell Publishing, New York, 1978.

Wilson Center Digital Archive, "**August 23, 1958 Memoir by Wu Lengxi, 'Inside Story of the Decision Making during the Shelling of Jinmen**", 23.09.1958, https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117009.pdf?v=8c45e4291b3d5d7bc818b32c93c0d4e7, (08.12.2021).

Wilson Center Digital Archive, "**Joint Communique between the United States and China**", 28.02.1972, https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121325, (09.05.2022).

Won, Sin Kiong. "Die for the Boycott and Nation: Martyrdom and the 1905 Anti-American Movement in China", **Modern Asian Studies**, Cilt:35, Sayı:3, 07.2001, ss. 565-588.

Woodruff, Charles Edward. "**The Effects of Tropical Light on White Men**", Rebman Company, New York, 1905.

Xia, Yafeng. "China's Elite Politics and Sino-American Rapprochement", **Journal of Cold War Studies,** Cit:8, Sayı:4, 2006, ss.3-28.

Yale Law School Lillian Goldman Law Library, "**First Inaugural Address of Richard Milhous Nixon**", 2008, https://avalon.law.yale.edu/20th_ce-ntury/nixon1.asp, (17.11.2021).

Yi, Chen ve diğerleri. "**Report by Four Chinese Marshals, Chen Yi, Ye Jianying Xu Xiangqian, and Nie Rongzhen, to the Central Committee**, **A Preliminary Evaluation of the War Situation (excerpt)**", 11.07.1969, https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117146.pdf?v=-81762c8101f0d237b21dca691c5824e4, (15.08.2022).

Youtube.com, "**Richard Nixon 1968 Campaign Ads**", 07.11.2018, https://ww-w.youtube.com/watch?v=AVfgKe9BPMU, (06.10.2021).

Yunqiu Zhang, "**Chinese Boycott of 1905**", 2015, https://immigrationtounitedstat-es.org/421-chinese-boycott-of-1905.html, (06.05.2021).

Zakariya, Fareed. **From Wealth to Power: The Unusual Origins of Americas world role**, Prınceton Unıversıty PressPrınceton, New Jersey, 1998.

Zarrow, Peter. **China in War and Revolution 1895-1949**, Routledge, New York, 2005.

Zedong, Mao. **On Diplomacy**, Foreign Language Press, Beijing, 1998.

Zedong, Mao. **The Writings of Mao Zedong Vol I September 1949-December 1955**, M.E. Sharpe Inc., New York, 1986.

Zhiqun Zhu, Assocaition for Asian Studies, "**A Unique Trilateral Relationship: The US, the PRC, and Taiwan since 1949**", 2012, https://www.asianstudies.or-g/publications/eaa/archives/a-uniquetrilateralrelationship-the-us-the-pr-and-taiwan-since-1949, (01.07.2021).

ETKİN FİNANSAL YÖNETİM VE FİNANSAL RİSK ANALİZİ

Dr. İbrahim GÖKBURUN

gece kitaplığı

Dr. İbrahim Gökburun
Etkin Finansal Yönetim ve Finansal Risk Analizi

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Kapak Tasarım • Pelin Mutlu

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-636-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİNANSAL TABLOLAR ve GENEL İŞLEYİŞİ 11
1.1. Tek Düzen Muhasebe Sistemi ve Hesapların Genel İşleyişi... 11
1.2. Temel Mali Tablolar 11
1.2.1. Bilanço 11
1.2.2. Gelir Tablosu 20
1.2.3. Nakit Akım Tablosu 23
1.3. İşletmelerin Mali Verilerine İlişkin Mali Analiz Teknikleri.. 24
1.3.1. Yatay Analiz 25
1.3.2. Dikey Analiz 25
1.3.3. Trend Analizi 25
1.3.4. Oran (Rasyo) Analizi 26
1.4. Finansal Oranlar 26
1.4.1. Likidite Oranları 27
1.4.2. Faaliyet Oranları 29
1.4.3. Finansal Yapı Oranları 33
1.4.4. Kârlılık Oranları 34
1.4.5. Ciro Analizi 35

İKİNCİ BÖLÜM

2.İŞLETME BİLANÇOLARI VE GELİR TABLOLARI İÇİN TEMEL DÜZELTME VE ANALİZ PRENSİPLERİ 36
2.1. İNŞAAT TAAHHÜT FİRMALARI VE İŞ ORTAKLARININ İNCELENMESİ 49
2.1.1. İnşaat Faaliyetlerinin Ayrımı:..... 49
2.1.2. İnşaat Taahhüt Sektöründe Kullanılan Özel Bilanço Kalemlerine Ait İşlemler:..... 50

2.1.3. İnşaat Taahhüt Mali Tablolarına ilişkin Analiz ve Aktarma- Arındırma İşlemleri..... 51
2.1.3.1. İnşaat Taahhüt Firmalarının Analizinde Dikkat Edilecek Hususlar 56
2.2.HİZMET SEKTÖRÜNÜN İNCELENMESİ..... 57
2.2.1. Aktifleştirilen Giderlerin Tespiti ve Analizi 57
2.2.2. Turizm Sektöründe Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar .58
2.2.3. Eğitim Sektöründe Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar ..58
2.2.4. Sağlık Sektöründe Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar...59
2.3. FİNANS SEKTÖRÜNÜN İNCELENMESİ 59
2.3.1. Leasing / Faktoring/Tüketici Finansman Şirketlerinde Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 60
2.4. ERKEN UYARI SİNYALLERİ..... 61
1.Yönetimsel Konularında Erken Uyarı Sinyalleri..... 61
2-Firma Faaliyetlerine İlişkin Konularında Erken Uyarı Sinyalleri..... 62
3- Mali / Finansal Konularda Erken Uyarı Sinyalleri..... 62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.Firmaların Finansman Sağlama Yöntemleri 66
3.1. Banka Kredileri..... 66
3.1.1. BCH- Borçlu cari hesap (rotatif kredi); 68
3.1.2. Spot kredi 69
3.1.3. Iskonto İştira Kredileri..... 71
3.1.4. Taksitli Ticari Krediler 71
3.2. Faktoring..... 72
3.3. Forfaiting..... 74
3.4. Leasing..... 77
3.4.1. Leasing Türleri Nelerdir?..... 78
3.4.1.1. Finansal Kiralama 78
3.4.1.2. Faaliyet Kiralaması 79
3.4.2. Finansal Kiralama (Leasing) İşleminin Avantajları .. 80
3.5. Finansal Kiralama İşlemine Konu Olan Ekipmanların

Vergi Oranları..... 82
3.6. Gayri Nakdi Krediler 84
3.6.1. Teminat Mektubunun Özellikleri:..... 85
3.7. Referans Mektubu..... 85
3.7.1. Referans Mektubu Özellikleri:..... 86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Dış Ticaret Finansman Yöntemleri 87
4.1. Peşin Ödeme 87
4.2. Vesaik Mukabili Ödeme / Tahsiller..... 87
4.3. Kabul Kredili Ödeme..... 87
4.4. Kabul Kredili Vesaik Mukabili 88
4.5. Kabul Kredili Mal Mukabili 88
4.6. Mal Mukabili Ödeme / Açık Hesap 88
4.7. Akreditifli Ödeme..... 88
4.7.1. Akreditifin Tarafları..... 89
4.7.2.Ödeme Türlerine Göre Akreditif Çeşitleri 91
4.7.3. Özellikli Akreditifler 91
4.7.4. Aval 93
4.7.5. Harici (Kontr) Garantiler 93

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Banka Dışı Kredi Kaynakları..... 94
5.1. Türk Eximbank 94
5.1.2.Türkiye İhracat Kredi Bankası AŞ. (Türk Eximbank)
Kredi Çeşitleri..... 94
5.1.2.1.Kısa Vadeli İhracat Kredileri..... 96
5.12.2. Döviz Kazandırıcı Hizmetler Kapsamında Krediler 105
5.2. KGF KEFALET KREDİLERİ 111
5.2.1. Kgf 113
5.2.2. Öz kaynak Desteği 115
5.2.3. KOSGEB Kobi Finansman Destek Programı 118
5.2.5.TÜBİTAK Transfer Ödemeleri 122

5.2.6. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Destekleri 124
5.2.7. TTGV Kobi Destekleri..... 126

ALTINCI BÖLÜM

6. PİYASA ve KUR RİSKİ YÖNETİMİ 130
6.1. Türev Piyasa Araçları İlgili Temel Kavramlar 131
6.1.1. Türev Ürünler..... 133
6.1.1.1. Forward 133
6.1.1.2. Opsiyon 135
6.1.1.3. Futures..... 136
6.1.1.4. Swap..... 136
6.2. İhracatçı Firma İçin Kur Riskini Yönetimi 138
6.3. İthalatçı Firma İçin Kur Riskini Yönetimi 140

GENEL DEĞERLENDİRME..... 142
KAYNAKÇA 144

ÖNSÖZ

Günümüzde finans ve finansal işleyişin yönetimi kavramı artık multidisipliner bir yapıya kavuşmuş ve birçok bileşeni içerisinde barındıran bir sistematik haline gelmiştir. Firmaların faaliyet gösterdikleri sektörden bağımsız olarak finansal yönetimin en rasyonel şekilde yürütülmesi zaruret halini almıştır. Birçok bağımsız değişkeni içinde barındıran finansal yönetim günümüz tabiri ile finansal mühendislik kavramı; diğer yönetim süreçleri ile senkronize bir şekilde ilerlemesinin yanında şirketin devamlılığı açısından şemsiye bir kavram halini almıştır.

Şirketler için yapılan işin en rasyonel şekilde ortaya konulması ile birlikte eğer doğru bir finans yönetimi anlayışı söz konusu değil ise bu durum çok ciddi problemleri beraberinde getirecek bir sürece neden olacaktır.

Özellikle pandemi sonrası yaşanan süreçte finans ya da mali yönetim, kendini her gün yenileyen yaşayan canlı bir organizma haline gelmiş başlı başına bir ekosistemdir. Firmaların kendi iç dinamiklerinden ve büyüklüklerinden bağımsız olarak yanlış yönetilen finans olgusu ya da kesin sistematik bir yapı oluşturmak yerine ortaya konacak palyatif çözümler firmaların en mühim riski olabilecektir.

Bu kitap, tüm bu süreçlerin çok daha homojen şekilde ele alınabilmesi adına finansal yönetim sistematiğinin pratikte nasıl işlediğinin anlaşılabilmesi amacı ile hazırlanmıştır.

Firma ve işletmelerin finansal yapılarını oluştururken ihtiyaç duydukları, temel muhasebe bilgilerini, nakit akış yönetimini, karlılık analizlerini, banka ve banka dışı kredi ve fon imkânı sağlama yöntemlerini ve mali analiz tekniklerini okuyucuya sunan bu kitap, temel teorik bilginin yanı sıra pratikteki tüm uygulamalara yönelik bilgi edinme imkânı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

https://www.kgf.com.tr/index.php/tr/ (27.10.2022)

https://www.tskb.com.tr/ (27.11.2022)

https://www.spl.com.tr/ (21.10.2022)

https://spk.gov.tr/ (17.08.2022)

https://www.bddk.org.tr/ (13.05.2022)

https://eximbank.gov.tr/ (15.10.2022)

https://www.kosgeb.gov.tr/ (12.11.2022)

https://www.tkbb.org.tr/ (16.07.2022)

https://www.albaraka.com.tr/ (11.11.2022)

https://www.kuveytturk.com.tr/ (27.10.2022)

https://www.seddk.gov.tr/ (18.12.2022)

https://vakifkatilim.com.tr/tr (14.07.2022)
https://www.anadolu.edu.tr/ (12.10.2022)

https://www.segem.org.tr/ (27.05.2022)

TÜRK SİNEMASINDA GÜLDÜRÜ FİLMLERİ VE SEYİRCİ TERCİHLERİ (2011-2020)

DOÇ. DR. SERDAR KARAKAYA

gece kitaplığı

TÜRK SİNEMASINDA GÜLDÜRÜ FİLMLERİ VE SEYİRCİ TERCİHLERİ (2011-2020)

DOÇ. DR. SERDAR KARAKAYA

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-683-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....1

GİRİŞ.....3

1.BÖLÜM: GÜLDÜRÜ NEDİR?..... 6

GÜLDÜRÜ NEDİR?.....7

GÜLDÜRÜ TÜRLERİ 8

GÜLDÜRÜNÜN İŞLEVLERİ.....10

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRK HALKININ GÜLDÜRÜ TERCİHLERİ 11

2. BÖLÜM SİNEMA VE GÜLDÜRÜ 18

SİNEMA VE GÜLDÜRÜ İLİŞKİSİ.....19

GÜLDÜRÜ SİNEMASINDA TÜRLER 21

TÜRK SİNEMASINDA GÜLDÜRÜ 24

TÜRK SİNEMASINDA GÜLDÜRÜ FİLMLERİNİN ÖNCÜLERİ / ARDILLARI.....31

ERTEM EĞİLMEZ GÜLDÜRÜLERİ VE ARZU FİLM EKOLÜ 35

TÜRK SİNEMASI GÜLDÜRÜLERİNDE TEMEL KONULAR.....37

TÜRK SİNEMASI GÜLDÜRÜ FİLMLERİNDE TEMEL MOTİFLER .39

3.BÖLÜM: TÜRKİYE'DE 2011-2020 ARASI GÜLDÜRÜ SİNEMASI ÇEKİLEN VE GÖSTERİME GİREN TÜRK GÜLDÜRÜ FİLMLERİ 41

2000'Lİ YILLARDA TÜRK HALKININ GÜLDÜRÜ TERCİHLERİ VE TÜRK GÜLDÜRÜ SİNEMASI, DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM DÖNEMİNİN ETKİLERİ 42

2011-2020 ARASINDA ÇEKİLEN GÜLDÜRÜ FİLMLERİNİN BELİRLENME SÜRECİ..... 44

2011 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ 45
2012 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ 57
2013 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ..... 68
2014 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ.....76
2015 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ.....97
2016 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ.....121
2017 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ..... 134
2018 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ.....161
2019 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ.....187
2020 YILI GÜLDÜRÜ FİLMLERİ 208

SONUÇ.....218

KAYNAKÇA 221

ÖNSÖZ

Türk Sineması üzerine akademik çalışma yapmanın yazara sunduğu olanaklardan biri, Türk Sinema sektörünün çok zengin bir veri havuzuna sahip olmasıdır. Özellikle 1990 sonrası yükselişe geçen üretimde canlılık, değişen toplumsal yapı ve seyirci kesiti, sayısallaşma, bu havuzun zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Bu veri zenginliği dititalleşmenin sağladığı erişim kolaylığıyla etkin kullanım için geniş bir alan açmıştır. Basılı materyalden başka bilgi kaynağının olmadığı doksanlı yıllar ve öncesi dönemlerde her alanda olduğu gibi, kitle iletişimi, sanat tarihi, sinema, medya alanlarında serbest veya akademik araştırma yapmak ciddi zaman gerektiren süreçlerdi. Doğru kullanıldığında bilgi deposu, yanlış kullanımda bilgi çöplüğü olma özelliğiyle internet araştırmacı için eşsiz bir nimet haline gelmiştir. Bu veri zenginliği her alanda yazan, film çeken, mimari, sanatsal, endüstriyel proje üreten herkes için ilk başvuru kaynağı haline gelmiştir.

Sınırları iyi çizilmiş, çerçevesi belirlenmiş çalışma yazar için de okur için de en etkili ve verimli çalışmadır. Bu nedenle kitabın ana çerçevesini oluşturuken iki binli yılların en dinamik ve seyirci açısından ilginç gelişmelere sahne olmuş on yıllık dönemini belirledim. Elbette bu on yılın belirleyicisi olan önceki dönemleri genel değerlendirme içinde ele almak bir gereklilikti. O nedenle güldürü, gibi sinemamızın başlangıç yıllarından beri var olan bir olguyu on yıllık bir dönem içine hapsederek anlatmak eksik ve yetersiz sonuçlara yol açar. Çalışmanın dört yıla yayılan film izleme / değerlendirme sürecinin, kimi filmlerin tema-konu-teknik düzey yetersizlikleri nedeniyle zaman zaman zorlayıcı olduğunu belirtmeliyim. Kimi filmler hiçbir mecrada bulunamadığından izlenememiştir. Bunların bazılarının fragmanlarına ulaşsam da 'izlenmeyen filmleri değerlendirmeme' konusunda çalışamya başlarken aldığım ilke kararına bağlı kalmak adına değerlendirme yapmadım. Erişilen konu ve kadro bilgilerini eklemekle yetinmeyi daha doğru buldum. Kuşkusuz tüm sinema filmleri emek ve para harcayarak yapılan ve bu anlamda saygı duyulması gereken yapıtlardır. Bu bakımdan izleyip değerlendirdiğim tüm filmler benim için de saygı duyduğum yapıtlardır. Değerlendirme ve eleştiriler bu çerçevede yapılmıştır.

Çalışmalarım süresince varlıklarıyla beni güçlü kılan ve destekleyen aileme teşekkür ederim.

Doç. Dr. Serdar KARAKAYA

KAYNAKÇA

Abisel, N, 1995, Popüler Sinema ve Türler, Alan yayıncılık, Sanat Dizisi 1, İstanbul

Bergson, H, 1945, Gülme (Le Rire), M.E.B. Basımevi, İstanbul, s.8.

Erksan M, 1997, Türk Sinema Tarihinin Oluşumu ve Dönemleri, Klaket Sinema Dergisi, No:7,

Evren, B, 1995, İlk Türk Filmini Çeken Yanaki ve Milton Manaki Kardeşler; Bırak Çocuk Oynasın", Pazar Postası

Güryuva, D, 2013, 2000 Sonrası Türk Güldürü Sinemasında Güzellik Çirkinlik Algısı, Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-TV Sinema Anabilim Dalı

Herrick, J, 1964, Comic Theory In The 16 Th Century, University Of Ilionis Press, S.40-41.

İzgü, M, 1985, Gülmecenin İşlevi, Hürriyet Gösteri, S.74.

Karakaya, S, 1998, Türk Sinemasında Güldürü ve Televizyon Çağında Kemal Sunal Fenomeni, Mimamrsinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü, Sinema Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yükseklisans Tezi

Levend, S, 1973, Türk Edebiyati Tarihi, Cilt 1, Ttk Yay, S.151.

MAKAL, M, Yönetmenleri ve Filmleriyle Gülmenin Sineması, Hayalperest Yayınevi Sinema Serisi, İstanbul

Meydan Laurousse Ansiklopedisi, Meydan Gazetecilik ve Neşriyat Limited Şirketi, 1973, İstanbul

Nesin, A, 1985, Mizah Kapali Oturumu, Hürriyet Gösteri, S.63.

Nutku,Ö, 1983, Dram Sanatı, D.E.Ü. Yay., İzmir, s.15.

Kuruoğlu, H, 1990, Düşünceler, Ege Üniversitesi, Basın-Yayın Y.O. Yay. Sayı S.42.

Onaran, A. Ş, 1194, Türk Sineması I, Kitle Yayınları, İstanbul

Önder S, **Baydemir** A, 2005, Türk Sinemasının Gelişimi (1895 - 1939) Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt: 6 Sayı: 2

Özön, N, 1985, Sinema: Uygulayımı-Sanatı-Tarihi, Hil Yayınları, 1.Bası,İstanbul

Özön, N, 1972, 100 Soruda Sinema Sanati, Gerçek Yay. S. 45

Özgüç, A, 1995, Türk Sinemasinda Güldürü Filmleri, Güldiken Mizah Kültürü Dergisi, İris Yayıncılık, Sayı 8, s. 60

Pekşen, Y, 1978, Güldürenler, Cumhuriyet Gazetesi, 1978

Platon, Philebos, 1943, M.E.B. Yayınları, s.77-78.

Semih, M, 1985, Sanat Olayi, Sayı 37, Haziran, S.84-85. Meydan Laurousse, S.6980.

Sokullu, S, 1979, Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi, Kültür Bak. Yayınları, Ankara, S.15.

Şen, F, 2019, 1970'lerden Günümüze Değişen Toplumsal Yapının Türk Komedi Film Karakterlerine Yansıması, Ulakbilge, 41 (2019 Ekim): s. 711-725. doi: 10.7816/ulakbilge-07-41-03

Taner, H, 1983, Ölürse Ten Ölür Canlar Ölesi Değil, Cem Yay. S. 98

Uymaz, H, 1990, Nelere Güleriz, Hürriyet Gazetesi-18.10, S.19.

DİJİTAL KAYNAKLAR

www.celaltanveailesininasiriaciklihikayesi.com/#sinopsis |başlık=Arşivlenmiş kopya

https://www.beyazperde.com/filmler/film-201456/elestiriler-beyazperde/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Patlak_Sokaklar:_Gerzomat

https://tr.wikipedia.org/wiki/Tarih

https://www.beyazperde.com/filmler/film-224212/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-220684/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-231196/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-230914/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-229722/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-227316/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-226916/elestiriler-beyazperde/

https://www.antraktsinema.com/makale.php?id=350

https://www.beyazperde.com/filmler/film-233094/elestiriler-beyazperde/

https://www.beyazperde.com/filmler/film-230884/elestiriler-beyazperde/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Yolunda_A.Ş:_ÇinÇin_Bağları_Hikayesi-Gelişim

https://www.beyazperde.com/filmler/film-235126/

https://filmloverss.com/sinemanin-en-iyi-komedi-ikilileri/

https://en.wikipedia.org/wiki/Spin-off_(media)

https://boxofficeturkiye.com/film/hayatta-olmaz--2014495

https://www.sinematurk.com/film/71111-oelue-yatirim

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kara_mizah

https://www.beyazperde.com/filmler/film-286093/

https://boxofficeturkiye.com/film/gecerken-ugradim--2014975

https://www.antraktsinema.com/boxoffice-rapor.php?id=174

https://www.antraktsinema.com/boxoffice-rapor.php?id=231

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-Tiyatro-Istatistikleri-2014-21504#

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-Tiyatro-Istatistikleri-2015-21542#

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-Tiyatro-Istatistikleri-2016-24672#

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-Tiyatro-Istatistikleri-2018-30592#

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema-ve-Tiyatro-Istatistikleri-2019-33622#

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema,-Tiyatro,-Opera,-Bale,-Orkestra,-Koro-ve-Topluluk-Istatistikleri-2020-37205

http://trttvfilmleri.com/tr/aciklama-ve-izah-5-kural

https://ww4.ticaret.edu.tr/sbe/wp-content/uploads/sites/129/2020/03/2-

https://ww4.ticaret.edu.tr/sbe/wp-content/uploads/sites/129/2020/03/2-YE%C5%9E%C4%B0L%C3%87AM-S%C4%B0NEMASINA-GENEL-BAKI%C5%9E.pdf

KURGUSAL MEKÂNIN HAYALİ SINIRLARI

ÇAĞRI YALÇIN

gece kitaplığı

KURGUSAL MEKÂNIN HAYALİ SINIRLARI
Çağrı YALÇIN

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-695-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Giriş **9**

1. Kurgusal mekân tasarımı nedir? **9**

1.1 Kurgusal Mekân ve Ses Tasarımı 14

2. Fantezi Kurgu Nedir? **14**

2.1 Fantastik Edebiyatın ve Sinemanın Tematik Elemanları 15

2.1.1 Epik kahraman: 15

2.1.2 Muhtemel kahraman: 15

2.1.3 Görev: 15

2.1.4 Ortak Motifler: 15

2.1.5 Mutlu Son: 16

2.2 Fantezi Kurgunun Türleri 16

2.2.1 Yüksek veya Epik fantezi (High, & Epic Fantasy): 16

2.2.2 Düşük/Hafif Fantezi (Low Fantasy): 18

2.2.3 Sihirli Gerçekçilik (Magical Realism): 19

2.2.4 Kılıç ve büyücülük (Sword and Sorcery): 20

2.2.5 Karanlık fantezi (Dark Fantasy): 21

2.2.6 Peri Masalları (Fairy Tales): 21

2.2.7 Süper Kahraman Fantezisi (Super Hero Fantasy): 22

3. Korku Kurgu Nedir: **24**

3.1 Gotik Korku (Gothic Horror): 25

3.2 Paranormal/ Doğa Üstü Korku (Paranormal/ Supernatural Horror): 28

3.3 Doğa üstü olmayan korku (Non-Supernatural Horror): 30

3.4 Vahşet korku (Gore/Splatter Horror) : 31

3.5 Okült Korku (Occult Horror): 32

3.6 Psikolojik Korku (Psychological Horror): 33

4. Bilim Kurgu: **36**

4.1 Siberpunk: (Cyberpunk): 43

4.2 Katı Bilim Kurgu (Hard Sci-Fi): 45

4.3 Askeri Bilim kurgu (Millitary Sci-Fi): 47

4.4 Uzay Operası (Space Opera): 49

4.5 İnsanüstü Bilim Kurgu (Super Human Sci Fi): 50

4.6 Sosyal Bilim Kurgu (Social Sci-Fi): 52
4.7 Zamanda Yolculuk Bilim Kurgusu (Time Travel Sci-Fi):..... 54
4.8 Apokaliptik/ Post Apokaliptik Bilim Kurgu (Apocalyptic/Post apocalyptic): 57
4.9 Komedi bilim kurgu: (Comedy Sci-fi) 61
4.10 Korku Bilim Kurgu (Horror Sci-Fi): 63
5. KURGUSAL MEKÂNIN HAYALİ SINIRLARI 65
5.1 Köy Kurgusu: 66
5.1.1 The Village Film Örneği: 66
5.1.2 Star Wars Film Örneği: Ewok Köyü 69
5.2 Şehir kurgusu: 71
5.2.1 Hobbit: Erebor 71
5.2.2 Yüzüklerin Efendisi: Rohan 74
5.2.3 Batman: Gotham City 76
5.2.4. Yıldız Savaşları: Cloud City 78
5.2.5 Metropolis 79
5.3 Diyar Kurgusu: 83
5.3.1 Dracula Film Örneği 83
5.3.2Yüzüklerin Efendisi Film Örneği: 84
5.4 Gezegen Kurgusu: 85
5.4.1 Avatar Filmi: Pandora Gezegeni Örneği 85
Sonuç: 87
Kaynakça: 89
Yazar Hakkında; 97

Giriş

Geçmişten günümüze sinema filmlerinin gelişim sürecine bakıldığında, kurgusal açıdan evrilen tasarım anlayışının mimarlık ve sanat tarihiyle paralel boyutta değişim ve gelişim sürecini devam ettirdiği gözlemlenebilir. İnsanoğlunun hayal gücünü somutlaştırma, bir tasarım ürününe dönüştürme çabası, tasarım ve sanatın her alanında kendisini göstermektedir. Yedinci sanat olan sinemanın; özellikle bilim-kurgu, fantezi kurgu ve korku kurgu tarzında yapılmış yapımlarında kurgusal mekân tasarımının önemi çok büyüktür. Kurgusal mekân tasarımı, izleyiciyle tasarımcı arasındaki en kuvvetli görsel iletişim köprüsüdür. Anlatılmak istenilen hikâye tasvirlerindeki mekânları, çoğu zaman yapımda çalışan tasarım ekibi, çoğu zaman da yönetmenin bizzat kendisi tarafından hedeflenen kurgu türüne uygun olarak tasarlanarak film içerisindeki yerini alır.

Özellikle sinema tarihine bakıldığında ilk kısa metraj bilim kurgu filmi olarak kabul edebileceğimiz ve yönetmen Georges Méliès'in çektiği 1902 yapım tarihli Ay'a seyahat (Le Voyage dans la lune) filminden bu yana yaşanılan teknolojik gelişmeler ve sosyo-kültürel farklılaşmalar doğrultusunda sinema sanatı dolayısıyla kurgusal mekân tasarımları, evrim sürecine devam etmektedir. Sinemanın kurgusal mekân tasarımlarının zaman içinde farklı sanat akımlarından etkilenmektedir. Örneğin ilk uzun metraj bilim kurgu filmi olarak kabul edilen yönetmenliğini Fritz Lang'in yaptığı 1927 tarihli Metropolis filmine bakıldığında Alman dışa vurumcu sinemasının en iyi örneklerinden biri olarak gösterilmektedir. Filmde kullanılan tasarı-geometri algısı, estetik yaklaşım ve göstergebilim kavramları doğrultusunda ele alındığında kurgusal mekân tasarımının ilk ve en başarılı örneklerinden biri olduğu söylenebilir.

1. Kurgusal mekân tasarımı nedir?

Kurgusal mekân günümüz teknolojik, sosyo-ekonomik ve kültürel imkanları doğrultusunda bir kısmının veya tamamımın uygulanması mümkün olmayan mekânlardır.[1]. Günümüzde sinema filmleri, tv-dizileri, animasyonlar, animeler konsol/bilgisayar oyunları, meta-verse gibi sanal alanlarda da sıklıkla görülmektedir. Genellikle bilim kurgu, fantezi kurgu ve korku kurgu içeren yapımlarda karşımıza çıkmaktadır.

Bu tip kurgu türlerinde hedeflenen bir mekân tasarımı için çoğu zaman mimari ve sanat akımlardan da faydalanılmaktadır. Sürrealizm, Art Nouveau, Gothik, Fütürizm gibi sanat ve mimari akımları, tasarımcı ekibin ve yönetmenin vizyonuyla birleşerek filmler için kurgulanan mekânların tasarım hatlarını oluşturan referans noktaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

1 Emre KAVUT, İ. (2016). Kurgusal Mekânlarda Tasarım. Ders Notu İSTANBUL,Türkiye

Kaynakça:

Aquino, J. (1977). *Fantasy in Literature* (pp. 24-25). National Education Association of USA, Washington, D.C.

Aytaç, Ö. (2015). Edebiyatta kurgusal gerçeklik. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 157-158

Bould, M., Butler, A. M., Roberts, A. C., & Vint, S. (Eds.). (2009). *The Routledge companion to science fiction* (pp. 505). London: Routledge.

Bowers, M. A. (2004). *Magic (al) realism*. Routledge

Boyer, R. H., & Zahorski, K. J. (Eds.). (1978). *The Fantastic Imagination II: An Anthology of High Fantasy* (Vol. 2). Avon Books.

Bryson, J. J. (2017). The meaning of the EPSRC principles of robotics. *Connection Science*, *29*(2), 130-136

Carroll, Noël (1990). *The philosophy of horror or paradoxes of the heart*. New York, NY: Routledge. pp. 28, 36, 53. ISBN 0-415-90145-6

Cuneyt, G. (2007). *Sinema Ve Gerçeklik*. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *1*(2), 112-123.

Çolak, M. (2021). Cyberpunk science fiction and postmodern aesthetics: A critical approach. *Erciyes Akademi*, *35*(4), 1627.

Dinah, B. (2009). Gothic fiction. In *The Oxford Companion to English Literature (7 ed.)*. Oxford University Press. ISBN-13: 9780192806871

Doty, A., & Ingham, P. C. (2014). *The witch and the hysteric: The Monstrous Medieval in Benjamin Christensen's Häxan* (pp.1-2). punctum books.

Ekinci, B. T. (2013). Hollywood sinemasinda felaket konulu filmler ve değişen egemen yapilarin maymunlar gezegeni filmleri bağlaminda analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, *2*(1), 218.

Erensoy, Ş. F. (2020). The uncanniness of the shining. *Yedi*, (24), 38.

Erol, V. (2013). *Bilimkurgu Sinemasında Distopya ve Siberpunk Çerçevesinde Dönüşen Gelecek Tasvirleri* (pp.18).

Fitch, A. (2017). Gotham City and the Gothic literary and architectural traditions. *Studies in Comics*, *8*(2), 205-225.

Fowler, A. (1982). *Kinds of literature: An introduction to the theory of genres and modes* (pp.23). Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Gamble, N. (2008). *Exploring Children's Literature* (4. Baskı, pp. 120-126). Sally Yates. SAGE Publications Ltd.

Gençöz, T. (1998). Korku: Sebepleri, sonuçlari ve başetme yollari. *Kriz Dergisi*, *6*(2), 10.

Goldschmidt, P. (2018). Space invaders: The beginnings of science fiction. *TLS. Times Literary Supplement*, (6015), 29-30.

Hantke, S. (2014). Military Culture. In *the oxford handbook of science fiction* (pp. 329). New York: Oxford University Press

Hegerfeldt, A. C. (2005). *Lies that tell the truth: Magic realism seen through contemporary fiction from Britain* (Vol. 155, pp. 38). Rodopi.

Herron, D. (Ed.). (1984). *The Dark Barbarian: The writings of Robert E Howard, a critical anthology* (pp. 16). Wildside Press LLC.

Hinger, S. (2014). Tolkien and the Viking heritage. *Diss. U of Vienna* (pp.47). York: Oxford University Press.

Hunt, E. M. (2022). Mary Shelley's The Last Man: Existentialism and IR meet the post-apocalyptic pandemic novel. *Review of International Studies*, 1-23.

Hutchings, P. (2014). *The horror film* (pp.1-2). Routledge.

Kavut, İ.E. (2016). Kurgusal Mekânlarda Tasarım. Ders Notu İstanbul,Türkiye

Koerber, M. (2002). Notes on the Proliferation of Metropolis (1927). *Moving Image*, 74.

Lavigne, C. (2013). *Cyberpunk women, feminism and science fiction: A critical study* (pp.1). McFarland.

Leotta, A. (2021). From Conan the Barbarian to Gunan il guerriero: Re-contextualizing spaghetti sword and sorcery. *Journal of Italian Cinema & Media Studies*, *9*(2), 225.

Määttä, J. (2015). Keeping count of the end of the world: A statistical analysis of the historiography, canonisation, and historical fluctuations of Anglophone apocalyptic and post-apocalyptic disaster narratives. *Culture Unbound*, *7*(3), 415.

McGilligan, P. (2013). *Fritz Lang: the nature of the beast*. U of Minnesota Press.

Nummenmaa, L. (2021). *Psychology and neurobiology of horror movies* (Doctoral dissertation, Department of Psychology and Turku University)

Özçelik, Ö. (2014). *Medeniyeti kurtarma düşüncesinde bilim kurgu ve teori: Herbert George Wells* (Master's thesis, FSM Vakıf Üniversitesi).

Özdoğlar, E. (2015). Fantezi ve korku kurguda kurgusal karakter ve kurgusal Mekân ilişkisi (s. 285

Özdoğlar, E., & Kavut, İ. E. (2022). İç Mimarlık ve Bilim Kurgu ilişkisi: Uzay Yolcuları filmi üzerine bir analiz çalışması. *8gen-ART*, *2*(1), 67-81.

Pak, C. (2016). *Terraforming: Ecopolitical transformations and environmentalism in science fiction*. Liverpool University Press

Pak, C. (2016). *Terraforming: Ecopolitical transformations and environmentalism in science fiction* (pp. 216). Liverpool University Press.

Parkerson, R. W. (1998). Semantics, general semantics, and ecology in Frank Herbert's Dune. *ETC: A Review of General Semantics*, *55*(3), 317-328.

Prucher, J. (2007). *Brave new words C: The Oxford Dictionary of science fiction* (pp.87). Oxford University Press.

Ransom, A. J. (2014). The First Last Man: Cousin de Grainville's Le Dernier homme. *Science Fiction Studies*, *41*(2), 314-340. Sf:314

Reyes, X. A. (2016). Introduction: What, why and when is horror fiction. In *Horror: A literary history* (pp. 3). London: British Library Publishing.

Salman, S. (2021). Bilimkurgu sinemasının metinlerarasılık bağlamında analizi: Brazil filmi örneği. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , 0* (35) , 300.

Stableford, B. (2009). *The A to Z of fantasy literature* (Vol. 46, pp. 198). Scarecrow Press.

Stevens, F., & Hoppenstand, G. (Eds.). (2004). *The Nightmare, and Other Tales of Dark Fantasy* (pp. 10). U of Nebraska Press.

Swire, J., & Leroi, A. M. (2010). Return to Pandora. *Trends in Ecology & Evolution*, *25*(8), 432-433. https://doi.org/10.1016/j.tree.2010.05.009

Timmerman, J. H. (1983). *Other worlds: The fantasy genre* (pp.3). Popular Press.

Uricchio, W. (2010). The Batman's Gotham City™: Story, Ideology, Performance. *Comics and the City: Urban Space in Print, Picture and Sequence*, 120.

Wisker, G. (2005). *Horror fiction: an introduction* (pp. 2). A&C Black.

Wolfe, G. K. (1986). *Critical terms for science fiction and fantasy: A glossary and guide to scholarship*. Greenwood.

Woodward, S., & Kourelis, K. (2006). Urban legend: Architecture in The Lord of the Rings. In *From Hobbits to Hollywood* (pp. 204, 205). Brill.

Yalçın, Ç. (2017). *1980 sonrası bilim kurgu filmlerinin kurgusal mekân üzerinden örneklerle analizi*. (Yüksek lisans tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü)

Yalçın, Ç. (2019). Kütahya sivil mimari örnekleri kapsamında Kossuth evinin değerlendirilmesi ve kurgusal Mekân açısından analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 153-162.

Yürür, F. (2015). *Bilimkurgu sinemasında güncel korkuların yansıması: Post apokaliptik filmler* (Master's thesis, Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)

Elektronik Kaynaklar

Augustyn A. (2020, 12 Mayıs). *Gothic novel.* Britannica. https://www.britannica.com/art/Gothic-novel

Augustyn A. (2023, 27 Ocak). *horror story.* Britannica. https://www.britannica.com/art/horror-story

Bannerman K. (2022, 28 Ekim 2022). *Gertrude Barrows Bennett: Lady of Shadows*. Luna Station Quarterly. https://lunastationquarterly.com/gertrude-barrows-bennett-lady-of-shadows/

Bernard E. (2022, 2 Ekim). *'Psycho' Review: One of the Greatest and Most Suspenseful Films of All Time.* Collider.https://collider.com/psycho-review-alfred-hitchcock-anthony-perkins/

Blakemore E. (2019, 26 Nisan). *This mine fire has been burning for over 50 years.* History. https://www.history.com/news/mine-fire-burning-more-50-years-ghost-town

Bright Tree Village. Starwars. Erişim tarihi: 20.02.2023 https://www.starwars.com/databank/bright-tree-village

Brucefest 2022. The Stanley. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.stanleyhotel.com/brucefest.html

Business Insider (2019. 14 Eylül). *From it to Carrie to the shining: What makes Stephen King the master of horror.* SCMP. https://www.scmp.com/lifestyle/arts-culture/article/3026555/it-carrie-shining-what-makes-stephen-king-master-horror

Clive Barker: Britain's New Master of Horror. The Washington Post. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.washingtonpost.com/archive/entertainment/books/1986/08/24/clive-barker-britains-new-master-of-horror/fbf5bac9-3bb6-4d9d-b73c-fe216b0fad96/

Cloud City. Starwars. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.starwars.com/databank/cloud-city

Dalton S. (2013, 5 Nisan). *Canlı Sahnede! Yeni Nesil: Film İncelemesi.* The Hollywood reporter. https://www.hollywoodreporter.com/movies/movie-reviews/jeff-wayne-s-musical-version-433249/

Darsa A. (2013, 26 Aralık). *Art house: an introduction to German expressionist films.* Artnet news. https://news.artnet.com/market/art-house-an-introduction-to-german-expressionist-films-32845

Ewok. Starwars. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.starwars.com/databank/ewok

From Elfland to Poughkeepsie Quotes. Goodreads. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.goodreads.com/work/quotes/65964-from-elfland-to-poughkeepsie

Genre Basics - Horror – article. Author learning center. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.authorlearningcenter.com/writing/i-have-an-idea/w/choosing-your-topic/1772/genre-basics---horror---article

Gotham City. Batman Fandom. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://batman.fandom.com/wiki/Gotham_City

Hawkins J. (2022, 30 Mayıs). *Moviemakers who refuse to use CGI in their films.* Looper. https://www.looper.com/912194/moviemakers-who-refuse-to-use-c-

gi-in-their-films/

Jon M. ve Karaoghlanian A. (2012). *Psycho (1960).* Interiors.https://www.intjournal.com/1012/psycho

Know about the grandfather paradox and the concept of traveling back in time. Britannica. Erişim tarihi: 20 Şubat 2023 from https://www.britannica.com/video/186418/concept-grandfather-paradox-time-travel

Long, S. (2011). Defining Fantasy. Online Ressource. https://static1.1.sqspcdn.com/static/f/1150388/15767768/1325081308097/Defining+Fantasy

Mandoki M. J. (2015, 30 Ekim). The *difference between psychological fiction and paranormal fiction.* The Depth of Pen Velocity. https://mjmandokiauthor.wordpress.com/2015/09/30/the-difference-between-psychological-fiction-and-paranormal-fiction/

Masterclass (2021, 8 Ağustos). *A complete overview of 18 fantasy subgenres.* Masterclass. https://www.masterclass.com/articles/a-complete-overview-of-fantasy-subgenres

Masterclass. (2021, 30 Ağustos). *Guide to supernatural vs. paranormal fiction with examples.* Masterclass.https://www.masterclass.com/articles/guide-to-supernatural-vs-paranormal-fiction

Mendelsohn. J. (2022, 19 Şubat). *How Cannibal holocaust led to the film's director being charged with murder*. CBR. https://www.cbr.com/cannibal-holocaust-director-was-charged-with-murder/

Miller G. (2006). *Making mad max on a budget*. National film and sound archive of Australia. https://www.nfsa.gov.au/collection/curated/george-miller-making-mad-max-budget

Nashawaty C. (2021, 12 Şubat). *The Lingering Terror of Silence of the Lambs*. Esquire. https://www.esquire.com/entertainment/music/a35401602/silence-of-the-lambs-30th-anniversary-essay/

Parker G. (2020,8 Nisan). *How much is the lord of the rings franchise worth*?. Money Inc. https://moneyinc.com/lord-of-the-rings-franchise/

Philip K. Dick. Metis kitap. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.metiskitap.com/catalog/author/799

Roberts J. (2020, 19 Haziran). *Why Jurassic Park's CGI Still Looks So Good.* Screenrant. https://screenrant.com/jurassic-park-cgi-still-good-how-explained/

Robinson B. (2003, 16 Mart). *Willliam Gibson: Pattern Recognition*. Mostlyfiction Book Reviews. https://www.mostlyfiction.com/scifi/gibson.htm#pattern

'Sapık' tarihin en korkunç filmi (2022, 7 Ekim). Hürriyet. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sapik-tarihin-en-korkunc-filmi-106057

Sinn T. (2008, 2 Aralık). *Ursula K. Le Guin.* Vice. https://www.vice.com/en/article/jmdq48/ursula-k-le-guin-440-v15n12

Something about dwarven architectures. (2019, 4 Şubat) Architectures of Middle-earth.Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://middleeartharchitectures.wordpress.com/2019/02/04/something-about-dwarven-massive-architectures/

Superheroes Timeline. Kids Erişim Tarihi: 20.02.2023 from http://kids.guinnessworldrecords.com/records/superlatives/superhero-timeline

Sur D. (2021,2 Ekim). *How J.R.R. Tolkien's 'Lord of the Rings' changed the high fantasy genre*. Far Out. https://faroutmagazine.co.uk/how-jrr-tolkien-lord-of-the-rings-changed-fantasy-genre/

Taylor R. (2022, 22 Kasım). *The Shining - Halloween Horror Picks.* Cbr. https://www.cbr.com/shining-31-days-halloween-recommendation

The Castle of Otranto: The creepy tale that launched gothic fiction. (2014, 13 Aralık). BBC News. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.bbc.com/news/magazine-30313775

The silence of the lambs. BBFC. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.bbfc.co.uk/release/the-silence-of-the-lambs-q29sbgvjdglvbjpwwc0yodmzotc

The Stanley hotel historic day tour. The Stanley. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://www.stanleyhotel.com/historic-hotel-tour.html

Tikkanen A. (2012, 19 Eylül). *Fantasy.* Britannica. https://www.britannica.com/art/fantasy-narrative-

Treehouses are a self-described "Ewok Village". (2020, 2 Eylül). Moss and Fogg. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://mossa Erişim tarihi: 20.02.2023 from ndfog.com/the-o2-treehouses-are-a-self-described-ewok-village/

Ward T. (2022, 25 Haziran). W*hy the ridley scott masterpiece is still the greatest sci-fi of all-time.* Esquire. https://www.esquire.com/uk/culture/a40351034/blade-runner-at-40/

Why did psychological horror film "Psycho" by Alfred Hitchcock become iconic. (2020, 20 Mayıs). USA Art News. Erişim tarihi: 20.02.2023 from https://usaartnews.com/events/movie/why-did-psychological-horror-film-psycho-by-alfred-hitchcock-become-iconic

Williams J. (2012,30 Mart). *Mainstream finally believes fantasy fans*. CNN.https://edition.cnn.com/2012/03/30/living/mainstream-finally-believes-fantasy-fans/index.html

https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Rohirrim

https://sozluk.gov.tr/

https://www.amazon.com/silence-lambs-merchandise/s?k=silence+of+the+lambs+merchandise

https://www.loc.gov/programs/national-film-preservation-board/film-registry/complete-national-film-registry-listing/

https://www.imdb.com/title/tt1637725/locations

Şekil Kaynakça:

Şekil 1: Rohan coğrafi konum bilgisi, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/57/Gondor_sketch_map.svg

Şekil 2: Geleceğe Dönüş Filmleri Olay örgüsü, https://www.deviantart.com/mushir/art/Back-to-the-Future-Timelines-201830366

Karekod kaynakça:

Karekod 1: Le Voyage dans la lune Kısa Metraj Sinema filmi. https://youtu.be/xLVChRVfZ74

Karekod 2: Metropolis Film Fragmanı. https://youtu.be/gdtZv3XROnc

Karekod 3: yeşil ekran tekniğiyle üretilen mekân tasarımları videosu. https://youtu.be/kqS3PzwA2w0

Karekod 4: Stan Winston, Jurassic Park için model çalışmaları. https://youtu.be/TEXpKda61dg

Karekod 5: Hobbit Filminin Yapım Aşaması. https://youtu.be/DwYQcKK0Isg

Karekod 6: Ayı Teddy'nin dünyaya gelişi ve kurgusal mekân tasarım örneği. https://youtu.be/s9nYXJweTPU

Karekod 7: Pleasantville filmi tanıtım videosu. https://youtu.be/dSDm62Hmbf4

Karekod 8: Conan filminden kısa bir kesit ve film tanıtımı. https://youtu.be/PNB-Btqr-xhg

Karekod 9: Legend filmi tanıtımı. https://www.imdb.com/video/vi4120183065/?playlistId=tt0089469?ref_=ext_shr_lnk

Karekod 10: Cinderella animasyon filmi. https://youtu.be/IotAhqTyANk

Karekod 11: Pamuk Prenses ve Avcı Filmi tanıtımı. https://www.imdb.com/video/vi2494275609/?playlistId=tt1735898&ref_=tt_pr_ov_vi

Karekod 12: Hobbiton köyü turizm turu. https://youtu.be/5JrKThVnjso

Karekod 13: 1910 yapımı Frankestein filmi. https://youtu.be/aiq5BqrqZ6U

Karekod 14: Vampirle Görüşme Filmi kurgusal iç mekân tasarımı örneği. https://youtu.be/qsJ6BdQuUxo

Karekod 15: Dracula filmi kurgusal iç mekân tasarımı. https://youtu.be/ojgy7kyNp5g

Karekod 16: Exorcist filminde geçen bir konut tipi örneği**.** https://youtu.be/Auu9RWe0Jo

Karekod 17: Günümüz Centralia kasabası. https://youtu.be/NSIjB96H4Sc

Karekod 18: Silent Hill filminin en iyi sahneleri. https://youtu.be/oof4Zz-7HXs

Karekod 19: American Psycho kurgusal mekân tasarımı. https://youtu.be/Ruw9f-sh3PNY

Karekod 20: Evil Dead filminin fragmanı. https://youtu.be/NL6mioAlpJk

Karekod 21: Sapık filminde banyoda katil sahnesi. https://youtu.be/0WtD-mbr9xyY

Karekod 22: Bates mekânlar arası koşuyor. https://youtu.be/xWHYmNrAFlI

Karekod 23: Kuzuların sessizliği filminden bir sahne. https://youtu.be/sbJ89L-FheTs

Karekod 24: Korku unsurları içeren bir sahne. https://youtu.be/DE71sZbjvbs

Karekod 25: Cinnet Filminden bir iç mekân sahnesi. https://youtu.be/CMbI7Dm-LCNI

Karekod 26: Cinnet Filminden bir iç mekân sahnesi. https://youtu.be/WDpipB-4yehk

Karekod 27: Maymunlar Gezegeni filminde iç mekân tasarımına bir örnek. https://youtu.be/gzRy-pvwdL0

Karekod 28: Robocop filmi fragmanı. https://youtu.be/6tC_5mp3udE

Karekod 29: Total Recall film fragmanı. https://youtu.be/684nkWhd658

Karekod 30: Blade runner Fragmanı. https://youtu.be/eogpIG53Cis

Karekod 31: Justice League film fragmanı. https://youtu.be/vM-Bja2Gy04

Karekod 32: They Live filmi kamusal alanda subliminal sahnesi. https://youtu.be/g4XiKChyK7A

Karekod 33: Hayalet Avcıları filminin ilk 10 dakikası. https://youtu.be/Y2K75x9jXNo

Karekod 34: Ewok köyünden esinlenerek tasarlanmış glamping alanı. https://mossandfog.com/the-o2-treehouses-are-a-self-described-ewok-village/

Karekod 35: 1989 Batman filmi şehir kurgusu. https://youtu.be/5Qnh3yzARhU

Karekod 36: Cloud City Incelemesi. https://youtu.be/iKuyRfbwcS0

Karekod 37: Dracula 1992 filminin Fragmanı. https://youtu.be/r2Y7fhwOXRU

Karekod 38: Hobbit filmi Rivendell sahnesi. https://youtu.be/rAV4NASBgAM

Karekod 39: Pandora gezegen kurgusunun detayları. https://youtu.be/GBGD-min_38E

MUHİTTİN SADAK VE "MUSİKİ NAZARİYATI" ADLI ESERİ

Gamze KURTÇU
Erdal KURTÇU

gece kitaplığı

GAMZE KURTÇU
ERDAL KURTÇU
MUHİTTİN SADAK VE "MUSİKİ NAZARİYATI"
ADLI ESERİ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-691-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....9
GİRİŞ.....11
BİRİNCİ BÖLÜM.....16
MUHİTTİN SADAK'IN HAYATI.....16
MUHİTTİN SADAK'IN MÜZİK YAŞAMI.....18
"Müzikle tanışması".....18
"İlk müzik çalışmaları".....18
"Darülelhan yılları".....19
"Konservatuvar Korosu'nun kuruluş öyküsü".....20
"Şehir Orkestrası ve Şehir Korosu".....20
"Konservatuvar Korosu'ndan Şehir Korosu'na".....21
"Şehir Korosu'ndan İstanbul Operası'na".....21
"Türk müziği hakkında".....22
İKİNCİ BÖLÜM.....24
MUSİKİ NAZARİYATI'NIN İNCELEMESİ.....24
a. Biçim:.....24
b. Dil.....24
c. Yazar.....24
d. Yayın Yeri.....24
e. Ait Olduğu Yüzyıl.....24
f. Önem.....25
g. İçerik.....25
MUSİKİYİ YAZMAK İÇİN KULLANILAN ŞEKİLLER.....26
Porte.....26
Nota Değerleri.....26
Ek çizgi.....27
İnici ve Çıkıcı Dizi.....27
Anahtar ve Anahtar Çeşitleri.....27
Müzik Sistemi.....28
Ses Dereceleri.....28

Diyapazon 28
Konjuan - Dijuan.....29
İnsan Sesi 29
Akolat.....29
Sus - Es 29
Değiştirici İşaretler.....30
İkincil İşaretler 30
GAM – FASILALAR.....30
Diyatonik Gam.....30
Koma.....31
Anarmoni 31
Aralık 32
Majör – Minör Aralıklar.....32
Aralıkların Çevrimi 33
Uyumlu – Uyumsuz Aralıklar.....33
TONALİTE.....34
Gam Derecelerinin İsimleri.....34
Tetrakord 35
Diyezli Gamların Oluşumu 35
Bemollü Gamların Oluşumu 36
Mod - Mode 37
Relativ Gamlar 37
Kromatik Gamlar 38
USÛL 40
Basit ve Bileşik Usûller 40
Basit Usûller.....41
Basit Usûllerle Bileşik Usûllerin İlişkisi.....42
Ritim 43
Senkop - Konturtan 43
Müzikte Hız Gösteren Terimler 43
Metronom.....44
Tempo Değişimi.....44

MUSİKİ İCRAATININ MUAYYEN KAVAİDİ 45
Aksantivasyon - Accantuation 46
Nüans 46
Karakter – Tavır 46
TEZYİNAT – İHTİSAR (SÜSLEMELER – KISALTMALAR).....47
Apojiyatür – Appogiature 47
Grupetto 47
Tril = Trille.....48
Mordan = Mordant.....48
Kadançe = Fioritur.....48
Tekrar Çizgisi.....48
ESERDE YER ALAN MÜZİK TERİMLERİ VE GÜNÜMÜZDEKİ KARŞILIKLARI.....50
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR.....51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 53
MUSİKİ NAZARİYATI'NIN ÇEVRİYAZIMI 53
MUSİKİ NAZARİYATI'NIN ESAS METNİ.....144

SÖZLÜK.....232
KAYNAKÇA.....239
EKLER.....242

ÖNSÖZ

Muhittin Sadak, 1900 yılında doğmuştur. Müziğe adadığı yaşamı boyunca, viyolonsel sanatçısı, koro şefi, teorisyen ve eğitimci olarak birçok önemli faaliyette bulunmuştur. Viyolonsel edebiyatından önemli eserleri seslendiren ilk Türk viyolonsel sanatçısı olan Sadak, solo konserlerinin yanı sıra üyesi olduğu oda müziği toplulukları ve şefliğini yürüttüğü korolarla birlikte müzikseverler için çok sayıda konser vermiştir. Ayrıca, ülkemizin ilk resmi müzik okulu olan Darülelhan ve yeni adıyla İstanbul Konservatuvarı'nda görev almış, eğitimciliğinin yanında teorik çalışmaları ile de Türk müziğinin gelişmesi ve bugünkü değerine ulaşmasında emeği geçen önemli isimlerden biri olmuştur. Sadak, 16 Eylül 1982 yılında hayata veda etmiştir.

Bu çalışmada, Muhittin Sadak'ın yaşamı ve müzik anlayışı ele alınmış, 1928 yılında Osmanlı Türkçesi ile yayımlanan "Musiki Nazariyatı" adlı eseri transkripsiyonu yapılarak incelenmiştir. "Musiki Nazariyatı", dönemde müzik teorisi üzerine yazılmış en kapsamlı kitaplar arasında yer almaktadır. Yayımlandığı dönem itibariyle "İstanbul Konservatuvarı Muallimler Meclisi" tarafından tetkik edilmiş ve konservatuvarın tüm sınıflarında ders kitabı olarak okutulmuştur. Eserin bölümleri; birinci kısım "Musiki Yazmak İçin Kullanılan İşaretler", ikinci kısım "Gam – Fasılalar", üçüncü kısım "Tonalite", dördüncü kısım "Usûl", beşinci kısım "Musiki İcraatının Muayyen Kavaidi" ve beşinci kısmın mütemmimi olarak eklenen "Tezyinat – İhtisar" başlıkları ile oluşturulmuştur. Eser, terminolojik açıdan günümüz Türkçesine oldukça yakındır. Bu sebeple, çevriyazımında günümüz Türkçesi adıyla yeni bir bölüm oluşturulmamış, günümüzde kullanımı yitirilen kelimeler okuyucular için kitabın sözlük bölümü içerisinde tanımlanmıştır.

"Muhittin Sadak ve Musiki Nazariyatı Adlı Eseri" isimli bu kitabın, müzikoloji ve müzik teorileri üzerine çalışan araştırmacılara faydalı olması dileğiyle…

Dr. Öğr. Üyesi Gamze KURTÇU

Dr. Öğr. Üyesi Erdal KURTÇU

KAYNAKÇA

ACİM, S. ve SAĞER T. (2010). Müzik Öğrencileri İçin Temel Armoni Bilgileri, Gece Kitaplığı, Ankara.

AKÇURA, G. (1992). Ölümünün 10. Yıldönümünde Muhittin Sadak Kendini Anlatıyor, Cumhuriyet Dergisi, Sayı: 354, Sayfa: 16-17.

AKSOY, B. (1985). Tanzimattan Cumhuriyet'e Musiki ve Batılılaşma. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi: 1212-1234, İletişim Yayınları, İstanbul.

Akşam Gazetesi, 24 Mart 1940 Salı, Sayfa: 4.

ANDAK, S. (2008). Unutulan Müzik Ustası Muhittin Sadak, Cumhuriyet Gazetesi, 27 Ekim 2008.

ARACI, E. (2019). Piyanist Gülseren Sadak'ın Ardından, Andante Dergisi, Sayı:155, Sayfa: 34-39.

ARTIKTAY, G. (2015). Türkiye'de Müzikolojinin Sorunları ve İlk Müzikoloji Çalıştayı. İstanbul.

AYTÜRE, G. G. (2017). Cumhuriyet Dönemi Müzik Modernleşmesinin Türk Beşleri'nin Keman Konçertolarına Yansımaları. Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CAN, M. C. ve LEVENDOĞLU, N. O. (2002). Geleneksel Türk Sanat Müziği Terminolojisinde Çok Kültürlü Unsurlar. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 22, Sayı: 3, Sayfa: 239-245.

CANGAL, N. (2004). Müzik Formları, Arkadaş Yayınevi, Ankara.

ÇELEBİOĞLU, Y. (2017). Armoni, Pan Yayıncılık, İstanbul.

DENİZ, Ü. (2018). Mûsikînin "Yeni Ses" i: Alaturka Mûsikînin Kaldırılması Doğru mudur? Değil midir?, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 11, Sayı: 59, Sayfa: 492-510.

ELHANKIZI, A. (2008).Müziğin Temel Kuramları, Eğitim Akademi Yayınları, Konya.

FERİDUNOĞLU, L. (2004). Müziğe Giden Yol Genç Müzisyenin El Kitabı (3. Baskı), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

GÖĞÜŞ, G. (2009). Müzik Öğretimi ve Yöntemleri, Star Ajans Matbaacılık, Bursa.

HACIEV, P. (2007). Temel Müzik Teorisi, Pan Yayıncılık, İstanbul.

HATİPOĞLU, E. (2017). Mûsikî Nazariyyâtı Muallim Kâzım Uz (Tıpkıbasım, Çeviri Yazı, Günümüz Türkçesi ve Değerlendirme), Ankara.

İHSANOĞLU, E. (1994). Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi, Ircıca Yayınları, İstanbul.

İLERİCİ, K. (1974). İş Halinde Üçlü Sistem Armoni, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

İLYASOĞLU, E. (1992). "Melodiler Yuvası. Ne güzel isimmiş!", Cumhuriyet Gazetesi, 25 Kasım 1992, 11.

İLYASOĞLU, E. (2015). Gizli kahraman: Muhittin Sadak, Cumhuriyet Gazetesi, 30 Eylül 2015.

KANDEMİR. Son Saat, 28 Ocak 1952.

KARADUMAN, İ. (2013). "Rauf Yekta Bey'e Dair Bilinmeyen Birkaç Belge", Tarih Okulu Dergisi, 16, 471-487.

KAYA, C. V. (2019). Türk Halk Müziği derleme Çalışmaları Tarihçesi, Bir Dünya Müzik, Müziğin Tüm Renkleri, TRT Aylık Müzik Dergisi, Sayı:45.

KOLUKIRIK, K. (2019). Türk Müzik Tarihinde Darülelhan ve Darülelhan Mecmuası. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayını: 512, İstanbul.

KORAY, F. (1957). Müzik Formları, Maarif Basımevi, İstanbul.

KÖSE, Y. (2012). Uygulamalı Armoni Öğretimi Birinci Kitap, Arvo Basım, İzmir.

KURTÇU, E. (2021). Müzikoloji Eğitimi Verilen Kurumlarda Osmanlı Türkçesi Eğitimi Üzerine Bir İnceleme, Uluslararası Müzik ve Güzel Sanatlar Eğitimi Sempozyumu, 12 Haziran 2021, Sivas.

KURTÇU, E. (2022). Türkiye'de Tarihsel Müzikoloji Araştırmalarının Bir Boyutu Olarak Osmanlı Müzik Metinlerinin Tespiti ve Çözümlemesi, Ege 6. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, 10 Eylül 2022, İzmir.

OMAR. Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi. Dârülelhân'dan Konservatuvara Türk Mûsıkîsi. https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/darulelhan-tarihcesi/hakkinda, Erişim Tarihi: 15.09.2021.

ORAL, Z. (1995). Leyla Gencer Operanın Türk Divası. Sevda – Cenap And Vakfı Yayınları, Ankara.

ÖZDEMİR, M. (2001). Armoni, Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.

ÖZDEN, E. (2018). Arşiv Belgeleriyle Dârülelhân. Konservatoryum Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, Sayfa: 97- 130.

SADAK, M. "İstanbul Belediye Konservatuvarı Hatıralarım ve Konservatuvarın Bugünkü Durumu", (Kuruluşunun Ellinci Yılında) İstanbul Belediye Konservatuvarı, Orkestra Dergisi Yayınları.

SAY, A. (2005). Müzik Ansiklopedisi. Cilt:4, Başkent Yayınevi, Ankara.

SAYGUN, A. A. (1961). Musiki Temel Bilgisi (Musiki Nazariyatı), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

TARCAN, B. (1983). Orkestra Dergisi, No: 121. Eylül 1983.

TAŞDELEN, M. M. (2019). Osmanlı'da Musiki Sanatı. Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sayfa 7.

TOPUZ, H. (1975). 12 Nisan 1975'te M. Sadak ile televizyonda yaptığı görüşmenin metni, Orkestra Dergisi, No. 121, Eylül 1983.

USLU, R. (2002). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzik Teorisi Eserleri, Türkler, Cilt: 12 Sayfa: 443-448.

USMAN, O. (2017). Temel Müzik Teorisi – Çoksesli Batı Müziğinde Yazım ve Analiz 1. Cilt, Eğitim Yayınevi, Konya.

USMANBAŞ, İ. (1974). Müzikte Biçimler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

YAVUZ, D. ve ÖZEN, E. (2021). Türk Musikisi Devlet Konservatuarı'nı Hazırlayan Kurumlar ve Bireysel Çalışmalar, İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuarı Tarihçesi, Editör: Songül Karahasanoğlu. İstanbul.

YAVUZOĞLU, N. (2020). Uygulamalı Müzik Teorisi – 1, İnkılâp Kitabevi Yayın Sanayi ve Ticaret AŞ, İstanbul.

YILMAZ, Z. (1983). Türk Musikisi Dersleri, M.E.B. Tebliğler Dergisi, Sıra no: 11165, İstanbul.

YONAT, D. (1987). Atatürk Müzik İlkeleri Doğrultusunda, Bugüne Dek Yetişmiş Kompozitörlerimizin Piyano Edebiyatına Katkılarının İncelenmesi, Sonuçlarının Hangi Aşamada Olduklarının Araştırılması ve Düşünceleriniz. Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

SEBZE ISLAHI

CİLT V

***Apiaceae* (Maydanozgiller)**
***Malvaceae* (Ebegümecigiller)**
***Chenapodiaceae* (Kazayağıgiller)**
***Asparagaceae* (Kuşkonmazgiller)**

Editörler
Kazım ABAK
Ahmet BALKAYA
Ş. Şebnem ELLİALTIOĞLU
Eftal DÜZYAMAN

bisab

gece kitaplığı

SEBZE ISLAHI V
APIACEAE (MAYDANOZGİLLER), MALVACEAE (EBEGÜMECİGİLLER), CHENAPODIACEAE (KAZAYAĞIGİLLER), ASPARAGACEAE (KUŞKONMAZGİLLER)

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Editörler • KAZIM ABAK
AHMET BALKAYA
Ş. ŞEBNEM ELLİALTIOĞLU
EFTAL DÜZYAMAN
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-693-8

© copyright
Bu kitabın içeriği ile ilgili tüm sorumluluk ilgili bölümlerin yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Kalori değerlerinin yüksek olmaması nedeniyle 1970'lere kadar ihmal edilmiş olan sebzeler, özellikle vitamin ve mineral madde zenginlikleri, lif içeriklerinin yüksekliği ve ayrıca başta antioksidanlar olmak üzere birçok fitokimyasalı içermeleri nedeniyle son elli yıl içinde sağlıklı beslenmenin olmazsa olmazı haline gelmiş; bunun doğal sonucu olarak üretim, tüketim ve dış ticaretinde hızlı gelişmeler gerçekleşmiştir. FAO verilerine göre 1980 ile 2010 arasındaki otuz yılda dünya kişi başına yıllık sebze tüketimi ortalaması 64 kg'dan 135 kg'a yükselerek iki katından fazla artmıştır. 2020'de sebze üretim miktarı 1.5 milyar tonu geçmiş, uluslararası ticaret hacmi de 50 milyar ABD dolarına yaklaşmıştır. Türkiye, dünya sebze üretiminde Çin, Hindistan ve ABD'den sonra dördüncü sırada bulunmakta; tüketim bakımından da 255 kg/kişi/yıl değeri ile yine Çin'den sonra ilk sıralarda yer almaktadır.

Bitki ıslahı, tarım bilimlerinin en ilgi çekici ve önemli alanlarından biridir. Adının konması XIX. yüzyılın ortalarında olmasına rağmen başlangıcının, tarımın keşfine kadar uzandığını söylemek yanlış olmaz. İnsanoğlu tarımı icat ettikten sonra, bitkileri çoğaltıp yetiştirirken, beğenip seçtiği en iyi bitkilerin tohum veya yumrularını ekip dikmiş ve böylece ıslahın ilk basamağı olan seleksiyonu uygulamıştır. Tarım, insanların en eski üretim faaliyeti ve doğal olarak tohum da bitkisel üretimdeki en eski girdi olduğuna göre, bitki ıslahı da kuşkusuz insanoğlunun kullandığı en eski teknolojidir diyebiliriz. Birçok kaynak, tarımın günümüzden 10-11 bin yıl kadar önce Anadolu'nun bir bölümünü de içine alan ve Bereketli Hilâl (Fertile Crescent) olarak adlandırılan bölgede yapılmaya başladığını bildirmektedir. 1995 yılında ortaya çıkartılan Göbeklitepe buluntuları, bu tarihi yaklaşık 2 bin yıl kadar daha önceye çekecek bilgileri gün yüzüne çıkartmıştır. Durum böyle olduğuna göre 'bitki ıslahının ilk yapıldığı yerlerden birinin, Anadolu olduğunu' rahatlıkla söyleyebiliriz. Bereketli Hilâl ve yakın çevresi, pek çok tahıl, yem bitkisi ve ılıman iklim meyvesinin yanında, bezelye, marul, hindiba, kuşkonmaz, turp, şalgam, karnabahar, brokoli, kırmızı pancar başta olmak üzere birçok sebzenin de anavatanı ve genetik çeşitlilik merkezidir. İlk dönem seleksiyon ıslahı çalışmalarının sonunda üretim materyalinde yeknesaklık artırılmış, bazı sebzelerdeki toksik madde miktarları giderilmiş, dikenlilik ve acılıklar azaltılmış, tüketilen kısımların iriliklerinde ve verimde artışlar sağlanmıştır.

Bitkilerde eşey sisteminin keşfinden sonra melezleme ıslahının önü açılmıştır. 1694'te Camerarius, 1760'da Linne ve aynı yıl ilk yapay melezlemeyi başaran Kolreuter'in başarıları sonucunda önemli

İÇİNDEKİLER

MAYDANOZGİLLER FAMİLYASI

1. HAVUÇ ISLAHI

1. Giriş 23
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 25
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 31
4. Gen kaynakları ve erişimi 36
5. Önemli özelliklerin kalıtımı 39
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 51
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 53
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 56
9. Havuç ıslahının tarihsel gelişimi 58
10. Güncel ıslah hedefleri 59
11. Klasik ıslah yöntemleri 60
12. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 70
13. Tohumluk üretimi 77
14. Sonuç ve değerlendirme 81

Kaynaklar 82

2. KEREVİZ ISLAHI

1. Giriş 101
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 108
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 112
4. Gen kaynakları ve erişimi 114
5. Önemli özelliklerin kalıtımı 116
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 119
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 122
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 124
9. Kereviz ıslahının tarihsel gelişimi 127
10. Güncel ıslah hedefleri 128
11. Klasik ıslah yöntemleri 139
12. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 150
13. Tohumluk üretimi 154
14. Sonuç ve değerlendirme 159

Kaynaklar 161

EBEGÜMECİGİLLER FAMİLYASI

3. BAMYA ISLAHI

1. Giriş 179
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 181
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 188
4. Gen kaynakları ve erişimi 196
5. Önemli özelliklerin kalıtımı 200
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 201
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 205
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 211
9. Bamya ıslahının tarihsel gelişimi 213
10. Güncel ıslah hedefleri 214
11. Klasik ıslah yöntemleri 216
12. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 223
13. Tohumluk üretimi 224
14. Sonuç ve değerlendirme 226
Kaynaklar 228

KAZAYAĞIGİLLER FAMİLYASI

4. ISPANAK ISLAHI

1. Giriş 239
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 240
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 243
4. Gen kaynakları ve erişimi 246
5. Önemli özelliklerin kalıtımı 250
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 253
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 255
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 257
9. Ispanak ıslahının tarihsel gelişimi 260
10. Güncel ıslah hedefleri 262
11. Klasik ıslah yöntemleri 266
12. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 269
13. Tohumluk üretimi 271
14. Sonuç ve değerlendirme 274
Kaynaklar 275

KUŞKONMAZGİLLER FAMİLYASI

5. KUŞKONMAZ ISLAHI

1. Giriş 289
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 295
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 301
4. Taksonomisi ve sitolojisi 303
5. Gen kaynakları ve erişimi 305
6. Önemli özelliklerin kalıtımı 309
7. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 310
8. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 314
9. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 316
10. Kuşkonmaz ıslahının tarihsel gelişimi 322
11. Güncel ıslah hedefleri 325
12. Klasik ıslah yöntemleri 331
13. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 338
14. Tohumluk üretimi 347
15. Sonuç ve değerlendirme 350
Kaynaklar 350

1

HAVUÇ ISLAHI

Mehtap YILDIZ, Ahmet İPEK ve Kazım ABAK

1. GİRİŞ

Havuç (*Daucus carota* L., subsp. *sativus* Hoffm.) dünyada ve Türkiye'de geniş alanlarda üretilen, sevilerek tüketilen bir serin iklim sebzesidir ve taze depo kökleri hem çiğ hem de pişirilerek yenilen nadir bitki türlerindendir. Diploid (2n = 2x = 18) ve iki yıllık bir tür olan havuç, vejetatif gelişmenin olduğu birinci yılda çiçeklenmez. Bu dönemde rozet yapraklı formda gelişir ve ürettiği besin maddelerini sebze olarak değerlendirdiğimiz depo köklerinde biriktirir. Bu dönem çeşitlere ve iklim koşullarına bağlı olarak 150-180 gün arasında değişir (Rubatzky ve ark., 1999). İkinci yılda bitki, yaklaşık 1 m kadar boylanabilen toprak üstü gövdesini oluşturur ve generatif aşamaya geçer. Yenen kısmı kök olarak bilinmekle birlikte, aslında kök ile hipokotilin birleşmesinden oluşmaktadır. Uygun bir toprak yapısında, çeşide göre değişmekle birlikte havuç, 80 cm'ye kadar inebilen bir kazık kök yapısına sahiptir. Çoğunlukla yenen kısmın 1/3'ü kök ve 2/3'ü ise hipokotilden oluşur. Fakat bu durum genotiplere ve toprak yapısına göre değişebilir ve hipokotilin oranı artar. Yenen kısmın 1/1'i kök, 1/1'i hipokotilden meydana gelen çeşitler de mevcuttur.

Havuç, *Apiaceae* (önceden bilinen adıyla *Umbelliferae*) familyasına aittir ve bu familyada çoğunlukla ılıman iklim kuşağı ile daha kuzey bölgelerde yetişen, genellikle otsu yapıdaki yaklaşık 250 cins ve 2800 tür bulunmaktadır (Rubatzky ve ark., 1999). *Apiaceae* familyasında yer alan bitkiler arasında tek yıllık, iki yıllık ve çok yıllık türler yer almaktadır. Son bilgilere göre havucun sistematikteki yeri aşağıdaki gibidir:

Alem : Plantae
Bölüm : Magnoliophyta
Sınıf : Magnoliopsida
Takım : Apiales

ayrı taşıyan çeşitlerin yanında birlikte bulunduranlar da hedeflenmektedir. Köklerde renk bakımından homojenlik de (ksilem ve floem dokularının aynı tonda ve olabildiğince koyu) olması da istenmektedir. Pazara demet şeklinde sunulan daha gevrek yapılı fakat kırılmaya toleranslı çeşitlerin de yaygınlaşması beklenmektedir. Havuçlardaki genetik çeşitlilik ne yazık ki birçok başka sebzedeki kadar zengin değildir. Islah çalışmalarının başarısı da genetik çeşitliliğe dayanmaktadır. Bunun için yeni genetik kazanımlara gerek vardır ve bu amaçla gen kaynaklarının artırılması için yoğun çalışmalar yapılmalıdır. Çeşitliliği genişletmek için türler arası melezlemeler ve mutasyonlar önem kazanmaktadır. Yabani havuç türlerinin çoğunun kromozom sayılarının farklı olması ve başarılı melezlemelere olanak vermemesi şimdilik önemli bir bariyer oluşturmaktadır. Fakat yeni teknik ve teknolojilerle bunların aşılması ve yeni çeşitliliklerin kazanılması mümkün hale gelecektir. Islah metotlarını hızlandırıcı tekniklerinin başında gelen haploid üretimi ve katlanmış haploidlerin oluşturulması henüz havuçta çok iyi çalışmamaktadır. Bu tekniğin gelişmesi ile ıslah programları hızlandırılabilecek, iki yıllık bitki olması nedeniyle uzun süren saf hat üretimleri büyük oranda kısalacaktır. Moleküler markırların daha yaygın kullanılması ile markır destekli ıslah yaygınlaşacak, gen düzenleme teknikleri gibi yeni teknolojiler de büyük kolaylıklar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

Abak K, Onus N (2022). Biber Islahı. In: Sebze Islahı. Cilt III: *Solanaceae* (Patlıcangiller). Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). Bisab Yayınları, Gece Kitaplığı, Ankara, s:195-315.

Adamus A, Michalik B (2003). Anther cultures of carrot (*Daucus carota* L.). Folia Horticulturae 15: 49–58.

Alessandro MS, Galmarini CR (2007). Inheritance of vernalization requirement in carrot. Journal of the American Society for Horticultural Science 132: 525–529. doi:10.21273/JASHS.132.4.525.

Alessandro MS, Galmarini CR, Iorizzo M, Simon PW (2013). Molecular mapping of vernalization requirement and fertility restoration genes in carrot. Theoretical and Applied Genetics 126: 415-423. doi:10.1007/s00122-012-1989-1.

Ali A, Matthews WC, Cavagnaro PF, Iorizzo M, Roberts PA, Simon PW (2014). Inheritance and mapping of Mj-2, a new source of root-knot nematode (*Meloidogyne javanica*) resistance in carrot. Journal of Heredity 105: 288–291. doi:10.1093/jhered/est090.

Allender C (2019). Genetik resources for carrot improvement. In: The Carrot Genome. Simon P, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature, Cham, pp. 93-101. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Al-Safadi B, Simon PW (1996). Gamma irradiation-induced variation in carrots (*Daucus carota* L.). Journal of the American Society for Horticultural Science 121 (4): 599–603. doi:10.21273/JASHS.121.4.599.

Angell FF, Gabelman WH (1968). Inheritance of resistance in carrot, *Daucus carota* var. *sativa*, to the leaf spot fungus, *Cercospora carotae*. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 93: 434-437.

Angell FF, Gabelman WH (1970). Inheritance of purple petiole in carrot *Daucus carota* var. *sativa*. HortScience 5:175. doi:10.21273/HORTSCI.5.3.175.

Anonymous (2020) www.fao.org/statistics. Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Anonymous (2022a). https://www.atlasbig.com/images/World-Carrot-and-Turnip-Production-Map.png. Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Anonymous (2022b). FAOSTAT. https://www.fao.org/faostat/en/#data, Erişim Tarihi: 05.10.2022.

Anonymous (2023). Ostia Antica. http://ostia-antica.org/regio1/2/2-5.htm. Erişim Tarihi: 06.01.2023.

Arango J, Salazar B, Welsch R, Sarmiento F, Beyer P, Al-Babili S (2010). Putative storage root specific promoters from cassava and yam: cloning and evaluation in transgenic carrots as a model system. Plant Cell Reports 29 (6): 651–659. doi:10.1007/s00299-010-0851-7.

Arbizu C, Ruess H, Senalik D, Simon PW, Spooner DM (2014). Phylogenomics of the carrot genus (Daucus, Apiaceae). American Journal of Botany 101: 1666–1685. doi: 10.3732/ajb.1400106.

Arbizu CI, Ellison SL, Senalik D, Simon PW, Spooner DM (2016). Genotyping-by-sequencing provides the discriminating power to investigate the subspecies of *Daucus carota* (*Apiaceae*). BMC Evolutionary Biology 16: 234. doi:10.1186/s12862-016-0806-x.

Aviv D, Amsellem Z, Gressel J (2002). Transformation of carrots with mutant acetolactate synthase for *Orobanche* (broomrape) control. Pest Management Science 58:1187–1193.

Bach I, Olesen A, Simon P (2002). PCR-based markers to differentiate the mitochondrial genomes of petaloid and male fertile carrot (*Daucus carota* L.). Euphytica 127: 353–365. doi:10.1023/A:1020314802236.

Balestrazzi A, Carbonera D, Cella R (1991). Transformation of *Daucus carota* hypocotyls mediated by *Agrobacterium tumefaciens*. Journal of Genetics Breeding 45: 135–140.

Balkaya A, Kurtar ES, Karaağaç O (2022). Kabak Islahı. In: Sebze Islahı. Cilt II *Cucurbitaceae* (Kabakgiller): Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). Bisab Yayınları, Gece Kitaplığı, Ankara, s:19-91.

Banasiak Ł, Wojewódzka A, Baczyński J, Reduron J-P, Piwczyński M, Kurzyna-Młynik R, Gutaker R, Czarnocka-Cieciura A, Kosmala-Grzechnik S, Spalik K (2016). Phylogeny of Apiaceae subtribe Daucinae and the taxonomic delineation of its genera. Taxon 65:563–585. doi:10.12705/653.8.

Banga O (1963). Main types of the western carotene carrot and their origin. WEJ Tjeenk Willink, Zwolle, The Netherlands.

Banga O, Petiet J, Van Bennekom JL (1964). Genetical analysis of male-sterility in carrots, *Daucus carota* L. Euphytica 13: 75–93. doi:10.1007/BF000 37521.

Baranski R, Lukasiewicz A (2019). Genetic Engineering of Carrot. In: Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds) The Carrot Genome. Springer Nature Switzerland, pp 149-185. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Baranski R, Maksylewicz-Kaul A, Nothnagel T, Cavagnaro PF, Simon PW, Grzebelus D (2012a). Genetic diversity of carrot *(Daucus carota* L.) cultivars revealed by analysis of SSR loci. Genetic Resources and Crop Evolution 59: 163–170. doi:10.1007/s10722-011-9777-3.

Baranski R, Allender C, Klimek-Chodacka M (2012b). Towards better tasting and more nutritious carrots: carotenoid and sugar content variation in carrot genetic resources. Food Research International 47: 182–187. doi:10.1016/ j.foodres.2011.05.006.

Bedlan G (1984). Wichtige Krankheiten der Karotten. Pflanzenarzt 37: 140-142.

Benjamin LR, McGarry A, Gray D (1977). The root vegetables: Beet, carrot, parsnip and turnip. In: The physiology of vegetable crop. Wien HC (Ed.). CAB International pp. 553-580.

Blomquist CL (2002). Aster yellows and beet leafhopper-transmitted virescence agent yellows. In: Davis RM, Raid RN (Eds) Compendium of umbelliferous crop diseases. American Phytopathological Society, St. Paul, pp. 58–59.

Boiteux L, Belter J, Roberts P, Simon P (2000). RAPD linkage map of the genomic region encompassing the root-knot nematode (*Meloidogyne javanica*) resistance locus in carrot. Theoretical and Applied Genetics 100: 439–446. doi:10.1007/s001220050057.

Boiteux LS, Hyman JR, Bach IC, Fonseca MEN, Matthews WC, Roberts PA, Simon PW (2004). Employment of flanking codominant STS markers to estimate allelic substitution effects of a nematode resistance locus in carrot. Euphytica 136: 37-44. doi:10.1023/B:EUPH.0000019508.78153.dd.

Bolton A, Simon PW (2019). Variation for salinity tolerance during seed germination in diverse carrot [*Daucus carota* (L.)] germplasm. HortScience 54: 38–44. doi:10.21273/ HORTSCI13333-18.

Bolton A, Nijabat A, Mahmood-ur-Rehman M, Naveed NH, Majharul Mannan ATM, Ali A, Rahim MA, Simon PW (2019). Variation for heat tolerance during seed germination in diverse carrot [*Daucus carota* (L.)] germplasm. HortScience 54 (9): 1470–1476. doi:10.21273/HORTSCI14144-19.

Bonnet A (1983). *Daucus carota* L. subsp. Dentatus Bertol., géniteur de résistance à l'oïdium pour l'amélioration de la carotte cultivée. Agronomie 3: 33–38.

Borner T, Linke B, Nothnagel T, Scheike R, Schulz B, Steinborn R, Brennicke A, Stein M, Wricke G (1995). Inheritance of nuclear and cytoplasmic factors affecting male sterility in *Daucus carota*. Advanced Plant Breeding 18: 111–122.

Bradeen J, Simon P (1998). Conversion of an AFLP fragment linked to the carrot Y2 locus to a simple, codominant, PCR-based marker form. Theoretical and Applied Genetics 97:960–967. doi:10.1007/s0012200 50977.

Brandenburg, W. A. (1981). Possible relationships between wild and cultivated carrots (*Daucus carota* L.) in the Netherlands. Die Kulturpflanze29: 369–375.

Bridge J, Starr JL (2007). Plant nematodes of agricultural importance: a colour handbook. CRC Press, London, p 152.

Budahn H, Barański R, Grzebelus D, Kiełkowska A, Straka P, Metge K, Linke B, Nothnagel T (2014). Mapping genes governing flower architecture and pollen development in a double mutant population of carrot. Frontiers in Plant Science, Plant Genetics and Genomics 5: 504. doi:10.3389/fpls. 2014.00504.

Buishand JG, Gabelman WH (1979). Investigations on the inheritance of color and carotenoid content in phloem and xylem of carrot roots (*Daucus carota* L.). Euphytica 28: 611–632. doi:10.1007/BF00038928.

Büyükdinç DT, Kantoğlu KY, Karataş A, İpek A, Ellialtıoğlu ŞŞ (2019). Determination of effective mutagen dose for carrot (*Daucus carota* ssp. *sativus* var. *atrorubens* alef and *D. carota*) callus cultures. International Journal of Scientific and Technological Research 5 (3). doi:10.7176/JSTR/5-3-02.

Büyükdinç DT, Kantoğlu KY, Kuşvuran Ş, İpek A, Karataş A, Ellialtıoğlu ŞŞ (2022). Selection of salt tolerant lines at cell level using gamma ray with callus and suspension culture techniques in black carrots (*Daucus carota* L. ssp. *sativus* var. *atrorubens* Alef.). Applied Radiation and Isotopes: Including Data, Instrumentation and Methods for Use in Agriculture, Industry and Medicine 190 (4): 110523. doi:10.1016/j.apradiso. 2022.110523.

Cavagnaro PF, Chung S-M, Szklarczyk M, Grzebelus D, Senalik D, Atkins AE, Simon PW (2009). Characterization of a deep-coverage carrot (*Daucus carota* L.) BAC library and initial analysis of BAC-endsequences. Molecular Genetics and Genomics 281: 273–288. doi:10.1007/s00438-008-0411-9.

Cavagnaro PF, Chung S-M, Manin S, Yildiz M, Ali A, Alessandro MS, Iorizzo M, Senalik DA, Simon PW (2011). Microsatellite isolation and marker development in carrot-genomic distribution, linkage mapping, genetic di-

versity analysis and marker transferability across *Apiaceae*. BMC Genomics 12: 386. doi:10.1186/1471-2164-12-386.

Cavagnaro PF, Iorizzo M (2019). Carrot anthocyanin diversity, genetics, and genomics. Compendium of Plant Genomes. In: The Carrot Genome. Simon P, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature, Cham, pp. 261-279. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Cavagnaro PF, Iorizzo M, Yildiz M, Senalik D, Parsons J, Ellison S, Simon PW (2014). A gene-derived SNP-based high resolution linkage map of carrot including the location of QTL conditioning root and leaf anthocyanin pigmentation. BMC Genomics 15 (1): 1118. doi:10.1186/1471-2164-15-1118.

Chen WP, Punja ZK (2002). Transgenic herbicide- and disease-tolerant carrot (*Daucus carota* L.) plants obtained through *Agrobacterium*-mediated transformation. Plant Cell Reports 20: 929–935. doi:10.1007 / s00299-001-0419-7.

Clotault J, Geoffriau E, Lionneton E, Briard M, Peltier D (2010). Carotenoid biosynthesis genes provide evidence of geographical subdivision and extensive linkage disequilibrium in the carrot. Theoretical and Applied Genetics 121: 659–672. doi: 10.1007/s00122-010-1338-1.

Constance L (1971). History and classification of the Umbelliferae (Apiaceae). In: Heywood VH (ed) The biology and chemistry of the Umbelliferae. Academic Press, London, pp 1–11.

Davis RM, Raid RN (2002). Compendium of umbelliferous crop diseases. American Phytopathological Society, St. Paul, p 75.

Deroles S, Smith MAL, Lee C (2002). Factors affecting transformation of cell cultures from three dicotyledonous pigment-producing species using microprojectile bombardment. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 70: 69–76. doi:10.1023/A:1016069510993.

Dickson MH (1966). The inheritance of longitudinal cracking in carrot. Euphytica 15: 99–101.

Dietmar EB, Bamedi A (2001). Carotenoid esters in vegetables and fruits: A screening with emphasis on;-cryptoxanthin esters. Journal of Agricultural and Food Chemistry 49: 2064–2067. doi:10.1021/jf001 276t.

Downie SR, Plunket GM, Watson MF, Spalik K, Katz- Downie DS, Valiejo-Roman CM, Terentieva EI, Troitsky AV, Lee BY, Lahham J, El-Oqlah A (2001) Tribes and clades within Apiaceae subfamily Apioideae: the contribution of molecular data. Edinburg Journal of Botany 58: 301–330. doi:10.1017/ S0960428601000658.

Dröge W, Broer I, Pühler A (1992). Transgenic plants containing the phosphinothricin-N-acetyltransferase gene metabolize the herbicide L-phosphinothricin (glufosinate) differently from untransformed plants. Planta 187: 142–151. doi:10.1007/BF00201636.

du Toit LJ, Le Clerc V, Briard M (2019). Genetics and genomics of carrot biotic stress. In: The Carrot Genome. Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D,

Baranski R (Eds.). Springer Nature Switzerland, pp: 317-362. doi:10. 1007/978-3-030-03389-7.

Ellis PR, Hardman JA, Crowther TC, Saw PL (1993). Exploitation of the resistance to carrot fly in the wild carrot species *Daucus capillifolius*. Annals of Applied Biology 122: 79–91. doi:10.1111/j.1744-7348.1993.tb 04016.x.

Ellis PR (1999). The identification and exploitation of resistance in carrots and wild Umbelliferae to the carrot fly, *Psila rosae* (F.). Integrated Pest Management Reviews 4: 259–268. doi:10.1023/A:1009609414192.

Ellison S, Iorizzo M, Senalik D, Simon P (2014). The next generation of carotenoid studies in carrot (*Daucus carota* L.). In: International symposium on carrot and other Apiaceae 1153, pp 93–100.

Ellison S, Senalik D, Bostan H, Iorizzo M, Simon P (2017). Fine mapping, transcriptome analysis, and marker development for Y2, the gene that conditions beta-carotene accumulation in carrot (*Daucus carota* L). G3: Genes, Genomes, Genetics 7: 2665–2675. doi: 10.1534/g3.117.043067.

Ellison SL, Luby CH, Corak KE, Coe KM, Senalik D, Iorizzo M, Goldman IL, Simon PW, Dawson JC (2018). Carotenoid presence is associated with the *Or* gene in domesticated carrot. Genetics 210 (4):1497-1508. doi:10.1534/ genetics. 118.301299.

Ellison S (2019). Carrot Domestication In: The Carrot Genome. Simon P, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature Switzerland, pp. 77-93. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Elshire RJ, Glaubitz JC, Sun Q, Poland JA, Kawamoto K, Buckler ES, Mitchell SE (2011). A robust, simple genotyping-by-sequencing (GBS) approach for high diversity species. Plos One 6: e19379. doi:10.1371/journal. pone. 0019379.

Freeman RE, Simon PW (1983). Evidence for simple genetic control of sugar type in carrot (*Daucus carota* L.). Journal of the American Society for Horticultural Science 108: 50–54. doi:10.21273/JASHS.108.1.50.

Forkmann G, Martens S (2001). Metabolic engineering and applications of flavonoids. Current Opinion in Biotechnology 12: 155-160. doi:10.1016 /S0958-1669(00)00192-0.

Fujii S ve Shiroto Y. (2019). Molecular identification of the causal locus for the petaloid phenotype in *Daucus carota*. Breeding Science 69: 186–188. doi:10.1270/jsbbs.18120.

Gabelman WH, Goldman IL, Breitbach DW (1994). Field evaluation and selection for resistance to aster yellows in carrot (*Daucus carota* L.). Journal of the American Society for Horticultural Science 119: 1293–1297. doi:10.21273 /JASHS.119.6.1293.

Gamborg OL, Miller RA, Ojima K (1968). Nutrient requirements of suspension culture of soybean root cells. Experimental Cell Research 50: 151–158. doi:10.1016/0014-4827(68)90403-5.

Gautheret R (1939). Sur la possibilité de réaliser la culture indéfinie des tissues de tubercules de carotte. C R Soc Biol Paris 208: 118–120.

Geboloğlu N, Ellialtıoğlu ŞŞ (2022). Patlıcan Islahı. In: Sebze Islahı. Cilt III *Solanaceae* (Patlıcangiller) Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). Bisab Yayınları, Gece Kitaplığı, Ankara, s: 319-448.

Gilbert MO, Zhang YY, Punja ZK (1996). Introduction and expression of chitinase encoding genes in carrot following *Agrobacterium*-mediated transformation. In Vitro Cellular and Developmental Biology - Plant 32: 171–178. doi:10.1007/BF02822762.

Goldman IL, Breitbach DN (1996). Inheritance of a recessive character controlling reduced carotenoid pigmentation in carrot (*Daucus carota* L.). Journal of Heredity 87: 380–382. doi:10.1093/oxfordjournals.jhered.a023018.

Grambow HJ, Kao KN, Miller RA, Gamborg OL (1972). Cell division and plant development from protoplasts of carrot cell suspension cultures. Planta 103: 348-355. doi:10.1007/BF00386707.

Grzebelus D, Baranski R, Spalik K, Allender C, Simon PW (2011). Daucus. In: Wild crop relatives: Genomic and breeding resources. Kole C (Ed.). Springer, Berlin, Heidelberg. p. 91–113. doi:10.1007/978-3-642-20450-0_7.

Grzebelus E, Kruk M, Macko-Podgorni A, Grzebelus D (2013). Response of carrot protoplasts and protoplast-derived aggregates to selection using a fungal culture filtrate of *Alternaria radicina*. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 115: 209-22. doi:10.1007/s11240-013-0353-8.

Grzebelus D, Iorizzo M, Senalik D (2014). Diversity, genetic mapping, and signatures of domestication in the carrot (*Daucus carota* L.) genome, as revealed by diversity arrays technology (DArT) markers. Molecular Breeding 33: 625–637. doi:10.1007/s11032-013-9979-9.

Guan Y, Ren H, Xie H, Ma Z, Chen F (2009). Identification and characterization of bZIP-type transcription factors involved in carrot (*Daucus carota* L.) somatic embryogenesis. The Plant Journal 60 (2): 207–217. doi:10.1111/j.1365-313X.2009.03948.x.

Günay A (2005). Sebze Yetiştiriciliği, Cilt II, İzmir. pp:531.

Hansche PE, Gabelman WH (1963). Digenic control of male sterility in carrots, *Daucus carota* L. Crop Science 3: 383–386. doi:10.2135/cropsci1963. 0011183X000300050003x.

Hardegger M, Sturm A (1998). Transformation and regeneration of carrot (*Daucus carota* L.). Molecular Breeding 4: 119–127. doi:10.1023/A:10096 81725540.

Heywood VH (1983). Relationships and evolution in the *Daucus carota* complex. Israel Journal of Botany 32: 51–65.

Ibdah M, Muchlinski A, Yahyaa M, Nawade B, Tholl D (2019). Carrot volatile terpene metabolism: Terpene diversity and biosynthetic genes. In: The Carrot Genome. Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.).

Springer Nature Switzerland, pp 279-294. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Imam MK, Gabelman WH (1968). Inheritance of carotenoids in carrots, *Daucus carota*, L. Proceeding of the American Society for Horticultural Science 93:419–428.

Iorizzo M, Senalik DA, Ellison SL, Grzebelus D, Cavagnaro PF, Allender C, Brunet J, Spooner DM, Van Deynze A, Simon PW (2013). Genetic structure and domestication of carrot (*Daucus carota* subsp. *sativus*) (Apiaceae). American Journal of Botany 100:930–938. doi:10.3732/ajb.1300055.

Iorizzo M, Ellison S, Senalik D, Zeng P, Satapoomin P, Huang J, Bowman M, Iovene M, Sanseverino W, Cavagnaro P, Yildiz M, Macko-Podgorni A, Moranska E, Grzebelus E, Grzebelus D, Ashrafi H, Zheng Z, Cheng S, Spooner D, Deynze AV, Simon PW (2016). A high-quality carrot genome assembly provides new insights into carotenoid accumulation and asterid genome evolution. Nature Genetics 48: 657-666. doi:10.1038/ng.3565.

Iorizzo M, Cavagnaro PF, Bostan H, Zhao Y, Zhang J, Simon PW (2019a). A cluster of MYB transcription factors regulates anthocyanin biosynthesis in carrot (*Daucus carota* L.) root and petiole. Frontiers in Plant Science, Crop and Product Physiology 9: 1927. doi:10.3389/fpls.2018.01927.

Iorizzo M, Ellison S, Pottorff M ve Cavagnaro PF (2019b). Carrot molecular genetics and mapping. In: The Carrot Genome. Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature Switzerland, pp: 101-118. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Ipek A, Masson P, Simon PW (2006). Genetic transformation of an Ac/Ds-based transposon tagging system in carrot (*Daucus carota* L.). European Journal of Horticultural Science 71: 245–251.

Jayaraj J, Punja Z (2008). Transgenic carrot plants accumulating keto carotenoids show tolerance to UV and oxidative stresses. Plant Physiology and Biochemistry 46 (10): 875–883. doi:10.1016/j.plaphy.2008.05.015.

Just B, Santos C, Fonseca M, Boiteux L, Oloizia B, Simon P (2007). Carotenoid biosynthesis structural genes in carrot (*Daucus carota*): isolation, sequence-characterization, single nucleotide polymorphism (SNP) markers and genome mapping. Theoretical and Applied Genetics 114: 693–704. doi: 10.1007/s00122-006-0469-x.

Just BJ, Santos CA, Yandell BS, Simon PW (2009). Major QTL for carrot color are positionally associated with carotenoid biosynthetic genes and interact epistatically in a domesticated wild carrot cross. Theoretical and Applied Genetics 119: 1155–1169. doi:10.1007/s00122-009-1117-z.

Karaağaç O, Balkaya A (2017). Türkiye'de yerel sebze çeşitlerinin mevcut durumu ve ıslah programlarında değerlendirilmesi. Türktob Dergisi 23: 8-15.

Keilwagen J, Lehnert H, Berner T, Budahn H, Nothnagel T, Ulrich D, Dunemann F (2017). The terpene synthase gene family of carrot (*Daucus carota* L.): identification of QTLs and candidate genes associated with terpenoid volatile compounds. Frontiers in Plant Science, Plant Breeding 8: 1930. doi:10.3389/fpls.2017.01930.

Kiełkowska A, Adamus A, Baranski R (2014) An improved protocol for carrot haploid and doubled haploid plant production using induced parthenogenesis and ovule excision *in vitro*. In Vitro Cellular and Developmental Biology-Plant 50 (3): 376-383. doi:10.1007/s11627-014-9597-1.

Kiełkowska A, Adamus A, Baranski R (2018). Haploid and doubled haploid plant production in carrot using induced parthenogenesis and ovule excision *in vitro*. In: Plant Cell Culture Protocols, Methods in Molecular Biology. Loyola-Vargas VM, Ochoa-Alejo N (Eds.). pp. 301-316. doi:10.1007/978-1-4939-8594-4_21.

Kielkowska A, Grzebelus E, Lis-Krzyścin A, Maćkowska K (2019). Application of the salt stress to the protoplast cultures of the carrot (*Daucus carota* L.) and evaluation of the response of regenerants to soil salinity. Plant Cell Tissue and Organ Culture 137: 379–395. doi:10.1007/s11240-019-01578-7.

Klimek-Chodacka M, Oleszkiewicz T, Lowder LG, Qi YP (2018). Baranski, R. Efficient CRISPR/Cas9-based genome editing in carrot cells. Plant Cell Reports 37: 575–586. doi:10.1007/s00299-018-2252-2.

Klimek-Chodacka M, Gieniec M, Baranski R (2021). Multiplex site-directed gene editing using polyethylene glycol-mediated delivery of CRISPR gRNA: Cas9 Ribonucleoprotein (RNP) complexes to carrot protoplasts. International Journal of Molecular Sciences 22 (19): 10740. doi:10.3390/ijms221910 740.

Kumar S, Dhingra A, Daniell H (2004). Plastid-expressed betaine aldehyde dehydrogenase gene in carrot cultured cells, roots, and leaves confers enhanced salt tolerance. Plant Physiology 136: 2843-2854. doi:10.1104/ pp.104.045187.

Kust AF (1970). Inheritance and differential formation of color and associated pigments in xylem and phloem of carrot, *Daucus carota*, L. PhD, University of Wisconsin.

Lachin AR (2020). Havuç (*Daucus carota* L.)'ta Katlanmış Haploid (DH) Bitki Üretimi. Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Laferriere L, Gabelman WH (1968). Inheritance of color, total carotenoids, alpha-carotene, and beta-carotene in carrots, *Daucus carota* L. Proceeding of the American Society for Horticultural Science 93: 408–418.

Le Clerc V, Pawelec A, Birolleau-Touchard C, Suel A, Briard M (2009). Genetic architecture of factors underlying partial resistance to Alternaria leaf blight in carrot. Theoretical and Applied Genetics 118: 1251–1259. doi:10.1007/ s00122-009-0978-5.

Le Clerc V, Marques S, Suel A, Huet S, Hamama L, Voisine L, Auperpin E, Jourdan M, Barrot L, Prieur R, Briard M (2015). QTL mapping of carrot resistance to leaf blight with connected populations: stability across years and consequences for breeding. Theoretical and Applied Genetics 128: 2177–2187. doi:10.1007/s00122-015-2576-z.

Lebeda A, Coufal J (1987). Evaluation of susceptibility of *Daucus carota* varieties to natural infection with *Erysiphe heraclei*. Archiv für Züchtungsforschung Berlin 17: 73–76.

Li JR, Zhuang F-Y, Ou CG, Hu H, Zhao ZW, Mao JH (2013). Microspore embryogenesis and production of haploid and doubled haploid plants in carrot (*Daucus carota* L.). Plant Cell Tissue and Organ Culture 112: 275–287. doi:10.1007/s11240-012-0235-5.

Linke B, Nothnagel T, Börner T (1999). Morphological characterization of modified flower morphology of three novel alloplasmic male sterile carrot sources. Plant Breeding 118 (6): 543–548. doi:10.1046/j.1439-0523. 1999.00402.x.

Linke B, Alessandro M S, Galmarini CR, Nothnagel T (2019). Carrot floral development and reproductive biology. In: The Carrot Genome. Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). pp: 27-58. doi:10.1007 /978-3-030-03389-7.

Liu JR, Jeon JH, Yang SG, Lee HS, Song NH (1992). Dry type of carrot (*Daucus carota* L.) artificial seeds. Scientia Horticulturae 51 (1-2): 1-11. doi:10.1016 /0304-4238(92)90098-W.

Liu J, Shi L, Han J, Li G, Lu H, Hou J, Zhou X, Meng F, Downie SR (2014). Identification of species in the angiosperm family Apiaceae using DNA barcodes. Molecular Ecology Resources 14: 1231–1238. doi: 10.1111/ 1755-0998.12262.

Luby CH, Maeda HA, Goldman IL (2014). Genetic and phenological variation of tocochromanol (vitamin E) content in wild (*Daucus carota* L. var. *carota*) and domesticated carrot (*D. carota* L. var. *sativa*). Horticulture Research 1:14015. doi:10.1038/ hortres.2014.15.

Mackevic VI (1929). The carrot of Afghanistan. Bulletin Applied Botany Genetics Plant Breeding 20: 517-562.

Mackevic V (1932). The carrot of Turkey. WACCHNIL, Institute of Plant Breeding, Leningrad, Russia.

Mackevic V (1951). Anadolu havuçları. In: Türkiye'nin Zirai Bünyesi (Anadolu). Editor P. Zhukovski (Tercüme C. Kıpçak, H. Nouruzhan, S. Türkistanlı). Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Neşriyatı No: 20. Ankara.

Macko-Podgórni A, Machaj G, Stelmach K, Senalik D, Grzebelus E, Iorizzo M, Simon PW, Grzebelus D (2017). Characterization of a genomic region under selection in cultivated carrot (*Daucus carota* subsp. *sativus*) reveals a candidate domestication gene. Frontiers in Plant Science, Plant Genetics and Genomics 8: 12. doi:10.3389/ fpls.2017.00012.

Matsubara S, Dohya N, Murakami K (1995). Callus formation and regeneration of adventitious embryos from carrot, fennel and mitsuba microspores by anther and isolated microspore cultures. Acta Horticulturae 392: 129–137. doi:10.17660/ActaHortic.1995.392.15.

Mehring-Lemper M (1987). Genetisch-züchterische Untersuchungen zur Schaffung von Hybridsorten bei Möhren (*Daucus carota* L.), Dissertation, Universität Hannover.

Meyer CM, Goldman IL, Grzebelus E, Krysan PJ (2022). Efficient production of transgene-free, gene-edited carrot plants via protoplast transformation. Plant Cell Reports 41: 947–960. doi:10.1007/s00299-022-02830-9.

McDonald MR (2002). Cavity spot. In: Davis RM, Raid RN (Eds) Compendium of umbelliferous crop diseases. American Phytopathological Society, St. Paul, pp 27–29.

McKevith B (2005). A carrot a day to keep cancer away. Nutrition Bulletin 30: 117–119. doi:10.1111/j.1467-3010.2005.00497.x.

Monreal-Escalante E, Govea-Alonso DO, Hernández M, Cervantes J, Salazar-González JA, RomeroMaldonado A, Rosas G, Garate T, Fragoso G, Sciutto E, Rosales-Mendoza S (2016). Towards the development of an oral vaccine against porcine cysticercosis: expression of the protective HP6/TSOL18 antigen in transgenic carrots cells. Planta 243 (3): 675–685. doi:10.1007/ s00425-015-2431-0.

Montilla EC, Arzaba MR, Hillebrand S, Winterhalter P (2011). Anthocyanin composition of black carrot (*Daucus carota* ssp. *sativus* var. *atrorubens* Alef.) cultivars antonina, beta sweet, deep purple, and purple haze. Journal of Agricultural and Food Chemistry 59: 3385-3390. doi:10.1021/ jf104724k.

Morelock TE, Hosfield GL (1976). Glabrous seedstalk in carrot: inheritance and use as a genetic marker. HortScience 11: 144.

Morelock TE, Simon PW, Peterson CE (1996). Wisconsin wild: another petaloid male-sterile cytoplasm for carrot. HortScience 31: 887–888. doi:10.21273/ HORTSCI.31.5.887.

Murashige T, Skoog F (1962). A revised medium for rapid growth and bioassays with tobacco tissue cultures. Physiologia Plantarum 15: 473–497. doi: 10.1111/j.1399-3054.1962.tb08052.x.

Nakajima Y, Yamamoto T, Muranaka T, Oeda K (1999). Genetic variation of petaloid male-sterile cytoplasm of carrots revealed by sequence-tagged sites (STSs). Theoretical and Applied Genetics 99: 837–843. doi:10.1007/ s001220051303.

Nieuwhof M, Garritsen F (1984). Inheritance of spine formation on seeds of carrot (*Daucus carota* L.). Euphytica 33: 75–80. doi:10.1007/BF00022752.

Nobécourt P (1939). Sur la pérennité et l'augmentation de volume des cultures de tissues végétaux. Comptes rendus des séances de la Société de biologie et de ses filiales Paris 130: 1270–1271.

Nothnagel T, Straka P, Budahn H (1997). Development of new cms-systems for carrot breeding. Journal of Applied Genetics 38A: 172–177.

Nothnagel T, Straka P, Linke B (2000). Male sterility in populations of Daucus and the development of alloplasmic male-sterile lines of carrot. Plant Breeding 119: 145–152. doi:10.1046/j.1439-0523.2000.00470.x.

Nothnagel T, Ahne R, Straka P (2005). Morphology, inheritance and mapping of a compressed lamina mutant of carrot. Plant Breeding 124: 481–486. doi:10.1111/j.1439-0523.2005.01154.x.

Nunez JJ, Davis RM (2016). Diseases of carrot (*Daucus carota* L. subsp. *sativus* (Hoffm.) Arcang.). Common names of plant diseases. American Phytopathological Society, St. Paul.

Oleszkiewicz T, Klimek-Chodacka M, Kruczek M, Godel-Jędrychowska K, Sala K, Milewska-Hendel A, Zubko M, Kurczyńska E, Qi Y, Baranski R (2021). Inhibition of carotenoid biosynthesis by CRISPR/Cas9 triggers cell wall remodelling in carrot. International Journal of Molecular Sciences 22 (12): 6516. doi:10.3390/ijms22126516.

Parsons J, Matthews W, Iorizzo M, Roberts P, Simon P (2015). *Meloidogyne incognita* nematode resistance QTL in carrot. Molecular Breeding 35: 114. doi:10.1007/s11032-015-0309-2.

Pawlicki N, Sangwan RS, Sangwan-Norreel BS (1992). Factors influencing the *Agrobacterium tumefaciens* mediated transformation of carrot (*Daucus carota* L.). Plant Cell, Tissue and Organ Culture 31: 129–139. doi:10.1007/ BF00037697.

Peterson CE, Simon PW (1986). Carrot breeding. In: Bassett MJ (Ed) Breeding vegetable crops. AVI, Westport, CT, pp: 321–356.

Plunkett GM, Downie SR (1999) Major lineages within Apiaceae subfamily Apioideae: a comparison of chloroplast restriction site and DNA sequence data. American Journal of Botany 86: 1014–1026.

Plunkett GM, Pimenov MG, Reduron J-P, Kljuykov EV, van Wyk B-E, Ostroumova TA, Henwood MJ, Til- ney PM, Spalik K, Watson MF, Lee B-Y, Pu F-D, Webb CJ, Hart JM, Mitchell AD, Muckensturm B (2019). Apiaceae. In: The families and genera of vascular plants, vol. 15. Kadereit JW, Bittrich V (Eds.). Springer, Berlin, Germany. doi:10.1007/978-3-319-93605-5_2.

Porceddu A, Falorni A, Ferradini N, Cosentino A, Calcinaro F, Faleri C, Cresti M, Lorenzetti F, Brunetti P, Pezzotti M (1999). Transgenic plants expressing human glutamic acid decarboxylase (GAD65), a major autoantigen in insulin-dependent diabetes mellitus. Molecular Breeding 5: 553–560. doi:10.1023/A:1009605729268.

Rojas-Anaya E, Loza-Rubio E, Olivera-Flores MT, Gomez-Lim M (2009). Expression of rabies G protein in carrots (*Daucus carota*). Transgenic Research 18: 911–919. doi:10.1007/s11248-009-9278-8.

Ronfort J, Saumitou-Laprade P, Cuguen J (1995). Mitochondrial DNA diversity and male sterility in natural populations of *Daucus carota* ssp *carota*, Theoretical and Applied Genetics 91: 150-159. doi:10.1007/ BF00220872.

Rubatzky VE, Quiros CF, Simon PW (1999). Carrots and related vegetable umbelliferae. CABI Publishing, New York pp 1-8.

Sáenz Laín C (1981). Research on *Daucus* L. (Umbelliferae). Anales del Jardin Botánico de Madrid 37: 481 – 534.

Santos C, Simon P (2002). QTL analyses reveal clustered loci for accumulation of major provitamin A carotenes and lycopene in carrot roots. Molecular Genetics and Genomics 268: 122–129. doi:10.1007/ s00438-002-0735-9.

Santos CA, Simon PW (2004). Merging carrot linkage groups based on conserved dominant AFLP markers in F2 populations. Journal of the American Society for Horticultural Science 129: 211–217. doi:10.21273/ JASHS.129.2.0211.

Schulz B, Westphal L, Wricke G (1994). Linkage groups of isozymes, RFLP and RAPD markers in carrot (*Daucus carota* L. *sativus*). Euphytica 74: 67–76. doi:10.1007/BF00033769.

Scott RJ, Draper J (1987). Transformation of carrot tissues derived from proembryogenic suspension cells: a useful model system for gene expression studies in plants. Plant Molecular Biology 8: 265–274. doi:10.1007/ BF00015034.

Sharoni Y, Danilenko M, Walfisch HA, Amir H, Nahum A, Ben-Dor A, Hirsch K, Khanin M, Steiner M, Agemy L, Zango G, Levy J (2002). Role of gene regulation in the anticancer activity of carotenoids. Pure and Applied Chemistry 74: 1469–1477. doi:10.1351/pac200274081469.

Simon PW (1993) Carrot - Daucus carota L. In: Genetic Improvement of Vegetable Crops. Kalloo G, Bergh BO (Eds.). Pergamon Press Ltd., Tarrytown, pp: 479-484.

Simon PW (1996). Inheritance and expression of purple and yellow storage root color in carrot. Journal of Heredity 87: 63-66. doi:10.1093/ oxfordjournals. jhered.a022955.

Simon PW (1997). Plant pigments for color and nutrition. HortScience 32 (1): 12-13. doi: 10.21273/HORTSCI.32.1.12.

Simon PW (2000). Domestication, historical development, and modern breeding of carrot. Plant Breeding Reviews 19: 157–190. doi:10.1002/ 9780470650 172.ch5.

Simon PW, Matthews WC, Roberts PA (2000). Evidence for simply inherited dominant resistance to *Meloidogyne javanica* in carrot. Theoretical and Applied Genetics 100: 735– 742. doi:10.1007/s001220051346.

Simon PW, Freeman RE, Vieira JV, Boiteux LS, Briard M, Nothnagel T, Michalik B, Kwon Y-S (2008). Carrot. In: Handbook of plant breeding. Vegetables II. Fabaceae, Liliaceae, Solanaceae, and Umbelliferae. Prohens J, Nuez F (Eds.). Springer, New York, pp: 327– 357.

Simon PW (2019). Economic and academic importance. In: The Carrot Genome. Simon P, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature Switzerland, pp: 1-8. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Simon PW, Geoffriau E, Ellison S, Iorizzo M. (2019). Carrot Carotenoid Genetics and Genomics. In: The Carrot Genome. Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature Switzerland, pp: 247-260. doi:10.1007/ 978-3-030-03389-7.

Simon PW (2021). Carrot (*Daucus carota* L.) breeding. In advances in plant breeding strategies: Vegetable Crops. Al-Khayri JM, Jain SM, Johnson DV (Eds). Springer Nature Switzerland, pp: 213-238.

Small E (1978). A numerical taxonomic analysis of *Daucus carota* complex. Canadian Journal of Botany 56: 248–276. doi: 10.1139/b78-033.

Solmaz İ, Namlı M, Sarı N, Abak K (2022). Kavun Islahı. In: Sebze Islahı. Cilt II: *Cucurbitaceae* (Kabakgiller). Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). Bisab Yayınları, Gece Kitaplığı, Ankara, s: 201-278.

Soufflet-Freslon V, Jourdan M, Clotault J, Huet S, Briard M, Peltier D, Geoffriau E (2013). Functional gene polymorphism to reveal species history: the case of the CRTISO gene in cultivated carrots. PLoS ONE 8 (8): e70801. doi:10.1371/journal.pone. 0070801.

Spalik K, Downie SR (2007). Intercontinental disjunctions in Cryptotaenia (Apiaceae, Oenantheae): an appraisal using molecular data. Journal of Biogeography 34:2039–2054. doi: 10.1111/j.1365-2699.2007.01752.x

Spalik K, Piwczyński M, Danderson CA, Kurzyna-Młynik R, Bone TS, Downie SR (2010). Amphitropic amphiantarctic disjunctions in Apiaceae subfamily Apioideae. Journal of Biogeography 37: 1977 – 1994.

Spooner DM (2019). Daucus: Taxonomy, phylogeny, distribution. In: The Carrot Genome. Simon PW, Iorizzo M, Grzebelus D, Baranski R (Eds.). Springer Nature Switzerland. pp: 9-27. doi:10.1007/978-3-030-03389-7.

Staniaszek M, Habdas H (2006). RAPD technique application for intra line evaluation of androgenic carrot plants. Folia Horticulturae 18: 87–97.

Stavric B (1994). Role of chemopreventers in human diet. Clinical Biochemistry 27: 319-332. doi:10.1016/0009-9120(94)00039-5.

Stein M, Nothnagel Th (1995). Some remarks on carrot breeding (*Daucus carota sativus* Hoffm. Plant Breeding 114: 1-11.

Steward FC, Mapes MO, Mears K (1958). Growth and organized development of cultured cells. II. Organization in cultures grown from freely suspended cells. American Journal of Botany 45: 705–708. doi: 10.2307/2439728.

Stolarczyk J, Janick J (2011). Carrot: History and iconography. Chronica Horti-culturae 51: 13– 18.

Struckmeyer BE, Simon PW (1986). Anatomy of fertile and male-sterile carrot flowers from different genetic sources. Journal of the American Society for Horticultural Science 111: 965–968. doi:10.21273/JASHS.111.6.965.

Sulaeman A, Keeler L, Giraud DW, Taylor SL, Wehling RL, Driskell JA (2001). Carotenoid content and physicochemical and sensory characteristics of carrot chips deep fried in different oils at several temperatures. Journal of Food Science 66: 1257–1264. doi:10.1111/j.1365-2621.2001.tb15198.x.

Tas P (2016). Evaluating resistance to Alternaria dauci and related traits among diverse germplasm of *Daucus carota*. Ph. D. diss., Univ. Wisconsin, Madison.

Tavares AC, Salgueiro LR, Canhoto JM (2010). In vitro propagation of the wild carrot *Daucus carota* L. subsp. *halophilus* (Brot.) A. Pujadas for conservation purposes. In Vitro Cellular and Developmental Biology – Plant 46:47–56. doi:10.1007/s11627-009-9258-y.

Thomas JC, Guiltinan MJ, Bustos S, Thomas T, Nessler C (1989). Carrot (*Daucus carota*) hypocotyls transformation using *Agrobacterium tumefaciens.* Plant Cell Reports 8: 354–357. doi:10.1007/BF00716672.

Thompson DJ (1962). Natural cross pollination in carrots. Proceeding of the American Society for Horticultural Science 81: 332:334.

Thompson DS (1961). Studies on the inheritance of male-sterility in carrot, *Daucus carota* L. var. *sativa.* Proceeding of the American Society for Horticultural Science 78: 332–338.

Tokuji Y, Fukuda H (1999). A rapid method for transformation of carrot (*Daucus carota* L.) by using direct somatic embryogenesis. Bioscience, Biotechnology, and Biochemistry 63: 519–523. doi:10.1271/bbb.63.519.

Turner S, Ellison S, Senalik DA, Simon PW, Spalding EP, Miller ND (2018). An automated, high-throughput image analysis pipeline enables genetic studies of shoot and root morphology in carrot (*Daucus carota* L.). Frontiers in Plant Science, Plant Breeding 9: 1703. doi:10.3389/fpls.2018.01703.

Umiel N, Gabelman WH (1972). Inheritance of root color and carotenoid synthesis in carrot, *Daucus carota* L.: Orange vs. red. Journal of the American Society for Horticultural Science 97: 453–460.

Vavilov NI (1951). The origin, variation, immunity and breeding of cultivated plants. Chronica Botanica 13: 1–366. http://ostia-antica.org/regio1/2/2-5.htm.

Villeneuve, Leteinturier J (1992). La carotte. Tome 1. Guide pratique. Editions Ctifl. Paris, France.

Vivek B, Simon P (1999). Linkage relationships among molecular markers and storage root traits of carrot (*Daucus carota* L. ssp. *sativus*). Theoretical and Applied Genetics 99: 58–64. doi:10.1007/s00122005 1208.

Wally O, Jayaraj J, Punja ZK (2006). Carrot (*Daucus carota* L.). In: Wang K (Ed) Methods in Molecular Biology, vol. 344: Agrobacterium protocols, 2/e vol.2. Humana Press Inc., Totowa, NJ.

Weitzel C, Rønsted N, Spalik K, Simonsen HT (2014). Resurrecting deadly carrots: towards a revision of Thapsia (Apiaceae) based on phylogenetic analysis of nrITS sequences and chemical profiles. Botanical Journal of the Linnean Society 174:620–636. doi: 10.1111/boj.12144.

Welch JE, Grimball EL (1947). Male sterility in carrot. Science 106: 594.

Westphal L, Wricke G (1991). Genetic and linkage analysis of isozyme loci in *Daucus carota* L. Euphytica 56: 259–267. doi: 10.1007/BF00042372.

Wohlfeiler J, Alessandro MS, Cavagnaro PF, Galmarini CR (2019). Multiallelic digenic control of vernalization requirement in carrot (*Daucus carota* L.). Euphytica 215: 37–47. doi:10.1007/s10681-019-2360-2.

Wolyn DJ, Chahal A (1998). Nuclear and cytoplasmic interactions for petaloid male sterile accessions of wild carrot (*Daucus carota* L). Journal of the American Society for Horticultural Science 123: 849–853. doi:10.21273/ JASHS.123.5.849.

Wurtele E, Bulka K (1989). A simple, efficient method for the Agrobacterium-mediated transformation of carrot callus cells. Plant Science 61: 253–262. doi:10.1016/0168-9452(89)90232-X.

Xu Z-S, Feng K, Que F, Wang F, Xiong AS (2017). A MYB transcription factor, DcMYB6, is involved in regulating anthocyanin biosynthesis in purple carrot taproots. Scientific Reports 7: 45324. doi:10.1038/srep45324.

Xu ZS, Feng K, Xiong AS (2019). CRISPR/Cas9-Mediated Multiply Targeted Mutagenesis in Orange and Purple Carrot Plants. Molecular Biotechnology 61: 191–199. doi:10.1007/s12033-018-00150-6.

Yanmaz R., Balkaya A, Akan S, Kaymak HÇ, Önal-Ulukapı K, Karaağaç O, Güvenç İ, Kurtar ES, Eryılmaz-Açıkgöz F (2020). Sebzecilik sektörü: Dünü, bugünü ve geleceği. Türkiye Ziraat Mühendisliği IX Teknik Kongresi, pp. 585-607.

Yarar G, Koçak M, Denli N, Cavagnaro P F, Yıldız M (2022). Determination of the efective radiation dose for mutation breeding in purple carrot (*Daucus carota* L.) and possible variations formed. Molecular Biology Reports 49: 5219–5228. doi:10.1007/s11033-021-06618-0.

Yau Y, Simon PW (2003). A 2.5-kb insert eliminates acid soluble invertase isozyme II transcript in carrot (*Daucus carota* L.) roots, causing high sucrose accumulation. Plant Molecular Biology 53: 151–162. doi:10.1023/ B:PLAN.0000009272.44958.13.

Yau YY, Santos K, Simon PW (2005). Molecular tagging and selection for sugar type in carrot roots using co-dominant, PCR-based markers. Molecular Breeding 16: 1–10. doi:10.1007/s11032-004-6669-7.

Yau Y-Y, Davis SJ, Ipek A, Simon PW (2008). Early identification of stable transformation events by combined use of antibiotic selection and vital detection of green fluorescent protein (GFP) in carrot (*Daucus carota* L.) Callus. Agricultural Science in China 7 (6): 664–671. doi:10.1016/ S1671-2927(08)60100-5.

Yıldız M, Taşkın H, Büyükalaca S, Abak K (2007). Mor havuçta somatik embriyogenesis üzerine eksplant tipi ve 2,4-D'nin etkisi. VI. Sebze Tarımı Sempozyumu,19-22 Eylül 2006, Kahramanmaraş, Bildiri Kitabı, s: 55-59.

Yıldız M (2013). Havuç Yetiştiriciliği. Agromedya. Türkiye'nin Bitkisel Üretim Dergisi 7: 68-72.

Yildiz M, Willis DK, Cavagnaro PF, Iorizzo M, Abak K, Simon PW (2013). Expression and mapping of anthocyanin biosynthesis genes in carrot. Theoretical and Applied Genetics 126: 1689–1702. doi:10.1007/ s00122-013-2084-y.

Yıldız M, Arbizu C (2022). Inter-primer binding site (iPBS) retrotransposon markers provide insights into the genetic diversity and population structure of carrots (Daucus, Apiaceace). Turkish Journal of Agriculture and Forestry. 46: 214-223. doi:10.3906/tar-2110-62.

Ziegler RG (1989). A review of epidemiologic evidence that carotenoids reduce the risk of cancer. The Journal of Nutrition 119: 116–122. doi:10.1093/ jn/119.1.116.

2

KEREVİZ ISLAHI

Ruhsar YANMAZ, Damla TURAN BÜYÜKDİNÇ ve
Ş. Şebnem ELLİALTIOĞLU

1. GİRİŞ

Kereviz (*Apium graveolens* L.), etli ve sulu yaprak sapları veya besin deposuna dönüşmüş kökleri yenen ve farklı formları bulunan bir serin iklim sebzesidir. Geçtiğimiz 10 yıllık süreye kadar minör sebzeler arasında yer alırken hem dünyada hem de ülkemizde artan talep ve üretim alanı sayesinde, ekonomik önemi yüksek majör sebzeler arasına girmiştir. Düşük kalorisi nedeniyle iyi bir diyet besini olmasının yanında, K ve C vitaminleri bakımından zengin bir kaynak olduğundan (Wang ve ark., 2011) insan sağlığı açısından gün geçtikçe değeri anlaşılan bir sebze konumuna gelmiştir.

Kereviz, Apiales takımının *Apiaceae* (Şemsiyeçiçekliler, Maydanozgiller) familyasına ait olan, iki yıllık bir bitkidir (Vural ve ark., 2000). *Apium* cinsi içinde 8 tür bulunuyor olsa da, bunların arasında sadece *Apium graveolens* ekonomik değere sahiptir. *Umbelliferae* olarak da bilinen Apiaceae familyasında yer alan, kerevize yakın veya uzak akrabalıkları olan ekonomik değere sahip diğer türler havuç (*Daucus carota*), kişniş (*Coriandrum sativum*), maydanoz (*Petroselinum crispum*), kimyon (*Carex carum*), dereotu (*Anethum graveolens*) ve rezene (*Foeniculum vulgare*)'dir. *A. graveolens* ile *P. crispum* yaprak yapısı yönünden birbirine çok benzediğinden önceki yıllarda yakın akraba olarak kabul edilmiştir. Geçmişte iki tür arasında verimli melez bitkiler elde edilmiş olması da bu görüşü desteklemektedir (Honma ve Lacy, 1980).

Kültürü yapılan kereviz diploid yapıda (2n = 2x = 22) bir bitkidir (Orton, 1983). Türkçede kereviz denildiğinde çoğunlukla üst kök bölümü genişleyerek yumruya benzer bir yapı alan kök kerevizi akla gelmektedir (*A. graveolens* var. *rapaceaum*; ing.: celeriac). Son yıllar-

streslere karşı toleransı yüksek genotiplerin geliştirilmesine acilen ihtiyaç bulunmaktadır. Kerevizlerdeki 8 ile 15 yıl arasında süren klasik ıslah döngüsü nedeniyle hızla değişen iklimsel farklılaşmalar karşısında dayanıklı/tolerant çeşitler geliştirmek için fazla zaman kalmamış olabilir. Uzun süren çeşit ıslah programlarını hızlandırmak için CRISPR-Cas9 ile genom düzenleme gibi alternatif yetiştirme teknikleri kullanılabilir.

İnsan sağlığı açısından gerçek anlamda fonksiyonel bir ürün olan kerevizde koruyucu bileşikler bakımından içeriği zenginleştirilmiş, hoş duyusal özelliklere sahip ve alerjen içeriği azaltılmış çeşitlerin geliştirilmesi, kereviz ıslahında yeni bakış açıları sunabilecek potansiyel taşımaktadır.

Ülkemizde kereviz ıslahı ile ilgili çalışmalar oydukça sınırlı sayıda olup neredeyse yok denecek kadar azdır. Kereviz, öncelikle ele alınması gereken türler arasındadır. Anavatan bölgesi içerisinde yer aldığı halde ve Türk aksesyonları başka ülkelerdeki çalışmalarda değerli özellikleri bakımından öne çıkmasına rağmen, günümüz koşullarında Ulusal Gen Bankası'ndaki mevcut kereviz genetik materyalinin ülkemiz genetik varlığını yansıtmadığı açıktır. Genetik kaynaklarımızın ve yerel aksesyonların toplanması, morfolojik ve genomik yönden markırların geliştirilerek tanımlanmaları, yabani türlerin belirlenerek toplanması, türler ve cinsler arasında melezlemeler yapılması, erkek kısırlığı mekanizmasının geliştirilmesi ve acilen hem geleneksel çeşitler düzeyinde ve hem de F_1 hibrit çeşitlerin geliştirilmesi yönünde çalışmalara başlanması gereklidir. Kök kerevizinin yanı sıra ülkemizde insan sağlığı açısından çok değerli sebzeler olan sap kereviz ve yaprak kereviz tüketimini artırmaya yönelik tanıtımların yapılması ve bu alt türlerin de hem tarımının teşvik edilmesi hem de ıslah çalışmalarında yer almaya başlaması yararlı olacaktır.

KAYNAKLAR

Abdulmanea K, Prokudina EA, Lankova P, Vanickova L, Koblovska R, Zeleny V (2012). Immunochemical and HPLC identification of isoflavonoids in the Apiaceae family. Biochemical Systematics and Ecology 45: 237–243. doi: 10.1016/j.bse.2012.08.002.

Ali A, Matthews, WC, Cavagnaro PF, Lorizzo M, Roberts PA, Simon, PW (2014). Inheritance and mapping of Mj-2, a new source of root-knot nematode (*Meloidogyne javanica*) resistance in carrot. Journal of Heredity 105 (2):288– 291. doi: 10.1093/jhered/est090.

Anonymous (2018). EURISCO The European Search Catalogue for Plant Genetic Resources. Available online: http://eurisco.ecpgr.org. Erişim Tarihi: 8 Mayıs 2018.

Anonymous (2020). EUROSTAT, ec.europa.eu/eurostat. Erişim Tarihi: 05.07. 2022.

Anonymous (2021). Celery cytoplasmic male sterile line breeding method and cross-breeding method using celery cytoplasmic male sterile line. Tianjin Kernel Vegetable Research Institute. patents.google.com/patent/CN101 999311A/en. Erişim Tarihi: 21.12.2021.

Anonymous (2023a). www.americastestkitchen.com/cooksillustrated/articles/3906-celery-in-the-spotlight. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2022b). Web Sitesi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr. Erişim Tarihi: 05.07.2022.

Anonymous (2023a). How to Plan. Grow, and Harvest Celery - Harvest to Table. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023b). Celeriac.pdf (vtfeed.org) https://vtfeed.org/sites/ Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023c). UPOV. Guidelines For The Conduct Of Tests For Distinctness, Uniformity And Stability. Bleich-, Stielsellerie *Apium graveolens* L. var. *dulce* (Mill.) Pers. TG/82/4. tg082.doc (live.com). Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Anonymous (2023d). UPOV. Guidelines For The Conduct of Tests For Distinctness, Uniformity and Stability. Celeriac (*Apium graveolens* L. var. *rapaceum* (Mill.) Gaud.). TG/74/4 Corr. tg_74_4_e_corr.doc (upov.int) Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Anonymous (2023e). *Apium graveolens* L. (gbif.org). www.gbif.org/species/5371879. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023f). Kereviz Sapı ile Yapabileceğiniz 7 Farklı Öneri. migrostv.migros.com.tr/kereviz-sapi-ile-yapabileceginiz-7-farkli-oneri. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023g). Kereviz Yemekleri: Vitamin Dolu 14 Nefis Kereviz Yemeği Tarifi. www.lezzet.com.tr/lezzetten-haberler/kereviz-yemekleri. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023h). www.frutas-hortalizas.com/Vegetables/Origin-production-Celery.html. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023ı). Kereviz yetiştiriciliği MEGEP. megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Kereviz%20Yetiştiriciliği.pdf. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023i). https://commons.wikimedia.org/wiki/File: Illustration_ Apium_graveolens0.jpg. Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Anonymous (2023j). Celery Collection: USDA ARS. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023k). https://www.toppr.com/ask/content/story/amp/types-of-inflorescence-racemose-90594/. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023l). Chinise celery. www.etsy.com/listing/894489900/chinese-celery-seed-golden-yellow-stem. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2022m). USDA. Vegetables 2021 Summary. ISSN: 0884-6413. Erişim Tarihi: 05.07.2022.

Anonymous (2023n.) Standart tohumluk kayıt Listesi (Sebze Çeşitleri) (Vegetables) www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/TTSM/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=86. Erişim Tarihi: 02.01.2023.

Anonymous (2023o). gardenerspath.com/plants/vegetables/blanch-celery/ Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Anonymous (2023ö). Q&A: Market's Celery Man offers tips for clean, crisp stalks | Food | lancasteronline.com. Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Anonymous (2023p). (https://www.motherearthnews.com/organic-gardening /celery-seeds-ze0z1510zbay.). Erişim Tarihi: 04.01.2023.

Anonymous (2023r). Vegetable seed production: Celery. (https://www.welbaum.spes.vt.edu). Erişim Tarihi: 4.01.2023.

Arus P, Orton TJ (1984). Inheritance patterns and linkage relationships of eight genes in celery. Journal of Heredity 75 (1): 11-14. doi:10.1093/oxfordjournals.jhered.a109854.

Aydemir T, Akkanlı G (2006). Partial purification and characterisation of polyphenol oxidase from celery root (*Apium graveolens* L.) and the investigation of the effects on the enzyme activity of some inhibitors. Int. Journal of Food Science and Technology 41 (9): 1090–1098. doi: 10.1111/j.1365-2621.2006.01191.x

Balkaya A, Karaagac O (2006). Vegetable genetic resources of Turkey. Journal of Vegetable Science 11 (4): 81–102. doi:10.1300/j484v11n04_08.

Baninasab B (2011). Responses of wild celery (*Apium graveolens*) seeds to light and temperature. Acta Horticulturae 907: 247–250.

Barbour JD (1998). Vegetable Crops. Search for Arthropod Resistance in Genetic Resources. In: Global Plant Genetic Resources for Insect-Resistant Crops, 1st ed.; Clement SL, Quisenberry SS (Eds.). CRC Press: Boca Raton, FL, USA, pp. 171–189. ISBN 0-84932695-8.

Bayraktar K (1976). Sebze Yetiştirme Cilt III. Sebzelerde Tohum Üretimi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi, İzmir, Bornova, Yayın No: 244:356.

Beltrán Sanahuja A, Ponce Landete M, Domingo Martínez, MI, Prats Moya, MS, Valdés García A (2021). Optimization of volatile compounds extraction from industrial celery (*Apium graveolens*) by-products by using response surface methodology and study of their potential as antioxidant sources. Foods 10: 2664. doi:10.3390/ foods10112664.

Booij R, Meurs EJJ (1994). Flowering in celeriac (*Apium graveolens* L. var. *rapaceum* Mill. DC.): Effects of photoperiod. Scientia Horticulturae 58: 271–282.

Bouwkamp JC, Honma S (1970). Vernalization response in celery, J. Hered. 61, 115.

Browers MA, Orton TJ (1986). Celery (*Apium graveolens* L.). In: Biotechnology in Agriculture and Forestry Vol. 2: Crops I. Bajaj YPS (Ed.). Springer-Verlag Berlin Heidelberg, pp: 405-420.

Bruznican S, De Clercq H, Eeckhaut T, Van Huylenbroeck J, Geelen D (2020). Celery and celeriac: a critical view on present and future breeding. Frontiers in Plant Science 10: 1699. doi:10.3389/fpls. 2019.01699.

Bruznican S, Eeckhaut T, De Keyser E, Van Huylenbroeck J, Geelen D (2020). Screening of somatic hybrids of celery (*Apium graveolens* L.) and carrot (*Daucus carota* L.) with the chloroplast marker DcMP. Acta Horticulturae 1282: 91-94. doi:10.17660/ActaHortic.2020.1282.15.

Bruznican S, Eeckhaut T, Van Huylenbroeck J, De Clercq H, Geelen D (2017). Regeneration of cell suspension derived *Apium graveolens* L. protoplasts. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 131 (1): 163–174.

Butcher DN, Ingram DS (1976). Plant Tissue Culture. - The Institute of Biology's Studies in Biology no. 65, Edward Arnold (Publishers) Ltd., London. p. 68.

Buttala L, Siegel S (2015). The Seed Garden: The Art and Practice of Seed Saving. Seed Savers Exchange. ISBN: 0988474913 p:390.

Callens D, Vanheule M (2012). Data from: Selders: overzicht van het onderzoek 2011 (Roeselare, Belgium: INAGRO).

Cheng Q, Wang P, Li T, Liu J, Zhang Y, Wang Y, Shen H (2021). Complete mitochondrial genome sequence and identification of a candidate gene responsible for cytoplasmic male sterility in Celery (*Apium graveolens* L.). International Journal of Molecular Sciences 22 (16): 8584. doi: 10.3390 /ijms22168584.

Chorianopoulou SN, Bouranis DL, Drossopoulos JB (2001). Oxygen transport by *Apium nodiflorum*. Journal of Plant Physiology 158 (7): 905-913. doi:10.1078/0176-1617-00096.

Colombo N, Galmarini CR (2017). The use of genetic, manual and chemical methods to control pollination in vegetable hybrid seed production: a review. Plant Breeding 136 (3): 287–299. doi: 10.1111/ pbr.1247:

Coolbear P, Toledo PE, Seetagoses U (1991). Effects of temperature of presowing hydration treatment and subsequent drying rates on the germination performance of celery seed. New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science 19: 9–14.

D'Antonio V, Falk B, Quiros CF (2001). Inheritance of resistance to Celery mosaic virus in celery. Plant Disease 85 (12): 1276–1277. doi:10.1094/ pdis.2001. 85.12.1276

D'Antonio V, Quiros CF (1987). Viability of celery pollen after collection and storage. HortScience 22: 479-481.

Demirkes M, Duman İ (2021). Ekim Öncesi Bazı Uygulamaların Kereviz Tohumlarının Fide Performansına Etkileri. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 11 (Özel Sayı): 3363-3371. doi:10.21597/jist. 1029517.

Diawara MM, Trumble JT, Lacy ML, White KK, Carson WG (1996). Potential of somaclonal celeries for use in integrated pest management. Journal of Economic Entomology 89 (1): 218–223. doi: 10.1093/jee/89.1.218.

Diawara MM, Trumble JT, Quiros CF, Millar JG (1992). Resistance to *Spodoptera exigua* in *Apium prostratum*. Entomologia Experimentalis et Applicata 64 (2): 125–133. doi: 10.1111/j.1570-7458.1992.tb01602.x.

Dillingen JB (1956). Handbuch des gesamten Gemüsebaues. Paul Parey in Berlin und Hamburg. 856p.

Dolle S, Welter S, Ruppel E, Lehmann K, Schwarz D, Jensen-Jarolim E (2018). Clinical reactivity of celery cultivars in allergic patients: Role of *Api g1*. Clinical & Experimental Allergy 48 (4): 424–432. doi: 10.1111/cea.13099.

Donovan A, Collin H.A, Isaac S, Mortimer AM (1994). Analysis of potential sources of variation in tissue culture derived celery plants. Annals of Applied Biology 124 (2): 383-398.

Duan AQ, Tao JP, Jia LL, Tan GF, Liu JX, Li T, Xiong AS (2020). *AgNAC1*, a celery transcription factor, related to regulation on lignin biosynthesis and salt tolerance. Genomics 112 (6): 5254–5264.

Duman İ, Nas Y (2017). Kereviz Fidesi Yetiştiriciliği. Tarım Türk Dergisi 68: 143-147.

Duman İ, Tüzel Y, Appelman DJ (2020). Vegetable type and variety preference in Turkey. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Özel Sayı : 169-178. doi:10.20289/zfdergi.837441.

Edwards, S J, Collin HA, Isaac S (1997). The response of different celery genotypes to infection by Septoria apiicola. Plant Pathology 46 (2): 264–270 doi: 10.1046/j.1365-3059.1997.d01-14.x

Ellialtıoğlu Ş, Tıpırdamaz R (1998). Kereviz kallus kültürünün tuz stresine yönelik çalışmalarda kullanımı. III. Ulusal Biyoteknoloji Sempozyumu, Biyoteknolojide Üniversite-Sanayi İşbirliği, 23-24 Ekim 1998, Eskişehir, s: 39-44.

Epstein L (2017). Data from: Breeding of disease-resistant celery. USDA. https://reeis.usda.gov/web/crisprojectpages/0230718-breeding-of-disea se -resistant celery.htm

Epstein L, Kaur S, Chang PL, Carrasquilla-Garcia N, Lyu GY, Cook DR, Subbarao KV, O'Donnell K (2017). Races of the celery pathogen *Fusarium oxysporum* f. sp apii are polyphyletic. Phytopathology 107 (4): 463–473. doi: 10.1094/Phyto-04-16-0174-R.

Erik S, Tarıkahya B (2004). Türkiye Florası Üzerine. Kebikeç 17: 139-163.

Ertaş Ş (2013). Kırıkkale İlinde Yetişen *Apiaceae* Familyasına Ait Bazı Türlerde Moleküler Taksonomik Bir Çalışma. Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 100s.

Evenor D, Pressman E, Ben-Yephet Y, Rappaport L (1994). Somaclonal variation in celery and selection by coculturing toward resistance to Septoria apiicola. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 39: 203-210.

Farooqi AA, Kathiresan C, Srinivasappa KN (2006). Industrial use of Medicinal and Aromatic Plants. Chapter 17: Celeriac. In: Handbook of Herbs and Spices. Peter KV (Ed.). p. 313-316. CRC Press ISBN-13: 978-0-8493-9155-2. Woodhead Publishing Limited, England & CRC Press LLC USA.

Fazal SS, Singla RK (2012). Review on the pharmacognostical & pharmacological characterization of *Apium graveolens* Linn. Indo Global Journal of Pharmaceutical Sciences 2 (1): 36-42.

Feng K, Hou XL, Li MY, Jiang Q, Xu ZS, Liu JX, Xiong AS. Celery DB (2018). a genomic database for celery. database (Oxford). doi: 10.1093/database /bay070.

Fleming D (1990). Dermatitis in grocery workers associated with high natural concentrations of furanocoumarins in celery. Allergy Proceedings 11 (3): 125–127. doi: 10.2500/108854190778880277.

Freese L, Bönish M, Nachtigall M, Schirmak U (2018). Patterns of genetic diversity and implications for in situ conservation of wild celery (*Apium graveolens* L. ssp. *graveolens*). *A*griculture 8 (9): 129. doi:10.3390/ agriculture8090129.

Fu N, Wang Q, Shen HL (2013). De novo assembly, gene annotation and marker development using illumina paired-end transcriptome sequences in celery (*Apium graveolens* L.). PloS One 8 (2): 1–12. doi:10.1371/ journal.pone .0057686

Gao GX, Jin L, Lu F, Lu Z, Ren Z, Yu H (2009). Genetic characters of 01-3A male sterile celery. Journal of Changjiang Vegetables 14. (http://en.cnki.com.cn/ Article_en/CJFDTotal-CJSC200914009.htm)

Gao GX, Jin LZ, Lu ZM, Lu FC, Gu ZH (2008). A new earley-spring celery hybrid Jinqi 2. Acta Horticulturae Sinica 35:777. ISSN:0513-353X.

Gao GX, Jin, LZ, Lu ZM, Gu ZH (2006). Discovery and botanical characters of celery male sterile material. Tianjin Agricultural Science 12: 9–11.

Gao GX, Wang WT, Wu F, Liu HJ, Zhu X, Peng LX (2013). Analysis on physiological and biochemical characteristics of cytoplasmic male sterile line and its maintainer line in celery. Tianjin Agricultural Sciences 19: 1–4.

Gao ZG, Loescher WH (2000). NADPH supply and mannitol biosynthesis. Characterization, cloning, and regulation of the non-reversible glyceraldehyde-3-phosphate dehydrogenase in celery leaves. Plant Physiology 124 (1): 321–330. doi: 10.1104/pp.124.1.321.

Giuseppe G, Manzardo G, Kursteiner-Laube S, Perrin D (1996). Chirale phthalid-aromastoffe: (3a-7a)-cis-3-butylhexahydrophthalid- stereoisomere in knollensellerie (*Apium graveolens* L. var. *rapaceum*). Zeitschrift für Lebensmittel-Untersuchung und Forschung 203: 501–506. doi:10.1007 / BF01193 153.

Grewal HS, Maheshwari BL (2013). Treated effluent and saline water irrigation influences soil properties, yield, water productivity and sodium content of snow peas and celery. Journal of lant Nutrition 36: 1102–1119.

Günay A (1984). Özel Sebzecilik Cilt III. s. 312 Çağ Matbaası, Ankara.

Hamza AA, Amin A (2007). *Apium graveolens* modulates sodium valproate-induced reproductive toxicity in rats. Journal of Experimental Zoology Part A Ecological Genetics and Physiology 307 (4): 199-206. doi:10. 1002/jez.357.

Han Q, Wang S, Yang WC, Shen HL (2012). Inheritance of white petiole in celery and development of a tightly linked SCAR marker. Plant Breeding 131 (2): 340–344. doi: 10.1111/j.1439-0523.2011.01945.x.

Hancı F, Ulaş F, Uysal Doğan A (2022). Kışlık Sebzelerde Fide Üretimi. In: Sebzelerde Fide Yetiştiriciliği – 2. Yetişir H, Ellialtıoğlu ŞŞ (Eds.). s:1-70. ISBN: 978-625-430-538-2

Hardani A, Afzalzadeh MR, Amirzargar A, Mansouri E, Meamar Z (2015). Effects of aqueous extract of celery (*Apium graveolens* L.). leaves on spermatogenesis in healthy male rats. Avicenna Journal of Phytomedicine 5 (2): 113-119.

Heath-Pagliuso S, Pullman J, Rappaport L (1988). Somaclonal variation in celery: Screening for resistance to *Fusarium oxysporum* f. sp. *apii.* Theoretical and Applied Genetics 75(3): 446-451.

Helay AA, Baek JP, Mady E, Eldekashy MHZ, Craker L (2015). Phytochemical analysis of some celery accessions. J. Med. Active Plants 4 (1): 1–7. doi: 10.7275/R5542KJF.

Honma S (1959). A method for celery hybridization. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 73: 345-348.

Honma S, Lacy ML (1980). Hybridization between pascal celery and parsley. Euphytica 29 (3): 801–805. doi: 10.1007/Bf00023227.

Hore A (1977). Study of the structure and behaviour of chromosomes of the different varieties of *Apium graveolens* (Celery). Cytologia 42: 21-28.

Huang W, Wang GL, Li H, Wang F, Xu ZS, Xiong AS (2016). Transcriptional profiling of genes involved in ascorbic acid biosynthesis, recycling, and degradation during three leaf developmental stages in celery. Molecular Genetics and Genomics 291 (6): 2131–2143. doi: 10.1007/s00438-016-1247-3

Huestis GM, McGrath JM, Quiros CF (1993). Development of genetic markers in celery based on restriction fragment length polymorphisms Theoretical and Applied Genetics 85: 889–896. doi:10.1007/BF00225034.

Inan Y, Türkes N (1996). Breeding of celery populations. (in Turkish). Research Result Reports. Atatürk Central Horticultural Research. Institute. Yalova, Turkey.

Ingallina C, Capitani D, Mannina S, Carradori S, Locatelli M, Sotto AD, Giacomo SD, Toniolo C, Pasqua G, Valletta A, Simonetti G, Parroni A, Beccaccioli M, Vinci G, Rapa M, Giusti AM, Fraschetti G, Filippi A., Maccelli A, Crestoni ME, Fornarini S., Sobolev AP (2020). Phytochemical and biological characterization of Italian "sedano bianco di Sperlonga" Protected Geographical Indication celery ecotype: A multimethodological approach. Food Chemistry 309: 125649. doi:10.1016/j.foodchem.2019.125649.

Ivanova MI, Bukharov AF (2009). Analysis of F1 and F2 populations resulting from cross of curled celery (*Apium graveolens* convar. *secalinum* Alef. var. *crispum* Alef.) and turnip-rooted celery (*Apium graveolens* L. var. *rapaceum* (Mill.) Gaud.). AGRIS Science 259–261. ISBN: 978-5-901695-31-9.

Jenni S, Gamache I, Côté JC, Stewart KA (2006).Plastic mulches and low tunnels to reduce bolting and increase marketable yield of early celery. Journal of Vegetation Science 12: 57–73.

Jiang Q, Wang F, Li MY, Tan HW, Ma J, Xiong AS (2014). High-throughput analysis of small RNAs and characterization of novel microRNAs affected by abiotic stress in a local celery cultivar. Scientia Horticulturae 169: 36–43.

Kaiser A, Hartmann KI, Kammerer DR, Carle R (2013). Evaluation of the effects of thermal treatments on color, polyphenol stability, enzyme activities and antioxidant capacities of innovative pasty celeriac (*Apium graveolens* L. var. *rapaceum* (Mill.) DC.) products. European Food Research and Technology 237 (3): 353–365. doi: 10.1007/s00217-013-1998-6.

Karaağaç O, Balkaya A (2017). Türkiye'de yerel sebze çeşitlerinin mevcut durumu ve ıslah programlarında değerlendirilmesi. Türktob Dergisi: 23: 9-17.

Karataş A, Turan Büyükdinç D, Ellialtıoğlu ŞŞ, İpek A (2021). Kerevizde (*Apium graveolens* var. *rapaceum* L.) kallus ve süspansiyon kültürü teknikleri kullanarak bitki rejenerasyonu optimizasyon çalışmaları. In: Akademik Perspektiften Tarıma Bakış. Bengisu, G. (Ed.). Bölüm:3. p. 45-74.İKSAD Yayınevi, Ankara. ISBN: 978-605-70345-3-3.

Kartini K, Jannah M, Wulandari F, Oktaviyanti ND, Setiawan F, Jayani NIE (2021). Evaluation of *Apium graveolens* from different geographical origins based on TLC-fingerprint and chemometrics. 4th International Conference on Bioscience and Biotechnology. IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 913: 012062. doi:10.1088/1755-1315/913/1/012062.

Khairullah AR, Solikhah TI, Ansori ANM, Hidayatullah AR, Hartadi EB, Ram SC, Fadholly A (2021). Review on the pharmacological and health aspects of apium graveolens or celery: An update. Systematic Reviews in Pharmacy 12 (2): 595-601.

Kooti W, Daraei N (2017). A review of the antioxidant activity of celery (*Apium graveolens* L). Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine 22 (4): 1029-1034. doi: 10.1177/2156587217717415.

Kowalczyk A, Bodalska A, Miranowicz M, Karlowicz-Bodalska K (2017). Insights into novel anticancer applications for apigenin. Advances in Clinical and Experimental Medicine 26 (7): 1143–1146. doi:10.17219 /acem/ 41978.

Kreck M, Dietrich H, Patz CD, Ludwig M, Paschold PJ, Both S, Schrenk D (2006). Characterization of celery juices from different celery cultivars and different irrigation levels. Deutsche Lebensmittel Rundschau 102: 17–24.

Küçük SA, Mutlu S, Balkan C, Özçalab R, Filiz N (2004). Celery (*Apium graveolens* L.) breeding in Aegean region. (http://www.tagem. gov.tr). (Erişim Tarihi: 08.01.2023).

Lacy ML, Grumet R, Toth KF, Krebs SL, Cortright BD, Hudgins E (1996). MSU-SHK5: A somaclonally derived fusarium yellows-resistant celery line. Hortscience 31 (2): 289–290. doi: 10.21273/HORTSCI.31.2.289.

Lewis YS (1984). Spices and Herbs for the Food Industry. Food Trade Press, Westerham. pp.121–122.

Li MY, Hou XL, Wang F, Tan GF, Xu ZS, Xiong AS (2017) Advances in the research of celery, an important Apiaceae vegetable crop. Critical Reviews in Biotechnology 38 (2): 172-183. doi:10.1080/07388551.2017. 1312275.

Li MY, Liu JX, Hao JN, Feng K, Duan AQ, Yang QQ, Xiong AS (2019). Genomic identification of AP2/ERF transcription factors and functional characterization of two cold resistance-related AP2/ERF genes in celery (*Apium graveolens* L.). Planta 250 (4): 1265–1280.

Li MY, Wang F, Xu ZS, Jiang Q, Ma J, Tan GF, Xiong AS (2014). High throughput sequencing of two celery varieties small RNAs identifies microRNAs involved in temperature stress response. BMC Genomics 15: 1–9. doi: 10.1186/ 1471-2164-15-242.

Li Y, Xu Z, Tan G, Jia X, Wang F, Xiong A (2015). Cloning and expressional response analysis of AgHSFB2 under different temperature treatments in celery. Journal of Nanjing Agricultural University 38: 360–368. doi: 10.7685/ j.issn.1000-2030.2015.03.002.

Li MY, Feng K, Hou XL, Q Jiang ZS, Xu GL, Wang AS (2020). Xiong The genome sequence of celery (*Apium graveolens* L.), an important leaf vegetable crop rich in apigenin in the Apiaceae family. Horticulture Research 7: 9. doi:10.1038/s41438-019-0235-2.

Lima JC, Loss-Morais G, Margis R (2012). MicroRNAs play critical roles during plant development and in response to abiotic stresses. Genetics and Molecular Biology 35 (4 suppl 1): 1069-1077. doi:10.1590/S1415-4757201 2000600023.

Liu PY, Zhang BH, Zhao H, He WM, Wang HJ (2017). The study of based on RAPD molecular markers in celery cultivars relationship. Science Discovery 5 (5): 312–316.

Lorizzo M, Senalik D, Szklarczyk M, Grzebelus D, Spooner D, Simon P (2012). *De novo* assembly of the carrot mitochondrial genome using next generation sequencing of whole genomic DNA provides first evidence of DNA transfer into an angiosperm plastid genome. BMC Plant Biology 12: 61. doi: 10.1186/1471-2229-12-61.

Madjarova DJ, Bubarova MG (1978). New forms obtained by hybridization of *Apium graveolens* and *Petroselinum hortense.* Acta Horticulturae 73: 65-72. doi:10.17660/ActaHortic.1978.73.7.

Malhotra SK (2016). Recent advances in seed spices research–a review. Annals of Plant and Soil Research 18 (4): 300–308.

Malhotra SK (2006). Celery. In: Handbook of herbs and spices. Peter KV (Ed.). (Cambridge: Woodhead Publishing Limited), pp: 317–336. doi: 10.1533/ 9781845691717.3.317.

Marongiu B, Piras A, Porcedda S, Falconieri D, Maxia A, Frau MA., Gonçalves MJ, Cavaleiro C, Salgueiro L (2013). Isolation of the volatile fraction from *Apium graveolens* L. (Apiaceae) by supercritical carbon dioxide extraction and hydrodistillation: chemical composition and antifungal activity. Natural Product Research 27 (17): 1521–1527. doi:10.1080/ 14786419.2012. 725402.

Meade T, Daniel Hare J, Midland SL, Millar JG, Sims JJ (1994). Phthalide-based host-plant resistance to *Spodoptera exigua* and Trichoplusia ni in *Apium graveolens*. Journal of Chemical Ecology 20 (3): 709–726. doi: 10.1007/ BF02 059608.

Meade T, Hare JD (1991). Differential performance of beet armyworm and cabbage-looper (Lepidoptera: Noctuidae) larvae on selected *Apium graveolens* cultivars. Environ. Entomol. 20 (6): 1636–1644. doi: 10.1093/ee/20.6. 1636.

Mechora Š, Čalasan AŽ, Felicijan M, Krajnc AU, Ambrožič-Dolinšek J (2017). The impact of selenium treatment on some physiological and antioxidant properties of *Apium repens*. Aquatic Botany 138: 16–23. doi:10.1016/ j.aquabot.2016.12.002.

Merric MMA, Collin HA (1982). Asulam resistance in embryoids of celery tissue cultures. New Phytology 92: 435-439.

Muminović J, Melchinger AE, Lübberstedt T (2004). Prospects for celeriac (*Apium graveolens* var. *rapaceum*) improvement by using genetic resources of Apium, as determined by AFLP markers and morphological characterization. Plant Genetic Resources 2 (3): 189–198.

Muminović J, Melchinger AE, Lübberstedt T (2007). Prospects for celeriac (*Apium graveolens var. rapaceum*) improvement by using genetic resources of Apium, as determined by AFLP markers and morphological

characterization. Plant Genetic Resources 2 (3): 189-198. doi:10.1079/ PGR200450.

Nadel BL, Altman A, Ziv M (1989). Regulation of somatic embryogenesis in celery cell suspensions. 1. Promoting effects of mannitol on somatic embryo development. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 20: 119-124.

Nadel BL, Altman A, Ziv M (1990). Regulation of somatic embryogenesis in celery cell suspensions: 2. Early detection of embryogenic potential and the induction of synchronized cell cultures. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 20: 119-124.

Navabi ZK, Stead, KE, Pires JC, Xiong ZY, Sharpe AG, Parkin IAP, Rahman MH, Good AG (2011). Analysis of B-genome chromosome introgression in interspecific hybrids of Brassica napus x B. carinata. Genetics 187 (3): 659–673. doi: 10.1534/genetics.110.124925.

Noiraud N, Delrot S, Lemoine R (2000). The sucrose transporter of celery. Identification and expression during salt stress. Plant Physiology 122 (4): 1447–1455. doi: 10.1104/pp.122.4.1447.

Noiraud N, Maurousset L, Lemoine R (2001). Identification of a mannitol transporter, AgMaT1, in celery phloem. Plant Cell 13 (3): 695–705. doi: 10.1105/ tpc.13.3.695.

Ochoa O, Quiros CF (1989). Apium wild-species - novel sources for resistance to late blight in celery. Plant Breeding 102 (4): 317–321. doi: 10.1111/ j.1439-0523.1989.tb01262.x.

Orton T J, Arús P (1982). Genetic studies of populations of wild celery (*Apium graveolens* L.) in California. Annals of Botany 49 (4): 461-468. https://www. jstor.org/stable/42756762.

Orton TJ (1983). Celery and Celeriac Outcrossing in celery In: Isozymes in Plant Genetics and Breeding, Part B. Tanksley SD, Orton TJ (Eds.). Elsevier Science Publishers B.V., Amsterdam, pp: 351-367.

Orton TJ, Arus P (1984). Outcrossing in celery (*Apium graveolens*). Euphytica 33: 471-480. doi:10.1007/BF00021147.

Orton TJ, Durgan ME, Hulbert SD (1984a). Studies on the inheritance of resistance to *Fusarium oxysporum* sp apii in celery. Plant Disease 68 (7): 574– 578. doi: 10.1094/Pd-69-574.

Orton TJ, Hulbert SH, Durgan ME, Quiros CF (1984b). Uc1, fusarium yellows resistant celery breeding line. Hortscience 19 (4): 594–594.

Orton TJ, Whitaker RJ (1992). U.S. Patent No. 5,124,505. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office. 1992.

Özhatay N, Akalın E, Özhatay E, Ünlü S (2008). Rare and endemic taxa of Apiaceae in Turkey and their conservation significance. İstanbul Eczacılık Fakültesi Mecmuası 40 (2008-2009), 15s.

Özsan T, Vural GE, Onus AN (2017). Kök kerevizinde (*Apium graveolens* L.) metil jasmonat ve aktif kömürün *in vitro* etkisi. Moleküler Biyoloji ve Biyoteknoloji Dergisi 1:1-5.

Öztürk Hİ (2012). Erzincan Koşullarında Bazı Sap ve Kök Kerevizi (*Apium graveolens* var. *dulce* ve *Apium graveolens* var. *rapaceum*) Çeşitlerinin Bitki Gelişimi, Verim ve Bazı Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 116s.

Palumbo F, Alessandro V, Gianni B (2021). Impact of Genomic and Transcriptomic Resources on Apiaceae Crop Breeding Strategies. International Journal of Molecular Sciences 22 (18): 9713. doi:10.3390/ijms 22189713.

Pardossi A, Bagnoli G, Malorgio F, Campiotti C, Tognoni F (1999). NaCl effects on celery (*Apium graveolens* L.) grown in NFT. Scientia Horticulturae 81: 229–242.

Pauli G, Bessot JC, Dietemann-Molard A, Braun PA, Thierry R (1985). Celery sensitivity: clinical and immunological correlations with pollen allergy. Clinical & Experimental Allergy 15 (3): 273–279. doi:10.1111/j.1365-2222.1985. tb02285.x.

Pierce LK, Duda DL (2011). Inventors; A. Duda & Sons Inc, asignee. Celery cultivar ADS-9. United States Patent US7939729B2.

Pimenov MG, Leonov MV (2004). The Asian Umbelliferae biodiversity database (ASIUM) with particular reference to South west Asian taxa. Turkish Journal of Botany 49: 219-223.

Pressman E (1979). Comparative physiology of wild and cultivated varieties of *Apium graveolens* L., with special reference to flowering. PhD Thesis.

Pressman E, Negbi M (1980). The effect of day length on the response of celery to vernalization. Journal of Experimental Botany 31: 1291.

Quiros CF (1993a). Celery. Genetic Improvement of Vegetable Crops 523–534. doi:10.1016/b978-0-08-040826-2.50041-2.

Quiros CF (1993b). Celery Breeding Program at the Department of Vegetable Crops, University of California, Davis. Hort Science 28 (4): 250-359.

Quiros CF, Dantonio V, Greathead AS, Brendler R (1993). Uc8-1, Uc10-1, and Uc26-1 - 3 celery lines resistant to fusarium yellows. Hortscience 28 (4): 351–352. doi: 10.21273/HORTSCI.28.4.351.

Quiros CF, Douches DS, D'Antonio V (1987). Inheritance of annual habit in celery: cosegregation with isozyme and anthocyanin markers. Theoretical and Applied Genetics 74: 203-208.

Quiros CF, Rugama A, Dong YY, Orton TJ (1986). Cytological and genetic-studies of a male sterile celery. Euphytica 35 (3): 867–875.

Rai MK, Kalia, RK, Singha R, Gangola MP, Dhawan AK (2011). Developing stress tolerant plants through *in vitro* selection—An overview of the recent progress. Environmental and Experimental Botany 71 (1): 89–98.

Raid RN (2004). Celery diseases and their management. In: Diseases of fruits and vegetables volume I. Naqvi SAMH (Ed.). (Dordrecht, Netherlands: Springer), pp:441– 453. doi: 10.1007/1-4020-2606-4.

Razavi SM, Hejabi H (2014). Callus formation and isolation of cyclodecane from tissue culture of *Apium graveolens* L. Natural Products (NPAIJ) 10 (3): 84-86.

Ronse A, Popper Z, Preston J, Watson M (2010). Taxonomic revision of European *Apium* L. s.l.: Helosciadium, W.D.J. Koch restored. Plant Systematics and Evolution 287:1–17.

Rożek E, Nurzyńska-Wierdak R, Sałata A, Gumiela P (2016). The chemical composition of the essential oil of leaf celery (*Apium graveolens* L. var. *Secalinum Alef.*) under the plants' irrigation and harvesting method. Acta Scientiarum Polonorum Hortorum Cultus 15: 147–157.

Ruiz JJ, Pico B, Li GY, D'Antonio V, Falk B, Quiros CF (2001). Identification of markers linked to a celery mosaic virus resistance gene in celery. Journal of American Society of Horticultural Science 126 (4): 432–435.

Russell M (1984). Heart of the matter: Stalking the roots of celery's history. Wall Street Journal 9/20/ 84.

Salehi B, Venditti A, Frezza C, Yücetepe A, Altuntaş Ü, Uluata S, Butnariu M, Sarac I, Shaheen S, Petropoulos SA, Matthews KR, Kılıç CS, Atanassova M, Adetunji CO, Ademiluyi AO, Özçelik B, Fokou PVT, Martins N, Cho WC, Sharifi-Rad J (2019). Apium plants: Beyond simple food and phytopharmacological applications. Applied Sciences 9 (17): 3547. doi:10.3390/app9173 547.

Sánchez M, Belliure B, Montserrat M, Gil J, Velásquez Y (2022). Pollination by the hoverfly *Eristalinus aeneus* (Diptera: Syrphidae) in two hybrid seed crops: Celery and fennel (Apiaceae). The Journal of Agricultural Science 160 (3-4): 194-206. doi:10.1017/S0021859622000314.

Schaeffer SM, Nakata PA (2015). CRISPR/Cas9-mediated genome editing and gene replacement in plants: transitioning from lab to field. Plant Science 240: 130–142. doi: 10.1016/j.plantsci.2015.09.011

Scully B, Nuessly GS, Raid RN, Stubblefield RE (1995). Wolf-249 and FBL 5-2M: an autumn celery cultivar and breeding line for Florida. Hortscience 30 (5): 1104–1105. doi: 10.21273/HORTSCI.30.5.1104

Shad AA, Shah HU, Bakht J, Choudhary MI, Ullah J (2011). Nutraceutical potential and bioassay of *Apium graveolens* L. grown in Khyber Pakhtunkhwa-Pakistan. Journal of Medicinal Plants Research 5: 5160-5166.

Sikora RA, Fernandez E (2005). Nematode parasites of vegetables. In Plant parasitic nematodes in subtropical and tropical agriculture. Luc M, Bridge J, Sikora RA (Eds.). (Wallingford, United Kingdom: CABI Publishing), pp: 319–392. doi: 10.1079/9780851997278.0001.

Simon PW, Matthews WC, Roberts PA (2000). Evidence for simply inherited dominant resistance to Meloidogyne javanica in carrot. Theoretical and Applied Genetics 100 (5): 735–742. doi: 10.1007/s001220051346.

Singh M, Nara U, Kaur K, Rani N, Jaswal C (2022). Genetic, genomic and biochemical insights of celery (*Apium graveolens* L.) in the era of molecu-

lar breeding. Journal of Applied Research on Medicinal and Aromatic Plants 31: 100420. doi:10.1016/j.jarmap.2022.100420.

Song X, Sun P, Yuan J, Gong K, Li N, Meng F, Zhang Z, Li X, Hu J, Wang J, Yang Q, Jiao B, Nie F, Liu T, Chen W, Feng S, Pei Q, Yu T, Kang X, Zhao W, Cui C, Yu Y, Wu T, Shan L, Liu M, Qin Z, Lin H, Varshey RK, Li XQ, Paterson AH, Wang X (2021). The celery genome sequence reveals sequential paleo-polyploidizations, karyotype evolution and resistance gene reduction in apiales. Plant Biotechnology Journal 19 (4): 731-744. doi:10.1111/pbi.13499.

Sowbhagya HB (2014). Chemistry, technology, and nutraceutical functions of celery (*Apium graveolens* L.): an overview. Critical Reviews in Food Science and Nutrition 54 (3): 389–398. doi: 10.1080/10408398.2011.586740.

Tan A (2010). Türkiye gıda ve tarım bitki genetik kaynaklarının durumu. gıda ve tarım için bitki kaynaklarının muhafazası ve sürdürülebilir kullanımına ilişkin Türkeyi ikinci ülke raporu. Menemen, İzmir. 50s. (www.fao.org/pgrfa-gpa-archive/tur/docs/turkey2_tur.pdf.)

Tan GF, Ma J, Zhang XY, Xu ZS, Xiong AS (2017). AgFNS overexpression increase apigenin and decrease anthocyanins in petioles of transgenic celery. Plant Science 263: 31–38. doi: 10.1016/j.plantsci.2017.07.001.

Tanwar A, Yadav K, Prasad K, Aggarwal A (2013). Biological amendments on growth, nutritional quality, and yield of celery. Intenational Journal of Vegetable Science 19: 228–239.

Thomas T (2002). Is there a circadian germination response to red light in celery (*Apium graveolens* L.) seeds. Plant Growth Regulators 37: 31–35.

Thomas TH, O'Toole DF (1981). Environmental and chemical effects on celery (*Apium graveolens* L.) seed production. Acta Horticulturae 111: 131–138.

Thomas TH, Rankin WEF (1988). Overwintering and growth regulator treatment effects on celery (*Apium graveolens* L.) flowering and seed production. Plant Growth Regulators 7: 129–138. doi:10.1007/BF00025207.

Toth KF, Lacy ML (1991). Increasing resistance in celery to *Fusarium oxysporum* f. sp. *apii* Race 2 with somaclonal variation. Plant Disease 75 (10): 1034–1037. doi: 10.1094/Pd-75-1034.

Trumble JT, Dercks W, Quiros CF, Beier RC (1990). Host plant resistance and linear furanocoumarin content of Apium accessions. Journal of Economic Entomology 83 (2): 519–525. doi: 10.1093/jee/83.2.519.

Trumble JT, Diawara MM, Quiros CF (2000). Breeding resistance in Apium graveolens to Liriomyza trifolii: antibiosis and linear furanocoumarin content. Acta Horticulturae (513): 29–37. doi: 10.17660/ ActaHortic.1998.513.2.

Trumble JT, Quiros CF (1988). Antixenotic and antibiotic resistance in Apium species to *Liriomyza trifolii* (Diptera, Agromyzidae). Journal of Economic Entomology 81 (2): 602–607. doi: 10.1093/jee/81.2.602.

Turp GY, Sucu Ç (2016). Et Ürünlerinde Nitrat ve Nitrit Kullanımına Potansiyel Alternatif Yöntemler. CBÜ Fen Bilimleri Dergisi 12 (2): 231-242.

UGB (2023). Ulusal Gen Bankası ile kişisel yazışma. Erişim Taihi: 14.01.2023.

Uzuner E (2019). Determination of therapeutic potentıal of apigenin on acute lymphoblastic leukemia cells. Graduate School of Engineering and Sciences of İzmir Institute of Technology, Molecular Biology and Genetics, MSc. İzmir, 78s.

Vanparys L, Vanheule M, Seynnaeve M, Demeulemeester M, Calus A (2008). Data from: Knolselderij. Overzicht van het onderzoek in 2008 wetencshappelijk verslag. (Roeselare, Belgium: INAGRO)

Vavilov NI (1951). The origin, variation, immunity and breeding of cultivated plants. Chronica Botanica Co., Waltham, Mass., and Stechert-Hafner, Inc., New York. pp:364.

Vilmorin RL (1950). Pascal celery and its origin. Journal of New York Botanic Garden 51: 39.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme), E. Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Ege Üniversitesi Basımevi, s: 440, Bornova.

Wang HZ, Du LQ, Li AS (1992). Transformation of the calli of *Apium graveolens* L. mediated by *Agrobacterium tumefaciens.* J Zhejiangensis Agriculturae Univ. 18: 45–48.

Wang M, Gabelman WH (1993). Screening for resistance to root-knot nematode (*Meloidogyne hapla*) in carrot (*Daucus carota* L.). Hortscience 28: 449.

Wang S, Shen H, Wu X (2010). Studies on inheritance and phenotype of the yellow mutant of celery. Acta Agriculturae Boreali-Sinica 25 (S1): 119–122. doi: 10.7668/hbnxb.2010.S2.027

Wang S, Yang W, Shen H (2011). Genetic diversity in *Apium graveolens* and related species revealed by SRAP and SSR markers. Scientia Horticulturae 129: 1-8. doi:10.1016/j.scienta.2011.03.020.

Wang WT, Gu Y, Han QH (2011). ISSR analysis of celery germplasm genetic relationships. China Vegetable 4: 22–27.

Wang M, Goldman IL (1996). Resistance to root-knot nematode (*Meloidogyne hapla* Chitwood) in carrot is controlled by two recessive genes. Journal of Heredity 87 (2): 119–123. doi: 10.1093/oxfordjournals. jhered.a022966.

Wien HC (1997). The Physiology of Vegetables Crops, Department of Fruit and Vegetables Science, Cornell University, USA.

Wolf EA, Scully B (1992). Floribelle M9 - an autumn celery cultivar for Florida. Hortscience 27 (11): 1235–1236. doi:10.21273/HORTSCI.27.11.1235.

Wright JC, Lacy ML (1988). Increase of disease resistance in celery cultivars by regeneration of whole plants from cell suspension cultures. Plant Disease 72 (3): 256-259.

Yağcıköse ŞA (2022). Çanakkale İli Kereviz Alanlarındaki Kökur Nematodu (*Meloidogyne* spp.) Türlerinin Belirlenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 34s.

Yang QQ, Feng K, Xu ZS, Duan AQ, Liu JX, Xiong AS (2019). Genome-wide identification of bZIP transcription factors and their responses to abiotic stress in celery. Biotechnology and Biotechnological Equipment 33 (1): 707–718.

Yang X, Quiros CF (1993). Identification and classification of celery cultivars with RAPD markers. Theoretical and Applied Genetics 86 (2): 205–212.

Yang X, Quiros CF (1995). Construction of a genetic linkage map in celery using DNA-based markers. Genome 38 (1): 36–44.

Yanmaz R. (2022). Kereviz Yetiştiriciliği. Basılmamış ders notları, Ankara. Üniversitesi.

Yao Y, Sang W, Zhou M J, Ren GX (2010). Phenolic composition and antioxidant activities of 11 celery cultivars. Journal of Food Science 75 (1): 9–13. doi: 10.1111/j.1750-3841.2009.01392.x

You YW, Wang YZ, Li X (2007). The effect of gibberellins (GA_3) on the dormancy of celery (*Apium graveolens* L.) and the effect of TDZ on the proliferation of celery. Acta Agriculturae Boreali Sinica 22: 61–63.

Zhang K, Wang JB, Yang ZY, Xin GR, Yuan JG, Xin JL (2013). Genotype variations in accumulation of cadmium and lead in celery (*Apium graveolens* L.) and screening for low Cd and Pb accumulative cultivars. Frontiers in Environmental Science and Engineering 7 (1): 85–96. doi:10.1007/s11783-012-0399-3.

Zhang PZ (2006). Explanation of the Name of the Chinese Vegetable. Beijing Yanshan Press, Beijing.

Zhen SX, Dong WB, Li XB (1996). Study on genetic transformation of celery callus. Journal of Central China Normal University. Natural Science Edition 30 (3): 327–329.

Zhuang P, McBride MB, Xia HP, Li NY, Lia ZA (2009). Health risk from heavy metals via consumption of food crops in the vicinity of Dabaoshan mine, South China. Science of the Total Environment 407 (5): 1551–1561. doi: 10.1016/ j.scitotenv.2008.10.061.

3

BAMYA ISLAHI

Eftal DÜZYAMAN

1. GİRİŞ

Ebegümecigiller olarak bilinen *Malvaceae* familyasının bir üyesi olan bamya [*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench], tropik ve subtropik iklim kuşağının özellikle düşük rakımlı bölgelerinde yetiştirilen tek yıllık bir kültür bitkisidir (Dhankhar ve Mishra, 2009). Bamya yetiştiriciliği, deniz ikliminin yumuşattığı Akdeniz havzasında ılıman iklime de yayılmış durumdadır.

Bilimsel literatür de dahil olmak üzere İngilizcede 'okra' olarak isimlendirilen bamya için bazen de 'Lady's finger' adı kullanılır. Hintli araştırmacıların bamya konusunda çok sayıda bilimsel yayını vardır ve bazen de İngilizce metinlerde bamyanın İngilizcesi yerine Hintçesi olan 'bhindi' kelimesini tercih ederler. Bamya; Arapça'da 'bamiah', Rusça'da 'bamija', Fransızca'da 'gombo', İspanyolca'da 'quigombo', İtalyanca'da 'ibisco' ve Almanca'da da 'Gemüseeibisch' olarak bilinmektedir.

Lezzetli bamya yemekleri Türk mutfağının vazgeçilmezleri arasındadır. Ege Bölgesinde yazın bamya yemeği menüsü; koruk suyu ekşili zeytinyağlı bamya, tereyağlı pilav ve ayrandan oluşur. Amasya çiçek bamyasından yapılan bamya çorbası da gurmelere göre bir seçimdir.

Türkiye haricinde bamya birçok ülkede de sevilerek tüketilir. Hindistan, Pakistan, özellikle Batı Afrika olmak üzere birçok Afrika ülkesi, Yakın Doğu'da birçok ülke, bazı Güneydoğu Asya ülkeleri, ABD'nin Georgia, Florida, Alabama, Texas ve Louisiana eyaletlerini içine alan güney kesimleri, Güney ve Orta Amerika ülkeleri ve Yunanistan başta olmak üzere bazı Balkan ülkelerinde bamya yetiştirilir, pazarlanır ve sevilerek tüketilir. ABD'de tez yemek evlerinde kızartılmış iri bamyalar alıcı bulur.

KAYNAKLAR

Alam K, Singh MK, Kumar M, Singh A, Kumar V, Ahmad M, Keshari D (2020). Genetic variability, heritability and genetic advance for selection parameters of genotypes in okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench). International Journal of Chemical Studies 8 (6): 1016-1021. doi:10. 22271/chemi. 2020.v8.i6o.10896.

Anisuzzaman M, Jarin IS, Naher K (2008). Callus induced organogenesis in okra (*Abelmoschus esculents* L. Moench.). Asian Journal of Plant Science 7 (7): 677–681.

Anonymous (2021). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Tescilli Çeşit Kataloğu, Yayın No: 162, pp. 63.

Ansari NM, Houlihan L, Hussain B, Pieroni A (2005). Antioxidant Activity of Five Vegetables Traditionally Consumed by South-Asian Migrants in Bradford. Phytotherapy Research, Yorkshire 19: 907- 911. doi:10. 1002/ptr.1756.

Ariyo OJ (1987). Variation and heritability of fifteen characters in okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench). Trop. Agric. J. Trinidad 67:215-216.

Ariyo OJ (1990). Measurement and classification of genetic diversity in okra (*Abelmoschus esculentus*). Annals of Applied Biology 116: 335-341.

Ariyo OJ, Odulaja A (1991). Numerical analysis of variation among accessions of okra (*Abelmoschus esculentus* L. Moench), *Malvaceae*. Annals of Botany 67: 527-531.

Bailey JH (1969). Manual of Cultivated Plants, Canada: Colier McMillan.

Bhatt RM, Srinivasa Rao, NK (2009). Physiology. In: Okra Handbook, Global Production Processing, and Crop Improvement, 37-60. Dhankhar BS, Singh R (Eds.). pp. 475. HNB Publishing, New York. ISBN: 978-0972806183.

Bisht IS, Bhat KV (2007). Okra (*Abelmoschus* spp.) In: Genetic Resources, Chromosome Engineering, and Crop Improvement. Singh RJ (Ed.). Vegetable Crops, Vol. 3, CRC Press FL / USA. pp: 147-183. ISBN 97808493 96465.

Bora GC, Hazarika GN, Talukdar P (2018). AAUOKHYB -1: An excellent okra hybrid developed by Assam Agricultural University (AAU) suitable for diverse agro-climatic situation of North East India. Journal of Applied and Natural Science 10 (2): 672-675. doi:10.31018/jans.v 10i2.1763.

Borssum Waalkes J van (1966). Malesian *Malvaceae* revisited. Blumea 14 (1): 1-213.

Candlish JK, Gourley L, Lee HP (1987). Dietary fiber and starch contents of some Southeast Asian vegetables. Journal of Agricultural Food and Chemistry 35: 319-321.

Charrier A (1984). Genetic Resources of the genus *Abelmoschus* Med. International Board for Plant Genetic Resources, (IBPGR). Rome. Italy. p 61.

Chevalier A (1940). Origine la culture et les usages de cinq *Hibiscus* de la section *Abelmoschus*. Rev. Bot. App. Agric. Trop. 20: 319-328.

Corley WL (1985) UGA red okra: a new edible ornamental. Research report, University of Georgia, College of Agriculture, Experiment Stations, No: 484.

Cruden RW (1977). Pollen-ovule ratios: a conservative in-dicator of breeding systems in flowering plants. Evolution, 311:32-46.

De Candolle AP (1986). Origin of cultivated plants. Hafner, New York.

Dhall RK, Arora SK, Dhillon TS, Bansal R (2003). Evaluation of advance generations in okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench) for yield and yield contributing characters. Environment and Ecology 21 (1): 95-98. doi:0970-0420.

Dhankhar BS, Mishra J (2009). Origin, History, and Distribution. In: Okra Handbook, Global Production Processing, and Crop Improvement, 3-23. Dhankhar BS, Singh R (Eds.). pp. 475. HNB Publishing, New York. ISBN: 978-0972806183.

Dhankhar BS, Singh R, Kumar R, Kumar S (2009). Genetic Improvement. In: Okra Handbook, Global Production Processing, and Crop Improvement, 125-158. Dhankhar BS, Singh R (Eds.). pp. 475. HNB Publishing, New York.

Dhankhar SK, Mishra J (2005). Objectives of okra breeding. Journal of New Seeds 6: 195-209. doi:10.1300/J153v06n02_09.

Dhingra, HR (2009). Morphological features and Reproductive Biology. In: Okra Handbook, Global Production Processing, and Crop Improvement, 25-36. Edts. B.S. Dhankhar and R. Singh, pp. 475. HNB Publishing, New York.

Dutta, OP (1996). Techniques of hybrid seed production in cucurbits and okra. (In) Vegetable Hybrids and Their Seed Production. Divn. of vegetable Crops, IARI, New Delhi, India, pp. 162-167.

Düzyaman E (1997). Okra: Botany and Horticulture. Editor(s) Jules Janick. Horticultural Reviews 21: 41-72. doi:10.1002/9780470650660.ch2.

Düzyaman E (2005). Phenotypic diversity within a collection of distinct okra (*Abelmoschus esculentus*) cultivars derived from Turkish land races. Genetic Resources and Crop Evolution 52: 1019-1030. doi:10.1007/s10722-004-6118-9.

Düzyaman E (2006a). Cultivar differences in yield distribution patterns in okra [*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench]. Australian Journal of Agricultural Research 57 (1): 55-63. doi:10.1071/AR04291.

Düzyaman E (2006b). Type of plant architecture can conceal fruit during harvest of okra. Journal of Vegetable Science 11 (3): 33-40. doi:10.1300/J 484v11n 03_04.

Düzyaman E (2009). Okra in Turkey, Domestic Landraces. In: Okra Handbook, Global Production Processing, and Crop Improvement, 323-346.

Edts. B.S. Dhankhar and R. Singh, pp. 475. HNB Publishing, New York. ISBN: 978-0972806183.

Düzyaman E, İlbi H, İşçi B (2004). Bazı bamya çesitlerinde düşük toprak sıcaklıklarının fide çıkışı üzerine etkileri. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 41 (1): 21-30.

Düzyaman E, Vural H (1998). Bazı Yerli ve Yabancı Bamya Genotiplerinde Melezler ve Ebeveynlerinin Verimi, Verim Komponentleri ve Kalite Özellikleri Üzerinde Arastırmalar. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.

Düzyaman E, Vural H (2002a). Farklı ekocoğrafik kökenli bamya genotiplerinin verim değerlerinde görülen heterosis üzerinde bir araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 39 (2): 9-16.

Düzyaman E, Vural H (2002b). Farklı ekocoğrafik kökenli bamya genotiplerinin morfolojik varyabilitesi üzerinde bir araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 39 (2): 17-24.

Düzyaman E, Vural H (2002c). Different approaches in the improvement process of local okra varieties. Acta Horticulturae 579:1 39-144. doi:10.17660/ ActaHortic.2002.579.20.

Düzyaman E, Vural H (2003). Evaluation of pod characteristics and nutritive value of okra genetic resources. Proceedings of the Symposium of Sustainable use of Plant Biodiversity. Düzyaman E, Tüzel Y (Eds.). Acta Horticulturae 598, ISHS 2003. doi:10.17660/ActaHortic.2003.598.15.

Ece A, Demirkır E, Geboğlu N (2013). Amasya Çiçek bamyasının bazı bitkisel ve kalite özelliklerinin tanımlanması. BAHÇE 42 (1-2): 27-33.

EURISCO (2022). European Search Catalogue for Plant Genetic Resources; https://eurisco.ipk-gatersleben.de.

FAOSTAT (2022). http://www.fao.org.

Ganesan M, Chandrasekar R, Kumari BDR (2007). Somatic embryogenesis and plant regeneration of *Abelmoschus esculentus* through suspension culture. Biologia Plantarum 51: 414–420.

Gemede HF, Haki GD, Beyene F, Rakshit SK, Woldegiorgis AZ (2018). Indigenous Ethiopian okra (*Abelmoschus esculentus*) mucilage: A novel ingredient with functional and antioxidant properties. Food Science & Nutrition 6 (2): 563-571. doi:10.1002/fsn3.596.

Gemede HF, Haki GD, Beyene F, Woldegiorgis AZ, Rakshit SK (2016). Proximate, mineral, and antinutrient compositions of indigenous okra (*Abelmoschus esculentus*) pod accessions: implications for mineral bioavailability. Food Science & Nutrition 4 (2): 223–233. doi:10.1002/fsn3.282.

GENESYS-PGR (2022). https://www.genesys-pgr.org.

Gülşen O, Karagül S, Abak K (2007). Diversity and relationships among Turkish okra germplasm by SRAP and phenotypic marker polymor-

phism. Biologia Bratislava 62 (1): 41-45. doi:10.2478/s11756-007-0010-y.

Grubben GJH (1977). Tropical vegetables and their genetic resources. In: Thindal HD, Williams JT (Eds.) IBPGR Rome. 197p.

Grubben GJH, Denton OA (2004). Plant resources of Tropical Africa 2. Vegetables. Wageningen, Netherlands: PROTA Foundation / Backhuys Publishers/CTA. http://edepot.wur.nl/417517. doi:10.1111/j.1756-1051. 2003. tb00397.x.

Haider SA, Islam R, Kamal AHM (1993). Direct and indirect organogenesis in cultured hypocotyl explants of *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench. Plant Tissue Culture (Bangladesh) 3: 85–89.

Hamon S, Charrier A (1983). Large variation of okra collected in Benin and Togo. Plant Genetic Resources Newsletter 56: 52-58.

Hamon S, Charrier A (2001). Okra. In: Tropical Plant Breeding. Charrier A, Jacquot M, Hamon S (Eds.). CRC Press. pp: 361-380. ISBN: 978157808 1448.

Hamon S, Hamon P (1991). Future prospects of the genetic integrity of two species of okra (*Abelmoschus esculentus* and *A. caillei*) cultivated in West Africa. Euphytica 58: 101-111. doi:10.1007/BF00022810.

Hamon S, Koechlin J (1991a). The reproductive biology of okra. 1. Study of the breeding system in four *Abelmoschus* species. Euphytica 53 (1): 41-48. doi:10.1007/BF00032031.

Hamon S, Koechlin J (1991b). The reproductive biology of okra. 2. Self-fertilization kinetics in the cultivated okra (*Abelmoschus esculentus*), and consequences for breeding. Euphytica 53 (1): 49-55. doi:10.1007/BF00032032.

Hamon S, vanSloten DH (1989). Characterisation and Evaluation of Okra. In: The Use of Plant Genetic Resources. Brown AHD, Frankel OH, Marshall DR, Williams JT (Eds.). Cambridge Univ. Press, Cambridge. pp. 173-196.

Harlan JR (1951). Anatomy of gene centers. Thi American Naturalist 85: 97-103. doi: 10.1086/281657.

Helmy EM, Ragheb EI (2021). Selection of promising pure lines of okra (*Abelmoschus esculentus* L. Moench) for developing of new hybrid cultivars in Egypt. Alexandria Science Exchange Journal 42 (4): 1013-1024. doi:10.21608/asejaiqjsae.2021.213425.

İnan Y (1986). Akköy bamyası ıslahı sonuç raporu. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Rapor No: 78, 14 pp.

İnan Y (1988). Kabaklı bamyası ıslahı sonuç raporu. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü. Rapor No: 84, 16 pp.

İnan Y (1992). Balıkesir bamyası ıslahı. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yalova. Rapor No: 97, 16 pp.

İnan Y (1995). Amasya bamyası ıslahı. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yalova. Rapor No: 113, 18 pp.

İnan Y (1996). Deniz Bamyası Islahı. Atatürk Bahçe Kültürleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Yalova. Rapor No: 115, 16 pp.

Iremiren GO, Okiy DA (1986). Effects of sowing date on the growth, yield and quality of okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench.) in southern Nigeria. The Journal of Agricultural Science 106 (1): 21-26.

Iremiren GO, Osara AW, Okiy DA (1991). Effects of age of harvesting after pod set on the growth, yield and quality of okra (*Abelmoschus esculentus*). Expt. Agr. 27: 33-37.

Jambhale ND, Nerkar YS (1981). Inheritance of resistance to okra yellow vein mosaic disease in inter-specific crosses of *Abelmoschus*. Theoretical and Applied Genetics 60: 313-316. doi:10.1007/BF00263725.

Jarret RL, Wang ML, Levy IJ (2011). Seed oil and fatty acid content in okra (*Abelmoschus esculentus*) and related species. Journal of Agriculture Food and Chemistry 59 (8): 4019-4024. doi:10.1021/jf104590u.

Joshi AB, Singh HB, Gupta PS (1958). Studies in hybrid vigour. III. Bhindi. Indian Journal of Genetics 18: 57-68.

Kabir AH, Sarker KK, Sharmin SA, Islam MS, Alam MF (2008). Callus induction and plantlet regeneration in *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench. J. Agricultural Technology 4 (1): 193-204.

Kabir M, Ahmed S, Akhond M (2016). Organogenesis in okra (*Abelmoschus esculentus* L. Moench.) a plant recalcitrant to tissue culture. Bangladesh Journal of Agricultural Research 41 (3): 521-528.

Kantar F, Yemşen SN, Bülbül C, Yılmaz N, Mutlu N (2021). Phenotypic and iPBS-retrotransposon marker diversity in okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench) germplasm. Biotech Studies 30 (1): 7-15. doi:10. 38042/biost. 2021.30.01.02.

Karagül S (2003). Characterization of local okra (*Abelmoschus esculentus* (L) Moench) genotypes. Çukurova University Institute of Natural and Applied Science. Master of Sciences Thesis. Adana, 114 pp.

Kaur K, Pathak M, Kaur S, Pathak S, Chawla N (2013). Assessment of morphological and molecular diversity among okra [*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench.] germplasm. African Journal of Biotechnology 12 (21): 3160-3170. doi:10.5897/AJB12.2284.

Linnaeus C (1753). Species Plantarum, Vol. I & II, Stockholm.

Mangat BS, Roy MK (1986). Tissue culture and plant regeneration of okra (*Abelmoschus esculentus*). Plant Science 47: 57-61.

Martin FW, Rhodes AM, Perez M, Diaz F (1981). Variation in okra. Euphytica 30: 697-715. doi:10.1007/BF00038798.

Matsushita T, Aoyama K, Manda F., Ueda A, Yoshida M, Okamura J (1989). Occupational dermatoses in farmers growing okra (*Hibiscus esculentus* L.). Contact Dermatitis 21: 321-325.

McFerran J, Goode MJ (1978). Lee, a new fresh market and home garden okra variety. Arkansas Farm Research 27 (1): 6.

McFerran J, Goode MJ, Sistrunk WA (1981). Jefferson, a new fresh market and processing okra variety. Arkansas Farm Research 30 (6): 6.

Mishra GP, Seth T, Karmakar P, Sanwal SK, Sagar Priti VS, Singh PM, Singh B (2021). Breeding Strategies for Yield Gains in Okra (*Abelmoschus esculentus* L.). In: Advances in Plant Breeding Strategies: Vegetable Crops Volume 9: Fruits and Young Shoots. 205-233. Springer Nature Switzerland AG. Al-Khayri JM, Jain SM, Johnson DV (Eds.). pp.476. doi:10.1007/978-3-030-66961-4.

Mkhabela SS, Shimelis H, Gerrano AS, Mashilo J, Shayanowako A (2022). Characterization of okra (*Abelmoschus esculentus* L.) accessions with variable drought tolerance through simple sequence repeat markers and phenotypic traits. Diversity 14: 747. doi:10.3390/d14090747.

Mohammed J, Mohammed W, Shiferaw E (2022). Performance and genetic variability of okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench) genotypes in Ethiopia for agromorphology and biochemical traits. Advances in Agriculture, Article ID 5521151, 8 p. doi:10.1155/2022/5521151.

Mohite AV, Gurav R (2019). Induced mutation using gamma rays in okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench). Journal of Applied Horticulture 21 (3): 205-208. doi:10.37855/jah.2019.v21i03.35.

Moosavia SA, Aghaalikhania M, Ghobadianb B, Fayyazib F (2018). Okra: A potential future bioenergy crop in Iran. Renewable and Sustainable Energy Reviews 93: 517-524. doi:10.1016/j.rser.2018.04.057.

Muhammad I, Shuang L, Sangeeta M, Biswojit D, Hafiz LM, Dongliang Q (2017). In vitro regeneration of *Abelmoschus esculentus* L. cv. Wufu: Influence of anti-browning additives on phenolic secretion and callus formation frequency in explants. Horticulture, Environment and Biotechnology 58: 503-513. doi:10.1007/s13580-017-0301-3.

Narendran M, Deole SG, Harkude S, Shirale D, Nanote A, Bihani P, Parimi S, Char BR, Zehr UB (2013). Efficient genetic transformation of okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench) and generation of insect-resistant transgenic plants expressing the cry1Ac gene. Plant Cell Reports 32 (8): 1191-1198. doi:10.1007/s00299-013-1415-4.

Nerkar YS, Jambhale ND (2009). Taxonomy, Cytology and Evolution. In: Okra Handbook, Global Production Processing, and Crop Improvement, 13-23. Dhankhar BS, Singh R (Eds.). pp. 475. HNB Publishing, New York. ISBN: 978-0972806183.

Partap PS, Dhankhar BS (1980). Heterosis studies in okra, *Abelmoschus esculentus* (L.) Moench. Haryana Agric. Univ. J. Res. X (3): 336-341.

Patil S, Bagde E, Tatte R, Mane SS, Naik RM, Gawande PP, Jadhav PV (2018) Characterization of okra genotypes by molecular markers against yellow vein mosaic virus. International Journal of Chemical Studies 6 (5): 2809-2812.

Patro KTS, Ravisankar C (2004). Genetic variability and multivariate analysis in okra [*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench]. Tropical Agricultural Research 16: 99-113.

Peirce LC (1980). Mscellaneous Vegetables: Okra. In Vegetables. Characteristics, Production and Marketing. John Wiley and Sons, Canada, 1987, 399-401. ISBN: 04-718-50225.

Priyanka DV, Reddy MT, Begum H, Sunil N, Jayaprada M (2017). Genetic divergence analysis of inbred lines of okra [*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench]. International Journal of Current Microbiology and Applied Sciences 6: 379-388. doi:10.20546/ijcmas.2017.611.043.

Randhawa JS, Sharma BR (1988). Correlation, heritability and genetic advance studies in an intervarietal cross of okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench). J. Res. Punjab Agric. Univ. 25: 389-392.

Rattan P, Kumar S (2021). Development of interspecific hybrids (*Abelmoschus esculentus* × *A. tetraphyllus*) in okra using embryo rescue approach. Biosciences Biotechnology Research Asia 17 (4): 831-838. doi:10.13005/ bbra/ 2888.

Roy MK, Mangat BS (1989). Regeneration of plants from callus tissue of okra (*Abelmoschus esculentus*). Plant Science 60: 77-81.

Sandeep N, Dushyanthakumar BM, Sridhara S, Dasaiah L, Satish KM, El-Shehawi AM, Althaqafi MM, Aloufi S, Sharma H, Alaklabi A, Elansary HO (2022). Characterization of okra species, their hybrids and crossability relationships among *Abelmoschus* species of the Western Ghats Region. Horticulturae 8: 587. doi:10.3390/horticulturae8070587.

Sanjeev K (2019). Okra breeding: Recent approaches and constraints. Annals of Biology 35: 55-60.

Satish S, Venkataravanappa V, Bijendra S (2016). Resistance to bhendi yellow vein mosaic disease: A review. Indian Journal of Agricultural Sciences 86 (7): 835-843.

Schafleitner R, Kumar S, Lin C, Hegde HG, Ebert A (2013). The okra (*Abelmoschus esculentus*) transcriptome as a source for gene sequence information and molecular markers for diversity analysis. Gene 517 (1): 27-36. doi:10.1016 /j.gene.2012.12.098.

Scott SJ, McFerran J, Goode MJ (1990). 'Jade' okra. HortScience 25 (127): 128. doi:10.21273/HORTSCI.25.1.127.

Shahbaz M, Ashraf M, Al-Qurainy F, Harris PJC (2012). Salt tolerance in selected vegetable crops. Critical Reviews in Plant Sciences 31: 303-320. doi:10.1080/07352689.2012.656496.

Shivaramegowda KD, Krishnan A, Jayaramu YK, Kumar V, Koh1 HJ (2016). Genotypic variation among okra (*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench) germplasms in South India. Plant Breeding and Biotechnology 4 (2): 234-241. doi:10.9787/PBB.2016.4.2.234.

Shui G, Peng LL (2004). An improved method for the analysis of major antioxidants of *Hibiscus esculentus* Linn. Journal of Chromatography A 1048: 17–24. doi:10.1016/j.chroma.2004.07.032.

Siemonsma JS (1982a). La Culture du Gombo (*Abelmoschus* spp.) legume pod tropical avec reference speciale a la Cote d'Ivoire. These. University of Wageningen, Pays Bas.

Siemonsma JS (1982b). West African okra-morphological and cytogenetical indications for the existence of a natural amphidiploid of *Abelmoschus esculentus* L. Moench and *A. manihot* L. Medikus. Euphytica 31: 241-242. doi:10.1007/BF00028327.

Siemonsma JS, Hamon S (2002). *Abelmoschus caillei* (A. chev) Stevels. In: Plant Resources of Tropical Africa. Oyen LPA, Lemmens RHM (Eds.). Precursor PROTA Programs. Wageningen. Netherlands. pp 27-30.

Singh B, Aakansha B, Vaishali S (2017). Study of genetic diversity in okra [*Abelmoschus esculentus* (L.) Moench]. Vegetos-An International Journal of Plant Research 30: 109. doi: 10.5958/2229-4473.2017.00044.1.

Singh G, Singh H, Singh G, Singh H (1988). Effects of simulated rains on seed quality of okra culivars. Seed Research 16: 226-228.

Singh HB, Sikka SM (1955). "Pusa Makhmali" – a new finding in lady's finger. Indian Farming 4: 27-30.

Stevels JCM (1988). Une nouvelle combinaison dans *Abelmoschus*. (*Malvaceae*) un gombo d'Afrique de l'Ouest et centrale. Bulletin du Muséum national d'histoire naturelle Section B., Adansonia 2: 137-144.

Tanda AS (1985). Floral biology, pollen dispersal, and foraging behavior of honeybees in okra (*Abelmoschus esculentus*). Journal of Apicultural Research 24 (4): 225-227.

Teets TM, Hummel RL (1988). Hibiscus freezing tolerance. HortScience 23 (5): 915. doi:10.21273/HORTSCI.23.5.915.

Tenga AZ, Ormrod DP (1985). Responses of okra (*Hibiscus esculentus* L.) cultivars to photoperiod and temperature. Scientia Horticulturae 27 (3-4): 177-187. doi:10.1016/0304-4238(85)90021-4.

USDA (2022). Okra, raw - FoodData Central - USDA https://fdc.nal.usda.gov.

USDA-ARS (2022). https://www.ars.usda.gov/northeast-area/geneva-ny/plant-genetic-resources-unit-pgru.

Vandebroek I, Voeks R (2018). The Gradual Loss of African Indigenous Vegetables in Tropical America: A Review. The New York Botanical Garden Press, Economic Botany 72 (4): 543-571. U.S.A. doi:10.1007/s12231-019-09446-3.

Vavilov NI (1926). Centers of origin of cultivated plants. Institute of Applied Botany and Plant Breeding. Bull. Appl. Botany 26: 1-248.

Varandani S, Bhattacharya A, Char B (2021). An approach towards induction of double haploids in okra (*Abelmoschus esculentus* L. Moench).

Journal of Applied Horticulture 23 (1): 89-92. doi:10.37855/jah.2021.v23i01.17.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme), Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova/İzmir.

Werner O, Magdy M, Ros RM (2016). Molecular systematics of *Abelmoschus* (*Malvaceae*) and genetic diversity within the cultivated species of this genus based on nuclear ITS and chloroplast rpL16 sequence data. Genetic Resources and Crop Evolution 63: 429-445. doi:10.1007/s10722-015-0259-x

Yadav JR, Kumar RV, Tiwari SK, Singh B (2002). Determining selection components in okra (*Abelmoschus esculentus* L. Moench). Prog. Agric. 2 (2): 185-186. On-line ISSN:0976-4615.

Yıldız M, Ekbiç E, Düzyaman E, Serçe S, Abak K (2015a). Genetic and phenotypic variation of Turkish Okra (*Abelmoschus esculentus* L. Moench) accessions and their possible relationship with American, Indian and African germplasms. Journal of Plant Biochemistry and Biotechnology. doi:10. 1007/s13562-015-0330-x.

Yıldız M, Koçak M, Baloch FS (2015b). Genetic bottlenecks in Turkish okra germplasm and utility of iPBS retrotransposon markers for genetic diversity assessment. Genetics and Molecular Research 14 (3): 10588-10602. doi:10.4238/2015.September.8.20.

Yuan C, Zhang C, Wang P, Hu S, Chang HP, Xiao W, Lu X, Jiang S, Ye J, Guo X (2014). Genetic diversity analysis of okra (*Abelmoschus esculentus* L.) by inter-simple sequence repeat (ISSR) markers. Genetics and Molecular Research 13 (2): 3165-3175. doi:10.4238/2014.April.25.1.

4

ISPANAK ISLAHI

Önder TÜRKMEN, Yeşim DAL CANBAR ve Davut KELEŞ

1. GİRİŞ

Ispanak (*Spinacia oleracea* L., 2n = 2x = 12), dünyanın her yerinde üretilen ve tüketilen, sağlıklı beslenme açısından önemli bir sebzedir (Morelock ve Correll, 2008). Ispanak, pancar, kinoa ve horozibiği (amaranthus) gibi diğer önemli türleri içeren *Amaranthaceae* familyasından yaprakları yenen (Hassler, 2018); birbirinden bağımsız vejetatif ve generatif gelişme evrelerine sahip olan tek yıllık bir bitkidir. İklim durumuna göre sonbaharda veya erken ilkbaharda tohumlar ekilir, çıkıştan sonra bitkiler rozet yapraklı formda büyüyüp gelişir (Krarup ve ark., 1998; van der Vossen, 2004). Ortalama sıcakların artması ve uzun yaz günlerinin gelişi, generatif döneme geçmeye neden olur. Bitkiler çiçeklenme dönemi ile birlikte yaklaşık bir metre boyunda bir ana gövde oluşturlar (Krarup ve ark., 1998), sonrasında da gövdede dallanma görülür. Gövde ve yan dallar üzerinde yaprak koltuklarında erkek ve/veya dişi çiçekler bulunur (Uotila, 1997).

Günümüzde piyasada yuvarlaktan, üç köşeli yapraklara ve düzden, kırışık (savoy tipi) dokuya kadar farklı yaprak özelliklerine sahip birçok ıspanak çeşidi bulunmaktadır (Morelock ve Correll, 2008). Farklı fotoperiyot ve diğer iklim koşullarına adaptasyon gösteren genotipler de mevcut olup yaz ekimine uyumlu hale getirilen çeşitler de görülmeye başlamıştır. Bu çeşitler daha uzun ve daha sıcak günlerde sapa kalkma direncine sahiptirler (van der Vossen, 2004).

Ispanakta cinsiyet ifadesi, cinsiyete ve morfolojiye dayalı olarak farklı şekillerde sınıflandırılabilmektedir (Rosa, 1925). Genel olarak ıspanak, anemofil (rüzgârla tozlanan) ve dioik (iki evcikli) bir tür olarak tanımlanmakta ise de tek evcikli tipleri de mevcuttur (Khattak ve ark., 2007). Bu bağlamda bazı iki evcikli tipler, dişi ve erkek çiçekler (gino-

özellikleri, verimlilik ve kalite özellikleri) olan ıslah kriterlerini belirlemek açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

Abe E, Fujino K, Masuda K, Yamaguchi Y (2014). Isolation and Expression Profiling of a constans-Like Gene and Two flowering locus T-Like Genes from *Spinacia oleracea* L. American Journal of Plant Sciences 5 (26): 4018. doi:10.4236/ajps.2014.526420.

Al Awwam I (2000). Kitāb Al-Filāḥa (Le livre de l'agriculture). Edition revue et corrigée avec introduction de El Faïz. Actes Sud et Sinbad.

Anonymous (2021). Statistics division of the Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations, https://www.fao.org/faostat: Erişim Tarihi: 29.11. 2022.

Anonymous (2022a). Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK). https://tuikweb.tuik. gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=1001: Erişim Tarihi: 28 Kasım 2022.

Anonymous (2022b). Trade Statistics for International Business Development (TRADEMAP). https://www.trademap.org/Index.aspx?nvpm=1%7c: [28 November].

Astley D, Ford-Lloyd B (1981). The evolutionary significance of multigermicity in the genus Spinacia (Chenopodiaceae). Plant Systematics and Evolution 137 (1): 57-61.

Bagheri R, Bashir H, Ahmad J, Iqbal M, Qureshi MI (2015). Spinach (*Spinacia oleracea* L.) modulates its proteome differentially in response to salinity, cadmium and their combination stress. Plant Physiology and Biochemistry 97: 235-245.

Bayraktar K (1970). Sebze Yetiştirme EÜZF. Cilt 2. İzmir.

Bayraktar K (1976). Sebze Yetiştirme Cilt III, "Sebzelerde Tohum Üretimi". Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları (244): 106-115.

Bemis W, Wilson G (1953). A new hypothesis explaining the genetics of sex determination: In *Spinacia oleracea* L. Journal of Heredity 44 (3): 91-95.

Bentsink L, Koornneef M (2008). Seed dormancy and germination. The Arabidopsis Book 6. doi:10.1199/tab.0119.

Bhattarai G, Shi A, Feng C, Dhillon B, Mou B, Correll JC (2020). Genome wide association studies in multiple spinach breeding populations refine downy mildew race 13 resistance genes. Frontiers in Plant Science 11: 1531. doi:10.3389/fpls.2020.563187.

Bhattarai G, Yang W, Shi A, Feng C, Dhillon B, Correll JC, Mou B (2021). High resolution mapping and candidate gene identification of downy mildew race 16 resistance in spinach. BMC genomics 22 (1): 1-17.

Bock H (1539). Kreuter Buch, Wendel Rihel, Strassburg, https://reader.digitale -sammlungen.de/de/fs1/object/display/bsb11069345_00001 .html.

Bock H (1546). Kreuter Buch, Wendel Rihel, Strassburg 276- 278. https://archive.org/details/mobot31753000815859/page/n3.

Bohn T, Davidsson L, Walczyk T, Hurrell R (2004). Fractional magnesium absorption is significantly lower in human subjects from a meal served with an oxalate-rich vegetable, spinach, as compared with a meal served with kale, a vegetable with a low oxalate content. British Journal of nutrition 91 (4): 601-606.

Boswell VR (1949). Garden peas and spinach from the Middle East, Reprint of "Our Vegetable Travelers" Natl Geogr. 96 (2).

Brown JK (2015). Durable resistance of crops to disease: a Darwinian perspective. Annual Review of Phytopathology 53: 513-539.

Bunea A, Andjelkovic M, Socaciu C, Bobis O, Neacsu M, Verhé, R, Van Camp J (2008). Total and individual carotenoids and phenolic acids content in fresh, refrigerated and processed spinach (*Spinacia oleracea* L.). Food Chemistry 108 (2): 649-656.

Cai X, Xu C, Wang X, Wang S, Zhang Z, Fei Z, Wang Q (2018). Construction of genetic linkage map using genotyping-by-sequencing and identification of QTLs associated with leaf color in spinach. Euphytica 214 (12): 1-11.

Chan-Navarrete R, Dolstra O, van Kaauwen M, Lammerts van Bueren ET, van der Linden CG (2016). Genetic map construction and QTL analysis of nitrogen use efficiency in spinach (*Spinacia oleracea* L.). Euphytica 208: 621-636.

Chitwood J, Shi A, Mou B, Evans M, Clark J, Motes D, Chen P, Hensley D (2016). Population structure and association analysis of bolting, plant height, and leaf erectness in spinach. HortScience 51 (5): 481-486.

Choi YJ, Thines M, Han JG, Shin HD (2011). Mitochondrial phylogeny reveals intraspecific variation in Peronospora effusa, the spinach downy mildew pathogen. The Journal of Microbiology 49 (6): 1039-1043.

Chun OK, Kim DO, Smith N, Schroeder D, Han JT, Lee CY (2005). Daily consumption of phenolics and total antioxidant capacity from fruit and vegetables in the American diet. Journal of the Science of Food and Agriculture 85 (10): 1715-1724.

Correll J, Bluhm B, Feng C, Lamour K, Du Toit L, Koike S (2011). Spinach: better management of downy mildew and white rust through genomics. European Journal of Plant Pathology 129 (2): 193-205.

Correll J, Koike S, Brandenberger L, Black M, Morelock T (1990). A new race of downy mildew threatens spinach. California Agriculture 44 (6): 14-15.

Correll JC, Feng CD, Liu B (2017). First report of white rust (*Albugo occidentalis*) of spinach in Mexico. The American Phytopathological Society 101 (3): 511. doi:10.1094/PDIS-06-16-0905-PDN.

Correll JC, Morelock TE, Black MC, Koike ST, Brandenberger LP, Dainello FJ (1994). Economically important diseases of spinach. Plant Disease 78 (7): 653-660.

Dal Canbar Y (2023). Ispanakta (*Spinacia oleracea* L.) Tüm Genom SSR Markörlerinin Geliştirilmesi ve Nitelikli Islah Havuzunun Oluşturulması. Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.

Deleuran LC (2011). Innovation in vegetable seed production and the role of consumers in the organic and conventional babyleaf chains: the case of Denmark. Renewable Agriculture and Food Systems 26 (2): 149-160.

Demir H (2007). Yaprağı Yenen Sebzeler. Hasad Yayıncılık 177-175.

Deng CL, Zhang WL, Cao Y, Wang SJ, Li SF, Gao WJ, Lu LD (2015). Rapid cloning and bioinformatic analysis of spinach Y chromosome-specific EST sequences. Journal of Genetics 94 (4): 705-713.

Deveci M (1995). Tekirdağ Şartlarında Ispanak Yetiştiriciliğinde Farklı Ekim Zamanı ve Bitki Sıklığının Gelişme ve Verim Üzerine Etkisi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Tekirdağ, 91s.

Dillingen BJ (1956). Handbuch des Gesamten Gemüsebau. Paul Parey in Berlin und Hamburg.

Eenink A (1974). Linkage in *Spinacia oleracea* L. between the locus for resistance to Peronospora spinaciae Laub. and the locus for tolerance for cucumber virus 1. Euphytica 23 (3): 485-487.

Eenink A (1976a). Linkage in *Spinacia oleracea* L. of two race-specific genes for resistance to downy mildew *Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae* Byford. Euphytica 25 (1): 713-715. doi:10.1007/BF00041610.

Eenink A (1976b). Resistance in spinach to downy mildew. Proc. Eucarpia Meet. Leafy Veg. 53-54.

El Faïz M (1995). L'agronomie de la Mésopotamie antique: analyse du" Livre de l'agriculture nabatéenne" de Qûṯâmä. Brill.

Ellis J, Janick J (1960). The chromosomes of *Spinacia oleracea*. American Journal of Botany 47 (3): 210-214.

Ermer T, Eckardt KU, Aronson PS, Knauf F (2016). Oxalate, inflammasome, and progression of kidney disease. Current Opinion in Nephrology and Hypertension 25 (4): 363.

Eser B, Saygılı H, Gökçöl A, İlker E (2005). Tohum Bilimi ve Teknolojisi. Ege Üniversitesi Tohum Teknolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi (TOTEM) Yayın (3).

Eti S (1996). Özel döllenme biyolojisi ders notları. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Adana.

Fagioni M, D'Amici GM, Timperio AM, Zolla L (2009). Proteomic analysis of multiprotein complexes in the thylakoid membrane upon cadmium treatment. Journal of Proteome Research 8 (1): 310-326.

Feng C, Bluhm B, Shi A, Correll JC (2018). Development of molecular markers linked to three spinach downy mildew resistance loci. Euphytica 214 (10): 1-9.

Feng C, Saito K, Liu B, Manley A, Kammeijer K, Mauzey SJ, Koike S, Correll JC (2018b). New races and novel strains of the spinach downy mildew pathogen *Peronospora effusa*. Plant Disease 102 (3): 613-618.

Ferreira JF, Sandhu D, Liu X, Halvorson JJ (2018). Spinach (*Spinacea oleracea* L.) response to salinity: Nutritional value, physiological parameters, antioxidant capacity, and gene expression. Agriculture 8 (10):163.

Finch-Savage WE, Bassel GW (2016). Seed vigour and crop establishment: extending performance beyond adaptation. Journal of Experimental Botany 67 (3): 567-591.

Fuchs L (1543). New Kreuterbuch. Michael Isingrin, Basell, 667-669.

Fujito S, Takahata S, Suzuki R, Hoshino Y, Ohmido N, Onodera Y (2015). Evidence for a common origin of homomorphic and heteromorphic sex chromosomes in distinct Spinacia species. G3: Genes, Genomes, Genetics, 5 (8): 1663-1673.

Gibault G (1912). Histoire des légumes. Librairie horticole, Paris.

Goode M, Morelock T, Bowers J (1988). 'Fall Green'spinach. HortScience 23 (5).

Göl Ş, Göktay M, Allmer J, Doğanlar S, Frary A (2017). Newly developed SSR markers reveal genetic diversity and geographical clustering in spinach (*Spinacia oleracea*). Molecular Genetics and Genomics 292: 847-855.

Gururani MA, Venkatesh J, Upadhyaya CP, Nookaraju A, Pandey SK, Park SW (2012). Plant disease resistance genes: current status and future directions. Physiological and Molecular Plant Pathology 78: 51-65.

Günay A (1973). Ispanak Erkek ve Dişi Bitkilerinde Ayrımdan Sonra Morfolojik Gelişimlerinin Tespiti Üzerine Araştırmalar. AÜ Ziraat Fakültesi Yıllığı 22.

Günay A (1992). Özel sebze yetiştiriciliği. Cilt V. Ankara.

Günay A (2005). Sebze yetiştiriciliği. Cilt-II, Meta Basımevi, İzmir.

Haga T (1934). Sex and chromosomes in *Spinacia oleracea* L. The Japanese Journal of Genetics 10 (3-4): 218-222.

Hallavant C, Ruas MP (2014). The first archaeobotanical evidence of *Spinacia oleracea* L. (spinach) in late 12th–mid 13th century AD France. Vegetation History and Archaeobotany 23 (2): 153-165.

Hassler M (2018). World Plants: Synonymic Checklists of the Vascular Plants of the World. In: Roskov Y, Abucay L, Orrell T, Nicolson D, Flann C, Bailly N, Kirk P, Bourgoin T, DeWalt RE, Decock W, De Wever A (eds) Species 2000 & ITIS Catalogue of Life, 2018 Annual Checklist. Species 2000, Naturalis, Leiden.

Heaney R, Weaver C (1988). ReckerRR, Calcium absorbability from spinach. American Journal of Clinical Nutrition 47 (4): 707-709.

Heine P (2018). The Culinary Crescent: A History of Middle Eastern Cuisine, Gingko library. (The culinary crescent: a history of Middle Eastern... - Google Akademik). Erişim Tarihi: 02.01. 2023.

Holmes RP, Kennedy M (2000). Estimation of the oxalate content of foods and daily oxalate intake. Kidney International 57 (4): 1662-1667.

Howard L, Pandjaitan N, Morelock T, Gil M (2002). Antioxidant capacity and phenolic content of spinach as affected by genetics and growing season. Journal of Agricultural and Food Chemistry 50 (21): 5891-5896.

Hu J, Wu F, Wu S, Cao Z, Lin X, Wong MH (2013). Bioaccessibility, dietary exposure and human risk assessment of heavy metals from market vegetables in Hong Kong revealed with an in vitro gastrointestinal model. Chemosphere 91 (4): 455-461.

Iizuka M, Janick J (1962). Cytogenetic analysis of sex determination in *Spinacia oleracea*. Genetics 47 (9): 1225.

Iizuka M, Janick J (1963). Sex chromosome translocations in *Spinacia oleracea*. Genetics 48 (2): 273.

Irish B, Correll J, Feng C, Bentley T, de Los Reyes B (2008). Characterization of a resistance locus (Pfs-1) to the spinach downy mildew pathogen (*Peronospora farinosa* f. sp. *spinaciae*) and development of a molecular marker linked to Pfs-1. Phytopathology 98 (8): 894-900.

Irish B, Correll J, Koike S, Morelock T (2007). Three new races of the spinach downy mildew pathogen identified by a modified set of spinach differentials. Plant Disease 91 (11): 1392-1396.

Irish B, Correll J, Koike S, Schafer J, Morelock T (2003). Identification and cultivar reaction to three new races of the spinach downy mildew pathogen from the United States and Europe. Plant Disease 87 (5): 567-572.

Janick J (1954). A genetic study of the heterogametic nature of the staminate plant in spinach (*Spinacia oleracea* L.). Proceedings of American Society for Horticultural Science 63: 444-446.

Jones HA, McClean D, Perry B (1956). Breeding hybrid Spinach resistant to mosaic and downy mildew. Proceedings of American Society for Horticultural Science 68: 304-308.

Jones R, Dainello F (1982). Occurrence of race 3 of Peronospora effusa on spinach in Texas and identification of sources of resistance. Plant Disease 66 (11): 1078-1079.

Kagawa A (1956). Studies on the floral induction of slow bolting varieties in spinach. I. Effect of chemical vernalization and low temperature treatments of seeds. Journal of the Japanese Society for Horticultural Science 25 (3): 173-180.

Kagawa A (1958). Studies on the floral induction of slow bolting spinach.(III). Journal of the Japanese Society for Horticultural Science 27 (1): 53-59.

Kagawa A (1959). Studies on the floral induction of slow bolting spinach. V Effect of plant growth regulators on floral initiation in spinach. Journal of the Japanese Society for Horticultural Science 28 (4): 277-287.

Kalloo G (1988). Vegetable breeding. Boca Raton, Fla: CRC Press.

Kapos P, Devendrakumar KT, Li X (2019). Plant NLRs: From discovery to application. Plant Science 279: 3-18.

Kawashima LM, Soares LMV (2003). Mineral profile of raw and cooked leafy vegetables consumed in Southern Brazil. Journal of Food Composition and Analysis 16 (5): 605-611.

Keleş D, Özcan C, Pınar H, Ata A, Denli N, Yücel NK, Taşkın H, Büyükalaca S (2016). First report of obtaining haploid plants using tissue culture techniques in spinach. HortScience 51 (6): 742-749.

Kelsay JL, Prather ES (1983) Mineral balances of human subjects consuming spinach in a low-fiber diet and in a diet containing fruits and vegetables. The American Journal of Clinical Nutrition 38 (1): 12-19.

Kempken F, Jung C (2009). Genetic Modification of Plants. In: Biotechnology in Agriculture and Forestry. Vol: 64. Springer. doi:10.1007/978-3-642-02391-0.

Khattak J, Christiansen J, Torp A, Andersen S (2007). Genic microsatellite markers for discrimination of spinach cultivars. Plant Breeding 126 (4): 454-456.

Knott JE (1934). Effect of a localized photoperiod on spinach, Proc Amer Soc Horticultural Science 31: 152-154.

Koh E, Charoenprasert S, Mitchell AE (2012). Effect of organic and conventional cropping systems on ascorbic acid, vitamin C, flavonoids, nitrate, and oxalate in 27 varieties of spinach (*Spinacia oleracea* L.). Journal of Agricultural and Food Chemistry 60 (12): 3144-3150.

Komai F, Masuda K (2004). Plasticity in sex expression of spinach (*Spinacia oleracea* L.) regenerated from root tissues. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 78 (3): 285-287.

Krarup C, Moreira I, Contreras P, Matte M, Rodriguez M (1998). Hortalizas de estación fría. Biología y diversidad cultural. P. Universidad Católica de Chile, VRA, Facultad de Agronomía e Ingeniería Forestal, Santiago, Chile. Disponible desde.

Laufer B (1919). Sino-Iranica: Chinese contributions to the history of civilization in ancient Iran, with special reference to the history of cultivated plants and products. 3, Books on Demand.

Lester GE, Makus DJ, Hodges DM (2010). Relationship between fresh-packaged spinach leaves exposed to continuous light or dark and

bioactive contents: effects of cultivar, leaf size, and storage duration. Journal of Agricultural and Food Chemistry 58 (5): 2980-2987.

Lewis D (1942). The evolution of sex in flowering plants. Biological Reviews 17 (1): 46-67.

Li N, Meng ZW, Tao MJ, Wang YY, Zhang YL, Li SF, Gao WJ, Deng CL (2020). Comparative transcriptome analysis of male and female flowers in *Spinacia oleracea* L. BMC Genomics 21: 850. doi:10.1186/s12864-020-07277-4.

Ma J, Shi A, Mou B, Evans M, Clark JR, Motes D, Correll JC, Xiong H, Qin J, Chitwood J (2016). Association mapping of leaf traits in spinach (*Spinacia oleracea* L.). Plant Breeding 135 (3): 399-404.

Ma X, Yu La, Fatima M, Wadlington WH, Hulse-Kemp AM, Zhang X, Zhang S, Xu X, Wang J, Huang H (2022). The spinach YY genome reveals sex chromosome evolution, domestication, and introgression history of the species. Genome Biology 23 (1): 1-30.

Marone D, Russo MA, Laidò G, De Leonardis AM, Mastrangelo AM (2013). Plant nucleotide binding site–leucine-rich repeat (NBS-LRR) genes: active guardians in host defense responses. International Journal of Molecular Sciences 14 (4): 7302-7326.

Massey LK, Roman-Smith H, Sutton RA (1993). Effect of dietary oxalate and calcium on urinary oxalate and risk of formation of calcium oxalate kidney stones. Journal of the American Dietetic Association 93 (8): 901-906.

Maynard D (1970). The effects of nutrient stress on the growth and composition of spinach. Journal of the American Society of Horticultural Science 95: 598-600.

Metzger J, Zeevaart J (1985). *Spinacia oleracea*. In: CRC Handbook of Flowering. Vol. 4. Halevy AH (Ed.). CRC Press, Boca Raton.

Mogren L, Reade J, Monaghan J (2012). Potential for controlled abiotic stress as a quality enhancer of baby leaf spinach. II International Symposium on Horticulture in Europe 1099: 407-412.

Mohebodini M, Sabaghnia N, Behtash F, Janmohammadi M (2017). Principal component analysis of some quantitative and qualitative traits in Iranian spinach landraces. Proceedings of the Latvian Academy of Sciences: 307.

Morelock TE (2000). Vegetable Breeding in Arkansas: A Historical Perspective. Horticultural Studies 1999. AAES Research Series 475: 29-35.

Morelock TE, Correll JC (2008). Spinach. In: Vegetables I, Eds: Springer :189-218.

Mou B (2008). Evaluation of oxalate concentration in the US spinach germplazm collection. HortScience 43 (6): 1690-1693.

Murphy J (2001). Lutein content of spinach cultivars and breeding lines. National Spinach Conference: 14-15.

Murphy JB Morelock TE (2000). Spinach breeding program yields lines containing high levels of carotenoid antioxidants. Res. Ser. Arkansas Agr. Expt. Station 475: 36-39.

Noonan S, Savage G (1999). Oxalic acid and its effects on humans. Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition 8 (1): 64-74.

Oke O (1969). Oxalic acid in plants and in nutrition. World Review of Nutrition and Dietetics 10: 262-303.

Olaoye D (2021). Resistance Screening and Association Mapping for Resistance to the Downy Mildew Pathogen of Spinach. University of Arkansas.

Onodera Y, Yonaha I, Niikura S, Yamazaki, S Mikami T (2008). Monoecy and gynomonoecy in *Spinacia oleracea* L.: Morphological and genetic analyses. Scientia Horticulturae 118 (3): 266-269.

Ors S, Suarez D (2016). Salt tolerance of spinach as related to seasonal climate. Horticultural Science 43 (1): 33-41.

Ors S, Suarez DL (2017). Spinach biomass yield and physiological response to interactive salinity and water stress. Agricultural Water Management 190: 31-41.

Pandey S, Kalloo G (1993). Spinach: *Spinacia oleracea* L. In: Genetic improve- ment of vegetable crops. Kalloo G, Bergh BO (Eds.). Elsevier. p. 325-336. doi:10.1016/B978-0-08-040826-2.50027-8

Pandjaitan N, Howard L, Morelock T, Gil M (2005). Antioxidant capacity and phenolic content of spinach as affected by genetics and maturation. Journal of Agricultural and Food Chemistry 53 (22): 8618-8623.

Prohens-Tomás J, Nuez F (2007). Vegetables I: Asteraceae, Brassicaceae, Chenopodicaceae, and Cucurbitaceae. Springer Science & Business Media.

Qian W, Feng C, Zhang H, Liu W, Xu D, Correll J, Xu Z (2016). First report of race diversity of the spinach downy mildew pathogen, *Peronospora effusa*, in China. Plant Disease 100 (6): 1248-1248.

Qin J, Shi A, Mou B, Grusak MA, Weng Y, Ravelombola W, Bhattarai G, Dong L, Yang W (2017). Genetic diversity and association mapping of mineral element concentrations in spinach leaves. BMC Genomics 18 (1): 1-14.

Rafiei F, Niknam N, Shiran B, Kohpayegani JA, Jafari P (2021). Insight into morphological and molecular variations across Iranian spinach landraces. Molecular Biology Reports 48: 1567-1578.

Rendón-Anaya M, Herrera-Estrella A (2018). The advantage of parallel selection of domestication genes to accelerate crop improvement. Genome Biology 19 (1): 1-3.

Ribera A, Bai Y, Wolters AMA, van Treuren R, Kik C (2020). A review on the genetic resources, domestication and breeding history of spinach (*Spinacia oleracea* L.). Euphytica 216 (3): 1-21.

Ribera A, van Treuren R, Kik C, Bai Y, Wolters AMA (2021). On the origin and dispersal of cultivated spinach (*Spinacia oleracea* L.). Genetic Resources and Crop Evolution 68 :1023-1032.

Roberts JL, Moreau R (2016). Functional properties of spinach (*Spinacia oleracea* L.) phytochemicals and bioactives. Food & Function 7 (8): 3337-3353.

Rolland JL, Sherman C (2006). The Food Encyclopedia: Over 8,000 ingredients, tools, techniques, and people, Robert Rose.

Rosa JT (1925). Sex expression in spinach. Hilgardia 1: 258.

Sabaghnia N, Asadi-Gharneh H, Janmohammadi M (2015). Genetic diversity of spinach (*Spinacia oleracea* L.) landraces collected in Iran using some morphological traits. Acta agriculturae Slovenica 103 (1): 101-111.

Santamaria P (2006). Nitrate in vegetables: toxicity, content, intake and EC regulation. Journal of the Science of Food and Agriculture 86 (1): 10-17.

Seymen M (2021). How does the flooding stress occurring in different harvest times affect the morpho-physiological and biochemical characteristics of spinach. Scientia Horticulturae 275: 109713. doi:10.1016/j.scienta.2020. 109713.

She H, Liu Z, Xu Z, Zhang H, Cheng F, Wang X, Qian W (2020). The female (XX) and male (YY) genomes provide insights into the sex determination mechanism in spinach. bioRxiv doi:10.1101/2020.11.23.393710.

She H, Qian W, Zhang H, Liu Z, Wang X, Wu J, Feng C, Correll JC, Xu Z (2018). Fine mapping and candidate gene screening of the downy mildew resistance gene RPF1 in Spinach. Theoretical and Applied Genetics 131 (12): 2529-2541.

Shi A, Mou B, Correll JC (2016b). Association analysis for oxalate concentration in spinach. Euphytica 212 (1): 17-28.

Shi A, Mou B, Correll J, Koike ST, Motes D, Qin J, Weng Y, Yang W (2016a). Association analysis and identification of SNP markers for Stemphylium leaf spot (*Stemphylium botryosum* f. sp. *spinacia*) resistance in spinach (*Spinacia oleracea*.). American Journal of Plant Sciences 7 (12): 1600-1601. doi:10.4236/ajps.2016.712151.

Shi A, Qin J, Mou B, Correll J, Weng Y, Brenner D, Feng C, Motes D, Yang W, Dong L (2017). Genetic diversity and population structure analysis of spinach by single-nucleotide polymorphisms identified through genotyping-by-sequencing. PLoS One 12 (11): e0188745. doi:10.1371/journal.pone. 0188 745.

Simoons FJ (2014) Food in China: a cultural and historical inquiry. CRC Press, Boca Raton, p.596. doi:10.1201/9781482259322.

Smith LB (1920). Breeding Mosaic Resistant Spinach and Notes on Malnutrition, Bulletin. Virginia Truck Experiment Station: 31- 32.

Smith P, Webb R, Luhn C (1962). Immunity to race 2 of Spinach downy mildew. Phytopathology 52 (7): 597-599. ISSN : 0031-949X.

Smith P, Webb R, Millett A, Luhn C (1961). Downy mildew on spinach: a second race of fungus has been found on Califlay variety in the coastal valley area of California. California Agriculture 15 (10): 5-5.

Smith P, Zahara M (1956). New spinach immune to mildew: Hybrid variety developed by plant breedng program intended for use where Viroflay is adapted, produces comparable yield. California Agriculture 10 (7): 15-15.

Sneep J (1958). The present position of spinach breeding. Euphytica 7 (1): 1-8.

Sneep J (1962). Spinat. In: Handbuch der Pflanzenzüchtung 6: 227–253. Verlag Paul Parey, Berlin 071 und Hamburg.

Sneep J (1982). The domestication of spinach and the breeding history of its varieties. Euphytica 2: 1-27.

Sneep J (1983). The domestication of spinach and the breeding history of its varieties. Euphytica, 47p. (WorldCat.org).

Solberg SO, Yndgaard F, Axelsson J (2015). Nitrate and oxalate in germplazm collections of spinach and other leafy vegetables. Emirates Journal of Food and Agriculture 27 (9): 698-705. doi: 10.9755/ejfa.2015-04-050.

Thompson AE (1955) Methods Of Producing First-Generation Hybrid Seed in Spinach. Cornell University Agricultural Experiment Station, 48 p. ISSN: 0096-7254.

Uotila P (1997). Spinacia. In: Flora Iranica. Reichinger KH (Ed.). Akademische Druck-und Verlagsanstalt, Graz, pp 59–63.

van der Vossen, HAM (2004) *Spinacia oleracea* L. In: PROTA 2: Vegetables/Légumes. Grubben GJH, Denton OA (Eds.). Wageningen: PROTA Plant Resources of Tropical Africa (CD-Rom).

Van Treuren R, Coquin P, Lohwasser U (2012). Genetic resources collections of leafy vegetables (lettuce, spinach, chicory, artichoke, asparagus, lamb's lettuce, rhubarb and rocket salad): composition and gaps. Genetic Resources and Crop Evolution 59 (6): 981-997.

van Treuren R, de Groot L, Hisoriev H, Khassanov F, Farzaliyev V, Melyan G, Gabrielyan I, van Soest L, Tulmans C, Courand D (2020). Acquisition and regeneration of *Spinacia turkestanica* Iljin and *S. tetrandra* Steven ex M. Bieb. to improve a spinach gene bank collection. Genetic Resources and Crop Evolution 67 (3): 549-559.

Vilmorin A (1856). Description des plantes potagères. Vilmorin-Andrieux et cie, p. Les plantes potagères : description et culture des principaux légumes des climats tempérés. Gallica (bnf.fr)

Vilmorin A (1883). Les plantes potagères. A. Vilmorin, Paris, France: 169-191.

Vilmorin-Andrieux (1883). Les Plantes Potage`res. Vilmorin Andrieux & Cie, Paris, pp 202–206. https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k9641303z/f9.image.texteImage: [2022].

Vincent H, Wiersema J, Kell S, Fielder H, Dobbie S, Castañeda-Álvarez NP, Guarino L, Eastwood R, León B, Maxted N (2013). A prioritized crop wild relative inventory to help underpin global food security. Biological Conservation 167: 265-275.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme), E. Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Ege Üniversitesi Basımevi, s: 440, Bornova.

Wagenaar S (1954). A preliminary study of photoperiodic and formative processes in relation to metabolism, with special reference to the effect of night temperature. [internal PhD, WU, Wageningen University]. Veenman. https://edepot.wur.nl/177698.

Wang M, Li W, Fang C, Xu F, Liu Y, Wang Z, Yang R, Zhang M, Liu S, Lu S (2018a). Parallel selection on a dormancy gene during domestication of crops from multiple families. Nature Genetics 50 (10): 1435-1441.

Wang X, Cai X, Xu C, Zhao Q, Ge C, Dai S, Wang Q (2018b). Diversity of nitrate, oxalate, vitamin C and carotenoid contents in different spinach accessions and their correlation with various morphological traits. The Journal of Horticultural Science and Biotechnology 93 (4): 409-415.

Webb R, Thomas C (1976). Development of F1 spinach hybrids. HortScience 11 (6): 546.

Xu C, Jiao C, Sun H, Cai X, Wang X, Ge C, Zheng Y, Liu W, Sun X, Xu Y (2017). Draft genome of spinach and transcriptome diversity of 120 Spinacia accessions. Nature Communications 8 (1): 1-10.

Yamamoto K, Oda Y, Haseda A, Fujito S, Mikami T, Onodera Y (2014). Molecular evidence that the genes for dioecism and monoecism in *Spinacia oleracea* L. are located at different loci in a chromosomal region. Heredity 112 (3): 317-324.

Zink F, Smith P (1958). A second physiologic race of spinach downy mildew. Plant Disease Reports 42: 818.

Zuccarini P, Savé R (2016). Three species of arbuscular mycorrhizal fungi confer different levels of resistance to water stress in *Spinacia oleracea* L. Plant Biosystems - An International Journal Dealing With All Aspects of Plant Biology 150 (5): 851-854. doi:10.1080/11263504.2014.994575.

5

KUŞKONMAZ ISLAHI

Kazım ABAK, Eftal DÜZYAMAN ve Ahmet KORKMAZ

1. GİRİŞ

Asparagaceae familyasının üyesi olan kuşkonmaz (*Asparagus officinalis* L.) az sayıdaki çok yıllık sebzelerden birisidir. İklim koşullarının uygun olduğu bölgelerde iyi bakım gördüğünde, dikildiği yerde 12-15 yıl arasında ekonomik ürün verir. Kuşkonmaz bu bakımdan üreticilerin ilgisini çekmektedir. Buna karşılık tohum ekiminden hasada kadar süren ve iki yıla kadar uzayabilen bir gençlik dönemi bulunduğu ve bu sürede belirli bir yatırıma gereksinim gösterdiği için üreticiler kuşkonmaz tarımına mesafeli durmaktadır. Tipik bir Akdeniz bitkisi olan kuşkonmazın ekstrem sıcaklıklara ve kurağa toleransı oldukça yüksektir.

Kuşkonmazın yabani türleri çok eski yıllardan beri tıbbi değerleri bakımından dikkati çekmiş; daha sonra sebze olarak da değerlendirilmeye başlamıştır (Shoemaker, 1949). Bunların arasında en yaygın olanı *A. acutifolius* olup, ardından da *A. maritimus ve A. stipularis* gelmektedir (Şekil 1). Günümüzde de birçok ülkede ilkbahar aylarında bu türler toplanıp zevkle tüketilmektedir (Abak ve Düzenli, 1989; Chaux ve Foury, 1994; Yılmaz ve ark., 2012; Moreno-Pinel ve ark., 2021). Türkiye'de özellikle Ege, Akdeniz, Marmara bölgelerinin sahil kesimlerinde ve hatta Amasya gibi iç kesimlerde 'kuşkonmaz', 'yabani kuşkonmaz', 'tilkişen', 'tilki kuyruğu', 'kedirgen', 'dilfilcan', 'gılemşe', 'menevcen', 'hüsnüs', 'acı ot', 'acı filiz', 'acı sarmaşık', 'tatlı sarmaşık', 'eniş otu', 'asparanca' gibi isimlerle ve Kıbrıs'ın kuzeyinde 'ayrelli' güneyinde 'agrelia' adıyla adlandırılmaktadır. Bu yabani kuşkonmaz türlerinin çıkışı heyecanla beklenmekte, meraklıları tarafından ilkbaharda özenle toplanıp zevkle tüketilmekte; ayrıca bazen yol kenarlarında bazen de pazarlarda satılmakta, yüksek fiyatlarla alıcı bulmaktadır. Şimşek ve Duman (2022), Türkiye'de yukarıdakilere ek

15. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kuşkonmaz ıslahı ve genetiği çalışmaları diğer sebze türlerine göre oldukça geç başlamış ve yavaş ilerlemiştir. Çok yıllık bir bitki olması ve tohumluk pazarı büyüklüğünün kısıtlı bulunması, özel tohum firmalarının bu türe olan ilgisinin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Son yıllarda birçok ülkede kuşkonmaz tarımının gelişmesine koşut olarak yeni kuşkonmaz çeşitlerine olan talep artmış ve kuşkonmaz ıslahı önemlilik kazanmaya başlamıştır.

Islahın temeli bitki genetik çeşitliliğidir. Kuşkonmazda küresel düzeyde mevcut gen kaynakları ve kültür türünün genetik çeşitliliği ne yazık ki çok zengin değildir. İlk yapılması gereken çalışmaların başında gen kaynaklarının zenginleştirilmesi gelmektedir. Anavatanı bölgesinin içinde Anadolu'nun da bulunmasına ve doğada *A. officinalis*'in de yaygın görünmesine karşılık, Türkiye'de şimdiye kadar sistematik bir genetik materyal toplanması yapılmamıştır. Anadolu'da kültür formlarının yanında yabani türler bakımından da önemli bir zenginlik mevcuttur. Her ikisinin de hızla toplanıp korumaya alınması ve ıslah çalışmalarında yararlanılması elzemdir.

Yabani türler hem hastalık ve zararlılara dayanıklılık hem de abiyotik stres koşullarına tolerans bakımından önemli gen kaynaklarıdır. *A. stipularis* gibi bazıları yaz aylarında tamamen dikenli çalı formuna dönen ve kuraklık ile yüksek sıcaklıklara son derecede dayanıklı olan yabani türler bu stres koşullarına tolerans için çok değerlidir. Yabani türler ayrıca kuşkonmazın besin maddesi içerikleri ve sağlık açısından değerini yükseltecek olan önemli biyoaktif kimyasallar bakımından da zengindirler.

Kültüre alınan *A. officinalis*'in yabani akraba türleri ile melezlenmeleri birçok başka sebze türünde olduğu kadar kolay değildir. Türler arası melezler yapmak ve onlardan yararlanmak için yoğun çabalar gerekmektedir. Kuşkonmazın doku kültürlerine uyumunun iyi olması ve rejenerasyon kabiliyetinin yüksekliği önemli bir avantajdır. Etkili moleküler tekniklerin ve markırların geliştirilmesi ve bunlarla doku kültürü tekniklerinin bütünleştirilmesi biyoteknolojik araçların ıslah programlarında daha etkin kullanımına olanak verecektir. Türkiye'de kaliteli kuşkonmaz ticari çeşitlerinin geliştirilmesi, özel sektörün bu türe olan ilgisini artttıracaktır. Bu da kuşkonmaz üretiminin ve tüketiminin daha fazla yaygınlaşmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKLAR

Abak K (1987). Enginar ve kuşkonmaz yetiştiriciliği. Tarımsal Araştırma Vakfı Yayınları, Yayın No:15, Yalova.

Abak K, Düzenli A (1989). Utilisation de certaines plantes sauvages comme légumes en Turquie. Acta Horticulturea 242: 107-114.

Amaro-Lopez M, Zurera-Cosano G, Moreno-Rojas R (1998). Trends and nutritional significance of mineral content in fresh white asparagus spears. International Journal of Food Science and Nutrition 49: 353–363.

Amato LD, Martin EA, López-Anido FS (2022). Combining ability and heterosis for market yield in green asparagus. Horticulturae 8: 489. doi:3390/ horticulturae8060489.

Amato LD, López-Anido FS, Zayas A, Martin EA (2021). Genetic resources in asparagus: Diversity and relationships in a collection from different origins and breeding status. New Zealand Journal of Crop and Horticultural Crop Sciences 51 (1): 69-80. doi:10.1080/01140671.2021.1940217.

Anido FL, Cointry E (2008). Asparagus. In: Vegetables II, Handbook of Plant Breeding. Vol 2. Prohens J, Nuez F (Eds.). Springler, Heidelberg, pp:249-323. doi:10.1007/978-0-387-74110-9_7.

Anonymous (2022). Asparagus Market. https://www.futuremarketinsights.com/reports/asparagus-market.

Anonymous (2023a). FAOSTAT. https://www.fao.org/faostat/en/#data, Erişim: 20.01.2023.

Anonymous (2023b). https://www.ncbi.nlm.nih.gov/nuccore/NC_034777.1

Anonymous (2023c). The Friends of the Wild Flower Garden: *Asparagus officinalis* L. https://www.friendsofthewildflowergarden.org/pages/plants /asparagus.html.

Arumuganathan K, Earle ED (1991). Nuclear DNA content of some important plant species. Plant Molecular Biology Reporter 9: 208–218. doi: 10.1007/BF02672069.

Azad MA, Amin MN (2017). Regeneration of *Asparagus officinalis* L. through Embryogenic Callus. Plant Tissue Culture and Biotechnology 27: 21–31.

Bai Y, Kelly J (1999). Pre-senescence removal of asparagus (*Asparagus officinalis* L.) fern. Acta Horticulturae 479: 427-430.

Bailey LH (1942). The standard cyclopedia of horticulture. Macmillan, New York, pp: 406–407. doi: 10.5962/bhl.title.23351.

Bannerot H, Derieux M, Thévenin L, Arnoux J (1969). Results from a comparative trial with asparagus populations. Annates de L'amelioration des Plantes 19: 289-324.

Bansal RK, Menzies SA, Broadhurst PG (1986). Screening of asparagus species for resistance to Stemphylium leaf spot. New Zealand Journal of Agricultural Research 29: 539–545.

Baraton A (2014). L'asperge, un petit gout d'interdit. https://www.newsjardintv.com/l-asperge-un-petit-gout-d-interdit/. Erişim tarihi: 05.01.2023.

Benson BL, Takatori FH (1978). Meet UC 157. American Vegetable Grower 26 (5): 8-9.

Benson BL, Mullen RJ, Dean BB (1996). Three new green asparagus cultivars; Apollo, Atlas and Grande and one purple cultivar, Purple Passion. Acta Horticulturae 415: 59-65.

Bouwkamp JC, McCully JE (1972). Competition and survival in female plants of *Asparagus officinalis* L. Journal of American Society of Horticultural Science 97: 74–76.

Broadhurst PG (1996). Stemphylium disease tolerance in *Asparagus offcinalis* L. Acta Horticulturae 415: 387–392.

Bui-Dang-Ha D, Norreel B, Masset A (1975). Regeneration of *Asparagus officinalis* L. through callus cultures derived from protoplasts. Journal of Experimental Botany 26: 263–270.

Bui-Dang-Ha D, Mackenzie IA (1973). The division of protoplasts from *Asparagus officinalis* L. and their growth and differentiation. Protoplasma 78: 215–221.

Cabrera-Ponce JL, López L, Assad-Garcia N, Medina-Arevalo C, Bailey AN, Herrera-Estrella L (1997). An efficient particle bombardment system for the genetic transformation of asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Plant Cell Reports 16: 255-260.

Caporali E, Carboni A, Galli MG, Rossi G, Spada A, Marziani Longo GP (1994). Development of male and female flower in *Asparagus officinalis* Search for point of transition from hermaphroditic to unisexual developmental pathway. Sexual Reproduction in Plants 7: 239–249.

Carmona-Martin E, Regalado JJ, Padilla IMG, Peran-Quesada R, Encina CL (2018). Cryopreservation of rhizome bud of *Asparagus officinalis* L. (cv. Morado de Huetor) and evaluation of their genetic stability. Plant Cell Tissue and Organ Culture 133: 395–403.

Carmona-Martin E, Regalado JJ, Padilla IMG, Westendorp N, Encina CL (2014). A new and efficient micropropagation method and its breeding applications in *Asparagus* genera. Plant Cell, Tissue and Organ Culture 119: 479–488.

Caruso M, Federici CT, Roose ML (2008). EST-SSR markers for asparagus genetic diversity evaluation and cultivar identifcation. Molecular Breeding 21 (2): 195–204.

Castro P, Gil J, Cabrera A, Moreno R (2013). Assessment of genetic diversity and phylogenetic relationship in Asparagus species related to *Asparagus officinalis*. Genetic Resorces and Crop Evolution 60: 1275–1288. doi:10.1007/s10722-012-9918-3.

Chaux C, Foury C (1994). Production legumieres: Tome 2: Legumes feuilles, tiges, fleurs racines, bulbes. Techniques et Documentation Lavoisier, Paris.

Chen H, Guo A, Lu Z, Tan S, Wang J, Gao J (2019). *Agrobacterium tumefaciens*-mediated transformation of a hevein-like gene into asparagus leads

to stem wilt resistance. PLoS ONE 14 (10): e0223331. doi:10.1371/ journal.pone.0223331.

Chin CK, Garrison SA (2008). Functional elements from asparagus for human health. Acta Horticulturae 776: 219-226.

Chua LS (2013). A review on plant-based rutin extraction methods and its pharmacological activities. Journal of Ethnopharmacology 150 (3): 805-817.

Chitrakar B, Zhang M, Adhikari B (2019). Asparagus (*Asparagus officinalis*): Processing effect on nutritional and phytochemical composition of spear and hard-stem byproducts. Trends in Food Science & Technology 93: 1-11.

Clifford HT, Conran JG (1987). *Asparagaceae*. In: Flora of Australia. George AS (Ed.). Australian Government of Public Service, Canberra, pp: 159–164.

Collard BCY, Mackill DJ (2008). Marker-assisted selection: an approach for precision plant breeding in the twenty-first century. Philosophical Transactions of the Royal Society of London. Series B, Biological Sciences 363: 557–572. doi:10.1098/rstb.2007.2170.

Corriols-Thévenin L (1979). Different methods in asparagus breeding. In: Eucarpia, section vegetables: proceedings of the 5th International Asparagus-Symposium, 28th August–1st September. Reuther G (Ed.). pp: 8–20.

Corriols L, Doré C, Rameau C (1990). Commercial release in France of Andreas, the first asparagus all male F1 hybrid. Acta Horticulturae 271: 249–252.

CSGA (2011). Certified production of hybrid asparagus. Canadian Seed Growers' Association, Circular No 6 / Rev.01.6-2011. https:// seedgrowers.ca/wp-content/uploads/Circ6-SECTION-14.11_Hybrid-ASPARAGUS_English Rev01.13-2018_20180108-1.pdf. Erişim tarihi: 23.12. 2022.

Currence TM (1947). Progeny tests of asparagus plants. Journal of Agricultural Research, Washington DC 74 (3): 65-76.

De Candolle AP (1805). In: Agasse H (ed) Flore française, 3rd Edition. Desray, Paris, pp 1–600.

Delaitre C, Ochatt S, Deleury E (2001). Electroporation modulates the embryogénic responses of asparagus (*Asparagus officinalis* L.) microspores. Protoplasma 216: 39–46.

Delbreil B, Guerche P, Jullien M (1993). Agrobacterium-mediated transformation of *Asparagus officinalis* L. long-term embryogenic callus and regeneration of transgenic plants. Plant Cell Reports 12: 129-132.

Della A (2006). An ethnobotanical survey of wild edible plants of Paphos and Larnaca country side of Cyprus. Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine 2 (34): 1-9.

Demissew S (2008). Four new species of *Asparagus* (*Asparagaceae*) from the Flora Zambesiaca area. Kew Bulletin 63 (2): 269–275.

Doré C (1974). Production de plantes homozygotes males et females à partir d'anthères. Acta Horticulturae 271: 39-46.

Doré C (1977). *In vitro* techniques as an efficient tool in asparagus breeding. Acta Horticulturae 78: 89-94. doi:10.17660/ActaHortic.1977.78.9.

Doré C (1990) Asparagus anther culture and feld trials of di-haploids and F1 hybrids. In: Haploids in crop improvement I. Biotechnology in agriculture and forestry, vol 12. Bajaj YPS (Ed.). Springer, Berlin, pp: 322–345.

Drost DT (1997). Asparagus. In: The Physiology of Vegetable Crops. H.C. Wien. ed. CAB International. pp: 621-635.

Drost DT (2020). Asparagus. In: The Physiology of Vegetable Crops. 2nd Edition. Wien HC, Stützel H (Ed.). CAB International. pp: 457-479.

Drost DT, Wilcox-Lee D (1990). Effect of soil matric potential on growth and physiological responses of greenhouse grown asparagus. Acta Horticulturae 271: 467–476.

Elena K (2007). Asparagus diseases. European Journal of Plant Science and Biotechnology 1: 76–83.

Ellison JH (1986). Asparagus breeding. In: Breeding vegetable crops. Bassett MJ (Ed.). AVI Publishing, Westport CT, pp: 521–569.

Ellison JH, Kinelski JJ (1985). 'Jersey Giant': an all male asparagus hybrid. HortScience 20: 1141.

Ellison JH, Garrison SA, Kinelski JJ (1990). Male asparagus hybrids: 'Jersey Gem', 'Jersey General', 'Jersey King', 'Jersey Knight', and 'Jersey Titan'. HortScience 25: 816-817.

Ellison JH, Scheer DF (1960). Asparagus yield as related to plant vigor, earliness and sex. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 75: 411–415.

Ellison JH, Schermerhorn LG (1958). Selecting superior asparagus plants on the basis earliness. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 72: 353–359.

Ellison JH, Garrison SA, Kinelski JJ (1990). Male Asparagus Hybrids: 'Jersey Gem', 'Jersey General', 'Jersey King', 'Jersey Knight', and 'Jersey Titan'. HortScience 25 (7): 816–817.

Elmer WH (2001). The economically important diseases of asparagus in the U.S. Online. Plant Health Progress. doi:10.1094/PHP-2001-0521-01-RV.

Elmer WH (2018). Asparagus decline and replant problem: a look back and a look forward at strategies for mitigating losses. Acta Horticulturae 1223: 195–204.

Encina CL, Regalado JJ (2022). Aspects of in vitro plant tissue culture and breeding of asparagus: A review. Horticulturae 8: 439. http://hdl.handle.net/10835/13699.

EURISCO (2023). https://eurisco.ipk-gatersleben.de.

FAO (2023). Food and agriculture organization of the United Nations. https://www.fao.org.

Falavigna A (2000). Le coltivazioni di nicchia dell'asparago in Italia. L'Informatore Agrario LVI (46): 49-51.

Falavigna A, Alberti P, Casali PE, Toppino L, Mennella G, Huaisong W (2008a). Interspecific hybridization for asparagus breeding in Italy. Acta Horticulturae 776: 291-297.

Falavigna A, Casali PE, Valente MT (2012). Recent Progress of Asparagus Breeding in Italy. Proc. XIIth International Asparagus Symposium Casas A, Coronado K (Eds.). Acta Horticulturae 950: 133-142.

Falloon PG (1985). A method for screening asparagus (*Asparagus offcinalis* L.) seedling for resistance to Phytophthora rot. In: Proceedings VI International Asparagus Symposium. Loughedd ED, Tiessen H (Eds.). University of Guelph, Guelph, pp: 220–227.

Farías V, Krarup C, Contreras S (2004). Efecto de población sobre rendimiento y calidad de turiones de cuatro cultivares de espárrago. Ciencia e Investigación Agraria 31: 119-127.

Faville MJ, Silvester WB, Green TGA, Jermyn WA (1999) Photosynthetic characteristics of three asparagus cultivars differing in yield. Crop Science 39: 1070–1077.

Feller C, Graefe C, Fink M (2012). Bud and spear development of asparagus under constant temperature. Agricultural Sciences 3: 455–461.

Flory WS Jr (1932). Genetic and cytological investigations on *Asparagus officinalis* L. Genetics 17 (4): 432–457.

Franken AA (1970). Sex characteristics and inheritance of sex in asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Euphytica 19 (3): 277-287.

Fukuda T, Ashizawa H, Suzuki R, Ochiai T, Nakamura T, Kanno A, Kameya T, Yokoyama J (2005). Molecular phylogeny of the genus Asparagus (Asparagaceae) inferred from plastid petB intron and petD-rpoA intergenic spacer sequences. Plant Species Biology 20: 121–132.

Fuentes Alventosa JM, Jaramillo-Carmona S, Rodríguez-Gutiérrez G, Guillén-Bejarano R, Jiménez-Araujo A, Fernández-Bolaños J et al. (2013). Preparation of bioactive extracts from asparagus by-product. Food & Bioproducts Processing 91 (2): 74-82.

Garrison SA, Chin C (2005). Perspectives in asparagus breeding, in: Eleventh International Asparagus Symposium, Horst/Venlo, (June 19, 2005); http://www.ias2005. com/speakers.html.

Geoffriau E, Denoue D, Rameau C (1992). Assessment of genetic variation among asparagus (*Asparagus officinalis* L.) population and cultivars: Agro-morphological and isoenzymatic data. Euphytica 61: 169–179. doi:10.1007/BF00039655.

González MI, Del Pozo A (2002). Asparagus cultivar trials in Bio–Bio (VIII) Region of Chile. Acta Horticulturae 589: 117–121.

Gri L (1990). L'asperge profite d'une sélection de pointe. Semences et Progrès N. 65: 3-16.

Grogan RG, Kimble KA (1959). The association of *Fusarium* wilt with the asparagus decline and replant problem in California. Phytopathology 49: 122–125.

Guangyu C (2002). Production and development of asparagus in China. Acta Horticulturae 589: 21–27.

Guo J, Jermyn WA, Turnbul MH (2001). Carbon metabolism in developing spears of two asparagus (*Asparagus officinalis*) cultivars with contrasting yield. Australian Journal of Plant Physiology 28: 1013–1021.

Guo J, Jermyn WA, Turnbul MH (2002). Diurnal and seasonal photosynthesis in two asparagus cultivars with contrasting yields. Crop Science 42: 399-405.

Guy, C. 1990. Cold acclimation and freezing stress tolerance: Role of protein metabolism. Annual Review of Plant Physiology and Plant Molecular Biology 41: 187-223.

Günay A (2005). Sebze Yetiştiriciliği, Cilt I. Meta Basımevi, İzmir

Güvenç A (1998). Türkiye'de yetişen asparagus türlerinin gövde anatomisi. Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi 27 (1): 73-91.

Güvenç A (1996). Türkiye'de Yetişen Asparagas (Kuşkonmaz) Türleri üzerinde Farmasötik Botanik Yönünden Araştırmalar. Doktora tezi, A.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Harkess A, Zhou J, Xu C, Bowers JE, der Hulst RV, Ayyampalayam S, Mercati F, Riccardi P, McKain MR, Kakrana A, Tang H, Ray J, Groenendijk J, Arikit S, Mathioni SM, Nakano M, Shan H, Telgmann-Rauber A, Kanno A, Yue Z, Chen H, Li W, Chen Y, Xu X, Zhang Y, Luo S, Chen H, Gao J, Mao Z, Pires JC, Luo M, Kudrna D, Wing RA, Meyers BC, Yi K, Kong H, Lavrijsen P, Sunseri F, Falavigna A, Ye Y, Leebens-Mack JH, Chen G (2017). The asparagus genome sheds light on the origin and evolution of a young Y chromosome. Nature Communications 8: 1279. doi:10.1038/s41467-017-01064-8.

Hartmann HD (1985). Possibility of predicting the amount of asparagus yield in middle Europe. In: Proceedings of the 6th Int. Asparagus Symposium Lougheed EC, Tiessen H (Eds.). University of Guelph, Guelph, Ontario, Canada, pp: 318–323.

Hamdi SMM (2016). A new record of *Asparagus* (*Asparagaceae*) from Iran. Iranian Journal of Botany 22 (1): 30–32.

Hamdi SMM, Assadi M (2009). *Asparagus khorasanensis* (*Asparagaceae*), a new species from Iran. Feddes Repertorium 120 (7–8): 419–425.

Hamdi SMM, Assadi M (2013). A new species of Asparagus L. (Asparagaceae) from Iran. Iranian Journal of Botany 19 (1): 44–46.

Hamdi SMM, Assadi M (2017). *Asparagus azerbaijanensis*, a new species of Asparagus subgen. Asparagopsis (*Asparagaceae*) from Iran. Phytotaxa 297 (1): 93–96. doi:10.11646/phytotaxa.297.1.12.

Hamdi SMM, Assadi M, Jouharchi MR (2017). *Asparagus bojnurdensis* (*Asparagaceae*), a new species from Iran. Kew Bulletin 72 (2): 22. doi:10.1007/ s12225-017-9691-8.

Haynes RJ (1987). Accumulation of dry matter and changes in storage carbohydrate and amino acid content in the first 2 years of asparagus growth. Scientia Horticulturae 32: 17-23.

Heißner A, Schmidt S, Schonhof I, Feller C, Schreiner M (2006). Spear yield and quality of White asparagus as affected by soil temperature. European Journal of Agronomy 25: 336–344.

Hexamer FM (1913). Asparagus Its Culture for Home Use and for Market a Practical Treatise on The Planting Cultivation Harvesting Marketing and Preserving of Asparagus With Notes on Its History and Botany. Asparagus. Orange Judd, New York, USA.

Ii Y, Uragami A, Uno Y, Kanechi M, Inagaki N (2012). RAPD based analysis of differences between male and female genotypes of *Asparagus officinalis*. HortScience 39: 33–37. doi:10.17221/70/2011-HORTSCI.

Irizarry H, Howard Ellison J, Orton P (1967). Inheritance of persistent-green color in *Asparagus officinalis* L. The Journal of Agriculture of the University of Puerto Rico 51 (1): 71–76. doi:10.46429/jaupr.v51i1.11221.

Ito PJ, Currence TM (1965). Inbreeding and heterosis in Asparagus. USDA Vegetable Improvement Newsletter No. 6, February 1964.

Ito T, Konno I, Kubota S, Ochiai T, Sonoda T, Hayashi Y, Fukuda T, Yokoyama J, Nakayama H, Kameya T, Kanno A (2011). Production and characterization of interspecific hybrids between *Asparagus kiusianus* Makino and *A. officinalis* L. Euphytica 182 (2): 285-294.

Johnson DA (2012). Stability of slow-rusting resistance to *Puccinia asparagi* and managing rust in asparagus. Plant Disease 96 (7): 997–1000.

Johnson DA, Peaden RN (1993). Rust resistance in asparagus F_1 hybrid populations. Plant Disease 77 (11): 1144–1148

Kamo J (1929). Einige Beobachtungen uber die Chromosomen von *Asparagus offcinalis* L. Journal of Plant Research 43 (507): 127–133.

Kanno A, Kubota S, Ishino K (2014). Conversion of a male-specific RAPD marker into an STS marker in *Asparagus officinalis* L. Euphytica 197: 39–46. doi:10.1007/s10681-013-1048-2.

Kanno A, Yokoyama J (2011). Asparagus. In: Wild crop relatives: genomic and breeding resources. Kole C (Ed.). Springer, Berlin, pp: 23–42.

Khandka DK, Nejidat A, Goldhirsh A (1996). Polimorphism and DNA markers for asparagus cultivars identified by random amplified polimorphic DNA. Euphytica 87: 39-44. doi:10.1007/BF00022962.

Knaflewski M (1996). Genealogy of asparagus cultivars. Acta Horticulturae 415: 87-91.

Kohmura H, Sakai A, Chokyu S, Yakuwa T (1992). Cryopreservation of in vitro-cultured multiple bud clusters of Asparagus (*Asparagus officinalis* L. cv Hiroshima green (2n = 30) by the techniques of vitrification. Plant Cell Reports 11: 433–437.

Kotecha PM, Kadam SS (1998). Asparagus. In: Handbook of vegetable science and Technologies: Production, compositon, storage and processing. Salunkhe DK, Kadam SS (Eds.). Marcel Decker Inc., New York.

Kretschmer M, Hartmann HD (1979). Experiments in apical dominance with *Asparagus officinalis* L. In: Proc. 5th Intl. Asparagus Symposium. Reuther G (Ed.). pp: 235-239.

Kunitake H, Mii M (1998). Somatic Embryogenesis and Its Application for Breeding and Micropropagation in Asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Plant Biotechnology 15: 51–61.

Li S, Zhang G, Li X, Wang L, Yuan J, Deng C, Gao W (2016). Genome–wide identification and validation of simple sequence repeats (SSRs) from *Asparagus officinalis*. Molecular and Cellular Probes 30: 153–160. doi:10.1016/ j.mcp.2016.03.003.

Link R (2017). The 14 Healthiest Vegetables on Earth. https://www.healthline.com/nutrition/14-healthiest-vegetables-on-earth#section15.

Loo S (1945). Cultivation of Excised Stem Tips of Asparagus In Vitro. American Journal of Botany 32: 13–17.

Lohwasser U, Börner A (2018). Plant genetic resources of asparagus - maintenance, taxonomy and availability. Acta Horticulturae 1223: 1-6. doi:10.17660/ActaHortic.2018.1223.1.

López Anido F, Firpo IT, García SM (2000). Evaluación de poblaciones locales, variedades e híbridos experimentales de espárrago violeta. Horticultura Argentina 19: 49.

Löptien H (1976). Giemsa Banden auf Mitosechromosomen des Spargels (*Asparagus officinalis* L.) und des Spinats (*Apinacia oleracea* L.). Zeitschrift für Pflanzenzüchtung 76: 225–230.

Löptien H (1979). Identification of the sex choromosome pair in asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Zeitschrift für Pflanzenzüchtung 82: 162–173.

Lužný J (1979). The history of asparagus as a vegetable, the tradition of its growing in Czechoslovakia (CSSR) and the prospect of its further propagation and breeding. In: Eucarpia, section vegetables: proceedings of the 5th International Asparagus-Symposium, 28th August–1st September, Reuther G (Ed.). pp: 82–86.

Maeda T, Kumagai M, Inoue N, Uragami A, Ito K (2002). Effective method for seed production of all-male asparagus hybrids in a greenhouse. Acta Horticulturae 589: 133-138. doi:10.17660/ActaHortic.2002.589.17.

Makris DP, Rossiter JT. Domestic processing of onion bulbs (*Allium cepa*) and asparagus spears (*Asparagus officinalis*): effect on flavonol content and antioxidant status. Journal of Agricultural and Food Chemistry 49 (7): 3216-3222.

Marcellán ON, Camadro EL (1996). Self-and cross-incompatibility in *Asparagus offcinalis* and *Asparagus densiforus* cv. Sprengeri. Canadian Journal of Botany 74: 1621–1625.

Maung M (2018). Effects of different explant types, plant growth regulators and shoot density *on in vitro* regeneration of asparagus (*Asparagus officinallis* L.). Master of Science Thesis, Yezin Agricultural University.

Maung M, Myin, KT, Thu MK (2019). Effects of different explant types, plant growth regulators and shoot density on in vitro regeneration of Asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Journal of Agricultural Research 6 (1): 109-115.

Melyan G, Gabrielyan I, Sahakyan A, Kik Ch (2016). An Asparagus collecting expedition in Armenia. In: Abstracts of Sustainable Utilization of Plant Genetic Resources for Agriculture and Food, Piešťany, Slovak Republic. 18–20 October 2016.

Mercati F, Riccardi P, Leebens-Mack J, Abenavoli MR, Falavigna A, Sunseri F (2013). Single nucleotide polymorphism isolated from a novel EST dataset in garden asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Plant Science 203: 115–123. doi:10.1016/j.plantsci.2013.01.002.

Mercati F, Riccardi P, Harkess A, Sala T, Abenavoli MR, Leebens-Mack J, Falavigna A, Sunseri F (2015). Single nucleotide polymorphism–based parentage analysis and population structure in garden asparagus, a worldwide genetic stock classifcation. Molecular Breeding 35 (2): 59. doi:10.1007/ s11032-015-0217-5.

Messiaen CM (1989). Le potager tropical. PUF. Paris.

Mitoma M, Zhang L, Konno I, Imai S, Motoki S, Kanno A (2018). A new DNA marker for sex identification in purple asparagus. Euphytica 214: 154. doi:10.1007/s10681-018-2233-0.

Moon DM (1976) Yield potential of *Asparagus officinalis* L, New Zealand Journal of Experimental Agriculture (4): 435-438. doi:10.1080/ 03015521.1976.10425913.

Moreau B Zuang H (1977). Asperge. INFUVLEC Publ., Paris.

Moreno-Pinel R, Castro-López P, JV, Gil-Ligero J (2021). Asparagus (*Asparagus officinalis* L.) Breeding. In: Advances in Plant Breeding Strategies: Vegetable Crops. Al-Khayri JM, Jain SM, Johnson DV (Eds.). Springer, pp: 425-469.

Moreno R, Castro P, Vrána J, Kubaláková M, Cápal P, García V, Gil J, Millán T, Doležel J (2018). Integration of genetic and cytogenetic maps and identification of sex chromosome in garden asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Frontiers in Plant Sciece 9: 1068. doi:10.3389/fpls.2018.01068.

Moreno R, Espejo JA, Cabrera A Gil J (2008). Origin of tetraploid asparagus landraces inferred from nuclear ribosomal DNA internal transcribed spacers polymorphisms. Annals of Applied Biology 153: 233-241.

Moreno R, Espejo J, Gil J (2010). Development of triploid hybrids in asparagus breeding employing a tetraploid landrace. Euphytica 173: 369–375. doi:10.1007/s10681-009-0103-5.

Motoki S, Okada K, Imai S, Taguchi T (2022). Effects of cultivar and cropping type on the growth and yield of female and male Asparagus plants. HortScience 57 (11): 1460–1465. doi:10.21273/HORTSCI 16786-22.

Mousavizadeh SJ, Hassandokht MR, Kashi A (2015). Multivariate analysis of edible Asparagus species in Iran by morphological characters. Euphytica 206: 445–457.

Nakayama H, Ito T, Hayashi Y, Sonoda T, Fukuda T, Ochiai T, Kameya T, Kanno A (2006). Development of sex–linked primers in garden asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Breeding Science 56: 327–330. doi:10.1270/jsbbs.56.327.

Negi J, Singh P, Joshi G, Rawat M, Bisht V (2010). Chemical constituents of Asparagus. Pharmacognosy Reviews 4 (8): 215-220.

Nichols MA, Woolley DJ (1985). Growth studies with asparagus. in: Proceedings of the 6th International Asparagus Symposium, University of Guelph, Lougheed EC, Tiessen H (Eds.). pp: 287-297.

Nikoloff AS, Ensor P, Palmer TP, Wallace AR (1986). Between plant variation of asparagus cultivars. DSIR Plant Breeding Symposium, 1986. New Zealand Agronomy Society 9 (5): 49-54.

Nindo C, Sun T, Wang SW, Tanf J, Powers JR (2003). Evaluation of drying technologies for retention of physical quality and antioxidants in asparagus (*Asparagus offcinalis* L.). LWT–Food Science and Technology 36 (5): 507–516.

Norton JB (1913). Methods used in breeding asparagus for rust resistance. USDA, Bureau of Plant Industry, Bull No. 263.

NSSDEP (2022). Vegetable seed production: Asparagus. USDA National Seed Science Distance Education Program. https://welbaum.spes.vt.edu/seedproduction/asparagus.html.

Ozaki Y, Tashiro T, Kurahashi T, Okubo H (1999). Variation of pollen viability and storability in Asparagus (*Asparagus offcinalis* L.) cultivars. Journal of Faculty of Agriculture, Kyushu University 44 (l-2): 1-8.

Pandey A, Sinha A (2013). Effect of mannitol, sorbitol and sucrose on growth inhibition and in vitro conservation of germplasm of *Asparagus racemosus*—an important medicinal plant. Medicinal Plants - International Journal of Phytomedicines and Related Industries 5: 71–74.

Paschold PJ, Hermann G, Artelt B (1993). Comparison of international asparagus cultivars under Rhine-Valley conditions in Germany. Acta Horticulturae 415: 257-262.

Pegiou E, Mumm R, Acharya P, de Vos RC, Hall RD (2019). Green and white asparagus (*Asparagus officinalis*): A source of developmental, chemical and urinary intrigue. Metabolites 10 (1): 17.

Peirce LC (1982). Inheritance of a Green Stem Mutant in Asparagus. HortScience 17 (3): 389-391.

Pontaroli AC, Camadro EL (2005). Somaclonal variation in *Asparagus officinalis* plants regenerated by organogenesis from long-term callus cultures. Genetics and Molecular Biology 28: 423–430.

Pressman E, Schaffer AA, Compton D, Zamski E (1989). The effect of low temperature and drought on carbohydrate content of asparagus. The Journal of Plant Physiology 134: 209-213.

Pressman E, Schaffer AA, Compton D, Zampski E (1993). Seasonal changes in the carbohydrate content of two cultivars of asparagus. Scientia Horticulturae 53: 149-155.

Qiao YM, Falavigna A (1989). An improved in vitro anther culture method for obtaining doubled-haploid clones of asparagus. In VII International Asparagus Symposium 271 (pp. 145-150).

Rameau C (1990). Fifteen years of experiments on asparagus F_1 hybrids: synthesis, evaluation of homozygous parents and application to the French breeding programme. Acta Horticulturae 271: 47-54.

Ranjbar ME, Grahremani Z, Mousavizadeh SJ, Barzegar T, Gil J, Moreno R (2022). New hybrids between cultivated and wild species of asparagus (*Asparagus* spp.) and their validation by SSR markers. European Journal of Horticultural Science. doi:10.17660/eJHS.2022/044.

Regalado JJ, Gil J, Castro P, Moreno R, Encina CL (2014). Employment of molecular markers to develop tetraploid ''supermale'' asparagus from andromonoecious plants of the landrace 'Morado de Hue´tor'. Spanish Journal of Agricultural Reseach 12: 1131–1136.

Regalado JJ, Martín EC, Madrid E, Moreno R, Gil J, Encina CL (2016). Production of "super-males" of asparagus by anther culture and its detection with SSR-ESTs. Plant Cell Tissue and Organ Culture 124: 119–135.

Regalado JJ, Moreno R, Castro P, Carmona-Martin E, Rodriguez R, Pedrol J, Larranaga N, Guillen R, Gil J, Encina CL (2017). *Asparagus macrorrhizus* Pedrol, Regalado et López-Encina, an endemic species from Spain in extreme extinction risk, is a valuable genetic resource for asparagus breeding. Genetic Resources and Crop Evolution 64 (7): 1581–1594. doi:10.1007/ s10722-016-0456-2.

Reuther G (1984). Asparagus, in: Handbook of Plant Cell Culture, Vol. 2, Sharp WR, Evans DA, Amminato PV, Yamada Y (Eds.). Macmillan Publishing Co., New York, pp: 211-242.

Riccardi P, Casali PE, Mercati F, Falavigna A, Sunseri F (2011). Genetic characterization of asparagus doubled haploids collection and wild relatives. Scientia Horticulturae 130: 691–700.

Rick CM, Hanna GC (1943). Determination of sex in *Asparagus officinalis* L. American Journal of Botany 30: 711–714. doi:10.1002/J.1537-2197. 1943.TB10322.X.

Robb AR (1984). Physiology of asparagus (*Asparagus officinalis*) as treated to the production of the crop. New Zealand Journal of Experimental Agriculture 12: 251-260.

Rodriguez-Arcos RC, Smith AC, Walderon KW (2002). Effect of Storage on Wall-Bound Phenolics in Green Asparagus. Journal of Agricultural and Food Chemistry 50 (11): 3197-3203.

Sakaguchi Y, Mine Y, Okubo H, Ozaki Y (2008). Anthocyanin variation in Asparagus pecies and its inheritance. XI International Asparagus Symposium. ISHS Acta Horticulturae 776: 285-290. doi:10.17660/ ActaHortic.2008. 776.36.

Sancaktaroğlu S, Eryiğit T, Kumlay AM (2011). Characteristics of Asparagus Plants and Their Usage Areas. Uluslararası Katılımlı I. Ali Numan Kıraç Tarım Kongresi, Eskişehir, Bildiriler Cilt II, 2617-2627.

Sarabi B, Hassandokht MR, Hassani ME, Masoumi TR, Rich T (2010). Evaluation of genetic diversity among some Iranian wild asparagus populations using morphological characteristics and RAPD markers. Scientia Horticulturae 126 (1): 1–7. doi:10.1016/j.scienta.2010.05.028.

Schaller J, Paschold PJ (2009). Stomata-characteristics and responses to soil drought indicating a cultivar specific drought stress susceptibility in asparagus. European Journal of Horticultural Science 74: 145–151.

Shelton D, Lacy M (1980). Effect of harvest duration on yield and on depletion of storage carbohydrates in asparagus roots. Journal of the American Society for Horticultural Science 105: 332–335.

Schwarzbach A, Schreiner M, Knorr D (2006). Effect of cultivars and deep freeze storage on saponin content of white asparagus spears (*Asparagus officinalis* L.). European Food Research and Technology 222 (1): 32-35.

Shoemaker JS (1949). Vegetable growing. John Wiley and Sons Inc., London.

Sinton S, Wilson D (1999). Comparative performance of male and female plants during the annual growth cycle of a dioecious asparagus cultivar. Acta Horticulturae 479: 347–353.

Štajner N, Bohanec B, Javornik B (2002). Genetic variability of economically important Asparagus species as revealed by genome size analysis and rDNA ITS polymorphisms. Plant Science 162 (6): 931–937. doi:10. 1016/S0168-9452(02)00039-0.

Stephens CT, De Vries RM, Sink KC (1989). Evaluation of *Asparagus* species for resistance to *Fusarium oxysporum* f. sp. *asparagi* and *F. moniliforme*. HortScience 24 (2): 365–368.

Stone NK, Thomas ZM, Roose ML (2018). A new robust codominant sex-linked STS marker for asparagus. Acta Horticulturae 1223: 51–58. doi:10.17660 /ActaHortic.2018.1223.8.

Sturtevant EL (1919). Sturtevant's notes on edible plants. Agricultural Experiment Station, Geneva/ New York.

Suzuki T, Maeda T, Oosawa K, Sporns P (2004). Quantification of rutin in asparagus tissues by utilizing MALDI-TOF MS. Journal of The Japanese Society For Horticultural Science 73 (suppl. 2): 434.

Şimşek M, Duman İ (2022). Türkiye florasında bulunan bazı kuşkonmaz türlerinin tohumlarının çimlenme ve fide çıkışlarının incelenmesi. Bahçe 51 (Özel Sayı 1): 95–99.

Taşkın T (2008). Bitki genetik kaynakların korunmasında dondurarak muhafaza (cryopreservation) teknikleri ve uygulamaları. Anadolu Dergisi 18 (2): 62-78.

Telgmann-Rauber A, Jamsari A, Kinney MS, Pires JC, Jung C (2007). Genetic and physical maps around the sex-determining M-locus of the dioecious plant asparagus. Molecular Genetics and Genomics 278: 221–234. doi:10.1007 /s00438-007-0235-z.

Thakur, S.; Tiwari, K.L.; Jadhav, S.K. (2015). In vitro approaches for conservation of *Asparagus racemosus* Willd. In Vitro Cellular & Developmental Biology-Plant 51: 619–625.

The Angiosperm Phylogeny Group (2023). http://www.mobot.org/ MOBOT/research/APweb/

The World Flora Online (2023). The Plant List 2013. http://www. worldfloraonline.org.

Thévenin L (1967). Les problèmes d'amélioration chez *Asparagus officinalis* L. I. Biologie et amélioration. Annales de l'Amélioration des Plantes 17 (1): 33-66.

Thévenin L (1968). Les problèmes d'amélioration chez *Asparagus offcinalis* L. II. Haploidie et amélioration. Annales de l'Amélioration des Plantes 18: 327–365.

Thévenin L, Doré C (1976). L'amélioration de l'Asperge et son atout majeur, la culture *in vitro*. 26 (4): 655-674.

Thompson HC, Kelly WC (1957). Vegetable Crops. Mc Gaw Hill Book Co. Inc. New York.

Tiedjens VA (1924). Some physiological aspects of *Asparagus officinalis*. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 21: 129-140.

Uno Y, Kanechi M, Inagaki N (2002). Haploid production from polyembryonic seeds of *Asparagus officinalis* L. Acta Horticulturae 589: 217-224 doi: 10.17660/ActaHortic. 2002.589.30.

USDA (2023). USDA Food Data, Asparagus raw. https://fdc.nal.usda.gov/fdc-app.html#/food-details/168389/nutrients.

USDA-ARS (2023). https://www.ars.usda.gov/northeast-area/geneva-ny/plant-genetic-resources-unit-pgru.

Vercier J (1955). Culture potagère: Edition entièrement mise a jour. Librairie Hachette, Paris.

White J (2022). Asparagus Types: 15 Asparagus Varieties To Grow in Your Garden. All About Gardening. https://www.allaboutgardening.com/asparagus-types/ Erişim: 15.01.2023.

Wilson D, Sinton S, Butler R, Drost D, Paschold P, Kruistum G, Poll J, Garcin C, Pertierra R, Vidal I, Green K (2008). Carbohydrates and yield physiology of asparagus: A global overview. Acta Horticulturae 776: 413–427.

Wilson DR, Sinton SM, Wright CE, (1999). Influence of time of spear harvest on root system resources during the annual growth cycle of asparagus. Acta Horticulturae 479: 313-320.

Wilson DR, Cloughley CG, Jamieson PD, Sinton SM (2002). A model of asparagus growth physiology. Acta Horticulturae 589: 297–301.

Woods CA, Hausbeck MK (2018). Virulence of *Phytophthora asparagi*, susceptibility of asparagus cultigens to spear and root rot, and the effcacy of seed treatments. Acta Horticulturae 1223: 205–212.

Yavuz HB, Çömlekçioğlu N (2022). Effects of donor plant age and explant types on Asparagus (*Asparagus officinalis* L.) micropropagation. International Journal of Agriculture Forestry and Life Sciences 6 (1): 12-17.

Yen YF, Sudjatmiko S, Fisher KJ, Nichols MA, Woolley DJ (1993). Growth of asparagus seedlings at high temperature. In: Adaptation of Food Crops to Temperature and Water Stress. Kuo CG (Ed.). Asian Vegetable Research and Development Centre, Taiwan, pp. 128–139.

Yilmaz N, Alas T, Abak K, Gücel S, Kaya Yildirim F (2012). Wild edible plants of North Cyprus and their traditional use. Acta Horticulture 960: 129-133.

Yue D, Desjardins Y, Lamarre M, Gosselin A (1992). Photosynthesis and transpiration of in vitro cultured asparagus plantlets. Scientific Horticulture 49: 9–16.

Zhang Y, Araki H (2017). Production trend and cropping system of asparagus in China. Japanese Journal Farm Work Research 52 (1): 27-35.

Zhang C, Wang H, Ma Y, Kang Y (1994). Regeneration of haploid plants from isolated microspores of asparagus (*Asparagus officinalis* L.). Plant Cell Report 13: 637–640.

SEBZE ISLAHI

CİLT VI

Leguminosea (Baklagiller)
Compositae (Bileşik çiçekliler)

Editörler
Kazım ABAK
Ahmet BALKAYA
Ş. Şebnem ELLİALTIOĞLU
Eftal DÜZYAMAN

bisab

gece kitaplığı

SEBZE ISLAHI VI
LEGUMINOSEA (BAKLAGİLLER)
COMPOSITAE (BİLEŞİK ÇİÇEKLİLER)

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Editörler • KAZIM ABAK
AHMET BALKAYA
Ş. ŞEBNEM ELLİALTIOĞLU
EFTAL DÜZYAMAN
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Şubat 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-694-5

© copyright
Bu kitabın içeriği ile ilgili tüm sorumluluk ilgili bölümlerin yazarlarına aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Kalori değerlerinin yüksek olmaması nedeniyle 1970'lere kadar ihmal edilmiş olan sebzeler, özellikle vitamin ve mineral madde zenginlikleri, lif içeriklerinin yüksekliği ve ayrıca başta antioksidanlar olmak üzere birçok fitokimyasalı içermeleri nedeniyle son elli yıl içinde sağlıklı beslenmenin olmazsa olmazı haline gelmiş; bunun doğal sonucu olarak üretim, tüketim ve dış ticaretinde hızlı gelişmeler gerçekleşmiştir. FAO verilerine göre 1980 ile 2010 arasındaki otuz yılda dünya kişi başına yıllık sebze tüketimi ortalaması 64 kg'dan 135 kg'a yükselerek iki katından fazla artmıştır. 2020'de sebze üretim miktarı 1.5 milyar tonu geçmiş, uluslararası ticaret hacmi de 50 milyar ABD dolarına yaklaşmıştır. Türkiye, dünya sebze üretiminde Çin, Hindistan ve ABD'den sonra dördüncü sırada bulunmakta; tüketim bakımından da 255 kg/kişi/yıl değeri ile yine Çin'den sonra ilk sıralarda yer almaktadır.

Bitki ıslahı, tarım bilimlerinin en ilgi çekici ve önemli alanlarından biridir. Adının konması XIX. yüzyılın ortalarında olmasına rağmen başlangıcının, tarımın keşfine kadar uzandığını söylemek yanlış olmaz. İnsanoğlu tarımı icat ettikten sonra, bitkileri çoğaltıp yetiştirirken, beğenip seçtiği en iyi bitkilerin tohum veya yumrularını ekip dikmiş ve böylece ıslahın ilk basamağı olan seleksiyonu uygulamıştır. Tarım, insanların en eski üretim faaliyeti ve doğal olarak tohum da bitkisel üretimdeki en eski girdi olduğuna göre, bitki ıslahı da kuşkusuz insanoğlunun kullandığı en eski teknolojidir diyebiliriz. Birçok kaynak, tarımın günümüzden 10-11 bin yıl kadar önce Anadolu'nun bir bölümünü de içine alan ve Bereketli Hilâl (Fertile Crescent) olarak adlandırılan bölgede yapılmaya başladığını bildirmektedir. 1995 yılında ortaya çıkartılan Göbeklitepe buluntuları, bu tarihi yaklaşık 2 bin yıl kadar daha önceye çekecek bilgileri gün yüzüne çıkartmıştır. Durum böyle olduğuna göre 'bitki ıslahının ilk yapıldığı yerlerden birinin, Anadolu olduğunu' rahatlıkla söyleyebiliriz. Bereketli Hilâl ve yakın çevresi, pek çok tahıl, yem bitkisi ve ılıman iklim meyvesinin yanında, bezelye, marul, hindiba, kuşkonmaz, turp, şalgam, karnabahar, brokoli, kırmızı pancar başta olmak üzere birçok sebzenin de anavatanı ve genetik çeşitlilik merkezidir. İlk dönem seleksiyon ıslahı çalışmalarının sonunda üretim materyalinde yeknesaklık artırılmış, bazı sebzelerdeki toksik madde miktarları giderilmiş, dikenlilik ve acılıklar azaltılmış, tüketilen kısımların iriliklerinde ve verimde artışlar sağlanmıştır.

Bitkilerde eşey sisteminin keşfinden sonra melezleme ıslahının önü açılmıştır. 1694'te Camerarius, 1760'da Linne ve aynı yıl ilk yapay melezlemeyi başaran Kolreuter'in başarıları sonucunda önemli kazanımlar sağlanmış; 1822-1884 yıllarında yaşayan Mendel'in çalışmaları ile genetik biliminin temelleri atılmıştır. Mendel kanunları sayesinde karakterlerin kalıtım mekanizmaları araştırılmaya başlanmış; ıslah daha

İÇİNDEKİLER

BAKLAGİLLER FAMİLYASI

1. TAZE FASULYE ISLAHI

1. Giriş 23
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 25
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 30
4. Gen kaynakları ve erişimi 33
5. Önemli özelliklerin kalıtımı 38
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 44
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 53
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 56
9. Fasulye ıslahının tarihsel gelişimi 58
10. Güncel ıslah hedefleri 61
11. Hastalık ve zararlılara dayanıklılık ıslahı 63
12. Abiyotik stres koşullarına dayanıklılık ıslahı 76
13. Klasik ıslah yöntemleri 84
14. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 96
15. Tohumluk üretimi 103
16. Sonuç ve değerlendirme 105

Kaynaklar 106

2. BEZELYE ISLAHI

1. Giriş 137
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 140
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 145
4. Gen kaynakları ve erişimi 148
5. Önemli özelliklerin kalıtsalık durumları 153
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 154
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 159
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 161
9. Bezelye ıslahının tarihsel gelişimi 163
10. Güncel ıslah hedefleri 166
11. Hastalık ve zararlılara dayanıklılık ıslahı 167
12. Klasik ıslah yöntemleri 171
13. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 174
14. Tohumluk üretimi 177
15. Sonuç ve değerlendirme 178

Kaynaklar 179

3. BAKLA ISLAHI

1. Giriş 195
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 200
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 207
4. Taksonomisi 209
5. Gen kaynakları ve erişimi 217
6. Önemli özelliklerin kalıtımı 221
7. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 226
8. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 229
9. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 238
10. Bakla ıslahının tarihsel gelişimi 241
11. Güncel ıslah hedefleri 245
12. Klasik ıslah yöntemleri 264
13. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 279
14. Tohumluk üretimi 294
15. Sonuç ve değerlendirme 295
Kaynaklar 297

BİLEŞİK ÇİÇEKLİLER FAMİLYASI

4. ENGİNAR ISLAHI

1. Giriş 335
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 336
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 340
4. Gen kaynakları ve erişimi 342
5. Önemli özelliklerin kalıtımı 343
6. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 344
7. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 347
8. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 349
9. Enginar ıslahının tarihsel gelişimi 351
10. Güncel ıslah hedefleri 352
11. Klasik ıslah yöntemleri 353
12. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 356
13. Tohumluk üretimi 358
14. Sonuç ve değerlendirme 360
Kaynaklar 360

5. MARUL-SALATA ISLAHI

1. Giriş 373
2. Ekonomik önemi, besin değeri ve tüketim şekilleri 381
3. Orijini, gen merkezleri ve kültüre alınması 388
4. Taksonomisi 394
5. Gen kaynakları ve erişimi 405
6. Önemli özelliklerin kalıtımı 409
7. Çeşit tipleri ve çeşit grupları 415
8. Çiçek yapısı ve döllenme biyolojisi 420
9. Fizyolojik özellikleri ve türe özgü istekler 423
10. Marul-salata ıslahının tarihsel gelişimi 428
11. Güncel ıslah hedefleri 430
12. Klasik ıslah yöntemleri 455
13. Biyoteknolojik ıslah yöntemleri 470
14. Tohumluk üretimi 476
15. Sonuç ve değerlendirme 480
Kaynaklar 481

1

TAZE FASULYE ISLAHI

Ahmet BALKAYA, Atilla DURSUN ve Dilek KANDEMİR

1. GİRİŞ

Taze fasulye dünyada ve ülkemizin her bölgesinde üretimi yapılan, gerek taze ve gerekse işlenmiş ürün olarak tüketilen, insan beslenmesi ve sağlığı açısından oldukça önemli olan bir baklagil grubu sebze türüdür. *Leguminosae* familyası, taksonomik sınıflandırmada 650 cins ve 18 000 tür ile oldukça geniş ve zengin bitki türlerine sahip familyalardan birisidir (Balkaya ve Karaağaç, 2013). Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) *Leguminosae* familyası, *Papilianaceae* alt familyasının *Phaseolus* cinsi içinde yer almaktadır. *Phaseolus* cinsinin 230'a yakın türü bulunmaktadır, ancak bunlardan 20 kadarı ekonomik öneme sahiptir (Balkaya, 1999; Günay, 2005). *Phaseolus harmsianus*, *Phaseolus macropelis* ve *Phaseolus oborigienus* türlerinin yabani form olduğu ileri sürülmüştür (Gülümser ve Üstün, 1990). Castineiras ve ark. (1991), fasulyenin ilk kez M.Ö. 7.000 yılında Meksika'nın doğusunda kültüre alınmış olabileceğini bildirmişlerdir. Araştırıcılar, Avrupa'ya 16 yy.'da İspanyollar tarafından ulaştığını belirtmişlerdir (Zeven, 1997; Escribano ve ark., 1998).

Phaseolus cinsi içerisindeki en önemli türler; *P. lanatus* var. *lanatus*, *P. acutifolius*, *P. coccineous* ve *P. vulgaris* (2n=2x=22) olarak bildirilmektedir (Smartt, 1979; Bliss, 1980). *Phaseolus vulgaris*, dünyada ve ülkemizde en fazla üretimi ve tüketimi yapılan en önemli türdür. *P. acutifolius* hariç bu türlerin tümünde tohumlar iridir. Bunların dışında kalan *Phaseolus aureus*, *Phaseolus mungo, Phaseolus calcaratus* ve *Phaseolus angularis* türlerinde ise tohumlar küçüktür. Yabani fasulyeler, kuzey Meksika'dan Arjantin'in kuzeybatısına kadar uzanan geniş bir alanda, 500-2000 m arasında değişen yüksekliklerde ve 500-1800 mm yağış alan bölgelerde yetişmektedir (Gepts, 1998).

Fasulye bitkisi büyüme özellikleri yönünden 4 farklı grupta sınıflandırılmaktadır (Sing 1999). Tip 1: Bodur gelişir, gövde ve dalları dik

fasulye hem de kuru fasulye olarak tüketilen çeşitlerdir. Günümüzde fasulye ıslahında yeni çeşitlerin geliştirilmesinde yüksek verim ve kalite, hastalık ve zararlılara dayanıklılık, biyotik ve abiyotik stres faktörlerine karşı tolerans, taze ve işlemeye uygun pazar ve tüketici taleplerinin karşılanması güncel ıslah hedefleri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, adaptasyon yeteneği yüksek, verimli ve kaliteli, makinalı hasada ve işlemeye uygun, sınırlı büyüyen, erkenci ve aynı zamanda hasat olumuna gelen çeşitlerin geliştirilmesi çabası içinde olunmuştur. Son yıllarda hastalıklara dayanıklı ve kuraklığa ve yüksek sıcaklığa tolerant çeşitlerin geliştirilmesi konusunda ıslah programları artmaya başlamıştır. Özellikle yeni teknolojilerin kullanılması ile yapılacak dayanıklılık ıslahı çalışmaları önemli katkılar sağlayacaktır.

Farklı bölgelere ve ekolojilere adapte olmuş yerel fasulye populasyonlarının çeşit ıslah programlarına alınması ve değerlendirilmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bunların ticari tohum üretiminde kullanılması hem biyoçeşitliliğin korunması, hem de bitkisel üretimin sürdürülebilirliği açısından son derece önemlidir. Islah çalışmalarının ön önemli adımlarının başında bitkinin doğru bir şekilde morfolojik ve moleküler analizler kullanılarak tanımlanması gelir. Bu nedenle fasulye ıslahında seçimlerimizi kolaylaştırmak ve çeşit ıslah planının hedeflendiği noktaya ulaşmasını sağlamak için öncelikli olarak tanımlama çalışmalarının yapılması büyük önem taşımaktadır. Moleküler düzeyde yapılan çalışmalarda ise, RAPD, SSR, ISSR, AFLP, SCAR, SRAP, POGP, cpSSR yöntemleri kullanılmış, fasulye genotiplerinin akrabalık düzeyleri ve hangi gen havuzunda olduğunu belirlemek ve hastalıklara dayanıklılıklarını ölçmek amacıyla yapılmaktadır. Doku kültürü tekniklerinden yararlanma oranı ise daha sınırlı düzeydedir.

Ülkemizde diğer baklagil grubu sebze türlerine göre genetik kaynakların toplanması, karakterizasyonu ve ıslahı üzerinde daha kapsamlı çalışmalar yürütülmüştür. Bunun sonucunda gerek özel sektör ve gerek Tarımsal Araştırma Enstitüleri tarafından çok sayıda yerli fasulye çeşitleri geliştirilmiştir. Ancak konservelik, turşuluk, dondurulmuş ürün vb. endüstriyel özellikleri iyi olan fasulye çeşitlerinin ıslahı ve ürün elde edilmesi konusunda açık vardır. Bu konuda üniversite, kamu araştırma kurumları ve özel sektör iş birliğini teşvik edilmesi sanayilik fasulye çeşitlerinin geliştirilmesinde sektöre önemli bir ivme kazandırabilecektir.

KAYNAKLAR

Açıkgöz, S (1984). Erzincan ve Erzurum yörelerinde *Phaseolus vulgaris* üzerinde virüslerin tanılanması, yayılışları ve zararları üzerinde araştırmalar. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Doktora Tezi, Erzurum. 75 s.

Adams MW, Duarte R (1961). The nature of heterosis for a complex trait in a field bean crosses. Crop Science 1 (5): 380. doi:10.2135/cropsci1961.0011183X000100050029x.

Afanador LK, Haley SD, Kelly JD (1993). Adoption of a mini-prep DNA extraction method for RAPD marker analysis in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Bean Improvement Cooperative 36: 10–11.

Akarca Z, Demirci E (2022). Anastomosis groups and pathogenicity of *Rhizoctonia* species isolated from Bean Pods in Erzincan province. The Journal of Turkish Phytopathology 51 (2): 39-48.

Ali MA (1950). Genetics of resistance to the common bean mosaic virus (bean virus 1) in the bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Phytopathology 40: 69-79.

Allard RW (1954). Natural hybridization in lima beans in California. In Proceedings of the American Society for Horticultural Science 64: 410-416.

Allard RW (1961). Relationship between genetic diversity and consistency of performance in different environments. Crop Science 1: 127-133. doi:10.2135/cropsci1961.0011183X000100020012x.

Allard RW, Bradshaw AD (1964). Implications of genotype-environmental interactions in applied plant breeding. Crop Science 4: 503-508. doi:10.2135/cropsci1964.0011183X000400050021x.

Al-Mukhtar FA (1978). Genetics of ovule number, seed number, seed weight and associations with several traits in dry edible bean (*Phaseolus vulgaris* L.) crosses. M.S. Thesis, University of Nebraska, Lincoln-USA, 74p.

AI-Mukhtar FA, Coyne DP (1981). Inheritance and association of flower, ovule, seed, pod, and maturity characters in dry edible beans (*Phaseolus vulgaris* L.). Journal of the American Society for Horticultural Science 106 (6): 713-719.

Altıkardeşler A, Arslan Ü (2007). Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) çeşitlerinin pas hastalığı (*Uromyces appendiculatus* (Pers.: Pers.) Unger)'na karşı reaksiyonları ve bazı fungisitlerin etkisi. Journal of Agricultural Faculty 21 (1): 1-8.

Anonymous (1998). Farklılık, yeknesaklık ve durulmuşluk testleri için bitki özellik belgesi, fasulye. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Müdürlüğü.

Anonymous (1995). Tohum Tescil Tutanağı Raporları. Ankara.

Anoymous (2015a). What's new and benefical aboutgreen beans. http://www.whfoofs.com/genpage.php?tname=foodspice&dbid=134. Erişim Tarihi: 11.10.2022.

Anoymous (2015b). Health benefits of green beans. http://www. organicfacts.net/health-benefits/vegetable/green-beans.html Erişim Tarihi: 18.10.2022

Ansari KI, Palacios N, Araya C, Langin T, Egan D, Doohan FM (2004). Pathogenic and genetic variability among *Colletotrichum lindemuthianum*

isolates of different geographic origins. Plant Pathology 53 (5): 635-642. doi:10. 1111/j.0032-0862.2004.01057.x.

Antures IF, Costa JGC, Oliveria EH (1973). Natural hybridization in *Phaseolus vulgaris* in Pelotas, R.S., Brazil. Annual report of the Bean Improvement Cooperative 16: 61-62.

Apan H (1974). Sebze Islahı Doktora Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bağ-Bahçe Kürsüsü, Erzurum, 135 s.

Ariani A, Berny Mier y Teran JC, Gepts P (2016). Genome-wide identification of SNPs and copy number variation in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) using genotyping-by-sequencing (GBS). Molecular breeding 36 (7): 1-11. doi:10.1007/s11032-016-0512-9.

Ashraf M, Iram A (2005). Drought stress induced changes in some organic substances in nodules and other plant parts of two potential legumes differing in salt tolerance. Flora-Morphology, Distribution, Functional Ecology of Plants 200 (6): 535-546. doi:10.1016/j.flora.2005.06.005.

Atkin JD (1972). Nature of the stringy pod rogue of snap beans, *Phaseolus vulgaris.* Search Agric. Geneva NY 2: 1-3.

Austin B, MacLean MS (1972). A method for screening *Phaseolus vulgaris* genotypes for tolerance to low temperatures. The Journal of Horticultural Sciences 47: 279-290. doi:10.1080/00221589.1972.11514469.

Balkaya A (1999). Karadeniz Bölgesindeki taze fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) gen kaynaklarının toplanması, fenolojik ve morfolojik özelliklerinin belirlenmesi ve taze tüketime uygun tiplerin teksel seleksiyon yöntemi ile seçimi üzerinde araştırmalar. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, , Samsun, 119 s.

Balkaya A, Yanmaz R (1999). Karadeniz Bölgesi taze fasulye populasyonlarından teksel seleksiyon yolu ile seçilen çeşit adayları. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, 14-17 Eylül Ankara, Türkiye (ss. 504-508).

Balkaya A, Yanmaz R (2003). Bazı taze fasulye çeşit adayları ile ticari çeşitlerin morfolojik özellikler ve protein markörler yoluyla tanımlanmaları. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi 9 (2): 182-188. doi:10.1501/Tarimbil_0000000788.

Balkaya A, Odabaş S (2004). Samsun koşullarında ekim zamanının barbunya fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) yetiştiriciliğinde erkencilik, verim ve bazı kalite özellikleri üzerine olan etkilerinin belirlenmesi. Bahçe Dergisi 33 (1-2): 7-15.

Balkaya A, Yanmaz R (2005). Promising kale (*Brassica oleracea* var. *acephala*) populations from Black Sea region, Turkey. New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science 33 (1): 1-7. doi:10.1080/01140671.2005. 9514324.

Balkaya A, Ergün A (2007). Determination of superior pinto bean *(Phaseolus vulgaris* L. cv. Pinto) genotypes by selection under the ecological conditions of Samsun province, Turkey. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 31 (5): 335-347.

Balkaya A, Ergün A (2008). Diversity and use of pinto bean (*Phaseolus vulgaris*) populations from Samsun, Turkey. New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science 36 (3): 189-197. doi:10.1080/011406708095 10235.

Balkaya A (2009). Türk tarımında tohumculuk. Türk Tarım Dergisi 188: 39-45.

Balkaya A, Kurtar ES, Yanmaz R, Özbakır M (2011). Karadeniz Bölgesi kestane kabağı (*Cucurbita maxima* Duch.) popülasyonlarından sekesiyon ıslahı yoluyla geliştirilen çeşit adayları. Türkiye IV. Tohumculuk Kongresi (14-17 Haziran), Samsun, Türkiye (ss. 17-22).

Balkaya A, Karaağaç O (2013). General status of leguminous vegetable genetic resources in Turkey. European Journal of Plant Science and Biotechnology 7: 1-6.

Balkaya A (2020). Yazlık Sebze Islahı Ders Notları, Ondokuz Mayıs Üniversitesi LÜEE Ders Notları (Basılmamış).

Balkaya A, İzgi Saraç Y, Tütüncü M (2021). Süs Bitkileri Islahı. Yalçın Mendi Y, Kazaz S (editörler). Melezleme Islahı. s. 107-144.

Bardas GA, Koutita O, Tzavella-Klonari K (2007). Geographical distribution, pathotype characterization, and molecular diversity of *Colletotrichum lindemuthianum* in Greece and resistance of Greek bean cultivars. Plant disease 91 (11): 1379-1385. doi:10.1094/PDIS-91-11-1379.

Bassett MJ (1989). List of genes *Phaseolus vulgaris* L. Bean improvement cooperative 32: 1-15. https://naldc.nal.usda.gov/catalog/IND20562608.

Baş T, Koludar J, Caymazer Z (1991). Fasulye Araştırmaları Projesi (Ege Dilimi). 1991 Yılı Gelişme Raporu, Menemen-İzmir.

Baudoin JP (1993). Lima bean (*Phaseolus lunatus* L.). In: G Kallo, BO Bergh (editors.). Genetic Improvement of Vegetable crops. Pergamon Press Ltd. pp. 391-404. Oxford, England.

Bayraktar K (1976). Sebze Yetiştirme Cilt-III. Sebzelerde Tohum Üretimi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No. 244, İzmir.

Baytorun N, Abak K, Tokgöz H, Altuntas Ö (1993). Effect of different greenhouse covering materials on inside climate and on the development of tomato plants. In II Symposium on Protected Cultivation of Solanacea in Mild Winter Climates 366, pp: 125-132. doi:10.17660/ActaHortic. 1994.366.14.

Bayuelo-Jimenez JS, Debouck DG, Lynch JP (2002). Salinity tolerance in *Phaseolus* species during early vegetative growth. Crop Science 42: 2184-2192. doi:10.2135/cropsci2002.2184.

Beaver JS, Kelly JD (1994). Comparison of two selection methods for the improvement of dry bean populations derived from crosses between gene pools. Crop Science 34: 34-37. doi:10.2135/cropsci1994.0011183X0034 00010005x.

Beaver JS, Osorno JM (2009). Achievements and limitations of contemporary common bean breeding using conventional and molecular approaches. Euphytica 168 (2): 145-175. doi:10.1007/s10681-009-9911-x.

Beebe S, Cardona C, Diaz O, Rodriguez F, Mancia E, Ajquejay S (1993). Development of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) lines resistant to the bean pod weevil, Apion Godmani Wagner, in Central America. Euphytica 69: 83-88. doi:10.1007/BF00021729.

Beebe S, Ochoa I, Skroch P, Nienhuis J, Tivang J (1995). Genetic diversity among common bean breeding lines developed for Central America. Crop Science 35 (4): 1178–1183. doi:10.2135/cropsci1995.0011183X0035000 40045x.

Beebe S, Skroch PW, Tohme J, Duque MC, Pedraza F, Nienhuis J (2000). Structure of genetic diversity among common bean landraces of Middle American origin based on correspondence analysis of RAPD. Crop Science 40 (1): 264-273. doi:10.2135/cropsci2000.401264x.

Belletti P, Lotito S (1996). Identification of runner bean genotypes (*Phaseolus coccineus* L.) by isozyme analysis. Journal of Genetics and Breeding 50: 185-190.

Benchimol LL, Campos T, Carbonell SAM, Colombo CA, Chioratto AF, Formighieri EF, Souza AP (2007). Structure of genetic diversity among common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) varieties of Mesoamerican and Andean origins using new developed microsatellite markers. Genetic Resources and Crop Evolution 54: 1747-1762. doi:10.1007/s10722-006-9184-3.

Benedicic D, Ravnikar M, Gogala N (1991). The influence of jasmonic acid on the development of *Phaseolus vulgaris* shoot culture. Acta Horticulturae 289: 85-86. doi:10.17660/ActaHortic.1991.289.9.

Bitocchi E, Bellucci E, Giardini A, Rau D, Rodriguez M, Biagetti E, Papa R (2013). Molecular analysis of the parallel domestication of the common bean (*Phaseolus vulgaris*) in Mesoamerica and the Andes. New Phytologist 197 (1): 300-313. doi:10.1111/j.1469-8137.2012.04377.x.

Bitocchi E, Rau D, Bellucci E, Rodriguez M, Murgia ML, Gioia T, Papa R (2017). Beans (*Phaseolus* ssp.) as a model for understanding crop evolution. Frontiers in Plant Science 8: 722. doi:10.3389/fpls.2017. 00722.

Blair MW, Giraldo MC, Buendía HF, Tovar E, Duque MC, Beebe S (2006). Microsatellite marker diversity in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Theoretical and Applied Genetics 113: 100–109. doi:10.1007/s00122-006-0276-4.

Blair MW, Díaz JM, Hidalgo R, Díaz LM, Duque MC (2007). Microsatellite characterization of Andean races of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Theoretical and Applied Genetics 116: 29–43. doi:10.1007/s00122-007-0644-8.

Blair MW, Diaz LM, Buendia HF, Duque MC (2009). Genetic diversity, seed size associations and population structure of a core collection of common beans (*Phaseolus vulgaris* L.). Theoretical and Applied Genetics 119 (6): 955-972. doi:10.1007/s00122-009-1064-8.

Blair MW, Cortés AJ, Farmer AD, Huang W, Ambachew D, Penmetsa RV, Cannon SB (2018). Uneven recombination rate and linkage disequilibrium

across a reference SNP map for common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). PloS one 13 (3): e0189597. doi:10.1371/journal.pone.0189597.

Bliss FA (1971). İnheritance of grovvth ha bit and time of flowering in beans, *Phaseolus vulgaris* L. Journal of the American Society 96 (6): 715-717. doi:10.21273/JASHS.96.6.715.

Bliss FA (1980). Common bean. In: Hybridization of Crop Plants. Fehr WR, Hadley HH (Eds.). American Society of Agronomy. Crop Science Society of America, Madison, pp. 273-284.

Blum A (1988). Plant Breeding for Stress Environments. CRC Press. pp. 223. Boca Raton, FL.

Boutraa T, Sanders FE (2001). Influence of water stress on grain yield and vegetative growth of two cultivars of bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Journal of Agronomy and Crop Science 187 (4): 251-257. doi:10.1046/j.1439-037X.2001.00525.x.

Bouwkamp JC, Summers WL (1982). Inheritance of resistance to temperature-drought stress in the snap bean. Journal of Heredity 73: 385-386. doi:10.1093/oxfordjournals.jhered.a109680.

Bravo A, Wallace DC, Wilkinson RE (1969). Inheritance of resistance to *Fusarium* root rot of beans. Phytopathology 59: 1930-1933.

Brim CA (1966). A modified pedigree method of selection in soybeans. Crop Science 6: 220. doi:10.2135/cropsci1966.0011183X000600020041x.

Broughton WJ, Hernàdez G, Blair M, Beebe S, Gepts P, Vanderleyden J (2003). Beans (*Phaseolus spp*.) model food legumes. Plant and Soil 252: 55-128. doi:10.1023/A:1024146710611.

Buishand TJ (1956). The crossing of beans (*Phaseolus* spp.). Euphytica 5 (1): 41-50. doi:10.1007/BF00021282.

Burke DW, Miller DE, Holmes LD, Barker AW (1972). Counteracting bean root rot by loosening the soil. Phytopathology 62 (1): 306-309.

Buruchara RA, Pastor-Corrales MA, Scheidegger U (1999). Fusarium wilt disease caused by *Fusarium oxysporum* f. sp. *phaseoli* on a common bean cultivar, G 2333, in Rwanda and the Democratic Republic of Congo. Plant Disease 83 (4): 397-397. doi:10.1094/PDIS.1999.83.4.397C.

Camacho M, Gonzalez de Mejıa E (1998). Comparative study of enzymes related to proline metabolism in tepary bean (*Phaseolus acutifolius*) and common bean (*Phaseolus vulgaris*) under drought and irrigation conditions and various urea concentrations. Plant Foods for Human Nutrition 52 (2): 119-132. doi:10.1023/A:1008011529258.

Candemir Ö (2022). Türkiye'de yaygın olarak yetiştirilen fasulye (*Phaseolus vulgaris* l) çeşitlerinin bakteriyel adi yaprak yanıklığı (*Xanthomonas axonopodis* pv. *Phaseoli*) hastalığına dayanıklılığının moleküler işaretleyiciler ve patojenite testleri kullanılarak belirlenmesi. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 50 s, Bursa.

Carozzi NB, Koziel MG (1997). Advances in insect control: the role of transgenic plants. Taylor and Francis Inc., New York, U.K.

Castineiras L, Lioi K, Hammer K (1991). Origin, diversity and utulization of the cuban germplasm of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Euphytica 57: 1-8. doi:10.1007/BF00040472.

Ceylan A, Öcal N, Akbulut M (2014). Genetic diversity among the Turkish common bean cultivars (*Phaseolus vulgaris* L.) as assessed by SRAP, POGP and cpSSR markers. Biochemical Systematics and Ecology 54: 219-229. doi:10.1016/j.bse.2014.01.014.

CIAT (1992). Constraints to and opportunities for improving bean production. A planning document 1993-1998 and an achieving document 1987-1992, CIAT, Cali, Columbia.

Cichy KA, Wiesinger JA, Mendoza FA (2015). Genetic diversity and genome-wide association analysis of cooking time in dry bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Theoretical and Applied Genetics 128 (8): 1555-1567. doi:10. 1007/s00122-015-2531-z.

Cooper LI, Jones AT 1983. Responses of plants to viruses: Proposals for the use of terms. Phytopathology 73: 127-128. doi:10.1094/Phyto-73-127.

Cortés AJ, Chavarro MC, Blair MW (2011). SNP marker diversity in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Theoretical and Applied Genetics 123 (5): 827-845. doi:10.1007/s00122-011-1630-8.

Costa-Coelho GR, Café Filho AC, Lobo Jr M (2014). A comparison of web blight epidemics on common bean cultivars with different growth habits. Crop Protection 55: 16-20. doi:10.1016/j.cropro.2013.10.006.

Coyne DP, Mattson RH (1964). Inheritance of time of flowering and length of blooming period in *Phaseolus vulgaris* L. Journal of the American Society for Horticultural Science 85: 366-373.

Coyne DP (1966). The genetics of photoperiodism and the effect of temperature on the photoperiodic response for time of flovvering in *Phaseolus vulgaris* varieties. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 89: 350-360.

Coyne DP (1967). Photoperiodism: inheritance and linkage studies in *Phaseolus vulgaris*. Journal of Heredity 58 (6): 313-314. doi:10.1093/ oxfordjournals. jhered.a107628.

Coyne DP (1968). Corralation, heritability, and selection of yield components in fıeld beans, *Phaseolus vulgaris* L. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 93: 388-396.

Coyne DP (1970). Genetic control of a photoperiod-temperature response for time of flovvering in beans (*Phaseolus vulgaris* L.). Crop Science 10 (3): 246-248. doi:10.2135/cropsci1970.0011183X001000030011x

Coyne DP, Schuster ML (1974). Linkage studies of plant habit, photopcriod response, and tolarence to *Xanthomonas phaseoli* in beans (*Phaseolus vulgaris*). HortScience 9: 292.

Coyne DP, Schuster ML (1983). Genetics of and breeding for resistance to bacterial pathogens in vegetable crops. HortScience 18 (l): 30-36. doi:10.21273/HORTSCI.18.1.30

Coyne DP, Steadman JR, Godoy-Lutz G, Gilbertson R, Arnaud-Santana E, Beaver JS, Myers JR (2003). Contributions of the Bean/Cowpea CRSP to management of bean diseases. Field Crops Research 82 (2-3): 155-168. doi:10.1016/S0378-4290(03)00035-2.

Creusot F, Macadre C, Ferrier Cana E, Riou C, Geffroy V, Sevignac M, Dron M, Langin T (1999). Cloning and molecular characterization of three members of the NBS-LRR subfamily located in the vicinity of the Co-2 locus for anthracnose resistance in *Phaseolus vulgaris*. Genome 42: 254–264. doi:10.1139/g98-134.

Crocomo O, Peters J, Sharp W (1976). Interactions of phytohormones on the control of growth and root morphogenesis in cultured *Phaseolus vulgaris* leaf explants. Turrialba 26 (3): 232-236.

Cruz De Carvalho MH, Laffray D, Louguet P (1998). Comparison of physiological responses of *Phaseolous vulgaris* and *Vigna unguiculata* cultivars when submitted to drought conditions. Environmental and Experimental Botany 40 (3): 197-207. doi:10.1016/S0098-8472(98) 00037-9.

Currence TM (1931). A new pod color in snap beans. Journal of Heredity 22: 21-23. doi:10.1093/oxfordjournals.jhered.a103384.

Çelik Ertekin D, Çalış Ö, Yanar Y (2021). Orta Karadeniz Bölgesi'nde *Pseudomonas savastanoi* pv. *phaseolicola* ve *Xanthomonas axonopodis* pv. *phaseoli*'nin izolasyonu ve tanılanması. Mediterranean Agricultural Sciences 34 (1): 25-32. doi:10.29136/mediterranean.776787.

Çiftçi CY, Şehirali S (1984). Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) çeşitlerinde değişik özelliklerin fenotipik ve genotipik farklılıkların saptanması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayın No TB 4, 17 s, Ankara.

Çirka M (2012). Doğu Anadolu'nun güneyinde yetiştirilen taze fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) gen kaynaklarının toplanması ve değerlendirilmesi. Yüzüncüyıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Van, 316 s.

Crocomo O, Peters J, Sharp W (1976). Interactions of phytohormones on the control of growth and root morphogenesis in cultured *Phaseolus vulgaris* leaf explants. Turrialba 26 (3): 232-236.

Daşgan HY, Koç S, Ekici B, Aktaş H, Abak K (2006). Bazı fasulye ve börülce genotiplerinin tuz stresine tepkileri. Alatarım 5 (1): 23-31.

Daşgan HY, Kuşvuran Ş, Akyol M, Aydöner G, Kaya E, Küçükkömürcü S, Akhoundnejad Y, Süyüm K, Bol A, Ergün O, Sarı N, Abak K (2012). Bazı sebze genetik kaynaklarının tuzluluk ve kuraklığa tolerans seviyelerinin belirlenmesi. 9. Ulusal Sebze Tarımı Sempozyumu, 12-14 Eylül, Konya, s 229-234.

Debouck DG (1991). Systematics and Morphology. A. van Schoonhoven, O. Voysest (editors.). Common Beans: Research for Crop Improvement. CAB International. pp. 55-118. Wallingford, Oxon, U.K.

Debouck DG, Smartt J (1995). Beans, *Phaseolus* spp. (*Leguminosae-Papilionoideae*). In: J Smartt, NW Simmonds (editors.). Evolution of Crop Plants. 2nd Edition. pp. 287-294. Longman, London, U.K.

Debouck DG (1999). Diversity in *Phaseolus* species in relation to the common bean. In: Common Bean Improvement in the Twenty-First Century. Singh SP (Ed.). Kluwer Academic Publ. pp. 25-52. Dordrecht, The Netherlands.

Debouck DG (2000). Biodiversity, ecology, and genetic resources of *Phaseolus* beans Seven answered and unanswered questions. In: Proc. of the 7th MAFE Inter. Workshop on Genetic Resources, Part 1. Wild Legumes. pp. 95-123. AFFRC and NIAR, Japan.

Deligöz İ (2007). Samsun ilinde fasulye (*Phaseolus vulgaris* l.) alanlarında enfeksiyon oluşturan bean Common Mosaic Virus (BCMV) ve bean Common Mosaic Necrosis Virus (BCMNV)'un ırklarının belirlenmesi ve bazı fasulye çeşitlerinin BCMV ve BCMNV'ye karşı dayanıklılık düzeylerinin araştırılması. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 72 s.

Demir İ (1990). Genel bitki ıslahı. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 496.

De Meaux J, Cattan-Toupance I, Lavigne C, Langin T, Neema C (2003). Polymorphism of a complex resistance gene candidate family in wild populations of common bean (*Phaseolus vulgaris*) in Argentina: comparison with phenotypic resistance polymorphism. Molecular Ecology 12 (1): 263-273. doi:10.1046/j.1365-294X.2003.01718.x.

De Oliveira P, Pasqual M, Lopes P (1994). Effect of cytokinins and auxins on in vitro callus formation of bean anthers (*Phaseolus vulgaris* L. cv. Eriparza). Revista Ceres (Brazil) 41 (238): 651-657. ISSN : 0034-737X.

Dickson MH (1971). Breeding beans, *Phaseolus vulgaris* L., for improved germination under unfavorable low temperature conditions. Crop Science 11 (6): 848-850. doi:10.2135/cropsci1971.0011183X0011000600 24x.

Dickson MH (1975). Seed quality in snap beans and factors associated with resistance to mechanical damage. B.I.C Rpt. Michagen State University.

Dickson MH (1982). List of genes *Phaseolus vulgaris* L. Bean Improvement Cooperative 25: 109-127.

Dickson MH, Boettger MA (1984). Emergence growth and blossoming of bean a suboptimal temperatures. Journal of the American Society for Horticultural Science 109: 257-260. doi:10.21273/JASHS.109.2.257.

Dickson MH, Petzoldt R (1987). Inheritance of low temeperature tolerance in beans at several growth stages. HortScience 22: 481-483. doi:10.21273/HORTSCI.22.3.481.

Drijfhout E, Silbernagel MJ, Burke DW (1978). Differentiation of strains of bean common mosaic virus. Netherlands Journal of Plant Pathology 84: 13-26. doi:10.1007/BF01978099.

Drıjfhout E (1994). Bean common mosaic virus. In: Compendium of Bean Diseases. Second EditionHall R (Ed.). APS Press, St. Paul, Minnesota, USA.

Duarte R, Adams MW (1963). Component intcraction in relation to expression of a complex trait in a field bean cross. Crop Science 3 (3): 185-186. doi:10.2135/cropsci1963.0011183X000300030003x.

Dubetz S, Mahalle PS (1969). Effects of soil water stress on bush beans *Phaseolus vulgaris* L. at three growth stages. Journal of the American Society for Horticultural Science 94: 479-481. doi:10.21273/JASHS.94.5.479.

Dudley JW, Lambert RJ (1992). Ninety generations of selection for oil and protein in maize. Maydica 37: 81-87.

Duke JA (1983). *Phaseolus vulgaris* L. Handbook of Energy Crops. (Unpublished).

Dursun A (1994). Inheritance of resistance to common bacterial blight within *Phaseolus vulgaris* L. and within *Phaseolus acutifolius* A. Gray crosses. MS thesis, Univ. of Nebraska, Lincoln-USA, p 90.

Dursun A, Coyne DP (1997). An investigation on inheritance of resistance to common bacterial blight diseasc in tepary bean (*Phaseolus acutifolius* A. Gray) crosses. The Journal of Turkish Phytopathology 26 (2-3): 51-59.

Dursun A, Aslantaş R, Pırlak L (1998). Hava kirliliğinin bahçe bitkileri yetiştiriciliği üzerine etkileri. Ekoloji Çevre Dergisi 7 (27): 11-14.

Dursun A, Dönmez MF, Şahin F (2002). Identification of resistance to common bacterial blight disease on bean genotypes grown in turkey. European Journal of Plant Pathology 108 (8): 811-813. doi:10.1023/A:102082 8130498.

Dursun A (2007). Variability, heritability and correlation studies in bean (*Phaseolus vulgaris* L.) genotypes. World Journal of Agricultural Sciences 3 (1): 12-16.

Dursun A, Aslantaş R (2007). Fundamentals of artificial hybridization techniques in plant breeding. Alınteri Journal of Agricultural Sciences 13: 15-20.

Dursun A, Haliloğlu K, Ekinci M (2010). Characterization of breeding lines of common bean as revealed by RAPD and relationship with morphological traits. Pakistan Journal of Botany 42 (6): 3839-3845.

Ekinci AS (1939). Türkiye fasulye soy ve çeşitlerinin sistematik ve morfolojik tetkiki ve standardizasyona başlamak için ilk mesai. T.C. Yüksek Ziraat Enst. Çalışmalarından Sayı:69. Ankara.

Ekinci AS (1976). Hususi Sebzecilik.

Ekincialp A (2012). Van Gölü havzası fasulye genotipleri arasındaki akrabalık ilişkilerinin ve antraknoz (*Colletotrichum lindemuthianum*) (Sacc. & Magnus) Lambs. Scrib.) hastalığına dayanıklılığın fenotipik ve moleküler yöntemlerle belirlenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Van, 238 s.

Elkoca E (1997). Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.)'de tuza dayanıklılık üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 76 s.

Erdinç G (2012). Bezelye (P*isum sativum* L.)'de kimyasal, organik ve mikrobiyal gübrelemenin verim ve verim özelliklerine etkileri. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa, 123 s.

Erdinç C, Turkmen O, Dasgan HY, Sensoy S (2017). Phenotypic and molecular genetic diversity among some turkish bean genotypes. Journal of Animal and Plant Sciences 27 (6): 1963-1973.

Erper I, Özkoç I, Karaca GH (2011). Identification and pathogenicity of *Rhizoctonia* species isolated from bean and soybean plants in Samsun, Turkey. Archives of Phytopathology and Plant Protection 44 (1): 78-84. doi:10.1080/03235400903395427.

Escribano MR, Santalla M, Casquero PA, De Ron AM (1998). Patterns of genetic diversity in landraces of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) from Galicia. Plant Breeding 117 (1): 49-56. doi:10.1111/j.1439-0523.1998.tb01447.x.

Esquinas-Alcàzar JT (1993). Plant genetic resources. In: Plant Breeding, Principles an Prospects. Hayward MD, Bosemark NO, Romagosa I (Eds.). pp. 33-51. Chapman and Hall. London, U.K.

Evans AM (1976). Beans, *Phaseolus* spp. (*Leguminosae-Papilionacae*). In: Evolution of Crop Plants. Simmonds NW (Ed.). Longman Group Limited. pp. 168-172. London.

FAO (2020). Food and agriculture organization of the united nations. https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL Erişim tarihi: 11.11.20222.

Farlow PJ, Dyth DE, Kruger NS (1979). Effect of temperature on seed set and in vitro pollen germination in french bean (*Phaseolus vulgaris*). Australian Journal of Experimental Agriculture and Animal Husbandry 19 (101): 725-731. doi:10.1071/EA9790725.

Fidan Ü, Yorgancı Ü (1990). Investigation on the detection and seed transmission of the virus diseases occurring on the pulse crops in Aegean Region. Seed transmission of virus diseases by grower seeds of artificial infected pulse crops. The Journal of Turkish Phytopathology 19: 1-6.

Fowler DB, Limin AE, Richie II (1999). Low-temperature tolerance to cereals: model and genetic interpretation. Crop Science 39: 626-633. doi:10.2135/cropsci1999.0011183X003900020002x.

Galvan MZ, Bornet B, Balatti PA, Branchard M (2003). Inter simple sequence repeat (ISSR) markers as a tool for the assessment of both genetic diversity and gene pool origin in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Euphytica 132: 297-301. doi:10.1023/A:1025032622411.

Galvez GE, Mora B, Pastor-Corrales MA (1989). Web blight. Bean production problems in the tropics. 2nd. Edition. Cali: CIAT, pp. 195-209.

Garcia AA, Benchimol LL, Barbosa AM, Geraldi IO, Souza Jr CL, Souza APD (2004). Comparison of RAPD, RFLP, AFLP and SSR markers for diversity

studies in tropical maize inbred lines. Genetics and Molecular Biology 27 (4): 579-588. doi:10.1590/S1415-47572004000400019.

Gepts P, Bliss FA (1986). Phaseolin variability among wild and cultivated common beans (*Phaseolus vulgaris*) from Colombia. Economic Botany 40: 469-478. doi:10.1007/BF02859660.

Gepts P, Kmiecik K, Pereira P, Bliss FA (1988). Dissemination pathways of common bean (*Phaseolus vulgaris* L., *Fabaceae*) deduced from phaseolin electrophoretic variability. II. Europe and Africa Economic Botany, 42 (1): 86-104.

Gepts P (1990). Biochemical evidence bearing on the domestication of *Phaseolus* (*Fabaceae*) beans. Economic Botany 44: 28-38. doi:10.1007/BF02860473.

Gepts P, Debouck DG (1991). Origin, domestication and evolution of the common bean, *Phaseolus vulgaris* L. In: Common Beans: Research for Crop Improvement. Van Schoonhoven A, Voysest O (Eds.). pp. 7-53. CAB Intern., Wallingford, Oxon, U.K.

Gepts P (1998). Origin and evolution of common bean: Past events and recent trends. HortScience 33: 1124-1130. doi:10.21273/HORTSCI.33.7.1124.

Gepts P (1999). Development of an integrated linkage map. In: Common Bean Improvement in the Twenty-First Century. Singh SP (Ed.). pp. 52-92. Kluwer Academic Publ., Dordrecht, the Netherlands.

Gilbertson RL, Guzman P, Rojas M, Crnov R, Mkandawıre A (2001). Detection of bean-infecting viruses in California with an emphasis on the CRSP-facilitated work. Bean/Cowpea Collaborative Research Support ProgramEast Africa Proceedings: Bean Seed Workshop Arusha, Tanzania. pp. 4.

Gonçalves-Vidigal MC, Filho PSV, Medeiros AF, Pastor-Corrales MA (2009). Common bean landrace Jalo Listras Pretas is the source of a new Andean anthracnose resistance gene. Crop Science 49 (1): 133-138. doi:10.2135/cropsci2008.01.0004.

Gonçalves AMO, Gonçalves-Vidigal MC, Vidigal Filho PS, Poletine JP, Lacanallo GF, Coimbra GK (2010). Characterization of the anthracnose resistance gene in Andean common bean Corinthiano cultivar. Bean Improvement Cooperative 53: 220-221.

Grogan RG Walker JC (1948). The relation of common bean mosaic to black root of beans. Journal of Agricultural Research 77: 315-331.

Güldüren Ş, Elkoca E (2012). Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi ve Çoruh Vadisi'nden toplanan bazı fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) genotiplerinin çimlenme döneminde tuza toleransları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 43 (1): 29-41.

Güleç TE, Yıldırım A, Sönmezoğlu ÖA (2010). Bitkilerde markör destekli seleksiyon. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 3 (2): 67-79.

Gülümser A, Bozoğlu H, Pekşen E (1998). Yemeklik Tane Baklagiller (Uygulama ders kitabı). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No: 27, Samsun, 101 s.

Gülümser A, Üstün A (1990). *Phaseolus*'da (Fasulye) türlerarası melezleme. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 5 (1-2):199-209

Gümüş M, Erkan S, Yorgancı Ü, Duman İ (2001). Bazı sebzelerin tohumlarında bulunan viral etmenlerin saptanması üzerine araştırmalar. Türkiye 9. Fitopatoloji Kongresi Bildirileri, 3-8 Eylül 2001, Tekirdağ. s:190-197.

Günay A (1992). Özel Sebze Yetiştiriciliği Cilt IV. A.Ü. Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara, 103 s.

Günay A (2005). Özel Sebze Yetiştiriciliği Cilt II, İzmir.

Gündüz R (2008). Tokak adlı üç Türk arpa genetik materyalinde SSR belirleyicileri kullanılarak genetik varyasyon düzeylerinin belirlenmesi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Gürkan B, Çetintaş R, Gürkan T (2019). Gaziantep ve Osmaniye sebze alanlarında bulunan kök-ur nematodu türleri (*Meloidogyne* spp.)'nin teşhisi ile bazı nematod popülasyon ırklarının belirlenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi 22: 113-124. doi:10.18016/ksutarimdoga.v22i49073.551240.

Güzel Ö, Arlı Sökmen M (2003). Determination of some viruses infecting common bean (*Phaseoulus vulgaris* L.) and their incidences in seed lots in Samsun Province. The Journal of Turkish Phytopathology 32 (2): 99-106.

Hagedorn DJ, Inglis DA (1986). Handbook of Bean Diseases. University of Wisconsi Extension Cooperative Extension Publications. Madison, Wisconsin, pp. 25.

Haley SD, Miklas PN, Afanador L, Kelly JD (1994). Random amplified polymorphic DNA (RAPD) marker variability between and within gene pools of common bean. Journal of the American Society for Horticultural Science 119 (1): 122-125. doi:10.21273/JASHS.119.1.122.

Hall AE (1992). Breeding for heat tolerance. Plant Breeding Reviews 10: 129-168.

Hardwick RC, Andrews DJ (1980). A method or measuring differences between bean varieties in tolerance to sub-optimal temperatures. Annals of Applied Biology 95: 235-247. doi:10.1111/j.1744-7348.1980.tb04743.x.

Hatat G, Özkoç İ (1997). Bean root-rot disease incidence and severity in Samsun and fungi associated with bean roots and soils. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 21 (6): 593-597.

Hidalgo R (1991). CIAT's world Phaseolus collection. In: Common Beans: Research for Crop Improvement. Van Schoonhoven A, Voysest O (Eds.). pp. 163-197. CAB, Intern., Wallingford, Oxon, UK.

Hoki MO (1973). Mechanical strength and damage analysis of Navy beans. Ph. D. Thesis. Michigan State University, USA.

Holubowicz R, Dickson MH (1989). Cold tolerance in beans (*Phaseolus* spp.) as analyzed by their exotherms. Euphytica 41 (1): 31-37. doi:10.1007/BF000 22408.

Hoyos-Villegas V, Song Q, Kelly JD (2016). Genome-wide association analysis for drought tolerance and associated traits in common bean. Plant Genome 10: 1. doi:10.3835/plantgenome2015.12.0122.

Işık R (2012). Bazı taze fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) genotiplerinin morfolojik ve moleküler karakterizasyonu. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya,100 s.

Johnson E, Miklas PN, Stavely JR, Martinez-Cruzado JC (1995). Coupling-and repulsion-phase RAPDs for marker-assisted selection of PI 181996 rust resistance in common bean. Theoretical and Applied Genetics 90 (5): 659-664. doi:10.1007/BF00222130.

Johnson WC, Gepts P (1994). Two new molecular markers linked to bc-3. Bean Improvement Cooperative Annual Report 37: 206-207.

Johnson WC, Guzman P, Mandala D, Mkandawıre ABC, Temple S, Gilbertson RL, Gepts P (1997). Moleculer tagging of the bc-3 gene for introgression into Andean common bean. Crop Science 37: 248-254. doi:10.2135/cropsci 1997.0011183X003700010044x.

Kalloo (1988). Vegetable Breeding. Volume I, CRC Press Inc., USA, 239p.

Kamfwa K, Cichy KA, Kelly JD (2015). Genome-wide association study of agronomic traits in common bean. Plant Genome 8: 1-12. doi:10.3835/plantgenome2014.09.0059.

Kandemir D, Balkaya A, Taşan M, Cemek B, Kobal Bekar N, Demir E (2018). Nitelikli taze fasulye hatlarının kuraklığa dayanım düzeylerinin belirlenmesi ve kuraklık stresinde geliştirdikleri savunma mekanizmalarının incelenmesi. TÜBİTAK Proje (Proje No: 116O881) Sonuç Raporu.

Kaplan L (1965). Archaeology and domestication in American *Phaseolus* beans. Economic Botany 19: 358-368. doi:10.1007/BF02904806.

Karaağaç O, Balkaya A, Kafkas N (2018). Karpuzda (*Citrullus lanatus*) meyve kalitesi ve aroma özellikleri üzerine anaçların etkisi. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi 33 (2): 92-104.

Karagöz A, Zencirci N, Tan A, Taşkın T, Köksel H, Sürek M, Toker C, Özbek K (2015). Bitki genetik kaynaklarının korunması ve kullanımı. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, s 155-177.

Karahan O (1971). Sebze Hastalıkları ve Mücadele Usulleri. T.C. Tarım Bak. Zir. Müc. ve Zir. Kar. Gn. Md. Mesleki Kitaplar Serisi. Ayyıldız Matbaası, Ankara, s 78-80.

Karakurt H, Aslantaş R, Eşitken A (2010). Tohum çimlenmesi ve bitki büyümesi üzerinde etkili olan çevresel faktörler ve bazı ön uygulamalar. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 24 (2): 115-128.

Karataş A, Büyükdinç DT, İpek A, Yağcıoğlu M, Sönmez K, Ellialtıoğlu ŞŞ (2017). Türkiye'de fasulyede yapılan morfolojik ve moleküler

karakterizasyon çalışmaları. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi 10 (1): 16-27.

Karipçin MZ (2009). Yerli ve yabani karpuz genotiplerinde kuraklığa toleransın belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana, 259 s.

Kaya E (2011). Erken bitki gelişme aşamasında kuraklık ve tuzluluk streslerine tolerans bakımından fasulye genotipinin taranması. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 212 s.

Kelly JD, Adams MW (1987). Phenotypic recurrent selection in ideotype breeding of pinto beans. Euphytica 36: 69-80. doi:10.1007/BF00730649.

Kelly JD, Afanador L, Haley SD (1995). Pyramiding genes for resistance to bean common mosaic virus. Euphytica 82 (3): 207-212. doi:10.1007/BF00029562.

Kelly JD (1997). A review of varietal response to bean common mosaic potyvirus in *Phaseolus vulgaris*. Plant Varieties and Seeds 10 (1): 1-6.

Kelly JD, Hosfield GL, Varner GV, Uebersax MA, Taylor J (2001). Registration of jaguar black bean. Crop Science 41: 1647-1648. doi:10.2135/cropsci2001.4151647x.

Kelly JD, Gepts P, Miklas PN, Coyne DP (2003). Tagging and mapping of genes and QTL and molecular marker-assisted selection for traits of economic importance in bean and cowpea. Field Crops Research 82: 135–154. doi:10.1016/S0378-4290(03)00034-0.

Khaidizar MI, Haliloglu K, Elkoca E, Aydin M, Kantar F (2012). Genetic diversity of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) landraces grown in northeast Anatolia of Turkey assessed with simple sequence repeat markers. Turkish Journal of Field Crops 17 (2): 145-150.

Kıpçak C, Nevruzhan C, Türkistanlı S (1951). Türkiye'nin Zirai Bünyesi (Çeviri P. Zhukovsky). Türkiye Şeker Fab. A.Ş. Neşriyat No.20. İstanbul.

Kıpçak S, Erdinç Ç (2016). Van Gölü Havzası'nda yetiştirilen bazı fasulye (*Phaseolus Vulgaris* L.) genotiplerinin tuza tolerans seviyelerinin belirlenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi 26 (3): 421-429.

Kıran S, Özkay F, Ellialtıoğlu Ş, Kuşvuran Ş (2014a). Kuraklık stresi uygulanan kavun genotiplerinde bazı fizyolojik değişimler üzerine araştırmalar. Toprak Su Dergisi 3 (1): 53-58.

Kıran S, Özkay F, Kuşvuran Ş, Ellialtıoğlu Ş (2014b). Tuz stresine tolerans seviyesi farklı domates genotiplerinin kuraklık stresi koşullarında bazı özelliklerinde meydana gelen değişimler. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 31 (3): 41-48.

Kobal Bekar N, Sağlam N, Balkaya, A (2019). Bazı sırık fasulye genotiplerinin bakla özellikleri ve bakla kalitesi yönünden varyasyonun değerlendirilmesi. Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences 29 (1): 127-135. doi:10.29133/yyutbd.502836.

Koçak Ö, Erper İ (2019). Samsun ili fasulye üretim alanlarında kök çürüklüğü ve solgunluğa neden olan *Fusarium* türlerinin ve patojenitelerinin belirlenmesi. Mediterranean Agricultural Sciences 32 (2): 135-140. doi:10.29136/mediterranean.526328.

Koenig R, Gepts P (1989). Segregation and linkage of genes for seed proteins, isozymes, and morphological traits in common bean (*Phaseolus vulgaris*). Journal of Heredity 80: 455-459. doi:10.1093/oxfordjournals.jhered.a110897.

Koinange EMK, Singh SP, Gepts P (1996). Genetic control of the domestication syndrome in common bean. Crop Science 36: 1037-1045. doi:10.2135/cropsci1996.0011183X003600040037x.

Kordalı Ş (1997). Erzincan ilinde çeşitli sebzelerden izole edilen (Fusarium) türleri ile bunların kültürel ve morfolojik özelliklerinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 43 s.

Kretchmer P, Laing DR, Wallace DH (1979). Inheritance and morphological traits of a phytochrome-controlled single gene in bean. Crop Science 19 (5): 605-607. doi:10.2135/cropsci1979.0011183X001900050013x.

Kul R (2019). Erzurum fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) popülasyonunun morfolojik, moleküler karakterizasyonu ve seleksiyonu. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 291 s.

Kumar V, Sharma S, Sharma AK, Kumar M, Sharma S, Malik S, Singh KP, Sanger RS, Bhat KV (2008). Genetic diversity in Indian common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) using random amplified polymorphic DNA markers. Physiology and Molecular Biology of Plants 14 (4): 383-387. doi:10.1007/s12298-008-0038-7.

Kuruvadi S, Sánchez-Valdez I (1993). Range of yield components and phenotypic correlations in tepary beans (*Phaseolus acutifolius*) under dryland conditions. New Crops. pp. 594-596. Wiley, New York.

Kuşvuran Ş, Daşgan HY, Abak K (2011). Farklı kavun genotiplerinin kuraklık stresine tepkileri. Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences 21 (3): 209-219.

Kuşvuran Ş, Daşgan HY (2017). Effects of drought stress on physiological and biochemical changes in *Phaseolus vulgaris* L. Legume Research 40 (1): 55-62. doi:10.18805/lr.v0i0.7025.

Küçükrecep A (2022). Fasulyede (*Phaseolus vulgaris* L.) In vitro koşullarda haploid bitki elde etme olanaklarının araştırılması. Mersin Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Mersin, 90 s,

Lazcano-Ferrat I, Louatt CJ (1999). Relationship between relative water content, nitrogen pools, and growth of *Phaseolus vulgaris* L. and *P. acutifolius* A. Gray during water deficit. Crop Science 39: 467-475. doi:10.2135/cropsci1999.0011183X0039000200028x.

Leonard MF, Stephens LC, Summers WL (1987). Effect of maternal genotype on development of *Phaseolus vulgaris* L.× *P. lunatus* L. interspecific hybrid embryos. Euphytica 36 (1): 327-332. doi: 10.1007/BF00730679.

Leyna HKG, Korban SS, Coyne DP (1982). Changes in pattems of inheritance of flovvering time of dry beans in different environments. The Journal of Heredity 73 (4): 306-308. doi: 10.1093/oxfordjournals.jhered.a109653.

Liebenberg MM, Mienie C, Pretorius ZA (2006). The occurrence of rust resistance gene Ur-13 in common bean cultivars and lines. Euphytica 150 (3): 365-386. doi:10.1007/s10681-006-9123-6.

Lin TY, Markhart AH (1990). Temperature effects on mitochondrial respiration in *Phaseolus acutifolius* A.Gray and *P. vulgaris* L. Plant Physiology 94: 54–58. doi: 10.1104/pp.94.1.54.

Lioi L, Piergiovanni AR, Pignone D, Puglisi S, Santantonio M, Sonnante G (2005). Genetic diversity of some surviving on-farm Italian common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) landraces. Plant Breeding 124 (6): 576-581. doi:10.1111/j.1439-0523.2005.01153.x.

Lisa V, Dellavalle G, Vaira AM, Morales FJ (1994). Bean Yellow Mosaic Virus and other viruses in Bean in Western Asia, South-Eastern Europe and Northern China. The Bean Improvement Cooperative Annual Report 37: 217-218.

Madakbaş SY, Ellialtıoğlu Ş (2005). Fasulye antraknozu (*Colletotrichum lindemuthianum*) hastalığına dayanıklılığın kalıtımı. Alatarım 4 (2): 1-12.

Madakbaş SY, Özçelik H, Ergin M (2006). Çarşamba Ovası'nda bodur taze fasulye populasyonlarından belirlenmiş olan hatlar arasındaki farklılıkların belirlenmesi. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 10 (3-4): 71-77.

Madakbaş SY (2007). Fasulye antraknozu (*Colletotrichum lindemuthianum* (Sacc & Magnus) Lambs. Scrib) hastalığına dayanıklılığın kalıtımı üzerine araştırmalar. Ankara Üniversitesi Doğa ve Uygulamalı Bilimler Enstitüsü, Ankara, 107s.

Madakbaş SY, Ellialtıoğlu Ş, Dolar S, Bayraktar H (2009). Fasulye antraknozu hastalık etmeni (*Colletotrichum lindemuthianum* (Sacc. & Magnus) Lambs. Scrib.) ırklarının belirlenmesi: II. fungusun izolasyonu, saklanmasi, inokülasyonu ve skala değerlendirmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 14 (2): 154-160.

Madakbaş SY, Ellialtıoğlu Ş (2012). Fasulye antraknozu (*Colletotrichum lindemuthianum* (Sacc. & Magnus) Lambs. Scrib.) hastalığına dayanıklılığın kalıtımı üzerine araştırmalar. Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi 5 (1): 99-109.

Madakbaş SY, Hiz MC, Küçükyan S, Sayar MT (2013). Transfer of Co-1 gene locus for anthracnose disease resistance to fresh bean (*Phaseolus vulgaris* L.) through hybridization and molecular marker-assisted selection (MAS). Journal of Agricultural Science 5 (4): 94. doi:10.5539/jas.v5n4p94.

Madakbaş SY, Sarıkamış G, Başak H, Karadavut U, Özmen CY, Daşçı MG, Çayan S (2016). Genetic characterization of green bean (*Phaseolus vulgaris* L.) accessions from Turkey with SCAR and SSR markers. Biochemical Genetics 54 (4): 495-505. doi:10.1007/s10528-016-9737-x.

Mahuku GS, Jara CE, Cajiao C, Beebe S (2002). Sources of resistance to *Colletotrichum lindemuthianum* in the secondary gene pool of *Phaseolus vulgaris* and in crosses of primary and secondary gene pools. Plant Disease 86 (12): 1383-1387. doi:10.1094/PDIS.2002.86.12.1383.

Malik KA, Saxena PK (1991). Regeneration in *Phaseolus vulgaris* L. Promotive role of N 6-benzylaminopurine in cultures from juvenile leaves. Planta 184 (1): 148-150. doi:10.1007/BF00208248.

Manshardt RM, Bassett MJ (1984). Inheritance of stigma position in *Phaseolus vulgaris* " *P. coccineus* hybrid populations. Journal of Heredity 75: 45-50. doi:10.1093/oxfordjournals.jhered.a109863.

Maras M, Sustar-Vozlic J, Javornik B, Meglic V (2008). The efficiency of AFLP and SSR markers in genetic diversity estimation and gene pool classification of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Acta Agriculturae Slovenica 91: 87-96.

Marotti I, Bonetti A, Minelli M, Catizone P, Dinelli G (2006). Characterization of some Italian common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) landraces by RAPD, semi-random and ISSR molecular markers. Genetic Resources and Crop Evolution 54: 175-188. doi:10.1007/s10722-005-3133-4.

Martins SR, Vences FJ, De Miera LS, Barroso MR, Carnide V (2006). RAPD analysis of genetic diversity among and within Portuguese landraces of common white bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Scientia Horticulturae 108 (2): 133-142. doi:10.1016/j.scienta.2006.01.031.

Mass EV, Hoffman GJ (1977). Crop salt tolerance-Current assessment. J. Irrig. Drainage 103: 115-134.

McCormack J (2004). Bean seed production. An organic seed production manual for seed growers in the Mid-Atlantic and southern U.S. Distribution ve licensing information, p. 1-6.

Mehta A (1966). In vitro initiation growth of root callus of *Phaseolus vulgaris* L. Indian Journal of Experimental Biology 4 (3): 187

Melotto M, Afanador L, Kelly JD (1996). Development of SCAR marker linked to the I gene in common bean. Genome 39: 1216-1219. doi:10.1139/g96-155.

Melotto M, Kelly JD (2001). Fine mapping of the Co-4 locus of common bean reveals a resistance gene candidate, COK-4, that encodes for a protein kinase. Theoretical and Applied Genetics 103 (4): 508-517. doi:10.1007/s001220100609.

Metais I, Aubry C, Hamon B, Jalouzot R, Peltier D (2000). Description and analysis of genetic diversity between commercial bean lines (*Phaseolus vulgaris* L.). Theoretical and Applied Genetics 101 (8): 1207-1214. doi:10.1007/s001220051599.

Meyer DW, Badaruddin M (2001). Frost tolerance of ten seedling legume species at four growth stages. Crop Science 41 (6): 1838-1842. doi:10.2135/cropsci2001.1838.

Miklas PN, Afanador L, Kelly JD (1996). Recombination facilitated RAPD marker assisted selection for disease resistance in common bean. Crop Science 36: 86-90. doi:10.2135/cropsci1996.0011183X003600010016x.

Miklas PN, Smith JR, Riley R, Grafton KF, Singh SP, Jung G, Coyne DP (2000). Marker-assisted breeding for pyramided resistance to common bacterial blight in common bean. Bean Improvement Cooperative 43: 39–40.

Miklas PN, Johnson WC, Delorme R, Gepts P (2001). QTL conditioning physiological resistance and avoidance to white mold in dry bean. Crop Science 41: 309-315. doi:10.2135/cropsci2001.412309x.

Miklas PN, Kelly JD (2002). Registration of two cranberry bean germplasm lines resistant to bean common mosaic and necrosis potyviruses: USCR-7 and USCR-9. Crop Science 42: 673-674. doi:10.2135/cropsci2002.6730.

Miklas PN (2022). List of genes *Phaseolus vulgaris* L. Bean Improvement Cooperative. 65: 1-10.Miranda-Colin S (1967). Infiltración genetica entre *Phaseolus coccineus* L. y *Phaseolus vulgaris* L. Colegio de Postgraduados, Escuela Nacional de Agricultura, Chapingo, Mexico . Serie de Investigación No. 9, 48 pp.

Mohamed MI, Schmitz-Eiberger M, Noga G (2005). Antioxidative reactions inducing tolerance to severe dehydration in tepary bean (*Phaseolus acutifolius*). European Journal of Horticultural Science 70 (6): 289.

Mok DW, Mok M, Rabakoarihanta A (1978). Interspecific hybridization of *Phaseolus vulgaris* with *P. lunatus* and *P. acutifolius*. Theoretical and Applied Genetics 52 (5): 209-215. doi:10.1007/BF00273891.

Morales FJ, Bos L (1988). Bean common mosaic virus. Descriptions of Plant Viruses, No. 337. Assoc. Appl. Biol., Kew, Surrey, England.

Moreno-Gonzales J, Cubero JI (1993). Selection strategies and choice of breeding methods. In: Plant Breeding, Principles and Prospects. Hayward MD, Bosemark NO, Romagosa I (Eds.). pp. 281-313. Chapman and Hall, London, UK.

Moreno LS, Maiti RK, Gonzales AN, Star JV, Froughbakhch R, Gonzales HG (2000). Genotypic variability in bean cultivars (*Phaseolus vulgaris* L.) for resistance to salinity at the seedling stage. Indian Agricultural 44: 1-12.

Mukeshimena G, Paneda A, Rodriguez-Suarez C, Ferreria JJ, Giraldez R, Kelly JD (2005). Markers linked to the bc-3 gene conditioning resistance to bean common mosaic potyviruses in common bean. Euphytica 144: 291-299. doi:10.1007/s10681-005-7397-8.

Mutlu N, Miklas PN, Reiser J, Coyne DP (2005). Backcross breeding for improved resistance to common bacterial blight in pinto bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Plant Breeding 124: 282-287. doi:10.1111/j.1439-0523.2005.01078.x.

Myers JR, Strausbaugh CA, Forster RL, McClean PE (1996). Resistance and tolerance to bean common mosaic virus (BCMV) and bean common mosaic necrosis virus (BCMNV) in bean. Bean Improvement Cooperative Annual Report 39: 94-95.

Myers JR, Baggett JR (1999). Improvement of snap bean. In: SP Singh (editor.). Common Bean Improvement in the Twenty-First Century. pp. 289-329. Kluwer Academic Publ., Dordrecht, the Netherlands.

Myers JR, Stewart-Wıllıams KD, Hayes RE, Kolar JJ Singh SP (2001). Registration of UI 320 Pinto Dry Bean. Crop Science 41: 1642-1643. doi:10.2135/cropsci2001.4151642x.

Nemli S, Kaya HB, Tanyolac B (2014). Genetic assessment of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) accessions by peroxidase gene-based markers. Journal of the Science of Food and Agriculture 94 (8): 1672-1680. doi:10.1002/jsfa.6477.

Nodari RO, Tsail SM, Gilbertson RL, Gepts P (1993). Towards an integrated linkage map of common bean 2. Development of an RFLP-based linkage map. Theoretical and Applied Genetics 85 (5): 513-520. doi:10.1007/BF00220907.

Nicoli A, Zambolim L, Paula Júnior TJ, Vieira RF, Teixeira H, Carneiro JES (2012). Resistance of advanced common bean lines to Fusarium root rot. Tropical Plant Pathology 37: 393-398. doi:10.1590/S1982-56762012000600003.

Nienhuis J, Singh SP (1986). Combining ability analyses and relationships among yield, yield components, and architectural traits in dry bean. Crop Science 26 (l): 21-27. doi:10.2135/cropsci1986.0011183X002600010005x.

Nkalubo ST, Melis R, Derera J, Laing MD, Opio F (2009). Genetic analysis of anthracnose resistance in common bean breeding source germplasm. Euphytica 167 (3): 303-312. doi:10.1007/s10681-008-9873-4.

Oğlakçı M, Tiryaki İ (2013). Bitki Islahı ve Genetik. Akademisyen Kitabevi A.Ş. ISBN 978-605-464-945-7.

Oliveira MB, Junior ML, Grossi-de-Sá MF, Petrofeza S (2015). Exogenous application of methyl jasmonate induces a defense response and resistance against Sclerotinia sclerotiorum in dry bean plants. Journal of Plant Physiology 182: 13-22. doi:10.1016/j.jplph.2015.04.006.

Otubo ST, Ramahlo MAP, De Abreu AB, Des Santos JB (1996). Genetic control of low temperature tolerance in germination of the common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Euphytica 89: 313-317. doi:10.1007/BF00022287.

Önceler Z (1995). Bazı kuru fasulye çeşit ve hatlarında bakteriyel yağ lekesi (*Pseudomonas syringae* pv. *phaseolicola*) hastalığı dayanıklığının kalıtımı üzerinde araştırmalar. Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Bursa, 65s.

Özçelik N (1999). Örtüaltı yetiştiriciliğine elverişli sırık taze fasulye çeşit ıslahı. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, s: 902-906.

Özçelik H, Sözen Ö (2019). Kuru fasulyede tohumluk üretimi ve sertifikasyonu. In: Tohum Tohumluk ve Teknolojileri. Kesici T (Ed.). TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi. BİSAB ISBN: 978-605-64360-1-7.

Özdemir FGG, Karaman R (2020). Bazı maş fasulyesi (*Vigna radiata* Wilczek) genotiplerinin *Meloidogyne incognita* Irk 2 ile Reaksiyonu. Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi 7 (3): 274-279. doi:10.19159/tutad.725304.

Özgen M, Adak S, Söylemezolu G, Ulukan H (2000). Bitki genetik kaynaklarının korunma ve kullanımında yeni yaklaşımlar. Türkiye Ziraat Mühendisliği 5. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2000, Ankara, s: 259-284.

Özpay T (2008). Taze fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) genotiplerinin kuraklık stresine olan tepkilerinin belirlenmesi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van, 54 s.

Öztürk HI (2018). Erzincan ilinde yaygın yetiştiriciliği yapılan barbunya ve taze fasulye *(Phaseolus vulgaris L.)* genotiplerinin seleksiyonu, morfolojik ve moleküler karakterizasyonu. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 49 (2): 87-99.

Palacıoğlu G, Özer G, Yeken MZ, Çiftçi V, Bayraktar H (2021). Resistance sources and reactions of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) cultivars in Turkey to anthracnose disease. Genetic Resources and Crop Evolution 68 (8): 3373-3381. doi:10.1007/s10722-021-01195-4.

Park SJ, Dhanvantari BN (1987). Transfer of common blight (*Xanthomonas campestris* pv *phaseoli*) resistance from *Phaseolus coccineus* Lam. to *P. vulgaris* L. through interspecific hybridization. Canadian Journal of Plant Science 67 (3): 685-695. doi:10.4141/cjps87-096

Park SO, Coyne DP, Dursun A, Jung G (1998). Identifying randomly amplified polymorphic DNA (RAPD) markers linked to majör genes for common bacterial blight resistance in tepary bean. Journal of the American Society for Horticultural Science 123 (2): 278-282. doi:10.21273/JASHS.123.2.278

Park SO, Coyne DP, Steadman JR, Crosby KM, Brick MA (2004). RAPD and SCAR markers linked to the Ur-6 Andean gene controlling specific rust resistance in common bean. Crop Science 44 (5): 1799-1807. doi:10.2135/cropsci2004.1799

Pastor-Corrales MA (2003). Sources, genes for resistance, and pedigrees of 52 rust and mosaic resistant dry bean germplasm lines released by the USDA Beltsville bean project in collaboration with the Michigan, Nebraska, and North Dakota Agricultural Experiment Stations. Ann Rep Bean Improv Coop 46: 235-241

Peña PA, Steadman JR, Eskridge KM, Urrea CA (2013). Identification of sources of resistance to damping-off and early root/hypocotyl damage from

Rhizoctonia solani in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Crop Protection 54: 92-99. doi:10.1016/j.cropro.2013.04.014.

Pereira R, Ishikawa FH, Pinto JM, Souza EA (2010). Occurrence of anthracnose in common bean cultivars collected in the state of Minas Gerais-Brazil. Annual Report of the Bean Improvement Cooperative 53: 224-225.

Perseguini JMKC, Oblessuc PR, Rosa JRBF, Gomes KA, Chiorato AF, Carbonell SAM, Benchimol-Reis LL (2016). Genome-wide association studies of anthracnose and angular leaf spot resistance in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). PLoS One 11 (3): e0150506. doi:10.1371/journal.pone.0150506.

Poyraz İ, Şahin B, Atmaca E (2017). Detection of ten resistance genes against *P. syringae* pv. *phaseolicola* and *X. axonopodis* pv. *phaseoli* in twelve local bean varieties using SCAR markers. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 7 (2): 241-248.

Prohens J, Nuez F (2008). Handbook of plant breeding. Vegetables II; Fabaceae, Liliaceae, Solanaceae and Umbelliferae, Springer, 365 p.

Quinones FA (1969). Relationships between parents and selections in cross of dry beans, *Phaseolus vulgaris* L. Crop Science 9: 673-675. doi:10.2135/cropsci1969.0011183X000900050053x.

Rainey KM, Griffiths PD (2005). Inheritance of heat tolerance during reproductive development in snap bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Journal of the American Society for Horticultural Science 130: 700-706. doi:10.21273/JASHS.130.5.700.

Robins JS, Domingo CE (1956). Moisture deficit in ralation to the growth and development of dry beans. Agronomy Journal 48: 67-70. doi:10.2134/agronj1956.00021962004800020006x.

Rodríguez-Suárez C, Ferreira JJ, Campa A, Pañeda A, Giraldez R (2008). Molecular mapping and intra-cluster recombination between anthracnose race-specific resistance genes in the common bean differential cultivars Mexico 222 and Widusa. Theoretical and Applied Genetics 116 (6): 807-814. doi:10.1007/s00122-008-0714-6.

Rosales-Serna R, Hernandez-Delgado S, Gonzalez-Paz M, Acosta-Gallegos JA, Mayek-Perez N (2005). Genetic relationships and diversity revealed by AFLP markers in Mexican common bean bred cultivars. Crop Science 45 (5): 1951-1957. doi:10.2135/cropsci2004.0582.

Rubatzky VE, Yamaguchi M (1997). World Vegetables, Principles, Production, and Nutritive Values, Chapman and Hall, ITP, Inter. Thompson Publ. Co., N.Y., pp. 488-498.

Rutger JN, Beckham LS (1970). Natural hybridization of *Phaseolus vulgaris* L.× *Phaseolus coccineus* L. Journal of the American Society for Horticultural Science 95 (6): 659-661. doi:10.21273/JASHS.95.6.659.

Sağlam SF, Balkaya A (2013). Samsun ili Nebyan Fasulyesi (*Phaseolus vulgaris* var. *communis*) populasyonlarının karakterizasyonu. Türkiye V. Organik Tarım Sempozyumu. 25-27.Eylül 2013, Samsun.

Santalla M, Ron AM, Casquero PA (1995). Nutritional and culinary quality of bush bean populations inter cropped with maize. Euphytica 84: 57-65. doi:10.1007/BF01677557.

Santalla FM, Power JB, Davey MR (1998). Efficient in vitro shoot regeneration responses of *Phaseolus vulgaris* and *P. coccineus*. Euphytica 102: 195-202. doi:10.1023/A:1018317327302.

Sarıkamış G, Yaşar F, Bakır M, Kazan K, Ergül A (2009). Genetic characterization of green bean (*Phaseolus vulgaris*) genotypes from eastern Turkey. Genetics and Molecular Research 8 (3): 880-887. doi:10.4238/vol8-3gmr605.

Sasser JN, Freckman DW (1987). A world perspective on nematology: The Role of The Society. In: Veech JA, Dickson NW (Editors.). Vistas on Nematology. pp. 7-14. Society of Nematologists, Hyattsville, Maryland, US.

Scarano D, Rubio F, Ruiz JJ, Rao R, Corrado G (2014). Morphological and genetic diversity among and within common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) landraces from the Campania region (Southern Italy). Scientia Horticulturae 180: 72-78. doi:10.1016/j.scienta.2014.10.013.

Schachl R (1998). Status of the European *Phaseolus* database. In: L Maggioni, M Ambrose, R Schachl, E Lipman (editors.). pp. 31-33. Report of a Working Group IPGRI on Grain Legumes.European Cooperative Program for Crop Genetic Resources Networks (ECP/GR), Norwich, UK.

Schmutz J, McClean PE, Mamidi S, Wu GA, Cannon SB, Grimwood J, Jackson SA (2014). A reference genome for common bean and genome-wide analysis of dual domestications. Nature Genetics 46 (7): 707-713. doi:10.1038/ng.3008.

Schröder S, Mamidi S, Lee R, McKain MR, McClean PE, Osorno JM (2016). Optimization of genotyping by sequencing (GBS) data in common bean (*Phaseolus vulgaris* L.). Molecular Breeding 36 (1): 1-9. doi:10.1007/s11032-015-0431-1.

Sevgican A (1999). Örtüaltı Sebzeciliği. Cilt L. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 528.

Shi C, Navabi A,Yu KF (2011). Association mapping of common bacterial blightresistance QTL in Ontario bean breeding populations. BMC Plant Biology 11: 52. doi:10.1186/1471-2229-11-52.

Shii CT, Rabakoarihanta A, Mok MC, Mok DWS (1982). Embryo development in reciprocal crosses of *Phaseolus vulgaris* L. and *P. coccineus* Lam. Theoretical and Applied Genetics 62 (1): 59-64. doi:10.1007/BF00276284.

Shree PS, Schwartz HF (2011). Breeding common bean for resistance to insect pests and nematodes: A review. Canadian Journal of Plant Sciences 91 (2): 1-12.

Sicard D, Michalakis Y, Dron M, Neema C (1997). Genetic diversity and pathogenic variation of *Colletotrichum lindemuthianum* in the three

centers of diversity of its host, *Phaseolus vulgaris*. Phytopathology 87 (8): 807-813. doi:10.1094/PHYTO.1997.87.8.807.

Sicard D, Nanni L, Porfiri O, Bulfon D, Papa R (2005). Genetic diversity of *Phaseolus vulgaris* L. and *P. coccineus* L. landraces in central Italy. Plant Breeding 124 (5): 464-472. doi:10.1111/j.1439-0523.2005.01137.x.

Silbernagel MJ, Drake SR (1978). Seed index, an estimate of snap bean quality. Journal of the American Society for Horticultural Science 103: 257-260. doi:10.21273/JASHS.103.2.257.

Silbernagel MJ (1986). Snap Bean Breeding. In: Breeding Vegetable Crops. Basset MJ, Mark J (Eds.). pp. 243-282. AVI Publ. Co., Westport, C.T.

Silbernagel MJ (1987). Fusarium root rot-resistant snap bean breeding line FR-266. HortScience 22: 1337-1338. doi:10.21273/HORTSCI.22.6.1337.

Silbernagel MJ, Janssen W, Davis JHC, Mondes de Oca G (1991). Snap bean production in the tropics: Implications for genetic improvement. In: Common Beans: Research for Crop Improvement. Van Schoonhoven A, Voysest O (Eds.). pp. 835-862. CAB Intern.,Wallingford, Oxon, U.K.

Silbernagel MJ (1995). Bean germplasm releases. Annual Report Bean Improvement Cooperative 38: 177.

Singh SP (1991). Bean Genetics. In: Common Beans: Research for Crop Improvement. Van Schoonhoven A, Voysest O (Eds.). CAB International. In association with CIAT (Centro Intcmacional de Agricultura Tropical), Cali - Colombia.

Singh SP (1992). Common bean improvement in the tropics. Plant Breeding Reviews 10: 199-269.

Singh SP, Urrea CA (1994). Selection for seed yield and other traits among early generations of intra-and interracial populations of the common bean. Revista Brasileira de Genética 17: 299-299.

Singh SP (1995). Selection for water stress tolerance in interracial populations of common bean. Crop Science 35: 118-124. doi:10.2135/cropsci1995.0011183X003500010022x.

Singh SP (1999). Production and utilization.Common bean improvement in the twenty-first century. pp. 1-24. Springer, Dordrecht.

Singh SP, Muñoz CG (1999). Resistance to common bacterial blight among *Phaseolus* species and common bean improvement. Crop Science 39 (1): 80–89. doi:10.2135/cropsci1999.0011183X003900010013x.

Singh SP, Teràn H, Muñoz CG, Takegami JC (1999). Two cycles of recurrent selection for seed yield in common bean. Crop Science 39: 391-397. doi:10.2135/cropsci1999.0011183X0039000200015x.

Singh SP (2001). Broadening the genetic base of common bean cultivars: A review. Crop Science 41: 1659-1675. doi:10.2135/cropsci2001.1659.

Smartt J (1970). Interspecific hybridization between cultivated American species of the genus *Phaseolus*. Euphytica 19 (4): 480-489. doi:10.1007/BF01902923.

Smartt J (1979). Interspecific hybridization in the grain legumes-a review. Economic Botany 33: 329-337. doi:10.1007/BF02858263.

Souza TLPO, Alzate-Marin AL, Faleiro FG, Barros EG (2008). Pathosystem common bean-*Uromyces appendiculatus*: host resistance, pathogen specialization, and breeding for rust resistance. Pest Technology 2 (2): 56-69.

Stavely JR, Kelly JD, Grafton KF (1994). BelMiDak-rust-resistant navy dry beans germplasm lines. HortScience 29 (6): 709-711. doi:10.21273/HORTSCI. 29.6.709.

Strausbaugh CA, Myers JR, Forster RL, McClean PE (1999). Bc-1 and bc-u two loci controlling bean common mosaic virus resistance in common bean are linked. Journal of the American Society for Horticultural Science 124: 644-648. doi:10.21273/JASHS.124.6.644.

Sullivan JG, Bliss FA (1983). Recurrent mass selection for increased seed yield and seed protein percentage in the common bean (*Phaseolus vulgaris* L.), using a selection index. Journal of the American Society for Horticultural Science 108: 42-46. doi:10.21273/JASHS.108.1.42.

Svetleva D, Pereira G, Carlier J, Cabrita L, Leitão J, Genchev D (2006). Molecular characterization of *Phaseolus vulgaris* L. genotype included in Bulgarian collection by ISSR and AFLP analyses. Scientia Horticulturae 109: 198-206. doi:10.1016/j.scienta.2006.04.001.

Şehirali S (1972). Bodur fasulyada (*Phaseolus vulgaris* L.) cinsiyet hücrelerinin oluşumu, döllenme biyolojisi ve hava sıcaklığının verime etkileri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları 609, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler 352, Ankara, 42 s.

Şehirali S (1979). Yemeklik tane baklagiller. Fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.). Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 99s.

Şehirali S (1980). Bodur fasulyada (*Ph. vulgaris* L. var. *nanus* DEKAP.) ekim sıklığının verimle ilgili bazı karakterler üzerine etkisi. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları No: 738, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler 429, Ankara, 55 s.

Şehirali S (1988). Yemeklik Dane Baklagiller. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 1089, Ders Kitabı: 314, A.Ü. Basımevi, Ankara.

Şehirali S, Özgen M (1988). Bitki Islahı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 1059, Ders Kitabı No: 310, Ankara, 261 s.

Soran H (1981). Adana ve İçel illerinde fasulye kök çürüklüğü hastalığı fungal etmenlerinin tesbiti, dağılışları, patojenisiteleri ve bunlardan *Fusarium* türlerinin tanımı üzerinde araştırmalar. Çukurova Üniversitesi Temel Bilimler Fakültesi Yayınları No:1. Bilimsel Araştırma ve İnceleme Tezleri No:1, Adana.

Steadman JR, Pastor-Corrales MA, Beaver JS (2002). An overview of the 3rd bean rust and 2nd bean common bacterial blight international workshops. Bean Improvement Cooperative 45: 120-124.

Svetleva D, Dimova D, Penchev E (1991). Effect of single and combined treatment with N-nitrose-N-ethylurea and gamma rays on the variability of some quantitative characters in *Phaseolus vulgaris* (L.) Savi. Genetika i Selektsiya (Bulgaria) 24 (3): 177-182.

Taylor AG, Dickson MH (1987). Seed coat permeability in semi-hard snap bean seeds: Its influence on imbibitional chilling injury. Journal of Horticultural Science 62: 183-189. doi:10.1080/14620316.1987.11515768.

Thomas H (1964). Investigation into the inter- relationships of *Phaseolus vulgaris* L. and *Phaseolus coccineus* Lam. Genetica 35: 59-74. doi:10.1007/BF01804875.

Thomas CV, Manshardt RM, Waines JG (1983). Teparies as a source of useful traits for improving common beans. Desert Plants 5: 43–48.

Thomashow MF (2001). So what's new in the field of plant cold acclimation Lots. Plant Physiol 125: 89-93. doi:10.1104/pp.125.1.89.

Tiyagi SA, Alam MM (1995). Efficacy of oil-seed cakes against plant-parasitic nematodes and soil-inhabiting fungi on mungbean and chickpea. Bioresource Technology 51 (2-3): 233-239. doi:10.1016/0960-8524(94)00128-N.

Tokuhisa J, Browse J (1999). Genetic engineering of plant chilling tolerance. In: Genetic Engineering 21. Setlow IK (Ed.). pp. 79-93. Kluwer Academic, Phenum Publ., NY.

Tschermak E (1922). Über die Vererbung des Samengewichtes bei bastardierung verschiedener Rassen von *Phaseolus vulgaris*. Zeitschrift für Induktive Abstammungs-und Vererbungslehre 28 (1): 23-52.

Tunar M, Kesici S (1998). İlkbahar yetiştiriciliği için sırık ve bodur Ayşe fasulyelerin teksel seleksiyon yöntemi ile ıslahı. II. Sebze Tarımı Sempozyumu, s 209-212, Tokat.

Turak S (1997). Erzincan ili fasulye ekim alanlarında kök çürüğü oluşturulan fungal etmenlerin belirlenmesi ve bunların bazı fasülye çeşitlerinde patojeniteleri ile antagonist Trichoderma türleri ile etkileşimlerinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Erzurum, 92 s,.

Tsukaguchi T, Fukamachi H, Ozawa K, Takeda H, Suzuki K, Egawa Y (2005). Diurnal change in water balance of heat-tolerant snap bean (*Phaseolus vulgaris*) cultivar and its association with growth under high temperature. Plant Production Science 8: 375-382. doi:10.1626/pps.8.375

TÜİK 2022a. Türkiye İstatistik Kurumu https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Tarim-111 Erişim tarihi: 11.11.2022.

TÜİK 2022b. Türkiye İstatistik Kurumu https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr Erişim tarihi: 11.11.2022.

TÜİK 2022c. https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase/SC-2851FY777F34D2R/db-3dy3w51uv130f9g?token=8d79727fff862a891ce574d27220bfebbf66fecd Erişim tarihi: 11.11.2022.

Türkan İ, Bor M, Özdemir F, Koca H (2005). Differential responses of lipid peroxidation and antioxidants in the leaves of droutght-tolerant *P. acutifolius* Gray and drought sensitive *P. vulgaris* L. subjected to polyethylene glycol mediates water stress. Plant Science 168 (1): 223-231. doi:10.1016/j.plantsci.2004.07.032.

Türkeş T (1989). Şeker, Boncuk Ayşe, Karaayşe ve Ferasetsiz fasulyelerinde seleksiyon ıslahı. Atatürk Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, s. 14, Yalova.

Ulukapı K, Onus NA (2012). Selekte edilmiş bazı yerel taze fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) genotiplerinin moleküler karakterizasyonu. Tarım Bilimleri Dergisi 18: 277-286. doi:10.1501/Tarimbil_0000001216.

Ulutaş H (2016). Bazı ümitvar taze fasulye (*Phaseolus vulgaris* L.) çeşit adaylarının morfolojik ve moleküler karakterizasyonu. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, Konya, 55 s.

UPOV 1995. Corrigendum to guidelines for the conduct of tests for distinctness uniformity and stability of French bean (*Phaseolus vulgaris* L.), International Union for the Protection of new Varieties of Plants (UPOV), TG/12/8.

Uysal G, Söğüt MA, Elekcioğlu İH (2017). Türkiye Göller Bölgesi sebze üretim alanlarında kök-ur nematodu türleri (*Meloidogyne* spp.)'nin tanılanması ve yaygınlıkları. Türkiye Entomoloji Dergisi 41 (1): 105-122.

Velasquez VLB, Gepts P (1994). RFLP diversity of common bean (*Phaseolus vulgaris*) in its centres of origin. Genome 37 (2): 256-263. doi:10.1139/g94-036.

Vekemans X, Hardy O, Berken B, Fofana B, Baudoin JP (1998). Use of PCR-RFLP on chloroplast DNA to investigate phylogenetic relationships in the genus *Phaseolus*. Biotechnologie, Agronomie, Société et Environnement 2 (2): 128-134.

Van Schoonhoven A (1991). Common beans: research for crop improvement. CIAT.

Vance CP (1997). Enhanced agricultural sustainability through biological nitrogen fixation, in: Biological Nitrogen Fixation for Ecology and Sustainable Agriculture. NATO ASI Series, A. Legocki, H. Bothe, and A. Puhler, eds., Springer-Verlag, Berlin, pp. 179-186.

Vidigal Filho PS, Gonçalves-Vidigal MC, Kelly JD, Kirk WW (2007). Sources of resistance to anthracnose in traditional common bean cultivars from Paraná, Brazil. Journal of Phytopathology 155 (2): 108-113. doi:10.1111/j.1439-0434.2007.01203.x.

Voysest O, Dessert M (1991). Bean cultivars: Classes and commercial seed types. In: Common Beans: Research for Crop Improvement. Van Schoonhoven A, Voysest O (Eds.). pp. 119-162. CAB Intern., Wallingford, Oxon, UK.

Vural H, Şalk A, Özzambak E, Eşiyok D (1986). Bazı önemli yerli kuru fasulye çeşitlerinin Bornova koşullarında yetiştirilmeye uygunlukları üzerinde araştırmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 23 (1): 15-23.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, s. 440, İzmir.

Wall JR (1970). Experimental introgression in the genus *Phaseolus* effect of mating systems on interspecific gene flow. Evolution 24: 356-366. doi:10.2307/2406810.

Weeden NF (1984). Linkage between the gene coding the small subunit of ribulose biphosphate carboxylase and the gene coding malic enzyme in *Phaseolus vulgaris*. Bean Improvement Cooperative 27: 123–124.

Welsh JR (1990). Fundamentals of Plant Genetics and Breeding. Robert E. pp. 290. Kriegcr Publishing Company, Malabar-Florida.

Woolley, J., R. Lépiz I., T.A. Portes e Castro, J. Voss. (1991). Bean cropping systems in tropics and subtropics and their determinants. In: Common Beans: Research for Crop Improvement. Van Schoonhoven A, Voysest O (Eds.). pp. 679-706. CAB Intl., Wallingford, UK and CIAT, Cali, Colombia.

Yanmaz R, Duman İ, Yaralı F, Demir K, Sarıkamış G, Sarı N, Balkaya A, Kaymak HÇ, Akan S, Özalp R (2015). Sebze üretiminde değişimler ve yeni arayışlar. TMMOB-TZMO, Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi 1: 579-605.

Yarnell SH (1965). Cytogenetics of the vegetable crops IV. Legumes (continued). The Botanical Review 31 (3): 247-330. doi:10.1007/ BF0285 9129.

Yeken MZ, Göksel ÖZER, Çelik A, Çiftçi V (2019). Tescilli fasulye çeşitlerinin pas (*Uromyces appendiculatus*) etmenine karşı dayanıklılık durumlarının SCAR markörleri ile belirlenmesi. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 6 (3): 410-416. doi:10.30910/turkjans.595202.

Yeşil S (2007). Konya İli fasulye ekim alanlarındaki fitopatolojik sorunların tespiti ve tanılanması. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, Konya, 87 s.

Yılmaz MA, Özaslan D (1987). Fasulye ve börülce tohumlarında afit kökenli mozayik virüsünün ELISA ile saptanması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bitki Koruma Bölümü, Adana, s: 870-873.

Yildirim E, Güvenç İ (2006). Salt tolerance of pepper cultivars during germination and seedling growth. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 30 (5): 347-353.

Young RA, Melotto M, Nodari RO, Kelly JD (1998). Marker-assisted dissection of the oligogenic anthracnose resistance in the common bean cultivar,'G2333'. Theoretical and Applied Genetics 96 (1): 87-94. doi:10. 1007/s001220050713.

Yu K, Park SJ, Poysa V (2000). Marker-assisted selection of common beans for resistance to common bacterial blight: efficiency and economics. Plant Breeding 119: 411–415. doi:10.1046/j.1439-0523.2000.00514.x

Yücel S, Güncü M (1991). Akdeniz Bölgesi yemeklik baklagillerinde görülen fungal hastalıklar. Bitki Koruma Bülteni 31 (1-4): 19-30.

Zapata M, Beaver JS, Porch TG (2011). Dominant gene for common bean resistance to common bacterial blight caused by *Xanthomonas axonopodis* pv. *phaseoli*. Euphytica 179 (3): 373-382. doi:10.1007/s10681-010-0313-x.

Zaumeyer WJ, Harter LL (1944). Fruit and vegetable crops and diseases, bureau of plant industry, agricultural research administration, United States Department of Agriculture. Journal of Agricultural Research 67: 305.

Zeven AC (1997). The introduction of the common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) into Western Europe and the phenotypic variation of dry beans collected in the Netherlands in 1946. Euphytica 94 (3): 319-328. doi:10.1023/A:1002940220241.

Zhang X, Blair MW, Wang S (2008). Genetic diversity of Chinese common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) landraces assessed with simple sequence repeat markers. Theoretical and Applied Genetics 117 (4): 629-640. doi:10.1007/ s00122-008-0807-2.

Zuiderveen GH, Padder BA, Kamfwa K, Song Q, Kelly JD (2016). Genome-wide association study of anthracnose resistance in Andean beans (*Phaseolus vulgaris*). PloS one 11 (6): e0156391. doi:10.1371/journal.pone.0156391.

2

BEZELYE ISLAHI

Atilla DURSUN, Ahmet BALKAYA ve Dilek KANDEMİR

1. GİRİŞ

Bezelye, dünyada ve ülkemizin hemen her bölgesinde üretimi yapılan, gerek taze ve gerekse işlenmiş ürün olarak sevilerek tüketilen, insan beslenmesi ve sağlığı açısından önemli olan baklagil grubu bir sebzedir. Bezelye (*Pisum sativum* L.); *Fabales* takımının *Leguminosae* familyası içerisinde yer alan kendine döllenen, diploid yapıda (2n=2x=14), tek yıllık ve otsu bir bitkidir (Şalk ve ark., 2008).

Bezelyenin orijin merkezinin birinci derecede 'Doğu Akdeniz, İran, Kafkasya, Afganistan ve Tibet' arasında kalan bölgeler; ikinci derecede de Güney Batı Arabistan üzerinden Etiyopya ve Kuzey Afrika'ya kadar uzanan alan olduğu belirtilmiştir (Govorov, 1937; Hagedorn, 1984). *Pisum* cinsi ile ilgili yapılan çalışmalar *P. sativum* türünün ssp. *sativum*, ssp. *elatius*, ssp. *hortense*, ssp. *humile* ve ssp. *arvense* gibi pek çok alt tür içerdiğini göstermiştir (McPhee, 2003). Bezelyenin yabani türleri, İran ve Türkmenistan'dan Asya'ya, Kuzey Afrika ve Güney Avrupa'ya kadar olan bölgede bulunmaktadır (Makasheva 1979; Maxted ve ark., 2010).

Bezelye dünyada en eski kültüre alınan bitkilerdendir (Ambrose 1996; Zohary ve Hopf 2000). Bezelyenin bir kültür bitkisi olarak Yakındoğu ülkelerinde M.Ö. 7000-6000 yılları arasında yetiştirildiği ve gıda olarak değerlendirildiği bilinmektedir. İlk zamanlarda kuru tohumları yenilmiş ve sonradan taze tohumlarının tüketimine başlanmıştır. Onyedinci yüzyılın sonlarından itibaren taze bezelye tüketiminin yaygınlaştığını gösteren kayıtlar mevcuttur (Şalk ve ark., 2008). Bezelyenin Anadoluya yayılışı Avrupa üzerinden olmuştur. İlk defa Ege Bölgesi'ne 'Viktorya tipi' bezelye getirilmiş ve oradan diğer bölgelere yayılış göstermiştir (Akçin, 1988).

Kültürü yapılan bezelyenin *Pisum arvense* ve *Pisum sativum* olmak üzere iki türü vardır (Özdemir, 2002). *P. arvense*; çiçekleri menekşe ya

Bezelye, baklagil bitkisi olması nedeniyle, yetiştirildiği tarlaya kazandırdıklarının yanı sıra, işleme teknolojisi nedeniyle gıda sanayinin gelişimine de katkı sağlayan bir üründür. Bezelye konserve ve dondurulmuş gıda sektörünün önemli ham maddelerinden biridir. Taze halde konserveye işlenerek ya da dondurularak, hatta gelişmiş ülkelerde proteini ekstrakte edilip diğer gıdalara ve çocuk mamalarına zenginleştirmek amacıyla katılarak, bazı ülkelerde bir çeşit içki yapımında ve kuru tanesi yemeklik olarak kullanılabilen bezelye için bu durum çok daha önemlidir. Özellikle endüstride kullanımına yönelik konservelik, dondurulmuş ürün vb. niteliklerine sahip bezelye çeşitlerinin ıslahı ve ürün elde edilmesi konusunda açık vardır.

Uzun yıllar yemeklik baklagil konusunda çalışan araştırıcıların üstün gayretleri, ülkemizde yaygın olarak kullanılan birçok baklagil bitkisinin tarımı ve ıslahında önemli ilerlemeler sağlamıştır. Ancak baklagil grubu sebze türlerinde taze fasulyenin dışındaki diğer sebzeler olarak değerlendirilen baklagil türlerinde çeşit ıslahı konusunda daha az sayıda ve sınırlı düzeyde çalışmalar yürütülmüştür. Bezelye yetiştiriciliğinde yaygın olarak kullanılan çeşitlerin büyük kısmı ithal yabancı çeşitlerden oluşmaktadır. Önümüzdeki yıllarda bezelyede yerli çeşit sayısının artırılması ve bezelye tohumculuğunun geliştirilebilmesi için bezelye ıslahında muhakkak klasik ıslah programlarına yeni biyoteknolojik yöntemlerin entegre edilmesi gereklidir. Böylece daha kısa sürede yeni yerli bezelye çeşitlerine ulaşılması ve geliştirilmesi mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

Abdel-Hamid AM, Salem KF (2021). Breeding Strategies of Garden Pea (*Pisum sativum* L.), In: Advances in Plant Breeding Strategies: Vegetable Crops. Al-Khayri J, Jain SM, Johnson DV (Eds.). pp. 331-377. Springer Nature Publication, Cham.

Ahloowalia BS, Maluszynski M, Nichterlein K (2004). Global impact of mutation-derived varieties. Euphytica 135 (2): 187-204. doi:10.1023/B:EUPH.0000014914.85465.4f.

Ahmed BO, Hatipoğlu R (2021). Bezelye Anter Kültüründe Genotip Ve Büyüme Düzenleyicilerinin Haploid Bitki Rejenerasyonuna Etkileri. Çukurova Üniversitesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, Adana. (https://fbe.cu.edu.tr/storage/makaleler/2021/BEZELYE%20ANTER%20KÜLTÜ RÜNDE.pdf) Erişim Tarihi: 20.01.2023.

Akça A, Mart D, Horuz S, Aysan Y (2019). Pea bacterial blight reactions of several pea (*Pisum sativum* L.) lines. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 56 (1): 83-93.

Akçin A (1988). Yemeklik Dane Baklagiller. Selçuk Üniversitesi Yayınları 43: 307-367.

Alan MN (1984). Bezelye El Kitabı. Ege Bölgesi Ziraat Araştırma Enstitüsü Yayınları No: 37.

Ali SM, Sharma B, Ambrose MJ (1994). Current status and future strategy in breeding pea to improve resistance to biotic and abiotic stresses. Euphytica 73: 115-126.

Ambrose MJ (1996). Pisum Genetic Stocks Catalogue, John Innes Centre, Norwich.

Ambrose MJ (2008). Garden Pea. Handbook of Plant Breeding. Volume 2 Vegetables II: Fabaceae, Liliaceae, Solanaceae and Umbelliferae. Prohens J, Nuez F (Eds.). ISBN: 978-0-387-74108-6.

Anonim (2009). MEGEP Bahçecilik, Bezelye Yetiştiriciliği, Ankara.

Anonymous (2012). Seed Tests Show Increased Dormancy in Peas. https://www.realagriculture.com/2012/10/seed-tests-show-increased-dormancy-in-peas/. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Anonymous (2022). https://www.kew.org/sites/default/files/2022-05/pea %20map. png. Erişim Tarihi: 12.12.2022.

Apan H (1974). Sebze Islahı Doktora Ders Notları. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bağ-Bahçe Kürsüsü, Erzurum, 135s.

Ateş MK, Ceyhan E (2016). Yüksek verimli konservelik ve kuru tanelik bezelye hatlarının geliştirilmesi. Selçuk Tarla Bitkileri Dergisi 3 (2): 157-170.

Aubert G, Morin J, Jacquin F, Loridon K, Quillet MC, Petit A, Rameau C, Lejeune-Henaut I, Huguet T, Burstin J (2006). Functional mapping in pea, as an aid to the candidate gene selection and for investigating synteny with the model legume *Medicago truncatula*. Theoretical and Applied Genetics 112 (6): 1024-1041. doi:10.1007/s00122-005-0205-y.

Azkan N (1989). Yemeklik Dane Baklagiller. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Notu No:40, Bursa.

Aznar-Fernandez T, Carrillo-Perdomo E, Flores F, Rubiales D (2018). Identification and multi-environment validation of resistance to pea weevil (*Bruchus pisorum*) in *Pisum* germplasm. Journal of Pest Science 91 (2): 505-514.

Balkaya A, Karaagaç O (2013). General status of leguminous vegetable genetic resources in Turkey. European Journal of Plant Science and Biotechnology 7: 1-6.

Bassett MJ (1986). Breeding Vegetable Crops. Avi Publishing Company Inc. Westport p. 584. Connecticut, USA.

Benlioğlu K, Özyılmaz Ü, Ertan D (2010). First report of bacterial blight caused by *Pseudomonas syringae* pv. *pisi* on pea in Turkey. Plant Disease 94 (7): 923-923. doi:10.1094/PDIS-94-7-0923A.

Berry GJ, Aitken Y (1979). Effect of photoperiod and temperature on flowering in pea (*Pisum sativum* L.). Functional Plant Biology 6 (6): 573-587.

Blixt S (1972). Mutation genetics in *Pisum*. Agri Hortique Genetica 30: 1-293.

Blixt S, Folkeson D, Gottschalk G (1991). Use of mutations for chromosome mapping and breeding in *Pisum.* Developments in Plant Genetics and Breeding 2(B): 33-52. doi:10.1016/B978-0-444-88260-8.50007-0.

Bohra A, Pandey MK, Jha UC, Singh B, Singh IP, Datta D, Chaturvedi SK, Nadarajan N, Varshney RK (2014). Genomics-assisted breeding in four major pulse crops of developing countries: present status and prospects. Theoretical and Applied Genetics 127 (6): 1263-1291. doi:10.1007/s00122-014-2301-3.

Bordat A, Savois V, Nicolas M, Salse J, Chauveau A, Bourgeois M, Potier J, Houtin H, Rond C, Murat F, Marget P, Aubert G, Burstin J (2011). Translational genomics in legumes allowed placing in silico 5460 unigenes on the pea functional map and identified candidate genes in *Pisum sativum* L. G3: Genes| Genomes| Genetics 1 (2): 93-103. doi: 10.1534/g3.111.000349.

Boutet G, Alves Carvalho S, Falque M, Peterlongo P, Lhuillier E, Bouchez O, Lavaud C, Pilet-Nayel ML, Rivière N, Baranger A (2016). SNP discovery and genetic mapping using genotyping by sequencing of whole genome genomic DNA from a pea RIL population. BMC Genomics 17 (1): 1-14. doi:10.1186/s12864-016-2447-2.

Bozoğlu H, Kavas M, Kızıldoğan A, Karayel R (2017). Seleksiyon Islahı ile Seçilmiş Yerel Bezelye Hatlarından Orta Karadeniz Bölgesine Uygun Farklı Kullanım Şekillerine Sahip Yemeklik Çeşit Adaylarının Tespiti. TÜBİTAK TOVAG Proje (Proje No: 214O221). Sonuç Raporu, 210s.

Ceyhan E (2021). Antalya Tarım Online Profesöründen Öğrenelim-28 Bezelye Islahı. https://youtu.be/sATXSpmUX8c. Erişim Tarihi: 12.10.2022

Ceyhan E, Avcı MA (2005). Bezelye melezlerinde bazı agronomik özellikler için tek dizi analiziyle genotipik değerlendirme. Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences 19 (36): 13-17.

Ceyhan E, Avci MA (2015). Determination of some agricultural characters of developed pea (*Pisum sativum* L.) lines. International Journal of Agricultural and Biosystems Engineering 9 (12): 1235-1238. doi:10.5281/ zenodo.1110331.

Ceyhan E, Avcı MA, Karadaş S (2008). Line X tester analysis in pea (*Pisum sativum* L.): Identification of superior parents for seed yield and its components. African Journal of Biotechnology 7 (16): 2810-2817.

Ceyhan E, Kahraman A (2013). Genetic analysis of yield and some characters in peas. Legume Research 36 (4): 273-279.

Ceyhan E, Şimşek D (2021). Konservelik bezelyede bazı kalite özelliklerinin kalıtımı. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 8 (1): 188-195. doi:10. 30910/turkjans.843667.

Ceyhan E (2003). Bezelye Ebeveyn ve Melezlerinde Bazı Tarımsal Özelliklerin ve Kalıtımlarının Çoklu Dizi Analiz Metoduyla Belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, 114s.

Clement SL, Hardie DC, Elberson LR (2002). Variation among accessions of *Pisum fulvum* for resistance to pea weevil. Crop Science 42: 2167-2173. doi:10.2135/cropsci2002.2167.

Clement SL, McPhee KE, Elberson LR, Evans MA (2009). Pea weevil, *Bruchus pisorum* L. (Coleoptera: Bruchidae), resistance in *Pisum sativum × Pisum fulvum* interspecific crosses. Plant Breeding 128 (5): 478-485. doi:10.1111/ j.1439-0523.2008.01603.x.

Collard BC, Mackill DJ (2008). Marker-assisted selection: an approach for precision plant breeding in the twenty-first century. Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences 363 (1491): 557-572. doi:10.1098/rstb.2007.2170.

Coutts BA, Prince RT, Jones RAC (2009). Quantifying effects of seedborne inoculum on virus spread, yield losses, and seed infection in the pea seedborne mosaic virus–field pea pathosystem. Phytopathology 99 (10): 1156-1167. doi:10.1094/PHYTO-99-10-1156.

Croser JS, Lulsdorf MM, Davies PA, Clarke HJ, Bayliss KL, Mallikarjuna N, Siddique KHM (2006). Toward doubled haploid production in the Fabaceae: progress, constraints, and opportunities. Critical Reviews in Plant Sciences 25: 139–157. doi:10.1080/07352680600 563850.

Cujko & Gulenko (1967): zit. In Plank, A. (1985): Ackerbohne und Körnererbse – Alternativeiweiß in der oberösterreichischen Pflanzenproduktion. Diplomarbeit Universität für Bodenkultur, Wien.

Davey JW, Hohenlohe PA, Etter PD, Boone JQ, Catchen JM, Blaxter ML (2011). Genome-wide genetic marker discovery and genotyping using next-generation sequencing. Nature Review Genetics 12 (7): 499-510.

Davis PH (1972). Flora of Turkey III. IV: Edingburg University Press.

Dirlewanger E, Isaac PG, Ranade S, Belajouza M, Cousin R, De Vienne D (1994). Restriction fragment length polymorphism analysis of loci associated with disease resistance genes and developmental traits in *Pisum sativum* L. Theoretical and Applied Genetics 88 (1): 17-27. doi:10.1007/BF00222 388.

Doss RP, Oliver JE, Proebsting WW, Potter SW, Kuy S, Clement SL, Williamson RT, Carney JR, DeVilbiss ED (2000). Bruchins: insect-derived plant regulators that stimulate neoplasm formation. PNAS 97: 6218-6223. doi:10.1073/ pnas.110054697.

Duarte J, Rivière N, Baranger A, Aubert G, Burstin J, Cornet L, Lavaud C, Lejeune-Hénaut I, Martinant JP, Pichon JP, Pilet-Nayel ML, Boutet G (2014). Transcriptome sequencing for high throughput SNP development and genetic mapping in pea. BMC Genomics 15: 126. doi:10.1186/ 1471-2164-15-126.

Ellis TH, Turner L, Hellens RP, Lee D, Harker CL, Enard C, Domoney C, Davies DR (1992). Linkage maps in pea. Genetics 130 (3): 649-663. doi:10.1093/ genetics/130.3.649.

Ertan D (2012). Aydın ve İzmir İlleri Bezelye Üretim Alanlarında Görülen Bakteriyel Hastalıkların Saptanması. Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Aydın, 113s.

Esen A (2018). Bezelye (*Pisum* L.) Türlerinde Tohum Böceğine (*Callosobruchus chinensis* L.) Dayanıklılık İçin Seleksiyon. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 42s.

Eşiyok D (2012). Kışlık ve yazlık sebze yetiştiriciliği. Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, 403s.

FAO (2020). Food and agriculture organization of the united nations. https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL Erişim Tarihi: 12.01.2023

Fondevilla C, Hessheimer AJ, Ruiz A, Calatayud D, Ferrer J, Charco R, Fuster J, Navasa M, Rimola A, Taura P, Gines P, Manyalich M, García-Valdecasas JC (2007). Liver transplant using donors after unexpected cardiac death: novel preservation protocol and acceptance criteria. American Journal of Transplantation 7 (7): 1849-1855. doi:10.1111/j.1600-6143.2007.01846. x.

Fondevilla S, Fernández-Aparicio M, Satovic Z, Emeran AA, Torres AM, Moreno MT, Rubiales D (2010). Identification of quantitative trait loci for specific mechanisms of resistance to *Orobanche crenata* Forsk. in pea (*Pisum sativum* L.). Molecular Breeding 25 (2): 259-272. doi:10.1007/s11032-009-9330-7.

Fondevilla S, Torres AM, Moreno MT, Rubiales D (2007). Identification of a new gene for resistance to powdery mildew in *Pisum fulvum*, a wild relative of pea. Breeding Science 57 (2): 181-184. doi:10.1270/jsbbs.57.181.

Franssen SU, Shrestha RP, Bräutigam A, Bornberg-Bauer E, Weber AP (2011). Comprehensive transcriptome analysis of the highly complex *Pisum sativum* genome using next generation sequencing. BMC Genomics 12 (1): 1-16. doi:10.1186/1471-2164-12-227.

Gali KK, Sackville A, Tafesse EG, Lachagari VR, McPhee K, Hybl M, Mikić A, Smykal P, McGee R, Burstin J, Domoney C, Ellis THN,Tar'an B, Warkentin TD (2019). Genome-wide association mapping for agronomic and seed quality traits of field pea (*Pisum sativum* L.). Frontiers in Plant Science 10: 1538. doi:10.3389/fpls.2019.01538.

Gentry HS (1974). *Pisum* resources: a preliminary survey. Plant Genetic Resources Newsletter 25: 3-13.

Gibson G, Muse SV (2009) A primer of genome science, 3rd edition. Sinauer Associates, Sunderland.

Gidergelmez MÖ (2018). Kahramanmaraş Koşullarında Değişik Bezelye Çeşitleri ile Yabani Bezelye Türlerinin Verim ve Verim Unsurlarının İncelenmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 48s.

Gong YM, Xu SC, Mao WH, Hu QZ, Zhang GW, Ding J, Li YD (2010). Developing new SSR markers from ESTs of pea (*Pisum sativum* L.). Journal of Zhejiang University Science B 11 (9): 702-707. doi:10.1631/jzus.B1000004.

Gottschalk W (1977). Fasciated peas- unusual mutants for breeding and research. Journal of Nuclear Agriculture and Biology 6: 27-33.

Gottschalk W, Wolff G (1977). Problems of mutation breeding in *Pisum*. Legume Research 1: 1-16.

Govorov LI (1937). Gorokh (Pea). In: Kul'turnaya flora SSSR (Cultivated Flora of the USSR), vol 4., Wulf EV (Ed.). pp. 229-336. Leningrad, Moscow.

Grant J, Cooper P (2006). Peas (*Pisum sativum* L.). In: Wang K (editor.). Agrobacterium Protocols. Methods in Molecular Biology, vol 343. Humana Press. doi:10.1385/1-59745-130-4:337

Gritton ET (1986). Pea breeding. In: MJ Basset (Ed). Breeding vegetable crops. pp. 283–319. AVI Publishing Company, Inc., Westport, Connecticut.

Gritton ET, Ebert RD (1975). Interaction of planting date and powdery mildew on pea plant performance. Journal of the American Society for Horticultural Science 100 (2): 137-142. doi:10.21273/JASHS.100.2.137

Gritton ET (1980). Field pea, in: Hybridization of crop plants. WR Fehr, Hadley HH (eds.). American Soc. of Agron., Madison, pp. 345-356.

Gülümser A, Bozoğlu H, Pekşen E (1998). Yemeklik Tane Baklagiller (Uygulama ders kitabı). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No: 27, Samsun, 101 s.

Gümüş M, Erkan S, Yorgancı Ü, Duman İ (2002). Bazı sebzelerin tohumlarında bulunan viral etmenlerin biyolojik ve serolojik tanı yöntemleri ile saptanması ve bu yöntemlerin duyarlılıklarının karşılaştırılması. TÜBİTAK TOGTAG Proje Tarp-2508, 37s.

Günay A (2005). Özel Sebze Yetiştiriciliği. Cilt II., İzmir.

Gündoğan F (2019). Orta Anadolu şartlarına uygun yüksek verimli kuru tanelik bezelye hatlarının geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 59s.

Güngör B (2015). Türkiye Orijinli Yerel Bezelye (*Pisum sativum* L.) Genotiplerinin Agro-Morfolojik ve Moleküler Karakterizasyonu. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoteknoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 93s.

Hagedorn DJ (1984). Diseases of peas: their importance and opportunities for breeding for disease resistance. In: PD Hebblethwaite, MC Heath, TCK Dawkins (eds.). The pea crop: A basis for improvement. pp. 205-213. Butterworths, London.

Hanci F (2019). Genetic variability in peas (*Pisum sativum* L.) from Turkey asssessed with molecular and morphological markers. Folia Horticulturae 31 (1): 101-116.

Hardie DC (1990). Pea weevil *Bruchus pisorum* L. resistance in peas. In: AM Smith (edt.). Proc. Natl. Pea weevil workshop, Dep. Of Agric and Rural Affairs, Melbourne, Australia.

Harland SC (1948). Inheritance of immunity to mildew in Peruvian form of *Pisum sativum*. Heredity 2: 263-269. doi:10.1038/hdy.1948.15.

Hawthorn LR, Kerr LB, Campbell WF (1966). Relation between temperature of developing pods and seeds and scalded seeds of garden pea. Journal of the American Society for Horticultural Science 88: 437-440.

Hedrick UP (1928). Peas of New York, J.B. Lyon. Company Albany, USA.

Heringa RJ, Van Norel A, Tazelaar MF (1969). Resistance to powdery mildew (*Erisyphe polygoni* DC) in peas (*Pisum sativum* L.). Euphytica 18 (2): 163-169. doi:10.1007/BF 00035687.

Höslin SM (1964). Gemüsebau. Erzeugung und Absatz. Bayerischer Landwirtschaft verlag Gm BH, München.

IAEA, 2021. Mutant Variety Database, Link: https://mvd.iaea.org. Erişim Tarihi:12.010.2022 .

Janick J (2001). Asian crops in North America. HortTechnology 11 (4): 510-513. doi:10.21273 /HORTTECH.11.4.510

Jaranowski J, Mickle A (1985). Mutation breeding in peas. Mutation Breed. Rev. 2: 1-23.

Jing R, Vershinin A, Grzebyta J, Shaw P, Smykal P, Marshall D, Ambrose MJ, Ellis THN, Flavell AJ (2010). The genetic diversity and evolution of field pea (*Pisum*) studied by high throughput retrotransposon based insertion polymorphism (RBIP) marker analysis. BMC Evolutionary Biology 10: 44. doi:10.1186/1471-2148-10-44.

Jones RA, Barbetti MJ (2012). Influence of climate change on plant disease infections and epidemics caused by viruses and bacteria. CABI Reviews (2012): 1-33. doi:10.1079/PAVSNNR20127022.

Kalloo, 1988. Vegetable Breeding. Volume II, CRC Press Inc., USA, p. 213.

Kantoğlu KY, Kunter B (2021). Mutasyon ıslahı. In: Süs Bitkileri Islahı (Klasik ve Biyoteknolojik Yöntemler), Yalçın Mendi NY, Kazaz S (Eds.). ss. 145-202, Gece Kitaplığı. ISBN 978-625-7478-51-9.

Karakurt H, Aslantaş R, Eşitken A (2010). Tohum çimlenmesi ve bitki büyümesi üzerinde etkili olan çevresel faktörler ve bazı ön uygulamalar. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 24 (2): 115-128.

Karayel R (2006). Yerel Bezelye Genotiplerinin Tanımlanması ve Bazı Agronomik Özelliklerinin Tespiti. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 146 s.

Karayel R (2012). Samsun'da Ekilen Bezelye Genotiplerinin Bazı Fizikokimyasal Özelliklerinin Belirlenmesi ve Islah Materyali Olarak Uygunluğunun Değerlendirilmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 137 s.

Karayel R, Bozoğlu H (2008). Türkiye'nin farklı bölgelerinden toplanan yerel bezelye popülasyonunun bazı agronomik özellikleri. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi 23 (1): 32-38.

Karayel R, Bozoğlu H (2011). Farklı yaştaki bezelye (*Pisum sativum* L.) tohumlarının bazı özellikleri ve çimlenme üzerine etkisi. IV. Tohumculuk Kongresi, Bildiriler Kitabı-2, Samsun, Türkiye, 14-17 Haziran 2011.

Kaur S, Pembleton LW, Cogan NO, Savin KW, Leonforte T, Paul J, Materne M, Forster JW (2012). Transcriptome sequencing of field pea and faba bean for discovery and validation of SSR genetic markers. BMC Genomics 13: 104. doi:10.1186/1471-2164-13-104.

Kennedy J (1961). Fumigation of agricultural products. XVII. control of Ascochyta blight of peas by fumigation. Journal of the Science of Food and Agriculture 12 (2): 96-103. doi:10.1002/jsfa.2740120202.

Kılınç HV (2017). Giresun ilinde yetişen yerel bezelye (*Pisum sativum* L.) populasyonlarının morfolojik karakterizasyonunun belirlenmesi. Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ordu, 80 s.

Kızmaz MZ, Gümüş M (2021). Yemeklik baklagil tohumlarıyla taşınan bazı virüslerin tespiti, biyolojik ve moleküler karakterizasyonu. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 8 (3): 784-799. doi:10.30910/turkjans.910482.

Kökpınar Ş, Kantoğlu KY, Ellialtıoğlu ŞŞ (2021). Bitkilerde mutagen uygulamaları ile genetik çeşitliliğin artırılması ve sebze ıslahında kullanımı. In book: Ziraat, Orman ve Su Ürünlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler. Cengizler İ, Duman S (Eds). (pp.341-362) Chapter: 22, Gece Kitaplığı Yayınevi.

Kraft JM, Kaiser WJ (1993). Screening for disease resistance in pea. In: KB Singh, MC Saxena (eds.). Breeding for stress tolerance in cool-season food legumes. Wiley- Sayce Co-production.

Kranup HA (1995). Comparison of three methods of selection for yield in peas (*Pisum sativum* L.). Agrosur 23: 39-44.

Kulaeva OA, Zhernakov AI, Afonin AM, Boikov SS, Sulima AS, Tikhonovich IA, Zhukov VA (2017). Pea Marker Database (PMD)–A new online database combining known pea (*Pisum sativum* L.) gene-based markers. PLoS One 12 (10): e0186713. doi:10.1371/journal.pone.0186713.

Kumar H, Singh RB (1981). Genetic analysis of adult plant resistance to powdery mildew in pea (*Pisum sativum* L.). Euphytica 30 (1): 147-151. doi:10.1007/ BF00033671

Lamprecht H (1974). Monographie der Gattung *Pisum*: die genet. Grundlagen f. die Züchtung d. Erbse ud verwandten Leguminosen. Steiermärkische Landesdruckerei.

Lawyer, A.S. 1984. Diseases caused by bacteria. In: Compendium of Pea Diseases. Hagedorn DJ (Ed.), American Phytopathological Society Press, USA, pp.8-11.

Lenka D, Gautam OP (1972). Effect of row spacing, seed rate, nutrition and irrigation on root growth, nodulation, quality and uptake of nutrients in pea (*Pisum sativum* L. var. *arvense* Poir.). Indian Journal of Agriculture and Science.

Leonforte A, Forster JW, Redden RJ, Nicolas ME, Salisbury PA (2013). Sources of high tolerance to salinity in pea (*Pisum sativum* L.). Euphytica 189: 203-216. doi:10.1007/s10681-012-0771-4.

Lewis BG, Matthews P (1984). The world germplasm of *Pisum sativum*: could it be used more effectively to produce healthy crops. In: PD Hebblethwaite, MC Heath, TCK Dawkins (eds.). The pea crop: A basis for improvement, pp. 215-221. Butterworths, London.

Ma Y, Coyne CJ, Grusak MA, Mazourek M, Cheng P, Main D, McGee RJ (2017). Genome-wide SNP identification, linkage map construction and QTL mapping for seed mineral concentrations and contents in pea (*Pisum sativum* L.). BMC Plant Biology 17 (1): 1-17. doi:10.1186/s12870-016-0956-4.

Makasheva RK (1979). Gorokh (pea). Kulturnaya flora SSR 1-324.

Martin-Sanz A, Garcia Vaquero CA, Caminero Saldana C (2005). Pea bacterial blight: A problem in Castilla y León. Grain Legumes, 41: 8-9.

Martin-Sanz A, Pérez de la Vega M, Caminero C (2012). Resistance to *Pseudomonas syringae* in a collection of pea germplasm under field and controlled conditions. Plant Pathology 61: 375-387. doi:10.1111/j.1365-3059.2011. 02522.x.

Marx GA (1979). Classification, Genetics and Breeding. In: The phsiology of the garden pea. Sutchliffe JF, Pate JS (Eds.)

Maxted N, Erskine W, Robertson LD, Asthana AN (2000). Are our germplasm collections museum items? In: Linking Research and Marketing Opportunities for Pulses in the 21st Century, pp. 589-602. Springer, Netherlands.

Maxted N, Kell S, Toledo Á, Dulloo E, Heywood V, Hodgkin T, Hunter D, Guarino L, Jarvis A, Ford-Lloyd B (2010). A global approach to crop wild relative conservation: securing the gene pool for food and agriculture. Kew Bull 65: 561–576. doi:10.1007/s12225-011-9253-4.

McClendon MT, Inglis DA, McPhee KE, Coyne CJ (2002). DNA markers linked to Fusarium wilt race 1 resistance in pea. Journal of the American Society for Horticultural Science 127 (4): 602-607. doi:10.21273/JASHS.127.4.602.

Mcphee KE (2003). Dry pea production and breeding. In: R Dris (eds.). Crops: Growth, Quality and Biotechnology. WFL Publishers, pp. 1014-1024. Helsinki, Finland.

Muehlbauer FJ (1983). Eight germplasm lines of pea resistant to pea seed-borne mosaic virus. Crop Science 23: 1019. doi:10.2135/cropsci1983. 0011183X 002300050069x.

Murashige T, Skoog F (1962). A revised medium for rapid growth and bioassays with tobacco cultures. Physiologia Plantarum 15: 473–497.

Myers JR, Baggett JR (1999). Improvement of snap bean. In: Common Bean Improvement in the Twenty-First Century. Singh SP (Eds.). Kluwer Academic Publ., pp. 289-329. Dordrecht, the Netherlands.

Natali L, Cavallini A (1987). Regeneration of pea (*Pisum sativum* L.) plantlets by in vitro culture of immature embryos. Plant Breeding 99 (2): 172-176. doi:10.1111/j.1439-0523.1987.tb01168.x.

Özdemir S (2002). Yemeklik Baklagiller. Hasad Yayıncılık, 142 s., İstanbul.

Pevsner J (2009). Bioinformatics and functional genomics, 2nd Edition. Wiley-Blackwell, Hoboken.

Prohens J, Nuez F (2008). Handbook of plant breeding. Vegetables II;Fabaceae, Liliaceae, Solanaceae and Umbelliferae, Springer, 365 p.

Reath AN, Wittwer SH (1952). The effects of temperature and photoperiod on the development of pea varieties. Proceedings of the American Society for Horticultural Science 60: 301-310.

Reeves JC, Hutchins JD, Simpkins SA (1996). The incidence of races of *Pseudomonas syringae* pathovar *pisi* in UK pea (*Pisum sativum*) seed stocks, 1987-1994. Plant Varieties and Seeds 9 (1): 1-8.

Rubiales D, Moreno MT, Sillero JC (2005). Search for resistance to crenate broomrape (*Orobanche crenata* Forsk.) in pea germplasm. Genetic Resources and Crop Evolution 52 (7): 853-861. doi:10.1007/s10722-003-6116-3.

Saccardo F, Monti LM, Vitalie P (1986). Pea varieties obtained by induced mutants. In: Proc. Eucarpia Meeting on Pea Breeding. Casey R (Ed.). pp. 177-190. Sorrento, Italy.

Şalk A, Arin L, Deveci M, Polat S (2008). Özel Sebzecilik. Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Tekirdağ, 488 s.

Sarıkamış G, Yanmaz R. Ermiş S, Bakır M, Yüksel C (2010). Genetic characterization of pea (*Pisum sativum*) germplasm from Turkey using morphological and SSR markers. Genetics and Molecular Research 9 (1): 591-600. doi:10.4238/vol9-1gmr762.

Schroeder HE, Schotz AH, Wardley-Richardson T, Spencer D, Higgins TJV (1993). Transformation and regeneration of two cultivars of pea (*Pisum sativum* L.). Plant Physiology 101: 751-757. doi:10.1104/pp.101.3.751

Şehirali S (1988). Yemeklik Dane Baklagiller. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları: 1089, Ders Kitabı: 314, A.Ü. Basımevi, Ankara.

Şehirali S, Özgen M (1988). Bitki Islahı. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınlan No: 1059, Ders Kitabı No: 310, 261 s.

Sharma A, Plaha P, Rathour R, Katoch V, Singh Y, Khalsa GS (2009). Induced mutagenesis for improvement of garden pea. International Journal of Vegetable Science 16 (1): 60-72. doi:10.1080/19315260903195634.

Shoemaker JS (1953). Vegetable growing. John Wiley and Sons Inc. New York, Chapman and Hall Ltd., London.

Simakov GA (1989). Collection of pea varieties in breeding for yield. SelektsiyaiSemenovdstvo (Moskva) 6: 11-13.

Sindhu A, Ramsay L, Sanderson LA, Stonehouse R, Li R, Condie J, Shunmugam ASK, Liu Y, Jha AB, Diapari M, Burstin J, Aubert G, Tar'an B, Bett KE, Warkentin TD, Sharpe AG (2014). Gene-based SNP discovery and genetic mapping in pea. Theoretical and Applied Genetics 127 (10): 2225-2241. doi:10.1007/s00122-014-2375-y .

Smykal P, Coyne CJ, Ambrose MJ, Maxted N, Schaefer H, Blair MW, ... Varshney RK (2015). Legume crops phylogeny and genetic diversity for science and breeding. Critical Reviews in Plant Sciences 34 (1-3): 43-104. doi:10.1080 /07352689.2014.897904 .

Sneddon JL, Squibbs FL (1958). Classification of garden pea varieties. Journal of the National Institute of Agricultural Botany 8: 378-422.

Surma M, Adamski T, Święcicki W, Barzyk P, Kaczmarek Z, Kuczyńska A, Krystkowiak K, Mikołajczak K, Ogrodowicz P (2013). Preliminary results of in vitro culture of pea and lupin embryos for the reduction of generation cycles in single seed descent technique. Acta Societatis Botanicorum Poloniae 82 (3): 231–236. doi:10.5586/asbp.2013.021.

Swiecicki WK, Swiecicki W, Czerwinska S (1981). The catalogue of *Pisum* lines. Poznan, Poland.

Tan M, Koç A, Dumlu Gül Z (2012). Morphological characteristics and seed yield of East Anatolian local forage pea (*Pisum sativum* ssp. *arvense* L.) ecotypes. Turkish Journal of Field Crops 17 (1): 24-30.

Taşyürek S (2021). İri taneli ve yüksek tane verimli konservelik bezelye hatlarının geliştirilmesi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 56 s.

Tayeh N, Aluome C, Falque M, Jacquin F, Klein A, Chauveau A, Bérard A, Houtin H, Rond C, Kreplak J, Boucherot K, Martin C, Alain Baranger A, Pilet-Nayel ML, Warkentin TD, Brunel D, Marget P, Le Paslier MC, Aubert G, Burstin J (2015). Development of two major resources for pea genomics: the GenoPea 13.2 K SNP Array and a high-density, high-resolution consensus genetic map. The Plant Journal 84 (6): 1257-1273. doi:10.1111/tpj.13070.

Taylor AG, Dickson MH (1987). Seed coat permeability in semi-hard snap bean seeds: Its influence on imbibitional chilling injury. Journal of Horticultural Science 62: 183-189. doi:10.1080/14620316.1987.11515768.

Taylor JD, Bevan JR, Crute IR, Reader SL (1989). Genetic relationship between races of *Pseudomonas syringae* pv. *pisi* and pea (*Pisum sativum*). Plant Pathology 38: 364-375.doi:10.1111/j.1365-3059.1989.tb02155.x.

Timmerman-Vaughan GM, Frew TJ, Miller AL, Weeden NF, Jermyn WA (1993). Linkage mapping of sbm-1, a gene conferring resistance to pea seed-borne mosaic virus, using molecular markers in *Pisum sativum*. Theoretical and Applied Genetics 85 (5): 609-615. doi:10.1007/BF00220920.

Timmerman-Vaughan GM, Pither-Joyce MD, Cooper PA, Russell AC, Goulden DS, Butler R, Grant JE (2001). Partial resistance of transgenic peas to alfalfa mosaic virus under greenhouse and field conditions. Crop science 41 (3): 846-853. doi:10.2135/cropsci2001.413846x .

Tiwari KR, Penner GA, Warkentin TD (1997a). Inheritance of powdery mildew resistance in pea. Canadian Journal of Plant Science 77 (3): 307-310.

Tiwari KR, Penner GA, Warkentin TD, Rashid KY (1997b). Pathogenic variation in *Erysiphe pisi*, the causal organism of powdery mildew of pea. Canadian Journal of Plant Pathology 19 (3): 267-271.

Tonguç M, Şanlı A, Kaya M (2009). Bezelye (*Pisum sativum* L.)'de külleme hastalığı, kontrolü ve dayanıklılık kaynakları. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi 18 (1-2): 55-59.

TTSM (2022). https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/TTSM/Menu/30/Kayit-Listeleri. Erişim Tarihi: 12.011.2022.

TÜİK (2022a). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr. Erişim Tarihi: 12.011.2022.

TÜİK (2022b). https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase/SC-2851FY777F34D2R?token= 8d79727fff8 62a891ce574d27220 bfebbf66fecd. Erişim Tarihi: 12.011.2022.

Türkan Divanli A (2003). Bezelye (*Pisum sativum* L.)'de Mutasyon Islahı ve in vitro Kültürü Uygulamaları. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 122 s.

USDA (2019). https://fdc.nal.usda.gov/fdc-app.html#/food-details/170419/nutrients. Erişim Tarihi: 12.10.2022.

Vassiliva M (1978). Induced genetic variety in *P. sativum*. In: Experimental Mutagenesis in Plants, pp. 440-447. Sofia, Bulgaria.

Vignesh M, Shanmugavadivel PS, Kokiladevi E (2011). Molecular markers in pea breeding-a review. Agricultural Reviews 32 (3): 183-192.

Vinokur IS (1960). Peas from the Bronze Age. Priroda (8): 102.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, 440 s., Bornova, İzmir.

Warkentin TD, Smykal P, Coyne CJ, Weeden N, Domoney C, Bing DJ, Leonforte A, Xuxiao Z, Dixit GP, Boros L, McPhee KE, McGee RJ, Burstin J, Ellis NTH (2015). Pea (*Pisum sativum* L.). In: Grain legumes. Series Handbook of Plant Breeding. De Ron AM (Ed.). (pp. 37-83). Springer, New York, NY. Springer Science and Business Media).

Warnock SJ, Hagedorn DJ (1956). Germination and storage of Pea (*Pisum sativum* L.) pollen 1. Agronomy Journal 48 (8): 347-352. doi:10.2134/agronj 1956.00021962004800080004x.

Watts RL, Watts GS (1954). The vegetable growing. Business. Orange Judd Publishing Co. Inc. New York.

Weeden NF, Ellis THN, Timmerman-Vaughan GM, Swiecicki WK, Rozov SM, Berdnikov VA (1998). A consensus linkage map for *Pisum sativum*. Pisum Genet 30: 1-4.

Welsh JR (1990). Fundamentals of Plant Genetics and Breeding. Robert E. Kriegcr Publishing Company, p. 290. Malabar-Florida, USA.

Yang T, Fang L, Zhang X, Hu J, Bao S, Hao J, Li L, He Y, Jiang J, Wang F, Tian S, Zong X (2015). High-throughput development of SSR markers from pea (*Pisum sativum* L.) based on next generation sequencing of a purified Chinese commercial variety. PLoS One 10 (10): e0139775. doi:10.1371/journal.pone. 0139775.

Yazıcıoğlu S (2016). Bazı Bezelye (*Pisum sativum* L.) Genotiplerinin Moleküler Karakterizasyonu ve Agronomik Özelliklerinin Belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun 133 s.

Yemane A, Skjelvåg AO (2003). Effects of fertilizer phosphorus on yield traits of dekoko (*Pisum sativum* var. *abyssinicum*) under field conditions. Journal of Agronomy and Crop Science 189 (1): 14-20. doi:10.1046/j.1439-037X. 2003.00595.x.

Zhernakov A, Rotter B, Winter P, Borisov A, Tikhonovich I, Zhukov V (2017). Massive Analysis of cDNA Ends (MACE) for transcript-based marker design in pea (*Pisum sativum* L.). Genomics Data 11: 75-76. doi:10.1016/j.gdata.2016.12.004.

Zhuang X, McPhee KE, Coram TE vd. (2013) Development and characterization of 37 novel EST-SSR markers in *Pisum sativum* (*Fabaceae*). Appl Plant Sci 1:1200249. doi:10.3732/apps.1200249.

Zhukov VA, Zhernakov AI, Kulaeva OA, Ershov NI, Borisov AY, Tikhonovich IA (2015). De novo assembly of the pea (*Pisum sativum* L.) nodule transcriptome. International Journal of Genomics 2015. doi:10.1155/2015/695 947.

Zohary D, Hopf M (1973). Domestication of pulses in the old world. Science 182: 887- 894. doi:10.1126/science.182.4115.887.

Zohary D (1999). Monophyletic vs. polyphyletic origin of the crops on which agriculture was founded in the Near East. Genetic Resources and Crop Evolution 46 (2): 133-142. doi:10.1023/A:1008692912820.

Zohary D, Hopf M (2000). Domestication of plants in the Old World: The origin and spread of cultivated plants in West Asia, Europe and the Nile Valley (No. Ed. 3). Oxford University Press.

3

BAKLA ISLAHI

Ş. Şebnem ELLİALTIOĞLU, Metin YAĞCIOĞLU ve Kazım ABAK

1. GİRİŞ

Bakla (*Vicia faba* L.), dünyada en çok üretilen dört yemeklik baklagil türünden biridir. Ticari olarak tarla ve bahçe sebzeciliği şeklinde pek çok ülkede yetiştiriciliği yapılmakta; hem taze bakla hem de taze ve kuru iç tane bakla olarak tüketilmektedir. Farklı alt türleri insan veya hayvan beslenmesinde değerlendirilen, protein açısından zengin ve besleyici değeri yüksek olan bir serin iklim bitkisidir (Duc, 1997; Khazaei ve Vandenberg, 2020).

Bakla, *Fabaceae* (= *Leguminosae, Papilionaceae*) familyası, Fabales takımı içinde yer alır. *Fabaceae*, taneli baklalara sahip çok sayıda bitkiyi içinde bulundurur ve çift çenekli (dikotiledon) bitkilerin yer aldığı familyaların arasında *Asteraceae* (=*Compositae*, bileşik çiçekliler) familyasından sonra ikinci büyük bitki ailesini oluşturur. *Fabaceae* familyası içinde 700 cins ve dünya geneline yayılmış ağaçlar, çalılar, tırmanıcı veya otsu bitkilerden oluşan 20 bin civarında tür bulunmaktadır (Anonymous, 2022a). Odunsu yapıda olan türlerin çoğu tropikal ; buna karşılık otsu yapıdakilerin tamamına yakını ılıman iklimlerde yetişmektedir. Tarımı yapılan en önemli türleri arasında soya fasulyesi, bezelye, yerfıstığı, fasulye, nohut, mercimek, yonca, fiğ ve korunga yer alır. Familyadaki cins ve tür sayıları bazı kaynaklarda tekrarlamalar ve cins ayrımlarındaki minör farklılıklara göre fazladan dallanmalar nedeniyle farklı sayılarda verilmiş olup, değişik ülkelerde taksonomik revizyonlar yapılmaktadır (Toksoy, 2013). Türkiye'de *Fabaceae* familyasından 71 cinse ait yaklaşık 1 013 tür bulunmakla birlikte bu türlerin 400'ü endemiktir. Türkiye florasında endemizm oranı bakımından *Fabaceae* familyası %40 oranı ile ikinci sırada yer almaktadır (Erik ve Tarıkahya, 2004).

Baklada çiçek yapısının elle melezleme yaparak ticari F_1 hibrit çeşit üretimine izin vermemesi, heterosisten yararlanmaya engel olsa da, sentetik çeşit ıslahı sayesinde geliştirilen birkaç hattın bir arada yetiştirilmesi sayesinde melez gücünden bir miktar faydalanmak mümkün olabilmektedir. Diğer sebze türlerinde sıkça karşılaşılmayan bir yöntem olan sentetik (kompozit) çeşitlerin geliştirilmesi, ülkemizde taze bakla çeşit ıslahı açısından önemli bir yenilik sağlayacaktır. Verimli, kaliteli, meyve tutumu yüksek, hastalık ve zararlılara dayanıklı, çevresel koşullara toleransı yüksek yeni yerli taze bakla çeşitlerinin geliştirilmesine öncelik verilmelidir.

Güvenli, kullanışlı ve stabil bir erkek kısırlığı sisteminin oluşturulması veya bulunması sayesinde baklada hibrit çeşit ıslahı da yapılabilir hale gelecektir. Bunun için mutasyon ıslahı oldukça ümitvar görünmektedir.

Islah çalışmalarının hızlandırılmasında biyoteknolojik metotlar önemli role sahiptir. Baklada şimdiye kadar bunlardan gerektiği kadar yararlanılamamıştır. Rejenerasyon yeteneğinin düşüklüğü ve genomunun büyüklüğü bunun en önemli engellerini oluşturmuştur. Moleküler markırların geliştirilerek markır destekli seleksiyon çalışmalarına başlanması ıslah çalışmalarında önemli bir hızlanma sağlayacaktır. Doku kültüründe etkin yeni rejenerasyon protokollerinin ve haploidi teknolojisinin geliştirilmesi de ıslahta yeni bir ivme yaratabilir. Protoplast füzyonu çalışmalarıyla melezleme yapılamayan uzak akrabalardan cinsler arası gen geçişleri sağlanabilir. Gen düzenleme (gene editing) tekniğinin kullanılması da gelecekte bakla çeşit ıslahında yeni çığırlar açabilir.

KAYNAKLAR

Abak K, İlbi H (2022). Domates Islahı. In: Sebze Islahı Cilt III: *Solanaceae* (Patlıcangiller). Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). BİSAB Yayınları, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara. pp: 19-192. ISBN: 978-625-430-116-2.

Abak K, Onus N (2022). Biber Islahı. In: Sebze Islahı Cilt III: *Solanaceae* (Patlıcangiller). Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). BİSAB Yayınları, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara. pp: 195-315. ISBN: 978-625-430-116-2.

Abdalla MMF (1976). Natural variability and selection in some local and exotic populations of field beans, *Vicia faba* L. Zeitschrift für Pflanzenzüchtung 76: 334–343.

Abdalla MMF (1977). Intraspesific unilateral incompatibility in *Vicia faba* L. Theoretical and Applied Genetics 50: 227-233.

Abdel-Gawad AS (1993). Effect of domestic processing on oligosaccharide content of some dry legume seeds. Food Chemistry 46 (1): 25–31. doi:10.1016/ 0308-8146(93)90070-V.

Abdulkareem MK, Kimber RBE, Scott ES (2019). Interactions between *Ascochyta fabae* and *Cercospora zonata*, fungal pathogens of faba bean. Australasian Plant Pathology 48: 271–280. doi:10.1007/s13313-019-00627-1.

Abebe T, Meles K, Nega Y, Beyene H, Kebede A (2013). Interaction between broomrape (*Orobanche crenata*) and resistance faba bean genotypes (*Vicia faba* L.) in Tigray region of Ethiopia. Canadian Journal of Plant Protection 1: 104–109.

Abid G, M'hamdi M, Mingeot D, Aouida M, Aroua I, Muhovsk Y, Sassi K, Souissi F, Mannai K, Jebara M (2017). Effect of drought stress on chlorophyll fluorescence, antioxidant enzyme activities and gene expression patterns in faba bean (*Vicia faba* L.). Archeological Agronomy and Soil Sciences 63: 536–552. doi:10.1080/03650340.2016.1224857.

Abuzayed MA (2019). Molecular Genetic Analysis in Faba Bean (*Vicia faba* L.). İzmir Institute of Technology, Graduate School of Engineering and Sciences, Department of Molecular Biology and Genetics. PhD Thesis. İzmir, 106 p.

Abuzayed MA, Goktay M, Allmer J, Doganlar S, Frary A (2017). Development of genomic simple sequence repeat markers in faba bean by next-generation sequencing. Plant Molecular Biology Reporter 35 (1): 61-71. doi:10.1007/s11105-016-1003-1.

Adhikari KN, Khazaei H, Ghaouti L, Maalouf F, Vandenberg A, Link W, O'Sullivan DM (2021). Conventional and molecular breeding tools for accelerating genetic gain in faba bean (*Vicia faba* L.). Frontiers in Plant Science 13 (12): 744259. doi: 10.3389/fpls.2021.744259.

Adhikari KN, Zhang P, Sadeque A, Hoxha S, Trethowan R (2016). Single independent genes confer resistance to faba bean rust (*Uromyces viciae-fabae*) in the current Australian cultivar Doza and a central European line Ac1655. Crop Pasture Science 67: 649–654. doi: 10.1071/CP15333.

Adler K, Müntz K (1983). Origin and development of protein bodies in cotyledons of *Vicia faba.* Planta 157 (5): 401-410.

Akgün D (2020). Bazı Bakla (*Vicia faba* L.) Genotiplerinin Tarımsal ve Biyokimyasal Özellikler Yönünden Değerlendirilmesi ve Seleksiyonu. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 94s.

Aksoy E, Pekcan V (2014). Canavar Otları (*Orobanche* spp., *Phelipanche* spp.) ve Mücadelesi. T.C. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Bitki Sağlığı Araştırmaları Daire Başkanlığı. Türktemel İ (Ed.). Yayın yeri: Trakya Tarımsal Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Ankara, 80s.

Al-Ali AM, Alghamdi S, Alfifi S (2010). Evaluation of morphological and molecular variations among faba bean genotypes differing in their drought tolerance levels. IFLRC V, April 26–30, Antalya, Turkey.

Alan Ö, Geren H (2006). Ödemiş-İzmir koşullarında yetiştirilen bazı bakla (*Vicia faba* var. *major*) çeşitlerinin tohum verimi ve diğer bazı özellikleri üze-

rinde bir araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 43 (1): 13-20. ISSN 1018-8851.

Alghamdi S (2003). Effects of various water regimes on productivity of some faba bean (*Vicia faba* L.) varieties under central region of Saudi Arabia. College of Agriculture, Agriculture Research Center, Research Bulletin, Saudi Arabia 95: 5–22.

Alghamdi SS, Al-Faifi SA, Migdadi HM, Ammar MH, Siddique K (2011). Inter-simple sequence repeat (ISSR)-based diversity assessment among faba bean genotypes. Crop Pasture Science 62 (9): 755–760.

Alghamdi SS, Migdadi HM, Ammar MH, Paull JG, Siddique KHM (2012). Faba bean genomics: current status and future prospects. Euphytica 186: 609–624. doi:10.1007/s10681-012-0658-4.

Alharbi N (2018). Factors of yield determination on faba bean (*Vicia faba* L.) as influenced by varying sowing times (Doctoral dissertation). The University of Sydney, Faculty of Science, School of Life and Environmental Sciences http://hdl.handle.net/2123/19661.

Alharbi NH, Adhikari KN (2020). Factors of yield determination in faba bean (*Vicia faba*). Crop Pasture Science 71: 305–321. doi: 10.1071/CP19103.

Anonymous (2003). Broad bean (*Vicia faba* L. var. *major* Harz) Guidelines For The Conduct Of Tests For Distinctness, Uniformity And Stability. Available at http://www.upov.int/edocs/tgdocs/en/tg206.pdf.

Anonymous (2009). Bakla Yetiştiriciliği. MEB MEGEP Bahçecilik, https://avys.omu.edu.tr › app › public › erkutp. Erişim Tarihi: 22.06.2022.

Anonymous (2022a). Fabaceae plant family. Leguminosae, Papilionaceae, legume family, pea family. www.britannica.com/plant/Fabaceae. Erişim Tarihi: 22.06.2022.

Anonymous (2022b). Taze bakla üretimi, https://www.tarimorman.gov.tr/sgb/Belgeler/SagMenuVeriler/ BUGEM.pdf. Erişim Tarihi: 20.08.2022.

Anonymous (2022c). Worldwide broad bean production. https:// thereaderwiki.com/en/Vicia_faba. Erişim Tarihi: 22.06.2022.

Anonymous (2022d). 10 nefis bakla tarifi. http:// onedio.com/ haber/sevene-de-sevmeyene-de-tabak-tabak-yedirtecek-10-nefis-bakla-tarifi-867024. Erişim Tarihi: 07.07.2022.

Anonymous (2022e). Rasemöz. https://nedir.ileilgili.org/rasem%C3%B6z. Erişim Tarihi: 25.06.2022.

Anonymous (2022f). Protocol for tests on distinctness, uniformity and stability. Field bean; Tick bean. UPOV codes : vicia_fab_equ, vicia_fab_min. CPVO/TP-008/1. (Community Plant Variety Office) Date: 19/03/2019. Erişim Tarihi: 25.06.2022.

Anonymous (2022g). Pod development. GrowNote-Faba-Bean-West-4-Physiology. pdf (grdc.com.au). Erişim Tarihi: 22.06.2022.

Anonymous (2022h). Online Pulse Agronomy Guide Growing field beans. https://www.pgro.org/growing-field-beans/. Erişim Tarihi: 30.07.2022.

Anonymous (2022i). Bakla antraknozu. https://www.intfarming.com/blog/baklada-hastaliklar-ile-mucadele/. Erişim Tarihi: 18.08.2022.

Anonymous (2022j). Faba bean resistance to *Orobanche crenata*. In: Faba bean breeding for sustainable agriculture. EUFABA. Grant agreement ID: QLK5-CT-2002-02307. CORDIS_article_85184-faba-bean-resistance-to-orobanche-crenata_en.pdf. Erişim Tarihi: 19.08.2022.

Anonymous (2022k). *Peronospora viciae* (downy mildew: legumes) https://www.cabi.org/isc/datasheet/ 39738. Erişim Tarihi: 20.08.2022.

Anonymous (2022l). Çanakkale Sakız baklası Coğrafi İşaret Tescili Başvuru Dosyası. Çanakkale Belediyesi.

Anonymous (2022m). Atatürk Ansiklopedisi, Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu (Yeşilköy Zirai Araştırma Enstitüsü) 1926-1986 maddesi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/yesilkoy-tohum-islah-ve-deneme -istasyonu-yesilkoy-zirai-arastirma-enstitusu-1926-1986/ (Erişim Tarihi: 06.12. 2022).

Ananymous (2023). Vicia faba var. paucijuga. www.cabidigitallibrary.org/doi/10.1079/cabicompendium.56364

Arbaoui M, Link W, Satovic Z, Torres AM (2008). Quantitative trait loci of frost tolerance and physiologically related traits in faba bean (*Vicia faba* L.). Euphytica 164: 93–104. doi:10.1007/ s10681-008-9654-0.

Artık C (2005). Gama Işınlamasının M1 ve M2 Generasyonlarında Bakla (*Vicia faba* L.)'nın Bazı Bitkisel Özellikleri Üzerine Etkileri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 87s.

Asif MA, Paull JG (2021). An approach to detecting quantitative trait loci and candidate genes associated with salinity tolerance in faba bean (*Vicia faba*). Plant Breeding 140: 643–653. doi: 10.1111/pbr.12934.

Atienza SG, Palomino C, Gutiérrez N, Alfaro CM, Rubiales D, Torres AM, Avlia CM (2016). QTLs for ascochyta blight resistance in faba bean (*Vicia faba* L.): validation in field and controlled conditions. Crop Pasture Science 67: 216–224. doi: 10.1071/CP15227.

Avila CM, Atienza SG, Moreno MT, Torres AM (2007). Development of a new diagnostic marker for growth habit selection in faba bean (*Vicia faba* L.) breeding. Theoretical and Applied Genetics 115: 1075–1082.

Avila CM, Nadal S, Moreno MT, Torres AM (2006). Development of a simple PCR-based marker for the determination of growth habit in *Vicia faba* L. using a candidate gene approach. Molecular Breeding 17: 185–190.

Avila CM, Ruiz-Rodríguez MD, Cruz-Izquierdo S, Atienza SG, Cubero JI, Torres AM (2017). Identification of plant architecture and yield-related QTL in *Vicia faba* L. Molecular Breeding 37: 88. doi:10.1007/ s11032-017-0688-7.

Avila CM, Satovic Z, Sillero JC, Rubiales D, Moreno MT, Torres AM (2004). Isolate and organ-specific QTLs for ascochyta blight resistance in faba bean (*Vicia faba* L). Theoretical and Applied Genetics 108: 1071–1078.

Avila CM, Sillero JC, Rubiales D, Moreno MT, Torres AM (2003). Identification of RAPD markers linked to the Uvf-1 gene conferring hypersensitive resistance against rust (*Uromyces viciae-fabae*) in *Vicia faba* L. Theoretical and Applied Genetics 107: 353–358. doi: 10.1007/s00122-003-1254-8.

Bailes EJ, Pattrick JG, Glover BJ (2018). An analysis of the energetic reward offered by field bean (*Vicia faba*) flowers: Nectar, pollen, and operative force. Ecology and Evolution 8: 3161-3171.

Bakr AA (1996). Effect of Egyptian cooking methods of faba beans on its nutritive value, dietary protein utilization and iron deficiency anemia 1. The role of main technological pretreatments. Plant Foods for Human Nutrition 49: 83–92. doi:10.1007/BF01092525.

Baloch FS, Karaköy T, Demirbaş A, Toklu F, Özkan H, Hatipoğlu R (2014). Variation of some seed mineral contents in open pollinated faba bean (*Vicia faba* L.) landraces from Turkey. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 38 (5): 591-602.

Başal H (1991). Baklada Verim ve Verim Komponentleri Üzerine Gama Işınlarının Etkisi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Ankara, 66s.

Belachew KY, Stoddard FL (2017). Screening of faba bean (*Vicia faba* L.) accessions to acidity and aluminium stresses. PeerJ 5:e2963. doi: 10.7717/peerj.2963.

Beyene AT, John D, Sibiya J, Fikre A (2016). Gene action determining grain yield and chocolate spot (*Botrytis fabae*) resistance in a faba bean. Euphytica 207: 293–304. doi: 10.1007/s10681-015-1536-7.

Bhargava A, Srivastava S (2019). Participatory Plant Breeding: Concept and Applications. Springer Singapore. p:215-217. doi:10.1007/978-981-13-7119-6.

Bhatia CR, Maluszynski M, Nichterlein K, van Zanten L (2001). Grain legume cultivars derived from ınduced mutations, and mutations affecting nodulation. Vienna: IAEA. https://www.osti.gov/ etdeweb/biblio/20169549.

Bilalis D, Sidiras N, Economou G, Vakali C (2003). Effect of different levels of wheat straw soil surface coverage on weed flora in *Vicia faba* crops. J. Agron. Crop Sci. 189: 233–241. doi: 10.1046/j.1439-037X.2003.00029.x.

Birch ANE, Tithecott MT, Bisby FA (1985). *Vicia johannis* and wild relatives of the faba bean: A taxonomic study. Economic Botany 39 (2): 177-190. https://www.jstor.org/stable/4254735.

Birch N (1985). Field evaluation of resistance to black bean aphid, *Aphis fabae*, in close relatives of the Faba bean, *Vicia faba*. Annals of Applied Biology 106 (3): 561-569. doi:10.1111/j.1744-7348.1985. tb03147.x.

Bishop J, Potts SG, Jones HE (2016). Susceptibility of faba bean (*Vicia faba* L.) to heat stress during floral development and anthesis. Journal of Agronomy and Crop Science 202 (6): 508-517. doi:10.1111/ jac.12172.

Biswas N, Yadav S, Yadav S, Choudhary R, Saini N, Dahuja A, Vasudev S, Yadava DK (2020). Vigor difference during storage and germination in Indian

mustard explained by reactive oxygen species and antioxidant enzymes. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 44: 577-588. doi: 10.3906/tar-1909-48.

Bond DA (1976). In vitro digestibility of the tests in tannin-free field beans (*Vicia faba* L.). J Agric Sci Camb 86: 561-566.

Bond DA (1987). Recent developments in breeding field beans (*Vicia faba* L.). Plant Breeding 99: 1-26.

Bond DA, Jellis GJ, Rowland GG, Guen JL, Robertson LD, Khalil SA, Li-Juan L (1994). Present status and future strategy in breeding faba beans (*Vicia faba* L.) for resistance to biotic and abiotic stresses. In: Expanding the production and use of cool season food legumes. Vol.19. (pp. 592-616). Springer, Dordrecht. doi:10.1007/978-94-011-0798-3_36.

Bond DA, Lawes DA, Hawtin GC, Saxena MC, Stephens JS (1985). Faba bean (*Vicia faba* L.). In: Grain Legume Crops. Summerfield RJ, Roberts EH (Eds.). p. 199-265. William Collins Sons Co. Ltd. 8 Grafton Street, London, WIX 3LA, UK.

Bond DA, Lawes DA, Poulsen MH (1980). Broadbean (Faba Bean). In: Hybridization of Crop Plants. Fehr W, Hadley H (Eds.). Chapter 11. pp:203-213. American Society of Agronomy-Crop Science Society of America, Madison USA.

Bouhassan A, Sadiki M, Tivoli B (2004). Evaluation of a collection of faba bean (*Vicia faba* L.) genotypes originating from the Maghreb for resistance to chocolate spot (*Botrytis fabae*) by assessment in the field and laboratory. Euphytica 135: 55–62. doi: 10.1023/B:EUPH.0000009540.98531.4d.

Bozoğlu H (2005). Baklada (*Vicia faba* L.) çiçeklenme ve meyve bağlama durumlarının tespiti ve tane verimi ile ilişkileri. Türkiye VI. Tarla Bitkileri Kongresi, s: 637-642. 5-9 Eylül 2005, Antalya.

Böttinger P, Steinmetz A, Schieder O, Pickardt T (2001). Agrobacterium-mediated transformation of *Vicia faba.* Molecular Breeding 8: 243–254.

Brünjes L, Link W (2021). Paternal outcrossing success differs among faba bean genotypes and impacts breeding of synthetic cultivars. Theoretical and Applied Genetics 134: 2411–2427. doi:10.1007/ s00122-021-03832-z.

Burstin J, Gallardo K, Mir RR, Varshney RK, Duc G (2011). Improving protein content and nutrition quality (Chapter 20). In: Biology and breeding of food legumes. Pratap A, Kumar J (Eds.). (pp. 314–328). New Delhi, India: CABI. doi:10.1079/ 9781845937669.0000.

Cabrera A, Martin A (1989). Genetics of tannin content and its relationship with flower and testa colours in *Vicia faba*. The Journal of Agricultural Science 113 (1): 93-98. doi:10.1017/S0021859600084665.

Caracuta V, Barzilai O, Khalaily H, Milevski I, Paz Y, Vardi J, Regev L, Boaretto E (2015). The onset of faba bean farming in the Southern Levant. Sci. Rep. 5: 14370. doi: 10.1038/srep14370.

Caracuta V, Weinstein-Evron M, Kaufman D, Yeshurun R, Silvent J, Boaretto E (2016). 14,000-year-old seeds indicate the Levantine origin of the lost progenitor of faba bean. Science Reports 6: 37399. doi: 10.1038/ srep37399.

Carrillo-Perdomo E, Vidal A, Kreplak J, Duborjal H, Leveugle M, Duarte J, Aubert G (2020). Development of new genetic resources for faba bean (*Vicia faba* L.) breeding through the discovery of genebased SNP markers and the construction of a high-density consensus map. Scientific Reports 10: 6790. doi:10.1038/s41598- 020-63664-7.

Catt SC, Braich S, Kaur S, Paull JG (2017). QTL detection for flowering time in faba bean and the responses to ambient temperature and photoperiod. Euphytica 213: 125. doi:10.1007/ s10681-017-1910-8.

Caubel F, Le Guen J (1992). In: 1st European Conference Grain Legumes, pp.337-338. 1-3 June 1992, Angers, France.

Cazzato E, Tufarelli V, Ceci E, Stellacci AM, Laudadio V (2012). Quality, yield and nitrogen fixation of faba bean seeds as affected by Sulphur fertilization. Acta Agric. Scand. Sect. B: Soil Plant Science 62: 732–738. doi: 10.1080/09064710. 2012.698642.

Cernay C, Ben-Ari T, Pelzer E, Meynard JM, Makowski D (2015). Estimating variability in grain legume yields across Europe and the Americas. Scientific Reports 5: 11171. doi:10.1038/sre p11171.

Chahal GS, Gosal SS (2002). Principles and procedures of plant breeding: Biotechnological and conventional approaches. Alpha Sci. Inter., Pangbourne, U.K.

Chooi WY (1971). Variation in nuclear DNA content in the genus *Vicia*. Genetics 68: 195–211. doi: 10.1093/genetics/68.2.195.

CIAT (2009). Key access and utilization descriptors for faba bean genetic resources. https://www.bioversityinternational.org/e-library/ publications/ detail/key-access-and-utilization-descriptors-for-faba-bean-genetic -resources/.

Cole S (1970). The Neolithic revolution. Trustees of the British Museum of Natural History, London.

Cooper JW, Wilson MH, Derks MFL, Smit S, Kunert KJ, Cullis C, Foyer CH (2017). Enhancing faba bean (*Vicia faba* L.) genome resources. Journal of Experimental Botany 68 (8): 1941-1953. doi: 10.1093/jxb/erx117.

Core Advisory Group (2009). Key access and utilization descriptors for faba bean genetic resources. Bioversity International, Rome (Italy); International Center for Agricultural Research in the Dry Areas (ICARDA). (bioversityinternational.org). Erişim Tarihi: 22.06.2022.

Coşkun A (2021). Bornova Koşullarında Yetiştirilen Bazı Bakla (*Vicia faba* L.) Çeşitlerinin Hasıl Verimi ve Diğer Bazı Özelliklerinin Belirlenmesi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 57s.

Crépon K, Marget P, Peyronnet C, Marget P, Peyronnet C, Carrouée B, Arese P, Duc G (2010). Nutritional value of faba bean (*Vicia faba* L.) seeds for feed and food. Field Crop Research 115: 329–339. doi:10.1016/j.fcr.2009.09.016.

Cruz-Izquierdo S, Avila CM, Satovic Z, Palomino C, Gutiérrez N, Ellwood SR, Torres AM (2012). Comparative genomics to bridge *Vicia faba* with model and closely-related legume species: Stability of QTLs for flowering and yield-related traits. Theoretical and Applied Genetics 125: 1767–1782. doi:10.1007/ s00122-012-1952-1.

Cubero J, Suso MJ (1981). Primitive and modern forms of *Vicia faba.* Kulturpflanze 29: 137. doi: 10.1007/ BF02014744.

Cubero JI (1973). Evolutionary trends in *Vicia faba*. Theoretical and Applied Genetics 43: 59–65. doi:10.1007/BF00274958.

Cubero JI (1974). On the evolution of *Vicia faba* L. Theoretical and Applied Genetics 45: 47–51. doi:10.1007/ BF0028347.

Cubero JI (1984). Taxonomy, distribution and evolution of the faba bean and its wild relatives. In: Genetic resources and their exploitation – Cheeckpeas, faba beans and lentils. Witcombe JR, Erskine W (Eds.). Martinus Nijhoff/Dr W Junk Publishers, The Hague / Boston / Lancaster. ICARDA. pp:13-187. ISBN -13: 978-94-009-6133-3.

Cubero JI (1994). Breeding work in Spain for Orobanche resistance in faba bean and sunflower. In: Biology and Management of Orobanche, Proceedings of the Third International Workshop on Orobanche and Related Striga Research. Pieterse AH, Verkleij JAC, ter Borg SJ (Amsterdam: Royal Tropical Institute), 465–473.

Cubero JI (2017). "Leguminosas hortícolas: guisantes, judías y habas hortícolas" in Cultivos Hortícolas al Aire Libre. Maroto JV, Baxauli C (Eds.). (Almería: Cajamar Caja Rural). pp:703–741.

Cubero JI, Moreno MT (1984). Breeding for self-fertility. In: Vicia faba: Agronomy, physiology and breeding Hebblethwaite PD, Dawkins TCK, Heath MC, Lockwood G (Eds.). (pp. 209–217). Hague, The Netherlands: Martinus Nijhoff. doi:10.1007/978-94- 017-3647-3.

Cubero JI, Nadal S (2005). Faba bean (*Vicia faba* L.). Genetic Resources, Chromosome Engineering and Crop Improvement Grain Legumes. Series II-Grain Legumes. CRC, Boca Raton, FL, USA, 163-186.

Çabar YE (2018). Kahramanmaraş Koşullarında Bakla (*Vicia faba* L.) Çeşitlerine Uygulanan Farklı Bitki Sıklığının Verim ve Verim Unsurlarına Etkisinin Araştırılması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 94s.

Çetin G (2010). Bakla (*Vicia faba* L.) Bitkisinde Doku Kültürü Çalışmaları. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 67s.

del Pilar Cordovilla M, Ligero F, Lluch C (1995). Influence of host genotypes on growth, symbiotic performance and nitrogen assimilation in faba bean (*Vicia faba* L.) under salt stress. Plant Soil 172: 289–297. doi:10.1007/ BF00011331.

Demir İ, Turgut İ (1999). Genel Bitki Islahı. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı (III. Basım) Ofset Atelyesi,Bornova/ İzmir. ISBN: 975 483 402 4. 451s.

Desouky AF, Ahmed AHH, Stützel H, Jacobsen HJ, Pao YC, Hanafy MS (2021). Enhanced abiotic stress tolerance of *Vicia faba* L. plants heterologously expressing the PR10a gene from potato. Plants 10 (1): 173. doi:10.3390/ plants10010173.

Díaz-Ruiz R, Román B, Satovic Z, Rubiales D, Cubero JI, Torres AM (2004). Validation of QTLs for broomrape resistance in an F6 population of faba bean. In: AEP (eds) Conference handbook of the 5th european conference on grain legumes with the ICLGG, Dijon, France, p 122.

Díaz-Ruiz R, Satovic Z, Ávila CM, Alfaro CM, Gutiérrez MV, Torres AM, Román B (2009b). Confirmation of QTLs controlling *Ascochyta fabae* resistance in different generations of faba bean (*Vicia faba* L.). Crop Pasture Science 60 (4): 353–361. doi:10. 1071/CP08190.

Díaz-Ruiz R, Satovic Z, Román B, Avila CM, Alfaro C, Rubiales D, Cubero JI, Torres AM (2005). QTL mapping for ascochyta blight resistance in faba bean. In: Colic JF, Ugarkovic D (eds) Second congress of Croatian geneticists. Supetar, Island of Brac, p 8.

Díaz-Ruiz R, Torres A, Gutiérrez MV, Rubiales D, Cubero JI, Kharrat M, Satovic Z, Román B (2009a). Mapping of quantitative trait loci controlling *Orobanche foetida* Poir. resistance in faba bean (*Vicia faba* L.). African Journal of Biotechnology 8: 2718–2724.

Díaz-Ruiz R, Torres AM, Satovic Z, Gutiérrez MV, Cubero JI, Román B (2010). Validation of QTLs for Orobanche crenata resistance in faba bean (*Vicia faba* L.) across environments and generations. Theoretical and Applied Genetics 120: 909–919. doi:10.1007/ s00122-009-1220-1.

Dieckmann S, Link W (2010). Quantitative genetic analysis of embryo heterosis in faba bean (*Vicia faba* L.). Theoretical and Applied Genetics 120: 261–270. doi: 10.1007/s00122-009-1057-7.

Duan S, Kwon SJ, Lim YJ, Gil CS, Jin C, Eom SH (2021b). L-3,4-dihydroxyphenyl alanine accumulation in faba bean (*Vicia faba* L.) tissues during different growth stages. Agronomy 11 (3): 502. doi:10.3390/agronomy 11030502.

Duan SC, Kwon SJ, Eom SH (2021a). Effect of thermal processing on color, phenolic compounds, and antioxidant activity of faba bean (*Vicia faba* L.) leaves and seeds. Antioxidants 10 (8): 1207. doi:10.3390/antiox100 81207.

Duc G (1997). Faba bean (*Vicia faba* L.). Field Crops Research 53: 99–109. doi:10.1016/S0378-4290(97)00025-7.

Duc G, Aleksic JM, Marget P, Mikíc A, Paull J, Redden RJ, Sass O, Stoddard FL, Vandenberg A, Vishnyakova M. Torres AM (2015). Faba bean. In: Grain Legumes. De Ron AM (Ed.). (New York, NY: Springer), p:141–178. doi:10.1007/978-1-4939-2797-5_5.

Duc G, Bao SY, Baum M, Redden B, Sadiki M, Suso MJ (2010). Diversity maintenance and use of *Vicia faba* L. genetic resources. Field Crop Research 115: 270–278. doi: 10.1016/j.fcr.2008.10.003.

Duc G, Marget P, Moussy F (2001). The European *Vicia faba* database. In: Report on Working Group on Grain Legumes, ECP GR Meeting. Maggioni L, Ambrose M, Schlachl R, Duc G, Lipman E (Eds.). Krakov, Poland, IPGRI pbs, 5–7 July 2001, pp. 35–37. ISBN 92-9043-527-5.

Duc G, Crepon K, Marget P, Muel F (2004). 'Fevita' a common name for a new type of faba been cultivar. Proceedings of the 5th European Conference on Grain Legumes and ICLGG July, 7–11, Dijon, France, p. 403.

Dursun Ç (1993). Bakla (*Vicia faba* L.) Tohumlarına Uygulanan Farklı Dozlarda Gamma Işınlarının M2 Generasyonunda Verim ve Verim Öğeleri Üzerine Etkileri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Ankara, 43s.

Ederer W, Link W (1992a). How shall we select the components for open pollinated faba bean (*Vicia faba* L.) varieties?, in: Proc. 1st European Conference on Grain Legumes, Angers, France (Paris: Association Européenne des Protéagineux), p:71–72.

Ederer W, Link W (1992b). The Polycross-test as step in breeding partially allogamous crops. Theoretical considerations. İn: XIIIth EUCARPIA Congress, Book of Abstracts, France (Angers: EUCARPIA), p:543–544.

Ederer W, Link W (1993). The concept of varietal ability for partially allogamous crops. Plant Breeding 110: 1–8. doi:10.1111/j.1439-0523.1993.tb00561.x.

Ellis RH, Summerfield RJ, Roberts EH (1988). Effects of temperature, photoperiod and seed vernalization on flowering in faba bean *Vicia faba*. Annals of Botany 61 (1): 17-27.

Ellwood SR, Phan HT, Jordan M, Hane J, Torres AM, Avila CM, Cruz-Izquierdo S, Oliver R (2008). Construction of a comparative genetic map in faba bean (*Vicia faba* L.); conservation of genome structure with *Lens culinaris*. BMC Genomics 9: 380. doi:10.1186/1471-2164-9-380.

Engel V, Fischer MK, Wäckers FL, Völkl W (2001). Interactions between extrafloral nectaries, aphids and ants: are there competition effects between plant and homopteran sugar sources? Oecologia 129: 577–584.

Erik S, Tarıkahya B (2004). Türkiye Florası Üzerine. Kebikeç 17: 139–163.

Erincik Ö (2010). Bazı ticari bakla çeşitlerinin bakla antraknozu etmeni *Ascochyta fabae* Speg.'ye olan duyarlılıkları. ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 7 (1) : 95 – 98.

Erith AG (1930). The inheritance of colour, size and form of seeds, and of flower colour in *Vicia faba* L. Genetica 12: 477–510. doi:10.1007/BF01486760.

Ertuğ F (2008). Anadolu'da geçmişten bugüne baklagiller. I. Leguminosae Çalıştayı, 11-13 Nisan, Şanlıurfa, 2008.

Evans LT (1959). Environmental control of flowering in *Vicia faba* L. Annals of Botany 23 (4): 521-546.

Eyibilir Mıdık İ (2019). Düşük Tanen İçerikli Bakla (*Vicia faba* L.) Populasyonlarının Antalya Koşullarında Verim ve Tarımsal Özellikler için Seçilmesi. Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 50s.

FAOSTAT (2018). Retrieved from http://www.fao.org/faostat/en/#data/ QC. Erişim Tarihi: 20.05.2021.

FAOSTAT (2021). Retrieved from http://www.fao.org/faostat/en/#data/ QC. Erişim Tarihi: 20.06.2022.

FAOSTAT (2023). Retrieved from http://www.fao.org/faostat/en/#data/ QC. Erişim Tarihi: 14.01.2023.

Faridi R, Koopman B, Schierholt A, Ali MB, Apel S, Link W (2021). Genetic study of the resistance of faba bean (*Vicia faba*) against the fungus *Ascochyta fabae* through a genome-wide association analysis. Plant Breeding 140 (3): 442-452. doi:10.1111/pbr.12918.

Farooq M, Gogoi N, Hussain M, Barthakur S, Paul S, Bharadwaj N, Migdadi HM, Alghamdi SS, Siddique KHM (2017). Effects, tolerance mechanisms and management of salt stress in grain legumes. Plant Physiology and Biochemistry 118: 199–217. doi: 10.1016/j.plaphy.2017.06.020.

Fernández-Aparicio M, Flores F, Rubiales D (2016). The effect of *Orobanche crenata* infection severity in faba bean, field pea, and grass pea productivity. Front Plant Science 7: 1409. doi:10.3389/fpls. 2016.01409.

Fernández-Aparicio M, Moral A, Kharrat M, Rubiales D (2012). Resistance against broomrapes (*Orobanche* and *Phelipanche* spp.) in faba bean (*Vicia faba*) based in low induction of broomrape seed germination. Euphytica 186 (3): 897-905. doi:10.1007/s10681-012-0686-0.

Filippetti A (1979). Breeding projects and work for the improvement of broad beans (*Vicia faba*) in Puglia, in Some Current Research on *Vicia faba* in Western Europe, Bond DA, Scarascia.

Fischbeck G, Heyland KU, Knauer N (1975). Spezieller Pflanzenbau. UTB, Ulmer Verlag. 336p. ISBN: 3800124149.

Fiyaz RA, Ajay BC, Ramya KT, Kumar JA, Sundaram RM, Subba Rao LV (2020). Speed breeding: methods and applications. In: Accelerated plant breeding Gosal SS, Wani SH (Eds.). (Vol. 1, pp. 31–49). Switzerland: Springer Nature. doi:10.1007/978-3-030-41866-3_2.

Fleck A, Ruckenbauer P (1989). Der Polycrosstest als methodischer Schritt in der Fababohnenzüchtung (experimentelle Ergebnisse). Bodenkultur 40: 61–72.

Flores F, Hybl M, Knudsen JC, Marget P, Muel F, Nadal S, Narits L, Raffiot B, Sass O, Solis I, Winkler J, Stoddard FL, Rubiales D (2013). Adaptation of spring

faba bean types across European climates. Field Crops Research 145: 1–9. doi: 10.1016/j.fcr.2013.01.022.

Franz AW, van der Wilk F, Verbeek M, Dullemans AM, van den Heuvel JF (1999). Faba bean necrotic yellows virus (genus Nanovirus) requires a helper factor for its aphid transmission. Virology 262 (1): 210-219.

Frauen M, Sass O (1989). Inheritance and performance of the stiff-strawed mutant in *Vicia faba* L. In: Proceedings of XII EUCARPIA Congress, Göttingen, Germany, 1989; Volume 15, pp. 13–18.

French RJ (2010). The risk of vegetative water deficit in early-sown faba bean (*Vicia faba* L.) and its implications for crop productivity in a Mediterranean-type environment. Crop Pasture Science 61:566-577.

Gantait S, Mukherjee E (2021). Tissue culture-based genetic improvement of fava bean (Vicia faba L.): analysis on previous achievements and future perspectives. Applied Microbiology and Biotechnology 105: 6531–6546. doi:10.1007/s00253-021-11517-2.

Gao B, Bian XC, Yang F, Chen MX, Das D, Zhu XR, Jiang Y, Zhang J, Cao YY, Wu CF (2020). Comprehensive transcriptome analysis of faba bean in response to vernalization. Planta 251 (1): 1-15. doi:10.1007/ s00425-019-03308-x.

Gasim S, Link W (2007). Agronomic performance and the effect of self-fertilization on German winter faba beans. Journal of Central European Agriculture 8 (1): 121–128.

Gela TS, Bruce M, Chang W, Stoddard FL, Schulman AH, Vandenberg A, Khazei H (2022). Genomic regions associated with chocolate spot (*Botrytis fabae* Sard.) resistance in faba bean (*Vicia faba* L.). Molecular Breeding 42: 35. doi:10.1007/s11032-022-01307-7.

Geren H, Alan Ö (2005). Ödemiş koşullarında yetiştirilen bazı bakla (*Vicia faba* var. *major*) çeşitlerinin hasıl verimi ve diğer bazı özellikleri üzerinde bir araştırma. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 42 (1): 59-66. ISSN 1018-8851.

Ghaouti L, Vogt-Kaute W, Link W (2008). Development of locally-adapted faba bean cultivars for organic conditions in Germany through a participatory breeding approach. Euphytica 162: 257–268. doi:10.1007/s10681-007-9603-3

Ghosh S, Watson A, Gonzalez-Navarro OE, Ramirez-Gonzalez RH, Yanes L, Mendoza-Suárez M, Simmonds J, Wells R, Rayner T, Green P, Hafeez A, Hayta S, Melton RE, Steed A, Sarkar A, Carter J, Perkins L, Lord J, Tester M, Osbourn A, Moscou MJ, Nicholson P, Harwood W, Martin C, Domoney C, Uauy C, Hazard B, Wulff BH, Hickey LT (2018). Speed breeding in growth chambers and glasshouses for crop breeding and model plant research. Nature Protocols 13: 2944–2963. doi:10.1080/1343943X.2017.1391705.

Girma F, Haile D (2014). Effects of supplemental irrigation on physiological parameters and yield of faba bean (*Vicia faba* L.) varieties in the highlands of Bale, Ethiopia. Journal of Agronomy 13: 29–34. doi:10.3923/ja.2014.29.34.

Gnanasambandam A, Paull J, Torres A, Kaur S, Leonforte T, Li H, Zong X, Yang T, Materne M (2012). Impact of molecular technologies on faba bean (*Vicia faba* L.) breeding strategies. Agronomy 2 (3): 132–166. doi:10.3390/agronomy2030132.

Gorji AH, Zolnori Z, Jamasbi A, Khodadadzadeh Y (2014). Transformation fava beans by *Agrobacterium* using *chitinase, glucanase* and *CryIA (b)* genes. International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology (IJASEIT) 4: 14–17.

Göl Ş (2015). Determination of Genetic Diversity and Population Structure in Faba Bean (*Vicia faba* L.). İzmir Institute of Technology, Graduate School of Engineering and Sciences, Department of Molecular Biology and Genetics. MSc. Thesis, İzmir.

Göl Ş, Doğanlar S, Frary A (2016). Genetic diversity and population structure of faba bean (*Vicia faba*) from Turkey. HortScience 51 (8): 980-983. doi:10.21273/HORTSCI11022-16.

Göl Ş, Doğanlar S, Frary A (2017). Relationship between geographical origin, seed size and genetic diversity in faba bean (*Vicia faba* L.) as revealed by SSR markers. Molecular Genetics and Genomics 292: 991–999. doi:10.1007/s00438-017-1326-0.

Gresta F, Avola G, Albertini E, Raggi L, Abbate V (2010). A study of variability in the Sicilian faba bean landrace 'Larga di Leonforte'. Genetic Resources and Crop Evolution 57: 523–531. doi:10.1007/ s10722-009-9490-7.

Gupta PK, Rustgi S (2004). Molecular markers form the transcribed/expressed region of the genome in higher plants. Functional & Integrative Genomics 4: 139-162. doi:10.1007/s10142-004-0107-0.

Gutiérrez N, Avila CM, Duc G, Marget P, Suso MJ, Moreno MT, Torres AM (2006). CAPs markers to assist selection for low vicine and convicine content in faba bean (*Vicia faba* L.). Theoretical and Applied Genetics 114: 59–66.

Gutiérrez N, Avila CM, Moreno MT, Torres AM (2008). Development of SCAR markers linked to zt-2 one of the genes controlling absence of tannins in faba bean. Australian Journal of Agricultural Research 59 (1): 62–68. doi:10.1071/AR07019.

Gutiérrez N, Avila CM, Rodriguez-Suarez C, Moreno MT, Torres AM (2007). Development of SCAR markers linked to a gene controlling absence of tannins in faba bean. Molecular Breeding 19: 305–314.

Gutiérrez N, Palomino C, Satovic Z, Ruiz-Rodríguez MD, Vitale S, Gutierrez MV, Avila CM (2013). QTLs for Orobanche spp. resistance in faba bean: Identification and validation across different environments. Molecular Breeding 23: 909–922. doi:10.1007/ s11032-013-9920-2.

Gutiérrez N, Torres AM (2021). QTL dissection and mining of candidate genes for *Ascochyta fabae* and *Orobanche crenata* resistance in faba bean (*Vicia faba* L.). BMC Plant Biology 21 (1): 1-12. doi: 10.1186/s12870-021-03335-5.

Günay A (1992). Özel Sebze Yetiştiriciliği. Cilt IV, A.Ü Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Ankara, 103 s.

Hacıseferogulları H, Gezer I, Bahtiyarca Y, Menges HO (2003). Determination of some chemical and physical properties of Sakız faba bean (*Vicia faba* L. var. *major*). Journal of Food Engineering 60: 475–479. doi:10.1016/S0260-8774(03)00075-X.

Hamza MA, Shehata AMET, Stegemann H (1987). Effect of traditional methods of processing on the electrophoretic patterns of faba bean water soluble proteins. Plant Foods for Human Nutrition 36: 253–262. doi:10.1007/BF01892347.

Hanafy M, El-Banna A, Schumacher HM, Jacobsen H, Hassan S (2013). Enhanced tolerance to drought and salt stresses in transgenic faba bean (*Vicia faba* L.) plants by heterologous expression of the *PR10a* gene from potato. Plant Cell Reports 32: 663–674.

Hanafy M, Pickardt T, Kiesecker H, Jacobsen HJ (2005). Agrobacterium-mediated transformation of faba bean (*Vicia faba* L.) using embryo axes. Euphytica, 142, 227–236.

Hanelt P, Schäfer H, Schultze-Motel J (1972). Die Stellung von *Vicia faba* L. in der Gattung *Vicia* L. und Betrachtungen zur Entstehung dieser Kulturart. Kulturpflanze 20: 263-275. doi:10.1515/9783112 546727-013.

Hanounik SB, Jellis GJ, Hussein MM (1986). In: Breeding for Stress Tolerance in Cool-Season Food Legumes, pp. 97-106. Singh KB, Saxena MC (Eds.). Chichester, UK, John Wiley & Sons.

Hanounik SB, Robertson LD (1989). Resistance in *Vicia faba* plasm to blight caused by *Ascochyta fabae.* Plant Disease 73: 202–205.

Hawthrone W (2013). Pulse Breeding Australia (2013) (source: GrowNote-Faba-Bean-West-4-Physiology. pdf (grdc.com.au)) Erişim Tarihi: 22.06. 2022.

Herridge DF, Peoples MB, Boddey RM (2008). Global inputs of biological nitrogen fixation in agricultural systems. Plant and Soil 311: 1–18. doi:10.1007/s11104-008-9668-3.

Hickey LT, Hafeez AN, Robinson H, Jackson SA, Leal-Bertioli SC, Tester M, Gao C, Godwin ID, Hayes BJ, Wulff BB (2019). Breeding crops to feed 10 billion. Nature Biotechnology 37: 744–754. doi:10.1038/s41587-019-0152-9.

Hoffmann D, Jiang Q. Men A. Kinkema M, Gresshoff PM (2007). Nodulation deficiency caused by fast neutron mutagenesis of the model legume Lotus japonicus. Journal of Plant Physiology 164: 460–469.

Hussein HAS, Youssef SS, Hussein EHA, Hussein B (1988). Faba bean induced mutants for resistance to broomrape (*Orobanche crenata* L.). Improvement of Grain Production Using Induced Mutations, Proceedings of a Workshop, Pullman, Washington, USA, 1-5 July 1986. pp:127-144. ISSN: 92-0-111188-6.

Ijaz U (2018). Molecular mapping and microscopic analysis of faba bean *Uromyces viciae-fabae* host-pathogen interaction. PhD Thesis, The University of Sydney, Sydney, Australia. http://hdl.handle.net/ 2123/18416.

Inci NE, Toker C (2011). Screening and selection of faba beans (*Vicia faba* L.) for cold tolerance and comparison to wild relatives. Genetic Resources and Crop Evolution 58 (8): 1169-1175. doi:10.1007/s10722-010-9649-2.

Inci NE, Toker C (2016). Yield criteria in faba bean (*Vicia faba* L.). International Journal of Environmental Engineering 3 (1): 89-92. ISSN : 2374-1724.

International Atomic Energy Agency (2021). Mutation database, *Vicia faba.* https://bit.ly/ 3yVEReM. Erişim Tarihi: 20.12.2021.

IPBGR (1985) Faba bean descriptors. International Board for Plant Genetic Resources and International Center for Agriculturtal Research in the Dry Areas (ICARDA). Rome, Italy. 19p. https://www.bioversityinternational.org/fileadmin/user_upload/online_library/publications/pdfs/415.pdf.

Iriondo JM, De Hond L (2008). Crop wild relative in-situ management and monitoring: the time has come. In: Crop wild relative conservation and use. Maxted N, Ford–Lloyd BV, Kell SP, Iriondo JM, Dulloo E, Turok J (Eds.). (pp. 319–330). Wallingford: CABI.

Ismail RM, El-Domyati FM, Sadik AS, Nasr El-Din TM, Abdelsalam AZE (2001). Establishment of a transformation system in some Egyptian cultivars of *Vicia faba* L. Arab Journal of Biotechnology 4: 59–61.

İşçi B (2008). Asmada QTL (Kantitatif karakter lokus) Analizi. Anadolu Journal of AARI 18 (2): 11-37.

Jaaska V (1997). Isoenzyme diversity and phylogenetic affinities in Vicia subgenus Vicia (Fabaceae). Genetic Resources and Crop Evolution 44 (6): 557–574. doi:10.1023/A:1008630003045.

Jacquiery R, Keller ER (1978). Beeinflussung des Fruchtansatzes bei der Ackerbohne (*Vicia faba* L.) durch die Verteilung der Assimilate. Teil I. Agnew Botanik 52: 261–276.

Jambunathan R, Blain HL, Dhindsa KS, Hussein LA, Kogure K, Li-Juan L, Youssef MM (1994). Diversifying use of cool season food legumes through processing. In: Expanding the production and use of cool season food legumes. Muehlbauer FJ, Kaiser WJ (Eds.). (pp. 98-112). Springer, Dordrecht. doi:10.1007/978-94-011-0798-3_4.

Jelenić S, Mitrikeski P, Papes D, Jelaska S (2000). Agrobacterium-mediated transformation of broad bean *Vicia faba* L. Food Technology and Biotechnology 38: 167–172.

Jensen ES, Peoples MB, Hauggaard-Nielsen H (2010). Faba bean in cropping systems. Field Crops Research 115: 203–216. doi:10.1016/j.fcr.2009.10.008.

Jhu MH, Farhi M, Wang L, Philbrook RN, Belcher MS, Nakayama H, Zumstein KS, Rowland SD, Ron M, Shih PM, Sinha NR (2021). Lignin-based resistance to Cuscuta campestris parasitism in Heinz resistant tomato cultivars. bio-

Rxiv, 706861. https://www.biorxiv.org/content/biorxiv/early/2021/07/29/706861.full.pdf. Erişim Tarihi: 19.08.2022.

Kadıoğlu S (2019). Erzurum ilinde yetiştirilen bazı bakla (*Vicia faba* L.) çeşit ve popülasyonlarının verim ve bazı agromorfolojik özellikleri. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi 28 (2): 112-120. doi:10.21566/ tarbitderg.663580.

Kaniuczak Z (2004). Seed damage of field bean (*Vicia faba* L. var. *minor* Harz.) caused by bean weevils (*Bruchus rufimanus* Boh.) (Coleoptera: Bruchidae). J. Plant Prot. Res. Pol. 44 (2): 125-130.

Kantar F, Hebblethwaite PD, Pilbeam CJ (1996). Factors influencing diseaese resistance in high and low tannin Vicia faba. Journal of Agricultural Science 127: 83-88.

Kappes SM (1999). Utilization of gene mapping information in livestock animals. Theriogenology 51: 135-47.

Karadavut U, Geçit HH, Sermenli T, Erdoğan C, Sezer N (1998). Amik ovası koşullarında yetiştirilen bakla (*Vicia faba* L.) bitkisinin bitkisel özelliklerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. 2. Sebze Tarımı Sempozyumu (28-30 Eylül 1998), 216-221.

Karadavut U, Kayış S, Keskin İ (2011). Bazı bakla (*Vicia faba* L.) genotiplerinde tane verimi ve verime etki eden özellikler arasındaki ilişkileri belirlenmesi. Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi 26 (1): 30-35.

Karaköy T, Demirbaş A, Toklu F, Özkan H, Karagöl ET, Uncuer D, Gürsoy N (2017). Agronomic and morphological characterization of faba bean landraces (*Vicia faba* L.) collected from different region of Turkey. KSU Journal of Natural Science 20: 356-361. doi:10.18016/ksudobil.349299.

Karaköy T, Demirbaş A, Yörük V, Toklu F (2015). Türkiye orijinli bakla (*Vicia faba* L.) genotiplerinin soğuğa dayanıklılık yönünden incelenmesi. 11. Tarla Bitkileri Kongresi, 7-10 Eylül 2015 Çanakkale. Özetler: 545.

Karaköy T, Özkan H, Toklu F, Gürsoy N, Demirbaş A, Tugay Karagül E, Uncuer D (2019). Genotip Sekanslama (GBS) ve SSR Metodlarını Kullanarak Yerel Bakla Popülasyonlarında Agro-Morfolojik, Verim ve Kalite ile İlişkili DNA Markörlerinin Belirlenmesi. TOVAG 215O629 Proje Sonuç Raporu, 12s. https://search.trdizin.gov.tr/yayin/detay/619137/ Erişim Tarihi: 30.07. 2022.

Karbuz F, Öztürk İ, Savaş DO (2008). Türkiye'de Üretilen Tarım Ürünleri ve Ekonomideki Yeri. İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi. İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 9129.

Karkanis A, Ntatsi G, Lepse L, Fernández JA, Vågen IM, Rewald B, Alsiņa I, Kronberga A, Balliu A, Olle M, Bodner G, Dubova L, Rosa E, Savvas D (2018). Faba bean cultivation–revealing novel managing practices for more sustainable and competitive European cropping systems. Frontiers in Plant Science: 1115. doi: 10.3389/fpls.2018.01115.

Kassa Y, Ayele T, Worku Y, Teferra B (2020). Participatory evaluation of faba bean gall disease (*Olpidium viciae*) management options in the highland

disease hotspot areas of South-Eastern Amhara Region, Ethiopia: an integrated approach. Cogent Food and Agriculture 6 (18): 01216. doi: 10.1080/ 23311932.2020.1801216.

Katayama N, Suzuki N (2004). Role of extrafloral nectaries of *Vicia faba* in attraction of ants and herbivore exclusion by ants. Entomological Science 7: 119–124.

Kaur S, Kimber RBE, Cogan NOI, Materne M, Forster JW, Paull JG (2014). SNP discovery and high-density genetic mapping in faba bean (*Vicia faba* L.) permits identification of QTLs for ascochyta blight resistance. Plant Science 217-218: 47–55. doi: 10.1016/j.plantsci.2013.11.014.

Kay DE (1979). Food Legumes, pp. 26-47. Tropical Products Institute, Crop and Product Digest No. 3, London. ISBN: 9780859540858.

Kaya İ, Yalçın S (1999). Baklagil tane yemleri ve ruminant rasyonlarında kullanımı. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi 39 (1): 101 – 114.

Kayan N (1994). Bakla (*Vicia faba* L.) Tohumlarına Uygulanan Farklı Dozlarda Gamma Işınlarının M3 Generasyonunda Verim ve Verim Öğeleri Üzerine Etkileri. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Ankara, 64s.

Kayan N, Eser D (2004). Bakla (*Vicia faba* L.) tohumlarına uygulanan farklı dozlarda gamma ışınlarının M3 generasyonunda verim ve verim öğeleri üzerine etkileri. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi 10 (1): 44-49.

Keneni G, Jarso M, Wolabu T, Dino G (2005). Extent and pattern of genetic diversity for morpho-agronomic traits in Ethiopian highland pulse landraces II. Faba bean (*Vicia faba* L.). Genetic Resources and Crop Evolution 52: 551-561.

Khan HR, Paull JG, Siddique KHM, Stoddard FL (2010). Faba bean breeding for drought- affected environments: A physiological and agronomic perspective. Field Crops Research 115 (3): 279-286. doi:10.1016/ j.fcr.2009. 09.003.

Khan S (2015). QTL mapping: a tool for improvement in crop plants. Research Journal of Recent Sciences 4: 7-12.

Kharrat M, Guen JL, Tivoli B (2006). Genetics of resistance to 3 isolates of *Ascochyta fabae* on fabae bean (*Vicia faba* L.) in controlled conditions. Euphytica 151: 49 – 61.

Khazaei H (2014). Leaf traits associated with Drought in faba bean (*Vicia faba* L.). Helsinki University, Faculty of Agriculture and Forestry, PhD Thesis. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-8906-0.

Khazaei H, Hawkins G, Vandenberg A (2021a). Historical review of faba bean improvement in western Canada. Legume Science 3 (4): e92. doi:10.1002/ leg3.92.

Khazaei H, Link W, Street K, Stoddard FL (2018). ILB 938, a valuable faba bean (*Vicia faba* L.) accession. Plant Genetic Research 16: 478–482. doi: 10.1017/S1479262118000205.

Khazaei H, O'Sullivan DM, Jones H, Pitts N, Sillanpää MJ, Pärssinen P, Stoddard FL (2015). Flanking SNP markers for vicine–convicine concentration in faba bean (*Vicia faba* L.). Molecular Breeding 35: 38. doi:10.1007/s11032-015-0214-8.

Khazaei H, O'Sullivan DM, Sillanpää MJ, Stoddard FL (2014a). Use of synteny to identify candidate genes underlying QTL controlling stomatal traits in faba bean (*Vicia faba* L.). Theoretical and Applied Genetics 127: 2371–2385. doi:10.1007/s00122-014- 2383-y.

Khazaei H, O'Sullivan DM, Sillanpää MJ, Stoddard FL (2014b). Genetic analysis reveals a novel locus in *Vicia faba* decoupling pigmentation in the flower from that in the extra-floral nectaries. Molecular Breeding 34: 1507–1513. doi:10.1007/s11032-014- 0100-9.

Khazaei H, O'Sullivan DM, Stoddard FL, Adhikari KN, Paull JG, Schulman AH, Andersen SU, Vandenberg A (2021b). Recent advances in faba bean genetic and genomic tools for crop improvement. Legume Science 3 (3): e75. doi:10.1002/leg3.75.

Khazaei H, Purves RW, Hughes J, Link W, O'Sullivan DM, Schulman AH, Björnsdotter E, Geu-Flores F, Nadzieja M, Andersen SU, Stougaard J, Vandenberg A, Stoddard FL (2019). Eliminating vicine and convicine, the main anti-nutritional factors restricting faba bean usage. Trends in Food Science & Technology 91: 549–556. doi:10.1016/j.tifs.2019.07.051.

Khazaei H, Street K, Santanen A, Bari A, Stoddard FL (2013). Do faba bean (*Vicia faba* L.) accessions from environments with contrasting seasonal moisture availabilities differ in stomatal characteristics and related traits? Genetic Research and Crop Evolution 60: 2343–2357. doi: 10.1007/s10722-013-0002-4.

Khazaei H, Vandenberg A (2020). Seed mineral composition and protein content of faba beans (*Vicia faba* L.) with contrasting tannin contents. Agronomy 10: 511. doi:10.3390/agronomy10 040511.

Khelfa L (2004). Study of the resistance of different varieties of broad bean against the cowpea aphid, *Aphis craccivora* Koch, 1854 (Homoptera: Aphididae) in Biskra region. Master degree thesis in plant protection. University of Batna. Algeria, 134. (in French).

Khursheed S, Raina A, Parveen K, Khan S (2019). Induced phenotypic diversity in the mutagenized populations of faba bean using physical and chemical mutagenesis. Journal of Saudi Society Agricultural Sciences 18: 113-119. doi: 10.1016/j.jssas.2017.03.001.

Kirk WD (2004). Faba bean: *Vicia faba*. Bee World 85 (3): 60-62. doi:10.1080/0005772X.2004. 11099625.

Knott CM (1990). A key for stages of development of the faba bean (*Vicia faba*). Annals of Applied Biology 116 (2): 391-404. doi:10.1111/j.1744-7348.1990.tb06621.x.

Kohpina S, Knight R, Stoddard FL (2000). Genetics of resistance to ascochyta blight in two populations of faba bean. Euphytica 112: 101–107. doi: 10.1023/A:1003853126862.

Korkmaz B (2021). Çeşitli Ağır Metal İyonlarının *Vicia faba* L.'de İndüklediği Anatomik Değişimlerin ve Tolerans Mekanizmalarının Araştırılması. Giresun Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Giresun, 33s.

Kumari SG, Makkouk KM (2007). Virus diseases of faba bean (*Vicia faba* L.) in Asia and Africa. Plant Viruses 1: 93–105.

Kyllönen T (2018). Effects of pollination on pod distribution in faba bean (*Vicia faba* L.). University of Helsinki. Faculty of Agriculture and Forestry, Department of Agricultural Sciences. Ph. D Thesis. 63p.

Labba ICM, Frøkiær H, Sandberg AS (2021). Nutritional and antinutritional composition of fava bean (*Vicia faba* L. var. *minor*) cultivars. Food Research International 140: 110038.

Ladizinsky G (1975). Seed protein electrophoresis of the wild and cultivated species of selection faba of Vicia. Euphytica 24: 785–788. doi: 10.1007/BF00132919.

Ladizinsky G (1998). Plant evolution under domestication. Kluwer Academic, Dordrecht.

Landry EJ, Coyne CJ, McGee RJ, Hu J (2016). Adaptation of autumn-sown faba bean germplasm to southeastern Washington. Agronomy Journal 108 (1): 301–308. doi:10.2134/agron j2015.0028.

Lang LJ, Yu Z, Xu M, Ying H (1993) Faba bean in China: State-of-the-art re-view. ICARDA. pp 1-144.

Lawes DA (1980). Recent developments in understanding, improvement, and use of *Vicia faba*. pp: 625-636. https://www.cabdirect.org/cabdirect/abstract/19821610663.

Lawes DA, Bond DA, Poulsen MH (1983). Classification, origin, breeding methods and objectives. In: The Faba Bean. Hebblethwaite PD (Ed.). Butterworth, London, pp. 23-76.

Lim TK (2012). *Vicia faba.* In: Edible Medicinal and Non-Medicinal Plants. Vol:2, Fruits. Springer, Dordrecht. pp. 925-936. doi:10.1007/978-94-007-1764-0_97.

Link W (2009). Züchtungsforschung bei der Ackerbohne: Fakten und Potentiale. Journal für Kulturpflanzen 61: 341–347. doi: 10.5073/JfK.2009.09.08.

Link W, Abdelmula AA, Kittlitz EV, Bruns S, Riemer H, Stelling D (1999). Genotypic variation for drought tolerance in *Vicia faba.* Plant Breeding 118: 477–484. doi: 10.1046/j.1439-0523.1999.00412.x.

Link W, Balko C, Stoddard FL (2010). Winter hardiness in faba bean: physiology and breeding. Field Crops Research 115: 287–296. doi: 10.1016/j.fcr.2008. 08.004.

Link W, Dixkens C, Singh M, Schwall MMAE, Melchinger AE (1995). Genetic diversity in European and Mediterranean faba bean germ plasm revealed by RAPD markers. Theoretical and Applied Genetics 90 (1): 27-32. doi:10.1007/BF00220992.

Link W, Ederer W, Gumber RK, Melchinger AE (1997). Detection and characterization of two new CMS systems in faba bean (*Vicia faba*). Plant Breeding 116**:** 158–162. doi: 10.1111/j.1439-0523.1997. tb02171.x**.**

Link W, Ederer W, Metz P, Buiel H, Melchinger AE (1994). Genotypic and environmental variation for degree of cross fertilization in faba bean. Crop Science 34: 960–964.

Link W, Ederer W, Ruckenbauer P (1991). Züchtung von synthetischen Sorten bei der Fababohne: detaillierte Untersuchungen über die Zuchtmethode auf experimentellem und theoretischem Gebiet. Bundesministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten, Forschungsdokumentation Nachwachsende Rohstoffe, 253–262.

Lithourgidis AS, Roupakias DG, Damalas CA (2005). Inheritance of resistance to sclerotinia stem rot (*Sclerotinia trifolium*) in faba beans (*Vicia faba* L.). Field Crops Research 91: 125-130.

Liu C, Pei R, Heinonen M (2022). Faba bean protein: A promising plant-based emulsifier for improving physical and oxidative stabilities of oil-in-water emulsions. Food Chemistry 369: 130879. doi: 10.1016/j.foodchem. 2021.130879.

Lizarazo CI, Lampi AM, Sontag-Strohm T, Liu J, Piironen V, Stoddard FL (2015). Nutritive quality and protein production from grain legumes in a boreal climate. Journal of Science Food Agriculture 95: 2053–2064. doi: 10.1002/jsfa.6920.

Longobardi F, Sacco D, Casiello G, Ventrella A, Sacco A (2015). Chemical profile of the carpino broad bean by conventional and innovative physicochemical analyses. Journal of Food Quality 38: 273–284. doi: 10.1111/jfq. 12143.

Lord EM, Heslop-Harrison Y (1984). Pollen-stigma interaction in the Leguminosae: Stigma organization and the breeding system in *Vicia faba* L. Annals of Botany 54: 827 – 836.

Lyu JI, Ramekar R, Kim JM, Hung NN, Seo JS, Kim JB, Choi IY, Park KC, Kwon SJ (2021). Unraveling the complexity of faba bean (*Vicia faba* L.) transcriptome to reveal cold-stress-responsive genes using long-read isoform sequencing technology. Scientific Reports 11: 21094. doi:10.1038/ s41598-021-00506-0.

Ma Y, Bao SY, Yang T, Hu JG, Guan JP, He YH, Wang XJ, Wan YL, Sun XL, Jiang JY, Gong CX, Zong XX (2013). Genetic linkage map of Chinese native variety faba bean (*Vicia faba* L.) based on simple sequence repeat markers. Plant Breeding 132: 397-400. doi:10.1111/pbr.12074.

Maalouf F, Ahmed S, Shaaban, K, Bassam B, Nawar F, Singh M, Amri A (2016). New faba bean germplasm with multiple resistances to Ascochyta blight, chocolate spot and rust diseases. Euphytica 211: 157–167. doi:10.1007/ s10681-016-1726-y.

Maalouf F, Hu J, O'Sullivan DM, Zong X, Hamwieh A, Kumar S, Baum M (2019). Breeding and genomics status in faba bean (*Vicia faba*). Plant Breeding 138 (4): 465-473. doi:10.1111/pbr.12644.

Marcellos H, Moore KJ, Nikandrow A (1995). Influence of foliar-applied fungicides on seed yield of faba bean (*Vicia faba* L.) in northern New South Wales. Australian Journal of Experimental Agriculture 35: 97–102. doi: 10.1071/EA9950097.

Martin A, Cabrera A, Medina JL (1991). Antinutritional factors in faba bean. Tannin content in *Vicia faba*: possibilities for plant breeding. Options Méditerranéennes-Série Séminaires 10:105-110.

Maxted N (1995). An ecogeographical study of Vicia subgenus Vicia: systematic and ecogeographic studies on crop genepools 8. International Plant Genetic Resources Institute, Rome. http://pdf.usaid.gov/pdfdocs/PNA BU773. pdf/.

Maxted N, Callimassia MA, Bennett MD (1991). Cytotaxonomic studies of Eastern Mediterranean *Vicia* species (*Leguminosae*). Plant Systematic and Evolution 177: 221–234. doi: 10.1007/BF00937959.

Mejri S, Mabrouk Y, Belhadj O, Saidi M (2018). *Orobanche foetida* resistance in two new faba bean genotypes produced by radiation mutagenesis. International Journal of Radiation and Biology 94: 671–677. doi: 10.1080/ 09553002.2018.14 86517.

Meradsi F (2016). Genetic resource of the resistance of *Vicia faba* L. against the black bean aphid, *Aphis fabae* Scopoli. Journal of Agricultural Studies 4 (2): 107-114. ISSN 2166-0379.

Mínguez MI, Rubiales D (2021). Faba bean. In: Crop Physiology Case Histories for Major Crops. Sadras VO, Calderini DF (Eds.). (pp. 452–481). Academic Press. doi:10.1016/B978-0-12- 819194-1.00015-3.

Mobini S, Khazaei H, Warkentin TD, Vandenberg A (2020). Shortening the generation cycle in faba bean (*Vicia faba*) by application of cytokinin and cold stress to assist speed breeding. Plant Breeding 139 (6): 1181-1189. doi: 10.1111/pbr.12868.

Mobini SH, Lulsdorf M, Warkentin TD, Vandenberg A (2015). Plant growth regulators improve in vitro flowering and rapid generation advancement in lentil and faba bean. In Vitro Cellular & Developmental Biology - Plant 51: 71–79. doi:10.1007/ s11627-014-9647-8.

Mobini SH, Warkentin TD (2016). A simple and efficient method of in vivo rapid generation technology in pea (*Pisum sativum* L.). In Vitro Cellular & Developmental Biology - Plant 52: 530–536. doi:10.1007/s11627-016-9772-7.

Mona AM, Sabah MA, Rehab AM (2011). Influence of potassium sulfate on faba bean yield and quality. Australian Journal of Basic and Applied Sciences 5: 87–95.

Moreno M, Martinez A (1980). The divided world of *V. faba.* FABIS Newsletter 2: 18–19.

Muktadir MA (2009). Understanding morphological, physiological and biochemical characteristics of faba bean (*Vicia faba* L.) under drought condition (Ph.D. Thesis). University of Sydney, Sydney, Australia. http://hdl.handle.net/2123/20656.

Muktadir MA, Adhikari KN, Ahmad N, Merchant A (2021). Chemical composition and reproductive functionality of contrasting faba bean genotypes in response to water deficit. Physiologia Plantarum 172: 540–551. doi: 10.1111/ppl.13309.

Muratova V (1931). Common beans – *Vicia faba* L. Trudy po prikladnoi botanike, genetike i selektsii: prilozhenie 50: 248-285.

Muratova VS (1951). Anadolu baklaları (*Vicia faba* L.). In: Türkiye'nin Zirai Bünyesi (Anadolu). Editor P. Zhukovski (Tercüme C. Kıpçak, H. Nouruzhan, S. Türkistanlı). Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Neşriyatı No: 20. Ankara.

Nadal S, Moreno MT, Cubero JI (2004). Registration of "Retaca" faba bean. Crop Science 44: 1865.

Nadeem MA (2021). Türk bakla genetik kaynaklarının tohum mineral içeriği için fenotipik çeşitliliğin araştırılması. Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi 7 (3): 540-550. doi: 10.24180/ ijaws.949496.

Nadgórska-Socha A, Kafel A, Kandziora-Ciupa M, Gospodarek J, Zawisza-Raszka A (2013). Accumulation of heavy metals and antioxidant responses in *Vicia faba* plants grown on monometallic contaminated soil. Environmental Science and Pollution Research 20: 1124–1134. doi:10.1007/ s11356-012-1191-7.

Nassar ASM (2007). Investigation of Environmental Staining and Storage on Discolouration and Cooking Quality in Faba Bean (*Vicia faba* L.). Ph.D. Thesis, the University of Western Australia, Perth, Australia.

Nelson LD, Cox M (2005). Glycolysis, gluconeogenesis, and the pentose phosphate pathway. In: Principles of Biochemistry. Freeman: New York, NY, USA, p.551.

Neme K, Bultosa G, Bussa N (2015). Nutrient and functional properties of composite flours processed from pregelatinised barley, sprouted faba bean and carrot flours. Int. J. Food Sci. Technol. 50: 2375–2382. doi: 10.1111/ijfs. 12903.

Nofouzi F (2016). Türkiye'de Yaygın Olarak Yetiştirilen İki Bakla (*Vicia faba* L.) Çeşidinin Mikroçoğaltımı ve *Agrobacterium tumefaciens* Aracılığıyla SN19 (CryIBa/CryIIa) Hibrid Geninin Aktarılması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 124s.

Nofouzi F, Yıldırım MU, Özdemir FA, Khawar KM (2015). Farklı bakla (*Vicia faba* L.) çeşitlerinin mikro çoğaltımı üzerine L-glutamine ve casein hydrolysate'in etkileri. 11. Tarla Bitkileri Kongresi, 7-10 Eylül 2015 Çanakkale. Özetler: 493.

Norouzi HA, Vazin F (2011). Prediction of flowering occurrence in faba bean (*Vicia faba* L.). Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca 39 (1): 198-207. doi:10.15835/nbha3915615.

Ocaña-Moral S, Gutiérrez N, Torres AM, Madrid E (2017). Saturation mapping of regions determining resistance to Ascochyta blight and broomrape in

faba bean using transcriptome-based SNP genotyping. Theoretical and Applied Genetics 130 (11): 2271–2282.

Oliveira S, Pinheiro S, Gomes P, Horta AB, Castro AS (2000). Favism. Acta Medica Portuguesa 13: 237–240.

Omar MA, Hawtin GC (1980). Hybridization techniques in faba beans. FABIS Newsletter-Faba Bean Information Service (ICARDA), (2). ICARDA Audiovisual Series, Aleppo, Syria.

Osman AMA, Hassan AB, Osman GA, Mohammed N, Rushdi MA, Diab EE, Babiker EE (2014). Effects of gamma irradiation and/or cooking on nutritional quality of faba bean (*Vicia faba* L.) cultivars seeds. Journal of Food Science and Technology 51: 1554–1560. doi:10.1007/s13197-012- 0662-7.

O'Sullivan DM, Angra D (2016). Advances in faba bean genetics and genomics. Frontiers in Genetics 7: 150. doi:10.3389/fgene.2016.00150.

Ouji A, ElBok S, Syed NH, Abdellaoui R, Rouaissi M, Flavell AJ, Elgazzah M (2012). Genetic diversity of faba bean (*Vicia faba* L.) populations revealed by sequence specific amplified polymorphism (SSAP) markers. African Journal of Biotechnology 11: 2162-2168. doi: 10.5897/AJB11.2991.

Oweis T, Hachum A, Pala M (2005). Faba bean productivity under rainfed and supplemental irrigation in northern Syria. Agr. Water Management 73: 57-72.

Özşensoy Y, Kurar E (2013). Genetik bağlantı analizi ve uygulama alanları. Erciyes Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi 10 (1): 53-62 ss.

Padovani LM, Carrabba P, Di Giovanni B, Mauro F (2009). BIODIVERSITÀ Risorse per lo sviluppo. ENEA Agenzia nazionale per le nuove tecnologie, l'energia e lo sviluppo economico sostenibile. ISBN 978-88-8286-210-7.

Palmer RG, Gai J, Dalvi VA, Suso MJ (2011). Male sterility and hybrid production technology. In: Biology and Breeding of Food Legumes. Pratap A, Kumar J (Eds.). pp: 193–207. doi:10.1079/9781845 937669. 0000.

Passarge E (2000). Renkli genetik atlası. Çevirenler: Lüleci G, Sakızlı M, Alper Ö. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Patrick JW, Stoddard FL (2010). Physiology of flowering and grain filling in faba bean. Field Crops Research 115 (3): 234-242. doi:10.1016/j.fcr. 2009.09. 003.

Pekşen A, Artık C (2006). Bazı yöresel bakla *Vicia faba* L. populasyonlarının bitkisel özellikleri ve tane verimlerinin belirlenmesi. Journal of Agricultural Sciences 12 (02): 270-277. doi:10.1501/ Tarimbil_ 0000000479.

Pekşen A, Pekşen E, Artık C (2006). Bazı bakla (*Vicia faba* L.) populasyonlarının bitkisel özellikleri ve taze bakla verimlerinin belirlenmesi. OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 21 (2): 225-230.

Pekşen E, Artık C (2005). Antibesinsel maddeler ve yemeklik tane baklagillerin besleyici değerleri. OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 20 (2): 110-120.

Pérez-de-Luque A, Eizenberg H, Grenz JH, Sillero JC, Ávila CM, Sauerborn J, Rubiales D (2010). Broomrape management in faba bean. Field Crops Research 115 (3): 319–328. doi: 10.1016/j.fcr.2009.02.013.

Pickardt T (2003). In vitro regeneration and genetic transformation of Vicia species. In: Applied Genetics of Leguminosae Biotechnology. Jaiwal al PK, Singh RP (Eds.). Kluwer Academic Publishers, pp 121–131.

Pietrzak W, Kawa-Rygielska J, Król B, Lennartsson PR, Taherzadeh MJ (2016). Ethanol, feed components and fungal biomass production from field bean (*Vicia faba* var. *equina*) seeds in an integrated process. Bioresources Technology 216: 69–76. doi: 10.1016/j.biortech.2016.05.055.

Polignano GB, Alba E, Uggenti P, Scippa G (1999). Geographical patterns of variation in Bari faba bean germplasm collection. Genetic Resources and Crop Evolution 46 (2): 183–192. doi:10. 1023/ A:1008667532542.

Pope M, Bond DA (1975). Influence of isolation distance on genetic contamination of field bean (*Vicia faba* L.) seed produced in small plots. Journal of Agricultural Science (England) 85: 509-513.

Poulsen MH (1980). Inbreeding and autofertility in *Vicia faba* L. PhD Diss., Univ. of Cambridge, U.K.

Požárková D, Koblizkova A, Román B, Torres A, Lucretti S, Lysak M, Dolezel J, Macas J (2002). Development and characterization of microsatellite markers from chromosome 1-specific DNA libraries of *Vicia faba*. Biologia Plantarum 45 (3): 337–345.

Rahate K A, Madhumita M, Prabhakar PK (2020). Nutritional composition, anti-nutritional factors, pre-treatments-cum-processing impact and food formulation potential of faba bean (*Vicia faba* L.): A comprehensive review. LWT-Food Science and Technology 138: 110796. doi:10.1016/j.lwt.2020.110796.

Raiger HL, Yadav SK, Arya RK, Phogat BS (2021). Studies on variability and character association for yield and yield related traits in faba bean (*Vicia faba*). Ekin Journal of Crop Breeding and Genetics 7 (2): 125-130.

Raina S, Rees H (1983). DNA variation between and within chromosome complements of Vicia species. Heredity 51: 335–346. doi: 10.1038/hdy.1983.38.

Ramsay G, Griffiths DW, Dow ND (1991). Spontaneous and induced variation in levels of vicine and convicine in faba beans. Asp. Appl. Biol. 27: 43–47.

Ramsay G, Pickersgill B (1986). Interspecific hybridization between *Vicia-faba* and other species of *Vicia*-approaches to delaying embryo abortion. Biologisches Zentralblatt 105 (1-2): 171-179.

Ramsay G, van de Ven W, Waugh R, Griffiths DW, Powel W (1995). Mapping quantitative trait loci in faba beans. In: AEP (Ed.), Improving production and utilization of grain legumes. Copenhagen, Denmark, 2nd European conference on grain legumes. pp 444–445.

Rashid KY, Bernier CC, Conner RL (1991). Evaluation of fava bean for resistance to *Ascochyta fabae* and development of host differentials for race identification. Plant Disease 75: 852-855.

Raynes M (2008). Growing Faba Bean. Agriculture notes AG1162, State of Victoria, Department of Primary Industries, Victoria, Australia, ISSN: 1329-8062.

Redden R, Paull J, Zong X, Sass O, Yang T, Ling L (2014). Faba Bean. In: Broadening the Genetic Base of Grain Legumes. Singh M, Bist IS, Dutta M (Eds.). (pp. 75-93). Springer, New Delhi. doi: 10.1007/978-81-322-2023-7_4.

Reddy KJ, Saidaiah P, Sangeetha PL, Nirmala N (2018). Genetic improvement of faba bean (Vicia faba L.). In: Advances in Genetics and Plant Breeding Volume-2. Saidaiah P (Ed.). AkiNik Publications, Delhi-India, pp.47-74. ISBN: 978-93-5335-127-4.

Revilla I (2015). Impact of thermal processing on faba bean (*Vicia faba*) composition. Processing and impact on active components in food. Academic Press. doi:10.1016/B978-0-12-404699-3. 00040-8.

Robertson LD, El-Sherbeeny M (1991). Distribution of discretely scored descriptors in a pure line faba bean (*Vicia faba* L.) germplasm collection. Euphytica 57: 83-92.

Robertson LD, Sadiki M, Matic R, Lang L (2000). Vicia ssp: Conserved resources, priorities for collection and future prospects. In: Linking Research and Marketing Opportunities for Pulses in the 29th Century. Knight R (Ed.). Kluwer Academic Publishers, Netherlands. pp 623-633.

Román B, Satovic Z, Avila CM, Rubiales D, Moreno MT, Torres AM (2003). Locating genes associated with Ascochyta fabae resistance in *Vicia faba* L. Australian Journal of Agricultural Research 54: 85–90. doi:10.1071/AR02034.

Román B, Satovic Z, Pozarkova D, Macas J, Dolezel J, Cubero JI, Torres AM (2004). Development of a composite map in *Vicia faba* L. breeding applications and future prospects. Theoretical and Applied Genetics 108: 1079–1088. doi:10.1007/s00122-003- 1515-6.

Román B, Torres AM, Rubiales D, Cubero JI, Satovic Z (2002). Mapping of quantitative trait loci controlling broomrape (*Orobanche crenata* Forsk.) resistance in faba bean (*Vicia faba* L.). Genome 45: 1057–1063.

Rosa-Sibakov N, Heiniö RL, Cassan D, Holopainen-Mantila U, Micard V, Lantto R, Sozer N (2016). Effect of bioprocessing and fractionation on the structural, textural and sensory properties of gluten-free faba bean pasta. LWT-Food Science and Technology, 67, 27– 36.

Roubinet E (2016). Management of the broad bean weevil (*Bruchus rufimanus* Boh.) in faba bean (*Vicia faba* L.). Swedish University of Agricultural Sciences, Department of Ecology, https://pub.epsilon.slu.se/ 13631/1/ roubinet_e_160704.pdf.

Rowland GG, Bond DA, Parker ML (1983). Estimates of the frequency of fertilization in field beans (*Vicia faba* L.). J. Agric. Sci., Camb. 100: 25–33.

Rowlands DG (1960). Fertility studies in the field bean (*Vicia faba* L.). I. Cross and self-fertility. Heredity 15: 161–173.

Rubiales D, Avila CM, Sillero JC, Hybl M, Narits L, Sass O, Flores F (2012). Identification and multi-environment validation of resistance to *Ascochyta fabae* in faba bean (*Vicia faba*). Field Crops Research 126: 165–170. doi: 10.1016/j. fcr.2011.10.012.

Rubiales D, Fernández-Aparicio M (2012). Innovations in parasitic weeds management in legume crops. A review. Agronomy and Sustainable Development 32: 433–449. doi: 10.1007/s13593-011-0045-x.

Rubiales D, Flores F, Emeran AA, Kharrat M, Amri M, Rojas-Molina MM, Sillero JC (2014). Identification and multi-environment validation of resistance against broomrapes (*Orobanche crenata* and *Orobanche foetida*) in faba bean (*Vicia faba*). Field Crops Reserch 166: 58–65. doi: 10.1016/ j.fcr.2014.06.010.

Rubiales D, Rojas-Molina MM, Sillero JC (2016). Characterization of resistance mechanisms in faba bean (*Vicia faba*) against broomrape species (*Orobanche* and *Phelipanche* spp.). Frontiers in Plant Science 7: 1747. doi: 10.3389/fpls.2016.01747.

Sadiki M, Duc G, Furman B (2006). Genetic resources of faba bean worldwide. Grain Legumes 48: 18–19.

Salem SA, Sulieman AAF, Hussein MM, Megahed HA, Siddique KHM (2011). Inter-simple sequence repeat (ISSR)-based diversity assessment among faba bean genotypes. Crop & Pasture Science 62: 755–760. doi: 10.1071/ Cp11045.

Sallam A, Ghanbari M, Martsch R (2017). Genetic analysis of winter hardiness and effect of sowing date on yield traits in winter faba bean. Scientia Horticulturae 224: 296–301. doi: 10.1016/j.scienta.2017. 04.015.

Sallam A, Martsch R, Moursi YS (2015). Genetic variation in morphophysiological traits associated with frost tolerance in faba bean (*Vicia faba* L.). Euphytica 205: 395–408. doi: 10.1007/s10681-015-1395-2.

Sanz AM, Gonzalez SG, Syed NH, Suso MJ, Saldana CC, Flavell AJ (2007). Genetic diversity analysis in *Vicia* species using retrotransposon-based SSAP markers. Molecular Genetics and Genomics 278 (4): 433–441. doi:10.1007/ s00438-007-0261-x.

Satovic Z, Avila C, Palomino C, Vitale S, Gutiérrez N, Cruz-Izquierdo S, Gutierrez MV, Ruiz MD, Ocaña S, Torres AM (2012). Towards a unified and functional consensus linkage map in faba bean (*Vicia faba* L.). Candidate Gene Identification and Breeding Applications.

Satovic Z, Avila CM, Cruz-Izquierdo S, Díaz-Ruíz R, García-Ruíz GM, Palomino C, Gutiérrez N, Vitale S, Ocaña-Moral S, Gutiérrez MV, Cubero JI, Torres AM (2013). A reference consensus genetic map for molecular markers and

economically important traits in faba bean (*Vicia faba* L.). BMC Genomics 14: 932. doi:10.1186/1471-2164-14-932.

Satovic Z, Torres AM, Cubero JI (1996). Genetic mapping of new morphological, isozyme and RAPD markers in Vicia faba L. using trisomics. Theoretical and Applied Genetics, 93, 1130–1138. doi:10.1007/BF00230136.

Schiemann J, Eisenreich G (1989). Transformation of field bean (*Vicia faba* L.) cells: expression of a chimaeric gene in cultured hairy roots and root-derived callus. Biochemie und Physiologie der Pflanzen 185: 135–140.

Schmidt HE, Rollowitz W, Schimanski HH, Kegler H (1985). Detection of resistance genes against bean yellow mosaic virus in *Vicia faba* L. Archiv für Phytopathologie und Pflanzenschutz 21: 83-85.

Seidenglanz M,. Huňady I, Sillero JC (2017). Testing of *Vicia faba* accessions on resistance to bruchids (*Bruchus rufimanus*). International Conference Advances in grain legume breeding, cultivations and uses for a more competitive value-chain, celebrada en Novi Sad (Serbia) el 27 y 28 de septiembre de 2017. http://hdl.handle.net/10261/167101.

Serradilla JM, De Mora T, Moreno MT (1993). Geographic dispersion and varietal diversity in *Vicia faba* L. Genetic Resources and Crop Evolution 40: 143–151.

Shiran B, Kiani S, Sehgal D, Hafizi A, Chaudhary M, Raina SN (2014). Internal transcribed spacer sequences of nuclear ribosomal DNA resolving complex taxonomic history in the genus *Vicia* L. Genetic Resources and Crop Evolution 61: 909–925. doi: 10.1007/s10722-014-0086-5.

Shopova N, Pavlov M, Panayotov N, Haytova D (2020). Study of the vegetative behaviour and productivity of some genotypes of faba bean (*Vicia faba* L.). Agricultural University of Plovdiv. Scientific Papers. Series B, Horticulture LXIV (2): 245-249. Online ISSN 2286-1580.

Siah SD, Agboola S, Wood JA, Konczak I, Blanchard CL (2019). A comparison study of phenolic contents and in vitro antioxidant activities of Australian grown faba beans (*Vicia faba* L.) varying in seed coat colours as affected by extraction solvents. American Journal of Analytical Chemistry 10 (6): 227. doi:10.4236/ajac.2019.106018.

Siddique KHM, Loss SP (1999). Studies on sowing depth for chickpea (*Cicer arietinum* L.), faba bean (*Vicia faba* L.) and lentil (*Lens culinaris* Medik) in a Mediterranean-type environment of south-western Australian Journal of. Agronmy and Crop Science 182: 105–112. doi: 10.1046/j.1439-037x.1999. 00281.x.

Siddiqui MH, Al-Khaishany MY, Al-Qutami MA, Al-Whaibi MH, Grover A, Ali HM, Al-Wahibi MS, Bukhari NA (2015). Response of different genotypes of faba bean plant to drought stress. International Journal of Molecular Sciences 16: 10214–10227. doi: 10.3390/ ijms160510214.

Sillero JC, Villegas-Fernandez AM, Thomas J, Rojas-Molina MM, Emeran AA, Fernandez-Aparicio M, Rubiales D (2010). Faba bean breeding for disease resistance. Field Crops Research 115: 297–307. doi: 10.1016/j.fcr.2009. 09.012.

Singh AK, Bharati RC, Manibhushan NC, Pedpati A (2013b). An assessment of faba bean (*Vicia faba* L.) current status and future prospect. African Journal of Agricultural Research 8 (50): 6634–6641. doi: 10.5897/AJAR2013.7335.

Singh AK, Bhardwaj R, Singh IS (2014). Assessment of nutritional quality of developed faba bean (*Vicia faba* L.) lines. Journal of Agricultural Search 1: 96–101.

Singh AK, Bhatt BP (2012). Faba bean: unique germplasm explored and identified. Hort. Flora Res. Spectrum 1 (3): 267-269.

Singh AK, Bhatt BP, Sundaram PK, Gupta AK, Singh D (2013a). Planting geometry to optimize growth and productivity in faba bean (*Vicia faba* L.) and soil fertility. Journal of Environmental Biology 34 (1): 117-122. ISSN: 025-8704.

Sjödin J (1971). Induced morphological variation in *Vicia faba* L. Hereditas 67: 155–180. doi: 10.1111/ j.1601-5223.1971.tb02371.x.

Solaiman Z, Colmer TD, Loss SP, Thomson BD, Siddique KHM (2007). Growth responses of cool-season grain legumes to transient waterlogging. Australian Journal of Agricultural Research 58: 406-412.

Soller M (1991). Mapping quantitative trait loci affecting traits of economic importance in animal populations using molecular markers. In: Gene-Mapping Techniques and Applications (Schook, L.B., Lewin, H.A., McLaren, D.G. eds.) New York, Marcel Dekker, Inc, pp. 21-49.

Somerville DC (1999). Honeybees (*Apis mellifera* L.) increase yields of faba beans (*Vicia faba* L.) in New South Wales while maintaining adequate protein requirements from faba bean pollen. Australian Journal of Experimental Agriculturae 39: 1001-1005.

Soysal S, Uçar Ö, Erman M (2020). Siirt ili ekolojik koşullarında farklı sıra arası ve sıra üzeri mesafelerin bakla (*Vicia faba* L.)'nın verim ve bazı verim özelliklerine etkileri. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi (20): 740-745. doi:10.31590/ejosat.812265.

Sözen O, Karadavut U (2016). Türkiye'nin Doğu Akdeniz Bölgesi'nde yetiştirilen bakla genotiplerinin fenolojik ve morfolojik özelliklerinin incelenmesi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi 25 (2): 209-217.

Stoddard FL (1986). Floral viability and pollen tube growth in *Vicia faba* L. Journal of Plant Physiology 123 (3): 249-262. doi:10.1016/S0176-1617 (86) 80075-X.

Stoddard FL (1993). Limits to retention of fertilized flowers in faba beans (*Vicia faba* L.). Journal of Agronomy and Crop Science 171 (4): 251-259.

Stoddard FL, Bond DA (1987). The pollination requirements of the faba bean. Bee World 68 (3): 144-152.

Stoddard FL, Hämäläinen K (2011). Towards the world's earliest maturing faba beans. Grain Legumes 56: 9–10.

Street K, Ismail A, Rukhkyan N (2008). Regeneration guidelines: faba bean. In: Crop specific regeneration guidelines. Dulloo ME, Thormann I, Jorge MA,

Hanson J (Eds.). CGIAR System-wide Genetic Resource Programme, Rome, Italy. 9 pp. https://cropgenebank.sgrp.cgiar.org/index.php/crops-mainmenu-367/other-crops-regeneration-guidelines-mainmenu-290/faba-bean-mainmenu-402.

Sudheesh S, Kimber RBE, Braich S, Forster JW, Paull JG, Kaur S (2019). Construction of an integrated genetic linkage map and detection of quantitative trait loci for ascochyta blight resistance in faba bean (*Vicia faba* L.). Euphytica 215: 42. doi: 10.1007/s10681-019-2365-x.

Suso MJ, Moreno MT, Melchinger AE (1999). Variation in outcrossing rate and genetic structure on six cultivars of *Vicia faba* L. as affected by geographic location and year. Plant Breeding 118 (4): 347–350. doi:10.1046/j.1439-0523.1999.00389.x.

Suso MJ, Nadal S, Roman B, Gilsanz S (2008). *Vicia faba* germplasm multiplication – floral traits associated with pollen-mediated gene flow under diverse between-plot isolation strategies. Annals of Applied Biology 152: 201-208.

Suso MJ, Vishnyakova M, Ramos A, Ambrose M, Duc G, Maggioni L (2005). Report of a survey on conservation, management and regeneration of grain legume genetic resources. 111 pp. http://www.ecpgr.cgiar.org/ workgroups/ grain_legumes/grain_legumes.htm (verified July 2008).

Szafirowska A (2013). The role of cultivars and sowing date in control of broad bean weevil (*Bruchus rufimanus* Boh.) in Organic Cultivation. Veg. Crops Res. Bull. 77, 29–36. doi:10.2478/v10032-012-0013-2.

Şehirali S (1988). Yemeklik Tane Baklagil Ders Kitabı. A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları Ders Kitabı: 314.

Taadaouit NA, El Fakhouri K, Sabraoui A, Maalouf F, Rohi L, El Bouhssini M (2021). First sources of resistance in faba bean (*Vicia faba* L.) to the stem borer weevil, *Lixus algirus* L. (Coleoptera: Curculionidae). Phytoparasitica 49 (3): 349-356.

Tahhan O, Van Emden HF (1989). Resistance of faba bean, *Vicia faba,* to *Bruchus dentipes* Baudi (Coleoptera: Bruchidae). Bulletin of Entomological Research 79 (2): 211. doi:10.1017/s0007 485300018198.

Tanno K, Willcox G (2006). The origins of cultivation of *Cicer arietinum* L. and *Vicia faba* L.: early finds from Tell el-Kerkh, north-west Syria, late 10th millennium B.P. Vegetation History and Archaeobotany 15: 197–204. doi:10.1007/s00334-005-0027-5.

Tavakkoli E, Paull J, Rengasamy P, McDonald GK (2012). Comparing genotypic variation in faba bean (*Vicia faba* L.) in response to salinity in hydroponic and field experiments. Field Crops Research 127: 99–108. doi: 10.1016/j. fcr.2011.10.016.

Telaye A (1990). Pollen Physiology and Fertilization in *Vicia faba* L. University of Durham, England. Department of Biological Sciences, Department of Agricultural Sciences. Ph.D Thesis. 238 p.

Temesgen T, Keneni G, Sefera T, Jarso M (2015). Yield stability and relationships among stability parameters in faba bean (*Vicia faba* L.) genotypes. The Crop Journal 3 (3): 258–268. doi:10. 1016/j.cj.2015.03.004.

Terzopoulos PJ, Bebeli PJ (2008). Genetic diversity analysis of Mediterranean faba bean (*Vicia faba* L.) with ISSR markers. Field Crops Research 108: 39-44.

Thomas J, Kenyon D (2004). Evaluating resistance to downy mildew (*P. viciae*) in field peas (*Pisum sativum* L.) and field beans (*Vicia faba* L.). In: Legumes for the benefit of agriculture, nutrition and the environment: Their genomics, their products, and their improvement. Association for Grain Legume Research-AEP (Eds.). Proceeding of the 5th European Conference on Grain Legumes. INRA, Dijon, pp.81-82.

Toker C, Cancı H, Cagirgan MI (2004). Selection for resistance to ascochyta blight (*Ascochyta fabae* Speg.f.sp. *fabae* Gossen et al.) in faba bean (*Vicia faba* L.) populations and assessment of cold tolerance and yield criteria. Turkish Journal of Field Crops 9 (2): 78-86.

Toker C, Mutlu N (2011). Breeding for Abiotic Stresses. In: Biology and Breeding of Food Legumes. Pratap A, Kumar J (Eds.). pp:241-261. CABI Publishing, ISBN: 978-1-84593-766-9.

Toker C, Yadav SS, Solanki IS (2007). Mutation Breeding. In: Lentil. Yadav SS, McNeil DL, Stevenson PC (Eds.). Springer, Dordrecht. doi:10.1007/978-1-4020-6313-8_13.

Toksoy S (2013). Psoralea L. (Fabaceae) Cinsinin Morfolojik, Moleküler ve Palinolojik Revizyonu. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 81s.

Tomlekova NB (2014). Use of mutant genes for exploring and altering carotenoid biosynthetic pathway of sweet pepper: The Bulgarian Viewpoint, In: Mutagenesis: exploring novel genes and pathways. Tomlekova NB, Kozgar MI, Wani MR (Eds.). pp: 433 – 454. doi:10.3920/978-90-8686-787-5.

Ton A, Karaköy T, Anlarsal AE, Türkeri M (2021). Genetic diversity for agromorphological characters and nutritional compositions of some local faba bean (*Vicia faba* L.) genotypes. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 45: 301-312. doi:10.3906/tar-2008-74.

Torres AM, Avila CM, Gutierrez N, Palomino C, Moreno MT, Cubero JI (2010). Marker-assisted selection in faba bean (*Vicia faba* L.). Field Crop Research 115 (3): 243-252. doi:10.1016/j.fcr.2008.12.002.

Torres AM, Román B, Avila CM, Satovic Z, Rubiales D, Sillero JC, Cubero JI, Moreno MT (2006). Faba bean breeding for resistance against biotic stresses: towards application of marker technology. Euphytica 147: 67–80. doi:10.1007/s10681-006-4057-6.

Torres AM, Weeden NF, Martín A (1993). Linkage among isozyme, RFLP and RAPD markers in *Vicia faba*. Theoretical and Applied Genetics 85: 937–945. doi:10.1007/BF00215032.

TTSM (2022). Kayıt Listeleri (tarimorman.gov.tr). https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/TTSM/ Menu/ 30/Kayit-Listeleri. Erişim Tarihi: 29.07.2022.

Tufan H (2015). Yabancı Kökenli Bazı Bakla (*Vicia faba* L.) Populasyonlarındaki Genetik Çeşitliliğin Moleküler Karakterizasyonu. Mustafa Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Hatay, 50s.

Tuğay E, Atikyılmaz N, Vural S (2007). Faba bean (*Vicia faba* L.) breeding project (Bakla (*Vicia faba* L.) ıslahı projesi). Egean Agricultural Research Institute, İzmir (Turkey); General Directorate of Agricultural Research, Ankara (Turkey). agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=TR2010000696.

Tuğay Karagül E (2013). Grain Legume Genetic Resources of Turkey. Fifth Meeting of the ECPGR Grain Legumes Working Group 7-8 May 2013, Novi Sad, Serbia. docplayer.biz.tr/9295288-Grain-legume-genetic-resources-of-turkey-dr-eylem-tugay-karagul-aegean-agricultural-research-institute.html. Erişim Tarihi: 22.07.2022.

Tuğay Karagül E (2017). Türkiye yemeklik tane baklagil genetik kaynakları. Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi 27 (1): 56-70. https://dergipark.org.tr/en/pub/anadolu/issue/31211/ 339551.

TUİK (2021). Web Sitesi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr. Erişim Tarihi: 01.07.2022.

Tuna GS, Yücel G, Aşçioğul TK, Ateş D, Eşiyok D, Tanyolaç MB, Tuna M (2020). Molecular cytogenetic characterization of common bean (*Phaseolus vulgaris* L.) accessions. Turkish Journal of Agriculture and Forestry 44: 612-630. doi:10.3906/tar-1910-33.

Tunçtürk M, Tunçtürk R, Oral E, Baran İ (2020). Humik asitin baklada (*Vicia faba* L.) tuz (NaCl) stresinin azaltılması üzerine etkisi. Journal of the Institute of Science and Technology 10 (3): 2168-2179.

Turan F, Khawar, KM (2022). Establishment of a novel plant micropropagation system from mature hydroprimed seeds of two Turkish broad bean cultivars. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 9 (2): 469-476. doi:10.30910/turkjans.1063279.

Turco I, Ferretti G, Bacchetti T (2016). Review of the health benefits of faba bean (*Vicia faba* L.) polyphenols. Journal of Food & Nutrition Research 55: 283–293.

Türkeri M (2016). Ülkemizin Farklı Yörelerinden Toplanan Bakla (*Vicia faba* L.) Yerel Genotiplerinin Bazı Önemli Morfolojik ve Tarımsal Özelliklerinin Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Adana, 107s.

Uçar Ö, Önder S (2021). Türkiye'de tescilli yemeklik tane baklagil çeşitleri. www.scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=Türkiye'de+tescilli+yemeklik+tane+baklagil+çeşitleri&btnG=. Erişim Tarihi: 29.07.2022.

Uçar Ö, Soysal S, Erman M (2020). Siirt ili ekolojik koşullarında yetiştirilen bazı bakla (*Vicia faba* L.) çeşitlerinin tane verimi ve verim özelliklerinin belir-

lenmesi. ISPEC Journal of Agricultural Sciences 4 (3): 542-549. doi:10.46291/ISPECJASvol4iss3pp542-549.

USDA (US Dept of Agriculture) (2021). Food Data Central (Nutrient Database). https://fdc.nal.usda.gov/ Erişim Tarihi: 28.01. 2021.

Valente IM, Maia MR, Malushi N, Oliveira HM, Papa L, Rodrigues JA, Fonseca AJ, Cabrita AR (2018). Profiling of phenolic compounds and antioxidant properties of European varieties and cultivars of *Vicia faba* L. pods. Phytochemistry 152: 223–229. doi:10.1016/j.phytochem.2018.05.011.

Van deVen WTG, Waugh R, Duncan N, Ramsay G, Dow N, Powel W (1991). Development of a genetic linkage map in *Vicia faba* using molecular and biochemical techniques. Aspects of Applied Biology 27: 49–54. ISSN: 0265-1491.

van Leur JAG, Kumari SG, Makkouk KM, Rose IA (2006). Viruses on fababean in North-East Australia and strategies for virus control, in Proceeings of the International Workshop on Faba Bean Breeding and Agronomy. Avila CM, Cubero JI, Moreno MT, Suso MJ, Torres AM (Eds.). pp.129–131.

van Norel A, Hoogendoorn J (1989). Faba bean dwarf selections outyield Dutch top varieties, FABIS Newsletter 25: 10–13.

Vaz Patto, MC, Torres AM, Koblizkova A, Macas J, Cubero JI (1999). Development of a genetic composite map of *Vicia faba* using F2 populations derived from trisomic plants. Theoretical and Applied Genetics 98: 736–743. doi:10.1007/s001220051129.

Ven W, Duncan N, Ramsay G, Phillips M, Powell W, Waugh R (1993). Taxonomic relationships between *V. faba* and its relatives based on nuclear and mitochondrial RFLPs and PCR analysis. Theoretical and Applied Genetics 86 (1): 71–80.

Vered Y, Grosskopf I, Palevitch D, Harsat A, Charach G, Weintraub MS, Graff E (1997). The influence of *Vicia faba* (broad bean) seedlings on urinary sodium excretion. Planta Medicine 63: 237-240.

Vidal-Valverde C, Frias J, Sotomayor C, Diaz-Pollan C, Fernandez M, Urbano G (1998). Nutrients and antinutritional factors in faba beans as affected by processing. European Food Research and Technology 207: 140–145.

Villegas-Fernández AM, Sillero JC, Rubiales D (2012). Screening faba bean for chocolate spot resistance: evaluation methods and effects of age of host tissue and temperature. European Journal of Plant Pathology 132: 443–453. doi: 10.1007/s10658-011-9889-9.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme). Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, s.440, Bornova İzmir.

Wahid A, Gelani S, Ashraf M, Foolad MR (2007). Heat tolerance in plants: An overview. Environmental and Experimental Botany 61: 199-223.

Walter KS, Gillett HJ (1997). IUCN Red List of Threatened Plants. Compiled by the World Conservation Monitoring Centre. IUCN- The World Conservation Union. Gland. Switzerland and Cambridge, UK, 1998.

Wang HF, Zong XX, Guan JP, Yang T, Sun XL, Ma Y, Redden R (2012). Genetic diversity and relationship of global faba bean (*Vicia faba* L.) germplasm revealed by ISSR markers. Theoretical and Applied Genetics 124: 789–797. doi: 10.1007/s00122-011-1750-1.

Watson A, Ghosh S, Williams MJ, Cuddy WS, Simmonds J, Rey MD, Ashraf M, Hatta M, Hinchliffe A, Steed A, Reynolds D, Adamski NM, Breakspear A, Korolev A, Rayner T, Dixon LE, Riaz A, Martin W, Ryan M, Edwards D, Batley J, Raman H, Carter J, Rogers C, Domoney C, Moore G, Harwood W, Nicholson P, Dieters MJ, DeLacy IH, Zhou J, Uauy C, Boden SA, Park RF, Wulff BBH, Hickey LT (2018). Speed breeding is a powerful tool to accelerate crop research and breeding. Nature Plants 4: 23–29. doi: 10.1038/s41477-017-0083-8.

Webb A, Cottage A, Wood T, Khamassi K, Hobbs D, Gostkiewicz K, White M, Khazaei H, Ali M, Street D, Duc G, Stoddard FL, Maalouf F, Ogbonnaya FC, Link W, Thomas J, O'Sullivan DM (2016). A SNP-based consensus genetic map for synteny-based trait targeting in faba bean (*Vicia faba* L.). Plant Biotechnology Journal 14: 177-185. doi:10.1111/pbi.12371.

Wellensiek SJ (1962). Shortening the breeding cycle. Euphytica 11: 5–10. doi:10.1007/BF00044798.

Wijaya A (2003). Towards interspecific hybridization in *Vicia faba* L. Cuvillier Verlag.

Witten S, Böhm H, Aulrich K (2015). Effect of variety and environment on the contents of crude nutrients, lysine, methionine and cysteine in organically produced field peas (*Pisum sativum* L) and field beans (*Vicia faba* L). Landbauforsch Volkenrode 65: 205–216.

Wojciechowski MF (2003). Reconstructing the phylogeny of legumes (Leguminosae): an early 21st century perspective. In: Advances in Legume Systematics. Klitgaard BB, Bruneau A (Eds.). pp: 5-35. Royal Botanic Gardens, Kew.

Wondwosen W, Dejene M, Tadesse N, Ahmed S (2019). Evaluation of faba bean (*Vicia faba* L.) varieties against faba bean gall disease in north Shewa zone, Ethiopia. Reviews in Plant Studies 6: 11–20. doi: 10.18488/journal.69.2019.61.11.20.

Yang T, Jiang J, Zhang H, Liu R, Strelkov S, Hwang S, Chang K-f, Yang F, Miao Y, He Y, Zong X (2019). Density enhancement of a faba bean genetic linkage map (*Vicia faba* L.) based on simple sequence repeats markers. Plant Breeding 138: 207–215. doi:10.1111/pbr.12679.

Yarşı G, Zulkadir G (2020). Mersin'de taze bakla (*Vicia faba* L.) yetiştiriciliği. In: Tarımda Akademik Araştırmalar. Arslan A, Kafkas E, Kafkas S (Eds.). Bölüm 2. Paradigma Akademi, İstanbul. s: 23-34. ISBN: 978-625-7881-97-5.

Yıldız K (2018). Yerel Bakla (*Vicia faba* L.) Genotiplerinin Taze ve Kuru Tane Amaçlı Kullanıma Uygunluğunun Belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 110s.

Yones AM (2019). Bakla Çikolata Leke Hastalığı Etmeni *Botrytis* spp.'nın Tanımlanması, Karakterizasyonu ve *Trichoderma harzianum* ile Biyolojik Mücadelede Kullanımı. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 142 s.

Yones AM, Kayım M (2021). Molecular characterization of Trichoderma spp. with biocontrol ability against faba bean chocolate spot (*Botrytis cinerea* Pers. ex Fr.). Plant Cell Biotechnology and Molecular Biology 22 (51&52): 52-63. ISSN: 0972-2025.

Yorgancılar M, Yakışır E, Erkoyuncu MT (2015). Moleküler markörlerin bitki ıslahında kullanımı. Bahri Dağdaş Bitkisel Araştırma Dergisi 4 (2): 1-12.

You MP, Eshete BB, Kemal SA, van Leur J, Barbetti MJ (2021). Physoderma, not Olpidium, is the true cause of faba bean gall disease of *Vicia faba* in Ethiopia. Plant Pathology 70: 1180–1194. doi: 10.1111/ ppa.13359.

Yucel DO (2013). Optimal intra-row spacing for production of local faba bean (*Vicia faba* L. *major*) cultivars in the Mediterranean conditions. Pakistan Journal of Botany 45: 1933–1938.

Zanotto S, Vandenberg A, Khazaei H (2020). Development and validation of a robust KASP marker for zt2 locus in faba bean (*Vicia faba*). Plant Breeding 139: 375–380. doi:10.1111/ pbr.12772.

Zeid M, Mitchell S, Link W, Carter M, Nawar A, Fulton T, Kresovich S (2009). Simple sequence repeats (SSRs) in faba bean: new loci from Orobanche-resistant cultivar 'Giza 402'. Plant Breeding 128 (2): 149–155.

Zeid M, Schön CC, Link W (2003). Genetic diversity in recent elite faba bean lines using AFLP markers. Theoretical and Applied Genetics 107 (7): 1304–1314. doi:10.1007/s00122-003-1350-9.

Zeid M, Schön CC, Link W (2004). Hybrid performance and AFLP-based genetic similarity in faba bean. Euphytica 139: 207–216. doi:10.1007/s10681-004-3156-5.

Zenkteler M, Tegeder M, Schieder O (1998). Embryological studies of reciprocal crosses between *Vicia faba* and *Vicia narbonensis*. Acta Societatis Botanicorum Poloniae 67 (1): 37-43.

Zhou R, Hyldgaard B, Yu X, Rosenqvist E, Ugarte RM, Yu S, Wu Z, Ottosen CO, Zhao T (2018). Phenotyping of faba beans (*Vicia faba* L.) under cold and heat stresses using chlorophyll fluorescence. Euphytica 214:68. doi: 10.1007/s10681-018-2154-y.

Zhukovski P (1951). Türkiye'nin Zirai Bünyesi (Anadolu). (Tercüme C. Kıpçak, H. Nouruzhan, S. Türkistanlı). Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Neşriyatı No: 20. Ankara.

Zong X, Liu X, Guan J, Wang S, Liu Q, Paull JG, Redden R (2009). Molecular variation among Chinese and global winter faba bean germplasm. Theoretical and Applied Genetics 118: 971–978. doi:10.1007/ s00122-008-0954-5.

Zong X, Ren J, Guan J, Wang S, Liu Q, Paull J, Redden R (2010). Molecular variation among Chinese and global germplasm in spring faba bean areas. Plant Breeding 129: 508–513. doi: 10.1111/j.1439-0523. 2009.01718.x.

Zong X, Yang T, Liu R (2019). Faba Bean (*Vicia faba* L.) Breeding. In: Advances in Plant Breeding Strategies: Legumes. Al-Khayri J, Jain S, Johnson D (Eds.). (pp. 245-286). Springer, Cham. doi:10.1007/978-3-030-23400-3_7.

4

ENGİNAR ISLAHI

Ercan EKBİÇ ve Eftal DÜZYAMAN

1. GİRİŞ

Enginar (*Cynara cardunculus* L. var. *scolymus* (L.); *Asteraceae* =*Compositae*) Akdeniz Havzasına özgü, çok yıllık, diploid (2n = 2× = 34) bir türdür. Enginarın tüketilen kısmı halk arasında baş veya bilimsel adıyla kapitulum olarak bilinen büyük olgunlaşmamış çiçek yapısıdır (Bianco, 1990) (Şekil 1).

Enginar İngilizce'de 'artichoke', İtalyanca'da 'carciofo', İspanyolca'da 'alcachofa', Fransızca'da 'artichaut', Arapça konuşan ülkelerde ise 'al-ḵaršūf' ya da 'al-ḵuršūf' olarak bilinmektedir. Enginarın ait olduğu cins adının (*Cynara*) Ege'deki 'Kinaros' adasının isminden geldiği tahmin edilmektedir (Quattrocchi, 1999). Enginarın cins adı olan *Cynara* kelimesinin, dikenlerinin köpek dişlerine benzetilmesinden dolayı Yunanca'da köpek anlamına geldiği bildirilmektedir (Craig, 1858; Small 2009). Ancak Yunan mitolojisinde *Cynara* adının kül renkli ve uzun saçlı bir kızın isminden geldiği de belirtilmiştir (Eser ve Özen, 1998).

Ege Bölgesi'nde Sakız tipi enginarla dolma yapılmaktadır. Zeytinyağlı bu dolmalarda pirinç pilavının yanı sıra bakla ve dereotu mutlaka kullanılmaktadır. Bayrampaşa tipi enginarın ise tablası tüketilir. Tabla-ların küp şeklinde kesilmiş havuç ve patatesle servis edilmesi çok yaygındır. Çoğunlukla konserve amacıyla üretilen küçük başlara sahip enginarlar Türkiye için yenidir. Küçük başlı enginarlar özellikle sıcak salatalarda tercih edilmektedir.

Enginarın İngilizce isminde yer alan 'globe' (globe artichoke) kelimesi enginarın tüketilen aksamına yani başlarına atıfta bulunmaktadır. Bu şekilde enginar, İngilizce'de artichoke kelimesinin kullanıldığı 'Jerusalem artichoke (*Helianthus tuberosus* L.)' ve 'Chinese artichoke (*Stachys sieboldii* Miq.)' gibi diğer bitkilerinden ayrılmaktadır.

lanılan materyal heterojen olabilmekte, (b) içerisinde köklenmemiş fideler bulunabilmekte, (c) işçilik maliyeti yüksek olabilmekte ve (d) ana bitkiden hastalık geçişi olabilmektedir (Mauromicale ve ark., 2018).

14. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'de yerel enginar çeşitlerinin ıslahı ile ilgili hemen hemen hiç çalışma yoktur. Sakız ve Bayrampaşa enginarlarının iç piyasadaki hâkimiyeti dikkate alındığında, ıslah çalışmalarının bunların üzerinde yoğunlaşması gerektiği söylenebilmektedir. Bunun için iki farklı strateji izlenebilir. Öncelikle yerel varyetelerin verim ve kalite gibi özellikleri doğrudan iyileştirilebilir veya yerel varyetelerden yararlanılarak yeni ve farklı ticari çeşitler geliştirilebilir.

Özellikle ihracata ve konserveye yönelik küçük başlı enginar çeşitlerinin geliştirilmesinin büyük önemi vardır. Türkiye'de küçük başlı enginar çeşitlerinin elde edilmesi ile ilgili ilk ve tek çalışma Ege Üniversitesi'nden Prof.Dr. Hüseyin Vural'a aittir.

Günümüzde doğrudan tohum ekimiyle yetiştirilen açık tozlanan ve özellikle de F_1 hibrit enginar çeşitlerinin geliştirilmesi büyük önem kazanmış durumdadır. Yeni geliştirilecek yerel varyetenin doğrudan tohum ekimiyle yetiştirilen F_1 hibrit enginar çeşidi olması en doğru yaklaşım olacaktır. Bu bağlamda yerli erkek steril hatların elde edilmesi gerekmektedir. Mevcut yerel klonları erkek sterilite bakımından taramak da bir yaklaşım olabilir. Ayrıca enginarda *in vitro* haploid ve katlanmış haploid prosedürlerinin geliştirilmesi de önemlidir. Geliştirilen yeni hatların özel ve genel kombinasyon yeteneklerinin belirlenmesi çalışmaları da gerçekleştirilmelidir.

Tüm bu ıslah programlarında, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi deneme alanlarında uzun yıllar devam eden çalışmalar sonucu oluşturulmuş farklı Sakız ve Bayrampaşa klonlarını barındıran koleksiyon bahçesinden yararlanılabilir.

KAYNAKLAR

Abak K (1987). Enginar ve kuşkonmaz yetiştiriciliği. Tarımsal Araştırma Vakfı Yayınları, Yayın No:15, Yalova.

Abbate V, Noto G (1981). Variabilità ambientale e genotipica in popolazioni siciliane di *Cynara scolymus* ed isolamento di nuovi cloni di violetto di sicilia. In: Atti III Congr Int di Studi sul Carciofo, Bari. Industria Grafica Laterza, Bari, pp 843-852.

Acquadro A, Portis E, Lanteri S (2003). Isolation of microsatellite loci in artichoke (*Cynara cardunculus* L. var. *scolymus*). Molecular Ecology Notes 3: 37-39. doi:10.1046/j.1471-8286.2003.00343.x.

Acquadro A, Portis E, Lee D, Arens P, Vosman B, Portis E (2005). Development and characterization of microsatellite markers in *Cynara cardunculus* L. Genome 48:217–225. doi:10.1139/g04-111.

Acquadro A, Lanteri S, Scaglione D, Arens P, Vosman B, Portis E (2009). Genetic mapping and annotation of genomic microsatellites isolated from globe artichoke. Theoretical and Applied Genetics 118 (8): 1573-1587. doi:10.1007/s00122-009-1005-6.

Anonymous (2022a). Erişim: https://biomemory.cnr.it/browse / collections / CNR-IBBR-CYNARA).

Anonymous (2022b). http://www.artichokegenome.unito.it/cymsatdb/

Basnizki J (1985). *Cynara scolymus*. In: Handbook of Flowering, vol 2. Halevy AH (Ed.). CRC Press, Boca Raton, pp. 391–399.

Basnizki Y (2007). Growth and ripening of globe artichoke achens. Italian Journal of Agronomy 2 (4): 373-376. doi:10.4081/ija.2007.373.

Basnizki J, Zohary D (1987). A seed planted cultivar of globe artichoke. HortScience 22: 678-679.

Basnizki J, Zohary D (1994). Breeding of seed planted artichoke. Plant Breeding Reviews 12: 253-269.

Bazinet C, Pavillard ME, Jouy C (2009). In: Il carciofo e il cardo. Coordinated by Angelini, R., Calabrese, N., Ponti, I., Bayer CropScience, Ed. Script, Bologna, pp:464.

Bedini L, Lucchesini M, Bertozzi F, Graifenberg A (2012). Plant tissue cultures from four Tuscan globe artichoke cultivars. Central European Journal of Biology 7 (4): 680–689. doi:10.2478/s11535-012-0064-x.

Bekheet S, Sota V (2019). Biodiversity and medicinal uses of globe artichoke (*Cynara scolymus* L.). Journal of Biodiversity Conservation and Bioresource Management 5 (1): 39. doi:10.3329/jbcbm.v5i1.42184.

Bianco VV (1990). Carciofo (*Cynara scolymus*). p. 209-251. In: VV Bianco and F Rimpini (Eds.), Orticoltura. Patron Editore, Bologna.

Bianco VV, Calabrese N, Cardon MZ (2009). Letteratura, pittura, cultura. In: Il carciofo a il cardo. Angelini R, Calabrese N, Ponti I (Eds.). Bologna.

Blanca G, Sánchez-Carrión R (2014). A new hybrid in the genus *Cynara* L. (Asteraceae): C. x gaditana Blanca & Sánchez Carrión, nothosp. nov. Acta Botanica Malacitana 39: 304-307. doi:10.24310/abm.v39i1.2571.

Calabrese N, Carito A, Boari F, Cantore V, De Palma E, Damato G (2012). Agronomical evaluation of artichoke cultivar propagated by seed. Acta Horticulturae 942: 153–158. doi:10.17660/ActaHortic.2012.942.18.

Casadevall R, Martin EA, Cravero VP (2011). Simple sequence repeat (SSR) vs. sequence-related amplified polymorphism (SRAP) markers for *Cynara cardunculus* characterization. Spanish Journal of Agricultural Research 9 (2): 453-459. doi: 10.5424/sjar/20110902-161-10.

Ceccarelli N, Curadi M, Picciarelli P, Martelloni L, Sbrana C, Giovannetti M (2010). Globe artichoke as a functional food. Mediterranean Journal of

Nutrition and Metabolism 3 (3): 197–201. doi:10.3233/s12349-010-0021-z.

Comino C, Lanteri S, Portis E, Acquadro A, Romani A, Hehn A, Larbat R, Bourgaud F (2007). Isolation and functional characterization of a cDNA coding a hydroxycinnamoyltransferase involved in phenylpropanoid biosynthesis in *Cynara cardunculus* L. BMC Plant Biology 7: 14. doi:10. 1186/1471-2229-7-14.

Comino C, Hehn A, Moglia A, Menin B, Bourgaud F, Lanteri S, Portis E (2009). The isolation and mapping of a novel hydroxycinnamoyl transferase in the globe artichoke chlorogenic acid pathway. BMC Plant Biology 9: 30. doi:10.1186/1471-2229-9-30.

Cosentino S, Mauromicale G (1990). Transpiration and plant water status of globe artichoke (*Cynara scolymus* L.) grown from seed and from vegetative organs with two water regimes. Acta Horticulturae 278: 261–270. doi:10.17660/ActaHortic.1990.278.25.

Corre J, Foury C, Guimbard C, Martin F, Moulin J-c, Rico F (1976). Les clones d'artichaut: Chamerys et Caribou. Pepinieristes Horticulteurs Marakhers 171: 13-19.

Craig J (1858). A new universal etymological, technological and pronouncing dictionary of the English language: embracing all terms used in art, science, and literature, vol 1. Routledge, London, UK.

Cravero VP, López-Anido FS, Asprelli PD, Cointry LE (2004). Diallel analysis for traits of economic importance in globe artichoke (*Cynara scolymus*). New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science 32: 159-165. doi: 10.1080/01140671.2004. 9514292.

Cravero V, Picardi L, Cointry E (2005). An approach for understanding the heredity of two quality traits (head color and tightness) in globe artichoke (*Cynara scolymus* L.). Genetics and Molecular Biology 28 (3): 431-434. doi:10.1590/S1415-47572005000300016.

Cravero V, Martin E, Cointry E (2007). Genetic diversity in *Cynara cardunculus* determined by sequence-related amplified polymorphism markers. Journal of the American Society for Horticultural Science132 (2): 208-212. doi:10.21273/JASHS.132.2.208.

Cravero V, Martin E, Crippa I, Anido FL, García SM, Cointry E (2012). Fresh biomass production and partitioning of aboveground growth in the three botanical varieties of *Cynara cardunculus* L. Industrial Crops and Products 37: 253-258. doi:10.1016/j.indcrop.2011.12.028.

Cravero V, Crippa I, Martin E, Cointry E (2019) Comparison of different methodologies in order to perform a representative *Cynara cardunculus* L. core collection. Agriscientia 36: 25-38. doi:10.31047/1668.298x.v36. n1.219 04.

Di Venere D, Linsalata V, Calabrese N, Cardinali A, Sergio L (2005). Biochemical characterization of wild and cultivated cardoon accessions. Acta Horticulturae 681: 523–528. doi:10.17660/ActaHortic.2005.681. 73.

Deidda M (1967). Contributo al miglioramento genetico del carciofo. In: Atti I Congr Int di Studi sul Carciofo, Bari. Ediz Minerva Medica, Torino, pp 157-174.

Dellacecca V, Magnifico V, Marzi V, Porceddu E, Scarascia Mugnozza GT (1976). Contributo alla conoscenza delle varietà di carciofo coltivate nel mondo. In: Proceedings II International Congress on Artichoke. Medica M (Ed.). Torino, pp:199-316.

Düzyaman E, Ünver-Düzyaman B (2005). Fine-tuned head weight estimation in globe artichoke (*Cynara scolymus* L.). HortScience 40 (3): 525-528. doi:10. 21273/HORTSCI.40.3.525.

Duman İ, Nas Y (2020). Tohumdan konservelik enginar (*Cynara scolymus* L.) üretiminde verim ve kalite özelliklerindeki değişimin belirlenmesi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi Özel Sayı: 1-7. doi:10.20289/zfdergi. 703747.

Engelmann F (2009). Use of biotechnologies for conserving plant diversity. Acta Horticulturae 812: 63–82. doi:10.17660/ActaHortic.2009.812.3.

Eser B, İlbi H, Uğur A (2006). Enginar Yetiştiriciliği. Hasad Yayıncılık. pp. 64.

Eser B, Koçer G (1992). Enginarda vegetatif-generatif gelişim ile sürgün özellikleri arasında ilişkiler. Türkiye I. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, 13-16 Ekim 1992, İzmir, s:39-42.

Eser B, Özen Ş (1998). Sakız enginar çeşidinde (*Cynara scolymus* L. cv. Sakız) görülen tek yönlü değişimin nedenleri üzerinde bir araştırma. TÜBİTAK Projesi (TOGTAG - 1509) Sonuç Raporu, İzmir, 143 s.

Eser B, Uğur A (2009). In: Il carciofo e il cardo. Coordinated by Angelini, R., Calabrese, N., Ponti, I., Bayer CropScience, Ed. Script, Bologna, pp:464.

Falconer DS, Mackay FC (1996). Introduction to quantitative genetics. 480 s. Longman, Harlow, Essex, UK.

Falleh H, Ksouri R, Chaieb K, Karray-Bouraoui N, Trabelsi N, Boulaaba M, Abdelly C (2008). Phenolic composition of *Cynara cardunculus* L. organs, and their biological activities. Comptes Rendus Biologies 331: 372–379. doi:10.1016/ j. crvi.2008.02.008.

Foti S, Mauromicale G, Raccuia SA, Fallico B, Fanella F, Maccarone E (1999). Possible alternative utilization of *Cynara* spp.: I. Biomass, grain yield and chemical composition of grain. Industrial Crops and Products 10 (3): 219-228. doi:10.1016/S0926-6690(99)00026-6.

Foury C (1967). Étude de la biologie florale de l'artichaut (*Cynara scolymus* L.); application à la sélection (1ere partie). Ann. Amélior. Plantes 17: 357-373.

Foury C (1969). Étude de la biologie florale de l'artichaut (*Cynara scolymus* L.). Application a la sélection 2 partie. Étude des descendances obtenues en fécondation contrôlée. Ann. Amélior. Plantes 19 (1): 23-52.

Foury C (1979). Quelques aspects pratiques de la sélection généalogique de l'artichaut I: presentation, creation de lignées. Ann. Amélior. Plantes 29: 383-418.

Foury C (1987). Quelques aspects du developpement de l'artichaut (*Cynara scolymus* l.) issu de semences: analyse plus particuliere de la floraison en conditions naturelles (PhD Thesis, Paris).

Foury C (1989). Ressources génétiques et diversification de l'artichaut (*Cynara scolymus* L.). Acta Horticulturae 242: 155-166. doi:10.17660/ActaHortic. 1989.242.20.

Gatto A, De Paola D, Bagnoli F, Vendramin GG, Sonnante G (2013). Population structure of *Cynara cardunculus* complex and the origin of the conspecific crops artichoke and cardoon. Annals of Botany 112 (5): 855-865. doi:10.1093/aob/mct150.

Gebhardt R (1997). Antioxidative and protective properties of extracts from leaves of artichoke (*Cynara scolymus* L.) against hydroperoxide induced oxidative stress in cultured rat hepatocytes. Toxicology and Applied Pharmacology 144: 279–286. doi:10.1006/taap.1997.8130.

Gil R, Villa F (2004). Breeding for earliness on seed propagated globe artichoke. Acta Horticulturae 660: 35–37. doi:10.17660/ActaHortic.2004. 660.2.

Hallauer AR (2007). History, contribution, and future of quantitative genetics in plant breeding: lessons from maize. Crop Science 47 (S3): 4-19. doi:10. 2135/cropsci2007.04.0002IPBS.

İlbi H, Düzyaman E, Eser B (2007). Assessment of genetic variation among local artichoke varieties by RAPDs and morphological characters. Acta Horticulturae 729: 105-109. doi:10.17660/ActaHortic.2007.729.15.

Kammoun M, Koubaa I, Ben Ali Y, Jarraya R, Gargouri Y, Damak M, Bezzine S (2010). Inhibition of pro-inflammatory secreted phospholipase A2 by extracts from *Cynara cardunculus* L. Applied Biochemistry and Biotechnology 162: 662-670. doi:10.1007/s12010-009-8849-8.

Keramati M, Musazadeh V, Ghadimi K (2022). Antioxidant and anti-inflammatory effects of artichoke or *Cynara scolymus* L. as promising potential therapeutic in anemia. Journal of Nutrition and Food Security 7 (1): 129-135. doi:10.18502/jnfs.v7i1.8544.

Kukić J, Popović V, Petrović S, Mucaji P, Ćirić A, Stojković D, Soković M (2008). Antioxidant and antimicrobial activity of *Cynara cardunculus* extracts. Food Chemistry 107 (2): 861-868. doi:10.1016/j.foodchem.2007. 09.005.

La Malfa G, Foury C (1971). Aspects de la multiplication vegetative del'artichaut dans Ie bassin occidental de la Mediterranee. Pepinieristes Horticulteurs Maraichers 114: 19-29.

Lanteri S, Di Leo I, Ledda L, Mameli MG, Portis E (2001). RAPD variation within and among populations of globe artichoke cultivar Spinoso Sardo. Plant Breeding 120: 243-246. doi:10.1046/j.1439-0523.2001.00605.x.

Lanteri S, Acquadro A, Comino C, Mauro R, Mauromicale G, Portis E (2006). A first linkage map of globe artichoke (*Cynara cardunculus* var. *scolymus* L.) based on AFLP, S-SAP, M-AFLP and microsatellite markers. Theoretical

and Applied Genetics 112 (8): 1532-1542. doi:10.1007/s00122-006-0256-8.

Lanteri S, Portis E (2008). Globe artichoke and cardoon. In Vegetables I: Asteraceae, Brassicaceae, Chenopodicaceae, and Cucurbitaceae. Prohens J, Nuez F (Eds.). pp: 49-74.

Lanteri S, Portis E, Acquadro A, Mauro RP, Mauromicale G (2012). Morphology and SSR fingerprinting of newly developed *Cynara cardunculus* genotypes exploitable as ornamentals. Euphytica 184 (3): 311-321. doi:10.1007/s10681-011-0509-8.

Lanteri S, Saba E, Cadinu M, Mallica GM, Baghino L, Portis E (2004). Amplified fragment length polymorphism for genetic diversity assessment in globe artichoke. Theoretical and Applied Genetics 108 (8): 1534-1544. doi:10.1007/s00122-003-1576-6.

Leskovar, D., Abdul Bari, M. 2009. In book: Il carciofo e il cardo. Angelini R, Calabrese N, Ponti I (Eds.). Bayer CropScience, Script, Bologna, pp:464.

Lo Bianco C, Fernández JA, Migliaro D, Crinò P, Egea-Gilabert C (2011). Identification of F_1 hybrids of artichoke by ISSR markers and morphological analysis. Molecular Breeding 27 (2): 157–170. doi:10.1007/s11032-010-9418-0.

Lo Bianco C, Saccardo F, Olimpieri I, Mazzucato A. Crinò P (2012). Floral biıology in male sterile clones of globe artichoke [*Cynara cardunculus* subsp. *scolymus* (L.) Hegi]. Acta Horticulturae 942: 159-164. doi:10.17660/Acta Hortic.2012.942.19

López-Anido FS, Firpo IT, García SM, Cointry EL (1998). Estimation of genetic parameters for yield traits in globe artichoke (*Cynara scolymus* L.). Euphytica 103 (1): 61-66. doi:10.1023/A:1018306404280.

López-Anido FS, Cointry EL, Cravero VP (2005) New Argentinian clones of artichoke. Acta Horticulturae 681: 329–332. doi:10.17660/ActaHortic. 2005. 681.43.

López-Anido FS, Martin EA, García SM, Cointry EL (2016). Successful transferring of male sterility from globe artichoke into cultivated cardoon. Acta Horticulturae 1147: 163-166. doi:10.17660/ActaHortic. 2016. 1147.23.

López-Anido FS, Martin E (2021). Globe Artichoke (*Cynara cardunculus* var. *scolymus* L.) Breeding. In: Advances in Plant Breeding Strategies: Vegetable Crops. Springer Volum 10, pp: 303-330. Al-Khayri JM et al. (Eds.). pp 540. doi:10.1007/978-3-030-66969-0_8.

Macua JI, Lahoz I (2009). In book: Il carciofo e il cardo. Angelini R, Calabrese N, Ponti I, Bayer CropScience, Ed. Script, Bologna, pp:464.

Macua JI, Lahoz I, Malumbre A, Garnica J, Urmeneta I, Arrondo MA (2004). Commercial varieties of cardoon in Navarra. Acta Horticulturae 660: 215-221. doi:10.17660/ActaHortic.2004.660.28.

Martin E, Cravero V, Liberatti D, Espósito A, Lopez Anido F, Cointry E (2010). Response of productive and morphovegetative traits of globe artichoke (*Cynara cardunculus* var. *scolymus*) to mass selection and estimation of

their heritability. Chilean Journal Agricultural Research 70 (2): 199-203. doi:10.4067/S0718-58392010000200002.

Martin E, Cravero V, Portis E, Scaglione D, Acquaviva E, Cointry E (2013). New genetic maps for globe artichoke and wild cardoon and their alignment with an SSR based consensus map. Molecular Breeding 32 (1): 177–187. doi:10.1007/s11032-013-9861-9.

Martin EA, Cravero VP, López-Anido FS, Cointry EL (2016a). QTLs detection and mapping for yield-related traits in globe artichoke. Scientia Horticulturae 202: 156–164. doi:10.1016/j.scienta.2016.02.033.

Martin EA, Cravero VP, Cointry EL (2016b). Quantitative trait loci (QTLs) related to biomass production in *Cynara cardunculus* L. Acta Horticulturae 1147: 189–196. doi:10.17660/ActaHortic.2016.1147.28.

Martin E, Rua F, Almirón P, Cravero V (2018). Evaluación de compuestos polifenólicos con potencial uso nutracéutico en *Cynara cardunculus* L. XX Congress and XXXVIII Annual Meeting Rosario Biology Society. Book of Abstracts.

Mauro RP, Lombardo S, Longo AMG, Pandino G, Mauromicale G (2011). New cropping designs for globe artichoke industry. Italian Journal of Agronomy 6 (1): 44–49. doi:10.4081/ija.2011.e8.

Mauromicale G (1987). Panorama varietale del carciofo e sua prevedible evoluzione. L'Informatore Agrario, Verona 43 (4): 69-76.

Mauromicale G, Ierna A (2000). Panorama varietale e miglioramento genetico del carciofo. Informatore Agrario 56 (26): 39-45.

Mauromicale G, Portis E, Acquadro A, Monaco AL, Pesce GR, Lanteri S (2018). An integrated model to accelerate the development of seed-propagated varieties of globe artichoke. Crop Breeding and Applied Biotechnology 18 (1): 72-80. doi:10.1590/1984-70332018v18n1a10.

Mazzeo G, Scavo A, Lo Monaco A, Longo S, Mauromicale G (2020). Insect pollinators improve seed production in globe artichoke (*Cynara cardunculus* var. *scolymus*). Annals of Applied Biology 176 (3): 241-248. doi:10.1111/aab.12570.

Menin B, Comino C, Moglia A, Dolzhenko Y, Portis E, Lanteri S (2010). Identification and mapping genes related to caffeoylquinic acid synthesis in *Cynara cardunculus* L. Plant Science 179 (4): 338-347. doi:10.1016/j.plantsci.2010.06.010.

Menin B, Comino C, Portis E, Moglia A, Cankar K, Bouwmeester HJ, Lanteri S, Beekwilder J (2012). Genetic mapping characterization of the globe artichoke (+)-germacrene A synthase gene, encoding the first dedicated enzyme for biosyntesis of the bitter sesquiterpene lactone cynaropicrin. Plant Science 190: 1–8. doi:10.1016/j.plantsci.2012.03.006.

Mileo AM, Di Venere D, Linsalata V, Fraioli R, Miccadei S (2012). Artichoke polyphenols induce apoptosis and decrease the invasive potential of the human breast cancer cell line MDA-MB231. Journal of Cellular Physiology 227: 3301-3309. doi:10.1002/jcp.24029.

Miller T (1975). New artichoke clones. New Zealand Journal of Agriculture 131 (1): 33–35.

Morone-Fortunato I, Ruta C, Castrignanò A, Saccardo F (2005). The effect of mycorrhizal symbiosis on the development of micropropagated artichokes. Scientia Horticulturae 106 (4): 472–483. doi:10.1016/j.scienta.2005.05.006.

Pagnotta MA, Cardarelli MT, Rey NA, Tucci M, Saccardo F (2004). Assessment of genetic variation in artichoke of 'Romanesco' type by molecular markers. Acta Horticulturae 660: 99-104. doi:10.17660/ActaHortic.2004.660.11.

Pagnotta MA, Fernández JA, Sonnante G, Egea-Gilabert C (2017). Genetic diversity and accession structure in European *Cynara cardunculus* collections. PloS one 12 (6): e0178770. doi:10.1371/journal.pone. 0178770.

Pagnotta MA, Noorani A (2014). Genetic Diversity Assessment in European *Cynara* Collections. In: Genomics of Plant Genetic Resources. Tuberosa R, Graner A, Frison E (Eds.). pp: 559-589. doi:10.1007/978-94-007-7572-5_23.

Pandino G, Lombardo S, Mauro RP, Mauromicale G (2012). Variation in polyphenol profile and head morphology among clones of globe artichoke selected from a landrace. Scientia Horticulturae 138: 259-265. doi:10.1016/j.scienta.2012.02.032.

Pandino G, Lombardo S, Moglia A, Portis E, Lanteri S, Mauromicale G (2015). Leaf polyphenol profile and SSR-based fingerprinting of new segregant *Cynara cardunculus* genotypes. Frontiers in Plant Science 5: 800. doi:10.3389/fpls.2014.00800.

Pécaut P (1985). Recherches sur l'artichaut. Rapport d'activité 1983–1984 de la Station d'amélioration des plantes maraîchères d'Avignon, INRA, France, pp : 21–24.

Pécaut P (1993). Globe Artichoke *Cynara scolymus* L. Genetic Improvements of Vegetable Crops. Kallo G, Bergh BD, (Eds.). Pergamon, Oxford, s. 737-746.

Pécaut P, Foury C (1992). L'artichaut. In: Amélioration des espèces végétales cultivées. Gallais A, Bannerot H (Eds.), pp. 460-469. INRA, Paris.

Pécaut P, Martin F (1992). Non-conformity of *in vitro* propagated plants of early Mediterranean varieties of globe artichoke (*Cynara scolymus* L). Acta Horticulturae 300: 363-366.

Pesce GR, Mauromicale G (2019). *Cynara cardunculus* L.: Historical and economic importance, botanical descriptions, genetic resources and traditional uses. In: Portis E, Acquadro A, Lanteri S (eds) The globe artichoke genome. Springer Nature, Switzerland, pp. 1–20. doi:10.1007/978-3-030-20012-1_1.

Pinzauti M, Frediani D, Tesi R (1981). Osservazioni sull'impollisazione entomofila del carciofo. Atti 3° Congres. Int. di Studi suI Carciofo, Bari. Industria Grafica Laterza, Bari: 605-615.

Pochard K, Foury C, Chambonet D (1969). II miglioramento genetics del carciufo. In: Proceedings I. International Congress on Artichoke. Medica M (Ed.). Torino, pp:117-143.

Porceddu E, Dellacecca V, Bianco VV (1976). Classificazione numerica di cultivar di carciofo. In: Proceedings II International Congress on Artichoke. Medica M (Ed.). Torino, pp:1105-1119.

Portis E, Barchi L, Acquadro A, Macua JI, Lanteri S (2005). Genetic diversity assessment in cultivated cardoon by AFLP (Amplified Fragment Length Polymorphism) and microsatellite markers. Plant Breeding 124 (3): 299–304. doi:10.1111/j.1439-0523.2005.01098.x.

Portis E, Mauro RP, Barchi L, Acquadro A, Mauromicale G, Lanteri S (2014). Mapping yield-associated QTL in globe artichoke. Molecular Breeding 34 (2): 615-630. doi:10.1007/s11032-014-0061-z.

Principe JA (1984). Male sterility in artichoke. HortScience 19: 864-865.

Raccuia SA, Melilli MG (2004). *Cynara cardunculus* L., a potential source of inulin in the Mediterranean environment: screening of genetic variability. Australion Journal of Agricultural Research 55 (6): 693–698. doi:10.1071/AR03038.

Quattrocchi U (1999). CRC world dictionary of plant names: common names, scientific names, eponyms, synonyms, and etymology. CRC Press, Boca Raton, USA.

Ramos PAB, Santos SAO, Guerra AR, Guerreiro O, Freire CSR, Rocha SM, Duarte MF, Silvestre AJD (2014). Phenolic composition and antioxidant activity of different morphological parts of *Cynara cardunculus* L. var. *altilis* (DC). Industrial Crops and Products 61: 460–471. doi:10.1016/j.indcrop.2014.07.042.

Robba L, Carine MA, Russell SJ, Raimondo FM (2005). The monophyly and evolution of *Cynara* L. (Asteraceae) sensu lato: evidence from the internal transcribed spacer region of nrDNA. Plant Systematics and Evolution 253 (1): 53-64. doi:10.1007/s00606-004-0259-3.

Rottenberg A, Zohary D (1996). The wild ancestry of the cultivated artichoke. Genetic Resources and Crop Evolution 43 (1): 53–58. doi:10.1007/BF00126940.

Rottenberg A, Zohary D (2005). Wild genetic resources of cultivated artichoke. In: IV International Congress on Artichoke. Acta Horticulturae 681: 307-314. doi:10.17660/ActaHortic.2005.681.40.

Ryder EJ, Devos NE, Bari MA (1983). The globe artichoke (*Cynara scolymus* L.). HortScience 18 (5): 646-653.

Saccardo F, Jordan JR, Jordan A, Crinò P, Micozzi F, Lo Bianco C, Temperini A, Rey NA, Pagnotta MA (2013). Innovative strategy to obtain F_1 hybrids of globe artichoke. Acta Horticulturae 983: 159-172. doi:10.17660/ActaHortic.2013.983.21.

Scaglione D, Reyes-Chin-Wo S, Acquadro A, Froenicke L, Portis E, Beitel C, Tirone M, Mauro R, Lo Monaco A, Mauromicale G, Faccioli P, Cattivelli L,

Rieseberg L, Michelmore R, Lanteri S (2016). The genome sequence of the outbreeding globe artichoke constructed de novo incorporating a phase-aware low-pass sequencing strategy of F_1 progeny. Science Reports 6: 19427. doi:10.1038/srep19427.

Scarascia Mugnozza GT, Pacucci G (1976) Tipi di potenziale valore pratico isolati nell'ambito di un programma per il miglioramento genetico del carciofo. In: Atti II Cong. Int. Studi sul Carciofo. Ed. Minerva Medica Torino, pp: 117–143.

Schrader WL, Mayberry KS (1992). Imperial star'artichoke. HortScience 27 (4): 375-376.

Sharaf-Eldin, MA (2009). In book: Il carciofo e il cardo. Coordinated by Angelini R, Calabrese N, Ponti I, Bayer CropScience, Ed. Script, Bologna, pp:464.

Sharaf-Eldin MA, Al-Tamimi A, Alam P, Elkholy SF, Jordan JR (2015). Genetic relatedness of artichoke (*Cynara scolymus* L.) hybrids using random amplified polymorphic DNA (RAPD) fingerprinting. Genet Mol Res 14 (4): 18431–18439. doi:10.4238/2015.December.23.31.

Small E (2009). Top 100 food plants—the World's most important Culinary crops. NRC Research Press, Ottawa, Canada.

Sonnante G, De Paolis A, Lattanzio V, Perrino P (2002). Genetic variation in wild and cultivated artichoke revealed by RAPD markers. Genetic Resources and Crop Evolultion 49 (3): 247-252. doi:10.1023/A:1015574 627621.

Sonnante G, De Paolis A, Pignone D (2004). Relationships among artichoke cultivars and some related wild taxa based on AFLP markers. Plant Genetic Resources: Characterization and Utilization 1: 125–133. doi:10.1079/ PGR200319.

Sonnante G, Carluccio AV, Vilatersana R, Pignone D (2007a). On the origin of artichoke and cardoon from the *Cynara* gene pool as revealed by rDNA sequence variation. Genetic Resources and Crop Evolution 54 (3): 483–495. doi:10.1007/s10722-006-9199-9.

Sonnante G, Carluccio AV, Sonnante G, Vilatersana LR, Pignone D (2007b). Variable RDNA regions provide suggestions on artichoke domestication and evolution history. Acta Horticulturae 730: 123-125. doi:10.17660/Acta Hortic.2007.730.13.

Sonnante G, Gatto A, Morgese A, Montemurro F, Sarli G, Blanco E, Pignone D (2011). Genetic map of artichoke 9 wild cardoon: toward a consensus map for *Cynara cardunculus*. Theoretical and Applied Genetics 123 (7): 1215–1229. doi:10.1007/s00122-011-1661-1.

Stamigna C, Micozzi F, Pandozy G, Crinò P, Saccardo F (2004). Artichoke hybrids production by use of male sterile clones [*Cynara scolymus* L.]. Italus Hortus (Italy).

Sturtevant EL (1972). Sturtevant's Edible Plants of the World. Reprint of the 1919 ed. published by J. B. Lyon Co., Albany, for the State of New York, pp: 223.

Tekdal A, Düzyaman E (2022). Bazı yerel enginar çeşitlerinin döllenme biyolojileri ve tohum verimleri üzerinde araştırmalar. XIII. Sebze Tarımı Sempozyumu, 21-23 Eylül 2022, EÜZF / İzmir.

Tesi R (1976). Primi risultati del miglioramento genetico nelle varieta toscane de *Cynara cardunculus* v. *scolymus*. In: Atti II Congr Int di Studi sul Carciofo, Bari. Ediz Minerva Medica, Torino, pp. 747-763.

Tesi R (1981). 'Terom' nuova cultivar di carciofo per la Toscana. Riv. Ortoflorofruttic. Ital. 65: 81-89.

Trigo-Colina I (1981). Étude du comportement clonal de la population d'artichaut Blanca de Espana cultivée dans la vallée de l'Ebre. In: Studi sul carciofo. Atti del 3 congresso intern di studi sul carciofo Bari, pp. 629-638.

Velez Z, Campinho MA, Guerra AR, García L, Ramos P, Guerreiro O, Felício L, Schmitt F, Duarte M (2012). Biological characterization of *Cynara cardunculus* L. methanolic extracts: antioxidant, anti-proliferative, anti-migratory and anti-angiogenic activities. Agriculture 2: 472-492. doi:10.3390/agriculture2040472.

Vural H, Eşiyok D, Duman İ (2000). Kültür Sebzeleri (Sebze Yetiştirme), pp. 440. Ege Üniversitesi Basım Evi. Bornova / İzmir.

Wiklund A (1992). The genus *Cynara* L. (Asteraceae-Cardueae). Botanical Journal of the Linnean Society 109 (1): 75-123. doi:10.1111/j.1095-8339.1992.tb00260.x.

Zohary D, Basnizki J (1975). The cultivated artichoke *Cynara scolymus*. Its probable wild ancestors. Economical Botany 29 (3): 233-235.

5

MARUL VE SALATA ISLAHI

Ş. Şebnem ELLİALTIOĞLU, Ruhsar YANMAZ ve Ertan Sait KURTAR

1. GİRİŞ

Marul ve salatalar (*Lactuca sativa* L.), kültüre alınan ilk sebze türlerinden biri olup dünyanın pek çok ülkesinde ticari olarak veya bahçe sebzeciliği kapsamında yetiştirilen, taze sebze gereksinimini karşılamada önemli yer tutan bitkilerdir. Özellikle Asya, Kuzey ve Orta Amerika ve Avrupa'da büyük ölçeklerde yetiştiriciliği yapılan serin iklim sebzeleri arasında yer alır.

Salata ve marullar, *Asteraceae* (=*Compositae*) familyasında *Lactuca* cinsi içinde yer alır. *Asteraceae* familyası, botanik olarak çok sayıda otsu bitkiyi bünyesinde bulunduran, çift çenekli bitkilerin yer aldığı (dikotiledonlu) familyaların en büyüğüdür (Judd ve ark., 1999). Bu familya, 1 600 cins ve 25 000 tür bulundurmaktadır (Rolnik ve Olas, 2021). Taksonomik ve filogenetik araştırma sonuçlarına göre *Lactuca* cinsi içinde çoğu endemik olan 100 civarında yabani tür mevcuttur ve bu türlerden 40'ı Asya, 33'ü Tropikal Doğu Afrika, 17'si Avrupa kıtasında ve 10 tanesi de Kuzey Amerika'da bulunmaktadır (Vries, 1997; Lebeda ve ark., 2004a). Bunların tamamına yakın bölümü, kültürü yapılan salata ve marullar ile yakın akraba değildir ve birbirleriyle döllenmezler. Sadece *L. serriola, L. saligna* ve *L. virosa* türleri, marullarla yapılan melezlemelerde değişik seviyelerde uyuşan bir yapı gösterir (Zohary, 1991).

Yabani türler arasında en yaygın olan *L. serriola* (dikenli marul, yabani marul)'ya, dünyanın hemen hemen her yerinde rastlanır (Lebeda ve ark., 2004a). Marulla tamamen uyuşur özellikteki bu tür, bazı kaynaklarda doğrudan marulun atası olarak kabul edilir (Vries, 1997; Koopman ve ark., 1998). *L. saligna*; Avrupa, kuzey Afrika ve Orta Doğu'da bulunan bir Akdeniz türü olup (Zohary, 1991), *L. sativa* ile olan akrabalığı ve uyuşabilirlik seviyesi *L. serriola*'dan daha azdır. Melezlemelerde başarı elde edilebilmesi için *L. saligna*'nın dişi ebeveyn olarak kullanıl-

talık ve zararlılara dayanıklılıktır. Yabani *Lactuca* genetik kaynaklarındaki dayanıklılık özelliklerinin ve genlerinin ayrıntılı bir karakterizasyonu, ıslahçılara önemli bir seçenek zenginliği sunabilecektir.

Marul yetiştiriciliğinde biyotik ve abiyotik streslerle ilgili nicel özellik lokusları (QTL'ler) tanımlanmış ve marulun çeşitli streslere karşı toleransının geliştirilmesine olanak sağlanmıştır. Bununla birlikte salata-marul ıslahında hem klasik hem de biyoteknolojik yöntemlerle ilgili daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Salata-marul bitkisi, insan beslenmesinde taze sebze ihtiyacını karşılayan ve sağlıklı beslenme için vazgeçilmez ürünlerdir. Bu bitkilerin nicelik ve niteliksel özelliklerini geliştirmek için yeni bilimsel araştırmalar yapılmalıdır.

Dünyada salata-marullarla ilgili ıslah çalışmaları 1930'lu yıllardan beri yapılmakta ve 1980'lerden bu yana biyoteknolojik uygulamalar da devreye girmiş olmakla birlikte, ülkemizde ıslah çalışmaların geçmişi fazla değildir. Özel sektörde ıslah çalışmaları kayıt altına alınmaksızın 20 yıla yakın zamandır yapılmakta ise de, kamuda ilk sistematik ıslah programları, 2016-2018 yıllarında mutasyon ıslahı programı ve ardından ülkemizdeki *B. lactucae* ırklarının belirlenerek bunlara dayanıklı çeşitlerin kombinasyon ıslahı yoluyla geliştirilmesi amacıyla başlatılmıştır. *Lactuca* türlerinde bilimsel çalışmalara ve ıslah programlarına kararlı ve hızlı bir şekilde devam edilmesi gerekmektedir. Doku kültürü ve moleküler teknikler neredeyse yok denilecek seviyededir. Bu nedenle ülkemizin genetik kaynaklarının düzenli bir biçimde toplanarak karakterizasyonunun tamamlanması, MAS için QTL çalışmalarının yapılması, hastalık ve zararlı dayanımı bulunan yerli çeşitlerin ıslahı için bilgi ve deneyimin artırılması, tekrar niteliğindeki gen kaynaklarının da tanımlanıp bir araya getirilmesi gerekmektedir. Büyük oranda ithalat yoluyla temin edilen salata-marul tohumluğu ihtiyacının, ülkemizde geliştirilecek nitelikli çeşitlerle karşılanması ve ülke kaynaklarının hem genetik anlamda hem de ekonomik anlamda korunması için ıslah programlarının sayısı artırılmalı, bu konuda özel sektör teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

Abak K, İlbi H (2022). Domates Islahı. In: Sebze Islahı Cilt III: Solanaceae (Patlıcangiller). Abak K, Balkaya A, Ellialtıoğlu ŞŞ, Düzyaman E (Eds.). BİSAB Yayınları, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara. pp 19-192. ISBN: 978-625-430-116-2.

Abawi GS, Robinson RW, Cobb AC, Shail JW (1980). Reaction of lettuce germplasm to artificial inoculation with *Sclerotinia minor* under greenhouse conditions. Plant Disease 64: 668–671.

Agrawal AA, Konno K (2009). Latex: a model for understanding mechanisms, ecology, and evolution of plant defense against herbivory. The Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics 40: 311–331.

Aksay A, Çınar Ö, Biçici M (1991). *Scleotinia sclerotorium* (Lib) De Bary'un sklerot canlılığı ve hastalık çıkışı üzerine toprak solarizasyonunun etkisinin araştırılması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 6 (2): 145-154.

Alan B (2012). Doğu Akdeniz Bölgesi'nde Yetiştirilen Bazı Kışlık Sebzelerde Hastalık Yapan Virüslerin Tanılanması ve Karakterizasyonu. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Adana, 164s.

Alvarado-Ramos KE, Leon LD, Fontes F, Rios-Castillo I (2017). Dietary consumption of lutein and zeaxanthin in Panama: a cross-sectional study Developments in Nutrition 2 (9): 7s.

Ampomah-Dwamena C, Conner AJ, Fautrier AG (1997). Genotypic response of lettuce cotyledons to regeneration *in vitro*. Scientia Horticulturae 71: 137–145.

Anonymous (2005). Vegetable Seed Production: Lettuce. Vegetable Seed Production, https://welbaum.spes.vt.edu/seedproduction/lettuce.html. Erişim Tarihi: 13.06.2021.

Anonymous (2008). Resistance to the lettuce leaf aphid *Nasonovia ribisnigri.* Disclosure Number IPCOM000176078D dated 4 Nov. 2008. IP.com Prior Art Database Disclosure. <http://ip. com/IPCOM/000176078>.

Anonymous (2011). Principles and Practices of Organic Lettuce Seed Production in the Pacific Northwest. Organic Seed Alliance. www.seedalliance.org. Erişim Tarihi: 15.05.2021.

Anonymous (2015). Marul, Salata Özellik Belgesi (*Lactuca sat*iva L.). http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/TTSM/Belgeler/Tescil/%C3%96zellik %20Belgeleri/Sebze/marul-salata.doc. Erişim Tarihi: 21.06.2022.

Anonymous (2016). Lettuce diseases. http://www.apsnet.org/publications /commonnames /Pages/Lettuce.aspx, Erişim Tarihi: 25.03.2018.

Anonymous (2021a). Differential sets to characterize isolates of *Bremia lactucae* as defined by IBEB. International Seed Federation (worldseed.org) (worldseed.org/our-work/disease-resistance/other-initiatives/ibeb/) Erişim Tarihi: 17.03. 2021.

Anonymous (2021b). Vegetable Seed Storage and Handling. www.seminihttps: //seminisus/Vegetable-Seed-Storage-and-Handling.pdf.

Anonymous (2022a). Ders notları, A.Ü. Ziraat Fakültesi, Lusansüstü Sebze Islahı-1 dersi.

Anonymous (2022b). File:194 *Lactuca virosa* L. jpg - Wikimedia Commons. (Source: Masclef A. 1891. Atlas des plantes de France).

Anonymous (2022c). Lettuce yields are measured in tonnes per hectare, 2018, Source: UN, FAO. Lettuce Yield – Mindflixmedia (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2022).

Anonymous (2022d). FAOSTAT 2022 (fao.org/faostat/en/#home) Erişim Tarihi: 03.06.2022.

Anonymous (2022e). U.S. fresh lettuce (romaine and leaf) consumption per capita 2021 | Statista. Erişim Tarihi: 30.05.2022.

Anonymous (2022f). "Celtuce or Stem Lettuce". kingsseeds.com. Erişim Tarihi: 05.06.2022.

Anonymous (2022g). Nosowitz, Dan "Meet The Vegetable: Celtuce, a Mutant and Delicious Lettuce. on". modernfarmer.com. Erişim Tarihi: 05.06.2022.

Anonymous (2022h). Tip-burn, lettuce. Disease management of lettuce (umass.edu); Erişim Tarihi: 05.02.2022.

Anonymous (2022i). Tip-burn, lettuce. Inner leaf "tip-burn" in lettuce – Urban Ag News; Erişim Tarihi: 05.02.2022.

Anonymous (2022j). PH For Hydroponic Lettuce - Grower Today; Erişim Tarihi: 05.02.2022.

Anonymous (2022k). Termodormansi. AG Tohum marul tohumunun teknik özellikleri. Dergiler (doczz.biz.tr); Erişim Tarihi: 05.04.2022.

Anonymous (2022l). Lettuce, leaf-lettuce-types (Leaf Lettuce Types » A Wealth of Tasty Choices (garden.eco). Erişim Tarihi: 05.05.2022.

Anonymous (2022m). Lettuce-genetic-resources-Portal/PGR-material.htm (PGR material - PGRportal-lettuce). Erişim Tarihi: 05.05.2022.

Anonymous (2022n). (https://gobotany.nativeplanttrust.org/species/lactuca/serriola/). (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2022).

Anonymous (2022o). (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Lactuca_saligna_seeds_lasa_002_php.jpg). (Erişim Tarihi: 29 Mayıs 2022).

Anonymous (2022p). https://urbanbotany.weebly.com/uploads/2/1/6/9/21695962/7989304, https://inaturalist-open-data.s3.amazonaws.com/photos/5228, http://pallano.altervista.org/alterpages/lactucasaligna, https://backwaterbotanics.files.wordpress.com/2015/04/p1100424. https://live.staticflickr.com/850/29735480808_934983f369_b.jpg. Erişim Tarihi: 06.06.2022.

Anusiya M, Sivachandiran S (2019). Effect of different shade levels on growth and yield performance of lettuce. International Journal of Forestry and Horticulture 5 (3): 1-4. ISSN: 2454–9487.

Apan H (1975). Erzurum şartlarında yazlık salata ve marul yetiştirme imkânları üzerinde araştırmalar. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 6 (2): 129-154.

Arıcı AS (2022). Gametosit Uygulamalarının Marulda (*Lactuca sativa* var. *longifolia*) Erkek Kısırlığını Uyartıcı Etkileri. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Arıcı AS, Kurtar ES (2020). The effects of GA_3 applications on stimulation of male sterility in lettuce (*Lactuca sativa* L.). IV. International Eurasian Agriculture and Natural Sciences Congress, 131. ISBN 978-605-69010-2-7.

Balkaya A (2019). Marul Tarımı (Ed.). Tarım Gündem Dergisi, 78 s, Nobel Yayıncılık, ISBN: 978-605-7846-39-6.

Balkaya A, Karaağaç O (2006). Vegetable genetic resources of Turkey. Journal of Vegetable Science 11 (4): 81-102. doi:10.1300/J484v11n04_08.

Balkaya A, Özgen R (2019). Türkiye'de marul yetiştiriciliğinin tarımsal üretimdeki yeri ve ekonomik önemi. In: Marul Tarımı. Tarım Gündem Dergisi, Bölüm:1, s: 9-11. ISBN: 978-605-7846-39-6.

Bannerot H, Boulidard L, Marron J, Duteil M (1969). Etude de la tolerance au virus de la mosaïque de laitue chez la variété Gallega de invierno. Annales Phytopathologie 1: 219–226.

Bannerot H, Boulidard L, Marrou J, Duteil M (1969). Etude de l'heredite de la tolerance au virus de la mosaique de la laitue chez la variete Gallega de Invierno. Ann. Phytopath. 1: 219-226.

Bansal GL, Rana MC, Upadhyay RG (1995). Response of grain amaranth (*Amaranthus hypochondriacus*) to plant density. Indian Journal of Agricultural Science 65 (11): 818-820.

Baslam M, Morales F, Garmendia I, Goicoechea N (2013). Nutritional quality of outer and inner leaves of green and red pigmented lettuces (*Lactuca sativa* L.) consumed as salads. Scientia Horticulturae 151: 103–111.

Beharav A, Ben-David R, Doležalová I, Lebeda A (2008). Eco-geographical distribution of *Lactuca saligna* natural populations in Israel. Israel Journal of Plant Sciences 56: 195–206. doi:10.1560/IJPS.56.3.195.

Beharav A, Ben-David R, Malarz J, Stojakowska A, Michalska K, Doležalová I, Lebeda A, Kisiel W (2010b). Variation of sesquiterpene lactones in *Lactuca aculeata* natural population from Israel, Jordan and Turkey. Biochemical Systematics and Ecology 38: 602–611. doi: 10.1016/J.BSE.2010.07.007.

Beharav A, Ben-Roi R, Doležalová I, Lebeda A (2010a). Eco-geographical distribution of *Lactuca aculeata* natural population in northeastern Israel. Genetic Resources and Crop Evolution 57: 679–686. doi:10.1007/s10722-009-9503-6 .

Beharav A, Lewinsohn D, Lebeda A, Nevo E (2006). New wild Lactuca genetic resources with resistance against *Bremia lactucae*. Genetic Resources and Crop Evolution 53 (3): 467-474.

Beiquan M (2008). Handbook of Plant Breeding. Vegetables I: Asteraceae, Brassicaceae, Chenopodicaceae, and Cucurbitaceae. Prohens-Tomás, J., Nuez, F. (Eds.), pp: 75-116. Springer Verlag.

Bertier LD, Ron M, Huo H, Bradford KJ, Britt AB, Michelmore RW (2018). High-resolution analysis of the efficiency, heritability and editing outcomes of CRISPR/Cas9-induced modifications of NCED4 in lettuce (*Lactuca sativa*). 8 (5): 1513-1521. doi:10.1534/g3.117.300396.

Beşirli G, Sönmez İ, Albayrak B, Polat Z, Tatar I (2017). Organic seed production of lettuce (*Lactuca sativa* L.) in Turkey. Acta Horticulturae 1164: 47-54. doi: 10.17660/ActaHortic.2017.1164.6.

Billore M (2015). Male-sterility and its exploitation. Genetic Improvement of Field Crops, 254.

Borthwick HA, Hendricks SB, Toole EH, Toole VK (1954). Action of light on lettuce seed germination. Botanical Gazette 115: 205–225.

Bos L, Huijberts N (1990). Screening for resistance to bigvein disease of lettuce (*Lactuca sativa*). Crop Protection 9: 446–452.

Boukema IW, Hazekamp Th, van Hintum Th JL (1990) The CGN collection reviews: the CGN lettuce collection. Wageningen, Centre for Genetic Resources, pp 2–5.

Boyacı HF (2021). Patlıcan Islahı. In: Yazlık Sebze Islahı. Eren, A. (Eds.). Atalay Matbaacılık, Ankara, s:65-99. ISBN: 978-625-439-257-3.

Bozdoğan V (2009). Antalya İlinde Domates, Biber ve Marul Yetiştirilen Alanlarda Domates Lekeli Solgunluk Virüsü (*Tomato Spotted Wilt Virus*, TSWV)'nün Saptanması. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 65s.

Bremer AH, Grana J (1935). Genetische Untersuchungen mit Salat. II. Gartenbauwissenshaft 9: 231-245.

Brown PR, Michelmore RW (1988). The genetics of corky root resistance in lettuce. Phytopathology 78: 1145-1150.

Bull CT, Goldman PH, Hayes R, Madden LV, Koike ST, Ryder E (2007). Genetic diversity of lettuce for resistance to bacterial leaf spot caused by *Xanthomonas campestris* pv. *vitians.* Plant Health Progress 8 (1): 11. doi:10.1094/PHP-2007-0917-02-RS.

Carisse O, Ouimet A, Toussaint V, Phillon V (2000). Evaluation of the effect of seed treatments, bactericides, and cultivars on bacterial leaf spot of lettuce caused by *Xanthomonas campestris* pv. *vitians*. Plant Disease 84: 295–299.

Chen Z, Han Y, Ning K, Ding Y, Zhao W, Yan S, Luo C, Jiang X, Ge D, Liu R, Wang Q, Zhang X (2018). Inflorescence development and the role of LsFT in regulating bolting in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Frontiers in Plant Science 8: 2248. doi:10.3389/fpls.2017.02248.

Chen J, Hu J, Vick BA, Jan CC (2006). Molecular mapping of a nuclear male-sterility gene in sunflower (*Helianthus annuus* L.) using TRAP and SSR markers. Theoretical and Applied Genetics 113:122–127.

Cheng J, Lu HX, ZongboYang XH, Zhou J, Cen K (2018). Enhancing growth rate of lettuce by mutating lettuce seeds with nuclear irradiation. Carbon Resources Conversion 1 (1): 55-60.

Choi SH, Ahn WS, Jie EY, Cho HS, Kim SW (2022). Development of late-bolting plants by CRISPR/Cas9-mediated genome editing from mesophyll proto-

plasts of lettuce. Plant Cell Reports 41: 1627–1630. doi:10.1007/s00299-022-02875-w.

Christopoulou M, McHale LK, Kozik A, Reyes-Chin WoS, Wroblewski T, Michelmore RW (2015). Dissection of two complex clusters of resistance genes in lettuce (*Lactuca sativa*). Molecular Plant-Microbe Interactions 28 (7): 751-765.

Cid M, Ávila A, Garía A, Abad J, Fereres A (2012). New sources of resistance to letuce aphids in Lactuca spp. Arthropod-Plant Interactions 6: 655–669.

Collard BC, Mackill DJ (2008) Marker-assisted selection: an approach for precision plant breeding in the twenty-first century. Philosophical transactions of the Royal Society of London Series B. Biol Sci 363: 557–572.

Contreras S, Bennett MA, Tay D (2008). Restricted water availability during lettuce seed production decreases seed yield per plant but increases seed size and water productivity. HortScience 43 (3): 837-844. doi:10.21273/HORTSCI.43.3.837.

Coutts BA, Thomas-Carroll ML, Jones RAC (2004). Analyzing spatial patterns of spread of Lettuce necrotic yellows virus and lettuce big-vein disease in lettuce field plantings. Annals of Applied Biology 145: 339–343.

Cox EF, McKee JMT (1976). A comparison f tipburn susceptibility in lettuce under field and glasshouse conditions. Journal of Horticultural Science 51: 117-122.

Crute IR (1992). The contribution to successful integrated disease management of research on genetic resistance to pathogens of horticultural crops. Journal of the Royal Agricultural Society of England 153: 132-144.

Curtis IS, He C, Scott R, Power JB, Davey MR (1996). Genomic male sterility in lettuce, a baseline for the production of F1 hybrids. Plant Science 113 (1): 113-119. doi:10.1016/0168-9452(95)04278-4.

D'Andrea L, Felber F, Guadagnuolo R (2008). Hybridization rates between lettuce (*Lactuca sativa*) and its wild relative (*L. serriola*) under field conditions. Environmental Biosafety Research 7: 61–71.

Dahlgren KVO (1924). Kreuzungskleinigkeiten. Hereditas 5: 222-230.

Davey MR, Anthony P (2011). Lactuca. In: Wild crop relatives: genomic and breeding resources. Kole C. (Ed.), pp.115–128. Berlin: Heidelberg: Springer-Verlag.

Davey MR, Anthony P, Power JB, Lowe KC (2007a). Leafy vegetables. In: Compendium of transgenic crop plants, Vol. 6, Transgenic vegetable crops. Kole C, Hall TC (Eds.), pp. 217–248. Chichester: Willey-Blackwell.

Davey MR, Anthony P, Van Hooff P, Power JB, Lowe KC (2007b). Lettuce. In: Biotechnology in Agriculture and Forestry, Vol. 59, Transgenic crops IV. Pua EC, Davey MR (Eds.), pp. 221–249. Berlin: Springer.

Davis RM., Subbarao KV, Raid RN, Kurtz EA (1997). Compendium of lettuce diseases. St. Paul: APS Press, The American Phytopathologica Society.

Decoteau RD (2000). Lettuce. Linsner K (Ed.). Vegetable crops, pp: 238–252.

Denli N (2015). Marul Yetiştiriciliği. T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı TAGEM Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Erdemli-Mersin, Eğitim Broşürü.

Dias JS, Ortiz R (2012). Transgenic vegetable crops: progress, potentials and prospects. Plant Breeding Reviews 35: 151-246. (First Edition. Janick J (Ed.). Wiley-Blackwell. Published 2012 by John Wiley & Sons, Inc.)

Dickson MH (1963). Resistance to corky root rot in head lettuce. American Society for Horticultural Science 82: 388–390.

Dilbirliği E (2007). Biyolojik çeşitlilik ve genetik kaynakların sürdürülebilir kullanım stratejilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora tezi, Ankara, 239s.

Dinant S (1997). Coat protein mediated protection in Lactuca sativa against lettuce mosaic potyvirus strains. Molecular Breeding 3: 75–86.

Dinant S, Lot H (1992). Lettuce mosaic virus: a review. Plant Pathology 41: 528–542.

Doerschug MR, Miller CO (1967). Chemical control of adventitious organ formation in *Lactuca sativa* explants. American Journal of Botany 54: 410–413.

Doğan S, Salman Ü (2007). Partial characterization of lettuce (*Lactuca sativa* L.) polyphenol oxidase. European Journal of Food Research and Technology 226: 93–103. doi:10.1007/s00217-006-0513-8.

Dolar FS, Ebrahimzadh R, Sönmez K, Smilde D, Ellialtıoğlu ŞŞ (2022). Evaluation of the existence of a new race of *Bremia lactucae* on lettuce. Horticultural Studies 39 (1): 28-32. doi: 10.16882/HortiS.1097886.

Doležalová I, Křístková E, Lebeda A, Vinter V (2002). Description of morphological characters of wild Lactuca L. spp. genetic resources (English-Czech version). Horticultural Science (Prague) 29: 56–83. doi: 10.17221/4461.

Doležalová I, Křístková E, Lebeda A, Vinter V, Astley D, Boukema IW (2003a). Basic morphological descriptors for genetic resources of wild *Lactuca* spp. Plant Genetic Resources Newsletter 134: 1–9.

Doležalová I, Lebeda A, Dziechciarková M, Křístková E, Astley D, van de Wiel CCM (2003b). Relationships among morphological characters, isozymes polymorphism and DNA variability-the impact on Lactuca germplasm taxonomy. Czech Journal of Genetics and Plant Breeding 39: 59–67. doi: 10.17221/3721.

Doležalová I, Lebeda A, Křístková E (2001). Prickly lettuce (*Lactuca serriola* L.) germplasm collecting and distribution study in Slovenia and Sweden. Plant Genetic Resources Newsletter 128: 41–44.

Doležalová I, Lebeda A, Křístková E, Novotná A (2007). Relevance of morphologic assessment of wild Lactuca spp. germplasm for their taxonomic determination. Bulletin of Botanical Gardens, Museums & Collections. Polish Botanical Society 16A: 22.

Drew RLK, Brocklehurst PA (1990). Effects of temperature of mother-plant environment on yield and germination of seeds of lettuce (*Lactuca sativa*). Annals of Botany 66: 63-71. doi: 10.1093/oxfordjournals.aob.a088001.

Dubois V, Botton E, Meyer C, Rieu A, Bedu M, Maisonneuve B, Mazier M (2005). Systematic silencing of a tobacco nitrate reductase transgene in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Journal of Experimental Botany 56: 2379–2388. doi:10.1093/jxb/eri230.

Duran Ö (2016). Marul Beyaz Çürüklük Hastalığı Etmeni (*Sclerotinia Sclerotiorum* (Lib.) De Bary)'ne Karşı Alternatif Savaşım Yollarının Araştırılması. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 64s.

Durst CE (1930). Inheritance in lettuce. Ill. Agr. Expt. Sta. Bul. 356: 237-341.

Dziechciarková M, Lebeda A, Doležalová I, Astley D (2004). Characterization of Lactuca spp. germplasm by protein and molecular markers–a review. Plant Soil and Environment 50:47–58.

Ebrahimzadh R (2020). İç Anadolu ve Marmara Bölgelerinde Marul Mildiyösü Etmeni *Bremia lactucae*'nin Irklarının Belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 89s.

Ebrahimzadh R, Dolar FS, Sönmez K, Ellialtıoğlu S (2018). Method optimization studies on inoculation and isolation of the causal agent of lettuce downy mildew (*Bremia lactucae*). International Journal of Forestry and Horticulture (IJFH) 4 (2): 1-6.

Ebrahimzadh R, Ellialtıoğlu ŞŞ, Sönmez K, Smilde WD, Dolar FS (2019). Evaluation of existence of a new race of *Bremia lactucae* in Turkey. 9th International Conference on Genetics and Breeding of Leafy Vegetables: Eucarpia Leafy Vegetables 2019, 24-28 June 2109, Palacky University Olomouc, Czech Republic.

Eenink A (1977). Induction of male sterility in lettuce (*Lactuca sativa* L.) by application of gibberellic acid: a technical note Euphytica (Netherlands).

Eenink AH, Dieleman FL, Groenwold R (1982a). Resistance of lettuce (Lactuca) to the leaf aphid *Nasonovia ribisnigri*. 2. Inheritance of the resistance. Euphytica 31: 301–304.

Eenink AH, Groenwold R, Dieleman FL (1982b). Resistance of lettuce (Lactuca) to the leaf aphid *Nasonovia ribisnigri.* 1. Transfer of resistance from *L. virosa* to *L. sativa* by interspecific crosses and selection of resistant breeding lines. Euphytica 31: 291-300.

Eenink A, Vereijken A (1978). Anatomical changes in flower buds of lettuce (*Lactuca sativa* L.) treated with a GA_3-solution for induction of male sterility. Acta Botanica Neerlandica 27 (3/4): 199-204.

El-Mallah HM, El-Shami SM, Hassanein Minar MM (2003). Studies of lipid profiles of *Vitis vinifera* (Grape) and *Lactuca scariola* (Oil Lettuce) seed oils in comparison with those of soybean Oil. J. Agric. Sci. 28: 3179-3187.

El-Mallah MS, El-Shami SM (2012). Evaluation of the oil produced from lettuce crops cultivated under different irrigation conditions. Grasas Y Aceites 63 (4): 423-431. doi:10.3989/gya.023212.

Engler DE, Grogan RG (1982). Protoplast regeneration, California Agriculture 36 (8): 18-19.

Erkan S, Gümüş M, Paylan İC, Duman İ, Ergün M (2013). İzmir ili ve çevresindeki kışlık sebzelerde görülen viral etmenlerin saptanması üzerinde araştırmalar. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 50 (3): 311-322.

Ernst-Schwarzenbach M (1936). Fertilitaet, Photoperiodismus, und Genetik von *Lactuca sativa* L. Züchter 8: 11-21.

Escobar-Gutierrez AJ, Burns IG, Lee A, Edmondson RN (2002). Screening lettuce cultivars for low nitrate content during summer and winter production. Journal of Horticultural Science and Biotechnology 77: 232-237.

Espindola GM (2022). Fenotipagem de alto desempenho para monitorar a taxa de crescimento e determinar o ponto de colheita em alface vermelha. Ciencias Agrarias Agronomia. PhD Thesis, Universidade Federal de Uberlândia, Brasil. doi:10.14393/ufu.di.2022.186.

Eşiyok D (2012). Kışlık ve Yazlık Sebze Yetiştiriciliği, Cilt II. İzmir, 53s.

FAOSTAT (2021). Web Sitesi: http://faostat.fao.org. Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Feráková V (1977). The genus Lactuca L. in Europe. Bratislava, Univerzita Komenskeho: 122.

Fidan Ü, Türkoğlu T (1988). Ege Bölgesi marul bitkilerinde görülen virüs hastalıkları üzerinde ön çalışmalar. Bitki Koruma Bülteni 28 (1-2): 43-56.

Firoz ZA, Alam MS, Uddin MS, Khatun SA (2009). Effect of sowing time and spacing on lettuce seed production in Hilly Region. Bangladesh J. Agril. Res. 34 (3): 531-536. ISSN 0258-7122.

Ford-Lloyd B, Kell SP, Maxted N (2008). Establishing conservation priorities for crop wild relatives. In: Crop wild relative conservation and use. Maxted N, Ford–Lloyd BV, Kell SP, Iriondo JM, Dulloo E, Turok J (Eds.). (pp. 110–119). Wallingford: CABI.

Franco CA, Marin MV, Silva EHC, Soares RS, Candido WS, Souza LN, Caprio CH, Vidal RL, Panizzi RC, Braz LT (2021). Monitoring virulence of Bremia lactucae as a breeding tool against lettuce downy mildew from south and southwest Brazilian regions. European Journal of Plant Pathology 159: 179–189 doi:10.1007/s10658-020-02154-y.

Fukuda M, Matsuo S, Kikuchi K, Kawazu Y, Fujiyama R, Honda I (2011). Isolation and functional characterization of the flowering locus *T* homolog, the *LsFT* gene in lettuce. Journal of Plant Physiology 168: 1602–1607.

Fukuda M, Matsuo S, Kikuchi K, Mitsuhashi W, Toyomasu T, Honda I (2012). Gibberellin metabolism during stem elongation stimulated by high temperature in lettuce. Acta Horticulturae 932: 259–264. doi:10.17660/actahortic.2012.932.

Fujinaga M, Ogiso H, Tsuchiya N, Saito H, Yamanaka S, Nozue M, Kojima M (2003). Race 3, a new race of *Fusarium oxysporum* f. sp. *lactucae* determined by a differential system with commercial cultivars. Journal of General Plant Pathology 69: 23–28.

Galieni A, Stagnari F, Visioli G, et al. (2016) Nitrogen fertilization of durum wheat: a case of study in Mediterranean area during transition to Conservation Agricuture. Ital J Agron doi:10.4081/ija.2016.662.

Garibaldi A, Gilardi G, Gullino ML (2004). Varietal resistance of lettuce to *Fusarium oxysporum* f. sp. *lactucae.* Crop Protection 23: 845–851.

George RAT (1999). Vegetable seed production (2nd ed.). Wallingford: CABI Publishing.

Gergerich RC, Dolja VV (2006). Introduction to plant viruses, the invisible Foe. The Plant Health Instructor. doi:10.1094/PHI-I-2006-0414-01.

German-Retana S, Walter J, Le Gall O (2008). Lettuce mosaic virus: from pathogen diversity to host interactors. Molecular Plant Pathology 9: 127–136.

Gilberton RL (1996). Management and detection of LMV: production of LMV resistant lettuce and LMV coat protein antibodies (pp. 78–81). Iceberg Lettuce Advisory Board Annual Report.

Gomes LAA, Maluf WR, Campos VP (2000). Inheritance of the resistant reaction of the lettuce cultivar 'Grand Rapids' to the southern root-knot nematode *Meloidogyne incognita* (Kofoid & White) Chitwood. Euphytica 114: 37–46.

Goubara M, Takasaki T (2004). Pollination effects of the sweat bee *Lasioglossum villosulum trichopse* (Hymenoptera: Halictidae) on genic male-sterile lettuce, Applied Entomology and Zoology 39 (1): 163-169. doi:10.1303/aez.2004163.

Gray D (1977). Temperature sensitive phases during the germination of lettuce (*Lactuca sativa*) seeds. Annals of Applied Biology 86: 77–86.

Groenwold R (1983). Onderzoek van de relatie tussen Lactuca en *Bremia lactucae*. Verslag van een voorlichtingsbijeenkomst voor slaveredelaars (vervolg). Zaadbelangen 37: 132.

Groves RL, Walgenbach JF, Moyer JW, Kennedy GG (2002). The role of weed hosts and tobacco thrips, *Frankliniella fusca*, in the epidemiology of tomato spotted wilt virus. Plant Disease 86: 573–582.

Guedes AC, Cantliffe DJ (1980). Germination of lettuce (*Lactuca sativa*) at high temperature after seed priming. Journal of the American Society of Horticultural Science 105: 777–781.

Gurdon C, Poulev A, Armas I (2019). Genetic and phytochemical characterization of lettuce flavonoid biosynthesis mutants. Science Reports 9: 3305. doi:10.1038/s41598-019-39287-y.

Güzel ME, Kilian N, Gültepe M, Kandemir A, Coşkunçelebi K (2018). Contributions to the taxonomy of Lactuca (Asteraceae) in Turkey. Turkish Journal of Botany 42: 197-207. doi:10.3906/bot-1707-29.

Hance P, Martin Y, Vasseur J, Hilbert JL, Trotin F (2007). Quantification of chicory root bitterness by an ELISA for 11 beta,13-dihydrolactucin. Food Chemistry 105: 742-748. ISSN: 0308-8146.

Hancock JF (2004). Plant evolution and the origin of crop species, 2nd edn. CABI Publishing, Wallingford.

Harlan JR (1986). Lettuce and the sycamore: sex and romance in ancient Egypt. Econ Bot 40: 4–15.

Hartman Y, Hooftman DAP, Uwimana B, Schranz ME, van de Wiel CCM, Smulders MJ, Visser RG, Michelmore RW, van Tienderen PH (2014). Abiotic stress QTL in lettuce crop-wild hybrids: comparing greenhouse and field experiments. Ecology Evolution 4: 2395–2409. doi:10.1002/ece3.1060.

Hartman Y, Hooftman DA, Uwimana B, van de Wiel CCM, Smulders MJ, Visser RG, van Tienderen PH (2012). Genomic regions in crop-wild hybrids of lettuce are affected differently in different environments: implications for crop breeding. Evolutionary Applications 5: 629–640. doi:10.1111/j.1752-4571.2012.00240.x.

Hassan MN, Mekkawy SA, Mahdy M, Salem KF, Tawfik E (2021). Recent molecular and breeding strategies in lettuce (Lactuca spp.). Genetic Resources and Crop Evolution 68 (8): 3055-3079. doi:10.1007/s10722-021-01246-w.

Hayashi M, Ujiie A, Serizawa H, Sassa H, Kakui H, Oda T, Koba T (2011). Development of SCAR and CAPS markers linked to a recessive male sterility gene in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Euphytica 180 (3): 429-436. doi:10.1007/s10681-011-0417-y.

Hayashi E, You Y, Lewis R, Calderon MC, Wan G, Still DW (2012). Mapping QTL, epistasis and genotype × environment interaction of antioxidant activity, chlorophyll content and head formation in domesticated lettuce (*Lactuca sativa*). Theoretical and Applied Genetics 124 (8): 1487–1502.

Hayes RJ, Ryder EJ (2007). Introgression of novel alleles for partial resistance to big vein disease from *Lactuca virosa* into cultivated lettuce. HortScience 42: 3539.

Hayes RJ, Sandoya G, Mou B, Simko I, Subbarao KV (2018). Release of three Iceberg lettuce populations with combined resistance to two soilborne diseases. HortScience 53(2): 247–250. https://journals.ashs.org/hortsci/view/journals/hortsci/53/2/article-p247.xml - affiliation2.

Hayes RJ, Wu BM, Pryor BM, Chitrampalam P, Subbarao KV (2010). Assessment of resistance in lettuce (*Lactuca sativa* L.) to mycelial and ascospore infection by *Sclerotinia minor* Jagger and *S. sclerotiorum* (Lib.) de Bary. HortScience 45: 333–341.

Helvacı A (2021). Marulu Enfekte Eden *Lettuce Mosaic Virus* İzolatının Tüm Genom Dizi Analizi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 96s.

Herbst ST (2001). The New Food Lover's Companion: Comprehensive Definitions of Nearly 6,000 Food, Drink, and Culinary Terms. Barron's Cooking Guide. Hauppauge, NY: Barron's Educational Series. ISBN 0764112589

Holmes G (2022). Tomato Spotted Wilt Virus on Lettuce (Gerald Holmes, Strawberry Center, Cal Poly San Luis Obispo, Bugwood.org). Erişim Tarihi: 12.06.2022.

Holmes SC, Wells DE, Pickens JM, Kemble JM (2019). Selection of heat tolerant lettuce (*Lactuca sativa* L.) cultivars grown in deep water culture and their marketability. Horticulturae 5 (3): 50. doi:10.3390/horticulturae5030050.

Hosseny MH, Ahmed MMM (2009). Effect of nitrogen, organic and bio fertilization on productivity of lettuce (cv. Romaine) in sandy soil under Assiut conditions. Assiut University Bulletin Environmental Research 12: 7993.

Hurtado RM, Navarro VS, Gramazio P, Plazas ÁMDLO, Pérez AI, García HFJ, Prohens TJ (2015). Increasing the genetic base of modern cultivars of eggplant of the semi-long black type. Bulletin of University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Cluj-Napoca: Horticulture 281-287. doi:10.15835 /buasvmcn-hort:11663.

IBEB (2021). International Bremia Evaluation Board Europe. view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fworldseed.org%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F06%2Ftable-1-Differential-sets-defined-by-IBEB-ABCD-set.xlsx%3F_ga%3D2.176219558.2081574280.1656325513-473195708.1655823053&wdOrigin=BROWSELINK. Erişim Tarihi: 23. 02.2022.

Ilott TW, Hulbert SH, Mishelmore RW (1989). Genetic analysis of the gene-for-gene interaction between lettuce (*Lactuca sativa*) and *Bremia lactucae*. Phytopathology 79: 888-897.

Iriondo JM, De Hond L (2008). Crop wild relative in-situ management and monitoring: the time has come. In: Crop wild relative conservation and use. Maxted N, Ford–Lloyd BV, Kell SP, Iriondo JM, Dulloo E, Turok J (Eds.). (pp. 319–330). Wallingford: CABI.

Jana S, Seyffert W (1971). Simulation of Quantitative characters by genes with Biochemicaly Definable Action. III The Components of Genetic Effects and the Inheritance of Anthocyanins in *Matthiola incana.* TAG 41 (8): 329-338.

Jemelková M, Kitner M, Křístková E, Beharav A, Lebeda A (2015). Biodiversity of *Lactuca aculeata* germplasm assessed by SSR and AFLP markers, and resistance variation to *Bremia lactucae*. Biochemical Systematics and Ecology 61: 344-356. doi:10.1016/j.bse.2015.07.003.

Jenni S, Truco MJ, Michelmore RW (2013). Quantitative trait loci associated with tipburn, heat stress induced physiological disorders, and maturity traits in crisphead lettuce. Theoretical and Applied Genetics 126 (12): 3065–3079.

Jeon YA, Rhee JH, Lee JE, Sung JS, Hur OS, Ro NY, Lee HS (2018). Screening of disease resistance of introduced lettuce cultivars from overseas to fusari-

um wilt (*Fusarium oxysporum* f. sp. *lactucae*). The Journal of the Korean Society of International Agriculture 30 (3): 197-204. ISSN: 1225-8504.

Jeuken M, Lindhout P (2004). The development of lettuce backcross inbred lines (BILs) for exploitation of the *Lactuca saligna* (wild lettuce) germplasm. Theoretical and Applied Genetics 109: 394–401.

Jeuken MJW, Lindhout P (2002). *Lactuca saligna*, a non-host for lettuce downy mildew (*Bremia lactucae*), harbors a new race-specific *Dm* gene and three QTLs for resistance. Theoretical and Applied Genetics 105: 384–391.

Judd WS, Campbell CS, Kellogg EA, Stevens PF (1999). Plant Systematics: A Phylogenetic Approach. Sinauer Associates, Sunderland, MA. ISBN: 08789 34049.

Kandel JS, Peng H, Hayes RJ, Mou B, Simko I (2020). Genome-wide association mapping reveals loci for shelf life and developmental rate of lettuce. Theoretical and Applied Genetics 133: 1947–1966.

Kandemir D, Bayındır S (2019). Yetiştirme Tekniği. In: Marul Tarımı. Tarım Gündem Dergisi, Bölüm: 5, s: 30-33. ISBN: 978-605-7846-39-6.

Karaağaç O, Balkaya A (2019). Günümüz üretiminde kullanılan çeşit grupları ve özellikleri. In: Marul Tarımı. Tarım Gündem Dergisi, Bölüm:3, s: 16-24. ISBN: 978-605-7846-39-6.

Karagöz K, Kotan R (2010). Bitki gelişimini teşvik eden bazı bakterilerin marulun gelişimi ve bakteriyel yaprak lekesi hastalığı üzerine etkileri. Türkiye Biyolojik Mücadele Dergisi 1 (2): 165-179. ISSN: 2146-0035.

Katz SH, Weaver WW (2003). Encyclopedia of Food and Culture. New York: Schribner. ISBN 0684805685.

Kaul MLH (1988). In Monograph on Theoretical and Applied Genetics Vol.10. Frankel R, Crossman M, Liskens HF, Maliga P 'Eds.). R. Riley. Springer Verlag Berlin. pp. 775-797.

Kawazu Y, Fujiyama R, Imanishi S, Fukuoka H, Yamaguchi H, Matsumoto S (2016). Development of marker-free transgenic lettuce resistant to Mirafiori lettuce big-vein virus. Transgenic Research 25: 711–719. doi:10.1007/ s11248-016-9956-2.

Kawazu Y, Fujiyama R, Noguchi Y, Kjubota M, Ito H, Fukuoka H (2010). Detailed characterization of Mirafiori lettuce virus-resistant transgenic lettuce. Transgenic Research 19: 211–220.

Kaymak HÇ, Aksoy A (2020). The effect of foliar fertilization with different doses of nitrate sources on yield, nitrate accumulation and cost of lettuce (*Lactuca sativa* L.). Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology 8 (4): 971-976. doi:10.24925/turjaf.v8i4.971-976.3243.

Khatib P, Olfati J, Hadımoğlu Y (2016). Efficiency of different lettuce (*Lactuca sativa* L.) emasculation methods for hybrid seed production. Seed and Plant Improvement Journal 32 (1): 141-146.

Kılıç N (2018). Samsun ili kışlık marul üretim alanlarında bakteriyel hastalık etmenlerinin belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 67s.

Kibar B (2018). Marulda bitkisel özellikler, bazı kalite özellikleri ve elementler arasındaki ilişkilerin belirlenmesi. Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi (UTYHBD) 4 (2): 149 – 160. doi: 10.24180/ijaws.486571.

Kim MJ, Moon Y, Tou JC, Mou B, Waterland NL (2016). Nutritional value, bioactive compounds and health benefits of lettuce (*Lactuca sativa* L.). Journal of Food Composition and Analysis 49: 19-34.

Kitner M, Lebeda A, Doležalová I, Maras M, Křístková E, Nevo E, Pavlíček T, Meglic V, Beharav A (2008). AFLP analysis of *Lactuca saligna* germplasm collections from four European and three Middle Eastern countries. Israel Journal of Plant Sciences 56: 185–193.

Koludar Ş (1997). Bazı Salata Marul Çeşitlerinde (*Lactuca sativa* L.) Yabancı Döllenme Oranının Belirlenmesi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 98s.

Koopman WJM (2002). Zooming in on the lettuce genome: Species relationships in Lactuca s.l. inferred from chromosomal and molecular characters. Ph.D. Thesis. Wageningen University, The Netherlands.

Koopman WJM, de Jong HJ (1996). A numerical analysis of karyotypes and DNA amounts in lettuce cultivars and species (Lactuca subs. Lactuca, Compositae). Acta Botanica Neerlandica 45: 211–222.

Koopman WJM, Guetta E, van de Weil CCM, Vosman B, van den Berg RG (1998). Phylogenetic relationships among Lactuca (Asteraceae) species and related genera based on ITS-1 DNA sequences. American Journal of Botany 85: 1517–1530. ISSN 0002-9122.

Koopman WJM, Zevenbergen MJ, van den Berg RG (2001). Species relationships in Lactuca s.l. (Lactuceae, Asteraceae) inferred from AFLP fingerprints. American Journal of Botany 88: 1881–1887.

Koornneef M (2002). Classical mutagenesis in higher plants. In: Molecular Plant Biology. Gilmartin PM (Ed.). Oxford University Press, Oxford, UK, pp 1–11.

Kopsell DA, Kopsell DE (2006). Accumulation and bioavailability of dietary carotenoids in vegetable crops. Trends Plant Science 11: 499-507. doi: 10.1016/j.tplants.2006.08.006.

Korkmaz A, Horuz A, Colak B (2004). Yield, NO_3, NO_2 and mineral matter contents of different lettuce genotypes growing in the mixture medium under the greenhouse conditions. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi 19: 50-56.

Koyama R, Sanada M, Itoh H, Kanechi M, Inagaki N, Uno Y (2012). In vitro evaluation of tipburn resistance in lettuce (*Lactuca sativa*. L). Plant Cell, Tissue and Organ Culture 108: 221–227. doi: 10.1007/s11240-011-0033-5.

Kökpınar Ş (2022). Marulda (*Lactuca sativa* var. *longifolia*) Mutasyon Islahı Yoluyla Besleyici Değeri Geliştirilmiş Islah Hatları Elde Edilmesi Üzerinde

Bir Araştırma. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 153s.

Kökpınar Ş, Ellialtıoğlu ŞŞ (2023). Marulda Gen Havuzu Oluşturulması. In: Kışlık Sebze Türlerinde Gen Havuzlarının Oluşturulması, Karakterizasyonu ve Klasik Islah Çalışmaları (İP Sorumlusu: Beşirli G.). KAMAG 1007 Projesi Sonuç Raporu (117G002 No'lu; Kışlık Sebze Yetiştiriciliğinde Hat ve/veya Çeşit Geliştirme Tübitak Projesi).

Kökpınar Ş, Kantoğlu KY, Ellialtıoğlu ŞŞ (2022). Marulda (*Lactuca sativa* var. *longifolia*) Mutasyon Islahı Yoluyla Besleyici Değeri Geliştirilmiş Islah Hatları Elde Edilmesi Üzerinde Bir Araştırma. TAGEM Projesi (devam ediyor).

Köksal ES (2019). Sulama. In: Marul Tarımı. Tarım Gündem Dergisi, Bölüm:6, s: 334-41. ISBN: 978-605-7846-39-6.

Krause-Sakate R, Mello NR, Pavan AM, Zambolim ME, Carvalho GM, Le Gall O, Zerbini FM (2001). Molecular characterization of two Brazilian isolates of Lettuce mosaic virus with distinct biological properties. Phytopathologia Brasileira, 26, 153–157.

Křístková E, Doležalová I, Lebeda A, Vinter V, Novotná A (2008). Description of morphological characters of lettuce (*Lactuca sativa* L.) genetic resources. Horticultural Science 35 (3): 113-129. doi:10.17221/4/2008-HORTSCI .

Křístková E, Lebeda A, Kitner M, Jemelková M, Doležalová I, Beharav A (2013). Natural interspecific hybrids in the genus Lactuca fished in nature and germplasm collections. Poster presented at the EUCARPIA Genetic Resources section meeting, 11-13 June 2013, Alnarp, Sweden.

Křístková E, Lebeda A, Kitner M, Vafková B, Matoušková Z, Doležalová I, Beharav A (2012). Phenotypes of the natural interspecific hybrids in the genus Lactuca. Úroda, 60, 28–31.

Kumar R, Kaushal S, Kumar S, Kumar D, Shukla YR, Dogra BS (2016). Morphological characterization of newly introduced lettuce (*Lactuca sativa* L.) germplasm through principal component and regression analyses. Electronic Journal of Plant Breeding 7 (3): 742-749. ISSN 0975-928X.

Landry BS, Kesseli R, Farrara B, Michelmore RW (1987). A genetic map of lettuce (*Lactuca sativa* L.) with restriction fragment length polymorphism, isozymes, disease resistance and morphological markers. Genetics 116: 331–337.

Langton FA, Smith JWM, Edmondson RN (1990). Heterosis in crisphead lettuce (*Lactuca sativa* L.) hybrids. Euphytica 49: 15–23. doi:10.1007/BF00024 126.

Latif B, Javaran MJ, Alizadeh H, Memari HR, Mohammadi R (2014). Interactions of genotype and plant growth regulators affecting direct shoot regeneration of lettuce (*Lactuca sativa* L.). International Journal of Bioscience 5 (1): 315-322.

Lebeda A (1998). Biodiversity of the interactions between germplasm of wild Lactuca spp. and related genera and lettuce downy mildew (*Bremia lac-*

tucae). Report on Research Programme OECD Biological Resource Management for Sustainable Agricultural Systems. HRI, Wellesbourne.

Lebeda A, Astley D (1999). World genetic resources of Lactuca spp., their taxonomy and biodiversity. In: Eucarpia Leafy Vegetables' 99. Lebeda A, Křistková E. (Eds.). Olomouc, Palacky University: 81–94.

Lebeda A, Doležalová I, Feráková V, Astley D (2004a). Geographical distribution of wild Lactuca species (Asteraceae, Lactuceae). The Botanical Review 70: 328–356. doi:10.1663/0006-8101070[0328:GDOWLS]2.0.CO;2.

Lebeda A, Doležalová I, Kitner M, Novotná A, Šmachová P, Widrlechner MP (2011). North American continent-a new source of wild Lactuca spp. germplasm variability for future lettuce breeding. Acta Horticulturae 918: 475–482.

Lebeda A, Doležalová I, Křístková E, Kitner M, Petrželová I, Mieslerová B, Novotná A (2009a). Wild Lactuca germplasm for lettuce breeding: recent status, gaps and challenges. Euphytica 170: 15–34. doi:10.1007/s10681-009-9914-7.

Lebeda A, Doležalová I, Novotná A (2012a). Wild and weedy Lactuca species, their distribution, ecogeography and ecobiology in USA and Canada. Genetic Resources and Crop Evolution 59: 1805–1822.

Lebeda A, Kitner M, Dziechciarková M, Doležalová I, Křístková E, Lindhout P (2009b). An insight into the genetic polymorphism among European populations of *Lactuca serriola* assessed by AFLP. Biochemical Systematics and Ecology 37: 597–608.

Lebeda A, Kitner M, Křístková E, Doležalová I, Beharav A (2012b). Genetic polymorphism in *Lactuca aculeata* populations and occurrence of natural putative hybrids between *L. aculeata* and *L. serriola*. Biochemical Systematics and Ecology 42: 113–123.

Lebeda A, Křístková E, Kitner M, Mieslerová B, Jemelková M, Pink DAC (2014). Wild *Lactuca* species, their genetic diversity, resistance to diseases and pests, and exploitation in lettuce breeding. European Journal of Plant Pathology 138: 597–640 doi:10.1007/s10658-013-0254-z.

Lebeda A, Petrželová I (2010). Screening for resistance to lettuce downy mildew (*Bremia lactucae*). In: Mass Screening Techniques for Selecting Crops Resistant to Diseases. Spencer M, Lebeda A (Eds.). (p.245-257). International Atomic Energy Agency, Vienna, Austria.

Lebeda A, Ryder EJ, Grube R, Doležalová I, Křístková E (2007). Lettuce (Asteraceae; Lactuca spp.). In: Genetic resources, chromosome engineering, and crop improvement. Vol. 3, Vegetable crops. Singh RJ (Ed.). (pp. 377–472). Chapter 9, Boca Raton: CRC Press, Taylor and Francis Group.

Lebeda A, Zinkernagel V (2003). Evolution and distribution of virulence in the German population of *Bremia lactucae*. Plant Pathology 52: 41–51.

Lee AC, Liao FS (2012). 'Taoyuan No. 1': A high-yielding batavia lettuce cultivar high in total phytochemicals and dietary fiber. HortScience 47 (12): 1815–1816. doi:10.21273/HORTSCI.47.12.1815.

Lewis MT (1931). Inheritance of heading characteristics in lettuce varieties. Proc. Amer. Soc. Hort. Sci. 27: 347 -351.

Lien D, Mily Ron B, Huo H, Bradford KJ, Britt AB, Michelmore RW (2018). High-resolution analysis of the efficiency, heritability, and editing outcomes of CRISPR/Cas9-induced modifications of NCED4 in lettuce (*Lactuca sativa*). Genes, Genomes, Genetics 8 (5): 1513-1521.

Lindqvist K (1958). Inheritance of lobed leaf form in Lactuca. Hereditas 44: 347-377.

Lindqvist K (1960). Inheritance studies in lettuce. Hereditas 46: 387-470.

Lindqvist K (1960a). Cytogenetic studies in the serriola group of Lactuca. Hereditas 46: 75–151.

Lindqvist K (1960b). On the origin of cultivated lettuce. Hereditas 46: 319–350.

Liu R, Su Z, Zhou H (2020). LsHSP70 is induced by high temperature to interact with calmodulin, leading to higher bolting resistance in lettuce. Science Reports 10: 15155. doi:10.1038/s41598-020-72443-3.

Liu ZB (2004). Distribution and population development of *Nasonovia ribisnigri* (Homoptera: Aphididae) in iceberg lettuce. Journal of Economic Entomology 97: 883–890.

Loumerem M, Abdelkader AA, Tlahig S (2019). Morphological characterization of cultivars collection of lettuce (*Lactuca sativa* L.) from Tunisian oasis. Integrative Food, Nutrition and Metabolism 6: 1-5. doi: 10.15761/IFNM.1000272.

Lu H, Hu J, Kwon SJ (2014). Association analysis of bacterial leaf spot resistance and SNP markers derived from expressed sequence tags (ESTs) in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Molecular Breeding 34: 997–1006.

Macias-González M, Truco MJ, Han R, Jenni S, Michelmore RW (2021). High-resolution genetic dissection of the major QTL for tipburn resistance in lettuce, *Lactuca sativa*. G3 11 (7): jkab097. doi:10.1093/g3journal/jkab097.

Maggioni L (2004). Conservation and use of vegetable genetic resources: a European perspective. Acta Horticulturae 637: 13-30.

Maisonneuve B, Chupeau MC, Bellec Y, Chupeau Y (1995). Sexuel and somatic hybridization in the genus Lactuca. Euphytica 85: 281-285. doi:10.1007/BF00023957.

Maisonneuve B, Pitrat M, Gognalonsband P, Moury M (2018). Growth stage-dependent resistance to the potyviruses lettuce Italian necrotic virus and Lettuce Mosaic Virus displayed by *Lactuca sativa* introgression lines carrying the *Mo3* locus from *L. virosa*. Plant Pathology 67: 2013–2018. doi:10.1111/ppa.12909.

Martinez-Sanchez A, Luna MC, Selma MV, Tudela JA, Abad J, Gil MI (2012). Baby-leaf and multi-leaf of green and red lettuces are suitable raw materials for the fresh-cut industry. Postharvest Biology and Technology 63: 1–10.

Matheron ME, Koike ST (2003). First report of fusarium wilt of lettuce caused by *Fusarium oxysporum* f. sp. *lactucae* in Arizona. Plant Disease 87: 1265.

Matoba H, Mizutani T, Nagano K, Hoshu Y, Uchiyama H (2007). Chromosomal study of lettuce and its allied species (Lactuca spp., Asteraceae) by means of karyotype analysis and fluorescence in situ hybridization. Hereditas 144: 235–243.

Matsumoto E (1991). Interspecific hybridization between lettuce (*Lactuca sativa*) and wild species *L. virosa*. Plant Cell Reports 9: 531-534

Maxted N, Kell SP, Ford-Lloyd BV (2008). Crop wild relative conservation and use: establishing the context. In: Crop wild relative conservation and use. Maxted N, Ford–Lloyd BV, Kell SP, Iriondo JM, Dulloo E, Turok J (Eds.). (pp. 3–30). Wallingford: CABI.

Mazier M, German-Retana S, Flamain F, Dubois F, Botton E, Sarnette V, Gall OL, Candresse T, Maisonneu B (2003). Simple and efficient method for testing *Lettuce Mosaic Virus* resistance in *in vitro* cultivated lettuce. Journal of Virological Methods 116: 123–131.

McCabe MS, Garratt LC, Schepers F, Jordi WJRM, Stoopen GM, Davelaar E, van Rhijn JHA, Power JB, Davey MR (2001) Effects of PSAG12-IPT gene expression on development and senescence in transgenic lettuce. Plant Physiology 127 (2): 505–516. doi:10.1104/pp.010244.

McCreight JB, Liu YB (2012). Resistance to lettuce aphid (*Nasonovia ribisnigri*) biotype 0 in wild lettuce accessions PI 491093 and PI 274378**.** HortScience 47 (2): 179-184.

McGuire PE, Ryder EJ, Michelmore RW, Clark RL, Antle R, Emery G, Hannan RM, Kesseli RV, Kurtz EA, Ochoa O, Rubatzky VE, Waycott W (1993). Genetic Resources of Lettuce and Lactuca species in California. An assessment of the USDA and UC collections and recommendations for long-term security. Report No. 12. Davis: University of California, Genetic Resources Conservation Program.

McHale LK, Truco MJ, Kozik A, Wroblewski T, Ochoa OE, Lahre KE, Knapp SJ, Michelmore RW (2009). The genomic architecture of disease resistance in lettuce. Theoretical and Applied Genetics 118: 565–580.

Mermer Doğu D (2008). Çanakkale Örtüaltında Yetişen Marullardan İzole Edilen *Sclerotinia sclerotiorum* Populasyonlarında Varyasyonların Saptanması. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 58s.

Mert-Türk F, Mermer D (2004). Çanakkale'de örtüaltında yetiştirilen marullarda *Sclerotinia sclerotiorum'*un yaygınlığının ve miselyal uyum gruplarının saptanması. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 9(1-2): 1-8.

Michalska K, Kisiel W (2010). Sesquiterpene lactones from roots of *Lactuca aculeata*. Biochemical Systematics and Ecology 38: 830–832.

Michel H, Soussin T (2014). Production of hybrid *Lactuca sativa* seeds. US. Patent Application Publication. 1-7.

Michelmore RW, Ochoa OE, Truco MJ (2002) Breeding crisphead lettuce. California Lettuce Research Board Annual Report the Board. Pennsylvania State University. pp 51–54.

Mohammadi P, Khoshgoftarmanesh AH (2014). The effectiveness of synthetic zinc (Zn)-amino chelates in supplying Zn and alleviating salt-induced damages on hydroponically grown lettuce. Scientia Horticulturae 172: 117-123. doi:10.1016/j.scienta.2014.03.047.

Mohapatra U, McCabe MS, Power JB, Schepers F, Van der Arend A, Davey MR (1999). Expression of the bar gene confers herbicide resistance in transgenic lettuce. Transgenic Research 8: 33–44.

Mohebodini M, Javaran MJ, Mahboudi F, Alizadeh H (2011). Effects of genotype, explant age and growth regulators on callus induction and direct shoot regeneration of Lettuce (*Lactuca sativa* L.). Australian Journal of Crop Science 5 (1): 92-95.

Mou B (2005). Genetic variation of beta-carotene and lutein contents in lettuce. Journal of the American Society for Horticultural Science 130 (6): 870-876.

Mou B (2008). Lettuce. In: Handbook of Plant Breeding. Vegetables I. Asteraceae, Brassicaceae, Chenopodiaceae, and Cucurbitaceae. Prohens J, Nuez F (Eds.)., (pp. 75–116). New York: Springer Science. doi:10.1007/978-0-387-30443-4_3.

Mou B (2011a). Green leaf lettuce breeding lines with resistance to corky root, 06-831 and 06-833. HortScience 46 (9): 1324–1325. doi:10.21273/HORTSCI.46.9.1324.

Mou B (2011b). Mutations in lettuce improvement. International Journal of Plant Genomics 2011, Article ID 723518. doi:10.1155/2011/723518.

Mou B, Hayes RJ, Ryder EJ (2007). Crisphead lettuce breeding lines with resistance to corky root and lettuce mosaic virus. HortScience 42: 701–703.

Mou B, Ryder EJ (2010). 06-857, a green leaf lettuce breeding line with resistance to leafminer and *Lettuce Mosaic Virus*. HortScience 45 (4): 666–667. doi:10.21273/HORTSCI.45.4.666.

Mousavizadeh SJ, Sedaghathoor S (2011). Peroxidase activity in response to applying natural antioxidant of essential oils in some leafy vegetables. Australian Journal of Crop Science 5 (4): 494-499.

Mulabagal V, Ngouajio M, Nair A, Zhang Y, Gottumukkala AL, Muraleedharan G (2010). *In vitro* evaluation of red and green lettuce (*Lactuca sativa*) for functional food properties. Food Chemistry 118 (2): 300-306.

Murat Doğru Ş, Çilingir A (2019). Toprak ve İklim İstekleri. In: Marul Tarımı. Tarım Gündem Dergisi, Bölüm:4, s: 26-29. ISBN: 978-605-7846-39-6.

Nagata RT (1992). Clip-and-wash method of emasculation for lettuce. HortScience 27 (8): 907-908. doi:10.21273/HORTSCI.27.8.907.

Negm FB, Smith EO, Kumamoto J (1972). Interaction of carbon dioxide and ethylene in overcoming thermodormancv of lettuce seeds. Plant Physiology 49: 869-872.

Nguyen CD, Li J, Mou B, Gong H, Huo H (2021). A case study of using an efficient CRISPR/Cas9 system to develop variegated lettuce. Vegetable Research 1: 4. doi:10.48130/VR-2021-0004.

Oğuz A (2010). Bazı Yerel Domates Genotiplerinde Farklı Yöntemler Kullanarak, Domates Lekeli Solgunluk Virüsü (*Tomato Spotted Wilt Virus*, TSWV)'ne Dayanıklılığın ve Genetik Varyasyonun Araştırılması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, 178s.

Oh MM, Carey EE, Rajashekar CB (2010) Regulated water deficits improve phytochemical concentration in lettuce. Journal American Societ Hortic Sci 135: 223–229.

Ohki S, Hatashita M (2012). Mutation breeding by ion beam in lettuce (*Lactuca sativa* L.) using an *in vitro* regeneration system. Acta Horticulturae 961: 285-290. doi:10.17660/ActaHortic.2012.961.37.

Olivas NK, Olivas NJ (2002a). United States Patent (10) Patent No.: US 6,486, 385 B1 (45) Date of Patent: Nov. 26.

Olivas NK, Olivas NJ (2002b). United States Patent (10) Patent No.: US 6,492, 579 B2 (45) Date of Patent: Dec. 10.

Özalp O (1964). İzmir'de sebzelerde görülen virüs hastalıkları. Bitki Koruma Bülteni 4 (1): 18-25.

Özcan N (2020). Bazı Ayhan Patlıcanı Genotiplerinin (*Solanum melongena* L.) Moleküler ve Morfolojik Karakterizasyonu. Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 53 s.

Özgür M (2016). Maydanoz ve Salata-Marul Yetiştiriciliği, Ünite 7. Bahçe Tarımı-II. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2358. Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1355.

Pakyürek AY, Çömlekçioğlu N, Söylemez S (2004) Harran ovası koşullarında marul (*Lactuca sativa* var. *longifolia*), patlıcan (*Solanum melongena*) ve biberde (*Capsicum annuum* L.) tohumluk üretimi üzerinde araştırma. Proje No: TOGTAG/TARP-1986.

Parra L, Maisonneuve B, Lebeda A, Schut J, Christopoulou M, Jeuken M, Michelmore RW (2016). Rationalization of genes for resistance to *Bremia lactucae* in lettuce. Euphytica 210 (3): 309-326.

Passam HC, Koutri AC, Karapanos IC (2007). The effect of chlormequat chloride (CCC) application at the boiling stage on the flowering and seed production of lettuce plants previously treated with water or gibberellic acid (GA_3). Scientia Horticulturae 112 (2): 117-121.

Patent No. 1: WO2007049730A1 - Cytoplasmic hybrid plant belonging to the genus lactuca and method for production there of - Google Patents. (patents.google.com/patent/WO2007049730A1/en).

Patterson S (2018). Bolting Lettuce Plants (hydroexperts.com.au). Erişim Tarihi: 04.03.2022.

Pileggi M, Pereira AAM, Silva JS, Pileggi SAV, Verma DPS (2001). An improved method for transformation of Lettuce by Agrobacterium tumefaciens with a gene that confers freezing resistance. Brazilian Archive Biology and Technology 44 (2): 191–196. doi:10.1590/S1516-89132001000200013.

Pink DAC, Lot H, Johnson R (1992). Novel pathotypes of lettuce mosaic virus-breakdown of a durable resistance. Euphytica 63: 169–174.

Piosik Ł (2013). Haploid embryos of lettuce (*Lactuca sativa*) induced by alien pollen or chemical factors. African Journal of Biotechnology 12 (4): 345–352. doi:10.5897/ajb12.1526.

Piosik Ł, Zenkteler E, Zenkteler M (2016). Development of haploid embryos and plants of *Lactuca sativa* induced by distant pollination with *Helianthus annuus* and *H. tuberosus*. Euphytica 208 (3): 439-451.

Pitrat M (2012) Vegetables crops in the Mediterranean basin with an overview of virus resistance. Advanced Virus Research 84: 1–29.

Porcel R, Aroca R, Azcon R, Ruiz-Lozano JM (2006). PIP aquaporin gene expression in arbuscular mycorrhizal *Glycine max* and *Lactuca sativa* plants in relation to drought stress tolerance. Plant Molecular Biology 60: 389–404.

Price KR, Dupont MS, Shepherd R, Chan HWS, Fenwick GR (1990). Relationship between the chemical and sensory properties of exotic salad crops-colored lettuce (*Lactuca sativa*) and chicory (*Cichorium intybus*). J. Sci. Food Agr. 53: 185-192.

Provvidenti R, Robinson RW, Shail JW (1980). A source of resistance to a strain of cucumber mosaic virus in *Lactuca saligna* L. HortScience 15: 528–529.

Ragheb E (2015) Mass selection and individual plant selection as two breeding methods for improving lettuce (*Lactuca sativa* L.). Alexandria University Journal of Agriculture Science 60 (3): 213–220.

Randa Zelyüt F (2016). Ankara İli Marul Ekim Alanlarında Görülen Virüs Hastalıklarının Belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 51s.

Randa Zelyüt F, Ertunç F (2018). Molecular characterization of Lettuce Mosaic Virus isolates in Ankara province. International Journal of Agriculture Innovations and Research 6 (5): 239-245. ISSN (Online) 2319-1473.

Reinink K, Groenwold R (1987). The inheritance of nitrate content in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Euphytica 36: 733-744.

Reinink K, Groenwold R, Bootsma A (1987). Genotypical differences in nitrate content in *Lactuca sativa* L. and related species and correlation with dry matter content. Euphytica 36: 11-18.

Reyes-Chin-Wo S, Wang Z, Yang X, Kozik A, Arikit S, Song C, Xia L, Froenicke L, Lavelle DO Truco MJ, Xia F, Zhu S, Xu C, Xu H Xu X, Cox K, Korf I, Meyers BC, Michelmore RW (2017). Genome assembly with in vitro proximity li-

gation data and wholegenome triplication in lettuce. Nature Communications 8: 14953. doi:10.1038/ncomms14953.

Roberts J, Broadley MR, Pink D, Hand P, Lynn J, Monaghan JM (2020). Quantitative trait loci (QTLs) linked with root growth in lettuce (*Lactuca sativa*) seedlings. Molecular Breeding 40 (1): 8. doi: 10.1007/s11032-019-1089-x.

Robinson RW, McCreight JD, Ryder EJ (1983). The genes of lettuce and closely related species. Plant Breeding Reviews 1: 267–293.

Roggero P, Ciuffo M, Vaira AM, Accotto GP, Masenka V, Milne RG (2000). An Ophiovirus isolated from lettuce with big-vein symptoms. Archives of Virology 145: 2629–2642.

Rolnik A, Olas B (2021). The plants of the *Asteraceae* family as agents in the protection of human health. International Journal of Molecular Science 22 (6): 3009. doi:10.33.90/ijms22063009.

Rubatzky VE, Yamaguchi M (1997). World Vegetables, Principles, Production, and Nutritive Values, 2nd ed., New York: Chapman & Hall.

Rulkens AJH (1987) DECGN sla collectie: inventarisatie, paspoort gegevens en enkele richtlijnen voor de toekomst. CGN report, CGN-T, CGN, Wageningen:51.

Ryder EJ (1963). An epistatically controlled pollen sterile in lettuce *(Lactuca sativa* L.). Journal of the American Society of Horticultural Science 83: 585-589.

Ryder EJ (1965). The inheritance of five leaf characters in lettuce *(Lactuca sativa* L.). Journal of the American Society of Horticultural Science 86: 457 -461.

Ryder EJ (1967). A recessive male sterility gene in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Journal of the American Society of Horticultural Science 91: 366–368.

Ryder EJ (1970). Inheritance of resistance to common lettuce mosaic. Journal of the American Society of Horticultural Science 95: 378–379.

Ryder EJ (1971). Genetic studies in lettuce *(Lactuca sativa* L.). Journal of the American Society of Horticultural Science 96: 826-828.

Ryder EJ (1975). Linkage and inheritance in lettuce *(Lactuca sativa* L.). Journal of the American Society of Horticultural Science 100: 346-349.

Ryder EJ (1979a). "Salinas" lettuce. HortScience 14: 283-284.

Ryder EJ (1979b). Vanguard 75 lettuce. HortScience 14: 284-286.

Ryder EJ (1985). Use of early flowering genes to reduce generation time in backcrossing, with specific application to lettuce breeding. Journal of the American Society for Horticultural Science 110: 570–573.

Ryder EJ (1986). Lettuce Breeding. Breeding Vegetable Crops, AVI Publishing Co. pp:433-474. ISBN: 0-87055-499-9.

Ryder EJ (1986). Lettuce Breeding. In: Breeding Vegetable Crops. Bassett M (Ed.). Westport: AVI Publishing Co.

Ryder EJ (1997). Introduction. In: Compendium of lettuce diseases. Davis RM, Subbarao KV, Raid RN, Kurtz EA (Eds) Aps Press, St Paul, Minnesota, pp 1–8.

Ryder EJ (1999). Lettuce, Endive and Chicory. Crop Production Science in Horticulture. Wallingford: CABI Publishing. pp. 208. doi:10.1017/s001447 9700401080.

Ryder EJ (2002). A mild systemic reaction to *Lettuce Mosaic Virus* in lettuce: Inheritance and interaction with an allele for resistance. Journal of the American Society of Horticultural Science 127: 814–818.

Ryder EJ, Milligan DC (2005). Additional genes controlling flowering time in *Lactuca sativa* and *L. serriola*. Journal of the American Society for Horticultural Science 130 (3): 448–453.

Ryder EJ, Waycott W (1991). New directions in salad crops: new forms, new tools, and old philosophy. In: Proceedings of the 2nd National Symposium NEW CROPS-Exploration, Research, and Commercialization. Janick J, Simon JE (Eds.). pp. 528–532, Indianapolis, Ind, USA, October 1991.

Sağlam HN (2017). Marul İri Damar Hastalığı (*Lettuce Big Vein Disease*) ve Marul Mozaik Virüsü (*Lettuce Mosaic Virus*)'nün Tanılanması ve Karakterizasyonu. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 73s.

Sahin F (2000). First report of bacterial spot of lettuce caused by *Xanthomonas campestris* pv. *vitians* in Turkey. Plant Disease 84 (4): 490-490.

Sahin F, Miller SA (1997). Identification of the bacterial leaf spot pathogen of lettuce, *Xanthomonas campestris* pv. *vitians*, in Ohio, and assessment of cultivar resistance and seed treatment. Plant Disease 81: 1443–1446.

Sandoya GV, Maisonneuve B, Truco MJ, Bull CT, Bimko I, Trent M, Hayes RJ, Michelmore RW (2019). Genetic analysis of resistance to bacterial leaf spot in the heirloom lettuce cultivar Reine des Glaces. Mol Breeding 39: 160. doi:10.1007/s11032-019-1072-6.

Sandoya G, Truco MJ, Bertier LD, Subbarao KV, Simko I, Hayes RJ, Michelmore R (2020). Genetics of partial resistance against *Verticillium dahliae* Race 2 in wild and cultivated lettuce. Phytopathology 111 (5): 842-849. doi: 10.1094/ PHYTO-09-20-0396-R.

Sangün O, Satar S (2012). Aphids (Hemiptera: Aphididae) on lettuce in the Eastern Mediterranean Region of Turkey: Incidence, population fluctuations, and flight activities. Türkiye Entomoloji Dergisi 36 (4): 443-454. ISSN 1010-6960.

Sarıçam Ş, Kantoğlu KY, Ellialtıoğlu ŞŞ (2017a). Determination of effective mutagen dose for lettuce (*Lactuca sativa* var. *longifolia* cv. Cervantes) Seeds. Eurasian Journal of Agricultural Research 1 (2): 96-101. ISSN: 2636-8226.

Sarıçam Ş, Kantoğlu KY, Ellialtıoğlu ŞŞ (2017b). Tissue culture applications in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Eurasian Journal of Agricultural Research 1 (2): 99-107. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ejar/issue/37295/430718.

Sarıçam Ş, Kantoğlu KY, Ellialtıoğlu ŞŞ (2018). Kaplı ve kapsız marul (*Lactuca sativa* var. *longifolia* cv. Cervantes) tohumlarında etkili mutasyon dozunun belirlenmesi. Tralleis Tarım Bilimleri Dergisi (e- dergi) 3 (2): 229-242.

Schwember AR, Bradford KJ (2010). A genetic locus and gene expression patterns associated with the priming effect on lettuce seed germination at elevated temperatures. Plant Molecular Biology 73: 105–118.

Seki K, Komatsu K, Hiraga M, Tanaka K, Uno Y, Matsumura H (2020). Identification of two QTLs for resistance to Fusarium wilt race 1 in lettuce (*Lactuca sativa* L.). Euphytica 216: 174. doi:10.1007/s10681-020-02713-8.

Seo MW, Yang DS, Kays SJ, Lee GP, Park KW (2009). Sesquiterpene lactones and bitterness in Korean leaf lettuce cultivars. HortScience 44 (2): 246-249. doi:10.21273/HORTSCI.44.2.246.

Sequiera L (1970). Resistance to corky root rot in lettuce. Plant Disease Reports 54: 754–758.

Sertkaya G (2014). Hatay ili marul ve ıspanak alanlarında bazı virüslerin araştırılması. 10. Sebze Tarımı Sempozyumu Bildirileri, 2-4 Eylül 2014, Tekirdağ.

Sertkaya G, Karaca F, Nurel S, Yokarıbaş H (2009). Marul alanlarında Marul Mozaik Virüsü ve Hıyar Mozaik Virüsü'nün biyolojik ve serolojik yöntemlerle araştırılması. Türkiye III. Bitki Koruma Kongresi, Van, Bildiri Özetleri, p.244.

Sessa R, Bennett MH, Lewin MJ, Mansfield JW, Beale MH (2000). Metabolite profiling of sesquiterpene lactones from Lactuca species. Journal of Biological Chemistry 275: 26877–26884.

Shannon MC, Grieve CM (1998). Tolerance of vegetable crops to salinity. Scientia Horticulturae 78 (5): 38. doi:10.1016/S0304-4238(98)00189-7.

Shannon MC, McCreight JD (1984). Salt tolerance of lettuce introductions. HortScience 15: 673-675.

Shear CB (1975). Calcium-related disorders of fruits and vegetables. Journal of American Society for Horticultural Sciences 18: 225-230.

Sicard D, Woo SS, Arroyo-Garcia R, Ochoa O, Nguyen D, Korol A, Nevo E, Michelmore RW (2003). Molecular diversity at the major clusters of disease resistance genes in cultivated lettuce and wild *Lactuca* spp. Theoretical and Applied Genetics 99: 405-418. doi:10.1007/s001220051251.

Siddiqui MR (2014). Somatic hybridization via protoplasts fusion in *Lactuca sativa* (Lettuce) and it's fused product response to culture media. Journal of Agricultural Research 52 (1): 1-9. https://apply.jar.punjab.gov.pk/ upload/1395913278_112_Microsoft_Word_-_1._4225.pdf.

Simko I, Atallah AJ, Ochoa OE, Antonise R, Galeano CH, Truco MJ, Michelmore RW (2013). Identification of QTLs conferring resistance to downy mildew in legacy cultivars of lettuce. Scientific Reports 3 (1): 1-10.

Simko I, Hayes RJ, Bull CT, Mou B, Luo, Trent MA, Atallah AJ, Ryder EJ, Sideman RG (2014). Characterization and performance of 16 new inbred lines of lettuce. HortScience 49 (5): 679-687. doi:10.21273/HORTSCI.49.5.679.

Simko I, Hayes RJ, Subbarao KV, Sideman RG (2010). SM09A and SM09B: Romaine lettuce breeding lines resistant to dieback and with improved shelf life. HortScience 45 (4): 670–672. doi:10.21273/HORTSCI.45.4.670.

Simko I, Ochoa OE, Pel MA, Tsuchida C, Forcada, CFI, Hayes RJ, Truco MJ, Antonise R, Galeano CH, Michelmore RW (2015). Resistance to downy mildew in lettuce 'La Brillante'is conferred by Dm50 gene and multiple QTL. Phytopathology 105 (9): 1220-1228. doi:10.1094/PHYTO-02-15-0057-R.

Simko I, Pechenick DA, McHale LK, Truco MJ, Ochoa OE, Michelmore RW, Scheffler BE (2009). Association mapping and marker-assisted selection of the lettuce dieback resistance gene *Tvr1.* BMC Plant Biology 9 (1): 135. doi:10.1186/1471-2229-9-135.

Siomos AS, Papadopoulou PP, Niklis ND, Dogras CC (2002). Quality of romaine and leaf lettuce at harvest and during storage. Acta Horticulturae 579: 641-646.

Sivritepe Ö (1995). Termodormansi, in: Sebzecilik. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, Önlisans Programı. Can G (Ed.). Bölüm: 15, s.96. ISBN: 975-492-567-4.

Smith JWM (1979). Triforine sensitivity in lettuce, a potentially useful genetic marker. Euphytica 28: 351-359.

Souza MM, Resende LV, Menezes D, Loges V, Souto TA, dos Santos VF (2008). Genetic variability for agronomic characteristics in lettuce progenies with heat tolerance. Hortic Bras 26 (3): 354–358. doi:0.1590/S0102-0536200 8000300012.

Soylu S, Sertkaya E, Üremiş İ, Bozkurt İA, Kurt Ş (2017). Hatay ili marul (*Lactuca sativa* L.) ekim alanlarında görülen önemli hastalık etmenleri, zararlı ve yabancı ot türleri ve yaygınlık durumları. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 22 (1): 23-33.

Sönmez K, Dolar FS, Ellialtıoğlu ŞŞ (2019). Marul Yetiştiriciliğini Kısıtlayan Mildiyö Hastalığı Etmeninin Tanımlanması ve Yaygın Irklarının Tespit Edilmesi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projesi Sonuç Raporu. (Proje No: 1220). Eskişehir, 68 s.

Steiner JJ, Opoku-Boateng K (1991). Natural season-long and diurnal temperature effects on lettuce seed production and quality. Journal of the American Society for Horticultural Science 116 (3): 396-400.

Still DW (2007). Vegetables. In: Genome Mapping and Molecular Breeding in Plants, Kole C (Ed.). Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg. pp:127-141. doi: 10.1007/978-3-540-34536-72.

Su W, Tao R, Liu W, Yu C, Yue Z, He S, Lavelle D, Zhang W, Zhang L, An G, Zhang Y, Hu Q, Larkin RM, Michelmore RW, Kuang H, Chen, J. (2020). Characterization of four polymorphic genes controlling red leaf colour in lettuce that

have undergone disruptive selection since domestication. Plant Biotechnology Journal 18 (2): 479-490. doi:10.1111/pbi.13213.

Subbarao KV, Davis RM, Gilbertson RL, Raid RN (2017). Infectious Diseases. In: Compendium of Lettuce Diseases and Pests. (p. 165). St. Paul, MN: APS Press. doi:10.1094/9780890545782.002.

Sung Y, Cantliffe DJ, Nagata TR, Nascimento WM (2008). Structural changes in lettuce seed during germination at high temperature altered by genotype, seed maturation temperature and seed priming. Journal of the American Society for Horticultural Science 133 (2): 300–311.

Şahin T (2023). Yerel Yedikule Tipi Marul (*Lactuca sativa* L. var. *longifolia*) Genotiplerinin Morfolojik Karakterizasyonu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Şahin T, Kandemir D, Balkaya A, Karaağaç O (2022). Sonbahar dönemi yetiştiriciliğinde kıvırcık (*Lactuca sativa* L. var. *crispa*) ve Yedikule (*Lactuca sativa* L. var. *longifolia*) tipi marul çeşitlerinin vejetatif büyüme düzeylerinin incelenmesi. BAHÇE 51 (1): 1-10. doi:10.53471/bahce.1067643.

Tabasi A, Hassandokht M, Fattahimoghaddam M (2019). Estimation of combining ability and heterosis in some Iranian lettuce lines using diallel crosses analysis. Iranian Journal of Horticultural Science 49 (4): 981-992.

Takada K, Watanabe S, Sano T, Ma B, Kamada H, Ezura H (2007). Heterologous expression of the mutated melon ethylene receptor gene *Cm-ERS1/H70A* produces stable sterility in transgenic lettuce (*Lactuca sativa*). Journal of Plant Physiology 164 (4): 514-520.

Tamaki H, Robinson RW, Anderson JL, Stoewsand GS (1995). Sesquiterpene lactones in virus-resistant lettuce. Journal of Agricultural and Food Chemistry 43: 6–8.

Tanksley SD, Young ND, Paterson AH, Bonierbale MW (1989) RFLP mapping in plant breeding: new tools for an old science. Biotechnology 7:257–264.

Tanlı G (2021). Marul İri Damar Hastalığı (Lettuce Big Vein Disease, LBVD)'nın Taşınması ve Vektörü Olan *Olpidium* Türlerinin Moleküler Olarak Saptanması. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Adana, 71s.

Tashi D, Gupta AJ, Ahmed N (2010). Variability, heritability and genetic advance in lettuce. Indian J Hortic 67: 193–196.

Teng Z, Luo Y, Bornhorst ER, Zhou B, Simko I, Trouth F (2019). Identification of Romaine lettuce (*Lactuca sativa* var. *longifolia*) cultivars with reduced browning discoloration for fresh-cut processing. Postharvest Biology and Technology 156: 110931. doi: 10.1016/110931.

Terzi R, Güler NS, Çalişkan N, Kadioğlu A (2013) Lignification response for rolled leaves of *Ctenanthe setosa* under long-term drought stress. Turkish Journal of Bioogy 37: 614–619.

Tezcan Ş (2022). Marul (*Lactuca sativa* L.) Polenlerinin Canlılık Oranları Üzerinde Saklama Koşulları ve Süresinin Etkileri. Eskişehir Osmangazi Üni-

versitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 65s.

Tezcan Ş, Sönmez K, Şeker A, Ellialtıoğlu ŞŞ (2022). Marul polenlerinin canlılık oranı üzerinde saklama koşulları ve süresinin etkileri. 13. Sebze Tarımı Sempozyumu, 21-23 Eylül 2022 (İzmir).

Thabuis APP, Teekens KC, van Herwijnen ZO (2011). Lettuce that is resistant to the lettuce aphid *Nasonovia ribisnigri* biotype 1. World Intellectual Property Organization. PCT/EP2010/067588.

Thompson RC (1938). Genetic relations of some color factors in lettuce. U.S. Dept. Agr. Tech. Bul., 620.

Thompson RC, Ryder EJ (1961). Descriptions and pedigrees of nine varieties of lettuce, U.S. Dept. Agri. Tech. Bul., 1244.

Till BJ, Cooper J, Tai TH, Colowit P, Greene EA, Henikoff S, Comai L (2007). Discovery of chemically induced mutations in rice by TILLING. BMC Plant Biology 7:19. doi:10.1186/1471-2229-7-19.

Torres AC, Nagata RT, Ferl RJ, Bewick TA, Cantliffe DJ (1999). *In vitro* assay selection of glyphosate resistance in lettuce. Journal of American Society of Horticultural Science 124: 86-89.

Toussaint V, Benoit DL, Carisse O (2012). Potential of weed species to serve as a reservoir for *Xanthomonas campestris* pv. *vitians*, the causal agent of bacterial leaf spot of lettuce. Crop Protection 41: 64–70.

Truco MJ, Ashrafi H, Kozik A, van Leeuwen H, Bowers J, Reyes Chin Wo S, Stoffel K, Xu H, Hill T, van Deynze A, Michelmore RW (2013). An ultra-high-density, transcript-based, genetic map of lettuce. G3 (Bethesda) 3 (4): 617–631. doi: 10.1534/g3.112.004929.

Tsuchiya N, Fujinaga M, Ogiso H, Usui T, Tsukada M (2004). Resistance tests and genetic resources for breeding fusarium root rot resistant lettuce. Journal of Japanese Society of Horticultural Science 73: 105–113.

TTSM (2020). Standart Tohumluk Kaydı Çeşit Listesi. Tohumluk Tescil ve Sertifikasyon Merkez Müdürlüğü, Ankara.

TÜİK (2021). Web Sitesi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=104&locale=tr. Erişim Tarihi: 11.11.2021.

Turini T, Cahn M, Cantwell M, Jackson L, Koike S, Natwick E, Smith R, Subbarao K, Takele E (2011). Iceberg lettuceproduction in California. Publication 7215. Erişim Tarihi: 07.11.2019 https://anrcatalog.ucanr.edu›pdf›7215.

Tülek S (2019). Marullarda *Sclerotinia sclerotiorum* ve *Sclerotinia minor* Tarafından Oluşturulan Beyaz Çürüklük Hastalığının Yaygınlığı, Misel Uyum Gruplarının Belirlenmesi ve Mücadele Olanaklarının Araştırılması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bitki Koruma Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Devam ediyor).

Türk FM (2011). Örtüaltında yetiştirilen marulda *Sclerotinia sclerotiorum* populasyonunda genetik çeşitliliğin mikrosatelit markörler ile belirlenmesi. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 15 (4): 39-44.

UPOV (2015). Lettuce (*Lactuca sativa* L.). Guidelines for the conduct of tests for distinctness, uniformity and stability. www.upov.org. Erişim Tarihi: 12.02.2021.

Uwimana B, d'Andrea LD, Felber F, Hooftman DA, den Nijs HCM, Smulders MJM, Visser RGF, van de Wiel CCM (2012a). A Bayesian analysis of gene flow from crops to their wild relatives: cultivated (*Lactuca sativa* L.) and prickly lettuce (*L. serriola* L.) and the recent expansion of *L. serriola* in Europe. Molecular Ecology 21: 2640–2654. doi:10.1111/j.1365-294X.2012.05489.x.

Uwimana B, Smulders MJ, Hooftman DA, Hartman Y, van Tienderen PH, Jansen J, McHale LK, Michelmore RW, Visser RGF, van de Wiel CCM (2012b). Crop to wild introgression in lettuce: following the fate of crop genome segments in backcross populations. BMC Plant Biology 12: 43. doi:10.1186/1471-2229-12-43.

Uysal D (2020). Ege Bölgesi Marul Üretim Alanlarında *Nasonovia ribisnigri* (Mosley) (Hemiptera: Aphididae) Popülasyonlarının Bazı İnsektisitlere Karşı Direncinin Belirlenmesi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir, 106 s.

Uzunoğulları N, Beşirli G (2011). Yedikule marul (*Lactuca sativa* var. *longifolia*) çeşidinde zarar yapan bazı viral etmenlerin tanılanması. Türkiye 4. Bitki Koruma Kongresi Bildirileri. KSÜ Basımevi, Kahramanmaraş, 496s.

Xu C, Mou B (2015). Evaluation of lettuce genotypes for salinity tolerance. HortScience 50 (10): 1441-1446. doi:10.21273/HORTSCI.50.10.1441

Van Beek, TA, Maas P, King BM, Leclercq E, Voragen AGJ, Groot A (1990). Bitter sesquiterpene lactones form chicory roots. Journal of Agriculture and Food Chemistry 38: 1035-1038.

van de Wiel CCM, Sretenović-Rajičić T, van Treuren R, Dehmer KJ, van der Linden CG, van Hintum TJL (2010). Distribution of genetic diversity in wild European populations of prickly lettuce (*Lactuca serriola*): implications for plant genetic resources management. Plant Genetic Resources: Characterization and Utilization 8: 171–181.

van der Arend AJM, Gautier J, Grimault V, Kraan P, Laan R, Mazet J, Michel H, Schut JW, Smilde D, Witte I (2006). Identification and denomination of new races of *Bremia lactucae* in Europe by IBEB until 2006. plantum.nl/pdf/IBEB_identification_and_nomination_2006.pdf.

van Treuren R, Coquin P, Lohwasser U (2011). Genetic resources collections of leafy vegetables (lettuce, spinach, chicory, artichoke, asparagus, lamb's lettuce, rhubarb and rocket salad): composition and gaps. Genetic Resources and Crop Evolution 59: 981–997. ISSN : 0925-9864.

van Treuren R, van Hintum TJL (2009). Comparison of anonymous and targeted molecular markers for the estimation of genetic diversity in ex situ conserved Lactuca. Theoretical and Applied Genetics 119: 1265–1279.

van Treuren R, van der Arend AJM, Schut JW (2013). Distribution of downy mildew (*Bremia lactucae* Regel) resistances in a genebank collection of

lettuce and its wild relatives. Plant Genetic Resources 11 (1): 15–25. doi:10.1017/S1479262111000761.

Vanjildorj E, Bae TW, Riu KZ, Kim SY, Lee HY (2005). Overexpression of Arabidopsis ABF3 gene enhances tolerance to drought and cold in transgenic lettuce (*Lactuca sativa*). Plant Cell Tissue and Organ Culture 83: 41-50. doi:10.1007/s11240-005-3800-3.

Verker K, Spitters CJT (1973). Effect of light and temperature on the lettuce seedlings. Netherlands J. of Agricultural Science 21:102-109.

Vries de IM (1990). Crossing experiments of lettuce cultivars and species (Lactuca sect. Lactuca, Compositae). Plant Systematic and Evolution 171: 233–248. doi:10.1007/bf00940608.

Vries de IM (1997). Origin and domestication of *Lactuca sativa* L. Genetic Resources and Crop Evolution 44: 165-167. doi:10.1023/A:1008611200727.

Waycott W (1995). Photoperiodic response of genetically diverse lettuce accessions. Journal of the American Society for Horticultural Science 120 (3): 460-467.

Waycott W, Fort SB, Ryder EJ (1995). Inheritance of dwarfing genes in *Lactuca sativa* L. Journal of Heredity 86 (1): 39–44.

Waycott W, Ryder EJ (1994). 'Ice Cube', 'Blush', and 'Mini-Green': miniature crisphead lettuce cultivars. HortScience 29: 333–334.

Waycott W, Taiz L (1991). Phenotypic characterization of let-tuce dwarf mutants and their response to applied gibberellins. Plant Physiology 95 (4): 1162–1168.

Wehner TC (1999). Heterosis in vegetable crops. In: Genetics and Exploitation of Heterosis in Crops. Coors JG, Pandey S (Eds.). pp:387-397. doi:10.2134/1999.geneticsandexploitation.c36.

Wei T, Van Treuren R, Liu X, Zhang Z, Chen J, Liu Y, Dong S, Sun P, Yang T, Lan T, Wang X, Xiong Z, Liu Y, Wei J, Lu H, Han S, Chen JC, Ni X, Wang J, Yang H, Xu X, Kuang H, Hintum TV, Liu X, Liu H (2021). Whole-genome resequencing of 445 Lactuca accessions reveals the domestication history of cultivated lettuce. Nature Genetics 53 (5): 752-760. ISSN 1061-4036.

Whitaker TW (1950). The genetics of leaf form in cultivated lettuce. I. The inheritance of lobing. Proc. Amer. Soc. Hort. Sci. 56: 389-394.

Whitaker TW (1969). Salads for everyone - a look at the lettuce plant. Economical Botany 23: 261–264.

Whitaker TW, Bohn GW (1953). The striate-vein character in lettuce. Journal of Heredity 44:177 –180.

Whitaker TW, Pryor DE (1941). The inheritance of resistance to powdery mildew *(Erysiphe cichoracearum)* in lettuce. Phytopathology 31: 534-540.

Whitaker TW, Ryder EJ (1962). Lettuce and its production. U.S. Agr. Res. Service Handbook 221: 1–49.

Wien HC (2020). Lettuce. In: Physiology of Vegetable Crops. 2nd edition. 14. Chapter, pp: 333-356. Wien HC, Stützel H (Eds.). © CAB International 2020. ISBN-13: 9781786393791 (ePDF).

Wintermantel WM, Anchieta AG, Obermeier C, Wisler GC (2003). Tombusvirus infection of lettuce is influenced by soil environment. Phytopathology 93: 101.

Wojciechowska R, Kowalska I (2011). The effect of foliar application of urea, Mo and BA on nitrate metabolism in lettuce leaves in the spring and summer-autumn seasons. Folia Horticulture 23: 119-123.

Yağcıoğlu M (2021). Abiyotik streslere tolerans ve moleküler genetik. In: Sebzelerde Stres Toleransı ve Islah Stratejileri. Ellialtıoğlu ŞŞ, Daşgan HY, Kuşvuran Ş (Eds.). Bölüm 18, s: 683-707. Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara. ISBN: 978-625-8449-01-3.

Yavuz N, Seymen M, Kal Ü (2021). Impacts of water stress and harvest time on physio-biochemical characteristics of lettuce (*Lactuca sativa* L.). International Journal of Agricultural and Natural Science 14 (2): 61-77. E-ISSN: 2651-3617.

Yeğin NZ (2022). Marul Solgunluk Etmeni *Fusarium oxysporum* f. sp. *lactucae*'nın Irklarının ve Vejetatif Uyum Gruplarının Belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bitki Koruma Anabilim Dalı, Ankara (Devam ediyor).

Zare M, Fakheri BA, Farokzadeh S (2016). Effect of salt stress on morphological traits of lettuce genotypes (*Lactuca sativa* L.) Journal of Horticultural Science 30 (3): 457-468. ISSN: 2008-4730.

Zdravkovic J, Stevanovic D, Stretenovic-Rajicic T, Zdravkovic M (2002). Genetic analysis of anthocyanin and vitamin C contents in lettuce. Acta Horticulturae 579: 167–170. doi:10.17660/actahortic.2002.579.

Zhang LY, Zhang YY, Chen RG, Zhang JH, Wang TT, Li HX, Ye ZB (2010). Ectopic expression of the tomato Mi-1 gene confers resistance to root knot nematodes in lettuce (*Lactuca sativa*). Plant Molecular Biology Reporter 28: 204–211.

Zhao J, Lu C, Tariq M, Xiao Q, Zhang W, Huang K, Lu Q, Lin K, Liu Z (2019). The response and tolerance mechanisms of lettuce (*Lactuca sativa* L.) exposed to nickel in a spiked soil system. Chemosphere 222: 399-406.

Zidorn C (2008). Sesquiterpene lactones and their precursors as chemosystematic markers in the tribe Cichorieae of the Asteraceae. Phytochemistry 69: 2270–2296.

Zink FW, Duffus JE (1970). Linkage of turnip mosaic virus susceptibility and downy mildew, *Bremia lactucae,* resistance in lettuce. Journal of the American Society for Horticultural Science Sci. 95: 420-422.

Zink FW, Duffus JE (1973). Inheritance and linkage of turnip mosaic virus and downy mildew *(Bremia lactuca)* reaction in *Lactuca serriola.* Journal of the American Society for Horticultural Science 98: 49-51.

Zink FW, Duffus JE, Kimble KA (1973). Relationship of a non-lethal reaction to a virulent isolate of lettuce mosaic virus and turnip mosaic susceptibility in lettuce. Journal of the American Society for Horticultural Science 98:41-45.

Zitter TA, Guzman VL (1977). Evaluation of cos lettuce crosses, endive cultivars, and *Cichorium* introductions for resistance to *Bidens Mottle Virus*. Plant Disease Repoters 61:767-770.

Zitter TA, Murphy JF (2009). Cucumber mosaic virus. The Plant Health Instructor. doi:10.1094/PHI-I-2009-0518-01.

Zlesak DC (2007). Rose. In: Flower breeding and genetics. Anderson NO (Ed.). (pp. 695-740). Springer, Dordrecht. doi:10.1007/978-1-4020-4428-1_26.

Zohary D (1991). The wild genetic resources of cultivated lettuce (*Lactuca sativa* L.). Euphytica 53: 31–35. doi: 10.1007/bf00032029.

MEŞŞÂÎ FELSEFEDE TANRI'NIN BİLGİSİ MESELESİ

(Din Felsefesi Açısından Bir Değerlendirme)

HASAN TANRIVERDİ

gece kitaplığı

MEŞŞÂÎ FELSEFEDE TANRI'NIN BİLGİSİ
MESELESİ
HASAN TANRIVERDİ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Editör • Orhan İYİBİLGİN
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-700-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR IX

ÖNSÖZ XI

1. GİRİŞ 1

1.1. Tanrı'nın Bilgisi Meselesinin Ontolojik Arka Planı 1

1.2. Meşşâî Filozofların Ontoloji Anlayışları 7

1.3. Meşşâî Filozoflara Göre Tanrı'nın Sıfatları 13

1.4. Tanrı Hakkında Konuşmanın İmkânı 31

BİRİNCİ BÖLÜM

TANRI'NIN BİLGİSİ ve KAPSAMI MESELESİ

2.1. Bilgi Kavramının Tanımı 43

2.2. Tanrı'nın Bilgisi Meselesi 52

2.3. Tanrı'nın Bilgi Sahibi Olduğu ile İlgili Deliller 72

2.4. Tanrı'nın Bilgisinin Kapsamı 86

2.4.1. Tanrı'nın Zatını Bilmesi Meselesi 88

2.4.2. Tanrı'nın Zatı Dışındaki Varlıkları Bilmesi Meselesi 108

2.4.3. Gazzâlî'nin Eleştirileri ve Değerlendirilmesi 128

2.5. Tanrı'nın Tikelleri Bilmesi Meselesi 155

2.5.1. Tikellerin Tümel Olarak Bilinmesi 166

2.5.2. Tikellerin Tümel Olarak Bilinmesine Yöneltilen Eleştiriler 174

2.6. İlahi Bilgi ve İrade İlişkisi 189

2.6.1. İrade Anlayışına Yöneltilen Eleştiriler 201

İKİNCİ BÖLÜM

TANRI'NIN BİLGİSİ ve İNSAN HÜRRİYETİ MESELESİ

3.1. İnsan Hürriyeti Problemi 214

3.1.1. Determinist Yaklaşım 222

3.1.2. İndeterminist Yaklaşım 225

3.1.3. Uzlaştırmacı Yaklaşım 240

3.2. Meşşâî Düşüncede İlahi Bilgi-İnsan Hürriyeti İlişkisi 267

SONUÇ 302

KAYNAKÇA 310

ÖNSÖZ

Tanrı–âlem ilişkisinin keyfiyeti meselesi, dinî düşünce tarihinin en önemli tartışma konularından birisini teşkil etmektedir. Bu mesele üzerinde duran düşünürlerden bazıları, Tanrı'yı nev'i şahsına münhasır bir konuma yerleştirerek, âlem ve insanla olan ilişkisini ya tamamen koparmışlar ya da pasif bir ilişkiye indirgemişlerdir. Bu, Aristoteles örneğinde olduğu gibi, insanla ilgilenmeyen, insanın şuursuz tabiat kanunlarıyla baş başa bırakıldığı bir Tanrı-âlem ilişkisi anlayışıdır. Bazı düşünürler ise Tanrı-âlem ilişkisini Tanrı'nın ilahi yaratma faaliyeti üzerine kurmuşlardır. Tanrı'nın bu yaratıcı faaliyetini aklî olarak temellendirme teşebbüsü birçok felsefi ve teolojik problemi beraberinde getirmiştir. Âlemin zamanda bir başlangıcı var mıdır, yok mudur; klasik literatürün diliyle ifade edecek olursak âlem, hâdis mi yoksa kadîm midir? Tanrı, âlemi hür iradesiyle mi yoksa zorunlu olarak mı yaratmıştır; bir başka ifadeyle Tanrı, fâilun bi'l-ihtiyar mı, yoksa mûcibu'n bi'z-zât mıdır?

Plotinus, Tanrı'nın yaratıcı faaliyetini sudur teorisi bağlamında açıklamıştır. Ona göre, âlem Tanrı'dan, O'nun iyiliği, mükemmelliği sebebiyle zorunlu olarak taşmıştır. Dolayısıyla Plotinus'ta teist gelenekteki gibi âlemi hür iradesiyle yaratan bir Tanrı tasavvuruna rastlanılmamaktadır. Teizmde Tanrı-âlem ilişkisi konusunda, düalist yaklaşım benimsenmiştir. Tanrı, âlemin yaratıcısı ve varlığını devam ettiricisi, maddi olmayan, âlemden aşkın ve zatiyyeti olan bir varlıktır. Bu yaklaşımda Tanrı, yaratmasında ve fiillerinde, kendi dışındaki bir varlığın etkisi ve baskısı altında olmayan, mutlak anlamda hür bir varlıktır. Panteizmde ilahi dinlerin ulûhiyet anlayışlarında da görülen bu düalist yaklaşım reddedilerek Tanrı'nın âlemden ayrı bir varlığının olmadığı, âlemde içkin olduğu iddia edilmiştir. Âlemdeki tek tek nesneleri, Tanrısal özün görünüşlerinden ibaret sayan bu yaklaşıma göre Tanrı, âlemi hür iradesiyle yaratmamış, bilakis âlem Tanrı'dan zorunlu olarak çıkmıştır.

Düşünürlerin Tanrı-âlem ilişkisi ile ilgili görüşlerini şekillendiren esas unsurun, sahip oldukları Tanrı tasavvuru mu yoksa âlem tasavvuru mu olduğu tartışmalı olmakla birlikte, bu unsurlardan esas belirleyici olanın Tanrı tasavvuru olduğu görüşünün daha çok taraftar bulduğu görülmektedir. Tanrı-âlem ilişkisinin şekillenmesinde etkili olan unsurun Tanrı tasavvuru olduğu öğretisinde öne çıkan en önemli sıfat Tanrı'nın bilgisidir. Zira bilgi sahibi olmayan bir varlığın, âlemi bir düzen üzere yaratmasına ve varlığını devam ettirmesine ihtimal verilmemiştir. Bu

KAYNAKÇA

ACAR, Rahim, "Tanrı'nın Cüz'îleri Bilmesi: Klasik İbn Sînâ Yorumunun Değerlendirilmesi," *Divan İlmi Araştırmalar*, c. 20, sy. 1, y. 2006, ss. 99-118.

ACKRİLL, John Lloyd, *A New Aristotle Reader*, Princeton University Press, New Jersey 1987.

AKARSU, Bedia, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, Savaş Yay., Ankara 1984.

AKBULUT, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelami Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992.

ALBAYRAK, Mevlüt, *İbn Sînâ ve Whitehead Açısından Tanrı-Âlem İlişkisi ve Kötülük Problemi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001.

ALPER, Ömer Mahir, "Küllî" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXVI, y. 2002.

AMİDÎ, Seyfuddin, *Gayetu'l-Meram fi İlmi'l-Kelam*, thk., Hüseyin Mahmut Abdullatif, Mısır 1971.

ANGELES, Peter A., *A Dictionary of Philosophy*, New York 1981.

AQUİNAS, Thomas, *The Summa Theologica*, trns., Fathers of the English Dominician Province, Benziger Bros., Edition 1947.

----------, *Questiones Disputatae de Veritate, Questions 1-9*, trns., Robert W. Mulligan, Herny Regnery Company, Chicago 1952.

ARİSTOTELES, *Metafizik*, çev., Ahmet Arslan, Sosyal Yay., İstanbul 1996.

----------, *Fizik*, çev. Saffet Babür, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2005.

----------, *Organon II*, çev., Hamdi Ragıp Atademir, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1963.

----------, *Nikomakhos'a Etik*, çev., Saffet Babür, BilgeSu Yay., Ankara 2007.

----------, *Yorum Üzerine*, çev., Saffet Babür, İmge Kitabevi, Ankara 1996.

ARSLAN, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yay., Ankara 2003.

ASLAN, Abdülgaffar, *Kur'ân'da Vahiy*, Ankara Yay., Ankara 2000.

ASTER, Ernst Von, *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, İm Yay., İstanbul 2000.

ATAY, Hüseyin, *Farabi ve İbn Sina'ya Göre Yaratma*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

----------, *İslam'ın İnanç Esasları*, AÜİF Yay., Ankara 1992.

AUGUSTINUS, *On the Free Choice of the Will On Grace and Free Choice and Other Writings*, trns. and ed., Peter Kings, Cambridge University Press, Cambridge 2010.

----------, *İtiraflar*, çev., Dominik Pamir, Kaknüs Yay., İstanbul 1999.

----------, *The City of God*, trns., Marcus Dods, The Modern Library, New York 1950.

AYDIN, S. Mehmet, *Din Felsefesi*, İİFV Yay., İzmir 1999.

----------, "Süreç (Proses) Felsefi Işığında Tanrı-Âlem İlişkisi", *Âlemden Allah'a*, ed., Mustafa Armağan, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000.

----------, "Tanrı Hakkında Konuşmak: Felsefi Bir Tahlil", *Âlemden Allah'a*, ed., Mustafa Armağan, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000.

----------, "Ahlâk" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. II, y. 1989.

AYDINLI, Yaşar, *Farabî'de Tanrı-İnsan İlişkisi*, İz Yayıncılık, İstanbul 2008.

BAĞDADİ, Abdulkahir b. Tahir, *el-Fark Beyne'l-Fırak*, Daru'l-Marife, Beyrut 1997.

BÂKILLÂNÎ, Ebu Bekir Muhammed b. et-Tayyib, *Kitâbu Temhidi'l-Evâil ve Telhîsi'd-Delâil*, thk., İmâdüddin Ahmed Haydar, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut 1993.

BLACKSTONE, William T., *Dinsel Bilgi Sorunu*, çev., Tuncay İmamoğlu, Ataç Yay., İstanbul 2005.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, Ergin Kitabevi, İstanbul 1955.

BOETHIUS, Manlius, *The Consolation of Philosophy*, trns. and ed., James J. Buchanan, New York 1957.

----------, "God is Timeless", *Philosophy of Religion Selected Readings*, ed., Michael Peterson and et al., New York 1986.

BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1996.

----------, *Aristo Metafiziği ile Gazzalî Metafiziğinin Karşılaştırılması*, MEB Yay., Ankara 2005.

----------, "Akıl" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. II, y. 1989.

BOLAY, M. Naci, *İbn Sînâ Mantığında Önermeler*, MEB Yay., İstanbul 1994.

BOR, İbrahim, *Gazali ve Swinburne'de Tanrı'nın Bilgisi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, AÜSBE, Ankara 2001.

BRAITHWAITE, Richard B., "An Empiricist's Views of The Religious Belief", *Philosophy of Religion*, ed., Basil Mitchell, Oxford University Press, Oxford 1991.

CHADWICK, Henry, *Augustine*, Oxford University Press, Oxford 1991.

CİHAN, A. Kâmil, "İbn Rüşd'ün Özgürlük Anlayışına Genel Bakış", *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy. 29, y. 1999, ss. 68-71.

ÇAĞRICI, Mustafa, *Anahatlarıyla İslam Ahlakı*, Ensar Yay., İstanbul 2012.

----------, "Cüz'î" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. VIII, y. 1993.

ÇETİN, İsmail, "Tanrı'nın Değişmezliği Problemi", *UÜİF Dergisi*, c. 13, sy. 1, y. 2004, ss. 39-52.

----------, *John Locke'da Tanrı Anlayışı*, Vadi Yay., Ankara 1995.

----------, "Boethius'ta Tanrı'nın Bilgisi ve İnsan Hürriyeti", *UÜİF Dergisi*, c. 12, sy. 2, y. 2003, ss. 133-145.

CHITTICK, William, "Bir Gelişme Teolojisine Doğru", *Varolmanın Boyutları Tasavvuf ve Vahdetü'l-Vücûd Üzerine Yazılar*, çev., Turan Koç, İnsan Yay., İstanbul 2016.

COPLESTON, Frederick, *Felsefe Tarihi/Platon*, çev., Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul 1989.

----------, *Felsefe Tarihi/Aristoteles*, çev., Aziz Yardımlı, İdea Yay., İstanbul 1986.

ÇOŞKUN, İbrahim, "İnsanın Eylem Yapma Gücü ve Hürriyeti", *DÜİF Dergisi*, c. 3, sy. 2, y. 2001, ss. 1-35.

ÇOTUKSÖKEN, Betül, BABÜR, Saffet, *Orta Çağda Felsefe*, Kabalcı Yay., İstanbul 1989.

CRAIG, William Lane, *The Problem of Divine Foreknowledge and Future Contingents from Aristotle to Suarez*, E.J. Brill, Leiden 1988.

ÇUBUKÇU, İbrahim Agâh, *İslam Düşünürleri*, AÜİF Yay., Ankara trs.

ÇUHADAR, Cengiz, "Hürriyet Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", *FÜİF Dergisi*, c. 12, sy. 2, y. 2007, ss.131–150.

CÜRCÂNÎ, Seyyid Şerif, *Kitabu't-Tarifat*, thk., Abdurrahman Umeyra, Beyrut 1995.

CÜVEYNÎ, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf, *Kitabu'l-İrşad ila Kavatıı'l-Edille fi Usuli'l-İtikad*, thk. ve tkd., Muhammed Yusuf Musa, Ali Abdulhamid, Mektebetü'l-Hanici, Mısır 1950.

DAĞ, Mehmet, "İslam Felsefesinin Bazı Temel Sorunları Üzerinde Düşünceler", *OMÜİF Dergisi*, sy. 5, y. 1991, ss. 3-34.

DAWKINS, Richard, *Tanrı Yanılgısı*, çev., Tunç Tuncay Bilgin, Kuzey Yay., İstanbul 2008.

DEMİR, Ömer ve ACAR, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yay., Ankara 1997.

DENİZ, Gürbüz, "İbn Rüşd'e Göre Hürriyet", *İslam Felsefesinin Sorunları*, Elis Yay., Ankara 2003.

----------, "İbn Sînâ'da Hürriyet", *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu (22-24 Mayıs 2008 İstanbul)*, İBB Kültür A.Ş., İstanbul 2008, ss. 325-331.

----------, *İnsan Hürriyetinin Metafizik Temelleri*, Litera Yayıncılık, İstanbul 2010.

----------, "Fârâbî'nin Felsefi Sisteminde Tanrı'nın Bilgisi", *Felsefe Dünyası*, c. 47, sy. 1, y. 2008.

----------, "İnsan Hürriyeti", *Eskiyeni*, c. 28, y. 2014, ss. 171-176.

DESCARTES, René, *Metafizik Düşünceler*, çev., Mehmet Karasan, MEB Yay., İstanbul 1998.

----------, *Ahlak Üzerine Mektuplar*, MEB Yay., İstanbul 1996.

EPİKTETOS, *İçsel Huzur İyi Yaşamın Kapısını Açar*, çev., Cengiz Erengil, Alkım Yayınevi, İstanbul 2003.

ERDEM, Engin, "Swinburne ve İlâhi Zamansallık", *AÜİF Dergisi*, c. XLVI, sy. II, y. 2005, ss. 231-257.

ERDEM, Hüsameddin, *İlkçağ Felsefe Tarihi*, Hü-Er Yay., Konya s. 322.

EŞ'ARÎ, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail, *Kitabu'l-Luma' fi'r-Reddi Ala Ehli'z-Zeyği ve'l-Bida'*, ed., Richard J. McCarthy, el-Matbaatu'l Kâtulikiyye, Beyrut 1953.

----------, *Kitabu'l-İbane an Usuli'd-Diyane*, Beyrut 1994.

FÂRÂBÎ, Ebu Nasr, *Kitâbu Ârâu Ehli'l-Medînetil'l-Fâdıla ve Mutedâddâtihâ*, Dâru'l-Meşrik (el-Matbaatu'l Kâtulikiyye), Beyrut-Lübnan 1968.

----------, *Kitâbu's-Siyâseti'l-Medeniyye el-Mulakkab bi Mebâdii'l Mevcûdât*, el-Matbaatu'l Kâtulikiyye, Beyrut-Lübnan 1964.

----------, *ed-Deavi'l-Kalbiyye (Resailü'l-Fârâbî* içinde*)*, Haydarabad 1926.

----------, *et-Ta'likât (Resailü'l-Fârâbî* içinde*)*, Haydarabad 1926.

----------, *Risale fî İsbâti'l-Mufârikât (Resailü'l-Fârâbî* içinde*)*, Haydarabad 1926.

----------, *Uyûnü'l-Mesâil (el-Mecmû'* içinde*)*, Mısır 1325/1907; çev., Mahmut Kaya, "Felsefenin Temel Meseleleri", *İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri* içinde, Klasik Yay., İstanbul 2005.

----------, *Zenon'ül Kübri'l Yunanî (Resailü'l-Fârâbî* içinde*)*, Haydarabad 1926.

----------, *Kitabu'l Füsûs*, Dairetu'l-Maarif el-Osmaniyye, Haydarabad 1345.

----------, *Kitâbu'l-Burhân (el-Mantık'inde'l-Fârâbî* içinde*)*, thk., Macit Fahri, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1987.

----------, *el-Fusûlü'l-Hamse (el-Mantık'inde'l-Fârâbî* içinde*)*, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1985.

----------, *İhsâu'l Ulûm*, nşr., Osman Emin, Kahire 1949.

----------, *Kitâb fi'l-Mantık "el-Hitâbe"*, thk., Muhammed Selîm Sâlim, Matba'atü Dâri'l-Kütüb, Kâhire 1976.

----------, *Rîsâle fi'l-Akl*, nşr., Maurice Bouyges, Dâru'l-Meşrık, Beyrut 1983.

----------, *Fusûlü'l Medeni (Fârâbî'nin İki Eseri* içinde*)*, çev., Hanifi Özcan, MÜİFV Yay., İstanbul 2005.

----------, *Kitâbü'l-Cem' beyne re'yeyi'l-Hakîmeyn Eflâtûn el-İlâhî ve Aristûtâlis*, nşr., Albert Nasrî Nâdir, Dâru'l-meşrık/el-Matbaatu'l Kâtulikiyye, Beyrut-Lübnan 1986.

----------, *Kitabü'l-Hurûf,* nşr., Muhsin Mehdî, Dâru'l-Meşrik, Beyrut 1990.

----------, *Makaletü fi Agraz-i Mâba'de't-Tabia,* Haydarabad 1349.

----------, "Fusûsu'l-Hikem", *es-Semeretü'l-Merdiyye*, nşr., Friedrich Dieterici, Leiden-E. J. Brill 1980.

----------, *Şerhu'l-Fârâbî li-Kitabi Aristûtâlîs fi'l-İbâre,* edt., Wilhem Kutsch and S. J. Standly Marrow, Dâru'l-Meşrık, Beyrut 1971.

----------, *Peri Hermeneias (Fârâbî'nin Peri Hermeneias Muhtasarı* içinde*)*, çev., Mübahat Türker-Küyel, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1990.

----------, *Mutluluğu Kazanma-Tahsîlu's-sa'ade (Fârâbî'nin Üç Eseri* içinde*)*, çev., Hüseyin Atay, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974.

----------, *Kitabü'l-Tenbîh alâ Sebili's-Sa'âde (Resailü'l-Fârâbî* içinde*)*, Haydarabad 1926.

FLEW, Antonhy, *God and Philosophy*, Hutchinson of London, London 1966.

----------, "Conpatibilism, Free Will and God", *Philosophy,* vol. 48, issue 185, y. 1973, ss. 231-244.

FITZGERALD, Paul, "Stump And Kretzmann On Time And Eternity", *Journal of Philosophy,* vol. 5, y. May/1985.

GAZZÂLÎ, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, Tehâfütü'l-Felasife, thk., Süleyman Dünya, Daru'l-Maarif, Kahire trs.

----------, *el-İktisâd fi'l-İ'tikâd*, nşr., İbrahim Agâh Çubukçu, Hüseyin Atay, Nur Matbaası, Ankara 1962.

----------, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, Mısır 1334.

----------, *Mi'racu's-Salikîn (Mecmuatu'r-Resaili'l İmam'il-Gazzâlî* içinde*)*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1996.

----------, *Kitabu'l Erbâin fi Usul'ud-Din Daru'l-Kutubu'l İlmiyye*, Beyrut 1988.

----------, *el-Mustasfâ min İlmi'l Usûl*, Dâru Sâdır, Mısır 1322.

----------, *Hakikat Bilgisine Yükseliş*, çev., Serkan Özburun, İnsan Yay., İstanbul 2002.

----------, *Mişkatü'l-Envâr*, Ebu'l Ala Afifi Neşri, Kahire 1964.

----------, *el-Maksadu'l-Esna fi Şerhi Meani Esmaillahi'l-Hüsna*, Kıbrıs 1987.

----------, *el-Hikme fi Mahlûkati'l-Lahi (Mecmuatu'r-Resâil'il-İmam-i Gazzâlî* içinde*)*, Beyrut 1996.

----------, *Kitabu'l Kavâî'dul-Akâîd (İhyâû Ulumû'd-Din* içinde*)*, Matbaatu'l-Osmaniyye, Mısır 1317.

----------, *Kimya-ı Saadet*, çev., A.F. Meyan, Bedir Yayınevi, İstanbul 1969.

----------, *Cevâhiru'l-Kur'an*, thk., Muhammed Reşit Rıza, Beyrut 1990; *Kur'an'ın Cevherleri*, çev., Ömer Küyel, Hay Kitap, Ankara 2006.

GILSON, Etienne, *Tanrı ve Felsefe*, çev., Mehmet Aydın, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1999.

GÜLER, İlhami, *Tanrı'nın Ahlakiliği Sorunu*, Ankara Okulu Yay., Ankara 1998.

HARTSHORNE, Charles, *Man's Vision of God*, Archon Books, Hamden 1964.

----------, "Din ve Felsefeye Göre Tanrı", Âlemden Allah'a, çev., Mehmet Aydın, ed., Mustafa Armağan, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000.

----------, "Philosophy After Fifty Years", *Mid-Twentifth Century American Philosophy*, Ed., P. A. Bertocci, New York 1974.

----------, and REE, William L., *Philosophers Speaks of God*, Chicago 1969.

HELM, Paul, *Eternal God*, Clarendon Press, Oxford 1988.

HICK, John, *An Interpretation of Religion*, Human Responses to the Trancendent, Macmillan Academic and Professional LTD., London 1989.

IQBAL, Muhammad, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam*, Shaikh Muhammad Ashraf, Lahore 1958.

İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükrim, *Lisanu'l-Arab*, Daru's-Sadr, Beyrut 1956.

İBN RÜŞD, Ebu'l Velid Muhammed, *el-Keşf an Menâhici'l-Edille fi Akâidi'l-Mille*, Beyrut 1998.

----------, *Tehâfütü't-Tehâfüt*, haz., M.Abid el-Cabiri, Merkezü'l-Dirasati'l-Vahdeti'l-Arabiyye, Beyrut 2008.

----------, *Faslu'l-Makâl fî mâ beyne'l-Hikmeti ve'ş-Şerî'ati mine'l-İttisâl*, thk., Muhammed Ammar, Daru'l Mea'rif, Kahire 1983.

----------, *Felsefe-Din İlişkileri* (*Faslu'l-Makâl el-Keşf an Minhâci'l-Edille*), çev., Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul 2012.

----------, *Telhîsu Mâba'de't-Tabî'a*, thk., Osman Emîn, Kahire 1958.

----------, *Telhîsü Kitâbi'n-Nefs*, thk., A. Fuâd el-Ehvânî, Kahire 1999.

İBN SÎNÂ, Ebu Ali Hüseyin b. Abdullah, *eş-Şifâ (İlâhiyyât I-II)*, thk., el-Eb Kınvâti, Said Zâyid, Zevil Kurba, Kum 1230 (h).

----------, *en-Necât fi'l-Mantık ve'l-İlâhiyyât (I-II)*, Abdurrahman Umeyre, Daru'l Cil, Beyrut 1992.

----------, *Dânişnâme-i Alâî-Alâî Hikmet*, çev., Murat Demirkol, ed., Gürbüz Deniz, T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay., İstanbul 2013.

----------, *el-İşârât ve't-Tenbîhât*, nşr., Süleyman Dünya, Kâhire trs.

----------, *er-Risaletü'l-Arşiyye fî Tevhîdihî Teâlâ ve Sıfâtihî (Mecmu' Resâil-i Şeyhi'r-Reîs* içinde*)*, Dâirâtü'l-Maârifi'l-Osmâniyye, Haydarabad 1353 (h).

----------, *Ehvalu'n Nefs Risâletun fi'n-Nefs ve Bekauha ve Me'aduhâ*, nşr., Ahmed Fuâd el-Ehvânî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabiyye, Kahire 1952.

----------, "el-Hudûd ve'r-Rusûm", *el-Mustalâhu'l-Felsefî inde'l-Arab* içinde, nşr., Abdü'l-Amr el-A'sam, Bağdat 1985.

----------, *eş-Şifa (Tabiiyyat-II), en-Nefs*, nşr., C. Anawati-Said Zayed, Kahire 1975.

----------, *Uyûnu'l-Hikme (Risaleler* içinde*)*, çev., Alparslan Açıkgenç ve M. Hayri Kırbaşoğlu, Kitabiyat, Ankara 2004.

----------, *et-Ta'lîkât*, nşr., Abdurrahmân Bedevî, Bingazi 1972.

----------, *el-Mübâhasât*, nşr., Muhsin Bîdârfer, Kum 1992.

----------, *Risâle fi'l-Ahlâk (Mecmuatu'r-Resâil fi'l-Mantık ve Gayrihi lî İbn Sinâ* içinde*)*, Ayasofya No: 4829; Varak 119a.

----------, *Ahvâlü'n- Nefs*, nşr., A.F. el-Ehvânî, Kahire 1952.

----------, *Risale fi'l-Ahd*, Mısır 1328.

----------, *İlmu'l-Ahlak*, Mısır 1328.

İBN TEYMİYYE, *Mecmuatu'r-Resaili'l-Kübra*, Kahire 1323.

İHVÂN-I SAFÂ, *Resâilü İhvâni's-Safâ*, Dâru Sâdır, Beyrut trs.

KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR, Ebü'l-Hasen b. Ahmed b. Abdilcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*, thk., Abdülkerim Osman, Mektebetü'l-Vehbe, Kahire 1988.

----------, *el-Muğnî fi Ebvabi'l-adl ve't-Tevhid*, thk., Muhammed Ali Neccar-Abdülhalim Neccar, Kahire 1965.

KANT, Immanuel, *The Critique of Pure Reason*, trns., J. M. D. Meiklejohn, The Pennsylvania State University, Electronic Classics Series, Faculty Edito Jim Manis, Hazleton 2010.

----------, *Religion Within The Boundraries of Mere Reason*, edit.: by A. Wood, G. di Giovanni, Cambridge University Press, Cambridge, New York 1998.

KAYA, Mahmut, "Mufârikât" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXX, y. 2005.

----------, "Kindî ve Felsefesi", *Kindî Felsefî Risâleler* içinde, ed., M. Cüneyt Kaya, Klasik Yay., İstanbul 2014.

----------, *Kindî (Felsefi Risaleler)*, Klasik Yay., İstanbul 2006.

----------, "Sudûr" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXXVII, y. 2009.

KELLY, John Norman D., *Early Christian Doctrines*, Harper San Francisco, New York 1978.

KENNY, Anthony, *The God of The Philosopher*, Clarendon Press, New York 1979.

----------, "Tanrı'nın 'Önceden-Bilme'si ve İnsan Hürriyeti", *DEÜİF Dergisi*, çev., Hanifi Özcan, sy. VI, y. 1989, ss. 625-638.

----------, "Knowledge and Belief", *Encyclopedia of Philosophy*, ed., Paul Edwards, Copyright USA 1996.

----------, "Divine Foreknowledge and Human Freedom", *Aquinas: A Collection of Critical Essays*, ed. Antony Kenny, Macmillan, London 1969.

KESKİN, Halife, *İslam Düşüncesinde Allah-Âlem İlişkisi*, Beyan Yay., İstanbul 1996.

KİNDÎ, Ebû Ya'kub b. İshak, *fi Hudûdi'l-Eşyâi ve Rusûmihâ (Resâilü'l-Kindî el-Felsefiyye* içinde*)*, thk., Muhammed Abdülhâdî Ebu Rîde, Daru'l-Fikri'l, Kahire 1950.

----------, *Fi'l-Akl (Resâilü'l-Kindî el-Felsefiyye* içinde*)*, nşr., Muhammed Abdülhâdî Ebû Rîde, Daru'l-Fikri'l, Kahire 1950.

----------, "İlk Felsefe Üzerine", *Felsefi Risâleler* içinde, çev., Mahmut Kaya, İstanbul 2014.

----------, *Risâle fi Vahdâniyyeti'llah ve Tenâhi Cirmi'l-Âlem (Resâilu'l-Kindî el-Felsefiyye* içinde*)*, nşr., Ebû Rîde, Kahire 1950.

KNEALE, William and KNEALE, Martha, *The Development of Logic*, Clarendon Press, Oxford 1962.

KORKUT, Şenol, "Plotinus ve Fârâbî'de Tanrı'nın Bilgisi", *İslam Felsefesinin Sorunları*, Elis Yay., Ankara 2003, ss. 257-272.

KUTLUER, İlhan, *İbn Sînâ Ontolojisinde Zorunlu Varlık*, İz Yayıncılık, İstanbul 2002.

----------, "İlim" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXII. y. 2000

----------, "Düşünme" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. X, y. 1994.

KRETZMANN, Norman, "Omniscience and Immutability", *Journal of Philosophy*, vol. 63, issue 14, y. 1966, ss. 409-421.

----------, "Goodness, Knowledge and Indeterminacy in Philosophy of Saint Thomas", *Journal of Philosohpy*, vol. 80, no: 10, y. 1983.

LOCKE, John, "An Examination of Malebranche's Opinion of Seeing all Things in God", *The Works of John Locke* içinde, London 1823, vol:, IX, ss. 211-255.

----------, *Essays on the Law of Nature*, ed., W. von Leyden, Clarendon Press, Oxford 1954.

----------, *An Essay Concerning Human Understanding*, ed., A. D. Woozly, The Fontana Library, London 1964.

LOUX, Michael J., Metaphysics, Routledge, London 1998.

MARION, Jean-Luc, "The Impossible for Man-God", *Transcendence and Beyond: A Postmodern Inquiry*, ed., J.D. Caputo and M.J. Scanlon, Indiana Universty Press, Bloomington 2007.

MARMURA, Michael E., "Some Aspects of Avicenna's Theory of God's Knowledge of Particulars", *Journal of the American Oriental Society*, vol. 82, no. 3, y. 1962, ss. 299-312.

----------, Divine Omniscience and Future Contingents in al-Fârâbî and Avicenna", *Divine Omniscience and Omnipotence in Medieval Philosophy: Islamic, Jewish and Christian Perspectives* içinde, edit., T. Rudavski, D. Reidel Publ. Co., Dordrecht, Boston & Lancaster 1985.

MÂTÜRÎDÎ, Ebu Mansûr, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk., Fethullah Huleyf, İstanbul 1979.

MERT, Muhit, "Kelamcıların Bilgi Tanımları Üzerine Bir Tahlil Denemesi", *AÜİF Dergisi*, c. XLIV, sy. 1, y. 2003, ss. 41-67.

MOLINA, Luis de, *On Divine Foreknowledge*, trns., Cornell University Press, New York 1988.

MORRIS, Thomas V., *Our Idea of God: An Introduction to Philosophical Theology*, InterVarsity Press, Illinois 1991.

NESEFÎ, Ebu'l-Muin Meymûn b. Muhammed, *Tabsıratü'l-Edille fi Usûli'd-Dîn*, nşr., Hüseyin Atay, Ankara 1993.

OCKHAM, William, *Predestination, God's Foreknowledge and Future Contingents*, trns., Marilyn McCord Adams and Norman Kretzmann, Hackett Pub. Company, Indianapolis 1983.

OWEN, Huw Parri, "Theism', *The Encyclopedia of Philosophy*, ed., Paul Edwards, New York 1972.

ÖNER, Necati, *İnsan Hürriyeti*, Selçuk Yay., Ankara 1982.

ÖZCAN, Hanifi, "Bilgi-Obje İlişkisi Açısından İnsan Hürriyeti", *DEÜİF Dergisi*, sy. 5, y. 1989, ss. 263-286.

ÖZDEMİR, Metin, *Tanrı'nın Bilgisinin Ezeliliği ve İnsan Hürriyeti*, İz Yayıncılık, İstanbul 2003.

----------, "Ezeli Bilgi Anlayışının Problematik Yönü", *CÜİF Dergisi*, c. 6, sy. 1, y. 2002, ss. 209-226.

ÖZGÖKMAN, Fatih, *Tanrı'nın Ön Bilgisi ve İrade Özgürlüğü*, Elis Yay., Ankara 2015.

PEGIS, Anton C., *Introduction to St. Thomas Aquinas*, Modern Library, New York 1948.

PETERSON, Michael, et all., *Reason and Religious Belief: An Introduction to Philosophy of Religion*, Oxford University Press, New York 2003.

PIKE, Nelson, "İlâhî Mutlak Bilgi ve İradi Fiil", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, çev., Rahim Acar, ed., Michael Peterson vd., Küre Yay., İstanbul 2013.

----------, *God and Timelessness*, Schocken Books, New York 1970.

PLANTINGA, Alvin, "Does God Have a Nature?", *The Aquinas Lecture*, Marquette University Press, Milwaukee 1980.

----------, *The Nature of Necessity*, Clarendon Press, Oxford 1974.

PLATON, *Timaios*, çev., Erol Güney ve Lütfi Ay, MEB., İstanbul 1989.

----------, *Devlet*, çev., Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 2007.

----------, *"Theaitetos", Diyaloglar II*, çev., Macit Gökberk, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995.

----------, *Yasalar*, çev., Candan Şentuna, Saffet Babür, Kabalcı Yay., İstanbul 2007.

PLOTİNUS, *Enneadlar*, çev., Zeki Özcan, Asa Kitabevi, Bursa 1996.

POPKIN, Richard Henry and STROLL, Avrum, *Philosophy*, Made Simple Books, Oxford 1990.

QUINE, Willard V., ULLIAN, Joseph S., *Bilgi Ağı*, çev., Hadi Adanalı, Ankara 2001.

RÂZÎ, Fahruddin Muhammed b. Ömer, *el-Mebâhisü'l Meşrıkıyye fî İlmi'l-İlâhiyyat ve't-Tabîiyyat*, thk., Muhammed el-Mu'tasımbillâh el-Bağdâdî, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1410/1990.

----------, *el-Muhassal (Kelama Giriş)*, çev., Hüseyin Atay, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2001.

----------, *Kitabü'l-Erbain fî Usûli'd-Din*, Haydarabad 1353.

REÇBER, Mehmet Sait, *Tanrı'yı Bilmenin İmkânı ve Mahiyeti*, Kitabiyat Yay., Ankara 2004.

----------, "Tanrı'nın Sıfatları", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed., Recep Kılıç ve Mehmet Sait Reçber, Grafiker Yay., Ankara 2014.

RIST, John M., "Platon'da Bilgi ve Deger", *İdealar Kuramı* içinde, çev., Ahmet Cevizci, Gündoğan Yay., Ankara 1999.

ROSS, David, *Aristoteles*, çev., Ahmet Arslan, Kabalcı Yay., İstanbul 2002.

RUNES, Dagobert D., *Dictionary of Philosophy*, New Jersey 1977.

RUSSELL, Bertrand, "Is There a God", *in The Collected Papers of Bertrand Russell*, ed. J. C. Slater and P. Kollner, vol. 11, Routledge, London 1997.

SAHAKIAN, William S., *Felsefe Tarihi*, çev., Aziz Yardımlı, İstanbul 1995.

SARIOĞLU, Hüseyin, *İbn Rüşd Felsefesi*, Klasik Yay., İstanbul 2006.

SENA, Cemil, *Tanrı Anlayışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1978.

SEVİL, Ekrem, *Platon'un Tanrı Anlayışı*, Birey Yay., İstanbul 2007.

SPINOZA, Baruch, *Etika*, çev., Hilmi Ziya Ülken, Ülken Yay., İstanbul 1965.

STUMP, Eleanore, KRETZMANN, Norman, "Eternity", *Journal of Philosophy*, vol. 78, y. 1981.

SUNAR, Cavit, *İslam Felsefesinin Yunan Kaynakları ve Kozalite Meselesi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1973.

SWINBURNE, Richard, *The Coherence of Theism*, Clarendon Press, Oxford 1995.

----------, *The Christian God*, Clarendon Press, Oxford 1994.

----------, *The Existence of God*, Clarendon Press, Oxford 1991.

----------, "God and Time", *Reasoned Faith*, ed., E. Stump, Cornel University Press, Ithaca 1993.

----------, *Is There A God?*, Oxford University Press, New York 1996.

ŞEHRİSTÂNÎ, Muhammed b. Abdülkerim, *Kitâbu'l-Musâraa (Filozoflarla Mücadele)*, çev., A. Akyol, A. Özel, Litera Yayıncılık, İstanbul 2010.

----------, *el-Milel ve'n-Nihâl*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut 1404.

ŞEKER, Fatih M., "Entelektüel Zümreleri Dönüştürmenin Kavramsal Aracı Olarak Sudûr Teorisi", *MÜİF Dergisi*, c. 42, sy. 1, y. 2012, ss. 5-46.

TAFTÂZÂNÎ, Sa'düddin, *Şerhu'l Akâid*, İstanbul 1307.

TANRIVERDİ, Hasan, *İnancın Rasyonelliği Sorunu*, GÜ Yay., Gümüşhane 2012.

TASLAMAN, Caner, *Big Bang ve Tanrı*, İstanbul Yayınevi, İstanbul 2013.

TAYLAN, Necip, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*, Ay Işığı Kitapları Yay., İstanbul 1998.

TERKAN, Fehrullah, "İbn Sînâ, Zorunlu Varlık'ın Cüz'îyyâtı Bildiğini Tutarlı Olarak İddia Edebilir mi?", *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildiriler (22-24 Mayıs 2008)*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay., İstanbul 2008, ss. 345-356.

TILLICH, Paul, *Systematic Theology I*, Chicago Press, Chicago 1966.

TOPDEMİR, Hüseyin Gazi, "Aristoteles'in Bilim Anlayışı", *Felsefe Dünyası*, c. 2, sy. 32, y. 2000, ss. 23-36.

TUNÇBİLEK, Hasan Hüseyin, *İslam Düşüncesinde Tanrı'nın İlmi*, Kaynak Yay., İstanbul 2003.

TÜRKER, Mübahat, *Üç Tehâfüt Bakımından Felsefe ve Din Münasebeti*, AÜDTCF Yay., Ankara 1956.

----------, "Fârâbi'de Fizik Ötesinin Önemi ve Menşei", *ADTCF Dergisi*, c. 20, sy. 12, y. 1963, ss. 56-73.

TÜRKER, Ömer, "Bilgi ve Zorunluluk İlişkisi: Fârâbî Felsefesinde Kategoriler ve Bilimlerin Konuları", *Medeniyet Düşünürü Fârâbî Uluslararası Sempozyumu Bildirileri*, 13-15 Kasım 2014, Eskişehir.

URAL, Şafak, "Hangi Hürriyet", *Felsefe Dünyası*, sy. 12, y. 1994, ss. 36-41.

USLU, Ferit, "İman, Akıl ve Bilgi İlişkisi", *Din Felsefesi El Kitabı*, ed., Recep Kılıç ve Mehmet Sait Reçber, Grafiker Yay., Ankara 2014.

UYSAL, Enver, "Kindî ve Fârâbî'de Akıl ve Nefs Kavramlarının Ahlakî İçeriği", *UÜİF Dergisi*, 2004, c. XIII, sy. 2, ss. 141-156.

WEATHERFORD, Roy, *The Implications of Determinism*, Routledge, London and New York 1991.

WHITEHEAD, Afred North, *Process and Reality: An Essay in Cosmology*, Macmillan Company, New York 1929.

----------, *Religion in the Making*, Macmillan Company, New York 1926.

WOLTERSTORFF, Nicholas, "Tanrı Süreklidir (Everlasting)", *Din Felsefesi Seçme Metinler*, çev., Rahim Acar, ed., Michael Peterson vd., Küre Yay., İstanbul 2013.

WOOD, Allen W., *Kant's Moral Religion*, Cornell University Press, Ithaca and London 1970.

YASA, Metin, "Güzellik Kanıtı ve Taşıdığı Felsefi Değer", EKEV Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-, c. 8, sy. 18, y. 2004 ss. 1-16.

YÂSÎN, Cafer, *el-Fârâbî fî Hudûdihî ve Rusûmihî*, Âlemü'l-Kütüb, Beyrût 1985.

YAVUZ, Salih Sabri, "İlâhî İlim Bağlamında İnsan Hürriyeti, Gayb ve Gelecek", *EKEV Akademi Dergisi -Sosyal Bilimler-*, c. 9, sy. 22, y. 2005, ss. 67-86.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "İlim" mad., *TDV İslam Ansiklopedisi*, c. XXII, y. 2000.

YAVUZ, Zikri, *İnsan Hürriyeti Açısından Tanrı'nın Ön Bilgisi*, Basılmamış Doktora Tezi, AÜSBE, Ankara 2006.

----------, "İbn Sînâ, Ezelilik ve Özgür İrade", *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildiriler*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yay,. İstanbul 2008.

----------, "Tanrı'nın Bilgisi ve İnsan Hürriyeti İlişkisi Bağlamında Frankfurtçu Liberalizmin Eleştirisi" *AÜİF Dergisi*, c. 50, sy. 1, y. 2009, ss.49-69.

YAZICI, Sedat, *Felsefeye Giriş*, Alfa Yay., İstanbul 1999.

YEPREM, M. Saim, *İrade Hürriyeti ve İmam Mâtürîdî*, MÜİF Yay., İstanbul 1984.

YEŞİLYURT, Temel, "İman Objektivite ve Yanlışlanabilirlik", *Günümüz İnanç Problemleri Sempozyumu*, Erzurum 2001. ss.77-95.

YURDAGÜR, Metin, *Tanrı'nın Sıfatları*, Esmâü'l-Hüsna, Marifet Yay., İstanbul 1984.

ZAGZEBSKI, Linda T., *The Dilemma of Freedom and Foreknowledge*, Oxford University Press, Oxford 1991.

MUSA SÜREYYA BEY

HAYATI, ESERLERİ VE HARF İNKILABI ÖNCESİ YAZILARI

ERDAL KURTÇU

gece kitaplığı

MUSA SÜREYYA BEY
HAYATI, ESERLERİ VE HARF İNKILABI ÖNCESİ YAZILARI
ERDAL KURTÇU

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-728-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....9
MUSA SÜREYYA BEY'İN HAYATI VE MÜZİK ANLAYIŞI.....11
MUSA SÜREYYA BEY'İN HARF İNKILABI ÖNCESİ YAZILARI.... 16
Musikinin Başlangıcı.....16
Savti Musiki.....22
Operadan Evvel Tiyatroda Musiki.....24
İlk Opera.....29
Garpta Bugünkü Opera Hayatı.....33
Memleketimizde Opera.....38
Garp Musikisinde Şark Nağmeleri.....42
Garpta Son Musiki Cereyanları.....45
Mektep Musikisinde Teceddüd İhtiyacı.....50
İstiklal Marşı.....52
MUSA SÜREYYA BEY'İN ESERLERİ.....54
Bir gün o güzel şâd edecek ruhumu sandım.....56
Aksedip reng-i izârın câme-i gül-famına.....58
Gönlümde düğümlendi nişanlım yine yâdın.....60
Gönlümde müebbet yaşayan tatlı emelsin.....62
Gönül giryan ü nalandır senin derd-i firakınla.....64
Gün doğmayacak belli bu aşkın gecesinden.....66
Harab oldum bu yalnızlık değil hoş.....68
Kalbin ufk-ı siyehinde dolaşırken bir elem.....70
Ol dil-şikenin ateş-i sevdasına yanma.....72
Sâki şerabı sun elemin câna yetmesin.....74
Sen sanki baharın gülüsün sen çiçeğimsin.....76
Suziş-i aşkınla ben nalan iken.....78
Sensiz geceler geçti hayâlât ile bî-hab.....81
Tâc-ı hüsnün hükmeder şairlerin divanına.....83
Serenad.....86

Bahar Sesi 89
İsmet Paşa'ya 92
Ordu Zafer Marşı 94
Gurbet 96
Şikâyet 99
Zafer Marşı 103
Vatan (Mülkiye) Marşı 105
SÖZLÜK 107
KAYNAKÇA 118
EKLER 119

ÖNSÖZ

Musa Süreyya Bey 1884 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk müzik eğitimine, babası Giriftzen Asım Bey'den aldığı girift ve musiki nazariyatı dersleri ile başlamıştır. İlk ve ortaöğrenimini tamamladıktan sonra devlet bursuyla Almanya'ya gönderilmiş, Berlin Kraliyet Akademisi ve Berlin Stern Konservatuvarında piyano ve Batı müziği eğitimi almıştır. Yurda döndükten sonra çeşitli okullarda müzik öğretmeni olarak görev yapan Süreyya Bey, dönemin önemli kurumlarından Darülelhan'ın yöneticiliğini üstlenmiştir. Burada, müdürlük görevinin yanı sıra musiki nazariyatı ve kompozisyon derslerini yürütmüştür. Dönem bestecileri tarafından, "klasik bilgisi ve görgüsü yüksek bir sanatçı" olarak nitelendirilen Süreyya Bey, makamsal ve tonal yapıda pek çok eser bestelemiştir. Eğitimciliği, yayın faaliyetleri ve birbirinden değerli eserleri ile Türk müziğine önemli katkılar sağlamıştır. Sanatçı, 2 Aralık 1932 yılında İstanbul'da hayata veda etmiştir.

Bu kitapta, Musa Süreyya Bey'in hayatı, eserleri ve müzik anlayışı ele alınmıştır. Bu çerçevede, sanatçının; "Milli Mecmua", "Büyük Mecmua", "Yeni Mecmua" ve "Darülelhan Mecmuası" gibi dönemin çeşitli dergilerinde harf inkılabı öncesinde yayımlanan toplam 10 makalesinin çevriyazımı yapılmıştır. Makalelerde yer alan ve günümüzde kullanımı yitirilen eski Türkçe, Arapça ve Farsça kelimeler kitabın sonunda yer verilen sözlük içerisinde tanımlanarak metinlerin okuyucu için kolay anlaşılabilir bir hale gelmesi sağlanmıştır. Ayrıca, Musa Süreyya Bey'in beste lediği makamsal ve tonal yapıda; şarkı, marş, vals ve serenat gibi çeşitli türlerde toplam 22 eseri, müzikal ve sözel özellikleri bakımından incelenmiştir. Bunlar arasında güfteleri günümüz Türkçesine aktarılmamış olan bazı eserleri, Osmanlıca el yazması notaları üzerinden derlenmiştir.

Türk müzik tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Musa Süreyya Bey'in çeşitli yönleriyle ele alındığı bu kitabın, konuya ilgi duyan araştırmacılara faydalı olması dileğiyle…

Dr. Öğr. Üyesi Erdal KURTÇU

KAYNAKÇA

ARSLAN, F. (2018). Musa Süreyya'nın kaleminden Musikimizin Geleceği Üstüne. İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 10, 1-14.

BİLGET, H., M. (2009). İstanbul Filarmoni Derneği'nin Çoksesli Müziğimize Katkıları, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

DEMİR, M. (2018). Folklor Tatbikatı'ndan Konservatuvar Topluluğu'na Bir Halk Müziği İcra Geleneği, Konservatoryum Dergisi, Cilt:5, Sayı:1, 159-206.

EDİBOĞLU, B., S. (1960). Türk Musikisinin Meşhur Bestekarları, Şarkıları ve Okuyucuları, Musa Süreyya Bey. Hayat Mecmuası, Sayı:52, Sayfa: 10-11.

ERGİN, O. (1977). Türkiye Maarif Tarihi, İstanbul, 1977.

SÜREYYA, M. (1917). İlk Opera. Yeni Mecmua: İlim, Sanat ve Ahlaka Dair Haftalık Dergi, Cilt: 1, Sayı: 20, 386-388.

SÜREYYA, M. (1918). Operadan Evvel Tiyatroda Musiki. Yeni Mecmua: İlim, Sanat ve Ahlaka Dair Haftalık Dergi, Cilt: 2, Sayı: 28, 33-36.

SÜREYYA, M. (1919). Musikinin Başlangıcı, Büyük Mecmua, Sayı:7, 105-107.

SÜREYYA, M. (1923). Garp Musikisinde Şark Nağmeleri, Milli Mecmua, Cilt: 1, Sayı:2, 23-24.

SÜREYYA, M. (1924). Garpta Son Musiki Cereyanları. Darülelhan Mecmuası, Cilt:1, Sayı: 1, 3-7.

SÜREYYA, M. (1924). Garpta Bugünkü Opera Hayatı. Darülelhan Mecmuası, Cilt:1, Sayı: 2, 49-53.

SÜREYYA, M. (1924). Memleketimizde Opera. Darülelhan Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 3, 97-100.

SÜREYYA, M. (1924). Mektep Musikisinde Teceddüd İhtiyacı. Darülelhan Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 4, 134-138.

SÜREYYA, M. (1924). Savti Musiki. Darülelhan Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 5, 181-182.

SÜREYYA, M. (1925). İstiklal Marşı. Darülelhan Mecmuası, Cilt: 1, Sayı: 6, 229-230.

OMAR. Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi. Dârülelhân'dan Konservatuvara Türk Mûsıkîsi. https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/darulelhan-tarihcesi/hakkinda, Erişim Tarihi: 10.11.2022.

ÖZCAN, N. (2020). Musa Süreyya Bey. Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi, Cilt: 31, Sayfa: 225-226.

TONGUR, H. (1969). "Darülbedayi'den Konservatuvar'a (I)". Orkestra Müzik Dergisi, 76.

URL-1. Musa Süreyya Bey. http://adanamusikidernegi.com/?&Bid= 540100. (Erişim Tarihi: 03.11.2022).

YENER, S. (2017). Musa Süreyya Bey (1884-1932). (Erişim Tarihi: 10.12.2022). http://www.musikiklavuzu.net/?/blog/bestekarlar/musa-sureyya-bey-1884-1932

Sahabenin Adaleti ve İlk İhtilaflar

Nihat Demirel

gece kitaplığı

Nihat Demirel

SAHABENİN ADALETİ VE İLK İHTİLAFLAR

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-725-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 7

GİRİŞ 9

SAHABE..... 9

I. SAHABE KAVRAMI..... 9

II. SAHABENİN PEYGAMBER VE SÜNNET ANLAYIŞI12

III. SAHABENİN HZ.PEYGAMBERE İTAATİ.....18

IV. SAHABENİN HZ.PEYGAMBERE İTİRAZI 28

V. SAHABENİN HZ. PEYGAMBERE ELEŞTİRİSİ.....41

VI. SAHABENİN MASUMİYET MESELESİ..... 44

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBERİN VEFATINDAN SONRA SAHABE

1.1. HZ. PEYGAMBERİN VEFATINDAN SONRA SAHABE VE EHL-İ BEYT İLİŞKİLERİ 52

1.2. HİLAFET VEYA HALİFE 56

1.3. İSLAM TOPLUMUNDA DEVLET BAŞKANLIĞI 61

1.4. BENİ SAİDE SAKİFESİ..... 66

1.5. HZ. OSMAN (R.A) ŞEHADETİNDEN ÖNCE VİLAYETLERDEKİ SON DURUM 73

1.5. KUFE'DE Kİ DURUM..... 73

1.5.1 BASRA'NIN DURUMU..... 78

1.5.2. MISIR'IN DURUMU 79

1.5.3 ŞAM'IN DURUMU.....81

1.5.5 HZ. OSMAN'IN ŞEHADETİNİN ARKA PLANI 83

1.5.6 HZ. OSMANIN ŞEHİT EDİLMESİ 89

İKİNCİ BÖLÜM

HZ. ALİ'NİN HİLAFETİ

2.1. HZ. ALİ'NİN HİLAFETİ VE İLK İHTİLAFLAR 94
2.2. CEMEL SAVAŞI 96
2.3. CEMEL SAVAŞININ İSLAM İNANCI AÇISINDAN SONUÇLARI.....101
2.4. SIFFIN SAVAŞI..... 104
2.5. HAKEM OLAYI 110
2.6. SIFFIN VE HAKEM OLAYLARININ KELAM AÇISINDAN SONUÇLARI.....114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARİCİLER

3.1 HARURİYYE VE İLK HARİCİLER.....118
3.2. NEHREVAN VAKASI..... 122
3.3. HARİCİLERİN MANTIĞI 126
3.4. HARİCİ GRUPLARININ UZLAŞTIKLARI TEMEL GÖRÜŞLERİ 128
3.5. HARİCİLİĞİN KOLLARI 132
3.5.1. Ezârika.....132
3.5.2. Necadat 135
3.5.3. Sufriyye.....138
3.5.4. Acaride 139
3.5.5. İbâzıyye.....144
3.5.6. İbadiyye'nin kolları.....145
3.5.7. İbazilerin genel itikadî görüşleri.....148
3.5.8. Hariciliğe genel bir bakış.....152

SONUÇ..... 156

ÖNSÖZ

Hamd, Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım ve bağışlanma dilerim. Nefsimizin şerrinden ve kötü amellerimizden O'na sığınırız. O'nun hidayete erdirdiğini saptıracak ve saptırdığını hidayete erdirecek kimse yoktur. Allah'tan başka ilah olmadığına, O'nun bir tek olup ortağı olmadığına, Muhammed'in sallallahu aleyhi ve sellem, O'nun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ederim. Salat ve selam Efendimize, ailesine, ashabına ve ona gönülden tabi olan bütün ehli imana olsun.

Peygamberler, hem dünyada hem de ahirette insanlığın mutluluğu erişmesini sağlamak amacıyla Allah (cc) tarafından gönderilmiş elçilerdir. Onların temel görevleri Allah (cc) 'tan aldıkları ilahi mesajları insanlara ulaştırmaktır. Bu bağlamda fahri kâinat Efendimiz (sav) aynı görevleri deruhte etmiş ve vefatından sonra sahabe bu görevi yerine getirmiştir. Peygamber (sav) efendimizin vefatından sonra Raşit Halifeler olarak isimlendirdiğimiz dönemde Hz Osman'ın (r.a) son altı yılı karışıklıkla geçmiş ve nihayetinde İslam toplumunun ilk ihtilaflarından olan halifenin şehadeti kanlı olayların oluşmasına sebep olmuştur. Bu dönemden sonra Hz Ali (r.a)'ye Medine'deki karışık ortamda biat edilmiştir. Ama yapılan bu biat bile İslam toplumuna huzur ve sükûnet getirememiş aksine karışıklıklar artarak devam etmiştir. Bu dönem uzunca bir zamanı kapsamakta etkisi hala günümüzü etkilemektedir. Bu kitapta sahabenin anlayışı ilk ihtilaflar ve ilk İslam siyasi gruplarının oluşum süreci işlenecektir.

Bu kitap benim yetişip okumamda etkili olan ve hayatıma yön veren Canım Anneme, kız kardeşime ayrıca abilerim Nevzat DEMİREL ve Vedat DEMİREL'e ithaf olunur.

KAYNAKÇA

ES-Salih, Suphi, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988

Dr. Mehmet EFENDİOGLU. Sahabeye Yöneltilen Tenkitler Tartışmalar- Gerçekler, İFAV Yayınları, İstanbul 2011

Bünyamin Erul, "Geçmiş Peygamberlerin Ashâbı ile Hz. Peygamber'in Ashâbı Arasında Bir Mukayese". *Dini Araştırmalar* 8/24 Haziran 2006

Ebu Şehre, Muhammed, Sünnet Müdafaası, Rehber yayınları, 1990 Ankara

İmam Kastalani, Mevahibi-i Ledünniye, Divan Yayınları, İstanbul 2008

Kandehlevi*, Hayatüs Sahabe,* (çev.: Mehmet MEYLANİ), Hikmet Neşriyat, İstanbul, 2010

İbnul Esir, El Kamil Fit Tarih Tercemesi, Çeviren, M. Beşir ERYANSOY, Bahar yayınları, İstanbul

Fahrettin Razi, Tefsiri Kebir, Çev. Prof. Dr. Suat Yıldırım-Doç. Dr. Lütfullah Cebeci, Huzur Yayınevi, Çağ Yayınları, Ankara 1990

Fahreddin Razi, Tefsiru'l Kebir, çev. Prof. Dr. Suat YILDIRIM ve Doç. Dr. Lütfullah CEBECİ, Huzur Yayınevi, İstanbul 2002

Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü ilmi dergisi 9-10, sahabenin Hz. peygambere muhalefeti, Bişkek 2010

İmam Kastalani, Mevahibi Ledünniye, sadeleştiren. H. Rahmi YANANLI, Divan Yayınları, İstanbul 2008

İbn Hişam, Siret-i İbn Hişam, Çev. Hasan Ege, Kahraman Yayınları, İstanbul 2006

Ebu Cafer Muhammed b. Cerir'üt Taberi, çev. M. Faruk GÜRTUNA, Sağlam Yayınevi, İstanbul

Ali Muhammed Sallabi, *Siyer-i Nebi*,(çev. Mustafa Kasadar ve diğerleri), Ravza Yayınları, İstanbul, 2015

İbn Kesir, Tefsiri Kebir, çev. Prof. Dr. Bekir KARLIĞA ve Prof. Dr. Bedrettin ÇETİNER, Çağrı Yayınları, 2008

İmam Suyuti, el-Hasaisul Kübra, çev. Ömer TEMİZEL, İ'tisam Yayınları, İstanbul, 2021

Muhammed Ali Sallabi, İlam Tarihi Raşit Halifeler Dönemi Hz Ali Hayatı, Şahsiyeti ve Dönemi, (çev. Şerafettin Şen aslan), Ravza Yayınları, 5. Baskı, İstanbul,2017

İbn Kesir, *El Bidaye Ven Nihaye*, (çev.: Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Divantaş Diyanet Vakfı Neşriyat Pazarlama ve Ticaret, İstanbul 1997

İbn Mace, es-Sünen, Çağ Yayınları, İstanbul 1992

Prof. Dr. Sırma, İhsan Süreyya, Müslümanların Tarihi, , Beyan Yayınları

Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız, Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, , Çağ Yayınları, İstanbul 1989

İbn Sad, Tabakat, çev. Yrd. Doç. Dr. Mahmut POLAT, Siyer Yayınları

Kadir Mısıroğlu, Geçmişi ve Geleceği İle Hilafet, Sebil Yayınevi, İstanbul, 2011

Muhammed Hamidullah, İslam müesseselerine giriş, (çev. İhsan Süreyya Sırma), İstanbul, 1980

İsmail Aka, v.d Doğuştan Günümüze İslam Tarihi, Çağ Yayınları İstanbul 1992

Adnan Adıvar ve diğerleri, MEB İslam Ansiklopedisi, Devlet Kitapları Müdürlüğü Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul, 1966

İbrahim ve Agâh Çubukçu, , Neşet Çağatay, İslam Mezhepler Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Yayınları, Ankara, 2015

Halil İbrahim Bulut, Dünden Bugüne Siyasi-İtikadı İslam Mezhepler Tarihi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015

El Bağdadi, El Fark Beynel Fırak, (çev.: Prof. Dr. Ethem Ruhi

FIĞLALI), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991

Prof. Dr. Ebu Zehra Muhammed, İslam'da İtikadî, siyasi ve Fıkhi Mezhepler Tarihi, Anka yayıncılık LTD. ŞTİ. İstanbul, Çev. Sıbğatullah KAYA

İmam Eş'arî, İlk Dönem İslam Mezhepleri (Makalatul İslamiyyin ve İhtilaful Musallin), çev. Mehmet DALKILIÇ ve Ömer AYDIN, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005

Temel İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İSAM Yayınları, İstanbul, 2019

3. BÖLÜM

GÜNÜMÜZ FLÜT MARKALARI VE MODELLERİ

Özel Seri Flüt Markaları 53
Ağızlık Modelleri (Headjoints) 54
Türk Flüt Solistlerinin Çaldığı Flüt Markaları 56
Flüt Çeşitleri 57
Pikolo Flüt 57
Pikolo Flüt Marka ve Modelleri 58
Alto Flüt 58
Alto Flüt Marka ve Modelleri 59
Bas Flüt 59
Bas Flüt Marka ve Modelleri 60
Kontralto Flüt 60
Kontrbas Flüt 60
Kontrbas Flüt Marka ve Modelleri 61
Subkontrbass Flüt 61
Subkontrbass Flüt Marka ve Modeli 61

4.BÖLÜM

FRANSIZ EKOLÜ VE TÜRK FLÜT SANATINA YANSIMALARI

Ulusal Stil ve Teknikler Doğrultusunda Ekol Anlayışı 63
Paris Konservatuvarı Flüt Profesörleri ve Yayımlanmış Metotları 64
Türkiye'deki Akademisyen Flütçüler Tarafından Yazılmış Metotlar 66

5.BÖLÜM

ULUSLARARASI PLATFORMDA KARİYER YAPAN TÜRK FLÜT SANATÇILARI

Ayla Caymaz Işıklılar 69
Prof.A.Gülşen Tatu 70

Sibel Pensel 72
Şefika Kutluer 74
Hürkan Ayvazoğlu 77
Doç. Halit Turgay 78
Bülent Evcil 81
Doç. Lelya Bayramoğulları 84
Burak Beşir 88
Doç. Nihan Atalay 90
Prof. Cem Önertürk 93
Sarpay Özçağatay 96
Sonat Sözer 98
Bora Korkmaz 100
Eren Coşkuner 100
Doç. Aslıhan And 101
Denizcan Eren 104
Ayça Çetin 105
Hazar Birkan 108
Ece Selin Yüksel 110
KAYNAKÇA 114

Cumhuriyet'in 100.Yılı Anısına

TÜRKİYE'DE FLÜT EKOLÜ

ÇİLER TALU

gece kitaplığı

TÜRKİYE'DE FLÜT EKOLÜ

ÇİLER TALU

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-726-3

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Türkiye'de konservatuvar eğitimi kapsamında ortaöğretim, lise ve üniversite seviyelerine uygun müzik eğitimi veren kurumlar bulunmaktadır. Sanat eğitimi günümüzde devlet ve vakıf üniversitelerine bağlı olarak Devlet Konservatuvarı, Güzel Sanatlar Fakülteleri, Eğitim Fakülteleri, Müzik ve Sahne Sanatları Fakülteleri, Sanat ve Tasarım Fakülteleri ve Güzel Sanatlar Liseleri'nde Müzik Bölümü ve Sahne Sanatları'nda verilmektedir. Flüt, mesleki müzik eğitimi veren kurumlarda en çok tercih edilen çalgılar arasındadır.

Çalgıya özgü yeni stiller, teknikler üretilerek ve bunların kalıcılığının yeni nesillere aktarılarak sağlanması ve sürekliliğin devam etmesi önemli bir süreç gerektirir. Yeni bir flüt ekolünün oluşması ve sürdürülebilirliği bakımından eğitimcilerin ve yorumcuların bilgi ve tecrübelerini genç kuşaklara aktarabilmesi oldukça kıymetlidir.

Ülkemizde ulusal ve uluslararası düzeylerde üstün başarılı sanatçılar, müzik eğitimcileri, besteciler ve müzik araştırmacıları yetişmiş, büyük çoğunluğu müzik öğretmeni veya sanatçı yetiştiren kurumlarda ve devlet resmi kurumlarında yer almış, bu kurumlarda çalışıp zamanla ayrılıp giden yabancı uzmanların yerlerini başarıyla doldurmuşlardır. Bu çalışmanın amacı Cumhuriyet döneminden başlayarak ülkemizdeki müzik okulları ve üniversitelerinde eğitim görmüş, yaptıkları özgün ve sanatsal araştırmalarıyla alana katkıda bulunan flüt öğretmenlerini ve onların yetiştirdiği ülkemizi yurtdışında başarıyla temsil edip adını dünyaya duyuran öğrencilerini kapsayan bir soyağacı oluşturmaktır.

Bu kaynak kitabı hazırlarken ülkemizdeki flüt ekolünün gelişmesine ve aktarılmasına tanıklık etmiş, şu anda 90'lı yaşlarında olan ustalarımın görüş ve bilgilerinden yola çıkarak değerli meslektaşlarımın katkıları ile soyağacını oluşturmaya çalıştım. Bizden sonraki genç kuşak flütçülere bayrağı devretmenin gururu ve bilinciyle başta öğrencilerime ve tüm flüt ailesine şükran ve teşekkürlerimle…

Çiler TALU

İzmir 2023

KAYNAKÇA

Akıncı, Ç. (1996). Peter Lucas Graf "check-up" Flüt Metodunun İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanatta Yeterlik Tezi. İzmir

Altunya, N. (2004). Musiki Muallim Mektebi'nin Kuruluş Yıldönümü, *Müzed Dergisi*, Sayı 10, Sayfa 15, Ankara

Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Ankara, 2022, http://www.audk.ankara.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Atalay, Nihan. Kişisel Görüşme. 02.01.2023

Ayvazoğlu, Hürkan. Kişisel Görüşme. 06.12.2022

Başaran, Berna. (2020). *Andante Klasik Müzik Dergisi* Röpörtaj, Nisan, İstanbul

Başkent Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Ankara, 2022, http://konservatuvar.baskent.edu.tr (Erişim T. 21.11.2022)

Bayer, A. Sibel. Kişisel Görüşme. 05. 12. 2022

Bayramoğulları, Lelya. Kişisel Görüşme. 05. 12. 2022

Berbold, Philiph. https://www.justflutes.com/shop/composer/philippe-bernold#gref (Erişim T. 21.01.2023)

Birkan, Hazar. Kişisel Görüşme. 29. Aralık. 2022

Boran, İ. & Yıldız, Ş. K. (2007). *Kültürel Tarih Işığında Çok Sesli Batı Müziği*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

Çakar, D. (2016). Türkiye'de Bando Şefliği Eğitimi Süreçleri ve Günümüze Yansımaları, *Sahne ve Müzik Eğitim–Araştırma e-Dergisi*, Sayı.2 ISSN: 2149-7079

Çankaya, Türkol. Kişisel Görüşme. 10. Ocak. 2023

Çepni, Nurgül. (2009). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Egitim-Kurumu/1330/Devlet- Konservatuvari-(Mimar-Sinan-Guzel Sanatlar-Univ).asp (Erişim T. 21.11.2022)

Çukurova Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Adana,2022 https://devletkonservatuvari.cu.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Debost, Michel. https://www.amazon.com.tr/Simple-Flute- (Erişim T.31.01.2023)

Demetra Baferos Fair, M.M. (2003). Flutıst's Famıly Tree: In Search Of The Amerıcan Flute School, The Ohio State University, The Degree Doctor of Musical Arts in the Graduate

Dicle Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Diyarbakır https://www.dicle.edu.tr/tr/birimler/devlet-konservatuari (Erişim T. 21.11.2022)

Dik, C. (2016). Flüt Çalgısının Gelişim Sürecinin İncelenmesi, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* Yıl: 3, Sayı: 6, Mart 2016, Sayfa Aralığı 323-338

Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, İzmir, http://konservatuvar.deu.edu.tr/tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Elbi, Can. Kişisel Görüşme. 04. Kasım. 2022

Ekiz, D. & Sarıboğa, B. (2019). Mızıka-i Hümayun'dan Günümüze Türkiye'de Flüt Çalgısının Yeri ve Önemi, *II. Uluslararası Müzik Araştırmaları Öğrenci Kongresi*, Tam Metin Bildirileri, Sakarya Üniversitesi, Erişim Adresi: musicarastirmalari.kku.edu.tr

Ekseriyet, Halil. Kişisel Görüşme. 17. Aralık.2022

Eren, Denizcan. Kişisel Görüşme. 10. Ocak. 2023

Ergüder, N. & Yılmaz, M. A. (2014). *Türk ve Batı Müziği Çalgıları,* Flüt 11.Sınıf Ders Kitabı, Eğitim Bakanlığı, Ankara, Erişim Adresi : (http://img.eba.gov.tr)

Evcil, Bülent. Kişisel Görüşme. 10.0cak. 2023

Gazimihal, M. (1955). *Türk Askeri Mızıkaları Tarihi*, İstanbul, Maarif Basımevi

Glick, D. (2014). Paul Taffanel And The Construction Of The French Flute School, Master Thesis, University Of Cansas

Güdek, B. (2014). Cumhuriyet Dönemi Müzik Alanında Yabancı Uzman Raporları, *Tarik Okulu Dergisi,* Yıl 7, Sayı17, Sayfa Aralığı 629-659, Issue XVII, DOI No: http://dx.doi.org/10.14225/Joh392

Gündüz, Jülide. Kişisel Görüşme. 14. Eylül. 2022

Hacettepe Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, İstanbul, http://www.konser.hacettepe.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Işıklılar, C. Ayla. Kişisel Görüşme. 3.Ocak.2023

İbrahimoğlu, Eldar. Kişisel Görüşme. 06. 12. 2022

İstanbul Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, İstanbul, http://konservatuvar.istanbul.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Kafkas Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Kars, 2022, http://www.kafkas.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Kalmukoğlu, Altan. Kişisel Görüşme. 20. Aralık. 2022

Kara, Z. E. (2010). "Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Lisans Düzeyinde Verilen Flüt Eğitiminin Karşılaştırılması", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Karadeniz Teknik Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Trabzon, http://www.ktu.edu.tr/ Konservatuvar/ (Erişim T. 21.11.2022)

Kocaeli Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Kocaeli, 2022, http://dk.kocaeli.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Koçyiğit, Özlem. Kişisel Görüşme. 06. 12. 2022

Kont, Fahlioğulları. L. (2022). "Tarihsel Süreçte Türk Müzik Kültürünün En Önemli Temsilcilerinden Askeri Müzik Geleneği, Besteci, Flütçü İsmail Ayvazoğlu Hayatı ve Eserleri", Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir

Kutluk, F. (2014). "Sunuş" 90. Yıl Müzik Kongresi: Kuruluşunun 90. Yılında Musiki Muallim Mektebi Cumhuriyetin Müzik Serüveni Kongre Bildiriler Kitabı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Kütahyalı, Ö. (1981). *Çağdaş Müzik Tarihi*, Varol Matbaası, Ankara

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, İstanbul, 2022, http://www.msgsu.edu.tr/faculties/devlet-konservatuvari (Erişim T. 21.11.2022)

Müftüoğlu, Aysun. Kişisel Görüşme. 21. Kasım. 2022

Nurcan, O. & Canbey, G. E. (2016). *Geleneksellik-Çağdaşlık İlkesinde Cumhuriyetin "Milli Musiki" Politikası ve Türk Besteciler,* F. Kutluk (Ed), *İllüzyon Cumhuriyet'in Klasik Müzik Serüveni* (1.baskı, s. 85) İstanbul: h2o Yayıncılık ISBN 978-605-4906-34-5

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Samsun, http://konservatuvar.omu.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Oray, C. (2009). "19.Yüzyıldan Günümüze Fransız Ekolü ve Marcel Moyse'un Dünya Flüt Sanatına Etkileri", Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Sanatta Yeterlik Tezi, İzmir.

Oray, Ceren. Kişisel Görüşme. 02. 11. 2022

Önertürk, Cem. Kişisel Görüşme. 04. 12. 2022

Pensel, Sibel. Kişisel Görüşme. 11.0cak.2023

Sağer, T. & Zahal, O. & Gürpınar, E .(2020). Cumhuriyet'in Kuruluşundan İtibaren

Türkiye'deki Müzik Kurumlarına Genel Bir Bakış, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Müzik Araştırmaları Dergisi,* Cilt6, Özel Sayı, E ISSN: 2667-6001

Sarıboğa, A. B. (2021). Osmanlı Dönemi Batılılaşma Sürecinde İki Önemli Flütçü: Giuseppe Donizetti ve Mustafa Saffet Atabinen, *Turkish Studies - Social*, Cilt 16, Sayı 1, Sayfa Aralığı 281-301, ISSN: 2667-5617

Sarıboğa, B. & Akıncı, Ç. (2014). " Flütün Türkiye'deki Serüveni ve İlk Türk Flüt Virtüözü Saffet Atabinen" 90. Yıl Müzik Kongresi: Kuruluşunun 90. Yılında Musiki Muallim Mektebi Cumhuriyetin Müzik Serüveni Kongre Bildiriler Kitabı, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

Sarvan, G. (2020). Flüt Eğitiminde Ekoller, Evrenselleşme Süreci ve Bu Sürece Ustalık Sınıflarının Etkisi. *Akü Amader*/Sayı 11, E ISSN: 2667-6001

Sancar, Aycan. Kişisel Görüşme. 11. Kasım. 2022

Satıroğlu, D. (2022). Paul Hindemith ve Cumhuriyet Müzik Kültürüne Katkısı, *Söylenti Dergisi,* https://www.soylentidergi.com/paul-hindemith-ve-cumhuriyet-muzik- kulturune-katkisi/ (Erişim T.09.09.2022)

Say, A. (1985). *Müzik Ansiklopedisi.* Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara

Say, A. (1992). *Müzik Ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, II. Cilt, Ankara

Say, A. (1992). *Müzik Ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, III. Cilt, Ankara

Say, A. (1992). *Müzik Ansiklopedisi*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, IV. Cilt, Ankara

Say, A. (2002). *Müzik sözlüğü*. Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara

Selçuk Üniversitesi, Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı, 2022, Konya, https://www.selcuk.edu.tr/dilek_sabanci_devlet_kons/

Ayrinti/3307-personel-iletisim (Erişim T. 21.11.2022)

Stavreva, Stilliana. Kişisel Görüşme.10. Ocak. 2023

Stoltz, L. (2003). The French Flute Tradition, Faculty of Humanities University of Cape Town, Dissertation presented as partial fulfilment of the requirements for the degree

Sözer, Sonat. Kişisel Görüşme. 05. Ocak. 2023

Şatana, T. Gülsen. Kişisel Görüşme. 03. Aralık. 2022

Şenol, A. (2012). "Romantik Dönem Bestecilerinin Flüt Eserleri ve Günümüz Flüt Eğitimine Yansımaları", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Bursa

Tangülü, Z. & Becerikli, S. (2020). Musiki Muallim Mektebi (1924-1937). *Asia Minör Studies,* Cilt 8, Sayı 2, Sayfa Aralığı 458-466, https://doi.org/10.17067/asm.747050

Tatu, Gülşen. Kişisel Görüşme. 10.Ocak.2022

Toraganlı, H. (2004). Musiki Muallim Mektebi'nin Kuruluş Yıldönümü, *Müzed Dergisi,* Sayı 10, s.21, Ankara.

Turgay, Halit. Kişisel Görüşme. 04.11.2022

Türkiye'de Konservatuvar Bölümü Olan Üniversiteler, İstanbul, 2022, https:/sinemaakademi.com.tr/konservatuara-hazirlik/turkiyede-konservatuar-bolumu-olan -universiteler (Erişim T. 21.11.2022)

Uçan, A. (1996). *İnsan ve Müzik, , İnsan ve Sanat Eğitimi,* Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara

Uçan, A. (1997). *Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara

Uçar, Öncü. Kişisel Görüşme. 19.02.2023

Uludağ Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Bursa, 2022, http://konservatuvar.uludag.edu.tr/ (Erişim T. 21.11.2022)

Uludere, Ayla. Kişisel Görüşme 10. Aralık. 2022

(URL1) Derya Şimşek (2022). İstanbul Belediye Konservatuvarı https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istanbul-belediye-konservatuvari/ (Erişim T. 18.02.2023

(URL2) Derya Şimşek (2022). Ankara Devlet Konservatuvarı https://

ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ankara-devlet-konservatuvari/ (Erişim T. 18.02.2023)

(URL3) Prof. Önder Kütahyalı. Dokuz Eylül Üniversitesi Devlet Konservatuvarı Kuruluşu ve Gelişimi. https://konservatuvar.deu.edu.tr/tr/tarihce/ (Erişim T.18.02.2023)

(URL4) https://www.devtiyatro.gov.tr/DevletTiyatro/tr/bolgeler/4 (Erişim T.18.02.2023)

(URL5) Mükerrem Berk, Biyografi, http://www.guzelsanatlar.gov.tr/ (Erişim T.10.01.2023)

(URL6) Muzaffer Tema, https://tr.wikipedia.org/wiki/Muzaffer_Tema (Erişim T.10.01.2023)

(URL7) https://www.kitapyurdu.com/kitap/su-romantik-muzikciler /325489.html

(URL8) Halit Turgay, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi İcra Sanatları Fakültesi,

https://www.mgu.edu.tr/tr/faculty/icra-sanatlari-fakultesi/pages/doc-hakan-halit- turgayhtml (Erişim T. 21.11.2022)

(URL9) Başak Ersöz, İstanbul Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, İstanbul, 2022 https://avesis.istanbul.edu.tr/basak.ersoz/eğitim (Erişim T. 21.11.2022)

(URL10) Erkan Alpay, İstanbul Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, İstanbul, 2022 https://avesis.istanbul.edu.tr/erkan alpay/egitim (Erişim T. 21.11.2022)

(URL11) Ceren Dik, İstanbul Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, İstanbul, 2022 https://avesis.istanbul.edu.tr/ceren.dik/egitim (Erişim T. 21.11.2022

(URL12) Gülsen Turan Şatana, Hacettepe Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi Ankara, 2022, https://avesis.hacettepe.edu.tr/gulsen.satana (Erişim T. 21.11.2022)

(URL13) Zita Zemplini, Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Müzik Hazırlık İlk ve Ortaokulu, Ankara, http://mho.bilkent.edu.tr/kadromuz-1/ogretim- (Erişim T.18.01.2023)

(URL14) Aysun Müftüoğlu, Hacettepe Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, Ankara 2022,https://avesis.hacettepe.edu.tr/aysunzekiye.muftuoglukorkmaz/deneyim (Erişim T. 21.11.2022)

(URL15) Aslıhan Sağıroğluları Hacettepe Üniversitesi Akademik Veri

Yönetim Sistemi, Ankara, https://avesis.hacettepe.edu.tr/9343 (Erişim T. 11.12.2022)

(URL16) Şafak Ceyhan https://adk.hacettepe.edu.tr/tr/ar_gor_safak_ceyhan-146 (Erişim T. 11.12.2022)

(URL17) Nidai Tüzel https://kentyasam.com/2008/05/31/8220bir-enstrumani- tanıyalım8221-etkinliğinde-flüt-tanıtıldı (Erişim T. 31 Mayıs 2008)

(URL18) Cahit Koparal https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/bilkentli-cem-in- buyuk-basarisi-7253829 (Erişim T. 31 Kasım 2022)

(URL19) Jülide Gündüz, Dokuz Eylül Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, İzmir, https://avesis.deu.edu.tr/julide.gunduz (Erişim T. 21.11.2022)

(URL20) Hürkan Ayvazoğlu, T. C Kültür ve Turizm Bakanlığı Devlet Opera ve Balesi Genel MüdürlüğüAnkara,https://www.operabale.gov.tr/Sayfalar/artistdetail.asp ArtistId=13 (Erişim T. 21.11.2022)

(URL21) Nazım Acar http://www.muziklopedi.org/?/Page/Ac (Erişim T. 21.11.2022)

(URL22) Ayla Uludere, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Akademik Bilgi Sistemi, https://akbis.msgsu.edu.tr/personel_detay.asp?sno=T-0360&tur=meslekiİstanbul (Erişim T. 21.11.2022)

(URL23) Özlem Noyan, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Akademik Bilgi Sistemi, İstanbul, 2022, https://akbis.msgsu.edu.tr/personel_detay.asp?sno=T 0358&tur=sanatsal (Erişim T. 21.11.2022)

(URL24) Nihan Atalay, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Akademik Bilgi Sistemi, İstanbul, 2022, https://akbis.msgsu.edu.tr/personel_detay.asp?sno=T-0401&tur=odul (Erişim T. 21.11.2022)

(URL25) Ayşen Bulut, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Akademik Bilgi Sistemi, İstanbul, 2022, https://akbis.msgsu.edu.tr/personel_detay.asp?sno=T-0362 (Erişim T. 21.11.2022)

(URL26) Aslıhan And, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Akademik Bilgi Sistemi, İstanbul, 2022,https://akbis.msgsu.edu.tr/personel_detay.asp?sno=T-0409(Erişim T. 21.11.2022)

(URL27) Ebru Aykal, Bilkent Üniversitesi Müzik ve Sahne Sanatları

Fakültesi, Müzik Hazırlık Ortaokulu,Ankara,http://mho.bilkent.edu.tr/kadromuz-1/ogretim-kadromuz/flut/ebru- (Erişim Tarihi:18.01.2023)

(URL28) Albena Sezer, http://mho.bilkent.edu.tr/kadromuz-1/ogretim-kadromuz/flut/albena- (Erişim Tarihi:18.01.2023)

(URL29) Özlem Koçyiğit, https://avesis.anadolu.edu.tr/okocyigit (Erişim T. 21.11.2022)

(URL30) Burçin Barut Dikicigiller, https://avesis.anadolu.edu.tr/burcinb (Erişim T. 21.11.2022)

(URL31) Figen Nisanoğlu, https://devletkonservatuvari.cu.edu.tr/cu/personel/akademik- personel/muzik-bolumu/uflemeli-vurmali-calgilar-anasanat-dali/ogr-gor-figen- nisanoglu (Erişim T. 21.11.2022)

(URL32) Çisem Önver Zafer, Trakya Üniversitesi, Biyografi, Edirne,2022 https://personel.trakya.edu.tr/cisemonverzafer/#.Y2Qos3ZBzIU (ErişimT.21.11.2022)

(URL33) Senem Güzey, Trakya Üniversitesi, Biyografi, 2022, Edirne, https://persone senemguzey/#.Y2QqOXZBzIU personel-iletisim (Erişim T.21.11.2022)

(URL34) Burcu Coşkun, Trakya Üniversitesi Biyografi, Edirne, 2022, burcucoskun/#.Y2Qs1HZBzIU (Erişim T. 21.11.2022)

(URL35) Emel Doğan Uğurlu, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Akademik Veri, https://akademikcv.beun.edu.tr/cv/emeldoganugurlu.html Zonguldak (Erişim T.21.11.2022)

(URL36) Seyhan Bulut, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, 2020, https://personel.omu.edu.tr/tr/seyhan.bulut Samsun (Erişim T. 21.11.2022)

(URL37) Cem Önertürk, Uludağ Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi,2022, Bursa https://avesis.uludag.edu.tr/cemonerturk/egitim (Erişim T. 21.11.2022)

(URL38) Dirk Boris Kestel, Ankara Üniversitesi Devlet Konservatuvarı AkademikVeri,Ankara http://cv.ankara.edu.tr/dbkestel@ankara.edu.tr (Erişim T. 21.11.2022)

(URL39) Ceren Hepyücel, Akdeniz Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, Antalya, https://avesis.akdeniz.edu.tr/cerenhepyucel/egitim (Erişim T. 21.11.2022)

(URL40) Gökçe Sarvan, Kocaeli Üniversitesi Akademik Veri Yönetim Sistemi, Kocaeli, 2022 https://avesis.kocaeli.edu.tr/gokce.sarvan/eğitim (Erişim T. 21.11.2022)

(URL41) Eldar İbrahimoğlu, https://www.artuklu.edu.tr/devlet-konservatuvari/akademik-cv (Erişim T. 21.11.2022)

(URL42) Darya Trofimova, https://iste.edu.tr/mydk (Erişim T.19.02.2023)

(URL43) Türkol, Çankaya , Mersin Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Mersin,2022 https://www.mersin.edu.tr/akademik/devlet-konservatuvari/ogretim- elemanlari/turkolcankaya (Erişim T.18.01.2022)

(URL44) Emine Merve Seçkin Hatay https://konservatuvar.trabzon.edu.tr/Personel/Akademik (Erişim T. 19.02.2023)

(URL45) https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/

(URL46) http://www.flutehistory.com/TheBook (Erişim T.10.08.2017)

(URL47) https://flutecenter.com/collections/gold-and-platinum-1/Flutes?page=3

(URL48) https://www.keylan.com.tr/flut (Erişim T. 14.11.2022)

(URL49) https://www.brannenflutes.com/lafin-headjoints (Erişim T. 01.02.2022)

(URL50) https://www.brannenflutes.com/orchestral-brogger-flute? lightbox = image_8wp

(URL51) https://www.griffinsanat.com/flut-cesitleri/(Erişim T. 09.06.2022)

(URL52) https://yanflutist.blogspot.com/p/bas-flut.html(Erişim T. 21.009.2022)

(URL53) https://www.fluteforflute.com/contrabass-flute/ (Erişim T. 01.02.2022)

(URL54) https://www.contraflute.com/about-the-contraflutes (Erişim T. 14.11.2022)

(URL55) Kingma, http://www.king maflutes.com/mySite/index-1.html

(URl 56) https://www.sibelpensel.com/biographie.html(Erişim T. 01.02.2022)

(URL57) https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/TR-3187/sefika-kutluer.html

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eefika_Kutluer#Kaynak%C3%A7a

(URL58) https://www.powellflutes.com/fr/artist/hurkan-ayvazoglu/

(Erişim T. 01.02.2022)

(URL59) https://www.halitturgay.com/(Erişim T. 14.11.2022)

(URL59) https://www.halitturgay.com/muzikalformasyon/ (Erişim T. 01.01.2023)

(URL60) https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijca/issue/67365/1028590(Erişim T. 03.02.2022)

(URL61) https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijca/issue/33318/370899(Erişim T.27.09.2022)

(URL62) http://www.bulentevcil.art (Erişim T. 14.11.2022)

(URL63) http://www.bulentevcil.art/wp-content/uploads/2020/05/BULENT-EVCIL.pdf

(URL63) "Flute Talk"un kapağında bir Türk virtüoz – Söyleşi www.sanattanyansimalar.com (Erişim T. 20.04.2016)

(URL64) https://sankyoflutes.com/sankyo-artists/lelya-bayramo% c4%9 fullari

(URL65) https://sobider.com/?mod=makale_tr_ozet&makale_id=31119

(URL66) https://www.turkuaz.global/celebrities/item/burak-besir

(URL67) http://burakbesir.net/about

(URL68) https://www.andante.com.tr/tr/7819/Nihan-Atalay-Ve-Modo-Antiquo

(URL69) ttps://www.nihanatalay.com/blog/

(URL71) https://www.anadolunefeslibeslisi.com/cemonerturk

(URL70) www.hezarfenensemble.com

(URL72) https://dergipark.org.tr/tr/pub/amader/issue/1724/21134 (Erişim T. 13.01.2023)

(URL73) https://dergipark.org.tr/tr/pub/amader/issue/1725/21147 (Erişim T. 3.01.2023)

(URL74) https://www.jazzdergisi.com/sarpay-ozcagatay-

berkleenin-yildiz-turklerinden/(Erişim T. 22-01-2019)

(URL75) https://www.sharpeyemusic.com/(Erişim T. 18.01.2023)

(URL76) www.sonatsozer.com (Erişim T. 18.01.2023)

(URL77) www.pearlflutes.de/Artists?char=&artistid=63

(URL78) http://www.leondra-music.com/de-DE/windfluechter/Biography /123

(URL79) http://www.erencoskuner.com/%C3%B6zge%C3%A7mi% C5%9 Fbiography

(URL80) https://www.aslihanand.com/turkce (Erişim T.18.01.2023)

(URL81) https://www.andante.com.tr/tr/9297/Flutun-Yukselen-Ve-uretken-ismi- Aslihan-And

(URL82) https://www.andante.com.tr/tr/10197/James-Galway-in-Bayragini-Tasiyor-Aslihan-

(URL83) https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1614242845

(URL84) https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1617482006.pdf

(URL85) https://www.muzikguncesi.com/2015/11/denizcan-eren.html

(URL85) https://cevsanat.com/burslar/sanatciler/denizcan-eren/ (Erişim T. 21.11.2022)

(URL86) https://aycacetin.com/turkce/ (Erişim T.25.11.2022)

(URL87) https://www.badkissingen.de/kultur/staatsbad (Erişim T. 21.10.2022)

Yurtseven, G. & Sağer, T.(2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin Müzik Kurumları Yapılanması ve Müziksel Değişim-1950 Sonrası, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi,* ISSN: 1309-9876, E-ISSN: 1309-9884 (Erişim T.18.01.2023)

Yüksel, S. Ece. Kişisel Görüşme. 21. Aralık. 2022

Zemplini, Zita. Kişisel Görüşme. 25. Aralık. 2022

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Devlet Konservatuvarı, Zonguldak, 2023, https://konservatuvar.beun.edu.tr/ (Erişim T.18.01.2023)

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY`İN MÛSIKÎ TEKÂMÜL DERSLERİ İLE İLİŞKİLENDİRİLMİŞ

GELENEKSEL KANUN İCRÂ TEKNİKLERİ VE SORU BANKASI

NURAY DÖNMEZ DEVECİOĞLU

gece kitaplığı

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNE YÖNELİK GELİŞTİRİLEN MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY`İN MÛSIKÎ TEKÂMÜL DERSLERİ İLE İLİŞKİLENDİRİLMİŞ GELENEKSEL KANUN İCRÂ TEKNİKLERİ VE SORU BANKASI

Nuray DÖNMEZ DEVECİOĞLU

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Nuray DÖNMEZ DEVECİOĞLU
Kapak Görsel Çizim • Recep AKER
(Kanun Resmi ve Mûsikî – i Osmanî Mektebi Mührü)

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-734-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖZ GEÇMİŞ ..... **i**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xv**
TABLOLAR DİZİNİ ..... **xxi**
ÖN SÖZ **1**
MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY **3**
1. BÖLÜM **13**
1.1 Eğitim 13
1.2 Öğretim – Öğrenme – Öğretme 13
1.3 Sanat 14
1.4 Sanat Eğitimi 15
1.5 Müzik 15
1.6 Müzik Eğitimi 17
1.6.1 Müzik Eğitimi Türleri 17
1.6.1.1 Mesleki Müzik Eğitimi 18
1.6.1.2 Özengen Müzik Eğitimi 18
1.6.1.3 Genel Müzik Eğitimi 18
1.7 Müzik Kültürü 19
1.8 Müzik Öğretimi 19
1.9 Müziksel İşitme, Okuma ve Yazma (MİOY) 21
1.10 Çocuk Müziği 21
1.10.1 Çocuk Müziği Eğitimi 22
1.11 Okul Müziği 22
1.11.1 Okul Müziği Eğitimi 23
1.11.2 Okul Müzik Türleri 24
1.11.2.1 Aktarma Çocuk Müzikleri 24
1.11.2.2 Öykünme Çocuk Müzikleri 24
1.11.2.3 Anonim Çocuk Müzikleri 24
1.11.2.4 Türk Okul Müzikleri 25
1.12 Öğrenci Merkezli Öğrenme Yaklaşımı 25

1.13 Yapılandırmacı Anlayış 25
1.14 Çağdaş Müzik Öğretim Yöntemleri 26
1.14.1 Dalcroze Öğretim Yöntemi 26
1.14.2 Kodaly Öğretim Yöntemi 27
1.14.3 Carl Orff Öğretim Yöntemi 28
1.14.4 Suzuki Öğretim Yöntemi 29
1.14.5 Carabo – Cone Öğretim Yöntemi 30
1.15 Renzulli Üç Halka (Küme) Kuramı 31
1.15.1 Ortalama Üstü Zihinsel Beceri 32
1.15.2 Yaratıcılık 32
1.15.3 Motivasyon 33
1.16 Türk Müziği 33
1.16.1 Türk Müziğinde Ses Sistemi 34
1.16.2 Türk Müziğinde Makam 34
1.16.3 Türk Müziğinde Usûl 35
1.16.3.1 Ritim 36
1.16.3.2 Tartım 37
1.16.3.3 Düzüm 37
1.16.3.4 Tür 37
1.16.3.5 Türk Müziğinde Tür ve Türler 37
1.17 Muallim İsmail Hakkı Bey 38
1.18 Çalgı 39
1.18.1 Çalgıların Sınıflandırılması 40
1.18.2 Mızraplı Çalgılar 40
1.19 Kanun Çalgısı 41
1.19.1 Kanun Çalgısının Teknik Özellikleri 41
1.19.2 Kanun Çalgısının Tarihi 43
1.19.3 Kanun Çalgısının Anatomik Yapısı 44
1.19.4 Geleneksel Türk Mûsıkî Perde Sistemimde Notaların İsimleri 45
1.19.5 Geleneksel Türk Mûsıkî Perde Sistemimin Kanun Çalgısı Üzerinde Gösterimi 48
1.19.6 Kanun İcrâ Teknikleri 49
1.19.6.1 Geleneksel Kanun İcrâ Teknikleri 53

1.19.6.1.1 Çarpma Tekniği ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in Mûsıkî Tekâmmül Dersleri ile İlişkilendirilmiş Seyirleri 57
1.19.6.1.1.1 Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Seyirler 58
1.19.6.1.2 Tremolo Tekniği ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in Mûsıkî Tekâmmül Dersleri ile İlişkilendirilmiş Seyirleri 69
1.19.6.1.2.1 Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Seyirler 71
1.19.6.1.3 Tril Tekniği ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in Mûsıkî Tekâmmül Dersleri ile İlişkilendirilmiş Seyirleri 81
1.19.6.1.3.1 Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Seyirler 82
1.19.6.1.4 Fiske Tekniği ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in Mûsıkî Tekâmmül Dersleri ile İlişkilendirilmiş Etütleri 89
1.19.6.1.4.1 Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Seyirler 91
1.19.6.1.5 Fiskeli Glissando Tekniği ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in Mûsıkî Tekâmmül Dersleri ile İlişkilendirilmiş Seyirleri 109
1.19.6.1.5.1 Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Seyirler 111
1.19.6.1.6 Mandal Vibrato Tekniği ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in Mûsıkî Tekâmmül Dersleri ile İlişkilendirilmiş Seyirleri 118
1.19.6.1.6.1 Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Seyirler 120
2. BÖLÜM 131
SORU BANKASI 131
SORU BANKASI 132
1. Test 01 132
1.1 Soru 1 132
1.2 Soru 2 132
1.3 Soru 3 133
1.4 Soru 4 133
1.5 Soru 5 133
1.6 Soru 6 134
1.7 Soru 7 134
1.8 Soru 8 136
1.9 Soru 9 136
1.10 Soru 10 136
1.11 Soru 11 137

1.12 Soru 12 137
1.13 Soru 13 137
1.14 Soru 14 138
1.15 Soru 15 138
1.16 Soru 16 139
1.17 Soru 17 139
1.18 Soru 18 139
1.19 Soru 19 140
1.20 Soru 20 140
1.21 Soru 21 141
1.22 Soru 22 142
1.23 Soru 23 142
1.24 Soru 24 142
1.25 Soru 25 143
1.26 Soru 26 144
1.27 Soru 27 144
1.28 Soru 28 145
1.29 Soru 29 146
1.30 Soru 30 146
Cevap Anahtarları 147
Test 01 Sorularının Cevap Anahtarı 147
Test 01 Sorularının Ayrıntılı Cevap Anahtarları 147
Soru 7, 8 ve 9 (Cevap Anahtarı) 147
Soru 19 (Cevap Anahtarı) 148
Soru 26 (Cevap Anahtarı) 148
Soru 28 (Cevap Anahtarı) 149
SORU BANKASI 150
2. Test 02 150
2.1 Soru 1 150
2.2 Soru 2 151
2.3 Soru 3 152
2.4 Soru 4 152
2.5 Soru 5 153

2.6 Soru 6 153
2.7 Soru 7 154
2.8 Soru 8 154
2.9 Soru 9 154
2.10 Soru 10 155
2.11 Soru 11 155
2.12 Soru 12 156
2.13 Soru 13 156
2.14 Soru 14 157
2.15 Soru 15 157
2.16 Soru 16 158
2.17 Soru 17 158
2.18 Soru 18 158
2.19 Soru 19 159
2.20 Soru 20 160
2.21 Soru 21 160
2.22 Soru 22 161
2.23 Soru 23 161
2.24 Soru 24 161
2.25 Soru 25 162
2.26 Soru 26 162
2.27 Soru 27 162
2.28 Soru 28 163
2.29 Soru 29 164
2.30 Soru 30 164
Cevap Anahtarları 165
Test 02 Sorularının Cevap Anahtarı 165
Test 02 Sorularının Ayrıntılı Cevap Anahtarları 165
Soru 11 (Cevap Anahtarı) 165
Soru 19, 20, 21, 22 ve 23 (Cevap Anahtarı) 166
Soru 26 (Cevap Anahtarı) 166
SORU BANKASI 167
3. Test 03 167

3.1 Soru 1 167
3.2 Soru 2 168
3.3 Soru 3 168
3.4 Soru 4 169
3.5 Soru 5 169
3.6 Soru 6 170
3.7 Soru 7 170
3.8 Soru 8 170
3.9 Soru 9 171
3.10 Soru 10 172
3.11 Soru 11 172
3.12 Soru 12 173
3.13 Soru 13 173
3.14 Soru 14 174
3.15 Soru 15 174
3.16 Soru 16 175
3.17 Soru 17 175
3.18 Soru 18 175
3.19 Soru 19 176
3.20 Soru 20 176
3.21 Soru 21 176
3.22 Soru 22 177
3.23 Soru 23 177
3.24 Soru 24 178
3.25 Soru 25 178
3.26 Soru 26 178
3.27 Soru 27 179
3.28 Soru 28 180
3.29 Soru 29 180
3.30 Soru 30 181
Cevap Anahtarları 182
Test 03 Sorularının Cevap Anahtarı 182
Test 03 Sorularının Ayrıntılı Cevap Anahtarları 182

Soru 8 (Cevap Anahtarı) 182
Soru 9 (Cevap Anahtarı) 182
Soru 27 (Cevap Anahtarı) 183
Soru 28 (Cevap Anahtarı) 183
Soru 30 (Cevap Anahtarı) 184
SORU BANKASI 185
4. Test 04 185
4.1 Soru 1 185
4.2 Soru 2 185
4.3 Soru 3 186
4.4 Soru 4 186
4.5 Soru 5 187
4.6 Soru 6 187
4.7 Soru 7 188
4.8 Soru 8 188
4.9 Soru 9 189
4.10 Soru 10 190
4.11 Soru 11 190
4.12 Soru 12 190
4.13 Soru 13 191
4.14 Soru 14 191
4.15 Soru 15 192
4.16 Soru 16 192
4.17 Soru 17 193
4.18 Soru 18 193
4.19 Soru 19 193
4.20 Soru 20 194
4.21 Soru 21 194
4.22 Soru 22 194
4.23 Soru 23 195
4.24 Soru 24 195
4.25 Soru 25 196
4.26 Soru 26 196

4.27 Soru 27 196
4.28 Soru 28 197
4.29 Soru 29 197
4.30 Soru 30 198
Cevap Anahtarları 198
Test 04 Sorularının Cevap Anahtarı 198
Test 04 Sorularının Ayrıntılı Cevap Anahtarları 199
Soru 3, 4, 5 ve 6 (Cevap Anahtarı) 199
Soru 19 (Cevap Anahtarı) 199
Soru 21 (Cevap Anahtarı) 199
Soru 28 (Cevap Anahtarı) 200
SORU BANKASI 201
5. Test 05 201
5.1 Soru 1 201
5.2 Soru 2 202
5.3 Soru 3 203
5.4 Soru 4 204
5.5 Soru 5 204
5.6 Soru 6 205
5.7 Soru 7 206
5.8 Soru 8 206
5.9 Soru 9 206
5.10 Soru 10 207
5.11 Soru 11 207
5.12 Soru 12 208
5.13 Soru 13 208
5.14 Soru 14 208
5.15 Soru 15 209
5.16 Soru 16 209
5.17 Soru 17 209
5.18 Soru 18 210
5.19 Soru 19 210
5.20 Soru 20 211

5.21 Soru 21 211
5.22 Soru 22 211
5.23 Soru 23 212
5.24 Soru 24 212
5.25 Soru 25 213
5.26 Soru 26 214
5.27 Soru 27 214
5.28 Soru 28 214
5.29 Soru 29 215
5.30 Soru 30 215
Cevap Anahtarları 216
Test 05 Sorularının Cevap Anahtarı 216
Test 05 Sorularının Ayrıntılı Cevap Anahtarları 216
Soru 3, 4 ve 5 (Cevap Anahtarı) 216
Soru 7 (Cevap Anahtarı) 217
Soru 8 (Cevap Anahtarı) 217
Soru 20 (Cevap Anahtarı) 217
Soru 30 (Cevap Anahtarı) 217
SORU BANKASI 218
6. Test 06 218
6.1 Soru 1 218
6.2 Soru 2 218
6.3 Soru 3 219
6.4 Soru 4 219
6.5 Soru 5 219
6.6 Soru 6 220
6.7 Soru 7 220
6.8 Soru 8 221
6.9 Soru 9 221
6.10 Soru 10 222
6.11 Soru 11 223
6.12 Soru 12 223
6.13 Soru 13 224

6.14 Soru 14 224
6.15 Soru 15 225
6.16 Soru 16 225
6.17 Soru 17 226
6.18 Soru 18 227
6.19 Soru 19 228
6.20 Soru 20 228
6.21 Soru 21 229
6.22 Soru 22 229
6.23 Soru 23 230
6.24 Soru 24 230
6.25 Soru 25 231
6.26 Soru 26 231
6.27 Soru 27 231
6.28 Soru 28 232
6.29 Soru 29 232
6.30 Soru 30 233
Cevap Anahtarları 234
Test 06 Sorularının Cevap Anahtarı 234
Test 06 Sorularının Ayrıntılı Cevap Anahtarları 234
Soru 8 (Cevap Anahtarı) 234
Soru 16 (Cevap Anahtarı) 234
Soru 18, 19 ve 20 (Cevap Anahtarı) 235
Soru 27 (Cevap Anahtarı) 235
SONUÇ 237
KAYNAKÇA 239
EKLER 249
Ek 1: Muallim İsmail Hakkı Bey ve Mûsıkî Tekâmül Dersleri 249
Ek 2: Beşikten Mektebe, Mektepten Sefere… Geç Dönem Osmanlı Çocuk Şarkıları 264
Ek 3: Mûsikî – i Osmanî Mektebi Mührü 266
Ek 4: Mûsikî – i Osmanî Mektebi Amblemi 267
Ek 5: Muallim İsmail Hakkı Bey (Kara Kalem Portre) 267

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. *Müzik Eğitiminin Alt Türleri* 18
Şekil 1.2. *Çocuk Müzik Türleri* 24
Şekil 1.3. *Renzulli Üç Halka Kuramı (Karabey ve Yürümezoğlu 2015`den uyarlanmıştır).* 31
Şekil 1.4. *Makamların Sınıflandırılması ve Örnek Makamlar* 35
Şekil 1.5. *Bileşik Usûl İşlem Döngüsü* 36
Şekil 1.6. *Usûllerin Matematiksel Verileri* 36
Şekil 1.7. *Türk Müziğinde Türlerin Sınıflandırılması (Akdoğu, 1996`dan uyarlanmıştır).* 38
Şekil 1.8. *Çalgıların Sınıflandırılmaları ve Örnek Çalgılar* 40
Şekil 1.9. *Kanun Çalgısının Anatomik Yapısı (Açın, 1994, s. 156).* 44
Şekil 1.10. *Türk Mûsıkîsinde Kullanılan Perde Dizgesi (Sayfa 1)* 46
Şekil 1.11. *Türk Mûsıkîsinde Kullanılan Perde Dizgesi (Sayfa 2)* 47
Şekil 1.12. *Kanun Çalgısındaki Tellerin Perde Adları (Dönmez Devecioğlu, 2021, s. 1437)* 48
Şekil 1.13. *Üç Parmağın Birleşimiyle Uygulanabilir Fiske Tekniği* 51
Şekil 1.14. *Yüksük ile Uygulanabilir Fiskeli Glissando Tekniği* 52
Şekil 1.15. *Çarpma Nota Yazımı ve İcrâ Biçimleri* 57
Şekil 1.16. *Isfahân Makamının Seyri* 58
Şekil 1.17. *Nevâbûselik Makamının Seyri* 58
Şekil 1.18. *Nişâbûr Makamının Seyri* 59
Şekil 1.19. *Nevâkürdî Makamının Seyri* 59
Şekil 1.20. *Eviçbûselik Makamının Seyri* 60
Şekil 1.21. *Sabâ Makamının Seyri* 60
Şekil 1.22. *Gülizâr Makamının Seyri* 61
Şekil 1.23. *Bûselikaşîrân Makamının Seyri* 61
Şekil 1.24. *Hicazaşîrân Makamının Seyri* 62
Şekil 1.25. *Sâzkâr Makamının Seyri* 62
Şekil 1.26. *Acem Makamının Seyri* 63

Şekil 1.27. *Şehnâz Makamının Seyri* 63
Şekil 1.28. *Gerdâniye Makamının Seyri* 64
Şekil 1.29. *Muhayyerkürdî Makamının Seyri* 64
Şekil 1.30. *Arazbârbûselik Makamının Seyri* 65
Şekil 1.31. *Şehnâzbûselik Makamının Seyri* 66
Şekil 1.32. *Bezm – itarab Makamının Seyri* 66
Şekil 1.33. *Şevk – utarab Makamının Seyri* 67
Şekil 1.34. *Râhatü`l – ervah Makamının Seyri* 67
Şekil 1.35. *Evcârâ Makamının Seyri* 68
Şekil 1.36. *Şedd – iarabân Makamının Seyri* 68
Şekil 1.37. *Tremolo Tekniği Nota Yazımı ve İcrâ Biçimleri* 70
Şekil 1.38. *Tarz-ı Nevin Makamının Seyri* 71
Şekil 1.39. *Arazbâr Makamının Seyri* 72
Şekil 1.40. *Acembûselik Makamının Seyri* 73
Şekil 1.41. *Tâhirbûselik Makamının Seyri* 74
Şekil 1.42. *Büzürk Makamının Seyri* 74
Şekil 1.43. *Dügâh Makamının Seyri* 75
Şekil 1.44. *Tâhir Makamının Seyri* 75
Şekil 1.45. *Acemkürdî Makamının Seyri* 76
Şekil 1.46. *Hüseynîaşîrân Makamının Seyri* 76
Şekil 1.47. *Dilkeşîde Makamının Seyri* 77
Şekil 1.48. *Nihâvend – ikebîr Makamının Seyri* 77
Şekil 1.49. *Hicaz Makamının Seyri* 78
Şekil 1.50. *Hicazkâr Makamının Seyri* 78
Şekil 1.51. *Revnak – nümâ Makamının Seyri* 79
Şekil 1.52. *Kürdî`lihicazkâr Makamının Seyri* 79
Şekil 1.53. *Mâhûr Makamının Seyri* 80
Şekil 1.54. *Tril Tekniği Nota Yazımı ve İcrâ Biçimleri* 81
Şekil 1.55. *Sultânîırâk Makamının Seyri* 82
Şekil 1.56. *Hisâr Makamının Seyri* 83
Şekil 1.57. *Eviç Makamının Seyri* 83
Şekil 1.58. *Hüseynî Makamının Seyri* 84
Şekil 1.59. *Sûz`nâk Makamının Seyri* 85

Şekil 1.60. *Tarz – ıcedîd Makamının Seyri* 85
Şekil 1.61. *Sûz – idilârâ Makamının Seyri* 86
Şekil 1.62. *Karcığâr Makamının Seyri* 86
Şekil 1.63. *Uşşak Makamının Seyri* 87
Şekil 1.64. *Şevk – âver Makamının Seyri* 87
Şekil 1.65. *Sultâniyegâh Makamının Seyri* 88
Şekil 1.66. *Fiske Tekniği Nota Yazımı ve İcrâ Biçimleri* 90
Şekil 1.67. *Rast Makamının Seyri* 91
Şekil 1.68. *Bayâtî Makamının Seyri* 92
Şekil 1.69. *Sabâbûselik Makamının Seyri* 92
Şekil 1.70. *Vech – iarazbâr Makamının Seyri* 93
Şekil 1.71. *Dilkeş - hâverân Makamının Seyri* 94
Şekil 1.72. *Pesendîde Makamının Seyri* 94
Şekil 1.73. *Arabân Makamının Seyri* 95
Şekil 1.74. *Hicazbûselik Makamının Seyri* 96
Şekil 1.75. *Bayâtîarabânbûselik Makamının Seyri* 97
Şekil 1.76. *Sabâzemzeme Makamının Seyri* 97
Şekil 1.77. *Segâh Makamının Seyri* 98
Şekil 1.78. *Segâhmâye Makamının Seyri* 98
Şekil 1.79. *Irâk Makamının Seyri* 99
Şekil 1.80. *Nev`eser Makamının Seyri* 99
Şekil 1.81. *Isfahânek Makamının Seyri* 100
Şekil 1.82. *Bayâtîarabân Makamının Seyri* 101
Şekil 1.83. *Bûselik Makamının Seyri* 101
Şekil 1.84. *Hisârbûselik Makamının Seyri* 102
Şekil 1.85. *Bayâtîbûselik Makamının Seyri* 102
Şekil 1.86. *Mâhûrbûselik Makamının Seyri* 103
Şekil 1.87. *Zevk – utarâb Makamının Seyri* 104
Şekil 1.88. *Rehâvî Makamının Seyri* 105
Şekil 1.89. *Rast – ıcedîd Makamının Seyri* 106
Şekil 1.90. *Şevk – ıdil Makamının Seyri* 106
Şekil 1.91. *Şevk`efzâ Makamının Seyri* 107
Şekil 1.92. *Muhayyerbûselik Makamının Seyri* 108

Şekil 1.93. *Nihâvend Makamının Seyri* 108
Şekil 1.94. *Fiskeli Glissando İşareti Görünümü* 110
Şekil 1.95. *Ferahnâk Makamının Seyri* 111
Şekil 1.96. *Zirgûle Makamının Seyri* 111
Şekil 1.97. *Hüzzâm Makamının Seyri* 112
Şekil 1.98. *Kürdî Makamının Seyri* 112
Şekil 1.99. *Besteısfahân Makamının Seyri* 113
Şekil 1.100. *Nühüft Makamının Seyri* 114
Şekil 1.101. *Suz – idil Makamının Seyri* 115
Şekil 1.102. *Nevâ Makamının Seyri* 116
Şekil 1.103. *Muhayyer Makamının Seyri* 116
Şekil 1.104. *Gerdâniyebûselik Makamının Seyri* 117
Şekil 1.105. *Nikrîz Makamının Seyri* 117
Şekil 1.106. *Mandal Vibrato Tekniği Gösterimi* 119
Şekil 1.107. *Yegâh Makamının Seyri* 120
Şekil 1.108. *Acemaşîrân Makamının Seyri* 120
Şekil 1.109. *Muhayyersünbüle Makamının Seyri* 121
Şekil 1.110. *Nişâbûrek Makamının Seyri* 121
Şekil 1.111. *Kûçek Makamının Seyri* 122
Şekil 1.112. *Sipihr Makamının Seyri* 123
Şekil 1.113. *Bestenigâr Makamının Seyri* 124
Şekil 1.114. *Ferahfezâ Makamının Seyri* 124
Şekil 1.115. *Pençgâh Makamının Seyri* 125
Şekil 1.116. *Hümâyûn Makamının Seyri* 125
Şekil 1.117. *Zâvil Makamının Seyri* 126
Şekil 1.118. *Kemânî Tatyos Efendi`nin Rast Peşrevi`nin İlk Hânesi (Atalay, 2019, s. 154).* 128
Şekil 1.119. *Ali Ağa`nın Şehnâzbûselik Peşrevi`nin İlk Üç Dizeği (Atalay, 2019, s. 154).* 128
Şekil 1.1. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nârefte Saz Semâîsi`nin Teslimi)* 132
Şekil 1.2. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nikrîz Saz Semâîsi`nin Teslimi)* 134
Şekil 1.3. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Mektep Marşı "Nura Açıktır Gözümüz" Eserinin Giriş Bölümü)* 136

Şekil 1.4. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Ferahfezâ Saz Semâîsi`nin Teslimi)*... 138
Şekil 1.5. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nihâvend Peşrev`in 1. Hânesi)*..... 141
Şekil 1.6. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Bûselik Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* ... 145
Şekil 2.1. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Ferhafezâ Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* 150
Şekil 2.2. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Eviç Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)*..... 153
Şekil 2.3. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nikrîz Peşrev`in 2. Hânesi)*..... 156
Şekil 2.4. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Şedd – iaraban Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* 157
Şekil 2.5. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Hanım Kızlar Marşı "Vatanımız Bahçedir Bizler Onun Gülleri" Eserinin Aranağmesi)* 159
Şekil 2.6. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Rast Saz Semâîsi`nin Teslimi)* 161
Şekil 2.7. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Hüseynîzemzeme Peşrev`in 4. Hânesi)* 163
Şekil 3.1. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nârefte Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* ... 167
Şekil 3.2. (*Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nevrûz Peşrev`in 1. Hânesi)* 169
Şekil 3.3. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Acemkürdî Saz Semâîsi`nin 3. Hânesi)* 171
Şekil 3.4. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nârefte Saz Semâîsi`nin Teslimi)*..... 173
Şekil 3.5. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Tebriz Peşrev`in Teslimi)*..... 175
Şekil 3.6. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Türk`ün Ninnisi "Uyu Yavrum Görme Zâlim Düşmanların Yüzünü" Eserinin Aranağmesi)*..... 177
Şekil 3.7. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Pesendîde Saz Semâîsi`nin 1. Hânesi)*180
Şekil 4.1. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Acemkürdî Peşrev`in Teslimi)* 185
Şekil 4.2. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nihâvend Saz Semâîsi`nin 1. Hânesi)* 188
Şekil 4.3. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Hanım Kızlar Marşı "Vatanımız Bahçedir Bizler Onun Gülleri" Eserinin Aranağmesi)* 189
Şekil 4.4. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Sabâ Saz Semâîsi`nin 2. Hânesi)*..... 191
Şekil 4.5. (*Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Mâhûr Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* 192
Şekil 4.6. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Zâvil Saz Semâîsi`nin 1. Hânesi)*..... 194
Şekil 4.7. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Beyâtîarâban Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* 195
Şekil 4.8. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nihâvend Peşrev`in 1. Hânesi)*..... 197
Şekil 5.1. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Şehnâz Saz Semâîsi`nin Teslimi)* 202

Şekil 5.2. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nev`eser Saz Semâîsi`nin Teslimi)*..... 205
Şekil 5.3. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Uşşak Peşrev`in Teslimi)* 207
Şekil 5.4. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Hisârbûselik Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)* 209
Şekil 5.5. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Çoban Kaval Çaldı "Çoban Kavak Çaldı Sordu Bülbüle" Eserinin Aranağmesi)* 210
Şekil 5.6. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Tebriz Peşrev`in 1. Hânesi)* 213
Şekil 6.1. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Rast Saz Semâîsi`nin Teslimi)* 218
Şekil 6.2. (*Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Ferahfezâ Peşrev`in Teslimi)* 219
Şekil 6.3. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Nevrûz Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)*.... 221
Şekil 6.4. (*Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Mektep Neşidesi "Anne Gibi Şu Mektep" Eserinin Aranağmesi)* 224
Şekil 6.5. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Şehnâz Saz Semâîsi`nin 4. Hânesi)*.... 226
Şekil 6.6. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Sûz`nâk Longa`nın 3. Hânesi)* 229
Şekil 6.7. (*Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Isfahân Saz Semâîsi`nin 1. Hânesi)* ... 230
Şekil 6.8. *(Muallim İsmail Hakkı Bey`e Ait Hüseynîzemzeme Peşrev`in 2. Hânesi)* 232

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. *Kanun Çalgısındaki Tellerin Perde Adları (Şekil 1. 12.`ye İlişkin)* 49

Tablo 1.2. *Geleneksel İcra Yöntemleri (Çarpma Tekniği, Tremolo Tekniği, Tril Tekniği, Fiske Tekniği, Fiskeli Glissando Tekniği ve Mandal Vibrato Tekniği)* 53

Tablo 1.3. *Vibrato Tekniğinin Gösterilme Biçimi* 119

ÖN SÖZ

Tarih boyunca müzik alanında üstün başarı gösteren sanatkârların birçoğunun özel yetenekli bireyler olduğu tahmin edilmektedir. Bu özel yetenekli sanatkârların keşfedilmesi ve eğitimine destek verilmesi ile muazzam başyapıtlar oluşmuştur.

Beethoven'nın müzik öğretmeninin onun için "ümitsiz vaka" ifadesini kullanması, özel yetenekli öğrencilerin eğitim ve öğretim programlarında özerk eğitim sisteminden keskin bir ayrışma içerisinde olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde, geleneksel kanun icrâ tekniklerinin yaygın öğretim modelinde uzun bir eğitim – öğretim planını kapsadığı görülmektedir. Özel yetenekli öğrencilerin ortalama üstü bir yeteneğe ve zekâya sahip olduğu bilinciyle, her öğrencinin seviyesine uygun öğretim programının geliştirici öğretim modeli ile kazanım becerilerinin daha kısa bir program ile saptanacağı belirtilebilir.

Özel yetenekli öğrenciler için kanun metodunun olmayışı üzerine planlanmış bu çalışma; kanun çalgı eğitim modelindeki bu eksiklikleri bir nebze gidermek için soru bankalarıyla geliştirilmiş öğretim planı ile özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde kanun icrâ yeteneğinin arttırılması amaçlanmaktadır. Özel yetenekli öğrencilerin eğitimine yönelik geliştirilen ve Muallim İsmail Hakkı Bey'in mûsıkî tekâmül dersleri ile ilişkilendirilmiş çalışma, her çocuğa farklı müfredat programı uygulama tekniği ile icrâ becerilerinin geliştirilmesinde oldukça yaratıcı sonuçlar sağlayabilir. Çalışma, geleneksel kanun icrâ tekniklerinin seyir üzerinde koordinasyon yeteneğini kolaylıkla icrâ edebileceklerinin yanı sıra, bir o kadar da sorumluluk bilinciyle çalışabilecekleri, dönemin en kudretli bestekârlarından ve muallimlerinden olan Muallim İsmail Hakkı Bey'in seyirlerini kapsamaktadır. Bu seyirlerin içerisinde yer alan Fiske Tekniği ve Fiskeli Glisando Tekniğinin, ince motor becerilerinin gelişim aşamasındaki çocuklar üzerinde uygulanması, sesin akışkan duyumunun net bir biçiminde uzaklaşmasına sebebiyet verebilir. Bu sebeple, "Üç Parmağın Birleşimiyle Uygulanan Fiske Tekniği" ve "Yüksük ile Uygulanan Fiskeli Glissando Tekniği" olarak adlandırılabilir tekniğin uygulanabilirliği, birinci kademe öğrenciler üzerinde olgunlaşma evresi tamamlanana kadarki süre zarfında, yaşanılan bu sorunsalın en aza indirgenmesiyle nihayet

KAYNAKÇA

Acar Önal, A. ve Aydoğan S. (2012). Bir sınıf çalgısı olarak blok flütün ilköğretim müzik dersi öğretim programını gerçekleştirebilmedeki yeterliliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi*, 10, 57 – 76.

Açın, C. (1994). *Enstrüman bilimi (organoloji)*. (1`inci Baskı). İstanbul: Yenidoğan Basımevi.

Adar, Ç. (2008). *Türk müziği nazariyatı ve solfej dersine yönelik öğretmen ve öğrenci tutumlarının incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Adar, Ç. (2021). "Muallim İsmail Hakkı Bey`in rast kararlı saz semailerinin makamsal açıdan incelenmesi" *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of Academic Social Science)* 121, 33 – 53.

Akdoğu, O. (1991). *Türk mûsıkîsi nazariyatı dersleri.* (1`inci Baskı). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Akdoğu, O. (1996). *Türk müziğinde türler ve biçimler*. (2`nci Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Alkaç, G. (2015). *Sözlü Türk müziğinde mânâ ve Türkçe'yi öne çıkaran yeni beste çalışmaları*. Yayımlanmamış sanatta yeterlilik tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Arslanoğlu, Z. (2010). *Klasik gitar öğretim literatürünün değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Atalay, A. (2019). *Nota yazım kuralları ve Türk müziğinde nota yazımı.* (1`inci Baskı). Ankara: Müzik Eğitimi Yayınları.

Aydıntan, Z. ve Egüz, S. (1987). *Çok sesli müzik eğitimi*. Ankara: Kurtuluş Ofset Basımevi.

Bayraktaroğlu, C. E. (2011). *Eğitimde yapılandırmacılık yaklaşımı ve eleştirel bir bakış*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bebek, E. (2011). *Kanun sazında belli başlı tekniklerin eğitiminde geleneksel Türk sanat müziğindeki şarkı formundaki eserlerin aranağmelerinin kullanılabilirliği.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Bilici, A. (2014). *Farklı güzel sanatlar ve spor lisesi mezunu öğrencilerin müzik öğretmenliği ana bilim dallarında okutulmakta olan müziksel işitme okuma ve yazma dersinin başlangıç düzeyini belirlemedeki* etkileri. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Canakay, E. U. (15 – 17 Aralık 2010). *Okul öncesi öğretmenlik eğitiminde Orff öğretisine dayalı müzik etkinliklerinin uygulama okullarındaki çalışmalara yansımaları*. 9. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyum kitapçığı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Coşkuner, S. Sevinç, S. Kurtaslan, Z. (2012). Muller – Rusch metoduna göre hazırlanmış Türk ezgilerinin kullanılabilirliği. *E – Journal of New World Sciences Academy*, D0110, 7 (4), 418 – 431.

Cümbüş Auernig, F. (2013). Türkiye`de Orff-Schulwerk müzik, oyun ve dans üzerine makaleler. Katja Ojala Koçak ve Nazan Lasio (Ed.). *Çocuklarla ses eğitimi*. (1`inci Baskı) içinde (s. 27 – 36). Ankara: Müzik Eğitimi Yayınları.

Çakar, Ş. (1996). *Türk mûsıkîsinde usûl*. (1`inci Baskı). İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Çelak, İ. (2009). *Şan ve koro eğitimi programlarında uygulanan solfej eğitiminde tartım öğretiminin yeri ve bir model önerisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çelik, M. ve Şendağ, B. A. (2014). *İlköğretim müzik 6 – 7 – 8 öğretmen kılavuz kitabı*. Aytekin Albuz (Ed.) (3`üncü Baskı) Ankara: MEB Yayınları.

Çevik, D. B. (2007). Müzik öğretim yöntemlerinden, Orff müzik öğretisine genel bir bakış. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 9 (1), 95 – 100.

Çuhadar, C. H. (2009). Kemanda çalma teknikleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 121 – 132.

Demir, L. (2007). *Geleneksel Türk sanat müziği çalgılarından udun müzik derslerinde kullanılabilirliği konusunda öğretmen görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirci, B. (2009). *2006 İlköğretim müzik dersi 6. sınıf öğretim programı, Öğretmen Kılavuz Kitabı ve öğrenci çalışma kitaplarının uygulamadaki görünümüne yönelik değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Demirci, B. ve Albuz, A. (2010). 2006 İlköğretim müzik dersi öğretim programına dayalı olarak hazırlanan öğretmen kılavuz ve öğrenci çalışma kitaplarının uygulamadaki görünümüne yönelik bir değerlendirme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (2), 247 – 266.

Demirel, Ö. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri öğretme sanatı*. (20`nci Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Dinç, Z. (1997). *Bûselik makamı ve şedleri üzerine bir araştırma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Dönmez Devecioğlu, N. (2017). *Kanun çalgısının okul müzik eğitiminde kullanımına yönelik geliştirilen sistematik yaklaşımlar ve etkililik düzeyleri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Dönmez Devecioğlu, N. (2021). Özel yetenekli öğrencilere kanun çalgısını öğretmeye yönelik sistematik yaklaşımlar. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (4), 1429 – 1458.

Dönmez, A. O. (2015). *Türk halk müziği ezgilerinin müzik eğitimi alanında müziksel işitme-okuma eğitiminde kullanılabilirliğine yönelik bir çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sivas.

Duran, M. H. (2001). *Milli mecmua ve tiyatro ve mûsikî adlı dergilerdeki Türk mûsikîsi ile ilgili makaleler.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ekici, T. (1998). *Orff çalgıları ve müzik eğitiminde kullanım yöntemleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Emnalar, A. (1998). *Tüm yönleriyle Türk halk müziği ve nazariyatı*. (1`inci Baskı). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Er, A. (2012). *Güzel sanatlar ve spor liselerinin müzik bölümlerinde okutulmakta olan müziksel işitme okuma ve yazma derslerindeki Türk müziğine dayalı etkinlikler ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ertenli, İ. (2014). *Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim müzik dersi öğretim programında yer alan müzik türlerini dinleme durumlarına ve programın müzik türü tercihleri üzerindeki etkisine ilişkin görüşleri (Çankaya ilçesi örneği).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Fenmen, M. (1991). *Müzikçinin el kitabı*. Ahmet Say. (Ed.). *Müzik öğretim ilkeleri.* (Birinci Baskı) içinde (s. 26 – 31). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Gazimihal, M. R. (1955). *Türk askerî muzıkaları tarihi.* (1`inci Baskı). İstanbul: Maarif Basımevi.

Gedikli, E. (2007). *Müzik eğitimi*. (2`nci Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.

Gökalp, M. ve Şahin, E. (2013). Müzik öğretmenliği ana bilim dalı öğretim elemanları ve öğrencilerinin okul çalgıları dersinin içeriğine yönelik görüşleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32 (2), 101 – 133.

Güçtekin, N. (2014). İsmail Hakkı Bey ve Osmanlı Devleti`nde ilk özel mûsikî okulu: Mûsikî Osmanî Mektebi (1910-1920). *Rast Müzikoloji Dergisi,* II (2), 1 – 18.

Günalçin, S. (2010). *Kanun metotlarının sağ ve sol el teknikleri açısından incelenmesi ve bu tekniklerin kanun eğitimine yönelik olarak örnek eserler üzerinde gösterilmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Günay, A. ve Uçan, A. (1980). *Çevreden evrene keman eğitimi 1 birinci konum / birinci kitap.* (1`inci Baskı). Ankara: Yeni Dağarcık Yayınları.

Hacıosmanoğlu, S. (2020). Kayıp mektepten nağmeler Rumelihisarı Hayme Ana Mekteb – i iptidaisi güfte mecmuası. *Darülelhan Mecmuası,* (12), 20 – 26.

İrden, S. (2006). *Türk mûsıkîsinde nazariyatçılara ve bestekârlara göre bûselik makamının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kahyaoğlu, Y. (2011). *Kanun sazı öğretiminde klasik Türk müziği saz eseri formlarının fonksiyonlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Kalender, N. (2001). Çalgı yapım, bakım ve onarım. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XIV (1), 159 – 166.

Karaarslan, T. (2015). *İşbirlikli öğrenmenin ilkokul 4. sınıf müzik dersinde öğrencilerin ritim becerileri ve özyeterlilik algıları üzerine etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Karabey, B. ve Yürümezoğlu, K. (2015). Yaratıcılık ve üstün yetenekliliğin zekâ kuramları açısından değerlendirilmesi. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40, 86 – 106.

Karaduman, İ. (2010). Muallim İsmail Hakkı Bey'in bestecilik yönü ve ferahfeza peşrevinin incelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi,* XIV (1), 345 – 354.

Karahasan, T. H. (2003). *Mandolin metodu*. (1`inci Baskı). İstanbul: Alkım Yayınevi.

Kardeş, T. (2013). *Mesleki müzik eğitimi veren devlet konservatuvarlarındaki klâsik Türk müziği üslûp ve repertuvar eğitiminin içerik ve yöntem bakımından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Kaya, Z. (2006). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. (2`nci Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kaygusuz, N. (2006). *Muallim İsmail Hakkı Bey ve mûsıkî tekâmül dersleri.* (1`inci Baskı). İstanbul: İTÜ Vakfı Yayınları.

Koç Aliefendioğlu, F. (2009). *Birlikte müzik yapalım*. (1`inci Baskı). İstanbul: Bileşim Yayınevi.

Konan, S. D. (2020). *Muallim İsmail Hakkı Bey; Hayatı ve dini musiki formlarındaki eserleri üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Küçüköncü, H. Y. (2010). *Genel müzik kültürü*. (1`inci Baskı). Ankara: Elif Yayınevi.

MEB (2006). *İlköğretim müzik dersi öğretim programı*. Ankara.

MEB (2009). *Müziksel işitme, okuma ve yazma dersi öğretim programı (9, 10, 11 ve 12. sınıflar)*.

Muallim İsmail Hakkı Bey. (1926). *Mûsıkî tekâmül dersleri (ikinci kitap).* İstanbul: Galata Feniks Matbaası.

Öner, A. (2011). *Geleneksel Türk müziği öğelerinin flüt eğitiminde kullanılmasına yönelik bir model önerisi.* Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Öpengin, E. (2011). *Üstün zekalı öğrencilerin bakış açısıyla üstün zekâ etiketinin öğrencilerin çeşitli algıları üzerindeki etkileri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Özcan, V. (2007). *Orff öğretisinin ve yaratıcı dramanın uygulandığı ve uygulanmadığı okullarda öğrencilerin müzik dersine olan tutumlarının karşılaştırılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Özden, E. (2015). *Osmanlı Maârifi`nde mûsikî.* (1`inci Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu

Özden, Y. (2005). *Eğitimde yeni değerler*. (6`ncı Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Özeke, S. (2007). Kodaly yöntemi ve ilköğretim müzik derslerinde Kodaly yöntemi uygulamaları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XX (1), 111 – 119.

Özgüler, Ö. (2007). *Türk müziğinde viyolonsel*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özkan, İ. H. (1998). *Türk mûsıkîsi nazariyatı ve usûlleri kudüm velveleri.* (5`inci Baskı). Ankara: Ötüken Neşriyat.

Öztuna, Y. (1969). *Türk musikisi ansiklopedisi* I. (1`inci Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Türk Musikisini Araştırma ve Değerlendirme Komisyonu Başkanlığı.

Öztürk, S. (2014). *Ses eğitiminde Türkü söylemeye yönelik öğretim modeli ve değerlendirilmesi (Elazığ yöresi örneği)*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Peşinci, F. A. (2014). *Kodaly yönteminin Saygun ve Bartok piyano repertuarına uygulanması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sağer, T. ve Ayhan, A. (2012). Müzik eğitiminde imgelerin kullanımı. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2 (6), 305 – 321.

Sarı, A. (2014). *Ortaokul müzik öğretmenlerinin Müzik dersine ilişkin görüşleri. (Ankara ili Örneği).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Say, A. (2009). *Müziğin kitabı*. (4`üncü Baskı). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Sayan, E. (2010). *Ulusal müziğimiz teknik – analiz – bestecilik*. (1`inci Baskı). İstanbul: Boyut Yayıncılık.

Senemoğlu, N. (2012). *Gelişim, öğrenme ve öğretim.* (21`inci Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Somakcı, P. (2000). *Mesleki müzik eğitimi yapan üniversitelerde başlangıç düzeyi için kanun öğretim yöntemine ilişkin sistematik bir yaklaşım*. Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sökezoğlu, D. (2010a). *Ritim, hareket ve şarkı öğretimi temelli müzik eğitiminin 7 – 11 yaş grubu çocuk yuvası öğrencilerinin sosyal gelişimleri üzerine etkisi (Afyonkarahisar ili örneği).* Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sökezoğlu, D. (2010b). Ritim, hareket ve şarkı öğretimi temelli müzik eğitiminin 7 – 11 yaş grubu çocuk yuvası öğrencilerinin sosyal gelişimleri üzerine etkisi (Afyonkarahisar ili örneği). *Sosyal Bilimler Dergisi*, XII (2), 161 – 181.

Sözer, V. (1964). *Müzik ve müzisyenler ansiklopedisi*. (1`inci Baskı). İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.

Sözer, V. (2005). *Müzik ansiklopedik sözlük.* (5`inci Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Sun, M. (1969). *Türkiye`nin kültür – müzik – tiyatro sorunları*. (1`inci Baskı). Ankara: Ajans Türk Kültür Yayınları.

Sungurtekin, M. (2010). Motivasyon ve çalgı eğitimindeki yeri. *New World Sciences Academy Fine Arts (NWSA)*, 5 (1), 28 – 34.

Şeker Kün, S. (2015). *Cumhuriyetten günümüze müzik ders kitaplarında yer alan halk ezgilerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Şen, Ü. S. (2002). *Güzel sanatlar eğitimi alan öğrencilerin psikolojik ihtiyaçları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Şen, Y. (2011). *Müzik öğretmenliği öğrencilerinin "geleneksel Türk müziği derslerine ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şişman, A. (2011). *Sanata ve sanat kavramlarına giriş*. (1`inci Baskı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Şişman, Ç. (15 – 17 Aralık 2010). V*iyolonsel eğitiminde kullanılan başlıca sol el etütlerinin etkili öğrenme açısından analizi*. 9. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyum kitapçığı, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tamay, S. ve Dönmez Devecioğlu, N. (2021). Türk mûsıkîsi usûl eğitiminde Dalcroze öğretim yöntemi ile zencîr usûlünün öğrenilebilirlik düzeyi. *Journal of Human Sciences.* 18 (2), 215 – 232.

Tanrıkorur, C. (2001). *Biraz da müzik*. (1`inci Baskı). İstanbul: Feza Gazetecilik A. Ş.

Taş, S. (2011). *Sınıf öğretmeni adaylarının klasik Batı müziğine ilişkin tutumları* Yayımlanmamış doktora tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Taydaş, K. (2011). *Geleneksel çalgılarımızdan bağlamanın dijital kayıt ortamlarına aktarılmasına ilişkin yaklaşımlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

Tecimer Kasap, B. (2005). Suzuki piyano okulu metodu. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi***.** 6 (10), 71 – 86.

Terzi, A. R. (2010). *Eğitim Bilimine Giriş*. (2`nci Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Teymur, A. S. (2010). *Türk mûsıkîsi*. (1`inci Baskı). İstanbul: Pan Yayıncılık.

Toksoy Kostak, A. (2018). *Kanunda süsleme ve modern çalış teknikleri için alıştırmalar – etütler*. (1`inci Baskı) İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Mûsıkîsi Devlet Konservatuvar Yayınları: 14.

Tufan, S. (2011). *Müzik öğretmeni adaylarının Dalcroze – Kodaly ve Orff yaklaşımlarıyla ilgili görüşleri ile bu yaklaşımların adayların öğretmenlik uygulamasına ilişkin tutumlarına olan etkisi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tunçay Paçacı, G. (2021). *Beşikten mektebe, mektepten sefere… geç dönem Osmanlı çocuk şarkıları*. (1`inci Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi (OMAR) Yayınları. Saner Basım Hizmetleri Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi.

Türkmen, E. F. (2010). Türk çocuk şarkıları dağarcığının müzik öğretmenlerinin yaklaşımları açısından değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi.* 3 (2), 183 – 202.

Uçan, A. (2005). *Müzik eğitimi temel kavramlar – ilkeler – yaklaşımlar ve Türkiye`deki durum*. (3`üncü Baskı). Ankara: Evrensel Müzikevi.

Uçan, A. (2012). *Eduard Zuckmayer ve cumhuriyet müzik eğitimi*. (1`inci Baskı). Ankara: Müzik Eğitimi Yayınları.

Uluçay, T. (2012). *Müzik eğitiminin ortaöğretim öğrencilerinin şiddet eğilimlerine etkisi*. Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Uludağ, A. K. (2012). *Gitar eğitiminde Türk müziği içerikli akor ve kadans kurulumlarına yönelik farklı akortlarda konumlandırmalar ve etkililik düzeyleri*. Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Uludağ, A. K. ve Dönmez Devecioğlu, N. (2017). Kanun çalgısının okul müzik eğitiminde kullanımına yönelik geliştirilen sistematik yaklaşımlar ve etkililik düzeyleri. *Journal of Human Sciences.* 14 (1), 1017 – 1034.

Uluocak, S. (2014). Klasik gitarın ilköğretim müzik eğitiminde öğretmen çalgısı olarak kullanımı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 109 – 123.

Üngör, E. (1965). *Türk marşları*. (1`inci Baskı). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Yahya Kaçar, G. (2009). *Türk mûsıkîsi rehberi*. (1`inci Baskı). Ankara: Maya Akademi.

Yaşar, Y. (2015). *Güzel sanatlar ve spor liselerinde koro çalışmalarında karşılaşılan ses eğitimi ile ilgili sorunların çözümüne ilişkin yaklaşımlar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yay, O. (2010). *Klasik Türk müziğinde süreç içerisinde kullanılan vurmalı çalgılar ve kullanım yerleri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yıldırım, K. (1995). *Kodaly yöntemi ile müzik eğitimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Yıldız, G. (2002). *İlköğretimde müzik öğretimi birinci kademe*. (1`inci Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Yürümez, E. (2014). *1930 – 2000 Yılları arasında bestelenen 180 Türk müziği çocuk şarkısının makam usûl konu bestekâr ve ses aralığı açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

UD ETÜDLERİ

(Tablature Notasyonu ile İleri Seviye Pozisyon Etüdleri),

Oud Etudes

(Advanced Position Etudes with Tablature Notation)

YASİN BOL

gece kitaplığı

UD ETÜDLERİ
(Tablature Notasyonu ile İleri Seviye Pozisyon Etüdleri),
Oud Etudes
(Advanced Position Etudes with Tablature Notation)

YASİN BOL

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Kapak Fotoğraf • Yasin Bol (Hasan Basri BOL yapımı 2015 tarihli uddan kesit)

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-731-7

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖN SÖZ / FOREWORD 9
NOTASYONDA KULLANILAN TERİMLER / TERMS USED IN NOTATION 19
ETÜD / ETUDE 1 - NİHAVEND (I) 21
ETÜD / ETUDE 2 - NİHAVEND (II) 31
ETÜD / ETUDE 3 - BUSELİK (I) 41
ETÜD / ETUDE 4 - BUSELİK (II) 51
ETÜD / ETUDE 5 - BUSELİK (III) 61
ETÜD / ETUDE 6 - HİCAZ 71
ETÜD / ETUDE 7 - NİKRİZ (I) 81
ETÜD / ETUDE 8 - NİKRİZ (II) 91
ETÜD / ETUDE 9 - KARCIĞAR 103
ETÜD / ETUDE 10 - ACEMAŞİRAN 115
ETÜD / ETUDE 11 - HÜSEYNİ (I) 125
ETÜD / ETUDE 12 - EVC (EVİÇ) 133
ETÜD / ETUDE 13 - MÜSTEAR 141
ETÜD / ETUDE 14 - MAHUR (I) 151
ETÜD / ETUDE 15 - MAHUR (II) 161
ETÜD / ETUDE 16 - MAHUR (III) 175
ETÜD / ETUDE 17 - HİCAZKAR (I) 185
ETÜD / ETUDE 18 - ŞEDARABAN 195
ETÜD / ETUDE 19 - HÜSEYNİ (II) 207
ETÜD / ETUDE 20 - HİCAZKAR (II) 219

ÖN SÖZ

Ud, dünyanın birçok ülkesinde tanınan, sevilen, icrâ edilen ve her geçen gün kullanım sahası genişleyen bir çalgıdır. Aslen bir Orta Doğu çalgısı olmasına rağmen, farklı ve uzak coğrafyalara kadar yayılım göstermiş olan ud, icrâ edildiği bölgelerdeki müzik türünün gereksinimlerine göre bazı değişiklikler göstermektedir. Bu değişiklikler ud'un fiziksel yapısı, boyutları, telleri, akordu ve dolayısı ile tını özellikleri gibi hususlarda olabildiği gibi, icrâ üslûbunda da kendini göstermektedir. Türkiye haricinde kullanıldığı diğer coğrafyalarda farklı karakteristik üslûp özellikleri ile icrâ edilmekte olan ud, Türk Müziği özelinde de oldukça sevilen, benimsenen, birçok usta icrâcısı bulunan, dolayısıyla üslûp çeşitliliği bakımından da zenginlik arz eden bir çalgıdır. Diğer Türk Müziği çalgılarına nispetle müktesebâtı da oldukça eskiye dayanmaktadır.

Geleneksel Osmanlı-Türk Müziğinin 16. yüzyıldan itibaren hüviyetini kazanma safhasında Osmanlı: Kindî, Farâbî, İbn-i Sinâ ve Safiyüddîn Urmevî'den iktibâs etmiş olan Ortadoğu / Arap ve Acem kökenli müzik geleneğini kendi bünyesinde eritip, nasıl nazarî sistemiyle, form ve usûlleri ile kendi nev'i şahsına münhasır Osmanlı-Türk Müziği üslûbunu oluşturdu ise (Behar, 2020: 11-19), ortaya çıkan bu yeni müzik türü ile kullanılan çalgılar da değişikliğe uğramıştır. Tamamıyla yeni çalgılar ortaya çıkabildiği gibi bazı çalgılar değişikliğe uğramış, bazı çalgılar ise -bu yeni oluşan ve gelişen Osmanlı-Türk Müziğinin karakterine uyum sağlayamadığı düşünülerek- hiç kullanılmamak üzere terk edilmiştir. Unutulmuş olan bazı çalgılar ise -ud örneğinde olduğu gibi- tekrar revaç bulmuştur (Behar, 2017: 162).

Oldukça eski olduğunu bildiğimiz ud çalgısına, nazarî oluşum döneminde ilk olarak ses sistemini ud üzerinden aktaran Kindî'nin (ö. 866) risâlelerinde rastlanmaktadır (Turabi, 2003: 67-68). [1] Ud'a, Farabî (ö. 950) (Tıraşçı, 2017: 58) ve İbn-i Sînâ'da (ö. 1037) (Turabi, 2002: 22), temel çalgı olarak rastlanmaktadır. İhvân-ı Safâ Risâleleri'nde (10. yüzyıl) (Turabi, 2017: 136,141,143), Mufaddal bin Seleme (ö. 904) (Yahşi, 2013: 24-25) ve İbnü'l-Müneccim (ö. 912) (Turabi, 2005: 213, 215-216, 218, 221) gibi bazı nazariyatçıların eserlerinde de ud çalgısını temel alan bilgiler yer almaktadır. Sistemci Okul adı verilen döneme ait olan Safiyüddin Urmevî (ö. 1294) (Uygun, 1996: 212), Hasan Kaşânî (14. yüzyıl) (Yıldız, 2011: 95-96, 98, 101), Abdülkadir Merâgî (ö. 1435) (Bardakçı, 1986: 100-102),

1 Kindî'den önce müziğe dair çalışmalar yapan müellifler bulunmakla birlikte elimize eserleri ulaşan ilk müellif Kindî olarak bilinmektedir.

FOREWORD

Oud is an instrument that is known, loved and played in many countries of the world and its usage area is increasing day by day. Although originally a Middle Eastern instrument, the oud, which has spread to different and distant geographies, shows some changes according to the requirements of the music genre in the regions where it is performed. These changes can be seen in the physical structure of the oud, its dimensions, strings, chords, and thus sound characteristics, as well as in the style of performance. The oud, which is performed with different characteristic stylistic features in other places where it is used outside of Turkey, is an instrument that is very popular and preferred in Turkish Music and has many master performers, therefore it is quite different in terms of stylistic diversity. Compared to other Turkish Music instruments, its acquis is also quite old.

In the process of traditional Ottoman-Turkish Music forming its own identity starting from the 16th century, the Ottoman Empire: how he combined the Middle Eastern / Arabic and Persian origin music tradition inherited from the time of Kindî, Farâbî, İbn-i Sinâ and Safiyüddîn Urmevî with his own musical understanding and created his own unique Ottoman-Turkish Music with his theoretical system, musical forms and rhythm structures (Behar, 2020: 11-19), the instruments used have also changed with this new kind of music that emerged. While completely new instruments emerged, some instruments were changed, and some instruments were abandoned to never be used, considering that they could not adapt to the character of this newly formed and developing Ottoman-Turkish Music. Some forgotten instruments, like the oud, have started to be used again (Behar, 2017: 162).

(Tıraşçı, 2017: 58) and İbn-i Sînâ (d. 1037) (Turabi, 2002: 22). There is information about the oud instrument in the manuscripts of İhvân-ı Safâ (10th century) (Turabi, 2017: 136,141,143) and in the works of some music theorists such as Mufaddal bin Seleme (d. 904) (Yahşi, 2013: 24-25) and İbnü'l-Müneccim (d. 912) (Turabi, 2005: 213, 215-216, 218, 221). There is information about the oud instrument in the works of Safiyüddin Urmevî (d. 1294) (Uygun, 1996: 212), Hasan Kaşânî (14th century) (Yıldız, 2011: 95-96, 98, 101), Abdülkadir Merâgî (d. 1435) (Bardakçı, 1986: 100-102), Abdülaziz bin Abdülkadir (15th century) (Koç, 2010: 46-48), Ahmedoğlu Şükrullah (d. 1476) (Şirinova, 2008: 190-192), Nureddin Abdurrahman Câmî (d. 1492) (Arslan, 2017: 94), Alişah b. Hacı Büke (d. 1500) (Çakır, 1999: 197), Mahmut bin Abdülaziz (16th century) (Kanık, 2011: 135-137)

KAYNAKLAR / REFERENCES

Arslan, Fazlı. İslam Medeniyetinde Mûsikî. 2. Basım. İstanbul: Beyan Yayınları, 2017.

Ayverdi, İlhan. Misalli Büyük Türkçe Sözlük. 3. Basım. İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2016.

Bardakçı, Murat. Maragalı Abdülkadir. İstanbul: Pan Yayıncılık, 1986.

Behar, Cem. Kan Dolaşımı, Ameliyat ve Musiki Makamları. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Behar, Cem. Orada Bir Musiki Var Uzakta. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Behar, Cem. Saklı Mecmua. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.

Çağlar, M. Ali. "TRT Çalgı Yarışması Büyük Ödülünü Cinuçen Tanrıkorur'un Ud Metodu Kazandı", Musiki Mecmuası, Yıl. 23 No. 267 (Şubat 1971) s. 6-7.

Çakır, Ahmet. "Alişah B. Hacı Büke (-1500)'nin Mukaddimetü'l-Usûl Adlı Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 1999.

Kanık, Muhammet Zinnur. "Mahmud Bin Abdülaziz'in Makasıdü'l-Edvar Adlı Eseri", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 2011.

Koç, Ferdi. "Abdülaziz B. Abdülkâdir Merâgî ve Nekāvetü'l-Edvâr İsimli Eserinin XV. Yüzyıl Mûsikî Nazariyatındaki Yeri", Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi SBE, 2010.

Michels, Ulrich ve Vogel, Gunter. Müzik Atlası. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.

Öztuna, Yılmaz. Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü. Ankara: Orient Yayınları, 2006.

Say, Ahmet. Müzik Sözlüğü. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2002.

Şirinova, Zümrüt. "Şükrullah'ın İlmül-Edvarı", Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi SBE, 2008.

Tıraşcı, Mehmet. Türk Mûsikîsi Nazariyatı Tarihi. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2017.

Turabi, Ahmet Hakkı. “İbn Sina'nın Kitabü'ş-Şifâsı'nda Mûsikî”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 2002.

Turabi, Ahmet Hakkı. “Ebû Ya‘kūb b. İshâk el-Kindî’nin Müzik Risâlelerinde Tesbit Edilen Terimler”. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. 25, 2003/2, ss. 65-78.

Turabi, Ahmet Hakkı. “İbnü’l-Müneccim ve Risâle Fi’l-Mûsikâ Adlı Eseri”. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. Cilt. 11, 2005, ss. 201-222.

Turabi, Ahmet Hakkı. “Matematik Kısmının Beşinci Risalesi:Musiki”, Abdullah Kahraman (Ed.). İhvân-ı Safâ Risâleleri Cilt 1 içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, (2.Basım), 2017, ss. 131-160.

Uygun, Mehmet Nuri. “Safiyuddin Abdülmu’min Urmevî ve Kitâbü’l-Edvârı”, Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 1996.

Yahşi Turgut. “Mufaddal B. Seleme'nin Kitabü'l-Melâhi ve Esmâiha Adlı Eserinin İncelenmesi”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi SBE, 2013.

Yıldız, Zeynep. “14. Yüzyılda Musiki Tasavvuru Hasan Kâşânî’nin “Kenzü’t-Tuhaf” Adlı Eseri”. İnsan ve Toplum Dergisi. Cilt. 1, Sayı. 2, 2011, ss. 87-109.

Ud Metodları ve Ud Alıştırmaları / Oud Methods and Oud Exercises

Akdoğu, Onur. Ud Metodu 1. İzmir: Mey Ofset, 1992.

Akdoğu, Onur. Ud Metodu 2. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1992.

Aslan, Enver Mete. Ud Alıştırmaları, Teknik Çalışmalar. 2. Basım. İstanbul: Pan Yayıncılık, 2017.

Ersavaş, Ersin ve Kararoğlu, İbrahim. Temel Ud Eğitimi. İstanbul: İsmek Yayınları.

Fahri, Mu’allim. Nazarî ve Amelî Ud Dersleri. İstanbul: Dârüttâ’lim-i Mûsikî Külliyâtı, 1920.

Güngör, Sevgican. Yeni Başlayanlar İçin, Ud Metodu. Ankara: Funda Matbaacılık, 2008.

Kaçar, Gülçin Yahya. Ud Alıştırmaları. 4. Basım. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

Kaçar, Gülçin Yahya. Ud Metodu. 4. Basım. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

Karahasan, Temel Hakkı. Ud Metodu. İstanbul: Alkım Yayınevi, 2003.

Mehmed Efendi, Hafız. Ud Mu'allimi. Selanik: Osmanlı-Asır Batbaası, 1900.

Salâhî Bey, Ali. İlâveli Ud Mu'allimi. 2. Basım. İstanbul: Kutmanizade Şamlı İskender, 1924.

Şençalar, Hacı Kadri. Ud Öğrenme Metodu. İstanbul: Müzik Dünyası Yayınları, 1974.

Tanrıkorur, Cinûçen. Ud Metodu. 1970.

Torun, Mutlu. Ud Metodu Gelenekle Geleceğe. İstanbul: Porte MEM Yayınları, 2020.

Torun, Mutlu. Ud Metodu Görerek-Dinleyerek 1. İstanbul: Bemol Müzik Yayınları, 2005.

Torun, Mutlu. Ud Metodu Görerek-Dinleyerek 2. 3. Basım. İzmir: Bemol Müzik Yayınları, 2016.

Torun, Mutlu. Ud Metodu Görerek-Dinleyerek 3. 2. Basım. İzmir: Bemol Müzik Yayınları, 2016.

Torun, Mutlu. Ud Metodu Görerek-Dinleyerek 4. İstanbul: Bemol Müzik Yayınları, 2012.

Turan, Bahattin. Kolay Ud Öğrenimi, Uygulamalı Ud Metodu. İzmir: Ekol Müzik Merkezi, 1993.

Ünlü, Abdullah. Ud Alıştırmaları 1. Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Yılmaz, Zeki. Ud Metodu, Şerif Muhiddin Targan. İstanbul: Gökhan Matbaası, 1995.

GAMLAR VE ARPEJLER

(Flüt eğitiminde tüm seviyeler için çalışma önerileri ile)

SCALES AND ARPEGGIOS

(With study suggestions for all levels in flute education)

TONLEITER UND ARPEGGIOS

(Mit studienvorschlägen für alle stufen der flötenpädagogik)

GAMMES ET ARPÈGES

(Avec des suggestions d'étude pour tous les niveaux dans l'enseignement de la flûte)

SCALE E ARPEGGI

(Con suggerimenti di studio per tutti i livelli nell'educazione al flauto)

ESCALAS Y ARPEGIOS

(Con sugerencias de estudio para todos los niveles en la educación de la flauta)

Doç. Gökçe SARVAN

gece kitaplığı

GAMLAR VE ARPEJLER
(Flüt eğitiminde tüm seviyeler için çalışma önerileri ile)

Doç. Gökçe SARVAN

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Kapak Tasarım • Gökçe Sarvan

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-732-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER / CONTENTS / INHALT / CONTENU / CONTENUTI / CONTENIDO

ÖNSÖZ 11

PREFACE 12

DIE EINLEITUNG 13

PRÉFACE 14

PREFAZIONE 15

PREFACIO 16

ÖZGEÇMİŞ 17

BIOGRAPHY 18

BIOGRAFIE 19

BIOGRAPHIE 20

BIOGRAFIA 21

BIOGRAFÍA 22

ÇALIŞMA ÖNERİLERİ 23

STUDY SUGGESTIONS 23

ÜBUNGSVORSCHLÄGE 24

SUGGESTIONS D'ÉTUDES 24

SUGGERIMENTI DI STUDIO 25

RECOMENDACIONES DE ESTUDIO 25

BİRİNCİ BÖLÜM / FIRST PART / ERTER TEIL / PREMIÈRE ARTIE / PRIMA PARTE / PRIMERA PARTE

Başlangıç seviyesi için gamlar ve arpejler / Scales and arpeggios for beginners / Tonleiter und arpeggios für anfänger / Gammes et arpèges pour débutants / Scale e arpeggi per principianti / Escalas y arpegios para principiantes 27

Do Majör / C Major / C-Dur / Do Majeur / Do Maggiore / Do Mayor 27

La Minör / A Minor / a-Moll / La Mineur / La Minore / La Menor 27

Sol Majör / G Major / G-Dur / Sol Majeur / Sol Maggiore / Sol Mayor 27

Mi Minör / E Minor / e-Moll / Mi Mineur / Mi Minore / Mi Menor 27

Fa Majör / F Major / F-Dur / Fa Majeur / Fa Maggiore / Fa Mayor 28

Re Minör / D Minor / d-Moll / Re Mineur / Re Minore / Re Menor 28

Re Majör / D Major / D-Dur / Re Majeur / Re Maggiore / Re Mayor 28

Si Minör / B Minor / h-Moll / Si Mineur / Si Minore / Si Menor 28

Si Bemol Majör / Bb Major / B-Dur / Sib Majeur / Sib Maggiore / Sib Mayor 29

Sol Minör / G Minor / g-Moll / Sol Mineur / Sol Minore / Sol Menor 29

La Majör / A Major / A-Dur / La Majeur / La Maggiore / La Mayor 29

Fa Diyez Minör / F# Minor / fis-Moll / Fa# Mineur / Fa# Minore / Fa# Menor 29

Mi Bemol Majör / Eb Major / Es-Dur / Mib Majeur / Mib Maggiore / Mib Mayor 30

Do Minör / C Minor / c-Moll / Do Mineur / Do Minore / Do Menor 30

Mi Majör / E Major / E-Dur / Mi Majeur / Mi Maggiore / Mi Mayor 30

Do Diyez Minör / C# Minor / cis-Moll / Do# Mineur / Do# Minore / Do# Menor 30

La Bemol Majör / Ab Major / As-Dur / Lab Majeur / Lab Maggiore / Lab Mayor 31

Fa Minör / F Minor / f-Moll / f-Moll / Fa Mineur / Fa Minore / Fa Menor 31

Si Majör / B Major / H-Dur / Si Majeur / Si Maggiore / Si Mayor 31

Sol Diyez Minör / G# Minor / gis-Moll / Sol# Mineur / Sol# Minore / Sol# Menor 31

Re Bemol Majör / Db Major / Des-Dur / Reb Majeur / Reb Maggiore / Reb Mayor 32

Si Bemol Minör / Bb Minor / b- Moll / Sib Mineur / Sib Minore / Sib Menor 32

Sol Bemol Majör / G b Major / Ges-Dur / Solb Majeur / Solb Maggiore / Solb Mayor 32

Mi Bemol Minör / Eb Minor / es-Moll / Mib Mineur / Mib Minore / Mib Menor 32

İKİNCİ BÖLÜM / PART TWO / ZWEITER TEIL / DEUXIÈME PARTIE / SECONDA PARTE / SEGUNDA PARTE

Tüm seviyeler için gamlar ve arpejler / Scales and arpeggios for all levels / Tonleiter und arpeggios für alle ebenen / Gammes et arpèges pour tous les niveaux / Scale e arpeggi per tutti i livelli / Escalas y arpegios para todos los niveles 32

Do Majör / C Major / C-Dur / Do Majeur / Do Maggiore / Do Mayor 33

La Minör / A Minor / a-Moll / La Mineur / La Minore / La Menor 37

Fa Majör / F Major / F-Dur / Fa Majeur / Fa Maggiore / Fa Mayor 42

Re Minör / D Minor / d-Moll / Re Mineur / Re Minore / Re Menor 45

Si Bemol Majör / Bb Major / B-Dur / Sib Majeur / Sib Maggiore / Sib Mayor 49

Sol Minör / G Minor / g-Moll / Sol Mineur / Sol Minore / Sol Menor 52

Mi Bemol Majör / Eb Major / Es-Dur / Mib Majeur / Mib Maggiore / Mib Mayor 56

Do Minör / C Minor / c-Moll / Do Mineur / Do Minore / Do Menor 59

La Bemol Majör / Ab Major / As-Dur / Lab Majeur / Lab Maggiore / Lab Mayor 64

Fa Minör / F Minor / f-Moll / f-Moll / Fa Mineur / Fa Minore / Fa Menor 67

Re Bemol Majör / Db Major / Des-Dur / Reb Majeur / Reb Maggiore / Reb Mayor 72

Si Bemol Minör / Bb Minor / b- Moll / Sib Mineur / Sib Minore / Sib Menor 75

Sol Bemol Majör / G b Major / Ges-Dur / Solb Majeur / Solb Maggiore / Solb Mayor 79

Mi Bemol Minör / Eb Minor / es-Moll / Mib Mineur / Mib Minore / Mib Menor 82

Si Majör / B Major / H-Dur / Si Majeur / Si Maggiore / Si Mayor 87

Sol Diyez Minör / G# Minor / gis-Moll / Sol# Mineur / Sol# Minore / Sol# Menor 90

Mi Majör / E Major / E-Dur / Mi Majeur / Mi Maggiore / Mi Mayor 94

Do Diyez Minör / C# Minor / cis-Moll / Do# Mineur / Do# Minore / Do# Menor 97

La Majör / A Major / A-Dur / La Majeur / La Maggiore / La Mayor 103

Fa Diyez Minör / F# Minor / fis-Moll / Fa# Mineur / Fa# Minore / Fa# Menor 106

Re Majör / D Major / D-Dur / Re Majeur / Re Maggiore / Re Mayor 111

Si Minör / B Minor / h-Moll / Si Mineur / Si Minore / Si Menor 115

Sol Majör / G Major / G-Dur / Sol Majeur / Sol Maggiore / Sol Mayor 120

Mi Minör / E Minor / e-Moll / Mi Mineur / Mi Minore / Mi Menor 123

Kromatik Gamlar / Chromatic Scales / Chromatische Tonleiter / Gammes Chromatiques / Scale Cromatiche / Escalas Cromaticas 128

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY / LITERATURVERZEICHNIS / BIBLIOGRAPHIE / BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAFÍA 134

ÖNSÖZ

Gam ve arpej çalışmaları her enstrümancının başlangıç seviyesinden itibaren çalışma düzeninde bulunan, müzik eğitimi veren kurumların müfredatlarında ve sınavlarında çalınması zorunlu, teknik anlamda neredeyse çözülmek istenen tüm konulara yardımcı olan çalışmalardır. Ton bilincinin gelişmesi çalıcının icra ettiği tüm eserlerde gerek teknik gerek müzikal açıdan çok önemlidir.

Flüt eğitimi için gam ve arpejler konusunda yazılmış Türkçe kaynak ve başlangıç seviyesindeki öğrencilerin çalma aralıkları içinde yazılmış gam ve arpejlerin bulunduğu yazılı kaynak sayısının eksikliğinin fark edilmesi bu kitabın çıkış noktası olmuştur.

Kitabın ilk bölümünde başlangıç seviyesindeki flütistler için dar ses aralığında gam ve arpej dizileri yer alırken ikinci bölümde tüm seviyedeki flütistler için gamlar ve arpejler, kromatik gam çalışmaları yer almaktadır. Enstrüman eğitiminde bir gelenek olan 'Masterclass'larda sürekli dile getirilen ancak yazılı kaynaklarda bulunmayan farklı ritm kalıpları ve artikülasyon önerileri ile çalışmalar zenginleştirilmiştir. Ritm ve artikülasyon önerilerinin her gamın üstünde yazılmasıyla icracıya okuma kolaylığı sağlaması amaçlanmıştır.

İlk bölümdeki başlangıç seviyesi gamları öğrencilerin solfej okuma seviyeleri gözetilerek natürel, tek diyez ve tek bemolden başlamak üzere arızalar arttırılarak sıralanmıştır. İkinci bölüm ise ton kavramının bir döngüsel çember olduğu düşünülerek gamlar aşağıdaki görseldeki sırayla soldan sağa saat yönünün tersine ilerleyecektir.

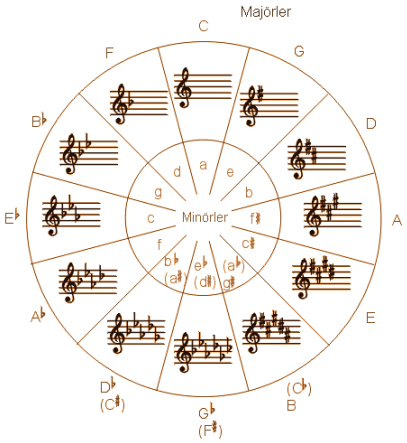

(Serçe, B., Çoğulu, T., 2010)

Majör gamlarda 6., minör gamlarda 8. Sıradaki dizide armonik-melodik-doğal dizilerde iniş ve çıkışlarda çoğunlukla görülen sıralamanın dışına çıkılmış; örneğin melodik çıkıştan sonra doğal iniş fikrinin ötesine geçmeye çalışılarak karşılaşılabilecek tüm kombinasyonlara yer verilmeye çalışılmış; ses aralıkları genişletilmiştir.

Hali hazırda tüm flütistlerin kullandığı Taffanel & Gaubert, Marcel Moyse vb. gibi flütistlerin yazdıkları kaynakçada da belirtilen pek çok gam ve arpej kitabı incelenerek literatür araştırması yapılmış, çalma aralıkları genişletilmiş, artikülasyon çeşitleri zenginleştirilmiş, tüm tonlarda okunabilirlikleri kolaylaştırılmıştır.

Doçent Gökçe SARVAN

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY / LITERATURVERZEICHNIS / BIBLIOGRAPHIE / BIBLIOGRAFIA / BIBLIOGRAFÍA

Boehm, T. (2011). *The Flute and Flute Playing*. Dover Publications; 2nd edition.

Gariboldi, G. (1876). *Étude Complète Des Gammes pour flûte*. Alphonse Leduc.

Gençel Ataman, Ö. (2021). *Flüt İçin Dizi ve Arpej Çalışmaları*. Gece Kitaplığı; 1. Basım.

Gündüz, J. (2019). *Flüt İçin Günlük Çalışmalar.* Gece Akademi; 1. Basım.

Moyse, M. (1933). *Gammes et Arpeges 430 Exercices pour Flute Traversiere*. Alphonse Leduc.

Reichert, M., A. (1872). *Tägliche Übungen für Flöte*. Schott.

Stepanow, W. (1995). *Tonleitern, Akkorde und Arpeggien.* Frankfurt: Musikverlag Zimmermann.

Taffanel, P., Gaubert, Ph. (1989) 17 *Grands Exercices Journaliers de Mecanisme Pour Flute*. Alphonse Leduc.

Tatu, A., G. (2006). *Flüt Metodu.* İstanbul: Pan Yayıncılık.

Wye, T. (1986). *Flöte Üben Aber Richtig Heft: 5 Atmung und Tonleitern*. Frankfurt: Musikverlag Zimmermann.

Serçe, B., Çoğulu, T. (2010). *Temel Müzik Eğitimi.* 27.11.2022 tarihinde sitesi: http://www.erhanbirol.com/othersites/TemelMuzikEgitimi/mjrgmlr.htm adresinden alındı.

Yıldız, Y. (2022). *Flüt İçin Gamlar ve Arpejler.* Gece Kitaplığı; 1. Basım.

BEYAZ RÜYA GELİNLİK ÜST BEDEN SÜSLEME SANATI ÜZERİNE YEREL BİR ANALİZ*

(Ankara)

İffet FIRTINA AVCI

DANIŞMAN Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇIRAKOĞLU

* YÜKSEK LİSANS TEZİ EL SANATLARI ANASANAT DALI GAZİ ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

gece kitaplığı

BEYAZ RÜYA GELİNLİK ÜST BEDEN SÜSLEME SANATI ÜZERİNE
YEREL BİR ANALİZ

İFFET FIRTINA AVCI

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-737-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, Ankara ili moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinlik üst beden süslemelerinin incelenmesidir. Araştırmanın evrenini Ankara ili, örneklem grubunu ise moda evi ve gelinlik satış yerlerinde bulunan rastgele seçilen 50 adet gelinlik üst beden süslemesi oluşturmaktadır. Ürünlerden elde edilen bilgiler var olan durumu ile incelendiği için betimsel bir araştırmadır. Ankara ili moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinlik üst beden süslemelerinin fotoğrafları çekilerek bilgi formları oluşturulmuş, ürünlerin değerlendirilmesi için de bilgi formları doldurulmuş, bilgi formlarından elde edilen veriler (y=f x 100 / n) formülü kullanılarak yüzdeleri hesaplanmıştır. Araştırma amaçları doğrultusunda belirlenen konu başlıklarına uygun olarak metin içinde verilmiş sayı ve yüzdeleri alınarak yoruma gidilmiştir. Son bölümde araştırmayla ilgili sonuçlar belirtilmiş, sorunlarla ilgili öneriler sunulmuştur. Araştırmada yararlanılan kaynaklarla uygulanan bilgi formlarının birer örneği ekler bölümünde verilmiştir.

Bilim Kodu	:	402
Anahtar kelimeler	:	Gelinlik, Süsleme, Ankara
Sayfa Adedi	:	145
Danışman	:	Dr. Öğr. Üyesi Huriye ÇIRAKOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET v
ABSTRACT vii
TEŞEKKÜR ix
İÇİNDEKİLER xi
ÇİZELGELERİN LİSTESİ xii
RESİMLERİN LİSTESİ xiii

1. GİRİŞ 1
1.1. Problem Durumu/Konunun Tanımı 1
1.2.Araştırmanın Amacı 2
1.3. Araştırmanın Önemi 3
1.4. Varsayımlar 3
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 4
1.6. Tanımlar 4

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE 5
2.1.Ankara İlinin Genel Özellikleri 5
2.2. Giyim-Kuşam Tarihçesine Genel Bir Bakış 6
2.3. Gelinlik 8
2.4. Gelinlik Tarihçesi 8
2.5. Türk Kültüründe Gelinlikler 9
2.6. Osmanlı'da Gelinlik Geleneği 10
2.7. Gelinliği Tamamlayan Aksesuarlar 12
2.7.1. Gelin Başı 12
2.7.2. Gelin çiçeği 13
2.7.3. Duvak 13
2.7.4. Şapka 14
2.7.5. Eldiven 14

2.7.6. Çanta 14
2.7.Giysi Süsleme 14
2.7.1. Süsleme 14
2.7.2. Süslemenin tarihçesi 15
2.7.3. Süslemede kullanılan gereçler 16
2.8. Pul ve Boncuk Dikişleri 17
2.8.1. Makina dikişi iğnesi ile tutturma 17
2.8.2. Kordon tutturma iğnesi ile tutturma 18
2.8.3. Makina dikişi ile ayaklı tutturma 18
2.8.4. Boncukla boncuk tutturma 19
2.8.5. Uzun Boncuk (Boru Boncuk) Tutturma 19
2.8.6. Pul tutturmaları 20
2.8.7. Makina dikişi ile tutturma 20
2.8.8. Zincir iğnesi ile tutturma 21
2.8.8. Oyulgama ile tutturma 21
2.8.9. Tek olarak yan yana tutturma 22
2.8.10. Fransız düğümü ile tutturma 22
2.8.11. Boncukla Grup Halinde Tutturma 23
2.9. Süsleme Çalışmaları 23
2.9.1. Dikişle süslemeler 23
2.10. Hazır Gereçlerle Yapılan Süslemeler 26
2.10.1. Sutaşları 27
2.10.2. Kurdele 27
2.10.3. Hazır danteller 27
2.10.4. Şeritler 27
2.10.5. Kordonlar 27
2.10.6. Harçlar 27
2.11.Gelinlikte Kullanılan Kumaş ve Malzemeler 27
2.11.1. Tafta 28
2.11.2.Organze 28

2.11.3. Tül üzerinde Brode.....29
2.11.4. Saten.....29
2.11.5. Saten düşes.....30
2.11.6. Şantuk 30
2.11.7. Şifon.....31
2.11.8. Fransız danteli.....31
2.11.9. Güpür 32
2.11.10. Fay.....33
2.11.12. İşlemeli kumaşlar.....33

3. YÖNTEM.....34
3.1. Araştırmanın Modeli.....34
3.2. Evren ve Örneklem.....34
3.3. Verilerin Toplanması.....34
3.4. Veri Analizi ve Yorumlanması 34

4. BULGULAR VE YORUM.....36
4.1. Ankara İlinde Moda Evleri ve Satış Yerlerinde Bulunan Gelinlik Üst Beden Süslemelerinde Uygulanan Özellikler 87

5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....92
5.1. Sonuç 92
5.2. Öneriler.....93

KAYNAKÇA.....94

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge 4.1. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinlik modelleri 87

Çizelge 4.2. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinliklerde kullanılan esas kumaş çeşitleri..... 88

Çizelge 4.3. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinliklerde kullanılan yardımcı kumaş çeşitleri 88

Çizelge 4.4. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinlik üst beden süslemelerinde kullanılan teknikler..... 89

Çizelge 4.5. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinlik üst beden süslemelerinde kullanılan hazır gereçler 90

Çizelge 4.6. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinliklerde kullanılan motifler..... 91

Çizelge 4.7. Ankara ilinde moda evleri ve gelinlik satış yerlerinde bulunan gelinlik üst beden süslemelerinde kullanılan kompozisyon özelliği..... 91

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim 2.1. Makina dikişi iğnesi ile tutturma 18
Resim 2.2. Makina dikişi ile ayaklı tutturma..... 19
Resim 2.3.Uzun boncuk (boru boncuk) tutturma 20
Resim 2.4. Makina dikişi ile tutturma..... 21
Resim 2.5.Tek olarak yan yana tutturma..... 22
Resim 2.6.Nervür 24
Resim 2.7. Biye 24
Resim 2.8.Pili 25
Resim 2.9.Büzgü 25
Resim 2.10.Volan 26
Resim 2.11.Fırfır -Farbala 26
Resim 2.12. Tafta 28
Resim 2.13. Organze 29
Resim 2.14. Brode..... 29
Resim 2.15. Saten..... 30
Resim 2.16. Saten..... 30
Resim 2.17. Şantuk 31
Resim 2.18. Şifon 31
Resim 2.19. Fransız danteli..... 32
Resim 2.20. Güpür 32
Resim 2.21. Fay 33
Resim 2.22. İşlemeli kumaş 33
Resim 4.1. Genel görünüm (Çankaya Kızılay) 36
Resim 4.2. Genel görünüm (Çankaya Tunalı) 38
Resim 4.3. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 39
Resim 4.4. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 40
Resim 4.5. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 41
Resim 4.6. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 42
Resim 4.7. Genel görünüm(Çankaya Tunalı)..... 43
Resim 4.8. Genel görünüm (Çankaya Kızılay) 44
Resim 4.9. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 45
Resim 4.10. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 46
Resim 4.11.Genel görünüm (Çankaya Kızılay)..... 47
Resim 4.12. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 48
Resim 4.13.Genel görünüm(Altındağ Ulus)..... 49
Resim 4.14. Genel görünüm(Altındağ Ulus) 50

Resim 4.15. Genel görünüm(Altındağ Ulus) 51
Resim 4.16. Genel görünüm(Altındağ Ulus) 52
Resim 4.17. Genel görünüm(Çankaya Kızılay)..... 53
Resim 4.18. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 54
Resim 4.19. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 55
Resim 4.20. Genel görünüm(Çankaya Tunalı)..... 56
Resim 4.21. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 57
Resim 4.22. Genel görünüm(Çankaya Tunalı)..... 58
Resim 4.23. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 59
Resim 4.24. Genel görünüm(Çankaya Tunalı)..... 60
Resim 4.25. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 61
Resim 4.26. Genel görünüm(Altındağ Ulus) 62
Resim 4.27. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 63
Resim 4.28. Genel görünüm(Çankaya Kızılay)..... 64
Resim 4.29. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 65
Resim 4.30. Genel görünüm(Çankaya Kızılay)..... 66
Resim 4.31.Genel görünüm(Altındağ Ulus) 67
Resim 4.32. Genel görünüm(Altındağ Ulus)..... 68
Resim 4.33. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 69
Resim 4.34. Genel görünüm(Çankaya Kızılay)..... 70
Resim 4.35. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 71
Resim 4.36. Genel görünüm(Çankaya Tunalı)..... 72
Resim 4.37. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 73
Resim 4.38. Genel görünüm(Altındağ Ulus)..... 74
Resim 4.39. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 75
Resim 4.40. Genel görünüm(Çankaya Tunalı)..... 76
Resim 4.41. Genel görünüm(Çankaya Tunalı) 77
Resim 4.42. Genel görünüm(Çankaya Kızılay)..... 78
Resim 4.43. Genel görünüm(Altındağ Ulus) 79
Resim 4.44. Genel görünüm(Altındağ Ulus)..... 80
Resim 4.45. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 81
Resim 4.46. Genel görünüm(Altındağ Ulus)..... 82
Resim 4.47. Genel görünüm(Çankaya Kızılay) 83
Resim 4.48. Genel görünüm(Altındağ Ulus)..... 84
Resim 4.49. Genel görünüm(Altındağ Ulus) 85
Resim 4.50. Genel görünüm(Çankaya Kızılay)..... 86

KAYNAKÇA

Alex, N. (2013). *Adan Z ye Moda Sözlüğü*.İzmir: Copyright Materyal, Illustrations Zokee Shariff.

Alparslan, D.(2003).*Bindallı Kültürü*. İstanbul: Aydın Yayınevi.

Anonim. (1972). *Bölgesel Türk Giysileri*. İstanbul: Nadir Kitabevi.

Aslanapa, (2003). *Osmanlı Öncesi ile Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerinde Esnaf ve Ekonomi Semineri*. Ankara: Globus Dünya Basımevi.

Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. (2015).*Süslemeler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Barışta, Ö. (1995). *Süsleme Tarihi*.Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınevi

Bayraktar, F. (1985).*Giyim* (4. Baskı), Ankara: Güler Ofset Matbaacılık.

Berker, N.(1981). *Süslemeler*. İstanbul: Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmeti Yayınevi

Cally, B.(2014).*Moda*. İstanbul: Kerasus Kaftanoğlu Yayınevi.

Çağdaş, S.(2002). *Giyim Teknikleri*. Ankara: Tisamet Yayınevi.

Çelik, A. (2007). *Moda*. Adana: Can Yayınevi,

Çolak, G. (2009). Meşrutiyet Kadınına Musaallat Olan Moda Belası. *Kültür Dergisi*, 15, 1-9.

Demir, I. (2015). *Giydikleri Gelinlikler ile Akıllara Alınan Tarihten Unutulmaz Gelinler. Kültür Dergisi*, 1, 3-12.

Elveren, E. (2002). *Selçuklu Minyatürleri*, İstanbul: Ender Yayınevi.

Emiroğlu, K. (2001). *Gündelik Hayatımızın Tarihi*.Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Eronç, P. (1984). *Giyim Süsleme Teknikleri*.Ankara: Milli Eğitim Yayınevi.

Görünür, L.(2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminden Kadın Giysileri*. İstanbul: Sadberk Hanım Museum Yayınevi.

Hüseynbala, M.(2016).*Gelinlik*. İstanbul: Gri Yayınevi.

Koçu, R. E. (1967).*Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü*.İzmir: Günce Yayınevi

Korkusuz, S.(1990). *Nakış*. Ankara: Tisa Yayınevi.

Köse, H. (2007). *Kültürel/Siyasal Bir Kimlikleşme Aracı Olarak Giyim-Kuşam Modası.* 38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi'deSempozyumunda sunuldu, Ankara.

Kurt, M. (1995).*Giyim Teknolojisi ve Uygulaması*. Ankara: Sevgi Yayınevi.

Mayıs, A.(2011).*Gelinlik*. Ankara: Salkımsöğüt Yayınevi.

Meydan, L. (1969). *Büyük Lugat ve Ansiklopedi cilt 2*. İstanbul: Meydan Yayınevi.

Miller, V. J. (2003). *Consuming Religion: Christian Faith and Practicein a Consumer Culture,* New York: Continuum.

Müferrah, A.(1995).*Gelinlik Tarihçesi*. İstanbul: Truva Yayınevi.

Özay, S.(1996). *Eski Mısır Tekstil ve Giysi Tarihine Giriş*. İzmir: DEÜ GSF Yayınevi.

Özmel, İ.(2007).*Bindallı Yazılar.*Ankara: Salkımsöğüt Yayınevi.

Özüyağlı, T. ve Topaloğlu, G. (2000). *Tarihte ve Günümüzde Gelinliklerin Özelliklerinin Karşılaştırılması.*Konya: Selçuk Üniversitesi.

Pamuk, Ş.(2002). *Osmanlıdan Cumhuriyete*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınevi.

Sert, N. (1997). *Konya Müze ve evlerinde Bulunan Gelinlikler. Yüksek* Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, Konya.

Tahir, G.(2010).*Giyim Kültürü ve Moda*. İstanbul: Mithat Giyim Yayınevi.

Taşçıoğlu, M.(1958). *Türk ve Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*. İstanbul: Akın Yayınevi.

TDK. (1997). *Orta Dereceli Giyim Kız Teknik*.İstanbul: Milli Eğitim.

Ünal, K.(1980).*Bindallı*. İstanbul: ArtıkYayınevi,

TONAL SOLFEJ DEŞİFRELERİ

(Dikte, Ezgi, Bona)
(Tartım Deşifleri/ Dikteleri)

Ercan BAŞ
2023

gece kitaplığı

TONAL SOLFEJ DEŞİFRELERİ

ERCAN BAŞ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Notasyon ve Editör • Ercan Baş

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-735-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifka No: 42488

İÇİNDEKİLER
ÖNSÖZ
TANIMLAR

Kullanılan Ölçü Rakamları
Kullanılan Tonaliteler
Senkop/ Aksatım Anlatımı (Anomin/ Özgün), Örnekler
Kullanılan Nota Değerleri, Çeşitli Tartım Şekilleri,
Ritmik Yapılar, Es/ Sus, Çeşitli ve Senkop/ Aksatım Yapıları

TONAL SOLFEJ DEŞİFRELERİ (Dikte-Ezgi-Bona) SAYFALAR

(SOL ANAHTARI)

Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Mi arasında 2/4, Dört Ölçü, (No:1-54) ……..……..……..…….....1-2
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Mi arasında **4/4**, Dört Ölçü, (No:55-166) ...……...….3-6
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Fa arasında 2/4, Dört Ölçü, (No:167-278) ……...……..…….……...7-10
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Sol arasında 2/4, Dört Ölçü, (No:279-446) …….……..……..11-16
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Lâ arasında 2/4, Dört Ölçü, (No:447-642) …….…...……..…....17-23
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Lâ arasında 2/4, Es/Sus, (No:643-726) …….……...…...…....24-26
Do Majör (C), 2/4, Dört Ölçü, Hızlı Göz ve Dil Performansı, (No:727-754) ……..…...…...…....27-28
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Sol arasında 2/4, Sekiz Ölçü, (No:755-810) ……....…...……...……..29-32
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-Lâ arasında 2/4, Sekiz Ölçü, (No:811-824) ……..……...……...….....33
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında 2/4, (No:825-992) ….……...……...…..34-45
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında 2/4, Es/Sus, (No:993-1006) ……..…….46
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında 2/4, Senkop/Aksatım, (No:1007-1034) ….……..…….47-48
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında 2/4, Uzatma Bağı ile Senkop/Aksatım (No:1035-1090) …..49-52
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında, 2/4, Hızlı Göz ve Dil Performansı (No:1091-1104) …….....53
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Do arasında 2/4, Sekiz Ölçü, (No:1105-1160) ……...……...…...54-57
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Do arasında 2/4, Uzatma Bağı ile Senkop/Aksatım, (No:1161-1216) …….…...58-61
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Re arasında 2/4, (No:1217-1258) …….…….....62-64
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Re arasında 2/4, Senkop/Aksatım, (No:1259-1286) …….....65-66
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Re arasında 2/4, Uzatma Bağı ile Senkop/Aksatım, (No:1287-1328) ….67-69
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Re arasında, 2/4, (No:1329-1356) …….……..…...….....70-71
Do Majör (C), Lâ-ince Re arasında, 2/4, Senkop/Aksatım, (No:1357-1384) …….....72-73
Do Majör (C), Lâ-ince Re arasında, 2/4, Uzatma Bağı ile Senkop/Aksatım, (No:1385-1412) …….....74-75
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Mi arasında 2/4, (No:1413-1496) ……...….76-81
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Mi arasında 2/4, (No:1497-1622) …….…...….82-90
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Mi arasında 2/4, Senkop/Aksatım, (No:1623-1650) ……...…….....91-92
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Fa arasında, 2/4, (No:1651-1706) …….....93-96
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Fa arasında, 2/4, (No:1707-1748) ……...…….....…97-99
Do Majör (C), Kalın Lâ-ince Fa arasında, 2/4, Senkop/Aksatım (No:1749-1776) ……..100-101

Lâ Minör (Am), 2/4 (No:1777-1846) ….…….…….…….…….…….…...….102-106
Lâ Minör (Am), 2/4, Es/Sus (No:1847-1860) ….…….…….…….…….…….……..……107
Lâ Minör (Am), 2/4, Senkop/Aksatım (No:1861-1888) ….…….…….…..…..……....…..…..108-109

Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında, **3/4** (No:1889-2098) ……..110-124
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında, **3/4,** Senkop/Aksatım, (No:2099-2126)……..…...125-126

Sol Majör (G) ve Fa Majör (F) **3/4**, (No:2127-2140) ……...…….....……127
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do (Re) arasında, **3/8**, Sekiz Ölçü, (No:2141-2252) ……...……..128-135
Do Majör (C), Kalın (Si) Do-ince Do arasında, **3/8**, Hızlı Göz ve Dil Performansı, (No:2253-2280) …....136-137

Do Majör (C), **2/4**, Farklı Başlangıç Süreleri ile Eksik Ölçü, (No:2281-2336) …….…….....138-141
Do Majör (C), **3/4,** Eksik Ölçü, (No:2337-2350) …….……...……142
Do Majör (C), **3/8,** Eksik Ölçü, (No:2351-2378) …….……...…….143-144
Lâ Minör (Am), **3/8**, Eksik Ölçü, (No:2379-2392) ……..……..…...…..145
Lâ Minör (Am), 2/4, Eksik Ölçü, (No:2393-2406) ……..…….……..146
Sol Majör (G), 2/4, Eksik Ölçü, (No:2407-2434) ……..…….....147-148
Mi Minör (Em), 2/4, Eksik Ölçü, (No:2435-2448) …….……...…….149
Fa Majör (F), 2/4, Eksik Ölçü, (No:2449-2476) …….……...….….150-151
Re Minör (Dm), 2/4, Eksik Ölçü, (No:2477-2504)…….…….…..….…152-153

Lâ Minör (Am), 2/4, Senkop/Aksatım, (No:2505-2518) …….……....……....….....154
Sol Majör (G), 2/4, (No:2519-2532) …….…..…...…155
Mi Minör (Em), 2/4, (No:2533-2546) …….…...…...…156
Fa Majör (F), 2/4, (No:2547-2560) …….....157
Re Minör (Dm), 2/4, (No:2561-2574) …….…….....158

Do Majör (C), 2/4, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2575-2602) …….....….159-160
Lâ Minör (Am), 2/4, Senkop/Aksatım, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2603-2616) 161
Sol Majör (G), 2/4, Senkop/Aksatım, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2617-2630) 162
Mi Minör (Em), 2/4, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2631-2644) ……...….……..163
Fa Majör (F), 2/4, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2645-2658) …….…….....164
Re Minör (Dm), 2/4, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2659-2672) …….…….....165

Sebare Ölçü, **2/2**, Birim vuruş değeri ikilik (𝅗𝅥), Çeşitli Tonlarda, (C-Am-G-Em-F-Dm), (No:2673-2686) …...166
Sebare Ölçü, **3/2**, Birim vuruş değeri ikilik (𝅗𝅥), Çeşitli Tonlarda, (C-Am-G-Em-F-Dm), Ton Değişikliği, (Alt.-Mod.), (No:2687-2700) …….……...…….....……..……..167

Pentatonik (C-G-Dm), 2/4, Senkop/Aksatım, (No:2701-2714) ..….……..……..……168

(FA ANAHTARI)
Fa Anahtarı (Bass), Do Majör (C), 2/4, (No:2715-2757) ……...…….…….169-171
Fa Anahtarı (Bass), Do Majör (C), 2/4, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), (No:2758-2785) …..172-173
Fa Anahtarı (Bass), **3/4** ve **2/4** C-Am, G-Em, F-Dm, Tonlarında, Ton Değişikliği, (Alterasyon-Modülasyon), Senkop/ Aksatım, (No:2786-2827) ……...…….....174-176

(DO ANAHTARI, 3. ve 4. Çizgi)
Do Majör (C), 2/4, Do Anahtarı (Alto) (3.Çizgi), (No:2828-2855) …..….....177-178
G-Em, F-Dm Tonlarında, 2/4, Do Anahtarı (Alto) (3. Çizgi), (No:2856-2869) …….……179
C-Am, G-Em, F-Dm Tonlarında, **3/4**, Do Anahtarı (Tenor Down), (4. Çizgi), (No:2870-2900) ……..….180-182

TARTIM DEŞİFRELERİ/ DİKTELERİ ……...…….....……(182-191)
Ritim Cümleleri, **2/4**, Dört Ölçü, (No:2901-3150) ……...….…….…...…….....(183-191)
Es/Sus, (No:3041-3096) ……...…….……...…….....…….……...……...…...….....188-189
Senkop/Aksatım, (No:3097-3150) …….…….…….…….....…….……...…...….190-191

KAYNAKLAR

ÖNSÖZ

Müzikte deşifre; daha önce karşılaşılmamış, çözülmemiş, ama kişinin bilgi ve becerileri kullanarak yaptığı ilk okumadır. Okuma deşifresi geliştirildiğinde çalışılan eserler kolayca şekillenebilir, tamamlanabilir ve bu sayede zamandan daha çok tasarruf edilebilir.

Bu çalışma, bireylerin müzik yaşantılarında müzik nota yazısını kolayca çözümlemeye destek olacak, nota okumayı (solfej), nota yazmayı (dikte), ezgi duymayı, göz ve dil çabukluğu ile nota telaffuzu (bona) vb. diğer müzikal teknik becerilerini geliştirecek işleri kapsayan, kolay düzeylerden sistematik olarak ileri düzeylere doğru gelişen titizlikle hazırlanmış çalışmalar yer almaktadır.

Kitap içerindeki çalışmalarda sistematik düzen, benzer yapı veya alternatif işler ile karşılaşılacaktır. Bir ezginin farklı model veya versiyonunu veya başka nasıl yazılabileceği de net bir şekilde görülebilir. Bir ezgiden yola çıkılarak neredeyse yüzlerce farklı modelini yazabiliriz, bu bize müzik besteciliğinin hala güncel olduğunu göstermektedir. Bu ve benzer yöntemlerle kitabın başında farklı tonalite ve ölçülerde 2900 adet ezgi (Deşifre-Dikte-Bona), sonunda ise 250 adet farklı ritim deşifresi veya dikte olmak üzere toplam 3150 adet çalışma sunulmuştur. Ayrıca ritim çalışmak için deşifre solfejlerin tartımları da el veya kalem ile vurularak çalışılabilir veya tartımlardan yeni yaratı ezgiler oluşturulabilir.

Bir notanın veya solfejin ikinci kez seslendirilmesi artık deşifre olmaktan çıkar, çünkü artık duyulmuştur çözülmüştür. Eğer bir solfejin deşifresi sınıf ortamında çözülmeye çalışılıyor ise diğer öğrencileri duyacağından deşifrenin önemi, heyecanı veya ilk sorulma yetisi ortadan kalkabilir. Bu nedenle kitaptaki solfejler birbirine yakın ama farklı şekillerde oluşturulduğu için benzer bir solfeji deşifre yaparak sıradaki öğrencinin benzer bir seviyede ama farklı bir melodi ile karşılaşma durumu sağlanmış olur. Deşifreler için çok geniş bir havuz oluşturulmuştur. Deşifrelerin sayısal çokluğundan dolayı birçok farklı model ezgi ile karşılaşılır. Hatta bir başka gün aynı solfej okunsa bile çok benzer seçeneklerden dolayı hatırlanmayacaktır, önceden okunsa bile solfejlerin deşifre etkileri hala devam edebilecektir.

Deşifrelerin giderek ses alanı genişlediği gibi, tartımsal yapılar sürekli değiştirilerek yeni, farklı ve alternatif ezgilerin oluşması ve düzeyin ilerlemesi yöntemi kullanılmıştır.

Solfejler Do majör (C) tonu ile başlayarak ilgi minörü Lâ minör (Am), donanımında bir bemol alan F majör (F) ve ilgili minörü Re minör (Dm), donanımında bir diyez alan Sol majör (G) ve ilgili minörü Mi minör (E) tonalitelerini kapsamaktadır. Alterasyon, Modülasyon, Napoliten vb. tonalite ile ilgili çeşitli konular solfejler içerisinde işlenmiştir.

Tonal Solfej Deşifreleri kitabı müziğe yeni başlatılan her yaştaki bireyler için ritim duygusunu geliştirme, doğru bir şekilde nota okuma, tona girebilme, ezgileri yineleme becerisini sağlama, müziksel hafıza vb. davranışları kazanma ve yetenek sınavlarına hazırlık amacıyla bir müzik eğitimci rehberliğinde veya temeli olan müzikçiler tarafından rahatlıkla kullanılabilir. Dikte ve ezgi çalışmaları olarak düzeyine göre sınıf ortamında, ders sınavlarında, özel yetenek sınavlarında ölçme değerlendirme materyali olarak kullanılabilir, Mp3, midi veya video gibi sesli elektronik ortamlar ile öğrencilere hazırlanıp çalıştırılabilir. Ezgiler armoni çalışmaları için kullanılabilir.

Kitapta sunulan ezgiler enstrüman eğitimi için eğitimciler ve öğrenciler tarafından kullanılabilir. (Melodika, Mandolin, Keman, Solo Gitar, Klarnet, Trompet, Saksafon vb.) Flüt için bir oktav tizden kullanabilir. Viyola, Viyolonsel (Çello), Kontrbas, Bas Gitar vb. enstrümanları için kitabın tümü kullanılabileceği gibi çalgının anahtarına uygun olan (kitabın son bölümündeki) Fa ve Do anahtarları ile yazılmış solfej deşifrelerini, rahatlıkla seslendirebilirler.

Solfej deşifreleri özellikle yavaş tempolar içinde, el vuruşlarını yaparak seslendirilmesi tavsiye edilir. Deşifre yavaş, çalışılmış solfej ise gerçek hızlarında okunmalı veya seslendirilmelidir. Ancak yetenekli bireyler kendisini solfej konusunda yeterli veya hazır hissediyor ise profesyonelce kendisine özel bir tempo belirlenebilir. Solfej deşifresi, dikte, ezgi hafızası, ritim vb. çalışmaları yaparken yazılı kaynak ihtiyacı olan tüm eğitimci, öğrenci ve müzikçilerin yazılan her notasından yararlanabilmesi umudu ile, iyi okumalar…

Ercan BAŞ/ 2023

KAYNAKLAR

BAŞ, Ercan. (2000). ‘‘Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi Bölümü 1993-1994 Girişli Öğrencilerinin Müziksel İşitme Okuma ve Yazma Eğitimi ile Piyano Eğitimindeki Başarıları Arasındaki İlişki’’ Y. Lisans Tezi, Danışman Doç. Ali Sevgi, Ankara, Syf. 40. (Tanımlar)

SAY, Ahmet, (1985). I.II. "Müzik Sözlüğü", 1985, Ankara, Syf.179-438.

SEVGİ, Ali, (1982). “G.Ö.Y.Y Müzik Bölümü Müziksel İşitme Okuma ve Yazma Eğitimi I.-II. Yarıyıllarında Kullanılan Yöntem, Kaynak, Araç-Gereçler Üzerine Bir Araştırma” Asistanlık Tezi, Ankara, Syf. 1-2-3.

SUN, Muammer, (2009). ‘‘Solfej 1’’ (Yeni başlayanlar için), Sun Yayınevi, 2. Basım, ISBN 978-975-6216-07-0, Ankara, Birinci Bölüm Syf.1

Bulgaristan Muhacirlerinin Yemek Kültürü ve Standartlaştırılmış Yemek Tarifleri[1]

Ömer Berke CUROĞLU

Mustafa SANDIKCI

1 Bu kitap 739746 numaralı, "Sakarya'da Yaşayan Bulgaristan Muhacirlerinin Yemek Kültürü ve Yemek Tariflerindeki Standartların Belirlenmesi" isimli tezden uyarlanmıştır.

gece kitaplığı

Bulgaristan Muhacirlerinin Yemek Kültürü ve
Standartlaştırılmış Yemek Tarifleri
Ömer Berke CUROĞLU
Mustafa SANDIKCI

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Nisan 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-744-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....7
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....8
GİRİŞ 9

BİRİNCİ BÖLÜM

SAKARYA İLİ TARİHİ-COĞRAFYASI VE TURİZM ALT YAPISI 11
1. İLİN GENEL ÖZELLİKLERİ.....11
1.1. İLİN TARİHİ 11
1.2. COĞRAFYASI 13
1.3. İKLİMİ VE BİTKİ ÖRTÜSÜ.....14
1.4. TARIM VE HAYVANCILIĞI 14
1.5. NÜFUSU.....15
1.6. EKONOMİSİ.....16
1.7. TURİZMİ.....17
1.8. EĞİTİMİ 18
1.9. ULAŞIMI.....19

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ VE YEMEK KÜLTÜRÜ İLİŞKİSİ.....20
1. BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇ DALGALARI 21
1.1. 1877-1878 (93 HARBİ) SONRASI GÖÇLER 23
1.2. 1912-1913 BALKAN SAVAŞI SONRASI GÖÇLER 23
1.3. 1989 YILINA KADAR YAPILAN GÖÇLER 24
2. GÖÇLERLE OLUŞAN BİR MUTFAK: SAKARYA.....25
2.1. COĞRAFYANIN YEMEK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 27
2.2. ETNİK KÖKENLERİN YEMEK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 29
2.3. DİNİN YEMEK KÜLTÜRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAKARYA'DA YAŞAYAN BULGARİSTAN MUHACİRLERİNİN YEMEK TARİFLERİNİN STANDARTLAŞTIRILMASI.....34

1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ 34
1.1. BENZER ÇALIŞMALAR 36
2. ÇALIŞMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI 37
3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ 38
3.1. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ 38
3.2. ÇALIŞMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ 39
3.3. VERİ ANALİZ YÖNTEMİ 39
4. ÇALIŞMANIN BULGULARI 43
4.1. KATILIMCILARIN BİREYSEL ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR 43
4.2. MUHACİR MUTFAK KÜLTÜRÜ VE SOFRA ADAPLARI .. 44
Aile büyüklerinden öğrenilen yemekler.....44
Muhacir yemeklerini evde hazırlama sıklığı.....46
Özel günlerde (bayram, kandil, düğün vb.) yapılan yemekler.....47
Bulgaristan muhacir mutfağında sofra adapları 48
4.3. MUHACİR MUTFAĞINDA YAŞANAN DEĞİŞİM.....48
Bulgaristan muhacir mutfağında geçmişe kıyasla malzeme, pişirme yöntemi ve araç-gereç bakımından değişiklikler 48
Teknolojik araçların (televizyon, internet vb.) mutfak kültürüne olan etkisi 49
Genç kuşakların muhacir mutfak kültürünü sürdürmeleri 49
Farklı kültürlerle yapılan evliliklerin muhacir mutfak kültürüne etkisi 50
4.4. STANDARTLAŞTIRILAN TARİFLER 51
4.4.1. Çorbalar.....51
4.4.2. Ana Yemekler 53
4.4.3. Hamur İşleri 60
4.4.4. Konserve ve Turşular 63
4.4.5. Tatlılar 65

SONUÇ VE ÖNERİLER.....66
KAYNAKÇA.....70
ÖZGEÇMİŞ.....77

ÖN SÖZ

Mutfak kültürü insanla var olan ve insanın yaşatmasıyla varlığını sürdürecek bir olgudur. Mutfak kültürünün unutulmaması, gelecek nesillere aktarılması için akademik çalışmaların önemi büyüktür. Köklü bir geçmişe ve mutfak kültürüne sahip olan Bulgaristan muhacir mutfağına ait olan yemeklerin literatüre kazandırılması için bu çalışmaya gerek duyulmuştur. Bu çalışmada, Sakarya'da yaşayan Bulgaristan muhacirlerinin yemek kültürlerinin incelenmesi, yemek tariflerinde bir standart olup olmadığının tespit edilmesi ve nihai olarak yemek tariflerinde bir standart oluşturulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda, Bulgaristan muhacir mutfağını oluşturan yemek tarifleri hakkında nitel veri toplama yöntemlerinden görüşme tekniğine başvurularak ve yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Çalışma kapsamında Sakarya'da yaşayan 15 Bulgaristan muhaciriyle yüz yüze görüşmeler yapılarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen verilerden muhacir mutfağına ait 72 tane yemek tarifine ulaşılmıştır. Tarifine ulaşılan yemekler dâhil etme hariç tutma ölçütleri kullanılarak azaltılmış ve 15 tanesinin standart tarifleri belirlenmiştir. Standart tariflerin oluşturulmasının, muhacir mutfağına ait yemeklerin unutulmasını engelleyeceği ve mutfak kültürünün yaşatılması konusunda yarar sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde rehberliğini, tecrübesini ve desteğini esirgemeyen, sunduğu katkılarla bu süreci sağlıklı bir şekilde yürütmemi sağlayan, büyük bir sabırla beni dinleyip bu süreci sonuca ulaştırmamda büyük emeği olan hocam Sayın Prof. Dr. Mustafa SANDIKCI'ya şükranlarımı sunarım. Katılımcılarla buluşmamı sağlayan Sakarya Balkan Göçmenleri ve Dayanışma Derneği'nin yöneticilerine, özellikle Adem ALTINOK'a ve derneğe ulaşmamda yardımı bulunan Doç. Dr. Kader ÖZLEM hocama; yüksek lisans ve makale yayın sürecinde bilgi birikimlerini aktarmaktan geri durmayan, hep yol gösterici olan Doç. Dr. Hüseyin PAMUKÇU ve Dr. Öğr. Üyesi Ömer SARAÇ hocalarıma; çalışmayı hazırlama süreci boyunca, beni her zaman destekleyen, uzun ve yorucu bu süreçte hep yardımıma koşan Avukat Halil İbrahim GÜRBÜZ'e; maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen ve beni koşulsuz seven sevgili aileme, özellikle evde standardizasyon çalışmaları yaparken mutfağını dağıtmama sabreden annem Sibel CUROĞLU'na çok teşekkürlerimi sunarım.

Ömer Berke CUROĞLU

2023, Sakarya

KAYNAKÇA

adapazari. (bt.). Adapazarı Belediyesi: https://www.adapazari.bel.tr/idet/14/57/adapazarinin-tarihi adresinden alındı. (Erişim tarihi: 04.04.2022).

adaseker. (bt.). Adapazarı Şeker Fabrikası: https://www.adaseker.com.tr/tarihce/ adresinden alındı. Erişim tarihi: 04.04.2022.

Ahbab, Y. (2016). 93 Harbi Sonrası Bulgar Muhacirlerinin Üsküp Sancağı'nda İskanı. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *3*(5), 1-14.

Aktaş, A. (2008). Farklı Kültürlerin Buluşma Noktası: Kültürel Renkleriyle Sakarya. Sakarya: Adapazarı Merkez Belediyesi Yayınları.

Aktaş, A. (2008a). Farklı Kültürlerin Buluşma Noktası: Kültürel Renkleriyle Sakarya. Sakarya: Adapazarı Merkez Belediyesi Yayınları.

Aktaş, A. (2008b). Sakarya'nın Yemek Kültürü Üç Kıtanın Damak Zevkinin Buluştuğu Yer: Sakarya. Sakarya: Sakarya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Alpan, S. (1966). Sakarya'nın Fiziki, Beşeri ve İktisadi Coğrafyası. Journal of Economy, Culture and Society, *7*, 71-104.

Aydın, Ş. K. (2019). Arap Zorunlu Göçmenlerde Travmatik Yaşantılar, Göç Sonrası Yaşam Zorlukları ve Manevi Başa Çıkma ve Sosyal Destek Bağlamında Psikolojik Dayanıklık. *İstanbul Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.

Arı, K. (2010). Osmanlı Devleti'nde Göçlerle Aktarılan Besin Kültürü ve Bunun Türk Yemek Kültürüne Etkileri İçinde A. Bilgin ve Ö. Samancı (Editörler), I. Türk Mutfak Kültürü Sempozyumu (Osmanlı Mutfak Kültürü), ss. 21-45. Şeyh Edebali Üniversitesi, Bilecik.

Atsız, H. N. (2015). Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Aydın, S. (2021). Sakarya İli Kırsalının Kültürel Çeşitliliğine Dair Bir Envanter Çalışması: "Yetmiş İki Buçuk Millet Bir Arada". İçinde K. S. Yüzüncüyıl, A. Uybadın, A. Bilgin, ve S. Aydın (Editörler), Topraktan Sofraya Sakarya Mutfağı (s. 52-67). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bahtiyar-Sarı, D., ve Tetik, G. (2019). Gastronomi Turizmi Kapsamında Bulgaristan Göçmenlerinin Yemek Kültürü. Anasay (8), 73-88.

basaktraktor. (bt.). Başak Traktör: https://basaktraktor.com.tr/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 28.03.2022).

Beşirli, H. (2017). Yemek Sosyolojisi, Yiyeceklere ve Mutfağa Sosyolojik Bakış. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Bilgin, A. (2014). Din, Dindar, Dindarlık: Özeleştirel Bir Değerlendirme. Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *2*(2), 75-84.

Bilgin, A. (2021). Osmanlı Döneminde Adapazarı ve Çevresinde Gıda Üretimi ve Tüketimi. İçinde K. Yüzüncüyıl, A. Uybadın, A. Bilgin, ve S. Aydın (Editörler), Topraktan Sofraya Sakarya Mutfağı (s. 17-51). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

biruni.tuik.gov.tr. (2021). TÜİK Merkezi Dağıtım Sistemi: https://biruni.tuik.gov.tr/medas/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 09.04.2022).

Bostancı, N. (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. Türkiye Günlüğü, 50, 38-55.

Bulut Solak, B. (2021). Musevilikte Koşer Yiyecek Ve İçecekler ve Koşer Beslenme Kanunlarının Koşer Gıda Üretimine Potansiyel Etkileri. Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, (6) , 33-44 .

Candan, G. (2019). Yemek Kültüründe Coğrafyanın İzleri. Herkes İçin Coğrafya Geoced, 1, 19-28. http://www.geoced.org/yemek-kulturunde-cografyanin-izleri/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 03.04.2022).

Cebeci, A. (1968). Bulgaristan Türkleri'nin Göçü Hakkında. Türk Kültürü, 189-193.

Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. (2019). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2018). Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches (5nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Curoğlu, Ö., Saraç, Ö., Pamukçu, H., ve Sandıkcı, M. (2022). Bulgaristan'dan Sakarya'ya Göç Eden Türklerin Geçmişten Günümüze Mutfak Kültürü. Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, *19*(1), 108-123.

Çetin, A. (2006). Memluk Devletinde Yemek Kültürüne Genel Bir Bakış. Milli Folklor, 72, 107-117.

Çınar, N. (2021). İyi Bir Sistematik Derleme Nasıl Yazılmalı? *Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi, 6*(2), 310-314.

Çınar, N. (bt.). *Sistematik Derleme.* Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü: https://sagbil.sakarya.edu.tr/sites/sagbil.sakarya.edu.tr/file/Prof._Dr_._Nursan_CINAR-_Sistematik_derleme_.pdf adresinden alındı. Erişim tarihi: 12.04.2022.

data.tuik.gov. (bt.). TÜİK: https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=tarim-111&dil=1 adresinden alındı. (Erişim tarihi:09.04.2022).

Döker, M. F. ve Kaçmaz, M. (2018). Sakarya'nın Nüfus Özellikleri. C. İkiel içinde, Sakarya'nın Beşeri, İktisadi ve Coğrafya Özellikleri (s. 319-354). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

Egeli, B. (2019). Bulgaristan Göçmenlerinin Yeme İçme Kültürü ve Uygulanan Yemek Reçeteleri Üzerine İnceleme. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Emiroğlu, M. (1967). Sakarya'nın Zirai Durumu. Journal of Economy, Culture and

Society, *8*, 1-48.

Erbil, K. (2019). Kültürel Kimlik Bağlamında Sakarya Mutfağı: Abhaz Mutfağı İncelemesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Eriş, M. (2013). 81 İlde Şehir ve Kültür Sakarya. İstanbul: Sakarya Valiliği.

Fırat, M. (2014). Yemeğin İdeolojisi Ya Da İdeolojinin Yemeği: Kimlik Bağlamında Yemek Kültürü. Folklor/Edebiyat, *20*(80), 129-140.

Gautam, T. R. (2005). Causes and Impact of Migration : A Sociological Study of Emigration From Kandebash, Baglung, Nepal. Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology, 1, 146-163.

gidahatti.com. (bt.). Gıda Hattı: https://www.gidahatti.com/sakarya-tarim-urunleri-neler-hangi-urunler-yetisir-187460/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 02.04.2022).

Göçmenlere Yardım Derneği. (1966). Bulgaristan Türklerinin Durumu. Türk Kültürü, 288-289.

Görgülü, İ. (bt.). ttk.gov.tr: https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/balkan-harbi/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 10.04.2022).

Güldemir, O. (2018). Klasik ve Modernleşen Osmanlı Yemekleri ve Günümüze Uyarlanması. Yayınlamış Doktora Tezi. *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Günay, N. (2021). Aşiretler, Muhacirler, Mübadiller ve Mültecilerin İskanı. İstanbul: Yeditepe Yayınları.

Günay, Ü. (2003). Göç, Din ve Değişme: Batı Avrupa'daki Türk İşçileri Örneği. Bilimname, *3*, 35-64.

Gündüz, A. O. (2013). Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği). *Kırklareli Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 1-9.

Gürhan, N. (2017). Yemek ve Din: Yemeğin Dini Simgesel Anlamları Üzerine Bir İnceleme. İnsan ve Toplum bilimleri Araştırmaları Dergisi, *6*(2), 1204-1223.

Gürsoy, D. (2013). Tarihin Süzgecinde Mutfak Kültürümüz. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

İçduygu, A., ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç. İçinde O. Baydar (Editör), 75 Yılda Köylerden Kentlere (s. 249-268). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İkiel, C. (2018). Sakarya'nın Sanayi Özellikleri. C. İkiel içinde, Sakarya'nın Fiziki Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri (s. 543-556). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

İnginar-Kemaloğlu, A. (2015). XX. Yüzyılda Bulgaristan'dan Türk Göçü. İçinde N. Sarıahmetoğlu ve İ. Kemaloğlu (Editörler), Türk Dünyasında Sürgün ve

Göç (s. 275-302). İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

İşçimen, B. (2021). Balkanlardan Göçen Toplulukların Yemek Kültürlerindeki Farklılıklar: Edirne İli Keşan İlçesi Köyleri Örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaçmaz, M. (2018). Sakarya'nın Turizm Özellikleri. C. İkiel içinde, Sakarya'nın Fiziki, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özelliklei (s. 557-604). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

Kahraman, C., Güneş, İ., ve Nanae, K. (2017). 1989 Göçü Sonrası Bulgaristan Göçmenlerinin Yemek Kültüründeki Değişim. Göç Dergisi, 4(2), 227-245.

Kahraman, C., Güneş, İ., ve Nanae, K. (2017). 1989 Göçü Sonrası Bulgaristan Göçmenlerinin Yemek Kültüründeki Değişim. Göç Dergisi, 4(2), 227-245.

Kapluhan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyetî'nde Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları (1923-1938) ve Coğrafya Eğitimi. *İstanbul Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.

Karakuzulu, Z. (2018). Şehir Hafızası: https://www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/hayvancilik-3/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 15.11.2021).

Karpat, K. (2004). Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Ulusçuluk. Ankara: İmge Kitapevi.

Karpat, K. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler. İstanbul: Timaş Yayınları.

Karpat, K. (2015). Önsöz. İçinde M. Erdoğan, ve A. Kaya (Editörler), Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kayapınar, L., ve Ayönü, Y. (2015). 14. ve 15. Yüzyıllarda Anadolu'ya ve Balkanlar'a Türklerin Göçü. İçinde M. Erdoğan ve A. Kaya (Editörler), Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler (s. 15-34). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kırlangıçoğlu, C. (2018). Sakarya'nın Ulaşım Özellikleri. C. İkiel içinde, Sakarya'nın Fiziki, Beşeri, Fiziki ve İktisadi Coğrafya Özellikleri (s. 605-630). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

Kocabıyık, H. (2003). Avrupa Birliği Süreci ve Batı Avrupa Türklerinin Türk-AB İlişkilerine Etkileri. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kolukırık, S. (2006). Bulgaristan'dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 30(1), 1-13.

Korkmaz, N. ve Öztürk, A. (2017). Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskan ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu. Bölgesel Araştırmalar Dergisi, *1*(3), 268-289.

KTB. (bt.). Kültür ve Turizm Bakanlığı: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44136/sa-

karya-muze-mudurlugu.html adresinden alındı. (Erişim tarihi: 12.11.2021).

kuzeymarmaraotoyolu. (bt.). Kuzey Marmara Otoyolu: https://www.kuzeymarmaraotoyolu.com/ adresinden alındı. (Erişim tarihi: 04.04.2022).

Mâide, 4. (bt.). Kuran-ı Kerim.

Mâide, 5. (bt.). Kuran-ı Kerim.

MARKA. (2016). Sakarya Uygun Yatırım Alanları. Sakarya: Sakarya Yatırım Destek Ofisi.

Narin, R. (2014). Ada'dan Pazar'a Sakarya. Sakarya: Sakarya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.

Ortaylı, İ. (2021, Nisan 25). hürriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ilber-ortayli/1877-1878-turk-rus-savasi-93-harbi-41796357 adresinden alındı. (Erişim tarihi: 25.03.2022).

Öztürk, M. Ç. (2019). Göçmen Derneklerinin Göçmenlerin Çalışma Hayatına Etkisi: Pomaklar Örneği. *İstanbul Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi*.

Pustu, Y. (2020). XIX. Yüzyıldan XX. Yüzyıla Ankara'da Göç ve İskân (1856-1918). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, İstanbul.

Sakarya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2018). 2018 Yılı Faaliyet Özeti. Sakarya: Sakarya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü.

Sakarya İli Turizm Master Planı, (2013) 2013-2023. Sakarya: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.

Sakarya Valiliği. (2020). Sakarya İli 2019 Yılı Çevre Durum Raporu. Sakarya: Sakarya Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü.

Sakarya Valiliği. (2021). İl Brifingi. Sakarya: Sakarya Valiliği.

Sakarya Valiliği. (bt.). sakarya.gov.tr: http://www.sakarya.gov.tr/yaylalar adresinden alındı. (Erişim tarihi: 22.11.2021).

sakarya.ktb.gov. (bt.). Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü: https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-112516/sakarya-genel bilgiler.html#:~:text=Ba%C5%9Fl%C4% B1 calar%C4%B1% 3B%20elma%2C%20armut%2C%20ayva,-ve%20%C5%9Fekerpancar%C4%B1%20iki%20%C3%B6nemli%20%C3%BCr%C3%BCn%C3%BCd%C3%BCr. adresinden alındı. (Erişim tarihi: 25.03.2022).

Sargut, C. (2018). İslâm, Îman, İhsan, İnsan. İstanbul: Nefes Yayınları.

satso.org.tr. (bt.). Sakarya Ticaret Odası: http://www.satso.org.tr/haber/2436/iso-ilk-500de-sakaryali-29-firma.aspx adresinden alındı. (Erişim tarihi: 12.04.2022).

Solmaz, Y., ve Dülger-Altıner, D. (2018). Türk Mutfak Kültürü ve Beslenme Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme. Safran Kültür ve Turizm Araştırma-

ları Dergisi, 1(3), 108-124.

sozluk.gov.tr. (bt.). Türk Dil Kurumu Sözlükleri: sozluk.gov.tr adresinden alındı. Erişim tarihi: 25.03.2022.

Şahin, N. (2006). XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, *8*(1), 63-82.

Şahin, V. (2019). Kültürel Coğrafya Bakımından Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Ders Programlarına Bir Yaklaşım. Milli Eğitim, 48 (222), 173-183.

Şavkay, T. (2000). Osmanlı Mutfağı. İstanbul: Şekerbank Yayınları.

Şentürk, M. H. (1992). Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Tanrıkulu, M. (2014). Coğrafya ve Kültür. Ankara: Edge Akademi.

Taş, D. (2020). Edirne'nin İpsala İlçesinin Sınır Köylerinde Unutulmaya Yüz Tutmuş Yemeklerin Unutulma Nedenleri Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü.

Toğrol, B. (1989). 112 Yıllık Göç (1878-1989). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

tuik.gov.tr. (bt.). TÜİK. Türkiye İstatistik Kurumu: https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109 adresinden alındı. (Erişim tarihi: 23.11.2021).

Tuna, F., & Akçakoyunluoğlu, S. (2004). Yedi Renk Yedi İklim Sakarya. İstanbul: Sakarya Valiliği.

Tylor, E. B. (1920). Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. Londra: John Murray Publishing.

uludag.edu.tr. (2019, 10 07). Uludağ Üniversitesi Benlik Laboratuvarı: http://www.uludag.edu.tr/benliklab/default/konu/5471#:~:text=Etnik%20kimlik%2C%20bireyin%20i%C3%A7%20gruba,ili%C5%9Fkisinin%20ortaya%20konmu%C5%9F%20olmas%C4%B1%20ilgin%C3%A7tir. adresinden alındı. (Erişim tarihi: 02.04.2022).

Uludağlı, H. (ty.). Türkiye'nin Halk Mutfağı. turkish-cuisine.org: http://www.turkish-cuisine.org/print.php?id=215&link=http://www.turkish-cuisine.org/regional-cuisine-4/introduction-regional-rural-cooking-of-turkey-215.html adresinden alındı. (Erişim tarihi: 05.04.2022).

Ural, A., ve Kılıç, İ. (2018). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS İle Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Usta, A. (2009). Etnik Şiddet Olgusu Üzerine Sosyo-Psikolojik Bir Değerlendirme. Polis Bilimleri Dergisi, *11*(2), 87-106.

Ustaoğlu, B. (2018). Sakarya'nın İklim Özellikleri. C. İkiel içinde, Sakarya'nın Fiziki, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri (s. 163-218). Sakarya: Sakarya

Üniversitesi Yayınları.

Yalçın, O. ve Gökçen, R. (1984). Sakarya ve Marmara Bölgesi. İstanbul: Özyürek Yayınları.

Yanık, C. (2013). Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi. Kaygı, *20*, 225-237.

Yaşa, R. (2018). Sakarya'nın Tarihi Coğrafyası. C. İkiel içinde, Sakarya'nın Fiziki Beşeri ve İktisadi Coğrafya Özellikleri (s. 1-18). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, K. (2021). Sosyal Bilimlerde ve Eğitim Bilimlerinde Sistematik Derleme, Meta Değerlendirme ve Bibliyometrik Analizler. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(2), 1457-1490.

Yüzüncüyıl, K. ve Uybaydın, A. (2021). Sakarya İli Damak Hafızası. İçinde K. Yüzüncüyıl, A. Uybaydın, A. Bilgin ve S. Aydın (Editörler), Topraktan Sofraya Sakarya Mutfağı (s. 68-295). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE MUAYENE VE KONTROL UYGULAMALARI YAPILABİLİRLİK ANALİZİ

Bekir Sıddık KÖYLÜ

gece kitaplığı

Otomotiv Sektöründe Muayene ve Kontrol
Uygulamaları Yapılabilirlik Analizi
Bekir Sıddık KÖYLÜ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Nisan 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-743-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ IX

1. GİRİŞ 11

2. LİTERATÜR BİLGİLERİ 13

2.1 Araç Muayene ve Kontrol Faaliyetleri 13

2.1.1 Araç Muayene, Bakım ve Kontrol Faaliyetleri 13

2.1.2 Trafik, Trafik Sistemleri ve Trafik Kazaları 13

2.1.3 Trafik Kazalarında Araç Kusurlarının Değerlendirilmesi 15

2.2 Araç Muayene, Bakım ve Kontrol Programları 17

2.2.1 Muayene Programlarının Asgari İçeriği 18

2.2.2 Muayene Programlarının Sınıflandırılması 19

2.2.2.1 Merkezi Muayene ve Kontrol Programları 19

2.2.2.2 Merkezi Olmayan Muayene ve Kontrol Programları 20

2.2.2.3 Merkezi ve Merkezi Olmayan Muayene ve Kontrol Programlarının Karşılaştırılması 20

2.3 Avrupa Birliği Otomotiv Mevzuatı 23

2.3.1 Avrupa Birliği Tip Onay Yönetmelikleri 24

2.3.1.1 Küresel Teknik Yönetmelikler (Global Technical Regulations (GTR)) 26

2.3.1.2 2007/46/EC Direktifi (Çerçeve Yönetmelik) 27

2.3.1.3 Tip Onay Seçenekleri ve Uygulamaları 27

2.3.1.4 Üretimin Uygunluğu (Conformity of Production (CoP)) 28

2.3.1.5 Onay Kuruluşları 28

2.3.1.6 Avrupa Birliği'nde Tip Onay Süreçlerinin Değişimi ve 2018/858 Sayılı Avrupa Birliği Regülasyonu 29

2.3.2 Avrupa Birliği'nde Periyodik Araç Muayeneleri 31

2.3.2.1 Periyodik 'Yola Uygunluk' Araç Muayenelerinin Sıklığı 32

2.3.2.2 Araç Kategorilerine Göre Araç Muayeneleri Sıklığı 33

2.4 Türkiye'de ve Diğer Ülkelerde Onay İşlemleri 33

2.4.1 Tip Onay 33

2.4.2 Araç ile İlgili Çerçeve Yönetmelikler 35

2.4.2.1 Martoy 36

2.4.2.2 Motoy 36
2.4.2.3 Tortoy 36
2.4.3 Araç İmal, Tadil ve Montaj Yönetmeliği (AİTM) 37
2.4.4 Araç Kategorileri 37
2.4.5 TSE'nin AİTM Kapsamındaki Faaliyetleri 44
2.4.5.1 Tadilat 44
2.4.5.2 Münferit Tadilat 46
2.4.5.3 Seri Tadilat 46
2.4.5.4 İzin Verilen Tadilatlar 46
2.4.6 ADR Yönetmeliği 58
2.4.6.1 Türkiye 'de ADR Mevzuatına Entegrasyon 58
2.4.7 ATP Yönetmeliği 61
2.4.7.1 ATP Anlaşmasının Dayanağı 62
2.4.7.2 Taşımacılık Faaliyetlerine İlişkin Genel Kurallar 63
2.4.7.3 Ekipmanların Sınıflandırılması 63
2.4.7.4 Test, Muayene ve Belgelendirme Süreçleri 63
2.4.8 Ambulans Yönetmeliği 64
2.4.8.1 TSE'nin TS EN 1789 Kapsamındaki Faaliyetleri ve Yetkilendirilmesi 64
2.4.8.2 TS EN 1789'un Amacı 65
2.4.8.3 Ambulansların ve Acil Sağlık Araçlarının Sınıflandırılması 65
2.4.8.4 Ambulans Olarak Kullanılacak Araçların Taşıt Olarak Özellikleri 66
2.4.9 Egzoz Gazı Yönetmeliği Hakkında Bilgi 67
2.4.9.1 Egzoz Gazı Emisyonu Kontrolü Yönetmeliği 67
2.4.9.2 Egzoz Gazı Emisyon Ölçümlerine İlişkin Genel Hükümler 67
2.4.9.3 Egzoz Gazı Emisyon Ölçümlerinin Sonuçlarının Değerlendirilmesi 68
2.4.9.4 Egzoz Gazı Emisyon Ölçüm Cihazının Kriterleri ve Çalışacak Personel 68
2.4.9.5 Yetkili Egzoz Gazı Emisyon Ölçüm İstasyonlarının Denetimi 68

3. MATERYAL VE METOT 69
3.1 Araç Muayene Uygulama Örnekleri 69
3.1.1 Avrupa Birliğine Üye Ülkelerde Muayene Programları ve Uygulamaları 69
3.1.2 Amerika Birleşik Devletleri'nde Periyodik Araç Muayeneleri ve Egzoz Emisyon Muayeneleri 77
3.1.3 Dünyada Örnek Araç Muayeneleri 79
3.2 Avrupa ve Diğer Ülkelerde Araç Muayene Uygulamalarının Farklılıkları 81
3.3 Türkiye'de ve Dünya'da Araç Muayeneleri ve Egzoz Emisyon Muayeneleri 83
3.3.1 Türkiye'de Yapılan Araç Muayenelerinin Analizi 87
3.3.1.1 Araç Muayene Sistemi 87
3.3.1.2 Araç Muayene Verileri ve Tescilli Araç Verilerinin Değerlendirilmesi 88
3.4 Geliştirilen Metot ile TSE'nin Otomotiv Alanında Vermekte Olduğu Araç Kontrol Faaliyetleri 89
3.4.1 Araç Kontrol Merkezlerinde Verilen Hizmetler 90
3.4.2 Araç Kontrol Merkezleri'nin Kazanımları 91

4. BULGULAR 92
4.1 KKTC'deki Araç Muayene Değerlendirmeleri 92
4.1.1 KKTC Araç Muayene Analiz Kriterleri 92
4.1.2 KKTC'de İhtiyaç Duyulacak İstasyon ve Personel Sayısı 93
4.2 Araç Kontrol Merkezleri'nin Mimari Projesi 95
4.2.1 Araç Muayenesinde Cihaz İhtiyaçları 96
4.2.2 Bina ve Cihaz Maliyetinin Hesabı 97
4.2.3 Yatırım, Amortisman, Gelir ve Gider Değerlendirmeleri 97
4.3 Tahmini Nakit Akışı 98
4.4 Personel Eğitimleri 100
4.5 Kusur Listeleri 100

5. TARTIŞMA VE SONUÇ 102
6. KAYNAKLAR 104
ÖZGEÇMİŞ 109
EKLER 110

1. GİRİŞ

Dünyada araç sayıları her geçen gün artmaktadır, bu durum göz önüne alındığında araç muayene işlemleri önem taşımaktadır. İnsan sağlığı ve doğaya, çevreye olan olumsuz etkileri göz önüne alındığında araç muayene faaliyetleri günümüzde zorunluluk haline gelmiştir.

Her geçen yıl yükselen nüfus ve artan refah seviyesi ile birlikte, ulaştırma ve ulaşım faaliyetleri uluslararası boyutlu kabul edilmekte ve değerlendirilmeleri toplumsal, sosyal ve ekonomik açıdan yapılmaktadır. Yerleşim alanlarının ve sanayi bölgelerinin gelişebilmesi için, ekonomik kaynakların verimli kullanımı, dış ülkeler ile olan bağlantının sağlanabilmesi, ticari mal lojistiğinin düzenli olması ve ulaştırma sürecinin sürekliliğinin devamı, günlük insan hayatında da önemli yere gelmiştir.

Günlük hayatta insanların ihtiyaçlarına ulaşmaları, işyerlerine, okullarına, evlerine güvenli, ekonomik, verimli ve rasyonel bir biçimde erişebilmeleri ulaşım ve ulaştırma sistemlerinin düzgün işlemesi ile sağlanmaktadır. Bir ülkenin ekonomik kalkınmışlık seviyesini ve refah düzeyini etkileyen önemli faktörlerden olan ulaşım, küreselleşme ve ekonomik büyüme ile ivmelenerek değişmektedir. Ulaşıma olan gereksinim; hızla yükselen nüfusla, yük taşımacılığının yapılabilmesi, lojistik sektörünün gelişimi, tedarik zincirlerinin karmaşık hale gelmesi ile artmıştır. Yolcu ve mal taşımacılığında; trafik ve taşıt güvenliğinin sağlanması, ihtiyaçların güvenli, ekonomik ve ivedi olarak karşılanması talep edilmektedir.

Modern ve ideal ulaşım; ekonomik, emniyetli, hızlı, elverişli, konforlu, çevreyi kirletmeyen ve enerji tüketimi asgari olacak şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.

Ülkemizde, ulaştırmada birincil olarak kullanılmakta olan karayolu ulaşımı, esnek ve kişiye özel olması sebebiyle tercih edilmektedir. Ülkemizde, 2000 yılında yolcu taşımada havayolunun payı %1,8 iken bu pay, 2018 yılında ise %9,4'e yükselmiştir, gene aynı yıllarda karayolu yolcu taşımacılığı payı %95,9'dan %88,8'e düşmüştür. 2000 yılında %2,2 olan demiryolunun payı ise 2018 yılında %1,2'ye düşmüştür. Denizyolu ile yolcu taşımacılığının payı ise 2018 yılında %0,56 olmuştur. Bunun dışında 2023 yıl sonu için karayoluyla yurtiçi yolcu taşımacılık payının %76'ya düşürülmesi hedeflenmektedir (İnt.Kyn.1).

Karayolu ile taşımacılık, kişilerin ve yüklerin aktarmasız taşınabilmesi ve özellikle yük taşımacılığında yükün niteliklerine göre uygun özellikte taşıma araçlarının temininin kolay ve az yatırım maliyetine sahip olması, diğer taşımacılık türlerine göre daha hızlı olması ve nispeten ucuz olması özellikleriyle avantajlıdır. Öte yandan, karayolu taşımacılığının çevreye olumsuz etkileri ve güvenli taşımacılığın temin edilmediği durumlarda can

6. KAYNAKLAR

Ambulanslar Ve Acil Sağlık Araçları İle Ambulans Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik, 2007, Resmî Gazete, 4 Aralık 2007, 26720

Anonim, 2004, A report for the Office of Energy and Information Technology Vehicle Inspection and Maintenance Programs: International Experience and Best Practices, USAID Washington DC.

Anonim, 2014, Gazete 2014, China Daily, China.

Anonim, 2015, Gazete 2015, Global Times China, China.

Anonim, 2016, Yıllık raporu 2016, TÜVSÜD, Ankara.

Anonim, 2018 Global Status Report On Road Safety 2018, World Health Organization (WHO), 9789241565684, Fransa.

Anonim, 2020, Yıllık raporu 2020, TÜVSÜD, Anlara.

Anonim, 2021, Faaliyet raporu 2021, Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Ankara.

Anonim, 2021, Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri 2020, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Yayın no:37436, Ankara.

Anonim, 2021, Trafik Kazaları Özeti 2020, Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM), Ankara.

Anonim, 2022, ADR Eğitim Kitapcığı, Türk Standartları Enstitüsü (TSE), Ankara.

Anonim, 2022, Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri 2021, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Yayın no:45658, Ankara.

Bulut A, 1993, Taşıt Teknik Muayene İstasyonları, TMMOB MMO Bursa Şube Bülteni, 14s, Bursa.

CITA, 2007, Study on the Future Options for Roadworthiness Enforcement in The European Union.

Eroğlu Ü T, 2009, Trafikteki Taşıtların Teknik Şartlarının İncelenmesi, Sakarya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, 20s, Sakarya.

EU, 2018, on the Approval and Market Surveillance of Motor Vehicles and Their Trailers, and of Systems, Components and Separate Technical Units Intended for such Vehicles, Amending Regulations (EC) No 715/2007 and (EC) No 595/2009 and Repealing Directive 2007/46/EC, Regulation (EU) 2018/858 of the European Parliament and of the Council, Official Journal of the European Union.

EU, 2000, on the technical roadside inspection of the roadworthiness of commercial vehicles circulating in the Community , Directive 2000/30/EC of the European Parliament and of the Council, Official Journal of the European Communities.

EU, 2014, on the Technical Roadside Inspection of the Roadworthiness of Commercial Vehicles Circulating in the Union and Repealing Directive 2000/30/EC, Directive 2014/47/EU of the European Parliament and of the Council, Official Journal of the European Union.

Faiz A, Weaver C.S Walsh M P, 1996, Air Pollution from Motor Vehicles Standards and Technologies for Controlling Emissions, The World Bank, Washington D.C.

Fukumoto J, Goto Y, 2010, Vehicle Durability and Compulsory Inspection and Maintenance, July 11-15 2010, Lizbon, Portekiz.

İki Tekerlekli Motorlu Araçların Park Ayakları ile İlgili Tip Onayı Yönetmeliği, 2012, Resmî Gazete, 21 Aralık 2012, 28504.

Resmî Gazete, 26 Ekim 2016, 29869. Araç İmalat Tadilat ve Montaj Yönetmeliği (AİTM).

Resmi Gazete, 24 Haziran 2017, 30106, Araçların İmal, Tadil Ve Montajı Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.

Resmî Gazete, 24 Nisan 2019, 30754, Tehlikeli Maddelerin Karayoluyla Taşınması Hakkında Yönetmelik.

Roadside inspections of the safety of commercial vehicles, 2014, European Commission, 23.09.2014, 2014/47.

Tierney G, (1991), I/M Network Type: Effects on Emission Reductions, Cost, and Convenience. Report No. EPA-AA-TSS-I/M-89-2, United States Environmental Protection Agency, Washington, D.C.

VOSA, Vehicle & Operator Services Agency, 2013, The MOT Inspection Manual - Private Passenger and Light Commercial Vehicle Testing, Vehicle & Operator Services Agency.

Weaver C, Chan L, 2003, Sri Lanka Vehicle Emissions Control Project—Revised Final Report, prepared for the Ministry of Environment, Government of Sri Lanka.

Weaver, C.S., Burnette A, 1994, Organizational Requirements, Planning and Budget for Quality Assurance and Quality Control for the Privatized Vehicle Inspection and Maintenance Program, Report to the Royal Thai Department of Land Transport and the World Bank, Radian Corporation, Texas.

Yavruoğlu, A.B. (2019), Türkiye'de Periyodik Araç Muayene Sisteminin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi.

İNTERNET KAYNAKLARI

1.https://www.uab.gov.tr/uploads/pages/bakanlik-yayinlari/ulusal-akilli-ulas-im-sistemleri-strateji-belgesi-ve-2020-2023-eylem-plani.pdf, 10.02.2022

2. https://www.dogusotomotiv.com.tr/2021/profile-tr/m-6-7.aspx, 12.03.2022

3. https://www.mfa.gov.tr/turkiye_de-karayolu-tasimaciligi-.tr.mfa, 10.06.2022

4.https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/traffic 11.11.2021

5.http://www.temvak.org.tr/kategori/otomotiv/#:~:text=Otomotiv%20end%C3%BCstrisi%20Avrupa'n%C4%B1n%20refah%C4%B1,%2C5'ini%20temsil%20

ediyor, 09.06.22

6.https://ec.europa.eu/growth/index_en, 12.09.2021

7.https://www.vehicle-certification-agency.gov.uk/vehicle-type-approval/what-is-vehicle-type-approval, 21.12.2021

8.https://ec.europa.eu/growth/sectors/automotive-industry/technical-harmonisation/faq-type-approval-vehicles_en, 6.10.2021

9.https://www.man.eu/tr/tr/ana-sayfa.html

10.https://www.vw.com.tr/, 6.06.2022

11.https://www.iveco.com/turkey/pages/homepage.aspx, 12.06.2022

12.https://www.homologasyon.com/o1-o2-kategorisi-romork-yari-romork/, 12.07.2022

13.https://www.icelkaroser.com.tr/hizmet/21/romork-karavan-uretimi, 12.07.2022

14.https://www.symex.com.tr/index.html, 13.07.2022

15.https://www.zemo.org.uk/assets/reports/Zemo_PLV_Life_Cycle_Analysis_Study_2021.pdf, 14.07.2022

16.https://www.turktraktor.com.tr/,15.06.2022

17.https://www.tractordata.com/farm-tractors/003/1/5/3155-new-holland-tk85.html, 15.06.2022

18.https://www.tractordata.com/farm-tractors/006/2/7/6273-challenger-mt765c.html, 15.06.2022

19.https://www.palazoglu.com/, 15.06.2022

20.https://markal.com.br/produto/mk-3000-horizontal/?lang=en, 15.06.2022

21.https://www.ecofrigo.com.tr/tr, 15.06.2022

22.https://www.meltem.com.tr/userfiles/file/ATP%20Konvansiyonu.pdf, 10.03.2022

23.https://en.wikipedia.org/wiki/Vehicle_inspection_in_Australia#:~:text=A%20vehicle%20inspection%20is%20required,vehicles%20must%20be%20inspected%20annually, 25.02.2022

24.https://de.wikipedia.org/wiki/Wiederkehrende_Begutachtung, 15.10.2021

25.https://enlazo.com/noticias/-/blogs/austria-pago-obligatorio-de-ecovineta-en-viena-y-baja-austria, 15.10.2021

26.https://www.autosecurite.be/en/controle-technique/, 26.01.2022

27.http://kantora.eu/registratsii-firmi-chuzhdentsi-anglijski/uncategorised/annual-vehicle-inspection-in-bulgaria-documents-requirements-and-fines.html, 26.01.2022

28.https://www.brnoexpatcentre.eu/im-an-expat/driving/having-a-car/, 28.01.2022

29.https://www.motorservis.cz/autoservis-emise-stk, 16.10.2021

30.https://transpordiamet.ee/en/vehicle-technical-inspection, 1.02.2022

31.https://www.traficom.fi/en/transport/road/vehicle-inspection, 3.02.2022

32.https://www.traficom.fi/en/transport/road/vehicle-inspection, 15.02.2022

33.https://www.french-property.com/guides/france/driving-in-france/mot-tests-control-technique, 20.02.2022

34.https://www.afsbeurope.army.mil/BASOPS/BASOPS-Maintenance/Vehicle-Inspection-Copy/, 22.02.2022

35.https://tr.depositphotos.com/vector-images/%D0%B2%D1%82.html, 18.10.2021

36.https://www.angloinfo.com/how-to/greece/transport/vehicle-ownership/vehicle-roadworthiness, 01.03.2022

37.https://www.angloinfo.com/how-to/hungary/transport/vehicle-ownership/vehicle-inspection#:~:text=After%20the%20first%20inspection%2C%20new,3.5%20tons%2C%20are%20inspected%20annually, 03.03.2022

38.https://www.citizensinformation.ie/en/travel_and_recreation/vehicle_standards/national_car_test.html, 03.03.2022

39.https://www.angloinfo.com/how-to/italy/transport/vehicle-ownership/vehicle-roadworthiness, 10.03.2022

40.https://expatinfoholland.nl/help-guides/transport-mobility/dutch-apk-vehicle-testing/, 12.03.2022

41.https://wataha.no/en/2018/11/06/badanie-techniczne-samochodu-w-norwegii/, 15.03.2022

42.https://www.gov.pl/web/infrastruktura/wersja-angielska, 20.03.2022

43.https://administracion.gob.es/pag_Home/en/Tu-espacio-europeo/derechos-obligaciones/ciudadanos/vehiculos/itv.html, 01.04.2022

44.https://www.slovensko.sk/en/life-situation/life-situation/_roadworthiness-and-emission-co, 04.04.2022

45.https://korkortonline.se/en/theory/roadworthiness-test/#:~:text=New%20inspection%20rules%20as%20of,the%20first%20inspection%20was%20made, 10.04.2022

46.https://www.carguide.co.uk/should-you-get-a-car-inspection-done-before-buying-it/, 13.04.2022

47.https://en.wikipedia.org/wiki/Vehicle_inspection_in_the_United_States, 14.04.2022

48.https://dor.georgia.gov/applying-salvage-vehicle-inspector-andor-inspection-station, 20.04.2022

49.https://www.angloinfo.com/how-to/brazil/sao-paulo/transport/vehicle-ownership/vehicle-roadworthiness, 23.04.2022

50.https://www.lowestrates.ca/resource-centre/auto-insurance/what-you-need-know-about-vehicle-inspection-canada, 26.04.2022

51.https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_of_Canada_by_state%27s_vehicle_inspection_laws.svg, 01.05.2022

52.https://theicct.org/wp-content/uploads/2021/06/China-IM-policy-update-dec2020.pdf, 02.05.2022

53.https://onemotoring.lta.gov.sg/content/onemotoring/home/owning/ongoing-car-costs/inspection.html, 03.05.2022

54.https://www.haberler.com/rakamlarla-tuvturk-3719749-haberi/, 11.09.2021

55.https://www.memurlar.net/haber/706178/arac-muayene-sayisi-8-milyonu-asti.html, 11.09.2020

56.http://www.devplan.org/Ist_yillik/IST-YILLIK-2017.pdf, 10.10.2021

57.http://bub.gov.ct.tr/, 10.10.2021

KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERİN KALKINMA SORUNU

Dr. Nevzat Fırat KUNDURACI

gece kitaplığı

Küreselleşme Çağında Gelişmekte Olan Ülkelerin
Kalkınma Sorunu
Dr. Nevzat Fırat Kunduracı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Haziran 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-817-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

I. BÖLÜM:KAVRAMSAL VE TARİHSEL ÇERÇEVE 11

1- EKONİMİK BÜYÜME, KALKINMA VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMLARI 11

A-) EKONOMİK BÜYÜME 11

B-) KALKINMA.....12

C-) KALKINMA VE BÜYÜME KAVRAMLARININ KARŞILAŞTIRMASI.....13

D-) SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA 15

2- TEKNOLOJİK GELİŞME, DEMOGRAFİK YAPI VE KALKINMA 16

A-) TEKNOLOJİK DEVRİM VE TEKNOLOJİK GELİŞMELERİN ULUSAL KALKINMA ÜZERİNDEKİ ETKİSİ 16

I) Birinci Teknolojik Devrim Dönemi.....19

II) İkinci Teknolojik Devrim Dönemi 21

III) Teknolojik Gelişmeler ve Ulusal Kalkınma.....23

B-) NÜFUS, DEMOGRAFİK YAPIDAKİ DEĞİŞİM VE KALKINMA İLİŞKİSİ.....26

3- AZGELİŞMİŞ VE GELİŞMEKTE OLAN ÜLKE KAVRAMLARI 29

4- BAĞIMLILIK KURAMI, MERKEZ – ÇEVRE ÜLKE KAVRAMLARI VE SÖMÜRGECİLİK 32

2. BÖLÜM:KALKINMA YÖNETİMİ VE 2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI KÜRESEL HEGEMON GÜCÜN DEĞİŞİMİ 38

1) 1945 SONRASI KÜRESEL KONJONKTÜR VE KALKINMA YÖNETİMİ 38

2) KARŞILAŞTIRMALI KAMU YÖNETİMİ.....44

3) HEGEMONİK GÜÇLERİN ÜÇÜNCÜ DÜNYAYA NÜFUZ ETME YOLU: ULUSAL KALKINMA SÖYLEMİ.....47

4) ÇEVRE ÜLKELERDE BİR KALKINMA DENEYİMİ: İTHAL İKAMESİNE DAYALI SANAYİLEŞME (İİDS) 50

5) KALKINMA KAVRAMININ ÇEKİCİLİĞİNİ YİTİRMESİ.....54

3. BÖLÜM: KÜRESELLEŞME VE KALKINMA.....57

1) KÜRESELLEŞME 57

A) TANIMI VE BOYUTLARI 57

B) NEO-LİBERALİZM VE YAPISAL UYUM PROGRAMLARI.....62

C. TEKNOLOJİK GELİŞMELER VE DEMOGRAFİK SORUNLAR 69

I. TEKNOLOJİK GELİŞMELER.....69

II. DEMOGRAFİK SORUNLAR 72
D. ULUS-DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ VE YÖNETİŞİM 74
2. KÜRESELLEŞME ÇAĞINDA KALKINMA SORUNLARI VE STRATEJİLERİ 83
A. AFRİKA ÜLKELERİ 83
I) GERİ KALMIŞLIK VE AFRİKA 83
II) AFRİKA'DA YAPISAL UYUM PROGRAMLARI 86
B. LATİN AMERİKA ÜLKELERİ 89
I) ECLA (Latin Amerika İktisat Komisyonu) 90
II) MERCUSOR (Güney Ortak Pazarı) 93
III) 21. YÜZYILDA BİR ALTERNATİF KALKINMA MODELİ: VENEZÜELLA 94
C. UZAKDOĞU ÜLKELERİ 97
I) UZAKDOĞU'NUN YENİ GELİŞEN ÜLKELERİ (YGÜ) VE KALKINMA SÜREÇLERİ 97
II) YGÜ'LERİN ULUSAL KAYNAKLARI KALKINMA HEDEFİ DOĞRULTUSUNDA PLANLAMA VE YÖNLENDİRMELERİ 102
III) YGÜ DEVLETLERİNİN ULUSAL KALKINMADAKİ ROLÜ VE ENDÜSTRİ POLİTİKALARI 103
3. ELEŞTİRİLER VE ALTERNATİF KALKINMA ARAYIŞLARI 107
I) Toplumsal Yaşamın Gelişim Doğası Ekseninde Kalkınma ve Küreselleşme 109
II) Dünya Sosyal Forumu (WSF) Ve Alternatif Küreselleşme 119

SONUÇ 123
EKLER 126
KAYNAKÇA 134
ÖZET 148
SUMMARY 149

GİRİŞ

Gelişmekte olan ülkelerin, neo-liberal politikaların egemen olduğu bir dönemde nasıl bir kalkınma stratejisi izleyeceği birçok açıdan önem taşımakta ve tartışılmaktadır. Ulusal kalkınmanın gerekliliği üzerinde hemen hiç kimsenin şüphesi olmamasına rağmen, bunun nasıl sağlanacağı konusunda çok sayıda yaklaşım ve kuram bulunmaktadır. Dünyada da şimdiye dek uygulanan kalkınma stratejileri temel olarak bu kuramlara dayanmış, başarılı sonuçlar kadar, birçok başarısız sonuç da eldeedilmiştir.

Ulusal kalkınma çabaları toplumsal yaşamı çok boyutlu, derinden ve uzun vadeli etkilediğinden, bunların başarısızlığı bir ülkenin felaket derecesinde olumsuz sonuçlara uğramasına, 10 yılların kaybedilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenle kalkınma stratejilerinin titizlikle seçilmesi önem taşımaktadır.

Ülkeler için kalkınmanın birincil bir hedef konumuna gelmesi, küresel düzeyde kabaca İkinci Dünya Savaşı sonrası döneme karşılık gelmektedir. Bu hedefin ön plana çıkmasında o dönemin konjonktürü ve –özellikle- küresel güçler arası rekabet etkili olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, batı ve doğu blokları şeklinde tüm dünya iki kutuplu bir yapılanmaya giderken, bu bloklar için diğer ülkeleri kendi saflarına çekmek oldukça önemli bir hedef haline gelmekteydi. Bu ülkelerin de hemen hepsi gelişmekte olan ülkeler olduğundan kalkınma sorunlarının çözümlenmesi onlar için yaşamsal nitelikteydi. Bu nedenle, ABD ve Sovyetler Birliği liderliğindeki batı ve doğu blokları için, gelişmekte olan ülkelere yönelik kalkınma modelleri geliştirmek çok önemli bir çalışma alanı haline gelmişti. Her iki blok da kendi ideolojileri ve çıkarları ekseninde, bir diğerinin kalkınma modeline bütünüyle zıt, kalkınma modelleri geliştirmekteydi. Böylece kalkınma kuramları,rakip iki blokun rekabet alanları haline gelmekteydi. Ayrıca kalkınma hedefinin ve kuramlarının üçüncü dünya ülkelerinde geniş yankı bulması, bu kuramlar doğrultusunda oldukça kapsamlı ekonomik, politik, yönetsel, toplumsal, kültürel, askeri vb. değişim ve dönüşümlerin yaşanmasına yol açmıştır. Ancak bu değişim ve dönüşüm süreçleri geri kalmış ülkelerin kalkınma sorununa çözüm bulamasa da, bu ülkelerin doğu veya batı bloklarından birisine entegre olmasına, onlarla merkez- çevre ilişkisine girmesine veya bu ilişkinin güçlenmesine yol açmıştır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ise, ABD'nin egemenliği ve hegemonyasındaki tek kutuplu bir dünyaya doğru gidilmiştir. Bu dönem ayrıca **küreselleşme sürecinin** toplumsal yaşamın hemen her alanında yoğunlukla yaşandığı / hissedildiği bir dünyanın varlığıyla, önceki dönemlere göre önemli farklılıklar taşımaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, toplumsal yaşamıçok yönlü ve boyutlu etkisi altına alan kalkınma çabalarının en güçlü ve belirleyici aktörleri ulus devletler olmuştur. Başat

KAYNAKÇA

- Abu-Lughod Janet, **Before European Hegemony, The World System AD 1250- 1350** , Oxford University Press, 1989.
- Adalı, Coşkun, **Günümüz Kapitalizmi ve Devleti Üzerine**, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1997.
- Adelman, Irwing, Yeldan, Erick, "Is This the End of the Economic Development? ", **Structural Change and Economic Dynamics**, Vol. 11, 2000.
- Agenor, Pierre-Richard, **Does Globalization Hurt The Poor?**, World Bank Publication, Washington D.C, September, 2002.
- Akamatsu, Paul, **Meiji 1868: Revolution and Counter-Revolution in Japan**, Harper & Row, New York,1972.
- Akdağ, Mustafa, **Celali İsyanları 1550-1603**, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963.
- Aktan, Can, **Yoksullukla Mücadele Stratejileri**, Hak-İş KonfederasyonuYayını, Ankara, 2002.
- Alkan, Turan, **Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti**, Ötüken Yayınları, 8. Baskı, İstanbul,2003.
- Alvarez, Carlos, "Mass Uprising Against Neoliberalism Opened New Era İn Venezuela", **Socialism and Liberation,** C.4, S. 7, 2007.
- Amin, Samir, **Eşitsiz Gelişme**, Arbay Yayınları, Çev. Ahmet Kotil, İstanbul, 1991.
- Anderson, Perry, **Lineages of Absolutist State**, Verso, Londra, 1964.
- Andreski, Stanislav, **Military Organisation and Society**, Routledge and Kegan, Boston,1968.
- Arıcıoğlu, M. Atilla, **Batı ve Japon İşletme Yönetimi**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- Arkes, Hadley, **Bureaucracy, the Marshall Plan, and the National Interest. Princeton**, N.J: Princeton University Press, 1972.
- Armaoğlu, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Aydoğan, Metin, **Türkiye Üzerine Notlar**, Umay Yayınları, İzmir, 2005.
- Bağce, H. Emre, "Emperyalizm Kuramları ve Amerikan Kamu Diplomasisi", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı 28, Mart 2003.
- Bairoch, P., "International Endustrialisation from 1750 to 1980", **Journal of European Economic History,** No. 11, 1982.
- Bairoch,P., Wright,Kozul, **Globalization Myths: Some Historical Reflections on Integration, Industrialisation and Growth in the World Economy**, UNCTAD Discussion Papers No: 113, 1996.

- Baran, Paul, " Geri Kalmışlığın Derindeki Nedenleri Üzerine", Çev. Mehmet Selek, **İktisadi Büyüme Üzerine Seçme Makaleler,** A.Ü. SBF Yayınları No: 235, Ankara, 1967.

- Başkaya, Fikret, **Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü**, İmge Kitabevi, Ankara, 2000.

- ----------, **Azgelişmişliğin Sürekliliği**, İmge Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 2001.

- Baurnol,William J., **The Free Market Innovation Machine: Analyzing the Growth Miracle of Capitalism**, Princeton, 2002.

- Bayram, Mikail, "Sadruddin Konevî ile Ahi Evren Şeyh Nasıru'd-din Mahmud'un Mektuplaşması", **S.Ü. Fen-Ed Fak. Edebiyat Dergisi**, Konya 1983.

- Beasley, W.G., **The Rise of Modern Japan: Political, Economic and Social Change Since 1850**, St. Martin's Press, New York, 1995.

- Bessant, John, Pavitt, Keith, **Managing Innovation. Integrating Technologica Market and Organizational Change**, 2nd. Ed., New York, 2001.

- Blanchet, Andre, **İstiklal Arifesinde Siyah Afrika**, Çev. Suat Aksoy, TODAİE Yayınları, Ankara, 1960.

- BM, Nüfus ve Kalkınma Konferansı: Kahire Eylem Planı, 1995.

- Braudel, Fernand, **Civilisation and Capitalism**, University of CaliforniaPress, 1992.

- ----------, **Uygarlıkların Grameri**, İmge Kitabevi, çev. Mehmet AliKılıçbay, Ankara, 2001.

- Browne, Robert, **Beyond Structural Adjustment in Africa**, Ed. Julius Nyang'oro, Praeger Publishers, New York, 1992.

- Bruce Herrick and Charles Kindelberger, **Economic Development**, McGraw-Hill Company, London, 1983.

- Buharin, N. İvanoviç, **Dünya Ekonomisi ve Emperyalizm**, Özgün Yayınları, 1975.

- Buckman, Greg, **Global Trade: Past Mistakes, Future Choices**, Zed Books, London and New York, 2005.

- Bunting, Madeleine, **Afrika'da Açlık Batının Eseri**, The Guardian,21.04.2008.

- Camargo, J. M., Ferreira, F. G., **The Poverty Reduction Strategy of the Goverment of Brazil: A Rapid Appraisal**, Department of Economy, No. 417, Rio, 2000.

- Canbolat, İbrahim, **Gelişmekte Olan Ülkeler; Küresel, Politik ve Ekonomik Çıkar İlişkilerindeki Konumları**, Aktüel Yayınları, İstanbul,2004.

- Castells, Stephen, **Development, Social Transformation and Globalisation**, Center For Asia - Pasific Social Transformation Studies, University of Wollongong Paper, Australia, 2000.

- Cavalcanti, Clavis, **Celso Furtado and The Persistence of Underdevelopment**, The International Celso Furtado Centre for Development Policies, Rio, 2000.

- Chambers, James, **The Devil's Horsemen: The Mongol Invasion of Europe,** Book Sales Inc., 2003.

- Chang, Ha- Joon, **Kalkınma Reçetelerinin Gerçek Yüzü**, çev. Tuba Akncılar Okumuş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.

- --------, **Rethinking Development Economics**, Anthem Press, London, 2003.

- Chang, Ha- Joon, Grabel, Ilene, **Kalkınma Yeniden: Alternatif İktisat Politikaları El Kitabı**, çev. Emre Özçelik, İmge Yayınları, Ankara, 2005.

- Chossudovsky, Michael, **Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformlarının İçyüzü**, Çev. Neşenur Domaniç, Çiviyazıları, İstanbul, 1998.

- Chossudovsky, Michel, **Yoksulluğun Küreselleşmesi: IMF ve Dünya Bankası Reformalrının İçyüzü**, çev. Neşenur Domaniç, Çiviyazıları,İstanbul, 1999.

- Cline, William, **International Debt and the Stability of the World Economy**, Washington,1983.

- Christopher Hill, **1640 İngiliz Devrimi**, Kaynak Yayınları, İstanbul 1983.

- Clingingsmith, David, Williamson, Jeffrey **An Integrated Perspective on India's 18th and 19th Century Deindustrialization**, NBER Working Paper No. 11730, 2005.

- Coakley, Robert, **World War II: The War Against Japan**, **American Military History,** Center of Military History**,** Washington, 1989.

- Cole, Juan, **Colonialism and Revolution in the Middle East Social and Cultural Origins of Egypt's Urabi Movement**, Princeton University Press, New Jersey, 1993.

- Commonwealth Secretariat, **Commonwealth Secretariat Assistance to Member Counrties**, London, 2008.

- Coontz, Sydney H., **Population Theories and the Economic Interpretation**, Routledge-Kegan Paul Ltd, London, 1957.

- Curtin, Phillip, **The Atlantic Slave Trade**, University of Wisconsin Press, Madison, 1964.

- Çağlı, Elif, **Kolonyalizmden Emperyalizme**, Tarih Bilinci Yayınları, İstanbul, 2004.

- Çelebioğlu, Fatih, "Dünya Enformasyon Toplumu ve Bilgi Ekonomisi", **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Editörler: Öztürk, Feride, Çelebioğlu, Fatih, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Çiçek, Macide, "Dünya Ekonomisinin Sorunları: Ürettim bölüşüm Ekseninde Nüfus ve Kaynakları", **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular**, Editörler:

Öztürk, Feride, Çelebioğlu, Fatih, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Çömez, Turhan, "Bir Asırlık Çöküş Hikayesi ve Alınacak Dersler", **Yankı Dergisi,** S. 1049, 2006.

- Darby, Michael R., "Three-and-a-Half Million U.S. Employees Have Been Mislaid: Or an Explanation of Unemployment, 1934-1941", **Journal of Political Economy**, No. 1 , February 1976.

- Dedeoğlu, Saniye, Subaşat, Turan, **Kalkınma ve Küreselleşme**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2004.

- Dehio, Ludwig, **The Precorius Balance**, New York: Vintage, 1962.

- Demir, Ömer, Acar, Mustafa, **Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Vadi Yayınları, Ankara, 1997.

- De Rosa, Marshall L., **The Politics of Dissolution: The Quest for a National Identity and the American Civil War**, Edison NJ, Transaction, 1997.

- Dobb, Maurice, **Studies in the Development of Capitalism**, New York, International Publishers, 1963.

- Dower, John, **Embracing Defeat: Japan In The Wake of World War II**, Norton, New York, 1999.

- DPT, Sekinci 5 Yıllık Kalkınma Planı Nüfus, Demografi Yapısı, Göç Özel **İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT Yayın No: 2556, Ankara, 2001.

- --------, **Bölgesel Gelişme ve Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, DPT YayınNo: 2502, Ankara, 2000.

- --------, **Ön Ulusal Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Stratejileri**, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2003.

- --------, **Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planı**, DPT Yayınları, Ankara,2007.

- Drewnowski, Jan , "Poverty: It's Meaning and Measurement", **Development and Change,** Vol. 8, No.2, 1977.

- Dulupçu, Mehmet.A., " Kalkınma İktisadı Üzerine Bazı Düşünceler", **G.Ü. İİBF Dergisi,** C.4, S. 1, 2004.

- Durman, Mustafa, "Büyüme-Gelişem-Kalkınma Ekseninde Azgelişmişlik Olgusu: Gelişmiş Ülkeler Nasıl Kalkındı?", **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular,** Editörler: Öztürk, Feride, Çelebioğlu, Fatih, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006.

- Dursun, Hasan, **Dış Yardımla Ekonomik Büyüme ve Kalkınma** Kamu İş, C. 8, S. 4, 2006.

- Dutt, R. Palme, **India Today**, Peoples Publishing House, Bombay, 1949.

- Elias, Norbert, "Processes of State Formation and Nation Building",**Transactions of the 7th World Congress of Sociology 1970**, Vol. 3 Sofia, 1972.

- ----------, " The Civilizing Process", V. 2, **State Formation and Civilization,**

Basil Blackwell, Oxford, 1982.

- Ellner, Steve, Hellinger, Daniel, **Venezuelan Politics in the Chavez Era**, Lynne Rıenner Press, Puerta La Cruz, 2004.

- Emre, Cahit, **Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi**, A.Ü. SBF Yayınlanmamış Ders Notları, Ankara, 1996.

- Engels, Friedrich **Feodalitenin Çöküşü ve Burjuvazinin Yükselişi**, SolYayınları, Ankara,1977.

- Ercan, Fuat, **Modernizm Kapitalizm ve Azgelişmişlik**, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1996.

- --------, " Gelişme İktisadının Bir Disiplin Olarak Ortaya Çıkışı", **Gelişme İktisadı,** Editörler: İşgüden, Tamer, Ercan, Fuat, Türkay, Mehmet, Beta Yayınları, 1995.

- --------, "Suskun Adamın Baladı: Latin Amerika Üzerinden Venezüella'ya Dair Düşünceler", **Praksis Dergisi**, Sayı:14, 2006.

- Erdoğan, Nazif, Ejder, Nazmiye, **Çevre Sorunları: Nedenler Çözümler**,Doruk Yayımcılık, Ankara, 1997.

- Fiş, Radi, **Bir Mutasavvıf, Bir Ahi Hümanisti, Celaleddin Rumi Mevlana**, Yön Yayınları, İstanbul 1990.

- Foner, Philip, **History of the Labour Movement in the United States**, V. II, International Publisher, New York, 1955.

- Forbes, D. K., **The Geography of Underdevelopment**, Baltimore, 1984.

- Forrester, Jay, **World Dynamics**, Cambridge, Mass., Wright-Allen, 1971.

- Fox, Robert, **Technological Change: Methods and Themes in the Historyof Technology**, Routledge, London,1998.

- Frank, Andre Gunder "Latin Amerika: Azgelişmişlik ve Devrim", **Monthly Review Press**, New York, 1969.

- ----------, **Capitalism and Underdevelopment in Latin America**, Penguin, Harmondsworth, 1971.

- ----------, **On Capitalist Underdevelopment**, Oxford University Press, Bombay, 1982.

- ----------, "Dünya Krizi ve Dönüşüm" **Yapıt Dergisi**, S. 7, Ekim- Kasım 1984.

- Frank, Andre Gunder, Gills, Barry K., **Dünya Sistemi: Beş Yüzyıllık mı? Beş Bin Yıllık mı?** Der. Frank ve Gills, Çev. Esin Soğancılar, İmge Kitabevi, Ankara, 2003.

- Furtado, Celso, **Development and Underdevelopment**, University ofCalifornia Press, 1964.

- --------, " Capital Formation and Economic Development", **The Economics of Underdevelopment,** Oxford University Press, New York, 1965.

- Galbraith, John K. **Economic Development**, Cambridge, 1994.

- Garaudy, Roger, **Çöküşün Öncüsü ABD**, çev. Cemal Aydın, Nehir Yayınları, İstanbul, 1997.

- Genç, Mehmet, " Osmanlı İktisadi Dünya Görüşünün İlkeleri", **İ.Ü. Sosyoloji Dergisi,** C.3, S. 1, 1988-1989.

- George, Susan, **A Fate Worse Than Debt: The World Financial Crisisand The Poor**, Grove Press, New York, 1988.

- Giddens, Anthony, **The Consequences of Modernity**, Cambridge: Polity Press, 1990.

- --------, **The Nation State and Violence**, Polity Press, Cambridge, 1985.

- --------, **Üçüncü Yol**, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2000.

- Goslinga, Cornelis, **The Dutch in the Caribbean Sea and on the Wild Consl.: 1580-1680**, University of Florida Press, Florida, 1971.

- Griffin, Keith, "Economic Development in a Changing World", **World Development,** IX/3, 1981.

- Güler, Birgül A., **Yerel Yönetimler: Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, TODAİE Yayını No: 280, Ankara, 1998.

- --------, "Nesnesini Arayan Disiplin: Kamu Yönetimi", **Amme İdaresi Dergisi**, C.27, S.4, 1997.

- Günsoy, Bülent, "Küreselleşme ve Kalkınma", **Kalkınma Ekonomisi: Seçme Konular,** ed. Taban, Sami, Kar, Muhsin, Ekin Kitabevi, Bursa, 2004.

- Harrison, Mark, "Resource Mobilization for World War II: The U.S.A., UK, U.S.S.R., and Germany, 1938–1945", **Economic History Review**, Vol. 41, No: 2, May, 1988.

- Harvey, David, **Yeni Emperyalizm**, çev. Hür Güldü, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.

- Hasan, Pervez, **Korea: Problems and Issues in a Rapidly Growing Economy**, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1976.

- Higgins, B, "The Dualistic Theory of Underdeveloped Areas", **Economic Development and Cultural Change**, 1956.

- Hirst, Paul, Thompson, Grahame, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, çev. Çağla Erdem, Elif Yücel, Dost Yayınları, Ankara, 2003.

- Hobsbawm, Eric, **Kısa 20. Yüzyıl: Aşırılıklar Çağı 1914-1991**, çev. Yavuz Alogan, Everest Yayınları, İstanbul, 195.

- Hoeven, Rolph Van Der, **Labour Markets and Income Inequality**, UN University Working Paper No. 209, 2000.

- Homer, Barnett, **Innovation: The Basis of Cultural Change**, New York, 1953.

- Ildırar, Mustafa, **Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.

- Ikenberry, John, "Globalization as American Hegemony", **Globalization Theory: Approaches and Controversies,** Ed. David Held, Antony Mc Grew, Polity Press, Cambridge, 2007.

- İlkin, Akın, **Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi**, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayın No:3487/193, İstanbul, 1988.

- IMF, **Fund Supported Programs:Fiscal Policy and Income Distribution**, Occasional Paper No:46,Washington , 1986.

- Inagawa, Nobuko, "Experience From Other Countries: The Case of Japan", **Conference of Integration of Central and Eastern European Countries into the World Economy - Internal and External Strategies,** Duisburg University, April 24-26, 1997.

- İnalcık, Halil, **The Ottoman Empire** , Wiedenfield and Nicholson, London, 1973.

- ----------, "Capital Formation in The Ottoman Empire", **The Ottoman Empire: Conquest, Organisation and Economy**, London, 1978.

- ----------, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", **5. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi,** TTK Basımevi, Ankara, 1990.

- ----------, **Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1996.

- Jerome B Cohen, **Japan's Economy in War and Reconstruction**, Minnessota Press, London, 1949.

- Jessop, Bob, "The Rise of Gvoernance and The Risk of Failure", **International Social Scinece Journal**, C.50, S. 1,1998.

- Jones, Charles, **Growth and Ideas**, NBER Working Paper No: 10767, 2004.

- Kaiserfeld, Thomas, **A Review of Theories of Invention and Innovation**, CESIS, Paper No.47, 2005.

- Kakawani, N., **Issues in Setting Absolute Poverty Lines**, Poverty and Social Development Paper Number 3, Asian Development Bank, 2003.

- Karluk, Özgür, Tonus, Nazım, Çatalba, "Güneydogu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye", **Prof. Dr. Orhan Oguz Hatirasina Armagan**, Marmara Üniversitesi Yayinlari, Yay. No: 640, İstanbul, 1999.

- Kaya, A. Ayşe, "Uygun Teknoloji Seçimi ve Kalkınma", **Kalkınma Ekonomisi**, der. Taban, Sami, Kar, Muhsin, Ekin Yayınları, Bursa, 2004.

- Kazgan, Gülten, **Küreselleşme ve Ulus Devlet: Yeni Ekonomik Düzen**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

- Kennedy, Paul, **Yirmi Birinci Yüzyıla Hazırlanırken**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, çev. Fikret Üçgan, Ankara, 1995.

- Keser, Aşkın, "Değişen Yönleriyle Personel Yönetimi: İnsan Kaynakları Yönetimi", **Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, C.4, S. 1, 2007.

- Kindelberger, P. Charles, Bruce, Herrick, **Economic Development**, McGraw-Hill, London, 1998.

- Koçdemir, Kadir, **Milli Devlet ve Küreselleşme: Anlamı Değişen Sınırlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2004.

- Kooiman, Jan, "Social-Political Governance", ed. J. Kooiman, **Modern Governance-New Government Society Interactions**, Sage Publication, London,1993.

- Kunduracı, Nevzat Fırat, **Türkiye'de Özelleştirmede 1990'lı Yıllar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2001.

- Kurmuş, Orhan, **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Savaş Yayınları,Ankara, 1982.

- Leftwich, Adrian, "Governance, Democracy and Development in the Third World", **Third World Quarterly,** Vol.14, No.3,1993.

- Leys, Colin, **The Rise and Fall of Development Theory**, Nairobi, Bloomington, Oxford: EAEP, Indiana University Press, 1996.

- Lincoln, James, Ahmadjian, Christina, **Keiretsu, Governance and Learning: Case Studies in Change from the Japanese Automotive Industry**, Institute for Research on Labour and Employment Working Paper Series, California, 2000.

- Luraghi, Raimondo, **Sömürgecilik Tarihi**, E Yayınları, İstanbul, 2000.

- Lustig, Nora, Deutsch, Ruthanne, **The Inter- Amereican Development Bank and Poverty Reduction: An Overview**, The Inter-American Development Bank Department, Washington, 1998.

- Magdoff, Harry, **Emperyalizm Çağı: ABD'nin Dış Politikasının Ekonomik Temelleri**, Odak Yayınları, Ankara, 1974.

- Maillet, Jean, **18. Yüzyıldan Bugüne: İktisadi Olayların Evrimi**, Remzi Kitabevi, Çev. Ertuğrul Tokdemir, İstanbul, 1983.

- Malawya, H.D., **Sovyetler Birliği İle Az Gelişmiş Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliği**, Çev. Selahattin Pilav, Gerçek Yayınevi, Ankara, 1969.

- Mardin, Şerif, "Türkiye'de İktisadi Düşüncenin Gelişmesi", **Makaleler 2**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.

- Martin, Hans, Schumann, Harald, **Globalleşme Tuzağı: Refaha ve Demokrasiye Saldırı**, Ümit Yayınevi, İstanbul, 1997.

- Marx, Karl- Engels, Frederich, **Nüfus Sorunu ve Malthus**, Çev. Oya Yaylalı, Sol Yayınları, Ankara, 1976.

- Mengi, Ayşegül, **Küreselleşme ve Çevre**, İmge Yayınları, Ankara, 2001.

- MERCUSOR, "Üyelik Antlaşması", 1991.

- Michael E. Edwards, **The Growth of the British Cotton Trade**, New York, 1967.

- Mosley, Layna, " The political Economy of Globalization", **Globalization Theory: Approaches and Controversies,** Ed. David Held, Antony Mc Grew, Polity Press, Cambridge, 2007.

- Mumford, Lewis, **Technics and Civilization**, Harcourt Brace and Co., New York, 1984.

- Narayan, Deepa, "Poverty is Powerlessness and Voicelessness**", Finance and Development,** Vol.37, No.4, December, 2000.

- Nishima, Shoji, "Japanese Industrial Policy", **Seminar on Internalization and Export Development: Japan's Experience,** CEPAL Conference Room, Santiago, 26 September 2007.

- Nişancı, Şükrü, **Osmanlı İktisat Zihniyeti**, Okumuş Adam Yayıncılık,

İstanbul, 2002.

- Nixson ve Kirkpatrick, **Azgelişmiş Ülkelerde Enflasyon ve İstikrarPolitikaları**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

- North, Douglass C., Thomas, Robert P., **The Rise of the Western World:A New Economic History**, Cambridge University Press,1973.

- Nurkse, Ragner, **Azgelişmiş Ülkelerde Sermaye Teşekkülü**, çev. ŞevkiAdalı, Menteş Kitabevi, İstanbul, 1964.

- OECD, **Innovative Policies for Sustainable Urban Development**, OECD, Paris, 1998.

- OECD, The Interim Report on the OECD Three-Year Project onSustainable Development, 1999.

- Okazaki, Tetsuji, Ishii, Susumu, "Industrial Policy in Postwar Japan: Its Role and Institutional Backgrounds", **MITI Research Review**, No. 4, November 1994.

- Oksay, Serhan, **Kalkınmanın Finansmanı**, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005.

- Ortaylı, İlber, **Türkiye İdare Tarihine Giriş**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996.

- --------, **Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

- Özdek, Yasemin, "Globalizmin İdeolojik Hegemonyası: Yanılsamalar", **Amme İdaresi Dergisi**, C.33, S. 3, 2000.

- Özel, Mustafa, **Birey, Burjuva, Zengin**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

- Özmucur, Süleyman, **İstikrar Politikaları**, Avcıol Basım-Yayım, İstanbul,1991.

- Öztürk, Nazım, **Kalkınma Kuramlarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, RomaYayın-

ları, Ankara, 2005.

- Pacific War Research Society, **Japan's Longest Day**, Oxford UniversityPress, 2006.

- Parasız, İlker, **Büyüme Teorileri**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2003.

- Park, Soo Young, Lee, Woobae, **Regional Innovation System Built by Local Agencies: An Alternative Development Of Regional Development** , RAPI National Planning Congress, Kyeongnam, 1999.

- Parker, Geoffrey, " The Emergence of Modern Finance in Europe", **The Fontana History of Europe. II: The 16th anda The 17th Centuries**, Ed C.M. Cipolla, Glasgow, 1974.

- Pirenne, Henri, **Ortaçağ Kentleri**, Dost Yayınları, Ankara,1982.

- Poggi, Gianfranco, **The Development of the Modern State**, Hutchinson, London,1978.

- Pollard, Robert A., **Economic Security and the Origins of the Cold War, 1945-1950**, Columbia University Press, New York, 1985.

- Prak, Maarteen, **Early Modern Capitalism: Economic and Social Changein Europe**, ed. Marteen Prak, Routledge, London and New York, 2001.

- Pustu, Yusuf, "Küreselleşme Sürecinde Kent: Antik Siteden Dünya Kentine", **Sayıştay Dergisi**, S. 60, 2006.

- Raby, D. L., **Günümüzde Latin Amerika ve Sosyalizm**, Çev. Ertan Günçiner, Yordam Kitap, İstanbul, 2006.

- Radice, Henry, **Responding to Globalisation: Towards a New Critique of International Political Economy**, Conference of Globalisation and its Discontents, 23rd-24th July, Vancouver,1998.

- Ravallion, M. ve Guarav DATT, **When Is Growth Pro-Poor?**, Policy Research Working Paper, No:2263, Washington D.C.: The World Bank, 1999.

- Reynolds, Lloyd G., **"**Üçüncü Dünya Ekonomilerinde Uzun Vadeli Büyüme: Tarihsel Perspektiften Ekonomik Kalkınma", **Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi,** ed. Fikret Şenses, çev. Sedef Öztürk, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

- Rhodes, A.W., **The New Governance: Governance Without Government,** Political Studies, C.44, 1996.

- Riggs, Frederick W., **Administration in Developing Countries**, Houghton Mifflin Company, Boston, 1964.

- Rostow, Walt Whitman, **İktisadi Gelişmenin Merhaleleri**, Kalem Yayınları,çev. Erol Güngör, İstanbul,1980.

- Sachs, Jeffrey, **Globalization and Employment,** International Institute for Labour Studies, Geneva, 2002.

- Sassen, Saskia, **The Mobility of Labour and Capital: A Study in Internatio-**

nal Investment and Labour Flow, Cambridge University Press, 1990.

- Schmitz, Hubert, "Azgelişmiş Ülkelerde Sanayileşme Stratejileri: TarihselDeneyimden Çıkarılacak Bazı Dersler", **Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi,** ed. Fikret Şenses, çev. Sedef Öztürk, İletişim Yayınları, İstanbul,2001.
- Schultz, Paul, "Inequality in the Distribution of Personal Income in the World: How it is Changing and Why", **Journal of Population Economics**, No.3, 1998.
- Schumpeter, Joseph A., **The Crisis of the Tax State,** International Economic Papers No. 4, Macmillan, London,1954.
- Seyidoğlu, Halil, **Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri**, Güzem Can Yayınları:17, İstanbul, 2001.
- Sharma, Kashav, "Kalkınma Planlaması ve Kalkınma İdaresi", Özet çev. Üstün Fesçioğlu, **Amme İdaresi Dergisi**, C.1, S.1, 1968.
- Silver, Morris, **Economic Structures of the Ancient Near East**, Croom Helm, London, 1985.
- Solus, G. P., **Sosyalizmin Ekonomi Politiği**, , Sol Yayınları, çev. Muzaffer Kabagil Ankara, 1975.
- Somçağ, Selim, **Avrupa Feodalizminin Evrimi**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1994.
- Steer, Andrew ve Lutz, Ernst, "Measuring Environmentally Sustaintable Development", **Finance and Development**, December 1993.
- Stiglitz, Joseph E., **Küreselleşme: Büyük Hayal Kırıklığı**, Plan B Yayıncılık, çev. Arzu Taşçıoğlu ve Deniz Vural, İstanbul, 2002.
- Stobart, Jon , **The First Industrial Region: North-West England: 1700– 1760**, Manchester University Press, 2004.
- Stoker, Gary, **Governance to Theory: Five Propositions**, International Social Science Journal, C.50, S.1, 1998.
- Subaşat, Turan, "Küreselleşme ve Devletin Rolü", **Kalkınma veKüreselleşme,** der. Subaşat, Turan, Dedeoğlu, Saniye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- SYDGM, **2007 Yılı Faaliyet Raporu**, Ankara, 2008.
- Şahin, Çiğdem, **Kapitalizm ve Yoksulluk**, Çiviyazıları Yayınları, İstanbul, 2000.
- Şaylan, Gencay, **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi,** İmgeYayınları, Ankara, 2003.
- Şenkal, Abdülkadir, **Küreselleşme Sürecinde Sosyal Politika**, AlfaYayınları, İstanbul, 2005.
- --------, " Kamu Yönetimi Disiplininde Bunalım ve Yeni Açılımlar üzerine Düşünceler", **Amme İdaresi Dergisi**, C.33, S.2, 2000.

- Şenses, Fikret, **Gelişme İktisadı ve İktisadi Gelişme: Nereden Nereye**, Der. Fikret Şenses, İletişim Yayınları, , İstanbul, 1996.

- --------, **Kalkınma İktisadı: Yükselişi ve Gerilemesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

- --------, "Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi?", **Kalkınma ve Küreselleşme,** der. Subaşat, Turan, Dedeoğlu, Saniye, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004.

- Şimşek, Ergün, Özpınar, Ömer, " Küreselleşmenin Getirdiği Sorunlar ve Bu Sorunlara Çözüm Önerileri", **Uludağ Üniversitei İİBF Dergisi**, C.22, S.2, 2003.

- Talas, Cahit, **Toplumsal Politika**, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.

- Tamaki, Kazunari, **Karoshi: Recently Certified Suicides From Overwork**, JOSHRC, 1998.

- Tandon, Yash, " Afrikadaki Yabancı STÖ'ler üzerine Afrikalı Bir Yaklaşım: Faydalar ve İstismarlar" **STÖ'ler Neo-Liberalizmin Araçları mı, Halka Dayalı Alternatifler mi?,** Wald Yayını, İstanbul, 2001.

- Tanyeri, İbrahim, "David Ricardo'nun İktisadi Analizi Üzerine", **HÜİİBF Dergisi** 18(2), 2000.

- TDK, **Güncel Türkçe Sözlük**, 2007.

- Tetsuro, Kato, **The Political Economy of Japanese Karoshi: Death From Overwork**, XVIth World Congress of the International Political ScienceAssociation, Berlin, 20-25 August 1994.

- The Japan Institute for Labor Policy and Training, **Labour Situation inJapan and Analysis: General Overview 2006 / 2007**, 2007.

- --------, **Survey on Work and Life Among Expatriates in Japan**, 2002.

- Theobald, Christian, "The World Bank: Good Governance and The New Instituational Economics", **Law and State**, Vol. 59/60,1999.

- Thompson, Grahame, **Economic Autonomy and the Advanced Industrial State**, Cambridge: Polity Press, 1995.

- Timur, Taner, **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1996.

- TOBB, **AB Bölgesel Politika ve Yapısal Fonlar,** TOBB Yayınları, İstanbul, 2002.

- Todaro, Michael, **Economic Development in the Third World**, New York, 1989.

- Toprak, Metin **Küreselleşme ve Kriz: Türkiye ve Dünya Deneyimi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2001.

- Torun, İshak, "Endüstri Toplumunun Oluşumunda Etkili Olan İktisadi ve Sınai Faktörler", **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C. 4, S. 1, 2003.

- Trak, Ayşe, **Gelişme İktisadının Gelişmesi**, Yapıt Yayınları, No: 5, Ankara, 1984.

- Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1971.

- **Turkishtime**, Ekim 2002, Sayı 9.

- Türkay, Mehmet, "Gelişme İktisadının Bir Disiplin Olarak Ortaya Çıkışı", **Gelişme İktisadı**, Editörler: İşgüden, Tamer, Ercan, Fuat, Türkay, Mehmet, Beta Yayınları, 1995.

- **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yayınları, İstanbul, 1996.

- UN, **World Population to 2300**, UN Department of Economic and Social Affairs/POpulation Division, New York, 2004.

- UNCTAD, **Trade and Development Report,** Geneva,1992.

- UNCTAD, **Trade and Development Report,** Geneva, 2002.

- UNCTAD, **The Least Developed Countries Report 2008: Growth, Poverty And The Terms of Partnership** , Geneva, 2008.

- UNDP, **Human Development Report 1997,** 1998.

- UNDP, "South Africa Human Development Report 2003", Oxford University Press, 2004.

- UNDP, **Human Development Report 2004,** 2005.

- Urquart, David, **Turkey and its Resources, its Municipal Organization and Free Trade, The Prospects of English Commerce in The East**, London, 1933.

- Uslu, Orhan, "Ekonomik ve Ekolojik Uygulamalarda Sürdürülebilir Kalkınmanın Yeri", **Sürdürülebilir Kalkınmanın Uygulaması**, T.Ç.V. Yayını, İstanbul,1997.

- Utkulu, Utku, Özdemir, Durmuş, **Does Trade Liberalization Cause A Long-Run Economic Growth in Turkey?**, Economic Modelling Annual Conference, 3-5th July, İstanbul, 2003.

- Üstüner, Yılmaz, "Kamu Yönetimi Kuramı ve Kamu İşletmeciliği Okulu", **Amme İdaresi Dergisi,** C.33, S.3, 2000.

- Van Leur,J. C., **Indonesian Trade and Society : Essays in Asian Social and Economic History**, Bandung, 1955.

- Veltmeyer, Henry, **Latin Amerika ve Başka Bir Kalkınma**, Kalkedon Yayıncılık, Çev. Özkan Akpınar, İstanbul, 2006.

- Wallerstein, Immanuel, **Modern Dünya Sistemi,** Bakış Yayınları, C.2, İstanbul, 2005.

- Wallerstein, Immanuel, Hopkins, Terence K., **World-Systems Analysis: Theory**

and Methodology, Beverly Hills: Sage, 1982.

- Ward, Barbara, **The West at Bay,** New York, 1948.
- WCED, **The Bruntland Commission in Our Common Future**, OxfordUniversity Press, 1987.
- Weiss, Linda, Hobson, John M., **Devletler ve Ekonomik Kalkınma: Karşılaştırmalı Bir Tarihsel Analiz**, Dost Kitabevi, çev. Kıvanç Dündar, Ankara, 1999.
- White, Lynn, **Medieval Technology and Social Change**, Clarendon Press, Oxford, 1962.
- Williams, D, Young, T., "Governance, The World Bank and Liberal Theory", **Political Studies**, C. XLII, 1996.
- World Bank, **Counrty Classification,** 2004.
- World Bank, Collins Atlas of Global Issues: A Visual Guide to the World's Greatest Challenges, 2007.
- World Bank, **World Development Report**, 1990.
- World Bank, **World Development Report**, 2004.
- World Bank, **World Development Report 1999-2000**, 2000.
- www.antimai.org/bn/WSFelestri.html
- www.isguvenligi.net/index.
- www.kssgm.gov.tr/proje2.html
- www.savaskarsitlari.org/arsiv: 3
- Yalçınkaya, Timuçin, "Sanayi ve Bilgi Toplumlarında Rekabet Ekonomisi" **Rekabet Bülteni Dergisi**, S.5, 2001.
- Yıldırım, Cemal, "Bilim Tarihi", Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005.
- Yozgatlı, M. Koray **Uzak Doğu Ülkelerinin Kalkınma Stratejileri**, DPT Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002.
- Yücel, Fatih, "Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Çevre Korumanın Ve Ekonomik Kalkınmanın Karşıtlığı Ve Birlikteliği", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** S.11, 2004.
- Yücel, İsmail Hakkı, **Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu**, Devlet Planlama Teşkilatı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Araştırma Dairesi Başkanlığı, Ankara, 1997.
- Zengingönül, Oğul, **Küreselleşme: Yoksulluk, Gelişmişlik ve İşgücü Piyasaları Ekseninde**, Adres Yayınları, Ankara, 2004.

KANSER OLGULARINA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Baş Editör: Doç. Dr. Alper KARAGÖZ

Editörler: Prof. Dr. Mahmut BAYKAN, Prof. Dr. Rıza DUNDAR

gece kitaplığı

KANSER OLGULARINA MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com
Baş Editör • Doç. Dr. Alper KARAGÖZ
Editörler • Prof. Dr. Mahmut BAYKAN
Prof. Dr. Rıza DUNDAR

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-742-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Glioblastoma ve TRP Katyon Kanalları
Ahmi Öz 1

Kanser Mikro Çevresinde Eksozomların Rolü
Ali Taghizadehghalehjoughi, Sıdıka Genç 10

Onkoloji Hastalarında Romatolojik Değerlendirme
Alperen Mengi 19

Kanser Rehabilitasyonunda Temel İlkeler ve Ağrı Yönetimi
Aysel Çınar Sayhan 28

Serviks Kanseri
Barbaros Ateşli 37

Hipobarik Hipoksi'de İnsan
Bekir Çoksevim, Hüseyin Erdem Ak 48

Prostat Kanserinin İnsülin Direnci ile İlişkisi
Cansu Erboy 65

Dizileme Yöntemlerinin Kanser Hastalarının Tanısına Katkısı
Cüneyd Yavaş 71

Kanser ve Metastatik Kaskad
Damla Gül Fındık 82

Akciğer Kanseri ve Mikrobiyota
Demet Çelebi 90

Metabolik Onkolojik Aciller
Erhan Arıkan 104

Viral Kaynaklı Kanser Tipleri: Rahim Ağzı Kanseri
Fadime Özdemir Koçak 115

Kolon Kanserlerinde Laparoskopik Cerrahi
Gürkan Güneri 123

Kanser Oluşumunda Rolü Olan Paraziter Etkenler
Halil Yazgı 128

Kanser ve Uyku Bozuklukları
Hilal Adil 134

Meme Anatomisi; Meme Bezi, Lenfatik Dolaşımı ve Meme Kanseri
Hilal Gören, Yüksel Aydar 150

Glioblastoma Multiforme
Hüseyin Erdem Ak 159

İnsan T-lenfotropik virüs tip 1 (HTLV-1) ve ilişkili kanserler
Irmak BARAN 166

Malignite Tedavisinde Kullanılan Kemoterapötik Ajanların Kardiyak Etkileri
İsa Ardahanlı, Nesrin Ardahanlı 177

Sık Görülen Kemik tümörleri
Kemal Andıç 182

Kanser Hastasında Palyatif Bakım
Kevser Dilek Andıç 196

Kanserli Hastada Anestezi Yönetimi
Melis Sumak Hazır 206

Kanser Gelişiminde Oksidatif Stres ve Antioksidanların Rolü
Mesut Işık 215

Rektum Lenfatik Sistem ve Cerrahi Anatomisi
Nilgün Tuncel Çini 221

Hepatosellüler Karsinoma
Nurcan Arıkan 228

Tükürük Bezleri Anatomisi ve Kliniği
Nurhan Kaşıkçıoğlu 239

Kolorektal Kanser ve İntestinal Mikrobiyota
Özge Darakcı Saltık 254

Pediatrik Dönem Renal Tümörler
Özge Öztürk 270

Onkovirüsler
Özgür Çelebi 285

Malign Deri Tümörlerine Patolojik Yaklaşım
Özlem Türelik 297

Meme kanserinde TRP Kanalları Teşhis Belirteçleri ve Terapötik Hedefler
Ramazan Çınar 304

Hipofarenks Kanserleri
Rıza Dundar, Tarık Yağcı 316

Malignite Tanılı Olgularda Defin
Samet KIYAK, Yusuf ATAN 327

Hematolojik Onkolojik Aciller
Selim Değirmenci 331

İmmün Yetmezlikli Onkolojik Hastalarda Gözlenen Gram Pozitif Bakteriyel Enfeksiyonlara Mikrobiyolojik Yaklaşım
Serdar Güngör 340

Kanserde Ağrı Yönetimi
Serkan Yücepur 347

Kanserde Yeni Terapötik Hedefler Olarak Semaforinler
Sevide Şencan 359

Kanser Epidemiyolojisi
Sevil Akbulut Zencirci, Selma Metintaş 368

Nazofarenks Kanserleri
Tarık Yağcı 382

Human Papilloma Virüs İlişkili Kanserler
Tuba Müderris 392

Hepatit C virüsü ilişkili kanserler
Tuğba Sarı 399

Kanser Hastalarında İnvazif Mantar Enfeksiyonları
Tuncay Topaç 405

Burkitt Lenfomalarında Etyolojik Ajan Epstein-Barr Virüs
Tutku Arslantaş, Alper Karagöz 416

Kanser ve İskemi-Reperfüzyon Yaralanması
Türkan Güney, Cüneyt Çağlayan 422

Merkel Hücreli Karsinom'da Polyomavirüsler
Türkan Toka Özer 431

Oral Mikrobiyota-Kanser İlişkisi
Zafer Parlak 438

Psiko-Onkoloji
Zehra Yağcı 454

Retinoblastom Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar
Zeynep Sena Tosun 464

Glioblastoma ve TRP Katyon Kanalları

*Ahmi Öz**

Giriş

Kontrolsüz hücre bölünmesi olarak tanımlanan kanser, günümüzde etkin tedavi arayışlarının sürdüğü bir hastalık grubunu oluşturur. Dünya Sağlık Örgütüne bağlı Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı'nın (International Agency for Research on Cancer) 2040 yılı tahmini dünya kanser vakalarının 29 milyonu aşacağı yönündedir. Vaka artışı en hızlı olan kıta ise Afrika kıtasıdır (https://gco.iarc.fr/tomorrow/en/dataviz/bars?sort_by=value1). İnsidansı %5'ten fazla olan kanser türleri görülme sıklığına göre meme, akciğer, kolorektum, prostat, mide ve karaciğer kanserleri olarak sıralanmıştır. Mortalite bakımından ise sırasıyla akciğer, kolorektum, karaciğer, mide, meme, özofagus ve pankreas kanserleri, kanser kaynaklı toplam ölümlerin %60'ından fazlasından sorumlu tutulmaktadır (6).

Beyin tümörleri kökeni beyin dokusu içerisindeki hücre tiplerinden veya beyin dokusu harici vücut hücrelerinden olan ancak beyine metastaz yapan kanser tiplerini kapsar. Glioma ise beynin nöron dışındaki hücrelerinden özellikle glial hücre kökenli tümörleri tanımlamaktadır. 2016 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından merkezi sinir sistemi tümörlerinde yapılan yeni sınıflandırmalara göre beyin tümörlerinin köken aldığı hücre tipi ve moleküler mekanizmalar dikkate alınarak bazı yeniliklerle tekrar listelenmiştir (22). Glioma türleri de genellikle, astrositoma, glioblastoma multiforme, ependidoma, medulloblastoma ve oligodendrositoma alt başlıklarında incelenmektedir. Glioblastoma daha çok beyinde yerleşiktir. Beyin tümörleri içerisinde yetişkinlerde görülen ve prognozu en kötü astrositom da glioblastoma olarak bilinmektedir (9). Glioblastoma'ya karşı tedavi seçeneklerinde cerrahi tedavilerin yanı sıra kemoterapi uygulamasında temozolomid etkinliği bilinen tek ajandır. Hastaların büyük bir kısmı DNA'yı alkilleyici bu ajana karşı direnç geliştirdiğinden tedavide yetersiz kalmaktadır. Temozolomid'in hücre içi kompartımanlara etkili teslimini araştıran çalışmaların yanında yeni farmakolojik ajanların keşfi ve potansiyel moleküler yolakların ortaya çıkarılmasına ihtiyaç vardır (12). Kanser hücrelerinin kontrolsüz çoğalmasının genetik temellerinin yanı sıra son yıllarda yapılan çalışmalarda hücre proliferasyonu, hücre döngüsü, invazyon, metastaz ve hücre göçü gibi olaylarda iyonların ve TRP katyon kanalların rolü olabileceği vurgulanmaktadır (18).

İyonlar, hücre içi ortam ile hücre dışı ortam sıvılarında eşit olarak dağılmamıştır. Hücre dışı ortamda sodyum (Na^+) ve klor (Cl^-) fazla miktarda bulunurken, hücre içi ortamda potasyum (K^+) ve protein anyonlar fazlaca bulunur. Hücre içi ve dışı kompartımanlar arasındaki iyonik dengesizliği sürdüren ana etmen, membranın yüklü atomları geçirgenliğe haiz olmayışı ve iyonik hareketin iyon kanalları vasıtasıyla kontrollü olarak gerçekleştirilmesidir. Kalsiyum (Ca^{+2}) iyonu ise hücre dışında içine kıyasla on bin ile yirmi bin kat

KAYNAKÇA

1. Alanazi, R., Nakatogawa, H., Wang, H., Ji, D., Luo, Z., Golbourn, B., Feng, Z. P., Rutka, J. T., & Sun, H. S. (2022). Inhibition of TRPM7 withcarvacrolsuppresses glioblastoma functions in vivo. TheEuropeanJournalof Neuroscience, 55(6), 1483–1491.

2. Alptekin, M., Eroglu, S., Tutar, E., Sencan, S., Geyik, M. A., Ulasli, M., Demiryurek, A. T., &Camci, C. (2015). Gene expressions of TRP channels in glioblastoma multiformeandrelationwithsurvival. TumourBiology, 36(12), 9209–9213.

3. Andersson, D. A., Gentry, C., Moss, S., &Bevan, S. (2008). Transientreceptorpotential A1 is a sensoryreceptorfor multiple products of oxidativestress. TheJournalof Neuroscience, 28(10), 2485–2494.

4. Bomben, V. C., &Sontheimer, H. (2010). Disruption of transientreceptorpotentialcanonicalchannel 1 causesincompletecytokinesisandslowsthegrowth of humanmalignantgliomas. Glia, 58(10), 1145–1156.

5. Bomben, V. C., Turner, K. L., Barclay, T. T., &Sontheimer, H. (2011). Transientreceptorpotentialcanonicalchannelsareessentialforchemotacticmigration of humanmalignantgliomas. Journalof Cellular Physiology, 226(7), 1879–1888.

6. Bray, F., Ferlay, J., Soerjomataram, I., Siegel, R. L., Torre, L. A., &Jemal, A. (2018). Global cancerstatistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidenceandmortalityworldwidefor 36 cancers in 185 countries. CA: A CancerJournalforClinicians, 68(6), 394–424.

7. Bruce, J. I. E., & James, A. D. (2020). TargetingtheCalciumSignallingMachinery in Cancer. Cancers, 12(9), 2351.

8. Chen, H., Li, C., Hu, H., & Zhang, B. (2022). Activated TRPA1 plays a therapeutic role in TMZ resistance in glioblastoma byalteringmitochondrialdynamics. BMC Molecularand Cell Biology, 23(1), 38.

9. Chinigò, G., Castel, H., Chever, O., &Gkika, D. (2021). TRP Channels in Brain Tumors. Frontiersin Cell andDevelopmentalBiology, 9, 617801.

10. Clapham D. E. (2007). SnapShot: mammalian TRP channels. Cell, 129(1), 220.

11. Clapham, D. E., Runnels, L. W., &Strübing, C. (2001). The TRP ionchannelfamily. Nature Reviews. Neuroscience, 2(6), 387–396.

12. DelelloDi Filippo, L., HofstätterAzambuja, J., PaesDutra, J. A., TavaresLuiz, M., LobatoDuarte, J., Nicoleti, L. R., OlallaSaad, S. T., &Chorilli, M. (2021). Improvingtemozolomidebiopharmaceuticalproperties in glioblastoma multiforme (GBM) treatmentusing GBM-targetingnanocarriers. EuropeanJournalof PharmaceuticsandBiopharmaceutics,168, 76–89.

13. Elzamzamy, O. M., Penner, R., &Hazlehurst, L. A. (2020). The Role of TRPC1 in ModulatingCancerProgression. Cells, 9(2), 388.

14. Fang, C., Xu, H., Liu, Y., Huang, C., Wang, X., Zhang, Z., Xu, Y., Yuan, L., Zhang, A., Shao, A., &Lou, M. (2022). TRP FamilyGenesAreDifferentlyExpressedandCorrelatedwithImmuneResponse in Glioma. Brain sciences, 12(5), 662.

15. Kashio, M., &Tominaga, M. (2022). TRP channels in thermosensation. CurrentOpinion in Neurobiology, 75, 102591.

16. Klumpp, D., Frank, S. C., Klumpp, L., Sezgin, E. C., Eckert, M., Edalat, L., Bastmeyer, M., Zips, D., Ruth, P., &Huber, S. M. (2017). TRPM8 is requiredforsurvivalandradioresistance of glioblastoma cells. Oncotarget, 8(56), 95896–95913.

17. Koivisto, A. P., Belvisi, M. G., Gaudet, R., &Szallasi, A. (2022). Advances in TRP channeldrugdiscovery: fromtargetvalidationtoclinicalstudies. Nature Reviews. DrugDiscovery, 21(1), 41–59.

18. Lefranc F. (2021). TransientReceptorPotential (TRP) IonChannelsInvolved in Malignant Glioma Cell DeathandTherapeuticPerspectives. Frontiers in Cell andDevelopmentalBiology, 9, 618961.

19. Lehen'kyi, V., &Prevarskaya, N. (2011). Oncogenic TRP channels. Advances in ExperimentalMedicine andBiology, 704, 929–945.

20. Lepannetier, S., Zanou, N., Yerna, X., Emeriau, N., Dufour, I., Masquelier, J., Muccioli, G., Tajeddine, N., &Gailly, P. (2016). Sphingosine-1-phosphate-activated TRPC1 channelcontrolschemotaxis of glioblastoma cells. Cell Calcium, 60(6), 373–383.

21. Logan D. W. (2021). Hot totouch: thestory of the 2021 Nobel Prize in Physiologyor Medicine. DiseaseModels&Mechanisms, 14(10), dmm049352.

22. Louis, D. N., Perry, A., Reifenberger, G., vonDeimling, A., Figarella-Branger, D., Cavenee, W. K., Ohgaki, H., Wiestler, O. D., Kleihues, P., &Ellison, D. W. (2016). The 2016 World HealthOrganizationClassification of Tumors of the Central NervousSystem: a summary. ActaNeuropathologica, 131(6), 803–820.

23. Morelli, M. B., Nabissi, M., Amantini, C., Tomassoni, D., Rossi, F., Cardinali, C., Santoni, M., Arcella, A., Oliva, M. A., Santoni, A., Polidori, C., Mariani, M. P., &Santoni, G. (2016). Overexpression of transientreceptorpotential mucolipin-2 ionchannels in gliomas: role in tumorgrowthandprogression. Oncotarget, 7(28), 43654–43668.

24. Morelli, M. B., Amantini, C., Tomassoni, D., Nabissi, M., Arcella, A., &Santoni, G. (2019). TransientReceptorPotential Mucolipin-1 Channels in Glioblastoma: Role in Patient'sSurvival. Cancers, 11(4), 525.

25. Nabissi, M., Morelli, M. B., Santoni, M., &Santoni, G. (2013). Triggering of the TRPV2 channelbycannabidiolsensitizes glioblastoma cellstocytotoxicchemotherapeuticagents. Carcinogenesis, 34(1), 48–57.

26. Nazıroğlu M. (2011). TRPM2 cationchannels, oxidativestressandneurologicaldiseases: wherearewenow?.NeurochemicalResearch, 36(3), 355–366.

27. Naziroğlu, M., &Lückhoff, A. (2008). A calciuminfluxpathwayregulatedseparatelybyoxidativestressand ADP-Ribose in TRPM2 channels: singlechannelevents. NeurochemicalResearch, 33(7), 1256–1262.

28. Öz, A. (2021). TRPM7, TRPM8 ve TRPV1 Katyon Kanal Ekspresyonlarını Baskılamanın Glioblastoma Hücre Canlılığına Etkisi, 3. Ulusal Sağlık Hizmetleri Sempozyumu, Isparta, 51–51.

29. Öz, A., Çinar, R., &Naziroğlu, M. (2022). TRPV1 stimulationincreasedoxidativeneurotoxicityand apoptosis in the glia cellmembrane but not in theperinuclearare a: An evidence of TRPV1 subtype. MetabolicBrain Disease, 37(7), 2291–2304.

30. Uğuz, A. C., Öz, A., &Nazıroğlu, M. (2016). Curcumin inhibits apoptosis byregulatingintracellularcalciumrelease, reactiveoxygenspeciesandmitochondrialdepolarizationlevels in SH-SY5Y neuronalcells. Journal of ReceptorandSignalTransductionResearch, 36(4), 395–401.

31. Wondergem, R., &Bartley, J. W. (2009). Mentholincreaseshuman glioblastoma intracellular Ca2+, BK channelactivityandcellmigration. Journal of Biomedical Science, 16(1), 90.

32. Wong, R., Gong, H., Alanazi, R., Bondoc, A., Luck, A., Sabha, N., Horgen, F. D., Fleig, A., Rutka, J. T., Feng, Z. P., & Sun, H. S. (2020). Inhibition of TRPM7 withwaixenicin A reduces glioblastoma cellularfunctions. Cell Calcium, 92, 102307.

33. Xie, Y. F., Macdonald, J. F., & Jackson, M. F. (2010). TRPM2, calciumandneurodegenerativediseases. International Journal of Physiology, PathophysiologyandPharmacology, 2(2), 95–103.

34. Yee N. S. (2016). TRPM8 IonChannels as PotentialCancerBiomarkerandTarget in PancreaticCancer. Advancesin Protein ChemistryandStructuralBiology, 104, 127–155.

35. Zeng, J., Wu, Y., Zhuang, S., Qin, L., Hua, S., Mungur, R., Pan, J., Zhu, Y., &Zhan, R. (2019). Identification of the role of TRPM8 in glioblastoma anditseffect on proliferation, apoptosis andinvasion of the U251 human glioblastoma cellline. OncologyReports, 42(4), 1517–1526.

36. Zhang, X., Hu, M., Yang, Y., & Xu, H. (2018). Organellar TRP channels. Nature Structural&MolecularBiology, 25(11), 1009–1018.

37. Zholos A. V. (2015). TRP Channels in RespiratoryPathophysiology: the Role of Oxidative, ChemicalIrritantandTemperature Stimuli. CurrentNeuropharmacology, 13(2), 279–291.

Kanser Mikro Çevresinde Eksozomların Rolü

Ali Taghizadehghalehjoughi, Sıdıka Genç**

Giriş

Tümör mikro ortamı (TMO), kanseri çevreleyen kan damarları, bağışıklık hücreleri, fibroblastlar, sinyal molekülleri ve hücre dışı matris (HDM) dahil olmak üzere bir tümörün etrafındaki ortamdır. Tümör ve çevresindeki mikroçevre yakından ilişkilidir ve sürekli etkileşim halindedir. Tümörler, hücre dışı sinyaller salarak, tümör anjiyogenezini teşvik ederek ve periferik bağışıklık toleransını indükleyerek mikro ortamı etkileyebilirken, mikro ortamdaki bağışıklık hücreleri, tümörlerin büyümesini ve evrimini etkileyebilir. Tümör ve mikroçevresi arasındaki etkileşim teorisi aslında Stephen Paget'in 1889 yılında kanser hücreleri belirli bölgelere metastaz yaptığını öne sürdüğü "tohum ve toprak" (belirli bir kanser türünün ("tohum") metastazlarının sıklıkla belirli bölgelere ("toprak")) teorisinin bir parçasıdır. TMO'da meydana gelen etkileşimler ve sinyal ağlarının aktivasyonu/inhibisyonu, tümörün ilerlemesini belirleyebilir [1]. Bu nedenle, etkileşimlerin anlaşılmasına ve TME için hedefe yönelik tedavilerin geliştirilmesine büyük önem verilmiştir. Bu bölüm, eksozomların TME bileşenlerini etkilemedeki rolünü özetlemektedir.

Eksozom

Eksozomlar ilk kez 1983'te Stahl ve grubu tarafından olgunlaşan memeli retikülositinde (olgunlaşmamış kırmızı kan hücresi) keşfedildi ve 1983'te Johnstone ve grubu tarafından 'eksozomlar' olarak adlandırıldı. Eksozomlar, çoğu ökaryotik hücrenin endozomal bölmesinde üretilen zara bağlı hücre dışı veziküllerdir (HDV'ler). Multiveziküler cisim (MVC), endozomal lümene doğru tomurcuklanan intralüminal veziküllere (İLV'ler) sahip bir endozomdur.

Eksozomlar, kanser hücreleri ve bağışıklık hücreleri de dahil olmak üzere birçok hücre türü tarafından salgılanabilen, endositik kökenli, nano ölçekli (30-100 nm çapında) tek zarlı organellerdir. Başlangıçta hücresel enkaz olduğu düşünülse de, eksozomlar artık çok hücreli organizmaların biyolojik davranışlarını ve hücreler arası iletimi düzenlemede görev alan önemli nanoaraçlar olarak kabul edilmektedir. Eksozomlar, memeli hücrelerinden salınan hücre dışı keseciklerin (EV'ler) üç ana alt grubu (eksozomlar, mikro veziküller ve apoptotik veziküller, yani ApoEV'ler) arasında en geniş şekilde araştırılan gruptur. Hücre dışı veziküller (EV'ler), hücreler tarafından aktif olarak salınan çeşitli, nano ölçekli membran veziküller için genel bir terimdir. Bu veziküller biyogenezlerine göre eksozomlar, mikro veziküller ve apoptotik cisimler olmak üzere üç geniş alt popülasyonda sınıflandırılırlar. Hücre zarının dışa doğru tomurcuklanması ve bölünmesiyle üretilen mikroveziküller ve apoptotik cisimlerin aksine, eksozomlar endolizozomal yoldan aşamalı bir şekilde oluşturulmaktadır [2].

Bu sürecin başlaması ile birlikte birçok biyoaktif madde taşıyabilmektedirler:

KAYNAKÇA

1. Anand, P. K. (2010). Exosomal membrane molecules are potent immune response modulators. Communicative & integrative biology, 3(5), 405-408.
2. Hendrix, A., Maynard, D., Pauwels, P., Braems, G., Denys, H., Van den Broecke, R., Lambert, J., Van Belle, S., Cocquyt, V., Gespach, C., Bracke, M., Seabra, M. C., Gahl, W. A., De Wever, O., & Westbroek, W. (2010). Effect of the secretory small GTPase Rab27B on breast cancer growth, invasion, and metastasis [Research Support, Non-U.S. Gov't]. J Natl Cancer Inst, 102(12), 866-880. https://doi.org/10.1093/jnci/djq153
3. Hood, J. L., San, R. S., & Wickline, S. A. (2011). Exosomes Released by Melanoma Cells Prepare Sentinel Lymph Nodes for Tumor MetastasisMelanoma Exosome Preparation of Lymph Nodes for Metastasis. Cancer Research, 71(11), 3792-3801.
4. Iero, M., Valenti, R., Huber, V., Filipazzi, P., Parmiani, G., Fais, S., & Rivoltini, L. (2008). Tumour-released exosomes and their implications in cancer immunity. Cell Death & Differentiation, 15(1), 80-88.
5. Kalluri, R. (2016). The biology and function of exosomes in cancer. The Journal of clinical investigation, 126(4), 1208-1215.
6. Kok, V. C., & Yu, C. C. (2020). Cancer-Derived Exosomes: Their Role in Cancer Biology and Biomarker Development [Review]. Int J Nanomedicine, 15, 8019-8036. https://doi.org/10.2147/IJN.S272378
7. Li, W., Mu, D., Tian, F., Hu, Y., Jiang, T., Han, Y., Chen, J., Han, G., & Li, X. (2013). Exosomes derived from Rab27a-overexpressing tumor cells elicit efficient induction of antitumor immunity. Mol Med Rep, 8(6), 1876-1882.
8. Luciani, F., Spada, M., De Milito, A., Molinari, A., Rivoltini, L., Montinaro, A., Marra, M., Lugini, L., Logozzi, M., Lozupone, F., Federici, C., Iessi, E., Parmiani, G., Arancia, G., Belardelli, F., & Fais, S. (2004). Effect of proton pump inhibitor pretreatment on resistance of solid tumors to cytotoxic drugs [Research Support, Non-U.S. Gov't]. J Natl Cancer Inst, 96(22), 1702-1713. https://doi.org/10.1093/jnci/djh305
9. Mbeunkui, F., & Johann, D. J. (2009). Cancer and the tumor microenvironment: a review of an essential relationship. Cancer chemotherapy and pharmacology, 63, 571-582.
10. Monje, M. (2017). Settling a Nervous Stomach: The Neural Regulation of Enteric Cancer [Comment]. Cancer Cell, 31(1), 1-2. https://doi.org/10.1016/j.ccell.2016.12.008
11. Qin, J., & Xu, Q. (2014). Functions and application of exosomes. Acta Pol Pharm, 71(4), 537-543.
12. Qin, X., Yu, S., Zhou, L., Shi, M., Hu, Y., Xu, X., Shen, B., Liu, S., Yan, D., & Feng, J. (2017). Cisplatin-resistant lung cancer cell-derived exosomes increase cisplatin resistance of recipient cells in exosomal miR-100-5p-dependent manner. Int J Nanomedicine, 12, 3721-3733. https://doi.org/10.2147/IJN.S131516
13. Roccaro, A. M., Sacco, A., Maiso, P., Azab, A. K., Tai, Y. T., Reagan, M., Azab, F., Flores, L. M., Campigotto, F., Weller, E., Anderson, K. C., Scadden, D. T., & Ghobrial, I. M. (2013). BM mesenchymal stromal cell-derived exosomes facilitate multiple myeloma progression [Research Support, N.I.H., Extramural
14. Research Support, Non-U.S. Gov't]. J Clin Invest, 123(4), 1542-1555. https://doi.org/10.1172/JCI66517
15. Taylor, D. D., & Gercel-Taylor, C. (2011). Exosomes/microvesicles: mediators of cancer-associated immunosuppressive microenvironments. Seminars in immunopathology,

16. TAYLOR, D. D., HOMESLEY, H. D., & DOELLGAST, G. J. (1983). “Membrane-Associated” Immunoglobulins in Cyst and Ascites Fluids of Ovarian Cancer Patients. American Journal of Reproductive Immunology, 3(1), 7-11.
17. Thery, C., Ostrowski, M., & Segura, E. (2009). Membrane vesicles as conveyors of immune responses [Review]. Nature Reviews Immunology, 9(8), 581-593. https://doi.org/10.1038/nri2567
18. Théry, C., Zitvogel, L., & Amigorena, S. (2002). Exosomes: composition, biogenesis and function. Nature Reviews Immunology, 2(8), 569-579.
19. Whiteside, T. L. (2016). Exosomes and tumor-mediated immune suppression. The Journal of clinical investigation, 126(4), 1216-1223.
20. Yang, S. J., Wang, D. D., Li, J., Xu, H. Z., Shen, H. Y., Chen, X., Zhou, S. Y., Zhong, S. L., Zhao, J. H., & Tang, J. H. (2017). Predictive role of GSTP1-containing exosomes in chemotherapy-resistant breast cancer. Gene, 623, 5-14. https://doi.org/10.1016/j.gene.2017.04.031
21. Yu, X., Harris, S. L., & Levine, A. J. (2006). The regulation of exosome secretion: a novel function of the p53 protein. Cancer Research, 66(9), 4795-4801.
22. Yue, S., Mu, W., Erb, U., & Zoller, M. (2015). The tetraspanins CD151 and Tspan8 are essential exosome components for the crosstalk between cancer initiating cells and their surrounding [Research Support, Non-U.S. Gov't]. Oncotarget, 6(4), 2366-2384. https://doi.org/10.18632/oncotarget.2958
23. Zahalka, A. H., Arnal-Estape, A., Maryanovich, M., Nakahara, F., Cruz, C. D., Finley, L. W. S., & Frenette, P. S. (2017). Adrenergic nerves activate an angio-metabolic switch in prostate cancer [Research Support, N.I.H., ExtramuralResearch Support, Non-U.S. Gov't]. Science, 358(6361), 321-326. https://doi.org/10.1126/science.aah5072
24. Zhang, L., & Yu, D. (2019). Exosomes in cancer development, metastasis, and immunity [Research Support, N.I.H., ExtramuralResearch Support, Non-U.S. Gov't
Review]. Biochim Biophys Acta Rev Cancer, 1871(2), 455-468. https://doi.org/10.1016/j.bbcan.2019.04.004
25. Zhou, W., Fong, M. Y., Min, Y., Somlo, G., Liu, L., Palomares, M. R., Yu, Y., Chow, A., O'Connor, S. T., Chin, A. R., Yen, Y., Wang, Y., Marcusson, E. G., Chu, P., Wu, J., Wu, X., Li, A. X., Li, Z., Gao, H., . . . Wang, S. E. (2014). Cancer-secreted miR-105 destroys vascular endothelial barriers to promote metastasis [Research Support, N.I.H., Extramural Research Support, Non-U.S. Gov't]. Cancer Cell, 25(4), 501-515. https://doi.org/10.1016/j.ccr.2014.03.007

Onkoloji Hastalarında Romatolojik Değerlendirme

*Alperen Mengi**

Giriş

Romatizmal hastalıklar ile maligniteler arasında çok boyutlu bir ilişki mevcuttur. Bu durumlar kısaca:

1-Romatolojik hastalıkların seyri sırasında malignite gelişebilir. Bu durum genellikle immün disfonksiyonla ilişkilidir. Birçok bağ doku hastalığında artmış malignite gelişimi rapor edilmiştir (18). Sjögren sendromunda, romatoid artritte, sistemik lupusta lenfoma ya da sistemik sklerozda görülen akciğer kanseri buna örnektir.

2-Romatolojide kullanılan ilaçlar maligniteye yol açabilir. Bunun tipik örneği olarak siklofosfamid gösterilebilir. Uzun süreli siklofosfamid kullanımına bağlı mesane kanseri ve lenfoma riskinden artıştan bahsedilebilir.

3-Antineoplastik ilaçların kullanımı romatolojik semptomlara sebep olabilir. Aromataz inhibitörleri veya immüncheckpoint inhibitörlerinde artrit, artralji, myalji gibi romatolojik semptomlar görülebilir.

4-Primer kas-iskelet sistemi tümörleri veya kas-iskelet sistemine metastazlar. Artiküler ya da periartiküler yapıları etkileyen neoplaziler inflamatuvar artriti taklit edebilir.

5- Paraneoplastik sendromlar romatolojik bulgulara yol açabilir. Birçok malign hastalık değişik mekanizmalarla romatizmal bulgulara neden olabilmektedir (23). Paraneoplastik sendromlar da bunlardan biridir (12,38). Paraneoplastik sendromlar, tümörün direk invazyon ve metastazlarına bağlı olmaksızın, tümör kaynaklı hormonlar, peptitler, antikorlar, sitotoksik lenfositler, otokrin ve parakrin mediyatörler gibi birçok biyolojik maddenin etkisi ile ortaya çıkmaktadır. Paraneoplastik romatolojik sendromlar malignitelerin ilk bulgusu olabilir (23). Erken dönemde tanınmaları maling hastalığın küratif tedavine olanak sağlamaktadır. Kanserlerin erken tanısının konması ve zamanında etkin tedavinin sağlanabilmesi açısından paraneoplastik kas iskelet sistemi hastalıklarının tanınması ve klinik öneminin bilinmesi önemlidir.

Paraneoplastik Sendromlar

Hipertrofik Osteoartropati

Hipertrofik Osteoartropati (HOA) el ve ayak parmaklarında çomaklaşma, periferik eklemlerde ağrı, şişlik (artrit/artralji) ve uzun kemiklerin distal uçlarında periostit triadı ile karakterizedir (35). Özellikle el bilek, diz, ayak bileği, metakarpofalanjial (MKF) ve proksimal interfalanjial (PIF) eklemleri tutulmaktadır. Artrit oligo/poliartrit şeklinde genellikle ağrılı ve simetriktir. Kemik ağrısı hareketle kötüleşip, istirahatla azalır vasıftadır. HOA altta yatan malignite tanısından önce ortaya çıkabilmektedir. HOA bilateral olma

KAYNAKÇA

1. Agarawal, S. K., Birch, B. R., & Abercrombie, G. F. (1995). Adenocarcinoma of the prostate and Eaton-Lambert syndrome. A previously unreported association. *Scandinavian journal of urology and nephrology*, *29*(3), 351–353. https://doi.org/10.3109/00365599509180590
2. Benedek T. G. (1988). Neoplastic associations of rheumatic diseases and rheumatic manifestations of cancer. *Clinics in geriatric medicine*, *4*(2), 333–355.
3. Bielefeld P. (1991). Sclérodermie généralisée et affections malignes: une revue de la littérature [Systemic scleroderma and malignant diseases. A review of the literature]. *La Revue de medecine interne*, *12*(5), 350–354. https://doi.org/10.1016/s0248-8663(05)80845-8
4. Bochtler, T., Hensel, M., Lorenz, H. M., Ho, A. D., & Mahlknecht, U. (2005). Chronic lymphocytic leukaemia and concomitant relapsing polychondritis: a report on one treatment for the combined manifestation of two diseases. *Rheumatology (Oxford, England)*, *44*(9), 1199. https://doi.org/10.1093/rheumatology/keh670
5. Caldwell IW. A dermatomyositic symptom-complex associated with malignant disease. Br J Cancer. 1955; 9: 575-81
6. Caldwell, D. S., & McCallum, R. M. (1986). Rheumatologic manifestations of cancer. *The Medical clinics of North America*, *70*(2), 385–417. https://doi.org/10.1016/s0025-7125(16)30960-9
7. Castro, M., Conn, D. L., Su, W. P., & Garton, J. P. (1991). Rheumatic manifestations in myelodysplastic syndromes. *The Journal of rheumatology*, *18*(5), 721–727.
8. Chakravarty, E., & Genovese, M. C. (2003). Rheumatic syndromes associated with malignancy. *Current opinion in rheumatology*, *15*(1), 35–43. https://doi.org/10.1097/00002281-200301000-00007
9. Chaun, H., Robinson, C. E., Sutherland, W. H., & Dunn, W. L. (1984). Polyarthritis associated with gastric carcinoma. *Canadian Medical Association journal*, *131*(8), 909–911.
10. Collins, D. R., Connolly, S., Burns, M., Offiah, L., Grainger, R., & Walsh, J. B. (1999). Lambert-eaton myasthenic syndrome in association with transitional cell carcinoma: a previously unrecognized association. *Urology*, *54*(1), 162. https://doi.org/10.1016/s0090-4295(98)00583-4
11. Dickinson, C. J., & Martin, J. F. (1987). Megakaryocytes and platelet clumps as the cause of finger clubbing. *Lancet (London, England)*, *2*(8573), 1434–1435. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(87)91132-9
12. Vam A. G. (2000). Paraneoplastic rheumatic syndromes. *Bailliere's best practice & research. Clinical rheumatology*, *14*(3), 515–533. https://doi.org/10.1053/berh.2000.0091
13. Ferri, C., La Civita, L., Longombardo, G., Zignego, A. L., & Pasero, G. (1998). Mixed cryoglobulinaemia: a cross-road between autoimmune and lymphoproliferative disorders. *Lupus*, *7*(4), 275–279. https://doi.org/10.1191/096120398678920091
14. González-Gay, M. A., García-Porrúa, C., Salvarani, C., Olivieri, I., & Hunder, G. G. (2000). Polymyalgia manifestations in different conditions mimicking polymyalgia rheumatica. *Clinical and experimental rheumatology*, *18*(6), 755–759.
15. Gur, H., Koren, V., Ehrenfeld, M., Ben-Bassat, I., & Sidi, Y. (1999). Rheumatic manifestations preceding adult acute leukemia: characteristics and

implication in course and prognosis. *Acta haematologica*, *101*(1), 1–6. https://doi.org/10.1159/000040913

16. Hebbar M, Brouillard M, Wattel E, et al. As-sociation of myelodysplastic syndrome and relapsing polychondritis: further evidence. Leukemia. 1995; 9: 731-3.
17. Hommel, C., Rihova, Z., Mokaddem, F., & Libotte, B. (2014). pANCA-vasculitis associated with rectal adenocarcinoma. *Acta clinica Belgica*, *69*(6), 463–466. https://doi.org/10.1179/2295333714Y.0000000064
18. Klippel JH, Dieppe P, Ferri FF, Primary care rheumatology, 1999;ix:364
19. Kurzrock, R., & Cohen, P. R. (1993). Vasculitis and cancer. *Clinics in dermatology*, *11*(1), 175–187. https://doi.org/10.1016/0738-081x(93)90115-s
20. Lakhanpal, S., Ginsburg, W. W., Michet, C. J., Doyle, J. A., & Moore, S. B. (1988). Eosinophilic fasciitis: clinical spectrum and therapeutic response in 52 cases. *Seminars in arthritis and rheumatism*, *17*(4), 221–231. https://doi.org/10.1016/0049-0172(88)90008-x
21. Liozon, E., Loustaud, V., Fauchais, A. L., Soria, P., Ly, K., Ouattara, B., Rhaiem, K., Nadalon, S., & Vidal, E. (2006). Concurrent temporal (giant cell) arteritis and malignancy: report of 20 patients with review of the literature. *The Journal of rheumatology*, *33*(8), 1606–1614.
22. Marengo, M. F., Suarez-Almazor, M. E., & Lu, H. (2011). Neoplastic and paraneoplastic synovitis. *Rheumatic diseases clinics of North America*, *37*(4), 551–572. https://doi.org/10.1016/j.rdc.2011.09.008
23. Marmur R, Kagen L. Cancer-associated neuromusculoskeletal syndromes: Recognizing the rheumatic neoplastic connection. Postgraduate Medicine 2002;111:95-102
24. Michet, C. J., Jr, McKenna, C. H., Luthra, H. S., & O'Fallon, W. M. (1986). Relapsing polychondritis. Survival and predictive role of early disease manifestations. *Annals of internal medicine*, *104*(1), 74–78. https://doi.org/10.7326/0003-4819-104-1-74
25. Miller, S. B., Donlan, C. J., & Roth, S. B. (1974). Hodgkin's disease presenting as relapsing polychondritis. A previously undescribed association. *Arthritis and rheumatism*, *17*(5), 598–602. https://doi.org/10.1002/art.1780170515.
26. Mor, F., Leibovici, L., & Wysenbeek, A. J. (1987). Leukocytoclastic vasculitis in malignant lymphoma. Case report and review of the literature. *Israel journal of medical sciences*, *23*(7), 829–832.
27. Naschitz J. E. (2001). Rheumatic syndromes: clues to occult neoplasia. *Current opinion in rheumatology*, *13*(1), 62–66. https://doi.org/10.1097/00002281-200101000-00010
28. Naschitz, J. E., Yeshurun, D., Dreyfuss, U., Best, L. A., Misselevich, I., & Boss, J. H. (1992). Localized nodular myositis. A paraneoplastic phenomenon. *Clinical rheumatology*, *11*(3), 427–431. https://doi.org/10.1007/BF02207211
29. Odkvist L. Relapsing polychondritis. Acta Otolaryngol. 1970; 70:448-54.
30. Olivé, A., del Blanco, J., Pons, M., Vaquero, M., & Tena, X. (1997). The clinical spectrum of remitting seronegative symmetrical synovitis with pitting edema. The Catalán Group for the Study of RS3PE. *The Journal of rheumatology*, *24*(2), 333–336.
31. Patel, A. M., Davila, D. G., & Peters, S. G. (1993). Paraneoplastic syndromes associated with lung cancer. *Mayo Clinic proceedings*, *68*(3), 278–287. https://doi.org/10.1016/s0025-6196(12)60050-0

32. Paydaş, S., Zorludemir, S., & Sahin, B. (2000). Vasculitis and leukemia. *Leukemia & lymphoma*, *40*(1-2), 105–112. https://doi.org/10.3109/10428190009054886
33. Rogues, A. M., Vidal, E., Boudinet, F., Loustaud, V., Arnaud, M., & Liozon, F. (1993). Breast cancer with systemic manifestations mimicking Still's disease. *The Journal of rheumatology*, *20*(10), 1786–1787.
34. Seneviratne, U., & de Silva, R. (1999). Lambert-Eaton myasthenic syndrome. *Postgraduate medical journal*, *75*(887), 516–520. https://doi.org/10.1136/pgmj.75.887.516
35. Shih W. J. (2004). Pulmonary hypertrophic osteoarthropathy and its resolution. *Seminars in nuclear medicine*, *34*(2), 159–163. https://doi.org/10.1053/j.semnuclmed.2004.01.001
36. Staalman, C. R., & Umans, U. (1993). Hypertrophic osteoarthropathy in childhood malignancy. *Medical and pediatric oncology*, *21*(9), 676–679. https://doi.org/10.1002/mpo.2950210913
37. Stummvoll, G. H., Aringer, M., Machold, K. P., Smolen, J. S., & Raderer, M. (2001). Cancer polyarthritis resembling rheumatoid arthritis as a first sign of hidden neoplasms. Report of two cases and review of the literature. *Scandinavian journal of rheumatology*, *30*(1), 40–44. https://doi.org/10.1080/030097401750065319
38. Szekanecz, E., András, C., Sándor, Z., Antal-Szalmás, P., Szántó, J., Tamási, L., Kiss, E., & Szekanecz, Z. (2006). Malignancies and soluble tumor antigens in rheumatic diseases. *Autoimmunity reviews*, *6*(1), 42–47. https://doi.org/10.1016/j.autrev.2006.03.007
39. Ultmann J. E. (1962). Hyperuricemia in disseminated neoplastic disease other than lymphomas and leukemias. *Cancer*, *15*, 122–129. https://doi.org/10.1002/1097-0142(196201/02)15:1<122::aid-cncr2820150117>3.0.co;2-w
40. Valeriano J. (1997). Malignancy and Rheumatic Disease. *Cancer control : journal of the Moffitt Cancer Center*, *4*(3), 236–244. https://doi.org/10.1177/107327489700400305
41. Van Besien, K., Tricot, G., & Hoffman, R. (1992). Relapsing polychondritis: a paraneoplastic syndrome associated with myelodysplastic syndromes. *American journal of hematology*, *40*(1), 47–50. https://doi.org/10.1002/ajh.2830400110
42. Virshup, A. M., & Sliwinski, A. J. (1973). Polyarthritis and subcutaneous nodules associated with carcinoma of the pancreas. *Arthritis and rheumatism*, *16*(3), 388–392. https://doi.org/10.1002/art.1780160315
43. Zoppini A, Taccari E. Artriti da microcristalli. In: Carcassi U. Trattato di Reumatologia. Vol II. Roma: S.E.U. Ed. 1993; 1445.

Kanser Rehabilitasyonunda Temel İlkeler ve Ağrı Yönetimi

*Aysel Çınar Sayhan**

Giriş

Dünyada kanserli hasta sayısı giderek artmaktadır. Türkiye'de GLOBOCAN (GLOBAL CANCER OBSERVATORY) 2020 verilerine göre erkeklerde akciğer, prostat vekolorektal kanser sıklığı daha fazla iken kadınlarda meme,tiroid ve kolorektal kanserlerilk sırada yer almaktadır (8). Üst sırada yer alan akciğer ve meme kanserli bireylerin yeni gelişen teknik ve tedaviler ile yaşam süresinin uzaması ile kanser kronik bir hastalık olmuştur. Kanser rehabilitasyonu kanserin kendisinin yapmış olduğu ve kanser tedavisinin yapmış olduğu problemleri olabildiğince ortadan kaldırarak kanserli bireyin günlük yaşam aktivitelerini veyaşam kalitesini artırmayı hedefleyen rehabilitasyon stratejileridir.

Kanser rehabilitasyonu Dietz'in yapmış olduğu sınıflamaya göre dört kısıma ayrılır (3). Tanının alındığı tedavi öncesi döneme **koruyucu dönem** adı verilir bu dönem kanser ve tedavisine bağlı olabilecek olası patolojiler hakkında bilgi verilmesi ve tedbir alınmasını içerir. Meme kanserinde risk faktörleri olan hastalarda lenfödem öncesinde lenfödem farkındalığı oluşturulması, hastanın şişlik hissi farkettiğinde iki kolunu ölçüp 2 cm den fazla fark bulduğunda hastaneye başvurması söylenmesi ve manuel lenf drenajını nasıl yapacağının önceden öğretilmesi bu kısıma girer.

İkinci evre **restoratif (onarıcı evre)** olarak adlandırılır. Bu evre tedavisi başarı ile sonuçlanan daha az kayıpları olan hastaların olduğu evredir. Bu evrede hastanın eski yaşamına geri dönüş hedeflenir. Üçüncü evre olan **destekleyici evrede** kayıplar daha kalıcı ve daha fazladır ve devam etmektedir. Burada kayıpların engellenmeye çalışılması esastır. Dördüncü evre olan **palyatif evrede** hasta son dönemdedir ağrı ön plandadır. Ağrı yönetimi, hastanın olabildiğince ayağa kaldırılması, yapılamıyorsa bası yaraları ve kontraktür konusunda hastanın ve yakınlarının bilgilendirilmesi, yatak içi pozisyonlama ve ek önlemlerin anlatılması tabiki ruhsal ve sosyal durum yönünden değerlendirilip hastaya ve bakım verenine destek verilmesi amaçlanır.

Prehabilitasyon tüm kanser hastalarında ilk hedef olmalıdır. Hastaların tedavi öncesi değerlendirilip hastanın tedaviye ve tedavi sebebi ile oluşabilecek komplikasyonlara yönelik tedbirler alınması tedavini başarısını arttırır.

Hastanın alacağı tedaviyi bilip olası sonuçları analiz ederek hastaya özel bir rehabilitasyon programı oluşturulmalıdır. Kanser rehabilitasyonu her zaman uyguladığımız rehabilitasyon programlarından daha dinamik bir süreç içerir.

Cerrahi sonrası egzersiz için iyileşme beklenmelidir. Bu süre iki ayı bulabilir. Meme koruyucu cerrahi sonrası mutlaka radyoterapi verileceğinden radyoterapide omuz pozisyonlamasının tam olabilmesi için omuz değerlendirmesi ameliyat öncesi mutlaka yapılmalıdır. Direnler çıktıktan sonra germe egzersizlerine başlanabilir. Öncesinde yapılan egzersiz insizyon yeri ağrısına ve seroma oluşumuna sebep olabilir. Skar masajı eğitimi ve lenfödem hakkında bilgi perioperatif dönemde hemen verilmelidir. Riskli hastalarda profilaktik kompresyon giysisi verilebilir. Cerrahiye bağlı gelişen serratus anterior ve pektoral kas kısalmaları için germe verilebilir.

Baş boyun kanserlerinde radikal boyun diseksiyonu ameliyatında aksesuar sinir diseksiyonu da yapıldığından omuz abduksiyonu ve skapuler rotasyon hareketi kısıtlanır. Yara iyileşmesini engellemeden nazik pasif ROM başlanabilir. Yara iyileşmesini takiben dirençli germeler yapılabilir. Özellikle cerrahi yapılan tarafta pektoral kaslarda ve trapezius kasında kontraktür gelişebileceğinden egzersiz programı düzenlenmelidir.

Hastanın kemoterapi aldığı günlerde egzersiz önerilmez. Miyelosupreyon varlığında egzersiz önerilmez (trombositler<50000, beyaz kan hücreleri<3000 veya hemoglobin<10 g/dl) gerek cerahi gerek radyoterapi gerekse kemoterapi alırken enfeksiyon riski yüksektir. Buna uygun alanlarda egzersiz planlanmalıdır. Enfeksiyon durumunda 48 saat asemptomatik olana kadar ya da afebril olana kadar beklenmelidir. Kemik metastazlarında, belirgin osteoporozu olan hastalarda kırık riskine dikkat edilmeli, yoğunluğu ona göre ayarlanmalıdır. Yeni gelişen kemik ağrılarında ek değerlendirme yapmadan egzersize devam edilmemelidir. Lenfödemli hastalar egzersizi bası giysileri ile yapabilirler. Ciddi bulantı kusma halinde, çok ciddi yorgunluk durumunda egzersiz yapılmamalıdır. Kolostomi iliostomili hastalarda karın içi basıncını artıracak derecede dirençli egzersizler verilmemelidir. Kardiopulmoner olarak hastada gelişen hipotansiyon, wheezing gibi her durumda egzersize ara verilmelidir. Egzersizler sırasında mutlaka hidrasyon sağlanmalıdır (7).

**Bilecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Fizik Tedavi, Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Bergmann A, Baiocchi JMT, de Andrade MFC. Conservativetreatment oflymphedema: thestate of the art. J VascBras. 2021;20:e20200091. doi:10.1590/1677-5449.200091.

2. Campbell KL, Winters-Stone KM, Wiskemann J, May AM, SchwartzAL,Courneya KS, et al. Exerciseguidelinesforcancersurvivors:

consensusstatementfrominternationalmultidisciplinaryroundtable. MedSci SportsExerc. 2019;51(11):2375-90. doi: 10.1249/MSS.0000000000002116.

3. Chowdhury RA, Brennan FP, Gardiner MD. Cancerrehabilitationandpalliativecare-exploringthesynergies. J PainSymptom Manage.2020;60(6):1239-52. doi: 10.1016/j.jpainsymman.2020.07.030.

4. ChuanmeiZhu[1], HongboMa[2], Anqi He[2], YiLi[2], Chengqi He[3], YongXia[4] Exercise in cancerpreventionandanticancertherapy: Efficacy, molecularmechanismsandclinicalinformationDOI: 10.1016/j.canlet.2022.215814

5. ExecutiveCommittee. TheDiagnosisandTreatment of PeripheralLymphedema: 2016 ConsensusDocument of the International Society of Lymphology. Lymphology. 2016;49(4):170-84.

6. Prof. Dr. F. Figen AYHAN Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Meme kanseri korunma, tarama, tanı, tedavi ve izlem klinik rehberi 2020: Meme Kanserinde Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon

7. Prof. Dr. Gülseren AKYÜZ,Doç. Dr. Esra GİRAY TÜRKİYE KLİNİKLERİ DERGİSİ FİZİKSELT IP VE REHABİLİTASYON; KANSER REHABİLİTASYONU 2022

8. http://www.iarc.fr/ GLOBAL CANCER OBSERVATORY

9. Kathleen M Sturgeon[1,2], Katlynn M Mathis[1], Connie J Rogers[2,3], Kathryn H Schmitz[1,2,4], David L Waning[2,5]Cancer- andChemotherapy-InducedMusculoskeletalDegradation JBMR Plus.2019 Feb 25;3(3):e10187.doi: 10.1002/jbm4.10187. eCollection 2019 Mar.

10. Loprinzi CL, Lacchetti C, Bleeker J, Cavaletti G, Chauhan C, Hertz DL, et al. preventionandmanagement of chemotherapy-inducedperipheralneuropathy in survivors of adultcancers: ASCO guidelineupdate. J Clin Oncol.2020;38(28):3325-48. doi: 10.1200/JCO.20.01399.

11. Marineo G, Iorno V, Gandini C, Moschini V, Smith TJ. Scramblertherapy mayrelievechronicneuropathicpainmoreeffectivelythanguidelinebaseddrugmanagement: results of a pilot, randomized, controlledtrial.JPainSymptomManage. 2012;43(1):87-95. doi: 10.1016/j.jpainsymman.2011.03.015.

12. Nicole L Stout[1,2], Daniel Santa Mina[3,4], Kathleen D Lyons[5,6], Karen Robb[7,8], Julie K Silver[9,10,11,12] A systematicreview of rehabilitationandexerciserecommendations in oncologyguidelinesDOI: 10.3322/caac.21639

13. Wilson A, Ensign G, Flyte K, Moore M, Ratliff K. Physicalagentsforcancersurvivors: an updatedliterature. ReviewRehabOncol. 2018;36:132-40. doi: 10.1097/01.REO.0000000000000081

14. 29. ULUSAL FİZİKSEL TIP VE REHABİLİTASYON KONGRESİ 2022 Kanser Rehabilitasyonuna Ne Kadar İlgi Gösteriyoruz?

Serviks Kanseri

*Barbaros Ateşli**

Giriş

Serviks kanseri, uterin serviksin en dıştaki skuamöz epitel ile içteki kolumnar epitel arasındaki transformasyon zonundan gelişen malign bir tümördür. Skuamöz hücreli karsinom (yüzde 70-75) ve adenokarsinom (yüzde 20-25) en sık görülen histopatolojik tiplerdir. Dünya genelinde kadınlarda dördüncü sıklıkta görülen kanserdir. Serviks kanserinin gelişiminde temel sorumlu faktör HPV enfeksiyonudur. HPV 16 ve HPV 18 en fazla kanser yapma potansiyeli olan tiplerdir. Sıklıkla servikal smear ile rutin tarama testi ile saptanır. Bazen deakıntı, postkoital kanama gibi şikayetlerle başvuru olur. Servikal biopsi, kolposkopi ile yönlendirilmiş biopsi ve konizasyon gibi yöntemlerle teşhis edilir. Biopsiye ilaveten görüntüleme yöntemleri (örneğin pelvik MRI, CT, PET-CT) klinik evrelemeye yardımcıdır. En çok kullanılan evreleme sistemi FİGO evrelemedir. Tedavisi hastalığın evresine dayandırılır. Cerrahi, radyasyon tedavisi yalnız veya cerrahiyle veya kemoterapi ile kombine gibi tedavi modaliteleri vardır. Eğer hastalık erken evrelerde ve hastanın gebe kalma isteği varsa; konizasyon gibi fertilite koruyucu yöntemleri seçilir. Prognoz hastalığın evresiyle doğrudan ilintilidir. Rutin servikal sitolojik tarama, HPV aşılama ve kondom kullanımı hastalığın sıklığını azaltır.

Epidemiyoloji

2020 yılında, dünya genelinde 604000 yeni serviks kanseri vakası saptanmış ve buna bağlı 342000 mortalite olmuştur (29). Kadın kanserlerinde dünya genelinde dördüncü sıklıktadır (8). Kaynakları sınırlı olan, rutin servikal sitolojik taramanın ve HPV aşılamasının oranının düşük olduğu bölgelerde servikal kanserler kadınlarda ikinci sıklıktadır (29,12). Serviks kanseri vakalarının yüzde 84'ü bu bölgelerden gelmektedir (30). Kaynak bakımından zengin ülkelerde son 75 yılda serviks kanseri sıklığında insidansı ve mortalitesinde yaklaşık yüzde 50 azalma olmuştur (26,10).

Yaş dağılımı:

- 35-39 yaş arası: CIN3 sıklığı enfazladır (21).
- 43-45 yaşarası: Tüm histopatolajik tiplerde servikal kanserin ortalama teşhis edilme yaşıdır (6).

yolculuklarının başedilmesi çok zor duysal ve fizyolojik problemler nedeniyle, Uzay Seyahatlerinde maruziyet süresine bağlı olarak yaşanan sağlık sorunları; yerçekimsiz ve hareketsiz bir yaşamın küçük bir uzay aracı içerisinde sürdürülmesi, kas güç, kuvvet ve tonusunda azalmalar ile devam eden atrofiler, göz el koordinasyonlarında motor fonksiyonların bozulmaları ve Psikolojik sorunlar, mikrograviteye bağlı olduğu düşünülen baş boyun bölgesinde meydana gelen ödemler, duysal sistemde yer alan vestibüler, propriosepsiyon, aşırı gürültü nedeniyle işitme sorunları, göz hareketleri ve göz içi basıncında değişiklikler, tat ve koku duyumunda meydana gelen bozulmalar gibi hem duysal hem de merkezi sinir sistemi fonksiyonlarının bozulması ile sonuclanması"uzay karanlığa ve sessizliğe bürünmüş, hastalık ve tehlikedir" şeklinde tanımlamayı haklı çıkarmaktadır (26-29).

Yapılan ve yapılacak olan tüm uzay yolculuklarından elde edilecek veriler ve üretilecek bilgilerin, akut ve kronik maruziyet etkilerinin daha iyi değerlendirilebilmesiyle, bireysel ve çevresel daha isabetli müdahale imkanı vereceği ümidiyle "TÜBİTAK 2023 Uzay Bilim Yolcumuza "sağlık ve başarılar diliyoruz.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji A.B.D., Bilecik*

***Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Beyin ve Sinir Cerrahisi, A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1- Anne Trafton: How thebrainpaysattention. Brain Imaging, SystemsNeuroscience, April 10, 2014. https://mcgovern.mit.edu/2014/04/10/how-the-brain-pays-attention.

2- Astronaut Requirements, Mar 4, 2020. https://www.nasa.gov/audience/forstudents/postsecondary/features/F.Astronaut_Requirements.html

3- Barhwal K, Hota SK, Baitharu I, Prasad D, Singh SB, Ilavazhagan G. Isradipineantagonizeshypobarichypoxiainduced CA1 damageandmemoryimpairment: Complementaryroles of L-typecalciumchanneland NMDA receptors. *NeurobiolDis.* 2009;34(2):230–244.

4- Barhwal K, Hota SK, Jain V, Prasad D, Singh SB, Ilavazhagan G. Acetyl-l-carnitine (ALCAR) preventshypobarichypoxia-inducedspatialmemoryimpairmentthroughextracellularrelatedkinase-mediatednuclearfactorerythroid 2-related factor 2 phosphorylation. *Neuroscience.* 2009 30;161(2): 501–514. doi: 10.1016/j.

5- B.Çoksevim, Z. Baykan, M. Mazıcıoğlu: Effects Of Mıd-Altıtude On MentalBehavıor.Biology of Sport, Vol. 24 No1, 2007

6- Bickler, Philip E. MD, Feiner, John R. Lipnick, Michael S. Batchelder, Paul BS, MacLeod, David B. Severinghaus, John W.:Effects of Acute, ProfoundHypoxia on HealthyHumans: ImplicationsforSafety of TestsEvaluatingPulseOximetryorTissueOximetryPerformance.Anesthesia&Analgesia 124(1):p 146-153, January 2017. | DOI: 10.1213/ANE.0000000000001421

7- Cities withthehighestaltitudes in the World. MadhumithaJaganmohanGeography&Nature.Jun 21, 2022 .https://www.statista.com/statistics/509341/highest-cities-in-the-world/

8- Clement, G.,&ReschkeM.F. (2008) Space Neuroscience:What is it?Neuroscience in Space. New York: Springer.USA.
9- Çoksevim B: Havacılıkta insan yapısı, ERÜ Yayınları, Yayın no:61, Kayseri 1995.
10- Davıd DezellTurner:Headspace: How Space Travel AffectsAstronautMentalHealth. MIT Comparative Media Studies/Writing. ANGLES / 2019.https://cmsw.mit.edu/angles/2019.
11- Eya Qaid1, R Zakaria1, SF Sulaiman2, NA MohdYuhypoxia-induce, Z Othman4, AH Ahmad1 and CB Abd Aziz:Insightintopotentialmechanisms of hypobarichypoxia– inducedlearningandmemorydeficit – Lessonsfromratstudies. Human andExperimentalToxicology.2017, Vol. 36(12) 1315–1325,DOI:7/0960327116689714.
12- Frank M. FaracıAnd Donald D. Heıstad: Regulation of theCerebralCirculation: Role of EndotheliumandPotassiumChannels. PhysıologıcalRevıews, Vol. 78, No.1, January 1998,Printed inU.S.A.
13- Greger R, Windhorst U: Comprehensive Human Physiology (From Cellular MechanismtoİntegrationI). Spriger-Verlag.Vol:1-2, Springer Nature,Switzerland AG. 2023.
14- Gustave S, Jean-Claude L, Yves B, Angélique G, andStéphane T.:Normo-andhypobarichypoxia: arethereanyphysiologicaldifferences? EuropeanJournal of AppliedPhysiologyvolume 89, pages122–126, 2003.
15- Jose´ A. L. Calbet • Paul Robach • CarstenLundby: Theexercisingheart at altitude. Cell. Mol. Life Sci. (2009) 66:3601–3613.DOI 10.1007/s00018-009-0148-6
16- Macaulay, R.T.,Macias, R.B., Mc Lee, S., Boda, W. L., Watenpaugh, D. E., &Hargens, R. (2016).Treadmillexercisewithinlower-body negativepressureattenuatessimulatedspaceflight-inducedreductions of balanceabilitiesin men but not women.np Microgravity,2(1), 16022.
17- Megan N. Murphy, MasakiMizuno, Jere H. Mitchell, andScott A. Smithcorrespondingauthor: Cardiovascularregulationbyskeletalmusclereflexes in healthanddisease. Am J PhysiolHeartCircPhysiol. 2011 Oct; 301(4): H1191–H1204. doi: 10.1152/ajpheart.00208.2011
18- Michael E. Goldberg: Evidencefor an attentionalprioritymap in inferotemporalcortex.
Columbia University, New York, NY, andapprovedOctober 7, 2019 (receivedforreviewDecember 24, 2018)
19- Naval AerospaceMedıcalInstıtute. Flight Physiology. U.S. Naval Flight Surgeon's Manual.Thırd Edıtıon.1991.
20- Nicogossian, A.E., Williams R.S.., Huntoon, C.L., Doarn C.R., Polk, J.D., &Schneider, V.S. (2016). Space PhysiologyandMedicine (14. Ch.BehavioralHealthandPerformance). New York: Springer
21- Pirjo H. Manninen, Zoe M. Unger: Hypoxia in Complications. Neuroanesthesia, Pages 169-180, 2016.
22- Purves D, Augustine GJ, Fitzpatrick D, et al.,editors:The Blood Supply of the Brain andSpinalCord.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK11042Neuroscience. 2nd edition.2001.
23- Ranadhi Das:HighaltitudePhysiology, Purves D, Augustine GJ, Fitzpatrick D, editors: The Blood Supply of the Brain andSpinalCord.Apr. 24, 2017
https://www.justdial.com/Kolkata/Dr-Ranadhi-Das.
24- Richard Hollingham: Theeffects of spacetravel on thehuman body. 6th May 2014.https://www.bbc.com/future/article/20140506-space-trips-bad-for-your-health,
25- Sangu Muthuraju1, Soumya Pati2: Effect of HypobaricHypoxia on CognitiveFunctionsandPotentialTherapeuticAgents. Malays J MedSci. Dec 2014; Special Issue: 41-45www.mjms.usm.my © PenerbitUniversitiSainsMalaysia, 2014,

26- SpaceflıghtMıshapInvestıgatıonFlıghtSurgeon Handbook-NASA-SP-2020-5006891https://www.nasa.gov/sites/default/files/atoms/files/spaceflight-mishap-handbook_tagged.pdf
27- The Human Body in Space. Feb 2, 2021, https://www.nasa.gov/hrp/bodyinspace
28- The Human Factor: Biomedicine in theManned Space Program to 1980.Ed: Pitts JA. NASA SP-4213. NASA Washington, 1985.https://history.nasa.gov/SP-4213.pdf.
29- Van Ombergen, A.,Demertzi, A., Tomilovskaya, E., Jeurissen, B., Sijbers, J.Kozlovskaya, B., Parizel, PM., Van de Heyning, PH., Sunaert, S., Laureys, S., Wuyts, F. L. Theeffect of spaceflightandmicrogravity on thehumanbrain(2017). J Neurol, 264 (Suppl 1), 18-22.
30- Weber, B.,Panzirsch, M., Stulp, F., &Schneider, S. (2020) Sensorimotorperformanceandhapticsupport in simulatedweightlessness. Exp Brain Res, 238, 2373–2384
31- Widmaier E.P, Raff H, Strang K.T: Vander İnsan Fizyolojisi(Çev.Edi: Özgünen T, Solakoğlu Z) McGrawHillEducation, 14.Baskı, 2018.
32- Winrich Freiwald: A surprisingnewsource of attention in thebrain. Laboratory of Neural Systems, December 19, 2019.https://doi.org/10.1073/pnas. 116 (47) 23797-23805
33- Zarana S. Patel, Tyson J. Brunstetter, William J. Tarver, Alexandra M. Whitmire, Sara R. Zwart, Scott M. Smith &Janice L. Huff : Redrisksfor a journeytothered planet: Thehighestpriorityhumanhealthrisksfor a missionto Mars natüre. ReviewArticle. npjMicrogravityvolume 6, Articlenumber: 33 (2020)article.Published: 05 November 2020.

Prostat Kanserinin İnsülin Direnci ile İlişkisi

*Cansu Erboy**

Prostat kanseri erkeklerde en sık görülen kanserdir ve Avrupa'da kansere bağlı ölümlerin üçüncü nedenidir. Prostat kanserinin etiyolojisinde çok sayıda değiştirilebilir ve değiştirilemez risk faktörü bulunmaktadır. Bazı risk faktörleri arasında ileri yaş ve pozitif aile öyküsü bulunmaktadır. Bununla birlikte çevresel faktörler, yaşam tarzı ve diyetler prostat kanseri riskini ve ilerlemesini etkileyebilir. Prostat kanseri insidansının yüksek olması, prostat spesifik antijen taramasının artan kullanımına, yaşlanan popülasyona ve daha iyi teşhis yöntemleri ile ilgilidir. Prostat kanserinin etiyolojisini ve patofizyolojisini anlamak bu kanserin teşhisine ve daha iyi yönetilmesine yardımcı olur (13).

Yaş, prostat kanseri için iyi bilinen bir risk faktörüdür. Prostat kanseri insidansı yaşla birlikte artar. Prostat kanseri 40 yaşın altında nadirdir. Yaşa bağlı bu eğilim, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde görülmektedir. Prostat kanserine yakalanma olasılığı 39 yaş altı erkeklerde %0,005 iken, 40-59 yaş arası erkeklerde %2,2'ye, 60-79 yaş arası erkeklerde ise %13,7'ye çıkmaktadır. Prostat kanserinin histolojik tanı olasılığı daha yüksektir, 70 ila 80 yaşları arasındaki erkeklerin %50'sinde histolojik malignite kanıtı görülür. Prostat kanserinin bu düşük dereceli, düşük hacimli histolojik teşhisinin çoğu, ölüm riski olmaksızın yavaş bir seyir izler (2,12). Prostat kanserinde kalıtım derecesi yüksektir. Bir erkek kardeşine veya babasına prostat kanseri teşhisi konan erkeklerde prostat kanseri gelişme riski iki ila dört kat daha fazladır (9).

Obezitede artan adipozite, prostat kanseri ölüm riskinin artmasına neden olur. Obezitenin prostat kanseri riskine etki eden üç olası neden, insülin benzeri büyüme faktörü 1 (IGF-1), seks hormonları ve adipokinlerdir. Adipositlerden plazmaya salgılanan kemokinler olan adipokinler üzerine son zamanlarda yapılan çalışmalar bu konuya ışık tutmaktadır. Adipokinlerden biri, prostat kanserinin gelişimi ve ilerlemesinde rol oynayan adiponektindir. Artan obezite ile özellikle erkeklerde plazma adiponektin konsantrasyonları düşer. Düşük adiponektin konsantrasyonlarının, anti-enflamatuar, anti-proliferatif yolları içeren çeşitli olası açıklayıcı mekanizmalarla, daha yüksek prostat kanserine yol açtığı gösterilmiştir. Bu nedenle gelecekte adiponektin prostat kanseri tanısında potansiyel bir biyobelirteç olabilir (10,13).

Metabolik sendrom, hipertansiyon, hiperglisemi, hiperkolesterolemi/yüksek trigliseritler ve artmış bel çevresi genişliği ile vücut yağı oranın arttığı bir sendromdur. Metabolik sendromun üç veya daha fazla bileşenine sahip olmanın daha yüksek dereceli prostat kanseri riskiyle ilişkili

bildirilmiştir (7,8). İnsülin direncinin SHBG ile olan ilişkisinde diyet ve egzersiz etkisini inceleyen çalışmalarda; günlük aerobik egzersizle birlikte düşük yağlı, yüksek kompleks karbonhidratlı bir diyet uygulayan obez erkeklerde SHBG artarken serum insülininin azaldığı, iki hafta boyunca yüksek yağlı bir diyet uygulayan erkeklerde ise SHBG seviyesinin düştüğü saptanmıştır (16,19).

Elde edilen bilgiler ışığında prostat kanseri üzerinde insülin direncinin önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. İnsülin direncinin etiyolojisini ve patofizyolojisini aydınlatmak için yapılacak çalışmalar, prostat kanseri tedavisi için de yol gösterici olacaktır. Aynı zamanda insülin direncinin engellenmesi için uygulanması gereken diyetler ve egzersizler, prostat kanserinden de koruma sağlayacaktır.

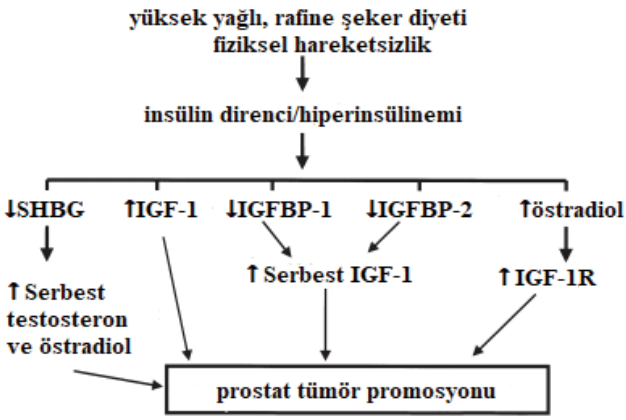

Şekil 1. *Diyet ve egzersizin insülin direnci ve prostat kanseri gelişimi ile ilişkisini açıklamak için önerilen model (1). IGF-1, insülin benzeri büyüme faktörü 1; IGF-1R, insülin benzeri büyüme faktörü 1 reseptörü; IGFBP-1, insülin benzeri büyüme faktörü bağlayıcı protein 1; IGFBP-2, insülin benzeri büyüme faktörü bağlayıcı protein 2; SHBG, seks hormonu bağlayıcı globulin*

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Barnard, R. J., Aronson, W. J., Tymchuk, C. N., & Ngo, T. H. (2002). Prostate cancer: another aspect of the insulin-resistance syndrome?. Obesity reviews : an official journal of the International Association for the Study of Obesity, 3(4), 303–308.

2. Carter, H. B., Piantadosi, S., & Isaacs, J. T. (1990). Clinical evidence for and implications of the multistep development of prostate cancer. The Journal of urology, 143(4), 742–746.

3. Chokkalingam, A. P., Pollak, M., Fillmore, C. M., Gao, Y. T., Stanczyk, F. Z., Deng, J., Sesterhenn, I. A., Mostofi, F. K., Fears, T. R., Madigan, M. P., Ziegler, R. G., Fraumeni, J. F., Jr, & Hsing, A. W. (2001). Insulin-like growth factors and prostate cancer: a population-based case-control study in China. Cancer epidemiology, biomarkers & prevention : a publication of the American Association for Cancer Research, cosponsored by the American Society of Preventive Oncology, 10(5), 421–427.

4. Dunn, S. E., Kari, F. W., French, J., Leininger, J. R., Travlos, G., Wilson, R., & Barrett, J. C. (1997). Dietary restriction reduces insulin-like growth factor I levels, which modulates apoptosis, cell proliferation, and tumor progression in p53-deficient mice. Cancer research, 57(21), 4667–4672.

5. Freeman, A. M., & Pennings, N. (2022). Insulin Resistance. In StatPearls. StatPearls Publishing

6. Frystyk, J., Skjaerbaek, C., Vestbo, E., Fisker, S., & Orskov, H. (1999). Circulating levels of free insulin-like growth factors in obese subjects: the impact of type 2 diabetes. Diabetes/metabolism research and reviews, 15(5), 314–322.

7. Gann, P. H., Hennekens, C. H., Ma, J., Longcope, C., & Stampfer, M. J. (1996). Prospective study of sex hormone levels and risk of prostate cancer. Journal of the National Cancer Institute, 88(16), 1118–1126.

8. Hsing, A. W., Chua, S., Jr, Gao, Y. T., Gentzschein, E., Chang, L., Deng, J., & Stanczyk, F. Z. (2001). Prostate cancer risk and serum levels of insulin and leptin: a population-based study. Journal of the National Cancer Institute, 93(10), 783–789.

9. Kalish, L. A., McDougal, W. S., & McKinlay, J. B. (2000). Family history and the risk of prostate cancer. Urology, 56(5), 803–806.

10. Liao, Q., Long, C., Deng, Z., Bi, X., & Hu, J. (2015). The role of circulating adiponectin in prostate cancer: a meta-analysis. The International journal of biological markers, 30(1), e22–e31.

11. Nestler J. E. (1993). Sex hormone-binding globulin: a marker for hyperinsulinemia and/or insulin resistance?. The Journal of clinical endocrinology and metabolism, 76(2), 273–274.

12. Newcomer, L. M., Stanford, J. L., Blumenstein, B. A., & Brawer, M. K. (1997). Temporal trends in rates of prostate cancer: declining incidence of advanced stage disease, 1974 to 1994. The Journal of urology, 158(4), 1427–1430.

13. Ng, K. L. (2021). The Etiology of Prostate Cancer. In S. R. J. Bott (Eds.) et. al., Prostate Cancer. Exon Publications.

14. Oczkowski, M., Dziendzikowska, K., Pasternak-Winiarska, A., Włodarek, D., & Gromadzka-Ostrowska, J. (2021). Dietary Factors and Prostate Cancer Development, Progression, and Reduction. Nutrients, 13(2), 496.

15. Plymate, S. R., Matej, L. A., Jones, R. E., & Friedl, K. E. (1988). Inhibition of sex hormone-binding globulin production in the human hepatoma (Hep G2) cell line by insulin and prolactin. The Journal of clinical endocrinology and metabolism, 67(3), 460–464.

16. Reed, M. J., Cheng, R. W., Simmonds, M., Richmond, W., & James, V. H. (1987). Dietary lipids: an additional regulator of plasma levels of sex hormone binding globulin. The Journal of clinical endocrinology and metabolism, 64(5), 1083–1085.

17. Seong, J., Kang, J. Y., Sun, J. S., & Kim, K. W. (2019). Hypothalamic inflammation and obesity: a mechanistic review. Archives of pharmacal research, 42(5), 383–392.

18. Thissen, J. P., Ketelslegers, J. M., & Underwood, L. E. (1994). Nutritional regulation of the insulin-like growth factors. Endocrine reviews, 15(1), 80–101.

19. Tymchuk, C. N., Tessler, S. B., Aronson, W. J., & Barnard, R. J. (1998). Effects of diet and exercise on insulin, sex hormone-binding globulin, and prostate-specific antigen. Nutrition and cancer, 31(2), 127–131.

20. Wallace, I. R., McKinley, M. C., Bell, P. M., & Hunter, S. J. (2013). Sex hormone binding globulin and insulin resistance. Clinical endocrinology, 78(3), 321–329.

21. Yu, H., & Rohan, T. (2000). Role of the insulin-like growth factor family in cancer development and progression. Journal of the National Cancer Institute, 92(18), 1472–1489.

22. Yun, S. J., Min, B. D., Kang, H. W., Shin, K. S., Kim, T. H., Kim, W. T., Lee, S. C., & Kim, W. J. (2012). Elevated insulin and insulin resistance are associated with the advanced pathological stage of prostate cancer in Korean population. Journal of Korean medical science, 27(9), 1079–1084.

Dizileme Yöntemlerinin Kanser Hastalarının Tanısına Katkısı

*Cüneyd Yavaş**

Giriş

Kanser araştırmalarında, her kanser numunesi (periferik kan ve somatik hücre) büyük miktarda nokta mutasyonları, eklemeler, silinmeler, translokasyonlar, füzyonlar ve diğer mutasyonları içermektedir. Bu mutasyonlar protein ifade edilen diziler içinde (ekzonlar) veya ifade edilmeyen kısımlarda (intronik) olabilmektedir. Çoğu mutasyon daha önce hiç gözlemlenmemiş olması ve çok uzun diziler olan intronik kısımdaki varyasyonların bulunma ihtimali, genomdaki tüm mutasyonları bulabilen tekniklere karşı önemin arttığını göstermektedir (32). Tüm bu mutasyonlar arasında, hastalığa yol açan yada ilerlemesine sebep olan mutasyonlar bulunmaktadır. Gen ekspresyon seviyelerindeki değişikliklerin hastalığın ilerlemesini etkilediği varsayımına dayanarak, RNA-Seq tekniği önem arz etmektedir ve bu genetik değişikliklerin hastalığın ilerlemesini etkileyip etkilemediğini belirlemek için yararlı bir teknik olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır. DNA'daki genetik değişiklikler, kromatin yapısı, DNA metilasyonu, RNA splice mutasyonları, RNA düzenlemesi ve mikroRNA (miRNA) dâhil olmak üzere tüm hücresel süreçleri etkileme potansiyeline sahiptir (29). Kanser araştırmalarında hastalığın ilerlemesi, tüm bu birbirine bağlı süreçlerin ölçülmesi ve entegre analizi yoluyla sağlanmaktadır. Yeni nesil dizileme (NGS) teknolojilerinin temel özelliği, milyarlarca bağımsız dizi okumasının paralel olarak üretilmesi ve her okumanın tek bir DNA molekülünden türetilmesidir. Ortaya çıkan veriler, somatik yada periferik kandan elde edilen DNA'da bulunan mutasyonların elde edilmesine olanak verir (36). Dizileme ile elde edilen veriler, kanserin nedenlerini ve mekanizmalarını çözmek için güçlü bir veri sağlamaktadır.

Tablo 1. *Kadın ve Erkek Hastalarda En Sık Görülen Tümör Çeşitleri*

Cinsiyet	Tümör Çeşidi	Oran (%)	Cinsiyet	Tümör Çeşidi	Oran (%)
Kadın	Meme	23,9	**Erkek**	Akciğer	25,8
	Tiroid	10,9		Prostat	14,6
	Kolorektal	9,1		Kolorektum	9
	Akciğer	7		Mesane	7,9
	Rahim	5,9		Mide	6,2
	Diğer	43,2		**Diğer**	36,5

Her birey, benzersiz bir kalıtsal germ hattı mutasyonları seti taşımaktadır. Kanser hastalığı ilerledikçe ek olarak somatik mutasyonlar ve genomik yeniden düzenlemeler gözlenebilir. Bu mutasyonlar ilaç direncini ve

basamağında kalmaktadır. Daha fazla dizileme bilgisi elde edildikçe, çoğu kanser türü, moleküler fenotiplerine göre birkaç alt popülasyona bölünebileceği öngörülmektedir (27). Buradan çıkan sonuç ise yapılacak çalışmalarda spesifik numunelerin sayısındaki artış hem deneyin gücünü hemde sonuçların doğruluğunu arttıracağı yönündedir. Kısmi bir çözüm ise yeni mutasyonlar bulmak için genomu eksik kalmayacak şekilde dizilenmesi yöntemini kullanmaktır (Tüm genom dizileme). Tespit edilen mutasyonlar sonrasında, bu mutasyonları doğrulamak ve büyük bir kohorttaki mutasyon sayısını belirlemek için tüm ekzom veya panel dizilemeler kullanılabilir.

Yeni nesil dizileme teknolojisiyle derin okumalar, aynı bölgeyle birden çok kez, bazen yüzlerce kez veya daha fazla eşlenen dizi parçalarının (fragmentler) okumaların üretilmesini ifade etmektedir. Her okuma, tek bir DNA molekülünden üretildiğinden, derin dizileme, orijinal örneğin %1 kadar azını içeren klonların saptanmasına olanak tanımaktadır. Araya karışmış normal dokudan okunan dizi, tümörden ve aynı bireyden komşu normal dokudan alınan dizileri karşılaştırarak kolayca tanımlanabilmektedir. Optimum okuma derinliği, kanser türüne ve gerekli hassasiyete bağlı olarak değişecektir, ancak yapılan çalışmalardan elde edilen verilere göre, normal genomlar için minimum 40 kez ve kanser genomları için 80 kez kapsam idealdir. Tümörler oldukça heterojen olduğunda, tüm hücre tiplerini temsil etmek için tümördeki farklı bölgelerden birkaç biyopsi gerekebilir. Sürekli biyopsi örneği alımı hem hasta hemde araştırıcılar için oldukça külfetli hale gelmektedir. Bu durumdan kaçınmak için yeni teknikler ortaya çıkmıştır. Bu tekniklerden en göze çarpanı likit biyopsidir (10). Likit biyopsinin kısıtlılıkları ve cevaplanması gereken sorular aydınlatıldığında çoğu kanser çalışmalarında ön planda olacağı düşünülmektedir.

**Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, Genetik Tanı Laboratuvarı, İstanbul*

KAYNAKÇA

1. Baysal BE, Sharma S, Hashemikhabir S, Janga SC. (2017). RNA Editing in Pathogenesis of Cancer. *Cancer Res*, 77, 3733-9. https://doi.org/10.1158/0008-5472.CAN-17-0520

2. Bergsma AJ, van der Wal E, Broeders M, van der Ploeg AT, Pim Pijnappel WWM. (2018). Alternative Splicing in Genetic Diseases: Improved Diagnosis and Novel Treatment Options. *Int Rev Cell Mol Biol*, 335, 85-141. https://doi.org/10.1016/bs.ircmb.2017.07.008

3. Caldas C. (2012). Cancer sequencing unravels clonal evolution. *Nat Biotechnol*, 30, 408-10. https://doi.org/10.1038/nbt.2213

4. Campbell PJ, Yachida S, Mudie LJ, Stephens PJ, Pleasance ED, et al. (2010). The patterns and dynamics of genomic instability in metastatic pancreatic cancer. *Nature*, 467, 1109-13. https://doi.org/10.1038/nature09460

5. Chapman MA, Lawrence MS, Keats JJ, Cibulskis K, Sougnez C, et al. (2011). Initial genome sequencing and analysis of multiple myeloma. *Nature*, 471, 467-72. https://doi.org/10.1038/nature09837

6. Chiang C, Jacobsen JC, Ernst C, Hanscom C, Heilbut A, et al. (2012). Complex reorganization and predominant non-homologous repair following chromosomal breakage in karyotypically balanced germline rearrangements and transgenic integration. *Nat Genet*, 44, 390-7, S1. https://doi.org/10.1038/ng.2202

7. Diaz LA, Jr., Bardelli A. (2014). Liquid biopsies: genotyping circulating tumor DNA. *J Clin Oncol*, 32, 579-86. https://doi.org/10.1200/JCO.2012.45.2011

8. Ding L, Ley TJ, Larson DE, Miller CA, Koboldt DC, et al. (2012). Clonal evolution in relapsed acute myeloid leukaemia revealed by whole-genome sequencing. *Nature*, 481, 506-10. https://doi.org/10.1038/nature10738

9. Easwaran H, Baylin SB. (2013). Epigenetic abnormalities in cancer find a "home on the range". *Cancer Cell*, 23, 1-3. https://doi.org/10.1016/j.ccr.2012.12.018

10. El Achi H, Khoury JD, Loghavi S. (2019). Liquid Biopsy by Next-Generation Sequencing: a Multimodality Test for Management of Cancer. *Curr Hematol Malig Rep*, 14, 358-67. https://doi.org/10.1007/s11899-019-00532-w

11. Ellis MJ, Ding L, Shen D, Luo J, Suman VJ, et al. (2012). Whole-genome analysis informs breast cancer response to aromatase inhibition. *Nature*, 486, 353-60. https://doi.org/10.1038/nature11143

12. Feinberg AP. (2018). The Key Role of Epigenetics in Human Disease Prevention and Mitigation. *N Engl J Med*, 378, 1323-34. https://doi.org/10.1056/NEJMra1402513

13. Guo H, Ingolia NT, Weissman JS, Bartel DP. (2010). Mammalian microRNAs predominantly act to decrease target mRNA levels. *Nature*, 466, 835-40. https://doi.org/10.1038/nature09267

14. Husain H, Velculescu VE. (2017). Cancer DNA in the Circulation: The Liquid Biopsy. *JAMA*, 318, 1272-4. https://doi.org/10.1001/jama.2017.12131

15. Jain A, Brown SZ, Thomsett HL, Londin E, Brody JR. (2019). Evaluation of Post-transcriptional Gene Regulation in Pancreatic Cancer Cells: Studying RNA Binding Proteins and Their mRNA Targets. *Methods Mol Biol*, 1882, 239-52. https://doi.org/10.1007/978-1-4939-8879-2_22

16. Jiang Q, Crews LA, Barrett CL, Chun HJ, Court AC, et al. (2013). ADAR1 promotes malignant progenitor reprogramming in chronic myeloid leukemia. *Proc Natl Acad Sci U S A*, 110, 1041-6. https://doi.org/10.1073/pnas.1213021110

17. Kim J, Park WY, Kim NKD, Jang SJ, Chun SM, et al. (2017). Good Laboratory Standards for Clinical Next-Generation Sequencing Cancer Panel Tests. *J Pathol Transl Med*, 51, 191-204. https://doi.org/10.4132/jptm.2017.03.14

18. Landau DA, Carter SL, Stojanov P, McKenna A, Stevenson K, et al. (2013). Evolution and impact of subclonal mutations in chronic lymphocytic leukemia. *Cell*, 152, 714-26. https://doi.org/10.1016/j.cell.2013.01.019

19. Li JH, Liu S, Zheng LL, Wu J, Sun WJ, et al. (2014). Discovery of Protein-lncRNA Interactions by Integrating Large-Scale CLIP-Seq and RNA-Seq Datasets. *Front Bioeng Biotechnol*, 2, 88. https://doi.org/10.3389/fbioe.2014.00088

20. Lieber MR. (2016). Mechanisms of human lymphoid chromosomal translocations. *Nat Rev Cancer*, 16, 387-98. https://doi.org/10.1038/nrc.2016.40

21. Liu J, Zhang Z, Bando M, Itoh T, Deardorff MA, et al. (2010). Genome-wide DNA methylation analysis in cohesin mutant human cell lines. *Nucleic Acids Res*, 38, 5657-71. https://doi.org/10.1093/nar/gkq346

22. Mahdian-Shakib A, Dorostkar R, Tat M, Hashemzadeh MS, Saidi N. (2016). Differential role of microRNAs in prognosis, diagnosis, and therapy of ovarian cancer. *Biomed Pharmacother*, 84, 592-600. https://doi.org/10.1016/j.biopha.2016.09.087

23. Mardis ER. (2012). Genome sequencing and cancer. *Curr Opin Genet Dev*, 22, 245-50. https://doi.org/10.1016/j.gde.2012.03.005

24. Mertens F, Johansson B, Fioretos T, Mitelman F. (2015). The emerging complexity of gene fusions in cancer. *Nat Rev Cancer*, 15, 371-81. https://doi.org/10.1038/nrc3947

25. Nakagawa H, Fujita M. (2018). Whole genome sequencing analysis for cancer genomics and precision medicine. *Cancer Sci*, 109, 513-22. https://doi.org/10.1111/cas.13505

26. Pleasance ED, Cheetham RK, Stephens PJ, McBride DJ, Humphray SJ, et al. (2010). A comprehensive catalogue of somatic mutations from a human cancer genome. *Nature*, 463, 191-6. https://doi.org/10.1038/nature08658

27. Ravinet M, Faria R, Butlin RK, Galindo J, Bierne N, et al. (2017). Interpreting the genomic landscape of speciation: a road map for finding barriers to gene flow. *J Evol Biol*, 30, 1450-77. https://doi.org/10.1111/jeb.13047

28. Sarhadi VK, Lahti L, Scheinin I, Tyybakinoja A, Savola S, et al. (2013). Targeted resequencing of 9p in acute lymphoblastic leukemia yields concordant results with array CGH and reveals novel genomic alterations. *Genomics*, 102, 182-8. https://doi.org/10.1016/j.ygeno.2013.01.001

29. Soon WW, Hariharan M, Snyder MP. (2013). High-throughput sequencing for biology and medicine. *Mol Syst Biol*, 9, 640. https://doi.org/10.1038/msb.2012.61

30. Stephens PJ, Greenman CD, Fu B, Yang F, Bignell GR, et al. (2011). Massive genomic rearrangement acquired in a single catastrophic event during cancer development. *Cell*, 144, 27-40. https://doi.org/10.1016/j.cell.2010.11.055

31. The RC. (2019). RNAcentral: a hub of information for non-coding RNA sequences. *Nucleic Acids Res*, 47, D221-D9. https://doi.org/10.1093/nar/gky1034

32. Tuna M, Amos CI. (2013). Genomic sequencing in cancer. *Cancer Lett*, 340, 161-70. https://doi.org/10.1016/j.canlet.2012.11.004

33. Tzoneva G, Perez-Garcia A, Carpenter Z, Khiabanian H, Tosello V, et al. (2013). Activating mutations in the NT5C2 nucleotidase gene drive chemotherapy resistance in relapsed ALL. *Nat Med*, 19, 368-71. https://doi.org/10.1038/nm.3078

34. Umer M, Herceg Z. (2013). Deciphering the epigenetic code: an overview of DNA methylation analysis methods. *Antioxid Redox Signal*, 18, 1972-86. https://doi.org/10.1089/ars.2012.4923

35. Welch JS, Ley TJ, Link DC, Miller CA, Larson DE, et al. (2012). The origin and evolution of mutations in acute myeloid leukemia. *Cell*, 150, 264-78. https://doi.org/10.1016/j.cell.2012.06.023

36. Yates LR, Campbell PJ. (2012). Evolution of the cancer genome. *Nat Rev Genet*, 13, 795-806. https://doi.org/10.1038/nrg3317

Kanser ve Metastatik Kaskad

*Damla Gül Fındık**

Giriş

Kanser teşhisi ve yönetimi, dünya çapında büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Bu hastalığın mortalitesinin yüksek olması, sıklıkla geç teşhis edilmesi ve tedavilere karşı direnç mekanizmalarının gelişmesi ile ilişkilidir. Bu nedenle, kanserin fizyopatolojik ve moleküler mekanizmalarının anlaşılması, erken teşhis ve progresyon takibi için önemlidir (1). Kanser tedavisinde en büyük sınırlayıcı faktörü metastaz oluşturmaktadır (19). Kanserli hastaların >90%'ından fazlasının primer ölüm sebebidir (3). Lokalize kanserler için 5 yıllık sağkalım oranları nispeten yüksek olmasına rağmen, metastaz durumunda bu oran <%30'dur (6). Metastaz tümör hücrelerinin istila ettiği primer bölgeden vücudun diğer bölgelerine göç etmesidir. Benign ve malign tümörler arasındaki temel farkı oluşturur (12). Kanser hücrelerinin yayılması ve mikroçevreye adapte olarak kolonizasyonu sırasındaki süreç metastatik kaskad olarak adlandırılmaktadır (14). Metastaz sırasında tümör hücrelerinin geçtiği aşamalar sırasıyla; invazyon, intravazasyon, transport, ekstravazasyon ve metastatik kolonizasyondur (12). Metastaz süreci hücrelerin çevre ekstrasellüler matrikse migrasyonu ve invazyonu ile başlar. Daha sonrasında hücreler damar içine girerek kan akımındaki koşullarda hayatta kalır. Uzak bölgelerde duraklayan bu hücreler organ parankimine sızar ve mikroçevreye uyum sağlayarak metastatik formasyon oluştururlar (9). Bu süreçte tümör hücrelerinin tümör mikroçevresi (TME) ile etkileşimi metastatik yeteneği etkilemektedir (12).

Kanser Kök Hücreleri

Kanser kök hücreleri (CSCs) tümör başlatan hücrelerdir. Bu hücreler kök hücre bölünmelerine benzer bir şekilde tümörü başlatan hücre havuzunu korumak için kendi kendini yenileyebilirler ya da asimetrik olarak bölünerek non-CSCs'i üretirler. Tümör hücresindeki bu hücresel heterojeniteyi çevresel ve intrensek hücresel faktörler etkilemektedir (15). İnvazyon ve metastazı aktive eden faktörler arasında çevresel uyaranlar tarafından indüklenen epigenetik faktörler (yaşlanma ve sirkadiyen bozulmalar), hücre dışı matriks (ECM) bileşenlerinden gelen adheziv sinyaller, ECM mekanik basınçları, hücre-hücre etkileşimleri, çözünebilir sinyaller (büyüme faktörleri, sitokinler) ve tümör içi mikrobiyota yer almaktadır (3). CSCs'nin kökenleri henüz net bir şekilde tanımlanmamıştır. Bu konuda öne sürülen hipotezler; normal doku kök ve progenitör hücrelerin onkojenik transformasyonu veya non-CSCs'nin CSCs durumuna dönmesidir (15). CSCs'den farklılaşan kanser hücreleri TME'den dediferansiyasyon için sinyaller almaktadır. Kanser ilişkili fibroblastlar (CAFs) bu dediferansiyasyonu uyararak CSCs plastisitesini yöneten hücrelerdir. CSCs'nin tanımlanmasında kullanılan hücre yüzey markerları CD24, CD26, CD44, CD133, CD166, aldehit dehidrojenaz (ALDH) ve Ep-CAM (CD326)'dir. Bu markerların ekspresyonu

Sonuç

Metastaz gelişimi; kanser hücrelerinin primer bölgelerini terk etmesini, kan dolaşımında sirkülasyonunu, kan damarlarındaki mekanik kuvvetlere dayanmasını, sekonder bölgede yeni çevreye uyum sağlamasını ve immün sistemden kaçmasını gerektirir. Metastaz çevresel ve intrensek hücresel faktörlerin dinamik bir etkileşimidir. Metastik kaskad sırasındaki mekanizmanın tam olarak anlaşılması metastazın önlenmesine yönelik kanser tedavilerinde efektif stratejilerin gelişimine katkı sağlayacaktır.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1 Cortés-Hernández, L. E., Eslami-S, Z., Alix-Panabières, C. (2020). Circulating tumor cell as the functional aspect of liquid biopsy to understand the metastatic cascade in solid cancer. *Molecular aspects of medicine, 72*, 100816.

2. Fabisiewicz, A., Grzybowska, E. (2017). CTC clusters in cancer progression and metastasis. *Medical Oncology, 34*, 1-10.

3. Fares, J., Fares, M. Y., Khachfe, H. H., Salhab, H. A., Fares, Y. (2020). Molecular principles of metastasis: a hallmark of cancer revisited. *Signal transduction and targeted therapy, 5*(1), 28.

4. Fischer, K. R., Durrans, A., Lee, S., Sheng, J., Li, F., Wong, S. T., Choi, H., El Rayes, T., Ryu, S., Troeger, J. (2015). Epithelial-to-mesenchymal transition is not required for lung metastasis but contributes to chemoresistance. *Nature, 527*(7579), 472-476.

5. Hamidi, H., Ivaska, J. (2018). Every step of the way: integrins in cancer progression and metastasis. *Nature Reviews Cancer, 18*(9), 533-548.

6. Kourtidis, A., Lu, R., Pence, L. J., Anastasiadis, P. Z. (2017). A central role for cadherin signaling in cancer. *Experimental cell research, 358*(1), 78-85.

7. Ma, Y.-H. V., Middleton, K., You, L., Sun, Y. (2018). A review of microfluidic approaches for investigating cancer extravasation during metastasis. *Microsystems & Nanoengineering, 4*(1), 1-13.

8. Massagué, J., Obenauf, A. C. (2016). Metastatic colonization by circulating tumour cells. *Nature, 529*(7586), 298-306.

9. Meirson, T., Gil-Henn, H., Samson, A. O. (2020). Invasion and metastasis: The elusive hallmark of cancer. *Oncogene, 39*(9), 2024-2026.

10. Najafi, M., Farhood, B., Mortezaee, K. (2019). Cancer stem cells (CSCs) in cancer progression and therapy. *Journal of cellular physiology, 234*(6), 8381-8395.

11. Pecorino, L. (2012). *Molecular biology of cancer: mechanisms, targets, and therapeutics* (3rd ed.): Oxford university press.

12. Reddy, G. P., Reddy, L. V., Kim, S. H. (2019). CANCER BIOLOGY AND PATHOLOGY. *Cancer: Prevention, Early Detection, Treatment and Recovery*, 13-52.

13. Riggi, N., Aguet, M., Stamenkovic, I. (2018). Cancer metastasis: a reappraisal of its underlying mechanisms and their relevance to treatment. *Annual Review of Pathology: Mechanisms of Disease, 13*, 117-140.

14. Sağnak Yılmaz, Z. (2022). Kolorektal Kanser Metastazının Moleküler Mekanizması ve Organotropizm. *Kocaeli Tıp Dergisi, 11*(1), 15-25.

15. San Juan, B. P., Garcia-Leon, M. J., Rangel, L., Goetz, J. G., Chaffer, C. L. (2019). The complexities of metastasis. *Cancers, 11*(10), 1575.

16. Sökeland, G., Schumacher, U. (2019). The functional role of integrins during intra-and extravasation within the metastatic cascade. *Molecular cancer, 18*, 1-19.
17. Steinbichler, T. B., Savic, D., Dudás, J., Kvitsaridze, I., Skvortsov, S., Riechelmann, H., Skvortsova, I.-I. (2020). *Cancer stem cells and their unique role in metastatic spread.* Paper presented at the Seminars in cancer biology.
18. Yeung, K. T., Yang, J. (2017). Epithelial–mesenchymal transition in tumor metastasis. *Molecular oncology, 11*(1), 28-39.
19. Yılmaz Aydoğan, H. (2020). Cancer and Metastasis: Importance of Cell Adhesion Molecules and Cell Junctions. *Experimed, 10*(1), 38-48.
20. Zavyalova, M., Denisov, E., Tashireva, L., Savelieva, O., Kaigorodova, E., Krakhmal, N., Perelmuter, V. (2019). Intravasation as a key step in cancer metastasis. *Biochemistry (Moscow), 84*, 762-772.
21. Zheng, X., Carstens, J. L., Kim, J., Scheible, M., Kaye, J., Sugimoto, H., Wu, C.-C., LeBleu, V. S., Kalluri, R. (2015). Epithelial-to-mesenchymal transition is dispensable for metastasis but induces chemoresistance in pancreatic cancer. *Nature, 527*(7579), 525-530.

Akciğer Kanseri ve Mikrobiyota

*Demet Çelebi**

Giriş

Akciğer kanseri, dünya çapında kansere bağlı ölümlerin önde gelen nedenidir. Kanserin morfolojik, etiyolojisi ve moleküler özellikleri geniş çapta araştırılmıştır [1]. Genetik ve çevresel faktörlerin yanı sıra mikrobiyota da akciğer kanseri gelişiminde önemli rol oynamaktadır. İnsan vücudunda çeşitli mikroorganizmalar oluşur ve konakçı vücuttaki dinamik ve kararlı mikro ortamın korunmasında rol oynar. Mikrobiyal topluluklar insan sağlığı için gerekli olmalarına rağmen, homeostaz bozulduğunda insan sağlığı üzerinde zararlı etkileri olabilir. Mikrobiyomun düzensizliği farklı hastalıklarla ilişkilendirilir. Çalışmalar, belirli organlardaki mikrobiyal toplulukların dengesizliğinin doğrudan veya dolaylı olarak karsinojenez ile ilişkili olduğunu bildirmektedir [2, 3]. Mikrobiyom disbiyozisi, konak inflamatuar yanıtının modülasyonu, kanserojen metabolik ürünlerin üretimi, genotoksik ve virülans etkileri ve hücre döngüsünün bozulması dahil olmak üzere birçok yolla karsinojeneze duyarlılığı etkiler [4]. Mikroorganizmalar gastrointestinal sistem, akciğerler, deri ve diğer organlarda yaşarlar ve gastrointestinal sistem en yüksek mikroorganizma yoğunluğuna sahiptir. Mikrobiyal topluluklar oluştukları organlar ve uzak organlar üzerinde etkilere neden olurlar. Bağırsak mikrobiyomu, özellikle kanser olmak üzere birçok hastalıkta [5] çok önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, bağırsak mikrobiyotasının, bağışıklık kontrol noktaları tedavi yanıtı ve kemoterapiye yanıt üzerinde önemli etkileri olabilir [6]. Akciğer mikrobiyotasının akciğer hastalığındaki rolü, solunum bağışıklık sisteminin anlaşılmasındaki son gelişmeler sayesinde geniş çapta araştırılmıştır. Son zamanlarda yapılan birkaç çalışma, akciğer mikrobiyomu ile akciğer kanseri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır [7, 8]. Ek olarak, bağırsak ve akciğer, karmaşık çift yönlü lenfatik ve kan iletişimi yoluyla bağırsak-akciğer eksenini oluşturur [9].

Akciğer mikrobiyotası ve akciğer kanseri

Akciğer steril ve bazı mikrobiyal toplulukların yaşadığı bilinen bir organdır [10]. Hem fizyolojik hem de patolojik koşullarda 16S ribozomal RNA gen dizilimi kullanan çalışmalar, akciğerin çeşitli mikrobiyotalara ev sahipliği yaptığını göstermiştir. Akciğer mukoza zarının mikrobiyomu, üst solunum yollarına kıyasla filogenetik olarak çeşitlidir [11, 12]. Bağırsakla karşılaştırıldığında akciğerlerde ve alt solunum sistemlerinde önemli ölçüde daha az sayıda bakteri yaşamaktadır [13]. Akciğer mikrobiyotası, sağlıklı yetişkinlerde Bacteroidetes ve Firmicutes dahil olmak üzere iki baskın bakteri filumuna sahiptir [14, 15]. Yapılan son çalışmalar Prevotella ve Veillonella'nın sağlıklı akciğerlerde yaşadığını bildirmektedir [12].

Alt solunum sisteminde yaşayan bakteri toplulukları; Megasphaera, Streptococcus, Pseudomonas, Fusobacterium ve Sphingomonas şeklindedir [10, 12]. Cerrahi akciğer dokusu örnekleri kullanılarak akciğer mikrobiyotasının

bağırsaktan türetilen uyaranların akciğerlerde koruyucu etkilere neden olduğunu belirtmektedir [9]. Ek olarak, bağırsak mikroflorası değişiklikleri akciğer mikrobiyota değişikliklerini etkiler ve bu da kan dolaşım sistemi yoluyla bağırsak mikrobiyotasını etkiler [56]. Bağırsak-akciğer ekseni, bağırsak ve akciğerler arasındaki karmaşık çift yönlü iletişim sistemini açıklar. Bağırsaktaki uyaranlar, bağırsak-akciğer ekseni mekanizmaları yoluyla akciğeri etkilerken, akciğer geri bildirimi ve değiştirilmiş sinyaller bağırsak-akciğer ekseni yoluyla bağırsağa salınır.

Bununla birlikte, bağırsak-akciğer ekseninin akciğer kanserinin patogenezinde ve ilerlemesindeki rolünün altında yatan mekanizma ve bağırsak-akciğer ekseninin akciğer kanseri tedavisinde manipülasyon potansiyeli daha fazla araştırılmalıdır. Bu çalışmalar, akciğer bakterisinin, akciğer tümörü mikroçevresinin önemli bir bileşenini temsil ettiğini ve bağırsak-akciğer ekseninin, fekal transplantasyon gibi bağırsak mikrobiyota modifikasyon stratejileri yoluyla akciğer bakteri bileşiminin dolaylı modifikasyonuna izin verdiğini göstermektedir. Yapılan bir çalışma, TNF-α'nın epitelyal-mezenkimal geçişi indüklediğini ve böylece akciğer kanseri metastazını desteklediğini bildirmektedir [69]. Bağırsak probiyotiklerinin bir temsilcisi olan Bifidobacterium, TNF'ye karşı koruyucu olan çok sayıda fizyolojik aktiviteye sahiptir -α ve lipopolisakkaritler (LPS) enflamasyonu indükledi ve böylece anti-kanser etkiler sağlamıştır [70]. Bakterilerin bir bölgeden diğerine doğrudan translokasyonu, bakteri türevli immünomodülatör moleküllerin kan dolaşımına ve lenfatik sisteme salınması ve böylece sistemik bağışıklığı etkilemesi gibi bağırsak veya akciğer mikrobiyota modifikasyon stratejileri, arasında dinamik karışma elde etmek için kullanılabilir [64, 71-73]. Bağırsak-akciğer ekseninin mikrobiyotası arasındaki karışma, akciğer kanseri için potansiyel yeni terapötik hedefler sağlar. Bununla birlikte, bağırsak-akciğer ekseni ile akciğer kanseri arasındaki bağlantının altında yatan mekanizma daha fazla araştırılmalıdır.

**Atatürk Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Mikrobiyoloji A.B.D., Erzurum*

KAYNAKÇA

1. Aisner, D. L., & Marshall, C. B. (2012). Molecular pathology of non–small cell lung cancer: a practical guide. American journal of clinical pathology, 138(3), 332-346.
2. Bard, J. M., Luu, H. T., Dravet, F., Michel, C., Moyon, T., Pagniez, A., Nazih, H., & Bobin-Dubigeon, C. (2015). Relationship between intestinal microbiota and clinical characteristics of patients with early stage breast cancer. The FASEB Journal, 29, 914.912.
3. Barfod, K. K., Roggenbuck, M., Hansen, L. H., Schjørring, S., Larsen, S. T., Sørensen, S. J., & Krogfelt, K. A. (2013). The murine lung microbiome in relation to the intestinal and vaginal bacterial communities. BMC microbiology, 13(1), 1-12.

4. BINGULA, R. F. R.-R. Desired turbulence? gut-lung axis immunity and lung cancer. J Oncol 2017 2017, 5035371.
5. Boesten, R., Schuren, F., Willemsen, L., Vriesema, A., Knol, J., & De Vos, W. (2011). Bifidobacterium breve–HT-29 cell line interaction: modulation of TNF-α induced gene expression. Beneficial Microbes, 2(2), 115-128.
6. Botticelli, A., Putignani, L., Zizzari, I., Del Chierico, F., Reddel, S., Di Pietro, F., Quagliarello, A., Onesti, C. E., Raffaele, G., & Mazzuca, F. (2018). Changes of microbiome profile during nivolumab treatment in NSCLC patients. In: American Society of Clinical Oncology.
7. Boursi, B., Mamtani, R., Haynes, K., & Yang, Y.-X. (2015). Recurrent antibiotic exposure may promote cancer formation–another step in understanding the role of the human microbiota? European Journal of Cancer, 51(17), 2655-2664.
8. Budden, K. F., Gellatly, S. L., Wood, D. L., Cooper, M. A., Morrison, M., Hugenholtz, P., & Hansbro, P. M. (2017). Emerging pathogenic links between microbiota and the gut–lung axis. Nature Reviews Microbiology, 15(1), 55-63.
9. Cait, A., Hughes, M., Antignano, F., Cait, J., Dimitriu, P., Maas, K., Reynolds, L., Hacker, L., Mohr, J., & Finlay, B. (2018). Microbiome-driven allergic lung inflammation is ameliorated by shortchain fatty acids. Mucosal Immunol 11 (3): 785–795. In.
10. Cameron, S. J., Lewis, K. E., Huws, S. A., Hegarty, M. J., Lewis, P. D., Pachebat, J. A., & Mur, L. A. (2017). A pilot study using metagenomic sequencing of the sputum microbiome suggests potential bacterial biomarkers for lung cancer. PloS one, 12(5), e0177062.
11. Cassel, S. L., Sutterwala, F. S., & Flavell, R. A. (2008). The tiny conductor: immune regulation via commensal organisms. Cell Host & Microbe, 3(6), 340-341.
12. Daillère, R., Vétizou, M., Waldschmitt, N., Yamazaki, T., Isnard, C., Poirier-Colame, V., Duong, C. P., Flament, C., Lepage, P., & Roberti, M. P. (2016). Enterococcus hirae and Barnesiella intestinihominis facilitate cyclophosphamide-induced therapeutic immunomodulatory effects. Immunity, 45(4), 931-943.
13. Dickson, R. P., Erb-Downward, J. R., & Huffnagle, G. B. (2013). The role of the bacterial microbiome in lung disease. Expert review of respiratory medicine, 7(3), 245-257.
14. Dickson, R. P., Erb-Downward, J. R., & Huffnagle, G. B. (2014). Towards an ecology of the lung: new conceptual models of pulmonary microbiology and pneumonia pathogenesis. The lancet Respiratory medicine, 2(3), 238-246.
15. Dickson, R. P., & Huffnagle, G. B. (2015). The lung microbiome: new principles for respiratory bacteriology in health and disease. PLoS pathogens, 11(7), e1004923.
16. Dickson, R. P., Martinez, F. J., & Huffnagle, G. B. (2014). The role of the microbiome in exacerbations of chronic lung diseases. The Lancet, 384(9944), 691-702.
17. Druzhinin, V., Matskova, L., & Fucic, A. (2018). Induction and modulation of genotoxicity by the bacteriome in mammals. Mutation Research/Reviews in Mutation Research, 776, 70-77.
18. Dumas, A., Bernard, L., Poquet, Y., Lugo-Villarino, G., & Neyrolles, O. (2018). The role of the lung microbiota and the gut–lung axis in respiratory infectious diseases. Cellular microbiology, 20(12), e12966.
19. Erb-Downward, J. R., Thompson, D. L., Han, M. K., Freeman, C. M., McCloskey, L., Schmidt, L. A., Young, V. B., Toews, G. B., Curtis, J. L., &

Sundaram, B. (2011). Analysis of the lung microbiome in the "healthy" smoker and in COPD. PloS one, 6(2), e16384.

20. Europe, P. (2015). free article][Abstract][Google Scholar] Sivan A, Corrales L, Hubert N, Williams JB, Aquino-Michaels K, Earley ZM, Benyamin FW. Man Lei Y, Jabri B, Alegre ML, Chang EB, Gajewski TF, Science (New York, NY), 350, 1084.
21. Garrett, W. S. (2015). Cancer and the microbiota. Science, 348(6230), 80-86.
22. Gill, N., Wlodarska, M., & Finlay, B. B. (2010). The future of mucosal immunology: studying an integrated system-wide organ. Nature immunology, 11(7), 558-560.
23. Gray, L. E., O'Hely, M., Ranganathan, S., Sly, P. D., & Vuillermin, P. (2017). The maternal diet, gut bacteria, and bacterial metabolites during pregnancy influence offspring asthma. Frontiers in immunology, 8, 365.
24. Greathouse, K. L., White, J. R., Vargas, A. J., Bliskovsky, V. V., Beck, J. A., von Muhlinen, N., Polley, E. C., Bowman, E. D., Khan, M. A., & Robles, A. I. (2018). Interaction between the microbiome and TP53 in human lung cancer. Genome biology, 19, 1-16.
25. Gui, Q., Li, H., Wang, A., Zhao, X., Tan, Z., Chen, L., Xu, K., & Xiao, C. (2020). The association between gut butyrate-producing bacteria and non-small-cell lung cancer. Journal of clinical laboratory analysis, 34(8), e23318.
26. Gui, Q., Lu, H., Zhang, C., Xu, Z., & Yang, Y. (2015). Well-balanced commensal microbiota contributes to anti-cancer response in a lung cancer mouse model. Genet Mol Res, 14(2), 5642-5651.
27. Hakozaki, T., Richard, C., Elkrief, A., Hosomi, Y., Benlaïfaoui, M., Mimpen, I., Terrisse, S., Derosa, L., Zitvogel, L., & Routy, B. (2020). The Gut Microbiome Associates with Immune Checkpoint Inhibition Outcomes in Patients with Advanced Non–Small Cell Lung CancerGut Microbiome Impact on ICI Efficacy in Patients with NSCLC. Cancer Immunology Research, 8(10), 1243-1250.
28. He, Y., Wen, Q., Yao, F., Xu, D., Huang, Y., & Wang, J. (2017). Gut–lung axis: the microbial contributions and clinical implications. Critical reviews in microbiology, 43(1), 81-95.
29. Hilty, M., Burke, C., Pedro, H., Cardenas, P., Bush, A., Bossley, C., Davies, J., Ervine, A., Poulter, L., & Pachter, L. (2010). Disordered microbial communities in asthmatic airways. PloS one, 5(1), e8578.
30. Hooper, L. V., Littman, D. R., & Macpherson, A. J. (2012). Interactions between the microbiota and the immune system. Science, 336(6086), 1268-1273.
31. Hosgood III, H. D., Sapkota, A. R., Rothman, N., Rohan, T., Hu, W., Xu, J., Vermeulen, R., He, X., White, J. R., & Wu, G. (2014). The potential role of lung microbiota in lung cancer attributed to household coal burning exposures. Environmental and molecular mutagenesis, 55(8), 643-651.
32. Iida, N., Dzutsev, A., Stewart, C., Smith, L., & Bouladoux, N. (2013). Weingarten RAet al. Commensal bacteria control cancer response to therapy by modulating the tumour microenvironment. Science, 342, 967-970.
33. James, M., Beck Vincent, B., & Young Gary, B. H. (2012). The microbiome of the lung. Transl Res, 160(4), 258-266.
34. Jin, C., Lagoudas, G. K., Zhao, C., Bullman, S., Bhutkar, A., Hu, B., Ameh, S., Sandel, D., Liang, X. S., & Mazzilli, S. (2019). Commensal microbiota promote lung cancer development via γδ T cells. Cell, 176(5), 998-1013. e1016.

35. Jin, Y., Dong, H., Xia, L., Yang, Y., Zhu, Y., Shen, Y., Zheng, H., Yao, C., Wang, Y., & Lu, S. (2019). The diversity of gut microbiome is associated with favorable responses to anti–programmed death 1 immunotherapy in Chinese patients with NSCLC. Journal of Thoracic Oncology, 14(8), 1378-1389.
36. Jobin, C. (2012). CRC—all about microbial products and barrier function? Nature reviews Gastroenterology & hepatology, 9(12), 694-696.
37. Khan, A. A., Shrivastava, A., & Khurshid, M. (2012). Normal to cancer microbiome transformation and its implication in cancer diagnosis. Biochimica et Biophysica Acta (BBA)-Reviews on Cancer, 1826(2), 331-337.
38. Kim, M., Gu, B., Madison, M. C., Song, H. W., Norwood, K., Hill, A. A., Wu, W.-J., Corry, D., Kheradmand, F., & Diehl, G. E. (2019). Cigarette smoke induces intestinal inflammation via a Th17 cell-neutrophil axis. Frontiers in immunology, 10, 75.
39. Laroumagne, S., Lepage, B., Hermant, C., Plat, G., Phelippeau, M., Bigay-Game, L., Lozano, S., Guibert, N., Segonds, C., & Mallard, V. (2013). Bronchial colonisation in patients with lung cancer: a prospective study. European Respiratory Journal, 42(1), 220-229.
40. Lee, S. H., Sung, J. Y., Yong, D., Chun, J., Kim, S. Y., Song, J. H., Chung, K. S., Kim, E. Y., Jung, J. Y., & Kang, Y. A. (2016). Characterization of microbiome in bronchoalveolar lavage fluid of patients with lung cancer comparing with benign mass like lesions. Lung cancer, 102, 89-95.
41. Liu, F., Li, J., Guan, Y., Lou, Y., Chen, H., Xu, M., Deng, D., Chen, J., Ni, B., & Zhao, L. (2019). Dysbiosis of the gut microbiome is associated with tumor biomarkers in lung cancer. International Journal of Biological Sciences, 15(11), 2381.
42. Liu, H. X., Tao, L. L., Zhang, J., Zhu, Y. G., Zheng, Y., Liu, D., Zhou, M., Ke, H., Shi, M. M., & Qu, J. M. (2018). Difference of lower airway microbiome in bilateral protected specimen brush between lung cancer patients with unilateral lobar masses and control subjects. International journal of cancer, 142(4), 769-778.
43. Louis, P., Hold, G. L., & Flint, H. J. (2014). The gut microbiota, bacterial metabolites and colorectal cancer. Nature Reviews Microbiology, 12(10), 661-672.
44. Madan, J., Koestler, D., Stanton, B., Davidson, L., Moulton, L., Housman, M., Moore, J., Guill, M. F., Morrison, H., & Sogin, M. (2012). Serial analysis of the gut and respiratory microbiome in cystic fibrosis in infancy: interaction between intestinal and respiratory tracts and impact of nutritional exposures. MBio, 3(4), e00251-00212.
45. Mao, Q., Jiang, F., Yin, R., Wang, J., Xia, W., Dong, G., Ma, W., Yang, Y., Xu, L., & Hu, J. (2018). Interplay between the lung microbiome and lung cancer. Cancer letters, 415, 40-48.
46. Marsland, B. J., Trompette, A., & Gollwitzer, E. S. (2015). The gut–lung axis in respiratory disease. Annals of the American Thoracic Society, 12(Supplement 2), S150-S156.
47. Milani, C., Duranti, S., Bottacini, F., Casey, E., Turroni, F., Mahony, J., Belzer, C., Delgado Palacio, S., Arboleya Montes, S., & Mancabelli, L. (2017). The first microbial colonizers of the human gut: composition, activities, and health implications of the infant gut microbiota. Microbiology and molecular biology reviews, 81(4), e00036-00017.
48. Morris, A., Beck, J. M., Schloss, P. D., Campbell, T. B., Crothers, K., Curtis, J. L., Flores, S. C., Fontenot, A. P., Ghedin, E., & Huang, L. (2013). Comparison of the respiratory microbiome in healthy nonsmokers and smokers. American journal of respiratory and critical care medicine, 187(10), 1067-1075.

49. PH卌, T. T. Y. M. C. Gut flora enhance bacterial clearance in lung through toll-like receptors 4. J Biomed Sci卌 2011卌18, 68.
50. Pouncey, A. L., Scott, A. J., Alexander, J. L., Marchesi, J., & Kinross, J. (2018). Gut microbiota, chemotherapy and the host: the influence of the gut microbiota on cancer treatment. ecancermedicalscience, 12.
51. Ramírez-Labrada, A. G., Isla, D., Artal, A., Arias, M., Rezusta, A., Pardo, J., & Gálvez, E. M. (2020). The influence of lung microbiota on lung carcinogenesis, immunity, and immunotherapy. Trends in cancer, 6(2), 86-97.
52. Raza, M. H., Gul, K., Arshad, A., Riaz, N., Waheed, U., Rauf, A., Aldakheel, F., Alduraywish, S., Rehman, M. U., & Abdullah, M. (2019). Microbiota in cancer development and treatment. Journal of cancer research and clinical oncology, 145, 49-63.
53. Renz, H., Brandtzaeg, P., & Hornef, M. (2012). The impact of perinatal immune development on mucosal homeostasis and chronic inflammation. Nature Reviews Immunology, 12(1), 9-23.
54. Routy, B., Le Chatelier, E., Derosa, L., Duong, C. P., Alou, M. T., Daillère, R., Fluckiger, A., Messaoudene, M., Rauber, C., & Roberti, M. P. (2018). Gut microbiome influences efficacy of PD-1–based immunotherapy against epithelial tumors. Science, 359(6371), 91-97.
55. Samuelson, D. R., Welsh, D. A., & Shellito, J. E. (2015). Regulation of lung immunity and host defense by the intestinal microbiota. Frontiers in microbiology, 6, 1085.
56. Schuijt, T., Lankelma, J., & Scicluna, B. (2016). e Melo FdS, Roelofs JJ, de Boer JD, Hoogendijk AJ, de Beer R., de Vos A., Belzer C. The gut microbiota plays a protective role in the host defence against pneumococcal pneumonia. Gut, 65, 575-583.
57. Segal, L., Alekseyenko, A., Clemente, J., Kulkarni, R., Wu, B., Chen, H., Berger, K., Goldring, R., Rom, W., & Blaser, M. (2013). Enrichment of lung microbiome with supraglottic taxa is associated with increased pulmonary inflammation. Microbiome 1: 19. In.
58. Segal, L. N., & Blaser, M. J. (2014). A brave new world: the lung microbiota in an era of change. Annals of the American Thoracic Society, 11(Supplement 1), S21-S27.
59. Shang, G.-S., Liu, L., & Qin, Y.-W. (2017). IL-6 and TNF-α promote metastasis of lung cancer by inducing epithelial-mesenchymal transition. Oncology letters, 13(6), 4657-4660.
60. Shukla, S. D., Budden, K. F., Neal, R., & Hansbro, P. M. (2017). Microbiome effects on immunity, health and disease in the lung. Clinical & translational immunology, 6(3), e133.
61. Song, P., Yang, D., Wang, H., Cui, X., Si, X., Zhang, X., & Zhang, L. (2020). Relationship between intestinal flora structure and metabolite analysis and immunotherapy efficacy in Chinese NSCLC patients. Thoracic cancer, 11(6), 1621-1632.
62. Tartour, E., & Zitvogel, L. (2013). Lung cancer: potential targets for immunotherapy. The lancet Respiratory medicine, 1(7), 551-563.
63. Tomita, Y., Ikeda, T., Sakata, S., Saruwatari, K., Sato, R., Iyama, S., Jodai, T., Akaike, K., Ishizuka, S., & Saeki, S. (2020). Association of Probiotic Clostridium butyricum Therapy with Survival and Response to Immune Checkpoint Blockade in Patients with Lung CancerProbiotic Therapy Impacts Cancer Immunotherapy. Cancer Immunology Research, 8(10), 1236-1242.
64. Trompette, A., Gollwitzer, E., Yadava, K., Sichelstiel, A., & Sprenger, N. 387 Ngom-Bru C, Blanchard C, Junt T, Nicod LP, Harris NL, Marsland BJ. 2014. 388 Gut microbiota metabolism of dietary fiber influences allergic airway disease 389 and hematopoiesis. Nat Med, 20(2), 159-166.

65. Vallès, Y., Artacho, A., Pascual-García, A., Ferrús, M. L., Gosalbes, M. J., Abellán, J. J., & Francino, M. P. (2014). Microbial succession in the gut: directional trends of taxonomic and functional change in a birth cohort of Spanish infants. PLoS genetics, 10(6), e1004406.
66. Viaud, S., Saccheri, F., Mignot, G., Yamazaki, T., Daillère, R., Hannani, D., Enot, D. P., Pfirschke, C., Engblom, C., & Pittet, M. J. (2013). The intestinal microbiota modulates the anticancer immune effects of cyclophosphamide. Science, 342(6161), 971-976.
67. Wang, J., Li, F., Wei, H., Lian, Z.-X., Sun, R., & Tian, Z. (2014). Respiratory influenza virus infection induces intestinal immune injury via microbiota-mediated Th17 cell–dependent inflammation. Journal of Experimental Medicine, 211(12), 2397-2410.
68. Yan, X., Yang, M., Liu, J., Gao, R., Hu, J., Li, J., Zhang, L., Shi, Y., Guo, H., & Cheng, J. (2015). Discovery and validation of potential bacterial biomarkers for lung cancer. American journal of cancer research, 5(10), 3111.
69. Yang, J. J., Yu, D., Xiang, Y.-B., Blot, W., White, E., Robien, K., Sinha, R., Park, Y., Takata, Y., & Lazovich, D. (2020). Association of dietary fiber and yogurt consumption with lung cancer risk: a pooled analysis. JAMA oncology, 6(2), e194107-e194107.
70. Yu, G., Gail, M. H., Consonni, D., Carugno, M., Humphrys, M., Pesatori, A. C., Caporaso, N. E., Goedert, J. J., Ravel, J., & Landi, M. T. (2016). Characterizing human lung tissue microbiota and its relationship to epidemiological and clinical features. Genome biology, 17(1), 1-12.
71. Zhang, W.-Q., Zhao, S.-K., Luo, J.-W., Dong, X.-P., Hao, Y.-T., Li, H., Shan, L., Zhou, Y., Shi, H.-B., & Zhang, Z.-Y. (2018). Alterations of fecal bacterial communities in patients with lung cancer. American journal of translational research, 10(10), 3171.
72. Zheng, Y., Fang, Z., Xue, Y., Zhang, J., Zhu, J., Gao, R., Yao, S., Ye, Y., Wang, S., & Lin, C. (2020). Specific gut microbiome signature predicts the early-stage lung cancer. Gut Microbes, 11(4), 1030-1042.
73. Zhuang, H., Cheng, L., Wang, Y., Zhang, Y.-K., Zhao, M.-F., Liang, G.-D., Zhang, M.-C., Li, Y.-G., Zhao, J.-B., & Gao, Y.-N. (2019). Dysbiosis of the gut microbiome in lung cancer. Frontiers in Cellular and Infection Microbiology, 9, 112.

Metabolik Onkolojik Aciller

*Erhan Arıkan**

Giriş

Onkolojik aciller, hastalık sürecinin her hangi bir evresinde, kanser hastalığı ile direk ilişkili olabileceği gibi hastalığın tedavisine bağlı olarak da görülebilirler. Onkolojik aciller, acil tedavi gerektiren ve genellikle hastane yatışı gerektiren durumlardır. Onkolojik aciller içerisinde metabolik onkolojik aciller:

1. Hiperkalsemi

2. Hiponatremi

3. Uygunsuz ADH sendromu

4. Tümör lizis sendromu olarak sınıflandırılabilir.

1. Hiperkalsemi

Hiperkalsemi, kanserli hastaların yaklaşık %30' unda görülür. Diğer kanserler ile birlikte görülebildiği gibi en sık meme kanseri, akciğer kanseri, Hodgin dışı lenfoma ve multipl myelom ile birlikte görülür (29). Hiperkalsemi, genel popülasyonda yaklaşık % 1-4, hastanede yatan popülasyonda % 0,17-3 oranında görülür (5). Hiperkalseminin birçok sebebi vardır. En sık sebepler primer hiperparatiroidizm (en sık iyi huylu neden), malignite, ilaç kaynaklı, ailesel ve endokrin ilişkili sebeplerdir (21).

Malignite hiperkalsemisinin patofizyolojisinde temel 3 mekanizma vardır:

a) paratiroid hormonu ile ilişkili proteinin (PTHrP) aşırı salgılanması

b) osteoklast aktive edici faktörlerin salınmasıyla kemik metastazları

c) 1,25-dihidroksi vitamin D üretimi (17)

Malignite hiperkalsemisi, kanser hastalarında genellikle ileri evrede görülür ve kötü prognoz ile ilişkilidir (23).

Hemodiyaliz tedavi endikasyonları; TLS dışı akut böbrek yetmezliğindeki endikasyonlara benzerdir. Ciddi oliguri veya anüri varsa, vücutta aşırı sıvı yükü, persistan hiperpotasemi, hiperfosfatemi, tedaviye rağmen kalsiyum fosfat üretimi 70 mg/dL üzerindeyse hemodiyaliz uygulanmalıdır (16).

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Acil Tıp A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Adrogué, H. J., & Madias, N. E. (2000). Hyponatremia. *The New England journal of medicine*, *342*(21), 1581–1589.

2. Boles, J. M., Dutel, J. L., Briere, J., Mialon, P., Robasckiewicz, M., Garre, M., & Briere, J. (1984). Acute renal failure caused by extreme hyperphosphatemia after chemotherapy of an acute lymphoblastic leukemia. *Cancer*, *53*(11), 2425–2429.

3. Burst, V., Grundmann, F., Kubacki, T., Greenberg, A., Rudolf, D., Salahudeen, A., Verbalis, J., & Grohé, C. (2017). Euvolemic hyponatremia in cancer patients. Report of the Hyponatremia Registry: an observational multicenter international study. *Supportive care in cancer:official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*, *25*(7), 2275–2283.

4. Cairo, M. S., & Bishop, M. (2004). Tumour lysis syndrome: new therapeutic strategies and classification. *British journal of haematology*, *127*(1), 3–11.

5. Chonchol, M., Smogorzewski, M., Stubbs, J., (2019). Disorders of calcium, magnesium and phosphate balance. Brenner & Rector's The Kidney. Yu AS, Chertow GM, Luyckx VA, Marsden PA, Skorecki K, Taal M (ed): Elsevier Inc, Philadelphia, PA;.11:613

6. Coiffier, B., Altman, A., Pui, C. H., Younes, A., & Cairo, M. S. (2008). Guidelines for the management of pediatric and adult tumor lysis syndrome: an evidence-based review. *Journal of clinical oncology : official journal of the American Society of Clinical Oncology*, *26*(16), 2767–2778.

7. Dellay, B., & Groth, M. (2016). Emergency Management of Malignancy-Associated Hypercalcemia. *Advanced emergency nursing journal*, *38*(1), 15–E1.

8. Doshi, S. M., Shah, P., Lei, X., Lahoti, A., & Salahudeen, A. K. (2012). Hyponatremia in hospitalized cancer patients and its impact on clinical outcomes. *American journal of kidney diseases : the official journal of the National Kidney Foundation*, *59*(2), 222–228.

9. Elliott, M. J., Ronksley, P. E., Clase, C. M., Ahmed, S. B., & Hemmelgarn, B. R. (2010). Management of patients with acute hyperkalemia. *CMAJ : Canadian Medical Association journal = journal de l'Association medicale canadienne*, *182*(15), 1631–1635.

10. Ellison, D. H., & Berl, T. (2007). Clinical practice. The syndrome of

inappropriate antidiuresis. *The New England journal of medicine*, *356*(20), 2064–2072.

11. Funk, G. C., Lindner, G., Druml, W., Metnitz, B., Schwarz, C., Bauer, P., & Metnitz, P. G. (2010). Incidence and prognosis of dysnatremias present on ICU admission. *Intensive care medicine*, *36*(2), 304–311.

12. Gastanaga, V. M., Schwartzberg, L. S., Jain, R. K., Pirolli, M., Quach, D., Quigley, J. M., Mu, G., Scott Stryker, W., & Liede, A. (2016). Prevalence of hypercalcemia among cancer patients in the United States. *Cancer medicine*, *5*(8), 2091–2100.

13. Goldman, S. C., Holcenberg, J. S., Finklestein, J. Z., Hutchinson, R., Kreissman, S., Johnson, F. L., Tou, C., Harvey, E., Morris, E., & Cairo, M. S. (2001). A randomized comparison between rasburicase and allopurinol in children with lymphoma or leukemia at high risk for tumor lysis. *Blood*, *97*(10), 2998–3003.

14. Hande, K. R., & Garrow, G. C. (1993). Acute tumor lysis syndrome in patients with high-grade non-Hodgkin's lymphoma. *The American journal of medicine*, *94*(2), 133–139.

15. Hochberg, J., & Cairo, M. S. (2008). Tumor lysis syndrome: current perspective. *Haematologica*, *93*(1), 9–13.

16. Howard, S. C., Jones, D. P., & Pui, C. H. (2011). The tumor lysis syndrome. *The New England journal of medicine*, *364*(19), 1844–1854.

17. Hoyoux, C., Lombet, J., & Nicolescu, C. R. (2017). Malignancy-Induced Hypercalcemia-Diagnostic Challenges. *Frontiers in pediatrics*, *5*, 233.

18. Jamookeeah, C., Robinson, P., O'Reilly, K., Lundberg, J., Gisby, M., Ländin, M., Skov, J., & Trueman, D. (2016). Cost-effectiveness of tolvaptan for the treatment of hyponatraemia secondary to syndrome of inappropriate antidiuretic hormone secretion in Sweden. *BMC endocrine disorders*, *16*(1), 22.

19. Janicic, N., & Verbalis, J. G. (2003). Evaluation and management of hypo-osmolality in hospitalized patients. *Endocrinology and metabolism clinics of North America*, *32*(2), 459–vii.

20. Lindner, G., & Schwarz, C. (2012). An update on the current management of hyponatremia. *Minerva medica*, *103*(4), 279–291.

21. Mirrakhimov A. E. (2015). Hypercalcemia of Malignancy: An Update on Pathogenesis and Management. *North American journal of medical sciences*, *7*(11), 483–493.

22. Montesinos, P., Lorenzo, I., Martín, G., Sanz, J., Pérez-Sirvent, M. L., Martínez, D., Ortí, G., Algarra, L., Martínez, J., Moscardó, F., de la Rubia, J., Jarque, I., Sanz, G., & Sanz, M. A. (2008). Tumor lysis syndrome in patients with acute myeloid leukemia: identification of risk factors and development of a predictive model. *Haematologica*, *93*(1), 67–74.

23. Mundy, G. R., & Guise, T. A. (1997). Hypercalcemia of malignancy. *The American journal of medicine*, *103*(2), 134–145.

24. Overgaard-Steensen C. (2011). Initial approach to the hyponatremic patient. *Acta anaesthesiologica Scandinavica*, *55*(2), 139–148.

25. Overgaard-Steensen, C., Larsson, A., Bluhme, H., Tønnesen, E., Frøkiaer, J., & Ring, T. (2010). Edelman's equation is valid in acute hyponatremia in a porcine model: plasma sodium concentration is determined by external balances of water and cations. *American journal of physiology. Regulatory, integrative and comparative physiology*, *298*(1), R120–R129.

26. Raftopoulos H. (2007). Diagnosis and management of hyponatremia in cancer patients. *Supportive care in cancer : official journal of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer*, *15*(12), 1341–1347.

27. Reagan, P., Pani, A., & Rosner, M. H. (2014). Approach to diagnosis and treatment of hypercalcemia in a patient with malignancy. *American journal of kidney diseases : the official journal of the National Kidney Foundation*, *63*(1), 141–147.

28. Rose, B.D., Post, T.W., (2001). Clinical Physiology of Acid-Base and Electrolyte Disorders, 5th ed, McGraw-Hill, New York. p.703.

29. Rosner, M. H., & Dalkin, A. C. (2012). Onco-nephrology: the pathophysiology and treatment of malignancy-associated hypercalcemia. *Clinical journal of the American Society of Nephrology : CJASN*, *7*(10), 1722–1729.

30. Sherlock, M., & Thompson, C. J. (2010). The syndrome of inappropriate antidiuretic hormone: current and future management options. *European journal of endocrinology*, *162 Suppl 1*, S13–S18.

31. Sørensen, J. B., Andersen, M. K., & Hansen, H. H. (1995). Syndrome of inappropriate secretion of antidiuretic hormone (SIADH) in malignant disease. *Journal of internal medicine*, *238*(2), 97–110.

32. Spasovski, G., Vanholder, R., Allolio, B., Annane, D., Ball, S., Bichet, D., Decaux, G., Fenske, W., Hoorn, E. J., Ichai, C., Joannidis, M., Soupart, A., Zietse, R., Haller, M., van der Veer, S., Van Biesen, W., Nagler, E., & Hyponatraemia Guideline Development Group (2014). Clinical practice guideline on diagnosis and treatment of hyponatraemia. *Nephrology, dialysis, transplantation : official publication of the European Dialysis and Transplant Association - European Renal Association*, *29 Suppl 2*, i1–i39.

33. Verbalis, J. G., Goldsmith, S. R., Greenberg, A., Schrier, R. W., & Sterns, R. H. (2007). Hyponatremia treatment guidelines 2007: expert panel recommendations. *The American journal of medicine*, *120*(11 Suppl 1), S1–S21.

34. Wilson, F. P., & Berns, J. S. (2012). Onco-nephrology: tumor lysis syndrome. *Clinical journal of the American Society of Nephrology : CJASN*, *7*(10), 1730–1739.

35. Yeung, Sai-Ching, J., Wenli L., (2016). Metabolic and endocrine oncological emergencies. In: Manzullo EF, editor. Oncological Emergencies. Houston, Texas: MD Anderson Cancer Series;. pages 21–54.

Viral Kaynaklı Kanser Tipleri: Rahim Ağzı Kanseri

*Fadime Özdemir Koçak**

Giriş

Virüsler, kendilerini çoğaltmak için hücreye ihtiyaç duyan fakat hücre dışı formda da bulunabilen küçük, bulaşıcı enfeksiyon ajanlarıdır. Teknik olarak parazittirler, çünkü üremek için bir konakçı hücreye ihtiyaç duyarlar. Hücre içine giren virüs partikülü hücrenin yapısal ve metabolik özelliklerini kullanarak kendi replikasyonlarını gerçekleştirirler. Hücre dışı formda iken solunum, metabolizma gibi faaliyetleri yoktur. Etrafı kapsid adı verilen bir protein kılıfla çevrili olan virüs partikülleri virion olarak isimlendirilir. Virüslerin şekilleri dış kısımlarında bulunan kapsid veya zarf yapısına göre değişiklik gösterir. Oldukça küçük olan bu partiküllerden en büyüğü ortalama 300 nm boyutunda iken en küçüğü ise ortalama 20 nm boyutundadır. Virüsler, genetik materyal olarak çift yada tek iplikli DNA yada RNA içermektedirler. Virüslerin sınıflandırılmasında; nükleik asit tipi, büyüklük ve morfolojisi, zarf ve kuyruk gibi ek yapıların bulunması ve infekte ettiği hücrenin tipi (hayvan bitki ve bakteri virüsleri gibi) gibi özellikler kullanılmaktadır (14).

Bazı virüsler kanser gelişimine neden olabilir veya katkıda bulunabilir. Bu nedenle, bu virüslere onkojenik virüsler adı verilmektedir. Onkojenik virüsler genellikle uzun süreli, kalıcı enfeksiyonlara neden olmaları ile akut enfeksiyona neden olan diğer virüslerden ayrılmaktadırlar. Virüslerin kanserlerin yaklaşık yüzde 15-20'sini oluşturduğu tahmin edilmesine rağmen henüz kanserle ilişkisi belirlenmemiş çok daha fazla onkojenik virüs olabileceği tahmin edilmektedir (6).

Kansere bağlı hastalıklar, dünya çapında ve Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) kardiyovasküler hastalıklar ve felçten sonra ikinci önde gelen ölüm nedeni olup 2018'de dünya çapında yaklaşık 9,6 milyon ölüme yol açtığı bildirilmiştir (18). Kanserden kaynaklı ölüm vakalarındaki düşüş, önleme ve eğitim, erken teşhis ve kanser tedavisindeki muazzam ilerlemeden kaynaklanmaktadır. Nüfus genelinde farkındalık artmasına rağmen, alkol kullanımı, sağlıksız beslenme ve/veya fiziksel aktivite eksikliği veya tütün kullanımı gibi davranışsal faktörler kanserle ilişkili en yüksek risk faktörleridir. Kansere bağlı risk faktörleri arasında bakteri ve virüslerle oluşan enfeksiyonlarda bulunmaktadır. Dünya çapında, kansere neden olan en yaygın enfeksiyöz ajanlar *Helicobacter pylori* (%36,3) ve HPV'dir (%31,1), ardından hepatit B (%16,3) ve C (%7,1) gelmektedir. Epstein-Barr virüsü (EBV), insan herpes virüsü tip 8 (HHV-8; ayrıca Kaposi sarkoma-ilişkili herpes virüsü olarak da bilinir) ve insan T-hücresi lenfotropik virüsü tip 1 (HTLV-1) ve üç parazit: *Opisthorchis viverrini*, *Clonorchis sinensis* ve *Schistosoma haematobium*, tüm enfeksiyon aracılı kanserlerin yaklaşık %10'unun nedenini oluşturmaktadır (18).

Hem DNA hem de RNA virüslerinin insanlarda kansere neden olabileceği gösterilmiştir. Kanser gelişimine neden olabilen DNA virüsleri;

sekanslarından ayrılan bir viral genotip, amplifikasyondan ve/veya hibridizasyondan kaçabilir ve tespit edilmeden kalabilmektedir (9).

Enfekte olmuş kadınları tedavi etmek ve rahim ağzı kanseri insidansını azaltmada profilaktik aşılamanın etkisini hızlandırmak için terapötik aşılama çalışmaları geliştirilmektedir. Erken rahim ağzı kanseri ve kanser öncesi lezyonlar için geleneksel tedavi, cerrahi eksizyon veya ablasyonu içerir. Terapötik aşılama, tümör hücrelerini tanıyacak ve öldürecek bir sitoksik T hücresi popülasyonu oluşturmaya çalışır. T hücresi eksiklikleri olan hastaların HPV enfeksiyonuna ve hastalığın ilerlemesine karşı daha duyarlı olduğu bilindiğinden, HPV'ye karşı T hücresi tepkilerini artırmak, terapötik bir bağışıklık stratejisi için çok önemli olabilir. Sadece rahim ağzı kanseri durumunda, eksprese edilen E6 ve E7 onkoproteinleri, terapötik bir bağışıklık tepkisi için ideal hedefleri temsil eder. Bu antijenlere karşı bağışıklık tepkileri oluşturmak için birçok strateji araştırılmaktadır. Bağışıklık yanıtları oluşturmak için fare modellerinde viral ve bakteriyel vektörler kullanılmıştır. HPV 16 ve 18 ile modifiye edilmiş E6 ve E7 proteinlerinin Vaccinia virüsü iletimi, erken klinik çalışmalarda güvenlik ve spesifikimmün yanıtları göstermiştir. DNA aşılama stratejileri de aktif olarak araştırılmaktadır. Biyobozunur mikropartiküller içinde kapsüllenmiş plazmid DNA ile aşılama, yüksek dereceli servikal displazili hastaları tedavi etmek için kullanıldığında histolojik ve immünolojik tepkiler gösterdiği belirlenmiştir (12).

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Bakkalci, D.,Jia, Y., Winter, J. R., Lewis, J. E., Taylor, G. S.,Stagg, H. R. (2020). Risk factorsforEpsteinBarrvirus-associatedcancers: a systematicreview, criticalappraisal, andmapping of theepidemiologicalevidence. Journal of globalhealth 10(1). https://doi.org/10.7189/jogh.10.010405

2. Bedell, S. L.,Goldstein, L. S., Goldstein, A. R.,Goldstein, A. T. (2020). Cervicalcancerscreening: past, present, andfuture. Sexualmedicinereviews 8(1), 28-37. https://doi.org/10.1016/j.sxmr.2019.09.005

3. Bhatla, N.,Singhal, S. (2020). Primary HPV screeningforcervicalcancer. Best Practice&ResearchClinicalObstetrics&Gynaecology 65, 98-108. https://doi.org/10.1016/j.bpobgyn.2020.02.008

4. Bushara, O.,Krogh, K., Weinberg, S. E., Finkelman, B. S., Sun, L., Liao, J.,Yang, G. Y. (2022). Human ImmunodeficiencyVirusInfectionPromotes Human Papillomavirus-Mediated Anal SquamousCarcinogenesis: An ImmunologicandPathobiologicReview. Pathobiology 89(1), 1-12.

5. Campbell-Yesufu, O. T.,Gandhi, R. T. (2011). Update on humanimmunodeficiencyvirus (HIV)-2 infection. Clinicalinfectiousdiseases 52(6), 780-787.

6. Chan, C. K.,Aimagambetova, G., Ukybassova, T., Kongrtay, K.,Azizan, A. (2019). Human papillomavirusinfectionandcervicalcancer: epidemiology, screening, andvaccination—review of currentperspectives. Journal of oncology 2019. https://doi.org/10.1155/2019/3257939

7. Cheung, T. H.,Yim, S. F., Yu, M. Y., WorleyJr, M. J., Fiascone, S. J., Chiu, R. W., ...Chan, P. K. (2019). Liquid biopsy of HPV DNA in cervicalcancer. Journal of ClinicalVirology 114, 32-36. https://doi.org/10.1016/j.jcv.2019.03.005
8. DeCaprio, J. A. (2017). Merkel cellpolyomavirusand Merkel cellcarcinoma. PhilosophicalTransactions of theRoyalSociety B: BiologicalSciences, 372(1732), 20160276. https://doi.org/10.1098/rstb.2016.0276
9. Fernandes, A.,Viveros-Carreño, D., Hoegl, J., Ávila, M.,Pareja, R. (2022). Human papillomavirus-independentcervicalcancer. International Journal of GynecologicCancer 32(1). http://dx.doi.org/1 0.1136/ijgc- 2021- 003250
10. Hemminki, O.,DosSantos, J. M.,Hemminki, A. (2020). Oncolyticvirusesforcancerimmunotherapy. Journal of hematology&oncology 13(1), 1-15.
11. Kawai-Kitahata, F. et al. Comprehensiveanalyses of mutationsandhepatitis B virusintegration in hepatocellularcarcinomawithclinicopathologicalfeatures. J. Gastroenterology 51, 473–486 (2016).
12. Liao, J. B. (2006). Cancerissue: Virusesandhumancancer. The Yale journal of biologyandmedicine 79(3-4), 115
13. Liu, W.,MacDonald, M.,You, J. (2016). Merkel cellpolyomavirusinfectionand Merkel cellcarcinoma. Currentopinion in virology 20, 20-27. https://doi.org/10.1016/j.coviro.2016.07.011
14. Madigan, M. T.,Martinko, J. M., Dunlap, P. V.,Clark, D. P. (2019). Brockbiology of microorganisms 12th edn. Microbiology 11: 65-73.
15. Mulherkar, T. H.,Gómez, D. J., Sandel, G.,Jain, P. (2022). Co-InfectionandCancer: Host–PathogenInteractionbetweenDendriticCellsand HIV-1, HTLV-1, andOtherOncogenicViruses. Viruses 14(9), 2037.
16. Pietropaolo, V.,Prezioso, C.,Moens, U. (2020). Merkel cellpolyomavirusand Merkel cellcarcinoma. Cancers 12(7), 1774. https://doi.org/10.3390/cancers12071774
17. Sung, P. S.,Shin, E. C. (2021). Immunologicalmechanismsforhepatocellularcarcinoma risk afterdirect-actingantiviraltreatment of hepatitis C virusinfection. Journal of clinicalmedicine 10(2), 221.
18. Szymonowicz, K. A.,Chen, J. (2020). Biologicalandclinicalaspects of HPV-relatedcancers. Cancerbiology&medicine 17(4), 864. https://doi: 10.20892/j.issn.2095-3941.2020.0370
19. Titanji, B. K.,Gwinn, M., Marconi, V. C., Sun, Y. V. (2022). Epigenome-wideepidemiologicstudies of humanimmunodeficiencyvirusinfection, treatment, anddiseaseprogression. ClinicalEpigenetics 14(1), 1-16. https://doi.org/10.1186/s13148-022-01230-w
20. Yang, D.,Shi, Y., Tang, Y., Yin, H., Guo, Y., Wen, S., ...Gao, W. (2019). Effect of HPV infection on theoccurrenceanddevelopment of laryngealcancer: a review. Journal of Cancer 10(19), 4455. http://doi: 10.7150/jca.34016
21. Zapatka, M.,Borozan, I., Brewer, D. S., Iskar, M.,Grundhoff, A., Alawi, M., ...Lichter, P. (2020). Thelandscape of viralassociations in humancancers. Nature genetics52(3), 320-330.

Kolon Kanserlerinde Laparoskopik Cerrahi

*Gürkan Güneri**

Giriş

Ülkemizde, Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü 2017 verilerine göre kolon kanserleri tüm yaş gruplarında erkeklerde ve kadınlarda üçüncü sıklıkta gözükmektedir. Kolon kanserleri kadınlarda meme ve tiroid kanserlerinden sonra üçüncü sıklıkta, erkeklerde ise akciğer ve prostat kanserlerinden sonra üçüncü sıklıkta en sık gözükmektedir (2)

Dünyada ise Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı (IARC) tarafından yayınlanan Globocan 2020 verilerine göre erkeklerde akciğer ve prostat kanserinden sonra üçüncü sıklıkta, kadınlarda ise meme kanserinden sonra ikinci sıklıkta gözükmektedir. (3) Kolon kanseri gelişiminin genetik yatkınlığın yanı sıra çok sayıda risk faktörü ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Sigara, alkol, proteinden zengin diyet, obezite ve azalmış fiziksel aktivite bunlardan bazılarıdır. Kolon kanserlerinin yaklaşık %30'u rektumda, %20'si sigmoid kolonda, %20'si sağ kolonda, %10'u ise transvers ve inen kolonda gözükmektedir.

Cerrahi tedavi

Kolon kanserlerinde tedavinin ana amacı, diğer tüm kanserlerde olduğu gibi, hastalıklı kısmın temiz cerrahi sınırlarla çıkarılması ve bu bölgenin lenfatik drenajını içeren tüm lenf bezlerinin çıkarılmasıdır. Eğer ameliyat öncesi evreleme yapılmış ve metastaz saptanmış ise ameliyat öncesi kemoterapi veya radyoterapi ile hastalığın evresinin düşürülmesi ve sonrasında cerrahi rezeksiyon yapılması planlanır.

2000 li yıllara kadar kolon kanseri ameliyatları açık cerrahi teknikle yapılmaktaydı. Son yıllarda ise laparoskopik cerrahi kolon kanserlerinde açık cerrahinin yerini almaya başlamıştır açık cerrahiye kıyasla post operatif ağrı kontrolü, hastane yatışının az olması ve kozmetik sonuçlarının iyi olması sebebiyle hastalar ve cerrahlar tarafından daha çok tercih edilir olmuştur. Kolon kanserlerinde laparoskopik rezeksiyon ile ilgili ilk literatür bilgisi 1991 yılında Moises Jacobs ve arkadaşları tarafından sunulmuştur (4) Bu tarihten sonra ise cerrahların laparoskopik kolon rezeksiyonuna ilgisi artmış ve günümüzde yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Burada splenikfleksuranın mobilize edilmesine anastomozun gerginliğine göre karar verilmelidir (genellikle mobilize etmek gerekir). Bu hastalarda anastomozun güvenliği için koruyucu stoma açmak gerekebilir.

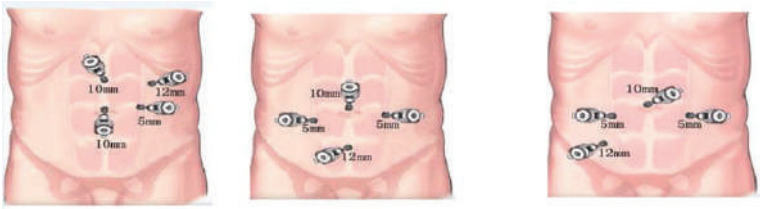

Figür 1. *Soldan sağa sırasıyla, laparoskopik sağ hemikolektomi, laparoskopik sol hemikolektomi, laparoskopik rektum cerrahisinde trokar giriş yerleri (5)*

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Genel Cerrahi A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1 EleedreesiM,AlayedA,Alishi Y ve Aldraiwish O, Outcome of Laparoscopicversus Open ColorectalCancerSurgery, *SurgicalScience*, 2022, 13, 429-434

2- Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2017) , kanser istatistikleri, Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı , https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-istatistikleri/yillar/2017-turkiye-kanser-i-statistikleri.html

3- International AgencyForResearch On Cancer (2020),Global CancerObservatory, World HealthOrganization,https://gco.iarc.fr/today/data/factsheets/populations/900-world-fact-sheets.pdf

4- Jacobs, M.,Verdeja, J.C. andGoldstein, H.S. (1991) MinimallyInvasiveColonResection (LaparoscopicColectomy). *SurgicalLaparoscopyEndoscopy&PercutaneousTechniques*, 1, 144-150.

5- Lu L, Zhou D, Ding W , (2012 Temmuz), Laparoscopiccolorectomyforcolorectalcancer: retrospectiveanalysis of 889 patients in a singlecenter. *Tohoku J ExpMed. 2012 Jul;227(3):171-7*. DOI: 10.1620/tjem.227.171.

6- Nelson H,PetrelliN,Carlin A ve Coutre J, Guidelines 2000 forColonandRectalCancerSurgery (2001 Nisan), *JNCI: Journal of theNationalCancerInstitute, Volume 93, Issue 8, 18 April 2001, Pages 583–596*, https://doi.org/10.1093/jnci/93.8.583

7- RibieroU,AntoniniR,Andrade P ve Junqueira SM, LaparoscopicvsopencolorectalsurgeryEconomicandclinicaloutcomes in theBrazilianhealthcare (2020), *Medicine 99(42):e22718*, DOI:10.1097/MD.0000000000022718

8- RondelliF , Trastulli S, Avenia N ve Schillaci G (2012) ,Is laparoscopicrightcolectomymoreeffectivethanopenresection? A meta-analysis of randomizedandnonrandomizedstudies, *ColorectalDisease 14(8):e447-69*, DOI:10.1111/j.1463-1318.2012.03054

9- Tajima T, Nagata J, Akiyama Y, (2020) Open colectomy vs. laparoscopiccolectomy in Japan: a retrospectivestudyusingreal-world data fromthediagnosisprocedurecombinationdatabase , *SurgeryToday 50(10)*,DOI:10.1007/s00595-020-02006-6

10- Tan W S ,Chew M H , Ooi B S ve Ng K H, Laparoscopicversus openrighthemicolectomy: a comparison of short-termoutcomes (2009), *International Journal of ColorectalDiseasevolume 24, pages1333–1339*

Kanser Oluşumunda Rolü Olan Paraziter Etkenler

*Halil Yazgı**

Giriş

Küresel kanser yükünün %17,8'ine virüs, bakteri ve parazitlerden kaynaklanan kronik enfeksiyonların katkıda bulunduğu tahmin edilmektedir (14). Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı (IARC=International Agency for Research on Cancer), Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü'nün bir parçasını oluşturan hükümetler arası bir kuruluştur. Bu kuruluşun amacı kanserin nedenlerine yönelik araştırmaları yürütmek ve koordine etmektir (3,7). Ayrıca dünya çapında kanser oluşumuna ilişkin sürveyans verilerini toplar ve yayınlar (7).

IARC monograf programı, kanserojen olan ya da olma potansiyeli olan tehlikeleri tanımlar ve insanlarda kanserin çevresel nedenlerini değerlendirir (7,8). IARC kanserojen etkenleri çeşitli gruplara ayırmıştır. Bu gruplar şu şekilde sınıflandırılmıştır (7).

Grup1: İnsanlar için kanserojen olan etkenler. İnsanlarda kanserojen olduğuna dair yeterli kanıt bulunan parazitler bu grupta yer almaktadır.

Grup 2A: İnsanlar için muhtemelen (probably) kanserojen olan etkenler: Bu gruptaki etkenlerin deney hayvanlarında kanserojen olduğuna ilişkin yeterli kanıt olmasına rağmen insanlarda sınırlı kanıt bulunmaktadır.

Grup 2B: İnsanlar için muhtemelen (probably) kanserojen olan etkenler: Bu gruptaki etkenlerin ise hem deney hayvanlarında hem de insanlarda kanserojen olduğuna dair sınırlı kanıt vardır.

Grup 3: Bu gruptaki ajanlar tam bir kanserojen olarak sınıflandırılmamaktadır. Bu etkenlerin insanda ya da deney hayvanlarında kanser oluşturduğuna dair yeterli kanıt bulunmamaktadır.

Bu sınıflandırma çerçevesinde *Schistosoma haematobium, Clonorchis sinensis, Opisthorchis viverrini* grup 1*; Plasmodium falciparum* grup 2A*, Schistosoma japonicum* grup 2B *ve Schistosoma mansoni* ise grup 3 *kanserojenler arasında* yer almaktadır. (Tablo 1)

Tablo1. *Kanser oluşumunda rolü olan parazitlerin IARC sınıflandırması (7)*

Grup	İnsanda neoplaziye neden olma yeteneği	Kanser oluşumuna neden olan ya da olma olasılığı bulunan parazit	Parazitin oluşumunda rolü olan ya da rolü olduğu düşünülen kanser türü
1	Kesin	*Schistosoma haematobium*	Mesane kanseri
		Clonorchis sinensis	Kolanjiokarsinom
		Opisthorchis viverrini	Kolanjiokarsinom

Klonorşiasisten Korunma

Çiğ veya az pişmiş tatlı su balığı yemekten kaçınma; kanalizasyon sistemlerinin oluşturulması ve denetimi ve ayrıca salyangozların kontrolü gerekir (8).

Opisthorchis viverrini

O. viverrini, başta Laos, Tayland ve Kamboçya olmak üzere Güneydoğu Asya'dan rapor edilmiştir. Dünya çapında 10 milyondan fazla insan enfektedir. Hepatobiliyer sistemde yetişkin parazitlerin çoğalmasıyla kronik mekanik obstrüksiyona ve safra kanalının iltihaplanmasına yol açar. İleri aşamalarda kolanjiokarsinom gelişimi gözlenebilmektedir. Bu karsinomun oluşumuna; safra kanalında duktal epitel hücre displazisine yol açan kronik inflamatuar değişiklikler; aktif toksik radikallerin oluşumu; tümör baskılayıcı genlerin fonksiyonel kaybı; onkogenlerin aktivasyonu; değiştirilmiş hücresel detoksifikasyon mekanizmaları; tütün kullanımı; yiyeceklerle nitrozamin alınımı katkıda bulunmaktadır. Az sayıda hepatoselüler karsinom raporu da esas olarak Kuzeydoğu Tayland'dan rapor edilmiştir (5). Laboratuvar Tanısı: Çoklu Dışkı Mikroskopisi ile karakteristik şişe şeklindeki yumurtaları aranır (6).

**Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji A.B.D., Erzurum*

KAYNAKÇA

1. Aula OP, et al. (2021). Schistosomiasis with a Focus on Africa. Trop Med Infect Dis. 6, 109. Review.

2. Barsoum RS. (2013). Urinary Schistosomiasis: Journal of Advanced Research 4, 453–459.

3. CANCERMondial". https://www-dep.iarc.fr/. 28.02.2023.

4. Colditz, Graham A. (ed.) The SAGE Encyclopedia of Cancer and Society (International Agency for Research on Cancer). (2015). SAGE Publications. pp. 147-149.

5. Fenwick A. Infectious Diseases. Cohen J, William G. Powderly GW,(eds). (2017).Schistosomiasis p 1026-1031– Elsevier.

6. Garcia LS. Diagnostic medical parasitology, 5ed. ASM press. (2007). Blood Trematodes. Schistosomes p445-477.

7. “https://en.wikipedia.org/wiki/International_Agency_for_Research_on_Cancer” . 28.02.2023.

8. “https://monographs.iarc.who.int/wp-content/uploads/2018/06/mono93.pdf.” 28.02.2023

9. IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans". “https://monographs.iarc.who.int/” 28.02.2023.

10. Lindquist A, Cross JH. Infectious Diseases. Cohen J, William G. Powderly GW,(eds).Helminths – chapter 195, p1763-1779. 4.ed. Elsevier (2017).

11. Sastry AS , Bhat KS. (2014). Trematodes or Flukes. Essentials of Medical Parasitology. Jaypee Brothers Medical Publishers Ltd p190–219.

12. Satoskar AR, MD, Simon GL, Hotez PJ, Tsuji M. p86-135. Vademecum. Medical Parasitology. Landes Bıoscience (2009).

13. von Bülow V, Lichtenberger J, Grevelding CG, Falcone FH, Roeb E, Roderfeld M. Does Schistosoma Mansoni Facilitate Carcinogenesis? (Review). Cells) (2021)

14. Vennervald, B. J., Polman, K. (2009). Helminths and malignancy. Parasite immunology, 31(11), 686–696.

Kanser ve Uyku Bozuklukları

*Hilal Adil**

1.Uyku Fizyolojisine Genel Bir Bakış

Uyku, kişinin duysal veya diğer uyaranlarla uyandırılabileceği bir bilinçsizlik durumudur [35]. Uyanık bireylerin gün içindeki faaliyetleri nedeniyle vücudunun ve özellikle beyninin dinlenmesi için uykuya ihtiyaçları vardır. Uyuma davranışı insana has olmayıp tüm memeliler, kuşlar ve sürüngenlerde gözlenir. Yaşamımızın yaklaşık üçte birini kapsayan bu aktivite sayesinde bazal metabolizma hızı minimuma inerek vücudun ısı ve enerji dengesi kurulur, kas aktiviteleri azaldığı için vücut dinlenir, beyinde oluşan zararlı metabolik atıklar atılır, bağışıklık sürdürülür, nöral olgunlaşma sağlanır, öğrenme ve bellek pekiştirilir, önemsiz bilgiler unutulur, bilişsel işlevler ve genel iyilik hali korunur [9,35,49,50]. Yetersiz uyuma ise sağlığı tehdit eden obeziteye yatkınlık, diyabet, kalp hastalıkları, depresyon ve kanser gibi çeşitli hastalıklarla ilişkilidir [35]. İmmün sistemin zayıflamasına, psikoza ve hatta ölüme bile yol açabilir [28,35,86].

Uyku temel olarak 2 ana evreden oluşur: REM (Rapid Eye Movement) ve Non-REM (NREM). NREM evresine yavaş dalga uykusu da denebilmektedir ve bu da kendi içinde 4 evreden oluşur. Evre 1 uykuya dalış fazıdır ve sadece uykunun başlangıcında görülür. Ardından sırayla Evre 2, 3 ve 4 gelir; akabinde tekrar Evre 3 ve 2'ye geçilir. Evre 2'nin bitiminde REM uykusuna girilir. REM'den sonra uyku Evre 2 ile devam eder ve uyanana kadar yaklaşık 90 dk süren bu döngü gece boyunca 5-7 defa tekrarlanır.

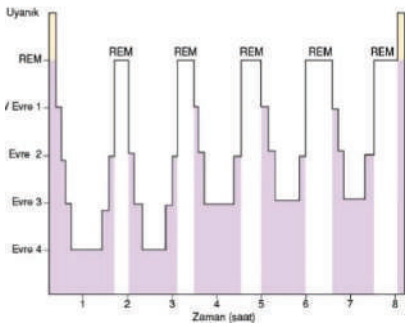

Şekil-1. *Uykunun Evreleri [3]*

Tekrarlayan döngülerde REM uykusunun süresi (5-30 dk) uzarken, Evre-3 ve 4'ün süreleri kısalır. Yaş ilerledikçe REM süresi ve toplam uyku süresi azalır [9,35].

Oreksin ve oreksin reseptör antagonistleriyle ilgili az sayıda çalışma olsa da nöroprotektif, antiinflamatuvar ve bazı kanser tiplerinde proapoptotik etkili oldukları gösterilmiştir [22,90].

Uyku ilişkili hareket bozuklukları için dopamin agonistleri veya α-2 delta ligandları kullanılabileceği belirtilmiştir [3].

CRSD tedavisinde her zaman gözönüne alınması gereken bir başka konu; immün fonksiyon, hücre döngüsü, apoptozis ve anjiyogenezis süreçlerinin sirkadyen sistemle kontrol edildiğidir. Bu da ilaç verilme zamanlamasını planlayan kronoterapinin önemini vurgulamaktadır. Verilen ilaçların farmakokinetiklerine dikkat edilirse, etkinlikleri artacak ve toksisiteleri azalacaktır [60].

Sonuç olarak uyku bozukluklarının prevalansı, normal popülasyona göre kanser tanısı almış bireylerde daha fazladır. Bu konuda yeterli farkındalık olmadığı için tanı atlanabilmekte ve buna bağlı olarak tedavi gecikebilmektedir. Teşhis koyarken altta yatan mekanizma ve sebep-sonuç ilişkisi iyi incelenmeli, uygulanacak tedavi kişiye özel planlanmalı ve kanıta dayalı olmalıdır. Ayrıca hastalar sağlıklı uyku alışkanlığı konusunda bilinçlendirilmelidir. Başlanan CRSD tedavileri bu süreçte CrF ve mental rahatsızlıklar içinde yardımcı olacağı gibi, kanser tedavilerini de destekleyecektir. Ortaya çıkması muhtemel komorbiditeleri azaltacak ve bireylerin yaşam kalitesini artıracaktır [15].

**Uşak Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji A.B.D, Uşak*

KAYNAKÇA

1. Adams, C., McKeon, A., Silber, M.H., Kumar, R. (2011). Narcolepsy, REM sleep behavior disorder, and supranuclear gaze palsy associated with Ma1 and Ma2 antibodies and tonsillar carcinoma. Arch. Neurol. 68, 521–524.
2. Aji, M., Gordon, C., Stratton, E., et al. (2021). Framework for the design engineering and clinical implementation and evaluation of mhealth apps for sleep disturbance: systematic review. J Med Internet Res. 23(2):e24607.
3. American Academy of Sleep M. (2014). The International Classification of Sleep Disorders: Diagnostic and Coding Manual (ICSD-3). 3rd ed. Darien, IL: American Academy of Sleep Medicine.
4. Ancoli-Israel, S., Liu, L., Marler, M.R., Parker, B.A., Jones, V., Sadler, G.R., Dimsdale, J., Cohen-Zion, M., Fiorentino, L. (2006). Fatigue, sleep, and circadian rhythms prior to chemotherapy for breast cancer. Support. Care Cancer. 14, 201–209.
5. Ancoli-Israel, S., Moore, P.J., Jones, V. (2001).The relationship between fatigue and sleep in cancer patients: A review. Eur. J. Cancer Care. 10, 245–255.
6. Avan, R., Janbabaei, G., Hendouei, N., Alipour, A., Borhani, S., Tabrizi, N., et al. (2018).The effect of pregabalin and duloxetine treatment on quality of life of breast cancer patients with taxane-induced sensory neuropathy: a randomized clinical trial. J Res Med Sci : Off J Isfahan Univ Med Sci. 23:52.

7. Baessler, A., Nadeem, R., Harvey, M., Madbouly, E., Younus, A., Sajid, H., et al. (2013). Treatment for sleep apnea by continuous positive airway pressure improves levels of inflammatory markers - a meta-analysis. J Inflamm. 10:13.
8. Ball, L. J., Palesh, O., Kriegsfeld, L.J. (2016). The pathophysiologic role of disrupted circadian and neuroendocrine rhythms in breast carcinogenesis. Endocr Rev. 37:450-66.
9. Barrett, K.E., Barman, S.M., Boitano, S., Brooks, H.L. (2015). Ganong'un Tıbbi Fizyolojisi, 24. baskı. Nobel Tıp Kitabevleri.
10. Bastien, C.H., Vallieres, A., Morin, C.M. Precipitating factors of insomnia. (2004).Behav Sleep Med.2(1):50–62.
11. Berger, A.M. (2009;). Update on the state of the science: sleep-wake disturbances in adult patients with cancer. Oncol Nurs Forum. 36:165-77.
12. Bioulac, S., Micoulaud-Franchi, J.A., Arnaud, M., et al. (2017). Risk of motor vehicle accidents related to sleepiness at the wheel: a systematic review and meta-analysis. Sleep. 40(10).
13. Buysse, D.J., Reynolds, C.F., Monk, T.H., Berman, S.R., Kupfer, D.J. (1989). The Pittsburgh Sleep Quality Index: a new instrument for psychiatric practice and research. Psychiatry Res. 28(2):193–213.
14. Buysse, D.J., Yu, L., Moul, D.E., et al. (2010). Development and validation of patient-reported outcome measures for sleep disturbance and sleep-related impairments. Sleep. 33(6):781–792.
15. Büttner-Teleagă, A., Kim, Y.T., Osel, T., Richter, K. (2021). Sleep disorders in cancer- A systematic review. International journal of environmental research and public health. 18(21), 11696.
16. Carney, C.E., Buysse, D.J., Ancoli-Israel, S., et al. (2012). The consensus sleep diary: standardizing prospective sleep self-monitoring. Sleep. 35(2):287–302.
17. Chang, V.T., Hwang, S.S., Feuerman, M., Kasimis, B.S. (2000). Symptom and quality of life survey of medical oncology patients at a Veterans Affairs medical center. Cancer. 88, 1175–1183.
18. Chennaoui, M., Arnal, P.J., Sauvet, F., Léger, D. (2015). Sleep and exercise: a reciprocal issue? Sleep Med Rev. 20:59-72.
19. Cheville, A.L., Kollasch, J., Vandenberg, J., Shen, T., Grothey, A., Gamble, G., et al. (2013). A home-based exercise program to improve function, fatigue, and sleep quality in patients with Stage IV lung and colorectal cancer: a randomized controlled trial. J Pain Symptom Manage. 45:811-21.
20. Chung, F., Yegneswaran, B., Liao, P., et al. (2008). STOP questionnaire: a tool to screen patients for obstructive sleep apnea. Anesthesiology.108(5):812–821.
21. Coleman, E.A., Coon, S., Hall-Barrow, J., Richards, K., Gaylor, D., Stewart, B. (2003). Feasibility of exercise during treatment for multiple myeloma. Cancer Nurs. 26:410-9.
22. Couvineau, A., Dayot, S., Nicole, P., Gratio, V., Rebours, V., Couvelard, A., et al. (2018). The anti-tumoral properties of orexin/hypocretin hypothalamic neuropeptides: an unexpected therapeutic role. Front Endocrinol. 9:573.
23. Cubillos-Zapata, C., Hernandez-Jimenez, E., Avendano-Ortiz, J., Toledano, V., Varela-Serrano, A., Fernandez-Navarro, I., et al. (2018). Obstructive sleep apnea monocytes exhibit high levels of vascular endothelial growth factor secretion, augmenting tumor progression. Mediat Inflamm. 7373921.
24. Davidson, J. R., MacLean, A.W., Brundage, M.D., Schulze, K.(2002). Sleep disturbance in cancer patients. Soc. Sci. Med. 54, 1309–1321.
25. Davis, M.P., Kirkova, J., Lagman, R., Walsh, D., Karafa, M. (2011). Intolerance to mirtazapine in advanced cancer. J Pain Symptom Manag. 42:e4-7.
26. Dewan, N.A., Nieto, F.J., Somers, V.K. (2015). Intermittent hypoxemia and OSA: Implications for comorbidities. Chest. 147, 266–274.

27. Esen, R., Ediz, L., Gulcu, E., Demirdag, F., Turktas, U., Guner, S., et al. (2012). Restless legs syndrome in multiple myeloma patients. J Clin Med Res. 4:318-22.
28. Everson, C.A., Bergmann, B.M., Rechtschaffen, A. (1989). Sleep deprivation in the rat: III. Total sleep deprivation. Sleep.12(1), 13-21..
29. Fang, H.F., Miao, N.F., Chen, C.D., Sithole, T., Chung, M.H. (2015). Risk of cancer in patients with insomnia, parasomnia, and obstructive sleep apnea: a nationwide nested case-control study. J Canc. 6:1140-7.
30. Fiorentino, L., Rissling, M., Liu, L., Ancoli-Israel, S. (2011). The symptom cluster of sleep, fatigue and depressive symptoms in breast cancer patients: Severity of the problem and treatment options. Drug Discov. Today Dis. Model. 8, 167–173.
31. Genç, S., Dikmen, N. (2017). Yeni Uyku Bozuklukları Sınıflaması (ICSD-3): ICSD-3 İle Uykuda Solunum Bozuklukları Sınıflamasındaki Değişiklikler. Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi.8(31), 23-31.
32. Geoffroy, P.A., Hoertel, N., Etain, B., et al. (2018). Insomnia and hypersomnia in major depressive episode: prevalence, sociodemographic characteristics and psychiatric comorbidity in a population-based study. J Affect Disord. 226:132–141.
33. Gharib, S.A., Seiger, A.N., Hayes, A.L., Mehra, R., Patel, S.R. (2014). Treatment of obstructive sleep apnea alters cancer-associated transcriptional signatures in circulating leukocytes. Sleep. 37(709e14):14A-14T.
34. Gozal, D., Farre, R., Nieto, F.J. (2016). Obstructive sleep apnea and cancer: epidemiologic links and theoretical biological constructs. Sleep Med Rev. 27: 43-55.
35. Hall, J.E., Hall, M.E. (2021). Guyton ve Hall Tıbbi Fizyoloji, 14. baskı. Güneş Tıp Kitabevleri.
36. Howell, D., Oliver, T.K., Keller-Olaman, S., et al. (2014). Sleep disturbance in adults with cancer: a systematic review of evidence for best practices in assessment and management for clinical practice. Ann Oncol. 25(4):791–800.
37. Induru, R.R., Walsh, D. (2014). Cancer-related insomnia. The American journal of hospice & palliative care. 31:777-85.
38. Irwin, M.R., Olmstead, R., Carroll, J.E. (2016). Sleep disturbance, sleep duration, and inflammation: a systematic review and meta-analysis of cohort studies and experimental sleep deprivation. Biol Psychiatry. 80(1):40–52.
39. Jianhua, C., Xiuqin, L., Quancai, C., Heyang, S., Yan, H. (2013). Rapid Eye Movement Sleep Behavior Disorder in a Patient with Brainstem Lymphoma. Intern. Med. 52, 617–621.
40. Kim, H.J., Abraham, I. (2021). Determinants of the higher prevalence and severity of subjective cognitive impairment in cancer patients compared to healthy subjects: fatigue and stress. Clin Nurs Res. 30(6):809–817.
41. Knott, M., Classen, S., Krasniuk, S., Tippett, M., Alvarez, L. (2019). Insufficient sleep and fitness to drive in shift workers: a systematic literature review protocol. Inj Prev. 25 (6):589–594.
42. Krahn, L.E., Lin, S., Wisbey, J., Rummans, T.A., O'Connor, M. (1997). Assessing sleep in psychiatric inpatients: nurse and patient reports versus wrist actigraphy. Ann Clin Psychiatry. 9:203-10.
43. Landolfi, J.C., Nadkarni, M. (2003).Paraneoplastic limbic encephalitis and possible narcolepsy in a patient with testicular cancer: Case study. Neuro Oncol. 5, 214–216.
44. Li, L., Lu, J., Xue, W., Wang, L., Zhai, Y., Fan, Z., et al. (2017). Target of obstructive sleep apnea syndrome merge lung cancer: based on big data platform. Oncotarget. 8:21567-78.
45. Lin, C.C., Liaw, S.F., Chiu, C.H., Chen, W.J., Lin, M.W., Chang, F.T. (2016). Effects of nasal CPAP on exhaled SIRT1 and tumor necrosis factor-alpha in patients with obstructive sleep apnea. Respir Physiol Neurobiol. 228:39-46.

46. Liu, L., Mills, P.J., Rissling, M., Fiorentino, L., Natarajan, L., Dimsdale, J.E., Sadler, G.R., Parker, B.A., Ancoli-Israel, S. (2012). Fatigue and sleep quality are associated with changes in inflammatory markers in breast cancer patients undergoing chemotherapy. Brain Behav. Immun. 26, 706–713.
47. Lockley, S.W., Skene, D.J., Arendt, J. (1999). Comparison between subjective and actigraphic measurement of sleep and sleep rhythms. J Sleep Res. 8:175-83.
48. López, E., de la Torre-Luque, A., Lazo, A., Álvarez, J., Buela-Casal, G. (2016). Assessment of sleep disturbances in patients with cancer: Cross-sectional study in a radiotherapy department. European Journal of Oncology Nursing. 20, 71-76.
49. Maquet, P. (1995). Sleep function (s) and cerebral metabolism. Behav Brain Res. 69:75-83.
50. Maquet, P. (2001). The role of sleep in learning and memory. Science. 294:1048-52.
51. Matthews, E., Carter, P., Page, M., Dean, G., Berger, A. (2018). Sleep-wake disturbance: a systematic review of evidence-based interventions for management in patients with cancer. Clin J Oncol Nurs. 22(1):37–52.
52. Matthews, E.E., Wang, S.Y. (2022). Cancer-related sleep wake disturbances. In Seminars in Oncology Nursing, WB Saunders. p.151253.
53. Medysky, M.E., Temesi, J., Culos-Reed, S.N., Millet, G.Y. (2017). Exercise, sleep and cancer-related fatigue: are they related? Neurophysiologie Clinique/Clinical Neurophysiology. 47(2), 111-122.
54. Melton, L. (2018). Cognitive behavioral therapy for sleep in cancer patients: research, techniques, and individual considerations. Journal of the advanced practitioner in oncology. 9:732-40.
55. Mock, V., Dow, K.H., Meares, C.J., Grimm, P.M., Dienemann, J.A., Haisfield-Wolfe, M.E., et al. (1997). Effects of exercise on fatigue, physical functioning, and emotional distress during radiation therapy for breast cancer. Oncol Nurs Forum. 24:991-1000.
56. Mogavero, M.P., DelRosso, L.M., Fanfulla, F., Bruni, O., Ferri, R. (2021). Sleep disorders and cancer: State of the art and future perspectives. Sleep Medicine Reviews. 56, 101409.
57. Mustian, K.M., Sprod, L.K., Janelsins, M., Peppone, L.J., Mohile, S. (2012). Exercise Recommendations for Cancer-Related Fatigue, Cognitive Impairment, Sleep problems, Depression, Pain, Anxiety, and Physical Dysfunction: A Review. Oncol. Hematol. Rev. (US) 8, 81–88.
58. Nagappa, M., Liao, P., Wong, J., et al. (2015). Validation of the STOP-Bang Questionnaire as a screening tool for obstructive sleep apnea among different populations: a systematic review and meta-analysis. PLoS One. 10:(12) e0143697.
59. Nzwalo, I., Aboim, M.A., Joaquim, N., Marreiros, A., Nzwalo, H. (2020). Systematic review of the prevalence, predictors, and treatment of insomnia in palliative care. Am J Hosp Palliat Care. 37(11):957–969.
60. Ozturk, N., Ozturk, D., Kavakli, I.H., Okyar, A. (2017). Molecular aspects of circadian pharmacology and relevance for cancer chronotherapy. Int J Mol Sci. 18.
61. Palesh, O.G., Roscoe, J.A., Mustian, K.M., Roth, T., Savard, J., Ancoli-Israel, S., Heckler, C., Purnell, J., Janelsins, M.C., Morrow, G.R. (2010). Prevalence, Demographics, and Psychological Associations of Sleep Disruption in Patients with Cancer: University of Rochester Cancer Center–Community Clinical Oncology Program. J. Clin. Oncol. 28, 292–298.
62. Pickering, L., Jennum, P., Gammeltoft, S., Poulsgaard, L., Feldt-Rasmussen, U., Klose, M. (2014). Sleep-wake and melatonin pattern in craniopharyngioma patients. Eur J Endocrinol. 170:873-84.

63. Pinto, B.M., Frierson, G.M., Rabin, C., Trunzo, J.J., Marcus, B.H. (2005). Homebased physical activity intervention for breast cancer patients. J Clin Oncol. 23:3577-87.
64. Roscoe, J.A., Kaufman, M.E., Matteson-Rusby, S.E., Palesh, O.G., Ryan, J.L., Kohli, S., et al. (2007). Cancer-related fatigue and sleep disorders. Oncologist. 12:35-42.
65. Saini, A., Berruti, A., Strambi, L.F., Castronovo, V., Rametti, E., Giuliano, P.L., Ramassotto, B., Picci, R.L., Negro, M., Campagna, S., et al. (2013). Restless Legs Syndrome as a Cause of Sleep Disturbances in Cancer Patients Receiving Chemotherapy. J. Pain Symptom Manag. 46, 56–64.
66. Savard, J., Ivers, H., Villa, J., Caplette-Gingras, A., Morin, C.M. (2011). Natural Course of Insomnia Comorbid with Cancer: An 18-Month Longitudinal Study. J. Clin. Oncol. 29, 3580–3586.
67. Savard, J., Morin, C.M. (2001). Insomnia in the context of cancer: a review of a neglected problem. J Clin Oncol. 19:895-908.
68. Savard, J., Simard, S., Blanchet, J., Ivers, H., Morin, C.M. (2001). Prevalence, Clinical Characteristics, and Risk Factors for Insomnia in the Context of Breast Cancer. Sleep. 24, 583–590.
69. Savard, M.H., Savard, J., Simard, S., Ivers, H. (2005). Empirical validation of the Insomnia Severity Index in cancer patients. Psychooncology. 14(6):429–441.
70. Shi, T., Min, M., Sun, C., Zhang, Y., Liang, M., Sun, Y. (2020). Does insomnia predict a high risk of cancer? A systematic review and meta-analysis of cohort studies. J Sleep Res. 29:e12876.
71. Shinno, H., Kamei, M., Maegawa, T., Satake, A., Inami, Y., Horiguchi, J., Nakamura, Y. (2010). Three Patients with Cancer Who Developed Rapid-Eye-Movement Sleep Behavior Disorder. J. Pain Symptom Manag. 40, 449–452.
72. Smagula, S.F., Stone, K.L., Fabio, A., Cauley, J.A. (2016). Risk factors for sleep disturbances in older adults: evidence from prospective studies. Sleep Med Rev. 25:21–30.
73. Spielman, A.J., Caruso, L.S., Glovinsky, P.B. (1987). A behavioral perspective on insomnia treatment. Psychiatr Clin North Am. 10(4):541–553.
74. St-Onge, M.P., Grandner, M.A., Brown, D., et al. (2016). Sleep duration and quality: impact on lifestyle behaviors and cardiometabolic health: a scientific statement from the American Heart Association. Circulation. 134(18):e367–e386.
75. Straif, K., Baan, R., Grosse, Y., Secretan, B., El Ghissassi, F., Bouvard, V., et al. (2007). Carcinogenicity of shift-work, painting, and fire-fighting. Lancet Oncol. 8:1065-6.
76. Talib, W.H. (2018). Melatonin and cancer hallmarks. Molecules. 23.
77. Tanimukai, H., Murai, T., Okazaki, N., Matsuda, Y., Okamoto, Y., Kabeshita, Y., et al. (2013). An observational study of insomnia and nightmare treated with trazodone in patients with advanced cancer. The American journal of hospice & palliative care. 30:359-62.
78. Thorpy, M.J. (2012). Classification of sleep disorders. Neurotherapeutics. 9(4), 687-701.
79. Tobiasson, M., Alyass, B., Soderlund, S., Birgegard, G. (2010). High prevalence of restless legs syndrome among patients with polycytemia vera treated with venesectio. Med Oncol. 27:105-7.
80. Topçuoğlu, Ö.B. (2021). Pratik Elektronörofizyoloji Uygulama Kitabı. 1. Baskı. Nobel Tıp Kitabevleri.
81. Tseng, C.M., Chen, Y.T., Tao, C.W., Ou, S.M., Hsiao, Y.H., Li, S.Y., Chen, T.J., Perng, D.W., Chou, K.T. (2015). Adult narcoleptic patients have increased risk of cancer: A nationwide population-based study. Cancer Epidemiology. 39, 793–797.
82. Uehli, K., Mehta, A.J., Miedinger, D., et al. (2014). Sleep problems and work injuries: a systematic review and meta-analysis. Sleep Med Rev. 18(1):61–73.

83. Walker, W.H., Borniger, J.C. (2019). Molecular mechanisms of cancer-induced sleep disruption. International journal of molecular sciences. p. 20.
84. Weil, A.G., Muir, K., Hukin, J., Desautels, A., Martel, V., Perreault, S. (2018). Narcolepsy and hypothalamic region tumors: presentation and evolution. Pediatr Neurol. 84:27-31.
85. Wendeu-Foyet, M.G., Menegaux, F. (2017). Circadian disruption and prostate cancer risk: an updated review of epidemiological evidences. Cancer epidemiology, biomarkers &prevention : a publication of the American association for cancer research. cosponsored by the American Society of Preventive Oncology. 26:985-91.
86. Widmater, E.P., Raff, H., Strang, K.T. (2014). Vander İnsan Fizyolojisi, 13. baskı. Güneş Tıp Kitabevleri.
87. Woodward, S.C. (2011). Cognitive-behavioral therapy for insomnia in patients with cancer. Clin J Oncol Nurs. 15:E42-52.
88. Wu, I.H.C., Balachandran, D.D., Faiz, S.A., Bashoura, L., Escalante, C.P., Manzullo, E.F. (2022). Characteristics of cancer-related fatigue and concomitant sleep disturbance in cancer patients. J Pain Symptom Manage. 63:e1–e8.
89. Xie, X., Pan, L., Ren, D., Du, C., Guo, Y. (2013). Effects of continuous positive airway pressure therapy on systemic inflammation in obstructive sleep apnea: a meta-analysis. Sleep Med. 14:1139-50.
90. Xu, T.R., Yang, Y., Ward, R., Gao, L., Liu, Y. (2013). Orexin receptors: multi-functional therapeutic targets for sleeping disorders, eating disorders, drug addiction, cancers and other physiological disorders. Cell Signal. 25: 2413-23.
91. Youngstedt, S.D. (2005). Effects of exercise on sleep. Clin Sports Med. 24:355-65.

Meme Anatomisi; Meme Bezi, Lenfatik Dolaşımı ve Meme Kanseri

Hilal Gören, Yüksel Aydar***

1.Meme Anatomisi; Bez, Yağ ve Bağ Dokusu

Meme her iki cinste de embriyonal hayatın 2. ayında gövdenin yan taraflarında uzanan süt çizgisi (crista mammaria) üzerinde oluşmaya başlar. Memelerdeki meme bezleri glandula mammaria'lar erkeklerde rudimenter olup, kadınlarda ergenlik dönemiyle gelişmeye başlar ve gebelik durumunda hormonların etkisiyle daha da gelişerek süt salgılamaya başlar. Memeler göğsün ön tarafında pektoral kaslar üzerindeki yüzeyel fasia'nın iki yaprağı arasında bulunur. Memelerin büyüklüğünü, laktasyon dönemi hariç glandüler dokuyu çevreleyen yağın miktarı belirler. Normal pozisyonda meme bezi 2.-6. (7.) kaburgalar hizasında bulunur. Meme bezinin koni şeklinde olduğunu kabul edersek, tabanının çapı 10-12 cm, yüksekliği ise 3-5 cm kadardır. Yaklaşık ağırlığı 150-200 gr kadardır. Laktasyon döneminde ise büyüyerek 400-500 gr kadar çıkar. Sol meme genellikle sağ memeye göre biraz daha büyüktür. Memenin %75'i meme başının lateralinde, %25'i de medialinde bulunur. Tabanı hafif konkav olup m. pectoralis major ve kısmen de m. obliquus externus abdominis ve m. serratus anterior'un üzerine oturur. Memenin derin yüzünü örten yüzeyel fasia'nın derin yaprağını bu kaslardan fascia profunda ayırır. Bu iki fascia'nın arasında içerisini gevşek bağ dokusunun doldurduğu meme arkası boşluğu (spatium retro mammaria) bulunur. Bu sayede meme üzerine oturduğu kaslar üzerinde kolaylıkla hareket ettirilebilir. Meme bezinin m. pectoralis major'un alt-dış kenarından koltuk altına uzanan bölümüne proc. axillaris (proc. lateralis, Spence kuyruğu) denir. İki meme arasındaki oluğa sulcus inter mammarius, memenin büyük kitlesine ise corpus mammae (meme gövdesi) denir. Meme gövdesi yüzünün orta noktasının biraz aşağısında bulunan konik çıkıntıya papilla mammmaria (meme başı) denir. Normalde 4. interkostal aralık hizasında bulunan meme başının büyüklüğü kişiler arasında farklı olabildiği gibi aynı kişinin gebelik, laktasyon gibi farklı dönemlerinde de farklılık gösterebilir. Meme başı ve areola mammae'nın derisinde pigment fazla olduğu için, diğer bölge derisine oranla daha koyu renklidir. Gebelikte daha da koyulaşan areola mammae hiçbir zaman eski durumuna dönmez. Areola mammae'da gll. areolares (Montgomery bezleri) denilen ektopik yağ bezleri bulunur. Bu bezler gebelikte ve laktasyon döneminde büyür ve deride küçük kabartılar oluşturur. Bu bezler yağlı salgı yaparak meme başını sürtünmelere karşı korurken yavrunun dameme başını daha iyi kavrayarak hava emmesini önler. Papilla mammaria ve areola mammae derisin altında yağ dokusu bulunmaz. Burada uyarıldıklarında meme başını dikleştiren sirküler ve ışın tarzında uzanan düz kas lifleri bulunur (2).

Glandula mammaria 15-20 ayrı bezden (lobi glandulae mammariae) oluşur. Bu loblar da daha küçük lobuli glandulae mammariae'den meydana gelir. Her bir bezin müstakil kanalı olan ductus lactiferi meme başına doğru uzanır. Ductus lactiferi'ler areola mammae yakınında 5-8 mm genişliğinde ve 10-20 mm

lenf nodu) çıkarılır ve çıkarılan lenf nodlarının mikroskop altında kanser hücresi taşıyıp taşımadığı incelenir. Eğer taşımıyorsa, daha fazla lenf bezinin çıkarılmasına gerek kalmaz ve böylece lenfödem gelişme riski önlenebilir.

Aynı zamanda son yıllarda meme kanserin tedavisinde hedefe yönelik/bireyselleştirilmiş tedavinin uygulanmaktadır. Bu tedavi, spesifik ve hücre içi hedeflere etki eden ajanlar, cerrahi, kemoterapi ve radyoterapi ile birlikte sağkalımı arttırmasına ve daha az yan etkileri oluşmasıyla günümüzde daha sık tercih edilmektedir.

Sonuç olarak, kadınlar arasında dünyada ve Türkiye'de en sık görülen kanser türlerinden biri olan meme kanserine yönelik, toplumsal bilincin oluşması, farkındalığın artması, yapılan düzenli bireysel muayeneler ve yıllık kontroller neticesinde korunma, erken tanı ve tedavi süreçlerinin iyi ve doğru yönetilmesi oldukça önemlidir. Meme anatomisine, fizyolojisine ve hormonal mekanizmalarına hakim olmak, meme patofizyolojisi ve bölgede oluşacak iyi ve kötü huylu tüm hastalıkların tanı ve tedavisinde önem arz etmektedir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi A.B.D., Bilecik*

***Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi A.B.D., Eskişehir*

KAYNAKÇA

1. Açıkgöz, A.,Yıldız, E.A.,(2017). Meme Kanseri Etiyolojisi ve Risk Faktörleri.*Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi,* 5(1), 45-56.

2. Agur, A.M.R.Dalley, A. E.*Moore Temel Klinik Anatomi.*

3. Albertini, J.,Lyman, G., Cox, C., et al. (1996). Lymphaticmappingandsentinelnodebiopsy in thepatientwithbreastcancer. *JAMA*, 276, 1818–1822.

4. Altekruse, S.,Kosary, C., Krapcho, M., Neyman, N., Aminou, R., Waldron, & et al. (2010). SEER cancerstatisticsreview, 1975-2007. Bethesda, MD: NationalCancerInstitute, 7.

5. Arıncı, K. Elhan, A. (1995). *Anatomi.* Ankara: Güneş Kitap Evi.

6. Ban, K. A.,Godellas, C. V. (2014). Epidemiology of breastcancer. *SurgicalOncologyClinics of North America,* 23(3), 409-422.

7. Bauer, K.R., Brown, M., Cress, R.D., Parise, C.A., (2007). Caggiano, V. Descriptiveanalysis of estrogenreceptor (ER)-negative, progesteronereceptor (PR)-negative, and HER2-negative invasivebreastcancer, theso-calledtriple-negativephenotype: a population-basedstudyfromthe California cancerRegistry. *Cancer*, 1;109(9):1721-8.

8. Brinton, L.A.,Schairer, C., Hoover R.H., Fraumen, J.F. (2009) MenstrualFactorsand Risk of BreastCancer. *CancerInvestigation,* 245-254.

9. Cabioğlu, N. Memenin Anatomisi ve Fizyolojisi. http://www.tmhdf.org.tr

10. Cui, Y.,Anthony, B., Miller, A.B., Rohan, T.E. (2006). Cigarettesmokingandbreastcancer risk: update of a prospectivecohortstudy. *BreastCancerResTreat,* 100(3), 293-9.

11. DelVecchyo, C.,Caloca, J. Jr., Caloca, J., Gómez-Jauregui, J. (2004). Evaluation of breastsensibilityusingdermatomalsomatosensoryevokedpotentials.*PlasticandReconstructiveSurgery*, 113, 1975–83.

12. Donegan, W. (1997). Tumor-relatedprognosticfactorsforbreastcancer. *CA—Cancer J Clin*. 47, 28–51.

13. Godwin, Y.,Valassiadou, K., Lewis, S., Denley H. (2004). Investigationintothepossiblecause of sub-jectivedecreasedsensoryperception in thenipple-areolacomplex of womenwithmacromastia. *PlasticandReconstructiveSurgery*, 113, 1598–606.

14. Greenlee, R.T.,Hill-Harmon, M.B., Murray, T., Thun, M. (2001). Cancerstatistics, 2001. *A CancerJournalforClinicians,* 51(1), 15-36.

15. Hamajima, N.,Hirose, K., Tajima, K., Rohan, T., Calle, E., HeathJr, C., & et al. (2002). Alcohol, tobaccoandbreastcancer--collaborativereanalysis of individualdatafrom 53 epidemiologicalstudies, including 58,515 womenwithbreastcancerand 95,067 womenwithoutthedisease. *British Journal of Cancer*, 87(11), 1234-1245.

16. Hamolsky, B. (2014). Nursingmanagementbreastdisorders. In: Lewis SL, Dirksen SR, Heitkemper MM, Burcher L, eds. Medical-SurgicalNursingAssessmentand Management of ClinicalProblems. 9th ed. St. Louis: ElsevierMosby; p. 1239-60.

17. Land, S. R.,Liu, Q., Wickerham, D. L., Costantino, J. P., &Ganz, P. A. (2014). Cigarettesmoking, physicalactivity, andalcoholconsumption as predictors of cancerincidenceamongwomen at high risk of breastcancer in the NSABP P-1 Trial. *CancerEpidemiologyBiomarkers&Prevention*, 23(5), 823-832.

18. Libson, S.,Lippman, M. (2014). A review of clinicalaspects of breastcancer. *International Review of Psychiatry,* 26(1), 4-15.

19. Liedtke, C.,Mazouni, C.,. Hess, K.R.,André, F., Tordai, A., Mejia, J.A., et al., (2008).Responsetoneoadjuvanttherapyandlong-termsurvival in patientswithtriple-negativebreastcancer. *J. Clin. Oncol,* 26 (8), 1275–1281.

20. Papay, P.A.,Verghese, A., Stanton-Hicks, M., Zins, J. (1997). Complexregionalpainsyndrome of thebreast in a patientafterbreastreduction. *Annals of PlasticSurgery,*39(4), 347-52.

21. Pharoah, P.D.,Day, N.E., Duffy, S., Easton, D.F., Ponder, B.A. (1997). Familyhistoryandthe risk of breastcancer: a systematicreviewand meta-analysis. *Int J Cancer*, 29,71(5),800-9.

22. Ronco, A.L.,Stéfani, E.D. (2011). *NutritionalEpidemiology of BreastCancer.*

23. Sarhadi, N.S.,Shaw-Dunn, J., Soutar, D.S. (1997). Nervesupply of thebreastwithspecialreferencetothenippleandareola: SirAstley Cooper revisited. *ClinicAnat*omy, 10, 283–8.

24. Schlenz, I.,Rigel, S., Schemper, M., Kuzbari, R., (2005). Alteration of nippleandareolasensitivitybyreductionmammaplasty: a prospectivecomparison of fivetechniques. *PlasticandReconstructiveSurgery*, 115, 743–51; discussion 752–4.

25. Smith, R.,vonEschenbach, A., Wender, R., et al. (2001). AmericanCancerSocietyGuidelinesfortheearlydetection of cancer. *CA—Cancer J. Clin*, 51,38–75.

26. Tuncel, M.,Salanci, B.V., Bozkurt, M.F. (2017). Sentinel Lenf Bezi Biyopsisi: Güncel Yaklaşımlar. *InNuclearMedicineSeminars*. 3(2), 78-89

27. Van den Brandt, P.A.,Spiegelman, D., Yaun, S., Adami, H., Beeson, L., Folsom A.R., GaryFraser, G. Ve ark. (2000). Pooled Analysis of ProspectiveCohortStudies on Height, Weight, andBreastCancer Risk. *AmericanJournal of Epidemiology*, 152 (6), 514-527.

Glioblastoma Multiforme

*Hüseyin Erdem Ak**

Giriş

Glioblastoma multiforme (GBM) erişkinlerden yaygın ve agresif primer intrakranial tümördür. Modern tedavilere rağmen, ortalama 15 aylık hayatta kalma süresiyle son derece kötü prognozla hala ölümcül özelliğini korumaktadır. Tümör oluşumunu destekleyen moleküler ve genetik değişikliklerin anlaşılmasındaki ilerlemeye rağmen, etkili tedavi seçenekleri sınırlıdır (8). Glioblastoma (GBM) primer beyin ve merkezi sinir sistemi neoplazmalarının %16'sını oluşturan oldukça malign beyin tümörüdür. Ortalama insidans oranı 100.000 nüfusta 3,2'dir. Başlangıçta, GBM'lerin yalnızca glial hücrelerden menşey aldığı düşünülüyordu. Ancak kanıtlar, nöral kök hücre benzeri özelliklere sahip birden çok hücre türünden kaynaklanabileceklerini göstermektedir. Bir hastanın tümör alt tipini belirlemeye yönelik yöntemler, gen analiz yapmak için invaziv bir biyopsi veya cerrahi rezeksiyon gerektirir (14,20). GBM'ler ortalama 64 yaşlarda görülür (Resim 1). Ancak çocukluk da dahil olmak üzere her yaşta ortaya çıkabilir (Resim 2). Erkeklerde 1.6/1 oranında kadınlardan daha fazla görülmektedir (13,20).

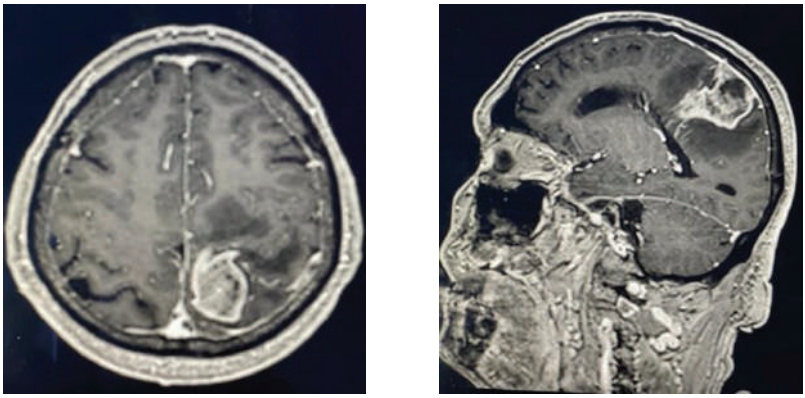

Resim 1. *82 yaşında erkek hasta ilk tanı MR*

bölümünü oluşturur. Hastaların yaşadıkları sürece yaşam kalitesinin de yüksek tutulması hem ailesine hem de kendisine psikososyolojik desteklerin verilmesi önemlidir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Beyin ve Sinir Cerrahisi A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Alifieris C, Trafalis DT. Glioblastoma multiforme: Pathogenesisandtreatment. *PharmacologyandTherapeutics.* 2015;152:63–82.

2. Bloch O, Han SJ, Cha S, Sun MZ, Aghi MK, McDermott MW, Parsa AT. Impact of extent of resectionforrecurrent glioblastoma on overallsurvival. *Journal of Neurosurgery.* 2012;117:1032–1038

3. Brandes AA, Bartolotti M, Francheschi E. Second surgeryforrecurrent glioblastoma: Advantagesandpitfalls. *ExpertReview of AnticancerTherapy.* 2013;13:583–587

4. Chamberlain MC. Radiographicpatterns of relapse in glioblastoma. *Journal of Neuro-Oncology.* 2011;101:319–323

5. Davis ME, Stoiber AM. Glioblastoma multiforme: Enhancingsurvivalandquality of life. *ClinicalJournal of OncologyNursing.* 2011;15:291–297.

6. Franceschi E, Bartolotti M, Tosoni A, Bartolini S, Sturiale C, Fioravanti A, Brandes AA. Theeffect of re-operation on survival in patientswithrecurrent glioblastoma. *AnticancerResearch.* 2015;35:1743–1748

7. Guler OC, Yıldırım BA, Önal C, Topkan E.Retrospectivecomparison of standardandescalateddoses of radiotherapy in newlydiagnosed glioblastoma patientstreatedwithconcurrentandadjuvanttemozolomide.*Indian J Cancer*. 2019 Jan-Mar;56(1):59-64

8. Huang B, Li X, Li Y, Zhang J, Zong Z, Zhang H. CurrentImmunotherapiesfor Glioblastoma Multiforme.Front Immunol. 2021 Mar 9;11

9. Johnson DR, Fogh SE, Giannini C, Kaufmann TJ, Raghunathan A, Theodosopoulos PV, Clarke JL. Case-basedreview: Newlydiagnosed glioblastoma. *Neuro-OncologyPractice.* 2015;2:106–121

10. Kuhnt D, Becker A, Ganslandt O, Bauer M, Buchfelder M, Nimsky C. Correlation of theextent of tumorvolumeresectionandpatientsurvival in surgery of glioblastoma multiformewithhigh-fieldintraoperative MRI guidance. *Neuro-Oncology.* 2011;13:1339–1348

11. MarselKhabibov,AiratGarifullin,YanisBoumber, Karam Khaddour, Manuel Fernandez,FiratKhamitov, LarisaKhalikova, Natalia Kuznetsova, Oleg Kit, and LeonidKharin, Signalingpathwaysandtherapeuticapproaches in glioblastoma multiforme (Review*)Int J Oncol.* 2022 Jun; 60(6): 69.

12. Mary Elizabeth Davis , Glioblastoma: Overview of DiseaseandTreatment. Clin J OncolNurs. 2016 Oct 1; 20(5): S2–S8.

13. Ostrom QT, Bauchet L, Davis FG, Deltour I, Fischer JL, Langer CE, Barnholtz-Sloan JS. Theepidemiology of glioma in adults: A "state of thescience" review. *Neuro-Oncology.* 2014

14. Ostrom QT, Gittleman H, Fulop J, Liu M, Blanda R, Kromer C, Barnholtz-Sloan JS. CBTRUS statisticalreport: Primarybrainandcentralnervoussystemtumorsdiagnosed in the United States in 2008–2012. *Neuro-Oncology.* 2015;17(Suppl. 4):1–62

15. Roder C, Bisdas S, Ebner FH, Honegger J, Naegele T, Ernemann U, Tatagiba M. Maximizingtheextent of resectionandsurvivalbenefit of patients in glioblastoma surgery: High-fieldiMRIversusconventionaland 5-ALA-assisted surgery. *EuropeanJournal of SurgicalOncology.* 2014;40:297–304

16. Salacz ME, Watson KR, Schomas DA. Glioblastoma: Part I. *Currentstate of affairs. Missouri Medicine.* 2011;108:187–194

17. SoniyaMohammed, M Dinesan, and T Ajayakumar. Survivalandquality of life analysis in glioblastoma multiformewithadjuvantchemoradiotherapy: a retrospectivestudy. RepPractOncolRadiother. 2022; 27(6): 1026–1036

18. Stupp R, Taillibert S, Kanner AA, Kesari S, Steinberg DM, Toms SA, Ram Z. Maintenancetherapywithtumor-treatingfieldsplustemozolomidevstemozolomidealonefor glioblastoma: A randomizedclinicaltrial. *JAMA.* 2015;314:2535–2543.

19. Taal W, Oosterkamp HM, Walenkamp AM, Dubbink HJ, Beerepoot LV, Hanse MC, van den Bent MJ. Single-agentbevacizumaborlomustineversus a combination of bevacizumabpluslomustine in patientswithrecurrent glioblastoma (BELOB trial): A randomisedcontrolledphase 2 trial. *Lancet Oncology.* 2014;15:943–953.

20. Thakkar JP, Dolecek TA, Horbinski C, Ostrom QT, Lightner DD, Barnholtz-Sloan JS, Villano JL. Epidemiologicandmolecularprognosticreview of glioblastoma. *CancerEpidemiology, BiomarkersandPrevention.* 2014;23:1985–1996.

21. Wilson TA, Karajannis MA, Harter DH. Glioblastoma multiforme: State of the art andfuturetherapeutics. *SurgicalNeurology International.* 2014;5:64–62.

22. Young RM, Jamshidi A, Davis G, Sherman JH. Currenttrends in thesurgicalmanagementandtreatment of adult glioblastoma. *Annals of TranslationalMedicine.* 2015;3:121

23. Zhao MJ, Lu T, Ma C, Wang ZF, Li ZQ. A narrativereview on themanagement of glioblastoma in China.ChinClinOncol. 2022 Aug;11(4):29

İnsan T-lenfotropik virüs tip 1 (HTLV-1) ve ilişkili kanserler

*Irmak BARAN**

Giriş

Poiesz ve ark. tarafından 1980 yılında kutanöz T-hücreli lenfomalı bir hastadan ve Robert Gallo ve ark. tarafından 1981 yılında erişkin insan T hücreli lösemili bir kişiden izole edilen insan T-hücre lenfotropik virüsü tip 1 (HTLV-1), insanlarda kansere neden olduğu bulunan ilk retrovirüstür (2,3,5-7). HTLVler, maymunlarda bulunan simian T-hücreli lösemi virüslerle yakın akrabalığı olan zoonotik virüslerdir (5). HTLV-1 *Retroviridae* ailesinde *Deltaretrovirus* cinsinin üyesi kompleks bir tip C retrovirüstür (5,8,9). Retrovirüsler zarflı pozitif polariteli ribonükleik asit (RNA) virüsleridir. RNA bağımlı deoksiribonükleik asit (DNA) polimerazı (reverz transkriptaz [RT]) içerirler ve bu sayede bir DNA ara maddesi aracılığıyla çoğalırlar (6).

Virüs yapısı ve genomu

HTLV-1, yaklaşık 80-100 nm çapında zarflı bir virüstür. Elektrondan zengin merkezi yerleşimli nükleer bir kor ve hücre yüzeyinden tomurcuklanan daha az belirgin zarf çıkıntıları bulunur. Kapsitin içerisinde iki pozitif polariteli tek zincirli RNA'dan oluşan genomu ve RT ve integraz enzimleri vardır. Hücreyi enfekte ettikleri zaman ssRNA genomu RT ile dsDNA'ya çevrilip konakçı genomuna integre edilir. Retroviral genomun integre olmuş dsDNA formu, provirüs olarak adlandırılır (2,8,9).

HTLVler kompleks retrovirüslerdir ve klasik retrovirüslerde bulunan yapısal ve enzimatik genlerin (*gag*, *pol* ve *env*) yanısıra düzenleyici ve aksesuar genleri de içerirler (5). Viral genom yaklaşık 9kb uzunluğundadır ve 5', 3' her iki ucunda promotör/enhancer aktivitesine sahip LTR (uzun terminal tekrarlar) sekansları yer almıştır (2,10). LTRler ayrıca viral transkripsiyon, poliadenilasyon ve entegrasyon için gerekli önemli öğeleri içerir (2). Genomik organizasyonları grup-spesifik antijen (*gag*), proteaz/polimeraz (*pro/pol*), zarf (*env*) ve aksesuar gen bölgesi (*pX*), ve bunun ardından gelen LTRler şeklindedir (9,10). *Gag* geni yapısal proteinleri, matriks (p19), kapsit (p24) ve nükleokapsiti (p15) kodlar (9). Zarf içerisindeki ikozahedral kapsit *gag* geni tarafından kodlanan proteinlerden oluşmaktadır (10). *Pro* ve *pol* genleri sırasıyla proteaz ve RT enzimlerini kodlar (8,10).

Dış zar, konak hücre membranından gelmektedir. Kılıf proteinleri (yüzey antijenleri), *env* (zarf) geni tarafından kodlanır (10). Sırasıyla transmembran ve dış yüzey zarf glikoproteinleri olan gp21 ve gp46'yı kodlar (9, 10). HTLV-1'in zarf proteini, CD4+ T-hücre proliferasyonunu indüklemek için önemlidir (2).

lenfositleri, kazanılmış bağışıklık yanıtı merkezi düzenleyicileridir. İnflamatuvar sitokinlerin (IFN-γ ve TNF-α) üretiminde de artış görülmektedir (8).

ATL çoğu zaman fatal seyreden agresif gidişli, kemoterapiye dirençli bir CD4+ T hücre malignitesidir (2). Çok ajanlı kemoterapi, allojenik hematopoietik kök hücre nakli, anti-CCR4 monoklonal antikor ve antiviral tedavi dahil olmak üzere ATL tedavisindeki son gelişmelere rağmen, ATL prognozu hala kötü olan bir hastalıktır (3). Bu anlamda hastalığın engellenmesine yönelik faaliyetler büyük önem kazanmaktadır. Hastalığın engellenmesi için aşağıdaki stratejilere başvurulur.

- Emzirmenin kesilmesi
- Anne sütü dondurarak çözme yöntemi
- Kan bağışçılarında antikor taraması:
- Lökoredüksiyon (12)

*Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Tıbbi Mikrobiyoloji Kliniği, Ankara

KAYNAKÇA

1. Cook, L., Melamed, A., Yaguchi, H., &Bangham, C. R. (2017). Theimpact of HTLV-1 on thecellulargenome. Currentopinion in virology, 26, 125–131. https://doi.org/10.1016/j.coviro.2017.07.013
2. Ernzen, K. J., &Panfil, A. R. (2022). Regulation of HTLV-1 transformation. Biosciencereports, 42(3), BSR20211921. https://doi.org/10.1042/BSR20211921
3. Forlani, G., Shallak, M., Accolla, R. S., &Romanelli, M. G. (2021). HTLV-1 InfectionandPathogenesis: New Insightsfrom Cellular andAnimalModels. International journal of molecularsciences, 22(15), 8001. https://doi.org/10.3390/ijms22158001
4. Lymphoma action: Adult T-cellleukaemia/lymphoma (ATL) https://lymphoma-action.org.uk/types-lymphoma-non-hodgkin-lymphoma-t-cell-lymphomas/adult-t-cell-leukaemialymphoma-atl
5. Martinez, M. P., Al-Saleem, J., &Green, P. L. (2019). Comparativevirology of HTLV-1 and HTLV-2. Retrovirology, 16(1), 21. https://doi.org/10.1186/s12977-019-0483-0
6. Murray, P. R., Rosenthal, K. S., Pfaller, M. A. (Eds.). (2016). MedicalMicrobiology (8th ed.). Canada: Elsevier Inc.
7. Omsland, M., Silic-Benussi, M., Moles, R., Sarkis, S., Purcell, D. F. J., Yurick, D., Khoury, G., D'Agostino, D. M., Ciminale, V., &Franchini, G. (2020). Functionalpropertiesandsequencevariation of HTLV-1 p13. Retrovirology, 17(1), 11. https://doi.org/10.1186/s12977-020-00517-1
8. Quaresma, J. A., Yoshikawa, G. T., Koyama, R. V., Dias, G. A., Fujihara, S., &Fuzii, H. T. (2015). HTLV-1, ImmuneResponseandAutoimmunity. Viruses, 8(1), 5. https://doi.org/10.3390/v8010005.

9. Switzer, W. M., Heneine, W., Owen, S. M. (2019) Human T-Cell LymphotropicViruses (12th ed., pp.1498-1509). In: J.H, Jorgensen, M., Pfaller, (Eds.) Manual of Clinical Microbiology. Washington, DC:.ASM Press
10. Şevik M. (2013). Onkojenik Retroviruslar. Selçuk Tıp Derg, 29 Onkoloji Ek Sayı-1: 1-4
11. Tarokhian, H., Rahimi, H., Mosavat, A., Shirdel, A., Rafatpanah, H., Akbarin, M. M., Bari, A., Ramezani, S., &Rezaee, S. A. (2018). HTLV-1-host interactions on thedevelopment of adult T cellleukemia/lymphoma: virusand host gene expressions. BMC cancer, 18(1), 1287. https://doi.org/10.1186/s12885-018-5209-5
12. WHO (2022).Factsheet: Human T-lymphotropicvirustype 1 https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/human-t-lymphotropic-virus-type-1
13. Zarei-Ghobadi, M., Sheikhi, M., Teymoori-Rad, M., Yaslianifard, S., Norouzi, M., Yaslianifard, S., Faraji, R., Farahmand, M., Bayat, S., Jafari, M., &Mozhgani, S. H. (2021). HTLV-1-associated myelopathy/tropicalspasticparaparesis (HAM/TSP) versusadult T-cellleukemia/lymphoma (ATLL). BMC researchnotes, 14(1), 109. https://doi.org/10.1186/s13104-021-05521-y

Malignite Tedavisinde Kullanılan Kemoterapötik Ajanların Kardiyak Etkileri

İsa Ardahanlı, Nesrin Ardahanlı***

Giriş

Kanser, hücrelerin DNA yapısında meydana gelen hasar sonucu hücrelerin kontrolsüz veya anormal bir şekilde büyümesi ve çoğalmasıdır. Genetik veya epigenetik birçok nedene bağlı olarak gelişmektedir. Nüfusun yaşlanması ve risk faktörlerine maruz kalmanın artması nedeniyle hemen hemen bütün kanser türlerinin prevalansı giderek artmıştır. Ayrıca, kanser dünya çapında kardiyovasküler hastalıkların ardından sonra ikinci önde gelen ölüm nedenidir (15).

Günümüzdeki teşhis ve tedavi yönetimlerindeki ilerlemeler, kanser hastalarının yaşam beklentisinde anlamlı bir artış sağlamıştır. Kullanılan birincil tedavi yöntemleri cerrahi rezeksiyon, radyoterapi ve immünoterapidir. Kemoterapi ilaçları birçok neoplazi türünün tedavisinde önemli bir mihenk taşıdır. Tedavide önemli faydalar elde etmekle birlikte miyokart dokusuna toksik etkilerinden dolayı kardiyak komplikasyonlara yol açtığıda bilinmektedir. Kanser önleyici ilaçların kalp üzerindeki toksik etkileri miyokardiyal toksisite, hipertansiyon ve aritmiler dahil olmak üzere nihayetinde kalp yetmezliği ile sonuçlanabilecek ciddi uzun vadeli kardiyovasküler hastalıklara (KVH) yol açar (3,13). Tedaviye bağlı yan etkilerin ciddiyeti, anti-kanser tedavisinin süresi ve türü ve mevcut komorbiditeler gibi çeşitli faktörlere bağlıdır. Bazı hastaların kardiyotoksisite geliştirmeye diğerlerinden daha yatkın olmasının kesin moleküler nedenleri büyük ölçüde bilinmemektedir. Kanserden kurtulanlar arasında kalp yetmezliği insidansı, birkaç büyük hasta kohortunda araştırılmıştır ve kanser malignitesi ve sağlanan tedaviye bağlı olarak, hastaların %11'e varan oranı KVH'lere ve kalp yetmezliğine yenik düşmüştür (9).

Akut kardiyotoksisite sıklıkla aritmiler, geçici kardiyak disfonksiyon ve elektrokardiyogram değişiklikleri ile sonuçlanır, genellikle geri dönüşümlüdür ve ayrıca miyokart hasarı olarak da yansıtılabilir ve sonunda kronik veya gecikmiş kardiyotoksisiteye ilerleyebilir. Kronik kardiyotoksisite sıklıkla kalp yetmezliği, azalmış kardiyak fonksiyon ve subklinik miyokardiyal fonksiyon düşüşü ile sonuçlanırken, genellikle progresif değişikliklerle birliktedir (10). Kemoterapi kaynaklı kardiyotoksisiteden sorumlu mekanizmalar reaktif oksijen radikalleri üretimi sonucu meydana gelen oksidatif stres, artan lipid peroksidasyonu, DNA/RNA hasarı, otofajinin inhibisyonu, endoplazmik retikulum aracılı apoptoz ve kalsiyum homeostazının bozulmasını içeren çok faktörlü görünmektedir (4).

önemli bir araç haline geldi. Mevcut bilgiler subklinik kardiyak disfonksiyonun güçlü bir belirteci olarak bu tekniğin kullanımına atıfta bulunmaktadır (12). Diğer ekokardiyografik takip yöntemleri sağ ventrikül fonksiyonlarının değerlendirilmesi ve atriyum geriliminin ölçüldüğü yöntemlerdir.

3. Biyobelirteçler

Kardiyak troponinler, troponin T (TnT) ve troponin I (TnI), miyokardiyal hücre ölümü veya hasarı ardından kanda ölçülebilen intrasitozolik kardiyak proteinlerdir. Bu testler, miyokartiskemisi ve enfarktüsünün değerlendirilmesinde bakım standardı olan son derece hassas ve spesifik belirteçlerdir. N-terminal pro-BNP peptidi (NT pro-NBP) ile birlikte yüksek ventriküler dolum basınçlarına yanıt olarak ventrikül tarafından salınan bir hormon olan B-Tipi natriüretikpeptid (BNP) kemoterapiye bağlı kardiyotoksisite için potansiyel tarama araçlarıdır. BNP ve troponin, kemoterapi kardiyotoksisitesini değerlendirmek için en çok çalışılan biyobelirteçler olsa da, başka birkaç belirteç de incelenmiştir. Enflamasyonun bir belirteci olan yüksek duyarlılığa sahip CRP (hs-CRP), oksidatif stresin bir belirteci olan miyeloperoksidaz (MPO) ve enflamasyon ve oksidatif stresin bir belirteci olan büyüme farklılaştırıcı faktör 15 (GDF-15), kemoterapi ile ilişkili kardiyotoksisitenin potansiyel göstergeleri olarak kullanılmaya başlanmıştır (1).

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kardiyoloji A.B.D., Bilecik*

***Bilecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Hemşirelik Bölümü, Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Ananthan, K.,& Lyon, A. R. (2020). The Role of Biomarkers in Cardio-Oncology. *Journal of cardiovascular translationalresearch*, *13*(3), 431–450.

2. Armenian, S. H.,Lacchetti, C., Barac, A., Carver, J., Constine, L. S., Denduluri, N., ... &Lenihan, D. (2017). Preventionandmonitoring of cardiacdysfunction in survivors of adultcancers: AmericanSociety of ClinicalOncologyClinicalPracticeGuideline. *Journal of ClinicalOncology*, *35*(8), 893-911.

3. Herrmann J. (2020). Adversecardiaceffects of cancertherapies: cardiotoxicityandarrhythmia. *Nature reviews. Cardiology*, *17*(8), 474–502.

4. Kong, C. Y.,Guo, Z., Song, P., Zhang, X., Yuan, Y. P., Teng, T., Yan, L., &Tang, Q. Z. (2022). UnderlyingtheMechanisms of Doxorubicin-InducedAcuteCardiotoxicity: OxidativeStressand Cell Death. *International journal of biologicalsciences*, *18*(2), 760–770.

5. Kuittinen, T.,Jantunen, E., Vanninen, E., Mussalo, H., Nousiainen, T., &Hartikainen, J. (2010). Latepotentialsand QT dispersionafterhigh-dosechemotherapy in patientswithnon-Hodgkinlymphoma. *Clinicalphysiologyandfunctionalimaging*, *30*(3), 175–180.

6. Lang, R. M.,Badano, L. P., Mor-Avi, V., Afilalo, J., Armstrong, A., Ernande, L., Flachskampf, F. A., Foster, E., Goldstein, S. A., Kuznetsova, T., Lancellotti, P., Muraru, D., Picard, M. H., Rietzschel, E. R., Rudski, L., Spencer, K. T., Tsang, W., &Voigt, J. U. (2015). Recommendationsforcardiacchamberquantificationbyechocardiography in adults: an updatefromtheAmericanSociety of EchocardiographyandtheEuropeanAssociation of CardiovascularImaging. *Europeanheartjournal. CardiovascularImaging*, *16*(3), 233–270.

7. Lenneman, C. G.,&Sawyer, D. B. (2016). Cardio-Oncology: An Update on Cardiotoxicity of Cancer-RelatedTreatment. *Circulationresearch*, *118*(6), 1008–1020.

8. López-Fernández, T.,&Thavendiranathan, P. (2017). EmergingCardiacImagingModalitiesfortheEarlyDetection of CardiotoxicityDuetoAnticancerTherapies. *Revistaespanola de cardiologia (English ed.)*, *70*(6), 487–495.

9. Lyon, A. R.,Dent, S., Stanway, S., Earl, H., Brezden-Masley, C., Cohen-Solal, A., Tocchetti, C. G., Moslehi, J. J., Groarke, J. D., Bergler-Klein, J., Khoo, V., Tan, L. L., Anker, M. S., vonHaehling, S., Maack, C., Pudil, R., Barac, A., Thavendiranathan, P., Ky, B., Neilan, T. G., … Lenihan, D. (2020). Baselinecardiovascular risk assessment in cancerpatientsscheduledtoreceivecardiotoxiccancertherapies: a positionstatementandnew risk assessmenttoolsfromtheCardio-OncologyStudyGroup of theHeartFailureAssociation of theEuropeanSociety of Cardiology in collaborationwiththe International Cardio-OncologySociety. *Europeanjournal of heartfailure*, *22*(11), 1945–1960.

10. Meijers, W. C.,& de Boer, R. A. (2019). Common risk factorsforheartfailureandcancer. *Cardiovascularresearch*, *115*(5), 844–853.

11. Moudgil, R.,&Haddad, H. (2017). Chemotherapy-relatedcardiacdysfunction: greyarea in type I andtype II classification. *Currentopinion in cardiology*, *32*(2), 181–188.

12. Mousavi, N., Tan, T. C., Ali, M., Halpern, E. F., Wang, L., &Scherrer-Crosbie, M. (2015). Echocardiographicparameters of leftventricular size andfunction as predictors of symptomaticheartfailure in patientswith a leftventricularejectionfraction of 50-59% treatedwithanthracyclines. *Europeanheartjournal. CardiovascularImaging*, *16*(9), 977–984.

13. Patel, R. P.,Parikh, R., Gunturu, K. S., Tariq, R. Z., Dani, S. S., Ganatra, S., &Nohria, A. (2021). Cardiotoxicity of ImmuneCheckpointInhibitors. *Currentoncologyreports*, *23*(7), 79.

14. Pohl, J.,Mincu, R. I., Mrotzek, S. M., Wakili, R., Mahabadi, A. A., Potthoff, S. K., Siveke, J. T., Keller, U., Landmesser, U., Rassaf, T., Anker, M. S., &Totzeck, M. (2021). ECG Scoringforthe Evaluation of Therapy-NaïveCancerPatientstoPredictCardiotoxicity. *Cancers*, *13*(6), 1197.

15. Sutar, R.,Chaudhary, P., &Yadav, V. (2022). Prevalence of collusion in cancercommunications: A meta-analysis. *Psycho-oncology*, *31*(3), 372–387.

16. Thavendiranathan, P., Grant, A. D., Negishi, T., Plana, J. C., Popović, Z. B., &Marwick, T. H. (2013). Reproducibility of echocardiographictechniquesforsequentialassessment of leftventricularejectionfractionandvolumes: applicationtopatientsundergoingcancerchemotherapy. *Journal of theAmericanCollege of Cardiology*, *61*(1), 77–84.

17. Zamorano, J. L.,Lancellotti, P., RodriguezMuñoz, D., Aboyans, V., Asteggiano, R., Galderisi, M., Habib, G., Lenihan, D. J., Lip, G. Y. H., Lyon, A. R., Lopez Fernandez, T., Mohty, D., Piepoli, M. F., Tamargo, J., Torbicki, A., Suter, T. M., & ESC ScientificDocumentGroup (2016). 2016 ESC PositionPaper on cancertreatmentsandcardiovasculartoxicitydevelopedundertheauspices of the ESC CommitteeforPracticeGuidelines: TheTask Force forcancertreatmentsandcardiovasculartoxicity of theEuropeanSociety of Cardiology (ESC). *Europeanheartjournal*, *37*(36), 2768–2801.

Sık Görülen Kemik tümörleri

*Kemal Andıç**

Benign kemik tümörleri

Osteoidosteoma

Benign kemik lezyonlarının yaklaşık %15 ini oluşturmaktadır. Genelde genç erişkinlerde (10-25 yaş) daha sık görülmekle birlikte erkeklerde 2-3 kat daha fazla karşılaşılmaktadır. Yaklaşık %30 u proksimal femurda olmak üzere en sık femur ve tibiada görülmektedir (23). Etrafındaki ödem ve skleroz nedeniyle olduğundan daha büyük görülmektedir fakat genellikle 15 mm'yi geçmez.

Şikâyet genelde geceleri artan, uykudan uyandıran ve tipik olarak nonsteroid antiinflamatuar ilaçlara cevap veren gece ağrısı ile karakterizedir (15). Aktiviteden bağımsız olarak bu ağrı genellikle vakaların % 80-90'ında görülmektedir. Yerleşim yerine göre farklı belirtiler görülebilir. Özellikle rotasyonel olmayan ağrılı skolyozlorda akla gelmelidir. Kas spazmına bağlı eğriliğe neden olabilmektedir.

Radyolojik olarak genellikle direkt grafide tübüler kemiğin tek tarafında fusiform kalınlaşma ile karşımıza çıkar. BT ile değerlendirmede ise yoğun sklerotik halka ve ödem ile çevrili küçük radyolusen lezyon şeklindedir. Bu lezyon "nidus" olarak isimlendirilmektedir. Bu nedenle tanıda BT önem arz etmektedir (Resim 1). BT çekimi sırasında mutlaka ince kesit gerekliliği belirtilidir. Sintigrafiye nadir olarak ihtiyaç duyulmasına karşın radyolojik tanı için kullanılabilir.

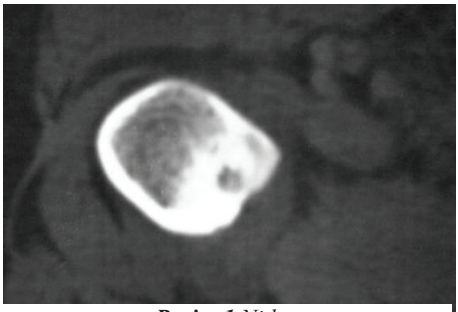

Resim 1.*Nidus*

KAYNAKÇA

1. Barei, D. P. (2000). *Percutaneous radiofrequency ablation of osteoid osteoma.* Clinical orthopaedics and related research, (373), 115–124.
2. Berry, M. M. (2008). *Osteoblastoma: a 30-year study of 99 cases.* Journal of surgical oncology, 98(3), 179–183.
3. Bovée, J. V.-J. (2000). *Malignant progression in multiple enchondromatosis (Ollier's disease): an autopsy-based molecular genetic study.* . Human pathology, 31(10), 1299–1303.
4. Brien, E. W. (1999). *Benign and malignant cartilage tumors of bone and joint: their anatomic and theoretical basis with an emphasis on radiology, pathology and clinical biology. II. Juxtacortical cartilage tumors.* Skeletal radiology, 28(1), 1–20.
5. Cioni, R. A. (2004). *CT-guided radiofrequency ablation of osteoid osteoma: long-term results.* European radiology, 14(7), 1203–1208.
6. Frassica, F. J. (1996). *Clinicopathologic features and treatment of osteoid osteoma and osteoblastoma in children and adolescents.* The Orthopedic clinics of North America, 27(3), 559–574.
7. Giuffrida AY, B. J. (2009). *Chondrosarcoma in the United States (1973 to 2003): An analysis of 2890 cases from the SEER database* . J Bone Joint Surg Am 2009:91:1063–72.
8. Greanspan A, J. G. (2007). *Differential Diagnosis in Orthopaedic Oncology.* . Bone Forming (Osteogenic) Lesions. 2nd ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; .
9. Hagmann, S. E. (2011). *Mid- and long-term clinical results of surgical therapy in unicameral bone cysts.* BMC musculoskeletal disorders, 12, 281. .
10. Hammoud, S. W. (2005). *Unicameral bone cysts of the pelvis: a study of 16 cases.* . The Iowa orthopaedic journal, 25, 69–74.
11. Jackson, R. (1978). *Recurrent osteoblastoma: a review.* Clinical orthopaedics and related research, (131), 229–233.
12. Klenke, F. M. (2011). *Giant cell tumor of bone: risk factors for recurrence.* Clinical orthopaedics and related research, 469(2), 591–599.
13. Lindner, N. J. (2001). *Percutaneous radiofrequency ablation in osteoid osteoma.* The Journal of bone and joint surgery. British volume, 83(3), 391–396.
14. Lucas DR, B. J. (2002). *Chondromas: enchondroma, periosteal chondroma, and enchondromatosis.* . World Health Organization Classification of Tumours. Pathology and Genetics of Tumours of Soft Tissue and Bone. Lyon: IARC Press; p.237-40.
15. Motamedi, D. L. (2009). *Thermal ablation of osteoid osteoma: overview and step-by-step guide.* Radiographics : a review publication of the Radiological Society of North America, Inc, 29(7), 2127–2141.
16. Murat, H. (2014). *Osteosarkom, malign fibröz histiyositom – klinik radyoloji, patoloji ve tedavi stratejileri.* TOTBİD Dergisi ; 13:227–239.
17. Nielsen GP, R. A. (2013). *Enchondroma.* Diagnostic Pathology Bone.
18. Pannier, S. L.-M. (2008). *Hereditary multiple exostoses and enchondromatosis.* Best practice & research. Clinical rheumatology, 22(1), 45–54.

19. Resnick D, K. M. (1995). *Tumors and tumor-like lesions of bone: Imaging and pathology of specific lesions.* Diagnosis of Bone and Joint Disorders, 3rd ed. Philadelphia: WB Saunders; p.3629-47.
20. Resnick, D. (1995). *Tumors and tumor-like lesions of bone: imaging and pathology of specific lesions.* Diagnosis of Bone and Joint Disorders. 3rd ed. Philadelphia: WB Saunders, p.3786–96.
21. Robbin, M. R. (2000). *Benign chondroid neoplasms of bone.* Seminars in musculoskeletal radiology, 4(1), 45–58.
22. Unni, K. (1996). *Enchondroma and chondrosarcoma.* . Dahlin's Bone Tumors, 5th ed. Philadelphia: Lippincott-Raven;.
23. Unni, K. (1996). *Osteoid osteoma,.* Dahlin's bone tumors. 5th ed. Philadelphia: LippincottRaven; p.121–30,.
24. van de Luijtgaarden, A. C.-K. (2009). *Metastatic potential of an aneurysmal bone cyst.* . Virchows Archiv : an international journal of pathology, 455(5), 455–459.
25. Weber KL, O. M. (2007). *Benign Cartilage Tumors.* Orthopaedic Knowledge Update: Musculoskeletal Tumors 2. 2nd ed. Rosemont, IL: American Academy of Orthopaedic Surgeons; p.114–8.
26. Werner, M. (2006). *Giant cell tumour of bone: morphological, biological and histogenetical aspects.* International orthopaedics, 30(6), 484–489.
27. Yener, S. (2014). *Kondrosarkomlar.* TOTBİD Dergisi 2014; 13:240–246.

Kanser Hastasında Palyatif Bakım

*Kevser Dilek Andıç**

Giriş

Palyatif kelimesi Latincede "pallium"dan (pelerin, kadınlar tarafından giyilen bir üst giysi) türemiştir ve "palliate (palliare)" "gizlemek, örtmek, koruyucu ya da kapsayıcı" anlamındadır. Önce Fransızca ve Latince dillerinde kullanılmış daha sonra İngilizce literatürüne girmiştir (8). İngilizce terminolojide "palliative" kelimesi "hafifletici, yatıştırıcı ve geçici çare" anlamında kullanılır. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde "palyatif" kelimesi; ilk anlamı "hastalığı tamamen iyileştirmeyen, tedavi edici etkisi olmayan, yatıştırıcı olan, tesiri geçici olan ilaç veya tedavi" ve ikinci anlamı "geçici ve kısa süreli, kesin çözüm sağlamayan, esaslı olmayan" olarak tanımlanmaktadır (15).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ, World Health Organization=WHO) tarafından 1980'lerin başında özellikle son dönem kanser hastaları için tanımlanan Palyatif Bakım; 2002'de "yaşamı tehdit eden bir hastalığa bağlı olarak ortaya çıkan sorunlarla karşı karşıya kalan hasta ve ailelerin; ağrı ve fiziksel, psikososyal ve spritüel boyuttaki diğer problemlerin erken dönemde kusursuz bir değerlendirme belirlenip, gereksinimlerin karşılanması yoluyla acı çekmesinin önlenmesi ve hafifletilmesine yönelik uygulamaların yer aldığı ve yaşam kalitesinin geliştirilmesinin amaçlandığı bir yaklaşım" olarak tanımlamaktadır (19). DSÖ tarafından 2014 yılında "Palyatif Bakım tüm hekimlerin vicdani sorumluluğudur." görüşü eklenmiştir. Bu sebeple PB, multidisipliner bir çalışma gerektiren, hasta ve hasta yakınlarının hastalık sürecinde ve yas döneminde psikolojik, sosyal, manevi ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik bir bakım sistemidir. PB, kişiyle bütün olarak ilgilenen bir yaklaşım olmakla birlikte, bir insan hakkıdır.

PB, dünyada yeni bir disiplin olmasına rağmen kendini sağlık sistemlerine hızlı bir şekilde adapte etmiştir. Bu kavramın hızlı bir şekilde gelişmesinin en önemli nedenleri; tedavisi mümkün olmayan hastaların bakım ve hizmetlerin günümüzde gittikçe önem kazanması, yaşlanan nüfus, artan tıp teknolojisi ile uzayan yaşam sürecinde ciddi hastalıkların görülme sıklığının artması ve kanser prevalansının artmış olmasıdır. Sosyal yapıdaki değişiklik, hane nüfus sayısının azalması, kadınların ev dışında çalışma oranının artması, toplumun bilgi seviyesinin yükselmesi gibi sosyal sebeplerle de terminal dönemdeki hastaların profesyonel bakım ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Ölüm kaçınılmazdır ve modern tıptaki gelişmelerle artan yaşam beklentisi; insanları nasıl saygın ölüneceğine dair bir beklenti içine sokmuştur. Bu nedenlerle 20. yüzyılın sonlarına doğru PB, halk sağlığı sistemine entegre edilmiş ve ulusal sağlık programlarına dahil edilmiştir (4).

Diğer Semptomlar

Palyatif kanser hastalarında ek olarak bulantı-kusma, depresyon, anksiyete, uyku bozuklukları, bası yaraları gibi daha pek çok yaşam sonu semptomları görülebilmektedir. Tedavi ve yaklaşım, bu semptomların klinik olarak baskınlığı ve öneminin gözden geçirilmesi, etkin iletişimle hastanın gereksinimlerinin belirlenmesi, endişelerin giderilmesini amaçlar (14).

Sonuç

DSÖ, 2020 yılında dünya çapında 19,3 milyon yeni kanser vakası ve yaklaşık 10 milyon kanser ölümünün meydana geldiğini bildirmiştir. Her yıl artan bu rakamlar, sağlık çalışanlarının başta kanser olmak üzere multisistemik bakım gerektirecek kronik hastalarla daha sık karşılaşacağını, hastaların da giderek artan oranda profesyonel tıbbi desteğe gereksinim duyacağını göstermektedir. Son yıllarda hastalık ve ölüm sürecinin seyrinde "yaşam kalitesi" kavramı giderek önem kazanmıştır. Palyatif bakım kişiyi sadece fiziksel açıdan değil, psikososyal, manevi ve ruhani açıdan bütüncül bir bakışla ele alan, hasta ve yakınları için total bir iyilik hali sağlanmasını ve yaşam kalitesinin artırılmasını amaçlayan, yaşam sonuna kadar yalnız bırakmayan ve hatta yaşam sonrası da kalanlara yas dönemi desteği veren multidisipliner profesyonel bir yaklaşımdır. Kapsamlı kanser bakımının ayrılmaz bir parçası olan palyatif bakım hizmetlerinin önemi ve değeri her geçen gün artmaktadır.

**Bilecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anestezi ve Reanimasyon A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Arends J, Bachmann P, Baracos V, et al. ESPEN guidelines on nutrition in cancer patients. Clin Nutr.2017;36:11-48
2. Arslan D, Tatlı AM,Üyetürk Ü.Kansere Bağlı Ağrı ve Tedavisi. Abant Med J 2013;2(3):256-260
3. Aslan Y. Türkiye'de ve Dünya'da palyatif bakım modellerine genel bakış. Anadolu Güncel Tıp Derg 2020; 2(1): 19-27
4. Aslan Y. Türkiye'de ve Dünya'da palyatif bakım modellerine genel bakış. Anadolu Güncel Tıp Derg 2020; 2(1): 19-27
5. Aydoğan F, Uygun K. Kanser Hastalarında Palyatif Tedaviler. Klinik Gelişim Dergisi 2011; 24: 4-9
6. Eti Z. Kanserde ağrı tedavisi. Üroonkoloji Bülteni. 2005;2:16-20
7. Ferrell BR, Temel JS, Temin S, Alesi ER, Balboni TA, Basch EM, et al. Integration of palliative care into standard oncology care: American Society of Clinical Oncology Clinical Practice Guideline Update. J Clin Oncol 2017;35(1):96–112.
8. Greydanus D, Merrick J. Neonatal period, palliative care and end of life. J Pain Manage 2014; 7: 189-96

9. Güleç G, Büyükkınacı A. Kanser ve Psikiyatrik Bozukluklar. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 2011; 3(2):343-367
10. http:/www.iasp-pain.org/terms-p.htlm.pain
11. Kahveci K, Döger C. 2019.Palyatif Bakımın Temelleri. Akademisyen Yayınevi
12. Kathleen M, Foley KM. Supportive Care and Quality of Life: Section 1: Management of cancer pain. In de vita VT Jr, Hellman S, Rosenberg SA, eds. 7th ed. Lippincot Williams Wilkins; 2005. Chapter 55.
13. Muhsiroğlu O. Kanser hastalarında tıbbi beslenme tedavisi. Gülhane Med J 2017;59: 79-88
14. Sydney M Dy, Sarina R Isenberg, Nebras Abu Al Hamayel. Palliative Care for Cancer Survivors. Med Clin North Am. 2017 November ; 101(6): 1181–1196
15. Türk Dil Kurumu Sözlüğü. http://tr.wiktionary.org/wiki/palyatif. 05.12.2021
16. Ulusal Kanser Kontrol Programı 2009-2015.TC Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi Başkanlığı. Editör: Tuncer M. 2009:92-101.
17. Uysal E, Akbörü MH. Kanser Hastalarında Görülen Malnütrisyon, Sarkopeni ve Kaşeksi Nedenleri. Turk J Oncol 2020;35(Supp 1):17–21
18. Valentini L, Schütz T, Allison S, Howard P, Pichard C, Lochs H. ESPEN Enteral Nütrisyon Rehberi (G. Korfalı, M.Bahar çev. Ed.). ESPEN Enteral Nütrisyon Rehberleri: Cerrahi Dışı Onkoloji. Ankara: Bayt Bilimsel Yayınlar; 2012: 62-73.
19. World Health Organization. Definition of Palliative Care. http://www.who.int/cancer/palliative/definition/en/Global Atlas of Palliative Care at the End of Life. June 12, 2016
20. Yavuzşen T, Kömürcü Ş. Kanser hastalarında halsizlik semptomunun değerlendirilmesi ve birlikte görülen klinik problemler. Gülhane Tıp Dergisi 2008; 50: 141-146
21. Yazıcı Ö, Ünal D. Palyatif Bakım Hastalarında Beslenmenin Önemi. Turk J Oncol 2020;35(Supp 1):86–89

Kanserli Hastada Anestezi Yönetimi

*Melis Sumak Hazır**

Giriş

2020 yılında açıklanan kanser istatistiklerine göre dünyada 18.1 milyon kanser vakası bildirilmiştir. Bu vakaların yaklaşık %30'u meme, akciğer ve kolorektal kanser vakalarından oluşmaktadır (17). Artan yaşam süresi ve yeni tedavi yöntemleri nedeniyle hekimler her geçen gün daha çok kanserli hastaya hizmet vermektedir. Anestezi hekimleri de malignite hastalarıyla kanser ile ilişkili veya ilişkisiz nedenlerle günlük anestezi pratiğinde sıkça karşılaşmaktadır.

Kanserli Hastada Anestezi Uygulamaları

Kanser hastalarında anestezi uygulamaları acil veya elektif nedenlerle yapılabilir. Ameliyathanede yapılan uygulamaların yanı sıra ameliyathane dışı anestezi uygulamalarına da ihtiyaç duyulabilir. Endoskopi, kolonoskopi, bronkoskopi gibi tanı işlemlerinde, palyatif veya küratif cerrahilerde ve kanser dışı ek hastalıklar nedeniyle kanser hastaları anestezi uygulamalarına ihtiyaç duyulabilir. Uygulanacak anestezi yöntemi işlemin acil veya elektif oluşuna, cerrahi tipine, süresine ve hastanın genel durumu ile ek hastalıklarına bağlı olarak değişir. Kanser hastalarına yaklaşımda hastaya işlemi yapacak cerrah, hastanın onkoloğu ve ek hastalıklarına bağlı olarak diğer hekimlerin önerileri ile hastaya uygulanacak anestezi yöntemleri için bir yol haritası oluşturulmalıdır (14).

Kanserli Hastada Patolojik Değişiklikler

Kanser sistemik bir hastalıktır. Bu nedenle kanser hastalarında sistemik yan etkiler ve kanserin türüne bağlı olarak organ düzeyinde patolojiler gelişebilir. Hastalığın kendisine bağlı patolojiler dışında kemoterapi ve radyoterapiden nedeniyle hastalarda geçici veya kalıcı patolojiler de görülebilir.

Kanser hastalarında görülen en yaygın sistemik patolojiler ağrı ve kaşeksidir. Kansere bağlı mediatörler nedeniyle hastalarda immün fonksiyonlar bozulmuş olabilir. Tekrarlayan tetkikler ve kemoterapilerin yan etkileri nedeniyle uygun damaryolu bulmada zorluk çekilebilir. Hastalar geçici veya kalıcı santral kateterizasyona ihtiyaç duyabilir (2).

Kanser hastalarında kardiak patoloji olarak aritmiler, kardiyomyopatiler, myokard iskemisi, konjestif kalp yetmezliği görülebilir. Pulmoner patolojiler arasında ilaçlara bağlı akciğer toksisitesi ve radyasyona bağlı olarak gelişen pnömonit sayılabilir. Renal fonksiyon bozuklukları kalp yetmezliğine sekonder olarak, nefrotoksik ilaç kullanımı veya sepsis kaynaklı gelişebilir (1,2,3).

- Preoperatif dönemde düzeltilebilir patolojiler değerlendirilerek hastanın optimizasyonu sağlanmalıdır.

- İntraoperatif dönemde uygun monitorizasyon komplikasyonların erken fark edilmesi ve önlenmesi için önemlidir.

- İntraoperatif uygun anestezik teknik ve ajan seçimi metastaz insidansı ve kanser rekürrensi azaltılabileceğini gösteren yayınlar mevcuttur.

- Postoperatif uygun bakım, erken mobilizasyon, tromboemboli proflaksisi ile sağkalım uzatılabilir.

*****_Bilecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anestezi Bölümü, Bilecik_

KAYNAKÇA

1. Allan N., Siller C., Breen A. (2012). Anaesthetic implications of chemotherapy, Continuing Education in Anaesthesia Critical Care & Pain, Volume 12, Issue 2, Pages 52–56, https://doi.org/10.1093/bjaceaccp/mkr055

2. Arain, M. R., & Buggy, D. J. (2007). Anaesthesia for cancer patients. Current opinion in anaesthesiology, 20(3), 247–253 https://doi.org/10.1097/ACO.0b013e32814f1c34

3. Araz, C. (2014). Kanser Hastalarında Anestezi. Anestezi Dergisi,22(1),3-12.

4. Domi, R., Huti, G., Sula, H., Baftiu, N., Kaci, M., Bodeci, A., & Pesha, A. (2016). From Pre-Existing Renal Failure to Perioperative Renal Protection: The Anesthesiologist's Dilemmas. Anesthesiology and pain medicine, 6(3), e32386. https://doi.org/10.5812/aapm.32386

5. Eras Türkiye Derneği. ERAS Türkiye Derneği. (n.d.). Retrieved March 2, 2023, from https://eras.org.tr/

6. Gudaitytė, J., Dvylys, D., & Šimeliūnaitė, I. (2017). Anaesthetic challenges in cancer patients: current therapies and pain management. Acta medica Lituanica, 24(2), 121–127. https://doi.org/10.6001/actamedica.v24i2.3493

7. Guidelines. ERAS® Society. (2021, October 1). Retrieved March 2, 2023, from https://erassociety.org/guidelines/

8. Implications of anaesthesia on cancer surgery : WFSA - resources. (n.d.). Retrieved March 2, 2023, from

https://resources.wfsahq.org/atotw/implications-of-anaesthesia-on-cancer-surgery/

9. Jun, I. J., Jo, J. Y., Kim, J. I., Chin, J. H., Kim, W. J., Kim, H. R., Lee, E. H., & Choi, I. C. (2017). Impact of anesthetic agents on overall and recurrence-free survival in patients undergoing esophageal cancer surgery: A retrospective observational study. Scientific reports, 7(1), 14020. https://doi.org/10.1038/s41598-017-14147-9(tıva daha üstün)
10. Kolker, A., & Mascarenhas, J. (2015). Anesthesia for outfield procedures in cancer patients. Current opinion in anaesthesiology, 28(4), 464–468. https://doi.org/10.1097/ACO.0000000000000207
11. Kurosawa S. (2012). Anesthesia in patients with cancer disorders. Current opinion in anaesthesiology, 25(3), 376–384. https://doi.org/10.1097/ACO.0b013e328352b4a8
12. Neilson, G. A., & Lennox, P. H. (2007). Sedation and anesthesia for interventional oncology. Seminars in roentgenology, 42(3), 150–163. https://doi.org/10.1053/j.ro.2007.04.003 sedasyon ve ramsey, j.ro
13. Ramirez, M. F., & Cata, J. P. (2021). Anesthesia Techniques and Long-Term Oncological Outcomes. Frontiers in oncology, 11, 788918. https://doi.org/10.3389/fonc.2021.788918 (fron)
14. Sahai S. K. (2013). Perioperative assessment of the cancer patient. Best practice & research. Clinical anaesthesiology, 27(4), 465–480. https://doi.org/10.1016/j.bpa.2013.10.001 sahai
15. Smilowitz, N. R., & Berger, J. S. (2020). Perioperative Cardiovascular Risk Assessment and Management for Noncardiac Surgery: A Review. JAMA, 324(3), 279–290. https://doi.org/10.1001/jama.2020.7840 esc kılavuz
16. Standards for basic anesthetic monitoring | american society of ... (n.d.). Retrieved March 2, 2023, from https://www.asahq.org/standards-and-guidelines/standards-for-basic-anesthetic-monitoring ASA MONİTORİZASYON
17. Worldwide cancer data: World cancer research fund international. WCRF International. (2022, April 14). Retrieved March 2, 2023, from https://www.wcrf.org/cancer-trends/worldwide-cancer-data/

Kanser Gelişiminde Oksidatif Stres ve Antioksidanların Rolü

*Mesut Işık**

Giriş

Kanser şu anda Amerika Birleşik Devletleri'nde kardiyovasküler hastalıkların ardından ikinci önde gelen ölüm nedenlerinden biridir. 2012 yılında 1,6 milyondan fazla yeni kanser vakasının teşhis edildiği tahmin edilmektedir (5). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre kanser, 2008'de 7,6 milyon ölümle (tüm ölümlerin yaklaşık %13'ü) dünya çapında önde gelen ölüm nedenlerinden biridir. Dünya çapında kanserden ölümlerin, 2030'da tahmini 13,1 milyon ölümle artmaya devam etmesi öngörülmektedir. Yaşam boyu invaziv bir kanser teşhisi konma olasılığı %40'tan fazladır (17). Kanser, normal düzenleyici mekanizmalara doğru şekilde yanıt vermeyen anormal hücrelerin çoğalması ile karakterize edilmektedir. Kanser gelişimini tanımlamak için kullanılan bir terim olan karsinojenez, kontrolsüz hücrelerin başlama (initiation), geçiş (promotion) ve ilerleme (progression) adımlarından oluşan bir süreçtir. Başlatma adımında deoksiribonükleik asit (DNA) hasarı meydana gelmektedir. geçiş adımı sırasında hücreler çoğalmaya ve anormal hücrelere doğru dönüşmeye başlamaktadır. Son olarak, ilerleme adımı sırasında, bu anormal hücrelerde, habis hücrelerin oluşumuna yol açan başka değişiklikler meydana gelmektedir (20). Kanser gelişimini azaltmak için önerilen yollar, kansere neden olabilecek biyolojik, kimyasal veya fiziksel ajanlardan kaçınmayı ve optimum vücut ağırlığını korurken sağlıklı bir sebze ve meyve diyeti tüketimini içermektedir. Kemoprevensiyon, doğal olarak oluşan veya sentetik ajanlar kullanılarak kanserin ilerlemesinin önlenmesi, yavaşlatılması veya bloke edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bitkisel kaynaklı doğal diyet ajanları, kanserleri baskılama ve oksidatif stresi azaltarak kanser gelişme riskini azaltma potansiyelleri nedeniyle büyük ilgi çekmektedir (1, 3). Oksidatif stres, nörodejeneratif, kardiyovasküler, diyabet ve kanser dahil olmak üzere birçok hastalıkların patogenezinde önemli rol oynamaktadır. (8). Vücudun antioksidan savunma mekanizmaları, oksidatif strese karşı koruma sağlayan enzimatik (süperoksit dismutaz, katalaz, vb) ve enzimatik olmayan endojen (glutatyon, tiyol, vb)sistemleri içermektedir (9). Aşırı ROS üretimi, nükleik asitlere, proteinlere veya lipitlere zarar veren karsinojenez ile ilişkilendirilmektedir. Karsinojenez sırasında, DNA sarmallarında kırılmalar ve anormal DNA bağlarının oluşumu gözlemlenmiştir (1, 18, 20). Kanserin toplum üzerindeki etkisi nedeniyle, kanseri önleme veya tedavi etme çabaları her geçen gün devam eden bir araştırma konusudur; Oksidatif stres ile karsinojenez süreci arasındaki ilişkiyi aydınlatmaya çalışan araştırmalar ile antikanser ve antioksidan aktiviteye sahip bileşiklerin keşfi önem kazanmıştır (18).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde oksidatif stres, DNA, lipidler ve proteinler gibi çeşitli makromoleküler bileşenlerde hasara neden olabilmekte ve kanser başta olmak üzere birçok hastalıkların gelişimine neden olabilmektedir. Kanser hastalarında kullanılan kemoterapik ilaçların ROS veya serbest radikallerin oluşumunu artırmaktadır. Bu tedavi sonucunda üretilen serbest

olmaktadır (10, 34). Hücrenin bir diğer önemli antioksidan sistemi, hasar görmüş biyomolekülleri, agregasyonları hücre metabolizmasının değişmesini sağlamadan önce ortadan kaldıran onarım süreçleri ile temsil edilir (4). Onarım sistemlerinin müdahalesi, oksidatif olarak hasar görmüş nükleik asitlerin spesifik enzimler tarafından onarılmasını, oksitlenmiş proteinlerin proteolitik sistemler tarafından uzaklaştırılmasını ve oksitlenmiş lipitlerin fosfolipazlar, peroksidazlar veya transferazlar tarafından onarılmasını içermektedir (16). Onarım sistemlerinin bozulmasının, antioksidan savunmanın ROS oluşumuna karşı potansiyelindeki orta dereceli değişikliklerden çok yaşlanmaya ve yaşa bağlı hastalıklara yol açtığı varsayılmıştır (11, 26).

Sonuç olarak kanser gelişimi ROS ve serbest radikallerin artışına bağlı ortaya çıkan oksidatif stres sonucunda meydana gelebilmektedir. Buna karşı hücre hasarını önlemek için antioksidan savunma sisteminde önemli role sahip endojen ve eksojen kaynaklı bileşik veya moleküllerin etki mekanizmasının bilinmesi ve ortaya çıkarılması önem arz etmektedir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Biyomühendislik Bölümü, Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Bennett, L. L., Rojas, S., & Seefeldt, T. (2012). Role of antioxidants in the prevention of cancer. Journal of Experimental & Clinical Medicine, 4(4), 215-222.
2. Brown, G. C., & Borutaite, V. (2012). There is no evidence that mitochondria are the main source of reactive oxygen species in mammalian cells. Mitochondrion, 12(1), 1-4.
3. Campbell, T. C. (2001). Critique of Report on" Food, Nutrition and the Prevention of Cancer: A Global Perspective". Nutrition Today, 36(2), 80-84.
4. Cheeseman, K. H., & Slater, T. F. (1993). An introduction to free radical biochemistry. British medical bulletin, 49(3), 481-493.
5. Cokkinides, V., Albano, J., Samuels, A., Ward, M., & Thum, J. (2005). American cancer society: Cancer facts and figures. *Atlanta: American Cancer Society*, *2017*.
6. Diesen, D. L., & Kuo, P. C. (2010). Nitric oxide and redox regulation in the liver: Part I. General considerations and redox biology in hepatitis. Journal of Surgical Research, 162(1), 95-109.
7. Diesen, D. L., & Kuo, P. C. (2011). Nitric oxide and redox regulation in the liver: part II. Redox biology in pathologic hepatocytes and implications for intervention. Journal of Surgical Research, 167(1), 96-112.
8. Evans, J. L. (2007). Antioxidants: do they have a role in the treatment of insulin resistance?. Indian Journal of Medical Research, 125(3), 355-372.
9. Franco, R., Schoneveld, O., Georgakilas, A. G., & Panayiotidis, M. I. (2008). Oxidative stress, DNA methylation and carcinogenesis. Cancer letters, 266(1), 6-11.
10. Fuchs-Tarlovsky, V. (2013). Role of antioxidants in cancer therapy. Nutrition, 29(1), 15-21.

11. Gems, D., & Doonan, R. (2009). Antioxidant defense and aging in C. elegans: is the oxidative damage theory of aging wrong?. Cell Cycle, 8(11), 1681-1687.
12. Godic, A., Poljšak, B., Adamic, M., & Dahmane, R. (2014). The role of antioxidants in skin cancer prevention and treatment. Oxidative medicine and cellular longevity, 2014.
13. Gutteridge, J. M., & Halliwell, B. (1993). Invited review free radicals in disease processes: a compilation of cause and consequence. Free radical research communications, 19(3), 141-158.
14. Halliwell, B. A. R. R. Y. (1992). Free radicals, antioxidants and human disease: What do we know?. J Lab Clin Med, 119, 598-620.
15. Halliwell, B., & Gutteridge, J. M. (2015). Free radicals in biology and medicine. Oxford university press, USA.
16. Hitchon, C. A., & El-Gabalawy, H. S. (2004). Oxidation in rheumatoid arthritis. Arthritis Res Ther, 6(6), 1-14.
17. Jemal, A., Siegel, R., Ward, E., Hao, Y., & Xu, T. (2008). Thun. Cancer statistics. *Ca Cancer J Clin*, 58, 71-96.
18. Khan, N., Afaq, F., & Mukhtar, H. (2008). Cancer chemoprevention through dietary antioxidants: progress and promise. Antioxidants & redox signaling, 10(3), 475-510.
19. Klatt, P., & Lamas, S. (2000). Regulation of protein function by S-glutathiolation in response to oxidative and nitrosative stress. European journal of biochemistry, 267(16), 4928-4944.
20. Klaunig, J. E., & Kamendulis, L. M. (2004). The role of oxidative stress in carcinogenesis. Annu. Rev. Pharmacol. Toxicol., 44, 239-267.
21. Kraemer, A., Chen, I. P., Henning, S., Faust, A., Volkmer, B., Atkinson, M. J., ... & Greinert, R. (2013). UVA and UVB irradiation differentially regulate microRNA expression in human primary keratinocytes. PLoS One, 8(12), e83392.
22. López-Alarcón, C., & Denicola, A. (2013). Evaluating the antioxidant capacity of natural products: A review on chemical and cellular-based assays. Analytica chimica acta, 763, 1-10.
23. Maulik, N., McFadden, D., Otani, H., Thirunavukkarasu, M., & Parinandi, N. L. (2013). Antioxidants in longevity and medicine. Oxidative medicine and cellular longevity, 2013.
24. Niki, E. (2009). Lipid peroxidation: physiological levels and dual biological effects. Free Radical Biology and Medicine, 47(5), 469-484.
25. Persson, T., Popescu, B. O., & Cedazo-Minguez, A. (2014). Oxidative stress in Alzheimer's disease: why did antioxidant therapy fail?. Oxidative medicine and cellular longevity, 2014.
26. Pisoschi, A. M., & Pop, A. (2015). The role of antioxidants in the chemistry of oxidative stress: A review. European journal of medicinal chemistry, 97, 55-74.
27. Poljsak, B., Šuput, D., & Milisav, I. (2013). Achieving the balance between ROS and antioxidants: when to use the synthetic antioxidants. Oxidative medicine and cellular longevity, 2013.
28. Raafat, Y., Eman, N., Omama El, S., Nadia, F., & Maha, G. (2011). Evaluation of anti-oxidant status and radioprotective activity of a novel anti-cancer drug in mice. Journal of Cancer Therapy, 2011.
29. Sies, H. (1985). Oxidative stress: introductory remarks.[In] Sies H.(ed.) Oxidative Stress.
30. Sies, H. (1991). Oxidative stress: from basic research to clinical application. The American journal of medicine, 91(3), S31-S38.

31. Szabo, E., Riffe, M. E., Steinberg, S. M., Birrer, M. J., & Linnoila, R. I. (1996). Altered cJUN expression: an early event in human lung carcinogenesis. Cancer Research, 56(2), 305-315.
32. Tandon, V. R., Sharma, S., Mahajan, A., & Bardi, G. H. (2005). Oxidative stress: a novel strategy in cancer treatment. Jk Science, 7(1), 1-3.
33. Volm, M., van Kaick, G., & Mattern, J. (1994). Analysis of c-fos, c-jun, c-erbB1, c-erbB2 and c-myc in primary lung carcinomas and their lymph node metastases. Clinical & experimental metastasis, 12, 329-334.
34. Ziech, D., Franco, R., Georgakilas, A. G., Georgakila, S., Malamou-Mitsi, V., Schoneveld, O., ... & Panayiotidis, M. I. (2010). The role of reactive oxygen species and oxidative stress in environmental carcinogenesis and biomarker development. Chemico-biological interactions, 188(2), 334-339.

Rektum Lenfatik Sistem ve Cerrahi Anatomisi

*Nilgün Tuncel Çini**

Giriş

Kanser günümüzde büyük bir sağlık problemi olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir. Dünya üzerinde en sık görülen akciğer, meme ve kolon kanserlerinin her biri yüksek mortalite oranlarına sahiptir. Sindirim sisteminin birer parçası olan rektum ve kolon üzerinde görülen kanser genel olarak kolorektal kanserler olarak isimlendirilmektedir. Kolorektal kanserler tüm kanserlerin %10'unu oluşturmaktadır. Bu kanserlerin görülme insidansı 2020 yılı için %33.5, 2030 yılı %80.7 ve 2035 yılı için %107.3 olarak ön görülmektedir (13).

Rektum kanserinde prognoz, tanı sırasındaki evre ile direkt ilişkili olup ekstramural tümörün yayılımına, cerrahi sınırlarda tümör varlığına, lenf nodu ve uzak metastaz varlığına bağlıdır (15). Rektumun farklı bölgelerinden lenfatik drenaj yollarının anlaşılması, en sık tutulan nodal grupların bilinmesi ve bu nodların mezenterik, pelvik yan duvar ve retroperitoneal kompartmanlara doğru lokalizasyonu kanserin doğru evrelenmesi ve cerrahi planlamasında önemlidir (8).

Rektum, mezenterik arterler olan arteria (a.) mesenterica inferior ve pelvis yan duvarını besleyen a. iliaca interna'nın dalları olmak üzere dual beslenmeye sahiptir. Rectum lenfatik drenajı da çoğunlukla bu arterlerin seyrini takip ederek gerçekleşmektedir. Rectum için anatomik, radyoloji ve cerrahi olmak üzere farklı disiplinler tarafından farklı tanımlamalar yapılmaktadır (8).

Anatomik tanımlama; 12 cm uzunluğunda olan rectum üçüncü sakral omur seviyesinde başlar ve oscoccygis'in 3-4 cm kadar aşağısında sonlanmaktadır. Başladığı yerde sacrum kavsine uygun şekilde konkavitesi öne bakan flexura sacralis'i oluşturur. Diaphragma pelvis'i geçtikten sonra canalis analis olarak uzanmaya devam eder ve anüs olarak sonlanır. Rectum ve canalis analis birleşme yerinde konkavitesi arkaya bakan ikinci eğrilik olan flexura perinealis bulunmaktadır (1).

Rektumun iç yüzünü döşeyen mukoza tabakası üzerinde longitidunal seyirli plikalar bulunmaktadır. Bu plikalar rectum feçes ile dolduğu zaman kaybolurlar. Ayrıca rectum mukozasında transvers seyirli plikalar da bulunur. Bu plikalar yarım ay şekilli kalıcı plikalar olup plicae tranversales recti (Houstan plikaları) olarak isimlendirilmektedir. İki tipte bulunan bu plikalardan ilkini longitidunal ve sirküler kas lifleri meydana getirmektedir ve rectum dış yüzünde çentikli görünüm oluşumuna neden olur. İkinci tipte olan plikalarda longitidunal

Cerrahi

Kolorektal kanserlerde cerrahi rezeksiyonun ardından lenf nodu metastazlarının belirlenmesi hastalığın doğru evrelenmesinde önemli bir unsurdur. Mevcut kılavuzlar, bakım standardı olarak toplanan en az 12 lenf nodu önermektedir (10). Orta ve alt rectum kanserlerinde amaç, rectum'u ve sağlam bir perirektal fasiyal zarf ile çevrelenmiş perirektal yağı disseke etmektir. Bu yaklaşım, total mezorektal eksizyon (TME), ekstra fasyal diseksiyon ve total anatomik diseksiyon olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Üst 1/3 tümörlerde aynı cerrahi prensipler geçerlidir ancak perirektal yağ, tümörün alt kenarının 3-5 cm distalinden kesilebilir. Rectum'dan pelvik lenf düğümlerine lateral olarak geçen lenfatik drenajın, bu tekniklerin herhangi biri için diseksiyon düzleminin dışında olması dikkat çekicidir (3).

TME, rektal kanser tedavisinde büyük bir ilerlemenin gelişmesine olanak sağlamıştır. Bölgede genişçe diseksiyon yapmanın pelvik otonomik sinirlerde yaralanmaya ve sonucunda da üriner ve seksüel disfonksiyon riskine yol açtığı kabul edilmektedir. TME ile tümör hücreleri için, lenf nodu drenajının ilk bölgesinin rezeksiyonu sağlanır. Lenf nodu tutulumu, rektal kanserli hastalar için önemli bir prognostik faktördür (14).

*Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi A.B.D., Bilecik

KAYNAKÇA

1) Arıncı, K.,&Elhan, A. (2020). Anatomi. Cilt 2, *Güneş Kitabevi*, Ankara. pp121-123.
2) Bartholdson, L.,Hultborn, A., Hulten, L., Roos, B., Rosencrantz, M., &Ahren, A. (1977).LymphDraınageFromTheUpperAndMiddle Third Of The Rectum As DemonstratedBy[198]Au. *ActaRadiologica: Therapy, Physics, Biology*, 16(4):352-360.
3) Bell, S.,Sasaki, J., Sinclair, G., Chapuis, P.H., &Bokey, E.L. (2009).Understandingtheanatomy of lymphaticdrainageandtheuse of blue-dyemappingtodeterminetheextent of lymphadenectomy in rectalcancersurgery: unresolvedissues. *ColorectalDisease*. 11:443–449.
4) Charnsangavej, C.,Dubrow, R.A., Varma, D.G., Herron, D.H., Robinson, T.J., &Whitley, N.O. (1993). CT of themesocolon. Part 2. Pathologicconsiderations. *Radiographics*.13(6):1309-1322.
5) Cumhur, M. (2006). Temel Anatomi. *DTÜ Yayıncılık*. pp237-240.
6) Drake, R.L.,Vogl, W., &Mitchell, A.W.M. (2007). Çeviri editörü Mehmet Yıldırım. Tıp Fakültesi Öğrencileri için Gray's Anatomi. *Güneş Kitabevi*. pp 293-307
7) Hollinshead, W.H.,&Rosse, C. (1985).Textbook of Anatomy. 4. Baskı. *HarperandRow Publisher*, Philadelphia. pp 761-764.
8) Kaur, H.,Ernst, R.D., Rauch, G.M.,&Harisinghani, M.G. (2019).NodalDrainagePathways in RectalCancer: Anatomy of RegionalandDistantNodal Spread. *AbdominalSurgery*. 44(2): 3527–3535.

9) Mahadevan, V. (2017). Anatomy of the rectum and anal canal. *Basic Science*. 38(1): 7-11.
10) McDonald, J.R.,Renehan, A.G., O'Dwyer, S.T., &Habobi, N.Y. (2012). Lymphnodeharvest in colonandrectalcancer: Currentconsiderations. *World J GastrointestSurg*. 27; 4(1): 9-19.
11) McMahon, C.J.,Rofsky, N.M., &Pedrosa, I. (2010).Lymphaticmetastasesfrompelvictumors: anatomicclassification, characterization, andstaging. *Radiology*.254(1):31-46.
12) Monson, J.R.,Weiser, M.R., Buie, W.D., Chang, G.J., Raferty, J.F., Buie, W.D.,& et al. (2013).Practiceparametersforthemanagement of rectalcancer (revised). *DisColon Rectum*.56(5):535-550.
13) Numanoğlu Tekin, R.,& Şahin, B. (2019). Türkiye'de Kolon Ve Rektum Kanseri Tedavı Maliyetinin Yukarıdan Aşağı Malıyet Yaklaşımı İle Belirlenmesi. *Sosyal Güvence Dergisi*. 16(8):140-164.
14) Pirro, N.,Pignodel, C., Cathala, P., Fabbro-Peray, P., Godlewski, G., &Prudhomme, M. (2008). Thenumber of lymphnodes is correlatedwithmesorectalmorphometry. *SurgRadiol Anat*. 30:297–302.
15) Uzer, H. (2013). Rektum Kanserinde E2F1'in Prognostik Önemi. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Genel Cerrahi Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi, Kayseri.

Hepatosellüler Karsinoma

*Nurcan Arıkan**

Giriş

Hepatosellüler karsinoma (HSK); hepatositlerden kaynaklanan, karaciğerin primer tümörüdür. Tüm karaciğer kanserlerinin yaklaşık %75'ini oluşturur. Tipik olarak kronik hepatit B, kronik hepatit C, karaciğer sirozu gibi kronik karaciğer hastalıklarının seyrinde gelişir (29).

Epidemiyoloji

HSK, dünyada en sık görülen altıncı kanserdir ve dünyada kansere bağlı ölümlerin en sık üçüncü sebebidir. 2018 yılında 841,000 yeni olgu ve 780,000 ölüm rapor edilmiştir (12). En yüksek insidans Asya ve Afrika'da bulunmuştur (33). Erkeklerde, kadınlara göre yaklaşık 3 kat daha sık görülür (12). Bunun sebebi tam olarak anlaşılmasa da; östrojen bağımlı interlökin-6 inhibisyonunun koruyucu etkisi, hepatit taşıyıcılığının erkeklerde daha sık olması, çevresel toksinlere erkeklerin daha sık maruz kalması sayılabilir (32). Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Türkiye Kanser İstatistikleri 2017 yılı verilerine göre; ülkemizde 70 yaş ve üzerinde görülen kanserler arasında HSK, 10. sırada yer almaktadır (15). 2018 yılında dünya genelinde HSK insidansı % 9.3 ve mortalite oranı % 8.5 bulunmuştur (4).

Etyoloji

Hepatit B virüsü (HBV); konak genomuna entegre olur, karaciğer hücrelerinde mutasyonları tetikler ve kronik nekroinflamasyona sebep olarak HSK'ya sebep olur (30). HBV'ye bağlı gelişen HSK %70-90 karaciğer sirozu zemininde gelişse de siroz gelişmeden de HSK gelişebilir (7). Erkek cinsiyet, ailede HSK öyküsü, yüksek viral yük, HbeAg pozitifliği, HbeAg negatif düşük viral yüklü hastalarda HbsAg titresinin >1000 IU/ml üzerinde olması, HBV genotip C, hepatit C virüsü (HCV), hepatit D virüsü (HDV), hepatit E virüsü (HEV) ve insan immün yetmezlik virüsü (HIV) birlikteliği, HSK riskini arttıran faktörlerdir (8,44,39,43).

HCV konak genomuna entegre olmayan RNA virüsüdür. HCV ilişkili HSK vakalarının çoğu ileri düzey karaciğer fibrozu ve karaciğer sirozuna sekonder gelişir (17). Direkt etkili antiviral ajanlarla HCV tedavisi sonrası HSK gelişme riski %50-80 azalır ancak tamamen kaybolmaz. Kronik olarak aflatoksin B1'e maruz kalan HSK hastalarında tümör supresör gen olan p53 gen mutasyonu saptanmıştır (5). Alkol kullanımı karaciğer sirozuna yol açarak HSK'ya sebep olur. Viral hepatitler, obezite, diyabetes mellitus (DM) gibi diğer risk fatörleriyle de sinerjistik etkiyle HSK oluşumuna katkıda bulunur (40). Sigara kullanımı;

bölgesel tedaviler için uygun olmayan hastalarda sistemik kemoterapi daha uygun tedavi yaklaşımıdır (34).

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Ascha, M. S., Hanouneh, I. A., Lopez, R., Tamimi, T. A., Feldstein, A. F., & Zein, N. N. (2010). The incidence and risk factors of hepatocellular carcinoma in patients with nonalcoholic steatohepatitis. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *51*(6), 1972–1978.

2. Bialecki, E. S.,& Di Bisceglie, A. M. (2005). Diagnosis of hepatocellular carcinoma. *HPB : the official journal of the International Hepato Pancreato Biliary Association*, *7*(1), 26–34.

3. Brar, G., Kesselman, A., Malhotra, A., & Shah, M. A. (2022). Redefining Intermediate-Stage HCC Treatment in the Era of Immune Therapies. *JCO oncology practice*, *18*(1), 35–41.

4. Bray, F., Ferlay, J., Soerjomataram, I., Siegel, R. L., Torre, L. A., & Jemal, A. (2018). Global cancer statistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: a cancer journal for clinicians*, *68*(6), 394–424.

5. Bressac, B., Kew, M., Wands, J., & Ozturk, M. (1991). Selective G to T mutations of p53 gene in hepatocellular carcinoma from southern Africa. *Nature*, *350*(6317), 429–431.

6. Cancer Genome Atlas Research Network. Electronic address: wheeler@bcm.edu, & Cancer Genome Atlas Research Network (2017). Comprehensive and Integrative Genomic Characterization of Hepatocellular Carcinoma. *Cell*, *169*(7), 1327–1341.e23.

7. Chayanupatkul, M., Omino, R., Mittal, S., Kramer, J. R., Richardson, P., Thrift, A. P., El-Serag, H. B., & Kanwal, F. (2017). Hepatocellular carcinoma in the absence of cirrhosis in patients with chronic hepatitis B virus infection. *Journal of hepatology*, *66*(2), 355–362.

8. Chen, C. J., Yang, H. I., Su, J., Jen, C. L., You, S. L., Lu, S. N., Huang, G. T., Iloeje, U. H., & REVEAL-HBV Study Group (2006). Risk of hepatocellular carcinoma across a biological gradient of serum hepatitis B virus DNA level. *JAMA*, *295*(1), 65–73.

9. Eastman, R. C., Carson, R. E., Orloff, D. G., Cochran, C. S., Perdue, J. F., Rechler, M. M., Lanau, F., Roberts, C. T., Jr, Shapiro, J., & Roth, J. (1992). Glucose utilization in a patient with hepatoma and hypoglycemia. Assessment by a positron emission tomography. *The Journal of clinical investigation*, *89*(6), 1958–1963.

10. European Association For The Study Of The Liver, & European Organisation For Research And Treatment Of Cancer (2012). EASL-EORTC clinical practice guidelines: management of hepatocellular carcinoma. *Journal of hepatology*, *56*(4), 908–943.

11. European Association for the Study of the Liver. Electronic address: easloffice@easloffice.eu, & European Association for the Study of the Liver (2018). EASL Clinical Practice Guidelines: Management of hepatocellular carcinoma. *Journal of hepatology*, *69*(1), 182–236.

12. Ferlay, J., Colombet, M., Soerjomataram, I., Parkin, D. M., Piñeros, M., Znaor, A., & Bray, F. (2021). Cancer statistics for the year 2020: An overview. *International journal of cancer*, 10.1002/ijc.33588. Advance online publication.

13. Gregory, B.,& Ho, V. C. (1992). Cutaneous manifestations of gastrointestinal disorders. Part II. *Journal of the American Academy of Dermatology*, *26*(3 Pt 2), 371–383.

14. Guichard, C., Amaddeo, G., Imbeaud, S., Ladeiro, Y., Pelletier, L., Maad, I. B., Calderaro, J., Bioulac-Sage, P., Letexier, M., Degos, F., Clément, B., Balabaud, C., Chevet, E., Laurent, A., Couchy, G., Letouzé, E., Calvo, F., & Zucman-Rossi, J. (2012). Integrated analysis of somatic mutations and focal copy-number changes identifies key genes and pathways in hepatocellular carcinoma. *Nature genetics*, *44*(6), 694–698.

15. Gultekin, M., Ozturk, C., Karaca, S., Boztaş, G., Turan, S. H., Dundar, S., Hacikamiloglu, E., Araz, L., Murtuza, K., & Keskinkilic, B. (2018). Centralization of mammography reporting with mobile trucks: Turkish experience. *Preventive medicine reports*, *10*, 317–322.

16. Harding, J. J., Abu-Zeinah, G., Chou, J. F., Owen, D. H., Ly, M., Lowery, M. A., Capanu, M., Do, R., Kemeny, N. E., O'Reilly, E. M., Saltz, L. B., & Abou-Alfa, G. K. (2018). Frequency, Morbidity, and Mortality of Bone Metastases in Advanced Hepatocellular Carcinoma. *Journal of the National Comprehensive Cancer Network : JNCCN*, *16*(1), 50–58.

17. Huang, Y. T., Jen, C. L., Yang, H. I., Lee, M. H., Su, J., Lu, S. N., Iloeje, U. H., & Chen, C. J. (2011). Lifetime risk and sex difference of hepatocellular carcinoma among patients with chronic hepatitis B and C. *Journal of clinical oncology : official journal of the American Society of Clinical Oncology*, *29*(27), 3643–3650.

18. International Working Party (1995). Terminology of nodular hepatocellular lesions. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *22*(3), 983–993. Ioannou, G. N., Green, P. K., & Berry, K. (2017). HCV eradication induced by direct-acting antiviral agents reduces the risk of hepatocellular carcinoma. *Journal of hepatology*, S0168-8278(17)32273-0. Advance online publication.

19. Johnson, P. J., Pirrie, S. J., Cox, T. F., Berhane, S., Teng, M., Palmer, D., Morse, J., Hull, D., Patman, G., Kagebayashi, C., Hussain, S., Graham, J., Reeves, H., & Satomura, S. (2014). The detection of hepatocellular carcinoma using a prospectively developed and validated model based on serological biomarkers. *Cancer epidemiology, biomarkers*

&prevention : a publication of the American Association for Cancer Research, cosponsored by the American Society of Preventive Oncology, *23*(1), 144–153.

20. Kojiro, M.,& Roskams, T. (2005). Early hepatocellular carcinoma and dysplastic nodules. *Seminars in liver disease*, *25*(2), 133–142.

21. Lee, Y. C., Cohet, C., Yang, Y. C., Stayner, L., Hashibe, M., & Straif, K. (2009). Meta-analysis of epidemiologic studies on cigarette smoking and liver cancer. *International journal of epidemiology*, *38*(6), 1497–1511.

22. Leerapun, A., Suravarapu, S. V., Bida, J. P., Clark, R. J., Sanders, E. L., Mettler, T. A., Stadheim, L. M., Aderca, I., Moser, C. D., Nagorney, D. M., LaRusso, N. F., de Groen, P. C., Menon, K. V., Lazaridis, K. N., Gores, G. J., Charlton, M. R., Roberts, R. O., Therneau, T. M., Katzmann, J. A., & Roberts, L. R. (2007). The utility of Lens culinaris agglutinin-reactive alpha-fetoprotein in the diagnosis of hepatocellular carcinoma: evaluation in a United States referral population. *Clinical gastroenterology and hepatology : the official clinical practice journal of the American Gastroenterological Association*, *5*(3), 394–267.

23. Lei, J. Y., Bourne, P. A., diSant'Agnese, P. A., & Huang, J. (2006). Cytoplasmic staining of TTF-1 in the differential diagnosis of hepatocellular carcinoma vs cholangiocarcinoma and metastatic carcinoma of the liver. *American journal of clinical pathology*, *125*(4), 519–525.

24. Libbrecht, L., Severi, T., Cassiman, D., Vander Borght, S., Pirenne, J., Nevens, F., Verslype, C., van Pelt, J., & Roskams, T. (2006). Glypican-3 expression distinguishes small hepatocellular carcinomas from cirrhosis, dysplastic nodules, and focal nodular hyperplasia-like nodules. *The American journal of surgical pathology*, *30*(11), 1405–1411.

25. Lin, Y. T., Liu, C. J., Chen, T. J., Chen, T. L., Yeh, Y. C., Wu, H. S., Tseng, C. P., Wang, F. D., Tzeng, C. H., & Fung, C. P. (2011). Pyogenic liver abscess as the initial manifestation of underlying hepatocellular carcinoma. *The American journal of medicine*, *124*(12), 1158–1164.

26. Luo, J. C., Hwang, S. J., Wu, J. C., Lai, C. R., Li, C. P., Chang, F. Y., Chiang, J. H., Lui, W. Y., Chu, C. W., & Lee, S. D. (2002). Clinical characteristics and prognosis of hepatocellular carcinoma patients with paraneoplastic syndromes. *Hepato-gastroenterology*, *49*(47), 1315–1319.

27. Marrero, J. A., Kulik, L. M., Sirlin, C. B., Zhu, A. X., Finn, R. S., Abecassis, M. M., Roberts, L. R., & Heimbach, J. K. (2018). Diagnosis, Staging, and Management of Hepatocellular Carcinoma: 2018 Practice Guidance by the American Association for the Study of Liver Diseases. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *68*(2), 723–750.

28. Marrero, J. A., Su, G. L., Wei, W., Emick, D., Conjeevaram, H. S., Fontana, R. J., & Lok, A. S. (2003). Des-gamma carboxyprothrombin can differentiate hepatocellular carcinoma from nonmalignant chronic liver disease in american patients. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *37*(5), 1114–1121.

29. McGlynn, K. A., Petrick, J. L., & El-Serag, H. B. (2021). Epidemiology of Hepatocellular Carcinoma. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *73 Suppl 1*(Suppl 1), 4–13.

30. McGlynn, K. A., Petrick, J. L., & London, W. T. (2015). Global epidemiology of hepatocellular carcinoma: an emphasis on demographic and regional variability. *Clinics in liver disease*, *19*(2), 223–238.

31. Mitchell, D. G., Bruix, J., Sherman, M., & Sirlin, C. B. (2015). LI-RADS (Liver Imaging Reporting and Data System): summary, discussion, and consensus of the LI-RADS Management Working Group and future directions. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *61*(3), 1056–1065.

32. Naugler, W. E., Sakurai, T., Kim, S., Maeda, S., Kim, K., Elsharkawy, A. M., & Karin, M. (2007). Gender disparity in liver cancer due to sex differences in MyD88-dependent IL-6 production. *Science (New York, N.Y.)*, *317*(5834), 121–124.

33. Petrick, J. L., Florio, A. A., Znaor, A., Ruggieri, D., Laversanne, M., Alvarez, C. S., Ferlay, J., Valery, P. C., Bray, F., & McGlynn, K. A. (2020). International trends in hepatocellular carcinoma incidence, 1978-2012. *International journal of cancer*, *147*(2), 317–330.

34. Reig, M., Forner, A., Rimola, J., Ferrer-Fàbrega, J., Burrel, M., Garcia-Criado, Á., Kelley, R. K., Galle, P. R., Mazzaferro, V., Salem, R., Sangro, B., Singal, A. G., Vogel, A., Fuster, J., Ayuso, C., & Bruix, J. (2022). BCLC strategy for prognosis prediction and treatment recommendation: The 2022 update. *Journal of hepatology*, *76*(3), 681–693.

35. Sakisaka, S., Watanabe, M., Tateishi, H., Harada, M., Shakado, S., Mimura, Y., Gondo, K., Yoshitake, M., Noguchi, K., & Hino, T. (1993). Erythropoietin production in hepatocellular carcinoma cells associated with polycythemia: immunohistochemical evidence. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *18*(6), 1357–1362.

36. Singal, A. G., Lampertico, P., & Nahon, P. (2020). Epidemiology and surveillance for hepatocellular carcinoma: New trends. *Journal of hepatology*, *72*(2), 250–261.

37. Takayama, T., Hasegawa, K., Izumi, N., Kudo, M., Shimada, M., Yamanaka, N., Inomata, M., Kaneko, S., Nakayama, H., Kawaguchi, Y., Kashiwabara, K., Tateishi, R., Shiina, S., Koike, K., Matsuyama, Y., Omata, M., Makuuchi, M., & Kokudo, N. (2021). Surgery versus Radiofrequency Ablation for Small Hepatocellular Carcinoma: A Randomized Controlled Trial (SURF Trial). *Liver cancer*, *11*(3), 209–218.

38. Torzilli, G., Minagawa, M., Takayama, T., Inoue, K., Hui, A. M., Kubota, K., Ohtomo, K., & Makuuchi, M. (1999). Accurate preoperative evaluation of liver mass lesions without fine-needle biopsy. *Hepatology (Baltimore, Md.)*, *30*(4), 889–893.

39. Tseng, T. C., Liu, C. J., Yang, H. C., Su, T. H., Wang, C. C., Chen, C. L., Kuo, S. F., Liu, C. H., Chen, P. J., Chen, D. S., & Kao, J. H. (2012). High levels of hepatitis B surface antigen increase risk of

hepatocellular carcinoma in patients with low HBV load. *Gastroenterology*, *142*(5), 1140–e14.

40. Tsukuma, H., Hiyama, T., Tanaka, S., Nakao, M., Yabuuchi, T., Kitamura, T., Nakanishi, K., Fujimoto, I., Inoue, A., & Yamazaki, H. (1993). Risk factors for hepatocellular carcinoma among patients with chronic liver disease. *The New England journal of medicine*, *328*(25), 1797–1801.

41. Wang, L., Vuolo, M., Suhrland, M. J., & Schlesinger, K. (2006). HepPar1, MOC-31, pCEA, mCEA and CD10 for distinguishing hepatocellular carcinoma vs. metastatic adenocarcinoma in liver fine needle aspirates. *Acta cytologica*, *50*(3), 257–262.

42. Wang, M., Devarajan, K., Singal, A. G., Marrero, J. A., Dai, J., Feng, Z., Rinaudo, J. A., Srivastava, S., Evans, A., Hann, H. W., Lai, Y., Yang, H., Block, T. M., & Mehta, A. (2016). The Doylestown Algorithm: A Test to Improve the Performance of AFP in the Detection of Hepatocellular Carcinoma. *Cancer prevention research (Philadelphia, Pa.)*, *9*(2), 172–179.

43. Xue, M., Lin, X., Lin, Q. X., Pu, X., Liu, J., Li, X. F., Hou, J., Liu, X., & Chen, R. (2021). Association between hepatitis B and E virus infection and hepatocellular carcinoma risk. *International journal of cancer*, *148*(12), 2974–2981.

44. Yang, H. I., Lu, S. N., Liaw, Y. F., You, S. L., Sun, C. A., Wang, L. Y., Hsiao, C. K., Chen, P. J., Chen, D. S., Chen, C. J., & Taiwan Community-Based Cancer Screening Project Group (2002). Hepatitis B e antigen and the risk of hepatocellular carcinoma. *The New England journal of medicine*, *347*(3), 168–174.

45. Yang, W. S., Va, P., Bray, F., Gao, S., Gao, J., Li, H. L., & Xiang, Y. B. (2011). The role of pre-existing diabetes mellitus on hepatocellular carcinoma occurrence and prognosis: a meta-analysis of prospective cohort studies. *PloS one*, *6*(12), e27326.

46. Yen, T. C., Hwang, S. J., Wang, C. C., Lee, S. D., & Yeh, S. H. (1993). Hypercalcemia and parathyroid hormone-related protein in hepatocellular carcinoma. *Liver*, *13*(6), 311–315.

47. Yi, J., Gwak, G. Y., Sinn, D. H., Kim, Y. J., Kim, H. N., Choi, M. S., Lee, J. H., Koh, K. C., Paik, S. W., & Yoo, B. C. (2013). Screening for extrahepatic metastases by additional staging modalities is required for hepatocellular carcinoma patients beyond modified UICC stage T1. *Hepato-gastroenterology*, *60*(122), 328–332.

Tükürük Bezleri Anatomisi ve Kliniği

*Nurhan Kaşıkçıoğlu**

Glandula Salivariae

Tükürük (saliva), büyük (**glandula salivariae majores**) ve küçük (**glandulae salivariae minores**) tükürük bezleri tarafından ağız boşluğuna salgılanan renksiz, kokusuz, tatsız, hafif bulanık ve az kıvamlı bir sıvıdır. Günlük salgılanma miktarı 1000-1500 ml arasında değişmektedir. Tükürük salgılanma hızı herhangi bir uyaran yokken ortalama 0,3 ml/dk iken, uyaranlar devreye girdiğinde yaklaşık 1,5-2 ml/dk seviyesine çıkmaktadır. Sabahları az miktarda olan tükürük salgılanma hızı, gün boyu giderek artar; geceleri ise belirgin olarak azalır (4).

Tükürüğün %98'ini su, %2'sini elektrolit (Na, K, CI), mukopolisakkaridler, glikoproteinler, antimikrobiyal maddeler ve enzimler (amilaz, lizozim, lingual lipaz) oluşturur. pH'ı 6.35- 6.86 arasında değişen tükürüğün önemli görevleri vardır:

- Yiyeceklerin yumuşatılmasında ve yutulmasında yardımcı olur.

- Nişastanın amilaz enzimi tarafından parçalanmasını sağlayarak sindirimde görev alır.

- Konuşma fonksiyonlarına ve tat duyusunun alınabilmesine katkı sağlar.

- Su regülasyonunun sağlanmasının yanı sıra antibakteriyal, antifungal ve antiviral fonksiyonları da vardır (4).

Toplam tükürük hacminin neredeyse tamamını büyük tükürük bezleri (**gll. salivariae majores**) oluşturur. Büyük tükürük bezleri, bileşik tubulo alveoler (tubulo asiner) yapıda olan ve çift olarak bulunan glandulae parotidea, gll. submandibularis ve gll. sublingualis'tir. Küçük tükürük bezleri (**gll. salivariae minores**) ise toplam tükürük hacmine çok az katkı sağlar. Ağız mukozasında bulunan küçük tükürük bezlerinin sayısı 700-1000 arasında değişir. Bulundukları bölgeye göre gll. linguales, bir çift olan glandula lingualis anterior (Blandin Nuhn bezleri), gll. palatinae, gll. molares, gll. labiales, gll. buccales, vonEbner bezleri, gll. gingivales şeklinde isimlendirilirler. Günlük salgılanan tükürük miktarının % 20'sini gll. parotidea, % 65'ini gll. submandibularis, % 15'ini de gll. sublingualis ve küçük tükürük bezleri oluşturur (4).

Tükürük Bezi Patolojilerinde Görüntüleme Teknikleri (4)

Direk Radyografi: Major tükürük bezi duktus kalkulusları gl. submandibularis'te daha sık görülür ve kalsiyum içerir. Direk grafilerde radyoopak görülür.

Kontrastlı sialografi: Duktus ağzından radyoopak madde verilerek çekilen radyografisidir. Akut enflamasyonda, iyot alerjisi olanlarda kontraendikedir. Tüm kanalcık sistemi izlenebildiği için taş, stenoz, ektopik doku gibi durumları kesin gösterir. Ancak teknik uygulanım zordur.

Sintigrafi: Parankim dokusunu gösteren bir görüntüleme tekniği olduğundan **tümör** tanısında yararlıdır. Hastanın radyoaktif madde alması dezavantajıdır.

Ultrasonografi: Kolay uygulanan maliyeti düşük bir yöntemdir. **Lezyonun** solid veya kistik oluşunu ayırt eder. Ancak ağrılı durumlarda kullanılamaz. Duktal sistemi ve 2 mm'den küçük lezyonları gösterememesi dezavantajıdır.

Bilgisayarlı tomografi: **Lezyonu** ayrıntılı göstermesi, 2 mm'den küçük lezyonları bile gösterebilmesi, bu yöntemi diğerlerin önüne geçirmiştir.

Manyetik rezonans: Yumuşak dokuyu çok iyi gösterdiğinden tükürük bezini çevre dokulardan çok iyi ayırt eder. N. facialis'i bez dokusundan ayırt edebilir. Bu yönden BT'den daha iyidir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Anatomi A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Arıncı, K., &Elhan, A. (2001). *Anatomi (*1. Cilt; ss 233-235). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.
2. Arifoğlu, Y. (2017). *Her Yönüyle Anatomi*(ss. 213-214). İstanbul, İstanbul Tıp Kitabevleri
3. Kumar, V., Cotran, R.S., & Robbins, S.L. (2003). *Robbins Temel Patoloji*. (ss. 547-549). Çevikbaş, U. (ed.). Nobel Tıp Kitabevleri.
4. Pınar, Y.A. (2019). *Baş ve boyun anatomisi.* (ss. 97-107). Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
5. Waschke, J., Böckers, T.M., &Paulsen, F. (2016). *Sobotta Anatomi Konu Kitabı*. (ss. 536-540). Sargon, M.F. (ed.). Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri.

Kolorektal Kanser ve İntestinal Mikrobiyota

*Özge Darakcı Saltık**

Kolorektal Kanser

Kolorektal kanser (KRK), kolon veya rektumun iç duvarında doku büyümesi ya da tümör olarak başlayan ve ortalama 15-20 yıllık bir süreçte yavaş yavaş gelişen bir kanser türüdür. KRK oluşumu, normal epitel mukozasının hiperproliferatif epitele dönüşmesi ile başlar. Bu durumda, hiperproliferatif bağırsak epitel hücreleri organizasyonlarını ve yapılarını kaybeder ve adenom oluşturma yeteneğine sahip olurlar. Adenomlar daha sonra büyüyerek submukozayı istila edebilir ve kolona yayılma yeteneği ile kanserli hale gelebilirler.

Kolorektal kanser, DNA onarımında ve tümörü baskılamada görevli olan pek çok genin inaktivasyonu ve bazı onkogen faktörlerin aktivasyonunu içeren çok aşamalı bir süreçtir. Ayrıca, çeşitli inflamatuvar yolakların aktivasyonu, epitelyal permeabilitede artış, oksidatif stres ve doku hasarı gibi patolojik durumlarla da ilişkilendirilmektedir.

Kolorektal Kanser Epidemiyolojisi

Dünya çapında KRK insidansı erkeklerde üçüncü, kadınlarda ise ikinci kanser türüdür. 2020'de Dünya çapında KRK, 1,93 milyon yeni vakaya ve 0,94 milyon kadar ölüme neden olmuştur; bu, küresel tüm kanser insidansının %10'unu ve tüm kanser kaynaklı ölümlerin %9,4'ünü temsil etmektedir. 2020 verilerine göre Dünya'da en yüksek KRK insidansı, Macaristan, Slovakya ve Norveç iken, en düşük Gine ve Gambiya'dır. Bu verilere göre genellikle KRK insidansı ve mortalite oranları gelişmiş batı ülkelerinde en yüksek düzeydedir. KRK insidansındaki bu tür coğrafi farklılıklar, beslenme alışkanlıkları ve çevresel faktörlerin farklılığına bağlı gibi görünmektedir, fakat yine de bu farklılara rağmen morbitite olasılığı küresel bir durumdur. Örneğin, kırmızı et ve alkol tüketimi, hareketsiz yaşam tarzları, düşük lifli diyetler, sigara içme ve obezite gibi tipik Avrupa ve Kuzey Amerika'daki yaşam tarzı, birçok ülkede devamlı olarak KRK oranlarında artışa yol açmaktadır. Son yıllarda Asya toplumları (Hindistan, Japonya, Suudi Arabistan) bu "Batı yaşam modellerini" yavaş yavaş benimsedikleri için KRK insidansında Batı ülkelerine yetişmektedir. Kolorektal kanserin gelişimi, çeşitli değiştirilebilir risk faktörlerinin (sedanter yaşam, sigara, işlenmiş et tüketimi vd.) dikkate alınması, erken teşhis ve önleyici tıbbi uygulamalar ile azaltılabilmektedir. Fakat yine de 2035 yılına kadar düşük ila orta düzeyde İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ülkelerinde beklenen ekonomik büyüme nedeniyle yıllık 2,2 milyon vaka ve 1,1 milyon ölümle birlikte %60 oranında artması beklenmektedir.

Ayrıca, bu prebiyotikler bu hastalarda probiyotik bakteriler olan *Bifidobacterium ve Enterococcus* türlerinde artışa neden olmuştur (12, 16, 26).

Fekal Mikrobiyota Transplantasyonu (FMT), bir donörden alınan dışkı süspansiyonunun alıcının bağırsağına nakledilmesi olarak tanımlanmaktadır. FMT, bağırsak mikrobiyotasının terapötik olarak değiştirmek için etkili bir stratejidir. Rodentlerde ADM-DSS ile indüklenen deneysel KRK modelinde, FMT tedavisini takiben kolonda düzenleyici T hücrelerinin ekspresyonunda bir artış; ve hücresel proliferasyonun baskılanması ve NF-κB'nin aktivitesinin inhibisyonuna bağlı anti-inflamatuvar etki gözlemlenmiştir. FMT, özellikle epitel bariyerinin bütünlüğünü koruyan SCFA'ların üretimini artırarak bağırsak geçirgenliğini ve hastalığının şiddetini azaltabilmektedir. FMT, lökosit adezyonunu ve T hücrelerinin aktivitesini ve inflamatuvar faktörlerin üretimini inhibe ederek immünbozukluğu eski haline geri çevirmektedir. Dahası FMT, KRK taşıyan farelerde bağırsaktaki mukozal yaralanmayı ve inflamasyonu; bozulan epitelyal bariyeri ve ishal durumunu iyileştirmiştir. Hayvan modellerinde bahsi geçen tedavi yöntemlerinin KRK üzerindeki olumlu etkilerini güçlü bir şekilde desteklese de, insan temelli çalışmalar hala sınırlıdır (23, 26, 34).

Sonuç olarak, yapılan çalışmalarla intestinal mikrobiyotanın önemi çok daha iyi anlaşılmış ve bu kompleks sistemin aydınlatılması ile birlikte son on yılda çok ciddi adımlar atılmıştır. Ayrıca intestinal mikrobiyotasındaki bir değişimin kolorektal kanserle ilişkilendirilmesi, hastalığın hem önlenmesi hem de tedavisi için umut vericidir. Tüm bu gelişmelerle birlikte yakın bir gelecekte mikrobiyota bir belirteç olarak KRK'nın tanı veya tedavisinde bir yöntem olarak kullanılabilecek hale gelebilir, ancak bu konuda daha fazla klinik çalışmalara ihtiyaç vardır.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Aachary, A. A., & Prapulla, S. G. (2011). Xylooligosaccharides (XOS) as an emerging prebiotic: microbial synthesis, utilization, structural characterization, bioactive properties, and applications. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety,* 10, 2–16.

2. Abdollahi-Roodsaz, S., Abramson, S. B., & Scher, J. U. (2016). The metabolic role of the gut microbiota in health and rheumatic disease: mechanisms and interventions. Nature reviews. *Rheumatology,* 12(8), 446–455.

3. Abotchie, P. N., Vernon, S. W., & Du, X. L. (2012). Gender differences in colorectal cancer incidence in the United States, 1975-2006. *Journal of women's health (2002)*, *21*(4), 393–400.

4. Arumugam, M., Raes, J., Pelletier, E., Le Paslier, D., Yamada, T., Mende, D. R., Fernandes, G. R., Tap, J., Bruls, T., Batto, J. M., Bertalan, M., Borruel, N., Casellas, F., Fernandez, L., Gautier, L., Hansen, T., Hattori, M., Hayashi, T., Kleerebezem, M., Kurokawa, K., & Bork, P. (2011). Enterotypes of the human gut microbiome. *Nature*, 473(7346), 174–180.

5. Aykan N. F. (2015). Red Meat and Colorectal Cancer. *Oncology reviews*, *9*(1), 288.

6. Boland, C. R., & Goel, A. (2010). Microsatellite instability in colorectal cancer. Gastroenterology, 138(6), 2073–2087.e3.

7. Botteri, E., Iodice, S., Bagnardi, V., Raimondi, S., Lowenfels, A. B., & Maisonneuve, P. (2008). Smoking and colorectal cancer: a meta-analysis. JAMA, 300(23), 2765–2778.

8. Cass, S. H., Ajami, N. J., & White, M. G. (2022). The Microbiome: the Link to Colorectal Cancer and Research Opportunities. *Current treatment options in oncology*, 23(5), 631–644.

9. Chattopadhyay, I., Dhar, R., Pethusamy, K., Seethy, A., Srivastava, T., Sah, R., Sharma, J., & Karmakar, S. (2021). Exploring the Role of Gut Microbiome in Colon Cancer. *Applied biochemistry and biotechnology,* 193(6), 1780–1799.

10. Choi, Y. J., Myung, S. K., & Lee, J. H. (2018). Light Alcohol Drinking and Risk of Cancer: A Meta-Analysis of Cohort Studies. *Cancer research and treatment*, 50(2), 474–487.

11. Costello, E. K., Lauber, C. L., Hamady, M., Fierer, N., Gordon, J. I., & Knight, R. (2009). Bacterial community variation in human body habitats across space and time. *Science* 326(5960), 1694–1697.

12. Davani-Davari, D., Negahdaripour, M., Karimzadeh, I., Seifan, M., Mohkam, M., Masoumi, S. J., Berenjian, A., & Ghasemi, Y. (2019). Prebiotics: Definition, types, sources, mechanisms, and clinical applications. Foods, 8(3), 92.

13. de Souza, J. B., Brelaz-de-Castro, M. C. A., & Cavalcanti, I. M. F. (2022). Strategies for the treatment of colorectal cancer caused by gut microbiota. *Life sciences*, 290, 120202.

14. Ezzamouri, B., Shoaie, S., & Ledesma-Amaro, R. (2021). Synergies of Systems Biology and Synthetic Biology in Human Microbiome Studies. *Frontiers in microbiology*, 12, 681982.

15. Forsythe, P., Sudo, N., Dinan, T., Taylor, V. H., & Bienenstock, J. (2010). Mood and gut feelings. *Brain, behavior, and immunity,* 24(1), 9–16.

16. Fotiadis, C. I., Stoidis, C. N., Spyropoulos, B. G., & Zografos, E. D. (2008). Role of probiotics, prebiotics and synbiotics in chemoprevention for colorectal cancer. World Journal of *Gastroenterology*: WJG, 14(42), 6453–6457

17. Gibson, G. R., & Roberfroid, M. B. (1995). Dietary modulation of the human colonic microbiota: introducing the concept of prebiotics. *The Journal of nutrition,* 125(6), 1401–1412.

18. Gomaa E. Z. (2020). Human gut microbiota/microbiome in health and diseases: a review. *Antonie van Leeuwenhoek,* 113(12), 2019–2040.

19. Hullings, A. G., Sinha, R., Liao, L. M., Freedman, N. D., Graubard, B. I., & Loftfield, E. (2020). Whole grain and dietary fiber intake and risk of colorectal cancer in the NIH-AARP Diet and Health Study cohort. *The American journal of clinical nutrition*, 112(3), 603–612.

20. Katsaounou, K., Nicolaou, E., Vogazianos, P., Brown, C., Stavrou, M., Teloni, S., Hatzis, P., Agapiou, A., Fragkou, E., Tsiaoussis, G., Potamitis, G., Zaravinos, A., Andreou, C., Antoniades, A., Shiammas, C., & Apidianakis, Y. (2022). Colon Cancer: From Epidemiology to Prevention. *Metabolites,* 12(6), 499.

21. Khor, B.; Gardet, A.; Xavier, R.J. Genetics and pathogenesis of inflammatory bowel disease. Nature **2011**, 474, 307–317.

22. Lin, L., & Zhang, J. (2017). Role of intestinal microbiota and metabolites on gut homeostasis and human diseases. *BMC immunology*, 18(1), 2.

23. Mahdavi, M., Laforest-Lapointe, I., Mass´e, E., 2021. Preventing colorectal cancer through prebiotics. *Microorganisms* 09 (06), 1325.

24. McRae, M.P. The Benefits of Dietary Fiber Intake on Reducing the Risk of Cancer: An Umbrella Review of Meta-analyses. *J. Chiropr. Med.* 2018, 17, 90–96.

25. Morrison, D. J., & Preston, T. (2016). Formation of short chain fatty acids by the gut microbiota and their impact on human metabolism. *Gut microbes*, 7(3), 189–200.

26. Mukherjee, A. G., Wanjari, U. R., Bradu, P., Murali, R., Kannampuzha, S., Loganathan, T., C, G. P. D., Prakash B P, A., Renu, K., Dey, A., Vellingiri, B., & Valsala Gopalakrishnan, A. (2022). The crosstalk of the human microbiome in breast and colon cancer: A metabolomics analysis. *Critical reviews in oncology/hematology*, 176, 103757.

27. Murphy, N., Moreno, V., Hughes, D. J., Vodicka, L., Vodicka, P., Aglago, E. K., Gunter, M. J., & Jenab, M. (2019). Lifestyle and dietary environmental factors in colorectal cancer susceptibility. *Molecular aspects of medicine,* 69, 2–9.

28. Raman, M., Ambalam, P., Kondepudi, K. K., Pithva, S., Kothari, C., Patel, A. T., Purama, R. K., Dave, J. M., & Vyas, B. R. M. (2013). Potential of probiotics, prebiotics and synbiotics for management of colorectal cancer. *Gut Microbes*, 4(3), 181–192.

29. Rawla, P., Sunkara, T., & Barsouk, A. (2019). Epidemiology of colorectal cancer: incidence, mortality, survival, and risk factors. Przeglad gastroenterologiczny, 14(2), 89–103.

30. Rinninella, E., Raoul, P., Cintoni, M., Franceschi, F., Miggiano, G., Gasbarrini, A., & Mele, M. C. (2019). What is the Healthy Gut Microbiota Composition? A Changing Ecosystem across Age, Environment, Diet, and Diseases. *Microorganisms*, 7(1), 14.

31. Sawicki, T., Ruszkowska, M., Danielewicz, A., Niedźwiedzka, E., Arłukowicz, T., & Przybyłowicz, K. E. (2021). A Review of Colorectal Cancer in Terms of Epidemiology, Risk Factors, Development, Symptoms and Diagnosis. *Cancers*, *13*(9), 2025.

32. Schippa, S., & Conte, M. P. (2014). Dysbiotic events in gut microbiota: impact on human health. *Nutrients*, 6(12), 5786–5805.

33. Shevtsov, M., Sato, H., Multhoff, G., & Shibata, A. (2019). Novel Approaches to Improve the Efficacy of Immuno-Radiotherapy. *Frontiers in oncology*, 9, 156.

34. Sung, H., Ferlay, J., Siegel, R. L., Laversanne, M., Soerjomataram, I., Jemal, A., & Bray, F. (2021). Global Cancer Statistics 2020: GLOBOCAN Estimates of Incidence and Mortality Worldwide for 36 Cancers in 185 Countries. CA: *a cancer journal for clinicians*, 71(3), 209–249.

35. Tabowei, G., Gaddipati, G. N., Mukhtar, M., Alzubaidee, M. J., Dwarampudi, R. S., Mathew, S., Bichenapally, S., Khachatryan, V., Muazzam, A., Hamal, C., Velugoti, L. S. D. R., & Mohammed, L. (2022). Microbiota Dysbiosis a Cause of Colorectal Cancer or Not? A Systematic Review. *Cureus*, 14(10), e30893.

36. Thélin, C.S.S., & Sikka, S.(2015). Epidemiology of Colorectal Cancer—Incidence, Lifetime Risk Factors Statistics and Temporal Trends. In Screening for Colorectal Cancer with Colonoscopy; IntechOpen Limited: London, UK.

37. Uccello, M., Malaguarnera, G., Basile, F., et al. (2012). Potential role of probiotics on colorectal cancer prevention. *BMC Surgery*, 12 Suppl 1(Suppl 1), S35.

38. Valle, L., Vilar, E., Tavtigian, S. V., & Stoffel, E. M. (2019). Genetic predisposition to colorectal cancer: syndromes, genes, classification of genetic variants and implications for precision medicine. *The Journal of pathology*, *247*(5), 574–588.

39. Xi, Y., & Xu, P. (2021). Global colorectal cancer burden in 2020 and projections to 2040. *Translational oncology*, *14*(10), 101174.

40. Zeilinger, S., Kühnel, B., Klopp, N., Baurecht, H., Kleinschmidt, A., Gieger, C., Weidinger, S., Lattka, E., Adamski, J., Peters, A., Strauch, K., Waldenberger, M., & Illig, T. (2013). Tobacco smoking leads to extensive genome-wide changes in DNA methylation. *PloS one, 8(5),* e63812.

Pediatrik Dönem Renal Tümörler

*Özge Öztürk**

Pediatrik Renal Tümörlere Genel Bakış

Renal tümörler çocukluk çağına özel tümörlerdir, morfolojik açıdan çeşitlilik ve aynı zamanda benzerlikler gösterirler ve prekürsör lezyonların benzerlikleri nedeniyle de patologlar tarafından kesin tanı konulması zordur (58). Böbreğin embriyolojik dönemde gelişiminin kompleks basamaklar içermesi renal tümör gelişiminde önemli rol oynamaktadır (76).

Renal tümörler çocukluk çağında görülen tümörler arasında 6. sırada yer almaktadır ve görülen tüm tümörlerin yaklaşık olarak %6'sını oluşturmaktadır (58, 60). Bu tümörlerin çoğu yetişkin dönem renal tümörlere morfolojik açıdan benzerlik gösterenler dışında 10 yaş ve altında karşımıza çıkan tümörlerdir (50, 76).

Pediatrik renal tümörler arasında karşımıza en sık çıkan tümör grubu nefroblastoma olarak da bilinen Wilms tümörüdür ve çocukluk çağı böbrek tümörlerinin %90'ını oluşturmaktadır (72). Diğer böbrek tümörleri arasında konjenital mezoblastik nefroma (CMN), rhabdoid tümör ve böbreğin berrak hücreli sarkomu yer alır (58).

Wilms Tümörü (Nefroblastom)

Genel Bakış

Wilms tümörü prevelansı 1/10.000 olan, genellikle yaşamın ilk 4 yılında ortaya çıkan böbreğin embriyonal tümörüdür (18, 58). Erişkinlerde nadir vakalar bildirilmekle beraber vakaların %98'i 10 yaş ve altı yaş grubunda görülmektedir (50). Kız-erkek görülme oranı arasında çok fark olmamakla birlikte, kızlarda daha fazla görüldüğü bildirilmektedir (9). Wilms tümörünün insidansı etnik kökene göre de farklılık göstermektedir. Afrika kökenli çocuklarda daha fazla, Asya kökenli çocuklarda daha nadir görüldüğü bildirilmiştir (14, 15, 27, 51).

Wilms tümörünün anormal böbrek gelişiminden kaynaklandığı düşünülmektedir ve fetal nefrogenezde yer alan genlerin etkilenmesi hastalığın gelişimine öncülük etmektedir (59). Tümör gelişiminde yer alan prekürsör genler, diğer renal tümörlere göre daha çeşitlidir (yaklaşık 40 kanser geni çalışmalarda gösterilmiştir) ve bu nedenle patogenezi daha karmaşıktır (2, 46).

Klinik Özellikler ve Tanı

CCSK'lı olan çocuklar kliniğe abdominal distansiyon, abdominal ağrı ve hematüri ile başvururlar (5,6). Hastaların çoğu kliniğe başvuruda evre 1,2 veya 3'tür. %6-7 hasta son evrede kliniğe başvurmaktadır (29). Başvuru anında metastaz bildirilmesi durumunda ipsilateral hiler lenf nodu tutulumunun olabileceği unutulmamalıdır (6).

Prognoz

Hastalığın prognozu evresine bağlıdır. Wilms tümörüne benzer evreleme sistemine göre tedaviye karar verilir. NWST'ye göre evre 1 hastalarda sağkalım %98 iken bu oran evre 4 hastalarda %50 olarak bildirilmektedir (6, 58).

Tedavi

COG protokolüne göre kemoterapi planlanmakla birlikte, hastaların evrelemesi sonrası tedavi planları değerlendirilmektedir (6). Cerrahi eksizyon uygulanabilen hastalarda ilk aşamada rezeksiyon ve sonrasında kemoterapi önerilmektedir. Evre 2 ve 3 hastalarda ise lokal radyoterapi de tedaviye eklenebilmektedir (32).

Renal tümörler çocukluk çağına karşımıza çıkan ve erken tanı ile tam kür sağlanabilen tümörlerdir. Gerek morfolojik yapılarının, gerek kliniğinin, gerekse de histopatolojik yapılarının benzerliği ayırıcı tanıyı önemli kılmaktadır. Günümüzdeki tedavi yöntemleri ile sağ kalım oranları artmakla beraber, yapılan çalışmalar ile tedavi protokolleri sürekli yenilenmekte ve sağ kalım oranları daha ileri seviyelere çekilmektedir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Çocuk Cerrahisi A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Akhavan, A., Richards, M., Shnorhavorian, M., Goldin, A., Gow, K., & Merguerian, P. A. (2015). Renal cell carcinoma in children, adolescents and young adults: a National Cancer Database study. *The Journal of Urology*, *193*(4), 1336-1341.
2. Alexandrov, L. B., Nik-Zainal, S., Wedge, D. C., Aparicio, S. A., Behjati, S., Biankin, A. V., ... & Stratton, M. R. (2013). Signatures of mutational processes in human cancer. *Nature*, *500*(7463), 415-421.

3. Argani, P., & Ladanyi, M. (2003). Recent advances in pediatric renal neoplasia. *Advances in anatomic pathology*, *10*(5), 243-260.
4. Argani, P., Perlman, E. J., Breslow, N. E., Browning, N. G., Green, D. M., D'Angio, G. J., & Beckwith, J. B. (2000). Clear cell sarcoma of the kidney: a review of 351 cases from the National Wilms Tumor Study Group Pathology Center. *The American journal of surgical pathology*, *24*(1), 4.
5. Argani, P., Perlman, E. J., Breslow, N. E., Browning, N. G., Green, D. M., D'Angio, G. J., & Beckwith, J. B. (2000). Clear cell sarcoma of the kidney: a review of 351 cases from the National Wilms Tumor Study Group Pathology Center. *The American journal of surgical pathology*, *24*(1), 4.
6. Aw, S. J., & Chang, K. T. E. (2019). Clear cell sarcoma of the kidney. *Archives of Pathology & Laboratory Medicine*, *143*(8), 1022-1026.
7. Beckwith, J. B. (1993). Precursor lesions of Wilms tumor: clinical and biological implications. *Medical and pediatric oncology*, *21*(3), 158-168.
8. Beckwith, J. B. (1998). National Wilms Tumor Study: an update for pathologists. *Pediatric and Developmental Pathology*, *1*, 79-84.
9. Beckwith, J. B. (1998). Vignettes from the history of overgrowth and related syndromes. *American journal of medical genetics*, *79*(4), 238-248.
10. Beckwith, J. B., & Palmer, N. F. (1978). Histopathology and prognosis of Wilms tumor Results from the first national wilms' tumor study. *Cancer*, *41*(5), 1937-1948.
11. Beckwith, J. B., & Weeks, D. A. (1986). Congenital mesoblastic nephroma: when should we worry?. *Archives of Pathology and Laboratory Medicine*, *110*(2), 98-99.
12. Bolande, R. P. (1973). Congenital mesoblastic nephroma of infancy. *Perspect. Pediatr. Pathol.*, *1*, 227-250.
13. Bonnin, J. M., Rubinstein, L. J., Palmer, N. F., & Beckwith, J. B. (1984). The association of embryonal tumors originating in the kidney and in the brain. A report of seven cases. *Cancer*, *54*(10), 2137-2146.
14. Breslow, N. E., & Beckwith, J. B. (1982). Epidemiological features of Wilms' tumor: results of the National Wilms' Tumor Study. *Journal of the National Cancer Institute*, *68*(3), 429-436.
15. Breslow, N., Olshan, A., Beckwith, J. B., & Green, D. M. (1993). Epidemiology of Wilms tumor. *Medical and pediatric oncology*, *21*(3), 172-181.
16. Brok, J., Treger, T. D., Gooskens, S. L., van den Heuvel-Eibrink, M. M., & Pritchard-Jones, K. (2016). Biology and treatment of renal tumours in childhood. *European Journal of Cancer*, *68*, 179-195.
17. Charles, A. K., Brown, K. W., & Berry, P. J. (1998). Microdissecting the genetic events in nephrogenic rests and Wilms' tumor development. *The American journal of pathology*, *153*(3), 991-1000.
18. Charlton, J., Irtan, S., Bergeron, C., & Pritchard-Jones, K. (2017). Bilateral Wilms tumour: a review of clinical and molecular features. *Expert reviews in molecular medicine*, *19*, e8.
19. Cost, N. G., Geller, J. I., DeFoor Jr, W. R., Wagner, L. M., & Noh, P. H. (2012). A robotic-assisted laparoscopic approach for pediatric renal cell carcinoma allows for both nephron-sparing surgery and extended lymph node dissection. *Journal of pediatric surgery*, *47*(10), 1946-1950.
20. Cox, S., Büyükünal, C., & Millar, A. J. (2020). Surgery for the complex Wilms tumour. *Pediatric Surgery International*, *36*, 113-127.
21. Craig, K. M., Poppas, D. P., & Akhavan, A. (2019). Pediatric renal cell carcinoma. *Current Opinion in Urology*, *29*(5), 500-504.
22. Dome, J. S., Cotton, C. A., Perlman, E. J., Breslow, N. E., Kalapurakal, J. A., Ritchey, M. L., ... & Green, D. M. (2006). Treatment of anaplastic histology Wilms'

tumor: results from the fifth National Wilms' Tumor Study. *Journal of clinical oncology*, *24*(15), 2352-2358.

23. Dome, J. S., Graf, N., Geller, J. I., Fernandez, C. V., Mullen, E. A., Spreafico, F., ... & Pritchard-Jones, K. (2015). Advances in Wilms tumor treatment and biology: progress through international collaboration. *Journal of Clinical Oncology*, *33*(27), 2999.
24. England, R. J., Haider, N., Vujanic, G. M., Kelsey, A., Stiller, C. A., Pritchard-Jones, K., & Powis, M. (2011). Mesoblastic nephroma: a report of the United Kingdom Children's Cancer and Leukaemia Group (CCLG). *Pediatric blood & cancer*, *56*(5), 744-748.
25. Estrada, C. R., Suthar, A. M., Eaton, S. H., & Cilento Jr, B. G. (2005). Renal cell carcinoma: Children's Hospital Boston experience. *Urology*, *66*(6), 1296-1300.
26. Faria, P., Beckwith, J. B., Mishra, K., Zuppan, C., Weeks, D. A., Breslow, N., & Green, D. M. (1996). Focal versus diffuse anaplasia in Wilms tumor—new definitions with prognostic significance: a report from the National Wilms Tumor Study Group. *The American journal of surgical pathology*, *20*(8), 909-920.
27. Fukuzawa, R., Breslow, N. E., Morison, I. M., Dwyer, P., Kusafuka, T., Kobayashi, Y., ... & Reeve, A. E. (2004). Epigenetic differences between Wilms' tumours in white and east-Asian children. *The Lancet*, *363*(9407), 446-451.
28. Furtwaengler, R., Reinhard, H., Leuschner, I., Schenk, J. P., Goebel, U., Claviez, A., ... & Gesellschaft fur Pädiatrische Onkologie und Hämatologie (GPOH) Nephroblastoma Study Group. (2006). Mesoblastic nephroma—a report from the Gesellschaft fur Pädiatrische Onkologie und Hämatologie (GPOH). *Cancer*, *106*(10), 2275-2283.
29. Furtwängler, R., Gooskens, S. L., van Tinteren, H., de Kraker, J., Schleiermacher, G., Bergeron, C., ... & van den Heuvel-Eibrink, M. M. (2013). Clear cell sarcomas of the kidney registered on International Society of Pediatric Oncology (SIOP) 93-01 and SIOP 2001 protocols: a report of the SIOP Renal Tumour Study Group. *European Journal of Cancer*, *49*(16), 3497-3506.
30. Geller, J. I. (2016, January). Current standards of care and future directions for "high-risk" pediatric renal tumors: Anaplastic Wilms tumor and Rhabdoid tumor. In *Urologic Oncology: Seminars and Original Investigations* (Vol. 34, No. 1, pp. 50-56). Elsevier.
31. Geller, J. I., Cost, N. G., Chi, Y. Y., Perlman, E. J., Kim, Y., Cajaiba, M., ... & Dome, J. (2018). A prospective study of pediatric renal cell carcinoma: A report from the Children's Oncology Group study AREN0321.
32. Gooskens, S. L., Graf, N., & Furtwangler, R. (2016). International Society of Paediatric Oncology-Renal Tumour Study Group (SIOP-RTSG). *Position paper: rationale for the treatment of children with CCSK in the UMBRELLA SIOP-RTSG*.
33. Haas, J. E., Bonadio, J. F., & Beckwith, J. B. (1984). Clear cell sarcoma of the kidney with emphasis on ultrastructural studies. *Cancer*, *54*(12), 2978-2987.
34. Heck, J. E., Park, A. S., Contreras, Z. A., Davidson, T. B., Hoggatt, K. J., Cockburn, M., & Ritz, B. (2016). Risk of childhood cancer by maternal birthplace: a test of the Hispanic paradox. *JAMA pediatrics*, *170*(6), 585-592.
35. Holcomb, G. W., & Murphy, J. P. (2019). *Holcomb and Ashcraft's pediatric surgery E-Book*. Elsevier Health Sciences.
36. Hong, C. R., Kang, H. J., Ju, H. Y., Lee, J. W., Kim, H., Park, S. H., ... & Shin, H. Y. (2015). Extra-cranial malignant rhabdoid tumor in children: a single institute experience. *Cancer Research and Treatment: Official Journal of Korean Cancer Association*, *47*(4), 889-896.
37. Hu, H., Hang, J. J., Han, T., Zhuo, M., Jiao, F., & Wang, L. W. (2016). The M2 phenotype of tumor-associated macrophages in the stroma confers a poor prognosis in pancreatic cancer. *Tumor Biology*, *37*, 8657-8664.

38. Indolfi, P., Terenziani, M., Casale, F., Carli, M., Bisogno, G., Schiavetti, A., ... & Di Tullio, M. T. (2003). Renal cell carcinoma in children: a clinicopathologic study. *Journal of clinical oncology*, *21*(3), 530-535.
39. Isaacs Jr, H. (2008). Fetal and neonatal renal tumors. *Journal of pediatric surgery*, *43*(9), 1587-1595.
40. Knezevich, S. R., Garnett, M. J., Pysher, T. J., Beckwith, J. B., Grundy, P. E., & Sorensen, P. H. (1998). ETV6-NTRK3 gene fusions and trisomy 11 establish a histogenetic link between mesoblastic nephroma and congenital fibrosarcoma. *Cancer research*, *58*(22), 5046-5048.
41. Koesters, R., Ridder, R., Kopp-Schneider, A., Betts, D., Adams, V., Niggli, F., ... & Doeberitz, M. V. K. (1999). Mutational activation of the β-catenin proto-oncogene is a common event in the development of Wilms' tumors. *Cancer research*, *59*(16), 3880-3882.
42. Kotagal, M., & Geller, J. I. (2019, December). Aggressive pediatric renal tumors. In *Seminars in Pediatric Surgery* (Vol. 28, No. 6, p. 150860). WB Saunders.
43. Lahoti, C., Thorner, P., Malkin, D., & Yeger, H. (1996). Immunohistochemical detection of p53 in Wilms' tumors correlates with unfavorable outcome. *The American journal of pathology*, *148*(5), 1577.
44. Lee, S. B., & Haber, D. A. (2001). Wilms tumor and the WT1 gene. *Experimental cell research*, *264*(1), 74-99.
45. Loeb, D. M., Hill, D. A., & Dome, J. S. (2002). Complete response of recurrent cellular congenital mesoblastic nephroma to chemotherapy. *Journal of pediatric hematology/oncology*, *24*(6), 478-481.
46. Ma, X., Liu, Y. U., Liu, Y., Alexandrov, L. B., Edmonson, M. N., Gawad, C., ... & Zhang, J. (2018). Pan-cancer genome and transcriptome analyses of 1,699 paediatric leukaemias and solid tumours. *Nature*, *555*(7696), 371-376.
47. Maschietto, M., Williams, R. D., Chagtai, T., Popov, S. D., Sebire, N. J., Vujanic, G., ... & Pritchard-Jones, K. (2014). TP53 mutational status is a potential marker for risk stratification in Wilms tumour with diffuse anaplasia. *PloS one*, *9*(10), e109924.
48. Miniati, D., Gay, A. N., Parks, K. V., Naik-Mathuria, B. J., Hicks, J., Nuchtern, J. G., ... & Olutoye, O. O. (2008). Imaging accuracy and incidence of Wilms' and non-Wilms' renal tumors in children. *Journal of pediatric surgery*, *43*(7), 1301-1307.
49. Morgan, E., Baum, E., Breslow, N., Takashima, J., & D'Angio, G. (1988). Chemotherapy-related toxicity in infants treated according to the Second National Wilms' Tumor Study. *Journal of Clinical Oncology*, *6*(1), 51-55.
50. Murphy, W. M. Grignon DJ, Perlman EJ. *Tumors of the kidney, bladder, and related urinary structures. In: AFIP Atlas of Tumor Pathology 4th Series, Fascicle*, *1*, 101-240.
51. Nakata, K., Ito, Y., Magadi, W., Bonaventure, A., Stiller, C. A., Katanoda, K., ... & Rachet, B. (2018). Childhood cancer incidence and survival in Japan and England: a population-based study (1993-2010). *Cancer science*, *109*(2), 422-434.
52. Pachl, M., Arul, G. S., Jester, I., Bowen, C., Hobin, D., & Morland, B. (2020). Congenital mesoblastic nephroma: a single-centre series. *The Annals of The Royal College of Surgeons of England*, *102*(1), 67-70.
53. Peres, E. M., Savasan, S., Cushing, B., Abella, S., & Mohamed, A. N. (2004). Chromosome analyses of 16 cases of Wilms tumor: different pattern in unfavorable histology. *Cancer genetics and cytogenetics*, *148*(1), 66-70.
54. Perlman, E. J., Faria, P., Soares, A., Hoffer, F., Sredni, S., Ritchey, M., ... & Beckwith, J. B. (2006). Hyperplastic perilobar nephroblastomatosis: Long-term survival of 52 patients. *Pediatric blood & cancer*, *46*(2), 203-221.
55. Powis, M. (2010). Neonatal renal tumours. *Early human development*, *86*(10), 607-612.

56. Qian, B. Z., & Pollard, J. W. (2010). Macrophage diversity enhances tumor progression and metastasis. *Cell*, *141*(1), 39-51.
57. Rakheja, D., Chen, K. S., Liu, Y., Shukla, A. A., Schmid, V., Chang, T. C., ... & Amatruda, J. F. (2014). Somatic mutations in DROSHA and DICER1 impair microRNA biogenesis through distinct mechanisms in Wilms tumours. *Nature communications*, *5*(1), 4802.
58. Ranganathan, S. (2009). Pediatric renal neoplasms. *Surgical Pathology Clinics*, *2*(1), 27-60.
59. Rivera, M. N., & Haber, D. A. (2005). Wilms' tumour: connecting tumorigenesis and organ development in the kidney. *Nature Reviews Cancer*, *5*(9), 699-712.
60. Roy, P., van Peer, S. E., de Witte, M. M., Tytgat, G. A., Karim-Kos, H. E., van Grotel, M., ... & van den Heuvel-Eibrink, M. M. (2022). Characteristics and outcome of children with renal tumors in the Netherlands: The first five-year's experience of national centralization. *Plos one*, *17*(1), e0261729.
61. Rubin, B. P., Chen, C. J., Morgan, T. W., Xiao, S., Grier, H. E., Kozakewich, H. P., ... & Fletcher, J. A. (1998). Congenital mesoblastic nephroma t (12; 15) is associated withETV6-NTRK3 gene fusion: cytogenetic and molecular relationship to congenital (infantile) fibrosarcoma. *The American journal of pathology*, *153*(5), 1451-1458.
62. Sandstedt, B., Delemarre, J. F. M., Krul, E. J., & Tournade, M. F. (1985). Mesoblastic nephromas: a study of 29 tumours from the SIOP nephroblastoma file. *Histopathology*, *9*(7), 741-750.
63. Sausville, J. E., Hernandez, D. J., Argani, P., & Gearhart, J. P. (2009). Pediatric renal cell carcinoma. *Journal of pediatric urology*, *5*(4), 308-314.
64. Schmidt, D., & Beckwith, J. B. (1995). Histopathology of childhood renal tumors. *Hematology/oncology clinics of North America*, *9*(6), 1179-1200.
65. Schmidt, D., Harms, D., Evers, K. G., Bliesener, J. A., & Beckwith, J. B. (1985). Bone metastasizing renal tumor (clear cell sarcoma) of childhood with epithelioid elements. *Cancer*, *56*(3), 609-613.
66. Scott, R. H., Walker, L., Olsen, Ø. E., Levitt, G., Kenney, I., Maher, E., ... & Rahman, N. (2006). Surveillance for Wilms tumour in at-risk children: pragmatic recommendations for best practice. *Archives of disease in childhood*, *91*(12), 995-999.
67. Selle, B., Furtwängler, R., Graf, N., Kaatsch, P., Bruder, E., & Leuschner, I. (2006). Population-based study of renal cell carcinoma in children in Germany, 1980–2005: more frequently localized tumors and underlying disorders compared with adult counterparts. *Cancer*, *107*(12), 2906-2914.
68. Sze, S. G. K. (2021). Neonatal renal tumors. *Clinics in Perinatology*, *48*(1), 71-81.
69. Tekautz, T. M., Fuller, C. E., Blaney, S., Fouladi, M., Broniscer, A., Merchant, T. E., ... & Gajjar, A. (2005). Atypical teratoid/rhabdoid tumors (ATRT): improved survival in children 3 years of age and older with radiation therapy and high-dose alkylator-based chemotherapy. *Journal of Clinical Oncology*, *23*(7), 1491-1499.
70. Tian, K., Wang, X., Wu, Y., Wu, X., Du, G., Liu, W., & Wu, R. (2020). Relationship of tumour-associated macrophages with poor prognosis in Wilms' tumour. *Journal of Pediatric Urology*, *16*(3), 376-e1.
71. Tournade, M. F., Com-Nougue, C., De Kraker, J., Ludwig, R., Rey, A., Burgers, J. M. B., ... & Zucker, J. M. (2001). Optimal duration of preoperative therapy in unilateral and nonmetastatic Wilms' tumor in children older than 6 months: results of the Ninth International Society of Pediatric Oncology Wilms' Tumor Trial and Study. *Journal of clinical oncology*, *19*(2), 488-500.

72. Treger, T. D., Chowdhury, T., Pritchard-Jones, K., & Behjati, S. (2019). The genetic changes of Wilms tumour. *Nature Reviews Nephrology*, *15*(4), 240-251.
73. Tsuchida, Y., Shimizu, K., Hata, J., Honna, T., & Nishiura, M. (1993). Renin production in congenital mesoblastic nephroma in comparison with that in Wilms' tumor. *Pediatric Pathology*, *13*(2), 155-164.
74. Vujanic, G. M., Delemarre, J. F., Moeslichan, S., Lam, J., Harms, D., Sandstedt, B., & Voute, P. A. (1993). Mesoblastic nephroma metastatic to the lungs and heart–another face of this peculiar lesion: case report and review of the literature. *Pediatric Pathology*, *13*(2), 143-153.
75. Weeks, D. A., Beckwith, J. B., Mierau, G. W., & Luckey, D. W. (1989). Rhabdoid tumor of kidney: a report of 111 cases from the National Wilms' Tumor Study Pathology Center. *The American journal of surgical pathology*, *13*(6), 439-458.
76. Пожарисский, К. М., & Тен, В. П. (2006). Eble JN, Sauter G., Epstein JI, Sesterhenn IA (eds.). World Health Organization Classification of Tumours. Pathology and Genetics of Tumours of the Urinary Systems and Male Genital Organs.-Lyon: IARC Press, 2004.-359 p. *Вопросы онкологии*, *52*(2), 230-235.

Onkovirüsler

*Özgür Çelebi**

Giriş

Virüsler, hayvanların birçok türünde tümörlere sebep olabilirken çok daha az sayıda virüs insanda benign veya malign tümörlerle ilişkilidir. Hali hazırdaki bilgiler ışığında bu az sayıdaki virüsten direkt etken olduğuna dair net delilleri olanlar ise çok daha azdır. Onkovirüsleri belirli bir grupta toplamak çok da mümkün değildir. Zira benzerlikleri sadece onkogenezde rollerinin olmasıdır. Bu virüsleri kanser açısından önemli kılan unsur bunlara karşı geliştirilecek olan aşıların olası enfeksiyondan korumanın yanında sebep olabilecekleri tümörlerden de korumanın sağlanabilir olmasıdır. Ayrıca insan hücresine nazaran daha az gene sahip olmaları tümör oluşumundaki etkilerini daha kolay analiz edilebilmesine olanak tanımaktadır [1, 2].

Bu analizlerin yapılması ve bir virüsün tümöre nasıl neden olduğunun anlaşılabilmesi için bir hücrenin malign veya benign transformasyonunun nasıl geliştiği bilinmelidir. Bunun için de ilk olarak normal hücre yaşam döngüsünün hatırlanması gereklidir.

1.Normal Hücre Yaşam Döngüsü

Hücrede yaşamı boyunca meydana gelen olayların sıralanmasına "hücre döngüsü" denmektedir. Temel olarak 2 bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm hücrenin büyüdüğü, sahip olduğu metabolik işlevleri yerine getirdiği ve bölünmeye hazırlık yaptığı "interfaz" aşamasıdır. İkinci bölüm ise, mitoz ve ardından gelen sitokinez dönemlerinde hücre sitoplazmasının ve diğer bileşenlerin bölünerek iki yavru hücrenin oluştuğu "mitotik faz" aşamasıdır [3, 4].

Hücre bu döngü içerisinde ilerlerken 3 yerde kontrole tabi tutulur. Kontrolden geçemeyenler yoluna devam edemez. Ya onarım yapılmalıdır ya da onarım mümkün değilse apopitozise yönlendirilmelidir. Kontrole tabi tutulan bu yerlerde döngü duraklamakta ve normal olmayan durum tespiti için zaman kazandırılmaktadır [5-7].

Ökaryotik bir hücrede döngü temel olarak 4 aşamaya ayrılmıştır [8-12].

- *G1 (Gap=açıklık, ara) Fazı:* Hücrenin mitotik fazdan çıktığı, büyümeye başladığı, DNA sentezi için hazırlıklarını yaptığı faz. En uzun aşamadır (toplam döngü süresinin yaklaşık % 46 sı). Hücre büyümekte ve normal fonksiyonlarını yürütmektedir. Protein sentezi ve organel sayıları artmaktadır. Bu aşamadan sonra hücre ya S fazına ya da G0 fazına geçmektedir. DNA eşleşmesinin olduğu faza geçişin uygun olup olmadığı bu aşamada kontrol edilmektedir.

anne sütüyle bulaş söz konusudur. Genel popülasyonda antiviral antikorların saptanamaması toplumda virüsün yaygın olmadığını gösterir [21-23].

6.2. Hepatit C virüsü

Flaviviridae ailesinin üyesi olup zarflı, tek iplikli pozitif polariteli RNA virüsüdür. Hepatosellüller karsinom için predispozan faktörlerden biri olduğu var sayılmaktadır. Patofizyolojisi tam olarak bilinmemekle birlikte Hepatit B enfeksiyonuna benzer şekilde kronik enfeksiyonun karsinoma sebep olduğu düşünülmektedir. Onkogene sahip değildir [25].

**Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji A.B.D., Erzurum*

KAYNAKÇA

1. Borrego Puerta, E. A. (2022). In Vitro Characterization Of Novel Compounds With Anti-Cancer Activity.
2. GAZEL, D. (2020). Sağlık Bilimlerinde Klinik Mikrobiyoloji. Akademisyen Kitabevi.
3. Harvey, R. A. (2007). Microbiology. Lippincott Williams & Wilkins.
4. Hoeijmakers, J. H. (2009). DNA damage, aging, and cancer. New England Journal of Medicine, 361(15), 1475-1485.
5. Karataş, E., & Kumbıçak, Z. (2014). Haplodrassus silvestris (Blackwall, 1822)(Gnaphosidae) türünün karyotip analizi Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi].
6. KESMEN, M., ANLAŞ, C., BAKIREL, T., & GÜLER, E. M. (2020). COVID-19: Ivermectin; Molecular mechanisms, limitations, suggestions. Bezmialem Sci, 8, 94-98.
7. Klug, W. S., Cummings, M. R., Spencer, C. A., & Öner, C. (2009). Genetik kavramlar. Palme Yayıncılık.
8. Koneman, E. W., Allen, S. D., Janda, W., Schreckenberger, P., & Winn, W. (1997). Diagnostic microbiology. The nonfermentative gram-negative bacilli. Philedelphia: Lippincott-Raven Publishers, 253-320.
9. KURTOĞLU, E. L., & TEKEDERELİ, İ. (2015). DNA ONARIM MEKANİZMALARI. Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(3), 169-177.
10. LevinsonW, J. E. (2006). Lange Tıbbi Mikrobiyoloji ve İmmünoloji. Mikobakteriler. Editör: Özgünen T, 159-165.
11. Lew, D. (2013). Cell cycle A2. Brenner's encyclopedia of genetics, 2nd edn. Academic, San Diego, CA, 456-464.
12. Lingen, M., & Kumar, V. (2015). Chapter 16 Head and Neck. Kumar V, Abbas, AK, Aster j. C., editor. Robbins and Cotran Pathologic Basis of Disease 9th ed. Philadelphia: Elsevier Saunders, 727-748.
13. Lowitz, B. B., & Casciato, D. A. (2000). Medical oncology & principles of cancer biology. Cancer Biology and Oncogenes. Lippincott.

14. Lüleyap, H. Ü. (2020). Moleküler genetiğin esasları. Akademisyen Kitabevi.
15. Murray, P. R., Rosenthal, K. S., & Pfaller, M. A. (2020). Medical microbiology E-book. Elsevier Health Sciences.
16. Niederhuber, J. E., Armitage, J. O., Doroshow, J. H., Kastan, M. B., & Tepper, J. E. (2020). Abeloff. Oncología clínica. Elsevier Health Sciences.
17. ÖKTEN, A., & akif KARAN, M. İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ İÇ HASTALIKLARI ANABİLİM DALI'NIN TARİHÇESİ. Journal of Istanbul Faculty of Medicine, 67(2).
18. Schafer, K. (1998). The cell cycle: a review. Veterinary pathology, 35(6), 461-478.
19. Smith, S., Lingeman, R., Li, C., Gu, L., Hickey, R., & Malkas, L. (2016). S Phase.
20. Srivastava, V., & Robinson, D. (2013). Cytokinesis. In Encyclopedia of Biological Chemistry: Second Edition (pp. 622-626). Elsevier Inc.
21. Tahsinoğlu, M., Çöloğlu, A., & Erseven, G. (1981). Dişhekimleri için Genel Patoloji. Altın Matbaacılık, İstanbul.
22. Versalovic, J. (2011). Manual of clinical microbiology (Vol. 1). American Society for Microbiology Press.
23. Wang, J. D., & Levin, P. A. (2009). Metabolism, cell growth and the bacterial cell cycle. Nature Reviews Microbiology, 7(11), 822-827.
24. Yang, V. W. (2018). The cell cycle. Physiology of the Gastrointestinal Tract, 197-219.
25. YENER, İ. H., & ERDEN, D. D. (2014). Tek gen hastalıkları ve modifiye edici genler: Genotip her zaman fenotipi yansıtır mı? Marmara Medical Journal, 27(2), 96-101.

Malign Deri Tümörlerine Patolojik Yaklaşım

*Özlem Türelik**

Giriş

Deri insan vücudundaki en büyük organdır. Malign deri tümörleri 6. ve 7. dekatlarda artış göstermekte olup özellikle güneş ışınları ile ilişkilidir. Lezyonlar çoğunlukla baş-boyun bölgesi yerleşimlidir. En sık rastlanan malign deri tümörleri bazal hücreli karsinom, skuamöz hücreli karsinom ve malign melanomdur.

Bazal Hücreli Karsinom

Bazal hücreli karsinom (BCC) dünyada en yaygın kutanöz malign tümördür. İnterfolliküler veya folliküler epitelden gelişir. Erkek/kadın oranı 1,5/1' dir (1). UV ışınlar ve bazı genetik faktörler etiyolojide başlıca rol oynar. En sık yüzde görülmekte olup boyun, gövde ve üst ekstremiteler diğer rastlanan bölgelerdir (3). Genellikle makroskobik olarak erode, ülsere, kirli beyaz renkli, sınırları net seçilemeyen nodüler-papüler lezyon şeklinde karşımıza çıkar. Yavaş büyüyen lezyonlar olup metastaz oranı çok düşüktür. Rekürrensler görülebilir. Nodüler, süperfisiel, morfeaform, bazoskuamöz, infiltratif, pigmente gibi çeşitli varyantları vardır.

Histopatoloji: Periferal palizatlaşma yapan lobüller, kordlar, bandlar şeklinde dizilim gösteren bazal hücrelerden oluşan bir tümördür. Nükleus hiperkromatik, genellikle uniform olup sitoplazma dardır. Gevşek fibromüsinöz bir stromaya sahiptir. Tümör adaları ve stroma arasında retraksiyon artefaktının neden olduğu kleftformasyonu görülür (2).

Süperfisiel BCC sıklıkla multipl, eritematöz lezyonlar olarak karşımıza çıkar. En çok gövdede görülmekte olup BCC vakalarının yaklaşık %10-30' unu oluşturmaktadır (6). Bazaloid hücreler gevşek miksoid stromada dermise doğru yüzeyel uzanımlar gösterir.

Nodüler BCC telenjiektazinin eşlik ettiği eleve nodüller şeklinde büyür. Ülsere, kistik olabilir. Endofitik lezyonlar, flat lezyonlar olarak görülebilir. BCC' ların yaklaşık 60-80' ini oluşturmakta olup en sık baş bölgesinde meydana gelir. Bazaloid hücrelerin daha büyük lobüller şeklinde derin dermise doğru gelişim göstermesi ile meydana gelir. Periferal nükleer palizatlaşma mevcuttur. Tümör kistik, adenoid paterne sahip olabilir (6). Müsin üretimi, nekroz olabilir. Pleomorfizm genellikle hafiftir.

KAYNAKÇA

1- AntoninaKalmykova, M.D.,Phillip H. McKee, M.D. (2023,03,01). Skin NonmelanocyticTumor, Basalcellcarcinoma. Pathologyoutlines

2- Balakrishnan S. Basalcellcarcinoma-Pathology J Skin SexTransnDis 2022;4:164-70

3- Calonje, E.,Brenn, T., Lazar, A. J., Billings, S. D. (2020). McKee' s pathology of the skin withclinicalcorrelations. 5. Edition

4- D.E. Rowe, R.J. Carroll, C.L. DayJr. Prognosticfactorsforlocalrecurrence, metastasisandsurvivalrates in squamouscellcarcinoma of the skin, earandlip. Implicationsfortreatmentmodalityselection. J Am AcadDermatol. 1992 Jun;26(6):976-90.DOI: 10.1016/0190-9622(92)70144-5

5- David M Wang, Stefan Kraft, PooyanRohani, George F Murphy, Robert J Besaw, Pritesh S Karia, Frederick J Morgan, Chrysaline D Schmults. Association of nodalmetastasisandmortalitywithvermilionvscutaneousliplocation in cutaneoussquamouscellcarcinoma of thelip. JAMA Dermatol. 2018 Jun 1;154(6):701-707. DOI: 10.1001/jamadermatol.2018.0792

6- LeBoit, P. E.,Burg, G., Weedon, D., Sarasin, A. (2006). World healthorganizationclassification of tumors, Lyon

7- Shaofeng Yan, M.D.,Ph. D.(2023,03,01). Skin NonmelanocyticTumor, Squamouscellcarcinoma. Pathologyoutlines

Meme kanserinde TRP Kanalları Teşhis Belirteçleri ve Terapötik Hedefler

*Ramazan Çınar**

Giriş

Meme kanseri kadınlarda en sık görülen ve ölüm oranı en yüksek olan kanser türlerinden biridir. Geçici reseptör potansiyeli (TRP) kanalları gibi iyon kanalları, kanserin gelişmesinde ve ilerlemesinde kritik bir rol oynayabilir. Bu kanallar birçok tümörde sıklıkla ve bol miktarda eksprese edilse de ekspresyonları, aktiviteleri ve meme kanseri bağlamındaki rolleri tam olarak anlaşılamamıştır. Bu kitap bölümü, insan meme dokusunda, birincil insan meme epitel hücrelerinde ve hücre dizilerinde ifade edilen TRP kanalları, meme kanseri hücre büyümesi ve göçü sırasında TRP kanallarının fonksiyonel rolü, bunların klinik ve patolojik özellikler ile ilişkileri hakkındaki mevcut bilgilerimizi özetlemektedir.

TRP kanalları ve meme kanseri, batı ülkelerindeki kadınlarda en yüksek insidans oranına sahiptir ve her on kadından birinin yaşamı boyunca meme kanserine yakalanacağı tahmin edilmektedir. Erken teşhisteki gelişmelere ve terapötik cephaneliğe yapılan eklemelere rağmen, invaziv veya üçlü negatif meme kanserlerini tedavi etmek hala zordur. Bu bağlamda, meme kanserinin bu en agresif formları için yeni biyobelirteçler ve terapötik hedefler bulmak gerekmektedir.

İyon kanallarının kanser gelişimindeki rolüne dair kanıtlar git gide artmaktadır. Proliferasyon, hücre döngüsü ilerlemesi ve göç (33-55) ile ilgili potasyum (K^+) kanalları ve invazyon ile ilişkili olan sodyum (Na^+) kanalları meme kanseri bağlamında iyi çalışılmıştır (11,39). Son 20 yılda, çok sayıda çalışma, TRP kanallarının ekspresyonunun ve aktivitesinin kanserlerde değiştiğini göstermiştir. Özellikle, TRPC, TRPM ve TRPV alt ailelerinin varlığı, malign büyüme ve kanser ilerlemesi ile ilişkilidir (37). Bu nedenle, TRP kanallarının ekspresyonu, çeşitli hastalıklarda teşhis veya prognozu tahmin etmek için bir araç olarak önerilmiş ve TRP kanallarının hedeflenmesi, yeni bir terapötik strateji olarak ön görülmektedir. Örneğin, TRPV6 ve TRPM8 prostat kanseri ilerlemesinin belirteçleri ve TRPC6 özofagus kanseri için yeni bir terapötik hedef olarak görülmektedir (13,30).

TRP üst ailesi

Voltajdan bağımsız TRP kanalları yaygın olarak ekspres olan ve uyarılmayan hücrelerde Ca^{+2} girişinin ana yoludur. Başlangıçta Drosophila melanogaster'da tanımlanmasına rağmen (25), daha sonraki çalışmalarda TRP kanallarını kodlayan en az 28 memeli geni olduğu tanımlanmıştır. Tüm TRP kanalları, homo

Son olarak, TRPV6 ekspresyonu, invaziv östrojen reseptörü+ tümörleri ile yüksek oranda ilişkilidir ve bu kanal, muhtemelen Ca^{+2}'ye bağımlı bir mekanizma aracılığıyla hem göçü hem de invazyonu düzenler, TRPV6 kanalını kötü prognozun bir belirteci olarak önermemize izin verir.

Ksenogreft modelleri ile yapılan birkaç çalışmada, TRP kanallarının tümörlerin gelişiminde rol oynadığını göstermiştir. Meme kanseri ksenogreftleri üzerine yapılan iki çalışmada ise Orai1 ve TRPM7 kanallarının metastaz gelişimine dâhil olduğunu göstermiştir. Orai1'in siRNA farmakolojik inhibitörlerini hedefleyen Orai1 veya anti-TRPM7 shRNA ile tedavi edilen farelerde hem akciğerde hem de karaciğerde azalmış metastaz gelişimi gösterdi. Burada açıklanan ve meme kanseri gelişiminde TRP kanallarının önemini gösteren çalışmalar göz önüne alındığında, gelecekte TRP'ye karşı geliştirilen spesifik blokerlerin benzer etkilere sahip olmasını bekliyoruz (32, 53).

TRP kanalları, birkaç kanserin gelişimi ve fizyopatolojisinde açıkça yer almakta ve yukarıda tartışıldığı gibi, meme kanseri bağlamında özellikle yararlı belirteçler veya terapötik hedefler olabilir. Gelecekteki meme kanseri çalışmalarına, spesifik inhibitörlerin ve uygun in vivo modellerin geliştirilmesine karşı yapılacak çalışmalarda faydalı yöntemler sağlamaya devam edecektir.

Bu kitap bölümü, meme kanseri ile ilişkili TRP kanal ifadesindeki değişiklikleri, TRP kanallarının meme kanseri hücre proliferasyonu, göçündeki öneminive ayrıca bu kanalların klinik biyobelirteçler olarak kullanılma olasılığını açıklayan verileri yazıldı.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Biyofizik A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Ambudkar, I.S. (2006) Ca2+ signaling microdomains: platforms for the assembly and regulation of TRPC channels. Trends Pharmacol. Sci. 27, 25–32
2. Anantamongkol, U. et al. (2010) Transcriptome analysis of mammary tissues reveals complex patterns of transporter gene expression during pregnancy and lactation. Cell Biol. Int. 34, 67–74
3. Aydar, E. et al. (2009) Abnormal expression, localization and interaction of canonical transient receptor potential ion channels in human breast cancer cell lines and tissues: a potential target for breast cancer diagnosis and therapy. Cancer Cell Int. 9,

23
4. Baldi, C. et al. (2003) Capacitative calcium influx in human epithelial breast cancer and non-tumorigenic cells occurs through Ca2+ entry pathways with different permeabilities to divalent cations. J. Cell. Biochem. 88, 1265–1272
5. Berridge, M.J. et al. (2003) Calcium signalling: dynamics, homeostasis and remodelling. Nat. Rev. Mol. Cell Biol. 4, 517–529
6. Bertolesi, G.E. et al. (2002) The Ca(2+) channel antagonists mibefradil and pimozide inhibit cell growth via different cytotoxic mechanisms. Mol. Pharmacol. 62, 210–219
7. Cheng, W. et al. (2010) Heteromerization of TRP channel subunits: extending functional diversity. Protein Cell 1, 802–810
8. Ding, X. et al. (2010) Essential role of TRPC6 channels in G2/M phase transition and development of human glioma. J. Natl. Cancer Inst. 102, 1052–1068
9. Ding, X. et al. (2010) Targeting TRPC6 channels in oesophageal carcinoma growth. Expert Opin. Ther. Targets 14, 513–527
10. Duncan, L.M. et al. (1998) Down-regulation of the novel gene melastatin correlates with potential for melanoma metastasis. Cancer Res. 58, 1515–1520
11. Fraser, S.P. *et al.* (2005) Voltage-gated sodium channel expression andpotentiation of human breast cancer metastasis. *Clin. Cancer Res.* 11,5381–5389
12. Gillet, L. et al. (2009) Voltage-gated sodium channel activity promotes cysteine cathepsin-dependent invasiveness and colony growth of human cancer cells. J. Biol. Chem. 284, 8680–8691
13. Gkika,D.andPrevarskaya,N.(2011)TRPchannelsinprostatecancer:thegood,thebadandtheugly?*AsianJ.Androl.*13,673–676
14. Guilbert A,et al. (2013) Transient receptor potential melastatin 7 is involved in oestrogen receptor-negative metastatic breast cancer cells migration through its kinase domain. Eur J Cancer. Nov;49(17):3694-707. doi: 10.1016/j.ejca.2013.07.008.
15. Guilbert, A. et al. (2008) Expression of TRPC6 channels in human epithelial breast cancer cells. BMC Cancer 8, 125
16. Guilbert, A. et al. (2009) Evidence that TRPM7 is required for breast cancer cell proliferation. Am. J. Physiol. Cell Physiol. 297, C493–C502
17. Guinamard, R. et al. (2011) The nonselective monovalent cationic channels TRPM4 and TRPM5. Adv. Exp. Med. Biol. 704, 147–171
18. Guo, L. et al. (2006) Carboxyamido-triazole inhibits proliferation of human breast cancer cells via G(2)/M cell cycle arrest and apoptosis. Eur. J. Pharmacol. 538, 15–22
19. Homann, V. et al. (2006) Calcium transport in human salivary glands: a proposed model of calcium secretion into saliva. Histochem. Cell Biol. 125, 583–591
20. Lee, W.J. et al. (2006) Calcium transport and signaling in the mammary gland: targets for breast cancer. Biochim. Biophys. Acta 1765, 235–255
21. Lehen'kyi, V. et al. (2012) The role of the TRPV6 channel in

cancer. J. Physiol. 590, 1369–1376
22. McAndrew, D. et al. (2011) ORAI1-mediated calcium influx in lactation and in breast cancer. Mol. Cancer Ther. 10, 448–460
23. Middelbeek, J. et al. (2010) The alpha-kinase family: an exceptional branch on the protein kinase tree. Cell. Mol. Life Sci. 67, 875–890
24. Middelbeek, J. et al. (2012) TRPM7 is required for breast tumor cell metastasis. Cancer Res. 72, 4250–4261
25. Minke, B. (1977) Drosophila mutant with a transducer defect. Biophys. Struct. Mech. 3, 59–64
26. Monet, M. et al. (2010) Role of cationic channel TRPV2 in promoting prostate cancer migration and progression to androgen resistance. Cancer Res. 70, 1225–1235
27. Monteith, G.R. et al. (2007) Calcium and cancer: targeting Ca2+ transport. Nat. Rev. Cancer 7, 519–530
28. Montell, C. et al. (1985) Rescue of the Drosophila phototransduction mutation trp by germline transformation. Science 230, 1040–1043
29. Naylor, J. et al. (2008) Production of a specific extracellular inhibitor of TRPM3 channels. Br. J. Pharmacol. 155, 567–573
30. Nilius,B.(2007)TRPchannelsindisease.*Biochim.Biophys.Acta*1772, 805–812
31. Nilius, B. and Owsianik, G. (2011) The transient receptor potential family of ion channels. Genome Biol. 12, 218
32. Onkal, R. and Djamgoz, M.B. (2009) Molecular pharmacology of voltage-gated sodium channel expression in metastatic disease: clinical potential of neonatal Nav1.5 in breast cancer. Eur. J. Pharmacol. 625, 206–219
33. Ouadid-Ahidouch, H. and Ahidouch, A. (2008) K^+ channel expression inhuman breast cancer cells: involvement in cell cycle regulation andcarcinogenesis.*J.Membr.Biol.*221,1–6
34. Ouadid-Ahidouch, H. et al. (2004) Cell cycle-dependent expression of the large Ca2+-activated K+ channels in breast cancer cells. Biochem. Biophys. Res. Commun. 316, 244–251
35. Pardo, L.A. and Stuhmer, W. (2008) Eag1: an emerging oncological target. Cancer Res. 68, 1611–1613
36. Potier,M.*etal.*(2006)IdentificationofSK3channelasanewmediatorofbreastcancercellmigration.*Mol.CancerTher.*5,2946–2953
37. Prevarskaya,N.*etal.*(2007)TRPchannelsincancer.*Biochim.Biophys.Acta*1772,937–946
38. Reiter, B. et al. (2006) TRPV4-mediated regulation of epithelial permeability. FASEB J. 20, 1802–1812
39. Roger, S. *et al.* (2006) Voltage-gated sodium channels: new targets incancertherapy?*Curr.Pharm.Des.*12,3681–3695
40. Runnels, L.W. (2011) TRPM6 and TRPM7: a Mul-TRP-PLIK-cation of channel functions. Curr. Pharm. Biotechnol. 12, 42–53
41. Rybarczyk, P. et al. (2012) Transient receptor potential melastatin- related 7 channel is overexpressed in human pancreatic ductal adenocarcinomas and regulates human pancreatic cancer cell migration. Int. J. Cancer 131, E851–E861

42. Sergeev, I.N. and Rhoten, W.B. (1998) Regulation of intracellular calcium in human breast cancer cells. Endocrine 9, 321–327
43. Smyth, J.T. et al. (2010) Activation and regulation of store-operated calcium entry. J. Cell. Mol. Med. 14, 2337–2349
44. Strobl, J.S. et al. (1995) Mitogenic signal transduction in human breast cancer cells. Gen. Pharmacol. 26, 1643–1649
45. Toth, B. and Csanady, L. (2010) Identification of direct and indirect effectors of the transient receptor potential melastatin 2 (TRPM2) cation channel. J. Biol. Chem. 285, 30091–30102
46. Tsavaler, L. et al. (2001) Trp-p8, a novel prostate-specific gene, is upregulated in prostate cancer and other malignancies and shares high homology with transient receptor potential calcium channel proteins. Cancer Res. 61, 3760–3769
47. Van Haute, C. et al. (2010) TRP channels in human prostate. Sci. World J. 10, 1597–1611
48. VanHouten, J.N. and Wysolmerski, J.J. (2007) Transcellular calcium transport in mammary epithelial cells. J. Mammary Gland Biol. Neoplasia 12, 223–235
49. Varnai, P. et al. (2009) STIM and Orai: the long-awaited constituents of store-operated calcium entry. Trends Pharmacol. Sci. 30, 118–128
50. Venkatachalam, K. and Montell, C. (2007) TRP channels. Annu. Rev. Biochem. 76, 387–417
51. Wu, L.J. et al. (2010) International Union of Basic and Clinical Pharmacology: LXXVI. Current progress in the mammalian TRP ion channel family. Pharmacol. Rev. 62, 381–404
52. Yamada, T. et al. (2010) TRPV2 activation induces apoptotic cell death in human T24 bladder cancer cells: a potential therapeutic target for bladder cancer. Urology 76, 509.e1–509.e7
53. Yang, H.L. et al. (2011) Anti-metastatic activities of Antrodiacamphorata against human breast cancer cells mediated through suppression of the MAPK signaling pathway. Food Chem. Toxicol. 49, 290–298
54. Yang, S. et al. (2009) Orai1 and STIM1 are critical for breast tumor cell migration and metastasis. Cancer Cell 15, 124–134
55. Zhang, L. *et al.* (2009) Potassium channels and proliferation andmigrationofbreastcancercells.*ShengLiXueBao*61,15–20
56. Zhuang, L. et al. (2002) Calcium-selective ion channel, CaT1, is apically localized in gastrointestinal tract epithelia and is aberrantly expressed in human malignancies. Lab. Invest. 82, 1755–1764

Hipofarenks Kanserleri

Rıza Dundar, Tarık Yağcı**

Giriş

Hipofarenks kanserleri baş boyun bölgesinde nadir görülen ancak tedavisi ve tedavi sonrası rehabilitasyonu oldukça zorlayıcı olabilen kanserlerdir. Bu bölgenin kanserleri genellikle geç dönemde saptanan bu yüzden de birçok kliniğin tedavi aşamasında ve sonrasında ortak çalışması gereken kanserlerdir. Özellikle baş boyun cerrahisi dışında plastik cerrahi, onkoloji ve göğüs cerrahisi klinikleri de bu aşamalarda yer almaktadır. Bu kanserlerin özellikle lenf yayılımı konusunda oldukça hızlı olmaları ve submukozal yayılım paterninin yüksek olması tedavide ciddi güçlük oluşturmaktadır (15).

Hipofarenks Anatomisi

Anatomik olarak hipofarengeal alan incelendiğinde, hipofarenk sorofarenks ile özofagusu birleştiren farenksin en alt bölümüdür. Hyoid kemik seviyesinden başlayıp, krikoid kıkırdağın alt seviyesine kadar devam eder. Bu bölge dördüncü ile altıncı servikal vertebra seviyeleri arasındaki bölgedir. Hipofarenks larenksi arkadan ve yandan çevreler ve klinik olarak üç bölgeye ayrılır. Bunlar; priform sinüs, postkrikoid ve posterolateral farenks bölgeleridir. Hipofarenksin içi yassı epitel hücreli tabaka ile kaplıdır. Mukoza altında minör tükürük bezleri bulunur. Hipofarenksin zengin ve yaygın lenf kanalları mevcuttur (1).

Epidemiyoloji

Bu bölgenin kanserleri hayatın geç dönemlerinde özellikle 6-7.dekadda sık görülen kanserlerdir. Erkeklerde daha sık görülmesine rağmen son yıllarda kadınlarda artan sigara içiciliği bu oranı azaltmaya başlamıştır. Yıllık görülme insidansı 100 binde 0,4-0,9 arasında değişmektedir. Tüm baş boyun kanserlerinin yaklaşık %4,3'ünü oluşturmaktadır.

Bu bölgede en sık skuamöz hücreli karsinom (SCC) görülmekle beraber tükrük bezi tümörleri ve mezenkimal tümörlerde nadiren saptanabilmektedir. Hipofarenks kanserleri alt bölge sıklığı açısından en sık piriform sinüslerde (%66-75) görülmektedir. %20-25 posterior farengeal alan ve daha nadir olarak postkrikoid alanda izlenmektedir (1).

Etyoloji

Hipofarenks kanserleri etyolojisinde diğer baş boyun bölgesi kanserlerinde olduğu gibi en sık suçlanan etkenler tütün ve alkol tüketimidir. Ancak bu durum çok net olarak ortaya konamamış olup etyolojide A vitamin eksikliği, genetik

kemoradyoterapiden önce, kemoterapiye yanıt vermeyenler için, larenjektomi ile ve N2b veya c veya N3 hastalığı olanlar gibi uzak nüks riski yüksek olan hastalarda indüksiyon kemoterapisi uygulamak yararlı olabilir.

Hastaların yaklaşık yüzde 25'inin yaş, bölgesel hastalığın yaygınlığı, uzak metastazlar, komorbidite veya cerrahiyi reddetme nedeniyle başvuru anında küratif tedavi için uygun olmadığı tahmin edilmektedir. Tedaviyi takiben, hastaların yüzde 50-60'ında 12 aydan daha kısa bir süre içinde nüks gelişir ve tanıyı takip eden ilk iki yıldaki ölümlerin çoğu lokorejyonel nüksten kaynaklanır. Genel beş yıllık hastalığa özgü sağkalım oranı yaklaşık yüzde 30-35'tir ve evre IV hastalık için beş yıllık sağkalım oranları yüzde 14-22'dir. Hastalığın hacmi ve laringeal tutulum sağkalımı olumsuz etkiler. Kombine kemoterapinin genel sağkalımı iyileştirdiği gösterilmiştir (17).

Hipofaringeal kanserli hastalar ciddi semptomlardan mustarip olabilir (ağrı, yutma güçlüğü, aspirasyon, göğüs enfeksiyonları, iştahsızlık ve kilo kaybı gibi). Çoğu durumda, semptomlar daha önceki tedavilerle şiddetlenmiştir (cerrahi, radyasyon ve kemoterapi (mukozit, hipofaringeal stenoz, enfeksiyonlar, faringokutanöz fistül, psikolojik sıkıntı ve kaşeksi). Bunların hepsi dikkat gerektirir ve bazıları, nefes almayı rahatlatmak ve hidrasyon ve beslenmeyi sağlamak için trakeostomi ve gastrostomi yerleştirilmesi gibi cerrahi müdahalelerle giderilebilir.

Minimal lokal semptomları olan bazı hastalar, tekrarlayan lokal ve/veya metastatik hastalıkta hedef ajanlar için uygundur. Bunlar oldukça seçilmiş hastalardır ve multidisipliner ekip (MDT) aracılığıyla palyatif tedaviler tartışılmalı ve hastalara sunulmalıdır. Semptomatik akciğer metastazı olan hastalar genellikle palyatif kemoterapiden en çok fayda görenlerdir. Palyatif radyoterapi, küratif tedavi için uygun olmayan, hipofarinkste kontrol edilemeyen ağrı veya kanama ile başvuran hastalarda kullanılabilir ve kutanöz metastazlar, ağrılı lenf nodları veya kemik hastalığı için mükemmel olabilir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kulak Burun Boğaz Baş ve Boyun Cerrahisi A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Akin, I, Senel, Y, Torkut, A, Üstünsoy, E, & Gürzümar, A. (1994). Hypopharyngeal and cervical esophageal reconstruction with free forearm flap. *Journal of Ankara Medical School, 3*, 3-1069.

2. Bernier, Jacques, Cooper, Jay S, Pajak, TF, Van Glabbeke, M, Bourhis, J, Forastiere, Arlene, . . . Ang, Kie-Kian. (2005). Defining risk levels in locally advanced head and neck cancers: a comparative analysis of concurrent postoperative radiation plus chemotherapy trials of the EORTC (# 22931) and RTOG (# 9501). *Head & Neck: Journal for the Sciences and Specialties of the Head and Neck, 27*(10), 843-850.
3. Blanchard, Pierre, Baujat, Bertrand, Holostenco, Victoria, Bourredjem, Abderrahmane, Baey, Charlotte, Bourhis, Jean, . . . group, MACH-CH Collaborative. (2011). Meta-analysis of chemotherapy in head and neck cancer (MACH-NC): a comprehensive analysis by tumour site. *Radiotherapy and oncology, 100*(1), 33-40.
4. Eckel, Hans Edmund, Staar, Susanne, Volling, Peter, Sittel, Christian, Damm, Michael, & Jungehuelsing, Markus. (2001). Surgical treatment for hypopharynx carcinoma: feasibility, mortality, and results. *Otolaryngology-Head and Neck Surgery, 124*(5), 561-569.
5. Godballe, Christian, Jørgensen, Karsten, Hansen, Olfred, & Bastholt, Lars. (2002). Hypopharyngeal cancer: results of treatment based on radiation therapy and salvage surgery. *The Laryngoscope, 112*(5), 834-838.
6. Hall, Stephen F, Groome, Patti A, Irish, Jonathan, & O'Sullivan, Brian. (2009). Radiotherapy or surgery for head and neck squamous cell cancer: establishing the baseline for hypopharyngeal carcinoma? *Cancer: Interdisciplinary International Journal of the American Cancer Society, 115*(24), 5711-5722.
7. Ho, Chiu M, Ng, Wing F, Lam, Kam H, Wei, William I, & Yuen, Anthony PW. (1997). Submucosal tumor extension in hypopharyngeal cancer. *Archives of Otolaryngology–Head & Neck Surgery, 123*(9), 959-965.
8. J. Murray, Dylan, Gilbert, Ralph W, JJ Vesely, Martin, Novak, Christine B, Zaitlin-Gencher, Sheryl, Clark, Jonathan R, . . . Neligan, Peter C. (2007). Functional outcomes and donor site morbidity following circumferential pharyngoesophageal reconstruction using an anterolateral thigh flap and salivary bypass tube. *Head & Neck: Journal for the Sciences and Specialties of the Head and Neck, 29*(2), 147-154.
9. Lefebvre, J-L, Andry, Guy, Chevalier, Dominique, Luboinski, B, Collette, Laurence, Traissac, L, . . . Langendijk, Johannes A. (2012). Laryngeal preservation with induction chemotherapy for hypopharyngeal squamous cell carcinoma: 10-year results of EORTC trial 24891. *Annals of oncology, 23*(10), 2708-2714.
10. Martin, Alexios, Jäckel, Martin C, Christiansen, Hans, Mahmoodzada, Mary, Kron, Martina, & Steiner, Wolfgang. (2008). Organ preserving transoral laser microsurgery for cancer of the hypopharynx. *The Laryngoscope, 118*(3), 398-402.
11. Patel, Rajan S, Goldstein, David P, Brown, Dale, Irish, Jonathan, Gullane, Patrick J, & Gilbert, Ralph W. (2010). Circumferential pharyngeal reconstruction: history, critical analysis of techniques, and current therapeutic recommendations. *Head & Neck: Journal for the Sciences and Specialties of the Head and Neck, 32*(1), 109-120.
12. Patel, Rajan S, Makitie, Antti A, Goldstein, David P, Gullane, Patrick J, Brown, Dale, Irish, Jonathan, & Gilbert, Ralph W. (2009). Morbidity and functional outcomes following gastro-omental free flap reconstruction of circumferential pharyngeal defects. *Head & Neck: Journal for the Sciences and Specialties of the Head and Neck, 31*(5), 655-663.
13. Pignon, Jean-Pierre, Le Maitre, Aurelie, Maillard, Emilie, Bourhis, Jean, & Group, Mach-Nc Collaborative. (2009). Meta-analysis of chemotherapy in

head and neck cancer (MACH-NC): an update on 93 randomised trials and 17,346 patients. *Radiotherapy and oncology, 92*(1), 4-14.

14. Posner, Marshall R, Hershock, Diane M, Blajman, Cesar R, Mickiewicz, Elizabeth, Winquist, Eric, Gorbounova, Vera, . . . Ervin, Thomas J. (2007). Cisplatin and fluorouracil alone or with docetaxel in head and neck cancer. *New England Journal of Medicine, 357*(17), 1705-1715.
15. Pracy, P, Loughran, S, Good, J, Parmar, S, & Goranova, R. (2016). Hypopharyngeal cancer: United Kingdom national multidisciplinary guidelines. *The Journal of Laryngology & Otology, 130*(S2), S104-S110.
16. Triboulet, Jean-Pierre, Mariette, Christophe, Chevalier, Dominique, & Amrouni, Houcine. (2001). Surgical management of carcinoma of the hypopharynx and cervical esophagus: analysis of 209 cases. *Archives of Surgery, 136*(10), 1164-1170.
17. Vermorken, Jan B, Mesia, Ricard, Rivera, Fernando, Remenar, Eva, Kawecki, Andrzej, Rottey, Sylvie, . . . Cupissol, Didier. (2008). Platinum-based chemotherapy plus cetuximab in head and neck cancer. *New England Journal of Medicine, 359*(11), 1116-1127.

Malignite Tanılı Olgularda Defin

Samet KIYAK, Yusuf ATAN***

Giriş

Malign kelimesi, sıfat olarak kötü, habis anlamına gelmektedir. Malign bir tümör ise etrafındaki dokuları istila edebilen ve uzak dokulara yayılabilen kanser sayılabilecek türden tümörleri ifade etmektedir (8). Malign hastalıklar günümüzde önemli sağlık sorunlarının başında gelmektedir. Kalp damar hastalıklarından sonra dünyadaki ölümlerin ikinci en sık sebebi kanserdir (12). Ortalama yaşam sürelerinin uzaması ile birlikte kanser daha da önemi artan bir sağlık sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanser sıklığı yaşla birlikte artmakla birlikte kanser; cinsiyet, yaş, sosyal durum fark etmeksizin herkesin hayatını etkilemektedir (1). Türkiye kanser istatistiklerine göre erkeklerde en sık görülen kanser akciğer kanseri, kadınlarda ise en sık görülen kanser meme kanseridir. En sık görülen çocukluk çağı kanser türü de lösemidir. 15-24 yaş grubu gençlerde ise; erkeklerde testis, kadınlarda ise tiroit kanseri ilk sırada yer almaktadır (4).

Adli Tıp pratiğinde adli otopsiler genellikle cinayet, kaza, intihar, zehirlenme orijinli ya da şüpheli ölüm olgularında uygulanmaktadır (11). Pek çok hastalıkların yanı sıra kanser tanısı olan ölüm olguları da doğal ölüm nedenlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda malignite tanılı ölüm olgularında evde ölü bulunma, ani ölüm, ihmal veya malpraktis iddiaları ile adli nitelik kazanabilmektedir. İlk bakışta ölümü şüpheli olarak nitelendirilen; ancak malignitesi olduğu bilinmeyen olgulara yapılan adli otopsilerde bir kısım maligniteler rastlantısal olarak tespit edilmektedir (2).

Defin ruhsatı anlam olarak; tabip veya ölüm belgesi düzenleme yetkilisi tarafından verilen, cenazenin defninin yapılmasının uygun olduğunu gösteren belgedir (7). Ülkemizdeki uygulamalarda defin ruhsatı mesai saatleri içerisinde cenazenin bulunduğu yerdeki belediye tabibi tarafından, belediye tabibi bulunmayan yerlerde toplum sağlığı merkezi hekimi tarafından yoksa aile hekimi tarafından düzenlenmektedir. Mesai saatleri dışında ise belediye hekimleri, toplum sağlığı merkezi hekimleri ile aile hekimleri tarafından bu işlemler yürütülmektedir (5). Ölüm belgesi düzenleme yetkilisi bulunmayan veya makul sürede ulaşılamadığı yerlerde bu belgenin, jandarma karakol komutanları veya köy muhtarları tarafından verilebileceği mevzuatta belirtilmiştir (6).

Günümüzde teknoloji ve tıp bilimindeki gelişmeler her geçen gün artsada otopsi işlemi adli ölümlerdeki yerini ve önemini korumaktadır (10). Malignite tanılı olgularda adli otopsi işlemi temel olarak intihar, kaza, cinayet, malpraktis ve ihmal iddiaları durumlarında uygulanmaktadır (13).

KAYNAKÇA

1- Boglioli, L. R., Taff, M. L., Spitz, W. U., & Gordon, R. E. (1991). Sudden death of an elderly man with multiple malignant neoplasms. The American Journal of Forensic Medicine and Pathology, 12(3);265-271.

2- Çengel, G., Uyanıker, Z. D., Ünüvar, Ü., Can, İ. Ö., & Olgun, E. G. (2013). The role of forensic autopsies in diagnosis of cancer. The Bulletin of Legal Medicine, 18(2);56-60.

3- Gülmen MK, Çekin N, Hilal A, Alper B, Salaçin S. Ülkemizde adli tıp uygulamalarında bilirkişilik sisteminin etik ilkeler açısından tartışılması. Adli Tıp Bülteni 1998;3(2):57-60.

4 https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/istatistik/Turkiye_Kanser_Istatistikleri_2017.pdf (erişim tarihi 20/12/2022)

5……..https://hsgm.saglik.gov.tr/dosya/mevzuat/genel_nitelikli_yazilar/toplum_sagligi_db/OLUM_BELGESI_DUZENLEME_VE_ADLI_NOBET_ISLEMLERI.pdf.

6- https://www.nvi.gov.tr/olum-islemleri (erişim tarihi 21/12/2022)

7 https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1489.pdf (erişim tarihi 20/12/2022)

8- https://tr.wikipedia.org/wiki/Malignite (erişim tarihi 20/12/2022)

9 Koç S, Biçer Ü. Adli tıbbın tarihsel gelişimi, Türkiye'deki yapılanması ve sorunları. Klinik Gelişim 2009;1-5.

10- McManus BM, Babul S. The autopsy. Anderson's Pathology'de Ed. Damjanov I,Linder J.10.baskı .I.cilt St.Kouis,Mosby 1996:15-32.

11- Pakiş, I., Karayel, F., Turan, A. A., Koç, S., & İnanıcı, M. A. (2008). 1998-2002 yılları arasında İstanbul'daki erişkin otopsilerinin histopatolojik incelenmesi. Van Tıp Dergisi, 15(1);1-6.

12- Uçar T, Bekar M. Türkiye'de ve dünyada jinekolojik kanserler. Türk Jinekolojik Onkoloji Dergisi, 2010;13(3):55-60.

13- Wood, M. J., & Guha, A. K. (2001). Declining clinical autopsy rates versus increasing medicolegal autopsy rates in Halifax, Nova Scotia: why the difference? A historical perspective. Archives of pathology & laboratory medicine, 125(7);924-930.

Hematolojik Onkolojik Aciller

*Selim Değirmenci**

Giriş

Ortalama yaşam süresinin artması sonucu yaşlı nüfusunun artmasıyla kanser insidansı da artmaktadır. Buna ek olarak, tarama ve görüntüleme tekniklerinin gelişmesi nedeniyle hastaların erken tanı alması ve hastalara verilen tedavi çeşitliliğinin artması sonucu hastaların yaşam süresinin uzaması kanserli hasta popülasyonunda artışa neden olmaktadır. Onkolojik bir hastalığa veya tedavi sürecine bağlı olarak ortaya çıkan ve erken müdahale edilmemesi durumunda mortalite veya morbiditeye yol açabilecek patolojilere onkolojik aciller ismi verilir. Hematolojik bozukluklara yol açan onkolojik aciller, hematolojik onkolojik aciller olarak değerlendirilir (14). Başlıca hematolojik onkolojik aciller; Febril nötropeni, Hiperlökositoz&Lökostaz, Hiperviskozite sendromu olarak değerlendirilebilir.

1. Febril Nötropeni

Nötropeni kanser tedavisinin en önemli ve en sık görülen yan etkilerinden biridir. Nötrofil sayısının periferik kandaki mutlak değerinin 0,5 x 10^9/L'nin altında olması nötropeni olarak kabul edilir. Nötrofil sayısı 0,5-1 x 10^9/L arasında olup 24-48 saat içerisinde 0,5 x 10^9/L'nin altına düşmesi beklenen hastalar da nötropenik olarak kabul edilmektedirler. Mutlak nötrofil sayısının (MNS) 0,1 x 10^9/L'nin altına düşmesine ise derin nötropeni adı verilir (2). Febril nötropeni, malign hastalık için tedavi gören hastalarda sık görülen bir komplikasyondur. Hızlı tanı ve tedaviye başlanması, morbidite ve mortalitenin azaltılmasında kilit öneme sahiptir. Amerika Enfeksiyon Hastalıkları Derneği'nin tanımına göre febril nötropeni, nötropenik hastada oral yoldan ölçülen vücut ısısının tek ölçümde 38.3°C'den yüksek olması veya 1 saatten uzun süre 38°C'den yüksek seyretmesidir (2).

Patofizyoloji ve Mikrobiyoloji

MNS, lösemi veya kemik iliğine metastaz gibi, bir kanserin hematopoezi doğrudan etkilemesi yoluyla düşebilir ancak nötropeni en yaygın olarak sitotoksik tedavinin bir yan etkisi olarak görülür. Febril nötropeni en çok sitotoksik kemoterapi alan hastalarda, özellikle akut lösemili hastalarda görülür. Solid tümör nedeniyle daha hafif tedavi verilen hastalarda febril nötropeni sıklığı daha azdır. Bazı malign hastalıklar, özellikle sarkomlar ve germ hücreli tümörler, yüksek yoğunluklu kemoterapi gerektirir ve bu da febril nötropeni riskini artırır (4). Ayaktan verilen kemoterapi rejimlerinin çoğunda, MNSen düşük noktaya tedavi bitiminden 5 ila 10 gün sonra ulaşır (8).

Birçok hastanede serum viskozite ölçümlerini gerçekleştirmek, özellikle normal mesai saatleri dışında zor veya imkansız olabilir. Bu durumda immünoglobulin düzeylerinin ölçümü kullanılarak tedavi yönlendirebilir. Tipik semptomları ve klinik bulguları olan hastalarda, özellikle de bilinen bir disproteinemik bozukluğu varsa, hiperviskozitenin laboratuvar tarafından doğrulanmasını beklemeden acilen tedaviye başlanmalıdır (4).

Tedavi

Plazmaferez, plazma viskozitesini düşürmenin en hızlı ve en etkili yöntemidir. Acil öncelik tüm semptomatik hastalarda plazmaferez yoluyla kan viskozitesini azaltmaktır. Ig M büyük ölçüde intravasküler boşlukta bulunduğundan, özellikle IgM ile ilişkili vakalarda hızlı etki eder (4). Ig A veya Ig G kaynaklı sendromlar daha büyük bir hacim ve daha uzun bir tedavi programı gerektirebilir. Serum değerlerinin düşmesini, ekstravaskülerden intravaskülere yeniden dağılım izleyecektir. Plazmaferez, semptomlar düzelene ve plazma viskozite seviyesi normale yakın olana kadar günlük olarak yapılmalıdır. Bireysel bazda bir semptomatik eşik değer belirlenir ve viskozite bu değerin altında tutulur. Plazmaferezin hazır olmadığı acil bir ortamda, akut semptomları azaltmak için flebotomi kullanılmıştır. Ancak tüm bu eylemler geçici önlemlerdir. Altta yatan disproteinemi ele alınmadıkça, serum konsantrasyonu tekrar yükselecektir (8).

Bilecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Acil Tıp, Bilecik

KAYNAKÇA

1. Aapro MS, Bohlius J, Cameron DA, Dal Lago L, Donnelly JP, Kearney N, et al. 2010 update of EORTC guidelinesfortheuse of granulocyte-colonystimulatingfactortoreducetheincidence of chemotherapy-inducedfebrileneutropenia in adultpatientswithlymphoproliferativedisordersandsolidtumours. Eur J Cancer. 2011;47(1):8-32. doi: 10.1016/j.ejca.2010.10.013. PMID: 21095116.

2. Freifeld AG, Bow EJ, Sepkowitz KA, Boeckh MJ, Ito JI, Mullen CA, et al.;InfectiousDiseasesSociety of America. Clinicalpracticeguidelinefortheuse of antimicrobialagents in neutropenicpatientswithcancer: 2010 updatebytheinfectiousdiseasessociety of america. ClinInfectDis. 2011;52(4):e56-93. doi: 10.1093/cid/cir073. PMID: 21258094.

3. Ganzel C, Becker J, Mintz PD, Lazarus HM, Rowe JM. Hyperleukocytosis, leukostasisandleukapheresis: practicemanagement. Blood Rev. 2012;26(3):117-22. doi: 10.1016/j.blre.2012.01.003. PMID: 22364832.

4. Halfdanarson TR, Hogan WJ, Madsen BE. Emergencies in HematologyandOncology. Mayo ClinProc. 2017;92(4):609-641. doi: 10.1016/j.mayocp.2017.02.008. PMID: 28385197.

5. Hughes WT, Armstrong D, Bodey GP, Bow EJ, Brown AE, Calandra T, et al. 2002 guidelinesfortheuse of antimicrobialagents in neutropenicpatientswithcancer. ClinInfectDis. 2002;34(6):730-51. doi: 10.1086/339215. PMID: 11850858.

6. Kanamaru A, Tatsumi Y. Microbiologicaldataforpatientswithfebrileneutropenia. ClinInfectDis. 2004;39(Suppl 1):S7-S10. doi: 10.1086/383042. PMID: 15250014.

7. Keng MK, Thallner EA, Elson P, Ajon C, Sekeres J, Wenzell CM, et al. Reducing Time toAntibiotic Administration forFebrileNeutropenia in theEmergencyDepartment. J OncolPract. 2015;11(6):450-5. doi: 10.1200/JOP.2014.002733. PMID: 26220930.

8. Lewis MA, Hendrickson AW, Moynihan TJ. Oncologicemergencies: Pathophysiology, presentation, diagnosis, andtreatment. CA Cancer J Clin. 2011;61(5):287-314. doi: 10.3322/caac.20124. Erratum in: CA Cancer J Clin. 2011;61(6):420. Dosageerror in articletext. PMID: 21858793.

9. Lyman GH, Kuderer NM, Crawford J, Wolff DA, Culakova E, Poniewierski MS, et al. Predictingindividual risk of neutropeniccomplications in patientsreceivingcancerchemotherapy. Cancer. 2011;117(9):1917-27. doi: 10.1002/cncr.25691. PMID: 21509769; PMCID: PMC3640637.

10. Oberoi S, Lehrnbecher T, Phillips B, Hitzler J, Ethier MC, Beyene J, et al. Leukapheresisandlow-dosechemotherapy do not reduceearlymortality in acutemyeloidleukemiahyperleukocytosis: a systematicreviewand meta-analysis. LeukRes. 2014;38(4):460-8. doi: 10.1016/j.leukres.2014.01.004. PMID: 24472688.

11. Porcu P, Cripe LD, Ng EW, Bhatia S, Danielson CM, Orazi A, et al. Hyperleukocyticleukemiasandleukostasis: a review of pathophysiology, clinicalpresentationandmanagement. LeukLymphoma. 2000;39(1-2):1-18. doi: 10.3109/10428190009053534. PMID: 10975379.

12. Spring J, Munshi L. OncologicEmergencies: TraditionalandContemporary. CritCareClin. 2021;37(1):85-103. doi: 10.1016/j.ccc.2020.08.004. PMID: 33190777.

13. Thandra K, Salah Z, Chawla S. OncologicEmergencies-TheOld, the New, andthe Deadly. J IntensiveCareMed. 2020;35(1):3-13. doi: 10.1177/0885066618803863. PMID: 30411648; PMCID: PMC6886674.

14. Yıldırım C, Aksu NM, Onkolojik Aciller. In: Cander B, eds. Cander Acil Tıp Temel Başvuru Kitabı, First ed. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri; 2016. P:1177-88.

İmmün Yetmezlikli Onkolojik Hastalarda Gözlenen Gram Pozitif Bakteriyel Enfeksiyonlara Mikrobiyolojik Yaklaşım

*Serdar Güngör**

İmmün yetmezlik olarak tanımlanan hasta grubunu; solid organ nakil hastaları (karaciğer-böbrek, vb) ve bakteriyemiden önceki bir ay içinde kemoterapi almış malignite hastaları oluşturur. Ayrıca yetmezliklerde karmaşık ve iç içe geçmiş başka tablolarda vardır. Doğuştan immün yetmezlik durumu ise, genetik bozukluklara bağlı gelişir, genelde X kromozomuna bağlı geçiş gösterir. Ayrıca primer antikor yetmezliği, hücresel immün yetmezlik, kompleman yetmezliği tabloları, fagosit defektleri ya da kombine immün yetmezlik durumlarıda tanımlanmıştır. Edinilmiş immün yetmezlik ise; altta yatan bir hastalığa ya da günümüzde sıklıkla verilen immünsupresif tedaviye bağlı oluşabilir (4).

Malignitesi olan hastalarda sitotoksik kemoterapötik ajanların klinik kullanımı yaşam süresini arttırırken, oluşan kemik iliği süpresyonu ve nötropeni, çoğu kez yaşamı tehdit eden enfeksiyonlara yatkınlık meydana getirir. Bu tip hastalarda en önemli morbidite ve mortalite nedeni, gelişen ağır seyirli bakteriyel ve fungal enfeksiyonlardır (10). Özellikle hematolojik malignitesi olan hastalarda meydana gelen febril nötropeni önemli bir enfeksiyon hastalıkları acilidir. Bu hastalarda enfeksiyon son derece hızlı ve yüksek mortalite ile seyreder. Klinik ve mikrobiyolojik değerlendirmeler hızlıca yapılarak zaman kaybetmeden olası etkenlere yönelik etkili ampirik antibiyotik tedaviye başlanmalıdır (6). Burda iyi izlem ve hız hayat kurtarıcıdır. Ayrıca hastanın yattığı hastanenin tıbbi mikrobiyolojik kültür üreme profilinin bilinmesi de ampirik antibiyotik seçiminde önemli bir yol göstericidir.

Danimarkalı botanist Hans Christian Gram'ın, konak dokusundaki bakterilerin ayrımı sırasında bulduğu boyama yöntemi, hücre duvarlarının biyokimyasal özelliklerine bağlı olarak, farklı bakteri türleri arasında ayrım yapmak için kullanılır. Gram pozitif ve Gram negatif olarak iki ana bölüme ayırır. Bu boyama tekniği ile bakteriler ayrıca; yuvarlak (kok), çomak (basil), kıvrık (spiral) şekilli olarak sınıflandırılabilir. Klinik numunelerin (steril ve steril olmayan vücut sıvısı numuneleri, biyopsi numuneleri ve pozitif kültür numuneleri dahil) gram boyaması, kesin kültür verileri ve/veya moleküler veriler olası bakteriyel enfeksiyon için ampirik klinik yönetimi yönlendirmek için yararlıdır. Gram boyama ayrıca mayanın görselleştirilmesini sağlar.

Enfeksiyonların yönetimi ile ilgili klinik kararlar sıklıkla, Gram boyama ve kültür sonuçlarına dayanmaktadır. Bu nedenle bu tür çalışmaların doğru yapılması ve doğru yorumlanması önemlidir.

Kanser hastasındaki enfeksiyon epidemiyolojisi geliştikçe, özellikle çoklu ilaca dirençli suşlar olmak üzere Gram-pozitif bakterilerin prevalansı giderek yaygınlaşmaktadır. bakteriyel enfeksiyonlar, penisilin, metisilin (oksasilin-sefoksitin) ve vankomisin gibi ajanlara dirençli organizmalara karşı genişletilmiş aktiviteye sahip yeni antimikrobiyallerin geliştirilmesine yol açmıştır. Bakterisidal ve bakteriyostatik ajanlar arasındaki ayrım, in vitro tanıma göre net görünmektedir, ancak bu yalnızca katı laboratuvar koşulları altında geçerlidir ve belirli bir ajan için tüm bakterilere karşı tutarlı değildir. Ajanlar klinik durumlarda kategorize edildiğinde ayrım daha belirsizdir. Bakterisidal ajanların bakteriyostatik ajanlara göre sözde üstünlüğü, Gram-pozitif bakterilerle enfeksiyonların büyük çoğunluğunun tedavisinde, özellikle komplike olmayan enfeksiyonlar ve immun sistemden ödün vermeyen hastalarda çok az önem taşır. Bakteriyostatik ajanlar (örneğin, kloramfenikol, klindamisin ve linezolid), genellikle bakterisidal aktivite gerektirdiği düşünülen endokardit, menenjit ve osteomiyelit tedavisinde etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bakteriyostatik/bakterisidal veriler, antibakteriyel ajanların in vitro potansiyel etkisi hakkında değerli bilgiler sağlasa da, in vivo etkinliğin daha anlamlı bir tahminini sağlamak için bu bilgileri farmakokinetik ve farmakodinamik verilerle desteklemek gerekir.

Herhangi bir enfeksiyonun tedavisinde nihai rehber, öncelikle klinik sonuç olmalıdır. Sonuç olarak, hastanelerde dirençli gram pozitif bakterilerin kolonizasyonu için risk faktörlerinin bilinmesi, akılcı antibiyotik uygulamaları, uygun temas izolasyon önlemlerinin alınması, uygun dezenfeksiyon yöntemlerinin uygulanması ve sağlık personelinin eğitilmesi enfeksiyon oranlarını, hem morbidite hem de mortaliteyi azaltacaktır. Ayrıca dirençli bakterilerin neden olduğu enfeksiyonlar nedeniyle tedavi maliyetleri düşecek ve hasta sağkalım süresi uzayacaktır.

**Uşak Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji A.B.D., Uşak*

KAYNAKÇA

1. Babacan F (2008). Enfeksiyon ve bağışık yanıt. Topçu AW, Söyletir G,Doğanay M.(editörler). Enfeksiyon Hastalıkları ve Mikrobiyolojisi. Cilt 1. Sistemlere Göre Enfeksiyonlar. 3.Baskı. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri; 57-98.
2. Beyar-Katz O, Dickstein Y, Borok S, et al (2017). Empirical antibiotics targeting Gram-positive bacteria for the treatment of febrile neutropenic patients with cancer. Cochrane Database Syst Rev.6(6): 3914
3. Bile J (2000). Laboratory diagnosis of infections in febrile neutropenic or immunocompromised patients. Int J Antimicrob Agents; 16: 87-9.
4. De Pauw BE, Meunier F (2005). Infections in patients with hematologic malignancies. In: Mandell GL, Bennett JE, Dolin R. Principles and Practice of Infectious Diseases. Philadelphia: Churchill Livingstone;3432-41.
5. Donnley JP, Pauw B (2005). Infections in the Immunocompromised Host: General Principles. In: Mandell GL, Bennet SE, Bennet MD, Dolin R.

(eds). Principles and Practice of Infectious Diseases, Pennsylvania; Elsevier Churcill-Livingstone; 3421-32.

6. Hughes WT, Armostrong D, Bodey GP, Bow EJ, Brown AE, Calandra T, et al. (2002) Guidelines for the use of Antimicrobial Agents in Neutropenic Patients with Cancer. Clin Infect Dis; 34: 730-51.
7. Johnson MR, Brown EJ (2000). Cell-Mediated Immunity in Host Defense against Infectious Diseease. In: Mandell GL, Bennet SE, Dolin R (eds). Principles and Practice of Infectious Diseases. 5th ed. Philadelphia: Churcill Livingstone: 112-46.
8. Magiorakos A P, Srinivasan A, Carey R.B, Carmeli, Falagas M. E, Giske C.G, Harbarth S, Hindler J. F, Kahlmeter G, Olsson-Liljequist B, Paterson D. L, Rice L. B, Stelling J, Struelens M.J, Vatopoulus A, Weber J.T, Monnet D.L (2012). Multidrug-resistant, extensively drug-resistant and pandrug-resistant bacteria: an international expert proposal for interim standard definitions for acquired resistance. Clin Microbial Infect; 18:268-281).
9. Mikulska M, Viscoli C, Orasch C, et al (2014). Aetiology and resistance in bacteraemias among adult and paediatric haematology and cancer patients. J Infect; 68:321–31.
10. Özsüt H, Karadeniz A (2007), İmmunsüpresif Hasta Ne Demek? Türkiye Klinikleri Journal of Internal Medical Sciences; 46: 1-20.
11. Sakr Y, Sponholz C, Tuche F, Brunkhorst F, Reinhart K (2008). The Rol of Procalcitonin in Febrile Neutropenic Patients: Review of the Literature. Infection; 36(5),396-407.

Kanserde Ağrı Yönetimi

*Serkan Yücepur**

Giriş

Uluslararası ağrı araştırmaları derneği ağrıyı, mevcut yada olması muhtemel doku hasarı ile ilişkili hoş olmayan duyusal ve duygusal bir deneyim olarak tanımlar (19). 2018 verilerine göre 1,8 milyon yeni vaka tanımlanmıştır ve 9,6 milyon ölümden sorumlu olan kanser küresel çapta önde gelen toplumsal sağlık sorunu olmaya devam etmektedir (44,60). Kanser hastalarının %55'inde metastaz mevcuttur ve ölümcül hastalığı olanların %66'sında yaşamlarının bir döneminde ağrı görülmektedir (53). Yapılan bir sistematik incelemede tedavisi tamamlanıp iyileşen kanser hastalarının % 33'ünde ağrı rapor edildiği gösterilmiştir (46). Kanser tedavisinde son yıllardaki ilerlemeler ile yaşamı uzatan tedavi ve küratif tedaviler sayesinde artan yaşam süresi, hastalığın kendisinden kaynaklanan yada tedaviler sonucu ağrı yaşayan hastaların sayısında artışa neden olmuştur (15). Kanserden küratif tedavi ile kurtulan hastaların % 5-10'unda hayatları boyunca yaşam konforunu önemli ölçüde bozan kronik ağrı şikayeti mevcuttur (6). Ağrı, sağlıkla ilişkili yaşam kalitesine katkıda bulunan bir değişkendir. Ağrının varlığı ve şiddeti prognozu belirlemede bilgi sağladığından takip ve tedavisi önemlidir (42). Kanser teşhisiyle birlikte oluşan damgalanma duygusu, ölüm korkusu, kaygı, depresyon ve intihar düşüncesi gibi psikolojik semptomlar kanser hastalarında ağrı yönetimini zorlaştırır. Ağrının sıklık ve şiddetinde artışa neden olan bu durum ek tıbbi hizmetler ve maliyetle sonuçlanır (32). Kanserde ağrı yönetimi, hastalığın tanı aldığı andan itibaren başlayarak gerek hastanede tedavi gördüğü süreçte gerek palyatif bakım merkezleri ve ev ortamında terminal dönemde olmak üzere çok katmanlı olarak değerlendirilmeli ve planlanmalıdır. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar sözleşmesine göre herkes ulaşılabilir en yüksek fiziksel ve zihinsel sağlık standardından yararlanma hakkına sahiptir ve devletler olası bir durumda tüm tıbbi hizmet ve tıbbi müdahaleyi sağlayacak koşulların yaratılması yönünde adımlar atmakla yükümlüdür (2). Buna palyatif bakım ve yeterli ağrı yönetimine erişim de dahildir (60).

Ağrı

Ağrı iletim mekanizmalarını kavramak doğru tedaviyi belirlemede bize yol gösterici olacaktır. Uluslararası Ağrı Çalışmaları Derneği (IASP) ağrıyı nosiseptif ve nöropatik ağrı olarak ayırmıştır (35). Nosiseptif ağrı devam eden doku hasarından kaynaklanır. Somatik (kemik ağrısı gibi) veya visseral (bağırsak veya karaciğer ağrısı gibi) olarak ayrılır (14). Tümörün kendisinden, çevrelerindeki dokulara bası yapan metastatik kitlelerden, oluşan patolojik kırıklardan yada tümör içine kanama gibi zararlı uyaranlardan kaynaklanır. Nöropatik ağrı somato sensoriyel sistemi etkileyen bir lezyon veya hastalığın doğrudan bir sonucu olarak ortaya çıkan ağrı olarak tanımlanır (21,28).

Antikonvülzanlar

Antikonvülzanlar genellikle kansere bağlı nöropatik ağrı tedavisinde kullanılan adjuvan ilaçlardır (44). Gabapentin, pregabalin, karbamezapin, valproat da dahil olmak üzere bazı antikonvülzanların nöropatik ağrı tedavisinde etkili olduğu bildirilmiştir (13). DSÖ klavuzu antikonvülzanların kullanımı hakkında net kanıtlar bulunmadığından kullanımı konusunda lehinde ya da aleyhinde bir öneride bulunmamıştır (60).

Bifosfanatlar

Bifosfanatlar, osteoklast aktivitesini inhibe ederek metastatik kemik hastalığında görülen artmış kemik rezorpsiyonunu önler. Bu sayede iskeletle ilgili olayları ve kemik ağrısını azaltabilirler (18,59). DSÖ klavuzu kemik metastazı olan yetişkinlerde (yaşlılar dahil) ve ergenlerde kemik ağrısını önlemek ve tedavi etmek için bifosfonat kullanımını önermektedir (60).

Kanser ağrısı, sık karşılaşılan ve yaşam kalitesini ciddi ölçüde etkileyen bir parametredir. Bu nedenle kanserin tedavisinin yanında ağrı palyasyonunun sağlanması ciddi önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki, kanserde hastalık sürecini en çok etkileyenler, hastalığa ek yaşanan diğer sistemlerdeki patolojiler, immun sistemde baskılanmaya bağlı azalmış bağışıklık ve ağrıdır. Bu nedenle kanser başta olmak üzere tüm hastalıklarda genel sistematik değerlendirme yapılmalı ve hastalığın tedavisi sırasında hastanın genel durumu da göz önünde bulundurulmalıdır.

*****_Bilecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Anestezi Bölümü, Bilecik_

KAYNAKÇA

1. Allegaert, K.,& van den Anker, J. N. (2008). How to use drugs for pain management: from pharmacokinetics to pharmacogenomics. *European Journal of Pain Supplements*, *2*(1), 25-30.
2. Assembly, U. G. (1966). International covenant on economic, social and cultural rights. *United Nations, Treaty Series*, *993*(3), 2009-2057.
3. Bandieri, E., Romero, M., Ripamonti, C. I., Artioli, F., Sichetti, D., Fanizza, C., ... & Luppi, M. (2016). Randomized trial of low-dose morphine versus weak opioids in moderate cancer pain. *J Clin Oncol*, *34*(5), 436-442.
4. Bell, G. C., Donovan, K. A., & McLeod, H. L. (2015). Clinical implications of opioid pharmacogenomics in patients with cancer. *Cancer Control*, *22*(4), 426-432.
5. Bennett, M. I., Eisenberg, E., Ahmedzai, S. H., Bhaskar, A., O'Brien, T., Mercadante, S., ... & Morlion, B. (2019). Standards for the management of cancer-related pain across Europe—A position paper from the EFIC Task Force on Cancer Pain. *European journal of pain*, *23*(4), 660-668.

6. Brown, M. R., Ramirez, J. D., & Farquhar-Smith, P. (2014). Pain in cancer survivors. *British journal of pain*, *8*(4), 139-153.
7. Campbell, J. N. (1996, March). APS 1995 Presidential address. In *Pain Forum* (Vol. 5, No. 1, pp. 85-88). Churchill Livingstone.
8. Chapman, E. J., Edwards, Z., Boland, J. W., Maddocks, M., Fettes, L., Malia, C., ... & Bennett, M. I. (2020). Practice review: evidence-based and effective management of pain in patients with advanced cancer. *Palliative medicine*, *34*(4), 444-453.
9. Constance, J. E., Campbell, S. C., Somani, A. A., Yellepeddi, V., Owens, K. H., & Sherwin, C. M. (2017). Pharmacokinetics, pharmacodynamics and pharmacogenetics associated with nonsteroidal anti-inflammatory drugs and opioids in pediatric cancer patients. *Expert Opinion on Drug Metabolism & Toxicology*, *13*(7), 715-724.
10. Cregg, R., Russo, G., Gubbay, A., Branford, R., & Sato, H. (2013). Pharmacogenetics of analgesic drugs. *British journal of pain*, *7*(4), 189-208.
11. Davis, M. P.,& Homsi, J. (2001). The importance of cytochrome P450 monooxygenase CYP2D6 in palliative medicine. *Supportive care in cancer*, *9*, 442-451.
12. Derry, S., Wiffen, P. J., Moore, R. A., McNicol, E. D., Bell, R. F., Carr, D. B., ... & Wee, B. (2017). Oral nonsteroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) for cancer pain in adults. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (7).
13. Fallon, M. T. (2013). Neuropathic pain in cancer. *British journal of anaesthesia*, *111*(1), 105-111.
14. Fallon, M., Giusti, R., Aielli, F., Hoskin, P., Rolke, R., Sharma, M., & Ripamonti, C. I. (2018). Management of cancer pain in adult patients: ESMO Clinical Practice Guidelines. *Annals of Oncology*, *29*, iv166-iv191.
15. Glare, P. A., Davies, P. S., Finlay, E., Gulati, A., Lemanne, D., Moryl, N., ... & Syrjala, K. L. (2014). Pain in cancer survivors. *Journal of Clinical Oncology*, *32*(16), 1739.
16. Grond, S.,& Sablotzki, A. (2004). Clinical pharmacology of tramadol. *Clinical pharmacokinetics*, *43*, 879-923.
17. Hajj, A., Khabbaz, L., Laplanche, J. L., & Peoc'h, K. (2013). Pharmacogenetics of opiates in clinical practice: the visible tip of the iceberg. *Pharmacogenomics*, *14*(5), 575-585.
18. Hoskin, P., Sundar, S., Reczko, K., Forsyth, S., Mithal, N., Sizer, B., ... & Hackshaw, A. (2015). A multicenter randomized trial of ibandronate compared with single-dose radiotherapy for localized metastatic bone pain in prostate cancer. *JNCI: Journal of the National Cancer Institute*, *107*(10).
19. International Association for the Study of Pain. IASP Terminology (http://www.iasp-pain.org/Education/Content.aspx?ItemNumber=1698, accessed 9 October 2018).
20. Inturrisi, C. E. (2002). Clinical pharmacology of opioids for pain. *The Clinical journal of pain*, *18*(4), S3-S13.
21. Jensen, T. S., Baron, R., Haanpää, M., Kalso, E., Loeser, J. D., Rice, A. S., & Treede, R. D. (2011). A new definition of neuropathic pain. *Pain*, *152*(10), 2204-2205.
22. Jongen, J. L., Huijsman, M. L., Jessurun, J., Ogenio, K., Schipper, D., Verkouteren, D. R., ... & Vissers, K. C. (2013). The evidence for pharmacologic treatment of neuropathic cancer pain: beneficial and adverse effects. *Journal of pain and symptom management*, *46*(4), 581-590.
23. Kirchheiner, J., Schmidt, H., Tzvetkov, M., Keulen, J. T. H. A., Lötsch, J., Roots, I., & Brockmöller, J. (2007). Pharmacokinetics of codeine and its

metabolite morphine in ultra-rapid metabolizers due to CYP2D6 duplication. *The pharmacogenomics journal*, *7*(4), 257-265.

24. Klepstad, P., Kaasa, S., & Borchgrevink, P. C. (2000). Start of oral morphine to cancer patients: effective serum morphine concentrations and contribution from morphine-6-glucuronide to the analgesia produced by morphine. *European journal of clinical pharmacology*, *55*, 713-719.
25. Klepstad, P., Kaasa, S., Skauge, M., & Borchgrevink, P. C. (2000). Pain intensity and side effects during titration of morphine to cancer patients using a fixed schedule dose escalation. *Acta anaesthesiologica scandinavica*, *44*(6), 656-664.
26. Kornick, C. A., Kilborn, M. J., Santiago-Palma, J., Schulman, G., Thaler, H. T., Keefe, D. L., ... & Manfredi, P. L. (2003). QTc interval prolongation associated with intravenous methadone. *Pain*, *105*(3), 499-506.
27. Krantz, M. J., Lewkowiez, L., Hays, H., Woodroffe, M. A., Robertson, A. D., & Mehler, P. S. (2002). Torsade de pointes associated with very-high-dose methadone. *Annals of internal medicine*, *137*(6), 501-504.
28. Kurita, G. P.,& Sjøgren, P. (2015). Pain management in cancer survivorship. *Acta Oncologica*, *54*(5), 629-634.
29. Kus, T., Aktas, G., Alpak, G., Kalender, M. E., Sevinc, A., Kul, S., ... & Camci, C. (2016). Efficacy of venlafaxine for the relief of taxane and oxaliplatin-induced acute neurotoxicity: a single-center retrospective case–control study. *Supportive Care in Cancer*, *24*, 2085-2091.
30. Løhre, E. T., Thronæs, M., & Klepstad, P. (2020). Breakthrough cancer pain in 2020. *Current opinion in supportive and palliative care*, *14*(2), 94-99.
31. Lussier, D., Huskey, A. G., & Portenoy, R. K. (2004). Adjuvant analgesics in cancer pain management. *The oncologist*, *9*(5), 571-591.
32. Mercadante, S. (2013). Cancer pain. *Current opinion in supportive and palliative care*, *7*(2), 139-143.
33. Mercadante, S., Vellucci, R., Cuomo, A., Adile, C., Cortegiani, A., Valle, A., ... & Casuccio, A. (2015). Long-term efficacy and tolerability of intranasal fentanyl in the treatment of breakthrough cancer pain. *Supportive Care in Cancer*, *23*, 1349-1354.
34. Mitra, R.,& Jones, S. (2012). Adjuvant analgesics in cancer pain: a review. *American Journal of Hospice and Palliative Medicine®*, *29*(1), 70-79.
35. Money, S.,& Garber, B. (2018). Management of cancer pain. *Current Emergency and Hospital Medicine Reports*, *6*, 141-146.
36. Mularski, R. A., White-Chu, F., Overbay, D., Miller, L., Asch, S. M., & Ganzini, L. (2006). Measuring pain as the 5th vital sign does not improve quality of pain management. *Journal of general internal medicine*, *21*(6), 607-612.
37. Murray, A.,& Hagen, N. A. (2005). Hydromorphone. *Journal of pain and symptom management*, *29*(5), 57-66.
38. Oosterling, A., te Boveldt, N., Verhagen, C., van der Graaf, W. T., Van Ham, M., Van der Drift, M., ... & Engels, Y. (2016). Neuropathic pain components in patients with cancer: prevalence, treatment, and interference with daily activities. *Pain Practice*, *16*(4), 413-421.
39. Pathan, H.,& Williams, J. (2012). Basic opioid pharmacology: an update. *British journal of pain*, *6*(1), 11-16.
40. Portenoy, R. K.,& Ahmed, E. (2014). Principles of opioid use in cancer pain. *Journal of clinical oncology*, *32*(16), 1662-1670.
41. Prommer, E. E. (2015). Pharmacological management of cancer-related pain. *Cancer Control*, *22*(4), 412-425.
42. Quinten, C., Coens, C., Mauer, M., Comte, S., Sprangers, M. A., Cleeland, C., ... & Bottomley, A. (2009). Baseline quality of life as a prognostic

indicator of survival: a meta-analysis of individual patient data from EORTC clinical trials. *The lancet oncology*, *10*(9), 865-871.

43. Rodriguez, R. F., Bravo, L. E., Castro, F., Montoya, O., Castillo, J. M., Castillo, M. P., ... & Rodriguez, M. F. (2007). Incidence of weak opioids adverse events in the management of cancer pain: a double-blind comparative trial. *Journal of palliative medicine*, *10*(1), 56-60.
44. Scarborough, B. M.,& Smith, C. B. (2018). Optimal pain management for patients with cancer in the modern era. *CA: a cancer journal for clinicians*, *68*(3), 182-196.
45. Smith, E. M. L., Pang, H., Cirrincione, C., Fleishman, S., Paskett, E. D., Ahles, T., ... & Alliance for Clinical Trials in Oncology. (2013). Effect of duloxetine on pain, function, and quality of life among patients with chemotherapy-induced painful peripheral neuropathy: a randomized clinical trial. *Jama*, *309*(13), 1359-1367.
46. Swarm, R. A., Paice, J. A., Anghelescu, D. L., Are, M., Bruce, J. Y., Buga, S., ... & Gurski, L. A. (2019). Adult cancer pain, version 3.2019, NCCN clinical practice guidelines in oncology. *Journal of the National Comprehensive Cancer Network*, *17*(8), 977-1007.
47. Tanco, K., Arthur, J., Haider, A., Stephen, S., Yennu, S., Liu, D., & Bruera, E. (2017). The impact of a simplified documentation method for the Edmonton classification system for cancer pain (ECS-CP) on clinician utilization. *Supportive Care in Cancer*, *25*, 575-580.
48. Thwaites, D., McCann, S., & Broderick, P. (2004). Hydromorphone neuroexcitation. *Journal of palliative medicine*, *7*(4), 545-550.
49. Trescot, A. M., Datta, S., Lee, M., & Hansen, H. (2008). Opioid pharmacology. *Pain physician*, *11*(2S), S133.
50. Twycross, R., Wilcock, A., & Howard, P. (2017). Palliative care formulary (PCF6). *BMJ Case Reports*, 2011.
51. U.S. Food and Drug Administration. FDA Drug Safety Communication: FDA strengthens warning that non-aspirin nonsteroidal antiinflammatory drugs (NSAIDs) can cause heart attacks or strokes. 2015. Available at: https://www.fda.gov/drugs/drugsafety/ucm451800. Accessed April 12, 2019.
52. V. Subramaniam, A., Salem Yehya, A. H., & Oon, C. E. (2019). Molecular basis of cancer pain management: an updated review. *Medicina*, *55*(9), 584.
53. Van Den Beuken-Van, M. H., Hochstenbach, L. M., Joosten, E. A., Tjan-Heijnen, V. C., & Janssen, D. J. (2016). Update on prevalence of pain in patients with cancer: systematic review and meta-analysis. *Journal of pain and symptom management*, *51*(6), 1070-1090.
54. Vuilleumier, P. H., Stamer, U. M., & Landau, R. (2012). Pharmacogenomic considerations in opioid analgesia. *Pharmacogenomics and personalized medicine*, 73-87.
55. Wang, D. D., Ma, T. T., Zhu, H. D., & Peng, C. B. (2018). Transdermal fentanyl for cancer pain: Trial sequential analysis of 3406 patients from 35 randomized controlled trials. *Journal of cancer research and therapeutics*, *14*(Suppl 1), S14-S21.
56. West, H. J.,& Jin, J. O. (2015). Performance status in patients with cancer. *JAMA oncology*, *1*(7), 998-998.
57. Wiffen, P. J., Derry, S., Moore, R. A., McNicol, E. D., Bell, R. F., Carr, D. B., ... & Wee, B. (2017). Oral paracetamol (acetaminophen) for cancer pain. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (7).
58. Wiffen, P. J., Wee, B., & Moore, R. A. (2016). Oral morphine for cancer pain. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (4).

59. Wong, R.,& Wiffen, P. J. (2002). Bisphosphonates for the relief of pain secondary to bone metastases. 3514 Cochrane Database Syst Rev.
60. World Health Organization. (2018). WHO guidelines for the pharmacological and radiotherapeutic management of cancer pain in adults and adolescents.
61. Wright, A. W., Mather, L. E., & Smith, M. T. (2001). Hydromorphone-3-glucuronide: a more potent neuro-excitant than its structural analogue, morphine-3-glucuronide. *Life sciences*, *69*(4), 409-420.

Kanserde Yeni Terapötik Hedefler Olarak Semaforinler

*Sevide Şencan**

Semaforinler salgı, transmembran ve hücre yüzeyi proteinlerini içeren 30 proteinden oluşan ekstrasellüler sinyal proteinleridir. Yapısal özelliklerine göre 8 sınıfa ayrılır; sınıf 1-2 omurgasızlarda, sınıf 3-7 omurgalılarda, sınıf 5 hem omurgalılarda hem de omurgasızlarda, sınıf 8 virüslerde bulunmaktadır. Sınıf 1, 4, 5, 6 ve 7 transmembran ya da glikozil fosfatidil inositol (GPI) ile membrana bağlıyken sınıf 2, 3 ve 8 salgılanan semaforinlerdir (25). Sema protein ailesi yaklaşık 500 aminoasitten oluşan korunmuş sema domaini içerir, bu domain hem semaforin dimerizasyonu hem de reseptör bağlanmasını sağlar (56). Sema domaini ayrıca pleksin protein ailesi ve birçok tirozin kinaz reseptöründe bulunmuştur (45). Semaforinler sinyal iletimi için pleksin ve nöropilin reseptörleri ile etkileşime girerler (9, 41). İlk olarak aksonal büyüme ve nöron hücrelerin göçünde çok önemli roller oynayan bir protein ailesi olarak tanımlanmıştır fakat son yıllarda yapılan çalışmalar Sema gen ailesinin hücre migrasyonu, metastaz, anjiyogenez, apoptoz, immün yanıt süreçlerinde rol oynadığını göstermiştir (11, 47, 49). Sema ekspresyonlarının kanserde değiştiği, tümör büyümesi, hareketleri ve metastazın önemli düzenleyicileri olduğu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle semaforinlerin kanser biyobelirteci ve terapötik bir hedef olarak kullanılması üzerine artan sayıda çalışmalar mevcuttur. Bu derlemede semaforin sinyallerinin kanserde rolünü tartışacağız.

Meme kanseri kadınlar arasında en fazla görülen kanserdir. Yapılan çalışmalar Sema3A ve Sema3B'nin artmış ifadesinin meme kanserinde iyi prognazla ilişkilendirilmiştir (7, 33). Sema3A'nın meme kanser hücrelerinde PTEN ve FOXO-3a'nın düzenlenmesinde rol alarak hücre çoğalması ve migrasyonu azalttığı klinik öncesi fare model çalışması ile gösterilmiştir (33). Buna ilaveten, Sema3A'nın agresif triple negatif MDA-MB-231 meme kanser hücre soyunda ve prostat kanser hücrelerinde proliferasyonu ve invazyonu azaltmıştır (19, 24). Sema3A mRNA ve protein düzeyinde ifadesi over kanserinde düşüktür ve uzak metastaz, yüksek grade ile ilişkilidir, bu nedenle over kanserinde prognostik belirteç olabileceği önerilmiştir (21). Multiple miyelom hastalarında Sema3A düşük ifade edilmektedir, yapılan çalışmada mimik Sema3A farelere injeksiyon sonrası hastalığın ilerlemesinde azalma ve sağ kalımda artış bulunmuştur (26). Ayrıca Sema3A DC101 ve sunitinib gibi VEGF inhibitörlerinin etkinliğini artırdığı in vivo deneylerle gösterilmiştir (31).

Sema3B kromozom üzerinde 3p21.3 bölgesinde bulunur, akciğer ve meme kanserinde sıklıkla alel kaybı gözlenir, ayrıca Sema3B'nin kanser hücrelerinde PI3K/Akt sinyal yolunu baskıladığı ve bunun sonucu olarak hücre çoğalması, tümör büyümesi ve metastazı azalttığı gösterilmiştir (7). Benzer şekilde özofagus skuamöz hücreli karsinomda (ESCC) 3p kromozomal delesyon en yaygın genetik değişikliklerden biridir. Özellikle kromozom 3 alelik kaybı ve promotör hipermetilasyonu Sema3B negatif düzenlenmesinin ana nedenleri olarak kabul edilir ve ESCC tümör örneklerinde mRNA ve protein seviyelerinde Sema3B azalmış ekspresyonu bunu doğrulamaktadır (50). Sema3B'nin farklı tümör tiplerinde apoptoz ve hücre büyümesinin düzenlenmesinde rol oynadığı

KAYNAKÇA

1. Ayala, G. E., Dai, H., Powell, M., Li, R., Ding, Y., Wheeler, T. M., . . . Rowley, D. (2008). Cancer-related axonogenesis and neurogenesis in prostate cancer. *Clin Cancer Res, 14*(23), 7593-7603. doi: 10.1158/1078-0432.ccr-08-1164

2 .Bagci, T., Wu, J. K., Pfannl, R., Ilag, L. L., & Jay, D. G. (2009). Autocrine semaphorin 3A signaling promotes glioblastoma dispersal. *Oncogene, 28*(40), 3537-3550. doi: 10.1038/onc.2009.204

3. Beuten, J., Garcia, D., Brand, T. C., He, X., Balic, I., Canby-Hagino, E., . . . Naylor, S. L. (2009). Semaphorin 3B and 3F single nucleotide polymorphisms are associated with prostate cancer risk and poor prognosis. *J Urol, 182*(4), 1614-1620. doi: 10.1016/j.juro.2009.06.016

4. Bielenberg, D. R., Hida, Y., Shimizu, A., Kaipainen, A., Kreuter, M., Kim, C. C., & Klagsbrun, M. (2004). Semaphorin 3F, a chemorepulsant for endothelial cells, induces a poorly vascularized, encapsulated, nonmetastatic tumor phenotype. *J Clin Invest, 114*(9), 1260-1271. doi: 10.1172/JCI21378

5. Black, S. A., Nelson, A. C., Gurule, N. J., Futscher, B. W., & Lyons, T. R. (2016). Semaphorin 7a exerts pleiotropic effects to promote breast tumor progression. *Oncogene, 35*(39), 5170-5178. doi: 10.1038/onc.2016.49

6. Blanc, V., Nariculam, J., Munson, P., Freeman, A., Klocker, H., Masters, J., & Williamson, M. (2011). A role for class 3 semaphorins in prostate cancer. *Prostate, 71*(6), 649-658. doi: 10.1002/pros.21281

7. Castro-Rivera, E., Ran, S., Brekken, R. A., & Minna, J. D. (2008). Semaphorin 3B inhibits the phosphatidylinositol 3-kinase/Akt pathway through neuropilin-1 in lung and breast cancer cells. *Cancer Res, 68*(20), 8295-8303. doi: 10.1158/0008-5472.CAN-07-6601

8. Chen, D., Li, Y., Wang, L., & Jiao, K. (2015). SEMA6D Expression and Patient Survival in Breast Invasive Carcinoma. *Int J Breast Cancer, 2015*, 539721. doi: 10.1155/2015/539721

9. Chen, H., Chedotal, A., He, Z., Goodman, C. S., & Tessier-Lavigne, M. (1997). Neuropilin-2, a novel member of the neuropilin family, is a high affinity receptor for the semaphorins Sema E and Sema IV but not Sema III. *Neuron, 19*(3), 547-559. doi: 10.1016/s0896-6273(00)80371-2

10. Chen, L. H., Liao, C. Y., Lai, L. C., Tsai, M. H., & Chuang, E. Y. (2019). Semaphorin 6A Attenuates the Migration Capability of Lung Cancer Cells via the NRF2/HMOX1 Axis. *Sci Rep, 9*(1), 13302. doi: 10.1038/s41598-019-49874-8

11. Christensen, C. R., Klingelhofer, J., Tarabykina, S., Hulgaard, E. F., Kramerov, D., & Lukanidin, E. (1998). Transcription of a novel mouse semaphorin gene, M-semaH, correlates with the metastatic ability of mouse tumor cell lines. *Cancer Res, 58*(6), 1238-1244.

12. Ding, Y., He, D., Florentin, D., Frolov, A., Hilsenbeck, S., Ittmann, M., . . . Ayala, G. (2013). Semaphorin 4F as a critical regulator of neuroepithelial interactions and a biomarker of aggressive prostate cancer. *Clin Cancer Res, 19*(22), 6101-6111. doi: 10.1158/1078-0432.ccr-12-3669

13. Doci, C. L., Mikelis, C. M., Lionakis, M. S., Molinolo, A. A., & Gutkind, J. S. (2015). Genetic Identification of SEMA3F as an Antilymphangiogenic Metastasis Suppressor Gene in Head and Neck Squamous Carcinoma. *Cancer Res, 75*(14), 2937-2948. doi: 10.1158/0008-5472.CAN-14-3121

14. Futamura, M., Kamino, H., Miyamoto, Y., Kitamura, N., Nakamura, Y., Ohnishi, S., . . . Arakawa, H. (2007). Possible role of semaphorin 3F, a candidate tumor suppressor gene at 3p21.3, in p53-regulated tumor angiogenesis

suppression. *Cancer Res, 67*(4), 1451-1460. doi: 10.1158/0008-5472.CAN-06-2485

15. Garcia-Areas, R., Libreros, S., Simoes, M., Castro-Silva, C., Gazaniga, N., Amat, S., . . . Iragavarpu-Charyulu, V. (2017). Suppression of tumor-derived Semaphorin 7A and genetic ablation of host-derived Semaphorin 7A impairs tumor progression in a murine model of advanced breast carcinoma. *Int J Oncol, 51*(5), 1395-1404. doi: 10.3892/ijo.2017.4144

16. Ge, C., Li, Q., Wang, L., & Xu, X. (2013). The role of axon guidance factor semaphorin 6B in the invasion and metastasis of gastric cancer. *J Int Med Res, 41*(2), 284-292. doi: 10.1177/0300060513476436

17. Giger, R. J., Urquhart, E. R., Gillespie, S. K., Levengood, D. V., Ginty, D. D., & Kolodkin, A. L. (1998). Neuropilin-2 is a receptor for semaphorin IV: insight into the structural basis of receptor function and specificity. *Neuron, 21*(5), 1079-1092. doi: 10.1016/s0896-6273(00)80625-x

18. Gurrapu, S., Pupo, E., Franzolin, G., Lanzetti, L., & Tamagnone, L. (2018). Sema4C/PlexinB2 signaling controls breast cancer cell growth, hormonal dependence and tumorigenic potential. *Cell Death Differ, 25*(7), 1259-1275. doi: 10.1038/s41418-018-0097-4

19. Herman, J. G., & Meadows, G. G. (2007). Increased class 3 semaphorin expression modulates the invasive and adhesive properties of prostate cancer cells. *Int J Oncol, 30*(5), 1231-1238.

20. Hung, Y. H., Hsu, S. H., Hou, Y. C., Chu, P. Y., Su, Y. Y., Shan, Y. S., . . . Chen, L. T. (2022). Semaphorin 6C Suppresses Proliferation of Pancreatic Cancer Cells via Inhibition of the AKT/GSK3/beta-Catenin/Cyclin D1 Pathway. *Int J Mol Sci, 23*(5). doi: 10.3390/ijms23052608

21. Jiang, H., Qi, L., Wang, F., Sun, Z., Huang, Z., & Xi, Q. (2015). Decreased semaphorin 3A expression is associated with a poor prognosis in patients with epithelial ovarian carcinoma. *Int J Mol Med, 35*(5), 1374-1380. doi: 10.3892/ijmm.2015.2142

22. Jing, L., Bo, W., Yourong, F., Tian, W., Shixuan, W., & Mingfu, W. (2019). Sema4C mediates EMT inducing chemotherapeutic resistance of miR-31-3p in cervical cancer cells. *Sci Rep, 9*(1), 17727. doi: 10.1038/s41598-019-54177-z

23. Joseph, D., Ho, S. M., & Syed, V. (2010). Hormonal regulation and distinct functions of semaphorin-3B and semaphorin-3F in ovarian cancer. *Mol Cancer Ther, 9*(2), 499-509. doi: 10.1158/1535-7163.mct-09-0664

24. Kigel, B., Varshavsky, A., Kessler, O., & Neufeld, G. (2008). Successful inhibition of tumor development by specific class-3 semaphorins is associated with expression of appropriate semaphorin receptors by tumor cells. *PLoS One, 3*(9), e3287. doi: 10.1371/journal.pone.0003287

25. Kolodkin, A. L., Matthes, D. J., & Goodman, C. S. (1993). The semaphorin genes encode a family of transmembrane and secreted growth cone guidance molecules. *Cell, 75*(7), 1389-1399. doi: 10.1016/0092-8674(93)90625-z

26. Lavi, N., Kessler, O., Ziv, K., Nir-Zvi, I., Mumblat, Y., Eiza, N., . . . Neufeld, G. (2018). Semaphorin-3A inhibits multiple myeloma progression in a mouse model. *Carcinogenesis, 39*(10), 1283-1291. doi: 10.1093/carcin/bgy106

27. Li, X., & Lee, A. Y. (2010). Semaphorin 5A and plexin-B3 inhibit human glioma cell motility through RhoGDIalpha-mediated inactivation of Rac1 GTPase. *J Biol Chem, 285*(42), 32436-32445. doi: 10.1074/jbc.M110.120451

28. Liu, H., Yang, Y., Xiao, J., Yang, S., Liu, Y., Kang, W., . . . Zhang, F. (2014). Semaphorin 4D expression is associated with a poor clinical outcome in

cervical cancer patients. *Microvasc Res, 93*, 1-8. doi: 10.1016/j.mvr.2014.02.007
29. Lu, Y., Xu, Q., Chen, L., Zuo, Y., Liu, S., Hu, Y., . . . Zhao, X. (2016). Expression of semaphorin 6D and its receptor plexin-A1 in gastric cancer and their association with tumor angiogenesis. *Oncol Lett, 12*(5), 3967-3974. doi: 10.3892/ol.2016.5208
30. Luchino, J., Hocine, M., Amoureux, M. C., Gibert, B., Bernet, A., Royet, A., . . . Mann, F. (2013). Semaphorin 3E suppresses tumor cell death triggered by the plexin D1 dependence receptor in metastatic breast cancers. *Cancer Cell, 24*(5), 673-685. doi: 10.1016/j.ccr.2013.09.010
31. Maione, F., Capano, S., Regano, D., Zentilin, L., Giacca, M., Casanovas, O., . . . Giraudo, E. (2012). Semaphorin 3A overcomes cancer hypoxia and metastatic dissemination induced by antiangiogenic treatment in mice. *J Clin Invest, 122*(5), 1832-1848. doi: 10.1172/JCI58976
32. Meda, C., Molla, F., De Pizzol, M., Regano, D., Maione, F., Capano, S., . . . Giraudo, E. (2012). Semaphorin 4A exerts a proangiogenic effect by enhancing vascular endothelial growth factor-A expression in macrophages. *J Immunol, 188*(8), 4081-4092. doi: 10.4049/jimmunol.1101435
33. Mishra, R., Thorat, D., Soundararajan, G., Pradhan, S. J., Chakraborty, G., Lohite, K., . . . Kundu, G. C. (2015). Semaphorin 3A upregulates FOXO 3a-dependent MelCAM expression leading to attenuation of breast tumor growth and angiogenesis. *Oncogene, 34*(12), 1584-1595. doi: 10.1038/onc.2014.79
34. Miyato, H., Tsuno, N. H., & Kitayama, J. (2012). Semaphorin 3C is involved in the progression of gastric cancer. *Cancer Sci, 103*(11), 1961-1966. doi: 10.1111/cas.12003
35. Muller, M. W., Giese, N. A., Swiercz, J. M., Ceyhan, G. O., Esposito, I., Hinz, U., . . . Friess, H. (2007). Association of axon guidance factor semaphorin 3A with poor outcome in pancreatic cancer. *Int J Cancer, 121*(11), 2421-2433. doi: 10.1002/ijc.22949
36. Mumblat, Y., Kessler, O., Ilan, N., & Neufeld, G. (2015). Full-Length Semaphorin-3C Is an Inhibitor of Tumor Lymphangiogenesis and Metastasis. *Cancer Res, 75*(11), 2177-2186. doi: 10.1158/0008-5472.CAN-14-2464
37. Nagai, H., Sugito, N., Matsubara, H., Tatematsu, Y., Hida, T., Sekido, Y., . . . Osada, H. (2007). CLCP1 interacts with semaphorin 4B and regulates motility of lung cancer cells. *Oncogene, 26*(27), 4025-4031. doi: 10.1038/sj.onc.1210183
38. Nasarre, P., Constantin, B., Rouhaud, L., Harnois, T., Raymond, G., Drabkin, H. A., . . . Roche, J. (2003). Semaphorin SEMA3F and VEGF have opposing effects on cell attachment and spreading. *Neoplasia, 5*(1), 83-92. doi: 10.1016/s1476-5586(03)80020-9
39. Nasarre, P., Kusy, S., Constantin, B., Castellani, V., Drabkin, H. A., Bagnard, D., & Roche, J. (2005). Semaphorin SEMA3F has a repulsing activity on breast cancer cells and inhibits E-cadherin-mediated cell adhesion. *Neoplasia, 7*(2), 180-189. doi: 10.1593/neo.04481
40. Nguyen, H., Ivanova, V. S., Kavandi, L., Rodriguez, G. C., Maxwell, G. L., & Syed, V. (2011). Progesterone and 1,25-dihydroxyvitamin D(3) inhibit endometrial cancer cell growth by upregulating semaphorin 3B and semaphorin 3F. *Mol Cancer Res, 9*(11), 1479-1492. doi: 10.1158/1541-7786.MCR-11-0213
41. Perala, N., Sariola, H., & Immonen, T. (2012). More than nervous: the emerging roles of plexins. *Differentiation, 83*(1), 77-91. doi: 10.1016/j.diff.2011.08.001

42. Perl, A. K., Wilgenbus, P., Dahl, U., Semb, H., & Christofori, G. (1998). A causal role for E-cadherin in the transition from adenoma to carcinoma. *Nature, 392*(6672), 190-193. doi: 10.1038/32433
43. Roche, J., Boldog, F., Robinson, M., Robinson, L., Varella-Garcia, M., Swanton, M., . . . Drabkin, H. (1996). Distinct 3p21.3 deletions in lung cancer and identification of a new human semaphorin. *Oncogene, 12*(6), 1289-1297.
44. Segarra, M., Ohnuki, H., Maric, D., Salvucci, O., Hou, X., Kumar, A., . . . Tosato, G. (2012). Semaphorin 6A regulates angiogenesis by modulating VEGF signaling. *Blood, 120*(19), 4104-4115. doi: 10.1182/blood-2012-02-410076
45. Siebold, C., & Jones, E. Y. (2013). Structural insights into semaphorins and their receptors. *Semin Cell Dev Biol, 24*(3), 139-145. doi: 10.1016/j.semcdb.2012.11.003
46. Strieter, R. M., Kunkel, S. L., Elner, V. M., Martonyi, C. L., Koch, A. E., Polverini, P. J., & Elner, S. G. (1992). Interleukin-8. A corneal factor that induces neovascularization. *Am J Pathol, 141*(6), 1279-1284.
47. Suzuki, K., Kumanogoh, A., & Kikutani, H. (2008). Semaphorins and their receptors in immune cell interactions. *Nat Immunol, 9*(1), 17-23. doi: 10.1038/ni1553
48. Takada, H., Ibaragi, S., Eguchi, T., Okui, T., Obata, K., Masui, M., . . . Sasaki, A. (2017). Semaphorin 4D promotes bone invasion in head and neck squamous cell carcinoma. *Int J Oncol, 51*(2), 625-632. doi: 10.3892/ijo.2017.4050
49. Tamagnone, L., & Comoglio, P. M. (2004). To move or not to move? Semaphorin signalling in cell migration. *EMBO Rep, 5*(4), 356-361. doi: 10.1038/sj.embor.7400114
50. Tang, H., Wu, Y., Liu, M., Qin, Y., Wang, H., Wang, L., . . . Luo, S. (2016). SEMA3B improves the survival of patients with esophageal squamous cell carcinoma by upregulating p53 and p21. *Oncol Rep, 36*(2), 900-908. doi: 10.3892/or.2016.4901
51. Tseng, C. H., Murray, K. D., Jou, M. F., Hsu, S. M., Cheng, H. J., & Huang, P. H. (2011). Sema3E/plexin-D1 mediated epithelial-to-mesenchymal transition in ovarian endometrioid cancer. *PLoS One, 6*(4), e19396. doi: 10.1371/journal.pone.0019396
52. Vaitkiene, P., Skiriute, D., Steponaitis, G., Skauminas, K., Tamasauskas, A., & Kazlauskas, A. (2015). High level of Sema3C is associated with glioma malignancy. *Diagn Pathol, 10*, 58. doi: 10.1186/s13000-015-0298-9
53. Valdembri, D., Regano, D., Maione, F., Giraudo, E., & Serini, G. (2016). Class 3 semaphorins in cardiovascular development. *Cell Adhesion & Migration, 10*(6), 641-651. doi: 10.1080/19336918.2016.1212805
54. Wang, Z., Ding, M., Qian, N., Song, B., Yu, J., Tang, J., & Wang, J. (2017). Decreased expression of semaphorin 3D is associated with genesis and development in colorectal cancer. *World J Surg Oncol, 15*(1), 67. doi: 10.1186/s12957-017-1128-1
55. Wei, J. C., Yang, J., Liu, D., Wu, M. F., Qiao, L., Wang, J. N., . . . Gao, Q. L. (2017). Tumor-associated Lymphatic Endothelial Cells Promote Lymphatic Metastasis By Highly Expressing and Secreting SEMA4C. *Clin Cancer Res, 23*(1), 214-224. doi: 10.1158/1078-0432.CCR-16-0741
56. Worzfeld, Thomas, & Offermanns, Stefan. (2014). Semaphorins and plexins as therapeutic targets. *Nature Reviews Drug Discovery, 13*(8), 603-621. doi: 10.1038/nrd4337

57. Wu, F., Zhou, Q., Yang, J., Duan, G. J., Ou, J. J., Zhang, R., . . . Bian, X. W. (2011). Endogenous axon guiding chemorepulsant semaphorin-3F inhibits the growth and metastasis of colorectal carcinoma. *Clin Cancer Res, 17*(9), 2702-2711. doi: 10.1158/1078-0432.ccr-10-0839

58. Xiang, R., Davalos, A. R., Hensel, C. H., Zhou, X. J., Tse, C., & Naylor, S. L. (2002). Semaphorin 3F gene from human 3p21.3 suppresses tumor formation in nude mice. *Cancer Res, 62*(9), 2637-2643.

59. Xiang, R. H., Hensel, C. H., Garcia, D. K., Carlson, H. C., Kok, K., Daly, M. C., . . . Naylor, S. L. (1996). Isolation of the human semaphorin III/F gene (SEMA3F) at chromosome 3p21, a region deleted in lung cancer. *Genomics, 32*(1), 39-48. doi: 10.1006/geno.1996.0074

60. Xiao, J. B., Li, X. L., Liu, L., Wang, G., Hao, S. N., Dong, H. J., . . . Liu, H. D. (2018). The association of semaphorin 5A with lymph node metastasis and adverse prognosis in cervical cancer. *Cancer Cell Int, 18*, 87. doi: 10.1186/s12935-018-0584-1

61. Yamada, T., Endo, R., Gotoh, M., & Hirohashi, S. (1997). Identification of semaphorin E as a non-MDR drug resistance gene of human cancers. *Proc Natl Acad Sci U S A, 94*(26), 14713-14718. doi: 10.1073/pnas.94.26.14713

62. Yang, W. J., Hu, J., Uemura, A., Tetzlaff, F., Augustin, H. G., & Fischer, A. (2015). Semaphorin-3C signals through Neuropilin-1 and PlexinD1 receptors to inhibit pathological angiogenesis. *EMBO Mol Med, 7*(10), 1267-1284. doi: 10.15252/emmm.201404922

63. Yang, Y. H., Zhou, H., Binmadi, N. O., Proia, P., & Basile, J. R. (2011). Plexin-B1 activates NF-kappaB and IL-8 to promote a pro-angiogenic response in endothelial cells. *PLoS One, 6*(10), e25826. doi: 10.1371/journal.pone.0025826

64. Zhao, J., Tang, H., Zhao, H., Che, W., Zhang, L., & Liang, P. (2015). SEMA6A is a prognostic biomarker in glioblastoma. *Tumour Biol, 36*(11), 8333-8340. doi: 10.1007/s13277-015-3584-y

Kanser Epidemiyolojisi

Sevil Akbulut Zencirci, Selma Metintaş***

Giriş

Kanser, vücudun hemen hemen her organ veya dokusunda anormal hücrelerin kontrolsüz bir şekilde büyümesi ile başlayan geniş bir hastalık grubudur (35).

1. Dünya'da ve Türkiye'de Kanser istatistikleri

Kanserler tanı ve tedavi yöntemlerindeki hızlı gelişmelere rağmen dünya çapında önde gelen ölüm nedenlerindendir (32). Küresel hastalık yükü çalışmasının sonuçlarına göre kanserlerin DALY (Disability-adjusted life year/Sakatlığa ayarlanmış yaşam yılı) kaybı zaman içindeanlamlı değişiklik göstermiş, global düzeyde %56 artış göstererek hastalıkların DALY sıralamalarında ikinci sıraya yükselmiştir (26). DALY değerlerine göre hastalık sıralamalarındaki değişim Tablo 1'de sunuldu.

Tablo 1. *Global ölçekte 1990 ve 2019 yıllarında hastalıkların toplam DALY'e göre yüzde değişimleri-IHME (The Institute for Health Metricsand Evaluation/Sağlık Ölçütleri ve Değerlendirme Enstitüsü)(26)*

1990			2019		
Sıra	**Hastalıklar**	**Toplam DALY'de %**	**Sıra**	**Hastalıklar**	**Toplam DALY'de %**
1	Solunum yolu enfeksiyonları ve tüberküloz	%12.07	1	Kardiyovasküler hastalıklar	%15.52
2	Maternal ve yenidoğan ölümleri	%11.33	2	Kanserler	%9.93
3	Kardiyovasküler hastalıklar	%10.80	3	Maternal ve yenidoğan ölümleri	%7.83
4	Barsak infeksiyonları	%8.13	5	Solunum yolu enfeksiyonları ve tüberküloz	%6.04
5	Kanserler	%6.36	12	Barsak infeksiyonları	%3.82

Kanserlerin 2020 yılında yaklaşık 10 milyon ölüme neden olduğu diğer bir ifadeyle yaklaşık altı ölümden birinin nedeninin kanserler olduğu tahmin edilmektedir (35). Kanserden ölümlerin 2020 yılında en sık nedenleri sırasıyla akciğer kanseri (1,80 milyon ölüm), kolorektal kanserler (935 bin ölüm), karaciğer kanseri (830 bin ölüm) ve mide kanseri (769 bin ölüm) olarak bildirilmektedir. Kanser nedenli ölümlerin sayısının 2040 yılında 16,3 milyona ulaşabileceği öngörülmektedir (36).

Tablo 4. *Türkiye'de kanser tarama programı (25)*

Kanser	
Kadınlarda meme kanseri	Ayda bir kendi kendine meme muayenesi 20 yaş üzeri 2 yılda bir, 40-69 yaş arası yılda bir sağlık kuruluşunda meme muayenesi 40-69 yaş arası kadınlara 2 yılda bir mammografi yapılması
Kadınlarda serviks kanseri	30-65 yaş aralığındaki kadınlardan 5 yılda bir smear ve HPV-DNA testi
Kolorektal kanser	50-70 yaş aralığındaki kadın ve erkeklere 2 yılda bir gaitada gizli kan testi, 10 yılda bir Kolonoskopi yapılması

3.3.Üçüncül Koruma

Komplikasyonları önleme veya komplikasyonlara bağlı işlev bozukluklarının önlenmesi için tedavi sürekliliğinin sağlanması, hastalığın kontrol altında tutulması, gerektiğinde rehabilite edici çalışmalarla hastanın çalışma, eğitim ve sosyal yaşam süreçlerine katılımının sağlanması amaçlanır (2). Kanserde palyatif bakım, kanserin neden olduğu semptomları ve şikayetleri hafifletmek ve hastaların ve ailelerinin yaşam kalitesini iyileştirmek için yapılmaktadır. Palyatif bakım yoluyla ileri kanser evresine sahip hastaların %90'ından fazlasında fiziksel, psikososyal ve ruhsal sorunlardan kurtulmak için mümkündür.Toplum ve evde bakımı içeren etkili halk sağlığı stratejileri üçüncül korumada önem taşır (35).

Kanserin bireyler ve toplumlar üzerindeki olumsuz etkileri kanser kontrol programları aracılığıyla büyük ölçüde azaltılabilir. Kanser kontrolünün kapsamı, önleme ve taramadan hastalık yönetimine, rehabilitasyondan palyatif bakıma kadar uzanmaktadır. Kanser kontrol önlemlerinin uygulanması siyasi irade, kaynak seferberliği, toplum ve hasta grupları başta olmak üzere tüm sağlık hizmetleri ile hükümet ve sivil toplum kuruluşlarını içeren ortak bir strateji gerektirir (23). Bundan dolayı, ulusal kanser kontrol programlarının oluşturulması ve uygulanması kansere karşı başarılı bir mücadele için önemlidir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı A.B.D., Bilecik*

***Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı A.B.D., Eskişehir*

KAYNAKÇA

1. Anand, P., Kunnumakkara, A. B., Sundaram, C., Harikumar, K. B., Tharakan, S. T., Lai, O. S., Sung, B., &Aggarwal, B. B. (2008). Cancer is a preventablediseasethatrequiresmajorlifestylechanges. *Pharmaceuticalresearch,* 25(9), 2097–2116.

2. Bilir, N., Erbaydar, N.P. (2015). Bulaşıcı Olmayan Hastalıklar ve Kontrolü. *Halk sağlığı temel bilgiler.* (ss: 1542-1556). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

3. Choi, S., Chang, J., Kim, K., Park, S. M., & Lee, K. (2018). Effect of SmokingCessationandReduction on the Risk of Cancer in Korean Men: A PopulationBasedStudy. *Cancerresearchandtreatment,* 50(4), 1114–1120.

4. de Martel, C., Georges, D., Bray, F., Ferlay, J., & Clifford, G. M. (2020). Global burden of cancerattributabletoinfections in 2018: a worldwideincidenceanalysis. *The Lancet. Global health,* 8(2), e180–e190.

5. Friedenreich, C. M., Ryder-Burbidge, C., &McNeil, J. (2021). Physicalactivity, obesityandsedentarybehavior in canceretiology: epidemiologicevidenceandbiologicmechanisms. *Molecularoncology,* 15(3), 790–800.

6. Godtfredsen, N. S., Prescott, E., &Osler, M. (2005). Effect of smokingreduction on lungcancer risk. *JAMA,* 294(12), 1505–1510.

7. IARC (2012). *BiologicalAgents.*IARC Monographs on the Evaluation of CarcinogenicRiskstoHumans. Volume 100B.1-441.

8. IARC (2012). *Personalhabitsandindoorcombustions*. IARC Monographs on the Evaluation of CarcinogenicRiskstoHumans. 100E:1–575.

9. ICRP (2007). *The 2007 Recommendations of the International Commission on RadiologicalProtection.* ICRP Publication 103. Ann. ICRP 37 (2-4).

10. International AgencyforResearch on Cancer. IARC Monographs on theIdentification of CarcinogenicHazardstoHumans. https://monographs.iarc.who.int/agents-classified-by-the-iarc/. Erişim tarihi: 02.02.2023

11. Jha, P., &Peto, R. (2014). Global effects of smoking, of quitting, and of taxingtobacco. *The New Englandjournal of medicine*, 370(1), 60–68.

12. Lauby-Secretan, B., Scoccianti, C., Loomis, D., Grosse, Y., Bianchini, F., Straif, K., & International AgencyforResearch on CancerHandbookWorkingGroup (2016). Body FatnessandCancer--Viewpoint of the IARC WorkingGroup. *The New Englandjournal of medicine,* 375(8), 794–798.

13. Lee, J. E., Willett, W. C., Fuchs, C. S., Smith-Warner, S. A., Wu, K., Ma, J., &Giovannucci, E. (2011). Folateintakeand risk of colorectalcancerand adenoma: modificationby time. *TheAmericanjournal of clinicalnutrition,* 93(4), 817–825.

14. Little, M. P., Wakeford, R., Borrego, D., French, B., Zablotska, L. B., Adams, M. J., Allodji, R., de Vathaire, F., Lee, C., Brenner, A. V., Miller, J. S., Campbell, D., Pearce, M. S., Doody, M. M., Holmberg, E., Lundell, M., Sadetzki, S., Linet, M. S., &Berrington de González, A. (2018). Leukaemiaandmyeloidmalignancyamongpeopleexposedtolowdoses (<100 mSv) of ionisingradiationduringchildhood: a pooledanalysis of nine historicalcohortstudies. *The Lancet. Haematology,* 5(8), e346–e358.

15. Lucas Robyn, Prüss-Üstün Annette, Perkins vanDeventerEmilie. (2010*). Solar ultravioletradiation: assessingtheenvironmentalburden of disease at nationalandlocallevels.* World HealthOrganization.

16. Metintaş, S., Batırel, H. F., Bayram, H., Yılmaz, Ü., Karadağ, M., Ak, G., &Metintaş, M. (2017). TurkeyNationalMesotheliomaSurveillanceandEnvironmentalAsbestosExposure Control Program. *International journal of environmentalresearchandpublichealth,* 14(11), 1293.

17. Peto, J., Decarli, A., La Vecchia, C., Levi, F., &Negri, E. (1999). TheEuropeanmesotheliomaepidemic. *British journal of cancer,* 79(3-4), 666–672.

18. Physical Activity GuidelinesAdvisoryCommittee (2018). *2018 Physical Activity GuidelinesAdvisoryCommitteeScientific Report.* Washington (DC), USA:U.S. Department of Healthand Human Services, 2018.

19. Purdue, M. P., Hutchings, S. J., Rushton, L., &Silverman, D. T. (2015). Theproportion of cancerattributabletooccupationalexposures. *Annals of epidemiology*, 25(3), 188–192.

20. Rushton, L., Bagga, S., Bevan, R., Brown, T. P., Cherrie, J. W., Holmes, P., Fortunato, L., Slack, R., Van Tongeren, M., Young, C., &Hutchings, S. J. (2010). Occupationandcancer in Britain. *British journal of cancer,* 102(9), 1428–1437.

21. Shore, R., Walsh, L., Azizova, T., &Rühm, W. (2017). Risk of solidcancer in lowdose-rate radiationepidemiologicalstudiesandthedose-rate effectivenessfactor. *International journal of radiationbiology*, 93(10), 1064–1078.

22. Stein, C. J., &Colditz, G. A. (2004). Modifiable risk factorsforcancer. *British journal of cancer,* 90(2), 299–303.

23. Stewart BW &Kleihues P. (Eds): *World Cancer Report.* IARCPress. Lyon 2003.

24. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2021). *Türkiye Kanser İstatistikleri 2017.*https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/istatistik/Turkiye_Kanser_Istatistikleri_2017.pdf Erişim tarihi: 02.02.2023

25. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Kanser Dairesi Başkanlığı. *Kanser Taramaları.*https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/kanser-taramalari. Erişim tarihi: 02.02.2023.

26. TheInstituteforHealthMetricsand Evaluation (IHME). *Interactive Data visuals. GBD compare.*https://vizhub.healthdata.org/gbd-compare/. Erişim tarihi: 08.02.2023.

27. Tremblay, M. S., Aubert, S., Barnes, J. D., Saunders, T. J., Carson, V., Latimer-Cheung, A. E., Chastin, S. F. M., Altenburg, T. M., Chinapaw, M. J. M., & SBRN TerminologyConsensus Project Participants (2017). SedentaryBehaviorResearch Network (SBRN) - TerminologyConsensus Project processandoutcome. *Theinternationaljournal of behavioralnutritionandphysicalactivity,* 14(1), 75.

28. Tulchinsky T &Varavikova E. Editörler. *Yeni halk sağlığı.* 3. baskıdan çeviri. (Vaizoğlu, S. Çev Editörü) ss:272-279. Palme yayınları, Ankara, 2019.

29. Türkiye İstatistik Kurumu. *Ölüm ve Ölüm Nedeni İstatistikleri, 2019.*https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2019-33710. Erişim tarihi: 02.02.2023

30. United Nations Environment Programme (2016). *Radiation: Effectsandsources.*United Nations Environment Programme.

31. Wang, Q., & Zhou, W. (2021). Rolesandmolecularmechanisms of physicalexercise in cancerpreventionandtreatment. *Journal of sportandhealthscience*, 10(2), 201–210.

32. Wild CP, Weiderpass E, Stewart BW, editors (2020). *World Cancer Report: CancerResearchforCancerPrevention.* Lyon, France: International AgencyforResearch on Cancer.

33. World CancerResearchFund (WCRF) /AmericanInstituteforCancerReseach (AICR). *Diet, nutrition, physicalactivityandcancer: a global perspective.*Continuous Update Project Expert Report 2018.

34. World HealthOrganization. *Alcohol.*https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/alcohol. Erişim tarihi: 02.02.2023

35. World HealthOrganization. *Cancer*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cancer Erişim tarihi: 02.02.2023

36. World HealthOrganization International AgencyforResearch on Cancer (IARC). *Global CancerObservatory.*https://gco.iarc.fr/. Erişim tarihi: 02.02.2023

37. World HealthOrganization. *Ionizingradiation, healtheffectsandprotectivemeasures.*https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ionizing-radiation-health-effects-and-protective-measures. Erişim tarihi: 02.02.2023

38. World HealthOrganization. *Preventingcancer*. https://www.who.int/activities/preventing-cancer. Erişim tarihi: 02.02.2023

39. World HealthOrganization. Regional Office for Europe. (2022). *A shortguidetocancerscreening: increaseeffectiveness, maximizebenefitsand minimize harm.* World HealthOrganization. Regional Office for Europe.

40. World HealthOrganization. *Obesityandoverweight*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/obesity-and-overweight. Erişim tarihi: 02.02.2023

41. World HealthOrganization. *Ultravioletradiation*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ultraviolet-radiation. Erişim tarihi: 02.02.2023

42. Zhou, J., Ge, X., Fan, X., Wang, J., Miao, L., &Hang, D. (2021). Associations of vitamin D statuswithcolorectalcancer risk andsurvival. *International journal of cancer*, 149(3), 606–614.

Nazofarenks Kanserleri

*Tarık Yağcı**

Giriş

Nazofarenks kanserleri, nazofarenks epitelinden kaynaklanmaktadır. Kanser sıklıkla farengeal reseste (Rosenmüller fossa) gelişmektedir. Nispeten nadir görülmektedir. Uluslararası Kanser Araştırma Ajansı'na göre, 2018 yılında 129.000 yeni vaka bildirilmiştir. Bu rakam teşhis edilen tüm kanserlerin %0.7'sini oluşturmaktadır. Diğer baş-boyun kanserleri ve diğer kanserlere kıyasla dünyada karakteristik bir coğrafi dağılıma sahiptir. Çin, Güneydoğu Asya, Kuzey Afrika'da endemiktir. Bu bölgelerde vaka sayısı 100.000'de 4-25'tir (3,12).

Endemik bölgelerde bugüne kadar titiz bir vaka-kontrol çalışmalarının sayısının oldukça az olması ile birlikte; Epstein-Barr virüsü (EBV) ile ilişkisi, yüksek oranda tuzla korunmuş balık tüketimi, tütün tüketimi ve taze meyve ve sebze alımının olmaması gibi belirli çevresel maruziyetler genellikle nazofarenks kanserlerinin risk faktörleri olarak kabul edilmektedir (16).

Geçtiğimiz son 3 dekad boyunca, nazofarenks kanserleri insidansı dünya çapında giderek azalmıştır. Asya, Kuzey Amerika ve Kuzey ülkelerinde yıllık ortalama yaklaşık olarak %1 ila %5 arasında değişen oranlarda önemli düşüşler gözlemlenmiştir. Hong Kong, Singapur ve Tayvan gibi bazı endemik bölgelerde düşüş oranı %30'un üzerindedir. Bu duruma yaşam tarzı ve çevresel faktörlerin değişmesinin katkıları vardır (7).

Patogenez ve Risk Faktörleri

Nazofarenks kanseri çoğunlukla epitel hücrelerden gelişmektedir. Epidermoid karsinom ve varyasyonları nazofarenks kanserlerinin yüzde 90'ını oluştururken, lenfomalar, plazmasitomalar ve rhabdomyosarkoma kalan yüzde 10'unu oluşturmaktadır (23). Nazofarenks kanserleri Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün sınıflamasında; keratinize skuamöz hücreli karsinom, non-keratinize skuamöz hücreli karsinom ve indiferansiye karsinom olmak üzere üç alt tipte ayrılmaktadır.

Keratinize skuamoz hücreli karsinom tüm nazofarenks kanserlerinin <%20'sini oluşturmaktadır. Non-keratinize skuamöz hücreli karsinom ise baskın olarak EBV ile ilişkili olup endemik bölgelerde nazofarenks kanserlerinin >%95'ini oluştururken Amerika Birleşik Devletlerinde vakaların %75'inden

Boyunda rekkürrens görüldüğünde ince iğne aspirasyon biyopsisi veya görüntüleme ile tanı konulabilir. Bu durumda ikinci kez verilen radyoterapi ile 5 yıllık sürvey %19'dur. Radikal boyun diseksiyonu ile bu oran %38'e çıkmaktadır. Bundan dolayı boyunda görülen nükslerin kurtarma tedavisinde radikal boyun diseksiyonu esastır (15).

Nazofarenkste rekürrens olduğunda daha yüksek dozlarda ikinci kez radyoterapi ile tedavi edilebilmektedir. Hastalarda sürvey %32 olarak bildirilmiştir. Bu radyoterapiden sonra gelişen yan etkiler hastaların hayat kalitelerini önemli ölçüde düşürmektedir (15).

Gelecekte Tedavi

Son yıllarda yapılmış olan epidemiyolojik çalışmalar, nazofarengeal karsinom insidansında giderek azalan mortalitede ve morbidite insidanslarını göstermektedir. Bu eğilim muhtemelen hastalığın patogenezi ve risk faktörlerinin altında yatan biyolojik mekanizmaların daha iyi anlaşılmasının bir sonucudur. Tedavideki ilerlemeler, klinik sonuçların iyileştirilmesinde büyük bir etkiye sahiptir ve nazofarengeal karsinomlu hastalarda sürveyin uzatılması ile sonuçlanmaktadır. Nazofaringeal karsinomda yapılacak araştırmaların önümüzdeki yıllarda tarama ve tedavi stratejilerini iyileştirmeye ve hastalar için yeni terapötiklerin geliştirilmesine odaklanacağı öngörülmektedir.

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Kulak Burun Boğaz Baş ve Boyun Cerrahisi A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Amin, Mahul B, Edge, Stephen B, Greene, Frederick L, Byrd, David R, Brookland, Robert K, Washington, Mary Kay, Sullivan, Daniel C. (2017). AJCC cancerstagingmanual(Vol. 1024): Springer.

2. Bei, Jin-Xin, Zuo, Xiao-Yu, Liu, Wen-Sheng, Guo, Yun-Miao, &Zeng, Yi-Xin. (2016). Geneticsusceptibilitytotheendemic form of NPC. ChinClinOncol, 5(2), 15.

3. Bray, Freddie, Ferlay, Jacques, Soerjomataram, Isabelle, Siegel, Rebecca L, Torre, Lindsey A, &Jemal, Ahmedin. (2018). Global cancerstatistics 2018: GLOBOCAN estimates of incidenceandmortalityworldwidefor 36 cancers in 185 countries. CA: a cancerjournalforclinicians, 68(6), 394-424.

4. Chan, Andrew SiuChung, To, KaFai, Lo, KwokWai, Mak, KoFung, Pak, Wai, Chiu, Brian, . . . Lee, Joseph ChuenKwun. (2000). High frequency of chromosome 3p deletion in histologically normal nasopharyngealepitheliafromsouthernChinese. Cancerresearch, 60(19), 5365-5370.

5. Chan, KC Allen, Woo, John KS, King, Ann, Zee, Benny CY, Lam, WK Jacky, Chan, Stephen L, . . . Leung, Samantha YM. (2017). Analysis of plasmaEpstein–Barrvirus DNA toscreenfornasopharyngealcancer. New EnglandJournal of Medicine, 377(6), 513-522.

6. Chen, Qiu-Yan, Wen, Yue-Feng, Guo, Ling, Liu, Huai, Huang, Pei-Yu, Mo, Hao-Yuan, . . . Qiu, Fang. (2011). Concurrentchemoradiotherapyvsradiotherapyalone in stage II nasopharyngealcarcinoma: phase III randomizedtrial. Journal of theNationalCancerInstitute, 103(23), 1761-1770.

7. Chen, Yu-Pei, Chan, Anthony TC, Le, Quynh-Thu, Blanchard, Pierre, Sun, Ying, &Ma, Jun. (2019). Nasopharyngealcarcinoma. TheLancet, 394(10192), 64-80.

8. Cui, Qian, Feng, Qi-Sheng, Mo, Hao-Yuan, Sun, Jian, Xia, Yun-Fei, Zhang, Hongxing, . . . Li, Ming. (2016). An extendedgenome-wideassociationstudyidentifiesnovelsusceptibilitylocifornasopharyngealcarcinoma. Human moleculargenetics, 25(16), 3626-3634.

9. Dai, Wei, Zheng, Hong, Cheung, Arthur KwokLeung, &Lung, Maria Li. (2016). Geneticandepigeneticlandscape of nasopharyngealcarcinoma. Chineseclinicaloncology.

10. Dai, Wei, Zheng, Hong, Cheung, Arthur KwokLeung, Tang, ClaraSze-man, Ko, Josephine Mun Yee, Wong, BonnieWing Yan, . . . Kwong, Dora Lai-Wan. (2016). Whole-exomesequencingidentifies MST1R as a geneticsusceptibility gene in nasopharyngealcarcinoma. Proceedings of theNational Academy of Sciences, 113(12), 3317-3322.

11. Dogan, Snjezana, Hedberg, Matthew L, Ferris, Robert L, Rath, Tanya J, Assaad, Adel M, &Chiosea, Simion I. (2014). Human papillomavirusandEpstein–Barrvirus in nasopharyngealcarcinoma in a low-incidencepopulation. Head&neck, 36(4), 511-516.

12. Ferlay, Jacques, Ervik, M, Lam, F, Colombet, M, Mery, L, Piñeros, M, . . . Bray, F. (2018). Global cancerobservatory: cancertoday. Lyon, France: internationalagencyforresearch on cancer, 3(20), 2019.

13. Guo, Xiuchan, Johnson, Randall C, Deng, Hong, Liao, Jian, Guan, Li, Nelson, George W, . . . O'Brien, Stephen J. (2009). Evaluation of nonviral risk factorsfornasopharyngealcarcinoma in a high-risk population of SouthernChina. International journal of cancer, 124(12), 2942-2947.

14. Hildesheim, Allan, &Wang, Cheng-Ping. (2012). Geneticpredispositionfactorsandnasopharyngealcarcinoma risk: a review of epidemiologicalassociationstudies, 2000–2011: Rosetta Stone for NPC: genetics, viralinfection, andotherenvironmentalfactors. Paperpresented at theSeminars in cancerbiology.

15. Lee, Anne WM, Ng, WaiTong, Chan, Jimmy YW, Corry, June, Mäkitie, Antti, Mendenhall, William M, . . . Strojan, Primož. (2019). Management of locallyrecurrentnasopharyngealcarcinoma. Cancertreatmentreviews, 79, 101890.

16. Lee, HuiMin, Lo, Kwok-Wai, Wei, Wenbin, Tsao, SaiWah, Chung, Grace Tin Yun, Ibrahim, MahaHafez, . . . Yap, Lee Fah. (2017). Oncogenic S1P signalling in EBV-associatednasopharyngealcarcinomaactivates AKT andpromotescellmigrationthrough S1P receptor 3. TheJournal of pathology, 242(1), 62-72.

17. Li, Jing, Zou, Xiong, Wu, Yun-Long, Guo, Jing-Cui, Yun, Jing-Ping, Xu, Miao, . . . Zeng, Yi-Xin. (2014). A comparisonbetweenthesixthandseventheditions of the UICC/AJCC stagingsystemfornasopharyngealcarcinoma in a Chinesecohort. PloSone, 9(12), e116261.

18. Li, Lili, Li, Chen, Mao, Haitao, Du, Zhenfang, Chan, WaiYee, Murray, Paul, . . . Chan, Francis KL. (2016). Epigeneticinactivation of theCpGdemethylase TET1 as a DNA methylationfeedbackloop in humancancers. Scientificreports, 6(1), 26591.

19. Lin, Zhixiong, Khong, Brian, Kwok, Shirley, Cao, Hongbin, West, Robert B, Le, Quynh-Thu, & Kong, Christina S. (2014). Human papillomavirus 16 detected in nasopharyngealcarcinomas in whiteAmericans but not in endemicSouthernChinesepatients. Head&neck, 36(5), 709-714.

20. Marks, James E, Phillips, JerriLinn, &Menck, Herman R. (1998). TheNationalCancer Data Base report on therelationship of raceandnationalorigintothehistology of nasopharyngealcarcinoma. Cancer: Interdisciplinary International Journal of theAmericanCancerSociety, 83(3), 582-588.

21. Mohandas, Aravind, Marcus, Charles, Kang, Hyunseok, Truong, Minh-Tam, &Subramaniam, Rathan M. (2014). FDG PET/CT in themanagement of nasopharyngealcarcinoma. AmericanJournal of Roentgenology, 203(2), W146-W157.

22. Peng, Gang, Wang, Tao, Yang, Kun-yu, Zhang, Sheng, Zhang, Tao, Li, Qin, . . . Wu, Gang. (2012). A prospective, randomizedstudycomparingoutcomesandtoxicities of intensity-modulatedradiotherapy vs. conventionaltwo-dimensionalradiotherapyforthetreatment of nasopharyngealcarcinoma. Radiotherapyandoncology, 104(3), 286-293.

23. Perez, Carlos A, &Brady, Luther W. (2011). Radiationoncology: managementdecisions: Lippincott Williams &Wilkins.

24. Shao, Jian-Yong, Li, Yu-Hong, Gao, Hong-Yi, Wu, Qiu-Liang, Cui, Nian-Ji, Zhang, Li, . . . Zeng, Yi-Xin. (2004). Comparison of plasmaEpstein–Barrvirus (EBV) DNA levelsand serum EBV immunoglobulin A/viruscapsidantigenantibodytiters in patientswithnasopharyngealcarcinoma. Cancer: Interdisciplinary International Journal of theAmericanCancerSociety, 100(6), 1162-1170.

25. Stenmark, Matthew H, McHugh, Jonathan B, Schipper, Matthew, Walline, Heather M, Komarck, Christine, Feng, Felix Y, . . . Prince, Mark E. (2014). Nonendemic HPV-positivenasopharyngealcarcinoma: associationwithpoorprognosis. International Journal of RadiationOncology* Biology* Physics, 88(3), 580-588.

26. Tang, Lin-Quan, Li, Chao-Feng, Li, Jing, Chen, Wen-Hui, Chen, Qiu-Yan, Yuan, Lian-Xiong, . . . Hu, Dong-Peng. (2016). Establishmentandvalidation of prognosticnomogramsforendemicnasopharyngealcarcinoma. JNCI: Journal of theNationalCancerInstitute, 108(1).

27. Tang, Linglong, Mao, Yanping, Liu, Lizhi, Liang, Shaobo, Chen, Yong, Sun, Ying, . . . Li, Li. (2009). Thevolumeto be irradiatedduringselectiveneckirradiation in nasopharyngealcarcinoma: analysis of thespreadpatterns in lymphnodesbymagneticresonanceimaging. Cancer, 115(3), 680-688.

28. Tricker, AR, &Preussmann, R. (1991). Carcinogenic N-nitrosamines in thediet: occurrence, formation, mechanismsandcarcinogenicpotential. Mutationresearch/genetictoxicology, 259(3-4), 277-289.

29. Wang, Hai-Yun, Chang, Yih-Leong, To, Ka-Fai, Hwang, Jacqueline SG, Mai, Hai-Qiang, Feng, Yan-Fen, . . . Cheah, Shie-Lee. (2016). A newprognostichistopathologicclassification of nasopharyngealcarcinoma. Cancer Communications, 35(1), 1-16.

30. Ye, Weimin, Chang, Ellen T, Liu, Zhiwei, Liu, Qing, Cai, Yonglin, Zhang, Zhe, . . . Cao, Su-Mei. (2017). Development of a population-basedcancercase-controlstudy in southernchina. Oncotarget, 8(50), 87073.

31. Zhang, Li, MacIsaac, Kenzie D, Zhou, Ting, Huang, Pei-Yu, Xin, Chunlin, Dobson, Jason R, . . . Pelletier, Marc. (2017). Genomic Analysis of NasopharyngealCarcinomaReveals TME-BasedSubtypesGenomicSubtypes of NasopharyngealCarcinoma. MolecularCancerResearch, 15(12), 1722-1732.

Human Papilloma Virüs İlişkili Kanserler

*Tuba Müderris**

Human papillomavirus (HPV) zarfsız, 72 kapsomerden oluşan ikozahedral simetrili kapsid yapısına sahip, sirküler, çift zincirli, yaklaşık 8000 baz çifti içeren DNA yapısından oluşur. *Papillomaviridae* ailesinde yer alır (15). Bugüne kadar, tüm genom dizileme ve klonlamaya dayalı olarak 225 HPV genotipi tanımlanmıştır. Genotipler, L1 dizisinden %10'dan fazla farklılık gösterir. Bir sekans, ORF L1'in %10'undan daha az değişkenlik gösterdiğinde, bir alt tip veya varyant olarak sınıflandırılır. Varyantlar daha yaygındır ve tam genomikte %2'den daha az bir farka sahip olmaları ile karakterize edilir. Uluslararası kanser araştırma ajansı (IARC) 12 genotipi (HPV 16, 18, 31, 33, 35, 39, 45, 51, 52, 56, 58, 59) tip 1 karsinojen olarak bildirmiştir. HPV 68 olası kanserojen, HPV 26, 53, 66 (a6), 67, 70, 73, 82, 30, 34, 69, 85, 9 ise muhtemelen kanserojen olarak tanımlanmıştır (19).

HPV genom yapısı üç bölgeden oluşur; en az iki promotör içeren uzun kontrol bölgesi (LCR) olarak adlandırılan bir düzenleyici bölge, viral onkoproteinleri (E6, E7, E5) kodlayan bir erken bölge (E), düzenleyici proteinler (E1, E2) , E4) ve yapısal proteinleri (L1, L2) kodlayan bir geç bölge (L). Ek olarak, son bulgular, yeni hücre düzenleme ve transformasyon mekanizmalarını ve olası terapötik hedefleri belirleme olasılıklarını genişleten kodlamayan transkriptlerin varlığını ortaya çıkarmıştır (19). L1 ve L2 viral assembly, E1, E2 ve E4 viral replikasyon ve replikasyonun düzenlenmesinde rol alırken, E5, E6 ve E7 ise HPV ilişkili hücresel dönüşüme neden olan onkogenlerdir. HPV enfeksiyonlarını takiben E6 ve E7 konak hücre kromozomuna entegre olarak, hücre çekirdeğinde epizom olarak korunur. Bu onkogenlerin kalıcı ekspresyonu, hücre siklus düzenleyicisi (tümör baskılayıcı) proteinlerin işleyişini etkiler. E6 proteini E6AP (ubiquitin-protein ligaz E3A; UBE3A olarak da bilinen) aracılığı ile p53'e bağlanarak, proteozom aracılı bir yol ile p53'ü parçalanma için hedef haline getirir. E6 ve bir dereceye kadar E7, özellikle insan telomeraz reverstranskriptaz (hTERT) adı verilen katalitik ünitesinin telemorez aktivitesini genişlettiği bildirilmiştir. Normal koşullarda somatik hücrelerde hTERT sürekli olarak baskılanır. Ayrıca E6, asetilat, hipometilat ve hTERT'in promotorundan transkripsiyonal baskılayıcıları uzaklaştırır. Bu değişiklik apoptozis ve kromozomların uçtan uca füzyonunu (crisis) önleyen hTERT'in ekspresyonuna sebep olur. Bu durum, hücrenin sürekli bölünmesi ve ölümsüz olmasına fırsat sağlar. E7 öte yandan, pRb proteine bağlanarak onu bir transkripsiyon faktör olan E2F'den ayırır ve böylece E2F kontrolsüz bir şekilde hücreyi S fazına girmeye yönlendirir. Bu hücre döngü düzenleyicilerinin hücre bölünmesini kontrol edememesi, kontrolsüz hücre bölünmesi ve kanser oluşumuna yol açar (24).

Ayrıca E6 ve E7 onkoproteinleri, tümör progresyon/süpresyon ile ilişkili kodlanmayan RNA'ları (mikroRNA'lar; miRNA olarak bilinen) dolaylı

Aşılanmış/aşılanmamış genç yaş grubu kadınlarda HPV'nin aşı tiplerini ve dokuz valanlı aşının etkinliğini belirlemek için uzun dönem sürveyans şarttır (20).

İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji A.B.D., İzmir

KAYNAKÇA

1. Agabekova B, Özler NB, Luboteni R. (2021). HPV ilişkili kanserlere karşı mücdelede HPV aşıları hakkında derleme. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi.2(2)*, 89-98. doi: 10.54247/SOYD.2021.29
2. Aydoğdu SGM, Özsoy Ü. (2018). Serviks kanseri ve HPV. *Androloji Bülteni 20*,25−29.
3. Brisson M, Laprise JF, Chesson HW, Drolet M, Malagón T, Boily MC, Markowitz LE. (2015). Healthandeconomicimpact of switchingfrom a 4-valent to a 9-valent HPV vaccination program in the United States. *J NatlCancerInst. 108(1)*, djv282. doi: 10.1093/jnci/djv282
4. Chaturvedi AK, Anderson WF, Lortet-Tieulent J, Curado MP, Ferlay J, Franceschi S, Rosenberg PS, Bray F, Gillison ML. (2013). Worldwidetrends in incidenceratesfor oral cavityandoropharyngealcancers. *Journal of ClinicalOncology. 31 (36)*, 4550–4559. doi: 10.1200/JCO.2013.50.3870
5. ChaturvediAK, Engels EA, Pfeiffer RM, Hernandez BY, Xiao W, Kim E, Jiang B, Goodman MT, Sibug-Saber M, Cozen W, Liu L, Lynch CF, Wentzensen N, Jordan RC, Altekruse S, Anderson WF, Rosenberg PS, Gillison ML. (2011).Human papillomavirusandrisingoropharyngealcancerincidence in the United States. *Journal of ClinicalOncology. 29 (32)*, 4294–4301. doi: 10.1200/JCO.2011.36.4596
6. Crosbie EJ, Einstein MH, Franceschi S, Kitchener HC. (2013). Human papillomavirusandcervicalcancer. *Lancet. 382(9895)*, 889-99.doi: 10.1016/S0140-6736(13)60022-7
7. D'Souza G, Westra WH, Wang SJ, vanZante A, Wentz A, Kluz N, Rettig E, Ryan WR, Ha KP, Kang H, Bishop J, Quon H, Kiess AP, Richmon JD, Eisele DW, Fakhry C. (2017). Differences in theprevalence ofhumanpapillomavirus (HPV) in headandnecksquamouscellcancersbysex, race, anatomictumor site, and HPV detectionmethod. *JAMA Oncology. 3 (2)*, 169-177.doi: 10.1001/jamaoncol.2016.3067
8. Gordetsky J, Spieker AJ, Pena MDCR, Kamanda S, Anderson MR, Cheville J, Boorjian S, Frank I, Granada CP, Comperat E, Hirsch MS, Iczkowski KA, Imblum B, Schwartz L, Giannico GA, Rais-Bahrami S. (2020). Squamouscellcarcinoma of thebladder is not associatedwithhigh-risk HPV.*Urology. 144*, 158-163. doi: 10.1016/j.urology.2020.06.065
9. Harper DM, Franco EL, Wheeler CM, Moscicki AB, Romanowski B, Roteli-Martins CM, Jenkins D, Schuind A, Clemens SAC, Dubin G; HPV VaccineStudygroup. (2006). Sustainedefficacyupto 4.5 years of a bivalent L1 virus-likeparticlevaccineagainsthumanpapillomavirustypes 16 and 18: follow-upfrom a randomisedcontroltrial. *Lancet*. 367(9518), 1247–1255. doi: 10.1016/S0140-6736(06)68439-0

10. Joura EA, Kjaer SK, Wheeler CM, Sigurdsson K, Iversen OE, Hernandez-Avila M, Perez G, Brown DR, Koutsky LA, Tay EH, García P, Ault KA, Garland SM, Leodolter S, Olsson SE, Tang GWK, Ferris DG, Paavonen J, Lehtinen M, Steben M, Bosch X, Dillner J, Kurman RJ, Majewski S, Muñoz N, Myers ER, Villa LL, Taddeo FJ, Roberts C, Tadesse A, Bryan J, Lupinacci LC, Giacoletti KED, Lu S, Vuocolo S, Hesley TM, Haupt RM, Barr E. (2008). HPV antibodylevelsandclinicalefficacyfollowingadministration of a prophylacticquadrivalent HPV vaccine. *Vaccine. 26(52)*, 6844–6851. doi: 10.1016/j.vaccine.2008.09.073
11. Joura EA, Leodolter S, Hernandez-Avila M, Wheeler CM, Perez G, Koutsky LA, Garland SM, Harper DM, Tang GWK, Ferris DG, Steben M, Jones RW, Bryan J, Taddeo FJ, Bautista OM, Esser MT, Sings HL, Nelson M, Boslego JW, Sattler C, Barr E, Paavonen J. (2007). Efficacy of a quadrivalentprophylactichumanpapillomavirus (types 6, 11, 16, and 18) L1 viruslike- particlevaccineagainsthighgradevulvalandvaginallesions: a combinedanalysis of threerandomisedclinicaltrials. *Lancet. 369(9574)*,1693–1702. doi: 10.1016/S0140-6736(07)60777-6
12. Joura EA, Giuliano AR, Iversen OE, Bouchard C, Mao C, Mehlsen J, Jr EDM, Ngan Y, Petersen LK, Lazcano-Ponce E, Pitisuttithum P, Restrepo JA, Stuart G, Woelber L, Yang YC, Cuzick J, Garland SM, Huh W, Kjaer SK, Bautista OM, Chan ISF, Chen J, Gesser R, Moeller E, Ritter M, Vuocolo S, Luxembourg A; BroadSpectrum HPV VaccineStudy. (2015). A 9-valent HPV vaccineagainstinfectionandintraepithelialneoplasia in women. *TheNew EnglandJournalMedicine. 372 (8)*, 711–723. doi: 10.1056/NEJMoa1405044
13. Li N, Yang L, Zhang Y, Zhao P, Zheng T, Dai M. (2011). Human papillomavirusinfectionandbladdercancer risk: a meta-analysis. *TheJournal of InfectiousDiseases. 204 (2)*, 217-223. doi: 10.1093/infdis/jir248
14. Luckett R, Feldman S. (2016). Impact of 2-, 4- and 9-valent HPV vaccines on morbidityandmortalityfromcervicalcancer. *Hum Vaccin*Immunother. *12 (6)*,1332–1342. doi: 10.1080/21645515.2015.1108500
15. Murray PR, Rosenthal KS, Pfaller MA. (2016). *Medicalmikrobiology*. (AC Başustaoğlu Çev.) Baskı Yeri: Atlas Kitapçılık.
16. Paavonen J, Naud P, Salmeron J, Wheeler CM, Chow SN, Apter D, Kitchener H, Castellsague X, Teixeira JC, Skinner SR, Hedrick J, Jaisamrarn U, Limson G, Garland S, Szarewski A, Romanowski B, Aoki FY, Schwarz TF, Poppe WAJ, Bosch FX, Jenkins D, Hardt K, Zahaf T, Descamps D, Struyf F, Lehtinen M, Dubin G; HPV PATRICIA StudyGroup. (2009). Efficacy of humanpapillomavirus (HPV)-16/18 AS04-adjuvanted vaccineagainstcervicalinfectionandprecancercausedbyoncogenic HPV types (PATRICIA): final analysis of a double-blind, randomisedstudy in youngwomen. *Lancet*. 374 (9686), 301–314. doi: 10.1016/S0140-6736(09)61248-4
17. Paz-Zulueta M, Alvarez-Paredes L, Rodriguez Diaz JC, Parás-Bravo P, Becerra MEA, Ingelmo JMR, García MMR, Portilla J, Santibañez M. (2018). Prevalence of high-risk HPV genotypes, categorisedbytheirquadrivalentand nine-valent HPV vaccinationcoverage, andthegenotypeassociationwithhigh-gradelesions. BMC Cancer. *18 (1)*, 112. doi: 10.1186/s12885-018-4033-2
18. Peker BO, Müderris T, Yurtsever Gül S, Kaya S. (2022). Servikal Fırça Örneklerinde İnsan Papilloma Virüs Prevalansı ve Genotip Dağılımı; Üç Yıllık Analiz. *Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Dergisi. 52 (3)*, 168-174 doi:10.54453/TMCD.2022.72473

19. Piña-Sánchez P. (2022). Human papillomavirus: challengesandopportunitiesforthecontrol of cervicalcancer. *Archives of MedicalResearch*, *53 (8)*, 753–769. doi: 10.1016/j.arcmed.2022.11.009
20. Spinner C, Ding L, Bernstein DI, Brown DR, Franco EL, Covert C, Kahn JA. (2019).
Human papillomavirus vaccine effectiveness and herd protection in young wom en. *Pediatrics. 143 (2)*, e20181902. doi: 10.1542/peds.2018-1902
21. Sturgis EM, Cinciripini PM. (2007). Trends in headandneckcancerincidence in relationtosmokingprevalence: an emergingepidemic of humanpapillomavirus-associatedcancers? *Cancer. 110 (7)*, 1429-1435. doi: 10.1002/cncr.22963
22. Sun JX, Xu JZ, Liu CQ, AnY, Xu MY, Zhong XY, Zeng N, Ma SY, He HD, Hu J, Liu Z, Wang SG, Xia QD. (2023). Theassociationbetweenhumanpapillomavirusandbladdercancer: evidencefrom meta-analysisandtwo-samplemendelianrandomization. *Journal of MedicalVirology. 95(1)*, e28208.doi: 10.1002/jmv.28208
23. Takamoto D, Kawahara T, Kasuga J, Sasaki T, Yao M, Yumura Y, Uemura H. (2018). Theanalysis of humanpapillomavirus DNA in penilecancertissueby in situhybridization. *OncologyLetters. 15 (5)*, 8102-8106. doi: 10.3892/ol.2018.8351
24. Tumban E. (2019). A currentupdate on humanpapillomavirusassociatedheadandneckcansers. *Viruses*. *11(10)*, 922. doi: 10.3390/v11100922
25. Visalli G, Curro M, Facciola A, Riso R, Mondello P, Lagana P, DiPietro A, Picerno I, Spataro P. (2016). Prevalence of humanpapillomavirus in saliva of womenwith HPV genitallesions. *InfectiousAgentsand Cancer.11(1)*, 48. doi: 10.1186/s13027-016-0096-3
26. Wang J, Zhao L, Yan H, Che J, Huihui L, Jun W, Liu B, Cao B. (2016). A meta-analysisandsystematicreview on theassociationbetweenhumanpapillomavirus (types 16 and 18) infectionandesophagealcancerworldwide. *PLoSOne. 11 (7)*, e0159140. doi: 10.1371/journal.pone.0159140
27. Wang R, Pan W, Jin L, Huang W, Li Y, Wu D, Gao C, Ma D, Liao S. (2020). Human papillomavirusvaccineagainstcervicalcancer: opportunityandchallenge. *CancerLetters*. *471*, 88-102. doi: 10.1016/j.canlet.2019.11.039
28. Woelber L, Breuer J, Meyer T, Vettorazzi E, Prieske K, Bohlmann I, Busch CJ, Teudt I, Brummer O, Mueller V, Schmalfeldt B, Grimm D.(2017). Oral humanpapillomavirus inwomenwithhigh-gradecervicalintraepithelialneoplasia.*Journal of LowerGenitalTractDisease. 21 (3)*, 177-183. doi: 10.1097/LGT.0000000000000313
29. Yan Y, Zhang H, Jiang C, Ma X, Zhou X, Tian X, Song Y, Chen X, Yu L, Li R, Chen H, Wang X, Liu T, He Z, Li H. (2021). Human papillomavirusprevalenceandintegrationstatus in tissuesamples of bladdercancer in theChinesepopulation. *The Journal of InfectiousDiseases. 224 (1)*, 114-122. doi: 10.1093/infdis/jiaa710

Hepatit C virüsü ilişkili kanserler

*Tuğba Sarı**

Giriş

Hepatit C virüsü (HCV), Flaviviridae ailesinden Hepacivirus genusundan tek zincirli bir RNA virüsüdür (23). HCV'nün neden olduğu HCV enfeksiyonu, hem akut hem de kronik Dünya' da tahminen 58 milyon insanın etkilendiği ve her yıl yaklaşık 15,5 milyon yeni HCV enfeksiyonunun eklendiği, 3,2 milyon çocuk ve adölesanda kronik HCV enfeksiyonuna yol açan önemli bir halk sağlığı problemidir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2019'da yaklaşık 290 000 kişinin HCV enfeksiyonu ile ilişkili siroz ve hepatosellüler karsinom (HSK) nedeniyle hayatını kaybettiğini bildirmiştir. Dünya Sağlık Örgütü 2017 Küresel Hepatit Raporu'na göre 2015'te HCV ile enfekte 71 milyon kişinin %20'si (14 milyon) hastalığını bilmektedir. Tanı alanların en büyük yüzdesi Amerika bölgesinde olup (%36), Afrika bölgesi en düşük orandadır (%6). Dünya genelinde 2015 itibarı ile tanı alanların %7'sine (1.1 milyon), 2016'da %13'üne (1.76 milyon) tedavi başlanmıştır (36).

Amerika'da %28-40 karaciğer nakillerinin nedeni HCV'ye bağlı sirozdur (36). HCV, ülkemizde ise karaciğer nakillerinin ikinci en sık sebebidir (35).

18 yaş üstü nüfusta yaklaşık 250.000-550.000 kişinin HCV ile enfekte olduğu ve HCV ile enfekte olanların büyük çoğunluğunun bu durumun farkında olmadığı düşünülmektedir. 2014'de yayınlanan bir çalışmada ülkemizde 2013 itibarı ile 514000 kişinin (%0,7) HCV ile enfekte olduğu tahmin edilmiştir. Aynı çalışmaya göre; yıllık yeni tanı alan hasta sayısı 5.500 (%1,1) olduğu ve yıllık tedavi alan hasta sayısının 4.200 (%0,8) olduğu tahmin edilmektedir. 2013'te HSK sayısı 2.230 iken 2030'da %70 artış göstereceği ve benzer olarak karaciğer ilişkili ölümlerin, 2020'de, 2013 seviyesinin %70 üzerine çıkacağı, dekompanse ve kompanse sirozunda, sırasıyla %60 ve %40 oranında artacağı tahmin edilmektedir (4,8,26,35). HCV'nin tedavi edilmediği takdirde önümüzdeki 20 yılda hastalık yükünün ve mortalitenin giderek artması beklenmektedir. Aynı çalışmada 2030'da yaklaşık 80.000 kişinin HCV'ye bağlı siroz, 3.770 kişinin HSK olabileceği ve 3.420 kişinin de HCV enfeksiyonu nedeniyle kaybedileceği tahmin edilmektedir (4,8,26,35).

HCV enfeksiyonlarının üçte biri kronikleşirken, kronik HCV enfeksiyonlarının %4-25'i HCV enfeksiyonu tanısı aldıktan 20-30 yıl sonra

sağlayacaktır. Ayrıca direk etkili antiviraller sayesinde HCV eradikasyonunun sağlanması ile bu hastalar antikanser klinik çalışmalardan da yararlanabilecektir.

**Pamukkale Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları ve Klinik Mikrobiyoloji A.B.D., Denizli*

KAYNAKÇA

1- AmericanAssociationfortheStudy of LiverDiseases, InfectiousDiseasesSociety of America: HCV Guidance: RecommendationsforTesting, Managing, andTreatingHepatitis C. https://www.hcvguidelines.org/

2- Arcaini L, Besson C, Frigeni M, et al: Interferon-freeantiviraltreatment in B-celllymphoproliferativedisordersassociatedwithhepatitis C virusinfection. Blood 128:2527-2532, 2016.

3- Balakrishnan M, Glover MT, Kanwal F: Hepatitis C and risk of nonhepaticmalignancies. ClinLiverDis 21:543-554, 2017

4- ÇeldirMG, Kara IA, Coşkuner SB et al. Hepatitis C prevalence in Turkey: estimationthrough meta-analysis: IlaydaArjen Kara. *EuropeanJournal of PublicHealth,* Volume 24, Issue suppl_2, October 2014, cku163-032

5- Conti F, Buonfiglioli F, Scuteri A, et al: Earlyoccurrenceandrecurrence of hepatocellularcarcinoma in HCV-relatedcirrhosistreatedwithdirect-actingantivirals. J Hepatol 65:727-733, 2016

6- Freeman AJ, Dore GJ, Law MG, et al. Estimatingprogressiontocirrhosis in chronichepatitis C virusinfection. Hepatology. 2001;34(4 Pt 1):809–816.

7- Gerresheim GK, Roeb E, Michel AM, et al. Hepatitis C VirusDownregulatesCoreSubunits of OxidativePhosphorylation, Reminiscent of theWarburgEffect in CancerCells. Cells. 2019 Nov 8;8(11):1410.

8- Gower E, Estes C, Blach S, et al. Global epidemiologyandgenotypedistribution of thehepatitis C virusinfection. J Hepatol 2014;61(1Suppl):45-57

9- Gisbert JP, Garc´ıa-Buey L, Pajares JM, et al: Systematicreview: Regression of lymphoproliferativedisordersaftertreatmentforhepatitis C infection. AlimentPharmacolTher 21:653-662, 2005

10- Hermine O, Lefrere F, Bronowicki JP, et al: Regression of spleniclymphomawithvillouslymphocytesaftertreatment of hepatitis C virusinfection. N Engl J Med ` 347:89-94, 2002

11- Innes HA, Hutchinson SJ, Barclay S, et al. Quantifyingthefraction of cirrhosisattributabletoalcoholamongchronichepatitis C viruspatients: implicationsfortreatmentcost-effectiveness. *Hepatology.* 2013;57(2):451–460.

12- Ioannou GN, Green PK, Berry K: HCV eradicationinducedbydirect-actingantiviralagentsreducesthe risk of hepatocellularcarcinoma. J Hepatol 10.1016/ j.jhep.2017.08.030 [epubahead of print on September 5, 2017]

13- Jessica PH, Noelle KL, John PR, et al. OncologicImplications of ChronicHepatitis C VirusInfection. J OncolPract 15:629-637

14- Kamili S, Drobeniuc J, Araujo AC, et al: Laboratorydiagnosticsforhepatitis C virusinfection. ClinInfectDis55:S43-S48, 2012 (suppl 1).

15- Kanwal F, Kramer J, Asch SM, et al: Risk of hepatocellularcancer in HCV patientstreatedwithdirect-actingantiviralagents. Gastroenterology 153: 996-1005.e1, 2017
16- Kaplan JE, Benson C, Holmes KK, et al: Guidelinesforpreventionandtreatment of opportunisticinfections in HIV-infectedadultsandadolescents: Recommendationsfrom CDC, theNationalInstitutes of Health, andthe HIV MedicineAssociation of theInfectiousDiseasesSociety of America. MMWR RecommRep 58:1-207, quiz CE1-CE4, 2009.
17- Kothapalli A, Khattak MA: Safetyandefficacy of anti-PD-1 therapyformetastaticmelanomaandnon-small-celllungcancer in patientswithviralhepatitis: A caseseries. MelanomaRes 28:155-158, 2018
18- Lin MV, King LY, Chung RT. Hepatitis C virus-associatedcancer. AnnuRevPathol. 2015;10:345-70.
19- Liu X, Chen Y, Wang Y, et al. Cancer risk in patientswithhepatitis C virusinfection: a population-basedstudy in Sweden. CancerMed. 2017 May;6(5):1135-1140.
20- Mahale P, Kontoyiannis DP, Chemaly RF, et al: Acuteexacerbationandreactivation of chronichepatitis C virusinfection in cancerpatients. J Hepatol 57: 1177-1185, 2012
21- Mahale P, Sturgis EM, Tweardy DJ, et al: Associationbetweenhepatitis C virusandheadandneckcancers. J NatlCancerInst108:djw035, 2016
22- NationalComprehensiveCancer Network: SplenicMarginalZoneLymphoma, Version 1. http://www.nccn.org/professionals/physician_gls/f_guidelines.asp
23- Perz, J. F. , Armstrong G. L., Farrington L. A. Et al. Thecontributions of hepatitis B virusandhepatitis C virusinfectionstocirrhosisandprimarylivercancerworldwide. J. Hepatol. 2006. 45:529–538.
24- Plummer M, de Martel C, Vignat J, et al. Global burden of cancersattributabletoinfections in 2012: a syntheticanalysis. LancetGlobHealth. 2016;4(9):e609–616.
25- Rangel JB, Thuler LCS, Pinto JFDC: Prevalence of hepatitis C virusinfectionanditsimpact on theprognosis of headandneckcancerpatients. Oral Oncol 87: 138-143, 2018
26- Razavi H, Waked I, Sarrazin C, et al. Thepresentandfuturediseaseburden of hepatitis C virus (HCV) infectionwithtoday'streatmentparadigm. J ViralHepat 2014;21Suppl1:34-59.
27- Reig M, Mariño Z, Perello C, et al: Unexpectedhigh rate of earlytumorrecurrence in patientswith HCV-related HCC undergoing interferon-freetherapy. ´ J Hepatol 65:719-726, 2016.
28- Schwarzinger M, Baillot S, Yazdanpanah Y, et al. Contribution of AlcoholUseDisorders on theBurden of ChronicHepatitis C in France, 2008–2013: A NationwideRetrospectiveCohortStudy. J Hepatol. 2017 Inpress.
29- Tong MJ, el-Farra NS, Reikes AR, et al. Clinicaloutcomesaftertransfusion-associatedhepatitis C. N Engl J Med. 1995;332(22):1463–1466.
30- Torres HA, Economides MP, Kyvernitakis A, et al. Sofosbuvir-BasedTherapy in PatientswithChronicHepatitis C VirusInfectionandMalignancies - A ProspectiveObservationalStudy of 143 Patients. Paperpresented at: 53rd Annual Meeting of AmericanSociety of ClinicalOncology (ASCO); June 2–6, 2017

31- Torres HA, Hosry J, Mahale P, et al: Hepatitis C virusreactivation in patientsreceivingcancertreatment: A prospectiveobservationalstudy. Hepatology 67: 36-47, 2018

32- Torres HA, McDonald GB: How I treathepatitis C virusinfection in patientswithhematologicmalignancies. Blood 128:1449-1457, 2016

33- Torres HA, Pundhir P, Mallet V: Direct-actingantiviraltreatmentandtheburden of chronichepatitis C virusinfection in patientswithmalignancies. Gastroenterology (in press)

34- Torres HA, Shigle TL, Hammoudi N, et al: Theoncologicburden of hepatitis C virusinfection: A clinicalperspective. CA Cancer J Clin 67:411-431, 2017 .

35- Tozun N, Ozdogan O, Cakaloglu Y et al. Seroprevalence ofhepatitis B and C virüs infectionsand risk factors in Turkey: a fieldwork TURHEP study. ClinMicrobiolInfect2015;21:1020-1026.

36- World HealthOrganization. Global healthsectorstrategies on, respectively, HIV, viralhepatitisandsexuallytransmittedinfectionsfortheperiod 2022-2030 Available at: https://www.who.int/publications/i/item/9789240053779

Kanser Hastalarında İnvazif Mantar Enfeksiyonları

*Tuncay Topaç**

Giriş

İnvazif mantar enfeksiyonları (İME) kanser hastalarında mortalite ve morbiditenin önemli bir nedeni olmaya devam etmektedir. Bütün kanser türleri ve uygulanan tedaviler İME gelişimi bakımından eşit riske sahip değildir. En yüksek risk kemik iliği transplantasyonu (KİT) hastalarında görülmekte ancak sadece kemoterapi alan kanser hastalarında da risk bulunmaktadır. Kanser hastalarında İME'nin çoğu *Candida* ve *Aspergillus* türlerine bağlıdır. Bunlar dışında *Mucorales* takımı, *Fusarium, Cryptococcus, Pneumocystis, Scedosporium, Paecilomyces, Trichosporon, Magnusiomyces* (*Saprochaete*), dematisiyöz mantarlar ve endemik bölgelerde dimorfik mantarlar da İME etkenleri arasındadır (2).

Erken tanı ve takiben uygun antifungal tedavinin başlanması klinik sonuç açısından önemlidir. Ancak, kültür, radyolojik incelemeler ve klinik şüphe ile erken tanı konulması çoğunlukla zordur. Tanının doğrulanması için biyopsi gibi invazif işlemlere ihtiyaç duyulabilir. Etyolojik ajanın identifiye edilmesindeki güçlük ve türler arasındaki antifungal duyarlılık paternlerinin farklılığı antifungal seçimini güçleştirmektedir.

Ampirik antifungal tedavi yaklaşımının gereğinden fazla tedaviye yol açarak toksisiteye neden olduğu ve maliyeti arttırdığı vurgulanmıştır (5). Son yıllarda tanıya katkı sağlayacak non-invazif testler ve daha iyi tolere edilebilen, etkili antifungal ajanlar geliştirilmiş ve önerilen tedavi stratejileri olası (possible) İME hasta grubuna uygulanan ampirik tedavi yaklaşımından yüksek olası (probable) vakalara uygulanan pre-emptif tedaviye doğru tedricen kaymıştır (29).

Epidemiyoloji

İME epidemiyolojisi zamanla değişime uğramıştır. 1990'larda flukonazolün antifungal profilaksi ve tedavide yaygın kullanımı kandidemi insidansında azalmaya ve *Aspergillus* ve diğer küf mantarlarının insidansında artışa yol açmış, ayrıca kandidemi etkenleri içinde *C krusei* ve *C glabrata* gibi flukonazole dirençli non-albicans türlerde artış gözlenmiştir (12, 18, 19). Daha sonra kullanıma giren ekinokandinler daha geniş bir aktivite spektrumuna sahiptir ve azole dirençli *Candida* türlerinin tedavisinde etkilidir. Ekinokandinlerin kullanımı yaygınlaştıkça *C parapsilosis* insidansında artış gözlendiği rapor edilmiştir (30). Ayrıca yaygın olmasa da ekinokandine dirençli *C glabrata* izolatlarının varlığı endişe kaynağıdır (1).

Fusarium

Hava ve toprakta bulunan *Fusarium* sporları tipik olarak cilt, enfekte tırnaklar ve solunum yollarından vücuda girerler. İnvazif enfeksiyonda en önemli risk faktörleri altta yatan kanserin kötü seyri, KİT ve nötropenidir. Hastaların %80'inde sinüzit ve pnömoni gözlenir ve *Aspergillus*'tan farklı olarak vakaların %50 ila %70'inde kan kültürü pozitiftir. Non-nötropenik ve immün yetersizliği daha hafif olan hastalarda paronişi, eritematöz nodüller gibi daha lokalize enfeksiyonlar görülebilirken; nötropenik hastaların çoğunda çoklu cilt lezyonları ile karakterize dissemine enfeksiyon gözlenir (4).

Fusarium enfeksiyonlarının tedavisine ilişkin sistematik prospektif analizler halen eksiktir. İlk seçenek tedavide liposomal Amfoterisin B veya vorikonazol önerilmiştir. Durumu ağır hastalarda bu iki ajanın kombinasyonu etkili olabilir (29).

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Alexander, B. D., Johnson, M. D., Pfeiffer, C. D., Jiménez-Ortigosa, C., Catania, J., Booker, R., … Pfaller, M. A. (2013). Increasing echinocandin resistance in Candida glabrata: clinical failure correlates with presence of FKS mutations and elevated minimum inhibitory concentrations. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *56*(12), 1724–1732. https://doi.org/10.1093/cid/cit136
2. Angarone M. (2014). Fungal infections in cancer patients. *Cancer treatment and research*, *161*, 129–155. https://doi.org/10.1007/978-3-319-04220-6_4
3. Auberger, J., Lass-Flörl, C., Ulmer, H., Nogler-Semenitz, E., Clausen, J., Gunsilius, E., … Nachbaur, D. (2008). Significant alterations in the epidemiology and treatment outcome of invasive fungal infections in patients with hematological malignancies. *International journal of hematology*, *88*(5), 508–515. https://doi.org/10.1007/s12185-008-0184-2
4. Bodey, G. P., Boktour, M., Mays, S., Duvic, M., Kontoyiannis, D., Hachem, R., & Raad, I. (2002). Skin lesions associated with Fusarium infection. *Journal of the American Academy of Dermatology*, *47*(5), 659–666. https://doi.org/10.1067/mjd.2002.123489
5. Cordonnier, C., Pautas, C., Maury, S., Vekhoff, A., Farhat, H., Suarez, Schwarzinger, M. (2009). Empirical versus preemptive antifungal therapy for high-risk, febrile, neutropenic patients: a randomized, controlled trial. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *48*(8), 1042–1051. https://doi.org/10.1086/597395
6. Cornely, O. A., Gachot, B., Akan, H., Bassetti, M., Uzun, O., Kibbler, EORTC Infectious Diseases Group (2015). Epidemiology and outcome of fungemia in a cancer Cohort of the Infectious Diseases Group (IDG) of the European Organization for Research and Treatment of Cancer (EORTC

65031). *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *61*(3), 324–331. https://doi.org/10.1093/cid/civ293

7. Cruciani, M., Mengoli, C., Barnes, R., Donnelly, J. P., Loeffler, J., Jones, B. L., …White, L. P. (2019). Polymerase chain reaction blood tests for the diagnosis of invasive aspergillosis in immunocompromised people. *The Cochrane database of systematic reviews*, *9*(9), CD009551. https://doi.org/10.1002/14651858.CD009551.pub4
8. Donnelly, J. P., Chen, S. C., Kauffman, C. A., Steinbach, W. J., Baddley, J. W., Verweij, P. E., … Pappas, P. G. (2020). Revision and Update of the Consensus Definitions of Invasive Fungal Disease From the European Organization for Research and Treatment of Cancer and the Mycoses Study Group Education and Research Consortium. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *71*(6), 1367–1376. https://doi.org/10.1093/cid/ciz1008
9. Fernandez, J. F., Maselli, D. J., Simpson, T., & Restrepo, M. I. (2013). Pulmonary mucormycosis: what is the best strategy for therapy?. *Respiratory care*, *58*(5), e60–e63. https://doi.org/10.4187/respcare.02106
10. Gholinejad-Ghadi, N., Shokohi, T., Seifi, Z., Aghili, S. R., Roilides, E., Nikkhah, …Haghani, I. (2018). Identification of Mucorales in patients with proven invasive mucormycosis by polymerase chain reaction in tissue samples. *Mycoses*, *61*(12), 909–915. https://doi.org/10.1111/myc.12837
11. Guiot, H. F., Fibbe, W. E., & van 't Wout, J. W. (1994). Risk factors for fungal infection in patients with malignant hematologic disorders: implications for empirical therapy and prophylaxis. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *18*(4), 525–532. https://doi.org/10.1093/clinids/18.4.525
12. Hachem, R., Hanna, H., Kontoyiannis, D., Jiang, Y., & Raad, I. (2008). The changing epidemiology of invasive candidiasis: Candida glabrata and Candida krusei as the leading causes of candidemia in hematologic malignancy. *Cancer*, *112*(11), 2493–2499. https://doi.org/10.1002/cncr.23466
13. Haiduven D. (2009). Nosocomial aspergillosis and building construction. *Medical mycology*, *47 Suppl 1*, S210–S216. https://doi.org/10.1080/13693780802247694
14. Horn, D. L., Neofytos, D., Anaissie, E. J., Fishman, J. A., Steinbach, W. J., Olyaei, …Webster, K. M. (2009). Epidemiology and outcomes of candidemia in 2019 patients: data from the prospective antifungal therapy alliance registry. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *48*(12), 1695–1703. https://doi.org/10.1086/599039
15. https://fpcri.eu/wp-content/uploads/2014/11/A-proposed-standard-for-Aspergillus-PCR.pdf (erişim tarihi: 26.02.2023)
16. Kanda, H., Kubo, K., Hamasaki, K., Kanda, Y., Nakao, A., Kitamura, Mimura, T. (2001). Influence of various hemodialysis membranes on the plasma (1-->3)-beta-D-glucan level. *Kidney international*, *60*(1), 319–323. https://doi.org/10.1046/j.1523-1755.2001.00802.x
17. Kidd, S. E., Chen, S. C., Meyer, W., & Halliday, C. L. (2020). A New Age in Molecular Diagnostics for Invasive Fungal Disease: Are We Ready?. *Frontiers in microbiology*, *10*, 2903. https://doi.org/10.3389/fmicb.2019.02903
18. Marr K. A. (2010). Fungal infections in oncology patients: update on epidemiology, prevention, and treatment. *Current opinion in oncology*, *22*(2), 138–142. https://doi.org/10.1097/CCO.0b013e328335a755
19. Marr, K. A., Carter, R. A., Crippa, F., Wald, A., & Corey, L. (2002). Epidemiology and outcome of mould infections in hematopoietic stem cell

transplant recipients. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *34*(7), 909–917. https://doi.org/10.1086/339202

20. Marty, F. M., Lowry, C. M., Lempitski, S. J., Kubiak, D. W., Finkelman, M. A., & Baden, L. R. (2006). Reactivity of (1-->3)-beta-d-glucan assay with commonly used intravenous antimicrobials. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, *50*(10), 3450–3453. https://doi.org/10.1128/AAC.00658-06
21. Millon, L., Scherer, E., Rocchi, S., & Bellanger, A. P. (2019). Molecular Strategies to Diagnose Mucormycosis. *Journal of fungi (Basel, Switzerland)*, *5*(1), 24. https://doi.org/10.3390/jof5010024
22. Mohsin, J., Weerakoon, S., Ahmed, S., Puts, Y., Al Balushi, Z., Meis, J. F., & Al-Hatmi, A. M. S. (2020). A Cluster of *Candida auris* Blood Stream Infections in a Tertiary Care Hospital in Oman from 2016 to 2019. *Antibiotics (Basel, Switzerland)*, *9*(10), 638. https://doi.org/10.3390/antibiotics9100638
23. Mylonakis, E., Clancy, C. J., Ostrosky-Zeichner, L., Garey, K. W., Alangaden, G. J., Vazquez, J. A., … Pappas, P. G. (2015). T2 magnetic resonance assay for the rapid diagnosis of candidemia in whole blood: a clinical trial. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *60*(6), 892–899. https://doi.org/10.1093/cid/ciu959
24. Nguyen, M. H., Wissel, M. C., Shields, R. K., Salomoni, M. A., Hao, B., Press, E. G., …Clancy, C. J. (2012). Performance of Candida real-time polymerase chain reaction, β-D-glucan assay, and blood cultures in the diagnosis of invasive candidiasis. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *54*(9), 1240–1248. https://doi.org/10.1093/cid/cis200
25. Pagano, L., Busca, A., Candoni, A., Cattaneo, C., Cesaro, S., Fanci, SEIFEM (Sorveglianza Epidemiologica Infezioni Fungine nelle Emopatie Maligne) Group., & Other Authors: (2017). Risk stratification for invasive fungal infections in patients with hematological malignancies: SEIFEM recommendations. *Blood reviews*, *31*(2), 17–29. https://doi.org/10.1016/j.blre.2016.09.002
26. Pagano, L., Caira, M., Candoni, A., Offidani, M., Fianchi, L., Martino, B., Nosari, A. (2006). The epidemiology of fungal infections in patients with hematologic malignancies: the SEIFEM-2004 study. *Haematologica*, *91*(8), 1068–1075.
27. Pappas, P. G., Lionakis, M. S., Arendrup, M. C., Ostrosky-Zeichner, L., & Kullberg, B. J. (2018). Invasive candidiasis. *Nature reviews. Disease primers*, *4*, 18026. https://doi.org/10.1038/nrdp.2018.26
28. Pfeiffer, C. D., Samsa, G. P., Schell, W. A., Reller, L. B., Perfect, J. R., & Alexander, B. D. (2011). Quantitation of Candida CFU in initial positive blood cultures. *Journal of clinical microbiology*, *49*(8), 2879–2883. https://doi.org/10.1128/JCM.00609-11
29. Ruhnke, M., Cornely, O. A., Schmidt-Hieber, M., Alakel, N., Boell, B., Buchheidt, D., …Schwartz, S. (2020). Treatment of invasive fungal diseases in cancer patients-Revised 2019 Recommendations of the Infectious Diseases Working Party (AGIHO) of the German Society of Hematology and Oncology (DGHO). *Mycoses*, *63*(7), 653–682. https://doi.org/10.1111/myc.13082
30. Sipsas, N. V., Lewis, R. E., Tarrand, J., Hachem, R., Rolston, K. V., Raad, I. I., & Kontoyiannis, D. P. (2009). Candidemia in patients with hematologic malignancies in the era of new antifungal agents (2001-2007): stable incidence but changing epidemiology of a still frequently lethal infection. *Cancer*, *115*(20), 4745–4752. https://doi.org/10.1002/cncr.24507
31. Stanzani, M., Vianelli, N., Cavo, M., Kontoyiannis, D. P., & Lewis, R. E. (2019). Development and internal validation of a model for predicting 60-day

risk of invasive mould disease in patients with haematological malignancies. *The Journal of infection*, *78*(6), 484–490. https://doi.org/10.1016/j.jinf.2019.04.002

32. Tissot, F., Agrawal, S., Pagano, L., Petrikkos, G., Groll, A. H., Skiada, …Herbrecht, R. (2017). ECIL-6 guidelines for the treatment of invasive candidiasis, aspergillosis and mucormycosis in leukemia and hematopoietic stem cell transplant patients. *Haematologica*, *102*(3), 433–444. https://doi.org/10.3324/haematol.2016.152900

33. Yoshida M. (2021). Development of a Method of Measuring β-D-Glucan and Its Use in Preemptive Therapy for Invasive Fungal Infections. *International journal of molecular sciences*, *22*(17), 9265. https://doi.org/10.3390/ijms22179265

Burkitt Lenfomalarında Etyolojik Ajan Epstein-Barr Virüs

Tutku Arslantaş, Alper Karagöz***

Giriş

Lenfomalar çocukluk çağı kanserleri arasında, gelişmiş ülkelerde lösemi ve beyin tümörlerinden sonra üçüncü sıklıkta görülürken gelişmekte olan ülkelerde ise lösemilerden sonra ikinci sırada yer almaktadır. EBV'nin lenfomalı hastaların önemli bir bölümünde hastalığı tetikleyici bir role sahip olduğu; ancak sosyoekonomik koşullar, genetik özellikler ve immün sistemi baskılayıcı etkenlerin bir bütün olarak hastalığın gelişiminde önemli olduğu bilinmektedir (11,13).

Lenfomalar, lenforetiküler hücrelerden köken alan malign hastalıklardır. Bu hücreler özellikle lenf bezlerinde bulunur, bu nedenle çoğu kez ilk klinik semptom lenf bezlerinin tümöral büyümesidir. Lenfoma terimi epidemiyolojik, histolojik, immünolojik ve prognoz olarak farklı heterojen bir grup hastalığı kapsamaktadır. Lenfomalar gelişmiş ülkelerde çocukluk çağı kanserlerinin yaklaşık % 10'unu oluşturur. Bunların ise % 40'ı hodgkin lenfoma (HL), % 60'ı Non-hodgkin lenfoma (NHL)'dan ibarettir (6,8).

Non-hodgkin lenfoma (NHL) insidansı yaşam boyunca artış göstermektedir. 16 yaşından küçük çocuklar NHL'li hastaların sadece % 3'ünü oluşturmaktadır. Pediatrik NHL'ler lenfoblastik lenfoma (LL), Burkitt lenfoma (BL) ve Diffüz büyük B hücreli lenfoma (DBBHL) olarak üç major histolojik tipe ayrılırlar. EBV ekspresyonunun adult NHL olgularında klinik gidiş ile korelasyonu rapor edilmiştir. Herpes virüs grubunda yer alan Epstein-Barr virüs (EBV)'nin Burkitt lenfoma dışında Hodgkin lenfoma, nazofarinks karsinomu gibi tümörlerin etiyolojisinde rol oynadığı gösterilmiştir (7,10).

EBV varlığı immonuhistokimya, PCR, Southern-Blot, in-situ hibridizasyon gibi çeşitli yöntemlerle gösterilebilmektedir. İn-situ hibridizasyon ve immünohistokimya hücreyi morfolojik olarak görme olanağı sağlamaktadır. Ancak in-situ hibridizasyon immünohistokimyaya göre daha hassas ve latent enfeksiyonları da gösteren bir yöntemdir.

NHL çocukluk çağı kanserlerinin % 6-7'sini oluşturmaktadır. Non-Hodgkin lenfoma beş yaşın altındaki çocuklarda tümörlerin % 3'ünü ve 5-20 yaş arasındaki çocuklarda tümörlerin % 8-9'unu kapsamaktadır. Pediatrik NHL'ler, tüm lenfomaların % 3'ünü oluşturur ve erkeklerde daha sık görülürler. Ülkemizde yayınlanan çalışmalara göre lenfoma görülme sıklığı akut lösemilerden sonra ikinci sıradadır. NHL, 15 yaş altı çocuklarda Hodgkin Lenfoma (HL)'den 1,5 kat daha fazladır ve daha çok agresif seyirli lenfomalar görülür.

karsinomu, HL ve immun yetersizliklerde oluşan B hücreli lenfomalar gibi pek çok malign hastalığın etiyolojisinde rol oynadığı gösterilmiştir.

Afrika tipi (endemik) BL'lerin % 90'dan fazlasında EBV genomu izlenmesine karşın Afrika dışı (Amerika sporadik) BL'larda olguların sadece % 15-20'sinde saptanır. Endemik tip sıklıkla çene yerleşimli olup ortalama 7 yaşında pik yapar. Sporadik BL'lar abdominal kaynaklı olup en sık 10-11 yaşlarında pik yapar. BL sıklıkla erkek çocuklarda görülür. Erkek/ kız oranı 5:1 ile 4:1 arasında değişmektedir (2).

BL dışı NHL'lerde EBV ile ilgili çalışmalarda hastaların bir bölümünde yüksek anti-EBV-VCA titreleri bulunmasına karşın, endemik olgulardan farklı olarak, EBV genomu ancak ataksia-telenjektasia, X'e bağlı geçişli lenfoproliferatif sendrom ve organ transplantasyonunu takiben B hücre lenfoması gelişen hastaların tümör dokusunda gösterilebilmiştir.

BL için çocukluk yaş grubunda Mısır, İsrail, Brezilya, Pakistan'da yapılan çalışmalarda EBV pozitifliği ülkelere göre değişmekle birlikte oranlar sırasıyla % 73, % 34, % 72, % 80 arasında değişmektedir. Literatürde EBV pozitifliği BL'den sonra DBBHL grubunda bildirilmiştir. Ülkemizde yapılan tüm çalışmalar değerlendirildiğinde BL'li olgularda yüksek oranda EBV pozitifliği ve olguların bir kısmının abdominal lokalizasyonlu olması nedeniyle bu olguların, ne Afrika ne de Amerikan tipi olmayıp "ara form" olduğu ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak farklı lenfoma tipleriyle EBV'nin ilişkili olduğu düşünülmektedir. HL ile EBV'nin ilişkisi, endemik BL ve nazofarinks karsinomu kadar güçlüdür. NHLve EBV ilişkisi ise HL'dekinden daha azdır. Ancak NHL'li olguların bir bölümünde de olsa virüs hastalığın patogenezinde etkin rol oynamaktadır. Ülkemizdeki pediatrik malign lenfomaların en sık rastlananı olarak Burkitt Lenfomaları'nın EBV ile ilişkisini daha iyi aydınlatmak için epidemiyolojik, serolojik ve immünolojik çalışmaların birlikte yürütüldüğü daha geniş kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

**Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Tıbbi Mikrobiyoloji Kliniği, Ankara*
***Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Burkhardt B, Zimmermann M, Oschlies I, Niggli F, Mann G, Parwaresch R, Riehm H, Schrappe M, Reiter A; BFM Group. The impact of age and gender on biology, clinical features and treatment outcome of non-Hodgkin lymphoma in childhood and adolescence. Br J Haematol 2005;131:39-49.
2. Celkan TT, Bariş S, Ozdemir N, Ozkan A, Apak H, Doğru O, Karaman S, Canbolat A, Ozdil M, Aki H, Adaletli I, Kuruoglu S, Hallac M, Yildiz I. Treatment of pediatric Burkitt lymphoma in Turkey. J Pediatr Hematol Oncol 2010;32:279-284
3. Eldar AH, Futerman B, Abrahami G, et al. Burkitt lymphoma in children: the Israeli experience. J Pediatr Hematol Oncol 2009;31:428-436

4. Haralambieva E, Boerma EJ, Van Imhoff GW, et al. Clinical, immunophenotypic, and genetic analysis of adult lymphomas with morphologic features of Burkitt lymphoma. Am J Surg Pathol 2005;29:1086-1094.
5. Karadeniz C, Oguz A, Citak EC, Uluoglu O, Okur V, Demirci S, Okur A, Aksakal N. Clinical characteristics and treatment results of pediatric B-cell non-Hodgkin lymphoma patients in a single center. Pediatr Hematol Oncol 2007;24:417-430.
6. Kebudi R; Turkish Pediatric Oncology Group. Pediatric oncology in Turkey. J Pediatr Hematol Oncol 2012;34 (Suppl 1):12-14.
7. Kutluk T, Varan A, Akyüz C, Büyükpamukçu M. Clinical Characteristics and treatment results of LMB/LMT Regimen in Children with Non-Hodgkin's Lymphoma. Cancer Investigation 2002;20:626-633.
8. Magrath I. B-Cell Lymphoma/Burkitt Lymphoma In Weinstein HJ, Hudson MM, Link MP(Eds). Pediatric Lymphomas. New York, Springer,2007:141-168
9. McClure RF, Remstein ED, Macon WR, Dewald GW, Habermann TM, Hoering A, Kurtin PJ. Adult B-cell lymphomas with Burkitt-like morphology arephenotypically and genotypically heterogeneous with aggressive clinical behaviour. Am J Surg Pathol 2005;29:1652-1660.
10. Oguz A. Non- Hodgkin Lenfomalar. Özkan A (eds). Pediatrik Onkoloji. İstanbul.2010.
11. Pizzo PA, Poplack DG. Principles and Practice of Pediatric Oncology. Malignant nonHodgkin Lymphomas in Children. Philadelphia: Lippincott Williams&Wilkins;2011.
12. Reiter A. Diagnosis and treatment of childhood non-Hodgkin Lymphoma. Hematology Am Soc Hematol Educ Program 2007;285-296.
13. T.Kutluk & A. Yesilipek, (TPOG/TPHD adına). Pediatrik Kanser Kayıtları 2002-2008. XVII.Ulusal Kanser Kongresi 19-23 Nisan 2007. Antalya

Kanser ve İskemi-Reperfüzyon Yaralanması

Türkan Güney, Cüneyt Çağlayan**

Giriş

Kanserde olduğu gibi iskemi reperfüzyon (İR) hasarında da bazı metabolik yolakların aktive olduğu bilinmektedir. Bunun nedeni, kanser ve iskemik dokulardaki mikro çevrenin, her ikisinde de meydana gelen hipoksik durum nedeniyle oldukça benzer olmasıdır [23]. Aerobik hücrelerin enerji metabolizmasında önemli moleküllerden biri oksijendir. Anabolik reaksiyonların birçoğunun gerçekleşmesinde, glikoliz ve mitokondriyal oksidatif fosforilasyondan üretilen ATP' ye ihtiyaç vardır. Hücrelere oksijen ulaşmasını engelleyen koşullar meydana geldiğinde, oksidatif metabolizma ve ATP oluşumu etkilenir [22].

Fizyolojik normoksi, periferik dokulardaki normal oksijenasyon seviyesidir [23]. Hipoksi ise, doku için gerekli olan oksijen seviyesinin normalin altına düşmesi olarak tanımlanır [40]. Bazı doku türleri, düşük oksijen seviyeleri nedeniyle hızlı ve ciddi şekilde hasar görürken, bazı doku türleri uzun süreli olsa bile bir dereceye kadar hipoksiye dayanabilir. Kanser dokuları ise, hipoksik koşullara uyum sağlayan ve yeni habis özellikler kazanan bir hücre alt popülasyonu geliştirebilirler [23].

İskemi-Reperfüzyon Yaralanması

İskemi, organ veya dokulara giden kanın herhangi bir nedene bağlı olarak azalması veya tamamen kesilmesi nedeni ile dokuya gerekli olan oksijen ve diğer metabolitlerin dolaşım tarafından karşılanamaması ve artık ürünlerin yine dolaşım ile buradan uzaklaştırılamaması sonucu perfüzyonunun bozulmasıdır [25,36]. İskemide hücre ATP kullanarak belirli bir süre hayatını devam ettirir. Sonrasında ise enerji gereksinimini sağlamak için anaerobik solunum yapar [3,4]. Bir süre oksijenden yoksun kalan iskemiye uğrayan dokuda, doku hasarı veya nekrozu gerçekleşir [25]. Reperfüzyon ise, iskemi sonrasında kan akımının tekrar sağlanmasıdır. Reperfüzyon, iskeminin neden olduğu hasarı artırır. Bunun nedeni, reperfüzyon ile kan akışı düzenlenirken, serbest oksijen radikallerinin oluşmasıdır. Serbest oksijen radikallerinin oluşumunda, ksantin oksidaz sistemi ile nikotinamid adenin dinükleotit fosfat (NADPH) sistemi rol oynar. Bu duruma iskemi-reperfüzyon (İR) hasarı adı verilir ve dokularda iskemik süreçten çok daha fazla hasar oluşur [25,26].

Hipoksi ve Kanser

Kanser hücreleri çok hızlı çoğalırlar. Bu nedenle tümör, normal damar sistemindeki besin ve oksijen kaynağını hızla tüketir ve hipoksik hale gelir.

reperfüzyon olduğu düşünülebilir, ancak oksijenin yeniden verilmesi oksidatif stresi daha da artıran ROS oluşumunu başlatabilir. IR hasarını destekleyen antioksidan ajanlardaki azalmaya paralel olarak ROS gibi serbest radikallerin oluşumu, oksidatif stresin artmasına neden olur [23]. Doku iskemisi sırasında, adenosin difosfat (ADP), adenosin monofosfat (AMP), adenosin, inosin ve hipoksantin degradasyonu sonucunda ATP mevcudiyetinde bir azalma meydana gelir [9]. Ksantin oksidaz enzimi, oksijen varlığında hipoksantini metabolize eder ve bu fenomen reperfüzyon (reoksijenasyon) ile sağlandığında ROS oluşumuna neden olur [47].

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyokimya A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. Adamaki, M., Georgountzou, A., & Moschovi, M. (2012). Cancer and the cellular response to hypoxia. *Pediatr Therapeut S*, *1*, 002.
2. Azimi I, Petersen RM, Thompson EW, Roberts-Thomson SJ, Monteith GR. Hypoxia-induced reactive oxygen species mediate N-cadherin and SERPINE1 expression, EGFR signalling and motility in MDA-MB-468 breast cancer cells. Sci Rep. 2017;7:15140.
3. Bilal, M. S., & Sarıoğlu, T. (1992). İskemik Miyokard İnjurisi ve İntraoperatif Miyokard Korunmasına Genel Bir Bakış. *Türk Göğüs Kalp Damar Cerrahisi Dergisi*, *1*(2), 118-126.
4. Brandão, M. L., Roselino, J. E., Piccinato, C. E., & Cherri, J. (2003). Mitochondrial alterations in skeletal muscle submitted to total ischemia. *Journal of Surgical Research*, *110*(1), 235-240.
5. Cao, L., Xu, X., Cao, L. L., Wang, R. H., Coumoul, X., Kim, S. S., & Deng, C. X. (2007). Absence of full-length Brca1 sensitizes mice to oxidative stress and carcinogen-induced tumorigenesis in the esophagus and forestomach. Carcinogenesis, 28(7), 1401-1407.
6. Carmeliet, P., & Jain, R. K. (2011). Molecular mechanisms and clinical applications of angiogenesis. Nature, 473(7347), 298-307.
7. Chen, J. Q., & Russo, J. (2012). Dysregulation of glucose transport, glycolysis, TCA cycle and glutaminolysis by oncogenes and tumor suppressors in cancer cells. *Biochimica et Biophysica Acta (BBA)-Reviews on Cancer*, *1826*(2), 370-384.
8. Chiarugi, P., Pani, G., Giannoni, E., Taddei, L., Colavitti, R., Raugei, G., ... & Ramponi, G. (2003). Reactive oxygen species as essential mediators of cell adhesion: the oxidative inhibition of a FAK tyrosine phosphatase is required for cell adhesion. The Journal of cell biology, 161(5), 933-944.
9. DeCampos, K. N., Keshavjee, S., Liu, M., Slutsky, A. S. (1998). Prevention of rapid reperfusion-induced lung injury with prostaglandin E1 during the initial period of reperfusion. The Journal of heart and lung transplantation: the official publication of the International Society for Heart Transplantation, 17(11), 1121-1128.
10. Dizdaroglu, M., & Jaruga, P. (2012). Mechanisms of free radical-induced damage to DNA. Free radical research, 46(4), 382-419.

11. Douma, S., Van Laar, T., Zevenhoven, J., Meuwissen, R., Van Garderen, E., & Peeper, D. S. (2004). Suppression of anoikis and induction of metastasis by the neurotrophic receptor TrkB. *Nature*, *430*(7003), 1034-1039.
12. Eales, K. L., Hollinshead, K. E., & Tennant, D. A. (2016). Hypoxia and metabolic adaptation of cancer cells. *Oncogenesis*, *5*(1), e190-e190.
13. Ferrari, R. S., & Andrade, C. F. (2015). Oxidative stress and lung ischemia-reperfusion injury. Oxidative medicine and cellular longevity, 2015.
14. Folkman, J., Watson, K., Ingber, D., & Hanahan, D. (1989). Induction of angiogenesis during the transition from hyperplasia to neoplasia. Nature, 339(6219), 58-61.
15. Goodman, M., Bostick, R. M., Kucuk, O., & Jones, D. P. (2011). Clinical trials of antioxidants as cancer prevention agents: past, present, and future. Free Radical Biology and Medicine, 51(5), 1068-1084.
16. Harvey, R. A., & Ferrier, D. R. (2010). Biochemistry (Lippincott's illustrated reviews series). *Biochem (Lippincott Illus Rev Ser*.
17. Holmström, K. M., & Finkel, T. (2014). Cellular mechanisms and physiological consequences of redox-dependent signalling. Nature reviews Molecular cell biology, 15(6), 411-421.
18. Koçak, N., Yıldırım, İ. H., & Cing Yıldırım, S. (2011). p53 ve p53 gen ailesi üyeleri olan p63 ve p73'ün hücresel işlevleri.
19. Liou, G. Y., & Storz, P. (2010). Reactive oxygen species in cancer. Free radical research, 44(5), 479-496.
20. Łuczyńska, E., & Anioł, J. (2013). Neoangiogenesis in prostate cancer. Contemporary Oncology, 17(3), 229.
21. Majumder, A., Singh, M., George, A. K., Behera, J., Tyagi, N., & Tyagi, S. C. (2018). Hydrogen sulfide improves postischemic neoangiogenesis in the hind limb of cystathionine-β-synthase mutant mice via PPAR-γ/VEGF axis. Physiological reports, 6(17), e13858.
22. Mungai, P. T., Waypa, G. B., Jairaman, A., Prakriya, M., Dokic, D., Ball, M. K., & Schumacker, P. T. (2011). Hypoxia triggers AMPK activation through reactive oxygen species-mediated activation of calcium release-activated calcium channels. *Molecular and cellular biology*, *31*(17), 3531-3545.
23. Nemeth, D. V., Baldini, E., Sorrenti, S., D'Andrea, V., & Bellini, M. I. (2022). Cancer Metabolism and Ischemia-Reperfusion Injury: Two Sides of the Same Coin. *Journal of Clinical Medicine*, *11*(17), 5096.
24. Norton, K. A., & Popel, A. S. (2016). Effects of endothelial cell proliferation and migration rates in a computational model of sprouting angiogenesis. Scientific reports, 6(1), 1-10.
25. Ozcan, O., Erdal, H., & Yonden, Z. (2015). İskemi-reperfüzyon hasari ve oksidatif stres ilişkisine biyokimyasal bakiş. *Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Dergisi*, *6*(23), 27-33.
26. Özkaya, F. C., & Koçdor, H. (2008). İskemi-Reperfüzyon ve Kanser Metastazı: Biyokimyasal Bakış. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 89-98.
27. Pagé, E. L., Robitaille, G. A., Pouysségur, J., & Richard, D. E. (2002). Induction of hypoxia-inducible factor-1α by transcriptional and translational mechanisms. *Journal of Biological Chemistry*, *277*(50), 48403-48409.
28. Piskounova, E., Agathocleous, M., Murphy, M. M., Hu, Z., Huddlestun, S. E., Zhao, Z., ... & Morrison, S. J. (2015). Oxidative stress inhibits distant metastasis by human melanoma cells. *Nature*, *527*(7577), 186-191.
29. Reczek, C. R., & Chandel, N. S. (2017). The two faces of reactive oxygen species in cancer.

30. Redza-Dutordoir, M., & Averill-Bates, D. A. (2016). Activation of apoptosis signalling pathways by reactive oxygen species. Biochimica et Biophysica Acta (BBA)-Molecular Cell Research, 1863(12), 2977-2992.
31. Ruas, J. L., Poellinger, L., & Pereira, T. (2005). Role of CBP in regulating HIF-1-mediated activation of transcription. *Journal of cell science*, *118*(2), 301-311.
32. Saniye, A. D. A., Ertürk, C., Aylin, U. Ç. A. R., Akyüz, S., Doğan, F., & Yücel, B. (2021). Kanser Hücre Metabolizması. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*, *4*(3), 66-75.
33. Sayin, V. I., Ibrahim, M. X., Larsson, E., Nilsson, J. A., Lindahl, P., & Bergo, M. O. (2014). Antioxidants accelerate lung cancer progression in mice. Science translational medicine, 6(221), 221ra15-221ra15.
34. Schafer, Z. T., Grassian, A. R., Song, L., Jiang, Z., Gerhart-Hines, Z., Irie, H. Y., ... & Brugge, J. S. (2009). Antioxidant and oncogene rescue of metabolic defects caused by loss of matrix attachment. Nature, 461(7260), 109-113.
35. Semenza, G. L. (2002). HIF-1 and tumor progression: pathophysiology and therapeutics. *Trends in molecular medicine*, *8*(4), S62-S67.
36. Siemionow, M., & Arslan, E. (2004). Ischemia/reperfusion injury: a review in relation to free tissue transfers. *Microsurgery: Official Journal of the International Microsurgical Society and the European Federation of Societies for Microsurgery*, *24*(6), 468-475.
37. Sullivan, L. B., & Chandel, N. S. (2014). Mitochondrial reactive oxygen species and cancer. Cancer & metabolism, 2, 1-12.
38. Talks, K. L., Turley, H., Gatter, K. C., Maxwell, P. H., Pugh, C. W., Ratcliffe, P. J., & Harris, A. L. (2000). The expression and distribution of the hypoxia-inducible factors HIF-1α and HIF-2α in normal human tissues, cancers, and tumor-associated macrophages. *The American journal of pathology*, *157*(2), 411-421.
39. Tanaka, H., Matsumura, I., Ezoe, S., Satoh, Y., Sakamaki, T., Albanese, C., & Kanakura, Y. (2002). E2F1 and c-Myc potentiate apoptosis through inhibition of NF-κB activity that facilitates MnSOD-mediated ROS elimination. *Molecular cell*, *9*(5), 1017-1029.
40. Türkoğlu, S. A., Poyrazlı, F., Babacan, D., & Köçkar, F. (2021). Hipoksi ve Kanser. *Journal of Advanced Research in Natural and Applied Sciences*, *7*(3), 450-463.
41. Valko, M., Jomova, K., Rhodes, C. J., Kuča, K., & Musílek, K. (2016). Redox-and non-redox-metal-induced formation of free radicals and their role in human disease. Archives of toxicology, 90, 1-37.
42. Wang, H., Liu, X., Long, M., Huang, Y., Zhang, L., Zhang, R., ... & Zheng, H. (2016). NRF2 activation by antioxidant antidiabetic agents accelerates tumor metastasis. Science translational medicine, 8(334), 334ra51-334ra51.
43. Weidemann, A., & Johnson, R. S. (2008). Biology of HIF-1α. *Cell Death & Differentiation*, *15*(4), 621-627.
44. Weinberg, F., Hamanaka, R., Wheaton, W. W., Weinberg, S., Joseph, J., Lopez, M., ... & Chandel, N. S. (2010). Mitochondrial metabolism and ROS generation are essential for Kras-mediated tumorigenicity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 107(19), 8788-8793.
45. Yan, N. (2017). A glimpse of membrane transport through structures—advances in the structural biology of the GLUT glucose transporters. *Journal of molecular biology*, *429*(17), 2710-2725.
46. Yang, H., Villani, R. M., Wang, H., Simpson, M. J., Roberts, M. S., Tang, M., & Liang, X. (2018). The role of cellular reactive oxygen species in

cancer chemotherapy. Journal of Experimental & Clinical Cancer Research, 37, 1-10.

47. Zimmerman, B. J., & Granger, D. N. (1994). Mechanisms of reperfusion injury. The American journal of the medical sciences, 307(4), 284-292.

Merkel Hücreli Karsinom'da Polyomavirüsler

*Türkan Toka Özer**

Giriş

Polyomavirüsler (PyV'ler) çoğunlukla patojenik olmayan, bazıları insanda hastalığa neden olabilen virüslerdir. Ancak immünsüpresyon varsa JC, BK ve Merkel hücreli PyV'ler (MCPyV) dahil olmak üzere insanda hastalığa neden olabilirler (16).

Human Polyomavirüs (HPyV) ve MCPyV, genel popülasyonda çoğunlukla asemptomatik gizli enfeksiyonu sürdüren, ancak on yıllar sonra insan kanserine neden olan küçük DNA virüsleridir. Artan kanıtlar, bu iki DNA tümör virüsünün kalıcı enfeksiyonunun, ilişkili insan kanserlerinin başlaması ve gelişmesi için gerekli olduğunu düşündürmektedir (13).

Merkel Hücreli Karsinom (MCC) ilk olarak 1972'de Dr. Cyril Toker tarafından tanımlanmıştır. O ve meslektaşları, tümörlerin derinin dermis veya alt deri altı katmanlarında ortaya çıktığını ve lenfatik sistem yoluyla kolayca metastaz yaptıklarını keşfetmişlerdir. Maligniteler, sitokeratin-20 (CK20) ve nörona özgü enolaz (NSE) gibi Merkel hücreleri ile nöroendokrin belirteçleri paylaştığından, hastalığa MCC adı verilmiştir (12).

MCC, sıklıkla deride bulunan oldukça agresif bir nöroendokrin kanserdir. Melanomdan sonra en sık cilt kanseri ölümlerinin ikinci nedenidir. MCC insidansı son yıllarda %95 artmıştır. MCC vakalarının yaklaşık %80'i doğrudan MCPyV enfeksiyonu ile bağlantılıdır (2).

MCC için risk faktörleri arasında ileri yaş, açık ten ve HIV, kronik lenfositik lösemi ve katı organ nakli gibi kronik T hücresi immünsupresyonu yer alır. Primer MCC tümörünün en sık yerleşim yeri baş ve boyun (%43), üst ekstremiteler ve omuz (%24), alt ekstremiteler ve kalça (%15), gövde (%11) ve diğerleri olarak bildirilmiştir (2).

Dünyanın çoğu yerinde, MCC'lerin çoğu, MCPyV ile ilişkili bulunmuştur. Bu kanserlerin, Amerika Birleşik Devletleri (~%80), Avrupa (~%70-85) ve Japonya (~%90) dahil olmak üzere bir çok ülkede MCPyV ile ilişkili olduğu bildirilmiştir. Bununla birlikte, Avustralya'da virüs pozitif MCC tümörlerinin oranı yalnızca %20-30'dur ve UV kaynaklı mutasyonlar MCC'ye neden olmaktadır (6, 20).

PyV'lerin Genel Özellikleri

PyV'ler, çekirdekte çoğalan küçük (~45 nm), zarfsız, tümörijenik DNA virüslerinden oluşan bir gruptur. Hücre histonlarıyla (histon 1 dışında) ilişkili dairesel dsDNA genomları (~5.5 kbp), ikosahedral kapsid içinde bulunur. Polyomaviridae familyası, insanlar da dahil olmak üzere hayvanları enfekte eden

KAYNAKÇA

1. Ahmed, M.M., Cushman, C.H., DeCaprio, J.A. (2021)Merkel Cell Polyomavirus: Oncogenesis in a Stable Genome,Viruses, 14(1), 58. doi: 10.3390/v14010058.
2. Akaike , T., Nghiem, P. (2022) Scientific and clinical developments in Merkel cell carcinoma: A polyomavirus-driven, often-lethal skin cancer, *J Dermatol Sci,105*(1), 2-10.doi: 10.1016/j.jdermsci.2021.10.004.
3. An, P., Saenz Robles, M.T. Pipas, J.M. (2012) Large T antigens of polyomaviruses: Amazing molecular machines. *Annu Rev Microbiol, 66,* 213–236.
4. Cook, L. (2016) Polyomaviruses, Microbiol Spectr. 4(4). doi:10.1128/microbiolspec.DMIH2-0010-2015.
5. Dalianis, T. and Hirsch, H.H. (2013) Human polyomaviruses in disease and cancer. *Virology,437*(2), 63-72. https://doi.org/10.1016/j.virol.2012.12.015.
6. Feng, H., Shuda, M., Chang, Y., Moore, P.S. (2008) Clonal integration of a polyomavirus in human Merkel cell carcinoma, *Science*, *319*(5866), 1096–100.
7. Gaglia, M.M., Munger, K. (2018). More than just oncogenes: mechanisms of tumorigenesis by human viruses. *Curr Opin Virol,32*, 48–59. 10.1016/j.coviro.2018.09.003.
8. Hirsch, H.H. (2005) BK virus: opportunity makes a pathogen, *Clin Infect Dis, 41* (3), 354-360.
9. Horníková, L., Bruštíková, K., Forstová, J.Microtubules in Polyomavirus Infection, (2020) *Viruses,12*(1), 121. doi: 10.3390/v12010121.
10. Imperiale, M.J. (2014), Polyomavirus miRNAs: the beginning, *Current Opinion in Virology*, *7*:29-32.
11. Kappos, L., Bates, D., Hartung, H.P., Havrdova, E., Miller D., Polman, C.H., Ravnborg, M., Hauser, S.L., Rudick, R.A., Weiner, H.L., O'Connor, P.W., King, J., Radue, E.W., Yousry, T., Major, E.O., Clifford, D.B. (2007) Natalizumab treatment for multiple sclerosis: recommendations for patient selection and monitoring, *Lancet Neurol., 6* (5), 431-441.
12. Krump, N.A., You, J. (2021) From Merkel Cell Polyomavirus Infection to Merkel Cell Carcinoma Oncogenesis, *Front Microbiol*, *12*,739695. doi: 10.3389/fmicb.2021.739695.
13. Krump, N.A., Liu, W., You, J. (2018) Mechanisms of persistence by small DNA tumor viruses,*Curr Opin Virol,32*, 71-79. doi: 10.1016/j.coviro.2018.09.002.
14. Li, J., Wang, X., Diaz, J., Tsang, S. H., Buck, C. B., You, J. (2013). Merkel cell polyomavirus large T antigen disrupts host genomic integrity and inhibits cellular proliferation, *J Virol,87*, 9173–9188. 10.1128/JVI.01216-13.
15. Liu, W., Kim, G.B., Nathan, A., Krump, N.A., Zhou, Y., Riley, J.L., You, J. (2020) Selective reactivation of STING signaling to target Merkel cell carcinoma, *Proc Natl Acad Sci USA***,***117*(24), 13730-13739.doi: 10.1073/pnas.1919690117.
16. Mayberrya, C.L, Bonda, A.C.S., Wilczeka, M.P., Mehmooda, K., Maginnis M.S. (2021) Sending Mixed Signals: Polyomavirus Entry and Trafficking, *Curr Opin Virol,47*, 95–105. doi:10.1016/j.coviro.2021.02.004.
17. McIlroy, D., Halary, F., Bressollette-Bodin, C. (2019) Intra-patient viral evolution in polyomavirus-related diseases, *Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci*, *374*(1773):20180301. doi: 10.1098/rstb.2018.0301.
18. Mortensen, E.S., Fenton, K.A., Rekvig, O.P. (2008) Lupus nephritis: the central role of nucleosomes revealed. *Am J Pathol, 172* (2), 275-283.
19. Nguyen, K.D., Chamseddin, B.H., Cockerell, C.J. and Wang, R.C. (2019) The Biology and Clinical Features of Cutaneous Polyomaviruses. *J Invest Dermatol, 139*(2), 285–292. doi:10.1016/j.jid.2018.09.013.
20. Paik, J.Y., Hall, G., Clarkson, A., Lee, L., Toon, C., Colebatch, A., Chou, A., Gill, A.J. (2011) Immunohistochemistry for Merkel cell polyomavirus is highly

specific but not sensitive for the diagnosis of Merkel cell carcinoma in the Australian population, *Hum Pathol,42*(10), 1385–90.
21. Pietropaolo, V., Prezioso, C., Moens, U. (2020) Merkel Cell Polyomavirus and Merkel Cell Carcinoma, *Cancers*, *12*, 1774; doi:10.3390/cancers12071774.
22. Schadendorf, D., Lebbe, C., Zur Hausen, A., Avril, M.F., Hariharan, S., Bharmil, M.Becker, J.C. (2017) Merkel cell carcinoma: epidemiology, prognosis, therapy and unmet medical needs. *Eur J Cancer, 71,* 53-69. https://doi.org/10.1016/j.ejca.2016.10.022.
23. Shuda, M., Feng, H., Kwun, H.J., Rosen, S.T., Gjoerup, O., Moore, P.S., Chang, Y. (2008) T antigen mutations are a human tumor-specific signature for Merkel cell polyomavirus. *Proc Natl Acad Sci USA,105*(42), 16272–16277.
24. Silling, S., Kreuter, A., Wieland, U. (2022) Human polyomavirus-associated skin diseases, Hautarzt, 73(6):426-433. doi: 10.1007/s00105-022-04993-8.
25. Walsh, N.M., Cerroni, L. (2021) Merkel cell carcinoma: A review, J Cutan Pathol, 48(3):411-421. doi: 10.1111/cup.13910.
26. Wang, X., Helfer, C. M., Pancholi, N., Bradner, J. E., You, J. (2013). Recruitment of Brd4 to the human papillomavirus type 16 DNA replication complex is essential for replication of viral DNA, *J. Virol,87,* 3871–3884. 10.1128/JVI.03068-12.

Oral Mikrobiyota-Kanser İlişkisi

*Zafer Parlak**

1. Giriş

1.1. İnsan Mikrobiyotası ve Disbiyoz

İnsanların doğumdan sonraki gelişimi, organların evrimi olarak değerlendirilebilir. Ancak insan vücudu sadece bir birey değil, trilyonlarca mikroorganizmayı barındıran karmaşık bir biyolojik sistemdir. İnsan vücudu, bir araya gelerek mikrobiyom olarak adlandırılan bir topluluk oluşturan çok çeşitli mikroorganizmalar için yaşam alanıdır. "Önemli bir organ" olarak nitelenebilecek insan mikrobiyomu, konakçı genlerden kat kat daha fazla mikrobiyal gen taşır.

İnsanda bakteriyel flora yaşamın ilk birkaç ayından sonra yerleşmeye başlar. Mikrobiyota bireyler arasında, coğrafi farklılıklar, etnik köken, yaş, cinsiyet, beslenme, fiziksel özellikler ve farklı hastalıkların varlığına göre değişkenlik gösterir. Bireysel florada ise normalde zaman içerisinde çok büyük değişiklikler görülmez.

İnsan vücudunun sağlıklı işleyişinde ve homeostazında mikrobiyotanın önemli rolü vardır. Mikrobiyotadaki mikroorganizmaların sadece pasif yolcular olmadığı, normal mikrobiyotanın büyümede, vitamin biyosentezinde, sindirim ve metabolizmada, epitel gelişiminin düzenli olmasında, patojen mikroorganizmalardan korunmada, hastalığa karşı dirençte ve bağışıklık yanıtında çok önemli bir rol oynadığı kabul edilmektedir. Kısacası flora, homeostazın korunmasına yardımcı olur ve vücudun normal işleyişini mümkün kılar. Bu normal floranın hiç olmadığı bir canlıda yaşamın devamı mümkün olmayabilir. Buna karşılık bu floranın dengesi bozulursa (disbiyoz), yani mikroorganizmaların oranları değişir, patojen olanların oranı artar veya olmaması gereken mikroorganizmalar bulunursa hastalık tablosu meydana gelir. Başka bir deyişle disbiyoz, kommensal organizmaların kaybı ve potansiyel olarak zararlı organizmaların istenmeyen artışı ile karakterize edilebilir. Disbiyoz, konak gen aktivitesini ve metabolik süreçleri değiştirebilir, bu da konağın anormal bir bağışıklık tepkisine neden olur.

Mikrobiyota iç ve dış etkenler nedeniyle sürekli bir değişim içindedir. Bu nedenle mikrobiyota-konak etkileşimini ve insan vücudunda hastalığı başlatan etkenleri tespit etmek zordur. Buna karşılık yapılan çalışmalar sonucunda, barsak flora dengesinin bozulmasının inflamatuar barsak hastalıkları, diyabetes mellitus, obezite, alerjik hastalıklar, astım, otizm ve Alzheimer Hastalığı gibi bazı hastalıkları tetikleyebileceği ileri sürülmüştür.

oluşumunda sürece etki etmektedir. Bu nedenle ağız mikrobiyotası ile kanser gelişimi arasındaki nedensellik ilişkisi karmaşıktır.

Gelecekte yapılacak başarılı çalışmalarla, bilinen kanserojen bakterileri faj tedavisi gibi yöntemlerleyönetme imkanı olabilir. Bu arada, mekanik olarak biyofilmin bozulması (Diş-dişeti fırçalama ve plak tedavisi) ve iyi ağız hijyeni, zararlı bakterilerin ağız boşluğunda kolonize olmasını önlemede esastır.

Mikrobiyal karsinojenezin mekanizmaları tam olarak açıklandığında, bunların tedavideki uygulamaları araştırılabilir. Mikrobiyal faktörler kanser gelişimine ve kemorezistansa katkıda bulunabileceğinden, tedavi stratejisine antimikrobiyal tedavi dahil edilebilir. Patojenik mikrobiyotanın uzaklaştırılması, enfeksiyöz faktörlerin olumsuz etkisinin üstesinden gelebilir ve kemoterapinin etkisini artırmaya katkıda bulunabilir. Anti-patojen tedavinin klinik tedaviye uygulanıp uygulanamayacağını belirlemek içinde daha ileri klinik araştırmalar gereklidir.

**Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Enfeksiyon Hastalıkları A.B.D., Tokat*

KAYNAKÇA

1. Chen, Y., Chen, X., Yu, H., Zhou, H., & Xu, S. (2019). Oral Microbiota as Promising Diagnostic Biomarkers for Gastrointestinal Cancer: A Systematic Review. *OncoTargets and therapy*, *12*, 11131–11144. https://doi.org/10.2147/OTT.S230262
2. Chow L. Q. M. (2020). Head and Neck Cancer. *The New England journal of medicine*, *382*(1), 60–72. https://doi.org/10.1056/NEJMra1715715
3. Corbella, S., Veronesi, P., Galimberti, V., Weinstein, R., Del Fabbro, M., & Francetti, L. (2018). Is periodontitis a risk indicator for cancer? A meta-analysis. *PloS one*, *13*(4), e0195683. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0195683
4. Faden, A. A. (2016). The potential role of microbes in oncogenesis with particular emphasis on oral cancer. *Saudi Med J*, *37*(6), 607-612. https://doi.org/10.15537/Smj.2016.6.14048
5. Fan, X., Alekseyenko, A. V., Wu, J., Peters, B. A., Jacobs, E. J., Gapstur, S. M., Purdue, M. P., Abnet, C. C., Stolzenberg-Solomon, R., Miller, G., Ravel, J., Hayes, R. B., & Ahn, J. (2018). Human oral microbiome and prospective risk for pancreatic cancer: a population-based nested case-control study. *Gut*, *67*(1), 120-127. https://doi.org/10.1136/gutjnl-2016-312580

6. Gao, S., Li, S., Ma, Z., Liang, S., Shan, T., Zhang, M., Zhu, X., Zhang, P., Liu, G., Zhou, F., Yuan, X., Jia, R., Potempa, J., Scott, D. A., Lamont, R. J., Wang, H., & Feng, X. (2016). Presence of Porphyromonas gingivalis in esophagus and its association with the clinicopathological characteristics and survival in patients with esophageal cancer. *Infectious agents and cancer*, *11*, 3. https://doi.org/10.1186/s13027-016-0049-x
7. Geng, F., Wang, Q., Li, C., Liu, J., Zhang, D., Zhang, S., & Pan, Y. (2019). Identification of Potential Candidate Genes of Oral Cancer in Response to Chronic Infection With *Porphyromonas gingivalis* Using Bioinformatical Analyses. *Frontiers in oncology*, *9*, 91. https://doi.org/10.3389/fonc.2019.00091
8. Han, Y. W. (2015). Fusobacterium nucleatum: a commensal-turned pathogen. *Curr Opin Microbiol*, *23*, 141-147. https://doi.org/10.1016/j.mib.2014.11.013
9. Issrani, R., Reddy, J., Dabah, T. H. E., & Prabhu, N. (2022). Role of Oral Microbiota in Carcinogenesis: A Short Review. *Journal of cancer prevention*, *27*(1), 16–21. https://doi.org/10.15430/JCP.2022.27.1.16
10. Karpinski, T. M. (2019). Role of Oral Microbiota in Cancer Development. *Microorganisms*, *7*(1). https://doi.org/10.3390/microorganisms7010020
11. Kostic, A. D., Gevers, D., Pedamallu, C. S., Michaud, M., Duke, F., Earl, A. M., Ojesina, A. I., Jung, J., Bass, A. J., Tabernero, J., Baselga, J., Liu, C., Shivdasani, R. A., Ogino, S., Birren, B. W., Huttenhower, C., Garrett, W. S., & Meyerson, M. (2012). Genomic analysis identifies association of Fusobacterium with colorectal carcinoma. *Genome Res*, *22*(2), 292-298. https://doi.org/10.1101/gr.126573.111
12. Lu, H., Ren, Z., Li, A., Zhang, H., Jiang, J., Xu, S., Luo, Q., Zhou, K., Sun, X., Zheng, S., & Li, L. (2016). Deep sequencing reveals microbiota dysbiosis of tongue coat in patients with liver carcinoma. *Sci Rep*, *6*, 33142. https://doi.org/10.1038/srep33142
13. Marshall, B. J., Goodwin, C. S., Warren, J. R., Murray, R., Blincow, E. D., Blackbourn, S. J., Phillips, M., Waters, T. E., & Sanderson, C. R. (1988). Prospective double-blind trial of duodenal ulcer relapse after eradication of Campylobacter pylori. *Lancet*, *2*(8626-8627), 1437-1442. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(88)90929-4
14. Mascitti, M., Togni, L., Troiano, G., Caponio, V. C. A., Gissi, D. B., Montebugnoli, L., Procaccini, M., Lo Muzio, L., & Santarelli, A. (2019). Beyond Head and Neck Cancer: The Relationship Between Oral Microbiota and Tumour Development in Distant Organs. *Frontiers in cellular and infection microbiology*, *9*, 232. https://doi.org/10.3389/fcimb.2019.00232
15. Michaud, D. S., Izard, J., Wilhelm-Benartzi, C. S., You, D. H., Grote, V. A., Tjønneland, A., Dahm, C. C., Overvad, K., Jenab, M., Fedirko, V., Boutron-Ruault, M. C., Clavel-Chapelon, F., Racine, A., Kaaks, R., Boeing, H., Foerster, J., Trichopoulou, A., Lagiou, P., Trichopoulos, D., Sacerdote, C., … Riboli, E. (2013). Plasma antibodies to oral bacteria and risk of pancreatic cancer in a large European prospective cohort study. *Gut*, *62*(12), 1764–1770. https://doi.org/10.1136/gutjnl-2012-303006
16. Mima, K., Nishihara, R., Qian, Z. R., Cao, Y., Sukawa, Y., Nowak, J. A., Yang, J., Dou, R., Masugi, Y., Song, M., Kostic, A. D., Giannakis, M., Bullman, S., Milner, D. A., Baba, H., Giovannucci, E. L., Garraway, L. A., Freeman, G. J., Dranoff, G., Garrett, W. S., … Ogino, S. (2016). Fusobacterium nucleatum in colorectal carcinoma tissue and

patient prognosis. *Gut*, *65*(12), 1973–1980. https://doi.org/10.1136/gutjnl-2015-310101

17. Mortazavi, H., Baharvand, M., & Mehdipour, M. (2014). Oral potentially malignant disorders: an overview of more than 20 entities. *J Dent Res Dent Clin Dent Prospects*, *8*(1), 6-14. https://doi.org/10.5681/joddd.2014.002
18. Peters, B. A., Wu, J., Pei, Z., Yang, L., Purdue, M. P., Freedman, N. D., Jacobs, E. J., Gapstur, S. M., Hayes, R. B., & Ahn, J. (2017). Oral Microbiome Composition Reflects Prospective Risk for Esophageal Cancers. *Cancer research*, *77*(23), 6777–6787. https://doi.org/10.1158/0008-5472.CAN-17-1296
19. Pleguezuelos-Manzano, C., Puschhof, J., Rosendahl Huber, A., van Hoeck, A., Wood, H. M., Nomburg, J., Gurjao, C., Manders, F., Dalmasso, G., Stege, P. B., Paganelli, F. L., Geurts, M. H., Beumer, J., Mizutani, T., Miao, Y., van der Linden, R., van der Elst, S., Genomics England Research, C., Garcia, K. C., . . . Clevers, H. (2020). Mutational signature in colorectal cancer caused by genotoxic pks(+) E. coli. *Nature*, *580*(7802), 269-273. https://doi.org/10.1038/s41586-020-2080-8
20. Schwabe, R. F., & Jobin, C. (2013). The microbiome and cancer. *Nat Rev Cancer*, *13*(11), 800-812. https://doi.org/10.1038/nrc3610
21. Stasiewicz, M., & Karpiński, T. M. (2022). The oral microbiota and its role in carcinogenesis. *Seminars in cancer biology*, *86*(Pt 3), 633–642. https://doi.org/10.1016/j.semcancer.2021.11.002
22. Sun, J., Tang, Q., Yu, S., Xie, M., Xie, Y., Chen, G., & Chen, L. (2020). Role of the oral microbiota in cancer evolution and progression. *Cancer medicine*, *9*(17), 6306–6321. https://doi.org/10.1002/cam4.3206
23. Teles, F. R. F., Alawi, F., Castilho, R. M., & Wang, Y. (2020). Association or Causation? Exploring the Oral Microbiome and Cancer Links. *J Dent Res*, *99*(13), 1411-1424. https://doi.org/10.1177/0022034520945242
24. Thomas, A. M., Manghi, P., Asnicar, F., Pasolli, E., Armanini, F., Zolfo, M., Beghini, F., Manara, S., Karcher, N., Pozzi, C., Gandini, S., Serrano, D., Tarallo, S., Francavilla, A., Gallo, G., Trompetto, M., Ferrero, G., Mizutani, S., Shiroma, H., . . . Segata, N. (2019). Metagenomic analysis of colorectal cancer datasets identifies cross-cohort microbial diagnostic signatures and a link with choline degradation. *Nat Med*, *25*(4), 667-678. https://doi.org/10.1038/s41591-019-0405-7
25. Tuominen, H., Rautava, S., Collado, M. C., Syrjänen, S., & Rautava, J. (2018). HPV infection and bacterial microbiota in breast milk and infant oral mucosa. *PloS one*, *13*(11), e0207016. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0207016
26. Wang, Y., Xue, J., Zhou, X., You, M., Du, Q., Yang, X., He, J., Zou, J., Cheng, L., Li, M., Li, Y., Zhu, Y., Li, J., Shi, W., & Xu, X. (2014). Oral microbiota distinguishes acute lymphoblastic leukemia pediatric hosts from healthy populations. *PLoS One*, *9*(7), e102116. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0102116
27. Woo, B. H., Kim, D. J., Choi, J. I., Kim, S. J., Park, B. S., Song, J. M., Lee, J. H., & Park, H. R. (2017). Oral cancer cells sustainedly infected with Porphyromonas gingivalis exhibit resistance to Taxol and have higher metastatic potential. *Oncotarget*, *8*(29), 46981-46992. https://doi.org/10.18632/oncotarget.16550
28. Yamamura, K., Baba, Y., Nakagawa, S., Mima, K., Miyake, K., Nakamura, K., Sawayama, H., Kinoshita, K., Ishimoto, T., Iwatsuki, M.,

Sakamoto, Y., Yamashita, Y., Yoshida, N., Watanabe, M., & Baba, H. (2016). Human Microbiome Fusobacterium Nucleatum in Esophageal Cancer Tissue Is Associated with Prognosis. *Clin Cancer Res*, *22*(22), 5574-5581. https://doi.org/10.1158/1078-0432.CCR-16-1786

29. Yan, X., Yang, M., Liu, J., Gao, R., Hu, J., Li, J., Zhang, L., Shi, Y., Guo, H., Cheng, J., Razi, M., Pang, S., Yu, X., & Hu, S. (2015). Discovery and validation of potential bacterial biomarkers for lung cancer. *Am J Cancer Res*, *5*(10), 3111-3122. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/26693063
30. Zhang, Y., Wang, X., Li, H., Ni, C., Du, Z., & Yan, F. (2018). Human oral microbiota and its modulation for oral health. *Biomed Pharmacother*, *99*, 883-893. https://doi.org/10.1016/j.biopha.2018.01.146
31. Zhao, H., Chu, M., Huang, Z., Yang, X., Ran, S., Hu, B., Zhang, C., & Liang, J. (2017). Variations in oral microbiota associated with oral cancer. *Scientific reports*, *7*(1), 11773. https://doi.org/10.1038/s41598-017-11779-9

Psiko-Onkoloji

*Zehra Yağcı**

Giriş

Psiko-onkoloji, kanserin psikiyatrik ve psikolojik yönleri ile ilgili çalışma ve uygulamaların olduğu ve giderek genişleyen bir alandır. Kanser hastalarının, ailelerinin psikolojik tepkilerinin yanı sıra kanser riski, tanı alması ve yaşam süresini etkileyen psikolojik, davranışsal ve sosyal faktörlerle ilgilidir. Bu alan dünya çapında ulusal ve uluslararası derneklerle temsil edilen klinisyen ve araştırmacılardan oluşmaktadır. Çoğu kanser merkezi, hastalara ve ailelere psikososyal destek ve konsültasyon sağlamaktan ve onkoloji ekiplerine irtibat hizmetlerinden sorumlu olarak bir veya daha fazla klinisyen belirlemiştir. Kanser hastalarının bakımında etkili iletişimi geliştirmek için klinisyenlere, iletişim becerileri eğitim programları geliştirilmiştir. Mevcut araştırmalardan elde edilen kanıtlara dayanarak, kanser hastalarının psikiyatrik değerlendirmesi ve yönetimine ilişkin klinik uygulama kılavuzları da oluşturulmuştu (3). 1970'de onkoloji, psikiyatri ve psikosomatik tıbbın yan dalı olarak oluşmaya başlamıştır. Tanı alan hasta sayısının artması, palyatif bakım ve ağrı yönetimindeki gelişmelere olan önemin artmasının yanında yaşam kalitesinin, hastaların bildirdiği sonuçların ve hasta değerlerinin tanınması sağlanarak psikoloji ile uyumlu kanser bakımı daha bilinir hale gelmiştir. 1980'de psiko-onkoloji merkezleri büyük kanser merkezlerinde oluşmaya başlamıştır. 1990'da, sigara kullanımı gibi değiştirilebilen alışkanlıklar, diyet ve yaşam tarzı üzerine olan davranışsal araştırmalar, kanserin önlenmesi ile ilgili toplum bilgilendirilmesini sağlamıştır (3).

Kanser Tanısı Alınmasına Verilen Psikolojik Tepkiler ve Uyum Süreci

Kanser teşhisi, kişilerin kendi stresleri yanında süreçle ilgili katastrofik bilgilere uyum sağlamalarını gerektirir. Ölüm korkusuna ek olarak, başlıca endişeler arasında olası bir bağımlı olma durumu, vücut yapısındaki değişiklikler, ağrı, sakatlık, terk edilmenin yanı sıra ilişkilerde, işlevsellikte ve maddi durumda aksamalar yer almaktadır. Kanserin her aşamasında verilen tepkiler kendine özgü özellikler gösterir. Tetkik aşamasında kaygılı bekleyiş ön planda iken, tanı söylendiğinde ilk verilen tepki şok ve inkardır. Bu aşamada hasta söylenenleri işitmiyor gibidir. Bu sürecin ne kadar süreceği hastadan hastaya değişmekle birlikte, hastalığın prognozu, tedaviye başlama süresi ve tedavinin olası komplikasyonlar açısından önemli bir dönemdir. İnkar dönemini, öfke ve pazarlık aşamaları izler. Öfke hasta yakınlarına ya da sağlık ekibine yönelebilir. Hasta kanser tanısı aldığı için öfkelidir, zihninde 'neden ben' şeklinde düşünceler hakimdir, bu durumun geçmesi sabırla beklenmelidir. Öfke sonrasında yerini depresyona bırakır, bu dönemde moralsizlik, üzüntü, isteksizlik belirtileri görülebilir. Son aşama ise kabullenmedir. Bu aşamada hasta durumu

Kanser Hastalarının Bakımında Kullanılan Psikososyal Müdahaleler

Kanser tanısından sonra gelişebilen, günlük işlevsellikte azalma, kişinin kendi günlük aktivitelerini yapmakta zorlanması, zayıf konsantrasyon, bellek bozuklukları gelişen psikolojik tepkileri etkilemektedir. Değişen emosyonel durum (korku, endişe, üzgün olma), başkalarına bağımlı olma ihtiyacı, özgüvenin azalması, gelecekle ilgili bakış açısının değişmesi, olası bir ölüm tehdidi tedavi sürecinde hastaların baş etmek durumunda kaldıkları bazı etkilenme durumlarıdır. Kanser hastaları, hastalığa karşı çeşitli duygusal, bilişsel ve davranışsal tepki gösterebilirler. Örneğin, hastalıkla aktif olarak yüzleşme eğilimi gibi bazı tepkiler hastalığa uyum sağlamayı desteklerken; umutsuzluk, endişeli meşguliyet (yani, kişinin kendi yaşamında hastalığın etkisi ile ilgili sürekli olarak kaygı duyması) ve inkar, hastalığa daha zayıf uyum ve daha yüksek sıkıntı riski ile ilişkili görünmektedir (13). Hastalar için danışmanlık, psikoeğitim, psikolojik destek ve çeşitli yönelimlerde (bilişsel davranışçı, destekleyici-dışa vurumcu, psikodinamik, varoluşsal) ve çeşitli biçimlerde (grup, bireysel, aile terapisi) psikoterapiler geliştirilmiştir. Hangi hastaya, hangi tür psikososyal yaklaşımın kullanılacağı hastanın kişilik özelliklerine, hastalığın evresine, hastaların psikososyal statülerine göre değişmektedir ve başlangıçta öngörmek önemlidir (22). Onkoloji alanında özelleşmiş çeşitli psikoterapilerin ve psikososyal rehabilitasyonun, somatik semptomların ve psikiyatrik semptomların şiddetinde azalma sağlarken; yaşam kalitesini, refahı, hastalık davranışında iyileşmeyi ve olasılıkla sağ kalımı artırdığı gösterilmiştir (10).

**Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Psikiyatri A.B.D., Bilecik*

KAYNAKÇA

1. AYDEMİR, Ömer, NOYAN, Ayşın, GÜLSEREN, Şeref, KAYAHAN, Bülent, BODUR, Zeynep, ELBİ, HAYRİYE, & KÜLTÜR, Savaş. (1998). Deliryum derecelendirme ölçeği'nin geliştirilmesi, güvenirliği ve geçerliliği. Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, 6(1), 21-27.

2. Breitbart, William, &Alici, Yesne. (2012). Evidence-basedtreatment of delirium in patientswithcancer. Journal of ClinicalOncology, 30(11), 1206.

3. Breitbart, William S, &Alici, Yesne. (2009). Psycho-oncology. Harvard review of psychiatry, 17(6), 361-376.

4. Caruso, R, Nanni, MG, Riba, M, Sabato, S, Mitchell, AJ, Croce, E, &Grassi, L. (2017). Depressivespectrumdisorders in cancer: prevalence, risk factorsandscreeningfordepression: a criticalreview. ActaOncologica, 56(2), 146-155.

5. Chaturvedi, Santosh K, Peter Maguire, G, &Somashekar, BS. (2006). Somatization in cancer. International Review of Psychiatry, 18(1), 49-54.

6. Chaturvedi, Santosh K, &Uchitomi, Yosuke. (2012). Psychosocialandpsychiatricdisorders. ClinicalPsycho-Oncology: An International Perspective. 1st ed. NJ: Wiley, 55-69.

7. Crawford, Gregory B, Agar M, Meera, Quinn, Stephen J, Phillips, Jane, Litster, Caroline, Michael, Natasha, . . . Currow, David C. (2013). Pharmacovigilance in hospice/palliativecare: net effect of haloperidolfordelirium. Journal of PalliativeMedicine, 16(11), 1335-1341.

8. Curran, Leah, Sharpe, Louise, &Butow, Phyllis. (2017). Anxiety in thecontext of cancer: a systematicreviewanddevelopment of an integrated model. Clinicalpsychologyreview, 56, 40-54.

9. Fann, Jesse R, Thomas-Rich, Anne M, Katon, Wayne J, Cowley, Deborah, Pepping, Mary, McGregor, Bonnie A, &Gralow, Julie. (2008). Majordepressionafterbreastcancer: a review of epidemiologyandtreatment. General hospitalpsychiatry, 30(2), 112-126.

10. Galway, Karen, Black, Amanda, Cantwell, Marie M, Cardwell, Chris R, Mills, Moyra, &Donnelly, Michael. (2012). Psychosocialinterventionstoimprovequality of life andemotionalwellbeingforrecentlydiagnosedcancerpatients. Cochrane Database of SystematicReviews(11).

11. Grassi, Luigi, Caraceni, Augusto, Mitchell, Alex J, Nanni, Maria Giulia, Berardi, Maria Alejandra, Caruso, Rosangela, &Riba, Michelle. (2015). Management of delirium in palliativecare: a review. Currentpsychiatryreports, 17, 1-9.

12. Grassi, Luigi, &Nanni, Maria Giulia. (2016). Demoralizationsyndrome: New insights in psychosocialcancercare. In(Vol. 122, pp. 2130-2133): Wiley Online Library.

13. Grassi, Luigi, Spiegel, David, &Riba, Michelle. (2017). Advancingpsychosocialcare in cancerpatients. F1000Research, 6.

14. Lawlor, Peter G, & Bush, Shirley H. (2015). Delirium in patientswithcancer: assessment, impact, mechanismsandmanagement. Nature ReviewsClinicalOncology, 12(2), 77-92.

15. Lonergan, Edmund, Britton, Annette M, &Luxenberg, Jay. (2007). Antipsychoticsfordelirium. Cochrane Database of SystematicReviews(2).

16. Meagher, David J, Leonard, Maeve, Donnelly, Sinead, Conroy, Marion, Adamis, Dimitrios, &Trzepacz, Paula T. (2011). A longitudinalstudy of motor subtypes in delirium: relationshipwithotherphenomenology, etiology, medicationexposureandprognosis. Journal of psychosomaticresearch, 71(6), 395-403.

17. Mitchell, Alex J, Chan, Melissa, Bhatti, Henna, Halton, Marie, Grassi, Luigi, Johansen, Christoffer, &Meader, Nicholas. (2011). Prevalence of depression, anxiety, andadjustmentdisorder in oncological, haematological, andpalliative-caresettings: a meta-analysis of 94 interview-basedstudies. Thelancetoncology, 12(2), 160-174.

18. Rainsford, Suzanne, Rosenberg, John P, &Bullen, Tracey. (2014). Delirium in advancedcancer: screeningfortheincidence on admissionto an inpatienthospiceunit. Journal of PalliativeMedicine, 17(9), 1045-1048.

19. Sanjida, Saira, Janda, Monika, Kissane, David, Shaw, Joanne, Pearson, Sallie-Anne, DiSipio, Tracey, &Couper, Jeremy. (2016). A systematicreviewand meta-analysis of prescribingpractices of antidepressants in cancerpatients. Psycho-Oncology, 25(9), 1002-1016.

20. Sertöz, Özen Önen. (2012). Kanser hastasında sık görülen psikiyatrik hastalıklar ve klinik pratikte uygulamaya dönük tedavi yaklaşımları. Psikiyatride Güncel, 2, 44-58.

21. Sertöz, Özen Önen. (2017). Kanserli hastaya ve yakınına poliklinikte psikoterapötik yaklaşım. Psikiyatride Güncel, 7, 347-355.

22. Tamagawa, Rie, Garland, Sheila, Vaska, Marcus, &Carlson, Linda E. (2012). Whobenefitsfrompsychosocialinterventions in oncology? A systematicreview of psychologicalmoderators of treatmentoutcome. Journal of BehavioralMedicine, 35, 658-673.

23. Wakefield, Claire E, Butow, Phyllis N, Aaronson, Neil A, Hack, Thomas F, Hulbert-Williams, Nicholas J, &Jacobsen, Paul B. (2015). Patient-reporteddepressionmeasures in cancer: a meta-review. TheLancetPsychiatry, 2(7), 635-647.

24. Walker, Jane, Hansen, ChristianHolm, Martin, Paul, Symeonides, Stefan, Ramessur, Ravi, Murray, Gordon, &Sharpe, Michael. (2014). Prevalence, associations, andadequacy of treatment of majordepression in patientswithcancer: a cross-sectionalanalysis of routinelycollectedclinicaldata. TheLancetPsychiatry, 1(5), 343-350.

Retinoblastom Tedavisinde Güncel Yaklaşımlar

*Zeynep Sena Tosun**

Giriş

Retinoblastom çocukluk çağının en sık göz içi kanseridir. Son yıllarda retinoblastomun tedavisinde ciddi gelişmeler olmuştur. Bu sayede hastaların sağkalım ve göz korunma oranlarında belirgin düzelme sağlanmıştır. Günümüzde retinoblastom tedavisinde esas olarak enükleasyon, intravenöz kemoredüksiyon ve intra-arteriyel kemoterapi kullanılmaktadır. Enükleasyon görme beklentisinin olmadığı yaygın retinoblastomlu gözlerde kullanılmaktadır. İntravenöz kemoredüksiyon 1990'lı yılların ortalarından itibaren Uluslararası Retinoblastom Sınıflaması'na göre grup A, B, C ve bazı D gözlerde etkin biçimde kullanılmış ve fokal tedaviler (kryoterapi, transpupiller termoterapi ve brakiterapi) ile birlikte başarılı tümör kontrolü sağlanmıştır. 2008 yılında süperselektif intra-arteriyel kemoterapi gündeme gelmiştir. Bu teknikle nöroradyolojik olarak oftalmik arter kateterize edilmekte ve kemoterapötik ajan (sıklıkla melfalan) direk olarak oftalmik artere verilmektedir. Böylelikle intravenöz kemoredüksiyon ile başarı şansı nispeten düşük ileri evre grup D vegrup E gözlerde ciddi oranda tümör kontrolü sağlanabilmektedir. Sonuç olarak, retinoblastom tedavisinde son dönemde ciddi gelişmeler olmuştur. Bu sayede göz koruma oranları artmıştır. Güncel yaklaşım yöntemi olan intra-arteryal kemoterapi ileri evre tümörlü gözlerin kontrolünü sağlamada umut vaad etmektedir.

1. Genel Bilgiler

Retinoblastom (RB) 0-5 yaş grubu çocuklarda en sık görülen birincil göz içi tümörüdür ve en önemli iki bulgusu lökokori (%54) ve şaşılıktır (%29). Tümör, 16000-18000 canlı doğumda bir görülmekle birlikte dünyada her yıl 7000 ile 8000 arası yeni olgu bildirilmektedir [30].

Genellikle 5 yaş altında görülmekle birlikte, olguların büyük çoğunluğu 3 yaşın altında ortaya çıkar. Ortalama tanı yaşı 18 aydır. Retinoblastom görülme sıklığı, cinsiyet, ırk, sağ veya sol göz tutulumu açısından anlamlı bir fark göstermemektedir. Çevresel faktörlerin de retinoblastom gelişiminde belirgin etkisi olmadığı bildirilmiştir. Tümör iki tip geçiş gösterir. Somatik tip daha sık görülür (olguların 2/3'ü). Genellikle tek gözde ve tek bir odak şeklinde kendini gösterir. İlk tanı yaşı ortalama 24 aydır. Daha az sıklıkta karşımıza çıkan germinal tip (olguların 1/3'ü) ise çoğunlukla çift taraflı ve çok odaklı tutulum

Retinoblastom tedavisinde temel amaç hastanın yaşamının korunması ve daha sonra göz ve görme fonksiyonunun kurtarılmasıdır. Günümüzde uygulanan tedavi yöntemleri bu amaca yaklaşmakta ancak beraberinde önemli yan etkiler ve hasta ve sağlık sistemine ağır maliyetler getirmektedir. Önümüzdeki yıllarda tedavinin tümör ortamındaki hipoksi, anjiyogenez ve hücresel metabolizmayı hedef alacak şekilde gelişeceği öngörülmektedir.

Tokat Zile Devlet Hastanesi ,Göz Hastalıkları Polikliniği, Tokat

KAYNAKÇA

[1] Abouzeid H, Moeckli R, Gaillard MC, et al. (2008) 106-Ru brachytherapy for retinoblastoma. Int J Radiat Oncol Biol Phys. 2008;71:821-8.

[2] Abramson DH, Beaverson KL, Chang ST, et al. (2004) Outcome following initial external beam radiotherapy in patients with Reese-Ellsworth group Vb retinoblastoma. Arch Ophthalmol. 2004;122:1316-23.

[3] Abramson DH. (2010) Super selective ophthalmic artery deivery of chemotherapy for intraocular retinoblastoma: chemosurgery. The first Stallard lecture. Br J Ophthalmol. 2010;94:396-9.

[4] Chantada G, Doz F, Antonelli CB, et al. (2006) A proposal for an international retinoblastoma staging system. Pediatr Blood Cancer. 2006;47:801-5.

[5] Chantada GL, Sampor C, Bosaleh A, et al. (2013) Comparison of staging systems for extraocular retinoblastoma. JAMA Ophthalmol. 2013;131:1127-34.

[6] Chawla B, Jain A, Azad R. (2013) Conservative treatment modalities in retinoblastoma. Indian J Ophthalmol. 2013;61:479-85.

[7] Cohen V, Hungerford JL. (2009) The success of primary chemotherapy for group D heritable retinoblastoma. Br J Ophthalmol. 2009;93:887-90.

[8] Edge SB, Byrd DR, Copton CC, Fritz AG, Greene FL, Trotti A (eds). (2010) American Joint Committee on Cancer. Cancer staging manual. New-York; Springer; 2010:561-8.

[9] Eldebawy E, Patrocinio H, Evans M, et al. (2010) Stereotactic radiotherapy as an alternative to plaque brachytherapy in retinoblasoma. Pediatr Blood Cancer. 2010;55:1210-2.

[10] Meel R, Radhakrishnan V, Bakhshi S. (2012) Current therapy and recent advances in the management of retinoblastoma. Indian J Med Paediatr Oncol. 2012;33:80-88.

[11] Munier FL, Vervey J, Pica A, et al. (2008) New developments in external beam radiotherapy for retinoblastoma: from lens to normal tissue-sparing techniques. Clin Exp Ophthalmol. 2008;36:78-89.

[12] Murphree LA. (2005) Intraocular retinoblastoma: the case for a new group classification. Ophthalmol Clin North Am. 2005;18:41-53.

[13] National Retinoblastoma Strategy. Canadian guidelines for care. (2009) Can J Ophthalmol. 2009;44:9-44.

[14] Reese AB, Ellsworth RM. (1963) The evaluation and current concept of retinoblastoma therapy. Trans Am Acad Ophthalmol Otolaryngol. 1963;67:164-72.

[15] Schefler AC, Abramson DH. (2008) Retinoblastoma: what is new in 2007-2008. Curr Opn Ophthalmol. 2008;19:526-34.

[16] Shields CL, Bianciotto CG, Jabbour P, et al. (2011) Intra-arterial chemotherapy for retinoblastoma. Report no.1, control of retinal tumors, subretinal seeds, and vitreous seeds. Arch Ophthalmol. 2011;129:1399-406.

[17] Shields CL, Fulco EM, Arias JD, et al. (2013) Retinoblastoma frontiers with intravenous, intraarterial, periocular and intravitreal chemotherapy. Eye. 2013;27:253-64.

[18] Shields CL, Ghassemi F, Tuncer S, Thangappan A, Shields JA. (2008) Clinical spectrum of diffuse infiltrating retinoblastoma in 34 consecutive eyes. Ophthalmology. 2008;115:2253-2258.

[19] Shields CL, Manjandavida FP, Arepalli S, et al. (2014) Intravitreal melphalan for persistent or recurrent retinoblastoma vitreous seeds. JAMA Ophthalmol. 2014; doi: 10.1001/jamaophthalmol.2013.7666.

[20] Shields CL, Mashayekhi A, Au AK, et al. (1996) The international classification of retinoblastoma predicts chemoreduction success. Ophthalmology. 1996;113:2276-80.

[21] Shields CL, Mashayekhi A, Cater J, et al. (2004) Chemoreduction for retinoblastoma. Analysis of tumor control and risks for recurrence in 457 tumors. Am J Ophthalmol. 2004;138:329-37.

[22] Shields CL, Palamar M, Sharma P, et al. (2009) Retinoblastoma regression patterns following chemoreduction and adjuvant therapy in 557 tumors. Arch Ophthalmol. 2009;127:282-90.

[23] Shields CL, Sharma P, Ramasubramanian A, et al. (2009) Chemoreduction for group E retinoblastoma: comparison of chemoreduction alone versus chemoreduction plus low-dose external radiotherapy in 76 eyes. ophthalmology. 2009;116;544- 51.

[24] Shields CL, Shields JA. (2010) Intra-arterial chemotherapy for retinoblastoma: the beginning of a long journey. Clin Exp Ophthalmol. 2010;38:638-43.

[25] Shields CL, Shields JA. (2010) Retinoblastoma management: advances in enucleation, intravenous chemoreduction, and intra-arterial chemotherapy. Curr Opin Ophthalmol. 2010;21:203-212.

[26] Shields JA, Shields CL. Retinoblastoma. (2008) In: Shields JA, Shields CL, editors. Atlas of intraocular tumors. Philadelphia: Lippincott Williams Wilkins; 2008. pp. 293-365.

[27] Suzuki S, Yamane T, Mohri M, et al. (2011) Selective ophthalmic arterial injection therapy for intraocular retinoblastoma: the long-term prognosis. Ophthalmology. 2011;118:2081-7.

[28] The american brachytherapy society-ophthalmic oncology task force. (2014) The american brachytherapy society consensus guidelines for plaque brachytherapy of uveal melanoma and retinoblastoma. Brachythreapy. 2014;13:1-14.

[29] Vajzovic LM, Murray TG, Aziz-Sultan MA, et al. (2011) Supraselective intraarterial chemotherapy: evaluation of treatment-related complications in advanced retinoblastoma. Clin Ophthalmol. 2011;5:171-6.

[30] Villegas VM, Hess DJ, Wildner A, et al. (2013) Retinoblastoma. Curr Opin Ophthalmol. 2013;24:581-8.

PORTALS
IN MONUMENTAL BUILDINGS
from the Ottoman Era in
MACEDONIA

Buket İLTER ALPER
Rüçhan BUBUR

gece kitaplığı

PORTALS IN MONUMENTAL BUILDINGS FROM THE OTTOMAN ERA IN MACEDONIA

BUKET İLTER ALPER
RÜÇHAN BUBUR

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak Tasarım • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Mart 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-729-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

Contents

PREFACE **7**
ABBREVIATIONS **9**
INTRODUCTION **10**
CATALOGUE **17**

MOSQUE PORTALS **19**
Skopje, Sultan Murad (Hünkar) Mosque 21
Skopje, Ishak Bey (Alaca) Mosque 30
Skopje, (Gazi) İsa Bey Mosque 40
Skopje, Mustafa Paşa Mosque 48
Skopje, Hacı Balaban Mosque 58
Skopje, Yahya Paşa Mosque 63
Bitola, İshak Çelebi (İshakiye) Mosque 72
Bitola, Haydar Kadı Mosque 77
Bitola, Koca Kadı (Koca Ahmet Efendi) Mosque 86
Bitola Yeni (Kadı Mahmut Efendi) Mosque 91
Shtip, Hüsameddin Paşa Mosque 99
Tetovo, Masjid at Harabati Baba Tekke (Sersem Ali Baba Tekke) 103
Tetovo, Alaca Mosque 107

TÜRBE PORTALS **113**
Skopje, Paşa Bey Türbe 115
Skopje, Mustafa Paşa Türbe 120
Skopje, Beyhan Sultan (Bikiy Han, Beyhan Baba) Türbe 125
Skopje, Hüseyin Şah Türbe 129

HAMAM PORTALS **133**
Skopje, Davud Paşa Hamam 135
Bitola, Deboy Hamam 139

HAN PORTALS **143**
Skopje, Kapan (Isa Bey) Han 145
Skopje, Sulu (Yeni) Han 148
Skopje, Kurşunlu Han 154

BEDESTEN PORTALS **161**
Shtip, Bedesten (Bedesten of Seyit Abdulkadir) 163
Skopje, Bedesten of İshak Bey 165
Bitola, Bedesten 171

PORTALS THAT COULD NOT MAINTAIN AUTHENTIC FORM 177
Skopje, Kebir Mehmed Çelebi (Bey) Mosque 179
Kumanovo, Tatar Sinan Bey Mosque 181
Bitola, İsa Fakih (Çınar Muftü) Mosque 184
Ohrid, Ali Paşa Mosque 185
Strumica, Orta (Durak Efendi) Mosque 189
Bitola, Hamza Bey (Üç Şeyhler) Mosque 191

PORTALS ON RUINED OR NON-EXISTING BUILDINGS 195
Prilep, Çarşı Mosque 197
Skopje, Yelen Kapan (Yılan Kapan, Ceylan Çavuş) Mosque 201
Skopje, Faik Paşa Mosque 202
Skopje, Şengül (Gülşen) Hamam 206
Skopje, Eski Yeni Hamam 207

EVALUATION 209
Location on the Façade 211
Typological Evaluation 212
Dimension and Proportion 216
Material 216
Elements of the Portal 217
Ornamentation 230
Door Leaves 234

CONCLUSION 239
BIBLIOGRAPHY 243

PREFACE

The traces of Ottoman architecture in the Balkan countries are at least as noteworthy in terms of their architectural and artistic features as those within the borders of present-day Turkey. This research "Portals in Monumental Buildings from the Ottoman Era in Macedonia" aims to highlight the prominence of the Republic of North Macedonia in terms of its architectural heritage dating from the Ottoman period. Most of these eminent monuments were destroyed due to natural disasters, wars, restoration fails and deliberate acts of destruction in the region. However, the remaining heritage is still a valuable representative of the Ottoman architecture. In recent years, we have witnessed a rising number of studies on the Ottoman buildings in the Balkans; however, most of these primarily focus on the architectural aspects of these historical landmarks. There are only few studies focusing on the building elements themselves. Doors, windows, and other architectural elements, as well as the ornamentation provide rather significant clues about the architectural identity and provenance of a building. Portals have been one of the architectural elements that has unique place of its own in Islamic-Turkish architecture. The idea of emphasizing the main entrance by means of a portal on the front facade, is present in almost every period of monumental Islamic-Turkish architecture. Portals are amongst the architectural elements that distinguish the character of a building; help to determine the culture and the period it has been produced. Portals of Anatolian buildings from the Seljuk and Ottoman eras are thoroughly studied by scholars, most of these studies focus on 'masterpieces' that stand in Anatolia. However, these buildings constitute only a portion of the Ottoman architectural production. The relatively 'simple' portals of more modest buildings of Ottoman era in the peripherical geographies such as the Balkans have not received enough attention. To better understand Ottoman art and architecture, we believe that examining the architectural elements of these buildings in peripheral regions such as the Balkans, which are at least as valuable as their contemporaries in Anatolian territories, can contribute to studies in the field of Ottoman architecture. Believing that the chronological study of the main entrances outside the Anatolian geography and their continuity would shed light on ongoing studies in the field, we intended to introduce readers the main entrances of monumental buildings built during the Ottoman era in the Republic of Northern Macedonia.

This study was sponsored by the Coordination Office for Scientific Research Projects of Ege University. (Project Number: 13-TDAE-002). We would like to thank Ege University Rectorate and Scientific Research Projects Branch Office for their support.

We owe a debt of gratitude to our teacher Prof. Dr. Bozkurt ERSOY, who diligently reviewed our work and helped made it ready for publication.

We would also like to thank Assoc. Prof. Şakir ÇAKMAK and Prof. Dr. Ersel ÇAĞLITÜTÜNCÜGİL for pointing us in the right direction with their invaluable input.

During our field work, we met so many nice people who were more than willing to help us with our endeavors. Each made a valuable contribution that helped make this study possible. We would like to thank Mr. Behicuddin ŞEHAPI, the then Undersecretary of the Macedonian Ministry of Culture and member of the parliament, who directed us and gave all his support during our work in Macedonia. We would like to thank Mr. Mürteza SULUOCA, Editor-in-Chief of Yeni Balkan Newspaper and Publishing House, for his help.

We would like to thank the staff of the museums and institutes for the protection of cultural monuments in Skopje and Bitola, particularly Ema PETROVA, Director of the National Conservation Center in Skopje; Dragica ZIVKOVA, art historian and archaeologist at the Skopje City Museum; Zoran ALTIPARMAKOV, conservator and architect at the Institute and Museum for the Protection of Cultural Monuments in Bitola; and Olivera MAKRIEVSKA, conservator and restorer at the same institute, whose knowledge and experience have been a great help to us. We are grateful to every member of the ŞAMLI family who accompanied us at every stage of our work and never left us alone, guiding and supporting us and, more importantly, giving us a warm welcome in their homes and opening their hearts to us.

Andrejeviç A. (1984), Islamska Monumentalna Umetnost XVI Veka u Jugoslaviji, Kupolne Dzamije, Filozofiski Fakultet u Beogradu İnstitut za İstoriju Umetnosti, Beograd.

Ayverdi E. (1956), "Yugoslavya'da Türk Abideleri ve Vakıfları", Vakıflar Dergisi, S.III., Ankara, 151-223.

Ayverdi E. (1981), Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, III. cilt, 3. kitap, İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul.

Barışta H.Ö. (2009), Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Bayburtluoğlu Z. (1978), "Anadolu Selçuklu Devri Büyük Programlı Yapılarında Önyüz Düzeni." Vakıflar Dergisi, 11, 67-106.

Bilmeoğlu N. (1975), Kalkandelen, Kalkandelenliler Yardımlaşma Derneği, İstanbul.

Bozer R. (1989), "Sinan Eserlerinde Ahşap İşçiliği", VI. Vakıf Haftası, (Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde "Mimar Sinan ve Dönemi" Sempozyumu, 5- 8 Aralık 1988), İstanbul, 327-346.

Bülbül S. (2011), Manastır Şehrindeki Osmanlı Mimarisi, (Unpublished PhD Dissertation), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bülbül S. (2015), "Kalkandelen Harabati Baba — Sersem Ali Baba Bektaşı Külliyesi", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 76, 205-228.

Çakmak Ş. (2001), Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500), T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Çoruhlu Y (1993), "Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Mimarisinde Taçkapılar", Türk Dünyası Araştırmaları, Sayı:85-87, 198- 213.

Demir S. E. (2016), Kalkandelen Bektâşî Tekkesi Hazîresi, (Unpublished Master's Thesis), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Demiriz Y (1979), Osmanlı Mimarisinde Süsleme, 1 Erken devir, (1300-1453), Kültür Bakanlığı, İstanbul.

Deroko A. (1964), Spomenicija Arhitektura IX.- XVIII. Veka u Jugoslavije Narod Arhitektura, I, Beograd.

Dişli G., Uz- Taşkesen A.N. (2018), Makedonya, Bitola'daki (Manastır) Haydar Kadı Camisinin 2014-2017 Yılları Konservasyonu ve Restorasyonu, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, (Temmuz/ July 2018), 31-85.

Duda W.H. (1949), Balkantürkische Studien, Wien, 1949.

Elezoviç G. (1925), "Turski Spomenici u Skoplju", G.S.N.D., Kniga I, Sveska 2, Skoplje, 135-176.

Elezoviç, G. (1929), "Turski Spomenici u Skoplju", G.S.N.D., Kniga V Sveska 2, Skoplje, 243-261.

Elezoviç G. (1930), "Turski Spomenici u Skoplju III", G.S.N.D., Kniga VII-VIII, Broj 3-4, Skoplje, 177-192.

Elezoviç G. (1940), Turski Spomenici, 1348-1520, Kniga I, Sv.1, Beograd.

Elezoviç G. (1952), Turski Spomenici, KNJ. I, SV2, Beograd.

Elezoviç G. (2013), "Turski Spomenici u Skoplju", Osmnaliskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Make- donija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) I, Skopje, 105-144.

Ergun S.N. (1930), Bektaşi Şairleri, İstanbul.

Evliya Çelebi. (2002), Evliya Çelebi Seyahatnamesi, VI. Kitap, Haz. Kahraman S.A. ve Dağlı Y, Y.K.Y., İstanbul.

Evliya Çelebi. (2010), Günümüz Türkçesi ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi, V Kitap 2. Cilt, Haz. Kahraman S.A., Y.K.Y, İstanbul.

Eyice S. (1963), "Üsküp'te Türk Devri Eserleri", Türk Kültürü Dergisi, S.11, Ankara, 20-30.

Hacısalihoğlu M. (2003), "Makedonya", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, Ankara, 437-444.

Hartmuth M. (2011), "Le Patronage Arhitectural de Koca Sinan Pacha dans les Balkans: Un Ensemble de Batiments Inconnus de la Fın de XVIe Siecle a Stip", Turcica, 43, 345-362.

İbrahimi M. (1989), Makedonya Türk İslam Mimarisinde Görülen Duvar Süslemelerinden Örnekler, (Unpublished PhD Dissertation), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İbrahim M. (1994), "Eski Yugoslavya Sınırları Dahilinde Tarikat Hareketlerinin Tarih İçindeki Gelişimi ve Önemi", Vakıflar Dergisi, 24, 291-306.

İbrahimgil M.Z. (1997), "Kalkandelen (Tetovo) Alaca-Paşa Camii" Vakıflar Dergisi, 26, 249-266.

İbrahimgil M. (1999), "Pirlepe'de Osmanlı Dönemi Yapıları ve Türk Sanatındaki Yeri", XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongre Bildirileri, III.cilt, II. kısım, Ankara, 1173-1180.

İbrahimgil M. (2013), "Üsküp'te Tabhaneli-Zaviyeli Camiler", Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi 1, Skopje, 357-379.

İnbaşı M. (2012), "Üsküp", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 42, İstanbul, 377-381.

İnbaşı M.- Kul E. (2018), Balkanlarda Bir Türk Şehri Üsküp, Fetihten XVIII. Yüzyıla Kadar, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Kaleşi H. (1971), "Koj e Graditel i Koga eIzgraden Kurşumli-An vo Skopje", Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik, godina XV, Broj 3, Skopje, 113-128.

Karademir M. (2014), Mimar Sinan Dönemi Yapılarında Taçkapılar, (Unpublished PhD Dissertation), Konya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kiel M. (1978), "Some Little-Known Monuments of Ottomon Turkish Architecture in the Macedonia Province: Ştip, Kumanovo, Prilep, Strumica", Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, S.6-7, İstanbul, 153-196.

Kiel M. (2013), Some Little-Known Monuments of Ottoman Turkish Architecture in the Macedonian Province, Stip, Kumanova, Prilep, Strumitsa, Osmnaliskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Makedonija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) I, Skopje, 245-274.

Kiel M. (2014), "The Town of Stip (Iştip) in the Republic of Macedonia and the Mosque of' Husameddin Paşa", Ircica Journal, v:2, issue:3, 89-105.

Kocanovska V. (2008), "Review of the Revitalized Bezisten", Cultural Heritage XXXIV, National Conservation Center, 137-169.

Krstic S. (2010), Islamska Sakralna Arhitectura od Otomanski Period vo Kumonovsko, NU Muzej, Kumonovo.

Kuban D. (2007), Osmanlı Mimarisi, YEM Yayınevi, İstanbul.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (1965), "Les turbes de Skopje", Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca (Venezia 26-29 Settembre 1963), Napoli, 31-39.

Kumbaracı-Bogoeviç L. (1975), Mustafa Paşina Camija Skopje, Zagreb.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (1976), "Kapan An vo Skopje", Institut Za Naçionalna Istorija Glasnik, Godina XX, Beoj 3, Skopje, 169-179.

Kumbaracı-Bogoeviç L. (1985), "Kebir Mehmet Çelebi Camija vo Skopje", Les Arts Plastiques, Yıl.7 No:10-11, 1983-1984, Revue de L'association des Historiens D'art de la Republique Socialiste de Macedonie, Skopje, 55-64.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (1993), "Inscription Plaque from the Faik Paşa's Mosque in Skopje", Cultural Heritage XVI (1989), Republican Inst. For Protection of Monuments of Culture, Skopje, 137-140.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (1998), Osmanliski Spomenici vo Skopje, Skopje.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (2008), Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri, ENKA, İstanbul.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (2013a) Kapan An vo Skopje, Osmnaliskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Makedonija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) II, Skopje, 685-693.

Kumbaracı-Bogoyeviç L. (2013b) Skopski Bezisten, Osmnaliskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Makedonija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) II, Skopje, 665-672.

Mehmed Tevfik (2013), "Kratka Istorija na Bitolskom Vilajetu", Osmnaliskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Makedonija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) I, Skopje, 33-82.

Mehmed Tevfik (1933), Kratka Istorija na Bitolskom Vilajetu, Bratsvo, XXVIII, Beograd.

Micijevic S. (2012), "Harabat-baba tekija u Tetovu", Znakovi vremena, 56-58, 252-271.

Mihajlovski R. (2010), "The Sixteenth Century Mosques of Bitola/Toli Manastir", Patrimonium.mk, Year 3, No:7-8/2010, Skopje, 351-366.

Mihajlovski R. (2012), "The Seventeen-Century Ottoman Religious Architecture of Bitola/Manastir", Patrimonium.mk, Year 5, No:10/2012, Skopje, 289-301.

Momidik P R. (1979), "Camijata İshak Çelebi vo Bitola", Zbornik na Trudovi, br.1, Bitola, 47-70.

Momidik R. (2000), "Camijata İshak Çelebi vo Bitola", Arhitekturata Na Poçvata Na Makedonija: Prilozi Za İstrazuvanjeto Na İstorijata Na Kulturata Na Poçvata Na Makedonija Kn.9, Makedonska Akademija Na Naukite İ Umetnostite, Skopje, 189-194.

Murdzeva M.R. (2006), "Drveni Vrati Na Portali Od Nekolku Skopski Dzamii", Kulturno Nasledstvo, 30-31/2004-2005, 131-146.

Müjezzinoviç M. (1981), "Natpis na Şarenaj-paşinoj Camiji u Tetovo", Islamsko Misao, God. III, Br.30, Sarajevo.

Niçota N. (1983), "Kapan-an Skopje. Konzervacija, Restauracija, Adaptacija i Realizacija", Kulturno İstorisko Nasledstvo vo SR Makedonija, S.XVIII, Üsküp, 203-205.

Oy A. (1980), "Kalkandelen'de Harabati Baba Tekkesi", Çevren Dergisi, Sayı:28, Priştine, 23-34.

Ödekan A. (1977), Osmanlı Öncesi Anadolu Türk Mimarisinde Mukarnaslı Portal Örtüleri, İstanbul.

Ödekan, A. (1988), "Taçkapılar", Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri, 1, 521-529.

Ögel S. (1957), "Bir Selçuklu Portalleri Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portali", Yıllık Araştırmalar Dergisi, Sayı:2, 115-119.

Ögel S. (1987), Anadolu Selçukluların Taş Tezyinatı, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Ögel S. (2006), Taçkapılar, Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı, Cilt:1-2, Ankara, 469- 484.

Öney, G. (1992). Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Önkal H. (1996), Anadolu Selçuklu Türbeleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Özer M. (2006), Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV.- XIX. yüzyıl), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Öztürk S. (2003), Makedonya Türk Dini Yapılarında Ahşap Süsleme Sanatı, Birlik Yayınları, Üsküp.

Pavlov Z. (2008a), "Husameddin Paşa Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 122-126.

Pavlov Z. (2008b) "Painted Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, 108-113.

Pavlov Z., (2008c) "Kursumli Inn", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 88-91.

Pavlov Z. (2008d) "Bedesten", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 126-127.

Pavlov Z. (2008e) "Tatar Sinan Bey Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 38-41.

Pavlov Z. (2008f), "Orta Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 104-107.

Pavlov Z. (2008g), "Arabati Baba Tekke", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 114-119.

Pavlov Z. (2008h), "Ali Paşa Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 42-45.

Petkova R. (2008a), "Yeni Mosque", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 10-13.

Petkova R.(2008b), "Deboj Hamam", Macedonian Cultural Heritage, Ottoman Monuments, Skopje, 22-25.

Prifti Q. (2003), "Manastır", TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, Ankara, 562-563.

Redzic H. (1982), Islamska Umjetnost, Beograd, Zagreb, Mostar.

Şehabi B. (2003), Kapanmayan Yaralar, Üsküp.

Tomovski K. (1957), "Camijita vo Bitola", Godişen Zbornk na Tehnçkiot Fakultet, br.2, II, Skopje, 29-60.

Tomovski K. (1958), "Pregled Na Poznaçajnite Turbinia Vo Makedonija", Univerzitet Vo Skopje Zbornik Na Tehniçkiot Fakultet (1957-58), Skopje, 95-111.

Tomovski K. (2000a), "Camii vo Bitola", Arhitekturata Na Pocvata Na Makedonija: Prilozi Za Ist- razuvanjeto Na Istorijata Na Kulturata Na Pocvata Na Makedonija Kn.9, Makedonska Akademija Na Naukite i Umetnostite, Skopje, 173-188.

Tomovski K. (2000b), "Amamot Deboj vo Bitola", Arhitekturata Na Pocvata Na Makedonija: Prilozi Za Istrazuvanjeto Na Istorijata Na Kulturata Na Pocvata Na Makedonija Kn.9, Makedonska Akademija Na Naukite i Umetnostite, Skopje, 223-225.

Tomosvski K. (1958), "Pregled Na Poznaçajnite Turbinia vo Makedonija", Univerzitet vo Skopje Zbornik na Tehniçkiot Fakultet (1957-58), Skopje, 95-111.

Tomovski K. (1975), "Amamot Deboj vo Bitola", Zbornik Posveten na Dimçe Koco, kn.VI-VII, Skopje, 236-270.

Tomovski K. (2013), "Bezistenot vo Shtip", Osmnaliskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Makedonija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) II, Skopje, 661-664.

Tunçel M. (1992), "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", Prof.

Dr. Haluk Karamağaralı Armağanı, Ankara, 317-360.

Tunçel M. (2013), "Osmanlı Mimarisinde Makedonya'daki Arasta ve Bedesten Binaları", Osmna- liskoto Graditelsvo Na Poçvata Na Makedonija (Makedonya Topraklarında Osmanlı Mimarisi) II, Skopje, 695-730.

Turan Ö., İbrahimgil M.Z. (2004), "Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler", TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara.

Uzunçarşılı I.H. (1988), Osmanlı Tarihi, 1. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Ünal R.H. (1982), Osmanlı Öncesi Anadolu- Türk Mimarisinde Taçkapılar, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, Izmir.

Velkoski I. (1996), Trarigardo Priskribo de la Kulturhistoriaj Monumrntoj sur la Teritorio de Komu- numo Prilep, Inst. por Protekto de Kulturno Monumentoj, Prilep.

Zavod Za Zastita Na Spomenicite Na Kulturata Na Grad Skopje (1963-1983) (1983), (Üsküp Şehri Anıtlar Kültür Koruma Enstitüsü Yayını), Skopje.

Zdravkoviç I. (1964), "Izbor Grade Za Proucavanje Spomenika Islamske Arhitekture U Jugoslaviji", Jugoslovenski Institut za Zastitu Spomenika Kulture, Beograd.

Zhivkova D.- Iljovski L. (2006), "Conservation Interventions on the Door of Faik-Paşa Mosque in Skopje", National Conservation Center, Skopje, 147-161.

Web Sources:

Albert Kahn Photo Archive, http://collections.albert-kahn.hauts-de-seine.fr/?page=themes&sub=- panorama-Ville. (Access date: 12.02.2021).

https://www.facebook.com/photo?fbid=10157791098351764&set=g.692799110842806. (Access date: 09.10.2019).

Kiel Photo Archive, http://www.nit-istanbul.org/kielarchive/index.php. (Access date: 10.02.2021).

Petrov K. (1966), Rekonstrukcii na Eden Skopski An So Neidentifncirano ime, 143-178 http://peri- odica.fzf.ukim.edu.mk/ (Access date: 15.02.2021).

Republic of Türkiye, Embassy of the Republic of Türkiye in Skopje, http://uskup.be.mfa.gov.tr/Mission/Show-In- foNote/354190, (Access date: 22.02.2021).

www.delcampe.net. (Access date: 07.09.2016).

KAYSERİ BEZ FABRİASI

RIDVAN ŞÜKÜR

Cumhuriyetin 100. yılına armağan...

gece kitaplığı

KAYSERİ BEZ FABRİKASI

RIDVAN ŞÜKÜR

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Birinci Basım • Nisan 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-768-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

RIDVAN ŞÜKÜR.....1
Önsöz 3
PAMUK 5
Pamuğun biyolojik özellikleri: 5
Yeşilköy Tohum ıslah ve deneme istasyonunda 1930'lu yıllarda yapılan Pamuk ıslah ve araştırma çalışmaları.....8
Dokumacılık: 8
İpekli dokuma 10
Pamuk ipliği makinaları: 10
Dokuma makinaları: 11
Dokuma Sanayisinde basma uygulaması: 11
Anadolu'ya dokuma yönteminin gelmesi: 11
Pamuk İpliğinin üretim aşamaları: 12
1 — Harman ve Hallaç: 12
2 — Kartlama İşi: 13
3 — Cer işi: 13
4 — Fitil İşi: 13
5 — İplik Makineleri: 14
Pamuklu Dokuma üretimi: 15
Türkiye'de pamuklu mensucat sanayisinin gelişimi:.....19
Cumhuriyet dönemi: 21
Devletleştirme adımı: 21
1923-1934 dönemi: 21
1930'LU YILLARDA DEVLET İŞLETMELERİ: 24
Devlet Sanayi Ofisi 25
Birinci Beş yıllık Plan 26
Sümerbank kurulurken 27
Sümerbank'ın kurulması 28
1934'den sonraki dönem: 28
Ülkenin Halk tipi ucuz kumaş ihtiyacı.....28
Kayseri Bez Fabrikası: 31
1932 Pamuklu fabrikaları için ön hazırlık; 31

Fabrikanın Kurulma yerinin tercih nedenleri: 32
1933 Kayseri'de Bez Fabrikası yapılması için kararın verilmesi; 33
21 Ocak 1934 tarihinde imzalanan sınai kredi anlaşmasına göre fabrikada yapılacak işler: 44
Kayseri Fabrikasından ülkeye sağlanacak faydalar.....48
Kayseri Fabrikası'nın Açılışı: 57
Bez fabrikası için gelen Kayseri'ye gidecek Rus heyeti Ankara'da misafir edildi.....60
Açılacak olan Kayseri Fabrikası'nın ekonomik önemi.....61
Başvekil İsmet İnönü, Kayseri Bez Fabrikası'nı mükemmel buldu 61
1935 yılında Kayseri Bez Fabrikası 63
Türk endüstrileşme planının en önemli ve modern eserlerinden birisi olarak açılan fabrika halkımızın bez ihtiyacını üretiyor.....63
1935 yılında fabrikanın durumu 64
1936: 71
1937: 72
Kayseri Bez Fabrikası'nda 1937 yılında 25 Milyon metre bez üretimi hedefleniyor 72
Kayseri Fabrikası ürünlerine gösterilen rağbet 72
1937 Kayseri Fabrikası İplik üretimi: 73
1938: 79
1938 yılında Kamu Kuruluşlarına ait düzenleme: 79
1938 yılı fabrikanın çalışma derecesi ve işletme faaliyeti: 79
1938 Kuvvet (Buhar) Santralı faaliyeti: 81
Kayseri Bez Fabrikası'nın 1938 kaput bezi fiyatları.....81
1938 yılında Pamuk ipliği ihtiyacımız ülke üretiminden karşılanacak 82
1939: 84
Kayseri Fabrikası 1940 yılı üretimi: 85
1941 yılı üretimi: 85
SÜMER BANK — KAYSERİ BEZ FABRİKASI.....86
1943 yılı üretimi: 92
1944 yılı üretimi: 95
1944 yılında Kayseri Bez Fabrikası'nda çalışan kadın mahkûmlar.....95

1945 yılı üretimi: 97
Kayseri Bez fabrikası kuvvet santrali (1945) 97
1946 yılı üretimi: 98
Makine saati başına üretim:.....105
Kayseri Bez Fabrikası'nın 10 uncu kuruluş yılı kutlandı.....107
1947 YILI ÜRETİMİ:.....108
Kayseri Bez Fabrikası'nın 12'inci kuruluş yıldönümü kutlandı..... 110
1949 yılı üretimi 111
1950 yılında Kayseri Bez fabrikası üretimi:..... 114
Sağlık: 115
Üretim faaliyeti: 115
Yardımcı işletmeler: 115
Satışlar: 115
Memurlar: 116
İşçiler: 117
SÜMERBANK KAYSERİ 1951 128
Kayseri Fabrikası İmalat Faaliyetleri:.....130
1951 yılında Kullanılan pamuk kalitesi: 131
Elektrik üretim tesisi: 135
Ürün Satış fiyatları: 136
İplik satışları: 137
Dokuma satışları: 137
1951 yılı Mamul stokları:.....138
1952 146
1952 iplik üretimi:.....146
1952 elektrik üretimi: 146
1952 ÜRETİMİ: 147
Kayseri Bez Fabrikası 1953 yılı çalışmaları: 151
1953 151
Fabrikanın durumu: 152
İşçi çalışma verimi ve durum: 153
Kayseri Bez Fabrikası 1954 165
Kayseri Bez Fabrikası 1957 175

Kayseri Fabrikası'nda 1957 yılı Üretim faaliyetleri: 175
DOKUMA BÖLÜMÜ ÜRETİMİ: 176
Kayseri: 1957 179
Kayseri Bez Fabrikası 1958 180
Bir bütün olarak Kayseri Müessesesi: 180
Yardımcı işletmeler: 186
Memur ve işçi kadroları: 187
Kayseri Bez Fabrikası 1959 189
1959 üretim yılına kısa bir bakış: 189
Üretim faaliyetleri: 189
İplik kısmı: 196
MEMUR MUNZAM ÜCRET ÖDEMELERİ: 201
Kayseri Bez Fabrikası 1960 202
1960 yılında İdari yapısı 202
ÜRETİM: 207
1960'lı yıllarda Kayseri Bez Fabrikası 215
1960'lı yıllarda Fiziki büyüklüğü: 215
1960'lı yıllarda buhar ve Elektrik üretimi 216
Devir sonrası yaşananlar: 240
2005 yılında yaşananlar 241
Fabrika arazisi ve binalarının bir kısmının Abdullah Gül Üniversitesine devri: 241
Fabrikanın özelleştirme sebepleri: 241
Kaynakça: 248
Raporlar: 249
Dergiler: 250
Tezler: 250

Önsöz

Kurulması düşünülen bez fabrikaları için, 1932 yılında, Rus uzmanlarla birlikte ülke içinde incelemeler yapılmış, o dönem kurulacak bütün bez fabrikalarının yerleri ortaklaşa tespit edilmiştir. Kayseri Bez Fabrikası'nın kurulacak yeri tespiti edilirken iktisadi sebepler dışında stratejik özellikler de göz önünde bulundurulmuştur.

Kayseri Fabrikası'nın projesi; Rus mimar İvan Nikolaev tarafından Sovyetler Birliği'nde tasarlanmıştır. Fabrikanın bütün makineleri, Rusya fabrikalarında imali edilmiştir. Rusya'da imal edilen dokuma tezgâhları o döneme göre ileri teknolojide ve otomatiktir. İmal edilen tezgâhların üzerinde, Sovyet mühendisleri tarafından, Türkiye piyasasının ihtiyaçlarına göre bazı düzenlemeler yapılmıştır.

Kurulması planlanan Kayseri Fabrikası üretime başladığı zaman 20 milyon Türk'ün giyinmesi için her sene yabancılara ödenen milyonlarca liranın ülkede kalması hedeflenmiştir.

Rus kredisinden istifade edilerek yapılan makineler Rusya'dan planlandığı gibi getirilmiş, makinaların montajına 1934 yılının sonbaharında başlanmıştır.

Yılda 30,000 balya pamuk işleyecek olan bu fabrikanın inşaatını en kısa zamanda bitirmek için 1.500 işçi geceli gündüzlü çalışmıştır.

Fabrikayı kuran Sümerbank, yeni fabrikada çalışacak kalifiye işçi, usta ve mühendisleri eğitmek üzere Rusya'ya 75 stajyer ve gerektiği kadar mühendis göndermiştir.

Fabrika açılmadan önce 1934 -35 yıllarında Fabrikanın bütün ustaları Moskova mensucat usta numune okulunda yetiştirilmiş ve Rusya fabrikalarında uygulamalı ustalık yaparak stajlarını tamamlamışlardır.

Kayseri'de İnşa edilmekte olan fabrika binaları bir iplik hane, bir dokuma fabrikası ve bir de boyahane ile kumaş terbiye etme işleri yapılan kısım olarak fabrika üç ana bölümden oluşmuştur.

Bu fabrikada kendi vatanımızda ürettiğimiz pamuktan, ihtiyacımız olan Pamuklu bezleri, kimseye muhtaç olmadan kendi emeğimizle üretecek olmamız sanayi yatırımı olarak ülkenin o günlerdeki en büyük olaylarından birisi olmuştur.

Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, halk tipi ucuz pamuklu kumaş üretmek için devlet tarafından yapılmış ilk tesistir.

Kaynakça:

Apak Kemalettin, Türkiye'de Devlet Sanayi Maadin İşletmeleri, İzmit Selüloz Basımevi, 1952,

Benerli Reşat, Sanayi tarihimize kısa bir bakış, Meslek Mensucat Dergisi. 1948,

Cumhuriyetin 50. Yılında Sümerbank (1933-1973), Tisa Matbaası 1973,

Cumhuriyetin 50. Yılında Kayseri 1973 İl Yıllığı, 1973,

Kayseri Dokuma Fabrikası Albümü, Resimli Ay Basımevi, İstanbul 1935,

Özmen Selahattin, Türkiye'de ve Dünyada İktisadi Devlet Teşekkülleri, Sevinç Matbaası 1967 – Ankara,

RUHİ, M. Emin, 1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme, Nobel Yayın Dağıtım, 2003 Ankara,

Sümerbank - X'uncu yıl, İstanbul Cumhuriyet Matbaası 1943,

Sümerbank- Cumhuriyetin 25. Yılı, Ankara 1948,

Şevket Süreyya, Cihan İktisadiyatında Türkiye, 1931, Ankara,

Şükür Rıdvan, Milli Sanayi Sergisi ve Kataloğu, Gece Kitaplığı 2022,

Tezel Yahya Sezai, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi, Yurt yayınları 4, Ankara 1982,

Tayanç Tunç, Sanayileşme Sürecinde 50 yıl, Milliyet Yayınları, Ağustos 1973,

Toprak Zafer, Sümerbank Holding A.Ş. Sümerbank İstanbul 1988 (?),

Toros Hüsamettin, Türkiye Sanayi - Devlet işletmeleri, Cilt I, Güven Basımevi 1954,

Tuna Serkan, Türkiye'de Devlet işletmeciliği ve Sümerbank (1932-1939), Derlem Yayınları, Eylül 2009,

Türkiye'de Pamuk İpliği ve Pamuklu Mensucat Sanayii, Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, Ankara 1958

Uluslararası Pamuk ve Pamuklu Sanayi Semineri (23-29 Eylül 1972) İzmir, (Tebliğler)

Yaşar Semiz, Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluğu Kayseri Sümerbank Bez fabrikası, SUTAD Selçuk Üniversitesi, Nisan 2019,

Yenal Oktay, Cumhuriyetin İktisat Tarihi, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. Yayını (50. Yıl), 2001,

Yeşilköy Tohum Islah ve Deneme İstasyonu (1927-1937), Ziraat Vekâleti Neşriyatı, İstanbul Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası 1937,

Yüce Atilla, Pamuklu Sanayi, Sümerbank Bilimsel ve Teknik Yayınları 8, Ankara 1974,

Zaim Sebahattin, İstanbul Mensucat Sanayisinin Bünyesi ve Ücretler, İstanbul Üniversitesi Neşriyatı no:655, Sermet Matbaası İstanbul 1956,

Zisehka Antelne, Gizli pamuk harbi, İst. Vakit gazete Matbaa, 1938,

1930 Sanayi Kongresi, Raporlar, Zabıtlar, Kararlar, Milli İktisat Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi, Ankara, 1930

Raporlar:

Sümerbank 11 Temmuz 1933'den 31 Kanunu evvel 1933 tarihine kadar olan faaliyet ve Hesap devresine ait İdare meclis raporu, Ankara 1934,

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 1938 yılı bilanço raporu, Bilanço ve kâr zarar cetveli, Fazilet Basımevi –Galata 1939, İstanbul,

Sümerbank, 1946 senesi faaliyet ve hesap devresine ait idare meclis raporu, bilanço, kar ve zarar hesabı, İstanbul 1947,

Sümerbank, 1947 senesi faaliyet ve hesap devresine ait idare Meclisi raporu, bilanço, kar ve zarar hesabı, Ankara 1948,

Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3760 sayılı kanunun 24. Maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri Pamuklu sanayi Müessesesi 1950 yılı raporu, Ankara 1951,

Başbakanlık Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 Sayılı kanunun 24. Maddesi Gereğince hazırlanan SÜMERBANK Kayseri ve Adana Pamuklu Sanayii Müessesesi 1951 Yılı raporu, Ankara 1952,

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24'üncü maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri ve Adana Pamuklu Sanayi Müessesesi 1953 yılı raporu, (tarih ve yer yok),

Başvekâlet umumi murakabe heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. Maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi 1954 yılı raporu, Ankara Gürsoy Basımevi – 1955,

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24'üncü maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi 1957 yılı raporu, Gürsoy basımevi - Ankara, 1958,

Başvekâlet Umumi Murakabe Heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24'üncü maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi 1958 yılı raporu, Gürsoy basımevi - Ankara, 1960,

Başvekâlet umumi murakabe heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. Maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi 1959 yılı raporu, Ankara Ege Matbaası – 1960,

Başvekâlet umumi murakabe heyeti tarafından 3460 sayılı kanunun 24. Maddesi gereğince hazırlanan Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi 1960 yılı raporu, Ankara Gürsoy Basımevi – 1961,

Sümerbank Kayseri Pamuklu Sanayi Müessesesi 1987 Yılı Raporu,

Dergiler:

İktisadi Yürüyüş Dergisi, sayı: 61-62, 4 Temmuz 1942,

Sümerbank Aylık Endüstri ve Kültür dergisi, SAYI: 55, 56, 57, Cilt:5, Ocak, Şubat, Mart 1966,

Endüstri dergisi, Yıl:21, Sayı:4, Birinci kanun 1935, (İkinci basılışı 10 Mayıs 1938),

Tezler:

Asiliskender Burak, Modernleşme ve Konut, Cumhuriyetin Sanayi Yatırımları, Kayseri'de Mekânsal ve Toplumsal Değişim, Basılmamış Doktora Tezi, İTU Fen Bilimleri Enstitüsü, 2008,

Kemaldar Deniz, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Ana Üretim Yapısı Dönüşümünün Esneklik Bağlamında Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi – Fen Bilimleri Enstitüsü – Mimarlık Ana Bilim Dalı (Yüksek Lisans Tezi),

Göçer Nuri Nisa, Cumhuriyet Döneminin İktisadi Kalkınma Politikasına Bir Model: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, Tarih Anabilim Dalı – Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler enstitüsü, Eylül 2004,

Kesgin Burak, Erken Cumhuriyet Döneminde Kalkınma Arayışları ve Sovyet Deneyimi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası (Doktora Tezi)

TÜRK MÜZİĞİ SOL KLARNET METODU

(Başlangıç Seviyesi)

SELÇUK ÖZTÜRK

gece kitaplığı

TÜRK MÜZİĞİ SOL KLARNET METODU (BAŞLANGIÇ SEVİYESİ)

SELÇUK ÖZTÜRK

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Poyraz DİKİCİ
Kapak Fotoğrafı • İlyas Noyan ÖZATİK
Editör • Doç. Dr. Vasfi HATİPOĞLU

Birinci Basım • Nisan 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-745-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖNSÖZ 7

GİRİŞ 9

KLARNETİN TÜRK MÜZİĞİNE GİRİŞİ 12

KLARNETİN TÜRKİYE RADYOLARINDA YER ALMASI 13

KLARNETİN TÜRK MÜZİĞİNDEKİ YERİ ve ÖNEMİ 14

ÜFLEMEYE GİRİŞ 15

BÖLÜM I 17

BÖLÜM II 47

BÖLÜM III 67

ALIŞTIRMALAR 85

KAYNAKÇA 128

KAYNAKÇA

ÇAĞRI, S. (2006). *Avrupa'da ve Türkiye'de Klarnetin Tarihsel Gelişimi, Türk Müziği İcrasında Klarnet Çeşitlerinin Ses Sahaları ve Parmak Pozisyonları Bakımından Uygunluğunun İncelenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 195.

DERMAN, U. (2016). *Tanbûrî Cemil'in Hayatı. (İlk Baskı:1947)* İstanbul: Mas Matbaacılık, 163.

GÖNÜL, M. (2017). *Türk Müziği Solfej-Makam-Usûl-Dikte Alıştırmaları.* Ankara: Gece Kitaplığı, 98-108.

HATİPOĞLU, V. (2017). *Türk Müziği Keman Akordu.* İdil Sanat ve Dil Dergisi, Cilt 6, Sayı 29, 289-309.

KALAYCIOĞLU, R. (1976). *Türk Musikisi Bestekârları Külliyatı*. İstanbul: İklisevi Basımevi, 26.

ÖZALP, N. (2000). *Türk Mûsikîsi Tarihi.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 318.

WHITE, J. (1879). *Klose's Conservatory Method For The Clarinet.* Washington: Library of Congress.

İnternet Kaynakları

http://www.the-clarinets.net/english/clarinet-history.html

https://www.kunst-fuer-alle.de/english/art/artist/image/fresko/16236/19/148308/aulos-player--etruscan--tomba-del-tricl-/index.htm

http://ancientrome.ru/art/artworken/img.htm?id=211

http://www.sukrutunar.com/

https://owd.tcnj.edu/~mckinney/clarinet_embouchure.htm

DOĞA YARATILDI MI, YOKSA OLUŞMAKTA MI?

KUANTİZASYONLU EVRİLMEYLE OLUŞAN HAYATIMIZ

PROF. DR. İSMET GEDİK

gece kitaplığı

İsmet Gedik

Doğa Yaratıldı mı, Yoksa Oluşmakta mı?

KUANTİZASYONLU EVRİLMEYLE OLUŞAN HAYATIMIZ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Nisan 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-754-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin

almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

Doğa Yaratıldı mı, Yoksa Oluşmakta mı?

Kuantizasyonlu Evrilmeyle Oluşan Hayatımız

Doğa yaratıldı mı, yoksa oluşuyor mu?

Bunu saptayabilmek için geçmişi bilmek gerekir. Geçmiş nasıl öğrenilebilir?

1 Doğada herşeyin kayıtlarının tutulduğu ARŞİV SAYFALARI vardır.

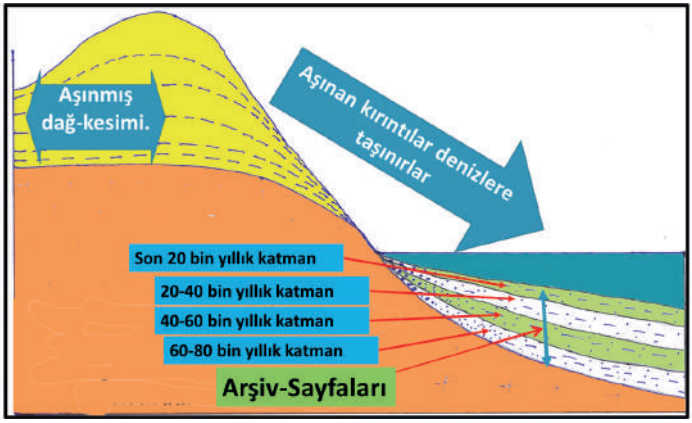

Şekil 1: Doğada gerçekleşen olaylar ve oluşumlar sürekli olarak denizlerdeki katmanlarda kaydedilir. Böylelikle dünyamızın geçmişi jeolojik katmanlara yazılmış olur. . Yaklaşık 15-20 bin yılda birkaç cm kalınlığında katmanlar oluşturulur. Üstteki katman genç, alttaki katman daha yaşlıdır.

Karalar sürekli aşınır ve aşınan maddeler denizlere taşınıp- depolanır. Örneğin günümüzün plastik maddeleri, kaşık, bıçak gibi nesneler denize taşınan çamurlar arasına karışırlar. Birkaç bin yıl önce oluşan katmanlarda ise bu maddeler olmayacaktır, çünkü o zamanlarda bu maddelerin üretimi bilinmiyordu ve yoktu.

Denizlerdeki katmanlarda dünyadaki her olay kaydedilir.

Nerede ne zaman bir deprem olduğu,

11 KAYNAKÇA

Adami C, Ofria C, Collier TC., 2000: Evolution of biological complexity. Proc Natl Acad Sci U S A 2000, 97:4463-4468.

AL-KHALILI, J. 2003: Quantum. A guide for the perplexed. Weidenfeld & Nicolson, New York, 280 s.

Al-Khalili, J. & McFadden, J (2014): Life on the Edge: the Coming of Age of Quantum Biology. Bantam Press, 368pp

ARP, H.C. 1998. Seeing Red: Redshifts, Cosmology, and Academic Science, 306 p., Apeiron, Montreal. (Paradigm – slaving principle)

ASPECT, A., 1999: Bell's inequality test: more ideal than ever, Nature 398, 189

Aspect, A., Dalıbard, J. & Roger, G., 1982: "Experimental test of Bell's inequalities using time-varying analyzers. Physical Review Letters 49 #25, 1804

Aydın, Erdoğan- 2008: Nasıl Müslüman Olduk. Kırmızı Yayınları, İstanbul, 190 s.

BAUER, J. 2008: Das kooperative Gen. Abschied vom Darwinismus. Hoffmann und Campe, Hamburg. 223 s.

BLOBEL, G., 1999: Protein Targeting. Nobel Lecture, s.244-287. (Adress-Tags, Signal Recognizing Particles (SRP), SRP-receptor)

BLOOM, F.L., LAZERSON, A., 1988: Brain, Mind and Behavior. Freeman, Newyork, 394 s.

Bouckaert, R., Lemey, P., Dunn, M., Greenhill, S.J., Alekseyenko, A.V., Drummond, A.J., Gray, R.D., Suchard, M.A. & Atkinson, Q. D. 2012: Mapping the Origins and Expansion of the Indo-European Language Family. Science 24 Aug 2012: Vol. 337, Issue 6097, pp. 957-960

BRAIDWOOD, R.J. 1995: Prehistoric Man – Tarih Öncesi İnsan. Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 290 s.

BRENTJES, B., 1981: Völker am Euphrat und Tigris. Koehler & Amelang, Leipzig, 263 s.

CERAM, C.W., 1972: Götter, Graeber und Gelehrte. Rowohlt, 447 s.

Chaisson, Eric J. 2001. Cosmic Evolution: The Rise of Complexity in Nature, Harvard U. Press.

CHAISSON E. J., 2010: Energy Rate Density as a Complexity Metric and Evolutionary Driver. Complexity, 2010 Wiley Periodicals, Inc ., Vol. 16, No. 3, p. 27–40.

Diker, Selahi. 2000: Anadolu'da On bin Yıl, Türk Dili'nin Beş Bin Yılı. Oral Matbbası, İzmir.562 s.

EFLATUN, Timaios (Çevirenler: Erol Güney ve Lütfü Ay), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 1133, Ankara,1989.

EFLATUN, Kritias (Çevirenler: Erol Güney ve Lütfü Ay), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları 905, Ankara,1989.

EINSTEIN, A., PODOLSKY, B. and ROSEN, N. 1935: Can quantum-mechanical description of physical reality be considered complete? Phys. Rev. 47 777 (1935).

Feibleman, J.K., 1954: Theory of integrative levels. Brit. J. Phil. Sci., 5: 59-66

FEYNMAN, R.P., 1985: QED – The Strange Theory of Light and Matter. Princeton Univ. Press. 175 s.

Fleischmann, M. & Pons, S., 1989, "Electrochemically induced nuclear fusion of deuterium", Journal of Electroanalytical Chemistry 261 (2A): 301–308, doi:10.1016/0022-0728(89)80006-3

FRAZER, J.G. 1890: The Golden Bough. The Roots of Religion and Folklore. London. (Altın Dal, Dinin ve Folklorun

Kökleri, Payel Yayınları, İstanbul 1992)

Fukuhara, M., Yoshino, A. and Fujima, N. 2021: Earth factories: Creation of the elements from nuclear transmutation in Earth's lower mantle. AIP Advances 11, 105113 (2021); https://doi.org/10.1063/5.0061584

GEDİK, İ., 1992: Atlantis: Efsanevi batık kent nerede? Türklerle ilişkisi var mı? Cumhuriyet Bilim Teknik, sayı 285, s.8-10, İstanbul.

GEDİK, İ. 1998: Dünyanın Oluşumundan İnsanlığın Gelişimine: Değişimler ve Dönüşümler. Jeoloji Mühendisliği, Sayı 52, s. 75-139. Ankara. http://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/5937e34256cf4e5_ek.pdf?dergi=JEOLOJ%DD%20M%DCHENDD%DDSL%DD%D0%DD%20DERG%DDS%DD

Gray R.D.& Atkinson Q.D. 2003: Language-tree divergence times support the Anatolian theory of Indo-European origin. Nature volume 426, pages 435–439.

HAECKEL, E., 1866: Die Entwicklungsgeschichte der Organismen in ihrer Bedeutung für die Anthropologie und Kosmologie. Berlin.

HAKEN, H., 1983: Synergetics. Springer.

HAKEN, H. 2000: Information and Self-Organization. A Macroscopic Approach to Complex Systems. Springer Verlag, 222 pp. 62 figs.

Hennerbichler, F. 2012: The Origin of Kurds. Advances in Anthropology 2012. Vol.2, No.2, 64-79

JACQUES V., WU E., GROSSHANS F., TREUSSART F., GRANGIER P., ASPECT A., ROCH J-F. 2007: Experimental Realization of Wheeler's Delayed-Choice Gedanken Experiment. Science Vol. 315. no. 5814, pp. 966 – 968.

KANDEL, E. 2001: The Molecular Biology of Memory Storage: a Dialogue between Genes and Synapse. Science, 294/5544, 1030-1038.

Kervran, Corentin Louis: Transmutations biologiques. Métabolismes aberrants de l'azote, du potassium, du magnesium. Paris: Librairie Maloine 1962

KERVRAN C. Louis 1966: A la decouverte Des Transmutatıons Bıologıques. Le Courrıer Du Livre 193 p. PARIS,

Kervran C. L. 1973: Preuves en Geologie et Physique de Transmutations à Faible Energie. 186 pp. Maloine S.A., Paris

Kervran C. L. 1980: Biological transmutations, English version Mıchel Abehsera, Happiness Press, Magalia California, second print 1998 Ml 00008031 43

Kervran, Louis 1982: Transmutations Biologique et Physique Moderne, Maloine S.A., Paris,. ISBN 2-224-00831-7

KLEIN, R.G., 1989: The Human Career. Human biological and cultural origin. University of Chicago Press. 524 s.

Komaki, Hisatoki 1993: "Observations on the Cold Fusion or the Biological Transmutation of Elements." Frontiers of Cold Fusion. Universal Academic Press, pp.555-558.

KRAMER, S.N. 1956: History begins at Sumer. Newyork 1956. (Tarih Sümer'de başlar, Kabalcı Yayınevi, İstanbul)

KRAMER, S.N., 1963: The Sumerians, their history, culture, and character. Univ. Chicago Press, 355 s.

KRAMER, S.N., 1961: Sumerian Mythology. Harper & Brothers, New York, 135 s.

LIPTON, B., 2005 (2008): The Biology of Belief. Unleshing the power of consciousness, matter and miracles. HAYHOUSE, INC., 141 s.

Liu L. R., Hood J. D., Yu Y., Zhang J. T., Hutzler N. R., Rosenband T.& Ni K.-K.: 2018- Building one molecule from a reservoir of two atoms. Science 12 Apr 2018: eaar7797, DOI: 10.1126/science.aar7797.

MARANON, G., 1924: Contribution a l'étude de l'action émotive de l'adrenaline. Revue Française d'Endocrinologie, 2, s.301-325.

MARGULİS, Lynn 1998. Symbiotic Planet : A New Look at Evolution. Science Masters Series.

McTaggart, L. (2008): The Field: The Quest for the Secret Force of the Universe. Harper, London, 265 s.

Montagnier, L., Aissa J., Del Giudice, E., Lavallee, C., Tedeschi, A, and Vitiello, G. 2011: DNA waves and water. Journal of Physics: Conference Series 306 (2011) 012007

Montagnier L, Del Giudice E, Aïssa J, Lavallee C, Motschwiller S, Capolupo A, Polcari A, Romano P, Tedeschi A, Vitiello G. 2014: Transduction of DNA information through water and electromagnetic waves. Electromagnetic Biology and Medicine. 34: 106-112.

Narasimhan V. M. et al (117 kişi). 2019, The formation of human populations in South and Central Asia. Science 06 Sep 2019: Vol. 365, Issue 6457, eaat7487 DOI: 10.1126/science.aat7487

Pappas Panos T. 1998: Electrically induced nuclear fusion in the living cell, Journal of New Energy, (1998),vol.3, #1.

Planck, M. (1901). Über das Gesetz der Energieverteilung im Normalspectrum. Annalen der Physik, vol. 4, p. 553 ff.

PRIGOGINE, I. & STENGERS, I. 1984: Order out of Chaos. Bantam, New York-London.

PRİGOGİNE, I.,1997: End of Certainty, The Free Press, ISBN 0-684-83705-6

Revesz, P.Z. 2016: A computer-aided translation of the Phaistos Disk. İnternational Journal of Computers. Vol 10, p.94-100.

RHODE R. A. & MULLER R. A. 2005: Cycles in fossil diversity. Nature 434, 208-210.

ROBERTS, N., 1984: Pleistocene environments in time and space. In R. Foley, ed. Hominid evolution and community ecology. s. 25-53, London, Academic Press.

Sahakyan, H. et al (79 yazar) 2017: Origin and spread of human mitochondrial DNA haplogroup U7. SCIENTIFIC REPORTS | 7:46044 | DOI: 10.1038/srep46044

Sand, Şlomo 2011: Yahudi halkı nasıl icat edildi. Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic.AŞ

SCHRÖDINGER, E. 1944: What is life? The physical aspects of the living cell. Univ. Press, Cambridge.

Shonkoff & Phillips (Eds) 2000, The Science of Early Childhood Development. NATIONAL ACADEMY PRESS Washington, D.C., 610 s

Seeley, T. D. 2010. Honeybee Democracy. Princeton University press. 353 s.

Sharov, A. A. 2006. Genome increase as a clock for the origin and evolution of life. BiologyDirect, 1: 17.

Sharov A.A. & Gordon R. 2013: Life Before Eart. http://arxiv.org/abs/1304.3381

Shinde, V., Narasimhan V.M., Rohland N., Mallick, S., Mah, M., Lipson, M., Nakatsuka, N., Adamski, N., Broomandkhoshbacht, N., Ferry, M., Lawson, A.M., Michel, M., Oppenheimer, J., Stewardson, K., Jadhav, N., Kim, Y.J., Chatterjee, M., Munshi, A., Panyam, A., Waghmare, P., Yadav Y., Patel H., Kaushik, A., Thangaraj, K., Meyer, M., Patterson, N., Rai N.& Reich.

D. 2019, An Ancient Harappan Genome Lacks Ancestry from Steppe Pastoralists or Iranian Farmers. Cell 179, 729–735

Tittel, W., Brendel, J., Zbinden, H. and Gisin, N. - 1998: Violation of Bell Inequalities by Photons More Than 10 km Apart. Phys. Rev. Lett. 81, 3563 – Published 26 October 1998

Torrey, E. F. 2017: Beynin Evrimi ve Tanrıların Ortaya Çıkışı - İlk İnsanlar ve Dinlerin Kökeni. Paloma Yayınevi, 325 s. İstanbul

Tuna O.N.- 1990: Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi ilgisi ile Türk Dili'nin Yaşı Meselesi. Atatürk kültür, dil ve tarih yüksek kurumu, Türk dil kurumu yayınları 561. ISBN 975-16-0249-1

VINCENT JACQUES, WU, E., GROSSHANS, F., TREUSSART, F., GRANGİER, P., ASPECT, A. & ROCH, J-F., 2007: Experimental Realization of Wheeler's Delayed-Choice Gedanken Experiment. Scıence, Vol 315, p.966-968.

Vysotski V.I. and Kornilova A.A. 2010, Nuclear Transmutation of Stable and Radioactive Isotopes in Biological Systems. Pentagon Press, New Delhi, 2010. 47 p.

AYASOFYA ŞADIRVÂNI KİTÂBELERİ

DOÇ. AYNUR MAKTAL ERBAŞ

gece kitaplığı

Ayasofya Şadırvanı Kitâbeleri
Aynur MAKTAL (ERBAŞ)

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Doç. Aynur MAKTAL & Enes DÜLGER

Birinci Basım • Nisan 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-766-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt №: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Şehirler, barındırdıkları tarihi eserler ile yaşayan ve yaşatan mekânlar kimliğini taşırken, barındırdıkları tarihi yapılardaki kitâbeleri ile de oluşturdukları bellek sayesinde geçmişten geleceğe köprü kurarlar. Yazı, mimâri yapıların anlamlarını güçlendiren başlıca unsur olması yanısıra birçok bakımdan onların değerlerine de değer katmıştır. Osmanlı dönemi yapılarında mimariye nakşedilmiş yazılar, Türk Hat Sanatı'nın en kalıcı örnekleri olarak, kitâbe genel başlığında Kabul görmüştür. Bu bağlamda kitâbeler, bulundukları yapılara sadece anlam katmakla yetinmemiş; zaman zaman onları bir bakıma bezemiş; sanat seviyesi yüksek hatlar ile de adeta açık hava galerileri haline getirmiştir.

Tarih, coğrafya, kültür gibi pek çok bakımdan eşsiz şehirlerden biri olan İstanbul'un tarihî sembollerinin başında Ayasofya-ı Kebîr Camii gelir ki kültür tarihimizdeki manasına paralel olarak külliyesine sonradan ilâve edilmiş olan Ayasofya Şadırvanı, kendi kulvarındaki nadideliği ile dikkate şayândır. Gerek mimarisi, gerekse mimarisine değer katan islâm tefekkürü temelli edebi metin ve onların harf bünyesinde fiziki yapıya dönüşmüş kitâbeleriyle Ayasofya Şadırvanı da, İstanbul'un geleceğe uzanan tarihi değeri yüksek sembolik yapılarından biridir.

Bu çalışma, geçmişte İstanbul kitâbelerinin incelendiği araştırmalar esnasında Ayasofya Şadırvanı yazılarının birebir alınan estampaj örneklerinin, sahasında ilgililerin istifadesine sunulması maksadına yönelik hazırlanmıştır. Kitâbeler üzerine sabitlenmiş mülaj kağıtlara yahut ince beyaz bezlere, yazıların birebir kalıplarının alınmasından ibâret olan bu estampajlar, bir nevi bu hatların *asıl kalıpları* özelliğindedir. Bunların daha geniş kitlelerin erişimine ve istifadesine sunulması maksadıyla, daha önce

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VII

GİRİŞ 11

AYASOFYA ŞADIRVANI METİN ve YAZI ÇEŞİTLERİ

1. AYASOFYA ŞADIRVANI 17

2. METİNLERİ 19

3. YAZI ÇEŞİTLERİ 26

4. AYASOFYA ŞADIRVANI KİTÂBELERİ 34

4.1. CELÎ NESTA'LÎK KİTÂBELER 34

4.1.1. Ayasofya Şadırvanı Tunç Kafesi Üzerindeki Tarih Manzûmesi 35

4.1.2. Ayasofya Şadırvanı Revak Kemerleri İç Yüzündeki Tarîh Manzûmesi 53

4.2. CELÎ SÜLÜS KİTÂBELER 88

4.2.1. Celî sülüs Âyet-i Kerîme 88

4.2.2. Ayasofya Şadırvanı Revak Kemerleri Dış Yüzündeki Kaside-i Bürde 89

SONUÇ 106

KAYNAKÇA 108

KAYNAKÇA

Alparslan, A. (1976-1977). Mimari yapıların yazı sanatı bakımından önemi. *Boğaziçi Üniversitesi Dergisi, 4*-5, ss. 1-14.

Alparslan, A. (2009). İslâm yazıları. *hat ve tezhip sanatı.* (Ed. Ali Rıza Özcan), ss. 27-46. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Alparslan, A. (2007). Nesta 'lîk TDV İslâm Ansiklopedisi, c:33, ss.11-15. Türkiye Diy3anet Vakfı Yayınları.

Armutoğlu, İ.(2009) Kasîde-i Bürde. İstanbul. Erkam Yayınları *https://archive.org/details/Kaside-iBurde-IlhanArmutcuoglu_201612/page/n1/mode/2up*

Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe sözlük*, C: 4. İstanbul: Ötüken Neşriyât.

Diez, E. (1955). *Türk sanatı.* (çeviren: Oktay Aslanapa), İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Erbaş (Maktal), A. (1990). *Fatih ve II. Bâyezîd devrinden günümüze ulaşan İstanbul camilerinin yazıları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı, İstanbul.

Erbaş (Maktal), A. (1995). *Mektûbî İbrahim Efendi'nin Rûhu't-Ta'lîk adlı eserinin hat sanatı bakımından analizi.* (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anabilim Dalı, İzmir.

Eyice, S. (1991). Ayasofya Şadırvanı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* 38, s. 217. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.

İspirli, S. (2000). Türk edebiyatında tarih düşürme geleneği. *Ankara Üniversitesi Türkiyât Araştirmalari Dergisi*, 4, ss. 79-89.

Kaya, M. (1992). Bûsîrî, Muhammed b. Said. Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi, 6. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, ss. 469-470.

Kılcı, A. (2010). Şadırvan. *Türkiye Diyanet Vakfi İslâm Ansiklopedisi*, 38. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, ss. 219-221.

Levend, A. S. (1973). *Türk edebiyâtı tarihine giriş.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Maktal (Erbaş), A. (1999). Hüsn-i Hat tasarımlarında yazı mekan ilişkisi. *2000'li Yıllarda Türkiye'de Geleneksel Türk El Sanatlarının Sanatsal, Tasarımsal ve Ekonomik Boyutu Sempozyumu Bildirileri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, ss. 197-201.

Maktal (Erbaş), A. (2008). Rûhu't-ta'lîk, *Türkiye Diyanet Vakfı Islam Ansiklopedisi*, *35*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, ss. 215-216.

Müstâkimzâde Süleyman Sadeddin. (1928). *Tuhfe-i Hattatîn* (Neşreden: İbnülemin Mahmud Kemal İnal). İstanbul: Devlet Matbaası.

Öztekin, Ö. (2015). Tarih manzûmelerine göre XIX. yüzyılda Ankara", *Ankara Araştırmaları Dergisi* 3 (2), ss. 212-219.

Sami, Ş. (2002). *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Serin, M. (1999). *Hat sanatı ve meşhur hattatlar.* İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı. Tansuğ, S. (1965). 18. yüzyılda İstanbul Çeşmeleri ve Ayasofya Şadırvanı. *Vakıflar Dergisi,* VI, ss. 93-110.

Tüfekçioğlu, A. (2001). *Erken Dönem Osmanlı mimarîsinde yazı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Uzun, M. (1994). Ebced. *Türkiye Diyanet Vakfı Islam Ansiklopedisi X*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, ss. 68-70.

Yakıt, İ. (1992). *Ebced hesabı ve tarih düşürme*. İstanbul: Ötüken.

Yardım, A. (2002). *Alanya kitâbeleri*. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları. Yetkin, S. K. (1984). *İslâm ülkelerinde sanat*. İstanbul: Cem Kitabevi.

https://millivesunni.wordpress.com/2018/03/29/kaside-i-burde-imam-busuri- *turkce-ve-arapca-sozleri*

OSMANLI DÖNEMİ BEDÎİYYÂT
ŞAİRLERİNDEN

ÂİŞE EL-BÂÛNİYYE VE PEYGAMBER METHİYELERİ

Prof. Dr. Muhammet Vehbi DERELİ

gece kitaplığı

OSMANLI DÖNEMİ BEDİİYYÂT ŞAİRLERİNDEN

ÂİŞE EL-BÂÛNİYYE VE PEYGAMBER METHİYELERİ

Prof. Dr. Muhammet Vehbi DERELİ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Editör • Prof. Dr. Muhammet TASA
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mayıs 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-784-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz 15
Giriş 19
1. Bedî‘iyyât Şiiri ve ‘Âişe el-Bâ‘ûniyye 19
2. ‘Âişe el-Bâ‘ûniyye’nin Hayatı ve Edebî Kişiliği 29
2.1. Kimliği 29
2.2. Ailesi 34
2.3. Eğitimi ve Hocaları 36
2.4. Edebî Şahsiyeti 37
2.5. Şiirleri 40

I. BÖLÜM
‘ÂİŞE EL-BÂ‘ÛNİYYE’NİN ŞİİRİNDE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

1. Arap Şiirinde Medih 47
2. Medh-i Nebî ve ‘Âişe el-Bâ‘ûniyye..... 50
3. el-Bâ‘ûniyye’nin Peygamber Methiyelerinde Yer Alan Diğer Konular 59
3.1. Kur’an’ın Medhi..... 59
3.2. Ashabın Medhi 60

II. BÖLÜM
‘ÂİŞE EL-BÂ‘ÛNİYYE’NİN ŞİİRİNDE ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

1. Şekil Özellikleri 65
1.1. Uzunluk Yönünden Şiirleri 65
1.2. Kaside Yapısı 65
1.2.1. Maṭla‘ ve Mukaddimeler 69
1.2.1.1. Maṭla‘ 69
1.2.1.2. Mukaddimeler 72
1.2.2. Teẖalluṣ 75
1.2.3. Hâtimeler 78
1.2.4. Vaḥde 83
1.3. Vezin 87
2. Üslup Özellikleri 88
2.1. Kelime Dağarcığı 89
2.2. Cümle Yapıları 90
2.2.1. Haber 90
2.2.2. İnşâ’ 92
2.3. Anlatım Yöntemleri 95
2.3.1. Muḥâvere 95
2.3.2. Taḥkiye 96
2.3.3. Bedî‘î Sanatlar 96
2.3.3.1. Telmîḥ 97
2.3.3.2. Taṣrî‘ 107
2.3.3.3. Tenâsub 108
2.3.3.4. Ḥusnu’t-Ta‘lîl 109
2.3.3.5. İltifât 111
2.3.3.6. İḳtibâs 115

2.3.3.7. Mubâlağa 116
2.3.3.8. Ṭıbâḳ 117
2.3.3.9. İstiṭrâd 118
2.3.4. Edebî Tasvîr 120

III. BÖLÜM
‘ÂİŞE EL-BÂ‘ÛNİYYE’NİN BEDÎ‘İYYESİNİN İNCELENMESİ

1. Bedî‘iyye Şerhinde Takip Edilen Usul 127
2. Bedî‘iyye İncelemesi 130
3. Bedî‘iyye Hakkında Bir Değerlendirme 202

Sonuç 204
Ek. ‘Âişe el-Bâ‘ûniyye’nin Peygamber Methiye leri 212
Kaynakça 265

ÖNSÖZ

Şiir, çoğu kez vezinli ve kafiyeli olarak bir manaya delâlet eden sözdür. Onun kendine has bir âhengi ve söyleniş tarzı vardır. Sevgi ve nefreti, övgü ve yergiyi, sevinç ve hüznü coşkuyla ve belli bir ritimle ifade etmenin en güzel yollarından biridir. Maksim Gorki'nin (1868-1936) deyimiyle şiir, yüreğin bilimidir. Bu sebeple belki de tarih boyunca, mesajı heyecanla aktarmada kendisine en çok başvurulan edebî türlerin başında gelir.

Şiir, aynı zamanda kişinin ve onun yaşadığı dönemin aynasıdır. Çünkü şairinin içinde bulunduğu halet-i rûhiyeden, coğrafyadan ve kültürden beslenerek, ona ait edebî zevki yansıtır. Özellikle İslâm öncesi Arap toplumunda şiir, hayatın en kapsamlı ve güçlü yansıtıcısı konumundadır.

Genelde Arap edebiyatı, özelde de Arap şiiri, İslâm'ın gelişiyle birlikte önemli değişiklikler göstermiştir. Söz konusu değişim, biçimden ziyade daha çok içerikle ilgilidir. Zira cahiliye döneminde genellikle inanç ve ahlâk ilkeleri göz ardı edilerek söylenen şiir, İslâmî dönemin başından itibaren büyük ölçüde dinin öngördüğü îman ve ahlâk ilkeleri gözetilerek söylenmeye başlamıştır. Böylece İslâmî nitelikli şiirin ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nitelikteki şiirin ortaya çıkmasına öncülük eden ise, Kur'an'ın şiir ve şairlerle ilgili beyanlarından ve İslâm'ın düşmanlarına karşı verdiği büyük mücadelede karşılaştığı saldırılardan

KAYNAKÇA

Abbas, İhsan, *Fennu'ş-Şi'r,* Amman, 1987.

el-'Aclûnî, İsmail b. Muhammed, *Keşfu'l-Hafâ ve Muzîlu'l-İlbâs amme'ştehera mine'l-Eḥâdîs alâ Elsineti'n-Nâs,* Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1988.

Ahmed Şevḳî, İbn Ali b. Ahmed Şevḳî, *eş-Şevḳiyyât,* Beyrut, 1884.

Akdemir, Hikmet, *Belağat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir, 1999.

el-'Âmiliyye, Zeyneb, *ed-Durru'l-Mensûr fî Ṭabakâti Rabbâti'l-Ḥudûr,* Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1999.

Arâr, Mehdî Es'ad, *Dîvânu Feyḍı'l-Faḍl ve Cem'i'ş-Şeml mukaddimesi,* Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2010.

el-'Askerî, Ebû Hilâl Hasen b. Abdillâh es-Sehl, *Kitâbu'ṣ-Ṣınâ'ateyn* (Thk. Ali Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ebu'l-Faḍl İbrahim), el-Mektebetu'l-'Unṣuriyye, Beyrut, h. 1419.

Aṭallah, Raşîd Yusuf, *Tarîhu'l-Âdâbi'l-'Arabiyye,* Muessesetu 'İzziddîn, Beyrut, 1985.

el-Azzâvî, Âdil - Sabit, Abbas, *el-Bedî'iyye ve Şerḥuhâ el-Fetḥu'l-Mubîn fî Medḥi'l-Emîn* için yazılan mukaddime, Dâru Kenân, Dımeşk, 2009.

el-Bağdâdî, İsmail Paşa, *Hediyyetu'l-'Ârifîn,* Dâru İḥyâi't-Turâsi'l-'Arabî, Beyrut, tsz. (İstanbul, 1951).

el-Bâ'ûniyye, 'Âişe, *Dîvânu Feyḍı'l-Faḍl ve Cem'i'ş-Şeml* (Thk., dirâse ve şerh: Mehdî Es'ad Arâr), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2010.

_____, *el-Bedî'iyye ve Şerḥuhâ el-Fetḥu'l-Mubîn fî Medḥi'l-Emîn*, (Thk. Âdil el-Azzâvî - Abbas Sabit),

Dâru Kenân, Dımeşk, 2009; İbn Ḥicce el-Ḥamevî'nin *Ḫızânetu'l-Edeb*'i ile birlikte, Kahire, 1304.

_____, *Mevlidu'n-Nebî Sallallahu aleyhi ve Sellem,* el-Matba'atu'l-Hanefiyye, Dımeşk, 1883.

Bekkâr, Yusuf Huseyn, *Binâu'l-Ḳaṣîde fi'n-Naḳdi'l-'Arabiyyi'l-Ḳadîm fi Ḍav'i'n-Naḳdi'l-Hadîs,* Dâru'l-Endelus, Beyrut, tsz.

Brockelmann, Carl, *Târîḫu'l-Edebi'l-'Arabî* (Arapçaya çeviren: Abdulhalim en-Neccâr), Dâru'l-Ma'ârif, Kahire, tsz.

el-Buḫarî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Saḥîḥ,* Çağrı Yay., İstanbul-Tunus, 1992.

Bulut, Ali, Kur'ân-ı Kerim'de İtnâb Üslûbu, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* III (2010), 11.

el-Bustanî, Butrus, *Dâiratu'l-Ma'ârif,* Beyrut, 1881.

el-Câḥıẓ, Ebû Osman 'Amr bin Baḥr el-Kinânî, *el-Beyân ve't-Tebyîn* (Thk. ve Şerh: Abdusselâm Muhammed Harun), Mektebetu'l-Ḫancî, Kahire, 1998.

Cebbûr, Abdunnûr, *el-Mu'cemu'l-Edebî,* Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, tsz.

el-Cebbûrî, Kâmil Selman, *Mu'cemu'l-Udebâ mine'l-'Aṣri'l-Câhilî hattâ seneti 2002*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003.

el-Cevherî, İsmail b. Ḥammâd, *es-Ṣıḥâḥ Tâcu'l-Luga ve Ṣıḥâḥu'l-'Arabiyye* (Thk. Ahmed Abdulğafur Aṭṭar), Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.

el-Curcânî, Ali b. Abdulaziz, *el-Vesâṭa beyne'l-Mutenebbî ve Ḫuṣûmih* (Nşr. Ebû'l-Fadl İbrahim Ali-Muhammed el-Bicâvî), el-Mektebetu'l-'Aṣriyye, Beyrut, 2006.

el-Curcânî, Ebûbekir Abdulḳâhir b. Abdirrahman, *Delâilu'l-İ'câz,* Dâru'l-Medenî, Kahire, 1992.

Coşkun, Menderes, "Tevriye ve Çeşitleri Üzerine Düşünceler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* II (2007), 4.

Çaldak, Süleyman, "Taşköprülüzade'nin Mevzû'âtu'l-Ulûm'undaki İlimler Tasnifi Üzerine", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* XV (Elazığ, 2005), 2.

Çetin, Nihad, M., "Arap", *DİA,* III, İstanbul, 1991.

_____, *Eski Arap Şiiri,* Kapı Yay., İstanbul, 2011.

_____, "Arûz", *DİA*,, III İstanbul, 1991.

Ḍayf, Şevḳî, *Târîẖu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aṣru'l-Câhilî,* Dâru'l-Ma'ârif, Mısır, 1961.

Demirayak, Kenan, *Arap Edebiyatı Tarihi-I,* Fenomen Yay., Erzurum, 2009.

Durmuş, İsmail – Pala, İskender, "İ'tilaf", *DİA,* XXIII, İstanbul, 2001.

Durmuş, İsmail - Saraç, M. A. Yekta, "Leff ü Neşr", *DİA,* XXVII, İstanbul, 2003.

Durmuş, İsmail, "Mevâliyyâ", *DİA,* XXIX, Ankara, 2004.

_____, "Taksîm", *DİA,* XXXIX, İstanbul, 2010.

_____, "Lüzum-ı Ma La Yelzem", *DİA,* XXVII, İstanbul, 2003.

_____, "Tedbîc", *DİA,* XL, İstanbul, 2011.

_____, "Tarsî'", *DİA,* XL, İstanbul, 2011.

_____, "İstidrak", *DİA,* XXIII, İstanbul, 2001.

_____, "Temsil", *DİA,* XL, İstanbul, 2011.

_____, "İrdaf", *DİA,* XXII, İstanbul, 2000.

_____, "İdmac", *DİA,* XXI, İstanbul, 2000.

_____, "İstihdam", *DİA*, XXIII, İstanbul, 2001.

_____, "Muvarebe", *DİA,* XXXI, İstanbul, 2006.

_____, "Nazîre", *DİA,* XXXII, İstanbul, 2006.

Ebû Zeyd, Ali, *el-Bedî'iyyât fi'l-Edebi'l-'Arabî,* 'Âlemu'l-Kutub, Beyrut, 1983.

Ergin, Mehmet Mesut, "Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri", *Marife,* VII (2007), I.

Ferrûḫ, Ömer, *Me'âlimu'l-Edebi'l-'Arabiyyi fî 'Aṣri'l-Ḥadîṯ,* Dâru'l-'İlmi li'l-Melayîn, Beyrut, 1985.

el-Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *Misbâhu'l-Munîr fî Garîbi'ş-Şerhi'l-Kebîr,* Dâru'r-Risaleti'l-'Âlemiyye, Beyrut, 2010.

Gündüzöz, Soner, "Tevlîd", *DİA,* XLI, Ankara, 2012.

el-Gazzî, Necmuddîn Muhammed b. Muhammed, *el-Kevâkibu's-Sâira bi A'yâni'l-Mieti'l-'Âşira* (Notlandıran Halîl el-Mansûr), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1997.

Hacı Halîfe (Kâtip Çelebi), *Keşfu'ẓ-Ẓunûn an Esâmi'l-Kutub ve'l-Funûn,* Dâru İḥyâi't-Turâṯi'l-'Arabî, Beyrut, tsz.

Hacımüftüoğlu, Nasrullah, "Bedî'", *DİA,* V, İstanbul, 1992.

el-Ḫafâcî, İbn Sinân, *Sırru'l-Feṣâḥa* (Thk. Abdulmute'âl es-Sa'îdî), Mısır, 1969.

el-Ḥalebî, Şihabuddîn Mahmud b. Süleyman b. Fehd el-Ḥanbelî, *Ḥusnu't-Tevessul ilâ Ṣınâ'ati't-Terassul* (Thk. Ekrem Osman Yusuf), Dâru'r-Raşîd li'n-Neşr, Bağdat, 1980.

el-Halîl b. Ahmed, Ebû Abdirrahman el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-'Ayn-muratteben alâ Ḥurûfi'l-mu'cem* (Tahkîk ve Tertîb: Abdulhamid Hendâvî), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2003.

Hasen, Muhammed Ali, "el-Ba'ûniyye eş-Şâ'iratu'ş-Şûfiyye", *el-Mevrid,* V/3, Bağdat, 1976.

el-Ḥıllî, Ṣafiyyuddîn, *el-'Âṭılu'l-Ḥâlî ve'l-Murhaṣu'l-Gâlî* (Nşr. Huseyn Nassar), Kahire, 1981.

el-Ḥıṣnî, Edîb, *Muntehabâtu't-Tevârîh li Dımeşk,* Dâru'l-Âfâḳi'l-Cedîde, Beyrut, 1979.

Homerin, Th. Emil, "Aisha al-Bauniyya", *The Encyclopaedia of Islam Three*, Fasc. I., Leiden, 2007.

İbn Ebi'l-İṣba', Ebu Muhammed Zekiyyuddîn Abdulazim b. Abdilvahid el-Bağdâdî el-Mısrî, *Taḥrîru't-Taḥbîr fî Ṣınâ'ati'ş-Şi'r ve'n-Nesr ve Beyâni İ'câzi'l-Kur'an* (Thk. Ḥafnî Muhammed Şeref), Kahire, 1313.

İbn Ḥicce el-Ḥamevî, Ebu'l-Mehâsin Takıyyuddîn Ebû Bekr b. Ali b. Abdillâh, *Hızânetu'l-Edeb ve Gâyetu'l-Erab,* Dâru Mektebeti'l-Hilâl-Dâru'l-Bihâr, Beyrut, 2004.

İbn Manẓûr, Ebu'l-Faḍl Cemâluddîn el-Ensârî, *Lisânu'l-Arab,* Dâru Ṣâdir, Beyrut, 1414.

İbn Raşîḳ, Ebû Ali el-Hasen el-Ḳayravânî, *el-'Umde fî Meḥâsini'ş-Şi'ri ve Âdâbih* (Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981.

İbn Sînâ, Ebû Ali el-Huseyn b. Abdillah b. el-Hasen b. Ali el-Belhî el-Buharî, *Dâru't-Ṭırâz fî 'Ameli'l-Muvaşşaḥât,* Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1977.

İbn Ṭabâṭabâ, Muhammed b. Ahmed el-Huseynî el-'Alevî, '*İyâru'ş-Şi'r* (Şerh ve Thk. Abbas Abdussâtir), Beyrut, 1982.

İbn Ṭûlûn, Muhammed Şemsuddîn-İbnu'l-Muberrid el-Ḥanbelî, *Mut'atu'l-Ezhân mine't-Temettu'i bi'l-İḳrâni beyne'ş-Şuyûhi ve'l-Akrân* (Thk. Salâhuddin Halîl), Dâru Ṣâdir, Beyrut, 1999.

İbnu'l-Esîr, Ziyauddîn, *el-Meselu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şa'ir* (Nşr. Ahmed el-Ḥûfî-Bedevî Ṭabâne, Daru Nahḍati Mısr, Kahire, tsz.

İbnu'l-Ḥanbelî, Raḍıyyuddîn Muhammed b. İbrahim b. Yusuf el-Ḥalebî, *Durru'l-Ḥabeb fi Târîhi A'yâni Ḥaleb,* Menşûrâtu Vuzârati's-Seḳafe, Dımeşk, 1972.

İbnu'l-'İmâd, Ebu'l-Felâḥ Abdulḥay b. Ahmed b. Muhammed es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb fi Ahbari Men Zeheb*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1993.

İbnu'l-Mu'tez, Ebu'l-Abbas Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer el-Abbasî, *Kitâbu'l-Bedî'* (Nşr. ve Ta'lîḳ: Ignatius Kraczkowski), Dâru'l-Mesîra, Beyrut, 1982.

Kaçar, Halil İbrahim, "Teşrî', *DİA,* XL, İstanbul, 2011.

el-Ḳazvînî, Celâluddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdirrahman el-Ḫaṭîb, *el-Îḍâh fî 'Ulûmi'l-Belâga,* Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, tsz.

_____, *et-Telḫîṣ fi 'Ulûmi'l-Belâga* (Şerh: Abdurrahman el-Berḳûḳî), Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Kahire, tsz.

Keḥḥâle, Ömer Rıza, *A'lâmu'n-Nisâ fî 'Âlemi'l-'Arab ve'l-İslâm,* Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, tsz.

_____, *Mu'cemu'l-Muellifîn,* Muessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1993.

Kılıç, Hulusi, "Bedî'iyyât", *DİA,* V, İstanbul, 1992.

Komisyon, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yay., İstanbul, 1987.

Komisyon, *el-Mevsû'atu'l-'Arabiyye,* Dımeşk, 2005.

Ḳudâme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferac, *Naḳdu'ş-Şi'r* (Thk. Muhammed Abdulmun'im Ḫafâcî), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, tsz.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Muḍar (Benî Muḍar)", *DİA,* XXX, İstanbul, 2005.

Küçüksarı, Mücahit, Osmanlı Dönemi *Arap Şairlerinden İbrahim es-Sefercelânî ve Şiirleri*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017.

Maṭlûb, Ahmed, *Mu'cemu'l-Mustalahâti'n-Nakdi'l-'Arabiyyi'l-Kadîm,* Mektebetu Lubnan Nâşirûn, Beyrut, 2001.

el-Meydânî, Abdurrahman Hasen Ḥabenneke, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye,* Dâru'l-Kalem, Dımeşk, 2010.

Mubarek, Muhammed Zekî b. Abdisselâm, *el-Medâiḥu'n-Nebeviyye fi'l-Edebi'l-'Arabî,* el-Mektebetu'l-'Aṣriyye, Beyrut, tsz., Dâru'l-Ḥucceti'l-Beyḍâ, Kahire, 1935.

Muhlis, Abdullah, "Âişe el-Bâ'ûniyye", *Mecelletu Mecma'i'l-'İlmiyyi'l-'Arabî bi Dımeşk*, Dımeşk, 1941.

Musa Paşa, Ömer, *Tarîhu'l-Edebi'l-'Arabî,* Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.

Muslim, Ebu'l-Huseyn İbnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *el-Câmi'u'ṣ-Ṣaḥîḥ* (Nşr. Muhammed Fuad Abdulbaki), Çağrı Yay., İstanbul-Tunus, 1992.

en-Nebhânî, Yusuf bin İsmail, *el-Mecmû'atu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâiḥi'n-Nebeviyye,* Dâru'l-Fikr, Beyrut, tsz.

en-Nedvî, Muhammed er-Râbî', *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aṣru'l-İslâmî,* Beyrut, 2002.

en-Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvehhâb, *Nihâyetu'l-Erab fî Funûni'l-Edeb,* Vuzâratu's-Sekâfe, Mısır, tsz.

Özdoğan, Mehmet Akif, "Belagat'ın Sistematize Edilmesinde es-Sekkâkî ve el-Ḳazvînî'nin Rolü", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* II (2002), 4.

Özel, Ahmet, "Bâ'ûniyye", *DİA,* V, İstanbul, 1992.

_____, "Tehzib", *DİA,* XL, İstanbul, 2011.

Özli, Muzaffer, "Arap Dilinde İtnabın Tarihi Seyri ve Önemi", *FÜİFK,* XVIII (2013), 2.

Öznurhan, Halim, "Tatriz", *DİA,* XL, İstanbul, 2011.

er-Rababi'a, Hasen Muhammed, *'Âişe el-Ba'ûniyye (Şâ'ira),* Dâru'l-Hilâl li't-Tercume, Amman, 1997.

Saraç, M. A. Yekta, "Edebi Sanat Terimlerinin Türkçe Karşılıkları Üzerine", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* XXXII (2004), İstanbul, 2005.

_____, "Salahaddin-i Uşşaki'nin Belağat ile İlgili Eseri ve Bu Eserdeki Edebi Terimler", *İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,* XXXI, İstanbul, 2004.

es-Sehâvî, Şemsuddîn Muhammed b. Abdirrahman, *eḍ-Ḍav'u'l-Lâmi' li Ehli'l-Ḳarni't-Tâsi',* Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1992.

es-Sekkâkî, Ebû Yakub Yusuf b. Ebî Bekr, *Miftâḥu'l-'Ulûm,* Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

Selîm, Mahmud Rızḳ, *el-Edebu'l-'Arabî ve Târîhuhû fî 'Aṣri'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîn ve'l-'Aṣri'l-Ḥadîs,* Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî bi Mısr, b.y.y., 1957.

es-Suveyriḳî, Muhammed, *'Âişe el-Bâ'ûniyye Fâḍıletu'z-Zemân,* Vuzâratu's-Seḳâfe, Amman, 2006.

es-Suyûṭî, Celâluddîn, *Naẓmu'l-'İḳyân fî A'yâni'l-A'yân* (Thk. Philip Hitti), el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut, tsz.

_____, *el-Haṣâiṣu'l-Kubrâ,* Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, tsz.

Suzan, Yahya, *Arap Şiirinde Muhammes ve Tahmîs* (Basılmamış Doktora Tezi), AÜSBE, Ankara, 2008.

Şâyib, Ahmed, *el-Üslûb,* Mektebetu'n-Nahḍa, Kahire, 1991.

Tâhiru'l-Mevlevî, *Edebiyat Lugatı,* Enderun Kitabevi, İstanbul, 1973.

Tasa, Muhammet, *İbnu's-Semmân ve Şiirleri*, Konya, 2007.

et-Teftâzânî, Mes'ud b. Ömer, *Muẖtasaru'l-Me'ânî,* Mektebetu'l-Buşrâ, Pakistan/Karaçi, 2010.

et-Tehânevî, Muhammed Ali, *Mevsû'atu Keşşâf-ı Iṣṭılaḥâti'l-Funûn ve'l-'Ulûm* (Farsça'dan Arapça'ya çeviren: Abdullah el-H̱alidî), Mektebetu Lubnan Naşirûn, Beyrut, 1996.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *es-Sunen,* Çağrı Yay., İstanbul-Tunus, 1992.

Topuzoğlu, Tevfik Rüştü, "Remel", *DİA,* XXXIV, İstanbul, 2007.

_____, "Recez", *DİA,* XXXIV, İstanbul, 2007.

_____, "Kâmil", *DİA,* XXIV, İstanbul, 2001.

Yâḳût el-Ḥamevî, Ebû Abdillâh Şihabuddîn b. Abdillâh er-Rûmî, *Mu'cemu'l-Buldân,* Dâru Ṣâdir, Beyrut, 1995.

Yalar, Mehmet, "İslami Arap Şiiri ve Hz. Peygamber", *UÜİFD,* XVIII (2009).

el-Yûsî, Hasen, *Zehru'l-Ekem fi'l-Emsâl ve'l-Ḥıkem* (Thk. Muhammed Ḥiccî, Muhammed el-Aḫḍar), Dâru's-Seḳâfe-Dâru'l-Beyḍâ, b.y.y., 1981.

Yüksel, Ahmet, "Arap Dilinde İltifât Sanatının Tarihi Seyri Üzerine Bir İnceleme", *OMÜİFD,* XXVIII, 2010.

ez-Zebîdî, Seyyid Muhammed Murteḍâ, *Tâcu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Ḳâmûs* (Thk. Abdusselam Muhammed Harun), et-Turâsu'l-'Arabî, Kuveyt, 1994.

ez-Zehebî, Mâcid-el-Hayemî Salâḥ, "Dîvanu's-Seyyide 'Âişe el-Ba'ûniyye", *et-Turâsu'l-'Arabî,* I (Dımeşk, 1981), 4.

ez-Zemahşerî, Ebû'l-Kasım Mahmud. b. Ömer, *Esâsu'l-Belâga* (Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd), Beyrut, 1998.

ez-Ziriklî, Hayruddîn, *el-A'lâm*, Dâru'l-'İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 2002.

AK Parti İktidarı Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri & Siyaset İlişkileri

ONUR DİKMECİ

gece kitaplığı

Ak Parti İktidarı Döneminde Türk Silahlı Kuvvetleri
- Siyaset İlişkileri
Onur Dikmeci

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mayıs 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-779-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Türk Siyasi Tarihinde ordu kavramı her daim ön planda olmuştur. Asker millet anlayışının kültürel unsuru, tarihsel paradigmaların özellikleriyle karşılaştığında askeri sınıfın bir zümre ya da meslek olmanın ötesinde iç ve dış dinamiklerin belirleyicisi konumuna yükselmesi askerleri siyasi tarih ve politika yazımının merkezi haline getirmiştir. Uluslaşma süreciyle kapitalist liberal ülkelerde ordu mensupluğu profesyonel bir meslek anlamını alırken Türkiye'de durum kendisine özgü koşulların istikametinde devam etmiştir. Silahlı Kuvvetlerin gerekçeler oluşturarak siyasete müdahale etmesi, demokrasi, siyaset bilimi, askeri kültür, güvenlik politikaları bakımından birbirlerini etkileyen disiplinlerinde inceleme sahasında olmuştur.

2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi yeni söylemi ve uygulamak istediği siyaset seçenekleriyle ilk başta en büyük sorunu askerler ile yaşamıştır. Askerlerin hükümete olan güvensizliği ve genetik alışkanlığı ile hükümetin askerlere karşı olan güvensizliği ve sivilleşme söylemi büyük bir uyumsuzluk olarak yansımıştır. Değişen bu postmodern süreçte askerler darbe yapmak yerine farklı kanallardan direniş göstermektedirler. İktidar ile Silahlı Kuvvetlerin çekişmesi farklı ülkeler ve merciler tarafından da değerlendirilmek istenmiştir. Bütün bu gelişmeler dolaylı yoldan da olsa iç siyaseti etkilemektedir. Neticede sivil hâkimiyetin sağlandığının düşünüldüğü bir dönemde askeri darbe girişimi yaşanmıştır ve askerler ile siviller arasındaki kırılganlık en yüksek düzeye gelmiştir. Bundan bir müddet sonra ise ordunun kurumsal işleyişiyle ilgili köklü düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Türk Silahlı Kuvvetleri ve Ak Parti ilişkisi bu konuyla ilgili çalışmalarda tarafla olarak ele alınmış ve akademik bakış zarar görmüştür. Bu konuda çalışma yürüten az sayıda emekli askerin bir bölümü tamamen Silahlı Kuvvetler orjinli düşüncelerini yazıya dökmüşlerdir. Bu konuda çalışma yürüten emekli askerlerin diğer bölümü ve siviller ise sivil denetim teorileri altında Türk Silahlı Kuvvetlerinin imajını zedeleyici görüşlerini açıklama ihtiyacı hissetmişlerdir.

Bu çalışmada ise yaşanan olaylar aktarılarak tarafsız analiz anlayışına sadık kalınmıştır. Siyaset ya da askeri erkan propagandası yapmak bu çalışmanın konusu değildir. Geniş bir medya arşivinin de kullanıldığı çalışmada Türkiye'nin kendisine özgü koşulları doğrultusunda siyaset-asker ilişkilerinin şekillendiği öne sürülmüştür. Teknik bir konu olmasına karşın siyasi tarih boyutu da bulunan eserle sağlıklı bir asker-sivil ilişkilerinin idraki hususuna akademik bir zemin oluşturulmak istenmiştir.

KAYNAKÇA

''Yaylalar…'' Emekli Oldu, Milliyet, 27 Şubat 2012.

1 Kasım 2015 Seçimleri, http://secim.ntv.com.tr/#City=&County=&Party=&Tab=&TabGroup=

10. Cumhurbaşkanı Seçildi, Haber Bültenleri, 5 Mayıs 2000.

2010 Referandumu: Evet, Hayır ve Boykot Cepheleri Ne Demişti, BBC Türkçe, 5 Nisan 2017.

27 Mayıs Tipi Darbe Olabilir Endişe Verici Benzerlikler Var, T24, 6 Ocak 2014.

4963/24.Madde.

4963/25.Madde.

4963/27.Madde.

7 Haziran 2015 Genel Seçim Merkezi, http://www.cnnturk.com/secim/7Haziran2015/.

9. Uyum Paketi Meclis'te, http://arsiv.ntv.com.tr/news/275600.asp

ABD'de Türkiye NATO'dan Çıkarılsın Sesleri, Hürriyet, 18 Haziran 2010.

ABD'li Emekli Generaller Türkiye Yılsonunda NATO'dan Çıkabilir, Sputnik, 14 Ağustos 2018.

Abdülkadir Selvi, Çare Başkanlık Sistemi, Yeni Şafak, 21 Nisan 2015.

Abdülkadir Selvi, Fetöcülerden Yeni Darbe Tarihi, Hürriyet, 5 Haziran 2017.

Adnan Çelikoğlu, Bir Darbeci Subayın Anıları 27 Mayıs Öncesi ve Sonrası, Mart 2017, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Ahmet Yavuz, Vesayet Savaşları, 2017, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.

Ahmet Zeki Üçok, Beyanatlar.

Ak Parti ve Mhp Savaş Hükümeti Kurmak istiyor, Milliyet, 2 Temmuz 2015.

AKP Aslında Nasıl Kuruldu, http://odatv.com/n.php?n=akp-aslinda-nasil-kuruldu-1612141200

Alay Komutanına Makamında Gözaltı, Anadolu Ajansı, 27 Ocak 2010.

Albay Berk Erden'i Eşi Yakmış, Takvim, 10 Şubat 2010.

Ali Bayramoğlu, Askeri Vesayet Işıkları, Yeni Şafak, 11 Haziran 2016.

Ali İhsan Sabis, Yayına Hazırlayan. Hasip Saygılı, Balkan Harbinde Neden Mağlup Olduk, 2.Baskı 2016, İlgi Kültür Sanat.

Ali Yıldırım, İkinci Darbe Olasılığı Var, Odatv, 1 Temmuz 2017.

Anayasa Değişiyor, http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2004/05/04/453594.asp

Anıtkabir'de Protesto, BBC Türkçe, 18 Mayıs 2006.

Anıtkabir'e Askerler Aranarak Girdi, Yeniçağ, 29 Ekim 2016.

Arınç'a Suikast mi Yapılacaktı?, Ntv, 21 Aralık 2009.

Asker Mesajında Israrlı, http://cevizkabugu.com.tr/yazilar.asp?bn=7O-HPXM&procid=59

Askerden İmam Hatip Tasarısına Tepki, http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=176873

Askeri Okullar Kapatıldı, Basın Kuruluşları, 26 Temmuz 2017.

Askeri Savcı Rasim Ozan'ı İfadeye Çağırdı, Cumhuriyet, 7 Nisan 2016.

Aydın Engin, Akp İle Mhp Bir Savaş Hükümeti Kurar, Cumhuriyet.

Aytaç Yalman Çetin Doğan'ı Tehdit Etti, Aydınlık, 12 Kasım 2013.

Balyoz Gerçekten Ciddi Bir Hukuk Devletinde Olamaz, Sabah, 16 Mart 2010.

Balyoz Planı Davasının Kronolojisi, Hürriyet, 20 Eylül 2012.

Balyoz'da 163 Sanık İçin Tutuklama Kararı, Medya Haberleri.

Barış Pehlivan ve Barış Terkoğlu, Sızıntı Wikileaks'te Ünlü Türkler, KırmızıKedi Yayınevi, Şubat 2012.

Basın Bültenleri, 18 Mart 2019.

Baskın Oran, "Emasya Protokolü", Baskın Oran (ed.) Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt III (2001-2012), 3. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2017.

Başbakan Erdoğan'ın ATO Toplantısında Gerçekleştirdiği Konuşma.

Başbuğ Berk'i Aracına Çağırdı, Ntv, 4 Mart 2010.

Başbuğ'un Üslubu Olumlu Karşılandı Ancak Sözlerinin Bu Kadar Önemsenmesi Yadırgandı, http://www.sondakika.com/haber/haber-basbug-un-uslubu-olumlu-karsilandi-ancak/

Başbuğ'un Tutuklanmasına Tepkiler, Medya Haberleri, 7 Ocak 2012.

Bir Bir İtiraf, http://www.turkiyegazetesi.com.tr/haber/531809/bir_bir_itiraf.aspx

Bir TV Kanalında TSK'da Görev Yapan Generallere Söylenen Yakışıksız Sözlerle İlgili Suç Duyurusunda Bulunulacak, Milli Savunma Bakanlığı, 6 Haziran 2019.

Bombaları Küçük Değil Muzaffer Tekin Vermiş, Vatan, 26 Mart 2008.

Bu Pençeler Sizi Yok Eder, Türkiye, 27 Eylül 2005.

Bülent Serim, Ergenekon Sanıkları Neden Şimdi Tahliye Edildi, http://odatv.com/ergenekon-saniklari-neden-simdi-tahliye-edildi-1403141200.html.

Büyükanıt'tan Ağar'a Sert Yanıt, http://arsiv.ntv.com.tr/news/388089.asp

Büyükanıt'tan Sert Açıklamalar, http://www.haber53.com/buyukanit-tan-sert-aciklamalar-_d19441.html

Büyükanıt'tan AB'ye Eleştiri, ABD'ye Mesaj, Radikal, 28 Ağustos 2004.

Camileri Bu Timler Bombalayacaktı, Taraf, 20 Ocak2010.

Can Ataklı, Paşalar Rasim Ozan Bey'e Rus Uçağını Düşüren F-16 Pilotunu Anlatmadı mı?, Sözcü, 17 Nisan 2016.

Cem Küçük, Çok Tuhaf Bir Olay, Star, 8 Nisan 2016.

Cemil Çiçek'ten 27 Nisan E Muhtırası Cevabı, Haber Bültenleri, 28 Nisan 2007.

Cemil Koçak, Türkiye'de İki Partili Siyasi Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Dönüşüm, Ordu, Din, Hukuk, Ekonomi ve Politika Cilt 4, 2015, İletişim Yayınları, İstanbul.

CHP'li Öymen: MGK işlevsiz hale getiriliyor, Hürriyet, 30 Temmuz 2003.

Çetin Doğan'dan Aytaç Yalman'a, 12 Kasım 2013.

Dalga Dalga Ergenekon, Medya Kuruluşları, 13 Nisan 2009.

Darbeye Nazlı Ilıcak'tan Darbe, http://blog.milliyet.com.tr/-darbe-ye-nazli-ilicak-tan-darbe/Blog/?BlogNo=380877

Doğu Perinçek, Çıkış Yolu, Ulusal, 21 Mart 2017.

Elif Çakır, Hulusi Paşa'nın Darbe Yapma Olasılığı Var mı?, Karar, 1 Nisan 2016.

EMASYA Yürürlükten Kaldırıldı, 4 Şubat 2010.

Emre Kongar, 21. Yüzyılda Türkiye 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, Eylül 2012, Remzi Kitabevi, İstanbul.

E-Muhtıra Kalktı, http://www.hurriyet.com.tr/gundem/18608654.asp

Erdoğan Öznal, Şanlı Ordu'dan Zanlı Ordu'ya, Tekin Yayınevi, Kasım 2016.

Erdoğan'ı İsyan Ettiren Rakamlar, Vatan, 27 Ocak 2013.

Ergenekon ve Balyoz YAŞ Listesine Girdi, http://www.memurlar.net/haber/170808/

Ergenekon'da Tahliye Dalgası, Sözcü, 10 Mart 2014.

Erol Maraşlı, Türkiye'de Askeri Darbe Teşebbüsleri, 2015, Bilgeoğuz, İstanbul.

Esenboğa'da Soğuk Duş, Vatan, 20 Eylül 2007.

Eser Karakaş, Balyoz ve Paralel Tartışmalarının Unutturdukları, Zaman, 25 Mayıs 2015.

Fethullahçı Terör Örgütü Paralel Devlet Yapılanması ve Türk Silahlı Kuvvetleri Bilirkişi Raporu.

Fikret Bilâ, Komutanlar Cephesi, Doğan Kitap, Nisan 2010.

GATA İle Askeri Hastaneler Sağlık Bakanlığı'na Bağlandı, Milliyet, 31 Temmuz 2016.

Genelkurmay Başkanı Başbuğ Neden Oruç Reis'i Seçtim, Radikal, 17 Aralık

2009.

Genelkurmay Rasim Ozan Kütahyalı Hakkında Suç Duyurusunda Bulundu, T24, 3 Nisan 2016.

Genelkurmay Taziye Mesajını Doğruladı, T24, 9 Ocak 2016.

Genelkurmay'dan Tolon ve Eruygur'a Ziyaret, http://www.milliyet.com.tr/cezaevi-ndeki-pasalara-genelkurmay--font-color-red-ziyareti---font-/gundem/gundemdetay/03.09.2008/986264/default.htm

Genelkurmay'dan Darbe İddialarına Yanıt, Hürriyet, 31 Mart 2016.

Genelkurmay'ın Fetö İle Mücadelesini Gözlerimle Gördüm, Rasim Ozan Kütahyalı, Sabah, 10 Nisan 2016.

Gül'e Cephe Selamı Yok, Haber Bültenleri, 29 Ağustos 2007.

Gülen: Darbeyi Kemalist Laikçiler Yaptı, Akit, 19 Temmuz 2017.

Gündem Özel, A Haber, 5 Ağustos 2012.

Hakan Albayrak, Askeri Darbeye Dikkat, Star, 8 Ocak 2014.

Hakan Utkan, Saldıray Berk Neden Hedef Alındı, Odatv, 21 Şubat 2010.

http://www.mgk.gov.tr/index.php/milli-guvenlik-kurulu/mgk-uyeleri, 4789/1. Madde

http://www.yenisafak.com.tr/politika/artik-askeri-mahkeme-sivil-yargilayamayacak-195036

Hulki Cevizoğlu, Sen Uyu Beni Bekleme Türkiye, Ceviz Kabuğu Yayınları, Ankara, Mayıs 2013.

Hulusi Akar, 3 Mayıs 2019.

İlker Başbuğ Açıkladı: Kozmik Oda'daki Arama Listesi, Hürriyet, 14 Mart 2015.

İlker Başbuğ, Suçlamalara Karşı Gerçekler, Kaynak Yayınları.

İlker Başbuğ'dan Görevini Yapamadı Diyen Aytaç Yalman'a Yanıt, Ntv, 17 Aralık 2014.

İlker Yücel, ABD'nin Sivilleşme Akıncıları, Aydınlık, 2 Ağustos 2017.

İsmet Akça, Ordu, Devlet ve Sınıflar:27 Mayıs 1960 Darbesi Örneği Üzerinden Alternatif Bir Okuma Denemesi, Evren Balta Paker ve İsmet Akça(ed.), Türkiye'de Ordu, Devlet ve Güvenlik Siyaseti, Mayıs 2010, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı İddianamesi.

İşte Referandumda Değişecek Maddeler, http://www.haberturk.com/gundem/haber/541821-iste-referandumda-degisecek-maddeler

Jandarma Artık İçişleri'ne Bağlı, http://www.milliyet.com.tr/jandarma-artik-icisleri-ne-bagli/siyaset/detay/2026309/default.htm

Jandarma Genel Komutanlığı İçişleri Bakanlığına Bağlandı, Kamu Personeli, 28 Temmuz 2016.

Jandarma Polisi Şikayet Etti, Hürriyet, 8 Ocak 2010.

Jandarma Sınırdan Çekildi, http://www.aksam.com.tr/guncel/jandarma-sinirdan-cekildi/haber-180556

Kara Harp Okulu'nda Yeni Öğretim Yılı Başladı, Haber Bültenleri, 13 Mart 2017.

Kararname ile TSK'da ve Milli Savunma Bakanlığ'nın Yapısı Değişti, Haberler, 1 Ağustos 2016.

Kemal Okuyan, Darbe Olur Mu, Sol Haber, 22 Nisan 2015.

KHK/668

KHK/669

KHK/669.

Kirli İttifak, Hürriyet, 18 Aralık 2013.

Komutan Gelirse Bir İlk Yaşanacak, Ntv, 15 Şubat 2010.

Komutandan Sürpriz Ziyaret, http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1087243&Kategori=guncel&b=komutandan%20surpriz%20ziyaret

Komutanın İsyanı, Hürriyet, 11 Şubat 2010.

Kozmik Oda Olayı, Takvim, 29 Aralık 2010

Kumpaslar Olmasıydı Orduyu Yöneteceklerdi, http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/kumpaslar-olmasaydi-orduyu-yoneteceklerdi-h33750.html

Kürtçe Konuşan Komutana Sevgi Seli, http://www.haber7.com/guncel/haber/986576-kurtce-konusan-komutana-sevgi-seli

Lütfü Oflaz, Kemalistler Pusuda, Star, 16 Mart 2017.

Mavi Kordon Protokolü, Hürriyet, 1 Kasım 2015.

Mehmet Altan, Askeri Vesayetten Kurtulacağız Diye Beklerken Siyasal İslam Faşizmiyle Karşı Karşıya Kaldık, T24, 13 Haziran 2016.

Mehmet Tezkan, Erdoğan Akar'ı 2019'a mı Hazırlıyor?, Milliyet, 26 Mayıs 2017.

Mesut Hasan Benli, Zaten Askerler Sivil Mahkemede Yargılanıyor Yasa Niye Değişti?, Radikal.

Milli Güvenlik Dersi Kaldırıldı, Hürriyet, 25 Ocak 2012.

Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz: Ben Askerin Bakanıyım, Hürriyet, 21 Ekim 2014.

MİT eski müsteşarı Emre Taner ve MİT eski müsteşar yardımcısı Afet Güneş.

MİT Tırları Durduruldu, Haber Bültenleri, 19 Ocak 2014.

MİT Tırları Soruşturması, Neler Olmuştu, BBC Türkçe, 27 Kasım 2015.

Mustafa Hoş, Big Boss, 2014, Destek Yayınları.

Mustafa Önsel, Ağacın Kurdu, 2016, Alibi Yayınları, Ankara.

Mümtazer Türköne, Devr-i Sabık Yaklaşırken, Zaman, 19 Mart 2015.

Mümtazer Türköne, Siyaset Sarayda Peki Devlet Nerede, Zaman, 17 Kasım 2014.

Nagehan Alçı, Bir Askeri Hareketliliğin Perde Arkası, Milliyet, 1 Mart 2017.

Nagehan Alçı, Bir Askeri Hareketliliğin Perde Arkası, Milliyet, 1 Mart 2017.

Naim Babüroğlu, Türkiye'nin Gündemi, Cnn Türk, 18 Temmuz 2017.

NATO'dan Şaşırtan 15 Temmuz Açıklaması, Sabah, 15 Temmuz 201.

Nazif Karaman, TIR'cı Komutana Paralel Koruma, Sabah, 21 Ocak 2014.

Necdet Özel: Yol Haritasından Haberimiz Yok, http://www.milligazete.com.tr/haber/Necdet_Ozel_Yol_Haritasindan_Haberimiz_Yok/333086#.VYyPc-HIw9tQ

Necmettin Erbakan, http://www.milliyet.com.tr/necmettin-erbakan/

Nuri Elibol, Ulusalcılar Halâ Tehlike, Türkiye, 26 Temmuz 2017.

OHAL Dün Gece İlan Edildi, Hürriyet, 21 Temmuz 2016.

Oktay Yıldırım, Yeni Fetö Taktiği, Aydınlık, 30 Temmuz 2017.

Oral Çalışlar, Kimin Restorasyonu: CHP'nin mi, MHP'nin mi, HDP'nin mi, Cemaatin mi, Hürriyet, 15 Haziran 2015.

Org. Bekir Kalyoncu Parçalanmaya Yönelik Artan Çaba Var, Jandarma Faaliyet Raporu.

Orgeneral Bekir Kalyoncu Emekli Edildi, Basın.

Orgeneral Işık Koşaner İstifa Etti, Milliyet, 29 Temmuz 2011.

Orhan Bursalı, Orduda Kemalistler ve Darbe, Cumhuriyet, 2 Ağustos 2016.

Özcan Yeniçeri, Genç Osman'dan Menderes'e Darbe ve Demokrasi, Şubat 2015, Kripto Basım, Ankara.

Prof. Deniz Ülke Arıboğan: Türkiye Hızla Askeri Darbe Dönemine Sürükleniyor, T24, 22 Ağustos 2015.

Rasim Ozan Kütahyalı, Bilimsel Açıdan TSK'nın Röntgeni, Sabah, 5 Temmuz 2017.

Rasim Ozan Kütahyalı, Kemalist Görünümlü Gülenist Subaylar Meselesi, Sabah, 2 Nisan 2017.

Rasim Ozan Kütahyalı, Türkiye ve Erdoğan'ı Hedef Alan Operasyonlar, Sabah, 27 Mart 2016.

Referandum 12 Eylül'de, Dünya Gazetesi, 13 Mayıs 2010.

Resmi Gazete, 7 Mayıs 2010.

Sayıştay Krizde! Acil Bir Sorun Ama Önemli Bir Gündem Maddesi mi?, http://researchturkey.org/tr/turkish-court-of-accounts-in-crisis-an-urgent-problem-yet-not-a-main-concern/

Sayıştay, Denetim İçin Fenerbahçe Orduevine Girecek, Basın Bültenleri.

Sayıştay, Orduevine Alınmadı, http://enethaberci.com/sondakika-guncel-haberleri/sayistay-orduevine-alinmadi-113109.html

Seçimde Koalisyon Olmazsa Türkiye'de Ordu Yönetime El Koyacak, Odatv, 20 Ekim 2015.

Sedat Ergin, Sahtekârlıkla Kurmay Subay Nasıl Olunur?, Hürriyet, 29 Temmuz 2017.

Sen misin Cemaati Soruşturan, Milliyet, 2 Mart 2009.

Son ve Umutsuz Bir Hamle, Rasim Ozan Kütahyalı, Sabah, 27 Şubat 2017

Soner Yalçın, Erdoğan'sız Stratejiler, Sözcü, 3 Haziran 2015.

Soner Yalçın, Siz Kimi Kandırıyorsunuz?, Doğan Kitap, İstanbul, Nisan 2008.

Stanley Weiss, Huffington Post, 24 Şubat 2016.

Suat Çağlayan, İlker Başbuğ Kozmik Oda Konusunda Korkutuldu mu?, Oda Tv, 15 Mart 2015.

Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, 1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi, 2014, İletişim Yayınları, İstanbul.

Subaylar Neden İntihar Ediyor, Sabah, 27 Aralık 2009.

Suriye Sınırında Savaş Uçağı Düşürüldü, Milliyet, 24 Kasım 2015.

Şanlıurfa'da İki Polis Memuru Öldürüldü, Hürriyet, 22 Temmuz 2015.

Ters Kutuplar, Akit Tv, 2 Haziran 2019.

TSK, Yeniçeri Ocağı Değildir, Milliyet, 5 Kasım 2013.

TSK'da 'Özel'leşiyor!, Radikal, 2 Ocak 2012 ; Askeri Kadın Güvenlikçi Koruyacak, https://www.memurlar.net/haber/220548/askeri-kadin-guvenlikci-koruyacak.html

TSK'da Başörtüsü Artık Serbest, Sabah, 22 Şubat 2017.

Türban Sarık Cüppe Orduevine Girecek, Sabah, 17 Mayıs 2012.

Türk Silahlı Kuvvetleri, 27 Aralık 2013.

Türk Silahlı Kuvvetleri, 27 Nisan 2007.

Türkiye NATO'dan Çıkıyor mu?, HaberTürk, 4 Nisan 2019.

Türkiye'de Dört Askeri Okul Kapatıldı, Basın, 31 Temmuz 2016.

Türkiye'nin Nabzı Programı, HaberTürk Tv, 21 Mart 2019.

Ümit Özdağ, Menderes Döneminde Ordu ve Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, Kasım 2004, Boyut Yayınları.

Ümit Zileli, Darbenin Karanlık Perdesi Aralanacak mı Dersiniz, Sözcü, 2 Ağustos 2017.

Vatanseverlerin Öldürme Yemini, Haber7, 9 Şubat 2007.

Verda Özer, Darbeden Devrim Çıkarma Vakti, Hürriyet, 22 Temmuz 2016.

Verda Özer, Hâlâ Darbe Riski Var mı?, Hürriyet, 8 Temmuz 2017.

Verda Özer, Ordunun Yüzde Kaçı Ak Partili?, Hürriyet, 4 Temmuz 2017.

Where Are Coups Most Likely To Occur in 2017, Washington Post, 31 Ocak 2017.

Yalçın Akdoğan, Ellerinde Nur mu Var Topuz mu, Star, 24 Aralık 2013.

Yalçın Akdoğan, Kumpas Tartışması, Star, 31 Aralık 2013.

Yaprak Gürsoy, Türkiye'de Sivil-Asker İlişkilerinin Dönüşümü, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, Aralık 2012.

YAŞ Kararları Açıklandı: TSK Komuta Kademesi Değişmedi, BBC Türkçe, 29 Temmuz 2016.

YAŞ Öncesi Kritik Uyarılar, Aydınlık, 1 Ağustos 2017.

YÖK:Katsayı Kaldırıldı, http://www.milliyet.com.tr/yok-katsayi-kaldirildi/gundem/gundemdetay/01.12.2011/1469625/default.htm

Yüksek Askeri Şura Kararları, 2 Ağustos 2017.

Yüksek Askeri Şura'da Iğsız'a Veto, Basın, 4 Ağustos 2010

Yüzbaşılar Sivillerle Birlikte Yemek Yemekten Rahatsız, https://www.ensonhaber.com/gundem/yuzbasilar-sivillerle-birlikte-yemek-yemekten-rahatsiz-2012-03-11, 11 Mart 2012

Zeynep Gürcanlı, El Bab'ı Tutabilecek miyiz?, Sözcü, 13 Şubat 2017.

SELÇUKLU KENTLERİ

TÜRKİYE SELÇUKLULARI

Dr. Filiz AKÇAY

gece kitaplığı

SELÇUKLU KENTLERİ
TÜRKİYE SELÇUKLULARI
Dr. Filiz AKÇAY

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin Mutlu
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mayıs 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-790-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VII

GİRİŞ 1

Türkiye Selçukluları Devleti'nin Yerleşim Alanları 6
Türkiye Selçukluları Devleti'nde Yerleşim Süreci 13
Türkiye Selçukluları Devleti'nin Yerleşim Sistemi 16
Türkiye Selçukluları Devleti'nin İdari Yapısı 21
Türkiye Selçukluları Devleti'nin İdari Birimleri 22
İdari Birimleri Tespit Yolları 27
Sinop Kitabeleri'ne Göre Kaledeki Tamirata Katılan Beyler ve Sahip Oldukları Vilayetler 28
İdari Birimin iç Yapısı 29
İdari Birimin Adı 30
Eyaletlerin Doğuşu ve Gelişmesi, Yeni Kurulan Bazı Yerler 31
Anadolu-Rum Eyaleti 33
Dânişmendiye Eyaleti/Dânişmend İli 34
Kamereddîn Eyaleti-Kamereddîn İli 35
Canik/Canit Eyaleti 35
Güney (Sol Kol) ve Kuzey (Sağ Kol) Uc Eyaletleri 35
Güney-Kuzey Sahilleri Komutanlıkları/Eyaletleri 36
Saltuk İli-Erzincan Melikliği/Eyaleti 37
Tunguzlu-Honaz Uc Eyaleti 37
Türkiye Selçukluları Devleti'nde Emâretler 38
Vilayet/Eyalet/Kent 42
İslam Kenti 42
Türkistan ve İran Kenti 43
Anadolu Bizans Kenti 44
Bizans Kentinden Türk Kentine Dönüşen Kentler 44
Anadolu Kentlerinin Türkleşme Süreci 45
Eski Yerleşmelerin Yeni Yerleşmelere Dönüşmesi 45
Yeni Yerleşimlerin Kurulmasında Tarikatların Rolü 46
Göçebelerin Yerleşmesi 46
Türkler'in Anadolu'ya Göçlerinin Ardından Yerleştikleri veya Yeniden Tesis Ettikleri Kentler 47

Birinci Tür Kentler *47*
İkinci Tür Kentler *47*
Üçüncü Tür Kentler *48*
Türkiye Selçukluları Devleti'nde Bazı Vilayetlerin Eski ve Yeni Adları *48*
Türkiye Selçukluları Devleti'nin Kentlerinin/Vilayetlerinin İdarecileri ve Unvanları *50*
Türkiye Selçukluları Devleti'nde Unvan Verilen Kentler/Vilayetler *54*
Türkiye Selçukluları Devleti'nde Moğol Döneminde Vergi Veren Kentler/Vilayetler *55*
Kitabelere göre Türkiye Selçukluları Devleti'nin Yerleşim Yapısı (XII-XIII. yüzyıl) *56*
Türkiye Selçukluları Kitabeleri *57*
Mengücek ve Saltuklu Kitabeleri *57*
Artuklular ve Diğer Türk Beylikleri'nin Kitabeleri *57*
Türk Çağının İlk Döneminde Anadolu'da Kentsel-Fiziksel Yapı *58*
Kapalı Kent Modeli *60*
Açık Kent Modeli *63*
Uc Kenti Modeli *67*
Türkiye Selçukluları Devleti'nde Karahisar Yerleşmeleri *70*
Karahisar-ı Behrâmşâh *70*
Hamam Karahisar *70*
İsce Karahisar/İscehisar *70*
Karahisar-ı Kögonya/Şebinkarahisar *71*
Karahisar-ı Sâhib/Karahisar-ı Devle/Afyonkarahisar *72*
Şeferihisar/Sivrihisar *76*
Karahisar-ı Teke *77*
Karahisar-ı Develü/Develi *77*
Karahisar-ı Temürlü *78*
Karahisar-ı Osmancık *78*
Karahisar-ı Yavâş/Nevas *78*
Türkiye Selçukluları Devletinde Liman Kentleri *78*
Antalya/Attaleia *78*
Alanya/Alâîyye *86*
Sinop/Sinopie *92*
Fatsa ve Amisos/Samsun *105*
Seyyahların Gözünden Selçuklu Kentleri *110*

Türkiye Selçukluları Devleti'nin Sınırları İçinde Yer Alan Kentler/Vilayetler *119*
Âb-ı Germ/Ilgın *119*
Âblistan/Elbistan *124*
Ahlat *134*
Aksaray *142*
Akşehir-i Erzincan *149*
Akşehir-i Konya *159*
Amasia/Amasya *186*
Bayburt/Babert *219*
Çorumlu/Çorum *227*
Çankırı/Kângırı *230*
Divriği *232*
Ereğli, (Konya Ereğli) *235*
Erzen-i Rûm/Erzurum *237*
Honaz/Honaz *247*
Kastamonu *248*
Kayseriyye/Kayseri *254*
Kemah *263*
Kırşehir *265*
Kotiaion/Kütahya *271*
Lâdik/Denizli *273*
Lârende/Karaman *277*
Malatya *281*
Maraş *283*
Nekide/Niğde *286*
Nevşehir *289*
Niksar *292*
Simre *296*
Sibihr/İspir *298*
Sivas/ Sebasteia *300*
Sultanöyüğü/Eskişehir *307*
Tercan *314*
Tokat *316*
SONUÇ **322**
KAYNAKÇA **325**

Bulunduğu yerden memnun olan ilerleyemez

GİRİŞ

Anadolu'da Türklere ait bir yerleşim düzeninden bahsedebilmek için öncelikle Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce nasıl bir yerleşim düzenine sahip olduklarını incelemek gerekir. Türkler bilindiği üzere Anadolu'ya göç etmeden önce Orta Asya'da yaşamakta ve çoğunlukla göçebe bir yaşam tarzı sürmekte idi. XI. yüzyılda henüz göçebe olan Türklerin kent olanaklarından yararlanmaları ve canlı ticaret yaşamı dönemin kaynaklarında açıkça yer almaktadır. Hatta Horasan ve Mâverâünnehîr halkı et ihtiyaçlarını Oğuz ve Karluk Türklerinden sağlamakta idiler. Doğal olarak göçebe Türkler canlı hayvana ek olarak ham deri, deri ürünleri, keçe satarak karşılığında kendi ihtiyaçları olan ürünleri şehirlerden temin etmekte idiler. Bu ticaret ilişkileri nedeni ile Türkler kendileri içinde yaşamasa bile kentlere hâkim olmaya çalışmışlar ancak daha sonraki dönemde Moğolların yaptığı gibi kentleri yıkıp yok etmek yerine varlıklarını koruma yoluna gitmişlerdir.[1] Göçebe yaşam sürdüren Türkler yerleşik olanlarla ticaret başta olmak üzere çeşitli şekillerde ilişki içinde olmuşlardır. Bu durumda Türkler Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikleri zaman kent yaşamı ile ilk defa karşılaşmış demek yanlış bir çıkarım olacaktır. Yani Türkler Anadolu'ya gelmeden önce göçebe yaşamın dışında bir yaşantının varlığından haberdarlardı.

1015 (405) yılından itibaren Anadolu'ya Türk göçü başlayınca çoğunluğu göçebeler olmak üzere yerleşik yaşayan Türkler de Anadolu'ya girmeye başlamışlardır. Anadolu'ya Türk göçü sırasında önemli ölçüde kentli Türk kitlesinin Anadolu'yu yurt edinmek amacıyla topraklarından çıktıkları söylenebilir. Ancak yerleşik hayata geçen Türklerin göçü XI. ve XII. yüzyılda sayıca çok fazla değildir. Örneğin Orta Asya'daki yerleşik Oğuzlar bu göçün dışında kalmışlardır. Yerleşik hayata geçen Türklerin Anadolu yönündeki göç hareketini başlatan olay XIII. yüzyılın başındaki Moğol baskısıdır. Moğollar batı yönünde harekete geçip önlerine gelen şehirleri yağmalamaya başlayınca Moğol önünden kaçan büyük kentli kitleler Anadolu'ya doğru göç etmeye başlamışlar ve kentlilerin Anadolu yönündeki hareketleri hız kazanmıştır.[2]

Türklerin Orta Asya'dan göç hareketinin başlamasından sonra Anadolu'nun yerleşme sistemi köklü olarak değişmiştir. Türklerin Anadolu'ya 1015 yılındaki yeni yurt arama hareketlerini takiben kitleler halinde yeni

1 Uğur Tanyeli, *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci,* İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1987, s. 9.

2 Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 42; Faruk Sümer, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?", *Belleten* XXIV, 1960, S. 96, s. 567-594.

KAYNAKÇA

ABÛ'L-FARAC, GREGORY (BAR HEBRAEUS), *Abû'l-Farac Tarihi,* II, Süryancadan İngilizceye Çev. Ernest A. Wallîs Budge, Türkçeye Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara, 1950.

ADI BİLİNMEYEN BİR SÜRYANİ, *I. ve II. Haçlı Seferleri Vekayinamesi,* H. A. R. Gıbb'in notlarıyla İngilizceye Çev. A. S. Tritton, Çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 2005.

AHMED BİN MAHMÛD, *Selçuk-Name,* I, Haz. Erdoğan Merçil, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1977.

AHMET EFLÂKİ, *Âriflerin Menkıbeleri,* Çev. Tahsin Yazıcı, I-II, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

AİNSWORTH, F. W., *Travels and Researchs in Asia Minor, Mesopotamia, Chaldea, and Armenia,* II, Jhon W. Parker, West Strand, Londra, 1840.

AKBAYAR, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

AKBULUT, Gülpınar, "Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası", *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 2, ss. 212-222.

AKÇOKOCA AKÇA, F., *Küçük Denizli Tarihi: Yunanlılardan Osmanlılara (1434 M.-832 H) Kadar,* Salih Kitapçıoğlu Basımevi, Denizli, 1945.

AKDAĞ, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafi Devrinde Türkiye'nin İktisâdî Vaziyeti", *Belleten,* C. XIII, S. 51, 1950, ss. 497- 571.

_____, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi,* C. I, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1979.

AKNERLİ GRİGOR, *Moğol Tarihi,* Çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1954.

AKSARAYLI KERİMEDDİN MAHMÛD, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, *Aksaraylı Kerimeddin Mahmûd'un Müsameret-al-Ahyar Adlı Farsça Tarihinin Tercümesi,* Çev. M. Nuri Gençosman, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1943.

AKSARAYİ, Kerîmüddin Mahmûd-î, *Müsmeretü'l-Ahbar,* Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.

AKŞİT, Ahmet, "Niğde'nin Selçuklular Devrindeki Nüfusuna Dair", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2004, C. 23, S. 36, ss: 125-133.

_____, "Türkiye Selçukluları Devrinde Niğde Vilâyetinin Alt Birimleri ve Sınırları", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2007, S. 21, ss: 125-133.

AKOK, Mahmut, "Kastamonu Şehri Tarihî İçkalesi", *Belleten,* C. IX, S. 15, Ankara, 1945, ss: 401-404.

_____, "Türk Tarih Kurumu Adına Konya Alâeddîn Tepesinde 1941 yılında

Yapılmış Olan, Arkeolojik Kazıda Elde Edilen Mimari Buluntular", *VII. Türk Tarih Kongresi,* Ankara, 25-29 Eylül 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler, I, TTK, Ankara, 1972.

ANSBERT, Tageno, *Historia Peregrinorum, Neşr. Anton Chroust, Drei Kritische Untersuchungen Zur Geschichte des Kreuzzuges Friedrichs* I, MGH Scriptores, Styria, Graz, 1892.

ANSBERT, *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris,* terc. G. A. Loud, The Crusade of Frederich Barbarossa. The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Texts, Universty of Leeds, Farnham, 2010.

ANDERSON, J. G. C., *Studia Pontiea I, A Journay of exploration in Pontus,* Bruxelles, 1903.

ANONİM, *Süryani Vekayinâmesi,* Çev. A. S. Tritton, Türkçeye Çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 2005.

ANONİM, *Tarîh-i Âl-i Selçuk (Selçuknâme),* Tercüme ve Notlar: Halil İbrahim Gök, Fahrettin Coşguner, Atıf Yayınları, Ankara, 2014.

ANONİM, *Haçlı Tarihi,* (Gesta Francorum et Aliorum Hierosolymitanorum), Çev. Ergin Ayan, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.

ANONİM, *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler,* I, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1983.

aL-İSFAHÂNÎ, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi,* Çev. Kıvameddin Burslan, TTK, Ankara, 1999.

ARAN, Berge, "Antalya Cumanun Camisi", *Anadolu Sanatı Araştırmaları,* 2, İTÜ Mimarlık Fak., 1970, ss: 60-76.

ARİSTAGES, *Aristakes Lastivertci's History,* Terc. Robert Bedrosian, New York, 1985.

ARTUK, İbrahim,-ARTUK, Cevriye, "Bazı İslam Şehirlerinde Hangi Devletler Sikke Kesmiş ve Bu Şehirlere Ne Gibi İsimler Verilmiş", *Belleten,* C. LXVII, S. 249, TTK, Ankara, 2003, ss. 421-446.

ARUNDELL, F.V.J. *Discoveries in Asia Minor Vol. I*, London, 1834.

ASLANAPA, Oktay, "Selçuk Devlet Adamı Mübarezeddin Ertokuş Tarafından Yaptırılan Abideler", *İÜ İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,* 1956, C. II, S. 1, ss: 97-111.

AŞIKPAŞAZÂDE, *Tevârih-i Âl-i Osman, Aşıkpaşazâde Tarihi,* Matbaa-i Amire, İstanbul, 1332.

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi Ve Coğrafyası*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1332.

ANSBERT, *Historia de Expeditione Friderici Imperatoris,* terc. G. A. Loud, The Crusade of Frederich Barbarossa. The History of the Expedition of the Emperor Frederick and Related Texts, Universty of Leeds, Farnham, 2010.

AYDIN, Filiz, "Sinop Alâiyye (Süleyman Pervane) Medresesi", *Vakıflar Dergisi,* S. X, 2006, ss: 251-295.

AYDIN, Remzi, "Sinop Alâeddîn Camisi'ndeki Osmanlı izleri". *Sanat Tarihi Yazıları Prof. Dr. Kerim Türkmen Armağanı*, Çizgi Kitabevi, İstanbul, 2017, ss. 469-519.

AYİTER, Kudret, "Myriokephalon Savaşı nerede olmuştur", *Türk Tarih Kongresi (Ankara 11-15 Ekim 1976)*, Kongreye Sunulan Bildiriler, II, Ankara, 1981, ss: 689-701.

AYÖNÜ, Yusuf, "Maraş ve Yöresinde Selçuklu Hâkimiyetinin Kurulması Sürecine Dair", *Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu, 17-19 Kâsım 2016,* C. 1, Kahramanmaraş Büyük Şehir Belediyesi, Kahramanmaraş, 2017, ss: 220-226.

BAKIR, Abdülhalik, *Orta Çağ Tarih ve Medeniyeti'ne Dair Çeviriler II,* Bizim Büro Basımevi Yayın Dağıtım, Ankara, 2008.

BAKIR, Abdullah, "Myriokephalon Savaşı Esnasında Anadolu'da Siyasi Durum ve Uluborlu Coğrafyasında Savaşın Yeri", *Isparta Bölgesinin Tarihi Coğrafyası ve Myriokephalon Savaşı Sempozyumu,* Isparta Vâliliği-Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 19-20 Haziran 2014, ss: 71-96.

_____, "Ortaçağda Bir Türkiye Selçuklu Kenti Uluborlu" *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* S. 30, Aralık 2013, ss: 55-66.

BARTHOLD, W., *İslam Medeniyeti Tarihi,* TTK, Ankara, 1963.

_____, *Turkestan Down to the Mongol Invasion,* The Oxford University Press, Londra, 1928.

BARKAN, Ömer Lütfü, "Osmanlı İmparatorluğu'nda bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler, I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi,* II, Ankara, 1942 (Tıpkıbasım 2006), s. 278-386.

_____, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası,* X, 1953, ss. 1-25.

BAŞ, Yaşar, "Elbistan Alauddevle Bey Camii (Cami-i Kebir, Ulu Cami)" *I. Kahramanmaraş Sempozyumu 6-8 Mayıs 2004, Bildiriler,* II. Cilt, Kahramanmaraş Belediyesi, Mayıs 2005, İstanbul, ss. 811-815.

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası'na Giriş I Anadolu'nun İdari Taksimatı,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1988.

_____, *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisâdî Tarihi Üzerine Araştırmalar,* Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990.

_____, *Denizli Tarihi, İkinci Kısım 1070-1479*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1969.

_____, "Deniz Ticareti Açısından Karadeniz'in Güney Kıyıları ve Özellikle Fatsa", *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* C. 5, S. 12, Ordu, 2015,

ss: 412-420.

_____, "Honaz Şehri ve Selçuklu Devrindeki Önemi", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi,* 1979, C. VII, S. 3-4, ss: 207-211.

_____, "Kasaba", *DİA,* XXIV, Ankara, 2002, ss. 525-526.

_____, *Türkiye Selçukluları Devrinde Konya*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

_____, "Türkiye Selçuklularında İdari Birim ve Bununla İlgili Meseleler", *Vakıflar Dergisi,* S. 19, 1985, ss: 49-60.

_____, *Dânişmend Oğulları Devleti'nin Bilimsel ve Kültürel Mirası*, Unimat Ofset, Ankara, 2009.

_____, "Selçuklular Zamanında Anadolu'da Bazı Yöreler Arasındaki Farklı Kültürel Yapılanına ve Siyasi Boyutları", *SÜ Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 1994, ss. 79-92.

_____, "Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilâtı", *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçukluları Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Konya, 2011, ss: 65-74.

BAYRAM, Sadi-KARABACAK, Ahmet Hamdi, Sâhib Atâ Fahrü'd-dîn Ali'nin Konya, imaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri, *Vakıflar Dergisi,* 1981, S. XIII, ss: 31-63.

BAYRAM, Sebahattin, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Nevşehir" *Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri,* 16-19 Kâsım 2011 Nevşehir, Nevşehir Üniversitesi Yayınlar, Ankara, 2012.

BEDREDDÎN EL-AYNÎ, *İkdü'l-Cümân fî Târîhi Ehli'z-Zamân,* IV, Neşr. Mahmûd Rezzag Mahmûd, Dârü'l-Kütübü ve'l-Vesâigu'l-Kavmiyye, Kahire, 2010, h. 1431.

BEYGU, Abdürrahim Şerif, *Erzurum; Tarihi, Anıtları, Kitabeleri,* Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1936.

BRYENNİOS, Nikephoros, *Tarihin Özü,* Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

BRYER Anthony and WİNFIELD David, *The Byzantıne Monuments And Topography of the Pontos,* Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington, 1985.

BÖCÜZADE SÜLEYMAN SAMİ, *Kurulusundan Günümüze Isparta Tarihi*, Haz. Hasan Babacan, Isparta Valiliği, Isparta, 2012.

BÜTÜNER, Zübeyir, "Alman Seyyah Andreas David Mordtmann ve Tokat" *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (25-26 Eylül 2014), Bildiriler,* C. I, Salmat Basım Yayıncılık, Tokat, 2015, ss. 295-310.

BORAN, Ali-ÖGKE, Ahmet, *Geçmişten Günümüze Bütün Yönleriyle Ilgın,* Ilgın Hizmet Birliği&Kaymakamlık, Ilgın, 2001.

BOSTAN, İdris, "Alanya", *DİA,* II, İstanbul, 1989, ss. 339-341.

BOZKUŞ, Metin, "Anadolu Selçuklularında Sosyal Dini ve Mezhebi Yapı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, C. V, S. 2, Sivas, 2001, ss: 249-257.

CAFEROĞLU, Ahmed, "İlk Anadolu Vatan Kültürü Kuruculari", *Türkiyat Mecmuası,* 1972, C. XVII, ss: 1-12.

CAHEN, Claude, "İbn Sa'id Sur L'Asie Mineure Seldjuqide", *AÜ, DTCF Tarih* Araştırmaları *Dergisi,* C. IV, S. 10-11, 1968, ss: 41-50.

_____, "The Turks in İran and Anatolia Before The Mongol İnvansion", *A History of The Crusades-The Later Crusades (1189-1311),* ed. Kenneth M. Setton C. II, Bölüm: XIX, University of Pennsylvania Press, London, 1962, ss. 661-692.

CANDAR, A. Avni Ali, *Türklüğün Kökleri ve Yayılışı*, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul, 1934.

CEVDET, M., "Sivas Darüşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi", *Vakıflar Dergisi,* I, 1938, ss: 35-38.

CHALANDON, Ferdinand, *Les Comnenes II,* Paris, 1912.

CHANDLER, T., FOX, G., *3000 Years of Urban Growth,* Academic Press, New York-Londra, 1974.

CHONİATAES, Niketas, *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, Translated by Harry J. Magoulias Wayne State Unıversıty Press, Detroit, 1984.

CLAVİJO, *Clavijo Embassy to Tamerlane 1403-1406,* Çev. G. Letrange, Routletges and Sons Ltd., London, 1928.

CUMONT, F.-ANDERSON, F., "Recueif des inscriptions grecques et latines du Font et de l'Armenie", *Studia Pontica*, III Recueil, Bruxelles, 1910.

ÇAVDAR, Necati, "19. Yüzyıl Ortalarında Çorum Sancak Merkezinde Nüfus ve Ekonomi", *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu,* 2016, C. II, ss: 577-595.

ÇAY, Abdulhalûk, *II. Kılıç Arslan,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987.

DARKOT, Besim, "Alâiyye", *İA,* I, MEB, İstanbul, 1978, ss: 286-287.

_____, "Ereğli", *İA,* IV, MEB, İstanbul, 1988, ss: 307-309.

_____, "Eskişehir", *İA,* IV, MEB, İstanbul, Yayın yılı yok, ss: 384-386.

_____, "Harput", *İA,* V/I, MEB, İstanbul, 1987, ss: 296-299.

_____, "Karahisar" *İA,* VI, MEB, İstanbul 1979, ss: 277-280.

_____, "Kırşehir", *İA*, C. VI, MEB, İstanbul 1977, ss: 764-767.

_____, "Külek", *İA,* C. VI, MEB, İstanbul 1977, ss: 1075-1078.

DANİŞMEND, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, I,* Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1971.

DEMİRKENT, Işın, "14. Yüzyıla Kadar Balkan Yarımadasında Bizans Hâkimiyeti", 17-30 *Bizans Tarihi Yazıları, Makaleler-Bildiriler-İncelemeler,* Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2005, ss: 17-30.

_____, "XII. Yüzyılda Bizans'ın Ege Bölgesinden Güneye İnen Yolları Hakkında", *Anadolu'da Tarihi Yollar ve Şehirler Semineri, Bildiriler,* 21 Mayıs 2001, Dünya Basımevi, İstanbul, 2002, ss: 1-15.

_____, "Bizans İmparatorluğu Devrinde Dorylaion", *Bizans Tarihi Yazıları Makaleler-Bildiriler-İncelemeler,* Dünya Kitapları, İstanbul, 2005, ss: 83-96.

DREW-BEAR, Thomas, "II. Grek Ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar", *Afyon Karahisar, I,* Afyonkocatepe Üniversitesi, Afyon, 2001, ss: 97-100.

EBÎ'L-HASAN ALİ B. EBÎBEKR EL-HEREVÎ, *el-İşârât ilâ Marifeti'z-Ziyârât,* Tahkik Dr. Ali Ömer, Dârü'l-Kitâabî'z-Zâhiriyye, Kahire, 2001.

EBÛ ABDULLAH MUHAMMED İBN BATTÛTA TANCİ, *İbn Battûta Seyahatnamesi, I-II,* Çev. A. Sait Aykut, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

EBÛ BEKR-İ TİHRANİ, *Kitab-ı Diyâr Bekiriyye*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2014.

EBÜLFEREC-İBNÜLİBRÎ, *Tarihi Muhtasarüddüvel,* Dâru'l-Mısriyye, Beyrut, 1890.

EBÜ'L-FİDÂ, *el-Muhtasar fî Târîhi'l-Beşer (el-Muhtasar fî ahbâri'l-beşer, Târîhu Ebi'lFidâ),* III, el-matbaatü'l-Hüseyniyet'ül-Mısriyye, İstanbul, 1280.

EBÛ'L-FİDÂ COĞRAFYASI, Çev. Ramazan Şeşen, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007.

EBÜ'L-FEZÂİL MUHAMMED B. ALÎ B. B. NAZÎF EL-HAMEVÎ, *el-Târîh el-Mansûrî,* Tahk. Ebü'l-Îd Dûdû, Dımaşk, H. 1401 M. 1981.

EFLÂKÎ, *Âriflerin Menkibeleri,* I, II, Çev. Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

EĞİLMEZ, Savaş, *Erzurum ve Çevresinin Ortaçağ Boyunca Tarihi Coğrafyası,* AÜ SBE Basılmamıs Doktora Tezi, Erzurum, 2004.

(ELDEM), Halil Edhem, *Halil Edhem (Eldem) ve Kayseri Şehri, Selçuklu Tarihi'nden bir Bölüm,* hazırlayan: Kemal Göde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

el-HÜSEYNİ, *Ahbaruddevleti Selçukiye,* TTK, Ankara 1943.

eL-HÔYÎ, *Gunyetü'l-Kâtib ve Münyetü't-Tâlib Rüsûmu'r-Resâil ve Nücûmu'l-Fezâ'il Hasan b. Abdülmü'min el-Hôyî'nin Kaleminden Selçuklu İnşâ Sanatı,* Hazırlayanlar: Cevdet Yakupoğlu-Namiq Musalı, TTK, Ankara, 2018.

eL-MAKRÎZÎ, *Kitâübü's-Sülûk li-Maʿrifeti Düveli'l-Mülûk,* I/1, Neşr. Muhammed

Mustafa Ziyâdet, el-matbaatü'l-Dârü'l-Kütübü'l-Mısriyye, Kahire, 1936.

EL-ÖMERÎ, *Mesâliku'l-Ebsâr (Türkler Hakkında Gördüklerin ve Duyduklarım),* Çev. A. Batur, Selenge Yay., İstanbul, 2014.

ELVAN ÇELEBİ, *Menâkibu'l-Kudsiyye Fî Menâsıbi'l-Ünsiyye (Baba İlyas'ı Horasânî ve Sülâlesinin Menkabevî Tarihî),* Haz. İsmail E. Erünsal-Ahmet Yaşar Ocak, İstanbul, 1984.

ERDEM, İlhan, "Doğu Anadolu Türk Devletleri", *Türkler,* VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss: 639-716.

_____, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisâdî, Ticari İlişkileri ve Sonuçları", *AÜ DTCF Tarih* Araştırmaları *Dergisi,* C. XXI, S. 33, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 2003, ss: 49-67.

ERDEM, Tahir, "Yenişar", *Ün Dergisi,* C. II, S. 13, 1935, ss: 233-236.

ERDEŞÎR-İ AZİZ B. ESTERÂBÂDÎ, *Bezm u Rezm, (Eğlence ve Savaş),* Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

ERGENÇ, Özer, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları,* I, İstanbul, 1980, ss. 85-108.

ERTEN, Süleyman Fikri, *Antalya Livası Tarihi,* Matba-i Âmire, İstanbul, 1338-1340.

ERTUĞRUL, Ali, *Anadolu Selçukluları Devrinde Yazılan Bir Kaynak: Niğdeli Kadı Ahmed'in el-Veledu-ş-Şefik Ve'l Hâfidü'l-Halîk'i C. I,* Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2009.

ERZİ, Adnan Sadık, "Tükiye Kütüphanelerinden Notlar ve Vesikalar", *Belleten,* C. XIV, S. 53, TTK, Ankara, 1950, ss: 85-100.

ESEMENLİ, Deniz, *Sinop İli Türk Dönemi Mimarisi,* İÜ SBE Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990.

ESKİKURT, Adnan, "Orta Çağ Anadolu Ticaret Yolları", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 33, 2014, ss: 15-40.

EVLİYA ÇELEBİ, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Konya-Kayseri-Antakya-Şam- Urfa Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne,* III/I, Hazırlayanlar: Seyyid Ali Kahraman-Yücel Daglı, YKY, İstanbul, 2006.

_____, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Bursa-Bolu-Trabzon-Erzurum-Azerbaycan-Kafkasya-Kırım-Girit,* II/I, Haz. Yücel Dağlı-Seyyid Ali Kahraman, YKY, İstanbul, 1999.

_____, *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine,* IX/I, Haz. Yücel Dağlı-Seyyid Ali Kahraman, R. Dankoff, YKY, İstanbul, 2005.

EYİCE, Semavi, "Çorum'un Mecitözü'nde Aşıkpaşa Oğlu Elvan Çelebi Zaviyesi", *İÜEFD, Türkiyat Mecmuası*, C. XV, 1968, ss: 211-246.

_____, "Konya'nın Alâeddîn Tepesinde Selçuklu Öncesine Ait Bir Eser: Eflatun Mescidi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, S. 4, (Şubat) 1971, ss: 269-302.

ÉDRİSİ, *Géographıe D'édrisi II, Recueil de Voyages et de Memoires,* İmprımé Par Autorısatıon Du Roı a l'ımprımerıe Royale M DCGG XL, Paris, Basım yılı yok.

FIRAT, M. Şerif, *Doğu İlleri Ve Varto Tarihi*, MEB, Ankara, 1981.

FULCHERİUS CARNOTENSİS, *Gesta Francorum Iherusalem Peregrinantium, (Kudüs Seferi Kutsal Toprakları Kurtarmak),* Çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2009.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "XVI. Asırda Karaman Eyaleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", *Vakıflar Dergisi,* S. VII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Neşriyatı, İstanbul, 1968, ss: 29-38.

_____, "Tokat", *İA,* XII/1, MEB, İstanbul, 1979, ss. 401-412.

GÖKHAN, İlyas, "Arapların Fethinden Selçuklular Zamanına Kadar Maraş", *Belleten,* C. LXXIII, S. 266, TTK, Ankara, Nisan 2009, ss: 35-76.

_____, "Türkiye Selçukluları Zamanında Maraş Uç Beyliği (1071-1258)", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi,* C. I, S. 1, 2016, ss: 115-173.

GÖRÜR, Muhammet, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray,* HÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1991.

GÖKŞEN, Ali, *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Çorum Şehri,* FÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, , Elazığ, 2007.

GRÜNEBAUM, Gustave Edmund Von, "The Structure of the Müslim Town", *Islam, Essays in the Nature and Growth of a Cultural Tradition*, Volume: 33, ss. 141-157, London, 1961.

GROUSSET, René, *Bozkır İmparatorluğu,* Çev. Reşat Uzmen, Ötüken Neşriyat, (Basım yeri ve tarihi yok).

_____, *Başlangıcından 1071'e Ermenilerin Tarihi,* Çev. Sosi Dolanoğlu, Aras Yayınları, İstanbul, 2006.

GÜNŞEN, Ahmet, *Anadolu'nun Türkleşme sürecinde Türk Soy, Boy ve Oymak ve Cemâatleri ile Kırşehir,* Ahilik Araştırma ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997.

GÜNEL, Gökçe, "Anadolu Selçuklu Döneminde Anadolu'da İpek Yolu-Kervânsaraylar Köprüler", *Kebikeç-İnsan Bilimleri İçin Kaynak Araştırmaları Dergisi,* 2010.

GÜRBÜZ, Osman, *Anadolu Selçukluları Döneminde Erzurum (1202-1308),* Aktif Yayınevi, Ankara, 2004.

_____, "Kalikalâ-Erzen İsimlerinin Menşei ve Erzurum'un Fethine Dair Bazı Değerlendirmeler", *İLTED (İlahiyet Tetkikleri Dergisi),* S. 46, 2016, ss: 131-143.

HALDON, John, *Bizans Tarih Atlası,* Çev. Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2007.

HAMDULLAH MÜSTEVFÎ KAZVİNÎ, *Nüzhetü'l-Kulûb,* Dünya Kitap, Tahran, 1340.

_____, Târîh-i Güzide, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2018.

HAMİLTON, W.J., *Resarches in Asia Minor, Pontos and Armenia*, London, 1842.

HASAN BEY RUMLU, *Ahsenüt-Tevârih,* Uzanlar Kopyalama Merkezi, Kastamonu, 2017.

HASLUCK, Frederick William, *Christianity and Islam under the Sultans,* C. II, Clarendon Press, Oxford, 1919.

HEATON, Herbert, *Avrupa İktisat Tarihi,* I, Çev: M. A. Kılıçbay, O. Aydoğuş, Teori Yayınları, Ankara, 1985.

HEREDOTOS, *Heredot Tarihi,* Çev. Mümtekin Ökmen, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

HEYD, W., *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi,* Çev. Enver Ziya Karal, TTK, Ankara, 2000.

HINZ, Walther, "Orta Çağ Yakın Şarkına Ait Vergi Kitabeleri", Çev. Fikret Işıltan, *Belleten,* C. XIII, S. 52, 1949, ss: 771-793.

HONIGMANN, Ernst, *Bizans Devletinin Doğu Sınırı,* Çev. Fikret Işıltan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1970.

HUART, Cl., "Aksaray", *İA,* I, MEB, İstanbul, 1978, ss: 274.

HÜSEYNOF, Rauf, "XI.-XII. Yüzyılda Önasya'da Askerî-Feodalite Müessesesi-Uclar", *VIII. Türk Tarih Kongresi (11-15 Ekim 1976),* C. II, 1981, ss: 725-740.

İBN AYBEK ED-DEVÂDÂRÎ, *Kenzü'd-Dürer ve Câmiu'l Gurer,* VII, Neşr. Saîd Abdülfettâh Âşur, Kahire, 1391.

İBN BİBİ, *Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, İbni Bibi'nin Farsça Muhtasar Selçuknâmesinden,* Çev. M. Nuri Gençosman, notlar ilave eden. F. N. Uzluk, Uzluk Basımevi, Ankara, 1941.

_____, *el Evâmirü'l-'Alâ'iyye fi'l-umuri'l-'Alâ'iyye, (Selçuk Name)* I, II, Hazırlayan: Mürsel Öztürk, T.C. Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Basımevi, Ankara, 1996.

İBN FAZLAN, *İbn Fazlan Seyahatnâmesi Tercümesi,* Haz. Ramazan Şeşen, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1975.

İBN HURDAZBİH, *Yollar ve Ülkeler Kitabı*, Çev. Murat Ağarı, Kitabevi, İstanbul, 2008.

İBNÜ'L-ESÎR, *İslam Tarihi, el-Kâmil Fi't-Târîh Tercümesi*, IX, X, XI, XII, Çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul, 1991.

İBNÜ'L-EZRAK, Ahmed b. Yüsuf b. Ali, *Meyyâfârıikin ve Amîd Tarihi (Artuklular Kısmı),* Çev. Ahmed Savran, Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum, 1992.

İBNÜ'L VERDİ, *Tarihu İbni'l- Verdi,* C. II, Darü'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut, 1996.

İBN'ÜL-VERDÎ, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular,* Tercüme ve Notlar: Mustafa Alican, Kronik Yayınları, İstanbul, 2017.

İBN SAÎD, *Kitâb Bast el-Arz fi't-tûl ve'l-ʿarz,* Tahkik: Huan Garnet Khines, Moulay el-Hassan Enstitüsü, Tatvan, 1908.

İBN ŞEDDÂD, *Description de la Syrie du Nord,* Çev. A. M. Eddé, Şam, 1984, s. 114-117.

İBN HALDÛN, *Târîhi İbni Haldûn,* IV, Terc. Abdü'l-Muhammed Âyetî, Tahran, 1383.

İBN VÂSIL, *Müferricü'l-Kurûb,* IV, neşr. C. Eş-Şeyyâl, Kahire, 1960.

İSMAİL HAKKI-RIDVAN NAFİZ, *Sivas Şehri,* Devlet Matbaası, İstanbul, 1346/1928.

İLASLI, Ahmet, "İlk Yerleşimden Roma Dönemine Kadar Afyonkarahisar" *Afyonkarahisar,* I, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2001, ss: 83-97.

İPŞİRLİ, Mehmet, "Kayseri", *DİA,* C. 25, TDV Yay., Ankara, 2002.

JANSKY, Herbert, "Selçuklu Sultanlarından Birinci Alâaddîn Keykubâd'ın Emniyet Politikası", *60. Doğum Yılı Münasebetiyle Zeki Velidi Togan'a Armağan,* İstanbul, 1950, ss: 117-126.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Selçuklular", *İA,* X, MEB, İstanbul, Yayın yılı yok, ss: 353-416.

KARPUZ, Haşim, ŞİMŞEK, Feyzi, KUŞ, Ahmet, DIVARCI, İbrahim, *Anadolu Selçuklu Eserleri Fotoğraf Albümü,* I, Selçuklu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

KAYMAZ, Nejat, "Anadolu Selçuklularının İnhitatında Devlet Mekanizmasının Rolü-I", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. II, S. 2-3, 1964, ss: 91-156.

_____, *Pervâne Mu'ınu'd-dın Süleyman,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1970.

KERÎMÜDDİN MAHMUD-Î AKSARAYÎ, *Müsmeretül-Ahbar,* Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.

KEMALOĞLU, Muhammed, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi,* C. 2, S.5, Mayıs, 2015, ss: 89-106.

KESİK, Muharrem, "Cenâbî'ye Göre Türkiye Selçukluları", *Tarih Dergisi,* Fikret Işıltan Hatıra Sayısı, İstanbul, 2000, ss: 213-260.

_____, *Cenabi Mustafa Efendi'nin el-'Aylemü'z-zâhir fi ahvlili'l- evâil ve'l-evâhir adlı eserinin Anadolu Selçukluları ile ilgili Kısmının Tenkidli Metin Neşri,* İÜ SBE Basılmamış Yüsek Lisans Tezi, İstanbul, 1994.

_____, "Selçuklu Türkiyesi'nde Bir Hayal Şehir: Simre (Simere)", *Osmanlı'nın İzinde Prof. Dr. Mehmet İpsirli Armağanı*, II, Hazırlayanlar: Feridun M. Emecen, İshak Keskin, Ali Ahmetbeyoğlu, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, ss: 141-154.

_____, *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesûd Dönemi (1116-1155),* TTK, Ankara, 2003.

KHONİATES, Niketas, *Historia (İoannes ve Manuel Komnenos Devirleri),* Terc. Fikret Işıltan, Ankara, 1995.

KİNNAMOS, İonnes, *İoannes Kinnamos'un Historiası (1118-1176)*, Haz. Işın Demirkent, TTK, Ankara, 2001.

KOCA, Salim, *Selçuklu Devri Türk Tarihinin Temel Meseleleri,* Berikan Yayınevi, Ankara, 2010.

KOÇAK, Kürşat, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Ticareti Yapılan Mallar Ve Vergiler", *EÜ SBE Dergisi,* S. 27, 2009/2.

KOÇER, Nurseher, *Ilgın (Konya) ve Köylerindeki Halk Edebiyatı Ürünleri Üzerine Bir İnceleme,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, SÜ SBE, Konya, 2006.

KOMNENA, Anna, *Alexiad, Malazgirt'in Sonrası,* Çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1996.

KONYALI, İbrahim Hakkı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi,* Yeni Kitap Basımevi, Konya, 1964.

_____, *Abideleri ve Kitabeleri İle Aksaray Tarihi,* II, Fatih Yayınevi, İstanbul, 1974.

_____, *Alanya (Alâiyye),* Ayaydın Basımevi, İstanbul, 1946.

_____, *Abideleri ve Kitabeleri ile Niğde Aksaray Tarihi,* I, Fatih Matbaası, İstanbul, 1974.

_____, *Abideleri ve Kitabeleri ile Erzurum Tarihi,* Ercan Matbaası, İstanbul, 1960.

_____, *Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir,* Tarihi-Turistik Klavuz, İstanbul, 1945.

KOŞAY, Hamit Zübeyir, TURFAN, Kemal, "Erzurum-Karaz Kazısı Raporu", *Belleten,* XXIII, S. 91, Temmuz 1959, ss. 349-413.

KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad, "Anadolu Beylikleri Tarihine Aid Notlar", Çev. Samet Alıç, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, C. 15, S. 3, 2016, ss: 949-970.

_____, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu,* TTK, Ankara, 1991.

_____, "Vakfa Ait Tarihi Istılahlar; Ribat", *Vakıflar Dergisi,* S. 11, Vakıflar Umum Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1942, ss. 267-278.

KÖSE, Abdullah, "İspir ve Çevresinin Bölgesel Coğrafya Etüdü", AÜ SBE Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 1991.

KÖSE, Bayram Arif, *Ortaçağ Seyahatnamelerinde Trabzon-Erzurum Güzergâhı, Erzincan ve Kars (Coğrafi, Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Açıdan İncelenmesi),* AÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2009.

KÖSEOĞLU, Neşet, "Şarki Karaağaç Kitabeleri", *Ün Dergisi,* C. 2, S. 22-23-24, 1936, ss: 324-336.

_____, "Uluborlu Kitabeleri", *Ün Dergisi,* C. 2, S. 13, 1935, ss: 174-178.

_____, "Tuğrul Bey", *İA,* XII/II, MEB, İstanbul, 1988, ss: 25-41.

_____, "Türkiye Selçukluları Devleti'nin Ekonomik Politikası", *Belleten,* C. L, S. 198, 1986, ss: 614-620.

_____, "Türkiye Selçukluları Tarihine Dair Yeni Bir Kaynak: el-Veledü'ş Şefik", *Belgeler,* C. XV, S. 19, 1993, ss: 1-22.

KUBAL, Doğan, *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler,* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1982.

KURAN, Aptullah, *Anadolu Medreseleri I,* ODTÜ Yay., Ankara, 1969.

KÜÇÜK, Cevdet "Erzurum", *DİA*, XI, İstanbul, 1995, ss: 318-329.

KÜPELİ, Özer, "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar", *Afyonkarahisar Kütüğü* C. I, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 2001.

LANCKORONSKİ, K. G., *Städte Pamphyliens und Pisidiens, Pamphylen,* F. Tempsky, Viyana, 1890.

LAURENT, Joseph, *Byzance Et Les Turcs Seldjoucides Dans L'Asie Occıdentale*, Paris, 1913.

_____, "Rum (Anadolu) Sultanlığının Menşei ve Bizans", Çev. Yaşar Yücel, *Belleten,* C. LII, S. 202, TTK, Ankara, 1988.

LASTİVERTLİ ARİSTAKES, E*rmeni Bir Rahibin Gözünden Selçuklular ve Anadolu'nun Fethi,* Çev. İlhan Aslan, Post Yayın Dağıtım, İstanbul, 2019.

LEBLİCH, Domingo Badia Y., *Travels of Ali Bey in Morocco, Tripoli, Cyprus, Egypt, Arabia, Syria and Turkey Betwwen The Years 1803 and 1807,* II, Yay. Longman, Hurst, Rees, Orme and Brown, London, 1816.

LLOYD, S., RİCE, D.S., *Alanya ('Alâi'yya),* The British Institute of Archaeology at Ankara, London, 1958.

LYNCH, B. F. B., *Armenia, Travels and Studies*, II, Longmans, Green and Co., Londra, 1901.

MADRAN, Emre, "Ariflerin Menkıbelerinde Geçen Yapı İsimleri Üzerine Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi,* S. X, 1973, ss: 175-198.

MANANDİAN, A., *The Trade and Cities of Armenia in Relation to Ancient World Trade,* Çev. N. G. Garsoian, *Armenian Library of the Calouste Gulbenkian Foundation,* Lizbon, 1965.

MARKO POLO, *Marko Polo Seyahatnamesi*, Yayına Hazırlayan, Filiz Dokuman,

Tercüman 1001 Temel Eser, Kervan Yayınları, İstanbul, (Tarihsiz).

MEINECKE, Michael, "Kubâdâbâd" *The Encyclopaedia of Islam,* C. V, E. J. Brill Press, Leiden, 1986, ss: 285-286.

MEHMED NEŞRİ, *Kitab-ı Cihân-nümâ (Neşri Tarihi I),* Haz. F. R. Unat-Mehmet A. Köymen, TTK, Ankara, 1949.

MEMİŞ, Ekrem *Eskiçağ Türkiye Tarihi*, Çizgi Baskı, Konya, 2002.

METİN, Tülay, *Selçuklu Çağında Yaşamak,* Kronik, İstanbul, 2020.

MİROĞLU, İsmet "Erzincan", *DİA,* XI, İstanbul, 1995, ss: 318-321.

MÜNECCİMBAŞI, *Câmiü'd-Düvel Selçuklular Tarihi*, II, Çev. Ali Öngül, Akademi Kitabevi, İzmir, 2001.

_____, *Anadolu Selçukîleri Müneccimbaşı'ya göre,* Haz. Hasan Fehmi Turgal, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1935.

MÜVERRİH VARDAN, Türk Fetihleri Tarihi, (889-1269), Çev. Hrand D. Andreasyan, Post Yayınları, İstanbul, 2017.

NAR, Hasan, KILIÇ, Gülşah, BAŞ, Besim Süleyman, *Ereğli, Geçmişten Günümüze,* Dizgi Ofset, Konya, 2009.

NÂSIR-I HÜSREV, *Sefername,* MEB, İstanbul, 1967.

NİEBUHRS, Carsten, *Reisebeschreibung nach Arabien und andern umliegenden Laendern,* III, Kopenhag, 1774.

NORRİS, E., "Memoir on the Scythic Version of the Behistun Inscription", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, Vol. 15, 1855.

OCAK, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, Bektaşi Menakıbnamelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

_____, "Babailik", *DİA,* C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, ss: 373-374.

_____, *Babaîler İsyanı,* Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, *Osmanlı Toplumunda Zındıklar Ve Mülhidler Yahut Dairenin Dışına Çıkanlar (15.-17. yüzyıllar)*, Tarih Vakfi Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.

OFLAZ, Mustafa, *XVI. Yüzyılda Niğde Sancağı,* AÜ SBE Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1992.

OKUMUŞ, Ejder, "Evliya Çelebi'nin Gözüyle Amasya", *Uluslararası Amasya Sempozyumu,* Amasya Üniversitesi, Amasya, 4-7 Ekim 2017, ss. 377-417.

ORAL, Zeki, "Aksaray'ın Tarihi önemi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi,* S. V, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1962, ss. 223-240.

_____, "Durağan ve Bafra'da İki Türbe", *Belleten,* C. XX, S. 79, TTK, Ankara, 1956, ss: 385-410.

_____, "Selçuk Devri Vesikaları; Sultan Hatun Senedi", *Belleten,* C. 75, S. XIX, 1955, ss: 385-394.

OSTROGORSKY, Georg, "Byzantine Cities in the Early Middle Ages", *Dumbarton Oaks Papers,* Vol. 13, 1959, s. 45-66.

_____, *Bizans Devleti Tarihi,* Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2006.

ÖNDER, Mehmet, "Konya Ka'lası ve Figürlü Eserleri", *VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961),* TTK, Ankara, 1967, ss: 145-169.

ÖNGÜL, Ali, *Selçuklular Tarihi 2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler,* Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2016.

ÖZALP, Tahsin, *Sivrihisar Tarihi,* Tam İş Matbaası, Eskişehir, 1960.

ÖZCAN, Koray, *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Model(-ler)i*, SÜ FBE Basılmamış Doktora Tezi, Konya, 2005.

ÖZERGİN, M. Kemal, "Anadolu'da Selçuklu Kervansarayları", *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* C. XV, S. 20, 1965, ss: 141-170.

_____, *Anadolu Selçukluları Çağında Anadolu Yolları,* İÜ EF Basılmamış Doktora Tezi, , İstanbul, 1959.

QUENTİN, Simon de Saint, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248,* Terc. Erendiz Özbayoğlu, Daktav, Antalya, 2006.

TUĞLACI, Pars, *Osmanlı Şehirleri,* Milliyet Yayınları, İstanbul, 1985.

PALABIYIK, M. Hanefi, "Klasik İslam Coğrafyacılarına Göre Erzurum", *Türk-İslam Düşünce Tarihinde Erzurum Sempozyumu,* 26-28 Haziran 2006, C. I, Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yayını, Erzurum, 2007.

PEGOLOTTİ, Francis Balducci, "Notices of the Land Route to Cathay and of the Asiatic Trade in the First Half of the Forteenth Century", *Cathay and the Way Thither, Being A Collection of Medieval Notices of China*, II, Terc. Henry Yule, London, 1915.

PITCHER, Donald Edgar, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

PRİENNE, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik Sosyal Tarihi,* Çev. Uygur Kocabaşoğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2013.

_____, *Economic and Social History of Medieval Europe,* Routledge and Kegan Paul Ltd, Londra, 1936.

RAMSAY, W., M., *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektaş, MEB, İstanbul, 1960.

RAMSAY, W. M.,-BELL, Gertrude L., *The Thousand and One Churches,* Londra, 1909.

REŞÎDÜ'D-DÎN FAZLULLAH, *Câmi'ü't-Tevârih, Selçuklu Devleti,* Farsçadan Çevirenler; Erkan Göksu, H. Hüseyin Güneş, Selenge Yayınları İstanbul, 2010.

RİCE, Tamara, T., *The Seljuks in Asia Minor,* Glyn Daniel (ed), Thames and Hudson, London 1961.

ROUX, Jean-Paul, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl,* Çev. Aykut Kazancıgil- Lale Arslan-Özcan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2015.

RUBEN, Walter, "Anadolu'nun Yerleşme Tarihi İle İlgili Görüşler", *AÜ, DTCF Dergisi,* Ankara, 1947, ss: 368-391.

RUBRUK, Wilhelm Von, *Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253 1255,* Çev. Ergin Ayan, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2001.

RUNCİMAN, Steven, *Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu, I,* Çev. Fikret Işıltan, TTK Ankara, 1989.

RUSSELL, J. C., "Late Ancient and Medieval Population", *Transactions of the American Philosophical Socitey,* New Series 43/3, 1958.

SAKAOĞLU, Necdet, *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları,* Milliyet Yayınları, İstanbul, 1971.

SELÂHADDÎN HALÎL BİN AYBEK ES-SAFEDÎ, *el-Vâfî bi'l Vefayât,* XXIV, Neşr. Ahmed elArnâûd-Türkî Mustafa Dâr İhyâi et-terâs el-Arabî, Beyrut, 1420/2000.

SELEN, Sadi, "16. ve 17. Yüzyıllarda Anadolu'nun Köy ve Küçük Şehir Hayatı", *III. Türk Tarih Kongresi (15-20 Kâsım 1943),* Ankara, 1948.

SEVGEN, Nazmi, *Anadolu Kaleleri, I,* Doğuş Limited Şirketi Yayınları, Ankara, 1959.

_____, *Genel Çizgileriyle Selçuklu-Ermeni İlişkileri,* TTK, Ankara, 1983.

_____, "Munkizi Müellîflerinin Selçuklularla İlgili Kayıtları", *Tarih Araştırmaları Dergisi,* C. 16, S. 27, 1994, ss: 5-11.

_____, "Sıbt İbnül-Cevzî'nin Mir'âtü'z-Zaman Fî Tarihi'l-Âyan Adlı Eserindeki Selçuklularla İlgili Bilgiler III, Sultan Melikşâh Dönemi", *Belgeler, Türk Tarih Belgeleri Dergisi,* C. XX, S. 24, 1999, ss: 1-84.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları,* T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006.

SIBT İBNÜ'L-CEVZÎ, *Mir'âtü'z-Zamân fî Tarihi'l-Âyan,* VIII/2, Dâiretü'l-Maârîfi Osmâniyye, Haydarabad-Dekkan, 1952.

SİMBAT, *Başkumandan Simbat Vekayinamesi,* (951-1334), Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK Basılmamış Tercümeler No: 68, 1946.

SİMON DE SAİNT QUENTİN, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245-1248*, Terc. Erendiz Özbayoğlu, Daktav, Antalya, 2006.

SÖZEN, Metin, *Diyarbakır'da Türk Mimarisi,* İstanbul, 1971.

STEWİG, Reinhard, *Batı Anadolu'nun Kültürel Gelişmesi: Kartografik Bilgiler,* (Çev: Ruhi Turfan-M. Şevki Yazman), İstanbul Teknik Ünv. Mimarlık Fak. Yay., İstanbul, 1970.

STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII,-XIII-XIV),* Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000.

STRANGE, G. Le, *The Lands of the Eastern Caliphate,* Frank Cass and Co. Ltd., Londra, 1905.

SÜMER, Faruk, "Ağaçeriler", *DİA,* I, İstanbul, 1978, ss. 460-461.

_____, "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi,* S. I, 1969, ss: 1-147.

_____, "Anadolu'ya Yalnız göçebe Türkler mi geldi", *Belleten,* C. XXIV, S. 96, 1960, ss: 577-594.

_____, "Çukurova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. I, Ankara, 1963, ss: 1-98.

_____, *Çepniler: Anadolu'daki Türk Yerleşmesinde Önemli Rol Oynayan Bir* Oğuz *Boyu,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

_____, *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 1972.

_____, *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*, TTK, Ankara, 1990.

_____, "Selçuklular Devrinde Ticaret", *Türk Dünyası Araştırmaları,* S. 83, 1993, ss: 9-14.

_____, "Tuğrulşâh " , *İA,* XII/II, MEB, İstanbul, 1988, ss: 41-44.

_____, *Yabanlu Pazarı Selçuklular Devrinde Milletlerarası Büyük Bir Fuar,* Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1985.

SÜRYANİ MİHAİL, *Süryani Patrik Mihail'in Vakayinamesi (1042-1195)*, Hrand D. Andresyan, C. II, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi No: 956.05, Basılmamış Tercüme, 1944.

ŞÂHİN, İlhan, "Aksaray", *DİA,* II, İstanbul, 1989, ss: 291-292.

_____, "Çankırı", *DİA,* VIII, İstanbul, 1993, ss: 216-218.

_____, "Kastamonu", *DİA,* XXIV, İstanbul, 2001, ss: 585-588.

_____, "Kırşehir", *DİA,* XXV, Ankara, 2002, ss: 81-85.

ŞİKÂRÎ, *Karamannâme,* Çev. Necdet Sakaoğlu, Lebib Yalkın Yayımları, İstanbul, 2005.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus'ul Alem,* I, Mihran Matbaası, İstanbul, 1306.

TARIM, Cevat Hakkı, *Kırşehir Tarihi Üzerinde Araştırmalar I*, Kırşehir Vilayet Matbaası, Kırşehir, 1938.

TANYELİ, Uğur, *Anadolu Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci*, İTÜ, FBE, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1987.

TAŞCI, Kemal, *İspir Ve Çevresinin Ortaçağ Tarihi,* AÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2008.

TEKELİ, İ., "Anadolu'daki Kentsel Yaşantının Örgütlenmesinde Değişik Aşamalar", *Toplum ve Bilim*, 9 -10, İstanbul, 1980.

TEKİNDAĞ, Şehabeddin, "Alâaddîn Keykubâd ve Halefleri Zamanında Selçuklu-Küçük Ermenistan Hudutları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* 1949, C. 1, S. l, ss: 29-34.

_____, "Lü'lü'e", *İA,* VII, MEB, İstanbul, 1979, ss: 109-111.

_____, "Karamanlılar", *İA,* C. VI, MEB, İstanbul, 1977, ss: 316-330.

_____, "Şemsüddin Mehmed Bey Devrinde Karamanlılar", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* C. XIV, S. 19, 1964, ss: 81-98.

TELLİOĞLU, İbrahim, "Anadolu'nun Fethi Döneminde Erzincan", *Uluslararası Erzincan Sempozyumu, 28 Eylül-1 Ekim 2016,* Erzincan Üniversitesi, Erzincan, 2016, ss: 415-421.

_____, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadenizde Türkler,* Serander Basın Yayın Matbaacılık, Trabzon, 2004.

TEMİR, Ahmet, *Kırşehir Emiri Cacaoğlu Nûreddîn'in 1272 Tarihli Arapça-Moğolca Vakfiyesi*, TTK, Ankara, 1989.

TEXİER, Charles, *Asie Mineure,* Paris, 1862.

_____, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarih ve Arkeolojisi, I-III,* Çev. Ali Suat, Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002.

TOGAN, A. Zeki Velidî, *Umumî Türk Tarihine Giriş cild 1 En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1981.

_____, "Moğollar Devrinde Anadolu'nun İktisadi Vaziyeti", *Türk Hukuk ve iktisat Tarihi Mecmuası,* C. I, 1931; ss: 1-42.

_____, "Reşideddin'in Mektuplarında Anadolu'nun İktisadi ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XV, S. 1-4, 1953, ss: 33-49.

TOKER, Tarhan, *Denizli Tarihi,* Yenigün Matbaası, Denizli, 1967-1968.

TOPAL, Nevzat, Anadolu Selçukluları Devrinde Aksaray Şehri, NÜ SBE *Basılmamış Doktora Tezi*, Niğde, 2006.

TUNA, Celal, *Kentten İmparatorluğa Anadolu'nun Eski Yerleşim Yerleri,* II, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.

TUNCEL, Metin "Ereğli", *DİA,* XI, İstanbul, 1995, ss: 289-293.

TUNCER, Orhan Cezmi, "Diyarbakır-Bitlis Kervân Yolu ve Üzerindeki Hanlarımız, *Vakıflar Dergisi,* XXV, Sistem Ofset, Ankara, 1995.

TUNÇ, Zekiye-ÖZBEK, Arzu, "Sinop'ta Selçuklu Mirası", *SUTAD,* Nisan 2020; (48), ss. 285-312.

TURAN, Osman, "Anatolia in the Period of the Seljuks and the Beyliks", *The Cambridge of Islam: The Central Islamic Lands,* P. M. Holt-Ann K.S. Lam-

bton-B. Lewıs (ed.), C. I, Cambridge University Press, London, 1970, ss. 231-262.

_____, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi,* Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 2004.

_____, "Keykubâd I", *İA,* VI, MEB, İstanbul, 1977, ss: 646-661.

_____, "Selçuk Devri Vakfiyeleri I. Şemseddin Altun-aba, Vakfiyesi ve Hayatı", *Belleten,* C. XI, S. 42, 1947, ss: 197-235.

_____, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri II. Mübârîzeddîn Er-Tokuş Vakfiyesi", *Belleten,* C. XI, S. 43, 1947, ss: 415-429.

_____, "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celâleddîn Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten,* C. XII, S. 45, 1948, ss: 17-145.

_____, "Selçuklu Kervansarayları", *Belleten,* 1946, C. X, S. 39, ss: 471-496.

_____, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2009.

_____, *Selçuklular ve İslâmiyet,* Nakışlar Yayınevi, İstanbul, 1980.

_____, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971.

_____, "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuk, Miri Topraklar ve Hususi Mülkiyet Şekilleri", *Belleten,* C. 12, S. 47, 1948, ss: 549-574.

_____, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar,* TTK, Ankara, 1958.

TURGUT, Vedat, "XVI. Yüzyılda Tahrir Defterlerine Göre Hüdavendigar ve Sultanönü Sancaklarında Abdalân-ı Rum", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* C. 4, S. 19, Güz 2011, ss. 207-227.

TYRENSİS, Willermus, *Haçlılar Türkler Karşısında Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği III (1143-1184),* Çev. Ergin Ayan, Kronik Yayınları, İstanbul, 2019.

UÇAKCI, İsmail, "Sungurlu İlçesi'nin Kuruluş Tarihi ve İskân Yapısına Dair Bazı, Tespitler" *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu 28-30 Nisan 2016, Bildiriler Kitabı 2. cilt*, Salmat Basım Yayım, Çorum, 2016, ss: 9-23.

UMAR, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları,* İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1993.

URFALI MATEOS, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesî (952-1136) ve Papaz Grîgor'un Zeyli (1136 - 1162),* Çev. Hrant D. Andreasyan, notlar: (Edûuard Dulaurer, M. Halîl Yinanç), TTK, Ankara, 1962.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Niğde'de Karamanoğlu Ali Bey Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, S. II, 1942, ss: 45-81.

_____, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, TTK, Ankara, 1988.

_____, "XII. ve XIII. Asırda Anadolu'da Fikir Hareketleri ile İçtimai Müesseselere Bir Bakış", *III. Türk Tarih Kongresi (15-20* Kâsım *1943),* TTK, Ankara, 1948, ss. 287-306.

_____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri: Siyasi, İdari, Fikri, İktisâdî, Hayat; İlmi ve İçtimai Müesseseler; Halk ve Toprak,* TTK, Ankara, 1937.

_____, *Kütahya Şehri,* İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

UYAR, Mustafa, "Gazan Han'ın İlhanlı Ordusunu Reformasyonu", *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Konya, 2011, ss: 263-288.

ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, "Sinop'ta Candar Oğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S. V, 1949, ss: 152-191.

_____, *Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait İki Tarihi Eser,* TTK, Ankara, 1976.

_____, "Sinop'ta Selçuklular Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, S. V, 1949, ss: 112-151.

ÜNAL, Kemal, "Katip Çelebi'nin (Cihannûma) Adlı Eserinden Isparta Vilayeti", *Ün Dergisi,* VI/64-65 (Temmuz-Ağustos 1939), ss: 913-915.

ÜNSAL, Veli,-KARAKÖSE, Hasan,-TUĞLA, Murat,-ÖZÜÇETİN, Yaşar, *Kırşehir (Siyasi Tarihi ve Kırşehir Tarihi Bibliyografyası),* Gökçe Ofset Matbaacılık, Ankara, 2013.

ÜREMİŞ, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası,* Babil Yayıncılık, Ankara, 2005.

WITTEK, Paul, *Menteşe Beyliği*, Çev. Orhan Şaik Gökyay, TTK, Ankara, 1944.

_____, "Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları", Çev. Mihin Eren, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi,* I, 1970, ss. 193-240.

VARLIK, Mustafa Çetin *Germiyanoğulları Tarihi (1300-1429),* Sevinç Matbaası, Ankara, 1974.

VÁSÁRY, István, *Kumanlar ve Tatarlar Osmanlı Öncesi Balkanlarda Doğulu Askerler (1185-1365)*, Çev. Ali Cevat Akkoyunlu, YKY, İstanbul, 2008.

VRYONIS, Speros Jr., "Byzantium: The Social Basis of Decline in the Eleventh Century", *Greek Roman and Byzantine Studies,* 1959, C. 2, S. 2, ss: 159-175.

_____, "Nomadization and Islamization in Asia Minor", *Byzantina kai Metabuzantina: Studies on Byzantium, Seliuks and Ottomans,* C. II/IV, Undena Publications, Malibu, 1981, ss. 42-71.

_____, *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century,* Univercty of California Press, Berkeley, Los Angeles, Londra, 1971.

YAKUBOVSKİ, A. "İbni Bibi'nin XIII. Asır Başında Anadolu Türklerinin Sudak, Polovets (Kıpçak) ve Ruslara Karşı Yaptıkları Seferin Hikayesi", İsmail Kaynak (Çev.), *AÜ DTCF Dergisi,* C. XII, S. 1-2, Ankara, 1954.

YAMAN, Talât Mümtaz, *Kastamonu Tarihi "XVinci Asrın Sonlarına Kadar",*

Ahmed İhsan Matbaat Ltd., İstanbul, 1335.

YASAR, Hüseyin Hüsâmeddîn, *Amasya Tarihi,* I, II, Yayına Haz. Mesut Aydın-Güler Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2004.

YAVAŞ, Alptekin, "Sâhib Ata Fahreddîn Ali'nin Baniliği ve Yapılarında Görülen Benzer Özellikler", *Sanat Tarihi Dergisi,* 2007, Sayı/Number: XVI/1, ss: 165-179.

YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, Bürhaneddin Matbaası, İstanbul, 1944.

_____, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri,* II, TTK, Ankara, 2014.

_____, "Elbistan", *İA,* IV, MEB, İstanbul, 1979, s. 223-230.

_____, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri,* II, TTK, Ankara, 2014.

YİNANÇ, Refet, *Dulkadir Beyliği,* TTK, Ankara, 1989.

_____, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halîfet Gâzi Medresesi ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi,* 1982, S. XV, ss: 5-22.

_____, "Sivas Abideleri ve Vakıfları", *Vakıflar Dergisi,* C. XXII, S. 22, 1991, ss: 15-44.

YÖRÜK, Doğan, *XVI. Asrın Başlarında Aksaray Kazası' ve Kazanın İskânı,* SÜ SBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 1996.

YUVÂLİ, Abdülkadir, "İlhanlıların Anadolu Politikası ve Doğu Anadolu Şehirlerinin Vergi Potansiyeli", *XI. Türk Tarih Kongresi (5-9 Eylül 1990),* C. II, 1994, ss: 581-600.

_____, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri,* Erciyes Üniversitesi Basımevi, Kayseri, 1994.

YÜCEL, Yaşar, "Çobanoğulları Beyliği", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. XXIII, S. 1-2, Ankara, 1965, ss: 61-73.

ZAHÎREDDÎN NÎŞÂBURÎ, *Selçuknâme,* Neşr. İrec Afşar, Tahran, 1332 hş..

ZEKERİYA KAZVİNÎ, *Asaru'l-Bilâd ve Ahbârûl-Ibâd,* Dâru'sâdır, Beyrut, 1960.

ZONARAS, İoannes, *Tarihlerin Özeti* (Kitap XVII-XVIII), Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2008.

YAZICIZÂDE ALİ, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk,* Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2009.

387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri (1530), Yayına Hazırlayanlar; Ahmet ÖZKILINÇ, Ali COŞKUN, Gülşen ERGÜN, Mustafa KARAZEYBEK, Abdullah SİVRİDAĞ, Murat YÜZBAŞIOĞLU, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 36, Ankara, 1997.

TÜRK MÜZİĞİ FORMLARI

ÇAĞHAN ADAR

gece kitaplığı

TÜRK MÜZİĞİ FORMLARI

ÇAĞHAN ADAR

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Editör • Safiye Yağcı
Nota Yazım • M. Deniz Can Yazıcı - Enes Kıyar
Kapak Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Birinci Basım • Haziran 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-792-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
GİRİŞ 9

BİRİNCİ BÖLÜM

SAZ MÛSİKÎSİ FORMLARI

1. Çiftetelli 11
2. Longa 14
3. Mandıra 15
4. Medhal 17
5. Oyun Havası 19
6. Peşrev 21
7. Saz Semâisi 25
8. Sirto 28
9. Taksim 29
10. Zeybek 32

İKİNCİ BÖLÜM

SÖZ MÛSİKÎSİ FORMLARI

1. Lâdini (Din Dışı) Mûsikî Formları 34
- 1.1. Ağır Semâi 34
- 1.2. Beste 36
- 1.3. Gazel 39
- 1.4. Kanto 41
- 1.5. Kâr 44
- 1.6. Kârçe 46
- 1.7. Kâr-ı Nâtık 50
- 1.8. Köçekçe 55
- 1.9. Marş 58
- 1.10. Operet 61
- 1.11. Şarkı 64
- 1.12. Tavşanca 67
- 1.13. Türkü 69
- 1.14. Yürük Semâi 74

2. Dini Mûsikî Formları 78
2.1. Cami Mûsikîsi 78
2.1.1. Ezan 78
2.1.2. İlahi 80
2.1.3. Kâmet 82
2.1.4. Kaside 82
2.1.5. Mahfel Sürmesi 82
2.1.6. Mersiye 87
2.1.7. Mevlîd 89
2.1.8.Mîrâciye 90
2.1.9.Münâcât 93
2.1.10. Na't 99
2.1.11. Sâla 103
2.1.12.Salât-ı Ümmiye 105
2.1.13.Tekbir 106
2.1.14. Temcid 108
2.1.15. Tesbîh 108
2.1.16. Tevşih 111
2.1.17. Kur'ân-ı Kerim 112
2.2. Tekke Mûsikîsi 112
2.2.1. Durak 112
2.2.2.İlahi 113
2.2.3.İsm-i Celâl 113
2.2.4.Kaside 114
2.2.5.Mersiye 114
2.2.6.Nâ't 114
2.2.7.Mevlevi Ayini 114
2.2.8.Nefes 132
2.2.9.Savt 133
2.2.10.Şuğul 136
KAYNAKÇA 137

ÖNSÖZ

Türk müziği formları hakkında günümüze kadar yazılmış çok fazla kitap bulunmamaktadır. Yazılan kitapların çoğu nazariyat kitapları içerisinde bölümler olarak verilmiştir. Nazmi Özalp tarafından yazılan Türk Mûsikîsi Beste Formları, Onur Akdoğu tarafından yazılan Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler, M. Ekrem Karadeniz'in yayınlamış olduğu Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları gibi kitaplar basılmış olsa da günümüzde bu kitapları baskısı olmadığından ya da fahiş fiyatlarından dolayı özellikle öğrenciler temin etmekte sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu sebeplerden dolayı Türk müziği alanında formların ve ilgili eserlerin bir arada olduğu bir kitap yazılması gerekliliği doğduğunu düşündük ve bu eksiğin giderilmesi için elimden geldiğince formları bir araya toplayarak bu kitabı yazmaya karar verdim.

Kitabın ilk bölümümde Türk müziği tarihi ve formlar hakkında kısa bir ön giriş yapıldıktan sonra birinci bölümde saz mûsikîsi formları hakkında bilgiler verilmiş, ikinci bölümünde ise söz mûsikîsi içerisinde yer alan lâdini ve dini mûsikî formları hakkında bilgiler verilmiştir.

KAYNAKÇA

Acar, B. (2022), Sirto Ve Longaların Flüt Eğitiminde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Çalışma,(Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Adar, Ç. ve Gözcü, S. (2021). III. Selim'in Ağır ve Yürük semâilerinin usûl-arûz vezni ilişkisi yönünden incelenmesi. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 8(75), 2503-2518. http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2726

Akdoğan, B. (2002), "Din Görevlilerine Mûsikî Eğitimi Verilmesi Hakkında Örnek Bir Metod», Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. XLIII, sy. 2, s. 349-350.

Akdoğan, B. (2010), Örneklerle Türk Mûsikîsinde Formlar, Bilge Ajans – Matbaa, Ankara

Akdoğan, B. (2010), Türk Din Mûsikîsi Dersleri, Bilge Ajans – Matbaa, Ankara

Akdoğu, O. (1996), Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler, Ege üniversitesi Basımevi, İzmir

Akdoğu, O. (1989), Taksim Nedir Nasıl Yapılır, İzmir: İhlas A.Ş.

Altıntuğ, O. (2010), Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Avrupalı Müzisyenlerin Padişahlara İthafen Yazdıkları Marşlar, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Altunsaray, İ. (2008), Meslek Türküleri ve Meslek Türkülerinde İnceleme Prensipleri, (Yüksek lisans Tezi), Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Arseven, C. Esad, Sanat Ansiklopedisi, Istanbul, Milli Egitim Basımevi, 1966.

Ateş, E. (2007), "Niyaz Âyini", Diyanet İslam Ansiklopedisi, C: XXXIII, s: 166, İstanbul.

Ateş, E. (2015). Türk Din Mûsikîsi. İstanbul: Rağbet Yayınları

Attepe, İ. (2021), Opera, Operet Ve Müzikal Tiyatronun Tarihsel Gelişimi Ve Seçme Klasik Müzikal Tiyatro Eserlerinin Seçme Operetlerle Karşılaştırılarak İncelenmesi, (Yayınlanmamış yüksek lisans Tezi), İstanbul Okan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ayangil, R. (2018). Kanto, İstanbul: Kitabevi Yayınları

Baş, A.H. (2021), Cinuçen Tanrıkorur'un Nikriz Kârçe'sinin Müzikal Unsurlar Açısından İncelenmesi, Yegâh Mûsikî Dergisi Cilt IV Sayı 2- s.286-313, DOI: 10.51576/yegah.1029575

Bozdemir, B. S. (2022), Cami Müziğinin Cemaat Üzerindeki Etkileri, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Can, H. (1967), "Dini Türk Mûsikîsi Lügati", Mûsikî Mecmuası, sayı. 225

Can, H. (1974). "İslami Ayların Mûsikîsi" Mûsikî Mecmuası Dergisi, 294:19-21

Cangal, N. (2010), Müzik Formları, Arkadaş Yayınevi, Ankara

Cinpir, E. (2019), Sultan III. Selim'in Ağır Semâilerinin Form Açısından Tahlili, Ahenk Müzikoloji Dergisi – Sayı: 5, s.15-32.

Çapan, M. Ş. (2002). Selim Sırrı Tarcan'ın Zeybek Oyunu Derleme Çalışmaları. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18-31.

Çetin, A. (1995), Ezan, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, c.12 s. 36-38. TH.W. JUYNBOLL, "Ezan" Maddesi,

İslam Ansiklopedisi Tercümesi, MEB, İstanbul, 1964-1986, IV/429-430

Çetinkaya, N. (2019), Tarihî Süreçte Mevlid, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans), İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, İstanbul

Çıpan, M. (2001), Güfte İncelemesi, Konya: Selçuk Üniversitesi, Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.

Çıpan, M. ve Karaman, S. (2010), Dede Efendi'nin Yürük Semâîlerinin Usûl-Arûz Vezni İlişkisi Yönünden İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Issue 28, 485 – 522

Dağlı, T. (2019), Türk Sanat Müziği Ses Eğitiminde Türkü Formu Kullanımına Dair Uzman Görüşlerinin İncelenmesi, (Yüksek Lisans), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Demircioğlu, A. (2020), Alevi Ve Bektaşi Sözlü Kültüründeki Değer Kavramları, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, sayı 94, s. 11 - 36, DOI: 10.34189/hbv.94.001

Demirtaş, Y. (2009), Türk Din Mûsikîsi Formları, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14:1, s.213-227

Devellioğlu, F. (1993), Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitapevi Yayınları, Ankara

Doğruöz, M. D. (2021), Türk Sanat Müziği Geleneğinde Mandıra Türü Ve Yapısal Özellikleri, Eurasian Journal of Music and Dance, Issue 18, 70 - 83, Doi: https://doi.org/10.31722/ejmd.956683

Düzbaş, M. (2023), Türk Müziğinde Zâkirbaşılık ve Son Zâkirbaşı Albay Selahattin Gürer'in Türk Müziğindeki Yeri, Sanatta Yeterlik Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü e.t. 05.04.2023

Elmalı, H. "Kasîde", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIV, 562.

Ezgi, S. (?), Nazari, Ameli Türk Mûsikîsi, Cilt III, Bankalar Basımevi, İstanbul

Ezgi, S. (1933-1953), "Na't", Nazari ve Ameli olarak Türk Mûsikîsi, Cilt III, İstanbul Konservatuvarı Yayınları, İstanbul

Güllüce, H. (2005), "Salât Kavramı: Etimolojisi ve Bazı Mülâhazalar", Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, sayı. 23, s.171-175.

Gültek, Nermin. (1996). Mevlevi Ayinlerinde Kullanılan Usûller ve Kullanılış Sebepleri, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Harmancı, B. İ. (2013), Türk Din Mûsikîsi'nde Salâ (Salât) Formu Ve Salâ Besteleri, Rast Müzikoloji Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s.154-195

Harmancı, İlhan, A. B. (2020), "Türk Din Mûsikîsi'nde Tevşih (Tevşîh ve Naat Mukâyesesi)". İstem, 18/35 s.97-116. https://doi.org/10.31591/istem.759562

Kaçar, Yahya, G. (2009), Türk Mûsikîsi Rehberi, Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım

Kaçar, Yahya, G. (2013), Hatip Zâkirî Hasan Efendi'nin Nühüft Makamındaki İmam Hüseyin Mersiyesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 2013-Sayı: 66, s.239-254

Kara, M. (1998), Mîrâc Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hâtun'un Vakfiyesi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 7, Sayı 1, s. 25-40

Karadeniz, M. E. (1965), Türk Mûsikîsi Nazariye ve Esasları, Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları, Genel Yayın: 238, Sanat Dizisi: 37

Karataş, Ö. S. (2012), Osmanlı'nın Aykırı Dansçıları Tavşanlar ve Tavşanca Formu, Milli Folklor Dergisi, Yıl 24, Sayı 95, s. 289-298

Kartal, A. (2018), Bir Nebevî Gelenek Olarak Münacât Ve Ebu'l-Hasan Harakânî'nin Yeni Bulunan Bir Münacâtı, Turkish Studies, Volume 13/2, Winter 2018, p. 491-515, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13109

Kılıç, A. (2022), Klasik Türk Müziği Viyolonsel Eğitiminde Ermeni Bestekârların Kanto Bestelerinin Süpürde Akortta Öğretimi, Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi, 6.1., s.215-245

Kılınçarslan, H. (2006). Dede Efendi'nin Hüzzam Mevlevi Ayininin Makam, Usûl ve Ezgisel Yönden İncelenmesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Koca, F. (2015), Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 56:2 (2015), ss.133-148 DOI: 10.1501/Ilhfak_0000001437

Koca, F. (2017), Abdülğanî Gülşenî'nin Cumhûr Müezzinliği Tertîbi "Mahfel Sürmesi" Rast Müzikoloji Dergisi, Cilt V, Sayı 1, s.1523-1534

Kocakanat, E. (2019), Dini Mûsiki Açısından Geçmişten Günümüze Ezan, Türkiye Mesleki Ve Sosyal Bilimler Dergisi, sayı 1, 43 – 59, doi: https://doi.org/10.46236/jovosst.605359

Kopar, S. V. (2020), Türk Din Mûsikîsi'nde Kullanılan Usûller, İstem, 18/36: s. 325-346. Doi: https://doi.org/10.31591/istem.848521

Kurnaz, C. (1992), Münâcât Antolojisi, TDV, Ankara.

Kurnaz, C. ve Çeltik, H. (2010), Divan Şiiri Şekil Bilgisi, H Yayınları, Ankara.

Kurtuldu, E.B. ve Ergan, S. (2011), Geleneksel Türk Mûsikîsi Ses İcracılarından Hafız Sami'nin Hayatı ve Gazel İcracılığı Üzerine Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 29, s. 573-607

Kutlay, E. ve Değirmenci, T. (2022). Sultan III. Selim'den Sultan II. Mahmud'a modernleşmeye geçiş sürecinin hamparsum temsili üzerinden değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler ve Eğitim Dergisi – USBED, Cilt/Volume 4, Sayı/Issue 6, 23-52. https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbed

Mutçalı,S. (1995), Arapça -Türkçe Sözlük, İstanbul: Dağarcık Yayınları

Nuri Özcan, "Salâ", Türkiye Diyânet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), XXXVI

Oransay, G. (1976), Türk Din Mûsikîsine Giriş Ders Notları, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara s. 39; Mustafa Uzun, "ilahi ", DIA, XXII/67.

Öncel, M. (2018), Türk Din Mûsikîsinde Kasîde Formu (Hafız Emin Işık Örneği), AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, Güz 2018, Cilt:6, Sayı:12, 6:306-322

Öncel, M. (2021), Medeniyet Değerlerimiz Mûsikî, İlke Yayıncılık, İstanbul

Öncel, M. (2022), Türk Halk Müziği Formlar-Çalgılar Ve Yedi Bölgeden Hikâyeli Türküler, Matsis Matbaası, İstanbul, s. 72

Önder, H. İ. (2010), Ramazan Mûsikîsi, (Yüksek lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öner, A. (2019), Kâr-ı Nâtık Temelli Makam Alıştırmalarının Türk Müziği Ses Eğitiminde Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi (Yayınlanmış Doktora Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Öz, S. (2016). Alevi - Bektaşi İnancında Gülbank, Dua ve Deyişler (3. Baskı). Ankara: Kültür Ajans Yayınları

Özalp, M. N. (1992), Türk Mûsikîsi Beste Formları, TRT Yayınları, Ankara

Özalp, M.N. (2000). Türk Mûsikîsi tarihi. (c.1-2). İstanbul: Milli Eğitim

Özalp, N. (2000), Türk Mûsikîsi Tarihi, Cilt I, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul

Özcan, N. (1979), "Ramazan'da Mûsikî", Nesil, sayı. 11

Özcan, N. (1993), "Cumhur Müezzinliği", TDV İslâm Ansiklopedisi, cilt 8, s. 94-95 https://cdn2.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/8/C08002960.pdf

Özkan, İ. H. (1994), Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri. İstanbul: Ötüken Neşriyat

Özkan, İ.H. (2010), Türk Musisiki Nazariyatı ve Usûlleri, Kudüm Velveleleri, 10. Basım, Ötüken Yayınları, Ankara

Öztuna , Y. (1976), Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi, Cilt I-II, MEB Yayınları, Ankara

Öztuna, Y. (2000), Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara

Öztuna, Y. (2006). Türk Mûsikîsi Akademik Klasik Türk San'at Mûsikîsi'nin Ansiklopedik Sözlüğü. Cılt, I. Ankara: Orient Yayınları.

Öztürk, O. M. (2022), Türk Müziğinin Temeli Olarak Halk Müziği Teorisi Ve Uygulaması I, Müzik Eğitimi Yayınları, Ankara

Pala, İ. "Kasîde", TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA), XXIV, 564.

Say, A. (2012), Müzik Sözlüğü, Müzik ansiklopedisi Yayınları, Ankara

Sevinç, Doğan, H. (2011), Kültürel Temsile İlişkin İşitsel İfade Yolu Olarak Türk Müziği'nde Taksim, Porte Akademik, yıl:1, sayı: 2, s. 223-226

Sezikli, U. (2008), Besteli Mevlid Üzerine İki Yazma Eser, Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, S.8, s.184-185

Şemseddin Sami (1989)Kâmûs-ı Türkî, Enderun Kitabevi, İst. s. 437

Tanrıkorur, C. (2005). Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi. İstanbul: Dergâh Yayınları

Tanrıkorur, C. (2019), Cinuçen Tanrıkorur Beste Külliyatı, Cilt.6, , Atatürk Kültür Merkez Başkanlığı Yayınları, Cilt.6, Ankara, Atatürk

Tıraşcı, M. (2015), İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları. İstanbul: Dört Mevsim Yayıncılık.

Tokgöz, N. (2019), Bağlamada Kullanılan Zeybek Tavrının Kemanda Uygulanabilirliği Üzerine Bir Araştırma, (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Toptaş, Ç. (2021), Cinuçen Tanrıkorur'un İlâhî Formundaki Bestelerinin Biçim Yönünden Tahlîli, Türk Akademik Araştırmalar Dergisi, 6 (3), 1000-1034

Tuğlacı, P. (1974), Okyanus Ansiklopedik Türkçe Sözlük, Cilt. 3Pars Yayınları, s. 2818

Turabi A. H. (2012), Cami Yazıları, DİB Yayınları, Ankara

Turabi, A. H. (2021). Türk Din Mûsikîsi El Kitabı. Ankara: Grafiker Yayınları.

Tüfekçi, S. (2001), Dini Türk Mûsikîsi Formları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Tüfekçioğlu, S. (2019), Osmanlıda Yenilikçi Hareketlerle Birlikte Türk Mûsikîsine Eklenen Yeni Türler ve Bu Türlerin Teori-Pratik İkilemi, Journal of Institute of Fine Arts, 42, 173 – 182, DOI: 10.32547/ataunigsed.523556

Tüysüz, F. (2021), İlâhîlerin genel özellikleri, şekilsel yapıları ve benzer özellikler taşıyan bazı Türk din mûsikîsi formlarının ilâhî formu olarak tasniflendirilebilmesine dair bir görüş. Journal of Arts. 4(4): 237-254, DOI: 10.31566/arts.4.4.01

Uslu, R. (2010), Selçuklu Topraklarında Müzik, Konya Valiliği İl Kültür ve turizm Müdürlüğü Yayınları, Konya

Uygun, M. N. (2014), Türk Din Mûsikîsinde Usûl İlâhileri, Rast Müzikoloji Dergisi Cilt II, Sayı 2, s.31-42

Uzun, H. (2011), Köçekçelerin Müzik Yapısı, EÜ Devlet Türk Mûsikîsi Konservatuarı Dergisi (1), s. 107-112

Üngör, E. (1966), Türk Marşları, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları

Ünlü, C. (1998). Kantolar/1905-1945. İstanbul: Kalan Müzik Arşiv Serisi.

Ünlü, O. (2012), Müzeyyel Gazellerde Fahriye, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 31, s. 33-53

Vural, Göher, F. (2011), İslamiyet'ten Önce Türklerde Kültür ve Müzik, Hun, Kök Türk ve Uygur Devletleri, Çizgi Kitabevi Yayınları Konya,

Yavaşça, A. (2002), Türk Mûsikîsinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri, Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul

Yıldırım, F. (2011), Geçmişten Günümüze Türk Müziğinde Toplu İcra Anlayışı Üzerine Bir İnceleme, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı 30, s.129 – 143

Yılmaz, M. Y. (Edt), (2011), Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Müzik Adamı / Hâfız Sâdettin Kaynak, Editör: Mehmet Yalçın Yılmaz, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür ve sosyal işler Daire Başkanlığı Kültür Müdürlüğü

Yücel, H. (2016). Türk Sanat Müziği Açıklamalı Türler Bibliyografyası. Konya: Eğitim Yayınevi

WEB KAYNAKÇA

Çevikoğlu, T. (2023), Mevlevilik, https://neyzen.com/ney_mevlevilik.html, E.t. 22.03.2023

Özcan, N. "Salât-ı Ümmiye", https://islamansiklopedisi.org.tr/salat-i-ummiyye, e.t. 08.02.2023

Yeknesak, https://www.luggat.com/yeknesak/1/1, e.t. 22.03.2023

https://divanmakam.com/attachments/cun-dogup-tuttu-cihan-yuzunu-husnun-gunesi-a-itri-buhuriza-de-mustafa-efendi-rast-v1-pdf.16078/ e.t. 04.04.2023

https://divanmakam.com/forum/pesrev-refik-fersan-tanburi-nikriz.41415/

https://islamansiklopedisi.org.tr/haci-arif-bey, e.t. 02.02.2023

https://mutriban.com/mevlevi/naat-i-serif/ e.t. 17.04.2023

https://neyzen.com/nota_arsivi/02_klasik_eserler/090_sehnaz/sehnaz_m_cinucen.pdf, (E.t. 04.04.2023)

https://sozluk.gov.tr/ e.t. 02.02.2023

https://sozluk.gov.tr/ e.t. 08.02.2023

https://www.luggat.com/m%C3%BCterennim/1/1, e.t. 08.02.2023

https://www.luggat.com/index.php#ceviri, e.t. 02.05.2023

https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/sah_i_merdanin_avazi_turna_derler_bir_kustadir.pdf 05.04.2023

https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/serib_tu_bi_kes-i_uns-i_mintin_bi_hamreti.pdf

https://www.uskudarmûsikîcemiyeti.com/media/kunena/attachments/429/Lebbeykallahmmelebleyk_AmirAte_Segah_Telbiye.pdf e.t. 04.04.2023

NOTA KAYNAKÇA

Nota -1- Hicaz Çiftetelli, Özalp, M. N. (1992), Türk Mûsikîsi Beste Formları, TRT Yayınları, Ankara, s.95-96

Nota -2- Nikriz Longa (1996), Türk Sanat Müziği Saz Eserleri -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:97, s.334

Nota -3-, Hicaz Mandıra (1996), Türk Sanat Müziği Saz Eserleri -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:97, s.304-305

Nota -4-, Şehnaz Medhal (2023),https://neyzen.com/nota_arsivi/02_klasik_eserler/090_sehnaz/sehnaz_m_cinucen.pdf, E.T. 04.04.2023

Tanrıkorur, B. (2019), Cinuçen Tanrıkorur Beste Külliyatı, Saz Eserleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.213-214

Nota -5-, Hicaz Oyun Havası (1996), Türk Sanat Müziği Saz Eserleri -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:97, s.298-299

Nota -6-, Nikriz Peşrev (2023), https://divanmakam.com/forum/pesrev-refik-fersan-tanburi-nikriz.41415/ e.t. 17.04.2023

Nota -7- Ferahfezâ Saz Semâisi (1996), Türk Sanat Müziği Saz Eserleri -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:97, s.46-47

Nota -8- Hicazkâr Sirto (1996), Türk Sanat Müziği Saz Eserleri -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:97, s.314-315

Nota -9- Bestenigâr Taksim (2023), https://neyzen.com/nota_arsivi/02_klasik_eserler/011_bestenigar/ bestenigar_ta_cinucen.pdf, e.t. 18.04.2023

Tanrıkorur, B. (2019), Cinuçen Tanrıkorur Beste Külliyatı, Saz Eserleri, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.51-52

Nota -10- Mahur Zeybek (1996), Türk Sanat Müziği Saz Eserleri -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:97, s.327

Nota -11- Sultaniyegâh Ağır Semâi (2023), https://divanmakam.com/forum/nihan-ettim-seni-sinemde-ey-meh-pare-canimsin-dede-efendi-sultani-yegah.27723/ e.t. 24.03.2023

Nota -12- Rast Nakış Beste, Üngör, E. R. (1989), Karagöz Mûsikîsi, Kültür Bakanlığı Yayınları, ankara, s. 106-107

Nota -13- Hicazkâr Gazel (2023), https://divanmakam.com/attachments/alem-icre-ademoglu-hasredek-surgunde-mi-cinucen-tanrikorur-hicazkar-v1-pdf.1853/ e.t. 18.04.2023

Nota -14- Rast Kanto (2023), https://www.uskudarmûsikîcemiyeti.com/media/kunena/attachments /429/ Benkalendermerebimgz elirkinaramam _Kanto_Rast.pdf, e.t. 24.03.2023

Nota -15- Rast Kâr (2023), Kâr: https://divanmakam.com/attachments/kar-i-muhtesem-ah-ki-kuned-abdulkadir-i-meragiye-izafe-olunur-rast-v3-pdf.35138/ E.t. 23.03.2023

Nota -16- Hisarbuselik Kârçe (2023), https://divanmakam.com/attachments/ruy-i-tu-cam-i-tarab-i-gulgun-bad-dede-efendi-hisar-buselik-v1-pdf.44653/ E.t. 23.03.2023

Nota -17- Rast Kâr-ı Nâtık (2023), Kâr-ı Natık: https://divanmakam.com/attachments/rast-getirip-fend-ile-seyretti-humayi-belirsiz-rast-v1-pdf.44215/ E.t. 23.03.2023

Nota -18- Köçekçe (2023), https://divanmakam.com/attachments/baharin-zamani-geldi-a-canim-dede-efendi-hicaz-v1-pdf.5541/ E.t. 23.03.2023

Nota -19- Rast Marş (2023), https://divanmakam.com/attachments/ey-sanli-ordu-ey-sanli-asker-ismail-hakki-bey-muallim-rast-v1-pdf.22414/ E.t. 23.03.2023

Nota -20- Operet (2023), https://www.uskudarmûsikîcemiyeti.com/media/kunena/attachments /429/iyemiledolurmese petkolunda_SadettinKaynak_Nihavend-Deimeli.pdf E.t. 23.03.2023

Nota -21- Ferahfeza Şarkı (2023), https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/dinlendi-basim-dun-gecep-df1606931979.pdf / e.t. 18.04.2023

Nota -22- Saba Tavşanca (2023), https://divanmakam.com/attachments/gelmis-degil-boyle-peri-sakir-aga-tanburi-kemani-haci-izzet-saba-v1-pdf.24857/ E.t. 23.03.2023

Nota -23- Türkü, Türkmen, U. (2013), Hisarlı Ahmet Ailesi, Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, Kütahya, s. 151-152-153

Nota -24- Hüzzam yürük Semâi (2000), Türk Sanat Müziği Seçme Eserler -1-, TRT, Müzik Dairesi Başkanlığı Yayınları, Yayın No:76, s.180-181

Nota -25- Ezan, Koca, F. (2015), Ezanı Güzel Okumayı Öğrenme Hususunda Bir Çalışma (Kalıp Ezan Çalışması), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 56:2, ss.133-148 https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/581294, e.t. 04.04.2023

Nota -26- İlahi (2023), https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/gelin_gidelim_allah_yoluna.pdf e.t. 04.04.2023

Nota -27- Mahfel Sürmesi, Koca, F. (2017), Abdülğanî Gülşenî'nin Cumhûr Müezzinliği Tertîbi "Mahfel Sürmesi", Rast Müzikoloji Dergisi, Cilt V, Sayı 1, s.1523-1534 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/546860 e.t 04.04.2023

Nota -28- Mersiye, Karadeniz, M. E. (1965), Türk mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, Türkiye İş Bankası Yayınları, s. 718

Nota -29- Mîrâciye (2023), https://divanmakam.com/forum/nebdeu-bissalati-vesselam-miraciye-osman-dede-neyzen-seyh-segah.27122/ e.t. 08.02.2023

Nota -30- Temcit- Münâcât, Özalp, N. (1992) Türk Mûsikîsi Beste Formları, İş Bankası Yayınları, s. 369-372

Nota -31- Nâ't (2023), https://mutriban.com/mevlevi/naat-i-serif/ e.t. 17.04.2023

Nota -32- Sâlâ, Harmancı, B. İ. (2013), Türk Din Mûsikîsi'nde Salâ (Salât) Formu Ve Salâ Besteleri, Rast Müzikoloji Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s.160

Nota -33- Salât-ı Ümmiye, Harmancı, B. İ. (2013), Türk Din Mûsikîsi'nde Salâ (Salât) Formu Ve Salâ Besteleri, Rast Müzikoloji Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, s.159

Nota -34- Segâh Tekbir, Tüfekçi, S. (2001), Dini Türk Mûsikîsi Formları, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s.67

Nota -35- Telbiye, https://www.uskudarmûsikîcemiyeti.com/media/kunena/attachments/429/Lebbeyk allahmmelebleyk_AmirAte_Segah_Telbiye.pdf e.t. 04.04.2023

Nota -36- Tesbîh, https://divanmakam.com/forum/allahumme-ya-celil-u-ya-cebbar-ali-ufki tahir.1320 /e.t. 09.02.2023

Nota -37- Tevşih, https://divanmakam.com/attachments/cun-dogup-tuttu-cihan-yuzunu-husnun-gunesi-a-itri-buhurizade-mustafa-efendi-rast-v1-pdf.16078/ e.t. 04.04.2023

Nota -38- Durak, Karadeniz, E. M. (1965), Türk Mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.710

Nota -39- Mevlevi Ayini (2023), https://semazen.net/mevlevi/ayin-i-serifler/bayati-ayin-i-serif-2/ e.t. 04.04.2023

Nota -40- Nefes (2023), https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/sah_i_merdanin_avazi_turna_ derler_bir_kustadir.pdf e.t. 05.04.2023

Nota -41- Savt, Karadeniz, E. M. (1965), Türk mûsikîsinin Nazariye ve Esasları, Türkiye İş Bankası Yayınları, s.716-717

Nota -42- Şuğul, https://www.notaarsivleri.com/NotaMuzik/serib_tu_bi_kes-i_uns-i_mintin_bi_ hamreti.pdf e.t. 05.04.2023

ÇERKES HALK KÜLTÜRÜ

ALAÇAM (SAMSUN) ÖRNEĞİ

Makbule TORUL SEVİNÇ

gece kitaplığı

ÇERKES HALK KÜLTÜRÜ ALAÇAM (SAMSUN) ÖRNEĞİ

Makbule TORUL SEVİNÇ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mayıs 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-800-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

FOTOĞRAF DİZİNİ VII
TABLO DİZİNİ IX
KISALTMALAR DİZİNİ X
ÖN SÖZ 11
GİRİŞ 15

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAFKASYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇ, KİMLİK VE DİASPORA 19
1.1. KAFKAS-RUS SAVAŞLARI SONRASINDA KAFKASLARIN TÜRKİYE'YE ZORUNLU GÖÇÜ 19
1.2. ÇERKES ADININ KÖKENİ KAPSAMI VE ÇERKES KİMLİĞİ 22
1.3. TÜRKİYE'DE ÇERKES DİASPORASI 24

İKİNCİ BÖLÜM

2. BİR ÇERKES YERLEŞMESİ OLARAK SAMSUN ALAÇAM İLÇESİ 27
2.1. ALAÇAM KARLI VE SARILIK ÇERKES KÖYLERİ 28

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GELENEĞİN İZİNDE SOSYOKÜLTÜREL YAŞAM 36
3.1. AİLE YAPISI VE AİLE İÇİ İLİŞKİLER 36
3.2. XABZE BİR YAŞAM FELSEFESİDİR 39
3.3. ÇERKES SOFRASI VE MİSAFİR KÜLTÜRÜ 44
3.4. EĞLENCE KÜLTÜRÜ veya ZEXES 48
3.4.1. Zexes Oyunları 51
3.4.2. Yüzük Oyunu 51
3.4.3. Kapak Oyunu 52
3.4.4. Şans Oyunu 52
3.4.5. Yutturmaca Oyunu 52
3.4.6. Eşinden Memnun Musun Oyunu 52
3.4.7. Telefon Oyunu 53
3.4.8. Kulaktan Kulağa Oyunu 53
3.4.9. Vız Vız Oyunu 53
3.4.10. "Of Yandım!" Oyunu 54
3.4.11. Ceviz Kabuğu Oyunu 54
3.4.12. Sarımsak Oyunu 54
3.4.13. Zexes Oyunları Analizi 55
3.5. ALAÇAM ÇERKES KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ TÖRENLERİ 56

3.5.1. Doğum İle İlgili İnanış ve Uygulamalar 56
3.5.2. Evlilik Öncesi Tanışma, Arkadaşlık Veya Kaşenlik Geleneği 63
3.5.3. Düğün Öncesi Kız İsteme, Nişan Töreni 65
3.5.4. Düğün Seremonisi.....69
3.5.5. Düğün Sonrası Sakınma Gelenekleri 77
3.5.6. Kız Kaçırma Yoluyla Evlilik.....80
3.5.7. Yaşamın Diyalektik Sonu.....83
3.5.8. Yas Ritüelleri.....86

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.ÇERKES SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI ÇATISINDA GEÇMİŞ KURGUSU OLARAK SÜRGÜN ANMALARI.....91
4.1. ANMA TÖRENLERİNDE TOPLUMSAL HAFIZA ÜZERİNDEN BİZ BİLİNCİ ve MAZİ BİRLİĞİNİN KURULMASI 100
4.2. ÇERKES SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE FAALİYETLERİ 104

SONUÇ 112
KAYNAKÇA 117
EKLER.....122

ÖN SÖZ

Bir toplumun maddi ve manevi değerleri ortak kültürünü oluşturur. Ortak kültüre sahip olan toplumlar ortak tarih, inançlar ve değerler paydasında birleşirler. Bu birleşim unsurları toplumların birbirlerinden farklı kültürel özelliklerini oluşturur. Bu kültürel özellikler toplumun mensubu olduğu bireyler tarafından kültürün toplumsal anlamda varlığını ve sürekliliğini sağlayan gelenekler aracılığıyla yaşatılır. Kuşaktan kuşağa aktarılan gelenekler zaman içinde toplumsal, ekonomik, teknolojik etmenlerle değişim ve gelişim göstererek zenginleşir.

Halk kültürü öğeleri, toplumların zengin kültürel varlığını içinde barındırır. Toplumların gündelik yaşamlarına yön veren doğum, evlenme ve ölüm olayları halk kültüründe geçiş dönemleri olarak bilinir. Çağımızda küreselleşmenin etkisiyle iletişim, ulaşım ve bilişim alanındaki gelişmeler toplum yapısında hızlı değişimler yaşanmasına neden olmaktadır. Bu süreçte bazı kültür öğelerinin farklı kültürlerin etkisiyle değişime uğraması, bazılarının ise yok olmaya yüz tutması kaçınılmazdır.

Bu çalışmada Samsun Alaçam İlçesi Çerkes Halk Kültürü ürünlerinin derlenip yazıya geçirilerek gelecek kuşaklara aktarılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Çerkes toplumuna ve Çerkes folkloruna katkıda bulunacağımızı umut etmekteyiz.

Çerkes kimliğine sahip olmayıp dışarıdan bir gözlemci olarak evlilik yoluyla tanıştığım Çerkes dünyası üzerine bir araştırma yapmak isteyişimin çıkış noktasını bir anekdotla belirtmek istiyorum.

Aynı kurumda çalıştığım bir Çerkes arkadaşımla mesai sonrası, kurum bahçesinde bankta oturuyorduk. Arkadaşım yürüyerek ya da arabayla yoldan geçen tanıdıklarını gördüğünde ayağa kalkarak selam veriyordu. Selam verdiği kişiler de karşılık veriyor, halini hatırını sormadan geçmiyorlardı. Bir süre sonra bu karşılıklı selamlaşmalar, oturup kalkmalar artınca neden herkes için ayağa kalktığını sorduğumda arkadaşım, Çerkes adetlerine göre her gelene ayağa kalkıldığını aksi durumun ayıp olarak değerlendirildiğini söyledi. Bulunduğumuz yer bir Çerkes köyü değildi. Ayağa kalktığı kişilerin birçoğu da Çerkes değildi. Fakat Çerkeslerin önemli bir saygı kuralı olarak içselleştirdiği bu davranış, içinde bulunulduğu mekândan bağımsız olarak devam ettirilmekteydi.

Çerkes toplumu, saygı toplumu olarak nitelendirilmesinin yanı sıra misafirlik kavramını önceleyen pratikleriyle de dikkate değerdir. Çerkeslerin kültürlerine, geleneklerine, değerlerine, ritüellerine bağlı davranışlar sergilediklerini saha çalışmalarımızda gözlemlemiş bulunmaktayız.

KAYNAKÇA

Kitap

Abadan- Unat Nermin, **Bitmeyen Göç**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2017.

Aslan, Cahit, **Biz Çerkesler**, Ayrıntı Basımevi, Ankara 2009.

Aslan, Cahit, **Anavatanlarından Sürülüşlerinin 150. Yılında Çerkesler**, Kafdav Yayınları, Ankara 2015.

Aslan, C, Devrim, C, Huvaj, F, Papşu, M, Karaerkek, N, Özbay, Ö, Berzeg, S, Dağıstanlı, S (Haz.) **Biz Çerkesler**, Kafkas Dernekleri Federasyonu, Ankara 2009.

Asmann, Jan, **Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik**, (Çev. Ayşe Tekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018.

Artun, Erman, **Türk Halk Bilimi**, Karahan Kitabevi, Adana 2017.

Baj, Jabagi, **Çerkesya'da Sosyal Yaşayış ve Adetler**, Kafkasya Kültürel Dergisi Yayınları, Ankara 1969.

Baytekin, Süha, DiasporadaÇerkes Olmak Denemeler-Makaleler-Eski Fotoğraflar, Kuzgun Kitap, Bursa 2017.

Berzeg, E.Sefer, **Kafkasya ve Diaspora Yayın Hayatından**, Kuban Matbaacılık Yayıncılık, Ankara 2008.

Berzeg, E.Sefer, **Kafkasya ve Diaspora Üzerine Söyleşiler**, Kuban Matbaacılık Yayıncılık, Ankara 2011.

Blaramberg, F.Yohann, **Kafkasya Tarihi, Topoğrafik, İstatistik, Etnografik ve Askeri Tasviri**, (Çev. Habibe Eren), Kafdav Yayıncılık, Ankara 2017).

Çelebi, Evliya, **Evliya Çelebi Seyahatnamesi**, (Çev. Zuhuri Danışman) Onbirinci Kitap, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul 1970).

Çurey, Ali, **Sürgün Halk Anadolu Çerkesleri**, Chiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2013).

Dubrovin, F.Nikolay, **Çerkesler**, (Çev. Habibe Eren, Varol Tümer), Kafdav Yayıncılık, Ankara 2017.

Dumanış, Avledin, **Çerkes Kültürü Üzerine Etüd**, Kayseri Kafkas Derneği Yayını, Kayseri 2004.

Gergin, Erol, , **Haçeş Hikâyeleri**, Koyusiyah Yayıncılık, Ankara 2016.

Gergin, Erol, **Misafir Kızlar Uzunyayla'danÇerkes Hikâyeleri**, Koyusiyah yayıncılık, Ankara 2018.

Göktaş, Hüsnü, Çerkes **Kültür Deryası Bize Miras**, Tunç Yayıncılık, İstanbul 2007.

Karpat, H. Kemal, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, Timaş

Yayınları, İstanbul 2010.

Kartarı, Asker, **Farklılıklarla Yaşamak**, Ürün Yayınları, Ankara 2001.

Kaya, Ayhan, **Diasporada Geleneğin Yeniden İcadı**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Kaya, Yalçın, **Çerkesler 1 Tarih-Mitoloji-Gelenek,** Dahi Yayıncılık, İstanbul 2015.

Koçak, Y, Terzi, E, Özgür, N, Sert, D, **Küreselleşme Çağında Göç**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Serbes, Nahit, **Benim Yolum Xabze**, Phoeniks Yayımevi, Ankara 2016.

Serbes, Nahit, **Yaşayan Efsane Xabze**, Phoeniks Yayımevi, İstanbul 2018.

Öner, S.Gülfer Ihlamur, Öner, N. Aslı Şirin (Der.) **Küreselleşme Çağında Göç**, İletişim Yayınları, İstanbul 2016.

Örnek, Sedat Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Özdemir, Gürbüz, **Hemşehri Derneklerinin Baskı Grubu Niteliği (Ankara ve İstanbul Dernekleri Örneği)**, Nobel Yayınları, Ankara 2014.

Özdemir, Nebi, **Türk Eğlence Kültürü**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.

Özdemir, Özbay Yismeyl, **Mitoloji ve Nartlar**, Kafdağı Yayınları 1, Ankara 1990.

Uçar, Metin, **Geçmişten Geleceğe Çerkesler Kültür, Kimlik ve Siyaset Geleneğin İcadı: Çorum Çerkesleri Örneği,** Kafdav Bilimsel Araştırma Merkezi ve Yayıncılık İşletmesi, Ankara 2014.

Tavkul, Ufuk, **Kafkasya Gerçeği**, Selenge Yayınları, İstanbul 2015.

Tornau, Feodor Feodoroviç, **Bir Rus Subayının Kafkasya Anıları** (Çev.Trapş Gül Ece Liman, Keriman Vurdem), Kafdav Yayıncılık, Ankara 2019.

MAKALELER-TEZ ve DİĞER KAYNAKLAR

DOĞANAY, Gümelek, "Hatıralarla Kurulan Bir Toplumsal Kimlik: 21 Mayıs 1864 Sürgünü ve Türkiyeli Çerkesler", **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literatureand History of Turkısh or Turkıc** Volume 10/10, Summer 2015, p. 361-380.

KARAMAN, Kasım, "Ritüellerin Toplumsal Etkileri", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.21, 2010, s.227-236.

Koçak, Yüksel, Terzi, Elvan, Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri "**Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S. 3, 2012, s. 163-184.

PAPŞU, Murat, "Yüz Binler Yurtlarına Yeni Yurtlarına Yürüdü", **Atlas Tarih Dergi**, S. 24 (2013), S. 42-54.

SAĞIR, "Adem, Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Sof-

ra Pratikleri Üzerine", **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.1, 2016, s.227-298.

SATIŞ, İlhan, **19. Yüzyılın İkinci Yarısında Kafkasya'dan Anadolu'ya Çerkes Göçü ve İskânları**, 21. Yüzyılda Çerkesler Sorunlar ve Olanaklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2014, 209-220.

Eroğlu, Erol, Özkanat, Zehra, "Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Gelenek 'Duvak Töreni' **TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi,** S.3, 2014, s.272-278.

ŞAHİN, Cemile, Çerkes Göçleri ve Çerkeslerin Anadolu'da Yurt Edinme Arayışları: Sakarya-Maksudiye Köyü Örneği", **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, S.8, 2016, s.2782-2816.

ÇEVİK, Ufuk, "Effects of Participating in Diaspora Tourism on Circassians Living in Turkey on Their Place Attachment" Heritage Tourism Beyond Borders and Civizilations, 2-5 October 2018, Eskişehir, Turkey.

Alaçam Belediyesi, **Alaçam Samsun'un İncisi**, XL Tanıtım Ajansı, İzmir 2016.

Zabun, Sezgin, Eser, Mehmet, **Çerkes Sürgünü ve Osmanlı İskân Politikası: Sivas İli Örneği**, 21. Yüzyılda Çerkesler Sorunlar ve Olanaklar Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 2014, 221-231.

Kadıoğlu, V, Seymen, H, Çelik, F, Dinçer, B, Kaplan, F, Çetinkaya, Ö (Haz.) **Kafder Faaliyet Raporu 2011-2013,** Kafkas Dernekleri Federasyonu, Ankara 2013.

(URL 1) Rahşan Erdoğan Yılmaz'dan Sürgün Ağıtları, Jıneps Gazetesi, https://jinepsgazetesi.com/rahsan-erdoğan-yilmazdan-surgun-ağitlari-12978.html 20.06.2018.

(URL 2) Şiş Nani, NARTLAR. COM web portalı, http://www.nartlar.com/sis-nani.html 20.06.2018.

(URL3)Biamag, Bir Göç Ağıdı: Yistambılakue, https://bianet.org/biamag/sanat/138456-bir-goc-agidi-yistambilakue 20.06.2018.

(URL 4) Kuzey Kafkas Dernekleri, Kafkas Dernekleri Federasyonu, http://kaffed.org/bilgi–belge/diaspora/item/6-kuzey-kafkas- dernekleri. html 28.04.2019.

(URL 5) Üye Dernekler, Kafkas Dernekleri Federasyonu, http:// www.kaffed.org/kaffed/uye-dernekler.html 28.04.2019.

KAYNAK KİŞİLER

K1: Zeliha DÜŞÜNSEL, 1934, okuma yazma yok, ev hanımı, Karlı, Haziran 2018

K2:Bedir BOZDEMİR, 1933, ilkokul mezunu, emekli, Karlı, Ağustos 2018

K.3:Bedriye BOZDEMİR, 1944, okuma yazma yok, ev hanımı, Karlı, Ağustos 2018

K.4:Güzide SEVİNÇ, 1955, okuryazar, ev hanımı, Karlı, Eylül 2018

K.5:Hanife BOZDEMİR, 1958, okuryazar, ev hanımı, Karlı, Ağustos 2018

K.6:Saim SEZGİN, 1954, üniversite mezunu, inşaat mühendisi, Sarılık, Ağustos 2018

K.7:Rahşan ERDOĞAN YILMAZ, 1976, üniversite mezunu, avukat, Samsun Çerkes Derneği Başkanı, Karlı Eylül 2018

K.8:Leyla ŞARA, 1964, lise mezunu, ev hanımı, Sarılık, Ağustos 2018

K.9:Şaban ATACAN, 1940, okuryazar, emekli, Sarılık, Ağustos 2018

K.10:Zekiye SEVİNÇ, 1952, okuryazar, ev hanımı, Karlı, Temmuz 2018

K.11:Yüksel SEVİNÇ, 1950, okuryazar, ev hanımı, Karlı, Eylül 2018

K.12: Lütfi SEVİNÇ, 1944, ilkokul mezunu, emekli, Karlı, Haziran 2018

K.13:Necla ŞEN, 1962, üniversite mezunu, sosyal hizmet uzmanı, Sarılık, Eylül 2018

K.14:Ali Kemal CİRTEL, 1952, lise mezunu, emekli, Karlı, Haziran 2018

K.15:Şadiye ZENGİN, 1952, okuryazar, ev hanımı, Karlı, Haziran 2018

K.16:Ahmet ZENGİN, 1938, okuryazar, emekli, Karlı, Haziran 2018

K.17:Durgül ŞEN, 1948, okuryazar, ev hanımı, Karlı Eylül 2018

K.18:Seyhan BAŞARAN, 1955, okuryazar, ev hanımı, Karlı Eylül 2018

K.19:Nural KEVREK, 1965, üniversite mezunu, öğretmen, Karlı Mayıs 2018

K.20:Derya SEVİNÇ, 1980, lise mezunu, esnaf, Karlı, Ağustos 2018

K.21: Kadir ÖZYILMAZ, 1963, lise mezunu, işçi, Samsun Adige Derneği kurucusu, Samsun, Eylül 2018

K.22:Gülçin CİRTEL, 1960, ilkokul mezunu, ev hanımı, Karlı, Temmuz 2018

K.23:Alaeddin SEZGİN, 1970, lise mezunu, memur, Karlı, Temmuz 2018

K.24:Salim CEYLAN, 1966, lise mezunu, Çorum Kafkas Kültür Derneği Başkanı, Karlı, Temmuz 2018

K.25:Seçkin ŞEN, 1971, üniversite mezunu, memur, Karlı, Eylül 2018

K.26: Neziha PARLAK, 1966, okuryazar, ev hanımı, Sarılık, Ağustos 2018

K.27:Canan SEVİNÇ, 1968, lise mezunu, ev hanımı, Karlı, Eylül 2018

K.28: Süleyman SEVİNÇ, 1975, lise mezunu, Karlı köyü muhtarı, Karlı, Ekim 2018

K.29:Yasemin SEVİNÇ KARADENİZLİ, 1978, üniversite mezunu, işçi, Karlı, Ekim 2018

K.30:Hasan BOZDEMİR, 1980, lise mezunu, çiftçi, Karlı, Eylül 2018

K.31: Hüseyin SEVİNÇ, 1955, ilkokul mezunu, emekli, Karlı, Ekim 2018

K.32: Nahit SERBES, 1945, lise mezunu, kültür araştırmacısı, yazar, Kocaeli, Mayıs 2018

K.33: Ufuk ÇEVİK, 1966, yüksek lisans, akademisyen, Kocaeli, Mayıs 2018

K.34: Özcan ATICIER, 1969, üniversite mezunu, öğretmen, Kocaeli Mayıs 2018

K.35:Mustafa ŞARA, 1972, lise mezunu, Sarılık köyü muhtarı, Sarılık köyü Şubat 2018.

K.36: Muammer SAĞLAM, 1974, lise mezunu, Susurluk Kafkas Derneği Başkan Yardımcısı, Kocaeli, Mayıs 2018

ARI SÜTÜNÜN ÜREME FONKSİYONLARI ÜZERİNE ETKİSİ ve VETERİNER HEKİMLİKTE KULLANIM ALANLARI

Bilim Uzmanı, Veteriner Hekim Ali TEKÇE[1a]

Doç. Dr. Ömer KORKMAZ[1b]

Veteriner Hekim Özge YILDIRIM[1c]

[1]Harran üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Doğum ve Jinekoloji Anabilim Dalı.

[a] ORCID: 0000-0002-1626-6626

[b] ORCID: 0000-0002-6061-1933

[c] ORCID: 0000-0001-5179-2181

gece kitaplığı

Ali TEKÇE, Ömer KORKMAZ, Özge YILDIRIM

ARI SÜTÜNÜN ÜREME FONKSİYONLARI ÜZERİNE ETKİSİ
VE VETERİNER HEKİMLİKTE KULLANIM ALANLARI

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin Mutlu
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Mayıs 2022 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-129-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER DİZİNİ VII

TABLOLAR DİZİNİ VIII

1. GİRİŞ 1

2. ARI 2
Ali TEKÇE

3. ARI ÜRÜNLERİ 7
Ali TEKÇE

3.1. Bal 7

3.2. Polen 11

3.3. Propolis 12

3. 4. Arı Ekmeği (Perga) 14

3.5. Arı Zehiri 15

3.6. Apilarnil 16

3.7. Bal Mumu 18

3.8. Arı Havası (Api-air) 19

4. ARI SÜTÜ 19
Ali TEKÇE

4.1. Arı Sütünün Özellikleri 21

4. 2. Arı Sütü Kalitesini Etkileyen Faktörler 22

4. 3. Arı Sütünün Fiziksel ve Kimyasal Özellikleri 23

4. 4. Arı Sütünün Biyolojik Etkileri.....26

4. 5. Arı Sütünün İstenmeyen Yan Etkileri.....29

5. ARI SÜTÜNÜN REPRODÜKTİF SİSTEME ETKİLERİ.....30
Ömer KORKMAZ

5.1. Arı Sütünün Ovaryum Üzerindeki Etkileri.....31

5. 2. Arı Sütünün Ovidukt Üzerine Etkileri.....32

5. 3. Arı Sütünün Uterus Üzerine Etkileri.....33

5. 4. Arı Sütünün Serviks Üzerine Etkileri.....34

5.5 Arı Sütünün Vulva ve Vagina Üzerine Etkileri 35

5. 6. Arı Sütünün Reprodüktif Performansa Etkileri.....36

6. ARI SÜTÜNÜN DİĞER KULLANIM ALANLARI 41
Özge YILDIRIM

7. ARI SÜTÜNÜN GELECEĞİ.....45
Ömer KORKMAZ

KAYNAKLAR.....47

1. GİRİŞ

Günümüzde, veteriner hekimlerin reprodüktif alanda karşılaştıkları en büyük problem döl verimi aksaklıklarıdır. Ciddi ekonomik kayıplara sebep olan bu problemin çözümüne yönelik klinik veteriner sahada çeşitli tedavi protokolleri uygulanmaktadır. Kullanılan protokollerden, en sık tercih edilenlerden antibiyotik ve hormonlar istenmeyen yan etkilere sebep olduğu gibi ilaç kalıntı problemine yol açarak insan sağlığını da tehdit etmektedir. Artan gıda ihtiyacını karşılamak için çiftlik hayvanlarında talep edilen verim artışını sağlayabilmek amacıyla döl veriminde azalmanın önüne geçebilmek için kullanılan kimyasalların yol açtığı bu kalıntı problemi insanlarda kısırlık nedenlerinden biridir. Yani çiftlik hayvanlarında döl verimindeki azalmayı önlemeye çalışırken bir yandan da insanlarda sıkıntıya sebep olunan bir problem yumağı oluşmaktadır. Buradan hareketle gıda üretim ağında yer alan hayvanlarda yapılacak her türlü tedavi protokollerindeki kimyasal ajanlar yerine doğal ürünlerin yer alacağı düzenlemeler insan ve hayvan sağlığında iyileşmelerin görüleceği bir yapılara dönüşecektir.

Bal arısı kolonilerinde, genç işçi arıların ürettiği arı sütü, son yıllarda, özellikle kısırlık tedavi ve korunmasında kullanım alanı bulmaktadır. Arı sütü, bağışıklık sistemi düzenleyici, antimikrobiyel ve kanser önleyici gibi birçok özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Glukoz metabolizması ve antioksidatif etki gibi pek çok olayda rol oynadığı bilinmektedir. Diyabet ve kardiyovaskuler bozukluk tedavisinde, östrojen salınımı ile spermatozoaların sayı ve kalitesinin artırılmasında, yara iyileşmesini hızlandırmada kullanılmaktadır. Arı sütü, belirtilen etkilerini içeriğindeki yağ asitleri ve fenolik bileşikler aracılığı ile göstermektedir. Tüm bu etkilerini çalışan araştırmacılar tarafından ortaya konulan bir yan etkisinin bulunmaması, arı sütünü döl verimindeki aksaklılar da dahil tedavi edici etkisinin kanıtlandığı olgularda kullanılan mevcut kimyasal maddelere alternatif olma yolunda olduk-

KAYNAKLAR

1. Danforth BN, Cardinal S, Praz C, Almeida EAB, Michez, D. The impact of molecular data on our understanding of bee phylogeny and evolution. Annu. Rev. Entomol. 2013;58: 57-78.

2. Michener CD. The Bees of The World. Johns Hopkins University Press, Baltimore & London, UK. 2007: 2: 953.

3. Özmen ÖG, Alişiroğlu DG. Bal Arılarında Beslenme Fizyolojisi ve Metabolizması. Hayvansal Üretim. 2019; 60 (1): 67-74.

4. Ma Y, Ning JG, Ren HL, Zhang PF, Zhao HY. The function of resilin in honeybee wings. J Exp Biol. 2015;218 (Pt 13): 2136-2142.

5. Dickinson MH, Lehmann FO, Sane SP. Wing rotation and the aerodynamic basis of insect flight. Science. 1999;284 (5422): 1954-1960.

6. Schlipalius D, Ebert PR, Hunt G J. Honeybee. In Genome Mapping and Genomics in Arthropods. Springer, Berlin, Heidelberg. 2008: 1-16.

7. https://www.ariciyim.com/. (2021, 12 09). https://www.ariciyim.com/isci-bal-arisinin-anatomisi .

8. Akyol E, Baran Y. "Arı sütünün yapısı, insanlar ve arılar için önemi". Uludağ Arıcılık Dergisi, 2015; 15 (1), 16-21.

9. The reproductive system honeybees. Erişim tarihi: 04.12.2021 https://carrsconsulting.com/honeybee/normal/anatomy bee.htm .2021,

10. Laidlaw HH, Page RE. Queen Rearing and Bee Breeding, University of California, Davis, 1997.

11. Bal arılarında partenogenez, http://www.biyodoc.com/Ureme-ve-gelisme-partenogenez. html. 2021, 12 04.

12. Da Cruz Landim C, Reginato RD, De Moraes RL, Cavalcante VM. Cell nucleus activity during post-embryonic development of Apis mellifera L. (Hymenoptera: Apidae). Intranuclear acid phosphatase. Published 2002 Jun 30.Genet Mol Res. 2002; 1 (2): 131-138.

13. Katzav-Gozansky T, Soroker V, Ibarra F, Francke W, Hefetz A. Dufour's gland secretion of the queen honeybee (Apis mellifera): an egg discriminator pheromone or a queen signal. Behav Ecol Sociobiol (2001) 51: 76–86.

14. Winston ML. The Biology of the Honey Bee. Harvard University Press, Cambridge,1987.

15. Gençer HV, Kahya Y. Are sperm traits of drones (Apis mellifera L.) from laying worker colonies note worthy? Journal of Apicultural Research, 2011; 50 (2): 130-137.

16. Burucu V, Gülse Bal H S. Türkiye'de Arıcılığın Mevcut Durumu ve Bal Üretim Öngörüsü. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 2017; 3 (1), 28-37.

17. Semerci, A Türkiye Arıcılığının Genel Durumu ve Geleceğe Yönelik Beklentiler, Journal of Agricultural Faculty of Mustafa Kemal University Derleme, 2017; 22 (2): 107-118,

18. Özkök A, Yüksel D, Sorkun K. Chemometric Evaluation of the Geographical Origin of Turkish Pine Honey. Food and Health, 2018; 4(4), 274-282.

19. Hepsağ F. Rize'deki Anzer Yaylası'nın endemik çiçeklerinden üretilen Anzer balının toplam fenolik bileşiklerinin ve antioksidan kapasitesinin belirlenmesi. GIDA, 2019; 44 (4): 641-653 doi: 10.15237 / gida. GD19046.

20. Karadeniz T. Meyve Yetiştiriciliğinde Polinasyonun Önemi, Verim ve Kaliteye Etkisi. 3. Uluslararası Muğla Arıcılık ve Çam Balı Kongresi (01-04 Kasım 2012) Bildiriler Kitabı. 2012;(3) 275-282. Muğla.

21. Doğaroğlu M. Bitkisel Üretimde Verimliliği Artırmada Bal Arısının Yeri ve Önemi. Yem Sanayii Dergisi. Ankara.1985;(48):11-15.

22. Özbilgin N. Bitkisel Üretimde Tozlaşma ve Tozlaşmada Arıların Rolü ve Önemi. Menemen-İzmir, ETAE Polinasyon Projesi, 18 Şubat 1999.

23. Yılmaz, K., 2016. Bal Arılarının Bitkisel Üretimdeki Önemi. Ordu'da Tarım. Ordu, 2016;(20):118-1,2.

24. Ulusoy, E. Bal ve Apiterapi. Uludağ Arıcılık Dergisi,2012;12 (3) :89-97.

25. Mutlu C, Erbaş M, Arslan Tontul S. Bal ve Diğer Arı Ürünlerinin Bazı Özellikleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri. Akademik Gıda. 2017; 15(1): 75-83.

26. Bal arıları ve üretikleri bal. (2021, 12 04). https://aliskanlik.com/ari-nasil-bal-yapar.

27. Karabagias IK, Badeka AV, Kontakos S, Karabournioti S, Kontominas MG. Botanical discrimination of Greek unifloral honeys with physico-chemical and chemometric analyses. Food Chem. 2014; 165:181-190. doi:10. 1016/j. foodchem. 2014. 05. 033.

28. Baroni MV, Nores ML, Díaz MDP, Chiabrando GA, Fassano JP, Costa C, et al. Determination of Volatile Organic Compound Patterns Characteristics of Five Unifloral Honeys by SolidPhase Microextraction-Gas Chromatography-Mass Spectrometry Coupled to Chemometrics. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 2006; (54): 7235–7241.

29. Özmen N, Alkın E. Balın Antimikrobiyel Özellikleri ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri. Uludağ Arıcılık Dergisi,2006;06(4),155-160.

30. Chua LS, Rahaman NLA, Adnan NA, Tijh T, Tan E. Antioxidant activity of three honey samples in relation with their biochemical components. Journal of Analytical Methods in Chemistry 2013. http://dx.doi.org/10.1155/2013/313798.

31. Karadal F, Yıldırım Y. Balın Kalite Nitelikleri, Beslenme ve Sağlık Açısından Önemi. Erciyes Üniv Vet Fak Derg. 2012; 9(3).

32. Uçar M. Arı Sütünün Büyüme, Yaşlanma ve Üreme Sağlığına Etkisi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2018; 7(1): 193-202.

33. Escuredo O, Silva LR, Valentão P, Seijo MC, Andrade PB. Assessing Rubus honey value: Pollen and phenolic compounds content and antibacterial capacity Food Chemistry. 2012 Feb;130(3):671-678. DOI: 10.1016/j.foodchem.2011.07.107.

34. Kilicoglu B, Kismet K, Koru O, Tanyuksel M, Oruc M T, Sorkun K, et al. The scolicidal effects of honey. Adv Ther. 2006;23(6):1077-1083. doi:10.1007/BF02850228.

35. Malika N, Mohamed F, Chakib EA. Antimicrobial activities of natural honey from aromatic and medicinal plants on anti-bio-resistant strains of bacteria. Int J Agri Biol 2004; 6 (2): 289- 293.

36. Marshall S, Gu L, Schneider KR. Health benefits and medicinal value of honey. Ifas Extension, University of Florida, 2015.

37. Ajibola A, Chamunorwa JP, Erlwanger KH. Nutraceutical values of natural honey and its contribution to human health and wealth. Nutrition and Metabolism,2012; 9(61): 1-13.

38. Zanini S, Marzotto M, Giovinazzo F, Bassi C, Bellavite P. Effects of dietary components on cancer of the digestive system. Crit Rev Food Sci Nutr. 2015;55(13):1870-1885. doi:10.1080/10408398.2012.732126.

39. Othman NH. 2012. Honey and cancer: sustainable inverse relationship particularly for developing nations-a review. Evidence-Based Complementary and AlternativeMedicine,2012. http://dx.doi.org/10.1155/2012/410406.

40. El-Sheshtawy RI, El-Badry DA, Gamal A, El-Nattat WS, Almaaty AMA. Natural honey as a cryoprotectant to improve Arab stallion post-thawing sperm parameters. Asian Pacific Journal of Reproduction, 2016;5(4), 331-334.

41. Mahaneem M, Sulaiman SA, Jaafar H, Nainamohamed K, Sirajudeen S, Ismail ZI, et al. Effect of Honey on Testicular Functions in Rats Exposed to Cigarette Smoke. Journal of Apiproduct and Apimedical Science, 2011;3, 12-17.

42. Zaid SSM, Ruslee SS, Mokhtar MH. Protective Roles of Honey in Reproductive Health: A Review. Molecules. 2021; 26(11):3322. https://doi.org/10.3390/molecules26113322.

43. Bogdanov S. Pollen: nutrition, functional properties, health: a review. Bee Product Science, 2011a;1-34.

44. De Grandi-Hoffman G, Eckholm BJ, Huang MH. A comparison of bee bread made by Africanized and European honey bees (Apis mellifera) and its effects on hemolymph protein titers. Apidologie,2013;44, 52–63 https://doi.org/10.1007/s13592-012-0154-9.

45. T'ai HR, Cane JH. Pollen Nutritional Content and Digestibility for Animals, Pollen and Pollination, Springer,2000;(222): 187-209.

46. Halbritter H, Ulrich S, Grimsson F, Weber M, Zetter R, Hesse M, et al. Illustrated pollen terminology, Springer, Vienna, Austria, 2018.

47. Wiermann R, Gubatz S. Pollen wall and sporopollenin. International Review of Cytology, 1992;(140) 35-72.

48. Standifer, L. N. "Honey bee nutrition and supplemental feeding." Beekeeping in the United States Agriculture Handbook,1980;(335): 39-45.

49. Keller, I., Fluri, P., Imdorf, A., Pollen Nutrition and Colony Development in Honey Bees-Part II, Bee World,2005;(86):3-10. DOI: 10.1080/0005772X.2005.11099641

50. https://m.facebook.com/temavakfi/photos/a.130462340326230/4569608696411550/?type=3,source=48.

51. Bayrak N. Arı ürünlerinin (bal, arı sütü, polen ve propolis) mikrofloralarının ve antimikrobiyal aktivitelerinin incelenmesi, Yüksek lisans tezi, Fırat Üniv. FBE, Elazığ, 2005.

52. Özcan M, Ceylan A, Ünver A, Yetişir R.Antifungal effect of pollen and propolis extracts colleceted from different regions of turkey, Uludağ Arıcılık Dergisi, 2003;(3):33-36.

53. Selmanoğlu G, Hayretdağ S, Kolankaya D, Özkök-Tüylü A, Sorkun K. The effect of pollen on some reproductive parameters of male rats. Pesticidi i fitomedicina, 2009; 24(1): 59-63.

54. Kolesarova A, Bakova Z, Capcarova M, Galik B, Juracek M, Simko M, et al. Consumption of bee pollen affects rat ovarian functions. Journal of animal physiology and animal nutrition, 2013;97(6):1059-1065.

55. Sforcin JM, Bankova V. Propolis: is there a potential for the development of new drugs?.Journal of ethnopharmacology, 2011;133(2):253-260.

56. Abd-El-Rhman AM. Antagonism of Aeromonas hydrophila by propolis and its effect on the performance of Nile tilapia, Oreochromis niloticus. Fish & shellfish immunology, 2009;27(3):454-459.

57. Castaldo S, Capasso F. Propolis, an old remedy used in modern medicine. Fitoterapia, 2002;(73):1-6.

58. Banskota AH, Nagaoka T, Sumioka LY, Tezuka Y, Awale S, Midorikawa K, et al. Anti proliferative activity of the Netherlands propolis and its active principles in cancer cell lines. Journal of ethnopharmacology,2002;80(1):67-73.

59. Marcucci MC. Propolis: chemical composition, biological properties and therapeutic activity. Apidologie, 1995;26(2):83-99.

60. Silici S, Kutluca S. Chemical composition and antibacterial activity of propolis collected by three different races of honeybees in the same region. Journal of ethnopharmacology, 2005;99(1):69-73.

61. https://www.anzerbali.com/anzer-propolisin-faydalari/2021, 12 04.

62. Akhmetova R, Sibgatullin J, Garmonov S, Akhmetova L. Technology for extraction of bee-bread from the honeycomb. Procedia Engineering,2012;(42):1822-1825.

63. Connor LJ, Muir RG. Pollen and Bee Bread. Am Bee J,2013;(153):727-729.

64. Olofsson TC, Vásquez A, Detection and Identification of A Novel Lactic Acid Bacterial Flora Within The Honey Stomach of the Honeybee Apis Mellifera, Current Microbiology, 2008;(58): 356-363.

65. Chich JF, Marchesseau K, Gripon JC. Intracellular Esterase from Lactococcus lactis subsp. Lactis NCDO 763: Purification and Characterization, International Dairy Journal,1997;(7):169-174.

66. Silici S. Arı Poleni Ve Arı Ekmeği, Uludağ Arıcılık Dergisi, 2014;14(2):99-105.

67. Nagai T, Nagashima T, Myoda T, Inoue R. Preparation and Functional Properties of Extracts From Bee Bread, Food/ Nahrung, 2004;48(3):226-229.

68. Urcan AC, Al Marghıtas L, Dezmırean DS, Bobıs O, Bonta V, Muresan CI, et al. Chemical Composition and Biological Activities of Beebread–Review, Bulletin of University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Cluj-Napoca. Animal Science and Biotechnologies, 2017;(74): 6-14.

69. Yılmaz İ, Antioksidan İçeren Bazı Gıdalar ve Oksidatif Stres, Journal of Inonu University Medical Faculty, 2010;(17):143-153.

70. Milojkovic V. "Bee Bread (Perga). The Source of Health, Vitality and Longevity." Proceedings of the Apiquality & Apimedica, 2018.

71. Arı ekmeği perge. Prof. Dr. Sibel Silici Resmi Web Sitesi: https://www.profdrsibelsilici.com/perga,2021, 12 04.

72. Bogdanov S. Pollen: nutrition, functional properties, health: a review. Bee Product Science, 2011;1-34.

73. Korkmaz A, Korkmaz, V. Arı zehri üretimi ve apiterapi. 1. Baskı. Samsun İli Arı Yetiştiricileri Birliği, Samsun, 2015.

74. Kelle İ. Apiterapi. Dicle Tıp Dergisi, 2007;34(4):311-315.

75. Jo M, Park MH, Kollipara PS, An BJ, Song HS, Han SB, et al. Anti-cancer effect of bee venom toxin and melittin in ovarian cancer cells through induction of death receptors and inhibition of JAK2/STAT3 pathway. Toxicol Appl Pharmacol. 2012;258(1):72-81.

76. Arı zehiri ve üretilmesi Anadolu Haber Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/aricilar-rotalarini-ari-zehrine-cevirecek/,2021, 12 04.

77. Bărnuţiu LI, Mărghitaş L, Dezmirean D, Bobiş O, Mihai C, Pavel C. Physicochemical composition of Apilarnil (bee drone larvae). Lucrări Ştiinţifice-Seria Zootehnie, 2013;(59):199-202.

78. Mărgăoan R, Mărghitaş LA, Dezmirean DS, Bobiş O, Bonta V, Cătană C, et al. Comparative Study on Quality Parameters of Royal Jelly, Apilarnil and Queen Bee Larvae Triturate. Bulletin of the University of Agricultural Sciences & Veterinary Medicine Cluj-Napoca. Animal Science & Biotechnologies, 2017;74(1).

79. Erdem B, Özkök A. Can Food Supplement Produced from Apilarnil be an Alternative to Testosterone Replacement Therapy?. Hacettepe Journal of Biology and Chemistry, 2018;45(4):635-638.

80. Aoşan C. 2016. Apitherapy in the daily practice clinical applications. Apimedica and Apiquality Forum Rome, November, 2016;(11): 22- 24.

81. Yücel B, Z Açıkgöz, H Bayraktar, C Seremet. The effects of Apilarnil (Drone bee larvae) administration on growth performance and secondary sex characteristics of male broilers. Journal of Animal and Veterinary Advances, 2011;10(17): 2263-2266.

82. Gavrila-Ardelean M, Gavrila-Ardelean L Neuropsihofiziologie. Curs, Editura Mirton, Timişoara, 2010.

83. Doğanyiğit Z, Okan A, Kaymak E, Pandır D, Silici S. Apilarnilin'in Erkek Sıçanlarda Lipopolisakkarite (Lps) Bağlı Testis Toksisitesine Karşı Koruyucu Rolünün Belirlenmesi, Bozok Tıp Derg 2019;9(2):146-154 Bozok Med J 2019;9(2):146-154.

84. Arıcı Bal Zeytin Yağı Çiftliği: Erkek arı larvası, https://arc-ergun-erkan-honey-farm.business. site/posts,2021, 12 04.

85. Hepburn HR, Bernard RTF, Davidson BC, Muller WJ, Lloyd P, Kurstjens SP, et al. Synthesis and secretion of beeswax in honeybees. Apidologie, 1991;22(1): 21-36.

86. Hepburn HR, Pirk CWW, Duangphakdee O. Honeybee nests. Springer-Verlag Berlin An, 2016.

87. Al-Waili NS, Saloom KS, Al-Waili TN, Al-Waili AN. The safety and efficacy of a mixture of honey, olive oil, and beeswax for the management of hemorrhoids and anal fissure: a pilot study. The Scientific World Journal, 2006;(6):1998-2005.

88. Bayır Y, Un H, Ugan RA, Akpinar E, Cadirci E, Calik I, et al. The effects of Beeswax, Olive oil and Butter impregnated bandage on burn wound healing. Burns, 2019;45(6): 1410-1417.

89. Topal E, Ceylan Ö, Kösoğlu M, Mărgăoan R, Cornea-Cipcigan M. (Bal Mumunun Yapısı, Kullanım Alanları Ve Bazı Temel Sorunları, (Structure, Usage Areas and MainProblems of Bees Wax), U. Arı. D. -U. Bee. J. 2020;20(2):209-220, DOI:10.31467/uluaricilik.781259.

90. Suleiman JB, Bakar ABA, Mohamed M. Review on Bee Products as Potential Protective and Therapeutic Agents in Male Reproductive Impairment. Molecules, 2021;26(11), 3421.

91. http://www.veteriner.cc/ari/bal_mumu.asp; 2021, 12 04.Veteriner c.c Arı Hastalıkları.

92. http://kusursuzyaratilis.com/arilar; (2021, 12 04).Arılar Balmumunu Nasıl Üretirler?:

93. János KR. Bee Hive Air therapies in Central-Europe. No Bees No Life Apitherapy Symposium;Lukovica and Maribor, Slovenia, 23rd-24th October, 2015.

94. Astım, Bronşit, Amfizem ve KOAH Hastaları İçin Umut ışığı:http://yigilcaninsesi.net/haber/4681).

95. Viuda-Martos M, Ruiz-Navajas Y, Fernández-López J, Pérez-Álvarez JA. Functional properties of honey, propolis, and royal jelly. Journal of food science, 2008;73(9), R117-R124.

96. Paola F, Pantalea DD, Gianfranco C, Antonio F, Angelo V, Eustachio N, et al. (2014). Oral allergy syndrome in a child provoked by royal jelly. Case reports in medicine, 2014;941248

97. Fratini F, Cilia G, Mancini S, Felicioli A. Royal Jelly: An ancient remedy with remarkable antibacterial properties. Microbiological research, 2016;192, 130-141.

98. Silici S. Chemical content and bioactive properties of drone larvae (Apilarnil). Mellifera, 2019;19(2): 14-22.

99. Nakaya M, Onda H, Sasaki K, Yukiyoshi A, Tachibana H, Yamada K. Effect of royal jelly on bisphenol A-induced proliferation of human breast cancer cells. Bioscience, biotechnology, and biochemistry, 2007;71(1), 253-255.

100. https://www.hurriyet.com.tr/aile/ari-sutu-nedir-ari-sutunun-faydalari-nelerdir-arı.

101. Korkmaz A. Arıcılık. Samsun İl Müdürlüğü Çiftçi Eğitimi ve Yayım Şube Müdürlüğü Yayını. 2010;1-36. Samsun.

102. Aslan A, Bayraktar A. Arı Sütlerinin Kimyasal Bileşimi ve Beslenme Açısından Önemi. 2. Gıda Mühendisliği Kongresi. Gaziantep. 1996;339-349.

103. Laidlaw, H H, Contemporary Queen Rearing. Dadant and Sons. Hamilton. Illinois,1979.

104. Akyol E. Bal arılarında yumurtanın yapısı ve embriyo gelişimi. Uludağ Arıcılık Dergisi, 2007;7(4), 135-144.

105. Sabatini AG, Marcazzan GL, Caboni MF, Bogdanov S, Almeida-Muradian LBD.Quality and standardisation of royal jelly. Journal of ApiProduct and ApiMedical Science, 2009;1(1), 1-6.

106. Alataş İ. Ana Arı Yetiştirme Metotları. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü. Menemen, İzmir, 1997.

107. Karlıdağ S, Genç F. Arı Sütü Verimine Etki Eden Faktörler. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,2011;40(1), 127-132.

108. http://turkiyehoneybee.blogspot.com/2016/06/royal-jelly-production-turkeyar-sutu.html.

109. Jianke L. Technology for royal jelly production. American Bee Journal, 2000;140(6), 469-472.

110. Li JK, Chen SL, Zhong BX, Su SK. Genetic analysis of for developmental behavior of honeybee colony's royal jelly production traits in Western honeybees. Acta Genetica Sinica, 2003c;30(6): 547-554.

111. Şahinler N, Şahinler S, Gül A, Görgülü Ö. "Arı Ürünleri Tüketici Özelliklerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma," 4. Ulusal Zootekni Bilim Kongresi, 1-3 Eylül, Isparta,2004.

112. Krol A. Provision of royal jelly during the development of queen larvae of four honey bee races and amount of wax in the queen cells. Pszczelnicze Zeszyty Naukowe, 1985;29: 57-71.

113. Chen SB, Han SM. Summary of the productivity of the "royal jelly producing bee". Apic. Sci. China (Chinese) 1992;3: 2-5.

114. Calvarese S, Fortı AF, Scortıchını G, Dılettı G. Chloramphenicol İn Royal Jelly: Analytical Aspects And Occurrence İn Italian İmports. Apidologie, 2006;37.673-678.

115. Lercker G. La gelatina reale: composizione, autenticità ed adulterazione. In Atti del Convegno "Strategie per la valorizzazione dei prodotti dell'alveare ". Università degli Studi del Molise; Campobasso; pp. 2003;67-81.

116. Wan DC, Morgan SL, Spencley AL, Mariano N, Chang EY, Shankar, G, et al. Honey bee Royalactin unlocks conserved pluripotency pathway in mammals. Nat. Commun. 2018, 9, 5078.

117. Ramadan MF, Al-Ghamdi A."Bioactive compounds and health-promoting properties of royal jelly: A review". Journal of Functional Foods, 2012;4: 39-52.

118. Schmidt JO. Bee Products Chemical Composition and Application. Bee Products Properties, Applications, and Apitherapy,1997.

119. Cornara L, Biagi M, Xiao J, Burlando B. Therapeutic properties of bioactive compounds from different honeybee products. Frontiers in pharmacology, 2017;8, 412.

120. Yoneshiro T, Kaede R, Nagaya K, Aoyama J, Saito M, Okamatsu-Ogura Y, et al. Royal jelly ameliorates diet-induced obesity and glucose intolerance by promoting brown adipose tissue thermogenesis in mice. Obesity research & clinical practice, 2018;12(1), 127-137.

121. Stocker A, Schramel P, Kettrup A, Bengsch E. "Trace and mineral elements in royal jelly and homeostaic effects"". Journal of Trace Elements in Medicine and Biology, 2005;19: 183-189.

122. Xue X, Wu L, Wang K, "Chemical composition of royal jelly", In Bee Products-Chemical and Biological Properties 2017;181-190.

123. Hattori N, Nomoto H, Fukumitsu H, Mishima S, Furukawa S. Royal jelly and its unique fatty acid, 10-hydroxy-trans-2-decenoic acid, promote neurogenesis by neural stem/progenitor cells in vitro. Biomedical research, 2007;28(5), 261-266.

124. Kim J, Kim Y, Yun H, Park H, Kim SY, Lee KG, et al. Royal Jelly Enhances Migration of Human Dermal Fibroblasts and Alters The Levels of Cholesterol and Sphinganine İn An İn Vitro Wound Healing Model, Nutr Res Pract, 2010;4, 362-368.

125. Sofiabadi M, Samiee-Rad F. Royal jelly accelerates healing of acetate induced gastric ulcers in male rats. Gastroenterology and hepatology from bed to bench, 2020;13(1), 14

126. Annaç E, Tekçe A, Ömer Korkmaz Ö, Bülbül M, Demirci M. Protective Effects of Royal Jelly against Cyclophosphamide-Induced Liver Damage. Acta Oncol Tur. 2020; 53(3): 384-390

127. McCleskey CS, Melampy RM. Bactericidal Properties of Royal Jelly of the Honeybee, Journal of Economic Entomology, 1939;32, 581–587.

128. Moghaddam A, Karimi I, Borji M, Bahadori S, Abdolmohammadi A. "Effect of royal jelly in ovo injection on embryonic growth, hatchability, gonadotropin levels of pullet breeder chicks"". Theriogenology,2013; 80: 193–198.

129. Jamnik P, Goranovic D, Raspor P. „"Antioxidative action of royal jelly in the yeast cell"". Experimental Gerontology, 2007;42(7): 594-600.

130. Hirakawa A, Shimizu K, Fukumitsu H, Soumiya H, Iinuma M, Furukawa S."2-Decenoic acid ethyl ester, a derivative of unsaturated medium-chain fatty acids, facilitates functional recovery of locomotor activity after spinal cord injury"". Neuroscience, 2010;171: 1377-1385. 22.

131. Morita H, Ikeda T, Kajita K, Fujioka K, Mori I, Okada H, et al. Effect of Royal Jelly İngestion for Six Months On Healthy Volunteers, Nutrition Journal, 2012;11,77.

132. El-Nekeety AA, El-Kholy W, Abbas NF, Ebaid A, Amra HA, Abdel-Wahhab MA. Efficacy of Royal Jelly Against The Oxidative Stress of Fumonisin in Rats, Toxicon, 2007;50,256–269

133. Silici S, Ekmekcioglu O, Eraslan G, Demirtas A."Antioxidative Effect of Royal Jelly in Cisplatin-induced Testes Damage"". Urology, 2009;74(3): 545-551.

134. Alcay S, Toker MB, Onder NT, Gokce E. (2017). Royal jelly supplemented soybean lecithin-based extenders improve post-thaw quality and incubation resilience of goat spermatozoa. Cryobiology, 2017;74, 81-85.

135. Yoshida M, Hayashi K, Watadani R, Okano Y, Tanimura K, Kotoh J, et al. (2017). Royal Jelly İmproves Hyperglycemia in Obese/Diabetic KK-Ay mice, Journal of Veterinary Medical Science,;79, 299–307.

136. Honda Y, Araki Y, Hata T, Ichihara K, Ito M, Tanaka M, et al. (2015). 10-Hydroxy-2-decenoic Acid, the Major Lipid Component of Royal Jelly, Extends the Lifespan of Caenorhabditis elegans through Dietary Restriction and Target of Rapamycin Signaling. Journal of Aging Research, 2015: 1- 7.

137. Koya-Miyata S, Okamoto I, Ushio S, Iwaki K, Ikeda M., Kurimoto M."Identification of a collagen production-promoting factor from an extract of royal jelly and its possible mechanism"". Bioscience, Biotechnology, and Biochemistry, 2004;68: 767-773. 37.

138. Park HM, Hwang E, Lee KG, Han SM, Cho Y, Kim SY."Royal jelly protects against ultraviolet B-induced photoaging in human skin fibroblasts via enhancing collagen production"". Journal of Medicinal Food, 2011;14(9): 899-906.

139. Husein MQ, Kridli RT. Reproductive responses following royal jelly treatment administered orally or intramuscularly into progesterone-treated Awassi ewes, Animal Reproduction Science, 2002;74(1-2), 45-53.

140. Kridli RT, Husein MQ, Humphrey WD. Effect of royal jelly and GnRH on the estrus synchronization and pregnancy rate in ewes using intravaginal sponges, Small Ruminant Research, 2003;49(1), 25-30.

141. Nakaya M, Onda H, Sasaki K, Yukiyoshi A, Tachibana H, Yamada K. Effect of Royal Jelly on Bisphenol A-İnduced Proliferation of Human Breast Cancer Cells, Bioscience, Biotechnology and Biochemistry, 2007;71(1): 253–255.

142. Ahmad S, Campos MG, Fratini F, Altaye SZ, Li J, 2020, New İnsights into The Biological and Pharmaceutical Properties of Royal Jelly, International Journal of Molecular Sciences,2020;21(2): 382.

143. Pavel C, Mărghitaş LA, Bobiş O, Dezmirean DS, Şapcaliu A, Radoi I, et al. 2011. Biological Activities of Royal Jelly. Animal Science and Biotechnologies, 2011;44 (2)108-118.

144. Moghaddam A, Karimi I, Borji M, Bahadori S, Abdolmohammadi A. Effect of royal jelly in ovo injection on embryonic growth, hatchability, and gonadotropin levels of pullet breederchicks. Theriogenology. 2013;80(3):193-198.

145. Şengül Ö. Farklı yöntemlerle arı sütü kullanımının dişi toklularda cinsi olgunluk çağı üzerine etkisi (Master›s thesis, Uludağ Üniversitesi),2016.

146. Hashem NM, Hassanein EM, Simal-Gandara J. Improving Reproductive Performance and Health of Mammals Using Honeybee Products. Antioxidants 2021;10(3):336.

147. Atlıtürk Ö, Gündoğdu AÇ, Seymen CM, Bulut Dİ, Demirtaş CY, Elmas Ç. Hipotiroidik Sıçanlarda Arı Sütü Takviyesinin Ovaryum Üzerindeki Olası Koruyucu Etkisi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Biyokimya ABD14. Ulusal Histoloji ve Embriyoloji Kongresi 1013 Mayıs, Antalya, Türkiye,2018.

148. Ghanbari E, Khazaei MR, Khazaei M, Nejati V. Royal jelly promotes ovarian follicles growth and increases steroid hormones in immature rats. 2018; 11(4): 263-269. doi: 10.22074/ijfs.2018.5156.

149. Bulut Dİ, Demirtaş CY, Elmas Ç. Hipotiroidik Sıçanlarda Arı Sütü Takviyesinin Ovidukt Üzerindeki Olası Koruyucu Etkisi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalı, 14. Ulusal Histoloji ve Embriyoloji Kongresi 2018.

150. Kayhan HS, Seymen CM, Gündoğdu AÇ, Bulut Dİ, Demirtaş CY, Elmas Ç. Hipotiroidik Sıçanlarda Arı Sütü Takviyesinin Uterus Üzerindeki Olası Koruyucu Etkisi. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Biyokimya Anabilim Dalı, 14. Ulusal Histoloji ve Embriyoloji Kongresi 10-13 Mayıs, Antalya- Türkiye, 2018.

151. Nahavandi F, Nejati V, Najafi G. The Effect of Chronic Immobilization Stress and Royal Jelly on Level of Steroid Hormones, Cortisol and Histological Changes in Uterine Tissue in Female Mice. J Mazandaran Univ Med Sci. 2014; 24 (118) :60-70.

152. Sobral F, Calhelha RC, Barros L, Dueñas M, Tomás A, et al. Flavonoid Composition and Antitumor Activity of Bee Bread Collected in Northeast Portugal. Molecules 2017;22(2): 248.

153. Seyyedi F, Rafiean-Kopaei M, Miraj S. Comparison of the Effects of Vaginal Royal Jelly and Vaginal Estrogen on Quality of Life, Sexual and Urinary Function in Postmenopausal Women. Journal of clinical and diagnostic research: JCDR, 2016;10(5), QC01–QC5.

154. Nappi RE, Kokot-Kierepa M. Women's voices in the menopause: results from an international survey on vaginal atrophy. Maturitas. 2010;67(3):233-38.

155.Sinha A, Ewies AAA. Non-hormonal topical treatment of vulvovaginal atrophy: an up-to-date overview. Climacteric: J Int Menopause Soci. 2013;16(3):305-12.

156. Bachmann GA, Nevadunsky NS. Diagnosis and treatment of atrophic vaginitis. Am Fam Physician. 2000;61(10):3090-96.

157. Poomalar GK, Arounassalame B. The quality of life during and after menopause among rural women. Journal of clinical and diagnostic research: JCDR, 2013;7(1), 135.

158. Kebler T, Hesse A. Cross-over study of the influence of bicarbonate-rich mineral water on urinary composition in comparison with sodium potassium citrate in healthy male subjects. BritJ Nutr. 2000;84(6):865-71.

159. North American Menopause Society. Management of symptomatic vulvovaginal atrophy: position statement of The North American Menopause Society. Menopause, 2013;20(9), 888-902.

160. Shen L, Liu X, Chen Y, Shi F, Lai CQ. (2020). Major Royal Jelly Proteins Accelerate Onset of Puberty and Promote Ovarian Follicular Development in Immature Female Mice. Current Developments in Nutrition, 2020;4(2):1145-1145.

161. Moghaddam A, Karimi I, Borji M, Bahadori S, Abdolmohammadi A."Effect of royal jelly in ovo injection on embryonic growth, hatchability gonadotropin levels of pullet breeder chicks"". Theriogenology, 2013;80(3): 193–198

162. Hashem, N.M.; Hassanein, E.M.; Simal-Gandara, J. Improving Reproductive Performance and Health of Mammals Using Honeybee Products. Antioxidants 2021;10(3):336.

163. Temamoğulları FS, ARAL F, DEMİRKOL R. Erkek Farelerde Arı Sütünün Uzun Süreli Uygulanmasının Bazı Spermatolojik Özellikler Üzerine Etkisi, 2006: 20 (5): 341 – 344.

164. Alcay S, Toker MB, Onder NT, Gokce E."Royal jelly supplemented soybean lecithin-based extenders improve post-thaw quality and incubation resilience of goat spermatozoa"". Cryobiology, 2017;74: 81-85.

165. Abdel-Hafez SMN, Rifaai RA, Abdelzaher WH. "Possible protective effect of royal jelly against cyclophosphamide induced prostatic damege in male albino rats; a biochemical, histological and immuno-histo-chemical study". Biomedicine &Pharmacotherapy, 2017;90: 15-23.

166. Azad F, Nejati V, Shalizar-Jalali A, Najafi G, Rahmani F. Royal jelly protects male mice against nicotine-induced reproductive failure. Veterinary research forum: an international quarterly journal, 2018;9(3):231–238.

167. Amiri MV, Hamid Deldar H, Ansari Pirsaraei Z. Impact of supplementary royal jelly on invitro maturation of sheep oocytes: genes involved in apoptosis and embryonic development, Systems Biology in Reproductive Medicine, 2016;62(1),31-38.

168. Abd-Allah S. (2012). Effect of Royal Jelly on Viability and in vitro Maturation of Egyptian Sheep Oocytes in Serum Supplemented Medium, Br J. Pharmacol. Toxicol,2012;3, 29-32.

169. Atabay Nö. Akkaraman Irkı Koyunlarda Arı Sütünün Fertilite Üzerine Etkisi. Veteriner Doğum Ve Jinekoloji Anabilim Dalı,Kayseri 2012,4.

170. Veshkini A, Mohammadi-Sangcheshmeh A, Ghanem N, Abazari-Kia AH, Mottaghi E, Kamaledini Ret al. Oocyte maturation with royal jelly increases embryo development and reduces apoptosis in goats. Animal Reproduction, 2018;15(2), 124.

171. Abdulnabi SA, Daham AF. Royal Jelly Improved in Vitro Maturated Bovine Oocytes. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 2021;7653-7659.

172. Ab Hamid N, Abu Bakar AB, Mat Zain AA, Nik Hussain N H, Othman ZA, Zakaria Z, et al. Composition of Royal Jelly (RJ) and Its Anti-Androgenic Effect on Reproductive Parameters in a Polycystic Ovarian Syndrome (PCOS) Animal Model. Antioxidants, 2020;9(6),499.

173. Hashem NM, Hassanein EM, Simal-Gandara J. Improving Reproductive Performance and Health of Mammals Using Honeybee Products. Antioxidants 2021;10(3): 336.

174. Pasupuleti, V. R., Sammugam, L., Ramesh, N., & Gan, S. H. (2017). Honey, Propolis, and Royal Jelly: A Comprehensive Review of Their Biological Actions and Health Benefits. Oxidative medicine and cellular longevity, 2017;1259510.

175. Pirgon Ö, Atar M, Çiriş M, Sever M. Effects Of Royal Jelly Supplementation On Growth Plate Zones And Longitudinal Growth İn Young Rats, Mellifera, 2019;19(2):1-13.

176. Narıta Y, OHTA S, Suzuki KM, Nemoto T, ABE K, Mıshıma S. Effects of Long-Term Administration of Royal Jelly on Pituitary Weight and Gene Expression in Middle-Aged Female Rats, Bioscience, Biotechnology, and Biochemistry, 2009;73:2, 431-433.

177. Hattori N, Nomot H, Fukumitsu H, Mishima S, Furukawa S. "Royal jelly and its unique fatty acid, 10-hydroxytrans-2-decenoic acid, promote neurogenesis by neural stem/progenitor cells in vitro"". Biomedical Research, 2007;28(5): 261-266.

178. Hirakawa A, Shimizu K, Fukumitsu H, Soumiya H, Iinuma M, Furukawa S. "2-Decenoic acid ethyl ester, a derivative of unsaturated medium-chain fatty acids, facilitates functional recovery of locomotor activity after spinal cord injury"". Neuroscience, 2010;171(4): 1377-1385.

179. Mohamed AAR, Galal AAA, Elewa YHA. "Comparative protective effects of royal jelly and cod liver oil against neurotoxic impact of tartrazine on male rat pups brain"". Acta Histochemica, 2015;117(7): 649-658.

180. Yusuf AA, Crewe RM, Pirk CWW. Turning workers into false queens: the role of exogenous pheromones in regulating reproduction in worker honey bees. J Exp Biol 2018; 221(13):175505.

181. Stangaciu S, Mărghitaş LA, Dezmirean D, Bonta V, Mărgăoan R, Bobiş O. 2015. Quality Parameters Needed for Bee Products used in Apitherapy. Bulletin UASVM Animal Science and Biotechnologies, 2015;72(1):67-71.

182. Callı C, Tugyan K, Oncel S, Pınar E, Demirtaşoğlu F, et al. The effectiveness of royal jelly on tympanic membranes perforations (An Experimental Study). The Journal of Otolaryngology 2008;37(2): 179-184.

183. Seven I, Şimşek ÜG, Gökçe Z, Seven PT, Arslan A, Yılmaz Ö. The effects of royal jelly on performance and fatty acid profiles of different tissues in quail (Coturnix coturnix japonica) reared under high stocking density. Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences, 2014;38(3), 271-277.

184. Husein MQ, Kridli RT, Humphrey WD. Effect of royal jelly on estrus synchronization and pregnancy rate of ewes using fluorogestone acetate sponges. J. Anim. Sci. (Suppl.1) 1999;77: 221.

185. Gimenez-Diaz C, Emsen B, Emsen E, Kutluca M, Koycegiz F. Improved reproductive response of sheep in intrauterine insemination program with the use of royal jelly. African Journal of Biotechnology, 2012;11(61), 12518-12521.

186. Çelik K, Fatih H, Aşgun HF. Arılarla Gelen Sağlık "Apiterapi El Kitabı http://apitherapy-project.eu/pdf/20160920/apitherapy-handbook-tr.pdf, 2016.

187. Kaftanoglu O, Tanyeli A. "The use of royal jelly during treatment of childhood malignancies." International Conference on Bee Products- Properties, Applications, and Apitherapy, Tel-Aviv-Yafo, Israel, 1996;179-183.

188. Son DJ, Lee JW, Lee YH, Song HS, Lee CK, Hong JT. Therapeutic application of anti-arthritis, pain-releasing, and anti-cancer effects of bee venom and its constituent compounds. PharmacolTher.2007;115(2):246-270. doi:10.1016/j.pharmthera.2007.04.004.

ORGANİZE GIDA PERAKENDE SEKTÖRÜ*

Ercan UZUNKAYA

Bu eser "Gıda Perakendesinin Organize Gıda Perakendesine Geçişindeki Aşamalarda Müşteri Profili" isimli tezin kitabı olarak basılmıştır.

gece kitaplığı

ORGANİZE GIDA PERAKENDE SEKTÖRÜ

Ercan UZUNKAYA

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-816-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR IX
ÖZET 1
ABSTRACT 3
1. GİRİŞ 5
1.1. Araştırmanın Amacı 7
1.2. Perakendecilik 7
1.2.1. Perakendecilik kavramı ve perakendeciliğin kapsamı 9
1.2.2. Perakendecilik kavramının gelişim süreçleri 10
1.2.3. Organize perakende sektörü 11
1.2.4. Perakendeciliğin tarihçesi 12
1.2.5. Perakendeciliğin önemi 14
1.3. ABD ve Avrupa'da Perakende Ticaret 15
1.3.1. Avrupa perakende ve toptancı pazarı 15
1.3.2. Amerika'da perakendeci ve toptancı pazarı 16
1.4. Türkiye'de Perakendecilik Sektörü ve Tarihsel Süreci 17
1.5. Perakendecilik Sisteminin Sağladığı Faydalar 20
1.5.1. Perakendecilerin ekonomiye sağladığı faydalar 20
1.5.2. Perakendecilerin tüketicilere sağladığı faydalar 22
1.5.3. Perakendecilerin üreticiler ve aracılara sağladığı faydalar 23
1.6. Perakendecilerin Genel Sınıflandırılması 24
1.6.1. Mağazalı perakendecilik 24
1.6.2. Sahiplik yapısına göre perakendecilik 26
1.6.3. Hizmet perakendeciliği 30
1.6.4. Mağazasız perakendecilik 31

2. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE PERAKENDECİLİK SEKTÖRÜNÜN GELİŞİMİ VE EKONOMİK ETKİLERİ.....35

2.1. Dünyada Perakendecilik Sektörünün Gelişimi 39

2.2.1. Amerika'da perakendecilik 44

2.2.2. Avrupa'da perakendecilik 47

2.2.3. Rusya'da perakendecilik.....48

2.3. Türkiye'de Perakendecilik Sektörünün Gelişimi.....50

2.4. Türk Perakende Sektörünün Mevcut Durumu 55

2.5. Türkiye'de Perakende Sektörünün Gelişiminin Ekonomik Etkileri61

2.6. Organize ve Geleneksel Perakendecilik.....67

2.7. Perakendeciliğin Gelişmesinin Teknoloji ve Bugünün Koşulları İle İlişkisi.....70

2.7.1. Perakendecilikte arz ve talep 70

2.7.2. Perakendecilikteki gelişmelerin aşamaları.....71

2.8. Organize Perakendeciliğin Getirdikleri 73

3. TÜKETİCİLERİN ORGANİZE PERAKENDE ALIŞVERİŞ MERKEZLERİ İLE İLGİLİ MEMNUNİYETLERİNİ ÖLÇMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA 75

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı, Kaynak ve Kapsamı 75

3.1.1. Araştırmanın konusu, amacı ve kaynak 75

3.1.2. Araştırmanın kapsamı 76

3.1.3. Araştırmanın yöntemi 76

3.1.4. Araştırmanın yargılanması 76

3.1.5. Verilerin analizi ve değerlendirilmesi 76

3.2. Demografik Bulgular 77

3.3. Hipotezler.....81

3.4. Evren ve Örneklem 82

3.5. Metot 82

4. KATILIMCILARIN ÖZELLİKLERİ 83
4.1. Araştırmada Elde Edilen Bulgular 83
4.2. Güvenilirlik ve Geçerlilik 111
4.3. Memnuniyet Düzeyine Etki Eden Değişkenlerin Belirlenmesi ..112
4.4. Gruplara Göre Müşteri Memnuniyetine Etki Eden Değişkenlerin İncelenmesi 114

5. TARTIŞMA VE SONUÇ 117
5.1. Tartışma.....117
5.2. Sonuç 118
5.3. Öneriler 121

KAYNAKÇA 125

ÖZET

Perakende sektörü dünyanın tamamında olağan üstü hızlı bir değişim ve gelişim göstermektedir. 1980'lerden itibaren Türkiye deki durum incelendiğinde perakendecilik sektörü hızlı ve etkin bir değişim ile ilerlemeye geçmiştir. Perakende sektörü hızla büyüyen, değişen ekonomik etki yaratan dinamik organizmadır. Bu dönüşüm, demografik, ekonomik, kültürel, sosyal, beşeri ve coğrafi olgunluğu değiştirmekte buna istinaden tüm bu dinamiklerden beslenmekte ve etkilenmektedir. Perakendecilik sektörünün günümüzde beklenilenden öte ani yükselmeler gözlemlenmiştir. Büyüme sürekli ve pozitif yönde seyretmektedir. Perakende sektörünün büyümesinde birden fazla etken vardır. Etkili olan faktörlerin başına müşterilerin ihtiyaç ve istek eğilimlerindeki dönüşümler, müşterilerin ihtiyaçları, tüketicilerin vakit kaybetmeden alış veriş yapmaları olarak anlatılabilir.

Yapılan araştırmanın konusu, müşterilerin organize perakende alış veriş merkezleriyle alakalı memnuniyetlerini ölçmektir.

Araştırmanın amacı ise, alışveriş merkezlerine gelen insanları, detaylı bir sınıflandırma yaparak, bu insanların organize perakende sektörü hakkında fikirlerini elde etmektir. Araştırmanın kapsamını 18 yaş ve üzeri tüketiciler oluşturmaktadır. 200 kişilik bir anket çalışması ile 11 hipotez ana hatlarıyla ele alınarak araştırmanın ana fikri ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonucunda, sektördeki birçok firmaya ve yöneticiye ışık tutacak bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca sektörde çalışan ve sektörde iş yapmak isteyen şirketler ve insanlara da birçok fikir verecek bulgular elde edilmiştir.

Çalışmada değinilecek ana düşünce; geçmişten günümüze perakende ticaretin geçirdiği evrelere bakarak, gelecekte Türkiye'de ve dünyada perakende sektörünün nasıl bir işleve sahip olacağı belirtilecektir. Sunulan hipotezler ile tüketicilerin farklı yapıları incelenerek, organize perakende ve sektörün geleceği hakkındaki bilgileri açıkça ortaya konacaktır.

Anahtar Kelime: *Perakende, Organize Perakende, Tüketici, Memnuniyet*

KAYNAKÇA

Kitaplar

Aydın, K. (2010). Perakende Yönetiminin Temelleri, Özgün Matbaası, İstanbul.

Aydın, K. (2001). Perakendecilik ve Departmanlı Mağaza Müşterilerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri, Özgül Matbaası, İstanbul.

Baybars, Ö. (1998). Perakende Pazarlama Yönetimi, Üçel Yayımcılık, İstanbul.

Bektaş, B. (2006). Dünya'da ve Türkiye'de Perakende Sektörü, İGEME (İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi) : Ankara.

Berman, B. ve Evens, J. R. (2010). Retail Management: A Strategic Approach, 5 th edition, Mc Millan Publishing Co: New York.

Cemalcılar, İ. (2001). Pazarlama Yönetimi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Demirci, O. F. (2010). Uluslar arası Perakendecilik (Teori, Uygulama ve Örnek Olay Anlatımlı), Detay Yayıncılık, Ankara.

Erdoğan, T. (2003). Rekabet Hukuku Açısından Perakende Sektöründe Alım Gücü, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi No: 3, Rekabet Kurumu: Ankara.

Gillespie, K.R. (2006). Retail Business Managment, New York.

Guy, C. (2007). Planning for Retail Development, A Critical View of the British Experience, Routledge: London.

Kompil, M. ve Çelik, M. (2006). Modeling the Spatial Consequences of Retail Structure Change of Izmir-Turkey: A Quasi- Emprical Application of Spatial Interaction Model, The International Conference on Regional and Urban Modelling, ECOMOD Proceeding CDROM, 01/02 June 2006, Free University of Brussels, Brüksel.

Kompil, M. ve Çelik, M. (2009). Türkiye'de Batı Tarzı Büyük Ölçekli Tüketim Mekânlarının Gelişimi ve Kentsel Perakende Alanlarının Yasal ve Yapısal Olarak Düzenlenmesi Gayretleri, Megaron, c.4, s.2, ss.90-100.

Levy, M, ve Weıtz, B, A. (2001). Reatail Management, New York.

Levy, M.ve Weitz, A. B. (2007). Retailing Management, The McGraw Hill Companies Inc: New York.

Mumford, L. (2007). Tarih Boyunca Kent; Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Varinli, İ, ve Oyman, M. (2013). Perakendeciliğe Giriş, Açıköğretim Fakültesi Yayını, No:1808, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Wilhen, H. (200). Yakın Doğu Ticaret Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, İstanbul.

Öztürk, M. (2013). Perakende Sektörünün Tarihsel Gelişimi, Beta Yayınevi, İstanbul.

Park, H. (2011). Benefit Segmantation of Tv Home Shoppers, International Journal of Retail& Distrubution Menangment, Vol: 39, Iss.1.

Rogers, D. (1.998). The Producct Developement and Commercialization process, Newyork.

Root, F.R. (1999). Entry Strategies for International Markets, Jossey Bass Publishers, San Fransisco.

Tek, Ö.B ve Orel, F.D. (2006). Perakende Pazarlama Yöntemi, Birleşik Matbaacılık, İzmir.

Timur, N. (2011). Perakendeciliğe Giriş, Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1699, Eskişehir.

Tuncer, D. (1996). Turizmde Dağıtım Sistemi ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Hacettepe Üniversitesi, İİBF Yayınları, No:14, Ankara.

Houssing, H, W. (2000). İpek Yolu ve Orta Asya Kültürü Tarihi, Çeviren: Karayerli, M, Beta Yayımevi, İstanbul.

Makaleler

Akturan, U. (2008). Perakendecilikte Uluslararasılaşma: Gelişim Süreci, Süreci Etkileyen Faktörler ve Giriş Stratejileri", Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, Cilt: XXV, Sayı:2, s.631-642

Arasta. (1999). Değişen Tüketici ve 21.yy Perakende Eğilimleri, Alışveriş Merkezleri ve Perakendecileri Derneği Dergisi, c. 14 (Kasım-Aralık), ss. 14-18.

Arasta. (1999). Değişen Tüketici ve 21.yy Perakende Eğilimleri, Alışveriş Merkezleri ve Perakendecileri Derneği Dergisi, c. 14 (Kasım-Aralık), ss. 14-18.

Arasta. (1999). Şimdi Tıklayarak Kazanma Zamanı, Alışveriş Merkezleri ve Perakendecileri Derneği Dergisi, c.12 (Temmuz-Ağustos), ss. 54-56.

Arasta. (2016). Geleneksel Perakende Modernleşiyor, Alışveriş Merkezleri ve Perakendecileri Derneği Dergisi," c.56 (Mayıs), ss.21-26.

Arıkbay, C. (2010). Perakendecilikte Gelişmeler ve Yeni Yaklaşımlar, Milli Prodüktivite, Merkezi Yayınları, No:572, Ankara, 96-98.

Cengiz, E. ve Özden, B. (2003). Perakendecilikte Büyük Alışveriş Merkezleri Ve Tüketicilerin Büyük Alış Veriş Merkezleri İle İlgili Tutumlarını Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma,, Ege Akademik Bakış, Ekonomi, Uluslararası İlişkiler ve Siyasi Bilimler Dergisi, Sayı: 3, s.1-12

Cengiz, E. ve Özden, B. (2005). Perakendecilikte Büyük Alışveriş Merkezleri ve Tüketicilerin Büyük Alışveriş Merkezleri ile İlgili Tutumlarını Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış Dergisi, c. 2, s. 1, ss. 63-76.

Gavcar, E. ve Didin, S. (2007). Tüketicilerin Perakendeci Markalı Ürünleri Satın Alma Kararlarını Etkileyen Faktörler: Muğla İl Merkezi'nde Bir Araştırma, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, c. 3, s. 6, ss. 21–32.

Gavcar, E. ve Didin, S. (2007). Tüketicilerin Perakendeci Markalı Ürünleri Satın Alma Kararlarını Etkileyen Faktörler: Muğla İl Merkezi'nde Bir Araştırma, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, c. 3, s. 6, ss. 21–32.

Grewal, D., ve Levy, M. ve Kumar, V. (2009). Customer Experience Management in Retailing: An Organizing Framework, Journal of Retailing, c. 85, s.1, ss. 1–14.

Johnson, M. (1999). The Application of Geodemographics to Retail- Meeting the Needs of the Catchment, Journal of the Market Research Society, s. 31, ss.7-36.

Morgenstein, M., ve Strongin, H. (1993). Modern Retail Management: Principles and Practices, 2nd.ed. New York : John Willey and Sons. s.133-134.

Tezler

Akgöbek, İ. (2011). Büyüme Stratejisi Olarak Şirket Birleşme ve Satın Almaları Türk Perakende Sektöründe Bir Araştırma, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Alpay, H. (2006). Perakendecilikte Mağaza Yer Seçimi ve Kocaeli'de Örnek Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli.

Dursan, E. (2011). Gıda Ürünleri Pazarında Gıda Perakendeciliğinin Yeri ve Sektörel Analizi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ Ekonomist, Özel Sayı: 46.

Gürman, A.A. (2006). Dünya Perakendeciliğinde Globalleşme Eğilimleri ve Türk Perakendecilik Sektörü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Gürsel, V. (2005). Piyasa Ekonomisinde Süpermarketler: Perakende Mübadele Aşamasında Toplulaşmanın Ekonomik Etkileri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Ong, H. (2007). İstanbul'da Yapılacak Yeni Hipermarket Yatırımları İçin İlçeler Bazında En Uygun Lokasyonun Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü: İstanbul.

Diğer Yayınlar

Deloitte. (2015). T.C.Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Türkiye Gıda Sektörü Raporu, Deloitte Touche Tohmatsu Limited, s.3-21.

Deloitte. (2015). Global Power of Retailing 2015 Embracing Innovation, Australia, s.1-48.

McKinsey&Company. (2013). Perakendecilik Kanun Tasarısı'nın Sektörün Verimliliği Üzerindeki Potansiyel Etkileri Raporu: İstanbul.

MEB. (2016). Pazarlama ve Perakende Ticari Defterler, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

TEPAV. (2005). Hızlı Tüketim Ürünleri Perakendeciliğinde Dönüşüm ve Sektörün Geleceği, Ankara.

TOBB. (2012). Türkiye Perakendecilik Sektör Raporu, Ankara, Vakıfbank Yayınları. (2004). No:2.

İnternet

Çatı, K. (2007). "Süpermarketlerin Tercih Edilmesinde Etkili Olan Faktörler", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, c.6, s.22, ss. 150-168 http://www.esosder.org, alındığı tarih: 01.04.2017

Deloitte. "Perakende Sektör Değerlendirmesi", http://www.deloitte.com/tr/tr/ pages/retail-sector-update, alındığı tarih: 01.03.2017

Wray, LR. (2015). Introduction to Marketing, McMillian/Mc Graw-Hill,-New York http://www.iskur.us/bayilik-veren-firmalar-2/2015-franchising-ve-bayilik-veren- lar.html, alındığı tarih: 21.02.2017

Yücel, İ., http://www.ismailyucel.com.tr/faaliyetler/organize-perakende-ticaret-yasasını-arıyor, alındığı tarih: 11.04.2018

Url-1 < http://www.pwc.com/tr/retail.>, alındığı tarih: 03.05.2017

Url-2 < http://www.perakende.org>, alındığı tarih: 18.04.2017

Url-3 < http://www.marketing.org >, alındığı tarih: 19.04.2017

Url-4<http://www.marketingturkiye.com.tr/haberler/perakende-sektorunun-2018-hedefi-880-milyar-tl/>, alındığı tarih: 27.05.2017

Url-5 <http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/ pazarlama/ moduller/perakendecilik.pdf Pazarlama ve Perakende>, alındığı tarih: 09.08.2016

Url 6 <http://www.dergipark.ulakbim.gov.tr/uaifd/article/viewFile/5000051250/5000048437 >, alındığı tarih: 23.6.2018.

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ALMAN KÜLTÜR SİYASETİ

AHMET ASKER

gece kitaplığı

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ALMAN KÜLTÜR SİYASETİ

AHMET ASKER

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Temmuz 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-893-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Takdim 1

KISALTMALAR 3

GİRİŞ 5

Almanya'nın Sömürge Arayışı 5

Almanya'nın Osmanlı'ya Yönelmesi 8

Osmanlı'da Alman Varlığı 16

Kültür Emperyalizminin Önemi ve Araçları 22

Basın-Yayın-Propaganda Faaliyetleri 27

Kuvveden Fiile Alman Kültür Siyaseti 35

Prof. Dr. Fritz Kern (1884-1950) 35

Dr. Victor Jacobson (1869–1934) 38

Hugo Grothe (1869-1954) 41

Prof. Dr. Ernst Jäckh (1875-1959) 43

Deutsch-Türkische Vereinigung (Alman Türk Derneği-ATD) 44

EĞİTİM FAALİYETLERİ 51

Savaş Yıllarında Alman Okulları 54

Alman Okul Topluluğu'nun Raporu (10 Mayıs 1918) 67

Burs imkanları 69

Prof. Dr. Franz Schmidt Dumont'un (1882-1952) Çalışmaları 72

Almanca Dil Kursları, Kitaplar ve Öğretmenler 74

Öğretmen Sprotte 76

Öğretmen John 80

Öğretmen Jahncke 81

Okullar ve Kurslar 83

Alman Profesörler 85

Hauses der Freudschaft (Dostluk Yurdu) 90

Yarışmayı Kazanan Bestelmeyer'in Proje Taslağı 96

SANAT FAALİYETLERİ 104
Opera ve Tiyatro 105
İstanbul'da Alman Dürerbund 107

SAĞLIK FAALİYETLERİ 110
Dr. Joachim Joseph Stutzin (1878–1949) 112
Dr. Martin Kirchner (1854-1925) 115
Richard von Kühlmann (1873-1948) 117
Dr. Hermann Küster 118

SONUÇ 121

KAYNAKLAR 123

GİRİŞ

Almanya'nın Sömürge Arayışı

Almanya, XIX. Yüzyılın ilk yarısına gelindiğinde dahi, aralarında bir *zollverein* (gümrük birliği) dışında bir birlikten yoksun halde, yüzlerce bağımsız prensliğin bulunduğu parçalı bir siyasi yapıya sahiptir. Otto von Bismarck gibi birçok önemli Alman siyasetçiyi rahatsız eden büyük bir meseledir bu. Otto von Bismarck henüz 30 Eylül 1862'de, başbakan olarak ilk meclis toplantısında kürsüden yaptığı *Blut und Eisen* (Kan ve Demir) adıyla ünlenen konuşmasında, karşılaşılan siyasi sorunları hangi yöntemle çözmeye hevesli olduğunu ilan etmiştir: Ülkemizin Viyana Antlaşması ile çizilmiş sınırları, devletimizin varlığını sağlıkla sürdürebilmesi için elverişli değildir. Günümüzün siyasi krizleri, eskisi gibi müzakere ve ekseriyet kararıyla değil, KAN ve DEMİR ile çözülecektir.

25 Aralık 1870'de Avusturyalı hiciv dergisi *Der Floh*'ta yayınlanan, Karel Klíč'in *Vahşi Av* adlı karikatürü. Prusya Kralı I. Wilhelm'in zafer arabası önünde, şahlanmış bir atın sırtında yer alan Bismarck, elinde *Kan ve Demir. Şiddet Hukuktan önce gelir* yazılı bir flama taşırken resmedilmektedir.[1]

Nitekim Prusya'nın zaferiyle sonuçlanan 1870 *Sedan Savaşı*'ndan sonra Alman siyasal birliği 1871'de kurulmuş, böylece Kayzer Almanyası, dikkate alınan bir aktör olarak dünya siyaset sahnesindeki yerini almaya başlamıştır. Dünyada siyasi güç dengelerini değiştirmeye başlayacak olan bu süreç, Avrupa tarihi açısından büyük bir dönüşümün ve krizin habercisi niteliğindedir.

1 Heinrich Dormeier, *Bismarck in der Karikatur des Auslands. Auswahl, Einleitung und Kommentar*. Museumsverein des Deutschen Historischen Museums, Berlin 1990, s. 84.

KAYNAKLAR

Auswärtiges Amt Politisches Archiv (AAPA)

"An den Herrn Minister der auswärtigen Angelegenheiten", Der Minister der geistlichen und Unterichts-Angelegenheiten, III d 987, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Berlin, den 23. Februar 1916.

"An den Herrn Minister der auswärtigen Angelegenheiten", Der Minister der geistlichen und Unterrichtsangelegenheiten, Nr. III d 2231, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Berlin, den 20 April 1916.

"An den Herrn Staatssekretär Excellenz von Jagow", in: PAAA, R 66444, Potsdam, den 7 Juli 1916.

"An Seiner Hochwohlgeboren Kaiserlichen Botschafter in a.o. Mission von Kühlmann", Nr. 1310, s. 124, *PAAA, Konstantinopel-401*, Berlin, den 5 Dezember 1916.

"Auf das Telegramm 2575 vom 5 v.M.", nr. III d 6864-186713, *Konstantinopel-404 Sprachunterricht*, Berlin, den 4 Dezember 1915.

"Auf den Bericht von 5. Januar-B.Nr. 8", An die Kaiserliche Botschaft in Konstantinopel, Nr. III d 987. 41357, Auswärtiges Amt, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Berlin, den. 2 März 1916.

"Denkschrift "Deutsche Universitäts-Professoren in Konstantinopel", in: *Nachlass von Hans von Seeckt. Bei der türkischen Armee*, Bundesarchiv N247/48, Stambul, 15 September 1918.

"Der Vorstand der Deutschen Schulgemeinde", Deutsch und Schweizerische Schulgemeinde zu Konstantinopel, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 4.11.1914.

"Die Konstantinopeler Presse über die Konzerte der reussischen Hofkapelle", *Deutsch-Türkische Vereinigungen und Kulturbesterbungen in der Türkei*, *Konstantinopel* 401, *PAAA*, Pera, den 2 Juni 1916.

"Einrichtung eines Nachtichtenbüreaus in Beirut", *Presseabteilung*, PAAA, R123076, nr. 11-12, Beirut, 24 Juni 1915.

"Erläuterungen zu dem Schulunterstützungsgesuch für 1918", Deutsche Schulgemeinde zu Konstantinopel. Oberrealschule (mit Handelsklassen) und Höhere Mädchenschule. J.Nr: 371. in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 10 Mai 1918.

"Grundlagen für den Wettbewerb um den Baud es "Hauses der Freundschaft" in Konstantinopel", *PAAA, Konstantinopel-401*, no:102-116.

"Im Namen und Auftrag des Lehrkörpers Weitzel, Mergenthaler, Gertrud Hooff, Deutsche Schulgemeinde zu Konstantinopel, Oberrealschule mit Handelsklassen und Höhere Mädchenschule, für Kaiserliche Botschaft, An

den Vorstand der Deutschen Schulgemeinde Konstantinopel", in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 19 Januar 1918.

"Satzung der Deutschen Schulgemeinde in Konstantinopel", in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355.

"Schulleiter Wilhelm Körner, Begleitschreiben zu dem Schulunterstützung Gesuch an das Auswärtige Amt", in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Deutsche Schule zu Jedikule, den 23 Februar 1918.

"Sehr geehrter Herr Göppert!", PAAA, in *Konstantinopel-416 Krankenhäuser 1915-1917*, Arnautköi, den 13. Oktober 1916.

Auf die Kanzlei -Note vom 17 Dezember v. J. B. nr.10156, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht,* J. Nr. 385, Beirut, den 21 Februar 1916.

Auswärtiges Amt, Nr. II M 1965/162747, "über die Notwendigkeit einer deutschen Frauenklinik in Konstantinopel…", PAAA, in *Konstantinopel-416 Krankenhäuser 1915-1917,* Berlin, den 21 September 1916.

Bericht von Konsul Dionys Gillet vom 1. Februar 1873, BArch, R 901/39674, 16.

Brief von Zeyneb, Nr: 42 in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 13 September 1915.

Der Reichkanzler im Auftrage Kuntzen, v. Auswärtiges Amt An die Kaiserliche Botschaft in Konstantinopel, III. d.2933 / 60133, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Berlin, den 19 April 1918.

Der Reichskanzler Im Auftrage gez. Kriege, Auswärtiges Amt, An das Kaiserliche Generalkonsulat in Konstantinopel, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Berlin, den 20. Januar 1916.

Der Staatssekretär des Reichschatzamts, "An den Herrn Staatssekretär des Auswärtigen Amts", I.11994, PAAA, R 66444, Berlin W. 66, den 23 September 1915.

Der Verweser des kaiserl. detschen Vizekonsulates, "Die deutschen Sprachkurse…", PAAA, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht*, Adrianopel, am 29. Juni 1917.

Der Vorstand der Deutschen Schulgemeinde, Deutsch und Schweizerische Schulgemeinde zu Konstantinopel, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 4.11.1914.

Der Vorstand der Deutschen Sculgemeinde, "Schulunterstützungsgesuch für das Jahr 1918", in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 10 Mai 1918.

Deutsch und Schweizerische Schulgemeinde zu Konstantinopel, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 4.11.1914.

Deutsch und Schweizerische Schulgemeinde zu Konstantinopel, Skizze

der Nächsten Aufgaben auf dem Gebiet des deutschen Schul -und Erziehungswesens in Konstantinopel u. Umgegend, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 14 Dezember 1913.

Deutsche Schule-Haidar Pascha, Nr. 44, II 2876 / 18, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, den 5 Februar 1918,

Dr. Brode, "Unter Bezugnahme auf anderweitige Vorgaenge", K.No: 72, J.No:1278, PAAA, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht,* Jerusalem, den 6. Juni 1916.

Dr. Hermann Küster, "Über die Notwendigkeit einer deutschen Frauenklinik in Konstantinopel", Abschrift II.M.1565, PAAA, in *Konstantinopel-416 Krankenhäuser 1915-1917,* Breslau, im Juni 1916.

Dr. Jahncke, "Aufzeichnung betr. die deutschen Sprachkurse der Nachrichtenstelle in Konstantinopel", PAAA, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht*, Pera den 15. Februar 1917.

Dr. Stutzin, "Die Gründung von Krakenhäusern im türkischen Reiche", in: PAAA, R 66444, 2 Dezember 1915.

Dr. Stutzin, "Die Gründung von Krankenhäusern im türkischen Reiche", in: PAAA, *Konstantinopel-416 Krankenhäuser in der Türkei.*

Dr. Victor Jacobson, in: PAAA, Presseabteilung, R12306, nr. 38-48, 8 März 1916.

Dr. Victor Jacobson, in: PAAA, *Presseabteilung*, R123076, Nr. 28-34, 15.09.1915.

Erlass vom 7. Nov. B.II 8432, *PAAA, Konstantinopel 401*, Aleppo, 23 November 1916.

Freiherr von Maltzahn, Balley Brandenburg des Johanniterordens, Abschrift II M 1429, *PAAA*, *Konstantinopel 415- Ärztliche Propaganda*, Berlin, den 10 August 1917.

Hans Kraus, Brief Herrn Professor Dr. Jäckh, "Deutsche Bühnenspiele in Balkan und Morgenland", in*: Deutsch-Türkische Vereinigung und Kulturbesterbungen in der Türkei*, *Konstantinopel* 401, *PAAA*, Karlsruhe, den 30 Mai 1916.

Im Namen und Auftrag des Lehrkörpers der Deutschen Oberreal- und Höheren Mädchenschule Weitzel, Mergenthaler, Gertrud Hooff, Deutsche Schulgemeinde zu Konstantinopel, für die Kaiserliche Botschaft, An das Auswärtige Amt, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 19 Januar 1918.

Kaiserlich Deutsche Botschaft in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 14 Juli 1915.

Kaiserlich Deutsche Botschaft, *PAAA* Kulturabteilung, R 66444, B Nr. II.7636, Pera den 6 November 1916.

Konstantinopel-416 Krankenhäuser 1915-1917.

Kühlmann, "*Reinkonzept, T.İ.Z. Auswaertig Berlin, Nummer 1288*", PAAA, Konstantinopel, 401.

Lassalles Reden und Schriften, herausg. v. Bernstein, I. Bd. 1892.

Lemaan Zion (Palästinensischer Hilfsverein), PAAA, R 66444, Frankfurt, den 18 Februar 1916.

Löytved Hardegg, Entziffertes Telegramm, Abgang aus Damaskus-Ankunft in Pera" N: 61, PAAA, *Konstantinopel-404* Sprachuntericht Damaskus, den 11 Dezember 1915.

Löytved Hardegg, Kaiserlich Deutsches Konsulat zu Damaskus, Jr. N. 100, PAAA, *Konstantinopel-404* Sprachuntericht Damaskus, den 31 Januar 1916.

Löytved Hardegg, Kaiserlich Deutsches Konsulat zu Damaskus, Jr. No. 73, PAAA, *Konstantinopel-404* Sprachuntericht, Damaskus, den 8 März 1916.

Löytved Hardegg, Kaiserlich Deutsches Konsulat zu Damaskus, Jr. No. 536, PAAA, *Konstantinopel-404* Sprachuntericht, Damaskus, den 8 Juni 1916.

Max von Oppenheim, "Telegramm aus Beirut", PAAA*, Presseabteilung*, R123076, Beirut, 28 Juli 1915.

Ministerialdirektor Kirchner, Abschrift zu II M 925, Königliches Ministerium des Innern, "An die Deutsch-Türkische Vereinigung", *PAAA*, R 66475, Berlin, den 14. Mai 1917.

Mutius, "Entziffertes Telegram", PAAA, in: *Konstantinopel 415- Ärztliche Propaganda,* Beirut, den 16 November 1917.

Mutius, Kaiserlich Deutsche Konsulat zu Beirut, PAAA, in: *Konstantinopel 415-Ärztliche Propaganda*, Beirut, den 14 April 1917.

Neurath, PAAA, R 66444, Pera den 15 Dezember 1915.

Privatdozent Dr. jur. et phil. Vorsitzender der Deutschen Vorderaisen-Ges. Hugo Grothe, "Brief an die Kaiserlich Deutsch Botschaft Konstantinopel", *PAAA, Konstantinopel-401*, Leipzig den 13 Oktober 1916.

Prof. Eisner, Der Vorstand der Deutschen Schulgemeinde, "An das Deutsche Konsulat", J.No: 440, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 17 Dezember 1915.

Prof. Eisner, Der Vorstand der Deutschen Schulgemeinde, "An das Kaiserliche General Konsulat", J.No: 460, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 31 Dezember 1915.

Prof. Kern, *Presseabteilung*, *PAAA*, R123076, nr. 2-5, Berlin, 10.05.1915.

R. Emil Sprotte (Deutschlehrer), "Bericht über den Deutschunterricht in Damaskus", PAAA, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht*, Damaskus, den 6 Juni 1916.

Realgymnasialdirekots Dr. Soehring, "Bericht über die Dienstreise nach Budapest, Bulgarien und Konstantinopel vom 18. April bis 15 Mail 1917", Abschrift zu III d 3022/17, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara 355, Berlin, den 22 Mai 1917.

Robert von Kühlmann, "An seiner Exellenz dem Kaiserlichen Botschafter Herrn Grafen von Bernstorff", Nr. 784. Geheim! PAAA, in R 66475, Berlin, den 14. September 1917.

Roessler, "Entziffertes Telegramm, an Deutsche Botschaft-Konstantinopel", PAAA, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht*, Aleppo, den 11 Dezember 1915.

Scharfenberg, "Die Musikfeste der Fürstlich Reus'schen Hofkapelle…", *Deutsch-Türkische Vereinigungen und Kulturbesterbungen in der Türkei*, *Konstantinopel* 401, *PAAA*, Pera, den 27 Mai 1916.

Scharfenberg, Nachrichtenstelle der Kaiserlich Deutschen Botschaft Konstantinopel, J. No. Nst. 6306, PAAA, *Konstantinopel-404 Sprachuntericht,* Pera, den 20 Februar 1917.

Schüler, "Brief Herrn Prof. Jäschke", in*: Deutsch-Türkische Vereinigung und Kulturbesterbungen in der Türkei*, *Konstantinopel* 401, *PAAA*, Berlin, den 2. Juni 1916.

SEECKT, Hans von, "Brief an Herrn Professor Dr. Richter", in: *Nachlass von Hans von Seeckt. Bei der türkischen Armee*, Bundesarchiv N247/48, Konstantinopel, 15 September 1918.

Sprachuntericht, Pera, den 19 November 1915.

Telegramm in Ziffern an Konsulat Trapenzut, PAAA, *Konstantinopel-404.*

Vorsitzender Prof. Eisner, Der Vorstand der Deutschen Schulgemeinde, Deutsche Schulgemeinde zu Konstantinopel, Oberrealschule mit Handelsklassen und Höhere Mädchenschule, für Kaiserliche Botschaft, in: PAAA, Konstantinopel-Ankara, 355, Konstantinopel, den 11 Februar 1918.

Wendel, "über die Notwendigkeit einer deutschen Frauenklinik in Konstantinopel…", Kriegministerium, Abschrift II M 1965, PAAA, in *Konstantinopel-416 Krankenhäuser 1915-1917,* Berlin, den 15 September 1916.

Zimmermann, "Der dortige Hofschauspieler Hans Kraus…", *Deutsch-Türkische Vereinigungen und Kulturbesterbung in der Türkei*, *Konstantinopel* 401, *PAAA*, Berlin, den 30 April 1916.

Zimmermann, "Für die Reise des reussischen Hoforchesters…", *Deutsch-Türkische Vereinigungen und Kulturbesterbungen in der Türkei*, Konstantinopel 401, *PAAA*, Berlin, den 12 Mai 1916.

Kitaplar ve Süreli Yayınlar

"Deutsches Krankenhaus Istanbul", in: *Das Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland in Istanbul*, Hrsg. Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland Istanbul Referat für Presse und Öffentlichkeitsarbeit, İstanbul, 2009.

"Die Deutschen in Konstantinopel", *Die Gartenlaube*, Ernst Keil Verlag, Leipzig: 1889.

"Kunst und Wissenschaft. Deutsche Krankenhäuser im Orient", *Tabeblatt*, No:665, 30.12.1915.

"Türkisch-deutsche Vereinigung", *Deutsche Tageszeitung*, 19 November 1916.

"Türkisch-deutsches Freundschaftshaus", *Osmanischer Lloyd*, 10.11.1916.

AĞAOĞLU, Yavuz Selim, "Osmanlı Maşrık-ı A'zamı Daimî Heyet Zabıtlarında 1918 Berlin Kongresi", in: *Müttefik devletlerin büyük localar toplantısı. Berlin 1918*, Ed. Yavuz Selim Ağaoğlu, Okan Yunusoğlu, HKMBL Derneği İktisadi İşletmesi Yayınevi, 2019.

ASKER, Ahmet, "Filistin'de Güç Mücadelesi Bağlamında Dil Kavgası (1913)", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt: 10, Sayı: 2, Aralık, 2018, ss. 48-66.

ASKER, Ahmet, "İzmir'de Alman Hastanesi ve Enfeksiyon Hastalıkları Araştırma Enstitüsü Kurma Çalışmaları (1915-1918)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2019, XIX, ss. 441-459.

AVENARIUS, Ferdinand, "Der Dürerbund", in: *Der Kunstwart. Halbmonatsschau über Dichtung, Theater, Musik, bildende und angewandte künste*, München: Georg D.W.Callwey, 16. Jahrg. Heft 3, 1 November 1902.

AYDIN, Suavi, "Türk Düşüncesinde Alman Etkisi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce. Dönemler ve Zihniyetler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

BEINICKE, Wolf, "Grothe, Hugo", in: *Neue Deutsche Biographie* 7, 1966.

BURÇOĞLU, Nedret Kuran, "Türk-Alman Kültürel İlişkilerinin Tarihsel Gelişimi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 1-2, 2003, ss. 169-209.

BURKARD, Edmund, *Überwindung von Armut durch Bildung. Die Geschichte des Schulwerks des Hilfsverein der Deutschen Juden (1901-1938)*, Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie an der Universität Siegen, Siegen/Eiserfeld, 2016.

ÇALIŞKAN, Kerem, *Alman cihadı ve Ermeni sürgünü*, Remzi Kitabevi, 2015.

DALHAUS, Friedrich, *Möglichkeiten und Grenzen auswärtiger Kultur- und Pressepolitik: Dargestellt am Beispiel der Deutsch-Türkischen Beziehungen 1914-1928*, Peter Lang, Frankfurt am Main-New York, 1990.

DEMİREL, Ömer Faruk, "Maarif Nezareti Müşaviri Franz Schidt'in Anadolu Mekteplerine Dair Raporu (21 Mayıs – 6 Haziran 1915)", *Vakanüvis Ulus-*

lararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Yıl: 7 Özel Sayı: Mahmut Kırkpınar'a Armağan.

Deutschlands Ansprüche an das Türkische Erbe, Hrsg. vom All-Deutschen Verbände, Verlag von J.F. Lehmann, 1896.

DIETRICH, Anne, *Deutschsein in Istanbul. Nationalisierung und Orientierung in der deutschsprachigen Community von 1843 bis 1956*, Leske + Budrich, Opladen, 1998.

DİNÇER, Serdar, *Alman belgelerinde Alman-Türk silah arkadaşlığı ve Ermeniler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

DORMEIER, Heinrich, *Bismarck in der Karikatur des Auslands. Auswahl, Einleitung und Kommentar*. Museumsverein des Deutschen Historischen Museums, Berlin 1990.

DUMONT, Franz Frederik Schmidt-, *Von Altona nach Ankara. Ein hanseatisches Leben im Vorderen Orient (1882-1952)*, Hrsg. von Helmut Mejcher und Marianne Schmidt-Dumont, Studien zur Zeitgeschichte des Nahen Osten und Nordafrikas Bd. 16, LIT, Berlin-Münster, 2010.

DÜRING, Ernst von, *Der Niedergang des Osmanischen Reiches*, Süddeutsche Monatshefte, März 1913.

DÜWELL, Kurt, "Zwischen Propaganda und Friedensarbeit – Geschichte der deutschen Auswärtigen Kulturpolitik im internationalen Vergleich", in: Kurt-Jürgen Maaß (Ed.), *Kultur und Außenpolitik*, ss. 54 – 97.

EKİNCİ, Abdullah, İsmail Asoğlu, "Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Misyoner Hekimler ve Urfa'daki Faaliyetleri", *Şehir ve İrfan*, 2017, ss. 104-119.

ENDRISS, Wilhelm, "Karl Mergenthaler. Ein detuscher Lehrer in Konstantinopel", in: *Der Auslanddeutshe Halbmonatsschrift für Auslanddeutschtum und Auslandkunde*, Jahrg. V. Nr. 1, Stuttgart, Erstes Januarheft, 1922.

ERGÜN, Mustafa, "Die Deutsch-Türkischen Erziehungsbeziehungen während des ersten Weltkriegs", *OTAM*, Sayı 3, 1992.

ETKER, Şeref, "Bir Bakterinin Biyografisi- S.Paratyphi Erzincan (Neukirch)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, Savaş ve Bilim Özel Sayısı, Cilt XIX, 2018, ss.87-109.

FARAH, Irmgard, *Die deutsche Pressepolitik und Propagandatätigkein im Osmannischen Reich von 1908-1918 unter besonderer Berücksichtigung des 'Osmanischen Lloyd'*, Orient-Institut der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Beirut / Libanon, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.

FINDIKGİL-DUĞUOĞLU, Müzeyyen Meryem, *19. Yüzyıl İstanbul'unda Alman mimari etkinliği*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mart 2002.

FUHRMANN, Malte, *Der Traum vom deutschen Orient: zwei deutsche Kolonien*

im Osmanischen Reich, Campus Verlag, Frankfurt, 2006.

FULDA, Ludwig, *Deutsche Kultur und Ausländerei*, Hirzel Verlag, Leibzig, 1916.

GENCER, Mustafa "20. Yüzyıl başlarında Osmanlı Anadolusunda Alman Okulları", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi Tebliğleri*, Hidayet Yavuz Nuhoğlu (ed.), İslam Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, İstanbul, 2001.

GENCER, Mustafa, "Alman Okul Derneği'nin Antep ve Halep'teki çalışmaları 1908-1918", *Uluslararası Antep-Halep Vakıfları Sempozyum Bildirileri*, Cilt 2, İstanbul, 2014.

GENCER, Mustafa, *Imperialismus und die Orientalische Frage*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

GENCER, Mustafa, *Jöntürk modernizmi ve Alman ruhu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.

GERABEK, Werner E., "Kirchner Martin", *Enzyklopädie Medizingeschichte*, Bd. 1., de Gruyter, Berlin, 2007.

GESER, Marcel, *Zwischen Missionierung und Stärkung des Deutschtums: Der Deutsche Kindergarten in Konstantinopel von seinen Anfängen bis 1918*, Ergon Verlag, Würzburg, 2016.

GROTHE, Hugo, "Aufruf des Deutschen Vorderasien-Komitees", *Der neue Orient*, in: Heft 9, Gebauer-Schwetschke Druckerei u. Verlag, Halle, 1913.

GROTHE, Hugo, *Die asiatische Türkei und die deutschen Interessen. Gedanken zur inneren Umgestaltung des osmanischen Reiches und zu den Zielen der deutschen Kulturpolitik*, Gebauer-Schwetschke Druckerei u. Verlag, Halle, 1913.

HÄUßER, V. L., *Friedrich Lists gesammelte Schriften*, 2. Teil, 1850.

HELFFERICH, Karl, "Die deutsche Türkenpolitik", *Im neuen Deutschland. Grundfragen deutscher Politik in Einzelschriften*, Hrsg. Herman Jordan, 11. Heft, Vossische Buchhandlung Verlag, Berlin, 1921.

IMBERT, Paul, *Osmanlı İmparatorluğu'nda yenileşme hareketleri-Türkiye'nin meseleleri*, Çev. Adnan Cemgil, Havas Yayınları, İstanbul, 1981.

İŞÇİ, Metin, *Genel Olarak ve Türkiye'de Kültür Sömürgeciliği ve Eğitim*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Fakültesi Sosyal Yapı ve Sosyal Değişme Bilim Dalı, basılmamış doktora tezi, İstanbul, 1993.

JÄCKH, Ernst u.a., *Deutsche Politik. Wochenschrift für deutsche Welt- und Kulturpolitik*, Hrsg., Paul Rohrbach, Philipp Stein, Gustav Kiepenheuer Verlag, Weimer, 1916.

JÄCKH, Ernst, *Deutschland im Orient nach dem Balkankrieg*, 1913.

JÄCKH, Ernst, *Werkbund und Mitteleuropa*, Gustav Kiepenheuer Verlag, Weimer,

1916.

JUNGE, Richard, "Auskunftsstelle für deutsch-türkische Wirtschaftsfragen", in: *Die deutsch-türkischen Wirtschaftsbeziehungen*, Gustav Kiepenhauer Verlag, Weimer, 1916.

JUNGE, Richard, "Deutsch-Türkische Vereinigung", in: *Die deutsch-türkischen Wirtschaftsbeziehungen*, Gustav Kiepenhauer Verlag, Weimer, 1916.

KARBİ, Bilge, "Hugo Grothe'nin Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hazırladığı Eserlerde Osmanlı İktisadi Modernleşmesi Üzerine Görüşler." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* XIX, Savaş ve Bilim Özel Sayısı, 2018, ss. 110-123pe.

KÄRGER, *Kleinasien, ein deutsches Kolonisationsfeld*, 1892.

KARPAT, Kemal H., *Ottoman Population 1830-1914, Demographic and Social Characteristics*, Turkish and Ottoman Studies, The University of Wisconsin Press, Madison, 1985.

KILIÇ, Sezen, *Türk-Alman İlişkileri ve Türkiye'deki Alman Okulları (1852'den 1945'e kadar)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2005.

KLEIBÖMER, Georg, *Deutscher Dürerbund in Konstantinopel, Tätigkeitsbericht über das 2. Arbeitsjahre vom Mai 1915-Mai 1916*, Konstantinopel, 1916.

KRIEBEL, Martin, *Die Anfänge der deutschen evangelischen Gemeinde in Konstantinopel*, *Istanbul von 1843 bis 1850*, İstanbul, 1993.

LOHNIS, *Die wichtigsten Ergebnisse einer Informationsreise in der Levante*, 1882.

MARKNER, Reinhard, "Merkezi güçler masonluğu yolunda: Temmuz 1918 Berlin kongresi", in*: Müttefik devletlerin büyük localar toplantısı. Berlin 1918*, Çev. Okan Yunusoğlu, Ed. Yavuz Selim Ağaoğlu, Okan Yunusoğlu, HKMBL Derneği İktisadi İşletmesi Yayınevi, 2019.

MOGK, Walter, "Ernst Jäckh" in: *Neue Deutsche Biographie 10*, 1974.

MOLTKE, *Briefe über Zustände und Begebenheiten in der Türkei aus dem Jahren 1835-39*, 1876.

MÜNCH, Ulrich, "Die Anfänge der heutigen Deutschen Schule Istanbul-Gründungsjahre der "Deutschen und Schweizer Bürgerschule" von 1867 bis 1874", in: *Daheim in Konstantinopel*, Pagma Verlag, Nürnberg, 2014.

NAUMANN, *Vom goldenen Horn zu den Quellen des Euphrat*, 1893.

NIKOLAY, Walther [Nicolai], *Birinci dünya harbinde Alman gizli servisi*, Çev. Emrullah Tekin, Kamer Yayınları, İstanbul.

OPPENHEIM, Max, "Denkschrift betraffend Die Revolutionierung der Islamischen Gebiete unserer Feinde", Berlin, Oktober 1914.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman nüfuzu*, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2005.

ÖNSOY, Rıfat, *Türkiye'deki Almanya 1914-1918*, Atlas Yayıncılık, Ankara, 2004.

ÖZDEN, Kemal, "Am Bosporus-Deutsche Soldatenzeitung Birinci Dünya Savaşı'nda İstanbul'da Yayınlanan Alman Askerî Gazetesi", *Türk Basın Tarihi*, Cilt I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2018.

POLAT, Ü. Gülsüm, "Savaş, propaganda ve kartpostallar", Avrasya *İncelemeleri Dergisi*, I/2, 2012, ss. 243-268.

PRESSEL, W., *Das anatolische Eisenbahnnetz, Zeitschrift für Eisenbahnen und Dampfschiffahrt der österreichisch-ungarischen Monarchie*, 1888.

RATHMANN, Lothar, *Alman emperyalizminin Türkiye'ye girişi*, Çev. Ragıp Zarakoğlu, Belge Yayınları, İstanbul, 2001.

ROHDE, Hans, "Die deutsche Schularbeit und Wohlfahrtspflege in Vorderasien", in: *Deuschland in Vorderasien*, Ernst Siegfried Mittler und Sohn Königliche Hofbuchhandlung, Berlin 1916.

ROHDE, Hans, *Deuschland in Vorderasien*, Ernst Siegfried Mittler und Sohn Königliche Hofbuchhandlung, Berlin 1916.

ROHRBACH Paul, *Deutschland unter den Weltvölkern*, 1911.

ROHRBACH Paul, *Die Bagdadbahn*, Verlag von Wiegenddr&Grieben, Berlin, 1911.

SABANCI, Zeynep, *Osmanlı Askeri Teknolojisi ve Silahlanma Politikası 1870-1918*, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü basılmamış doktora tezi, Mersin, 2016.

SAİD, Edward, *Kültür ve Emperyalizm*, Çev. Necmiye Alpay, Hil Yayın, İstanbul, 2014.

SARITAŞ, İbrahim, "Alman İmparatorluğu'nun Türk dünyasına yönelik propaganda faaliyetleri: Arkeolog Max Freiherr von Oppenheim ve Doğu Haber Ajansı", in: *Bilig*, Sayı 91, ss.113-135.

Satzungen der Deutschen und Schweizer Schulgemeinde zu Constantinopel, Buchdruckerei F. Löffler Lithograph S.K.M. des Sultans, Constantinopel, 1 September 1905.

SCHÄFER, Carl Anton, "Deutsch-türkische Freundschaft", in: *Der deutsche Krieg. Politische Flugschriften*, Hrsg. von Ernst Jäckh, XIII. Heft, Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart und Berlin, 1914.

SCHÄFER, Carl Anton, *Ziele und Wege für die jungtürkische Wirtschaftspolitik*, Volkswirtschaftliche Abhandlungen der badischen Hochschulen, Neue Folge Heft 17, G. Braunsche Hofbuchdrukerei und Verlag, Karlsruhe i.B., 1913.

SCHÄFER, Dr.rer.pol., "Zur Gründung der Deutsch-Türkischen Vereinigung", *Tägliche Rundschau*, Berlin, nr. 158, 3 April 1914.

SOFUOĞLU, Adnan, Seyfi Yıldırım, "I. Dünya Savaşı'nda görsel propaganda", *100. Yılında I. Dünya Savaşı Uluslararası Sempozyumu 3-5 Kasım 2014, Budapeşte*, Atatürk Araştırma Merkezi, Budapeşte, 2015, s. 897-935;

SOY, H. Bayram, Almanya'nın Osmanlı devleti üzerinde İngiltere ile nüfuz mücadelesi 1890-1914, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.

SPRENGER, *Babylonien, das reichste Land der Vorzeit und das lohnendste Kolonisationsfeld für die Gegenwart*, 1886.

SÜDENHORST, *Die Eisenbahnverbindungen Zentraleuropas mit dem Orient und deren Bedeutung für den Welthandelsverkehr*, 1878.

ŞİMŞEK, Muttalip, "Birinci Dünya Savaşı Esnasında Erzincan, Bağdat ve İstanbul'da Açılan Alman Kızılhaç Askerî Hastaneleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* vol. XXXVI, 2020, ss. 37-76.

TEPEKAYA, Muzaffer, "Eskişehir Alman Demiryolu Okulunun Kuruluşu ve Faaliyetleri (1896-1918)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XXI/42, 2021-Bahar, ss. 71-109.

TOPKAR, Kevser, *Templer ve Yahudiler. Osmanlı Filistini'nde Alman Kolonileri*, Taşmektep Yayınları, İstanbul, 2015.

TURAN, Kemal, *Türk-Alman eğitim ilişkilerinin tarihi gelişimi*, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 2000.

WALLACH, Jehuda L., *Anatomie einer Militärhilfe. Die preußisch-deutschen Militärmissionen in der Türkei 1835-1919*, Droste Verlag, Düsseldorf, 1976.

WANGENHEIM, Hans Freiherr von, "die Presse in der Türkei", in: PAAA, *Presseabteilung*, R123076, nr. 7-10, Pera, 28 Mai 1915.

YORULMAZ, Şerife, "Osmanlı-Fransız ilişkileri çerçevesinde Osmanlı topraklarında açılan Fransız kültür kurumları ve bunların meşruiyet kazanması", *OTAM*, 11, 2000, ss.697-768.

İnternet Kaynakları

<Der Dürerbund - Deutsche Digitale Bibliothek (deutsche-digitale-bibliothek.de)>

<http://teutonia-istanbul.com/tr/ana-sayfa/>

<http://www.gaestebuecher-schloss-neubeuern.de/biografien/K%FChlmann_Richard_ von.pdf>

<https://de.wikipedia.org/wiki/D%C3%BCrerbund>

<https://de.wikipedia.org/wiki/Speyer_(Unternehmerfamilie)#cite_note-11>

<https://de.wikipedia.org/wiki/Victor_Jacobson#cite_ref-Lichtheim1970_1-1>

<https://mediatum.ub.tum.de/944980>

<Https://www.deutsche-biographie.de/pnd1027080391.html>

<https://www.deutsche-biographie.de/pnd116878231.html#ndbcontent>

<https://www.deutsche-biographie.de/pnd118711253.html#ndbcontent>

<https://www.drk.de/das-drk/geschichte-des-roten-kreuzes/wissen-und-helfen/das-rote-kreuz/geschichte-des-deutschen-roten-kreuzes/>

<https://www.ieg-mainz.de/en/institute/former_directors>

<https://www.islamische-zeitung.de/istanbul-vor-hundert-jahren/>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/jacobson-victor>

Eğitsel Oyunların 10-12 Yaş Öğrencilerin Motorik Özelliklerine Etkisi

Yaren EZER ZURNACI

Editör: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TÜRKMEN

gece kitaplığı

Eğitsel Oyunların 10-12 Yaş Öğrencilerin Motorik Özelliklerine Etkisi
Yaren EZER ZURNACI

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Editör • Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TÜRKMEN
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Haziran 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-842-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR ..... **V**
1.GİRİŞ **11**
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI **14**
2.1. Oyun ve Eğitsel Oyun Kavramı 14
2.1.1. Oyunun kavramsal açıklamaları 14
2.1.2. Oyunun tarihsel gelişimi 15
2.1.3. Oyunun planlanması, öğretimi 16
2.1.4. Eğitsel oyunun kavramsal açıklamaları 16
2.1.5. Eğitsel oyunların sınıflandırılması 17
2.1.5.1. Eğitsel oyunların uygulanış biçimlerine göre sınıflandırılması 18
2.1.5.2. Eğitsel oyunların oynanma amaçlarına göre sınıflandırılması 18
2.1.6. Eğitsel oyunların oynatılmasında disiplin, ceza ve ödül 19
2.1.7. Eğitsel oyunların motorik özellikler üzerine etkisi 19
2.2. Motor Gelişim 20
2.3. Temel Motorik Özellikler 23
2.3.1. Sürat 23
2.3.2. Kuvvet 24
2.3.3. Dayanıklılık 24
2.3.4. Esneklik (Hareketlilik) 24
2.3.5. Koordinasyon (Beceri) 25
3. MATERYAL VE METOT **26**
3.1. Araştırmanın Modeli 26
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi 26
3.3. Verilerin Toplanması 26
3.3.1. Boy uzunluğu ve vücut ağırlığı 26
3.3.2. Otur-eriş testi 26
3.3.3. Dikey sıçrama 26
3.3.4. Sağlık topu fırlatma 27
3.3.5. 20 m sürat koşusu 27
3.3.6. Sağ ve sol el kavrama testi 27
3.3.7. Kulaç uzunluğu testi 27
3.3.8. Reaksiyon testi 27
3.3.8.1. Refleks 28
3.3.8.2. Yeşili bul testi 28
3.3.8.3. Dikkatli ol testi 29
3.4. Deney Grubuna Uygulanan Eğitsel Oyunlar 29
3.4.1. Kaleli yakan top 30

3.4.2. Patates ekmesi 30
3.4.3. Hızlı eller 31
3.4.4. Labutla stafet yarışı 32
3.4.5. Kim daha çabuk 32
3.4.6. Çemberi durdurma 33
3.4.7. SOS oyunu 34
3.4.8. Kanguru.....34
3.4.9. Beşte beş istasyon 35
3.4.10. Bayrak yarışı 36
3.5. Verilerin Analiz Yöntemi 36

4. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....38
SONUÇ ve ÖNERİLER 54
5. Sonuç.....54
5.1. Öneriler 56
5.2. Çalışmaların devamında deney ve kontrol grubu sayısının arttırılarak uzun süreli bir eğitsel oyunlar programının uygulanması literatüre fayda sağlayacağı düşünülmektedir. 56

KAYNAKÇA.....57
EKLER.....66
ÖZGEÇMİŞ.....71

1.GİRİŞ

Teknoloji, sanayileşmiş toplumumuzdaki çoğu meslekten fiziksel aktiviteyi ayırır hale gelmektedir. Tamamen sedanter yaşam biçimine sahip insan için işe gidip gelmekten ibaret olan aktiviteler tek egzersiz kaynağı olmuş durumdadır. Bu yaşam biçiminde insanların yaşam kalitesi negatif yönde etkilenmektedir. Eski zamanlardaki günlük yaşamın genel ritmi yürüme, tırmanma, eğilip kalkma, çömelme, yük taşıma gibi işlevlerden oluştuğu için haliyle tüm hareket sistemimiz böyle bir yaşam tarzına adaptasyonlarla doludur. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de zamanla fiziksel aktiviteye olan ilgi artmaktadır (Canan, 2020).

Çocukların normal büyüme ve olgunlaşmasını sağlaması sürecinde fiziksel aktivite çok önem arz eden bir konu olarak karşımıza gelmektedir. Fiziksel aktivite, iskelet kası ile yapılan vücudun herhangi bir hareketi sonucunda oluşan enerji harcamasıdır (Özer, 2015).

Yirmi birinci yüzyılda şişmanlık, çocuklarda hareketin azlığı ve yaşlılığın kronik hastalıklardaki artışa sebep olacağı düşünülmektedir. Fiziksel aktivitenin ölüm riski olasılığını aza indirgediği de bilinmektedir (Hardman, vd., 2021).

Aynı zamanda kişinin fiziksel hareketi ile zihinsel duygusal durumu ayrılamaz bir bütündür.Oyun bu duruma yardımcı olarak psikomotor, duyuşsal ve zihinsel gelişim üzerinde tesiri olan bir süreçtir (Özyürek, vd., 2016).

Eğitsel oyun, çocuğun bedensel, ruhsal, zihinsel, duygusal yapısını geliştiren, neşe ve zevk veren düzenlenmiş hareketlerdir (Şahin, 2004).

Çocuk için önemli bir yeri olan eğitsel oyunlar informal öğrenmeler oluşturma açısından uygun bir zemin oluşturacaktır. Çünkü çocuk oyun esnasında farklı bireylerle etkileşim içine girecek ve doğaçlama yollarla kazanımlara ulaşacaktır. Sonuç olarak çocuk hem eğlenecek hem de farkına varmadan bazı değerleri kazanmış olacaktır (Gündüz, vd., 2017).

19.yy da çocuklar cinsiyetlerine ve dönemin şartlarına uygun olarak avcılık, sanat ve müzik gibi oyunlara yönlendirilmiştir. Bu dönemde çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıkmasıyla bu akımları benimseyen ebeveynler çocukları daha özgür bırakarak kendi istedikleri oyunları oynama fırsatı ve şansı vermişlerdir (Saracho, 2010).

20.yy da psikanaliz alanında çalışmalar yapan araştırmacılar oyun oynamayı bir tedavi süreci olarak kullanıp çocukların edinmesi gerektiği davranışları kazanacaklarına inanmışlardır. Oyunun eğlence amaçlı kullanılan yönü haricinde istenilen hedeflere ulaşmada bir araç olarak kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir (Cohen, vd., 2007).

KAYNAKÇA

Akandere, M. (2003). *Eğitici Okul Oyunları.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Akay, H. (2018). *Adölesan Dönemi Judocu Çocuklarda Denge Antrenmanlarının Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkileri (Yüksek Lisans Tezi).* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Akyürek, F., & Özturanlı, G. (2014). *Saraydan Sokağa Oyun.* İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Alemdar, S. (2019). *Ankara İlinde Bir Okulda Öğrenim Gören 10-14 Yaş Arası Erkek Çocuklarda Farklı Beden Eğitimi Dersi Uygulamalarının Seçilmiş Fiziksel ve Motorik Özellikler Üzerine Etkileri (Yüksek Lisans Tezi).* Ankara: Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Altıntaş, S. (2018). *Badminton Eğitiminin Bazı Motorik ve Fiziksel Özelliklere Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Anamurluoğlu, İ. (2020). *3-5 Yaş Grubu Çocuklarda Eğitsel Oyunlarla Desteklenmiş Temel Klasik Bale Eğitiminin Kaba Motor Becerilere Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Arı, Y. (2012). *On İki Haftalık Pliometrik Antrenman Programının 14-16 Yaş Grubu Bayan Futbolcuların Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Arıcı, H. (1998). *Okullarda Beden Eğitimi.* Ankara: Yardımcı Ofset Yayıncılık.

Arıcı, H. (2001). *Okullarda Beden Eğitimi.* İstanbul: Nobel Yayın.

Arslan, A. (2021). *Core Egzersizlerinin 13-15 Yaş Grubu Badminton Sporcularında fiziksel ve Motorik Özellikler Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Niğde: Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Artar, M. (1993). *Eğitim ve Bilim*. Geçmişte Ve Günümüzde Oyuncaklar: http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5867 adresinden alınmıştır

Aslan, C. S., Karakollukçu, M., Gül, M., & Fişne, M. (2013). 13-15 Yaş Güreşçilerin Fiziksel ve Motorik Özelliklerinin Bir Yıllık Değişimlerinin Karşılaştırılması. *Spor Hekimliği Dergisi* .

Aslan, T. (2013). *10-14 Yaş Grubundaki Kadın Voleybolcularda Ağırlık Yelekli ve Yeleksiz Pliometrik Antrenmanların Dikey Sıçrama Performansına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ateş, S. (2022). *On İki-On Dört Yaş Grubu Çocuklarda Eğitsel Oyunların Bazı Motorik Özelliklere Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Konya: Selçuk Üniversite-

si Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Atıl, M. (1998). Sürat. *Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi* .

Ayan, V., & Mülazimoğlu, O. (2009). Sporda Yetenek Seçimi ve Spora Yönlendirmede 8-10 YaĢ Grubu Erkek Çocuklarının Fiziksel Özelliklerinin ve Bazı Performans Profillerinin Ġncelenmesi (Ankara Örneği). *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi* .

Aynacıyan, N. (2020). *Çocuklara Uygulanan Eğitsel Oyun Aktivitelerinin Fiziksel ve Motorik Özelliklerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gedik Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ayta, A. (2021). *7-10 Yaş Aralığında Öğrenim Gören ve Okul Dışı Sportif Faaliyetlere Katılan Öğrencilerin Eurofit Test Bataryası ile Fiziksel Özellikleri ve Performans Parametrelerinin Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Bagırğan, T. (1982). *Sürat Çalışmaları.* Ankara.

Bal, E. (2020). *Işıklı Reaksiyon Sistemleri ile Yapılan Antrenmanların Boksörlerin Vuruş Mekaniğine, Sürat, Çeviklik ve Çabukluklarına Olan Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Balaban, Ö., Nacır, B., Erdem, H., & Karagöz, A. (2009). Denge Fonksiyonunun Değerlendirilmesi. *FTR B il Dergisi* , 12:133-9.

Baltacı, G. (2008). *Hacettepe Üniversitesi - Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Bölümü.* Klasmat Matbaacılık Sağlık Bakanlığı: Ankara.

Başal, V., & Yüksel, M. F. (2021). 12-13 Yaş Grubu Kız Çocuklarının Fiziksel Özelliklerinin Gelişiminde Eğitsel Oyunların Etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* .

Başaran, İ. E. (1969). *Eğitim Psikolojisi: Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri.* Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Canan, S. (2020). *İnsanın Fabrika Ayarları - Beden.* İstanbul: Tuti Kitap.

Ceylan, E. C. (2019). *Rekreasyonel Etkinliklerin Adölesan Dönem Çocuklarda Bazı Fiziksel Parametrelere ve Sağlıklı Yaşam Biçimi Davranışları Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi)* . Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cirav, Ö. (2018). *9-10 Yaş Grubu Çocuklara Uygulanan Eğitsel Oyun Aktivitelerinin Fiziksel ve Motorik Özelliklerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Research methods in education.* New York: Routledge.

Coşkun, T. (2022). *Direnç Bant Egzersizlerinin 11-12 Yaş Futbolcularda Kuvvet Gelişimine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çağlak Sarı, S. (2012). *Çeviklik Alıştırmaları ve Oyunlarının 10-11 Yaş Arası Çocukların Reaksiyon Zamanları ve İşlemleme Hızına Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çakıroğlu, T., & Sökmen, T. (2012). 12 Haftalık Judo Teknik Antrenman ve Oyunlarının 8–10 Yaş Grubu Erkek Çocuklarda Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* .

Çamlıbel, T. (2019). *Tenis Top Atma Makinası ile Yapılan 10 Haftalık Hedef Odaklı Dairesel Antrenmanın 12-14 Yaş Performans Tenis Oyuncularında ITN testine Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çatakçinler, E. (2021). *11-13 Yaş Grubu "Hentbolcu Çocucuklarda 8 Haftalık Fonksiyonel Kuvvet Antrenman Programının Antropometrik ve Motorik Özellikler Üzerine Etkilerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Kütahya: Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çayır, Ç. (2019). *7-8 Yaşlarındaki Çocukların Katıldıkları Farklı Sporsal Aktivitelerin Motor Gelişimlerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çelikel, B. E., Sezer, S. Y., & Karadağ, M. (2020). Erkek Okçularda Reaksiyon Süratinin Hedef Atış İsabet Puanına Etkisi. *Spor Eğitim Dergisi* .

Çetinkaya, C. (2011). *Beden Eğitimi Derslerinde Yürütülen Sekiz Haftalık Oryantiring Çalışmalarının Görsel Reaksiyon Zamanına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Çıplak, M., Yamaner, F., & İmamoğlu, O. (2020). Sporcu Eğitim Merkezi Güreşçilerinde Yaş Seviyelerine Göre Sürat Kuvvet ve Esneklik Değerleri Karşılaştırılması. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimler Dergisi* .

Çoban, B., & Nacar, E. (2008). *İlköğretim 1. Kademe Eğitsel Oyunlar.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Çoban, B., & Ünveren, A. (2007). *Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çon, M., Akyol, P., Tural, E., & Taşmektepligil, M. (2012). Voleybolcuların Esneklik ve Vücut Yağ Yüzdesi Değerlerinin Dikey Sıçrama Performansına Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi* , 202-207.

Demiral, Ş. (2010). *Judo Çalışan 7-12 Yaş Grubu Çocuklarda (Bay-Bayan) Judo Eğitsel Oyunların Motor Becerilerin Gelişimine Etkisinin İncelenmesi (Doktora Tezi).* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Demirci, A. (2007). *Atletizm Öğretimi Koşular.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Dodlınger, M. (2007). Eğitici Video Oyun Tasarımı: Bir Gözden Geçirme Literatür. *Uygulamalı Eğitim Teknolojileri Dergisi* .

Dündar, U. (2015). *Antrenman Teorisi.* İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dündar, U., & Candan, N. (1988). *Atletizm Teorisi.* Manisa: Sporsal Uygulama Dizisi.

Ergener, E. S. (2021). *10-12 Yaş Grubu Erkek Judocularda 8 Haftalık Elastik Bant Egzersizlerinin Bazı Fiziksel Parametreler Üzerine Etkilerinin Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi).* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Erken, Y. (2018). *8 Haftalık Fonksiyonel Antrenmanların Bazı Fiziksel Uygunluk Parametreleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Gallahue, D. (1982). *Understanding Motor Development in Children.* Newyork.

Gallahue, D., & Ozmun, J. (2006). *Understanding motor development: Infants,children, adolescents, adults. (6th edition).* Newyork: International Edition Companies; 524.

Georges, R. A. (2007). Eğlence ve Oyunlar (çev. D. F. Korkmaz). *Millî Folklor Dergisi* , 129-136.

Göral, E. (2021). *Elit Ragbicilerde 8 Haftalık Core Antrenmanın Bazı Performans Parametrelerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Güleli, T. (2022). *Futbolda Uygulanan Eğitsel Oyunların Bazı Fiziksel ve Biyomotorik Özellikler ile Temel Becerilere Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Günay, M., & Yüce, A. (2008). *Futbol Antrenmanının Bilimsel Temelleri.* Ankara: Gazi Kitap Evi.

Gündüz, M., Aktepe, V., & Uzunoğlu, H. (2017). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklara Eğitsel Oyunlar Yoluyla. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi* .

Güneş, A. (2004). *Okullarda Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi.* Ankara: Pegem Yayıncılık.

Güneş, T. (2008). *Basketbolda Özelleştirilmiş Modern Pliometrik Antrenmanın Motor Gelişim Üzerine Etkisinin İncelenmesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Güven, Ö., & Yıldız, Ö. (2013). Sınıf Öğretmenlerinin Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersinden Beklentileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi* .

Hardman, A., & Stensel, D. (2021). *Physical Activity and Health:The Evidence Explained.* Routledge.

Hazar, M. (1996). *Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim.* Tubitay.

Hazar, M. (2006). *Beden Eğitimi ve Sporda Oyunla Eğitim.* Ankara: Tutibay Limitet Şirketi Yayınları.

HBOGM. (2016). IAAF Çocuk Atletizm Kurs Programı: https://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kurslar/Spor_IAAF%20%C3%87ocuk%20Atletizm.pdf adresinden alınmıştır

Hekim, M. (2016). Çocuklarda Beden Eğitimi, Spor ve Oyun Etkinliklerine Katılımın Kemik Gelişimi Üzerine Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* .

Hentbol Federasyonu. (2010). Sanal Alemin Hentbol Federasyonu: http://www.hentbolfederasyonu.com/hentbol-egitsel-oyunlar/lobutla-stafet-yarisi-egitsel-oyunu adresinden alınmıştır

Hollomann, W., & Hettinger, T. (1980). *Arbeits und Trainingsgrundlagen* . Stuttgart.

Huizinga, J. (1955). *Homo-Ludens: A Study of The Play Element in Culture.* Boston : Beacon Press.

İnan, M. (2007). *Çocuk ve Spor 'Çocuğum Nasıl Spor Yapmalı?'.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Kahya Canlı, S., & Demirarslan, D. (2019). Tarihsel Süreçte Oyun ve Oyun Alanları. *NŞA Haber* .

Karagöz, Ş., Işık, Ö., & Yıldırım, İ. (2017). İki Farklı Hentbol Antrenmanının 11-13 Yaş Çocukların Sürat Çeviklik ve Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkisi. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi* .

Karakuş, S., & Işık, U. (2014). *Eğitsel Oyunlar Ders Kitabı.* Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi/Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu/Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü.

Kaya, B. (2012). 9-11 Yaş Arası Kulaç Uzunluğu ve Sıklığının Performansa Etkisi. *Sport Sciences* .

Kaya, M. (2009). *Farklı Yöreleri Oynayan Halk Oyuncuların Fiziksel Parametrelerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Keleş, Ş. (2016). *10-12 Yaş Erkek Yüzücülerde Dinamik Germe Egzersizlerinin Esneklik Gelişimi ve Yüzme Performansına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kılıç, S. (2014). Etki Büyüklüğü. *Journal of Mood Disorders* .

Kırıcı, H. M. (2008). *Okulöncesi Eğitim Kurumlarındaki 4-6 Yaş Çocuklarda 8 Haftalık Hareket Eğitiminin Motor Performanslarına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocatepe, M. (2019). *Dar Alan Antrenmanlarının U17-U19 Yaş Grubu Futbolcularının Seçilmiş Fizyolojik Özellikleri Üzerine Etkileri (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Koçkar, T., & diğerleri, v. (2004). Geleneksel Çocuk Oyunlarının Eğitimsel Değeri. *OMEP Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı.* İstanbul: Kelebek Matbaacılık.

Koçyiğit, B., Kumartaşlı, M., Orhan, H., & Yılmaz, E. (2020). Badminton Antrenmanlarının Dikkat Düzeyi ve Reaksiyon Zamanı Üzerine Etkisinin İn-

celenmesi. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi* .

Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N., & Kök, M. (2007). Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi* .

Köroğlu, Y., veÖkmen, M.Ş. (2021).The Effect of Participation in Educational Games Activity on Respiratory Values and Anthropometric Properties in Children, Pakistan Journal of Medical and Health Sciences, Vol. 15, NO.9, SEP. 2920-2925. DOI: https://doi.org/10.53350/pjmhs211592920

Köse, M. (2021). *Yaz Spor Okuluna Devam Eden Farklı Branşlardaki Çocukların Antropometrik ve Motorik Özelliklerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Çorum: Hitit Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Kuter, M., & Öztürk, F. (1999). *Antrenör ve Sporcu El Kitabı.* Ankara: Bağırgan Yayımevi.

Madak, E. (2020). *Proprioseptif Nöromüsküler Fasilitasyon Germe Egzersizlerinin Elit Taekwondocuların Esneklik ve Denge Becerileri Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Sakarya: Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü .

MEB. (2016). Geleneksel Çocuk Oyunları ve Fiziksel Etkinlikler: https://gelenekselcocukoyunlari.com/oyun.aspx?id=3&idkat=1 adresinden alınmıştır

MEB. (2013). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi: Psikomotor Gelişim.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mengütay, S. (2006). *Çocuklarda Hareket Gelişimi ve Spor.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Muratlı, S. (2007). *Antrenman Bilimi Yaklaşımıyla Çocuk ve Spor.* Ankara: Nobel Yayımcılık.

Nebioğlu, D. (2006). *Beden Eğitimi Dersinde Örnek Uygulamalar.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Onay, D. (2017). *8-12 Yaş Gurubu Yüzücülere Karada ve Suda Uygulanan Kuvvet Antrenmanlarının Bazı Teknik ve Motorik Özelliklere Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ongül, E., Bayazıt, B., Yılmaz, O., & Güler, M. (2017). Oyun ve Fiziki Etkinlikler Dersinin Çocuklarda Seçilmiş Motorik Özellikler Üzerine Etkisi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi* .

Özden, A. (2019). *Raket Sporlarında Reaksiyon ve Çeviklik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Ordu: Ordu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Ökmen, M.Ş, Köroğlu, Y., &Sarikaya, M. (2022)Investigation of the Effect of Using Surgical Face Masks on Aerobic and Anaerobic Performance of Children During Educational Games, Pakistan Journal of Medical and Health Sciences, P J M H S Vol. 16, No. 05, May. 438- 442.DOI: https://doi.org/10.53350/pjmhs22165438

Özen, G., Güllü, D., & Meriç, F. (2018). *Spor Lisesi Eğitsel Oyunlar* . Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özer, D. (2009). *Eğitim Psikolojisi.* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Özer, D. S., & Özer, K. (2021). *Çocuklarda Motor Gelişim (11. Basım).* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özer, D., & Özer, K. (2005). *Çocuklarda Motor Gelişim (4.Basım).* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Özer, K. (2013). *Fiziksel Uygunluk (4. Baskı).* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özer, K. (2015). *Fiziksel Uygunluk.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Özer, K., & Özer, S. (1998). *Çocuklarda Motor Gelişim.* İstanbul: Kazancı Matbaacılık.

Özkan, A. (2010). *Anaerobik Performans ve Ölçüm Yöntemleri.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Özkatar Kaya, E., Köroğlu, Y., Sarıtaş, N., Kaya, M., & Sucan, S. (2019). Eğitsel Oyunlar Etkinliğine Katılımın Çocuklardaki Denge, Reaksiyon ve Çeviklik Üzerine Etkisi. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi* .

Özyürek, A., & Çavuş, Z. (2016). İlkokul Öğretmenlerinin Oyunu Öğretim Yöntemi Olarak Kullanma Durumlarının İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(5)*.

Pehlivan, H. (2005). *Oyun ve Öğrenme.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Peker, C. (2022). *Orta Ergenlik Dönemi Erkeklerde Futsal Eğitiminin Kuvvet ve Çeviklik Üzerine Etkilerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Poyraz, H. (2003). *Okul Öncesi Dönemde Oyun ve Oyuncak.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Poyraz, H. (2021). *Okul Öncesinde Oyun ve Oyun Örnekleri.* Ankara: Pegem.

Ratamess Nicholas, A. (2012). *ACSM's foundations of strength training and conditioning, İndianapolis.* USA: Williams & Wilkins.

Rüşen, E. (2019). *11-14 Yaş Elit ve Rekreatif Basketbol Oynayan Kız ve Erkek Basketbolcuların Fiziksel Uygunluklarının Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü .

Saracho, O. (2010). *Children's play in the visual arts and literature.* Early Child Development and Care.

Saygın, Ö., Polat, Y., & Karacabey, K. (2005). Çocuklarda Hareket Eğitiminin Fiziksel Uygunluk Üzerine Etkisi. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi* .

Sel, R. (1993). *Beden Eğitimi ve Oyun Öğretimi.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sever, M. O., & Barkan, K. Z. (2022). İlköğretim Öğrencilerinde Çocuk Oyunları Ve Eğitsel Oyunların Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkilerinin Karşılaştırılması. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi* .

Sevim, Y. (2010). *Antrenman Bilgisi.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Sevinç, H. (2008). *10 – 14 YaĞ Grubu ÇOcuklara Uygulanan Futbol Beceri Antrenmaninin Temel Motorik Özelliklere Ve Antropometrik Parametrelere Etkisi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).* Niğde: T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Bilimleri Anabilim Dalı.

Sirekbasan, İ. (2022). *Genç Futbolculara Uygulanan Koşu Drili Uygulamalarının Futbolcuların Bazı Motorik Özellikleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gedik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Soğat, A. (2007). *Spor Yapan ve Yapmayan 11-12 Yaş Grubu Çocuklarda Bazı Fiziksel Özelliklerin Araştırılması (Yüksek Lisans Tezi).* Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Spor Panosu. (2014). https://sporpanosu.blogspot.com/2014/01/egitsel-oyunlar-kim-daha-cabuk.html adresinden alınmıştır

Spor ve Yaşam. (2019). https://www.youtube.com/watch?v=sZFXswHdN3w adresinden alınmıştır

Şahin, E. (2020). *Core Egzersizlerinin 12-14 Yaş Arası Bayan Voleybolcularda Denge ve Dikey Sıçrama Üzerine Kronik Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Şahin, H. M. (2004). *Beden Eğitimi ve Sporda Temel Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Tan, Ş., Kılıç, A., Çakmak, A., Baykan, Ö., & Altıntaş, G. (2004). *KPSS Eğitim Bilimleri.* Ankara: Empati Yayınevi.

Taşer, H. (2022). *4-7 Yaş Arası Çocuk Cimnastikçilerde Eğitsel Oyunların Motorik Özelliklere Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Eniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Taşkan, B. (2020). *Voleybolculara Uygulanan 8 Haftalık Pliometrik Antrenmanların Seçilmiş Bazı Parametrelere Etkilerinin Saptanması (Yüksek Lisans Tezi).* Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

TDK. (2022). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Güncel Türkçe Sözlük: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alınmıştır

Tekdemir, R. (2022). *11-12 Yaş Tenisçilerde Life Kinetik Egzersizlerinin Motorik Özelliklere ve Tenis Becerilerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Topkaya, İ. (2015). *Hareket Beden Eğitimi ve Spor Öğretiminde Öğrenme ve Öğretimin Temelleri.* Çanakkale: Paradigma Akademi.

Tortum, A. (2018). *12-13 Yaş Grubuna Uygulanan Sekiz Haftalık Judo Antrenmanlarının Bazı Fiziksel Parametreler Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Turan, R., & Kırpık, G. (2016). *Selçuklu El Kitabı-Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Turna, O. (2019). *14-16 Yaş Arası Lisede Öğrenim Gören Öğrencilere Uygulanan 12 Haftalık Temel Badminton Eğitimi Antrenmanlarının Bazı Motorik Özellikler Üzerine Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Turna, O., & Alpay, C. (2020). Ortaöğretimde Eğitim Gören Öğrencilere Uygulanan 12 Haftalık Temel Badminton Antrenmanlarının Motorik Özellikler Üzerine Etkisi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi* .

Tutkun, C., & Dinçer, F. Ç. (2015). *Fiziksel Büyüme ve Motor Gelişim Ders Notu.* İstanvul: İstanbul Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Tüfekçi, I. (2013). *Sanatta Oyun Nesneleri (Yüksek Lisans Sanat Eseri Çalışma Raporu).* Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı.

Yalçın, K. Y., Demirdağ, M., & Kazak, Ö. O. (2022). *Spor Lisesi Eğitsel Oyunlar Kitabı* . Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yalçın, K., Demirdağ, Y., & Kazak, Ö. (2017). *Spor Lisesi Eğitsel Oyunlar Ders Kitabı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Yavuzyılmaz, M. (2018). *Eğitsel Oyun Destekli Takım-Oyun-Turnuva Yönteminin 5. Sınıf Öğrencilerinin Elektrik Konusundaki Akademik Başarılarına ve Motivasyonlarına Etkisi (Yüksek Lisans Tezi).* Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü .

Yiğit, M. (2011). *Düzenli Yüzme Antrenmanı Yapan Çocukların Antropometrik Gelişimlerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi).* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Yılmaz, F. (2020). *Yaz Spor Okuluna Katılan Adolesan Dönemi Çocuklarda Bazı Fiziksel Parametrelerin Karşılaştırılması (Yüksek Lisans Tezi).* Konya: Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Zorba, E., & Saygın, Ö. (2017). *Fiziksel Aktivite ve Fiziksel Uygunluk.* İstanbul: Perspektif Matbaacılık.

Zileli, R., & Söyler, M. Bölgesel Amatör Futbol Ligi Oyuncularında Reaksiyon, Dikey Sıçrama, Sürat ve Çabukluk Arasındaki İlişki. *GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism Recreation and Sports Sciences*

TÜRK - RUS İKTİSADİ İLİŞKİLERİNDE MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ (1991-2001)

T. Kutalmış GÜNDOĞDU

gece kitaplığı

Türk - Rus İktisadi İlişkilerinde Müteahhitlik
Hizmetleri (1991-2001)
T. Kutalmış Gündoğdu

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Haziran 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-840-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V
TABLOLAR DİZİNİ IX
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ X

1. GİRİŞ 11
1.1. 1991 Öncesi Türkiye-Rusya Siyasi ve İktisadi İlişkilerine Genel Bir Bakış 11
1.1.1. Ortak Düşmana karşı Dostluk (1919-1923) 11
1.1.2. Saldırmazlık Ve Dostluk Anlaşmaları Dönemi (1923-1939) 14
1.1.3. İlişkilerde Yol ayrımı ve Gerilim Dönemi (1939-1953) 18
1.1.4. İlişkilerde Yumuşama Süreci (1953-1960) 19
1.1.5. İyi Komşuluk ve Ekonomik İşbirliği Dönemi (1960-1980) 20
1.1.6. Yeni Bir Döneme Doğru (1980-1990) 23

2. TÜRK İNŞAAT SEKTÖRÜ VE YURT DIŞINDAKİ GELİŞİMİ 25
2.1. İnşaat Sektörünün Türk Ekonomisindeki Yeri 25
2.2. Türk Müteahhitlik Hizmetlerinin Tarihi Gelişimi 29
2.2.1. Hazırlık ve İç Pazar Etkinliği Dönemi (1923- 1970): 29
2.2.2.Uluslararası Pazara Açılma Dönemi (1970-1979): 30
2.2.3. Pazar Ve Ürünün Çeşitlenmesi Dönemi (1980-1989): 31
2.2.4. Küresel Rekabet Dönemi (1990-1999): 33
2.2.5. 2000'li Yıllar: 35

3. SOVYETLERİN DAĞILMASI SONRASINDA RUSYA'DA SİYASİ VE İKTİSADİ DURUM 42
3.1. Siyasi Durum (1991- 2001) 42
3.2. İktisadi Durum (1991-2001) 46
3.2.1.Rusya'da 1998 Ekonomik Krizi ve Sonrası 49
3.2.2. Krizin Türk- Rus Ticari İlişkilerine Etkisi 50
3.2.3. Krizden Çıkış 51
3.3. Rusya'da Başlıca İktisadi Sektörlerdeki Gelişmeler ve İnşaat Sektörünün Durumu 52
3.3.1. Rusya'da İnşaat Sektörünün Durumu 54

4. TÜRKİYE-RUSYA SİYASİ VE TİCARİ İLİŞKİLERİ (1991- 2001) . 56
4.1. Türkiye – Rusya Federasyonu Arasında Siyasi İlişkiler 56
4.2.Rusya Federasyonu ve Türkiye'nin Ticari İlişkileri (1991- 2001) 58
4.2.1. İki Ülke Arasındaki Ticari Anlaşmalar 59
4.2.2. Rusya Federasyonu'nun Dış Ticareti 60
4.3. Rusya Federasyonu-Türkiye Arasında Ticari İşbirliği ve Müteahhitlik hizmetleri 64
4.3.1. Türk- Rus Ticari İlişkilerine Doğal Gaz Antlaşmasının Etkisi 65
4.4. Türkiye İçin Rusya Federasyonu'nun Önemi ve Karşılıklı Ticaret 68
4.4.1. Türkiye- Rusya Federasyonu Arasındaki Ticaret Hacmi 72

5.TÜRK MÜTEAHHİTLERİNİN RUSYA PAZARINA GİRİŞİ VE FAALİYETLERİ 82
5.1.Türk Müteahhitleri Rusya Pazarında (1991-2001) 83
5.2.Türk Müteahhitlik Firmaları 86
5.2.1. Örnek Bir Girişim ENKA..... 92
5.2.2. Müteahhitlik Hizmetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler..... 96

6. SONUÇ VE BULGULAR 99
KAYNAKÇA..... 105

1. GİRİŞ

1.1. 1991 Öncesi Türkiye-Rusya Siyasi ve İktisadi İlişkilerine Genel Bir Bakış

Köklü bir tarihsel mirasa sahip olan Türkiye - Rusya ilişkilerinin geçmişi, her dönemi kendi içinde değerlendirilmesi gereken bir tarihsel süreci barındırmaktadır. Bu sürece bakıldığında Çarlık Rusya'sı, SSCB geçmişini arkasına alan Rusya Federasyonu ile Osmanlı geçmişini arkasına alan Türkiye Cumhuriyeti ilişkileri resmi anlamda 500 yıldan fazla bir zamandır devam etmektedir.[1] Bu ilişkilerinin tarihine bakıldığı zaman barış ve işbirliğine dayalı dönemlerin çok özel bir durum oluşturduğu görülmektedir.[2] 1917 yılında Bolşevik Devrimi'ne kadar Osmanlı ve Rus imparatorlukları çok kez savaşmış olmakla birlikte, bu tarihten sonra istisnai bir boyutta ilerlemeye başlamıştır.[3] 1. Dünya Savaşı sırasında Bolşevik ihtilalinin çıkmasıyla savaş halinde olan Türkiye ve Rusya 15 Aralık 1917 tarihinde Brest Litowsk antlaşmasını imzalayarak barış ilan etmişlerdir.[4] Savaşın ardından Rusya rejimi sağlamlaştırma çabaları gösterirken Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve ülkede Milli Mücadele döneminin başlaması damga vurmuştur. Bu mücadeleyi gerçekleştirenler Batılı emperyalistlere karşı yalnız olmamak için müttefik arayışına girmişlerdir. Hükümet bir yandan ekonomik destek arayışı içindeyken diğer yandan Batılı devletlere ve emperyalizme karşı mücadelesinde Rusya'yı denge unsuru olarak kullanmak istemiştir.

1.1.1. Ortak Düşmana karşı Dostluk (1919-1923)

1917- 1923 yıllarıyla sınırlanabilecek dönem, içinde bulunulan ortam ve zaman gereği, karşılıklı temel yaklaşımlar dış politika açısından basit olmakla birlikte ikili ilişkiler bakımından karmaşık bir dönemdir. İmparatorluk mirasçısı olan bu iki devletin sahip olduğu geniş tarihsel etki alanları, aralarındaki ilişkiler ve oluşturdukları politikalar XX. yüzyıl dünya tarihinde belirleyici roller üstlenmiştir. Bu bağlamda ilk dönem Türk-Sovyet ilişkileri, sadece I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'nın yeniden düzenlenmesi bağlamında değil aynı zamanda Yakın Doğu'nun yeniden düzenlenmesi süreci içinde de ele alınması gerekmektedir. Dönemin ağır savaş şartları altında askeri ve siyasi önceliklerle kurulan bu istisnai ilişki dönemi zengin bir iktisadi içeriğe de sahip bulunuyordu.

---

1 Bkz. **Türk- Rus ilişkilerinde 500 Yıl 1491-1992**, 12-14 Aralık Ankara Sempozyum Bildirileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

2 Erhan Büyükakıncı, "*Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş*", **Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu: Türk Dilli Halklar ve Türkiye ile İlişkiler**, Derleyen Erhan Büyükakıncı ve Eyüp Bacanlı, Atatürk Kültür Merkezi yay. Ankara 2012, s. 779.

3 Bülent Aras, "*Türkiye ve Rusya Federasyonu: Çok Boyutlu Ortaklık*", **SETA Analiz**, s. X, Ağustos 2009. (http://arsiv.setav.org/Ups/dosya/6743.pdf Erişim 20. 03. 2016) s. 4-14.

4 Yusuf Hikmet BAYUR, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.III, TTK Yayınları, Ankara 1967, s.113

KAYNAKÇA

Aras, B. (2009). *Türkiye ve Rusya Federasyonu:Çok Boyutlu Ortaklık. SETA Analiz*, X, (http://arsiv.setav.org/Ups/dosya/6743.pdf Erişim 20. 03. 2016). 4-14.

Avdokuşin, E. F. (2001). *Mejdunarodnıe Ekonomiçeskie Otnoşeniya.* Moskova: Marketing.

Aydın, T. & Bekâr, O. (1997) *Türkiye'nin Orta ve Uzun Vadeli Çıkarları Açısından Türk Rus İlişkileri,* TESEV, İstanbul: Boyut.

Aziz, A. (1968). 1964 Yılında Kıbrıs Buhranı ve Sovyetler Birliği. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi.*3, 24, 167-210.

Aziz, A. (1969). Sovyetlerin Kıbrıs Tutumu 1965-1970. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 24, 201-244.

Ayın Tarihi. (1936) 31 Haziran. 276.

Baharçiçek, A.& Ağır, O. (2014). Rusya'nın Başarısız Demokratikleşme Tarihi. *Birey ve Toplum*, Güz. 4, 8, 5-27.

Balaban, O. (2017) İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi. *İnşaat Ya Resulallah,* (Derleyen Tanıl Bora), İstanbul: İletişim.

Bayur, Y. H. (1967). *Türk İnkılabı Tarihi*, III, Ankara: TTK.

Bilge, A. S. (1992) *Güç Komşuluk Türkiye- Sovyetler Birliği İlişkileri* 1920-1964, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Büyükakıncı, E. (2012). Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş. *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu: Türk Dilli Halklar ve Türkiye ile İlişkiler*. (Derleyen Erhan Büyükakıncı & Eyüp Bacanlı) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi. 779-842.

Boratav, K. (2018). *Türkiye İktisat Tarihi 1908- 2015*, Ankara: İmge.

Boratav, K. (1989). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Bozbei, Serghei (2006). *Rusya Federasyonu'nda Yatırım Yapacak İnşaat Firmaları İçin Teklif Hazırlama Yöntemleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

BSTS İktisat Terimleri Sözlüğü, (2004).

Çelik, S. (2007). *Türk İnşaat sektörü ve İnşaat Sektörünün Ülke Ekonomisine Etkilerinin Araştırılması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Çelikpala, M. (2015). Rekabet ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri. *Bilig*, 72, 117-144.

Çolak, Ö. (2010). *Lenin döneminde Türk-Rus ilişkileri (1917-1923)*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Çulha, E. (2016). Türk-Rus İlişkilerinin Kronolojisi (1991-2017). *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, III, 287-298.

Dayınlarlı, K. (2007). *Joint Venture Sözleşmesi*. Ankara.

Duman, M.& Samadov, N. (2003). Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İktisadi ve Ticari İlişkilerin Yapısı Üzerine Bir İnceleme. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6, 2, 25-47.

Duman, M.& Samadov, N. (2004). Türkiye ile Rusya Federasyonu Arasındaki İktisadi ve Ticari İlişkilerin Yapısı Üzerine Bir inceleme (Problemı Postroyeniya Proizvodstvennıx Funktsıy vossiyskoy Perexodnoy Ekonomika), *Analiz Dinamiki Rossiyskoy Perexodnoy Ekonomiki*. M: İnstitut Ekonomiki Perexodnogo Perioda, VŞE.

Düstur Üçüncü Tertip Cilt 12. (Teşrinisani 1930 - Teşrinievvel 1931), 1014-1037.

Düzyol, M. C. (1997). *Türkiye'de Bina İnşaatı Sektörü ve 1990-2010 Dönemi Bölgesel İhtiyaç Tahmini,* (DPT Uzmanlık Tezleri). Ankara, Yayın No: DPT: 2484.

Glosneck, J. (1988). *Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye-III*. İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Eröz, M. (1981). Atatürk'ün Devletçiliği**.** *Sosyoloji Konferansları*, Sayı 19, İstanbul, 149-158.

Fomichev, V. (2002). *Mejdunarodnaya Torgovlya*, Moskova:

Gönlübol, M.& Sar, C. (1973). *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938).* İstanbul.

Gündoğdu, A.&Güler, C. (2017). Kazakistan'ın Bağımsızlığının Tanınma Süreci Ve Türk Kamuoyundaki Yankıları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi TAD*, 36/ 61, , s.75-93.

Günhan, S. & Arditi, D. (2005.) Factors affecting international construction. *Journal of Construction Engineering and Management*, 131/ 3, 273-282,

Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010. *Bilge Strateji,* II/IV, 67-71.

Gürbüz, M.& Karabulut, M. (2009). SSCB'nin Dağılmasıyla Bağımsızlığına Kavuşan Ülkelerde Sosyo-Ekonomik Benzerlik Analizi. *Bilig*, 50: 31-50.

Gürün, K. (1991). *Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1923)*. Ankara: TTK.

Hakov, C. (2000). 1964 Yılında Türk-Sovyet İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu. *III. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 13-17 Kasım 2000*, (haz. İsmail Bozkurt), 3, Gazimagusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, 315-325.

Hekimoğlu, A. N. (2007). Rusya'nın Dış Politikası 1. Ankara: Vadi.

Endüstri Dergisi, (1936), 45-46.

İlgazi, A. (1999). 24 Ağustos 1939 Tarihli Alman-Sovyet Dostluk Paktının Türk Dış Politikası Üzerindeki Etkileri. *Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri*

II, Sunulmayan Bildiriler. (Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı.

İlliasova, T. S. (2002), *Inclusion of the Russian Federation into APEC, Advantages and Disadvantages with Regard to External Trade*, Moscow.

İnönü, İ. (1998). *Cumhuriyetin İlk Yılları-I.* İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

İsmayıl, E. & Aliyev, B. (2016). Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerjinin Rolü. Ankara: TYB Akademi.

İşcan, İ. H. & Hatipoğlu, Y. Z. (2010). Rusya'nın Serbest Piyasa Anlayışı ve Küresel

Kriz. *Internatıonal Conference On Eurasian Economies*.

İvanova, İ. (2013). Şangay İşbirliği örgütünün Türkiye ve Rusya İlişkilerine Etkileri. *Türkiye Cumhuriyeti Rusya Federasyonu İlişkileri.* (edit: Haydar Çakmak-M. S. Erol). Ankara.

Kalaycı, C. (2013). Rusya Federasyonu İle Ticarette Türkiye'nin Açmazları. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* VIII/1, Nisan, 38-42.

Kavukçu, M. (2008). *Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Ekonomik Entegrasyonu: Çek Cumhuriyeti Örneği,* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karpat, K. (2003). *Türkiye ve Orta Asya*. Ankara: İmge Yayınları.

Kaya, V. Yalçınkaya,Ö. & Hüseyni, İ. (2013). Ekonomik Büyümede İnşaat Sektörünün Rolü: Türkiye Örneği (1987-2010. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 27, 4, 148- 167.

Kaygusuz, C. (2018). Sovyetler Birliği Sonrası Rus Siyasal Sisteminin Değişim Ve Gelişim Süreçleri (1992-2004). *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences*, 11,126-141.

Kazgan, G. (2003). Batı İle İlişkilerin Gölgesinde Türkiye- Rusya İlişkileri. *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler*. (Derleyenler: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 147- 181.

Karluk, S. R. (2002). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Değişim*, İstanbul: Beta Basım.

Kılıç, S. (2016). İstiklal Harbi'nde Sovyetler Birliği'nden gelen yardımlar. *DTCF Dergisi,* 56. 1, 127-136.

Kılıçbeyli, E. H. (2003). Yeni Dönem Türkiye-Rusya İlişkileri (1994-2000) *Dünden Bugüne Türkiye ve Rusya, Politik, Ekonomik ve Kültürel İlişkiler*. (Derleyenler: Gülten Kazgan, Natalya Ulçenko). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 233-271.

Kılıçbeyli, E. H. (2000). Avrasya Dosyası. *Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6, 4.

Koç, E. (2008). *Osmaniye'nin Sosyoekonomik ve Kültürel Yapısı*. Adana: Nobel.

Kolesnikov, A. (2010). *Türk-Sovyet ilişkilerinin kuruluşunun 90. yılı, Atatürk dönemi Türk-Rus ilişkileri*. (Çev. İlyas Kamalov). Ankara: AKDTYK Atatürk Araştırma Merkezi.

Korhan, T. (2012). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Türk-Rus Ticari ve Ekonomik İlişkileri Üzerine. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1, 24, 95.

Kosals, L. (1995). Privatizasiya i Vnutrenniy Krizis. *Voprosı Ekonomiki-RAN.* No:10

Parlak, B.&Caner, C. (2009). *Karşılaştırmalı Siyasal ve Yönetsel Yapılar*, Bursa: Alfa Aktüel.

Mostovoy, V. (2000). *Rosiya i Turchiya: Ekonopmicheskie Otnosheniya*, Moskova:

Moiseyev, P. (1994). 70-80'li Yıllarda SSCB ve Türkiye'nin Ekonomik İşbirliği. *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Cilt IV, Ankara, TTK, 1994, s.3021-3026.

Müderrisoğlu, A. (1994). Kurtuluş Savaşı'nın mali kaynakları. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 4, (13), 27-53.

Ofori, G. (2003). Frameworks for analyzing international construction. *Construction Management and Economics*, 21/ 4, 379-391.

Onay, Y. (2002). *Rusya ve Değişim*, Ankara: Nobel.

Ostler, C.H. (1992). Country analysis, its role in the international construction industry's strategic planning procedure. In: Peerce C, editor. *Proceedings of First International Construction Marketing Conference,* Construction Management Group, School of Civil Engineering, University of Leeds, Leeds, UK, (1998.

Ökçün, A. G. & Ökçün, A. R. (1974). *Türk Anlaşmalar Rehberi* (1920-1973), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye Rusya 1992-2010. *Bilge Strateji*. 47-49.

Perinçek, M. (2011). *Atatürk'ün Sovyetlerle Görüşmeleri (Sovyet Arşiv Belgeleriyle)*, İstanbul: Kaynak.

Porter, M. (2000). *Mejdunarodnie Konkurenchiya*, Moskova

Prokushev, E. (2002). *Ekonomika,* Moskova.

R. Doğanay, E. Açıkses, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri, Manas Yayıncılık, Elazığ 2006.

Remzi Bulut, "SSCB'nin Dağılması Ve Rusya Federasyonu'nda Serbest Piyasaya Geçiş", Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Yıl, Sayı 2, Güz 2014, s. 7-19.

Resmi Gazete, Milletlerarası Andlaşma, 20.05.1984

Skazov, D. (1998). Vneşnyaya Torgovlya Rossii. *Vremya Peremen Sankt-Peterburgskiy Gosudarstvennıy Universitet, Fakultet Menendjmenta, Kursovaya Rabota*. SanktPeterburg.

Şamiloğlu, A. R. (1991). *Türkiye Açısından Truman Doktrini ve Stalin Diplomasisinin Hataları,* (Çev. M. Ahmedov). Ankara: TTK.

Selçuk, H. (2005). *Türkiye – Rusya Ekonomik İlişkileri*. İstanbul: Tasam Yayınları.

Soysal, İ. (1991). *Tarihçeleriyle ve Açıklamalarıyla Birlikte Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları 1920-1945*. Ankara: TTK.

Şen, C. (2006). *Stalin Döneminde Türk Sovyet İlişkileri (1923-1953)*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Svustunova, İ. (2015). Türk-Rus Münasebetlerinde Avrasyacılık. *Soğuk Savaştan Günümüze Türk-Rus İlişkileri.*Çev. İ. Kemaloğlu-Svustunova. Ankara.

Tamçelik, S. (1999). Kıbrıs Komünist Partisi (AKEL)'in İlhak Kararı ve SSCB'nin Kıbrıs Poitikası. *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım 1998, Cilt II*, (haz. İsmail Bozkurt), Gazimagusa, Doğu Akdeniz Üniversitesi.

Tavakoli, T. A. & Tülümen, Ş. C. *Constructions Industry in Turkey*. *Constructions Management and Economics,* 8/1, 1990, 77-87.

Tayanç, T. (2011). *İnşaatçıların Coğrafyası Türk İnşaat Sektörünün Yurt Dışı Müteahhitlik Hizmetleri Serüveni*, Ankara: Tarih Vakfı.

Tayhani, İ. (2007). Tarihte Türk-Rus ilişkileri (1878-1923*). Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (22/2007).140-152.

T.B.M.M. Kavanin Mecmuası. (1927), 227-240.

Tekeli, İ. (1982). *Türkiye'de Kentleşme Yazıları.* Ankara: Turhan.

Tellal, E. (2001). SSCB'yle İlişkiler (1945-1960). *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar 1: (1919- 1980).* (Ed. Baskın Oran), İstanbul: İletişim

Tellal, E. (2009), "SSCB'yle ilişkiler", Türk Dış Politikası (Cilt 2), (11.baskı), (Editör: Baskın ORAN), İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

Teor, T. R. (2002). *Mirovaya Ekonomika,* S.Petersburg.

Thomas, H. R. (2000). "*2000 peurifoy lecture: Construction practices in developing countries. Journal of Construction Engineering and Management"*, 128, 1, 1–7.

Türel, A. (1989). 1980 Sonrasında Konut Üretimindeki Gelişmeler. *Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, 2, 137-154.

Türkiye'de İnşaat Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme (2008). Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü

Türk- Rus ilişkilerinde 500 Yıl 1491-1992. (1992). *12-14 Aralık Ankara Sempozyum Bildirileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ulaş, D. (2003). *Uluslararası Pazarlara Giriş Stratejisi Olarak Ortak Girişimler (Joint Venture) ve Türkiye'de Uygulamaları,* Ankara: Turhan.

Uludağ, İ. & Serin, V. (1990). S.S.C.B.'ndeki Türk Cumhuriyetlerinin Sosyo-Ekonomik Analizleri ve Türkiye ile İlişkileri. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını.

Yapıcı, M. İ. (2010). *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, Ankara: Usak.

Yapıcı, M. İ. (2014). 1990'lar Boyunca Türkiye-Rusya İlişkileri: İstikrarsızlık İçinde İstikrar. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, X/40, 121-153.

Yazıcı, F. (1972). *Tahran-Yalta ve Postdam Konferansları Gizli Belgeleri,* İstanbul: Sinan Yayınları

Yerasimos, S. (2000). *Kurtuluş Savaşı'nda Türk-Sovyet İlişkileri (1917- 1923)*, İstanbul: Boyut.

Yılmaz, M. E. (2010). Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus İlişkileri. *Akademik Fener*, 13, 27-42.

Yeşilot, O. & Özdemir, B. (2017). Putin Dönemi Türk Rus İlişkileri: Krizler Fırsata Dönüşebilir mi. *VII. Uluslararası Karadeniz Sempozyumu,* Giresun.

Zhao, Z. & Zuo, J.& Zillante, G. & Zhao, J. X. (2012). Foreign architectural and engineering design firms' competitiveness and strategies in China. *A diamond model study*, Habitat International, 36, 3612-370.

Zubarev, N. (2002). *Turetskaya Ekonomika*, Moskova.

Raporlar

(2016), *İnşaat Sektörü Raporu*. İNTES Türkiye İnşaat Sanayicileri İşveren Sendikası. Ankara:

Uluslararası Müteahhitlik Hizmetleri Raporu (2014).Türkiye Müteahhitler Birliği (TMB),

Özdal, H. & Özertem, S. & Has, K. & Demirtepe, T. (2013). *Türkiye Rusya İlişkileri: Rekabetten Çok Yönlü İşbirliğine*. USAK Avrasya Araştırmaları Merkezi.

Turan, İ. (2009). Türk-Rus İlişkileri: Sorunlar ve Fırsatlar, *Bilgesam Rapor*, 5.

DTM, 2002; UNCTAD, 2001; DİE, 2002; UN, 1998; WTO, 2002.

İnternet Kaynakları

https://www.deik.org.tr/uploads/5b33a48090004762b9b5459b376ae42b.doc

http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/rusya-ulke-raporu_20451876.doc

http://www.ekonomi.gov.tr

www.die.gov.tr

www.gks.ru

https://www.goldyapi.com.tr/insaat-sektorunun-turkiye39deki-gelisimi.html

http://www.tuik.gov.tr/indir/m_t_metaveri/insaat_mv.pdf

http://imsad.org/insaat-malzemeleri-sanayi-endeksleri/

http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1022

http://www.tuik.gov.tr/indir/m_t_metaveri/insaat_mv.pdf

http://www.turksam.org/tr/makale-detay/548-mavi-

https://www.goldyapi.com.tr/insaat-sektorunun-turkiye39deki-gelisimi.html

https://www.rtib.org/cms-uploads/in%C5%9Faat-rusya-1.pdf

http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/rusya-ulke-raporu_20451876.doc

http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa

https://www.tmb.org.tr/doc/file/2014_Turk_Yurtdisi_Müteahhitlik_Hizmetleri_tr.pdf

http://www.tmb.org.tr/tr/uyeler/2/?a=&c=5

http://www.tmb.org.tr/doc/file/YDMH_Nisan_2016.pdf

http://www.tmb.org.tr/genel.php?ID=2

http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa

http://www.hurriyet.com.tr/sarik-bey-moskovada-kiziltepelere-yerlesti-39051554

https://www.rtib.org/cms-uploads/in%C5%9Faat-rusya-1.pdf

http://www.imsad.org/Uploads/Files/T%C3%BCrkiye_%C4%B0MSAD_Endeks_BASIN_

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ AĞIZ ATLASI

MEHMET YEŞİLKAYA

gece kitaplığı

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ AĞIZ ATLASI

MEHMET YEŞİLKAYA

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Temmuz 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-903-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

AĞIZ ATLASI KAPSAMINA DÂHİL EDİLEN YERLEŞİM BİRİMLERİ 1
KISALTMALAR 2
1.GİRİŞ 5
1.1. Problem ve Araştırmanın Önemi 5
1.2. Araştırmanın Amacı 6
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları 6
1.4. Araştırmanın Yöntemi 6
1.4.1. Veri Toplama 6
1.4.2. Derleme, Yazılı ve Sözlü Belgeleme, Saha Araştırması 7
1.4.3. İçerik Analizi 7
1.4.4. Tablolama 7
1.4.5. Haritalandırma 7
1.4.6. Renklendirme 7
1.4.7. Soru Formları 8
1.4.8. IPA İşaret Sisteminin Kullanımı Hakkında 9
1.4.8.1.GAB Ağızlarında Kullanılan Ünlüler ve Açıklamaları 13
1.4.8.2. GAB Ağızlarında Kullanılan Ünsüzler ve Açıklamaları 16
1.5. Araştırma Tarihi 21
1.6. Çalışma Süreci Hakkında 22

2.AĞIZ VE DİL ATLASLARI 25
2.1. Ağız ve Dil Kavramları 25
2.2. Ağız/Dil Atlası Örnekleri 27
2.3. Ağız Atlası Oluşturabilmek İçin Eldeki Veriler 35
2.3.1. Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması Üzerine Çalışmalar 38
2.3.2. Ağızların Sınıflandırılmasında Temel Alınan Kriterler 44

2.4. GAB Ağız Atlasında Kullanılan Kriterler 48
2.4.1. Ses Bilgisi Kriterleri 52
2.4.2. Şekil Bilgisi Kriterleri 60
2.4.3. Söz Dizimi Kriterleri 62

3.GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ AĞIZLARI..... 65
3.1. Adıyaman..... 65
3.1.1. Adıyaman Hakkında Genel Bilgi..... 65
3.1.2. Tarihçe 66
3.1.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 67
3.1.4. Coğrafi Durumu..... 68
3.1.5. Adıyaman'da Yaşayan Etnik Unsurlar..... 68
3.1.6. Ağız Özellikleri..... 69
3.1.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri..... 69
3.1.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 73
3.1.6.3. Söz Dizimi Özellikleri..... 76
3.2. Batman..... 77
3.2.1. Batman Hakkında Genel Bilgi..... 77
3.2.2. Tarihçe 78
3.2.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 78
3.2.4. Coğrafi Durumu..... 79
3.2.5. Batman'da Yaşayan Etnik Unsurlar..... 79
3.2.6. Ağız Özellikleri..... 79
3.2.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri..... 79
3.2.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 81
3.2.6.3. Söz Dizimi Özellikleri..... 81
3.3. Diyarbakır..... 82
3.3.1. Diyarbakır Hakkında Genel Bilgi..... 82
3.3.2. Tarihçe 83
3.3.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 84

3.3.4. Coğrafi Durumu 84
3.3.5. Diyarbakır'da Yaşayan Etnik Unsurlar 84
3.3.6. Ağız Özellikleri 85
3.3.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 85
3.3.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 88
3.3.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 91
3.4. Gaziantep 92
3.4.1. Gaziantep Hakkında Genel Bilgi 92
3.4.2. Tarihçe 94
3.4.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 94
3.4.4. Coğrafi Durumu 96
3.4.5. Gaziantep'te Yaşayan Etnik Unsurlar 96
3.4.6. Ağız Özellikleri 97
3.4.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 97
3.4.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 99
3.4.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 102
3.5. Kilis 103
3.5.1. Kilis Hakkında Genel Bilgi 103
3.5.2. Tarihçe 103
3.5.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 104
3.5.4. Coğrafi Durumu 104
3.5.5. Kilis'te Yaşayan Etnik Unsurlar 105
3.5.6. Ağız Özellikleri 105
3.5.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 105
3.5.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 108
3.5.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 110
3.6. Mardin 111
3.6.1. Mardin Hakkında Genel Bilgi 111
3.6.2. Tarihçe 112
3.6.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 112

3.6.4. Coğrafi Durumu 113
3.6.5. Mardin'de Yaşayan Etnik Unsurlar 113
3.6.6. Ağız Özellikleri 114
3.6.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 114
3.6.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 116
3.6.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 117
3.7. Siirt 117
3.7.1. Siirt Hakkında Genel Bilgi 117
3.7.2. Tarihçe 118
3.7.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 119
3.7.4. Coğrafi Durumu 119
3.7.5. Siirt'te Yaşayan Etnik Unsurlar 120
3.7.6. Ağız Özellikleri 120
3.7.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 120
3.7.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 121
3.7.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 122
3.8. Şanlıurfa 122
3.8.1. Şanlıurfa Hakkında Genel Bilgi 122
3.8.2. Tarihçe 123
3.8.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 125
3.8.4. Coğrafi Durumu 126
3.8.5. Şanlıurfa'da Yaşayan Etnik Unsurlar 126
3.8.6. Ağız Özellikleri 126
3.8.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 126
3.8.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 128
3.8.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 131
3.9. Şırnak 132
3.9.1. Şırnak Hakkında Genel Bilgi 132
3.9.2. Tarihçe 132
3.9.3. Kültürel ve Ekonomik Yapı 133

3.9.4. Coğrafi Durumu 133
3.9.5. Şırnak'ta Yaşayan Etnik Unsurlar 133
3.9.6. Ağız Özellikleri 133
3.9.6.1. Ses Bilgisi Özellikleri 133
3.9.6.2. Şekil Bilgisi Özellikleri 134
3.9.6.3. Söz Dizimi Özellikleri 135
4.Haritalar 136
5.Harita açıklamaları 240
5.1. Fonetik Haritalar 240
5.2. Morfolojik Haritalar 259
5.3. Sentaktik Haritalar 271
6.SONUÇ 273
6.1. Haritaların Analizi 273
6.2. Ağız Katmanları 278
6.2.1. Dil Katmanı 279
6.2.2. Boy/Soy/Aşiret/Oymak Katmanı 281
6.3. Tasnif Denemesi 286
6.3.1. Ana Ağız Grupları 286
6.3.2. Alt Ağız Grupları 289
6.3.2.1. Birinci Ağız Bölgesi Alt Grupları 289
Birecik ve Adıyaman'ı diğerlerinden ayıran özellikler: 290
Gölbaşı'nı diğerlerinden ayıran özellikler: 290
Kilis'i diğerlerinden ayıran özellikler: 290
6.3.2.2. İkinci Ağız Bölgesi Alt Grupları 293
6.4. Adlandırma Önerileri 300
KAYNAKÇA 306

KAYNAKÇA

Adıyaman Belediyesi. (2020, 01 18). Adıyaman.Bel.Tr: http://www.adiyaman.bel.tr/icerik/120/27/adiyaman-tarihi.aspx adresinden alındı

Adıyaman İl Kültür Turizm Müdürlüğü. (2020, 02 02). https://adiyaman.ktb.gov.tr: https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61345/tarihce.html adresinden alındı

Adıyaman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2019, 11 18). Turizm Bakanlığı: https://adiyaman.ktb.gov.tr/TR-61340/kahta.html adresinden alındı

Adıyaman Valiliği. (2020, 02 18). Adıyaman Valiliği - Nüfus Bilgileri: http://www.adiyaman.gov.tr/nufus-bilgileri adresinden alındı

Akar, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Oğuzca Dışı Dil Unsurları. *38. ICANAS, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007) Bildirileri* (s. 23-38). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

Aksoy, Ö. A. (1945). *Gaziantep Ağzı I.* İstanbul: İbrahim Horoz Basımevi.

Alaeddinoğlu, F. (2011). Batman Şehri, Fonksiyonel Özellikleri ve Başlıca Sorunları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19-42.

Alkayış, M. (2009). Kâhta Ağzında Yuvarlak Ünlülerin Kullanımı. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(3), 18-21.

Alkayış, M. (2019). *Adıyaman Ağzında Atasözleri ve Deyimler: 2.* İstanbul: Hiperyayın.

Alkayış, M. F. (2011). Adıyaman Ağzında Kullanılan İki Enklitik Edatı: ke, o. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(6), 1-10.

Altunışık, İ. (2009). Coğrafi Bakımdan Batman İli Yer Adları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altunbıçak, İ. (2015). Birecik Ağzı. Isparta: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Anadolu Ajansı. (2020, 04 05). https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/nissibi-koprusu-turizm-ve-ekonomiye-katki-sagliyor/1198505 adresinden alındı

Arat, R. R. (2010). Türk Şivelerinin Tasnifi. *Journal of Turkology*, 59-138.

Arslan, R. (2009, 03). 19.Yüzyılda Hısnımansur, Behisni, Gerger ve Kahta'nın Sosyal ve İktisadî Durumu. Sivas: Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Artuklu Kaymakamlığı. (2020, 04 07). http://www.artuklu.gov.tr/ilcemiz adresinden alındı

Ataş, Ş. (2017). Mardin'de Çok Dillilik ve Ana Dili Arapça Olan Çok Dillilerde Kod Değiştirimleri. Mersin: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Ay, Ö. (2009). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekiminde Görülen Eskicil (Arkaik) Unsurlar Üzerine. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)* (s. 75-99). Ankara: TDK Yayınları.

Aydemir, H. (1997). Türkçede İlk Seslemdeki Yuvarlak Ünlülerin Nitelikleri Üzerine. *Historical and Linguistic Interaction between Inner–Asia and Europe, Proceedings of the 39th Permanent International Altaistic Conference*, 19-30.

Ayyılmaz, S., & Ayyılmaz, C. (2018). Ağız Bilimi Çalışmalarının Türkçe Öğretimi Açısından Önemi. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(45), 7-38.

Bölge Gündem. (2020, 02 06). https://www.bolgegundem.com/adiyaman-golbasi-ilcesinin-nufusu-yuzolcumu-kisa-tarihcesi-ve-koyleri-394079h.htm adresinden alındı

Börtlü, G. (2020). The Vowel Triangle of Turkish and Phonological Processes of Laxing and Fronting in Turkish. Ankara, Hacettepe Üniversitesi: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Başkan, A. (2012). Bismil Ağzı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Başkan, A. (2017). Bismil (Diyarbakır) Ağzında Arkaik Sözler. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR), 4*(4), 537-540.

Bakırcı, M. (1997). Türkiye'de Yer Değiştiren Şehirlere Yeni Bir Örnek: Samsat. *Türk Coğrafya Dergisi*(32), 365-391.

Balcı, M. (2010). Kosova ve Makedonya Türk Ağızlarında Devrik Cümle Meselesi. *Avrasya Etüdleri, 38*(2), 43-60.

Baltacı, M. (2011, 04). *Çüngüş İlçesi Durum Raporu.* Karacadağ Kalkınma Ajansı: https://www.karacadag.gov.tr/Dokuman/Dosya/www.karacadag.org.tr_246_CP6S54UN_cungus_ilce_durum_raporu.pdf adresinden alındı

Banguoğlu, T. (1977). Anadolu ve Rumeli Ağızları. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, 1*, 132-134.

Banguoğlu, T. (1986). *Türkçenin Grameri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Baran, B. (2020). Diyarbakır İli Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri ve Kullanılışları. *MECMUA - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(10), 16-32.

Batman İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2020, 02 10). https://batman.ktb.gov.tr/TR-56577/tarihce.html adresinden alındı

Bayazıt, M. (2015). Hasankeyf: Tarihi Yansıtan Kültürel Bir Miras (Arkeometrik Yaklaşım). *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*.

Bingül, Ş. (2018). Osmanlı Devleti Döneminde Diyarbekir Belediyesi. *Osmanlıdan Günümüze Diyarbakır* (s. 381-402). içinde İstanbul: Ensar Neşriyat.

Birecik Kaymakamlığı. (2020, 03 07). http://www.birecik.gov.tr/kelaynak-kuslari3 adresinden alındı

Bismil Kaymakamlığı. (2020, 02 21). http://www.bismil.gov.tr/bismil-tarihcesi adresinden alındı

Bismil Kaymakamlığı. (2020, 02 21). http://www.bismil.gov.tr/bismil-tarihcesi adresinden alındı

Bismil Kaymakamlığı. (2020, 02 21). http://www.bismil.gov.tr/cografi-yapi adresinden alındı

Boz, E. (2008). Ağız Atlasları. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 3*(3), 152-166.

Boz, E., & Aktaş, S. (2017). *Eskişehir İli Dil Atlası.* Eskişehir: Gazi Kitabevi.

Brendemoen, B. (2000). Trabzon Ağızlarındaki Ünlü Uyumu ve Yöntemsel Açıdan Düşündürdükleri. *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri* (s. 35-46). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Brendemoen, B. (2008). Anadolu Ağızlarındaki Söz Dizimi Üzerine Bir Not. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 3*(3), 166-175.

Bulduk, T. B. (2011). Adıyaman İndere (Zey) Köyü Ağzı. Adıyaman: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bulduk, T. B. (2018). Kelime Başında Y Foneminin Düşmesi Kâbus-Nâme ve Türkiye Türkçesi Ağızları Örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 944-991.

Bulduk, T. B. (2018). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Farklı Bir Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki ve Çekimi. *Turkish Studies*, 225-244.

Bulgar Dili Enstitüsü. (2020, 01 08). ibl.bas.bg: https://ibl.bas.bg/struktura/balgarska-dialektologiya-i-lingvistitchna-geografiya/publikatsii/ adresinden alındı

Bulut, S. (2013). Türkiye Türkçesi Ağızları Üzerine Çalışma Yapılmayan İl ve İlçeler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 1*(8), 1129-1149.

Buran, A. (1994). -Ik Ekinin Anadolu Ağızlarında Kullanılışı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 11-18.

Buran, A. (2006). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler. *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni*.

Buran, A. (2007). Türkiye Türkçesi Ağızlarında s / ş Meselesi. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, 121-127.

Buran, A. (2009). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası.* İstanbul: Biyografi Net İletişim ve Yayıncılık.

Buran, A. (2010). Türkiye Türkçesi Ağız Atlasının Önündeki Sorunlar. *Diyalektolog - Ağız Araştırmaları Dergisi*, 15-20.

Buran, A. (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6*(1), 41-54.

Caferoğlu, A. (1955). Anadolu Ağızlarındaki Metathese Gelişmesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1-7.

Coğrafya Dünyası. (2020, 03 06). http://www.cografya.gen.tr/tr/sanliurfa/anlami.html adresinden alındı

Çetin, İ. (2007). Çok Kültürlülük ve Kimlik Bağlamında Midyat İlçesi Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 1-13.

Çorbacı, H. (2015). Gaziantep›in Arkeolojik Değerleri. A. Üniversitesi içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 126-136). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Demez, A. (2013). Gölbaşı (Adıyaman) Ağzı. Erzincan: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Demir, N. (2002). Ağız Terimi Üzerine. *Türkbilig*(4), 105-116.

Demir, N. (2002). Kıbrıs Ağızları Üzerine Notlar. N. Demir, & F. Turan içinde, *Lars Johanson Armağanı* (s. 100-110). Ankara.

Demir, N. (2008). Ağız Dokümantasyonu Niçin Gereklidir? *Türkiye Türkçesi Ağızları Çalıştayı Bildirileri*, 183-192.

Demir, N. (2012). Türkçe Ağız Araştırmalarında Bazı Yöntem Sorunları. *Diyalektoloji*(4), 1-8.

Demir, N. (2013). *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi.* Ankara: TDK Yayınları.

Demiray, E. (2008). Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon İşaretlerinin Farklı Kullanılması Sorunu. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6*(3), 199-211.

Demirci, K. (2022). *Toplumsal Dilbilim Diyalektoloji ve Ağızbilim Sözlüğü.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Develi, H. (2002). Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılmasında Morfolojik Esaslar. *Türkbilig*(4), 117-124.

Develi, H. (2008). Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 3*(3), 212-230.

Diski. (2020, 03 21). Diyarbakır Su ve Kanalizasyon İdaresi: https://www.diski.gov.tr/icerik/detay.aspx?Id=1251 adresinden alındı

Diyarbakır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2020, 02 21). https://diyarbakir.ktb.gov.tr/TR-161012/bismil.html adresinden alındı

Diyarbakır Valiliği - Çermik. (2020, 02 21). http://diyarbakir.gov.tr/cermik adresinden alındı

Diyarbakır Valiliği-Çüngüş. (2020, 02 21). http://diyarbakir.gov.tr/cungus adresinden alındı

Doğa Derneği. (2020, 03 17). https://www.dogadernegi.org/wp-content/uploads/2015/09/Hasankeyf-Kitapcik.pdf adresinden alındı

Doğan, T. (2010). Urmiye Ağızları ile Doğu Grubu Ağızlarında Ortak Fonetik ve Morfolojik Özellikler Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları*, 107-122.

Dryga, I. (2009). Türkçenin Rumeli Ağızlarının Lengüistik Statüsü ve Sınıflandırılmasına Dair. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)* (s. 193-202). Ankara: TDK Yayınları.

Dulkar, G. K. (2020, 02 27). *Gaziantep'in Tarihi ve Kültürel Yapısı İçinde Giysi Özellikleri.* https://www.mynet.com/gaziantep/hakkinda adresinden alındı

Durmuş, O. (2011). Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası Üzerine. *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları*(21), 113-148.

Eker, S. (2007). Türkçenin Sesbirimleri ve Belirgin Altsesbirimleri. *İlmî Araştırmalar*(24), 23-42.

Ekinci, A., & Paydaş, K. (2011). Tarihte Urfa. Y. Z. Keskin içinde, *Geçmişten Günümüze Şanlıurfa'da Dinî Hayat* (s. 23-42). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Elbeyli-Vikipedi. (2020, 03 02). https://tr.wikipedia.org/wiki/Elbeyli adresinden alındı

Ercilasun, A. B. (1999). Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 43-48). Ankara: TDK Yayınları.

Erdem, M. D. (2006). Ağızlardan Etkilenme Derecelerine Göre Osmanlı ve Eski Anadolu Türkçesi Metinleri ve Bu Metinlerin Diline Kaynaklık Eden Ağızlar. *İlmî Araştırmalar*(22), 83-110.

Erdem, M. D. (2008). Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 502-562.

Ergin, M. (2005). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Bayrak Yay.

Erol, H. A. (2009). Suriye Colan (Golan) Türkmenleri Ağzı. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 6*(4), 40-63.

Erol, H. A. (2010). Kilis Ağzında Dönüşlülük Zamiri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(2), 345-356.

Erol, H. A. (2015). Kilis İli Ağızları Ses Bilgisi Özellikleri Üzerine. *Turkish Studies, 10*(8), 421-484.

Erol, H. A. (2015). Kilis İli Ağızları Şekil Bilgisi (İsim ve Fiil Çekimi) Özellikleri ve Ağız Bölgeleri Üzerine. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5*(9), 1-30.

Erol, H. A. (2015). Kilis İli Ağızlarında Şimdiki Zaman. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 5*(2), 51-59.

Erol, H. A. (2015). Kilis İlinde Ağız Tabakalaşması. *Turkish Studies*, 139-152.

Erol, H. A. (2017). "-mAzIyA" Zarf-Fiili Üzerine. *Prof. Dr. Necmettin Hacıeminoğlu Hatıra Kitabı* (s. 215-219). içinde İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı.

Erten, M. (1994). *Diyarbakır Ağzı.* Ankara: TDK.

Etli, Ö. B. (2020, 04 28). *Göbeklitepe şamanları ve Sütunlara İşlenmiş Erk Hayvanları.* Academia: https://www.academia.edu/13120664/G%C3%96BEKL%C4%B0TEPE_%C5%9EAMANLARI_VE_S%C3%9CTUNLARA_%C4%B0%C5%9ELENM%C4%B0%C5%9E_ERK_HAYVANLARI adresinden alındı

Gökçür, E. (2012). Azerbaycan Türkçesi ile Doğu Anadolu Ağızlarındaki Ortaklıklar Üzerine. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7*(4), 1801-1824.

Gökçe, H. (2020). 1999-2019 Yılları Arası Ağız Araştırmalarında Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme: Ünlüler. *Karadeniz Araştırmaları. Balkan, Kafkas, Doğu Avrupa ve Anadolu İncelemeleri Dergisi*, 501-523.

Gökdağ, B. A. (2009). Azerbaycan ve İran Türk Ağızlarında Fiilin Öğrenilen Geçmiş Zaman Formasının Değişik Bir Şekli. *Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri (25-30 Mart 2008 Şanlıurfa)* (s. 223-226). Ankara: TDK Yayınları.

Gölbaşı Belediyesi. (2020, 02 03). http://www.golbasi.bel.tr/sehir/golbasi-tarihce/72/ adresinden alındı

Gölbaşı Kaymakamlığı. (2020, 02 06). http://www.golbasi.gov.tr/tarihce adresinden alındı

Gül, B. (2013). Moğolistan Dil Atlası Üzerine. *Yalım Kaya Bitigi-Osman Fikri Sertkaya Armağanı*.

Gül, R. (1993). Kilis Merkez ve Köyleri Ağızları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi.

Gül, R. (1999). Gaziantep Barakları Ağzı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Adana: Çukurova Üniversitesi.

Gülensoy, T. (1999). Ağız Araştırmalarının Bugünkü Durumu. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 16-21). Ankara: TDK Yayınları.

Gülensoy, T., & Alkaya, E. (2011). *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası* (3 b.). Ankara: Akçağ.

Gülsevin, G. (2005). Ağız Araştırmalarımızda Yaygınlaşmış Yanlışlıklar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 207-213.

Gülsevin, G. (2010). Anadolu Ağızlarında Etnik (Boysal) Özellikler ve Çepni Ağızları Üzerine. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 141-142.

Gülsevin, G. (2013). Ses Bilgisinde Çevre Şartı Kavramı ve Ağız İncelemelerindeki Önemi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8*(9), 49-62.

Gülsevin, G. (2015). Azerbaycan Dilinin Naxçıvan Dialektoloji Atlası Hakkında. *Türk Dünyası Dergisi*(40), 209-213.

Günşen, A. (2006). Anadolu Ağızlarında Farklı Bir Gelecek Zaman Eki ve Çekimi: -ıcı /-ici ; -ucu /-ücü. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 54-84.

Günşen, A. (2009). Gaziantep Ağzının Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler. *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 4/3*, 1081-1123.

Günşen, A. (2012). Balkan Türk Ağızlarının Tasnifi Üzerine Bir Değerlendirme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7*(4), 111-129.

Günay, E. G. (2008). Adıyaman-Merkez Kâhta Gerger Samsat Yöresi Ağzı. Elazığ: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Güneş, İ. (2020). Urfa Merkez Ağzı ile Azerbaycan Türkçesi Arasındaki Ortak Özellikler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(19), 242-264.

Güven, Ö., & Yalnız, A. (2022). Oğuzeli Ağzında Kullanılan Deyimler Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi, 6*(2), 854-889.

Güven, M. (2015). Dini Turizm Açısından Adıyaman'ın Önemi. A. Üniversitesi içinde, *Fırat'tan Volgaya Medeniyetler Köprüsü* (s. 57-71). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Güven, M. (2015). Gaziantep İlinin Dinî Turizm Açısından Önemi. A. Üniversitesi içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 163-176). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Gaziantep Belediyesi. (2020, 02 27). https://gantep.bel.tr/sayfa/gaziantep-tarihi- adresinden alındı

Gaziantep Üniversitesi. (2020, 02 27). https://www.gantep.edu.tr/static2/?static_ID=20256197 adresinden alındı

Gaziantep Valiliği. (2020, 02 27). http://www.gaziantep.gov.tr/gaziantep-tarihi adresinden alındı

Gemalmaz, E. (1999). Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 4-13). Ankara: TDK Yayınları.

Gemalmaz, E. (1999). Türkiyeli Türkçesinde Ses. Olayları. *AÜ TAE Dergisi*(13), 2-30.

Gerger Kaymakamlığı. (2020, 02 02). http://www.gerger.gov.tr/gerger-tarihi adresinden alındı

Haber Şanlıurfa. (2020, 03 06). https://www.haber-sanliurfa.com/yazarlar/misafir-yazar/dem-ile-havva-efsanesi-sanliurfa/30290/ adresinden alındı

Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Halaçoğlu, Y. (2010). *Türkiye'nin Derin Kökleri, Osmanlı Kimliği ve Aşiretler*. İstanbul: Babıali Kültür Yayınları.

Harran Üniversitesi. (2020, 03 06). Harran.edu.tr: http://web.harran.edu.tr/tarih/tr/makaleler/sanliurfa-tarihi/ adresinden alındı

Hasankeyf Kaymakamlığı. (2020, 03 19). http://www.hasankeyf.gov.tr/hasankeyf-tarihi adresinden alındı

Haspolat, E. (2005). Hasankeyf: Tarihi, Tarihi Eserleri, Yasal Konumu ve Geleceği. *Türkiye Mühendislik Haberleri*(439-440), 19-23.

Haspolat, Y. K. (2013). Dirarbakır İlçelerinin Tarihî ve Doğal Güzellikleri. D. Üniversitesi içinde, *Her Yönüyle Diyarbakır İlçeleri* (s. 222-468). İstanbul: Uzman Matbaacılık.

Hayasi, T. (2000). Bolu İli Ağzında Belli Bir Dağılım Eğilimi Göstermeyen Sözcükler ve Yorumlamada Sorunlar. *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri* (s. 47-63). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Işık, G., & Güneş, M. (2014). Çok Kültürlülüğün Mirasını Geleceğe Taşımak: Mardin Örneği. *TÜCAUM 8.Coğrafya Sempozyumu*, 449-461.

İlhan, N. (2017). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Çokluk Ekleri. *International Journal of Social Science*, 155-168.

İlyas, A. (2017). 1927 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Urfa Nüfusunun Genel Yapısı ve Özelliği. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 143-156.

İmer, K. (2000). Türkçenin Ağızlarının Sınıflandırılmasında Temel Alınan Ölçütler. *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri* (s. 5-16). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi .

Index Anatolicus. (2020, 04 04). Nişanyan Map: https://nisanyanmap.com/?y=&t=birecik&lv=1 adresinden alındı

Index Anatolicus. (2020, 04 06). https://nisanyanmap.com/?y=&t=siverek&lv=1 adresinden alındı

IPA. (2022, 05 10). *IPA* . International Phonetic Alphabet: https://www.internationalphoneticassociation.org/IPAcharts/IPA_chart_orig/pdfs/IPA_unitipa_2020_full.pdf adresinden alındı

İslam Ansiklopedisi. (2020, 03 07). https://islamansiklopedisi.org.tr/birecik adresinden alındı

Kök, A. (1995). Oğuzeli ve Yöresi Ağızları. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Kök, A. (2016). Modern Oğuz Türkçesi Diyalektlerinde Göçüşme. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 5*(15), 406-430.

Kültür Portalı. (2020, 02 27). https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/gaziantep/genelbilgiler adresinden alındı

Kürkçüoğlu, K. E. (1991). *Urfa Ağzı*. Ankara: TDK Yayınları.

Kılıç, M. (2001). Kahramanmaraş Merkez Ağzı. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kılıç, M. (2003). Türkiye Türkçesindeki Ünlülerin Sesbilgisel Özellikleri. *Proceedings of the Tenth International Conference in Turkish Linguistics*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Kılıç, M. (2012). Türkçedeki Ötümsüz Sürtünmeli Ünsüzlerin Akustik Özellikleri. *16. Uluslararası Türk Dilbilim Kurultayı*. Ankara.

Kılıç, M. (2017). Türkiye Türkçesindeki Sesbirimlerin Dışsal ve İçsel Alt Sesbirimleri: Katmanlı Çevriyazı Modeli. *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 12*(7), 195-214.

Kılıç, M. A. (2008). Türkiye Türkçesindeki 'Yumuşak G' Ünsüzünün Fonetik Analizi. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (s. 2809-2826). Ankara: TDK.

Kılıç, M. A. (2018). Türkçedeki Burun Ünsüzlerinin Akustik Özellikleri. *Turkish Studies, 13*(12), 259-271.

Kılıç, M. A., & Kılıç, M. (2012). Türkçeye Yabancı Dillerden Geçen Kelimelerde Algısal Ünlü Türemesi. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (s. 1323-1332). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kahta Kaymakamlığı. (2020, 03 15). http://www.kahta.gov.tr/kahta-adinin-kaynagi adresinden alındı

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Ses Bilgisi*. Kesit Yayınları.

Karaca, V. İ. (2012). Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 7*(4), 2059-2090.

Karahan, L. (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Karahan, L. (1999). Ağız Araştırmaları Alanında Yapılması Gereken Çalışmalar. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 24-28). Ankara: TDK Yayınları.

Karahan, L. (1999). Türkiye Türkçesi Ağızlarında ñ>y Değişmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*(Dr. Himmet Biray Özel Sayısı), 99-105.

Karahan, L. (2003). Türkiye Türkçesi Ağızlarında ş>s Değişmesi ve Çalış Beldesi (-Haymana) Ağzı. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 41-61.

Karahan, L. (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler.* Ankara: TDK Yayınları.

Karahan, L. (2015). Azerbaycan Dilinin Naxçıvan Dialektoloji Atlası. *Dil Araştırmaları Dergisi*(17), 271-276.

Karahan, L., Boz, E., Aktaş, S., Çalışkan, N., & Yayla, Ö. (2018). *Ağız Atlası Kılavuz Kitabı.* Ankara: Akçağ Yay.

Karakaş, R. (2014). Kültürel Bir Mekân Olarak Çermik Hamamı. *Folklor Edebiyat, 20*(77), 9-20.

Karasoy, Y. (2016). -gAndA / -AndA Bir Zarf-Fiil Eki Midir? *Dil Araştırmaları*, 7-16.

Karasu, A. (2017). 1875 Yılında Belgrat'ta Basılan Pulevski'nin Sözlüğü ve Sözlükteki Batı Rumeli Ağzı Özellikleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, 10*(54), 105-113.

Karkamış Kaymakamlığı. (2020, 02 27). http://www.karkamis.gov.tr/tarih adresinden alındı

Keskin, M. (2015). Zaza Dili. *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, 93-114.

Kilis Belediyesi. (2020, 03 02). http://www.kilis.bel.tr/index.php/2019/04/13/kilis-tarihi/ adresinden alındı

Kilis KTB. (2020, 03 02). Kilis Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü: https://kilis.ktb.gov.tr/TR-61652/genel-bilgiler.html adresinden alındı

Kilis Tarihsel Değerler. (2020, 03 02). Kilis.Ktb.Gov.Tr: https://kilis.ktb.gov.tr/TR-61688/tarihsel-ve-etkinsel-kulturel-degerler.html adresinden alındı

Killi, G. (2002). Hakas Türkçesinin ağızları. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Kocakerim, H. Ş. (2014). Gaziantep Şahinbey Ağzı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Kopar, M. (2015). Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Tarihi ve Kültürel Değerleri. A. Üniversitesi içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 15-22). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Kopar, M. (2015). Geçmişten Günümüze Hoşgörü Şehri Mardin. *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 218-227). içinde Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Kopar, M. (2015). Tarihin Derinliklerinden Günümüze Şanlıurfa. *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 304-310). içinde Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Korkmaz, Z. (1971). Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu. *TDAY Belleten*, 21-32.

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu.

Korkmaz, Z. (1994). *Güney-Batı Anadolu Ağızları.* Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2009). Anadolu'da Oğuz Türkçesi Temelinde İlk Yazı Dilinin Kuruluşu. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 61-69.

Korkmaz, Z. (2010). Balkan Türkçesi Ağızları ile Türkiye Türkçesi Ağızları Arasında Sosyo-Lengüistik Açıdan Kısa Bir Karşılaştırma. *Türk Dili Belleten*(2), 103-118.

Korkmaz, Z. (2011). Ağız Araştırmalarındaki Çeviri Yazı Ayrılıklarının Bir Sisteme Bağlanması Gereği Üzerine. *TDAYB, 1*, 45-50.

Koyuncuoğlu, Y. (1969). Kilis Ağzı Üzerine Bir Gramer Denemesi. *Yayımlanmamış Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Kur'an-ı Kerim. (2020, 03 07). Diyanet İşleri Başkanlığı: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/H%C3%BBd-suresi/1517/44-ayet-tefsiri adresinden alındı

Kur'an-ı Kerim. (2020, 03 06). Diyanet: https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Enbiy%C3%A2-suresi/2549/66-70-ayet-tefsiri adresinden alındı

Kurt, A. O. (2017). Anadolu'da İlk Tapınak: Göbeklitepe. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal, 21*(2), 1107-1138.

KVMGM. (2020, 03 06). https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44420/gobeklitepe-arkeolojik-alani-sanliurfa.html adresinden alındı

Mıynat, A. (2008). Bir Ortaçağ Kenti: Hasankeyf. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mardin Kültür. (2020, 04 07). http://www.mardinkultur.gov.tr/yazdir?2B8BCA09029C1E139ACC76E105C2F305 adresinden alındı

Mardin Valiliği. (2020, 04 07). http://www.mardin.gov.tr/mardin-evleri adresinden alındı

Mardinliyim.Com. (2020, 04 07). http://www.mardinliyim.com/tarihte-aldigi-isimler.html adresinden alındı

Mardin-Vikipedi. (2020, 04 07). https://en.wikipedia.org/wiki/Mardin adresinden alındı

Midyat-Vikipedi. (2020, 04 07). https://tr.wikipedia.org/wiki/Midyat adresinden alındı

Mollova, M. (1996). Balkanlardaki Türk Ağızlarının Tasnifi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*(44), 167-176.

Musabeyli Kaymakamlığı. (2020, 03 02). http://musabeyli.gov.tr/tarihce adresinden alındı

Mynet. (2020, 02 27). https://www.mynet.com/gaziantep/hakkinda adresinden alındı

Nabikoğlu, A., & Dalkılıç, N. (2013). Diyarbakır Surlarının Günümüzdeki Durumuna Bir Bakış. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*(15), 23-35.

Nakiboğlu, S. H. (2001). *Adıyaman ve Yöresi Ağızları.* Niğde: Niğde Üniversitesi Yayınları.

Nakiboğlu, S. H. (2015). Diyarbakır, Mardin, Urfa, Siverek Ağızlarında Kullanılan Bir Enklitik Edatı "MA". *Akademik Bakış Dergisi*, 272-286.

Nalbant, M. V. (2009). Çok Dillilik ve Taşıyıcı Dil Kavramları Bağlamında Siirt Merkez Ağzı ve Bazı Türkçe Sözcüklerin Durumu. *Turkish Studies, 4*(3), 1606-1621.

Nemeth, G. (2014). *Vidin Türkleri Ağız Araştırmaları.* (A. Güzel, Dü.) Ankara: TDK Yayınları.

Nişanyan Map. (2020, 03 17). https://nisanyanmap.com/?y=&t=Ad%C4%B1yaman&u=1&ua=0 adresinden alındı

Nişanyan, S. (2020, 02 27). *Nişanyan MAP - Karkamış*. https://www.nisanyanmap.com/?y=&t=karkam%C4%B1%C5%9F&lv=1 adresinden alındı

On5yirmi5.com. (2020, 03 03). https://on5yirmi5.com/dosya/turkiyenin-illeri/79-kilis-hakkinda-genel-bilgi/ adresinden alındı

Oğuzeli Belediyesi. (2020, 02 27). http://www.oguzeli.bel.tr/Oguzeli.aspx?id=3 adresinden alındı

Oğuzeli Kaymakamlığı. (2020, 02 27). http://www.oguzeli.gov.tr/tarihi adresinden alındı

Oğuzeli-Vikipedi. (2020, 02 28). https://tr.wikipedia.org/wiki/O%C4%9Fuzeli adresinden alındı

Ölmez, M. (1993). Azerbaycan dilinin dialektoloji atlası. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 307-309.

Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı.* Ankara: TDK Yayınları.

Özçelik, S., & Boz, E. (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı.* Ankara: TDK Yayınları.

Özçelik, S., & Boz, E. (2009). *Siverek Merkez Ağzı.* Ankara: Gazi Kitabevi.

Özalp, H. (2016). İnsanlığın En Eski Tapınağı Göbeklitepe Teolojik Olarak Bize Ne Söyler? *Bilimname*, 59-74.

Özden, M. (2016). Şekil Bilgisini Belirleyen Temel Özellikler Bakımından Batı Trakya-Gümülcine Ağzı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9*(44), 187-214.

Özden, M. (2019). Türkiye Türkçesi Ana Ağız Gruplarını Belirleyen Özellikler Bakımından Batı Trakya Türk Ağızları. *Folklor/Edebiyat, 25*(97), 183-205.

Özek, F. (2014). Kemaliye ve Yöresi Ağızlarında Birincil Uzun Ünlüler. *Zeitschrift für die Welt der Türken, 6*(2), 117-130.

Özgen, N., & Karadoğan, S. (2009). Siirt Şehrinin Kuruluş ve Gelişimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19*(2), 61-81.

Özyüksel, S. (2018). Mardin Kızıltepe İlçesi Yer Adları Üzerine Bir Dil İncelemesi. Niğde: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Pekacar, Ç., & Dilek, F. (2008). Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye'de Ağız Araştırmaları. *TTAAÇ* (s. 575-590). Şanlıurfa: TDK.

Reimann, H. (2020, 3 24). *Alman Dili Atlası*. Marburg: https://www.uni-marburg.de/sammlungen/sammlungen/dsa adresinden alındı

Rençber, F. (2012). Adıyaman'da Alevilik. İstanbul: Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Rençber, F. (2014). Adıyaman Alevilerinin Coğrafi Dağılımları ve Demografik Yapısı. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 7-18.

Resmi Gazete. (2020, 04 07). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-1.htm adresinden alındı

Sökmen, İ. (2011). Bismil Türkmen Ağzı. *Yatyımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Sökmen, İ. (2017). Derleme Sözlüğü ve Bismil Türkmen Ağzı Söz Varlığına Katkılar. *Turkish Studies, 12*(5), 461-484.

Sökmen, İ. (2017). Dilsel Veriler Işığında Bismil Türkmen Topluluğu ve Ağzını Oluşturan Tarihsel Katmanlar. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*(44), 215-235.

Sönmez, M. E. (2012). Karkamış'ta Yerleşmenin Tarihsel Gelişiminde Etkili Coğrafi Faktörler ve Antik Karkamış Şehri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 11*(4), 1082-1120.

Saatçi, Ö. (1999). Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa, ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesi . *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, İ. (2016). Türkiye Türkçesinin Ağız Atlası Nasıl Tasarlanmalıdır? *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 11*(10), 513-528.

Sarıtiken, H. (2017). Gaziantep Merkez (Şahinbey-Şehitkâmil) Ağzı. Kayseri: Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Sarıtiken, H. (2019). Gaziantep Merkez Ağzında Fiil Çekimleri -Tasarlama Kipleri. *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5*(20), 1019-1030.

Sarıtiken, H. (2019). Gaziantep Merkez Ağzında Zarflar. *International Social Sciences Studies Journal, 5*(30), 526-534.

Sağır, M. (1995). Anadolu Ağızlarında Ünlüler. *TDAY Belleten*, 377-409.

Sağır, M. (1995). Anadolu Ağızlarında Ünsüzler. *TDAY Belleten*, 391-409.

Sağır, M. (1999). Ağız Çalışmalarında Çevriyazı. *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (s. 126-138). Ankara: TDK Yayınları.

Sağır, M. (2002). Ses Olayları Bakımından Anadolu Ağızları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(20), 2-7.

Sağır, M. (2008). Türkiye Türkçesi Ağızlarının Ünlü Varlığı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 3*(3), 563-578.

Siirt Valiliği. (2020, 03 06). http://www.siirt.gov.tr/ilcelerimiz adresinden alındı

Siverek Belediyesi. (2020, 03 18). https://www.siverek.bel.tr/kente-bakis/siverek/tarihce adresinden alındı

Siverek Belediyesi. (2020, 04 06). https://www.siverek.bel.tr/kente-bakis/siverek-2/egitim-ve-kultur adresinden alındı

Siverek Kaymakamlığı. (2020, 03 19). http://www.siverek.gov.tr/siverek-tarihcesi adresinden alındı

Siverek-Vikipedi. (2020, 03 17). https://tr.wikipedia.org/wiki/Siverek adresinden alındı

Soyyiğit, E. (2012). Karkamış Ağzı. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Stamova, M. (2001). Gagauz Türkçesi ve ağızlarının karşılaştırmalı ses bilgisi. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Sunkar, M., & Tonbul, S. (2010). Batman Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 18-38.

Şırnak Valiliği. (2020, 03 07). http://www.sirnak.gov.tr/tarihce adresinden alındı

Şahbaz, M. (2017). XVI. Yüzyıl Anadolu›sunda Oğuz Boylarının Yerleştikleri Yerlerin Sancaklara Dağılımı. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(26), 45-59.

Şanlıurfa KTB. (2020, 03 06). https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-89637/sanliurfa.html adresinden alındı

Şanlıurfa Valiliği. (2020, 03 06). http://www.sanliurfa.gov.tr/genel-bilgiler adresinden alındı

Şanlıurfa Valiliği. (2020, 03 06). http://www.sanliurfa.gov.tr/tarihce adresinden alındı

Şanlıurfa-Vikipedi. (2020, 03 06). https://tr.wikipedia.org/wiki/%C5%9Eanl%C4%B1urfa adresinden alındı

Şenlik, A. Ş. (2013). Osmanlı Türkçesindeki Cümle Bağlaçlarının Tasnifine Dair Bazı Öneriler. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 45*, 251-268.

Şenlik, A. Ş. (2014). Osmanlı Türkçesinin Öncü Bağlaçları Hakkında. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*(4), 157-179.

Şimşek, M. (2013). Süryanilerin Diyarbakır›daki Tarihi Mekanları. *Tarih-Kültür-İnanç Kenti Diyarbakır* (s. 47-58). içinde Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.

Türk, V. (2020). Çağatay Türkçesinde Farsça Alıntı (Kopyalama) Cümle Tipleri ve Bazı Anahtar Sözler. *Dil Araştırmaları, 14*(7), 7-20.

Tamtamış, H. K. (2021). Yerli Ağızlar Arasındaki İlişki: Mardin Örneği. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri* (s. 383-407). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Taylan, E. E., & Özsoy, A. (2000). Türkçenin Ağızları Çalışmalarında Yöntem Sorunları. *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri* (s. 27-33). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Taylan, E. E., & Özsoy, A. (2000). *Türkçenin Ağızları Çalıştay Bildirileri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

TDK. (2020, 10 10). *TDK Sözlük*. Türk Dil Kurumu: http://www.tdk.gov.tr/icerik/yazim-kurallari/uzun-unlu/ adresinden alındı

TDK. (2021, 04 10). *TDK Sözlük*. Türk Dil Kurumu: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

TDK Sözlük. (2019, 11 22). http://www.tdk.gov.tr: https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı

Tekin, T. (1989). Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Erdem Dergisi*, 141-168.

Tekin, T. (1995). *Türk Dilllerinde Birincil Uzun Ünlüler.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Topdemir, R. (1997). Adıyaman Yöresinin Atasözleri ve Deyimleri. Şanlıurfa: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Turan, Z. (1999). Cümlenin Yapısı ile İlişkilendirilen "Basit" ve "Birleşik" Kavramları Üzerine. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 299-311.

Uçar, E., & Yener, M. (2012). Eski Türkçede İlk Hecedeki Yuvarlak Ünlüler Meselesi ve Dîvânu Lugâti't-Türk. *Journal of Worlds of Turks, 4*(2), 203-212.

Uluçam, A. (2016). Hasankeyf'teki Kültürel Mirasın Bugünkü Durumu. *XX. Uluslararası Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 14-36.

Umaç, Z. Ş. (2010). Gaziantep Çepni Ağzının Türkiye Türkçesi Ana Ağız Gruplarını Belirleyen Özellikler Bakımından Değerlendirilmesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 10*(1), 185-206.

Umaç, Z. Ş. (2011). Çepni Ağzı. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar.* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Multilingual Yay.

Wikipedia. (2020, 01 10). https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%A2hta adresinden alındı

Wikipedia. (2020, 02 13). https://tr.wikipedia.org/wiki/Samsat adresinden alındı

Wikipedia. (2020, 03 20). https://tr.wikipedia.org/wiki/Ad%C4%B1yaman adresinden alındı

Wikipedia. (2020, 03 19). https://tr.wikipedia.org/wiki/Hasankeyf adresinden alındı

Wikipedia. (2020, 03 21). https://tr.wikipedia.org/wiki/Diyarbak%C4%B1r adresinden alındı

Wikipedia-Çüngüş. (2020, 02 21). https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87%C3%BCng%C3%BC%C5%9F adresinden alındı

Wrede, F., Mitzka, W., & Martin, B. (2020, 3 20). *Almanca Dil Atlası*. Alman Dil Atlası Araştırma Merkezi: https://regionalsprache.de/dsa.aspx adresinden alındı

Yıkmış, S. (2015). Ağız Atlasları Hazırlama Yöntemleri ve Eskişehir İli Türkmen Ağızları. Eskişehir: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, F. (2017). Türkiye Türkçesi Ağız Atlası İçin Yeni Bir Ön Çalışma: Gibi Edatı ve Yan Biçimleri. *International Journal of Language Academy*, 93-114.

Yıldırım, M. (1981). Mardin İli Midyat İlçesi Doğançay Köyü Ağız Özellikleri. *Lisans Bitirme Tezi*. İstanbul: İÜ Edebiyat Fakültesi.

Yıldız, Ç. (2015). Gaziantep'te Kültürel Hayat. A. Üniversitesi içinde, *Fırat'tan Volga'ya Medeniyetler Köprüsü* (s. 193-198). Adıyaman Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, İ. (2008). Kültürel Zenginlik Bakımından Mardin. *Atatürk Üniversitesi ilahiyat Faktiltesi Dergisi*(29), s. 85-101.

Yavuz, S. (2009). Şanlıurfa Karakeçililerinde Dil Değiştirme Süreci. *Turkish Studies*, 2358-2368.

Yazıksız, N. A. (1902). Dialecte Turc De Kilis. *Keleti Szemle, 3*, 261-273.

Yeşilkaya, M. (2007). Gerger Merkez ve Köyleri Ağızları. Van: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Yezi.

Yeşilkaya, M. (2021). Adıyaman Ağızlarında Kullanılan Şimdiki Zaman Ekleri ve Etnik Köken İlişkisi. *V. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı* (s. 701-712). Ankara: TDK Yayınları.

Yeşilkaya, M., & Karasu, A. (2022). Bulgar Ağız Atlası Işığında Türkiye Ağız Atlasının Hazırlanmasına Yönelik Bazı Öneriler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(50), 195-206.

Yeni Şafak. (2020, 03 02). https://www.yenisafak.com/yazarlar/yasarsungu/gocmen-nufusun-yerli-nufusu-gectigi-tek-il-kilis-2045113 adresinden alındı

Zengin, B. (1994). *Hasankeyf Tarihi ve Tarihi Zenginlikleri.* İstanbul: Kariyer Matbaa.

Ziyayeva, Z. (2011). Azerbaycan Diyalektolojisinin Tarihi Üzerine. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(30), 93-106.

General Otomotiv A.Ş.

GENOTO BEDFORD KAMYON FABRİKASI

(1963-1994)

RIDVAN ŞÜKÜR

Cumhuriyetimizin 100. Yılı Anısına...

gece kitaplığı

General Otomotiv A.Ş.
GENOTO BEDFORD KAMYON FABRİKASI (1963-1994)

RIDVAN ŞÜKÜR

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Birinci Basım • Temmuz 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-966-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

RIDVAN ŞÜKÜR ÖZGEÇMİŞ 7
ÖN SÖZ 9
GENOTO 10
KAMYON 13
İstanbul'da Ford otomotiv montaj fabrikası denemesi 15
Türk Otomotiv montaj sanayiinde ilk hareketler 15
Cumhuriyet döneminin Karayolu taşıtlarıyla ilgili montaj sanayisinin ilk denilebilecek örnekleri, 1954-1958 yılları arasında Tuzla ve Çayırova'da bölgelerinde kurulmuştur. 16
Otomotiv sanayisinin gelişimi 17
Türkiye'nin taşıma işinde Kamyona ihtiyacı var 18
Yurt içi talep 18
Kamyonete olan talep artışı 18
1950-1960'larda Kamyon ve Kamyonet sanayisi 18
Otomotiv sanayi birliği 20
1961 Devrim otomobili 20
Kamyon ithalatında gerileme 20
Otomotivde Planlı kalınma dönemi 20
Kullanılan parçaların yerlileştirilmesi 23
1970'LERDE KAMYON VE KAMYONET SANAYİSİ'NİN GENEL DURUMU 24
Kısa mesafe taşımacılıkta kamyonet kullanımı 25
Yurt içi kamyonet talebi 26
1980'lerde Ülkenin kamyon piyasası 27
1980'lerde Kamyon ithalatı 27
1980 Sonrası Politikaları 28
1990'larda durum 29
1950 ve 1960'lı yıllarda Türkiye'de yapılmakta olan kamyon üretim şekilleri31
Montaj Sanayii Talimatı: 34
MONTAJ SANAYİNİN ESASLARI 36
Montaj Sanayi Talimatı ve Etkileri 37
Taşıt üretim yöntemi ve akış şeması 41
General Otomotiv A.Ş. 43
GENOTO – BEDFORD KAMYON FABRİKASI 43
GENOTO- BEDFORD 45
GENETO General Otomotiv Ticaret Anonim Şirketi 45
ESAS MUKAVELESİ 45

GENOTO fabrikasında kamyon üretimi 69
BEDFORD Marka Kamyonlarının 1967 KGLC 6O Modelini yeni fiyatı ve özellikleri..... 70
GENOTO GENERAL MOTORS CORPORATİON'UN üstün tekniğine sahip BEDFORD KGLC 6O en son yenilikleri ile 381 tip motorlu modelini iftiharla takdim eder..... 72
1970 Model BEDFORD KBC 10 DİZEL KAMYON..... 73
1974 yılında GENETO BEDFORD 75
1970'li yıllarda GENOTO..... 78
Sermaye durumu..... 81
Firma özellikleri (1984)..... 81
1987 yılı cirosu 83
1965-1980 yılları arası Kamyon üretim durumu 84
Kapasite kullanım durumu 85
Motor özellikleri 87
Ciro (1982-1987):..... 88
Çalışan sayıları (1982-1987) 88
GENOTO İstanbul İçerenköy fabrikasında 1965-1986 yılları arasında üretilen kamyon durumu 88
1987 yılında Büyük alışveriş tamamlandı..... 89
Doğuş Grubuna ait GENOTO üretim başladı 90
Yedek parça basımına 1986-1989 yılları arasında devam edildi 90
1988 yılında fabrikada fason üretim yapılmaktaydı. 91
1989 yılında fabrikanın makinaları yerinden sökülerek Gebze'de bulunan yeni fabrikaya taşındı 91
Fabrikanın taşınma süreci..... 92
1990 yılında Üretim yeniden başladı. Şükür kavuşturana..... 92
Yeni "Kemikli" GENOTO - 570 92
Fabrikanın bütün makinaları 1996 yılında satıldı 96
Satış Bayi listesi 1994..... 96
Tasarımı yapılan, seri üretimi yapılamayan..... 97
Yeni GENOTO 580 Kamyon..... 97
GENOTO ÇALIŞANLARI..... 101
Üretilen kamyonların özellikleri..... 102
BEDFORD KG (EJR) TEKNİK ÖZELLİKLERİ (1973 Model)..... 102
GENETO – BEDFORD TÜRKİYE BAYİİ SATIŞ ve ARAÇ SERVİS TEŞKİLATI (1970) 130
Gazete iş ilanları 136
KAYNAKÇA 145

ÖN SÖZ

Kamyon, yük taşıma asli görevi olan ticari bir vasıtadır. Üretilen ürünleri istenilen pazara ve müşteriye kısa zamanda taşır, zamandan ve maliyetten tasarruf sağlar. 1950'li yıllardan itibaren ülkemizde gelişen karayollarıyla birlikte ülkemiz için en önemli taşıma ve üretim aracı olmuştur.

Kamyon, bir ticari motorlu araç olarak 1950'li yıllarda ve sonrasında gelişen Türkiye'de tarım ve sanayi alanlarında üretilen ürünleri pazara taşıma noktasında önemli görevler üstlenmiştir.

1950'lerde karayolu ulaşımına ağırlık verilmesi sonucunda artan kamyon - kamyonet talebi ilk zamanlarda yapılan ithalat yoluyla karşılanmıştır.

Bu dönemlerde yaşanan sosyal ve ekonomik gelişmeler ise ülke içinde yük taşıma araçlarına (Kamyonlara) büyük bir talep doğurmuştur.

1953 ve 1954 yıllarında gelişmeye başlayan montaj sanayi oluşturma düşüncesi, otomotiv sanayiinin kurulma gayretlerinin temeli olarak kabul görmektedir.

1954-58 dönemindeki ithalat tıkanıklıkları, mal darlığı, yüksek fiyatlar ve karaborsa tecrübelerini göz önünde bulunduran Hükümet ve iş çevreleri ülkemizde ithal-ikame sanayiinin bir an önce kurulması ilkesini kabul etmişlerdir.

Cumhuriyet döneminin Karayolu taşıtlarıyla ilgili montaj sanayisinin ilk denilebilecek örnekleri, 1954-1958 yılları arasında Tuzla ve Çayırova'da bölgelerinde kurulmuştur.

Tuzla'nın 1955 yılına kadar Gebze'nin bir köyü olduğu bilinmektedir. Türk otomotiv sanayiinin temellerinin 1950'li yıllarda Gebze çevresinde atıldığını bir anlamda söyleyebiliriz.

Türkiye'de ilk kez otomotiv sanayi ürünleri üretimi 1954 yılında Tuzla'da Türk Willys Overland ismi ile Verdi limitet tarafından orduya Jeep ve kamyonet üretmek için kurulması üzerine başlamıştır. Bu kuruluşun binaları 1955 yılı içinde bitirilmiş, yılsonunda montaj hatları kurulmuştur. İlk montajı tamamlanan jeepler, 1956 yılının ilk aylarından itibaren satışa hazır hale gelmiştir. Resmî açılış ise 25 Nisan 1956 günü yapılmıştır. Söz konusu yatırımı, 1955 yılında Çayırova'da kurulan Federal kamyon fabrikası izlemiştir ve daha sonrada Çiftçiler A.Ş.'nin ortakları ile 1962'de Gebze Çayırova'da kurduğu Chrysler kamyon fabrikası izlemiştir.

KAYNAKÇA:

Aksoy Tamer, Ortak Pazarla Muhtemel Bir Entegrasyon Işığında Türk Otomotiv Sanayi Yatırımları, Otomotiv Sanayi Derneği yayın No:20, İstanbul 1990,

Azcanlı Ahmet, Türk Otomotiv Sanayiinin Tarihsel Gelişimi, Otomotiv Sanayicileri Derneği, (Tarih yok)

Bedford Bakım kılavuzu (Tanıtmalık), KBC 10 (EHG) Dizel tipi kamyonlar için hazırlanmıştır.

BEDFORD KG (EJR) Bakım ve kullanma talimatı, GENOTO –İSTANBUL

Demirci Barbaros, Otomotiv Sektör Araştırması, Karayolları Yolcu ve Yük Taşıtları Arz ve Talebi, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Sektör Programları ve Proje Müdürlüğü İstanbul, Yayın No:39, Ağustos 1981,

Gülbek Caner, Kamyon-Kamyonet Sanayii, İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ağustos 1991

Hiç Mükerrem, Türk Otomotiv Sanayiinin İktisadi Yönü ve Sorunları, Türkiye'de Otomotiv Sanayii ve Otomotiv Yan sanayii, İktisadi Araştırmalar Vakfı, 32-1973, İstanbul,

GENOTO BEDFORD Kamyonları Servis Cüzdanı, Dolapdere-İstanbul,

GENETO General otomotiv Ticaret Anonim Şirketi Esas mukavelenamesi, Kısmet Matbaası, 1963,

GENETO General Otomotiv Ticaret Anonim Şirketi Esas Mukavelenamesi, Çituri Biraderler Basımevi, 1965,

Kamyon –Kamyonet Sanayii, Türkiye İş Bankası A.Ş., Genel Müdürlük, İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü, Ağustos 1991

Karayolu Taşıması, Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) Yardımcı Çalışmalar – No: 28- Nisan 1967, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Karayolları Matbaası – Ankara,

Karayolları Taşıtları İmalat Sanayi, Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Karayolları Taşıtları İmalat Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT:1548 – ÖİK: 240 Şubat 1977

Karayolu Taşıtları İmalat Sanayi, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Özle İhtisas Komisyonu Raporu, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: DPT: 1995 ÖİK:309, Mayıs 1985,

Küçükerman Önder, Prof., Anadolu Mimarisinin Tasarım Mimarisinin İzinde Türk Otomotiv Sanayii ve Tofaş, 1. Baskı, Aralık 1997,

Manisalı Erol, Prof. Dr., Türk Otomotiv Sanayisinin Üretim Yapısı, İktisat ve Maliye Dergisi, Cilt: XXIII –Sayı: 11, Şubat 1977

Okul sözlüğü, Türk Dil Kurumu, Ankara 2000,

Özdaş Nimet, Prof. Dr., Türkiye'nin Kamyon ihtiyacı, İTÜ Makine fakültesi Motorlar enstitüsü yayınları, No:25, Yenilik basımevi, İstanbul 1962,

Pekarun İzzet, Otomotiv Sanayi Araştırması (Otomotiv Sanayi Ürünleri Arz ve Talebi) Bölüm 1, T.S.K.B. Sektör Araştırması, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Araştırma Müdürlüğü İstanbul, Nisan 1977,

Şükür Rıdvan, Chrysler Kamyon Sanayi A.Ş., Gece Kitaplığı, Mart 2021

Şükür Rıdvan, TOE Türk Otomotiv Endüstrileri A.Ş., Gece Kitaplığı, Aralık 2021,

Türkiye Kamyon ve Kamyonet sergisi, 15 Ocak- 5 Şubat 1974, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 1974,

Türk Otomotiv Sanayii Hakkında Genel ve İstatistiki Bilgiler, Otomotiv Sanayii Derneği Yayınları No: 18, Eylül 1988,

Türkiye'de Otomotiv Sanayii Gelişme Perspektifi, Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No DPT: 2660, Kasım2002,

Türkiye'de Otomotiv Sanayii Gelişme Perspektifi, Devlet Planlama Teşkilatı İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No DPT: 2660, Kasım 2002,

Yaver Mehmet Ali, Kamyon ve Kamyonet Sanayii, İş Bankası İktisadi Araştırmalar Müdürlüğü Yayını, Haziran 1993,

Dergiler:

Otomotiv sanayiinden haberler Dergisi (GENOTO, General otomotiv sanayi ve Ticaret A.Ş. Fabrika tanıtımı), Yıl:1, sayı:1, Ocak 1989,

Otomotiv Endüstrisi Dergisi, sayı: 63, Ağustos 1994

Otomotiv Endüstrisi Dergisi, sayı:65, Ekim 1994,

Pirelli Dergisi, Aylık Mecmua, sene 5,sayı: 55, Nisan 1969,

Gazeteler:

Hürriyet Gazetesi, 18 Kasım 1967

Milliyet Gazetesi, 6 Ekim 1966

Milliyet Gazetesi, 20 Ağustos 1967

Milliyet Gazetesi, 15 Ekim 1967

Milliyet Gazetesi, 13 Kasım 1967

Milliyet Gazetesi, 20 Ekim 1968

Milliyet Gazetesi, 29 Kasım 1968

Milliyet Gazetesi, 25 Aralık 1968

Milliyet Gazetesi, 3 Haziran 1969

Milliyet Gazetesi, 20 Kasım 1973

Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 1987

Milliyet Gazetesi, 27 Şubat 1988

Milliyet Gazetesi, 21 Mayıs 1993

Hürriyet Gazetesi, 19 Ekim 1969

Hürriyet Gazetesi, 6 Nisan 1970

Özgür Kocaeli GAZETESİ, 28 Mayıs 1975

Röportaj:

Mustafa kar ile röportaj, 25 Haziran 2023, 16:15

Mesut Bingöl ile röportaj, 29 Haziran 2023, 16:02

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI HÜKÜMETİNİN MÜZİK POLİTİKASI

Dr. Merve Nur KAPTAN

gece kitaplığı

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI HÜKÜMETİNİN MÜZİK POLİTİKASI

Dr. Merve Nur KAPTAN

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Temmuz 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-946-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR ..... **XV**
ÖNSÖZ ..... **XVII**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMA PROBLEMİ (SORUNU) 3
2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 3
3. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI VE SINIRLILIKLARI 4
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 4

BÖLÜM I: II. ABDÜLHAMİD'İN HAYATI **5**
1.1. Yaşadığı Çevre 5
1.2. Ailesi 8
1.2.1. Dedesi Hakkında Bilgi 8
1.2.2. Babası Hakkında Bilgi 8
1.2.3. Annesi Hakkında Bilgi 9
1.2.4. Doğumu 9
1.2.5. Analığı Hakkında Bilgi 9
1.2.6. Çocukluğu 10
1.3. Eğitimi 10
1.4. Şehzadeliği 11
1.5. Evlilikleri 11
1.6. Çocukları 11
1.7. Yönetimde Bulunduğu Yıllar 12
1.8. Sürgün Yılları 12
1.9. Vefatı ve Kabri 13
1.10. Sanatkârlığı ve Zanaatkârlığı 13
1.10.1. Marangozluğa Olan İlgisi 14
1.10.2. Çiniciliğe Olan İlgisi 14
1.10.3. Resme ve Fotoğrafçılığa Olan İlgisi 15
1.10.4. Müziğe Olan İlgisi 15
1.10.5. Tiyatroya Olan İlgisi 16

BÖLÜM II: II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI HÜKÜMETİNİN SİYASÎ VE SOSYAL DURUMU **17**
2.1. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Hükümetinin Siyasî Durumu 17
2.1.1. I. Meşrûtiyet ve Kanun-i Esasi 18

2.1.2. 93 Harbi 19
2.1.3. Düyûn-u Umûmiye..... 20
2.1.4. Ermeni Sorunu 21
2.1.5. İngiltere'nin Kıbrıs'ı Ele Geçirmesi 21
2.1.6. Fransa'nın Tunus'u İşgali 22
2.1.7. İngiltere'nin Mısır'ı İşgali..... 22
2.1.8. Doğu Rumeli'nin Bulgar Prensliği ile Birleşmesi 22
2.1.9. Girit Sorunu ve Osmanlı-Yunan Savaşı..... 22
2.1.10. Kuveyt'in Özerklik Kazanması 23
2.1.11. Bosna-Hersek'in Avusturya'ya Bağlanması 24
2.1.12. II. Meşrûtiyet'in İlânı 24
2.1.13. Bulgaristan'ın Bağımsızlığını Kazanması 25
2.1.14. 31 Mart Vakası..... 25
2.2. II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Hükümetinin Sosyal Durumu 26
2.2.1. Nüfus..... 27
2.2.2. Kentleşme 28
2.2.3. Ulaşım ve Haberleşme..... 29
2.2.4. Tarım..... 31
2.2.5. Sanayi..... 32
2.2.6. Eğitim 33

BÖLÜM III: II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE OSMANLI HÜKÜMETİNİN MÜZİK POLİTİKASI 39
3.1. II Abdülhamid Döneminde Osmanlı Hükümetinin Müzik Politikasının Fikri Alt Yapısı 39
3.2. II. Abdülhamid Döneminde Enderûn 43
3.3. II. Abdülhamid Döneminde Muzika-i Hümayun 45
3.3.1. II. Abdülhamid Döneminde Muzika-i Hümayun'un Faaliyetleri 51
3.4. II. Abdülhamid Döneminde Muzika-i Hümayun Dışındaki Bandolar ve Faaliyetleri..... 56
3.5. II. Abdülhamid Döneminde Meşkhaneler ve Müzik Cemiyetleri ... 58
3.6. II. Abdülhamid Döneminde Maarife Bağlı Okullarda Müzik Eğitimi 60
3.7. II. Abdülhamid Döneminde Sarayda Yapılan Müzik Faaliyetleri 62
3.8. II. Abdülhamid Döneminde Tekkelerde ve Camilerde Yapılan Müzik Faaliyetleri 71

3.9. II. Abdülhamid Döneminde Halk Arasında Yapılan Müzik Faaliyetleri..... 79
3.10. II. Abdülhamid Döneminde Tiyatro, Opera ve Operet Faaliyetleri 84
3.11. II. Abdülhamid Döneminde Derleme Faaliyetleri..... 93
3.12. II. Abdülhamid Döneminde Müzik Alanında Yapılan Basın-Yayın Faaliyetleri..... 95
3.13. II. Abdülhamid Döneminde Padişaha İthaf Edilen Eserler..... 99
3.14. II. Abdülhamid Döneminde Türk Müziği 100
3.15. II. Abdülhamid Döneminde Batı Müziği..... 107
3.16. Cumhuriyet Dönemi Müzik Politikalarının II. Abdülhamid Dönemindeki Kültürel Altyapısı..... 110
SONUÇ 113
KAYNAKÇA 117
EKLER 137
Ek 1- Muzik-i Hümayun muallimlerinden Hilmi Bey tarafından tanzim edilen şarki notalarının basımında herhangi bir beis görülmediği. 137
EK 2- Almanya İmparatoru'nun geçişi esnasında kaleden top atılarak selamlanması ve muzika eşliğinde Alman marşları çalınmasına dair. ... 138
Ek 3- Mûsikî muallimi Mösyö Lange'nin Ertuğrul Bandosu ile İzmit'e hareketinin tebliği..... 139
Ek 4- Mûsikî muallimi Mösyö Lange'nin Ertuğrul Bandosu ile İzmit'e hareketinin tebliği..... 140
Ek 5- Ayvalık'ta mûsikî meşk ve taallümüyle ilgili olarak teşkil edilen iki cemiyete dair. 141
Ek 6- Ayvalık'ta mûsikî meşk ve taallümüyle ilgili olarak teşkil edilen iki cemiyete dair. 142
Ek 7- Ayvalık'ta mûsikî meşk ve taallümüyle ilgili olarak teşkil edilen iki cemiyete dair. 143
Ek 8- Ayvalık'ta mûsikî meşk ve taallümüyle ilgili olarak teşkil edilen iki cemiyete dair. 144
Ek 9- Ayvalık'ta mûsikî meşk ve taallümüyle ilgili olarak teşkil edilen iki cemiyete dair. 145
Ek 10- Ayvalık'ta mûsikî meşk ve taallümüyle ilgili olarak teşkil edilen iki cemiyete dair. 146
Ek 11- Darülaceze'deki çocuklara mûsikî dersi talim ve tedrisi isteğinde bulunan Galata Postanesi Veznedarı Hacı Arif Efendi'nin fahren talim ve tedris etmesinin uygun görüldüğü. 147

Ek 12- Sanatkâr iş adamlarından mürekkep Macar turist grubuna Süvari Ertuğrul Muzikası'nın icra edeceği fasıl eşliğinde bir ziyafet verileceği. 148

Ek 13- Muzika-i Hümayun Yüzbaşısı Cemil Bey'e "Şeştar" adlı Türkçe bir gazete yayınlamak için iznin verilmesi. 149

Ek 14- Çakmakçılar Yokuşu'nda Sünbüllü Han'da Matbaa-i Mûsîkî-i Osmanî unvanıyla bir matbaa açmasına ruhsat isteyen Hanciyan Leon'un talebi hakkında gerekenin yapılması..... 150

Ek 15- Sisam memurlarıyla birlikte ziyaret için Kuşadası'na gelen mûsikî heyetinin padişah adına marş çaldığına dair. 151

Ek 16- Nota muallimi Hancıoğlu Leon tarafından çıkartılacak "Sada-yı Mûsikî" isimli risaleye izin talebi. 152

Ek 17- Darülaceze menfaatine bir konser tertip etmek isteyen Galata'da Sen Benuva isimli Fransız Mektebi mûsikî muallimi Mösyö Potosa'ya izin verilmesi..... 153

Ek 18- Bartın Belediyesi'nin siparişi üzerine satın alınan mûsikî takımına ruhsat verilmesi. 154

Ek 19- Tiyatro, mûsikî, heykeltıraş ve Sanayi Nefise Mektebi'nden bahsetmek üzere "Asuman" adıyla bir mecmua çıkarmak için ruhsat talebeden Mehmed Rauf Bey'in arzuhali hakkında gereğinin yapılması.. 155

Ek 20- Trabzon'da gayrimüslim mekteplerinde okutulan mûsikî derslerine müsaade edilmesi. 156

Ek 21- Müzik erbaplarından bir zatın "Garde de Sultan" ismiyle bir kıta marş meydana getirilip, padişaha gönderilmesi..... 157

Ek 22- II. Abdülhamid'in doğum günü münasebetiyle Mustafa Paşa Camii'nde icra olunan merasim hakkında..... 158

Ek 23- Padişah için bir beste yapan Bulgaristan'da On Yedinci Alay mûsikî öğretmeni Giyom Ezkırland'ın nişan ve madalya ile taltif edildiği..... 159

Ek 24- Sofya Harbiye Mektebi mûsikî muallimi Şarl Bermal'in padişah için bestelediği marşın gönderilmesi. 160

Ek 25- Padişah için cami-i şerifte mevlid-i nebevi okunması. 161

Ek 26- Filibe'de Bulgar şairlerinden İvan Vazof tarafından kurulan Vazof Kıraathanesi'nde küçük çocuklardan mürekkep bir mûsikî cemiyetinin padişahı övücü ilâhi terennüm ettikleri hakkında..... 162

Ek 27- II. Abdülhamid'in cülûs yıldönümünü hasebiyle yabancı devletler diplomatik temsilcileri ile Hıristiyan ahalinin tebrik etmesi..... 162

Ek 28- Saray için müzik aletleri siparişi verilmesi. 163

Ek 29- Muzika-i Hümayun için müzik aletleri siparişi. 164

Ek 30- Muzika-i Hümayun için müzik aletleri siparişi. 164

Ek 31- Kanun-i Esasi'nin yeniden yürürlüğe girmesi üzerine Batum'da bulunan ve Osmanlı vatandaşı olan tüm din mensuplarından oluşan sekiz bin kişinin cami ve kiliselerde dua etmeleri, muzika eşliğinde eser icra etmeleri. 165

Ek 32- Avusturya İmparatoru'nun özel gününün kutlaması çerçevesinde sefarethaneye askeri muzika ve memur gönderilmesinden dolayı Avusturya Sefiri'nin teşekkürlerini sunmak üzere huzura kabul edilmesi talebinin uygun görüldüğü..... 166

Ek 33- Je Jakop namında bir muallimin padişah namına tertip ettiği iki kıta muzika notasının padişaha arz edilmesi..... 167

Ek 34- Necip Paşa'nın talep ettiği müzik notaları mecmualarının Münir Beyefendi'ye gönderilmesi..... 168

Ek 35- Madem Otvay'ın "Marş-ı Sultani" adıyla bestelediği şarkı hakkında. 169

Ek 36- Besteci Arnold'un padişah için bir marş bestelemesi..... 170

Ek 37- Padişah adına bestelenen "Marş-ı Osmani" adlı eserin basılmak üzere Marsilya Mûsikî Talimhanesi muallimi Mösyö Jozef Jerar'a müsaade talebi. 171

Ek 38- Darülfünun mûsikî muallimi Mösyö Forado Bonandani'nin tertip ettiği beste notalarının padişaha takdim olunmak üzere posta ile gönderilmesi..... 172

Ek 39- Dormatzi Alayı'nın mûsikî muallimi Mülazım Toma Yuvansko'nun padişah adına bestelediği şarkıdan dolayı ödüllendirilmesi..... 173

Ek 40- Hazret-i Peygamber'in doğumu dolayısıyla mevlid okunması... 174

Ek 41- Viyana'da Trezya Darülfünun muallimlerinden Mösyö Arnold'un bestelediği marşın padişaha takdim edilmesi. 175

Ek 42- Rusya İmparatoru'nun düğün merasiminde bir askerî bandonun hazır bulunması. 176

Ek 43- Marsilya mûsikî talimhanesi muallimi Jozef Zerar'ın tertip ettiği "Marş-ı Osmani" adlı eserin padişahın isminin verilerek bastırılması.. 177

Ek 44- Padişaha takdim etmiş oldukları marşlardan dolayı Yunan topçu alayı Muzika muallimi Mösyö Sezar ve Yunanistan kraliyet sarayı muzikacısı Almanyalı Mösyö Sayler'e nişan verilmesi..... 178

Ek 45- Selanik Hamidiye Sanayi Mektebi için Milano'dan getirilen bir bando muzika takımının gümrük resminden istisnası. 179

Ek 46- İzmir Islahhanesi mûsikî ve nota muallimi Piyanist Ahmed Tevfik Efendi'ye madalya ihsanı. 180

Ek 47- İzmir'de icra olunan cambaz oyunu gösterisinde yapılan alkış ve çalınan marşlar hakkında malumat. 181

Ek 48- Kurban Bayramı namazından sonra yapılacak dua ve bayramlaşmada vazifeli askerler ile muzika bölüğünün hazır bulundurulması, ayrıca bayram günlerinde devriyelerin artırılması. ... 182

Ek 49- Surre-i Hümayun Üsküdar'a vardığında merasim icra edecek askeri muzika bulunabileceğinden, Dersaadet'ten gönderilmesine gerek olmadığı. ... 183

Ek 50- Trabzon Darülmuallimini'ne hüsn-i hat, mûsikî, coğrafya, hendese, Osmanlıca ve Fransızca muallimliklerine muallim tayini talebi..... 184

Ek 51- Tophane-i Amire Muhasebe Kalemi Ketebesi Mehmed Ali Efendi ve Mekteb-i Tefyiz mûsikî muallimi Salahaddin Efendi'ye "Muhtasar Risale-i Musiki" nam eserinin neşri için ruhsat verilmesi. 185

Ek 52- Muzika-i Hümayun kaymakamlarından Rifat Bey'e tertip ettiği piyano notasının birinci cüzünü neşretmesine ruhsat verilmesi. 186

Ek 53- Rüştiye mekteplerinde okutulmak üzere Maarif Mektupçusu Halid Efendi'nin "Mebde-ı Kitabet" adıyla yazdığı meşk mecmuasının satın alınması için gerekli olan meblağın Maarif bütçesinin kitap tahsisatından karşılanması. ... 187

Ek 54- Telgraf ve Posta Nezareti Muhasebe Kalemi Kâtibi İbrahim Hakkı Efendi tarafından yazılan "Üç Cezayir yahut Balıkçıkızı" adlı operanın basımına ruhsatname verilmesi. ... 188

Ek 55- Kastamonu vilayetindeki medrese talebeleri için istenen meşk mecmuasının gönderilmesi. ... 189

Ek 56- "Fikri Bey'in Kızı" adlı opera komedyasının basımı için İhsan ve Zati Beylere geçici ruhsat verilmesi. ... 190

Ek 57- Müze-i Hümayun'un açılış merasimine Harbiye Nezareti'nce bando ve muzika gönderilmesi. ... 191

Ek 58- Padişahın doğum günü münasebetiyle Mekteb-i Mülkiye'de yapılacak törene bando ve muzika takımının gönderilmesi. 191

Ek 59- Muzika-i Hümayun muallimlerinden Hilmi Bey'in tanzim ettiği nota kitabının basılmasında sakınca olmadığı. 192

Ek 60- Muzika-i Hümayun muallimlerinden Hilmi Bey'in hazırladığı nota kitabının basılmasında sakınca olmadığı. 193

Ek 61- Muzika-i Hümayun muallimlerinden Hilmi Bey'in hazırladığı nota kitabının basılmasında sakınca olmadığı. 194

Ek 62- Cülûs-ı hümayunda mutat olduğu üzere Mekteb-i Sultani'ye bir askeri bando takımı gönderilmesi. ... 195

Ek 63- Mûsikî ile ilgili "Ceride-i Mûsikî" namıyla haftada bir yayınlanacak risalenin yayınına izin verilmesi. ... 196

Ek 64- "Usul-i Tedris-i Mûsikî" risalesinin basımında sakınca olmadığı..... 197

Ek 65- Maarif Nezareti Evrak Kalemi Mümeyyiz-i Sani'si Tahsin Efendi tarafından basılmasına ruhsat verilen "Gülzar-ı Mûsikî" isimli şarkı mecmuası ile ilgili Matbuat-ı Dahiliye İdaresince de gerekli muamelesi yapılmak üzere bir nüshasının Dahiliye Nezareti'ne gönderilmesi. 198

Ek 66- Şamlı Tevfik Kazmani tarafından hazırlanan "Gülzar-ı Mûsikî" isimli eserin basılmasına ruhsat verilmesi. 199

Ek 67- Şamlı Tevfik Kazmani tarafından basılmak istenen "Gülzar-ı Mûsikî" isimli eserin basılmasına ruhsat verilmesi. 200

Ek 68- Sanayi Nefise Mektebi'nde bir mûsikî sınıfı teşkil olunması..... 201

Ek 69- Hayal ve saz takımına ihsan edilmek üzere gereken meblağın Ceyb-i Hümayun'dan alınarak padişaha takdim edilmesi. 201

Ek 70- Hamidiye Etfal Hastanesi'ndeki sünnet düğününde sanat icra eden hayal, hokkabaz ve ince saz takımına ücret verilmesi. 202

Ek 71- Hamidiye Etfal Hastanesi'nde sünnetleri yapılan çocuklar için tutulan hayal, ince saz takımı ve hokkabazların ücretlerinin vezneden verilmesi..... 203

Ek 72- Cülûs-ı hümayunun yıldönümü münasebetiyle Hamidiye Etfal Hastanesi'nde yapılan sünnetler için tutulan hayal, kukla, hokkabaz ve ince saz takımının ücretlerinin ödenmesi..... 204

Ek 73- Mûsikî-i Osmani Cemiyeti başkanı İsmail Hakkı Efendi tarafından "Mûsikî-i Osmani Mektebi" adıyla bir mektep açılacağı..... 205

Ek 74- Selanik'te Hamidiye Sanayi Mektebi için Milano şehrinden gönderilen bir bando muzika takımının resmi gümrükten muafiyeti... 206

Ek 75- Veladet ve cülûs-ı hümayun günlerinde kullanılmak ve bedeli belediye tarafından karşılanmak üzere Konya'ya mûsikî takımı davet edilmesine müsaade edilmesi. 207

Ek 76- Kristal Kahvesi'nde ince saz takımı tarafından verilecek konser davetiyesi. 208

Ek 77- Regaib gecesinde yalnız saray çalışanlarının iştirakiyle Hazine-i Enderûn hademelerin seferli koğuşunda mevlid-i nebevi okutulması.. 208

Ek 78- Enderûn'dan Müezzin Avni Efendi'nin Muzika-i Hümayun'a, Safder Efendi'nin de Enderûn'a kayıtlarının yapılmasının Hazine Kethüdalığı'na bildirilmesi. 209

Ek 79- Rusya'dan gelen bir opera heyetinin huzura kabulleri ve sanatlarını icraya müsaade edilmesi hakkında. 210

Ek 80- Napoli Mûsikî Darülfünun muallimlerinden Korrado Bonezani'nin padişah namına tertip ettiği bestenin notalarının takdim edilmesi ve Bonezani'nin iftihar madalyasıyla taltif edilmesi. 211

Ek 81- Atina Mûsikî Cemiyeti'nin İstanbul'da, İzmir'de ve padişahın huzurunda konserler vermek üzere gelmesine müsaade edilmesi..... 212
Ek 82- Galata Saint Benoit Fransız Mektebi mûsikî muallimi Mösyö Butoseia'ın Tepebaşı'nda vereceği konsere dair. 213
Ek 83- Galata Saint Benoit Fransız Mektebi mûsikî muallimi Mösyö Butoseia'ın Tepebaşı'nda vereceği konsere dair. 214
Ek 84- Galata Saint Benoit Fransız Mektebi mûsikî muallimi Mösyö Butoseia'ın Tepebaşı'nda vereceği konsere dair. 215
Ek 85- Paris Büyük Opera Tiyatrosu'nun sanatkârı Madam Darley'in hasılatı Darülaceze'ye ait olmak üzere Tepebaşı'nda bir konser verme isteği hususunda..... 216
Ek 86- İngiltere kraliçesinin altmış beşinci sene-i devriyesi münasebetiyle sefarete gönderilen Bahriye mûsikî bandosundan dolayı teşekkürü..... 217
Ek 87- Padişah adına bestelenen ve ordu muzikası tarafından icra edilen şarkının takdim edilmesi..... 218
Ek 88- İşkodra'dan nam-ı şahaneye okutulan mevlidde ümera, zabitan ve bir bandonun bulunması..... 219
Ek 89- Mehmed Sadık adlı şahsın Surre-i Hümayun Alayı ve Cihangir Cami-i Şerifi'nde kıraat olunan mevlid-i şerife dair kaleme aldığı risalenin münasip görüldüğü takdirde padişaha takdimi talebi..... 220
Ek 90- Kurban Bayramı'nda bir muzıka bandosunun Yıldız Sarayı önünde hazır bulundurulması. 221
Ek 91- Afyonkarahisar Sabık Mutasarrıfı Rıza Paşa'nın Üsküdar'daki evinde çevreye rahatsızlık verecek derecede saz çaldırıp icrayı ahenk ettiğinden şikâyet..... 222
Ek 92- Tepebaşı'nda bir opera tiyatrosunun inşasına müsaade talebi.... 223
Ek 93- Bayram ve mübarek günlerde konser vermek için Mitroviçe'deki askerî muzikanın gönderilmesi. 224
Ek 94- Sünnet düğünü dolayısıyla davet edilen çalgı aletlerinin çalınması için izin verilmesi. 225
Ek 95- Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa'nın gönderilen saz takımından memnun kalmaması..... 226
Ek 96- Muzika-i Hümayun bandosunun yeniden teçhizinin icap etmesi.... 227
Ek 97- Beyoğlu'nda açılacak mûsikî talimhanesi hakkında padişaha verilen malumat..... 228
Ek 98- Fransa Sefareti ataşemiliterinin davet edilerek tiyatroda icra edilen oyunlar ile hangi mûsikînin çalınacağının bildirilmesi. 229

Ek 99- Fransızların millî marşı olan Marsiliz'in hususi günleri dolayısıyla muzika ile terennüm edilmesine müsaade edilmesinde bir mahzur olmayacağı. 230

Ek 100- İran şahının doğum günü münasebetiyle Birinci Fırka'dan bir mûsikî takımının İran Konsolosluğu'na gönderilmesi için Seraskerlik'in izin talebi. 231

Ek 101- Sivas'taki protestan ve cizvit mekteplerinde eğitim gören müzik öğrencilerinin cülûs gününde hükümet binasında icra ettikleri program hakkında. 232

Ek 102- Almanya İmparatoru'nun sarayda verilen bir mûsikî konserinde bulunması. Dersaadet'den gelen imparatorun eniştesinin ve hemşiresinin padişah tarafından iltifat ve ihsan görmeleri. 232

Ek 103- Berlin'den müzik aletleri ve eserleri ile mûsikî notalarının satın alınarak gönderilmesi. 233

Ek 104- Sultan Abdülhamid için Londra'dan satın alınan otopiyanonun gönderiliş şekli, özellikleri, fiyatı ve kullanılış talimatı. 234

Ek 105- Saray adına satın alınan orkestron ve arp adlı iki müzik aletinin paralarının ödenmesi. 235

Ek 106- Muzika-i Hümayun'dan emekli Binbaşı Haydar Bey'in kahtzedegan yararına tiyatroda oynatılmak istenen "Alak Kız" adlı oyununun bir komisyonca incelenmesi..... 236

Ek 107- Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda sergilenecek bir oyun hakkında. ... 237

Ek 108- Sultan Murad'ın hal'i ve Sultan Abdülhamid'in tahta geçmesi dolayısıyla yapılan merasimler..... 238

Ek 109- Padişahın sağlığına kavuşması dolayısıyla Mekke-i Mükerkeme, Cidde ve Taif'teki muhtelif yer ve camilerde mevlid okunup, kurbanlar kesilerek dua edilmesi. 239

Ek 110- Tepebaşı Tiyatrosu'nda Fransız kumpanyası tarafından icra edilen opera ile Conkorda Tiyatrosu'nda verilen konsere, sefaretlerden memurların katılması. Fransa'nın Dersaadet sefiri Novesta Belleve'nin Paris'e gitmesi. 240

Ek 111- Beyoğlu'ndaki Verdi Tiyatrosu ile Tepebaşı'ndaki tiyatrodaki operayı seyretmeye gelen devlet mensupları hakkında..... 241

Ek 112- Hicaz Demiryolu menfaatine Tepebaşı Tiyatrosu'nda Perapalas Oteli direktörü tarafından İtalyanlara oyun oynattırılacağı hakkında... 242

Ek 113- Vardar Mahallesi'nden Şehirköylü İbrahim, Karşıyaka'dan kahveci Dimitri, Tophane Mahallesi'nden Kıbti Tomo'nun düğünleri ile Berkofça Kilisesi'ndeki düğünde çalgı çalınabileceğini gösterir ilmühaberler. 243

Ek 114- Hamidiye Mahallesi'nde sakin İvranya muhacirlerinden Zakir bin Emin'in düğün yemeğinde çalgı çaldırmasına ruhsat verilmesine dair muhtarlık ilmühaberi. 243
Ek 115- Kapıcıhamza Mahallesi sakinlerinden Süleyman bin Hüseyin'in yapacağı düğünde çalgı çaldırmasına dair muhtarlık ilmühaberi. 244
Ek 116- Değişik milletlerin oy kullandığı sandıkların nakli esnasında bulundurulmak üzere iki takım muzika ile Mızraklı Süvari Alayı'ndan asker gönderilmesi. 245
Ek 117- Yıldız Sarayı; Büyükada Kayık Yarışları: Yıldız Hamidiye Camii'nde Cuma selamlığı. 246
Ek 118- İstanbul: Şazeli Tekkesi'nde Cuma selamlığı. 246
Ek 119- İstanbul: Hassa Ordusu Ertuğrul Süvari Alayı Cuma selamlığında resmi geçitte. 247
Ek 120- İstanbul: Beşiktaş'ta selamlık merasimi. 247
Ek 121- Edirne'de kurulan Hamidiye Mektebi mûsikî sınıfı talebeleri (1899). 248
Ek 122- Darüşşafakada mûsikî talimi. 248
Ek 123- Sünnet düğününde Avrupa'dan davet edilen muzika takımı. ... 249
Ek 124- İzmir Mekteb-i Sanayi talebeleri ve muzika heyeti. 249
Ek 125- II. Abdülhamid tarafından sünnet ettirilen çocukların sünnet eğlencesinde padişaha icrayı terennüm eden Türk müziği takımı. 250
Ek 126- Hassa Süvari Ertuğrul Alayı Bandosu. 250
ÖZET 251

ÖNSÖZ

II. Abdülhamid'in müziğe, bilhassa Türk müziğine karşı olan bakış açısı hem Türk müziğinin tarihsel seyrine yön vermesi hem de cumhuriyet dönemi müzik politikalarının fikri alt yapısını teşkil etmesi açısından önem arz etmektedir. Bu manada II. Abdülhamid dönemi Türk müziğinin sarayın patronajından çıktığı, içeriksel olarak birtakım değişim ve dönüşüm sürecine girdiği, yaşanan değişim ve dönüşüm neticesinde popülerleşmeye başladığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu durumun meydana gelmesinin Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu haleti ruhiye ile ilişkili olduğu, Batılılaşmanın Osmanlı'nın hem saray hem de içtimai her alana nüfuz ederek genelde kültürel açıdan özelde ise müzik ekseninde birçok yapıyı etkilediği anlaşılmaktadır.

II. Abdülhamid'in -özellikle halk müziği ekseninde değerlendirildiğinde- alaturka makamların Türklere ait olmadığı, Türklerin has çalgısının saz olduğu ve bu çerçevede ele alındığında Türk müziğinin kökeninin Orta Asya'ya dayandığına yönelik söylemleri cumhuriyet dönemi müzik politikalarının temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla cumhuriyet döneminde Türk müziğinin Orta Asya ile ilişkilendirilmesi ve millî mûsikî yaratma yolunda halk müziği ile Batı müziğinin izdivacı mottosunun fikri alt yapısının II. Abdülhamid döneminde teşekkül etmeye başladığını ifade edebiliriz.

Bu araştırma, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı hükümetinin müzik politikasına yönelik literatür taramasına dayalı bir çalışmanın sonucudur. Bu çerçevede literatür taraması, II. Abdülhamid dönemi özelinde gerçekleştirilmiştir. Bu sınırlılık dahilinde çalışma, II. Abdülhamid döneminde Osmanlı hükümetinin müzik politikasının incelenmesiyle çerçevelendirilmiştir.

Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde II. Abdülhamid'in hayatı, ikinci bölümde II. Abdülhamid döneminde Osmanlı hükümetinin siyasî ve sosyal durumu ve üçüncü bölümde II. Abdülhamid döneminde Osmanlı hükümetinin müzik politikası ele alınmıştır.

Bu çalışmanın oluşmasında her türlü destek, tavsiye ve bilimsel katkılarını esirgemeyen muhterem danışmanım, kıymetli büyüğüm Prof. Dr. Bayram Akdoğan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca değerli hocalarım Prof. Dr. Cenk Güray ve Doç. Dr. Fatih Koca'ya teşekkür ederim. Bunun yanı sıra manevi desteğiyle her zaman yanımda olan değerli eşim Volkan Kaptan'a ve canım oğlum Ali Kerem Kaptan'a teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Merve Nur KAPTAN

Tekirdağ

KAYNAKÇA

AÇBA, Harun, *Son Dönem Osmanlı Padişah Eşleri Kadın Efendiler*, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2007.

AHMAD, Feroz, *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev. Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1994.

AKDOĞAN, Bayram, *Türk Din Mûsikîsi Dersleri*, Bilge Ajans, Ankara, 2010.

—, *Örneklerle Türk Mûsikîsinde Formlar*, Bilge Ajans, Ankara, 2010.

AKINCI, Turan, *Sürgün II. Abdülhamit'in Yıldız Sarayı ve Selanik Sürgünü*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2017.

AKKAŞ, Salih, *Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Kültür ve Müzik Politikaları (1923-2000)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara, 2015.

AKKOL, Mümtaz Levent, *Türkiye'deki Modernleşme Sürecinde Müzik*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

AKPINAR, Alişan, ROGAN, Eugene L., *Aşiret Mektep Devlet-Osmanlı Devleti'nde Aşiret Mektebi*, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2001.

AKPINAR, Hakan, *Son Sultan: Sultan Abdülhamid ve Bir Devrin Hikayesi*, Mola Kitap, Konya, 2012.

AKSOY, Bülent, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musiki ve Batılılaşma", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

—, *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1994.

AKSUN, Ziya Nur, *II. Abdülhamid Han*, Haz. Erol Kılınç, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2010.

AKŞİN, Sina, "İttihat ve Terakki Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1971, s. 153-182.

—, *Türkiye Tarihi 3 Osmanlı Devleti 1600-1908*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997.

—, *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, Cem Yayınevi, İstanbul, 2000.

AKŞİT, Niyazi, *Padişahlarla Osmanlı Tarihi*, Dilek Yayınevi, İstanbul, 1979.

AKTÜRE, Sevgi, *Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler*, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 2000.

ALANER, Bülent, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Çoksesli Müziğin Gelişimi", *Yeni Türkiye*, 2014, s. 566-574.

ALÇI, Mehmet, *Takiyyüddin Mehmed Emin Âli Bey'in Hayatı ve Mûsika-i Hümâyûn Tarihi Adlı Eseri (Transkripsiyonu ve İncelemesi)*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2022.

ALİKILIÇ, Dündar, *İmparatorluk Seremonisi*, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004.

ALİMDAR, Selçuk, *Osmanlı'da Batı Müziği*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

ALTAR, Cevad Memduh, *Opera Tarihi*, Cilt 4, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2001.

ALUS, Sermet Muhtar, "İkinci Abdülhamid'in Muayedeleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1951, s. 968-970.

ALVAN, Türkân, ALVAN, M. Hakan, *Saz ve Söz Meclisi "Şiir ve Musikî Medeniyetimiz"*, Şule Yayınları, İstanbul, 2019.

AND, Metin, *Tanzimat ve İstibdat Döneminde Türk Tiyatrosu 1839-1908*, Türkiye İş Bankası Kültürü Yayınları, Ankara, 1972.

—, *Osmanlı Şenliklerinde Türk Sanatları*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

—, "Tanzimat ve Meşrutiyet Tiyatrosu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 6, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

—, *Saraya Bağlı Tiyatrolar ve II. Abdülhamid'in Yıldız Sarayı Tiyatrosu*, İstanbul, 1987.

ARACI, Emre, *Donizetti Paşa Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

ARMAĞAN, Mustafa, *Osmanlı'nın Mahrem Tarihi Bilinmeyen Yönleriyle Osmanlı Padişahları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

ARMAOĞLU, Fahir, *19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1997.

ARPACI, Seyfullah, *Sultan II. Abdülhamid*, Işık Yayınları, İstanbul, 2005.

ARSLAN, Ali, ÇAĞLAYANDERELİ, Mustafa, *Sosyoloji Günlük Yaşamı Anlamak*, Paradigma Akademi, İstanbul, 2016.

ARSLAN, Fazlı, "Musikide Batılılaşma Çerçevesinde II. Abdülhamid'in Türk Musikisine Bakışını Okumak", *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu*, 20-21 Şubat 2014, Selanik, s. 201-218.

—, *Müzikte Batılılaşma ve Son Dönem Osmanlı Aydınları*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2016.

ARSLAN, Mehmet, "Kültür Tarihimiz Açısından Zengin Bir Kaynak: Sûr-nâmeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2007, s. 221-258.

ASLAN, Halide, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller", *İstem*, 2009, s. 199-231.

ATALAR, Münir, "Osmanlı Padişahları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, 1981, s. 425-460.

ATAMAN, Sadi Yaver, *Eski Türk Düğünleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.

ATEŞ, Erdoğan, *Türk Din Mûsikîsi*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.

AVCI AKÇALI, Aslı, ÇAM, İrfan Davut, "II. Abdülhamid ve II. Meşrutiyet Dönemleri Eğitim Anlayışları Bağlamında Mizancı", *Milli Eğitim Dergisi*, 2015, s. 119-144.

AYAS, Güneş, *Mûsikî İnkılâbı'nın Sosyolojisi*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2014.

—, *Müziği Boğan Gürültü*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2018.

AYYILDIZ, Nigâr, *II. Abdülhamid Dönemi Saray Merâsimleri*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2008.

BAHADIROĞLU, Yavuz, *Resimli Osmanlı Tarihi*, Nesil Yayın Grubu, İstanbul, 2011.

BALKILIÇ, Özgür, *Temiz ve Soylu Türküler Söyleyelim Türkiye'de Milli Kimlik İnşasında Halk Müziği*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, *Tarihte Girit ve Osmanlılar Dönemi*, Can Matbaacılık, İstanbul, 2005.

BARDAKÇI, Murat, *Refik Bey ve Hatıraları*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2022.

BASKICI, Murat, "Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870-1914", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2003, s. 29-53.

BAŞ, Eyüp, "Aşûre Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dinî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, s. 167-190.

BAYRAM, Pınar, "19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Kentleşme: Yönetsel Reformlar ile Osmanlı Aydınlarının Kent Üzerine İzlenimlerine Dayalı Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017, s. 227-244.

BAYRI, Mehmet Halid, *İstanbul Folkloru*, Baha Yayınları, İstanbul, 1972.

BAYSAL, Hatice, "Osmanlı'da Kadın Memureler İçin Motivasyon Uygulamaları: Bank-I Osmani-İ Şahane, Dersaadet Telefon Anonim Şirketi Osmaniyesi ve Kadın Birinci İşçi Taburu Üzerine Bir İnceleme", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2017, s. 339-366.

BAYTAL, Yaşar, "Tanzimat ve II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikaları", *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2000, s. 23-32.

BEHAR, Cem, *Klasik Türk Musikisi Üzerine Denemeler*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987.

—, *Aşk Olmadan Meşk Olmaz*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

BELEN, Fahri, *XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1973.

BELGE, Murat, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 1, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

BENLİOĞLU, Selman, *Saray ve Mûsikî III. Selim ve II. Mahmud Dönemlerinde Mûsikînin Himayesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2018.

BERKER, Ercümend, *Türk Musikisinin Dünü, Bugünü ve Yarını*, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986.

BEY, Abdülaziz, *Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1995.

BEY, Ali Seydi, *Teşrifât ve Teşkilatımız*, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

BEY, Balıkhane Nâzırı Ali Rıza, *Bir Zamanlar İstanbul*, Haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.

BEY, Manastırlı Mehmet Rıfat, *93 Harbi Faciası Hatıra*, Haz. Tahsin Yıldırım, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul, 2010.

BEZAZ, Yurda Güven, *Haberleşme ve Tarihçesi*, Ankara, 2006.

BİCİK, Mehmet, *Bilinmeyen Yönleriyle II. Abdülhamid*, Akis Kitap, İstanbul, 2014.

BİNGÜL, Şeyhmus, "Osmanlı Devleti'nde İletişim Araçlarının Kontrolü: Telefon Tevkifleri", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2020, s. 293-320.

BORAK, Sadi, *Harem'in İç Yüzü Leyla Saz'ın Anıları*, Kırmızı Beyaz, İstanbul, 2004.

BUDAK, Ogün Atilla, *Türk Müziğinin Kökeni-Gelişimi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

BULUT, Mehmet, KALA, Muhammet Enes, SALIK, Nuri, NAR, Maşallah, *Sultan II. Abdülhamid Dönemi: Siyaset-İktisat-Dış Politika-Kültür-Eğitim*, İzü Yayınları (İstanbul Zaim Üniversitesi), İstanbul, 2019.

COŞKUN, Fatih, "Geleneksel Türk Sanat Müziği Eğitiminde Kurumsallaşmanın Tarihsel Evrimi", *EÜ Devlet Türk Musikisi Konservatuarı Dergisi*, 2013, s. 149-157.

ÇABUK, Vahit, *Hedefteki Sultan II. Abdülhamid: Bir Siyasi Tarih Denemesi*, Truva Yayınları, İstanbul, 2004.

ÇALIŞKAN, Kemal, *Geçmişten Günümüze En Canlı Kültür Mirasımız Şanlı Mehter*, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul, 2001.

ÇAVDAR, Tevfik, *Türkiye'de Liberalizmin Doğuşu*, Uygarlık Yayınları, İstanbul, 1982.

ÇEŞME, Volkan, "Osmanlı'da Ziraati Modernleştirme Sürecinde Halkalı Ziraat Mektebi (1892-1928): Kuruluşu ve İdari Yapısı", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, 2014, s. 39-80.

ÇETİN, Halis, *Modernleşme ve Türkiye'de Modenleştirme Krizleri*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2003.

ÇİĞDEM, Ahmet, *Aydınlanma Felsefesi*, Ağaç Yayıncılık Ltd. Şti., İstanbul, 1993.

ÇOLAK, İsmail, *Son İmparator: Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası*, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.

ÇORLU, Salih Münir, "Abdülhamid ve Garp Musikisi", *Akşam Gazetesi*, 15 Nisan 1938.

—, *Geçmiş Zamanlar II. Abdülhamid Devri Osmanlı Diplomasisi, İstanbul ve Paris Hâtıraları*, Haz. Ali Birinci, Selma Günaydın, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.

DABAĞYAN, Levon Panos, *Sultan Abdülhamid Han ve Ermeni Meselesi*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2001.

DANIŞMAN, Zuhuri, "Camilerimiz", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1951, s. 1170.

—, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi XIII*, Zuhuri Danışman Yayınevi, İstanbul, 1966.

DANİŞMEND, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C. 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972.

DEMİREL, Fatmagül, *II. Abdülhamid Döneminde Sansür*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2020.

DEMİRTAŞ, Mehmet, "Osmanlı Başkenti'nde Dilenciler ve Dilencilerin Toplum Hayatına Etkileri", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2006, s. 81-104.

DERİNGİL, Selim, *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002.

DİNÇ, Sema, ÇAKIR, Ahmet, ARSLAN, Senem, "Dînî Mûsiki Formu Olarak Mi'râciye Ve Geçmişten Günümüze İcrâsı", *Geçmişten Günümüze Uluslararası Dinî Mûsikî Sempozyumu*, 2017, s. 255-268.

DOĞUŞ VARLI, Özlem, *Müziğin Kimlikli Halleri*, Doğu Kitabevi, İstanbul, 2021.

DURGUN, Şenol, *Türkiye'de Devletçi Gelenek ve Müzik*, A Kitap Bir Binyıl Yayınevi, Ankara, 2015.

EFENDİ, Esad, *Osmanlılarda Töre ve Törenler*, Kervan Kitapçılık, İstanbul, 1979.

ENGİN, Vahdettin, "Sultan II. Abdülhamid'e Düzenlenen Ermeni Suikasti ve Bu Sebeple Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz", *Belleten*, 1995, s. 413-428.

—, *II. Abdülhamid ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2005.

—, *Sultan II. Abdülhamid ve İstanbul'u*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2008.

—, *Pazarlık*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.

—, *Osmanlı'da Ulaşım: Kara, Deniz, Demiryolu*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2012.

ERASLAN, Cezmi, *Doğrularıyla ve Yanlışlarıyla Sultan II. Abdülhamid*, Nesil Matbaacılık A.Ş., İstanbul, 1996.

ERBESLER, Esat Ertaç, *Bosna'da Egemenlik Sorunu*, Arı Matbaacılık, İstanbul, 2014.

ERGİN, Nihat, *Yıldız Sarayı'nda Müzik, Abdülhamid II Dönemi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1999.

ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cild: 3-4, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

ERGUN, Sadeddin Nüzhet, *Türk Musikisi Antolojisi*, Yayına Haz. Yasin Beyaz, Vadi Yayınları, İstanbul, 2017.

ERGUR, Ali, *Müzikli Aklın Defteri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2009.

ERGÜN, Esat, "Türkiye'de Sosyal ve Kültürel Bütünleşme Faktörlerinden Halk Müziğinin Önemi", *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1990, s. 30-35.

ERSAY YÜKSEL, Ayşe, *II. Abdülhamid: Sanatkâr ve Sanat Hâmisi Bir Sultan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.

ERSOY, Rukiye Hilal, *Türkiye'de Modernleşme ve Mahremiyetin Dönüşümü*, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2012.

EZGİ, Suphi, *Nazarî, Amelî Türk Musikisi*, C. III, Haz. Kemal Batanay, Naime Batanay, Bankalar Basımevi, İstanbul.

FEHİM, Münif, TALÛ, Ercüment Ekrem, *Dünden Hatıralar*, Yedigün Neşriyatı Yayınları, İstanbul, 1945.

FEYZİ, Ahmet, "Darü'l Elhan'a Ait Anadolu Halk Şarkıları Defterlerinde Erzurum Türküleri", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 2015, s. 829-856.

FRASER, T. G., MANGO, A., MCNAMARA, R., *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Füsun Doruker, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2011.

FONTON, Charles, *18. Yüzyılda Türk Müziği*, Çev. ve Haz. Cem Behar, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1987.

GAZİMİHÂL, Mahmut Ragıp, *Şarkî Anadolu Türküleri ve Oyunları*, Evkaf Matbaası, İstanbul, 1929.

—, *Türk Askerî Muzıkaları Tarihi*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

—, "Abdülhamid ve Musiki", *Musiki Mecmuası*, 2006, s. 11-22.

—, *Anadolu Türküleri ve Musikî İstikbâlimiz*, Haz. Metin Özarslan, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2017.

GEORGEON, François, *Sultan Abdülhamid*, Çev. Ali Berktay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2022.

GÖKTAŞ, Hanım, "II. Abdülhamid Dönemi Bir Çocuk Gazetesi: "Çocuklara Mahsus Gazete", *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu*, 20-21 Şubat 2014, Selanik, s. 231-251.

GRECE, Michel de., *II. Abdülhamit Yıldız Sürgünü*, Çev. Derman Bayladı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1995.

GÜL, Abdulkadir, GÖKÇEN, Salim, *Son Dönem Osmanlı Nüfusu ve Ecnebîler Meselesi*, Cedit Neşriyat, Ankara, 2010.

GÜNDÜZ, Mustafa, "Fortna, Benjamin C. II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Üzerine Önemli Bir Çalışma: "Mekteb-i Hümâyun, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslâm, Devlet ve Eğitim", *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 2004, s. 175-182.

—, "Osmanlı Modernleşmesinin Temel Dinamiği Eğitim ve Paradoksal Sonuçlar", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2008, s. 165-187.

—, *Osmanlı Mirası Cumhuriyet'in İnşası Modernleşme, Eğitim, Kültür ve Aydınlar*, Lotus Yayınevi, Ankara, 2010.

GÜRAN, Tevfik, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1998.

GÜRAY, Cenk, "Semâ'dan Semah'a Bir Sonsuz Devir", *Türk Kültürü ve Hacı Bayram Veli Araştırma Dergisi*, 2010, s. 119-152.

—, *Bin Yılın Mirası Makamı Var Eden Döngü: Edvar Geleneği*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2017.

GÜRAY, Cenk, TOKAÇ, Murat Salim, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Müzik Geleneği ve Buhurizade Mustafa Itri Efendi", *Folklor/Edebiyat Dergisi*, 2013, s. 193-210.

GÜVENER, Duygu, GÜRAY, Cenk, "Gomidas: Hayatına, Derlemelerine ve Derlemelerindeki Dans Ezgilerine Bir Bakış", *Eurasian Journal of Music and Dance*, 2020, s. 231-252.

HASLİP, Joan, *Bilinmeyen Yönleriyle Abdülhamid*, Kariyer Yayıncılık İletişim Eğitim Hiz. Ltd. Şti., İstanbul, 2009.

HOBSBAWM, Eric, RANGER, Terence, *Geleneğin İcadı*, Çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2013.

IŞIK, Mehmet, *Sultan II. Abdülhamid*, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2017.

IŞIKTAŞ, Bilen, "Mûsikî İnkılâbı"nı Osmanlı-Türk Modernleşmesinin Kültürel ve Siyasi Mirası Olarak Yorumlamak", *Rast Müzikoloji Dergisi*, 2016, s. 1111-1126.

İMER, Lale Barçın, "Tanburi Cemil Bey'in Mezarını Buldular", *Hürriyet Gazetesi*, 12 Ekim 1995.

İNALCIK, Halil, QUATAERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 2, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006.

İNÖNÜ, Erdal, "Bilimsel Devrim ve Türkiye", *Osmanlı Bilim Araştırmaları*, 2004, s. 103-116.

İRTEM, Süleyman Kanî, *Osmanlı Sarayı ve Haremin İçyüzü*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 1999.

KAPTAN, Merve Nur, KAPTAN, Volkan, "Osmanlı Döneminde Mûsikî Eğitimi Veren Kurumlar Üzerine Bir İnceleme", *Jia Journal*, 2019, s. 40-52.

KAPTAN, Volkan, KAPTAN, Merve Nur, "Cumhuriyet Dönemi ve Öncesi Batılılaşma Hareketlerinin Türk Müziğine Etkileri", *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 2019, s. 809-823.

KAPTAN, Volkan, *Mehter Müziği Ekseninde Müzikte İşlevsel Değişim: Çanakkale Musiki ve Halk Oyunları Derneği Mehteran Takımı Örneği*, Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2020.

KARA, Mustafa, "Mîrac, Mîrâciye ve Bursalı Safiye Hatun'un Vakfiyesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *1998*, s. 25-40.

—, *Din Hayat Sanat Açısından Tekkeler ve Zaviyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999.

KARABEKMEZ, Meryem, "2. Abdülhamid Döneminde Modern Osmanlı Eğitiminin Oluşumu", *IV. Lisansüstü Çalışmalar Kongresi*, 2015, s. 173-183.

KARABULUT, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum", *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2016, s. 49-65.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi VIII*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

KARATAŞ, Özgür Sadık, "Klâsik Türk Müziği Eğitimi'nde Bir Saray Üniversitesi: Enderûn Mektebi", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2014, s. 869-885.

KARATAŞER, Büşra, "Sultan II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikası Hakkında Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2017, s. 423-434.

KARATEKE, Hakan T., *Padişahım Çok Yaşa Osmanlı Devleti'nin Son Yüzyılında Merâsimler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

KARPAT, Kemal H. *İmparatorluktan Cumhuriyet'e Modernleşme ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

—, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus*, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

KASABA, Reşat, *Türkiye Tarihi 1839-2010: Modern Türkiye'de Dünya*, C. 4, Çev. Zuhal Bilgin, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2011.

KAYA, Volkan, "Türk Halk Müziği Derleme Çalışmaları Tarihçesi", *TRT Aylık Müzik Dergisi*, 2019, s. 10-13.

KAYGISIZ, Mehmet, *Türklerde Müzik*, Analiz Basım Yayın Tasarım Uygulama Ltd. Şti., İstanbul, 2000.

KAYGUSUZ, Nermin, "19. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türk Müziğinin Kısa Bir Hikâyesi", *Yeni Türkiye*, 2014, s. 1464-1471.

KAZICI, Ziya, *Sultan Abdülhamid ve Dönemi Osmanlı Devleti*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2009.

KEYDER, Çağlar, TABAK, Faruk, *Osmanlı'da Toprak Mülkiyeti ve Ticari Tarım*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.

KIRILMAZ, Harun, AYPARÇASI, Fatma, "Modernizm ve Postmodernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları", *İnsan&İnsan*, 2016, s. 32-58.

KIZILKAYA, Oktay, AKAY, Tolga, *II. Abdülhamid'in Tarımsal Kalkınma Hamlesi (Konya Ovası Sulama Projesi)*, Sonçağ Yayıncılık, Ankara, 2014.

KIZILTAN, Yılmaz, *I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı*, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara, 1994.

KOCA, Fatih, TURABİ, Ahmet Hakkı, *Türk Din Musikisi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2018.

KOCA, Fatih, "Salâhî Dede'nin Regâibiyyesi'nin Yeniden Bestelenmesi", *Turkish Studies*, 2018, s. 543-572.

—, "Kandil Gecelerinde Okunan İlâhiler ve Bazı Formların Listesi", *Turkish Academic Research Review*, 2019, s. 11-22.

KOÇ, Ercan, *19. Yy'da Osmanlı Devleti'nde Tarım*, Anadolu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2005.

KOÇU, Reşat Ekrem, *Osmanlı Padişahları*, Ana Yayınevi, İstanbul, 1981.

KODAMAN, Bayram, *"Tanzimat'tan 2. Meşrutiyete Kadar Sanayi Mektepleri", Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071- 1920)*, Meteksan Yayınları, Ankara, 1980.

—, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

KOSAL, Vedat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Klâsik Batı Müziği", *Yeni Türkiye*, 2014, s. 575-589.

KURDAKUL, Şükran, *Çağdaş Türk Edebiyatı 1 Meşrutiyet Dönemi/1*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.

KUTAY, Cemal, *Prens Sebahattin Bey, Sultan II. Abdülhamit, İttihad ve Terakki*, Tarih Yayınları, İstanbul, 1964.

KUTLAY, Evren, "Osmanlı Modernleşmesinin Müzikal Boyutu: Osmanlı Batı Müziği", *Z Dergisi*.

KUTLUK, Fırat, *Cumhuriyetin Müzik Politikaları*, h2o Kitap, İstanbul, 2018.

KÜÇÜKKALAY, Mesut, "Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1995, s. 51-68.

LUTSKİY, Borisovi, *Arap Ülkelerinin Yakın Tarihi 16. Yüzyıldan 20. Yüzyıla*, Çev. Turan Keskin, Yordam Kitap, İstanbul, 2011.

MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II XIX. Yüzyılın Başlarından Yıkılışı*, Çev. Server Tanilli, Cem Yayınevi, İstanbul, 1995.

MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

MAYAKON, İsmail Müştak, *Yıldızda Neler Gördüm?,* Sertel Matbaası, İstanbul, 1940.

MAZICI, Nurşen, *Uluslararası Rekabette Ermeni Sorunu'nun Kökeni 1878-1920*, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007.

MEMİŞ, Şefik, "Sultan II. Abdülhamid Döneminde Yerli Üretimi Teşvik Politikası Olarak İmtiyazlar", *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2019, s. 453-472.

MİLLER, Boris Vsevolodoviç, *Türk Halk Türküleri*, Çev. İgbal Abilov, Elnur Ağayev, 1903.

MÜFTÜOĞLU, Mustafa, *Her Yönüyle Sultan İkinci Abdülhamid*, Çile Yayınları, İstanbul, 1985.

—, *31 Mart Vak'ası İrtica Mı? İngiliz Oyunu Mu?*, Paşahan Matbaası, İstanbul, 1995.

MÜMTAZ, Semih Ahmet, *Tarihimizde Hayal Olmuş Hakikatler*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1948.

NEAVE, Dorina L., *Sultan Abdülhamit Devrinde İstanbul'da Gördüklerim*, Türkçesi: Neşe Akın, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008.

NURİ, Osman, *Abdülhamid-i Sâni ve Devr-i Saltanatı*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, Temel Yayınları, İstanbul, 2017.

ORTAYLI, İlber, *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 479, Ankara, 1981.

—, *Osmanlı'yı Yeniden Keşfetmek*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

—, *Son İmparatorluk Osmanlı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.

—, *Osmanlı Sarayında Hayat*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2008.

OSMANOĞLU, Abdülhamid Kayıhan, *Dedem Abdülhamid Hân*, Yediveren Yayınları, İstanbul, 2016.

OSMANOĞLU, Ayşe, *Babam Sultan Abdülhamid*, Selis Kitaplar, İstanbul, 2008.

OSMANOĞLU, Şadiye, "Abdülhamid Devrinde Harem Hayatı", *Hayat Dergisi*, 1963.

—, *Babam Abdülhamid Saray ve Sürgün Yılları*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖĞÜTLE, Vefa Saygın, ETİL, Hüseyin, "Geçiş Sürecinde Yiten Musiki: Sosyal Dönüşüm ve Osmanlı-Türk Musikisinden Varoluşsal Profiller", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2009, s. 417-454.

ÖNAL, Ahmet, "Payitaht İstanbul'da Osmanlı Merasimleri", *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, 2015, s. 404-449.

ÖZBAY, Ekrem, *Şehirler ve İnsanlar*, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2019.

ÖZCAN, Azmi, *Abdulhamid ve Hilafet*, Yeni Şafak Kitaplığı, İstanbul, 1995.

ÖZCAN, Nuri, *Devr-i Hamid Sultan II. Abdülhamid Ansiklopedisi*, C. 4, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 2011.

ÖZDAMAR, Mustafa, *İslâmbol Geleneğinde Sivil Merasimler ve Doğumdan Ölüme Mûsikî*, Kırkkandil Yayınları, İstanbul, 1997.

ÖZDEMİR, Biltekin, *Osmanlı Devleti Dış Borçları*, Ümit Ofset Matbaacılık, Ankara, 2010.

ÖZDEN, Erhan, "Osmanlı Maârifi'nde Mûsikî -I-", *Rast Müzikoloji Dergisi*, 2014, s. 89-107.

—, *Osmanlı Maârifi'nde Mûsikî*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2015.

ÖZSES, Mustafa Ali, *Enderûn ve Türk Mûsikîsi*, Haliç Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi I*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I,* Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

—, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

—, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III,* Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

PAŞA, Eğinli Said, *II. Abdülhamid'in İlk Mabeyn Feriki Eğinli Said Paşa'nın Hâtırâtı*, Haz. Davut Erkan, Bengi Yayınları, İstanbul, 2011.

PAŞA, Halil, *Bitmeyen Savaş*, Haz. Taylan Sorgun, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1972.

PAŞA, Tahsin, *Abdülhamit ve Yıldız Hatıraları,* Milliyet Matbaası, İstanbul, 1931.

POPESCU-JUDETZ, Eugenia, *Türk Musiki Kültürünün Anlamları*, Çev. Bülent Aksoy, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2007.

RADO, Şevket, *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri Yirmisekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2020.

SAİB. Ahmed, *Sultan II. Abdülhamid ve Saltanatının İlk Yılları*, Haz. Adem Kara, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları 36 Osmanlı Padişahı*, Oğlak Yayıncılık ve Reklamcılık Ltd. Şti., İstanbul, 2007.

—, *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2015.

SAKİN, Orhan, *Yeniçeri Ocağı Tarihi ve Yasaları*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2011.

SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.

SAYDAM, Abdullah, *Yenileşme Döneminde Osmanlı Toplumu*, Genel Türk Tarihi, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

SAZ, Leyla, *19. Yüzyıl Saray Haremi*, Çev. Şen Sahir Sılan, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.

SEVENGİL, Refik Ahmet, *Tanzimat Tiyatrosu*, T.C. Maarif Vekaleti, İstanbul, 1961.

—, *Türk Tiyatrosu Tarihi III: Tanzimat Tiyatrosu*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

—, *Türk Tiyatrosu Tarihi IV: Saray Tiyatrosu*, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990.

SEZEN, Armağan, *Türk Müziğinde Nota Yayımcılığı (1875-1928)*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.

SHAW, Stanford J., SHAW, Ezel Kural, *Hıstory of the Ottoman Empıre and Modern Turkey Volume II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge University Press, New York, 2002.

SIRRI, Örikağasızâde Hasan, *Sultan Abdülhamit Devri Hatıraları ve Saray İdaresi*, Haz. Ali Adem Yörük, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2007.

SOMAKCI, Pınar, "Osmanlı Saraylarında Uygulanan Müzik Eğitimi ve Müzik Kurumları", *Jia Journal*, 2017, s. 171-182.

SOYSAL, Kendal, *19. yy. Osmanlı İdari Modernleşmesi*, Adıyaman Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman, 2019.

SUSAM, Esin, *Osmanlı Sanayileşme Hareketleri ve Teşvik-i Sanayi Kanunu*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2010.

ŞAHİN, Muhammet, TOKDEMİR, M. Ahmet, "II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2011, s. 851-876.

ŞAHİN, Murat, "Osmanlı Devletinde Islahat Fermanından Sonra Eğitim Sistemi ve Yapılan Eğitim Reformları", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2022, s. 25-31.

ŞAKİR, Ziya, "Abdülhamid'in Son Günleri", *Son Posta Gazetesi*, 1 Eylül 1931.

—, "Saray Harem Musikisi ve Harem Bandosu", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1953, s. 2759-2762.

—, "Sanatkâr Padişahlar", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1953, s. 2051-2055.

—, "Yıldız Tiyatrosu", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1954, s. 2972-2974.

—, *Sultan Abdülhamid*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2010.

—, *1897 Türk-Yunan Muharebesi ve Sultan Hamid'in Gizli Siyaseti*, Akıl Fikir Yayınları, İstanbul, 2011.

ŞEHSUVAROĞLU, Halûk, "Osmanlı Padişahlarının Kılıç Kuşanma Merasimi", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1950, s. 270-272.

—, "Abdülhamid'in Yıldız'daki Hususi Dairesi ve Orada Yaşayış Tarzı", *Resimli Tarih Mecmuası*, C. 2 S. 22, 1951, s. 1005-1009.

—, "Sultan II. Abdülhamit V.", *Resimli Tarih Mecmuası*, 1955, s. 3628-4025.

ŞEN, İhsan, *II. Abdülhamid Döneminde Merâsim Mûsikîsi*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, Samsun, 2019.

ŞEN, İhsan, ÇAKIR, Ahmet, "Osmanlıda Resmî Kandil Merâsimleri ve Mûsikî", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2020, s. 241-264.

ŞENTÜRK, Rıdvan, *Müzik ve Kimlik*, Küre Yayınları, İstanbul, 2016.

ŞİMŞİR, Bilâl N., *Bulgaristan Türkleri 1878-1985*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986.

TALAY, Aydın, *Eserleri ve Hizmetleriyle Sultan II. Abdülhamid*, Armoni Yayıncılık, İstanbul, 2007.

TANRIKORUR, Cinuçen, *Osmanlı Dönemi Türk Mûsikîsi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2019.

TANSÜ, Yunus Emre, *Fârâbi Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştırmaları-II*, İksad Publishing House, Ankara, 2020.

TARANÇ, Berrak, *Operet Kralının Dünyası Muhlis Sabahattin 1889-1947*, İzmir, 2005.

TEBİŞ, Cansevil, KAHRAMAN, Bahattin, *Halil Bedî [Yönetken]'den Seçme Müzik Makaleleri Türk Harf İnkılabı Öncesi 1922-1928 Arası*, Müzik Eğitimi Yayınları, Ankara, 2012.

TEL, Mes'ud Cemil, *Tanbûrî Cemil'in Hayâtı*, Haz. Uğur Derman, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2021.

TIRAŞÇI, Mehmet, *İlahiyat Fakülteleri İçin Dînî Mûsikî Ders Notları*, Dört Mevsim Kitap, İstanbul, 2015.

TODOROV, Nikolay, *Bulgaristan Tarihi*, Çev. Veysel Atayman, Öncü Kitabevi, İstanbul, 1979.

TOKEL, Bayram Bilge, *Sarayın Sesi Halkın Nefesi Osmanlı'da Mûsikî Hayatı*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2019.

TOKER, Hikmet, ÖZDEN, Erhan, "Tarihte Goygoycular", *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Din Bilimleri) Sempozyumu*, 2010, s. 279-305.

—, "Osmanlı Devletinde Müzik Eğitimi Veren Önemli Kurumlar", *Rast Müzikoloji Dergisi*, 2013, s. 107-128.

TOPUZ, Hıfzı, *Abdülmecit İmparatorluk Çökerken Sarayda 22 Yıl*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2009.

TUĞLACI, Pars, *Mehterhane'den Bando'ya*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1986.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler, Cilt I İkinci Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1984.

TUNÇAY, Mete, *Bkp'nin Türkçe Yayın Organı Ziya Gazetesi (1920-1923) ve Türkiye*, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2009.

TURA, Yalçın, *Türk Mûsikîsinin Mes'eleleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 1988.

TURAN, Mustafa, *Elli Beş Yıldır Esrarı Milletten Gizli Kalmış Olan Taş Kışlada 31 Mart*, Çelikcilt Matbaası, İstanbul, 1964.

TURAN, Mustafa, *II. Abdülhamid Han Ulu Hakan Mı? Kızıl Sultan Mı?,* Elit Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

TURAN, Namık Sinan, *İstanbul'un Çoksesli Batı Müziği Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş., İstanbul, 2022.

TURAN, Şerafettin, *Türk Kültür Tarihi*, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 2014.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er, *Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995.

UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih 1789-2014*, Der Yayınları, İstanbul, 2015.

USLU, Recep, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzik Teorisi Eserleri", *Yeni Türkiye*, 2014, s. 829-836.

UŞAKLIGİL, Halid Ziya, *Saray ve Ötesi*, Haz. Nur Özmel Akın, Özgür Yayınları, İstanbul, 2003.

UYANIK, Ercan, *Benjamin Carr Fortna; Mekteb-i Hümayun: Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslam*, Devlet ve Eğitim, 2005.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "II. Sultan Abdülhamid'in Ha'lî ve Ölümüne Dair Bazı Vesikalar", *Belleten*, 1946, s. 705-748.

—, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988.

ÜNÜVAR, Safiye, *Saray Hatıralarım*, Cağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1964.

YAYLA, Yıldızhan, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet Sistemi*, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

YILMAZ, Coşkun, *II. Mahmud Yeniden Yapılanma Sürecinde İstanbul*, Yapım Production Atm Ltd. Şti., İstanbul, 2010.

YILMAZ, Muammer, *Osmanlı'da Töre, Tören ve Alaylar*, Elit Kültür Yayınevi, İstanbul, 2010.

YILMAZ, Ömer Faruk, *Sultan Abdülhamid Han'ın Harem Hayatı*, Ferman Yayıncılık, İstanbul, 2010.

—, *Sultan İkinci Abdülhamid Han'ın Hicaz Demiryolu Projesi*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul, 2011.

YILMAZATA, Mehmet, *Savaşa Giden Yol 1908 Bosna-Hersek'in İlhakı*, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2013.

YİĞİTBAŞ, M. Sadık, *Dil, Din ve Musiki*, İstanbul Matbaa Sanat Enstitüsü, İstanbul, 1968.

YÖRE, Seyit, "Kültürleşmenin Bir Parçası Olarak Osmanlı'da Operanın Görünümü", *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 2011, s. 53-69.

ZONARO, Fausto, *Abdülhamid'in Hükümdarlığında Yirmi Yıl*, Haz. Cesare Mario Trevigne, Erol Makzume, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008.

ZÜRCHER, Erik Jan, *Milli Mücadelede İttihatçılık*, Çev. Nüzhet Salihoğlu, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1987.

Web Kaynakları

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90836---0020.jpg

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90819---0004.jpg. http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90817---0013.jpg.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90815---0037.jpg.

Servet-i Fünun Dergisi.

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90837---0041.jpg

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-40---0014.jpg

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90852---0001.jpg

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90827---0037.jpg

http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91197---0003.jpg

Arşiv Belgeleri

BOA, A. MKT. MHM., 533-45-2.

BOA. Y. PRK. SRN., 2-68-1.

BOA. BEO., 481-36057-1.

BOA. BEO. 3651-273790-2.

BOA. DH. MKT., 376-45-1.

BOA. DH. MKT., 376-45-2.

BOA. DH. MKT., 376-45-3.

BOA. DH. MKT., 376-45-4.

BOA. DH. MKT., 376-45-4-1.

BOA. DH. MKT., 376-45-4-2.

BOA. DH. MKT., 376-45-5.

BOA. DH. MKT., 685-33-1.

BOA. DH. MKT., 1619-43-1.

BOA. DH. MKT., 1775-34-1.

BOA. DH. MKT., 1912-95-1.

BOA. DH. MKT., 1965-1-1.

BOA. DH. MKT., 1994-85.

BOA. H. MKT., 2169-1-1.

BOA., DH. MKT., 2323-125-1.

BOA. DH. MKT., 2706-10-1.

BOA. DH. TİMK., 195-13-1.

BOA. Y. PRK. EŞA., 31-128.

BOA. HR. SFR. (04)., 718-148-1.

BOA. HR. SFR. (04)., 744-56.1.

BOA. HR. SFR. (04)., 779-144-1.

BOA. HR. SFR. (04)., 801-37-1.

BOA. HR. SFR., (04)., 829-10-1.

BOA. HR. SFR. (04)., 829-10-2.

BOA. DH. SFR., (04)., 440-90-1.

BOA. DH. SFR., (04)., 478-28-1.

BOA. DH. SFR., (04)., 478-28-2.

BOA. HR. SYS., 1858-9-1-1, 2.

BOA. HR. TH., 367-21-1.

BOA. HR. TO., 35-27-1.

BOA. HR. TO., 38-10-1.

BOA. HR. TO., 59-33-1.

BOA. HR. TO., 109-25-1.

BOA. HR. TO., 206-82-1.

BOA. HR. TO., 348-83-1.

BOA. HR. TO., 499-37-1-1, 2.

BOA. İ. DH., 1060-83218-1.

BOA. İ. HR., 276-16818-1.

BOA. İ. HR., 290-18191-1.

BOA. İ. HR., 291-18315-1.

BOA. İ. HR. 310-19764-1.

BOA. İ. RSM., 4-19-1.

BOA. İ. TAL., 115-5-1.

BOA. DH. ŞFR., 294-85-1.

BOA. YB., 21-55-253.

BOA. MB. İ., 78-223-1.

BOA. MF. İBT., 251-57-1.

BOA. MF. MKT., 1002-10-1.

BOA. MF. MKT., 38-35-1.

BOA. MF. MKT., 47-109-1.

BOA. MF. MKT., 49-164-1.

BOA. MF. MKT., 57-39-1.

BOA. MF. MKT., 58-119-1.

BOA. MF. MKT., 65-122-1.

BOA. MF. MKT., 137-32-1.

BOA. MF. MKT., 245-32-1-1, 2.

BOA. MF. MKT., 245-32-1-2.

BOA. MF. MKT., 245-32-3-1, 2.

BOA. MF. MKT., 279-15-1.

BOA. MF. MKT., 323-23-1.

BOA. MF. MKT., 664-40-1.

BOA. MF. MKT., 770-13.1,

BOA. MF. MKT., 851-46-1,

BOA. MF. MKT.,851-46-2-1, 2

BOA. MF. MKT., 918-11-1.

BOA. MF. MKT., 95-66-2.

BOA. ML. EEM., 339-42-2.

BOA. ML. EEM., 526-70-1.

BOA. ML. EEM., 635-70-2.

BOA. ŞD., 225-62-1.

BOA. ŞD. 585-14-1.

BOA. ŞD. 622-29-1.

BOA. TFR. I. M., 14-1376.

TSMA. E., 607-49-1.

TSMA. E., 627-102-1.

BOA. Y. A. HUS., 178-20-1.

BOA. Y. A. HUS., 268-84-1.

BOA. Y. A. HUS., 272-97-1.

BOA. Y. A. HUS., 393-100-1.

BOA. Y. A. HUS., 393-100-2-1, 2.

BOA. Y. A. HUS., 393-100-3.

BOA. Y. MTV., 121-17-1.

BOA. Y. MTV., 131-59-1.

BOA. Y. MTV., 161-23-1.

BOA. Y. PRK. ASK., 22-41-1.

BOA. Y. PRK. ASK., 43-18-1.

BOA. Y. PRK. ASK., 84-44-1.

BOA. Y. PRK. ASK., 91-113-1.

BOA. Y. PRK. ASK., 170-56-1.

BOA. Y. PRK. AZJ., 7-89-1.

BOA. Y. PRK. AZJ., 17-74-1.

BOA. Y. PRK. AZJ., 19-12-1.

BOA. Y. PRK. AZJ.,22-151-1.

BOA. Y. PRK. AZJ., 40-23-1.

BOA. Y. PRK. BŞK., 8-83-1-1, 2.

BOA. Y. PRK. BŞK., 18-37-1.

BOA. Y. PRK. BŞK., 18-57-1.

BOA. Y. PRK. BŞK., 60-66-1.

BOA. Y. PRK. DH., 8-5-1.

BOA. Y. PRK. EŞA., 13-12-1.

BOA. Y. PRK. EŞA., 30-57-1.

BOA. Y. PRK. EŞA., 50-18-1.

BOA. Y. PRK. HH., 15-50-1.

BOA. Y. PRK. KOM., 5-147-1.

BOA. Y. PRK. PT., 21-29-1.

BOA. Y. PRK. TKM., 1-19-1.

BOA. Y. PRK. UM., 79-4-1.

BOA. Y. PRK. ZB., 4-99-1.

BOA. Y. PRK. ZB., 11-22-1.

BOA. Y. PRK. ZB., 29-42-1.

BOA. YB., 21-87-405-1.

BOA. YB., 21-89-137.

BOA. YB., 21-89-149.

BOA. ZB. 487-90-1.

BARTIN- KUMLUCA (GOCANAZ) TARİHİ VE OSMANLI NÜFUS KAYITLARI (1843)

Ali Rıza YILMAZ

gece kitaplığı

BARTIN - KUMLUCA (GOCANAZ) TARİHİ VE OSMANLI NÜFUS KAYITLARI (1843)

ALİ RIZA YILMAZ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ

Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-008-8

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin

almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Bu kitap çalışması ile günümüzde Kocanaz/Gocanaz diye adlandırılan, Bartın İli Ulus ilçesine bağlı olan Kumluca Beldesi ve çevresini içine alan bölge, 1842-1843 tarihli 767 numaralı Keçenos Nüfus Defteri ışığında ele alınmıştır. Nüfus ve sosyal yapıya dair veriler kullanılarak bölgenin Osmanlı dönemindeki tarihine ve nüfus bilgilerine katkı sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmadaki amacım; içinde yetiştiğim bu coğrafyanın tarihî geçmişini aydınlatmak ve Osmanlı dönemi nüfus kayıtlarını ortaya çıkararak bölge insanının hizmetine sunmaktır. Gocanaz Tarihi'ni araştırmak ve ortaya çıkarmak; bölgenin günümüze kadar idari taksimattaki durumu birçok kez değişiklik gösterdiğinden, farklı birimlere bağlandığından ve idarî statüsü sık sık değiştiğinden dolayı hayli zor olmuştur.

Yine de hakkında bildiğimiz herhangi bir kapsamlı çalışma bulunmayan Gocanaz kazasını ilk kez çalışmanın verdiği heyecan, bu çalışmanın öncü bir çalışma olarak kendinden sonrakilere yol açacağına dair beslenilen ümit, kaynağın müsaade ettiği derecede tarihe tutulan ışık beni ziyadesiyle bu kitabı yazmaya teşvik etmiştir.

Kitabımızın ikinci bölümünde; 1842-1843 yıllarında Gocanaz/Keçenos bölgesinde yaşayan erkek nüfus kayıtlarını Osmanlıca'dan Türkçe'ye çevirerek tablo şekline getirdim. Bu tablolardan; o dönem yaşayan kişilerin adı, lakabı, eşkali, akrabalık ilişkisi, askeri ve mali mükellefiyet durumu, doğum tarihi, yaşı, kayıtlı olduğu yer ve bu yerin idari durumu gibi pek çok bilgi elde edinilebilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, maddî ve manevî mirasımın tevarüs ettiği atam, büyükbabam Ali Molla'ya duyduğum sonsuz minnetle çalışmamı kendisine ithaf etmek istiyorum. Zira onun bıraktığı tarihî belgeler ve Osmanlı Harp Madalyası sahibi bir atanın torunu olma onuru ile tarihe ilgim artmıştır. Bu bağlamda bu çalışmamın bir torunun atasına karşı duyduğu özel bağ ve sorumluluğun bir sonucu olduğu söylenebilir.

Son olarak beni bu çalışmayı hazırlamaya teşvik eden, ihtiyacım olan yardımı asla esirgemeyen çok değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Gülcan AVŞİN GÜNEŞ ve Doç. Dr. Hasan Hüseyin GÜNEŞ'e teşekkürü borç bilirim. Bu çalışmamın her aşamasında benden maddi ve manevi desteğini hiç esirgemeyen Ramazan YILMAZ'a ve destek veren hemşehrilerime teşekkür ederim.

Ali Rıza YILMAZ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V
ÖZGEÇMİŞ VII
İÇİNDEKİLER IX
TABLOLAR LİSTESİ XIII
ŞEKİLLER LİSTESİ XIV
EKLER LİSTESİ XIV
KISALTMALAR XV
1.GİRİŞ 1
1.1. Kapsam ve Yöntem 1
1.2. Kaynaklar ve Araştırmalar 2
1.2.1. Osmanlı'da Nüfus Sayımları ve Kaynaklar 2
1.2.2. Nüfus Defterleri ve 767 Numaralı Nüfus Defteri 7
1.3. Keçenos'a Dair Araştırmalar 9
2. KEÇENOS KAZASININ TARİH VE COĞRAFYASI 13
2.1. Keçenos İsminin Kökeni ve Anlamı 13
2.2. Keçenos Tarihi 13
2.2.1. Türk Hakimiyetine Kadar İlk Devirleri 13
2.2.2. Osmanlı Öncesi Türk Hakimiyeti Devri 14
2.2.3. 1843'e Kadar Osmanlı Hakimiyeti Devri 17
2.3. Keçenos'un İdari Taksimattaki Yeri 19
2.3.1. Keçenos Kazasındaki Divan ve Karyelerin Günümüzdeki Yeni Adları 23
2.3.2. Divan Merkezleri 24
2.3.3. Karyeler 27
2.4. Keçenos Coğrafyası 29
2.5. Keçenos Ekonomisi ve Kerestecilik 33
3.KEÇENOS KAZASININ NÜFUS YAPISI 38
3.1. Keçenos Kazasına Bağlı Divanlarda Toplam Hane ve Erkek Nüfus 38

3.2. Keçenos Kazasına Bağlı Karyelerde Toplam Hane ve Erkek Nüfus 40
3.3. Hanelerin Erkek Sayısına göre Dağılımı 44
3.4. Keçenos'un Tahmini Toplam Nüfus Sayısı 46
3.5. Nüfusun Yaşlara Göre Dağılımı 46
3.5.1. Yaşların Üçlü Kategoriye Göre Dağılımı 46
3.5.2. Yaşların Onarlı Yaş Gruplarına Göre Dağılımı 49
3.5.3. Nüfusun Yaş Aralığı ve Yaş Ortalaması 50
3.6. Nüfusun Fiziksel Özellikleri 52
3.6.1. Nüfusun Bıyığa Göre Özellikleri 52
3.6.2. Nüfusun Sakala Göre Özellikleri 54
3.6.3. Nüfusun Boya Göre Özellikleri 55
4. KEÇENOS KAZASININ SOSYAL YAPISI 57
4.1. Aile ve Akrabalık 57
4.1.1. Erkek Nüfusun Akrabalık Bağına Göre Dağılımı 57
4.1.2. Hanelerin Çocuk Sayısına göre Dağılım 59
4.1.3. Keçenos Kazasında Kullanılan Şahıs İsimleri 60
4.1.4. Keçenos'ta Kullanılan Aile/SülaleİsimleriI 63
4.2. Meslekler ve Diğer Sosyal Statüler 68
4.2.1. Askerlik Görevinde Olanlar 70
4.2.2.Dinî Gruplar 71
4.2.3.Evsizler-Firâriler Garipler 74
4.2.3. Engelliler 76
5. 767 NUMARALI KEÇENOS NÜFUS DEFTERİ 78
5.1. Keçideresi Divanına Bağlı Bebükler Nam-ı Diğer Keçideresi Karyesi 78
5.2. Keçideresi Divanına Bağlı Kumluca Karyesi 79
5.3. Keçideresi Divanına Bağlı Ürkütler Karyesi 81
5.4. Keçideresi Divanına Bağlı İnciller Karyesi 83
5.5. Keçideresi Divanına Bağlı Sarı Hasan Karyesi 85
5.6. Keçideresi Divanına Bağlı Dibektaş Karyesi 87

5.7. Keçideresi Divanına Bağlı Kavaklı Karyesi 90
5.8. Keçideresi Divanına Bağlı Kaldırım Karyesi..... 91
5.9. Keçideresi Divanına Bağlı Kiresin Karyesi..... 93
5.10. Doğan Divanina Bağlı Nefs Doğan Karyesi 99
5.11. Doğan Divanına Bağlı Bağdatlı Oğlu Karyesi..... 103
5.12. Doğan Divanına Bağlı Döngeller Karyesi 107
5.13. Asar (Hisar) Divanına Bağlı Ulu Karyesi 111
5.14. Asar (Hisar) Divanına Bağlı Asar Bağasi Karyesi..... 115
5.15. Akviran Divanına Bağlı Köküre Karyesi 119
5.16. Akviran Divanına Bağlı Çubuklu Karyesi..... 122
5.17. Akviran Divanına Bağlı Kıyıbük Karyesi 127
5.18. Akviran Divanına Bağlı Ceyübler Karyesi 129
5.19. Akviran Divanına Bağlı Sökiler Karyesi..... 131
5.20. Akviran Divanına Bağlı Kalın Otlu Karyesi..... 133
5.21. Diyve Divanına Bağlı Nefs Diyve Karyesi 135
5.22. Diyve Divanına Bağlı İremit Karyesi 139
5.23. Diyve Divanına Bağlı Oran Karyesi 140
5.24. Diyve Divanına Bağlı Kızıllar Karyesi 142
5.25. Ilındır Divanına Bağlı Cüce Karyesi 147
5.26. Ilındır Divanına Bağlı Kıran Üstü Karyesi 149
5.27. Ilındır Divanına Bağlı Kalecik Karyesi 151
5.28. Ilındır Divanına Bağlı Merkepviran Karyesi..... 154
5.29. Ilındır Divanına Bağlı Bahçecik Karyesi 155
5.30. Helkeme Divanına Bağlı Nefs Helkeme Karyesi 158
SONUÇ..... 167
KAYNAKÇA 169
KEL ABDULLAHOĞULLARI TARİHİ 176
(NAM-I DİĞER YİRMİBEŞOĞULLARI)
ALİ MOLLA HAYATI (1894-1976) 182
ÖZET 208

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

A.} DVN (Beylikçi Kalemi) H-13-11-1266 tarih ve 62- 70 yer numaralı belge

A.} DVNSMHM.d. (Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri) H-19-06-1040 tarihli ve 85- 119 yer numaralı belge

A.} DVNSMHM.d. (Bab-ı Asafi Mühimme Defterleri) H-13-06-992 tarihli ve 53- 171 yer numaralı belge

AE.SMHD.I. (Ali Emiri Mahmud I) H-01-05-1143 tarih ve 121- 8781 yer numaralı belge

AE.SMST.II. (Ali Emiri Mustafa II) H-01-06-1113 tarih ve 49- 4814 yer numaralı belge

AE.SMST.II. (Ali Emiri Mustafa II) H-19-11-1108 tarih ve 13- 1238 yer numaralı belge

AE.SMST.III (Ali Emiri Mustafa III) H-17-05-1187 tarih ve 233- 18361 yer numaralı belge

A.} MKT. MHM.(Sadâret Mektubî Kalemi Mühimme Kalemi (Odası) Belgeleri) H-08- 03-1268 tarih ve 42- 48 yer numaralı belge

A.}MKT.UM (Sadâret Defterleri), H-06-05-1275 tarih ve 337- 41 yer numaralı belge

C. EV. (Cevdet Evkaf) H-20-06-1146 tarih ve 566- 28600 yer numaralı belge

C.TZ (Cevdet Timar) H-29-03-11743 tarih ve 162- 8060 yer numaralı belge

DH.İ.UM.EK(Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı) H-08-12-1335 tarih ve 108- 82 yer numaralı belge

DH.MKT (Dahiliye Mektubî Kalemi), H-29-04-1327 tarih ve 2819- 25 yer numaralı belge

HAT. (Hatt-ı Hümayun) H-29-12-1249 tarih ve 698- 33702 yer numaralı belge

HAT. (Hatt-ı Hümayun) H-15-102-1253 tarih ve 1610- 74 yer numaralı belge

İE.ML (İbnülemin Maliye) H-22-04-1110 tarih ve 67- 6273 yer numaralı belge

MAD.d. (Mâliyeden Müdevver Defterler) H-29-12-1087 tarih ve 4081 yer numaralı belge

MVL. (Meclis-i Vâlâ Defterleri Kataloğu) H-19-11-1271 tarih ve 291- 47 yer numaralı belge

MVL. (Meclis-i Vâlâ Defterleri Kataloğu) H-17-04-1275 tarih ve 580- 25 yer numaralı Belge

MVL. (Meclis-i Vâlâ Defterleri Kataloğu) H-19-01-1279 tarih ve 633- 4 yer numaralı belge

MVL. (Meclis-i Vâlâ Defterleri Kataloğu) H-08-11-1282 tarih ve 743- 13 yer numaralı belge

NFS.d. (Nüfus Defterleri) H-1258 tarih ve 767 yer numaralı belge

ŞD (Şûrâ-yı Devlet Belgeleri) H-07-02-1320 tarih ve 398- 52 yer numaralı belge

30-11-1-0 / BAKANLIKLARARASI TAYİN DAİRE BAŞKANLIĞI, 22-11-1955 tarih ve 254- 38 - 4 yer numaralı belge

30-11-1-0 / BAKANLIKLARARASI TAYİN DAİRE BAŞKANLIĞI, 21-12-1987 tarih ve 634- 54 - 15 yer numaralı belge

Basılmış Kaynaklar ile Araştırma İnceleme Eserler

Afyoncu, E. (1999). Osmanlı Devletinde Tahrir Sistemi. *Osmanlı Ansiklopedisi*, c: 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 311-314.

Afyoncu, E. (2003). Türkiye'de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* 1: 267-286.

Altan, E. (2001). Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar. *Belleten,* LXV(243): 571- 582.

Anonim. (1973). *Zonguldak 1973 İl Yıllığı*, Zonguldak: İl Özel İdaresi Yayını

Anonim. (2001a). *Ardıç Orman İşletme Şefliği Model Amenajman Planı*, Bartın Orman İşletme Müdürlüğü, Ankara.

Anonim. (2001b). Kumluca Orman İşletme Şefliği Model Amenajman Planı, Bartın Orman İşletme Müdürlüğü, Ankara.

Arzu, Y. (2018). 1003 Numaralı Fatsa Nüfus Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Ordu Üniversitesi Tarih Anabilim Dalı, Ordu, 341 s.*

Aşcıoğlu, E. (1984). *Bartın*, Ankara: Ticaret ve Sanayi Odası Yayını

Aşcıoğlu, E. (2001). *Bartın*, Bartın: Ticaret ve Sanayi Odası Yayını

Aşcıoğlu, E. (2003). *Kurtuluş Savaşında Bartın*, Bartın: Ticaret ve Sanayi Odası Yayını

Aşcıoğlu, E. (2014). *Kurtuluş Savaşında Bartın 8Genişletilmiş 2. Baskı*, Bartın: Bartın Belediyesi Kültür yayınları

Avşin Güneş, G. (2021). Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu Eyaleti'nde Şehirli Gayrimüslim Nüfus Hakkında İstatistiksel Bir Değerlendirme. *Kadim*, 1: 53-89.

Aydın, M. (1990). Sultan II. Mahmud Döneminde Yapılan Nüfus Tahrirleri. *Sultan II. Mahmud ve Reformları Semineri 28-30 Haziran 1989*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, s.81-106.

Barkan, Ö.L. (1940-1941). Türkiye'de İmparatorluk Devirlerinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri ve Hakana Mahsus İstatistik Defterleri. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası *(İÜİFM)*, 2: 214-247.

Barkan, Ö.L. (1953). Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası,* 10: 1-26.

Bartın Kültür ve Turizm Envanteri, (2007), *Bartın Kültür ve Turizm Envanteri*, Ankara: Bartın İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları

Baykara, T. (2002). Kaza. *İslam Ansiklopedisi*, c.25, İstanbul: TDV Yayınları. s.119-120.

BOA Rehberi (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi,* İstanbul: Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 108

Behar, C. (2000). Osmanlı Nüfus İstatistikleri ve 1831 Sonrası Modernleşmesi. *Osmanlı Devletinde Bilgi ve İstatistik, c.* I, *ed.; İnalcık, H. ve Pamuk*, Ş., DİE Matbaası, Ankara, s. 61-67.

Cansever, N.(1965). *Bütün Yönleriyle Bartın*, İstanbul: Ersa Matbaası

Çavdar, T. (1999). Osmanlı Döneminde Nüfus Bilgileri. *Osmanlı Ansiklopedisi*, c. 4, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 551-557.

Çetin, E. (2014). Kastamonu Vilayet Salnamelerinde Bartın (1869- 1903). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bartın*, Ed.; Hizmetli, M; Bartın Üniversitesi Yayınları, Bartın, s. 49-62.

Çilsüleymanoğlu, S. (1996). Bartın Halk Kültürü, c. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu

Çok, E. (2016). *Paflagonya'dan Ulus'a*, Ulus: Ulus ve Köylerine Hizmet Derneği Kültür Yayını

Çolak, M. (1991). XV. Yüzyıl Başlarında Merzifon Kazası (1515-1520). *Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), On Dokuz Mayıs Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 165 s.*

Elibol, N. (2007). Osmanlı İmparatorluğu'nda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları. *SDÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, XII/2: 135-160.

Emecen, F. (2008). Safranbolu. *İslam Ansiklopedisi,* c.35, İstanbul: TDV Yayınları. s. 481-483.

Erdem Nas, G.; Salan, M. (2019). *Bartın Ağızlarının Tematik Sözlüğü*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.

Göyünç, N. (1979). Hâne Deyimi Hakkında. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi *Tarih Dergisi*, 32: 331-348.

Göyünç, G. (1999). Osmanlı Devlet'inde Taşra Teşkilatı (Tanzimat'a kadar). *Osmanlı Ansiklopedisi*, c. 6, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları. s. 77-88.

Güneş, M. (2014). Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili. Gazi *Akademik Bakış Dergisi*, 8/15: 269-298.

Güneş, M. (2015). *3537 Numaralı Kırşehir Nüfus Defteri (1841),* Ankara: Berkan Yayınları.

Karal, E. Z. (1997). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, Ankara: Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları

Karauğuz , G. (2011). *Yerel Tarih Bakış Açısı ile Osmanlı Döneminde Devrek ve Çevresi Tarihi (Zonguldak, Krd. Ereğli, Çaycuma, Safranbolu, Bartın)* , Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları

Kargı K. (2013). *Afyonkarahisar Merkez Kazası Nüfus Defteri (1838- 1839),* Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayını

Karpat, K. H. (2003). *Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Sosyal ve Demografik Özellikleri*, Çev. Tırnakçı, B., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Karpat, K. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914,* İstanbul: Timaş Yayınları

Korkmaz, Z. (1964). Bartın ve Yöresi Ağızları Üzerine. *Türkoloji Dergisi,* I/I: 103-141.

Korkmaz, Z. (1965). Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması. *Türkoloji Dergisi,* II/I: 227-249.

Kumluca Tanıtım Rehberi (1995). *Kumluca Tanıtım Rehberi*, Bartın: Kumluca Belediyesi Kültür ve Tanıtım Hizmeti

Küçük, C. (1993). Cerîde Nezâreti. *İslam Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul: TDV Yayınları. s. 409-410.

Maden, F. (2012). Osmanlı Devleti'nde 1881-1882/1293 Nüfus Sayımı ve Meydana Gelen Hadiseler. *Türkiye'de İskân ve Şehirleşme Tarihi*, Ed. Beyhan, M. A., Kitabevi Yayınları, İstanbul, s.99-127.

Okumuş, G. (2021). XIX Yüzyılın İlk Yarısında Safranbolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı, *Doktora Tezi (yayımlanmamış), Karabük Üniv. Tarih Anabilim Dalı, Karabük, 425 s.*

Öz, M. (1991). Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler. *Vakıflar Dergisi,* 22: 429-439.

Öz, M. (2000a). Tahrir. İsl*am Ansiklopedisi*, c. 39, İstanbul: TDV Yayınları. s.425-429.

Öz, M. (2000b). Tahrir Defterlerindeki Sayısal Veriler. *Osmanlı Devletinde Bilgi ve* İstatistik,*ed.; İnalcık, H. ve Pamuk*, Ş., DİE Yayınları, Ankara, s.15-32.

Özaydın, A. (1993). Dânişmentliler. İsl*am Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul: TDV Yayınları. s.474- 477.

Özaydın, A. (2002). Kılıçarslan II. İsl*am Ansiklopedisi*, c. 25, İstanbul: TDV Yayınları. s.399- 403.

Özel, O. (1998). Nüfus Baskısından Krize: 16-17. Yüzyıllarda Anadolu'nun Tarihine Bir Bakış. *VIII. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi (Bursa 18-21 Haziran 1998), ed.; Abacı, N.,* İstanbul, s. 219-228.

Özel, O. (2006). Osmanlı Demografi Tarihi ve Osmanlı Arşivleri. *Uluslararası Türk Arşivleri Sempozyumu (17-19 Kasım 2005), İstanbul,* Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, s. 52-63.

Özger, Y. (2008). *XIX. Yüzyıl Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı),* İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Pakalın, M. Z. (1993). Tahrir. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, c. 1,* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi

Sakaoğlu, N. (1966). Çeşm-i Cihan Amasra, İstanbul: Latin Matbaası

Sakin, O. (2008). *Osmanlı'da Etnik Yapı,* İstanbul: Ekim Yayınları

Samancıoğlu, K. (1999). İktisat ve Ticaret Bakımından Bartın, Bartın: İletişim Matbaası

Sarıkoyuncu, A. (1992). *Milli Mücadelede Zonguldak ve Havalisi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Sevim, A. (1988). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Sezen, T. (2006). Osmanlı Yer Adları. Ankara: TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No: 21.

Taş, K. Z. (1993). Tapu Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda Bolu Sancağı, *Doktora Tezi (yayımlanmamış), AÜ Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara, 273 s.*

Terzi, M. Z. (1996). Gulâm. *İslam Ansiklopedisi*, c. 14, İstanbul: TDV Yayınları. s.178-180

Turan, O. (2013). *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Ötüken Neşriyat

Uzunçarşılı, İ.H. (2011). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Ünal, M. A. (2017). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi,* Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları

Yakupoğlu, C. (2010). *Bartın Vakıfları*, Bartın: Bartın İl Özel İdaresi Yayını

Yakupoğlu, C. (2021). Bartın İli Ulus Kazasında Türk İskânı ve Türk Dönemi Yer Adları.

Yazıcıoğlu, H. (1982). Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani. Karabük: Özer Matbaası. *Bartın Araştırmaları II*, Ed.; Karakök, T. , Demir, H.; Gece Yayınları, Ankara, s. 27-47.

Yılmaz, C. (2010). *History Studies*, Sayı: II/10

Yiğit, İ. (2020). Divan. *İslam Ansiklopedisi*, c. 1, İstanbul: TDV Yayınları. s.333-334.

Yücel, Y. (1991). *Anadolu Beylikleri hakkında Araştırmalar I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Yücel, Y. (1993a). Çobanoğulları. *İslam Ansiklopedisi*, c. 8, İstanbul: TDV Yayınları. s. 354- 355

Yücel, Y. (1993b). Candaroğulları. İsl*am Ansiklopedisi*, c. 7, İstanbul: TDV Yayınları. s. 146- 149

Yücel, M. (2018). Çoban Oğulları Beyliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 23(1-2): 61-73.

URL-1 (2009). https://tarihvemedeniyet.org/2009/10/kastamonu-vilayeti.html , Kastamonu Vilayet Haritası, (17.01.2022).

URL-2 (2015).

http://www.kurucasile.gen.tr/bartin-amasra-kurucasile-ve-ulusun-koylerinin-

degistirilen-koy-adlari/

URL-3 (2022). http://www.bartin.gov.tr/bartin-tarihi-ve-cografi-yapisi , Bartın Tarihi Ve Coğrafya Yapısı, (10.08.2022)

URL- 4 (2021). https://bartinstar.com/fabrikayani-mi-helkeme-mi-80-yillik-bir-hikaye/

URL- 5 (2022). http://360sanalturbartin.com/project/ardic-yaylasi/

URL- 6 (2022). http://360sanalturbartin.com/project/kokurdan-yaylasi/

URL- 7 (2022). http://360sanalturbartin.com/project/gezen-yaylasi/

URL- 8 (2022). http://360sanalturbartin.com/project/simsirli-baba-turbesi/

URL-9 (2022). http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5800.pdf

Kaynak Kişi 1: Hasan YILMAZ- İhsan Oğlu

Kaynak Kişi 2: Yaşar TOPRAK- Ahmetkahyalar Sülalesi- Bartın Kaman Köyü Yanık Mahallesi- 1929 doğumlu

BİR ÖMÜR
URFA

A. CİHAT KÜRKÇÜOĞLU
ARMAĞANI

Editörler
Süreyya EROĞLU BİLGİN
Seçil ÇOKOĞULLU
Muharrem ORAL

gece kitaplığı

BİR ÖMÜR URFA:
A. CİHAT KÜRKÇÜOĞLU ARMAĞANI

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Dizgi Mizanpaj • Gece Kitaplığı
Editörler • Süreyya EROĞLU BİLGİN
Seçil ÇOKOĞULLU
Muharrem ORAL
Kapak Tasarım • Uğur BİLGİN

Birinci Basım • Aralık 2022 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-574-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 3

ŞANLIURFA KÜLTÜRÜNÜ GELECEĞE AKTARAN AKADEMİSYEN: DR. A. CİHAT KÜRKÇÜOĞLU 5
S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU

MEMLÜKLÜLERDEN OSMANLI'YA MENCEK BİN ABDULLAH VAKFI, VAKFİYE'YE GÖRE RUHA VE RUHA'DA VEFÂÎLİK..... 18
Abdullah Ekinci, Murat POLAT

HASANKEYF KÜLTÜRÜNÜN KAVŞAK NOKTALARI..... 54
Abdüsselam ULUÇAM

İBRAHİM PAŞA SARAYININ EVRİMİ..... 78
Ahmet Hamdi BÜLBÜL

ISPARTA AYA BANİYA (HAGIA PANHAGIA) KİLİSESİ'NİN YENİDEN İŞLEVLENDİRİLMESİ 100
Ayşe AYDIN

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E GEÇİŞTE DUVAR RESİMLİ BİR CAMİ: KAYSERİ ALAYBEYLİ CAMİSİ 112
AYŞE BUDAK

STATÜ VE TEMSİLİYET BAĞLAMINDA BİR KADIN İMAR FAALİYETİ OLARAK DİVRİĞİ ŞİFAHANESİ 136
Başak Burcu EKE

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRAS YÖNÜYLE ASİ *NÂ'ÛRA*LARI 167
Ender ÖZBAY

YURDUM ANILARIMDA URFA (HARRAN, SURUÇ)..... 202
Gönül GÜREŞSEVER CANTAY

GÜNÜMÜZ CAMİ MİMARİSİ ANLAYIŞINDA BİR ÖRNEK: GEBZE ORGANİZE BÖLGE SANAYİİ (GOSB) CAMİİ 223
Hamza GÜNDOĞDU

DENİZLİ HİSAR VE ÇEVRESİNDE TÜRK DEVRİ MİMARİ ESERLERİ 240
Kadir PEKTAŞ

GEÇ DÖNEM OSMANLI MİMARLIĞINDA BİR SAĞLIK YAPISI: URFA HAMİDİYE GUREBÂ HASTANESİ..... 259
Kadir TÜRKMEN

GELENEK VE ETKİLEŞİM ÇERÇEVESİNDE BİR OKUMA DENEMESİ: MARDİN SYR. 41/2 RESİMLİ EL YAZMASI VAFTİZ SAHNESİ..... 279
Kübra UĞRAŞ, Evren YILMAZ

HARRAN ULU CAMİ'DE RESTORASYON VE KAZI ÇALIŞMALARI 2019-2021..... 300
Mehmet ÖNAL

MYRİNA'DAN BİR ZETİNYAĞI İŞLİĞİ..... 330
Muharrem ORAL

URFA ULU CAMİSİ'NİN ANADOLU SELÇUKLU DÜŞÜN YAŞAMI VE SANATININ OLUŞUMU İÇERİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER..... 344
Mustafa Kemal ŞAHİN

18-19. YÜZYIL OSMANLI RESİM SANATINDA KANDİL TASVİRLERİ 376
Sakine AYTAÇ TOPUZ

SON ARAŞTIRMALARLA ŞUAYİP ŞEHRİ..... 398
Seçil ÇOKOĞULLU

BACİNİ:GAZİANTEP ÖRNEKLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 430
Süreyya EROĞLU BİLGİN

19. YÜZYILDA AVRUPALI SERAMİK ÜRETİCİLERİNİN ESİN KAYNAĞI: İZNİK 464
Tuğba DİRİ APAYDIN

Şanlıurfa Kültürünü Geleceğe Aktaran Akademisyen: Dr. A. CİHAT KÜRKÇÜOĞLU

S. Sabri KÜRKÇÜOĞLU*

Kürkçüoğlu Ailesi

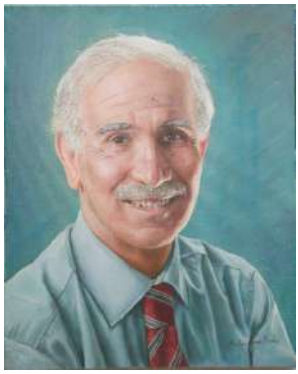

Toplum, yaşayışını sürdürebilmek için her alanda olduğu gibi bilim, siyaset, kültür ve sanat alanında da yeni değerler yaratmak zorundadır. Yeni değerler yaratma ise toplumun değerleriyle biçimlenen, "bilim, siyaset, sanat ve kültür adamları"nca yapılır. Gayretli insanlar, ailelerinden ve toplumdan edindikleri bilgi ve kültür ile değerler üreterek yaşadıkları ortamlara katkıda bulunurlar. Üretilen güzel şeylerden faydalanan insanlar da bilim, kültür ve sanat eserlerinden pay alarak düşünce dünyalarını geliştirip ruhlarını doyurarak yararlı bireyler olurlar ve böylece toplum gelişme kaydeder.

Urfa'nın siyasi ve kültürel hayatında önemli bir yeri olan Kürkçüoğlu ailesinden Osmanlının son döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında mebus ve belediye başkanı seçilmiş, ayrıca günümüze kadar birçok bilim insanı, aydın, sanatçı, şair ve yazar yetişmiştir. Aile büyüklerimizin nesilden nesile anlattığı bilgilere göre ailemizden Koçak Osman (Osman Koca) geniş çevresiyle birlikte Yavuz Sultan Selim'in "Çaldıran Seferi"ne katılmış, sefer dönüşünde İstanbul'a götürülen Osman Koca bir süre sonra Urfa bölgesine "Kal'a Ağası" olarak gönderilmiştir. Osman Koca'nın oğlu olarak bildiğimiz Hacı Mehmet Ağa'nın Hasan Ağa, Seyyid Halil, Abdi Ağa (Abdurrahman Hacı baba) ve Abdülbaki adlarında dört oğlu vardır. Hasan Ağa'dan olanlar belgelere göre "Urfa Kal'a Ağalığı" görevinde bulunmuşlar ve Kale Ağası, Caber, Çelikkale lakabıyla anılmışlardır. Seyyid Halil'den olanlar kürk ticareti ile uğraştıkları için Kürkçüoğlu, Kürkçü ve Caymaz lakabı ve soyadını almışlardır. Abdi Ağa (Abdurrahman Hacı Baba)'dan ve Abdülbaki'den olanlar ise Birecik'e yerleştikleri için Birecikli soyadını almışlardır. Böylece aile Kaleağası, Kürkçüoğlu ve Birecikli olmak üzere üç kola ayrılmış olsa da her üç koldakiler de öz amca çocuklarıdır.

---

* E. Öğr. Gör. Şehir Kültürü Araştırmacısı-Fotoğraf sanatçısı, Şanlıurfa- Türkiye.
e-posta: sabriharran@hotmail.com

Memlüklülerden Osmanlı'ya Mencek Bin Abdullah Vakfı, Vakfiye'ye Göre Ruha ve Ruha'da Vefâîlik

Abdullah EKİNCİ*
Murat POLAT**

Mencek b. Abdullah Vakfı, Memlükler zamanında Ruha'da kurulmuş, Osmanlı Devleti zamanında faaliyetlerine devam etmiştir. Bir Vefâî şeyhi olan Seyyid Celaleddin için kurulan vakfa birçok mal vakfedilmiştir. Vefaîler bu vakıf aracılığıyla desteklenmiştir. Bu çalışmayla Memlüklü Devleti zamanında Ruha'da kurulan vakıf aracılığıyla Ruha'da Vefâîlik tarikatı ile ilgili bilgilerin açığa çıkartılması ve vakfın faaliyetlerinin ortaya çıkartılması hedeflenmiştir. Bu konuyla ilgili bugüne kadar bir çalışma yapılmamış olduğundan dolayı çalışma, İslâm medeniyet ve kültür tarihine katkı sağlayacak niteliktedir. Makale, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi envanterinde bulunan, Arapça dili kullanılarak oluşturulmuş Mencek b. Abdullah Vakfiyesi ve Osmanlı Arşivi belgelerine dayanılarak hazırlanmıştır. Çalışma dokuman analizi yöntemi kullanılmıştır.

Giriş

Vakıflar, hayra matuf amaçları tahakkuk ettirmek gayesi ile tesis edilmiş kurumlardır. Söz konusu kurumlar meydana geldiği ve faaliyette geçerli olduğu zamanlarda kuruluş amacını gerçekleştirici etkinliklerde bulunurlar. Vakıfların hangi faaliyetlerde bulundukları, nasıl işledikleri, idaresinin nasıl olması gerektiği, idaresinin nasıl el değiştirdiği, hizmetlerini icra, varsa özel şartlarının ne olduğu gibi hususlar vakıfların adeta anayasası hükmündeki vakfiyelerde dercedilmiştir.

Vakfiyeler, ait olduğu dönemin, iktisadi durumunu, üretim şeklini, stilini, finansman şekillerini, sosyal hayatını, istihdam organizasyonlarını, kişilerin karakter özelliklerini, sıfatlarını, makamlarını içinde barındıran birçok parametrelere sahiptir. Bu parametreler, geçmişin karanlıkta kalan yanını aydınlatabilmek için önemli şifrelerdir. Geçmişi günümüze taşıyabilecek, bu parametrelerin, bize sağladığı ipuçları vakfiyelerin ve vakıfların tesis tarihleri ile ilgilidir.

Günümüze yakın bir zamanda tesis edilmiş bir vakıf, çeşitli vesikalarla da beslenildiğinde dönemine ait oldukça zengin bilgiler sunar. Tesis tarihi eski olan bir vakıf ise, şartlara da bağlı olmakla birlikte, daha mütevazı bilgiler sunar. Bu nedenle kuruluş tarihi eski olan bir vakıfta, en küçük bir bilgi kırıntısı, önemli parametreler hâline dönüşüverir. Eski vakıf ve vakfiyelere ait bilgi kırıntıları bir tarihsel dönemi, bir

* Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiayt Fakültesi, Tarih Bölümü, Şanlıurfa - Türkiye.
e-posta: aekinci@harran.edu.tr
** Doktora öğrencisi, Harran Üniversitesi, Tarih Bölümü, Şanlıurfa- Türkiye.
e-posta: osmaniyelimuratpolat@gmail.com

Kaynakça ve Kısaltmalar

Arşiv Belgeleri

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emirî Sultan Ahmed III. (AE. SAMD. III). 218/21069, 162/15833, 218/21069.

Ali Emirî Sultan Mustafa III (AE. SMST. III). 25/1728.

Divân-ı Hümayun Defterleri Cezayir Rakka Ahkâm Defterleri (A. DVNS. AHK. CZRK. d.) 24/66.

Divân-ı Hümayun Defterleri Şikâyet Defterleri (A. DVNS. ŞKT. d). 4/235, 26/474, 31/335, 33/35, 43/52, 180/74.

Evkâf Defteri (Ev. d). 16322/1, 14164/2, 16237, 16237/2.

İbnü'l-Emin Tasnifi Evkâf (İE. EV) 24/2894, 50/ 5562.

Meşihat Şer'iyye Sicil defteri (MŞH. ŞSC. d). 8823/16, 8823/7.

Tapu Tahrir Defterleri (TT.d). 64/86, 362/1, 998/98, 998/103, 998/106, 998/100, 998/109.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGM DEFTER). 590/67, 590/68, 1140/s.311, 1160/s.85, 1139/s.51, 1088/s. 50, 54,58, 60, 1084/s. 106, 565/s.56, 215, 1087/s.27, 1090/ s. 117-120, 129, 1093/90, 1094/s. 266, 1095/s. 167, 171, 1096/s. 266, 1118/ s.74,78, 1128/ s.12, 1158/s. 259-260.

Eski Kaynaklar

Doktor Hüseyin Remzi 2018 — Doktor Hüseyin Remzi, *Lügat-ı Remzi*. c.2, Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Lane-Poole 1901 — Lane-Poole, Stanley, *A History of Egypt The Middle Ages*. New York: With A Map and 101 İllistrations.

Mazzatinti 1922 — Mazzatinti, G., *İnventari dei Manoscritti Delle Biblioteche d'Italia,* Leo S. Olschki (ed.). Torino: L.S.O, Pliniana Matbaası.

Şemseddin Sami 1989 — Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Modern Kaynaklar

Akdal 2016 Akdal, A. N., *Provisioning The Ottoman Capital: Istanbul's Market Garden Between The Seventeenth And Nineteenth Centuries*, (İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Aşirov 2015 Aşirov, T., "Türkî Kültüründe Erenler: Vefâî Örneği" *Uluslararası Merv'den Söğüt'e Türk Tarihi, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu 10-11 Eylül 2014*, 289-300

Ay 2016 Ay, Z., "Yüzyılda Anadolu'nun İslamlaşma Sürecindeki İsmaili Etkiler ve Bu Etkilerdeki Vefâilik Boyutu", *Akademik İncelemeler Dergisi*, *11*(2), 1-22.

Cezar 2010 Cezar, M., *Mufassal Osmanlı Tarihi* (1. bs, C. 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cezar 2011 Cezar, M., *Mufassal Osmanlı Tarihi* (1. bs, C. 2), Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Claude 2012 Claude, C., *Osmanlılardan Önce Anadolu,* E. Üyepazarcı (çev.), 3. bs.

Çetin 2008 Çetin, Ş., *XV. Yüzyıl Memlûk kaynaklarından Zubdetu Keşfu'l-Memâlik ve Sosyal Kültürel Açıdan Değerlendirilmesi,* (Gazi Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Ebu Bekr-i Tihrânî 2014 Ebu Bekr-i Tihrânî, *Kitâb-ı Diyârbekriyye*, M. Öztürk (çev.), 1.bs., Türk Tarih Kurumu Yayınları

Edhem 2016 Edhem, E.-C., *A'lamü'l-edeb ve'l-fen* (1. bs).

Ekinci 2005 Ekinci, A., *Ortadoğu'da Marjinal Bir Hareket: Karmatîler*, Odak Yayınevi

Ekinci 2015 Ekinci, A., *Sanliurfa and Harran*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

El-Cabbarât 2009 El-Cabbarât, M. M. *Vakfiye Mençek Paşa (784 h.-1382 m.),* (C. 3). em-Mucelled el-Urduniye lit-Tarih ve'l-asar.

Fischel – Migranelli 1959 Fischel, W. J. – Migranelli, B., "A Latin Biograpy Of The Mamlûk Sultan Barqug of Egypt (D.1399)", *Arabica*, *6*(2), 152-172.

Genç 2000 Genç, M., *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi* (16. bs), ÖtükenYayınları.

Gülten 2018 Gülten, S., "Osmanlı ve Vefâî Tarikatı İlişkilerine Bir Katkı: Yörükân-ı Seyyid Ebu'l-Vefâ Cemaati, Aşıkpaşazâde ve Seyyid Velâyet", In: O. Kurtoğlu (ed.), *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu,*C. 1, 563-580, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Kaçar 2006 Kaçar, Y., *Bahrî Memlûk devletinin Eğitim Sistemi ve Medreseler (1250-1382),* (Gaziosman Paşa Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat.

Kalkaşandi 1987 Kalkaşandî, E.-A. A. b. A., *Subhu'l-'Aşâ fî Sınaâti'l-İnşâ*. Daru'l-Fikr Mat.

Karakeçili 2017 Karakeçili, E., *Hurufât Defterlerine Göre 1690-1837 Tarihlerinde Ruha Kazası* (1. bs), Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları.

Karamustafa 2014 Karamustafa, A. T., "Yesevilik, Melametilik, Kalenderilik, Vefâîlik ve Anadolu Tasavvufunun Kökenleri Sorunu", In: Ocak, A. Y. (ed.), *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (2. bs, ss. 67-95). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Keleş 1998 Keleş, B., *Bahrî Memlûkler'de İktisâdî ve Ticârî Hayat (1250-1382),* (Erciyes Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kayseri.

Kürkçüoğlu 2018 Kürkçüoğlu, A. C., "Osmalı Döneminde Urfa Ticaret Yapıları", In: Ekinci, A. (ed.), *Osmanlı Urfası*, 1, 286-331, Şanlıurfa Büyük Şehir Belediyesi.

Nizâamüddin 1987 Nizâamüddin, Ş., *Zafernâme*, N. Lugal (çev.), 1. Bs. Türk Tarih Kurumu Yayınları

Ocak 1994 Ocak, A. Y., "Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî", In: *Türkiye Dİyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10, 347-348, Türkiye Diyanet Vakfı.

Ocak 2002 Ocak, A. Y., "Türkiye Dini-Sosyal Tarihinde Vefaiyye Meselesi", In: Dara, R. (ed.), *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü*, 121-122, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı.

Ocak 2006 Ocak, A. Y., "Türkiye Selçukluları Döneminde ve Sonrasında Vefâî Tarikatı (Vefâiyye)" *Belleten*, *257*, 119-154.

Osmanlı Arşivi D. Başkanlığı 1998 Osmanlı Arşivi D. Başkanlığı, *998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-i Bekr ve Arab ve Zü'l-*

Kadriyye Defteri (937/1530) I (C. 1), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı.

Polat 2022 Polat, M., "17 ve 18. Yüzyıllarda Osmanlı Taşrasında Adalet Düzeni: Ruha Örneği", *Journal of History School*, *57*, 1072-1103.

Şahin 2014 Şahin, H., "Selçuklu ve Erken Osmanlı Döneminde Vefâiyye Tarikatı", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, *70*, 39-54.

Tekindağ 1971 Tekindağ, M. C. Ş., "Memluk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, *25*, 1-38.

Tekindağ 1992 Tekindağ, M. C. Ş., Berkük. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 5, ss. 151-152). Türkiye Diyanet Vakfı.

Teknik – Ekinci 2018 Teknik, A. – Ekinci, A., "Târihî seyirde Urfa'da Yaşayan Tasavvuf Tarikatları", In: *Osmanlı Urfası*, 1, 244-265, Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi.

Turan 1993 Turan, A. N., *XVI. Asırda Ruha (Urfa) Sancağı,* (Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi), Ankara.

Turan 2005 Turan, A. N., *XVI. Yüzyılda Ruha (Urfa) Sancağı*. Şurkav.

Turan 2014 Turan, O., *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî vesikalar* (3. bs). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Turgut 2013 Turgut, B., *Urfa Vakıfları (1850-1900)*, (Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Wüstenfeld 1986 Wüstenfeld, F., *Fachr ed-dîn der Drusenfürst und seine zeitgenossen: Die aufstände in Syrien und Anatolien gegen die Türken in der ersten hälfte des xi.(xvii.) jahrhunderts*, 33, Dieterich.

Yiğit 2018 Yiğit, R., *Muhammed b. Kalavun Döneminde Mısır'da Sosyal, Kültürel ve İktisâdî Hayat,* (Hacı Bektaş Velî Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Nevşehir.

Zeki 2002 Zeki, T., "Yavuz Sultan Selim Döneminde Urfa'nın İdari Taksimatı", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 20,* 179-204.

Diğer Kısaltmalar

A. DVNS. ŞKT. D Divan-ı Hümayun Şikâyet Defteri

A.DVNS. AHK. CZRK. d. Divan-ı Hümayun Ahkam Cezayir Rakka Defteri

A.DVNS. MHM. D Divan-ı Hümayun Mühimme Defteri

AE. SAMD. III Ali Emirî Sultan Ahmed III

AE. SMST. III. Ali Emirî Sultan Mustafa III

b. Bin

bk. Bakınız.

BOA. Başkanlık Osmanlı Arşivi

D. Daire

fig. Figür

H. Hicrî

İbnu'l-Emin Evkâf İbnu'l-Emin Evkâf

M. Miladî

MŞH. ŞSC.d. Meşihat Şer'iyye Sicil Defteri

TT. d. Tapu Tahrir Defteri

VGM. d Vakıflar Genel Müdürlüğü Defterleri

Figürler Listesi

Fig. 1. Emir Mencek ibn-i Abdullah Vakfı Vakfiyesi[123].

Fig. 2. Emir Mencek ibn-i Abdullah Vakfı Vakfiyesi[124].

Fig. 3. 1530 Yılında Ruha ve Köylerini İçeren Ruha Şehir Haritası.

Fig. 4. Mencek Hanı'nın Dış Görünümü.

Fig. 5. Kahire'deki Mencek Camii Merdivenleri.

[123] Emir Mencek ibn-i Abdullah Vakfı Vakfiyesi, VGM. d. 00590.00067

[124] *Emir Mencek ibn-i Abdullah Vakfiyesi, VGM.d.00590.00068*

Hasankeyf Kültürünün Kavşak Noktaları

Abdüsselam ULUÇAM*

Başlarken

Sanat ve mimarlık tarihinde yerleşim alanlarının en gelişmişi "kent" veya "şehir" olarak tanımlanmaktadır. Yerleşim birimlerine kent denilebilmesi için de birtakım özelliklere sahip olması gerekmektedir. Her ne kadar Hasankeyf ve çevresi Akeramik Neolitik dönemden itibaren (İ.Ö. 12 bin yılları) yerleşim alanı olarak seçilmiş ise de bu bağlamda kentleşme sürecini Orta çağda Artuklu döneminde tamamlayabilmiştir. Orta çağ kentlerinin ılıman iklime sahip orta kuşak dünyası üzerindeki akarsu havzaları ile ulaşıma elverişli yolların geçtiği alanlarda yoğunlaştığı görülür. Çoğu Antik dönemde kurulan kentler, günün inanç ve sosyal yapılanması doğrultusunda yeniden düzenlenmiş ya da yeni bir tasarımla ele alınmışlardır. Etrafının surlarla çevrili olması, merkezinde bir yönetim ünitesinin, toplumun ibadet ihtiyacını karşılayacak bir tapınağın (ibadethane), bir meydanının (forum, amfiteatr, hipodrom vb.) bulunması, pazar kurulabilmesi, alışveriş ve iş merkezleri gibi birtakım donanıma sahip olması, bu yerleşim alanının bir kent olduğunu tanımlamaktadır. Ancak kentler tarihi süreçte kazandığı inanç ve kültürel birikimi ile coğrafi konumundan kaynaklı birtakım farklı özellikler de göstermektedir[1].

"Kale" adıyla anılan kentler genellikle iki amaçla kurgulanmıştır. İlki, buranın rahat ve huzurlu bir yaşama elverişli olması, diğeri ise dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunaklı ve savunmaya uygunluğu göz önünde tutulmuştur. Ayrıca çoğunda giriş kapılarının etrafına veya surların üzerine "güç sembolü" sayılan birtakım yaratıkların resimleri işlenerek bu beldenin korunaklı, yöneticilerinin güçlü ve cesur olduğu vurgulanmak istenmiştir. Bu ilk karşılamanın ardından çoğu kentlerde, içeri girenler sütunlar-heykellerle süslenmiş caddelerden geçirilerek, onlara yol boyunca sıralanmış alış-veriş yerleri, görkemli konutlar veya cezbedici alanlar gösterilerek kentin merkezine ulaşmaları sağlanmıştır. Asıl yaşantı ise kentin merkezinde oluşturulan geniş alanlarda ve sosyal içerikli mekânlarda gerçekleştirilmiştir.

Hasankeyf'in Kentleşme Süreci ve Kültürel Donanımı

Orta çağ dünyasının en korunaklı kentlerinden birisi olarak tanınan Hasankeyf, çağdaşı diğer kentlere göre küçük ölçekli bir hacme sahiptir. Topografik konumu bütüncül bir yerleşime elverişli olmadığından üç merkezli bir kümelenme

---

* Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Karabük-Türkiye.
e-posta: aulucam@karabuk.edu.tr

[1] Kentlerin oluşumu, özellikleri ve tarihi gelişimleri konusunda detaylı bilgiler için bk., Cezar 1977; Eravşar 2002, 502-512; Kaygalak 2005, 19-36; Mumford 2007.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Alada 2008 — Alada, Adalet B., *Osmanlı Şehrinde Mahalle* İstanbul: Sümer Kitabevi.

Arık 2003 — Arık, M-O, *Hasankeyf, Üç Dünyanın Buluştuğu Kent,* Ankara: Türkiye İş Bankası Yayını.

Cezar 1977 — Cezar, M., *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları 176, Baha Matbaası.

Çevik 2012 — Çevik, A., *Hasankeyf, Medeniyetlerin Bulunduğu Başkent,* Ankara: Doğa Derneği.

Darkot 1977 — Darkot, B., "Hısh Keyfâ", *İslam Ansiklopedisi,* 5/I, 452-454, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını,

Eravşar 2002 — Eravşar, O., "Ortaçağ Anadolu Kentleri", *Türkler Ansiklopedisi,* 7/ 333-343 (502-512).

Gabriel 1940 — Gabriel, A., *Voyages Archeologique dans la Turquie Orientale, I-II,* Paris: 55-82.

Vekâyinâme 1531 — İbnu'l-Emir İbrâhîm el-Munşî b. Hacı Abdullâh b. el-Mâverdî, *Nuzhetü'n Nâzir ve Râhatu'l Hâtir* (Arabca Yazma Nüsha) *(Hasankeyf Vekâyinâmesi,* E. Tanrıverdi (Türkçe çev.), (baskıda), Viyana Milli Kütüphane, Mxs 355.

İbnü'l-Esîr 1987 — İbnü'l Esîr, *El-Kâmil, Fi't-Tarih* (*çev*. Özaydın), IX-XII, İstanbul.

İbnü'l Ezrak 1974 — İbnü'l Ezrak el-Fârikî, *Târîh-u Meyyafârikîn ve Amid,* Beyrut.

Kaygalak 2005 — Kaygalak, S., "Osmanlı'da Kentsellik ve Kentler: Kent Tarihi Yazımında Kültürelciliklerin Ötesine Geçebilmek", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXIX, Sayı:246, 19-36.

Kılcı 1987 — KILCI A., "Hasankeyf Vakıf Eserleri", *V. Vakıf Haftası, 7-13 Aralık 1987,* Ankara: 159-165. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayını.

Makdîsi 1877 — Makdîsi, Ebû Muhammed, *Ahsenü't Tekâsim fî Marifeti'l-Ekâlim,* Beyrut.

Mıynat 2008 — Mıynat, A., *Bir Ortaçağ Kenti: Hasankeyf,* Muğla.

Mıynat 2008 — Mıynat A., "Batılı Seyyahların Gözüyle Hasankeyf", *1.Uluslararası Batman ve Çevresi Tarihi ve Kültürü Sempozyumu,* (Batman, 15-17 Nisan 2008), İstanbul: 181-196.

Moltke 1999 Moltke, H., *Moltke'nin Türkiye Mektupları,* H. Örs (çev.), İstanbul.

Mumford 2007 Mumford, L., *Tarih Boyunca Kent: Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği,* G. Koca-T. Tosun, (çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Oğuzoğlu 1997 Oğuzoğlu, Y, "Hasankeyf", *İslam Ansiklopedisi*, 16 /364-368, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.

Tanyeli 1999 Tanyeli, U., "Osmanlı Öncesi Anadolu", Y. Sey (der.) *Tarihten Günümüze Anadolu'da Kent ve Yerleşme*, İstanbul: Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, 105-133.

Uluçam 2006 Uluçam, A., "Hasankeyf Kazısı 2004", *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 147-160

Uluçam 2006 Uluçam, A. *Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi, 2004-2005 Çalışmaları*, Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını.

Uluçam 2007 Uluçam, A., "Hasankeyf Kazıları 2005", *27. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 2*, 73-96, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.

Uluçam 2008 Uluçam, A., *Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi, 2006-2007 Çalışmaları*, Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, 31-35, 47-57.

Uluçam 2010 Uluçam, A., *Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi, 2008-2009 Çalışmaları,* Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını, 24-26, 75-76.

Uluçam 2013 Uluçam, A., *Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi, 2010-2012 Çalışmaları,* Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını.

Uluçam 2016 Uluçam, A. *Hasankeyf Tarihi ve Arkeolojik Sit Alanı Araştırma, Kazı ve Kurtarma Projesi, 2013-2014 Çalışmaları,* Ankara: GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı Yayını.

Uluçam 2020 Uluçam, A, "Hasankeyf Şehabiye Medresesi (Sultan Süleyman Külliyesi)", *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1/ 5, 37–58.

Uluçam 2021 *Arkeolojik Kazılar Işığında HASANKEYF (In the Light of Archeological Excavations)* 2 cilt, Türkçe-İngilizce, İstanbul: EGE Yayınları.

Yâkut 1996 Yâkut el Hamevî, *Mu'cemü'l Büldan,* Beyrut.

Yılmaz – Sevgi 2020 Yılmaz, M. – Sevgi, S., “Hasankeyf Er Rızk Camisi Koruma ve Kurtarma (Taşıma) Uygulama Çalışmaları, A*kademik Sanat,* 5/10, 2020.

Yurttaş, 2002 Yurttaş, H.,"Hasankeyf'de Artuklu, Eyyûbi, Akkoyunlu ve Osmanlı Dönemi Mimari Eserleri", *Türkler, VIII,* Ankara:173.

İbrahim Paşa Sarayı'nın Evrimi

Ahmet Hamdi BÜLBÜL*

Miri yapılar olan vezir sarayları, vezirin görev süresi boyunca kendilerine tahsis edilmekte olup vezirin görev süresi sonunda ise tekrar saraya intikal etmekteydi. Vezirler değiştikçe sahipleri de değişen vezir saraylarının yerleri net olarak bilinmemektedir. Yerleri net olarak bilinen İstanbul'daki vezir saraylarından Siyavuş Paşa Sarayı, Sokullu Mehmet Paşa Sarayı ve İbrahim Paşa Sarayı örnek verilebilir. Çoğu ahşap olan vezir saraylarının büyük bir kısmı günümüze gelememiştir. Hamam ve birkaç taş oda dışında ahşap malzeme ile yapılan bu yapılar dışa kapalı bir plana göre yapılmışlardır.

Günümüze gelebilen anıtsal saraylardan biri olan ve Kıblelizade Sarayı[1], Filibelizade İbrahim Paşa Sarayı, Saray-ı Sani[2], Atmeydanı Sarayı gibi adlarla da anılan İbrahim Paşa Sarayı ile ilgili en eski belgelerden birinde Has Odabaşı İbrahim Ağa'nın inşa ettiği saadethane ihtiyacı için otuz dokuz bin akçe verildiği daha da verileceği, su yolunun da icabına baktırılacağına dair İstanbul Emini Ömer tarafından rapor verilir (Fig.19). Raporda sultanın seferde olduğu zamanda sarayın divanhanesinin duvarlarının boyanıp nakışlarının tamamlandığı, dış kapıdan girişte ahır kapısının karşısında yer alan sofanın çökmüş olan direklerinin yenilendiği ve sıvasının yapıldığı, ahırda atların yemliklerinin asıl binadan ayrı tamamlandığı, divanhane sofasının iki yanında olan yedi odanın tavanları, pencereleri, camları, ocakları, dolapları ile divanhane dışındaki terasın direklerinin dikilip nakşedildiği, divanhanenin has odalarının arkasında hela kazıldığı, üst örtünün kiremit döşendiği, divanhanenin yakınında sokak duvarı asıl binadan ayrı olarak Binbirdirek'e kadar yapıldığı belirtilmiştir[3]. Bundan da yapının 1520 tarihinden önce yapıldığı anlaşılmaktadır. Saray, divanhane, matbahlar, kiler, ahır, hamam, hazine odası, kule, çardak, köşk ve hassa haneleri ve İbrahim Paşa'nın sarayın önüne diktirdiği heykellerden meydana geliyordu. Saray hipodromun kademelerine ait kalıntılar üzerine inşa edilmiş olup yanında başka saraylar ile mehterhane binası ve mehterhane kasrı da bulunduğu dört avlu ve bu avluları çevreleyen birimlerden meydana geliyordu. Sarayın önemli bir bölümü günümüze gelememiştir.

Meydana paralel uzanan üçüncü cephenin bir yanında ise günümüze gelemeyen bir rampa ile ulaşılan, yalnız padişahın ata binmiş olarak geçebileceği asıl

* Dr., Türk ve İslam Eserleri Müzesi Müdürlüğü, İstanbul- Türkiye.
e-posta: bytescil@hotmail.com

[1] DABOA 1728, İE.EV., 73/78498.

[2] DABOA 1790, C.MF.,59/2927.

[3] DABOA 1520, TS.MA. e, 850/31.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Atasoy 2012 Atasoy, N., *İbrahim Paşa Sarayı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Ayvansarayi 2001 Ayvansarayi Hüseyin Efendi, *Hadikatü'l Cevami İstanbul Camileri ve Diğer Dini ve Sivil Mimari Yapılar*, Yay. Haz. A.N.Galitekin, İstanbul: İşaret Yayınları.

Çetintaş 1938 Çetintaş,S., "İbrahim Paşa Sarayı Yıktırılamaz", Cumhuriyet 17 Ağustos 1938.

Çetintaş 1939a Çetintaş S.,"İbrahim Paşa Sarayı Tarihe Karışırken," Cumhuriyet 2 Ağustos 1939.

Çetintaş 1939b Çetintaş S., *Saray ve Kervansaraylarımız Arasında İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Çetintaş 1943 Çetintaş, S., "İbrahim Paşa Sarayı ve Bir Sulh Muahedesi I", *Yapı*,33,192.

Eyice 1986 Eyice, S., "Atmeydanı'nda İki Mezar veya Kaybolan Bir Eski Eserin Hikayesi", *TAÇ Vakfı Dergisi*, 1/4, 7-12, İstanbul.

Eyice 2000, Eyice, S., "İbrahim Paşa Sarayı," *TDV.İA.*, 21, 345-347.

Guilland 1948 Guilland R., "The Hippodrom", *Speculum*, 23/4, 676-682, Chicago.

İşli 1998 İşli, E. D., *İstanbul Tekkeleri Mimarisi Eklentileri ve Restorasyonu*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Kınaylı 1968 Kınaylı, H., "Düğümlü Baba Tekkesi" *İstanbul Ansiklopedisi*, 9, 4806, İstanbul.

Müller-Wiener 2002 Müller-Wiener, W., *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Naşuhü's Silahi 1976 *Beyan-ı Menazil-i Sefer-i Irakeyn*, H. G. Yurdaydın (yay. hz.), Ankara.

Orgun 1939 Orgun, Z., *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Öten 2008 Öten, A., *Ahmet Lütfi Paşa Tarihi'nde İmar ve İnşa Faaliyetleri*, (Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Schneider1941 Schneider, A.M., "Das Serai des İbrahim Pascha am At Meidan zu Konstantinopel", *Revue Historique de Sud-Est Europen*, XVIII, Bucarest, 131-136,

Tayla 1984 "İbrahim Paşa Sarayı Restorasyon Raporu", *Mimaride Türk Milli Üslubu Semineri*, İstanbul, 131-132.

TİEM 1939 *Türk ve İslam Eserleri Müzesi Rehberi*, İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi.

Tozun 2002 Tozun A., *XVI.Yüzyıl İstanbul Mescitleri*, (MSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Ünver 1938 Ünver, A.S., "İbrahim Paşa Sarayı Hakkında Birkaç Resim ve Minyatür", *Arkitekt*, 5-6, 169-170.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri Kaynakları

DABOA 1571 Sadaret Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d.), 7/913.

DABOA 1585 Sadaret Mühimme Defterleri (A.DVNSMHM.d.), 60/259.

DABOA 1848 Sadaret Divan Kalemi Evrakı (A.DVN.) 34/74.

DABOA 1728 İrade Evkaf (İE.EV.), 73/7849.

DABOA 1768 İrade Evkaf (İE.EV.), 54/5930.

DABOA 1790 Cevdet Maarif (C.MF.), 59/2927.

DABOA 1520 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA. e.), 850/32.

DABOA 1605 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA. e.), 4411.

DABOA 1617 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri (TS.MA. d.), 205.

DABOA 1671 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defteri (TS.MA. d.), 4260.

DABOA tarihsiz Ali Emiri Sultan Murad IV (AE. SMMD. IV), 102/11935.

DABOA 1701 Ali Emiri Sultan Mustafa II (AE.SMS.II.), 49/4884.

DABOA 1731 Ali Emiri Sultan Ahmed III (AE.SAMD.III), 224/21554.

DABOA 1722 Cevdet Maarif (C.MF.), 24/1159.

DABOA 1768 Cevdet Maarif (C.MF.), 6/290.

DABOA 1840 Muallim Cevdet Tasnifi Saray Kısmı (C.SM.)19/984.

DABOA 1805 Cevdet Evkaf (C.EV.) 24/1157.

DABOA tarihsiz PLK. p., 3107.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri Kaynakları

DABCA 1938 213/447/10.

DABCA 1939 30-10-81/534/8.

DABCA 1939 30-18-12,89/119/18.

DABCA 1947 30-18-1-2, 114/45/13.

DABCA 1948 30-18-1-2, 116/36/9.

DABCA 1948 30-18-1-2, 119/23/11.

DABCA 1948 30-18-1-2, 117/59/9.

DABCA 1950 30-18-1-2, 121/105/9.

DABCA 1957 30-11-1-0, 267/28/11.

Isparta Aya Baniya (Hagıa Panhagıa) Kilisesi'nin Yeniden İşlevlendirilmesi

Ayşe AYDIN*

Giriş

Toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel birikimleri ile inşa edildikleri dönemin kentsel ve mimari üslubunu yansıtan birer belge ve sembol niteliği taşıyan tarihi yapılar, kültürel ve tarihi miras olarak geçmişle ve gelecekle olan bağı temsil ederler. Bu niteliklere sahip tarihi yapıları koruma yöntemlerinden en çok tercih edileni yapıya yeni bir işlev verilmesidir ki bu yaklaşım çağdaş bir koruma anlayışı olarak da kabul edilmektedir.

Özgün işlevini kaybetmek ve işlevsel olarak eskimek, tarihi yapıların işlevlerini sürdürememelerinin nedenleridir. İşlev değişikliği, özgün işlevini çevresel faktörler, ekonomik nedenler, sosyo-kültürel değişimler gibi nedenlerle kaybeden tarihi yapıların mimari, estetik, sosyal ve kültürel değerlerini koruyarak, yeni kullanıcı gereksinimlerine cevap verecek şekilde, mekânsal gereklilikleri yerine getirecek müdahaleleri de içeren yeni kullanım olanaklarının oluşturulmasıdır. Yeniden işlevlendirme, tarihi yapıların ve alanların gelecek nesillere aktarılması, fiziksel ve kültürel sürekliliğin sağlanması, yapı ve alanların yeniden değerlendirilerek ekonomik ve kültürel ortama katkısının sağlanması, mevcut çevre görünümünün güzelleştirilerek kentin ihtiyaçlarını karşılaması adına gerekli bir uygulamadır. Yeni işlev verilen tarihi yapı yok olmaktan kurtarılarak onarımı, bakımı, sürekli kullanımı, kent siluetine olumlu katkı, tarih bilincinin canlanması ve ekonomik canlanmaya katkıyı ifade etmektedir.

Anıtlara yeni işlevler kazandırmak yeni yapı inşa etmekten daha az masraflıdır, bu yönüyle ekonomik bir çözümdür. Tarihi yapıların topluma yararı olacak bir amaca yönelik işlevlendirilmesi, koruma bilincinin yerleşmesinin yanı sıra kültürel amaçlı yeni işlev turizm geliri de sağlayabilmektedir. Tarihi yapılara yeni işlev kazandırılırken yapının bulunduğu konum, mekansal oluşumu, hacim boyutları, yeni işleve uygun olup olmadığı, yeni işleve uygun hale getirilirken özgünlüğünü kaybedip kaybetmeyeceği, yeni işlevin estetik, kültürel ve tarihsel açıdan değere sahip yapının önüne geçip geçmeyeceği konuları detaylıca ele alınmalıdır[1].

Tarihi Kiliselere Müze İşlevinin Verilmesi

Avrupa'da 17. ve 18.yüzyılda halka yönelik "eğitim" misyonu ile başta saraylar olmak üzere dini yapılar ve Roma dönemi yapıları müzelere dönüştürülerek

---

*Prof. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Muğla-Türkiye.
e-posta: ayseaydin70@gmail.com

[1] Altınoluk 1998, 19.22; *Altınoluk 1991,* 7-8; Gazi – Boduroğlu 2015, 58-59; Aydın – Şahin 2018, 63 vd.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Altınoluk 1998	Altınoluk, Ü., *Binaların Yeniden Kullanımı,* İstanbul: Yem Yayınları.
Altınoluk 1991	Altınoluk, Ü., "Özgün İşlevini Yitiren ya da İşlevsel Olarak Eskiyen Yapıların Yeni Kullanımları", *Tasarım Dergisi*, 14, 102-104.
Aydın – Şahin 2018	Aydın, A. – Şahin, Ö., "Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: Isparta Aya Ishotya Yorgi Kilisesi'nin Gül Müzesi'ne Dönüşümü", *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, 17, 63-75.
Bilgiç v.d. 2016	Bilgiç, F. – Demir, Ş. Ş. – İşler, D. B. "Alternatif Turizmde Yeni Bir Saha: Lavanta Bahçeleri", *17. Ulusal Turizm Kongresi,"Akademik Sektör Buluşması", Detay Yayıncılık, 20-23 Ekim Bodrum-Muğla,* 613-619.
Çal 2009	Çal, H. "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Müzeler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7 (14), 315-333.
Eldek Güner 2017	Eldek Güner, H., "Müzeye, Eğitimden Tüketime; Kayseri Lisesi'nin Millî Mücadele Müzesi'ne Dönüşümü", *TÜBA-KED,* 16, 67-87.
Gazi – Boduroğlu 2015	Gazi, A. – Boduroğlu, E., "İşlev Değişikliğinin Tarihi Yapılar Üzerine Etkileri "Alsancak Levanten Evleri Örneği/ Effects of Functional Change on Historical Houses: The example of "Alsancak Levantine Houses", *Megaron,* 10 (1), 57-69.
Keleş 2003	Keleş, V., "Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2 (1-2), 1-17.
Kervankıran 2014	Kervankıran, İ., "Dünyada Değişen Müze Algısı Ekseninde Türkiye'deki Müze Turizmine Bakış", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , 9 (11), 345-369.
Kılıç 2009	Kılıç, A. *Isparta Kültür Envanteri*. Isparta: Isparta Valiliği.
Madran 1999	Madran, E., "Tarihi Miras Niteliğindeki Yazılara Müze İşlevinin Verilmesinde Kullanılacak Değerlendirme Ölçütleri", T. Atagök (Ed.), *Yeniden Müzeciliği Düşünmek*

İçinde (ss. 87-97) İstanbul: İstanbul Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi.

Özkasım – Ögel 2005 — Özkasım, H. – Ögel, S., "Türkiye'de Müzeciliğin Gelişimi", *İTÜ Dergisi/B, Sosyal Bilimler,* 2 (1), 96-102.

Şahin 2017 — Şahin, Ö., "Muğla Karabaşının (Lavandula Stoechas L.) Yiyecek ve İçecek Olarak Değerlendirilmesine Yönelik Bir Öneri (A Suggestion for evaluating of Muğla Karabaşı [Lavandula Stoechas L.] as Food and Beverage)", *Journal of Tourism and Gastronomy Studies,* 5, 37-49.

Şahin – Kılıç 2014 — Şahin, Ö. – Kılıç, B., "Yenilebilir Çiçekler", O. N. Özdoğan (Ed.), *Yiyecek İçecek Endüstrisinde Trendler* İçinde (ss. 189-212). Ankara: Detay Yayıncılık.

Tarhan v.d. 2019 — Tarhan, Y. – Açıksöz, S. – Çelik, D., "Lavanta Tarımı ve Sürdürülebilir Kalkınma: Isparta/Keçiborlu-Kuyucak Köyü Örneği", *Bartın University International Journal of Natural and Applied Sciences,* 2 (2), 216-227.

Ödekan 2006 — Tezcan Akmehmet, K. – Ödekan, A., "Müze Eğitiminin Tarihsel Gelişimi", *İTÜ Dergisi/B, Sosyal Bilimler,* 3 (1), 47-58.

Yılmaz – Şenel 2014 — Yılmaz, H. – Şenel, P., "Turistik Bir Çekicilik Olarak Gastronomi Müzeleri", *15.Ulusal Turizm Kongresi Bildiri Kitabı,* 499-510.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Duvar Resimli Bir Cami: Kayseri Alaybeyli Camisi

Ayşe BUDAK*

Giriş

Bu çalışma, daha önce herhangi bir yayına konu olmamış bir köy camisinde bulunan resimli bezemeleri merkezine koyarak, hem bir taşra camisinde yaşanan değişimi hem de bu caminin resimlerinin belgelenmesiyle Anadolu tasvir sanatlarının bilinen örneklerine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Duvar resmi ve duvar resimli cami geleneğinin kültürel sürekliliği Cumhuriyetin ilk yıllarından bir örnekle zenginleştirilmek istenmiştir. Hem Türk sanatı kalemişi süsleme geleneği hem de Batılılaşma dönemi Anadolu tasvir örneklerini uzun uzun anlatarak tekrara düşmekten kaçınmak için kısa bir girizgahla yetinilmiştir.

Batılılaşma dönemi öncesi Osmanlı mimarisinde nakışlar daha çok kubbe, kubbe eteği ve kubbeyi taşıyan kemerler üzerinde yer almaktaydı[1]. Batılılaşma devrindeyse Anadolu'da tasvir sanatının gelişimine şahit olunur. On sekizinci yüzyılın son çeyreğinde İstanbul'da ve eşzamanlı olarak Anadolu'da mimaride yeni bir süsleme türü olarak duvar resimleri ortaya çıkar[2]. Geleneksel kalemişlerinin en sevilen motifleri arasında olan vazo içinde çiçekler, meyve kaseleri bu dönemde daha hacimli hale gelmişlerdir. On sekizinci yüzyıldan itibarense barok ve rokoko süslemelerin arasına artık manzara kompozisyonları yerleştirilmiş ve böylece, on sekizinci yüzyıl ortalarında Batılı anlayışa yakın "duvar resmi" ortaya çıkmıştır[3]. Bu yüzyıl duvar resimlerinde doğal toprak renkleri, açıklı koyulu yeşiller ve mavinin tonlarının dışına pek çıkılmamıştır[4]. I. Abdülhamid döneminde (1774-1789) elçiliklerle devletin ileri gelenleri arasındaki ilişkiler artmış, özellikle İstanbul evlerinde görülen ve ayanlar tarafından Osmanlı topraklarında yayılan duvar resimlerinin bu dönemde başladığı düşünülmektedir[5]. Yine bu dönemde yaygınlaşmaya başlayan natüralist üslupta resim yapma eğilimi ise Pera'da yaşayan yabancı ressamların da etkisiyle giderek yoğunlaşmıştır[6]. On dokuzuncu yüzyılda barok ve rokoko çizgilerin yerini kenger

---

Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Nevşehir-Türkiye
e-posta: aysebudak@nevsehir.edu.tr

**Yapıdan haberdar olmamı sağlayan ve yapının belgelenmesi için çaba sarf eden Talas Belediyesi personellerinden Sanat Tarihçisi Özcan Eroğlu'na teşekkür ederim.

[1] Bağcı 2009, 744.
[2] Arık 1988, 23.
[3] Tekinalp 2002, 442.
[4] Renda 1985,1531.
[5] Okçuoğlu 2020,14.
[6] Okçuoğlu 2020,15.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Anonim 1988 Anonim, *Milli Saraylar Aydınlatma Araçları Koleksiyonu*, İstanbul: Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayını.

Arık 1988 Arık, R. *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Bağcı 2009 Bağcı, S. "Osmanlı Mimarisinde Boyalı Nakışlar", *Osmanlı Uygarlığı*, 2, 736-759, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Barışta 2011 Barışta, Ö. "İstanbul Cami ve Türbelerindeki 19. Yüzyıl Ayaklı ya da Uzun Kasalı (Gövdeli) Avrupa Saatleri ve Osmanlı Sanatındaki Etkileri", *Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Kesişmeler ve Sanat, Günsel Renda'ya Armağan*, 77-82. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Biçici 2015 Biçici, H. K. "Üsküdar Camilerine Ait Saatlerin Sanat Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", *8.Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri-II*, Ankara, 873-916.

Bir 2008 Bir, A-Kaçar, M. "Saat", *İslam Ansiklopedisi*, 35, 322-325, İstanbul.

Bulut 2017 Bulut, M. "Sivas İlbeyli Köy Odaları", *Mutad*, 4/1,13-31.

Çan 2011 Çan, Y. *Safranbolu Yörük Köyü Sipahioğlu Konağı'nın Mimari ve Süsleme Özellikleri*, (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Çetinaslan 2015 Çetinaslan, M-Yavuzyılmaz, A. "Türk Süsleme Sanatlarında Saat Motifleri", *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu Bildirileri*, 2, Konya, 321-337.

Ecesoy 2011 Ecesoy, Y. *Osmanlı Dönemi Anadolu Duvar Resimlerinde İstanbul Tasvirleri*, (Erciyes Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

Ertuğrul 1992 Ertuğrul, Ö. "Beyazıt Yangın Kulesi", *İslam Ansiklopedisi*, 6, 54-55, İstanbul.

Harman 2014 Harman, M. "Yazıcıoğlu Mehmed'in Muhammediye'sinde Yer Alan Cennet ve Cehennem Tasvirleri", *Mukaddime*, 5/1, 89-112.

Hovardaoğlu 2021 Hovardaoğlu, S. Ç. "Köy Kanunu Uygulamaları ve Köy Gezileri Çerçevesinde Kayseri Köy Merkezlerinde Modernleşme", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 33, 161-190.

Kalfazade 1989 Kalfazade, S- Ertuğrul, Ö. "Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu Türk Sanatındaki Kullanımı Üzerine, *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2/5, 23-34.

Kuyulu 1994 Kuyulu, İ. "Bademli Kılcızade Mehmet Ağa Camii (Ödemiş/İzmir)", *Vakıflar Dergisi*, 24, 147-158.

Okçuoğlu 2020 Okçuoğlu, T. *Hayal ve Gerçek Arasında Osmanlı Resminde İstanbul İmgesi, 18. ve 19. Yüzyıllar*, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Okçuoğlu 2013 Okçuoğlu, T, "Late Ottoman Painted Trays: Figuring the Transition to Modernity", *Rituals of Hospitalty: Ornamented Trays of 19th Century in Greece and Turkey*, 213-230, Atina: Melissa Publishing House.

Özbek 2011 Özbek, Y. "Kayseri Tomarza'da II. Abdülhamid Döneminde İnşa Edilmiş İki Yapı: Tomarza Merkez Camisi ve Müftülük Binası", *Odtü Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 28/1, 56-68.

Özbek 2014 Özbek, Y. "Kapadokya'da Osmanlı Dönemi Duvar Resimlerinde Kent Tasvirleri", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 4/1, 215-230.

Özbek 2011 Özbek, Y. "Kayseri Evlerinde Duvar Resimleri", Gelenek, Kimlik, Bireşim, Kültürel Kesişmeler ve Sanat, Günsel Renda'ya Armağan, 209-219, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Renda 1985 Renda, G. "19. Yy'da Kalemişi, Nakış-Duvar Resmi", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, 6, 1530-1534, İstanbul.

Sevin 2006 Sevin, N. A. *Gravürlerde Yaşayan Osmanlı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Tali 2013 Tali, Ş. "Kırşehir/Mucur'daki Hüseyin Ağa Camii İle Emine Hanım Camii'nin Kalemişleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6/25, 504-528.

Tanman 1993 Tanman, B. "Merzifon, Kara Mustafa Paşa Camii Şadırvanının Kubbesinde Zileli Emin'in Yarattığı "Osmanlı Dünyası" ve Bu Dünyaya Yansıyan Kişili", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, 491-522, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tay 2018 Tay, L. "Gülşehir-Gümüşkent Köy Odası", *III. Uluslararası Akdeniz Sanat Sempozyumu Bildirileri*, Antalya, 244-252

Tekinalp 2002 Tekinalp, P. Ş. "Batılılaşma Dönemi Duvar Resmi", *Türkler Ansiklopedisi*, 15, 440-448, Ankara.

Uzun 2017 Uzun, T. "19. Yüzyıl Osmanlı Duvar Resimlerinde Yeniliğin ve Değişimin Sembolü Tasvirler", *XX. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Sakarya, 852-862.

Yaman 2020 Yaman, M- Sağıroğlu, Ö. "Osmanlı Mimarisinde Akustik Performansın Geleneksel Yapım Teknikleri Çerçevesinde İncelenmesi", *Tübav Dergisi*, 13/1, 38-49.

Yavuz 2003 Yavuz, S.S. "Livâü'l-Hamd", *İslam Ansiklopedisi*, 27, 200, İstanbul.

Yöney 2012 N. B. "Devlet Eliyle Modernizm: Kayseri'deki Kamu Yapıları, Kent Belleğindeki Yerleri ve Miras Nitelikleri Üzerine Bir Değerlendirme", In: B. Asiliskender, B. Ceylan v.d. (eds.), *Kayseri'nin Yirminci Yüzyılı,* 19-42, Kayseri: Abdullah Gül Üniversitesi Yayınları.

Zobi 2016 Zobi, B-Sağıroğlu, Ö. "Küp ve Künklerin Anıtsal Mimaride Üst Örtüde Kullanımı", *10. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Eskişehir, 601-608.

URL-1:

https://kesfettik.com/osmanli-sarayinda-kahve-keyfi-seker-ahmet-pasa-kafe/ (Erişim Tarihi. 03.01.2022)

Statü ve Temsiliyet Bağlamında Bir Kadın İmar Faaliyeti Olarak Divriği Şifahanesi

Başak Burcu EKE*

Antik Romalı devlet adamı ve filozof Marcus Tullius Cicero (MÖ 106-43) tarihin işlevini şöyle tanımlamıştır. "Tarih zamanın tanığı, gerçeğin ışığı, yaşamın hafızası, hayatın öğretmeni ve geçmiş zamanlardan haber getiren bir ulaktır." Mengücekli Turan Melik Hatun tarafından 1228-29 M. yılında inşa ettirilmiş Divriği Şifahanesi, tıpkı Cicero'nun ifade ettiği gibi, zamanın tanığı, gerçeğin ışığı, yaşamın hafızası, hayatın öğretmeni ve geçmiş zamanlardan haber getiren bir ulak olarak görülmüş ve Selçuklu toplumunda kadının statüsü bağlamında incelenmiştir.

Divriği Şifahanesi'nin neden bir cami ile beraber inşa edildiğini anlayabilmek için önce Ortaçağ İslam tıp tarihine ve tıp merkezleri inşa tarihçesine değinilmiş; cami-şifahane birlikteliğine dayalı statü temsilinin öncü örneği olarak Tolunoğlu Ahmed tarafından Fustat'ta inşa ettirilmiş tıp merkezinden söz edilmiştir. Selçuklular tarafından devam ettirilen bu temsil anlayışına kadın bani olarak Turan Melik Hatun'un dahil oluşu plan ve cephedeki kadın-erkek figür süslemeleri merkezinde ele alınmıştır. Son bölümde ise bu temsil anlayışını pekiştirecek şekilde şifahanenin cami ile birlikte olası bir salgın durumunda nasıl kullanmış olabileceği ile ilgili çıkarımlar yapılmıştır.

İslam Dünyası'nda Tıp Merkezleri. İşlev ve Sembolizm

Ortaçağ'da kurumsallaşmış tedavilerin yapıldığı tıp merkezlerine Mezopotamya'dan Avrupa'ya, Mısır'dan Çin'e kadar çeşitlenen coğrafyaların hemen hepsinde rastlanmaktadır[1]. Ancak Ortaçağ İslam medeniyetleri bu genel durumdan daha özel bir konumda olmuştur. Ortaçağ İslam tıbbını farklı kılan nitelikli tıp eğitimi ve tedavisinin toplumun her kesimine aksamadan ulaştırılmasıdır. Vakıf sisteminin kusursuza yakın işleyişinin önemli bir payı vardır. Vakıf kurumunun tıp ile ilişkilendirmesinde hayrın öte dünyada da hayır sahibine sevap kazandırdığı kabulü kadar, siyasi ve ekonomik gücün temsil aracı olarak kullanılması anlayışı da belirleyici olmuştur.

İnşa edilen bu merkezlere önceleri Farsça bimar yani hasta kelimesinden türetilen bimarhane denilmişse de Selçuklular ile birlikte bu yapılar şifa bulunan yer anlamında şifahane, darü'lşifa ya da sağlık evi anlamında darü'lafiye olarak anılır hale

*Doç. Dr., Adnan Menderes Üniversitesi Turizm Fakültesi Turizm Rehberliği Bölümü, Aydın- Türkiye. e-posta: bburcueke@gmail.com

[1] Horden 2005, 361-389; Nutton 2004, *Passim*; Öztürk 2013, 22-55; Ağırakça 2016, 47-73.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Abdukadir *et.al.* 2015 — Abdukadir A. – Dubrovin D. – Amat N. – Liu W – Hasim A. – Aikemu A. – Mamtimin B. – Upur H., "The origins of Uyghur medicine. Debates and Perspectives", *Journal of Traditional Chinese Medical Sciences*, 2/ 4, 217-226.

Aberth 2005 — Aberth, J., *The Black Death. The Great Mortality Of 1348–1350. A Brief History With Documents,* New York: Palgrave Macmillan.

Ağırakça 2016 — Ağırakça, A., *İslam Tıp Tarihi Başlangıçtan VII./XIII. Yüzyıla Kadar*, İstanbul: Akdem Yayınları.

Aksoy 2011 — Aksoy, A., "Tibet in Islamic Geography and Cartography. A Survey Of Arabic And Persian Sources", In: A.Aksoy, C. Burnett, R.Yoeli-Tlalim (eds.), *Islam and Tibet – Interactions along the Musk Routes,* 17-42, New York-London: Routledge.

Akyürek 2017 — Akyürek, Y., "Mısır'da İlk Dönem Türk İdarî Uygulamaları Ahmed b. Tûlûn Örneği", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 10, 25-47.

Arat 1930 — Arat, R. R., *Zur Heilkunde der Uiguren,* Berlin: Verlag der Akademi der Wissenschaften.

Arat 1932 — Arat, R. R., *Zur Heilkunde der Uiguren* II, Berlin: Verlag der Akademi der Wissenschaften.

Arel 1962 — Arel, H., "Divriği Ulu Cami Tekstil Kapısı ve Diğerleri", *Vakıflar Dergisi*, 5, 113-125.

Bailey 1953 — Bailey, H. W., "Medicinal Plant Names in Uighur Turkish", *Melanges Fuad Köprülü/Fuad Köprülü Armağanı*, 51-56, Ankara. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi.

Bayat 2016 — Bayat, A. B., *Tıp Tarihi*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi.

Beckwith 1987 — Beckwith, C. I., *The Tibetan Empire in Central Asia. A History Of The Struggle For Great Power Among Tibetans, Turks, Arabs, and Chinese During The Early Middle Ages,* Princeton: Princeton University Press.

Beckwith 2012 — Beckwith, C. I., *Warriors of The Cloisters The CentralAsian Origins of Science in The Medieval World,* Princeton and Oxford: Princeton University Press.

Blessing 2014 — Blessing, P., "Women Patrons in Medieval Anatolia and A Discussion Of Māhbarī Khātūn's Mosque Complex in Kayseri", *Belleten,* C. LXXVIII (282), 475-516.

Brend 1991 — Brend B., *Islamic Arts*, Cambridge Mass. Harvard University Press.

Cantay 2014 — Cantay, G., *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Corbet 1891 — Corbet, E. K, "Life and Works Of Aḥmad Ibn Ṭūlūn", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 527-562.

Conrad 1981 — Conrad, L. I., "Arabic Plague Chronologies and Treatises. Social and Historical Factors in The Formation of A Literary Genre", *Studia Islamica*, 54, 51-93.

Conrad 1994 — Conrad, L. I., "Did al-Walīd found the first Islamic hospital?" *Aram*, 6, 225–244.

Crane 1993 — Crane, H., "Notes On Saldjuq Architectural Patronage in Thirteenth Century Anatolia", *Journal of the Economic and Social History the Orient*, 36/1, 1-57.

Crespo – Lawrenz 2014 — Crespo, F. – Lawrenz, M. B., "Heterogeneous Immunological Landscapes and Medieval Plague An Invitation to A New Dialogue Between Historians and Immunologists" *The Medieval Globe,* 1/1, 229-258.

Crowe 1973 — Crowe Y., *Divrigi. Ulu Cami and Hospital* (University of London, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Londra.

Cunbur 1987 — Cunbur, M., "Selçuklu ve Osmanlı Devirlerinde Kadınların Kurdukları Şifahaneler", *Erdem*, 3/8, 341-348.

Curry 2017 — Curry, J. J., "Scholars, Sufis, and Disease. Can Muslim Religious Works Offerus Novel Insights on Plagues and Epidemics Among The Medieval and Early Modern Ottomans?", In: Nükhet Varlık (ed.), *Plague and Contagion in the Islamic Mediterranean*, 27-56, Kalamazoo and Bradford: Arc Humanities Press.

Çaycı 2002 — Çaycı, A., *Anadolu Selçuklu Sanatı'nda Gezegen ve Burç Tasvirleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

De la Vaissiere 2007 — De la Vaissiere, E., *Samarcande et Samarra. Élites D'asie Centrale Dans L'empire Abbasside,* Leuven: Peeters Press.

Demirci 1996 — Demirci, M., B*eytü'l-Hikme-Kuruluşu, İşleyişi ve Etkileri,* İstanbul: İnsan Yayınları.

Despeux 2014 — Despeux, C., "Buddhist Healing", In: P. Salguero and A. Macomber (eds.), *Translating Buddhist Medicine in Medieval China*, Philedelphia: University of Pennsylvania Press, 118-159.

Dols 1974 — Dols, M.W., "Plague in Early Islamic History", *Journal of the American Oriental Society*, 94/3, 371-383.

Dols 1983 — Dols, M. W., "The Leper in Medieval Islamic Society", *Speculum*, 58/4, 891-916.

Dols 1987 — Dols, M. W., "The Origins Of The Islamic Hospital. Myth And Reality", *Bulletin of the History of Medicine,* 61/3, 367-390.

Dunlop 1973 — Dunlop, D. M., "Arab Relations With Tibet in The Eighth And Early Ninth Centuries A.D.", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 5, 301-318.

Durukan 1998 — Durukan, A., "Anadolu Selçuklu Sanatında Kadın Baniler" *Vakıflar Dergisi*, 27, 15-36.

El-Fencuri 1992 — El-Fencuri,Ş., *İslam'da İlk Hemşire Hanım Sahabi Rufeyde*, T. Uzun (çev.), Konya.:Tekin Yayınevi.

Esin 2001 — Esin, E., *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Efe 2019 — Efe, Z. G., İ*slam Tıp Tarihi Gelişimi ve Kaynakları*, Konya: Çizgi Yayınevi.

Eke 2019 — Eke, B. B., *Meraklısına Selçuklu Kılıç Gibi Bir Boy*, Ankara: Tün Yayınevi.

Eke 2020 — Eke, B.B., "Tasvirin Anlattığı Tarihin Yazdığı. Terken Hatun Merkezinde Selçuklu Kadını Çalışmalarında Görselin Belge Değeri",In: M. E. Altınsapan ve B. Y. Olcay Uçkan (eds.) *Canan Parla Armağanı Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih Ve Filoloji Araştırmaları,* 123-156, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Eke 2022 — Eke, B.B., "Ordu Yöneten Selçuklu Kadınları. Sanat Tarihi Eşliğinde Bir Değerlendirme", *Türk Dünyasında Alp Kadın*

Uluslararası Sempozyumu, Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi, 299-307.

Eser 2017 — Eser, E., *Divriği Yapı Topluluğu Bir 13.yüzyıl Anadolu Aşk Hikayesi*, Sivas.

Elverskog 2010 — Elverskog, J., *Buddhism And Islam On The Silk Road*, Philadelphia. University of Pennsylvania Press.

Flecker 2010 — Flecker, M., "A Ninth-Century Arab Shipwreck in Indonesia. The First Archaeological Evidence of Direct Trade With China", In. K. Regina *et al.*. (eds.) ,*Shipwrecked. Tang Treasures and Monsoon Winds,* 335-354, Washington D.C. and Singapore. Arthur M. Sackler Gallery- Singapore National Heritage Board and Singapore Tourism Board.

Golden 2004 — Golden, P., "Khazar Turkic Ghulâms in Caliphal Service", *Journal Asiatique* 292/1, 279-309.

Gordon 2001 — Gordon, M. S., *The Breaking Of A Thousand Swords. A History Of The Turkish Military Of Samarra (A.H. 200-275/815-889 C.E.),* New York: State University of New York Press.

Gordon 2014 — Gordon, M. S., "Ahmad Ibn Tulun and The Politics Of Deference", In. B. Sadeghi et al. (eds), *Islamic Cultures, Islamic Contexts. Essays in Honor of Professor Patricia Crone,* 229-255, Leiden-Boston: Brill.

Gordon 2021 — Gordon, M.S., *Ahmad ibn Tulun. Governor of Abbasid Egypt, 868–884,* London: Oneworld Academic Pub.

Guy 1986 — Guy,J., *Oriental Trade Ceramics in South-East Asia, Ninth to Sixteenth Centuries. With A Catalogue Of Chinese, Vietnamese And Thai Wares in Australian Collections,* Singapore: Oxford University Press.

Güngör 1994 — Güngör, H., "Uygur Kağan Ünvanlarında Kün Ve Ay Tenri Kavramlarının Kullanışı", *XI. Türk Tarih Kongresi Bildirileri 5-9 Eylül 1990,* C.II, Ankara, 511-517.

Gündüz-Küskü 2020 — Gündüz-Küskü, S., "Raziye Devlet Hatun. "Arusî Min Âl-i Selçuk" In. M. E.Altınsapan ve B. Y. Olcay Uçkan (eds), *Canan Parla Armağanı Sanat Tarihi, Arkeoloji, Tarih Ve Filoloji Araştırmaları*, 175-195, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

Gündüz-Küskü 2021	Gündüz-Küskü S., "Anadolu Selçuklu Devleti'nde Kadınlar ve Mimari. Sultan Eşleri", In: Dilek Maktal Canko (ed), A*ntik Dönem'den Osmanlı'ya Anadolu Sanatında Kadın*. 61-94, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
Hays 2005	Hays, J. N., *Epidemics And Pandemics. Their Impacts on Human History*, Santa Barbara: ABC-CLIO Inc.
Hopley 2010	Hopley, R., "Contagion in Islamıc Lands. Responses From Medieval Andalusia And North Africa", *Journal for Early Modern Cultural Studies*, 10/2, 45-64.
Horden 2005	Horden, P., "The Earliest Hospitals in Byzantium, Western Europe, and Islam", *The Journal of Interdisciplinary History*, 35/3, 361-389.
İbn Battûta 2000	İbn Battûta, *İbn Battûta Seyahatnamesi* C. I., A. S. Aykut (çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
İbn Bibi 1996	İbn Bibi, *El evamirü'l-ala'iye fi'l-umuri'l-ala'iye (Selçuk name)*, (haz.M. Öztürk), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
İbnü'l Adîm 1989	İbnü'l Adîm, *Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb, Biyografilerle Selçuklular Tarihi,* (çeviri, not ve açıklamalar A. Sevim), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Kafesoğlu 2000	Kafesoğlu, İ., *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
Karamağaralı 1992	Karamağaralı, B., *Ahlat Mezartaşları.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Kaya 1992	Kaya, M., "Beytülhikme", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 6, 117-118, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Neşriyatı.
Kayaoğlu 1978	Kayaoğlu, İ., "Ulu Camiin Vakfiyesinin Değerlendirilmesi", In: Y. Önge v.d. (derleyenler), *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası.* 10-11. Ankara. Vakıflar Genel Müdürülüğü.
King 2017	King, A. H., *Scent From The Garden of Paradise Musk And The Medieval Islamic World,* Leiden-Boston. Brill.
Köymen 2001	Köymen, M. A., *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tuğrul Bey ve Zamanı,* C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Kuban 1999	Kuban, D., *Divriği Mucizesi,* İstanbul: YKY.
Kuban 2021	Kuban, D., *Cennetin Kapıları*, İstanbul: Yem Yayın.

Kutlu 2017	Kutlu, M. *XII-XIV. Yüzyıllarda Anadolu'da Tıp Kurumları,* (Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.
Kutlu – Gök 2005	Kutlu, M. – Gök, N., "Hilal ve Ay-Yıldız Motifi. Sembolik ve İdeolojik Kullanım", *Doğu Batı* 31, 267-287.
Kıyak 2010	Kıyak, A., "İslamiyet'ten Önce Türklerde Güneş ve Ay İle İlgili İnanışlar", *Karadeniz,* 6, 133-143.
Kutluay 1988	Kutluay, S., *Divriği Ulu Cami ve Darüşşifasının Taş Süsleme Programı (3 cilt),* (Hacettepe Üniversitesi Basılmamış Yaınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
Leiser 1983	Leiser, G., "Medical Education in Islamic Lands From The Seventh To The Fourteenth Century", *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 38/1, 48-75.
Liebner 2014	Liebner, H. H., *The Siren Of Cirebon A 10th Century Maritime Explorations*, (University of Leeds, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Leeds.
Mouton 1994	Mouton, J. M., *Damas et sa Principauté Sous Les Saljoukides et Les Bourides (468–549/1076–1154) Vie Politique et Religieuse*, Cairo: L'Institut Français d'Archéologie Orientale.
Merçil 2013	Merçil, E., *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul: Bilge Sanat.
Meyerhof 1931	Meyerhof, M., "Alî aṭ-Ṭabarî's "Paradise of Wisdom," One of The Oldest Arabic Compendiums of Medicine", *Isis*, 16/1, 6–54.
Mihaljinec – Eser 2017	Mihaljinec I.- Eser E., "Architecture of Hospitals and Music Therapy Healing in the Anatolian Seljuk State-A New Perspective", *PESA International Journal Of Social Studies*, 3/3 , 116-131.
Müneccimbaşı 2001	Müneccimbaşı, *Camiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi*, (yay. A. Öngül), İzmir: Akademi Kitabevi.
Needell 2018	Needell, C. S., "Cirebon. Islamic Glass From a 10th-Century Shipwreck In The Java Sea", *Journal of Glass Studies*, 60, 69-113.
Nizami 1994	Nizami, K. A., "Early Arab Contact with South Asia", *Journal of Islamic Studies,* 5/1, 52-69.

Northedge 2005 — Northedge, A., *The Historical Topography Of Samarra*, British Institute for the Study of Iraq.

Nutton 2004 — Nutton, V., *Ancient Medicine*, New York: Routledge.

Ober – Aloush *1982* — Ober, W.B. – Aloush, N., *"The Plague at Granada,1348-1349.Ibn Al-Khatib and Ideas of Contagion", Bull NY Acad Med,* 58/4, 418-424.

Öney 1969-1970 — Öney, G., "Sun and Moon Rosettes in the Shape of Human Heads in Anatolian Seljuk Architecture", *Anatolica, III,* 195-203.

Öney 2009 — Öney, G., "Tarihten Yansımalarla Büyük Selçuklu Seramiklerde Kadın", In: A. Esen, v.d., (eds.), *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu 07-08 Ekim 2008,* Konya, 239-257.

Önge – Ateş – Bayram 1978 — Önge, Y. – Ateş, İ. – Bayram, S. *Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Özkuyumcu 1996 — Özkuyumcu, N., *İbn Zülâk'ta İlk Müslüman Türk Devletleri Tolunoğulları ve Ihşidîler*, İzmir: İrfan Kültür ve Eğitim Derneği.

Özkuyumcu 2002 — Özkuyumcu, N., "Tolunoğulları", *Türkler Ansiklopedisi*, V,15-38, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Öztürk 2001 — Öztürk, L., *Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri*, İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Öztürk 2013 — Öztürk, L., *İslam Tıp Tarihi Üzerine İncelemeler,* İstanbul: Ensar Kitap.

Pancaroğlu 2014 — Pancaroğlu, O., *Great Mosque And Hospital of Divriği (A Historical Approach),* Ankara: Ministry of Culture and Tourism Publications.

Pancaroğlu 2009 — Pancaroğlu, O., "The Mosque, Hospital Complex at Divriği. A History of Relations and Transitions", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ*, 3, 169-198.

Peker 2007 — Peker, A. U., "Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası", *Tasarım Merkezi Dergisi*, 3, 18-25.

Petersen 1996 — Petersen, A., *Dictionary of Islamic Architecture*, London-New York: Routledge.

Pipes 1978	Pipes, D., "Turks in Early Muslim Service", *Journal of Turkish Studies,* 2, 86-97.
Pipes 1981	Pipes, D., *Slave Soldiers And Islam The Genesis Of A Military System*, New Haven And London. Yale University Press.
Ragab 2015	Ragab, A., *The Medieval Islamic Hospital Medicine, Religion, And Charity*, New York. Cambridge University Press.
Raymond 2000	Raymond, A., *Cairo,* Cambridge, Mass. Harvard University Press.
Redford 2017	Redford, S., "Kâğıt, Taş, Makas. Alâeddîn Keykubâd, İsmetü'd-Dünyâ Ve'd-Dîn ve Selçuklu Tarih Yazım", In: A.C.S. Peacock, S.N. Yıldız (eds), *Anadolu Selçukluları, Ortaçağ Ortadoğusu'nda Saray ve Toplum,* 121-135, A.S. Aykut (çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Rice 1962	Rice, T. T., *Anadolu Selçuklu Tarihi*. T. K. Kaştan (çev.), İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
Rukanuddin 1996	Rukanuddin, R. J., "Rufaida al Asalmiya", *Nursing Scholarship*, 28/3, 267-268.
Sakaoğlu 1971	Sakaoğlu, N., *Türk Anadolu'da Mengücekoğulları*, İstanbul. Milliyet Yayınları.
Sevim – Yücel 1989	Sevim, A. – Yücel, Y. *Türkiye Tarihi, Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara.
Sevinç 1987	Sevinç, N., *Eski Türklerde Kadın ve Aile*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
Sıbt İbn'ül Cevzi 2011	Sıbt İbn'ül Cevzi, *Mir'âtü'z-Zamân Fî Târîhi'l-Âyân'da Selçuklular*, (Seç.Ter. ve Değ. A. Sevim), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
Söylemez 2003	Söylemez, M. M, *Bilimin Yitik Kenti Cündişâpur*, Ankara: Araştırma Yayınları.
Söylemez 2005	Söylemez, M. M., "The Jundishapur School. Its History, Structure, And Functions", *The American Journal of Islamic Social Sciences,* 22/2, .1-27.
Sözen 1972	Sözen, M., *Anadolu Medreseleri II,* İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Matbaası.

Sümer 1957 — Sümer, F., "Mengücekler" *İslâm Ansiklopedisi,* 7, İstanbul, 713-718.

Swelim 1994 — Swelim, M. T. N., *The Mosque of Ibn Tulin. A New Perspective*, (Harvard Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Harvard.

Tabbaa 2003 — Tabbaa, Y., "The Functional Aspects of Medieval Islamic Hospitals", In: M. Bonner *et al.* (eds.), *Poverty and Charity in Middle Eastern Contexts,* 95-120, New York. State University of New York Press.

Tekin 2014 — Tekin B. B., "Selçuklu Kültüründe Kadın'ın Konumu. Sanat Eserlerinden Hareketle Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Turkish Studies*, 9/10, 991-1008.

Terzioğlu 1992 — Terzioğlu, A., "Bimaristan", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6, 163-178, İstanbul.

Turan 2004 — Turan, O., *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Türkmen 1998 — Türkmen, K., "Selçuklu Döneminde Kayseri'nin İmar Faaliyetine Katkıda Bulunan Hanımlar" *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri,* Kayseri, 437-449.

Ülgen 1962 — Ülgen, A. S., "Divriği Ulu Camii ve Dar'üş-Şifası", *Vakıflar Dergisi*, 5, 93-98.

Ünver 1936 — Ünver, S., *Uygurlarda Tababet. VIII-XIV.Asır*. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü.

Ünver 2014 — Ünver, S., *Selçuk Tababeti*, Ankara. Türk Tarih Kurumu.

Uluçay 2012 — Uluçay M. Ç., *İlk Müslüman-Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul. Ötüken Neşriyat.

Yeomans 2006 — Yeomans, R., *The Art and Architecture of Islamic Cairo.* London. Garnet Publishing Limited.

Yüce 2009 — Yüce, N., "Mısır'da Türk Dili ve Kültürünün İlk İzleri", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 41, 91-106.

Van Bladel 2011 — Van Bladel, K., "The Bactrian Background of the Barmakids", In: A. Aksoy *et al.* (eds.), *Islam and Tibet – Interactions Along the Musk Routes,* 43-88, New York-London, Routledge.

Somut Olmayan Kültürel Miras Yönüyle Asi *Nâ'Ûra*ları

Ender ÖZBAY *

Giriş

Lübnan'da el-Bekâ Vadisi'nin doğu yamaçlarından doğan, kuzeye yönelip Suriye'nin Humus, Hama, Şeyzar, Kal'at Mudik (Antik Apamea), Cisr-iş'Şuğur, Derküş gibi şehir ve kasabalarından geçerek Hatay sınırlarına ulaştığı yerde güneybatıya dönüp Antakya'ya varan, biraz daha ilerleyip Samandağ'da Akdeniz'e dökülen 386 km'lik Asi Nehri (Fig. 1), uğradığı topraklarda yaşam kaynağı olmuş; tarihsel süreçte geniş bir kültür repertuarının oluşumuna ve toplumlar arası kültür ortaklıklarına vesile olmuştur.

Asi Nehri'nin *nâ'ûra* olarak bilinen su dolapları, gerek Türkiye gerekse dünya kamuoyunda turistik yönden ün kazanmış, pitoresk nitelikleriyle ilgi çekici kültür varlıklarıdır (*Bk.* Fig. 2, 8).

Mimari-fiziksel-teknik özellikler yönünden çeşitli yayınlarda ele alınmış olan Asi *nâ'ûra*ları konusunun[1] belki de en dikkate değer yanlarından biri, siyasi sınır (hudut) bölüntülerine karşın organik dinamiklerle işleyen kültür etkileşimine, akışına, gitgide bütünlüğüne işaret etmesidir ki bu kapsamda derinlemesine bir araştırma ve analitik gözlemlerle, tarihsel süreçte ortaya çıkmış mit, hikaye, şarkı, şiir, deyim, terim ve yapım geleneklerinden oluşan, "*somut olmayan kültürel miras*" külliyatını bir ölçüde de olsa ortaya çıkarabilmek mümkün olmuştur.

---

* Arş. Gör. Dr., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir. e-posta: ozbayender@gmail.com; ender.ozbay@ege.edu.tr

[1] *Nâ'ûra*'lara ilişkin magazin türünde yayın ve haberler oldukça fazladır. Buna karşın, bilimsel-akademik çalışmalar daha sınırlı sayıdadır. Asi nauralarına değinen, ya da doğrudan onlara odaklanmış belli başlı çalışmalar kronolojik sırayla şöyledir: Weulersse 1940; Schiøler 1973; Delpech *et. al.* 1997; Miranda 2007; Mağmuma 2007; Al Dbiyat 2010; Özbay 2012; Özbay 2014; Bishr Al-Jijakli 2014; Al Dbiyat 2016; Al Dbiyat 2019. Delpech *et. al.* 1997, erişilmesi zor bir kaynaktır. Taramalarda ancak Avrupa'daki birkaç kütüphanede bulunduğu anlaşılmıştır. İnternetten satın alınması ise ancak son zamanlarda imkanlı görünmeye başlamışsa da oldukça pahalıdır. Dolayısıyla kitaba erişme imkanımız olmamış; ancak bazı önizlemelerle Asi nauralarına teknik yönden odaklanan kapsamlı, detaylı bir çalışma olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmanın daha sonraki yıllarda Arapça bir çevirisi de yayınlanmıştır ancak Arapça nüshaya da erişilememiştir. Sonraki yıllarda Miranda'nın bu eserden önemli ölçüde yararlandığı; yine, yukarıda andığımız, Arapça hazırlanmış iki tez çalışmasının ve yer yer Al Dbiyat'ın, kendilerinden önceki çalışmalardan önemli ölçüde yararlandıkları, alıntılar yaptıkları anlaşılmaktadır. Çalışmalardan biri de 2012'de tarafımızca tamamlanmış bir yüksek linsans tezi olup, araştırmalarımız sonraki yıllarda da sürmüş, yeni bilgi ve bulgularla daha da zenginleşmiştir. Çalışmamızda, Hums, Hama, Şeyzar, Cisr'iş-Şuğur, İdlib, Antakya yapıları-kalıntıları konusunda alanda fiziksel olarak bizzat araştırma, söyleşi, inceleme, ölçüm ve belgelemelerimizi yapmış ve farklı görüşler ya da özgünlükler ortaya koymuş olmakla birlikte, Hama çevresi yapılarıyla ilgili teknik konularda bir ölçüde Miranda'dan, daha ziyade Hama Belediyesi Nauralar Dairesi'nden aldığımız dokümanlardan da (*Bk.* Dairat-ün-Nava'ir 2010) yararlandık.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Abu Tavk 2010 — Abu Tavk, M. (2010, 11 23). v-Smiᶜt ᶜnin in-nāᶜūrā. *Al-Fezaa (الفداء) Gazetesi.* http.//fedaa.alwehda.gov.sy adresinden alındı

Al Dbiyat 2010 — Al Dbiyat, M. , "Les Norias de Hama sur l'Oronte, un système traditionnel original de l'utilisation de l'eau fluviale",*Gestion durable et équitable de l'eau douce en méditerranée. mémoires et traditions, avenir et solutions, Actes des 5èmes Rencontres internationales Monaco et la Méditerranée, 26-28 mars 2009* (191-210). Monaco. Association Monégasque pour la Connaissance des Arts. [URL. https.//halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-00496781/document#.~.text=Les%20norias%20ont%20%C3%A9t%C3%A9%2C%20jusqu,de%20Rastan%20et%20le%20Ghab.] (E.T.. 08 24, 2022]

Al Dbiyat 2016 — Al Dbiyat, M., "L'Oronte, un fleuve de peuplement séculaire dans un milieu contrasté", *SYRIA Archéologie, art et histoire* (IV), 9-26. doi. https.//doi.org/10.4000/syria.4755

Al Dbiyat 2019 — Al Dbiyat, M., Les norias de l'Oronte en Syrie. *ArchéOrient – Le Blog* (MARS 8). [URL. https.//archeorient.hypotheses.org/11716]

al-Hassan – Hill 1986 — al-Hassan, A. Y., – Hill, D. R., *Islamic Technology - An Illustrated History,* Cambridge, London, New York, Paris: Cambridge University Press & Unesco.

Bazantay 1936 — Bazantay, P., *Enquéte Sur l'Artısanat a Antioche - Les Etats du Levant sous Mandat Francais,* Beyrouth, Imprimerie Catholique.

Bishr Al-Jijakli 2014 — Bishr Al-Jijakli, S. M., *Dirasetun Tarihiyatun Tahliliyetun li-Navairi Hama ve Muhitiha el-Umraniyi [Hama ve kentsel çevresinin su çarkları üzerine analitik bir tarihsel çalışma] [دراسة تاريخية تحليلية لنواعير حماة ومحيطها العمراني].* Dımaşk (Şam). Şam Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık ve Teori Bölümü Yüksek Lisans Tezi [جامعة دمشق كلية الهندسة المعمارية قسم نظريات وتاريخ العمارة، رسالة الماجستير]. 10

15, 2022 tarihinde http.//nsr.sy/df509/pdf/2681.pdf adresinden alındı

BOA. 1724 [1137] — BOA. (1724 [H.1137]). *C.EV.191.9542.* Devlet Arşivleri Başkanlığı - Osmanlı Arşivi.

BOA. 1725 [1137] — BOA. (1725 [H.1137]). *İE.EV.66.7204.* Devlet Arşivleri Başkanlığı - Osmanlı Arşivi.

BOA. 1848 [1264] — BOA. (1848 [H.1264]). *A.}MKT.160.93).* Devlet Arşivleri Başkanlığı - Osmanlı Arşivi. https.//katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/eSatis/BelgeGoster.aspx?ItemId=21767434&Hash=ABE1CD4886EEF847871D7E7EA58410108A0FEB1552FC0E7F266E5F046750E86F&Mi=0&A=2

Chesney 1850 — Chesney, F. R.-C. *The Expedition for the Survey of The Rivers Euphrates and Tigris, in the Years 1835, 1836, and 1837,* London, Longman, Brown, Green, and Longmans.

Cuvvaş 2011 — Cuvvaş, A. (2011, Nisan 23). Nâ'ûrat'ül Bişriyyat; Sales Ekbara Nâ'ûra fi Hama [ناعورة البشريات ثالث أكبر ناعورة في حماه]. *eSyria.* 11 26, 2022 tarihinde http://www.esyria.sy/ehama/index.php?p=stories&category=ruins&filename=201104231215011 adresinden alındı

Dairat-ün-Nava'ir 2010 — Dairat-ün-Nava'ir, *en-Nava'ir fi Medinet Hama (Sına'en) - Mulahazat min Dairat-ün-Nava'ir li'l-Belediyya [[Teknik Yönüyle Hama'da Nauralar - Hama Belediyesi Nauralar Dairesi Notları]] [ملاحظات من (صنعاً)النواعير في مدينة حماة دائرة النواعير لالبلدي].* Hama: Hama Belediyesi Nauralar Dairesi (Yayınlanmamış Kurumsal Doküman) [دائرة النـــــواعيـــــر - بلدية حماة].

Delpech *et. al.* 1997 — Delpech, A. – Girard, F. – Robine, G. – Roumi, M., *Les Norias de l'Oronte; Analyse Technologique d'un élément du Patrimoine Syrien,* Damas, Institut Francais de Damas.

Devellioğlu 2016 — Devellioğlu, F., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (32 b.). (A. S. Güneyçal, & M. Çiçekler, Dü) Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Downey 1963 — Downey, G., *Ancient Antioch,* Princeton: Princeton University Press.

Ebü'l-Fidâ 2017	Ebü'l-Fidâ, *Ebü'l-Fidâ Coğrafyası (Taḳvîmü'l-Büldân) (1321],* R. Şeşen (çev.) İstanbul. Yeditepe Yayınevi.
Evliya Çelebi 1999	Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 3. Kitap - Topkapı Sarayı Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (1 b.). (S. A. Kahraman, & Y. Dağlı, Dü) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
Fitchett - Deford 1973	Fitchett, J., & Deford, M., A River Called Rebel. *Saudi Aramco World, 24*(3 - May/June), 12-21. Retrieved 08 26, 2012. URL. https.//archive.aramcoworld.com/issue /197303/a.river.called.rebel.htm
Foss 1997	Foss, C., Syria in Transition, A.D.550-750. An Archaeological Approach. *Dumbarton Oaks Papers - Vol. 51*, 189-269. URL. http.//www.jstor.org/stable/1291765
Güzel 2014	Güzel, A., *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı* (6 b.). Ankara. Akçağ Yayınları.
Halayqa – Ağbaht 2015	Halayqa, I. – Ağbaht, M., Agricultural Terms in the Arabic Dialects of Antioch and Ramallah. an Ethnographic and Lexical Comparison, *Doğu Araştırmaları - Doğu Dil, Edebiyat, Tarih, Sanat ve Kültür Araştırmaları Dergisi,* 13-14, 135-158.
Hill 1996	Hill, D. R., *A History of Engineering In Classical And Medieval Times,* London & New York: Routledge.
İbn Battûta Tancî 2004	İbn Battûta Tancî, E. M. *İbn Battûta Seyahatnamesi* (2 b.), A. S. Aykut, (çev.), İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
İbn Cübeyr 2021	İbn Cübeyr. *İbn Cübeyr Seyahatnâmesi - Endülüs'ten Hicaz'a [Tercüme ve Değerlendirme],* M. Öztekin (çev.), İstanbul: Nizamiye Akademi | Semerkand Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
Jastrow 2006	Jastrow, *Tyche Antioch Vatican Inv2672.* https.//tr.wikipedia.org/wiki/Dosya.Tyche_Antioch_Vatican_Inv2672.jpg [E.T.. 10.11.2022]
Kabadayı 2001	Kabadayı, M., *Amik'ten Amanos'a Alkım,* Antakya: Onur Ofset.
Kara 2005	Kara, A., *19. Yüzyılda Bir Osmanlı Şehri Antakya.* İstanbul: IQ Yay.

Keystone-Mast C. 1890-1925	Keystone-Mast Collection. (1890-1925). *Primitive Irrigation Wheel, Syrian Antioch.* UC Riverside, California Museum of Photography / The Online Archive of California - initiative of the California Digital Library. https.//oac.cdlib.org/ark./13030/kt8v19r5vs/?brand=oac4 adresinden alındı
Kızıldağlı 1943	Kızıldağlı, E., *Antakya Kapılarında,* İstanbul: Başarı Matbaası.
Lukach 1913	Lukach, H. C., *The Fringe Of The East - A Journey Through Past and Present Provinces of Turkey.* London: Macmillan and CO., Limited.
Lyons 1995	Lyons, M. C., *The Arabian Epic. Heroic and Oral Story-telling - Volume 3 Texts,* New York: Cambridge University Press.
Mağmuma 2007	Mağmuma, M. H. *en-Nâʿûra, Ahadiy ʿacaib ed-Dünya el-Mensiyya; Tarihen ve Sına'en [Nâʿûra; Unutulmuş Bir Dünya Harikası (Tarih ve Yapım)] [احدى عجائب الدنيا المنسية, تاريخاً و صنعاً].* Britanya. Risalet ül-Macestir fi Cam'et St. Klimunis fi Britanya (St Celemens Üniversitesi Turizm İhtisası Yüksek Lisans Tezi).
Matson Photograph C. 1898-1930	Matson Photograph Collection, (1898 - 1930), *River Orontes [LC-M32- 14269 (P&P)].* Library of Congress Prints and Photographs Division. URL. http.//www.loc.gov/pictures/item/mpc2004006242/PP/
Matson Photograph C. 1900-1920	Matson Photograph Collection, (1900-1920), *Hama (Hamath). Busy scene on the Orontes [digital file from original photo / stereograph].* Library of Congress Prints and Photographs Division. URL. https.//www.loc.gov/pictures/item/2019691856/
Memet Fuat 1999	Memet F., *Yunus Emre,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Miranda 2007 — Miranda, A., *Water Architecture In The Lands of Syria – The Water-Wheels,* Roma: L'Erma di Bretshneider.

Muhtar 1991 — Muhtar, C., "Antere Kıssası", *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 3, 237-238, içinde İstanbul. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. 11 24, 2022 tarihinde https.//islamansiklopedisi.org.tr/antere-kissasi adresinden alındı

Mutçalı 1995 — Mutçalı, S., *Arapça-Türkçe Sözlük,* İstanbul: Dağarcık Yayınları.

Needham 2000 — Needham, J., *Science and Civilisation in China - Vol. IV.2* (5 b.), Cambridge: Cambridge University Press.

Okay 2001 — Okay, S., *Hoşçakalın Dostlarım,* İstanbul: Belge Uluslararası Yayıncılık.

Oleson 2000 — Oleson, J. P., "Water-Lifting", In. Ö. Wikander (ed.), *Handbook Of Ancient Water Technology*, 217-302, Leiden, Boston, Köln: BRILL.

Olszewski 2022 — Olszewski, M. T., "Memory and Ideology of the First Successors of Alexander the Great as inscribed on Roman Mosaics from Apameia of Syria" In. E. Anagnostou-Laoutides, & S. Pfeiffer (eds.), *Culture and Ideology under the Seleukids. Unframing a Dynasty*, 97-130, Berlin-Boston: De Gruyter.

Olszewski - Saad 2018 — Olszewski, M. T., – Saad, H., "Pella-Apamée sur l'Oronte et ses héros fondateurs à la lumiére d'une source historique inconnue. une mosaïque d'Apamée" In: M. P. Castiglioni, R. Carboni, M. Giuman, & H. Bernier-Farella (eds.), *Quaderni di Otium - 3. Héros Fondateurs et Identités Communautaires dans l'Antiquité Entre Mythe, Rite et Politique*, 365-415, Perugia | Segrate: Morlacchi Editore U.P.

Oppian 2000 — Oppian, *Orontes*, Cynegetica 2. 115 ff (trans. Mair) (Greek poet C3rd A.D.). URL. https.//www.theoi.com/Potamos/PotamosOrontes.html

Özbay 2012 — Özbay, E. *Asi Nehri Üzerindeki Su Yapıları. Nauralar,* (Ege Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Özbay 2014 — Özbay, E., "Antakya'nın Tarihi Su Dolapları "Naura"lara Işık Tutan 'Alvân Su Kemeri Kalıntısının Mimarî-Tarihî Analizi ve Restitüsyonu", *Sanat Tarihi Dergisi, 21*, 73-98.

Özbay 2018 — Özbay, E. "The Nā'ūra / Waterwheel. A Device, Monument, Image and Phenomenon From The Middle Ages To The Twentieth Century", (eds.) M. Bernardini, A. Taddei, M. D. Sheridan, & S. Bağcı, In: *15th International Congress of Turkish Art (ICTA) (16-18 September 2015, Naples) – Proceedings,* 483-498, Ankara: Ministry of Culture and Tourism, Republic of Turkey.

Öztelli 1989 — Öztelli, C., *Pir Sultan Abdal – Bütün Şiirleri,* İstanbul: Özgür Yayın Dağıtım.

Öztürk 2003 — Öztürk, A., "Dinî-Tasavvufî Edebiyatımızda Dolapnâme Türü Ve Ahmed Hayâlî'nin 'Tolabnâme' İsimli Kasîdesi", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, II*(3), 87-101.

Parsons 1808 — Parsons, A., *Travels in Asia and Africa,* London: Printed for Longman, Hurst, Rees, and Orme.

Reynolds 1983 — Reynolds, T. S., *Stronger than a Hundred Men. A History of the Vertical Water Wheel,* Baltimore & London: The Johns Hopkins University Press.

Schiøler 1973 — Schiøler, T., *Roman and Islamic Water-lifting Wheels,* Odense: Odense University Press.

Strabo 1917-1932 — Strabo. (1917-1932). XVI.2. Syria — Commagene, Syria proper, Seleucia, Coelesyria (Palestine), Phoenicia. *Geography*, H. L. Jones (çev.). URL. https.//penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/16B*.html

Şemseddin Sami 2018 — Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle) Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (6 b.), (R. Gündoğdu, N. Adıgüzel, & E. F. Önal, Dü) İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Tekin 2000 — Tekin, M., *Hatay Tarihi -Osmanlı Dönemi-,* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Türk 2002 — Türk, H., *Nusayrilik (Arap Aleviliği ve Nusayrilerde Hızır İnancı),* Ankara: Ütopya Yayınevi.

Türkmen 1937 — Türkmen, A. F., *Mufassal Hatay (Tarih-Coğrafya--Edebiyat-İçtimai Durum- Lengüistik Durum – Folklor – Etnografya ve Hatay Davasını İhtiva Eden 4 Cilt),* İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.

Vannesse 2011 — Vannesse, M., "La mise en valeur de la plaine du Ghâb dans l'Antiquité. Étude du paysage rural d'Apamée de Syrie" *Syria*(88), 285-300. Doi. https://doi.org/10.4000/syria.935

von Gladiß 2000 — von Gladiß, A., "Almoravids and Almohads - Decorative Arts", In: M. Hattstein & P. Delius (eds.), *Islam Art and Architecture*, 268-271, France: KÖNEMANN.

Weulersse 1940 — Weulersse, J., *L'Oronte. Etude de Fleuve,* Tours: Institut Français de Damas.

Wilson 2008 — Wilson, A. I., "Machines In Grek and Roman Technology", In: J. P. Oleson (ed.), *The Oxford Handbook of Engineering and Technology in the Classical World*, 337-368, Oxford & New York: Oxford University Press.

Yalkın 2015 — Yalkın, S., "Orontesli Naura", *Amanos Edebiyat Dergisi*, 3, Ocak- Şubat-Mart, 5.

Yıldırım 2017 — Yıldırım, N., "Asi Nehri'nin Adı Üzerine Bir İnceleme", *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri, 11*(2), 77-87. Doi. https://doi.org/10.1501/Archv_0000000141

Yıldırım 2005 — Yıldırım, O., *Antakya'ya Yağmur Yağıyor (Çağdaş Hataylı Şairler Antolojisi).* İstanbul: Arı Matbaası.

Zaimeche 2005 — Zaimeche, S., *Hama*. Ekim 20, 2022 tarihinde Muslim Heritage. URL https://muslimheritage.com/hama/#_edn71

Yurdum Anılarımda Urfa (Harran, Suruc)

Gönül GÜREŞSEVER CANTAY*

Doktora tez konum 1968-9 öğrenim yılında, rahmetli hocam Prof.Dr. Oktay Aslanapa tarafından belirlendikten sonra, başladığım programlı çalışmalar sürecinde, hocamı bir nedenle ziyarete gittiğimde, "Gönül Urfa'dan iki kervansaray haberi getirdiler sen onlara da bir bak" dedi. Aslında çok daha önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun olduğum 1967 yılı temmuz ayı sonlarında, yedi kişilik bir grup olarak ilk doğu seyahatine çıkmıştık. Bu seyahatte Diyarbakır üzerinden Urfa'ya da uğramış ve Gaziantep'e geçerek, gittiğimiz her şehirde sanat eseri olarak başta cami yapılarında çalışmalar yapmış, müzeleri ziyaret etmiştik. Diğer taraftan, Oktay hoca her yaz tatilinde programlanan kazı çalışmaları sonunda tutulan bir otobüsle öğrencileriyle inceleme gezileri düzenler, bu geziler kapsamında ilçe ve şehirlere gidilirdi. Van'da, Eski Van ören yerinde kazı yapma isteği sonuç verince, 1969 yılında Van Ulu Camii kazısına başlandı. Dört yıl süren bu kazı çalışmaları, benim de doktorant olarak katıldığım, öğrenciler için muhteşem bilgiler edinme ve Van Gölü havzasını eserleriyle tanıma-inceleme fırsatı verdi.

Yurdum anılarımdan Urfa'yı anlatmak için, niçin Van Ulu Camii kazısından başladın? dediğinizi duyar gibiyim. Cevabım; *çünkü o kazıda Urfa'dan bir arkadaşımız vardı. Sonraları Urfa'nın medar-ı iftiharı olacak,* ***Sanat Tarihçisi Dr. Cihat Kürkçüoğlu****…*

Van Ulu Camii kazı bitiminde, Oktay hocanın "bak" dediği han yapılarını çalışmak üzere memleketi Urfa'ya gidecek olan Cihat ve arkadaşımız Emine Birsen ile Urfa'ya hareket ettik. Cihat bizi kalabileceğimiz bir otele bırakacak, gündüzleri bize katılacaktı. Yol boyunca ne yapacağımızı konuştuk, çalışma günlerimizi belirledik. Urfa'ya geldiğimizde bizim bir otelde kalmamızın mümkün olmadığını, bir Urfalı olarak çok ayıplanabileceklerini, mutlaka onların evinde misafir olmamızı ısrarla bize kabul ettirdi. İyi ki o serdablı Urfa evinde kalmışız. Rahmetli annesi, babası, ressam yeni evli kardeşi, tabii evin kızı-gelini ve bebekleri, unutulmaz bir Türk ailesi, bugüne kadar dilimden düşürmediğim kıymetli hatıralarımdan.[1] Urfa'da iki

*Prof.Dr., MSGSÜ, Sanat Tarihi Bölümü Emekli Öğretim Üyesi.
e-posta: g.cantay@hotmail.com

Kaynakça ve Kısaltmalar

Cantay 1977 — Cantay, G., "Urfa'da İki Kervansaray", *MTRE Bülteni*, 9-10, İstanbul Teknik Üniversite Yayını, 11-26.

Güreşsever-Cantay 1974 — Güreşsever-Cantay, G., *Anadolu'da Osmanlı Devri Kervansaraylarının Gelişmesi*, (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doktora Tezi), İstanbul.

Güreşsever-Cantay 1975 — Güreşsever-Cantay G., "Two Newly Discovered Caravansarai of Urfa", *The Vth International Congress of Turkısh Art,* Budapest, 22-27 Sept. 1975, (Summaries of papers), 76-78.

Güreşsever-Cantay 1999 — Güreşsever-Cantay, G., "Tarihi Belge Olarak Yapı Kitabeleri ve Vakfiyeler", *XIII. Türk Tarih Kongresi,* 4-8 Ekim 1999, Ankara.

Güreşsever-Cantay 2007 — Güreşsever-Cantay, G., "Anadolu'da Büyük Selçuklu Beylikleri; Konya Selçukluları", *Konya Selçuk Üni. Fen-Edb.Fak. Sanat Tarihi Böl. 25-27 Nisan 2007 Türk Sanatı ve Arkeolojisi Sempozyumu (Prof.Dr. Rüçhan Arık-Oluş Arık'a Armağan). Konya Kitabı X.*

Güreşsever-Cantay 2016a — Güreşsever-Cantay, G., *Osmanlı Menzil Kervansarayları*, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayını İstanbul.

Güreşsever-Cantay 2016b — Güreşsever-Cantay, G., "I. Gıyaseddin Keyhüsrev Tıp Medresesi ve Gevher Nesibe Darüşşifası'nın Yeniden Değerlendirilmesi", *IX. Türk Tıp Tarihi Kongresi* (24-27 Mayıs, Kayseri).

Cantay-Güreşsever 2019 — Güreşsever-Cantay, G., "Büyük Selçuklu Devleti Vesayetinde Anadolu ve Arabistan (Büyük Selçuklu Devletinin Bağdat Merkezli Yerleşimi)", *Selçuklu Tarihi Coğrafyası; Suriye, Irak, Filistin,* 25-27 Ekim 2019, Konya.

Güler 1994 — Güler, M., *Han El Bağrur Kervansarayı'nın Restitüsyonu*, (Gazi Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Güler 2020 — Güler, M., "Arkeolojik Kazı ve Temizlik Çalışmaları Sonucunda; Ba'rûr Hanı", *İSTEM, (38),* 457-488.

Köymen 1963 — Köymen, M. A., *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Ankara.

Uyumaz 2001 — Uyumaz, E., "Anadolu Selçuklu Çağı Kronolojisi", *Cogito, Selçuklular,* Yapı Kredi Yayınları, (29), 169-182.

Yıldız 1975 — Yıldız, B., *Harran*, Hikâye/röportaj, Cem yayınevi, 4.basım, İstanbul.

Günümüz Cami Mimarisi Anlayışında Bir Örnek: Gebze Organize Bölge Sanayii (Gosb) Camii

Hamza GÜNDOĞDU*

Giriş

VII. yüzyıl başlarından itibaren Mekke'de Hz. Muhammed'in İslam dinini yaymaya başlamasıyla kısa sürede Mekke, Medine başta olmak üzere tüm Arabistan, İran, Mısır, Suriye, Mezopotamya ve bu bölgelere uzak-yakın ülke halkları, büyük oranda İslamiyeti kabul etmişlerdir. VIII.-IX. yüzyıllarda tüm Kuzey Afrika, Endülüs, Horasan, Azerbaycan, Anadolu'nun güney bölgeleri ile Hindistan'a kadar batı Asya coğrafyası da bu dinin etkisi altına girmiştir.

Yeni dini inancın en temel şartlarından biri, kuşkusuz ibadet ve ibadetin şeklidir. İbadetin şekli ise kapalı ya da açık mekânlarda kıbleye yönelen cemaatin, saf düzenine uygun olarak namaz kılmasına bağlıdır. Daha önceki dinlerde farklı ibadet şekilleri olmasına rağmen, Müslümanların yan yana ve ayakta durarak gerçekleştirdikleri ibadetin şekli, buna uygun bir mimari düzenlemeyi de gerekli kılmıştır.

Hz. Muhammed'in Ebubekir'le birlikte Mekke'den Medine'ye hicret ederken Medine yakınlarında namaz kıldıkları açık mekâna, 622 yılında yaptırılan ve Kuba Mescidi adıyla bilinen ibadethane, İslam'ın ilk camii olma özelliğini taşır. Bunu takiben Medine'de Hz. Muhammed'in evinden gelişen, zamanla pek çok ilave ve genişletmelerle en büyük ibadet mekânlarından biri haline gelen cami ise Mescid-i Nebevi'dir.

İbadetin yönü (kıble), önceleri Kudüs'e yönelik iken 624 yılında inen bir ayetle Kâbe'ye döndürülmüştür. Bu tarihten sonra yaptırılan tüm camilerde ibadetin yönü Kâbe olurken cami içlerindeki saf düzeni de buna göre şekillenmiştir.

İslamiyetin yayıldığı tüm coğrafi alanlarda, artan nüfusa paralel olarak pek çok cami yaptırılmıştır. Bu camilerin inşasında; iklim şartları, araziye uygunluk, malzeme ve teknik de en belirleyici amiller olmuştur. Sıcak iklimlerde daha geniş ve açık ordugâh camiler tercih edilirken, soğuk bölgeler ve yüksek kesimlerde kapalı mekâna sahip cami mimarisine ağırlık verilmiştir. Cami mimarisinde daha önceleri yaygın olan kerpiç, ahşap ve tuğla malzemenin yerini zamanla taş almıştır. Tuğla ve taş malzemenin bir arada kullanıldığı camilerin yanında alçı malzemeye, daha çok süs unsuru olarak yer verilmiştir.

Türklerin IX. yüzyıldan itibaren İslamiyeti kabul etmeleriyle birlikte, cami mimarisinde bölgelere göre çeşitli plan tipleri ortaya çıkmıştır. Zamanla büyük

* Prof. Dr. Sakarya Üniversitesi, Emekli Öğretim Üyesi, Sakarya- Türkiye.
e-posta: hgundogdu@sakarya.edu.tr

Kaynakça ve Kısaltmalar

Aslanapa 1986	Aslanapa O., *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul. İnkılap Kitapevi.
Eyüpgiller 2000	Eyüpgiller K. Kutgün, "Türkiye'de Çağdaş Cami Mimarisi. İstanbul'dan Örnekler", *Yapı*, (229), 62-71.
Goodwin 1971	Goodwin Godfrey, *A History of Ottoman Architecture*, London. Thames&Hudson.
Oral 2006	Oral M., *Günümüz Cami Mimarisinde Kimlik ve Nitelik Sorunu. Konya Örneği*, (Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
Sönmezer 2003	Sönmezer, Ş., *İstanbul'daki Sinan Camilerinde Mekân ile Serbest Düşey Taşıyıcılar Arasındaki Boyut İlişkisi*, (İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
Sözen vd. 1975	Sözen. M. v.d., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul. türkiye İş Bankası Yayınları.
Şahin	Şahin, F., *Gebze Organize Sanayi Bölgesi Camii*, (Yayınlanmamış Rapor)
Şahin-Çelik 2013	Şahin-Çelik Esra, *Çağdaş Cami Tasarımlarına Yönelik Kullanıcı Algısı*, (Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Elektronik Kaynaklar.

https//www.facebook.com.Gosb.Camii/

https.//mozartcultures.com/turkiyede-cagdas-cami-mimarisinde-egilimler-marmara-universitesi-ilahiyat-fakultesi-cami-ve-kultur-merkezi/

https.//www.arkitera.com/proje/marmara-universitesi-ilahiyat-fakultesi-camii-ve-kultur-merkezi/

https.//tr.wikipedia.org/wiki/Marmara_%C4%B0lahiyat_Camii

http.//kentimistanbul.com/2020/05/22/sakirin-camiinin-tarihcesi/

http.//www.payihat.com/portfolyo/gebze-organize-sanayi-cami/

Denizli Hisar ve Çevresinde Türk Devri Mimari Eserleri

Kadir PEKTAŞ *

Sarayköy ilçesine bağlı Hisar ya da bazı kaynaklarda geçtiği şekliyle Hasar mahallesine, Denizli-İzmir karayolunun 21.kilometresinden güneye sapan yoldan 16 km. gidilerek ulaşılmaktadır. Engebeli bir alana kurulan mahallenin, dışları sıvasız kırma taş malzeme ile inşa edilen kırma çatılı evleri ve çevresindeki çam ormanları ile etkileyici bir görünümü bulunmaktadır.

Antik dönemde 'Attuda' adıyla bilinen yerleşim merkezinin ve çevresinin, bölgede yapmış olduğumuz araştırmalar sonucunda, Türklerin gelişiyle de önemini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Bu makalede, Hisar içinde ve çevresinde araştırmalarda tespit etmiş olduğumuz tarihi ve kültürel mirası tanıtılacak, bunların bölge tarihi ve sanatı açısından önemi üzerinde durulacaktır.

Mahalle Merkezindeki Eserler

Hisar'da halkın Azizler Tekkesi olarak andığı yapılar kompleksi, cami, evler ve mezar taşları makalemizin başlıca materyallerini oluşturmaktadır.

Azizler Tekkesi

Mahallenin kuzeyden giriş yönünde yer alan Azizler Tekkesi günümüzde türbe, küçük hazire, mescit, Azizler ailesinin son zamanlara kadar kaldığını öğrendiğimiz odalar ile mahalle halkının son zamanlarda mutfak olarak kullanıldığını söylediği, bizim de zaviye olduğunu düşündüğümüz mekândan meydana gelen bir yapı kompleksidir. Tekkeye, iki yanında antik sütun kaidelerinin süslediği basit bir açıklıktan girilmektedir (Fig.1).

Kompleksin yola yakın olan güney yönünde mescit, doğusunda devşirme yalağın (Fig.2) bulunduğu basit taş döşemeli yolun solunda tek sıra halinde uzanan odalar ile kuzeybatı kenarda zaviye olması gereken yapı, bunların karşısında kuzeydoğu kenarda türbe ve hazire yer almaktadır (Fig. 4). Doğu yönde, mescitten hazireye kadar uzanan çizgide hafifçe alçalmaya başlayan bir yamacın sınırlandırdığı tekke yapıları, düz diyebileceğimiz bir alana yerleştirilmiştir.

Mescid

Tekkenin sokağa bakan güney batı yönünde yer alan mescit, kuzeyden güney ve doğuya alçalan eğimli bir alanda inşa edilmiştir. Mahalledeki evlerde kullanılan başlıca yapım malzemesi olan basit kırma taş, mescitte de karşımıza çıkmaktadır (Fig.3).

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul- Türkiye.

e- posta: kadir.pektas@medeniyet.edu.tr

Kaynakça ve Kısaltmalar

Aksulu 2001 — Aksulu, I. "Bir Selçuklu Mimari Mirası Beşiği-Tokat Kenti", *I.Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler-I-,* 489-493, Konya.

Barkan 1942 — Barkan, Ö. L. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, II, Ankara, 279-386.

Baykara 1969 — Baykara, T. *Denizli Tarihi İkinci Kısım (1020-1429)*, İstanbul.

Demirci 1994 — Demirci, M. "Tire Müzesindeki Tekke Malzemeleri ve Düşündürdükleri", In: *Türk Kültüründe Tire*, 152-153, Ankara.

Deniz 2001 — Deniz, B. "Susadı Köyü (Aksaray) Hacı Bektaş Zâviyesi", *I.Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler-I*, 225-241, Konya.

Doğan 1977 — Doğan, A.I., *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul.

Eyice 1962-1963 — Eyice, S. "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.XXIII, İstanbul, No.1-2, 1-80.

Gabriel 1934 — Gabriel. A., Monuments *Turcs d'Anatolie*, Paris.

Işın – Özpalabıyıklar 1999 — Işın, E. – Özpalabıyıklar, S., *"Hoş Gör Yâ Hû" Osmanlı Kültüründe Mistik Semboller Nesneler*, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.

Kaptan 1993 — Kaptan, Ş.T., *Gönül Sultanları Denizli'de (Türbeler-Yatırlar)*, Denizli.

Kuban 2002 — Kuban, D. "Zaviyeler", *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul.

Numan 1982 — Numan, İ. *Anadolu'nun Fethinden İstanbul'un Fethine Kadar Türk Tekke ve Zaviye Mimarisi Hakkında Araştırma,* (A.Ü.İ.F. Türk Sanat ve İslam Sanatları Tarihi Bölümü), Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

Ocak 1978	Ocak, A.Y. "Zaviyeler, Dini, Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi,* XII, Ankara, 247-269.
Ocak – Faruki 1993	Ocak, A.Y. – Faruki, S. "Zaviye", *İslam Ansiklopedisi,* C.13, 468-476, İstanbul.
Pektaş 2005	Pektaş, K. "Denizli Çevresindeki Mezar Taşları Üzerine Bir Ön Araştırma. Denizli Eski (İlbadı) Mezarlığı", *VIII. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (26-28 Nisan 2004 Sakarya), Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, 1, 351-352, Sakarya,
Pektaş 2019	Pektaş, K. *Denizli'de Türk Tarihinin Kadîm Tarihi. İlbadı Mezarlığı*, Denizli.
Şeker 1993	Şeker, M. *İbn Batuta'ya Göre Anadolu'nun Sosyal-Kültürel ve İktisadî Hayatı ile Ahîlik,* Ankara.
Ünal 1968	Ünal, H.R. "Monuments Salğuqides de Kemah (Anatolie Orientale)", *Revue des Études Islamiques,* Année, Paris.
Ünal – Demir 2004	Ünal. H.R. – Demir, A. "Beçin 2000 Kazısı", *Sanat Tarihi Dergisi, Aydoğan Demir'e Armağan*, XIII/I, İzmir, 132-141.
Ünal v.d. 2005	Ünal, H.R. – Demir, A. – Demiralp, Y. – Çakmak, Ş. – Teoman, G. "Beçin 2002 Kazısı", In: *Sanat Tarihi Dergisi, Yrd.Doç.Dr. Lale Bulut'a Armağan*, XIV/I, 354-356, İzmir.
Yekin 1982	Yetkin, Ş."Hacı Bektaş Tekkesi Müzesinde Bulunan Figürlü Teber", *Sanat Tarihi Yıllığı,* XI, İstanbul, 177-188.
Wulzinger *et al.* 1935	Wulzinger K. – Wittek, P. – Sarre, F., *Das Islamische Milet*, Berlin-Leipzig.

Geç Dönem Osmanlı Mimarlığında Bir Sağlık Yapısı: Urfa Hamidiye Gurebâ Hastanesi

Kadir TÜRKMEN*

Osmanlı Mimarlığında Sağlık Yapılarının Gelişimi ve Modernleşmesi

Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde sağlık hizmeti veren yapılar; Darüşşifa, Maristan, Bimarhane, Darüssıhha, Şifahane gibi farklı isimlerle anılagelmişlerdir[1]. Anadolu'da ilk örneklerine Selçuklu çağında rastladığımız sağlık yapıları, genel hatlarıyla açık avlulu medrese plân tipinde inşa edilmişlerdir[2]. Erken Osmanlı diye tabir olunan dönemin sonlarına doğru inşa edilen Fatih Külliyesi'nin bünyesinde yer alan darüşşifa binası da Selçuk geleneğini devam ettirir vaziyette açık avlulu, kare plânlı tasarım göstermiştir[3]. Klasik dönemde, genel olarak külliye bünyesinde yer alan darüşşifaların plân ve kütle tasarımlarında birtakım değişimler olmuştur. 1484-1488 yılları arasında II. Bayezid tarafından Edirne'de inşa ettirilen külliye dahilinde yer alan darüşşifa, birisi asimetrik diğeri simetrik iki avlu etrafına sıralanmış odalar ve onlara eklemlenen altıgen formlu, orta sofası kubbeli bir mekândan oluşmaktadır[4]. Haseki Külliyesi bünyesinde, Mimar Sinan tarafından inşa edilen darüşşifa ise sekizgen bir açık avlu etrafında eyvanların ve odaların sıralanmasından oluşur. Fatih Külliyesiyle birlikte İstanbul'un en kapsamlı iki külliyesini oluşturan Süleymaniye ve Atik Valide Sultan Külliyeleri bünyesinde yer alan darüşşifalar ise Selçuk ve Erken dönem tiplerine geri dönüşü temsil eder. Süleymaniye Külliyesinde yer alan darüşşifa iki paralel açık avlu etrafında gelişim gösterirken[5], Atik Valide Külliyesi bünyesindeki darüşşifa revaklı bir açık avlu etrafında şekillenmiştir[6]. 17. ve 18. yüzyıllarda Sultanahmet, Yeni Cami ve Nuruosmaniye Külliyeleri haricinde Osmanlı başkentinde ağırlıklı olarak medrese odaklı daha dar kapsamlı külliyeler inşa edilmiş ve darüşşifa yapıları bu külliyelerde kendine yer bulamamıştır. Kuban'ın da belirttiği gibi Sultanahmet Külliyesi bünyesinde yer alan darüşşifa 17. yüzyılda inşa edilen tek sağlık yapısıdır[7]. 18. yüzyılda

* Doktora Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Antalya- Türkiye. e-posta: kadirturkmen@mu.edu.tr

[1]Metin 2020a, 253.
[2]Cantay 1988, 55.
[3]Kuban 2007, 180.
[4]Kuban 2007, 198.
[5]Necipoğlu 2005, 277.
[6]Necipoğlu 2005, 379.
[7]Kuban 2007, 369.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Cantay 1988 — Cantay, G., "Darüşşifalar", In: *Mimar Başı Koca Sinan'ın Yaşadığı Çağ ve Eserleri 1*, 355-368, Vakıflar Genel Müdürlüğü.

Deringil 2014 — Deringil, S., *İktidarın Sembolleri ve İdeoloji*, İstanbul: Doğan Kitap.

Ekinci – Asoğlu 2017 — Ekinci, A. – İ., Asoğlu "Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre Misyoner Hekimler ve Urfa'daki Faaliyetleri", *Şehir ve İrfan,* 5, 106-119.

Erol 2015 — Erol, C.E., *Şanlıurfa'da Geç Dönem Osmanlı Dönemi Kamu Yapıları (Mektepler ve Hastaneler),* (Hacettepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Erol 2016 — Erol, C.E., "Urfa'da Alman Misyonerlere Ait Bir Atölye Binası 'Basmane'", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 37, 299-315.

Kuban 2007 — Kuban, D., *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul. Yem Yayınları.

Metin 2019 — Metin, Y.N., "Osmanlı'da Gureba Hastaneleri. Canik / Samsun Gureba Hastanesi'nin İnşa Süreci ve Kitabesi", *TÜBA-KED,* 19, 47-54.

Metin 2020a — Metin, Y.N., "Salgının Mimarisi. Osmanlı'da Frengi ve Gurebâ Hastaneleri (Kastamonu Vilayeti Örneği)", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 2(22), 252-270.

Metin 2020b — Metin, Y.N., "Osmanlı'nın Son Döneminde Bir Kasaba Hastanesi. İnşa Süreci ve Mimarisiyle Dedeağaç Gurebâ Hastanesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, 29/2, 945-961.

Necipoğlu 2005 — Necipoğlu, G., *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*. İstanbul. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Öztürk 2019 — Öztürk, E., *Amerikan Board Yapısı Şanlıurfa Ermeni Yetimhanesi Koruma Sorunları ve Çözüm Önerileri*, (Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul.

Sarı v.d. 2014 — Sarı, N. – İzgöer, Z.A. – Tuğ, R., *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri Işığında II. Abdülhamid Devri'nde Kurulan ve Geliştirilen Hastaneler*, İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

Şükri 1883 — Şükri, A., *Piyade ve Süvari Sınıflarına Mahsus ve Programına Muvafık Fenn-i Mimari,* İstanbul: Mekteb-i Harbiye-i Şahane Matbaası.

Türkmen 2020 — Türkmen, K., *Tanzimat'tan Sonra Karahisar-ı Sahip Sancağı'nda Türk Mimarisi (1839-1923),* (Akdeniz Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya.

Yavuz 1988 — Yavuz, Y., "Batılaşma döneminde Osmanlı Sağlık Kuruluşları", *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 8/2, 123-142.

Yıldırım 2010 — Yıldırım, N., *Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı. Hamidiye Etfal Hastanesi*, İstanbul: AJANSFA.

Yıldırım 2019 — Yıldırım, N., *Bezm-i Alem Vakıf Gurebâ Hastanesi*, *Vakıf Kuran Kadınlar*, İstanbul: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.

Yılmaz 2008 — Yılmaz, Ö.F. (ed.), *Son Devir Osmanlı Hastahaneleri*. İstanbul: Çamlıca Basım Yayın.

Arşiv Kaynakları

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), PLK.p (Plan ve Proje Kroki) No.1368

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), İ.DH (İrade-i Dahiliye) Dosya No. 1436 Gömlek No. 40, H.05-06-1323 M. 7 Ağustos 1905.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), DH. MKT (Dahiliye Mektubi Kalemi), Dosyo No.1181 Gömlek No.71 H.28.05.1325 M. 9 Temmuz 1907.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), PLK.p (Plan, Proje, Kroki), No.1425

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), ŞD (Şura-yı Devlet), Dosya No.86 Gömlek No.4, H.12.03.1331 M.19 Şubat 1913.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), DH. MKT (Dahiliye Mektubi Kalemi), Dosya No. 2511 Gömlek No.73, H.01.04.1319 M.18 Temmuz 1901.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), DH-MUİ (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi), Dosya No. 127 Gömlek No. 40, H.02-09-1328 M.7 Eylül 1910.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), FTG.f (Fotoğraflar), 1717.

BOA (Başkanlık Osmanlı Arşivi), FTG.f (Fotoğraflar), 1743.

Gelenek ve Etkileşim Çerçevesinde Bir Okuma Denemesi: Mardin Syr. 41/2 Resimli El Yazması Vaftiz Sahnesi

Kübra UĞRAŞ*
Evren YILMAZ**

Arami soyundan geldikleri düşünülen Süryaniler[1] kendi dillerini geliştirmişler, bunun sonucunda da I. yüzyıla dayanan köklü bir geçmişe sahip bir Süryani yazı geleneği ortaya çıkmıştır[2]. Köklü bir dinsel ve sanatsal geleneğin örneği olacak olan Süryani el yazmalarıysa VI. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanır. Bu tarihten başlayarak üretilen Süryani el yazmalarında özellikle Yeni Ahit'ten mesellerin betimleri önemli bir yere sahiptir. Bu betimli el yazmalarının günümüze kalmış olan pek çok örneği, farklı ülkelerdeki çeşitli kütüphanelerde korunmaktadır[3].

Süryani resimli el yazmaları ve minyatürleri üzerine günümüze kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Literatüre ilk olarak kazandırılmalarıysa ekseriyetle batılı araştırmacılar tarafından yapılan kataloglama çalışmaları[4]şeklinde olmuştur. Bununla beraber bu el yazmalarının minyatürleri üzerinde biçem ve ikonografi açısından, bir Süryani dinsel sanatı ve el yazması betim geleneği çerçevesi çizmeye ve çerçevenin ana başlıklarını belirleyip doldurmaya yetecek ölçüde zengin ve çeşitli çalışmalar henüz yapılamamıştır.

Bu başlıkların olası çerçevesi ise şu şekilde kurulabilir.

- Münferiden ve kendine has bir Süryani el yazması betim geleneği olup olmadığı, böyle bir gelenek tespit edilebiliyorsa, münferit, müstakil ve kendine has özelliklerinin, kutsal anlatıyı ikonografik bağlamda işleyişi açısından mı, biçem

* Süleyman Demirel Üniversitesi, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, MA. Isparta- Türkiye.
e-posta: kubrrakurt@gmail.com
** Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Isparta- Türkiye.
e-posta: evrenyilmaz@sdu.edu.tr , evrenayilmaz@gmail.com

[1]Süryanilerin kökeni, Hıristiyanlık öncesi Süryaniler ve Süryanilerin Hıristiyanlaşma süreci ile Hıristiyanlık dönemi teolojik düşünce farklılıkları ve ilgili teolojik tartışmalar için bk. Çelik 1996, Kaçar 2015, Duygu 2015, Akalın – Duygu 2017, Duygu – Akalın 2018, Duygu 2019.

[2] Süryani literatürü, Süryani tarih yazıcılığı ve el yazmaları hakkında detaylı bilgi için bk. Duygu 2016, Akalın – Duygu 2017, Kaplan 2021.

[3]Günümüzde en önemli ve en geniş kapsamlı Süryanice el yazması koleksiyonları, Gökbel'in verdiği listeye göre Londra British Library, Roma Vatikan Kütüphanesi, Birmingham Üniversitesi, Mingana Koleksiyonu, Manchester John Rylands Kütüphanesi, Berlin-Brandenburg Fen ve Beşeri Bilimler Akademisi ile Alte Bibliothek, Fransa Millî Kütüphanesi, Oxford Bodleian Kütüphanesi ve Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer almaktadır. Mısır'da Sina Yarımadası'nda yer alan Azize Katerina Manastırı'nda da son derece önemli Süryanice eserler mevcuttur. Kuzey Amerika'daki en değerli koleksiyon ise Kitab-ı Mukaddes uzmanı James Rendel Harris'in mülkiyetindeki Süryanice yazmaları satın alarak bünyesine katan Harvard Üniversitesi'nde bulunmaktadır. Gökbel 2021, 302-303.

[4] VI.- XVI. yüzyılları arasında Süryani resimli el yazmalarının katalog çalışması için bk., Leroy 1964.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Akalın, K. – Z. Duygu 2017 — Akalın, K. – Z. Duygu, *Süryani Literatürü,* Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, Mardin.

Bayçelebi 2020 — Bayçelebi, E., ''Distribution and diversity of fish from Seyhan, Ceyhan and Orontesriver systems'', *Zoosystematics and Evolution, Pensoft Publishers,* 96/2, 747-767.

Bernabo 2019 — Bernabo, M., S. ''La Siria Degli Storici Dell'arte Ed I Manoscritti Miniati Del Tur' Abdin'', In: Ronchey, S.-Monticini, F., (eds.), *Bisanzio Nello Spazio E Nel Tempo Costantinopoli, La Siria,* Atti della XIV Giornatadi studi dell'AISB, Pontificio Istituto Orientale, Roma.

Çelik 1996 — Çelik, M., *Süryani Tarihi I,* Ankara: Ayraç Yayınevi,

Der Nersessian 1993a — Der Nersessian, S., Miniature *Painting in the Armenian Kingdom of Cilicia from the Twelfth to the Fourteenth Century,* Volume I, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Der Nersessian 1993b — Der Nersessian, S., Miniature *Painting in the Armenian Kingdom of Cilicia from the Twelfth to the Fourteenth Century,* Volume II, Washington: Dumbarton Oaks Research Library and Collection.

Duygu 2015 — Duygu, Z., "Tarih Kaynaklarında Süryaniler; Ortaçağ Tarihçiliğinde Süryanilere Karşı Yaklaşımlar", *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*, İnsan Yayınları.

Duygu 2016 — Duygu, Z., *Süryani Tarih Yazıcılığında Geç Anikçağ,* Ankara: Divan Kitap.

Duygu 2019 — Duygu, Z., *İsa, Pavlus, İnciller. Hıristiyanlık Neden ve Nasıl Ortaya Çıktı,* Düşün Yayıncılık.

Erdeljan –Vranesevic 2016 — Erdeljan, J. – B. Vranesevic, "Eikonand Magic. Solomon's Knot on the Floor Mosaic in Herakleia Lynkestis", *Ikon. Journal of Iconographic Studies,* 9, Facultéd' Arts et de Sciences de l' Université de Rijeka, 100.

Hançer 2001 — Hançer, E. K., "Anadolu Kültür Tarihi İçinde Ermeniler. Ermeni Minyatür Sanatı", *Toplumsal Tarih Dergisi, Tarih Vakfı*, 92.

Hançer 2010 — Hançer, E. K., "On İkinci ve On Üçüncü Yüzyıllarda Kilikya Ermeni Minyatürü Bağlamında Bizans ve Komşu Kültürlerle İlişkiler", (eds.), Ödekan, A. – Akyürek, E. – Necipoğlu, N., In: *I. Uluslararası Sevgi Gönül Bizans Araştırmaları Sempozyumu*, Vehbi Koç Vakfı.

Gökbel 2021 — Gökbel, A. R., "Kütüphanelerde Süryanice El Yazmaları", *Z Dergisi, İstanbul. Zeytinburnu Belediyesi Yayınları*, C. 5.

Hunt 2001 — Hunt, L.A., "Leaves From an Illustrated Syriac Lectionary Of The Seventh/Thirteenth Century", D.Thomas (ed.), *Syrian Christians Under Islam. The First Thousand Years,* Brill Pub.

Kaçar 2015 — Kaçar, T., *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Kaplan 2012 — Kaplan, A., "Calligraphy in the Dioscoros Theodoros Lectionary", (eds.), Teule, H. – Kayaalp, E.K. – Akalın, K. – Dorum, N., *Syriac in Its Multi-Cultural Context. First International Syriac Studies Symposium*, *Mardin Artuklu University, Institute of Living Languages,* Eastern Christian Studies, 23, Leuven . Peeters, Mardin.

Kaplan 2021a — Kaplan, N., "Süryani El Yazmalarında Meryem'e Müjde Tasvirleri (6. ve 13. Yüzyıllar)", *Artuklu Akademi (Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi),* 2021/8 (1).

Kaplan 2021b — Kaplan, N., ''Geç Antik Çağ Kanon Tablolu Süryani Resimli El Yazmalarında Teolojik Arka Plan'', *Kadim Akademi SBD*, Kadim Akademi Derneği, C.5, S.2, 2021.

Kaplan – Akyüz 2021 — Kaplan, N. – Akyüz, M., "1177 Tarihli Süryanice 'Harklean' Dörtlü İncil El Yazması", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi,* Murat Serdar, 4/1.

Kaplan 2022 — Kaplan, N., ''Nusaybin Akademisi'nin Sanata Yaklaşımı ve Süryani Kilisesine Etkisi", *Nusaybin Siyaset-Kültür-Ekonomi*, Mardi: Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları.

Kitabı Mukaddes — Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2012.

Kool 2016 Kool, J., *Hexagon Series on Human and Environmental Security and Peace. Sustainable Development in the Jordan Valley,*13, Switzerland: Springer International Publishing.

Kuru 2008 Kuru, A. Ç., "Orta Çağ Anadolu Türk Mimarisinde Düğüm Motifi ve İkonografisi", *Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı*, 51.

Leroy 1964a Leroy, J., *Les Manuscrits Syriaques a Peintures Conserves Dans Les Bibliotheques D' europe Et D'orient*, 1, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

Leroy 1964b Leroy, J., *Les Manuscrits Syriaques a PeinturesConserves Dans Les Bibliotheques D' europe Et D'orient*, Album, Paris: Librairie Orientaliste Paul Geuthner.

Mercangöz 1994 Mercangöz, Z., "Akhisar Ulu Cami İçindeki Düğümlü Bizans Sütunları", *Sanat Tarihi Dergisi*, VII, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, İzmir.

Özkeçeci – Özkeçeci 2007 Özkeçeçi, İ. – Ş. B. Özkeçeci, *Türk Sanatında Tezhip,* İlhan Özkeçeci Yayınları, İstanbul.

Schiller 1971 Schiller, G., Iconography of Christian Art, 1, New York, Greenwich: Graphic Society.

Uğraş 2022 Uğraş, K., *Mardin Syr 41/2 Deyrü'l Zafaran El Yazması Minyatürlerinin Üslupsal Değerlendirilmesi, (*Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.

URL-1:

https://dss-syriacpatriarchate.org/syriac-arts/syriac-icons/?lang=en (15.11.2019)

Harran Ulu Cami'de Restorasyon ve Kazı Çalışmaları 2019-2021

Mehmet ÖNAL [*]

2019 ve 2021 yıllarında Harran Ulu Cami'de Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü desteğinde restorasyon ve konservasyon çalışmaları yapıldı. Bu proje kapsamında Harran arkeoloji ekibimiz de kazı çalışmaları gerçekleştirdi[1]. Bu makalenin içeriği yapılan bu çalışmalardan oluşmaktadır[2].

Söz konusu restorasyon ve konservasyon çalışmalarında Harran Ulu Cami'nin duvarları sağlamlaştırılarak, harime açılan büyük kemerin her iki tarafındaki kapı kemerlerinden dört adeti anastilosis tarzında ayağa kaldırılırken, doğu duvarındaki üçgen biçimindeki dört alınlık da restore edildi. Doğu duvarındaki 3. Sahının alınlığı Ulu Cami'nin yaklaşık yüz yıl önce çekilen fotoğraf ve çizimleriyle mevcut kalıntılar esas alınıp, projelendirilerek, yıkılan bir bölümü tamamlandı. İlk iki sahının doğuya yatan duvarları yıkılma tehlikesi oluşturduğundan söküldü ve çoğunlukla kendi taşları kullanılarak yeniden örüldü. Şanlıurfa Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu kararından sonra ihale edilerek uygulamaya geçilen bu çalışmalarda, minarenin eksik olan üst kısımdaki tuğla duvarlar örülerek içeri yağmur girmemesi için üstü bir çatıyla örtüldü.

Restorasyon ve konservasyon çalışmalarıyla ziyaretçi güzergâhı kapsamında yapılan kazı çalışmalarında, Ulu Cami'nin yıkılan kültür katının altındaki harim kısmının doğu duvarına bitişik dikdörtgen planlı iki oda ve bir çeşme tespit edildi. Ayrıca, harimin güney duvarı ve güneydoğu köşesindeki taş basamaklı merdiven tamamen meydana çıkarıldı. Bu çalışmalar neticesinde harimin ilk sahını ziyaretçi yürüyüş yoluna hazır hale getirildi.

Harran Ulu Cami Harran Höyüğü'nün kuzeyine yaslanmaktadır. Ulu Cami'nin uzak mesafelerden görülebilen kare kesitli yüksek bir minaresi, doğu duvarında korunmuş üçgen alınlıklar, avludan harime geçişi sağlayan kapı kemeri ve ilk sahında bulunan iki adet taş ayak ilk bakışta göze çarpan kalıntılarıdır (Fig. 6, Fig.1). Avluya açılan kapı kemerlerinin bezemeli taşları ve sütunları, harimin üst örtüsünü taşıyan taş ayaklar ve sütunlar yıkık durumda bulunmaktadır. Şehrin ileri gelenlerinin kullandığı girişteki taş merdiven, güneybatı köşesindeki kapının

[*] Prof. Dr., Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü. Şanlıurfa- Türkiye.
e-posta: monal@harran.edu.tr

[1] Harran kazı başkan yardımcıları Arş.Gör. İrem MUTLU ve Öğr.Gör. Semih MUTLU ile Ulu Cami kazısında görev alan arkeolog Orhan KAYAR, sanat tarihçi Mehmet ALMAS, restoratörler İsmail ARSLAN ve Dicle ABUZEROĞLU'na teşekkür ediyorum.

[2] Söz konusu makalenin metnini gözden geçiren Dr.Sevcan ÖLÇER'e teşekkür ediyorum.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Aydın 2019	Aydın, M. "Harran Kazısı ve Çevresinde Arkeolojik Sorunları Çözmeye Yönelik Arkeometrik Analizler" In: M.Önal, İ.Mutlu, S.Mutlu (eds.), *Harran ve Çevresi Arkeoloji*, 449-456.
Badger 1987	Badger, G.P., *The Nestorians and Their Rituals with the Narrative of a Mission to Mesopotamia and Coordstan in 1842-1844, and of the Late Visit to Those Countries in 1850; Also, Researches into the Present Condition of the Syrian Jacobites, Papal Syrians, and Chaldeans, and an Inquiry onto the religious tenets of the Yezedees,* Vol I, London. Darf Publishers Limited.
Bakkal 2006	Bakkal, A.; "Medreseleşme Sürecinde Harran Okulu" *I. Uluslararası Katılımlı Bilim Din ve Felsefe tarihinde Harran Okulu Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2006, 249-259, Şanlıurfa.
Bakırer 1976	Bakırer, Ö., *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrabları*, Ankara.
Bloom 1986	Bloom, J., *Minaret. Symbol of Islam*, Oxford.
Creswell 1932	Creswell, K. A. C., *Early Muslim Architecture I. Part I Umayyads A.D. 622 – 750.* Oxford. Clarendon Press.
Creswell 1958	Creswell, C.A.**C.,** *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Harmondsworth. Penguin Books.
Erzincan 2005	Erzincan, T., "Mihrap" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 30, 30-37.
Fehervari 1989	Fehervari, G., "Sanat ve Mimari", In: M. Holt, A.K.S. Lambton ve B. Lewis (yay.hz.), İslam Tarihi Kültür ve Medeniyeti, İ. Pamuk ve E. Pamuk (çev.), haz., Hikmet Neşriyat, 1. Baskı, C. 4, İstanbul.
Gadd 1958	Gadd C.J, "The Harran Inscriptions of Nabonidus" *Anatolian Studies,* Vol. 8, 35-92.
Grabar 1988	Grabar, O., *İslam Sanatının Oluşumu*, N. Yavuz (çev.), İstanbul.
Gözütok 2012	Gözütok, Ş., *İslam'ın Altın Çağı'nda İlim,* İstanbul.

Gündoğdu 1993 — Gündoğdu, H., "İkonografik Açıdan Türk Sanatında Rumi ve Palmetler", *Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar, Güner İnal'a Armağan*, 197-211, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

İbni Cübeyir 2008 — İbni Cübeyir, *Endülüsten Kutsal Topraklara*, İ. Güler (çev.), İstanbul. Selenge Yayınları.

Keser 2018 — Keser, E.K., "Devşirme Malzemenin (spolia) Yeniden Doğuşu", In. S.Yalman, I. Jevtic (eds.), *10.Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu,* 131-154, İstanbul.

Kürkçüoğlu 2013 — Kürkçüoğlu, A.C., *Şanlıurfa İli Camileri*, Ankara. Şanlıurfa. Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.

Lloyd – Brice 1951 — Lloyd, S. – Brice, W. "Harran" *Anatolian Studies,* 1, 77-111.

Ölçer 2020 — Ölçer, S., "Anadolu'daki Sakiya Kapları İle İlgili İlk Buluntular (Harran Kazıları'ndan Ele Geçen Sakiya Kapları)", *Yekta Demiralp Anısına Sanat Tarihi Yazıları*, 323-336, İstanbul. Ege Yayınları.

Preusser 1911 — Preusser, C., *Nordmesopotamische Baudenkmaler*, Leipzig.

Raby 2004 — Raby, J.; "Nur Al-Din, the Qastal al-Shu'aybiyya, and the Classical Revival" *Muqarnas*, Vol.21, *Essays in Honor of J.M. Rogers*, 289-310.

Rice 1952 — Rice, D. S., "Medieval Ḥarrān. Studies on Its Topography and Monuments I" *Anatolian Studies*, 2, 36-84.

Rice 1957 — D.S. Rice "From Sin to Saladin. Excavations in Harran's Great Mosque, with Light on the Babylonian King Nabonidus and his 104 Year Old Mother", *The Illustrated London News*, September 21, 467-468.

Sachau 1883 — Sachau, E., *Reise in Syrien und Mesopotamien*, Leipzig.

Strube1993 — Strube, C., *Baudekoration im Nordsyrischen Kalksteinmassiv. Band I. Kapitell-, Tür und Gesimsformen der Kirchen des 4. und 5. Jahrhunderts n. Chr.*, Mains am Rhein.

Strzygowski 1910 — Strzygowski, J., "*Beiträge zur Kunstgeschichte des Mittelalters von Nordmesopotamien, Hellas und dem Abendlande*" In. M.V.Berchem and J.Strzygowski, (eds), Amida. materiaux

pour lepigraphie et histoire Musulmanes du Diyar-Bekr, 131-217, Heidelberg. Publisher. C.F. Winter.

Strzygowski 2015 — Strzygowski, J., "Kuzey Mezopotamya Helen Bölgesi ve Batı Avrupa'nın Ortaçağ Sanat Tarihine Eklemeler" In: *AMİDA*, M.V. Berchem, J. Strzygowski, G.L. Bell. Yayına Hazırlayan Diken, Ş., (çev. Özçelik, B., Türkseven, H.), 115-167, Ankara. Orient Yayınları.

Tabbaa 1993 — Tabbaa, Y., "Survivals and Archaisms in the Architecture *r of Oleg Grabar*, 29-41.

Top 1997 — Top, M., *Erken Dönem Osmanlı Mihrapları* of Northern Syria, ca. 1080- ca.1150", Muqarnas, Vol.10. *Essays in Hone (XIV-XV. Yüzyıl)* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.

Yardımcı 2007 — Yardımcı, N., *Mezopotamya'ya Açılan Kapı Harran*, İstanbul: Ege Yayınları.

Myrina'dan Bir Zetinyağı İşliği

Muharrem ORAL*

Geç Glasier dönemin sona ermesiyle birlikte özellikle Güneydoğu Anadolu'yu da içine alan Bereketli Hilal boyunca iklim daha ılıman bir hale gelmiş ve ve Neolitik Dönemle birlikte insanlar yerleşik hayata geçmiş ve devamında sistematik tarımsal aktivitelere başlamışlardır[1]. İnsanlığın sosyal evrimindeki en temel reformların başında kuşkusuz sistematik tarımın yapıldığı Neolitik Devrim gelir.

Varlığının buzul çağlarına kadar eskiye dayandığı düşünülen[2] zeytin, üzüm, hurma ve incir ile birlikte kültüre edilen ilk bitkiler arasındadır[3]. Tüm insanlık tarihi boyunca çok önemli bir yere sahip olmuş, hemen her mitolojide yer bulmuş, barışın simgesi olmuş ve bütün ağaçların prensesi[4] olarak adlandırılmıştır.

Anavatanı Levant Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu olan zeytinin Fenikeliler aracılığıyla adalara kadar uzanan Akdeniz havzasına yayıldığı düşünülmektedir[5]. Antikçağlar boyunca çok önemli bir yere sahip olan zeytinle, zeytinyağının aynı dönemde kullanılmaya başlanıp başlanmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Naxos adasındaki arkeolojik verilerin gösterdiğine göre zeytinyağının en erken kandil yağı olarak kullanılmıştır[6]. Bununla birlikte gıda olarak tüketilmesinden önce, sağlık alanında merhem olarak ve hatta parfümeri alanında da kullanılmıştır[7].

Zeytinyağının öneminin iyice artması ve ticari bir ürün haline gelmesi bronz çağından itibaren olmuştur. Hipokrates'in büyük şifa, Homeros'un sıvı altın olarak adlandırdığı zeytinyağı tüm Akdeniz havzası içinde vazgeçilmez bir tarım ürünü olmuştur[8].

Zeytinyağı Üretim Aşamaları

Zeytinyağı üretim teknolojisinde antik çağlardan günümüze kadar, son yıllardaki fabrikasyon işlemleri haricinde, fazla bir değişiklik görülmez. Farklı işlik tipleri olmakla birlikte üretim aşamaları hemen hemen aynıdır. Zeytinyağını elde

---

* Arş. Gör. Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şanlıurfa-Türkiye.
e-posta: moral@harran.edu.tr

[1] Curtis 2001, 65; Uygun v.d. 2015, 496.
[2] Forbes-Foxhall 1978, 38; Zohary v.d. 2012, 5.
[3] Salavert 2008, 53; Liphschitz vd. 1991, 44; Liphschitz vd. 1996, 135.
[4] Forbes-Foxhall 1978, Passim.
[5] Zohary v.d. 2012, 5; Pamir 2008, 77.
[6] Renfrew 1972, 285.
[7] Kızıl 2010, 261.
[8] Uygun v.d. 2015, 496.; Clodoveo v.d. 2014, 1062-1068.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Antik Kaynaklar

Cornelius Tacitus 1906 — Cornelius Tacitus, *Annales ab Excessu Divi Augusti*, ed. Ch. D. Fisher, Clarendon Press.

Herodotos 1996 — Herodotos, *Historia,* Books I-II, A. D. Godley (çev.), Harvard University Press.

Ksenophon 1985 — Ksenophon, *Hellenica,* Books I-IV, C. L. Browson (çev.) Harvard University Press.

Plutarkhos 1891 — Plutarkhos, *Moralia*, ed. G. N. Bernardakis, Teubner 3.

Stephanos Byzantinii 1992 — Stephanos Byzantinii, *ΕΘΝΙΚΩΝ*, ED. A. Meineke, Ares Publishers.

Strabon 2015 — Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası/(Geographika),* Kitap XII – XIV, A. Pekman (çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

Aydoğmuş 2017 — Aydoğmuş, N., "2015-2016 Yılı Myrina ve Gryneion Yüzey Araştırmalarında Bulunan Pişmiş Toprak Ağırlıklar", In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 225-236, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Clodoveo vd. 2014 — Clodoveo, M. L., –Camposeo, S. – De Gennaro, B. – S. Pascuzzi, S. – Roselli, L., "In the ancient world, virgin olive oil was called "liquid gold" by Homer and "the great healer" by Hippocrates. Why has this mythic image been forgotten?", *Food Research International 62*, 1062–1068.

Curtis 2001 — Curtis, R. I., *Technology and Change in History*, 5, Leiden-Boston-Köln Brill.

Çekilmez – Özdemir 2017 — Çekilmez, M. – Özdemir, E., "2015 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Yüzey Araştırması", In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 207-218, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Çekilmez 2017a — Çekilmez, M., "Myrina Antik Kenti Yüzey Araştırmaları, Çalışma alanı, Yapı ve Kalıntılar", In: M. Çekilmez, E. ve

Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 21-40, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Çekilmez 2017b Çekilmez, M., "2015-2016 Yılları Yüzey Araştırmalarına Göre Myrina Nekropolü", In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 207-218, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Çekilmez 2018a Çekilmez, M., "2016 Yılı Myrina Gryneion Antik Kentleri Arkeolojik Yüzey Araştırması (MYGAR) Raporu (2. Sezon)" In: M. Çekilmez, E., Dereboylu Poulain ve E. Erdan (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Son Araştırmalar ve Disiplinler Arası Çalışmalar II,* 21-42, Aliağa Kent Kitaplığı 6.

Çekilmez 2018b Çekilmez, M., "2016 Yılı Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları – Mygar (2. Sezon)" *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı II,* 199-218.

Çekilmez 2019 Çekilmez, M., "2017 Yılı Myrina ve Gryneıon Arkeolojik Yüzey Araştırmaları-Mygar (3. Sezon)", *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı III*, 83-102.

Çekilmez v.d. 2017 Çekilmez, M. – Dereboylu-Poulain, E. – Erön, A. – Erdan, E. – Akbulut, N. – Özdemir, E., "2015 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Yüzey Araştırması", *34. Araştırma Sonuçları Toplantısı I,* 217-232.

Çekilmez v.d. 2020 Çekilmez, M. – Erdan, E. – Dereboylu-Poulain, E. – Erön, A. – Andreou, A. – Özdemir, E. – Aydoğmuş, N. – Özver, A. – Kapucı, U. – Ersavaş, K. – Arınç, M. – Taşpınar, P. – Özcan, F., "2018 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Arkeolojik Yüzey Araştırmaları (MYGAR), 4. Sezon", *37. Araştırma Sonuçları Toplantısı III*, 13-26.

Dereboylu-Poulain 2017a Dereboylu-Poulain, E., "1880-1882 Yılları Arasında Myrina'da Atina Fransız Okulu Kazıları", In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Dereboylu-Poulain 2017b Dereboylu-Poulain, E., "Myrina ve Gryneion Antik Kentleri 2015-2016 Yılları Yüzey Araştırması Seramik Buluntuları", In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 207-218, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Drachmann 1932 Drachmann, A.G., *Ancient Oil Mills and Presses*, Copenhagen.

Forbes – Foxhall 1978 Forbes, H. A. – Foxhall, L. "The Queen of All Trees", *Expedition 21/1*, 37-47.

Foxhall 1993 Foxhall, L., "Oil Extraction and Processing Equipment in Classical Greece" in Amouretti-Brun, 183-199.

Hadjisavvas 1992 Hadjisavvas, S. "Olive Oil Processing in Cyprus from the Bronze Age to the Byzantine Period", *Studying in Mediterranean Archaeology* XCIX, Nicosia.

Kaplan – Arıhan 2012 Kaplan, M. – Karagöz-Arıhan, S., "Antik Çağdan Günümüze Bir Şifa Kaynağı. Zeytin ve Zeytinyağının Halk Tıbbında Kullanımı", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 52(2), Ankara Üniversitesi Basımevi, 41-56.

Kızıl 2010 Kızıl, A., "Keramos'un Kuzeyinde Yapılan Yüzey Araştırmalarında Tespit Edilen Zeytinyağı İşlikleri", In: Ü. Aydınoğlu ve K. Şenol (eds.), *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi/Olive Oil And Wine Production in Anatolia During Antiquity,* 259-276.

Liphschitz v.d. 1991 Liphschitz, V. – Gophna, R. – Hartman, M. – Biger, G., "The Beginning of Olive (Olea europaea) Cultivation in the Old World. A Reassessment", *Journal of Archaeological Science 18*, 441-453.

Liphschitz v.d. 1996 Liphschitz, N. – Gophna, R. – Bonani, G. – Feldstein, A., "Wild Olive (Olea europaea) Stones from a Chalco lithic Cave at Shoham, Israel and their Implications", *Tel Aviv, 23.2*,135-142,

Öztürk – Güloğlu 2017 Öztürk, N – Güloğlu, G., "2013 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Yüzey Araştırması" In: M. Çekilmez, E. ve

Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 147-156, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Öztürk 2012 — Öztürk, N., "Myrina ve Gryneion 2011 Yüzey Araştırması", *30. Araştırma Sonuçları Toplantısı I,* 151–160.

Öztürk 2017 — Öztürk, N., "2012 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Yüzey Araştırması" In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 137-146, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Öztürk v.d., 2017 — Öztürk, N. – Güloğlu, G. – Girgin, A., "2011 Yılı Myrina ve Gryneion Antik Kentleri Yüzey Araştırması" In: M. Çekilmez, E. ve Dereboylu Poulain (eds.), *Myrina ve Gryneion Arkeolojik Yüzey Araştırmaları, Belgeler ve Yeni Araştırmalar I,* 125-136, Aliağa Kent Kitaplığı Dizisi 3.

Pamir 2010 — Pamir, H., "Antiokheia ve Yakın Çevresinde Zeytinyağı Üretimi ve Zeytinyağı İşlikleri" In: Ü. Aydınoğlu ve K. Şenol (eds.), *Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı Ve Şarap Üretimi/Olive Oil And Wine Production in Anatolia During Antiquity,* 75-96.

Reinach 1888 — Reinach, S., *Esquisses Archeologiques,* Paris.

Renfrew 1972 — Renfrew, C., *The Emergence of Civilization,* London.

Salavert 2008 — Salavert, A., "Olive Cultivation and Oil Production in Palestine during the Early Bronze Age (3500–2000 BC). The Case of Tel Yarmouth, Israel", *Vegetation History and Archaeobotany 17*, 53-61.

Skydsgaard, 1995 — Skydsgaard, J. E., *Ancient Greek Agriculture. An Introduction*, Routledge.

Tyree – Stefanoudaki 1996 — Tyree, E. L. – Stefanoudaki, E., "The Olive Pit and Roman Oil Making", *Biblical Archaeologist 59.3*,171-178.

Uygun v.d. 2015 — Uygun, Ç. – Özdemir, B. – Sezgin, K., "Zeytin ve Şarap İşlikleri", In: T. Korkut (ed.), *Arkeoloji, Epigrafi, Jeoloji, Doğal Ve Kültürel Peyzaj Yapısıyla Tlos Antik Kenti ve Teritoryumu,* 496-514, Ankara.

Zohary v.d. 2012 Zohary, D. – Hopf, M. – Weiss, E., *Domestication of Plants in the Old World. The Origin and Spread of Domesticated Plants in Southwest Asia, Europe, and the Mediterranean Basin*, Oxford: Oxford University Press.

Urfa Ulu Camisi'nin Anadolu Selçuklu Düşün Yaşamı ve Sanatının Oluşumu İçerisindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bazı Düşünceler

Mustafa Kemal ŞAHİN*

Anadolu'da Selçuklu dönemi sanatının oluşumda Anadolu dışı etmenlerle birlikte, Selçuklu öncesi Anadolu'sunun kültürel birikimi önemlidir. Dolayısıyla bu oluşum sonucunda Anadolu'ya özgü; kuralları, ilkeleri olan "Anadolu'da Selçuklu Dönemi/Çağı" diyebileceğimiz bir sanat anlayışı meydana gelmiştir. 1071 yılından önce Anadolu'ya küçük gruplar halinde girişler olmakla birlikte, Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde Anadolu'da kimlerin yaşadıkları ve beklentilerinin neler olduğu sorularına yanıt vermek gerekmektedir. Anadolu'da Selçuklulardan önce farklı kültüre, düşünceye, yaşayışa ve inanca sahip olan insanlar yaşamışlar ve yaşıyorlardı. Günümüze gelen ve gelemeyen 1100 yapı bunun kanıtlayıcısıdır[1]. Bu nedenle etki ve etkilenme olayı kültürel ve sanatsal anlamda yadsınamaz olarak ortaya çıkmaktadır. Her alanda olduğu gibi sanatsal alanda da böyledir. Anadolu'da Selçuklu dönemini incelerken ya da Anadolu'daki başka bir uygarlığı incelerken Selçuklu öncesi Anadolu'sunun kültürel birikimini göz önünde tutmalıyız. Bunun nedenini toplumsal yaşamda, kültürel yapıda, ekonomik durumda ve en önemlisi devletin siyasal yapısında aramak gerekmektedir. Bunları belirlemeden farklılıkları açıklayamayız.

Farklılıkların oluşumunda hoşgörülü bir toplumsal yaşayışın varlığının ekonomik yaşamda, özellikle XIII. Yüzyılın ilk yarısındaki gelişmişliğinin büyük ölçüde rolü olmuştur. Diğer yandan Anadolu'da Selçuklu dönemi içerisinde *Saltuklu, Mengücekli, Artuklu, Danişmentli…gibi yapıtları coğrafi yönden değerlendirmenin yapılamayacağını, bir bütünlük içerisinde Anadolu'da Selçuklu dönemi sanatı içerisinde değerlendirilebileceğini göstermektedir*[2]**.** Bu nedenle Anadolu'ya özgü olan yönler sanatsal anlayışın ortaya konulmasında, anlaşılmasında diğer önemli bir nedendir ve üzerinde durulmalıdır. Doğal olarak Anadolulu veya Anadolu dışından gelen sanatçıların varlığı da göz önüne alınmalı[3], her ne kadar kendi gelenekleri olsa da günümüze gelebilen yapıtlar Selçuklu sanatının ilkelerine bağlı kalarak yapıt ürettiğinin göstergesi durumundadır. Anadolu'nun toplumsal, kültürel ve düşünsel yapısı içerisinde konuyu ele aldığımızda sanatının evrenselliği de belirmekte, yapıların

*Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, Aydın-Türkiye. e-posta: mksahin@adu.edu.tr

[1] Bayburtluoğlu – Madran 1981, 941-949.

[2] Şahin 2015, *Passim*.

[3] Bayburtluoğlu 1993, *Passim*; Eser 2000, *Passim*; Eser 2006, 67-73.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Abuzer 2004 — Abuzer, C., "Şanlı Urfa'da Toplumsal Değişme ve Harran Üniversitesinin Bu değişime Etkisi/Social Change in Sanlıurfa and Harran University's Role in This Process", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl.10, 13, Ocak- Haziran 2004, 65-84.

Açıkyıldız 2014 — Açıkyıldız, Ş.B.,"Cizre Kırmızı Medrese. Mimari, İktidar ve Tarih", *Kebikeç,* 38, 2014, 169-198.

Akşit 1985 — Akşit, O., *Roma İmparatorluk Tarihi*, (M.S.193- 395), II. Kitap, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Alp 1999 — Alp, S., "Birecik'teki Eserler A. Camiler", In: Prof. Dr. A. Durukan (ed.), *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rum Kale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları*, 59-110, Ankara: Afşaroğlu Mat.

Alp 1999 — Alp, S., "Halfeti'deki Eserler", (ed) Prof. Dr. A. Durukan, In: *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rum Kale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları*, 234-246, Ankara: Afşaroğlu Mat.

Alp 1999 — Alp, S., "Bozova'daki Eserler", (ed) Prof. Dr. A. Durukan, In: *Birecik, Halfeti, Suruç, Bozova İlçeleri ile Rum Kale'deki Taşınmaz Kültür Varlıkları*, 303-317, Ankara: Afşaroğlu Mat.

Alptekin 1978 — Alptekin, C., *The Reign of Zengi (521-541/1127-1146),* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Altan 1964 — Altan, M., "Selçukluların Kars İli Fethinin Önemi", *Türk Kültürü Dergisi*, 22, Ağustos, 142-143.

Altın 2015 — Alper, A., *Gaziantep Türk- İslam Mimarisi (Eyyubiler'den Cumhuriyet'e),* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.

Altun 1971 — Altun, A., "Mardin Ulu Camii ve Çifte Minareler Üzerine Birkaç Not", *Vakıflar Dergisi*, IX, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 191-200.

Altun 1971	Altun, A., *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
Altun 1978	Altun, A., *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
Altun 1988	Altun, A., *Ortaçağ Türk Mimarisinin Ana Hatları İçin Bir Özet*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
Altun 2011	Altun, A., *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul. Mardin Valiliği Yayınları.
Arman 2014	Arman, M., "Şanlıurfa'da Kentsel Gelişme ve 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu", *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Adnan Menderes University, Journal of Institute of Social Sciences,* 1/5, 178-193.
Asfour 1997	Asfour, A., *Emevi Devrinden Osmanlılara Kadar Suriye Minareleri*, (Ankara Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
Aslanapa 1973	Aslanapa, O., "Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Cami", *Sanat Tarihi Yıllığı,* V, 1972-1973, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1-25.
Aslanapa 1984	Aslanapa, O., *Türk Sanatı I-II,* İstanbul: Kervan Yayınları,
Bachmann 1913	Bachmann, W.E., *Kirchen und Moscheen in Armenien und Kurdistan*, Leipzig.
Bakırer 1971	Bakırer, Ö., "Anadolu'da XIII. Yüzyıl Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri", *Vakıflar Dergisi,* IX, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 337-365.
Bakırer 1981	Bakırer, Ö., *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı-I*, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.
Başar 2001	Başar, M.E., "The Stair System Used in Anatolian Minarets of XII-XIII. Centuries", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi, Bildiriler-I*, 11-13 Ekim 2000, 111-120, Konya: Selçuk Üniversitesi Selçuk Araştırmaları Merkezi Yayını.

Bayburtluoğlu – Madran 1981 Bayburtluoğlu, Z. – Madran E., "Anadolu'da 1308 M. Yılına Kadar Gerçekleştirilmiş Türk-İslam Yapıları Üzerine Sayısal Sınamalar", *VIII. Türk Tarih Kurumu, Kongreye Sunulan Bildirler*, Il.Ciltten Ayrı Basım, 941-949, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Bayburtluoğlu 1993 Bayburtluoğlu Z., Anadolu'da *Selçuklu Dönemi Yapı Sanatçıları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Beysanoğlu 1987 Beysanoğlu Ş., *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi*, C.1, Neyir Matbaası.

Blair – Bloom 2005-2007 Blair, S – Bloom J., "Irak, İran ve Mısır. Abbasiler-Mimari-", *İslam Sanatı ve Mimarisi*, Yayına Haz. Markus Hattstein-Peter Delius, N. Elhüseyni (çev.), Tandem/Verlag. Literatür Yayınları.

Boran v.d. 2013 Boran, A. – Tüfekçioğlu, A. – Yıldız, İ. – Erdal, Z., *Siirt'teki Kültür Varlıkları*, İstanbul: Siirt Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Çam 1990 Çam, N., *Osmanlı Güneş Saatleri,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çam 1990 Çam, N., *Gaziantep Boyacı (Kadı Kemalettin) Camii*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çam 1982 Çam, N., "Ramazanoğulları Beyliği Mimari Eserlerinden Adana Ulu Camii", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 129-157. (https.//dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2743/36570)

Çam 2006 Çam, N., *Türk Kültür Varlıkları Envanteri-27,* Ankar:. Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çam 2012 Çam, N., "Ulu Camii", *İslam Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 80, 81.

Çok 2018 Çok, B., *Anadolu Selçuklu Dönemi Çinili Mihraplarda Tezyinat*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Isparta.

Çok 2018 — Çok, B., "Anadolu Selçuklu Dönemi (1071-1308) Çinili Mihrap Bordürlerinde Tezyinat/Tiled Mihrabs Decorations in The Period of Anatolian Seljuks on The Edge of)", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 5/8, 201-292.

Çağatay, 1993 — Çağatay, N., *İslam Tarihi, (Başlangıçtan Abbasilere Kadar) (Dini- İçtimai- İktisadi- Siyasi Açıdan),* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çelik 2019 — Çelik, B., "Yeni Bulgular Işığında Harran ve Çevresinde Neolitik Çağ", In: M. Önal, S. İ. Mutlu ve S. Mutlu (eds)., *Harran ve Çevresi Arkeoloji,* 33-52, Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırmaları Vakfı Yay. (ŞURKAV).

Çoksolmaz 2011 — Çoksolmaz, E., *Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Yerleşmelerinin Anadolu'daki Dağılımı,* (Selçuk Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

Demirkent 1987 — Demirkent, I., *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1118-1146),* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Demirkent 1990 — Demirkent, I., *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi (1098-1118),* C.1, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Durukan 1992 — Durukan, A., "Şanlıurfa Ulu Camii", *Kültür ve Sanat*, Şanlıurfa Özel Sayısı, Yıl.4, 14, Haziran, 8-10

Enderlein 2005-2007 — Enderlein, V., "Suriye ve Filistin Emevi Halifeliği, -Tarih-", In: Hattstein, M. – *Delius*, P. (Yay.Haz.), *N.* Elhüseyni. (çev.), *İslam Sanatı ve Mimarisi*,Tandem Verlag. Literatür Yayınları, 59-79.

Erdal 2017 — Erdal, Z., "Mardin Ulu Cami Üzerine Yeni Görüşler", http.//www.yyusbedergisi.com/dergi/mardin-ulu-cami-uzerine-yeni-gorusler20171226124932.pdf

Erdmann 2008 — Erdmann, K., "Alanya Yakınlarındaki Kargı Han", M Uysal ve M. Güçlü (çev.), Isparta. *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18, 247-256.

Eser 2000 — Erdal, E., *11-14. Yüzyıllar Anadolu- Suriye Sanat İlişkileri (Cephe Mimarisinde Suriye Etkileri)*, (Hacettepe Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

Eser 2006 — Erdal, E., "Anadolu- Suriye Sanat İlişkileri", In: Peker, A.U. – Bilici, K., (eds.), *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı-2*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 67-73.

Gladib 2007 — Gladib, A.V., "Suriye, Filistin ve Mısır. Eyyubiler, Memlûklar ve Haçlılar- Tarih- ", In: Hattstein, M. – *Delius*, P. (Yay.Haz.), N. Elhüseyni (çev.), *İslam Sanatı ve Mimarisi*, Tandem Verlag: Literatür Yayınları, 166-173.

Güreşsever 1977 — Güreşsever, G., "Urfa'da İki Kervansaray", İstanbul. *Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü Dergisi (MTRE Bülteni)*, C.3, S.9-10, Nisan 12-27

Göyünç 1986 — Göyünç N., "Urfa" mad., *İslam Ansiklopedisi,* C.13, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 50-57.

Güler 2017 — Güler, M., "Urfa Ulu Camii", In: Şulul, K. – Şeker, M. – Sabuncu, Ö. (eds.), *İslam Tarihi ve Medeniyetinde Şanlıurfa-II,* Şanlıurfa: Şanlıurfa Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, 198-226.

İlyas 2017 — İlyas, A., "1927 Nüfus Sayım Sonuçlarına Göre Urfa Nüfusunun Genel Yapısı ve Özelliği", *Türk- İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,* 12/24, Konya: Türk- İslam Medeniyeti İlmi Araştırmalar Enstitüsü Yayınları, 143-155.

Karakaş 2001 — Karakaş, M., *Şanlıurfa ve İlçelerinde Kitabeler,* Şanlıurfa: Şanlı Urfa Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.

Karul 2021 — Karul, N., "Karahantepe Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem Gömülü Yapıları/Buried Buildings at Pre-Pottery Neolithic Karahantepe", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi,* 82, 21-31

Kılavuz 2005 — Kılavuz, B.N., *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri-I,* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.

Köprülü – Ünaldı 1983 Köprülü, İ. – Ünaldı, U., "Siirt Ulu Camii ve Minaresi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi,* 5, 19-36.

Köymen 1993 Köymen, M.A., *Selçuklu Devri Türk Tarihi,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kuban 1965 Kuban, D., *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Kuban 2002 Kuban, D., "Güneydoğu Anadolu Camilerinin Özel Durumu", In: D. Kuban (ed.), *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı,* 93-106, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kuban 2002 Kuban, D., Kuzeydoğu Anadolu Kültür Çevresinde Camiler", In: D. Kuban (ed.), *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı,* 107-127, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kuran 1969 Kuran, A., *Anadolu Medreseleri*, C.1, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları.

Kurtbil 2012 Kurtbil, Z.H., "Cizre Ulu Camii", *İslam Ansiklopedisi,* C. 42, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 90, 91 https.//cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/42/C42015959 .pdf

Kürkçüoğlu 1993 Kürkçüoğlu, A.C.**,** *Şanlıurfa Camileri,* Ankara: Şanlıurfa İli Kültür- Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları.

Luckert 2016 Luckert, K.W., *Avcılıktan Evcilleştirme, Savaş ve Uygarlığa Dek Taşçağında Kültür ve Din üzerine Gözlemler GÖBEKLİ TEPE*, L. Tonguç-Basmacı (çev.) İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Sa. Tic. Ltd. Şti.

Manaz 1992 Manaz, A., *Suriye'nın Başkenti Şam'da Türk Dönemi Eserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mazot 2005-2007 Mazot, S., "Fatımiler –Mimari- ", In: M. Hattstein, P. Delius. (Yay.Haz.), N. Elhüseyni (çev.), *İslam Sanatı ve Mimarisi*, 146-153, Tandem Verlag: Literatür Yay.

Ostrogorsky 1986 Ostrogorsky, G., *Bizans Devleti Tarihi*, F. Işıltan (çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Otto-Dorn 1965 — Otto-Dorn, K., *Die Kunst Das İslam*, Baden Baden. Holle Verlag G.M.B.H.

Özdöl 2011 — Özdöl, S., "Çanak Çömleksiz Neolitik Çağda Güneydoğu Anadolu'da Din ve Sosyal Yapı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVI/1, Temmuz/July, 173-199.

Rice – Lloyd 1951 — Rice, D.S – Lloyd, S., "Harran", *Anatolian Studies*, I, Ankara: 77-111.

Rice – Lloyd 1952 — Rice, D.S – Lloyd, S., "Medieval Harran", *Anatolian Studies*, II, Ankara: 36-84.

Runciman 1989 — Runciman, S., *Haçlı Seferleri Tarihi –Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu-, I. Cilt,* F. Işıltan (çev.), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sakaoğlu 2010 — Sakaoğlu, N., *20. Yüzyıl Başında Osmanlı Kentleri*, İstanbul: Deniz Kültür Yayınları.

Schmidt 2018 — Schmidt, K., *Taşçağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı GÖBEKLİTEPE En Eski Tapınağı Yapanlar*, R. Aslan (çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Sevim 1989 — Sevim, A., *Suriye- Filistin Selçukluları Tarihi,* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sobernheim 1993 — "Hamdaniler", *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: MEB Basımevi, 179-182.

Sönmez 1989 — Sönmez, Z., *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk- İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sözen 1972 — Sözen, M., *Anadolu Medreseleri (Selçuklu ve Beylikler Devri) Kapalı Medreseler – Bir Kısmı Ayakta Olan Medreseler/ Kaynaklardan Bilinen Medreseler*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniveritesi Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Sözen 1999 — Sözen, M., "Güneydoğu'da Kültürel Varlıkların Geleceği ve Cizre'deki Yapılar", (yay. haz.), Doç. Dr. M. S. Özervarlı, In: *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, 151-154, İstanbul: Cizre Kaymakamlığı Yay.

Şahin 2006 — Şahi,n M.K., "Mazgirt Elti Hatun Camisi, Türbesi ve Çoban Baba (Dede) Türbesi Üzerine Gözlemler", In: T. Takoğlu

(ed.), *Anadolu Arkeolojisine Katkılar. 65. Yaşında Abdullah Yaylalı'ya Sunulan Yazılar*, 345-364, İstanbul: Hitit Color.

Şahin 2014 — Şahin, M. K., *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Camileri-I Boyuna (Derinlemesine/Dikine) Düzenlemeli Camiler (Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışına Kadar)*, Ankara: Merdiven Yayınları.

Şahin 2015 — Şahin, M. K., *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Camilerinin Çözümlemeli Plan İrdelemesi*, Ankara: Merdiven Yayınları.

Şahin – Çok 2020 — Şahin, M. K. – Çok, B., "Anadolu Selçuklu Döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki Bazı Camilerin Sanatsal Kökeni ve Oluşumu Üzerine Bazı Düşünceler/ Reflections on Artistic Origins and Emergence of Some Mosques in East and Southeastern Anatolian Region During Seljuk Period ", Çaycı, A. (ed.), In: *I. Uluslar arası Selçuklu Tarihi Coğrafyası Sempozyumu- Suriye- Irak- Filistin, Bildiri Kitabı, / I. International Seljuk Historical Geography Symposium/ Syria- Iraq- Palestine, Proceeding Book*, 609-635, Konya: Necmeddin Erbakan Üniversitesi Yay.

Şancı 2006 — Şancı, F., *Hatay İlinde Türk Mimarisi*, (Ankara Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi) Ankara.

Şancı 2019 — Şancı, F., *Hatay İlinde Türk İslam Mimarisi*, Ankara: Merdiven Yayınları.

Şeşen 1983 — Şeşen, R., *Salâhaddin Devrinde Eyyûbiler Devleti (Hicri 569- 589/Miladi 1174-1193)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Şeşen 1999 — Şeşen, R., "Haçlı Seferleri Sırasında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Siyasi ve Sosyal Durumu, Haçlılarla Yapılan Mücadeleye Katkısı", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu,* 23- 25 Haziran 1997-İstanbul, 33-44, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Şulul 2020 — Şulul, K., *Urfa Ulu Câmii- Bir Klasik İslam Mimarisi*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Temiz 2012 — Temiz, M., "Antakya Ulu Camii ve Külliyesi", *Uluslar arası Katılımlı XV. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu/ Proceedings of The XVth International Symposium of Medieval and Turkish Era Excavations and Art History Researchs* Anadolu Üniversitesi Eskişehir 19-21 Ekim 2011, Cilt 2, 771-778, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü- Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi (ASTAM), Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Top 2011 — Top, M., "Diyarbakır Ulu Camii ve Müştemilatı", In: İ. Yıldız (ed.), *Medeniyetler Mirası Diyarbakır Mimarisi*, Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği Yayınları.

Tuğlacı 1985 — Tuğlacı, P., *Osmanlı Şehirleri*, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Tuncer 1981 — Tuncer, O. C., "Cizre Ulu Camii ve Medresesi", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, III, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., 95-136.

Tuncer 1996 — Tuncer, O.C., *Diyarbakır Camileri –Mukarnas, Geometri-Orantı*, Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları.

Türk 2017 — Türk, G., Sümer'in Göksel Ataları ANUNNAKİLER, İstanbul: Mavi kalem Yayınları.

Uluç – Karasu 2015 — Uluç, A. V. – Karasu, M. A., "Kente Yerleşmiş Aşiret Üyelerinin Kentlileşme Eğilimleri Üzerine Bir Çalışma. Şanlıurfa Örneği", *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13/25, 201-232

Uluçam 1989 — Uluçam, A., *Irak'ta Türk Mimari Eserleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Uluçam 1991 — Uluçam, A., *Turkish Cultural Heritage in Iraq*, Ankara: A Publication Of The Ministry of Culture.

Uluçam 2000 — Uluçam, A., *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı-I*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Uysal 1985 — Uysal, A.O., "Adana Ulu Camii", *Vakıflar Dergisi,* XIX, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 277-284.

Uyumaz 2004 — Uyumaz, E., "Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad Dönemine (1220-1237) Bir Bakış", *Cogito-Selçuklular*, 29, Güz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 121-131.

Üçok 1983 — Üçok, B., *İslam Tarihi –Emeviler/Abbasiler*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Ülgen 1962 — Ülgen, A. S., "Siirt Ulu Camii", *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 93-98.

Yetkin 1965 — Yetkin, S. K., *İslam Mimarisi,* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Urfalı Mateos Vekâyi-Namesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), Türkçeye Çeviren Hrant Andreasyan, Notlar Edouard Dulaurer- Prof. Dr. Halil Yinanç (Çeviren), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1987.

Azimî Tarihi –Selçuklularla İlgili Bölümler (H.430-598=1038/39-1143-44), Yay. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1988.

18-19. Yüzyıl Osmanlı Resim Sanatında Kandil Tasvirleri

Sakine Aytaç TOPUZ*

Giriş

Türkler İslamiyet'i kabul etmeden önce inanç dünyalarında karanlık-aydınlık, ışık, güneş gibi kavramlara önem vermişlerdir[1]. Örneğin; Gök, Türkçede yaruk (ışık-parlak) ve Çincede yang denen ilkenin en yüce yerini oluşturmakta ve Gök Tanrı inancında Türkler tarafından güneşe tapılmakta idi [2].

İslamiyet'ten önce Türk toplumlarının inanç sistemlerinde özellikle de Şamanizm'de karşımıza çıkan "Işık", "Güneş" gibi sembolik ifadeler İslamiyet'in kabul edilişi ile "Nur" ve "Işık" gibi kavramlar olarak yer tutmuştur. Bu kavram Nur Suresi 35. ayette şu şekilde ifade edilir "*Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde misbah (lâmba) bulunan kandil (ışık saçan bir kaynak) gibidir. Misbah, sırça (cam) içindedir. Sırça (cam), inci gibi (parlayan) yıldız gibidir. Doğuda ve batıda bulunmayan mübarek bir ağacın yağından yakılır. Onun yağı, ona ateş değmese de kendi kendine ışık verir. Nur üzerine nurdur. Allah dilediğini nuruna hidayet eder (ulaştırır). Ve Allah, insanlara örnekler verir. Ve Allah, her şeyi en iyi bilendir*" [3].

Bununla birlikte İslam tasavvufunda ışık varlığı temsil ederken, karanlık yokluğu temsil etmektedir. Aydınlanma bilgiyi, karanlık cehaleti, insan ruhunun sonsuz aydınlığa kavuşma isteği ise "Tanrı" ya ulaşmak anlamına gelmiştir[4].

---

* Uzman Sanat Tarihçi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Programı, Türkiye. e-posta: saqhineaytac@gmail.com

[1] Türkler, İslamiyet'i kabul etmeden önce çeşitli inanç sistemlerini benimsemiş durumdalar idi. Harun Güngör (2002, s.463) Türklerin dini tarihinin ilk dönemini "Geleneksel Türk Dini", ikinci dönemini de "Evrensel Dinler" safhası olarak nitelendirmektedir bk. Güngör 2002,463-473.

[2] Esin 2004, 26-75.

[3] Altuntaş– Şahin 2006,353.

[4] Durmuş 1994, 205-206.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Akın v.d. 2017 — Akın, E. S. v.d., "Tokat-Zile Şeyh Nusrettin Türbe ve Camisi", *Vakıflar Dergisi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, (47), 67-99.

Algaç 2017 — Algaç, Ş., "Afyonkarahisar Dazkırı- İdris Köyü Camii ve Kalemişi Bezemeleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 421-433.

Altunta – Şahin 2006 — Altuntaş, H. – Şahin, M., *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara. Diyanet İşleri Bakanlığı Yayınları.

Arık 1988 — Arık, R., *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Aytaç 2019 — Aytaç, S., *Osmanlı Mimari Süsleme ve El Sanatlarında Kutsal Mekanlar,* (Karabük Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Yezi), Karabük.

Bakırer 2000 — Bakırer, Ö., *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Biçici 2012 — Biçici, K., "İznik Müzesindeki Kandil ve Şamdan Motifli Mezar Taşları", *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,* 7(3), 637-661.

Bozer 1987 — Bozer, R, "Kula Emre Köyünde Resimli Bir Cami", *Türkiye'miz Sanat Dergisi*, İstanbul. Ofset Basımevi, (53),15-63.

Cantay 1980 — Cantay, G. "Zile'li Emin Usta'nın Bilinmeyen İki Eseri", *Bedrettin Cömert'e Armağan*, *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Dergisi*, Ankara, 497-509.

Cömertler Aktuğ – Pektaş 2016 — Cömertler Aktuğ, E. – Pektaş, K. "Geç Dönem Kalem İşi Süslemeli Bir Eser. Aydın Kuyucak Kayran Köyü Camii", *Medeniyet Sanat Dergisi*, İstanbul: İstanbul

Medeniyet Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, 2 (2), 9-25.

Çaycı 2017 — Çaycı, A., *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*, Konya: Palet Yayınları.

Çevrimli 2017 — Çevrimli, N., "Denizli ve Çevresinde Yer Alan Bazı Câmilerin Yapı Elemanlarının Değerlendirmesi", *Vakıflar Dergisi*, 47, Ankara. Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 169-205.

Değirmenci 2019 — Değirmenci, T., "'Popular' Imagery in the Late Ottoman Periphery. The Wall Paintings in Village Mosques of Denizli Province", /. *The Medieval History Journal,* 22 (2), LosAngeles/London/NewDelhi/Singapore/Washington DC, 367-401.

Demiriz 1979 — Demiriz, Y., *Osmanlı Mimari'sinde Süsleme. Erken Devir (1300-1453),* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Durmuş 1994 — Durmuş, E., *13.-14. YY. Anadolu'suna Tarihlenen Kandil ve Şamdanlarda Işık Sembolizmi*, (İstanbul Teknik Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Eroğlu 2006 — Eroğlu, S., *Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları*, (Mimar Sinan Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

Eroğlu-Bilgin 2017 — Eroğlu-Bilgin, S., *Batı Anadolu Beyliklerinde Bezeme Anlayışı-Camiler*, Ankara. Gece Kitaplığı.

Esin 2004 — Esin, E., *Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler*, İstanbul. Kabalcı Yayınevi.

Güngör 2002 — Güngör, H., "Eski Türklerde Din ve Düşünce", *Türkler Ansiklopedisi*, (3), 261-282.

Arslan-Kalay 2020 — Arslan-Kalay, H., "Kandil Motifinin Anadolu-Türk Mezar Taşları ve Dokumalar Üzerindeki Kullanımlarına Yönelik

Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, (*25), 13-26.

Kalfazade – Ertuğrul 1989 Kalfazade, S., – Ertuğrul, Ö., "Kandil ve Kandilin Motif Olarak Anadolu'daki Kullanımı Üzerine", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2 (5), 22-34.

Karaaziz-Şenel 2014 Karaaziz-Şenel, D., "Soma Hızır Bey (Çarşı) Camii Duvar Resimleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkish Studies,* Ankara International Periodical Forthe Languages, Literatureand History of Turkishor Turkic, (9),715-738.

Kayhan – Etikan 2017 Kayhan, E., – Etikan, S., "Milas Firuz Bey Camii Süslemeleri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (49), 222-242.

Khoury 1991 Khoury, N., "The Mihrab Image. Commemorative Themes in Medieval Islamic Architecture", *Muqarnas Online,* 9/1, 11-28.

Kuyulu 1994 Kuyulu, İ., "Bademli Kılcızâde Mehmet Ağa Cami (Ödemiş/İzmir)", *Vakıflar Dergisi,* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, (24), 147-158.

Özçelik – Kılınç 2019 Özçelik, H, – Kilinç, S., "Ahlat Mezar Taşlarında Yer Alan Kandil Motifinin İslamiyet'teki Işık ve Nur Kavramları Üzerinden Değerlendirilmesi", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (*97), 354-363.

Pektaş 2011 Pektaş, K., "Denizli ve Çevresindeki Türk Dönemi Eserleri", In: Özdem, F. (ed.), *Denizli, Tanrıların Kutsadığı Vadi,* 166-233, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Renda 1977 Renda, G., *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı*, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uğurlu 2017 Uğurlu, S., "Çanakkale Halılarında Kandil Motifi", *VIII. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Kongresi/Sanat Etkinlikleri*, 735-739, Konya.

Uzunçarşılı 2003 — Uzunçarşılı, İ. H, *Tokat Kitabeleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

Yelen 2017 — Yelen, R., "İslam Sanatında Süsleme Sembolizmi Üzerine Yeni Yorumlar", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Türk Kültür Dünyası Özel Sayısı, (2), 469-492.

Son Araştırmalarla Şuayip Şehri

Seçil ÇOKOĞULLU*

Şuayip Şehri, günümüzde Şanlıurfa ilinin 80 km güneydoğusunda, Harran ilçesine 30 km mesafedeki Özkent Mahallesinde ve bozkır özelliği gösteren Tektek Dağları yakınlarında yer alır (Fig.1). Kayaç bir tepe ile eteklerine ve çevresindeki engebesiz alana yayılım göstermiş, yüzeyde yoğun mimari kalıntıların bulunduğu arkeolojik bir alandır. Mimari kalıntıları ile ön plana çıkan bu alanda bulunan yıkılmış yapılara ait bloklar ve günümüze kadar korunmuş, neredeyse ayaktaki bölümleri ile kaya oyma yapılar ve bunların yer yer korunmuş üst yapı ile bağlantısını gösteren merdivenler, bu alanda farklı amaçlara sahip ve büyük boyutlu çok sayıda yapı ve yapı kompleksini işaret eder. Yüzeyde görülebilen mimari kalıntıların özellikleri ile bölgenin tarihsel sürecine göre Roma Dönemi'nden erken olamayacağını düşünülmektedir. Bununla birlikte bu alanda yerleşimin ne zaman başladığı, yüzeydeki kalıntıların ait olduğu dönemdeki adı/adları, niteliği, kuruluş amacı gibi birçok soru işareti bulunur.

Bu yerleşim aynı zamanda Şanlıurfa ve çevresinde turizm açısından da ön plana çıkar. Mimari kalıntıların sunduğu görsellik kadar dinsel anlamda da bir özelliği bulunur. Yerleşimin bugün bilinen adından anlaşılacağı gibi, Şuayb Peygamberin bir dönem burada, yerleşimin kuzeydoğusundaki kaya yapılarından birinde yaşandığına inanılmaktadır. Bu yapı "Şuayb Peygamber Makamı" olarak hem bölgenin inanç turizmi noktalarından biri olup hem de aktif bir ibadet mekânı olarak kullanımını sürdürmektedir. Bunun yanında Hz. Musa'nın da peygamberlik görevini almadan önce buraya geldiği ve bir dönem burada yaşadığına dair inanç[1], bu yerleşimin inanç turizmindeki yerini güçlendiren bir unsur olarak görülebilir[2].

Şuayip Şehri ile ilgili Bilinenler

Şuayip Şehri arkeolojik alanında ve buradaki buluntular üzerine bugüne kadar yapılan araştırmalar oldukça sınırlıdır. İlk çalışmalar J.B. Segal'in, Rice tarafından Şuayip Şehri'nde bulunduğu ve Urfa'da korunmakta olduğunu belirttiği iki

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Şanlıurfa-Türkiye. e-posta: secilcokogullu@gmail.com

[1] Güler 2016, 169-170.

[2] Kürkçüoğlu 2002, 137.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Albayrak – Mutlu 2013 Albayrak, Y. – Mutlu, S. İ., "Soğmatar Kutsal Alanı ve Yakın Çevresi Yüzey araştırması 2012", *31. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt:2, 337-352.

Albayrak 2017 Albayrak, Y., "Şanlıurfa Kale Eteği Nekropolü Kaya Mezarları" *Karadeniz*, 36, 269-279.

Albayrak – Çelik 2019 Albayrak, Y. – Çelik, B., "Soğmatar Çevresi Kaya Mezarları". *Karadeniz,* 43, 255-261.

Albayrak v.d. 2019 Albayrak, Y. – Mutlu, S. İ. – Mutlu, S. – Çelik, B., "Soğmatar'da Sunaklı Kaya Oyuğu Mezarlar, *Karadeniz*, 41, 263- 274.

Can – Erdoğan 2014 Can, B. – Erdoğan, N., "Dara: Bizans- Sasani Sınırındaki Bir Garnizon Kenti ve Kazıları", In: *H. Kasapoğlu — M. A. Yılmaz (eds.), Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü 40.Kuruluş Yılı Armağanı: Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı*, 347-371.

Coşkun 2017a Coşkun, A., "2015 Yılı Zerzevan Kalesi Kazı Çalışmaları (2. Sezon)", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, 125-150.

Coşkun 2017b Coşkun, A., "Zerzevan Castle in the Light of Recent Archeological Research", *Anadolu/Anatolia*, 43, 91-110.

Coşkun 2019 Coşkun, A., *Zerzevan Kalesi/ Zerzevan Castle*, Diyarbakır Valiliği Kültür Sanat Yayınları, 19, (3.baskı).

Çelik – Tosyagülü-Çelik 2020 Çelik, B. – Tosyagülü-Çelik, H., "Şanlıurfa Tektek Dağları Coğrafyasında Neolitik Dönemden Roma Dönemine Taş Ocakları ve Kaya Mezarları", *Kafkas Üniveristesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 26, 399-416.

Demir 2019 Demir, M., "Şanlıurfa Kızılkoyun ve Kale Eteği Nekropolü Kurtarma kazı ve Temizlik Çalışmaları", In: M. Önal — S.İ. Mutlu — S. Mutlu, *Harran ve Çevresi: Arkeoloji,* Şanlıurfa: Şurkav Yayınları, 251-270.

Dinçtürk 2016 Dinçtürk, M., *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Şuayb*, (Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta.

Güler 2014 Güler, S. E., *Şanlıurfa Yazıtları (Grekçe, Ermenice ve Süryanice)*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Güler 2016 Güler, S.E., *Urfa Tarihinden Sayfalar*, Şanlıurfa: Eyyübiye Belediyesi Yayınları.

Işık 1989 Işık, F., "Batı Uygarlığının Kökeni, Erken Demirçağ Doğu-Batı Kültür ve Sanat İlişkilerinde Anadolu", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 28, 1-40.

Keser-Kayaalp 2008 Keser-Kayaalp, E., "A Newly Discovered Rock-Cut Complex: Monastery of Phesiltha?", *Istanbuler Mitteilungen*, Band 58, 261-283.

Kürkçüoğlu – Kürkçüoğlu 2017 Kürkçüoğlu, A. C. – Kürkçüoğlu, S. S., *Şanlıurfa, Kültür ve Turizm Varlıkları*. Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları.

Kürkçüoğlu 2000 Kürkçüoğlu, A. C., *Harran: Yolların Buluştuğu Kent*, Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği Kültür Yayınları.

Kürkçüoğlu – Sarıfakıoğlu 2002 Kürkçüoğlu, A.C. – Sarıfakıoğlu, H., *Adım Adım Şanlıurfa*, Şanlıurfa Valiliği Kültür ve Turizm Yayınları.

Kürkçüoğlu 2002 Kürkçüoğlu, A.C., "Şanlıurfa'nın Dünya İnanç Turizmindeki Yeri", *Şanlıurfa: Uygarlığın Doğduğu Şehir. Coğrafya, Tarih, Mimari, Arkeoloji, Turizm, Sanat, Edebiyat, Halk Kültürü*, Şanlıurfa: ŞURKAV Yayınları, 131-142.

Lipinski 2000 Lipinski, E., *The Aramaeans: Their Ancient History, Culture, Religion*. Leuven: Peeters.

Parry 2012 Parry, K., "Byzantine-Rite Christians (Melkites) in Central Asia in Late Antiquity and the Middle Ages". *Modern Greek Studies (Australia and New Zealand)*, *Thinking Diversly: Hellenism and the Challenge of Globalisation (Special Issue)*, 91-108.

Polat vd. 2021 — Polat, T. N. – Çokoğullu, S. – Memduhoğlu, A. – Ulukavak, M. – Şenol, H.İ. – Oral, M. – Karaçizmeli, M. – Marangoz, Ö., "İHA Fotogrametrisinin Arkeolojik Yüzey Araştırmalarına Katkılarının İncelenmesi", *TÜBA-AR,* 28, 175- 185.

Salman 2007 — Salman, B., *Orta Euphrates Mozaikleri Işığında Edessa ve Samosata Mozaikleri*, (Dokuz Eylül Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Salman 2008 — Salman, B., "Family, Death and Afterlife According to Mosaics of the Abgar Royal Period in the Region of Osroene", *Journal of Mosaic Research*, 1-2, 103-115.

Salman 2012 — Salman, B., "Kommegene ve Suriye Bölgesi Mozaiklerinde Yerel Özellikler ve Yabancı Etkiler: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Journal of Mosaic Research*, 5, 187-200.

Segal 1967 — Segal, J.B., "Four Syriac Inscriptions", *Bulletin of Oriental and African Studies, University of London,* 30/2, Fiftinth Anniversary Volume, 293-304.

Sinclair 1990 — Sinclair, T.A., *Eastern Turkey: An Architectural and Archaeological Survey.* Vol.IV. London: Pindar Press.

Subaşı-Direk 2019 — Subaşı-Direk, Y., "Mimari Açıdan Şuayb ve Dara Antik Kentlerinin Kırsal ve Kültürel Turizm Özelliklerini Araştırmak", *Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Kış- Ek-1 Özel Sayı, 125-152.

Yağız 2019 — Yağız, K., "Adıyaman İli 2013-2016 Yüzey Araştırmalarında Tespit Edilen Yeni Kaya Mezarları" In: *Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri, Anadolu'da Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Ölü Gömme Adetleri Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı (23 – 26 Temmuz 2018), Aizanoi IV (Özel Sayı),* E.Özer (ed.), Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

URL-1:

https://arachne.uni-koeln.de/arachne/index.php?view[layout]=search_result_overview&view[category]=overview&search[constraints]=Schu%E2%80%99eb%20Schar

(20.03.2021)

URL- 2:

http://gertrudebell.ncl.ac.uk/photos_in_album.php?album_id=24&start=140

(20.03.2021)

URL- 3:

https://islamansiklopedisi.org.tr/melkaiyye (13.01.2022)

Bacini: Gaziantep Örnekleri Üzerine Bir Değerlendirme

Süreyya EROĞLU BİLGİN*

Gaziantep camileri mimari karakter açısından, yer aldıkları sokak, meydan gibi kentsel alanlarla etkileşim içerisinde olan bütünsel bir anlayışla vücuda getirilmelerinin yanı sıra, münferiden de bir mekân kurgusu ve görsel bütünlük etkisi meydana getirirler. Bu camiler, tipolojileri, boyutları, yapı malzemeleri ve süsleme programlarıyla hem kent bağlamında yöreye hem de Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve kuzey Mezopotamya coğrafyası bağlamında bölgeye özgü geleneksel mimarinin özelliklerini yansıtırlar. Bundan dolayı ve bilhassa anıtsal bir yapı meydana getirme kaygısıyla inşa edilmediklerinden, kent dokusu içerisinde simgesel bir anıt mimari örneği olma niteliği arz etmezler[1]. Bilakis bu yapılar, iklimsel koşulları da göz önünde bulunduran ekolojik bir anlayışla kentin, kent sakinlerini sıcağa karşı koruyacak biçimde düzenlenmiş olan dar sokaklarının tümleşke birer parçası durumundadırlar. Kentte "ulu cami" tanımıyla örtüşecek nitelikte bir caminin olmayışı da bu saptamayı doğrulamaktadır.

Gaziantep Camilerinin minarelerinin şerefe altlarında görülen incelikle işlenmiş mukarnasların tamamlayıcısı bacini süslemeler, görsel etkiyi güçlendiren en önemli öğe olarak dikkat çekmektedirler. Bilindiği gibi çini malzeme, Gaziantep Camilerinde sonradan eklendiği aşikâr olan birkaç devşirme parça dışında kendine yer bulamamıştır. Bu sebeple, bir cephe süsleme tekniği olarak tanımlanarak, bacini adı verilen dekoratif seramik çanaklarla yapılan süslemeler, Gaziantep Camilerinde bulunan ve günümüze ulaşan yegâne çini/seramik örnekler olması nedeniyle de önem kazanmaktadırlar.

Gaziantep kent merkezindeki camilerinin minarelerinde bulunan bacini süslemelere odaklanan bu çalışmanın çıkış noktası, Gaziantep

* Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Isparta- Türkiye.
e-posta: sureyyaeroglu@sdu.edu.tr

[1] Uğur 2013, 32.

Kaynakça ve Kısaltmalar

Acun – İnci 2016	Acun, H. – İnci, U., "Ankara Ahî Şerafeddin Zaviyesi", *Vakıflar Dergisi*, (45), Ankara, 31.
Altın 2015	Altın, A., *Gaziantep Türk İslam Mimarisi (Eyyubilerden Cumhuriyet'e)*, (Atatürk Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum.
Aguzzi 1970	Aguzzi F., "La Decorazione Ceramica Dell'antica Cattedrale Di Pavia Ed Il Problema Delle Prime Tracce Della Maiolica Nel' Occidente Cristiano", *Atti III. Convegno internazionale della ceramica*, *Albisola*, 281-93.
Aguzzi – Blake 1978	Aguzzi, F. – Blake, H., "I Bacini Della Facciata di S Lanfranco a Pavia: La Prima Maiolica Arcaica?", *Atti XI. Convegno Internazionale della Ceramica,* 11-27.
Arık – Arık 2007	Arık, R. – Arık, O. *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini (Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri),* İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları.
Arık 2007	Arık, O., "Anadolu Selçuklu Toplum Hayatında Çini", In: G. Öney, Z. Çobanlı (eds.), *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı,* İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
Ayduslu 2012	Ayduslu, N., "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Kakma Çiniler ve Günümüz Sanatından Birkaç Örnek", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, Erzurum, 17-33.

Ballardini 1918 — Ballardini, G., "The Bacini of St. Apolinare in Nouvo, Ravenna", *The Burlington Magazine for Connoisseurs*, 32 (181), 128-135.

Bakırer 1969 — Bakırer, Ö., "Anadolu' da 12-13. yüzyıl Tuğla Minarelerinin Konum, Şekil, Malzeme ve Tezyinat Özellikleri," *Vakıflar Dergisi*, (IX), 340-355.

Bakırer 2000 — Bakırer, Ö., *Onüç ve Ondördüncü Yüzyıllarda Anadolu Mihrapları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Başar 1997 — Başar, E., *XII.XII. Yüzyıl Anadolu Minareleri*, (Selçuk Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van.

Bayhan 2002 — Bayhan, A. A., "Güneydoğu Anadolu'da Memlûk Sanatı," *Türkler Ansiklopedisi,* (VI), 133-143, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Berti – Tongiorgi 1981 — Berti, G. – Tongiorgi, L., *I Bacini Ceramici del Duomo di S. Miniato,* Genova: Sagep ed.

Beyazıt 2007 — Beyazıt, M. "Ankara Hacı İvaz Mescidi", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 47(1), 179-201.

Blake 1978 — Blake, H. "The Bacini of North Italy," *La Céramique Médiévale en Méditerannée Occidentale*, X-XV siécles, (95), Valbonne: Centre Nationale De La Recherche Scientifique.

Blake – Aguzzi 1987 — Blake, H. – Aguzzi, F., "I Bacini Pavese", *Annali di Storia Pavese,* 14, (15) Pavia, 153-236.

Blake – Aguzzi 1989 — Blake, H. – Aguzzi, F., "I Bacini ceramici Della Torre Civica di Pavia", *Torre Maggiore Di Pavia*, 209-268, Milan: the Banca del Monre di Lombardia.

Blake – Aguzzi 1990 Blake, H. – Aguzzi, F., "Eleventh Century Islamic Pottery at Pavia, North Italy: the Torre Civica Bacini", In: E. Herring, R. Whitehouse and J. Wilkins (eds.), *The Accordia Research Papers V. I.,* 95-153.

Bonetti *et al.* 2000 Bonetti, S. – Lanterna, G. – Michelucci, M. – Tosini, I., "il Restauro Dei Bacini Ceramici Del Duomo di San Miniato in Pisa", *Tecniche e Metodi di Integrazione Per La Ceramica, OPD Restauro,* (12), Firenze: Centro Di Della Edifimi SRL, 48-75.

Cuteri – Elena Di Fede 2012 Cuteri, F. A. – Elena Di Fede, E., "Bacini e Vasi Acustici Nelle Chiese del Territorio di Megara (Attica-Grecia)", *IX Congresso Internazionale sulla Ceramica Medievale nel Mediterraneo*, 23-27 novembre 2009, Firenze: All'Insegna del Giglio, 529-535.

Çam 1990 Çam, N., *Gaziantep Boyacı (Kadı Kemaleddin) Camii,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Çam 2006 Çam, N., *Türk Kültür Varlıkları Envanteri Gaziantep 27*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Demiralp 1990 Demiralp, Y., *Akşehir ve Köylerindeki Türk Anıtları,* (Ege Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir.

Demiriz 1973 Demiriz, Y., "Mimari Süslemede Renk Unsuru Olarak Kullanılan Keramik Çanaklar", *Sanat Tarihi Yıllığı,* C.V, İstanbul, 175-208.

Denknalbant-Çobanoğlu 2019 Denknalbant Çobanoğlu, A., "Tokat ve Niksar'da Bazı Selçuklu ve İlhanlı Yapılarındaki Çini Süslemeler Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi,* (51), Ankara, 9-44.

Di Cortona (tarihsiz) — Di Cortona, E. G., "The 'Bacini phenomenon' through Italy, Greece and Anatolia. To What Extend It Cpould be Considered a Relevant Artistic Connection Between Those Areas?" *SOAS,* University of London, (unpublished). URL: 3.

Doğan 2013 — Doğan, T., *Gaziantep Türk İslam Dönemi Mimari Süslemeleri*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van.

Eroğlu-Bilgin 2017 — Eroğlu-Bilgin, S. *Gaziantep Camilerinde Taş Süslemeler*, Ankara: Gece Kitaplığı.

Eroğlu-Bilgin 2018 — Eroğlu-Bilgin, S., "Bacini: Gaziantep Örnekleri", *22. Uluslararası Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu* (22-24 Ekim 2018), *Özet Kitabı*, İstanbul: MSGSÜ Basımevi.

Eskici 2001 — Eskici, B. *Ankara Mihrapları,* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ettinghausen *et al.* 1987 — Ettinghausen R. – Grabar, O. – Jenkins-Madina M., *Islamic Art and Architecture 650-1250*, Harmondsworth: Penguin Books.

Evliya Çelebi 2005 — Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 9. Kitap, Y. Dağlı-S. A. Kahraman- R. Dankoff (Haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Fontana 1993 — Fontana, M. V., "Arte Islamica in Italia", *The Catalogue of the Exhibition Eredita dell'Islam*, Venice, 456-93.

Fortnum 1870 — Fortnum, C.D., "XVII.-Notes on the "Bacini," or Dishes of Enamelled Earthenware, introduced as Ornaments to the Architecture of some of the Churches in Italy", A*rchaeologia*, 42(2), 379-386, DOI: https://doi.org/10.1017/S026134090000326X

Gelichi 1978 — Gelichi, S., "I bacini ceramici della torre campanaria della ex chiesa di Sant'Antimo a Piombino", *Prospettiva,* (15), 46-52.

Goldthwaite 1989 — Goldthwaite, A.R., "The Economic and Social World of Italian Renaissance Maiolica", *Renaissance Quarterly,* 42 (1), Chicago: The University of Chicago Press on behalf of the Renaissance Society ofAmerica, 1-32.

Gündoğdu 1986 — Gündoğdu, H., *Dulkadiroğlu Beyliği Mimarisi,* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Jenkins 1983 — Jenkins, M., "Islamic Pottery, A Brief History", Newyork: *The Metropolitan Museum of Art Bulletin, 40 (4),* New York: The Metropolitan Museum of Art.3-52.

Karaçağ 2002 — Karaçağ, A., *Beylikler Devri Mimarisinde Alçı Süslemeler,* (Selçuk Üniversitesi Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya.

Karasu 2022 — Karasu, Y. E., "Ankara Yapılarında Bacini Uygulamaları", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22(1), Eskişehir, 349-384.

Kılavuz 2005 Kılavuz, B. N., *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Minareleri*, (Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van.

Kürkçüoğlu 2013 Kürkçüoğlu, C., *Şanlıurfa İli Camileri*, Ankara: Şanlıurfa Belediyesi Kültür ve ve Sosyal İşler Müdürlüğü Yayınları.

Mathews 2014 Mathews, K. R., "Other Peoples' Dishes: Islamic Bacini on EleventhCentury Churches in Pisa", *Gesta,* (International Center of Medieval Art), 53 (1), Chicago: The University of Chicago Press, 5-23.

Megaw 1964-1965 Megaw, A. H. S., "Glazed Bowls in Byzantine Churches", *Deltion tes Khristianikes Arkhaiologikes Etaireias* 4, 145-165.

Okçuoğlu 1995 Okçuoğlu, T., *Anadolu Selçuklu Mescitlerinde Kubbeye Geçiş Alanının Değerlendirilmesi*, (İstanbul Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.

Önkal 2015 Önkal, H., *Anadolu Selçuklu Türbeleri,* (2.ed.) Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Parman – Altınsapan 2001 Parman, E. – Altınsapan, E., "Eskişehir-Seyitgazi-Kümbet Köyü'nde Himmet Baba Türbesi ve Devşirme Malzemesi", In: B. Tanman-U. Tükel (haz.), *Arkeoloji ve Sanat Tarihi Araştırmaları Yıldız Demiriz'e Armağan,* 115-228, İstanbul: Simurg Yayınları.

Polat-Orhanlı 2020 Polat, T.-Orhanlı, O., "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak Bacini Uygulamaları",

Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler, Enstitüsü Dergisi, 13(35), Adıyaman, 673-701.

Polat 2021 — Polat, T., "Geç Dönem Osmanlı Mimarisinde Bölgesel Bir Süsleme: Bacini (Şanlıurfa Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme)", *Sanat Tarihi Dergisi*, İzmir, 30(2), 1117-1145.

Redford 2015 — Redford, S., "Ceramics and Society in Medieval Anatolia", In: J. Vroom (ed.), *Medieval And Post-Medieval Ceramics in The Eastern Mediterranean, Fact And Fiction,* (Amsterdam, 21-23 October 2011), Turnhout: Brepols Publishers.

Riefstahl 1931 — Riefstahl, R. M., *Turkish Architecture in Southwestern Anatolia*, Cambridge: Harvard University Press.

Spallanzani 1982 — Spallanzani, M., I" Bacini Ceramici Medievali delle Chiese di Pisa by Graziella Berti and Liana Tongiorgi", *Archivio Storico Italiano*, Vol.140, 4 (514), 661-663.

Şahin – Varis 2017 — Şahin, M. K. – Varis, S., "Eskişehir/Seyitgazi Kümbet Köyünde Bulunan Himmet Baba/Kümbet Dede Kümbeti Üzerine Yeni Düşünceler", In: E. Taş (ed.), *XX. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri,* C., II, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 622-653.

Uğur 2013 — Uğur, H., "Geleneksel Şehir Dokularında Camilerin Morfolojik Analizi: Gaziantep Örneği", *Artium*, I (1), 32.

Uysal 1990 — Uysal, A.O "Anadolu Selçuklularından Erken Osmanlı Dönemine Minare Gelişmeleri", *AÜ. Dil ve Tarih Coğrafya Dergisi,* XXXIII, Ankara, 526-28.

Uysal 1998 — Uysal, A. O., "Ankara Arslanhane Camii üzerine Bazı Tespitler", *VII. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri: II. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı-Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları, 207-225.

Vallauri 2011 — Vallauri, L., "Les "Bacini: Disques de Lumière en Méditerranée et Sur Les Façades du Midi Français. Les Couleurs de la Ville: Réalités Historiques et Pratiques Contemporaines", *Viviers*, France, 185-194.

Yazgan v.d. 2005 — Yazgan, Ö. – Özgan, O. – Okuducu, Z. – v.d., *Gaziantep İli Kültür Envanteri, Gaziantep*: Gaziantep İl Özel İdare Müdürlüğü.

Yüksel-Ersay 2016 — Yüksel-Ersay, A., "Ankara Cami ve Mescitlerinde Ankara Üslubu", *Tarih ve Gelecek Dergisi,* 2 (1), Ankara, 154-177.

373 Numaralı Ayntâb Livâsı Mufassal Tahrir Defteri.

URL-1:

https://www.grandidizionari.it/Dizionario_Italiano/parola/B/bacino.aspx?query=bacino (01.09.2022)

URL-2:

https://www.wordreference.com/ittr/bacino (01.09.2022)

URL-3:

https://soas.academia.edu/ElisaGrilliDiCortona; K.R. (01.09.2022)

19. Yüzyılda Avrupalı Seramik Üreticilerinin Esin Kaynağı: İznik

Tuğba Diri APAYDIN*

19. yüzyıl Avrupa'da siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel değerlerin dönüşüme uğradığı yüzyıl olarak bilinmektedir. Bu yüzyılda sanayi devrimini tamamlayan Avrupalı ülkeler Emperyalizm ve Oryantalizm akımının da etkisiyle ardı ardına uluslararası sergiler düzenlemeye başlamıştır. İngiltere ve Fransa'nın başı çektiği bu sergiler özellikle batı ile doğu arasında köprü görevi görmüştür. Dışarıdan gelen katılımcıların kurdukları pavyonlarda Avrupalı müzelere eserler temin edilmiş, ayrıca Batılı sanatçıların doğu eserlerini tanımaları fırsatı yaratılmıştır. Kendi gücünü tüm dünyaya göstermek isteyen Osmanlı'da bu sergiye katılan ülkelerin arasındadır. Osmanlı Devleti, 1851'de Londra'da düzenlenen Uluslararası Dünya Fuarı'ndan sonra sırasıyla 1855 Paris, 1862 Londra, 1867 Paris, 1873 Viyana, 1889 Paris, 1893 Chicago ve 1900 Paris Fuarı'na katılmış; 1863'teki fuara ise ev sahipliği yapmıştır.

Osmanlı, 1851'de düzenlenen Uluslararası Londra Sergisine (The Great Exhibition of London) yaklaşık yedi yüzden fazla ürün göndermiştir[1]. İpekli kumaşlardan, kaplan postuna, deri kösele ayakkabılardan fildişi tarak çeşidine kadar giden pek çok ürün arasında seramik kaplarda yer almaktadır. İmparatorluk sergiye "… fağfur, frenk ve Kütahya madenlerinden yapılmış billur, cam, kase, bardak, tabak, çay ibriği, su testisi, mürekkep okkası; lüleci ve çömlekçi çamurundan imal edilmiş testi, bardak, çanak, çömlek, küp, kavanoz" gibi el üretimi çeşitli formlarda kaplar göndermiş ve onları Avrupalı ülkelere fuar aracılığıyla tanıtmıştır[2].

Avrupa'nın pek çok yerinde düzenlenen uluslararası sergilerin yanı sıra, Londra, Paris, Münih, Stockholm gibi Avrupa merkezlerinde "Ulusal İslam Sergileri" düzenlenmiştir. 1876'da South Kensington Müzesi İran Sanatları (Persian Art Exhibition); 1885'te ise Burlington Güzel Sanatlar Kulübü, İran ve Arap Sanatı Sergisini (Burlington Fine Arts Club Persian and Arab Art) düzenlenmiştir. 1893 yılında ise Paris'te Müslüman Sanatları Sergisi (Exposition d'Art Musulman) ile Avrupalı seramik üreticileri Türk dönemi seramik ve çinilerine iyice aşina olmuşlardır. Ardı ardına devam eden sergiler hızlı bir şekilde tüm Avrupa'yı etkisi

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul-Türkiye. e-posta: tugba.diri@medeniyet.edu.tr

[1] A Guide to the Great Exhibition, 1851. Ellis, 1851.

[2] Önsoy 1983, 195-196; Önsoy 1988, 60; Işıklı – Balkan 2007, 22.

Kaynakça ve Kısaltmalar

A Guide to the Great Exhibition, 1851 Containing a Description of Every Principal Object of Interest — with a Plan, Pointing ou tthe Easiest and most Systematic Way of Examining the Contents of the Crystal Palace. George Routledge and Co. Londra.

Italian Exhibition in London, 1888 The Italian Exhibition, West Brompton, Earl's Court&West Kensignton, London, 1888.

Adıgüzel 2018 Adıgüzel, H. "Imitation and Adaptation of the Exotic. The Ottoman Influence on Italian Pottery Production (16th–19th Centuries)", In: *13th Internatıonal Anamed Annual Symposıum*, 355-386.

Anonim 2016 *Wallace Collection Guide Book*, the Trustees of the Wallace Collection. Londra.

Beaumont – Collinot 1880 Beaumont, A. – Collinot, E., *Recueil de Dessins Pour l'art et l'industrie*, Paris.

Catleugh 1983 Catleugh, J., *William De Morgan Tiles*, Somerset.

Cristini 2007 Cristini, R., *Esotici Eclettismi*, Ghaleb. Vetralla 2007.

Cumming – Kaplan, 1991 Cumming, E. – W. Kaplan, *The Arts and Craft Movement,* Thames and Hudson, Londra.

Deck 1887 Deck, T., *La Faience*. Fransa.

Dellapiana 2018 Dellapiana, E., "Tu vuoi fare l'Ottomano. Occidente e vicino Oriente nell'industria d'epoca Vittoriana." *In Architettura dell'Eclettismo*. Il gusto e la moda. Progettazione e committenza, Mozzoni, L. – Santini, S. (eds.), 131-152, Naples. Liguori.

Denny 2010	Denny, W.B., *İznik The Artistry of Ottoman Ceramics,* Thames&Hudson. USA.
Duffy 2014	Duffy, S., *The Wallace Collection*, Londra: Scala Arts&Heritage Publishers.
Ellis 1851	Ellis, R., *Official Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of all Nations 1851*, Londra. Spicer Brothers.
Fowler 2007	Fowler, E. J. "Paris 1900. Art Nouveau Ceramics" In: *Paris 1900, Oklahoma City. Oklahoma City Museum of Art*, 130–49.
Gerelyes – Kovacs 1999	Gerelyes, I. – O. Kovacs, *An Unknow Orientalist. The Eastern Ceramic Collection of Miklos Zsolnay*, Foundation Max van Berchem, Genova.
Gerelyes 2004	Gerelyes, I, "Seeking the East in the West. The Zsolnay Phenomenon", *Muqarnas*, Vol.21, 138-151.
Gibson 2016	Gibson, M. "Colouring the Surface. A Taste for 'Persian' Tiles in English Domestic Architecture, 1870–1914", *Art, Trade and Culture in the Islamic World and Beyond From the Fatimids to the Mughals,* (Ed. Ohta, A. Roger, M. Ve Haddon-Wade, R.), Londra, 188-201.
Greensted 2010	Greensted, M., *The Arts and Crafts Movement. Exchanges between Greece and Britain (1876-1930),* (University of Birmingham, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
Greenwood 1989	Greenwood, M. *The Designs of William De Morgan*, Londra.
Greenwood 2019	Greenwood, G., *Inspired by the East. How the Islamic World Influenced Western Art*, Londra.
Hagedorn 2005	Hagedorn, A. "European Tiles of the 19th Century Produced for the Islamic World", *Sanat Tarihi Defterleri,* 9, 33-62.

Higgins – Robinson 2010	Higgins, R. –Robinson, C.S., *William De Morgan Arts and Crafts Potter*, Oxford: Shire Publication
Ibolya – Orsolya 2000	Ibolya, G. – K. Orsolya, *Art above Borders. Turkish Ceramics and Oriientalism in the Zsolnay Collection*, Janus Pannonius Museum, Pecs.
Işıklı – Balkan 2007	Işıklı, A. – M. Balkan, *Türk Fuarcılık Tarihi,* İstanbul: İstanbul Fuar Merkezi Yayınları.
Jones 1856	Jones, O., *The Grammar of Ornament, Illustrated by Examples from Various Styles of Ornament*, Londra.
Jones 1993	Jones, J., *Minton The First Two hundred years of Design and Production*, Shrewsbury: Swan Hill Press.
Kamaroff 2000	Kamaroff, L., "Exhibiting the Middle East. Collections and Perceptions of Islamic Art", *Ars Orientalis*, 30, 1-8.
Liefkes – Young 2009	Reino L. – H. Young, *Victoria and Albert Müzesi'nden Dünya Seramiğinin Başyapıtları*, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları 23-33.
Mleziva 2016	Mleziya. J., "Iznik Or Paris? Imitations of Ottoman Pottery in The Collection of the West Bohemian Museum in Pilsen", *Annals Of The Náprstek Museum,* 37/1, 33-40.
Önsoy 1983	Önsoy, R., "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umum-i Osmani", *Belleten*, 185, 195-196.
Önsoy 1988	Önsoy, R., *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayi ve Sanayileşme Politikası*, Ankara: İş Bankası Yayınları.
Parvillee 1874	Parvillee, L., *Architecture et Decoration Turques au Xve siecle,* Paris.
Parvillee 2020	Parvillee, L. *15. Yüzyılda Türk Mimarlığı ve Tezyinatı,* İstanbul.

Prisse d'Avennes 1877	Prisse d'Avennes A.C. *L'Art Arabe d'apres les Monuments du Kaire,* Paris.
Simer 2020	Simer, J., "Le Ceramiste Edmond Lachenal et la verrerie Daum. Une collaboration meconnue. LEs Verres atisttiques, 1895-1898", J*ournal of Glass Studies*, 137-160.
Simsek *et al.* 2010	Simsek, G. – Colombana, P. – Milande, V., "Tentative Differentiation between Iznik Tiles and Copies with Raman Spectroscopy Using Both Laboratory and Portable Instruments", *Journal of Raman*, 41, 529-536.
Slittine 2002	Slitine, F., *Samson génie de l'imitation*. Charles Massin. Paris.
Smits 1996	Smits, C., "Theodoor Colenbrander and Hendrik Willem Mesdag", *Van Gogh Museum Journal*, 76-87.
Stasolla 2013	Stasolla, M.G., "The "Orient" in Florence (19th Century). From Oriental Studies to the Collection of Islamic Art, from a Reconstruction of the "Orient" to the Exotic Dream of the Rising Middle Class" *Oriente Moderno*, 93, Nr.1, 3-31.
Sullivan 2014	Sullivan, E., "French Art Pottery", In: *Heilbrunn Timeline of Art History*, The Metropolitan Museum of Art, Aralık, New York.
Topuz 2014	Topuz, K., *İznik Dans La Ceramıque Europeenne*, France.
Tozer 1890	Tozer, H. F., *The Islands of the Aegean*, Oxford.
Yılmaz 2010	Yılmaz, G., "19.-20. Yüzyıl Hollanda Çini ve Seramiklerinde Osmanlı Etkileri", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12/2, 291-305.
Watson 2004	Watson, O., "Fakes and Forgeries in Islamic Potery", *Oriente Moderno*, Nuova serie, Anno 23 (84), Nr. 2, 517-539.

URL-1:

https://www.britishmuseum.org/collection/object/H_1993-0715-1 (20.05.2021).

URL- 2:

http://collections.vam.ac.uk/item/O99248/plate-dammouse-albert-louis/ (06.04.2022).

Mardin Çevresinde

SÜRYANİLER

ZEYNEP GÜL KÜÇÜK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-039-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....1
1. Konunun Belirlenmesi, Amacı ve Sınırları.....1
2. Metodoloji ve Kaynaklar 1

I. BÖLÜM SÜRYANİLERİN TARİHİ GELİŞİMİ

1.1. SÜRYANİLERİN KÖKENİ.....5
1.1.1. Süryani Adı 5
1.1.2. Süryanilerin Kökeni.....7
1.1.3. Süryanilerin Dili 10
1.2. SÜRYANİLERİN TARİHİ.....13
1.2.1. Hıristiyanlık Öncesi Süryaniler.....13
1.2.2. Süryanilerin Hıristiyanlığa Girişi.....14
1.2.3. Antakya Süryani Kilisesi.....15
1.2.4. Arap-İslam Hakimiyetinde Süryaniler.....22
1.2.5. Selçuklular Dönemi.....25
1.2.6. Osmanlılar Dönemi.....26
1.2.7. Cumhuriyet Dönemi Süryaniler.....28
1.2.8. Günümüzde Süryaniler.....33

II. BÖLÜM SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İNANÇ VE İBADET ESASLARI VE KİLİSE TEŞKİLATI

2.1. SÜRYANİ ORTODOKSLARDA İNANÇ ESASLARI.....37
2.1.1.Tanrı.....37
2.1.2. Melekler.....38
1.2.1.3. Kutsal Kitap.....39
1.2.1.4. Kıyamet, Ölüm ve Sonrası.....39
1.2.1.5. Günah.....40
2.2. Süryani Ortodokslarda İbadet Esasları.....41

2.2.1. Namaz.....41
2.2.2. Oruç.....42
2.2.3. Ondalık 43
2.2.4. Kutsal Ziyaret 43
2.3. Süryani Ortodokslarda Kilise Teşkilatı.....44
2.3.1. Episkoposluk (Başrahiplik).....44
2.3.2.Papazlık.....46
2.3.3. Diyakosluk.....47
2.3.4. Süryanilerin Türkiye'deki Yapılanması.....48

III. BÖLÜM

SÜRYANİ ORTODOKSLARDA SAKRAMENTLER (SIR, GİZ)

3.1.SAKRAMENT KAVRAMI.....51
3.1.1.Hıristiyanlıkta Sakrament Kavramı.....51
3.1.2.Ortodokslarda Sakrament Kavramı.....53
3.2.SAKRAMENTLERİN ÖZELLİKLERİ.....54
3.2.1.Sakramentlerin Sayısı.....55
3.2.2.Sakramentlerin Alınış Sayısı ve Zorunluluğu.....56
3.2.3.Sakramentler Uygulanırken Mevcut Olması Gereken Şartlar.....56
3.3.SÜRYANİ ORTODOKSLARDA SAKRAMENTLER (DİNİ AYİNLER).....57
3.3.1.Vaftiz.....57
3.3.1.1. Vaftizin Uygulanması.....60
3.3.2.Murun Sakramenti (Kutsal Yağ İle Yağlanma, Konfirmasyon)....61
3.3.2.1.Hıristiyanlıkta Murun Sakramenti.....61
3.3.2.2.Süryani Ortodoks Kilisesinde Murun Sakramenti.....63
3.3.2.3.Murun Sakramentinin Uygulanması.....64
3.3.3.TEVBE SAKRAMENTİ (GÜNAH ÇIKARMA).....64
3.3.3.1.Hıristiyanlıkta Tevbe Sakramenti.....65
3.3.3.2.Süryani Ortodoks Kilisesinde Tevbe Sakramenti.....65

3.3.3.3.Tevbe Sakramentinin Uygulanması (Günah İtirafının Yapılışı)...67
3.3.3.4.Süryani Ortodoks Kilisesinde Aforoz.....67
3.3.4. EVHARİSTİYA SAKRAMENTİ (KOMÜNYON-KUTSAL KURBAN, KURBONO).....68
3.3.4.1.Hıristiyanlıkta Evharistiya Sakramenti.....69
3.3.4.2.Süryani Ortodoks Kilisesinde Evharistiya Sakramenti.....69
3.3.4.3.Evharistiya Sakramentini Almanın Faydaları ve Zorunluluğu..71
3.3.4.4.Evharistiya Sakramentinin Uygulanışı.....71
3.3.5.HASTA YAĞI SAKRAMENTİ.....72
3.3.6.KEHNUTLUK (RUHANİLİK) SAKRAMENTİ.....73
3.3.6.1. Süryani Ortodoks Kilisesinde Kehnutluk Sakramenti.....73
3.3.7.EVLİLİK (NİKAH) SAKRAMENTİ.....75
3.3.7.1.Hıristiyanlıkta Evlilik Sakramenti.....75
3.3.7.2.Süryani Ortodoks Kilisesinde Evlilik Sakramenti.....75

IV. BÖLÜM

MARDİN VE ÇEVRESİNDEKİ SÜRYANİLERİN SOSYAL VE EKONOMİK HAYATI

4.1. TUR ABDİN ADI.....79
4.1.1. Coğrafi Olarak Tur Abdin Bölgesi.....80
4.2. Süryanilerde Sosyal Hayat.....81
4.2.1.Bayramlar.....81
4.2.2. Evlilik ve Aile Hayatı.....84
4.2.3 Cenaze Merasimi ve Ölülerin Gömülmesi.....86
4.2.4 Süryanilerde Dayanışma ve Vakıf.....87
4.3. Süryanilerde El Sanatları.....88
4.3.1. Görsel Sanatlar.....88
4.3.2. El Nakışı.....89
4.3.3. Basmacılık.....89
4.3.4. Yün ve İpek Halıcılık.....90
4.3.5. Bakırcılık.....90

4.3.6. Kilim Dokumacılığı.....90
4.3.7. Taş Oymacılığı ve Kesme Taş.....90
4.3.8. Telkari.....91
4.3.9. Bağcılık.....91

V. BÖLÜM
MARDİN VE ÇEVRESİNDEKİ SÜRYANİLERİN DİNİ YAPILARI

5.1. SÜRYANİLİKTE DİNİ YAPILARLA İLGİLİ KAVRAMLAR.....93
5.1.1. Kilise.....93
5.1.2. Manastır.....94
5.2. Mardin'deki Kilise ve Manastırlar.....96
5.2.1. Faal Durumdaki Mabetler.....96
5.2.1.1. Kırklar Kilisesi (Mor Behnam ve Kızkardeşi Saro Kilisesi)... 96
5.2.1.2. Mor Mihail Kilisesi (Burç Manastırı).....99
5.2.1.3. Mort Şimuni Kilisesi veya Manastırı.....100
5.2.1.4. Mor Petrus ve Pavlus Kilisesi.....101
5.2.1.5. Mor Cercis Kilisesi (Eskikale Köyü).....101
5.2.1.6. Mor İliyo Kilisesi (Çiftlik Köyü).....101
5.2.1.7. Deyrul-Zafaran Manastırı.....102
5.2.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler.....107
5.2.3. Harabe Halindeki Mabetler.....107
5.3. Mardin Çevresindeki Kilise ve Manastırlar.....109
5.3.1. Faal Durumdaki Mabetler.....111
5.3.1.1. Mor Gabriyel Manastırı (Deyrul-Umur).....111
5.3.1.2. Meryem Ana Manastırı (Anıtlı Köyü).....114
5.3.1.3. Mor Yakub Manastırı.....115
5.3.1.4. Diğerleri.....117
5.3.2. Terk Edilmiş (Tarihi Eser Niteliğindeki) Mabetler.....120
5.3.2.1. Mor Abrohom Manastırı.....120

5.3.2.2. Mor Yakup Kilisesi (Nusaybin Merkez).....121
5.3.2.3.Mor Eşa'yo Kilisesi (Balaban Köyü).....123
5.3.2.4. Mor Melke Manastırı (Üçköy).....124
5.3.2.5. Diğerleri.....124
5.3.3. Harabe Halindeki Mabetler.....127
5.3.3.1. Mor Evgin Manastırı (Girmeli Köyü).....127
5.3.3.2.Diğerleri.....128
5.4. Resmi Kayıtlarda İsmi Bulunmakla Birlikte Hakkında Bilgi Edinilemeyen Mabetler.....131
SONUÇ.....132
KAYNAKÇA.....137
EK-A 143
Ahitnamenin Çevirisi.....152
EK-B.....158

GİRİŞ

1. Konunun Belirlenmesi, Amacı ve Sınırları

Dinler Tarihi, tarih sahnesinde görülmüş, yaşamakta olan ve mensubu kalmamış bütün dinleri konu olarak ele alır. Bunu yaparken ise Hak-batıl ayırımı yapmaz. Tek tek dinlerin prensiplerini, onların çıkış ve gelişmelerini konu edinir. Bu bağlamda bu çalışmada Mardin ve çevresindeki Süryanilerin incelenmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle öncelikle Süryani adı, kökeni, tarihi ve Türkiye'deki Süryani'ler ele alınmış ardından Süryanilerin inanç ve ibadet esasları ile kilise teşkilatları anlatılmıştır. Daha sonra Mardin ve çevresinde yaşayan Süryanilerin yaşantıları ve mabetleri üzerinde durulmuştur.

Dinler Tarihi, dinlerin genişlemesine incelerken, aynı zamanda bir dinin derinlemesine araştırılmasını da konu edinmektedir. Bu durumda herhangi bir din, bütün yönleriyle ve ayrıntılı olarak ele alınır. Araştırma alanının sınırlandırılması ve konunun bu sınırlar çerçevesinde derinliğine incelenmesi metodoloji açısından zorunludur. Bu nedenle bu çalışma sırasında Süryaniler- le doğrudan ve dolaylı olarak ilgileri bulunan Keldani, Nasturi, Asuri, Yakubi ve Sabii gibi etnik ve dini kavramlar konunu sınırlarına dâhil edilmemiş sadece konunun daha iyi anlaşılması için yeri geldikçe kısa açıklamalarla yetinilmiştir. Yine çalışma süresince yalnızca Mardin ve çevresindeki Süryaniler konunun sınırları içine alınarak İstanbul, Hindistan, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail, Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda ve Brezilya'da yaşayan Süryaniler bu sınırların dışında bırakılmışlardır.

2. Metodoloji ve Kaynaklar

Daha çok bir alan araştırması niteliği taşıyan çalışmamızın araştırmalarının büyük bölümü Diyarbakır ve Mardin'de yapılmıştır. Yaklaşık bir yıl süren araştırma ve kaynak toplama sürecinde yaklaşık iki ay düzenli olarak Diyarbakır Süryani Kadim Meryem Ana Kilisesi Pazar ayinleri takip edilmiş daha sonra

KAYNAKÇA

AKDEMİR, Samuel, (1972), *Dini Kurallarımız*, İstanbul.

AKTOK, KAŞGARLI, Mehlika, (1991), *Mardin ve Yöresi Halkından Türko-Semitler*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.

AKYÜZ, Gabriel-1, (1998), Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi Resim Matbaacılık, İstanbul.

AKYÜZ, Gabriyel-2, (1998), Deyrülzafaran Manastırı Tarihi, Mardin.

AKYÜZ, Gabriyel-3, (1997), Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu, Mardin.

AKYÜZ, Gabriyel-4, (2000), Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi, Mardin.

ALBAYRAK, Kadir-1, (1997), Keldaniler ve Nasturiler, Ankara.

ALBAYRAK, Kadir-2, (2002), "Keldaniler", TDVİA, C.XXV, Ankara.

ALBAYRAK, Kadir-3, (2011) Günümüz Ortadoğu Coğrafyasında Süryaniler, Ortadoğu Yıllığı, Ed. Kemal İnat, Muhittin Ataman, Fuat Aydın, Bilal Yıldırım, Açılım Kitap, s.615-632.

AKYÜZ, Gabriel, (1998), *Mardin İli'nin Merkezinde, Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi* Resim Matbaacılık, İstanbul.

AKYÜZ, Gabriyel, (1998), *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin.

AKYÜZ, Gabriyel, (1997), *Nusaybin'deki Mor Yakup Kilisesi ve Nusaybin Okulu*, Mardin.

AKYÜZ, Gabriyel, (2000), *Diyarbakır Meryemana Kilisesi Tarihçesi*, Mardin. ALBAYRAK, Kadir, (1997), *Keldaniler ve Nasturiler*, Ankara.

ALBAYRAK, Kadir, (2002), "Keldaniler", *TDVİA*, C.XXV, Ankara.

ALGÜL Hüseyin, İslam Tarihi, İstanbul 1986, C.1

Ana Britanica, (1994), Genel Kültür Ansiklopedisi, C.XIX ve XXI, İstanbul.

ARMALTO, Shaq, (1993), *Türkiye Mezopotamyası'nda Mardin*, (Çev. Turan Karataş), Nisibin Yayınevi, İsveç.

ATİYA, Aziz, Suryal, (1995), *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi Mezopotamya'da İlk Doğu ve Batı Süryani Kiliseleri Yakubi, Nasturi, Maruni*, İsveç.

AYDIN, Emanuel-1, (1982) *Süryaniler*, Viyana.

AYDIN, Emanuel-2, (1979), *Kurobo (İman- Dini Adet- Tefsir)*, Avusturya.

AYDIN, Mehmet-1, (2005), *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya.

AYDIN, Mehmet-2, (1995), *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara.

AYDIN, Suavi-EMİROĞLU, Kudret-ÖZEL, Oktay-ÜNSAL, Süha, (2001), *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul.

AYDUSLU İsmail, (2005) "Cumhuriyet Döneminde Mardin ve Yöresinde Süryaniler", Celal Bayar Üniversitesi, Sos. Bil. Enst. Basılmamış Yük.Lis. Tezi, Manisa

BAROCK, Sebastian, (2000), *Süryani Geleneğinde Kutsal Kitap*, (Çev. Circis Bulut), İstanbul.

BAYBURT, Deniz, (2010) "Milli Mücadele Döneminde Süryaniler", Gazi Akademik Bakış Dergisi, C.3, sayı 6, Ankara.

BEĞDAŞ, Yusuf, (2000), "Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü", *Heto Dergisi,* sa.3, İstanbul.

BİLGE, Yakub, (2001), *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, Zvi-Geyik Yayınları, İstanbul.

ÇAKI, F.-YILMAZ, Ş., (2005), "Kimlik tartışması ve Süryaniler: Bir Literatür Çalışması", *Süryaniler ve Süryanilik III*, Ankara.

ÇELİK, Mehmet, (1996), "*Süryani Tarihi"*, C. I, Ankara.

ÇELİK, Mehmet, (1996) "Ortadoğu Mozaiği: Süryaniler-Nasturiler", F.Ü. Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yay., sa.4, Elazığ.

ÇELİK, Mehmet, (2004) "*Süryanilerin Turabdin'e Geri Dönüşü"*, IV. Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Elazığ.

DEMİR, Zeki-1, (1995), *Süryani Kilisesi Öğretisine Göre Kilisenin Kutsal Yedi Gizi ve Kilise İçindeki Tinsel İşaretler*, İstanbul.

DEMİR, Zeki-2, (1999) *Süryani Ortodoks Kilisesinde Kavramlar ve Terimler*, Yayımlanmamış Makale, Meryem Ana Kilisesi Kütüphanesi, İstanbul.

DOLAPÖNÜ, Hanna-1, (1971), *Deyr-el-Umur Tarihi*, İstanbul.

DOLAPÖNÜ, Hanna-2, (1972), *Tarihte Mardin*, İstanbul.

DOLAPÖNÜ, Hanna-3, (1963), *Süryani Kadim Kilisesinin Şahsi Namaz Kitabı*, İstanbul.

DOLAPÖNÜ, Hanna -4, *Türk Süryani Kadim Kilisesinin Mesihsel Öğretimi*

DURAK, Nihat-1, (2000), *Süryani Ortodoks Kilisesinde İbadet* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

DURAK, Nihat-2, (2005), "Süryani Ortodoks Kilisesi", *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.

DVORNİK, Francis, (1990), *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, TTK Yayınları, Ankara

ERBAŞ, Ali, (1998) Hıristiyan Ayinleri, İstanbul.

GARİS, İsa, (2001), "Hıristiyanlığın 2000. Yılında Turabdin", *Heto Dergisi*, sa.5, İstanbul.

GÜÇ, Ahmet, (1999) Finlerde Mabed ve İbadet, İstanbul.

GÜNALTAY, Şemseddin, (1987), *Yakın Şark III, Suriye ve Filistin*, Ankara. GÜNDÜZ, Şinasi, (1998), *Din ve İnanç Özgürlüğü*, Ankara.

GÜNEL, Aziz, (1970), *Türk Süryaniler Tarihi*, Diyarbakır. HABİB, Ş., (1956), *Takva Sırrı*, (Çev. Hanna Dolapönü), Mardin.

HAMİDULLAH, Muhammet, *İslam Peygamberi* (Çev. M. Said Mutlu), İstanbul, 1967, C.1

HOLLERWEGER, Hans, (1999), *Canlı Kültür Mirası Turabdin*, (Çev. Sevil Gülçur), Avusturya.

HROMADKA, Joseph L., (1969) *The Great Religions of The Moderrn World*, 1967, Çev. Günay TÜMER, *Doğu Hıristiyanlığı*, AÜİFD, C:XVII, Ankara.

IŞIK, İrfan, (2000), *Birlikte Olduğumuz Halklar*, İstanbul.

İRİS, Muzaffer, (2003), *Bütün Yönleriyle Süryaniler*, İstanbul.

İŞ, A., Vahap, (2006), *Midyat Dinler ve Diller Kenti*, İstanbul.

KESKE, Mehmet, (2010) "Mardin'de Süryaniler: Nüfus Hareketlilikleri ve Nedenleri", Yüzüncü Yıl Üniv. Sos. Bil.Enst. yayınlanmamış Yük. Lis. Tezi, Van.

KESER, Elif, (2002), *Tur Abdin Süryani Ortodoks Mimarisi*, TETTVY, İstanbul. KOLUMAN, Aziz, (2001), Ortodoğu'da Süryanilik, ASAMY, Ankara.

Kutsal Kitap, (2003), Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul. Mardin Valiliği, (2000), *Yaşayan Tarih*, Mardin.

MARGOSYAN, Mıgırdiç, (1999), *Söyle Margos Nerelisen*, Aras Yayınları, İstanbul. Meydan Larousse, (1972), (Büyük Lugat ve Ansiklopedi), C.VII-VIII, İstanbul.

MICHEL, Thomas, (1992) Hıristiyan Tanrı Bilimine Giriş, İstanbul.

Mor IĞNATIUS, Yakub III, (1985), *Süryani Ortodoks Kilisesi Genel Tarihi*, (Çev. Melek Sevinç), Hollanda.

PALMER, Andrew, (1990), *Monk and Mason on the Tigris Frontier: The Early History of Tur Abdin*, Cambridge.

SAKA, İshak, (1985) *Keniseti es-Suryaniyyetu*, Şam.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, (2002), *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.

SCHİMMEL Annemarie, (1999) *Dinler Tarihine Giriş*, Kırkambar Yay., İstanbul.

SEYFELİ, Canan, (2005) "*Osmanlı Devlet Salnamelerinde Süryaniler (1847-1918)*", Süryaniler ve Süryanilik I Orient Yayınları, Ankara.

SONYEL, R., Sahi, (2001), *The Assyrians Of Turkey Victims Of Major Power Policy*, TTK, Ankara.

SOYSÜ, Hale, (1992), *Kavimler Kapısı I*, İstanbul.

ŞAMAYSANİ, Hasan, (1987), *Medinet Mardin*, Beyrut.

ŞİMŞEK, Mehmet, (2003), *Süryaniler ve Diyarbakır*, Çivi Yazıları Yayınevi, İstanbul. TANRIVERDİ, Eyüp, (2005), "Süryani Dili", *Süryaniler ve Süryanilik II*, Ankara. TAŞĞIN, Ahmet, (2005), "Süryani Puşiciler", *Süryaniler ve Süryanilik IV*, Ankara. TERAZİ, Vikont, Filip de, (1994), *Doğu ve Batı Süryanilerinin Altın Çağları*, (Çev. Murat Kara), İsveç.

TEZOKUR, M., Hadi, (2005), "Süryanilerde Namaz", *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara.

TÜMER, Günay, (1993), "Günümüzde Doğu Hıristiyanlığı", *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri* (Heyet), İstanbul.

TÜMER, Günay-KÜÇÜK, Abdurrahman, (1997), *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara.

YEŞİL, Cüneyt, (2002), *Süryanilerde İnanç ve İbadet Esasları* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya.

YILDIRIM, Münir, *Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara, 2005.

İnternet Adresleri

http//www.sirnak.gov.tr

http://e-mardin.com.

http://www.mardin.gov.tr.

http://www.newadvent.org.

http://www.suryanikadim.org.

KOLAY SARF

MOHAMMAD SHAKİB ASIM

gece kitaplığı

KOLAY SARF

MOHAMMAD SHAKİB ASIM

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ

Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Editör • Dr. Öğretim Üyesi Bünyamin AYDIN
Dr. Öğretim Üyesi Ahmet ERDINÇLI

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-004-0

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1

GİRİŞ 4

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAPÇA OKUMA-YAZMA KURALLARI

1. Hece Harfleri, Harekeler Ve Alâmetler 9

1.1. Arap Hece Harfleri 9

1.2. Harekeler ve Alâmetler 10

1.3. Şemsî Ve Ḳamerî Harfler 11

2. Hemzenin Yazılışı 13

3. Vasıl ve Ḳat‘ Hemzesi 16

4. Tenvin, Çeşitleri ve Yazılışı 19

5. ZAMİRLER 22

5.1. Bâriz Zamirler 22

5.1.1. Munfasıl Zamirler 22

5.1.2. Muttasıl Zamirler 25

5.2. Müstetir Zamirler 27

İKİNCİ BÖLÜM

FİİLLER

1. Fiillerin Vezinleri 30

1.1. Sülâsî Mücerred Fiilin Vezinleri 32

1.2. Sülâsî Mezîd Fiillerin Vezinleri 35

1.3. Rubâ‘î Mücerred Fiilin Vezni 36

1.4. Rubâ‘î Mezîd Fiillerin Vezinleri 37
2. Sahih ve İlletli Fiiller 38
3. Sülâsî Mücerred Fillerin Çekimleri 41
3.1. Salim Fiil Çekimi 41
3.2. Muzaaf Fiil Çekimi 53
3.3. Mehmuz Fiil Çekimi 57
3.4. Misal fiil Çekimi 63
3.5. Ecvef Fiil Çekimi 70
3.6. Nakıs Fiil Çekimi 75
3.7. Lefif Fiil Çekimi 83
4. Arapça'da Belli Başlı Zamanlar 89
5. Fiillerin Edilgen Yapılması 93

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜLÂSÎ MEZÎD FİİLLER

1. İf‘âl Babı 99
.2 Tef‘îl Babı 108
3. Mufaale Babı 116
4. İnfi‘âl Babı 124
5. İfti‘âl Babı 129
6. Tefe‘ul Babı 138
.7 Tefâ‘ul Babı 145
8. İf‘ilâl Babı 151
9. İstif‘âl Babı 155

10. İf‘î‘âl Babı 161
11. İf‘ivvâl Babı 161
12. İf‘îlâl Babı 162

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RUBÂ‘Î FİİLLER

1. Rubâ‘î Mücerred Fiiller 164
2. Rubâ‘î Mezîd Fiiller 168
2.1. Bir Harfle Mezîd Olan Rubâ‘î Fiiller 168
2.2. İki Harfle Mezîd Olan Rubâ‘î Fiiller 169

BEŞİNCİ BÖLÜM

İSİMLER

1. Câmid İsimler 171
1.1. Masdar Olan Câmid İsimler 171
1.1.1. Sarîh Masdar 171
1.1.2. Mü’evvel Masdar 172
1.1.3. Masdar-ı Merre 175
1.1.4. Masdar-ı Hey’e 178
1.2. Masdar Olmayan Câmid İsimler 180
2. Muştaḳ (Türemiş) İsimler 182
2.1. İsm-i Fā‘il 184
2.2. İsm-i Mef‘ûl 188
2.3. Sıfat-ı Müşebbehe 193
2.4. Mübalağalı İsm-i Fail 197

2.5. İsm-i Tafḍîl 203
2.6. İsm-i Zaman ve İsm-i Mekân 210
.2.7 İsm-i Âlet 214
2.8. Mimli Masdar 217
2.9. Sınâ‘î Masdar 222
2.10. İsm-i Tasgîr 226
2.11. İsm-i Mensûb 231

ALTINCI BÖLÜM

ŞİBH-İ FİİLLERİN AMEL ETMESİ

1. İsm-i Failin Amel Etmesi 236
2. Mübalağalı İsm-i Fâilin Amel Etmesi 239
3. Sıfat-ı Müşebbehe’nin Amel Etmesi 240
4. İsm-i Tafḍîl’in Amel Etmesi 241
5. İsm-i Mef‘ûlün Amel Etmesi 241
6. İsm-i Fiilin Amel Etmesi 243
7. Masdarın Amel Etmesi 245
KAYNAKÇA 249

ÖNSÖZ

Her yabancı dili öğrenmede olduğu gibi Arapçayı öğrenmenin de belli kural ve kaideleri, kolaylık ve zorluk tarafları vardır. Her ne kadar Kur'an-ı Kerim okurken dinlediğimiz ve hoş nağmesiyle kulaklarımızı ve kalplerimizi okşayan bu dilin bir fasih yönü bir da Arap ülkelerinde konuşulan ve bölgeden bölgeye birbirinden farklılıklar gösteren *ed-Dârice* dedikleri lehçe ve şiveleri vardır. Kur'an-ı Kerim, Hadisler ve diğer dinî-edebî kaynaklarda gördüğümüz, haber ve kanallarda konuşulanlardan duyduğumuz fasih Arapça ise İslam ümmetini toplayan ortak bir dildir. Fakat Arapçanın lehçeleri bölgesel oldukları için yukarıda zikredilen özellikten yoksundur. Onun için gerek Arap olanlar gerekse Arap olmayanlar Arapçayı öğrenirken işe fasih Arapça ile başlamaktadırlar. Bir kişi fasih Arapça biliyorsa onun lehçe ve şivelerini bulunduğu herhangi bir Arap bölgesinde kısa sürede öğrenmesi mümkündür.

Sâmî diller ailesinden olan Arapça, hali hazırda dünyada 350 milyonu aşkın insanın konuşma dili ve 1,57 milyar Müslümanın ibadet dilidir. Ayrıca Birleşmiş Milletlerin de resmi dilleri arasındadır. Bu dilin öğrenilmesi fazladan bir çaba ve gayret ister, ama bu çaba tek taraflı olmaz. Arapça öğrenmeye niyetlenen kişinin devamlı, sabırlı, azimli, istikrarlı ve bir o kadar da dile karşı meraklı olması lazımdır. Buna mukabil bu dili öğreten kişinin de alanında yeterliliği ve dil becerisi olmalı ki, öğrenciye faydalı olabilsin. Ayrıca o, öğrenciye doğru ve kolay yoldan öğrenebileceği materyalleri seçmeyi bilmelidir. Yoksa öğrencinin çabası boşa gidip onun usanmasına ve çoğu zaman da bir bıkkınlığa ve nefrete dönüşebilmektedir. Bundan kaçınmanın yolu bu dili öğrenmeye niyetlenmiş bir öğrencinin ilk başta doğru bir

KAYNAKÇA

– Âsım Efendi, *Tercüme-i Burhān-ı Ḳāṭı‘* , el-Ḳāhire: Dāru’ṭ-Ṭabā‘ati’l-Mıṣriyye, 1807.

– Abduttevvāb, Ramaḍān, *Fuṣūlun fī Fıḳhi’l-Luġati’l-Arabiyye*, el-Ḳahire: Mektebetu’l-Ḫancī, 1999.

– Ahmed, Zahoor, *Essentials of Arabic Grammar for Learning Quranic Language*, Rawalpindi: Darussalam Publishers, 2008.

– Avdī, Sırācuddīn ‘Usmān, *Mīzānu’ṣ-Ṣarf*, nşr. ‘Abdulmecīd Murādzehī Ḫāşī, Zāhidān: Fārūḳ-ı A‘zam, 1386.

– Aydın, Bünyamin, *Arap Dilinde Lafız-Mana İlişkisi*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2023.

– *Бидон*, Таржимон: Абдулғаффор, Тошкент: 2012.

– Buḫdūd, Bahāuddīn, *el-Madḫalu’ṣ-Ṣarfī*, Beyrut: el-Muessesetu’l-Câmi‘yye li’d-Dirāsāt ve’n-Neşr ve’t-Tevḍī‘, 1988.

– Cāmī, Abdurrahmān, *Ṣarfu’l-Lisān*, thk. Muhammed Nādırī, Ḳum: Havza-i İlmiyye, 1433.

– Curcānī, Seyyid Şerīf, *Ṣarf- Mīr Hemrāh bā Ṣarf-ı Mīr-i Manzūm-ı Şāh Velīullah ed-Dehlevī*, nşr. Abdulmecid Murādzehī Ḫāşī, Zāhidān: Intişarāt-i Fārūḳ-ı A‘zam, 1391.

– ed-Dahdāḥ, Untuvān, *el-Mu‘cemu’l-Vasīt fī Taṣrīfi’l-Af‘āl*, Beyrut: Mektebetu Nāşirūn, 1996.

– ed-Daḳr, Abdulġanī, *Mu‘cemu’l-Ḳavāidi’l-Arabiyye fi’n-Naḥv va’ṣ-Ṣarf*, Dımaşḳ: Dāru’l-Ḳalem, 1986.

– Ergüven, Şahabettin, “Arapçada Dönüşlülük (Mutâva‘at) Anlamı İfade Eden Mezîd Fiiller”, *İslam*

Tetkikleri Dergisi - Journal of Islamic Review 10, 1 (Mart 2020).

– el-Esterābādī, ş-Şeyḫ Raḍīyuddīn Muhammed b. el-Ḥasan, *Şerḥu Şāfiyet-i İbni'l-Hācib*, thk. Muhammed Nūr el-Ḥasan vd., Beyrūt: Dāru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1982.

– el-Faḳī, Sa'd Kureyyim, *400 Su'āl ve Cevāb fī Ḳavāidi'ṣ-Ṣarfi'l-'Arabī*, el-İskenderiyye: ed-Dāru'l-'Âlemiyye, ty.

– el-Ġalāīnī, Muṣṭfā, *Cāmi'u'd-Durūsi'l-Arabiyye*, Beyrut: Mektebetu'l-Aṣriyye, 1994.

– el-Hamādī, Yusuf vd. *el-Ḳavāidu'l-Esāsiyye fi'n-Naḥv va'ṣ-Ṣarf li't-Telāmīzi'l-Marḥaleti's-Sāneviyye ve fī Mustevāhā,* el-Ḳāhire: el-Maṭabi'u'l-Emīriyye, 1994.

– el-Ḫaṭīb, Abdullatîf b. Muhammed, *Muḫtaṣaru'l-Ḫaṭīb fī 'İlmi't-Taṣrīf li'l-Mübtedi'īn ve'l-Ḥuffāz*, el-Kuveyt: Mektebetu Dāru'l 'Urūbe li'n-Neşr ve't-Tevḍi', 2008.

– Ḫorāsānī, 'Alī 'Arab, *Dersnāme-i Ṣarf*, Ḳum: Merkez-i Beynulmilelī-i Tercume ve Neşr-i el-Muṣṭafā, 1389.

– Ḫurremdil, Muṣṭafā, *Gancīne-i Ṣarf ve Naḫv-ı 'Arabī*, Senendec: Hejār, 1387.

– Ḥusaynī, Sayyid Alī, *el-Kāmil fī Şerh-i'l-'Avāmil*, Ḳum: Muessese-i İntişārāt-i Dāru'l-'Ilm, 1388.

– İbn Manẓūr, *Lisānu'l-ʿArab*, thk. ʿAbdullāh ʿAlīyyu'l-Kebīr - Muḥammed Aḥmed Ḥasbullāh - Hāşim Muḥammed eş-Şāẕelī, Ḳāhire: Dāru'l-Meʿarif, 1873.

– Keşrūd, Ali, *el-İnṣāf fī Mesāil'l-İnḥirāf,* 'Ammān: Merkezu'l-Kitābi'l-Akādemī, 2021.

– Melikpūr, Muhammed Rızā, *Rāhnemā-i Edebiyāt-i 'Arab*, ba Ḫatt-ı Mahmūd Eşrefī Tebrīzī, y.y.

– Moulānā Abdus Sattār Khān, *Arabic Tutor*-Volume One, South Africa: Madrasah In'aamiyyah, 1428, s. 10-11; Ṣīnī, Muhammed İsmâil, *Ta'allam aṣ-Ṣarfa'l-'Arabīyya bi Nafsike*, er-Riyāḍ: Dāru'l-Mirrīḫ, 1988.

– en-Nādırī, Muhammed As'ad, *Nahvu'l-Luġati'l-Arabiyya*, Beyrut: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 1997.

– Naḳşeçī, Mehdī, *Serāġāz-ı Ṣarf*, Ḳum: Fānūs-ı Endīşe, 1391.

– Nehr, Hādī, *eṣ-Ṣarfu'l-Vāfī*, İrbid/Urdun: Ālemu'l-Kutubi'l-Ḥadīs, 2010.

– Reyāḫī, Murād, *Ṣarf ve Naḥv-ı 'Arabī*, Tahran: Intişarāt-i Pujūhiş, 1366.

– Ṣafar, Abdulbedī', *et-Tecvīd ve 'Ulūmu'l-Ḳur'ān*, Dımaşḳ: Menşūrātu'l-Mektebi'l-İslāmī, 1383.

– Saḳāl, Dizīre, *eṣ-Ṣarf ve 'İlmu'l-Eṣvāt*, Beyrut: Dāru'ṣ-Ṣadāḳati'l-'Arabiyye, 1996.

–Ṣalaḥ, Şa'bān, *el-İ'lāl ve'l-İbdāl fi'l-Kelimeti'l-'Arabiyye*, el-Ḳāhire: 2016.

– Şahāte, Hasan - Hasaneyn, Ahmad Ṭaher, *Ḳava'idu'l-İmlā'il-Arabī beyn'n-Nazariyyet-i ve't-Taṭbīḳ*, el-Ḳāhire: Mektebetu'd-Dāri'l-Arabiyye li'l-Kuttāb, 1998.

– *Tercume ve Şerḥ-i Taṣrīf-i Zencānī*, trc. Mehdī Çūrī, Mollā Muhammed, Senendec: İntişārāt-i Kurdistān, 1387.

– Yāḳūt, Maḥmūd Suleymān, *eṣ-Ṣarfu't-Ta'līmī ve't-Taṭbīḳī fi'l-Ḳur'āni'l-Kerīm*, Kuveyt: Mektebetu'l-Mezāri'l-İslāmīyye, 1994.

– Yıldırım, Kadri, “Sülâsî Mücerred Fiillerin Mezîd Olmakla Kazandıkları Yeni Anlamlar”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır, 2000.

– Yüksel, Ahmet, *Arapça Kelime Bilgisi Alıştırma Kitabı*, Samsun: 2018.

KEMAN İÇİN KONUM ÇALIŞMALARI

3., 5. ve 7. Konumlar

SEVGİ TAŞ

gece kitaplığı

KEMAN İÇİN KONUM ÇALIŞMALARI
3., 5. ve 7. Konumlar

Sevgi TAŞ

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Kapak Tasarım • Begüm Pelin Mutlu

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-430-976-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt

No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

Giriş

Kemanda konumlar, elin tuşe üzerinde aldığı yer ve parmakların teller üzerinde kullanıldığı alanlar olarak tanımlanır. Boş tel ile birinci parmağın çaldığı ses arasında oluşan aralık doğrultusunda konumlar belirlenir. Boş tel üzerine kurulan ikili aralık sonucu elde edilen sese birinci parmağın yerleştirilmesiyle 1. konum, üçlü aralık kurularak elde edilen sese yerleştirilmesiyle ise 2. konum elde edilir. Daha üst konumlar bu düşünceye dayanarak oluşmaktadır (Yankelevich, 2016). Kemanda konumlar, pes (4. konuma kardar), orta (5. ve 7. konumlar) ve tiz (8. konum ve daha üst) konumlar olmak üzere incelenir (Fisher, 1997).

Keman eğitiminde konum çalışmalarına, konumda kalarak yapılan temel egzersizler ile başlanır. Daha sonra konumlar arası geçişli çalışmalar ile devam edilir. Her bir konumun öğretiminde gerekli basamaklar uygulandıktan sonra yeni bir konumun öğretimi çoğunlukla esas alınır. Keman eğitimine genellikle 1. konumun öğretilmesiyle başlanmaktadır. Öncelikle 3. konumun öğretilmesi daha sonra 1. konuma geçilmesi de uygulanan yaklaşımlar arasındadır (Cowden, 1972, Arıca 2021). Konum öğretiminde genellikle izlenen yol, 1. konumun ardından 3. konumun öğretilmesi daha sonra 2. konuma geçilmesidir (Alan ve Tanınmış, 2014; Sparrow, 2012). Bu uygulama ilerleyen süreçte konum öğretiminde daha etkilidir. Birinci konum ile ikinci konum arasında sadece bir ses mesafe olması nedeniyle dezavantajlı durumlar ortaya çıkabilmektedir. Birinci konumdan üçüncü konuma geçiş ise daha güvenli olmaktadır (Staples, 2014).

Keman eğitiminin erken evrelerinde seslendirilen konçertolar içerisinde Rieding'in konçertoları incelendiğinde, Op. 21 Macar stilinde konçertosunun I. ve III. konumları; Op. 25, Re Majör'ün 1., 3. ve 5. konumları, Op. 24'ün ise yine 1., 3. ve 5. konumları çalıştırdığı anlaşılmaktadır. Diğer taraftan Vivaldi konçertolara bakıldığında La Minör ve Sol Majör Konçertolar'ın 1. ve 3. konumları öğrettiği; La Minör Konçerto'nun üçüncü bölümünde 5. konuma kadar geçişlerin olduğu görülmektedir. Bir adım ileri düzeydeki Bach konçertolarda da durum benzerdir. La Minör konçertonun 3. konuma kadar geçişleri içerdiği; ağırlıklı olarak geçişlerin 1.-3. konumlar arasında olduğu söylenebilir. Bach'ın Mi Majör konçertosunda ise 5. konuma kadar geçiş kombinasyonları vardır ve çalım yoğunluğu yine 1.-3. konumlar arasındadır. Erken ve orta düzey konçertoların büyük çoğunluğunda ağırlıklı çalınan konumların 1. ve 3. konumlar olduğu bunlara eşlik eden bir diğer konumun 5. konum olduğu söylenebilir. Bu konçertoların bazılarında kısa geçişlerin 2. konumda çalındığı görülebilir. Cheslock (1937), erken düzeyde 7. konuma kadar konum geçişlerini içeren eserlerde, geçişlerin üçte ikisinin çoğunlukla 1. ve 3. konumlar arasında olduğunu ve Mendelssohn, Bruch ve Tchaikovsky gibi konçertolarda geçişlerin, tek sayılı (1.,3.,5. gibi) konumlar arasında çift sayılı konumlara oranla on üç kat daha fazla gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Özetle keman eğitiminde konum geçişleri öğretilirken 1. konumdan sonra 3. konumun öğretilmesi ve zaman geçirmeden 5. konuma geçilmesi yanlış olmayacaktır. Önceleri başlangıç konumu olan 1. konumun uzun uzun çalıştırılmasından sonra yüksek konumların eğitimde yer alması gerektiği savunulmaktaydı. Ancak günümüzde böylesi bir durumun eli sabitlediği, yüksek konumlarda çalımı zora soktuğu düşünülmekte ve yüksek konumlardaki çalışmaların en erken zamanda yapılması gerektiği savunulmaktadır (Kuhn; Akt: Sievers, 2005, 29). 1.,3. ve 5. konumun hemen ardından, hatta beraberinde 7. konumun çalışılması öğrenciyi tiz konumlara hızla hazırlayacaktır. 5. konum ile 7. konum arası mesafedeki geçişler, tuşenin bu bölgesinde ele rahat bir biçimde hareket etmeyi öğretecektir.

Bu kitapta 3., 5.ve 7. konumlara yönelik, konumda kalarak yapılması gereken çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli konu belirtilen parmakları gerekli sürede telde basılı tutmaktır. Konumda kalışlı çalışmalar, seslerin yerlerinin öğrenilmesini sağlamakla beraber konum içindeki mesafe hissini geliştirir. Gerekli parmağı telde basılı tutma davranışı, konumun yerini sabitlediği gibi elin konumda destekli bir biçimde çalışabilmesini de kolaylaştırır. Konumda elin

KAYNAKÇA

Alan, F. M., ve Tanınmış. G. E. (2014). Keman eğitiminde konum geçişlerine yönelik Otakar Sevcik Op. 8 Alıştırmalarına ilişkin uzman görüşleri. Sanat Eğitimi Dergisi, 2 (2), 109-127 doi:10.7816/sed-02-02-07

Arıca, E. (2021). Third position as a home position alternative: A survey of views and approaches of violin/viola instructors. *SAGE Open*, *11*(2), 21582440211015197.

Cheslock, L. (1937). Violin shifting. Bulletin of the American Musicological Society, 2, 26-27. doi: 10.2307/829184

Cowden, R. L. (1972). A comparison of first and third position approaches to violin instruction. Journal of Research in Music Education, 20 (4), 505-509

Fisher, S. (1997). Basics 300 exercises and practice routines for the violin. London: Peters Edition Limited.

Sievers, B. A. (2005). A survey of string teachers' opinions regarding the teaching of violin/viola shifting. Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of Oklahoma, Oklahoma USA.

Sparrow, A. (2012). How to: shift positions on the violin tutorial. May 2012, https://www.youtube.com/watch?v=GNY_uES7OeI

Staples, L. (2014). Violin lesson - a simple approach to violin shifting. November 2014, https://www.youtube. com/watch?v=N9Sehh1Upjs

Yankelevich, Y. (2016). Shifting positions in conjunction with the musical goals of the violinist. M. Lankovsky (Ed.), in The Russian violin school: The legacy of Yuri Yankelevich. New York: Oxford University Press, 2016

Geleneksel Gıda Saklama Yöntemleri ve **Afyonkarahisar** Kiler Kültürü

Öğr. Gör. Aybike Nur ALBAYRAK

Prof. Dr. Mustafa SANDIKCI

gece kitapliği

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-036-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ 2
GİRİŞ 3

BÖLÜM 1

KİLER KÜLTÜRÜ

Kiler Kavramı ve Önemi 5
Kiler Mimarisi 5

BÖLÜM 2

GIDA SAKLAMA

Bozulmayı Önlemenin Yolu Olarak Gıda Saklama 16
Geleneksellik Açısından Gıda Saklama 17
İktisadi Açıdan Gıda Saklama 17
Lezzet Açısından Gıda Saklama 17
Pratiklik Açısından Gıda Saklama 18
Gıda Saklama Yöntemleri 18
Kurutma 19
Tütsüleme (Dumanlama) 21
Tuzlama 22
Fermantasyon (Mayalama) 23
Sıvı Yağ ve İç Yağında Saklama 23
Kuyulama (Toprak Altına Gömme) 24
Yoğunlaştırma 24
Baharat Katarak Saklama 25
Şekerleme 25
Konserve 25
Dondurma 26
Gıda Saklamada Kullanılan Ambalajlar 27

BÖLÜM 3

MEVSİMLİK GIDA HAZIRLIĞI

Et ve Et Ürünleri 32
Kavurma 32
Kaz Kurusu 32
Kuru Et 33
Pastırma 34
Sucuk 34
Çiroz 36
Konserve Balık 37
Lakerda 37
Sebze ve Meyveler 38
Salça 38
Sebze-Meyve Konserveleri 40
Sebze-Meyve Kuruları 41
Turşu 44
Reçel-Marmelat-Jöle 46
Pekmez 47
Salamuralar 51
Salamura Asma Yaprağı 51
Salamura Zeytin 52
Ekşiler 53
Erik Ekşisi 54
Koruk Suyu 54
Nar Ekşisi 54
Sirke 54
Sumak Ekşisi 55
Kuruyemişler 55
Cevizli Sucuk (Köme) 56
Köfter 57
Pestil (Bastık) 57
Mantar 58

Süt ve Süt Ürünleri....59
Peynir....59
Yoğurt....84
Kış (Tuzlu) Yoğurdu....86
Kurut/Keş....87
Peskütan....88
Süzme (Torba) Yoğurt....88
Tahıl ve Baklagiller....88
Tahıl ve Tahıl Ürünleri....89
Buğday-Un-Nişasta....89
Bulgur-Yarma (Dövme)....91
Ekmek....91
Erişte-Kuskus-Makarna-Şehriye....100
Mantı....100
Tarhana....101
Yufka....106
Baklagiller....108
Otlar ve Baharatlar....108
Ada Çayı....110
Biberiye....110
Defne Yaprağı....111
Dereotu....111
Fesleğen....111
Ihlamur....112
Kekik....112
Maydanoz....112
Nane....113
Yağlar....113
İç (Don) Yağı....114
Tereyağı....115
Zeytinyağı....116

BÖLÜM 4

AFYONKARAHİSAR KİLER KÜLTÜRÜ

Afyonkarahisar'da Mevsimlik Gıda Hazırlığı 124
Et ve Et Ürünleri 124
Afyon Pastırması 125
Afyon Sucuğu 125
Kavurma 126
Kaz 126
Sebze ve Meyveler 126
Süt ve Süt Ürünleri 134
Emirdağ Çökeleği 135
Afyon Köylü Peyniri 136
Afyonkarahisar Tulum Peyniri (Afyon Çoban Peyniri) 136
Tahıl, Baklagil ve Yağlı Tohumlar 136
Afyonkarahisar Patatesli Ekmeği 138
Bulgur-Düğü-Göce 141
Cimcik Hamuraşı (Mantı) 141
Ev Makarnası 142
Göce Tarhanası 143
Haşhaş 143
Kavurga 144
Şepit 144
Tarhana 145
Yağlar 145
Haşhaş Yağı 146
İç Yağı (Don Yağı) 146
Kaz Yağı 147

SONUÇ 148
KAYNAKÇA 149

ÖNSÖZ

Şehirlerin yeme-içme kültürleri, yaşanılan coğrafyada oluşan ürünler, bunların yetiştirilmesi, saklanması, üretilmesinde ve pişirilmesinde kullanılan araç ve gereçler, gelenek ve göreneklere bağlı olarak pişirilme ve sunum şekilleriyle oluşmaktadır. Tarihin değişik dönemlerinde pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış Afyonkarahisar'ın da gastronomik zenginliğinin oluşmasına bu faktörlerden pek çoğu vesile olmuştur. Bu kitaba konu olan "saklama" işlevi, kültürün ve teknolojinin etkisiyle dönemler içerisinde farklılıklar göstermiştir.

"Unun varsa günün de vardır." demiş Afyonkarahisarlı. Buradan hareketle başlayan bir çalışmanın ürünü olan bu kitap, geleneksel gıda saklama yöntemleri ile hazırlanan mevsimlik gıda hazırlıklarını, bu hazırlanan gıdaların hangi şartlarda ve ortamlarda saklandığına dair kiler kültürünü ve Afyonkarahisar kiler kültürü kapsamında geleneksel gıda hazırlıklarını ele alarak önemini ortaya koymaktadır.

Afyonkarahisar kiler kültürü ve gıda saklama yöntemlerinin kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılmasını amaçlayan bu kitabın Afyonkarahisar kiler kültürünün bilinirliğine ve aktarılmasına katkı sağlaması temennisiyle…

Prof. Dr. Mustafa SANDIKCI

Öğr. Gör. Aybike Nur ALBAYRAK

KAYNAKÇA

Açanal, S. ve Gönül, B. (2015). Geleneksel Urfa Konutunun Konukevine Dönüşümü: Hacı Abo Evi. *Beykent Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 8*(1), 1-31.

Adam, R. C. (1974). *Peynir.* İzmir: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 176.

Afyonkarahisar Belediyesi, (b.t). Afyonkarahisar Tarım. https://www.afyon.bel.tr/icerik detay/7/7/tarim.aspx (Erişim Tarihi: 24.01.2021).

Ağçam, E. (2019). Adana'da Gıdaların Dayandırılmasında Kullanılan Geleneksel Yöntemler, Bazı Uygulama Hataları, Sonuçları ve Önleyici Tedbirler, İçinde; *Adana Kent Sorunları Sempozyumu,* 15-16 Mart 2019, Adana, Türkiye, file:///C:/ Users/HP/Downloads/AdanadaGdalarnDayandrlmasndaKullanlanGelenekselYntemlerBazUygulamaHatalarSonularvenleyiciTedbirler.pdf (Erişim Tarihi: 22.02. 2021).

Akkaya A. K. ve Şimşek Tolacı, S. (2019). Yeme-İçme Kültürü Mekanları: Pekmezlik/Pekmez Damı, Antalya Çukurköy Örneği, *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi, 12,* 150-171.

Akkor, Y. E. (2019). *Geçmişten Geleceğe Kayseri Mutfağı.* Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 155.

Aksoylar, H. (1980). *Ev Konserveciliği.* Ankara: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yayınları.

Aktan, N., Kalkan, H. ve Yücel, U. (1998). *Turşu Teknolojisi.* İzmir: Ege Üniversitesi Ege Meslek Yüksekokulu Yayınları, No:23.

Aktaş Yasa, A. (2016). Seben Geleneksel Konut Mimarisi Üzerine Bazı Gözlemler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* (24), 45-70.

Akyüz, N. ve Gülümser, S. (1987). Kurutun Yapılışı ve Bileşimi Üzerine Bir Araştırma. *Gıda, 12*(3), 185-191.

Alyakut, Ö. ve Küçükkömürler, S. (2018). Geleneksel Bir Ekmek Çeşidi: Yufka Ekmeği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 6*(3), 379-395.

Antep Yöresel Ürünler, (b.t). Şirin Tarhana. https://antepyoreselurunler.com/urun/sirin-tarhana/ (Erişim Tarihi: 08.07.2021).

Aras, N. (2009). *Peynire Dair.* İstanbul: Metro Kültür Yayınları.

Arça, H. (1993). Afyonkarahisar Mahalle Fırınları. İçinde; *3. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Afyon Belediyesi Yayınları: 6*, 22-24

Ekim 1993, Afyonkarahisar, Türkiye, ss. 258-262.

Arlı, M. (1982). Türk Mutfağına Genel Bir Bakış. İçinde; *Türk Mutfağı Sempozyumu Bildirileri,* 31 Ekim-1 Kasım 1981, Ankara, Türkiye, ss. 19-33.

Arlı, M. ve Işık, N. (1994). Türk Mutfağındaki Geleneksel Ekmek Çeşitleri, İçinde; *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar,* ss. 1-16. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları Yayın No: 14.

Arslan, C. (2017). Kaz Yetiştiriciliği Beyşehir İçin Alternatif Bir Kanatlı Sektörü Olabilir Mi, İçinde; *II. Uluslararası Beyşehir ve Yöresi Kongresi Bildiriler Kitabı,* 05-11 Eylül 2017, Konya, Türkiye, ss. 56-60.

Baki Nalcıoğlu, Z. S. (2016). Mevsimlerin Yemek Dili: Kışa Hazırlık, İçinde; *Tatların Benzer Dünyası: Türk-Macar Ortak Yemek Kültürü* (Ed: M. Hoppál, M. Öcal Oğuz ve E. Ölçer Özünel), ss. 125-129. Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yayınları.

Başar, F., Şen, N., Silahşör, Y. ve Başar, B. (2019). Erzincan Yöresel Mutfak Kültürü Unsuru Olan Tarhananın Gastronomi Turizmi Açısından Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 7*(1), 328-339.

Batu, A., Kaya, C., Çatak, J. ve Şahin, C. (2007). Pestil Üretim Tekniği. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi, 1,* 71-81.

Baylan Kalaycı, D. (2020). *Farklı Sosyoekonomik Düzeye Sahip Kadınların Beslenme Alışkanlıkları ve Evde Yaptıkları Kışlık Yiyeceklerin Gastronomik Açıdan Değerlendirilmesi: Ankara İli Örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Baysal, A. (1977). *Beslenme* (2. Baskı). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları A-13.

Baysal, A. (1993). *Beslenme Kültürümüz.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları 1230.

Baysal, A. (2009). Türk Mutfağında Kış Hazırlığı. İçinde; İçinde; *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar Cilt 16* (Ed: K. Toygar ve N. Berkok Toygar), ss. 1-10. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları Yayın No: 40.

Baysal, A. ve Küçükaslan, N. (2009). *Beslenme İlkeleri ve Menü Planlaması* (3. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

Baysal, A.ve Över, N. (1994). Ekmek: Beslenme ve Sağlık Yönünden Önemi. İçinde; *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar,* ss. 40-48. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları Yayın No: 14.

Baytok, A., Pekyaman, A., Yılmaz, H., Başat, T. H., Emren, A., Çelik, T., Çelik E., Kara, A. M., Gürel, N., Uyan, M. (2013). *Afyonkarahisar Yemek Kültürü*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:83.

Belge, M. (2013). *Tarih Boyunca Yemek Kültürü* (13. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Belibağlı, B. ve İnanç Horuz, T. (2015). İşlenmeye Hazır Ürünler. İçinde; *Her Yönüyle Gıda* (Ed: F. Durlu Özkaya, S. Coşansu ve K. Ayhan), ss. 221-247. İzmir: Sidas Medya.

Boyraz, Z. ve Zeren, C. (2012). Kavak ve Ortahisar (Nevşehir) Kasabalarındaki Doğal Soğutmalı Yer Altı Depolarına Coğrafi Bir Bakış. *Zeitschrift für die Welt der Türken. 4*(1), 23-40.

Bulduk, S. ve Bulduk, E. Ö. (2014). *Gıda ve Personel Hijyeni* (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Canbey, İ. (2021). *Gıdaların Ev Şartlarında Muhafazası*. Bursa: Evin Yayınevi.

Candan, G. (2019). Yemek Kültüründe Coğrafyanın İzleri. *GeoCed, 1*, 19-28.

Candoğan, K. ve Çarkcıoğlu, E. (2015). Et Teknolojisi. İçinde; *Her Yönüyle Gıda* (Ed: F. Durlu Özkaya, S. Coşansu ve K. Ayhan), ss. 1-38. İzmir: Sidas Medya.

Cangi, R. ve Yağcı, A. (2017). Bağdan Sofraya Yemeklik Asma Yaprak Üretimi. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6*(Kapadokya Ulusal Bağcılık Çalıştayı Özel Sayı), 137-148.

Cemeroğlu, B. ve Acar, J. (1986). *Meyve ve Sebze İşleme Teknolojisi*. Ankara: Gıda Teknolojisi Derneği Yayın No: 6.

Ceyhun Sezgin, A. (2015). Meyve ve Sebze İşleme Teknolojisi. İçinde; *Her Yönüyle Gıda* (Ed: F. Durlu Özkaya, S. Coşansu ve K. Ayhan), ss. 95-130. İzmir: Sidas Medya.

Cılızoğlu Eryılmaz, L. (1999). *Yemek Pişirme* (5. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Croxford, S. (2011). *İşlenen ve Saklanan Besinler Rehberi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Çakıroğlu, F. P. (2007). Geleneksel Tarhananın Modern Yolculuğu, İçinde; *ICANAS 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, 10-15 Eylül 2007, Ankara, Türkiye, ss. 349-360.

Çalık, H. (2015). Kültür Ambarı. *Türk Kütüphaneciliği, 29*(3), 609-612.

Çelikoğlu, Ş. (2015). Kültürel Coğrafya Bakımından Tarihi Bartın Evleri. İçinde; *Coğrafya'ya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay.* (Ed: S. Zaman ve O. Coşkun), ss. 669-692. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 1056.

Çınar, İ . (2006). Meyve ve Sebzelerin Kurutulması. *Akademik Gıda, 4*(3) , 32-3.

Dağlı, A., Sert, D. ve Uzun, A. (2020). Mağaraların Peynir Olgunlaştırmada Kullanımı, Bir Örnek Araştırma: Peynirini Mağarası, Derbent/ Konya. *Türk Coğrafya Dergisi*, (75), 131-138.

Dalkılıç, N. ve Aksulu, I. (2004). Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme. Gazi Üniversitesi. *Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19*(3), 313-326.

Demir, N. (2004). Trabzon ve Yöresinde Serenderler. *Erdem*, *14*(41), 99-118.

Demirkol, O. (2015). Fermantasyon Teknolojisi. İçinde; *Her Yönüyle Gıda* (Ed: F. Durlu Özkaya, S. Coşansu ve K. Ayhan), ss. 187-220. İzmir: Sidas Medya.

Devrim, M. S. (2000). Afyonkarahisar'da Osmanlı'dan Günümüze Mutfak ve Kiler Kültürü. İçinde; *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* (Ed: M. Sarlık), 13-14 Nisan 2000, Afyonkarahisar, Türkiye, ss. 226-239.

Doğan, M. E. (2017). *Geleneksel Kemah Evlerinde Tandır Kültürü ve Pişirme-Saklama Kapları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (b.t). Ambarköy Açık Hava Müzesi. http://karadeniz.gov.tr/ambarkoy-acik-hava-muzesi/#prettyPhoto (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

Dörtdivan Belediyesi, (2017). Dörtdivan Çakmak Tarhanası. http://dortdivan.bel.tr/hab er/754/17/anne-el-dem-sicacik-orba-drtdvan-akmak-tarhanasi (Erişim Tarihi: 08.07. 2021).

Durlu Özkaya, F. (2009). Türk Mutfağında Zeytinyağı. İçinde; *Zeytinyağı* (Ed: F. Göğüş, M. T. Özkaya ve S. Ötleş), ss. 259-270. Ankara: Eflatun Yayınevi.

Durlu Özkaya, F., Coşansu, S. ve Ayhan, K. (2015). *Her Yönüyle Gıda* (2. Baskı). İzmir: Sidas Medya.

Durlu Özkaya, F., Gün, İ. (2007). Anadolu'da Peynir Kültürü. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, ss. 485-505.

Dündar, Ö., Demircioğlu, H., Özkaya, O. ve Dündar, B. (2016). Kültür Mantarlarının Muhafazası ve Kalite Özellikleri Üzerine Yapılan Araştırmalar. *Türk*

Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 4(3), 150-154.

Ege, İ. (2017). Karstik Şekillerin Farklı Bir Kullanımı: "Orbuklar". *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *12*(29), 201-224.

Ekşi, A. ve Artık, N. (1984). Pestil İşleme Tekniği ve Kimyasal Bileşimi. *Gıda, 9*(5), 263-266.

Eminağaoğlu, Z. ve Çevik, S. (2015). Yaşam Kültürü Olarak Kır Konutu Çevresi: Artvin Örneği. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10*(6), 433-448.

Erbaş, M., Certel, M. ve Uslu, M. K. (2004). Yaş ve Kuru Tarhananın Şeker İçeriğine Fermentasyon ve Depolamanın Etkisi. *Gıda*, *29*(4), 299-305.

Erdem, A. Ü. (2013). Arkeolojik ve Etnografik Veriler Işığında Doğu Anadolu Tandırları. *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi, 16*(16), 111-132.

Eren, R., Süren, T. ve Kızıleli, M. (2017). Gastronomik Açıdan Türkiye'de Yenilebilir Yabani Mantarlar Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme. *Turizm Akademik Dergisi*, *4*(2), 77-89.

Ersoy, G. (1990). Ankara'nın Farklı Sosyo-Ekonomik Semtlerindeki Ailelerin Ev Teknolojisi İle Besin İşleme Durumu. *Gıda*, *15*(3), 177-181.

Gülcü, M. (2012). *Yemeklik Asma Yaprağı Üretimi*. Tekirdağ: Tekirdağ Bağcılık Araştırma İstasyonu Müdürlüğü Çiftçi Broşürü No: 22.

Güllü, M. ve Karagöz, Ş. (2020). *Türk Mutfak Kültüründe Geleneksel Besin Saklama Yöntemleri* (2.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Gümüş, D. ve Kishalı, E. (2018). Kırsal Mirasın Sürekliliği Üzerine Bir İnceleme: Göynük Hisarözü Köyü Örneği. *Kent Araştırmaları Dergisi, 9*(3), 909-940.

Güneş, M. (2009). Tereke Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl Başlarında Afyonkarahisar Halkının Kullandığı Eşyalar. *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, *47*(2), 269-289.

Güngörmez, H., Güzel, Ş., Öksüz, A. ve Güzel, S. (2017). Tuz ile Balığın Buluşması: Tuzlu Balık. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7*(2), 149-155.

Gürbüz, Ü., Doğruer, Y., Yalçın, S., Nizamlıoğlu, M. ve Güner, A. (2003). Pastırma Yapım Teknolojisinin Geliştirilmesinde Sıcak Dumanlama Uygulanması ve Kaliteye Etkisi. *Veteriner Bilimleri Dergisi, 19*(1-2), 57-65.

Gürman, Z. (2019). Afyonkarahisar İli Ev Ekmeği Yapımı ve Kullanılan Ge-

reçler (Ed: İ Akar), İçinde; *VIII. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Dijital Bildiri Kitabı*, 5-7 Nisan 2018, Afyonkarahisar, Türkiye, ss. 1240-1248, https://www.afyon. bel.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/669/04112019153534-2.pdf (Erişim Tarihi: 18.03.2021).

Gürsel Çelikel, F. (2006). *Gıda Üretimi ve Muhafazası Teknolojileri*. Ankara: Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yaygın Çiftçi Eğitim Projesi.

Gürsoy, D. (1995). *Yemek ve Yemekçiliğin Evrimi*. İstanbul: Sofra.

Gürsoy, D. (2009). *Acı Şeker*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Gürsoy, D. (2013). *Tarihin Süzgecinde Mutfak Kültürümüz* (2. Baskı). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Gürsoy, Ş. (2000). Tanzimat Fermanı Sonrasında Afyonkarahisar'da Günlük Hayat (1840-1850). İçinde; *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri* (Ed: M. Sarlık), 13-14 Nisan 2000, Afyonkarahisar, Türkiye, ss. 240-253.

Güzel, A. (2013). Coğrafi Özellikleri Bakımından Anadolu Şehirlerindeki Geleneksel Konutlar: Şanlıurfa Örneği. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8*(12), 569-590.

Halıcı, N. (1989). Anadolu Mutfağı'nda Haşhaş, İçinde; *İkinci Milletlerarası Yemek Kongresi Bildiriler Kitabı* (Ed: F. Halıcı), 3-10 Eylül 1988, Ankara: Güven Matbaası, ss. 170-175.

Halıcı, N. (2014). Türk Halk Mutfağı. İçinde; *Geçmişten Günümüze Milli Yemek Kültürümüz* (2.Baskı), (Ed: M. S. Koz), ss. 283-310. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Halifeoğlu, F. M. ve Dalkılıç, N. (2006). Mardin-Savur Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 93-111.

Işın, P. M. (2019). *Avcılıktan Gurmeliğe Yemeğin Kültürel Tarihi* (2. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnaltong, T. (2008). *Mutfaktaki Yaban-Anadolu'nun Yenen Otları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kadıoğlu Çevik, N. (2014). Kışlık Yiyecek Hazırlıkları: Geleneksel Bilginin Aktarımı ve Doğal Saklama Teknikleri. *IFOAM Organic World Congress*, 13-15 Ekim 2014, İstanbul, Türkiye. https://orgprints.org/id/eprint/23890/3/23890.pdf, (Erişim Tarihi: 20.12.2020).

Kamber, U. (2005). *Geleneksel Anadolu Peynirleri*. Ankara: Miki Matbaası.

Kaplan, İ. (2019). *Yerel Coğrafi Şartların Geleneksel Midyat Evlerine Etkisi, Mardin/ Türkiye*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Karpuz, E. ve Karpuz, H. (2014). Anadolu Türk Evinde Mutfak. İçinde; *Geçmişten Günümüze Milli Yemek Kültürümüz* (2.Baskı), (Ed: M. S. Koz), ss. 388-415. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Karpuz, H. (2002). Konya'da Halk Mimarisi. *Erdem*, *13*(38), 223-236.

Kaya, C., Cangi, R., Yılmaz, M. ve Saraçoğlu, O. (2009). Tokat Üzüm Tarhanası. İçinde; *II. Geleneksel Gıdalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı,* 27-29 Mayıs 2009, Van, Türkiye, ss. 72-75.

Kaya, C., Yıldız, M., Hayoğlu, İ. ve Kola, O. (2005). Pekmez Üretim Teknikleri. İçinde; *GAP IV. Tarım Kongresi Bildiriler Kitabı,* 21-23 Eylül 2005, Şanlıurfa, Türkiye, ss. 1483-1490.

Kaya, M. (2020). Anadolu Kültüründen Dünya Kültürüne Ambarlar. *Ege Coğrafya Dergisi*, *29*(2), 321-344.

Kaz Eti, (b.t). https://tr.readingontheweb.com/obschee/1607-mozhno-li-zamorozit-gusya-kotorogo-uzhe-razmorozili.html (Erişim Tarihi: 23.05.2021).

Kerman, Z. (2002). Evliya Çelebi'ye Göre Afyonkarahisar. *Afyonkarahisar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4*(1), 19-24.

Keven Karademir, F., Altunlu, H. ve Atabey, S. (2020). *Turşu*. (Ed. İ. Yokaş), Ankara: Efil Yayınevi.

Kılıç, T. ve Karakaş, E. (2013). Osmaneli'de (Bilecik) Fonksiyonel Özelliklerini Kaybetmiş Ev Eklentilerine Bir Örnek: Biber Kurutma Evleri. *Marmara Coğrafya Dergisi, 27*, 476-486.

Koca, N. ve Yazıcı, H. (2014). Coğrafi Faktörlerin Türkiye Ekmek Kültürü Üzerindeki Etkileri. *Turkish Studies, 9*(8), 35-45.

Konya Ovası Projesi (KOP) Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, (2018). Türkiye Kaz Yetiştiriciliği Çalıştayı ve Kaz Günü Etkinliği Sonuç Raporu, 22-23 Şubat 2018, Yozgat, Türkiye.

Köktürk, Ş., ve Kukul, M. H. (2001). Trabzon'un Beşikdüzü İlçesi'nde Serender'in Köy Hayatındaki Yeri ve Bir Serender Numûnesi. *Erdem*, *13*(38), 361-372.

Köse, Ş. (2018). Kış Yoğurdu. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 8*(2), 115-121.

Köşklü, Z. ve Tali̇, Ş. (2010). Geleneksel Erzurum Evlerinde Tandır Evi (Mutfak) ve Mimarisi. *Sanat Dergisi,* (11), 97-111.

Kundakçı, A. (1979). Et Teknolojisinde Tütsüleme. *Gıda*, *4*(1), 17-24.

Kurt, A., Demirci, M. ve Gündüz, H. H. (2010). Bir Süt Ürünü Olan Pestigen Üzerinde Araştırmalar. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13*(3-4), 87-94.

Kut, T. (2018). *Ayşe Fahriye* (Ed: D. Elkatip), İstanbul: Çiya Yayınları.

Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, (2021). Karst ve Mağara Araştırmaları. https://www.mta.gov.tr/v3.0/arastirmalar/karst-magara-nedir (Erişim Tarihi: 16.05. 2021).

Memiş, E. ve Ersoy, Y. (2007). Geleneksel Gıda Muhafaza Yöntemleri. İçinde; *38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı,* 10-15 Eylül 2007, Ankara, Türkiye, ss. 877-892.

Meriç, A. (1995). Afyon ve Çevresi Eski Evleri ve Süslemeleri. İçinde; *IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Afyon Belediyesi Yayınları: 7,* (Ed: E. Sarlık ve M. Sarlık), 29-30 Eylül 1995, Afyonkarahisar, Türkiye, ss. 40-43.

Mete, O. (2017). *Baharatlar.* Alfa: İstanbul.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2006). *Balıklar.* Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011a). *Besin Saklama*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011b). *Konserve Üretimi.* Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011c). *Salça Üretim Teknolojisi*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011d). *Türk Mutfağına Özgü Makarnalar.* Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011e). *Yoğurt*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2011f). *Zeytinyağı Depolama.* Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2012). *Sebzeleri Kurutma*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2013). *Tereyağı*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2015a). *Hasat ve Pazarlama*. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2015b). *Mantar Üretimi*. Ankara.

Mutlu, H. ve Sandıkçı, M. (2022). Gastronomi Envanteri Oluşturulması: Gastronomi Şehri Afyonkarahisar Örneği. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10 (2), 1168-1195.

Nahya, Z. N. (2012). Gaziantep'te Bir Kültürel Mekân Olarak Mutfak. *Folklor/Edebiyat, 18*(69), 9-24.

Nasrattınoğlu, İ. Ü. (1974). *Anamın Yemekleri*. Afyonkarahisar: Nasrattınoğlu Yayınları, No: 5, Afyonkarahisar Folklorü Dizisi, No: 2.

Odabaşı, Z. (2019). Türkiye Selçukluları Döneminde Buzun Kullanımı ve Konya İle Çevresinde Bulunan Buzhaneler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (42), 317-324.

Oğuz, B. (1976). *Türk Halkının Kültür Kökenleri Teknikleri, Müesseseleri, İnanç ve Adetleri Cilt 1*, İstanbul: İstanbul Matbaası.

Onur, N., Sarper, F. ve Onur, F. (2017). Farklı Sosyo-Ekonomik Düzeydeki Ailelerin Sebze-Meyve Tüketim Durumları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 5*(1), 105-123.

Ögel, B. (1978). *Türk Kültür Tarihine Giriş: Türklerde Ziraat Kültürü (II-IV).* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları: 244.

Önay Derin, D., Işık N. ve Erdem, N. (2016). Konya İl Merkezinde Yaşayan Kadınların Yiyecek Hazırlama, Pişirme ve Saklama Uygulamaları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 35,* 87-101.

Önay, D., Bayrak, E. ve Akman, M. (2007). Silifke Yöresi Mutfağındaki Geleneksel Ürünlerin Özellikleri ve Beslenmedeki Fonksiyonel Önemi. İçinde; *ICANAS 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı,* 10-15 Eylül 2007, Ankara, Türkiye, ss. 925-944.

Örüng, İ., Karaman, S. ve Şirin, Ü. (2016). Nevşehir Yöresindeki Doğal Depoların Modern Depolarla Karşılaştırılması. *Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Özel Sayı, 9-18.

Özbay Doğu, S. ve Sarıçoban, C. (2015). Et Kurutma Teknolojisi ve Dünyada Tüketilen Bazı Kurutulmuş Et Ürünleri. *Journal of Food and Health Science, 1*(3), 109-123.

Özbek, O. (1988). Malatya Evleri. *Türk Etnografya Dergisi*, (68) , 131-138 .

Özdemir, R. (2018). Osmanlı Dönemi Karahisar-ı Sahip Sancağı'nda (Afyonkarahisar) Haşhaş ve Haşhaş Sakızı Üretimi (1700-1850), İçinde; *XVII. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı*, 15-17 Eylül 2014, Ankara, Türkiye, ss. 1751-1774.

Özden, Ö., Mol, S. ve Erkan, N. (2008). *Su Ürünleri ve Beslenme*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Basımevi.

Öztürk, S. (2015). Tahıl ve Tahıl Ürünleri Teknolojisi. İçinde; *Her Yönüyle Gıda* (Ed: F. Durlu Özkaya, S. Coşansu ve K. Ayhan), ss. 147-186. İzmir: Sidas Medya.

Polat, S. (2016). Uşak İlinde Bir Ev Eklentisi Olarak Ambarlar. *Marmara Coğrafya Dergisi, 34,* 230-243.

Saatcı, M., Tilki, M., Sarı, M. ve Şahan Yapıcıer, Ö. (2021). *Her Yönüyle Kaz* Yetiştiriciliği (2. Baskı). Ankara: Salmat Basım Yayıncılık.

Sabbağ, Ç. ve Boğan, E. (2019). Türk Mutfağının Gelişim Sürecine Genel Bakış. İçinde; *Ulusal Gastronomi ve Türk Mutfağı* (Ed: M. Sarıışık, G. Özbay), Ankara: Detay Yayıncılık.

Sauner, M. H. (2008). "Kalbe Giden Yol Mideden Geçer" Günümüz Türkiyesi'nin Beslenme Alışkanlıkları. İçinde; *Türk Mutfağı* (Ed: A. Bilgin ve Ö. Samancı), ss. 261-279. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Savran, (b.t). Kaz Yağı. http://www.savrankaz.com/urun/urunler/kaz-yagi (Erişim Tarihi: 23.05. 2021).

Sayan, Y. (2009). Harçevi (Kiler). https://www.sivrihisar.com.tr/plan-elemanlari.html (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

Slow Food, (b.t). Tarhana. https://www.fondazioneslowfood.com/en/?s=tarhana (Erişim Tarihi: 25.04.2021).

Sürücüoğlu, M. S. ve Özfer Özçelik, A. (2009). Türk Mutfağında Etten Hazırlanan Kışlık Yiyecekler, İçinde; *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar Cilt 16* (Ed: K. Toygar, N. Berkok Toygar), ss. 11-30. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları Yayın No: 40.

Tekinşen, O. C. ve Doğruer, Y. (2000). *Her Yönüyle Pastırma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Tezcan, M. (2000). *Türk Yemek Antropolojisi Yazıları.* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları 2515.

Tunç, M. (1997). Trabzon'da Kırsal Alanlardaki Daimi Yerleşmelerde Mesken Tipleri ve Eklentileri. *Türk Coğrafya Dergisi, 12*, 143-159.

Türk Dil Kurumu, (2021). https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 12.01.2021).

Türk Patent ve Marka Kurumu, (2017). Uşak Tarhanası. https://ci.turkpatent.gov.tr/F iles/GeographicalSigns/9f097be8-9c8d-4e2f-9afb-f4bdbf342ebf.pdf

(Erişim Tarihi: 08.08.2021).

Türk Patent ve Marka Kurumu, (2023). Türkiye'nin Coğrafi İşaretleri/Pekmez. https://www.ci.gov.tr/cografi-isaretler/liste?il=03 (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

Türkiye İstatistik Kurumu (2021). Bölgesel İstatistikler, Tarım, Afyonkarahisar. https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do (Erişim Tarihi: 13.06.2021).

Türkiye Kültür Portalı (2021). Yelten Tarhanası. https://www.kulturportali.gov.tr /turkiye/antalya/neyenir/yelten-tarhanasi (Erişim Tarihi: 25.04.2021).

Tüter, C. (1997). *Geçmişten Günümüze Yiyeceklerin Saklanması "Ev Konserveciliği".* İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Uluer Saygın, C. ve İlban, M. O. (2019). Kırsal Alanlarda Kadınların Uyguladıkları Geleneksel Gıda Muhafaza Yöntemleri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *7*(4), 2942-2961.

Urbaş, C. (2008). *Silifke Yöresinde Yetişen Bazı Ürünlerin Geleneksel Hazırlama, Saklama, Tüketim Şekillerinin Saptanması.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Uzun, E. (2015). Trabzon'da Yiyeceklerin Saklanma Yöntemleri. *Uluslararası Karadeniz Havzası Halk Bilimi Araştırmaları Derneği, 1*(1), 113-121.

Üçer, M. (2009). Sivas'ta Kış Devliği Görme, İçinde; *Türk Mutfak Kültürü Üzerine Araştırmalar Cilt 16* (Ed: K. Toygar ve N. Berkok Toygar), ss. 31-54. Ankara: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı Yayınları Yayın No: 40.

Ünal, İ (2021). Temel Bilgilerle Yöresel Mutfaklar (Örnek Menü ve Reçeteler). İçinde; *Ege Bölgesi'nin Yöresel Mutfak Kültürü* (Ed: H. Sarı Gök ve İ. Ünal), ss. 91-130. Ankara: Nobel Kitap.

Ünsal, A. (2016). *Ölmez Ağacın Peşinde: Türkiye'de Zeytin ve Zeytinyağı* (10. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ünsal, A. (2019). *Süt Uyuyunca: Türkiye'nin Peynirleri* (9. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ünsal, A. (2021). *Nimet Geldi Ekine: Türkiye'nin Ekmekleri* (6. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Visit Afyon, (b.t). Afyon Pastırması. https://www.visitafyon.org/sayfa-415-afyon-pastirmasi.html (Erişim Tarihi: 23.01.2021).

Wikipedia, (2020a). Don Yağı. https://tr.wikipedia.org/wiki/Donya%C4%9F%-C4%B1 (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

Wikipedia, (2020b). İç Yağı. https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0%C3%A-7ya%C4 %9F%C4%B1 (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

Yazgan Serinkaya, E. (2017). Mutfak Kültürünün Gaziantep'in Geleneksel Konutlarında İncelenmesi. *Artium*, 5 (1) , 27-41.

Yemek, (2017). Salamura. https://yemek.com/salamura-nedir-nasil-yapilir/ (Erişim Tarihi: 25.06.2021).

Yılmaz, A. (2021). Karadeniz'in Mimari İncisi Serander. http://revak.org.tr/urunler/ karadenizin-mimari-incisi-serander/81 (Erişim Tarihi: 15.05.2021).

Yılmaz, C., Zeybek, H. İ., Uzun, A. ve Bahadır, M. (2015). Giresun Aksu Çayı Havzası Geleneksel Kır Mesken Mimarisinde Güncel Değişimlere Bir Örnek; Serenderler. İçinde; *Coğrafya'ya Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Hayati Doğanay* (Ed: S. Zaman, ve O. Coşkun), ss. 303-313. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 1056.

Yılmaz, S. (2019). *Afyonkarahisar Yerel Kültürünün Kolaj Tekniğiyle Anlatımı (1930-1960).* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Yolcu, M. A. (2018). Nevşehir Yöresinde Ailelerin Geleneksel Kış Hazırlıkları. *Kültür Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 7-22.

Yurdakul, M. A. (2022). *Yeni Başlayanlar İçin Şarap-Sirke-Pekmez ve Konserve Yapımı.* Ankara: Dorlion Yayınları.

Yücecan, S. (1975). Süt Türevlerinin Beslenmemizdeki Yeri ve Kullanılması. *Beslenme ve Diyet Dergisi, 4*(2), 29-41.

TÜRKİYE'DE SOSYAL PARAFİSKAL GELİRLER VE VERGİLERİN, GELİRİN YENİDEN DAĞILIMINA ETKİSİ

İSMET EMRE GÖKALP

gece kitaplığı

TÜRKİYE'DE SOSYAL PARAFİSKAL GELİRLER VE VERGİLERİN, GELİRİN YENİDEN DAĞILIMINA ETKİSİ

İSMET EMRE GÖKALP

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-012-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR VI

ŞEKİLLER VIII

GİRİŞ 1

I. BÖLÜM: SOSYAL GÜVENLİK, SOSYAL PARAFİSKAL GELİR VE YENİDEN DAĞILIM KAVRAMSAL ÇERÇEVE 9

1.1. Sosyal Adalet, Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik 9

1.2. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Parafiskal Gelirler 13

1.3. Sosyal Güvenlik ve Sosyal Parafiskal Gelirlerin Fonksiyonları 16

1.4. Sosyal Güvenlik, Sosyal Parafiskal Gelirler ve Yeniden Dağılım ... 17

1.4.1. Sosyal Parafiskal Gelirlerin Toplanmasında Oluşan Gelirin Yeniden Dağılımı 18

1.4.2. Sosyal Parafiskal Gelirlerin Harcanmasında Oluşan Gelirin Yeniden Dağılımı 21

1.4.3. Sosyal Parafiskal Gelirler ve Yeniden Dağılım Üzerine Yapılan Çalışmalar 23

1.5. Yeniden Dağılım Bakımından Sosyal Parafiskal Gelirler ile Vergi Takozu, İstihdam ve İşsizlik İlişkisi 27

1.6. Yeniden Dağılım Bakımından Sosyal Güvenliğin Finansmanı 33

1.6.1. Vergilerle Finansman 34

1.6.2. Sosyal Parafiskal Gelirlerle Finansman 34

1.6.3. Sosyal Güvenliğin Finansman Yöntemi 36

1.7. Yeniden Dağılım Bakımından Sosyal Parafiskal Gelirlerin Yansıması 41

1.7.1.Sigortalı Katkıları 41

1.7.2.İşveren Katkıları 42

1.7.3.Devlet Katkıları 43

II. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE SOSYAL GÜVENLİK REFORMARI VE SOSYAL PARAFİSKAL GELİRLERİN YENİDEN DAĞILIM ETKİSİ 45

2.1. Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Parafiskal Gelirler 45

2.2. Kısa Vadeli Sigorta Kollarında Yapılan Reformların Yeniden Dağılım Etkisi 50

2.2.1. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Sigortası 50

2.2.1.1. Kısa Vadeli Sigorta Kollarından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkisinin Karşılaştırılması 50

2.2.1.1.1. Geçici İş Göremezlik Ödeneği Uygulamasının Karşılaştırılması 50

2.2.1.1.2. Sürekli İş Göremezlik Geliri Uygulamasının Karşılaştırılması 55

2.2.1.1.3. İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Nedeniyle Ölen Sigortalının Hak Sahiplerine Gelir Bağlanması Uygulamasının Karşılaştırılması 57

2.2.1.1.4. Cenaze Ödeneği Uygulamasının Karşılaştırılması 58

2.2.1.1.5. Analık Sigortasından Sağlanan Emzirme Ödeneği Uygulamasının Karşılaştırılması 60

2.3. Uzun Vadeli Sigorta Kollarında Yapılan Reformların Yeniden Dağılım Etkisi 62

2.3.1. Yaşlılık Sigortası 62

2.3.1.1. 506 ve 5510 Sayılı Kanunların Yaşlılık Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 62

2.3.1.2. 1479 ve 5510 Sayılı Kanunların Yaşlılık Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 74

2.3.1.3. 5434 ve 5510 Sayılı Kanunların Yaşlılık Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 78

2.3.2. Malullük Sigortası 82

2.3.2.1. 506 ve 5510 Sayılı Kanunların Malullük Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 82

2.3.2.2. 1479 ve 5510 Sayılı Kanunların Malullük Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 84

2.3.2.3. 5434 ve 5510 Sayılı Kanunların Malullük Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 85

2.3.3. Ölüm Sigortası..... 86

2.3.3.1. 506 ve 5510 Sayılı Kanunların Ölüm Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 86

2.3.3.2. 1479 ve 5510 Sayılı Kanunların Ölüm Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 91

2.3.3.3. 5434 ve 5510 Sayılı Kanunların Ölüm Sigortasından Sağlanan Karşılıklar Bakımından Yeniden Dağılım Etkilerinin Karşılaştırılması . 92

2.3.4. İşsizlik Sigortası 94

III. BÖLÜM: SOSYAL PARAFİSKAL GELİRLERİN TOPLANMASI, REFORMLAR VE YENİDEN DAĞILIM ETKİSİ..... 107

3.1. 5510 ve 506 Sayılı Kanunlar Kapsamında Parafiskal Gelirlerin Toplanması ve Yeniden Dağılım Karşılaştırılması 107

3.2. 5510 ve 1479 Sayılı Kanunlar Kapsamında Parafiskal Gelirler ve Yeniden Dağılım Karşılaştırılması 111

3.3. 5510 ve 5434 Sayılı Kanunlar Kapsamında Parafiskal Gelirler ve Yeniden Dağılım Karşılaştırılması 113

3.4. Geçmişten Günümüze Sosyal Parafiskal Gelirler ve Nakit Akımları 114

3.4.1. Sosyal Parafiskal Gelirlerin Toplanması ve Değerlendirilmesi ile Oluşan Nakit Akımları 114

3.4.2. Sosyal Parafiskal Gelirlerin Hazine Tarafından Sübvanse Edilmesi Kapsamında Oluşan Nakit Akımları 126

3.4.3. Sosyal Güvenlik Bütçe Açıkları Oluşumu ve Gelişimi 126

3.5. Sosyal Parafiskal Gelirleri Sübvanse İçin Kullanılan Vergi Gelirlerinin Toplanması ve Yeniden Dağılım Etkisi 128

3.5.1. Dolaysız Vergiler 131

3.5.1.1.Gelir Vergisi 131

3.5.1.2. Kurumlar Vergisi 138

3.5.1.3. Servet Vergileri 139

3.5.2. Dolaylı Vergiler 140

3.5.2.1. Katma Değer Vergisi 140

3.5.2.2. Özel Tüketim Vergisi 142

3.6. Türkiye'de Sosyal Parafiskal Gelirlerin Yeniden Dağılım Etkisini Belirleyen Diğer Faktörler 145

3.6.1. Kayıt Dışı Ekonomi 145

3.6.2. İşsizlik 148

3.6.3. Prim Oranları ve Gelir 150

3.6.4. Yapılandırma ve Borçlanma Uygulamaları 155

IV. BÖLÜM: SOSYAL PARAFİSKAL GELİRLERİN YENİDEN DAĞILIM ETKİSİNİ BELİRLEMEK İÇİN YAPILAN AMPİRİK ANALİZLER 158

4.1. Kısa Vadeli Sigorta Kollarının Yeniden Dağılıma Olan Etkisinin Korelasyon Analizi ile Belirlenmesi 159

4.2. Uzun Vadeli Sigorta Kollarının Yeniden Dağılıma Olan Etkisinin Regresyon Analizi ile Belirlenmesi 160

4.3. Kısa ve Uzun Vadeli Sigorta Kollarından Sağlanan Karşılıkların Yeniden Dağılım Etkisinin Regresyon Analizi ile Belirlenmesi 162

4.4. Türkiye'de Sosyal Parafiskal Gelirler ve Sosyal Sigortaların Gelirin Yeniden Dağılımına Olan Etkisinin Regresyon Analizi ile Belirlenmesi 163

4.5. Türkiye'de Dolaylı ve Dolaysız Vergi Gelirlerinin Yeniden Dağılımına Olan Etkisinin Regresyon Analizi ile Belirlenmesi 164

4.6. Kayıtdışı Ekonominin Yeniden Dağılıma Olan Etkisinin Korelasyon Analizi ile Belirlenmesi 165

V. BÖLÜM: TEORİK VE AMPİRİK SONUÇLARIN DEĞERLENDİRMESİ 166

SONUÇ VE ÖNERİLER 177

KAYNAKÇA 182

GİRİŞ

Gelirin yeniden dağılımı, üretim ilişkileri sonucunda piyasada üretilen gelirin adaletsiz bölüşümünü daha adil bir hale getirmek için devletin elindeki araçları kullanarak yüksek gelirlilerden düşük gelirlilere doğru gelir akımı yaratmasıdır. Devletin geliri yeniden dağıtmasındaki amacı, toplumdaki gelir eşitsizliklerinin düzeltilmesini ve yoksulluğun azaltılmasını sağlamaktadır. Devletin bu alandaki en önemli araçları ise sosyal güvenlik sistemleri ile maliye politikaları kapsamında olan vergiler ve kamu harcamalarıdır. Sosyal güvenlik sistemi kapsamında toplanan sosyal parafiskal gelirler ile vergilerin toplanma biçimi ve hangi kesimlere ne kadar yük getirdiği, sosyal güvenlik sistemi kapsamında yapılan harcamalar ile kamu harcamalarının hangi kesimlere doğru ne seviyede gelir akımı yarattığı yeniden dağılımın yönünü ve büyüklüğünü belirlemektedir.

Sosyal güvenlik temel olarak belirli risklerin zararlarından insanları korumak için oluşturulmuş bir sistem olmakla birlikte, yeniden dağılımın meydana getirilmesinde insanın doğumundan ölümüne kadar olan tüm süreçte etkili olan ve devletler tarafından kullanılan araçlardan da bir tanesidir. Sosyal güvenlik sistemi kapsamındaki sosyal sigortalar da sosyal risklere karşı koruma sağlanması ve çeşitli gelir akımları yaratmasıyla piyasanın sağlayamadığı dikey ve yatay adaletin sağlanması ile yeniden dağılım yapılmasında devletler tarafından kullanılan ve bu yönü ile özel sigortalardan ayrılan bir sigorta türüdür. Sosyal sigortalar kapsamında sosyal parafiskal kurumlar tarafından toplanan sosyal parafiskal gelirler, sosyal güvenlik sistemlerinin birincil finansman kaynağı olup hem bu gelirlerin toplanması hem de kullanılması aşamalarında gelirin yeniden dağılımı meydana gelmektedir.

Sosyal güvenlik, kazançları olumsuz yönde etkileyebilecek hastalık, analık, iş kazası, yaşlılık, işsizlik gibi çeşitli risklere karşı çalışanları koruma amacını taşır. Bu nedenle bu riskler ile karşılaşıldığında çalışanlara kazançlarının yerine geçecek bir gelir sağlanması gereklidir. Sosyal güvenlik, katılımcılardan topladığı sosyal parafiskal gelirler ve onlara sosyal risklerle karşılaşıldığında sağladığı kazanç yerine geçebilecek ödemeler ile geliri hem bireysel hem de toplumsal olarak yeniden dağılmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte çağdaş sosyal güvenlik sistemleri sosyal risklerle karşılaşan sigortalılara ekonomik

KAYNAKÇA

Açmaz, Ö. A., "Devlet Memurları İçin Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi Önerisi", Sosyal Güvence Dergisi, 7, 2015.

Akbulak S. ve Akbulak Y., "Sosyal Güvenlik Kurumlarının Kaynak Sorunları ve Çözüm Önerileri", Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Yayınları, Yayın No:17, Ankara, 2004.

Akyıldız, Hüseyin, "Sosyal Güvenlik Reformunun Ulaştığı Son Şekliyle Sosyal Güvenlik Hukuku", Bizim Büro Matbaa, Ankara, 2015.

Akdoğan, Habib, Hiçyorulmaz, Ela, "Vergi Affına Muhasebe Meslek Mensuplarının Bakış Açısı: Çorum İli Uygulaması." Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi 12.3, s: 890-913, 2021.

Alm, J., M. McKee, and W. Beck, "Amazing Grace: Tax Amnesties and Compliance," National Tax Journal, Vol. 43, 1990.

Alper, Yusuf, "1990'lı Yılların Başında Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Karşılaştığı Temel Problemler", İşveren Dergisi Cilt;4, Sayı:6, 1990.

Alper, Yusuf. "Bazı Ülkelerde İşçi Sağlığı İşgüvenliği Uygulamaları ve Türkiye'deki Uygulama ile Karşılaştırılması." Journal of Social Policy Conferences. No. 37-38. 1992.

Alper, Yusuf, "Emekli Sandığı'nın 1992 Yılındaki Faaliyetleri Bakımından Değerlendirilmesi", İHD, 395-413, 1993.

Alper, Yusuf, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar", Ceylan Matbaacılık, Bursa, 1997.

Alper, Yusuf, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar", Alfa Basım, İstanbul, 2000.

Alper, Yusuf, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik ve Sosyal Sigortalar", Ekin Kitapevi, Bursa, 2003.

Alper, Yusuf, "Türk Emeklilik Sisteminde Reform", Mercek, Ocak 2005.

Alper, Yusuf, "Kurumsal Yapı Tek Çatı Hayata Geçti", Sosyal Siyaset Konferansları, Cilt:53, 2007.

Alper, Yusuf. "Sosyal Güvenlik Reformu ve Finansmanla İlgili Beklentiler." Sosyal Güvenlik Dergisi 1.1, 7-47, 2011.

Alper, Yusuf., Özgökçeler, Serhat, "Pozitive Discrimination Practices Towards Women In Turkish Social Insurance Law: Women-Friendly Social Security System", X. European Conferance on

Social and Behavioral Sciences, Sarejova, Bosnia and Herzegovina, May 19-22. 2016.

Alper, Yusuf, "Sosyal Güvenlik Reformu (2008-2016): Kapsamla İlgili Gelişmeler", Journal of Social Policy Conferences, 2017.

Alper, Yusuf, "Sosyal Güvenlik", İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları, 2018.

Alper, Yusuf, "Sosyal Güvenlik Üzerine Yazılarım", Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkezi, Ankara, 2019.

Alper, Yusuf, "Sosyal Güvenlik Hukuku", Dora Basım Yayın, Bursa, 2020.

Amenta, E. "Book Review of The Hidden Welfare State: Tax Expenditures and Social Policy in The United States", The American Journal of Sociology, 104, 3, 948-950, 1998.

Amoureux V., Guillaud E. ve Zemmour M., "It Takes Two to Tango Income and Payroll Taxes In Progressive Tax Systems", Luxembourg Income Study (LIS) Working Paper Series, No:779, 2019.

Andaç, Faruk, "İşsizlik Sigortası", TÜHİS Yayın No:66, 2. Baskı, Nisan 2010.

Anderson, P. M. and B. D. Meyer, "The Effects of Firm Specific Taxes and Government Mandates with an Application to the US Unemployment Insurance Program," Journal of Public Economics, 65(2), 119–145, 1997.

Anderson, P. M. and B. D. Meyer, "The Effects of the Unemployment Insurance Payroll Tax on Wages, Employment, Claims and Denials," Journal of Public Economics, 78(1-2), 81–106, 2000.

Arabacı, Rabihan Yüksel, "Gelirin Yeniden Dağılımında Bir Araç Olarak Sosyal Güvenlik", Uludağ Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2007.

Arabacı, Rabihan Yüksel, Yusuf Alper, "Sosyal Güvenlik Reformunun Yaşlılık Aylıklarına Etkisi: Yoksulluk Yaratan Bir Sosyal Güvenlik Sistemi", Amme İdaresi Dergisi, Cilt:43, Sayı:2, 2010.

Araujo, A.M.C.," The Distributional Effects of Indirect Taxes in Portugal" Nova School of Business and Economics (NSBE), 2019.

Arıcı, Kadir, "Türk Sosyal Güvenlik Hukuku", Ankara, Gazi Kitabevi, 2015.

Arın, T., “Kriz Devlet İktisat ve Sosyal Güvenlik Politikaları”, İstanbul Bilgi Üniv.Yayınları, 2013.

Armağan, Ramazan. "Türkiye’de Gelir ve Kurumlar Vergisi Oranlarında İndirimin Vergi Gelirleri Üzerine Etkileri." Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12.3, s: 227-252, 2007.

Arulampalam, Wiji, Michael P. Devereux, and Giorgia Maffini, “The Direct Incidence of Corporate Income Tax on Wages”, European Economic Review, 56, 1038–1054, 2012.

Atılgan, Ahmet, “Neo-Liberal Dönemde Sosyal Güvenlik”, Beta Yayınevi, 2016.

Atgür, M., “Türkiye’de Doğal İşsizlik Oranı Hipotezinin Geçersizliği ve İşsizlikte Histerisis Hipotezinin Geçerliliği (1988-2018)”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi SBD, (9)5, 2021.

Avram, Silvia. "The Impact of Social Assistance Schemes in Europe A Cross-National Analysis in 26 Countries." EU-SILC User Conference, Mannheim, 2009.

Avram, Silvia, Horacio, Levy, Holly, Sutherland, “Income Redistribution in the European Union”, IZA Journal of European Labor Studies 3, 22, 2014.

Aytaç, Deniz, “Maliye Politikasında Amaç Araç Uyumu: Ücret Vergileri ve Artan Oranlı Tarife Uygulaması Açısından Bir İnceleme”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15 (1), 2015.

Aydemir, Birol, “Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sistemi ve Sorunları”, I. Oturum, XXII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 09-13, 11-19, Mayıs 2007.

Aydın, Ufuk, “Covid-19 Pandemisi; İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanında Yarattığı Sorunlar Ve Çözüm Önerileri”, Hukuk Fakültesi Dergisi Yıl 6 Sayı 2, (181-214), Aralık 2020.

Bahçe, A.B., “OECD Ülkelerinde Yapılan Gelir Vergisi Reformu Çerçevesinde Türkiye’de Gelir Vergisi Sisteminin Simülasyonu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2013.

Bailey, Clive, Turner, John, “Strategies to Reduce Contribution Evasion in Social Security Financing”, World Development Vol. 29, No. 2, pp. 385-393, 2001.

Balcı İzgi, Berna, "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Son Gelişmeler", Çalışma ve Toplum, Sayı:16, s:85-106, 2008.

Barrers, Alain, "Economic et institutions financières" T. 1: Institutions financières. T. II: Economie financière, Paris, 1965.

Barro, R.J. Government Spending in A Simple Model of Endogenous Growth. J. Political Econ. 1990, 98, 103–126.

Barry, N.P., "Modern Political Theory" New York: Palgrave Pres, 2000.

Bassanini A. ve Duval R., "Employment Patterns in OECD Countries: Reassessing the Role of Policies and Institutions", OECD Economics Department Working Papers 486, OECD Publishing, 2006.

Başbuğ, Aydın, "Sosyal Hukuk", Binyıl Yayınevi, Ankara, 2010.

Başbuğ, Aydın, "Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Sigortalar", Şeker-İş Yayınları, Ankara, 2013.

Başterzi, Fatma, "Yaşlılık Sigortası Bakımından Sosyal Güvenlik Normlarının Uyumlaştırılması", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Baylan, Mustafa, "Sosyal Güvenlik Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi" Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Kahramanmaraş, 2014.

Baykara, Mehmet, "Sosyal Güvenlik Reformunun Yaşlılık Aylığına Etkisi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Behrendt, Christina, "Pensions And Income Redistribution In A Comparative Perspective: Evidence From The Luxembourg Income Study", Ages, Generations and the Social Contract, 261-277, Springer, 2007.

Bell, L.A., ''Theoretical Foundations for Social Justice Education'', M. Adams; L.A. Bell; P. Griffin (ed.), s.3-15, 1997.

Betcherman, G.ve Pages, C., "Estimating the Impact of Labor Taxes on Employment and the Balances of Social Insurance Funds in Turkey". Synthesis Report, World Bank, 2007.

Beveridge, William, "Social Insurance and Allied Services", Cmd. 6404, House of Commons Parliamentary Papers, 1942.

Bildirici, M., Ersin, Ö.Ö., Türkmen C. ve Yalçınkaya, Y. "The persistence effect of unemployment in Turkey: An Analysis of the 1980-2010 Period". Journal of Business, Economics & Finance, 1(3), 2012.

Binay, Murat, "The Laffer Effect at Turkish Social Security Administration's Premium Revenue", 4th World Conference on Business, Economics and Management, WCBEM, Procedia Economics and Finance 26, 2015.

Bistriceanu, G.D., "Mică Enciclopedie de Finanţe", Monedă, Asigurări, Vol. II, Editura Universitară, Bucureşti, 2006

Butter, F.A.G.D.; Kock, U. Social Security, Economic Growth and Poverty: Theoretical Considerations and Guidelines for Institutional Arrangements. Res. Memo. 2001

Boadway, R., Monterio, M., Marchand, M, Pestieau, P., "Social Insurance and Redistribution", Queen's Economics Department Working Paper No. 1004, Canada, 2001.

Bozio, A., M. Guillot, Q. Laff´eter, and M. Tenand, "Le mod`ele de micro-simulation TAXIPP–version 0.3," Guide m´ethodologique IPP, 2014.

Buyrukoğlu, Selçuk; Kutbay, Hüseyin, "Türkiye'de Kayıtdışı İstihdamın Bir Tetikleyicisi Olarak Vergi Takozu Sorunu ve Maliyeti", Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16.31: 249-273, 2016.

Campoy-Muñoz, P., M. A. Cardenete, M. C. Delgado, G.J.D. Hewings, "Effects of a Reduction in Employers' Social Security Contributions: Evidence from Spain", Real 16-T-1, 2016.

Can, U., Can, Z.G. ve Bal, H., "Unemployment Hysteresis Revisited: The Case of Turkey", International Conference on Eurasian Economies, Eastern Mediterranean University Press, 62-70, 2019.

Canbay, Tülin, Demir, Müslim, "Türkiye' de Sosyal Güvenlik Açıkları ve Sosyal Güvenlik Ahlakı", Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F., Cilt:20, Sayı:2, Manisa, 2013.

Caniklioğlu, Nurşen, "Kısa Vadeli Sigortalar Bağlamında 5510 Sayılı Yasa Uygulaması ve Çıkacak Sorunlar", Sosyal Güvenlik Hukuku Yasalar ve Gerçekler, s. 66-89, İstanbul, 2007.

Caniklioğlu, Nurşen, "5510 Sayılı Yasa Tasarısı'nın İşverene getirdiği Ek Yükümlülükler", İşveren Dergisi, s.36, 2008.

Caritas Europe, "Poverty Has Faces in Europe: The Need For Family Oriented Policies", 2.Report on Poverty in Europe, Brussels, Belgium, 2004.

Causa, O., Browne, J., Vindics, A., "Income Redistribution Across OECD Countries: Main Findings and Policy Implicatıins" OECD Economic Paper, No:23, 2018.

Chatterjee, S., Hadi, A.S., "Regression Analysis by Example", Fifth Edition, Willey Publication, 2012.

Cichon, Michael., "Can Europe Afford the Future Financing of the Welfare States?", international Labour Organization-Social Security Department Working Paper, Geneva, 1998.

Clausing, Kimberley, "In Search Of Corporate Tax Incidence. Tax Law Review", 65, 433–472, 2012.

Coronado, Julia L., Fullerton, Don, Glass, Thomas, "The Progressivity Of Social Security", NBER Working Paper Series, 7520, National Bureau Of Economic Research, 2000.

Cural, Mehmet, "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Yapısı ve Sisteme Yapılan Bütçe Transferlerinin Ekonomik Yansımaları", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2016, C.21, S.2, s.693-706, 2016.

Cutler, D. M., "Equality, Efficiency, and Market Fundamentals: The Dynamics of International Medical-Care Reform", Journal of Economic Literature, XL, 881-906, 2002.

ÇSGB, "Kayıt Dışı İstihdam ve Yabancı Kaçak İşçi İstihdamı", Ankara: ÇSGB Yayını, 2004.

Çekiç, A., "Unemployment Hysterisy With Fouirer Structural Break Unit Root Test: The Case Of Turkey", 2(3), 14-20, 2016.

Çelik, N., Caniklioğlu, N., Canbolat, Talat, "İş Hukuku Dersleri", İstanbul, 2012.

Çelikkaya, Ali, "OECD Üyesi Ülkelerde Emek Üzerindeki Vergi Yükünün Gelişimi ve Türkiye Üzerine Bir İnceleme", Tisk Akademi, 2013.

Çiçen, Y.B., "Türkiye'de Krizin İşsizlik Üzerinde Kalıcı Etkisi: Global Kriz Dönemi" İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi, 9(2), 1936-1956, 2020.

Dağ, M. "Sosyal Güvenlik Bütçe Açıklarının Sürdürülebilirliği: 2009-2018 Türkiye Örneği". Yaşar Üniversitesi E-Dergisi 14, s: 369-378, 2019.

Daveri F. ve Tabellini G., “Unemployment, Growth and Taxation in Industrial Countries”, Economic Policy, 15 (30), 2000.

Demir, Aysel, “Adalet Kuramları Tartışmasında John Rawls.”, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 12 (24), 33-42, 2014.

Dell’anno, R., “Inequality and Informality in Transition and Emerging Countries” IZA World of Labor; p. 325, 2016.

Dilik Sait, “Türkiye’de Sosyal Sigortalar İktisadi Açıdan Bir Tahlil Denemesi, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No:315, Ankara, 1971.

Dilik, Sait, “Sosyal Sigortaların Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi Cilt:26 Sayı:02, 1971.

Dilik, Sait, “Sosyal Güvenlik”, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1992.

Dilik, Sait, "Sosyal güvenliğin Finansmanında Yansıma Olayı-Primler ve Devlet Katkıları" Kamu-İş Kamu-Hukuku ve İktisat Dergisi 7.4 (2004): 2004.

Dilik, Sait, “Sosyal Güvenliğin Finansmanında Kaynakların Yansıma Olayı”, Maliye Araştırma Merkezi Konferansları, 2012.

Dinçer, M. R., Kalelioğlu, M. H., "Gelirin Tespiti ve Vergilendirilmesi: Safi Artış Teorisi, Kaynak Teorisi". Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2, 85-104, 2013.

Dolenc, Primož and Suzana Laporšek, "Tax Wedge On Labour And Its Effect On Employment Growth in the European Union." Prague Economic Papers 4.2010, s: 344-358, 2010.

Doligalski, P. Ve Rojas, L.E., “Optimal Redistribution with a Shadow Economy”, National Tax Association, Vol. 108, 108th Annual Conference on Taxation, pp. 1-41, 2015.

DPT, “Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 2001.

DPT, “Dokuzuncu Kalkınma Planı, Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 2006.

DPT, “Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu”, Ankara, 2007.

Ecevit, Eyüp, "Türk Cumhuriyetlerinde Yaşam Beklentisinin Belirleyicileri ve Ampirik Bir Analiz", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Sayı:21, 2013.

Edizdoğan, N., Çelikkaya, A., "Vergilerin Ekonomik Analizi", Dora Basım Yayın, 2012.

Edizdoğan, N. ve Giray, F., "Teoride ve Türkiye'de Parafiskal Gelirler", Ezgi Kitapevi, Bursa, 2007.

Egeli, Haluk, "Parafiskalite ve Parafiskal Yükümlülükler", Altın Nokta Yayınevi, İzmir, 2018.

Elgin, C., Elveren, A.Y., Bourgeois, J., "Informality, Inequality and Profit Rate" Applied Economics Letters, 2020.

Erdal, İ.Ö.Y., "Türkiye' de Kayıt Dışı İstihdam ve Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Politikaları", Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl:8 Sayı:16, 2019.

Ernst E. Hirsch, "Anılarım; Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi", TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, s:351-352, Ankara, 1997.

Ersan, Gürbüz, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik", İstanbul, 1981.

Eser, Dilek, "Sosyal Sigortalar Hukukunda Kadın: 506 ve 5510 Sayılı Kanunlar Bakımından Değerlendirme" Dokuz Eylül Üniversitesi Doktora Tezi, 2009.

Erdem, Betül Pektaş, "Türkiye'de İşsizlik Sigortası Fonu Gelir ve Giderlerinin Stokastik Modellenmesi", Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Ersan, Gürbüz, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik", İstanbul, 1987.

European Commıssıon, "Growth, Competıtıveness, Employment, The Challenges And Ways For Ward Into The 21st Century", Luxembourg, 1994.

European Parliament's Committee, "Pension Schemes", Directorate General For Internal Policies Polıcy Department A: Economic And Scientific Policy, 2014.

Felix, Alison, "Passing The Burden: Corporate Tax Incidence in Open Economies", Federal Reserve Bank of Kansas City, Regional Research Working Paper Series, No. 07-01, 2007.

Ferrarini, Tommy and Kenneth Nelson, "Taxation of Social Insurance and Redistribution: A Comparative Analysis of Ten Welfare States." Journal of European Social Policy 13, s: 21 – 33, 2003.

Fırat, M. Sabır, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Kurumu Bütçesi ve Sosyal Güvenlik Açıkları", TBB Dergisi, 127, 2016.

Fisher, R. C. Godderis, J. H. and Young, J. C., "'Participation in Tax Amnesties: The Individual Income Tax.'' National Tax Journal 42(1), 15-27, 1989.

Fişek, G., Özşuca, Ş.T., ve Şuğle, M.A., "Sosyal Sigortalar Kurumu Tarihi 1946-1996", SSK- Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 1998.

Fleischacker, S., "A Short History of Distributive Justice", Harvard University Press, 2004.

Franzoni, L. A., ''Tax Evasion and Tax Compliance'' Encyclopedia of Law and Economics, 1998.

Furuoka, F., "Does Hysteresis Exist in Unemployment? New Findings From Fourteen Regions of The Chezch Republic", Chezch Jounal of Economics and Finance, 64(1), 59-78, 2014.

Galbraith, John K., "İktisat Tarihi", Çev. Müfit Günay, Ankara, Dost Kitabevi, 2010.

Ganghof, S., "Tax Mixes and The Size of The Welfare State: Causal Mechanisms and Policy Implications", Journal of European Social Policy, 16, 4, 360-373, 2006.

Gençgönül, Samet, "İşsizlik Sigortası Fonunun Farklı Senaryolara Dayalı Aktüeryal Değerlendirmesi", Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2018.

GİB, Kayıt Dışı Ekonomiyle Mücadele Stratejisi Eylem Planı (2008-2010), Yayın No. 87, Ankara, 2009.

Giray, Filiz, "Türkiye'de Parafiskal Gelirler", Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.

Goni, E., Lopez, H.J., Serven, L., "Fiscal Redistribution and Income Inequality in Latin America", World Development Vol. 39, No. 9, pp. 1558–1569, 2011.

Góra M., Rohozynsky O., Sinitsina I., Walewski M., "Social Security Driven Tax Wedge And İts Effects On Employent And Shadow Employment", CASE Network Studies & Analyses No.398, 2009.

Gottret, P. and Schieber, G., "Health Financing Revisited: A Practitioner's Guide", The World Bank, Washington D.C., 2006.

Gök, M., Biyan, Ö., Akar, S., "Vergilemede Adalet İlkesinin Anayasal Temelleri ve Uygulamaya Yansımaları: Seçilmiş OECD Ülkeleri Açısından Karşılaştırmalı Bir Analiz", Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi, Cilt XXXIV, SAYI I, S. 269-292, 2013.

Gravelle, Jennifer, "Corporate Tax Incidence: Review of General Equilibrium Estimates and Analysis", National Tax Journal, 66, 185–214,2013.

Groneck Max, Wallenius Jahanna, "It Sucks To Be Single! Martial Status And Redistribution Of Social Security", The Economic Journal, 2020.

Gruber, J., "The Incidence of Mandated Maternity Benefits," The American Economic Review, 622–641, 1994.

Gruber, J., "The Incidence of Payroll Taxation: Evidence from Chile," Journal of Labor Economics, 15(S3), S72–S101, 1997.1

Gustman, A.L., Steinmeier, T.L., "How Effective Is Redistribution Under The Social Security Benefit Formula?", Journal of Public Economics 82, 1–28, 2001.

Güner, Eyüp ve Tokgöz, Emre, "Prime Esas Kazanç Üst Sınırı Değişiminin Kamu Maliyesi Üzerindeki Etkileri", T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporları, Şubat 2015.

Güneş, İsmail ve Yakar, Soner, "Sosyal Sigorta Finansman Yöntemleri ve Türkiye'de Sosyal Sigorta Kurumlarının Finansman Yöntemlerinin Değerlendirilmesi", Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (2), 2004.

Gümüş, Erdal, "Kamu Maliyesi Perspektifinden Sosyal Güvenlik Reform Sürecinin Değerlendirilmesi ve Finansal Geleceği", XXII. Türkiye Maliye Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 09-13 Mayıs 2007.

Güran, Mehmet Cahit, "Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Açısından Bankacılık Sektörü", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1995.

Güven, Ercan, "Sosyal Sigortalar Genel Uygulama İlkeleri ve Sigorta Kolları", İktisadi Ticari İlimler Akademisi yayınları, No: 149/91, Eskişehir, 1976.

Güvercin, C.H., “Sosyal Güvenlik Kavramı ve Türkiye’de Sosyal Güvenliğin Tarihçesi”, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, Cilt 57, Sayı 2, 2004

Güzel, Ali, Okur, Ali Rıza ve Caniklioğlu, Nurşen, “Sosyal Güvenlik Hukuku”, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2016.

Güzel, Ali, Okur, Ali Rıza ve Caniklioğlu, Nurşen, “Sosyal Güvenlik Hukuku”, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 2020.

Guillot, M., Breda, T., Bozio, A., “The Contribution of Payroll Taxation to Wage Inequality in France”, IZA Discussion Paper No. 13317, 2020.

Halisçelik, E., Acaravcı, A., Güzel, A.E., “Türkiye’de Gelir Dağılımı, Sağlık Harcamaları ve Yaşam Beklentisi İlişkisi: ARDL Sınır Testi Analizi”, Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 5 (2) 2019.

Harberger, Arnold C., “The incidence of the corporation income tax”, Journal of Political Economy, 70, 215–240, 1962.

Hazman, Gülsüm Gürler. "Türkiye’de Gelir Dağılımında Adalet Ve Sosyal Güvenlik Harcamaları Arasındaki Nedensellik İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16.1, s: 205-216, 2011.

Helvacı, Hakan, “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Yeniden Yapılanma ve Finansman Krizine Etkileri” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Herekmen, Aykut, “Teoride ve Türkiye’de Parafiskal Gelirler”, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Doçentlik Tezi, Eskişehir, 1972.

Hindrinks, J., ve De Doner, P., “The Politics of Redistributive Social Insurance”, Journal of Public Economics Volume 87, Issue 12, Pages 2639-2660, 2003.

Hodge, Scott, Hickman, Bryan, “The Importance of the Tax Wedge on Labor in Evaluating Tax Systems”, The Tax Foundation, Washington DC, 2018.

Hungerbuhler, M., E. Lehmann, A. Parmentier, and B. Van der Linden, “Optimal Redistributive Taxation İn A Search Equilibrium Model”, Review of Economic Studies 73(3), 743–767, 2006.

Hurd, Michael D., Mcfadden, Daniel, Merrill, Angela, “Predictors of Mortality Among the Elderly”, NBER Working Paper, 2001.

Hwang W, et al. "Out-of-Pocket Medical Spending for Care of Chronic Conditions", Health Affairs, 2001;20:267-278.

ILO, "Social Security: A New Consensus", International Labour Organisation, Geneva, 2001.

ILO, "Supporting Workers in the Informal Economy: A Policy Framework", Employment Sector International Labour Office Geneva, 2002.

ILO "Social Protection Floor: For a Fair and Inclusive Globalization", Report of The Advisory Group, Geneva: ILO, 2011.

Immervoll, Herwing, "Fiscal Drag – An Automatic Stabiliser?", Cambridge Working Papers in Economics 0025, Faculty of Economics, University of Cambridge, 2000.

Immervoll, H., Lietz, C., O 'Donoghue, C., Verbist, G., Levy, H., Mantovani, D., Sutherland, H., "Household Incomes and Redistribution in the European Union: Quantifying the Equalising Properties of Taxes and Benefits", IZA DP No. 1824, 2005.

Immervoll, H., ve Richardson, L., "Redistribution Policy and Inequality Reduction in OECD Countries: What Has Changed in Two Decades?", IZA Discussion Paper No. 6030, 2011.

İpek, S. Özkaya, S. and Öksüz, S., ''Considerations of Taxpayers according to Situation of Benefitting from Tax Amnesty'' An Emprical Research. International Journal of Business and Social Science, 3(13), 95-101, 2012.

Iturbe-Ormaetxe, Iñigo, "Salience of Social Security Contributions And Employment" International Tax and Public Finance 22.5, s: 741-759, 2015.

Işığıçok, Özlem; İstihdam ve İşsizlik, Dora Basım-Yayın, 2. Basım, Bursa, 2014.

ISSA, "Guidelines for the Investment of Social Security Funds", ISSA Study Group on the Investment of Social Security Funds, Technical Report 13, 2004.

Iturbe-Ormaetxe, I., "Salience of Social Security Contributions and Employment", Interntaional Tax Public Finance, 22: 741-759, 2016.

Kalkınma Bakanlığı, "Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği", Onuncu Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2014.

Kara, Hüseyin, "The Effects Of Tax Amnesties On Tax Revenue And Shadow Economy In Turkey", Middle East Technical University Thesis, Ankara, 2014.

Karabacak, B.N., "Toplumsal Dayanışmanın Finansman Boyutu: Türkiye'de Sosyal Politikaların Finansmanı Örneği", Çalışma ve Toplum, 2013/2.

Karadeniz, Oğuz, "Dünya'da ve Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği", Çalışma ve Toplum Dergisi, Ankara, 2012.

Karadeniz, Oğuz ve Kumaş, Handan "Türkiye'de İşsizlik Sigortası Ödeneğinden Yararlanan İşsiz Sayısının Düşük Olma Nedenleri: AB Ülkeleri ile Bir Karşılaştırmalı Bir Analiz" Sosyoekonomi, Derneği Dergisi, 25(33), Temmuz, 2017.

Karagöz, Sefa, "Sosyal Politika Açısından Kayıt Dışı Ekonominin Önemi", İstanbul İktisat Dergisi, 70, s.481-507, 2020.

Koray, Meryem, "Sosyal Politika", Ezgi Kitabevi, Bursa, 2010.

Koreh, M. and M. Zemmour, "A Silent Revolution in the Contributory Social Insurance Method: A Comparative Analysis of OECD Countries, 1980-2016," Working paper, LIEPP Sciences Po, 2019.

Korkmaz, E., Akgeyik, T., Yılmaz, B.E., Oktayer, N., Susam, N., Şeker, M., "Bireysel Emeklilik Sistemi ve Sosyal Güvenlik Sisteminin Yeniden Yapılandırılması", İstanbul Ticaret Odası, 2006.

Kristjánsson, A.S., "Income redistribution in Iceland: Development and European Comparisons", European Journal of Social Security, 13 (40), pp. 392-423, 2011.

Kurt, R., Tezel, A. "Sosyal Güvenlik Reformu Yorum ve Açıklaması", Yaklaşım Yayıncılık, 2009.

Kurt, Resul, "5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Diğer Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapan 5754 Sayılı Kanun (Karşılaştırılması ve Açıklamalı)", s.162, İSMMO Yayınları, İstanbul, 2008.

Laporsek P. ve Dolenc S., "Hazans Tax Wedge on Labour and Its Effect on Employment Growth in the European Union", Prague Economic Papers, 4, 2010.

Lehmann, E., A. Parmentier, and B. Van der Linden, "Optimal Income Taxation With Endogenous Participation and Search Unemployment", Journal of Public Economics 95(11), 2011.

Lehmann, E., Lucifora C., Moriconi S., Linden B. Van der, "Beyond the Labour Income Tax Wedge: The Unemployment-Reducing Effect of Tax Progressivity", IZA, 8276, 2014.

Lindert, Kathy, Skoufias, Emmanuel, Shapiro, Joseph, "Redistributing Income to the Poor and the Rich: Public Transfers in Latin America and the Caribbean", Discussion Paper, pp. 1-131, 2006.

Lockwood, B.B., Taubinsky, D., "Regressive Sin Taxes", NBER Working Paper 23085, Cambridge, 2017.

Luitel, H. S. and Sobel, R.S., "The Revenue Impact of Repeated Tax Amnesties.'' Public Budgeting and Finance, 27(3), 19-38, 2007.

Lustig, N., "Fiscal Policy and Income Redistribution in Latin America: Challenging the Conventional Wisdom", Society for the Study of economic inequality, ECINEQ WP, 2011.

Makal, Ahmet, "19. Yüzyıl Sonları, 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri", Osmanlı Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:5, s:86-109, 1999.

Maggio, Marco Di, Kermani, Amir, "The Importance Of Unemployment Insurance As An Automatic Stabilizer" Natıonal Bureau Of Economic Research (NBER) Working Paper Series, 22625, September 2016.

Malin, M., H., "The Distributive and Corrective Justice Concerns in the Debate over Employment At-Will: Some Preliminar Thoughts", Chicago Kent Law Review, Vol:68, Article:13, 1992.

Maynard, A. and Dixon, A., "Private Health Insurance and Medical Savings Accounts: Theory and Experience", Mossialos, E. Et al., (eds.), Funding Health Care: Options for Europe, s.109-127, Open University Press, Buckingham – Philadelphia, 2002.

Mcgee, Robert W., "Is It Unethical To Evade The Social Security Tax?", Journal of Accounting, Ethics & Public Policy, Vol. 2, No. 3, 1999.

Mehl, Lucien, "Elementos de Ciencia Fiscal, Barcelona", Editorial Bosch, 1964.

Melguizo, Á. and J. M. González-Páramo, "Who Bears Labour Taxes And Social Contributions? A Meta-Analysis Approach", Series, 4, pp. 247–271, 2013.

Merigot, J.G., "Eléments D'une Théorie De La Parafiscalité" Librairie Générale De Droit Et De Jurisprudence, 1949.

Mestan, M., "Norm ve Standart Birliği Sağlanması Bakımından 5510 Sayılı Kanun'da Kamu Görevlilerinin (4/1-C) Sosyal Güvenliği", Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Bursa, 2012.

Milan Deskar-Škrbić, Saša Drezgić & Hrvoje Šimović, "Tax Policy and Labour Market in Croatia: Effects of Tax Wedge on Employment", Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 31:1, 2018.

Mitra, Pradeep, and Ruslan Yemtsov, "Increasing Inequality in Transition Economies: Is There More to Come?", Washington, DC: World Bank, 2006.

Mishchuk, H., Bilan, S., Yurchyk, H., Akimova, L., Navickas, M., "Impact Of Shodow Economy On Social Safety: The Experience Of Ukraine", Economics and Sociology, 13(2), 289-303, 2020.

Mossialos, E. and Dixon, A., "Funding Health Care: An Introduction", Mossialos, E. Et al (eds.), Funding Health Care: Options for Europe içinde, s.1-30, Open University Press, Buckingham Philadelphia, 2002.

Murat, G., Alper, Y. Ve Açık, D., "İşsizlik Sigortası Fonlarının Değerlendirilmesi: Türkiye Uygulaması", Türk-İş ve Bülent Ecevit Üniversitesi 19. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Genişletilmiş Bildiri Özetleri, Zonguldak, 2018.

Musgrove, P., "Public and Private Roles in Health: Theory and FinancingPatterns", Health, Nutrition and Population (HNP) Discussion Paper, World Bank, Washington D.C., 1996.

Myles, John, "A New Social Contract For The Elderly? Why We Need A Welfare State", Oxford University Press, New York, 2003.

Nelissen, J.H.M., "Annual Versus Lifetime Redistribution by Social Security", Journal of Public Economies 68, 1998.

Neurmark, F., "Maliyeye Dair Tetkikler", İstanbul, İsmail Akgün Matbaası, 1951.

Nickell S. ve Layard R., "Labour Market Institutions and Economic Performance", Handbook of Labor Economics, Amsterdam, 1999.

Nurdoğan, Ali Kemal, "Osmanlı İmparatorluğu Son Dönemlerinde Modern Sosyal Güvenlik Sistemine Geçiş Çalışmaları Kapsamında Şehit Yakınları ve Malul Askerlere Yönelik Yapılan Düzenlemeler ve Milli Mücadeleye Etkisi" Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi Özel Sayı, 2020.

OECD, "OECD Ülkelerinde Vergilendirme", Çeviren Nevzat Saygılıoğlu, Yaklaşım Yayınları, Ankara, 1993.

OECD, "The Oecd Jobs Study Facts, Analysis, Strategies", 1994.

OECD, "Employment Outlook", 2007.

OECD, "Taxing Wages 2007–2008", Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 2008.

OECD, "Taxing Wages 2010-2011", Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 2012.

OECD, "OECD Pensions Outlook 2018", OECD Publishing, 2018.

OECD, "Taxing Wages", 2018.

OECD, "Pensions at a Glance 2019", OECD and G20 Indicators, 2019.

OECD, "Pensions at a Glance 2015", OECD and G20 Indicators, 2015.

OECD, "Revenue Statistics 2020", Tax Revenue Trends In The OECD, 2020.

OECD, "OECD Employment Outlook 2021", OECD Publishing, Paris, 2021.

Okumuş, B., "Türkiye Sosyal Güvenlik Sisteminde Yaşlılık Sigortasının Gelirin Yeniden Dağılımı Açısından Analizi", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Okur, Ali Rıza, Güzel, Ali, Caniklioğlu, Nurşen, "Sosyal Güvenlik Hukuku", Beta Basım Yayın, 2010.

Onar, Sıddık Sami, "İdare Hukukunun Umumi Esasları", Cilt I, İstanbul, 1960.

Orhan, Sadettin, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Dönemde Sosyal Güvenlik Düzenlemeleri", İş ve Hayat, Cilt:1, Sayı:1, 2015.

Orhaner, Emine, "Kamu Maliyesi", Siyasal Kitapevi, Ankara, 2007.

Ortiz, Isabel, "The Case for Universal Social Protection", IMF eLibrary, Finance and Development, December, 2018.

Oshio, Takashi, "Intra-age, Inter-age and Lifetime Income Redistribution", Journal of Population and Social Security, 1.1: s36-s49, 2002.

Owens, Jeffrey, "An International Comparison of Tax System in the Industrialised and Lather-Industrialised Country of the OECD Area With Special Reference to Turkey", Vergi Reformları, İ.T.İ.A.,

Vergi Reformları Kongresi Tebliğ ve Yorumları 21-30 Ocak 1981, İstanbul, 1981.

Oyan, Oğuz, "Türkiye Ekonomisi Nereden Nereye", İmaj Yayınevi, 1992.

Öncel, Türkan, "Parafiskal Yükümlülükler", İstanbul Üniversitesi Yayın No:3115, Güryay Matbaası, 1973.

Önder, İzzettin, "Katma Değer Vergisinin Ekonomik Etkileri", Maliye Araştırma Ens. Konferansları, 30. Seri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1984-1985.

Öner, Erdoğan "Vergi Enflasyon İlişkisi ve Enflasyon Vergisi (II)", Sabahaddin Zaim'e Armağan, İktisat Fakultesi Mecmuası, 1994/ B-C, C, 1 – 4, 1994.

Öz, S., ve Çubukçu, D.Ö., "Af ya da Adalet: Yeni Mali Af Yasası", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi z 66-2, 2011.

Özcan, Mustafa, "Aktif Yaşlanmaya Yönelik Sosyal Güvenlik Politikaları", Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2010.

Özmen, Zeynep, "Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Mali Krizi ve Çözüm Önerileri", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2015.

Özpençe, A.İ. ve Ergen, E., "Analysis of Unemployment Hysteresis in Turkey: Structural Break Unit Root Test", Journal of Economics, Finance and Accounting, 4(4), 368-376,2017.

Özşuca, Şerife, "Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Ekonomi Üzerindeki Etkileri 1965-1988", Gazi Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara, 1990.

Özşuca, Şerife, "İşveren Sigorta Primlerinin Emeğin Göreli Gelir Payı Üzerindeki Etkisi", Ekonomik Yaklaşım, Cilt:4, Sayı:10, 1993.

Özşuca, Şerife ve Toksöz, Gülay, "Sosyal Koruma Yoksunluğu Enformel Sektör ve Küçük İşletmeler", Ankara Üniversitesi SBF, Yayın No:591, Ankara, 2003.

Özşuca, Şerife, "Küreselleşme ve Sosyal Güvenlik Krizi", SBF Dergisi, Cilt:58, No:2, s:133-152, 2003.

Öztürk, Berna, "Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Primler", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Pamukçu, T. and Yeldan, E., "Country Profile: Turkey, Public Sector and Fiscal Policy Issues", Report Prepared for the Economic Research Forum, 2005.

Papps, K., L., "The Effects of Social Security Taxes and Minimum Wages on Employment: Evidence from Turkey". IZA Discussion Paper. No. 6214, 2011.

Peden, George, "Liberal Economists and the British Welfare State: from Beveridge to the New Right", Liberalism & the Welfare State: Economists & Arguments for the Welfare State (pp.39-56) Edition: 1stChapter: 2Publisher: Oxford University Press, 2017.

Pehlivan, Osman, "Kamu Maliyesi", Derya Kitabevi, Trabzon, 2006.

Pınar, Abuzer, Önder, İzzettin, "Maliye Politikası", Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.

Pierson, Christopher, "Modern Devlet", Çeviren: Dilek Hattatoğlu, Çivi Yazıları, İstanbul, 2001.

Pietro, G.D. , "Equality of Opportunity in Italian University Education: Is There Any Role for Social Welfare Spending". Int. J. Educ. Dev. 2003, 23, 5–15.

Piketty, Thomas, "Yirmi Birinci Yüzyılda Kapital", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Plasscheart, Sylevain R. F., "The Defination of Gross Taxable Income In Schedular or Global Income Taxes", Bulletin Fiscal Documentation, 1977.

Prasad, M. ve Deng Y., "Taxation and The Worlds of Welfare", SociaEconomic Review, 7, 431-457, 2009.

Prasad, Naren, "Policies For Redistribution: The Use of Taxes And Social Transfers", International Institute For Labour Studies, 2008.

Reviglie, Franco, "Sosyal Güvenlik Sektörü ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansman", Eskişehir İ.T.İ.A., Dergisi, XII (1), 1977.

Rosen, Harvey, "Public Finance", 4th edition, U.S.A., Irwin Inc., 1995.

Ruth, Ben Israil, "Labour and Social Security: Is There a Conflict?", Labour Law and Industrial Relations at the Turn of the Century, Liber Amicorum in Honour of Roger Blanpain, Edited: Chris ngels and Manfred Weiss, 1998.

Saez, Emmanuel, Manos Matsaganis, and Panos Tsakloglou, "Earnings Determination and Taxes: Evidence From a Cohort-Based Payroll Tax Reform in Greece", Quarterly Journal of Economics, 2012.

Sala-I-Martin, X,." A Positive Theory of Social Security", Yale University, Scand. J. Econ. 1996.

Saraç, Coşkun, "İşsizlik Sigortası Edim Koşulları" Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Cilt: 13, Sayı: 1, 2011.

Sayar, Nihat, "Kamu Maliyesi" Cilt:1, İstanbul İTİA, Nihat Sayar Yayın ve Yardım Vakfı Yayınları, No:256, Sermet Matbaası, İstanbul, 1975.

Sayım, Ferhat, Odabaş, Turkay, "5510 Sayılı Yasa ile Değiştirilen Emekli Aylığı Bağlama Oranlarının Olası Finansal Etkisinin Sosyal Politika Hedefleri Açısından Değerlendirmesi", HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi Cilt: 4, Yıl: 4, Sayı: 9, 2015.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2012 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2013.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2013 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2014.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2014 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2015.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2015 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2016.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2016 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2017.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2017 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2018.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2018 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2019.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2019 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2020.

Sayıştay, "Sosyal Güvenlik Kurumu 2020 Yılı Sayıştay Denetim Raporu", 2021.

Saxton, Jim, "Payroll Taxes And The Redistribution Of Income" A Joint Economic Committee Study, United States Congress, 1997.

Schneider, F., "Estimating The Size of The Shadow Economies of Highly-Developed Countries: Selected New Reults", CESifo DICE Report,

ISSN 1613-6373, ifo Institut-Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung an der Universität München, München, Vol 14, Iss. 4, pp. 44-53, Münich. 2016.

SGK, "Sosyal Güvenlik Reformu: Uygulama Öncesi Yeni Yaklaşım", Sosyal Güvenlik Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.

Shoven, John B., "The Incidence and Efficiency Effects of Taxes on Income From Capital", Journal of Political Economics, 84, 1261–1283, 1976.

Snowdon, C., "Of Course Sin Taxes are Regressive", Institute of Economic Affairs Current Controversies No. 63, 2018.

Sommacal, Alessandro, "Pension Systems and Intragenenerational Redistribution When Labor Supply is Endogenous", Oxford Economic Papers, Vol. 58, No. 3, 2006.

Soykan, Şükrü. "Türkiye'de Sosyal Sigortaların Kuruluşu ve Gelişmesi." Journal of Social Policy Conferences. No. 15. 2011.

Sözer, A. N., "Sosyal Devlet Uygulamaları" Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Cemiyeti Yayını, 1997.

SSK, "50. Yılında Sosyal Sigortalar Kurumu", SSK Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara-1996.

Stiglitz, Joseph, "Kamu Kesimi Ekonomisi", Marmara Üniversitesi Yayın No:549, İstanbul, 1994.

Stotsky, Janet. "The Base of the Personal Income Tax", Tax Policy Handbook Tax Policy Division Fiscal Affairs Department International Monetary Fund, Washington, D.C., 1995.

Sunal, Onur, "Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt:66, No:3, 2011.

Sürücü, Zafer, "Türkiye'de Gelir Dağılımı Bozukluğunu Önlemeye Yönelik Kamu Politikaları", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Süzek, Sarper, "İş Hukuku" Beta Yayınları, 2009.

Şahin, O., E., "20. Yüzyıl Batı ve İslam Düşüncesinde Sosyal Adalet Yaklaşımı", Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:4, Sayı:1, 2019.

Şener, Orhan, "Teoride ve Uygulamada Kamu Ekonomisi", 8. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 2006.

Şener, Orhan, "Kamu Ekonomisi", Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2001.

Taban, Sami ve Şengür Mehmet, "Türkiye'de Enflasyonun Kaynağının Belirlenmesine Yönelik Ekonometrik Bir Analiz", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 47, 2016.

Talas, Cahit, "Sosyal Ekonomi", 6. Baskı, Ankara, Sevinç Matbaası, 1979-1983.

Talas, Cahit, "Toplumsal Politika", İmge Kitapevi, Ankara, 1997

Tanrıverdi, Pınar, "Gelir Dağılımı ve Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri", Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans tezi, Pamukkale, 2007.

Taş, S. ve Uğur, B., "Türkiye'de işsizlik histerisi mi, yoksa doğal işsizlik oran hipotezi mi geçerlidir?", Çukurova Dergisi İİBF Dergisi, 21(1), 25-40, 2017.

Teyyare, Erdoğan ve Kübra Sayaner. "Türkiye'de Gelir Eşitsizliğinin Maliye Politikası Araçları ve Kurumsal Faktörler Açısından Analizi ve Çözüm Önerileri." Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 8.16, s: 309-334, 2018.

Tezgel, Osman, "Sosyal Politika", Sendikacılık Akademisi Ders Notları 2 (SBF), Türk-İş Yayınları, Aydoğdu Ofset, s. 1-32, Ankara, 2013.

TCCB, "100 Günlük İcraat Programı", 2018.

Timmons, Jeffrey F., "The Fiscal Contract: States, Taxes, and Public Services", World Politics, 57, 4, 530-567, 2005.

Tokol, Aysen, "Sosyal Politika", Vipaş, 2000.

Toku, Neşet, "Adalet Üzerine", Kutadgubilig Felsefe Bilim Araştırmaları Dergisi, Sayı:36, İstanbul, 2017.

Tosuner Mehmet, Arıkan Zeynep, "Parafiskal Gelirler Parafiskal Kurumlar" Aklıselim Matbaası, İzmir, 1989.

Tuncay, A. Can, "Sosyal Güvenlik Dersleri", Kent Basımevi, İstanbul, 1982.

Tuncay, Can ve Ekmekçi, Ömer, "Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri" Beta Yayınları, İstanbul, 2005.

Tuncer, Selahattin, "Kamu Maliyesi" İstanbul, 1969.

Turhan, Salih, " Kamu Harcamaları ve Gelir Dağılımı", Maliye Enstitüsü Konferansları, 23. Seri, İ.Ü. Yayın No: 2067, İstanbul, 1975.

Tüğen, Kâmil, "Parafiskalite ve Parafiskal Gelirler", Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1993.

Uçanok, Okan. "Gelir Vergisi Tarifesi." Vergi Dünyası Dergisi 413, s: 29-32, 2016.

Uşun, Ercan, "Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Yaşanan Kaynak Sorunu: Uygulanan Parametrik ve Sistemik Reformlar", Maliye Hesap Uzmanları Vakfı, Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, 2005.

Uzunhasanoğlu, Z. Defne. "Türkiye'de Uygulanan Ekonomik ve Mali Politikaların Gelir Dağılımına Etkisi 1980-2005." Maliye Hesap Uzmanları Vakfı Ekonomik ve Mali Araştırma Yarışması, Ankara, s: 1-77, 2006.

Vodopivec, M., "Income Support for the Unemployed. Issues and Options", Washington, DC: World Bank, 2005.

Vasquez-Ruiz, Harold A. "A New Approach to Estimate The Incidence of the Corporate Income Tax", Working Paper, Georgia State University, 2011.

Wang, Chen, Koen Caminada, and Kees Goudswaard. "Income Redistribution in 20 Countries Over Time." International Journal of Social Welfare 23.3, s: 262-275, 2014.

Winfrey, John, "Public Finance Public Choice and Public Economy" New York Harper and Row Publishers, 1973.

World Bank, "Averting Old Age Crisis", A World Bank Policy Research Report, Oxford University Press, 1994.

World Bank, "Estimating the Impact of Labor Taxes on Employment and the Balances of the Social Insurance Funds in Turkey" Synthesis Report. Report No 44056-TR, April 2009.

World Economic Forum, "The Global Competitiveness Report 2019" Insight Report, Professor Klaus Schwab, Switzerland, 2019.

Yaşar, Samet, "İşçi Sigortaları Kurumunun Kuruluşu", Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2, s. 211-232, 2017.

Yazgan, Turan, "Gelir Dağılımı Açısından Sosyal Güvenlik", Fatih Gençlik Vakfı Matbaa İşletmesi, İstanbul, 1975.

Yelmen, Yunus, "Sosyal Sigortalarda Prim", Marmara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2006.

Yılmaz, Binhan Elif, "Sosyal Güvenlik Ekonomisi", Türkiye'de Sosyal Güvenlik Sisteminin Açıkları, Finansmanı ve Reformu, Derin Yayınlar, İstanbul, 2014.

Yorulmaz, Çiğdem, "Ölüm Sigortası", Ankara Barosu Dergisi, Yıl:68, Sayı: 2010/3.

Yurdadoğ, V., "Sosyal Güvenlik ve Yeniden Gelir Dağılımına Etkisinin Teorik Çerçevede Değerlendirilmesi", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 26, Sayı 1, Sayfa 254-269, 2017.

Yücel, Mehmet, "Kayıt Dışı Ekonomi Bakımından Türk Vergi Sisteminin Analizi", İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2014.

Prof. Dr. İbrahim TURNA

TARIMSAL ORMANCILIK

(AGROFORESTRY)

gece kitaplığı

TARIMSAL ORMANCILIK (AGROFORESTRY)

Prof. Dr. İBRAHİM TURNA

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-002-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ VE TEMEL KAVRAMLAR ____ 1

1.1. GİRİŞ ____ 1

1.2. TARIMSAL ORMANCILIK KAVRAMI ____ 12

1.2.1. Özel Ormancılık ____ 13

1.2.2. Çok Yönlü Yararlanma ____ 14

1.2.3. Sosyal Ormancılık ____ 15

1.2.4. Karma Ormancılık ____ 16

1.2.5. Tarımsal Ormancılık ____ 17

1.3. TARIMSAL ORMANCILIĞIN ÖNEMİ ____ 18

1.3.1. Tarımsal Ormancılığın Tanımı ____ 18

1.3.2. Tarımsal Ormancılığın Amacı ____ 23

1.3.3. Tarımsal Ormancılığın Önemi ____ 27

1.3.4. Tarımsal Ormancılığın Faydaları ____ 28

2. TARIMSAL ORMANCILIK SİSTEMLERİ VE SINIFLANDIRILMASI ____ 39

2.1. TARIMSAL ORMANCILIK SİSTEMLERİ ____ 39

2.2. TARIMSAL ORMANCILIK SİSTEMLERİNİN SINIFLANDIRILMASI ____ 53

2.2.1. Ürün Rotasyon Sistemi ____ 55

2.2.2. İç İçe Kültivasyon Sistemi ____ 60

2.2.3. Tarım Alanlarında Çok Amaçlı Ağaç Dikimi ____ 67

2.2.4. Çiftlik Ormancılığı ____ 75

2.2.5. Alt Sistemlerin Ekolojik ve Ekonomik Modelleri ____ 78

2.2.6. Tarımsal Ormancılıkta Başarı Kriterleri ____ 79

3. TARIMSAL ORMANCILIKTA TÜRLER ____ 83

3.1. TÜRLERDE ARANAN ÖZELLİKLER ____ 83

3.2. BİTKİ TÜRLERİNİN ÇOK AMAÇLI POTANSİYELLERİ ____ 88

3.3. TARIMSAL ORMANCILIKTA BAZI ODUNSU BİTKİLER 92

3.3.1. Kavak (*Populus* ssp.) ____ 93

3.3.2. Okaliptüs (*Eucalyptus* ssp.) ____ 98

3.3.3. Kızılağaç (*Alnus* ssp.) ____ 100

3.3.4. Yalancı Akasya (*Robinia pseudoacacia* L.) ____ 102

3.3.5. Kestane (*Castanea sativa* Mill.) ____ 104

3.3.6. Demir Ağacı (*Casuarina equisetifolia* Forst.) ____ 108

3.3.7. Söğüt (*Salix* sp.) ____ 109

3.3.8. Ihlamur (*Tilia* sp.) ____ 110

3.3.9. Defne (*Laurus nobilis* L.) 111
3.3.10. Meşeler (*Quercus* sp.) 113
3.3.11. Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.) 113
3.3.12. Serviler (*Cupressus* ssp.) 116
3.4. TARIMSAL ORMANCILIKTA BAZI YEM BİTKİLERİ 117
3.5. TARIMSAL ORMANCILIKTA ODUN DIŞI ORMAN ÜRÜNLERİ (ODOÜ) 120
4. DÜNYA'DA TARIMSAL ORMANCILIK 143
4.1. BAZI ÜLKELERDE TARIMSAL ORMANCILIK 143
4.1.1. Güney Kore'de Tarımsal Ormancılık 145
4.1.2. Kuzey Kore'de Tarımsal Ormancılık 150
4.1.3. Hindistan'da Tarımsal Ormancılık 151
4.1.4. Endonezya'da Tarımsal Ormancılık 155
4.1.5. Sri Lanka'da Tarımsal Ormancılık 156
4.1.6. Sudan'da Tarımsal Ormancılık 157
4.1.7. Çin'de Tarımsal Ormancılık 159
4.1.8. Filipinler'de Tarımsal Ormancılık 165
4.1.9. Kenya'da Tarımsal Ormancılık 166
4.1.10. Senegal'de Tarımsal Ormancılık 168
4.2. GELİŞMİŞ ÜLKELERDE TARIMSAL ORMANCILIK 171
5. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ORMANCILIK 181
5.1. TÜRKİYE'DE ARAZİ KULLANIMI 182
5.2. TÜRKİYE'DE TARIMSAL ORMANCILIK POTANSİYELİ 190
5.2.1. Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 201
5.2.2. Marmara Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 217
5.2.3. Ege Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 225
5.2.4. Akdeniz Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 238
5.2.5. İç Anadolu Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 247
5.2.6. Doğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 253
5.2.7. Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Tarımsal Ormancılık 269
KAYNAKLAR 279

KAYNAKLAR

Acar, C., Gül, A. ve Bilgin, F. 2002. Manisa-Sarıgöl Yöresindeki Erozyon Sahalarında Ormancılık-Karma Ormancılık-Tarım-Mera Amaçlı Kullanım Tekniklerine Uygun Bazı Bitki Türlerinin Belirlenmesi ve Erozyon Kontrolü Üzerine Etkileri, Orman Bakanlığı Ege Or. Ar. Md., Yayın No:155, ISSN:1300-9, Teknik Bülten No: 019, İzmir.

Akan, H., Temel, M. ve Tatlı, A. 1999. Kütahya'da Nadir Yayılış Gösteren *Gentiana lutea* spp. *sypmhandra* (Murb.) Hayek Üzerinde Taksonomik, Morfolojik ve Ekolojik Bir Araştırma. I. Uluslararası Doğal Çevreyi Koruma ve Ehrami Karaçam Sempozyumu, 23-25 Eylül, Kütahya, 269-279.

Akalın, M. 2014. İklim Değişikliğinin Tarım Üzerindeki Etkileri: Bu Etkileri Gidermeye Yönelik Uyum ve Azaltım Stratejileri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 2*, 351-377.

Alanay, A. 1989. Karakavak Ağaçlandırmaları ve Zirai Ara Kültür Ekonomisi Üzerine Araştırmalar, KHGYTOA Araştırma Enstitüsü, Teknik Bülten No: 143, 1-74 s, İzmit.

Alloli, T.B., Nalovadi, U.G. & Patil, C.V. 1991. *Casuarin*a Enhances Fruit-tree Production on an Arid Site in India, Agroforestry Today, Volume 3, Number 4, ICRAF Nairobi, Kenya.

Anonim, 1986. Okaliptüs Yetiştiriciliği. OGM Kavak ve hızlı Gelişen Yabancı Tür Orman Ağaçları Araştırma Enstitüsü. İzmit.

Anonim, 1994. Tarla Bitkileri 2- Yaygın Çiftçi Eğitimi Projesi (YAYÇEP). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü

Anonim, 2006. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Fıstıkçamı Eylem Planı (2006-2010). Ankara.

Anonim, 2006. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, Orman Varlığımız, Ankara.

Anonim, 2010. Türkiye Bitki Veri Servisi (TUBİVES).

Anonim, 2015. Türkiye Orman Varlığı 2015. OGM Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı. Ankara.

Anonim, 2019. Küresel Toprak Paydaşlığı ve Türkiye Toprak Bilgi Sistemi. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Yayınları

Anonim, 2021. 2020 Türkiye Orman Varlığı. Orman İdaresi ve Planlama Dairesi Başkanlığı. Ankara (ISBN 978-605-7599-68-1).

Anonim, 2022. OGM 2021 Yılı İdare Faaliyet Raporu. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. 93 s. ANKARA.

Anşin, R. ve Özkan, Z.C. 1993. Tohumlu Bitkiler. KTÜ Orman Fakültesi Yayın No:19, Trabzon.

Atalay, İ. 2001. Lise Coğrafya, İnkılap Kitabevi yayını, ISBN: 975-10-1728-9. İstanbul.

Ayaz, S. 2019. Agroforestry Uygulamaları ve Sosyo-Ekonomik Açıdan Değerlendirilmesi. Bartın Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Basılmamış. Bartın.

Ayberk, S. 1988. Agroforestry, Tanım, Kapsam, Uygulama ve Görüşler, Kavak ve Hızlı Gelişen Tür Orman Ağaçları Enstitü Dergisi, No:2, İzmit.

Ayberk, S. 1992. Tarımsal Ormancılık Tanımı, Önemi, Uygulama ve Araştırmalardan Örnekler. KHGTOA Araştırma Müdürlüğü Dergisi, Cilt:1, seri No:18, İzmit.

Baets, N., Gariépy, S. & Vézina, A. 2007. Portrait of Agroforestry in Quebec. Canada. ISBN: 978-0-662-45217-1.

Barton, I.L. Nicholas, I.D. & Ecroyd. C.E. 2007. Paulownia, Forestry Research Bulletin No:231. ISSN 1174-5096. New Zealand Forest Research Institute Limited.

Başer, H.C. 2014. Türkiye'nin Önemli Tıbbi ve Aromatik Odun Dışı Orman Ürünleri, Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Eczacılık ve Ormancılıktaki Önemi Çalıştayı, Bildiriler Kitabı. 20-21 Mart. S:8-26. Malatya.

Bayar, R. 2018. Arazi Kullanımı Açısından Türkiye'de Tarım Alanlarının Değişimi. Coğrafi Bilimler Dergisi CBD 16 (2), 187- 200 (2018).

Baydar, H. 2021. Tarla Bitkileri Tarımı ve Endüstrisi (Ders Notu) https://ziraat.isparta.edu.tr/assets/uploads/sites/138/files/tarla-bitkileri-tarimi-ve-endustrisi 04012021.pdf. Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi.

Bayraktar, A., Yıldırım, N., Atar, F. ve Turna, İ. 2018. Effects of Some Auxins on Propagation by Hardwood Cutting of Autumn Olive (*Elaeagnus umbellata* Thunb.). Turkish Journal of Forestry Research, cilt.5, sa.2, ss.112-116.

Betters, R. D. 1987. Economic Analysis of Agroforestry Systems

Bilgin, F. ve Ay, Z. 1997. Ege Bölgesinde Çam Fıstığı İşletmeciliği Üzerine Araştırmalar. Ege Ormancılık Araştırma Müdürlüğü, Teknik Bülten No: 8, Orman Bakanlığı Yayın No: 045, 50 s, İzmir.

Birler, A.S. ve Koçar, S. 1992. Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) Bölgesinde Kavak Yetiştiriciliğinin Optimizasyonu ve Sosyo-Ekonomik Önemi. Orman Bakanlığı, KHGYTOA Araştırma Enstitüsü Çeşitli yayınlar Serisi No: 1. İzmit.

Birler, A.S. 1995. Ormanlarımızın Korunması İçin Endüstriyel Plantasyonların Önemi. TEMA Vakfı Yayınları, No:8, 28s. İzmit.

Boydak, M. Çalışkan, S. 2014. Ağaçlandırma (Tohum - Ağaç Islahı - Doğaya Yakın Ormancılık-Alan Hazırlığı – Ekim – Dikim - Yarı Kurak - Kurak Alanlar - Endüstriyel Ağaçlandırmaları - Karstik Alanlar - Özel Nitelikli Ağaçlandırmalar). OGEM-VAK Yayını. Ankara (ISBN:9789759394387).

Bozatlı, A. 1982. Konya'da Karma ormancılık Uygulamaları, Orman Mühendisliği dergisi, sayı: 2, S: 29-34, Ankara.

Bozkurt, M. ve Aybek, A. 2016. Şanlıurfa İli Harran Ovasının Tarımsal Yapı ve Mekanizasyon Özellikleri. KSÜ Doğa Bil. Dergisi, 19(3):319-331.

Brownrigg, L. 1985. Home Gardening in International Development. What the Literature Shows. League for International Food Education, Washington DC.

Bujtas, Z. 1998. Black Locust Forest as Bee-forage. Black locust (*Robinia pseudoacacia* L.) Growing in Hungary. Editör: K. Redei. Forest Research Institute. Budapest, Hungary. s: 35-36.

Büyükşahin, İ. 2009. Dünya'da Tarımsal Ormancılık (Agroforestry) Sistemlerinin İncelenmesi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Araştırmalar. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı.

Castro, M. 2009. Silvopastoral Systems in Portugal: Current Status and Future Prospects. In Agroforestry in Europe: Current Status and Future Prospects; Rigueiro-Rodrigez, A., McAdam, J., Mosquera-Losada, M.R., Eds.; Springer: Berlin/Heidelberg, Germany, 2009; pp. 111–126

Chiej, R. 1988. The Macdonald Encylopedia of Medicinal Plants, Mcdonald & Co.Ltd., 66-73, Shoe London EC.

Çepel, N., 1996. Çevre Koruma ve Ekoloji Sözlüğü, TEMA Vakfı Yayınları No: 6, İstanbul.

Çukur, H. 1994. Ege Bölgesinde Fıstıkçamı (*Pinus pinea*) Topluluklarının Yetişme Ortamı Doğal Potansiyeli Bölge ve Ülke Ekonomisine Olan Katkıları. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Davis, P.H. 1978. *Gentiana lutea*. Flora Of Turkey, ISBN: 0-85224-336-7, Edinburg. Volume 6:184.

Demirhan, A. 2016. Tarım ve Orman Alanlarında Agroforestry (Tarımsal Ormancılık Sistemleri) Uygulanması ve Ormancılık Mevzuatındaki Yeri. Uzmanlık Tezi (danışman: İ. Turna) T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. Ankara.

Dokuzoğuz, M. ve Gülcan, R. 1979. Badem Yetiştiriciliği ve Sorunları TÜBİTAK Yayın No: 432. TOAG Seri No: 90. s:80. Ankara.

Erpul, G., Şahin, S., İnce, K., Küçümen, A., Akdağ, M.A., Demirtaş, İ. ve Çetin, E. 2018. Türkiye Su Erozyonu Atlası. Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Erpul, G., İnce, K., Demirhan, A., Küçümen, A., Akdağ, M.A., Demirtaş, İ., Sarıhan, B., Çetin, E. ve Şahin, S. 2020. Su Erozyonu İl İstatistikleri- Toprak Erozyonu Kontrol Stratejileri (Sürdürülebilir Arazi/Toprak Yönetimi Uygulama ve Yaklaşımları). Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Fidan, C. ve N. Güldaş., 2006. GAP Yöresinde Sulanabilir Koşullarda Bazı Silvo-pastoral Sistemlerin Uygulanması İmkanları (Akçakale Örneği), Çevre ve Orman Bakanlığı Yayın No: 290, GDA Yayın No: 17. Elazığ.

Fidan, C., Taşdemir, C., Karatay, H., Duran, C. ve Kalkan, B. 2007. Doğu Anadolu Bozuk Meşe Baltalıklarının İmarı ve Silvo-pastoral Amaçlı Kullanım imkânları, GDA OAE Teknik Bülten No:12, Elazığ.

Filiz, S. ve Tolunay, A. 2003. Isparta İlinde Agroforestry Uygulamaları ve Bu Uygulamalarda Kullanılabilecek Bitki Türleri

Garrett, H.E. (ed) 2009. North American Agroforestry: An Integrated Science and Practice, 2nd edn. Madison, Amer. Soc. Agron.

Garrity, D.P. 2004. Agroforestry and the Achievement of the Millennium Development Goals. Agrofor Syst. 61:5–17.

Genç M., Turna İ. ve Bilir, N. 1998. Akdeniz Bölgesi İçin Araştırma Değeri Olan Avustralya Orijinli Bazı Türler Orman ve Av Dergisi, cilt.74, sa.2, ss.10-18, 1998.

Geray, U. ve E. Görcelioğlu. 1983. Tarım ve Orman Arazileri Kullanımında Karma Sistemler, İ.Ü. Orman Fak. Dergisi, Seri B, Cilt:33, Sayı 1, 173 s, İstanbul.

Geray, U. ve Özden, S. 2003. Silvopastoralism in Turkey's Mountainous Mediterranean Region. Mountain Res. and a Development, Vol 23, No 2, P:128-131.

Gordon A.M. & Newman S.M. 1997. Temperate Agroforestry Systems. CABI, Wallingford.

Gökkuş, A. 2018. Meralarımız ile İlgili Bir Değerlendirme. TÜRKTOB Dergisi Sayı:25, S.6-8.

Görücü, Ö. 2002. Sürdürülebilir Ormancılık İspanya'daki Uygulamalar ve Türkiye ile Karşılaştırılması. Kahramanmaraş: K.S.Ü. Rektörlüğü Yayın No:90.

Gurbachan, S., Gill, H. S. & Abrol, I.P. 1991. Agroforestry for Alkaline Soils. Agroforestry Today, Volume:3 No:1.

Gümüş, C., Üçler, A.Ö. ve Turna, İ. 2002. Gümüşhane Orman Köylerinde Kuşburnu, Yalancı Akasya ve Bazı Yem Bitkileri Bileşimine Dayalı Uygun Tarımsal Ormancılık Modellerinin Geliştirilmesi. KTÜ. BAP Projesi Sonuç Raporu. 22 s. Trabzon.

Güldaş, N. ve Özer, A.S. 2014. Odun Dışı Bitkisel Orman Ürünlerinin Önemi ve Kullanım Alanları. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Eczacılık ve Ormancılıktaki Önemi Çalıştayı, Bildiriler Kitabı. 20-21 Mart. S:27-48. Malatya.

Güleş, A. ve Tolunay, A. 2021. The Contribution of Umbrella Pine Forests (*Pinus pinea* L.) to Village Legal Entities and Local Economy: The Case of Gediz Basin. ISVOS Journal, Vol.: 5 (1), p: 19-33.

Handa, A.K., Dev, I., Rizvi, R H., Kumar, N., Ram, A., Kumar, D., Kumar, A., Bhaskar, S., Dhyani, S.K. & Rizvi, J. 2019. Successful Agroforestry Models for Different Agro-Ecological Regions in India. Jointly published by the Central Agroforestry Research Institute (CAFRI), Jhansi, and the South Asia Regional Programme (based in New Delhi) of World Agroforestry (ICRAF).

Haşimoğlu, S., Aksoy, A., Sevimsoy, M., Özen, N. ve Özhan, M. 1976. Meşe Yapraklarının Bir Yaşlı Tokluların Rejyonlarında Kaba Yemin

Bir Kısmının Yerine Kullanılma olanakları. A.Ü. Ziraat Fak. Dergisi. Cilt 7, Sayı 2. S:37-60. Erzurum.

Kamiloğlu, M.Y. 1987. Hindistan'da Agroforestry, Orman Mühendisliği Dergisi Sayı: 3, S.22-26, Ankara.

Kantarcı, D. 1983. Türkiye'de Arazi Yetenek Sınıfları ile Arazi Kullanımının Bölgesel Durumu, İ.Ü. yayın No: 3153Orman fakültesi yayın No:350, İstanbul.

Kapp, G. B. 1997. Evaluation of Farm Forestry and Agroforestry Production Systems in Central America and Project Development and Strategies. GTZ. Eschborn. 117 p. Germany.

Kapp, G.B. 2002. Systems of Peasant Silviculture and Agroforestry in central America as Potentially Sustainable Land Use. Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie 46 (1); 15-25, Dusseldorf, Germany.

Kapp, G.B. 2006. Introduction to Farm-and Agroforestry Course Module, WS 2006/07, Germany.

Karatay, H. ve Okur, A. 2018. "GAP Bölgesinde Sulama ve Drenaj Kanalları Ağaçlandırmalarında Kullanılabilecek Bazı Hızlı Gelişen Yapraklı Türlerin Belirlenmesi". Ormancılık Araştırma Dergisi 5 (2018): 1-14. Ankara.

Kaya, Ö.N. ve Güney, K. 2014. Tarımsal Ormancılık ve Gıda Ormanları Örneği. Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Eczacılık ve Ormancılıktaki Önemi Çalıştayı, Bildiriler Kitabı. 20-21 Mart. S:66-85. Malatya.

Keresztesi, B. 1988. Black Locust Forest as Bee-forage. The Black Locust. Editör: B. Kersztesi. Akademia. Budapest. S: 150-157.

Kılcı, M., Akbin, G ve Sayman, M. 2014. Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.)'nın Yayılış Alanları. Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.). Editörler: Kılcı, M, Akbin,G ve Sayman, M. ISBN 978-605-4610-59-4. İzmir.

Kottawa-Arachchi, J.D., Gamage, R.N., Ariyarathne, H.A. & Jayathilake, C.K. 2010. Avifaunal Diversity in a Tea Plantation Ecosystem in the Up-Country of Sri Lanka. Proceedings of the International Forestry and Environment Symposium 2010 of the Department of Forestry and Environmental Science, University of Sri Jayewardenepura, Sri Lanka.

Kuyah, S., Whitney, C.W., Jonsson, M., Sileshi, G.W., Öborn, I., Muthuri, CW. & Luedeling, E. 2019. Agroforestry Delivers a Win-win Solution for Ecosystem Services in sub-Saharan Africa. A Meta-analysis. Agron. Sustain. Dev. 39: 47.

Küçük Matcı, D., 2021. İç Anadolu Bölgesi'ndeki Tarım Alanı Değişimlerinin Modis Uydu Verisi ile İzlenmesi. Türkiye Uzaktan Algılama Dergisi, 3 (2) , 1-9.

Xu, JC., Kim, K.J. & He, J. 2011. "Participatory Agroforestry Development in DPR Korea". Kunming: World Agroforestry Centre (ICRAF), China and East Asia Node

Lager, B. 2015. Agroforestry is taking root in North Korea.

Lundgren, B.O, & Raintree, J.B. 1982. Sustained Agroforestry. In: Nestel B (ed) Agricultural Research for Development: Potentials and Challenges in Asia. ISNAR, The Hague, pp 37–49.

McAdam1, J.H., Burgess, P.J., Graves, A.R., Rigueiro-Rodríguez A., & Mosquera-Losada, M.R. 2009. Classifications and Functions of Agroforestry Systems in Europe, *Agroforestry in Europe: Current Status and Future Prospects*. A. Rigueiro-Rodríguez et al. (eds.),© Springer Science + ISBN: 978-1-4020-8271-9.

Milani, A. 2009. *Jatropha Agroforestry Senegal Project.* Kaffrine, Fatick and Kaolack Regions in Senegal: Carbon sink.

Motis, T. 2007. Agroforestry Principles. ECHO Technical Note.

Nair, P.K.R, 1993. An Introduction to Agroforestry, Kluwer Academic Publishers, 499 s., Dordrecht, Holland.

Nair, PKR. 2012. Climate Change Mitigation and Adaptation: A low Hanging Fruit of Agroforestry. In: Nair PKR, Garrity DP (eds) Agroforestry: The Future of Global Land use. Springer, Dordrecht, pp 31–67.

Nair, PKR., Kumar, BM. & Nair, VD. 2021. An Introduction to Agroforestry (Four Decades of Scientific Developments). ISBN 978-3-030-75357-3. Springer Nature Switzerland AG.

Oboho, E.G. & Nwoboshi, LC. 1991. Windbreaks: How Well Do They Really Work? Agroforestry Today, Volume 3, Number 1, Kenya.

Özçankaya, M. 2014. Fıstıkçamı (Pinus pinea L.)'na Zarar Veren Böcek ve Mantarlar. Fıstıkçamı (*Pinus pinea* L.). Editörler: Kılcı, M, Akbin, G ve Sayman, M. ISBN 978-605-4610-59-4. s: 180-184. İzmir.

Özdönmez, M. ve T. İstanbullu. 1981. Ormancılık Politikası Ders Kitabı, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayın No:305, İstanbul.

Özyurt, A., Tüfekçi, S. ve Yılmaz, E. 2002. Okaliptüs (*E. camaltulensis* Dehn.) Plantasyonlarında Ara Tarım Olanaklarının Araştırılması, DOA Yayın No:19. ISSN:1300-7912. Tarsus.

Pamay, B. 1992. Bitki Materyali I. Ağaçlar ve Ağaççıklar Bölümü, Küçükuyu, İstanbul.

Papanastasis, V.P., Mantzanas, K., Dini-Papanastasi, O. & Ispikoudis, I. 2009. Traditional Agroforestry Systems and Their Evolution in Greece. In Agroforestry in Europe: Current Status and Future Prospects; Rigueiro-Rodrigez, A., McAdam, J., Mosquera-Losada, M.R., Eds.; Springer: Berlin/Heidelberg, Germany, 2009; pp. 89–109

Raintree, J. (1987). The State of The Art of Agroforestry Diagnosis and Design,. *Agroforestry Systems 5*, 219-250.

Ranjitkar, S., Sujakhu, N.M., Lu, Y., Wang,O., Wang, M., He, J., Mortimer, P.E., Xu, J., Kindt, R. & Zomer, R. 2016. Climate Modelling for Agroforestry Species Selection in Yunnan Province, China. Environmental Modelling & Software Volume: 75, p:263-272.

Rigueiro-Rodríguez1, A., Fernández-Núñez, E., González-Hernández, P., McAdam, JH. & Mosquera-Losada, MR. 2009. Agroforestry Systems in Europe: Productive, Ecological and Social Perspectives. *Agroforestry in Europe: Current Status and Future Prospects*. A. Rigueiro-Rodríguez et al. (Eds.), Springer Science + ISBN: 978-1-4020-8271-9.

Sağkaya, A. 1986. Sosyal Ormancılık, Orman Mühendisleri Dergisi, Sayı 6, s 5-6, Ankara.

Sağkaya, A. ve Kamiloğlu, MY. 1987. Ormancılıkta Karma Sistemler, Orman Mühendisleri Odası Yayın No: 10. Ankara.

Saatçioğlu, F. 1979. Silvikültür Tekniği (Silvikültür II). İÜ Orman Fak. Yayın No: 268. İstanbul.

Somarriba, E. 1992. Revisiting the Past: An Essay on Agroforestry Definition. Agrofor Syst. 19:233–240.

Sülüşoğlu, M. 2004. "The Management of Villagers Owned Stone Pine (*Pinus pinea* L.) Plantations in Kozak Region. Orman Genel Müdürlüğü, Ankara.

Swaminathan, MS. 2009. Agroforestry for an Ever-green Revolution. 2nd World Congress of Agroforestry. Nairobi, 24 August 2009.

Tengnas, B. 1994. *Agroforestry Extension Manuel For Kenya.* Nairobi, Kenya: Internatıonal Centre for Research in Agroforestry.

Tolunay, A. 1986. Sosyal Ormancılık Üzerine Düşünceler ve Öneriler, Orman Mühendisliği Dergisi Sayı:8, Ankara.

Tolunay, A. 1998. Sosyal Ormancılık ve Türkiye Açısından Önemi, İÜ Fen Bilimleri Ens. Basılmamış Doktora Tezi, 261 s.

Tolunay, A., Alkan, H. ve Korkmaz, M. 2002. Batı Karadeniz Bölgesi'nin Agroforestry (Tarımsal Ormancılık) Üretim Potansiyeli, SDÜ Araştırma Projeleri Yönetim Birimi, SDÜ Proje No: 275, Isparta.

Torquebiau, E. 2000. A Renewed Perspective on Agroforestry Concepts and Classification. CR Acad. Sci. Paris/ Life Sciences 323:1009–1017.

Tosun, F. 1974. Baklagil ve Buğdaygil Yem Bitkileri Kültürü, A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayın No: 123, Erzurum.

Turna, İ. 1992. Akçaabat Bölgesi'nde Agroforestry Potansiyelinin Belirlenmesi, KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Y. L. Tezi, Trabzon.

Turna, İ. 1993. Agroforestry Uygulamalarında Demir Ağacı (*Casuarina equisetifolia* L.)'nın Yeri ve Önemi, Ekoloji-Çevre Dergisi, Yıl:2, Sayı:1, İzmir.

Turna, İ. ve Turna, H. 1993. Agroforestry Uygulamalarında Kullanılabilecek Bazı Orman Ağacı Türleri ve Özellikleri. TC. Orman Bakanlığı, I. Ormancılık Şurası, Tebliğler ve Ön Çalışma Grubu Raporları (Cilt I), Seri No.13, Yayın No: 6, s: 607-615. Ankara.

Turna, İ. 2001. Ihlamur (*Tilia* sp.)'un Doğu Karadeniz Bölgesi Agroforestry Uygulamalarında Kullanılabilirliği: Rize İli Örneği, *Ekoloji Çevre Dergisi*, 38: 18-22.

Turna, İ. ve Acar, C. 2001. Doğu Karadeniz Bölgesi Kırsal Ev Bahçelerinin Agroforestry Uygulamalarındaki Yeri ve Önemi. I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Kongre Serisi No: 1. 353-362, Ankara.

Turna, İ. ve Ayaz, H. 2001. Doğu Karadeniz Bölgesinde Ekolojik Dengenin Sürdürülmesinde Agroforestry'nin Önemi ve uygulama Olanakları, I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Kongre Serisi No: 1. 364-372, Ankara.

Turna, İ., ve Acar, C. 2002. Doğu Karadeniz Bölgesi Kırsal Ev Bahçelerinin Agroforestry Uygulamalarındaki Yeri ve Önemi. *Tabiat ve İnsan*, cilt.36, s.29-36.

Turna, İ. ve Güney, D. 2006. Karayemiş (*Laurocerasus officinalis* Roemer)'in Genel Özellikleri ve Odun Dışı Orman Ürünü Olarak Değerlendirilmesi. I. Uluslararası ODOÜ Sempozyumu, ss.1-9. Trabzon.

Turna, İ. 2013. Tarımsal Ormancılık (Agroforestry). KTÜ Orman Fak. Ders Notları Yayın No: 87. Trabzon.

Turna, İ. 2013a. Kestane Ormanlarının Silvikültürü, Giresun Orman Bölge Müdürlüğü, Silvikültür Eğitim Semineri Sunusu, Eylül. Giresun.

Turna İ. 2013b. Akdeniz Bölgesi'nde Agroforestry Uygulamaları için Çok Amaçlı Bitki Türleri ve Seçimi KSÜ DOĞA BİLİMLERİ DERGİSİ, sa.1, ss.67-77. Kahramanmaraş.

Turna İ., Güney, D. ve Atar, F. 2014. Assessment of Non-Wood Forest Products in Agroforestry. 3rd International Non-wood Forest Products Symposium, ss.127-136 Kahramanmaraş.

Turna, İ., Atar, F. ve Atar, E., 2014. Important of Chestnut (*Castanea sativa* Mill.) as Non-Wood Forest Products in Forestry of Turkey. 3rd International Non-wood Forest Products Symposium 8-10 May 2014, Kahramanmaraş-Turkey.

Turna, İ. ve Yıldırım, N. 2017. Gümüşhane-Zigana Havzasının Agroforestry Uygulamaları Açısından Önemi. Anatolian Journal of Forest Research. Vol. 3. pp. 122-129.

Turna, İ., Yazar, MK. ve Atar, F. 2018. Agroforestry Applications in the Home Gardens in Trabzon and Rize Provinces. Ecology 2018. Kastamonu.

Turna, İ., Yıldırım, N., Bayraktar, A. ve Atar, F. 2018. Evaluation of Non-Wood Forest Products in Agroforestry Applications in Marmara Region, Turkey 4th Non-Wood Forest Products Symposium, Bursa, Türkiye.

Turna, İ., Güney, D., Yıldırım, N. ve Bayraktar, A. 2019. Ege Bölgesinde Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Agroforestry Uygulamaları Açısından Önemi. III. International Mediterranean Forest and Environmental Symposium. Kahramanmaraş.

Turna, İ. Genç, M. ve Güney, D. 2021. Doğa Koruma Odaklı Ağaçlandırma. Ekoloji ve Ekonomi Ekseninde Türkiye'de Orman ve Ormancılık (editör: Pakdemirli, E., Küçük, Ö., Bayraktar, Z ve Takmaz, S). 5.Bölüm. s119-160. Ankara.

Turna, İ. 2022. İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Arazi Yönetimi. Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü (ÇEM), İklim Değişikliğine Uyum Konusunda Kurumsal Kapasitenin Geliştirilmesi İçin Eğiticilerin Eğitimi. 21-25 Kasım. Amasya.

USDA. 2007. National Agroforestry Center. Forest farming: An Agroforestry Practice.

USDA. 2008. Agroforestry. Working Trees for Agrıculture. National Agriculture Center.

URL-1. http://cografyaharita.com

URL-2. https://www.nzdl.org/cgi-bin

URL-3. ttps://www.agrireseau.net/Agroforesterie/documents/Agr

URL-4. http://www.siani.se/sv/node/15903

URL-5. http://ncf-india.org/restoration/blog/2012/10/survival/

URL-6. https://greencleanguide.com/economic-importance-of-tecto na-grandis/

URL-7. https://www.foreststreesagroforestry.org/

URL-8. http://www.reddottours.com/608/rainforest-eco-lodge-acco

URL-9. https://www.jstor.org/stable/4314624

URL-10. www.unl.edu/nac. =USDA National Agroforestry Center,

URL-11. http://naibuzz.com/wpcontent/uploads/2014/05/agrofores try.jpg

URL-12. https://www.worldagroforestry.org

URL-13. http://www.carbonsink.it/en/ar-jatropha-agroforestry-senegal-project

URL-14. Florida'da tarım ürünleri arasında çam ağaçlarının sıralar halinde yetiştirilmesi

URL-15. https://www.ndsu.edu/pubweb/chiwonlee/plsc211

URL-16. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/agri-dagi-eteklerindeki-irem-baglari

URL-17. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/harran-ovasi-gap

Ürgenç, S. 1986. Ağaçlandırma Tekniği. İÜ. Orman Fak. Yayın No: 375. İstanbul.

Ürgenç, S. 1998. Ağaçlandırma Tekniği, Yenilenmiş ve Genişletilmiş İkinci Baskı, İÜ Rektörlüğü Yayın No:3994, Orman Fak. Yayın No:441, İstanbul.

Waldron, A., Garrity, D., Malhi, Y., Girardin, C., Miller, DC. & Seddon, N. 2017. Agroforestry can Enhance Food Security while Meeting Other Sustainable Goals. Trop Conserv Sci. 10:1–6. https://doi.org/10.1177/ 1940082917720667.

Wang, H. 1994. Tea and a Trees: A Good Blend from China. Agroforestry Today, p: 6-8. Volume &. Number 1. Nairobi, Kenya.

Washauson, R., & Reid, R. 1986. Agroforestry and Farm Forestry: Productive Trees for Shelter and Land Protection in Northeast Victoria. Benalla Landcare Farm Forestry Group Pub, Victoria

WOCAT, 2011. Sustainable Land Management in Practice, Guidelines and Best Practices for Sub-Saharan Africa Field Application, ISBN 978-92-5-106690-4, p.243, Bern.

Yavuz, F. ve Dilek, Ş. 2019. Türkiye Tarımına Yeniden Bakış. SETA Yayınları. s:42. İstanbul.

Yavuzşefik, Y. 1995. Tarımsal Ormancılık (Agroforestry). KTÜ Orman Fakültesi, Genel Yayın No: 176, Trabzon.

Yavuzşefik, Y. ve S. Akbulut, 2005. Tarımsal Ormancılık (Agroforestry) Düzce.

Yıldırım N., Atar F., Turna H., Bayraktar A. ve Turna İ. 2018. Floristic characteristics of *Arbutus unedo* L. and *Arbutus andrachne* L. as Medicinal Plants. Works of the Faculty of Forestry University of Sarajevo, cilt.48, sa.1, ss.56-63.

Zeybek, U. 1999. Aromaterapi ve Aroma Kozmetik'te Kullanılan Uçucu Yağlar Tanıtım Kitabı.

Zhanxue, Z., Shoupo, L., Xuezheng, G., Zhenku, L. & Jinxian, J. 1991. Intercropping with *Populus tomentosa* and its Beneficial Effects. p:109-112. Agroforestry Systems in China. Editors: Zhaohua, Z. et al. The Chinese Academy of Forestry People's Republic of China and Int. Development Research Centre, Canada.

Zomer RJ, Bossio DA, Trabucco A, Noordwijk M, & Xu, J. 2022. Global Carbon Sequestration Potential of Agroforestry and Increased Tree Cover on Agricultural Land. Circular Agricultural Systems 2:3.

BİR DİN FELSEFESİ PROBLEMİ OLARAK

GAZALİ'DE DİNÎ TECRÜBE

Aysel TAN

gece kitaplığı

BİR DİN FELSEFESİ PROBLEMİ OLARAK GAZALİ'DE DİNÎ TECRÜBE

AYSEL TAN

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-009-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ V
İÇİNDEKİLER VII
KISALTMALAR XI
1. GİRİŞ 1
2. DİN FELSEFESİNDE DİN, TECRÜBE VE DİNÎ TECRÜBE 11
2.1. Din ve Felsefe 11
2.1.1. Felsefe ve Dinlere Etkisi 15
2.1.2. Felsefe ve Teoloji: Dinin Akla Uygun Hale Getirilmesi 16
2.1.2.1. Dinin Akla Uygun Hale Getirilmesine İtirazlar 20
2.1.2.1.1. Mistisizmin İtirazları 20
2.1.2.1.2. Dinin İtirazları 22
2.1.2.1.2. Felsefenin İtirazları 23
2.1.2.1. Dinin Aklileştirilmesi Meselesi İle İlgili Değerlendirme .. 26
2.2. Tecrübe Kavramı 27
2.2.1. Mistiklere Göre Tecrübe 29
2.2.2. Dinlere Göre Tecrübe Kavramı 31
2.2.3. Felsefeye Göre Tecrübe 32
2.3. Dinî Tecrübe 33
2.3.1. Dinî Tecrübenin İmkânı 40
2.3.2. Dinî Tecrübenin Özellikleri 43
2.3.3. Dinî Tecrübenin Çeşitleri 51
2.3.3.1. Tanrı Merkezli Dinî Tecrübeler 52
2.3.3.2. İnsan Merkezli Tecrübeler 56
2.3.4. Dinî Tecrübede Sezgi Kavramı 58
2.3.4.1. Sezgisel Bilgiye Eleştiriler 63
2.3.4.2. Sezginin Beyinle İlişkisi 69
2.3.4.2.1. Beynin ve Bedenin Bir İşlevi Olarak Duygu (Sezgi) .. 73
2.3.5. Tanrı'nın Varlığına Delil Olarak Dinî Tecrübe 75
2.3.6. Dinî Tecrübenin Doğruluğunun Delilleri 82

2.3.7. Dinî Tecrübeye Getirilen Eleştiriler 84
3. GAZALİ'NİN HAYATI, DİN VE TECRÜBE ANLAYIŞI..... 89
3.1. Gazali'nin Hayatı 89
3.1.1. Kriz Öncesi Dönem (1057-1094) 91
3.1.2. Kriz Dönemi (1095) 97
3.1.2.1. Krizin Sonuçları 111
3.1.3. Kriz Sonrası Dönem (1095-1111) 114
3.2. Gazali'nin Din Yorumu 117
3.2.1. Gazali'nin Din Anlayışı..... 117
3.2.2. Dinin Akla Uygun Hale Getirilmesine Gazali'nin İtirazları ... 122
3.2.3. Gazali'nin Din Anlayışı Hakkında Değerlendirme 132
3.3. Gazali'nin Tecrübe Anlayışı 136
3.3.1. Gazali'de Dünyevî Tecrübe (Deney)..... 140
3.3.2. Gazali'ye Göre Ruhun Tecrübesi (Manevî Tecrübe)..... 142
3.3.3. Gazali'nin Zihinsel Gelişim Kuramı ve Tecrübe 145
3.3.3.1. Tanrı-Mutlak Ruh (Tek Varlık-Mutlak Bir) 145
3.3.3.2. Ruh..... 146
3.3.3.3. Maddî Varlık..... 149
3.3.3.4. İnsan (Ruh ve Maddenin Birleşimi) 151
3.3.3.5. Fıtrat (Doğuştan Gelen Yetenek)..... 152
3.3.3.6. Nefs (Ruh ve Maddenin Birleşmesi)..... 156
3.3.3.7. Dış Duyu Bilgisi (Dünya) 159
3.3.3.8. Ruhun Akıl Aşaması..... 161
3.3.3.9. Ruhun Kalp Aşaması..... 167
3.3.3.10. Ruhun Nur Aşaması..... 171
3.3.3.11. Ruhun Mutlak Ruha (Tanrı'ya) Kavuşması 173
3.3.4. Gazali'nin Tecrübe Anlayışını Değerlendirme 175
4. GAZALİ'DE DİNÎ TECRÜBE ve DİNÎ TECRÜBE DELİLİ 177
4.1. Dinî Tecrübenin Özellikleri 177

4.2. Dinî Tecrübelerin Sınıflandırılması 182
4.2.1. Gazali'de Mecaza Dayalı Dinî Tecrübeler ve Akıl İlişkisi 184
4.2.2. Gazali'de Sezgi Türü Dinî Tecrübeler 185
4.2.3. Gazali'de Rüya Türü Dinî Tecrübeler 191
4.2.4. Gazali'de Mucize ve Keramet Türü Tecrübeler 196
4.2.5. Gazali'de Bir Dinî Tecrübe Türü Olarak İbadet 212
4.2.6. Gazali'de Bir Dinî Tecrübe Türü Olarak Zevk 216
4.2.6.1. Tanrı'yla İlgili Zevkler 220
4.2.6.2. İlim Zevki 228
4.2.6.3. Sanat Zevki 229
4.3. Gazali'de Delil Kavramı 237
4.4. Gazali'de Dinî Tecrübe Delili 238
4.4.1. Avamda Dinî Tecrübe (Kur'an) Delili 242
4.4.2. Havassa Göre Dinî Tecrübe (Zevk) Delili 244
4.4.3. Filozoflarda Dinî Tecrübe (Burhan) Delili 247
4.4.4. Kelamda Dinî Tecrübe Delili 251
4.4.5. Fıkıhta Dinî Tecrübe Delili 253
4.4.6. Tefsirde Dinî Tecrübe Delili 254
4.4.7. Hadiste Dinî Tecrübe Delili 256
4.4.8. Bâtınilikte Dinî Tecrübe Delili 257
4.5. Gazali'nin Dinî Tecrübe Anlayışına Göre Dinler 259
4.5.1. Yahudilik ve Hıristiyanlık 259
4.5.2. İslam 260
4.5.2.1. İslam İlimlerinin Durumu 273
4.6. Gazali'nin Dinî Tecrübe Anlayışına Getirilen Eleştiriler 277
4.7. Gazali'ye Yapılan İtirazların Özellikleri 283
5. SONUÇ 286
KAYNAKÇA 292

1. GİRİŞ

Kitabın konusu, bir din felsefesi problemi olarak ele aldığımız Gazali'nin dinî tecrübesinin niteliğini ve düşünce sistemindeki yerini tespit etmek, eserlerinde anlatılan tecrübeleri çeşitli yönlerden inceleyip hangi dinî tecrübe türüne girdiğini belirlemek ve bu tecrübelerin düşünme biçimini nasıl değiştirdiğini ve dolayısıyla din algısını nasıl etkilediğini açıklamaktır. Bunun için öncelikle dinî tecrübenin tarihsel köklerine değinilecek ve kavramlar üzerinden dinî tecrübenin olabilirliği tartışılacaktır. Birkaç disiplinin iç içe geçtiği karmaşık bir yapısı olan dinî tecrübeye açıklık kazandırmak çok önemlidir çünkü tek bir disiplin içinde açıklanması dinî tecrübe ile kastedileni tam olarak ortaya koyamamaktadır. Dinî tecrübe ile alakalı olarak birinci bölümde mit, mistik düşünce, din ve felsefe ilişkisine değinilecektir. Bunların birbiriyle çatışan, uzlaşan ve birinin diğerini kontrol etmeye çalışan sistemi ve yöntemi ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Kitabın amacı, günümüzde bile etkisinin çok büyük olduğunu görebildiğimiz büyük bir düşünür olan Gazali'nin, din felsefesinin temel sorunlarından olan dinî tecrübeye bakışını, din anlayışı içinde kapsadığı yeri ve İslam'ın temel öğretilerinde dinî tecrübeleri konumlandırdığı yerin ne olduğunu tespit etmektir.

Gazali'nin dinî tecrübesini daha iyi anlamak için dinî tecrübenin tanımının farklı disiplinlerce nasıl anlaşıldığı ortaya konulduktan sonra özellikleri, çeşitleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca dinî tecrübenin sezgi ile olan ilişkisi konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Sezgi kavramı ile ne anlamak gerektiği dinin, mistiklerin ve felsefenin sezgiden ne anladığı açıklanacaktır. Bundan sonra sezginin ve dinî tecrübenin beyinle olan ilişkisine değinilecek ve günümüzde dinî tecrübelerin psikolojik ve tıbbi yönden nasıl ele alındığı ortaya konularak dinî tecrübenin her yönden genel bir çerçevesi çizilecektir. Bu şekilde Gazali'nin dinî tecrübe anlayışını açıklamak için ön bilgi ile desteklenip kapalı kalan mevzulara ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Dinî tecrübenin birinci bölümde kavramsal analizi yapıldıktan sonra Gazali'nin *Munkız* adlı otobiyografik eserinde yeni bir bilgi alma yolu olarak bahsettiği "Allah'ın kalbime attığı bir nur ile aydınlandım" (Gazâlî, 1989, s. 20) sözündeki kalp ve nur öğesi, dinî tecrübe merkezli

KAYNAKÇA

Gazali'nin Eserleri

_____ (Tarihsiz). *Ahiret Âleminin Sırları.* İstanbul: Hisar Yayınevi.

_____ (Tarihsiz). *Âlemlerin Sırrı.* (N. Erdoğan, Çev.) İstanbul: Hisar Yayınevi.

_____ (2017). *Bidâyetü'l-hidâye.* İstanbul: Ehil Yayıncılık.

_____(1977). *Cevâhirü'l-Kur'ân (Kur'an'dan Cevherler).* (H. S. Erdoğan, Çev.) İstanbul: Hisar Yayınları.

_____ (1978). *Dalâletten Hidâyete.* İstanbul: Şâmil Yayınevi.

_____ (2004). *Erba'în fî usûli'd-dîn (Dinde Kırk Prensip).* (A. Duran, Çev.) İstanbul: Hikmet Yayınları.

_____ (1994). Faysalu't-Tefrika. *Mecmuatu resaili'l-İmam el-Gazalî.* içinde Beyrut: Daru'l-kutubi'l-ilmiyye.

_____ (2014). *İhyâ'ü 'ulûmi'd-din-1.cilt*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Merve Yayınları.

_____ (2014). *İhyâ'ü 'ulûmi'd-dîn-2.cilt*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Merve Yayınları.

_____ (2014). *İhyâ'ü 'ulûmi'd-din-3.cilt*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Merve Yayınları.

_____ (2014). *İhyâ'ü 'ulûmi'd-din-4.cilt*. (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Merve Yayınları.

_____ (2015). *İki Risale (Faysalu't tefrika beyne'l İslam ve'z zendeka/el-Kânûnu'l-Küllî fi't-Te'vîl).* (H. Akpur, Çev.) İstanbul: İlk Harf Yayınları.

_____(1971). *İktisâd fi'l-i'tikâd.* (K. Işık, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

_____ (1984). *İlcâmü'l-'avâm (İnançta Hassas Ölçüler).* İstanbul: Hisar Yayınları.

_____ (2000). İmam Gazali'nin Kasidesi. (C. Eren, Dü.) *EKEV Akademi Dergisi, 2*(3), 85-90.

_____ (2002). *İmam Gazali Mektupları.* (Abdulkayyum, Dü., & G. Uğurlu, Çev.)

_____ (2017). *Kalbin İlacı.* (O. Yolcuoğlu, Çev.) İstanbul: Ehil Yayıncılık.

_____ (2019). *Kavâ'idü'l-'akâ'id (İnançların Esasları).* (H. ünal, Çev.) İstanbul: Çelik Yayınları.

_____(1954). *Kavâsımü'l-Bâtıniyye (Batınilerin Belini Kıran Deliller).* (A. Ateş, Çev.) Ahkara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

_____(2003). *Keşf ve't-tebyîn fî gurûri'l-halk ecmâ'în (Aldananlar).* (F. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Semerkand Yayınları.

_____ (1959). *Kıstâsü'l-müstakim.* Beyrut.

_____ (2016). *Kıstâsü'l-müstakîm.* (İ. Çapak, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

_____ (2016). *Kimyâ-yı Sa'âdet.* (H. Şeker, Dü.) İstanbul: Ravza Yayınları.

_____ (2018). *Ma'arifü'l-'akliyye (Düşünme, Konuşma ve Söz Üzerine)* (4 b.). (A. K. Cihan, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

_____ (1988). *Madnûn bih'alâ gayri ehlih.* (S. Ünal, Çev.) İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

_____ (2005). *Maksad'ül-esna Şerhi Esma-i Hüsna* . (M. Ferşat, Çev.) İstanbul: Ferşat Yayınları.

_____ (2002). *Makasıdü'l felasife* (2.baskı b.). (C. Erdemci, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.

_____ (2022). *Makâsıdü'l-felâsife.* (C. Kara, Çev.) You Tube. 2022 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=PQj8s4mSSsU adresinden alındı

_____ (2017). *Marifetullah.* (O. Yolcuoğlu, Çev.) İstanbul: Ehil Yayıncılık.

_____ (2002). *Me'aricü'l-kuds (Hakikat Bilgisine Yükseliş).* (S. Özburun, Çev.) İstanbul: İnsan.

_____ (Tarihsiz). *Mektûb-i Gazâlî der bâra-yi ehl-i ibâha.* Pûrcevâdî: Dô Muceddid.

_____(1462). *Menhûl fi'l-usûl.* Kahire: Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye.

_____ (2002). *Mihakkü'n-nazar (Düşünmede Doğru Yöntem).* (A. Kayacık, Çev.) İstanbul: Ahsen Yayıncılık.

_____ (tarih yok). *Minhâcü'l-'âbidîn (Cennete Kavuşturan Abidler Yolu).* (H. Ünal, Çev.) İstanbul: Ravza Yayınları.

_____(1964). *Mişkâtü'l-envâr.* (E.-Â. Afifî, Dü.) Kahire: ed-Dâru'l-kavmiyye.

_____ (2018). *Mişkâtü'l-envâr* (3 b.). (M. Kaya, Çev.) İstanbul: Klasik.

_____ (2013). *Mi'yârü'l-'ilm (İlimlerin Ölçüsü).* (H. H. Ali Durusoy, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

_____ (1964). *Mizânü'l-'amel.* (S. Dünya, Dü.) Mısır: Dâru'l-Me'ârif.

_____ (Tarihsiz). *Mizanü' Amel (Amellerin Ölçüsü).* İstanbul: Kılıçaslan Yayınları.

_____ (1989). *Munkız mi-ne'd-dalâl.* (H. Güngör, Çev.) İstanbul: MEB.

_____ (2017). *Mustasfâ fî 'ilmi'l-usûl* (2 b.). (H. Y. Apaydın, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.

_____ (2019). *Mükâşefetü'l-kulûb (Kalplerin Keşfi).* (S. Uçan, Çev.) İstanbul: Çelik Yayınları.

_____ (1998). *Mürşidü'l emin 'ila mev'izeti'l-müminin.* (A. Akçiçek, Çev.) İstanbul: Bedir Yayınevi.

_____ (2017). *Müslümanlığın Rükunleri.* (O. Yolcuoğlu, Çev.).İstanbul:Gelenek Yayınevi.

_____ (2017). *Müslümanın Şahsiyeti.* (O. Yolcuoğlu, Çev.) İstanbul: Ehil Yayıncılık.

_____ (2016). *Namazın Sırları ve Fazileti.* (H. Ünal, Çev.) İstanbul: Çelik Yayınları.

_____ (2006). *Risale-i kutsiyye (Parlayan Nurlar).* İstanbul: Hikmet Yayınları.

_____ (2017). *Selasü Resail fi'l marifeti lem tünşer min qabl (Üç Risale).* (Â. Yerinde, Çev.) İstanbu: Neva Yayınları.

_____ (1981). *Tehâfütü'l-felâsife.* (B. Karlığa, Çev.) İstanbul: Çağrı Yayınları.

_____(1964). *Tevhid Risalesi.* (C. Yıldırım, Çev.) İzmir: T.A.Ş. Ticaret Matbaacılık.

_____ (1995). *Tevhîd ve Ledün Risâleleri.* İstanbul: Furkan Yayınları.

_____ (2017). *Tevekkül ve Tevhid.* (O. Yolcuoğlu, Çev.) İstanbul: Gelenek Yayınları.

_____ (2017). *Tibrü'l-mesbûk fî nasîhati'l-mülûk (Yöneticilere Altın Ögütler)* (18 b.). (H. Okur, Çev.) İstanbul: Semerkand Yayınları.

_____ (2017). *Uzlet.* İstanbul: Ehil Yayıncılık.

_____ (Tarihsiz). *Vasiyetname.* (A. F. Arslantürk, Çev.) İstanbul: Sahaflar Kitap Sarayı Yayınevi.

_____ (2015). *Zâdü'l-âhire.* İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Diğer Eserler

Abrahamov, B. (2009). Gazali'nin Nedensellik Teorisi. (Y. Türkben, Dü.) *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, II*(1).

Acar, A. (2000). İmam Gazali'nin Bağdat'ı Terk Etmesinde Siyali Faktörlerin Rolüne Dair Bazı Düşünceler. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Acem, D. R. (2000). Gazali'nin Mantık Kitaplarında Tanım Konusu. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Açıkgenç, A. (1992). *Bilgi Felsefesi.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Ağırman, F. (2012). Bilginin İmkânı Problemi: Gazali Örneği. *Kaygı Dergisi*(18).

Akdemir, B. (2009). Dinî Tecrübede Güvenirlilik Ölçütleri. *Genç Akademisyenler İlahiyat Araştırmalı Sempozyumu.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı Yayınları.

Akdemir, F. (2006). Tanrı İnancının Temellendirilmesi ve William Alston'ın Algı Tecrübesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(22).

Akın, H. (Tarihsiz). *Gazali'nin Hayatı.* TYB Yayınları.

Akkanat, H. (2013). Gazalici Sebepliliğin Metodik Çerçevesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13*(1).

Akkanat, H. (2014). Gazali'den Sonra Felsefede Ne Başladı/Bitti?". *Uluslararası 13. Yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, (ss.350-390).

Akot, B. (2013). İmam-ı Gazali'ye Atfedilen Bir Eser: Hakikatu'r-Ruh. *Journal of Islamic Research, 24*(2).

Akyüz, N. (2012). Dinî Tecrübenin İfade Şekilleri. İ. Ç. Niyazi Akyüz içinde, *Din Sosyolojisi.* Ankara: Grafiker Yayınları.

Albayrak, A. (2005). Dinî Tecrübenin Dışa Vurum Problemi. *Milel ve Nihal, 2*(2).

Albayrak, M. (2000). Gazali'nin Ahlak Felsefesi ve Filozofların Etkisi. *İslami Araştırmalar Dergisi, 3*(4).

Alston, W. (1983). Christian Experience and Christian Belief. N. W. Alvin Plantinga içinde, *Faith and Rationality.* Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press.

Alston, W. P. (1961). Tillich's Conception of a Religious Symbol. *Religious Experience and Truth: a Symposium.* New York: New York University Press.

Alston, W. P. (1988). Religious Diversity and Perceptual Knowledge of God. *Faith and Philosophy, 5*.

Alston, W. P. (1993). *Perceiving God.* USA: Cornell University Press.

Altıntaş, H. (2011). Gazali'nin Felsefe İle İlgili Düşüncelerinde Çelişkiler. *TYB Akademi Dergisi, 1*(1).

Altıparmak, Ö. F. (2011). Gazali ve Tasavvuf. *Türkiye Yazarlar Birliği Dergisi, 1*(1).

Altuner, İ. (2011). Gazali'nin Felsefeye Yaklaşım Tarzı Üzerine Bir Soruşturma. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 1*(2).

Andruzac, C. (2005). *Metafizik Temaşa ve Mistik Deneyim (Rene Guenon)* (1 b.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Arabî, İ. (1992). *Fuṣûṣü'l-ḥikem.* (N. Gençosman, Çev.) İstanbul: MEB.

Arabi, İ. (2006). *Fütuhât-i Mekkiyye.* (E. Demirli, Çev.) İstanbul: Litera Yayınları.

Arslan, A. (2010). *İlkçağ Felsefe Tarihi* (Cilt 5). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslantürk, F. (2010). *Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi'ye Göre Dinî Tecrübe.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Aslan, A. (2008). Kelamda İlhamın Bilgi Değeri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1*(20).

Atay, H. (2004). Gazali ve İbn Rüşd Felsefesinin Karşılaştırılması. *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3*.

Atik, K. (1988). Gazali'nin Kur'an'ın Anlaşılmasındaki Metodu. *Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü*.

Aydın, F. (2011). Gazali'nin İsa'sı. *Avrupa İslam Üniversitesi İslam Araştırmaları, 4*(1).

Aydın, H. (2012). *Gazali Felsefesi ve İslam Modernizmine Etkileri.* İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.

Aydın, M. (2000). Ebu Hâmid Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî ve er-Reddü'l-Cemil li İlâhiyeti bi Sarihi'l-İncil. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Aydın, M. (2009). Gazali'nin Dil Felsefesinin Dayandığı İlkeler ve Kavramsal Uzanımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(30).

Aydın, M. (2010). Gazali'nin Düşüncesinde Dil İncelemesinin Yeri: Dil, Zihin ve Dış Dünya Arasındaki İlişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXXIII*.

Aydın, M. S. (1988). *Din Felsefesi* (3 b.). Ankara: Selçuk Yayınları.

Aydınlı, Y. (2000). Gazali'nin İlim ve Düşünce Dünyası. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Aydınlı, Y. (Tarihsiz). Gazali'de Mistik Tecrübe ve Akıl. *Büyük Mütefekkir Gazali.* içinde DİB Yayınları.

Ayer, J. (1998). *Dil Doğruluk ve Mantık.* (V. Hacıkadiroğlu, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Ayık, H. (2009). Gazali'nin Eleştirileri Felsefeyi Bitirdi mi? *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX*(2).

Ayık, H. (2011). Gazali ve Nedensellik Meselesi. *Türkiye Yazarlar Birliği Dergisi, 1*(1).

Ayık, H. (2014). Osmanlı Düşüncesinin Fikri Temeli Olarak Gazali'nin Etik Temelli Bilim Anlayışı. *Ankara: Uluslararası Katılımlı Osmanlı Bilim ve Düşünce Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.

Ayık, H. (2016). *Gazali'nin Filozofları Eleştirisinin Epistemolojik Değeri.* Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları.

Ayten, A. (2006). William James ve Din Psikolojisinde Tecrübe Merkezli Bir Yaklaşım. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 19*(3).

Bâcce, İ. (1991). *Resailu İbn Bâcce el-İlahiyye (Risaletü'l-veda).* (M. Fahri, Dü.) Beyrut: Daru'n Nehâr li'n-Neşr.

Bağçeci, M. (1988). *Gazali'nin Kelam İlmine Verdiği Önem ve Kelam Metodu.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstütüsü.

Bâkıllânî, E. B. (2000). *el-İnsâf fîmâ yecib i'tikâduhu ve lâ yecûzu el-cehl bih.* (M. Z. Hasan, Dü.) Mısır: el-Kevserî, Mısır, el-Mektebetu'l Ezheriyyetu.

Bakış, R. (2011). Dinî Tecrübe Bağlamında Hallac'ın Ene'l Hakk İfadesinin Tahlili. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15*(2).

Balanuye, Ç. (2016). *Spinoza'nın Sevinci Nereden Geliyor.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baillie John (1939), *Our Knowledge of God* , New York: Charles Scribner's Sons.

Baltacı, H. (2013). Saf Aşkın Üstadı: Ahmed-i Gazali ve Tasavvuf Anlayışı. *İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*(32).

Bardakoğlu, A. (2001). İstihsan Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 23). içinde

Batak, K. (2000). Tehafütü'l-felasife ile Alakalı Genel Problemler (Gazali'nin Filozofları Tekfirine Giriş 1). *İslami Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Bayrakdar, M. (2000). Gazali. *İslam Araştırmaları Dergisi*.

Bayrakdar, M. (Tarihsiz). *Gazali Kimdir, Nedir.* Ankara: DİB Yayınları.

Bayraktar, M. (2005). *Din Felsefesine Giriş* (2 b.). Ankara: Fecr Yayınları.

Bayrakdar, M. (2016). Tasavvuf ve Modern Bilim, İstanbul: İnsan Yayınları.

Berger, P. L. (1979). *The Heretical Imperative: Contemporary Possibilities of Religious Affirmation.* New York: Garden City.

Bergson, H. (1914). *Dreams* (2 b.). (E. E. Slosson, Çev.) USA: B.W. Huebsch.

Bergson, H. (1962). *Ahlâk İle Dinin İki Kaynağı* (2 b.). Ankara: MEB Yayınları.

Bergson, H. (1976). *Les Deux Source de la Morale et de la Religion.* Paris.

Bergson, H. (2011). *Metafiziğe Giriş.* (A. Altınörs, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayınları.

Bertocci, P. A. (1956). *Introduction to The Philosophy of Religion* (5 b.). New York.

Beyazıt, Y. S. (2012). Gazali'nin İslam Filozoflarını Tekfir Etmesinin Yükleme Kuramları Açısından Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12*(2).

Boden, M. (1979). *Piaget.* England: Harvester Press.

Bolay, S. H. (1990). *Felsefî Doktrinler Sözlüğü* (5 b.). Ankara: Akçağ.

Bolay, S. H. (1993). *Aristo Metafiziği ile Gazali Metafiziğinin Karşılaştırılması.* İstanbul: MEB Yayınları.

Boutroux, E. (1988). *Çağdaş Felsefede İlim ve Din.* (H. Katipoğlu, Çev.) İstanbul.

Boydak, H. A. (2017). *Beyin Yarım Kürelerinin Gizemi.* İstanbul: Beyaz Yayınları.

Bozkurt, B. (2017). Endülüs'te Gazali Algısı. *Beytülhikme Philosohhy Circle, 7*(1).

Bozkurt, Ö. (2009). Gazali ve İbn Rüşd'de İmkân. *Doğu-Batı İlişkisinin Entelektüel Boyutu İbn Rüşd'ü Yeniden Düşünmek* (Cilt 1). içinde Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Bozkurt, Ö. (2011). Gazali'de İmkânsızlığın Metafiziği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası Modern Çağ ve Gazali Sempozyumu.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

Broad, C. D. (1963). The Argument From Religious Experience. W. P. Alston içinde, *Religious Belief&Philosophical Thought: Readings in the Philosophy of Religion.* New York: Harcourt Brace&World.

Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü.* Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Buhârî, E. A. (1895). *Sahîhu'l-Buhârî* (Cilt 1.cilt). (H. (.-i. Sultaniyye), Dü.) Bulak: el-Matbaatü'l-Kübra el-Emîriyye

Buhârî. (1895). *Sahih (8.cilt)*.

Buhari. (1895). *Sahih (2.cilt)*.

Buhari. (1895). *Sahih (9.cilt).*

Buhari. (1895). *Sahih (3.cilt)*.

Bulaç, A. (2021). *Suruş'un Dinî Tecrübe Tezi.* https://alibulac.net/2019/06/06/surusun-dini-tecrube-tezi/ adresinden alındı

Can, Ş. (2003). *Mevlana Hayatı Şahsiyeti Fikirleri.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Câbirî, M. Â. (2000). *Arap-İslam Aklının Oluşumu.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Câbirî, M. Â. (2003). Gazali'nin Düşüncesinin Temel Unsurları ve Çelişkileri. (M. Okumuş, Dü.) *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XLIV*(1).

Cebeci, S. (2000). Yazılı Dinî İletişim ve Gazali'nin İhyası. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Cebeci, S. (Tarihsiz). Yazı Dili ve Yazılı İletişim Bağlamında Gazali'nin Üslubu. *Diyanet İlmi Dergi, 47*(3).

Cebecioğlu, E. (2014). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü.* Ankara: Otto Yayınları.

Cedd, İ. R. (1987). *Fetevâ İbn Rüşd* (Cilt 1). (M. el-Tuleyli, Dü.) Beyrut: Daru'l Gaybi'l-İslamî.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2009). *Felsefe Ansiklopedisi* . İstanbul: Babil.

Ceyhan, S. (tarih yok). Ubûdiyyet Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 42.cilt). içinde

Colin, P. (2011). Gabriel Marcel'de Dinî Tecrübe ve Anlaşılabilirlik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52*(1).

Connolly, P. (2015). Ecstasy and Enstasy: two sides of the same coin? *Journal for the Study of Religious Experience, 1*(1).

Corbin, H. (2013). *İslam Felsefesi Tarihi* (7 b., Cilt 2). (A. Arslan, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve Davranışı* (10 b.). İstanbul: Remzi Kitapevi.

Cündioğlu, D. (2022). Felsefenin Tanrısı. You Tube. https://www.youtube.com/watch?v=49vll2tO4cg&ab_channel=D%C3%BCcaneC%C3%BCndio%C4%9Flu adresinden alındı

Cündioğlu, D. (2022). İslam Dünyasında Felsefenin Tükenişi ve Gazali'nin Rolü. You Tube. 2022 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=L9CTk5pNtGs&t=8681s adresinden alındı

Çağdaş Felsefe (2.cilt). (tarih yok). AÖF Yayınları.

Çakıcı, D. (2011). Şema Kuramının Okuduğunu Anlama Sürecindeki Rolü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(30).

Çapak, İ. (2003). Gazali'ye Göre Öncüllerin Yapısı. *Felsefe Dünyası, 2*(38).

Çapak, İ. (2004). Sokrates ve Gazali'ye Göre Dil'in Menşeî. *Dinî Araştırmalar Dergisi, 6*(18).

Çapak, İ. (tarih yok). Gazali'ye Göre Kıyasın Kur'an'a Uygulanması. İslami İlimler Dergisi , 1 (2) , 131-149.

Çelebi, İ. (2005). Kelam Metodunun Ortaya Çıkışı, Gelişim Süreci ve Yeni Metot Arayışları. *İslamî İlimlerde Metodoloji/Usul Meselesi I.* içinde

Çelebi, İ. (tarih yok). Hızır Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 17.cilt). içinde

Çelik, İ. (2014). İmam Gazali'nin İhya-u Ulûmîd-din Adlı Eserinde Tevbe Kavramına Yaklaşımı. *The Journal Academic Social Science Studies, 25*(1).

Çelik, K. (2011). Gazali ve Tamamlayıcı Ahlak Felsefesi. *Diyanet İlmi Dergi,, 47*(3).

Çetin, R. (2011). Gazali'de İnsan Özgürlüğü. *Dinî Araştırmalar Dergisi, 14*(39).

Çetin, R. (2010). *Gazali'de İlahi İlim İlahi İrade İlişkisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Çetinkaya, B. A. (2000). İsmail Hakkı İzmirli Düşüncesinde Gazali. *İslam Araştırmaları Dergisi*.

Dalkılıç, B. (2003). İskenderiyeli Yahudi Filozof Philo, Eserleri ve Felsefî Yöntemi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15*(15).

Damasio, A. (2012). *Descartes'in Yanılgısı.* İstanbul: Varlık Yayınları.

Deikman, A. J. (1982). *The Observing Self: Mysticism and Psychotherapy.* Boston: Beacon.

Deleuze, G. (2001). *Empiricism and Subjektivity: An Essay on Hume's Theory of Human Nature.* New York: Columbia University Press.

Demirci, M. (1985). Gazali'nin Tasavvuftaki Üstadları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Demirci, M. (2000). Gazali'nin Şathiyelere Bakışı. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Demircioğlu, A. (2014). Gazali ve İbn Haldun'da Narsistik Yönelimler. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2*(3).

Demirli, E. (2007). Zahiri İlimlerin Otoritesi Karşısında Tasavvufun Meşruiyet Arayışı. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(15).

Demirli, E. (2019). Fail ve Yaratan Allah: Öznede Birlik İlkesi veya Tevhid-i Efal. *Fikriyat Dergisi*. https://www.fikriyat.com/yazarlar/ekrem-demirli/2019/02/25/fail-ve-yaratan-allah-oznede-birlik-ilkesi-veya-tevhid-i-efal adresinden alındı

Demirtaş, M. (2014). Her Değişmenin Bir Nedeni Vardır; Sentetik A Priori Önermesi Doğrultusunda Kant, Hume ve Gazali'de Nedensellik İlkesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*(2).

Deniz, G. (2010). The Method of Understanding Ghazzali. *Journal of Islamic Research (Islamic University of Europa), 3*(2).

Deniz, G. (2011). Gazali'yi Anlamanın Usulü. *Diyanet İlmi Dergi, 47*(3).

Derin, S. (2012). Manevî Psikoloji ve Gazali. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları*.

Descartes. (1989). *Aklın İdaresi İçin Kurallar* (2 b.). İstanbul: MEB Yayınları.

Descartes. (2010). *Aklını İyi Sevk Etmek ve Bilimlerde Hakikati Araştırmak İçin Metot Üzerine Konuşma.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Dhananî, A. (2011). İslam Düşüncesinde Atomculuk. (M. Bulğen, Dü.) *Kelam Araştırmaları Dergisi, 9*(1).

Döndüren, H. (tarih yok). Nasr b. İbrahim Makdisî Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 27). içinde Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Dönmez, S. (2014). Gazali'nin İmanın Rasyonelliği:Aklî Tetkikten Kalbi Tasdike. *Uluslararası Modern Çağ ve Gazali Sempozyumu Bildiriler Kitabı.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

Durusoy, A. (2000). Gazali'de Mantık Biliminin Yeri ve Önemi. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Durusoy, A. (tarih yok). İbn Sînâ Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 20.cilt). içinde

Düzenli, M. (2013). "Cennetliklerin Çoğu Eblehlerdir" Rivayetinin Semantik ve Teknik Analizi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 59-84.

Düzgün, Ş. A. (2004). Tecrübe, Dil ve Teoloji: Dinî Tecrübe'nin Teolojik Yorumu. *Tasavvuf Dergisi, 5*(13).

E.Marmura, M. (tarih yok). *Gazali'nin Mantık ve Dinî Olmayan İlimlere Bakışı.*

Ebû Bekir er-Râzî. (2016). *Felsefe Risâleleri.* (M. Kaya, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Elbânî, M. N. (1988). *Sahihu'l-Camii's-sağir ve ziyâdâtüh.* Kahire: el-Mektebetü'l-İslamî.

Elbânî, M. N. (1992). *Silsiletu'l-ehâdisid-da'îfe ve'l-mevzû'a ve eseruhe's-seyyia fi'l-umme.* Riyad: Dâru'l-Ma'arife.

Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri* (2 b.). (S. Rıfat, Çev.) İstanbul: Kuram.

Eliade, M. (2018). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 3.* (A. Berktay, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Erdem, H. (2000). Gazali'de Bilgi Meselesi. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Erdem, H. (2004). Platon'un Din Anlayışı. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(18).

Erdem, H. (2011). Gazali'de Akıl-Din İlişkisi. *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, I*(1), 51-69.

Erdem, H. (2011). Gazali'de Akıl-İman İlişkisi. *Uluslararası Modern Çağ ve Gazali Sempozyumu.* Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.

Erdem, H. (Tarihsiz). Gazali'de Akıl Bilgisi ve Değeri. *Vefatının 900. Yıl Anısına.* içinde İstanbul: DİB Yayınları.

Erdoğan, Ö. F. (Tarihsiz). Gazali Üç Meselesinde İbn Sînâ'ya Karşı Ne Kadar Tutarlı? *Diyanet İlmî Dergi, 50*(1).

Erkaya, M. E. (2017). *Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları.* Ankara: Otto Yayınları.

er-Razi, E. B. (2016). *Felsefe Risâleleri.* İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Esen Ersoy, Ö. K. (2012). Yapay Sinir Ağları ve İnsan Beyni. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1*(2).

Eşari. (1987). *el-Luma.* (M. S. el-Celyend, Dü.) Kahire.

eş-Şirbasi, A. (1976). *el-Gazali ve't-tasavvufu'l-İslâmi.* Kahire: Dar'ul Hilal Yayınları.

et-Tirmizi, H. (1965). *Hatmü'l-evliyâ.* (O. İ. Yahya, Dü.) Beyrut.

Fârâbî. (1974). *Aristo Felsefesi.* (H. Atay, Çev.) Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Fârâbî. (1994). *es-Siyâsetü'l-medeniyye.* (A. B. Mülhim, Dü.) Beyrut: Mektebetu'l-hilâl.

Fârâbî. (1997). *el-Medinetü'l-fazila (İdeal Devlet).* (A. Arslan, Çev.) Ankara: Vadi Yayınları.

Fatiş, E. (2014). Gazali ve İbn Sînâ'nın Cismaî Haşre Yaklaşımı. *Kelam Araştırmaları Dergisi, 12*(2).

Fierro, M. (2009). Endülüs'te Tasavvufa Muhalefet. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18*(2).

Filiz, Ş. (1995). *İslam Felsefesinde Mistik Bilginin Yeri.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Flew, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü (Dinsel Deneyim Kanıtı).* Ankara: Yeryüzü Yayınları.

(2022). *Fosfen Md.* Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/Fosfen#:~:text=Fosfen%2C%20g%C3%B6z%20kapal%C4%B1yken%20fiziksel%20ya,renkler%2C%20%C4%B1%C5%9F%C4%B1klar%20bu%20durumu%20%C3%B6rnekler.) adresinden alındı

Francis, L. J. (2015). The Piper at the Gates of Dawn: Mapping the spiritual experiences of Mole and Ratty onto a scientific analysis of mysticism. *Journal for the Study of Religious Experience, 1*(1).

Fuller, A. R. (1994). *Psychology and Religion.* Boston: Little Field Publication.

Garden, K. (2005). *Ghazali's Contested Revival Ihya and its Critics in Khorasan and Maghreb.* Chicago: The University of Chicago.

Gazali, A. (2018). *Kuşlar Hikayesi.* (N. Yıldırım, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayınları.

Gencer, B. (2012). Gazali'nin Vizyonu İhya'nın Misyonu. *Dini ve Felsefi Metinler, Yirmi Birinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama Sempozyumu Bildiri Kitabı. 1.* İstanbul: Sultanbeyli Belediyesi Kültür Yayınları.

Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine. M. K. Yasin Atay içinde, *Din Sosyolojisi.* Ankara: Vadi Yayınları.

Goldziher, I. (1913). *Die Islamische und die jüdische Philosophie des Mittelalters* (2 b.). Berlin: Allgemeine Geschichte der Philosophie.

Goodman, L. E. (1992). *Avicenna.* London: Arabic Thought and Culture.

Gökberk, M. (2000). *Felsefe Tarihi.* İstanbul: Remzi Kitapevi.

Gölcük, Ş. (tarih yok). Bakillanî Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 10). içinde

Göztepe, Y. (2007). Gazali ve Öncesi Bazı Sufilerin Akla Eleştirel Bakışı. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırmalar Dergisi, 8*(19).

Griffel, F. (2008). Gazali'nin, İbn Sînâ'nın Nedensellik Hakkındaki Görüşlerini Benimsemesi ve İslam'da Bilimin Gelişimi. *Uluslararası İbn Sînâ*

Sempozyumu Bildirileri. II. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Griffel, F. (2010). *Gazâli'nin Felsefî Kelâmı.* (M. F. İbrahim Halil Üçer, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.

Gutas, D. (2010). İbn Tufeyl'e Göre İbn Sînâ'nın Meşrıkî Felsefesi. C. Kaya (Dü.) içinde, *İbn Sînâ'nın Mirası.* İstanbul: Klasik Yayınları.

Gutas, D. (2014). *Avicenna and Aristotelian Tradition: Introduction to reading Avicenna's Philosophical Works* (2.Baskı b.). Boston.

Guthrie, W. (1999). *İlkçağ Felsefe Tarihi.* (A. Cevizci, Çev.) Ankara: Gündoğan Yayınları.

Günay, Ü. (2001). Birey-Toplum Dikotomisinin Dinî Tecrübe Alanındaki Yansımaları: Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutları. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(11).

Gürses, İ. (2007). Jungcu Arketip Teorisi Bağlamında Tasavvufî Öykülerin Değerlendirilmesi: Simurg Örneğin. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 16*(1).

Gürses, İ. (2019). Dinî Tecrübenin Bilimsel Değeri. *Kaygı Dergisi, 18*(11).

Gürsoy, A. (2014). İbn Sînâ'nın Nübüvvet Teorisinde Kutsî Akıl. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 23*(2).

Gürsoy, A. (2015). *İbn Sînâ'nın Sezgi Teorisi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

Güzel, A. (1988). *Gazali'nin Hayatı ve Eserleri.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü.

H. Ülgen, S. K. (2007). *İşletmelerde Stratejik Yönetim* (4 b.). İstanbul: Arıkan Yayınları.

Haklı, Ş. (2007). İbn Sînâ Epistemolojisinde Bir Bilgi Kaynağı Olarak Sezgi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6*(1).

Hanbel, A. b. (2001). *Müsned (18.cilt)*. (Ş. e.-A. dğr., Dü.) (Ahmed b. Hanbel, Müsned: Müessesetü'r- Risale.

Hanbel, A. b. (2001). *Müsned (27.cilt).*

Hanbel, A. b. (2001). *Müsned (45.cilt).*

Hanoğlu, İ. (2012). Gazali Düşüncesinde Nominalizm ve Eşyanın Hakikati Sorunu. *Birey ve Toplum Dergisi, 2*(3).

Happold, F.C. (1977). Mysticism, A Study and an Anthology. London.

Hatipoğlu, B. N. (2015). Epistemolojik Açıdan Gazali'de Havatır Kavramı. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı.* içinde İstanbul .

Hazm, İ. (2017). *el-Fasl* (Cilt 3). (H. İ. Bulut, Çev.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Hemşinli, H. (2010). Dinî Tecrübenin Nesnelliği Üzerine. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(33).

Heysemi, N. (2007). *Mecmua'z-Zevâid ve-Menbaû'l-fevâid* (Cilt 5). İstanbul: Ocak Yayınları.

Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi.* Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.

Hume, D. (1986). *İnsan Zihni Üzerine Bir Araştırma.* İstanbul: MEB Yayınları.

Hume, D. (1995). *Din Üstüne* (3.Baskı b.). (M. Tunçay, Çev.) Ankara: İmge Yayınları.

Hume, D. (2017). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma.* (O. Oruoba, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Hunter, J. (2015). Spirits are the Problem: Anthropology and Conceptualising Spiritual Beings. *Journal for the Study of Religious Experience, 1*(1).

I. I. Mitroff, R. (1975). On Evaluating Scientific Research: The Contributions of the Philosophy of Science. *Technological Forecasting and Social Change, 8*.

İ.Z.Zeroan. (2013). Gazali'nin İhya Ulumiddin Eserinde Manevi Kurtuluş Konseptiyası. *Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin İlmi Mecmuası*(19).

İbn Bacce. (1991). *Resâil-u İbn Bâcce el-İlahiyye (Risâletü'l-veda).* (M. Fahri, Dü.) Beyrut: Daru'Nehâr li'n-Neşr.

İbn İzârî. (1983). *el-Beyânu'l-Muğrib fi Ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib* (Cilt IV). (İ. Abbas, Dü.) Beyrut: Daru's-Sekafe.

İbn Kattan. (1990). *Nuzumu'l-Cemân.* (M. Mekki, Dü.) Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslamî.

İbn Rüşd. (1986). *Tehâfütü't-Tehâfüt (Tutarsızlığın Tutarsızlığı).* (M. D. Kemal Işık, Çev.) Samsun.

İbn Rüşd. (1992). *Faslû'l-Makâl (el-Keşf an minhâci'l edille).* (B. Karlığa, Çev.) İstanbul: İşaret Yayınları.

İbn Rüşd. (2007). *Kitabü'n-Nefs (Psikoloji Şerhi).* (A. Arkan, Çev.) İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbn Rüşd. (2018). *Felsefe-Din İlişkileri* (11.Baskı b.). (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergah Yayınları.

İbn Sînâ. (1353). *Risâle fi's-saade va'l-hucac inne al-nefs al-insanîyye cevher.* Haydarabat.

İbn Sînâ. (1952). *Mebhas ani'l-Kuva'l-nefsâniyyeti.* (A. F. el-Ehvanî, Dü.) Kahire: Ahvalü'n Nefs.

İbn Sînâ. (1953). *el-İşarat ve't Tenbihat (Mantık Bölümü)* (Cilt 1). (S. Dünya, Dü.) Kahire.

İbn Sînâ. (1955). *Kitâbu'ş Şifâ (Mantık).* (A. E. Afifi, Dü.) Kahire.

İbn Sînâ. (1960). *Kitâbu'ş Şifâ (İlahiyyat).* Kahire: G.C.Anawati, S.Zayed, S.Dünya, M.Y.Musa.

İbn Sinâ. (1968). *İsbâtü'n-nübüvvât ve te'vîlü rumûzihim ve emsâlihim.* (M. Mahmura, Dü.) Beyrut: Dârü'n-Nehâr.

İbn Sînâ. (1975). *Kitâbu'ş-Şifa en-Nefs.* (S. Z. G.C.Anawati, Dü.) Kahire.

İbn Sînâ. (1985). *el-Hudur ve'r-rusûm.* (A.-A. el-A'sam, Dü.) Bağdat: el-Mustalahu'l-felsefî inde'l-Arab.

İbn Sînâ. (1985). *Kitabü'n Necât.* Beyrut: Macid Fahri.

İbn Sînâ. (1995). Nübüvvetin İspatı ve Nebilerin Sembol ve Benzetmelerinin Yorumu Uzerine. (E. U. Hüseyin Aydın, Dü.) *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7*(7).

İbn Sinâ. (2011). *Edhaviyye (Felsefe ve Ölüm Ötesi).* İstanbul: Klasik Yayınları.

İbn Sînâ. (2012). *Hayy İbn Yakzan (Ruhun Uyanışı)* (7 b.). (Y. Ö. Özburun, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

İbn Sînâ. (2013). *Kitâbu'ş Şifâ (Metafizik I-II).* İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbn Sînâ. (2021). *Kitâbu'ş Şifâ (Nefs).* (M. Z. Tiryaki, Çev.) İstanbul: Tüba Yayınları.

İbn Sînâ. (tarih yok). *el-Kuvâi-İnsaniyye ve İdrâkâtihâ* (Cilt 8.Risale). (M. S. el-Kürdî, Dü.) Mecmûatü'r-Resâil.

İbn Sînâ, (1908). *Risale fi'l-hudud (Tis'u Resail)*. Kahire.

İbn Sînâ, (1949). *Risâle Edhaviyyetu fi Emri'l-meâd*. Mısır.

İbn Sînâ, (1960). *İşarat ve't-tenbîhat (cilt 2)*. Kahire: Daru'l-maârif.

İbn Sînâ, (1960). *Şifa. (İ. Madkour, Dü.)* Kahire.

İbn Sinâ, (1968). *İsbâtü'n-nübüvvât ve te'vîlü rumûzihim ve emsâlihim*. (M. Mahmura, Dü.) Beyrut: Dârü'n-Nehâr.

İbn Sînâ, (1984). *Mebde ve'l-mead*. (A. Nuranî, Dü.) Tahran.

İbn Sînâ, (2013). *Dânişnâmeî Alâlî (Giriş Bölümü)*. (M. Demirkol, Dü.) İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

İbn Sînâ, (2013) *Tanımlar Kitabı (Kitabu'l-hudud*. (çev. İclal Akyol, Aygün, Arslan) Ankara: Elis Yayınları.

İbn Tufeyl. (2000). *Hayy İbn Yakzan: Ruhun Uyanışı.* (Y. Ö. vd., Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

İbnu'l Adîm. (tarih yok). *Buğyetu't-taleb fi Ta'rîhi Haleb* (cilt 5).

İkbal, M. (Tarihsiz). *İslam'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu.* (S. Huri, Çev.) İstanbul: Birleşik.

İmrek, M. K. (2003). *Karar Verme Teknikleri.* İstanbul: Beta Yayınları.

İnam, A. (2000). Gazali'nin Kalp Ordusu. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Iraki, E.-F. Z. (2005). *el-Muğni an ḥamli'l-esfâr fi'l-esfâr fî taḫrîci mâ fi'l-İḥyâ'i mine'l-aḫbâr.* Beyrut: Dâru İbn Hazm.

İşcan, M. Z. (2011). Dini İhya ve Islah Düşüncesinde Gazali'nin Önemi. *Uluslararası Modern Çağ ve Gazzâlî Sempozyumu* (s. 37-48). Süleyman Demirel Üniversitesi.

İşcan, M. Z. (Tarihsiz). Gazali'nin İhya ve Islah Düşüncesine Genel Bir Bakış. *Diyanet İlmi Dergi, 47*(3).

Işık, A. (2007). Küfür-İman Sınırında: Gazali'de Tasdik Kavramı ve Uzanımları. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(XXVI).

Işık, A. (2011). Felasifenin Vahiy Anlayışına Bir Eleştiri: Gazali Örneği. *TYB Akademi Dergisi*.

Işık, H. (2014). Eşari Kelamcısı Gazali'de Bilgi Kuramı. F. A. Cemalettin Erdemci (Dü.), *Siir Üniversitesi Uluslararası İmam Eşari ve Eşarilik Sempozyumu Bildirileri.* içinde *2.* İstanbul: Beyan Yayınları.

James, W. (1985). *The Varieties of Religious Experience.* (M. E. Marty, Dü.) New York.

James, W. (2017). *Dinsel Deneyimin Çeşitleri.* (İ. H. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Jeeves, M. A. (2010). Din Psikolojisi. (A. Albayrak, Dü.) *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 10*(2).

Johnson, P. E. (1986). Dinî Tecrübe. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(3).

Jung, C. G. (1999). *Keşfedilmemiş Benlik.* (B. İlhan, Çev.) İstanbul: İlhan.

K.M. Feltey, M. P. (1991). From Sex Differences to Gender Role Beliefs: Exploring Effects of Six Dimensions of Religiosity. *Sex Roles*(25).

Kalın, İ. (2004). William James, Din Mühendisliği ve Çağdaş Din Düşüncesi. *Anlayış Dergisi*(12).

Kant. (1993). *Pratik Aklın Eleştirisi.* (İ. Kuçuradi, Çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kasım, M. (1988). İmam Gazali ve J.J.Rousseau Arasında Eğitim Bakımından Bir Karşılaştırma. (S. Parladır, Dü.) *İslamî Araştırmalar Dergisi, 2*(6).

Kaya, C. (2020). Gazali Eserleri (Makâsıdü'l-felâsife). *Klasik Düşünce Okulu.* https://www.youtube.com/watch?v=PQj8s4mSSsU adresinden alındı

Kaya, M. (tarih yok). Kindî Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 26.cilt). içinde

Kayıklık, H. (2002). Gazali Dinsel Yaşam Evrimi. *Dinî Araştırmalar, 5*(14).

Kılıç, C. (2009). Plotinus'ta Sudûrla İnen ve Aşkla Yükselen Çift Kutuplu Hakikat Anlayışı. *Kelam Araştırmaları, 7*(1).

Kılıç, M. (2021). Turtûşî Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 41). içinde İstanbul: TDV Yayınları.

Kılıç, R. (2002). *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Kılıç, R. (2004). *Dini Anlamak Üzerine.* İstanbul: Ötüken Yayınları.

Kindî. (2014). *Felsefî Risaleler.* (M. Kaya, Çev.) İstanbul: Klasik Yayınları.

Koca, Ö. (2015). Gazali'nin İlmî Mirası Üzerine Düşünceler. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*(44).

Koçak, Y. (2021). Gnostik Geleneğin Erken Dönem Şiîlik'teki Tezahürleri: Şiî Gulat Örneği, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Komisyon. (2011). *Diyanet Meali.* https://www.kuranvemeali.com/hadid-suresi/25-ayeti-meali adresinden alındı

Komisyon. (tarih yok). *Kur'an-ı Kerim Tefsiri.* Diyanet Yayınları. https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nur Suresi 35.ayet adresinden alındı

Korkmazgöz, R. (2015). Gazali'de Hüsün-Kubuh Meselesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(39).

Korkmazgöz, R. (2016). Gazali'de Marifetullah Düşüncesi ve Kelamî İstidlâlin Değeri. *KADER Araştırmaları Dergisi, 14*(1).

Korlaelçi, M. (1988). Gazali'ye Göre Felsefe ve Bilgi Nazariyesi. *Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü* .

Kök, M. (1997). Nurettin Topçu'da Mistik İmanın Estetik ve Felsefî Temelleri. *A.Ü.İ.Fakültesi Dergisi*(13).

Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme.* Ankara: Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi.

Kuşçu, E. (2010). Dinî Tecrübenin Otonomluğu Sorunu. *İnönü Üniversitesi Fakülte Dergisi, 1*(2).

Kuşeyri, A. (1991). *Kuşeyri Risalesi* (3.baskı b.). (S. Uludağ, Çev.) İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kutluer, İ. (1996). *Akıl ve İtikâd: Kelam-Felsefe İlişkileri Üzerine Araştırmalar.* İstanbul: İz Yayınları.

Kübra, N. (1996). Usûl'l Aşere. M. Kara içinde, *Tasavvufî Hayat.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kübra, N. (2010). Usûlu Aşere Şerhleri. S. Gökbulut içinde, *Tasavvufta On Esas.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Küçükparmak, A. (2013). *Gazali'nin Bilgi Sisteminde Hadsi Bilgi* (cilt 1). Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

L.Burns, G. (2000). Gazali'nin Tasavvufî Hermenötiği. (T. Koç, Dü.) *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Leaman, O. (2009). Gazali ve Eşariyye. (Y. Türkben, Dü.) *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(31).

Lewis, F. (2010). *Mevlana (Geçmiş ve Şimdi, Doğu ve Batı).* (H. K. Gül Çağalı Güven, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Lewy, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü.* (N. Özsoy, Çev.) Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

Lieberman, M. D. (2000). Intuition: A Social Cognitive Neuroscience Approach. *Psychological Bulletin*(126).

M. Erden, Y. A. (1998). *Gelişim-Öğrenme-Öğretme.* Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Madi, B. (2011). *Öğrenme Beyinde Nasıl Oluşur* (Cilt 2). Ankara: Efil Yayınları.

Marmura, M. E. (2005). Gazali'nin Mantık ve Dinî Olmayan İlimlere Bakışı. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7*(11).

MacIntyre, A. (2004). The Unconscious (A Conceptual analysis). New York: Routledge.

Martin M. (1990). Atheism; A Philosophical Justification. Philadelphia: Temple University Press.

May, R. (2007). *Yaratma Cesareti* (10 b.). (A. Oysal, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

McCrea, S. (2010). Resting State functional lateralization in anomalous subjects. *Psyhology Research and Behavior Management*(3).

McCrea, S. M. (2010). Intuition, insight and the right hemisphere: Emergence of higher sociocognitive functions. *Psychology Research and Behavior Management, 3*.

Menûnî. (1988). İhyâü Ulûmu'd-dîn fi Manzûru'l-Garbi'l-İslamî Eyyâmu'l Murâbıtîn ve'l-Muvahhidîn. *Ebu Hamid el-Gazzâlî Dirasetu fi Fikrihi ve Asrihive Te'sirihi.* içinde Rabat: el-Memleketu'l Mağribiyye Camiatu Muhammed el-Hamis Menşuratu Külliyyeti'l-Adab ve'l-Ulûmu'l-İnsaniyye.

Moore, G.E. (1903) Principia Ethica. (Thomas Baldwin, Dü.) Cambridge: Cambridge University Press.

Mucahid, A.-i. (1358). *Mecmûa-yi Âsâr-i Fârsî-yi Ahmed-i Gazali.* Tahran.

Muhammet C. Ilgaroğlu, L. H. (2019). Âlemin Ezeliliği Meselesi: İbn Sinâ, Gazâlî ve Hocazâde'nin Görüşlerinin Karşılaştırılması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, 12*(32).

Muhasibî. (1986). *Kasdu ve'r-Rucûu ila'l-lah* . (A. A. Ata, Dü.) Beyrut: Daru'lKütübi'l-İlmiye.

Muhâsibî, H. (2012). *Fehmu's-salat (Helal Rızık ve Namazın Anlaşılması).* (M. Coşkun, Çev.) İstanbul: İlk Harf Yayınları.

Muhâsibî, H. (2019). *Hakikati Arayanlara Kılavuz.* (M. Odabaşı, Çev.) İstanbul: Takdim Yayınları.

Müslim, E.-H. M.-H.-K. (1900). *Câmiʿu'-s-Sahîh (cilt 8)* (Cilt). (M. F. Abdulbâkî, Dü.) Kahire: Matbaat-u İsa Albani.

Naim, B. A. (1980). Üç Felsefî Terim Üzerine. *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi* (Cilt I). içinde İstanbul.

Nasr, S. H. (1978). *Islamic Cosmological Doctrine.* Bath.

Nefisî, S.-i. (1334). *Sühanâı Manzûm-i Ebû Sa'id-i Ebû'l-Hayr.* Tahran.

Nesefî, E.-M. M. (1993). *Tebsiratü'l-edille fî usuli'd-dîn* (Cilt 1.cilt). (H. Atay, Dü.) Ankara: DİB Yayınları.

Neşşâr A. S. , (1999) *İslâm'da Felsefî Düşüncenin Doğuşu(cilt 1)*, (çev. Osman Tunç), Ankara: İnsan Yayınları.

Nicholson, R. A. (1978). *İslam Sufileri.* (Komisyon, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Nicholson, R. A. (1989). *The Mystics of Islam*. London.

Niebuhr, R. R. (1998). William James on Religious Experience. R. A. Putnam içinde, *The Cambridge Companion to William James.* Cambridge: Cambridge University Press.

Nieto, J. C. (1997). *Religious Experience and Mysticism: Otherness As Experience of Transcendence.* Oxford: University Press of America.

Nozick, R. (1981). *Philosophical Explanations.* USA: Clarendon Press.

Ocak, H. (2014). *İbn Rüşd Felsefesinde Tevil (Yorum Bilim).* İstanbul: Ek Kitap Yayınları.

Okşar, Y. (2016). Gazali'nin Nedensellik ve Adetullah Düşüncesi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi , 16*(1), 277-303.

Okumuş, M. (2011). Gazali'nin Kur'an Anlayışı ve Çok Boyutlu Tefsir Telakkisi Üzerine. *Diyanet İlmî Dergisi, XLVII*(3).

Onan, B. (2012). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Programındaki Kazanımların Ned Herrmann'ın Bütünsel Beyin Modeline Göre Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36*(1).

Orman, S. (2000). Gazali'nin Hayatı ve Eserleri. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 3*(3-4).

Orman, S. (2014). *Gazali (Biyografi).*İstanbul:İnsan Yayınları.3.Baskı.

Oruç, C. (2010). İmam Gazali'nin Yaşadığı Döneme Kadar İslam Eğitiminin Yapısı ve Gazali'de Eğitimin İmkânı. *Ekev Akademi Dergisi, 14*(45).

Otto, R. (1936). *The Idea of Holy: An Inquiry into the Non-Rational Factor in the Ideal of the Divine and Its Relation to the Ratinal.* (J. Q. Harvey, Çev.) London.

Otto, R. (2014). *Kutsala Dair.* (S. Ghaffari, Çev.) İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

Öğüt, S. (tarih yok). *Hacer'ül Esved Md.* TDV İslam Ansiklopedisi.

Önal, M. (2007). İslam Düşüncesinde Hikmet Kavramları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Dergisi*(4).

Özdamar, M. (1997). *Ahmet Gazali ve Tevhidde Tecrid.* İstanbul: Kırk Kandil Yayınları.

Özdemir, M. (2014). Kelam Felsefe İlişkisi. *Eskiyeni Dergisi*(29).

Özdinler, H. (2019). Amigdala mı Beyin mi? https://www.herkesebilimteknoloji.com/yazarlar/hande-ozdinler/amigdala-mi-beyin-mi adresinden alındı

Özervarlı, M. (tarih yok). *Selefiyye* (Cilt 36). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/ adresinden alındı

Öztürk, M. (2022). Benim Gözümden Tasavvuf (Nedir, Şirk midir, Nasıl Bakıyorum). *You Tube.* https://www.youtube.com/watch?v=6pUHGLgjf4I&t=53s adresinden alındı

Paksüt, F. (1980). *Platon ve Platon Sonrası.* Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Peker, H. (2008). Fârâbî ve İbn Sînâ'nın Felsefelerinde Vahyin Kavramsal Muhtevası. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17*(1).

Peterson, M. (1998). *Reason&Religious Belief* (2 b.). New York: Oxford University Press.

Peterson, M. (2006). *Akıl ve İnanç.* (R. Acar, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.

Piaget, J. (1980). *Epistemoloji ve Psikoloji.* (S. Cılızoğlu, Çev.) İstanbul: Havass Yayınları.

Piaget, J. (1999). *Çocukta Zihinsel Gelişim.* (H. Portakal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınları.

Pierre, C. (2011). Gabriel Marcel'de Dinî Tecrübe ve Anlaşılabilirlik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 52*(1).

Platon. (1958). *Euthyphron* (2 b.). (P. N. Poratav, Çev.) İstanbul: MEB Yayınları.

Platon. (1980). Phaidros. F. Paksüt içinde, *Platon ve Platon Sonrası.* Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Platon. (2011). *Devlet (7.Kitap).* (V. A. Cenk Saraçoğlu, Çev.) İstanbul: Bordo-Siyah.

Platon. (Tarihsiz). *Yasalar.* (S. B. Şentuna, Çev.) İstanbul: Kabalcı.

Plotinus. (2008). *Enneadlar.* (H. Özden, Çev.) İstanbul: Ruh ve Madde Yayınları.

Plotinus. (2011). *Dokuzluklar.* (Z. Özcan, Çev.) Ankara: Birleşik Yayınları.

Poincare, H. (1989). *Bilimin Değeri.* İstanbul: MEB Yayınları.

Poloma, M. M. (2009). Dinî Tecrübenin Sosyolojik Bağlamı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 9*(1).

Rahman, F. (1981). *İslâm.* (M. Dağ, Çev.) İstanbul.

Ramachandran, V. S. (2019). Split Brain (Ayrık Beyin). https://www.youtube.com/watch?v=1vwwyiHfxVM adresinden alındı

Râzî, E. B. (2018). *et-Tıbbu'r-rûhânî (Ruh Sağlığı).* İstanbul: İz Yayıncılık.

Reçber, M. S. (2004). *Tanrı'yı Bilmenin İmkânı ve Mahiyeti.* Ankara: Kitabiyat Yayınları.

Reis, B. (2017). Gazali'ye Göre Bir Bilgi Kaynağı Olarak Marifet. *Abant Dergisi, 5*(9).

Rızanejad, İ. (2012). İmam Gazali'ye Göre Akıl. *Misbah İslamî Düşünce ve Araştırma Dergisi, 1*(1).

Rorty, R. (1967). Intuition. P. Edwards içinde, *Encyclopedia of Philosophy* (Cilt 4). New York.

Rûdânî. (1995). Vahyin Başlangıcı ve İniş Şekli. *Büyük Hadis Külliyatı.* içinde İstanbul: İz Yayıncılık.

Rumî, M. C.-i. (2009). *Mesnevi* (7 b., Cilt 4). Ankara: Akçağ.

Russell, B. (1972). *Mistisizm ve Mantık.* (A. Usluata, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınları.

Rüşd, İ. (1986). *Tehâfütü't-Tehâfüt (Tutarsızlığın Tutarsızlığı).* (K. I.-M. Dağ, Çev.) Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları.

Rüşd, İ. (2011). *Faslû'l-makâl (Din-Felsefe Tartışması)* (2 b.). (H. Portakal, Çev.) İstanbul: Cem Yayınları.

Safa, P. (1961). *Mistisizm.* İstanbul: Babıali .

Saliba. (1970). *Gazali ve ilmi'l Kelâm.* Dımeşk: Mecelle Mecma'el-ilmi'l-Arabi,.

Sancar, F. (2009). Gazali Öncesi Sufî Geleneğinde Nübüvvet Anlayışı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XXIX.*

Saraç, C. (1962). İmam Gazali. *Diyanet İşleri Başlanlığı Dergisi, 1*(5).

Sarı, İ. (2019). Nörobiyolojiye Giriş. *PED Ucretsiz Psikoterapi Egitimleri.* İstanbul. 2021 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=Kb__8iUw3XI&t=3609s adresinden alındı

Schleiermacher, F. (tarih yok). Dine Dair. A. Alatlı içinde, *Batıya Yön Veren Metinler* (Cilt 3). Kapadokya Meslek Yüksek Okulu Yayınları.

Scholl, A. (2005). *Dreams Imagination in The Meditations.* New York: Peter Lang Publishing.

Sebzevarî, H. b.-ı. (1312). *Cevâhiru'l-esrâr.* Lekhenov.

Sinanoğlu, M. (tarih yok). Kafir Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 26.cilt). içinde

Sinanoğlu, M. (tarih yok). Mümin Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 22.cilt). içinde

Smart, N. (1971). *The Religious Experience of Mankind.* London: Collins Clear-Type.

Smith, E. S. (2017). *Psikolojiye Giriş* (5 b.). Ankara: Arkadaş Yayınları.

Smith, M. (2002). Gazali'nin Öncüsü Muhasibî. (M. Okumuş, Dü.) *Tasavvuf Dergisi*.

Spickard, J. V. (1973). A Sociology of Religious Experience. W. H. Swatos içinde, *A Future for Religion? New Paradigms for Social Analysis.* Beverly Hills: CA:Sage.

Stace, W. T. (2004). *Mistisizm ve Felsefe.* (A. Tüzer, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.

Subaşı, N. (2004). *Gündelik Hayat ve Dinsellik.* İstanbul: İz Yayıncılık.

Subhi, e.-S. (1994). *Kur'an İlimleri.* (M. S. Şimşek, Çev.) İstanbul.

Swinburne, R. (1979). *The Existence of God.* New York: Oxford: Clarendon Press.

Swinburne, R. (2001). *Tanrı Var mı?* Bursa: Arasta Yayınları.

Şahin, H. (1985). Gazali'nin İlim, Akıl ve Felsefeye Bakış Tarzı. *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3*(2), 249 - 264.

Şahin, H. (1988). Gazali ve Tasavvuf. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Şahin, H. (1988). *Gazali'nin Munkız'da Felsefe ile İlgili Görüşleri.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitüsü Yayınları.

Şahin, N. (2011). Gazali'de Bir Değer Olarak Estetik (Güzellik). U. M. Sempozyumu (Dü.). içinde

Şahin, N. (2011). Gazali'de Etik-Estetik İlişkisi. *Diyanet İlmi Dergi. Sayı, C4-3. Yıl, 2011. Sayfa, 93-114, 4*(3), 93-114.

Şeyba, E. (2018). *Etkili Karar Vermede Hayal Gücü ve Sezginin Rolü: Otel Yöneticilerine Yönelik Bir Araştırma.* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi SBE.

Şuara Suresi 224-227 ayet tefsiri. (tarih yok). D. İşleri. içinde https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C5%9Euar%C3%A2-suresi/3156/224-227-ayet-tefsiri adresinden alındı

Taberani. (1994). *Mu'cemu'l-Kebir.* Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.

Tan, A. (2019). Kant'ın Ontolojik Delile Getirdiği İtirazlar. *3.Anadolu Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler Kitabı*, (s. 620-633). Diyarbakır.

Tan, A. (2019). Nurettin Topçu'da Bir Dinî Tecrübe Türü Olarak Sanat ve Estetik. *Ahi Evran Üniversitesi II. Uluslararası Türk Halklarının Felsefî Mirası Sempozyumu.* Kırşehir.

Tan, A. (2019). Tanrı'nın Varlığına Kanıt Olarak İleri Sürülen Dinî Tecrübe Delilinde Mistik Tecrübelerin Yeri. *Diyalektolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*(22).

Tan, A. (2020). Bir Dinî Tecrübe Türü Olarak Türbe Ziyaretleri (Baskil Örneği). *Her Yönüyle Baskil.* Elazığ.

Tan, A. (2020). *Bir Din Felsefesi Problemi Olarak Mevlana'da Dinî Tecrübe.* Ankara: Gece Yayınları.

Tan, A. (2020). Dindarlığı Besleyen Klasik Bir Kaynak: Gazali'nin Bidayet'ül Hidaye Kitabı. *5. Atlas International Congress on Social Sciences* . Diyarbakır.

Tan, A. (2021). Bir Bilgi Kaynağı Olarak Duygu Akıl İlişkisi. *Atlas Sosyal Bilimler Dergisi*.

Tan, A. (2021). *Gazali'nin Ahlak Anlayışı.* Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.

Tan, A. (2022). Beyin Çalışmalarına Göre Sezgi ve Dinî Tecrübe. *Fırat Üniversitesi 1. Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu* (s. 31-46). Elazığ: Lisans Yayıncılık.

Tan, M. (2017). *Haşşâşiliğin Tahirsel Arkaplanı İsmailî Davet Yapılanması.* Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.

Tan, N. (2017). İslam Düşüncesinde Akıl-Kalp İkilemi Üzerine. *İslam ve Yorum. 3.* Malatya: Malatya İlahiyat Vakfı Yayınları.

Tanrıdağ, O. (2019). İnsan Beyninin Temel Bilgileri. *PED Ucretsiz Psikoterapi Egitimleri.* https://www.youtube.com/watch?v=IJJBIw3L_hg adresinden alındı

Tanrıverdi, H. (2012). Vahdet-i Vücut ve Panteizm Karşılaştırması. *Dinî Araştırmalar, 14*(40).

Taş, A. (2010). Gazali ve Amidî'nin Nesih Problemine Yaklaşımı. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 15:2 (2010), 15*(2).

Taşkent, A. (2009). *İbn Sînâ ve İbn Rüşd'de Estetik.* İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE Doktora Tezi.

Tatar, B. (2000). Gazali'de Metin-Yorum İlişkisi. *İslamî Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Taylan, N. (1989). *Gazali'nin Düşünce Sisteminin Temelleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Taylan, N. (2000). *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu (Tanrı İle İlgili Deliller).* İstanbul: Şehir Yayınları.

Tekin, M. (2011). Gazali: Soyut Okumalar ve Kalıp Yargıların Ötesinde. *TYB Akademi , 1*(1), 31-49.

Tekin, M. (Tarihsiz). Gazali'de Aklın Nass Bağlamında Eleştirisi. *Diyanet İlmi Dergi, 47*(3).

Teymiyye, İ. (2019). *Mecmû'u'l-fetavâ* (Cilt 10). Darul İman Yayınları.

Tirmizî. (1985). *es-Sunen* (Cilt 5). Mısır: Mektebetü Mustafâ Bâb Halebî.

Toktaş, F. (2012). *İslam Felsefesi Tarihi (Meşşaî Felsefeye Yöneltilen Eleştiriler).* (B. A. Çetinkaya, Dü.) Ankara: Grafiker Yayınları.

Topaloğlu, A. (2014). *Filozofların Tanrısı.* İstanbul: Ufuk Yayınları.

Topçu, N. (2002). *Bergson.* İstanbul: Dergâh.

Topdemir, H. G. (2013). *İbn Rüşd Endülüslü Bilge* (2.baskı b.). İstanbul: Say Yayınları.

Topuz, İ. (2011). Gazali'de Dinî Tutum ve Davranışlar. *Marife Dergisi*.

Tozlu, İ. (2019). Kuşeyri'nin Sünnet Müdafaası. *Kocaeli İlahiyat Dergisi, 3*(1).

Tuğcu, T. (2000). *Batı Felsefesi Tarihi.* Ankara: Alesta.

Turtuşi. (2011). *Sirâcu'l-mulûk* (Cilt 2). İstanbul, İstanbul: İnsan Yayınları.

Türer O. (2011). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Ataç Yayınları.

Türkben, Y. (2009). Gazali'nin Sebeplilik Düşüncesi Üzerine Yapılan Tartışmalar. *e-Makalat Mezhep Araştırmaları, II*(2).

Türker, Ö. (2000). Gazali: Kuşku Yöntem ve Eleştiri. İstanbul: İslam Düşünce Enstitüsü. Ekim 29, 2022 tarihinde https://www.youtube.com/watch?v=UyPMFPYPUAE&t=26s adresinden alındı

Tüzer, A. (2006). *Dinî Tecrübe ve Mistisizm.* İstanbul: Dergâh.

Uludağ, S. (1985). *İslam Düşüncesinin Yapısı* (2.Baskı b.). İstanbul: Dergah Yayınları.

Uludağ, S. (2000). Bir Düşünür Olarak Gazali. *İslami Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Uludağ, S. (2003). Kuşeyri Md. *TDV İslam Ansiklopedisi.* içinde

Uludağ, S. (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Uludağ, S. (tarih yok). Ahmet Gazali Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 2.cilt, s. 70). içinde

Uludağ, S. (Tarihsiz). Bir Mutasavvıf Olarak İmam Gazali. *Diyanet İlmî Dergi, 47*(3).

Uludağ, S. (Tarihsiz). Bir Mutasavvıf Olarak İmam Gazali. *Vefatının 900.yılı.* içinde DİB Yayınları.

Uludağ, S. (tarih yok). Tasavvufta Havâtır Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 16.cilt). içinde

Unat, Y. (2012). Bir Rönesans Mühendisi: Leonardo Da Vinci. *Dört Öge Dergisi, 1*(2).

Urhan, V. (2009). Gazali, İbn Rüşd ve İkbal'de Yaratma Kavramı. *Doğu-Batı ilişkisinin Entelektüel Boyutu* (Cilt 1). içinde Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğü.

Uysal, V. (1995). Dinî Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri. *İslamî Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(5).

Ülken, H. Z. (Tarihsiz). *İslam Felsefesi Kaynakları ve Tesirleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Ünal, G. (2019). Kortiko-hipokampal Devre: Beynin Haritalama ve Deklaratif Bellek Merkezi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 72*(1).

Ünal, M. S. (2008). Peter L.Berger'e Göre Dinî Tecrübenin Günümüz Dindarı İçın Anlamı: Sosyolojik Bir Bakış Açısı. *Din Bilimleri Araştırma Dergisi, 13*(3).

Üngüren, E. (2015). Beynin Nöroanatomik ve Nörokimyasal Yapısının Kişilik ve Davranış Üzerindeki Etkisi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi, 7*(1).

Vatandaş, C. (2015). *Vahiyden Kültüre.* İstanbul: Pınar Yayınları.

Vergote, A. (1999). *Din İnanç ve İnançsızlık.* (V. Uysal, Çev.) İstanbul: İFAV.

Veziroğlu, Y. (2021). Sağ Beyin Bebeğin Sosyal Becerilerinin Gelişimi. https://www.ekipnormarazon.com/makalelerimiz/egitim/sag-beyin-bebegin-sosyal-becerilerinin-gelisimi/#:~:text=%C3%96zellikle%20sa%C4%9F%20beynin%20geli%C5%9Fimi%20a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan,geli%C5%9Fimi%20ve%20s%C3%B6zel%20ileti%C5%9Fim%20h%C4%B1zlan%C4%B1r adresinden alındı

Vural, M. (2000). Gazali'de Metodolojik Yaklaşımlar. *İslami Araştırmalar Dergisi, 13*(3-4).

Vural, M. (2004). *Gazali Felsefesinde Bilgi ve Yöntem.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Wach, J. (1958). *The Comparative Study of Religions.* (J. M. Kitagawa, Dü.) New York.

Wach, J. (1995). *Din Sosyolojisi.* (Ü. Günay, Çev.) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Wainwright, W. J. (1982). Mysticism and Sense Perception. D. S. Steven M. Cahn (Dü.) içinde, *Contemporary Philosophy of Religion.* New York: Oxford University Press.

Watt, M. (2003). *Müslüman Aydın.* (H. Özcan, Çev.) Samsun: Etüt Yayınları.

Watt, W. M. (1982). Gazali İle İlgili Bazı İncelemeler. (M. Aydın, Dü.) *Ankara Üniversitesi İslam İlimleri Enstitüsü Yayınları*(5).

Wolterstorff, N. (1983). Faith and Rationality (Introduction). N. W. Alvin Plantinga içinde, *Faith and Rationality.* Notre Dame : Notre Dame Press.

Yafeh, H.-L. (2008). Gazali'nin Eserlerinde Yahudiler ve Hıristiyanlar. (M. Şahin, Dü.) *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Çalışmalar Dergisi*.

Yakut, B. N. (2022). Kelâm İlminde Havâtır Kavramının Yeri. *İslam Tetkikleri Dergisi, 12*(1).

Yaltkaya, Ş. (1937). *İbn Sînâ'nın Basılmamış Şiirleri.* İstanbul: Topkapı Sarayı Üçüncü Ahmed Kütüphanesi.

Yaran, C. S. (2009). *Dinî Tecrübe ve Maûnet.* İstanbul: Rağbet Yayınları.

Yaran, C. S. (2007). Eleştirel Deneyimcilik. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (15).

Yasa, M. (2010). *Rubailer Işığında Mevlana'da Aşk ve İşlevi.* Ankara: Elis Yayınları.

Yavuz, A. (2012). Gazali'nin Yönetim Anlayışında Hadis ve Sünnet Kültürünün Etkisi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(34).

Yavuz, Ö. F. (2006). Gazali'de Esma-i Hüsna Yorumu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VI*(1).

Yavuz, Ö. F. (2011). Gazali ve İlmî Tefsir. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 31*(31).

Yavuz, Y. Ş. (tarih yok). Eş'ariyye Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 11.cilt). içinde

Yavuz, Y. Ş. (tarih yok). Havâtır Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 16.cilt). içinde

Yavuz, Y. Ş. (tarih yok). İlham Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 22). içinde

Yavuz, Y. Ş. (tarih yok). *Nübüvvet Md.* (Cilt 33). İstanbul: TDV İslam Ansiklopedisi.

Yazıcı, M. (2018). Hz. Peygamber'in Cinlerle Görüşmesine Dair İhtilaflı Rivayetlerin Değerlendirilmesi. *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi, 4*(2), 784-825.

Yazıcı, T. (tarih yok). Ebû Ali Fârmedî Md. *TDV İslam Ansiklopedisi.* içinde

Yazıcı, T. (tarih yok). Ebû Sa'id-i Ebû'l Hayr Md. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 10.cilt). içinde

Yeşilyurt, T. (1998). Gazali'ye Göre Allah'ın İradesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, IV*.

Yıldız, M. (2009). İbn Sînâ'da Kutsal Akıl ve Peygamberlik İlişkisi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(27).

Yıldız, M. (2011). Gazali'nin Akıl Eleştirisi. *TYB Akademi, 1*(1).

Yüzüak, A. V. (2015). Lawson Mantıksal Düşünme Testinin Uyarlanması. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*.

Zerrinkûb, A.-i. (2018). *İmam Gazali ve Kardeşi* (Cilt 8). (N. Yıldırım, Çev.) Erzurum: Doğu Esintileri.

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ'NDE KURGU VE ANLAM: KONTRPUAN VE PARODİ

Dr. RAMAZAN KANDEMİR ENSER

gece kitaplığı

SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ'NDE KURGU VE ANLAM:
KONTRPUAN VE PARODİ

Dr. RAMAZAN KANDEMİR ENSER

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-015-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ *9*

GİRİŞ *11*

1. SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ MÜZİKAL BİR FORMDA MI YAZILMIŞTIR? *21*

1.1. Tanpınar ve Müzik **21**

1.1.1. Tanpınar'da Müzik ve Roman İlişkisi 25

1.1.2. Müzikte Kontrpuan Kavramı 31

1.2. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün Kurgusal Yapısı **33**

1.2.1. Kontpuantal Yapı Açısından Kişiler 37

Hayatın İki Ucu: Nuri Efendi-Ahmet Zamanî Efendi / Halit Ayarcı /Ahmet 37

Sihirli Formül: Seyit Lutfullah-Doktor Ramiz/Sabriye Hanım.. 43

Müflisler: Abdüsselam Bey – Cemal Bey 50

İdeal Kadın, İdeal Anne: Emine ve Pakize 53

İfrat ve Tefrit: Zarife Hala 56

Diğer Kişiler 58

1.2.2. Kontpuantal Yapı Açısından Nesneler 59

Mübarek 59

Parmaklık 62

Kürk Kılıfı 63

1.2.3. Kontpuantal Yapı Açısından Topluluk ve Kurumlar 64

"Küçük Grup"-İspritizma Cemiyeti 64

Muvakkithane- Enstitü 71

Bölüm Sonu **76**

2. SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ, KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN PARODİSİ MİDİR? *83*

2.1. Edebi Bir Tür ya da Teknik Olarak Parodi **83**

2.1.1. Genel ve Özel Parodi 92

2.2. Köy Enstitüleri'nin Tarihine Kısa Bir Bakış **93**

2.2.1. Enstitülerin Kuruluş Süreci 93

2.2.2. Enstitülerin Müfredatı ve İşleyişi 96

2.2.3. Enstitülerin Kapatılma Süreci 97

2.2.4. Köy Enstitüleri'nin Mimarları 99
İsmail Hakkı Tonguç 99
Hasan Âli Yücel 102
2.2.5. Tonguç ve Yücel'in Eğitim ve Kalkınma Hakkındaki Görüşleri 108

2.3. Tanpınar'ın Penceresinden Yücel ve Tonguç..... 115

2.4. Tanpınar'ın Eğitim, Kültür ve Ekonomi Görüşleri..... 120

2.5. Köy Enstitüleri'nin Parodisi Olarak Saatleri Ayarlama Enstitüsü 125
2.5.1. Saatleri Ayarlama Enstitüsü Neyi Simgelemektedir? 128
2.5.2. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'ndeki Parodik Unsurlar..... 131
Halit Ayarcı'nın "Kim"liği..... 131
Hayri İrdal'ın "Kim"liği..... 142
"Enstitüler"in Kurulma Süreci 147
Tek Tip Kıyafet Meselesi 150
Banjo-Mandolin..... 154
Mimarlık Yarışması..... 155
Kurumsallaşma ve Nepotizm 156
Çalışan Evleri Projesi 158
Enstitülerin Kapatılması 161
Basın ve Yayın Faaliyetleri 164

Bölüm Sonu..... 167

SONSÖZ YERİNE..... 173

KAYNAKÇA..... 179

ÖNSÖZ

Hayatta bazı kişilerle tanışırız ve artık yaşadığımız sürece onlarla bağımız devam eder. Benim de Tanpınar'la tanışmam bu şekilde oldu. Bu tanışma, üniversiteye başladığım yıla rastlar. Akademik anlamda Tanpınar'la uğraşmam ise üniversite son sınıfta iken değerli hocam Prof. Dr. Hakan Sazyek'in yönlendirmesi ile Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde figüratif kadro konusunda yaptığım araştırma ile başladı. Bu ilk akademik okumada yazı çizi ile de uğraşıyor olmamın etkisiyle pek çok ayrıntı dikkatimi çekmişti. Márquez'in Kırmızı Pazartesi'sinde benim ilk okumamı ifade eden çok güzel bir pasaj vardır: "Riohacha'dan gelen sorgu yargıcı bu rastlantıları gerçek olarak kabul etmeyi göze alamamış, bunları sezmekle yetinmişti." Ben de Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün müzikle ilgili kısmı olmasa da simetrik bir şekilde kurgulandığını o dönem sezmekle yetinmiş, fakat bu konuda ayrı bir çalışma yapmamıştım.

2021 yılında Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün simetrik kurgusunu tespit ettikten sonra bunun müzikle ilişkisi üzerine bir makale yazmayı planladım ve başladım. Daha sonra ise Kemal Tahir dolayısıyla Köy Enstitüleri üzerine okumalar yaparken Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde Köy Enstitülerine pek çok göndermenin olduğunu fark ettim. Bu gözle tekrar okuduğumda bunların basit bir gönderme değil, sembolik bir kurum olarak Köy Enstitülerinin, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde doğrudan parodileştirildiğini sonucuna ulaştım.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün biçimsel/kurgusal yönü ile doğrudan anlam çerçevesini ilgilendiren bu iki konunun makale formatını aşan özelliklere sahip olması dolayısıyla bir kitap çalışmasına dönüştürmeyi uygun buldum.

Yazımının üzerinden neredeyse yetmiş yıl geçmiş bir eserin güncel politik olaylara ve göndermelerine dair ayrıntılara ulaşmak, takdir edileceği üzere çok ciddi araştırmalar gerektirmektedir. Pek tabiidir ki bu çalışmadaki iddialar yeni bulgularla desteklenmeye devam edecektir. Umarım bu çalışma Türk edebiyatının en derinlikli yazarlarından olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın yazarlığının ve düşünce dünyasının bir yönünü aydınlatmaya yardımcı olur.

Bu çalışma dolayısıyla teşekkür etmem gerekmektedir. Bu çalışma boyunca desteğini her an yanımda hissettiğim eşim Jovana'ya öncelikli olarak teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca bu çalışmanın tashihleri için

KAYNAKÇA

Abacı, T. (2015). Gerçeklik Açısından Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul: İkaros Yayınları.

Aktulum, K. (2000). Metinlerarası İlişkiler. Ankara: Öteki Yayınevi.

Aktüze, İ. (2004). Müziği Anlamak: Ansiklopedik Müzik Sözlüğü, İstanbul: Pan Yayıncılık.

Alptekin, T. (2001). Ahmet Hamdi Tanpınar: Bir Kültür, Bir İnsan. İstanbul: İletişim Yayınları.

Anamur, H (1998). Bir Türk Hümanizmasına, Aydınlanmaya ve Bir Yenidendoğuşa Doğru: Hasan-Âli Yücel ve 1940'ların Çeviri Etkinliği. Doğumunun 100. Yılında Hasan-Âli Yücel Sempozyumu: Bildiri Kitabı, 313-324.16-17 Aralık 1997. İzmir.

Aristoteles. (2012). Poetika: Şiir Sanatı Üstüne, (Çev. Samih Rifat), İstanbul: Can Yayınları.

Ataç, N. (2018). Okuruma Mektuplar - Prospero ile Caliban, İstanbul: YKY.

Atatürk, M. K. (1923). Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri İzmir Yollarında: Başkumandan Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin İzmir seyahatleri esnasında muhtelif mahallerde irad buyurdukları nutuklar ve hasbihaller. Ankara: İstihbarat Matbaası.

Aytaç, G. (1999). Çağdaş Türk Romanı Üzerine İncelemeler. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (2000). Saatleri Ayarlama Enstitüsü yahut Bir İnkıraz Felsefesi. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* içinde (ss. 408-422). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Bakhtin, M. (2001). Karnavaldan Romana, Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar, (Çev. Cem Soydemir), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baykurt, F. (2019). Unutulmaz Köy Enstitüleri. İstanbul: Literatür Yayınları.

Bayraktar, M. F. (1992). "Baltacıoğlu, Ismayıl Hakkı", TDV İslâm Ansiklopedisi. 5, 36-38.

Binbaşıoğlu, C. (1995). Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerinde Bir Araştırma. İstanbul: MEB Yayınları.

Bora, T. (2021). Hasan Âli Yücel, İstanbul: İletişim Yayınları.

Cebeci, O. (2016). Komik Edebi Türler: Parodi, Satir ve İroni. İstanbul: İthaki Yayınları.

Çoruk, A. Ş. (2022). Kurmaca ve Gerçeklik İlişkisi Bağlamında Saatleri Ayarlama Enstitüsü. Bir Ses Ormanı: Ahmet Hamdi Tanpınar Kitabı içinde. (Edl. T. Anar, Ş. Eskin, A. Ertuğrul) (ss. 27-44). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Demiralp, O. (1993). Kutup Noktası. İstanbul: YKY.

Demiralp, O. (2014). Tanpınar'a Biraz Huzur Verelim. İstanbul: YKY.

Demiralp, O. (2020). "Prospero ile Caliban", Cumhuriyet Kitap Eki, 23 Temmuz 2020, s. 3.

Dentith, S. (2002). Parody. London and New York: Routledge.

Earliest known piece of polyphonic music discovered (2014, December 17) retrieved 29 July 2023 from https://phys.org/news/2014-12-earliest-piece-polyphonic-music.htm

Enginün, İ., & Kerman, Z. (2010). Günlüklerin Işığında Tanpınar'la Başa Başa, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Enser, R. K. (2022). Tanpınar ve Kemal Tahir'de 'Enstitü' Sorunu: Erken Cumhuriyet Kurumsallaşmasının Politik Eleştirisi, Sözün Tarihi, Tarihin Sözü: Edebiyat ve Tarih İlişkisi, (Edl. M. Göleç, S. Çakmaker, H. Ürkmez, B. Ay Açar). (ss. 469-492). İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları.

Ertuğrul, M. (2017). Türk Sağında Köy Enstitüleri Algısı. Asya Studies, 1(1), 83-95.

Genette, G. (1997). Palimpsests: Literature in the second degree. Lincoln: University of Nebraska Press.

Greene, G. (2019). İstanbul Treni. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Güncel Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK Yayınları.

Harari, Y. N. (2015). Sapiens: İnsan Türünün Kısa Bir Tarihi. (Çev. Ertuğrul Genç), İstanbul: Kolektif Kitap.

Hilâv, S. (2008). Tanpınar Üzerine Notlar. Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar içinde. (Hazl. A. Uçman, H. İnci). (ss.187-200). İstanbul: 3F Yayınevi.

Householder Jr, F. W. (1944). ΠΑΡΩΙΔΙΑ. Classical Philology, 39(1), ss.1-9.

Hutcheon, L. (2000). A theory of parody: The teachings of twentieth-century art forms. University of Illinois press.

Huxley, A. (2018). Ses Sese Karşı. (Çev. Mîna Urgan), İstanbul: İletişim Yayınları.

Irzık, Sibel (2001). Önsöz. Karnavaldan Romana: Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar içinde (ss.7-32). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

İnci, H. (2022). Tanpınar Arşivindeki Belgelerle Saatleri Ayarlama Enstitüsü Hakkında Yeni Bilgiler. Bir Ses Ormanı: Ahmet Hamdi Tanpınar Kitabı içinde. (Edl. T. Anar, Ş. Eskin, A. Ertuğrul) (ss. 57-64). İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.

Kafadar, O. (2007). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce 3: Modernleşme ve Batıcılık içinde (ss. 351-381). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kalender, C., & Barış, D. A. (2022). Tamperemanın Tarihçesine Kısa Bir Bakış. Sanat ve Tasarım Dergisi, 12(1), 331-346.

Kaplan, İ. (2005). Türkiye'de Milli Eğitim İdeolojisi. İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaplan, M. (1987). Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (1992). Âli'ye Mektuplar, (Hazl. Zeynep Kerman, İnci Enginün), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kaplan, M. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar içinde. (Hazl. A. Uçman, H. İnci), (ss.109-111). İstanbul: 3F Yayınevi.

Karaömerlioğlu, A. (2006). Orda Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kerman, Z. (1992). Tanpınar'ın Mektupları, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Koçak, C. (1997). Irkçılık-Turancılık Davâsının Siyâsi Rövanşı: Öner-Yücel Davâsı, Tarih ve Toplum Dergisi, 28 (166), 22-30.

Kutlu, M. (2000). Tanpınar'ın Yalan Dünyası. *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* içinde (ss. 400-407). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Moran, B. (2001). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, İstanbul: İletişim Yayınları.

Oğuzertem, S. (2008). "Hasta Saatler, Bozuk Sıhhatler: Enstitü Soruna Babasız Bir Yaklaşım". Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar içinde. (Hazl. A. Uçman, H. İnci), (ss. 460-477). İstanbul: 3F Yayınevi.

Okay, M. O. (2017). Bir Hülya Adamının Romanı: Ahmet Hamdi

Tanpınar. İstanbul: Dergah Yayınları.

Özel, M. (1997). Köy Enstitüleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Parla, J. (2018). Saatleri Ayarlama Enstitüsü: Postmodern Bir Pikaresk. Journal of Turkish Studies, 50 (2018), 333-343.

Rilke, R. M. (2012). Malte Laurids Brigge'nin Notları. (Çev. Behçet Necatigil), İstanbul: Can Yayınları.

Rose, M. A. (2016). Parodi: Antik, Modern ve Postmodern. (Çev. Cansu Dikme), Ankara: Hece Yayınları.

Say, A. (2005). Müzik Ansiklopedisi (Cilt 3). Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Sazyek, H. (2013). Roman Terimleri Sözlüğü, Ankara: Hece Yayınları.

Sever, D. (2016). DD Şostakoviç'in Piyano Eserlerinden 24 Prelüt ve Fügün Müzik Edebiyatındaki Yeri ve JS Bach'ın 48 Prelüt ve Fügü ile Kontrpuan Açısından Karşılaştırılması. (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Soydan Erdemir, A. (2023.05.20). "Hasan Âli Yücel". Atatürk Ansiklopedisi. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-ali-yucel-1897-1961/

Sözer, V. (1964). Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi. İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmî Gazete, (2022.08.10), https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/5141.pdf

Tahir, K. (2019). Bozkırdaki Çekirdek. İstanbul: İthaki Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1996) Yaşadığım Gibi. (Haz. Birol Emil), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2010). Huzur, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2019). Hep Aynı Boşluk. (Haz. Erol Gökşen), İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (1998). Edebiyat Üzerine Makaleler, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanpınar, A. H. (2000). Saatleri Ayarlama Enstitüsü, İstanbul: YKY.

Tanpınar, A. H. (2002). Mücevherlerin Sırrı: Derlenmemiş Yazılar, Anket ve Röportajlar, (Hazl. İlyas Dirin, Turgay Anar, Şaban Özdemir), İstanbul: YKY.

Tanpınar, A. H. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul: Dergâh

Yayınları.

Tecer, A. K. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar içinde. (Hazl. A. Uçman, H. İnci). (ss.129-231). İstanbul: 3F Yayınevi.

Timur, T. (1991). Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik. İstanbul: Afa Yayıncılık.

Timur, T. (1993). Türk Devrimi ve Sonrası. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Tonguç, E. (2001). Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (yaşamı, öğretisi, eylemi), Birinci Kitap, Ankara: Güldikeni Yayınları.

Tonguç, E. (1997). Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç (yaşamı, öğretisi, eylemi), İkinci Kitap, Ankara: Güldikeni Yayınları.

Tonguç, İ. H. (2021). Canlandırılacak Köy. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tonguç, İ. H. (1976). Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları. İstanbul: Çağdaş Yayınları.

Tosun, N. (2022). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü: Bir Tahlil. İstanbul: Ketebe Yayınları.

Türkoğlu, P. (2020). Tonguç ve Enstitüleri, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tüysüzoğlu, F, & Bektaş, T. (2003). Ferahfezâ Mucizesi: "Huzur". Kitaplık, (63), 103-111.

Uzluk, F. N. (1937). Bir Türk Hekimi ve Tıbba Dair Manzum Bir Eseri. Türk Tıb Tarihi Arkivi, 2 (6), 45-52.

Üzer, M. (2020). Türk Modernleşmesinde Köy Enstitüleri ve Köy Enstitüleri Üzerine Yapılan Tartışmalar, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı.

Watt, D. (1977). The Fugal Construction of" Point Counter Point". Studies in the Novel, 9(4), 509-517.

Wofford, K. V. (1952). Türkiye Köy İlkokulları Hakkında Rapor. (Çev. Fatma Varış), Ankara: Millî Eğitim Basımevi.

Yücel Eronat, C. (1999a). Hasan-Âli Yücel'in TBMM Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler-I. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları.

Yücel Eronat, C. (1999b). Hasan-Âli Yücel'in TBMM Konuşmaları ve İlgili Görüşmeler-II. Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın

Kurulu Yayınları.

Yücel, H. Â. (1937). Bir Türk Hekimi ve Tıbba Dair Manzum Bir Eseri. İstanbul: İstanbul Devlet Basımevi.

Yücel, H. Â. (1966). Hürriyet Gene Hürriyet -2, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Yücel, H. Â. (1998). Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Yücel, T. (2008). Saatleri Ayarlama Enstitüsü. Bir Gül Bu Karanlıklarda: Tanpınar Üzerine Yazılar içinde. (Hazl. A. Uçman, H. İnci). (ss.112-115). İstanbul: 3F Yayınevi.

GÖKSU ÇAYI HAVZASI'NIN (SAKARYA NEHRİ HAVZASI) COĞRAFİ KARAKTERİZASYON TEMELLİ BÜTÜNLEŞİK HAVZA YÖNETİMİ VE PLANLAMASI

Dr. S. MURAT UZUN

gece kitaplığı

GÖKSU ÇAYI HAVZASI'NIN (SAKARYA NEHRİ HAVZASI) COĞRAFİ KARAKTERİZASYON TEMELLİ BÜTÜNLEŞİK HAVZA YÖNETİMİ VE PLANLAMASI

Dr. S. MURAT UZUN

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ

Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL

Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU

Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-014-9

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı

Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com

gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Buro

Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖZET V
ABSTRACT VII
ÖNSÖZ IX

GİRİŞ 1
ARAŞTIRMANIN KONUSU, YÖNTEMİ VE SİSTEMATİĞİ 3
I. Araştırma Sahasının Konumu ve Sınırları 3
II. Araştırma Konusu, Amacı ve Kapsamı 8
III. Materyal ve Yöntem 10
IV. Kavramsal Çerçeve 18
IV. I. Havza Kavramı, Tanımı ve Özellikleri 18
IV. II. Havza Yönetimi-Planlaması ve Dünyadaki Gelişimi 21
IV. III. Havza Yönetiminin Türkiye'deki Gelişimi 27

BİRİNCİ BÖLÜM
1. GÖKSU ÇAYI HAVZASI'NIN FİZİKİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 31
1.1. Jeolojik Özellikler 31
1.1.1. Paleozoyik Formasyonlar 34
1.1.2. Mezozoyik Formasyonlar 38
1.1.3. Senozoyik Formasyonlar 42
1.1.4. Tektonik Özellikler ve Depremsellik 47
1.1.5. Jeolojik Oluşum ve Gelişim 54
1.2. Jeomorfolojik Özellikler 55
1.2.1. Topografik Özellikler ve Analizi 56
1.2.1.1. Yükselti Analizleri 56
1.2.1.2. Eğim Analizleri 59
1.2.1.3. Bakı Analizleri 61

1.2.2. Göksu Çayı Havzasının Joemorfolojik Birimleri 63
1.2.2.1. Dağlar 65
1.2.2.1.1. Uludağ 66
1.2.2.1.2. Domaniç Dağları 67
1.2.2.1.3. Avdan Dağları 69
1.2.2.1.4. Ahı Dağı 70
1.2.2.2. Platolar 70
1.2.2.3. Ovalar 74
1.2.2.3.1. İnegöl Ovası 76
1.2.2.3.2. Yenişehir Ovası 77
1.2.2.4. Flüvyal Jeomorfoloji Birimleri 79
1.2.2.5. Karst Jeomorfolojisi Birimleri 84
1.2.2.5. Glasiyal ve Periglasiyal Jeomorfoloji Birimleri 86
1.2.3. Jeomorfolojik Oluşum ve Gelişim.....88
1.3. İklim Özellikleri 90
1.3.1. Havza İklimi Etkileyen Coğrafi Özellikler.....90
1.3.2. İklim Elemanları 91
1.3.2.1. Sıcaklıklar.....91
1.3.2.2. Nem ve Yağış.....96
1.3.2.3. Basınç ve Rüzgarlar 101
1.3.3. İklim Tipi Analizleri 103
1.4. Hidrografya Özellikleri 107
1.4.1. Hidrojeolojik Yapı.....107
1.4.2. Akarsular, Drenaj Şebekesi ve Gelişimi 109
1.4.3. Göller ve Barajlar.....114
1.4.4. Yer altı Su Kaynakları.....117
1.4.5. Hidrometrik Analizler.....118
1.4.5.1. Debi (Akım).....119
1.4.5.2. Verim.....124
1.4.5.3. Akış Yüksekliği.....130
1.4.5.4. Akarsu Rejimi 131

1.4.5.5. En Yüksek ve En Düşük Akımlar ile Taşkın Değişkenleri 134
1.4.6. Su Kalitesi 136
1.4.7. Hidrolojik Bilanço 138
1.5. Toprak Özellikleri 139
1.5.1. Zonal Topraklar 140
1.5.2. İntrazonal Topraklar 142
1.5.3. Azonal Topraklar 142
1.6. Doğal Bitki Örtüsü Özellikleri 144
1.6.1. Orman Formasyonu 146
1.6.2. Çalı Formasyonu 149
1.6.3. Ot Formasyonu 149

İKİNCİ BÖLÜM

2. GÖKSU ÇAYI HAVZASI'NIN BEŞERİ COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ 150
2.1. Nüfus Özellikleri 150
2.2. Yerleşme Özellikleri 154
2.3. Ekonomik Coğrafya Özellikleri 157
2.3.1. Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri 157
2.3.2. Sanayi ve Ticaret Faaliyetleri 159
2.3.3. Turizm Faaliyetleri 164
2.3.4. Madencilik ve Enerji Kaynakları 164
2.4. Ulaşım Özellikleri 166
2.5. Göksu Çayı Havzası'nın Arazi Kabiliyet Sınıflandırması ve Dağılışı 167
2.6. Göksu Çayı Havzası'nda Arazi Kullanımı ve Zamansal Değişimi 169
2.6.1. Göksu Çayı Havzası'nın Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü (1980-2020) 171
2.6.2. Göksu Çayı Havzası'nda Arazi Kullanımının Değişim Analizi 177

2.7. Arazi Kabiliyet Sınıflandırması-Arazi Kullanımı İlişkisinin Analizi.....181

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. GÖKSU ÇAYI HAVZASI'NIN MORFOMETRİK ANALİZİ..183

3.1. Alansal Morfometri.....184

3.2. Çizgisel Morfometri.....194

3.3. Yüzeysel Morfometri.....202

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GÖKSU ÇAYI HAVZASI'NIN YÖNETİMİ VE PLANLAMASI.....221

4.1. Göksu Çayı Havzası'nın Coğrafi Karakterizasyon Temelli Havza Yönetim Modeli ve Sistematiği.....221

4.1.1. Doğal Ortam Koşulları Kapsamında Havza Yönetim-Planlama Modeli.....225

4.1.1.1.Jeolojik ve Jeomorfolojik Etki Kapsamında Havza Yönetimi.....225

4.1.1.2.Klimatolojik Etki Kapsamında Havza Yönetimi.....236

4.1.1.3.Hidrografik Etki Kapsamında Havza Yönetimi.....241

4.1.1.4.Toprak ve Bitki Örtüsü Etki Kapsamında Havza Yönetimi.....259

4.1.2.Doğal Ortam Koşullarının Beşerî Faaliyetler İçin Uygunluk Analizlerine Dayalı Havza Yönetim Modeli.....263

4.1.2.1.Yerleşim Alanı Uygunluk Analizi.....264

4.1.2.2.Sanayi Alanı Uygunluk Analizi.....267

4.1.2.3.Tarım Alanı Uygunluk Analizi.....270

4.1.2.4.Orman Alanı Uygunluk Analizi.....273

4.1.2.5.Çayır-Mera Alanı Uygunluk Analizi.....276

4.1.3.Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü (AKAÖ) Değişimlerine Dayalı Havza Yönetim-Planlama Modeli.....278

4.1.3.1. 2030 Yılı Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü Simülasyonu ..280

4.1.3.2. 2045 Yılı Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü Simülasyonu ..282

4.1.3.3. 2070 Yılı Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü Simülasyonu ..284
4.1.4. Sorun ve Risk Analizlerine Dayalı Havza Yönetim-Planlama Modeli 289

4.2. Göksu Çayı Havzası'nın Coğrafi Karakterizasyon Temelli Havza Yönetim Modeline Göre Planlaması 300

SONUÇ.....316

KAYNAKÇA 330

GİRİŞ

Doğal ortam koşulları, geçmişten günümüze birçok dinamik etmen ile süreçlerin etkisinde gelişmiş ve şekillenmiştir. Günümüzde de devam eden bu dinamik süreç, insanoğlunun artan talepleri ve ihtiyaçları neticesinde çok fazla kullanılmaktadır. Dünya nüfusunun artmasıyla birlikte daha da hızlı artan talepler ile teknolojik gelişmeler ise insanoğlunun doğadan yoğun şekilde faydalanmasına yol açmaktadır. Bu durum doğal ortam özelliklerinde antropojenik etkenli değişimlere, tarih boyunca en çok ihtiyaç duyulan suyun yoğun-aşırı kullanımına, bitki örtüsünün tahrip olmasına, küresel iklim değişikliğine ve doğal afetlerin etkilerinin artmasına neden olmaktadır. Meydana gelen bütün değişimler farklı bölgelerde, farklı boyutlarda çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Sorunların azaltılması, çözümlenmesi ise sınırları belirlenen alanlarda çeşitli yönetim ve planlama çalışmalarının bilimsel destekli olarak sürdürülebilirlik kapsamında yürütülmesiyle olabilmektedir. Yönetim çalışmaları farklı kurum, kuruluş ve bilim dalları tarafından çok çeşitli model ve sistematiklerle uygulanmaktadır. Bunlardan biride sınırlarını doğal ortam koşullarının belirlediği, kendi içerisinde birçok benzer özelliği barındıran ve yönetim ile planlama faaliyetlerine olumlu etki yapan havzalardır. Havzaların tanımı jeolojik, jeomorfolojik ve hidrografik boyutlarıyla temel anlamda yapılmaktadır. Bu tanım genel hatlarıyla; çevresi yüksek, taban kısmı daha alçak olan jeolojik-jeomorfolojik süreçlerin şekillendirdiği, akarsuların drenaj alanı olarak ifade edilmektedir. Havza yönetimi kavramı ise geçmişte su ve toprak odaklı planlanan, günümüzde bütünsel olarak havzanın bütün özelliklerini ele alan, riskleri, sorunları belirleyip çözüm yolları sunan ve geleceğe dönük gelişmeyi hedefleyen planlamaların işleyiş sürecidir. Bu süreç birçok basamaktan oluşmakta, disiplinler arası çalışmayı gerektirmekte, doğal-beşerî koşulların etkileşimini ele almakta, kalkınmayı hedeflemekte ve daima sürdürülebilir özellikte olmaktadır. Çok çeşitli bilim dalları, kurum ve kuruluşun ilgilendiği havza yönetimi, geçmişte daha çok su ve toprak odaklı olmuş, ekonomik kalkınmanın sağlanmasında sadece yönetim düzeyinin ele alındığı çalışmaları kapsamıştır.

Doğal ve beşerî ortam koşullarının en çok etkileşimde olduğu havzaların yönetim ve planlama çalışmaları multidisipliner süreçlerle yapılmaktadır. Bu süreçlerin tasarımında, veri üretiminde, geliştirilmesinde ve planlamasında coğrafyanın sistematiksel yöntemleri

KAYNAKÇA

Abbaspour K.C, Yang J. Maximov I, Siber R, Bogner K, Mieleitner J, Zobrist J, Srinivasan R. (2007), "Modelling Hydrology and Water Quality in the Pre-alpine/Alpine Thur Watershed Using SWAT", *Journal of Hydrology,* 333:413-430.

Adams, W. M. (1985), River basin planning in Nigeria, *Applied Geography,* 5: 297–308.

Adeli, Z., Khorshiddoust, A. (2011), "Application of geomorphology in urban planning: Case study in landfill site selection", *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 19:662-667.

Akbulak, C. (2010). Analitik Hiyerarşi Süreci ve Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Yukarı Kara Menderes Havzası'nın Arazi Kullanımı Uygunluk Analizi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 7(2), 557-576.

Akçakaya A., Sümer U., Demircan M., Demir Ö., Atay H., Eskioğlu O., Gürkan H., Yazıcı B., Kocatürk A., Şensoy S., Bölük E., Arabacı H., Açar Y., Ekici M., Yağan S., Çukuçayır F., (2015) *Yeni Senaryolar İle Türkiye İklim Projeksiyonları ve İklim Değişikliği,* T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Araştırma Dairesi Başkanlığı Klimatoloji Şube Müdürlüğü, Meteoroloji Genel Müdürlüğü Matbaası, Ankara.

Akçay, Y., Çıtıroğlu, H., Çakır, A., Bacak, K. (2014), İnegöl-Oylat Jeotermal Kaynağının Termal Turizm Açısından Değerlendirilmesi, *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi / Karaelmas Science and Engineering Journal* 4 (2): 27-37.

Akın, M., Akın, G. (2007), Suyun Önemi, Türkiye'de Su Potansiyeli, Su Havzaları ve Su Kirliliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 47 (2): 105-118.

Akkaya, C., (2002), Su ve Toprak Kaynakları Yönetiminde Havza Yönetim Modelinin Önemi, *Türkiye Mühendislik Haberleri,* 4-5-6: 20-23.

Akkaya, C., Efeoğlu, A., Yeşil, N. (2008), Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Türkiye'de Uygulanabilirliği, *TMMOB Su politikaları Kongresi*, 195-204.

Altınlı, İ. E. (1965a), İnegöl Havzasının Jeolojisi ve Hidrolojisi, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası,* 30(1-2): 173-199.

Altınlı, İ. E. (1965b), Yenişehir Havzasının Jeolojisi ve Hidrolojisi, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası,* 28(3-4): 31-51.

Ambraseys, N.N., Finkel, C.F. (2006), *Türkiye'de ve Komşu Bölgelerde Sismik Etkinlikler- Bir Tarihsel İnceleme, 1500-1800,* TÜBİTAK Yayınları Akademik Dizi 4, Ankara.

Ardel, A. (1943), Marmara Bölgesi Güneydoğu Havzalarının Morfolojik Karakterleri, *Türk Coğrafya Dergisi,* 2: 160-173.

Ardel, A. (1944), Uludağ, Morfolojik Etüt, *Türk Coğrafya Dergisi,* 5-6: 35-60.

Ardel, A. (1947), İnegöl Ovası ve Çevresi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 9-10: 64-95.

Ardel, A. (1951), Yenişehir Ovası ve Çerçevesi, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 1(1): 87-124.

Ardel, A. (1960), Marmara Bölgesinin Yapı ve Reliefi, *Türk Coğrafya Dergisi,* 20: 1-22.

Ardos, M. (1985), Jeomorfoloji Açısından Türkiye Ovalarının Oluşumları ve Gelişimleri, *Coğrafya Dergisi,* 1: 111-126.

Ardos, M. (1995), *Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi Cilt 1*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Arefin, R., Mohir, M., Alam, J. (2020), Watershed prioritization for soil and water conservation aspect using GIS and remote sensing: PCA-based approach at northern elevated tract Bangladesh, *Applied Water Science,* 10(91): 1-19.

Atabey, E., Nazik, L., Törk, T. (2002), Oylat Mağarası Çökel Kayalarının Sedimantolojisi, (İnegöl/Bursa), *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 123-124: 91-93.

Atalay, İ. (2006), *Toprak Oluşumu, Sınıflandırması ve Coğrafyası*, (3. Baskı) Meta Basım ve Matbaacılık.

Ateş, Ş., Aktimur, H. T. (2009), Arazi Kullanım Planlaması Yerbilim Verileri ve Araştırma Yöntemleri: Bursa Örneği, MTA Proje, No 11163, Ankara.

Avcı, S. (1997), Aşağı Filyos Havzasında Planlama Sorunlarına Coğrafi Yaklaşım, *Türk Coğrafya Dergisi,* 32: 301-316.

Avcı, V., Sunkar, M. (2015), Giresun'da Sel ve Taşkın Oluşumuna Neden Olan Aksu Çayı ve Baltama Deresi Havzalarının Morfometrik Analizleri, *İstanbul Üniv, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 30: 91-119.

Aydın Çoşkun, A. (2009), AB Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Nehir Havza Yönetim Planlarının Hukuki Analizi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergis*i, 1: 43-55.

Aydın, S., Şimşek, M., Çetinkaya, G., Öztürk M. Z. (2019), Erinç Yağış Etkinlik İndisi'ne Göre Belirlenen Türkiye İklim Bölgelerinin Rejim Karakteristikleri, 1. İstanbul Uluslararası Coğrafya Kongresi Bildiri Kitabı, 752-760, doi: 10.26650/PB/PS12.2019.002.074.

Bach, H., Clausen, T. J., Dang, T.T. Emerton, L. Facon, T. Hofer, T. Lazarus, K., Muziol, C., Noble, A., Schill, P. Sisouvanh, A., Wensley, C. and Whiting, L. (2011), *From local watershed management to integrated river basin management at national and transboundary levels. Mekong River* Commission, Lao PDR.

Baloc, M.A. Tanık, A. (2007), Development of an Integrated Watershed Management strategy for Resource Conservation in Balochistan Province of Pakistan, *Elsevier,* 1(3): 38-46.

Bargu, S. (1982), "The Geology of İznik-Yenişehir (Bursa) Osmaneli (Bilecik) Area", *İstanbul Üniversitesi, Yerbilimleri Dergisi,* 3(1-2): 191-234.

Barka, A.A. Kadinsky-Cade, K. (1988), Strike-Slip Fault Geometry İn Turkey And İts İnfluence On Earthqukes Activity, *Tectonics,* 7: 663-684.

Barka, A. A. (1997), Neotectonics of the Marmara Region, The Marmara Poly Poject: A multidisciplinary approach by Space Geodesy, *Geology, Hydrogeology, Geothermics and Seismology,*8: 55–87.

Barrow, C. J. (1998), River Basin Development Planning and Management: A Critical Review, *World Development,* 26(1): 171-186.

Bartarya, S. K. (1991), Watershed Management Strategies in Central Himalaya: The Gaula River Basin (India), *Elsevier,* 8 (3): 177-184.

Bayazıt, M. (2011), *Hidroloji,* Birsen Yayınevi, İstanbul.

Bayar, R., (2020), Ankara Şehri Kentsel Büyüme Alanlarının Arazi Uygunluk Analizi, *DTCF Dergisi,* 60(1): 39-59.

Bayer Altın, T., Altın, B. N. (2020), Evaluation of drainage in the upper catchment of the Yeşilırmak river basin along the almus fault, northern Turkey. *Coğrafya Dergisi*, 40: 1-26

Beheim, E., Rajwar, G. S., Haigh, M., Krecek, J. (2012), *Integrated Watershed Management: Perspectives and Problems.* Springer Science & Business Media.

Benson D., Fritsch O., Cook H., Schmid M. (2014), Evaluating participation in WFD river basin management in england and wales: Processes, communities, outputs and outcomes, *Land Use Policy,* 38: 213–222.

Brooks, K. N., Pfolliott, P.F., Gregersen, H.M. DeBano, L.F., (2003), Hydrology and the *Management of Watersheds,* Third Edition, Iowa State Press, Blackwell Publishing Company, ISBN 0-8138-2985-2, USA.

Brown, A.E., Zhang, L., McMahon, T.A., Western, A.W., Vertessy, R.A., (2005), A review of paired catchment studies for determining changes in water yield resulting from alterations in vegetation, *Journal of Hydrology,* 310: 28–61.

Bull W. B, McFadden L. D. (1977), Tectonic geomorphology north and south of the Garlock Fault, California. In: Doehring DO, editor. Geomorphology in Arid Regions: Annual Binghamton Conference. State University of New York at Binghamton; 115-136

Canpolat, A. F. Dağlı, D. (2020), Change in land use in Elaziğ province (2006-2018) and the simulation of 2030. *International Journal of Geography and Geography Education* (IGGE), 42, 702-723.

Canseven, A. (2013), Avrupa Birliği'ne (AB) Uyum Süreci Kapsamında Ülkemizdeki Entegre Havza Yönetimi Çalışmaları ve Mevcut Durumun İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı.

Cao, W., Sofia, G., & Tarolli, P. (2020), Geomorphometric Characterisation of Natural And Anthropogenic Land Covers. *Progress in Earth and Planetary Science,* 7(2): 1-17.

Chen C-Y, Yu F-C (2011), Morphometric analysis of debris flows and their source areas using GIS, *Geomorphology,* 129(3-4): 387–397.

Chorley, R. J. Kates, R. W. (1969), *Introduction. Introduction to Geographical Hydrology*. Methuen and Co.: London.

Clark, M. J. Gardiner, J. (1994), Strategies for Handling Uncertainty in Integrated River Basin Planning, Integrated River Basin Development, *John Wiley & Sons,* 14: 437-445.

Clarke, J. I. (1966), Morphometry from Maps. In: Dury, G.H., Ed., Essays in Geomorphology, Elsevier Publ. Co., New York, 235-274.

Cobourn, J. (1999), Integrated Watershed Management on the Truckee River in Nevada, *Journal of the American Water Resources Association,* 35 (3): 623-632.

Cooper, A. H. Farrant, A. R. Price S. (2011), The use of karst geomorphology for planning, hazard avoidance and development in Great Britain, *Geomorphology, Elsevier* 134(1-2): 118-131.

Cox, C. Madramootoo C. (1998), Aplication of Geographic Information Systems in Watershed Management in St. Lucia, *Computers and Electornics in Agriculture,* 20(3): 229-250.

Cox, R. T. (1994), Analysis of drainage-basin symmetry as a rapid technique to identify areas of possible quaternary tilt-block tectonics: an example from the Mississippi Embayment, *Geol. Soc. Am. Bull.,* 106: 571-581.

Crabb, P. (1988), Managing the Murray-Darling Basin, *Australian Geographer,* 19: 64–88.

Cürebal, İ. (2004), Madra Çayı Havzasının Hidrografik Özelliklerine Sayısal Yaklaşım, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11: 11–24.

Cürebal, İ. (2006), Strahler Yöntemiyle Komsu Akarsu Havzalarının Karşılaştırmalı Analizi: Mıhlı ve Şahin Dereleri, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 8(2): 71-84.

Cürebal, İ. Erginal, A. E. (2007), Mıhlı Çayı Havzası'nın Jeomorfolojik Özelliklerinin Jeomorfik İndislerle Analizi, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 19: 126–135.

Çağlıyan A. Dağlı, D. (2014), Arazi Kullanımında Simülasyon Modelleri ve Entegre Kullanımları, TUCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu, 233-244, Ankara

Çavuş, C, Z. Koç, T. (2015), Çanakkale Boğazı Doğusunda Arazi Kullanım Uygunluğunun Yerleşme Açısından Analizi, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 13(1): 41-60.

Daeghouth, S. Ward, C. Gambarelli, G. Styger, E. Roux, J. (2008), Havza Yönetim Yaklaşımları, Politikaları ve Faaliyetleri: Ölçek Büyütmeye Yönelik Dersler, Su Sektörü Kurulu Kararı Belge Serisi Belge No.11, Dünya Bankası, Washington, DC.

Dağlı, D. Çağlayan, A. (2016), Analitik hiyerarşi süreci ile optimal arazi kullanımının belirlenmesi: Melendiz Çayı havzası örneği, *Türk Coğrafya Dergisi* 66: 83-92.

Danacıoğlu, Ş. (2017) Bakırçay Havzasında Ekolojik Risk Karakterizasyonuna Dayalı Havza Yönetimi, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.

Danacıoğlu, Ş. (2019), Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü ve Uzaktan Algılama, Coğrafyada Uzaktan Algılama (Editörler: D. Doğu Yavaşlı ve M. Kirami Ölgen) Kriter Yayınları, 161-190, İstanbul.

Darkot, B. Tuncel, M. (1981) *Marmara Bölgesi Coğrafyası,* İstanbul. İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Davraz, A. Ünver, Ö. (2014), İnegöl Havzası (Bursa) Hidrojeolojisi ve Yerlatısularının Kalite Değerlendirilmesi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 18 (2): 7-21.

Dawei, H. Jingsheng, C. (2001), Issues, Perspectives and Need for Integrated Watershed Management in China, *Environmental Conservation,* 28 (4): 368-377.

Delipınar, Ş. (2017), Havza Yönetiminde Kurumsal Yapı: Türkiye İçin Bir Öneri, Gebze Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Mühendisliği Anabilim Dalı.

Demirağ Turan, İ., Özkan, B. Dengiz, O. (2020), Bulanık mantık analitik hiyerarşik süreç (BAHS) ile Sinop İli erozyon duyarlılığının mekansal dağılımının belirlenmesi", *Türk Coğrafya Dergisi* (75): 57-70. DOI: 10.17211/tcd.716914.

Derinpınar, M. A. Aydınoğlu, A., Ç. (2015), Bulanık Mantık ile Coğrafi Bilgi Teknolojilerini Kullanarak Taşınmaz Değerlemesi, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 15. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 25-28 Mart 2015, Ankara.

Di Nola, A. Sessa, S., Pedrycz, W. Sanchez, E. (1989), Fuzzy Relation Equations and Their Applications Knowledge Engineering, Klüver Academic Publishers, London, https://doi.org/10.1007/978-94-017-1650-5

Downsand, P.W. Booth, D.B. (2011), Geomorphology in Environmental Management. IN: Gregory, J.K. & Goudie, A.S. SAGE Handbook of Geomorphology, Chapter 5, p. 81-107. London: SAGE Publications LTD.

Dönmez, Y. (1990), *Umumi Klimatoloji ve İklim Çalışmaları,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, ISBN: 975-404-224-1, İstanbul.

Eagleson, P. S. (1970), *Dynamic Hydrology,* McGraw-Hill, California University.

Eastman, J. R. Jiang, H. (1995), Fuzzy measures in multi-criteria evaluation. In Proceedings, Second International Symposium on Spatial Accuracy Assessment in Natural Resources and Environmental Studies, May 21-23 (Fort Collins, Colorado), pp. 527-534.

Efe, M. Sılaydın Aydın, B. (2009), İdari Sınıra Dayalı Planlamanın Değiştirilebilirliği ve Havza Temelli İl Sınırları Önerisi, *Ege Coğrafya Dergisi,* 18(1-2): 73-84.

El Magd, S. A. A, Orabi, H. H., Ali, S. A., Parvin, F., Pham, Q. B., (2021), An integrated approach for evaluating the flash flood risk and potential erosion using the hydrologic indices and morpho-tectonic parameters, *Environmental Earth Sciences* 80: 1-17

Engstrom W. N. (1989), "Morphometric analysis of mountain drainage basins in the Basin and Range Province, USA". *Zeitschrift für Geomorphologie* 33: 443-453

Erginal, A. E. Cürebal, İ. (2007), Soldere Havzasının Jeomorfolojik Özelliklerine Morfometrik Yaklaşım: Jeomorfik İndisler ile Bir Uygulama, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17: 203-210.

Erinç, S. (1949), Uludağ Üzerinde Glasyal Morfoloji Araştırmaları, *Türk Coğrafya Dergisi*, 11-12: 79-94.

Erinç, S. (1957), Uludağ Periglasiyali Hakkında, *İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 8: 91–94.

Erinç, S. (1996), *Klimatoloji ve Metodları* (4. Baskı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Erkal, T. Taş, B. (2013), *Jeomorfoloji ve İnsan*, Uygulamalı Jeomorfoloji, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Erol, O. (2011), *Genel Klimatoloji*, Çantay Kitabevi (9. Baskı) İstanbul.

Ertek, A. (2005), Morfotektonik Kökenli Havzalara Bir Örnek: Yenişehir Havzası (Bursa), Ulusal Coğrafya Kongresi-2005 (Prof. Dr. İsmail Yalçınlar Anısına) Bildiri Özetleri, s.209-212, İstanbul.

Ertek, A. (2013), Bursa İli'nin Jeomorfolojisi, Prof, Dr. İlhan Kayan'a Armağan Kitabı, (Ed. E. Öner) Ege Üniversitesi Eddebiyat Fakültesi Yayınları No:181, s.805-836, İzmir.

Evans, I. S. (1980), An integrated system of terrain analysis and slope mapping, *Zeitschrift für Geomorphologie, Supplementband,* 36: 274-295.

Evans, I. S. (2012), Geomorphometry and landform mapping: What is a landform? *Geomorphology. Elsevier*, 137 (1): 94–106.

Fernández A. (2016), River Basins and Water Management in Spain. Tagus and Ebro River Basin Districts: an account of their current situation and main problems. Universidad Autónoma de Madrid Spain.

Fritsch, O. Benson, D. (2013), Integrating the principles of IWRM? River basin planning in England and Wales, *International Journal of Water Governance,* 1(3-4): 265-284.

Garcia, P. M. B. Augustin, C. H. R. R. Casagrande, P. R. (2020), Geomorphological Index As Support To Urban Planning, *Mercator, Fortaleza,* 19: 1-25

Gardiner, V. Park. C. C. (1978), Drainage Basin Morphometry. Review And Assessment. *Progress in Physical Geography,* 2(1): 1-35.

Gardiner, V. (1990), *Drainage Basin Morphometry,* In: Goudie AS (Ed) Geomorphological techniques. Unwin Hyman, pp 71–81. London.

Garipağaoğlu, N. (2011), *Türkiye Ortam Sorunları Coğrafyası (Hava-Su-Toprak Ekosistemleri Açısından),* Yeditepe yayınları, İstanbul.

Garipağaoğlu, N. (2012), Havza Planlamalarında Coğrafyanın Rolü ve Türkiye'de Havza Planlamacılığı, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 16(2): 303-337

Garipağaoğlu, N. (2017), *Bölge Planlama ve Türkiye'de Mekânsal Planlama Yaklaşımları.* Yeditepe Yayınları. İstanbul.

Garipağaoğlu N., Uzun, M. (2019), İznik Gölü Havzası'nda Doğal Ortam Koşulları, Değişimler ve Muhtemel Risklerin Havza Yönetimi ve Planlamasına Etkisi, *Doğu Coğrafya Dergisi* 24(42): 1-15.

Genç, Ş. (1986), Uludağ-İznik Gölü Arasındaki Sahanın Jeolojisi, MTA Jeoloji Dairesi Rapolar Arşivi, No: 243, 1-1 Ankara.

Girgin, E. (2008), Bütüncül Havza Planlaması ve Yönetiminin Hukuki Temele Dayandırılması, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi Bildirileri, s. 377-388, Ankara.

Gonzalez, A. C. Arias, C. (2001) *The incorporation of integrated management in European water policy.* IAHS Publication.

Gopinath, G. Nair, A. G. Ambili, G. K. Swetha T. V. (2016), Watershed prioritization based on morphometric analysis coupled with

multi criteria decision making, *Arabian Journal of Geosciences* 9 (129): 1-17.

Gönenç, İ. E. (2004), *Havzaların Sürdürülebilir Yönetimi – Havza Ekosistemini Oluşturan Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Karakteristikler.* Igem, Ses Topluluğu Yayınları, İstanbul.

Graf, W. L. (1985), *The Colorado River-instability and basin management*. Association American Geographers, Washington, DC.

Gregory, K.J. (1979), River channels, In K.J. Gregory and D.E. Walling (eds) Man and environmental processes. 123-143, Folkestone, Dawson &Sons.

Grigg, N.S. (1999), Integrated Water Resources Management: Who should Lead, Who should Pay? *Journal of the American Water Resources Association,* 35(3): 527-534.

Grontmij, G. (2003), *Su Çerçeve Direktifi'nin Türkiye'de Uygulanması: Uygulama El Kitabı,* Grontmij Advies & Techniek bv Vestiging Utrecht, Houten.

Gupta, A. (1984), Urban hydrology and sedimentation in the humid tropics. In J.E. Costa and J.P. Fleisher (eds), Developments and applications of geomorphology, 240-267, Berlin, Springer-Verlag.

Gupta, A. Ahmad, R. (1999), Geomorphology and the urban tropics: building an interface between research and usage, *Geomorphology,* 31, 133-149.

Gupta R. (2000), SWOT Analysis of Geographic Information: The Case of India, *Current Science,* 79(4): 489-498.

Gümüş, V. Soydan, N. G. Şimşek, O. Aköz, M. S., Kırkgöz, M. S., (2013), Yağış-Akış İlişkisinin Belirlenmesinde Farklı Yapay Sinir Ağı Yöntemlerinin Karşılaştırılması, *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 28(1): 37-49.

Güngördü, M. (1985), Güney Marmara Bölümü (Doğu Kesimi) Bitki Örtüsünün Coğrafi Şartları, *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi,* 1: 77-95.

Güngördü, M., (1992) Uludağ ve Çevresinin İklim ve Bitki Örtüsü Özellikleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi, Sayı 3, s.123-151.

Güngördü, M. (1999), *Marmara Bölgesinin Bitki Coğrafyası,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No 3416, İstanbul

Gürpınar, O. (1976), Geological investigation of the Bilecik-İnegöl-Yenişehir Territories together with a study of engeenering properties of the Bilecik Limestone, *İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Mecmuası,* 40: 83-113.

Hack, J. T. (1957), Studies of Longitudinal Profiles in Maryland and Virginia, U.S. *Geological Survey,* 294: 45-92.

Hajam, R. A. Hamid A. Bhat, S. (2013), Application of Morphometric Analysis for Geo-Hydrological Studies Using Geo-Spatial Technology-A Case Study of Vishav Drainage Basin. *Hydrol Current Res* 4: 157. doi:10.4172/2157-7587.1000157.

Harmancıoğlu, B. N. Gül, A. Fıstıklıoğlu, O. (2002), Entegre Su Kaynakları Yönetimi. *Türkiye Mühendislik Haberleri,* (419):29-39.

Hare, P. W. Gardner, T. W. (1985), Geomorphic Indicators of Vertical Neotectonism along Converging Plate Margins, Nicoya Peninsula, Costa Rica. In: Morisawa, M. and Hack, J.T., Eds., Tectonic Geomorphology. Proceedings of the 15th Annual Binghamton Geomorphology Symposium, Allen and Unwin, Boston, 123-134.

Heathcote, I. W. (2009), *Integrated Watershed Management, Principles And Practice,* ISBN: 978-0-470-37625-6 Second Edition. John Wiley & Sons, Inc., Usa.

Heinz, I., Pulido-Velazquez, M., Lund J. R. and Andreu, J., (2007), Hydro-economic modeling in river basin management: implications and applications for the european water framework directive, *Water Resources Management*, 21: 1103–1125.

Herath, G., Prato, T. (2006), *Role of Multi-Criteria Decision Making in Natural Resources Management In: Using Multi-Criteria Decision Analysis in Natural Resource Management. Surrey,* Ashgate Publishing Limited.

Hermans, C., Erickson, J., Noordewier, T., Sheldon A. and Kline, M., (2007), Collaborative environmental planning in river management: an application of multicriteria decision analysis in the white river watershed in Vermont, *Journal of Environmental Management,* 84: 534–546.

Hooper, B. P. (2003), Integrated Water Resources Management and River Basin Governance, *Universities Council On Water Resources Water Resources Update,* 126: 12-20.

Horton, R. E. (1932), Drainage Basin Characteristics. *Trans. Am. Geophys. Union,* 13: 350-361.

Horton, R. E. (1945), Erosional Development Of Streams And Their Drainage Basins: Hydrophysical Approach To Quantitative Morphology, *Bull Geological Social Am.* 56: 275- 370.

Hoşgören, M. Y. (1975), *İnegöl Havzasının Jeomorfolojisi,* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.

Hoşgören, M. Y. (1977), İnegöl Havzasında Arazi Kaymaları İle İlgili Gözlemler, *Coğrafya Enstitüsü Dergisi,* 20-21: 223-243.

Hoşgören, M. Y. (2003), *Jeomorfolojinin Ana Çizgileri 2,* Çantay Kitabevi, İstanbul.

Hoşgören, M. Y. (2010), *Hidrografya'nın Ana Çizgileri I,* 6. Baskı, Çantay Kitabevi, İstanbul Isbn: 975-7206-40-7

Hoşgören, M. Y. (2011), *Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü,* Çantay Kitabevi, İstanbul.

Idowu, T. O., Edan, J. D., Damuya, S. T. (2013), Estimation of the quantity of surface runoff to determine appropriate location and size of drainage structures in jimeta metropolis, Adamawa State, Nigeria, *Journal of Geography and Earth Science* 1(1): 19–29.

IPCC, (2007), Towards New Scenarios for Analysis of Emissions, Climate Change, impacts, and Response Strategies: IPCC Expert Meeting Report", the Netherlands, September.

İşlek, M. (2012), İnegöl (Bursa) Akiferinin Hidrojeolojik İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, Uygulamalı Jeoloji Bilim Dalı.

Jain, M.K., Mishra, S.K., Singh, V.P. (2006), *Evaluation of AMC-Dependent SCS-CN-Based Models Using Watershed Characteristics,* Water Resources Management, 20, Springer.

Jankowski, P. (1995), Integrating geographical information systems and multiple criteria decision-making methods, *International Journal of Geographical Information Systems,* 9(3), 251-273.

Jasmin, I., Mallikarjuna, P. (2012), Morphometric Analysis of Araniar River Basin Using Remote Sensing And Geographical Information System in The Assessment of Groundwater

Potential, Arabian Journal of Geosciences, Saudi Society for Geosciences, Online published 1 August 2012, Springer.

Jonch-Clausen, T. Fugl, J. (2001), Firming up the Conceptual Basis of Integrated Water Resources Management, *International Journal of Water Resources Development* 17: 501-510.

Jowett, I. G. (1997), Instream Flow Methods: A Comparison Of Approaches, *Regulated Rıvers: Research & Management,* 13: 115–127.

Kahraman, N., (2016), İnegöl Omurgalı Fosil Yatakları, *Uluslararası İnegöl Tarihi Ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı* Cilt I, (291-300), 14-15-16 Ekim 2016, Bursa.

Kalafat, D. (2011), Marmara Bölgesi'nin Depremselliği ve Deprem Ağının Önemi, 1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı 11-14 Ekim 2011, ODT, Ankara.

Kanar, F., Pehlivan, Ş., Kandemir, Ö., Tok, T., Çakır, K. (2013), 1:100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Bursa-H22 Paftası, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi No: 192, Ankara.

Kandemir, Ö., Pehlivan, Ş., Kanar, F., Tok, T., Çakır, K. (2014), 1:100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Bursa-H23 Paftası, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi No: 204, Ankara.

Karabıyıkoğlu, M. (1989), Jeomorfolojide İstatistiksel Analiz Yönetimleri, Genel Sunu, *Jeomorfoloji Dergisi*, 17: 11-20.

Karabulut, M. (2019), Vejetasyon Çalışmalarında Uzaktan Algılama, *Coğrafyada Uzaktan Algılama* (Editörler: D. Doğu Yavaşlı ve M. Kirami Ölgen) Kriter Yayınları, 109-160, İstanbul.

Karadağ, A. A., Barış, M. E. (2012), "Kovada Gölü Alt Havza Yönetim Planının Geliştirilmesi", *Düzce Üniversitesi Ormancılık Dergisi*, 8(1): 118-136.

Karataş, A. (2017), *Karasu Çayı Havzasının Hidrografik Planlaması*, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Karataş, A. (2018), *Identifying Surface Runoff Distribution and Amount in Stream Basins: Ergene River Basin*, *Turkish Journal of Water Science & Management*, 2(2): 40-83.

Kayacılar, C. (1999) Gemlik Körfezi, İznik Gölü, Bursa ve Yenişehir Ovaları Arasında Kalan Sahanın Jeomorfolojisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.

Keleş, R. (1986), Kent ve Bölge Planlamasında Jeomorfoloji, *Jeomorfoloji Dergisi,* 14: 7-13.

Kendall, M.G. (1975), *Rank Correlation Methods,* 4th ed. Charles Griffin, London, U.K.

Keskenler, M. F. Keskenler E. F. (2017), "Geçmişten Günümüze Yapay Sinir Ağları ve Tarihçes"i, *Takvim-i Vekayi,* 5(2): 8-18.

Ketin, İ. (1947), Uludağ Masifinin Tektoniği Hakkında, *TJK Yayınları Bülteni,* 1(1): 60-68.

Khan, H. F., Yang, Y. C. E., Xie, H., Ringler, C. (2017), A coupled modeling framework for sustainable watershed management in transboundary river basins, *Hydrology and Earth System Sciences,* 21, 6275–6288

Knight, W. (1966), A Computer Method for Calculating Kendall's Tau with Ungrouped Data, *Journal of the American Statistical Association,* 61 (314): 436–439.

Koç, C. (2018), Entegre Havza Yönetiminde Su Kaynaklarını Modern Yöntemler ile Ölçme, İzleme ve Değerlendirme Olanaklarının Araştırılması, *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 14: 222-227.

Koday, Z. (2001), Oylat Kaplıcaları, *29. Coğrafya Meslek Haftası Bildiriler Kitabı -Güney Marmara Bölümü Mekansal Sorunlar ve Çözümler-* (Editör, Suna Doğnaer), s.25-40, 17-19 Mayıs 2001 Çanakkale.

Kohonen T. (1988), An Introduction to Neural Computing, *Neural Networks,* 1: 3-6.

Koontz, T. M., Newig, J. (2014), "From planning to implementation: Top-down and bottom-up approaches for collaborative watershed management", *Policy Studies Journal,* 42(3): 416-442.

Köle, M., M. (2016), Devrez Çayı Vadisinin Tektonik Özelliklerinin Morfometrik İndisler ile Araştırılması, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi,* 33: 21-36

Köpük, G. (2003), Bursa Ovası ve Yakın Çevresinin Jeomorfolojisi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.

Küçükali, U. F., Atabay, S. (2013), Havzaların Fiziki Planlamasına Ekolojik Yaklaşım, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi,* 6(1): 180-183.

Lambin, E. F., Turner, B. L., Geist, H. J., Agbola, S. B., Angelsen, A., Bruce, J. W., George, P. (2001), The causes of land-use and

land-cover change: moving beyond the myths, *Global Environmental Change*, 11(4): 261-269.

Lee, D. C., Dinar, A. (1996) Integrated Models Of River Basin Planning, Development, And Management, Water International, 21, 213-222.

Lee, J., Wong, D.W. (2001), Statistical *analysis with ArcView GIS.* John Wiley & Sons.

Leitao, A B., Ahern, J. (2002), Applying Landscape Ecological Concepts and Metrics in Sustainable Landscape Planning. *Landscape and Urban Planning,* 59: 65-93.

Liefferink, D., Wiering, M., Uitenboogaart, Y. (2012), The EU Water Framework Directive: a multi-dimensional analysis of implementation and domestic impact, *Land Use Policy* 28: 712–722.

Lillesand, T. M., Kiefer, R. W., Chipman, J. W. (2018), *Remote Sensing and Image Interpretation, (Uzaktan Algılama ve Görüntü Yorumlama),* Wiley-Palme Yayınevi, (Çeviri Editörü, Kaan Şevki Kavak), 7. basım.

Lippman, R. (1987), An Introduction to Computing with Neural Nets. *IEEE ASSP.* 4: 4-22.

Liu, Y., Guo, H., Zhang, Z., Wang, L., Dai, Y., Fan, Y. (2007), An Optimization Method Based on Scenario Analysis for Watershed Management Under Uncertainty. *Environmental Management,* 39: 678–690.

Liu, X., Liang, X., Li, X., Xu, X., Ou, J., Chen, Y. Pei, F. (2017), A future land use simulation model (FLUS) for simulating multiple land use scenarios by coupling human and natural effects. *Landscape and Urban Planning,* 168, 94-116.

Liu, Y. Wu, K. Li, X. Li, X. Cao, H. (2022), Adaptive Management of Cultivated Land Use Zoning Based on Land Types Classification: A Case Study of Henan Province, *MDPI Land* 11, 346-369.

Magrath, W. B., Doolette, J. B. (1990), Strategic Issues in Watershed Development. *Watershed Development Strategies And Technologies,* Eds. J. B. Doolette And W. B. Magrath, World Bank Technical Paper Number 127, The Worl Bank, Washinton D. C.

Malczewski, J. (2004), GIS-based land-use suitability analysis: a critical overview, *Elsevier Program Planning,* 62: 3-65.

Mann, H. B. (1945), Non-parametric tests against trend, *Econometrica,* 13(3), 245-259.

Mark, D. M. (1975), Geomorphometric parameters: a review and evaluation, *Geographical Annals,* 57(1): 165-177.

Mark, D. (1988), Network models in geomorphology. *Modeling Geomorphological Systems,* 43: 439-451.

Martin, D., Saha, S.K. (2007), Integrated Approach of using Remote Sensing and GIS to Study Watershed Prioritization and Productivity, *Journal of the Indian Society of Remote Sensing,* 35 (1): 212-30.

Mazahreh, S., Soul, B. Hamoor, D. A. (2019), GIS approach for assessment of land suitability for different land use alternatives in semi arid environment in jordan: Case study (Al Gadeer Alabyad- Mafraq), Informatıon Processıng in Agrıculture, 6(1), 91- 108.

McNab W. H. (1989), Terrain shape index: quantifying effect of minor landforms on tree height. *Forest Science,* 35(1): 91-104.

Melton M. A. (1958), Correlation structure of morphometric properties of drainage systems and their controlling agents, *Journal of Geology*. 66: 442-460.

Miller, V. C. (1953), *A Quantitative Geomorphic Study Of Drainage Basin Characteristics İn The Clinch Mountain Area,* Virginia And Tennessee, Technical Report no: 3, Department of Geology, Columbia University, New York, USA.

Mills, P. (2011), Efficient statistical classification of satellite measurements, *International Journal of Remote Sensing,* 32 (21): 6109-6132.

Mitchell, A. (2012), *The Esri Guide to GIS Analysis,* Volume 3: Modeling Suitability, Movement, and Interaction. Esri Press

Mody, J. (2004), Achieving Accountability Through Decentralization: Lessons for Integrated River Basin Management, World Bank Policy Research Working Paper 33-46.

Montgomery, D.R., Grant, G.E., Sullivan, K. (1995), Watershed analysis as a framework for implementing ecosystem management, *Water Resources Bulletin,* 31: 369-85.

Moore, I.D., Grayson, R.B. Ladson, A.R. (1991), Digital terrain modeling: a review of hydrological, geomorphological, and biological applications, *Hydrological Processes,* 5: 3-30.

Morgan, P., Keane, R. E., Dillon, G. K., Jain, T. B., Hudak, A. T., Karau, E. C., Strand, E. K. (2014), Challenges of assessing fire and burn severity using field measures, remote sensing and modelling, *International Journal of Wildland Fire,* 23(8): 1045-1060.

Mostert, E.N.W.M., Bouman, E., Savenije, H.H.G., Thissen, W.A.H. (2000), *River Basin Management and Planning, River Basin Management–Proceedings of the International* Workshop, The Hague, UNESCO, Paris.

Myneni, R. B., Hall, F. G., Sellers, P.J. Marshak, A.L. (1995), The interpretation of spectral vegetation indexes, *IEEE Transactions on Geoscience and Remote Sensing,* 33: 481-486.

Naiman, R. J. (Ed.) (2012), *Watershed management: balancing sustainability and environmental change.* Springer Science & Business Media.

Neil T.H. (2002), Applied *Multivariate Analysis. Secaucus,* Springer-Verlag New York.

Nir, D. (1957), The Ratio of Relative and Absolute Altitude of Mt. Carmel, *Geographical Review,* 27: 564–569.

Okay, A. İ. (2011), Tavşanlı Zonu: Anatolid-Torid Bloku'nun Dalma Batmaya Uğramış Kuzey Ucu", *Maden Tetkik ve Arama Dergisi,* 142: 195-226.

Omernik, J.M., Bailey, R.G. (1997), Distinguishing Between Watersheds and Ecoregions, *Journal of The American Water Resources Association (JAWRA),* 33(5): 935-949

Orth, D. J., Maughan O. E., (1981), Evaluation Of The "Montana Method" For Recommending Instream Flows in Oklahoma Streams, *Proc. Okla. Academia. Science*. 61: 62-66.

Özcan, B. (1999), Bursa Depremleri (2 Mart-12 Nisan 1855), *Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi,* 5: 73-118.

Özçağlar, A. (2015), *Yönetsel Coğrafya,* Nika Yayınevi, Ankara.

Özdemir, H. (2007), SCS CN Yağış-Akış Modelinin CBS ve Uzaktan Algılama Yöntemleriyle Uygulanması: Havran Çayı Havzası Örneği (Balıkesir), *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 5 (2),: 1-12.

Özdemir, H. (2008), Havran Çayı'nın (Balıkesir) Taşkın Sıklık Analizinde Gumbel ve Log Pearson Tip III Dağılımlarının Karşılaştırılması, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 6(1), 41-52.

Özdemir, H. (2011), Havza Morfometrisi ve Taşkınlar, *Fiziki Coğrafya Araştırmaları; Sistematik ve Bölgesel,* Türk Coğrafya Kurumu Yayınları, No:5, s.457-474, İstanbul.

Özşahin, E. (2008), Keçi Dere (Gönen Çayının Bir Kolu) Havzasının Hidrografik Özelliklerine Sayısal Yaklaşım, *Mustafa Kemal Üniv., Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(10): 302-317.

Özşahin, E. (2010), Komşu Akarsu Havzalarının Morfometrik Analizi: Sarıköy ve Kocakıran Dereleri Üzerine Temel Bir Çalışma (Gönen Havzası, Güney Marmara), *Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Dergisi,* 20(1): 139-154.

Özşahin, E. (2012), Mekânın Fiziksel Planlamasına Bir Örnek Alan Yaylası (Kırıkhan / Hatay), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 5(23): 373-385.

Özşahin E., Kaymaz, Ç. K. (2015), CBS ve AHS Kullanılarak Doğal Çevre Bileşenleri Açısından Kentsel Mekânın Yerleşime Uygunluk Analizine Bir Örnek: Antakya (Hatay), *Doğu Coğrafya Dergisi,* 20(33): 111-134.

Öztürk, B., Erginal, A., E. (2008), Bayramdere Havzasında (Biga Yarımadası-Çanakkale) Havza Gelişiminin Morfometrik Analizler ve Jeomorfoik İndislerle İncelenmesi, *Türk Coğrafya Dergisi* 50: 61-68.

Öztürk, M. Z. (2009), Uludağ'daki Periglasiyal Süreçlerin, Periglasiyal Yerşekillerinin ve Bunları Denetleyen Etmenlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.

Öztürk, M. Z., Çetinkaya, G., Aydın, S. (2017), Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre Türkiye'nin iklim tipleri, *Cografya Dergisi,* 35: 17-27. do: 10.26650/JGEOG330955

Parker, A. J. (1982), The topographic relative moisture index: an approach to soil moisture assessment in mountain terrain, *Physical Geography,* 3(2): 160-168.

Patton, P. C. (1988), Drainage basin morphometry and floods. In: Baker VR, Kochel, RC, Patton, PC, editors. *Flood geomorphology.* New York: Wiley, p. 51-65.

Peel, M. C., Finlayson, B. L., McMahon, T. A. (2007), Updated world map of the Köppen-Geiger climate classification, *Hydrology And Earth System Sciences Discussions,* 4(2), 439-470.

Peiman, R. (2011), Pre-classification and post-classification changedetection techniques to monitor land-cover and land-use

change using multi-temporal Landsat imagery: a case study on Pisa Province in Italy, *International Journal of Remote Sensing,* 32-15, 4365-4381.

Pereira, J. Duckstein, L. (1993), A multiple criteria decision-making approach to GIS-based land suitability evaluation, *International Journal of Geographical Information Systems*, 7(5), 407-424.

Pike, R. J., Wilson, S. (1971), Elevation-Relief Ratio, Hypsometric Integral, and Geomorphic Area-Altitude Analysis, *Geological Socieity of America Bulletin,* 82 (4): 1079-1085.

Pike, R.J. (2000), Geomorphometry - Diversity In Quantitative Surface Analysis, *Progress in Physical Geography* 24(1): 1–20.

Pike, R.J., Evans, I., Hengl, T. (2008), Geomorphometry: A Brief Guide. In: Hengl, T. and Reuter, H.I., Eds., *Geomorphometry—Concepts, Software, Applications, Series Developments in Soil Science*, 33: 3-33.

Pitman, W. V. (1978), Flow generation by catchment models of differing complexity- a comparison of performance, *Journal of Hydrology,* 38: 59–70.

Randhir, O.T. (2007), Watershed*: Definition and Delineation, Watershed Management – Issues and Approaches,* IWA Publishing, London.

Reddy, G.P. O., Maji A.K., Gajbhiye K.S. (2002), GIS For Morphometric Analysis Of Drainage Basins, GIS *India,* 4: 9 14.

Riley, S. J., DeGloria S. D., Elliot R. (1999), A terrain ruggedness index that quantifies topographic heterogeneity, *Intermountain Journal of Sciences,* 5: 1-4.

Rodríguez, N., Armenteras, D., Retana, J. (2012), Land use and land cover change in the Colombian Andes: dynamics and future scenarios, *Journal of Land Use Science,* 8(2): 154-174.

Sarıfakıoğlu, E. (2011), 1:100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Kütahya-İ23 Paftası, Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Jeoloji Etütleri Dairesi No: 157, Ankara.

Schumm, S. A. (1954), The Relation of Drainage Basin Relief to Sediment Loss, *Int. Assoc. Science. Hydrology,* 36(1): 216-219.

Schumm, S. A. (1956), Evolution Of Drainage Systems And Slopes İn Badlands At Perth Amboy, New Jersey. *Geol. Soc. Am. Bul.* 67: 597-646.

Selçuk Biricik, A. (2009), *Fiziki Coğrafya – Jeomorfoloji İle Hidroloji'nin Temel Prensipleri Ve Araştırma Yöntemleri,* Cilt 1. Gonca Yayınevi, İstanbul.

Selim, H. S., Tüysüz, O., Barka, A. A. (2006), Güney Marmara Bölümünün Neotektoniği, *İTÜ Avrasya Yerbilimleri Enstitüsü, Mühendislik Dergisi* 5(1-2): 151-160.

Sen, P. K. (1968), Estimates of the regression coefficient based on Kendall's tau, *Journal of the American Statistical Association,* 63 (324): 1379–1389.

Seth, S. M., Ramasastri K. S., Rao, V. N. (1998), Representative Basin Studies: Morphometric Analysis of Suddagedda Basin, Andhra Pradesh, National Institute of Hydrology Jal Vıgyan Bhawan, 1-28.

Shivhare, V., Gupta, C., Mallick, J., Singh, C. K., (2022), Geospatial modelling for sub-watershed prioritization in Western Himalayan Basin using morphometric parameters, *Natural Hazards,* 110: 545-561. doi:10.1007/s11069-021-04957-6

Singh, R. K., Prasad, V. H., Bhatt, C. M. (2004), Remote sensing and GIS approach for assessment of the water balance of a watershed, *Hydrological Sciences Journal,* 49(1): 131–141.

Singh, P., Gupta, A., Singh, M. (2014), Hydrological inferences from watershed analysis for water resource management using remote sensing and GIS techniques. *The Egyptian Journal of Remote Sensing and Space Science,* 17(2): 111-121.

Singh, N., Tiwari, P., Guru, P.K. Khalkho, D. (2014), Morphometric Analysis for Prioritization of Watershed using GIS technique. *International Journal of Agricultural Engineering*, 7(1): 69-73.

Snellen, W.B. Scherel, A. (2005), IWRM: for Sustainable Use of Water 50 Years of International Experience with the Concept of Integrated Water Resources Management, Background Document to the FAO/Netherlands Conference on Water for Food and Ecosystems, 31 January – 5 February 2005, The Hague.

Strahler, A. N. (1952a), Hypsometric (area-altitude) Analysis of Erosional Topography, *Geological Society of America Bulletin,* (63): 1117-1142.

Strahler, A. N. (1952b), Dynamic Basis of Geomorphology, *Bulletin of the Geological Society of America,* 63: 923-938.

Strahler, A. N. (1957), Quantitative analysis of watershed geomorphology, *Trans America Geophys Union, 38*: 913-920.

Strahler, A. N. (1964), Handbook of Applied Hydrology, Section 4-II Geology, part II. *Quantitative Geomorphology of Drainage Basins and Channel Networks,* (Editor V.T. CHOW) Mc Graw-Hill Company, New York.

Strahler, A. N. (1966), Quantitative Geomorphology. In: Fairbridge, R.W. (ed). The *Encyclopedia of Geomorphology,* Reinhold Book Crop. New York.

Strahler, A. N. (1973), Akaçlama Havzalarının Jeomorfoloji İncelemelerinde Nicel Çözümlemeler (Çevirenler: Arpat, E.-Güner, Y.), *Jeomorfoloji Dergisi,* 5: 103-118.

Szypuła B., (2015), Relief Index (RI) as a simple tool for geomorphometry. *Geomorphometry for Geosciences.* Poznań: Adam Mickiewicz University in Poznań - Institute of Geoecology and Geoinformation, International Society for Geomorphometry. pp. 127-128

Şahin, M., Toroğlu, E. (2020), Analitik Hiyerarşi Prosesi (AHP) kullanılarak Pınarbaşı ilçesi (Kayseri) arazilerinin tarımsal uygunluk derecelerinin belirlenmesi, *Türk Coğrafya Dergisi* (75): 119-130. DOI: 10.17211/tcd.798755.

Şengör, A. M. C., Yılmaz, Y., (1983), Türkiye'de Tetis'in Evrimi: Levha Tektoniği Açısından Bir Yaklaşım, Türkiye Jeoloji Kurumu Yerbilimleri Özel Dizisi No: 1, Ankara.

Şengör, A.M.C., Tüysüz, O., İmren, C., Sakınç, M., Eyidogan, H., Görür, G., Le Pıchon, X., Rangın, C., (2005), The North Anatolian Fault: A New Look, *Annual Review of Earth and Planetary Sciences,* 33: 37-112.

Tağıl, Ş. (2006), Kazdağı Milli Parkı'nda Arazi Örtüsü Organizasyonunu Kontrol Eden Jeomorfometrik Faktörler: Bir CBS Yaklaşımı, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 4(2): 37-47.

Tağıl, Ş. (2007), Balıkesir'de hava kirliliğinin solunum yolu hastalıklarının mekânsal dağılışı üzerine etkisini anlamada jeo-istatistik teknikler, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 5(1): 37-56.

Tağıl, Ş. (2007), Tuzla Çayı Havzası'nda (Biga Yarımadası) CBS-Tabanlı RUSLE Modeli Kullanarak Arazi Degradasyonu Risk Değerlendirmesi, *Ekoloji Dergisi,* 17(65):11-20.

Tennant D. L. (1976), Instream Flow Regimens for Fish, Wildlife, Recreation and Related *Environmental Resources, Fisheries,* 1(4): 6-10.

Thornthwaite, C. W. (1944), Report of the Committee on Transpiration and Evaporation, *lrans. American Geophysic Union,* 25: 686-693.

Thornthwaite, C. W. (1948), An approach toward a rational classification of climate. *Geograph Review* 38: 55–94.

Tucker, C. J. (1979), Red and Photographic Infrared Linear Combinations for Monitoring Vegetation, *Remote Sensing of Environment,* 8(2): 127-150

Turoğlu, H. (2000), Doğal Ortam Analizi ve Düzenleme-Planlama Çalışmaları, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi,* 8: 201-212.

Turoğlu, H. (2005), Fiziksel Planlama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri, Ege Üniversitesi, *Ege Coğrafi Bilgi Sistemleri Sempozyumu,* 27-29 Nisan 2005, Bildiri Özetleri Kitabı, s.: 355-368, İzmir.

Turoğlu, H. (2014), İklim Değişikliği ve Bartın ayı Havza Yönetim Muhtemel Sorunları, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 12 (1), 1-22.

Turoğlu, H., Özdemir, H., (2005), *Bartın'da Sel ve Taşkınlar. Sebepler, Etkiler, Önleme ve Zarar Azaltma Önerileri,* ISBN 975-9060-04-3, Çantay Kitabevi, İstanbul.

Türkeş, M. (2012), Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme, *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi,* 4(2): 1-32.

Türkeş, M. (2018), *Genel Klimatoloji: Atmosfer, Hava ve İklimin Temelleri*, Kriter yayınevi (3. Baskı), İstanbul.

Türkeş, M., Akgündüz A.S., Demirörs Z. (2009), Palmer kuraklık indisi'ne göreİç Anadolu Bölgesi'nin Konya bölümündeki kurak dönemler ve kuraklık şiddeti, *Coğrafi Bilimler Dergisi* 7 (2): 129-144.

Türkeş, M., Tatlı, H. (2008), Aşırı kurak ve nemli koşulların belirlenmesi için yeni bir standartlaştırılmış yağış indisi (yeni-SPİ): Türkiye'ye uygulanması. *IV. Atmosfer Bilimleri Sempozyumu Bildiri Kitabı,* 25-28 Mart 2008, İstanbul.

Türkeş, M., Öztürk, M. Z. (2008), Uludağ'ın Periglasiyal Jeomorfolojisi, *Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu 2008,* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, 20-23 Ekim 2008, Bildiriler Kitabı, 387-395, Çanakkale.

Türkeş, M., Öztürk, M. Z. (2011), Uludağ'da Girland ve Çember Oluşumları, *Coğrafi Bilimler Dergisi,* 9 (2), 239-257.

Uniyal, B., Jha, M., Verma, A. K., Anebagili, P. K., (2020), "Identification of critical areas and evaluation of best management practices using SWAT for sustainable watershed management", *Science of The Total Environment.* 744. 140737. 10.1016/j.scitotenv.2020.140737.

Uzun, M. (2019), Evaluation of fluvial processes and formation of drainage network with morphometric indices in Dilderesi Basin (Kocaeli), *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE),* 40: 454-477,

Ünver, Ö. (2011), İnegöl (Bursa) Havzasının Hidrojeoloji İncelemesi, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı.

Van Lier, H. N. (1998), The role of land use planning in sustainable rural systems. *Landscape and Urban Planning,* 41: 83-91.

Verstappen, H. T. (1983), *Applied Geomorphology Geomorphological Surveys for Environmental Development,* Elsevier Science Publishing Company Inc., New York.

Vittek, M., Brink, A., Donnay, F., Simonetti, D., Desclée, B. (2014), Land Cover Change Monitoring Using Landsat MSS/TM Satellite Image Data over West Africa between 1975 and 1990, *Remote Sensing*, 6(1): 658-676. doi:10.3390/rs6010658.

Vojtek, M., Vojtekova, J. (2016), GIS-Based Approach to Estimate Surface Runoff in Small Catchments: A Case Study, *Quaestiones Geographicae* 35(3): 97-116.

Wagner, W., Gawel, J, Furumai, H., De Souza, M. P., Teixeira, D., Rios, L., Ohgaki, S., Zehnder, A., Hemond, H. F. (2002), Sustainable Watershed Management: An International Multi-Watershed Case Study. Ambio, Springer 31(1): 2–13.

Wang, L., Meng, W., Guo, H., Zhang, Z., Liu, Y., Fan, Y., (2006), An Interval Fuzzy Multiobjective Watershed Management Model for the Lake Qionghai Watershed, *China. Water Resources Management* 20: 701–721.

White, G. F. (1997), The River as a System. A Geographer's View of Promising Approaches, *Water International* 22(2): 79-81.

World Water Council, (2003), Integrated Water Resources Management and the Basin Management Theme. Final Statement. Report of the Session: IWRM and Basin Management. Wrap Up Plenary.

3rd World Water Forum, Otsu, Japan. http://www.world.water-forum3.com/wwf/ IWRM-WP1_IWRM-WP.doc accessed October 1, 2003.

Xu, C. Y., Seibert, J., Halldin, S. (1996), Regional water balance modeling in the NOPEX area: development and application of monthly water balance models", *Journal of Hydrology*, 180(1): 211-236.

Yalçınlar, İ., (1985), *Strüktüral Jeomorfoloji* 1, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 800. İstanbul.

Yaltırak, C. Sakınç, M. (2002), Marmara Bölgesinin Neojen-Kuvaterner Paleocoğrafik Evrimi, TMMOB Türkiye Jeoloji Mühendisleri Odası 55. *Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Özeti Kitabı.*

Yamanlar, O. (1957), *Kağıthane ve Alibey Derelerinde Toprak Taşınmaları ve Haliç'in Dolmasını Önliyecek Teknik Ve Üzerinde Araştırmalar*, Şirketi Mürettibiye Basımevi, İstanbul.

Yılmaz, E., Çiçek, İ. (2016), Türkiye Thornthwaite iklim sınıflandırması, *Journal of Human Sciences,* 13(3): 3973-3994.

Yılmaz, M, Koral, H. (2007), Yenişehir Havzasının (Bursa) Neotektonik Özellikleri ve Jeolojik Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Yerbilimleri Dergisi,* 20(1): 21-32.

Youssef, A.M., Pradhan, B., Sefry, S.A. Abdullah, M. M. (2015), Use of geological and geomorphological parameters in potential suitability assessment for urban planning development at Wadi Al-Asla basin, Jeddah, *Arab Journal Geoscience* 8: 5617-5630.

Yue, Y.S., Zou, S., Whittemore, D. (1993), Non-parametric trend analysis of water quality data of rivers in Kansas, *Journal of Hydrology* 150: 61-80.

Yüceşahin, M. M. (2002), İnegöl İlçesinin Yerleşme Coğrafyası, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı.

Zadeh, L. A. (1988), Fuzzy logic, *Computer,* 21(4): 83-93.

Zarghami, M. (2011), Effective watershed management; case study of Urmia Lake, Iran. *Lake and Reservoir Management,* 27(1): 87-94.

Zavoianu, I.,(1985), *Morphometry of Drainage Basins,* Developments in Water Science, 20. Elsevier.

Zhang, H., Liu, D. (2006), *Fuzzy modeling and fuzzy control.* Boston: Springer Science & Business Media.

Zhang, M., Du, S., Wu, Y., Wen, J., Wang, C., Xu, M., Wu, SY. (2017), Spatiotemporal changes in frequency and intensity of high-temperature events in China during 1961-2014. Journa of Geography Science, 27: 1027-1043.

YÖNETİCİLER ve DALKAVUKLAR

Dr. MUHAMMED MASUM GÜLCEMAL

gece kitaplığı

YÖNETİCİLER VE DALKAVUKLAR

Dr. MUHAMMED MASUM GÜLCEMAL

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-023-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER v

KISALTMALAR ix

ÖNSÖZ xi

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM 4

DALKAVUKLUK OLGUSUNA GENEL BİR BAKIŞ 4

1. DALKAVUK/LUK 5

1.1. Dalkavuk/luk Kavramı 5

1.2. Dalkavukluğun Tarihsel Arka Planı 6

1.3. Dalkavukluğun Kültürel Arka Planı 10

1.4. Dalkavukluğun Yönetsel Arka Planı 17

İKİNCİ BÖLÜM 20

DALKAVUKLUK DAVRANIŞININ TEORİK ÇERÇEVESİ 20

1. ÖRGÜTSEL POLİTİKA ALGISI 20

2. POLİTİK YETİ 24

3. POLİTİK DAVRANIŞ 25

3.1. Politik Davranışı Etkileyen Faktörler 27

3.1.1. Örgütsel Faktörler 28

3.1.1.1. Yapısal Faktörler 28

3.1.1.2. Durumsal Faktörler 29

3.1.2. Bireysel Faktörler 31

3.1.2.1. Demografik Faktörler 31

3.1.2.2. Kişilik Faktörleri 32

3.1.2.3. Kişisel İhtiyaçlar 35

3.1.3. İş Düzeyindeki Faktörler 36

3.1.3.1. İşin Özerkliği 37

3.1.3.2. Beceri Çeşitliliği 37
3.1.3.3. Geri Bildirim 37
3.2. Politik Davranışların Sonuçları 37
4. İZLENİM YÖNETİMİ 38
4.1. İzlenim Yönetimi Tanımları 40
4.2. İzlenim Yönetimi Kavramının Gelişimi 41
4.3. İzlenim Yönetimi Süreci Ve Taktikleri 44
4.3.1. Saldırgan İzlenim Yönetimi Taktikleri 44
4.3.2. Savunmacı İzlenim Yönetimi Taktikleri 48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 51
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 51
1. ARAŞTIRMANIN AMACI 51
2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 52
3. ARAŞTIRMANIN DESENİ 53
4. ARAŞTIRMANIN KATILIMCILARI 53
5. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ 57
6. ARAŞTIRMA VERİLERİNİN ANALİZİ 61
7. ARAŞTIRMACININ ROLÜ 64
8. ARAŞTIRMANIN İNANIRLIK, AKTARILABİLİRLİK, TUTARLIK VE ONAYLANABİLİRLİĞİ 66
9. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI, SINIRLILIKLARI VE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER 68
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 70
ARAŞTIRMANIN BULGULARI 70
1. DALKAVUK/LUK KAVRAMININ TANIMLANMASINA YÖNELİK BULGULAR 70
2. AKADEMİSYENLERİN DALKAVUKLUK YAPMA NEDENLERİNE YÖNELİK BULGULAR 73

2.1. Akademik Nedenler 74
2.2. Ekonomik Nedenler 85
2.3. Kişisel Nedenler 92
2.4. Toplumsal Nedenler 102
2.5. Müesses Nizam 107
3. DALKAVUKLUK ŞEKİLLERİNİN TESPİTİNE YÖNELİK BULGULAR 111
3.1. Akademik Şekiller 112
3.2. Abartılı Davranışlar 115
3.3. Davranış Modelleme 124
3.4. Laf Taşıma 126
3.5. Sosyal İlişkiler 128
3.6. Kendini Görünür Kılma 131
3.7. Onaylama 144
3.8. Takdim 148
4. YÖNETİCİLERİN DALKAVUKLARA KARŞI GÖSTERDİKLERİ TEPKİLERE YÖNELİK BULGULAR 152
4.1. Reddedici Tepkiler 152
4.2. Onaylayıcı Tepkiler 157
4.3. Farkında Olmama 163
5. DALKAVUKLUK DAVRANIŞININ SONUÇLARINA YÖNELİK BULGULAR 165
5.1. Dalkavuk Açısından Sonuçlar 165
5.2. Yöneticiler Açısından Sonuçlar 170
5.3. Çalışma Arkadaşları Açısından Sonuçlar 179
5.4. Kurum Açısından Sonuçlar 186

BEŞİNCİ BÖLÜM..... 197

DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİLER..... 197

1. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ..... 197

1.1. Dalkavuk/luk Kavramının Tanımına İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi 197

1.2. Dalkavukluğun Nedenlerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 197

1.3. Dalkavukluk Şekillerine Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 204

1.4. Yöneticilerin Dalkavuklara Vermiş Olduğu Tepkilere Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 213

1.5. Dalkavukluğun Sonuçlarına Yönelik Bulguların Değerlendirilmesi 216

2. ÖNERİLER 222

KAYNAKÇA..... 225

KAYNAKÇA

Acaray, A. ve Günsel, A., (2017), Beş Faktör Kişilik Özellikleri, İzlenim Yönetimi Taktikleri ve Öznel İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Kamu Çalışanları Üzerine Bir Araştırma, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi, 10(19), 527-546.

Adorno T. W., (2011), Kültür Endüstrisi, (Çev. N. Ülner, M. Tüzel ve E. Gen), İstanbul: İletişim Yayınları.

Ahearn, K. K., Ferris, G. R., Hochwarter, W. A., Douglas, C. and Ammeter, A. P., (2004), Leader Political Skill and Team Performance, Journal of Management, 30(3), 309-327.

Ajzen, I., (1991), The Theory of Planned Behavior. Organizational Behavior and Human Decision Processes, 50(2), 179-211.

Ajzen, I., and Fıshbeın, M., (1970), The Prediction of Behavior from Attitudinal and Normative Variables, Journal of Experimental Social Psychology, 6(4), 466-487.

Akdoğan, A. ve Aykan, E., (2008), İzlenim Yönetimi Taktikleri: Erciyes Üniversitesinde Görev Yapan Akademisyenlerin İzlenim Yönetimi Taktiklerini Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadı Enstitüsü Yönetim Dergisi, 19(60), 6-21.

Akgün, T., (2009), İzlenim Yönetimi Taktikleri ile İş Performansı Değerleme Puanları Arasındaki İlişki: Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akyıldız, M., (2007), Sosyal Sorumluluk ve Ahlaki Yaklaşımlar Çerçevesinde Pazarlamanın Sürdürülebilir Gelişmedeki Rolü, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 18-43.

Alga, E. ve Özdemir, M., (2018), Özel Sektör Örgütlerinde Politik Beceri ile İzlenim Yönetimi İlişkisi, Yönetim Bilimleri Dergisi, 16(31), 309-329.

Ali el-Kârî., (2015), Mirkâtü'l-Mefâtîh Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh, (Thk. Cemâl Îtânî), 4. Baskı, Beyrut: Dârul-Kütübi'l-İlmiyye.

Apaydın, F., (2008), Kurumsallaşmanın Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Performansına Etkileri, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 121-145.

Araz, A., (1998), Çeşitli Değişkenler Açısından Benlik Sunumu, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Arıkan, S., (2011), İşyerinde Kullanılan Politik Taktiklere Yönelik Olası Bireysel Önceller Üzerine Bir Araştırma, Türk Psikoloji Dergisi, 26(68), 52-71.

Armağan, A., (2005), Örgütsel Politik Davranışın Analizi: İzmir Yazılı Basınında Bir Uygulama, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 3(4), 91-107.

Aslan, S., (2003), Osmanlı Siyasi Rejimini Şekillendiren Bir Olgu Olarak Patrimonyalizm, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(1-2), 245-253.

Aslanargun, E., (2010), Örgütlerde Sosyal Güç, (Ed. Hasan Basri Memduhoğlu ve Kürşat Yılmaz), Yönetimde Yeni Yaklaşımlar içinde (s. 173-198), Ankara: Pegem Akademi.

Atay, S., (2009), İş Yaşamında Politik Yeti, İstanbul: Namar Danışmanlık Yayınları.

Atay, S., (2010), Geliştirilebilir Yönetim Becerisi: Teorik ve Ampirik Yönleriyle Politik Yeti, Amme İdaresi Dergisi, 43(2), 65-80.

Ayobami, A. P. and Ofoegbu, O. E., (2013), Influence of Perception of Organizational Politics on Job Satisfaction among University Workers in Oyo Town Nigeria, European Journal of Business and Management, 5(2), 162-168.

Ayverdi, İ., (2006), Misalli Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2006.

Bacanlı, H., (1990), Kendini Ayarlaması Yüksek ve Düşük Bireylerin Kişilik Özellikleri, Eğitim Bilimleri I. Ulusal Kongresi, 24-28 Eylül, Ankara.

Baltaş, A., Türk Kültüründe Yönetmek Yerel Değerlerle Küresel Başarılar Kazanmak, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Basım, H. N. ve Tatar, İ., (2006a), Kamuda İzlenim Yönetimi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma, Amme İdaresi Dergisi, 39(4), 225-244.

Basım, H. N., Tatar, İ. ve Şahin, N., (2006b), İzlenim Yönetiminde Kendilik Algısı, Kontrol Odağı, Mesleki Hedeflere Ulaşma Düzeyi ve Stres: Bir Kamu Sektörü Örneği, Türk Psikoloji Dergisi, 21(58), 1-14.

Batı, B. G., Demirbağ, O. ve Şimşek, K., (2017), Kadın Girişimcilerde Politik Yetinin Girişim Performansına Etkisi, 5. Örgütsel Davranış Kongresi, 3-4 Kasım, Antalya.

Bayrak, S., (2000), Yönetimde Bir İhmal Konusu Olarak Güç ve Güç Yönetimi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 5(2), 21-34.

Bayraktaroğlu, S., (2000), Klasik Örgütsel Güç Kuramlarından Clegg'in "Güç Devreleri" Yaklaşımına, Bilgi Dergisi, 2(2), 109-122.

Behram, K. N., (2015), Örgütsel Politika ve Etik Olmayan Davranış Bildirimi, İstanbul: Beta Yayıncılık.

Bilgiç, R., (2008), İş Özellikleri Kuramı: Geniş Kapsamlı Gözden Geçirme, Türk Psikoloji Yazıları, 11(22), 66-77.

Bingöl, D., (2006), İnsan Kaynakları Yönetimi, İstanbul: Arıkan Basım Yayım.

Bolat, T. ve Duranay, E., (2018), Göze Girme Davranışları ve Güç Mesafesi İlişkisi ve Bir Alan Araştırması, Social Sciences Studies Journal, 4(24), 5116-5126.

Bolat, T., Seymen, O., Bolat, İ. ve Erdem, B., (2009). Yönetim ve Organizasyon. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bozeman, D. P. and Kacmar, K. M., (1997), A Cybernetic Model of Impression Management Processes in Organizations, Organizational Behavior and Human Decision Processes, 69(1), 9-30.

Braun, V. and Clarke, V., (2019), Psikolojide Tematik Analizin Kullanımı, (Çev. S. N. Şad, N. Özer ve A. Atli), Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 7(2), 873-898.

Brodsky, S. L. and Cannon, D. E., (2006). Ingratiation in the Courtroom and in the Voir Dire Process: When More is not Better, Law & Psychology Review, 30,103-117.

Burke, W., Trahant, W. and Koonce, R., (1999), Business Climate Shifts Profiles of Changemakers, Boston Ma: Butterworth Heineman.

Bursalı, M. Y., (2008), Örgütsel Politikanın İşleyişi: Örgütsel Politika Algısı ve Politik Davranış Arasındaki İlişkiler, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel F., (2016), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem Akademi.

Byrne, Z. S., (2005), Fairness Reduces the Negative Effects of Organizational Politics on Turnover Intentions, Citizenship Behavior and Job Performance, Journal of Business and Psychology, 20(2), 175-200.

Cable, D. M. and Judge T. A., (2003), Managers Upward Influence Tactic Strategies:The Role of Manager Personality and Supervisor Leadership Style, Journal of Organizational Behavior, 24(2), 197-214.

Cantekin, A., (2003), Etkileme Yönetimi: Karşılaştırmalı Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Carron, A. V., Burke, M. and Prapavessis, H., (2004), Self-Presentation and Group Influence, Journal of Applied Sport Psychology, 16(1), 41-58.

Cingöz, A., (2013), Politik Yetenekler ve Öz Yönlendirmenin (Kendini Kurgulamanın) Algılanan Kariyer Başarısı Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 13 (26), 153-179.

Crane, E. and Crane F. G., (2002), Usage and Effectiveness of Impression Management Strategies in Organizational Settings, Journal of Group Psychotherapy, Psychodrama & Sociometry, 55(1), 25-34.

Creswell, J. W., (2013), Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları, (Çev. S. B . Demir), Ankara: Eğiten Kitap.

Cropanzano, R., Howes, J. C., Grandey, A. A. and Toth, P., (1997), The Relationship of Organizational Politics and Support to Work Behaviors, Attitudes and Stress, Journal of Organizational Behavior, 18(2), 159-180.

Cüceloğlu, D., (1992), İnsan ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D., (2008), Korku Kültürü: Niçin "Mış Gibi" Yaşıyoruz, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çalışkan, K., (2007), Politik Davranış ve Etik, Der. İş Hayatında Etik (Ed. Suna Tevrüz), İstanbul: Beta Yayınları.

Çetin, H., (2009), Medeniyet Tutulmasından Mahalle Baskısına: Global Köylülük, Muhafazakâr Düşünce Dergisi, 6(21-22), 169-186.

Çiftçioğlu, İ., (2008), Timur'un, Fethettiği Ülkelerden Mâverâünnehir'de Topladığı Bazı Âlimler, Ekev Akademi Dergisi, 12(37), 307-320.

Demir K., (2002), Türkiye'deki Resmi ve Özel Lise Öğretmenlerinin İzlenim Yönetimi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Doğan S. ve Kılıç S., (2009), Örgütlerde "İzlenim Yönetimi Davranışı" Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), 53-83.

Drory, A. and Beaty. D., (1991), Gender Differences in The Perception of Organizational Influence Tactics, Journal of Organizational Behavior, 12(3), 249-258.

Duman, A., (2010), İbn Haldun'a Göre Haberlere Yalan Karışma Sebepleri ve Bunları Ortaya Çıkarma Metotları, Ekev Akademi Dergisi, 14(42), 163-188.

Durmuş, T., I., (2009), Tutsan Elini Ben Fâkirin-Osmanlı Edebiyatında Hamilik Geleneği, İstanbul: Doğan Kitap.

Ekiz, D., (2003), Eğitimde Araştırma Yöntem ve Metodlarına Giriş: Nitel, Nicel ve Eleştirel Kuram ve Metodolojileri, Ankara: Anı Yayıncılık.

Erdoğan, B., (1997), Örgütsel Güç ve Politika, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi, 8(26), 21-31.

Eren, A., (2005). Korku Kültürü, Değerler Kültürü ve Şiddet, Aile ve Toplum Dergisi, 2(9), 23-36.

Eren, E., (2010), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, İstanbul: Beta Yayınları.

Ertekin, Y. ve Yurtsever-Ertekin, G., (2003), Örgütsel Politika ve Taktikler, Ankara: Todaie Yayınları.

Eryılmaz, İ., (2014), Örgüt İkliminin Algılanan Örgütsel Politika Üzerinde Etkisi: Kamu Sektöründe Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Farrell, D. and Petersen, J. C., (1982), Patterns of Political Behavior in Organizations, Academy of Management Review, 7(3), 403-412.

Ferrıs, G. R. and King T. R., (1992), The Politics of Age Discrimination in Organizations, Journal of Business Ethics, 11(5-6), 341-350.

Ferris, G. R., Fedor, D. B., Chachere, J. G. and Pondy, L. R., (1989), Myths and Politics in Organizational Contexts, Group and Organization Studies, 14(1), 83-103.

Ferris, G. R., Frink, D. D., Galang, M. C., Zhou, J., Kacmar, K. M. and Howard J. L., (1996), Perceptions of Organizational Politics: Prediction, Stress Related Implications, and Outcomes, Human Relations, 49(2), 233-266.

Ferris, G. R., Treadway, D. C., Kolodinsky, R.W., Hochwarter, W. A., Kacmar, C. J., Douglas, C. and Frink, D. D., (2005), Development and Validation of the Political Skill Inventory, Journal Of Management, 31 (1), 126-152.

Ferris, G.,R., Davidson, S., L., Perrewé, P., L. ve Atay, S., (2010), İş Yaşamında Politik Yeti, İstanbul: Namar Yayınları.

French, T. and Raven, B., (2001), The Basis of Social Power. (Ed. I.Asherman and S. Asherman), The Negotiation Source Book (s. 61-73), Amherst: Hrd Press.

Furedi, F., (2001), Korku Kültürü: Risk Almamanın Riskleri, (Çev. B. Yıldırım), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Gardner, H., (2007), Geleceği İnşa Edecek Beş Zihin, (Çevirenler: Filiz Şar ve Asiye Hekimoğlu Gül), İstanbul: Optimist Yayım Dağıtım.

Gardner, W. L. and Martinko M. J., (1988), Impression Management: An Observational Study Linking Audience Characteristics with Verbal Self- Presentations, The Academy of Management Journal, 31(1) 42-65.

Genç, N., (2007). Yönetim ve Organizasyon Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Giddens, A., (2000), Sosyoloji, (Ed. Hüseyin Özel ve Cemal Güzel), Ankara: Ayraç Yayınevi.

Gilbert, D. T. and Jones, E. E., (1986), Exemplification: The Self-Presentation of Moral Character, Journal of Personality, 54(3), 593-615.

Glesne, C., (2012), Nitel Araştırmaya Giriş, (Çev. Ed. A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu), Ankara: Anı Yayıncılık.

Goffman, E., (1959), The Presentation of Self in Everyday Life, Newyork: Doubleday.

Gökçe, A. F., (2010), Osmanlı Klasik Döneminde İdari Reform Hareketleri: Koçi Bey Risalesi, Yaşama ve Yasama Dergisi, 5(14), 59-78.

Greene R. and Elffers J., (2006), İktidar Güç Sahibi Olmanın 48 Yasası, (Çev. Z. İ. Babayiğit), İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

Gunn, J. and Chen, S., (2006), A Micro-Political Perspective of Strategic Management., Handbook of Organizational Politics, (Eds. By., Eran Vigoda-Gadot and Amos Drory), UK: Edward Elgar Publishing.

Gül, H., (2002), Örgütsel Bağlılık Yaklaşımlarının Mukayesesi ve Değerlendirmesi, Ege Akademik Bakış Dergisi, 2(1), 37-56.

Güler, A., (2001), Korku Kültürü Yerine Değerler Kültürü, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(2),193-203.

Güler, A., Halıcıoğlu, M., B., ve Taşğın, S., (2013), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Gültekin, Z., Cindiloğlu, M. ve Polatçı S., (2016). Güvenirsek Tükenmez Miyiz? Politik Davranış, Örgütsel Güven ve Tükenmişlik İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Örgütsel Davranış Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-15.

Güney, S., (1998), Davranış Bilimleri ve Yönetim Psikolojisi Terimler Sözlüğü, Ankara: Ocak Yayınları.

Güney, S., (2007). Yönetim ve Organizasyonun Bazı Temel Kavramları, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hellriegel, D. and Slocum, J. W. Jr., (2011), Organizational Behavior, Ohio State: South-Western, Cengage Learning.

Hobbes, T., (2010), Leviathan, (Çev. Semih Lim), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Hofstede, G., (1997), Cultures and Organizations: Software of the Mind, Berkshire: McGraw-Hill Inc.

Hofstede, G., (2001), Culture's consequences: Comparing Values, Behaviors, İnstitutions and Organizations Across Nations, CA: Sage Publications.

Hogan, K., (2007), Başkalarını Sizin Gibi Düşünmeye Nasıl İkna Edersiniz? İkna Etmenin Psikolojisi, (Çev. T. S. Güneş ve E. Karanimoğlu), İstanbul: Pegasus Yayınları.

İnalcık, H., (2013), Şair ve Patron: Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

İslamoğlu, G. ve Börü, D., (2007), Politik Davranışın Boyutları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(14), 135-153.

Jaja, S. A., (2003). Impression Management Metaphors: An Agenda for the 21. Century African Industrial Managers, Management Research News, 26(12), 73–94.

Jones, E., E., (1990), Interpersonal Perception, New York: W.H. Freeman and Company.

Kabaağaç, S. ve Alova, E., (1995), Latince-Türkçe Sözlük, İstanbul: Sosyal Yayınları.

Kacmar, K. M. and Carlson, D. S., (1994), Using Impression Management in Women's Job Search Processes, American Behavioural Scientist, 37(5), 682-697.

Kacmar, K. M., Bozeman, D, P., Carlson, D. S. and Anthony, W. P., (1999), An Examination of the Perceptions of Organizational Politics Model: Replication and Extension, Human Relations, 52(3), 383-416.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, (2017), Etik Rehber, Ankara.

Kapani, M., (1995), Politika Bilimine Giriş, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Katlav, E. Ö., (2016), Algılanan Etkileme Taktiklerinin İşgören Performansı Üzerindeki Etkisini Belirlemede Kontrol Odağının Düzenleyici Rolü: Otel İşletmelerinde Bir Uygulama, Doktora Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.

Kesken, J., (1999), Örgütsel Politika ve Yansımaları, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kocagöz E. S., (2010), Kadınların Makyaj Malzemelerini Satın Alma Davranışlarının İncelenmesi: Planlanmış Davranış Teorisinin Bir Uygulaması, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Kayseri.

Koçel, T., (2011), İşletme Yöneticiliği, İstanbul: Beta Yayınları.

Koçu, R. E., (1966), İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul: Koçu Yayınları.

Köroğlu, E., (1994), Dsm-Iv: Tanı Ölçütleri Başvuru Kitabı, (Çev. E. Köroğlu), Washington D.C: Amerikan Psikiyatri Birliği.

Kuş, E., (2012), Nicel-Nitel Araştırma Teknikleri, Ankara: Anı Yayıncılık.

Leary, M. R. and Kowalski, R. M., (1990), Impression Management: A Literature Review and Two-Component Model, Psychological Bulletin, 107(1), 34-47.

Lukianos, (2016), Dalkavukname (Çev. V. Vuka), İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Machiavelli, N., (1998), Hükümdar, (Çev. H. K. Karabulut), İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Mansourian, Y. and Nigel F., (2007), Web Searchers Attributions of Success and Failure: An Empirical Study, Journal of Documentation, 63(5), 659-679.

Materson, J. F., (2014), Narsistik ve Borderline Kişilik Bozuklukları, (Çev. B. Açıl), İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.

Mayes, B. T. and Allen R. W., (1977), Toward A Definition of Organizational Politics, Academy of Management Review, 2(4), 672–678.

Mayring, P., (2011), Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş, (Çev. A. Gümüş ve M. S. Durgun), Ankara: Bilgesu Yayınları.

Meisler, G. and Vigoda-Gadot, E., (2014), Perceived Organizational Politics, Emotional Intelligence and Work Outcomes: Empirical Exploration of Direct and Indirect Effects, Personnel Review, 43(1), 116-135.

Merriam, B., S., (2013), Nitel Araştırma, Desen Uygulama İçin Bir Rehber, (Çev. S. Demir), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Mertens, D. M., (2010), Research and Evaluation in Education and Psychology: Integrating, Diversity with Quantitative, Qualitative and Mixed Methods, Los Angeles, USA: Sage Publications.

Mintzberg, H., (1983), Power in and Around Organizations, Englewood Cliffs, Nj: Prentice-Hall.

Mintzberg, H., (1985), The Organization as Political Arena, Journal of Management Studies, 22(2), 133-154.

Montaigne, M., (1984), Denemeler, (Çev. S. Eyuboğlu), İstanbul: Cem Yayınevi.

Necatigil, B., (1993), Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul: Varlık Yayınları.

Nesin, A., (1973), Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı. İstanbul: Akbaba Yayınları.

Nizamü'l-Mülk, (2013), Siyasetneme, (Çev. M. T. Ayar), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

O'callaghan, F. and Doyle, J., (2001), What is the Role of Impression Management in Adolescent Cigarette Smoking?, Journal of Substance Abuse, 13(4), 459-470.

Oğuzhan, T., (2013), Liderle Kurulacak Etkileşimde Örnek Davranışlar Sergilemenin Etkisi Üzerinde Egoist İklim Algısının Aracılık Rolü, 1. Örgütsel Davranış Kongresi 15-16 Kasım, Sakarya.

Okçu, N., (2001), İzzet Molla Keçecizade (1786-1829) Divan Şiirinin XIX. Yüzyıldaki Son Temsilcilerinden, Türkiye Diyanet Vakfı

İslâm Ansiklopedisi. Cilt 23, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayını.

Okutan, E., (2005), Dalkavukluk Tarihsel Perspektif, Siyaset ve Basın, İstanbul: Mephisto Kitabevi.

Özkalp, E., Varoğlu A., Varoğlu D., Kırel A., Ç. ve Acar, P., (2013), Örgütsel Davranış, (Ed.: A. Ç. Kırel, ve O. Ağlargöz), Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Özdemir, M. ve Gören, S. Ç., (2016), Politik Beceri ve Psikolojik Sermaye Arasındaki İlişkinin Öğretmen Görüşlerine Göre İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31(2), 333-344.

Özdemir, M., (2010), Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323- 343.

Özdemir, N. G., (2006), Sanal Topluluklarda İzlenimi Yönetme, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Özdemir, S. ve Özdoğru, M., (2018), Unvan Almış ama Unvanına Uygun Kadroya Atanamamış Akademisyenlerin Sorunları, 13. Uluslararası Eğitim Yönetimi Kongresi 10-12 Mayıs, Sivas.

Özdevecioğlu, M. ve Erdem S., (2008), İzlenim Yönetimi Davranışı: Örgütsel Açıdan Teorik Çerçeve, Örgütsel Davranışta Seçme Konular: Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar (Ed. Mahmut Özdevecioğlu ve Himmet Karadal), Ankara: İlke Yayınevi.

Özpolat, A. ve Sevim, Y., (2017), Örgütsel Korkunun Sosyal Sermaye Üzerindeki Etkisi: Fırat Üniversitesi Örneği, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(54), 603-616.

Patton, M. Q., (2014), Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri, (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir), Ankara: Pegem Akademi.

Pekdemir, I,, Koçoğlu, M. ve Gürkan, G. Ç., (2014), Özerklik ve Ödüllendirme Algılarının Çalışan Performansı Üzerindeki Etkisinde Çalışanın İnovasyona Yönelik Davranışının Aracılık Rolüne Yönelik Bir Araştırma, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 43(2), 332-350.

Quigley, J. V., (1998), Vizyon: Oluşturulması, Geliştirilmesi ve Korunması, (Çev. B. Çelik), İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Ralston, M. S. and Kirkwood, W. G., (1999), The Trouble with Applicant Impression Management, Journal of Business and Technical Communication, 13(2), 190-207.

Randall, M. L., Cropanzano, R., Borman, C. A. and Birjulin, A. (1999), Organizational Politics and Organizational Support as Predictors of Work Attitudes, Job Performance, and Organizational Citizenship Behavior, Journal of Organizational Behavior, 20(2), 159-174.

Reyhanoğlu, M. ve Akın, Ö., (2016), Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler mi?, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(3), 442-459.

Robbıns, S. and Hunsaker P., (1996), Training in Interpersonal Skills, N.J.: Prentice Hall.

Robbıns, S. P. and Judge, T. A., (2013), Örgütsel Davranış - Organizational Behavior (Çev. Ed. İnci Erdem), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Rosenfeld, P., Giacalone, R. A. and Riordan, C. A., (1995), Impression Management in Organizations, London And New York: Routledge.

Rosenthal, S. A. and Pittinsky, T. L., (2006), Narcissistic Leadership, The Leadership Quarterly, 17(6), 617-633.

Rousseau J. J., (2015), İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı, (Çev. R. N. İleri), İstanbul: Say Yayınları.

Rousseau, J. J., (2012), Toplum Sözleşmesi, (Çev. V. Günyol), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Rubin, H. J. and Rubin, I. S., (2012), Qualitative Data the Art of Hearing Data, Los Angeles: Sage Publications.

Sallot, L. M., (2002), What the Public Thinks about Public Relations: An Impression Management Experiment. Journalism and Mass Communication Quarterly, 79(1), 150-164.

Sami, Ş., (2015), Kamus-ı Türki, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Schminke, M., Cropanzano, R. and Rupp, D. E., (2002), Organization Structure and Fairness Perceptions: The Moderating Effects of Organizational Level, Organizational Behavior and Human Decision Processes, 89(1), 881-905.

Schütz, A., (1998), Assertive, Offensive, Protective, and Defensive Styles of Self-Presentation: A Taxonomy, The Journal of Psychology, 132(6), 611-628.

Selçuk, İ., (2010), Düşünüyorum Öyleyse Vurun, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Seyyar, A., (2015), Ahlak Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Rağbet Yayınları.

Shakespeare W., (2013), Nasıl Hoşunuza Giderse, (Çev. Ö. Nutku), 3. Bölüm 7. Trajedya. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Silah, M., (2005), Sosyal Psikoloji Davranış Bilimi, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

T.C. Resmi Gazete, Tasarruf Tedbirleri Genelgesi, 18.01.2007, Sayı: 26407, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Tabak A., Basım N., Tatar, İ. ve Çetin F., (2010), İzlenim Yönetimi Taktiklerinde Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Rolü: Savunma Sanayiinde Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış, 10(2), 539-557.

Tatlısumak, U., (2016), Türk Siyasal ve Toplumsal İlişkilerin Güç Merkezi: Patronaj ve Depatronaj Kavramları, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(33), 624-633.

Taylor, S. E., Letitia A. P. and Sears, D. O., (2007), Sosyal Psikoloji, (Çev. A. Dönmez), Ankara: İmge Yayınevi.

Teker, N., Çelikten, M. ve Halavuk F., (2018), Eğitim Yönetiminde Mizah Tarzı ve İş Doyumu İlişkisi, Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(1), 521-546.

Topçu, D., (2006), İnsan Kaynakları Uygulamaları, Örgüt İklimi ve İş Tatmini Arasındaki İlişkiler: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.

Treadway D. C., Hochwarter W. A., Kacmar C. J., and Ferris, G. R., (2005), Political Will, Political Skill and Political Behavior, Journal of Organizational Behavior, 26(3), 229-245.

Tsai, E. H. L. and Coleman, D. J., (2005), An Application of the Theory of Planned Behaviour to Active Recreation Participation: Cultural and Gender Differences, Annals of Leisure Research, 8 (2-3), 181-198.

Tuna, M. ve Yeşiltaş, M., (2013), Liderliğin Etik Boyutu: Etik Liderliğin Otel İşletmelerindeki İş Görenler Tarafından Algılanması, İşletme Araştırmaları Dergisi, 5(3), 184-209.

Turan, B. ve İpçioğlu, İ. (2018), Planlı Davranış Teorisi ile Whistleblowing Niyetinin İncelenmesi: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerinde Bir Araştırma, Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler

Dergisi, 17. Uluslararası İşletmecilik Kongresi Özel Sayısı, 147-166.

Turnley, W. H. and Bolino, M. C., (2001), Achieving Desired Images While Avoiding Undesired Images: Exploring The Role of Self-Monitoring in Impression Management, Journal of Applied Psychology, 86(2), 351-360.

Uzunsoy, İ., (2012), Etik Davranma Niyetinin Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Gıda Mühendisleri Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Ülgener S. F., (1981), İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası, İstanbul: Der Yayınları.

Ünaldı, S., (2005), Emniyet Örgütü Yöneticilerinin İzlenim Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünsal, Ş., (2006), Geçmişten Günümüze "Soytarılık Kavramının Tiyatroda Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İzmir.

Valle, M. and Perrewe. P. L., (2000), Do Politics Perceptions Relate to Political Behaviors? Test of an Implicit Assumption and Expanded Model, Human Relations, 53(3), 359-386.

Vatansever, A. ve Yalçın M. G., (2015), "Ne Ders Olsa Veririz" Akademisyenin Vasıfsız İşçiye Dönüşümü, İstanbul: İletişim Yayınları.

Vigoda, E. and Cohen, A., (2002), Influence Tactics and Perceptions of Organizational Politics a Longitudinal Study. Journal of Business Research, 55(4), 311–324.

Vigoda, E., (2000), Organizational Politics, Job Attitudes, and Work Outcomes: Exploration and Implications for the Public Sector, Journal of Vocational Behavior, 57(3), 326-347.

Vigoda–Gadot, E. and Talmud, I., (2010), Organizational Politics And Job Outcomes:The Moderating Effect of Trust and Social Support, Journal of Applied Social Psychology, 40(11) 2829–2861.

Weber, M., (2008), Bürokrasi ve Otorite, (Çev. H. B. Akın), Ankara: Adres Yayınları.

Wiggins, J. A., Wiggins, B. B. and Zanden J. W. V., (1994), Social Psychology. New York: Mcgraw-Hill.

Yeniçeri, Ö., (2011), Konformizm, Yozlaşma ve İtaatsizlik, Sosyoloji Konferansları, (44), 69-90.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2011), Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Yukl G. and Chavez C., (2002), Influence Tactics and Leader Effectiveness.. (Edt.: Neider L. L. and Schriesheim C. A.), Leadership (pp. 139-165), Greenwich CT: Information Age Publishing.

Yücel, İ., (2003), Örgütlerde İzlenim Yönetimi ve Taktikleri Üzerine Kavramsal Bir İnceleme, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, (35),1-20.

Zaidman, N. and Drory, A., (2001), Upward Impression Management in the Work Place Cross-Cultural Analysis, International Journal of Intercultural Relations, 25(6), 671-690.

Zaleznik, A., (1971). Power and Politics in Organizational Life, McKinsey Quarterly, 7(4), 52-69.

Zizek, S., (2011), İdeolojinin Yüce Nesnesi, (Çev. T. Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.

WEB KAYNAKLARI

Hofstede Insights

https://www.hofstede-insights.com/models/national-culture/ (Erişim Tarihi: 17.05.2019, Saat: 23.21).

TDK Güncel Türkçe Sözlük

https://sozluk.gov.tr/?kelime=dalkavuk (Erişim Tarihi: 01.04.2018, Saat: 09.17).

https://sozluk.gov.tr/?kelime=izlenim (Erişim Tarihi: 21.09.2018, Saat: 19.37).

https://sozluk.gov.tr/?kelime=kavuk%20sallamak (Erişim Tarihi: 01.04.2018, Saat: 09.20).

https://sozluk.gov.tr/?kelime=politika Erişim Tarihi: (12.07.2018, Saat: 15.45).

Gözler, K., (2019), Akademinin Değersizleşmesi Üzerine,

http://www.anayasa.gen.tr/degersizlesme.htm (Erişim Tarihi: 11.12.2019, Saat: 18:10).

Cambridge Dictionary

https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/flattery

(Erişim Tarihi: 01.04.2018, Saat: 09.27).

https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/sycophancy

(Erişim Tarihi: 01.04.2018, Saat: 09.25).

İşte Başarının Beyindeki İzleri,

https://www.kigem.com/iste-basarinin-beyindeki-izleri.html

(Erişim Tarihi: 21.10.2018, Saat: 15.43).

Pulur, H., (2002), Dalkavuklar Ölmez Yağdanlıklar Tükenmez!,

http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/hasan-pulur/dalkavuklar-olmez-yagdanliklar-tukenmez-5197059 (Erişim Tarihi: 16.09.2017, Saat: 12.28).

Valiler Plaket Yağcılığını Bıraksın,

https://www.sabah.com.tr/gundem/2012/09/13/cicek-valiler-plaket-yagciligini-biraksin?paging=5 (Erişim Tarihi: 21.02.2019, Saat: 15.43).

Ülsever, C., (2008). İnsanlarda Metal Yorgunluğu,

http://www.hurriyet.com.tr/insanlarda-metal-yorgunlugu-10002964 (Erişim Tarihi: 03.01.2019, Saat: 18.57).

Sosyal Bilgiler Dersinde Yöntem ve Teknikler

Seyithan Has

gece kitaplığı

Sosyal Bilgiler Dersinde Yöntem ve Teknikler
Seyithan Has

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-017-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IX
TABLOLAR DİZİNİ XI
KISALTMALAR DİZİNİ XII
Giriş 1

BİRİNCİ BÖLÜM

Sosyal Bilgilerin Tanımı ve Kapsamı 9
Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları 10
Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Yapısı 12
Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Vizyonu 15
Sosyal Bilgiler Dersinde Kullanılan Belli Başlı Yöntem ve Teknikler 16
Anlatım. 18
Soru – Cevap. 19
Tartışma. 21
Gezi gözlem. 22
Örnek olay. 24
Beyin fırtınası. 25
Drama. 26
İstasyon. 27
Yöntem ve Tekniklerin Seçimini Etkileyen Faktörler 28
Hedef. 29
Zaman ve fiziksel özellikler. 30
Maliyet. 30
Konunun Özellikleri. 30
Öğrenci grubunun özellikleri. 31

İKİNCİ BÖLÜM

Yöntem 36
Araştırma Deseni 36
Araştırma Grubu 37
Veri Toplama Araçları 39
Yarı yapılandırılmış görüşme formu. 40
Gözlem formu. 42
Veri Toplama Süreci 45
Verilerin Analizi 46
Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği 47
İnandırıcılık 48

Aktarılabilirlik.....49
Tutarlık.....49
Teyit edilebilirlik.....50
Araştırmanın etiği. 50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular 51
Yarı Yapılandırılmış Görüşmelere Ait Bulgular.....51
Yarı Yapılandırılmış Gözlemlere Ait Bulgular 81
Sınıfın Fiziksel Ortamına İlişkin Gözlemler. 86
Sınıf öğretmenlerinin derslerine ilişkin gözlemler. 89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Sonuç 96
1. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersi İçin En Uygun Olduğunu Düşündükleri Yöntem ve Teknikler ile Nedenlerine İlişkin Sonuçlar 96
2. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde En Sık Kullandıkları Yöntem ve Teknikler ile Nedenlerine İlişkin Sonuçlar 98
3. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Öğrencilerden Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Sonuçlar.....102
4. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Konulardan Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Sonuçlar.....104
5. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Zamandan Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Sonuçlar.....105
6. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Okul Dışı Etkinliklerin Gerçekleştirilme Sorunlarına İlişkin Sonuçlar.....106
7. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Araç-Gereçlerden Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Sonuçlar 107
8. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Sınıfın Fiziksel Ortamından Kaynaklanan Sorunlara İlişkin Sonuçlar 108

KAYNAKÇA 112
EKLER.....122
EK 1. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Kullandıkları Yöntemler ve Karşılaştıkları Sorunlara Yönelik Yapılan Çalışmalar 122
EK 2. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu 128
EK 3. Gönüllü Katılım Formu 129
EK 4. İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Alınan Onay Yazısı.....130
EK 5. Etik Kurul İzni.....131
EK 6. Gözlem Formu 132

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K. (2003). *Etkili öğrenme ve öğretme* (1.Baskı). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Açıkgöz, K. (2006). *Aktif öğrenme* (1.Baskı). İzmir: Eğitim Dünyası Yayınları.

Adıgüzel, Ö. (2017). *Eğitimde yaratıcı drama* (2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Akar, R. (2000). *Temel eğitimin ikinci aşamasında drama yöntemi ile Türkçe öğretimi: Dorothy Heathcote'un uzman rolü yaklaşımı* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 97451)

Akdağ, H.(2009). Sosyal bilgilerin tanımı, amacı, önemi ve Türkiye'deki yeri. R. Turan, A. Sünbül, & H. Akdağ (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar* içinde (1.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Akgül, İ. (2006). *Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminde kullandıkları yöntemler ve karşılaşılan sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 209430)

Akgün, Ş. (2001). *Fen bilgisi öğretimi* (7.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Akşit, İ. (2011*). İlköğretimde görev yapan sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgiler öğretiminde karşılaştıkları sorunlar* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 286631)

Akyol, H., Yıldırım, K., Ateş, S., Çetinkaya, Ç. (2013). Anlamaya yönelik ne tür sorular soruyoruz? *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 9 (1), 41-56.

Alataş, F. (2008). *İlköğretim programında 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretiminde karşılaşılan sorunlar* (Yüksek

lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 220347)

Alkan, V. (2016). Sosyal bilgiler öğretiminde kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri. S. Şimşek (Ed.),*Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (1.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Arslan, H. (2000). *İlköğretim ikinci kademesinde okutulan sosyal bilgiler dersinin öğretim sürecinde kullanılan metotlar üzerine bir araştırma* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 94437)

Atbaşı, C. (2007*). İlköğretim II. kademe (6. ve 7. sınıfta) sosyal bilgiler dersinin öğretimi ve öğretiminde yaşanan güçlükler* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 217353)

Aydın, M. Z. (2001). Aktif öğretim yöntemlerinden buldurma (Sokrates) yöntemi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 55-80.https://dergipark.org.tr/download/article-file/223874 adresinden edinilmiştir.

Aykaç, N. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim-öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 46-73. http://dergipark.org.tr/esosder/issue/6136/82315 adresinden edinilmiştir.

Bayındır, N. (2008). Öğrenme stratejilerinin öğretiminde öğretmen. *Milli Eğitim Dergisi,(180)*, 24-31. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/180.pdf adresinden edinilmiştir.

Bektaş, E. (2004). *İlköğretim 5. Sınıf sosyal bilgiler dersinin işlenişinde öğretmenler soru-cevap yöntemini ne şekilde kullanıyorlar? (*Yüksel lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 144309).

Benek, İ. (2012). *İstasyonlarda öğrenme tekniğinin ilköğretim 7.sınıf öğrencilerinin fen ve teknoloji dersindeki başarı-*

larına etkisi (Yüksel lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 309834).

Bilen, M. (2010). *Eğitimde ilke ve yöntemler.* Ankara: Betik Kitap Yayın Dağıtım.

Binbaşıoğlu, C. (2000). Okulda ders dışı etkinlikler. *MEB Öğretmen Kitapları Dizisi.* İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Büyükkaragöz, S., & Çivi, S. (1999). *Genel öğretim metotları.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel. F. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (2.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Cin, M. (2005). Hayat bilgisi ve sosyal bilgilerde kullanılabilecek strateji, yöntem ve teknikler. , A. Tanrıöğen (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (2.Baskı). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Ceran, M. (2005). *İlköğretim okullarında hayat bilgisi öğretiminde öğretmenlerin karşılaştıkları sorunların belirlenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 161709)

Çatak, K. (2008). *6. Sınıf yeni sosyal bilgiler öğretimi programındaki öğretme-öğrenme süreçlerine yönelik öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 221040)

Çelikkaya, T., & Kuş, Z. (2009).Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları yöntem ve teknikler. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22 (2), 741-758. Retrieved from http://dergipark.org.tr/uefad/issue/16690/173469

Çepni, S (2001). *Araştırma ve proje çalışmalarına giriş* (2.Baskı). Trabzon: Erol Ofset.

Çukurcalıoğlu, A. (2010). *Tarih öğretmenlerinin kullanmayı tercih ettikleri öğretim yöntem ve teknikleri ile bunlara iliş-*

kin karşılaştıkları güçlükler (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 273469)

Daşcığlu, K., & Şimşek, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitiminin müfredatı. S.İnan (Ed.), *Sosyal bilgiler eğitimine giriş* içinde (3.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Demir, M. K. (2007). Sınıf öğretmenlerinin hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde gözlem gezisi yöntemini uygulama durumları. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 323-343. https://dergipark. org.tr/tebd/issue/26116/275139adresinden edinilmiştir.

Demirel, Ö. (2006). *Öğretimde planlama ve değerlendirme öğretme sanatı* (10.Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Demirel, Ö. (1995). *Genel öğretim yöntemleri*. Ankara: USEM Yayınları.

Demirezen, S.(2001*).Öğretmenlerin öğretim stratejileri ile öğretim yöntem ve tekniklerine ilişkin görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 100421)

Doğan, A. (2016). *Adıyaman kentinde coğrafya öğretim yöntem ve tekniklerinin coğrafya öğretimine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 441280)

Duran, A. (2013*). Sınıföğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde kullandıkları alternatif ölçme değerlendirme tekniklerine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 349405)

Ekinci, A. (2010). Eğitim bilimine giriş (2.Baskı). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

Erciyeş, G. (2007). Öğretim yöntem ve teknikleri. Ş. Tan (Ed.), Öğretim ilke ve yöntemleri içinde (1. Baskı). Ankara: Pe-

gem Akademi Yayıncılık.

Erdem, A.R. (2016).Sosyal bilgiler öğretiminde sınıf yönetimi. S. Şimşek (Ed.), Sosyal bilgiler öğretimi içinde (1.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Erden, M. (1997). Sosyal bilgiler öğretimi (1.Baskı). Ankara: Alkım Yayınevi.

Erdoğdu, E. (2010). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kullandıkları yöntem/teknikler ve karşılaştıkları kullanım güçlükleri (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 273435)

Ergani, K. (2010). *İlköğretim 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler dersi öğretim yöntem ve teknikleri ile materyal kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 257211)

Fidan, N. (2012). *Okulda öğrenme ve öğretme* (3. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Fidan, N. & Erden, M. (1998). *Eğitime giriş* (2.Baskı). Ankara: Alkım Yayıncılık.

Filiz, B. S. (2002). *Soru-cevap yöntemine ilişkin öğretimin öğretmenlerin soru sorma düzeyi ve tekniklerine etkisi* (Doktora tezi).Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No.113287)

Genç, S. Z., & Eryaman, M. Y. (2009). Değişen değerler ve yeni eğitim paradigması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9 (1).*http://acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11630/3675/89-102adresinden edinilmiştir.

Gözütok, F. D. (2004). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (3.Baskı). Ankara: Ekinoks Yayınları.

Güngördü, E. (2001). *İlköğretimde hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Hesapçıoğlu, M. (2018). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (5.Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Kabapınar, Y. (2012). Öğretim stratejileri ve yöntemleri. Y. Kabapınar (Ed.), *Kuramdan uygulamaya hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* içinde (3.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Karagülle, D. (2002). *İlköğretimde hayat bilgisi öğretiminde öğretmenlerin kullandıkları metotlar ve öğretmenlerin kullanılan metotlarla ilgili görüşleri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 123176)

Karasoy, D. (2004). *İlköğretim 4. ve 5. sınıfta sosyal bilgiler dersinin öğretimi ve öğretiminde yaşanan güçlükler* (Yüksek lisans tezi).Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 147501)

Karasu, T. (2021). *Din Eğitiminde İşlevsel Akıl.* Ankara: Araştırma Yayınları.

Kavak,N. (2007). Maddenin tanecikli doğası hakkında ilköğretim 7. Sınıf öğrencilerinin imaj oluşturmalarına rol oynama öğretim yönteminin etkisi. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 27 (2), 327-339.

Kavcar, C. (2002). Cumhuriyet döneminde dal öğretmeni yetiştirme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *35*(1-2). http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423870065 adresinden edinilmiştir.

Kıroğlu, K. (2011). *İlköğretim programları* (*1-5. sınıflar).* Ankara: Pegem Akademi.

Kırtay, A. (2007). *2005-2006 Öğretim yılı 4. ve 5. sınıf sosyal bilgiler programının uygulanmasında karşılaşılan problemler ve çözüm önerileri* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğre-

tim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 211081)

Kısa, F. (2007). *İlköğretim 6.sınıf sosyal bilgiler dersinde beyin fırtınası tekniğiyle kavram öğretiminin öğrencilerin akademik başarı düzeylerine etkisi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 218495)

Köstereliogğlu, İ. (2007). *Eğitimbilimine giriş dersinin bilişsel alan hedeflerinin gerçekleşme düzeyi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 214453)

Köstüklü, N. (2001). Sosyal bilimler ve tarih öğretimi (2.Baskı). Konya: Günay Ofset Matbaacılık.

Küçükahmet, L. (1999). *Öğretimde planlama ve değerlendirme* (10.Baskı).İstanbul: Akım Yayınevi.

MEB. (2018). *Sosyal bilgiler dersi (4-7.sınıflar) öğretim programı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

MEB. (2005). *Sosyal bilgiler dersi (4-7.sınıflar) öğretim programı,*Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Merriam, S. B. (2009). Qualitative research: A guide to design and implementation. San Francisco: Jossey-Bass.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994*). Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, US: Sage Publications.

Nas, R. (2000). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (1.Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.

Özden, Y. (2000). *Öğrenme ve öğretme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Öztürk, C. (2013). *Sosyal bilgiler öğretim*i. Ankara: Pegem Akademi.

Parlak, Y. (2011). *Tarih öğretiminde güdümlü küçük grup tartışmasının öğrencilerin demokratik tutumlarına etkisi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 290559)

Patton, M. Q. (2002). Two decades of developments in qualitative inquiry: A personal, experiential perspective. *Qualitative social work*, *1*(3), 261-283. https://doi.org/10.1177/1473325002001003636

Saban, A. (2002). *Öğrenme-öğretme süreci.* Ankara: Nobel Yayıncılık,

Sağlamer, E. (1980). *İlkokulda sosyal bilgiler öğretimi*(1.Baskı). Ankara: Tekışık Matbaası.

Sarıaslan, Y. (2005). *Sosyal bilgiler öğretiminde sınıf öğretmenlerinin öğretim yöntemleri ile ilgili bilgi ve becerilerini uygulama durumları* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 159016)

Savaş, B. (2007). Öğretim yöntemleri. M. Arslan (Ed.), *Öğretim ilke ve yöntemleri* içinde (2.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Saylan, M. (2019). *Yaratıcı drama yönteminin etkilerine ilişkin Türkçe öğretmenlerinin tutumlarının incelenmesi* Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 547798)

Sever, R. (2015). Sosyal bilgiler öğretimine giriş.C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi* içinde (2.Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Somuncuoğlu, Y., & Yıldırım, A. (1998). Öğrenme stratejileri: Teorik boyutları, araştırma bulguları ve uygulama için ortaya koyduğu sonuçlar. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, *22*(110). http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5354/1510 adresinden edinilmiştir.

Sönmez, V. (1997). *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sözer, E. (2003). Öğretimde strateji ve yöntemler. M. Gültekin (Ed.), *Öğretimde planlama ve değerlendirme i*çinde (2.Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sözer, M. A. (2013).Eğitimin toplumsal temelleri. E. Karip (Ed.), Eğitim bilimine giriş içinde (2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Şahin, D., & Güven, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin fen bilimleri hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerindeki yöntem ve teknik kullanımına ilişkin görüşleri. *Online Fen Eğitimi Dergisi*, *1*(1), 42-59.

Tabancalı, E. (2011). Sınıf ortamının fiziksel özellikleri. H. Kıran (Ed.), *Etkili sınıf yönetimi* içinde (6.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Tahiroğlu, M. (2006). *İlköğretimokullarının ikinci kademesinde sosyal bilgiler dersi öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi öğretiminde karşılaştıklarıgüçlükler* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 190511)

Tan, Ş., Kayabaşı, Y., & Erdoğan, A. (2002). *Öğretimi planlama ve değerlendirme* (1.Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Taşdemir, D. (2015). *Sosyal bilgiler dersi 6.sınıf ülkemizin kaynakları ünitesinin istasyon tekniği ile öğretiminin öğrencilerin akademik başarısı ve derse karşı tutumuna etkisi* (Yüksek lisans tezi).Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 423427)

Taşpınar, M. (2005). *Kuramdan uygulamaya öğretim yöntemleri* (1.Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Tokdemir, M. A. (2013). *Ortaöğretim tarih dersinin öğretiminde tartışma yöntemine ilişkin öğretmenlerin görüş ve uygulamaları* (Doktora tezi).Yükseköğretim Kurulu Ulusal

Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 333511)

Yaşar, Ş., & Gültekin, M. (2012). Anlamlı öğrenme için etkili öğretim stratejiler.C. Öztürk (Ed.),*Sosyal bilgiler öğretimi i*çinde (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yazıcı, A. İ. (2001). *İlköğretim okulları birinci ve ikinci kademe sosyal bilgiler öğretiminin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 108941).

Yel, S. (2011). Sosyal bilgilerde öğretim, strateji, yöntem ve teknikleri. B. Tay (Ed.), Özel öğretim yöntemleriyle sosyal bilgiler öğretimi içinde (2.Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yeşil, S. (2009). Öğretim strateji, yöntem ve teknikleri. B. Tay (Ed.), *Hayat bilgisi öğretimi* içinde (8. Baskı). Ankara: Maya Akademi Yayın Dağıtım Eğitim Danışmanlık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yin, R. K. (2003). Case study research. *Design and Methods* (3. Ed.). London: Sage.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Hukuk Okuryazarlığı Eğitimi

Seyithan Has

gece kitaplığı

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında
Hukuk Okuryazarlığı Eğitimi
Seyithan Has

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-016-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
KISALTMALAR 7

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ 9

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Hukuk Kavramı 13
2.2. Hukukun Amacı 14
2.3. Sosyal Hayatı Düzenleyen Kurallar 15
2.3.1. Din kuralları 16
2.3.2. Ahlak kuralları 17
2.3.3. Görgü kuralları 19
2.3.4. Hukuk kuralları 19
2.4. Okuryazarlık Kavramı 20
2.5. Hukuk Okuryazarlığı Kavramı 23
2.5.1. Hukuk okuryazarlığı eğitiminin amacı ve hedefleri 26
2.5.2. Hukuk okuryazarlığının unsurları 27
2.5.3. Hukuk okuryazarlığı ile ilgili kavramlar 28
2.6. Hukuk Okuryazarlığı Eğitimi 29
2.6.1. Türkiye'de hukuk okuryazarlığı eğitimi 29
2.6.2. Yurt dışında hukuk okuryazarlığı eğitimi 30
2.7. Hukuk Okuryazarlığı Alt Becerileri 32
2.7.1. Araştırma becerisi (Research) 34
2.7.2. Eleştirel düşünme becerisi (Critical thinkink) 36
2.7.3. İletişim becerisi (Communication) 37
2.7.4. Hak arama becerisi (Claim) 39
2.7.5. İnisiyatif alma becerisi (Taking initiative) 41
2.7.6. Karşılaştırma becerisi (Compare) 42
2.7.7. Kurallara uyma becerisi (Obey the rules) 43
2.7.8. Sorun çözme becerisi (Solve problem) 45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Hukuk okuryazarlığı etkinlik süreci 55
3.1.1. Planlama (04.10.2021) 59
3.1.2. Uygulama (11.10.2021 - 20.12.2021) 60
3.1.3. Gözlem (14.10.2021 – 20.12.2021) 60
3.1.4. Yansıtma 61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ 62
KAYNAKÇA 112

KAYNAKÇA

ABA. (1989). Comission on public understanding about the law. *Legal Literacy Survey Summary.* Chicago: American Bar Association.

Addis Ababa University. (n.d.). *Legal literacy, rights advice and information for people.* Retrieved from http://www.aau.edu.et/humanrights/index.php/project/legalliteracy-rights-advice-information.

Akıntürk, T. (2015). *Medeni hukuk*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Alıcı, A. H. (2014). *Ortaokul hukuk ve adalet dersinin öğrencilerdeki hukuk bilincini geliştirmeye etkisi,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Kütahya.

Altunçekiç, A., Yaman, S. ve Koray, Ö. (2005). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik inanç düzeyleri ve problem çözme becerileri üzerine bir araştırma (Kastamonu ili örneği). *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 93.

Anayurt, Ö. (2011). *Hukuka giriş ve hukukun temel kavramları.* On birinci basım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aral, V. (2010). *Hukuk ve hukuk bilimi üzerine.* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Aranson, E., Wilson, D. ve Ekert, M. (2010). *Social psychology,* Pearson Prentice Hall, 7. Edition, Çev. Gündüz, O. *Sosyal Psikoloji.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Asian Development Bank, Technical Assistance (Financed by the Government of the Netherlands) for Legal Literacy for Supporting Governance (Manila: Asian Development Bank, 1999), 2.

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi, 7*(17), 9-26. Erişim adresi http://

ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-17- makale-1.pdf

Athabasca University. (2016). *Legal studies, legal literacy version 2*. Retrieved from http://www.athabascau.ca/syllabi/lgst/lgst249.php

Aydın, U. (2016). *Temel hukuk dersleri.* (7 Basım) Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Ayten, A. (2021). *Sosyal bilimler ansiklopedisi.* M. A. Yekta Saraç (Ed.), (1. Baskı) Ankara: Tübitak Yayınları.

Başaran, K. Y. (2021). *Okul Yöneticilerinin Hukuk Okuryazarlığı Yeterliklerine ve Hak Arama Özgürlüğünün Kullanımına İlişkin Görüşleri,* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Battal, A. (2015). *Hukukun Temel Kavramları,* 9. Baskı, Ankara.

Bilder, M. S. (1999). The lost lawyers: early american legal literates and transatlantic legal culture. *Yale Journal of Law & the Humanities, 11*(1) , 47-72. Retrieved from http://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1207&context=yjlh

Bilge, N. (2007). *Hukuk başlangıcı,* Ankara: Turhan Kitabevi.

Bilgili, F. ve Demirkapı, E. (2012). *Hukukun temel kavramları.* Bursa: Dora Basın Yayın ve Dağıtım.

Bingham, A. (2004). *Çocuklarda problem çözme yeteneklerinin geliştirilmesi.* (çev: A. Ferhan Oğuzkan). İstanbul: MEB Yayınları.

Bingöl, P. (2019). *Sosyal bilgiler öğretiminde proje tabanlı öğrenmenin ders başarısı ve eleştirel düşünmeye etkisi. (*Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum..

Bozkurt, E. (2017). *Hukukun temel kavramları,* 12. Baskı, Ankara.

Braye, S. ve Shoot, P. M. (2005). Law in social work education: reviewing the evidence on teaching, learning and assessment. *Social Work Education, 24*(5), 547-563. doi:10.1080/0261547050013283

Can, H. ve Güner, S. (2006). *Hukukun temel kavramları.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

CBA. (1992). *Reading the Legal World: Literacy and Justice in Canada.* Report of the Canadian Bar Association Task Force on Lega Literacy (Ottawa: Canadian Bar Association.

Clark, P. ve Fulwood, L. (1994). Social skills activities to use with hearing impaired children. *Journal British Assn. Teachers of The Deaf.* 18(3), 86-94.

Constant, H. (2015). How to improve legal literacy in social care. *Social Care İnstitute for Excellence.* Retrieved from www.scie.org.uk/news/opinion/how-toimprove-legal-literacy-in-social-care.asp.

Council of Canadian Administrative Tribunals, *Literacy and Access to Administrative Justice in Canada: A Guide for the Promotion of Plain Language* (Ottawa: Council of Canadian Administrative Tribunals, 2005), 11.

Cüceloğlu, D. (2002). *Yeniden insan insana*. (27. Basım), İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çağlayan, H. S., Taşğın, Ö. ve Yıldız, Ö. (2008). Spor yapan lise öğrencilerinin problem çözme becerilerini çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2* (1), 62-77.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim,* 4 (1), 95-107

Çuhadar, A. ve Doğanay, A. (2014). Demokrasi. Acun İ., Tarman, B., ve Dinç, E. (Ed.). *İnternet destekli etkin insan*

hakları demokrasi ve vatandaşlık eğitimi (2. baskı). (s. 56-66), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğan, M. (2017). *Sözleşme özgürlüğünün emredici hukuk kuralları çerçevesinde sınırlandırılması.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Dökmen, Ü. (1995). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati.* (2.Baskı), İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Ekiz, D. (2020). *Bilimsel araştırma yöntemleri.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Elbay, S. (2020). Sekizinci sınıf öğrencilerinin hukuk ve adalet kavramlarına yükledikleri anlamların incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 7*(2), 585-608.

Eni, U. ve Arit, M. (2016). Knowledge of education law and human rights violations among secondary school personnel in Nigeria, *International Journal of Education Learning and Development, 4*(5), 38-47.

Esener, T. (2015). *Hukuka giriş,* Vedat Kitapçılık, İstanbul.

Facione, P., A. (2013). The disposition toward critical thinking, *Journal of General Education, 44* (1),1-25.

Faiz, M. ve Dönmez, C. (2016). Öğretmen adaylarının siyaset okuryazarlık düzeylerinin bazı değişkinlere göre incelenmesi. *Journal of Human Sciences, 13*(2), 3629-3642. doi:10.14687/jhs.v13i2.4025

Farrah, Mohammed (2012). Reflective journal writing as an effective technique in the writing process, *Annajah Univ. J. Res.* (Humanities). 26 (4).

Festinger, L. (1954). *A theory of social comparison pro-*

cesses. Human Relations, 7, 117- 140. https://doi.org/10.1177/001872675400700202

Fox, J. M., Minor, K. I. ve Pelkey, W. L. (1994). The relationship between law-related education diversion and juvenile offenders' social and self-perceptions. American Journal of Criminal Justice, 19(61), 61-71. doi:10.1007/BF02887439

Freire, P. ve Macedo, D. (1987). *Literacy: Reading the Word and the World* (London: Routledge.

Frese, M., Garst, H. ve Fay, D. (2007). Making things happen: Reciprocal relationships between work characteristics and personal initiative in a four-wave longitudinal structural equation model. *Journal of Applied Psychology,* 92 (4), 1084-1102.

Fultz, L. J. (2015). Igniting the conversation: embracing legal literacy as the hearth of the profession. *Law Library Journal, 107*(3), 421-439. Retrieved from https://ssrn.com/abstract=2773811

Gorlewski, J. ve Greene, K. (2011). Researc of the classroom: The power of reflective writing. *The English Journal,* 100, 4 s. 90-93

Gözler, K. (2008). *Genel hukuk bilgisi*. Bursa: Ekin Basım.

Gözler, K. (2009). *Hukukun temel kavramları.* (6. Basım) Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Gresham, F. M. (1997). Social compitence andastudents with behavior disorders: Where we've been, where we are and where we should go. *Education and Treatment of Children,* 20(3), 233-250.

Güneş, F. (1994). Okuryazarlık kavramı ve düzeyleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 27*(2), 499-507. doi:10.1501/Egifak_0000000368.

Güneysu, B. N. (2018). *Hukukun temel kavramları.* Eskişehir:

Anadolu üniversitesi yayın no: 3783.

Güriz, A. (1992). *Hukuk Felsefesi.* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları. 3. Basım.

Güriz, A. (2011). *Hukuk başlangıcı.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Haçat, O. S. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin hukuk okuryazarlığına ilişkin görüşleri. *3. Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu*. İstanbul.

Hasan, F. R. (1994). Limits and possibilities of law and legal literacy / experience of Bangladesh women. *Economic and Political Weekly, 29*(44), 69-76. Retrieved from http://www.epw.in/journal/1994/44/review-womens-studies-review-issues

Hazer, N. (2011). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eleştirel düşünme yeterlilik düzeyleri.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Elâzığ: Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Hoge, J. D. (2002). Character education, citizenship education and the social studies. *The Social Studies, 93*(3), 103-108. doi:10.1080/00377990209599891

Hops, H. (1983). Children's social competence and skills: Current research practices and future directions. *Behavior Therapy,* 14, 3-18.

Jananeethi. (2016). Legal literacy: Social empowerment for democracy and good governance. *Human Right Education in Asian Pasific.* Retrieved from https://www.hurights.or.jp/archives/asia-pacific/section1/08Jananeethi.pdf

Johnson, A. P. (2015). *Eylem araştırması el kitabı.* (Çev: Y. Uzuner ve M. Özten Anay). Ankara: Anı Yayıncılık.

Kabapınar, Y. (2012). Yeni Öğrenme Anlayışının Işığında Sosyal Bilgiler Ders Kitapları. C. Öztürk (Ed.). (3. baskı). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* Ankara: PegemA

Yayıncılık.

Kalabalık, H. (2018). *Temel Hukuk Bilgisi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kamov, J. N. ve Wanbui, J. (1997). Strategies for promoting legal literacy. *Economic Comission for Africa African Centre For Women.* Retrieved from http://repository.uneca.org/bitstream/handle/10855/15794/Bib-64287.pdf?sequence=1

Kara, H. (2017). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Karabulut, O. E. ve Kuru, E. (2009). Ahi Evran Üniversitesi beden eğitimi bölümü öğrencilerinin problem çözme becerileri ile kişilik özelliklerinin çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 3* (3), 272-279.

Karadeniz, A. (2006). *Liselerde eleştirel düşünme eğitimi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) .Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (24. Baskı), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaya, A. (2010). Kişilerarası ilişkiler ve etkili iletişim. (12.Baskı), *İletişime Giriş: Temel Kavramlar ve süreçler.* Ankara: Pegem Akademi.

Kona, G. (2016). Hukuk okuryazarlık programı ve Av. Filiz Saraç. Erişim adresi http://www.hukukokuryazarligi.com/2015/hukuk-okuryazarligi-programi-ve-avfiliz-sarac/

Köse Ç. T. ve Bursa, S. (2020). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hukuk okuryazarlığına ilişkin algıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *33*(*2*), 372-388.

Doi: 10.19171/uefad.609049.

Launceston Comminty Legal Centre. (2017). *Becaming a legal literacy volunteer with LCLC*. Retrieved from http://www.lclc.net.au/volunteers/legal-literacyvolunteers.html

Leicester University. (n.d.). *Developing legal literacy with children in key stage 2*. Retrieved from http://www2.le.ac.uk/departments/law/research/developinglegal-literacy

Leming, R. (1995). *Essentials of law-related education*. Bloomington: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education.

Marshall, A. N. ve Barclay, S. (2003). Introduction: In their own words: how ordinary people construct the legal world. *Law & Social Inquiry, 28*(3), 617-628. Retrieved from http://cscs.res.in/dataarchive/textfiles/textfile.2007-0920.180813 2681/file

Marzooghi, R., Sadeghi, M. H., Mohammadi, M., Karimi, M. H., & Hammadzadeh, K. M. (2016). Comparative study of legal literacy level of the elementary and secondary school teachers. *Journal of Politics and Law, 9*(9), 119-125.

McGuire, J. ve Priesly, P. (1981). *Life after school: A social schools curriculum. Owford:* Pergamon Press.

MEB. (2015). *İnsan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Erişim adresi https://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/ icerik/72

MEB. (2018a). *Seçmeli hukuk ve adalet dersi öğretim programı ve kılavuzu*. Erişim adresi https://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari/icerik/72

MEB. (2018b). *İlköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu* (4,5,6,7. Sınıflar). Erişim adresi https://ttkb.meb.gov.tr/www/ogretim-programlari /icerik/72

Mehmetoğlu, A. U. (2021). *Sosyal bilimler ansiklopedisi*. (Ed. M. A. Yekta Saraç). (1. Baskı) Ankara: Tübitak Yayınları.

Melvin, B. ve Wilkinson, A. P. (2003). *Everybody's guide to law: all the legal information you need in one comprehensive volume* (2nd Edition). Glasgow: Collins Reference.

Mertler, C.A. (2017). *Action research: İmproving schools and empowering educators*. (5th. Ed.). London: SagePublication.

Mirabile, C. (2013). *A comparison of legal literacy among teacher subgroups*. Doctorate Dissertation, Virginia Commonwealth University, Usa.

Morgan, C. T. (1995). *Psikolojiye Giriş* (Çev. Hüsnü Arıcı ve diğ.), (11.Baskı), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Mutlu, E. (2004). *İletişim sözlüğü*. (4.Baskı), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Naylor, D. T. (1976). *Values: law-related edocation and the elementary school teacher*. Washington: NEA Publications.

Nessel, P. A. (2002). *Youth courts in law-related education*. Bloomington: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science, Education.

Oğuz, S. (2013). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler eğitimi çerçevesinde hukuk okuryazarlık düzeylerinin belirlenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.

Oğuzkan, F. (1974). *Eğitim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Olgun, H. (2021). *Sosyal bilimler ansiklopedisi*. (Ed. M. A. Yekta Saraç). (1. Baskı) ,Ankara: Tübitak Yayınları.

Özekes, M. (2015). *Temel Hukuk Bilgisi*. (6.Basım) Ankara: Yetkin Yayınları.

Özkan, G. (2010). Anayasa Mahkemesi'ne göre hukuk devletinin anlamı ve yargının konumu. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1, 81-134.

Patton, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri.* (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.

Paul, R. ve Elder, L. (2005). Critical Thinking and Art of Substaining Writing: Part I. *Journal of Developmental Education, 29*(1), 40.

Pehlivan, Z. (2004). Fair-play kavramının geliştirilmesinde okul sporunun yeri ve önemi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2*(2); 49-53.

Pereira, C. (1988). *Law-related education in elementary and secondary schools.* Bloomington: ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education.

Picus, L., Sachse, T. P. ve Smith, R. M. (1983). Teaching problem solving: A research synthesis. *Northwest Regional Educational Laboratory.* Portland, Oreg. Retrieved from ERIC database. (ED238875)

Polat, M. (2017). *Sınıf öğretmenlerinin eleştirel düşünme eğilimleri ile yaratıcılık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman: Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pulaşlı, H. ve Korkut, Ö. (2017). *Temel Hukuk*. Adana: Karahan Kitabevi.

Rudinov, J. ve Barry, V. E. (2004) *Invitation to critical thinking.* Thomson and Wadsworth.

Savage, T. ve Armstrong, D. G. (2004). *Effective teaching in elementary social studies* (5nd ed.). New Jersey : Pearson Publishing.

Schimmel, D. ve Militello, M. (2007). Legal literacy for teachers:

A neglected responsibility. Harvard Educational Review, 77(3), 257-284.

Sharma, S. (2016). Legal literacy growing need of the society. *Scholarly Research Journal For İnterdisciplinary Studies, 4*(26), 2758-2762.

Sukerman, T. (2000). The problems of the socialization of the upper-grade students of special schools for children with hearing disabilities. *Russian Education and Society*, 42(5), 56-66.

TDK , (2010). (11. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Telman, N. ve Ünsal, P. (2009). *İnsan ilişkilrinde iletişim. İstanbul:* Epsilon Yayıncılık.

Topaloğlu, M. (2016). *Ailede sorumluluk eğitimi.* İstanbul: Yediveren Yayınları.

Turan, N. (2015). *Çalışma yaşamında yetenek, beceri, yetkinlik, yeterlilik.* Nobel Yayınları.

Upadhyay, S. (2005). Law fort he people: interactive approaches to legal literacy in Indıa. *Partipatory Learning and Action, 53,* 23-29. Retrieved from http://pubs.iied.org/pdfs/G02970.pdf?

Wagner, P. H. (2007, November). *An evaluation of the legal literacy of educators and the implications for teacher preparation programs.* A paper presented at the Education Law Association 53rd Annual Conference, California.

White, J. B. (1983). The Invisible Discourse of the Law: Reflections on Legal Literacy and General Education. *Universty of Colorado Law Review 54* (3), 397-409.

Woodley, C. ve Marshall, S. (2012, June 20-22) Occupational health & safety: a key legal literacy for learningin & about the workplace. Paper submitted World Association of Cooperative Education (WACE) Conference, Where

East Meets West & Theory Meets Practice, Istanbul.

Yanılmaz, M. (2012). *Hukuk okuryazarlığı* (2. baskı). İstanbul: Nakış Ofset.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* 10 bs. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, B. ve Özkahraman, Ş. (2011). Hemşirelikte problem çözme. *Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2*(3), 155-159.

Yılmaz, B. (1989). Okuryazarlık ve okuma alışkanlığı üzerine. *Türk Kütüphaneciliği,* 3(1), 48-53. http://www.bby.hacettepe.edu.tr/yayinlar.

Yılmaz, F. G. (2017). Güçlü bir hukuk devleti için etik, demokratik, laik eğitim sistemi ve eğitim hukuku. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (*129*), 347-388.

Yüksel, H. ve Şahin, F. (2008). Communacation skill levels in Turkish prospective teachers. *Social Behavior and Personality: An International Journal,* 36 (9). 1283-1294.

Yüksel, G. (2001). Öğretmenlerin sahip olmaları gereken davranış olarak sosyal beceri. *Milli Eğitim Dergisi,* 150.

Yüksel, H. (2009), İletişim kavram ve tanımı. (3.Baskı). (Ed. Uğur Demiray), *Genel İletişim.* Ankara: Pegema Yayınları.

Zariski, A. (2014). *Legal literacy: an introduction to legal studies.* Edmonton: AU Press.

Zıllıoğlu, M. (2007). *İletişim nedir?* (3.Basım), İstanbul: Cem Yayınevi.

Dil Felsefesi Ekseninde
Vahiy ve Anlam

Okan Bağcı

gece kitaplığı

Dil Felsefesi Ekseninde Vahiy ve Anlam
Okan Bağcı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-018-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Takdim **1**

Önsöz **3**

Giriş **5**

Birinci Bölüm

Referans, Doğruluk ve Anlam 13

1.1. Referans ve Anlam 14

1.1.1. Referansa Dayalı Anlam Teorilerine Yöneltilen Eleştiriler 14

1.1.2. Referansın Farklı Kullanım Biçimleri 20

1.1.3. Önermesel Tutumlarda Referans Problemi 26

1.2. Doğruluk ve Anlam 35

1.2.1. Doğrulama İlkesi 37

1.2.2. Yanlışlama İlkesi 42

İkinci Bölüm

Vahiyde Bağlamın Rolü: 47

Kullanım Merkezli Yaklaşım 47

2.1. Kullanım Merkezli Anlam Teorileri 47

2.1.1. Dil Oyunları 48

2.1.2. Konuşmacı Anlamlandırması 50

2.1.3. Söz Edimleri 57

2.2. Bağlam ve Vahiyde Anlam.....66

2.2.1. Bağlam ve Anlam.....68

2.2.2. Tarihselci Yaklaşım Açısından Bağlam.....75

2.2.3. Vahyin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Bir İmkân Olarak İçlemsel Semantik.....82

Sonuç.....90

Kaynakça 93

Takdim

Kıymetli Okurlar,

Takdim etmekten büyük bir onur duyduğum "Dil Felsefesi Ekseninde Vahiy ve Anlam" isimli kitap, İslam Vahyi'ni, anlam ve dilin felsefi boyutları üzerinden çözümlemeyi hedefleyen derinlikli bir çalışma. Bu kitap, dilin inanç, düşünce ve anlam üzerindeki etkisini farklı bir perspektiften incelemeye alıyor.

Yazar, dilin anlam üretimi üzerindeki rolünün farkındalığını artırmayı hedefliyor ve bu süreçte vahyin nasıl bir etkiye sahip olduğunu inceliyor. Kitapta, dilin sadece bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda bizim dünyayı nasıl algıladığımızı ve anladığımızı şekillendiren bir araç olduğunu gösteriyor.

Saussure; dilin, anlam ve ifadenin bir sistemi olduğunu, bu sistemde her bir öğenin diğerleriyle ilişkili olduğunu ifade ederek, dilin, anlamların oluşturulması ve iletilmesi konusunda karmaşık bir sistem olduğunu belirtmiş. Derrida da dilin her zaman daha fazlasını ifade ettiğini, her zaman belirsiz, her zaman sınırsız olduğunu ifade ederek, dilin yalnızca yüzeydeki anlamları taşımakla kalmayıp, aynı zamanda derinliklerinde gizli olan çok yönlü anlamlar da taşıdığını vurgulamıştır. Dolayısıyla dil konusunun oldukça karmaşık bir yapıya sahip olduğu, konu vahiy olduğunda daha hassas bir yapıyla karşı karşıya olduğumuz aşikâr.

Yazar, dilin felsefi boyutlarını ve İslam vahyinin dil aracılığıyla nasıl anlamlandırıldığını ustaca ele alırken, okuyucuya çarpıcı ve düşündürücü bir bakış açısı sunuyor. Kitapta, dil felsefesi ekseninde vahiy ve anlam konusu derinlikli bir şekilde ele alınıyor. Bu çerçevede anlam ve yorum farklılığına da dikkat çekilerek, anlama ulaşma çabası ile ilgili metodolojik bir perspektif sunuluyor. Dolayısıyla bu çalışma, okuyucularını dilin, anlamın ve İs-

Kaynakça

Altınörs, Atakan. *Anlam, Doğrulama ve Edimsellik: Austin Üzerine Bir İnceleme*. Bursa: Alfa Yayınları, 2001.

Aristoteles. *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Sosyal Yayınlar, 2010.

Aristoteles. *Organon II: Önerme*. çev. Hamdi Ragıp Atademir. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

Aristoteles. *Organon III: Birinci Analitikler*. çev. Ragıp Atademir. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

Austin, J. L. "Performative Utterances". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 120-129. New York: Oxford University Press, 1996.

Austin, J. L. *Söylemek ve Yapmak*. çev. R. Levent Aysever. İstanbul: Metis Yayınları, 2017.

Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlâhiyat Vakfı Yayınları, 2012.

Ayer, A. J. *Dil, Doğruluk ve Mantık*. çev. V. Hacıkadiroğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 1998.

Bach, Kent. "Context Dependence". *The Bloomsbury Companion to the Philosophy of Language*. ed. Manuel García-Carpintero - Max Kölbel. 153-184. London: Bloomsbury Publishing, 2014.

Bağcı, Okan. "Dinî Çoğulculuğun Semantik Temelleri -İnanç Deklarasyonu Olarak Önermesel Tutumlar-". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 9/1 (Bahar 2022), 379-398.

Bağcı, Okan. "Gündelik Dil Felsefesi Bağlamında Din Dili ve Doğruluk Problemi". *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20/4 (2021), 1571-1584.

Bağcı, Okan. "Vahiy Bağlamında Edimsöz Edimleri ve Dil-Dünya Arasındaki Uyumun Yönü". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (Güz 2021), 1141-1157.

Bezuidenhout, Anne. "Truth-Conditional Pragmatics". *Philosophical Perspectives* 16 (Language and Mind) (2002), 105-134.

Blackstone, W. T. "The Status of God-Talk". *Religious Language and Knowledge.* ed. R. H. Ayers - W. T. Blackstone. 1-17. North Carolina: The University of Georgia Press, 1972.

Braun, David. "Understanding Belief Reports". *The Philosophical Review* 107/4 (October 1998), 555-595.

Broiles, R. D. "Linguistic Analysis of Religious Language: A Profusion of Confusion". *Religious Language and Knowledge.* ed. R. H. Ayers - W. T. Blackstone. 135-146. North Carolina: The University of Georgia Press, 1972.

Burge, Tyler. "Philosophy of Language and Mind: 1950-1990". *The Philosophical Review* 101/1 (January 1992), 3-51.

Chalmers, David J. "Epistemic Two-Dimensional Semantics". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 118/1-2 (March 2004), 153-226.

Chalmers, David J. "On Sense and Intension". *Philosophical Perspectives* 16 (2002), 135-182.

Chisholm, Roderick. "Knowledge and Belief: 'De Dicto' and 'De Re'". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 29/1 (January 1976), 1-20.

Davidson, Donald. "A Nice Derangement of Epitaphs". *The Philosophy of Language.* ed. Aloysius Patrick Martinich. 465-475. New York: Oxford University Press, 1996.

Davidson, Donald. "Belief and the Basis of Meaning". *Synthese* 27 (1974), 309-323.

Davidson, Donald. *Inquiries into Truth and Interpretation*. New York: Oxford University Press, 1984.

Davidson, Donald. "What Metaphors Mean". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 415-426. New York: Oxford University Press, 1996.

Denkel, Arda. *Anlam ve Nedensellik*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 1996.

Denkel, Arda. *Anlaşma: Anlatma ve Anlama*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 1981.

Derose, Keith. "Contextualism and Knowledge Attributions". *Philosophy and Phenomenological Research* 52/4 (December 1992), 913-929.

Dever, Josh. "Formal Semantics". *The Bloomsbury Companion to the Philosophy of Language*. ed. Manuel García-Carpintero - Max Kölbel. 47-83. London: Bloomsbury Publishing, 2014.

Donnellan, K. "Reference and Definite Descriptions". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 231-243. New York: Oxford University Press, 1996.

Emiroğlu, İbrahim. *Mantık Yanlışları*. Ankara: Elis Yayınları, 2011.

Evans, J. L. "On Meaning and Verification". *Mind* 62/245 (January 1953), 1-19.

Ewing, A. C. "Religious Assertions in the Light of Contemporary Philosophy". *Philosophy* 32/122 (July 1957), 206-218.

Ferré, F. *Din Dilinin Anlamı (Modern Mantık ve İman)*. çev. Z. Özcan. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1999.

Flew, Antony. "Theology and Falsification: A Symposium". *The Philosophy of Religion*. ed. Basil Mitchell. 13-22. Suffolk: Oxford University Press, 1978.

Frazer, J. G. *The Golden Bough*. London: Canongate Books, 2004.

Frege, Gottlob. "On Sense and Nominatum". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 186-198. New York: Oxford University Press, 1996.

García-Carpintero, Manuel. "Editorial Introduction: History of the Philosophy of Language". *The Bloomsbury Companion to the Philosophy of Language*. ed. Manuel García-Carpintero - Max Kölbel. 1-25. London: Bloomsbury Publishing, 2014.

Grice, Herbert Paul. "Logic and Conversation". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 156-167. New York: Oxford University Press, 1996.

Grice, Herbert Paul. "Meaning". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 85-91. New York: Oxford University Press, 1996.

Grice, Herbert Paul. "Utterer's Meaning and Intention". *The Philosophical Review* 78/2 (April 1969), 147-177.

Hamilton, Paul. *Historicism*. New York: Routledge, 1996.

Hare, R. M. "Theology and Falsification: A Symposium". *The Philosophy of Religion*. ed. Basil Mitchell. 13-22. Suffolk: Oxford University Press, 1978.

Herder, J. G. *J.G. Herder on Social and Political Culture*. çev. F. M. Bernard. ed. F. M. Bernard. Cambridge: Cambridge University Press, 1969.

Hick, John H. *Philosophy of Religion*. New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1973.

Hintikka, Jaakko. *Knowledge and Belief: An Introduction to the Logic of the Two Notions*. New York: Cornell University Press, 1962.

Humboldt, Wilhelm von. "On the Task of the Historian". *The Hermeneutics Reader: Texts of the German Tradition from the Enlightenment to the Present*. ed. Kurt Mueller-Vollmer. 105-117. New York: Continuum, 2006.

Kılıç, Recep. *Modern Batı Düşüncesinde Vahiy*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2004.

Kırbaşoğlu, M. Hayri. *Müslüman Kalarak Yenilenmek*. Ankara: Otto Yayınları, 2019.

Kripke, Saul. "A Puzzle about Belief". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 382-409. New York: Oxford University Press, 1996.

Kripke, Saul. "Speaker's Reference and Semantic Reference". *Midwest Studies in Philosophy* 2/1 (1977), 255-276.

Kripke, Saul. *Adlandırma ve Zorunluluk*. çev. Berat Açıl. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2010.

Lakoff, George - Johnsen, Mark. *Metaphors We Live By*. Chicago: The University of Chicago Press, 2003.

Lewis, David. "Index, Context, and Content". *Philosophy and Grammar*. ed. S. Kanger - S. Öhman. 79-100. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1981.

Lycan, William G. *Philosophy of Language: A Contemporary Introduction*. New York: Routledge, 2008.

Martí, Genoveva. "Reference". *The Bloomsbury Companion to the Philosophy of Language*. ed. Manuel García -Carpintero - Max Kölbel. 106-124. London: Bloomsbury Pub-

lishing, 2014.

Martinich, Aloysius Patrick. "Introduction". *A Companion to Analytic Philosophy.* ed. A. P. Martinich - D. Sosa. 1-5. Cornwall: Blackwell Publishers, 2001.

Martinich, Aloysius Patrick. "A Theory for Metaphor". *The Philosophy of Language.* ed. Aloysius Patrick Martinich. 427-438. New York: Oxford University Press, 1996.

McKay, Tom. "On Proper Names in Belief Ascriptions". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 39/3 (April 1981), 287-303.

Mehranshargh. "A. J. Ayer on Logical Positivism and Its Legacy (1976)". *YouTube.* Yayın Tarihi 8 Kasım 2015. https://www.youtube.com/watch?v=nG0EWNezFl4

Mill, John Stuart. *System of Logic.* London: Longmans, 1865.

Mitchell, Basil. "The Justification of Religious Belief". *New Essays on Religious Language.* ed. D. M. High. 178-197. New York: Oxford University Press, 1969.

Mitchell, Basil. "Theology and Falsification: A Symposium", *The Philosophy of Religion.* ed. Basil Mitchell. 13-22. Suffolk: Oxford University Press, 1978.

Moore, G. E. *Some Main Problems of Philosophy.* New York: Collier Books, 1966.

Moosa, Ebrahim. "Introduction". *Revival and Reform in Islam.* ed. Ebrahim Moosa. 2-29. Oxford: Oneworld Publications, 2003.

Moran, Richard. "Metaphor". *A Companion to the Philosophy of Language.* ed. Bob Hale - Crispin Wright. 248-270. Oxford: Blackwell Publishers, 1999.

Nielsen, Kai. "Religion and Commitment". *Religious Language and Knowledge.* ed. R. H. Ayers - W. T. Blackstone. 18-43.

North Carolina: The University of Georgia Press, 1972.

Öner, Necati. *Klasik Mantık*. Ankara: Divan Kitap, 2011.

Özcan, Zeki. *Dil Felsefesi I (Mantıkçı Paradigma)*. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2014.

Özcan, Zeki. *Dil Felsefesi III (İkinci Wittgenstein'da Gramer Paradigması)*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2018.

Özcan, Zeki. *Dil Felsefesi IV (Austin'de Eylemsel Paradigma)*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2020.

Özsoy, Ömer. *Kur'an ve Tarihsellik Yazıları*. Ankara: Otto Yayınları, 2021.

Paçacı, Mehmet. "Kur'an ve Ben Ne Kadar Tarihseliz?". *İslâmî Araştırmalar* 9/1-2-3-4 (1996), 119-134.

Pietroski, Paul M. "Meaning before Truth". *Contextualism in Philosophy: Knowledge, Meaning, and Truth*. ed. Gerhard Preyer – Georg Peter. 253-300. New York: Oxford University Press.

Putnam, Hilary. "Meaning and Reference". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 284-291. New York: Oxford University Press, 1996.

Putnam, Hilary. "The Meaning of 'Meaning'". *Philosophical Papers, Volume 2: Mind, Language and Reality*. ed. Hilary Putnam. 131-193. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.

Putnam, Hilary. *Philosophical Papers: Volume 2, Mind, Language and Reality*. London: Cambridge University Press, 1975.

Quine, W. V. "Meaning". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 446-455. New York: Oxford University Press, 1996.

Quine, W. V. "Quantifiers and Propositional Attitudes". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 330-336. New York: Oxford University Press, 1996.

Quine, W. V. "Two Dogmas of Empiricism". *The Philosophy of Language*. ed. A. P. Martinich. 39-52. New York: Oxford University Press, 1996.

Rahman, Fazlur. *Islam*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1966.

Recanati, François. "Pragmatics". *The Bloomsbury Companion to the Philosophy of Language*. ed. Manuel García-Carpintero - Max Kölbel. 185-202. London: Bloomsbury Publishing, 2014.

Russell, Bertrand. "Descriptions". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 208-214. New York: Oxford University Press, 1996.

Russell, Bertrand. "On Denoting". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 199-207. New York: Oxford University Press, 1996.

Schleiermacher, F. D. E. *Hermeneutics: The Handwritten Manuscripts*. çev. James Duke - Jack Forstman. ed. Heinz Kimmerle. Missoula: Scholars Press, 1977.

Searle, John Rogers. "A Taxonomy of Illocutionary Acts". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 141-155. New York: Oxford University Press, 1996.

Searle, John Rogers. "Indirect Speech Acts". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 168-181. New York: Oxford University Press, 1996.

Searle, John Rogers. "Proper Names". *Mind* 67/266 (April 1958), 166-173.

Searle, John Rogers. "What Is a Speech Act?". *The Philosophy of Language*. ed. Aloysius Patrick Martinich. 130-140. New

York: Oxford University Press, 1996.

Soames, Scott. "Direct Reference, Propositional Attitudes, and Semantic Content". *Philosophical Topics* 15/1 (Spring 1987), 47-87.

Soames, Scott. "Truth, Meaning, and Understanding". *Philosophical Studies: An International Journal for Philosophy in the Analytic Tradition* 65/1 (February 1992), 17-35.

Stalnaker, Robert C. "Indicative Conditionals". *Language in Focus: Foundations, Methods and Systems (Essays in Memory of Yehoshua Bar-Hillel).* ed. Asa Kasher. 179-198. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company, 1976.

Strawson, Peter Frederick. "Meaning and Truth". *The Philosophy of Language.* ed. Aloysius Patrick Martinich. 104-114. New York: Oxford University Press, 1996.

Strawson, Peter Frederick. "On Referring". *Mind* 59/235 (July 1950), 320-344.

Swinburne, Richard. *Revelation: From Metaphor to Analogy.* New York: Oxford University Press, 2007.

Taliaferro, Charles - Marty, Elsa J. *A Dictionary of Philosophy of Religion.* New York: The Continuum International Publishing Group, 2010.

Tarski, Alfred. "The Semantic Conception of Truth and the Foundation of Semantics". *The Philosophy of Language.* ed. Aloysius Patrick Martinich. 61-84. New York: Oxford University Press, 1996.

Utku, Ali. *Ludwig Wittgenstein: Erken Döneminde Dilin Sınırları ve Felsefe.* Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2014.

Wisdom, J. "Gods". *Proceedings of the Aristotelian Society* 45 (1944-1945), 185-206.

Wittgenstein, Ludwig. *Felsefi Soruşturmalar.* çev. Deniz Kanıt.

İstanbul: Totem Yayıncılık, 2006.

Wittgenstein, Ludwig. "Remarks on Frazer's *The Golden Bough*". çev. Stephan Palmié. *The Mythology in Our Language (Remarks on Frazer's Golden Bough)*. ed. Giovanni da Col - Stephan Palmié. 29-74. Chicago: Hau Books, 2018.

Wittgenstein, Ludwig. *Tractatus Logico-Philosophicus*. çev. O. Aruoba. İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

Ziyaret Fenomeni Açısından

HATAY

ve Çevresi Örneği

ZEYNEP GÜL KÜÇÜK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-230-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ ..... **vi**

KISALTMALAR ..... **xix**

BÖLÜM I
GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 1
1.2. Araştırmanın Yöntemi 3
1.3. Araştırmanın Sınırları 5
1.4. Kaynaklar 6
1.5. Kavramsal Çerçeve 7
1.5.1. Ziyaret Fenomeni 7
1.5.2. Kutsal Kavramı 10
1.5.3. Anahtar Kelimeler 13
1.5.3.1. Şeyh 13
1.5.3.2. Dede 14
1.5.3.3. Baba 15
1.5.3.4. Veli 16
1.5.3.5. Üçler, Yediler, Kırklar, Ricalü'l Gayb 17
1.5.3.6. Ehl-i Beyt 20
1.5.3.7. Makam 21
1.5.3.8. Buhur 21
1.5.3.9. Adak 22
1.6. Hatay İlinin Adı Coğrafyası ve Jeopolitiği 23
1.6.1. Hatay ve Antakya Adı 23
1.6.2. Hatay İli Coğrafi Konumu ve Yapısı 24
1.6.3. Hatay İlinin Jeopolitiği 26

BÖLÜM II
HATAY VE ÇEVRESİNDE ZİYARET YERLERİ

2.1. Genel Ziyaret Yerleri 28
2.1.1. Habib-i Neccar 28
2.1.2. Bayezid-i Bestami Ziyareti 32
2.1.3. Ahmed Kuseyri Türbesi 36
2.1.4. Hızır 39
2.1.5. Şıh Yusuf el-Hekim 44
2.1.6. Şeyh Ziya Baba 47
2.1.7. Seyyit Arabi 50
2.1.8. Hızır 52
2.1.9. Mürsel Dede Ziyareti 53
2.1.10. Gazi Abdurrahman Paşa Türbesi (Belenli Şeyh Ahmet Bilen) 55
2.1.11. Zeynel Abidin 56
2.1.12. Şeyh Abdino Türbesi 57
2.2. Yerel Ziyaretler 57
2.2.1. Hızır Türbeleri 57

2.2.1.1. Hıdır 59
2.2.1.2. Hızır..... 60
2.2.1.3. Hızır..... 61
2.2.1.4. Hıdır 62
2.2.1.5. Şıh Hıdır 63
2.2.1.6. Hıdır 63
2.2.1.7. Hızır..... 64
2.2.1.8. Hıdır 64
2.2.1.9. Hızır..... 65
2.2.1.10. Hızır..... 66
2.2.1.11. Hıdır 68
2.2.1.12. Hızır..... 68
2.2.1.13. Hıdır 69
2.2.1.14. Hızır-ı Zuhur 70
2.2.2. Diğer Hızır Türbeleri 71
2.2.2.1. Hıdır, Şeyh Hasan, Şeyh Musa-Bil Vata Ğavce, Şeyh Yusuf El Hekim 72
2.2.2.2. Hızır, Mıkdet Aleyhisselam 73
2.2.2.3. Seyyidina Hıdır, Seyyidina Migdad El Yemin, Seyyidina Cafer Tayyar ……..... 74
2.2.2.4. Hıdır, Mikded El Yemin, Nebi İsmail, Şeyh Hasan..... 74
2.2.2.5. Hıdır, Mikdet Yemin, Cafer El Tayyar, Şeyh Hasan, Ali El Nurani..... 74
2.2.2.6. Hıdır, Nebi Yünüs İbin Nebi Mette..... 75
2.2.2.7. El Hıdır, Nebi Yunes, Melik Cafer Tıyyar..... 75
2.2.2.8. Hıdır ve Melek Cafer el-Tayyar..... 77
2.2.2.9. Seyyidina Hızır, Şıh Muhammed Tubani, Şıh Hasan 77
2.2.2.10. Hızır, Şeyh Hasen, Şeyh Rıslen 78
2.2.3. Şıh, Şeyh Türbeleri 80
2.2.3.1. Şıh Abdullah Muğavri..... 81
2.2.3.2. Şıh Ali Suvayri..... 81
2.2.3.3. Şıh Muhammed Cerid 82
2.2.3.4. Şıh Mansur 83
2.2.3.5. Şıh Yusuf Ebu Turhan..... 83
2.2.3.6. Şıh Yusuf Lıkfeyfeti..... 84
2.2.3.7. Şeyh Recep..... 85
2.2.3.8. Şıh Muhammed Biyedri (Libyedri)..... 86
2.2.3.9. Şıh Hasin (Hesin) 87
2.2.3.10. Şıh Hasan Sincari 88
2.2.3.11. Şeyh Mus Makamı (Şeyh Hasan Mezarı) 89
2.2.3.12. Şeyh Muhammed Kvaycak 90
2.2.3.13. Şeyh Muhammed El-Vili Makamı 91
2.2.3.14. Şeyh Muhammed Reyhani 91
2.2.3.15. Şıh Hasan..... 92
2.2.3.16. Şeyh Hasan İlesmer..... 94
2.2.3.17. Şeyh Abdullah Muğevri Türbesi 94
2.2.3.18. Şeyh İbrahim Muğevri Türbesi 95
2.2.3.19. Şeyh Hasan Elbağaç..... 95
2.2.3.20. Şeyh Zahir 96
2.2.3.21. Şeyh Dahir..... 97
2.2.3.22. Şeyh Muhammed Bağdadi 97

2.2.3.23. Şeyh İsa ve Gılamo (Şeyh İsa ve Oğlu) 98
2.2.3.24. Şeyh Muhammed El Arabi (Şahuk) 99
2.2.3.25. Şeyh Abdullah Seyit 99
2.2.3.26. Şeyh Seydi Muhammed Hittab Akyol 101
2.2.3.27. Şeyh Salih 101
2.2.3.28. Şeyh Ahmet 103
2.2.3.29. Şeyh Habeş 104
2.2.3.30. Şeyh Ali 105
2.2.3.31. Şeyh Abbas 105
2.2.3.32. Şıh Abdallah 106
2.2.3.33. Şıh Muhammed 106
2.2.3.34. Şeyh Ahmet Tavil 106
2.2.3.35. Şeyh Yusuf el-Hekim 107
2.2.3.36. Şıh Ahmedil Muğrabi 107
2.2.3.37. Ahmed Hamedi 108
2.2.3.38. Şıh Muhammed Benyesi 108
2.2.3.39. Şeyh Abdurrahman (Ötmen Dede) 108
2.2.3.40. Şeyh Dip (Kurt Hoca) 109
2.2.3.41. Şeyh Hatim Tubani 109
2.2.3.42. Şeyh Abdullah El Muğavre, Şeyh Ali Asker Paşa 110
2.2.3.43. Şeyh Hasan Mekzun Sincer 111
2.2.3.44. Şeyh Yusuf Er-Redded 111
2.2.3.45. Şeyh Zahir, Şeyh Kasım Muhammed Mengüllü 111
2.2.3.46. Şeyh Yusuf Mengüllü 112
2.2.3.47. Şeyh Muhammed Mengüllü, Şeyh Ali Hayır Sincere, Şeyh Ahmed Yüsvey, Şeyh Ali Oğlu Şeyh Selman, Uvled Şeyh Ali Beled 112
2.2.3.48. Şeyh Yunus Rahip 113
2.2.3.49. Şeyh Ihlel 114
2.2.3.50. Şıh Muhammed Garip 115
2.2.3.51. Seydi Salih 116
2.2.3.52. Şeyh Hasan Eklaye El Hekim 116
2.2.3.53. Şeyh İbrahim Şama, Şeyh Brahim Şama 117
2.2.3.54. Şıh Hayavi 118
2.2.3.55. Şıh Abdurrahman 118
2.2.3.56. Şıh Ferric (Mehmed Dede) 119
2.2.3.57. Ğulamed Erdir Reyhani 120
2.2.3.58. Şeyh Hamza 121
2.2.3.59. Şıh Muhammed Hicri, Şıh Ahmed İğlem, Şıh Hasan Zahır Eliblata, Ali Zeynel Abidin 121
2.2.3.60. Şeyh İbrahim El-Hekim 122
2.2.3.61. Şeyh Ali Mansur Issuvayre 122
2.2.3.62. Şeyh Rih 124
2.2.3.63. Şeyh Hasan El-Kıbbe 124
2.2.3.64. Şeyh Hasan El-Klea El-Hekim 125
2.2.3.65. Şeyh Kasım 125
2.2.3.66. Şeyh Hasan İbin Mekzun Essın Cari 126
2.2.3.67. Şeyh Daher 126
2.2.3.68. Şıh Muhammet el Hecri 127
2.2.3.69. Şeyh Sead 128
2.2.3.70. Şıh Ali Kadim El Mü'minin 128
2.2.3.71. Reş(Reşit) Ağa 129

2.2.3.72. Molla Ahmet 130
2.2.3.73. Mehmet Ali Hoca 130
2.2.3.74. El Arabi 131
2.2.4. Baba-Dede Mezarları 137
2.2.4.1. Ali Baba 137
2.2.4.2. Karabıyık Dede 141
2.2.4.3. Kümbet Dede (Kömbeci Dede) 142
2.2.4.4. Hasan Dede (Dardağanlı Dede, Bıçakçı Dede) 143
2.2.4.5. Kavuklu Dede 143
2.2.4.6. Azhar (Asar) Dede 144
2.2.4.7. Asar Dede 144
2.2.4.8. Murtaza Dede 145
2.2.4.9. Ömer Dede 147
2.2.4.10. Kılıç Dede 147
2.2.4.11. Ömer Dede 148
2.2.4.12. Acem Dede 148
2.2.4.13. Uzun İdris Dede 148
2.2.4.14. Kubbe (Ahmet) Dede 149
2.2.4.15. Yel Dede 150
2.2.4.16. Arslan Dede 151
2.2.5. Nebi Makamları 151
2.2.5.1. Hz. Musa 151
2.2.5.2. Nebi Yunus 153
2.2.5.3. Nebi Edris, Nebi Hud, Nebi Himden 154
2.2.5.4. Nebi İdris 155
2.2.5.5. Nebi Yunus, Nebi Edris 156
2.2.5.6. Nebi Yahya İbin Zekeriyya 157
2.2.5.7. Nebi Nuh 159
2.2.5.8. Nebi Yakup 159
2.2.5.9. Nebi Nuh, Nebi Yahya, Nebi İdris 160
2.2.5.10. Nebi Nuh, Şeyh Hasan, Şeyh Muhammed Ğaşim 160
2.2.5.11. Nebi Yahya Ve Nebi İshak 161
2.2.5.12. El Nebi Yunus, El Şeyh Muhammed El Arabe, El Şeyh Abdullah El Muğaviri 161
2.2.5.13. Nebi Yunus, Brahim Halil, Meryem El Gıdra 162
2.2.5.14. Nebi Yunus, Nebi Hamza 162
2.2.5.15. Nebi Hamza 163
2.2.5.16. Nebi Hamza 163
2.2.5.17. İbrahim El Halil, Cafer El Tayyar, Şeyh Yusuf El Hekim 164
2.2.5.18. Nebi Hesen ve Hüsen 165
2.2.5.19. Nebi İsmail, Nebi Yahya, Şeyh Murşed El Hraysuni 165
2.2.5.20. Nebi Allah Yunus, Cafer El Tayyar 165
2.2.5.21. Nebi Yunus, Şeyh Hasan Davud, Mikdat El Yemin, Şeyh Mustafa 165
2.2.5.22. Nebi Fıdıl (Fadil) 166
2.2.5.23. Nebi Allah Edris, Mikdet İl Yemin, Şeyh Muhammed Libyedri, Şeyh Ali Ilmağriti 166
2.2.5.24. Nebi Makamları 167
2.2.6. Şehit Mezarları 167
2.2.6.1. Şehit Boşa 167
2.2.6.2. İki Şehit Türbesi 168

2.2.6.3. Şehit Türbesi 168
2.2.6.4. Geyikli Ziyaret 169
2.2.6.5. Seyit Ali 170
2.2.6.6. Uzun Mezar 170
2.2.6.7.Vılıy Şehid 170
2.2.6.8. Ziyaret 171
2.2.7. Sahabe Türbeleri 172
2.2.7.1. Hz. Bilal Habeşi 172
2.2.7.2. Mıgdat el-Yemin 173
2.2.7.3. Hz. Mikdat Makamı 174
2.2.7.4. Melik Cafer Tayyar 176
2.2.7.5. Melek Cafer Tayyar, Mikdet Yemin, Sebiğ İnbiye 176
2.2.7.6. Muğire Bin Şube 178
2.2.7.7. Selman el-Farisi 179
2.2.7.8. Hasan Basri 182
2.2.7.9. Hasan Basri 183
2.2.7.10. Hamze İbni Abdülmuttalib 184
2.2.7.11. Kanbar İbn Kadan 184
2.2.8. Ehli Beyt Ziyaretleri 185
2.2.8.1. İmam Ali Zeynül Abidin 185
2.2.8.2. Cafer-i Sadık ve Musa Kazım 187
2.2.8.3. Hasan ve Hüseyin 187
2.2.8.4. Fatma Zehra 187
2.2.9. Üçler-Yediler-Kırklar-Dokuzlar 187
2.2.9.1. Üç Kardeşler 187
2.2.9.2. Yedi Türbe 188
2.2.9.3. Dokuz Enbiya (Ermiş) 189
2.2.9.4. Kırklardan Murtaza Aziz Dede 189
2.2.10. Kız-Kadın Ziyaretleri 190
2.2.10.1. Şıh Hilal 190
2.2.10.2. Şıh Zeliha 190
2.2.10.3. Şeyh Hilal ve Şeyh Recep 191
2.2.10.4. Cennet Ana 191
2.2.10.5. Fatma Ziyareti 192
2.2.10.6. Kara Ziyareti (Yel Ocağı Ziyareti) 192
2.2.10.7. Kız Ziyareti 193
2.2.10.8. Kız Ziyareti (Çalı Ziyareti) 193
2.2.11. Yedi Uyurlar veya Ashab-ı Kehf 194
2.2.11.1. Ashabel Kehf ve Hıdır 194
2.2.12. Kizmen-Danyal Ziyaretleri 194
2.2.12.1. Kizmen ve Danyel 195
2.2.13. Şamun Safa Ziyaretleri 197
2.2.13.1. Şamun Safa 198
2.2.13.2. Şemun El Safa, Hızır, Şeyh Hasan Sincere, Nebi Yahya, Melik El Dirhem, Hatem Taykamber İbin Kedeyn 200
2.2.14. Kime Ait Olduğu Bilinmeyen Ziyaretler 201
2.2.14.1. Gayben Zeynel Ziyareti 201
2.2.14.2. Ziyaret 202
2.2.14.3. Ziyaret Ğraba (Garipler Ziyareti) 202
2.2.14.4. Ziyaret 202
2.2.14.5. Ziyaret 203

2.2.14.6. Ziyaret 203
2.2.14.7. Ziyaret 203
2.2.14.8. Abaz Ziyareti 204
2.2.14.9. Küçük Ger Ziyareti 204
2.2.14.10. Dört Ayağın Değirmeni Ziyareti 204
2.2.14.11. Ziyaret 205
2.2.14.12. Ziyaret 205
2.2.14.13. Ziyaret 206
2.2.14.14. Ziyaret 206
2.2.14.15. Ziyaret 206
2.2.14.16. Ziyaret 206
2.2.14.17. Ziyaret 207
2.2.14.18. Ziyaret 208
2.2.14.19. Cemiyğ İl Mü'minin 208
2.2.14.20. Ziyaret 208
2.2.14.21. Said Efendi 209
2.2.15. Ağaç Ziyaretleri 209
2.2.15.1. Sallanan Ağaç 209
2.2.15.2. Ağlayan Çınar 210
2.2.15.3. Alıçlı Ziyaret 210
2.2.15.4. Büyük Hannep 211
2.2.15.5. Musa Ağacı ve Abı Hayat Suyu 211
2.2.15.6. Ziyaretin Dibi 212
2.2.15.7. Çaputlu Ziyaret 213
2.2.15.8. Emen Dede 213
2.2.16. Su Ziyaretleri 214
2.2.16.1. Şıh Muhammed Saka (Saka Hamamı) 214
2.2.16.2. Uyuz Pınarı 215
2.2.16.3. Şifalı Su 215
2.2.16.4. Şifalı Su 216
2.2.16.5. Huzur Pınarı 216
2.2.16.6. Tiyek Suyu 216
2.2.16.7. Göz Ziyareti 217
2.2.16.8. Benli Oluk 218
2.2.16.9 İçmeler 218
2.2.17. Dağ-Taş-Mağara-Köprü Ziyaretleri 218
2.2.17.1. Süt Köprüsü 218
2.2.17.2. Karataş 219
2.2.17.3. Sütlü Mağara (Beş Kızlar Mağarası) 219
2.2.17.4. Domuzdamı 220
2.2.17.5. Ziyaret 220
2.2.17.6. Hızır Kayası ve Hızır Suyu 220
2.2.17.7. Ziyaret Dağı 221
2.2.17.8. Sütlüce Mağara 221
2.2.17.9. Kara Mağara 222
2.2.17.10. Aşuk Maşuk Ziyareti 222
2.2.18. Hristiyanlara Ait Ziyaret Yerleri 222
2.2.18.1. Aya Yorgi Hristiyan Ortodoks Kilisesi 223
2.2.18.2. Mor Circos (Saint Georges) Makamı (Hıdır Aleyhisselam) 223
2.2.18.3. St. Georges Kilisesi 225
2.2.18.4. Meryem Ana Suyu 226

2.3. Ziyaret Yerlerine Geliş Amaçları, Ziyaret Biçimi, Yasaklar, Uygulamalar ve Kerametler 227
2.3.1. Ziyaret Yerlerine Geliş Amaçları 227
2.3.2. Ziyaret Yerlerindeki Adap ve Uygulamalar 229
2.3.3. Ziyaret Yerlerindeki Yasaklar 236
2.3.4. Ziyaret Yerlerinin Kerametleri 237
2.3.5. Ziyaret Yerlerindeki Adaklar ve Uygulamaları 239
2.3.6.Ziyaret Yerlerinin Yapılma Nedenleri 240

BÖLÜM III
ZİYARET BAĞLAMINDA HATAY'DAKİ KÜLTLER

3.1. Hatay İli Ziyaretleri Etrafında Oluşan Kültler 242
3.1.1. Atalar Kültü 242
3.1.2. Ağaç Kültü 244
3.1.3. Su Kültü 246
3.1.4. Taş-Kaya Kültü 248
3.1.5. Dağ Kültü 251
3.1.6 Ev, Mağara Kültü 253
3.1.7 Kurban-Adak Kültü 255
3.1.8 Hızır Kültü 257

BÖLÜM IV
SONUÇ

4.1. Sonuç 263
KAYNAKLAR 268
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ 277
EK 279
ÖZGEÇMİŞ 347

KAYNAKLAR

Abdulvahhab en-Neccâr, (t.y). *Kasasu'l-Enbiyâ*, Beyrut

Abu'l-Farac, Gregory, (1999). *Abu'l Farac Tarihi*, Doğrul, Ö. R. (Çev.). Ankara: TTK Basımevi.

Ahmet bin Hanbel, (1982). *El-Müsned 1*, İstanbul: Çağrı Yay.

Akyüz, G. (1998). *Deyrülzafaran Manastırı Tarihi*, Mardin

Alıcı, M. (2007). *Dinler Tarihinin Batılı Öncüleri*, İstanbul.

Arı, B. (2011). Hatay Velilerinden Şeyh Ahmed Kuseyri, *Mustafa Kemal Ünviversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8/16*, Hatay.

Asım Efendi (H.1305). *Kamus Tercümesi*, İstanbul:Bahriye Matbaası.

Aslan, C. (2009). *Fellahlar'ın Sosyolojisi*, Adana: Karahan Kitabevi.

Ataman, D. (1996). *Çağlar İçinde Antakya*, İstanbul: Akbank Kültür Sanat Yay.

Atasağun, G. (2006). Ziyaret Fenomeni, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21,* Konya.

Aydın, M. (1991). *Hıristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, Konya.

Aydın, M. (2005). *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Konya.

Aydın, S., Emiroğlu, K., Özel, O.,&Ünsal, S. (2001). *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul.

Aykıt, D. A. (2013). Müslümanların ve Hıristiyanların Ortak Ziyaretgahlarından Biri Olarak Aya Yorgi (Saint George) Manastırı, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8/1*, Sivas.

Ayverdi, İ, (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük, C.1-3*, İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş.

Bahacan, M. (2004). Antakya Alevilerinde Ziyaret Yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Bakırcı, N. (2010). Hıdırellez ve Niğde'de Unutulan Bir Gelenek: Niğde Cumaları, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish of Turkic, 5/3*, Ankara.

Basalel, Y. (2002). *Yahudilik Ansiklopedisi*, *3*, İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş.

Beğdaş, Y. (2000). Süryani Kilisesi ve Antakya Kürsüsü, *Heto Dergisi, 3*, İstanbul.

Bilge, Y. (2001). *Geçmişten Günümüze Süryaniler*, İstanbul: Zvi-Geyik Yayınları.

Bilmen, Ö. N. (1956). *Kur'anı Kerimin Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul: Nesa Basın Yay.

Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (1981) *el-Camiu's-Sahih 1-8,* İstanbul.

Bursevi, İ. H. (1969). *Ruhu'l Beyan, 3-5*, İstanbul.

Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi

Çelebi, İ. (1998). Hızır, *TDVİA. (C.*17, s.406-409). Ankara.

Çelepi, M. S. (2009). Hatay'da Hızır İnanışları, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish of Turkic, 4/3*, Ankara.

Çelik, M. (1996). *Süryani Tarihi, C.1*, Ankara.

Çetin, İ. (2007). Türk Kültüründe Bab(Baba)/Ata Geleneği, *Milli Folklor S.76, s.70-75.*

Dilaçar, A. (1940). *Alpin Irk, Türk Etnisi ve Hatay Halkı*, CHP Konferansları Servisi, Kitap 19, Ankara.

Doğan, M. (1988). *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul.

Doğanay, H. (1986). Türkiye'nin Coğrafi Konumu ve Milli Sınırları ile İlgili Bazı Meseleler, *Türk Dünyası Araştırmaları, 44*, İstanbul.

Durak, N. (2005). Süryani Ortodoks Kilisesi. Taşğın, A., Tanrıverdi, E.&Seyfeti, C. (Ed.) *Süryaniler ve Süryanilik I*, Ankara:Orient Yay.

Durkeim, E. (2005). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, Aydın, F. (Çev.). İstanbul.

Durusoy, M. (2008). *Sultanül Arifin Beyazid-i Bistami (K.S.) Hayatı, Sözleri, Nasihat ve Duaları,* İstanbul: Erkam Matbaası.

Durusoy, M. (2011). *Belenli Şeyh Ali Baba*, Hatay: Erkam Matbaası.

Eberhard, W. (1996). *Çin'in Şimal Komşuları*, Uluğtuğ, N. (Çev.). Ankara: TTK Yay.

Ebu Cafer Muhammed Bin Cerir-üt Taberi, (1991). *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi, III*, Ugan, Z. K.& Temir, A. (Çev.). İstanbul: MEB. Yay.

Ebu'l Fida İsmail İbn-i Kesir, (2006). *Muhtasar İbn-i Kesir Tefsiri, 5,* Erkan, A. (Çev.). İstanbul: Sağlam Yay.

Eğri, O. (2014). *İlimden İrfana Nehirden Ummana Alevilik Bektaşilik*, İstanbul: Şah-ı Merdan Yay.

Eliade, M. (1992). *Kutsal ve Dindışı*, Kılıçbay, M. A. (Çev.). Ankara: Gece Yay.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm*, Birkan, İ. (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M. (2004). *Dinin Anlamı ve Kutsal Fonksiyonu*, Konya.

Engin, İ. (2000). *Hatay Nusayrilerinde Din ve Dini Algılayış*, Uluslararası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Nevşehir

Ersoy, Ş. (2013). İnsan Yutan Rip Akıntıları, *Hatay Kültür ve Keşif Dergisi, 4-9*, 74, İstanbul.

Esin, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Fuzuli (2007). *Bayat-Türk Mitolojik Sistemi II*, İstanbul.

Gökbel, A. (1999). Kangal Yöresinde Ziyaret yerleri İle İlgili İnanç ve Uygulamalar, *Cumhuriyet Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi. Dergisi, 3/165*, Sivas.

Gömeç, S. (2008). *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Ankara.

Gumilöv, L. N. (1999). *Eski Türkler*, Ahsen, B. (Çev.). İstanbul: Selenge Yayınevi.

Güç, A. (1998). Dinlerde Kutsal ve Kutsallık Anlayışı, *Dinler Tarihi Araştırmaları-I,* Ankara.

Güç, A. (2002). Kurban, *TDVİA.* (C.26, s.434). Ankara.

Güç, A. (2003). *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, Bursa: Düşünce Kitabevi.

Günay, Ü. & Güngör, H. (1997). *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Ankara: Ocak Yayınları.

Günay, Ü., Güngör, H., Vahap, T. & Huzeyfe, S. (2001). *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması-Kayseri Örneği,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Güngör, H. (1990). Türklerde Kutsal Mekan Anlayışı (Kayseri Örneği), *Türk Dünyası Tarih Dergisi, 43/40.*

Güngör, H. (1998). *Türk Bodun Bilimi Araştırmaları*, Kayseri: Kıvılcım Yayınları.

Güngör, H. (2002). Eski Türklerde Din ve Düşünce, *Türkler Ansiklopedisi, III*, Ankara.

Güngör, H. (2007). *Geleneksel Türk Dininden Anadolu'ya Taşınanlar*, Yaşayan Eski Türk İnançları Bilgi Şöleni Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetmi (TÜRKSOY). Ankara.

Gürkan, S. L. (2009). Su, *TDVİA.* (C.37, s.440-442). Ankara.

Hâkim, (1987). *el-Müstedrek*, *I,* Beyrut

Halaçoğlu, Y. (1995). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara.

Harman, Ö. F. (1993). Dağ, *TDVİA.* (C.8, s.400-401), Ankara.

Hatay İl Yıllığı, (1973). İstanbul.

Hatiboğlu, İ. (2009). Selman-ı Farısi, *TDVİA.* (C.36, s.441-443), Ankara.

Heyden, D. (1987). Caves. *Encyclopedia of Religion (Vol.3).* USA.

İbn Hacer el-Askalâni (2010). el-İsabe fî Temyizi's-Sahâbe, C.I, Erdoğan, N. (Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.

İbn Hacer el-Askalani, (ty). El-İsâbe fi temyiz-is-Sahâbe**,** Beyrut, II

İbn Kayyim el-Cevziyye (1992). Ebu Abdillah Şemsuddîn Muhammed b. Ebî Bekr el-Cevziyye (751/1350). *el-Menâru'l-Münif fi's-Sahih ve'd-Daîf*, Can, M. (Çev.) İstanbul.

İbn Kesîr, (1982). *Kasasu'l-Enbiyâ* (C.1). Beyrut.

İbn Kuteybe, (1992). *El-Maarif*, Kahire

İbn Sa'd, (ty). *Tabakâtül Kübra*, (C.1-4). Beyrut.

İbni Fadlan (1995). *İbni Fadlan Seyahatnamesi*, Şeşen, R. (Çev.). İstanbul.

İbnul-Esir (ty). *Üsdül-Ğabe*, (C.2). Kahire

İmam Gazali, (1974). İhyau Ulumi'd-Din, (C.1). Serdaroğlu, A. (Çev.). İstanbul: Bedir Yayınevi.

İnan, A. (1952). Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/4*, 19-30, Ankara.

İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İnan, A. (2013). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara: TTK Yayınları.

İnce, G. (2009). Hatay'da bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri İle İlgili İnanışlar ve Bu ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Kafesoğlu, İ. (1987). *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Kalafat, Y. (2010). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Kalafat, Y. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kandemir, M. Y. (2013). Ziyaret, *TDVİA.* (C.44, s.496-498). Ankara.

Kara, M. (1993). *Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler*, Bursa: Uludağ Yayınları.

Kara, M. (1995). *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergah Yayınları.

Karadeniz, O. (1985). Hasan el-Basrî ve Kelâmî Görüşleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir

Karaman, H., Çağrıcı, M., Dönmez, İ. K. & Gümüş, S. (2007). *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, (C.4). Ankara: TDVY.

Karaoğlan, H. (2014). *Kahramanmaraş ve Çevresinde Ziyaret Yerleri*, Ankara: Araştırma Yayınları.

Karasu, M. (2002). *Pembe Yapraklı Utanç Şafak, Daphne (Defne)*, Ankara: Karşı Yayınları.

Karasu, M. (2012). *Nusayrilik ve Çokkültürlülük*, Adana: Karahan Kitabevi.

Keser, E. (2002). *Tur Abdin Süryani Ortodoks Mimarisi*, İstanbul: TETTVY.

Keser, İ. (2011). *Nusayrilik Arap Aleviliği*, Adana: Karahan Kitabevi.

Kılavuz, A. S. (2013). Zeynelabidin, *TDVİA*. (C.44, s.365-366). Ankara,

Koç, T. (1995). *Din Dili*, Kayseri: Rey Yayıncılık.

Koluman, A. (2001). *Ortadoğu'da Süryanilik*, Ankara: ASAMY.

Köksal, M. A. (2003). *Peygamberler Tarihi*, Ankara: TDVY.

Köprülü, F. (1972). İslam Sufi Tarikatlarına Türk–Moğol Şamanlığının Tesiri, Yaşar, A. (Çev). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 8,*141-152, Ankara,

Köseler, S. (2008). Hatay İli Kırıkhan İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Küçük, Z. G. (2013). *Mardin Çevresinde Süryaniler*, Ankara: Sarkaç Yayınları.

Mélikoff, I. (2015). *Uyur İdik Uyardılar*, Alptekin, T. (Çev.). İstanbul: Demos Yayınları,.

Ocak, A. Y. (1991). XII ve XV. Yüzyıllarda Anadolu'da Türk-Hıristiyan Dini Etkileşimler ve Aya Yorgi (Saint Georges) Kültü, *Belleten, 214*, Ankara: TTK Yayınları.

Ocak, A. Y. (1993). Dağ: Eski Türklerde Dağ Kültü, *TDVİA.* (C.8, s.401-408), Ankara.

Ocak, A. Y. (2007). *İslam-Türk İnançlarında Hızır Yahut Hızır-İlyas Kültü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Olsson, T. (2010). *Dağlıların ve Şehirlilerin İrfanı Suriyeli Alevilerin Ya Da Nusayrilerin Mezhebi,* Alevi Kimliği, T. Olsson, E. Özdalga & C. Raudvere, (Ed.). Torun, B. K.& Torun, H. (Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Osmanlı-Türk Şehri Belen, (2002). Ankara: Belen Belediyesi Kültür Yay.

Oymak, İ. (1996). Malatya ve Çevresinde Ziyaret Yerleri Üzerine Bir Araştırma, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1/287,* Elazığ

Oymak İ. (2000). Akçadağ ve Çevresinde Kutsal Mekan Anlayışı, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 5/446*, Elazığ.

Oymak, İ. (2001). Eski Türk İnanışlarından Ağaç Kültünün Malatya'daki İzleri, *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 6/71,* Elazığ.

Oymak, İ. (2002). Gelibolu Yöresinde Ziyaret Fenomeni, *Dini Araştırmalar, Eylül-Aralık, 5*, *14/133*, Ankara

Oymak, İ. (2013). *Harputta Bulunan Kutsal Mekanlar ve İnanç Turizmi Açısından Değerlendirilmesi*, Fırat Üniv. Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu, 23-25 Mayıs, Elazığ

Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi* (C.1). Ankara: TTK Yayınları,.

Öngören, R. (2010). Şeyh, *TDVİA.* (C.39, s.50-52). Ankara.

Öz, M. (1994). Ehl-i Beyt, *TDVİA.* (C.10, s.498-501). Ankara.

Özdemir, M. (2013). Türk Kültüründe Dağ Kültü ve Bir Yüce Dağ: Halbaba, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9,* 141-143, Giresun.

Özel, A. (1988). Adak, *TDVİA* (C.1, s.337-340). Ankara.

Öztürk, M. (2003). Bilge Kul-Musa Kıssası ve İslam Kültüründe Hızır Mitosu, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 14-15*, Samsun.

Püsküllüoğlu, A. (2004). *Arkadaş Türkçe Sözlük, 8. Baskı*, Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Rudolf, O. (2015). *Kutsal'a Dair*, Ghaffari S. (Çev.). İstanbul.

Sahillioğlu, H. (1991). Antakya, *TDVİA*. (C.3, s.228-232). Ankara.

Sami, Ş. (H.1317). *Kamus-i Turki*, İkdam Matbaası, Dersaadet.

Sarı, M. (1982). *El-Mevarid Arapça-Türkçe Lügat*, İstanbul: İpek Yay. Dağıtım Paz. A.Ş.

Sarıkçıoğlu, E. (2011). *Din Fenomenolojisi*, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Selçuk, A. (2008). *Ağaçeri Türkmenleri Tahtacılar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Selçuk, A. (2010). Dede Mezarlarındaki Sır: Ziyaret Fenomeni ve Kutsalın Tezahürleri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 56*, 61-72.

Serinsu, A. N., ark. (2009). *Dini Terimler Sözlüğü*. Ankara: MEB Yay.

Sılay, M. (1989). *Hatay Evliyaları*, İskenderun.

Sökmen, T. (1992). *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Ankara.

Şeyh-ül İslam Esad Efendi, (H.1145). (Kitabu) Lebcet'ül- Lügat.

Tanyu, H. (1967). Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tanyu, H. (1973). Dinler Tarihi Araştırmaları, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 120,* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Tanyu, H. (1976). *Türklerde Ağaçla İlgili İnançlar*, Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı, Ankara

Tanyu, H. (1987). *Türklerde Taşla İlgili İnançlar*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tekin, M. (1993). *Antakyalı Din Şehidi Habib Neccar*, Hatay: Kültür Ofset Basımevi.

Tekin, M. (1999). *Hatay Tarihi*, Hatay: Zirem Basımevi.

Tekin, M. (2006). *Habib Neccar ve Antakya*, Antakya.

Tekinel, O. (1994). *Hatay İlinin Tarımsal Yapısı*, Hatay İlinin Ekonomik Kalkınması, İstanbul.

Tırabzon, Z. (2003). Hassa ve Çevresinde Ziyaret Yerleri ve Bunlarla İlgili Adet ve İnanışlar, Yayınlanmamış lisans bitirme tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

Tirmizi (ty). *Câmiü's-Sahih Menakıb*, Beyrut

Togan, Z. V. (1982). *Oğuz Destanı-Reşideddin Oğuznamesi: Tercüme ve Tahlili*, İstanbul: Enderun Yayınları.

Topçu, Z. (2004). Hatay'da Yaşayan Gayr-i Müslim Dini Gruplar Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Toparlı, R. (Ed.). (2005). *Türkçe Sözlük 10. Baskı*, Ankara: TDK Yay.

Toven, M. B. (2004). Yeni Türkçe Lügat, Hayber A. (Haz.). Ankara: TDK Yay.

Tutar, A. (1997). XX. Yüzyıl Hatay Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası. Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Tümer, G.&Küçük, A. (1997). *Dinler Tarihi*, Ankara: Ocak Yay.

Türk, H. (2002). *Nusayrilik (Arap Aleviliği) ve Nusayrilerde Hızır İnancı*, Ütopya Yayınevi, Anlara.

Türk, H. (2009). *Kültürlerin Bin Yıllık Hoşgörüsü Evliyalar Diyarı Hatay*, Adana: Karahan Kitabevi.

Türk, Hüseyin, (2010a). Hatay'da Müslüman-Hıristiyan Etkileşimi: St.Georges Ya Da Hızır Kültü, *Milli Folklor, 85*.

Türk, H. (2010b). *Nusayrilik İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*, İstanbul:Kaknüs Yayınları.

Türk, H. (2012). Hatay Türbe İnancının Sağlık Antropolojisi Açısından İncelenmesi, *Milli Folklor, 94*.

Türkçe Sözlük, (1988). Türk Dil Kurumu Yay. Ankara

Türkmen, A. F. (1937). *Mufassal Hatay Tarihi* (C.1). İstanbul.

Uludağ, S. (1991). Baba, *TDVİA*. (C.4, s.365-366). Ankara.

Uludağ, S. (1994). Dede, *TDVİA*. (C.9, s.76). Ankara.

Uludağ, S. (1998). Hızır, Tasavvuf ve Halk İnancı, *TDVİA*. (C.17, s.409-411). Ankara.

Uludağ, S. (2003). Makam, *TDVİA*. (C.27, s.409-410). Ankara.

Umar, B. (1993). *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İstanbul.

Ülken, H. Z. (1971). Anadolu Örf ve Adetlerinde Eski Kültürlerin İzleri, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7/1-28*, Ankara

Ülkütaşır, M. Ş. (1937). *Türkiye Etnoğrafya ve Folklor Sözlüğü Üzerine Bir Kalem Tecrübesi*, İstanbul: Burhaneddin Basımevi.

Vergote, A. (1999). *Din, İnanç ve İnançsızlık*, Uysal, V. (Çev.). İstanbul.

Yıldırım, M. (2007). Mircea Eliade'de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı, *Dini Araştırmalar, 10/28*, Ankara

Yıldırım, M. (2014). *Çevre, Din ve Kutsal Tabiat* Adana: Giriş Kırtasiye Matbaası.

Yılmaz, Y. (1998). *Hz. İsa-Antakya Halkı Habib Neccar* Ankara: Asya Ofset Baskı.

Yurt Ansiklopedisi (1982). (C.5). İstanbul.

Yüce, N. (2011). Hıdrellez Bayramıyla İlgili Bazı Notlar, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 44*, 249-256, İstanbul.

Yücel, A. (2010). Şeyh, *TDVİA*. (C.39, s.50). Ankara.

Yücel, T. (1987). *Türkiye Coğrafyası*, Ankara.

Zıllioğlu, M. (1984). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (C.3). Temelkuran, T., Aktaş, N.& Çevik, M. (Çev.). İstanbul.

Zubari, İ. (1998). Samandağ, *Samandağ 21. Yüzyıl Derneği Yayınları*, İstanbul.

url1: http://www.uludagsozluk.com/k/%C5%9Fim%C5%9Fon-un-hikayesi/ (Erişim Temmuz 2016)

url2: http://ayseustunol.blogspot.com.tr/2013/09/hz-semun-aleyhisselam.html (Erişim Temmuz 2016)

url3: http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3045 (Erişim Kasım 2015)

url4: https://sorularlaislamiyet.com/hasan-i-basri-ra-kimdir-hayati-hakkinda-bilgi-verir-misiniz (Erişim Aralık 2016)

NEOLİBERALİZM, KÜRESELLEŞME, DÜNYA SİSTEMİ:
Medya Üzerinden Hegemonya ve Türkiye'de Söylemin Tarihi

Editör: Selahattin OKUROĞLU

Bilim ve Hakem Kurulu:

Prof. Dr. Mustafa OKUROĞLU

Prof. Dr. Hazım Nüvit OKTAY

Prof. Dr. İncilay CANGÖZ

Prof. Dr. Emel BAŞTÜRK

Prof. Dr. Mustafa YILMAZ

Doç. Dr. Selma KOÇ AKGÜL

Doç. Dr. İhsan KARLI

Doç. Dr. Enes BAL

Gece Kitaplığı Yayın Kurulu Başkanı:

Profesör Dr. Nejdet EKİNCİ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Editör • Selahattin OKUROĞLU
Kapak Tasarımı • Güher DÜNDAR ÖZTÜRK

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-022-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Büro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Giriş: Dünya Sistemi, Neoliberal Küreselleşme ve Yeni Emperyalizm Karşısında Siyasal Varoluş Arayışı
Selahattin OKUROĞLU …… i

I) Britanya İmparatorluğu'ndan Neoliberal Küreselleşmeye, Hegemonya ve Özgürleşme Arayışı: Söylemin Tarihi ve Medya Sistemleri

Türkiye'de Hegemonyanın Tarihsel Kökenleri: Vergi Politikası, Planlama Karşıtlığı ve Jan Tinbergen'in Unutulan Mirası
Selahattin OKUROĞLU …… 1

Neoliberal Hegemonyanın Söylem-Tarihsel Yaklaşımla Çözümlenmesi: Haber Yap(a)mama Sorununa Örnek Olarak Uluslararası Vergi Takibi Anlaşmaları
Selahattin OKUROĞLU …… 29

Dünya Sistemleri Teorisi Çerçevesinde Türkiye'de Kültür Endüstrisi
Erdal DAĞTAŞ - Korhan ATİK …….. 99

Editörün Sunumu: İmparatorluk ve Çokluk Kavramlarının Eleştirisi .. 142

Neoliberal Küreselleşme ve Hegemonya Üzerine Farklı Yaklaşımlar: İmparatorluk ve Çokluk Kavramlarının Tarihsel Materyalist Yaklaşımla Eleştirilmesi
Korhan ATİK- Atakan KIZILCIK …… 147

II) Hegemonya ve Söylem Çerçevesinde Medyadan Görünümler

Eleştirel Ekonomi Politik Açısından Dünyada ve Türkiye'de Medyanın Sahiplik Yapısı
Erdal DAĞTAŞ - Turancan ŞİRVANLI …….… 196

Yeni Kültürel Hegemonya: Dijital Dönüşüm ve Küresel Kontrol
Fırat ATA ……. 252

Yazarlar …….. 272

Anahtar Sözcükler: *Gazetecilik ve Medya Çalışmaları, Siyasal İletişim, Hegemonya, Küreselleşme, Söylem Tarihsel Çözümleme, Ekonomi Politik, Basın Tarihi*

Giriş:
Dünya Sistemi, Neoliberal Küreselleşme ve Yeni Emperyalizm Karşısında Siyasal Varoluş Arayışı

Selahattin OKUROĞLU

Adaleti ara, dünya yıkılsa da. - Immanuel Kant, 1795.

Yararcı (liberal) bir iktisatçı asla, "Adaleti ara, dünya yıkılsa da" demez. - Ludwig von Mises, 1949.

John M. Keynes'in söylediği gibi, "(Kapitalizm), en kötü insanların en kötü şeyleri yaparak bir şekilde herkes için en iyi olanı sağlayacağını savunan şaşırtıcı bir itikattır". - Sir George Schuster, 1951.

Türkiye'de, ekonomik ve siyasal alanda hissedilen krizlerin genel bir toplumsal buhrana yol açtığını, örneğin, günlük hayatı gözleyen ya da gençlerle konuşan herkes ifade edebilir. Öte yandan, asıl sorun kriz ya da sistemden hoşnutsuzluk değildir. Mevcut duruma karşı çözümün seslendirilmiyor, egemen politikalara karşı alternatif sunulmuyor oluşu umutsuzluk ve buhran doğurmakta, sosyo-patolojiler derinleşmektedir. Sorunların herkesçe hissedilmesi; ancak, muhalif siyasal aktörlerin dahi mevcut yönelim dışında bir politika önermemesi, hegemonya kavramıyla örtüşmektedir. Haber medyası ise, topluma yol gösterecek bilgi ve yorum üretmekten uzak haliyle, hegemonyanın parçasıdır.

Bu kitapta, Türkiye'de mevcut sorunların kaynağı olan neoliberal politikaların ve küreselleşme anlayışının özellikleri anlatılmış; bu çerçevede, ulusal ve uluslararası boyutlarda işleyen hegemonya açısından medyanın rolü sorgulanmıştır. Yapılan çözümlemelerin, konu hakkında farklı düşünmeyi gerektiren bir sonuca vardığı söylenebilir: Türk toplumu ve siyaseti, neoliberalizm başarısız olduğu ya da mevcut küreselleşme anlayışı yanlış uygulandığı için başarısız olmamıştır. Aksine, Türkiye'de kırk yıldan uzun süredir devam eden neoliberal politikalar, kendi adına amacına ulaşmış ve başarılı olmuştur. Başarılı oldukları için, ekonomi sürekli bir buhran haline girmiş ve toplum çökme noktasına gelmiştir. Türkiye'nin durumunu biraz olsun dert edinen herkes, mevcut politik yönelimin revize edilemeyeceğini, tümüyle terk edilmesi gerektiği düşüncesini dikkate almalıdır.

Küreselleşme adıyla devam eden uluslararası süreç yanlış isimlendirilmiştir. Süreç, terimin önerdiği karşılıklılık temelinde değil, tek taraflı olarak ve dayatma yoluyla ilerlemektedir. 'Küreselleşme' güç

Türkiye'de Hegemonyanın Tarihsel Kökenleri: Vergi Politikası, Planlama Karşıtlığı ve Jan Tinbergen'in Unutulan Mirası

Selahattin OKUROĞLU*

Özet

Eleştirel söylem çözümlemesi, iktidar ilişkilerinin gizlenmesi sürecini; gizlenemediği durumda ise, doğallaştırılması için uygulanan stratejileri, hegemonyanın anlaşılması amacıyla inceleyen yapısalcı yöntemlerin genel adıdır (Wodak, 2001). Bu kitabın bir sonraki bölümünde çözümlenecek olan, OECD Vergi Konularında Finansal Hesap Bilgilerinin Otomatik Değişimi Anlaşması'nın, Türkiye'de hem medya gündeminden hem de politik gündemden uzak tutulması, Batı merkezli neoliberal-küresel hegemonyanın işleyişi açısından önemli bir örnektir. Bu bölümde öncelikle, medyanın eleştirel ekonomi politiğinin söylem çözümlemeleri için önemine değinilmiştir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında uluslararası ekonomi politikte yaşanılan kırılmalar ve bunların hegemonya çerçevesindeki yansımaları ise ele alınan asıl konudur. Söz konusu kırılma ilk olarak 1930'lu yıllarda Milletler Cemiyeti'ne hâkim olan Gottfired Haberler'in neoliberal kuramlarıyla, ona karşı çıkan Jan Tinbergen'in kalkınma teorisi arasında gözlenmiştir. Tartışmanın uygulama üzerinden mücadeleye dönüştüğü ülke ise, Tinbergen'in Devlet Planlama Teşkilatını kurduğu Türkiye'dir. Mücadelenin diğer aşaması, Birleşmiş Milletler içinde yine Tinbergen'in önderlik ettiği küresel reformcularla neoliberaller arasında yaşanmıştır.

Fordizmin kriziyle geçen bir dönemden sonra, 1979'da Üçüncü Dünya'ya karşı sıkı para politikasını destekleyen neoliberallerin kısmi zaferi, günümüzün emperyalist karakterli küreselleşmesini egemen kılmıştır. Öte yandan, 2008 sonrası süreçte OECD çatısı altında bir araya gelen devletlerin uluslarüstü sermaye hareketliliğini vergi yoluyla sınırlaması ve vergi cennetlerini ortadan kaldırma yönünde kararlılık göstermeleri, neoliberalizmin sahneden çekilmesi sürecini başlatmıştır. Ancak, Türkiye'de bu gelişmelerin görmezden gelinmesi, neoliberal hegemonyanın kendiliğinden yok olmayacağının kanıtıdır. Bu bağlamda, Türkiye'de vergi konusunda yaşanan politik-ideolojik mücadele üzerinden,

*Dr. Öğretim Üyesi. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü. selahattin.okuroglu@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4468-1285.

öğrencilerinin bıraktığı çok sayıda çalışma kaybolmayacak; kalkınma eninde sonunda büyümenin ve bağımlılığın yerini alacaktır.

Kaynakça

Bonn, M. (1934). The Age of Counter-Colonisation. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, 13 (6), ss. 845-848. Oxford: Oxford University Press. Stable: https://www.jstor.org/stable/2603330

BM (1974) Declaration on the Establishment of a New International Economic Order. UN. General Assembly (6th special sess. : 1974) https://digitallibrary.un.org/record/218450?ln=en

Dağtaş, E. (2006). *Türkiye'de Magazin Basını*. Ankara: Ütopya Yayınevi

Dağtaş, E. ve Okuroğlu, S. (2009). Türkiye Sağında Siyasal İslam'ın Yükselişi: 29 Mart 2009 Yerel Seçimleri Öncesinde Saadet Partisi'nin Söyleminin Yaygın Basındaki Analizi. *Akdeniz İletişim, Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2009 (12), ss. 121-175.

Dekker, E. (2021). *Jan Tinbergen (1903–1994) and the Rise of Economic Expertise*. NY: Cambridge University Press,

Dekker, E. (2022a). Tinbergen in Turkey: Exporting Institutions, *History of Political Economy* 54 (3), ss. 507-527. Duke University Press.

Dekker, E. (2022b).Jan Tinbergen and the Limits of Expertise: Response to My Critics. *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 15(2),Winter 2022, ss. 120–136.

Gencer, T. (2020). Yön Dergisinde Fabiancılığın İzleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Nisan 2020, (49), s. 225-242.

Hakelberg, L. and T. Rixen (2020). "Is neoliberalism still spreading? The impact of international cooperation on capital taxation." *Review of International Political Economy*. 28 (5), ss. 1142-1168.

Hayek, F. A. (2006). *Road to Serfdom*. NY: Routledge Publishing.

Kansu, G. (2004). *Planlı Yıllar: Anılarla DPT'nin Öyküsü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Keynes, J. M. (1933) National Self-Sufficiency. *The Yale Review*, 22 (4) (June 1933), ss. 755-769.

de Macedo, B. (2002) Introduction. İçinde, Braga de Macedo, Colm Foy ve Charles P. Oman, *Development is Back* (ss. 1-4), Paris: OECD Development Centre Studies.

Mıhçıoğlu, C. (1983) "Devlet Planlama Örgütünün Kuruluş Günleri." İçinde, (Kolektif) *Prof.Dr. Fadıl H. Sur'un Anısına Armağan*, (ss. 229–257) Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

von Mises, L. (1962). *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Trans: J. Kahane). New edition with epilogue. New Haven: Yale University press.

von Mises, L. (1983). *Nation, State, and Economy* (Trans. Leland B. Yeager) Series in economic theory, Nashville: Institute for Humane Studies.

Okuroğlu, S. ve Dağtaş S. (2019). Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kuramı: Eskişehir Okulları Ölçeğinde Bir Alan Araştırması. *Global Media Journal TR Edition*, 10 (19), ss. 24-51.

Overbeek, H. ve van der Pijl, K. (1993). Restructuring Capital And Restructuring Hegemony: Neo-Liberalism and the Unmaking of the Post-War Order. İçinde, Henk Overbeek (Ed.) *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy: The Rise of Transnational Neo - Liberalism in the 1980s*. (ss. 1-28) London: Routhledge

Plehwe, D. (2009). Introduction. İçinde, Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Eds.), *The Road from Mont Pèlerin* (ss. 1–42). MA: Harvard University Press.

Robbins, L. (1937). *Economic Planning and International Order*. London: Mac Millan & Co., Limited.

Sabourin, L. (2002). Remarks on the Occasion of the 40th Anniversary, İçinde, Braga de Macedo, Colm Foy ve Charles P. Oman, *Development is Back* (ss. 263-265), Paris: OECD Development Centre Studies.

Schiller, H. (1992). *Mass Communications and American Empire*, Boulder: Westview Press.

Slobodian, Q. (2020). *Küreselciler: İmparatorluğun Sonu ve Neoliberalizmin Doğuşu* (Çev: A. Fethi Yıldırım). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları

Tinbergen, J. (1964). *Central Planning*. MA, New Haven: Yale University Press. Stable: http://hdl.handle.net/1765/17498

Tonus, Ö. (2013). Türkiye'de Milli Gelir, Gelir Dağılımı ve Yoksulluk. İçinde, Metin Toprak ve Nazım Çatalbaş (Eds.) *Türkiye Ekonomisi* (ss. 34-65). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Wodak, R. (2001). The Discourse–Historical Approach, İçinde, Ruth Wodak ve Michael Meyer,(Eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, (ss. 63-94) London: Sage Publications.

Yardımcı, M. E. ve Yılmaz Genç, S. (2016). Türkiye'de Sürgün Bir Alman Neoliberal: Wilhelm Röpke. *Sakarya İktisat Dergisi*, 5 (1) , ss. 48-58.

Yaylagül, L. (2016). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar* Ankara: Dipnot Yayınları.

Yıldırım, Y. (2014). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Sosyal Bilim Anlayışının Kurumsallaşması ve Gelişimi. *Yayımlanmamış doktora tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gazete makaleleri:

Kemal, N. (1871). Reddiyye, *İbret*, (8), 12 Haziran 1288. s.1

Marx, K. (1853). The Turkish War: The Progress of Hostilities. *New York Daily Tribune*, (3952), 16 Aralık 1853, s.5-6.

Toker, M. (1967) .Yiyin Efendiler Yiyin, *Milliyet* (14.09.1967), s. 1 ve 2.

Toker, M. (1967). Türkler ve Ruslar, *Milliyet* (20.09.1967), s. 1. ve 2.

Söylemlerin ve gerisindeki sistemin oluşumunda, medyanın söyledikleri kadar söylemedikleri de önemlidir. Neoliberalizme tamamen karşıt bir yetkiyi devletlerin egemenliğe geri veren, aynı eksende Türkiye'nin sorunlarına çözüm getirebilecek bir anlaşmanın medya tarafından yok sayılması iletişim çalışmalarının başlıca konusu olmalıdır. Otomatik Bilgi Değişimi Anlaşması çerçevesinde verdiğim örnek, umuyorum ki, küresel hegemonyanın ve Türkiye'nin bağımlı konumunun anlaşılmasına yardım edecektir.

Kaynakça

Adaklı, G. (2001). Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol. İçinde, Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk, Gülseren Adaklı (Eds.) *Medya Politikaları*: *Türkiye'de Televizyon yayıncılığının Dinamikleri*, (ss. 145-204) Ankara: İmge Yayınları.

Ahrens, L. ve diğ. (2022). New Room to Maneuver? National Tax Policy Under Increasing Financial Transparency, *Socio-Economic Review*, 20 (2) April 2022, ss. 561–583,

Ahrens, L ve diğ. (2022a). A victim of Regulatory Arbitrage? Automatic Exchange of Information and the Use of Golden Visas and Corporate Shells. *Regulation & Governance*, 16 (3), ss. 653-672.

Aydın, D. ve Ercan, G. S. (2022). Gazete Köşe Yazısı Söyleminde Yükleme Stratejileri: Söylem Tarihsel Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çözümleme . *Dilbilim Araştırmaları Dergisi* , 33 (2), ss. 305-330 .

Aktuğ, M. ve Öz, E. (2021). Küresel Vergi Şeffaflığının Artırılmasında Uluslararası Bilgi Paylaşımının Rolü . *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 17 (1) , ss. 115-148 .

Althusser, L. (1999). *Writings on Psychoanalysis*. (İng. Çev ve Ed: J. Mehlman, O. Corpet ve F. Matheron). New York: Columbia University Press

Aronowitz, S. (2004). Paulo Freire's Radical Democratic Humanism. İçinde, Paul McLaren ve P. Leonard (Eds.) *Paulo Freire: A Critical Encounter* (ss. 8-24). Londra: Routledge.

Bonn, M. (1934). The Age of Counter-Colonisation. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, 13 (6), ss. 845-848. Oxford: Oxford University Press https://www.jstor.org/stable/2603330

Chuev, F. (1993) *Molotov Remembers- Inside Kremlin Politics* (Trans. A. Resis) Chicago: Ivan R. Dee.

Connell, R. ve Dados, N. (2014). Where in the World Does Neoliberalism Come From?: The Market Agenda in Southern Perspective. *Theory and Society* , 43 (2) (March 2014), ss. 117-138

Dağtaş, E. (2006). *Türkiye'de Magazin Basını*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Deneen, P.J. (2022). *Liberalizm Neden Çöktü?* (Çev: İsmail Hakkı Yılmaz) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

van Dijk, T. (2001). Multidisciplinary CDA: A Plea for Diversity. İçinde, Ruth Wodak ve Michael Meyer (Eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, ss. 95-121. London: Sage Publications.

van Dijk, T. (2015). Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım (Çev. Nurcan Ateş). İçinde, Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (Eds.) *Söylem ve İdeoloji* (2. Baskı), ss. 15-100. İstanbul: Su Yayınları.

Duverger, M (1974). *Siyasi Partiler* (Çev. Ergun Özbudun). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. (Çev. Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fairclough, N. (1989). *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, N. (1995). *Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language*. London: Longman.

Fairclough, N. (2015). Dil ve İdeoloji (Çev: Barış Çoban). İçinde, Barış Çoban ve Zeynep Özarslan (Eds.) *Söylem ve İdeoloji* (2. Baskı), ss. 121-135. İstanbul: Su Yayınları.

Freire, P. (1985). *The Politics of Education: Culture, Power and Liberation*. (Trans. D. Macedo). London: Bergin & Garvey Publishers.

Habermas, J. (1984). *The Theory of Communicative Action, Volume I, Reason and the Rationalization of Society* (Trans. Thomas Mc Carthy). Boston: Beacon Press.

Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action, Volume II, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (Trans. Thomas Mc Carthy). Boston: Beacon Press.

Hakelberg, L ve Rixen, T. (2021). Is Neoliberalism Still Spreading? The Impact of International Cooperation on Capital Taxation, *Review of International Political Economy*, 28(5), ss. 1142-1168.

Hall, S. (1988). The Rediscovery of Ideology: Return of the Repressed in Media Studies. İçinde, Michael Gurevitch, et al. (Eds.) *Culture, Society and the Media* (ss. 56-90). London: Sage Publications.

Hayek, F. A. (2006). *Road to Serfdom*. NY: Routledge Publishing

Heilperin, M. (1952). *The Trade of Nations.* 2nd Edition. NY: Alfred A. Knopf

Küçük, Y. (2007). *Türkiye Üzerine Tezler, Cilt 2*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Megill, A. (2012) *Aşırılığın Peygamberleri* (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Say Yayınları

von Mises, L. (1962). *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Trans: J. Kahane). New edition with epilogue. New Haven: Yale University press.

von Mises, L. (1983). *Nation, State, and Economy* (Trans. Leland B. Yeager) Series in economic theory, Nashville: Institute for Humane Studies.

Mishra, P. (2018). *Öfke Çağı*. İstanbul: Alfa Yayıncılık

Murdock, G. ve Golding P. (1973). For a political economy of mass communications. *The Socialist Register*, 1973(2), ss. 205-223.

OECD (2017). Standard for Automatic Exchange of Financial Account Information in Tax Matters. https://www.oecd.org/tax/exchange-of-tax-information/standard-for-automatic-exchange-of-financial-account-information-in-tax-matters-second-edition-9789264267992-en.htm [Erişim: 12.04.2023]

Overbeek, H. ve van der Pijl, K. (1993). Restructuring Capital And Restructuring Hegemony: Neo-Liberalism and the Unmaking of the Post-War Order. İçinde, Henk Overbeek (Ed.) *Restructuring Hegemony in the Global Political Economy: The Rise of Transnational Neo - Liberalism in the 1980s*. (ss. 1-28) London: Routhledge

Reinhoudt, J. ve Audier, S. (2018). Introduction. İçinde, Jurgen Reinhoudt ve Serge Audier (Eds.) *The Walter Lippmann Colloquium: The Birth of Neo-Liberalism*, (ss. 3-52). Chambridge: Palgrave Mc Millan.

Röpke, W. (1959). *International Order and Economic Integration* (Trans. Gwen Trinks ve Joyce Taylor). Dordrecht, Holland: D. Reidel Publishing Company.

Schenoni, L. (2019). Hegemony. *Oxford Research Encyclopedia of International Studies.* https://oxfordre.com/internationalstudies/view/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-509. [Erişim 12.07. 2023]

Slobodian, Q. (2020). *Küreselciler: İmparatorluğun Sonu ve Neoliberalizmin Doğuşu* (Çev: A. Fethi Yıldırım). İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları

Sorel, G. (2002). *Reflections on Violence-Cambridge Texts in the History of Political Thought*. (Trans. Jeremy Jennings). Cambridge: Cambridge University Press.

Wilkinson, D. (2008). Hêgemonía: Hegemony, Classical and Modern. *Journal of World-Systems Research,* 14(2), ss. 119-141.

Yüksel, H. (2012). İkna Kavramı. İçinde, Mine Oyman (Ed.) *İkna Edici İletişim*, ss. 2-19. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 1479.

Resmi Kaynaklar ve Mevzuat

Gelir İdaresi Başkanlığı (2021). Finansal Hesap Bilgilerinin Vergi Konularında Karşılıklı Olarak Otomatik Değişim Standardı Bilgilendirme Rehberi. Ankara: Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı. https://www.gib.gov.tr/finansal-hesap-bilgilerinin-vergi-konularinda-karsilikli-olarak-otomatik-degisim-standardi [Erişim: 30.04.2023]

Resmi Gazete (2017). Vergi Konularında Karşılıklı İdari Yardımlaşma Sözleşmesinin İlişik Çekince ve Beyanlarla Birlikte Onaylanması Hakkında Karar. Sayı: 30252, Karar no: 2017/10969. 26.11.2017

Resmi Gazete (2019). Finansal Hesap Bilgilerinin Otomatik Değişimine İlişkin Çok Taraflı Yetkili Makam Anlaşmasının İlişik Beyanla

Onaylanması Hakkında Karar. Sayı: 30995-5. M. Karar no: 1965. 31.12.2019

Resmî Gazete (2020). Bazı Varlıkların Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Genel Tebliğ. Sayı: 31318, 28.11. 2020.

Resmi Gazete (2021). Cumhurbaşkanı Kararı. Sayı: 31498. Karar no: 4025, 1.6. 2021.

Resmî Gazete (2022). Bazı Varlıkların Ekonomiye Kazandırılması Hakkında Genel Tebliğ. Sayı: 31918, 9.08. 2022.

Dünya Sistemi Teorisi Çerçevesinde Dünya'da ve Türkiye'de Kültür Endüstrisi *

Erdal DAĞTAŞ-Korhan ATİK*****

Özet

Bu bölümde, mevcut küreselleşmenin temelindeki yüksek emperyalizmin ve on dokuzuncu yüzyılda kristalize olan Batılı Dünya Sisteminin tarihsel süreci kısaca özetlenmiştir. Emmanuel Wallerstein'in dünya sistemi teorisi, Batı hegemonyasının yükselişini ve dünyanın merkez-çevre ikiliğinde bölünmesini anlatan temel kuramdır. Kolonizasyonun/sömürgeciliğin biçimsel olarak sona erdiği dekolonizasyon çağında, dünya üzerinde Batı egemenliğinin nasıl sürdüğünü açıklayan Bağımlılık Kuramı ise, neo-liberal doktrinin emperyalizmle ilişkisini anlamak için yol göstericidir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren merkez, artık Britanya ve Batı Avrupa değildir; bunların uzantısı olan Kuzey Amerika merkez konumunu üstlenmiştir. Avrupa'nın tümüyle dışlandığı söylenemez ancak, ABD'nin gücü belirleyicidir. Yenilenmiş haliyle dünya sistemi, hegemonyayı kültürel üretim ve enformasyon akışı üzerindeki kontrolle sürdürmekte; çevre ve yarı-çevrenin ekonomik bağımlı konumu yeniden üretilmektedir. Önceki dönemde, sadece sömürgeciliğe eklemlenmiş elitleri toplumdan ayrıştıran Batılı kültür; artık bağımlı toplumları bütün halinde etkilemektedir. Bu bağlamda, doğrudan askeri güç değil, tek yönlü bir akışı destekleyen iletişim ağları, hegemonya için yaşamsaldır. Kuzey Amerika merkezli iletişim ağlarının gönderdiği kültürel ürünler, finansal ağlarla süren sömürüyü ve merkeze doğru akışı garanti altına almaktadır. Bu çalışmada, kültürel ürünler pazarında sunulan farklı formatlar doküman analizi yöntemiyle incelenmiştir. Böylece, kültürel üretimin dünya sistemini ve

---

*Bu çalışma, Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ'ın danışmanlığında yürütülen ve Korhan ATİK tarafından *Dünya Sistemler Teorisi Çerçevesinde Türkiye'deki Kültür Endüstrisi Üzerine Bir Değerlendirme* başlığıyla 2021 yılında savunularak kabul edilen yüksek lisans tezinden özetlenerek makaleye dönüştürülmüştür.

**Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayın Bölümü, edagtas@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9716-2150.

*** Doktora Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı, korhanatik@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6830-5124.

Neoliberal Hegemonyanın Söylem-Tarihsel Yaklaşımla Çözümlenmesi: Haber Yap(a)mama Sorununa Örnek Olarak Uluslararası Vergi Takibi Anlaşmaları

Selahattin OKUROĞLU*

Özet

Dil üzerinden üretilen ideoloji ve hegemonya, eleştirel söylem çözümlemelerinin başlıca konularıdır. Söylem kavramı Michel Foucault'dan sonra yaygınlaşsa da iktidarın gizil yönünün açığa çıkarılması anlamındaki eleştirellik Frankfurt Okulu'nun çalışmaları üzerinden tanımlanmıştır. Jürgen Habermas'ın eleştirel dilbilimi ise, eleştirel söylem çalışmaları içerisindeki tarihsel yaklaşımın temelli kabul edilmektedir. Öte yandan, yaklaşımın başlıca temsilcisi Ruth Wodak, Habermas'ın savunduğu ideal konuşma durumuna ulaşılamayacağını düşünmüştür. Bu noktada, Habermas'ın eleştirel dilbiliminin modernlik eleştirisi ve sosyoloji bağlamındaki makro kuramının parçası olduğu belirtilmelidir. Dolayısıyla Habermas, kimlik gibi mikro-iktidara ilişkin olgularından çok, ekonomi politiği ve dünya üzerinde modern sistemi sorun edinmiştir. Toplumsal krizlerin ve patolojilerin ekonomik krizlerle bağlantılı olduğunu savunması bu bakış açısının sonucudur. Böylece, temelde siyaset bilimi ve diplomasiye ait kavramları, iletişim alanına taşımıştır. Habermas, modern sistemin, toplumun yaşam-dünyasını parçalaması ve kolonize etmesine karşı, dekolonizasyon için çare aramaktadır. Temel kavramları arasındaki iletişimin medyalaşması (mediatization) ise, Napolyon Savaşları döneminde siyasal hegemonyanın bir biçimi olan aracılandırma politikasına dayanmaktadır. Gerçekte bu durum, sosyal bilimlerdeki eleştirel damar için alışılmadık değildir. Gramsci'nin kültür ve iktidar ilişkilerini açıklamakta kullandığı hegemonya, ilk olarak uluslararası ilişkiler alanında kullanılmış bir kavramdır.

Neoliberal düşünürler, on dokuzuncu yüzyılın dünya sistemini ve Britanya'nın serbest ticaret imparatorluğunu dünya ekonomisi için vazgeçilmez model olarak görmüş; bu durum, mevcut küreselleşmenin

*Dr. Öğretim Üyesi. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü. selahattin.okuroglu@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4468-1285.

kültürel metaları ihraç edememektedir. Tarihsel süreçte sermaye birikimini arttıran merkez ülkeler ise, Türkiye kültür endüstrisinde yüksek oranda kâr elde edebilecekleri her alana yatırım yapmakta ve dağıtım gibi alanları ekonomik üstünlükleri sayesinde ele geçirmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'nin çalışmada incelenen kültürel metalar özelinde başta ABD olmak üzere merkez ülkelere bağımlı olduğu saptanmıştır. Türkiye kültürel metalarını ihraç edememekte ve dünyada herhangi bir kültürel etki yaratamamaktadır. ABD ise kültür endüstrisi sayesinde tüm dünyada Amerikan yaşam biçiminin ve tüketim kültürü ideolojisinin yeniden üretimini gerçekleştirmekte; Türkiye ise kültürel metaların tek yönlü akışı aracılığıyla yoğun olarak ABD'nin kültürel emperyalizminden etkilenmektedir.

Türkiye'nin eşitsiz mübadele koşullarından daha az etkilenmesi için film ve kitap gibi metaların Türkiye ile kültürel olarak benzer özellikleri paylaşan ülkeler hedef pazar seçilerek, kültürel metaların ihracı sağlanabilir. Devlet tarafından kültürel metaların oluşumuna destek olunarak aynı kültürel kalıpları paylaşan ülkelerle kültürel metalar aracılığıyla bağlantı kurulabilir. Türkiye'de yaşayan gençlerin merkez ülkelerin neden olduğu kültürel emperyalizmden daha az etkilenmesi için medya okuryazarlığı dersleri eğitim sistemine eklenerek, yeni kuşaklara farkındalık kazandırılabilir. Sosyal medya endüstrisinde ise en çok kullanılan yabancı şirketlerin sahipliğindeki sosyal medya araçlarının Türkiye'de devlet desteğiyle alternatifleri yapılabilir ve Türkiye'de yaşayan yurttaşları bu sosyal medya araçlarına yönlendirmek için çeşitli özendirme çalışmaları yürütülebilir. Yapılacak bu atılımlar, Türkiye'nin dış ticaret açığının azaltmasına yardımcı olacağı gibi aynı zamanda, Türkiye'nin özellikle ABD'nin kültürel hegemonyasından daha az etkilenmesini sağlayacaktır. Ayrıca, Türkiye ile benzer kültürel kalıpları paylaşan ülkeler ve bu ülkelerin halklarıyla daha olumlu ilişkiler kurulmasına da neden olacaktır.

Kaynakça

Acemoğlu, D. ve Robinson, J. A. (2015). *Ulusların düşüşü güç, zenginlik ve yoksulluğun kökenleri* (Çev: F. R. Velioğlu). İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.

Adorno, T. (2011). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi* (Çev: N. Ülner, M. Tüzel ve E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Akgün, S. (2015). Siyasi tarih eğitiminde Annales Okulu ve yöntemi. *Journal of Educational Science*, 3(4), 17-29.

Aktoprak, E. (2004). Immanuel Wallerstein: Sosyal bilimlere yeniden bakmak. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(4), 23-58.

Angotti, T. (1981). The political implications of dependency theory. *Latin American Perspectives*, 8(3-4), 124-137.

Artero, J. P., Flynn, R. ve Guzek, D. (2019). Media concentration and the rise of multinational companies. *The Handbook of European Communication History*, 299-314.

Aydoğuş, O., Türkcan, B., Çalışkan, E. T. ve Kopurlu, B. S. (2009). Kriz teorileri: Kondratieff, Schumpeter ve Wallerstein. *Ege University Working Papers in Economics*, 9(1), 1-21.

Balcı, A. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma. Yöntem, teknik ve ilkeler*. (11. baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 5(2), 368-388.

Beaud, M. (2010). *Kapitalizmin Tarihi* (Çev: F. Başkaya). Ankara: Dost Kitabevi.

Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve eleştirisi* (Çev: Ü. H. Yolsal). İstanbul: Say Yayınları.

Braudel, F. (2014). *Kapitalizmin kısa tarihi* (Çev: İ. Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

Cizreli, B. (2015). Dünya Sistemleri Kuramı bağlamında Batı'nın göç haritası. *Sosyoloji Divanı Dergisi*, 6, 31-54.

Dağtaş, E. ve Yıldırım, O. (2018). Kültürel emperyalizm çerçevesinde tüketim pratiklerinin Türkiye basınındaki yansımalarının çözümlenmesi: 24 Kasım 2017 "Kara Cuma" örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 9(17), 96-127.

Eralp, A. (1996). *Devlet, sistem ve kimlik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Forster, R. (1978). Achievements of the Annales school. *The Journal of Economic History*, 38(1), 58-76.

Harman, C. (2016). *Halkların dünya tarihi: Taş devri'nden yeni binyıla* (Çev: U. Kocabaşoğlu). İstanbul: Yordam Kitap.

Havard, C. T. (2020). Disney vs. Comcast: Lessons learned from the corporate rivalry. *Graziadio Business Review*, 23(1), 1-20.

Horkheimer, M. ve Adorno, T. (2014). *Aydınlanmanın diyalektiği* (Çev: N. Ülner ve E. Öztarhan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Işıksel, G. (2018). Fransa'da son iki yüzyılda tarihyazımının yönelimleri üzerine bir çerçeve denemesi. *Turkish History Education Journal*, 7(2), 604-617.

Karaömerlioğlu, M. A. (2001). Bağımlılık kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye çalışmaları. *Toplum ve Bilim*, 91, 81-99.

Karaş, G. (2018). Bağımlılık teorisi perspektifinden DTÖ kapsamındaki korumacılık politikası araçlarının kullanımı. *International Journal of Public Finance*, 2(2), 245-263.

Kaymak, M. (2016). Hegemonya tartışmaları ışığında İngiliz ve Amerikan hegemonyaları: Yönlendirici hegemonyadan kural koyucu hegemonyaya. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 34(1), 63-92.

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.

Koç, M. Ö. (2019). Transatlantik köle ticareti, Amerikan ekonomisi üzerindeki etkisi ve güncel ekonomi politiği. *Ayrıntı Dergisi*, 7(80), 65-73.

Konak, N. (2011). Ekonomik küreselleşme ve ulus-devlet: Kuramsal yaklaşımlar. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 149-164.

Kreft, J. (2019). CSR ratings and contradiction of real and communicated aims of media organization: The case of news. In *Eurasian Business Perspectives: Proceedings of the 22nd Eurasia Business and Economics Society Conference*, (10), 139-155.

Mencütek, Z. Ş. ve Polat, F. ve Durmuş, A. (2015). Devrimsel süreç olarak Arap Baharı'nı Immanuel Wallerstein üzerinden anlamak. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 1-15.

Oktik, N. ve Kökalan, F. (2001). Immanuel Wallerstein: Tarihsel kapitalizmin analizi ve dünya sistemi. *Doğu Batı*, 17(127), 127-139.

Özel, M. (2019). Kültür emperyalizmi bağlamında Türkiye'de cadılar bayramı. *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(54), 75-92.

Pravdova, H. (2019). Trends in media globalization and oligarchization. *European Journal of Science and Theology*, 15(3), 109-119.

Roberts, J. M. (2015). *Avrupa tarihi* (Çev: F. Aytuna). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Rohn, U. (2019). Industry organization, media management and media economics. *In A Research Agenda for Media Economics*, 144-158.

Said, E. W. (1998). *Kültür ve emperyalizm* (Çev: N. Alpay). İstanbul: Hil Yayınları.

Schiller, H. (1991). Not yet the post-imperialist era. *Critical Studies in Media Communication*, 8(1), 13-28.

Smith, S. (1982). Class analysis versus world systems: Critique of Samir Amin's typology of under-development. *Journal of Contemporary Asia*, 12(1), 7-18.

Şan, M. K. ve Hira, İ. (2007). Frankfurt Okulu ve kültür endüstrisi eleştirisi. *Sosyoloji yazıları I*, 324-340.

Talas, M. ve Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin kültürel sonuçları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (22), 149-162.

Tomlinson, J. (1999). *Kültürel emperyalizm* (Çev: E. Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Türkiye Yayıncılar Birliği (2019). *2019 yılı Türkiye kitap pazarı raporu*. İstanbul: Türkiye Yayıncılar ve Yayın Dağıtımcıları Birliği Derneği.

Tüylüoğlu, Ş. (2004). Küreselleşme sürecinde kalkınma politikaları ve devletin zayıflayan rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 257-280.

Üçer, S. E. (2019). Devlet ve telefon: Tarihsel sosyoloji ışığında altyapı politikalarının incelenmesi için eleştirel bir kuramsal çerçeve önerisi. *Yildiz Social Science Review*, 5(2), 287-310.

Varol, S. (2011). Frankfurt Okulu'ndan postmodernizme televizyona dair eleştirel perspektifler. *Erciyes İletişim Dergisi*, 2(1), 118-134.

Wallerstein, I. (1976). Semi-peripheral countries and the contemporary world crisis. *Theory and Society*, 3(4), 461-483.

Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz dünyanın sonu yirmi birinci yüzyılın sosyal bilimi* (Çev: T. Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Wallerstein, I. (2005). *Modern küresel-sistem* (Çev: K. Atalar). İstanbul: Pınar Yayınları.

Wallerstein, I. (2011). *Dünya-sistemleri analizi: Bir giriş* (Çev: M. E. Abadoğlu ve N. Ersoy). İstanbul: Aram Yayınları.

Wallerstein, I. (2012). *Tarihsel kapitalizm ve kapitalist uygarlık* (Çev: N. Alpay). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Wallerstein, I. (2016a). *Modern dünya sistemi 1* (Çev: L. Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.

Wallerstein, I. (2016b). *Modern dünya sistemi 2* (Çev: L. Boyacı). İstanbul: Yarın Yayınları.

Yaylagül, L. (2018). Herbert Schiller'in iletişim kuram ve araştırmalarına katkısı. *Kurgu*, 26(2), 11-23.

Yaylagül, L. (2019). Eleştirel ekonomi politik perspektiften devlet ve medya ilişkisi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 134-152.

Yeğen, C. (2016). Annales Okulu, Marc Bloch ve tarih savunusu: Veya tarihçilik mesleği yapıtı üzerinden Bloch'un tarih anlayışı. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 25-39.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (6. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, O. (2019). Kültür endüstrisi olarak internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma kavramları çerçevesinde değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yörük, A. (2007). "Dünya-sistemleri analizi"nin tarihsel kökenleri: Sosyal bilim disiplinlerinden tarihsel sosyal bilimlere. *Sosyoloji Notları*, (1), 39-50.

İnternet Kaynakları

Boxofficemojo.com. (2019). Argentinian box office for 2019. https://www.boxofficemojo.com/year/2019/?grossesOption=totalGrosses&area=AR (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Boxofficemojo.com (2019). Bolivian box office for 2019. https://www.boxofficemojo.com/year/2019/?grossesOption=totalGrosses&area=BO (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Boxofficemojo.com. (2019). Domestic box office for 2019. https://www.boxofficemojo.com/year/2019/?grossesOption=totalGrosses (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

Boxofficemojo.com (2019). Turkish box office for 2019. https://www.boxofficemojo.com/year/2019/?area=TR&grossesOption=totalGrosses (Erişim Tarihi: 09.11.2021).

https://boxofficeturkiye.com/dagitimcilar/2019 (Erişim Tarihi: 8.11.2021).

https://turkyaybir.org.tr/2019-turkiye-kitap-pazari-raporu/ (Erişim Tarihi: 5.10.2021).

https://www.boxofficemojo.com/release/rl3204875777/ (Erişim Tarihi: 5.11.2021).

https://www.forbes.com/sites/kurtbadenhausen/2019/05/22/the-worlds-most-valuable-brands-2019-apple-on-top-at-206-billion/?sh=19c1a25e37c2 (Erişim Tarihi: 2.11.2021).

Statista.com (2020). Revenue of the largest book publishers worldwide in 2018 and 2019. https://www.statista.com/statistics/234628/revenue-of-the-largest-book-publishersworldwide/#:~:text=Revenue%20of%20the%20largest%20book%20publishers%20worldwide%202018%2D2019&text=RELX%20Group%20was%20the%20largest,U.S.%20dollars%20in%20total%20revenue (Erişim Tarihi: 11.11.2021).

We Are Social (2020). Digital 2020: Colombia. https://datareportal.com/reports/digital-2020-colombia (Erişim Tarihi: 05.11.2021).

We Are Social (2020). Digital 2020: Poland. https://datareportal.com/reports/digital-2020-poland (Erişim Tarihi: 05.11.2021).

We Are Social (2020). Digital 2020: Turkey. https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey (Erişim Tarihi: 04.11.2021).

We Are Social (2020). Digital 2020: US. https://wearesocial.com/us/digital-2020-us (Erişim Tarihi: 04.11.2021

Editörün Sunumu:
İmparatorluk ve Çokluk Kavramlarının Eleştirilmesi

Selahattin OKUROĞLU

Sermayenin, siyasal egemenlikten bağımsız küresel güce dönüşmeye başladığını ve bunun hem siyasal iradeyi hem de onun kaynağı olan toplumu (ulusu) tehdit ettiğini ilk kez gündeme getiren Alman anayasa hukukçusu Carl Schmitt olmuştur.[1] Liberalizm karşıtı bir milliyetçi olan Schmitt, analizini Roma hukukundaki imperium (imparatorluk) ve dominium (egemenlik) kavramlarına dayandırdı. Imperium, devletin ve yasaların alanıdır, sınırlarla belirlenmiş bir toprak üzerinde geçerlidir. Dominium ise, devletin egemenliğinden çok bireylerin ve halkın egemenliğini içerir. Dominium, özgürlük ve toplumsal eylem alanıdır; özellikle kişinin kendi toprağı ve ticari faaliyeti üzerindeki egemenliğindir. Dominium sınırlara ve imperiuma tamamen bağlı değildir. Yabancı tacirler bunun tipik örneğidir. Keza işgal edilen bir ülkede, imperium orada yaşayanların mülkiyet haklarına dokunmayabilir. Öte yandan, iki kavramın iç içe geçtiği açıktır; imperium kendi dominiumunu (egemenliğini) bireylerin alanını düzenleyerek ya da gerektiğinde bu alandan pay alarak kullanabilir; aynı anda, bireyin dominiumu yasalarca korunur. Ayrıca, modern toplumda söz konusu birlikte işleyiş, imperium ve dominium arasında siyasal eylem alanını ortaya çıkarmaktadır.

Schmitt analizinde, liberal ekonomi politiğin yolundan çıktığını ve sermayenin siyasetten yalıtılmakta olduğunu savunmuştur. Schmitt, yeni sermaye sınıfının Britanya ve ABD'den başlayarak tüm dünyada kendi benzerlerini oluşturduğunu; giderek küresel egemenliği ele geçireceğini düşünüyordu. Imperium kavramının karşılığı olan ulus devletler yüzeyde egemenliğe sahip olacak; ancak, gerçekte işlevleri sermayeye hizmet etmekle sınırlı kalacaktı. Sermaye karşısında, toplumun örgütlenmesini ve ulusun irade geliştirmesini sağlayan tüm formlar silinecek; dolayısıyla, siyasal kavramının iradeden ayrışarak silineceği bir dünyada, insanın da iradesi olmayacak; öncekilerden sert bir kölelik hüküm sürecektir. Bir

[1] Schmitt'in birçok çalışması henüz Türkçeye çevrilmemiştir. Buna karşın, ilk kez 1927'de yazıp 1932'de yenilediği temel eseri *Siyasal Kavramı* yakın geçmişte Türkçe'ye kazandırılmıştır ve burada özetlenen düşüncelerini daha ayrıntılı anlamaya yardımcıdır. Bkz. Carl Schmitt (2018). *Siyasal Kavramı*, 4. Basım (Çev. Ece Göztepe). İstanbul: Metis Yayınları

Neoliberal Küreselleşme ve Hegemonya Üzerine Farklı Yaklaşımlar: İmparatorluk ve Çokluk Kavramlarının Tarihsel Materyalist Yaklaşımla Eleştirilmesi *

Korhan ATİK- Atakan KIZILCIK*****

Özet

Bu bölümde, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin İmparatorluk ve Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi *eserleri ile bu eserde ortaya koydukları kavramlar, tarihsel materyalist yaklaşım çerçevesinde eleştirilmiştir. Post-modern ve post-Marksist düşünürler olarak Hardt ve Negri, bazıları önceden bilinen kavramları yeniden tanımlamış; bu arada ekonomik paylaşım ve mücadele gibi kavramları, ekonomik ve sosyolojik çerçevelerinden çıkararak, ekonomik ve politik sorunların çözümü için kullanmışlardır. Marksist analize ait kavramların, Marksizm dışı bir çerçevede kullanılması sorunludur. Böylece, Hardt ve Negri küreselleşme sürecinde yaşanan sorunları oldukça iyi betimleseler de sorunların nasıl çözüleceği noktasındaki görüşleri gerçekçi değildir. Aynı eksende, devletlerin etkisini yitirdiği, bilinen toplumsal yapıların ise artık öneminin kalmadığı çerçevesindeki görüşlerini geçersiz kılan birçok örnek bulunmaktadır. Bu bağlamda, küresel sermayenin siyasal gücü kullanan bir dünya devletine (imperium) dönüştüğü ve devletlerin tümüyle ona tabi olduğu düşüncesi gerçekçilikten uzaktır. Diğer savları da benzer bir durumdadır. Hardt ve Negri, düzenin kaybedenleri olarak dünya vatandaşlarının atomize olduklarını; yine de toplumsal örgütlenme yollarına gerek duymadan bir araya gelebileceklerini ve düzeni değiştireceklerini savunmaktadırlar. Medyanın, küresel politikaları destekleyen kontrol aracı olduğu konusunda haklıdırlar; yine de medyanın yeni örgütlenme ve eylem biçimlerini destekleyeceği yönündeki varsayım fazlasıyla iyimserdir. Yaygınlaşmasının üzerinden uzun zaman geçtiği halde, internet siyasal çözüm arayışlarını değil, düzen içinde kalan yaşam*

*Bu çalışmanın oluşturulması ve geliştirilmesinde bize yön gösteren, hiçbir zaman destek ve emeğini esirgemeyen tez hocamız Prof. Dr. Erdal Dağtaş'a sonsuz teşekkürler ederiz.

**Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

***Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basın ve Yayın Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

belirtmişlerdir. Öte yandan, dünya devriminin ilk olarak bir ulus devlette başlayacağı ve tedrici olarak diğer ülkelere de yayılacağı tezi halen geçerli olabilir. Tarihsel materyalizm açısından bu durum, ulus devlet içerisinde üretim araçlarının emeği üretenlerin eline geçmesi ve kaynakların toplumun geneline eşit bir şekilde dağıtılmasıdır. Bireysel ve toplumsal aydınlanmanın ulus devletler içerisinde üretim ilişkileri düzenlendikten gerçekleşeceği savunulmuştur.

Öte yandan, Sosyalist bir devrim gerçekleşmese dahi tüm dünyada sınıflar arasındaki sosyo-ekonomik farklılıkların azaltılması bir zorunluluktur. Kapitalist sistemin, tüm dünyada yeni bir feodalite ve kast sistemi yarattığı görülmektedir. Miras yoluyla aktarılan servet, sermayenin sürekli olarak burjuva sınıfında birikmesine neden olmakta ve bu durum burjuvayı her geçen gün daha rantçı hale getirmektedir. Tüm bu gelişmelerin ortasında Hardt ve Negri'nin yaklaşımları Batı-merkezli bir bakış açısını içeriyor olmaları bir yana; iyi niyetli ve tutarsız bir devrimcilik manifestosundan öteye geçememektedir

Neo-liberal ekonomik sistemin yerine daha insancıl, adaletli, liyakatli ve eşitlikçi bir sistem oluşturulamazsa, tüm uluslarda bunalımın artacağını; büyük krizlerin ve isyanların neo-liberal düzeni tümüyle sarsacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Öte yandan, siyasal bir programı olmayan hareketlerin kaostan çıkıp bir düzen kurabileceği; kursa dahi bunun özgürlükçü ve demokratik olacağı tümüyle kuşkuludur.

Kaynakça

Akkaya, A. Y. ve Bozdoğan, S. (2019). Hardt ve Negri'nin küresel demokrasi düşüncesi ile Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi projesinin karşılaştırmalı bir analizi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 357-375.

Artan, S. ve Kalaycı, C. (2014). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dışa açıklık, demokrasi ve gelir dağılımı ilişkisi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 4 (2), 69-88.

Aykutalp, A. ve Çelik, A. (2018). Antonio Negri ve Michael Hardt düşüncesinde imparatorluk, çokluk ve biopolitik üretim kavramları üzerine. *Kaygı*, (31), 404-430.

Bakırtaş, İ. ve Tekinşen, A. (2004). Dünya Savaşları ve Büyük Buhran arasındaki etkileşimin ekonomi politiği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 83-100.

Batbaylı, Ş. ve Özarslan Doğan, B. (2021). Ticaret savaşlarının ekonomik yansımaları üzerine ampirik bir analiz: ABD-ÇİN örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 17-36.

Bensussan, G. ve Labica, G. (2016). *Marksizm sözlüğü*. İstanbul: Yordam Kitap.

Braudel, F. (2014). *Kapitalizmin kısa tarihi*. (Çev: İ. Yerguz). İstanbul: Say Yayınları.

Bulut, S. (2009). *Sermayenin medyası medyanın sermayesi*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Cadwalladr, C. ve Graham-Harrison, E. (2018). Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach. *The guardian*, 17 (1), 1-5.

Canbey Özgüler, V. (2018). Kitlesel göçlerin emek piyasalarına etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (74), 77–102.

Choat, S. (2018). Science, agency and ontology: A historical-materialist response to new materialism. *Political Studies*, 66 (4), 1027-1042.

Çağlar, M. T. (2020). ABD'nin Irak müdahalesinde güvenliğin özelleşmesi: Sözleşmeli personel ve özel askeri ve güvenlik şirketlerinin rolü ve etkileri. *Journal of Political Sciences*, 29 (1), 143-163.

Çakır, H. (2016). Haklı savaş kavramına post-modern bir yaklaşım olarak M. Hardt ve A. Negri'nin imparatorluk tezi. *HUMANITAS-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (8), 31-45.

Dağtaş, E. (2016). *Özgürleşmenin yolları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Dağtaş, E. ve Yıldız, M. E. (2015). Türkiye'de "izleyicinin metalaşması": Televizyon dizilerinin sosyal reyting ölçümlerinin eleştirel ekonomi politik çözümlemesi. *Yeditepe Üniversitesi Global Media Journal Turkish Edition*, (5) 10, 120-142.

Dağtaş, E. ve Yıldız, M. E. (2016). Grevler ve sosyal ağlar: Olanaklar ve zorlukların "Metal Fırtına" direnişi üzerinden değerlendirilmesi. E. Dağtaş (Ed.), *Özgürleşmenin yolları* içinde (s. 86-123). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Durutürk, B. (2019). Hardt ve Negri'de Foucault'nun biyoiktidari: Sorunsallaştıran özne ve çokluk hali. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 345-363.

Elcandırlı, Y. (2021). Antroposen, posthümanizm ve uluslararası ilişkiler kuramının 'ekoloji' taahhüdünün tarihsel materyalist eleştirisi. *Uluslararası İlişkiler*, 18 (71), 87-107.

Engels, F. (2000). *Anti-Dühring: Bay Eugen Dühring'in bilimi altüst edişi*. İstanbul: İnter Yayınları.

Engin, C. ve Göllüce, E. (2016). 2008 Küresel Finans Krizi ve Türkiye üzerine yansımaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 27-40.

Ercan, F. (2003). Kriz sürecinde endüstriyel/askeri ve finansal kompleksin artan etkinliği: Yapısal bir analiz için hatırlatmalar. *İktisat Dergisi*, (436), 73-85.

Erdönmez, P. A. (2009). Küresel kriz ve ülkeler tarafından alınan önlemler kronolojisi. *Bankacılar Dergisi*, 68 (1), 85-101.

Eren, A. A. (2021). Malthus ve Marx'da nüfus, istihdam ve suç: 2011 sonrası Türkiye'ye gelen göçmenlerin ekonomik etkileri. *Başkent Üniversitesi Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 23-36.

Erkan, S. (2015). Güney Osetya sorunu ve 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı. *Turkish Studies*, 10 (13), 71-91.

Ertürk, N. (2017). Ticaret savaşları ve dünya ekonomisine etkileri. *Fiscaoeconomia*, 1 (2), 88-112.

Finley, M. I. (2003). *Antik ve modern demokrasi*. (Çev: D. Türker). Ankara: Ayraç Yayınları.

Foucault, M. (2014). *Özne ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Fuchs, C. (2016). *Sosyal medya: Eleştirel bir giriş*. İstanbul: Dotabene Yayınları.

Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action, Volume II, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (Trans. Thomas Mc Carthy). Boston: Beacon Press.

Hardt, M. ve Negri, A. (2001). Adventures of the multitude: Response of the authors. *Rethinking Marxism*, 13 (3-4), 236-243.

Hardt, M. ve Negri, A. (2003). *İmparatorluk*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M. ve Negri, A. (2004). *Çokluk: İmparatorluk çağında savaş demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hardt, M. ve Negri, A. (2007). *Dionysos'un emeği; Devlet biçiminin bir eleştirisi*. (Çev: E. Başer). İstanbul: İletişim yayınları.

Isaak, J. ve Hanna, M. J. (2018). User data privacy: Facebook, Cambridge Analytica, and privacy protection. *Computer*, 51 (8), 56-59.

Johnson, J. T. (2016). Historical roots and sources of the just war tradition in Western culture. *Religion and peace*, (3), 17-42.

Kadıoğlu, İ. A. (2020). Zeytin Dalı Harekâtı: Türkiye'nin Suriye'ye sınır ötesi operasyonu ve meşru müdafaa hakkı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 210-227.

Karadağ, U. (2021). Hukuka tarihsel materyalist yaklaşım açısından 'toplumsal formasyon' kavramının önemi. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11 (1), 394-440.

Kaymak, M. (2010). 1873-1896 Krizi: Mit mi gerçeklik mi?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65 (2), 165-194.

Kesici, G. E. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın AB'nin enerji politikalarına yansıması. *EURO Politika*, (15), 46-54.

Kuhn, D. (1992). Thinking as argument. *Harward Educational Rewiew*, 62 (2), 155-179.

Lettow, S. (2017). Turning the turn: New materialism, historical materialism and critical theory. *Thesis Eleven*, 140 (1), 106-121.

Marx, K. (1979). *Grundrisse*. (Çev: S. Nişanyan). İstanbul: Birikim Yayınları.

Marx, K. (1993). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı*. (Çev: S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. (2011). *Kapital, kapitalist üretimin eleştirel bir tahlili*. (Çev: A. Bilgi). Ankara: Sol Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (1996). *Seçme Mektuplar*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Marx, K. ve Engels, F. (2003). *Alman İdeolojisi*. (Çev: S. Belli). İstanbul: Sol Yayınları.

Marx, K. ve Engels, F. (2018). *Komünist manifesto*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Meyers, E. (2000). Theories of international immigration policy: A comparative analysis. *The International Migration Review*, 34 (4), 1245-1282.

Mills, C. W. (1974). *İktidar Seçkinleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Morkva, V. (2021). Rusya'nın 2014 İlhakı sonrası Kırım'da Kırım Tatar halkının durumu. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 21 (2), 375-397.

Negri, A. (2006a). *Avrupa ve imparatorluk: Kurucu bir süreç üzerine düşünceler*. İstanbul: Otonom yayıncılık.

Negri, A. (2006b). Küreselleşme ve demokrasi. *Conatus Dergisi*, 3 (6), 123-132.

Nuruzzaman, M. (2015). President Obama's Middle East policy, 2009-2013. Insight Turkey, 17 (1), 171–190.

Örnek, S. (2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 107-134.

Özdemir, M. (2020). Foucault sosyolojisinde iktidarın serüveni: Pastoral iktidar, disiplinci iktidar, biyo-iktidar. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 4 (1), 109-133.

Polat, D. Ş. (2017). NATO ve Rusya Federasyonu'nun yeni mücadele alanı: Karadeniz. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 5, 67-82.

Savaş, V. F. (2012). *Küresel finans ve makro iktisat*. Ankara: Efil Yayınevi.

Savran, S. (2012). Bir üretim tarzı olarak kapitalizm. S. Savran, N. Satlıgan, ve E. A. Tonak (Editörler), *Kapital'in İzinde* içinde (s. 91-132). İstanbul: Yordam Kitap.

Schaefer, R. J. (2001). Reflections on Herb Schiller. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 45 (1) 184-185.

Schmidt, A. (1971). *The concept of nature in Marx*. Londra: New Left Books.

Şahankaya Adar, A. (2018). Türkiye'de yeni prekarya Suriyeli işgücü mü?. *Çalışma ve Toplum*, 1 (56), 13-36.

Şahin, İ. ve Düzgün, O. (2015). Türkiye'ye gerçekleştirilen Ortadoğu kaynaklı zorunlu göçlerin sosyo-ekonomik etkileri: 1979-2014 arası. *TESAM Akademi Dergisi*, 2 (2), 167-195.

Şanlı, O. ve Ateş, İ. (2020). ABD-Çin odaklı ticaret ve kur savaşlarının dünya ekonomisi üzerine etkileri. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 75-101.

Toro, P. A. (2007). Toward an international understanding of homelessness. *Journal of social issues*, 63 (3), 461-481.

Ülger, İ. K. (2016). Müslüman Kardeşler teşkilatının ideolojisi ve mısır siyaseti üzerindeki etkileri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 131-151.

Üstün, M. T. (2021). İngiltere'nin Suriye'ye yönelik dış politikası. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 21 (1), 95-106.

Vine, D., Deppen, P. ve Bolger, L. (2021). Drawdown: Improving US and global security through military base closures abroad. *Quincy Institute*, (16), *1-22.*

Yalvaç, F. ve Erçandırlı, Y. (2020). Geç kapitalizmin ideolojik söylemi olarak yeni materyalizm: Metalaşmış 'şeylerin' egemenliği. *Mülkiye Dergisi*, 44 (2), 261-285.

Yaylagül, L. (2018). Herbert Schiller'in iletişim kuram ve araştırmalarına katkısı. *Kurgu*, 26 (2), 11-23.

Yaylagül, L. (2019). Eleştirel ekonomi politik perspektiften devlet ve medya ilişkisi. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 134-152.

Yiğenoğlu, K. (2016). Finansallaşma ve gelir dağılımı. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (56), 513-530.

İnternet Kaynakları

http://arsiv.ntv.com.tr/news/249978.asp (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

https://sputniknews.com.tr/20170723/yeni-ipekyolu-cin-suriye-milyonlarca-dolarlik-yatirim-1029395376.html (Erişim Tarihi: 21.06.2023).

https://www.indyturk.com/node/20226/d%C3%BCnya/suriyede-400-milyar-dolarl%C4%B1k-f%C4%B1rsat-rusya-ilk-davranan-%C3%BClke-oldu (Erişim Tarihi: 21.06.2023).

https://www.milliyet.com.tr/gundem/butun-ulkeler-tercihini-yapsin-5275528 (Erişim Tarihi: 20.06.2023).

https://www.trthaber.com/haber/dunya/abdde-tiktok-yasagi-montanada-uygulamanin-engellenmesi-karari-alindi-760919.html#:~:text=ABD'nin%20Montana%20eyaletinde%20Tiktok,tamamen%20yasaklayan%20ilk%20eyalet%20olacak.&text=Beyaz%20Saray%20ge%C3%A7en%20ay%20devlet,un%20kullan%C4%B1m%C4%B1na%20y%C3%B6nelik%20yasak%20getirmi%C5%9Fti (Erişim Tarihi: 24.06.2023).

https://www.youtube.com/watch?v=OyBNmecVtdU&ab_channel=Ewafa (Erişim Tarihi: 22.06.2023).

Eleştirel Ekonomi Politik Açısından Dünyada ve Türkiye'de Medyanın Sahiplik Yapısı

Erdal DAĞTAŞ[*]-Turancan ŞİRVANLI[**]

Bu bölümde, küresel süreci yöneten doktriner yaklaşımın sonuçları ve kapitalizmin yeni tahakküm politikaları, medyanın eleştirel ekonomi politiği açısından ele alınmaktadır. Bu çerçevede, (Kölelik Yolu'ndan) kurtuluş olarak sunulan neoliberal küreselleşmenin, daha ağır bir köleliğe dönüşme yolunda yayıncılığı nasıl dönüştürdüğü özetlenmektedir. Enformasyon ve içerik üretimin ulusal- uluslararası tekelleşmesi konulu literatür taramasının, her düzeyde öğrenci ve araştırmacıya kaynak sağlaması umulmuştur. Sosyal medya ve internet yayıncılığı çerçevesinde verilen güncel bilgiler ise, yeni teknolojilerle birlikte ortaya çıkan etkileşimlilik ve bireysel yayıncılık imkânlarının medya tekelleri tarafından nasıl işlevsiz kılındığını ya da sistem tarafından kolonize edildiğini anlamaya yardımcıdır. Aynı çerçevede Türkiye'de ve dünyada medya mülkiyetinde yaşanan tekelleşme ile neoliberal küreselleşme arasındaki bağlantı incelenmiştir. Mülkiyette yoğunlaşma, konvansiyonel medya kadar yeni medyada da üretim ve tüketim süreçleri üzerindeki kontrolü arttırmaktadır. Özellikle Türkiye'de inşaat gibi yayıncılık dışı sektörlerden gelen grupların medyada egemen olmasıyla, sosyo-ekonomik sorunların artışı arasındaki paralellik, veriler yardımıyla ortaya konulmuştur.

Yeni-sağ ve neo-liberal politikalar, demokrasiler arasında birliği değil, merkezin tahakkümünü ya da yüksek emperyalizmin mantığını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Dünya sisteminin merkez-yarı çevre-çevre ayrımına (ve birlikteliğine) dayalı eşitsiz yapısı, ülkelerin kendi içinde de taklit edilmektedir. Tüm dünyada Batılı finans-kapitali taklit eden ve merkeze doğru sermaye akışını güvence altına alan küresel sermaye sınıfının yaratılması; dahası, bu sınıfın eline hegemonyayı sürdürecek aygıtlar verilmesi gereklidir. Bu bağlamda, sermaye hareketliliğini ve sıcak para akışını destekleyecek iletişim alt yapısının kurulması yeterli değildir. Toplumsal tabandan gelecek talepleri politikaya taşıyacak türden

[*]Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Basın ve Yayın Bölümü, edagtas@anadolu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9716-2150.
[**]Arş. Gör., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, turancan.sirvanli@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7286-3070.

gibi konuları perdelemektedir. Geçmişten günümüze medya endüstrisinden hareketle toplumsal değişim ve tarihsel dönüşümü bu eksende okumak önem taşımaktadır. Medya atmosferi devlet tekelinde olan ülkelerde ise yayıncılık, kamusal bir anlayışla değil, propaganda ve kamu diplomasisi amacıyla kullanılmaktadır. Bu durum, neo-liberal medya anlayışına karşı yapıcı ve özgürleştirici bir karşıtlık geliştiremeyen kamu hizmeti yayıncılığının veya "devlet merkezli medya" yapılanmalarının en büyük çelişkisi olarak görünürlüğünü korumaktadır. Sadece Çin, Rusya ve Mısır gibi ülkeler değil, Türkiye örneği de bu yargıyı doğrulamaktadır. Son olarak değinmek gerekir ki, eleştirel ekonomi politik yaklaşımın analiz ettiği öncelikli mesele sahiplik ve mülkiyet yapıları olmakla birlikte, bu yapı içindeki metalaşma da sorun edilen önemli noktalardan biridir. Bu çalışmanın çıktılarından hareketle ileride yapılacak çalışmalarda, söz konusu "yeni medya düzeni" içindeki metalaşmanın tartışılması konuya ilişkin yeni ve anlamlı açılımlar sunacaktır.

Kaynakça

Adaklı, G. (2001). "Yayıncılık Alanında Mülkiyet ve Kontrol". İçinde *Medya Politikaları. Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Dinamikleri*. Der. D. B. Kejanlıoğlu, S. Çelenk ve G. Adaklı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları: 145-203.

Adaklı, G. (2006). *Türkiye'de Medya Endüstrisi. Neoliberalizm Çağında Mülkiyet ve Kontrol İlişkileri*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Amin, S. (2000). *Değişim Halindeki Dünya Sistemi*. Çev. F. Başkaya. Ankara: Maki Yayıncılık.

Badr, Z. (2021). "More or More of the Same: Ownership Concentration and Media Diversity in Egypt". *The International Journal of Press/Politics*, 26(4), 774-796.

Bagdikian, B. H. (1992). *The Media Monopoly*. Boston: Beacon Press.

Bagdikian, B. H. (2004). *The New Media Monopoly*. Boston: Beacon Press.

Beckett, C. (2010). *Globalisation, Media, and UK Communities*. JRF Programme Paper.

Birkinbine, B.J., Gomez, R. & Wasko, J. (2017). *Global Media Giants*. London: Routledge.

Burton, G. (2010). *Media and Society: Critical Perspectives.* Berkshire: Open University Press.

Chiumbu, S. H., & Radebe, M. (2020). "Towards a Decolonial Critical Political Economy of The Media: Some Initial Thoughts". *Communicatio: South African Journal of Communication Theory and Research*, 46(1): 1-20.

Çakmur, B. (1998). "Kültürel Üretimin Ekonomi Politiği. Kültürün Metalaşmasında Genel Eğilimler". *Kültür ve İletişim*. (1/2-Yaz): 111-148.

Dağtaş, E. & Şirvanlı, T. (2020). "Anaakım Medya Karşısında Alternatif Medya Yayıncılığı: Ünsal Ünlü'nün 'Patronsuz' Programı Örneği". *Intermedia International E-journal, 7* (13): 317-337.

Dragomir, M. (2019) *Media Capture in Europe*. New York: Media Development Investment Fund.

Ekzen, N. (1999). "Medya ve Ekonomi: Türk Basın Endüstrisinde Yoğunlaşma-Toplulaşma Tekelleşme Yapısı (1965-1995)". İçinde *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. Der. K. Alemdar. İstanbul: Alfa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı: 85-107.

Foroohar, R. (2021). "How Silicon Valley Copied Wall Street's Media Capture Playbook". İçinde *Media Capture: How Money, Digital Platforms, and Governments Control the News.* Der. A. Schiffrin. New York: Columbia University Press: 23-30.

Fuchs, C. (2012). "Dallas Smythe Today - The Audience Commodity, The Digital Labour Debate, Marxist Political Economy and Critical Theory. Prolegomena to a Digital Labour Theory of Value". *TripleC*, 10 (2): 692-740.

Golding, P. & Murdock, G. (1973). "For a Political Economy of Mass Communications". İçinde *The Socialist Register*. Der. R. Miliband ve J. Saville. London: Merlin: 207-223.

Golding, P. & Murdock, G. (1997). "Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik". Çev. D. B. Kejanlıoğlu. İçinde *Medya Kültür Siyaset*. Der. S. İrvan. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları: 49-76.

Güngör, N. & Tellan, T. (2000). "Neo-Liberalizmin İzlerini Dergilerde Sürmek". *İletişim. (Medya ve Kültür: 3-5 Mayıs/1. Ulusal İletişim Sempozyumu Bildirileri)*: 161-192.

Hardt, M., & Negri, A. (2004). *Çokluk*. Çev. B. Yıldırım. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Hendrickson, E. M., & Subotin, A. (2021). "Mergers, Acquisitions and Magazine Media in 2021". *Journalism Practice*: 1-15.

Iosifidis, P. (2010). "Pluralism and Concentration of Media Ownership: Measurement Issues". *Javnost - The Public*: 17(3): 5-21.

Kaya, R. (1984). "Demokratikleşme Açısından Araştırmacının Ölçütleri". *Basın 80-84*. Ankara: Çağdaş Gazetecilik Derneği Yayınları.

Kaya, R. (1999). "Medya, Toplum, Siyaset". İçinde *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. Der. K. Alemdar. İstanbul: Afa Yayıncılık ve TÜSES Vakfı: 23-32.

Kovalev, A. (2021). "The Political Economics of News Making in Russian Media: Ownership, Clickbait and Censorship". *Journalism*, 22(12): 2906-2918.

Mattelart, A. (1992). "İletişim ve İletişim Araçları: Tehlikeli Bir Konu". Çev. O. Tatlıpınar. İçinde *Medya Dünyası*. Der. J.-M. Charon. Yay. Haz. K. Alemdar-İ. Erdoğan. İstanbul: İletişim Yayınları: 17-23.

Mavioğlu, E. (2014). "Monarşiden Bugüne Türkiye Medyasında Baskı ve Sansür: AKP İktidarı ve Yeni Medya Karteli". İçinde *Medya ve İktidar: Hegemonya, Statüko, Direniş.* Der. E. Arsan ve S. Çoban. İstanbul: Evrensel Basım Yayın: 137-152.

Morley, D. & Robins, K. (1997). *Kimlik Mekânları*. Çev. E. Zeybekoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Murdock, G. (1990). "Redrawing the Map of the Communications Industries: Concentration and Ownership in the Era of Privatization". İçinde *Public Communication: The New Imperatives, Future Public Communication: The New Imperatives, Future Directions for Media Research*. Edt. M. Ferguson. London: Sage: 1-15.

Nebiler, H. (1995). *Medyanın Ekonomi Politiği*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Nechushtai, E. (2018). "Could Digital Platforms Capture The Media Through Infrastructure?". *Journalism* 19(8): 1043–1058.

Newman, N. (2019). *Reuters Institute Digital News Report 2019*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism.

Noam, E. M. (2016). *Who Owns The World's Media? Media Concentration and Ownership Around The World*. New York: Oxford University Press.

Oktay, A. (2009). *Popüler Kültürden TV Sömürgesine.* (4. Cilt). İstanbul: İthaki Yayınları.

Okuroğlu, M. S. (2012). "Türkiye'de Medya Tekelleşmesinin Ekonomisi ve Medya Siyasaları". İçinde *Küreselleşme, Medya, Toplum*. Der. Erdal Dağtaş. Ankara: BirGün Kitap Yayınları: 27-78.

Özer, Ö. (2007). "Medya Alanında Tekelleşme: Ankara'daki Muhabirlerin Tekelleşmenin Sonuçlarına Yönelik Değerlendirmeleri". İçinde *Medya Okuryazarlığı*. Der. N. Türkoğlu ve M. C. Şimşek. İstanbul: Kalemus Yayınları: 166-191.

Park, C. S. (2021). "Impacts of Cross-Ownership Between Newspapers and Television on Viewpoint Diversity: Testing One-Owner-One-Voice Thesis". *Journalism Studies,* 22(13): 1775-1792.

Philips, D. & Tomlinson, A. (1992). "Homeward Bound: Leisure, Popular Culture and Consumer Capitalism". İçinde *Come on Down: Popular Media Culture in Post-War Britain*. Edt. D. Strinati ve S. Wagg. London: Routledge: 9-45.

Salovaara, I., ve Juzefovics, J. (2012). "Who Pays For Good Journalism?". *Journalism Studies,* 13(5-6): 763–774.

Schiller, D. (1999). *Digital Capitalism: Networking the Global Market System*. Cambridge: MIT Press.

Schiller, H. (1975). "Communication and Cultural Domination". *International Journal of Politics,* 5(4): 1-127.

Schiller, H. (1991). "Not Yet the Post-Imperialist Era". *Critical Studies in Mass Communication,* 8: 13-28.

Sönmez, M. (2004). *Filler ve Çimenler: Medya ve Finans Sektöründe Doğan/Anti-Doğan Savaşı*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sözeri, C. (2015). *Türkiye'de Medya-İktidar İlişkileri: Sorunlar ve Öneriler*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü.

Stetka, V. (2012). "From Multinationals To Business Tycoons: Media Ownership and Journalistic Autonomy in Central and Eastern Europe". *The International Journal of Press/Politics,* 17(4): 433-456.

Şahin, Ü. & Coşku, İ. (2022) *TGS 2021-2022 Basın Özgürlüğü Raporu*. İstanbul: TGS

Taş, O. (2006). "İletişim Alanında Yöndeşme Eğilimleri-Teknoloji, Pazar ve Düzenleme". *Kültür ve İletişim*. (9/2-Yaz): 33-62.

Thompson, J. B. (1996). *Ideology and Modern Culture: Critical Social theory in the Era of Mass Communication*. Cambridge: Polity Press.

Tokgöz, O. (2000). *Temel Gazetecilik*. (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Topuz, H. vd. (1989). *Basında Tekelleşmeler*. (TÜSES ve İLAD ortak yayını). İstanbul: Mozaik Basım ve Yayıncılık AŞ.

Uzunoğlu, S. (2018). "Gazeteci Emeğinin Dönüşümü ve Güvencesizleşme: Türkiyeli Dijital Haber Odalarının Serbest Muhabirleri Üzerine Bir Çalışma". *Moment Dergi, 5*(2): 195-218.

Wen, Y. (2021). "The Political and Economic Impact of Media Ownership Structures and Concentration on Global Communication". *Butler Journal of Undergraduate Research*, 7(1): 214-222.

Winseck, D. (2011). "The Political Economies of Media and The Transformation of The Global Media Industries". İçinde *The Political Economies of Media: The Transformation of The Global Media Industries.* Edt. D. Winseck ve D. Y. Jin. London ve New York: Bloomsbury Academic: 3-48.

İnternet Kaynakları

https://www.nytimes.com/2019/09/24/business/media/vox-buys-nymag.html (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

https://www.niemanlab.org/2019/09/vox-media-and-new-york-magazine-isnt-a-marriage-but-its-a-deal-that-makes-sense/?utm_source=Daily+Lab+email+list&utm_campaign=30e471214c-dailylabemail3&utm_medium=email&utm_term=0_d68264fd5e-30e471214c-396375141 (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

https://www.axios.com/verizon-yahoo-aol-apollo-03505214-29e7-4f73-9e77 3d778233ecad.html (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).

https://www.washingtonpost.com/politics/2022/05/01/billionaires-politics/ (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://www.latimes.com/entertainment/envelope/la-xpm-2013-jun-28-la-et-ct-news-corp-21st-century-fox-20130628-story.html (Erişim Tarihi: 03.11.2019).

https://www.theguardian.com/news/datablog/2020/nov/13/australia-newspaper-ownership-is-among-the-most-concentrated-in-the-world (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).

https://www.cnbc.com/2019/08/13/cbs-and-viacom-reach-merger-deal.html (Erişim Tarihi: 25 Nisan 2022).

https://www.ntv.com.tr/ekonomi/birkesme-tamamlandi-warner-bros-discovery-11-nisanda-nasdaqta-islem-gorecek,3asn1-fYAUyZQCgW8NpKAg (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

https://variety.com/2022/tv/news/warner-bros-discovery-q1-profit-streaming-warnermedia-1235240858/ (Erişim Tarihi: 28.04.2022).

https://digitalage.com.tr/financial-times-nikkeiye-13-milyar-dolara-satildi/ (Erişim Tarihi: 13.11.2019).

https://www.theguardian.com/media/2010/mar/26/independent-lebedev-newspapers (Erişim Tarihi: 13.11.2019).

https://www.nytimes.com/2021/08/26/business/politico-axel-springer-acquired.html (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

https://www.newslaundry.com/2021/09/22/how-indias-news-media-became-an-elaborate-pr-machine-its-the-economy-stupid (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://www.ntv.com.tr/ukrayna-savasi/rusyanin-bagimsiz-gazetelerinden-novaya-gazeta-ukrayna-savasinin-sonuna-kadar-kapatildi,qTsC9H31UU-uJq01k5KmkQ (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://www.businessinsider.com/the-30-biggest-media-owners-in-the-world-2016-5(Erişim Tarihi: 30.01.2019).

https://thenextweb.com/facebook/2019/10/24/facebook-news-tab-debut/ (Erişim Tarihi: 08.11.2019).

https://whatsnewinpublishing.com/podcasting-the-wonderful-year-of-2021/ (Erişim Tarihi: 24.04.2022).

https://gazeteoksijen.com/ekonomi/en-cok-kazandiran-sektor-teknoloji-en-zenginler-ise-teknoloji-sirket-sahipleri-153414 (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://www.niemanlab.org/2021/06/buzzfeed-will-go-public-heres-what-it-told-investors-about-the-future-of-digital-media/ (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://www.nytimes.com/2022/04/28/business/media/quartz-sale.html (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://techcrunch.com/2022/04/23/digital-services-act-political-deal-dsa/ (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://techcrunch.com/2022/04/22/google-facebook-apple-eu-lobbying-report/ (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://rsf.org/en/rsf%E2%80%99s-2022-world-press-freedom-index-new-era-polarisation?year=2022&data_type=score-soc (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://www.bloomberght.com/demiroren-1-5-milyar-dolarlik-borc-yapilandirmasi-icin masada-2288050 (Erişim Tarihi: 04.05.2022).

https://turkey.mom-rsf.org/tr/medya-sahipleri/ (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://graphcommons.com/graphs/09426282-c311-4b39-be2c-1bd4f93b5771 (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://www.haberler.com/haberler/acun-ilicali-tv8-de-sadece-eglenceli-programlar-5304626-haberi/ (11.05. 2022).

https://www.digitalnewsreport.org/survey/2018/turkey-2018/ (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://apos.to/s/60f9bfae898ee70007ffa4f5 (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://journo.com.tr/faruk-bildirici-nevsin-mengu-reklam (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

https://www.birgun.net/haber/emegin-hiper-somurusu-386364 (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

https://www.indyturk.com/node/505866/ya%C5%9Fam/elon-musk-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-twitter-kampanyas%C4%B1n%C4%B1n-ard%C4%B1nda-soros-clinton-ve-obaman%C4%B1n-oldu%C4%9Fu (Erişim Tarihi: 12.05.2022).

Yeni Kültürel Hegemonya: Dijital Dönüşüm ve Küresel Kontrol

Fırat ATA*

Özet

Dijitalleşme süreci ile birlikte geleneksel açıdan irdelenen birçok kavram, değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Bir boyutuyla tamamen yeni bir çerçevede gerçekleşen değişim süreci diğer boyutuyla geleneksel versiyonunun bir uzantısı olarak karşımıza çıkmıştır. Dijitalleşme süreci ile geleneksel biçimine yeni uzantılar eklenen kavramlardan biri de hegemonyadır. Geleneksel açıdan bir kontrol mekanizmasının oluşturulması ve/veya bu kontrol sürecinin devamlılığının sağlanmasıyla ilişkilendirilen hegemonya, yeni medya ortam ve araçlarıyla daha geniş bir anlam yelpazesine kavuşmuştur. Dijital hegemonya olarak adlandırılan bu yeni kavram, ikna etme ve rıza üretme süreçlerinin dijitalleşme boyutuna atıf yapmaktadır. Dijital hegemonyanın dönüşüm sürecinin konu edinildiği bu teorik çalışmada, kavramla ilgili farklı ve detaylı görüşlere yer verilmiştir. Gerçekleştirilen literatür taraması, dijital ortam ve araçların kullanımı bir yana, duygu ve düşüncelerin ifade edilme süreçlerinde dahi kullanıcıların dijital kontrol mekanizmasına dahil olabileceklerini göstermektedir. Kontrol mekanizmasına dâhil olma süreci, çoğu zaman kullanıcılar fark etmeksizin gerçekleşmektedir. Dolayısıyla hegemonya kavramının geleneksel ve dijital versiyonlarının farkında olunması ve bu bilinç ile dijital içeriklerin tüketilmesi/araçların kullanılması önem arz etmektedir.

Anahtar sözcükler: *Hegemonya, Dijital Hegemonya, Yeni Medya, Dijitalleşme, Medya Çalışmaları*

Giriş

Toplumlar/sınıflar arasındaki kontrol mekanizması olarak değerlendirilen hegemonya kavramının sosyal bilimlerdeki görünürlüğü Antonio Gramsci ile artmıştır. Salt ya da tek bir değişken çerçevesinde ele alınamayacak kadar geniş bir süreç ve analizi beraberinde getiren hegemonya genel olarak bir topluluğun diğer topluklar ve/veya bir grubun diğer gruplar üzerinde kurduğu/kurmaya çalıştığı üstünlük mücadelesi olarak tanımlanmaktadır (Fontana, 2008; Gramsci, 1986). Hegemonya

* Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya MYO, Gazetecilik ve Habercilik Bölümü, firatata47@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0905-0739.

Dijital hegemonyanın inşa süreci sadece kullanıcıların kendi rızalarıyla paylaştıkları içerikler ya da paylaşımlar değildir. Dijital hegemonyanın en önemli noktalarından biri, tüketilen içeriklerde ve paylaşımlar bir ülke, grup ya da sınıfın ekonomi-politik veya sosyo-kültürel yaklaşımlarının enjekte edilmesidir. Elbette, içerisinde sosyal ağların da önemli bir yer edindiği yeni medyada "film, dizi, oyun, etkinlik, medya, reklam vb." alanlarda tüketilen içerikler hegemonya sürecini yönetenlerin doktrinlerini, paradigmalarını ve değerlerini tüketicilere aşılamaktadır. Bu durum da son derece tehlikeli ve farkında olunması gereken bir süreci beraberinde getirmektedir.

Belirtilenler doğrultusunda bu çalışma kapsamında dijital hegemonya eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve kavram sorunsal boyutlarıyla irdelenmiştir. Çalışma kapsamında dijital ortam ve araçları kullanan kişilere/kullanıcılara bazı tavsiyeler getirilmiştir. Kullanıcıların dijital hegemonya kavramını tanıması, konuyla ilgili bilinçlenmesi belirtilen olumsuzlukların asgari düzeye indirgenmesine yardımcı olabilir. Diğer bir ifadeyle kullanıcılar, ürettikleri ve/veya tükettikleri içeriklerin sistemsel yapısını (sitenin/uygulamanın sahiplik yapısı, ekonomi-politik ilişkileri vb.) araştırması ve bilgileri neticesine göre rol üstlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

Acar, F., & Gürpınar, B. (2022). Dönüşen bir Hegemonya Biçimi: "Dijital Hegemonya": Cambridge Analytica olayı. *Dijitalleşen Dünyada Birey, Toplum, Siyaset Kongresi Bildiri Kitabı* (s.104-123). İstanbul: Işık Üniversitesi Yayınları.

Aelst, Van P., & Walgrave, S. (2004). New Media, New Movements: The role of the internet in shaping the 'anti-globalization' movement. Wim Van De Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon ve Dieter Rucht (Edited by.), İçinde, *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (ss. 87-108), London: Routledge Publication.

Akça Baştürk, E. (2014). Demokratik Katılım Bağlamında Yeni Medya ve Dijital Yurttaşlık. Emel Baştürk Akça (Edited by.), İçinde, Y*eni Medya Yeni Pratikler Yeni Olanaklar* (ss.17-44), Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Bates, T. R. (1975). Gramsci and the Theory of Hegemony. *Journal of the History of Idea*s, 36(2), 351-366.

Bennett, Lance W. (2004). Communicating Global Activism: Strengths and Vulnerabilities of Networked Politics. Wim Van De Donk, Brian D. Loader, Paul G. Nixon ve Dieter Rucht (Edited by.), İçinde, *Cyberprotest: New Media, Citizens and Social Movements* (ss. 109-128), London: Routledge Publication.

Bluma, J. R. (2016). Digital Divide, or Digital Hegemony? An ideological criticism of digitality, communication acceptability, and the right to non-digitality in an age of posthuman communication through the postcolonial perspective of stanley deetz's discursive closure. *Doctoral Thesis*. Regent University Press. https://www.proquest.com/docview/1842260199?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true

Castells, M. (2005). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür- Cilt 1: Ağ Toplumunun Yükselişi.* Ebru Kılıç (Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chen, S. (2022). Digital hegemony, https://chinamediaproject.org/the_ccp_dictionary/digital-hegemony/ Erişim Tarihi: 23.04.23.

Coskuntuncel, A. (2018). Privatization of governance, delegated censorship, and hegemony in the digital era: The case of turkey. Journalism Studies, 19(5), 690-708.

Crutchfield, J. P., Ditto, W. L., & Sinha, S. (2010). Introduction to Focus Issue: Intrinsic and Designed Computation: Information Processing in Dynamical Systems-Beyond the Digital Hegemony. *Chaos: An Interdisciplinary Journal of Nonlinear Science*, 20(3). 037101-1-6.

Çakır, M. (2014). Yeni Medyaya Yönelik Eleştirel Yaklaşımları ve Tespitleri ile Christian Fuchs. Mukadder Çakır (Edited by.), İçinde, *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar* (ss. 81-130), İstanbul: Doğu Kitapevi.

Dural, A. B. (2007). Antonio Gramsci Düşüncesinde Tarihsel Blok, Hegemonya, Aydınlar ve Bunalım Süreçleri Kavramları, *TC Trakya Üniversitesi SBE Dergisi,* 9(1), ss. 73-86.

Fontana, B. (2008). Hegemony and Power in Gramsci, In R. Howson & K. Smith (Eds.), *Hegemony* (pp. 140-162), Routledge Publications.

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri*, K. Somer (Çev.). İstanbul, Onur Yayınları.

Gül, M. E. (2019). Kültür Endüstrisi Ürünü Olarak Dijital Oyunlar: Playerunknown's Battlegrounds (Pubg) Oyunu Örneği. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 448-465.

Gürses, F. (2016). Digital Games, Construction of Hegemony and Culture Industry. *The Online Journal of Communication and Media* (TOJCAM), 2(4), 10-29.

Hall, R., & Stahl, B. (2014). Metalaşmaya Karşı: Üniversite, Bilişsel Kapitalizm ve Gelişen Teknolojiler. Mukadder Çakır (Edited by.), Burcu Yılmaz (Çev.), İçinde, *Yeni Medyaya Eleştirel Yaklaşımlar* (ss. 283-322), İstanbul: Doğu Kitapevi.

Hall, S. (2002). İdeoloji ve İletişim Kuramı. Süleyman İrvan (Der.), İçinde, *Medya, Kültür, Siyaset* (ss. 101-126), Ankara: Alp Yayınevi.

Haqqi, H. & Wijayati, H. (2023). Gen-Z Local Wisdom Campaign Agenda in The Framework of Counter Hegemony, Digital Hegemony, Cultural Hegemony. *Asian Journal of Community Services* 2(2), 191-202.

Hardt, M., & Negri, A. (2003*). İmparatorluk.* Abdullah Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Ives, P. (2004). *Language and Hegemony in Gramsci*. London: Pluto Press.

Jun, O. (2022). Chinese Dream of Digital Hegemony. *Asia-Pacific Review*, 29(1), 32-43.

Kasra, M. (2017). Vigilantism, Public Shaming, and Social Media Hegemony: The role of digital-networked images in humiliation and sociopolitical control. *The Communication Review*, 20(3), 172-188.

Katz, H. (2006). Gramsci, Hegemony, and Global Civil Society Networks. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organization*s, 17, 332-347.

Keyser, D. (2020). Assessing the Digital Hegemony. *Thesis for Erasmus Mundus International Master's in Security, Intelligence, and Strategic Studies* DOI: 10.13140/RG.2.2.17643.26403

Khattak A. (2022). Hegemony of Digital Platforms, Innovation Culture, and E-commerce Marketing Capabilities: The Innovation performance perspective. *Sustainability*. 14(1), 463.

Leijendekker, I., & Mutsvairo, B. (2014). On Digitally Networked Technologies, Hegemony and Regime Durability in Authoritarian Regimes: A Zimbabwean Case Study. *Information, Communication & Society*, 17(8), 1034-1047.

Lievrouw, Leah A. (2011). *Alternative and Activist New Media*. NY: Polity Publication.

Lissitsa, S. (2021). Effects of Digital Use on Trust in Political İnstitutions Among Ethnic Minority and Hegemonic Group-A case study, *Technology in Society*, 66. https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2021.101633

Mansell, R. (2004). Political Economy, Power and New Media. *New Media & Society*, 6(1), 96-105.

Marquez, R. (2023). Gramsci's View that the Superstructure is İnstrumental in Forming Hegemony. DOI: 10.13140/RG.2.2.24427.62243

Martin, J. D., & Runyon, C. (2016). Digital humanities, Digital Hegemony: Exploring Funding Practices and Unequal Access in the Digital Humanities. *ACM SIGCAS Computers and Society*, 46(1), 20-26.

Meier, Werner A. (2019). Towards A policy for Digital Capitalism? Josef Trappel (Ed.), İçinde, *Digital Media Inequalities: Policies Against Divides, Distrust and Discrimination* (ss. 265-284), London: SAGE Journals Publications.

Mouffe, C. (2014). Hegemony and Ideology in Gramsci. Chantal Mouffe (Ed.) In, *Gramsci and Marxist Theory*. (pp. 168-204). Routledge Publications.

Oxford Sözlüğü (2023). Hegemonya Kavramı Tanımı, https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/hegemony?q=hegemony. Erişim Tarihi: 20.04.2023.

Özkaya, B. (2013). Ağ Toplumunun Omurgası Olarak İnternetin Demokrasi ve Kamusal Alan Açısından Değerlendirilmesi. And Ülgül ve Neda Üçer (Ed.), İçinde, *Yeni Medya'da Demokrasi: Sosyal Medyaya Dair Araştırmalar* (ss. 135-164), Konya: Literatürk Yayınları.

Öztemel, İ. Ş. (2022). Digital Hegemony and the Russia-Ukraine War. *İletişim ve Diplomasi*, (8), 43-57. DOI: 10.54722/iletisimvediplomasi.1124928.

Paker, Oya K. (2007). İletişimin Fast Food'u: Sanal diyarlarda Oyun, Chat ve Gizemli Yabancı. Özgür Yılmazkol (Der.), İçinde, *Medya Okumaları* (ss. 107-136), Ankara: Nobel Yayınları.

Riley, Dylan J. (2011). Hegemony, Democracy, and Passive Revolution in Gramsci's Prison Notebooks. California Italian Studies, 2(2), 1-23.

Simons, G. (2019). Digital Communication Disrupting Hegemonic Power in Global Geopolitics. *Russia in Global Affairs*, (2), 108-130.

Sugita, I. W., Setini, M., & Anshori, Y. (2021). Counter Hegemony of Cultural Art İnnovation Against Art in Digital Media. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, 7(2), 147. DOI: 10.3390/joitmc7020147

Şener, B. (2014). Uluslararası ilişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan istisnacılığı" ya da "açık/kaçınılmaz yazgı". *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26, 405-420.

Terranova, T. (2004). *Network Culture: Politics for The Information Age.* London: Pluto Press.

Timisi, N. (2016). Teknoloji ve Toplum, Ağlar ve Aktörler. Nilüfer Timisi (Haz.), İçinde, *Dijital Kavramlar, Olanaklar ve Deneyimler* (ss. 17-40), İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Türk Dil Kurumu Sözlükleri (2023). Hegemonya Kavramı Tanımı, https://sozluk.gov.tr/. Erişim Tarihi: 20.04.2023.

Ward, T. (2011). Hegemony and the Web: The Struggle for Hegemony in a Digital Age. *Digitisation Perspectives*, 147-166.

Yılmazkol, Ö. (2007). İnternette Cinsiyet ve Kimlik Sunumları: Legato Web Sitelerinin Web Analizi. Özgür Yılmazkol (Der.), İçinde, *Medya Okumaları* (ss. 137-162), Ankara: Nobel Yayınları.

İngiltere

1603-1660

Sinan Gül

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-025-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz 1

Giriş..... 11

I. James..... 26

All hail the king: James'in İngiltere kralı olması 33

I. James'in son zamanları..... 46

I. James'in Hayatındaki Önemli Olaylar ve Tarihleri..... 49

I. Charles (19 Kasım 1600- 30 Ocak 1649)- (Krallığı 7 Mart 1625- 1949) 50

Kralların Tanrısal Hakkı 51

Piskoposlar Savaşı (1639- 1640)..... 58

Uzun Parlamento 60

İrlanda Ayaklanması 63

İngiliz İç Savaşı 1642-1652 64

Oliver Cromwell ve Cumhuriyet Rejimi..... 76

Cumhuriyet ya da Fetret Devri 83

Avrupa'daki Arka Plan: Savaş, Politika Ve Askeri Devrim .90

Otuz Yıl Savaşları..... 98

Sonuç..... 100

Kullanılan Kaynaklar 105

Kullanılan Kaynaklar

Bossy, J. (1973). The English Catholic Community, 1603-1625. A. G. Smith içinde, *The Reign of James VI and I* (s. 89-106). London: Macmillan.

Collinson, P. (1982). *The Religion of Protestants: The Church in English Society 1559-1625.* Oxford: Clarendon Press.

Corvisier, A. (1976). *Armees et societes en Europe de 1494 a 1789.* Paris: Presses universitaires de France.

Cust, R. (2005). *Charles I A Political Life.* London: Longman.

Di Vittorio, A. (Dü.). (2006). *An Economic History of Europe.* Oxon: Routledge.

Elton, G. R. (1967). *The Tudor Revolution in Government.* Cambridge: Cambridge UP.

England, H. (2016, June 14). *The Historic England Blog.* 2023 tarihinde Heritage Calling: https://heritagecalling.com/2016/06/14/the-hidden-history-of-apethorpe/ adresinden alındı

Higham, F. (1932). *Charles I A Study.* London: Hamish Hamilton.

Hill, C. (1968). *Reformation to Industrial Revolution: A Social and Economic History of Britain, 1530-1780.* New York: Pantheon Books.

hukukbook. (2018, Temmuz 27). https://hukukbook.com/ingiliz-haklar-bildirgesi-petition-of-rights/ adresinden alındı

Hurstfield, J. (1970). Gunpowder Plot and the Politics of Dissent. H. S. Reinmuth içinde, *Early Stuart Studies, Essays in Honor of David Harris Wilson* (s. 103-111). Minneapolis: University of Minnesota Press.

Hyde, E. (1827). *Life of the Earl of Clarendon* (Cilt 1). London: Clarendon Press.

Jannson, M., & B., B. W. (Dü). (1987). *Proceedings in Parliament 1625.* New Haven and London: Cambridge.

Joseph Black, et al. edt. (2006). *The Broadview Anthology of British Literature.* Toronto: Broadview Press.

Keith, R. (2009). *Cromwell's War Machine: New Model Army 1645-1660.* London: Pen&Sword Military.

Kishansky, M. (2018). *Charles I: An Abbreviated Life.* London: Penguin.

McDonald, F. (April 1990). The Timing of General George Monck's March into England. *The English Historical Review*, 363-376. www.jstor.org/stable/570847 adresinden alındı

Miller, A. (1936). Feudalism in England and Russia. *The Slavonic and East European Review*, 585-600. Kasım 25, 2020 tarihinde http://www.jstor.org/stable/4203153 adresinden alındı

Monk, G. (1671). *Observations upon military and political affairs.* Londra: Printed by A.C. for Henry Mortlocke ... and James Collins. https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A26617.0001.001?view=toc adresinden alındı

Moore, B. J. (1973). *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World.* London: Penguin.

Morrill, J. (1980). *Seventeenth Century Britain, 1603-1714.* Folkestone: Dawson Publishing.

Nigel, B. (2002). Did schizophrenia change the course of English history? The mental illness of Henry VI. *Medical Hypotheses*, 416-421.

Purkiss, D. (2006). *The English Civil War.* New York: Basic Books.

Roberts, M. (1967). *Essays in Swedish History.* London: Weidenfeld & Nicolson.

Roots, I. (Dü.). (1973). *Cromwell: A Profile.* London: Macmillan.

Russell, C. C. (2011). *King James VI and I and his English Parliaments.* Oxford: Oxford UP.

Skinner, Q. (2002). *Vision of Politics Volume 2.* Cambridge: Cambridge UP.

Stewart, A. (2007). *The Cradle King: A Life of James VI and I.* London: Pimlico.

Synge, M. B. (2020). *A short history of social life in England.* London: Good Press.

Tanner, J. (1960). *Constitutional Documents of the Reign of James I.* Cambridge: Cambridge UP.

Tyacke, N. (Dü.). (1997). *The History of the University of Oxford.* Oxford: Clarendon Press.

Verney, F. (1853). *Letters and Papers of the Verney Family.* (J. Bruce, Dü.) London: Camden Society.

Warden, G. R. (1978). Law Reform in England and New England, 1620 to 1660. *The William and Mary Quarterly 35*, 668-90. doi:10.2307/1923210

Woolrych, A. H. (1964). *Oliver Cromwell.* London: Oxford UP.

Wormald, J. (1985). Gunpowder, Treason and Scots. *Journal of British Studies 24*, 141-68.

Lise Öğrencilerinin Fiziksel Aktivitelere Katılımını Engelleyen Faktörler Ölçeği

Sıtkı Özbek

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-027-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **1**

SİMGELER ve KISALTMALAR **2**

1. GİRİŞ **5**

1.1. Çalışmanın Amacı 7

1.2. Çalışmanın Sınırlılıkları 7

1.3. Çalışmanın Önemi 7

1.4. Fiziksel Aktivite (FA): 8

1.4.1. Fiziksel Aktivite Kavramları 10

1.4.1.1. Sağlık 10

1.4.1.2. Egzersiz 10

1.4.1.3. Spor 10

1.4.1.4. Fiziksel Uygunluk 11

1.4.1.5. Sedanter Davranış 11

1.4.1.6. Fiziksel aktivite seviyesi (FAS) 11

1.4.1.7. Obezite 11

1.4.2. Fiziksel Aktiviteyi Etkileyen Faktörler 13

1.4.2.1. Demografik ve Biyolojik Faktörler: 14

1.4.2.2. Psikolojik. Zihinsel ve Duygusal Faktörler 14

1.4.2.3. Beceriler ve Davranışsal Nitelikler 14

1.4.2.4. Sosyal ve Kültürel Faktörler 14

1.4.2.5. Fiziksel Çevre 15

1.4.3. Fiziksel Aktivite Ölçüm Yöntemleri 17

1.4.3.1. Doğrudan Ölçüm Yöntemleri 18

1.4.3.1.1. Gözlem 18

1.4.3.1.2. Oda Kalorimetresi 18

1.4.3.1.3. Çift Katmanlı Su Yöntemi 18

1.4.3.1.4. Pedometre 19

1.4.3.1.5. Akselerometre 19
1.4.3.1.6. Fiziksel Aktivite Kaydı veya Günlükler 20
1.4.3.2. Dolaylı Ölçüm Yöntemleri 20
1.4.3.2.1. Endirekt Kalorimetre 20
1.4.3.2.2. Beslenme Ölçümleri 21
1.4.3.2.3. Fizyolojik Ölçümler 21
1.4.3.2.4. Fiziksel Aktivite Anketleri 21
1.4.3.2.5. Evrensel Anketler 22
1.4.3.2.6. Hatırlama Anketleri 22
1.4.3.2.7. Detaylı Anketler 23
1.5. Ölçek 23
1.5.1. Ölçek Geliştirme Aşamaları 24
1.5.2. Ölçek Geliştirmede Kullanılan Terimler 26
1.5.3. Geçerlik ve Güvenirlik Kavramlari 27
1.5.3.1. Geçerlik (Validity) 27
1.5.3.2. Yorumsal Geçerlik (Translation Validity) 28
1.5.3.3. Yüzeysel Geçerlik (Görünüş Geçerliği) (Face Validity) 28
1.5.3.4. İçerik (Kapsam) Geçerliği (Content Validity) 28
1.5.3.5.Ölçüte Dayalı Geçerlik (Criterion-Related Validation) 28
1.5.3.6. Yapı Geçerliği (Construct Validity) 28
1.5.3.7. Benzer Ölçek Geçerliği (Convergent and Discriminant Validity) 28
1.5.3.8. Yapisal Eşitlik Modellemesi (Structural Equation Modeling) 29
1.5.3.9. Faktör Analizi (Factor Analysis) 29
1.5.3.10. Güvenirlik (Reliability) 29
1.5.3.10.1. Güvenirlik Katsayılarının Hesaplanması için Kullanılan Yöntemler 30
1.5.3.10.1.1. Formun Tekrarı Yöntemi (Zamana Göre Değişmezlik)(Test-retest) 30
1.5.3.10.1.2. Eşdeğer (Paralel) Formlar Yöntemi (Parallel Forms Reliability) 30
1.5.3.10.1.3. İç Tutarlılık (Internal Consistency) 30
1.5.3.10.1.4. Puanlama Tutarlılığı 32

2. GEREÇ VE YÖNTEM 33

2.1. Araştırmanın Modeli 33

2.2. Evren ve Örneklem 33

2.3. Verileri Toplama Araçları 35

2.4. Uygulama Aşamaları 35

2.4.1. Aşama (Ölçeğin Kapsamı - LiteratürTaraması) 35

2.4.2. Aşama (Madde Havuzunun Oluşturulması) 35

2.4.3. Aşama (Denemelik Ölçeğin Oluşturulması) 36

2.4.4. Aşama (Taslak - Denemelik Ölçeğin Uygulanması) 37

2.4.5. Aşama (Denemelik Ölçeğin Güvenirlik-Geçerlik Çalışması) 37

2.4.6. Aşama(Denemelik Ölçeğin Açıklayıcı Faktör Analizlerinin Yapılması) 38

2.4.7. Aşama (Madde Toplam Korelasyonlarına ve Alt Üst Grup Ortalamalarına Dayalı Madde Analizlerine Bakılması) 40

2.4.8. Aşama(Denemelik Ölçeğin Doğrulayıcı Faktör Analizlerinin Yapılması) .. 40

2.4.9. Aşama(Asıl Uygulamanın Yapılması ve Alt Problemlerin İncelenmesi) 40

2.5. Verilerin Analizi 43

3. BULGULAR 44

3.1. Pilot Uygulamaya Ait Bulgular 44

3.1.1. Verileri Toplama Aracı: 44

3.1.2. Lise Öğrencilerinin Fiziksel Aktivitelere Katılmalarını Engelleyen Faktörler Ölçeği (FİZAKEFÖ) 44

3.1.3. Pilot Uygulamaya Ait Demografik Bilgiler 45

3.1.4. Lise Öğrencilerinin Fiziksel Aktivitelere Katılmalarını Engelleyen Faktörler Ölçeğine Ait Geçerlilik Güvenirlik Analizi Sonuçları 48

3.1.5. Lise Öğrencilerinin Fiziksel Aktivitelere Katılmalarını Engelleyen Faktörler Ölçeğine Ait Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) Sonuçları 53

3.1.6. Lise Öğrencilerinin Fiziksel Aktivitelere Katılmalarını Engelleyen Faktörler Ölçeğine Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) Sonuçları 58

3.2. Ölçeğin İlk Uygulamasına Ait Bulgular 60

3.2.1. Verileri Toplama Aracı: 60

3.2.2. Ölçeğin İlk Uygulamasına Ait Demografik Bilgiler 61

3.2.3. Ölçeğin İlk Uygulamasına Ait Analiz Sonuçları 64

3.2.4. Alt Problemlere Ait Bulgular 65
3.2.4.1. Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular 65
3.2.4.2. İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 67
3.2.4.3. Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular 68
3.2.4.4. Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 70
3.2.4.5. Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular 72
3.2.4.6. Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 74
3.2.4.8. Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 77
3.2.4.9. Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 78
3.2.4.10. Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 80
3.2.4.11. On Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular..... 83

4. TARTIŞMA VE SONUÇ 85
4.1. Pilot Uygulamaya Ait Sonuçlar 90
4.2. Ölçeğin İlk Uygulamasına Ait Sonuçlar..... 95
4.2.1. Alt Problem 1 98
4.2.2. Alt Problem 2 100
4.2.3. Alt Problem 3 101
4.2.4. Alt Problem 4 103
4.2.5. Alt Problem 5 104
4.2.6. Alt Problem 6 106
4.2.7. Alt Problem 7 106
4.2.8. Alt Problem 8 107
4.2.9. Alt Problem 9 109
4.2.10. Alt Problem 10 110
4.2.11. Alt Problem 11 113

5. ÖNERİLER 116
6. KAYNAKLAR 118
EKLER 131
ÖZGEÇMİŞ 134

ÖNSÖZ

Sağlıklı bir yaşamın sürdürülebilmesi için düzenli yapılan fiziksel aktivitenin önemi her geçen gün biraz daha artmaktadır. Fiziksel aktivite lise çağındaki gençlerin fiziksel, sosyal, psikolojik ve duygusal açıdan gelişimini gerçekleştirebilmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Fiziksel aktivitenin birçok faydası bilinmesine rağmen lise çağındaki öğrenciler çeşitli nedenlerden dolayı fiziksel aktivitelerden uzaklaşmakta ve bunun birçok nedeninin olduğu düşünülmektedir.

Lise öğrencilerinin sosyal ve fiziksel gelişiminin arttığı bir dönemde fiziksel aktivitelerden neden uzaklaştığı ve yaşamlarının içerisinde fiziksel aktivitelerini engelleyen faktörlerin ne olduğunu belirlemek ve lise öğrencilerinin fiziksel aktivitelere katılımlarını engelleyen faktörleri araştırmaya yönelik geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Fiziksel Aktivitelere Katılımı Engelleyen Faktörler Ölçeği (FİZAKEFÖ).

Araştırmamın tüm aşamalarında bilgi ve tecrübesiyle yoluma ışık tutan yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen ve sürekli desteğini hissettiğim tez danışmanım Prof. Dr. Oğuzhan YONCALIK'a ve her ihtiyacım olduğunda destek olan Dr. Öğretim Üyesi Melike YONCALIK'a şükranlarımı sunarım. Tez çalışmam sırasında ihtiyacım olduğunda bana yol gösterici olan değerli hocam Doç. Dr. Bayram TAY'a içten teşekkürlerimi sunarım. Doktora eğitimim süresince hep desteklerini gördüğüm kıymetli hocam ayrıca desteğini her zaman yanımda hissettiğim. Dr. Öğretim Üyesi Bekir Barış CİHAN'a teşekkürü bir borç bilirim. Ve dört yıllık eğitimim sürecince beni sürekli destekleyen ve hep yanımda olan hayat arkadaşım kıymetli eşim Ayşe ÖZBEK'e teşekkür ederim.

6. KAYNAKLAR

ACSM (2009). Exercise and Hypertension. *Med Sci Sports Exerc.*36(3): 533-552.

AINSWORTH BE, JACOBS DR, LEON AS, RICHARDSON MT, MONTOYE HJ (1993) Assessment of the accuracy of physical activity questionnaire occupational data. *J Occupation Med*; 1993; 35 (10):1017- 1027.

AKBULUT G, ÖZMEN M, BESLER T (2007) Çağın hastalığı obezite, *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi,* Mart 2007, Ek s. 2-15

AKKAYA L (1998) Kocaeli'de Ortaöğretim Gençliğinin Sportif Tercihlerini Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKSOY Y (2016) Davranış Değişim Aşamalarına Göre Düzenli Egzersize Katılımı Engelleyen Ve Güdüleyen Faktörlerin İncelenmesi. *Doktora Tezi,* Ondokuz Mayis Üniversitesi, Sağlik Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı.

AKYOL A, BİLGİÇ P, ERSOY G (2008) Fiziksel Aktivite, Beslenme ve Sağlıklı Yaşam. *T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.* Yayın no:729

ALEXANDRIS K, CARROLL B (1997) Demographic differences in the perception of constraints on recreational sport participation: Results from a study in Greece. *Leisure Studies*, 1997; 16, 107-125.

ALTUNTAŞ M (1995) Ortaöğretim Gençliğinin Sportif Eğitim ve Beklentileri (Trabzon İli Uygulaması) . *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* Ankara: Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

AMMAN MT, İKİZLER HC, KARAGÖZOĞLU C, (2000). Sporda Sosyal Bilimler, Alfa Yayınevi, İstanbul-Bursa

AIRAKSINEN O, BROX J, CEDRASCHI C, HILDEBRANDT J, KLABER-MOFFETT J, KOVACS F, MANNION A, REIS S, STAAL J, URSIN H, ZANOLI G (2004) *On Behalf of the COST B13 Working Group on Guidelines for Chronic Low Back Pain.* www.backpaineurope.org.

ARDAHAN F, LAPA TY, YERLİSU T (2010) Outdoor recreation: the reasons and carried benefits for attending outdoor sports of the participants of cycling and/or trekking activities, *Int J Hum Sci.* 2010;8(1):1327-1341.

ARDAHAN F (2012) Rekreasyonel Egzersize Güdüleme Ölçeğinin (REMM) Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi: Antalya Örneği *I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi,* Kemer/Antalya. 12-15 Nisan; 57-72.

ARIKAN R (2011) Araştırma Yöntem ve Teknikleri. *Nobel yayınevi*, 2011,1. Basım, bölüm 6:93-7.

ARSLAN C, KOZ M, GÜR E, MENDEŞ B (2003) Üniversite öğretim üyelerinin fiziksel aktivite düzeyleri ve sağlık sorunları arasındaki ilişkinin araştırılması. *Fırat. Üniversitesi Sağlık Bil. Dergisi, 2003;* 17(4), 249–258.

ATILGAN H (2006) Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Ankara: *Anıl yayıncılık*, 2006, Bölüm 1- 3:1-131.

AYDEMİR Ö, Ölçek Geliştirme, Güvenirlik ve Geçerlik. *http://www.saykad.net/wp-content/ uploads/2012/11/o_aydemir1.pdf* adresinden 21 Aralık 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

BADEMCİ V (2006) Tartışmayı Sonlandırmak: Cronbach'ın Alfa Katsayısı, İki Değerli Ölçümlenmiş Maddeler ile Kullanılabilir. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2006;I3:438-46.

BAKIR O, Bilimsel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik. *80.251.40.59/education.ankara.edu. tr/aksoy/eay/obakir.doc*, adresinden 21 Aralık 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

BALTACI G (2008) Obezite ve Egzersiz. T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Yayın No:730. Ankara

BASSETT DR, AINSWORTH BE, LEGGETT SR, MATHIEN CA, MAIN JA, HUNTER DC, DUNCAN GE (1996) Accuracy of five electronic pedometers for measuring distance walked. *Med Sci and Sports & Exerc* ; 1996; 88: 1071-1077.

BAŞ ASLAN U, LİVANELİOĞLU A, ASLAN Ş (2007) Fiziksel Aktivite Düzeyinin Üniversite Öğrencilerinde İki Farklı Yöntemle Değerlendirilmesi, *Fizyoter Rehabil,* 18, (1), 11-19.

BIALLAS B, WILKE C, FROBÖSE I (2007) Rückencoaching - neue Wege für ein altes Problem. In: Deime H, Huber G, Pfeifer K, Schüle K. Neue aktive Wege in Prävention und Rehabilitation. Köln: Deutscher Ärzte-Verlag.157-168.

BIRCH LL, DAVISON KK (2001) Family Environmental Factors İnfluencing the Developing Behavioral Controls of Food İntake and Childhood Overweight. Pediatrics Clinics of North America. 2001; 48(4): 893-90

BONNEFOY M, NORMAND S, PACHIAUDI C, LACOUR JR, LAVILLE M, KOSTKA T (2001) Simultaneous validation of ten physical activity questionnaires in older men: a doubly labeled water study, *J. Am.Geriatr. Soc.,* 49,28-35.

BOUCHARD C (2000) Physical Activity and Obesity. *Human Kinetics* ; ISBN-13: 9780880119092.133-150.

BRANCA F, NIKOGOSIAN H, LOBSTEIN T (2007) The Challenge of Obesity in the WHO European Region and the Strategies for Response. Who Europe. Denmark

BROWNE MW, CUDECK R (1993) Alternative ways of assessing model fit. In: Bollen, K.A., & Long, J.S. (Eds.), Testing structural equation models (pp. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş (2002) Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi Elkitabı, Ankara: *Pegem Yayıncılık.*

BÜYÜKÖZTÜRK Ş (2005) Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem yayınları, 2005, 5. Baskı, 1-182.

BÜYÜKÖZTÜRK Ş (2009) Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, spss uygulamaları ve yorum (9. Baskı). Ankara: Pegem Yayınları.

BÜYÜKÖZTÜRK Ş, KILIÇ ÇAKMAK E, AKGÜN Ö E, KARADENİZ Ş, DEMİREL F (2010) *Bilimsel araştırma yöntemleri* (5.bs.). Ankara: Pegem Akademi.

CASPERSEN CJ, KRISKA AM, DEARWATER SR (1994) Physical activity epidemiology as applied to elderly populations. Bailliere's Clinical Rheumatology;1994; 8 (19):7-27.

CAVILL N, KAHLMEIER S, RACIOPPI F (2006) Physical activity and health in Europe: Evidence for action. *WHO Regional Office for Europe-Copenhagen* 2006;5-33.

CEESAY SM, PRENTICE AM, DAY KC, MURGATROYD PR, GOLDBERG GR, SCOTT W (1989) The use of heart rate monitoring in estimation of energy expenditure: A validation study using indirect whole- body calorimetry. *Bri J Nutr 198*9; 61:175-186.

Center of Disease Control and Prevention (2003) Physical activity and good nutrition:Essential elementsto prevent chronic diseases and obesity, *GA,USA,* 1-9.

CERIN, C, LESLIE E (2008) How socio-economic status contributes to participation in leisure-time physical activity. *Soc Sci Med.,* 66(12):2596-2609

CHOW H, DONG YH (2013) Relationship Between Leisure Participation in Leisure Constraints On Taiwanese Breastfeeding Mothers, *National Cheng Kung University Tainan,* Taiwan. 2013;1-18.

COSTANZO P, WOODY E *(1985)* Domainspecific parenting styles and their impact on the child's development of particular deviance: the example of obesity proneness. *J Soc Clin Psychol.* 1985; 3: 425-445.

COMREY AL, LEE HB (1992) A First Course in Factor Analysis, Psychology Press, 2. edt., Hillsdale, NJ, USA: Lawrence Erlbaum Associates'den akt.; Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyüköztürk, Ş., *Sosyal Bilimler için Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve Lisrel Uygulamaları,* Pegem Akademi, Ankara, 2010.

CONWAY JM, SEALE JL, JACOBS Jr DR, IRWIN ML, AINSWORTH B (2002) Comparison of energy expenditure estimates from doubly labeled water, a physical activity questionnaire, and physical activity records, *Am. J. Clin. Nutr.,* 75, 519-525.

COOPOO Y, CONSTANTINOU D, ROTHBERG, AD (2008) Energy expenditure in office workers with identified health risks. *SAJSM.* 20(2):40-44.

COUTER SE, SCHNEIDER PL, KARABULUT M, BASSETT DR. (2003) Validity of 10 electronic pedometer for measuring steps, distance, and energy cost, *Med. Sci. Sport. Exerc.,* 35, 1455-1460.

CROCKER L, ALGINA J, (1986) Introduction to Classical and Modern Test Theory. *ISBN-0-03-061634-4.* P-527.

CRONBACH LJ (1951) Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrıka,1951.* 16: 3, 297-334.

ÇOKLUK Ö, ŞEKERCİOĞLU G, BÜYÜKÖZTÜRK Ş (2016) *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: Spss ve Lisrel uygulamaları* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

DAS P, HORTON R (2012) Rethinking our approach to physical activity. *The Lancet Physical Activity.* 380(9838): 189-190

DENİZ Z (2007) Psikometrik Ölçüm Aracı Uyarlama. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi.* 2007; 40(1):1-16.

DEMİR C, DEMİR D (2006) Bireylerin Boş Zaman Faaliyetlerine Katılmalarını Etkileyen Faktörler ile Cinsiyet Arasındaki İlişki: Lisans Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama, Ege Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, *Ege Akademik Bakış Dergisi*; 6(1):36–48.

DEMİR M, FİLİZ K (2004) Spor egzersizlerinin insan organizması üzerindeki etkileri. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 2004;* 5(2), 109-114.

DEMİREL M, HARMANDAR D (2009) Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Etkinliklere Katılımlarında Engel Oluşturabilecek Faktörlerin Belirlenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*.;6(1):839-846.

DEVELLIS RF (2003) Scale Development Theory and Applications Second Edition. *SAGE Publications International Educational and Professional Publisher*, 2003; chapter 5: 60-96.

DISHMAN RK, SALLIS JF (1994) Determinants and interventions for physical activity and exercise. (C Bouchard, RJ Shephard, T Stephens, Eds) *Physical activity, fitness, and health: international proceedings and consensus statement*. s. 214–238. Champaign, IL: Human Kinetics.

EBBEN W, BRUDZYNSKI L (2008) Motivations and barriers to exercise among college students. *Journal of Exercise Physiology online*. 2008; 11 (5):1-10.

EKİCİ E (2012) Öğretmenlere Yönelik Bilişim Teknolojileri Öz-yeterlik Algısı Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2012; 31:53-65.

EMİR E, KILIÇ SK, GÜRBÜZ B, ÖNCÜ E (2016) Leisurely Participation of Turkish Women's Constraints and Facilitators . *16th International Sport Sciences Congress* . Antalya.

ERCAN İ, KAN İ (2004) Ölçeklerde Güvenirlik ve Geçerlik. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2004;30(3):211-16.

ESEN E, BÖLÜKBAŞI S, BÖLÜKBAŞI A (2008) Osteoporotik kırıkta farmakolojik yaklaşım *Ortopedi Travmatoloji Özel Dergisi, 2008;* 1 (4),75-79.

EYLER, AA (2003) Personal, social, and environmental correlates of physical activity in rural Midwestern white women. *Am J Prev Med.*, 25(3 Suppl 1):86-92

AO/WHO/UNU (2001) Human Energy Requirements. Report of a Joint FAO/WHO/UNU Expert Consultation. FAO 1 Food and Nutrıtıon Technıcal Report Serıes. 17-24 October. Rome

FOX KR, HILLSDON M (2007) Physical activity and obesity. *Obesity Reviews, 2007;*8 (1) , 115–121.

GUTHOLD R, ONO T, STRONG KL, CHATTERJI S, MORABIA A (2008) Worldwide variability in physical ınactivity A 51-Country Survey, *Am J Prev Med.*, 34(6):486-491

GÜÇLÜ MB, SAĞLAM M, İNCE İD, SAVCI S, ARIKAN H (2008) *Kalp Damar Hastalıkları ve Egzersiz.* Ankara: Klasmat Matbaacılık.

GÜMÜŞ H, IŞIK Ö, KARAKULLUKÇU Ö, YILDIRIM İ (2014) Ortaöğretim Kurumlarında Serbest Zaman Fiziksel Aktivite Kısıtlayıcıları. *International Journal of Science Culture and Sport*, 2148-1148.

GÜR H, KÜÇÜKOĞLU S (1992) YAŞLILIK VE FİZİKSEL AKTİVİTE, *ROCHE YAYINLARI*, 9.

GÜRBÜZ B, ÖNCÜ E, EMİR, E (2012) Boş Zaman Engelleri Ölçeği: Yapı Geçerliğinin Test Edilmesi. 12. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

HALLAL PC, BAUMAN AE, HEATH GW, KOHL HW, LEE M, PRATT M (2012) Physical activity: more of the same is not enough. *The Lancet.* 380(9838): 190-191.

HASKELL, WL (1996) Physical activity, sport, and health: Toward the next century. *Research Quarterly For Exercise and Sport.* 67(3):37-47.

HASKELL WL, TAYLOR HL, WOOD PD, SCHROTT H, HEISS G (1980) Strenuous physical activity, tredmill exercise test performance and plasma high-density lipoprotein cholesterol. *Circulation*; 1980; 62 (4 Pt 2):IV53-61.

HENDELMAN D, MILLER K, BAGGETT C, DEBOLD E, FREEDSON P (2000) Validity of Accelerometry For The Assessment Of Moderate Intensity Physical Activity in The Field. *Med. Sci. Sports Exerc.* Sep, 32, (9), 442-449.

HHS&CDC U.S. Department of Health And Human Services, Centers for Dİsease Control And Preventİon (1996) National Center for Chronic Disease Prevention and Health Promotion, Physical activity and health: a report of the Surgeon General, Atlanta, GA.

HOYT RW, JONES TE, BAKER-FULCO CJ, SCHOLLER DA, SCHOENE RB, SCHWARTZ RS, ASKEW EW, CYMERMAN A (1994) Doubly labelled water measurement of human energy expenditure during exer- cise at high altitues. *Am. J. Physiol*; 1994;266:966-971.

JACKSON EL, HENDERSON KA (1995) Gender based analysis of leisure constraints. *Leisure Sciences, 1995:* 17, 31– 51.

JANZ NK, BECKER MH (1984) The Health Belief Model: a decade later. *Health Educ Q* 1984, 11:1-47.

KAN A, AKBAŞ A (2005) Lise öğrencilerinin kimya dersine yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1(2), 227-237.

KARACA A (2008) Yetişkin bireylerde orta ve yüksek şiddetli fiziksel aktivitenin cinsiyete göre incelenmesi. *Hacettepe J. of Sports Sciences.* 19(1):54-62.

KARACA A, ERGEN E, KORUÇ Z (1998) Fiziksel aktivite değerlendirme anketi güvenirlik ve geçerlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (1998).*

KARAKOÇ YF, DÖNMEZ L (2014) Ölçek Geliştirme Çalişmalarinda Temel İlkeler. *Tıp Eğitimi Dünyası Mayıs 2014;40;39-49*

KARAKÜÇÜK S, GÜRBÜZ B (2007) Boş Zaman Engelleri Ölçeği-28: Ölçek Geliştirme, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(12): 3-10.

KEMPER HCG, VERSCHUR R. (1977). Validity and reliability of pedome- ters in habitual activity research. *European J Applied Physiol* 1977; 37:71-82.

KIRTLAND KA, PORTER DE, ADDY CL, NEET MJ, WILLIAMS JE, SHARPE PA, NEFF LJ, KIMSEY D, AINSWORTH BE (2003). Enviromental measures of physical activity supports, *Am. J. Prev. Med.,* 24:323-331.

KLESGES RC, STEIN RJ ECK LH *(*1991*) Parental Influence on Food Selection in Young Children and its Relationship to Childhood Obesity. AmJ Clin Nutr. 1991; 53: 859-864.*

KOWALSKI KC, CROCKER PRE, KOWALSKI NP (1997) Convergent validity of the physical activity questionnaire for adolescents. *Pediatr Exerc Sci* 1997, 9:342-352.

KURTULUŞ K (2010) Araştırma yöntemleri. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

LAMONTE MJ, AINSWORTH BE (2001) Qantifying Energy Expenditure and Physical Activity in The Context of Dose Response. *Medicine Science and Sports Exercise.* 33, 370-378.

LAMB KL, BRODIE DA (1990) The assessment of physical activity by leisure-time physical activity questionnaire. *Spotrs Med 1990*; 103:169-180.

LAPORTE RE, MONTOYE HJ, CASPERSEN CJ (1985) Assessment Of Physical Activity İn Epidemiologic Problems And Prospect. *Public Health Reports.* 100, 131 -147.

LEE J, SCOTT D, FLOYD MF, Structural inequalities in outdoor recreation participation: A multiple hierarchy stratification perspective, J Leisure Res 2001;33(4):427-449.

LOGAN N, REILLY JJ, GRANT S, PATON JY (2000) Resting Heart Rate Definition and Its Effect on Apparent Levels of Physical Activity in Young Children. *Medicine Science and Sports Exercise.* 32, (1): 229-239.

LIVINGSTONE MB, COWARD WA, PRENTICE AM, DAVIES PS, STRAIN JJ, MCKENNA PG, MAHONEY CA, et al. (1992) Daily energy expenditure in free-living children: comparison of heart-rate monitoring with the doubly labelled water method. *Am J Clin Nutr* ; 1992; 56:343-352.

LIKERT R (1932) A technique for the measurement of attitudes. *Archives of Psychology, 22 140,* 55.

MALHAN S, ÖKSÜZ E (2005) Sağlığa Bağlı Yaşam Kalitesi *Kalitemetri.* 1-5. Bölüm:29-98.

MORASKA A, FLESHNER M (2001) Voluntary physical activity prevents stress-induced behavioral depression and anti-KLH antibody suppression, *American Journal of Physiology, Regulatory, Integrative and Comparative Physiology 2001;*281:484-490.

MONTOYE HJ, KEMPER HCG, SARIS WHM, WASHBURN RA (1996) Measuring Physical Activity And Energy Expenditure. *Human Kinetics,* 182-183.

MILLER DJ, FREEDSON PS, KLİNE GM (1994) Comparison of activity le- vels using the caltrac accelerometer and five questionnaire. *Med Sci and Sport & Exerc ;* 1994;263:376-382.

NAHAS MV, GOLDFINE B, COLLINS MA (2003) Determinants of physical activity in adolecents and young adults: the basis for high school and college physical education to promote active lifestyles. *Physical Educator.* 60(1):42-56

NARESH KM, Questıonnaıre Desıgn and Scale Development" Chapter 5. *http://www.terry.uga. edu/~rgrover/chapter_5.pdf* adresinden 21 Aralık 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

NESS A, LEARY S, MATTOCKS C, BLAIR S, REILLY J, WELLS J, INGLE S, TILLING K, SMITH GD, RIDDOCH C (2007) Objectively measured physical activity and fat mass in a large cohort of children. *PLoS Medicine* 2007, 4:e97.

ÖCAL M (2012) Ölçek Geliştirme: Serbest Zaman Fiziksel Aktivite Kısıtlayıcıları (SZFA-K). *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi 2012, 23 (2), 50–60.*

ÖZDİNÇ Ö (2005) Çukurova Üniversitesi Öğrencilerinin Sporun Ve Spora Katılımın Sosyalleşmeyle İlişkisi Üzerine Görüşleri, *SPORMETRE*, 2005;3 (2): 77

ÖZER K (1993) Sporda Morfolojik Planlama. *Antropometri*, İstanbul. s:78

ÖZER K (2003) Fiziksel Etkinliğin Ölçümü ve Değerlendirilmesi, *IX Ulusal Spor Hekimliği Kongresi Kongre Kitabı,* 24-26 Ekim, Nevşehir, 244-254.

PASTOR Y, BALAGUER I, PONS D, GARCÍA-MERITA ML (2003) Testing direct and indirect effects of sports participation on perceived health in Spanish adolescents between 15-18 years of age. J Adoloscence. 2003;26:717-730.

PATE RR, PRATT M, BLAIR SN, HASKELL WL, MACERA CA, BOUCHARD C, BUCHNER D, ETTINGER W, HEALTH GW, KING AC, KRISKA A, LEON AS, MARCUS BH, MORRIS J, PAFFENBARGER RS, PATRICK K, POLLOCK ML, RIPPE JM, SALLIS J, WILMORE JH (1995) Physical activity and public health: a recommendation from the Centers for Disease Control and the American College of Sports Medicine. JAMA, 1995;273:402-407.

PATTON GORMAN EM (2012) Sedentary time in the workplace: A natural experiment of the transition to an activity - permissive workplace physical environment. *Bachelor of Human Kinetics*, The University of British Columbia

PENEDO FJ, DAHN JR (2005) Exercise and well- being: a review of mental and physical health benefits associated with physical activity. *Behavioural Medicine, 2005;* 18 (2),189–193.

PEREIRA MA, FITZGERALD SJ, GREGG EW, JOSWIAK ML, RYAN WJ, SUMINSKI RR, UTTER AC, ZMUDA JM (1997) Collection of Physical Activity Questionnaire for Health-related Research.; *Medicine & Science in Sports & Exercise. June. Supplement* 1997; 29 (6),5-9.

PETERSON NA, HUGHEY J, LOWE JB, TIMMER AD, SCHEIDER JE, PETERSON JJ (2008) Health Disparities and Community-Based Participatory Research: Issues and Illustrations. RB Wallace, N Kohatsu (Ed). Public Health& Preventive Medicine içinde. USA: McGraw Hill Medical.

PHILIPPAERTS RM, WESTERTERP KR, LEFEVRE J (1999) Doubly Labeled Water Validation Of Three Physical Activity Questionnaires, *Int. J. Sports. Med.,* 20, 284-289.

PODL TR, GOODWIN MA, KIKANO GE, STANGE KC (1999) Direct observation of exercise counseling in community family practice, *Am. J. Prev. Med.,* 17, 207-210.

POLS MA, PEETERS PH, KEMPER HC, et al. (1998) Methodological aspects of physical activity assessment in epidemiological studies. *Eur J Epidemiol.,* 14, 63-70.

RACETTE S, SCHOELLER DA, KUSHNER RF (1995) Comparison of heart rate and physical activity recall with doubly labelled water in obe- se women. *Med Sci Sports & Exerc* ; 1995; 27:126-133.

RAYMORE L, GODBEY G, CRAWFORD D, VON EYE A (1993) Nature and process of leisure constraints: An empirical test. *Leisure Sciences, 1993;* 15, 99–113.

RHODES RE, DEAN RN (2009) Understanding physical inactivity: Prediction of four sedentary leisure behaviors. Leisure Sci. 2009;31:124-135.

RIMAL A (2002) Association of Nutrition Concerns and Socioeconomic Statüs With Exercise Habits. *International Journal of Concumer Studies, 26*(4), 322-327.

RIVERA JA (2009) National Health İnstitute Mexico World Cancer Research Fund/American Institute for Cancer Research. Food, nutrition, physical activity and the prevention cancer: a Global Perpective; Physical Activity Goals and Recommendations. Instituto Nacional de Salud Pública. Erişim:[http://www.dietandcancerreport.org/cancer_resource_center/downloads/speaker_slides/us/16_Rivera_Physical_Activity.pdf] Erişim Tarihi: 10.04.2018

SALLIS JF, ZAKARIAN, JM, HOVELL MF, HOFSTETTER LR (1996) Ethnic, Socio Economic and Sex Defferences in Physical Activity Among Adolescent. *Journal of Clinical Epidemiology*(49), 125-134.

SARIS WHM, BINKHORST RA (1977) The use of pedometer and actometer in studying daily physical activity in man. Part II: validity of pedometer and actometer measuring the daily physical activity. *European J Applied Physiol* 1977; 37:229-235.

SAMDAL, O., TYHJALA, J., ROBERTS, C., SALLIS, J.F., VILLBERG, J., WOLD, B. (2007). Trends in vigorous physical activity and TV watching of adolescents from 1986 to 2002 in seven European Countries. *European Journal of Public Health*. 17(3):242-248

SCHERER, ROBERT F, WIEBE FA, LUTHER DC, ADAMS J S (1988) Dimensionality of Coping: Factor Stability Using the Ways of Coping Questionnaire, *Psychological Reports,* 62, 763-770

SEQUEIRA MM, RICKENBACH M, WIETLISBACH V, TULLEN D, SCHUTZ Y (1995) Physical activity assessment using a pedometer and ist com- parison with a questionnaire in large population survey. *Am J Epidemiol* ; 1995; 1429:989-999.

SCHUTZ Y, FRODEVAUZ F, JEQUIER E (1998) Estimation of 24 h energy ex- penditure by a portable accelerometer. *Proceedings of the Nutrition Society*

1988; 47:23A.

SCOTT S (2008) ABLE Bodies Balance Training. Human Kinetics; (Internet) ISBN-13:9780736064682 (Cited 10.10.2009); 1-15.

SCHÜLE K (2006) Zum aktuellen Stand von Bewegungstherapie und Krebs. *Bewegungstherapie und Gesundheitssport.* 2006;22:170-175.

SINGH K (2007) Quantitative Social Research Methods. New Delhi: *Sage Publications*.

STEELE BG, BELZA B, CAIN K, WARMS C, COPPERSMITH J, HOWARD J, COPPERSMITH J, HOWARD J (2003) Bodies in motion: monitoring daily activity and exercise with motion sensors in people with chronic pulmonary disease. *J Rehabil Res. Dev.*, 40(5):45-58

ŞAKAR Ş (2006) Obezitenin tıbbi beslenme tedavisi. *Obezite Dergisi.* 6(9):15-17

ŞENCAN H (2005) Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirik ve Geçerlik. Ankara: *Seçkin Yayıncılık* 2005, 1.baskı:787-88.

TABACHNICK BG, FIDEL LS (2014) *Using multivariate statistics.* USA: Pearson Education Limited

TAMMELIN T, NAYHA S, HILLS AP, JARVELIN RM (2003) Adolescent Participation in Sports and Adult Physical Activity. *American Journal of Preventive Medicine, 24*(1), 22-28.

TAŞKIN Ç, AKAT Ö (2010) Araştırma Yöntemlerinde Yapısal Eşitlik Modelleme. Bursa: Ekin Yayınevi, 2010, 2.bölüm:16-26.

TAVŞANCIL E, Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: *Nobel yayınevi*, 1.baskı, 2002.

TEZBAŞARAN AA (2008) Likert tipi ölçek hazırlama kılavuzu *https://www.academia.edu/1288035/Likert_Tipi_Ölçek_Hazırlama_Kılavuzu* adresinden 21 Aralık 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

Terlemez L, L, İstatistik, *http://home.anadolu.edu.tr/~lterlemez/istatistikO%C3%96%C3%96P.pdf* adresinden 21 Aralık 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

TORAMAN F, YAMAN H, ŞAHİN G, AYÇEM N, MURATLI S (2002) 9 haftalık bir antrenman programının yaşlıların beden bileşimleri üzerine etkisi. *Türk Geriatri Dergisi.* 5(3):91-96.

TREMBLAY MS, SHEPHARD RJ, MCKENZIE TL, GLEDHILL, N (2001) Physical activity assesment options within the context of the Canadian physical activity, fitness and lifestyle. *Appraisal. Can. J. Appl. Physioi,* 26, 4, 388-407.

TROST SG, OWEN N, BAUMAN AE, SALLIS JF, BROWN W (2002) Correlates of adults' participation in physical activity: review and update. *Med. Sci. Sport. Exerc.,* 34(12):1996-2001.

TUDOR-LOCKE C, HAM SA, MACERA CA, AINSWORTH, BE, KIRTLAND KA, REIS JP, KIMSEY D (2004) Descriptive epidemiology of pedometer-determined physical activity, *Med. Sci. Sports. Exerc.,* 36, 1567-1573.

TUNAY VB (2008) *Yetişkinlerde Fiziksel Aktivite*, Ankara: Klasmat Matbaacılık.

TÜZÜN M (1995) Obezite Tanım, Sıklık, Tanı, Sınıflandırma, Tipleri, Dereceleri ve Komplikasyonları. (Ed.Yılmaz C). *Obezite.* s:1-20 Nobel Tıp Kitabevleri Ltd.

URL-1 Güvenirlik, bölüm 8. *www.aoa.edu.tr/ ozder/files/2.2.GÜVENİRLİK.doc* adresinden 21 Aralık 2017 tarihinde ulaşılmıştır.

VANHEES L, LEFEVRE J, PHILLPPAERTS R, MARTENS M, HUYGENS W, TROOSTERS T, BEUNEN G (2005) How to assess physical activity? How to assess physical fitness?, *Eur. J. Cardiovasc. Prev. Rehabil.,* 12, 102-114.

YILMAZ E, ESER E (2011) Miyokart Enfarktüsü Boyutsal Değerlendirme Ölçeği (MIDAS) Türkçe Sürümünün Psikometrik Özellikleri. *Anadolu Kardiyoloji Dergisi.* 2011;11: 386-401.

YILDIRIM M (2015) Üniversite Öğrencilerinin Spora Dayalı Fiziksel Aktivitelere Katılımları Ve Yaşam Kalitelerinin Akademik Başarı Ve Sosyalleşme Üzerine Etkisi. Doktora Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

ZORBA **E** (1999) Herkes İçin Spor ve Fiziksel Uygunluk. Ankara. GSGM. Basımevi

WASHBURN, RA, MONTOYE HJ, (1986). The Assesment Of Physical Activity By Questionnarire. *American Journal Of Epidemiology.* 123, (4), 563–576.

WASHBURN RA, SMITH K, JETTE A, JANNEY C. (1993) The physical acti- vity scale for the elderly PASE: Development and evaluation. *J Clin Epidemiol* ; 1993;46:153-162.

WASHBURN RA, LAPORTE RE (1998) Assessment of walking behavior: Effect of speed and monitor position on two objective physical activity monitors. *Research Quarterly for exercise and Sport* 1998; 591:83-85.

WELK GJ, CORBİN CB, DALE D(2000) Measurement Issues in the Assesment of Physical Activity in Children. *Research Quaterly for Exercise and Sport. Jun;* 71, (2), 59- 73.

WELK GJ, SCHABEN JA, MORROW JR (2004) Reliability of accelerometry-based activity monitors: a generalizability study, *Med. Sci. Sports. Exerc.*, 36, 1637-1645.

WHO (2000) Obesity: Preventing and Managing the Global Epidemic. *Technical report series,* 894, WHO, Geneva

WHO (2004) Global strategy on diet, physical activity and health - WHA57.17. Geneva, World Health Organization. 2004;1-18.

WHO (2010) Global Recommendations On Physical Activity For Health. Erişim:http://whqlibdoc.who.int/publications/2010/9789241599979_eng.pdf]. Erişim Tarihi:05.04.2018

WHO (2011) Obesity and Overweight. Fact SheetNo:311.Geneva, WHO. Erişim:[http://who.int/mediacentre/factsheets/fs3117en]. Erişim Tarihi: 05.04.2018.

WORTHINGTON RL, WHITTAKER TA, (2006) Scale development research: A content analysis and recommendations for best practices, *The Counseling Psychologist,* 34, (6), 806-838.

AUDACES IDEA ve AUDACES 4D PROGRAMLARI ile BİLGİSAYAR DESTEKLİ MODA TASARIMI

DR. PINAR ÇINAR

eksmen
Makine Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-079-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz V
Şekiller Listesi XI

Birinci Bölüm

1.1. Moda Tasarımı Kavramları 1
1.2. Moda ve Tekstil Sektöründeki Teknolojik Gelişmeler..... 2
1.3. CAD/CAM Sistemleri..... 4
1.4. Audaces Idea Bilgisayarlı Tasarım Programı 9

İkinci Bölüm

AUDACES IDEA 12
ÇALIŞMA EKRANI SOLDAKİ MENÜLER..... 12
1. Seçim Menüsü..... 12
2. Şekiller Menüsü 12
3. Serbest Çizim..... 13
4. Aynalanmış Şekiller 13
5. Aynalanmış Nesneler 14
6. Kare/Dikdörtgen 14
7. Daire/Elips 15
8. Özel Şekiller 15
9. Manken 17
10. Renkler..... 18
11. Metin..... 20
12. Serbest Açıklama 20
13. Tablo 21
14. Görüntü Ekle..... 22
15. Ölçüler 24

ÇALIŞMA EKRANI ÜSTTEKİ MENÜLER.....24
1. Başlat Menüsü.....24
2. Kreasyon Menüsü 27
3. Uygulama Menüsü.....31
4. Organizasyon Menüsü 35
ÇALIŞMA EKRANI SAĞDAKİ MENÜLER 37

Üçüncü Bölüm

AUDACES 4 D.....40
1.DOSYA MENÜSÜ.....40
2.EV MENÜSÜ 41
2.1. Ev-Model Ekle.....41
2.2. Ev-Giysi Kütüphanesi.....41
2.3. Ev-Simetriyi Göster 41
2.4. Ev-Kılavuz Çizgileri 42
2.5. Ev-Sistem Tercihleri 42
3.KREASYON MENÜSÜ.....43
3.1.Kreasyon-Seç Menüsü 43
3.2.Kreasyon-Kes Menüsü.....43
3.3.Kreasyon-Halka ile Kes 44
3.4.Kreasyon-Eğri ile Kes.....45
3.5. Kreasyon-Dik 45
3.6. Kreasyon-Büzgü 48
3.7. Kreasyon-Kesmeleri Kaldır 49
3.8. Kreasyon-Simetriyle Kopyalar 49
3.9. Kreasyon/Hareket Ettir 49
3.10. Kreasyon-Şekillendirme 50
3.11. Kreasyon-Halka ile Şekillendirme.....51
3.12. Kreasyon-Yontma 51
3.13. Kreasyon/Yumuşatma 52

3.14. Kreasyon/Yassılaştır.....52
3.15. Kreasyon/Kenarı Genişlet.....52
3.16. Kreasyon/Simüle Et.....53
4. GÖRÜNTÜLEME MENÜSÜ.....54
4.1. Görüntüleme/Ortamı Göster.....54
4.2. Görüntüleme/Katı Göster.....55
4. 3. Görüntüleme/Rötuş ve Gelişmiş.....56
5. ÇALIŞMA EKRANI SAĞDAKİ MENÜLER.....56
5.1. Fileler ve Kenarlar Menüsü.....56
5.2. Kırpmalar ve Baskılar Menüsü.....59
6. ÇALIŞMA EKRANI ALT MENÜLER.....61
6.1. Görüntü Kopyala.....61
6.2. Bakış Açısı.....62
6.3. Düzenleme Modundaki Giysiyi Gör.....62
6.4. Telkafes Modundaki Giysiyi Gör.....62
6.5. Simetri Düzlemini Gösterir.....62
6.6. Manken Gövdesini Gösterir.....62
6.7. Döner Tablayı Etkinleştirir.....62
7. ÇALIŞMA EKRANI SOLDAKİ MENÜLER.....63
7.1. Kütüphane ve Kullanıcı Menüsü.....63
7. 2. Çalışmayı Kaydetme.....64
7.3. Pile Uygulaması.....64

Dördüncü Bölüm

AUDACES IDEA-AUDACES 4D ÖRNEK UYGULAMALAR.....65
KAYNAKLAR.....70

KAYNAKLAR

Aktepe, Ş. (2011). Moda ve Tekstil Tasarımı Sürecinde Sanat/Sanatçı İlişkisi. *Akdeniz Sanat Dergisi, Cilt:4, Sayı:7,* 55-58.

Alp, K.Ö. (2009). Uygulamalı sanatlar eğitiminde tasarım, yapı, işlev, estetik ve algı sorunu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Cilt 6, Sayı 1, 48-59.

Aydın, S. ve Çakar, G.E. (1993, Aralık). Çağdaş giysi tasarımında öge ve prensipler, *I.Türkiye Hazır Giyim ve Konfeksiyon Kongresi.* İstanbul: Gökha Matbaası.

Aygül, Z., Özüdoğru, Ş. (2014). Moda tasarımcısı olmak: 'Yeni mezun moda tasarımcıları üzerine söylemsel bir araştırma'. *Mediterranean Journal of Hümanities,* IV/2, 35-49.

Başaran, F.N. (2022). Dokuma tasarımında kullanılan CAD sistemleri, *Tekstil ve Mühendis Dergisi Cilt: 29 No: 127, 168-184.* https://doi.org/10.7216/130075992022291270.

Bilgen, S. (2002). Moda ve giyim. *Anadolu Sanat.* Sayı 12, 16-27.

Çınar, P. (2020). Moda Tasarımı Alanının İhtiyaç Duyduğu Nitelikte Bireylerin Yetiştirilmesine Yönelik Sanat Eğitimi Alanının Değerlendirilmesi ve Geliştirilmesi (Yayımlanmış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Haşıloğlu, S. B. (1997), Makina Mühendisleri Odası, 21. Yüzyıla Doğru Denizli Sanayii Sempozyumu, Bildiriler, Denizli, Deha Matbaa, Yayın No: 199, s. 336

Hines, T. and Bruce, M. (2001). *Fashion marketing: contemporary issues.* Oxford: Butterworth-Heinemann.

Keleş, G. (2010). *Bilgisayar destekli tekstil tasarım ve kalıp programlarının kız meslek liselerinde kullanımı* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.

Li, Y. (2022). Application and development of computer-aided design methods in clothing design under the environment of ınternet of things. *Hindawi Mobile Information Systems,* 1-9. https://doi.org/10.1155/2022/3405540

Mozota Borja De, B. (2006). *Tasarım yönetimi (Çeviren: Sibel Kaçamak).* İstanbul: MediaCat Kitapları.

Musa, İbrahim A.; M.N. Agu (2021). An Assessment of the Role of Computer Aided Design (CAD) in the Fashion Industry. *International Journal of Innovative Science and Research Technology,* Cilt 6, sayı 3, 371-374.

Nadasbaş, S. E. (2020). Bilişsel bilişim teknolojilerinin moda endüstrisinde kullanımı. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(50), 195-213.

Ovacı, C. (2017). Endüstri 4.0 Çağında Açık İnovasyon. *Maliye Finans Yazıları,* Özel Sayı, 113-132.

Tansoy, Y., Vural, T. ve Ağaç, S. (1994). Özgün giysi tasarımında temel işlemler ve örnek bir çalışma, *Tekstil Konfeksiyon Dergisi,* 4, 1-10.

Tekkuş, S.S. (2022). Moda Endüstrisi Teknoloji ile Gelişiyor. *Hedef Dergisi, Sayı 349, Sayfa 37-38.*

Tunalı, İ. (2009). Tasarım felsefesi. İstanbul: Yem Yayıncılık.

Varol, E. (2010). *Moda tasarımı eğitiminde tasarımların değerlendirilmesine yönelik bir ölçme aracı geliştirme* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

http://www.tdk.gov.tr, 2012. (21. 07. 2012).

https://www.ithib.org.tr/files/downloads/faaliyet_raporlari/ITHIB%202018-2021%20Faaliyet%20Raporu.pdf

https://audaces.com/en/solutions/idea. (19.03.2023).

Matematik Öğretimine Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Entegrasyonu Konusunda Paydaş Görüşleri

Tayfun TANYERİ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-081-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **VII**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XIII**

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ **1**

1.1. Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojileri 1

1.1.1. Türkiye'deki Durum 3

1.2. Eğitimde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Kullanım Alanları 5

1.3. Matematik ve Matematik Öğretimi 7

1.4. Matematik Öğretiminde Bilgi ve İletişim Teknolojileri 13

1.5. Matematik Öğretmeni Eğitiminde Bilgi ve İletişim Teknolojileri ... 15

1.5.1. İçerik ve Yöntem 18

1.5.2.1. Öğrenme ve Öğretme Yöntemleri 18

1.5.2.2. Öğretim Programı 19

1.5.2. İşbirliği ve Ağ Oluşturma 23

1.5.2.1. Mesleki Gelişim 23

1.5.2.2. Öğrenme Toplulukları 23

1.5.3. Toplumsal Konular 25

1.5.3.1. Sağlık 25

1.5.3.2. Özel Eğitim 25

1.5.3.3. Etik 26

1.5.3.4. Politikalar 26

1.5.4. Teknik Konular 27

1.5.4.1. Altyapı 27

1.5.4.2. Erişim 28

1.5.4.3. Kullanım Kolaylığı 28

1.5.4.4. Teknik Destek 29

1.6. Amaç 31
1.7. Önem 32
1.8. Sınırlılıklar 33
1.9. Tanımlar 33

İKİNCİ BÖLÜM

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR 34

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM 40

3.1. Araştırma Modeli 40
3.2. Evren ve Örneklem 41
3.3. Verilerin Toplanması 44
3.3.1. Veri Toplama Aracının Hazırlanması 44
3.3.2. Veri Toplama Aracının Uygulanması 50
3.4. Verilerin Çözümlenmesi 51

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLARI 53

4.1. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının İlköğretim Matematik Öğretimine BİT Entegrasyonunun İçerik ve Yöntem Göstergesine İlişkin Görüşleri 54

4.2. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının İlköğretim Matematik Öğretimine BİT Entegrasyonunun İşbirliği ve Ağ Oluşturma Göstergesine İlişkin Görüşleri 60

4.3. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının İlköğretim Matematik Öğretimine BİT Entegrasyonunun Toplumsal Konular Göstergesine İlişkin Görüşleri 65

4.4. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının İlköğretim Matematik Öğretimine BİT Entegrasyonunun Teknik Konular Göstergesine İlişkin Görüşleri 69

4.5. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının İlköğretim Matematik Öğretimine BİT Entegrasyonunun Bütün Göstergeleri Bazında Görüşleri 74

4.6. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile BİT Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 76

4.7. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile BİT Kullanma Sıklıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 78

4.8. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile Bilgi Okuryazarlığı Kapsamındaki Yazılımları Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 81

4.9. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile Bilgi Okuryazarlığı Kapsamındaki Yazılımları Kullanma Sıklıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 83

4.10. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile Matematik Alanına İlişkin Yazılımları Kullanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 85

4.11. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile Matematik Alanına İlişkin Yazılımları Kullanma Sıklıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 87

4.12. İlköğretim Matematik Öğretmeni Adaylarının BİT Entegrasyonu Göstergelerine Yönelik Görüşleri ile Cinsiyetleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi 89

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç..... 91

5.2. Öneriler..... 94

5.1.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler 94

5.1.2. İleride Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler 95

EKLER

EK 1 ARAŞTIRMA EVRENİNE İLŞKİN SAYISAL VERİLER 96

EK 2 ARAŞTIRMADA KULLANILAN VERİ TOPLAMA ARACI 97

EK 3. ODAK GRUP GÖRÜŞMESİNE KATILIM YAZILI İZİN FORMU 101

EK 4. ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ SORULARI 102
EK 5. ODAK GRUP GÖRÜŞMESİ ANALİZ FORMU..... 103

KAYNAKÇA..... 104

KAYNAKÇA

Akkoyunlu, B. (2000) Bilgisayar destekli eğitim. Yaşar. H, (Ed.), *Açıköğretim okuloncesi öğretmenliği lisans programı: Bilgisayar.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,

Akkoyunlu, B. (2003) Bilgisayar ortamında öğretim. H. Ferhan, O. (Ed.), *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları,

Akkoyunlu, B. ve Kurbanoğlu, S. (2003). Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlığı ve bilgisayar öz-yeterlik algıları üzerine bir çalışma, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *24*,1-10.

Akkoyunlu, B. ve Yılmaz, M. (2005) "Öğretmen adaylarının bilgi okuryazarlık düzeyleri ile Internet kullanım sıklıkları ve Internet kullanım amaçları." *Eğitim Araştırmaları Dergisi***,** *19*, 1-14.

Akpınar, Y. (2003). Öğretmenlerin yeni bilgi teknolojileri kullanımında yükseköğretimin etkisi: İstanbul okulları örneği. *TOJET 2*, Article 11.

Akpınar, Y. (2005). *Bilgisayar destekli öğretim ve uygulamalar***.** Ankara: Anı Yayıncılık.

Aktürk, N. (2006). Milli Eğitim Bakanlığı kurumsal uygulamalar ve e-imza. *Ulusal Elektronik İmza Sempozyumu.* Ankara.

Altun, M. (1998). Matematik öğretimi. Aynur, Ö (Ed.), *Matematik öğretiminin amaç ve ilkeleri.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Altun, M. (2002). *İlköğretim ikinci kademede (6,7 ve 8. sınıflarda) matematik öğretimi.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Altun, A. (2005). *Gelişen teknolojiler ve yeni okuryazarlıklar.* Anı Yayıncılık. Ankara.

Altun, T. (2007). Information and communications technology (ICT) in initial teacher education: What can Turkey learn from range of international perspectives?. *Türk Fen Eğitimi Dergisi,4* (2): 45-60.

Altunışık, R., Coşkun, R., Yıldırım, E. ve Bayraktaroğlı, S. (2002). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı***.** Genişletilmiş 2. Basım. Sakarya. Sakarya Kitabevi. 2002.

Ataizi, M. (2002). Çevrimiçi (online) yapıcı öğrenme çevreleri. *Açık ve Uzaktan Eğitim Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri*, Eskişehir.

Baki, A. (2001). Bilişim teknolojisi ışığı altında matematik eğitiminin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi,149*, 26-31.

Baki, A, Güven, B. ve Karataş, İ. (2002). Dinamik geometri yazılımı cabri ile keşfederek matematik öğrenme. *V. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi Bildirileri*, Ankara.

Baki, A., Birgin, O., Güven, B. ve Karataş, İ. (2004). Bilgisayar destekli bireysel gelişim dosyası (portfolio) uygulaması. *Eğitimde İyi Örnekler Konferansı*. Sabancı Üniversitesi, İstanbul.

Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde yöntem teknik ve ilkeler.* Ankara: PegemA Yayıncılık.

Bartlett, J. E., Kotrlik, J. W. ve Higgins, C. C. (2001). Organizational research: Determining appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning, and Performance Journal*, *19*(1), 43-50.

Baş, T. (2006). *Anket***.** Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Baykul, Y. (2002). *İlköğretimde matematik öğretimi 6.-8. sınıflar için***.** Ankara: PegemA Yayıncılık.

BECTA (2003). *What research says about using ICT in maths*. UK: Becta ICT Research. 04.07.2008 tarihinde http://partners.becta.org.uk/page_documents/research/wtrs_maths.pdf adresinden alınmıştır.

BECTA (2004). *ICT: Essential guides for school governors: 06 - Safety and security with ICT* 04.07.2008 tarihinde http://foi.becta.org.uk/download.cfm?resID=35777&download_url=http://foi.becta.org.uk/content_files/corporate/resources/foi/archived_publications/essential_guides_safety_security_ict.pdf adresinden alınmıştır.

Bindak, R. (2005). İlköğretim öğrencileri için matematik kaygı ölçeği. *Fırat Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, 17* (2), 442-448,

Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: PegemA Yayınları.

Çağıltay, K., Çakıroğlu, J., Çağıltay, N., Çakıroğlu, E. (2001). Öğretimde Bilgisayar Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 21*, s:19-28.

Çakmak, Melek. (2005). İlköğretimde etkili matematik öğretim ve öğretmen rolleri. Altun, A. ve Olkun S (Ed.) *Güncel gelişmeler ışığında ilköğretim: ma-*

tematik-fen-teknoloji-yönetim. Ankara: Anı Yayıncılık.

Çatlıoğlu, H. ve Kutluca, T. (2008). Matematik öğretmeni adaylarının öğrenme ortamlarında Internet kullanımına yönelik görüşleri. *8th International Educational Technology Conference*,. (1), 454-458. Eskişehir. Türkiye

Da Ponte, J. P., Oliveira, H., Varandas, J. M. (2002). Development of pre-service mathematics teachers' professionalknowledge and identity in working with information and communication technology. *Journalof Mathematics Teacher Education*, *5*(2), 93-115.

Dede, Y. ve Argün, Z. (2003). Matematik Öğretiminde Elektronik Tabloların Kullanımı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(14), 113-131.

EARGED (2005). OECD-PISA 2003 araştırmasının Türkiye ile ilgili sonuçları. PISA 2003 projesi ulusal nihai rapor. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. 15.07.2008 tarihinde http://earged.meb.gov.tr/pisa/dokuman/2003/rapor/PISA_RAPOR_20 03.pdf adresinden alınmıştır.

EARGED (2007). PISA 2006 uluslararası öğrenci değerlendirme programı ulusal ön rapor. Ankara: Milli Eğitim Basımevi. 15.07.2008 tarihinde http://earged.meb.gov.tr/pisa/dokuman/2006/rapor/Pisa_2006_Ulusal_On_Rapor.pdf adresinden alınmıştır.

Erbaş, K. (2005). Çoklu gösterimlerle problem çözme ve teknolojinin rolü. *The Turkish Online Journal of Educational Technology 4* (4), 12. 13.03.2007 tarihinde http://www.tojet.net/articles/4412.htm adresinden alınmıştır.

Ersoy, Y. (2002). Bilişim Çağı Eşiğinde Sınıf ve Matematik Öğretmenlerinin Yeni İşlevler ve Roller Edinmeleri. *İlköğretim-Online,* 1(2), 52-61. 27 Kasım 2007 tarihinde http://ilkogretim-online.org.tr/vol1say2/v01s02d.pdf adresinden alınmıştır.

Ersoy, Y. (2003). Teknoloji destekli matematik eğitimi-1: gelişmeler, politikalar ve stratejiler. *İlköğretim-Online,* 2(1), 18-27, 27 Kasım 2007 tarihinde http://ilkogretim-online.org.tr/vol2say1/v02s01c.pdf adresinden alınmıştır.

Field, A. (2000). *Discovering statistics using SPSS for windows*. London: Sage Publications.

Florian, L. (2004), "Uses of technology that support pupils with special educational needs",in Florian, L. and Hegarty, J. (Eds), *ICT and Special Educational Needs: a Tool for Inclusion*, Open University Press, Buckingham, 7-20.

Forgasz, H.J., Prince, N (2002). Software used for mathematics learning – reporting on a survey. *Vinculum*. Volume 39, No 1.

Global Gateway. (2008). The gateway to educational partnerships between schools and colleges across the world. 15.06.2008 tarihinde *http://www.global-gateway.org.uk* adresinden alınmıştır.

Goos, M., Galbraith, P., Renshaw, P. ve Geiger, V (2001). Promoting collaborative inquiry in technology enriched mathematics classrooms. *Annual Meeting of the American Educational Research Association*, Seattle, April 10-14.

Gün , İ., Özer, A., Ekinci, E., Öztürk, A. (2004). Bilgisayarla çalışan kişilerin ifade ettikleri sağlık sorunları ve bilgisayar kullanım özellikleri. *Erciyes Tıp Dergisi (Erciyes Medical Journal) 26* (4) 153-157.

Gündüz Ş, ve Çuhadar, C. (2006). Bilişim teknolojilerinin sosyal yapı üzerindeki etkileri ve eğitimdeki yeri. Güneş, A. (Ed.) *Bilgisayar I temel bilgisayar becerileri*. Ankara: PegemA Yayıncılık. 355-402.

Haşlaman, T., Kuşkaya-Mumcu, F., ve Usluel, Y. K. (2007). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğrenme-öğretme süreçleriyle bütünleştirilmesine yönelik bir ders planı örneği. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 32*(146), 54-63.

Huck, S.W. (2008). *Reading statistics and research (fifth edition).* Boston: Pearson.

Intel® Eğitim Programları (2008). Intel öğretmen programı-temel kursu. *Intel® Eğitim Öncülüğü.* 15.06.2008 tarihinde *http://www.intel.com/cd/corporate/education/emea/tur/elem_sec/teach/342581.htm* adresinden alınmıştır.

İşman, A. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*. İstanbul: Değişim Yayınları, 2003.

Ittigson, R.J. & Zewe, J.G. (2003). Technology in the mathematics classroom. In Tomei, L.A. (Ed.). *Challenges of Teaching with Technology Across the Curriculum: Issues and Solutions*. Hershey: Information Science Publishing, 114-133.

Kabakçı, I. ve Tanyeri, T. (2006). Öğretmen adaylarının öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme dersi kapmasında öğretim araçlarına ilişkin görüşlerinin karşılaştırılması", *6th International Educational Technology Conference,* Famagusta, Turkish Republic of Northern Cyprus,

Kaptan, S (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Ltd. Şti.

Karabacak, F (2008). Matematik hakkında. Aynur, Ö (Ed.) *Matematik Fen ve Tek-*

noloji Öğretimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2008, 17-30.

Karaçay, T. (1985). Matematik öğretiminin bugünkü durumu ve değerlendirilmesi. *Matematik Öğretimi ve Sorunları, Türk Eğitim Derneği III. Öğretim Toplantısı*, Ankara: Yorum Basın-Yayın.

Karasar, N. (1999). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Keong, C. C., Horani, S. ve Daniel, J. (2005). A Study on the Use of ICT in Mathematics Teaching. *Malaysian Online Journal of Instructional Technology (MOJIT)* Vol. 2, No. 3, 43-51

Kılınç, A. ve Salman, S. (2006). Fen ve Matematik Alanları Öğretmen Adaylarında Bilgisayar Okuryazarlığı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2* (2). 150-166.

Kıyıcı, M. ve Odabaşı F. (2005). Alfabe okuryazarlığından bilgi okuryazarlığına. V. Uluslararası Eğitim Teknolojileri Sempozyum ve Fuarı, Sakarya Üniversitesi Konferans Salonu, Sakarya,21-23 Eylül 2005. V. Uluslar arası Eğitim Teknolojileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt:1 Sf: 45- 50

Kimmins, D. ve Bouldin, E. (1996). Making mathematics come alive with technology. *Mid-South Instructional Technology Conference* sunulan bildiri. (1st, Murfreesboro, Tennessee, March 31-April 2) 15.03.2007 tarihinde http://eric.ed.gov:80/ERICWebPortal/contentdelivery/servlet/ERICServlet?accno=ED400796 adresinden alınmıştır.

Kılıç, R. (2007). *Webquest destekli işbirlikçi öğrenme yönteminin matematik dersindeki tutum ve erişiye etkisi*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.

Krejcie ve Morgan (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, USA.

Kuzu, A., Çuhadar, C. ve Akbulut, Y. (2007). Reflections of undergraduate students regarding PDA use for instructional purposes. *Selçuk University Journal of Social Sciences Institute, 18*, 359-365.

Lin, C.Y. (2008). Beliefs about Using Technology in the Mathematics Classroom: Interviews with Pre-service Elementary Teachers. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education, 4*(2), 135-142.

MEB (2000). *2001 Yılı Başında Milli Eğitim.* Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

MEB (2001). *2002 Yılı Başında Milli Eğitim.* Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı

Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.

MEB (2003). Bilgi ve iletişim teknolojisi araçları ve ortamlarının eğitim etkinliklerinde kullanımı yönergesi. *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*, Kasım 2003, cilt 66, sayı 2554, s.662.

Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994) Qualitative Data Analysis: An Expanded Sourcebook. Second Edition. California: Sage Publications.

Morse J. M. (1994). *Critical issues in qualitative research methods.* Sage Publications, CA.

NCTE (2008). *ICT Infrastructure & Resources*. 15.06.2008 tarihinde http://www.ncte.ie/ICTPlanning/ICTInfrastructureResources/ adresinden alınmıştır.

NCTM (2006). "*The use of technology in the learning and teaching of mathematics*", 15.06.2008 tarihinde http://www.nctm.org/about/position_statements/ position_statement_13.htm, adresinden alınmıştır.

Odabasi, F.ve Eristi, S. D. (2008). Awareness of healty computer use and computer ergonomics among preservice teachers. *The International Journal of Technology Knowledge and Society . 4*,1.

Odabaşı, H. F., Akbulut, Y., Çuhadar, C., Dursun, Ö. Ö., Kabakçı, I., Kılıçer, K., Kurt, A. A., Şendağ, S., & Tanyeri, T. (2006). *Turkey basic education project: Baseline study on ICT integration*. Ankara: MEB Proje Koordinasyon Merkezi. 24.10.2007 tarihinde http://fodabasi.home.anadolu.edu.tr/doc/ey6.swf adresinden alınmıştır.

Odabaşı, H. F. (2000). Toplumsal etkiler ve teknoloji okuryazarlığı. *BTIE 2000 Bilişim Teknolojileri Işığında Eğitim Konferansı Bildiriler Kitabı*. s.1-5 Meteksan, Ankara.

Odabaşı, H. F. ve Kabakçı, I. (2007). Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinde bilgi ve iletişim teknolojileri. *Uluslararası Öğretmen Yetiştirme Politikaları ve Sorunları Sempozyumu*, Bakü, Azerbaycan.

Oldknow, A. (2008). "It's 2008 - So what you got to offer, then? -Using ICT to put learners in touch with mathematics." 15.07.2008 tarihinde http://lgfl.skoool.co.uk/teachers.aspx?id=884 adresinden alınmıştır.

Olkun, S. ve Toluk, Z.(2003). *İlköğretimde etkinlik temelli matematik eğitimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Olkun, S. (2008). İlköğretim Matematik öğretiminin amaçları ve içeriği. Aynur,

Ö. (Ed.). *Matematik Fen ve Teknoloji Öğretimi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 17-30.

ÖSYM (2008). Lisans düzeyi - ÖSYS ve YÖS kontenjanları. *2004 Yükseköğretim öğrenci kontenjanları kitabı*. 04.07.2008 tarihinde http://osym.gov.tr/dosyagoster.aspx?dıl=1&belgeanah=16953&dosyaisim=Bolum3_1.pdf adresinden alınmıştır.

Özden, Y. (2005). *Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: PegemA Yayıncılık.

Pallant, J. (2001). *SPSS survival manual*. Maidenhead, PA: Open University Press,

Price, D. V. ve Lee, M. (2005). Learning communities and student success in postsecondary education. A background paper. MDRC Publications. 04.07.2008 tarihinde http://www.mdrc.org/publications/418/full.pdf adresinden alınmıştır.

QCA (2008). Information and communication technology: What is ICT?. *Qualification an Curriculum Authority*. 04.07.2008 tarihinde http://partners.becta.org.uk/page_documents/research/wtrs_maths.pdf adresinden alınmıştır.

Rahman, S. A., Ghazali, M. ve İsmail, Z. (2003). Integrating ICT in mathematics teaching methods course: How has ICT changed student teachers' perception about problem solving. *The Mathematics Education into the 21st Century Project Proceedings of the International Conference The Decidable and the Undecidable in Mathematics Education* Brno, Czech Republic.

Ruthven, K., Hennessy, S., (2002). A practitioner model of the use of computer-based tools and resources to support mathematics teaching and learning. *Educational Studies in Mathematics, 49* (1), 47-88.

Saariluoma, P. (2008). The problems of professionals. *An Interdisciplinary Journal on Humans in ICT Environments*, Volume 4 (1), 1–3.

Sertöz, S. (2006). *Matematiğin aydınlık dünyası*. 11. Basım, Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 36.

Sheffield, L. J. Ve Cruikshank, D. E. (2005). *Teaching and learning mathematics pre-kindergarten through middle school* (5th ed.). Wiley Jossey-Bass Education

Sivasubramaniam, P., (2000). Distributed cognition, computers and the interpretation of graphs. *Research in Mathematics Education, 2*, 169-190.

SITE - Society for Information Technology and Teacher Education (2002) Basic

Principles. 12 Haziran 2008 tarihinde http://www.aace.org/site adresinden alınmıştır.

Skool.tr Öğrenme ve Öğretmen Teknolojisi (2008). *Skool.tr Hakkında*. 15.06.2008 tarihinde *http://skoool.meb.gov.tr/common.aspx?id=29* adresinden alınmıştır.

Şendağ S., Odabaşı, H. F. (2006). İnternet ve çocuk: etik bunun neresinde?. *6th International Educational Technology Conference,* Famagusta, Turkish Republic of Northern Cyprus, Volume 3, 1508-1515.

Tabachnick, B. G: ve Fidell, L. S. *Using multivariate statistics*: New York: Harper & Row, 1996.

Tanışlı, D (2002). *Matematik öğretiminde bilgi değişme tekniğinin etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Tanyeri, T., Odabaşı, H.F. (2007). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ile zenginleştirilmiş matematik öğretimi. *7th International Educational Technology Conference*, Nicosia, Turkish Republic of Northern Cyprus, 3-5 May.

Think.com (2008). *What is ThinkQuest?* 15.06.2008 tarihinde http://www.thinkquest.org/pls/html/think.help?id=199951 adresinden alınmıştır.

Toluk Uçar, Z. (2005). Türkiye'de matematik eğitiminin genel bir resmi: TIMSS 1999. Arif, A ve Sinan, O (Ed.). *Güncel gelişmeler ışığında ilköğretim: matematik-fen-teknoloji-yönetim.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Tooke, D. James. Mathematics, the computer, and the ımpact on mathematics education, D. James T. ve Norma H. (Ed.) *Using Information Technology in Mathematics Education* The Haworth Press, Inc, 2001.

TTKB (2008), *İlköğretim okulu matematik dersi (1.-5. sınıflar) öğretim programı.* Ankara: MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı Yayınları.

Tutor2u (2008). Learning resources and teaching materials for business education & the humanities: *What is ICT.* 26.06.2008 tarihinde http://tutor2u.net/business/ict /intro_what_is_ict.htm adresinden alınmıştır.

Umay, A. (2002). Öteki matematik. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23, 275-281.

UNESCO (2002a). Information and communication technologies in teacher education: A planning guide. 26.06.2008 tarihinde http://unesdoc.unesco.org/images /0012/001295/129533e.pdf adresinden alınmıştır.

UNESCO (2002b). Information and communication technologies in teacher education: A Curriculum for Schools and Programme of Teacher Development 26.06.2008 tarihinde http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/ 129538e.pdf adresinden alınmıştır.

UNESCO (2007). *Öğretmen eğitiminde bilgi ve iletişim teknolojileri*. (H. F. Odabaşı, Çev.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

UNESCO (2008). ICT competency standards for teachers: implementation guidelines, version 1.0. 5 Temmuz 2008 tarihinde http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001562/156209e.pdf adresinden alınmıştır.

Usluel, Koçak,Y., Mumcu Kuşkaya, F. ve Demiraslan Y. (2007). Öğrenme-öğretme sürecinde bilgi ve iletişim teknolojileri: öğretmenlerin entegrasyon süreci ve engelleriyle ilgili görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32, 164-178.

Wachira, P., Keengwe, J. ve Onchwari., G. (2008). Mathematics preserviceteachers' beliefs and conceptions of appropriate technology use. *AACE Journal, 16*(3), 293-306.

Ward, L., Weston, B. ve Bowker, T. (2007). School ICT network ınfrastructure upgrade project: evaluation of early impacts. ministry of education, New Zealand.

Williams, P., Jamali, H. R. and Nicholas, D. (2006) "Using ICT with people with special education needs: what the literature tells us", *Aslib Proceedings*, *58* (4), 330-345.

Wahyudi (2008). What does research say on the use of ICT to improve the teaching and learning of mathematics? *SEAMEO RECSAM*. Penang, Malaysia.

(Footnotes)

* Yatay geçiş sonucu ilgili bölüme gelen ve dördüncü sınıfı tekrar eden öğrencilerin oluşturduğu fark.

Ege Üniversitesi

E.Ü. Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

Azerbaycan Devlet Gümrük Akademisi

Editörler - Editors

Prof. Dr. Vefa KURBAN
Dr. Öğr. Üyesi Hamit ÖZMAN
Arş. Gör. Recep Efe ÇOBAN

III. ULUSLARARASI TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ SEMPOZYUMU

TAM METİN BİLDİRİ KİTABI

25 Mayıs 2023

Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

İzmir - Türkiye

III. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TÜRKİYE-RUSSIA RELATIONS

PROCEEDING BOOK

25th May 2023

Ege University, Institute of Turkic World Studies

Izmir - Türkiye

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Prof. Dr. Vefa KURBAN
Assist. Prof. Dr. Hamit ÖZMAN
Res. Assist. Recep Efe ÇOBAN

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-058-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS (İÇİNDEKİLER)

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ RUS BASININA YANSIMASI / Gülcan İNALCIK & Okan YEŞİLOT 10

ÇOK KUTUPLULUĞUN ERDEMİ: ABD PERSPEKTİFİNDEN TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ / Halit HAMZAOĞLU 29

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI: TÜRKIYE'DE İKTİDAR VE SİYASET ÇEVRELERİNİN TUTUM VE SÖYLEMLERİ ÜZERİNDE BİR OKUMA / Ali ASKER & Sait ÇAKMAK..... 42

ALBAY STEPAN BURNAŞEV RAPORUNUN AZERBAYCAN'IN COĞRAFİ-SİYASİ TASVİRİ VE ASKERİ İSTIHBARAT AÇISINDAN ÖNEMİ / Ali ASKER & Mehdi SALİMOV 67

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ / Zehra DURUKAN & Mustafa MUTLUER 79

ŞUŞA'NIN KÜLTÜR MİRASINDAN BİR ÖRNEK: ÇÖL KALE MESCİDİ /Vefa KURBAN..... 93

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNDE BİR DİPLOMASİ ARACI OLARAK SPOR MÜSABAKALARI VE HALKEVLERİ'NİN ROLÜ / Günver GÜNEŞ..... 115

BÖLGESEL VE KÜRESEL SORUNLAR EKSENİNDE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜLKELERİNİN DIŞ POLİTİKALARI / Bahar ÖZSOY 134

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞINDA TÜRKİYE'NİN ROLÜ: GELENEKSEL DİPLOMASİ VE BÖLGESEL GÜÇ FAKTÖRÜ / Erhan CANİKOĞLU 153

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN KARADENİZ'DE DENİZ GÜCÜ MÜCADELESİNE YANSIMA SÜRECİ VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ / Cem BAYINDIR 169

THE IRREPLACEABLE ROLE OF SHUSHA AS A HISTORICAL AND TOURIST ZONE OF THE KARABAKH AND EAST ZANGEZUR ECONOMIC REGIONS / Jamila HASANOVA & Kamala NAJAFOVA .. 182

ГРУЗИНСКИЙ НАЦИОНАЛИЗМ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС В ГРУЗИИ В 70-Х ГГ. XX В. И НАЧАЛЕ XXI В / Yaroslav PYLYPCHUK 198

ГРУЗИНСКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX В. И ПРОБЛЕМЫ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ГРУЗИИ / Yaroslav PYLYPCHUK 248

RUSYA UKRAYNA SAVAŞININ DEĞERLENDİRMESİ / Mehmet Nuri KUREŞ..... 298

PANDEMİ SONRASI DÖNEMDE E-DEVLETİN GELİŞTİRİLMESİ / Muraz SULEYMANOV..... 320

İSTANBUL İLE ST. PETERSBURG ARASINDA 18. YÜZYILDA DİPLOMASİNİN BİR PARÇASI OLARAK SAVAŞ ESİRLERİ / Gül ŞEN……...333

İKİNCİ KARABAĞ SAVAŞININ RUS BASININA YANSIMASI

Reflection of the Second Karabakh War in the Russian Press

Gülcan İNALCIK[1]
Okan YEŞİLOT[2]

Özet

Azerbaycan halkının "Vatan Muharebesi" olarak adlandırdığı İkinci Karabağ Savaşı, Ermenistan ordusunun 27 Eylül 2020 tarihinde Azerbaycan askerî mevzilerine, sivil yerleşim yerlerine ve altyapıya saldırmasıyla başlamış ve 10 Kasım 2020 tarihinde Rusya'nın arabulucuğuyla imzalanan "Üçlü Bildiri" ateşkes anlaşması ile son bulmuştur. 44 gün süren savaşın sonucunda Azerbaycan ordusu büyük bir askerî başarı sergileyerek Ermenistan tarafından işgal edilen topraklarının büyük kısmını kurtarmış ve önemli haklar elde etmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan ile yakın ilişkiler içerisinde bulunan Rusya bu süreçte AGİT Minsk grubu eş başkanı olarak aktif rol oynamıştır. Karabağ sorununun çözüme kavuşmasında Rusya ilk başlarda Ermenistan lehine bir tutum sergilese de ilerleyen süreçte Azerbaycan'ı karşısına almak istememiştir. Ermenistan, Rusya'yı savaşın içine çekmek istemiş fakat Rusya iki ülkeye karşı denge politikası izleyerek ana arabulucu rolü üstlenmiştir. Çatışma bölgesindeki durumun siyasi ve diplomatik yollarla istikrara kavuşturulması için taraflara sık sık müzakere ve ateşkes çağrısında bulunmuştur. Türkiye'nin ise Azerbaycan'a her konuda destek olması, mücadelesini kararlı bir tavırla desteklemesi, Türkiye ve Azerbaycan'ın "tek millet-iki devlet" iradesine sadakatle bağlı kalması Rusya'yı rahatsız etmiştir. Savaş süresince Rus

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Kafkas Dili ve Kültürleri Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, gulcan.inalcik@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3577-6338.
[2] Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Kafkasya Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, oyesilot@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0798-2364.

Kaynakça

Asker, A., & Özpınar, Z. G. (2021). Azerbaycan'ı Zafere Götüren Büyük Taarruz: 44 Günlük Savaşın Anatomisi. Journal of Eurasian Inquiries / Avrasya İncelemeleri Dergisi, 10(1), 83-106. https://doi.org/10.26650/jes.2021.004

Attar A. (2021). Karabağ Zaferi-44 Günün Perde Arkası. Ankara: Türkiye Azerbaycan Dostluk, İşbirliği ve Dayanışma Vakfı Yayınları.

Kemaloğlu, İ. (2021). Rusya'nın Karabağ Siyaseti (1991-2020). O. Yeşilot, B. G. Köksal (Edt.), Karabağ-Dünü, Bugünü, Yarını (1. baskı, ss. 183-191). İstanbul: Selenge.

Tuncel, T. K. (2016). Güney Kafkasya'da 2-5 Nisan 2016'da Yaşanan 4 Gün Savaşı. Ermeni Araştırmaları, (53), 301-338.

Yeşilot, O. (2021). Türkiye-Azerbaycan İlişkileri (1991-2021). O. Yeşilot, B. G. Köksal (Edt.), Karabağ-Dünü, Bugünü, Yarını (1. baskı, ss. 165-182). İstanbul: Selenge.

Elektronik Kaynaklar

Генеральная Прокуратура Азербайджанской Республики. (n.d.) 44-дневная отечественная война (II Карабахская война). Erişim tarihi: 21.05. 2023, https://genprosecutor.gov.az/ru/page/azerbaycan/i-ve-ii-qarabag-muharibesi/44-gun-suren-veten-muharibesi-ii-qarabag-muharibesi

Гордеев, В. (2020, 03 Ноября). Лавров назвал задачу России в связи с новым конфликтом в Карабахе. РБК. https://www.rbc.ru/politics/03/11/2020/5fa174139a7947131246dee9

Джорбенадзе, И. (2019, 8 Августа). Пашинян: Арцах — это Армения, и все!. Росбалт. https://www.rosbalt.ru/world/2019/08/08/1796164.html

Евстафьев, Д. (2020, 19 Октября). Большой турецкий гамбит от Идлиба до Карабаха. Еженедельник Звезда. https://zvezdaweekly.ru/news/20201013176-ym2Ey.html

Исмаилов, С. (2018, 3 Апреля). Апрельские бои показали, Азербайджанская армия в силах освободить оккупированные территории. Report. Информационное Агенство. https://report.az/ru/analitika/aprel-skie-boi-pokazali-azerbajdzhanskaya-armiya-v-silah-osvobodit-okkupirovannye-territorii-kommentarij/

Макиенко, К. (2020, 10 Ноября). Как Россия проиграла во второй карабахской войне. Ведомости. https://www.vedomosti.ru/opinion/articles/2020/11/10/846462-rossiya-proigrala

Sadiyev, Y. (2019, Mart 30). “David Tonoyan Bu Cür absurd və sərsəm bəyanatlarla...” - müdafiə nazirliyi. Modern.az İnformasiya Agentliyi. https://modern.az/az/news/196285

Строкань, С. (2020, 01 Ноября). Карабахская война все ближе к России. Коммерсантъ. https://www.kommersant.ru/doc/4557408

Шторм, А. (2020, 29 Сентября). Во сколько России обойдется война в Карабахе. Правда. https://www.pravda.ru/world/1535371-war/

Rehimov, R. (2020, Eylül 5). Türkiye ve Azerbaycan’dan savaş sahnelerini aratmayan tatbikat. Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-ve-azerbaycandan-savas-sahnelerini-aratmayan-tatbikat/1964206

Yeşilot, O. (2020, Kasım 13). Karabağ, ancak savaş diplomasisi ile kurtulur. Düşünce Mektebi. https://www.dusuncemektebi.com/d/194516/karabag,-ancak-savas-diplomasisi-ile-kurtulur

Euronews. (2020, Temmuz 30). Türkiye ve Azerbaycan ortak askeri tatbikatı başladı. https://tr.euronews.com/2020/07/30/turkiye-ve-azerbaycan-ortak-askeri-tatbikat-baslad

Радио Спутник. (2020, 04 Ноября). Путин рассказал об усилиях России по урегулированию в Карабахе. https://radiosputnik.ria.ru/20201104/putin-1583043623.html

Радио Спутник. (2020, 10 Ноября). "Большая трагедия". Путин высказался о происходящем в Карабахе. https://radiosputnik.ria.ru/20201110/putin-1583917226.html

РИА Новости. (2020, 28 Сентября). В Госдуме прокомментировали заявление Эрдогана по Карабаху. https://ria.ru/20200928/erdogan-1577899705.html

РИА Новости. (2020, 01 Октября). Небензя: Россия не поддерживает ни одну из сторон карабахского конфликта. https://ria.ru/20201001/nebenzya-1578077650.html

РИА Новости. (2020a, 02 Октября). Ереван ожидает участия международного сообщества в деэскалации в Карабахе. https://ria.ru/20201002/karabakh-1578098766.html

РИА Новости. (2020b, 02 Октября). Чавушоглу назвал Турцию и Азербайджан одним народом. https://ria.ru/20201002/karabakh-1578110715.html

РИА Новости. (2020c, 02 Октября). Армения призвала приостановить членство Турции в Минской группе ОБСЕ. https://ria.ru/20201002/obse-1578094554.html

РИА Новости. (2020d, 02 Октября). Премьер Армении заявил, что Турция перевезла в Карабах тысячи наемников. https://ria.ru/20201002/karabakh-1578095293.html

РИА Новости. (2020e, 02 Октября). Пашинян заявил, что действия Турции в Карабахе "могут поджечь" регион. https://ria.ru/20201002/karabakh-1578100829.html

РИА Новости. (2020f, 02 Октября). Армения призвала НАТО объяснить участие Турции в боях в Карабахе. https://ria.ru/20201002/turtsiya-1578117745.html

РИА Новости. (2020, 03 Октября). Пашинян: Баку не смог решить ни одну стратегическую задачу в Карабахе. https://ria.ru/20201003/karabakh-1578155736.html

РИА Новости. (2020a, 04 Октября). Пашинян обвинил Турцию в намерении продолжить геноцид армян. https://ria.ru/20201004/genotsid-1578187552.html

РИА Новости. (2020b, 04 Октября). Россия готова содействовать урегулированию в Карабахе.. https://ria.ru/20201004/karabakh-1578188809.html

РИА Новости. (2020, 17 Октября). В Баку заявили, что число жертв обстрела Гянджи увеличилось до пяти. https://ria.ru/20201017/gyandzha-1580225405.html

РИА Новости. (2020, 19 Октября). Ереван рассказал о боевых потерях Баку с начала эскалации в Карабахе. https://ria.ru/20201019/karabakh-1580473258.html

РИА Новости. (2020a, 29 Октября). Советник Пашиняна оценил роль России в поддержании перемирия в Карабахе. https://ria.ru/20201029/karabakh-1582012074.html

РИА Новости. (2020b, 29 Октября). Путин заявил, что в ситуации с Карабахом у каждого своя правда. https://ria.ru/20201029/karabakh-1582123489.html

РИА Новости. (2020a, 10 Ноября). В Анкаре заявили о победе Баку "на поле боя и за столом переговоров". https://ria.ru/20201110/turtsiya-1583866620.html

РИА Новости. (2020b, 10 Ноября). Алиев заявил о равной роли России и Турции в карабахском урегулировании. https://ria.ru/20201110/aliev-1584006122.html

değerlendirmek mümkün görünmemektedir. Geleneksel ittifakların esnek olması ve devletlerin küreselleşme sonrası dünyada milli çıkarlarını daha da belirgin koşullarda uygulaması mevcut düzenin en temel özelliğidir. Söz konusu çok kutuplu düzende ABD'nin dış politika revizyonuna gitmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda Amerikan dış politika karar alıcıları Türk-Rus ilişkilerinde sağlanan ivmenin bölgesel ve küresel ölçekte sağladığı fırsatları iyi bir şekilde ele alması gerekmektedir. Tahıl Koridoru etrafında geliştirilen başarılı diplomasi bu fırsatlara en çarpıcı örnektir.

Kaynakça

Acer, Y. (2023). Tahıl Koridoru Anlaşmasının Uzatılması ve Türkiye'nin Rolü. SETA Perspektif, (361), 1-4.

Avatkov, V. A., & Drujilovskiy, S.B. (2012). Rossiya i Turtsiya v novom tsyatseletiyii. Avatkov, V. A. Drujilpvskiy, S.B. Federchenko, A.V. (Eds.), Rossiysko-Turetskiye otnosheniya 2002-2012 goda (11-21). Moskova: MGIMO-Universitet.

İvanova, İ. (2012). Rossiysko-Turetskiye politicheskiye otnosheniya v nachale XXI veka. Avatkov, V. A. Drujilpvskiy, S.B. Federchenko, A.V. (Eds.), Rossiysko-Turetskiye otnosheniya 2002-2012 goda (47-56). Moskova: MGIMO-Universitet.

Karpat, K. (2012). Türk Dış Politikası Tarihi, İstanbul: Timaş Yayınları.

Kemaloğlu, İ. (2019). Rusya'nın Enerji Politikasında Türkiye'nin Yeri. Sakal, H.B. (Ed.), Türkiye-Rusya İlişkilerinde Enerji (59-73). Nevşehir: Kapadokya Üniversitesi Yayınları.

Plenarnoye zasedaniye mejdunarodnogo foruma "Rossiyskaya energeticheskaya nedelya", http://www.kremlin.ru/events/president/news/69584 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 10.06.2023.

Sarı, Y. (2018). Türkiye-Rusya İlişkileri. Çaylak, A. & Avcu, S.A. (Eds.) Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Dış Politikası (381-421). Ankara: Savaş Yayınevi.

Savcı, M. (2021). Türkiye'nin Kıbrıs Politikasında Amerikan Etkisi: Kıbrıs Barış Harekâtı Örneği. Harp Tarihi Dergisi, (3), 1-42.

Ünal, H. (2022). Turkish Foreign Policy In A Multipolar World Setting. Bilge Strateji, 13(24), 138-141.

Yılmaz, S., & Yakşi, A. (2016). Osmanlı Devleti'nden Günümüze Türk-Rus İlişkileri. Türkiye Yazarlar Birliği (TYB) Akademi, 6 (17), 9-57.

Yücel, H. (2020). Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi, SETA Analiz, (302), 7-26.

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞI: TÜRKIYE'DE İKTİDAR VE SİYASET ÇEVRELERİNİN TUTUM VE SÖYLEMLERİ ÜZERİNDE BİR OKUMA

Russia-Ukraine War: A Reading on the Attitudes and Discourses of Power and Political Circles in Turkey

Ali ASKER[1]
Sait ÇAKMAK[2]

Özet

24 Şubat 2022'de Rus işgalinin başlamasıyla birlikte uluslararası kamuoyunun yoğun ilgisini çeken Rusya-Ukrayna Savaşı Türk siyaset çevrelerince tartışılan bir konu olmuştur. Bu kapsamda Türk iktidarının izlediği politikaya ek olarak Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Halkların Demokratik Partisi, Vatan Partisi, İyi Parti, Memleket Partisi ve Türkiye Komünist Partisi'nin söylemleri olmuştur. Türk iktidarının izlediği politika dolayısıyla söz konusu savaşta tarafsızlık politikası uygulayan Türkiye, Batılı ülkelerin Rusya'ya uyguladığı yaptırımlara dâhil olmamıştır. Uluslararası alanda baskılara rağmen Rusya ile iyi ilişkileri sürdürmeye devam eden Türkiye bir yandan da Ukrayna ile iyi ilişkiler sürdürmüştür. Türk siyaset çevresinde ise Türk iktidarının uygulamış olduğu politikaya karşılık iki farklı tutum görülmüştür. Bunlardan ilki söz konusu savaşta Ukrayna tarafında yer alınması gerektiği savunulmuştur. Bu sav Rusya'nın saldırgan tutumuna karşılık olarak gerekçelendirilmiştir. İkinci olarak, söz konusu savaşta Rusya tarafında yer alınması gerektiği savunulmuştur. Bu sav da ise Amerika Birleşik Devletleri'nin yayılmacı politikası gerekçe gösterilmiştir. Türk iktidarı ise uluslararası ve ulusal bazda gelen eleştirele rağmen uygulamış olduğu tarafsızlık politikasını sürdürmüştür. Savaşa taraf olan iki ülke ile ilişkilerinde görmüş olduğu çıkarları koruma gayesi ile tarafsızlık politikasını etkin olarak sürdürmüştür. Bu doğrultuda aktif tarafsızlık politikası güden Türkiye, savaşın sona ermesi

---

[1] Karabük Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Prof.Dr. aliasker2068@gmail.com.
[2] Ulusllararası İlişkiler Bilim Uzmanı, cakmaksait@outlook.com.

ÇOK KUTUPLULUĞUN ERDEMİ: ABD PERSPEKTİFİNDEN TÜRK-RUS İLİŞKİLERİ

Halit HAMZAOĞLU[1]

Özet

Bugün uluslararası sistemin işleyişinde köklü ve dinamik değişimler yaşanmaktadır. Çok kutuplu söylem dünyanın farklı coğrafyalarındaki siyasi, ekonomik ve kültürel aktörler tarafından benimsenmektedir. Bu durum müesses nizamın temel yönlendiricisi olan Amerika Birleşik Devletleri (ABD) tarafından ciddi bir endişeyle karşılanmaktadır. Özellikle Asya ve Afrika'daki dönüşümler, Anglo-Amerikan merkezli uluslararası sistemin erozyona uğramasına zemin hazırlamaktadır. Anglo-Amerikanizmin hâkim kıldığı politik, ekonomik ve kültürel söylemler, başlangıçtan itibaren egosantrik bir perspektifle dünyanın geri kalanına sunulmuştu. 2000'li yılların ortalarında meydana gelen yeni dinamikler, mevzubahis söylemin reddi açısından elverişli bir ortam oluşturdu. Anglo-Amerikanizmin öncülük ettiği küreselleşmenin uluslararası bir refah ve istikrar sağlamadığı gün yüzüne çıkmaya başlamıştı. Bu bağlamda bölgesel iş birliği mekanizmaları, alternatif bir yaklaşımla istikrarlı bir uluslararası sistemin katalizatörü rolünü oynamaya adaydı. Bu yaklaşım küreselleşmeyi topyekûn bir araç olarak değil, daha kapsayıcı ve istikrar sağlayıcı bir araç olarak değerlendirmekteydi.

Günümüzdeki Türk-Rus ilişkileri yukarıda bahsi geçen bölgesel iş birliğini ve uluslararası sistemin rahatlatıcı bir çerçeveye kavuşmasını öncelemektedir. Her şeyden önce, uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan devletler, kendi çıkarları doğrultusunda ilişkiler mekanizması inşa etme hakkına sahiptirler. Anarşik bir uluslararası sistemde devletlerin var olma çabaları bu mekanizmayla örtüşmektedir. Türk-Rus ilişkilerinin doğasını ve gelişim istikametini bu bağlamda ele almakta fayda vardır. ABD egosantrik bir perspektifle bu ilişkilerin gelişim dinamiklerini etkilemeye çalışmaktadır. Bu durum uluslararası ilişkilerin doğasına ve genel çerçevesine uygun değildir. Çünkü devletler herhangi bir A devletinin çıkarlarını değil, B devletiyle oluşturacakları ilişkiler

[1] Doç. Dr, Kars Kafkas Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü halithamzaoglu85@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-5249-1911

Kaynakça

"ABD: Türkiye, Ermenistan, Özbekistan ve Çin Üzerinden Rusya'ya Yaptırımlar Deliniyor", *BBC News Türkçe* (a), 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/articles/c6p711x1ne4o adresinden erişildi.

Ahmet Nafiz Ünalmış ve Şafak Oğuz, "Karadeniz'de Rusya-ABD Rekabeti ve Ukrayna Krizi", *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 2019, 5 (7), (ss.1-10).

"Akşener: 'Vakit Çekimser Kalma Vakti Değil", 13 Ağustos 2023 tarihinde, "https://www.voaturkce.com/a/aksener-vakit-cekimser-kalma-vakti-degil-/6466828.html adresinden erişildi.

"Akşener: Putin Haddini Aşmıştır; Vakit Çekimser Kalma Vakti Değil, Zalimin Karşısında Dik Durma, Yaptırım Vaktidir", *T24,* 13 Ağustos 2023 tarihinde https://t24.com.tr/haber/aksener-bugun-turkiye-turk-tarihinin-en-basarisiz-yonetim-modeliyle-ve-tarihimizin-en-basiretsiz-ekonomi-ekibi-tarafindan-yonetiliyor,1018310 adresinden erişildi.

"Akşener: Rusya'yı bir an önce askerlerini geri çekmeye çağırıyoruz", 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://www.trthaber.com/haber/gundem/aksener-rusyayi-bir-an-once-askerlerini-geri-cekmeye-cagiriyoruz-657625.html adresinden erişildi.

Ali Başaran, "İktisadi-Siyasi İlişkiler Etkileşimi Çerçevesinde Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri (1992-2000)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 2019, (27), (ss.229-260).

Ali Faik Demir, "Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Krizinin Yansımaları ve Etkileri", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2016, 3 (2), (ss. 139-151).

"Bağış Ukrayna Halkının Yararına Kullanılsın: Ukrayna'ya 3 Bayraktar TB' Hibe Edildi", *Euro News,* 13 Ağustos 2023 tarihinde https://tr.euronews.com/2022/06/27/bagis-ukrayna-halkinin-yararina-kullanilsin-ukraynaya-3-bayraktar-tb2-hibe-edildi adresinden erişildi.

"Bahçeli'den 5 Maddelik Rusya-Ukrayna Önerisi", *Independent Türkçe,* 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.indyturk.com/node/479606/haber/bah%C3%A7eliden-rusya-

ukrayna-sava%C5%9F%C4%B1na-dair-ilk-a%C3%A7%C4%B1klamalar adresinden erişildi.

"Bahçeli'den Rusya-Ukrayna Savaşı'na İlişkin Açıklama", *NTV Haber,* 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ntv.com.tr/turkiye/bahceliden-rusya-ukrayna-savasina-iliskin-aciklama,lbLeOVx2PUu7NZyNqcrcJQ# adresinden erişildi.

Büşra Zeynep Özdemir Daşcıoğlu, *Rusya'nın Enerjisine Bağımlılık ve Yaptırımlar*, (SETA, Araştırma Raporu), Ankara 2022.

Cemal Kakışım, "Karşılıklı Bağımlılık Kapsamında Türkiye-Rusya Enerji İlişkilerinin Analizi", *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 2019, 7 (1), (ss.67-89).

"CHP ve HDP'den AKP'nin Ukrayna Politikasına Eleştiri", *VOA Türkçe*, 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://www.voaturkce.com/a/chp-ve-hdpden-akpnin-ukrayna-politikasina-sert-elestiri/6465044.html adresinden erişildi.

"CHP'li Özgür Özel'den 'Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Taraf Olmalıyız Diyen Kılıçdaroğlu'nu Kızdıracak Açıklama: Türkiye İkisini de Feda Edemez", *Yeni Şafak*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.yenisafak.com/gundem/chpli-ozgur-ozelden-rusya-ukrayna-savasinda-taraf-olmaliyiz-diyen-kilicdaroglunu-kizdiracak-aciklama-turkiye-ikisini-de-feda-edemez-4524034 adresinden erişildi.

"Doğu Perinçek Haddini Aştı! Rusya'nın Saldırılarına Hz. Muhammed'den Örnek Verdi", *Yeni Akit,* 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.yeniakit.com.tr/haber/dogu-perincek-haddini-asti-rusyanin-saldirilarina-hz-muhammedden-ornek-verdi-1633053.html adresinden erişildi.

"Doğu Perinçek: Hükümet Fırsatları Görmüyor", *Vatan Partisi*, 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://vatanpartisi.org.tr/genel-merkez/haberler/dogu-perincek-hukumet-firsatlari-gormuyor-31689 adresinden erişildi.

Emrah Denizhan, "Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Politikası ve TİKA*"*, *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, 2010, 2 (1), (ss.17-23).

Erdal Akpınar, "Bakü-Tiflis-Ceyhan (BTC) Ham Petrol Boru Hattı ve Türkiye Jeopolitiğine Etkileri", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2005, 25 (2), (ss. 229-248).

Fatih Özbay, “Türkiye-Rusya İlişkilerinde İşbirliği ve Rekabet: 1992-2012”, *BİLGESAM*, 2016, (ss. 353-394).

Gökhan Zobar, “Ukrayna'dan Tahliye Edilen İlk Kırım Tatar Türkleri Türkiye'ye Getirildi”, *Anadolu Ajansı*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.aa.com.tr/tr/gundem/ukraynadan-tahliye-edilen-ilk-kirim-tatar-turkleri-turkiyeye-getirildi-/2519156 adresinden erişildi.

“HDP'nin çağrısıyla bir araya gelen Demokrasi İttifakı'ndan Rusya Ukrayna savaşına karşı ortak açıklama”, *Independent Türkçe* 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://www.indyturk.com/node/478616/siyaset/hdpnin-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1s%C4%B1yla-bir-araya-gelen-demokrasi-i%CC%87ttifak%C4%B1ndan-rusya-ukrayna-sava%C5%9F%C4%B1na adresinden erişildi.

“İnce'den 'Savaşta Ukrayna'dan Yana Tavır Alınmalıydı Diyen Kılıçdaroğlu'na Cevap: Erdoğan'ın Tutumunu Doğru Buluyoruz”, *Yeni Şafak*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.yenisafak.com/gundem/inceden-savasta-ukraynadan-yana-tavir-alinmaliydi-diyen-kilicdarogluna-cevap-erdoganin-tutumunu-dogru-buluyoruz-3864320 adresinden erişildi.

“Kemal Okuyan Yanıtladı: Rusya-Ukrayna Savaşı Nereye Evriliyor?”, *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/kemal-okuyan-yanitladi-rusya-ukrayna-savasi-nereye-evriliyor-1914630 adresinden erişildi.

Kerim Ülker, “Türk Şirketinden, Karadeniz’in Karşısına Enerji Gemisi”, *Dünya*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.dunya.com/kose-yazisi/turk-sirketinden-karadenizin-karsisina-enerji-gemisi/684047 adresinden erişildi.

“Kılıçdaroğlu: Rusya-Ukrayna Savaşında Ukrayna’nın Yanında Yer Almamız Gerektiğini Düşünüyoruz”, *Sputnik*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://sputniknews.com.tr/20221012/kilicdaroglu-rusya-ukrayna-savasinda-ukraynanin-yaninda-yer-almamiz-gerektigini-dusunuyoruz-1062246203.html adresinden erişildi.

“Kılıçdaroğlu: Savaşta Ukrayna’nın yanında yer almamız gerektiğini düşünüyoruz”, 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://haber.sol.org.tr/haber/kilicdaroglu-savasta-ukraynanin-yaninda-yer-almamiz-gerektigini-dusunuyoruz-351525 adresinden erişildi.

“Kılıçdaroğlu'ndan Batı'ya 'Söz': NATO ve AB ile Yakınlaşacağız”, *Sol Haber*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://haber.sol.org.tr/haber/kilicdaroglundan-batiya-soz-nato-ve-ab-ile-yakinlasacagiz-374034 adresinden erişildi.

Mehmet Şahin, “Tarihi Perspektiften Bir Türkiye-Rusya İlişkileri Analizi”, İçinde, *2023'e Doğru Küresel ve Bölgesel Gelişmeler Karşısında Türk Dış Politikası*, TASAV, Ankara 2020.

“Meral Akşener'den Rusya'ya tepki: Putin'in durumu ibretlik ders niteliğinde”, 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/meral-aksenerden-rusyaya-tepki-putinin-durumu-ibretlik-ders-niteliginde-1987288 adresinden erişildi.

“Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye'nin Hamlesi Ne Anlama Geliyor, Rusya-Ukrayna Krizinin Seyri Değişebilir mi?”, *BBC News Türkçe*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60571805 adresinden erişildi.

Murat Yetkin, “Türkiye Rusya’ya Bağımlı Hale Getirilmemeli: Kılıçdaroğlu Hükümeti de, ABD’yi de Uyarıyor”, *Yetkin Report*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://yetkinreport.com/2019/07/23/turkiye-rusyaya-bagimli-hale-getirilmemeli-kilicdaroglu-hukumeti-de-abdyi-de-uyariyor/ adresinden erişildi.

Orhan Oğuz, “Rusya Tahıl Anlaşması'na Dönüş Şartını Açıkladı: Zelenski'den Erdoğan ve Guterres'e Tahıl Anlaşması Mektubu”, *NTV Haber*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ntv.com.tr/dunya/rusya-tahil-anlasmasina-donus-sartini-acikladi-zelenskiden-erdogan-ve-guterrese-tahil-anlasmasi-mektubu,5rPQKJe_9EGkPN3M_p8i5w# adresinden erişildi.

Ömer Göksel İşyar, “Dağlık Karabağ Uyuşmazlığı Örneğinde Ermeni Saldırganlığının İç Yapısal Nedenleri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, 2023, 133 (263), (ss. 165-186).

“Perinçek: Rusya'nın Kullandığı Silah, Şu Anda Barış ve Huzur Getiren Silahtır”, *Independent Türkçe* (c), 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.indyturk.com/node/476601/siyaset/perin%C3%A7ek-rusyan%C4%B1n-kulland%C4%B1%C4%9F%C4%B1-silah-%C5%9Fu-anda-bar%C4%B1%C5%9F-ve-huzur-getiren-silaht%C4%B1r adresinden erişildi.

"Perinçek: Türkiye Hükümeti, Ukrayna Konusunda Çok Ciddi Yanlışlar Yaptı", *Independent Türkçe*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.indyturk.com/node/491091/haber/perin%C3%A7ek-t%C3%BCrkiye-h%C3%BCk%C3%BCmeti-ukrayna-konusunda-%C3%A7ok-ciddi-yanl%C4%B1%C5%9Flar-yapt%C4%B1 adresinden erişildi.

"Rusya Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan Neden Çekildi, Bundan Sonra Ne Olacak?", *BBC News Türkçe* (b), 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.bbc.com/turkce/articles/c281rnz1xmwo adresinden erişildi.

"Rusya Uluslararası Hukuku İhlal Etti", *Milliyet*, 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://www.milliyet.com.tr/siyaset/rusya-uluslararasi-hukuku-ihlal-etti-6710713 adresinden erişildi.

"Rusya'dan Tek Kalemde 20 Milyar Dolar", *Akkuyu Nükleer Rosatom*, 13 Ağustos 2023 tarihinde http://www.akkunpp.com/rusyadan-tek-kalemde-20-milyar-dolar adresinden erişildi.

Rümeysa Kaya, "İbrahim Kalın'ın Soğuk Savaş Vurgusu Moskova ve Kiev'de Manşet Oldu: Arabulucu Övgüsü..", *TGRT Haber*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.tgrthaber.com.tr/politika/kalinin-baris-vurgusu-rusya-ve-ukraynada-mansetlere-tasindi-2887208 adresinden erişildi.

Sarp Sağkal, "CHP'li Erdoğan Toprak, Rusya-Ukrayna Savaşını Değerlendirdi: Ciddi Ekonomik Kayıplar Yaşayacağız", *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/chpli-erdogan-toprak-rusya-ukrayna-savasini-degerlendirdi-1911586 adresinden erişildi.

Serkan Ömer Abbasigil, "Son Dönemde Gelişen Türk-Rus İlişkilerinin Enerji Perspektifinden Analizi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 2017, 4 (2), (ss. 50-83), s. 72.

Suat Kınıklıoğlu, "Türkiye-Ukrayna İlişkileri ve Kırım Tatar Meselesi", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1996, (3), (ss. 33-38).

Sudi Apak ve Selin Kozan, Ukrayna Krizi'nin Türkiye ve Ukrayna Ekonomik İlişkilerine Etkileri, (International Conference on Eurasian Economies 2015), Kazan 2015.

"Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı (TANAP) Açıldı", *NTV Haber*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.ntv.com.tr/ekonomi/trans-anadolu-

dogalgaz-boru-hatti-tanap-acildi,oWdT1oKaxEC_ZCsPI_C6Uw# adresinden erişildi.

Türkiye-Ukrayna Stratejik Diyaloğu, (Araştırma Raporu), TASAM, İstanbul 2021.

"Türkiye'nin Uluslararası Enerji Stratejisi", *MFA*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa adresinden erişildi.

"Ukrayna Aktif Destek Bekliyor", *Milliyet*, 13 Ağustos 2023 tarihinde http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/8G5PwSmhl98cGtmU7AoJzw_x3D__x3D_adresinden erişildi.

"Ukrayna'da yaşananlar NATO ve Rusya arasındaki egemenlik mücadelesinin son halkasıdır", *Halkların Demokratik Partisi*, 13 Ağustos 2023 tarihinde, https://hdp.org.tr/tr/ukrayna-da-yasananlar-nato-ve-rusya-arasindaki-egemenlik-mucadelesinin-son-halkasidir/16165/ adresinden erişildi.

"Ünal Çeviköz'den Ukrayna Açıklaması", *Cumhuriyet Halk Partisi*, 13 Ağustos 2023 tarihinde https://chp.org.tr/haberler/unal-cevikozden-ukrayna-aciklamasi adresinden erişildi.

ALBAY STEPAN BURNAŞEV RAPORUNUN AZERBAYCAN'IN COĞRAFİ-SİYASİ TASVİRİ VE ASKERİ İSTIHBARAT AÇISINDAN ÖNEMİ

Geographical-Political Description of Azerbaijan in Colonel Stepan Burnashev's Intelligence Report"

Ali ASKER[1]
Mehdi SALİMOV[2]

Özet

Soylu bir aileden gelen Stepan Burnaşev (1743-1824), ilk tahsilini ev ortamında edinmiş, ardından, 16 yaşında askeri mühendislik eğitimine başlamıştır. Eğitimini tamamladıktan sonra değişik görevlerde bulunmuş ve kariyerini albay rütbesiyle tamamlamıştır. Birinci Rus-Türk Savaşı başladığında Burnaşev, dilekçe yazarak operasyonel orduya katılmıştır. 1783'te albay rütbesinde Kartli-Kaheti Kralı II. İrakli ve İmereti Kralı I. Salomon'un nezdinde Çar yönetimi yetkilisi (komissioner) olarak görev yapmış ve bu görevini 1787'ye kadar sürdürmüştür. Burnaşev, 1791'den Kursk Naipliğini yönetmiş, 1790'de naiplik kurumu lağvedildikten sonra aynı eyalette ilk sivil vali olarak görev yapmıştır. Asker ve mühendis olmanın yansıra Burnaşev'in dikkat çeken bir başka özelliği istihbarat faaliyetlerinde bulunmasıdır. Bu faaliyetin bariz kanıtı ölümünden çok sonra, 1793'te yayınlanmış olan "İran'daki Azerbaycan Bölgelerinin Tasviri ve Siyasi Durumu" başlıklı rapordur. Rapor Rusya imparatorluğu'nun işgal planlarına dâhil ettiği Azerbaycan topraklarının tasviri, hanlıkların durumu, demografik verileri, özellikle Hıristiyan Ermeni nüfusun sosyal potansiyeli konusunda önemli bilgiler içermektedir. Burnaşev, Azerbaycan topraklarını kuzeyden Gürcistan, yani Kartli Kaheti Çarlığı, doğudan Hazar Denizi ve Gilan eyaleti, güneyden Erak, batıdan Türkiye ile sınırlı olduğunu yazar. Aslında rapor günümüzde tartışılan "Ermeni faktörü"nün asılsız olduğunu, o dönemde bir Ermeni realitesi ve gücünün söz konusu olmadığını gözler önüne sermekte, Rusya İmparatorluğu'nun bu faktörü işgal siyasetinin bir aracı haline getirmeye hazırlandığını açık şekilde göstermektedir.

[1] Karabük Üniversitesi İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi, Prof.Dr. aliasker2068@gmail.com
[2] Tarihçi, araştırmacı, yazar, Dr., salimov73@gmail.com

ardından işgal sürecinin gelişmesi Rusya İmparatorluğu'nun uyguladığı stratejik bir yöntemdir. Nitekim aynı yöntem, kısa sürede Kafkasya'daki önemli Türk hanlıklarının da işgal edilmesine yol açmıştır. Rus yayılmacılık stratejisi kapsamında uygulanan bir diğer yöntem ise bölgede yapılan araştırma faaliyetleridir. Çar yönetimi işgalin alt yapısını hazırlama sürecinde gerek sivil gerekse askeri kurum ve uzmanları istihbarat faaliyetleri amacıyla açık veya gizli şekilde kullanmıştır. Burnaşev'in de bu amaçla görevlendirilen bir ajan/istihbaratçı olduğu kuşkusuzdur.

Burnaşev'in raporu, aynı zamanda bahsi geçen dönemde Azerbaycan'ın siyasi, coğrafi ve demografik yapısının incelenmesi bakımından da kıymetli bir belge olarak nitelendirilebilir. Bunun yanı sıra, günümüz Ermeni popülizminin sahte iddialarını çürüten argümanlar açısından raporun büyük önem taşıdığını söyleyebiliriz: 1) Raporda her hangi bir "Ermenistan" ülkesinden değil, sadece hanlıkların tebaası durumunda olan Ermenilerden bahsedilmektedir. 2) "Azerbaycan" adlı bir siyasi oluşumun olmadığını iddia eden Ermeni "araştırmacıların" aksine, Burnaşev'in raporunda Azerbaycan'ın sınırları coğrafi tasvir kapsamında net bir şekilde belirtilmiştir. 3) Burnaşev, önceler de olduğu gibi ileride Rus yayılmacılığının hizmetine girecek Ermenilerin demografik ve sosyal yapısına özel önem atfederek hanlık sınırları içinde yaşayan Hristiyan (Ermeni) ahaliyle ilgili somut istatistiklere yer vermiştir.

Kaynakça

Ali Asker, "XX əsrin əvvəllərində kimlik mübarizəsinin güclənməsi işığında Dərbənd mühiti", *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Tarix İnstitutu. Elmi əsərlər,* 40-cı cild, Bakı 2012 (ss. 355-360).

Asker Ali, Sedanur Şeyban, "Kürekçay Anlaşmasının Tarihi Arka Planı, Hukuki Niteliği ve Siyasi Sonuçları", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 2021, 7(1), (ss. 34-50).

Cakmak Mehmet Ali, Hanlıklar Döneminde Azerbaycan -Türkiye Münasebetleri (1723-1829), (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi), Ankara 1996.

Çingizoğlu Ənvər, Mais Əmrahov, Habil Həsənov, *Qarabağ xanlığı*,"Mütərcim", Bakı 2008.

Əfəndəyev Oqtay,. "Azərbaycan XVIII əsrin birinci yarısında", İçinde, *Azərbaycan Tarixi* III Cild, "Elm" nəşriyyatı, Bakı 2007.

İsmayilov Mahmud, Maya Bağırova, *Şəki xanlığı,* Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, Bakı1997.

Kurat Akdes Nimet, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye kadar*, Ankara 1987 s. 287-288Mustafazadə Tofiq, *Quba xanlığı* , "Elm" nəşriyyatı, Bakı 2005.

Богуславский В. В., *Славянская энциклопедия. Киевская Русь - Московия*, т.2, Олма-Пресс, Москва 2003.

Бурнашев Сергей Данилович, *Описание областей Адребижанских в Персии и их политическаго состояния* / Сделанное пребывающим при его высочестве царе карталинском и кахетинском Ираклии Теймуразовиче полковником и кавалером

TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİ BAĞLAMINDA KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ

Belt and Road Initiative in the Context of Türkiye-Russia Relations

Zehra DURUKAN[1]
Mustafa MUTLUER[2]

Özet

Çin, 2013 yılında "Bir Kuşak Bir Yol"u, diğer adıyla "Kuşak ve Yol Girişimi"ni dünyaya duyurmuştur. Bu girişim kara üzerinden Çin'den başlayıp Orta ve Güney Asya'yı geçerek farklı koridorlarla Kafkaslar ve Orta Doğu üzerinden Avrupa'ya ilerlemektedir. Deniz rotası ise Çin'in Güney ve Doğu kıyılarından başlar. Malakka Boğazı'nı takip eden bu rota, Hint Okyanusu ve Süveyş Kanalı'ndan geçerek Afrika ve Avrupa'ya ulaşmaktadır.

Tarihi İpek Yolu ticaretten öte kültürlerin, değerlerin, icatların taşınmasını sağlayan bir ağa dönüşmüştür. Tarihi ipek yolu ruhuyla önerilen "Kuşak ve Yol Girişimi"nin özellikle Avrasya bölgesini küresel ekonominin merkezi haline getireceği öngörülmüştür. Son yıllarda ekonomik olarak yükselen Güney Asya bölgesi küresel ekonomide önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda hem deniz yolları hem de kara üzerindeki rotalar önem arz etmektedir. 2019 yılında Çin'de düzenlenen II. Kuşak ve Yol Forumu'nda Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin Rusya'nın hedefleriyle örtüştüğünü ve girişime destek vereceğini açıklamıştır. Rusya ve Çin Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında, altyapı ve enerji anlaşmaları yapmış ancak Ukrayna krizi ve sonrasında gerçekleşen yaptırımlar süreci olumsuz etkilemiştir. Bölgedeki bu gelişmeler sonucunda çoğunlukla arabuluculuk faaliyetleri yürüten Türkiye bölgenin siyasi ve ekonomik istikrarı için bu faaliyetlerini sürdürmüştür. Son on yılda dönüşüm geçiren Türkiye-Rusya ilişkileri Kuşak ve Yol Girişimi'nde önemli bir yere sahiptir. İki

[1] Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Doktora Öğrencisi, zhradrkn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7162-9899
[2] Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi, mustafa.mutluer@ege.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4929-6055

Koridor'da yaşanan siyasi krizler, yaptırımlar ve sert fiziki koşullar bir süre daha Orta Koridor'un önemini koruyacağını göstermektedir. Her iki ülke de Avrasya bölgesinde stratejik öneme sahiptir. Rusya açısından Türkiye yeni çok taraflı dünya sisteminde özellikle Batı ile arabuluculuk için dengeleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye açısından ise ülkenin cari açık vermesinde en önemli kalem olan enerji konusunda Rusya vazgeçilmez bir ortak konumundadır.

Kaynakça

Asian İnfrastructure İnvestment Bank (2019), 2019 AIIB Annual Report, https://www.aiib.org/en/news-events/annual-report/2019/home/index.html adresinden elde edildi.

Çakan, V. (2017). Yeni ipek yolu projesi: Beklentiler sorunlar ve gerçekler. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 35-52.

Çevik, V. M. (2021). *Türk lojistik sektörünün Kuşak Ve Yol projesi kapsamında modern ipek yolu ticaretinden beklentilerinin araştırılması* (Yayınlanmamış doktora tezi) Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

China Investment Research (2021). https://www.chinainvestmentresearch.org/ adresinden elde edildi.

Contessi, N. (2012). The new silk road diplomacy: China's central asian foreign policy since the cold war. *Central Asian Survey*, 31 (1), 99-100, https://doi.org/10.1080/02634937.2011.603248.

Demiryol, T. (2018). Türkiye Rusya ilişkilerinde enerji'nin rolü: asimetrik karşılıklı bağımlılık ve sınırları, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17 (4), 1438-1455

Diriöz, A. O. Yeni Olgular ve Güvenlik Yönetişimi Bakımından Kuşak ve Yol rekabet güvenliği: Yeni İpek Yolu için Çin'in Kuşak ve Yol projesine alternatif/tamamlayıcı rotanın önemi. https://tasam.org/Files/Icerik/File/Ku%C5%9Fak_ve_Yol_Rekabet_G%C3%BCvenli%C4%9Fi_pdf_bdd4b187-3775-4654-992f-6306a36e84a1.pdf adresinden elde edildi. Erişim tarihi: 21.03.2023

Euronews, *Çin'in İpek Yolu projesi ticari mi zayıf ülkelere kurulan tuzak mı?* https://tr.euronews.com/2018/09/02/cin-in-ipek-yolu-projesi-ticari-mi-zayif-ulkelere-kurulan-tuzak-mi- adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 22.05.2023

Gladkiy, Y. N., Sukhorukov, V. D., Kornekova, S. Y., Kulik, S. V., Kaledin, N. V. (2020). "Polar Silk road": project implementation and geo-economic

interests of Russia and China. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science (Vol. 434, No. 1, p. 012009). IOP Publishing.

Kırım Haber Ajansı. (2022) *Çin'in, Rusya'daki Kuşak ve Yol Projesi harcamaları sıfıra düştü.* https://www.qha.com.tr/haber-arsivi/cin-in-rusya-daki-kusak-ve-yol-projesi-harcamalari-sifira-dustu-425959 adresinden elde edilmiştir. Erişim Tarihi: 25.05.2023

Kurban A. (2022) Rusya ve Çin ilişkilerinin temel dinamikleri. https://www.insamer.com/tr/rusya-ve-cin-iliskilerinin-temel-dinamikleri.html adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 01.07.2023

Kuşak ve Yol Girişimi Yatırım Projeleri, https://www.kusakveyol.org/tr/kusak-ve-yol-girisimi/ adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 20.06.2023

Madani, S. (2022). Beyond geopolitics: a geoeconomic perspective of China-Iran Belt and Road Initiative Relations. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 19(74), 53-72.

Pieper, M. (2021). The new silk road heads north: implications of the China-Mongolia-Russia economic corridor for Mongolian agency within Eurasian power shifts. *Eurasian Geography and Economics*, 62(5-6), 745-768.

Power, M. & Mohan, G. (2010). Towards a critical geopolitics of china's engagement with african development. *Geopolitics*, 15(3), 462-495.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Türkiye'nin çok taraflı ulaştırma politikası* https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-cok-tarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa adresinden elde edildi.

T.C. Ticaret Bakanlığı, *Rusya Federasyonu ülke raporu 2023* https://ticaret.gov.tr/data/5bcc5d4813b876034cfece26/RF%20%C3%9CLKE%20RAPORU%20%20-%202023.pdf adresinden elde edildi.

Tezcan, M. (2014). İpek Yolu'nun İran güzergâhı ve ipek yolu ticaretine iran engellemesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitin Dergisi*, Say:3/1

Türk Devletleri Teşkilatı, *Türk Devletleri Teşkilati Dokuzuncu Zirvesi Semerkant Bildirisi*. https://www.turkicstates.org/assets/pdf/temel_belgeler/9-zirve-bildirisi-16-tr.pdf adresinden elde edilmiştir. Erişim Tarihi: 27.06.2023

World Bank (2019) *Belt and Road Economics Opportunities and Risks of Transport Corridors*. https://www.worldbank.org/en/topic/regional-integration/publication/belt-and-road-economics-opportunities-and-risks-of-transport-corridors adresinden elde edildi.

ŞUŞA'NIN KÜLTÜR MİRASINDAN BİR ÖRNEK: ÇÖL KALE MESCİDİ

An Example from Shusha's Cultural Heritage: The Chol Qala Mosque

Vefa KURBAN[1]

Özet

Temeli 1752 yılında Karabağ Hanı Penahali Han tarafından atılan Şuşa şehrinde yer alan on yedi dini yapıdan birisi de Çöl Kale Mescidi'dir. Yapımı XIX. yüzyıl sonlarına ait olan Çöl Kale Mescidi Şuşa şehrinin Yukarı Mahalle kısmında yerleşmektedir. Bilindiği üzere, Mayıs 1992'de Ermeniler tarafından işgal edilen Şuşa şehri, tarihi ve kültürel yapıları ile tahribata uğramıştır. Bu yapılar şehir işgalden kurtarıldıktan sonra 2021 yılında yürütücülüğünü yaptığım "***Şuşa Ermeni İşgalinden Önce ve Sonra"*** başlıklı proje[2] dâhilinde ziyaret edilmiştir ve şehirdeki diğer yapılarla birlikte Çöl Kale Mescidi de önce Azerbaycan Kültür Bakanlığı arşivlerinden elde edilen arşiv görselleri ile incelenmiş, daha sonra ise yerinde görülüp fotoğraflanmıştır.

Projenin devamı niteliğinde olan bu çalışmada Şuşa'daki tarihi ve dini yapılardan birisi olan Çöl Kale Mescidi detaylı bir şekilde incelenmiş, Türk tarihi ve kültürü açısından mescidin önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ Savaşı, Şuşa Dini Yapıları, Çöl Kale Mescidi

---

[1] Prof. Dr., Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü-Türk Dünyası Sosyal, Sosyal, Ekonomik ve Siyasal İlişkiler Anabilim Dalı, vefa.kurban@ege.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8178-1544

[2] Proje Adı: ***Şuşa Ermeni İşgalinden Önce ve Sonra***, Projenin Numarası: ASÇM/010/21, Proje Yürütücüsü: Prof. Dr. Vefa KURBAN,
Araştırmacı(lar): Prof. Dr. Nadim MACİT;
Doç. Dr. Aygül UÇAR; Dr. Rüçhan BUBUR

%30,6'dır. Sünni ve Şii Müslümanlarla iletişim sorusuna "asla" cevabını verenlerin oranı %90,6-%90,9[25]aralığındadır.[26]

Karabağ Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının Dünya Kültürel Mirasının korunması açısından da önemi büyüktür. Çalışmada da görüldüğü üzere, Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgali döneminde temeli XVII-XIX. yüzyıllarda atılmış olan pek çok yapı zarar görmüştür. Bu yapıların restore edilmesi, bölgenin yeniden önemli kültür merkezine dönüştürülmesi, yeniden dünya tarihine ve kültürüne kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Azerbaycan yönetimi bu konuda çok hassas davranarak yapıların restorasyonu hususunda önemli adımlar atmaktadır. Önümüzdeki kısa dönem içerisinde Şuşa'nın eski ihtişamına kavuşması, savaş döneminde evlerinden kaçmak zorunda bırakılan Şuşa halkının yeniden evlerine dönmeleri için yoğun çalışmalar yapılmaktadır.

Kaynakça

"Признание Нагорного Карабаха — вопрос времени", https://lenta.ru/articles/2016/07/20/saakyan/, (Erişim Tarihi:07.12.2020).

"ПАШИНЯН принял участие в торжествах по случаю Дня Победы в Степанакерте", https://www.kavkaz-uzel.eu/articles/320258/, (Erişim Tarihi:06.12.2020).

ASLANLI Araz, Birinci Karabağ Savaşı'nın Nedenleri ve Sonuçları, Ed: Muhittin Ataman&Ferhat Pirinççi, *Çıkmazdan Çözüme Karabağ*, İstanbul, SETA,2021, S. 121.

BLAİR Betty, "Forging a Lasting Peace The Nagorno-Karabakh Conflict An Interview with John J. Maresca Former US Ambassador to the OSCE", https://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/41_folder/41_articles/41_maresca.html, (Erişim Tarihi:12.12.2020).

[25]The Association of Religion Data Archives (ARDA) Din Veri Arşivleri Derneği Anketi, Soru: 164, 165, 172 https://www.thearda.com/Archive/Files/Codebooks/CAU12ARM_CB.asp (01.02.2021)

[26] KURBAN Vefa & ERGÜN Oğuzhan (2021). The War Between Perıod And Exclamatıon Mark: New Realıty And Nagorno-Karabakh: The Cemre That Fell To Nagorno-Karabakh, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXVI / 1, 209-251, DOI: 10.18513/egetid.974614.

DUALI Şir Muhammed (2014). Başlangıçtan Günümüze Rusya'da Din-Devlet İlişkileri", İstanbul, İz Yayıncılık.

GAFARLI, O., ANAPİOSYAN, A., FATİH, M., & CHAPİCHADZE, K. *"The Role Of Global And Regıonal Actors In The South Caucasus",* Caucasus Edition – Journal of Conflict Transformation", http://caucasusedition.net/old/wp-content/uploads/2016/06/Actors.pdf, (Erişim Tarihi:19.12.2020).

KURBAN Vefa (2023). Historical Background of the Karabakh Conflict and Shusha, the Cultural Capital, Cambridge Scholars Publishing, Lady Stephenson Library, Newcastle upon Tyne, NE6 2PA, UK s.245-256.

KURBAN Vefa, İBRAHİM Hazar, DERMAN G. Saynur, ÜNALMIŞ A.Nafiz, ASLANLI Araz, GÜL Burcu, ÇÜMEN Nur, *Güney Kafkasya'nın Parlayan Yıldızı Azerbaycan, Tarihi, Siyasi Yapısı, Enerji boyutu ve Jeopolitik Konumu ile*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2020. s. 123.

KURBAN Vefa & ERGÜN Oğuzhan, THE WAR BETWEEN PERIOD AND EXCLAMATION MARK: NEW REALITY AND NAGORNO-KARABAKH: THE CEMRE THAT FELL TO NAGORNO-KARABAKH, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXXVI / 1, 2021, 209-251, DOI: 10.18513/egetid.974614.

KURBAN Vefa (2019). "Bezbojnik" Dergisi ve Ateizm Propagandası The Magazıne "Bezbozhnık" (The Godless) and Atheısm Propaganda, *Turkish Studies - Historical Analysis Volume 14 Issue 4, 2019, s. 947-964.*

SADIK Ramin (2022). *Kısa Azerbaycan Tarihi*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.

TUNCEL Turgut Kerem, "Karabağ'da Yaşanan "4 Gün Savaşı"Nın Kısa Bir Değerlendirmesi" Yorum No:2114.04.2016, HTTPS://AVIM.ORG.TR/TR/YAZAR/TURGUT-KEREM-TUNCEL, (Erişim Tarihi:07.12.2020).

АВАЛОВ Э. В. (1977). *Архитектура города Шуши и проблемы сохранения его исторического облика,* Баку, Издательство Элм.

БАРАНЕЦ Виктор, "Эксперт о конфликте в Нагорном Карабахе: это братоубийство никто не остановит", https://uz.sputniknews.ru/radio/20200928/15069546/Ekspert-o-konflikte-v-Nagornom-Karabakhe-eto-bratoubiystvo-nikto-ne-ostanovit.html, (Erişim Tarihi: 12.12.2020)

ФАТУЛЛАЕВ Шамиль (1986). *Градостроительство и архитектура Азербайджана XIX - начала XX века,* Издательство: Москва.: Стройиздат.

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNDE BİR DİPLOMASİ ARACI OLARAK SPOR MÜSABAKALARI VE HALKEVLERİ'NİN ROLÜ

The Role of Sports Contests Public Houses as a Diplomatic Tool in Turkish Russian Relations

Günver GÜNEŞ[1]

Özet

Cumhuriyetin kurulmasından sonra Türk-Rus ilişkileri karşılıklı saygı ve çıkarlar çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Türkiye ile Sovyet Rusya arasında gelişen diplomatik ilişkiler ve kültürel temaslar bu dönemde göze çarpmaktadır. Bunlardan biri de Halkevleri ve Rus sporcular arasında gerçekleşen spor müsabakalarıdır. 1932, 1933, 1934, 1935 ve 1936 yıllarında 5 kez spor müsabakaları düzenlenmiştir. Bunlardan 1932, 1934 ve 1935 yılında olanı İstanbul ve Ankara ve İzmir'de, 1933 ve 1936 yılındakiler ise Rusya'da gerçekleştirilmiştir. Gerek müsabakalardan önce gerçekleşen temaslar gerekse müsabaka esnasındaki sportmen tavırlar iki devletin dış ilişkilerinin gelişmesinde önemli bir vazife üstlenmiştir. Bu müsabakalara gerek Türkiye'den, gerekse Rusya'dan önemli devlet adamları katılmış ve desteklemişlerdir. Bu çalışmada Halkevleri ve Rus sporcular arasında gerçekleşen spor müsabakaları, Türk-Rus ilişkileri bağlamında ele alınacaktır. Çalışmada tetkik eserlerden, dönemin gazete ve dergilerinden, Cumhuriyet Halk Partisi Halkevleri neşriyatlarından ve arşiv belgelerinden faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk- Rus İlişkileri, Halkevleri, Spor, CHP, M. Kemal Atatürk

Abstract

After the establishment of the Republic, Turkish-Russian relations began to take shape within the frame work of mutual respect and interests. Diplomatic relations and cultural contacts developed between Turkey and Soviet Russia stand out in this period. One of them is the

[1] Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, ggunes65@gmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4255-5288

Türkiye'ye gelerek İstanbul, Ankara ve İzmir Halkevi takımlarıyla müsabakalar yapmışlardır. 1933, 1934 ve 1936 yıllarında ise Halkevi Spor Takımı kafilesi Rusya'ya gitmiştir. Sovyet spor heyetlerinin Türkiye'ye Türk Spor Heyetlerinin de Sovyetler Birliğine yaptığı ziyaretler sportif karşılaşmaların ötesine geçmiş bir bayram ve festivale dönüşmüştür. Her iki ülke de basın karşılıklı spor temaslarını propaganda etme işinde önemli rol oynamıştır. Spor temasları hem haberler, hem de yazılarla basına oradan kamuoyuna aktarılmıştır. Sportif işbirliği iki ülke gençlerinin birbirini tanımasına iki halk arasında güvenin artmasına en önemlisi de II. Dünya Savaşı arefesinde Türk Sovyet dostluğunun güçlenmesine yardımda bulunmuştur. Bu ziyaretler çerçevesinde Türk basınında SSCB'de sporun nasıl örgütlendiği, spor sahalarının gelişmişliği, sporcuların nasıl yetiştirildiğini anlatan birçok yazı kaleme alınmış, raporlar hazırlanmıştır.

Kaynakça

Arşivler

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivi,

Gazete ve Dergiler

Akşam, Anadolu, Cumhuriyet, Hâkimiyet-i Milliye, Kurun, Milliyet, Spor Postası, Tan, Top, Türk Spor Kurumu Dergisi, Vakit, Yeni Asır

Kitap, Makale, Kitap Bölümü ve Bildiriler

Aras, Tünay, Erken Dönem Türkiye SSCB İlişkilerinde Kültürel Faaliyetin Rolü (1925-1935), İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul 2021.

Arıkan, Zeki (1999). "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", Atatürk Yolu Dergisi, 6(23), s.261-281.

Arslan, Gürbüz (2021). "Başvekil İsmet Paşa'nın "Sovyetlerle İşbirliğine Evet, Kominizme Hayır" Seyahati ve Neticeleri (26 Nisan-9 Mayıs 1932)". Atatürk Yolu Dergisi, 68, 1-53.

Arslan, Zehra (2013). “Trıp Report Of Turkısh Delegatıon Regardıng Sports Organizatıon In Sovıet Unıon Belongıng To Year 1933” Turkısh Studıes, 8 (8), 89-101.

Aslan, Cengiz (2020). “Atatürk Döneminde Türkiye ve Rusya Arasındaki Eğitim İlişkileri”, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8(22), 18-38.

Aslan, Cengiz (2020). “Türk Uzmanların Rus Eğitim Sistemi Hakkındaki Raporları”, OPUS, Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15(26), 4602-4622.

Atabeyoğlu, Cem (1989). Atatürk ve Spor, Ankara: TC Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü Spor Eğitimi Dairesi Başkanlığı.

Atabeyoğlu, Cem (1992). 1453-1991 Türk Spor Tarihi Ansiklopedisi, Ankara: Grafik Sanatlar Matbaacılık.

Butov, Sergey.(2007). Razvitie Sovetskogo Futbola (1921-1941), (Yayınlanmamış doktora tezi), Sibirya Federal Üniversitesi, Krasnoyarsk,

C.H.F. Halkevleri Talimatnamesi.(1932). Ankara: Hâkimiyeti Milliye Matbaası,

C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları (1932-1942) (1942). Ankara: Alâeddin Kıral Basımevi.

Dementyev, Pyotr. (1995). Peka O Sebye, İli Futbol Naçinaetsya V Detsve, İzdatelstvo “İzvestsiya”, Moskova.

Ertan, Temuçin Faik. (2010). “İsmet İnönü’nün Rusya Gezisi”, Atatürk’ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri, I. Çalıştay Bildirileri, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 211-222.

Fişek Kurthan (1980). Devlet Politikası ve Toplumsal Yapıyla İlişkileri Açısından Spor Yönetimi, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Fomina, Marina (2009). Sovyetler Birliği’nin İç ve Dış Politikasında Beden Terbiyesi Ve Spor’un Rolü (1917-1940), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Halkevleri 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı.(1935). Ankara: C.H.P

Hasar, Veysel (2022). Atatürk Döneminde Ankara Halkevi Ve Faaliyetleri (1932-1938), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kassil, Lev (1984). Vratar Respubliki, İzdatelstvo,” Fizkulrura İ Sport, Moskova.

Malov, Vladimir (2008). Taynı Sovetskogo Futbola Veçe, Moskova.

Perinçek, Mehmet (2011). Türk- Rus Diplomasisinden Gizli Sayfalar, Siyaset- Askeriye- Ekonomi- Kültür- Bilim- Spor, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Somin, N.(1946). Noveyşaya İstoriya 1918-1939 Vısşaya Partiynaya Şkola Pri TsK VKP(b), Moskova

Türkmen, Mutlu (2018). Beden Terbiyesi, Erken Dönem Türk Spor Politikalarının Sosyo- Politik Temelleri, Ankara: Spor Yayınevi ve Kitabevi.

Vandov, Dimitır (2014). Atatürk Döneminde Sovyet Türk İlişkileri, İstanbul: Kaynak Yayınları.

Yakuşin, Mihail (1988). Veçnaya Tayna Futbola, İzdatelstvo " Fizkultura İ Sport, Moskova.

Yurtkoru, Suat (1933). İzmir Kültürpark'ın Kurulmasına Yol Açan Rusya Seyahati, Türkiye Halkevleri Sporcuları Rusya'da, Temmuz- Ağustos 1933, İzmir.

Yüce, Mehmet (2015). İdmancı Ruhlar, Futbol Tarihimizin Klasik Devreleri 1923-1952), İstanbul: İletişim Yayınları.

BÖLGESEL VE KÜRESEL SORUNLAR EKSENİNDE TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI ÜLKELERİNİN DIŞ POLİTİKALARI

Foreign Policies of the Organization of Turkic States on the Axis of Regional and Global Problems

Bahar ÖZSOY[1]

Özet

1991 yılında Ankara, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bağımsızlığını kazanan beş Türk Devletini hemen tanımış ve bölge ile büyük bir bütünleşme sürecine girmiştir. Bununla birlikte aradan geçen yıllarda Kafkasya ve Orta Asya'nın Türk Devletleri birbirinden farklı dış politika yönelimleri ile uluslararası sistemle bütünleşmeye çalışmakta bu durum Türk devletleri arasındaki iş birliğinin gelişmesinde kimi sınırlılıkların oluşmasına neden olmaktadır. Türk Devletleri'nin dış politikadaki çıkar ve öncelikleri oluşturulan mekanizmalarda alınan kararların zaman zaman önüne geçmekte ve bu kararların etki gücünü sınırlamaktadır. Bu kapsamda çalışmada bölgesel bir değişime neden olan İkinci Karabağ Savaşına ve etkilerinin küresel bir nitelik taşıdığı Rusya Ukrayna Savaşına yönelik tutumlar Türk Devletleri Teşkilatı ve üye ülkeler gözünden ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, Dağlık Karabağ Savaşları, Rusya-Ukrayna Savaşı

Abstract

In 1991, Ankara immediately recognized the five Turkic States that gained their independence with the dissolution of the Soviet Union and started a great integration process with the region. However, time showed that Turkic States have different policy and this let some limitations in the development of cooperation between these states. The interests and priorities of Turkic states in foreign policy sometimes precede the decisions taken in the organizations and limits the impact power of these decisions. In this context, the attitudes towards the Second Karabakh War, which caused a regional change, and the Russia-Ukraine War, in

[1] Dr. Öğr.Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, b.ozsoy@hbv.edu.tr, 0000-0002- 6667-6789.

Kaynakça

Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Uzbekistan (2020, December 11). *Leaders of Uzbekistan, Azerbaijan talk over the phone*. https://mfa.uz/en/press/news/2020/leaders-of-uzbekistan-azerbaijan-talk-over-the-phone---28955.

Asker, A. ve Şeyban, S. (2021). *İkinci Karabağ Savaşı ve Türk Dünyasının tepkileri*. Qarabag dünən, bu gün və sabah, 20-ci elmi-əməli konfransının materialları. QAT (Qarabağ Azadlıq Təşkilatı), Bakı.

Aslan, M. (2023, 1 Şubat). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yıl dönümünde: olanlar, olabilecekler. *Kriter*. https://kriterdergi.com/dosya-ukrayna/rusya-ukrayna-savasinin-yil-donumunde-olanlar-olabilecekler.

Azernews, (2018, June 14). Uzbekistan supports Azerbaijan's position on Karabakh conflict: Envoy. *Azernews*. https://www.azernews.az/karabakh/-133493.html.

CABAR (2022, April 4). The war in Ukraine: What impact on Central Asia?. https://cabar.asia/en/war-in-ukraine-what-impact-on-central-asia.

EPDK (2022). *Yıllık sektör raporu*. https://www.epdk.gov.tr/Detay/Icerik/3-%200-94/yillik-sektor-raporu.

Euronews, (2021, 26 Ağustos). Rusya, Afganistan'daki gelişmelerin ardından Orta Asya ülkelerinden yeni silah siparişi alıyor. *Euronews*. https://tr.euronews.com/2021/08/26-/rusya-afganistan-daki-gelismelerin-ard-ndan-orta-asya-ulkelerinden-yeni-silah-siparisi-al.

Faulconbridge, G. (2023, April 12). Ukraine war, already with up to 354,000 casualties, likely to last past 2023-U.S. documents. *Reuters*. https://www.reuters.com/world/europe/-ukraine-war-already-with-up-354000-casualties-likely-drag-us-documents-2023-04-12/.

Gönültaş, B. (2023). FAO: Küresel gıda fiyatları düşüşünü 12'nci aya taşıdı. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/fao-kuresel-gida-fiyatlari-dususunu-12nci-aya-tasidi/2866283

Gregory, J. (2023, 26 Mart). Rusya devlet başkanı Putin: Belarus'a taktik nükleer silah yerleştireceğiz. *BBC Türkçe*. https://www.bbc.com-/turkce/articles-/c25vpp50rqno.

Haidar, A. (2023, April 5). Kazakh foreign trade hits record high in 2022 as new challenges and prospects emerge. *The Astana times*.

https://astanatimes.com/2023/04/-kazakh-foreign-trade-hits-record-high-in-2022-as-new-challenges-and-prospects-emerge/

Kılıç, M. (2021, 11 Ocak). 2021 yılı Orta Asya'da Rusya ve Çin yılı oldu. *Ankara Politikalar Merkezi.* https://apm.org.tr/2022/01/11/2021-yili-orta-asyada-rusya-ve-cin-yili-oldu/.

Kun.uz (2020, September 28). Uzbekistan urges Azerbaijan and Armenia to end hostilities, start diplomatic relations to settle the conflict. https://kun.uz-/en/news.

Najibullah, F. (2022, 1 March). Central Asia takes economic hit from Russian war in Ukraine sooner than expected. *Radio Free Europe*. https://www.rferl.org/a/central-asia-migrantsrubleimpact/31730968.html

Oğuz, E. (2022, 3 Mart). Ukrayna krizinde Orta Asya iki ateş arasında. *Indytürk.* https://www.indyturk.com.

OHCR (2023). Ukraine: civilian casualty update 22 May 2023, https://www.ohchr.org/en/-news/2023/05/ukraine-civilian-casualty-update-22-may-2023.

Özsoy, B. (2022). Rusya-Ukrayna savaşı ve Türk devletleri teşkilatı ülkeleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,* 22(2), 549-576

Öztopal, M.K. (2021). Azerbaycan ile ilişkileri bağlamında Türkistan devletlerinin Dağlık Karabağ konusundaki tutum ve tepkileri. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 216-232.

President of the Republic of Azerbaijan. (2020, December 10). Statement by the president of the Republic of Azerbaijan, prime minister of the Republic of Armenia and president of the Russian Federation. https://en.president.az-/articles/45923.

Qəribov, A. (2017). Azərbaycan–Mərkəzi Asiya münasibətləri. *Azərbaycan Respublikasının xarici siyasətinin əsas istiqamətləri* (1991-2016), Poliart MMC: Bakı.

Rabbimov, K. (2020, september 30). Tog'li Qorabog' Mojarosi: O'zbekiston Qaysi Tarafda?. *SOF.UZ.* https://sof.uz/uz/post/togli-qorabog-mojarosi-ozbekiston-qaysi-tarafda.

Silk Road Brifing (2022, Feb 21). Uzbekistan 2021 Exports Up 34.4%, China the largest market, Russia a close second. https://www.silkroadbriefing-.com/news/2022/02/21/uzbekistan-2021-exports-up-34-4-china-the-largest-market-russia-a-close-second/ adresinden elde edildi.

Sputnik, (2020, Eylül 29). “Кыргызстан Азербайжан менен Армениянын жаңжалы боюнча позициясын билдирди”, https://sputnik.kg/politics/-20200929/1049774993-/azerbayzhan-armeniyakyrgyzstandyn-bildiruus-u.html .

Sukiasyan, N. (2021, 2 January). Armenian-Russian relations from revolution to war. *BRIEF*, European Union Institute for Security Studies.

TASS (2020, Jul 15). Uzbekistan expresses concern over developments on Azerbaijan Armenia border. https://tass.com/world/1178943.

Tengri News (2020, октября 8). Токаев обратился к военным. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokaev-obratilsya-k-voennyim-416420/

The Crisis Group (2023). *Ten conflicts to watch in 2023*. https://www.-crisisgroup.org-/visual-explainers/10-conflicts-2023/

The Moskow Times (2020, Oct. 7). Russia’s security guarantees for Armenia don’t extend to Karabakh, Putin says. Russia’s Security Guarantees for Armenia Don’t Extend to Karabakh, Putin Says - The Moscow Times.

The Spectator (2022, February 24). Full text: Putin’s declaration of war on Ukraine. https://www.spectator.co.uk/article/full-text-putin-s-declaration-of-war-on-ukraine/.

TRT Avaz (2020), Kazakistan Cumhurbaşkanı Tokayev'den Azerbaycan'a destek. https://www.trtavaz.com.tr/haberler.

TRT Haber (2023, 13 Ocak). Ukrayna'daki savaşta 2023'te neler bekleniyor? https://www.-trthaber.com/haber/dunya/ukraynadaki-savasta-2023te-neler-bekleniyor-737999.html.

Türk Devletler Teşkilatı (2020). *Türk Konseyi genel sekreterinin beyanatı.* https://turkicstates.org/tr/haberler/turk-konseyi-genel-sekreterinin-beyanati_2075 adresinden elde edildi.

Türk Devletleri Teşkilatı (2020 (a)) Türk Konseyi Genel Sekreteri Gence şehrini ziyaret etti. https://www.turkicstates.org/tr/haberler/turk-konseyi-genel-sekreteri-gence-sehrini-ziyaret-etti_2087 adresinden elde edildi.

Waal, D. T., Stronski, P., Brattberg, E. & Le Corre, P. (2021). *China’s ınfluence in southeastern, central, and eastern Europe: Vulnerabilities and resilience in four countries*. Carnegie Endowment For International Peace.

Wanı, A. (2022, May 13). The Ukraine war weighs down on the Central Asian Republics. https://www.orfonline.org/expert-speak/theukraine-war-weighs-down-on-the-central-asian-republics/ adresinden elde edildi.

Yeniçağ (2020, 12 Kasım). Ersin Tatar'dan Türkiye ve Azerbaycan açıklaması. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/ersin-tatardan-turkiye-ve-azerbaycan-aciklamasi-314851h.htm

ТАПАЕВА, Н. (2022, февраля 22). Глава МИД Казахстана: «Вопрос о признании ДНР и ЛНР не стоит». https://rus.azattyq.org/a/31715598-.html

https://president.az/az/articles-/view/-55498

https://rus.azattyk.-org/a/-31744688.html.

https://www.kolayihracat.gov.tr/ulkeler.

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞINDA TÜRKİYE'NİN ROLÜ: GELENEKSEL DİPLOMASİ VE BÖLGESEL GÜÇ FAKTÖRÜ

Türkiye's Role In Russia-Ukraine War: Traditional Diplomacy And Regional Power Factor

Erhan CANİKOĞLU[1]

Özet

Ukrayna savaşı uluslararası ve bölgesel güvenlik ortamını tehlikeye atarken, Türkiye için yeni fırsatlar yaratmıştır. Türkiye aynı anda hem Rusya Federasyonu hem de Ukrayna ile müzakere eden az sayıda ülkeden biridir. Türkiye bunu bir NATO üyesi ve durağan da olsa AB üyelik sürecindeki bir ülke olarak başarabilmiştir. Türkiye, henüz AB üyesi olmadığından ortak dış politikaya uyumlu davranmak zorunda kalmamıştır. Kendi ulusal güvenlik kaygıları giderilmediği için İsveç'in NATO üyeliğini henüz onaylamamıştır. Türk dış politikası ulusal çıkarların elde edilmesi, bölgede sürdürülebilir barış ve kalkınmaya uygun koşulların oluşması ve çevrede barış, refah ve istikrar kuşağı tesisini hedeflemektedir. Ankara, kuşatma altındaki insanların tahliyesi için insani yardım koridoru, Ukrayna'ya ait tahılın uluslararası pazarlara ulaştırılması için tahıl koridoru açılmasında olumlu rol oynamıştır. Antalya Forumu ve Dolmabahçe görüşmeleriyle taraflar arasında arabuluculuk çabalarını sürdürmüştür. Çalışmada Türkiye'nin savaş boyunca uyguladığı hassas diplomatik rol ele alınmıştır. Bu rol Türkiye'nin artan bölgesel güç kapasitesine uyumlu ilerlemektedir. Türkiye'nin, Atatürk'ün "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesine dayalı, geleneksel dış politikasını sürdürmesinin savaşan taraflar nezdinde güvenirliğini arttırdığı sonucuna varılmıştır. Bu kapsamda Türkiye'nin geleneksel diplomasisinin bölgesel güç konumunu pekiştirdiği gözlemlenmiştir. Çalışmada nitel araştırma ve örnek olay modeli kullanılmıştır.

[1] Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Esenyurt Üniversitesi, İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü (İngilizce) , erhancanikoglu@esenyurt.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8670-3003

Kaynakça

Altunkaya, T. (2023). Between Ukraine, Russia and the West: Can Turkey keep up its balancing act? https://www.euronews.com/2023/03/03/between-ukraine-russia-and-the-west-can-turkey-keep-up-its-balancing-act adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 17.05.2023

Baev. P. (2021). Russia and Turkey. Strategic Partners and Rivals. Ifri Russie.Nei.Reports. No. 35.

Baev, Pavel K., Kirişçi, K. (2017). An ambigious partnership: The serpentine trajectory of Turkish-Russian relations in the era of Erdoğan and Putin. Turkey Policy Paper, Center on the United States and Europe at Brookings, Number 13.

Beck, M. (2006, December). The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case? Conference Paper, Regional Powers in Asia, Africa, Latin America, the Near and Middle East, Hamburg.

BM Genel Kurulu Rusya'ya yönelik kınama karar tasarısını kabul etti. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bm-genel-kurulu-rusyaya-yonelik-kinama-karar-tasarisini-kabul-etti/2521442 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 21.05.2023

Devrim, D. and Schulz, E. (2009). Turkey's Rise as a Regional Power and its Role in the European Neighbourhood. (ARI). https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/turkeys-rise-as-a-regional-power-and-its-role-in-the-european-neighbourhood-ari/ adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 10.05.2023

Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu: Montrö Sözleşmesi'nin bütün hükümlerini şeffaf bir şekilde uygulayacağız. https://www.aa.com.tr/tr/gundem/disisleri-bakani-cavusoglu-montro-sozlesmesinin-butun-hukumlerini-seffaf-bir-sekilde-uygulayacagiz/2517057 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi:18.05.2023

Flemes, D. (2007). Conceptualising Regional Power in International Relations: Lessons from the South African Case, GIGA Research Programme: Power, Violence and Security, No:53.

How Türkiye emerged as a reliable mediator in the Ukraine –Russia conflict. https://www.trtworld.com/magazine/how-t%C3%BCrkiye-emerged-as-a-reliable-mediator-in-the-ukraine-russia-conflict-55993 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 20.05.2023

İldem, T. (2022). A balancing act: Turkey'a misunderstood position on Ukraine. https://www.europeanleadershipnetwork.org/commentary/a-balancing-act-turkeys-misunderstood-position-on-ukraine/ adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 07.05.2023

Oğuz Gök, G. ve Parlar Dal, E. (2019). 2000'li yıllardaki Türk Dış Politikasının "Sivil" Rolü: Türkiye'nin Afrika'daki kalkınma İşbirliği Politikası Örneği. İçinde Osman Orhan (Eds.), Akdeniz'de Fırsatlar; Ekonomi, Enerji ve Güvenlik. (ss.55-70). İstanbul: Tasam Yayınları.

Oran, B. (2011). Giriş: Türk Dış Politikasının (TDP) Teori ve Pratiği, İçinde Baskın Oran (Eds.), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, cilt. I, (ss.54-93). Istanbul: İletişim Yayınları.

Osman Kavala: Avrupa Konseyi ihlal prosedürünün resmen başlatılmasına dair ara kararı kabul etti, https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-60224613 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi:18.05.2023

Özbay, F. (2011). The Relations between Turkey and Russia in the 2000s. Perceptions. 16(3), 69-92.

Parlar Dal, E. (2016). Conceptualising and testing the 'emerging regional power' of Turkey in the shifting international order, Third World Quarterly. DOI: 10.1080/01436597.2016.1142367

Rosatom Başkanı ile UAEA Direktörü, Zaporijya Nükleer Santrali'nin durumunu görüştü. https://www.trthaber.com/haber/dunya/rosatom-baskani-ile-uaea-direktoru-zaporijya-nukleer-santralinin-durumunu-gorustu-758548.html adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 15.05.2023

Rusya-Ukrayna heyetleri İstanbul'da görüştü, Ukrayna Türkiye'nin garantör ülkeler arasında olmasını istedi. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60912025 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 16.05.2023

Rusya-Ukrayna savaşında İstanbul umudu: Moskova'dan tarih açıklaması. https://www.ntv.com.tr/ukrayna-savasi/rusya-ukranya-savasinda-istanbul-

umudu-moskovadan-tarih-aciklamasi,RgeMuZYJU0WU7aDSGkGrNg# adresinden elde edild. Erişim Tarihi: 20.05.2023

S-400 teslimat süreci başladı. https://www.ntv.com.tr/turkiye/son-dakika-s-400-teslimat-sureci-basladi,3qmQgDIFTEaMf4Cu9ny6fQ adresinden elde edildi. Erişim Tarihi:18.05.2023

Turkey abstains from voting on Russia's suspension from Council of Europe. https://tass.com/world/1411871 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 18.05.2023

Turkey Closes Bosphorus, Dardanelles Straits to Warships. https://news.usni.org/2022/02/28/turkey-closes-bosphorus-dardanelles-straits-to-warships adresinden elde edildi. Erişim Tarihi:16.05.2023

Türkiye'nin hangi ülkelerde üssü var? https://tr.euronews.com/2020/01/17/turkiye-nin-yabanci-topraklarda-askeri-varligi-ne-hangi-ulkelerde-us-bulunduruyor adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Türkiye refuses to let two Russian warships enter the Black Sea. https://navyrecognition.com/index.php/naval-news/naval-news-archive/2022/november/12448-tuerkiye-refuses-to-let-two-russian-warships-enter-the-black-sea.html adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 18.05.2023

Türkiye-Rusya-Ukrayna Üçlü Dışişleri Bakanları Toplantısı. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-rusya-ukrayna-uclu-disisleri-bakanlari-toplantisi--10-mart-2022.tr.mfa adresinden elde edildi. Erişim Tarihi:16.05.2023

Türkiye-Ukrayna Siyasi İlişkileri. https://www.mfa.gov.tr/turkiye-ukrayna-siyasi-iliskileri_.tr.mfa adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 16.05.2023

Ukraine: UN General Assembly demands Russia reverse course on 'attempted illegal annexation'. https://news.un.org/en/story/2022/10/1129492 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 18 Haziran 2023

Ukrayna için inşa edilen ilk Ada sınıfı korvet görüntülendi. https://www.defenceturk.net/ukrayna-icin-insa-edilen-ilk-ada-sinifi-korvet-goruntulendi adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 16.05.2023

Ukraynalı Milletvekili duyurdu: Türkiye Ukrayna'ya 50 adet Kirpi gönderdi. https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/turkiyenin-ukraynaya-50-adet-kirpi-gonderdigi-iddiasi-1967435 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 16.05.2023

Ukrayna'ya İnsani Yardım. https://www.kizilay.org.tr/Bagis/BagisYap/284/ukrayna-ya-insani-yardim adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 17.05.2023

Witt, S. (2022, May 16). The Turkish Drone That Changed The Nature Of Warfare, The New Yorker, Annals of War.

Yilmaz, Ş. (2017). Middle Powers and Regional Power., https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199743292/obo-9780199743292-0222.xml adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 15.05.2023

1 Mart tezkeresinde Davutoğlu elime sarılıp, 'Abi ne olur Irak'a girmeyelim' dedi. https://t24.com.tr/haber/1-mart-tezkeresinde-davutoglu-elime-sarilip-abi-ne-olur-iraka-girmeyelim-dedi,327569 adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 12.05.2023

2002 Genel Seçimleri Türkiye Geneli illere Göre Oy Dağılım Tablosu. http://arsiv.ntv.com.tr/modules/secim2007/secim2002/ adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 12.05.2023

2023 Yılına Girerken Girişimci ve İnsani Dış Politikamız. https://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2023-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf adresinden elde edildi. Erişim Tarihi: 15.05.2023

TÜRK-RUS İLİŞKİLERİNİN KARADENİZ'DE DENİZ GÜCÜ MÜCADELESİNE YANSIMA SÜRECİ VE JEOPOLİTİK ÖNEMİ

The Reflection Process of Turkish-Russian Relations on the Struggle for Sea Power in the Black Sea and Its Geopolitical Importance

Cem BAYINDIR[1]

Özet

Türk-Rus ilişkilerinin tarihsel sürecinin başlangıcı, Asya'dan Karadeniz'in kuzey kıyılarına gelerek yerleşen göçebe Türk kavimlerine kadar uzanmaktadır. Hazar Denizi'nden Balkanlara kadar Karadeniz'in kuzeyindeki kara coğrafyasında uzun bir tarihsel süreci kapsayan birliktelikleri Karadeniz havzası çevresinde, Asya ve Avrupa topraklarına kadar yayılan Osmanlı Devleti ile aynı iki kıtada genişleyen Çarlık Rusya arasında siyasal ve ekonomik dinamikler çerçevesinde deniz mücadelesine yansımış ve günümüze kadar ulaşmış bulunmaktadır. Bu iki milletin bulunduğu coğrafyanın, siyasi tarihlerinin şekillenmesinde etkili olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda, Türkler gibi bulunduğu coğrafya gereği kara gücü olarak ortaya çıkan Rusların, siyasi ve ekonomik gelişmesini engelleyen coğrafi unsurların ve sınırlılıkların bulunması, küresel bir güç haline gelmesini sağlayacak açık denizlere erişimini gerekli kılmaktaydı. Böylece coğrafi engeller, Rusların Doğu Avrupa'daki Türk toplulukları üzerinden yükselerek Karadeniz'de stratejik kazanımlar elde etmesine ve bu denizde bir deniz gücü haline dönüşme sürecini tetikledi. Değişen Karadeniz'in jeopolitiği, bu deniz hâkimiyetinin iki taraf için de deniz gücüne olan ihtiyacını hissettirmeye başladı ve günümüze kadar süren mücadelelerine tanık oldu. Nitekim Karadeniz ile başlayan Çarlık Rusya'nın deniz gücü; Rus İmparatorluğu, SSCB ve günümüzde Rusya Federasyonu'nun jeopolitiğindeki önemi ve deniz stratejilerinin sürekliliğini de göstermesi açısından ehemmiyet arz etmektedir. Bu sebeple, kara gücü olarak ortaya çıkan bu iki milletin geniş alanlara yayılan tarihsel sürecini sınırlandırmak üzere Karadeniz

[1] Arş. Gör., Beykent Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü, cembayindir@beykent.edu.tr, ORCİD: 0000-0003-1060-0926

gelindiğinde, Karadeniz'de giderek artan deniz gücü mücadelesi, bu denizin bir Türk Gölü mahiyetinden çıkma sürecini hızlandırarak Rusları paydaşı haline getirmiştir. XIX. yüzyılda ise Karadeniz'deki etkisini ve deniz gücünü arttıran Rusya, bölgedeki güç dengelerini değiştirmiştir. Ruslar, imparatorluk sonrasında SSCB döneminde de Karadeniz'i yaşam sahası olarak görerek bölgedeki hakimiyetini genişletmek için çalışmalar yapmıştır. Nitekim bu jeopolitik düşüncenin, günümüzdeki Rusya Federasyonu tarafından da benimsenerek devam ettirildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti sonrası Türkiye Cumhuriyeti ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nden doğan haklarını kullanarak boğazlar üzerinden Karadeniz'e geçişi kontrol etmekte ve bölgedeki istikrarını koruyacak denge politikası izlemektedir.

Kaynakça

Arkheograficheskoyu Komissiyeyu (1846). *Polnoye sobraniye russkikh letopisey [PSRL]: Lavrent'yevskaya i troitskaya letopisi*. (1. Cilt). St. Petersburg: Eduarda Pratsa Tipografiya.

Bostan, İ. (2008). *Beylikten imparatorluğa Osmanlı denizciliği*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

Bostan, İ. (2017). *Osmanlılar ve deniz*. İstanbul: Küre Yayınları.

Braudel, F. (1990). *Akdeniz: Mekân ve tarih*. (Çev. Erkurt, N.). İstanbul: Metis Yayınları. (Özgün çalışma, 1977).

Bushkovitch, P. (2018). *Büyük Petro.* (Çev. Akkıyal, B.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Özgün çalışma, 2001).

Çelebi, K. (2018). *Tuhfetü'l-kibâr fi esfâri'l-bihâr.* (Haz. Bostan, İ.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.

Elagin, S. İ. (1864). *İstoriya russkago flota: Period Azovskiy.* St. Petersburg: V Tipografii Komissionera İmperatorskoy Akademii Hudozhestv, Gogenfeldena i Co.

Grant, J. (1999). Rethinking the Ottoman "decline": Military technology diffusion in the Ottoman Empire, fifteenth to eighteenth centuries. *Journal of World History, 10(1),* 179-201.

Hosking, G. (2019). *Rusya ve ruslar: Erken dönemden 21. yüzyıla.* (Çev. Acar, K.). İstanbul: İletişim Yayınları. (Özgün çalışma, 2006).

İnalcık, H. (2012). *Osmanlı İmparatorluğu klâsik çağ (1300-1600)*. (Çev. Sezer, R.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. (Özgün çalışma, 1973).

King, C. (2015). *Karadeniz*. (Çev. Kılıç, Z.). İstanbul: Kitap Yayınevi. (Özgün çalışma, 2004).

Kurat, A. N. (1966). Çaka Bey: *İzmir ve civarındaki adaların ilk Türk beyi M.S. 1081-1096.* Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Kurat, A. N. (2011). *Türkiye ve idil boyu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kurat, A. N. (2019). *IV-XVIII. yüzyıllarda Karadeniz kuzeyindeki Türk kavimleri ve devletleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kurat, A. N. (2020). *Rusya tarihi: Başlangıçtan 1917'ye kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mahan, A. T. (1898). *The influence of sea power upon history*. Boston: Little, Brown and Company.

Novikov, N. V. (Ed.). (1948). *Boyevaya letopis' russkogo flota [BLRF]: Khronika vazhneishikh sobytii voyennoi istorii russkogo flota s IX veka po 1917 god*. Moskova: Voyennoye İzdatel'stvo Ministerstva Vooruzhennykh Sil Soyuza SSR

Panzac, D. (2020). *Osmanlı donanması (1572-1923)*. (Çev. Maden, A. & Canpolat, S.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Özgün çalışma, 2009).

Solovyev, S. M. (1960). *İstoriya Rossii s drevneyshikh vremen*. (5-6. cilt). Moskova: Sotsial'no-Ekonomiçeskoy Literaturı İzdatel'stvo.

Solovyev, S. M. (1962). *İstoriya Rossii s drevneyshikh vremen*. (13-14. cilt). Moskova: Sotsial'no-Ekonomiçeskoy Literaturı Yayınları.

Tihonov, A. Y. (1970). Azovskoye sideniye. *Voprosı İstorii, (8),* 99-110.

THE IRREPLACEABLE ROLE OF SHUSHA AS A HISTORICAL AND TOURIST ZONE OF THE KARABAKH AND EAST ZANGEZUR ECONOMIC REGIONS

Jamila Vagif HASANOVA[1]
Kamala Akif NAJAFOVA[2]

Abstract

The article is about the elements of tourism that will attract tourists to Karabakh, which is one of the integral lands of Azerbaijan, and the city of Shusha, the crown of the Karabakh lands. The research includes revealing the economic importance of the tourism potential of Karabakh for Azerbaijan, as well as evaluating the opportunities in the tourism industry of the liberated lands.

The political and economic development, tourism infrastructure, organization of tourism-related activities, socio-cultural and tourist attraction criteria in the liberated territories, socio-cultural heritage, and institutions serving these criteria were examined. The reason for this is that the city of Shusha is located in a favorable geographical position and is surrounded by rich examples of material culture. After 30 years of longing, we have returned to our native lands. Currently, the goal is to revive these lands and make them available to everyone. The article provides information about these residential and grave monuments and also shows that the main purpose of the study is to evaluate whether each factor is suitable for creating conditions for the sustainable development of tourism in the areas freed from occupation within the evaluation phase.

Keywords: Shusha, Karabakh, economic development, caves, Eastern Zangazur

[1] Ph.D., Azerbaijan State University of Economics – UNEC, cemile.hasanova@unec.edu.az
[2] Ph.D. Associate Professor, Azerbaijan State University of Economics – UNEC, kamala_najafova@unec.edu.az

center of our state within the timeframe of the revival of the territories of the city of Shusha, which were destroyed during the occupation:

A rural area compatible with the philosophy of quiet city and cultural tourism can be achieved by determining the scale of the attractiveness of rural tourism in the Shusha district and creating a rural tourism corridor. During certain periods of the year, it is possible to hold seminars and courses for local residents on rural tourism and rural tourism entrepreneurship. In addition, more attention could be paid to the promotion of the city of Shusha in the local and national press and social networks.

The development of the built-up areas and public places for recreation, construction of highways, small architectural elements, lighting, Fountains, planting of tall and short plants, formation of the greenery, modernization of the amphitheater due to reconstruction of the auditorium, music schools, construction of technical buildings, stage and roof, a professional web page and apps should be created either by the city marketing department, or other departments created for the promotion of the city.

At the same time, the medicinal waters available in Kalbajar and Shusha increase the curative potential of this place once again.

References

"Health Tourism in Azerbaijan - Current Status and Development Prospects", State Tourism Agency of the Republic of Azerbaijan, 2021.

National Encyclopedia of Azerbaijan. Volume 3. Baku, 2011, p. 55-56. 6. National Library of Azerbaijan. 2021. "Shusha - the cultural capital of Azerbaijan". Baku, p. 600

Ayshenur Joshkun and Semra Arslan Seljuk "A Slow Urban Approach for a Sustainable Environment: An Evaluation of Halfeti", EJONS International Journal On Mathematics, Engineering and Natural Sciences, 2018, Vol: 3.

Ashurov S., Bakhsaliyev V., Ristvet L. 2009/ The chronology of Kura-Araxes Sites. International Symposium. Baku, p. 82-84.

Ahmet Guven, "Town, Urbanization and Urban Management Need". Journal of International Management, Educational and Economic Perspectives, 2016. 4(1) 21–30.

Andriani Kusumawati and Supriono "City Branding Strategy to Improve the Competitiveness of Regional Tourism: Study on the City Branding Implementation in Malang Regency", International Journal of Advanced Science and Technology, 2020, Vol. 29, No. 9s, pp. 3959-3966.

Javakhishvili A.I. 1973/ Construction and architecture of the South Caucasus settlement V-III millennium BC NS. Tbilisi: Metzinereba, 24 p.

Jessen A.A. 1965/ Excavations of a large burial mound in the Uch-tepe tract // MIA SSSR, No. 125, Moscow-Leningrad: Nauka, p. 153-192.

Jafarov H.F. 2000/ Azerbaijan the end of the 4th millennium BC At the beginning of the first millennium. Baku: Elm, 187 p.

J.V. Hasanova The transformation of human needs in the digital economy May2019 https://doi.org/10.2991/mtde-19.2019.154

Joan Aruz. 2009/ Art of the first cities. New York, 540 p.

Ilknur Ozgen, Jean Ozturk. 1996/ The Lydian Treasure. Istanbul, 247 p.

Eric H. Cline 2012/ The Oxford Handbook of. The Bronze Age Aegean. USA, 930 p.

Hasanova J.V. 2016/ Early bronze age cremation ceremony burial in Borsunlu. Nice knowledge, collection of articles, XIII international conference Kharkiv, Ukraine, May 19, p. 16-18.

Hasanova Jamila V. EU's Eastward Enlargement Policy in the 1990s and Turkey Журнал "Вопросы истории" p. 177-190 https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48036951

Hummel Ya.I. 1948/ Some monuments of the early Bronze era of Azerbaijan // Brief reports of the Institute of the History of Material Culture (KSIIMK). no. XX, p. 15-28.

Kushnareva K.Kh. 1973/ On the question of the social interpretation of some burials in the South Caucasus // Brief communications of the Institute of Archives of the USSR Academy of Sciences (CSIA). Issue 134, p. 11-19.

Kushnareva K.Kh. 1954/ Monuments of the Copper Age in Nagorno-Karabakh // SA, v. XX, p. 165-180.

Narimanov I.G. 1987/ The culture of the most ancient agricultural and cattle-breeding population of Azerbaijan. Baku: Elm, 260 p.

Piotrovsky B.B. 1949/ Archeology of Transcaucasia since ancient times. Leningrad: Leningrad State University, 134 p.

Petrov V.A. 1940/ Ethnobotany of Nagorno-Karabakh / Izvestia of the Azerbaijan branch of the Academy of Sciences of the USSR (Publishing house of FAN) Baku, p. 150-168.

ГРУЗИНСКИЙ НАЦИОНАЛИЗМ И НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС В ГРУЗИИ В 70-Х ГГ. XX В. И НАЧАЛЕ XXI В

Georgian National Movement and Problems of Interethnic Relations in Georgia in the 70-ies of XX Century and Begin of XXI Century

Yaroslav PYLYPCHUK[1]

Краткое Содержание

Данная статья посвященна грузинскому национальному движению и вопросам межнациональных отношений в Грузии в XX в. Грузинское национальное движение проявлялось в выступления в 50-х и 70-х гг. XX в. Большего успеха оно добилась в годы Перестройки, поскольку политика гластности и плюрализма позволила легализировать грузинские политические партии, которые до того были неформальными объединениями граждан. Фактически в 1987-1988 гг. в Грузии сформировались политическая многопартийная система. Попытка Москвы подавить национализм силами внутренних войск 9 апреля 1989 г. привели к тому, что позиции националистов еще более усилились. В 1990 г. фактически Грузией правили они во главе с Звиадом Гамсахурдиа. Видя усиление грузинских националистов центральная союзная власть поддержала абхазов и осетин в их желании отколоться от Грузии. Сменивший Михиала Горбачева Борис Ельцин продолжил эту линию политики. В вспыхнувших конфликтах в Абхазии и в Цхинвальском регионах 1992 г. русские были на стороне абхазов и осетин, официально заявляя о своем нейтралитете. Без помощи России которая в частности выразилась в поставке вооружений и отрядах Конфедерации Горских народов Кавказа сепаратистское движение было бы быстро подавлено. Ситуация осложняла борьба в самой Грузии, где бывшая компартийная номенклатура во главе с Военным советом в январе 1992 г. свергла Звиада Гамсахурдиа. Однако Звиад Гамсахурдиа имел свой оплот в Мингрелии и

[1] Assoc. Prof., Drahomanov National Pedagogical University, pylypchuk.yaroslav@gmail.com

Путин рассматривал возможность договориться с новой грузинской властью. Собственно отношения Грузии с Россией окончательно испортились только в 2007 г., когда Михо Саакашвили настоял на выводе русских баз из Джавакхетии и Аджарии. Планы Грузии по евроатлантической интеграции также сыграли свою роль. Русско-грузинская война 2008 г. была обусловлена общими противоречиями России с Западом. Война с Грузией лишь следсствие. Подготовка будущей войны началась уже весной 2008 г. Сама августовская война была непродолжительной и хотя в 2008 г. русским не удалось свергнуть Михо Саакашвили, но проигрыш в войне способствовал утрате ним влияния в 2012-2013 гг. Успешные реформы не спасли его репутацию. В 2013 г. к власти пришел более дружественый Кремлю Бидзина Иванишвили, который был фактическим правителем Грузии до 2021 г. При нем Грузия продолжила евроатлантический курс, который однако пока не закончился ничем реальным.

Литература

Абхазия (2019): геноцид абхазского народа (1992 – 1993 гг.). Документы и материалы. Составитель и ответственный редактор: доктор исторических наук, профессор АГУ, ака- демик АН Абхазии Т. А. Ачугба – Аҟәа-Сухум.

Авидзба А. Ф. (2012) *Абхазия и Грузия: завтра была война.* Сухум: Абхазский институт гуманитарных исследований Абхазская академия наук.

Андрианов Н. С., Колобов О. А. (2012) К вопросу о стабилизации грузино-абхазских и грузино-южноосетинских отношений *Международные отношения. Политология. Регионоведение. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. № 1 (1).* С. 285–289.

Ардзинба В. Г. (2019) *Моя жизнь. Воспоминания.* Сухум.

Архипова Е. Н. (2012) Азербайджано-грузинская граница: исторические факторы появления современных территориальных споров *Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 4. История. № 2 (22).* С. 76-83.

Бабаян М. В. (2018) Идеологические аспекты грузино-абхазского, грузино-осетинского конфликтов в 1989-1991 гг. *Исторический журнал: научные исследования. № 3.* https://cyberleninka.ru/article/n/ideologicheskie-aspekty-gruzino-abhazskogo-gruzino-osetinskogo-voprosov-v-1989-1991-gg

Бгажба О. Х., Лакоба С. З. (2007) *История Абхазии с древнейших времен до наших дней.* Сухум.

Бежанов А. В. (2021) Проблемы квалификации грузино-осетинского конфликта в контексте процесса федерализации Российской Республики 1917–1922 гг. *Вестник Владикавказского научного центра РАН. Т. 21. № 3.* С. 21-25.

Бли М. Ш. (2010) Участие народов Карачаево-Черкесской республики в грузино-абхазской войне 1992-1993 гг. *Научная мысль Кавказа. № 3.* С. 116-123.

Болатов Д. В. (2011) Истоки национального самоопределения Южной Осетии *Вестник Владикавказского научного центра. Т. 2. Вып. 4.* С. 40-43.

Бройдо А. И. (2010) Добровольческое движение в поддержку Абхазии 1992–1993 годов и процесс этногенеза абхазов *Вестник МГИМО университета.* С. 14-17.

Варданян Т. (2010) Грузия: идентичность в политических программах и действии *XXI век. № 3 (15).* С. 48-70.

Вершинина М. И., Агапов П. В. (2010) Конфликты в Южной Осетии и Абхазии и российско-грузинские отношения: проблемы регионального и международного сотрудничества *Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. № 2.* С. 115-129

Винокуров А. Ю. (2010) К вопросу о правовых основаниях пребывания российских миротворцев в зоне грузино-осетинского вооруженного конфликта (1992-2008 гг.) *Армия и общество. Вестник военного университета. № 2 (22).* С. 142-145.

Галоян Н. Г. (2015) Армяно-грузинские отношения в контексте региональной безопасности на Южном Кавказе *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. Т. 15. № 4.* С. 120-131

Гачечиладзе Р. (2012) Конфликтогенность распада и реставрации империи: политики-географический подход (на примере бывшего Российского Закавказья) *Центральная Азия и Кавказ. № 6 (3).* С. 160-174.

Гицба Х. Д. (2017) Война в Абхазии в 1992-1993 гг. и политика России *Исторический журнал. Научные исследования. № 5.* https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=23379

Глазунов О. (2011) *Грузинская разведка. Тайная война против России.* М.: Эксмо, Алгоритм.

Гогия Г. (2009) Грузия – Южная Осетия. Укрепила ли экономическая помощь позиции конкурирующих спойлеров в грузино-осетинском конфликте ? *Центральная Азия и Кавказ. № 6 (66).* С. 39-49.

Демираг Й. (2011) Грузинский кризис 2008 года и пределы возможностей управления европейской безопасностью *Центральная Азия и Кавказ. № 14 (2).* С. 39-61.

Джергения А. М. (2019) *О первом призиденте Республики Абхазия В. Г. Ардзинба. Статьи, интервью.* Сухум.

Дзиздоев В. Д. (2009) Политико-правовые аспекты выхода Республики Южная Осетия из состава Грузии в постсоветский период *Известия вузов. Северокавказский регион. Общественные науки. № 6.* С. 29-33.

Дзидзоев В. Д. (2012) Исторический, политические, правовые истоки противостояния Грузии с Южной Осетией в 1917-1920 гг. *Известия Кабардино-Балкарского научного центра РАН № 5 (49).* С. 157-163.

Дзугаев К. Г. (2020) Южные осетины: борьба за идентичность *Вестник Поволжского университета управления. Т. 20. Вып. 6.* С. 4-9.

Дзугаев К. Г., Мокин К. С. (2021) Южная Осетия: ирредентизм и идентичность *Вестник Поволжского университета управления. Т. 21. Вып. 6.* С. 30-37.

Зухба М. И. (2012) К проблеме независимости Абхазии: от исторического прошлого к настоящему *Историческая и социально-образовательная мысль. № 3 (13).* С. 27-30

Ибятов Ф. М. (2011) Этнологические аспекты грузино-осетинского конфликта // *Преподаватель. XXI век. № 2.* С. 248-254.

Кабисов В. А. (2016) Фазы грузино-осетинского конфликта *Альманах Казачество. История. № 18.* С. 60-63.

Каменская Н. Е. (2006) Грузино-абхазский военный конфликт: причины и последствия *Научно-технический вестник информационных технологий, механики и оптики.* С. 58-63.

Канделаки О. (2005) Коррупция как системная проблема: препятствия и стратегии для стран Южного Кавказа *Кавказ-2003. Выборный год. Ежегодник КИСМИ.* С. 141-153.

Караев Э. Т. (2008) Грузия во внешней политике России (1991-2007 гг.) *Известия вузов. Северокавказский регион. Общественные науки. № 2.* С. 41-46.

Кирчанов М. (2010) Основные направления развития грузинского национализма в условиях политической нестабильности. Между традициями политической нации и вызовами радикализации *Центральная Азия и Кавказ. Т. 13. Вып. 3.* С. 146-159.

Кирчанов М. В. (2011) Этнический национализм в Грузинской ССР: Проблемы и направления *Теория и практика общественного развития. № 3.* С. 307- 311.

Кирчанов М. В. (2021) Критика грузинскими интеллектуалами политических элит во второй половине 2010-х гг. *Социум и власть. № 1 (87).* С. 22-31.

Клинов А. С. (2012) К вопросе о выходе Абхазии из состава Грузии *Теория и практика общественного развития. № 2.* С. 265-266.

Ковалев В. В., Мирошник О. Н. (2008) Грузино-абхазский вооружѐнный конфликт 1992—1993 гг.: генезис противостояния сторон и миротворческие усилия России и ООН *Военно-исторический журнал.* https://cyberleninka.ru/article/n/gruzino-abhazskiy-vooruzhyonnyy-konflikt-1992-1993-gg-genezis-protivostoyaniya-storon-i-mirotvorcheskie-usiliya-rossii-i-oon

Котенко Д. (2012) Некоторые особенности развития конфликтов на Северном Кавказе и в Грузиии в конце 1980-х – начале 1990-х гг. XX в. *Кавказ и глобализация. Т. 6. Вып. 4.* С. 172-182.

Кузуб М. В. (2015) Армяне в грузино-абхазском конфликте *Современная научная мысль. № 2.* С. 90-100.

Крыжановская О. А., Петрова С. В. (2012) Исторические корни грузино-осетинского конфликта и его развитие в современных реалиях *Вестник Адыгейского государственного университета. Серия 1: Регионоведение: философия, история, социология, юриспруденция, политология, культурология.* https://cyberleninka.ru/article/n/istoricheskie-korni-gruzino-osetinskogo-konflikta-i-ego-razvitie-v-sovremennyh-realiyah

Лордкипанидзе М. (2010) Статус Абхазии в составе Грузии *Центральная Азия и Кавказ. № 4. Вып. 1-2.* С. 205-217.

Матиев Т. Х. (2019) Роль меньшевистской Грузии в поддержке горского антиденикинского движения в период Гражданской война на Северном Кавказе *Современная научная мысль. № 6.* С. 86-89.

Мацаберидзе М. (2008) Россия и Грузия в постсоветский период: метаморфозы отношений *Центральная Азия и Кавказ. № 5 (59).* С. 169-174.

Мацузато К. (2006) Патронное президенство и политика в сфере идентичности в непризнанной Абхазии *Вестник Евразии. Вып. 34. № 4.* С. 132-159.

Мельситов В. В., Тужба Э. Н. (2013) Грузино-Абхазская война (1992-1993): этапы и последствия *Вестник Московского университета. Серия 18. Социология и политология. № 2.* С. 135-145.

Папаскири З. (2010) *Абхазия. История без фальсификации.* Тбилиси, Издательство Тбилисского государственного университета

Папаскири З. (2013) *Моя Абхазия. Воспоминания и размышления.* Тбилиси: Меридиани

Погребова Е. С. (2010) Грузино-осетинский конфликт: этнополитический фактор *Социология власти.* https://cyberleninka.ru/article/n/gruzino-osetinskiy-konflikt-etnopoliticheskiy-faktor

Рамишвили В. (2007) Армяно-грузинский спор: Джавакхети или Джавакх *Кавказ и глобализация. Т. 1 (5).* С. 15-25.

Санакоев И. Д. (2014) Этнический конфликт идентичностей в контексте национального самоопределения (на примере Южной Осетии и Грузии) *Вестник Московского университета. Сер. 14. № 2. Политические науки.* С. 72-79.

Тамазов М. С., Пазов И. С. (2016) Германия и образование независимой Грузии в 1918 году *Научный диалог. № 4 (52).* С. 229-240.

Тедеева У. Ш. (2012) Национальный вопрос в Грузии и проблема самоопределения южных осетин в 20-е гг. XX века *Via in tempore. История. Политология. № 19 (138). Вып. 24.* https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnyy-vopros-v-gruzii-i-problema-samoopredeleniya-yuzhnyh-osetin-v-20-e-gody-hh-veka%2075

Хаиндрава И. (2005) Революция Роз в Грузии: Что бы это значило? // *Кавказ-2003. Выборный год. Ежегодник КИСМИ.* С. 36-46.

Шамарина О. А. (2020) Грузия в контексте турецкой политики «мягкой силы» на рубеже веков *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения. Т. 20. Вып. 2.* С. 231-237.

Шпицер С. Д. (2014) Грузино-осетинский конфликт 2008 года *Электронный вестник Ростовского социально-экономического института.* https://cyberleninka.ru/article/n/gruzino-osetinskiy-konflikt-2008-goda

Цыганок А. (2011) *Война 08.08.08. Принуждение Грузии к миру.* М.: Вече.

Чедия Б. (2009) Дилемма грузинских выборов: трансформация политической системы или оформление нелиберальной демократии *Центральная Азия и Кавказ. № 1 (61).* С. 118-131

Чибиров А. Л. (2009) Южная Осетия: Тернистый путь к признанию независимости *Вестник Владикавказского научного центра. Т. 9. № 1.* С. 6-10.

Чочиев Б. Е., Джиоев М. К. (1996) *Южная Осетия. Хроника событий грузинской агрессии.* Цхинвал

Dawisha K., Parrott B. (1994) *Russia and the new states of Eurasia.* Cambridge: Cambridge university press.

Goltz Th. (2015) *Georgia. Diary. A chronicle of war and political chaos in the post-soviet Caucasus.* London-New York: Routledge.

Jones S. (2013) *Georgia. A political history since independence.* New York: I. B. Tauris

Marshall A. (2010) *The Caucasus under Soviet rule.* London-New York: Routledge.

Rayfield D. (2012) *History of Georgia. Edge of empires.* London: Reaktion books.

ГРУЗИНСКОЕ НАЦИОНАЛЬНОЕ ДВИЖЕНИЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX В. И ПРОБЛЕМЫ МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ГРУЗИИ

Georgian National Movement in First Half of The XX Century and Problems of Interethnic Relations in Georgia

Yaroslav PYLYPCHUK[1]

Краткое Содержание

Данная статья посвященна грузинскому национальному движению и вопросам межнациональных отношений в Грузии в первой половине XX в. В начале XX в. грузины имели сильную национальную элиту в лице либерального дворянства и грузинской интеллигенции. Еще когда Грузия находилась в составе Российской империи в ней появились сильные политические партии. Они делились на социал-демократов и националистов, которые ставили перед собой разные задачи. Социал-демократы видели Грузию в составе демократической России. Только октябрьская революция 1917 г. вынудила их сепарарироваться от России. Националисты же выступали с идеей сначала автономии, а потом и независимости Грузии. Своим союзником они видели Германскую империю. Развитие национального движения привели к провозглашению независимой Грузинской демократической республики в мае 1918 г.Эта республика старалась поддерживать мирные отношения со своими соседями – Горской Республикой, Азербайджанской Демократической республикой, Османской империей, Турецкой республикой. Конфликт с Арменией был обусловлен армянским иррендизмом. В 1921 г. Грузия была аннексирована русскими большевиками. Правительство Грузинской демократической республики удалилось в эмиграцию, а грузинские национальные деятели были репрессированы большевиками.

[1] Assoc. Prof., Drahomanov National Pedagogical University, pylypchuk.yaroslav@gmail.com

Литература

Амбарцумян К. Р. (2017) Место Южного Кавказа в советско-турецком сближении 1920-1921 гг. *Гуманитарные и юридические исследования.* С. 8-15.

Амбарцумян К. Р. (2018а) Особенности взаимоотношений объединеных горцев и Грузинской Демократической Республики в 1918-1919 гг. *История. Факты и символы. № 4 (17).* С. 104-113.

Амбарцумян Р. К. (2018б) Участие России и Турции в политических процессах Южного Кавказа в 1918 г. *Вестник Волгоградского Государственного университета. Серия 4, История. Регионоведение. Международные отношения. Т. 23. № 2.* С. 166-176.

Амбарцумян В. Г. (2019) ''Грузия нужна нам как временый буфер'' Международные факторы большевистской советизации Южного Кавказа (1920-1921 годы) *Новый исторический вестник.* С. 88-105.

Амбарцумян К. Р. (2021) Политика отложенной советизации РСФСР и Грузия в 1920-1921 гг. *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4. История. Регионоведение. Международные отношения. Т. 26. № 2.* С. 119-132.

Ардзинба В. Г. (2019) *Моя жизнь. Воспоминания.* Сухум.

Архипова Е. Н. (2012) Азербайджано-грузинская граница: исторические факторы появления современных территориальных споров *Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 4. История. № 2 (22).* С. 76-83.

Багирова И. (2008) Заказавказский сейм: несостоявшееся объединение Центрального Кавказа *Кавказ и Глобализация. Т. 2. Вып. 2.* С. 140-150.

Бгажба О. Х., Лакоба С. З. (2007) *История Абхазии с древнейших времен до наших дней.* Сухум.

Бежанов А. В. (2021) Проблемы квалификации грузино-осетинского конфликта в контексте процесса федерализации Российской Республики 1917–1922 гг. *Вестник Владикавказского научного центра РАН. Т. 21. № 3.* С. 21-25.

Величко Л. Н., Амбарцумян К. Р. (2019) Армяно-грузинский территориальный вопрос и особенности национально-государственного строительства в Закавказье (1918) *Гуманитарные и юридические исследования. № 4.* С. 26-32

Галоян Н. Г. (2015) Армяно-грузинские отношения в контексте региональной безопасности на Южном Кавказе *Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Международные отношения. Т. 15. № 4.* С. 120-131

Гачечиладзе Р. (2012) Конфликтогенность распада и реставрации империи: политики-географический подход (на примере бывшего Российского Закавказья) *Центральная Азия и Кавказ. № 6 (3).* С. 160-174.

Гегия Е. Г. (2020) Общественно-политические процессы в Абхазии в 1945-1953 гг. *Caucasian Science Bridge. Vol. 3 №3 (9).* С. 10-17.

Дзидзоев В. Д. (2012) Исторический, политические, правовые истоки противостояния Грузии с Южной Осетией в 1917-1920 гг. *Известия Кабардино-Балкарского научного центра РАН № 5 (49).* С. 157-163.

Караев Э. Т. (2008) Грузия во внешней политике России (1991-2007 гг.) *Известия вузов. Северокавказский регион. Общественные науки. № 2.* С. 41-46.

Карпенко С. В. (2018) Россия на Кавказе останеться навсегда. Добровольческая армия и независимая Грузия (1918-1919 гг.) *Новый исторический вестник.* С. 113-123.

Кирчанов М. В. (2011) Этнический национализм в Грузинской ССР: Проблемы и направления *Теория и практика общественного развития. № 3.* С. 307- 311.

Лагвилава Т. И. (2011) Общественно-политические силы в Грузии в период от февраля к октябрю 1917 г. *Восточный архив. № 1 (23).* С. 49-53.

Маилян Б. В. (2013) К вопросу о территориальном конфликте на Черноморском побережье Кавказа (июль 1918 г.—май 1920 г.) *Историческое пространство. Проблемы истории стран СНГ.* М. С. 174-207.

Мамулиа Г. (2013) Социалист-федералистская революционная партия Грузии в 1906-1914 годах *XX век и Россия: общество, реформы, революции.* С. 18-41.

Матиев Т. Х. (2019) Роль меньшевистской Грузии в поддержке горского антиденикинского движения в период Гражданской война на Северном Кавказе *Современная научная мысль. № 6.* С. 86-89.

Месхидзе Дж. И. (2007) Итальянская интервенция в Грузию: планы и обстоятельства *Вестник Санкт-Петербургского университета. Сер. 2. Вып. 1.* С. 127-133.

Михайлов В. В., Пученков А. С. (2012) Добровольческая армия и Грузия *Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки.* https://cyberleninka.ru/article/n/dobrovolcheskaya-armiya-i-gruziya-v-1918-godu

Мустафаева С. О. (2009) Процесс установления грузино-азербайджанской границы *Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 4. История. № 1 (15).* С. 96-104.

Тамазов М. С., Пазов И. С. (2016) Германия и образование независимой Грузии в 1918 году *Научный диалог. № 4 (52).* С. 229-240.

Тедеева У. Ш. (2012) Национальный вопрос в Грузии и проблема самоопределения южных осетин в 20-е гг. XX века *Via in tempore. История. Политология. № 19 (138). Вып. 24.* https://cyberleninka.ru/article/n/natsionalnyy-vopros-v-gruzii-i-problema-samoopredeleniya-yuzhnyh-osetin-v-20-e-gody-hh-veka%2075

Andersen A., Partskhaladze G. *Armeno-Georgian War of 1918 and Armeno-Georgian Territorial Issue in the 20th Century.* https://www.academia.edu/10176756/Armeno_Georgian_War_of_1918_and_Armeno_Georgian_Territorial_Issue_in_the_20th_Century

Kazemzadeh F. (1951) *The struggle for Transcaucasia.* New York: Philosophical Library; Oxford: G. Ronald.

Lang D. M. (1962) *Modern History of Georgia.* London: Weidenfeld and Nicolson.

Marshall A. (2010) *The Caucasus under Soviet rule.* London-New York: Routledge.

Rayfield D. (2012) *History of Georgia. Edge of empires.* London: Reaktion books.

RUSYA UKRAYNA SAVAŞININ DEĞERLENDİRMESİ

Assessment of the Russia Ukraine War

Mehmet Nuri KUREŞ[1]

Özet

1991 yılında Sovyetler Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının ardından Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna arasında onun yerine Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kurulmuştur. İlk başta ülkeler arasında herhangi bir problem yok gibi görünürken, zamanla, Karadeniz donanmasının Rusya ile Ukrayna arasında paylaşılması, Sivastopol limanının kullanımı ve Kırım'ın statüsü gibi sorunlar gündeme gelmeye başlamıştır.

Rusya ile Ukrayna arasındaki bir diğer önemli sorun da Ukrayna'nın Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katılma isteğiydi. Rusya, Ukrayna'nın NATO'ya girmesini NATO'nun kendi sınırlarına doğru genişlemesi olarak algılamış ve önemli bir tehdit olarak görmüştür. Bu kapsamda, Rusya 24 Şubat 2022 tarihi itibariyle 4 cepheden ilerleyerek, Ukrayna'yı işgal etmeye başlamıştır. Bugün yorumcular, bir yılı aşkın bir süredir devam eden bu savaşın, başlangıcındakinden çok daha farklı senaryoları tartışmaktadır.

Bu inceleme makalemde, söz konusu savaşın genel bir özeti yapılarak, Rus ordusunun karşı karşıya kaldığı olumsuzluklar açıklanmakta ve savaşın geleceği konusunda değerlendirmeler yapılmaktadır

Anahtar kelimeler: Rusya, Ukrayna, Zelensky, Putin

Abstract

Following the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in 1991, the Commonwealth of The Independent States (CIS) was established in its place among Russia, Belarus and Ukraine. While there seemed to be no problem at first among these nations, over time, problems such as the sharing of the Black Sea navy between Russia and

[1] Dr. Öğrencisi., Ege Üniversitesi, mnurikures@hotmail.com, ORCID ID:0000-0002-6388-8268.

kısa süre içerisinde sona erdirilmesi için daha fazla çaba göstermeleri, aynı zamanda kendi menfaatlerine de uygun olacağı değerlendirilebilir.

Kaynakça

Arnold, R., Cossaks Used to Promote Moscow's War Against Ukraine, *The Jamestown Foundation*, 14 January 2023.https://jamestown.org/program/cossacks-used-to-promote-moscows-war-against-ukraine/.

BBC NEWS Türkçe, "Haritalarla Rusya'nın Ukrayna'yı İşgalinde 8. Gün: Rus Güçleri Herson'u ele geçirdi, Kiev'de İlerleme Yavaşladı", 02 Mart 2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60585192.

BBC NEWS Türkçe, Rusya, Ukrayna'da Temel Önceliğin Donbas'ın 'Özgürleştirilmesi' Olduğunu Açıkladı, https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-61628604.

Bag, M., Rusya ve Ukrayna Ordularının Güçleri Ne Kadar?, *Euronews*, 24 Şubat 2022.https://tr.euronews.com/2022/02/24/savas-n-esigine-gelen-rusya-ile-ukrayna-ordular-n-n-gucleri-ne-kadar.

BBC NEWS Türkçe, "Rusya'nın Ukrayna'yı İşgalinde İkinci gün: Rusya üç yönden ilerliyor", 25 Şubat 2022. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60505627.

Clark, M., George Barros, G. and Stepanenko, K., Russian Offensive Campaing Assessment, *ISW (Institute Fort The Study of War)*, 27 January 2022, https://www. understandingwar.org/backgrounder/russia-ukraine-warning-update-russian-offensive- campaign-assessment-february-25-2022.

Charap, S., and Priebe, M., Avoiding A Long War US Policy And The Long Trajectory, *RAND Corporation*, January 2023, p.6, https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA2510-1.html.

Copp, T., Weapons Shortages Could Mean Hard Calls For Ukraines Allies, *AP News*, October 22, 2023, https://apnews.com/article/russia-ukraine-nato-united-states-business-government-and-politics-2cc634e38b50f43cfd1fb9a4e0412c4a.

Cooper, H., Barnes, J. and Schmitt, E., Russian Military Lieaders Discussed Use Of Military Weapons, US Officials Say, *The New York Times*, November 02, 2022, https://www.nytimes.com/2022/11/02/us/politics/russia-ukraine-nuclear-

weapons.html.

Güler, M. Ç., ve Teke, M.A., (2021), Resmî Belgeler Işığında Rusya'nın Dış Politika Eğilimi, *SETA*.

Kasımlı, M., *SSCB Türkiye İlişkileri, Türkiye'de 1980 Darbesi'nden SSCB'nin Dağılmasına Kadar*, Kaknüs yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2012.

Kurban, V., *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Tarihi*, Yeditepe yayınevi, 1. Baskı, Ocak 2020.

Sözcü Gazetesi, Rusya Ukrayna'yı Sabaha Karşı Vurdu, https://www.haberler.com/sozcu-gazetesi/tarih-2022-02-25/.

A Serious Failure:Scale of Russia's Military Blunders Becomes Clear, *Financial Times*, 12 Mart 2022, https://www.ft.com/content/90421972-2f1e-4871-a4c6-0a9e9257e9b0.

Jones, H., and Strohmeyer, R., "Ukraine War", Combined Arms Warfare and Unmanned Aircraft Systems: A New Era of Strategic Competition, *Center for Strategic and International Studies (CSIS)*, 01 November 2022.

The Washington Post, Russia Push Ukraine East, 19 Nisan 2022, https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/04/19/russia-push-ukraine-east/.

Ukrayna Savaşı: Harkiv bölgesinde İzyum'u kaybeden Rusya, birliklerini Donetsk'e kaydırıyor, *Eoronews*, 11 Eylül 2022. https://tr.euronews.com/2022/09/11/ukrayna-savasi-harkiv-bolgesinde-izyumu-kaybeden-rusya-birliklerini-donetske-kaydiriyor.

Risen, J., and Klippenstein, K., The CİA Thought Putin Would Quickly Conquer Ukraine. Why Did Tye Get It So Wrong?, *Financial Times*, 05 Ekim 2022. https://theintercept.com/2022/10/05/russia-ukraine-putin-cia/.

Hashimova, U., Russia Continues to Target Central Asian Migrants for War Effort, *The Jamestown Foundation*, 16 January 2023. https://jamestown.org/program/russia-continues-to-target-central-asian-migrants-for-war-effort/.

Ukrayna Savaşı: Harkiv bölgesinde İzyum'u kaybeden Rusya, birliklerini Donetsk'e kaydırıyor, *Eoronews*, 11 Eylül 2022. https://tr.euronews.com/2022/09/11/ukrayna-savasi-harkiv-bolgesinde-izyumu-kaybeden-rusya-birliklerini-donetske-kaydiriyor.

https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/04/19/russia-push-ukraine-east

PANDEMİ SONRASI DÖNEMDE E-DEVLETİN GELİŞTİRİLMESİ

Developing E-governance in the Post-Pandemic Era

Muraz SÜLEYMANOV[1]

Özet

Tipik olarak, e-yönetişim, devlet tarafından vatandaşlara elektronik olarak hizmet sağlanması anlamına gelir. Etkili herhangi bir kamu hizmeti sağlama mekanizması, nihayetinde iyi yönetişime yol açmalıdır. Çünkü bu yönetim, kamu hizmetlerinin vatandaşlara ulaştırılmasını kolaylaştırmakta ve iş dünyası ile etkileşimi geliştirmektedir. Vatandaşlar bilgiye daha kolay erişebilir ve daha verimli devlet yönetimine sahip olur. Modern zamanlarda, bilgi toplumunun ortaya çıkışı birçok yönden devlet kurumları ile vatandaşlar ve ayrıca kuruluşlar arasındaki ilişkileri zorlamaktadır. BİT'in gelişimi, son yıllarda kamu yönetiminin rolü, çalışması ve işlevinde değişikliklere yol açmıştır.

Covid-19 pandemisinden sonra dünya ülkeleri tarafından e-devlet konusuna daha fazla önem verilmeye başlandı. Bilgi teknolojilerinin gelişmesi ve iyileştirilmesi aynı zamanda vatandaşlara sunulan elektronik hizmetlerin kalitesinin yaygınlaşmasına ve iyileştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bu nedenle pandemi sonrası dönemde her devlet internetin hızını artırmanın yanı sıra bilgisayar ve diğer iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi yönünde önemli adımlar atmaya başladı. E-devlet kavramı ve uygulaması, pandemi sonrası dönemde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede özel bir ilgi görmüş ve e-devlet tarihinde yeni bir aşama başlamıştır. E-devlet kavramı ve uygulaması, pandemi sonrası dönemde birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede özel bir ilgi görmüş ve e-devlet tarihinde yeni bir aşama başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi Sonrası, COVID-19, E-devlet, Bilgi

---

[1] Azerbaycan, Bakü Devlet Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Ekonomi Fakültesi, Siyasi kurumlar ve sistemler murazsuleymanov01@gmail.com
ORCID:0009-0002-2025-4289

After the pandemic, other developed and developing countries began to take serious steps to increase the number and quality of electronic services provided to citizens. In the article, the reforms carried out in certain countries in this direction were analyzed. In general, in the conclusion, it is possible to show the factors that should be implemented by the countries of the world in the post-pandemic period and that are considered important to fulfill as follows:

- Keeping the information security protection factor in mind;
- To ensure the sharing of experience in various directions of activity in electronic management;
- Keeping transparency and quality under control while increasing the number of electronic services;
- Continue improving Information Technologies;
- Creation of alternatives against unexpected situations;
- To form a system oriented to innovations and the future.

References

Alvesson, M. and Kärreman, D. (2011). Qualitative Research and Theory Development. Mystery as Method, London: SAGE Publications.

Iréne Bernhard. E-Government And E-Governance: Local Implementation Of E-Government Policies In Sweden 2014.

2022 | Journal of Governance and Accountability Studies (JGAS)/ Vol 2 No 1, 79-92

Mohammad Abdul Salam. E-Governance For Good Governance Through Public Service Delivery February 2013

Policy Recommendations: Digital Permitting and E-Government Measures to Advance the Post-COVID-19 Economic Recovery. APEC Digital Economy Steering Group April 2022

Syed Aun M. Naqvi et al., International Journal of Advanced Trends in Computer Science and Engineering, 10(3), May - June 2021

Vladislav A. Belyi, Andrei V. Chugunov. E-Government Services Introduction Effects in the Covid-19 Pandemic: 2020–2021 Surveys Results ITMO University, Kronverkskiy prospekt, 49-A, St. Petersburg, 197101, Russia, 2021

http://www.asean.org

https://www.ao-itc.de/what-is-e-government-and-why-it-is-important/
https://core.ac.uk/reader/6293770
https://www.e-gov.az/en
https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000127601
www.govtech.global/govtech-global-industry-landscape

İSTANBUL İLE ST. PETERSBURG ARASINDA 18. YÜZYILDA DİPLOMASİNİN
BİR PARÇASI OLARAK SAVAŞ ESİRLERİ

Between Istanbul and Saint Petersburg: War Captivity as a Part of Diplomacy in the Eighteenth Century

Gül Şen[1]

Özet

18. yüzyılda Osmanlı ve Rusya İmparatorluğu arasındaki ilişkilere, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu pahasına toprak genişlemesiyle sonuçlanan uzun askeri gerilim ve savaşlar hâkim oldu. Bu savaşlar sırasında yaygın bir uygulama olan savaş esirleri konusu, düşmanlıkların sona ermesinden sonra imzalanan barış antlaşmalarının da bir parçası haline geldi. Barış antlaşmaları sadece siyasi durumu bir süre istikrara kavuşturmakla kalmamış, aynı zamanda her iki tarafça alınan savaş esirlerinin mübadelesini de düzenlemiştir. On sekizinci yüzyılın son on yıllarını kapsayan bu bildiri, askeri çatışmalar zemininde imparatorluklar arası ilişkilerin doğasını yeniden gözden geçirmeyi öneriyor. Bu anlamda diplomasinin bir parçası olarak savaş esaretini ve İstanbul ile St. Petersburg arasındaki esirlerin durumunu incelemektedir. Bildiri, 1768 Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesinden 1775'te İstanbul'a dönüşlerine kadar uzanan zaman diliminde Ruslar tarafından esir alınan Osmanlı bürokratları ve askeri personelden oluşan grubu konu almaktadır. İstanbul'a dönüşünde Necāti Efendi 18. yüzyıldaki Osmanlı-Rus ilişkileri ve çatışmalarına dair eşsiz bir belge olan "Kırım Tarihi" adlı anılarını kaleme almıştır. 18. yüzyıla ait çok sayıda sefaretnameler mevcut olmakla birlikte, Necāti Efendi'nin hatıraları bilinen tek esaret anlatısıdır. Bu değerli kaynağın analizi, 18. yüzyıldaki savaş tutsaklığı, imparatorluklar arası ilişkiler ve diplomasi olgusunun daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Savaş Esirleri, Osmanlı İmparatorluğu, Rus İmparatorluğu, 18. Yüzyıl

---

[1] Doç Dr. (Assoc. Prof.) University of Bonn, Department of Middle Eastern Studies and Languages, gsen@uni-bonn.de ORCID ID: 0000-0002-0364-0682

Bibliography

[EEC 2278] = Necāti Efendi. *Tārīḫ-i Ḳırım*. Istanbul: Süleymaniye Library, Esad Efendi-Collection, No. 2278.

[Levashov, Pavel]. *Esir Bir Rus Diplomatın Gözünden İstanbul: Pavel Artemyeviç Levaşov'un Anıları (1763–1771*). Rusça yayına hazırlayan [Russian edition by] Aleksey Vigasin. Çevirenler [Translated by] Eduard Khusainow ve İlyas Kamalov. Istanbul: Yeditepe, 2012.

Amelicheva, Mariya Vladimirovna. "The Russian Residency in Constantinople, 1700–1774: Russian-Ottoman Diplomatic Encounters." PhD. Diss, Georgetown University, 2016.

Afyoncu, Erhan. "Esaretnameler ve Mehmet Necati'nin Esaretnamesi." In *Uluslararası Türk Savaş Esirleri Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Edited by Okan Yeşilot et al., 13–28. Istanbul: Sultanbeyli Belediyesi, 2018.

Aksan, Virginia. *An Ottoman Statesman in War and Peace. Ahmed Resmi Efendi, 1700–1783*. Leiden: Brill, 1995.

Bauer, Alexander. "The Suffering of the Russians: The Narration of Captivity and Suffering in the Imagination about the Ottoman Stranger in Pavel Levašov." In *Narrating Dependency*. Edited by Elke Brüggen and Marion Gymnich. Berlin, De Gruyter, forthcoming.

Conermann, Stephan, and Gül Şen. "Slavery is not Slavery: On Slaves and Slave Agency in the Ottoman Empire: Introduction." In *Slaves and Slave Agency in the Ottoman Empire*. Edited by Stephan Conermann and Gül Şen, 11–27. Göttingen: V&R unipress/Bonn University Press, 2020.

Karabıçak, Yusuf Ziya. "Defending Polish Liberties: A Conceptual and Diplomatic History of the Ottoman Declaration of War on Russia in 1768." *Ab Imperio* 1(2022): 133–165.

Kusber, Jan. *Katharina die Große: Legitimation durch Reform und Expansion*. Stuttgart: Urban, 2022.

Menchinger, Ethan L. "Contemporary Ottoman Views of Catherine the Great." *Journal for Eighteenth-Century Studies* 42/1 (2018): 84–100.

Menchinger, Ethan L. *The First of the Modern Ottomans: The Intellectual History of Ahmed Vasıf*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

Milwright Markus and Evanthia Baboula. "Bayezid's Cage: A Re-examination of a Venerable Academic Controversy." *Journal of the Royal Asiatic Society*, 21/3 (2011): 239–260

Neumann, Christoph. "The Russian Experience: Necati Efendi in Captivity." *Südost-Forschungen* 71 (2012): 19–33.

Sel Turhan, Fatma. “Captives of the Ottoman-Russian War: 1768–1774.” *International Journal of Turcologica* 13/25 (2018): 5–36.

Sel Turhan, Fatma. *18. Yüzyıl Osmanlı’da Savaş Esirleri*. Istanbul: Vadi, 2018.

Şen, Gül. *Making Sense of History: Narrativity and Literariness in the Ottoman Chronicle of Naʾīmā*. Leiden: Brill, 2022.

Şen, Gül. “Narrativity and Dependency: The Captivity of an Ottoman Official in Saint Petersburg (1771–75).” In *Narrating Dependency*. Edited by Elke Brüggen and Marion Gymnich. Berlin: De Gruyter, forthcoming.

Smiley, Will. *From Slaves to Prisoners of War: The Ottoman Empire, Russia, and the International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2018.

Smirnov, Wasilij E. “Zapiski Muchammeda Nedžati-Ėfendi: Turetskago plennago v Rossii v 1771–1775 gg.” *Russkaja Starina* (März–Mai 1894); pp.179–208 (März, Band LXXXI, Vyp. 3); pp. 113–134 (April, Band LXXXI, Vyp. 4); pp. 144–169 (Mai, Band LXXXI, Vyp. 5). [Unpublished German translation of the introduction by Alexander Bauer].

Unat, Faik Reşit. “Şehdî Osman Efendi Sefaretnamesi.” *Osmanlı Tarih Vesikaları* (1942): 303–320.

Taki, Viktor. *Tsar and Sultan: Russian Encounters with the Ottoman Empire.* London: I. B. Tauris, 2016.

(Klasik Metinlerden Örneklerle)

FARS VE TÜRK EDEBİYATINDA DİL / GÖNÜL KAVRAMI

Solmaz AHMADZÂDEH Nurullah DEVECİ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-176-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

ÖNSÖZ 13

FARS VE TÜRK EDEBİYATINDA DİL / GÖNÜL KAVRAMI . 20

Dil âb horden 21

Dil âb şüden 22

Dil âb kerden 23

Dil-ârâ 24

Dil-ârâm 29

Dilârâm-cûy 32

Dil- ârâyî 33

Dil-i âzâd 34

Dil-âzâde 35

Dil-âzâr 36

Dil-âzürde 38

Dil-i âzürde 40

Dil-âsûde 41

Dil-âşüfte 42

Dil-âşûb 44

Dil-âmîz 48

Dil-âvîhte 49

Dil-âvîz 50

Dil-i âhen nerm şüden 52

Dil ez câ / ez cây reften 53

Dil ez câ /cây şüden 56

Dil ez cân ber-dâşten 59

Dil ez cân ber-girifte 60

Dil ez cây ber-âmeden 61

Dil ez cây ber-hâsten 62

Dil ez cây ber-kenden 63
Dil ez cihân ber- giriften 64
Dil ez hîşten burûn üftâden 65
Dil ez dest bürden 66
Dil ez dest bîrûn şüden 67
Dil ez dest dâden 68
Dil ez dest reften 70
Dil ez dest-refte 71
Dil ez dil kenden 72
Dil ez dünya ber-giriften 73
Dil ez dehân ber leb âmeden 74
Dil ez râh/reh bürden 75
Dil ez râh şüden 76
Dil ez reng ü bûy ber-dâşten 77
Dil ez rûzigâr hâlî kerden 78
Dil ez reh fütâden 79
Dil ez tama' şüsten 80
Dil ez kef reften 81
Dil-üftâde 82
Dil-i üftâde 83
Dil-efrûz 84
Dil efsürde mânden 88
Dil-efşâr / Dil-efşâre 89
Dil-efgâr 90
Dil-i efgâr 93
Dil-efgârî 94
Dil-engîz 95
Dil bâ dil yekî bûden 96
Dil bâr dâden 97

Dil-i bâz 98
Dil bâ zebân hemsâye nebûden 99
Dil bâ zebân yekî nümûden 100
Dil bâz cây âmeden 101
Dil bâz dâden 103
Dil-bahş 104
Dil bed râh geşten 105
Dil-i bed-rûz 106
Dil bed kerden 107
Dil bed gerdânîden 108
Dil ber âteş nihâden 109
Dilberâne 110
Dil ber-bâd dâden 111
Dil ber-perîden 112
Dil ber câ rehâ kerden 113
Dil ber cây bûden 114
Dil ber cây dâşten 115
Dil ber-hâsten 116
Dil-ber-hâste 117
Dil ber-dâşten 118
Dil-bürdegî 120
Dil bürden 121
Dil ber-kenden 122
Dil ber-giriften 125
Dil ber leb âmeden 126
Dil bürîden 127
Dil besten 128
Dil-i beste ez bend ber-güşâden 131
Dil-bend 132

Dil bend kerden 134
Dil be bâd dâden 135
Dil be bend nihâden 137
Dil be cây âmeden 138
Dil be cây âverden 139
Dilbe be cây dâşten 140
Dil be cây mânden 141
Dil be câ / cây nebûden 142
Dil be cûş âverden 143
Dil be cûş şüden 144
Dil be hakk-ı hîş resîden 145
Dil be deryâ efkenden 146
Dil be deryâ dâden 147
Dil be deryâ kerden 149
Dil be dest âverden 150
Dil be dest kerden 151
Dil be du nîm / du nîme kerden 152
Dil be gil endâhten 153
Dil be gil mânden 154
Dil be mûyî âvîhte bûden 155
Dil be vade hursend kerden 156
Dil-i bîdâr 157
Dil-i bî-marifet 158
Dil-i pür âteş 159
Dil pür bûden 161
Dil-i pür dâşten 162
Dil-i pür tek 163
Dil perdâhten 164
Dil-perdâz 165

Dil-perdâzî 166
Dil per zeden 167
Dil-perest 168
Dil-pesend 169
Dil-penâh 170
Dil pîş-i seg endâhten 171
Dil-i tepân 172
Dil-i teşne 173
Dil-tefte 175
Dil-tunuk 176
Dil-teng-rûy 177
Dil-teng-rûyî 178
Dil-tengî kerden 179
Dil cem' şüden 180
Dil cûş zeden 181
Dil-cûy 182
Dil cehîden 185
Dil çü çeşme-i mîm 186
Dil-i hâk 187
Dil hâkî şüden 189
Dil hâlî kerden 190
Dil-harâş 191
Dil-hasta 192
Dil-hışmî 194
Dil-hâh 195
Dil horden 197
Dil-i hurşîd-şi'âr 201
Dil-hoş bûden / Dil-hoş şüden 202
Dil hoş dâşten / Dil hoş kerden 203

Dil hoş kerden 205
Dil-hoş-kon 211
Dil-hoşî 213
Dil hûn şüden 215
Dil dâden 216
Dil-dâr 220
Dil-dârî kerden 223
Dil dâşten 224
Dil der âteş bûden 226
Dil der ser-i kâr şüden 227
Dil der kâr dâşten 228
Dil der miyân nihâden 229
Dil-i dervâ / Dil-i endervâ 230
Dil der hevâ üftâden 231
Dil der hevâ besten 232
Dil-düzd 233
Dil-düzdî / Dil düzdîden 234
Dil-i dil 237
Dil dil konân 238
Dil dem-sâzî kerden 239
Dil du nîm / du nîme bûden / şüden 240
Dil du nim / du nîme kerden 242
Dil hâr hâr bûden 243
Dil râst bûden / şüden 244
Dil-rübâyâne 245
Dil reften 246
Dil-i remîde 248
Dil-remîde 250
Dil rîhten 252

Dil-i rîş 253
Dil-zâr 254
Dil zeden 255
Dil-zede bûden / şüden 257
Dil-zinde 258
Dil-sâde 260
Dil-sebük şüden 261
Dil sebük kerden 262
Dil-sebükî 263
Dil-sitân 264
Dil-serd bûden / şüden 267
Dil-serd kerden 268
Dil-sefîd 269
Dil-i seg-rûy 270
Dil-i seng âb kerden 271
Dil-i seng âb geşten / şüden 273
Dil-i sengîn 274
Dil sûhten 275
Dil-sûhte 277
Dil-i sevdâî 280
Dil-sûz 281
Dil-sûzegî 282
Dil-siyâh 284
Dil siyâh şüden 285
Dil siyâh kerden 286
Dil-siyâhî 287
Dil-şâd 289
Dil-i şeb 291
Dil-şüde 293

Dil şüsten 296
Dil-şikâr / Dil şiker 298
Dil şikâr geşten 299
Dil şikâf şikâf 300
Dil şikâfî 301
Dil şikesten 302
Dil-şikeste 304
Dil-şiken 305
Dil-şûr 308
Dil-i şûrîde 310
Dil-i şeydâ 312
Dil-şîfte 313
Dil şîfte bûden 314
Dil-i subh 316
Dil tapîden 317
Dil-i âfiyet-güzîn 318
Dil-ferâh 319
Dil-fersâî 320
Dil-fürûz 321
Dil-fürûzî 323
Dil-ferîb 324
Dil-ferîbân-i nebâtî 325
Dil-fişâre 326
Dil-figâr 327
Dil-figârî 329
Dil-i fûlâd âb geşten 330
Dil karâr giriften 331
Dil-i kîrî / Ruh-i kâfûrî 332
Dil-i kâr-üftâde 333

Dil kâşten u ciger direvden 334
Dil-kâh 335
Dil kebâb şüden 336
Dil-kede 337
Dil kenden 338
Dil-kende 340
Dil-kûb 341
Dil-i kûdek-mizâc 344
Dil-kûr 345
Dil-kûrî 346
Dil-girân 347
Dil-girânî 349
Dil giriften 350
Dil-germ kerden 352
Dil-germî 354
Dil güsesten 355
Dil-güsel 356
Dil-güşâ / Dil-güşây 358
Dil güşâden 360
Dil-güşâde 361
Dil-güşâyî 362
Dil geşten 364
Dil güm kerden 365
Dil-gîr bûden/ Dil-gîr şüden 366
Dil lerzîden 368
Dil-mürde 369
Dil-nâzük bûden / Dil-nâzük gerdîden 373
Dil-i nerm 374
Dil nerm şüden / Dil nerm geşten 375

Dil nerm kerden 377
Dil nerm-nihâd bûden 378
Dil-nişân / Dil-nişîn bûden / şüden 379
Dil nigâh dâşten (nigeh dâşten) 380
Dil-nigerân 381
Dil-nigerânî 383
Dil-nevâz 384
Dil-nevâzî 389
Dil nihâden 391
Dilvâpes 394
Dil-vâr 395
Dil vâ şüden 396
Dil u demâğ nebûden 397
Dil u dîn bürden 398
Dil u dîn be bâd dâden 399
Dil u dîn be ser-i kâr kerden 400
Dil u zebân yekî şüden 401
Dil-i vîrâne-veş 402
Dil-yektâ şüden 403
FARSÇA KAYNAKÇA 404
TÜRKÇE KAYNAKÇA 413

ÖNSÖZ

Edebiyat, milletlerin kültür ve medeniyetini mücessem hale getiren bir bilim dalıdır. Bilim adamlarına göre her toplumun tarih boyunca duygu, düşünce, bilgi ve kanaatini kapsayan nazım ve nesir ürünleri, edebiyat biliminin konusunu oluşturmaktadır. Başka bir söyleyişle, edebiyat, sıradan sözlerin ötesinde, zevk verici ya da hüzünlendirici olan, aynı zamanda milletlerin her döneminde maddi ve manevi koşullara tabi olan ve onların kendilerini en iyi şekilde ifade edebilmelerini mümkün kılan bir bilim dalıdır.

Edebiyatın tanımı hususunda her ne kadar farklı görüşler olsa da edebiyatın gerçekliği ve mahiyeti değişmez. *Nitekim Homer'in İliada'sı ile Firdevsî'nin Şehname'si, Milton'un Kayıp Cennet'i ile Dante'nin İlâhi Komedya'sı, Hafız'ın gazelleri ile Hugo'nun şiirleri* arasındaki yakınlık ilişkisi, yine *Shakespear'in, Dostoyevski'nin eserleri ile Tagore'nin eserleri* arasındaki benzerlikler kolaylıkla ve açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Değişen unsurlar pekâlâ olsa da söz konusu bu benzerlikler bizi, edebiyatın cevheri ile mahiyetinin değişmeyeceği gerçeğine götürmektedir.

Edebiyatın ortak duyuş ve düşünüş alanına kültürlerin birebir ve doğrudan katkıları yanında dolaylı ve olgular kapsamında katkısı da mümkündür. Bu bağlamda; binlerce yıllık geçmişe sahip olan ve İran medeniyetinin zirvesinde yaşayan *Fars Dili, kültürü ve edebiyatı*, kıymetli bir miras olması açısından insanlık âlemine ve tüm asırlarda dünya medeniyetine sunulmuş bir hazine sayılır. Asırlar boyunca içinde barındırdığı tüm iniş ve çıkışlara rağmen *İran Kültür ve Edebiyatının* derinliğini ve parlaklığını korumuş olması, onun eski ve köklü bir geçmişe sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak İran Tarihi, kıvançlı maceralar kadar iç acıtıcı zulümler, nefret uyandırıcı haksızlıklar, dehşet verici saldırılar ve katliamlarla da doludur. Örneğin bir şairin; "*Sede Kutlaması*" yani Feridûn'un kurucusu olduğu şenlikten bahsetmesi durumunda hemen "*Pişdâdî Hanedanının*" padişahı olan "*Huşeng*" veya adalet-perver Feridûn'un dönemi hafızalarda canlanmaktadır. Ya da ne zaman ki şair Câm-ı Cem'den (Câm-ı Cihân-nümâ) bahsedilse, Cemşîd ve Keyhüsrev'in hikâyeleri ile o devirdeki refâh ve huzur hatıraları anımsanmaktadır. Yine bir şair, Dahhâk'ın omuzundaki yılanları anlattığı zaman, İranlıların aklına

TÜRKÇE KAYNAKÇA

Akdoğan, Yaşar. *Ahmedî - İskender-Nâme.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78415/Ahmedi---İskendername.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Akdoğan, Yaşar. *Ahmedî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78357/Ahmedi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Akgül, Hasan (2013). *Diyarbakırlı Mâlî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akıncı, Akın (2015). *XIX. Yüzyıl Şairi Rıf'at Mehmed Karslı Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akkuş, Metin (2018). *Nef'î Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-206118/Nefi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Akpınar, Şerife (2017). *Âgâh ve Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195642/Agah-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Haşmet Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-204116/hasmet-divani.html (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Aksoyak, İ. Hakkı (2018). *Üsküplü Atâ - Tuhfetü'l-Uşşâk.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-206273/Uskuplu-Ata-Tuhfetul-Ussak.Html. (Erişim Tarihi: 28.01.2023).

Aksoyak, İ.Hakkı (2018). *Gelibolulu Mustafa Ali Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-208602/gelibolulu-mustafa-ali-divani.html. (Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Akyol, İbrahim (2005). *Hanyalı Kâmî Dîvânı.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altay, Âdem (2008). *Hâmî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Altınoluk, Mevlüt (2008). *Rıfkî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alvan, Türkan (1998). *Hayâlî-i Gülşenî Dîvân'ı.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arı, Ahmet (2018). *Sâkıb Dede Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-215340/sakib-dede-divani.html. (Erişim Tarihi: 27.01.2023).

Arslan, Mehmed (2018). *Mihrî Hâtun Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-208575/Mihri-Hatun-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 27.01.2023).

Arslan, Mehmet (2018). *Bursalı İffet Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-215364/Bursali-İffet-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 20.01.2023).

Arslan, Mehmet (2018). *Leylâ Hanım Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-215361/Leyla-Hanim-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 28.01.2023).

Arslan, Mehmet (2018). *Şeref Hanım Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-215362/Seref-Hanim-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Arslan, Mustafa (2020). *Muhyî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-277417/Muhyi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Arslan, Üzeyir (2017). *Mustafa Nehcî Dede Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194366/Nehci-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 21.02.2023).

Arvas, Fuat Asım (2010). *Seyyid İsmâil Hakkı (Mislî) Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aslan, Ela (2022). *Lutfî ve Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Hatay: Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atak, Mustafa (2016). *Yüsrî Ahmed Nazif Dede ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atalay, Veli (2017). *Vechî, Dîvân-ı Vechî*. Yüksek Lisans Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atmaca Karaman, Özlem (2019). *Aşkî Hüseyin Efendi Dîvânı (Edisyon-Kritik, Metin İnceleme)*. Yüksek Lisans Tezi. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Avşar, Ziya (2017). *Revânî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196374/Revani-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Ayar, Fatih (2008). *Zâkirzâde Abdullah (Bîçâre)'ın Dîvânının Transkripsiyonu*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü.

Aydemir, Yaşar (2017). *Ravzî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196580/Ravzi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

Aydemir, Yaşar, (2018). *Behiştî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-199899/Vizeli-Ramazan-Behisti-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 21.02.2023).

Aydemir, Yaşar, Çeltik, Halil (2017). *Selanikli Meşhurî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196428/Selanikli-Meshuri-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 20.01.2023).

Aydın, Abdullah (2009). *Hanyalı Nûrî Osmân ve Dîvânı*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydoğan, Tuğba (2012). *Kerküklü Ebû Bekir Müftî Efendi ve Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bal, Ali (2012). *Sadi Karabâğî Hayatı, Edebî Kişiliği Dîvânı ve İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Baş, Mehmet Şamil (2013). *Ömer Hulûsî ve Dîvân'ı (İnceleme – Metin)*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başpınar, Fatih. *Beyanî Dîvânı-A*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78363/Beyani-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Başpınar, Fatih. *Beyanî Dîvânı-B*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78363/Beyani-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Batğı, Özlem (2017). *Eğribozlu Numân Mâhir Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196429/Numan-Mahir-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Bayak, Cemal (2017). *Sehâbî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194338/Sehabi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 17.01.2023).

Bedestani, Ayşe (2018). *XVI. Yüzyıl Şairi Ahdî-i Bağdâdî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Bektaş, Ekrem (2017). *Muvakkit-Zâde Muhammed Pertev Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195828/Muvakkit-Zade-Muhammed-Pertev-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Bilgi, Betül Kevser (2019). *Giritli Hilâlî Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilgin, A. Azmi (2017). *Nigârî Dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194361/Nigari-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Bilgin, Azmi (2017). *Ümmî Sinân Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195646/Ummi-Sinan-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Biltekin, Halit (2018). *Şeyhî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-215511/Seyhi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 27.01.2023).

Candan, Gülşen (2012). *Senî Ali Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Canlı, Melek (2009). *Hâfız 'Ulvî Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cansever, Sıddık (2005). *Eğribozlu Mehmed Emin Sırrî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Coşkunyürek, Arzu (2007). *Fâik Ömer Efendi, Hayatı, Edebi Şahsiyeti, Eserler ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni.* Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çalık, Yaşar (2022). *Zârî Mustafa Efendi Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çambel Kalço, Şebnem (2019). *Manastırlı Sâlih Fâik ve Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çeltik, Halil (2017*). Ahmed-i Rıdvan Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194277/Ahmed-İ-Ridvan-Dîvân.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Çukurlu, Azime (2012). *Şûhî Bengîzâde Dîvânı ve Tahlîli*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demir, Hiclal (2017). *Lâzikî-zâde Feyzullah Nâfiz ve Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-191378/Lazikizade-Feyzullah-Nafiz--Dîvân.Html. (Erişim Tarihi: 17.01.2023).

Demirel, Gamze (2005). *18. Yüzyıl Şairlerinden Belîğ Mehmed Emîn Dîvanı.* Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Ömer Faruk (2019). *Ankaralı Şeyh Tâceddîn-i Velî Dîvânı (İnceleme, Metin, Bağlamlı Dizin ve İşlevsel Sözlük).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacı Bayram-ı Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demirel, Şener (2017). *Şehrî (Malatyalı Alî Çelebi) Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-197364/Sehri-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Devellioğlu, Ferit (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Doğan, Muhammet Nur. *Avnî (Fatih) Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78360/Avni-Fatih-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 24.05.2023).

Doğan, Muhammet Nur. *Fuzûlî - Leylâ ve Mecnûn.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78423/Fuzuli---Leyla-Ve-Mecnun.Html. (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Erden, Murat (2018). *XV. Yüzyıl Şairi Habîbî ve Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Erdoğan, Mehtap (2005). *Sıdkî Paşa Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Eren, Abdullah (2017). *Mehmed Sıdkî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195956/Mehmed-Sidki-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Erişen Yazıcı, Gülgün (2017). *Edirneli Kâmî ve Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195832/Kami-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 27.02.2023).

Ersoy, Ersen (2017). *Münîrî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196156/Muniri-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Erünsal, İsmail E. (2018). *Tâcî-Zâde Ca'Fer Çelebî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-211662/Taci-Zade-Cafer-Celebi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Erzen, Mehmet Halil (2012). *İhyâ Dîvânı ve Tahlîli (İnceleme- Tahlîl-Tenkitli Metin) - I. Cilt*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Fidan, Tarık (2021). *Hâmid Dîvânı (İnceleme-Tenkidli Metin)- Şeyh Muhammed Hâmid.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökkaya, Recep (2017). *16. Asır Şairlerinden Seyrî ve Dîvân'ı [İnceleme - Metin - Dizin].* Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülen, Ahmet (2007) *Seyyid Nakib-Zâde Ni'metî Hayatı Edebî Sahsiyeti Eserleri ve Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güler, Ömer Faruk (2020). *Enverî Dîvânı [Tenkitli Metin-Tahlîl]*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gümüş, Mustafa Yunus (2011). *Nâzik Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, Murat (2013). *Manastırlı Celâl Bey Dîvânı [İnceleme - Metin].* Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güneş, Mustafa (1994). *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürgendereli, Müberra (2017). *Mostarlı Hasan Ziyâ'î Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196834/Mostarli-Hasan-Ziyai-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Güzel, Bilal (2018). *Safvetî Mehmet Çelebi Dîvânçesi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-209730/Safveti-Mehmet-Celebi-Dîvâncesi.Html. (Erişim Tarihi: 21.02.2023).

Harmancı, Esat (2017). *Süheylî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194364/Suheyli-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 12.03.2023).

Hocaoğlu, Kadriye (2014). *Fennî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Horata, Osman (2019). *Esrâr Dede Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-240609/Esrar-Dede-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

İlhan, Enes (2023). *Necâtî Bey Dîvânı: Metin - Bağlamlı Dizin-İşlevsel Sözlük*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnan, Ömer Suat (2016). *Hoca-Zâde Ahmed Kâmil Efendi ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İpekten, Haluk (2019). *Nâ'ilî-i Kadîm Dîvânı.* . Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-247199/Naili-İ-Kadim-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

İpekten, Haluk (2020). *Karamanlı Nizâmî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-265523/Karamanli-Nizami-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

İsen, Mustafa – Canım, Rıdvan (2019). *Hamâmîzâde İhsân Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-240980/Hamamizade-İhsan-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 15.01.2023).

İşler, Necati (2005). *Su'ûdu'l-Mevlevî Hayatı, Eserler ve Dîvânı (Zâdegân).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaçalin, Mustafa S., *Âhî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78356/Ahi-Dîvâni.Html.(Erişim Tarihi: 01.02.2023)

Kanar, Mehmet (2017). *Farsça-Türkçe Sözlük.* İstanbul: Say Yayınları.

Kaplan, Mahmut (2019). *Nâbî - Hayriyye*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Eklenti/67684,Nabihayriyyepdf.Pdf?0&_Tag1=Ec14749540edda04932e16674f39e835f8e3c7de&Crefer=24e5536bddd99e5ea4f4a51f94aec8a03e2a731786ec05a1013d8b12880d6ac8. (Erişim Tarihi: 23.05.2023)

Kaplan, Mahmut (2019). *Neşatî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap:Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Eklenti/67330,Nesati-Dîvânipdf.Pdf?0&_Tag1=006964f7a491139beb893c13f024ba71c07840a2&Crefer=A6ec0957f9d60c4d355638fff3228ff9be5bd4a87964d443918ec0487b8f97d0. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).

Kaplan, Yunus (2019). *Fevzî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78371/Fevzi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Karabuçak, Kemal (2018). *Ebubekir Nusret Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*. Doktora Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaduman, Ruken (2017). *Nebâtî ve Dîvânı*. Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karakaş, Özlem Figen (2010). *18. Yüzyıl Şairi Âdem Çelebî Dîvânı.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaköse, Saadet (2017). *Nev'î-Zâde Atâyî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194357/Nevi-Zade-Atayi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 28.01.2023).

Karaköse, Saadet (2017). *Sa'id Giray Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194362/Said-Giray-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 20.01.2023).

Karayazı, Nurgül (2012). *17. Yüzyıl Şairi Ahmed Yârî ve Dîvân'ı (İnceleme-Metin).* Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Karlıtepe, Mustafa (2007). *Kelâmî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kavruk, Hasan, Macit, Muhsin (2017). *Filibeli Vecdî ve Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195644/Filibeli-Vecdi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Kavruk, Hasan. *Şeyhülislam Yahya Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78405/Seyhulislam-Yahya-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

Kaya, Bayram Ali (2017). *Azmizâde Hâletî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196456/Azmizade-Haleti-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Kaya, Bayram Ali (2020). *Osman Nevres Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-273352/Osman-Nevres-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

Kaya, Hasan (2009). *18. Yüzyıl Şairi Âsâf ve Dîvânı.* Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Kayaalp, İsa (2019). *Bahtî (Sultan I. Ahmed) Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-242306/Bahtisultan-İ-Ahmed-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 14.03.2023).

Kazan Nas, Şevkiye (2018). *Celîlî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-211944/Celili-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 17.01.2023).

Kazcı, Özgür (2011). *Sâdık Ağazâde Sıdkî Efendi Divânı (Çeviriyazılı Metin-İnceleme 1a-48b).* Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, Filiz (2017). *Âşık Çelebî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195827/Asik-Celebi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 01.02.2023)

Kılıç, Filiz (2018). *Şâhî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-212025/Sahi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Kılınç, Abdulhakim (2021). *Fuzûlî Dîvânı,* Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. E-kitap: Http://Ekitap.Yek.Gov.Tr/Urun/Fuz%C3%Bbli-Dîvâni_765.Aspx. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Kırbıyık, Mehmet (2017). *Kâtib-Zâde Sâkıb Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-199763/Katib-Zade-Sakib-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Kocabey, Sedat (2014). *Osman Nûrî Paşa Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kolunsağ, İbrahim (2016). *Serâyî Dîvânı (Notlandırılmış Metin-İnceleme).* Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kulaksız, Deniz Şeyma (2019). *Sürmeliçavuş-Zâde Cehdî Dîvânı (İnceleme - Metin).* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, Bahadır (2017). *Remzî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurt, Halil (2015). *Şeyh Mehmed Sırrî Dîvânı İnceleme –Metin*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurtoğlu, Orhan (2017). *Diyarbakırlı Lebîb Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194358/Diyarbakirli-Lebib-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 28.01.2023).

Kurtoğlu, Orhan (2017). *Zâtî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-195592/Zati-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

Kurtoğlu, Orhan (2018). *Bosnalı Âsım Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-208667/Bosnali-Asim-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 15.01.2023).

Kutlar Oğuz, F.S., Yıldız, A., Işınsu Durmuş, T. (2018). *Dîvân-ı Firâk-ı Esîrî [Sergüzeşt-nâme- Gazavât-nâme- Pend-nâme- Dîvân]*. e-kitap: https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-217192/divan-i-firak-i-esiri.html. (Erişim Tarihi: 23.05.2023).

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2017). *Arpaemîni-Zâde Mustafâ Sâmî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196126/Arpaemini-Zade-Mustafa-Sami-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Kutlar Oğuz, Fatma Sabiha (2019). *İzzet Ali Paşa - Dîvân-ı İzzet ve Nigâr-Nâme (Tezkire-İ Nigâriyye).* Kültür ve Turizm Bakanlığı. e-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-254685/Dîvân-İ-İzzet-Ve-Nigar-Name.Html. (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Küçük, Sabahattin. *Bakî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78361/Baki-Dîvâni.Html (Erişim Tarihi: 10.01.2023).

Macit, Muhsin (2017). *Nedîm Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196897/Nedim-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Macit, Muhsin (2018). *Erzurumlu Zihnî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-208572/Erzurumlu-Zihni-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 21.01.2023).

Mayda, Ferhat (2018). *Nevşehirî Sıyâmzâde Hasan Hamdî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Mengi, Mine (2020). *Mesîhî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-272452/Mesihi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 18.01.2023).

Mermer, Ahmet (2020). *Karamanlı Aynî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-275960/Karamanli-Ayni-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Moidinova, Madinabonu (2018). *Sâkıb Salahaddîn'in Dîvânı ve Tasavvufî Görüşleri.* Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Nar, Oktay (2016). *Yenişehirli İzzet Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni (Metin-İnceleme-Dizin)* Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Okçu, Naci, *Şeyh Galib Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78404/Seyh-Galib-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 20.01.2023).

Onur, Münevver Hilal (2020). *Şâir Rızâ Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Özer, Bülent (2004). *Dânîşî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, Sait (2006). *Nâtıkî Dîvânı (Karsılastırmalı Metin – İnceleme).* Yüksek Lisans. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkat, Mustafa (2005). *Kara Fazlî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Özyıldırım, Ali Emre. *Hamdullah Hamdî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78375/Hamdullah-Hamdi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Özyıldırım, Ali Emre. *Keçecizade İzzet Molla - Mihnet-Keşan.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78431/Kececizade-İzzet-Molla----Mihnetkesan.Html. (Erişim Tarihi: 15.01.2023).

Özyürek, Dursun (2018). *İsfendiyaroğlu Rüstem Bey Dîvânı (Dîvân-ı Kâsımî) - İnceleme ve Metin*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pomakoğlu, Aydan (2013). *Bahârî Dîvânı - İnceleme ve Metin.* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Saraç, Mehmet A. Yekta. *Emrî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78368/Emri-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Sona, Fatih (2012). *İsmail Hikmetî ve Dîvânı.* Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Süer, Fatih Ramazan (2015). *Şemseddîn Sivâsî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Doktora Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şahin, Gülay (2008). *Zekî Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin).* Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şehitoğlu, İhsan (2017). *Nevberî Dîvânı*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şen, Yasin (2021). *Dîvâne Rüşdî Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Ankara: Hacı Bayram Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Tam ve Tekmîl Niyazî Dîvânı. E-kitap: https://turuz.com/storage/Poem-Literature/Poem/2016/1218-Mehmed_Misri_Niyazi_Divani_Sherhi-Tam_Divan_Ile_Birlikte-Mahmut_Sadetdin_Bilginer-1976-288s.pdf. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi. (Erişim Tarihi: 01.04.2023).

Tanrıbuyurdu, Gülçin (2018). *Kalkandelenli Mu'îdî Dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-215366/Kalkandelenli-Mu39idi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 19.01.2023).

Tari, Benal (2011). *Re'fet Mehmed (1198-1238/ 1784-1823) Dîvânı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Tarlan, Ali Nihad (1945). *Hayalî Bey Dîvânı.* İstanbul Üniversitesi Yayınları. E-kitap: Https://Upload.Wikimedia.Org/Wikisource/Tr/3/35/Hay%C3%A2l%C3%Ae_Bey_Dîvân%C4%B1.Pdf. (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

Taş, Hakan (2010). *Vusûlî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78409/Vusuli-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 27.02.2023).

Taş, Hakan (2017). Vahy*î Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194335/Vahyi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 21.02.2023).

Tatçı, Mustafa. *Yûnus Emre Dîvânı.* E-kitap: Https://Turuz.Com/Storage/Poem-Literature/Poem/2011/0320-Dîvâni_Yunus_Emre_(Mustafa_Tatci).Pdf. (Erişim Tarihi: 02.03.2023).

Tavukçu, Kemal. *Ahmed Rıdvan'ın Hüsrev ü Şîrîn Mesnevîsi*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78414/Ahmed-Ridvan---Husrev-U-Sirin.Html. (Erişim Tarihi: 01.02.2023).

Tural, Secaattin (2011). *Hâfî - Zâdü'l Meâd (Kitâbü Mevlüdü'n Nebi).* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78448/Zadul-Mead-Secaattin-Tural.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Uğurlu, Aydan (2020). *Baba Hüsnî ve Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uz, Özkan (2009). *Sabrî Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.

Uzun, Yunus Emre (2020). *18. Asır Şairi Ahmed Me'âbî Dîvânı (Metin- İnceleme-Dinî ve Tasavvufî Tahlil).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünsal, Gamze (2013). *Cemil Mahmûd Bey Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünver, Niyazi (2020). *Gelibolulu Sürûrî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-271852/Gelibolulu-Sururi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 14.03.2023).

Üstüner, Kaplan (2017). *Enderunlu Hasan Yâver Dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194342/Yaver-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Vergili, Orhan (2020). *Hacı Hulûsî Baba Dîvânı.* Yüksek Lisans Tezi. Kastamonu: Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural, Ramazan (2020). *Dürrî Ahmed Efendi Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-269238/Durri-Ahmed-Efendi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

Yağız, Gülseren (2004). *Kasımzâde Esseyyîd Muhammed El-Bursevî Dîvân'ı.* Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yakar, Halil İbrahim (2018). *Gelibolulu Sun'î Dîvânı,* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-204115/Gelibolulu-Suni-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Yakışır, Akif (2016). *Mehmed Ali Hilmi Dedebaba'nın Dîvânı.* Yüksek Lisans Tezi. Bingöl: Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçınkaya, Mehmet Akif (2008). *Bandırmalızâde Haşim Baba Dîvânı (Metin-İnceleme).* Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yasak Peran, Yeliz (2017). *Fethî Hüdâyî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuz, Bayram (2018). *Adlî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-215522/Adli-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Yavuz, Kemal. *Gülşehri'nin Mantıku't-Tayrı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78427/Gulsehri---Mantikut-Tayr.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

Yavuz, Sevgi (2012). *Cemâleddîn Mahmûd Hulvî Dîvânı (Metin-İnceleme).* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazar, İlyas (2017). *Ebubekir Kâni Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-194493/Kani-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 29.01.2023).

Yekbaş, Hakan (2020). *Sehî Bey Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap:Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-273692/Sehi-Bey-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 17.01.2023).

Yenikale, Ahmet (2017). *Ahmed Nâmî Dîvânı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196583/Ahmed-Nami-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 27.02.2023).

Yenikale, Ahmet (2017). *Sünbülzâde Vehbî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-196833/Sunbulzade-Vehbi-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 16.01.2023).

Yiğit, Ahmet Selman (2013). *Hicrî Dîvânı (İnceleme-Tahlil-Metin-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yücel-Turan, Hicran (2017). *Hatmî Dîvânı (İnceleme-Metin).* Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yüksel, Gökçe Seren (2010). *Su'ûd Mehmed Yavsî Efendi Dîvânı*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zülfe, Ömer (2010). *Hecrî Dîvânı.* Kültür ve Turizm Bakanlığı. E-kitap: Https://Ekitap.Ktb.Gov.Tr/Tr-78377/Hecri-Dîvâni.Html. (Erişim Tarihi: 22.05.2023).

YAŞAMIN ÜRETTİĞİ Tınılar

Etnografik Müzik Araştırması

Dr. Duygu ULUSOY YILMAZ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editör• Doç. Dr. Gamze KÖPRÜLÜ YAZICI

Geliştirilmiş İkinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-087-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

İçindekiler V
Notalar Dizini VII
Notaların Künyesi VII
Fotoğraflar Dizini VIII

ÖNSÖZ IX
Birinci Baskı Önsöz X

BİRİNCİ BÖLÜM

ETNOMÜZİKOLOJİ VE ALAN ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE

1.1. Etnomüzikolojinin Kısa Tarihi 1
1.2. Müzik Çalışmalarında Alan Araştırması 7

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA ALANIYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

2.1. Tarihçe ve Coğrafi Durum 14
2.2. Nüfus ve Ekonomik Durum 17
2.3. Eğitim Durumu ve Sosyal Yaşantı 19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

PINARCIK KÖYÜNDE İNANCA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER

3.1. İnanca Özel Makamlar ve Kavramlar 24
3.2. Kutsal Günler ve Ağacın Kutsallığı 28
3.3. Kurban ve Üçleme 30

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PINARCIK KÖYÜ DÜĞÜN PRATİKLERİNDE MÜZİK

4.1.Düğün Öncesi Pratikler.....36

4.1.1. Kız Beğenme - "Dünürcülük" 36

4.1.2. Kız İsteme ve Söz Kesme.....37

4.1.3. Nişan ve Düğün Hazırlıkları 39

4.2. Düğün Pratikleri ve Müzik.....56

4.2.1. "Bayrak Dikme" ve "Buğday Dövme" 60

4.2.2. Kına 65

4.2.3. Gelinin Düğüne Hazırlanması.....84

4.2.4. Yörede Gelinin Baba Evinden Çıkarılması ve Erkek (Güvey) Evine Getirilmesi Sırasında Yapılan İşlemler 94

SONUÇ.....104

KAYNAKÇA.....107

NOTALARIN KÜNYESİ 112

KAYNAK KİŞİLERİN KÜNYESİ.....124

ÖZGEÇMİŞ 126

KAYNAKÇA

BAILY, J. (2001). "Learning to Perform as A Research Technique in Ethnomusicology." *British Journal of Ethnomusicology*, 10(2), 85-98. https://doi.org/10.1080/09681220108567321

CAVANAGH, Beverly. (1982). *Music of The Netsilik Eskimo A Study of Stability and Change*, National Museums of Canada, Ottawa.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1993). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Kurtuluş Ofset Basımevi, Ankara.

DIETER, Christensen (1991). "Erich M. von Hornbostel, Carl Stumpf, and the Institutionalization of Comparative Musicology", *Comparative Musicology and Anthropology of Music: Essays on the History ofEthnomusicology* (Ed. Bruno Nettl and Philip V. Bohlman), University of Chicago Press.

ELIADE, Mircea (1999). *Şamanizm*, (Çev.İsmet Birkan), İmge Yayınevi, Ankara.

ER, Piri (1996). "Yozgat İli Merkez İlçe Kababel Köyünde Alevi İnançları", *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1994* - HAGEM Yayınları, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.

ER, Piri (1996). "Türklerde Ağaç Kültü ve Bunun Anadolu Alevi İnancındaki İzleri", *Türk Halk Kültürü Araştırmaları 1994* - HAGEM Yayınları, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.

ER, Piri (1996). "Anadolu Aleviliğinde İçki", *l. Türk Halk Kültürü Araştırma Sonuçları Sempozyumu Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

ERÖZ, Doç. Dr. Mehmet (1977). *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*, Otağ Matbaacılık, İstanbul.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1980). *Bütün Yönleriyle Bektaşilik - Alevilik*, Yeni Çığır Yayınları, İstanbul.

GÖLPINARLI, Abdülbâkıy "(1979). *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şîîlik*, Der Yayınevi, Gül Matbaası, İstanbul.

GÜVENÇ, Bozkurt (1994). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

HAVILAND, William A. (*2002*). *Kültürel Antropoloji*, Çev.*Hüsamettin*İnanç, Seda Çiftçi, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

LUNDBERG, G., SCHRAG, C., LARSEN, P. (1985). *Sosyoloji II. Cilt*, (Çevirenler: Özer OZANKAYA, Ülker GÜRKAN), Işın Yayınları, Ankara.

KAEMMER, John E.(1993). *Music in Human Life*: *Anthropological Perspectives onMusic*. Austin: University of Texas Press.

KAPLAN, *Ayten* (2005).*Kültürel Müzikoloji*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

KARA, Ruhi (1996). "Erzincan Düğünlerinde Gelin Güvey Motifi", *III. Milletlerarası Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru Kongresi Bildirileri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Kılıçaslan Matbaası, Ankara.

MANUEL, Peter (1993).*Cassette Culture*: *Popular Music and Technology in North India*, Chicago and London: University of Chicago Press.

MCLEOD, Norma and Marcia HERNDON (1980). *The Ethnography ofMusicalPerformance.Norwood*Editions.

MERRİAM, Alan P.(1960). "*Ethnomusicology,Discussion*and Definition of The Field,".*Ethnomusicology*4, 107–114.

MERRİAM, Alan P.(1964). *TheAnthropology ofMusic*. Northwestern Unıversity Press.

MERRİAM, Alan P.(1977). "Definitions of Comparative Musicology and Ethnomusicology: An Historical-Theoretical Perspective", *Ethnomusicology*, 21(2), 189-204.

MYERS, Helen (1992). *Ethnomusicology. Vol. I: An Introduction, Macmillan Press, London.*

MYERS, Helen (1993). *Ethnomusicology. Vol. 2: Historical and Regional Studies. Macmillan Press, London.*

NETTL, Bruno (2010). "Contemplating Ethnomusicology: What Have We Learned?", *Archiv für Musikwissenschaft,* 67. Jahrg., H. 3. (2010), pp. 173-186, Published By: Franz Steiner Verlag.

NETTL, Bruno (2007). *Music of The Middle East, Excursions in World Music*, Pearson Education.

NETTL, Bruno (1987). *TheRadifofPersianMusic: Studies of Structure and Cultural Context.* Elephant & Cat.

Nettl, Bruno (1985). The Western Impact on World Music. New York: Schirmer Books.

NETTL, Bruno (1983). *The Study of Ethnomusicology,* University of Illinois Press, Chicago.

NETTL, Bruno (1971). "What is Ethnomusicology?", *Reading in Ethnomusicology,* Newyork.

NETTL, Bruno (1964). *Theory and Method in Ethnomusicology.* New York: The Free Press of Glencoe.

OLSEN, Dale A. (1996). *Music of TheWaraoof Venezuela, Song People of the Rain Forest.* Gainesville: University Press of Florida.

OLSEN,Dale A. (2004). *Music of ManyCultures: Study Guide & Workbook*. Publicado por*Kendall*Hunt Pub Co.

OTTEN,Charlotte M. (Ed.) (1971). *Anthropology and Art.Readingsin Cross-Cultural Aesthetics.* Published by The Natural History Press,*New York*.

OYTAN, M. Tevfik (1970). *Bektaşiliğin İçyüzü- Dibi, Köşesi, Yüzü ve Astarı Nedir?,* İstanbul Maarif Matbaası, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis *(1995). 100 SorudaİlkellerdeDin, Büyü, Sanat, Efsane*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.

ÖRNEK, Sedat Veyis *(1995).* "Türk Halk Bilimi", Kültür Bakanlığı Yayınları, Türk Hava Kurumu Basımevi, Ankara.

SCHNEİDER, Albrecht (1991). *Psychological Theory*and Comparative *Musicology Comparative Musicology and Anthropology of Music: Essays on the History ofEthnomusicology* (Ed. Bruno Nettl and Philip V. Bohlman), University of Chicago Press.

SEEGER, Anthony. (2004). *Why Suyá Sing:A Musical Anthropology of an Amazonian People*, University of Illinois Press.

SHELEMAY, Kay Kaufman(1991). *"Recording*Technology, The*Record*Industry, and Ethnomusicological*Scholarship." Comparative Musicology and Anthropology of Music: Essays on the History ofEthnomusicology* (Ed. Bruno Nettl and Philip V. Bohlman), University of Chicago Press.

STOKES, Martin (Ed.) *(1994). Ethnicity, Identity andMusic*: *TheMusicalConstruction ofPlace*. Oxford.

STONE,Ruth M.(1982). Let the Inside Be*Sweet*: The Interpretation of*Music*Event Among the Kpelle of Liberia. *Indiana* University Press, Bloomington.

SÜMER, Ali (1997). "Alevi-Bektaşi Kültüründe Renkler ve Semahlardaki Figürlerin Anlamı", *V. Milletlerarası Türk Halk Kongresi Gelenek, Görenek, İnançlar Seksiyon Bildirileri,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Kılıçaslan Matbaacılık, Ankara.

ŞENER, Cemal (1996). *Benim Kâbem İnsandır*, AD Yayıncılık, İstanbul.

TAN, Nail (1995). *Folklor (Halkbilimi) Genel Bilgiler*, Yaylım Matbaası.

TANSES, Hamdi (1997). *Notalarıyla Zeybekler ve Ege-Akdeniz Türküleri*, Say Yayınları, Yaylacık Matbaası, İstanbul.

TUĞRUL, Nazmi(1979). *Alevi İnançları ve Hüsniye'nin Öyküsü*, İstanbul.

TYLOR, Edward Burnett (1924). Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom. Brentano's Publishers, New York.

ULUSOY YILMAZ, Duygu (2012). "Sivas Poşalarında Müzik", Tam metin, KTÜ Devlet Konservatuvarı Uluslararası Müzik Araştırmaları Sempozyumu, Müzik ve Kültürel Doku Bildiri Kitabı, 159-181.

ULUSOY YILMAZ, Duygu (2013). "Sivas Beydili Köyü İnanç Sistemi İçinde Kadın", İstanbul Üniversitesi, İnsanbilim Dergisi

ULUSOY YILMAZ, Duygu (2014). "Kültürel Kimlik Bağlamında Sivas Beydili Köyü Dini Ritüelinde Müzik", Tam metin, *5. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu.*

ULUSOY YILMAZ, Duygu (2017). "Sivas Beydili Köyü Düğün Geleneği", *Alevilik Araştırmaları Dergisi (7)* 14, 119-146.

ULUSOY YILMAZ, Duygu (2020). "Sıraç Kültürel Kimliği ve Müziği", Tam metin, *Etnomüzikoloji Derneği Uluslararası Online Etnomüzikoloji Sempozyumu*

WALLIS, Roger and Krister MALM. (1984). *Big Sounds fromSmallPeoples: TheMusic IndustryinSmallCountries*. Pendragon Press, London.

KADİM MÜZİĞİN MÎRÂSI

KÂRLAR

- Güfte Restorasyonlu -

Yâsin BOL

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Kapak Görseli • Emir Hüsrev-i Dihlevî, Mesnevî-Düvelrânî Hızır Han (Aşîka), Buhâra, 1598.

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN •978-625-425-088-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 5

KISALTMALAR 13

1. BÖLÜM: NOTALARI MEVCUT KÂRLAR 14

Acem Kâr (Kâr-ı Bütî dârem - Abdülkâdir Merâgî) 15

Acemaşîran Kâr (İsmâil Hakkı Bey) 21

Arazbâr Bûselik Kâr (Hacı Sâdullah Ağa) 24

Beyâtî Kâr (Kâr-ı Âhû - Bolâhenk Nûri Bey) 36

Bûselik Kâr (Kâr-ı Sûr-i Şâhî - Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi) 42

Dügâh Kâr (Hacı Fâik Bey) 47

Dilnişîn Kâr (İsmâil Hakkı Bey) 52

Evc Kâr (Kâr-ı Hevâ-yı Bâğ - Abdülkâdir Merâgî) 55

Ferahfezâ Kâr (Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi) 64

Ferahnâk Kâr (Dellâlzâde İsmâil Efendi) 73

Ferahnâk Kâr (Şâkir Ağa) 78

Hicaz Kâr (Kâr-ı Çâh-ı Zenehdân - Bolâhenk Nûri Bey) 83

Hicaz Kâr (Kâr-ı Şevk-i Hayâl - Ahmet Avni Konuk) 90

Hicazkâr Kâr (İsmâil Hakkı Bey) 98

Hümâyun Kâr (İbrahim Paşa ?) 101

Hüseynî Kâr (Kâr-ı Kavl-i Hüseynî - Abdülkâdir Merâgî) 108

Hüseynî Kâr (Mehmed Râkım Elkutlu) 113

Irak Kâr (Kâr-ı Bâğ-ı Behişt - Ayntabî Mehmed Ağa) 116

Mâhur Kâr (Abdülkâdîr Merâgî) 120

Müsteâr Kâr (Kâr-ı Gîsû - Zekâî Dede Efendi) 124

Nevâ Kâr (Kâr-ı Gülbün-i Iyş - Buhûrîzâde Mustafa Itrî) 131

Nevrûz Kâr (Kâr-ı Cumhûriyyet - İsmâil Hakkı Bey) 139

Nevrûz Kâr (Kâr-ı Şâhî - İsmâil Hakkı Bey) 142

Nihâvend Kâr (Kâr-ı Kavl-i Arabân - Abdülkâdir Merâgî) 145

Nihâvend Kâr (Hacı Fâik Bey) 150

Pençgâh Kâr (Kâr-ı Müneccim) 154

Rast Kâr (Kavmî müteşekkend ü kavmî be yakîn - Abdülkâdir Merâgî) 163

Rast Kâr (Biyâ ey eşk-i tâ ber rûzigâr-ı hîşten giryem - Abdülkâdir Merâgî) 168

Rast Kâr (Kâr-ı Şevk-nâme - Abdülkâdir Merâgî) 170

Rast Kâr (Kâr-ı Haydar-nâme - Abdülkâdir Merâgî) 174

Rast Kâr (Kâr-ı Arabî - ?) 178

Rast Kâr (Kâr-ı Müşterek - Hammâmîzâde İsmâil Dede ve Mahmûd Efendiler) 182

Rast Kâr (Kâr-ı Nev - Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi) 189

Rehâvî Kâr (?) 192

Segâh Kâr (Kâr-ı Şeş-âgâz - Abdülkâdir Merâgî) 201

Segâh Kâr (Kâr-ı Murassa - Abdülkâdir Merâgî) 213

Sûz-i Dil Kâr (Ahmet Avni Konuk) 222

Sûznâk Kâr (Kâr-ı Şevk-i Lebet - Zekâî Dede Efendi) 230

Sûznâk Kâr (Rızâ Bey) 236

Şehnâz Kâr (Rızâ Bey) 239

Şevk u Tarâb Kâr (Kâr-ı Mehveş - Sultan III. Selim) 243

Tâhir Bûselik Kâr (Rauf Yektâ Bey) 255

Uşşâk Kâr (Kâr-ı Şevk-i likâ - Abdülkâdir Merâgî) 261

Uşşâk Kâr (Hacı Sâdullah Ağa) 266

Uşşâk Kâr (İsmâil Hakkı Bey) 271

Uzzâl Kâr (Kâr-ı Hindî) 274

Yegâh Kâr (Ebû-Bekir Ağa) 281

Yegâh Kâr (İsmâil Hakkı Bey) 287

Zâvil Kâr 1 (Hacı Fâik Bey) 290

Zâvil Kâr 2 (Hacı Fâik Bey) 293

2. BÖLÜM: NOTALARI MEVCUT OLMAYAN, GÜFTEKÂRI BELİRLENEN KÂRLAR 296

3. BÖLÜM: NOTA VE GÜFTEKÂRI BELİRLENEMEYEN DİĞER KÂRLAR 327

KAYNAKLAR 333

EK (TABLOLAR) 334

SUNUŞ

Bilindiği üzere Geleneksel Osmanlı / Türk Müziği ailesine mensup birçok farklı müzik formu bulunmaktadır. Bu müzik formlarının bir kısmının, Geleneksel Osmanlı/Türk mûsikîsinin 16. Yüzyılın ortalarında daha önceleri bağlantılı olduğu İslam/Ortadoğu müzik geleneklerinden ayrılması suretiyle meydana çıkmaya başladığı ve bugün bildiğimiz form yapılarına yakın bir şekle büründükleri görülmektedir. Ancak istisnâi olarak repertuarımızdaki kârlar incelendiğinde, bu müzik formunun Acem müzik geleneğinin bir unsuru olarak Geleneksel Osmanlı/Türk Müziğine tevârüs etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 19. Yüzyıl ortalarına kadar ve hatta Cumhuriyet döneminde bile kâr formunun Acem müzik geleneğin bir uzantısı olarak telakkî edildiği görülmektedir. Bu formun Acem müzik geleneğinden Osmanlı/Türk Müziğine tevârüs etmiş olduğunun en önemli kanıtı ise kâr formunda eser meydana getirmiş Osmanlı/Türk müzik geleneği mensubu bestekârların, kâr formunun ilk örneklerini bestelediği düşünülen ve Abdülkâdir Merâgî'ye atfedilen kârların bazı biçim özelliklerini taklit etmek suretiyle kâr bestelemiş olmalarıdır. Bunun yanı sıra bestekârlarımız da kadim müzik geleneğinin bir uzantısı olan Kâr formuna o kadar büyük önem atfetmişlerdir ki kârların bir bestekârın sanat gücünü sergilediği en büyük ve sanatlı eseri olduğu görüşü ilgili tüm yazılı kaynaklarda hassaten ifade edilmiştir.

Türk müziği formları içinde; Beste, Ağır Semâî ve Yürüksemâî formlarına nispetle sayıca çok az olan kârlar, yine bu formlara nispetle daha az icra edilir hale gelmiş ve unutulmaya yüz tutmuştur. Zîra kâr formu; din-dışı tabir olunan sözlü müzik formlarının içinde en hacimlisi ve içerik bakımından da bol terennümlü, makam ve usul geçkilerinin ise sıkça kullanıldığı büyük bir müzik formudur.

Türk müziği repertuvarı içinde onlarca örneği bulunan kârların, bilinen ilk dönem örneklerinin bir kısmı tahrib olmuş olsa dahi günümüze intikâl etmeyi başarabilmiştir.

KAYNAKLAR

Ali Emîrî, *Fasıl ve Şarkı Mecmûası,* Millet Yazma Eser Kütüphanesi, Manzum 759.

Cem Behar, *Orada Bir Musiki Var Uzakta*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2020.

Divân-ı Hâce Hâfız-ı Şîrâzî, Hindistan, 1860.

Divân-ı Nedîm Efendi, Bulak Matba'ası, Mısır, 1840.

Dîvân-ı Şeyh Gâlib, Matba'at Sâhib as-Sa'âda al-Abadiyya, Mısır, 1836.

Hâfiz Post Mecmûası, Topkapı Sarayı Revan Köşkü Kitaplığı, No:1724.

Hekimbaşı Subhizâde Abdülaziz Ârif Efendi, *Mecmûa-yı Letâif fi Sandukati'l Me'ârif,* (T 3866)

Kenan Bey Âsârı, Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1874.

Kitâb-ı Hâbnâme-i Veysî, Dârü'l-matba'a al-âmira, 1837.

Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî (a), Matba'a-i Tatyos Dividciyan, 1867.

Külliyât-ı Dîvân-ı Fuzûlî (b), Dârü't Teb'a-i Dârü's-Saltane, 1850.

Mehmed Haşim. *Musiki Mecmûası*, *Mecmûa-yı Kâr-hâ ve Nakş-hâ ve Şarkiyyât*, 1864.

Mehmet Kanar, *Evhadüddin-i Kirmânî- Rubâîler,* Şule Yayınları, İstanbul, 2014.

Mehmed Nuri. *Mecmûa-yı Kâr-hâ ve Nakş-hâ, Beste ve Semâî ve Şarkiyyât*, 1873.

Nefi Divanı, TBMM Kütüphanesi: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2738

Osman Nuri Özpekel, *Dârü'l-elhân Külliyâtı-263 Klasik Eser-Güfte Kelime ve Metin Açıklaması -Vezin İncelemesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2019.

Sa'îd-i Nefîsî*, Sühanân-ı Manzûm-i Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr*, Tahran, 1915.

Sadettin Nüzhet Ergun, *Aşık Ömer Hayatı ve Eserleri*, Semih Lütfi Matbaa ve Kitapevi, 1936.

Tuhfet-ül mesnevi ala hubbü'l haydari ve divançe-i Kara Şemsi, TBMM Kütüphanesi: https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/1159

EDEBİYAT VE FARK

-İnsanı Bulma Uğraşı-

İsmail SÜPHANDAĞI

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Kapak İllüstrasyon • Zeynep Polat Süphandağı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-082-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....1

Farklı mı Öteki mi? 3
Adalet Ağaoğlu'nun Öykülerinde "İnsan".....28
Kemal Tahir'in Notlar'ında "Roman" ve "Gerçeklik" . 41
Tanpınar, Gelenek ve Tenkit.....53
Tanpınar'ın Tenkit Anlayışı.....66
Modern Türk Şiiri ve Cahit Zarifoğlu.....76
Devam Fikri Etrafında Diriliş Düşüncesi 101
Sanatta Gerçeklik Meselesi- İslamî Sanat ve Dil.....121
Mizah ve Mutlakçı Dil 145
"Mutlakçı Dil" Etrafında Birkaç Söz 156

ÖN SÖZ

Elinizdeki eser, ele aldığı konuları "insan"ın etrafında görme ve okuma emelini güder. Burada kısaca yazıların ne tür konuları ele aldığına dair bir değini yeterliyse şunlar denebilir: İlk yazıda ötekileştirmenin tehlikeli yanına değinildi. Fark'ın açığa çıkarılması üzerinde duruldu. İkinci yazı Adalet Ağaoğlu'nun öykülerinde "insan" üzerine. Tanpınar, edebî eserin kalıcılığını, 'insanı bulma'sına bağlar. Öykülerde 'insan"a bu açıdan bakıldı. Kemal Tahir'in roman ve gerçekliğe değinileri üçüncü yazının konusu. Bu konudaki görüşleri Notlar'ından hareketle incelendi. Tanpınar'ın ufkuyla tenkit, sonraki iki yazının üzerine eğildiği meseledir. Modern Türk şiirinde zarif bir sesin ve duyuşun izi, altıncı yazının konusu. Yedinci yazı Sezai Karakoç üzerine. Şair ve düşünür olarak Karakoç'un 'diriliş' düşüncesi, 'devam' fikri etrafında irdelendi. Sekizinci yazıda ağırlıklı olarak sanatta yapay ile gerçek arasındaki farka odaklanıldı. Mizahın bozuma uğratıcı tarafı dokuzuncu yazının konusu. Son yazıda ise mutlakçı dil kavramı, hakikati temellük edici yönüyle kısaca ele alındı.

Bazı yazılar farklı zamanlarda Dergâh, Hece, Muhayyel, Temmuz, Nida gibi dergilerde yayımlanan yazıların gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâllerinden oluşuyor. İki yazıya ise ilk defa burada yer veriliyor. Son olarak kitabın kapak tasarımını yapan sevgili eşim Zeynep Polat Süphandağı'na teşekkür ederim.

İsmail SÜPHANDAĞI

Muş 2023

Farklı mı Öteki mi?[1]

Tanımlamanın neliği üzerine konuşmak, insanın özgürlüğü üzerine konuşmakla hemen hemen aynı anlama gelir. Zira insan olmanın ilk basamağında özgürlük yer alır ve özgürlük alanları daraltılmış insanın, meşruiyeti de insan olma niteliği de kuşkulu kabul edilir. İnsanın özgürlük alanlarını yok edici kötücül yeteneklerin neredeyse tamamı tanımlamanın gücünden nemalanır. Üstelik insanın hakikatle yollarının ayrılması da tanımlamalar aracılığıyla gerçekleşir. Ebette burada bilimin kavramlar üzerinden konuşarak kendine ve sahasına sınır çizmesi, gerekli ve faydalı olanı içeri alıp gereksiz ve faydasız olanı dışarıda bırakması kast edilmiyor. Entelektüel düzeyde tanımlama, sorgulamaya ve anlaşılır kılmaya meyillidir.

Tanım nedir ve niçin yapılır? Aristo'ya göre tanım, kısaca herhangi bir şeyin ne olduğuna dair yapılan açıklamadır. Klasik mantık "cins ve tür düzeneğinde bir kavramın yerini belirlemeyi" tanım olarak kodlar. Kelamda ise genel kabul görmüş hâliyle tanım, tanımlanan şeyin gerekli kısımlarını içeren, dışarıda kalması gerekenleri de dışarıda bırakan" söz şeklinde ele alınır. Bunu çokça bilinen "efradını cami, ağyarını mâni" ibaresiyle ifade eder" (Mert, 2002: 61-70"). Türk Dil Kurumu, tanımı "bir kavramın niteliklerini eksiksiz olarak belirtme veya açıklama, tarif" şeklinde açıklar. Dolayısıyla tanım ilk olarak herhangi bir nesne, durum ya da olayla ilgili bir sınırlandırmaya gönderme yapar. Bu olumsuz anlamda bir sınırlama değildir. İlmî sahada yapılan tanımlama, yapıcı ve sağaltıcı bir niteliğe sahiptir. Ele alınan kavram, terim, durum, olgu veya algının kısaca hakkında konuşulanın belli bir düzen içinde ele alınmasını ön görür. Deneyimin düzenlenmesine zemin oluşturur. Ayrıca onun muhtemel

1 Temmuz Dergisi, Sayı: 34, Yıl: 2019 (Yazı ilk olarak burada 'Tanımlama ve Fark' adıyla yayımlanmıştır. Yazı genişletilerek ve değiştirilerek buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Dijk, Teun A. (2019), İdeoloji, Çev: Ayşe Demir, Hece Yayınları, Ankara.

Kılıçbay, Mehmet Ali (2001), "Tarihsizliğin Marjından Marjinalleştirilen Tarih Alanına: Avrupa'nın Kendini ve Dünyayı İnşâ Etmesi", Doğu Batı Dergisi, sayı:14

Maalouf, Amin (2000), Ölümcül Kimlikler, Çev: Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Mert, Muhit (2002), "Kelamcıların Tanım Kuramları", Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 2.

Said, Edward (1999), Oryantalizm, Çev: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul

Süphandağı, İsmail (2017), Gelenek ve Zihniyet Tenkidine Dayalı Çocuk Edebiyatı Kuramı, Maarif Mektepleri, Ankara

Tarsus, Deniz (2019), Öykü Gazetesi, sayı: 31 (Joseph Conrad'ın Karanlığın Yüreği romanının tanıtım yazısından. Arka kapak.)

Çetintaş, Mesut (2012), "Edebiyatın Tanımlama Gücü ya da 'Biz Kimiz'", Türk Dili Dergisi, CIII (727), ss. 75-87

Küçükalp, Kasım (2022), "Kasım Küçükalp ile 'İktidar ve Erdem' Üzerine", Nida Dergisi, Sayı: Eylül – 188

Strauss, Claude Levi (2016), Yaban Düşünce, Çev: Tahsin Yücel, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Bratton, Fred Gladstone (1995), Yakın Doğu Mitolojisi, Çev: Nejat Muallimoğlu, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Bıçak, Ayhan (2013), "Tarih Düşüncesi", Tarih Yazıcılığı-Cogito Dergisi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Süphandağı, İsmail (2018), Dil-Şiir-Hakikat, İz Yayınları, İstanbul.

Eliade, Mircae (2005), Dinler Tarihi, Çev: Mustafa Ünal, Serhat Kitabevi, Konya.

Dellaloğlu, Besim F. (2021), Modernleşmenin Zihniyet Dünyası, -Bir Tanpınar Fetişizmi-, Timaş Yayınları, İstanbul.

Kanık, Orhan Veli (2015), Bütün Şiirleri, Yapı Kredi Yayınları, (37. Baskı) İstanbul.

Adalet Ağaoğlu'nun Öykülerinde "İnsan"[2]

"İnsanı bulan daima kalır."

A. H. Tanpınar

Adalet Ağaoğlu öykülerine toplumun farklı kesimlerinden karakterleri özenle taşır. Bu karakterler üzerinden onların temsil ettikleri kurumlar, eserler, yapılar eleştirel gözle okunur, yansıtılır, bazen ironiyle, kimi zaman da parodileri yapılarak olumsuzlanır. Bürokrat, müteahhit, aydın, yazar, öğrenci, esnaf, işçi, mahalle sakini, aile üyeleri, köylü gibi karakterlerin yanında bir de şahsında kentte mukim insanı ya da bir tür 'genel'i temsil eden karakterler vardır. Doğrudan ya da dolaylı hangi kurum ya da sınıf, hangi konu etrafında gelişen olaylar söz konusu edilirse edilsin bunlar insanı aramada ve bulmada bir araca dönüşür. Şöyle de sorulabilir. Ağaoğlu öykülerinde kurum ya da sınıfları, yoksulluğu ya da çürümüşlüğü, iş hayatını ya da bürokrasiyi, işçiyi ya da sıradan hayatları mı anlatır yoksa tüm bunları insanı bir yönüyle ele almada bir araca mı dönüştürür? Öykülerinde oldukça başarılı bir dolayımla gerçekleştiren Ağaoğlu'nda kanaatimizce her şey insana bir yönüyle dokunabilmenin tırnak içinde bahanesidir. Bu öykülere seçilen konular ne denli farklı olursa olsun hemen hepsinde, farklı eğilim ve hassasiyetleriyle, farklı oluş ve görünüşleriyle, aynı zamanda "kendi mütenakıs hakikatlerini ortaya" atmakla (Tanpınar, 1977:51) var oluşunu gerçekleştirme ve iyileştirme yolunda çabalayan 'insanı' buluruz.

Şiir ve Sinek öyküsü bu bağlamda zikredilecek öykülerden biri olarak görülebilir. Şiir ve Sinek öyküsünde, ince şeylerin hep bir engele takılmasından, araya giren küçük

2 Heceöykü, Sayı: 102, Yıl: Aralık2020-Ocak 2021 (Yazı ilk olarak burada yayımlanmıştır. Bazı değişikliklere buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Ağaoğlu, Adalet (2015). Sessizliğin İlk Sesi, Everest Yayıncılık, İstanbul

Ağaoğlu, Adalet (2016). Hadi Gidelim, Everest Yayınları, İstanbul

Ağaoğlu, Adalet (2016). Yüksek Gerilim, Everest Yayınları, İstanbul

Ağaoğlu, Adalet (2017). Hayatı Savunma Biçimleri, Everest Yayınları, İstanbul

Ağaoğlu, Adalet 2021) Düşme Korkusu, Everest Yayınları, İstanbul.

Coşkun, Betül (2013). "Adalet Ağaoğlu'nun Hikâyelerinde Bir Eleştiri Vasıtası Olarak İroni", TAED

Farago, France (2011). Sanat, Çev: Özcan Doğan, Doğu Batı Yayınları, Ankara

Lenoir, Beatrice (2004). Sanat Yapıtı, Çev: Aykut Derman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977). Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul

Uğurlu, Seyit Battal (2003). Adalet Ağaoğlu'nun Hayatı, Roman ve Hikâyeleri Üzerine Bir Araştırma, YYÜ, SBE, Yayınlanmamış Doktora tezi, Van

Kemal Tahir'in Notlar'ında "Roman" ve "Gerçeklik"

Sanat edebiyat etrafında Tanzimat'tan günümüze yapılmış esaslı tartışmaların başında gerçeklik olgusu gelir. Her medeniyetin sahip olduğu bir gerçeklik anlayışı vardır ve bu birinden diğerine farklılık gösterir. Burada gerçeklik kavramı felsefi -hikemî- bağlamda 'hakikate', edebî metinler bağlamında ise realiteye uygunluğa gönderme yapar.

Kemal Tahir, dehasını ideolojinin emrine kayıtsız terk etmiş bir aydın değildir. Onun Osmanlı ve Türk toplumunu kendi tarihsel gerçekliği içinden kavramaya yönelik ısrarı da bunu gösterir. Yazara göre "Batı" ve "Şark" toplumlarının tarihsel gerçekliklerinin farklılığı, onların aynı kurama göre açıklanmasını zorlaştırır. Nitekim ATÜT, Batılı tarihselliğe dayalı Marksist düşüncenin Şarklı toplumları tahlil ederken ortaya çıkan boşluğunu dolduran önemli bir kuramsal ek açılım olarak görülür. Bu açılımdan maksat, Şarklı toplumların tarihsel somut gerçekliklerinden hareketle Marksist kuramın yeniden üretilmesi, dolayısıyla kapsayıcılığının arttırılmasıdır: "Marx, Batılı somut gerçeklikleri kuram yoluyla yeniden üretip temellendirmiş ama Doğu toplumlarının somut tarihsel gerçekliklerinin kuramın temel kategorileri içinde zihinsel olarak yeniden üretilmelerinin mümkün olmadığını görmüştür. Asya Üretim Tarzı kategorisi, bu yüzden kuramın somut yoluyla yeniden üretilmesinin Marksçı düşünceye getirdiği önemli bir katkıdır. Kemal Tahir'in Marksçı düşüncenin bu yanı üzerinde durması, onun Marksçı problematiği herkesten daha iyi kavradığını gösteriyor" (Yavuz, 1977: 61).

Yazarların eserleri ile kişilikleri arasında doğrudan ya dolaylı derin bir ilişkinin olduğunu kabul etmek zor değildir. Bu doğrultuda Kemal Tahir'in eserleri ile kişiliği

Kaynakça

Bozdağ, İsmet (1980), Kemal Tahir'in Sohbetleri, Emre Yayınları, İstanbul.

Fedai, Özlem (2003), Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, "Türk Romanında ve Düşüncesinde Bir Erdem Timsali Olarak Kemal Tahir", Yay. Haz: Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Kızılelma Yayıncılık, İstanbul.

Fedai, Özlem (2022), "Kemal Tahir'in Gözünden İstiklal Savaşı", Dil ve Edebiyat Dergisi, sayı: 168

Tahir, Kemal (2016a), Notlar 1, İthaki Yayınları, İstanbul.

Tahir, Kemal (2016b), Notlar 2, İthaki Yayınları, İstanbul

Tahir, Kemal (2016c), Notlar 4, İthaki Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977), Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul

Tüzer, İbrahim (2020), anlatı-yorum -roman ve hikâye üzerine yazılar-, Hece Yayınları, Ankara.

Yavuz, Hilmi (1977), Roman Kavramı ve Türk Romanı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.

Tanpınar, Gelenek ve Tenkit[3]

Modernlik öncesinde geleneğin 'muayyen' değerleriyle var olan toplumların eşya ve hayatla kurdukları ilişki çoklukla güven ve düzen kavramları etrafında gerçekleşir. Güven, düzeni zorunlu kılar. Buradaki düzen, modern bağlamda bireyin özgürlük alanını koruyan hukukî bir yapıya değil, hayatta kalma ve toplum bünyesinde varlığını sürdürme yolunda muhtemel tehlikeleri dışarıda tutmayı öngören sosyal yapıya vurgu yapar. Bu bakımdan düzen dışılık öyle ya da böyle ilkin güvenliği tehdit eder. Başka ifadeyle sürüden ayrılan sadece hiyerarşik bütünü tehdit etmez, kendini de tehlikeye atmış olur. Bu doğrultuda güven, düzen dışılıkla birlikte şüpheye de hayat hakkı vermez. Güvenliğin sürekliliği düzen dışılıkla birlikte şüpheyi de dışarıda tutmayı gerekli kılar. Şüphe burada ontik bağlamda düzenin kurucu aklına ve yorumuna karşı sorgulayıcı tutuma gönderme yapar. Günlük ilişkilerde ise herhangi bir şekilde aldatılmak korkusuna işaret eden şüphe, esasen güvensizlik durumu ve düzeyi olarak farklı bir duruma atıfta bulunur.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk Edebiyatında Cereyanlar başlıklı yazısına "Modern Türk edebiyatı bir medeniyet kriziyle başlar" cümlesiyle giriş yapar (Tanpınar, 1977: 101). Tanpınar'dan sıklıkla alıntılanan bu tespitte işaret edilen birçok husus vardır. Muhtemelen bunlardan ilki, yüzleşilen Batı medeniyetinin felsefi düşünce ile sınai gelişmeler bakımından Osmanlı'nın yönetim ve kültürü üzerinde baskı oluşturmasıdır. İkincisi ise Osmanlı'nın gerek yönetim anlayışı gerekse kültürel var oluşu itibariyle eski addedilen medeniyetinden kopmayı göze alamamasıdır. Başka ifadeyle yeni addedilen pozitivist medeniyetin kendini kabul ettirme baskısı ile eski addedilen maneviyat temelli medeniyetten kopmama yönündeki direncin top-

3 Dergâh Dergisi, Sayı: 372, Yıl: 2021 (Yazı ilk olarak burada yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ve bazı değişikliklerle buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992). Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul

Safa, Peyami (1995). Türk İnkılâbına Bakışlar, Ötüken Yayınları, İstanbul

Kaya, Emir (2018). "Doğu ve Batı Nedir, Nasıl Okunmalıdır?" Bilinmeyen Yönleriyle Cemil Meriç, Altınordu Yayınları, Ankara

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988). XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Yayınları, İstanbul

Ceram, C. W. (1999). Tanrıların Vatanı Anadolu, Çev: Esat Nermi Erendor, Remzi Kitabevi, İstanbul

Tanpınar'ın Tenkit Anlayışı[4]

Ahmet Hamdi Tanpınar, Cumhuriyet Türkiye'sinin büyük sanat dehalarından biridir, diyebiliriz. Bu yargıyla yazıya başlamış olmanın doğuracağı muhtemel risklerden korunmak zor olabilir fakat bu şahsiyetin dünyamıza kattıkları önünde saygıyla eğilmekten imtina edebilmek de zor. Üstelik akademinin söyleniş şekli itibariyle tarafsız görünen dilinin vereceği güvenle öznel konuşmanın doğuracağı muhtemel risklerin kaygısı arasında ikincisini tercih etmenin daha sahici olduğuna inanmamak elde değil. Zaten Tanpınar'ın dünyamıza kattığı biricik şeylerden birisi de sahicilik arayışının önemi ve bunun sanatta izi sürülecek ilk kavram olduğu uyarısıdır. Böylece Tanpınar'ın tenkit anlayışına 'sahicilik' kavramı ile giriş yapıldığı görülebilir. Neden sahicilik? Veya daha evvel vurgulandığı üzere tecrübeyle denk görülen ve sahiciliği de karşılayan bir kavram olarak neden realite? Herhalde erken de olsa şunu dememizde bir sakınca yoktur: Her sanat eseri ilk imtihanını gerçeklik karşısında verir. Burada gerçekliğin neliği sorusu da görüldüğü üzere kendini açık eder.

Tanpınar'ın, edebiyat tarihinin girişinde çizdiği çerçeve, kültürü aşan ve onun dışına taşan fertler istisna sayılırsa hemen hemen Şark'ı kuşatır. Bu bölümde Tanpınar, geleneğin eşya ile kurduğu ve kurabileceği muhtemel ilişkileri ortaya koyar. Şark'ın neredeyse bütününde düşünceye kaynak teşkil eden verilerin ezoterik menşeîli olduğu genelde kabul görür. Tabiî bunu Şark'ın bir tür vahiy gelenekleriyle yoğrulmasına bağlayanlar da var. Vahiy gelenekleriyle oluşan bir zihin ile aklın geleneğiyle oluşan zihin arasındaki fark esasında Batı ve "Doğu" medeniyetleri arasındaki farka da ışık tutar. Elbette bilgi ve kabuller için veri kaynağının sadece din olması, orada her şeyin

4 Muhayyel Dergisi, Sayı:15 Yıl: 2019 (Yazı ilk olarak burada yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ve bazı değişikliklerle buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Cassirer, Ernst(1980). İnsan Üstüne Bir Deneme, Çev: Necla Arat, Remzi Kitabevi, İstanbul

Özçelebi, Betül (2003), Cumhuriyet Döneminde Edebî Eleştiri 1923-1938, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Sarıalioğlu, Ali (2013). Modern Türk Edebiyatında Şiir ve Felsefe İlişkisi, İ. Ü. S. B. E. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988). XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992). Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul

Modern Türk Şiiri ve Cahit Zarifoğlu

Modern Türk şiiri Tanzimat ile birlikte yeni bir sesin ardına düşer. Bu ses, kendisiyle eskisinden başka biçimde karşılaşan insanın sesi ve arayışıdır. Bunun ilk örneklerinden biri Tanpınar'a göre Keşan yolculuğu sırasında aynada suretini görüp tasvir eden İzzet Molla'nın mısralarıdır. Modern Türk şiiri, değişen gerçeklik anlayışıyla birlikte eşya ve hayat karşısında realitenin disipliniyle düzenlenmiş bir tavra ve sese ulaşma arzusundadır. Şinasi'nin "bütün bir felsefi referanslarıyla olmasa da" akılcılığı, Namık Kemal'in bir "cemiyet mistisizmi"ne varan özgürlükçü sesi, kader ve irade meseleleriyle Ziya Paşa, Abdülhak Hamit'in metafizik; Fikret'in bedbin sesi, realitenin ideale hakimiyetine doğru seyreder. Haşim, sözden ziyade musikiye yakın şiirin ardına düşer. Hececilerin geleneğe yakın duran sesine itiraz, saf şiir eğilimlerinden gelir. Garip hareketi, geleneğin binyıllardır süregelen oturmuş sarsılmaz şiir anlayışını sarsmayı dener. O bunu, diğerine 'önemli' şeyler söylemek üzerine kurulu bakış açısına itirazla gerçekleştirir. İkinci Yeni, Garip'in karşı çıktığına anlam'ın bizzat kendisini de dahil eder. Bu, gerçekliğin dil üzerinden yıkılmasıdır. Bu hareketlere ideolojik ve bireysel eğilimlerle hatırı sayılır poetik müktesebatı da ilave etmelidir. İslamî duyarlılığı önceleyen şiirlerde de manzum öyküye yakın dilden geleneğin dirilişine ve saf şiir çizgisine uzanan dile kadar farklı eğilim ve dil tecrübeleri görülür. İlk şiir kitabını 1967'de yayımlayan Cahit Zarifoğlu, kendi şiirini söyleyiş üzerinden kurmaya başladığında modern şiiri içerik ve söyleyiş bakımından yakalamış bir modern Türk şiiri vardır. Hatta şunu da ilave etmelidir. Modern dünya ile başa baş olunan yegâne alanın bizde şiir olduğunu söylemek abartı değildir. Zarifoğlu'nun şiiri hâliyle şiirsel duyuş ve dil tecrübeleri bakımından zengin bir miras üzerine kurulur. Özellikle İkinci Yeni'nin, gerek alışılmadık bağdaştırmalar gerekse imgesel söyleyiş bakı-

Kaynakça

Japp, Uwe (1995). "Hermeneutik, Filoloji ve Edebiyat", Hermeneutik Üzerine Yazılar, Derleyen ve Çeviren: Doğan Özlem, Ark Yayınları, Ankara

Karakoç, Sezai (2004), Gündoğmadan, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Kaygalak, Metin (2012), "Rölans ya da Poetik Müsameredeki Yırtık - Seküler Şiir Kavramı Etrafında 'Berdücesi-1962' Şiiri Üzerine Bir Okuma", Dîvân, Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, 17 (32)

Kutluer, İlhan (1996), "Yedi Güzel Adam Kimdi?", Erdemli Toplum ve Düşmanları, İz Yayınları, İstanbul.

Sürgit, Büşra (2014), "Cahit Zarifoğlu'nun Şiirlerinde Tasavvufun Görünüm Biçimleri" Turkish Studies, 9(3)

Şengül, Mehmet Bakır (2021), "Cahit Zarifoğlu'nun Yedi Güzel Adam Adlı Şiir Kitabında Dağ İmgesi", Arka Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 9 (23), s. 151-163

Şengül, Servet (2022), Epik Damar, Ketebe Yayınları, İstanbul.

Zarifoğlu, Cahit (1989), Bütün Şiirleri, Beyan Yayınları, İstanbul.

Zarifoğlu, Cahit (1990), Yaşamak, Beyan Yayınları, İstanbul.

Zarifoğlu, Cahit (2006), Konuşmalar, Beyan Yayınları, İstanbul.

Özel, İsmet (2000), Bir Yusuf Masalı, Şule Yayınları, İstanbul.

Devam Fikri Etrafında Diriliş Düşüncesi[5]

Hakikatin İzinde

Sezai Karakoç'ta diriliş düşüncesinin nihai hedefinin, az çok farklarla birlikte ortak anlama delalet eden bazı kavramlarla dile getirildiği söylenebilir. "Hakikat uygarlığı", "hakikat medeniyeti", bu kavramlardan bazılarıdır (Karakoç, 2012: 83-98). Doğrudan ya da dolaylı bazı farklarla birlikte bu kavramlara mana itibariyle delalet eden başka ifadelere de rastlanır. "Dünya devleti; ama dünyacı devlet değil" ifadeleri buna örnek gösterilebilir (Karakoç, 2012: 84). Karakoç'un sözünü ettiği medeniyetin insanlık tarihi içinde bir geçmişi var. Karakoç bu medeniyetin gelişimini bir kemal yolculuğu olarak peygamberler tarihi üzerinden okur. Başka ifadeyle peygamberler ve onların varoluş hikmetleri, insanlığın kemal sürecinin varoluş aşamalarını temsil eder. "Allah'a inanmış ve onun uygarlığını gerçekleştirmeyi ülkü bilmiş insanlık olarak Hazreti Adem'le yaratıldık, Hazreti Nuh'la yaradılışımızın varoluşuna çevrilişini kesinleştirdik. Hazreti İbrahim'le İnanmışlar Milletini ve Toplumunu kurduk. Hazreti Yusuf'la da devletini kurma ödevi verildi…Bu varoluş derecelerinin her biri zamanı gelince tam açılımını yaptı bir peygamberde. Ve o peygamberin hayat ve tutumu, o varoluş katına bir sembol oldu" (Karakoç, 2012: 84).

Hakikat dilinin kesintiye uğradığı zaman dilimlerini, devam fikri etrafında İslam düşüncesinin gelişimi açısından ele almakta fayda vardır. İslam dünyasında, yaklaşık olarak miladi on dördüncü asırdan itibaren fikri üretimin yerini büyük ölçüde durağanlık alır. Bunun elbette birçok sebebi vardır. "Zira XI. yüzyılın sonlarından ve XII. yüz-

5 İMAN, DURUŞ ve DİRİLİŞ: SEZAİ KARAKOÇ, Ed: Mahmut Hakkı Akın, Yunus Şahbaz, Kadim Yayınları, Ankara, 2022 (Yazı ilk olarak bu kitapta bölüm olarak yayımlanmıştır.)

Kaynakça

Arsal, Leyla (2022), "Sezai Karakoç'un Ayinler'inde Sanatsal Nesne -Kunst-Ding-", Hece Dergisi, 26 (302)

Bakır, Abduhalik (2019), Ortaçağ Türk-İslam Dünyasının Durgunluk Çağında Tıp ve Tababet (Memlükler ve İlhanlılar Dönemi Tababeti), Cappadocıa Journal Of Hıstory And Socıal Scıences, v.12

Baş, Münire Kevser (?), Diriliş'in Yapıtaşları -Sezai Karakoç'un Düşünce ve Sanatında Temel Kavramlar, Lim Yayınları, İstanbul. 2. Baskı.

Doğan, Mehmet (2003), "Diriliş ve Çevresi", Hece Dergisi Diriliş Özel Sayısı, sayı:7, Ankara.

el-Cabiri, Muhammed Abid (2003). Felsefî Mirasımız ve Biz, Çev: A. Sait Aykut, Kitabevi Yayınları, İstanbul

Karakoç, Sezai (1978), Batı Şiirlerinden, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (1982), Edebiyat Yazıları I, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (1985), İslam'ın Şiir Anıtlarından, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (1986), Edebiyat Yazıları II, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (1986b), Sûr- Günlük Yazıları III, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (1997), Edebiyat Yazıları I, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (2004), Gündoğmadan, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karakoç, Sezai (2012), Yitik Cennet, Diriliş Yayınları, İstanbul.

Karataş, Turan (2013), Doğu'nun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Onar, Neşe Arda (2021), "İtalyan Oryantalist Resimlerde Doğulu Kadın İmgesi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Özger, Mehmet (2018), Sezai Karakoç'ta Varlığa Bakış, Kesit Yayınları, İstanbul.

Said, Edward (1999), Oryantalizm, Çev: Selahattin Ayaz, Pınar Yayınları, İstanbul.

Süphandağı, İ. -Koç, Y. (2021), Sanat ve Zihniyet -Şair ve Patron Örneği-, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara.

Süphandağı, İsmail (2018), Edebiyat Sosyolojisi ve Oryantalizm Bağlamında 'Masal' Şiirinin Tahlili, İnternational Journal of Languages' Education and Teaching 6, (4)

Şengül, Mehmet Bakır (2021), "Cahit Zarifoğlu'nun Yedi Güzel Adam Adlı Şiir Kitabında Dağ İmgesi", Akra Kültür. Sanat ve Edebiyat Dergisi, c. 9.

Sanatta Gerçeklik Meselesi- İslamî Sanat ve Dil[6]

Sanat özünde bir yansıtma (mimesis) eylemi olarak dikkat çeker. Meselenin öyle ya da böyle ana damarı yansıtmanın ne şekilde yapıldığında saklıdır. Yansıtma biçimleri kaçınılmaz olarak medeniyetlerin sahip oldukları gerçeklik veya hakikat anlayışına göre oluşur. Sanatkârın eserine kendinden kattığı birtakım ilaveler, esere kişilik anlamında nitelik kazandırabilir fakat onun kimliğini değiştirmez.

Konuyu en baştan ele alabilmemize kolaylık sağlaması bakımından sade bir örnek üzerinden yola koyulmak mümkündür. Örneğimizin nesnesini karanfil çiçeği oluştursun. Şimdi karanfil çiçeğinin bir gerçeği bir de onun plastikten yapılmış olanı var. Bu ikisini karşılaştırdığımızda farklar kendiliğinden görünür hale gelir. İlk olarak karanfilin gerçeği veya diğer ifadeyle hakikisi kokuludur, canlıdır, su verilmez veya bakımı yapılmazsa solar, taç yaprakları zariftir, nazikçe dokunulmaya izin vardır sadece, hayat sahibidir, emeğe göre gelişir veya çelimsiz kalır, rengi mat veya parlak olabilir, rengi zorla parlatılmaz veya matlaştırılmaz, bir köke sahiptir ve kökleri üzerine büyür. İkinci olarak plastikten veya başka bir şeyden yapılmış hakiki olmayan karanfil ise cansızdır, hayat sahibi değildir, kokmaz, bir kökü yoktur, solmaz ve herhangi bir bakım da istemez, rengi istenildiği kadar parlak kılınabilir veya matlaştırılabilir, bir mevsimi, zamanı bulunmaz, gelişip büyümesinden söz edilemez, emek verilse de verilmese de herhangi bir tepki vermez, kısaca sahtedir, plastikten veya başka şeylerden de üretilebilir. Görüldüğü üzere gerçek karanfil ile yapay karanfil arasında yığınla fark var. Fakat bu ikisi arasında bir benzerlik de söz konusudur. Bu şekle ait bir benzerliktir. Benzerliği sağlayan esas unsurun görünüş olduğuna bilhassa dikkat etmelidir. Çünkü eşya bir

6 Muhayyel Dergisi, Sayı 17-18, Yıl: 2019 (Yazı ilk olarak burada yayımlanmıştır. Gözden geçirilmiş ve bazı değişikliklerle buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Çetişli, İsmail (2017). Batı Edebiyatında Edebî Akımlar, Akçağ Yayınları, Ankara

Durhan, Gülümser (2020). "Aristoteles'te Tekhne Olarak Sanatın Epistemik Değeri", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2020, 9(3)

Ecevit, Yıldız (2012), Türk Romanında Postmodern Açılımlar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Eco, Umberto (2015). Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Çev: Kemal Atakay, Can Yayınları, İstanbul

Koç, Turan (1998), Din Dili, İz Yayınları, İstanbul

Koç, Turan (2008). İslam Estetiği, İSAM Yayınları, İstanbul

Lenoir, Beatrice (2004). Sanat Yapıtı, Çev: Aykut Derman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

Özgül, M. Kayahan (2010). "Şiir, Şair ve Sair", Hece Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı, Ankara

Öztürk, Mustafa (2018). İlâhî Hitâbın Tefsiri I, Ankara Okulu Yayınları, Ankara

Tahir-ül Mevlevî, (1994). Edebiyat Lügatı, Enderun Kitabevi, İstanbul

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1992). Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yayınları, İstanbul

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2020), Edebiyat Dersleri, Haz: Abdullah Uçman, Dergâh Yayınları, İstanbul.

Eco, Umberto (2015), Anlatı Ormanlarında Altı Gezinti, Çev: ….. Can Yayınları.

Yetiş, Kâzım (1996), Namık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları, Alfa Yayınları, İstanbul.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1988), XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

Mizah ve Mutlakçı Dil[7]

İnsan, eşya ve hayat karşısındaki duruşunu sahip olduğu değerler manzumesine göre belirler. Bu da onun ister istemez bazı şeyleri bazı nedenlerden ötürü iyi ve bazı şeyleri de bazı nedenlerden ötürü kötü diye düşünmesine yol açar. Bu bağlamda mizahın da iyisinden kötüsünden bahsedilebilir.

Bir mizah doğal seyrinde, mizahı yapan, yapılan mizaha gülen ve mizahın aracı ya da malzemesi sayılan konu ile mizahın kurban seçtiği unsurlardan oluşur. Bu unsurlar arasında hiyerarşik bir bağ vardır. Saldırgan niteliklere sahip olan hiciv, satir, alay ve ironi gibi mizah türleri temelde kurban olarak seçtiğini itibarsızlaştırır. Bilhassa ironi, doğrudan suçlamak yerine dolaylı bir şekilde suçlar ve böylece kurban, sadece zekânın baskısı altında kalmaz, var oluşunu gerçekleştirme çabası herhangi bir yönden sekteye uğrar. Klasik komedyanın mizahta belli kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmasının ardında mizahın bu yıkıcı etkisini mümkün olduğunca azaltmak vardır denebilir. Elbette bunda sahip olduğu insan ve gerçeklik anlayışının da etkisinden söz etmek gerekir. Nihayetinde onun yıkıcı türden bir mizahî anlayışa ısrarla karşı çıktığı görülür. Bunu da birtakım ilkelere yaslanarak gerçekleştirir. İnsan tabiatına odaklanması, insanın kusurlarını onun tabiatına izafe ederek adeta insanı kusurları karşısında kayırması gibi yollarla klasik komedya, kurbanı izleyici nezdinde sevimli kılmaya meyilli tutum sergiler. İzleyici, kurbanın şahsında kendi tabiatlarından bir parça bulur. Dolayısıyla kurbanda açığa çıkarılan komik öge, öyle bütünüyle tuhaf karşılanacak, garipsenecek, aşağılanacak şekilde sunulmaz. Bu öge çokluk bir insanî zaafla nazara sunulur ve kurban böylece bağışlanmaya adeta hazır hâle getirilir.

7 Muhayyel Dergisi, Sayı:25, Yıl: 2020 (Yazı ilk olarak burada yayımlanmış. Gözden geçirilmiş ve bazı değişikliklerle buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Bergson, H. (1989), Gülme, Çev: Mustafa Şekip Tunç, MEB Yayınları, İstanbul.

Demir, Ayşe (2013), İnce Alaydan Satire- Saatleri Ayarlama Ensititüsü'nde Hiciv ve Mizah, Grafiker yayınları, Ankara.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993

Maalou, Amin (2000), Ölümcül Kimlikler, Çev: Aysel Bora, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Sanders, Barry (2001), Kahkahanın zaferi -Yıkıcı Tarih Olarak Gülme- Çev: Kemal Atakay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sokullu, Sevinç (1993), Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

Sokullu, Sevinç, (1972). "Cevat Fehmi Başkut'un Oyunlarına Komedya Açısından Bir Bakış", Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 3 (3)

"Mutlakçı Dil" Etrafında Birkaç Söz[8]

Mutlakçı dil ile ilgili tanımlamaların, modernlik içinden yapıldığının altını çizmek gerekir. Gelenek ve modernlik arasında yapılagelen ayrımların Türk düşünce tarihi açısından özel yerinin olduğu açıktır. Tanzimat ile birlikte yüzünü Batı'ya çeviren Osmanlı, Batı ile karşılaşmasında bir 'medeniyet krizi' yaşar. Söz konusu kriz çok yönlüdür. Örneğin Batılılaştığını sanan aydının bilinçli ya da bilinçsiz geleneğin diliyle konuşması, bu krizin yıllarca sürecek işaretlerini barındırır. Elbette bunda zihniyetlerin değişimlere karşı dirençli yapılar olmasının da etkisi vardır. Hatta zihniyet değişimleri bu nedenle tarihte *yavaşlığın tarihi* olarak adlandırılır.

Tanpınar, metinlerinde kimi zaman "mutlakın malikanesi", "mutlakçı şair", "mutlakçı sanatkâr" gibi ifadelere yer verir. Mutlak kavramı Tanpınar'ın lügatinde, sanatkârın bir şekilde 'muayyen' bir hayat iklimine yaslanıyor olarak konuşmasına gönderme yapar. Bu iklimde insanın aslî vazifesi, *ebedi asl*'a ulaşmaktır. Dolayısıyla kavram, geleneğin hayat, insan ve eşya karşısında almış olduğu tavrı da içerir. Nitekim Tanpınar, 19. yüzyıldaki medeniyet krizini, *mutlakı kaybetmekten doğan buhran* şeklinde betimler.

Mutlakı kaybetmek, o dünyaya ait olan dili kaybetmekle aynı anlama gelir. Bu bir lügat değişimi demektir. Esasen buna insanın hayat karşısındaki duruşunun, tavrının değişimi de denebilir. Dil ile tavır, son aşamada birbirinden ayrılmaz. Bunların birbirine içkin olma durumu, aralarındaki ilgiyi kopmaz kılan unsurlardan biridir. İrfan geleneği de bu ilgiye başka bir yönden zaman zaman vurgu yapar. Örneğin gönül denizdir, dil kıyı. Hâliyle kıyıya vuran denizde olandır. Dile vuran ise gönülde olandır. Bu tür analojileri çoğaltmak mümkündür fakat

8 Nida Dergisi, Sayı: 201, Nisan 2021 (Yazı ilk olarak burada yayımlanmıştır. Bazı değişiklerle buraya alınmıştır.)

Kaynakça

Dijk, Teun A. (2019), İdeoloji, Çev: Ayşe Demir, Hece Yayınları, Ankara

Süphandağı, İ., Koç, Y. (2021), Sanat ve Zihniyet, Maarif Mektepleri Yayınları, Ankara

Süphandağı, İsmail (2020), Mutlakçı Dil, İz Yayınları, İstanbul.

Ekonomik, Kültürel, Sosyal ve
Siyasi Yönleriyle

MARAŞ

1939-1950

Nermin Zahide AYDIN

gece kitapliği

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-084-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

1.EKONOMİK, KÜLTÜREL VE SOSYAL YÖNLERİYLE MARAŞ (1940-1950)

1.1.Maraş'ın Tarihi ve Coğrafyası 7

1.1.1Maraş'ın Coğrafyası....7

1.1.2.Maraş Adı....7

1.1.3.Maraş'ın Tarihi....8

1.1.4.Maraş Milli Mücadelesi....10

1.1.5. Şehrin Tarihi Eserleri 12

1.1.6.Doğal Afetler 13

1.2.Şehrin Genel Durumu 13

1.2.1. Şehrin Genel Görüntüsü....13

1.2.2. İklim 14

1.2.3.Nüfus 14

1.2.4.Madenler 15

1.2.5.Ormanlar....15

1.2.6. Asayiş....16

1.3.Eğitim ve Kültür Faaliyetleri 17

1.3.1.Eğitim Ve Öğretim 17

1.3.2. Gazete 19

1.3.3.Maraş'ta Sosyal Kurumlar 19

1.3.4. Maraş Halkevi Ve Halkodaları....23

1.3.4.1. Maraş Halkevi'nin Faaliyetleri 26

1.4.Maraş'ta Sağlık....28

1.4.1.Sağlık 28

1.4.2.Trafik Kazaları....32

1.4.3.Spor....33

1.5.Geçim Kaynakları 35

1.5.1.Tarım Ve Hayvancılık....35

1.5.2. Şehrin Diğer Geçim Kaynakları....36

2.Maraş Milletvekillerinin Yaptıkları İncelemelere Göre Maraş'ın Sorunları (1940-1950) 37

3-Maraş'ın Siyasi Durumu (1939-1950) 72

3.1.Teftiş Raporlarına Göre CHP Maraş Teşkilatı (1940-1943) 72

3.2.1943 Yılında Yapılan Genel Seçimler.....79

3.3.Teftiş Raporlarına Göre CHP Maraş Teşkilatı (1944-1945) 80

3.4.1946 Yılında Yapılan Seçimler 84

3.4.1.Belediye Seçimleri.....84

3.4.2.1946 Yılında Yapılan Genel Seçimler.....86

3.4.3.1946 Yılında Yapılan Genel Seçimde CHP'nin Milletvekili Adayları 88

3.4.4. 1946 Yılında Yapılan Genel Seçimler Sonunda Seçilen Maraş Milletvekilleri 93

3.4.5. 1946 Yılı Genel Seçimleri İle İlgili Şikâyetler.....94

3.5. CHP'nin Maraş'taki 1946 Yılı Kongreleri.....97

3.6. Maraş'ta 1947 Yılında Yapılan Kongreler 99

3.7.Maraş CHP Teşkilatında Yaşanan Sorunlar ve Yapılan Şikâyetler.....101

3.8.CHP'nin Maraş'taki 1948 Yılı Kongreleri.....103

3.9.1950 Genel Seçimleri Öncesinde DP İle CHP'nin Propaganda Faaliyetleri.....106

3.10.1949 Yılı CHP Kongreleri.....110

3.11.1950 Yılı CHP Kongresi.....113

3.12.1950 Genel Seçimleri.....114

3.12.1.Maraş İli İçin CHP'den Milletvekilliği Talebinde Bulunanlar 114

3.12.2.1950 Yılında Yapılan Genel Seçimler 117

KAYNAKÇA.....119

EKLER 129

1.EKONOMİK, KÜLTÜREL VE SOSYAL YÖNLERİYLE MARAŞ (1940-1950)

1.1.Maraş'ın Tarihi ve Coğrafyası

1.1.1Maraş'ın Coğrafyası

Maraş Akdeniz Bölgesinin kuzeydoğusunda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında yer alır. Kuzeyde Sivas ve Kayseri, batıda Adana, güneydoğuda Gaziantep ve kuzeydoğuda Malatya illeri ile çevrilidir. Şehir, en yüksek yeri 2.301 metre olan Ahir Dağı'nın güney eteklerinde, deniz seviyesinin 550-700 metre yüksekliğinde ve ovaya doğru alçalan yamaçlar üzerinde kurulmuştur. Ahir Dağı'nın en yüksek yeri olan 2.814 metre yüksekliğindeki Engizek Dağı silsilesini doğuda Ceyhan Nehri ve kuzeydoğuda Göksu Vadisi sınırlandırır. Bu vadinin kuzeyinde ise en yüksek yeri 3.081 metre olan Nurhak Dağı ve daha batıda 3.027 metre yüksekliği ile Berit Dağı yer alır. Göksun'un kuzeyindeki Binboğa Dağı'nın güneye doğru uzantısı Andırın'da Dibek Dağlarını oluşturur. Bu dağlar üzerinde Yedikuyu, Üçkuyu, Çakpalma ve Karagöl (Ahir Dağı), Yavşan ve Başkonuş (Binboğa) bulunmaktadır (Gönen, 2005, 17).

Şehrin kuzey kısmında yer alan ve çevresi dağlarla çevrili olan Elbistan Ovası, Doğu Anadolu'da güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunu izleyen tektonik kökenli Malatya-Uluova-Palu-Muş çöküntü ovaları dizisinin ilk ovasıdır. Şehrin orta kesimindeki dağlık alan Elbistan Ovası'nı güneydeki Maraş Ovası'ndan ayırır. Maraş Ovası, Maraş-Hatay çöküntü oluğunun kuzey kısmını oluşturur. Şehrin topraklarının sularını toplayan akarsular, çöküntü alanlarındaki eğime bağlı olarak akarlar. Söğütlü, Hurman, Göksun ve Aksu çaylarıyla beslenen Ceyhan Irmağı ise Elbistan yakınlarında doğar. Aksu Çayı üzerinde sulama amaçlı Kartalkaya Barajı kurulmuştur (Ana Britannica, 1988, 402).

Kuruluş tarihi antik dönemlere kadar inen Maraş'ın ilk yerleşim yeri şimdiki şehrin güneydoğusunda bulunan Erkenez Çayı kenarındadır. Roma devrinde Karasu kenarına taşınan şehir daha sonra doğusunda bulunan Kara Maraş'a taşınmış bugünkü yerleşim yerine ise Dulkadirliler zamanında gelmiştir (Gündüz, 2001: 192).

1.1.2.Maraş Adı

Maraş şehrinin en eski adı Asur kaynaklarında Markasi olarak yer aldı. Markasi adı Romalılar döneminde Kral Caligula tarafından Germanicia'ya çevrildi. Bu isim Bizans Devleti zamanında da kullanıldı. Şehir İslam hâkimiyetine girince Mar'aş adını aldı. Maraş kelimesi bölgedeki çeltik

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İli Kazalarındaki Halkevlerinin Çalışma Raporları, 490.1.0.0./989.830.1,21.02.1939.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Reşit Ayhan'ın Maraş Milletvekilliği Adaylığına Alınması, 490.1.0.0./344.1440.5,22.03.1939.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, Maraş Milletvekilliklerine Hasan Raşit Tankut, Mehmet Erten, Mansur Bozdoğan, Ziya Kayıran ve Dr. Abdulkadir Kemali Bayazıt'ın Seçildiği, 30.10.0.0/75.498.11,31.03.1939, s.3.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, Maraş'ta Selin Meydana Getirdiği Can ve Mal Kaybı, 30.10.0.0/118.827.8,12.06.1939, s.2.

BCA, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, Gaziantep, Urfa, Malatya ve Maraş İllerini Kapsamak Üzere Gaziantep Fıstığı İhracatçıları Birliği'nin Kurulması İle Buna Ait Statülerin Tespiti Hususunda Ticaret Vekâletine Yetki Verilmesi,30.18.1.2/89.111.4,24.11.1939,s.1.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, Maraş'ta Meydana Gelen Depremin Maddi Hasara Yol Açtığı, 30.10.0.0/119.846.5,17.07.1940, s.2.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İlinin Teftiş ve Çalışma Raporlarının Genel Sekreterliğe Sunulduğu, 490.1.0.0/686.330.1,12.02.1941.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İlinin Teftiş ve Çalışma Raporlarının Genel Sekreterliğe Sunulduğu, 490.1.0.0/686.331.1,06.06.1941.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İli İçin Mebusluk Talebinde Bulunanların Müracaatları, 490.1.0.0/313.1279.1,09.02.1943.

BCA, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, Pazarcık İlçesinin Maraş Vilayetine Bağlanması, 30.18.1.2/104.7.10, 12.01.1944, s.1.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş Teftiş Raporlarının Birinci Büroya Sunulduğu, 490.1.0.0/273.1091.2, 22.02.1944.

BCA, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, Maraş'ın Afşin İlçe Merkezi Olan Efsus Kasabasının Adının Afşin Olarak Değiştirilmesi, 30.18.1.2/107.100.6, 19.02.1945, s.1.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, CHP Maraş Teşkilatından İstifa Edenlerin Listelerinin Genel Sekreterliğe Gönderildiği, 490.1.0.0/451.1856.2, 01.04.1946.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş Halkevi İnşaatı ve Buna Ait Planlar, 490.1.0.0/1763.1156.1,16.04.1945, s.2.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İlinin Teftiş ve Çalışma Raporlarının Genel Sekreterliğe Sunulduğu, 490.1.0.0/687.335.1, 01.07.1945.

BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, Maraş ve Elbistan'da Hastane ve Okul İnşası İçin Gerekli Olan Paranın Milli Banka-

lardan Borçlanarak Temin Edilmesi Hususunda İl Özel İdaresine Yetki Verilmesi, 30.11.1.0/176.19.20, 20.07.1945.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş'ın Pazarcık İlçesinde Yaptırılan Halkevi Binasının Eksiklerinin Tamamlanması, 490.1.0.0/1763.1153.1, 29.08.1945.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş Halkevi Temsil Şubelerinin Faaliyetleri, 490.1.0.0/1024.943.2, 21.12.1945.

BCA, Başbakanlık Daire Başkanlığı, Maraş Belediye Başkanlığı Görevinin Mansup Bir Başkana Verilmesine Dair 14450 Sayılı Kararın Kaldırılması, 30.18.1.2/110.20.10, 15.03.1946, s.1.

BCA, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, Maraş Valisi Refik Noyan'ın Çankırı Valiliği'ne ve Çankırı Valisi Recali Türeli'nin Maraş Valiliğine Tayinleri, 30.18.1.2/110.24.6, 28.03.1946.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, Kahramanmaraş, İçel, Antalya Milletvekilliklerine Seçilenlere Ait Seçim Tutanakları, 30.10.0.0/77.506.17,05.08.1946.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş'taki Halkevlerine Yapılan Spor Malzemesi Yardımı, 490.1.0.0/1124.103.3, 09.05.1946.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İli İçin Mebusluk Talebinde Bulunanların Müracaatları, 490.1.0.0/313.1280.1, 08.06.1946.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, CHP Maraş Milletvekili Adaylarının Listesi, 490.1.0.0/346.1451.1,14.06.1946.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, Belediye Seçim Sonuçlarının Kadın-Erkek Açısından İstatistikleri, 30.10.0.0/82.540.2, 05.07.1946.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İl vew İlçe İdare Kurullarına Seçilenlerin Listesi, Dosya Ek: 1. Büro, 490.1.0.0/278.1177.1, 00.00.1947.

BCA, Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Demokrat Parti Kurucularından Refik Koraltan Ve Arkadaşlarının Malatya, Gaziantep, Elazığ, Diyarbakır ve Maraş Gezileri İle İlgili Raporlar, 30.1.0.0/65.405.3, 25.02.1947, s.13.

BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, Maraş İli Pazarcık İlçesinin Narlı Bucağına Bağlı Fituşağı ve Avanuşağı Köylerinin Merkez İlçesine Bağlanması, 30.11.1.0/190.7.16, 22.03.1947, s.3,4.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş'ta Açılacak Halkodaları Yapı Masrafları İle Çağlayancerit Köyü Halkodası Başkanı ve Muhtar Hakkında Yapılan Yolsuzluk İddiaları, 490.1.0.0/1764.1159.1, 08.04.1947.

BCA, Başbakanlık Başbakanlık Özel Kalem Müdürlüğü, Genel Müfettiş Nizamettin Ataker'in Güney Anadolu İle İlgili Teklifleri, 30.1.0.0/128.831.2,09.09.1947.

BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, Maraş Belediye Başkanlığına Seçilen Selman Zülkadiroğlu'nun Başkanlığının Onayı,

30.11.1.0/199.20.14, 02.08.1948.

BCA, Başbakanlık Kararlar Daire Başkanlığı, 14.5.1950 Tarihinde Yapılacak Milletvekili Seçiminde Her Seçim Çevresinden Çıkacak Milletvekili Sayısının Tespiti, 30.18.1.2/122.27.2, 25.03.1950.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İli İçin Mebusluk Talebinde Bulunanların Müracaatları, 490.1.0.0/313.1281.1, 27.03.1950.

BCA, Başbakanlık Muamelat Genel Müdürlüğü, Kahramanmaraş Milletvekilliklerine Seçilen Yedi Kişinin İsim Listesi, 30.10.0.0/77.511.9, 26.05.1950.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, CHP Maraş İl İdare Kurulu'nun Kongre Zabıtları, 490.1.0.0/177.707.1, 04.12.1950.

BCA, Siyasi Partiler Cumhuriyet Halk Partisi, Maraş İlinin Teftiş ve Çalışma Raporlarının Genel Sekreterliğe Sunulduğu, 490.1.0.0/687.336.1, 06.05.1952.

BCA, Başbakanlık Bakanlıklar Arası Tayin Daire Başkanlığı, Maraş Belediye Başkanlığına Seçilen Ali Kısakürek'in Başkanlığı'nın Tasdiki, 30.11.1.0/217.35.3, 30.09.1959.

Makaleler Ve Kitaplar

Akben, Mine (2013). Osmanlılar Döneminde Maraş'ta Sağlık Hizmetleri. Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.III, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss. 13-38.

Akşin, Sina (2022). Kısa Türkiye Tarihi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Ana Britannica Ansiklopedisi (1988). Ana Yayıncılık. İstanbul.

Atalay, Besim (1973). Maraş Tarihi ve Coğrafyası, Dizerkonca Matbaası, İstanbul.

Avcıoğlu, Doğan (1978). Milli Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e. C.3, Yaylacık Matbaası, İstanbul.

Aydemir, Şevket Süreyya (1988). İkinci Adam 1950-1964, C.III, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Balcıoğlu, Mustafa (2004). Direnen Millet Milli Mücadele: Ya İstiklal Ya Ölüm. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.I, Can Reklamevi Basım Yayın. Ankara, ss.161-367.

Başgil, Ali Fuat (2008). 27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri Görüp Yaşadıklarım, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

Bıyıklı, Mustafa (2014). TBMM Tutanaklarına Göre Maraş İli Adının "Kahramanmaraş" Olarak Değiştirilmesi. Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu, 15-16 Kasım 2013, Öncü Basımevi, Ankara.

Boz, Duran (2009). Maraş'ın Ve Ökkeş'in Destanı. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, 87-97.

Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili Seçimleri 1923-2002, (2004), Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara.

Çufalı, Mustafa (2004), Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950), Babil Yayıncılık, Ankara.

Ece, Süreyya (2013). Osmanlı Döneminde Maraş'ta Ticaret Yolları Ve Bu Yolların Gelir Yaratıcı Etkisi, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.I, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss. 337-344.

Eraslan, Cezmi (2004). Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Can Reklamevi Basım Yayın. Ankara, ss.519-632.

Gönen, Cengiz (2005). Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın İlk Kahramanı Maraş, Lazer Yayınları, Ankara.

Gören, Mehmet ve Köş, Mustafa (2016). Ashab-ı Kehf Afşin (Efsus). Gökşafak Ofset Matbaacılık, Göksun.

Gündüz, Tufan (2001). Kahramanmaraş, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 192-196, İstanbul.

Gürbüz, Adnan (2013). 15-17. Yüzyıllarda Maraş, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.III, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss. 249-260.

Gürbüz, Mehmet (2013). Osmanlı Döneminde Maraş'ın Nüfusu ve Demografik Özellikleri, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.III, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss. 261-274.

Kahramanmaraş İl Yıllığı, (Tarihsiz). Kemal Matbaası, Adana.

Karpat, Kemal H. (2009). Osmanlı'dan Günümüze Kimlik Ve İdeoloji. Timaş Yayınları, Sistem Matbaacılık, İstanbul.

Karpat, Kemal H. (2010). Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset. Timaş Yayınları, Sistem Matbaacılık, İstanbul.

Kesik, Muharrem (2005). Maraş Depremi (1114). Tarih Dergisi, S.42. ss.43-46.

Kili, Suna (2008). Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kocabaş, Süleyman (2003). Mütareke Dönemi Ve Milli Mücadele 1918-1923, Vatan Yayınları, İstanbul.

Koçak, Cemil (2002). Siyasal Tarih 1923-1950, Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980, Editör Akşin, Sina. C.4, Cem Yayınevi, İstanbul, ss.127-211.

Kolukısa, Hamza (2009). Milli Mücadele Yıllarında Kahramanmaraş'ın Başından Geçenlerin Şiirimize Yansıması. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, 98-116.

Lewis, Bernard (2000). Modern Türkiye'nin Doğuşu. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Morkaya, Burhan Cahit (2008). Atatürk'ün 4 Suvarisi, Logos Matbaası, Gaziantep.

Okumuş, Ejder (2009). Evliya Çelebi'nin Gözüyle Kahramanmaraş. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, ss.11-41

Olgun, Kemal (2019). Türkiye'de Halkevleri Gerçeği Teftiş Raporları Işığında Birinci Yılında Halkevleri (Halkevleri ve Kocaeli Örneği), İksad Yayınevi, Ankara.

Ortaylı, İlber (2018). Türkiye'nin Yakın Tarihi. Pasifik Ofset, İstanbul.

Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri 1920-1922, (2004). Başbakanlık Basımevi, C.III, Ankara.

Özalp, Yalçın (2005). Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta Vesikalar 1919-1920 (2005). Selçuk Ofset, Kahramanmaraş.

Özalp, Yalçın (Tarihsiz). Mustafa Kemal Ve Milli Mücadele'nin İlk Zaferi, Kahramanmaraş.

Özbaş, Mehmet Yusuf (Tarihsiz), Dava, Sema Matbaası.

Özbey, Veysel (2020). Maraş Savunması Taşınmaz Kültürel Mirası. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. Milli Mücadele'nin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı, ss.202-218.

Öztürk, Cemil; "Türkiye Cumhuriyeti", Türk Tarihi ve Kültürü, Yorum Basım, Yayın ve Matbaacılık, Ankara, 2015.

Öztürk, Said (2006). Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı 1284-1326, C.I, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Armağanı, İstanbul.

Öztürk, Said b (2006). Osmanlı Salnamelerinde Maraş Sancağı 1284-1326, C.II, Kahramanmaraş Belediyesi Kültür Armağanı, İstanbul.

Paksoy, Sadettin, Soysal, Abdullah ve Söylemez, Cevat (2013). Osmanlı Döneminde Kahramanmaraş'ın Ekonomik ve Ticari Hayattaki Yeri, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.I, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss. 221-229.

Solak, İbrahim (2008). Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Meyve ve Sebze Üretimi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S.24, ss. 217-251.

Sözbilici, Şaban (2014). Cumhuriyet Sonrası Kahramanmaraş Yayınında Alkış Dergisi. Uluslararası Cumhuriyet Döneminde Maraş Sempozyumu, 15-16 Kasım 1013, Öncü Basımevi, Ankara, ss.540-549.

Şahin, Sevda (2010). Yine ve Yeniden Atma Aşireti, Kayhan Matbaacılık, İstanbul.

Şemseddin Sami (2009). Kâmusû'l-Âlâm'da Maraş. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, ss.42-43.

Tankut, Hasan Reşit, (2009). Dört Mevsimin Cenneti. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, 60-70.

Tanpınar, Ahmet Hamdi (2009). Maraşlıların Bayramı. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, ss.51-55.

Toker, Metin (1991). Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973, DP'nin Altın Yılları 1950-1954. Bilgi Yayınevi, Ankara.

Tokgöz, Erdinç (2004). Cumhuriyet Döneminde Ekonomik Gelişmeler. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, C.II, Can Reklamevi Basım Yayın. Ankara, 319-368.

Tuncel, Metin (2001). Bugünkü Kahramanmaraş, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi içinde, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 196-197, İstanbul.

Tuncer, Erol (2008), 1946 Seçimleri, Tesav Yayınları, Ankara.

Türkiye Cumhuriyetinin 80. Yılında Pazarcık. (2003). İmaj A.Ş., Ankara.

Uçarol, Rifat (2000). Siyasi Tarih 1789-1999. Filiz Kitabevi, İstanbul.

Weiker, Walter F. (1967). 1960 Türk İhtilali. Çeviren. Mete Ergin. Cem Yayınevi, İstnbul.

Yakar, Serdar (2013). Maraş'ta Belediye Teşkilatının Kuruluşu ve Kazancızade Sa'di Efendi. Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.II, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss. 243-253.

Yeşilyurt, Süleyman; Bayar Gerçeği, Zirve Ofset, Ankara, 1997.

Yıldırım, M. Zahit (2013). Mühimme Defterlerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Maraş, Uluslararası Osmanlı Döneminde Maraş Sempozyumu, C.III, Dergah Ofset, 4-6 Ekim 2012, ss.183-201.

Yurt Ansiklopedisi (1982). Anadolu Yayıncılık, C.8, İstanbul.

Zarifoğlu, Cahit (2009). Maraş Müdafaasında Bir Sütçü İmam Kesiti. Yazarların Şehri Kahramanmaraş. Editör. Boz, Duran, Öncü Basımevi, Ankara, 74-78.

Zürcher, Erik Jan (2015). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi. İletişim Yayınları, İstanbul.

Gazeteler

Afşin Halkevi, Maraş Postası, 17 Kasım 1947, s.3.

Afşin Kaymakamı Bay İbrahim Öztürk'ün Gazetemize Beyanatı, Maraş Postası, 22 Eylül 1947, s.1.

Afşin'de DP Kongresi Yapıldı, Maraş Postası, 5 Aralık 1947, s.2.

Ali Kılıç Maraş'tan Adaylığını Koyuyor, Ulus, 12 Temmuz 1946, s.5.

Altın Hırsızı, Akşam, 19 Kasım 1950, s.5.

Atatürk'e Bağlılık, Akşam, 25 Haziran 1947, s.2.

B. Celal Bayar Maraş'a Gidiyor, Ulus, 18 Haziran 1948, s.3.

Bakanların Tetkikleri, Ulus, 29 Eylül 1948, s.3.

Barlas Maraş Halkevinde Bir Konuşma Yaptı, Ulus, 1 Nisan 1950, s.1.

Belediye Seçimi, Ulus, 31 Mayıs 1946, s.4; Belediye Seçimi, Ulus, 31 Mayıs 1946, s.1.

Beşinci Genel Müfettiş Maraş'tan Ayrıldı, Ulus, 18 Ekim 1947, s.3.

Bir Gün Zarfında Vilayetlerde Neler Oldu, Hâkimiyeti Milliye, 16 Kanunusani 1929, s.2.

Bir Kamyon Kazası, Maraş Postası, 11 Ağustos 1947, s.2.

Bir Kanun Teklifi, Akşam, 16 Aralık 1949, s.2.

Celal Bayar Dün Maraş'ta Bir Nutuk Söyledi, Akşam, 20 Haziran 1948, s.2.

CHP Kurultayında Sert Tartışmalar, Ulus, 23 Kasım 1947, s.10.

CHP Meclis Grubunda, Ulus, 11 Ocak 1950, s.7.

Cumhurbaşkanı Ankara'ya Gelen Maraş Heyetini Kabul Etti, Akşam, 25 Ocak 1948, s.2.

Cumhurbaşkanı Maraş'ta, Akşam, 11 Ekim 1946, s.1.

Cumhurbaşkanı Maraş'ta, Ulus, 11 Ekim 1946, s.1.

Cumhurbaşkanı Yarın Ankara'ya Dönecek, Akşam, 7 Mart 1948, s.1.

Darlık, Kıtlık Ve Alınan Tedbirler, Ulus, 31 Ağustos 1949, s.4.

Demiryolu Maraş'ta, Ulus, 7 Kasım 1948, s.1,3.

Demokrat Parti İle İlgisi Olmayan Vatandaşlar, Ulus, 11 Temmuz 1946, s.5.

Demokrat Parti Kongresi, Maraş Postası, 22 Aralık 1947, s.1,3.

Demokrat Parti'de, Ulus, 8 Mart 1946, s.2.

Demokrat Parti'den Çekilmeler, Ulus, 20 Nisan 1947, s.3.

Demokrat Parti'den Yeni İstifalar, Ulus, 29 Mart 1947, s.3.

Demokrat Partisi, Akşam, 21 Mart 1948, s.2.

Dini Alet Ederek Seçim Propagandası Yapanlar, Akşam, 1 Nisan 1950, s.1.

Doktorsuz Trahom Hastanesi, Maraş Postası, 20 Ağustos 1947, s.3

DP Adayları, Akşam, 1 Mayıs 1950, s.1.

DP Kongresinde Dikkate Değer Bir Tenkit Yapıldı, Ulus, 22 Haziran 1949, s.1.

Eğitim, Bayındırlık Bütçeleri Çıktı, Ulus, 30 Aralık 1947, s.5.

Ekonomi ve Ticaret Bakanları Maraş'ta, Ulus, 31 Mart 1947, s.3.

Elbistan Gençliği'nin Dileği, Maraş Postası, 8 Ekim 1947, s.2.

Elbistan Köylerinde Cüzzam Hastalığı Yeni Değildir, Maraş Postası, 17 Eylül 1947, s.2.

Emin Soysal, Akşam, 11 Ocak 1950, s.2.

Emin Soysal CHP'ne Girdi, Ulus, 31 Aralık 1949, s.1.

Engizek'te Çıkan Yazılar Maraş'ta Teessür Uyandırdı, Ulus, 12 Haziran 1949, s.3.

Günaltay Gaziantep Halkevinde Bir Konuşma Yaptı, Ulus, 12 Eylül 1949, s.4.

Halkevinde Maraş Gecesi, Ulus, 14 Şubat 1947, s.1.

Hasan Reşit Tankut Maraş'ta, Ulus, 17 Haziran 1949, s.3.

İçişleri Bakanlığı Seçim Tarihini Dün Resmen İlan Etti, Ulus, 3 Temmuz 1946, s.1,2.

İllerdeki Muhtar Seçimleri, Ulus, 6 Mart 1947, s.4.

İnönü Dönüyor, Ulus, 7 Mart 1948, s.1,3,4.

İnönü Maraş'ta, Akşam, 6 Mart 1948, s.1.

Kamyon Bir Adamı Çiğnedi, Akşam, 23 Kasım 1950, s.3.

Kamyon Keçi Müsademesi, Maraş Postası, 13 Ağustos 1947, s.2.

Köprüağzı'ndan Maraş'a, Maraş Postası, 8 Ağustos 1947, 1

Lise İstiyoruz, Maraş Postası, 30 Ağustos 1947, s.2.

Malatya ve Maraş'ta İlköğretim İşleri, Ulus, 9 Ekim 1944, s.3.

Maraş, Akşam, 4 Kasım 1951, s.4.

Maraş Arazisindeki Krom Cevheri, Maraş Postası, 15 Ağustos 1947, s.1

Maraş CHP İl Kongresi Toplandı, Ulus, 30 Nisan 1948, s.3.

Maraş D. Parti, Maraş Postası, 17 Eylül 1947, s.2.

Maraş Dokumacılığı, Maraş Postası, 15 Ağustos 1947, s.2.

Maraş Halkevinde, 4 Nisan 1945, Ulus, s.2.

Maraş Halkevinde Bir Konferans, Ulus, 3 Ekim 1940, s.2.

Maraş Halkevinde Çeşitli Çalışmalar, Ulus, 26 Ağustos 1944, s.2.

Maraş Halkevinde Güreş Müsabakaları, Ulus, 1 Ağustos 1945, s.2.

Maraş Halkevinin Açtığı Çeşitli Kurslar, Ulus, 30 Temmuz 1945, s.2.

Maraş Halkevinin Çalışmaları, Ulus, 19 Ağustos 1943, s.2.

Maraş Halkevinin Pazarcık Gezisi, Ulus, 13 Temmuz 1944, s.2.

Maraş Hudutları Dahilindeki Madenler, Maraş Postası, 22 Eylül 1947, 2.

Maraş İl Genel Kurulu, Ulus, 25 Mart 1950, s.6.

Maraş İl Genel Meclisi Toplandı, Ulus, 4 Eylül 1947, s.3.

Maraş İl Kongresi, Ulus, 3 Mart 1950, s.6.

Maraş İlçelerinden Haberler, Ulus, 27 Mayıs 1946, s.4.

Maraş Mebuslarının Temas ve Tetkikleri, Ulus, 19 Ağustos 1940, s.8.

Maraş Milletvekillerinin İncelemeleri, Ulus, 24 Eylül 1948, s.3.

Maraş Öğrencileri Arasında Aytışma, 20 Nisan 1947, s.3.

Maraş ve Gaziantep Hatları Dolayısıyla Çekilen Telgraflar, Ulus, 10 Mayıs 1946, s.1.

Maraş ve İlçelerde Sağlık Durumu, Maraş Postası, 19 Eylül 1947, s.2.

Maraş'ı Sevenler ve Güzelleştirme Derneği Ana Tüzüğü, Ulus, 21 Mart 1945, s.6.

Maraşlılar Bir Marş Hazırladılar, Ulus, 22 Eylül 1945, s.2.

Maraşlılara Doğar Doğmaz Neden Ökkaş Deniyor, Akşam, 5 Kasım 1950, s.5.

Maraş'ta, 2 Mart 1947, s.3.

Maraş'ta Bir Kahve Muhtekiri, Ulus, 18 Haziran 1941, s.5.

Maraş'ta Bir Mahalle Muhtarlığı Seçimini CHP'liler Kazandı, Ulus, 15 Ocak 1949, s.3.

Maraş'ta Bir Müracaat, Ulus, 20 Temmuz 1946, s.3.

Maraş'ta Bir Otomobil Devrildi 2 Kişi Öldü, Akşam, 19 Kasım 1950, s.7.

Maraş'ta Büyük Bir Kalkınma Var, Ulus, 23 Nisan 1946, s.4.

Maraş'ta CHP Binası İle Halkevinin Temelleri Atıldı, Ulus, 1 Eylül 1945, s.2.

Maraş'ta DP'den Ayrılanlar, Ulus, 30 Haziran 1946, s.3.

Maraş'ta da Demokratlar Seçime İştirak Ettiler, Ulus, 28 Mayıs 1946, s.4.

Maraş'ta Eğitim Çalışmaları, Ulus, 6 Nisan 1947, s.8.

Maraş'ta Kız Enstitüsü Açıldı, Ulus, 18 Kasım 1942, s.2.

Maraş'ta Kimsesiz Çocuklar Çıkarına Verilen Balo, Ulus, 20 Aralık 1944, s.2.

Spor ve Maraş, Maraş Postası, 3 Eylül 1947, s.1.

Maraş'ta Ticaret ve Sanayi Bankası, Akşam, 19 Şubat 1944, s.2.

Maraş'ta Yapılacak Tören, Ulus, 4 Kasım 1948, s.1.

Maraş'ta Yoksullara Yardım Tedbirleri, Ulus, 2 Mayıs 1943, s.2.

Maraş'tan Bir İstifa, Ulus, 22 Şubat 1946, s.5.

Meclisin Dünkü Toplantısı, Akşam, 22 Aralık 1949, s.2.

Mecliste Geceki Görüşme, Ulus, 27 Ağustos 1946, s.8.

Meclis'te Tutanaklar Üzerinde Görüşmeler, 31 Ağustos 1946, s.1,5.

Mersin'de, Ulus, 7 Mayıs 1950, s.3.

Milletvekilleri Maraş'ta, Ulus, 4 Ağustos 1949, s.3.

Muhaliflere Halisane Tavsiyemiz, Ulus, 16 Mart 1950, s.1,5.

Muhtar Seçimi Devam Ediyor, Ulus, 26 Şubat 1947.

Muhtar Seçimi Her Tarafta CHP Lehinde, Ulus, 5 Mart 1947, s.4.

Mütehassıs Doktorların Vazifelerinden Uzaklaştırılması, Akşam, 23 Ekim 1949, s.2.

Naşit Fırat Maraş'ta, 18 Ekim 1949, Ulus, s.5.

Pazarcık Kaymakamı Sayın Eyyüp İskender'in Gazetemize Yaptığı Beyanat, Maraş Postası, 24 Eylül 1947, s.2.

Propagandalara Cevap, Ulus, 19 Temmuz 1946, s.5.

Sağlık Bakanı Açıklıyor, Ulus,15 Mart 1950, s.1,5.

Sağlık Bakanının Maraş'taki Konuşması, Ulus, 3 Mayıs 1950, s.1,4.

Sağlık ve Bayındırlık Bakanları, Ulus, 11 Eylül 1949, s.2.

Stad İhtiyacı, Maraş Postası, 5 Eylül 1947, s.1.

Şekeroba Hadisesi Tafsilatı, Ulus, 12 Mayıs 1948, s.3.

Ticaret Ve Ekonomi Bakanlar Maraş'ta, Akşam, 1 Nisan 1947, s.3.

Tutanaklar, Akşam, 23 Haziran 1950, s.1.

Ulus, 3 Temmuz 1946, s.1.

Valiler Toplantısı Dün Yapıldı, Ulus, 23 Nisan 1942, s.1.

Yeni Bir Tarım Teşkilatı, Ulus, 9 Eylül 1950, s.4.

Yeni Maraş Valisi Törenle Karşılandı, Ulus, 3 Mayıs 1946, s.2.

Yıldönümü Dolayısıyla Maraş'ın Görünüşü, Ulus, 13 Şubat 1948, s.5.

Yol Programı, Akşam, 7 Aralık 1948, s.2.

4 Bakan Mecliste Sözlü Sorulara Cevap Verdi, Ulus, 7 Ocak 1950, s.6.

ANTİK DÖNEM DÜNYASI'NDA

SANAT RETORİK VE PROPAGANDA

PROF. DR. NECDET EKİNCİ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-085-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ: 1

GİRİŞ: 3

İKNA, RETORİK, PROPAGANDA TERİMLERİ VE TARİHSEL KÖKENLERİ ...3

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK MEZOPOTAMYA, PERS VE MISIR UYGARLIKLARINDA PROPAGANDA..... 8

I. MEZOPOTOMYA KENT DEVLETLERİNDE YARADILIŞ MİTLERİ, RAHİP KIRALLAR VE PROPAGANDA 9

II.SÜMER DEVLETİ VE PROPAGANDA 15

III.AKAD İMPARATORLUĞU VE PROPAGANDA 18

IV. ASUR DEVLETİ VE PROPAGANDA 22

V. BABİL DEVLETİ VE PROPAGANDA 36

VI. PERS/AKHAMENİD İMPARATORLUĞU VE PROPAGANDA 40

VII. ANTİK MISIR VE PROPAGANDA..... 42

İKİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN'DA RETORİK VE PROPAGANDA..... 50

I. ANTİK YUNANDA PROPAGANDA KAVRAMI..... 50

II. TİRANLAR VE PROPAGANDA..... 52

III. RETORİĞİN GELİŞİMİNDE SOFİSTLER: SOKRATES, PLATON VE ARİSTOTALES 56

IV. ATİNA DEMOKRASİSİNDE PROPAGANDA ARACI OLARAK RETORİK VE TİYATRO KÜLTÜRÜ 64

1. Retoriğin Gücü 66

2. Helenistik Dönem'de Propagandanın Kitle İletişim Aracı:Tiyatro 71

V. MEKODANYALI FİLİP VE BÜYÜK İSKENDER DÖNEMLERİNDE PROPAGANDA VE RETORİK 82

VI. HELEN DÜNYASI KENTLERİNDE KUTSAL VE KAMUSAL ALANLARDA KÜLTÜREL PROPAGANDAYA DÖNÜK SANATSAL ANITLAR, KÜTÜPHANELER VE BELLEK. 90

1.Antik Yunan'da Özel Kütüphane Geleneği 92

2. İskenderiye Kıraliyet Kütüphanesi ve Lagide Kültür Propagandası 93

3. Atina'daki Pantainos Kütüphanesi, Özel Bir Koleksiyondan Halka Adamaya 98

4. Efes'teki Celsusve Nysa Kütüphanesi: Kütüphaneler ve Türbeler..... 101

5. Antik Yunan Dünyasında Kütüphanelerin Yeri: Propaganda ve Ortak Bellek 104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK ROMA'DAN CUMHURİYET VE İMPARATORLUK DÖNEMLERİNE:RETORİK VE PROPAGANDA 106

I. ANTİK ROMA KENT DEVLETİ KURULUŞ MİTLERİ VE PROPAGANDA 106

II. ROMA'DA RETORİK GELENEĞİ VE PROPAGANDA 109

III. PROPAGANDANIN RETORİĞİ 116

IV. ANTİK ROMA'DA PROPAGANDAYA DÖNÜK SİYASAL SÖVGÜ-ÖVGÜ VE RETORİK 119

V. ANTİK ROMA'DA TİYATRO, RETORİK VE PROPAGANDA..... 125

VI. ROMA KAMUSAL VE KUTSAL ALANLARINDA PROPAGANDA..... 131

VII. ANTİK ROMA'DA MADENİ PARA VE PROPAGANDA 150

SONUÇ

ANTİK DÜNYA'DA PROPAGANDA GERÇEĞİ..... 158

I. SANAT VE MİTOLOJİ PROPAGANDANIN EMRİNDE 158

II. SANAT-RETORİK- PROPAGANDA 160

III.SANAT-RETORİK-PROPAGANDA- İKNA..... 165

KAYNAKÇA 172

ÖNSÖZ:

"Antik Dönem Dünyası'nda Sanat, Retorik ve Propaganda" *adını vermiş olduğumuz elinizdeki bu kitap; ileride geniş bir kadro ile yazmayı tasarladığımız* ***"Dünya Propaganda Tarihi"****gibi kapsamlı olası çalışmamıza giriş bağlamında düşünülmüştür.*

Ortak bir düşünceyi, başkalarının görüşlerini etkilemek, kimi zaman değiştirmek adına ***ikna, retorik*** *ve* ***propaganda*** *sözcüklerinin kimi durumlarda da birbirinin yerine kullanılabilmesi; çağu kez bunlara* ***sanat,tören ve rituellerin*** *eşlik etmesi,olaya yeni boyutların eklenmesine neden olmuştur. Bir anlamda* ***propaganda****,* ***ikna, retorik, sanat*** *birbirini tamamlayan, birbirinden ayrılmayan, birlikte varolan, birbinin içine girip, bütünleşmiş araçlardır.* ***Sanatın*** *içinde* ***propagandayı****,* ***propaganda*** *içinde* ***retoriği, retorik*** *içinde* ***propagandayı*** *bulup ayırt etmek pek kolay değildir. Tüm bunların yanında* ***propaganda*** *teriminin* ***Antik Dünya****'da karşılığının olmaması; ilk kez* ***XVI.*** *yüzyılın sonunda Latince yaymak/çoğaltmak veya inandırmak/ikna etmek anlamını taşıyan 'propagare' sözcüğünden türetilmiş olması, çalışmamızın en önemli güçlüklerinden birini oluşturmuştur.*

Bu nedenle günümüz bilimsel tartışmalarında ***propagandadan*** *sözederken karşılaşılan ilk zorluk tanımdır. Ancak bu zorluk,* ***propaganda tarihi*** *söz konusu olduğunda daha da büyük ve karmaşık bir durum almaktadır. Gerçekten elimizde bulunan mevcut olguları gözlemleyerek elde edilebilecek yeni bir tanım elde etmek ve kullanmak mümkün değildir. Çünkü elimizdeki mevcut* ***çağdaş propaganda tanımı,*** *tarihsel sürecin hiçbir siyasal olgusunda bulunmayan özellikler sergilemektedir.*

Şu halde mevcut duruma tam olarak uymayan çok muğlak bir tanım seçerek,gözlemini yaptığı tarihsel mevcut durumdan yola çıkan bir araştırmacının, tarihin bu kesitinde hiçbir ***propaganda*** *yapılmadığı kanısına kolayca kapılabilmesi her zaman mümkündür.*

İzlemiş olduğumuz ***Mezopotomya****'dan* ***Antik Yuna****n ve* ***Roma****'yı kapsayan tarihsel dönemlerde* ***propagandadan*** *hiç söz edilmediği doğrudur. Kendi içinde tanımlanması ve dikkate alınması gereken belirli bir kavram olarak* ***propaganda*** *zamanımızdan önce hiçbir zaman günümüzdeki anlamı ve adıyla ortaya çıkmamıştır.*

Dikkatimizi bu gerçeğe çeken ve onu geçmişte aramaya iten şey, ***çağdaş propaganda*** *ve bu kavramı ile bunları adlandırabileceğimiz gerçeğidir. Şu an ki deneyimlerim ve birikimlerimizle bunu yapabilme yetisine sahibiz. Elimizdeki mevcut* ***çağdaş propaganda*** *olgusuyla ilgili olarak bir benzerlik ya da bir köken bulabiliyoruz.* ***Perikles*** *döneminde bir Yunanlı*

KAYNAKÇA

Açık Tansu: **Retorik Kuramının Doğuşu;** Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara,1989.

Ağaoğlu Mehmet Ali: **Kent Devletinden İmparatorluğa;** 5. Baskı, İmge kitabevi, Ankara, 2006.

Aiskhülos: **Zincire Vurulmuş Prometheus**; Çeviren, Furkan Akdemir, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul,2009.

Aiskhülos: **Oresteia;** Çeviren, Yılmaz Onay, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul,2010.

Akdağ Çağlar, Ürkmez Özden: "***Antik Çağ'ın Uluslararası Politikalarında Propaganda Aracı Olarak Kullanılan Heykeltraşlık"*** Amisos, Cilt, 3, Sayı 5, Aralık 2018.

Amossy Ruth : **L'Argumentation Dans Le Discours;** Nathan Université, 2000, s.6.

Andrew et Nancy H. Ramage: **L'Art Romain;** Traduction.: Dennis Collins Cologne, Könnemann, Köln, 1999.

Antoine-Léonard Thomas: **Essai sur les éloges**; De la lain, Paris, 1829.

Arena:Valentina ***"Roman Oratorical Invective."*** **A Companion to Roman Rhetoric;** Edited by Dominik, W. / Hall, J. Malden MA-Oxford: Blackwell, 2007.

Arıkan Yılmaz **Uygulamalı Tiyatro Eğitimi;** Arıkan Yayınları, İstanbul, 1996.p

Arıkan Yılmaz: **Açıklamalı Tiyatro Sözlüğü ve Klavuzu**; Pozitif Yayınları, 2011.

Aristophanes: **Kuşlar-Bulutlar**; Çeviren, Furkan Akderin, Mitos Boyut Yayınları, İstanbul, 2010.

Aristotales: **Retorik;** Beşinci Baskı, Çeviren Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

Bachelot Luc: ***"Image et pouvoir L'exemple des bas-reliefs néo-assyriens"*** **Marchands, diplomates et empereurs (Mélanges** P. Garelli), Paris, 1991.

Bachelot Luc: "***Image et pouvoir en Mésopotamie. L'exemple des bas-reliefs néo-assyriens***" Cahier des thèmes transversaux Ar.Sc.An, 3., 2003.

Bachelot Luc: ***"Image et pouvoir L'exemple des bas-reliefs néo-assyriens"*** **Marchands, diplomates et empereurs (Mélanges** P. Garelli), Paris, 1991.

Barthes Roland: **La Rhétorique de l'image**; Communication 4, Edition du Seuil, Paris, 1964.

Barthes Roland: **Eléments de sémiologie;** Communication 4, Paris Editions du Seuil,Paris, 1974.

Benoit Agnès**: Art et archéologie: Les civilisations du Proche-Orient Ancien,** Réunion des Musées Nationaux, École du Louvre, coll. Manuels de l'École du Louvre Paris, 2007.

Bellier-Chaussonier, Maud: ***« Des représentations de bibliothèques en Grèce classique*** », dans Revue d'Études Anciennes 104 : 10..2002.

Bimbenet Jérôme: " ***De la représentation du pouvoir antique à l'invention de la propagande modern***" Dans **Film et histoire**: Armand Colin, Paris, 2007.

Billot, Marie-Françoise: **"Academy (topography and architecture", 693-789, in Goulet, Richard (dir.), Dictionary of antik filozoflar. Tome I, CNRS, , Paris,1989,**

Blay Michel: **Dictionnaire des Conceptes Philosophiques;** Larousse, CNRS Editions, Paris, 2005.

Briant Pierre**: Histoire de l'Empire perse, de Cyrus à Alexandre;** Fayard, Paris, 1996

Burckhard Jacob: **Histoire de la Civilisation Greque;** Traduit De L'Allemand Par Frederic Mugler, Edition De L'Aire, Paris, 2002.

Booth Joan: **Cicero on the Attack: Invective and Subversion in the Orations and Beyond;** The Classical Press of Wales, Swansea: 2007

Bourdin Stéphane et Virlouvet Catherine: **Rome, naissance d'un empire : De Romulus à Pompée, 753-70 av. J.-C.,** Belin, coll. « Mondes anciens »,Paris,2021.

César" Chiers des etudes anciennes, XLIX 2012. couv_cahiers_des_etudes_anciennes_2007.jpg (image/jpeg – 284k)

Caesar Julius: **De Bello Gallico" and Other Commentaries**; https://www.gutenberg.org/ebooks/10657.

Cesar: **La Guerre des Gaules** : Livres 1 et 2, Tr. Jean Claude Goeur, Les Belles Lettres Paris, 1997.

Cevizci Ahmet: **Sokrates;** Say Yayınları, İstanbul, 2006.

Camp, John McK.: « The philosophical schools of Roman Athens », dans Walker, Susan et Cameron, Averil, The Greek Renaissance in the Roman Empire, Bulletin of the Institute of Classical Studies sup. 55, 1989,

Canfora Luciano:**La bibliothèque d'Alexandrie et l'histoire des textes;** Cedopal, Liège, 2004.

Carcapino Jerome: **Les surprises du testament de la pline le jeun, Rencontre de l'histoire et de la littarature romaines;** Flammarion, Paris, 1963.

Chadefaud Catherine: ***"Autour de la bataille de Kadech : image et texte dans les choix de la « propagande » religieuse et politique de Ramsès II."*** In: **Le pouvoir de l'image.** Actes du Congrès national des sociétés historiques et scientifiques, « Images et imagerie », Arles, Paris.200

Charpin Dominique: ***" Hammurabi of Babylon",*** dans Joannès: 2001.

Charpin Dominique: **Lire et écrire à Babylone**;Presses universitaires de France, Paris,2008.

Chevallier Raymond **: Les Voies Romaines ;**Armand Colin Paris, 1972.

Cloché Paul: **Isocrate *et Son* Temps,** ;Belles Lettres, Annales littéraires de l'université de Besançon, 1963

Coqueugniot Gaëlle**: "Des mémoriaux de pierre et de papyrus: les fondations de bibliothèques dans l'Antiquité grecque, entre mémoire et propaganda";** La Bibliotheque (Auto-Portrai), Conserveries Memorielles, Revue Transdisciplinaire de Jeunes Chercheurs, 5/2008.

Çayır Murat: ***"Eski Mezopotamya Mitolojisinde İnsanın Yaratılışı***"; Antropoloji, (39) (2020)

Çevik Adnan: **Antik Yunan Tiyatrosu: Atina ve Drama;** 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2009.

Dardenay Alexandra: **Rome, les Romains et l'art grec** : translatio, interpretatio, imitatio, aemulatio... C. Bonnet et F. Bouchet. Translatio : Traduire et adapter les Anciens, Garnier, , Toulous 2013.

Demiriş Bedia: **Roma Yazınında Tarih yazıcılığı -Başlangıçtan M.S. 5. Yüzyıla**;Ege yayınları, İstanbul, 2006.

Le Doze Philippe: ***"Les idéologies à Rome: les modalités du discours politique de Cicéron à Auguste"*** Dans Revue historique 2010/2 No:654),2010.

Depeyrot Georges: **La monnaie romaine : 211 av. J.-C. - 476 apr. J.-C.,** Éditions Errance, Paris, 2006.

Doğer Ersin: **Roma Heykeltıraşlığı**;Ege Üniversitesi, İzmir, 2009.

Dubuisson Michel: "***Barbares et barbarie dans le monde gréco-romain: du concept au slogan",*** Antiquité Classique, Annee 2001/ 70

Duplá-Ansuategui Antonio ***"Incitement to Violence in Late Republican Political Oratory."*** **Political Communication in the Roman World**, Edited by Rosillo-Lopez, C. Leiden, Brill, 2017.

Dupont Florace: **Le Théâtre Romain**; Armand Collins, Paris, 2012.

Ekinci Necdet: **Başlangıcından Günümüze Siyasal İletişimin Temelleri**; Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.

Ekinci Necdet: ***" Antik Yunan ve Roma'da Kamuoyu Kavramı";*** Akademik Bakış Dergisi,İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı:61, Celalabad, Kırgızistan,. Mayıs-Haziran 2017.

Elayi Josette: **L'Empire assyrien: Histoire d'une grande civilisation de l'Antiquité;** Perrin, Hors collection, Paris, 2021.

El-Abbadi, Mohamed: **The life and fate of the ancient library of Alexandria;**Paris1990.

Ellul Jacques: **Histoire de La Propaganda**; Que Sais-Je? Presses Üniversitaires De France, Paris,1976.

Evans James Allan Stewart: ***" Herodotos ve İonia İsyanı"*** ; Çeviren: Ömer Çapar, Anadolu (Anatolia) Dergisi, Ankara Üniversitesi, Sayı: 24, Ankara, 1980.

Fedeli, Paolo :*« Biblioteche private e pubbliche a Roma e nel mondo romano* » dans Cavallo, Guglielmo (dir.), G. Laterza, Bari,1993.

Feuvrier-Prévotat Claire: **La loi de l'argent à Rome: VIè siècle - IIè siècle av. J.-C., ,** L'Harmattan**,** Paris, 2019.

Freyburger G.: "***César face aux barbares, sens et emplois du mot barbarus dans le De Bello Gallico et le De Bello Ciuili*** ", Bulletin de la Faculté de Lettres de Mulhouse (8), 1976.

Grimal Pierre: **L'Empire Romain;** Edition Fallois, Paris, 1993.

Goukowsky Paul: **Le monde grec et l'Orient: Alexandre et la conquête de l'Orient;** Tome. 2, PUF, coll. « Peuples et Civilisations », Paris, 1993.

Gılgamış Destanı: Derleyip çeviren Sait Bir; Remzi Kitabevi, İstanbul,2019.

Grau Donatien:**La mémoire numismatique de l'empire romain,** Les Belles-Lettres, Paris, 2022.

Grandazzi Alexandre: **La Fondation de Rome- Réflexion sur l'histoire;** Les Belles Lettres, Paris, 2018.

Grandazzi Alexandre:***« Penser les origines de Rome », Bulletin de l'Association Guillaume Budé, No 2, 2007.***

Grunberg Gerard: **« Biblioteca Alexandrina »** dans Christian Jacob et Luce Giard, (dir.), Des Alexandries I. Du livre au texte, BNF. Paris,2001.

Günbattı Cahit:***"Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet".*** Archivum Anatolicum. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara 1997.

Gürbüzer Mehmet: "***Hellenistik Dönemde Propaganda"*** https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/hellenistik-donemde-propaganda

Hartog François:**Le miroir d'Hérodote, essai sur la représentation de l'autre;-** Gallimard, Paris,1991.

Herodot: **L'enquête;** Livres II, Edition Andre Barguet, Paris, 1976

Hiérnard, Jean: ***« Une source de l'histoire romaine: la monnaie impériale de Septime Sévère à Constantin: L'empire Romain de 192 à 325*** », Pallas, Hors-série, 1997.

Hiesel, Gerhard et Strocka, Volker M.: ***« Die Bibliothek von Nysa am Mäander. Vorläufiger Bericht über die Kampagnen 2002-2006*** », dans Archäologischer Anzeiger 2006/2.

Horatius: **Ars Poetika**; İngilizceden Çevirenler: Irmak Bahçeci, Eren Buğlalılar, Barış Yıldırım, Tiyatro Araştırmaları Dergisi,Sayı: 19, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara,2005.

https://archive.org/details/ArtOfTheFirstCitiesTheThirdMillenniumB.C.FromTheMediterraneanToTheIndusEditedByJ/page/n225/mode/2up (3.7.2023)

Huyghe François Bernard: **De la Rhetorique a la Propagande**" 3 Aut 2010 (http://www.huyghe.fr/actu_137.htm)

Joannès Francis:**Dictionnaire de la civilisation mésopotamienne;**Robert Laffont, coll. « Bouquins », Paris, 2001.

Kağnıcı Gökhan: ***"Kral Yazıtlarındaki Propaganda Biçimleri: Erhanedanlar***

Döneminden Eski Babil'in Sonuna Kadar" Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 27, Mayıs 2017.

Kamil Jill: **The Ancient Egyptians Life in The oldKingdom;** The American University Cairo Press, Cairo, Egypte, 1996.

Kasar Özgün:"***Perslerde Propaganda***" Aktuel Arkeoloji, https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/arkeoloji/perslerde-propaganda.(26 Temmuz 2022)

Kapuściński Ryszard: **Mes voyages avec Hérodote;** Feux croisés , Paris, 2004.

Kaygusuz Suat: **Antik Yunan ve Roma'da Onurlandırma-Propaganda, Gelenekler ve Kentler;** Sakin Kitap, İzmir, 2022.

Keskin Uğur, Büyük Köksal: ***"Antik Yunan Yazınsal Oyunlarında Yönetim Düşüncesi"*:** Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 18, Sayı:1, Yıl:2013

Köroğlu Kemalettin: **Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar**İ; letişim Yayınları, İstanbul,2015.

Kınal Füruzan: **Eski Mezopotamya Tarihi**. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi, Ankara, 1983, s. 75; Sollberger et Kupper: 1971,

Kuhrt Amelie: **Eski Çağ'da Yakındoğu: M. Ö. 3000 – 330;** Çeviren Dilek Şendil), II Cilt, 2. baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.

L'Histoire commence en Mesopotamie: Exposition/ 2 Nov.- 23Janv.2017, Dossier Pedogojique, Louvre, Paris, 2017.

La bibliothèque d'Alexandrie et l'histoire des textes, Liège, Cedopal. 1990

Landrin Xavier ***"Propagande"*** Encyclopedia Universalis, 7 Novembre 2014; http://www.universalis.fr/ enclopedie/propagande

Le Bohec Yann: **Rome, Ville Et Capitale, De Cesar A La Fın Des Antonins;** Edition du Temp, Paris, 2001.

Le Rider Georges: **Alexandre Le Grand: monnaies, finances et politique;**PUF, coll. « Histoires »,Paris, 2003.

Loik Thibaut Borgies: **Le conflit propagandiste entre Octavien et Marc Antoine: De l'usage politique de la uituperatio entre 44 et 30**; Collection Latomus, Brussels 2016

Maehler, Herwig: ***« Alexandria, the Mouseion, and cultural identity*** », dans Hirst, Anthony et Silk, Michael (dir.), Alexandria, real and imagined, Lon-

dres, 2004.

Markova Ivana: ***"Persuasion et propaganda"*** Diogène 2007/1 No: 217

Martin Paul M.: **La Guerre des Gaules, La Guerre civile;** French Edition, Paris, 2000.

Meritt, Benjamin D., ***« Greek Inscriptions*** », dans Hesperia 15/1946

Meyer Michel: **La Rethorique;** Presses Universitaires de France, Coll. Que Sais-Je, Paris,2004.

Meyer Michel: **Retorik;** Dost Yayınevi Kitapları,Ankara 2009.

Méthy Nicole: ***"Éloge rhétorique et propagande politique sous le Haut-Empire: L'Exemple du Panégyrique de Trajan***", Mélanges de l'École française de Rome, Antiquité, vol. 112, no 1,‟2000.

Nadir Çetin Beyzade: "***Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması***" Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 24, Sayı: 2, Elazığ, 2014.

Nahavandi Yves Bomati, Houchang: **Les grandes figures de l'Iran**: Perrin, Paris, 2015.

Ndiaye Emilia: ***"Stratégies d'appropriation des conquêtes d'Alexandre :l'exemple des « barbares » chez Quinte-Curce et chez Arrien"***FEC - Folia Electronica Classica (Louvain-la-Neuve) - Numéro 9 - janvier-juin 2005.

Ndiaye Emilia**: "L'étranger "barbare" à Rome: essai d'analyse sémique",** AC, 74, 2005.

Neil Collins:"***Art Romain: Origines, Histoire, Types, Caractéristiques***" https://fr.gallerix.ru/pedia/roman-art/ (19 .7.2023)

Neill William H. Mc: **Dünya Tarihi**; Çeviren Alaeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankar, 2003.

Nelles P: ***« Juste Lipse et Alexandrie: les origines antiquaires de l'histoire des bibliothèques »*** dans Baratin, Marc et Jacob, Christian (dir.), **Le pouvoir des bibliothèques. La mémoire des livres en Occident**, Albin Michel. Paris,1996

Nutku Özdemir: **Dünya Tiyatrosu Tarihi;** C.I, Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1985

Oeuvre Morale de Plutarque: **Vies des dix orateurs**; Tom: I- IV,Traduite de Greque Par Alexis Pieron, Charlpentier, Librere-Editeur, Paris, 1853.

Öz Esma, Albayrak İrfan: ***"Çiviyazılı Belge ve Kitâbelerde Kralları Tanımlayan Unvan ve Sıfatlar",*** History Studies 7/1, 2015.

Pandey Nandini B.***: "Caesar's Comet, the Julian Star, and the Invention of Augustus";*** Transactions of the American Philological Association (1974-2014) Vol. 143, No. 2 (Autumn 2013)

Platon:"**Georgias"** Oeuvres de Platon; Traduites Par Victor Cousin, Tome Troisimeme, Bossonge Freres, Libraire, Paris,(http://remacle.org/bloodwolf/philosophes/platon/cousin/gorgias.htm)

Platon: **Georgias Ya da Retorik Üzerine**; Çevirenler, Mehmet Rifat, Sema Rifat, Hasan Ali Yücel Klasik Dizisi, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları, İstanbul, 1999;

Platon: **Georgias;** Melih Cevdet Anday, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

Sabin George: **Siyasal Düşünceler Tarihi;** Eski Çağ-Orta Çağ, Çeviren, H.Rızatepe, Sevinç Matbaası, Ankara, 1969.

Salles, Catherine***« Les bibliothèques publiques de Rome »,,*** dans Le Bohec, Yann (dir.), Rome, ville et capitale de César à la fin des Antonins, Paris, éditions du temps.2001

Salvini B. André-: **Le Code de Hammurabi**, Réunion des musées nationaux, Paris, 2008.

Sauvage Martin: ***"La construction royale en Mésopotamie: ingénierie, administration et propaganda"***, Arché Orient - Le Blog, 27 mai 2016, [En ligne] https://archeorient.hypotheses.org/6157

Selen Nevin: " ***Güzel Söz Söyleme Sanatının Tarihsel Gelişimi***" Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, Cilt:XXIX, Sayı: 1-4, Ocak-Haziran 1971-Temmuz-Aralık 1978.

Sevin Veli**: Yeni Assur Sanatı II: Resim;** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2019.

Shear, Theodor L.: ***« The campaign of 1933 »*** dans Hesperia 4/1935.

Shear Jr, Theodor L.: « ***The Athenian Agora : Excavations of 1973-1974*** », dans Hesperia 44/1975

Shear Jr, Theodor L.: ***« The Athenian Agora excavations of 1972*** », dans Hesperia 42/ 1973.

Sina Ayşen: **Atinalı Perikles: Yaşamı ve Dönemi**; Tiydem Yayıncılık, Ankara, 2011.

Sollberger Edmond et Kupper Jean-Robert: **Inscriptions royales sumériennes et akkadiennes,** Le Cerf, coll. Littératures anciennes du Proche-Orient, Paris, 1971.

Suspène Arnaud: ***"En guise d'introduction: les enseignements du portrait monétaire de Caesar https://journals.openedition.org/etudesanciennes/399***

Stron Wilfried: **La Puissance du Discours. Une Petite Histoire de la Rethorique Dans La Grece Antique et a Rome;** Les Belles Lettres,Frenche Edition, Paris, 2010

Perrin Éric: "***Propagande et culture théâtrale à Athènes à l'époque hellénistique".*** In: Pallas, 47/1997.

Pfeiffer Rudolf:**History of the classical scholarship: from the beginning to the end of the Hellenistic era;** Clarendon Pres, Londres, 1968.

Quintien: **Institutions Oratoires;** Tome. I, Les Belles Letteres Coll. "Bude Serie Latine" , Paris, 1989.

Rambaud M: **L'art de la déformation historique dans les « Commentaires » de César** , Paris 1966).

Recio J. García: ***« L'image de Babylone dans les sources bibliques*** » dans André-Salvini Béatrice:**Babylone**; Hazan - Musée du Louvre éditions, Paris, 2008.

Recio J. García: ***« Babylone dans le Talmud de Babylone*** », dans **Babylone:** 2008.

Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro İle İlgili Makaleleri: Hazırlayan, Kemal Yavuz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul,1976.

Robin Vassiliki Gaggadis- et Picard Pascale: **La Sculpture Romaine en Occident Nauveaux Regard;** Publications du Centre Camille Jullian, Éditions Errance, Paris, 2016.

Robrieux Jean Jacques: **Elemans de Rethorique Et d'Argumentation;** Dunot, Paris, 1993.

Rollinger R: ***« L'image et la postérité de Babylone dans les sources classiques*** », dans **Babylone**:2008.

Rosen Michael, Wolf Jonathan: **Siyasal Düşünce**; Çeviren, Sevda Çalışkan, Dost Kitabevi, Ankara, 2006.

Royer Camille:" ***Le langage figuratif de la propagande augustéenne: compara-***

ison entre les cuirasses de l'Auguste de Prima Porta et de la statue posthume de Caius César."; http://camilleroyer.blogspot.com/2012/02/le-langage-figuratif-de-la-propagande.html

Roussel Denis: **Les Historiens grecs,** Presses universitaires de France (PUF), Collection Sup 2, Paris, 1973.

Tekin Engin Cihat: **Asurbanipal Kütüphanesi;** Hiperyayın, İstanbul, 2019.

Teraman Özel: ***"İdeolojinin Somutlaştırılması: Behistun Yazıtı Üzerinden Bir İnceleme*"** ; **Mnemes Kharin**-Filiz Dönmez-Öztürk Anısına Makaleler-Anadolu Arkeolojisi, Epigrafisi ve Eskiçağ Tarihine Dair Güncel Araştırmalar, Ediörler; Bülent Öztürk - Hüseyin Sami Öztürk, Kenan Eren - Bünyat Burak Aykanat - Hazal Azeri, Homer Kitabevi, İstanbul, 2019.

Theodorapulos V.T.: **Atika Retoriğine Giriş;** Çeviren, Sema Sandalcı, Arkeoloji ve Sanat, Antik Edebiyat ve Kültür Eserleri Dizisi: 5, İstanbul, 2004.

Tzu **Sun : L'art de la guerre; Économica, Paris,1999)**

Veyne Paul: ***"Les alimenta de Trajan, dans Les empereurs romains d'Espagne"*;** Actes du Colloque international, Madrid-Italica 31 mwwwwwwwqars-6 avril 1964, Paris 1965.

Veyne Paul: Louis Marin**: Propagande expression roi, image idole oracle Visibilité et lisibilité des images du pouvoir**; Arkhê éditions, Broché, Paris, 2011.

Weidner, E**. : Die Bibliothek Tiglatpilesers I. Archiv für Orientforschung, 16. 1952/1953.**

Wilberg, Wilhelm, Theuer, Max, Eichler, Fritz et Keil, Josef**Forschungen in Ephesos 5, 1 :** die Bibliothek, Vienne, Österreichisches Archäologisches Institut, 1953,

Wolkow: **Catalogue des Monnaies Romaine**; Gallien l'emission dite "du Bestiaire" Atelier de Rome, Types,variants, prix, Edition Bnumis, Paris, 2017.

Yaşın C em; ***"Medya ve Siyaset*" Medya Siyaset Kültür**; T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2013.

Yetkin Çetin; **Siyasal Düşünceler Tarihi;** Cilt:I, Ortaçağ'ın Sonuna Kadar Mezopotamya, Hint, Çin, Yunan, Roma,Hıristiyan, İslam Ve TürkSiyasal Düşüncesi, Salyangoz Yayınları, İstanbul, 2008.

Yot Angélique: **"*Historiographie, art et politiqu : l'instrumentalisation de la crise sous l'empereur Auguste*"** Sciences Humaines Combinees, Ed-les, 3ème | Année 2009.

Yves Albert Douge**: Le Barbare: Recherches sur la conception romaine de la barbarie et de la civilization;** Collection Latomus, Bruxelles, 1981.

Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacıların Fotoğrafik Temsili

Anadolu Ajansı Örneği

Devrim Deniz EROL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-116-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 3
GİRİŞ 5

BÖLÜM 1

1.1. Fotoğraf ve Gerçeklik 8
1.2. Fotoğraf ve Temsil 12
1.2.1. Temsil Kavramına Yönelik Yaklaşımlar 13
1.2.1.1. Yansıtma Teorisi 13
1.2.1.2. Kasıtlı Yaklaşım 15
1.2.1.3. İnşacı Yaklaşım 16

BÖLÜM 2

2.1. Suriye İç Savaşı 28
2.2. Türkiye'deki Suriyeli Sığınmacılar 30
2.3. Türkiye'deki Suriyeli Kadın Sığınmacılar 40
2.3. Kadınların Medyada Temsili 48
2.3.1. Toplumsal Cinsiyet İlişkileri, Medya ve Kadınlar 48
2.3.2. Suriyeli Kadın Sığınmacıların Basındaki Fotoğrafik Temsili 57

BÖLÜM 3

3.1. Araştırmanın Yöntemi 67
3.2. Bulgular 73
3.2.1. Türkiye'ye Entegre Olma Teması 73
3.2.2. Savaş Kurbanı Teması 81
3.2.3. Haber Fotoğraflarında Suriyeli Sığınmacı Kadınlar ve İzleyici 88
3.2.3.1. Sosyal Mesafe 88
3.2.3.2. Sosyal ilişki 91
3.2.3.3. Sosyal Etkileşim 95

3.2.4. Suriyeli Kadın Sığınmacıların Sosyal Aktörler Olarak Fotoğrafik Temsili 98

SONUÇ 102

KAYNAKÇA 108

ÖNSÖZ

Elinizdeki çalışma, bir seneyi geçen bir süre sonunda kitaplaştırılabildi. Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde girdiğim fotoğraf derslerim, bir taraftan bu sürenin uzamasında etkili olurken diğer taraftan da öğrencilerle olan iletişimim kitabın içeriğinin oluşturulmasına fayda sağladı. Kitap hem temsil konusundaki literatüre bir katkı sağlaması amacıyla hem de iletişim öğrencilerinin "Nedir bu fotoğrafik temsil?", "Fotoğraf nasıl gerçeği yansıtmaz?", "Bu şimdi manipülasyon değil mi hocam?" gibi sorularını cevaplandırmak amacıyla kaleme alındı. Diğer taraftan, Türkiye'de yükselen sağ popülizm dalgası, araştırma konusunun nasıl ele alınacağına etki etti. Bir tarafta Suriyeli sığınmacıları, gerçek failleri ve nedenleri gizlemek pahasına, günah keçisi olarak toplumun önüne atan bir tuhaf "milliyetçilik"; kendine her zaman tarihsel ve haklı nedenler bulan "ırkçılık" ve "yabancı düşmanlığı" diğer tarafta ise "Müslüman din kardeşlerimiz" söylemiyle milyonlarca sığınmacıyı "açık kapı" politikasıyla kucaklayanlar ve Avrupa ülkelerinin son dönem mülteci politikalarına destek verenler var. Tüm bu curcunanın ortasında Suriyeli sığınmacılara, özellikle de daha dezavantajlı konuma sahip olan sığınmacı kadınlara ve onların fotoğrafik temsiline yönelik farklı bir bakış açısı geliştirmenin gerekliliği, kitabın içeriğinin belirlenmesinde etkili oldu. Kitap bu bağlamda eleştirel kültürel çalışmalar, göstergebilim, fotoğrafik temsil gibi alanların yanı sıra kadın çalışmaları ve göç çalışmalarıyla eklemlenerek tasarlandı.

Bir de dostlar var… Tüm bu süreçte beni cesaretlendiren, destekleyen, en kritik anlarda İngilizce çevirileriyle ve değerlendirmeleriyle yardımıma koşan Osman Burak Tosun'a teşekkürü bir borç biliyorum. Bir de Mavi'ye ve Kahve'ye teşekkürlerimi sunuyorum, var oldukları için.

KAYNAKÇA

AA (2013). Suriyeliler Bizim Misafirlerimiz. Erişim tarihi: 10.10.2022. https://www.aa.com.tr/tr/politika/suriyeliler-bizim-misafirlerimiz/226953

Adar, Aslı Ş., Saniye Dedeoğlu ve Güneş Kurtuluş (2023). Türkiye'de Kadın Kooperatifleri: Mevcut Durum Analizi, Kadın Güçlenmesi ve İstihdam Yaratma Potansiyeli. *Çalışma ve Toplum*, 2, 1171-1207

AFAD (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar.* Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/17934/xfiles/turkiye_deki-suriyeli-kadinlar_-2014_2_.pdf

_____(2017). *Türkiye'deki Suriyelilerin Demografik Görünümü, Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentilerine Yönelik Saha Araştırması.* Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. Ankara. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/25337/xfiles/17aTurkiye_deki_Suriyelilerin_Demografik_Gorunumu_Yasam_Kosullari_ve_Gelecek_Beklentilerine_Yonelik_Saha_Arastirmasi_2017.pdf

Akay, Zilan (2021). Göçmen Sorununa Tampon Siyaseti. *Birgün*. Erişim tarihi: 20.10.2023. https://www.birgun.net/haber/gocmen-sorununa-tampon-siyaseti-353134

Akınerdem, Feyza (2016). *Türkiye Medyasında Kadınların Temsili: Gazete ve İnternet Haberciliği Raporu*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://hrantdink.org/attachments/article/458/Turkiye-Medyasinda-Kadinlarin-Temsili.pdf

Alankuş, Sevda (2007) Önsöz: Neden Kadın Odaklı Habercilik? *Habercinin El Kitabı: Kadın Odaklı Habercilik*, (Der.) Sevda Alankuş, 25-67. İstanbul: IPS

ALJAZEERA TURK (2011). Suriye'nin Dini ve Etnik Haritası. Erişim tarihi: 16.02.2023. https://www.aljazeera.com.tr/haber/suriyenin-dini-ve-etnik-haritasi

Amores, Javier J., Carlos Arcila-Calderon ve Beatriz Gonzalez de Garay (2020). The Gendered Representation of Refugees Using Visual Frames in the Main Western European Media. *Gender Issues*, 37, 291-314

Aristoteles (2005). *Poietika*. (Çev.) Nazile Kalaycı. Ankara: Bilim ve Sanat

Arslan, Ahmet (2009). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Adres

Aswad, Noor G. (2019). Biased Neutrality: The Symbolic Construction of the Syrian Refugee in The New York Times. *Critical Studies in Media Communication*, 36(4), 357-375

Ateşok, Zeynep Ö. (2023). Entegrasyon/Uyum. *TÜBİTAK Ansiklopedi*. TÜBİTAK Bilim ve Toplum Başkanlığı Popüler Bilim Yayınları. Erişim tarihi: 20.06.2023. https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/entegrasyon_uyum

Barrett, Terry (2009). *Fotoğrafı Eleştirmek İmgeleri Anlamaya Giriş*. (Çev.) Yeşim Harcanoğlu. İstanbul: Hayalbaz

Barthes, Roland (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. (Çev.) B. Vardar ve M. Rifat. Ankara: Kültür Bakanlığı

_____(1993). The Photographic Message. *A Barthes Reader.* (Ed.) Susan Sontag, 194-210. New York: Vintage

_____(1996a). *Camera Lucida: Fotoğraf Üzerine Düşünceler.* (Çev.) Reha Akçakaya İstanbul: Altıkırkbeş

_____(1996b). *S/Z.* (Çev.) S. Kasar. İstanbul: Yapı Kredi

_____ (2003). *Çağdaş Söylenler.* (Çev.) Tahsin Yücel. İstanbul: Metis

_____ (2017) *Görüntünün Retoriği, Sanat ve Müzik*. (Çev.) Ayşenaz Koş ve Ömer Albayrak. İstanbul: Yapı Kredi

Bayır, Dicle ve Fırat Aksu. (2020). Açık Kapı Politikasından Güvenlik Tehdidine Türkiye'de Suriyeli Sığınmacılar Olgusu. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 324-356

Bazin, André. (2005). The Ontology of the Photographic Image. *What is Cinema Volume I.* (Çev.) Hugh Gray, 9-16. California: University of California Press.

Baudelaire, Charles (1980) The Modern Public and Photography. *Classic Essays on Photography.* (Ed.) Alan Trachtenberg, 83-89. Maine: Leete's Island.

BBCNews Türkçe (2018). Özgür Suriye Ordusu Nedir: 2011'den 2018'e Örgütün Yaşadığı Dönüşüm. Erişim tarihi: 10.03.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42862756

_____ (2013). Suriye Alevileri: Katliamdan İktidara. Erişim tarihi: 16.02.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/03/130314_suriye_alevileri_1

Bellafronto, Catherine (2005). Women's Rights in the Middle East and North Africa-Syria. *Freedom House*. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://www.refworld.org/docid/47387b70c.html

Bengi, Hilmi (2012). Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 50, 299-341

Bentham, Jeremy (2016). *Panoptikon-Gözün İktidarı*. (Çev.) Barış Çoban. İstanbul: Su

Berger, John (2015). *Bir Fotoğrafı Anlamak*. (Çev.) Beril Eyüboğlu. İstanbul: Metis.

Bianet (2022). Suriye İnsan Hakları Gözlem Evi Raporu. Erişim tarihi: 10.03.2023. https://m.bianet.org/bianet/dunya/259219-11-yilda-610-bin-olu-2-1-milyon-sakat-13-milyon-evsiz#:~:text=Suriye%20İnsan%20Hakları%20Gözlemevi%20(SOHR,13%20milyon%20kişi%20evini%20kaybetti

Bilgin, Nuri (2014). *Sosyal Psikoloji*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi

Birgün (2019). Erdoğan: Sığınmacılar İçin Harcadığımız Para 40 Milyar Doları Aşmış Durumda. Erişim tarihi: 20.10.2022. https://www.birgun.net/haber/erdogan-siginmacilar-icin-harcadigimiz-para-40-milyar-dolari-asmis-durumda-280421

Bora, Aksu (2017). Kesişimsellik. *Birikim Dergisi*. Erişim tarihi: 12.02.2023. https://birikimdergisi.com/haftalik/8225/kesisimsellik

Bozkurt, Kutluhan (2008). Suriye İç Savaşı: Savaşın Yarattığı Mültecilik Akınının Türkiye ve Avrupa Birliği'ne Yansımaları. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 1(1), 57-70

Büker, Seçil (2018). *Medyada Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*. Ankara: CEİD. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://ceidizler.ceid.org.tr/dosya/ceidWeb1.4.1.1.7.pdf

Cankurtaran, Özlem ve Hande Albayrak (2019). *Suriye'den Türkiye'ye Kadın Olmak*. (Ed.) Şevkat Bahar Özvarış ve Türküler Erdost. Ankara: Elma

Caillods, Françoise (1998) Education Strategies for Disadvantaged Groups: Some Basic İssues. *Working Document in the Series: IIEP Contributions No. 31*. Paris: International Institute for Educational Planning/UNESCO

Caro, Luis Pinedo (2020). *Türk İşgücü Piyasasında Suriyeli Mülteciler*. ILO Türkiye Ofisi. Erişim tarihi: 28.10.2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_739463.pdf

CEİD (2022). *Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Raporu 2021-2022*. (Haz.) Gülay Toksöz, Ülker Şener, Sunay Demircan vd. Ankara:

CEİD. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://ceidizler.ceid.org.tr/Turkiye-de-Toplumsal-Cinsiyet-Esitliginin-izlenmesi-Raporu-2021-2022-i329

Christie, Nils (1986). The Ideal Victim. *From Crime Policy to Victim Policy, Re-orienting The Justice System*. (Ed.) Ezzat A. Fattah, 17-30. London: The Macmillan Press

Coward, R.ve John Ellis (1985). *Dil ve Maddecilik: Semiyolojideki Gelişmeler ve Özne Teorisi*. (Çev.) E. Tarım. İstanbul: İletişim

Çelenk, Sevilay (2010). Kadınların Medyada Temsili ve Etik Sorunlar. *Televizyon Haberciliğinde Etik*. (Ed.) Bülent Çaplı ve Hakan Tuncel, 229-236. Ankara: Fersa

Danış, Didem ve Hilal Dikmen (2022). Türkiye'de Göçmen ve Mülteci Entegrasyonu: Politikalar, Uygulamalar ve Zorluklar. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21, 24-45

de Beauvoir, Simone (2010). *İkinci Cins: Evlilik Çağı*. (Çev.) Bertan Onaran. İstanbul: Payel

Dinçer, Yeşim (2020). Cinsel Şiddet Stratejik Bir Silah Olarak Ezidi Kadınlara da Kullanıldı-Feminist Psikiyatristler ile Söyleşi. Erişim tarihi: 14.02.2023. https://www.catlakzemin.com/cinsel-siddet-stratejik-bir-silah-olarak-ezidi-kadinlara-da-kullanildi-feminist-psikiyatristler-ile-soylesi/

Doğangün, Gökten ve Asuman Ö. Keysan (2022). Göçün Suriyeli Kadınların Toplumsal Cinsiyet Pratikleri Üzerindeki Etkisi: İmkânlar ve Zorluklar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,* 77(1), 125-150

Doğanay, Ülkü ve Çoban Keneş (2016). Yazılı Basında Suriyeli 'Mülteciler': Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası. *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 143-184

Efe, İ., M. Pandır ve A. F. Paksoy (2018). *Algılar ve Gerçekler Arasında Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar.* Ankara: Nobel.

Elmas, Şeyda ve Alaaddin F. Paksoy (2020). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Kadınların Temsili. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 35, 184-210

EIGE (2023). disadvantaged groups. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://eige.europa.eu/publications-resources/thesaurus/terms/1174

Erdoğan, Deniz (2018). *Yerel Medyada Nefret Söylemi: Suriyeli Sığınmacıların Kilis Yerel Basınında Temsili*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdoğan, Murat (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Ankara: Orion

Erol, Devrim D. (2013a). *Türkiye Yazılı Basınında Yugoslavya Savaşları ve Savaş Foto Muhabirliği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

_____ (2013b). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkiye Yazılı Basınında Şiddet Haberleri ve Haber Fotoğrafları. *Selçuk İletişim*, 8(1), 192-211

_____ (2021). Türkiye'deki Gazetelerin İnternet Sitelerinde Çilem Doğan Davası. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 8(2), 381-412

Erol, Ceren S. ve Burçin K. Kızıldaş (2020). "*Ben Susmadım Diğer Kadınlar da Susmasın" Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet ve Ayrımcılık: Ankara'da Yaşayan Suriyeli Kadınların Deneyimleri*. Ankara: Şen

Euronews (2022). Erdoğan: 1 Milyon Suriyelinin Geri Dönüşü İçin Proje Hazırlıyoruz. Erişim tarihi: 10.10.2022. https://tr.euronews.com/2022/05/03/erdogan-1-milyon-suriyelinin-geri-donusu-icin-proje-haz-rl-yoruz

Evrensel (2019). Anadolu Ajansı'nın Denetimi Cumhurbaşkanlığı'na Bağlandı. Erişim tarihi: 15.06.2023. https://www.evrensel.net/haber/377762/anadolu-ajansinin-denetimi-cumhurbaskanligina-baglandi

Fiske, John (1996). *İletişim Çalışmalarına Giriş* (Çev.) Süleyman İrvan. Ankara: Bilim ve Sanat.

Foucault, Michel (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev.) M. A. Kılıçbay. Ankara: İmge.

_____(1993) *Michel Foucault Ders Özetleri 1970-1982*. (Çev.) Selahattin Hilav. İstanbul: YKY

_____(1999) *Bilginin Arkeolojisi*. (Çev.) Veli Urhan. İstanbul: Birey

_____(2003a). *İktidarın Gözü*. (Çev.) Işık Ergüden. İstanbul: Ayrıntı

_____(2003b). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev.) Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Ayrıntı

Google (2023). temsil sözlük anlamı. Erişim tarihi: 02.03.2023, https://www.google.com/search?q=temsil+sözlük+anlamı

Göç İdaresi Başkanlığı (2022), Türkiye'de Geçici Koruma. Erişim tarihi: 10.10.2022. https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma

Göç Terimleri Sözlüğü (2009). (Çev.) Littera Çeviri ve Dil Hizmetleri, (Ed.) Bülent Çiçekli. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü

Gökçe, Özlem Toker (2021). Arap Baharı Sürecinde Suriye İç Savaşı ve Esad Rejiminin Ayakta Kalma Nedenleri (2011-2014). *Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 24-51

Göksedef, Ece (2021). Suriye'de Savaşın 10 Yılında 10 Kritik Dönüm Noktası. *BBC Türkçe*. Erişim tarihi: 10.03.2023. https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-56377932

Görgü, Elif (2023). Yunanistan Mülteci Faciasını Tartışıyor: Akdeniz'de Büyük Irkçı Katliam! *Evrensel*. Erişim tarihi: 20.10.2023. https://www.evrensel.net/haber/492436/yunanistan-multeci-faciasini-tartisiyor-akdenizde-buyuk-irkci-katliam

Güngör, Melike ve Özge Döm (2017). The Image of Syrian Women in Turkish Newspapers: Double Burden Hidden in the Frame. *ASOS Journal*, 50, 313-328

Güz, Nurettin (2023). Anadolu Ajansı. *Atatürk Ansiklopedisi*, 1-8. Erişim tarihi: 20.06.2023. https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/anadolu-ajansi/?pdf=3860

Hall, Stuart (2017). *Temsil, Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. (Çev.) İdil Dündar. İstanbul: Pinhan

Haider, Ahmad S., Saleh S. Olimy ve Linda S. Al-Abbas (2021). Media Coverage of Syrian Female Refugees in Jordan and Lebanon. *SAGE Open*, 11(1), 1-21

Hançerlioğlu, Orhan (1993). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Remzi

Human Rights Council (2022). *Civilian Deaths in the Syrian Arab Republic, Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights*. A/HRC/50/68.

ILO (2018). *Global Wage Report 2018/19: What Lies Behind Gender Pay Gaps*. Geneva: International Labour Office. Erişim tarihi: 12.02.2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_650553.pdf

ILO ve TUİK (2020). *Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü: Türkiye Uygulaması*. Erişim tarihi: 12.02.2023. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf

Ipsos (2017). Mülteci Hayatlar Monitörü Yayında. Erişim tarihi: 02.01.2023 https://www.ipsos.com/tr-tr/multeci-hayatlar-monitoru-yayinda

Işık, S. (2011). Foucault'nun Marksist Tarih, İktidar ve İdeoloji Eleştirisi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 131-158

İlhan, Avni (1992). Bâtıniyye. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim tarihi: 10.03.2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/batiniyye

İnal, Ayşe (2003). Roland Barthes: Bir Avant-Garde Yazarı. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 9-38.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (2023). Birleşmiş Milletler 10 Aralık 1948. İnsan Hakları Derneği. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/

Johnson, Heather L. (2011). Click to Donate: Visual Images, Constructing Victims and Imagining the Female Refugee. *Third World Quarterly*, 32(6), 1015-1037

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği (2011*). İstanbul Sözleşmesi Tam Metni*. (Çev.) İnsan Hakları Ortak Platformu. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://istanbulsozlesmesi.org/sozlesmenin-tam-metni/

_____ (2023). İstanbul Sözleşmesi Kronolojisi. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://istanbulsozlesmesi.org/istanbul-sozlesmesi-kronolojisi/

Kan, Ezgi, Merve Nebioğlu, Şeyma Özkan vd. (2018). *Medyada Nefret Söyleminin İzleme Raporu Mayıs-Ağustos*. (Danışman) İdil Engindeniz. İstanbul: Hrant Dink Vakfı

Kaya, Ayhan, Susan B. Rottmann, Ela G. Aras, Zeynep Ş. Mencütek (2021). Geçiçi Koruma Altındaki Kişilerin Entegrasyonu. *Koruma, Kabul ve Entegrasyon: Türkiye'de Mültecilik*. (Çev.) A. Çağlar Deniz, 191-277. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi İktisadi İşletmesi

Kriebel, Sabine T. (2019). Fotoğraf Kuramlarının Kısa Bir Tarihi. *Fotoğraf Kuramı*. (Çev.) Aylin Ünal ve M. Emir Uslu, (Der.) James Elkins, 13-51. Ankara: Espas

Körükmez, Lülüfer, Didem Danış ve İlhan Z. Karakılıç (2022). Zorunlu Göç Bağlamında Suriyeli Kadınların Ücretli İşgücüne Katılımında Toplumsal Cinsiyet Müzakeresi. *Alternatif Politika*, 14(2), 201-228

Levent, Hediye (2021). Arap Ayaklanmalarının 10. Yılında Ortadoğu. *Gergedan Dergi*. Erişim tarihi: 22.02.2023. https://gergedan.press/hediye-levent-ile-arap-ayaklanmalarinin-10-yilinda-ortadogu-8879/

Marx, Karl ve Friedrich Engels (2013). *Alman İdeolojisi.* (Çev.) T. Ok ve O. Geridönmez. İstanbul: Evrensel

MEDİZ (2008). *Medyada Kadınların Temsil Biçimleri Araştırması.* (Proje Yöneticisi) Hülya Uğur Tanrıöver. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://www.haberdetoplumsalcinsiyet.org/arastirma-ve-analizler/arastirma-ve-raporlar/medyada-kadinlarin-temsil-bicimleri-arastirmasi/

MIPEX (2019). Turkey. Erişim tarihi: 20.10.2022. https://www.mipex.eu/turkey

Molinier, P ve Welzer-Lang D (2009) Kadınlık, Erkeklik, Erkeksilik. *Eleştirel Feminizm Sözlüğü*, (Çev.) Gülnur Acar Savran, 236-243. İstanbul: Kanat

Morgül, Kerem, Osman Savaşkan ve Burcu Mutlu (2021). *İstanbul'da Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Algı ve Tutumlar: Partizanlık, Yabancı Karşıtlığı, Tehdit Algıları ve Sosyal Temas*. İstanbul: TÜSES ve Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. Erişim Tarihi: 14.02.2023. https://tr.boell.org/sites/default/files/2021-06/Istanbulda%20Suriyeliler%20Raporu%20BASIM.pdf

Mülteciler Derneği (2021). Avrupa Birliği'nin Suriyeliler İçin Türkiye'ye Ödediği Para. Erişim tarihi: 20.10.2022. https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginin-suriyeliler-icin-turkiyeye-odedigi-para/

_____ (2022). Suriyeliler Seçimde Oy Kullanacak mı? Erişim tarihi: 20.10.2022. https://multeciler.org.tr/suriyeliler-secimde-oy-kullanacak-mi/

Narlı, Nilufer, Mine Özasçılar ve Işıl Zeynep Turkan Ipek (2020). Turkish Daily Press Framing and Representation of SyrianWomen Refugees and Gender-Based Problems: Implications for Social Integration. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 18(1), 1-21

Newhall, Beaumont, H. Robert Gernsheim ve Naomi Rosenblum (2023). history of photography. *Brittannica*. Erişim tarihi: 01.03.2023 https://www.britannica.com/technology/photography#ref886566

Oakley, Ann (2016). *Sex Gender and Society*. New York: Routledge

OLL (2021). Bentham's Panopticon. Erişim tarihi: 08.07.2021. https://oll.libertyfund.org/page/images-of-liberty-and-power-jeremy-bentham-panopticon

Platon (2007). *Devlet.* (Çev.) Hüseyin Demirhan. Ankara:Palme

Pandır, Müzeyyen (2019). Stereotyping, Victimization and Depolitıcization in the Representations of Syrian Refugees. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 409-427

_____ (2022). Social Exclusıon of Women Refugees in Publıc Imagination: Underrepresentation And Depersonalisation. *Ortadoğu ve Göç*, 12(2), 260-284

Pandır, Müzeyyen, İ. Efe ve A. F. Paksoy (2015). Türk Basınında Suriyeli Sığınmacı Temsili Üzerine Bir İçerik Analizi. *Marmara İletisim Dergisi*, 24, 1-26

Pierce, C. Sanders (1998). *The Essential Peirce: Selected Philosophical Writings Volume 2 (1893-1913)*. Peirce Edition Project. Bloomington: Indiana University Press.

Purvis, Trevor ve Alan Hunt (2014). Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji, Söylem, İdeoloji.... (Çev.) Simten Coşar. *Moment Dergi*, 1(1), 9-36

Rahmanı, Ilaf (2020). *Türkiye Basınında Suriyeli Sığınmacılara Yönelik Nefret Söylemi: Seçili Ulusal Gazetelerdeki Haber Analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Revel, Judith (2012). *Foucault Sözlüğü*. (Çev.) Veli Urhan. Ankara: Say

Ritzer, George (1996). *Modern Sociological Theory*. New York: McGraw

Sarup, Madan (2004). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev.) Abdülbaki Güçlü. Ankara: Bilim ve Sanat

Saussure, Ferdinand (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev.) Berke Vardar. İstanbul: Multilingual.

Science Museum Group (2023). Alphonse Bertillon. Erişim tarihi: 03.06.2023. https://collection.sciencemuseumgroup.org.uk/people/cp91644/alphonse-bertillon

Scruton, Roger (2018). Fotoğraf ve Temsil. *Fotoğraf Felsefesi, Doğanın Kalemi Üzerine Denemeler*. (Çev.) Aylin Ünal ve Hüseyin Yılmaz, (Der.) Scott Walden, 169-201. Ankara:Espas

Sekula, Allan (2013). Fotografik Anlamın Keşfi Üzerine. *Fotoğrafı Düşünmek*. (Çev.) Aylin Ünal, (Der.) Victor Burgin, 95-121. İstanbul:Espas

Sijani, Nasim O. (2023). A Corpus-Assisted Discourse Analysis of the Representation of Syrian Refugees in Canadian Newspapers. *Discourse & Communication*, 17(4), 1-26

SNHR (2022). Female Death Toll. Erişim tarihi: 11.02.2023. https://snhr.org/blog/2021/11/14/female-death-toll/

Solano, Giacomo ve Huddleston, Thomas (2020). *Migrant Integration Policy Index 2020*. Barcelona/ Brussels: CIDOB, MPG

Sözen, Metin ve Uğur Tanyeli (1996). *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Remzi

Sunata, Ulaş ve Esra Yıldız (2018). Representation of Syrian Refugees in the Turkish Media. *Journal of Applied Journalism & Media Studies*, 7(1), 129-151

Şaylan, Gencay (1999). *Postmodernizm*. Ankara: İmge

Şimşek, Berza (2022). Türkiye'deki Suriyelilerin Vatandaş Olma ve Oy Kullanma Koşulları Neler?. *BBC Türkçe*. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://www.bbc.com/turkce/articles/c1rereyd30ro#:~:text=Türkiye%27de%20Suriyeliler%20de%20dahil,istisnai%20hallerde%20de%20vatandaşlık%20verilebiliyor.

Şimşek, Doğuş (2019) Kimin için entegrasyon? Türkiye'deki Suriyeli Mültecilerin Entegrasyon Süreçleri. Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://tr.boell.org/tr/2019/10/03/kimin-icin-entegrasyon

Talbot, H. Fox (1844). *The Pencil of Nature*. London:Longman

T.C. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021). Bakan Selçuk: 'Kadın Haklarının Teminatı, Anayasamız Başta Olmak Üzere, İç Mevzuatımızdaki Mevcut Düzenlemelerdir. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://www.aile.gov.tr/ksgm/haberler/bakan-selcuk-kadin-haklarinin-teminati-anayasamiz-basta-olmak-uzere-ic-mevzuatimizdaki-mevcut-duzenlemelerdir/

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2003). *Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun*. Erişim tarihi: 28.10.2023. https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=4817&mevzuatTur=Kanun&mevzuatTertip=5

_____ (2016). *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik*. Erişim tarihi: 28.10.2023. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/3.5.20168375.pdf

_____ (2021). *Yabancıların Çalışma İzinleri*. Erişim tarihi: 28.10.2023. https://www.csgb.gov.tr/media/90062/yabanciizin2021.pdf

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2014). *Geçici Koruma Yönetmeliği*. Erişim tarihi: 20.10.2022. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf

_____ (2022). Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler. Erişim tarihi: 20.10.2022. https://www.goc.gov.tr/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler

_____ (2023). Geçici Koruma. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma-sss

TDK (2021), gerçek-ği. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim tarihi: 22.05.2021, https://sozluk.gov.tr.

_____(2022), temsil. Güncel Türkçe Sözlük. Erişim tarihi: 22.05.2022, https://sozluk.gov.tr.

_____(2023). tipoloji. Güncel Türkçe Sözlük, Erişim tarih: 25.03.2023, https://sozluk.gov.tr.

The Tahrir Institute for Middle East Policy (2017). *Syria's Women: Policies and Perspectives*. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://timep.org/wp-content/uploads/2017/07/SW-Peacebuilding-1.pdf

TİHEK (2019). *II. Uluslararası İnsan Hakları Bağlamında Ailenin Korunması Hakkı Sempozyumu Sonuç Bildirisi*. 29-30 Nisan 2019, Ankara. Erişim tarihi: 05.03.2023. https://tihek.gov.tr/upload/file_editor/2020/04/ailesonuc.pdf

Traces of the Real (2009). The Rhetoric of the Image-Roland Barthes (1964). Erişim tarihi: 20.11.2021, https://tracesofthereal.com/2009/12/21/the-rhetoric-of-the-image-roland-barthes-1977/

Turton, Sue (2017). Bosnian War Rape Survivors Speak of Their Suffering 25 Years on. *Independent*. Erişim tarihi: 14.02.2023. https://www.independent.co.uk/news/long_reads/bosnia-war-rape-survivors-speak-serbian-soldiers-balkans-women-justice-suffering-a7846546.html

Türkiye CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu (2022). *Türkiye CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulunun BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi'ne Sunduğu Gölge Raporu*. Erişim tarihi: 05.03.2023. https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2022/02/8.-Golge-Raporu-2022-yilinda-guncellenmis-versiyonu.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı (2016). Suriyeli Kardeşlerimize Vatandaşlık İmkânı Vereceğiz. Erişim tarihi: 10.10.2022. https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/45574/suriyeli-kardeslerimize-vatandaslik-imkni-verecegiz.html

Tümtaş, Mim S. (2020) *Nöbetleşe Dışlanma, Göç ve Sosyal Dışlanma Döngüsü*. İstanbul: İletişim

T24 (2012). Erdoğan: 200 Bine Yakın Suriyeli Kardeşimizi Misafir Ediyoruz. Erişim tarihi: 10.10.2022. https://t24.com.tr/haber/erdogan-200-bine-yakin-suriyeli-kardesimizi-misafir-ediyoruz,218698

_____ (2017). Suriye İç Savaşının Aktörleri Kimler? Erişim tarihi: 10.03.2023. https://t24.com.tr/haber/suriye-ic-savasinin-aktorleri-kimler,384746

Uluslararası Af Örgütü (2022). Mülteci Hakları. Erişim tarihi: 12.06.2022. https://www.amnesty.org.tr/icerik/multeci-haklari

_____ (2023). Ayrımcılık. Erişim tarihi: 12.06.2023. https://www.amnesty.org.tr/icerik/ayrimcilik

UN (2018). *Türkiye'de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi*. (Ed.) Alican Yücel, Cecilia Utas, Gretchen Luchsinger vd. Ankara: Haziran. Erişim tarihi: 12.02.2023. https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/09/SGDD-Suriyeli-Kadinlarin-ihtiyac-analizi-2018.pdf

UNHCR Türkiye (2022). Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar. Erişim tarihi: 12.10.2022. https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar

3RP (2020). *Türkiye-Suriye Krizine Müdahaleye Yönelik Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı*. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://www.wald.org.tr/Uploads/Pages/Module/EMW4D4KG202R1FZ595062RC6PI9O24.pdf

Ünal, Serdar ve Fatıma Doğan (2020). Yerli Halkın Bakışından Suriyeli Kadın Sığınmacılar: Mardin'de Yabancının Ötekileştirilmesi ve Ahlaki Dışlama. *OPUS*,15, 3284-3327

Üşür, Serpil S. (1997). *İdeolojinin Serüveni: Yanlış Bilinç ve Hegemonyadan Söyleme*. Ankara: İmge

Üzüm, İlyas (2007). Nusayrilik. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim tarihi: 18.06.2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/nusayrilik

van Dijk, Teun A. (1988). *News As Discourse*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates Publication

van Leeuwen, Theo (2008). *Discourse and Practice: New Tools for Critical Discourse Analysis*. (Ed.) Nikolas Coupland ve Adam Jaworski. New York: Oxford University

van Schaik, Richard W. (2015). *Visual Representations of (Syrian) Refugees in European Newspapers*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malmö University Faculity of Culture and Society.

Vardar, Nilay (2015). Mülteci, Göçmen, Sığınmacı Arasındaki Farklar? *Bianet*. Erişim tarihi: 02.06.2022. https://m.bianet.org/kadin/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar

Wallace, Rebecca (2018). Contextualizing the Crisis: The Framing of Syrian Refugees in Canadian Print Media. *Canadian Journal of Political Science*, 51(2), 207–231

Walton, Kendall (2018). Geçirgen Fotoğraflar: Fotoğrafik Gerçekliğin Doğası Üzerine. *Fotoğraf Felsefesi, Doğanın Kalemi Üzerine Denemeler.* (Çev.) Aylin Ünal ve Hüseyin Yılmaz, (Der.) Scott Walden, 29-69. Ankara: Espas

WEF (2022). *Global Gender Gap Report*. Erişim tarihi: 03.03.2023. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2022.pdf

WFP (2019). *Türkiye, Kapsamlı Savunmasızlık İzleme Çalışması 3. Tur.* Erişim tarihi: 02.01.2023. https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000112162/download/

Wilmott, Annabelle C. (2017) The Politics of Photography: Visual Depictions of Syrian Refugees in U.K. Online Media. *Visual Communication Quarterly*, 24(2), 67-82

Women's International League for Peace and Freedom (2020). Women in Power: One Syrian Town's Struggle for Change. Erişim tarihi: 10.02.2023. https://www.wilpf.org/women-in-power-one-syrian-towns-struggle-for-change/

Yalçın, İsmail (2008). Saç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. TDV İslâm Araştırmaları Merkezi. Erişim tarihi: 03.06.2023. https://islamansiklopedisi.org.tr/sac

Yeniçağ (2022). "Türkiye Mültecilerin Cazibe Merkezi" Diyen AKP'li Nergis: Bunlar Yabancı Değil, Bizim Din Kardeşimiz. Erişim tarihi: 10.10.2022. https://www.yenicaggazetesi.com.tr/akpli-vekilden-multeci-aciklamasi-bunlar-yabanci-degil-bizim-din-kardesimiz--548552h.htm#google_vignette

Zorlu, Begüm (2016a). Arap Ayaklanmaları'nın 5. Yılı: Kronoloji. *BİA Haber Merkezi*. Erişim tarihi: 22.02.2023. https://bianet.org/bianet/siyaset/171447-arap-ayaklanmalarinin-5-yili-kronoloji

_____ (2016b). Yedi Ülkede Arap Ayaklanmaları'nın Dünü Bugünü. *BİA Haber Merkezi*. Erişim tarihi: 10.03.2023.https://bianet.org/bianet/siyaset/171448-yedi-ulkede-arap-ayaklanmalari-nin-dunu-bugunu

Anadolu Ajans Haberleri

Balık Ağları Kadınların Maharetli Ellerinde Örülüyor, 18.09.2021, Lale Köklü Karagöz. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/balik-aglari-kadinlarin-maharetli-ellerinde-oruluyor/2368134

'Barış Sembollü Kooperatif' Suriyeli Kadınlara Geçim Umudu Oldu, 19.12.2019, Halil Fidan. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/baris-sembollu-kooperatif-suriyeli-kadinlara-gecim-umudu-oldu/1678018

DEAŞ'ın Hayatını Kararttığı Suriyeli Fatma, Açtığı Dernekle Yeni Hayatlara Dokunuyor, 14.10.2021, Cebrail Caymaz. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/deasin-hayatini-kararttigi-suriyeli-fatma-actigi-dernekle-yeni-hayatlara-dokunuyor/2391935

Gözlerim Görmediği Halde Cepheye Silah Taşıdığım İddia Edildi,10.08.2019, Mehmet Kara. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/suriyenin-iskence-magdurlari/gozlerim-gormedigi-halde-cepheye-silah-tasidigim-iddia-edildi/1554053

Sayacılık Kadınların Geçim Kaynağı Oldu, 18.07.2019, Feride Pelin İnal. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/sayacilik-kadinlarin-gecim-kaynagi-oldu-/1534967

Savaştan Kaçan Suriyeli Kadınlar, Hikayelerini Kitaplarında Anlattı, 28.08.2021, Feride Pelin İnal. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/savastan-kacan-suriyeli-kadinlar-hikayelerini-kitaplarinda-anlatti/2348773

Sığınmacı Kadınlar Avrupa'daki Hemcinslerinden Yardım İstedi, 07.03.2020, Şebnem Coşkun. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/siginmacilar-avrupa-yolunda/siginmaci-kadinlar-avrupadaki-hemcinslerinden-yardim-istedi/1757742

Suriyeli Kadınlar Güneş Enerjili Şarj Cihazı Üretimiyle Ekonomik Bağımsızlıklarını Kazanmaya Çalışıyor, 02.07.2021, Ebru Şengül Cevrioğlu. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyeli-kadinlar-gunes-enerjili-sarj-cihazi-uretimiyle-ekonomik-bagimsizliklarini-kazanmaya-calisiyor/2292242

Suriyeli Kadınlar İzmir'de Üzümü Pekmeze Çevirmeyi Öğreniyor, 11.12.2020, Halil Fidan. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyeli-kadinlar-izmirde-uzumu-pekmeze-cevirmeyi-ogreniyor/2073471

Suriyeli Kadınlara Türk Yemekleri Eğitimi, 08.07.2019, Halil Şahin. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyeli-kadinlara-turk-yemekleri-egitimi/1525865

Suriyeli ve Türk Kadınlar ANKA Projesi'yle İş Hayatına Hazırlanıyor, 06.11.2020, Cüneyt Kemal Özkök. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/suriyeli-ve-turk-kadinlar-anka-projesiyle-is-hayatina-hazirlaniyor/2034263

Suriyeli ve Türk Kadınlar 'Ekmek Kapısı'nda İstihdama Katıldı, 14.11.2019, İsmihan Özgüven. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyeli-ve-turk-kadinlar-ekmek-kapisinda-istihdama-katildi/1645102

Suriyeli ve Türk Kadınlar İzmir'de Midye Dolma Üretecek, 07.11.2019, Halil Fidan ve Bilal Güler. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/suriyeli-ve-turk-kadinlar-izmirde-midye-dolma-uretecek/1638463

'Şam'daki Cezaevinde Cehennemi Gördüm', 02.07.2019, Halil Şahin. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/suriyenin-iskence-magdurlari/samdaki-cezaevinde-cehennemi-gordum/1520951

Türkiye'ye Sığınan Kadınlar Birbirlerine Umut Oluyor, 08.03.2019, Sümeyye Özer ve Enes Canlı. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiyeye-siginan-kadinlar-birbirlerine-umut-oluyor/1412874

Türk, Suriyeli ve Afgan Kadınlar Kurdukları Kooperatifle Ailelerine Destek Oluyor, 21.12.2020, Feride Pelin İnal. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turk-suriyeli-ve-afgan-kadinlar-kurduklari-kooperatifle-ailelerine-destek-oluyor/2083699

Türk ve Suriyeli Kadınlar Kurdukları Kooperatifle Güçlerini Birleştirdi, 23.06.2021, Rauf Maltaş. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turk-ve-suriyeli-kadinlar-kurduklari-kooperatifle-gucleri-ni-birlestirdi/2282516

Türk ve Suriyeli Kadınlar Kovid-19 İle Mücadeleye Destek İçin Maske Üretiyor, 07.04.2020, Selahattin Erol. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turk-ve-suriyeli-kadinlar-kovid-19-ile-mucadeleye-destek-icin-maske-uretiyor/1795582

Türk ve Suriyeli Kadınlar Sergi Açtı, 29.06.2019, Feride Pelin İnal. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/turk-ve-suriyeli-kadinlar-sergi-acti/1519154

Türk ve Suriyeli Kadınları 'Sanat' Kaynaştırıyor, 27.05.2019, Feride Pelin İnal. Erişim tarihi: 22.08.2022. https://www.aa.com.tr/tr/yasam/turk-ve-suriyeli-kadinlari-sanat-kaynastiriyor/1490100

Haber Fotoğraflarında Yugoslavya Savaşları ve Savaş Mitleri

Devrim Deniz EROL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-115-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 3

BÖLÜM 1

1. Yugoslavya Savaşları: Ortaya Çıkışı ve Gelişimi 5
2. Savaşın Haber Fotoğraflarında Temsili 14

BÖLÜM 2

1. Yöntem 24
2. Bulgular 30
   2.1. Nicel Bulgular 30
      2.1.1. Haber Sayısı- Fotoğraf Sayısı- Savaşlara Göre Fotoğraf Sayısı 30
      2.1.2. İnsan, Şiddet ve Savaş Teknolojileri Kategorileri 31
         2.1.2.1. İnsan kategorisi ve alt kategorileri 31
         2.1.2.2. Şiddet kategorisi 34
         2.1.2.3. Savaş teknolojisi kategorisi 35
   2.2. Nitel Bulgular 36
      2.2.1. Hürriyet Gazetesi 36
         2.2.1.1. İnsan kategorisi 37
            2.2.1.1.1. Sivil alt kategorisi 37
            2.2.1.1.2. Asker alt kategorisi 39
            2.2.1.1.3. Politikacı alt kategorisi 42
         2.2.1.2. Şiddet kategorisi 44
         2.2.1.3. Savaş teknolojisi kategorisi 49
      2.2.2. Sabah Gazetesi 53
         2.2.2.1. İnsan kategorisi 53
            2.2.2.1.1. Sivil alt kategorisi 54
            2.2.2.1.2. Asker alt kategorisi 56
            2.2.2.1.3. Politikacı alt kategorisi 58

2.2.2.2. Şiddet kategorisi 60
2.2.2.3. Savaş teknolojisi kategorisi 66
2.2.3. Cumhuriyet Gazetesi 71
2.2.3.1. İnsan kategorisi 71
2.2.3.1.1. Sivil alt kategorisi 72
2.2.3.1.2. Asker alt kategorisi 74
2.2.3.1.3. Politikacı alt kategorisi 76
2.2.3.2. Şiddet kategorisi 78
2.2.3.3. Savaş teknolojisi kategorisi 82
2.2.4. Türkiye Gazetesi 87
2.2.4.1. İnsan kategorisi 87
2.2.4.1.1. Sivil alt kategorisi 88
2.2.4.1.2. Asker alt kategorisi 90
2.2.4.1.3. Politikacı alt kategorisi 92
2.2.4.2. Şiddet kategorisi 94
2.2.4.3. Savaş teknolojisi kategorisi 99
2.2.5. Zaman Gazetesi 103
2.2.5.1. İnsan kategorisi 104
2.2.5.1.1. Sivil alt kategorisi 104
2.2.5.1.2. Asker alt kategorisi 106
2.2.5.1.3. Politikacı alt kategorisi 108
2.2.5.2. Şiddet kategorisi 110
2.2.5.3. Savaş teknolojisi kategorisi 116

SONUÇ 121
KAYNAKÇA 144

GİRİŞ[1]

Fotoğrafın François Aragon tarafından, 1839 yılında Fransız Bilimler Akademisi'nde tanıtılmasından kısa bir süre sonra savaş ve fotoğraf arasındaki ilişki başlamaktadır. İlk savaş fotoğrafları, 1855 yılında Fenton tarafından Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında çekilmiştir. İngiliz Hükümeti tarafından görevlendirilen Fenton'un fotoğrafları gerek kendisi gerekse hükümet tarafından, askerlerin ve kamuoyunun moralini düşürmemek adına sansürlenmiştir (Freund, 2007: 97-98). Kırım Savaşı fotoğraflarından itibaren gerek savaş fotoğrafları gerekse bu fotoğrafların basında yer alışı, sorunlu alanlar olarak tarihe geçmişlerdir.

Basında yer alan savaşa ilişkin haber fotoğraflarında, savaşan taraflardan hangisinin haklı hangisinin haksız olduğuna yönelik anlamlar kurulabilmektedir. Bu fotoğraflar yoluyla masum kurbanların trajedisinin anlatımı, militarizmle ilişkili kahramanlık anlatıları ya da savaş teknolojilerinin yüceltilmesi de söz konusudur. Fotoğrafları yayınlanan bazı savaşlar, sanki hiçbir çatışma yaşanmamış ya da hiç kimse ölmemiş izlenimi verirken bazılarındaysa sadece kan ve gözyaşı görülmektedir. Bunun nedeni savaş fotoğraflarının belirli iktidarların dolayımından geçerek okuyuculara sunulmasıdır.

Sontag (2004: 100), medyada savaşların yayınlanma nedeninin tiraj ve reyting olduğunu vurgulamaktadır. Savaş fotoğrafları, içerdikleri şiddet olgusundan dolayı okurların ilgisini çekmekte, bu ilgi tirajları yükseltmektedir. Savaş fotoğraflarının basında kullanımı yoluyla uzak bölgelerde, okuyucunun doğrudan tanıklık edemeyeceği savaşlar, ona görsel olarak sunulmaktadır. Bu durumda savaş fotoğrafı savaşa ilişkin haberin destekleyicisi olabileceği gibi, haberin kendisi de olabilmektedir. Diğer taraftan foto muhabirlerinin çekmiş olduğu savaş fotoğrafları, dünyanın farklı bölgelerinde gerçekleşen savaşlara ilişkin görsel kanıtları ve belgeleri de oluşturmaktadır (Sontag, 1999: 22-23).

Fotoğraf makinesi, insanın görme algısına en yakın, görselleri üretmektedir. Bundan dolayı, fotoğrafların gerçekliği "yansıttığı" düşüncesi yaygındır. Ancak fotoğraf, gerçeğin kendisi değil onun temsilidir. Dolayısıyla kanıt ve belge olarak fotoğraf, gerçeklik bağlamında belirli sınırlılıklar da taşımaktadır. Fotoğraf, bir seçim sürecinin ürünüdür. Fotoğrafta bir olayın mekân, zaman ve tarihsel bağlamından koparılıp, çerçevelenerek sunulması, olayın yorumlanması söz konusudur (Barret, 2006: 42-46; Sontag, 1999: 23). Fotoğrafın gerçekliği tam olarak "yansıttığına" ve gerçekliğe yönelik bir kanıt olduğuna ilişkin yaygın görüşten dolayı fotoğraf-

1 Bu çalışma, 2013 yılında Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığım, "Türkiye Yazılı Basınında Yugoslavya Savaşları ve Savaş Foto Muhabirliği" isimli doktora tezimin yeniden düzenlenmiş, oldukça kısaltılmış ve kitaplaştırılmış halidir.

KAYNAKÇA

Afyoncu, E. (2010). Kazıklı Voyvoda. *National Geographic, Şubat*, ss.78-81.

Ahmetasevic, N. (2007). Justice report: Bosnia's book of the dead. BIRN. http://birn.eu.com/en/88/10/3377/. (Erişim tarihi: 12.02.2012).

Alankuş, S. (2007). Önsöz: Neden kadın odaklı habercilik? *Habercinin el kitabı: kadın odaklı habercilik* (Ed: S. Alankuş). İstanbul: IPS, ss. 25-67.

Alkan, T. (1979). *Siyasal toplumsallaşma ve ahlak*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Altınay, A. ve T. Bora (2002). Ordu, militarizm ve milliyetçilik. *Modern Türkiye'de siyasi düşünce: milliyetçilik* (Ed: T. Bora ve M. Gültekingil). İstanbul: İletişim, ss.140-154.

Anderson, B. (2011). *Hayali cemaatler: Milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (Çev: İ. Savaşır). İstanbul: Metis Yayınları.

Armaoğlu, F. (2010). *20. yüzyıl siyasi tarihi*. İstanbul: Alkım.

Aslan, M.Y. (2006). *Teoride ve uygulamada savaş suçları*. Ankara: Bilge.

Barrett, T. (2006). *Criticizing photographs: an ıntroduction to understanding images*. Boston: McGraw-Hill.

Barthes, R. (1979). *Göstergebilim ilkeleri* (Çev: B. Vardar ve M. Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı.

_____ . (1993). The photographic message. *A Barthes reader* (Ed: Susan Sontag). New York: Vintage, ss.194-210.

_____ (1998). *Çağdaş söylenler* (Çev: T. Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.

Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğü (2010). *Türkiye çapında dağıtım yapan ve resmi ilan ve reklam yayınlama hakkına haiz gazetelerin 1990-2010 yıllarına ilişkin aylık ortalama tirajları*. Kuruma, 08.11.2010'da yapılan 579 sayılı "Bilgi edinme" başvurusunda istenen bilgiler, 15.11.2010 tarihinde devrimde@anadolu.edu.tr adresine gönderilmiştir.

Bayraktaroğlu, A. (2013). İkinci Körfez Savaşında fotoğraf ve propaganda. *Belgesel fotoğraf*. http://www.belgeselfotograf.com/aid=100.phtml . (Erişim Tarihi: 02.01.2013)

BBC News (2007). Bosnia war dead figure announced. http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6228152.stm. (Erişim Tarihi: 12.10.2012).

Belge, M. (2012). *Militarist modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye*. İstanbul: İletişim yayınları.

Billig, M. (1997). *Banal nationalism*. Londra: Sage.

Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin kara baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları.

_____. (1999). *Bosna Hersek: yeni dünya düzeni'nin av sahası.* İstanbul: Birikim Yayınları.

Coward, R.ve J. Ellis (1985). *Dil ve maddecilik: semiyolojideki gelişmeler ve özne teorisi* (Çev: E. Tarım). İstanbul: İletişim Yayınları.

Çimen, A. ve G. A. Göğebakan (2012). *Tarihi değiştiren savaşlar.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Derman, İ. (1991). *Fotoğraf ve gerçeklik*. İstanbul: Ağaç Yayıncılık.

_____. (1999). Sayısal teknolojiler ve basın fotoğrafının doğruluk değeri. *Yeni Türkiye Dergisi, (2),* ss.112-120.

Enloe, C. (2004). Feminizm, milliyetçilik ve militarizm. *Vatan millet kadınlar* (Ed: A. G. Altınay). İstanbul: İletişim, ss.203-227.

Erbaş, A. (2003). Mütercimin önsözü. *Engizisyon: Orta Çağ Hıristiyan dünyasında dinsel şiddet* (Çev. Ali Erbaş). G. Testas ve J. Testas. İstanbul: İnsan Yayınları.

Euronews (2011). Croatian Serb Goran Hadziç denies war crimes. http://www.euronews.com/2011/08/24/croatian-serb-goran-hadzic-denies-war-crimes/. (Erişim Tarihi: 20.12.2012).

_____. (2012). Tolimir'e müebbet hapis cezası. http://tr.euronews.com/2012/12/12/ tolimir-e-muebbet-hapis-cezasi/. (Erişim Tarihi: 29.12.2012).

Fırat, N. S. (2008). Savaş fotoğraflarının kullanımı bağlamında propaganda ve manipülasyon. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Freund, G. (2007). *Fotoğraf ve toplum* (Çev: Ş. Demirkol). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Gellner, E. (2012). *Milliyetçiliğe bakmak* (Çev: S. Coşar, S. Özertürk ve N. Soyarık). İstanbul: İletişim.

Geray, H. (2004). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş.* Ankara: Genesis.

Griffin, M. (1999). The Great War photographs: constructing myths of history and photojournalism. *Picturing the past: media, history and photography* (Ed: B. Brennen ve H. Hart). Urbana/Chicago: University of Illinois Press, ss:122-158.

_____ (2004). Picturing America's 'War on terrorism' in Afghanistan and Iraq photographic motifs as news frames. *Journalism, 5 (4)*. London: Sage, ss. 381- 402.

Günay, U. (2002). Kore Savaşı fotoğrafları ve Türk basını. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Hengirmen, M. ve N. Koç (1998). *Türkçe öğreniyoruz*. Ankara: Engin Yayınevi.

Holsti, O. R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*. Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company

İnsan Hakları İzleme/Human Right Watch (2001). Under orders: war crimes in Kosovo. http://www.hrw.org/legacy/reports/2001/kosovo/undword.htm. (Erişim Tarihi: 02.08.2012).

Kaplan, A. (2008). *Geçmişten günümüze Bosna-Hersek tarihi ve Türkiye Bosna-Hersek ilişkileri*. Ankara: Genelkurmay Askeri ve Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

Kerestecioğlu, İ. Ö. (2008). Milliyetçilik: 'Uyuyan güzeli uyandıran prens'ten Frankeştayn'ın canavarına. *19. yüzyıldan 20. yüzyıla modern siyasal ideolojiler.* (Ed: H. Öz). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 188, ss:307-351.

Kohn, G. C. (2007). *Dictionary of wars*. New York: Infobase Publishing.

Koloğlu, O. (2006). *Osmanlı'dan yirmibirinci yüzyıla basın tarihi*. İstanbul: Pozitif Yayınları.

Konstantinidou, C. (2007), Death, lementation and the photographic representation of the other during the Second Iraq War in the Greek newspaper. *Internatıonal Journal of Cultural Studies, 10 (2),* ss.147-166.

Kozol, W. (2004). Domesticating NATO's war in Kosovo/a: (In)visible bodies and the dilemma of photojournalism. *Meridians: Feminism, Race, Transnationalism* 4 (2), ss. 1-38.

Lipton, J. (2002). Ron Haviv: shooting war. *Columbia Journalism Review, 41 (2)*, ss.48-51.

Malcolm, N. (1999). *Bosna'nın kısa tarihi* (Çev: A.Karadağlı). İstanbul: Om Yayınevi

Millet, K. (1998). *Zulüm politikaları: siyasi tutukluların tanıklıkları üzerine bir deneme*. İstanbul: Metis.

Morgan, C.T. (1998). *Psikolojiye giriş*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

Nikolaev, A. G. (2009). Images of war: content analysis of the photo coverage of the war in Kosova". *Critical Sociology, 35 (1)*, ss. 105-130.

Parry, K. (2010), A visual framing analyses of British press photography during the 2006 Israel-Lubanon conflict. *Media, War & Conflict, 3 (1)*, ss:67-85.

Parsa, A. F. (2004) Visual history: image as a weapon. *2nd International Symposium of Interactive Media Design/ISIMD*'de sunulan bildiri. İstanbul: Yeditepe University Visual Communication Design Department. http://newmedia.yeditepe.edu.tr/pdfs/isimd04/21.pdf. (Erişim Tarihi: 20.08.2012).

Püsküllüoğlu, A. *(2004). Türkçe sözlük*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Red House Sözlüğü (2002). (Ed: R. Avery, S. Bezmez, A. Edmonds ve M. Yaylalı). İstanbul: Sev Matbaacılık.

Rogel, C. (2004) *The breakup of Yugoslavia and its aftermath*. Westport: Greenwood Press.

Rose, G. (2010). *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*. London: Sage Publications.

Sabah (2012). Mladiç'in yargılanmasına devam ediliyor. http://www.sabah.com.tr/Dunya/2012/08/21/mladicin-yargilanmasina-devamediliyor. (Erişim Tarihi: 20.12.2012).

Saraçoğlu, H. ve G. Kaya (2008). Balkan ülkelerinin bayrakları üzerine bir değerlendirme. *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 8*, ss: 55-67.

Selçuk, S. S. (2012). Dünden bugüne milliyetçilik: küresel dünyada yükselen sesler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12 (3)*, ss. 117-135.

Sontag, S. (1999). *Fotoğraf üzerine* (Çev: R. Akçakaya). İstanbul: Altıkırkbeş Yayınları.

_____. (2004). *Başkalarının acısına bakmak* (Çev: O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Soysal, M. E. (2010). Tarihsel süreçte bayrak ve sancaklarımız. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,* (42), ss: 209-239.

Sönmezoğlu, F. (2005). *Uluslararası ilişkilere giriş*. İstanbul: Der Yayınları.

Tausk, P. G. (2001). Gladiators. *Martial Arts Of The World An Encyclopedia Volume One:A-Q*, (Ed: Green, A. T.), Santa Barbara: ABC CLIO.

TSK/Türk Silahlı Kuvvetleri (2012). Türkiye'nin barışı destekleme harekâtına katkıları. TSK resmi internet sitesi. http://www.tsk.tr/4_uluslararasi_iliskiler/ 41turkiyenin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari/konular/turk_silahli_%20kuvvetlerinin_barisi_destekleme_harekatina_katkilari.htm. (Erişim Tarihi: 12.12.2012).

Topbaş,S. (2011). War Photography: a semiotic analysis of photographs in Turkish national press during the Cyprus operation in 1974. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuz, H. (2003). *II. Mahmut'tan holdinglere Türk basın tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uluslararası Af Örgütü Raporu (2010). *Dünyada insan haklarının durumu*. İstanbul: Uluslararası Af Örgütü Yayınları.

Uzgel, İ. (2002). Balkanlarla ilişkiler. *Türk dış politikası Cilt 2* (Ed: B.Oran). İstanbul: İletişim, ss. 481-524.

Yenigün, C. ve Ü. Hacıoğlu (2010). Bosna: etnik savaş-eksik antlaşma. *Dünya çatışmaları: çatışma bölgeleri ve konuları* (Ed: K.İnat ve diğerleri). Ankara: Nobel Yayınları.

Zelizer, B. (2004). When war is reduced to a photograph. *Reporting war: journalism in wartime* (Ed: S. Allan ve B. Zelizer). New York: Routledge, ss. 115-136.

Zorcu Keçelioğlu, G. (2007). Hürriyet'in Irak Savaşı'nda tarafların orduları hakkındaki görsel sunumu. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, Yaz-Güz (25)*, ss.43-56.

Gazeteler

Cumhuriyet. 26.06.1991-22.11.1995; 01.03.1998-10.06.1999.

Hürriyet. 26.06.1991-22.11.1995; 01.03.1998-10.06.1999.

Sabah. 26.06.1991-22.11.1995; 01.03.1998-10.06.1999.

Türkiye. 26.06.1991-22.11.1995; 01.03.1998-10.06.1999.

Zaman. 26.06.1991-22.11.1995; 01.03.1998-10.06.1999.

Yapı ve İçerik Bakımından Orhan Pamuk Romanları

Şahin Üçenak

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-231-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **1**

GİRİŞ **3**

YAZARIN HAYATI VE SANAT ANLAYIŞI **7**

ORHAN PAMUK ROMANLARININ YAPI VE İÇERİK BAKIMINDAN İNCELENMESİ **11**

1. BÖLÜM: ANLATICI VE İÇERİK

1.1. Anlatıcı 11

1.1.1.Anlatıcı Tipleri 12

1.1.2.Aktarma Yöntemleri 25

1.2.İçerik 27

1.2.1.Konu 27

1.2.2.İzlek 29

1.2.3.Tez 31

1.2.4.Zaman 32

1.2.5.Mekân 34

1.2.6.Kişi 39

1.2.6.1. Merkezî Kişiler 39

1.2.6.2.Tip 46

1.2.6.3.Karakter 57

1.2.6.4.Yardımcı Kişiler 74

1.2.6.5. Kurgusal Kişi 82

1.2.6.6. Hayalî Figürler 84

1.2.6.7. Eşya Figürleri 85

1.2.6.8. Kişilerin Sunumu 86

1.2.6.9. Kişi Sunumunda İki Boyut 92

1.2.6.9.1. Bedensel Boyut 92

1.2.6.9.2. Ruhsal Boyut 95

1.2.6.9.2.1. Ruhsal Boyutun Sunuluş Yöntemleri 100

2. BÖLÜM: KURGULAMA TEKNİĞİ VE ÖĞELERİ

2.1. Roman Özeti 116
2.2. Olay Örgüsü 131
2.3. Olay Bütünlüğü 139
2.4.Gerilim Unsurları 142
2.5. Son 155
2.6. Metinlerarasılık 158
2.6.1.Çağrışımsal Göndermeler 160
2.6.2. Alıntı 167
2.6.3. Direkt Alıntı (İfade Kalıpları Taklidi) 172
2.6.4. Yorum 176
2.6.5. Pastiş (Öykünme, Üslup Taklidi) 184
2.6.6. Parodi (Yansılama, Gülünç Taklit) 191
2.6.7. Kolaj 196
2.6.8. Brikolaj 200
2.7. Gerçeklik Kurgusuna Bağlı Roman Türleri 203
2.8. Gerçekdışılık Kurgusuna Bağlı Roman Türleri 207
2.9. Kronolojik Olarak Orhan Pamuk Romanlarında Kurgu 208

3.BÖLÜM: ANLATIM TEKNİKLERİ

3.1.Diyalog 226
3.2.Geriye Dönüş 232
3.3. Üst Kurmaca 241
3.4.Tarihsel Üst Kurmaca 249
3.5.Leitmotif 255
3.6.Tasvir 256
3.7. Mektup 262

4.BÖLÜM: DİL VE USLÜP

4.1. Dil 266
4.1.1. Dil Unsurları 266
4.1.2. Dil Sapmaları 273
4.2. Üslup 279

SONUÇ 286
KAYNAKÇA 291

ÖNSÖZ

Roman, kişilerin hayal dünyasının yazıyla dışavurumudur. Roman türünün ortaya çıkmasında insan yaşantısının belli değerler etrafında toplanması ve bu değerlerin nesiller boyu taşınması isteği yatar. Romanda kişi ve olaylar birbirine sebep-sonuç ilişkisiyle bağlıdır. Kişi, çevre, zaman gibi bütün unsurların bir arada anlamlı bir bütün oluşturmasıyla bu tür ortaya çıkar. Romancılık tarihimizi baştan sona bir zincirin halkası olarak görecek olursak ilk romanlarımızın teknik kusurlarla dolu olduğu süreçten dünya edebiyatında kendisinden söz ettiren modern ve postmodern teknikler kullanılarak kaleme alınan romanlar dönemine geçildiğini görürüz. Roman türüyle ön plana çıkan Orhan Pamuk, modern ve postmodern tekniklerle yazdığı romanlarıyla salt Türkiye'de değil dünyada da kendisinden sıklıkla söz ettirir. Yazar, 1982 yılında *Cevdet Bey ve Oğulları* ile adım attığı romancılık dünyasına bugüne kadar pek çok eser sunmuştur. Kurguladığı romanlar ile edebiyat dünyası için saygın olan Nobel Edebiyat Ödülü'nü almaya hak kazanmıştır.

Bu çalışmada Orhan Pamuk'un bir bütün olarak ve kronolojik bir sıra gözetilerek çalışmaya konu olan romanlarının anlatıcı, içerik, kurgulama tekniği ve öğeleri, anlatım teknikleri, dil ve üslup açısından incelenmesi hedeflenmektedir. Beş ana başlık etrafında şekillenen çalışma tümden gelim, tahlil, analiz ve sentez metotlarıyla ilerlemektedir.

Beş ana bölümden önce "Özet", "Ön söz", "Giriş" bölümleri ile tezimizin genel çerçevesi hakkında bilgi verilmektedir. Daha sonra "Yazarın Hayatı" başlığı altında yazarın ailesi ve eserleri ile ilgili bilgilere yer verilmektedir.

Tezin ana bölümlerinin ilki olan "Anlatıcı" bölümünde yazarın ilk romanından 2021'de yayımladığı son romanına değin bütün roman anlatıcıları tespit edilmektedir. Romanların anlatıcıları arasındaki farklar ve benzerlikler üzerinde durulmaktadır.

"İçerik" başlığı altında yazarın romanlarındaki konu, izlek, tez, zaman, mekân ve kişilerin kurguya dâhil edilme biçimleri yer almaktadır. Kavramsal açıklamaların ardından konu, Pamuk eserlerinden örnekler ile derinlemesine incelenmektedir.

"Kurgulama Tekniği ve Öğeleri" bölümünde her bir romanın yapısının nasıl kurgulandığı ortaya çıkarılmaktadır. Daha sonra romanlar birbiriyle karşılaştırılarak ilk romandan son romana kadar gelinen süreçte yazarın başvurduğu anlatım yöntemleri, teknikler ve kurgu unsurlarındaki değişimler üzerinde durulmaktadır.

KAYNAKÇA

Acehan, A, 2021, Bir Anlatım Metodu Olarak Mektup Tekniğinden Hareketle Halide Edip Adıvar'ın *Handan ile Samuel* Richardson'un *Clarissa Harlowe* Adlı Eseri Üzerine Bir Çalışma, *Folklor Akademi Dergisi*, 4 (3), 402-428.

Algül, A, ve Gökdere, M, 2022, İslam Hukuku ve Tasavvufta İlmî Bir Sınıflandırma Olarak Avâm-Havâs, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (2), 442-459.

Aker, A, 2022, Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* Romanında Yapı ve İzlek, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, (17 [GÜZ, 2022]) , 275-309.

Akgül, A, 2017, Osmanlı-Türk Romanında Trajik Olay Örgüsü ve Bir Prototip Olarak *Taaşşuk-ı Talât ve Fitnat*, Osmanlı Araştırmaları, 50 (50) , 153-174.

Aktaş, Ş, 2017, Anlatma Esasına Bağlı Edebi Metinlerin Tahlili, *Kurgan Edebiyat*, *Ankara*.

Akpınar, S, ve Büşra, B, 2017, Orhan Pamuk Romanlarında Öteki, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 330-344.

Akyalçın, N, ve Gürcü, H, 2017, Orhan Pamuk ve Fakir Baykurt'un İki Romanında Deyim, Atasözü ve İkilemeler Bakımından Söz Varlığı, *Journal of Awareness*, 2 (3S), 55-68.

Ankay, N, 2021, Orhan Pamuk'un Tuhaf Gezgini Mevlut. Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, 13 (25), 273-300.

Aşkaroğlu, V. 2016, Romanlarda Kişilik Kurgusu: Kuramsal Bir Karşılaştırma, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6 (14), 301-319.

Aydınalp, E, B, 2020, Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* Adlı Eserinde Baba/Oğul İkilemi, Yasa ve Kimlik Karmaşası, *International Journal of Filologia*, (4), 204-217.

Ayan, E, 2019, Edward W. Said'in Oryantalizm Kuramından Hareketle Orhan Pamuk'un Anlatıları Üzerine Bir İnceleme, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, 21 (21), 38-59.

Aytür, Ü, 1977, Henry James ve Roman Sanatı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları*, *Ankara*.

Bahtin, M, 2005, Sanat ve Sorumluluk, *Ayrıntı Yayınları*, *İstanbul*.

Balcı, F, 2021, Mahrem ve Kırmızı Zaman Romanlarında Birtakım Postmodern

Anlatım Teknikleri, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25 (3), 779-792.

Bakır, S, 2020, Orhan Kemal'in Hikâyeciliği Kurgu Teknik ve Anlatım, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, Orhan Kemal Özel Sayısı, 402-430.

Bakırcıoğlu, N, Z, 2004, Başlangıcından Günümüze Türk Romanı, *Ötüken Neşriyat*, İstanbul.

Baş, O, F, ve Żyminkowska, O, 2022, Orhan Pamuk'un Roman Kuramı Üzerine, *Journal of Turkology*, 32 (1), 337-353.

Batur, E, 1989, "Mektup Hattı", *Oluşum Dergisi*, Mektup Özel Sayısı, No: 55/97, 2-6.

Bayrak, Ö, ve Yaprak, T, 2012, Üstkurmaca ve Gerçeklik Bakımından Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi* Romanında Postmodern Unsurlar, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1).

Bağ, Ş, 2014, Belgesel Yazın, *Humanıtas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (3), 39-46.

Bingöl, U, 2019, Modernizmden Postmodernizme Eleştiri Terimleri Sözlüğü, *Akademik Kitaplar Yayınevi*, *İstanbul*.

Binyazar, A, 1979, "Mektup: Yazarların İlginç Yanlarını, Yaşamlarını, Yaratma ve Bunalımlarını Yansıtan Bir yazın Türü", *Milliyet Sanat Dergisi*, Mektup Özel Sayısı, No: 312, 3-6.

Bozkurt, C, 2016, *Yeni Hayat* Romanı Bağlamında Anlatı, Anlatıcı Konumu ve Anlatım Tutumu, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2 (1), 6-19.

Bulut, F, 2018, 'Metinlerarasılık' Kavramının Kuramsal Çerçevesi, *Edebi Eleştiri Dergisi*, 2 (1), 1-19.

Cengiz, S, 2010, Orhan Pamuk'un Romanlarında Doğu-Batı İkilemi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD) , 12 (12) , 63-88.

Cengiz, K, ve Gürel, Ö, E, 2019, Fakirlerin Allah'ı, Zenginlerin Tanrısı: Orhan Pamuk Romanlarında Din ve Maneviyat Meselesi, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59 (2), 940-988.

Chatman, S, 2008, Öykü ve Söylem (Çev. Özgür Yaren), *De Ki Basım Yayım*, *İstanbul*.

Cuddon, J, A, 2013, A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory, *Blackwell*, *Malden*.

Çevikbaş, S, 2010, Nietzsche ve Nihilizm Kalkanına Yaşamın Yadsınmasını Kazımış Olan Bir Felsefe, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (1), 25-40.

Çetin, N, 2021, *Roman Çözümleme Yöntemi, Akçak Yayınları*, *Ankara*.

Çetişli, İ, 2004, Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye-Roman-Tiyatro, *Akçağ Yayınları*, *Ankara*.

Çığrı Yıldırım, A, 2019, Toplumcu Gerçekçi Romanda Öncü Adımlar: Baraka Romanında Kurgu ve Çoklu Bakış Açısı, *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (2), 108-120.

Dağ İlhan, Ü, ve Avcıoğlu, G, G, 2016, Anlatı İçinde Anlatı: Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* Eserinde Doğu-Batı Sentezi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 351-359.

Dede, M, ve Çıkar, M, Ş, 2020, Subhî Fahmâvî'nin Romanlarında Dil ve Üslup, *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (10), 105-127.

Dereli, B, 2010, Mektup-Roman ve Kadın Yazarlar: Fatma Aliye, Halide Edip Adıvar ve Şükûfe Nihal Başar, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Boğaziçi Üniversitesi*.

Demir, Ö, G, F, 2009, Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi* Romanında Baba-Oğul İlişkisi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (2), 145-155.

Demir, F, 2011, Orhan Pamuk'un Romanları Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *Van*: 13.

Develioğlu, F, 2015, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat, 31. baskı, *Aydın Kitabevi Yayınları*.

Dilidüzgün, Ş, 2013, From Reading to Summary Writing in Secondary School Turkish Lessons, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES), 46 (2), 47-68.

Duran, A, 2015, Okul Öncesi Çocuklarının Karakter ve Karakter Özelliklerine İlişkin Veli ve Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi, Yüksek Lisan Tezi, *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, *Kütahya*, 3.

Ecevit, Y, 2004, Orhan Pamuk'u Okumak (1. Baskı), *İletişim Yayınları*, *İstanbul*.

Elgeren, F, Ş, 2021, Bir Anlatım Tekniğinin İhyası: La Sonsuzluk Hecesi Romanında Tasvir, *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, (15 [GÜZ 2021]), 260-281.

Emmott, C, 2003, "Reading for pleasure: a cognitive poetic analysis of 'twists in the tale' and other plot reversals in narrative texts", in Gavins, J. andSteen, G. (eds.) Cognitive Poetics in Practice, pp.145-60, *Routledge*, *London*.

Evis, A, 2012, Hüseyin Nihal Atsız'ın *'Ruh Adam'* Romanında Yer Alan Tip ve Karakterlerin İncelenmesi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s.238.

Gelir, Y, 2019, Orhan Pamuk'un *Masumiyet Müzesi* Romanında Nişantaşı ve Çukurcuma Bağlamında Sınıfsal Farklılıklar, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 597-618.

Genç, H, N, 2020, Orhan Pamuk'un *Kafamda Bir Tuhaflık* Adlı Romanını 'Çatışma ve Göç Kültürü Modeli' Bağlamında Okumak, Folklor/Edebiyat, 26 (101), 1-21.

Green, M, B, 1991, Seven Types of Adventure: An Etiology of a Major Genre, 138 Penn State Press, *Pennsylvania.*

Gündüz, O, 2016, Çağdaş Türk Romanının Sorunları ve Romanda Yeni Açılımlar, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 5 (2), 5-219.

Güngör, B, 2021, *Veba Geceleri*: Bir Alegorik Kurgu, İki Büyük Siyasî Figür, *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, 1 (1) , 18-35.

Günaydın, A, 2018, Sosyal Tip Problemi: Bir Gözden Geçirme, Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 18 (18), 357-394.

Güven, E, B, 2020, Romanda Postmodern Ögeler, *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 378-386.

Gür, İ, 2015, Polisiye Kurmaca Özne İlişkisi ve Polisiyenin Yeni Adı: Postmodern Esrar, *Humanıtas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1), 85-101.

Hacıhaliloğlu, D, 2020, Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* Adlı Eserinin Metinlerarasılık Açısından İncelenmesi, *Hars Akademi Uluslararası Hakemli Kültür Sanat Mimarlık Dergisi*, 3 (6), 304-317.

İleri, M, 2018, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale* Romanında Diyalojik İlişkiler, (Yüksek Lisans Tezi), *İstanbul Arel Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *İstanbul*.

İslamoğlu, F, 2014, Umberto Eco ve Orhan Pamuk'un Romanları Arasında Metinlerarasılık, (Yüksek Lisans Tezi). *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *Diyarbakır*, 75-138.

İzmirli, S, 2018, Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* Romanı Üzerine Eril Hegemonik

Söylem Analizi, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2 (3), 288-297.

İzmirli Karamanlı, S, 2019, Orhan Pamuk'un *Yeni Hayat* Romanına Psikanalitik Bir Yaklaşım, Folklor/Edebiyat, 25 (98) , 405-414.

Ims, G, 2018, Aylın'ın Kalemi De Yeşilse Ne Fark Eder? *Kar*'dan Sonra *Kara Kitap*'ı Okumak, Nüket Esen – Engin Kılıç (Der.) Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası İçinde (ss.155-180), *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

Kaçer, M, 2019, İslam Siyasî Düşüncesinde Sabır Ekolü ve St. Augustine Karşılaştırması, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (1), 9-16.

Kantarcıoğlu, S, 2008, Yakınçağ Tarihimizde Roman 1908-1960, *Paradigma Yayınları*, *İstanbul*.

Kaplan, R, 1999, Kurgulama Tekniği Bakımından Cemile Hikâyesi, Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (8-10 Aralık 1998-Ankara), (Yayına Haz.: Elmas Kılıç ve Neval Konuk), *Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları*, *Ankara*, 119.

Karabulut, M, 2012, Yusuf Atılgan'ın '*Aylak Adam*' Romanında Anlatım Teknikleri, Turkish Studies 7: 1375-1387.

Karabulut, M, ve Biricik, İ, 2018, Postmodern Romanın Nasıllığı Bağlamında Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* Romanı, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 4 (1), 141-162.

Karabulut, M, ve Karasu, F, 2022, Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* Romanında Ölüm Kaygısı, *International Journal of Filologia*, (7), 17-26.

Karagöz, M. 2015, Karakter Çözümlemelerinin Kurgudaki Yeri: Bintepe'nin Hayaleti Örneği, *Hayef Journal of Education*, 11 (2), 189-203.

Kefeli, E, 2002, Anlatım Tekniği Olarak Mektup, *Kitabevi Yayınları*, *İstanbul*,

Kesova, E, 2021, Salgına Üstkurmaca Bakış: *Veba Geceleri*, *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, (37), 345-351.

Kıran A, ve Kıran Z, 2003, Yazınsal Okuma Süreçleri, *Seçkin Yayınları*, *Ankara*.

Klapp, E, O, 1958, Social Types: Process and Structure, American Sociological Review 23: 674.

Kolcu, A, İ, 2005, Öykü Sanatı, *Salkımsöğüt Yayınları*, *Ankara*.

Korkmaz, R, 1997, Sabahattin Ali (İnsan ve Eser), *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

Kotan, Y, ve Kaya, T, 2010, Orhan Pamuk'un *Benim Adım Kırmızı* Romanında Renk Metaforu, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14 (2), 83-103.

Kuleli, M, 2021, Feminist okuma ekseninin yazın çevirisine izdüşümleri: Orhan Pamuk'un *Veba Geceleri* örneği, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 2021.Ö9 (Ağustos), 284-306.

Kundera, M, 2014, Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği, (Çev. Fatih Özgüven), *İletişim Yayınları*, *İstanbul*.

Kunduracı, G, ve Dayanç, M, 2021, Orhan Pamuk Romanları Temelinde Metinsel-Aşkınlık İlişkileri Terminolojisine Bir Katkı: Özgönderge-metin, Özgöndergeleştirim, Özalıntı, İçalıntı Kavramları, Dil ve Edebiyat Araştırmaları, (24), 169-192.

Lukacs, George 2003, Roman Kuramı, *Metis Yayınları*, *İstanbul*.

Moran, Berna 2003, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, *İletişim Yayınları*, *İstanbul*.

Naci, F, 2002, Türk Romanında Ölçüt Sorunu Eleştiri Günlüğü-I (1980-1986), *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

Nakıboğlu, G, 2014, Türk Roman Kurgusunda İkili Kahramanlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*.

Narlı, M, 2002, Romanda Zaman ve Mekân Kavramları, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (7), 91-106.

Okay, H, 2018, Yusuf Atılgan'ın Öykülerinde İzlek, İçtimaiyat, 2 (1), 31-43.

Oymak, A, 2021, Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın İffet ve Son Arzu Romanlarında Hayal ve Hakikat Karşıtlığı, *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (23), 381-389.

Öcal, O, 2018, Kara Kitap'ta İdeleştirme Yahut Özgür ve Ergin Olma Sorunu, Türklük Bilimi Araştırmaları, 153-168.

Öğünç, Ö, 2017, İzzeddin Çalışlar'ın Büyük Roman: Son Cariye, İlk Sultaniçe'sinde Tarihsel Üst Kurmaca Unsurları, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (58), 295-314.

Özkara, O, 2016, Fakir Baykurt'un Irazca'nın Dirliği Romanının Yapısal Çözümlemesi, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 32 (32), 275-292.

Pamuk, O, 1983, Sessiz Ev*, İletişim Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2013, *Öteki Renkler*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2016, *Kırmızı Saçlı Kadın, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2017, *Manzaradan Parçalar*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2019a, *Hatıraların Masumiyeti*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2019b, *Gizli Yüz*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2020a, *Cevdet Bey ve Oğulları, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2020b, *Kara Kitap, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2020c, *Yeni Hayat, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2020d, *Babamın Bavulu*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021a, *Benim Adım Kırmızı, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021b, *Beyaz Kale, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021c, *Kafamda Bir Tuhaflık, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021d, *Kar, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021e, *Masumiyet Müzesi, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021f, *Veba Geceleri, Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021g, *Saf ve Düşünceli Romancı*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

--------, O, 2021h, *Ben Bir Ağacım*, *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

Rose, A, M, 2016, Parodi: Antik, Modern ve Postmodern, (C. Dikme, Çev.), *Hece Yayınları*, *Ankara*.

Sazyek, H, 2015, Roman Terimleri Sözlüğü (2.baskı), *Hece Yayınları*, *Ankara*.

Schorer, M, 2004, Teknik ve Öz İlişkisi I, Roman Teorisi, (Haz. Philip Stevick), (Çev. Sevim Kantarcıoğlu), *Akçağ Yayınları*, *Ankara*, 64–80.

Seyidov, R, ve Yılmaz, İ, 2022, Necîb Mahfûz'un Roman Türünün Gelişimindeki Rolü, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 9, 327-341.

Somuncuoğlu Özot, G, 2012, Postmodern Roman'da Anlatıcı, Zaman ve Mekân Yapısı, Turkish Studies Volume 7/3, Summer 2012, p. 2275-2286, Ankara: Turkey.

Sürgit, B, 2015, Orhan Pamuk'un Romanlarında Klasik Kitap Sanatları - Classıcal Book Arts ın Orhan Pamuk's Novels, *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38 (2), 71-108.

Şimşek, A, 2006, Tarihsel Romanın Eğitimsel İşlevi, Bilig, (37), 65-80.

Şimşek, Y, 2019, İç Monolog ve Bilinç Akışı Tekniği Açısından Oğuz Atay'ın Unutulan Hikâyesi, *Söylem Filoloji Dergisi*, 4 (2), 307-329.

Şimşek, Y, 2020, Orhan Pamuk'un *Kafamda Bir Tuhaflık* Romanında Yitirilmiş Değerler, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0 (67), 299-328.

Taş, F, 2021, *Veba Geceleri*'ne eleştirel bir bakış, *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* , (24), 1295-1299.

Tekin, M, 2001a, Roman Sanatı (Romanın Unsurları), *Ötüken Neşriyat*, *İstanbul*.

------, M, 2008b, Roman Sanatı (Romanın Unsurları), *Ötüken Neşriyat*, *İstanbul*.

------, M, 2018c, Roman Sanatı (Romanın Unsurları), *Ötüken Neşriyat*, *İstanbul*.

------, M, 2019c, Roman Sanatı 1 (Romanın Unsurları), (17. baskı), *Ötüken Yayınları*, *İstanbul*.

Tobias, R, B, 1996, Roman Yazma Sanatı, (Çev. Mehmet Harmancı), *Say Yayınları*, *İstanbul*.

Topdaş Çelik, F, 2021, Refik Halid Karay'ın Romanlarında Bakış Açısı ve Anlatıcı Düzlemi, *International Journal of Filologia*, (6), 138-147.

Tosun, N, 2008, Modernizmin Eleştirel Dili: Bilinç Akımı, Hece Öykü, 26: 39-48.

Turan, Y, Z, 2019, Mektup Romanda Kadın Psikolojisi: Pamela ve Handan, *Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, No:6, 17-179

Turan, Y, Z, 2020, *Deniz Feneri* ve *Cevdet Bey ve Oğulları*'na Yapısal Bir Yaklaşım, *Rumeli Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8), 150-162.

Tükenmez, R, 2021, Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* Adlı Romanının Metindilbilimsel Çözümlemesi, Yüksek Lisans Tezi, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *Siirt*: 5.

Türk Kaya, S, ve Yavuz, K, 2020, 2000'li Yıllarda Türkiye'de Kolaj, Görünüm, 8 (8), 91-108.

Uğur, V, 2011, Türk Edebiyatında Fantastik Roman, *Türk Dili ve Edebiyatı Der-*

gisi, 42 (42), 133-154.

Uğur A, 2015, Anlatıcılar Tipolojisi ve Anar Rızayev'in Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *Erzurum*.

Uygur Gürbüz, S, 2022, Baş Kişisi Olmayan Roman Örneği Olarak Oktay Rifat'ın *Danaburnu* Romanı, *Edebi Eleştiri Dergisi*, 6 (1) , 127-138.

Uzundemir, Ö, 2001, *Benim Adım Kırmızı*'da Doğu ile Batı, Geçmiş ile Günümüz Arasında Diyalogarayışları, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 2 (1), 112-119.

Yanaray, S, ve Çelik, Y, 2019, Orhan Pamuk Kurgusalında Cinsiyet: Kadın, Erkek, Çocuk Karakterlerin Kurgudaki Kullanım Oranı, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (44), 145-159.

Yaprak, T, 2012, Postmodernizmin Orhan Pamuk'un Romanlarındaki Yansımaları, Yüksek Lisans Tezi, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, *Adıyaman*.

Yarullina Yıldırım, R, 2021, Kazan Tatar Edebiyatında Tarihî Roman Türü Üzerine, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (52), 233-266.

Yazıcıoğlu Öğüt, Ö, 2018, Orhan Pamuk'un *Beyaz Kale*'si ve *Yeni Hayat*'ında Ölümü Yazmak, Beni Çizmek, Nüket Esen – Engin Kılıç (Der.) Orhan Pamuk'un Edebi Dünyası (ss.137- 146), *Yapı Kredi Yayınları*, *İstanbul*.

Yeşilot, Ş, 2013, Karakter Olgusu ve Türk Çizgi Karakterlerin Evrenselleşme Sorunu, Sanatta Yeterlik Tezi, *Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü*, *Eskişehir*, 17.

Yıldırım Mırol, Ç, 2011, Arketip Bir Yolculuk İçinde, Narsistik Bir Kitap Biçiminde: *Beyaz Kale*, [Yüksek Lisans, Bilkent Üniversitesi], Bilkent Üniversitesi Kurumsal Arşivi.

Yılmaz, A, 2020, Orhan Pamuk'ta Politika ve Milliyetçilik, Etkileşim, (5), 186-202.

Yivli, O, 2020, Anlatıcı Sorunsalı. Söylem, 5 (1).

Yürek, H, 2008, Türk Romanında Modernist Etkinin Boyutları, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 187-202.

Zariç, M, 2014, Postmodernist Yapısal Eleştiri Bağlamında Orhan Pamuk'un Masumiyet Müzesi Adlı Romanı, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4 (2), 46-75.

Zengin, E, 2013, Mekân Kuramı Çerçevesinde Yade Kara'nın Eseri Selam Berlin,

Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 30 (1), 0-0.

Zorkul, T, ve Yıldırım, İ, 2021, Başkalaşım ve Orhan Pamuk'un Romanları, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (54), 165-194.

Watt, I. 2007, Romanın Yükselişi, (Çev. Ferit Burak Aydar), *Metis Yayınları*, *İstanbul.*

Wellek, R, ve Warren A, 1983, Edebiyat Biliminin Temelleri, (Çev. Ahmet Edip Uysal), *Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları*, *Ankara*.

2021, Basit Olay Örgüsü Hileleri, Olay Örgüsü Delikleri ve Anlatı Tasarımı (A. Onarıcıoğlu, Çev.), *Edebi Eleştiri Dergisi*, 5 (2), 539-557.

TÜRK MÜZİĞİ KEMAN METODU

Başlangıç Düzeyi

Vasfi HATİPOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Doç. Dr. Selçuk ÖZTÜRK
Fotoğraflar • İlyas Noyan ÖZATİK

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-156-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

Önsöz ... 6
Müzik Yazısına Özgü Genel Bilgiler ... 10
Notaların Değerleri ... 10
Sus İşaretleri ve Değerleri ... 10
Türk Müziğini Oluşturan Unsurlar ... 11
Arel-Ezgi-Uzdilek Ses Sitemine Göre Türk Müziğinde Kullanılan İkili Aralıklar ve Değiştirici İşaretleri ... 12
Türk Müziğinde Kullanılan Perdeler ve İsimleri ... 13
Kemanın Bölümleri ... 14
Yayın Bölümleri ... 14
Keman İcrasında Duruş ve Tutuş ... 15
Yay Tutuşu ve Parmakların Konumlandırılması ... 19
Yayın Teller Üzerindeki Konumu, Kullanımı ve İcrası ... 20
Keman Akordu ... 23
Keman Tuşesi Üzerindeki Perdelerin Yerleri ve İsimleri ... 23
Boş Tellerde Yay (Arşe) Alıştırmaları ... 25
Detache (Ayrı/Bağsız) Yay Tekniği ... 25
Sofyan Usûlü ... 25
Rast Telinde Yay Alıştırması ... 26
Nevâ Telinde Yay Alıştırması ... 26
Muhayyer Telinde Yay Alıştırması ... 26
Kaba Çargâh Telinde Yay Alıştırması ... 26
Rast Telinde Farklı Değerdeki Perdelerin Yay İle İcrası ... 27
Legato (Bağlı) Yay Tekniği ... 30
Uzatma Bağı ... 30
Rast Telinde Legato Yay Tekniği Alıştırmaları ... 31
Nevâ Telinde Farklı Değerdeki Perdelerin Yay İle İcrası ... 33
Muhayyer Telinde Farklı Değerdeki Perdelerin Yay İle İcrası ... 35
Kaba Çargâh Telinde Farklı Değerdeki Perdelerin Yay İle İcrası ... 37
Rast ve Nevâ Tellerinde Yay Alıştırmaları ... 38
Nevâ ve Muhayyer Tellerinde Yay Alıştırmaları ... 42
Kaba Çargâh ve Rast Tellerinde Yay Alıştırmaları ... 43

Tüm Tellerde Yay Alıştırmaları 44
Birinci Konumda (Pozisyonda) Parmak Alıştırmaları 48
Rast Telinde Birinci Parmak Alıştırmaları 49
Nevâ Telinde Birinci Parmak Alıştırmaları 51
Muhayyer Telinde Birinci Parmak Alıştırmaları 53
Kaba Çargâh Telinde Birinci Parmak Alıştırmaları 55
Tüm Tellerde Birinci Parmak Alıştırmaları 58
Rast Telinde İkinci Parmak Alıştırmaları 61
Nevâ Telinde İkinci Parmak Alıştırmaları 63
Muhayyer Telinde İkinci Parmak Alıştırmaları 64
Kaba Çargâh Telinde İkinci Parmak Alıştırmaları 66
Tüm Tellerde İkinci Parmak Alıştırmaları 68
Rast Telinde Üçüncü Parmak Alıştırmaları 71
Nevâ Telinde Üçüncü Parmak Alıştırmaları 73
Muhayyer Telinde Üçüncü Parmak Alıştırmaları 74
Kaba Çargâh Telinde Üçüncü Parmak Alıştırmaları 76
Gam Çalışmaları 77
Sıralı Atlamalı Perdelerin İcrası 78
Tüm Tellerde Üçüncü Parmak Alıştırmaları 79
Rast Telinde Dördüncü Parmak Alıştırmaları 83
Nevâ Telinde Dördüncü Parmak Alıştırmaları 85
Muhayyer Telinde Dördüncü Parmak Alıştırmaları 86
Kaba Çargâh Telinde Dördüncü Parmak Alıştırmaları 88
Tüm Tellerde Dördüncü Parmak Alıştırmaları 90
Tüm Tellerde Oktav Alıştırması 93
Sekizlik Değerdeki Perdeler İle Gam ve Sıralı Atlamalı Perdelerin İcrası 94
Melodik Alıştırma 97
Saz Eseri 98
Rast Telinde Kürdi Perdesi 99
Muhayyer Telinde Sünbüle Perdesi 101
Semâi Usûlü 102
Nokta/Uzatma Noktası 102
Semâi Usûlünde Saz Eseri 103
Farklı Değerdeki Perdeler İle Gam Alıştırmaları 104
Farklı Tartım Kalıpları İle Gam Alıştırmaları 105

Peşrev 106
Kürdi Makamı 106
Kürdi Peşrev 107
Acem Aşiran Makamı 108
Acem Aşiran Şarkı 109
Nevâ Telinde Nim Hisâr Perdesi 110
Acem Kürdi Makamı 112
Acem Kürdi Peşrev 112
Nihavend Makamı 113
Melodik Alıştırma 114
Nevâ Telinde Eviç Perdesi 115
Kaba Çargâh Telinde Irâk perdesinde 117
Saz Semai 119
Nihavend Saz Semaî 120
Eklemedir Koca Konak 121
Eviç-Acem Perdeleri Değişikliği 122
Rast Telinde Nîm Hicaz Perdesi 123
Muhayyer Telinde Tiz Nîm Hicaz Perdesi 126
Hicaz Makamı 129
Melodik Alıştırma 129
Hicaz Saz Eseri 130
Hicaz Sirto 131
Kaynakça 132
Özgeçmiş 134

Önsöz

Kadim ve esaslı bir geleneğin en önemli unsurlarından birisi olan Türk müziğinin, yüzyıllardır süre gelen nağmelerinin anlatıldığı ve kuşaktan kuşağa aktarıldığı araçlarından birisi sazlardır. Tarihsel seyir içerisinde kültürümüze ait birbirinden farklı ve birbiri ile müntesip birçok saz kullanılmış olmasına rağmen bu sazların çoğu günümüze ulaşamamış ya da bu sazlar günümüzde gözden düşmüştür. Bunun yanında diğer kültürlere ait sazlar Türk müziği icra geleneği içerisinde yerini almış, gözdeliğini arttırarak günümüze ulaşmıştır. Farklı bir kültürden alınarak Türk müziğinde icra edilmeye başlanılan sazlardan birisi kemandır. Avrupa kökenli bir saz olmasına rağmen günümüzde Türk müziğinin temel sazları arasına girmiştir.

Geniş bir coğrafyada kullanılan kemanın köklerinin Orta Çağ'ın sonlarına kadar uzandığı, 16. yüzyılın sonu ve 17. yüzyıl itibari ile bilinen şeklinin verildiği, icrada yerini almaya başladığı zamandan günümüze nerede ise var olan bütün müzik türleri kapsamında icra edildiği görülmektedir. Kemanın Türk müziğinde kullanılmasından önce Türk topraklarında yaylı kopuz, kılkobız, giccak, ıklığ, kemançe, rebap ve sinekeman gibi farklı isimler alan yaylı sazlar icra edilmiştir. Şarkiyatçı bir araştırmacı olan Charles Fonton'un kaydettiğine göre, "Batı kemanı Şark'a kör Yorgi tarafından getirilmiştir" (1987: 89). Bununla birlikte kemanının Osmanlı müziğinde kullanılma zamanına yönelik iki tespit bulunmaktadır. Bunlardan birincisi Gazimihal'in tespiti, "XIII'ncü yüzyıldan beri Ceneviz ve Venedik mahallelerinin bulunduğu İstanbul, Trabzon gibi bir iki şehrin o zamanki levantenleri arasında Latin kemanlarının ve en eski viol şekillerinin kullanılmış olacağı muhakkaktır" (1939: 80). İkincisi ise "Kemanın Osmanlı musikisine girişiyle ilgili olarak Fonton ile Blainville den daha eski bir belge, 1737-1742 yılları arasında İstanbul ve İzmir'de İsviçreli ressam Liotard'ın çizdiği "Keman Çalan Türk Musikiciler" resimdir. (...) Elimizde Fonton ile Blainville'in görüşlerini reddedebilecek Liotard'ın resminden de eski, şimdilik tek kaynak vardır. Perrault'un Paralleles des Anciens et des Modernes (1697) adlı kitabı (…) Farnsa'nın İstanbul elçisinin evinde İran asıllı bir Tük musikicinin keman çaldığından söz edilir (Aksoy, 2003: 106). Yapılan tespitler doğrultusunda kemanının, 18. yüzyıl itibari ile topraklarımızda icra edilmeye başlanıldığı söylenebilir (Akt. Hatipoğlu, 2016: 422)[1]. Keman, Türk müziğinde icra edilmeye başlandığı günden bugüne sahip olduğu özellikler bakımından gözde bir saz haline gelmiş daha önce icra edilen yaylı sazların yerini almış hatta bu sazların icra geleneğinden yok olmasına sebebiyet vermiş bir sazdır.

[1] Kemanın Türk Müziğindeki yeri ve önemine ilişkin daha ayrıntılı bilgi için bkz. Hatipoğlu, V. (2016). Türk Müziği Keman Öğretimine Yönelik Yeni Kaynak Hazırlamada "Beylik Aranağmelerden" Oluşturulan Çeşitlemelerin Yeri ve Öneminin Değerlendirilmesi. Turkish Studies, Volume 11/19, p. 417-442

Kaynakça

- Aksoy, B. (2003). *Avrupalı Gezginlerin Gözüyle Osmanlılarda Musiki*, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Bükülmez, H. (2017). *Haydar Tatlıyay ve Sadi Işılay'ın Keman İcralarının Tahlili*, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Çergel, M. A. (2007). *Raûf Yektâ Bey'in İkdâm Gazetesi'nde Neşredilen Türk Mûsikîsi Konulu Makâleleri*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Demirdirek, S., B. (2018). *Hakkı Derman'ın Keman Taksimlerinin Tahlili ve Bu Tahliller Doğrultusunda Keman Eğitiminde Kullanılabilecek Alıştırmaların Oluşturulması*, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Fonton, C. (1987). *18. Yüzyılda Türk Müziği*, Çev. Cem Behar, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Gazimihal, M. R. (1939). *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*, I. Cilt, Numune Matbaası, İstanbul.
- Güntekin, M. (2010). *İstanbul'un 100 Musikişinası*, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul.
- Hazman, Y. (2014). *Abdülkadir Töre'nin Usul-i Ta'lim-i Keman Adlı Eseri*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Hatipoğlu, V. (2008). *Mesleki Müzik Eğitimi Veren Kurumlarda Türk Müziği Usûlleri Öğretiminin Değerlendirilmesi*, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Hatipoğlu, V. (2016). "Türk Müziği Keman Öğretimine Yönelik Yeni Kaynak Hazırlamada "Beylik Aranağmelerden" Oluşturulan Çeşitlemelerin Yeri ve Öneminin Değerlendirilmesi", *Turkish Studies*, Sayı 11/19, 417-442.
- Hatipoğlu, V. (2017). "Türk Müziği Keman Akordu", *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6 (29), 289-309.
- Hatipoğlu, V. (2018). "Mustafa Sunar'ın "Alaturka Keman Muallimi" İsimli Öğretim Kaynağının İncelenmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 605-621.
- Kantemiroğlu. (2001). *Kitâbu 'İlmi'l-Mûsîkî 'alâ vechi'l-Hurûfât (Mûsikîyi Harflerle Tesbît ve İcrâ İlminin Kitabı)*, Tıpkıbasım Haz/Çev. Yalçın Tura, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara.

- Yener, N. (?). Bir Keman Akrobatı

İnternet:https://www.ulusal.com.tr/yasam/ataturk-nubar-comlekciyana-neden-tekyay-soyadini-verdi-15012480, Erşim tarihi 2.09.2023

Yararlanılan Metotlar

- Bang, M. (1919). *Violin Method-Part 1*, Published by Carl Fischer Inc.
- Beriot, C. De. (?). *Method For Violin Op. 102 Part 1*, Arranged by Lehmann, Schirmer Edition.
- Hohmann, C. H. (1950). *Practical Violin Method-Book 1*, Published by Carl Fischer Inc., New York.
- Laoureux, N. (1986). *Violin Method Practical Method-Part 1*, G. Schirmer, Inc.
- Suzuki, S. (1978). *Violin Method-Part 1*, Published by Summy-Birchard Inc.
- Torun, M. (1996). *Ud Metodu*, Çağlar Yayınları, İstanbul.
- Uçan, A. (2004). *Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri İçin Keman Ders Kitabı Lise Hazırlık*, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul.
- Wohlfahrt, F. (2015). *Easiest Elementary Method for Beginners on the Violin Opus 38*, Schirmer (G.) Ltd.
- Yahya Kaçar, G. (2017). *Ud Metodu*, Gece Kitaplığı, Ankara.

KLASİK TEMALARDAN
ÇOCUK ŞARKILARINA

7 Büyük Tema Üzerine Piyano Eşlikli Uyarlamalar

Peyruze Rana ÇETİNKAYA

Sermin BİLEN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-160-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 5

Yalnız Devrimci: Ludwig van BEETHOVEN ve "Sonata Pathetique" Op. 13 No: 8 (1799)..... 9

1. "Yeni gün" şarkısı ve piyano eşliği

Genç Kartal: Johannes BRAHMS ve La bemol Majör Vals Op. 35 No:15 (1866) 15

2. "Ninni" şarkısı ve piyano eşliği

Vatansever bir Senfonik Şair: Bedrich SMETANA ve "Vltava" (1874) 19

3. "Irmak" şarkısı ve piyano eşliği

Bando şefliğinden dans müziklerine: Iosif IVANOVICI ve Tuna Dalgaları Valsi (1880)..... 25

4. "Tuna Dalgaları" şarkısı ve piyano eşliği

Norveç Esintisi: Edvard Hagerup GRIEG ve Norveç Dansı Op. 35 No:2 (1881)..... 29

5. " Cadı ve Peri" şarkısı ve piyano eşliği

6. "Gündüz Düşü" şarkısı ve piyano eşliği

Bir Çağdaş Türk Müziği Ustası: Nevit KODALLI ve Telli Turna Süiti 3. Bölüm (1967) 40

7. "Turna" şarkısı ve piyano eşliği

BASİTLEŞTİRİLMİŞ PİYANO EŞLİKLERİ..... 43

8. "Yeni gün"

9. "Ninni"

10. "Irmak"

11. "Tuna Dalgaları"

12. " Cadı ve Peri"

13. "Gündüz Düşü"

14. "Turna"

KAYNAKÇA..... 68

YAZARLAR HAKKINDA..... 69

Yalnız Devrimci: Ludwig van BEETHOVEN

ve "Sonata Pathetique" Op. 13 No: 8 (1799)

Döneminin yenilikçi ve özgün müzik dehası olan Ludwig van Beethoven (16 Aralık 1770, Bonn- 26 Mart 1827, Viyana), esinini doğadan alan, devrimci ve yenilikçi bir besteciydi (Young, 1954; Feridunoğlu, 2005). Yaratıcılığı, düzensizliği ve başına buyrukluğu onu farklı kılan özellikleriydi. Bu nedenlerledir ki, bugün bir "mihenk taşı" olarak kabul edilir; kendine özgü bir anlatım gücü ve biçimi vardır (Schonberg, 2013).

Beethoven'ın müziğinde kural tanımayan bir özgürlük barınır. Zıtlıklar, tematik bağlantılar, yenilikçi ritmik doku ve dinamikler, yatay ve dikey armoni anlayışındaki renkler, müziğindeki özgünlüğün belirleyicileridir (Schonberg, 2013; Young, 1954).

Beethoven, 1799'da basılan ve Kont Carl von Lichnowsky' ye ithaf ettiği ve eser numarası 13 olan Sonat'a "Grande Sonate Pathetique" adını vermiştir. "Patetik" sözcüğü Türkçe' de "dokunaklı" olarak karşılık bulur. Derinliğiyle tanınan Patetik Sonat, Beethoven'ın çok güçlü bir piyano yorumcusu olduğu, resitalleriyle ün kazandığı, ancak işitme duyusunu da gittikçe kaybettiği yılların ürünüdür ve ünüyle amatör piyanistlerin bile ilgi odağı olmuştur (Aktüze, 2013).

Bu eserin ağır tempodaki, sakin ve şarkı söyler gibi bir ifade ile başlayan, orta dönemde dramatikleşen ve sonunda yine mistik ve huzurlu havasına dönen (Aktüze, 2013) ikinci bölümüne Türkçe sözler yazılarak oluşturulan uyarlama çocuk şarkısına "Yeni Gün" ismi verilmiştir.

YENİ GÜN

Sessiz bir gecenin kalbinden,

Rüzgar şarkısını söyler usulca eserken.

Yıldızlar ne kadar uzaklar,

Süslerler karanlığı gece sakince sürerken.

Derken gün doğar, güneş açar,

Rengarenk doğa, yeni bir güne başlar.

KAYNAKÇA

Aktüze, İ. (2005). *Müziği Okumak Cilt 2.* Pan Yayıncılık: İstanbul.

Aktüze, İ. (2007). *Müziği Okumak Cilt 3.* Pan Yayıncılık: İstanbul.

Aktüze, İ. (2013). *Müziği Okumak Cilt 1.* Pan Yayıncılık: İstanbul.

Birkan, Ü. (2006). *Dinleyicinin Kitabı.* Yakın Kitabevi: İzmir.

Ceylan, Ö. (2003). Klasik Türk Şiiri'nde Turna'ya Dair. *Gazi Üniversitesi Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,28, 1-8.*

Dale, K. (1943). Edvard Grieg's Pianoforte Music. *Music & Letters, 24*(4)*, 193-207.*

Feridunoğlu, L. (2005). *İz Bırakan Besteciler.* İnkilap: İstanbul.

Gheorghiţă, N. (2017). *Military Bands in the Romanian Principalities between 1821 and 1878*. Published online by Cambridge University Press.

İlyasoğlu, E. (1997). Altın madalya Nevit Kodallı'nın. *Cumhuriyet Gazetesi Arşivi, s. 13.*

Karaca, A. (2008). *Nevit Kodallı'nın tüm müziklerinin ayrıntılı olarak incelenmesi ve değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Kaufmann, H. L. (1957). *The Story of One Hundred Great Composers.* Grosset &Dunlap Publishers: Newyork.

Lungu, M. (2022). New information in Romanian archives regarding the life and activity of musician Iosif Ivanovici. *Artes. Journal of musicology, 25-26, 192-221.*

Schonberg, H. C. (2013). *Büyük Besteciler.* Doğan Kitap: İstanbul.

Unakıtan, Ö. (2006). *Nevit Kodallı'nın yaratıcılığında Türk Müziğinin etkileri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Young, P. M. (1954). *Biographical Dictionary of Composers with Classified List of Music for Performance and Study.* Thomas. Y Crowell Company: Newyork.

Hurûfu'l-Me'ânî ve Anlam Değeri

-Tâhâ Sûresi Özelinde-

NURULLAH ORUÇ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-159-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖNSÖZ

Arap dili ve belagatinde, kelime türlerinden biri olan harflerin ayrı bir yeri vardır. Bu nedenle harflerin Kur'ân-ı Kerîmdeki fonksiyonunu bilmek, ayetleri doğru bir şekilde anlamaya katkı sağlayacaktır. *Hurûfu'l-me'ânî* diye isimlendirilen bu harflerin kullanıldığı anlam, cümledeki yerine bağlı olarak değişebilmektedir. Bu harflerin cümleye kattığı mana inceliği ve etkisi, buna bağlı dil kurallarını bilmekle mümkündür. Bir sûrenin ihtiva ettiği bütün mana harflerini ele alan çalışmaya az rastlanmaktadır.

Bu çalışmada, Arapça metinlerinin ve dolayısıyla Kur'ân ayetlerinin anlaşılmasında büyük etkisi olan mana harflerinin Kur'ân-ı Kerîm'den Tâhâ sûresi örnek alınarak manaya kattığı incelikler ele alınmıştır. Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş kısmında, Kur'ân-ı Kerîmde kullanılan hurûfu'l-me'ânînin ehemmiyeti ve manaya katkısı, bu alanda yapılan çalışmalar ve çalışmamızın diğerlerinden temayüz ettiği hususlar ve problematik yönü hakkındaki bilgilere yer verilmiştir. Birinci bölümde, harfin kavramsal alanlarına, teşekkül ve tarihsel sürecine, muhtevasına ve metindeki fonksiyonlarına temas edilmiştir. Ayrıca mana harfleri için kullanılan *hurûfu'l-me'ânî, me'âni'l-hurûf, edat* ve *alet* gibi kavram ve terkiplerin semantik tahlili yapılarak aralarındaki nüanslar incelenmiştir. İkinci bölümde ise sûrede kullanılan edatların î'râb, mana ve belagat yönünden ele alınmış ve bu konudaki Arap dilbilimcilerinin görüşlerine yer verilmiştir.

Netice itibariyle hicri üçüncü yüzyılın sonlarına kadar mana harfi için sıklıkla kullanılan kelimenin *harf* kavramının olduğu görülmektedir. Manalı harfler için kullanılan tabirlerin tamamının kullanıldığı ve bu

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ ***3***

I. Araştırmanın Konusu 7

II. Araştırmanın Problematiği 9

III. Araştırmanın Amacı 19

IV. Yapılan Benzer Çalışmalar ve Çalışmamızın Farkı 21

V- Yöntem 27

ARAP DİLİNDE HARF VE HURÛFU'L-ME'ÂNÎ ***30***

1.1. Harf Mefhûmu ve Teşekkülü 31

1.1.1. Harfin Kavramsal Alanı ve Kullanım Alanları 31

1.1.2. Harfin Teşekkül Süreci 34

1.2. Hurûf'ul-Me'ânî Kavramı ve Tarihsel Süreci 37

1.2.1. Tanımı, Kullanılan Tabirler ve İçerik Tartışmaları 37

1.2.2. Huruful-Me'ânînin Tarihsel Süreci 50

1.2.3. Hurûfu'l-Me'ânî Çalışmaları 69

1.2.4. Hurûfu'l-Me'ânî'nin Muhtevası (Sayısı, Türleri, Metindeki Fonksiyonları) 76

1.3. Mana Harfleri 84

1.3.1. Cer Edatları 85

1.3.2. Hurûf-u Müşebbehe Bi'l-fiil/Fiile Benzeyen Harfler 90

1.3.3. Atıf Harfleri/Bağlaçlar 94

1.3.4. Nefiy/Olumsuzluk Edatları 95

1.3.5. Tenbîh Edatları 96

1.3.6. Nidâ Edatları 97

1.3.7. Hitâb Edatları 99

1.3.8. İstisna Edatları 100

1.3.9. Mastar Edatları 102

1.3.10. Tefsir/Açıklama Edatları 102

1.3.11. Tahdîd Edatları 103

1.3.12. Tahkîk ve Takrîb Edatı 104

1.3.13. İstikbâl Edatları 106

1.3.14. İstifhâm/Soru Edatları 108

1.3.15. Ta'lîl/İçinlik Edatları 110

1.3.16. Muzâri Fiili Nasb Eden Edatlar 111

1.3.17. Muzâri Fiili Cezm Eden Edatlar 112

1.3.18. Zâid Harfler 116

TÂHÂ SÛRESİNDE KULLANILAN EDATLAR VE ANLAMA ETKİSİ ***118***

2.1. Harf-i Cerler **119**
2.1.1. Min "مِنْ" Edatı 119
2.1.2. İlâ "إلى" Edatı 126
2.1.3. ‘An"عَنْ" Edatı 132
2.1.4. ‘Alâ "على" Edatı 137
2.1.5. Fî "في" Edatı 143
2.1.6. Bâ "الباء" Edatı 150
2.1.7. Lâm "لام" Edatı 156
2.1.8. Kâf "الكاف" Edatı 165
2.1.9. Hattâ "حَتَّى" Edatı 169
2.1.10. Vâv "الواو" Edatı 173

2.2. Hurûf-u Müşebbehe Bi’l-fiil (Fiile Benzeyen Harfler) **176**
2.2.1. İnne "إنَّ" Edatı 176
2.2.2. Enne "أَنَّ " Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 179
2.2.3. Lâkinne "لَكِنَّ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 180
2.2.4. "لَعَلَّ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 181

2.3. Atıf Harfleri/Bağlaçlar **183**
2.3.1. Vâv "الواو" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 184
2.3.2. Fâ "الْفَاء" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 187
2.3.3. Şumme "ثُمَّ " Edatı 189
2.3.4. Ev "أَوْ " Edatı 193
2.3.5. İmmâ "إمَّا " Edatı 196
2.3.6. Em "أَمْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 199

2.4. Nefy /Olumsuzluk Edatları **200**
2.4.1. Lem " لَمْ " Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 200
2.4.2. Mâ "مَا" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 202
2.4.3. Lâ " لا " Edatı 203
2.4.4. Len " لَنْ " Edatı Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 206

2.5. Tenbih ve Nidâ Edatları **209**
2.5.1. Hâ "ها" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 209
2.5.2. Yâ "يا" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi 210

2.6. Hitap Edatları **213**
2.6.1. Harf Olarak Kullanılan Hitap Edatları 213
2.6.2. İsim Olarak Kullanılan Hitap Edatları 214

2.7. İstisnâ Edatları **216**
2.7.1. İllâ "إلَّا" Edatı 216

2.8. Mastar Edatları **219**

2.8.1. En "أَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 219
2.8.2. Enne "أَنَّ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 220
2.8.3. Mâ "ما" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 221

2.9. Tefsir/Açıklama Edatları _____ 222
2.9.1. En "أَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 222

2.10. Tahdîd Edatları _____ 223
2.10.1. Levlâ "لولا" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 223

2.11. Tahkîk ve Takrîb Edatı _____ 224
2.11.1. Kad "قَدْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 225

2.12. İstikbâl Edatları _____ 225
2.12.1. Sîn "سِينْ " Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 226
2.12.2. En "أَنْ " Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 227
2.12.3. Len "لَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 228
2.12.4. Key "كَيْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 228
2.12.5. Lây-i Nâhiye "لَا النَّاهية" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi __ 229

2.13. İstifhâm/Soru Edatları _____ 229
2.13.1. Hemze "هَمْزَة" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 230
2.13.2. Hel "هَلْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 232
2.13.3. Men "مَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 233
2.13.4. Mâ "مَا" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 234
2.13.5. Kem "كَمْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 235

2.14. Ta'lîl Edatları/Sebep Bildiren Edatlar _____ 237
2.14.1. Key "كَيْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 237
2.14.2. Bâ "الباء " Harf-i Cerrinin Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 238
2.14.3. Fây-ı Sebebiyye "فاءُ السَّبَبِيّة" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 238
2.14.4. Lâm "اللَّام" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 239
2.14.5. 'An "عَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 240
2.14.6. Fî "في" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 240
2.14.7. Min "مِنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 241
2.14.8. Alâ "عَلَى" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 241
2.14.9. Le'alle "لَعَلَّ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 241

2.15. Muzâri Fiili Nasb Eden Edatlar _____ 242
2.15.1. En "أَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 242
2.15.2. "لَـنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 247
2.15.3. Key "كَـيْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 247

2.16. Muzâri Fiili Cezm Eden Edatlar _____ 248
2.16.1. Tek Fiil Cezm Eden Edatlar _____ 248
2.16.2. İki Fiili Cezm Eden Edatlar _____ 251

2.17. Zâid Harfler _____ 254

2.17.1. İn "إِنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 254
2.17.**2**. En "أَنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 255
2.17.3. Mâ "مَا" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 256
2.17.4. Lâ "لا" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 258
2.17.5. Min "مِنْ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 258
2.17.**6**. Bâ "الْبَاءُ" Edatının Kullanımı ve Anlama Etkisi _____ 259

SONUÇ _____ 260

KAYNAKÇA _____ 264

ÇORUM'UN
TARİHİ ESERLERİ

Ahmet Peker

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-199-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

AHMET PEKER 1
ÖN SÖZ 5

ÇORUM'UN TARİHİ GELİŞİMİ 7
ABACI ÇEŞMESİ 24
ABAZA ÇEŞMESİ 26
ABBASOĞLU KONAĞI 28
ABDALATA ZAVİYESİ 30
ALİ PAŞA HAMAMI 40
BEKİROĞLU KONAĞI 45
BÜYÜK DÜVENCİ HAMAMI 50
CEMİLBEY KÖYÜ CAMİSİ 52
CEMİLBEY NAHİYE MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI 56
ÇAKIR CAMİ 58
ÇAKIR ÇEŞME 61
ÇAKIR KÖYÜ HİTİT BARAJI 63
ÇAVUŞ HAMAMI 68
ÇEŞMEÖREN ÇEŞMESİ 70
ÇORBACI ÇEŞMESİ 71
ÇORUM BELEDİYESİ TAŞ BİNA 74
ÇORUM KALESİ 76
ÇUBUKÇU SOKAK ÇEŞMESİ 80
DEDE ÇEŞMESİ 82
DİKİCİLER ARASTASI 84
EMİR AHMET ÇEŞMESİ 86
ESKİEKİN GERDEKKAYA MEZARI 87
GÜPÜR HAMAMI 89
HAKKI BİLAL TAŞ MAĞAZA 94
HAN CAMİ 96
HANOĞLU KONAĞI 99

HASAN PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ 101
HIDIRLIK CAMİ 103
İBİK SOKAĞI ÇEŞMESİ 110
İNAYETULLAH CAMİ 112
İSMET EKER KONAĞI 118
KALE CAMİ 121
KÂTİPLER KONAĞI 123
KELLEGÖZ CAMİ 125
KILIÇÖREN ÇEŞMESİ 128
KUBBELİ CAMİ 130
KULAKSIZ CAMİ 133
KUNDUZHAN CAMİ 136
MEVLEVİHANE MESCİDİ 139
MÜFTÜ PINARI ÇEŞMESİ 143
MÜZE BİNASI 145
NAMAZGÂH ÇEŞMESİ 148
NAMAZGÂH MESCİDİ 149
PAŞA ÇEŞMESİ 151
PAŞA HAMAMI 154
SAAT KULESİ 157
SAT TEPE 160
SEYDİM SULTAN ZAVİYESİ 161
ŞEYH MUSTAFA KÖYÜ CAMİ 163
TAŞ DÜKKÂN 165
TAŞ MAĞAZA 168
TESLİM ABDAL TÜRBESİ 169
ULU CAMİ 170
ÜÇKÖY CAMİ 181
VELİ PAŞA CAMİ 185
VELİ PAŞA HANI 188
VELİ PAŞA KONAĞI 193

ÖN SÖZ

Çorum Anadolu'nun kadim şehirlerinin başında gelmektedir. 7000 yıllık tarihi ile Anadolu'daki ender kültür hazinelerinden birisi haline gelmiştir. Geçmişi MÖ 3000'li yıllara dayanan Çorum'da Hattiler, Hurriler, Hititler, Frigler, Lidyalılar, Galatlar, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Pontuslular, Danişmentliler, Anadolu Selçuklu, Eretna Devleti, Kadı Burhaneddin Devleti ve Osmanlı Devleti gibi onlarca devlete ev sahipliği yapmıştır. Bu kadar devlete ev sahipliği yapan bir şehrin tarihi eserler açısından zengin olması şaşırtıcı değildir. Asıl tarafımızca şaşırtıcı olan bu kadar eseri barındıran şehirdeki halkın bile bu tarihi zenginlikten haberdar olmamasıdır. Bu çalışmamızın temel çıkış noktası tamda bu sorun nedeniyle olmuştur. Kitabımızı hazırlama amacımız hem şehir halkına hem de şehrimize gelen misafirlerimize Çorum'un tarihi eserleri hakkında genel bir fikir ve bilgi vermektir. Çorum tarihi eser açısından çok zengin olduğu için bu çalışmamızda sadece Çorum merkezi ve merkeze bağlı köylerle sınırlı tuttuk. Serinin ikinci kitabında ise ilçelerin tarihi eserlerini tanıtmaya çalışacağız. Kitap çalışmamızda yardımcı olan tüm dostlarımıza teşekkürü bir borç bilmekteyiz. Kitabımızın milletimize ve ülkemize faydalı olması dileğiyle…

ÇORUM'UN TARİHİ GELİŞİMİ

Coğrafi konumu itibariyle aynı ismi taşıyan tarıma elverişli düz bir ovanın kuzeydoğu tarafında, Çorum çayının doğusunda kalan ve denizden yaklaşık 800 metrelik yükseklikte yer alan bir plato görünümündeki şehrin hangi tarihte ilk kez ne zaman, nerede kurulduğu ve isminin kökeninin nereden geldiği tam olarak bilinmemektedir. Şehrin isminin kaynağı üzerinde yapılan çeşitli araştırmalarda kesin bir sonuç elde edilememiştir. MÖ III. yüzyılda Anadolu'ya göç eden Galatların Trokmu boyunun yerleşmesi nedeniyle Çorum yöresine Trokmu isminin verildiğini biliyoruz. Trokmu isminin zamanla değişerek önce Toromku, sonrasında da Çorum'a dönüşmüş olabileceği ileri sürülmektedir. Bazı tarihi kaynaklarda Çorum isminin kökeni yine MÖ 90-80 yılları arasında Mithridates Krallığı'na bağlı şekilde Kapadokya Valiliği yapan Gordios'a götürülmektedir. Gordios'un yönettiği dönemde Gordiana ismini alan bu bölgenin ismi zamanla değişime uğrayarak Çorum halini aldığı iddia edilmektedir. Çorum, Geç Antik Çağda ise Bizanslılar tarafından Nikonya ve Yankoniye gibi isimlerle anılmıştır. Çorum ile ilgili diğer bir sorun ilk olarak şehrin nerde kurulduğu hususudur. Bu konuda tarihçiler tarafından birçok farklı görüş ileri sürülmüştür. Bu görüşlerden en çok öne çıkan görüş, Bizans dönemindeki Eukhaita şehrinin bugünkü Çorum olduğudur. Bir diğer görüşte ise Osmancık İlçesinde olabileceğidir. Ancak bu iki görüş birçok kimse tarafından tam olarak kabul görmemiştir. Nedenine gelince Türklerin bu bölgeye gelişinden önce Bizans İmparatorluğuna bağlı olan Çorum merkezin Nikonya ya da Yankoniye adını taşımakta olan merkezdi. Tarafımızca da Çorum ilk kuruluş yeri konusunda gerçeğe en yakın olan görüş ise Çorum merkezin olması daha güçlü ihtimaldir.

Yukarıda görüldüğü gibi Türklerin Anadolu'ya gelişinden önce Çorum isminin ortaya çıkışı konusu kaynaklarda farklı şekilde geçmektedir. Elimizdeki bu bilgilerin çoğu

devrinin sonunda inşa edildiği tahmin edilir. Bu camiden başka Han Cami, Hıdırlık Cami, Kubbeli Cami, Kulaksız Cami, İnayetullah Cami, Kellegöz Cami, Veli Paşa Cami, Kale Cami, Kunduzhan Cami,Veli Paşa Hanı, Veli Paşa Konağı, Paşa Hamamı, Çavuş Hamamı, Ali Paşa Hamamı ve Güpür Hamamı şehir merkezindeki önemli eserlerdendir.

Türklerin Anadolu'ya gelişinden sonra bin yıla yakındır Müslüman Türk hâkimiyetinde kalan Çorum camileri, kaleleri, saat kuleleri, hanları, konakları, köprü ve diğer mimari eserleri ile Anadolu Selçuklu, I. ve II. Beylikler ve Osmanlı Dönemi'nin izlerini günümüze kadar taşımıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1924 yılında il olan Çorum günümüze kadar büyüyüp gelişmeye devam etmiştir.

Kaynakça

Aktüre, Sevgi. "19. Yüzyılda ve 20. Yüzyıl Başında Çorum", *Çorum Tarihi*, Yay. Haz. 5. Hitit Festivali Komitesi, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Baykara, Tuncer. *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar,* İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1990.

Bulduk, Üçler. "Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri-1" *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyum Tebliğleri* 26-27 Temmuz 1991, s. 19-56, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Çanlı, Mehmet. *Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908)*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2013.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)", Dini Araştırmalar 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Evliya Çelebi. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Sad. Zuhuri Danışman, C. 4, İstanbul, Danışman Yayınevi, 1971.

Faroqhi, Suraiya. "Fatih Döneminden Evliya Çelebi Seyahatine Kadar Çorum", *Çorum Tarihi,* Yay. Haz. 5. Hitit Festiva-

li Komitesi, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Gökhan Kaya, XIX. Yüzyılda Çorum'da Siyasi ve Ekonomik Hayat, *Çorum ve Kültür*, s. 147-156, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

https://nisanyanmap.com/?y=%C3%A7orum&lv=&t=&cry=TR&ua=10(Erişim Tarihi: 25.08.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/genelbilgiler (Erişim Tarihi: 14.04.2023)

Ilıca, Ali. "Çorum'da Tarihî Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Velipaşa) Hanı ve Vakfiyesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* (9: 9/2000) s. 507-535.

Ilıca, Ali. Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Işık, Zekeriya ."Osmanlı İmparatorluğu'nda Çorum Şer'iyye Sicillerine Göre Gayrimüslimlerin Çevreyle Olan İlişkileri (1839-1909)". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 / 2 (Aralık 2020): 1043-1081.

Kodal, Tahir. "Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Genel Nüfus Sayımında Çorum Vilayeti'nin Nüfus Özellikleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 1, Yıl: 2009, s. 233-258.

Korkmaz, Hasan. *Şiir Diliyle Çorum*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2021.

Köstekçioğlu, Süleyman. Çorum Adı Üzerine İncelemeler, s. 15-16, Çorumlu Dergisi, Yıl 1, Sayı 6, 15 Eylül 1938.

Kurt, Yılmaz. "Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)". *Belleten* 59/ (1995): s. 75-120.

Müverrih Ali, III. Murad Dönemi Dilekçe Örneği, Ekler s. 1-2, Çorumlu Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, 15 Nisan 1938.

Özaydın, Abdülkerim. "Dânişmend Gazi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 467-469, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1993.

Özdemir, Kamil-Akyel, Salih. "1844 (1260 H.) Tarihli Çorum Sancağı Müslüman Nüfus Defterine Göre Çorum Şehrinin Demografik Yapısı". *History Studies* 7/1 (2015), 153-174.

Sabuncuoğlu, M. İhsan. *Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II-III & Maarif Hayatımız*, Yay. Haz. Abdulkadir Ozulu-İrfan Yiğit, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2010.

Söylemez, M. Mahfuz. "Ankara Vilayet Salnâmelerine Göre Osmanlı'nın Son Döneminde Çorum", Çorum, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007/2, Cilt: 6, Sayı: 12, Yıl: 2007, s. 7-40.

Şahin, Mustafa Kemal."Çorum-Merkez Cemilbey Köyünde Bir Selçuklu Camisi". *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu,* Cilt 2, Yay. Haz. İrfan Yiğit-Mehmet Mahfuz Söylemez-Mesut Okumuş, s. 641-655, Çorum: Lider Matbaacılık A.Ş. 2008.

Tombuş, Nazmi. 16. Asırda Çorum'un İdari ve Askeri Durumu, s. 25-29, Çorumlu Dergisi, Yıl 1, Sayı 1, 15 Nisan 1938.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, Ankara: TTK Yayınları, 1988.

Yazar, Hakan. "16. Yüzyıl Çorum Nahiyesi'nde Nüfus Ve Yerleşim Özellikleri". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 / 2 (Aralık 2016): 1089-1110.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

Yılmaz, Mutlu. "Çorum İlinde Endüstrinin Tarihsel Gelişimi", Ankara, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, 2004.

Yücel, Yaşar. *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti* (1344-1398), Ankara: TTK yayınları, 1983.

ABACI ÇEŞMESİ

Çorum şehir merkezinde bulunan Kale Mahallesinin Milönü Caddesi'nde bulunmaktadır. Tarihçesine baktığımızda kitabesi bulunmayan bu çeşmenin ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmiyor. Çeşmenin Osmanlı Devleti'nin son döneminde inşa edildiği tahmin edilmektedir. Mimari özelliklerine baktığımızda günümüzde tek başına bağımsız bir çeşme olarak bulunan eserin, geçmişteki fotoğraflarına baktığımızda bir eve bitişik olarak inşa edildiğini görmekteyiz. Çeşme yapı malzemesi olarak kesme taş ve tuğladan yapılmıştır. Yine çeşme, sivri kemerli bir nişin[19] içerisinde, tek musluklu olarak tasarlanmıştır. Mevcut bugünkü haliyle çeşmenin yüksekliği; 253 cm, genişliği 154 cm, derinliği de 94 cm olarak ölçülmüştür. Ön cephesinde kaş kemere yer verilmiştir. Ayrıca ön cephenin hemen solunda 34 cm x 30 cm. ölçülerinde bir tas nişi mevcuttur. Yekpare bir blok halinde olan ayna taşını iki yandan taş dayanaklarla desteklenmiştir. Çeşmenin üst bölümünden başlayan tuğla örgü üzengi taşı[20] seviyesinin altından başlayarak saçak kısmına kadar yükselmiştir. Önünde bulunan su teknesi neredeyse kaldırımla aynı seviyeye gelmiş vaziyette olup boyu 82 cm, eni 50 cm, derinliği ölçtüğümüzde 12 cm olarak tespit edilmiştir. Yekpare bir taşın oyulmasıyla meydana getirilen su teknesinin her iki yanında su dolduranların oturma için sekiler[21] bulunmaktadır. Yine çeşmenin üst örtüsü ahşaptan sundurma halinde yapılmıştır. Çeşmenin üst bölümünde testere dişli tuğla silme[22]bulunmaktadır. Süsleme özelliklerine baktığımızda ise sade bir görünümün daha hâkim olduğu bu çeşmede herhangi bir süsleme öğesi mevcut değildir.

19- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.
20- Üzengi Taşı: Kemerin ayağa oturan ilk taşına denir. Taşın alt yüzü kemerin ayağına oturduğu için düz bir şekildeyken mevcut üst kısmı ise kemerin eğri bölümüne uygun olacak şekilde eğiktir. Kemerin ağırlığı bu taşlar sayesinde ayaklara binerek ayakta kalır.
21- Seki: Mimari eserlerde yerden biraz yüksek oturma kısmıdır.
22- Silme: Mimarlık alanında belli bir ögeyi vurgulamaya yarayan kabartmalı kenar ya da oyuk bezemeye denir.

Abbasoğlu Konağı

Kaynakça

http://www.bsgmedya.net/?Syf=18&Hbr=1043215&/%C3%87orumda-1890-y%C4%B1l%C4%B1nda-in%C5%9Fa-edilen-tarihi-Polis-Karakolu-binas%C4%B1nda-ba%C5%9Flat%C4%B1lan-restorasyon-%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1nda-sona-yakla%C5%9F%C4%B1ld%C4%B1 (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://oka.ka.gov.tr/tr/bolgeden/130-yillik-tarihi-karakolda-aileler-egitilecek (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://www.corumhaber.net/kale-ve-eski-polis-karakolu-konagi-turizme-kazandirilacak (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/corum/130-yillik-tarihi-karakolda-aileler-egitilecek-12934321 (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

ABDALATA ZAVİYESİ

Abdalata Zaviyesini incelediğimizde XIII. yüzyılda kurulmuş olduğunu söyleyebiliriz. Abdalata Zaviyesi, Çorum'un 18 km. güneybatısındaki Yakacık köyünde inşa edilmiştir. Köyün meskûn bulunduğu Dört Tepe dağının eteklerindeki ovalık alanda pek çok tarihi ören yerinin bulunması, köyün çok eski bir yerleşim yeri olduğunu kanıtlamaktadır. Bu ören yerlerinden çıkarılıp köye getirilmiş pek çok sütuna köydeki mezarlıklarda ve zaviyede rastlanmaktadır. Yine Bizans döneminden kalma çiçekli lahitler ve Grekçe mezar steli[34] Abdalata Zaviyesi'nin duvar yapımında kullanılmıştır. Cami duvarında Roma dönemine ait olduğunu tahmin ettiğimiz Grekçe mezar steli günümüzde hala cami girişinde görebiliyoruz. Ayrıca oldukça güzel bir işçilikle yapılmış Bronz Hermes heykeli Abdalata Köyünün hemen yakınındaki Boğabağı Köyünde bulunup Çorum Müzesine teslim edilmesi diğer bir kanıttır. Abdalata Köyünün 2 km yukarısında bulunan Kılıçören Köyü ve 3 km batısında bulunan Çeşmeören Köyünde Roma dönemi devşirme taşlarla çeşmeler yapıldığını biliyoruz. Yine köyün yakınlarında Horasan Tepe denilen bir höyüğün bulunduğunu da bilmekteyiz. Zaviyenin yapımından sonra köyün ismi Abdal Ata ya da Ata Sultan sonrasında Tekke olarak da söylenmeye başlanmıştır.

Kendi ismiyle anılan köyün kuzeyinde yer alan Abdalata Zaviyesi düz bir alan üzerine kurulmuştur. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivindeki büyük olasılıkla 1950'li yıllara ait eski iki fotoğraftan ve 1970 yılında çekildiği bilinen diğer başka fotoğraflardan yola çıkarak şunları söyleyebiliriz: Zaviyenin cami ve türbe bölümünden caminin kuzeydoğusuna bitişik olarak duran mekândan oluşan bir hizmet binası caminin güneybatısından başlayarak türbenin batısına kadar devam eden mezarlık yapılarından sadece günümüze zaviyenin camisi, türbesi, avlunun ortasında-

34- Stel: Boyuna dikilmiş olup yüksekliği eninden uzun yekpare bir taştan oluşan bir yapıtlara denir.

Kaynakça

Arıncı, Rifat, "Arzda ve Memleketimizde Zelzele Bölgesi", s. 15-21, *Çorumlu Dergisi*, Yıl 4, Sayı 29, Eylül 941.

Bakır, Abdulhalik-Gökşen, Ali. "Geç Ortaçağlarda Tokat Kastamonu Çorum ve Amasya Vakıfları", *Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi IV*, 1, 2020, Haziran, s. 10-44.

Barkan, Ömer Lütfi. "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler; İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, Cilt II. Yıl 1942, s. 279-386.

Belgeler: "Abdalata Zaviyesine Ait Belgeler" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 3, Sayı 26, 1 Eylül 940.

Belgeler: "Abdalata Zaviyesine Ait Diğer Bir Vakfiye" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 5, Sayı 42, 1 İkinci Teşrin 943.

Belgeler: "Abdalata Zaviyesine Ait Diğer Bir Vakfiye" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 5, Sayı 43, 1 Birinci Kanun 943.

Belgeler: "Abdalataya Ait Arapça Vakıf Sureti-1" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 5, Sayı 40, 1 Eylül 943.

Belgeler: "Abdalataya Köyünden Gelen Vesikalar" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 5, Sayı 41, 1 Birinci Teşrin 943.

Belgeler: Çorum Tarihine Ait Belgeler, "Abdalata Vakfı Hakkında" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 4, Sayı 30, 1 Birinci Teşrin 941.

Belgeler: Çorum Tarihine Ait Belgeler, "Abdalata Zaviyesine Ait Belgeler" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 3, Sayı 27, 1 İlkteşrin 940.

Bulduk, Üçler. "Çorum Sancağının Osmanlı İdarî Teşkilatındaki Yeri-1" *Türk Kültür Tarihi İçerisinde Çorum Sempozyum Tebliğleri* 26-27 Temmuz 1991, s. 19-56, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Daşçıoğlu, Kemal. "1827 (H. 1243) Tarihli Muhallefat Defterlerine Göre Bektaşî Zaviyeleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi 1996.

Değerli, Ayşe ve Küçükdağ, Yusuf. "Vaka-i Hayriyye'ye Kadar Anadolu'da Bektaşi Tekkeleri ve Zaviyeleri". *Alevilik Araştırmaları Dergisi* s.15, 2018, s. 107- 136.

Dündar, Abdulkadir. "Abdal Ata Zaviyesi", *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, Yay. Haz. M. Mahfuz Söylemez vd., C. II, s. 961-992, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2004.

Erkoç, Ethem. *Çorum'da Sahabe ve Evliya Makamları,* Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Gülten, Sadullah. "Hızır-İlyas Zaviyeleri, Aya Yorgi ve Bektaşîler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 83, Yıl 2017, s. 81-100.

Gülten, Sadullah. Çorum'da Kalenderî Geleneğinden Bir Abdal: Kutbu'l-Büdela Abdal Ata ve Zaviyesi, *Türk Tarihine Dair Yazılar-II*, Ed. Alparslan Demir-Tuba Kalkan-Eralp Erdoğan, s. 423-434, Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları, 2018.

Haksever, Ahmed Cahid. "Çorum'da Bektaşî Zaviyeleri: Tarihi Süreçler ve Fonksiyonları", *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 36, Yıl 12 Yaz 2008, s. 67-86.

Haksever, Ahmet Cahid. *Çorum Tarihi ve Kültüründe Tasavvuf Geleneği*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2009.

https://islamansiklopedisi.org.tr/mukarnas (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://www.corumhakimiyet.net/corumda-tarihi-caminin-restorasyonu-tamamlandi (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

İbiş, Resul. Çorum Müzesi'nden Bazı Pers, Hellenistik, Roma Dönemi Eserler ve Düşündürdükleri, *Understanding Transformations Exploringthe Black Sea Regionand Northern Central Anatolia in Antiquity,* Yay. Haz. Emine Sökmen- Andreas Schachner, s. 69-106, İstanbul: Ege Yayınları, 2021.

Kara, Mustafa. *Tekke ve Zaviyeler*, İstanbul: Dergah Yayınları, 1977.

Kılcı, Ali. "Karahisar-ı Demürlü, Ergülü / Erkulu Baba Zaviyesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* sayı 99, 2021, s. 391-404.

Korkmaz, Şerif. "Çorum Tarihi Kaynaklarından Temettuat Defterleri", *Uluslararası Osmanlıdan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, s. 71-91, Çorum: : Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2007.

Köseoğlu, Neşet. "Tarihte Çorum Köyleri: Abdalata", *Çorumlu Dergisi*, Yıl 2, Sayı 14, 15 Mayıs 939, s. 5-18.

Kurt, Yılmaz. "Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)". *Belleten* LIX / 224, 1995, s. 75-119.

Oğuz, Mehmet Öcal-Kolcu, Bengisu. *2004 Yılında Çorum'da Halk İnançları ve Türbeler*, Ankara: Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Topluluğu Yayınları, 2006.

Peker, Ahmet. *Tarihteki Meşhur Çorumlular*, Ankara: Sage Yayıncılık, 2023.

Şeker, Mehmet. "Vakfiyelerin Türk Kültürü Bakımından Özellikleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* 8 /1 (Haziran 1993): s. 1-18.

ALİ PAŞA HAMAMI

Çorum merkezde Saat Kulesi yanında Osmanlı Dönemi'nin klasik mimari örneklerinden olan bu hamam şehrin en büyük hamamıdır. Erzurum Beylerbeyi olarak görev yapan Ali Paşa tarafından H. 981 (M. 1573-1574) yılında yaptırılmıştır. Bu hamamın inşa amacı Tokattaki Ali Paşa Camisine vakıf olarak yaptırılmıştır. Genel olarak Ali Paşa Hamamı yapısını incelediğimizde yığma yapı tarzında kâgir[62] bir bina şeklindedir. Tuğla ile örtüldüğü görülen kubbelerin mesnedi[63] olan kemerler ve alikalarda[64] yine tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Hamam dikdörtgen planlı olup, inşa malzemesi olarak ekseri kesme taş kullanılmıştır. Soyunma yerlerini örten kubbelerin dış tamburları[65] tuğla ve taş duvar karışımı olup üzerlerinde kirpi saçaklar[66] vardır. Hamamın etrafında ve iç bölme duvarlarında kalın moloz taştan[67]inşa edilmiş yapı halindedir. Dıştan örülen duvarların kenarında, yine kirpi saçak şeklinde bir kornişin[68] bulunduğu eskiden kalan izlerden anlaşılmaktadır. Hamamın giriş kapılarının kenar söveleri[69] bir nevi kumlu kesme taşla yapılmış olduğunu taşın şeklinden anlıyoruz. Ali Paşa Hamamının sıcak su haznesinin üzerinde yarım daire tonozlu[70] uzun bir farklı plân gösterir. Ortasında iki

62- Kâgir: Taş ve tuğladan yapılmış yapıya denir.
63- Mesnedi: Dayanılacak yer veya noktaya denir.
64- Alika: Yapı mimarisinde kullanılan özel bir inşaat tekniği olup kare şekilli bir oda boşluğu üzerine bâzı daire şekilli bir kubbe veya kimi dikdörtgen şekilli bir oda boşluğu üzerine elips şekilli bir kubbe inşa etmek için kullanılır. denir.
65- Tambur: Sütun kasnağı da denilen ve üzerine kubbe oturtulan daire veya çokgen planlı mimari elemana denir..
66- Kirpi Saçak: Düz ve çapraz şekilde dizilmiş tuğla sıralarıyla oluşmuş Osmanlı saçak örgüsüne denir..
67- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.
68- Kornişin: Yapı cephelerinin en üstünde çatı hizasında yer alan silme dizisine denir. Kornişin bir anlamda bir tür saçak sayılabilir.
69- Söve: Yapıların dış cephelerindeki kapı, pencere, balkon ve bunun gibi boşluklu yüzeylerin etrafını çerçeve şeklinde kaplamak için kullanılan malzemelerin geneline verilen isimdir..
70- Tonoz: Mimarlıkta bir kemerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunca hareket ederek meydana getirdiği genellikle taş ve tuğladan oluşan örtü sistemidir.

Ali Paşa Hamamı

Kaynakça

Akok, Mahmut. "Çorum'da Ali Paşa Hamamı". *Arkitekt*, 25 (280) 1955, s. 85-91.

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Çorum'un Tarihi Eserlerinden, "Ali Paşa Hamamı" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 4, 15 Temmuz 938, 41.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar,* Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. 185-224.

Eyice, Semavi. "Hamam" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, s. 402-430, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58714/hanlar-hamamlar.html (Erişim Tarihi: 26.04. 2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/hanlar-hamamlar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/ali-pasa-hamami-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/yeni-hamam-ali-pasa-hamami (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Naldan, Funda. "Erzincan'da Osmanlı Dönemi Hamamları". *Belleten* 83/ (2019): 585-604.

Önge, M. Yılmaz. *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları,* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

Samsunlu, Ahmet. "Osmanlı'da Hamam Kültürü ve Çorum Ali Paşa Hamamı Örneği", *Osmanlı Döneminde Çorum*, (Sempozyum 01-03 Ekim 2004), s. 147-170, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2006.

Tombuş, Nazmi. 16. Asırda Çorum'un İdari ve Askeri Durumu, s. 25-29, *Çorumlu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 15 Nisan 1938.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

BEKİROĞLU KONAĞI

Çorum merkez Üçtutlar Mahallesi Mazlumoğlu Sokak'ta bulunmaktadır. Yapılış tarihi olarak 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başı olarak tahmin etmekteyiz. İki katlı tarihi yapı tescilli alan konak kırma çatı konstrüksiyonu ile sonlanmıştır. Kuzey cephesinde zeminde yola paralel giden yamuk plan şeması birinci katta yola yapılan üç adet yarım çıkma denilen cumbalar[79] ile karesel forma dönüştürülmüştür. Kuzeyde mevcut olan yarım cumbalar tek taraflı payandalar[80] ile desteklenmiştir. Yapıya kuzey cephede bulunan iki adet kapıdan girilir. Konağın tam ortasında bulunan tek kanatlı kapıdan ve kenardaki çift kanatlı kapıdan yapı içerisine girebilmektedir. Doğuda bulunan çift diğer çift kanatlı kapıdan avlu ve bahçeye direk geçilir. Çorum tarihi evlerinde sıkça rastladığımız bir teknik olan katların birbirinden bağımsız olarak kullanımına yönelik çeşitli müdahalelere bu eserde de görmekteyiz.

Özgün mimari planda taşlık[81] denilen mekânının batı yönünde iki adet küçük oda bulunmaktadır. Taşlık mekânının doğu duvarına bitişik olarak yapılan ahşap bir merdivenle üst kata çıkış sağlanmaktadır. Günümüzde ise tek kanatlı ahşap kapıdan ulaşılan taşlık bölümüne giriş kapısının doğu yanına sonradan eklenmiş olan tuvalet ve lavabo göze çarpmaktadır. Taşlık kısmının hemen güneyinde bulunan oda ile taşlık mekânının tavan dokusunu incelendiğimizde odanın sonradan taşlık bölümden ayrıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca odanın genişletilmek için güney yönünde konağın sonradan büyütüldüğü hem tavan izlerinden hem de raspalar[82]sonucunda açığa çıkan birtakım

79- Cumba: Eski evlerde, pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüme denir.
80- Payanda: Düşey bir taşıyıcıyı, binayı ya da tekneyi gerek dengede tutabilmek gerek devrilmesini, çökmesini ya da kaymasını engellemek amacıyla kullanılan ahşap ya da betondan göğüsleyici dayanaklara denir.
81- Taşlık: Geleneksel mimaride sokak kapısının açıldığı, odalardan önce yer alan ve etrafı duvarlarla çevrilmiş ortak açık alan, avlu, hayata denir.
82- Raspa: Tarihi bir yapının herhangi bir yüzey kısmında yer alan sıva, macun, boya, cila vb. katmanların gerekli görülmesi durumunda uygun yöntem ile

CEMİLBEY KÖYÜ CAMİSİ

Çorum merkeze bağlı Cemilbey yerleşiminden, Şanlı Osman ya da Kanlı Osman denilen köye doğru giderken, Alaca Irmağı Köprüsünü geçmeden hemen önce yolun sağ kısmında bulunmaktadır. Bu mimari yapı, 15.30 m x 17.40 m. boyutlarında olduğu anlaşılmaktadır. Caminin duvar kalınlığına baktığımızda 110-120 cm arasında değişmektedir. Yapımında moloz taşın[92] ağırlıklı olarak kullanıldığı mimari eser oldukça bakımsız haldedir. Bununla birlikte dış kaplama taşlarının çoğu yere dökülmüş durumdadır. Kemer izleri ve köşe taşları günümüzde hala belirgin olarak görülmektedir. Caminin köşe taşları büyük iri taşların kullanılarak yapılmıştır. Caminin ahşap hatılların[93] duvarda kullanılması bölgeye ait klasik yapım tekniğini gösteren önemli yönlerdendir. Bu cephede mevcut olan açıklık nedeniyle geçmişte burada iki pencerenin varlığından söz edebilmek mümkün görünüyor. Caminin mihrap izi günümüzde hala durmaktadır. Yüzeyde çeşitli nitelikte çok sayıda seramik parçaları hala bulunmaktadır.

Günümüzde Çorum Müzesinde bulunan ve 124868 numara ile müze envanterine kayıtlı olan tarihi yazıt 97 cm x 43 cm x 20 cm boyutlarındadır. Çorum Müzesi kayıtlarında Kalehisar Köyü tarafından 19.08.1968 tarihinde Alacahöyük Müzesine getirildiği bilgisi vardır. Çorumlu Dergisinde ise *"Çorumun cenubu şarkisinde Cemilbey Nahiyesine yarım saat mesafede bir tepe üzerinde bulunan harap olmuş bir caminin çok kıymetli bir kitabesi"* şeklindeki anlatım ve resim bizim için çok önemli tarihi bilgiler vermektedir. Çorumlu dergisinin bu anlatımdan altı satırlık yazıtın incelediğimiz zaman bu camiye ait olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. H. 616 (M. 1219-1220) yılı ile Ana-

92- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

93- Hatıl: Ağırlığı yatay olarak dağıtıp duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını engellemek için duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama öğesine denir.

Cemilbey Köyü Camisi

Kaynakça

Atalay, Erol. Cemilbey (Çorak) Nahiyesinde Bulunan Bizans Selçuklu Dönemi Yapıları ve Altın Paraları, III. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara / 20·24 Mayıs 1985, s. 63-74, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1986.

Belgeler: Çorum'un Tarihi Belgeleri, "Cemilbey Köyü Camisine Ait Kitabe" Çorumlu Dergisi, Yıl 1, Sayı 3, 15 Haziran 938, s.33.

Demirkent, Işın. Türkiye Selçuki Hükümdarı Sultan I. Kılıç Arslan, Ankara: TTK Yayınları, 1996.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Mustafa Kemal Şahin, Çorum-Merkez Cemilbey Köyünde Bir Selçuklu Camisi, *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu* Cilt 2, Yay. Haz. İrfan Yiğit-Mehmet Mahfuz Söylemez-Mesut Okumuş, s. 641-655, Çorum: Lider Matbaacılık A.Ş. 2008.

Oktay Aslanapa, "Kalehisar'da Bulunan Mimari Eserler", *Sanat Tarihi Yıllığı-II*, İstanbul, 1966-1968, s.1-4.

Şahin, Mustafa Kemal. Çorum ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Düşünce ve Kültürünün Oluşumunda Bazı Yapılar Üzerine Yorumlamalar, *Sdü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2018, Sayı: 44, s. s. 177-200.

Şahin, Mustafa Kemal. *Anadolu'da Selçuklu Dönemi Camileri-I Boyuna (Derinlemesine/Dikine) Düzenlemeli Camiler (Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışına Kadar)*, Ankara, Merdiven Yayınları, 2014.

Tuncer Baykara, "Selçuklu Devri Türk Şehrinin Temel Özellikleri", *I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi Bildiriler-I*, Konya, 2001, s.149-153.

Uluç, Sevim. "Çorum ve Çevresi", *Çorum Tarihi*, Yay. Haz. Mustafa Ercan- İrfan Yiğit, Ankara: Salmat Basım Yayın, 2015.

CEMİLBEY NAHİYE MÜDÜRLÜĞÜ BİNASI

Çorum merkeze bağlı Cemilbey Köyünde bulunmaktadır. Cemilbey Nahiyesinin Müdürlük ve Karakol binası olarak inşa edilmiştir. Mimari tarza bakıldığında XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başı olarak tahmin edilmektedir. Mimari olarak iki katlı ve kare planlı olarak tasarlanmıştır. Giriş kapısı doğuya bakmakta olup üstünde cumba[96] bulunmaktadır. Girişin sağ ve sol tarafında üçer pencere bulunmaktadır. Alt kat pencereleri kemerli ve demir korkuluklu olarak yapılmıştır. Üst kattaki doğu cephede yine dikdörtgen üçer pencere bulunmakta olup cumbanın kare bir penceresi vardır. Güney ve kuzey taraftaki pencereler kare şeklinde inşa edilmiştir. Yapı malzemesi olarak alt katta moloz taş[97] kullanılmıştır. Öte yandan köşelerde ve pencere kemerlerinde kesme sarı kumtaşı kullanılmıştır. Kuzey ve güney pencerelerde ise tuğla kullanılmıştır. Alt katın batı cephesinde ise kâgir[98] sistemi uygulanmıştır. Üst katta ise hatıl[99] ve ahşap karkas[100] malzeme ortak şekilde kullanılarak araları kerpiç ile doldurulmuştur. Tavanlar ahşaptan yapılmıştır. Üst kısmı kırma çatıdan[101] oluşmaktadır. Giriş kapısı iki kanatlı ahşap bir kapıdan oluşmaktadır. Cumbada bulunan pencerenin üstünde bazı süsleme özellikleri bulunmaktadır. Günümüzde yangınlar ve çeşitli dış etkenler binaya oldukça zarar vermiştir. Bugün atıl vaziyette bekleyen bina köylüler tarafından samanlık olarak kullanmaktadır.

96- Cumba: Eski evlerde, pencere hizasından sokağa doğru çıkıntısı olan kafesli bölüme denir.
97- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.
98- Kagir: Taş ve tuğladan yapılmış yapıya denir.
99- Hatıl: Ağırlığı yatay olarak dağıtıp duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını engellemek için duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama öğesine denir.
100- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.
101- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.

ÇAKIR CAMİ

Çorum merkez Çepni Mahallesi, Kubbeli 1. Sokak'ta yer almaktadır. Tarihi cami XIX. yüzyıl ortalarına doğru yapıldığı düşünülmektedir. Caminin doğu duvarında tadilat tarihini gösteren Çakır Cami 1950 yazılı Türkçe bir levha asılı bulunmaktadır. Cami kare planlı olarak bir harim ve harimin kuzeyindeki üç tarafı kapalı son cemaat yerinden oluşan küçük bir cami formundadır. İki kanatlı bir ahşap kapı ile son cemaat yerine girilmektedir. Yine buradan da düz atkılı[102] bir kapı ile harim[103] bölümüne geçilmektedir. Harimin üst bölümü düz ahşap tavanla örtülü olarak yapılmıştır. Bu göbekli tavanda doğu-batı yönüne doğru belirli aralıklarla uzanan ince ve uzun çıtakari[104] dikdörtgenlerle süslenmiştir. Caminin doğu, batı ve güney cephelerindeki alt pencereleri düz atkılı dikdörtgen biçimli olarak yapılmıştır. Öte yandan üst pencereler ise içeriden sivri kemerli[105] vitraylı[106], dışarıdan ise yuvarlak kemerli alçı şebekeli şekildedir. Cami taş temel üzerine Çorum bölgesinde geleneksel yapım tekniği olan ahşap karkas tekniğinde inşa edilmiştir. Son cemaat yerinin hemen batısında ahşap minaresi bulunmaktadır. Minare ana gövdesi ahşap çıtalarla çokgen şeklinde yapılarak gövdenin üst bölümünde bir bilezik bulunmakta olup en üst bir külahla örtülüdür. Caminin çatı örtüsü kırma çatı[107] olup alafranga kiremit ile üstü örtülüdür.

102- Düz Atkı: Kapı, pencere gibi bazı öğelerin üstüne ya da sütun ve ayaklar arasındaki boşluklara yatay olarak yerleştirilen yapı öğesine denir.
103- Harim: Caminin asıl ibadet mekânına verilen isime denir.
104- Çıtakari: Basit olarak açıklarsak ahşap çıtalar ile yapılan tavan süslemesi diyebiliriz. Bu kelimeyi daha anlaşılır kılmak için biraz açacak olursak; ahşap çıtaların bir araya getirilerek oluşturduğu motiflerin düz tavanlar üzerine çakılarak veyahut yapıştırılarak uygulanmasına denir.
105- Kemer: Kavisli olarak örülen iki duvar ya da sütunu birbirine bağlayarak kapı, pencere gibi açıklıkların üzerindeki yükü yanlara doğru dağıtan sisteme denir.
106- Vitray: Birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan ve saydam pencere süslemesine denir.
107- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.

Çakır Cami

Kaynakça

Çerkez, Murat. "Mecitözü'nde Mütevazı Bir Külliye: Alören Köyü Külliyesi", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s.495-533.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". *Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/cakir-camii-corum/#16/40.548317/34.951561 (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/cakir-camii (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Karaçay, Çiğdem. Çorum Üçköy Köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 2019, s. 521-538.

ÇAKIR ÇEŞME

Çorum merkezde Çepni Mahallesi Ümithalife Sokak ile Çakır Sokağı'nın kesiştiği köşede Ümit Halife Camisinin köşesindeki bulunmaktadır. Halk arasında Arapoğlu Çeşmesi olarak da bilinen bu tarihi çeşme mermer bir levhaya Osmanlıca ile dört satırlık iki bölümlü 8 satır halindeki kitabesine göre Hicri 1309 (M. 1891-1892) yılında Arapoğlu Mustafa tarafından tamir edilmiştir. Bu kitabeye bakarak çeşmenin ilk yapılışının daha eski bir döneme dayandığını tahmin ediyoruz. Bir dükkân ait olan beden duvarına bitişik şekilde ve tek yüzlü olarak inşa edilmiştir. Çeşme yekpare kesme taştan yapılmış olup üst kısmında taş bir alınlık[108] ile son bulmaktadır. Ön cephesinde, üzengi seviyesinde başlayan bir yuvarlak kemeri vardır. Oldukça sade olarak yapılan nişin[109] içinde bir adet lüle, bir su tahliye borusu ve yan tarafında ise su içmek için konulan tasın bağlandığı bir tane kulp bulunmaktadır. Ön cephedeki su teknesi yol seviyesine kadar inmiştir. Çeşmenin yüksekliği 170 cm, genişliği 84 cm, derinliği de 40 cm'dir. Kitabesi 73 cm x 39 cm, alınlık 20 cm x 107 cm ve su teknesi 75 cm x 50 cm olarak ölçülmüştür. Su teknesinin içi dolu olup dışardan ise yol seviyesinde olduğu için derinliği ölçülememiştir. Saat kulesi ile neredeyse aynı yaşta olan çeşme ilgisizlik ve bakımsızlıktan dolayı harap halde bulunmaktadır.

Kitabesinin okunan ilk iki satırlık kısmında şu ifadeler yazmaktadır.

Pür kusurunu siler abd-i zelil-- Mustafa bu çeşmeyi etti sebil.

Şefaat etmesin dua etsin--Af kıl cürm ü günahın yâ Celil.

108- Alınlık: Alınlık, mimarlıkta bazı yapıların kapı, pencere ve bilhassa giriş cephelerinin üzerinde bulunan, antik dönemde daha ziyade piramidimsi veya üçgen şekilnde olup sonraki dönemlerde ise farklı biçimlerde de karşılaşılan bir mimari süs ögesine denir.
109- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.

Çakır Çeşme

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

https://www.gurselyayin.com/corum/cesmeler.htm (Erişim Tarihi: 23.05.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

ÇAKIR KÖYÜ HİTİT BARAJI

Çorum merkeze bağlı Çakır Köyü'nde Çorum Müzesi tarafından yapılan çalışmalar sonucunda Hitit Dönemi'ne ait olduğu tahmin edilen bir baraj yapısı tespit edilmiştir. Çakır Köyü, Çorum il merkezinin kuş uçumu 22 km güneybatısında bulunmaktadır. Köyün yaklaşık 550 metre kuzeybatısında antik baraj seti ve onun hemen batı tarafında kısa süreli bir Eski Tunç Çağı yerleşim yeri olan ve Roma Dönemine ait mezarlarının bulunduğu Höyüğünboynu Tepe isimli yer bulunmaktadır. Coğrafi açıdan yerleşim yeri ve baraj, doğu-batı yönünde uzanan bir sıradağı ikiye bölen dar bir vadinin güneydeki başlangıç noktasında bulunmaktadır. Meşelik ormanlarla kaplı bu sıradağların en yüksek noktası doğu tarafta 1322 metre, batıda 1200 metre olarak ölçülmüştür. Bu iki yükseltiyi birbirinden ayıran vadinin rakımı takriben 1100 metre olarak ölçülmüştür. Vadinin başlangıcının güney tarafında Çakır ve Göcenovacığı Köylerine ait tarım arazisi olarak kullanılan düz ve sulak bir plato görünümlü alan yer almaktadır. Vadinin güneyinde bulunan başlangıç noktasından itibaren daralarak kuzey yönüne doğru 5 km kadar ilerleyerek düz bir ovaya ulaşmaktadır. Geçmişte bu antik barajı besleyen Çakır Deresinin kaynağı platonun güney kısmındaki pınarlardan alıp vadi içerisinden kuzeye doğru ilerleyerek ovaya bağlanmaktadır. Baraj setinin inşa amacı Çakır Deresi'nin sularını toplamak için bu vadinin başlangıcındaki kayalık iki tepe arasındaki boğazı enine kesecek şekilde yapılmıştır

Bu bölgede yapılan üç ayrı sondaj çalışması sonucunda elde edilen kesitteki veriler ışığında barajın tüm mimari ve yapısal özellikleri incelenmiştir. Yapılan çalışmalar da ilk sondaj doğu-batı yönüne doğru uzanan baraj setinin duvar yapılarının durumunun anlaşılabilmesi için barajın ana gövdesini kuzey-güney yönünde enine kesecek şekilde yapılmıştır. Bu yapılan açmanın uzunluğu 30 m olmakla birlikte sondajın kuzeyinde yer alan mansap[110] şevinden

110- Mansap: Akış yönüne göre barajın akarsu kaynağına uzak olan tarafına denir.

Kaynakça

Apaydın, Ahmet vd. "Çorum-Alaca Höyük'te 3260 Yıl Öncesine Dönüş: Antik Hitit Barajının İyileştirilmesi ve Hitit Yaşamının Canlandırılması". *DSİ Teknik Bülteni* 135 (2020), s. 18-35.

Çelik, Duygu, "Alacahöyük Hitit Barajı", *Aykut Çınaroğlu'na Armağan*, s. 87-104, Ankara, Ekin Basım Yayın, 2008.

Çınaroğlu, Aykut F.-Genç, Elif, "Alacahöyük ve Alacahöyük Hitit Barajı Kazıları 2002", *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*, s. 279-288, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2003.

https://www.google.com/maps/place/%C3%87ak%C4%B1r,+19010+%C3%87ak%C4%B1r%2F%C3%87orum+Merkez%2F%C3%87orum/@40.3765285,34.8341228,1072m/data=!3m1!1e3!4m6!3m5!1s0x4080dbc71d27ebe7:0x882e571606120028!8m2!3d40.373545!4d34.841212!16s%2Fg%2F12xq5lbqc?entry=ttu(Erişim Tarihi: 26.04. 2023)

İpek, Önder-İbiş, Resul. "Çakır Köyü Hitit Barajı: 2012 Yılı Sondaj Kazısı Çalışmaları Ön Raporu" *3. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu 03 Eylül 2012 Çorum*, Yay. Haz. Önder İpek-Resul İbiş, s. 5-26, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2012.

Karakurt, Leyla Murat. "Hititlerde su kültü". *Tarih Araştırmaları Dergisi* 31/51 (2012), 125-158.

Ülke, Ayşe. Filolojik-Arkeolojik Veriler Işığında Hitit Dönemi Su Bentleri ve Havuz Yapıları, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ANARSAN Sempozyumu Özel Sayısı, Ekim 2018, Cilt 11 Sayı 2, s. 1529-1551.

ÇAVUŞ HAMAMI

Çorum merkez Üçtutlar Mahallesi'nde bulunan Klasik Osmanlı Devri mimari özelliklerini taşıyan bu hamam 1595 senesinde Mustafa Ali Efendi tarafından inşa ettirilmiştir. Hamamda yapı malzemesi olarak duvarlarında taş, kubbe ve tonozlarda[112] lime denilen tuğla kullanılmıştır. Çevresine ve üzerine evler inşa edilen hamam soyunmalık, halvet ılıklık ve sıcaklık olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Soyunmalık kısmı maalesef bilinçsizce sonradan yıkılarak tahrip edilmiştir. Halvet bölümü ise dikdörtgen planlı olmakla birlikte orta bölümünün üzeri kubbe, yanları ise tonozla örtülüdür. Ilıklık bölümünden günümüze ise sadece tonozu kalmış olup diğer bölümleri tamamen tahrip edilmiştir. Sıcaklık kısmı kare planlı olup üzeri bir kubbe ile örtülmüştür. Çavuş Hamamı maalesef zamana yenik düştüğü için günümüzde kullanılmıyor.

Çavuş Hamamı

112- Tonoz: Mimarlıkta bir kemerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunca hareket ederek meydana getirdiği genellikle taş ve tuğladan oluşan örtü sistemidir.

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Eyice, Semavi. "Hamam" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, s. 402-430, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58714/hanlar-hamamlar.html (Erişim Tarihi: 26.04. 2023)

https://kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/cavus-hamami446819 (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

Önge, Mehmet Yılmaz. *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları,* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

ÇEŞMEÖREN ÇEŞMESİ

Çorum merkeze bağlı Çeşmeören Köyünde bulunmaktadır. Roma ya da Bizans dönemine ait bir çeşmenin parçaları devşirilip kullanılarak yeniden inşa edilmiştir. Çeşmenin su akan ağız kısmının devşirme bir çörten olduğunu görmekteyiz. Çeşmenin çevresinde çeşitli devşirme taşlar bolca bulunmaktadır. Özellikle çeşmenin üzerine yapılan saçağın ahşap direkleri Roma dönemine ait sütun altlıklarının üzerine koymuşlardır. Bu bölgede özellikle Kılıçören ve Abdalata Köyündeki eserlerde benzer devşirme malzemeler kullanıldığı bilinmektedir. Köyün isminden de anlaşılacağı gibi çeşmelerle özdeşleşmiş bir ismi olan köy çeşmeleriyle meşhurdur. Son zamanlarda çeşmenin suyu maalesef kesilmiştir.

Çeşmeören Çeşmesi

Kaynakça

Peker, Ahmet. *Tarihteki Meşhur Çorumlular*, Ankara: Sage Yayıncılık, 2023.

ÇORBACI ÇEŞMESİ

Çorum şehir merkezinde, Yeniyol Mahallesi, Uğur Mumcu Caddesi'nde bulunmaktadır. Çeşmenin tarihçesine baktığımızda çeşme üzerinde iki tane kitabe vardır. Bunlardan biri sivri kemerli[113]nişin[114] hemen altında bulunan 27 cm x 24 cm ölçülerindedir. Fakat kitabe zamanla tahrip olduğu için tam olarak okunamamaktadır. İkinci kitabe ise kemer sivri noktasının tam üzerinde, 42 cm x 27 cm boyutlarında olup beyaz mermer üzerine iki farklı çerçeve içinde yazılmıştır. Nesih[115] hatla yazılı kitabede şu cümleler geçmektedir:

Vemâtevfîkî illâ bi-llah

Abdullah

(12)83

Burada rakam olarak sadece "83" sayısı görülmektedir. Bu verilen sayıdan yola çıkılarak çeşmenin tahmini H. 1283 (M. 1866-1867) yılında, "Abdullah" isminde biri tarafından hayrat olarak yaptırıldığı düşünülmektedir. Çeşmenin mimari özelliklerine baktığımızda düz bir zemine yapılmış olan çeşmenin yüksekliği 227 cm, genişliği 160 cm, derinliği de 80 cm olarak ölçülmüştür. Dikdörtgen prizması şeklinde ve tek cepheli olarak inşa edilen bu çeşme bir nevi duvar çeşmesi özelliği göstermektedir. Çeşmenin ön cephesinde sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Ayna[116] taşı yekpare bir taş bloktan oluşmakla birlikte her iki taraftan da taş konsollarla[117] sınırlandırılmıştır. Bu bölümde yalnızca lüle boşlukları ve su tasının asılı olduğu bir metal kulp bulunmaktadır. Günümüze ulaşamayan orijinal

113- Kemer: Kavisli olarak örülen iki duvar ya da sütunu birbirine bağlayarak kapı, pencere gibi açıklıkların üzerindeki yükü yanlara doğru dağıtan sisteme denir.
114- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.
115- Nesih: Osmanlı döneminde sülüs yazı ile birlikte çok kullanılan yuvarlak hatlı, daha küçük yazı türüne denir.
116- Aynalık: Eser üzerinde panele denir.
117- Konsol: Mimarlıkta bir çıkmayı alttan tutan ve çoğu kez 'S' biçiminde biri içbükey, biri dışbükey iki kıvrımdan oluşan taş desteğe denir.

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/corbaci-cesmesi-corum/#16/40.547825/34.958099 (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Okumuş, Erdal. "Çorum Çeşmeleri" Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi 2017.

ÇORUM BELEDİYESİ TAŞ BİNA

Çorum il merkezinde Gazi Caddesi üzerinde Saat Kulesinin hemen yanında bulunmaktadır. Mimari eser 1923 yılında şehirdeki kütüphane binası hususi inşaat komisyonu tarafından Milli Kütüphane olarak yapımına başlanmıştır. 3 Ağustos 1925 tarihinde halkın hizmete açılmıştır. Dikdörtgen planlı olup iki katlı olarak yapılmıştır. İnşa malzemesi olarak dış cephe köşelerinde, katlarda bulunan silmelerde[118] ve kapı ile pencere sövelerinde[119] Çorum'da mimari yapılarda çokça kullanılan kesme sarı kum taşı kullanılmıştır. Geriye kalan diğer kısımlar ise harçlı kırma taş ile örülmüştür. İç bölümleri günümüze gelene kadar yapılan onarımlarla neredeyse tamamen değişmiştir. İlk kullanılmaya başlandığında üst katta Milli Kütüphane kısmen müzelik eserler teşhir odası, öğretmenler birliği toplantı odası, alafranga ve alaturka müzik çalışma odaları olarak kullanılmıştır. Alt kat ise Osmanlı bankası ve özel işyerleri olarak hizmet vermiştir. 1938 yılında yapılan değişiklikle kütüphane alt kata indirilip üst kat tamamen Halkevi olarak kullanılmıştır. 27 Mayıs 1960 tarihinde yaşanan ihtilalden sonra da bina tamamen Belediye Binası olarak tahsis edilmiştir. 2022 yılında Çorum Belediyesi yeni belediye binasına taşındıktan sonra bu tarihi taş binanın üst katını temsili olarak belediye başkanlığı makamı, alt katının ise kütüphane olarak 24 saat açık şekilde hizmet vereceği duyuruldu.

118- Silme: Mimarlık alanında belli bir ögeyi vurgulamaya yarayan kabartmalı kenar ya da oyuk bezemeye denir.
119- Söve: Yapıların dış cephelerindeki kapı, pencere, balkon ve bunun gibi boşluklu yüzeylerin etrafını çerçeve şeklinde kaplamak için kullanılan malzemelerin geneline verilen isimdir.

Çorum Belediyesi Taş Bina

Kaynakça

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58711/tarihi-konaklar-ve-diger-yapilar.html (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/corum-belediye-binasi/#16/40.549927/34.954342 (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/tarihi-konaklar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

ÇORUM KALESİ

Çorum merkez Kale Mahallesinde alçak bir tepe üzerinde çevresindeki düzlük bölgeye hâkim bir konumda kurulmuştur. Tarihi kalenin herhangi orijinal bir kitabesi olmadığı için kesin yapım tarihi bilinmemektedir. Girişin solunda ve içerde toplamda dört adet eski Grekçe kitabe tarzında çeşitli yazılı taşlar bulunsa da bunlar muhtemelen Roma dönemine ait devşirme mezar taşlarıdır. Danişmentli Beyliği veya Selçuklu Dönemine tarihlenen bu kale yapılan sondaj çalışmaları sonucunda Osmanlı Devleti'nin Kanuni Sultan Süleyman dönemi ait olduğu tahmin edilen parçalar çıkarılmıştır. Çorum Kalesi kare planlı olup 80 m x 80 m ölçülerinde, 7.35 m. yerden yüksekliğindedir. Değişik zamanlarda tadilat yapılan kalenin duvar kalınlıkları ortalama 2.40 m'dir. Kale duvarlarında yapı malzemesi olarak düzgün kesme taş, moloz taş[120], tuğla ve Roma-Bizans dönemlerine ait devşirme taşlar çokça kullanılmıştır. Öte taraftan çatıları kapatmak için çok sayıda kütük taşı denilen rulo şeklindeki taşlar kullanılmıştır. Kalede bulunan dört köşede de 5 metre çapında kuleler bulunmaktadır. Ayrıca kuzey cephedeki kapı ile birlikte üç adet olmak üzere her cephede ikişer dikdörtgen dış çıkıntı vardır. Kale içinde günümüzde hala kullanılan küçük bir cami bulunmaktadır. Öte yandan belediyenin yenileme çalışmalarından önce kırk iki adet konut yer almaktaydı. Bunlar günümüzde tamamen yıkılarak kalenin asıl kimliğine kavuşturulmaya çalışılmaktadır. Kalenin asıl giriş kapısı kuzey cephenin ortasında bulunan dikdörtgen bir prizma şeklindeki eyvan[121] türünde bir taçkapı[122] olan bir kapı ile sağlanmaktadır. Kale kapısı 2,70 m x 3,10 m öl-

120- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

121- Eyvan: Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklularının cami ve medrese ve kalelerinde görülen avluya bakan tarafı açık olup üç tarafı kapalı olan üstü tonozla örtülü yerden yüksekçe zeminli oylumlara denir.

122- Taçkapı: Genellikle, büyük mimari yapıların ön cephesinde bulunan bir kamusal yapıya giriş çıkışı sağlayan görkemli veya anıtsal kapıya denir.

Çorum Kalesi

Kaynakça

Belgeler, "Çorum'un Tarih Belgeleri", *Çorumlu Dergisi*, Yıl: 1, s. 7, 29 Birinci teşrin 938.

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum İl Yıllığı 2003, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları 2003.

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". *Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Gökhan Kaya, XIX. Yüzyılda Çorum'da Siyasi ve Ekonomik Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 147-156, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58709/kuleler-kaleler.html (Erişim Tarihi: 01.03.2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/corum-kalesi/#16/40.545498/34.957176Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/kuleler-kaleler/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/corum-kalesi-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/corum-kalesi Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Şahin, Mustafa Kemal. "Çorum ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Düşünce ve Kültürünün Oluşumunda Bazı Yapılar Üzerine Yorumlamalar", *Sdü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ağustos 2018, Sayı: 44, s. s. 177-200

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

ÇUBUKÇU SOKAK ÇEŞMESİ

Çorum şehir merkezinde, Kunduzhan Mahallesi, Çubukçu Sokak'ta bulunmaktadır. Çeşmenin tarihçesine baktığımızda çeşme üzerinde kitabe olmadığı için yapım tarihi bilinmemektedir. Öte yandan 1892 yılına ait haritada gösterilen bu çeşmenin bu tarihten önce yapıldığı sonucuna ulaşıyoruz. Çeşmenin mimari özelliklerine baktığımızda düz bir zemine yapılmış olan çeşmenin yüksekliği 210 cm, genişliği 145 cm, derinliği de 90 cm olarak ölçülmüştür. Dikdörtgen prizması şeklinde ve tek cepheli olarak inşa edilen bu çeşme bir nevi duvar çeşmesi özelliği göstermektedir. Çeşmenin ön cephesinde sivri kemerli bir niş bulunmaktadır. Ayna taşı yekpare bir taş bloktan oluşmakla birlikte her iki taraftan da taş konsollarla sınırlandırılmıştır. Bu bölümde yalnızca bir tane lüle boşluğu ve bir tanede tahliye deliği bulunmaktadır. Günümüze kadar ulaşan orijinal su teknesi sarı kesme taştan yapılmıştır. Su teknesinin ölçülerine baktığımızda uzunluğu 110 cm, eni 70 cm ve derinliği 30 cm olarak ölçülmüştür. Üst örtüsü ise bulunmamaktadır. Çeşmenin alt bölümünde özellikle kesme blok taş malzemeye yer verilirken üst bölümde kemer başlangıcıyla birlikte lime denilen tuğla kullanılmış olup tuğlanın üzeri sıvanmamıştır. Çeşmenin süsleme özelliklerine baktığımızda oldukça sade olan çeşmede herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır. Çeşme günümüzde atıl halde yıkık dökük halde olduğu için aktif olarak kullanılmamaktadır.

Çubukçu Sokak Çeşmesi

Kaynakça

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları" (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

DEDE ÇEŞMESİ

Çorum merkez Kale Mahallesi, Milönü 3. Sokak'ta bulunmaktadır. XX. yüzyılın ilk bölümüne tarihlenen çeşmenin alt kısmı düz kesme blok taş ile üst kısımları ise tuğla ve moloz taş örgülüdür. Önündeki oluk kısmı kesme bir blok taşa oyulmuş olmakla birlikte altta su tahliye deliği bulunmaktadır. Oluğun iki yanında dikdörtgen şeklinde kesme blok taş dik şekilde bulunmaktadır. Ayna taşı[123], üst üste iki kare küp formunda taş bloktan meydana gelmiştir. Ayna taşı üzerinde kurna ve havalandırma delikleri bulunmaktadır. Taş blokların üstü çeşme yıkılmadan önce moloz taş ve tuğla örgülüdür. Üst kısmı kaş kemerli olan çeşmenin niş[124] kısmı geçmişte maalesef yıkılmış haldedir. Günümüzde Dede Çeşmesinden geriye sadece yanlarda bulunan konsolun uzun blok taşlardan birisi Milönü 4. Sokak'ta bulunan çıkmazın başında yer alan arsada molozların arasında kalmıştır.

Dede Çeşmesi

123- Aynalık: Eser üzerindeki panele denir.
124- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s.27, s.s. 185-224.

DİKİCİLER ARASTASI

Çorum merkezde Üçtutlar Mahallesi'nde Ulu Cami'nin karşısında bulunmaktadır. Eskiciler ya da diğer adıyla Dikiciler Arastası olaraktan bilinmektedir. Zemini taşlarla kaplanmış arastanın çarşısı çok dar bir sokak ve her iki yanında yer alan küçük dükkânlardan oluşmaktadır. Çoğunlukla ayakkabı tamircilerinin yer aldığı sokakta yine hediyelik eşya ve eski kitap satan sahaflar da bulunmaktadır. Bu tarihi sokak günümüzde de geçmişteki sakinliğini sürdürmektedir. Sokağın en önemli özelliği dünyanın en dar arasta sokaklarından birisi olmasıdır. Çorum Belediyesi'nin "Tarihi Meydan Projesi" kapsamında restore edilen bu tarihi sokak misafirlerini beklemektedir.

Dikiciler Arastası

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

https://korumakurullari.ktb.gov.tr/TR-326462/merkez.html (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/gez-corumu/ (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/eskiciler-ve-dikiciler-carsisi (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

Özdemir, Nazife. "Leblebi Tozu" Filmi Üzerine Kültür Turizmi ve Ekonomisi Bağlamında Bir Değerlendirme" *Kültür Araştırmaları Dergisi*, 2019, Cilt: 1, Sayı: 3, S. 362-370

EMİR AHMET ÇEŞMESİ

Çorum merkezde Üçtutlar Mahallesi Emir Ahmet Sokak'ta bulanmaktadır. Çeşmenin kitabesi olmadığı için yaptıran kişi ve yapım yılı bilinmemektedir. Bir eve bitişik olduğu için tek cephelidir. Çeşmenin yüksekliği 200 cm, genişliği 176 cm olarak ölçülmüştür. Öte yandan aynataşı[125] 110 cm x 100 cm, sol ve sağ konsol 130 cm x 38 cm, sekileri[126] 75 cm x 36 cm ve su teknesi 130 cm x 75 cm ölçülerindedir. Ayna taşında ise iki tane lüle boşluğuna ve bir tane tahliye borusuna yer verilmiş olup iki yan taraftan dikey taş bloklarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca su içmek için konulan tasın bağlandığı bir tane kulp görülmektedir. Ön cephedeki oluk yol seviyesinden yukarıda olup iki yanında dinlenmek için dikdörtgen formda oturma seki taşları bulunmaktadır. Çeşme malzeme olarak ayna taşı ve konsollarında kesme taş, üst bölümde ise lime denile tuğla kullanılmıştır. Süsleme özelliklerine baktığımızda günümüzde aktif olarak kullanılmayan çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır. Ayrıca çeşme maalesef bilinçsiz bazı kişilerce sprey boya ile boyanarak zarar verilmiştir. Çeşmenin acilen restorasyona alınması gerekmektedir.

Emir Ahmet Çeşmesi

125- Ayna Taşı: Eser üzerindeki ana panele denir.
126- Seki: Mimari eserlerde yerden biraz yüksek oturma kısmıdır.

ESKİEKİN GERDEKKAYA MEZARI

Çorum merkeze bağlı Eskiekin Köyü ve Elmalı Köyüne arasında bir bölgede yer almaktadır. Roma dönemine ait mağara tek bir odadan ibarettir. Dış duvarları üzerinde çok ilginç motifler bulunmaktadır. Bu kaya mezarının alınlığında[127]yüksek ihtimalle mezarda yatan kişinin bir portresi ve arkasında da kitonik[128] karakterli bir yılan betimlemesi ilgi çekicidir. Aynı zamanda alınlığın üzerinde bulunan cephede yine Kentaurla[129] savaşan bir Herakles[130] figürü yanında bir de mezar steli[131] kabartması görülmektedir. Maalesef bu tarihi yapıda defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Bu resimli mezar steli Anadolu kaya mezar gelenekleri içinde bir tane bulunan çok ender bir olması sebebiyle acil olarak korunması gerekmektedir.

Gerdekkaya Mezarı

127- Alınlık: Alınlık, mimarlıkta bazı yapıların kapı, pencere ve bilhassa giriş cephelerinin üzerinde bulunan, antik dönemde daha ziyade piramidimsi veya üçgen şekilnde olup sonraki dönemlerde ise farklı biçimlerde de karşılaşılan bir mimari süs ögesine denir.
128- Kitonik: Antik Yunanca'da yeraltı dünyasına ait olan yeraltı dünyasıyla ilgili anlamına gelen bir terimdir.
129- Kentaur: Yunan mitolojisinde kısmen insan ve kısmen at görünümlü yaratıklara verilim isimdir.
130- Herakles: Yunan mitolojisinde Herakles Roma Mitolojisi'nde Herkül, Zeus ile Miken kralının kızı Alkmene'nin oğlunun adıdır.
131- Stel: Boyuna dikilmiş olup yüksekliği eninden uzun yekpare bir taştan oluşan bir yapıtlara denir.

Kaynakça

Dökü, Feyzullah Eray. "Paphlagonia Bölgesi Kaya Mezarları ve Kaya Tapınakları", Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi 2008.

https://www.corum.net.tr/page/8/ (Erişim Tarihi: 03.05.2023)

https://www.yaylahaber.com.tr/gerdekkaya-lahiti-allaha-emanet (Erişim Tarihi: 03.05.2023)

İpek, Önder-Sezgin, Kudret. "A Review of FuneraryPractices in the Çorum Regionduring Antiquity", *Understanding Transformations Exploringthe Black SeaRegionand Northern Central Anatolia in Antiquity,* Yay. Haz. Emine Sökmen- Andreas Schachner, s. 195-234, İstanbul: Ege Yayınları, 2021.

Sancaktar, Hacer-Sezgin, Kudret. "Son Dönem Araştırmaları Işığında Yozgat ve Çevresindeki Kaya Mezarları". *Cedrus 8* / (Haziran 2020): s. 325-349.

GÜPÜR HAMAMI

Tarihi Güpür Hamamı Çorum merkez Üçtutlar mahallesinde bulunmaktadır. Kuzeyinde Cami-i Kebir Sokağı, güneyinde Dikiciler Arastası, doğusunda Üçtutlar Sokağı, batısında ise Osmancık Caddesi ve Ulucami bulunmaktadır. Eski Eserler ve Anıtlar kurulunun 12.05.1978 tarihinde korunması gerekli tarihi eser olarak tescil kaydı yapılmıştır. Hamamın günümüzde mevcut bir kitabesi yoktur. Osmanlı Devleti'nin klasik dönem mimari örneklerine de benzeyen bu hamam eldeki verilere göre 1436 yılında yapılmıştır. Bir başka rivayette Selçuklu mimari özelliğine de benzemesi nedeniyle Ulu Cami ile birlikte yaptırıldığına dair tahminlerde de bulunulmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğünün arşivinde bulunan bir vakıf belgesinde Ulucami'ye ait vakıf gelirleri sayılırken bu hamamında ismi geçmektedir. Dolayısıyla H. 937 (M. 1530-1531) yılında hamamın çalışıyor olup Ulucami'ye yılda 10.500 akçe gelir geldiği görülmektedir. Osmanlı Devleti zamanında da çeşitli bakım ve onarımlarla işletmeye açık tutulduğu bilinmektedir. H. 1004 (M. 1595-1596) yılına ait Çorum Şer'iyye Sicillerinde geçen bir bilgiye göre hamam tadilat yapılması gereken kubbesinin onarılması şartıyla bir kişiye kiraya verilmiştir. Kira şahıs ise kısa bir zaman zarfında hamamın kullanılamaz hale geldiğini öne sürerek yapılan ihalenin iptal edilmesi için mahkemeye başvurmuştur. Bu bilgiden yola çıkarak binanın 1436 yılından çok daha önceki dönemlerde yapılmış olduğu fikrini gündeme getirmektedir

Hamam, erkekler ve kadınlar bölümü olmak üzere iki bölümden oluşan çifte hamam olarak yapılmıştır. Kadınlar bölümü 1960 yılında sonradan yapılarak hamama eklenmiştir. Diğer bölümlerinde soyunmalık ve sıcaklık kısmından oluşmaktadır. Ayrıca külhan[132] bölümüne dışarıda bulunan merdivenle girilmektedir. Külhan kısmının

132- Külhan: Hamamların altında bulunan, hamamı ve suyunu ısıtan, kapalı ve geniş ocağa denir.

Kaynakça

Çetin, Osman: *Selçuklu Müesseseleri ve Anadolu'da İslâmiyet'in Yayılışı*, İstanbul: Marifet Yayınları, 1981,

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Eyice, Semavi. "Hamam" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, s. 402-430, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Faroqhı, Suraıya. *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler,* Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1993.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58714/hanlar-hamamlar.html (Erişim Tarihi: 26.04. 2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumwebtv.com/tarihi-gupur-hamami-yeniden-coruma-kazandiriliyor/ (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/gupur-hamami-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.habercim19.com/kultur/belediye-tarihi-gupur-hamami-ni-satin-aldi-h72715.html (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/gupur-hamami (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

Ilıca, Ali, "Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat", *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Ilıca, Ali. Tarihî Mirasımızdan Bir Örnek: Çorum Güpür Hamamı ve Vakfiyesi*, Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/I, s. 316-343.

Önge, M. Yılmaz. *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları,* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

Önge, M. Yılmaz: *Türk Mimarisinde Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde Su Yapıları*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1997, s. XIX.

Yetkin, Suut Kemal: *İslam Mimarisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1965.

HAKKI BİLAL TAŞ MAĞAZA

Çorum şehir merkezinde Çepni Mahallesi'nde Hürriyet 4. Sokak'ta bulunmaktadır. Geç Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen yapı, dikdörtgen planlı olup bodrum, 1. kat ve ara kat olmak üzere toplamda üç kattan oluşmaktadır. Pencereleri yuvarlak kemerlidir. Yapının 1. katı ile ara katın alt kısmı kesme sarı kum taşından, üst kısımları ise tuğladan yapılmıştır. Üst kısmı kirpi saçaklı[138], beşik çatılı[139] ve alaturka kiremit örtülüdür. Şahsi mülk olan tarihi yapı günümüzde iş yeri olarak kullanılmaktadır.

Taş Mağaza 1

138- Kirpi Saçak: Düz ve çapraz şekilde dizilmiş tuğla sıralarıyla oluşmuş Osmanlı saçak örgüsüne denir..
139- Beşik Çatı: Diğer adı çift yüzeyli çatı olan bu çatı sistemi zıt yönlerde eğimli iki düzlemin, yatay bir çizgi boyunca kesişerek oluşturduğu, ön ve arka kısımlarının kalkan duvar adı verilen duvarlarla kapatıldığı çatı türüne denir.

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

http://corumyerel.blogspot.com/2018/02/corum-tas-magaza.html (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58711/tarihi-konaklar-ve-diger-yapilar.html (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/tarihi-konaklar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/tas-magaza (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

HAN CAMİ

Çorum merkez Gülabibey Mahallesinde Tepecik mevkiinde yer alan bu cami, Osmanlı Dönemi erken mimari yapılarından birdir. Bu eser Han Cami, Gülabibey Cami ve Ömer Neftçi Cami olarak üç farklı şekilde adlandırılmaktadır. Caminin, Osmanlı Çorum Beylerinden Gülabi Bey tarafından 1567-1571 yılları arasında inşa ettirildiği düşünülmektedir. H. 987 (M. 1579-1580) yılında ise cami yaşanan büyük deprem nedeniyle camide onarım yapılmıştır. Aynı depremde Ulu Cami'nin de çok büyük zarar gördüğü bilinmektedir. Han Cami'nin sonradan yapılan son cemaat yerinin girişi Ömer Neftçi Efendi tarafından yaptırılan tadilattan sonra buraya yerleştirilmiştir. Dikdörtgen planlı olan cami, tek kubbeli nef[140] ile altında üç kemerli olan son cemaat yerinden müteşekkildir. Son cemaat yeri üç kemerli olup, orta kısmı aynalı tonozla[141], iki tarafı kubbe ile örtülmüştür. Narteks[142] denilen bölümü alçak kemerli olup çift kanatlı ahşap bir kapısı olan dikdörtgen bir harim[143] kısmını temsil etmektedir. Harimin üstü büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Ayrıca kubbeye ise sivri kemerli kuleler girmektedir. Caminin alt pencereleri taş çerçeveli, dikdörtgen, basık ve demir parmaklıklıdır. Caminin üst pencereleri ise dikdörtgen ve yuvarlak ahşap parmaklıklıdır. Caminin tek minaresi caminin güneybatı, türbenin ise kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Minarenin kaidesi[144] devşirme[145] malzemeden olup rastgele boyutlandırılmış kesme taşlardan ve bazı kısımlarda tuğladan yapılmıştır. Pabuç ile gövdenin başlangıcındaki bilezik taştan yapılmış

140- Nef: Kilisede apside dik doğrultuda olup birbirlerinden sütun ya da ayak dizileriyle ayrılmış olan uzunlamasına mekânların her birine denir.
141- Aynalı Tonoz: Manastır tonozunun üst bölümünün yatay bir düzlemle kesilmesiyle elde edilen örtüye "Aynalı Tonoz" denir.
142- Narteks: Erken Hristiyan dönem ve özellikle Bizans'a ait bazilika ve kiliselerinde karşılaşılan, genellikle yapının batı yönünde bulunan giriş bölümü olup çoğunlukla merkezden duvarlar veya sütunlar ile ayrılırdı.
143- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
144- Kaide: Üstüne sütun ve benzeri yapısal bir öğenin bastığı ya da heykel, vazo vb dekoratif öğelerin yerleştirildiği tabanlığa denir.
145- Devşirme: Başka yerden toplanmış, bir araya getirilmiş malzemeye denir.

olup üstü külahla örtülmüştür. Ayrıca avlusunda konik kubbeli ve sütunlu bir tane şadırvan bulunmaktadır.

Han Cami

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/kulliye-ve-medreseler/ (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/han-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/6069 (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

İnce, Kasım. "III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmut Dönemi (1789-1839) Osmanlı Cami ve Mescidleri", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1995.

Kılcı, Ali. "Karahisar-i Demürlü, Ergülü / Erkulu Baba Zaviyesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 99 (2021), 391-404.

Tuluk, Ömer İskender-Keleş, Servet. "Osmanlı'nın Yerel'i: Çorum Yöresinde Benzer Tipoloji Gösteren Üç Cami" *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu* 23-25 Kasım 2007 Çorum, Yay. Haz. Mehmet Mahfuz Söylemez, Mesut Okumuş, İrfan Yiğit, C. II, s. 603-613, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2008.

HANOĞLU KONAĞI

Çorum merkezde, Yavruturna Mahallesi Kulaksız Sokak'ta yer almaktadır. Bu konak kareye yakın planlı şekilde olup kısmi bodrum kat üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Konağın güneydeki giriş cephesinde, zemin katın pencere ve giriş kapısı kenarlarında taş söveler[146] bulunmakta olup kat hizalarında ise taş silmeler[147] vardır. İç bölümde sofaya duvar dibinden çıkan iki tane merdiven bulunmaktadır. Üst bölüm örgü sistemi kırma çatı[148] olup üzeri ise alaturka kiremit ile kapatılmıştır. Konak öne doğru tek cumba ile giriş kapısının üzerinde çıkma yapılmıştır. Hanoğlu Konağı genel olarak Çorum konaklarının yapısı yansıtmaktadır. Yapı restore edilerek günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır.

Hanoğlu Konağı

146- Söve: Yapıların dış cephelerindeki kapı, pencere, balkon ve bunun gibi boşluklu yüzeylerin etrafını çerçeve şeklinde kaplamak için kullanılan malzemelerin geneline verilen isimdir..
147- Silme: Mimarlık alanında belli bir ögeyi vurgulamaya yarayan kabartmalı kenar ya da oyuk bezemeye denir.
148- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.

Kaynakça

https://www.corumtime.com/hanoglu-konagi-goz-kamastiriyor/ (Erişim Tarih: 04.06.2023)

https://www.haberkaos.com/gecmisi-gunumuze-tasiyan-geleneksel-corum-evleri/ Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

HASAN PAŞA YAZMA ESERLER KÜTÜPHANESİ

Çorum merkez Çöplü mahallesinde Ulu Cami'nin hemen karşısında bulunmaktadır. Yapı 1913-1915 yılları arasında Çorum Mutasarrıfı Nurettin Bey döneminde inşa edilmiştir. Yapının o yıllardaki ismi "Mecidi Mektebi" olan bu tarihi yapı 1923 yılındaki Cumhuriyetin ilanından bir süre sonra 1925 yılında İstiklal İlkokulu olarak ismi değiştirilmiştir. Osmanlı son devir mimari özelliklerini yansıtan bina kare plana yakın olup, bodrum kısmı dâhil üç kattan müteşekkildir. Eserde ana yapı malzemesi olarak dış cephelerin köşelerinde, katların silmelerinde[149] ve kapı ile pencere sövelerinde[150] Çorum mimarisinde sıkça rastladığımız kesme sarı kum taşı kullanılmıştır. Yapının diğer kısımlar ise harçlı kırma taş örgü ile inşa edilmiştir. Tavanı ve taban kısmı ahşap olan bu yapının iki adet girişi bulunmaktadır. Binanın üst örtü sistemi kırma çatı[151] olup, üzeri kiremit ile kaplıdır. Elimizdeki mevcut bilgilere göre yazma eserler binasının yerinde H. 1326 (M. 1908-1909) yılında yapılmış olan bir medrese ve kütüphanesi bulunmaktaydı. Yapının 1921 yılında iki odası Erkek Muallim Mektebinin hizmetine verilmiştir. Bina günümüzde restore edilerek 2012 yılında şehrimizde bulunan yazma eserler burada bir araya toplanıp Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi olarak hizmet vermektedir

149- Silme: Mimarlık alanında belli bir ögeyi vurgulamaya yarayan kabartmalı kenar ya da oyuk bezemeye denir.
150- Söve: Yapıların dış cephelerindeki kapı, pencere, balkon ve bunun gibi boşluklu yüzeylerin etrafını çerçeve şeklinde kaplamak için kullanılan malzemelerin geneline verilen isimdir..
151- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.

Hasan Paşa Yazma Eserler Kütüphanesi

Kaynakça

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Hacıismailoğlu, M. İhsan- Yiğit, İrfan. "Türk İslam Sanat Eserlerinde Kitabeler: Çorum Örneği" *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu* / 28 - 30 Nisan 2016 Çorum, Ed. Zekeriya Işık, C. 1, s. 323-339, Ankara: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti, 2016.

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/tarihi-konaklar/ (Erişim Tarihi: 28.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/istiklal-ilkokulu-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

HIDIRLIK CAMİ

Çorum merkezde Çepni Mahallesindeki Hıdırlık Tepesinde bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in yakın dostlarından ve onun hizmetinde bulunan Suheyb bin Sinan saygı nişanesi olarak yaptırılmıştır. Ancak cami ilk olarak ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmiyor. Hıdırlık Caminin ismi müftülükteki resmi evraklarda Suheyb-i Rûmi camisidir. İlerleyen zamanlarda Hıdırlık Cami ismiyle anılmaya başlanmıştır. Hıdıroğlu Hayrettin isimli kişi tarafından 1889 yılında caminin tadilatına başlanmıştır. Öte yandan caminin tadilatını destek olmak isteyen Beşiktaş Muhafızı Müşir[152] Hacı Hasan Paşa'nın durumu Sultan II. Abdülhamit'e arz etmesi üzerine verilen emir ve yardımlar ile yeniden yapılmıştır. II. Abdülhamit hazine-i hassadan verilmek üzere Çifteler Çiftliği gelirinden Çorum'a doksan bin kuruş göndermiştir. Yine Kara Bayraktaroğlu Hacı Ağa başkanlığında sekiz kişilik bir heyet kurulup caminin ve hemen bitişiğindeki türbenin yeniden yapımına başlanmıştır. İlk seferde gelen para yeterli olmadığı için tekrar İstanbul'a durum bildirilmiştir. Bu süre Hacı Ömer Efendi öldüğü için yerine hem yeğeni ve hem de damadı Şeyh Abbas Efendi İstanbul'a yardım istemek üzere gönderilmiştir. Yine Müşir Hacı Hasan Paşa yardımları ile Hazine-i Hassa'dan tekrar seksen bin kuruş temin edilmiş, böylece cami ve yanındaki türbe inşaatı tamamlanmıştır. Sadece caminin minber, mihrap, kapı ve kürsüleri eksik kalmıştır. Kalan bu eksikler de mahalli yollardan temin edilmeye çalışılmıştır. Kapı ve ahşap kısımları Hacı Usta adlı bir hayırsever bir vatandaş tarafından yapılmıştır. Mermer kısımları olan minber, mihrap ve kürsünün ilgili malzemesi Sağ Pazar ve Taypi Köylerinden getirtilen mermerlerle Ateş'in Mustafa Efendi isminde bir mermer ustası tarafından yapılmıştır. Ayrıca mihrap, minber ve kürsüde bulunan altın yaldızlar Hasan Paşa tarafından memleketine hediye olarak gönderilmiştir. Caminin resmi açılışı H. 1307 (M. 1889-1890) yılında gerçekleşmiştir.

152- Müşir: Günümüzdeki Mareşal rütbesidir.

Kaynakça

Akın, Ahmet. "Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2016/1, c. 15, sayı: 29, ss. 179-211.

Boratav, Pertev Nâili. "Türklerde Hızır". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 5. Cilt 1. Kısım, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1987: 462-471.

Bulut, Meryem; Karacagil, Zeynel; Çataloğlu, Seher. "Dünden Bugüne Hıdırellez Pratikleri". *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2017: s. 79-92.

Çanlı, Mehmet. *Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908)*, Çorum: Çorum Belediyesi'nin Kültür Yayınları, 2013

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". *Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Efendioğlu, Mehmet. "Suheyb b. Sinân", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 37, s. 436-437, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.

Erkoç, Ethem. Çorum'da Hıdırlık'ın Manevi İklimi, *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu* / 28 - 30 Nisan 2016 Çorum, Ed. Zekeriya Işık, C. 1, s. 95-104, Ankara: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti, 2016.

Erkoç, Ethem. *Çorum'da Sahabe ve Evliya Makamları,* Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

Hasluck, Frederick W. *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam I.* Çev. Timuçin Binder, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/hidirlik-kulesi-kazilari-suruyor_3_1250539.html (Erişim Tarihi: 01.05.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/kulliye-ve-medreseler/ (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/hidirlik-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/6069 (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Melıkoff, Irene. *Hacı Bektaş*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Kurtuluş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti. 2010.

Melıkoff, Irene. *Uyur İdik Uyardılar*, Çev. Turan Alptekin, İstanbul: Cem Yayınevi, 1993.

Oğuz, Mehmet Öcal-Kolcu, Bengisu. *2004 Yılında Çorum'da Halk İnançları ve Türbeler*, Ankara: Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Topluluğu Yayınları, 2006.

Sezikli, H. Ahmet. "Amr b. Ma'dîkerib", *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 3, s. 88, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.

Sezikli, H. Ahmet. *Şehrin Hafızası Hıdırlık Kültürü ve Çorum Hıdırlık Örneği*, Ankara: Hazar Matbaacılık, 2018.

Turan, Fatma Ahsen."Anadolu'daki Hıdırellez Kutlamalarına Dair İnanmalar Ritüeller, Yasaklar ve Yaptırımlar". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 2, 2008: s. 101-111.

Yanar, Ayşem. "Turistik Hediyelik Eşyada Gelenekselliğin Devamlılığı İçin Yapılması Gerekenler", *Çorum ve Kültür,* s. 247-253, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

İBİK SOKAĞI ÇEŞMESİ

Çorum şehir merkezinde Kale Mahallesi İbik Sokak'ta bulunmaktadır. Çorum Kalesine çıkan sokakta olan çeşmenin tarihçesine baktığımızda cephe üzerinde bulunan 24 cm x 15 cm boyutlarındaki üç mısralık mermer bir kitabe bulunmaktadır. Kitabe oldukça tahrip edildiği için üzerindeki tarih bölümü okunamamaktadır. Çeşmenin yapılış tarihi okunamayan nesih[161] tarzda yazılan kitabesinde şu ifadeler geçmektedir:

Ve sekâhüm rabbühüm Şerâben tahûrâ…..……

Çeşmenin mimari özelliklerine baktığımızda hafif eğimli bir alan üzerine inşa edilmiştir. Çeşmenin yüksekliği 246 cm, genişliği 172 cm, derinliği de 78 cm olarak ölçülmüştür. Bir eve ait olan beden duvarına bitişik şekilde ve tek yüzlü olarak inşa edilmiştir. Ön cephesinde, üzengi seviyesinde başlayan bir yuvarlak kemere vardır. Oldukça sade olarak yapılan nişte[162] yalnızca su içmek için konulan tasın bağlandığı bir tane kulp görülmektedir. Ayna[163] taşında ise bir tane lüle boşluğuna yer verilmiş olup iki yan taraftan dikey taş bloklarla sınırlandırılmıştır. Ön cephedeki su teknesi yol seviyesine kadar inmiş olup iki yanında dinlenmek için oturma sekileri bulunmaktadır. Çeşme malzeme olarak ayna taşı ve konsollarında taş, üst bölümde ise lime tuğla kullanılıp üzeri sıvanmıştır. Üst bölümü ahşap saçaklı kiremit bir çatı ile örtülmüştür. Süsleme özelliklerine baktığımızda günümüzde aktif olarak kullanılan çeşmenin üzerinde herhangi bir süsleme öğesi bulunmamaktadır. Çorum Belediye'si tarafından restore edilerek halkın kullanımına sunulmuştur.

161- Nesih: Osmanlı döneminde sülüs yazı ile birlikte çok kullanılan yuvarlak hatlı, daha küçük yazı türüne denir.
162- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.
163- Aynalık: Eser üzerindeki panele denir.

İbik Sokağı Çeşmesi

Kaynakça

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

https://www.arkeolojikhaber.com/haber-corumda-7-sokak-cesmesi-restore-edilecek-28839/ (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://www.corum.bel.tr/haberler/tarihi-sokak-cesmelerinin-suyu-yeniden-akacak (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://www.sabah.com.tr/corum/2021/04/21/corumdaki-tarihi-sokak-cesmeler-restore-ediliyor (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://www.trthaber.com/haber/guncel/corumda-tarihi-degere-sahip-7-sokak-cesmesi-restore-edildi-604671.html (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

Okumuş, Erdal. "Çorum Çeşmeleri" Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi 2017.

İNAYETULLAH CAMİ

İnayetullah Cami Karakeçili Mahallesi'nde Karaçeli Sokağı'nda bulunmaktadır.

İnayetullah Cami H. 1318 (M. 1900-1901) yılında halk eliyle yapılmıştır. Caminin günümüzde mevcut kitabesi yoktur. Cami 2003 senesinde detaylı bir restorasyondan geçirilmiştir. İnayetullah Cami güney-kuzey doğrultusunda tek sahın[164] şeklinde uzanan dikdörtgen planlı harimi[165] vardır. Bu harimin kuzeyindeki kalan son cemaat yeri ile kuzeydeki avlu alanından oluşmaktadır. Cami 130 metrekare kullanım alanına sahip olup 180 metrekare bir alan üzerine kurulmuştur. İnayetullah Caminin temelleri taşla üzerine yapılan duvarlar kerpiçten olup ahşap hatıllarla[166] desteklenmiştir. Kuzey cephesinde daha çok ise hımış[167] tekniği kullanılmıştır. Dört cephede bulunan duvarlar içten ve dıştan betonla sıvanmıştır. Harimin duvarları ise belirli bir yüksekliğe kadar ahşap malzeme ile kaplanmıştır.

Son cemaat yerinden harim kısmına ahşaptan iki kanatlı bir kapıdan içeri girilmektedir. Harim kısmı kareye yakın bir planı vardır. Üst bölümü düz tavanlı ahşap örtüsü ile dışardan geniş saçaklı olan kiremitli kırma çatıyla[168] örtülüdür. Caminin ahşap tavanı direklerin değil doğrudan doğruya dört yönde de duvarların üzerine oturmaktadır. Harim bölümünün göbeksiz ahşap tavanında dört köşede bulunan birer yelpaze motifi dışında, kare ve dikdörtgenlerden oluşan çıtakari[169]süslemelidir. Harim bölümü sekiz

164- Sahın: Camilerde mihraba ya da apsise doğru uzanan ve genellikle birbirinden kemerli sütun ve ayaklarla ayrılmış bölümlerden her birine denir.
165- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
166- Hatıl: Ağırlığı yatay olarak dağıtıp duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını engellemek için duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama öğesine denir.
167- Hımış: Yapının kerpiç ya da tuğla ile örülmüş ahşap duvar kısmına denir.
168- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
169- Çıtakari: Basit olarak açıklarsak ahşap çıtalar ile yapılan tavan süslemesi diyebiliriz. Bu kelimeyi daha anlaşılır kılmak için biraz açacak olursak; ahşap çıtaların bir araya getirelerek oluşturduğu motiflerin düz tavanlar üzerine

Kaynakça

Çerkez, Murat. "Mecitözü'nde Mütevazı Bir Külliye: Alören Köyü Külliyesi", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 495-533.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

http://dunyacamileri.blogspot.com/2010/04/İnayetullah-cami.html (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

https://gurselyayin.com/camipark/inayetulluh.htm (Erişim Tarihi: 06.06.2023)

Karaçay, Çiğdem. Çorum Üçköy köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 2019, 521-538.

İSMET EKER KONAĞI

Çorum merkeze bağlı Bayat Köyünde bulunmaktadır. Mevcut çiftlik ve konak Anadolu Türk mimarisinin en güzel örneklerinden biridir. Tarihi konak, 1926 yılında kentin önemli inşaat ustalarından Muttalip Ağa tarafından yapılmıştır. Konak sonradan yapılan eklentileriyle birlikte kapsamlı bir yapı özelliği taşımaktadır. Konağın içerisinde konak, ahırlar, samanlık, kuruluk, silolar, bahçe ve hizmetkârların kaldığı bölümler bulunmaktadır. Konak klasik Çorum Konağı mimarisine uygun şekilde iskedos[185] tarzında ahşap ve kerpiç malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Mimari tarz olarak bölgedeki konaklardan farklı olarak giriş kapısının yan taraflarında birer oda öne çıkarak kapı içerde kalıp üzerine balkon olan bir bölüm yapılmıştır.

Abdullah İsmet Eker'in 1962 senesinde vefat edene kadar konak faal bir şekilde kendisi ve ailesi tarafından kullanılmıştır. İsmet Eker, Müftü Enbiyazade Mehmet Nazif Efendi'nin oğludur. 29 Ekim 1923 yılında TBMM Başkanvekili vazifesinde bulunarak Mustafa Kemal Atatürk ile birlikte Cumhuriyetin kurulması sırasında büyük hizmetleri olan ve "Cumhuriyet ilan edilmiştir arkadaşlar" diyen Çorum Milletvekili İsmet Eker'dir. İsmet Eker Bey bu konakta otuz yedi yıl yaşamıştır. Daha sonra ise İsmet Bey'in büyük oğlu Hüseyin Hamit Bey tarafından ikamet devam ettirilmişse de ölümünü izleyen yıllarda tarihi konak kaderine terk edilmiştir. Konak orijinal mimarisini koruyarak günümüze kadar gelmeyi başarmıştır. Çorum Valiliği tarafından restorasyonu tamamlanarak Kırsal Yaşam Tarım Müzesi olarak hizmete açılmıştır. Konağın bir benzeri Ankara Kalesi içinde bulunuyor.

185- İskedos: Bir yapının yanlarını dışa karşı koruyan, iç bölümlerini birbirinden ayıran, taş, tuğla vb. gereçlerden yapılmış olan veya örülen dikey düzlemde konulan ahşap malzemeye denir.

İsmet Eker Konağı

Kaynakça

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=401&RecID=3838 (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

https://oka.ka.gov.tr/bolgeden/turkiye-nin-ilk-kirsal-yasam-ve-tarim-muzesi-kuruluyor (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.arkeolojikhaber.com/galeri-abdullah-ismet-ekerin-ciftligi-kirsal-yasam-ve-tarim-muzesi-olacak-417/ (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/tarihi-konaklar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.haberkaos.com/gecmisi-gunumuze-tasiyan-geleneksel-corum-evleri/ (Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.tarimtv.gov.tr/tr/video-detay/turkiye-nin-ilk-kirsal-yasam-ve-tarim-muzesi-corum-da-kuruluyor-10304 (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

Soylu, Alaattin. "Çorum'da Siyasal Hayat (1923-1945)" Yüksek Lisans Tezi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, 2017.

Tuluk, Ömer İskender. "Çorum Mebusu İsmet Eker Çiftliği". *Çorum Kültür Sanat*, Sayı: 15, Yıl: 2014, s. 125-128.

Tuluk, Ömer İskender. "Erken Cumhuriyet Döneminde Tarımda Modernleşme Çabaları: Çorum'da Mebus İsmet Eker Çiftliği". *Mimarlık*, Sayı: 387, Yıl: 2016, s. 68-73.

KALE CAMİ

Çorum merkezde Kale Mahallesinde Kaleiçi mevkiinde yer almaktadır. Bu cami Osmanlı devrine ait olup herhangi bir inşa kitabesi bulunmamaktadır. Kale Camisinin ilk inşası kaleyi yaptıran I. Alaeddin Keykubad dönemine kadar indiği rivayetleri vardır. Mevcut belgelerden 1732 ve 1802 yıllarında bazı tadilatlardan geçtiği anlaşılmaktadır. Batı duvarının üstünde bulunan pencerelerden birinde H. 1217 (M. 1802-1803) yılına ait bir onarım kitabesi vardır. Kareye yakın bir mimari plana sahiptir. Yapı kıbleye paralel şekilde uzanan tek sahınlı[186] bir camidir. Cami harim[187] bölümü, kuzey tarafta sonradan eklenmiş olan son cemaat yeri ile balkon minareden oluşmaktadır. Harim bölümü batı, doğu ve kuzey olmak üzere üç tarafından mahfillerle[188] çevrilmiştir. Caminin içine yuvarlak kemerli ahşaptan yapılmış bir kapı ile girilmektedir. Tavan kısmında ise sade yapılmış bir göbek bölümü bulunmaktadır. Üst katta bulunan pencereler sivri kemerli olup iç kısımdan vitraylı[189] dışarıdan ise alçı şebekelidir. Alt kısımda bulunan pencereler ise dikdörtgen şekilli ve düz atkılı[190] olup dışarıdan ahşap şebekelidir. Düz ahşap tavanlı olan harim kısmının üstü oluklu tuğla ile kaplı kırma çatıyla[191] örtülmüştür. Camide ana yapı malzemesi olarak temel kısımlarında taş, üst kısımlarda ise kerpiç ve ahşap malzeme ile hımış[192] tekniği kullanılmıştır.

186- Sahın: Camilerde mihraba ya da apsise doğru uzanan ve genellikle birbirinden kemerli sütun ve ayaklarla ayrılmış bölümlerden her birine denir.
187- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
188- Mahfil: Camilerde çevresi parmaklıklarla çevrilmiş ya da yerden yüksekte yapılmış olan yerin verilen isim.
189- Vitray: Birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan ve saydam pencere süslemesine denir.
190- Düz Atkı: Kapı, pencere gibi bazı öğelerin üstüne ya da sütun ve ayaklar arasındaki boşluklara yatay olarak yerleştirilen yapı öğesine denir.
191- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
192- Hımış: Yapının kerpiç ya da tuğla ile örülmüş ahşap duvar kısmına denir.

Kale Cami

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". *Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): s. 185-222.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/kale-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/6069 (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/kale-camii (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

KÂTİPLER KONAĞI

Çorum merkezde Karakeçili Mahallesi, Alaybey Sokak'ta bulunmaktadır. Seyit Mehmetzade Mustafa Efendi 1878 yılında Ellinci Kengiri Alayı'nın Dördüncü Redif Taburuna tabur kâtibi vazifesi ile atanarak Çorum'da göreve başlar. Bunu izleyen yıllarda bu konağın yapımına başlanır. 1882 yılında inşası biten ahşap konak II. Abdülhamit dönemi Çorum konakların tüm özelliklerini barındırmaktadır. İç sofalı[193] şekilde yani karnıyarık[194] plan tipi de iki katlı ve bahçeli olarak yapılmıştır. Birbirine bitişik durumda dikdörtgen plan üzerine ahşap karkas[195] tekniği ile yapılmış olup iki katlı öne doğru çıkmalı olarak inşa edilmiştir. Üst tarafı beşik çatılı[196]olup alaturka kiremit ile örtülüdür. Yapımından 1975 yılına kadar konut olarak kullanılmıştır. Günümüzde korunması gerekli kültür varlığı olarak tescillenmiştir. 1995 yılında restore edilerek Kültür ve Turizm Bakanlığı belgeli özel lokanta olarak yeniden hizmete açılmıştır. Üst kat odalarında bulunan ocaklar restorasyon sırasında tamamen yenilenmiştir. Bu tarihi konakta Türk motifleriyle işlenmiş perde ve panoların yanında; daha önceleri konakta yaşayanlara ait eşya, fotoğraf ve belgelerde sergilenmektedir.

193- Sofa: Evlerde oda kapılarının açıldığı genişçe yere denir.
194- Karnıyarık: Konaklardaki iç sofalı planlarda, sofanın her iki yanında odalar yer alır. Bu plan tipi "karnıyarık" olarak da isimlendirilmektedir.
195- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.
196- Beşik Çatı: Diğer adı çift yüzeyli çatı olan bu çatı sistemi zıt yönlerde eğimli iki düzlemin, yatay bir çizgi boyunca kesişerek oluşturduğu, ön ve arka kısımlarının kalkan duvar adı verilen duvarlarla kapatıldığı çatı türüne denir.

Kâtipler Konağı

Kaynakça

Akok, Mahmut. "Çorum'un Eski Evleri", *Arkitekt*, ssayı 9-10, İstanbul: 1951, s. 171- 189.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dursun, Necla. "Tarihi Çorum Evlerinin Alçı Süslemeleri" *Karadeniz Araştırmaları* XIV/55 - Güz 2017, s. 1-16.

https://katiplerkonagi.com.tr/hakkimizda (Erişim Tarihi: 04.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.haberkaos.com/gecmisi-gunumuze-tasiyan-geleneksel-corum-evleri/ Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

KELLEGÖZ CAMİ

Çorum merkez Kale mahallesinde Millönü Caddesinde bulunan caminin ilk yapılış yılı 1660 olarak bilinmektedir. Günümüzde camiye ait inşa kitabesi ve vakfiyesi elimizde yoktur. Günümüzde caminin kuzey cephesinde "Kellegöz Camii 1660" şeklinde yazılı olan bir levha bulunmaktadır. Cami mimari olarak güney-kuzey doğrultusunda uzanıp dikdörtgen planlıdır. Ayrıca bu tarihi cami düz ahşap tavanlı olup kırma çatılı[197] bir harimden[198] oluşmaktadır. Harime kuzeyde bulunan düz atkılı[199] ve çift kanatlı olan ahşap bir kapı ile girilmektedir. Harimdeki düz ahşap tavan doğu batı istikametinde belirli mesafelerle oluşturulan çıtakari[200] uzun dikdörtgenler süslenmiş olup, orta kısmında ise onikigen çerçeveli ve on iki kollu yıldızı olan bir tane göbek bulunmaktadır. Caminin cephelerindeki alt pencereleri dışardan düz atkılı olup dikdörtgen şekilli, demir muhafazalıdır. Caminin üst pencereleri ise içerden sivri kemerli olup vitraylı[201] ve dışardan alçı şebekelidir. Cami taş temel üzerine olup ahşap karkas[202] tekniğinde kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir. Minaresi harim kısmının kuzeydoğu tarafında ahşaptan yapılmış olup tek şerefeli ve çokgen gövdelidir. Geçtiğimiz yıllarda cami restore edilmiştir.

197- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
198- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
199- Düz Atkı: Kapı, pencere gibi bazı öğelerin üstüne ya da sütun ve ayaklar arasındaki boşluklara yatay olarak yerleştirilen yapı öğesine denir.
200- Çıtakari: Basit olarak açıklarsak ahşap çıtalar ile yapılan tavan süslemesi diyebiliriz. Bu kelimeyi daha anlaşılır kılmak için biraz açacak olursak; ahşap çıtaların bir araya getirelerek oluşturduğu motiflerin düz tavanlar üzerine çakılarak veyahut yapıştırılarak uygulanmasına denir.
201- Vitray: Birbirine bağlı kurşun bölmelere yerleştirilmiş renkli cam parçalarından oluşan ve saydam pencere süslemesine denir.
202- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.

Kellegöz Cami

Kaynakça

Çerkez, Murat. "Mecitözü'nde Mütevazı Bir Külliye: Alören Köyü Külliyesi", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 495-533.

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/kellegoz-camii-corum/#16/40.547371/34.95681 (Erişim Tarihi: 06.05.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/kellegoz-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/kellegoz-camii (Erişim Tarihi: 06.05.2023)

Karaçay, Çiğdem. Çorum Üçköy köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 2019, 521-538.

KILIÇÖREN ÇEŞMESİ

Çorum'un merkezine yaklaşık 25 km uzaklıkta bulunan Kılıçören köyünde bulunmaktadır. Muhtemelen 50 yıl önce yeniden yapılan köy çeşmesinin duvarında Roma Dönemine ait mezar steli[203]ile bugün çeşme çörteni olarak kullanılan iki çörten, sütun başlığı ve kesme taşlar gibi devşirme malzemelerden yapılmıştır. Yakınlardaki Abdalata Köyü Caminde duvarda benzer mezar steli bulunmaktadır. Çeşmeören Köyündeki çeşmede ise çörten ve sütun altlıkları kullanılarak çeşme yapılmıştır. Günümüzde tekrar başka bir yere taşınan çeşme hala aktif olarak kullanılan bu çeşme, çok oluklu olarak planlanmıştır.

Kılıçören Çeşmesi'nin Eski Hali

203- Stel: Boyuna dikilmiş olup yüksekliği eninden uzun yekpare bir taştan oluşan bir yapıtlara denir.

Kılıçören Çeşmesi'nin Günümüzdeki Hali

Kaynakça

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

KUBBELİ CAMİ

Çorum merkezde Çepni Mahallesi İnönü Caddesi'nde bulunmaktadır. Cami ilk kez 1697 yılında Kubbeli Mescid olarak yapılmıştır. 1697-1784 yılları arasında Kubbeli Mescid olarak hizmet veren yapı 1784 yılında minber konulmasıyla birlikte camiye çevrilmiştir. Eski caminin yerine 1921-1922 yıllarında günümüzdeki cami yapılmıştır. Sonradan eklenen son cemaat yeri ise 1938 yılında yapılmıştır. Caminin harime[204] girilen kapısının hemen üzerinde "Sene 1340 Kameriye" (M. 1921-1922) tarihli bir kitabe vardır. Cami mimari yapısına baktığımızda büyük tek kubbeli, kare planlı olan harim ve harimin kuzeyinde bulunan üç küçük kubbeli mahfil[205] ile kuzeydeki asimetrik planlı son cemaat bölümünden oluşmaktadır. Son cemaat yeri ile doğu cephesinden girilen harimin üstü büyük bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbeye geçiş sistemi yuvarlak kemerli tromplarla[206] sağlanmaktadır. Kubbesinde bitkisel motifli bir göbek bulunmaktadır. Caminin alt kısımlardaki pencereleri dikdörtgen biçimli, sivri kemerli ve demir parmaklıklıdır. Caminin üst kısmındaki pencereler ise dikdörtgen biçimli olup sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Ana yapı malzemesi olarak Çorum'da çokça kullanılan kesme sarı kum taşı kullanılmıştır. Caminin minaresi, kuzeydoğu köşesinde bulunmakta olup kesme sarı kum taşından yapılmıştır. Minare çokgen gövdeli olup tek şerefelidir.

204- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
205- Mahfil: Camilerde çevresi parmaklıklarla çevrilmiş ya da yerden yüksekte yapılmış olan yerin verilen isim.
206- Tromp: Mimari eserlerde bir yapının bir bölümünü tutan köşe kubbesine denir.

Kubbeli Cami

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre*)". Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hacıismailoğlu, M. İhsan-Yiğit, İrfan. "Türk İslam Sanat Eserlerinde Kitabeler: Çorum Örneği" *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu* / 28 - 30 Nisan 2016 Çorum, Ed. Zekeriya Işık, C. 1, s. 323-339, Ankara: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti, 2016.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/kubbeli-camii-corum/#16/40.548554/34.953228

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/kubbeli-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/kubbeli-camii (Erişim Tarihi: 22.03.2023)

Ilıca, Ali. "Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat", *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

KULAKSIZ CAMİ

Çorum merkezde Yavruturna Mahallesinde Kulaksız Sokak'ta bulunmaktadır. Herhangi bir inşa kitabesi bulunmayan caminin H. 1230 (M. 1814-1815) yılında inşa edildiği bilinmektedir. Camiyi kimin yaptırdığı hakkında kaynaklarda bilgi yoktur. Cami mimari olarak Ulu Cami'yi örnek alarak kare planlı bir harimden[207] oluşmaktadır. Ayrıca batı tarafında ise küçük bir avlusu bulunmaktadır. Caminin harimine batı cephesinden basık kemerli ahşaptan yapılmış iki kanatlı bir kapı ile giriş yapılmaktadır. Harim kısmının üstü bağdadi[208] tarzda bir kubbe ile örtülmüştür. Kubbe ise birbirine basık kemerlerle bağlı on iki tane ahşap sütun üzerine oturmaktadır. Kubbeye doğru geçişler pandantiflerle[209] sağlanmıştır. Caminin alt kısmındaki pencereleri dikdörtgen şekilli ve düz atkılı[210] şekildedir. Caminin üst kısımdaki pencereler ise dikdörtgen şekilli olup sivri kemerli ve alçı şebekeli olarak yapılmıştır. Caminin üst kısmı kırma çatı[211] ile örtülüdür. Caminin ana yapı malzemesi taş temel üzerine yapılan ahşap karkas[212] tekniğinde kerpiç doldurularak inşa edilmiştir. Caminin kuzey cephesindeki duvarda, Çorum'da Elvançelebi Cami ve bu camiden başka hiçbir camide olamayan mükebbire[213] bulunmaktadır. Caminin güneybatı köşesinde bulunan ahşap minare zamanla yıkılarak yerine 1980'li yıllarda yuvarlak gövdeli ve

207- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
208- Bağdadi: Ağaç direkler üzerine çakılmış çıtalara sıva vurularak yapılan tavan veya duvara denir.
209-Pandantif: Cami gibi eserlerde bir kubbenin kare planlı yapının üzerine oturmasını sağlayan bir mimari geçiş sağlayan unsurdur. Kubbeyi taşıyan ana kemerler ile kubbe kaidesi arasında kalan köşelerdeki boşlukları dolduran küresel üçgenlere denir. Profilden bakılınca içbükey olarak görünüp iki duvarın köşe bağlantılarından açılarak bir anlamda köşeyi bir kavise çevirir.
210- Düz Atkı: Kapı, pencere gibi bazı öğelerin üstüne ya da sütun ve ayaklar arasındaki boşluklara yatay olarak yerleştirilen yapı öğesine denir.
211- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
212- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.
213-Mükebbire: Büyük camilerde müezzinlerin, son cemaat yerlerinde namaz kılan cemaate imamın tekbirlerini tekrar etmek üzere bulundukları çıkıntılı balkonlara denir.

tek şerefeli günümüzdeki minare yapılmıştır. 2022 yılında başlayan restorasyon çalışmaları 2023 yılında halen devam etmektedir.

Kulaksız Cami

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". Dini Araştırmalar 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Dündar, Abdülkadir. Çorum Cami ve Mescitleri, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hakyemez, Hanife Nuran. Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

https://www.gezginrehberler.com/corum/kulaksiz-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumande-

tay/6069 (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

Karaçay, Çiğdem. Çorum Üçköy Köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(2), 2019, 521-538.

Tuluk, Ömer İskender-Keleş, Servet. "Osmanlı'nın Yerel'i: Çorum Yöresinde Benzer Tipoloji Gösteren Üç Cami" Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu 23-25 Kasım 2007 Çorum, Yay. Haz. Mehmet Mahfuz Söylemez, Mesut Okumuş, İrfan Yiğit, C. II, s. 603-613, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2008.

KUNDUZHAN CAMİ

Çorum merkez Kunduzhan Mahallesi, Tabak 2. Sokak'ta bulunmaktadır. Halk arasında Tabak Camisi olaraktan bilinmektedir. Osmanlı Döneminde yapılan caminin inşa kitabesi olmayıp tam yapım tarihi bilinmemektedir. Öte yandan kuzey tarafındaki giriş kapısının hemen üzerinde H. 1284 (M. 1867-1868) yılında yapılan onarım kitabesi bulunmaktadır. Bu kitabeye bakarak caminin daha önce yapıldığını anlamaktayız. Cami, tek sahınlı[214] olup mihraba[215] dikey şekilde uzanan dikdörtgen planlı harim[216] ile harimin kuzeyinde bulunan son cemaat yerinden oluşmaktadır. Son cemaat bölümüne ahşap camekânlı bir kapıdan giriş yapılmaktadır. Buradan harim bölümüne yine ahşap camekânlı bir kapı girilmektedir. Caminin harim kısmı ahşaptan yapılmış düz bir tavanla örtülmüştür. Göbekli olan düz ahşap tavanı çıtakari[217] tekniğinde baklava dilimi motifleri ile süslenmiştir. Caminin pencereleri dışardan bakıldığında dikdörtgen şekilli olup ahşap korkulukludur. Harimin kuzeyi tarafı ile son cemaat yerinin üst kısmı mahfil[218] olarak düzenlenmiştir. Cami üst kısmı kırma çatılı[219] olup çatı dört taraftan da pahlı[220] ve geniş saçaklıdır. Camide yapı malzemesi olarak taş temel üzerine ahşap karkas[221] tekniğinde kerpiçle inşa edilmiştir. Kuzeyde

214- Sahın: Camilerde mihraba ya da apsise doğru uzanan ve genellikle birbirinden kemerli sütun ve ayaklarla ayrılmış bölümlerden her birine denir.
215- Mihrap: Cami ve mescit gibi dini yapılar içinde Kâbe yönünü gösteren, yapının o yönündeki duvarında bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk ya da girintili yere denir.
216- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
217- Çıtakari: Basit olarak açıklarsak ahşap çıtalar ile yapılan tavan süslemesi diyebiliriz. Bu kelimeyi daha anlaşılır kılmak için biraz açacak olursak; ahşap çıtaların bir araya getirelerek oluşturduğu motiflerin düz tavanlar üzerine çakılarak veyahut yapıştırılarak uygulanmasına denir.
218- Mahfil: Camilerde çevresi parmaklıklarla çevrilmiş ya da yerden yüksekte yapılmış olan yerin verilen isim.
219- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
220- Pah: Mimari eserlerde yüzey kesişim çizgisinde oluşan dik açılı birleşim yerinin eğimli hâle getirilerek yumuşatılmasıyla oluşan bölgeye denir.
221- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.

Kaynakça

Çerkez, Murat. "Mecitözü'nde Mütevazı Bir Külliye: Alören Köyü Külliyesi", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 495-533.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/kunduzhan-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/kunduzhan-camii-tabak-camii (Erişim Tarihi: 12.03.2023)

Kurt, Yılmaz. "Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)". *Belleten* 59/ (1995): 75-120.

MEVLEVİHANE MESCİDİ

Çorum merkez Karakeçili Mahallesi'nde Karakeçili 1. Sokak ve Karakeçili 2. Sokağın kesiştiği yerde bulunmaktadır. Yapım tarihi ve yaptıran kişi tam olarak bilinmemektedir. Öte yandan 1892 yılında bir asker tarafından çizilen Çorum haritasında tamda bugünkü yerinde güney-kuzey doğrultusunda uzanan büyük bir dikdörtgen şeklinin üzerinde "Mevlevihane" yazısıyla gösterilmiştir. Bu haritaya bakarak bu tarihten daha önce yapıldığını anlamaktayız. Geniş bir alan üzerine yayılmış olan Mevlevihane'nin günümüzde semahane, harem ve selamlık kısmı ayaktadır. Haremlik ve selamlık kısımları ikişer katlı iki ayrı yapılar şeklinde inşa edilmiştir. Semahane denilen günümüzdeki mescit bölümü güney kuzey doğrultusunda tek sahın[222] tarzında uzanan dikdörtgen planlıdır.

Mevlevihane klasik Çorum mimarisine uygun olarak taş temel üzerine ahşap karkas[223] tekniğinde kerpiç ile inşa edilmiştir. Günümüzde Semahaneye batı ve doğu cepheden iki tane ahşap kapı ile girilmektedir. Mevlevihane'nin sema yapılan orta kısmının etrafında sekiz tane ahşap sütun üzerine bindirilmiş olan bağdadi[224] tarzda bir kubbe ile örtülmüştür. Yapının kubbeye geçişi tromplarla[225] sağlanmıştır. Trompların kemerleri ile dört cephede bulunan sathi[226] tarzdaki sivri kemerler kubbenin üzerine oturduğu sekizgen bir kasnak oluşturmaktadır. Kubbesi sıvalı olup çok az tezyinatlı[227] olan kubbenin tam orta kısmında bulunan baklava dilimlerinin etrafı ise zikzak motifli bir silmeyle[228] çevrilmiş bir göbek bulunmaktadır. Yapıdaki

222- Sahın: Camilerde mihraba ya da apsise doğru uzanan ve genellikle birbirinden kemerli sütun ve ayaklarla ayrılmış bölümlerden her birine denir.
223- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.
224- Bağdadi: Ağaç direkler üzerine çakılmış çıtalara sıva vurularak yapılan tavan veya duvara denir.
225- Tromp: Mimari eserlerde bir yapının bir bölümünü tutan köşe kubbesine denir.
226- Sathi: Üstünkörü, yüzeysel yapılan işlere denir.
227- Teyzinat: Mimarideki göz alıcı süsler, bezeklere denir.
228- Silme: Mimarlık alanında belli bir ögeyi vurgulamaya yarayan kabartmalı kenar ya da oyuk bezemeye denir.

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". *Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): s. 185-222.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Haksever, Ahmet Cahid. "Çorum'da Mevlevilik: Tarihi Süreci ve Son Temsilcileri" *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 8, Sayı: 19 (2007), s. 143-164.

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/corum-mevlevihanesi-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Özbakır, Abdurrahman. "Çorum'da Şehirsel Gelişme ve Mekânsal Değişim", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2021.

Şahin, Mustafa Kemal. "Çorum ve Çevresinde Anadolu Selçuklu Dönemi Düşünce ve Kültürünün Oluşumunda Bazı Yapılar Üzerine Yorumlamalar", *Sdü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Ağustos 2018, Sayı: 44, s. s. 177-200

Tanrıkorur, Ş. Barihüda. "Mevleviyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi.* C. 29, s. 468-475, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

MÜFTÜ PINARI ÇEŞMESİ

Çorum merkezde Kale Mahallesi, Milönü Caddesi'nde bulunmaktadır. Çeşmenin tarihçesine baktığımızda Geç Osmanlı döneminde inşa edildiği düşünülen çeşmenin kitabesi günümüze kadar ulaşmamıştır. Çeşmenin ilk yapılışına dair herhangi bir kayıt bulunamamıştır. Önceki haliyle orijinal bir görünümü olmayan eser, 1994 yılında Yusuf Damar isimli kişi tarafından bilinçsizce onarılıp suyu bağlatılmıştır. Çorum Belediyesi'nin yaptığı restorasyon çalışması sonucunda eser orijinal haline döndürülmüştür. Çeşmenin mimari özelliklerine göz attığımızda çeşmenin 1979 yılındaki durumunu gösteren eski fotoğraflardan çeşmenin duvara bağımlı olup dikdörtgen tek yüzlü çeşmeler sınıfında bulunmaktadır. Restorasyon sonrasında yüksekliği; 208 cm genişliği 152 cm, derinliği ise de 30 cm olarak ölçülmüştür. Orijinal yapıya ait ayna[233] taşı olup her iki yandaki taş konsollar bulunmaktadır. Ön cephede kaş kemerli bir niş[234] bulunmaktadır. Çeşmenin bir tane musluğu bir tane de tahliye deliği olup bu bölümler sivri kemerli bir nişin içindedir. Önünde taştan oyulmuş bir oluk vardır. Restorasyondan sonra küçük boyutlarda mermer bir saçak[235]yapılmıştır. Yapı malzemesi olarak kesme blok taş ve tuğla kullanılmıştır. Çeşme günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır. Çeşmenin süsleme özelliklerine baktığımızda çeşmenin herhangi bir süslemesi bulunmamaktadır.

233- Aynalık: Eser üzerindeki panele denir.
234- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.
235- Saçak: Çatının yapı üzerindeki dışına taşan kısımdır. Genelde binanın duvarlarını yağmurdan korumak amacıyla kullanılır.

Müftü Pınarı Çeşmesi

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/muftu-pinari-cesmesi-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Okumuş, Erdal. "Çorum Çeşmeleri" Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi 2017.

MÜZE BİNASI

Çorum merkez Gülabibey Mahallesinde yer almaktadır. H. 1326 (M. 1908-1909) yılında yapımına başlanıp H. 1332 (M. 1913-1914) yılında bitirilen yapı Sıhhiye Mektebi ismiyle yapılmıştır. Yapıda *"1332 Evvel Kanunu 1335 Sefer 21 Emraz-ı Umumiye Hastanesi, halkının yardım ve desteği ile Evkaf-ı Hümayun'un gözetiminde Çorum Sancağına bağlı olarak yaptırılmıştır"* metni bulunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'nın ikinci senesinde Çorum Hastanesi'ne doktor olarak atanan Dr. Atıf Tevfik Bey, Milli Mücadele'de yaralanan askerlerin tedavi görebilmesi için günümüzde Çorum Müzesi olarak kullanılan bu binayı askeri hastane çevirdi. Yapı ilerleyen yıllarda önce Ziraat Okulu, Sanat Okulu, Ticaret Lisesi, Makine Meslek Okulu ve Atatürk Spor Salonu olarak kullanılmıştır. Son olarak bina 1986 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'ndan alınıp Kültür Bakanlığı'na devredilmiştir. Müze Binası 1988 yılında çıkan bir yangında büyük hasar görmüş olup daha sonra restorasyonu yapılarak il müzesi olarak yatırım programına alınmıştır. Müze Binasına uygun şekilde restorasyon çalışmalarına başlanmıştır. Arkeoloji bölümündeki hazırlık çalışmaları biten müzenin 11 Mart 2003 tarihinde halkın ziyaretine açılmıştır.

Klasik XIX. yüzyıl mimari özelliklerinin birçoğunu taşıyan yapı, doğu-batı yönünde uzanan dikdörtgen planlı olup bodrum katı dâhil üç kattan oluşmaktadır. Binanın yapı malzemesi olarak kesme sarı kumtaşı kullanılmıştır. Dış tarafındaki köşe kısımlarda döşeme yüksekliğine kadar, pencerelerin araları kumtaşı, geriye kalan diğer kısımlar moloz taş[236] ve araları harçla doldurulmuştur. Binanın ön cephesinde iki tane, arka kısmında beş tane çıkıntı bulunmaktadır. Ana giriş kuzey cephede bulunan taş çerçeveli ahşap bir kapıdan yapılmaktadır. Bina 2900 m^2 kapalı alana sahip olup sergileme alanı olarak kullanılan iki ana

236- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

ve iki yan kattan oluşmaktadır. Günümüzün modern müzecilik anlayışına göre dizayn edilen salonların teşhir sistemi bugünde hala devam etmektedir.

Çorum Müze Binası

Kaynakça

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Çorum'un Tarihi Eserlerinden, "Çorum Sıhhat Mektebi" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 4, 15 Temmuz 938, 43.

Ertekin, Ahmet. "Sıhhat Mektebi'nden Müzeye", *5. Çorum Kazı ve Araştırmalar Sempozyumu 10 Aralık 2015 Çorum*, Yay. Haz. Önder İpek-Resul İbiş, s. 85-96, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2015.

http://www.corum.gov.tr/corum-muzesi (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

http://www.corumtb.org.tr/kurumsal.php?s_id=10&kid=70 (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58707/muzeler.html (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://kulturelcisi.com/corum-muzesi/ (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/tarihi-konaklar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/corum-muzesi-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/corum-muzesi (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.muzeasist.com/muze/profil/corum-arkeoloji-ve-etnografya-muzesi (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

NAMAZGÂH ÇEŞMESİ

Çorum merkezde Çöplü Mahallesi, Namazgâh Caddesi'nde Namazgâh Mescidi'nin doğusunda bulunmaktadır. Bu çeşmenin herhangi bir kitabesi bulunmamaktadır. Yine elimizdeki kayıtlarda ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Çeşme Çorum'daki tek yunaklık[237] özelliği gösteren yapı olması nedeniyle önemlidir. Çeşmenin boyu 3.50 m, eni 7 m ve kalınlığı ise 40 cm olarak ölçülmüştür. Çeşme yunaklık özelliği nedeniyle yer seviyesinden 2 metre aşağıda bulunmaktadır. Ön tarafta üç tane lülesi ve üç tanede oluğu vardır. Ayrıca olukların baş kısmında çamaşır, yün, halı ve kilim yıkamak için bir tane üzeri düz taş bulunmaktadır. Yapı malzemesi olarak çeşme, kesme sarı kum taşı, moloz sarı kum taşı, kesme blok taş ve moloz taş[238] kullanılmıştır. Kullanılan bu taşların çoğunluğunun devşirme taş olduğunu üzerindeki işleme ve motiflerden anlamaktayız. Çeşmenin üst tarafına Çorum Belediyesi tarafından betondan bir dam yapılmıştır.

Namazgâh Çeşmesi

237- Yunaklık: Halı, kilim, yün ve çamaşır yıkamak için etrafı duvarlarla çevrili olanyer seviyesinini altında inşa edilen yapılara denir.
238- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

Namazgâh Mescidi

Kaynakça

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

https://www.youtube.com/watch?v=C3oy8Tewbeg&t=223s (Erişim Tarihi: 24.07.2023)

PAŞA ÇEŞMESİ

Çorum merkezde Yavruturna Mahallesi'nde bulunmaktayken, 1983 yılında Gülabibey Mahallesi'nde bulunan Çorum Müzesi'nin bahçesine koruma amaçlı taşınmıştır. Daha sonra Çorum Belediyesi tarafından müzeden alınarak Recep Tayyip Erdoğan Caddesi üzerine yerleştirilmiştir. Çeşmenin tarihçesine baktığımızda üzerinde iki kitabe bulunmaktadır. Bunlardan ilki niş[240] üzerinde bulunurken ikincisi çeşmenin sağ en üst köşesinde yer almaktadır. Sağ üst kısmında bulunan kitabe 40 cm x 25 cm ölçülerindeki nesih[241] hatlı olup üç mısralık kitabede yazılana göre bu çeşme, Rahime Hatun tarafından H. 1193 (M. 1779-1780) yılında yaptırılmıştır. Kitabede şu ifadeler yazılıdır: *"1193'te (M. 1779-1780) Mehmet Paşa delaletiyle Süleyman Paşa Zevcesi Rahime Hatun tarafından bina edilen iş bu çeşme mururu zamanla münhedim olup"*.

Niş içinde yer alan ikinci kitabe ise tamirat kitabesi olup taban genişliği 75 cm, yüksekliği 44 cm olarak ölçülmüştür. Mermer üzerine nesih bir hatla yazılmış üç mısralık kitabede şu cümleler geçmektedir: "*Bu kere Abdulhalim ve Ali Hasan Ağa ve refikası Sefer Hatun tarafından müceddeten inşa edilmiştir. Sene-i Rumiye Sene-i kameriye 1337 (M. 1918-1919)*". Eski fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla ilk yapılışında bir evin duvarına bitişik nizamda inşa edilmiştir. Tarihi çeşme, sivri kemerli bir nişi bulunmaktadır. Günümüzde çeşmenin, yüksekliği 198 cm, genişliği 145 cm, derinliği ise de 38 cm olarak ölçülmüştür. Çeşme, dikine dikdörtgen prizması tarzında inşa edilmiş olup tek yüzlü çeşmeler sınıfına girer. Ayna taşı[242] ise yatay ve dikey yerleştirilmiş blok taşlardan meydana gelmektedir. Ayna taşında bulunan lüle yuvaları boş vaziyetteyken buraya sonradan bir musluk takılmıştır. Tek parça bir taşın

240- Niş: Mimari eserlerde duvar içinde bırakılan oyuklar.
241- Nesih: Osmanlı döneminde sülüs yazı ile birlikte çok kullanılan yuvarlak hatlı, daha küçük yazı türüne denir.
242- Ayna Taşı: Eser üzerindeki panele denir.

Kaynakça

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/pasa-cesmesi-corum/#16/40.542194/34.951431 (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/pasa-cesmesi-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013

Okumuş, Erdal. "Çorum Çeşmeleri" Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi 2017.

PAŞA HAMAMI

Çorum merkezde Kunduzhan Mahallesinde yer almaktadır. Taceddin İbrahim Paşa Bin Hacı Bey tarafından 1484 yılında yaptırılan hamam, Osmanlı hamam mimarisi geleneğine göre çifte hamam tarzında yapılmıştır. Kadınlar ve erkekler bölümü birbirlerine simetrik olan hamam günümüze kadar özgün biçimini koruyarak gelmeyi başarmıştır. Soyunmalık, sıcaklık, soğukluk ve halvet olmak üzere dört bölümden oluşan hamamın her bölümünün üstü kiremit kaplı kubbelerle örtülmüştür. Soyunmalık ve halvet kısmı kare planlı olup üstü kubbeyle örtülüdür. Ilıklık kısmı ise dikdörtgen mimari planlı olup üstü iki kubbe ile örtülüdür. Sıcaklık kısmının ise orta bölümü kubbe ile yanları tonozla[243] örtülmüştür. Hamamın duvarları kaba yontma taş ile moloz taşın[244] karışımıyla örülmüştür. Paşa Hamamı'nın Ağustos 2007 tarihinde başlanan restorasyon çalışmaları Nisan 2008 tarihinde bitirilmiş olup yeniden hizmete açılmıştır.

Paşa Hamamı

243- Tonoz: Mimarlıkta bir kemerin içinde bulunduğu düzleme dik bir aks boyunca hareket ederek meydana getirdiği genellikle taş ve tuğladan oluşan örtü sistemidir.

244- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

Kaynakça

Belgeler: Çorum Tarihine Ait Belgeler, "Paşa Hamamı" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 2, Sayı 22, 1 Mayıs 940.

Belgeler: Çorum Tarihine Ait Belgeler, "Paşa Hamamı" *Çorumlu Dergisi*, Yıl 2, Sayı 24, 1 Temmuz 940.

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. s. 185-224.

Eyice, Semavi. "Hamam" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 15, s. 402-430, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58714/hanlar-hamamlar.html (Erişim Tarihi: 26.04. 2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/pasa-hamami-corum/#16/40.550564/34.951654 (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corum.net.tr/pasa-hamami-taceddin-hamami/ (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/hanlar-hamamlar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/pasa-hamami-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Önge, M. Yılmaz. *Anadolu'da XII.-XIII. Yüzyıl Türk Hamamları,* Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1995.

Ülke, Aslı- Kebapcıoğlu, Emre. "Orta Karadeniz Bölgesi İç Kısımları Tarihi Su Yapıları" *4.Su Yapıları Sempozyumu* 19-20-21 Kasım 2015 Antalya, Antalya: Retma Matbaa, 2015.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

SAAT KULESİ

Çorum merkezde Çepni Mahallesi Hamit Cami Sokağının başında Gazi Caddesi ve İnönü caddesinin kesiştiği yerde bulunmaktadır. II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 20. yıldönümünde il valiliklere gönderilen *"Saat kulesi yapınız"* fermanı sonucu Müşir Hacı Hasan Paşa tarafından, H. 1312 (M. 1894-1895) yılında yaptırılmıştır. II. Abdülhamid'in tahta çıkışı 31 Ağustos 1876 tarihinde olmuştur. O dönemde Hicri Takvim kullanıldığı için 1895 yılına kadar 19 yıl 8 ay geçmiş olur. Bu nedenle Çorum Saat Kulesi cülus törenin 20. yıl dönümünde inşa edilmiştir. Öte yandan İzmir Saat Kulesi 1901 yılında cülus törenin 25. yıl dönümünde yapılması Çorum Saat Kulesinin 25. yıl dönümü hatırası tezini tamamen çürütmektedir. Minare tarzında inşa edilen saat kulesinde yapı malzemesi olarak sarı kum taşı kullanılmıştır. Saat Kulesinin yerden yüksekliği 27,5 metredir. Saat kulesinin ahşap giriş kapısının hemen üzerinde Hattat Nuri Korman tarafından 8 satırlık ve araları cetvelli Osmanlıca olarak yazılmış olan mermer bir inşa kitabesi bulunmaktadır. Sekizgen kaideden[245] oluşan alt kısımdan Türk üçgeni motifli bir pabuç ile gövde kısmına geçilmektedir. Pabuç ile ana gövde arasında bulunan dairesel şekilli iki bilezik arasında şişkin bir boyun bulunmaktadır. Uzun ana gövde üzeri 24 köşeli olup boyuna uzanan dikdörtgen yanaklı dilimler şeklinde zarif bir görünüme sahiptir. Üst kısmı kurşun bir kubbeyle örtülü olan Saat Kulesinin dört bir yanında saat kadranları bulunmaktadır. Kulenin şerefesine yuvarlak kemerli ahşap bir kapıdan 81 basamaktan oluşan merdivenle çıkılmaktadır. Kitabesinde:

"Şehinşah-ı zaman Abdülhamid Han-ı keremkarın

Ferman-ı kiramından Hasan Paşa-yı bihemta

Bütün evkatını vakf eyledi ihya-i hayrata

Muvvaffak eylesun her dem anı amaline Mevla

245- Kaide: Üstüne sütun ve benzeri yapısal bir öğenin bastığı ya da heykel, vazo vb dekoratif öğelerin yerleştirildiği tabanlığa denir.

Bu saat kulesi ez cümle hayrat-ı güzininden

Yapıldı yümn-ü evferle bu şehri eyledi ihya

Çıkup bir vakt-i eşrefde yazıldı babına tarih

Bu mikat-i celili yapdı bak Lütfi Hasan Paşa, 1312" yazılıdır.

Saat Kulesi

Kaynakça

Acun, Hakkı. *Anadolu Saat Kuleleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Hacıismailoğlu, M. İhsan-Yiğit, İrfan. "Türk İslam Sanat Eserlerinde Kitabeler: Çorum Örneği" Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu / 28 - 30 Nisan 2016 Çorum, Ed. Zekeriya Işık, C. 1, s. 323-339, Ankara: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti, 2016.

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/corum-saat-kulesi/#16/40.549878/34.953718 (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/kuleler-kaleler/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.dunyabulteni.net/zaman-mekn/7-8-hasan-pasa-ve-corum-saat-kulesi-h180254.html (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/saat-kulesi-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/corum-saat-kulesi (Erişim Tarihi: 07.05.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Kaya, Gökhan. XIX. Yüzyılda Çorum'da Siyasi ve Ekonomik Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 147-156, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

SAT TEPE

Çorum merkeze bağlı Üyük Köyü'nün içinde bulunmaktadır. Köye de ismini veren höyüğün üst bölümü ve çevresi maalesef yer yer tahrip edilmiştir. Höyüğün zamanla düzleştirilmiş olan üst kısmına köylülerce gübre ve saman yığılmıştır. Ayrıca tepedeki düzlenmiş alanda bir yüksek gerilim elektrik direği bulunmaktadır. Bu bölgede bulunup 1980'li yıllarda önce müzeye bir tane testi getirilip teslim edilmiştir. Höyüğün yüzeyinden ve yakın çevresinden toplanan seramik parçaları motif ve tarzlarına bakıldığında MÖ 3000'li yıllardan başlayarak, Roma Dönemi ve Ortaçağa kadar geldiğini görmekteyiz. Bir kilometre yukarısında da kale kalıntıları ve mezarlık göz önüne alındığında burasının eski bir yerleşim bölgesi olarak kurulduğunu tahmin etmekteyiz.

Sat Tepe

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Yıldırım, Tayfun-Sipahi, Tunç. "2007 Yılı Çorum ve Çankırı İlleri Yüzey Araştırması", 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı 3. Cilt 26 - 30 Mayıs 2008 Ankara, Yay. Haz. Fahriye Bayram, Adil Özme, s. 94, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2009.

Kaynakça

Erkoç, Ethem. *Çorum'da Sahabe ve Evliya Mezarları*, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2017.

Haksever, Ahmed Cahid. "Çorum'da Bektaşî Zaviyeleri: Tarihi Süreçler ve Fonksiyonları", *Ekev Akademi Dergisi*, Sayı 36, Yıl 12 Yaz 2008, s. 67-86.

Işık, Zekeriya. Seyyid Murat (Seydim Sultan) Zaviyesi'nin Sosyo-Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Tarihi, *Turkish Studies*, Cilt 13/1, Kış-2018, s. 61-80.

Kara, Mustafa. *Tekke ve Zaviyeler*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1977.

Kılcı, Ali. "Karahisar-ı Demürlü, Ergülü / Erkulu Baba Zaviyesi". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 99 (2021), 391-404.

Kurt, Yılmaz. (1995). "Çorum Sancağı Kişi Adları (XVI. Yüzyıl)". Belleten LIX / 224, 75-119.

Şahin, Kâmil. "Şeyh Murad Seydî", *Osmanlı Döneminde Çorum Sempozyumu*, (01-03 Ekim 2004) s. 509-513, Çorum, 2006.

ŞEYH MUSTAFA KÖYÜ CAMİ

Çorum Merkeze bağlı Şeyh Mustafa Köyünde bulunan cami XIX. yüzyılda yaptırıldığı tahmin edilmektedir. XIX. yüzyıla tarihlenen bu cami, kare planlıdır. Yapı malzemesi olaraktan taş temel üzerine ahşap hatıl[246] aralarına ise kerpiç dolgu malzeme ile yapılmıştır. Caminin esas alanı oluşturan harim[247] kısmında en fazla göze çarpan bölüm alçı mihrabıdır[248]. XIX. yüzyılın mimari özelliklerini yansıtan minber[249], ince işçiliği ve güzel süslemeleriyle sanatsal değer taşımaktadır. 1950'li yıllarda detaylı bir tadilattan geçen cami günümüzde halen kullanılmaktadır.

Şeyh Mustafa Köyü Cami

246- Hatıl: Ağırlığı yatay olarak dağıtıp duvarların düşey doğrultudaki çatlamalarını engellemek için duvarın içine yatay olarak boydan boya uzatılan ahşap, tuğla ya da beton bağlama öğesine denir.
247- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
248- Mihrap: Cami ve mescit gibi dini yapılar içinde Kâbe yönünü gösteren, yapının o yönündeki duvarında bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk ya da girintili yere denir.
249- Minber: Üzerinde hutbe okunan, merdivenli yapıya denir.

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

https://www.gezginrehberler.com/corum/seyh-mustafa-koyu-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/seyh-mustafa-koyu-camii (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

TAŞ DÜKKÂN

Çorum merkezde Çepni Mahallesi Dr. Pertev Bey Sokak No: 17 adresinde bulunmaktadır. Yapının üzerindeki kitabesine göre 1872 yılı ve Arapça olarak Allah lafzının yazıldığı görülmektedir. Halk arasında eski kilise olarak bilinen bu yapı Abdulkadir Dündar'ın, "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)" isimli makalesine göre asıl kilise buradan yüz metre daha ileride eski emniyet müdürlüğü binası yerinde olduğunu yazılmaktadır. Bu nedenle bu yapının kilise olma ihtimali çok düşük olarak görmekteyiz. Tahminlerimize göre çevrelerdeki yapıları da incelediğimizde dükkân olarak inşa edilmesi daha güçlü bir ihtimaldir. Bu yapı geç Osmanlı Dönemi mimari özelliğini yansıtır. Yapı daha çok iş yeri formunda tek kat düz girişli olarak yapılmıştır. Tek katlı olarak inşa edilen bu yapı inşa malzemesi olarak dış cephe köşelerinde, kapı ve pencere söveleri[250] ile alınlık[251] kısmında sarı renkli kesme kum taşı kullanılmıştır. Diğer bölümlerinde ise harçlı kırma ile moloz taş[252] ve üst taraflarda lime denilen tuğla kullanılmıştır. Bina 11 m x 9.20 m ölçülerinde kareye yakın dikdörtgen şeklinde inşa edilmiştir. Batı cephesinde kemerli kare iki pencere ve yine iki kanatlı demir ve kemerli bir kapı girişi bulunmaktadır. Kuzey cephesinde kemerli kare iki pencere vardır. Yapının doğu ve güney cephesi sağırdır[253].

250- Söve: Yapıların dış cephelerindeki kapı, pencere, balkon ve bunun gibi boşluklu yüzeylerin etrafını çerçeve şeklinde kaplamak için kullanılan malzemelerin geneline verilen isimdir..

251- Alınlık: Alınlık, mimarlıkta bazı yapıların kapı, pencere ve bilhassa giriş cephelerinin üzerinde bulunan, antik dönemde daha ziyade piramidimsi veya üçgen şekilnde olup sonraki dönemlerde ise farklı biçimlerde de karşılaşılan bir mimari süs ögesine denir.

252- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

253- Sağır**:** Camı ve penceresi olmayan duvar ya da cephe bölümüne denir.

Taş Dükkân

Kaynakça

Çanlı, Mehmet. *Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908)*, Çorum: Çorum Belediyesi'nin Kültür Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". *Dini Araştırmalar* 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

http://corumyerel.blogspot.com/2018/03/corum-eski-kiliseleri.html (Erişim tarihi: 02.05.2023)

https://kaankoksal.blogspot.com/2015/08/corum-surp-gevork-kilisesi-uzerine-bir.html (Erişim tarihi: 02.05.2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/eski-kilise-corum/#16/40.549336/34.952213 (Erişim tarihi: 02.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiye/2020/07/12/depo-olarak-kullanilan-aziz-surp-gevorg-kilisesi (Erişim tarihi: 02.05.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/eski-kilise-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

TAŞ MAĞAZA

Çorum merkezde Çepni Mahallesinde Hamit Cami Sokak ile Hürriyet 4. Sokağın kesiştiği yerde bulunmaktadır. Kim tarafından yaptırıldığı bilinmemekle birlikte üzerinde kitabede H. 1311 (M. 1893-1894) yılında yaptırıldığı yazmaktadır. Mevcut kitabede "Mâşâallah radiyallâhü min Hasan 1311" cümlesi yazmaktadır. Bu yapının yapım zamanı ve mimari malzemesi benzerliğiyle Saat Kulesi aynı dönemde yapıldığı tahmin edilmektedir. Bina, dikdörtgen plan üzerine iki katlı, sarı kesme kumtaşından yapılmıştır. Kırma çatılı ve üzeri Marsilya kiremit ile örtülüdür. Doğu ve batı cepheleri on beş metre olup kuzey ve güney cepheleri on bir metredir. Kuzey cephesinde alt ve üst katta boydan üç pencere bulunmaktadır. Kuzeybatı cephesinde altta iki pencere bir kapı üstte üç küçük penceresi vardır. Batı cephesinde alt ve üst katta üçer pencere vardır. Güney cephede de yine alt ve üst katta boydan üç pencere cardır. Doğu cephe ise sağırdır[254].

Taş Mağaza

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

254- Sağır: Camı ve penceresi olmayan duvar ya da cephe bölümüne denir.

TESLİM ABDAL TÜRBESİ

Teslim Abdal'ın türbesi Çorum merkeze 22 km uzaklıkta olan Teslim Köyündedir. Teslim Köyündeki türbesi köyün girişinde sol taraftaki mezarlığın içinde beşgen şeklinde yapılmıştır. Geçmişten günümüze kadar birçok kez tadilattan geçtiği için orijinalliğini kaybetmiştir. İçinde Teslim Abdal'a ait olduğu sanılan bir adet sanduka bulunmaktadır.

Teslim Abdal Türbesi

Kaynakça

Akın, Bülent. Gelenek ve Ritüel Sürekliliği Bağlamında Teslim Abdal Ocağı, *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 2020, sayı: 21, s. 193-218

Erkoç, Ethem. *Çorum'da Sahabe ve Evliya Makamları,* Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

http://www.asikveysel.com/ozanlarimiz/teslim-abdal-kimdir.htm (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58729/sehrin-yetistirdigi-unlu-sahsiyetler.html (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/teslim-abdal-mehmed (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

Peker, Ahmet. *Tarihteki Meşhur Çorumlular*, Ankara: Sage Yayınları, 2023.

ULU CAMİ

Çorum merkezde, Osmancık Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Cami isim olarak Sultan Alâeddin Cami, Sultan Muradi Salis Cami[255], Murâd-ı Râbi Ulucami[256] ve Câmi-i Kebîr[257] olarak da bilinmektedir. Caminin inşa kitabesi bulunmamakla birlikte hurufat defterlerindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre caminin ilk kez Anadolu Selçuklu Hükümdarı III. Alâeddin Keykubat döneminde onun azat ettiği kölesi Hayreddin Bey tarafından XIII. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Öte taraftan ahşap minber üzerindeki H. 706 (M. 1306-1307) tarihinin caminin yapıldığı yılı gösterdiğine dair görüşler de ileri sürülmüştür.

Geçmişte Anadolu'da Çorum'u da etkileyen çok ciddi depremler yaşanmıştır. Bu depremlerden ilki 13/14 Eylül 1509 yılı Perşembeyi Cumaya bağlayan gece başlayan deprem çeşitli zaman aralıkları ile 45 gün sürmüştür. Çorum halkı arasında bu depreme "küçük kıyamet" olarak isimlendirilmiş olup halkın üçte ikisi enkaz altında kalmıştır. Ulu Cami bu depremde kısmen zarar görmüştür. Yaklaşık olarak ilk depremden beş yıl sonra 1514 yılındaki yaşanan şiddetli depremde şehirde birçok bina yıkılmıştır. Ulu Cami ve Çakırlı camilerinin ana kubbeleri bu depremde çökmüştür. Çorum'da neredeyse yıkılmadık hiçbir cami kalmamıştır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan üçüncü şiddetli depremlerde ağır hasar görerek kullanılamaz hale gelen Ulu Cami III. Murad döneminde padişahın emri ile Mimar Sinan tarafından detaylı bir şekilde onarılmıştır. Bu onarım sırasında caminin dokuz kubbeli olarak ele alındığı belirtilse de bu bilgiyi doğrulayan yazılı bir kaynak mevcut değildir. III. Murat zamanında yapılan onarım sonrası caminin adı "Sultan Muradi Salis Cami" diye söylenmeye başlamıştır. IV. Murad döneminde padişahın Revan seferi-

255- Muradi Salis: 3. Murad.
256- Murâd-ı Râbi: 4. Murad.
257- Câmi-i Kebîr: Büyük Cami.

Kaynakça

Belgeler: Çorum'un Tarihi Belgeleri, "Çorum'da Camikebir'e Ait Vesikalar" *Çorumlu Dergisi,* Yıl 2, Sayı 14, 15 Mayıs 939.

Çanlı, Mehmet. *Ankara, Kastamonu, Sivas Osmanlı Vilayet Salnamelerinde Çorum (1869-1908),* Çorum: Çorum Belediyesi'nin Kültür Yayınları, 2013.

Çerkez, Murat. "Mecitözü'nde Mütevazı Bir Külliye: Alören Köyü Külliyesi", *History Studies*, 11/2, Nisan 2019, s. 495-533.

Çorum İl Yıllığı 1967, Ankara: Tisa Matbaacılık T. A .Ş., 1967.

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Çorum'un Tarihi Eserlerinden, "Çorum Cami Kebir'in Minber Kapısı" *Çorumlu Dergisi,* Yıl 1, Sayı 2, 15 Mayıs 938, 73-74.

Dündar, Abdulkadir. Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre) *Dinî Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, s. 185-224.

Dündar, Abdülkadir. *Çorum Cami ve Mescitleri*, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Erzincan, Tuğba. "Çorum Ulu Cami" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 42, s. 92-93, İstanbul: TDV Yayınları, 2012

Faroghi, Suraiya, Batı ve Orta Anadolu'da Şehirleşme ve Ticaret 1520-1650, (Doçentlik Tezi), Ankara 1980.

Hacıismailoğlu, M. İhsan-Yiğit, İrfan. "Türk İslam Sanat Eserlerinde Kitabeler: Çorum Örneği" *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu* / 28 - 30 Nisan 2016 Çorum, Ed. Zekeriya Işık, C. 1, s. 323-339, Ankara: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti, 2016.

Hakyemez, Hanife Nuran. *Çorum Camilerinde Ahşap Sanat Eserleri*, Çorum: Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, 2020.

http://www.corumtb.org.tr/kurumsal.php?s_id=10&kid=74 (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/kulliye-ve-medreseler/ (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/muradi-rabi-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/6069 (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/murad-i-rabi-ulu-camii / (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Ilıca, Ali. *Çorum Ulucami ve Vakıfları*, Ankara, Matsa Basımevi, 2006

İbiş, Resul. Çorum Müzesi'nden Bazı Pers, Hellenistik, Roma Dönemi Eserler ve Düşündürdükleri, Understanding Transformations Exploringthe Black Sea Regionand Northern Central Anatolia in Antiquity, Yay Haz. Emine Sökmen-Andreas Schachner, İstanbul: Ege Yayınları, 2021.

İnce, Kasım. III. Selim, IV. Mustafa ve II. Mahmut Dönemi (1789-1839) Osmanlı Cami ve Mescidleri, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1995.

Karaçay, Çiğdem. Çorum Üçköy Köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 2019, 521-538.

Karamağaralı, Haluk. "Çorum Ulu Camiindeki Minber". *Sanat Tarihi Yıllığı* / 1 (Temmuz 1965): s. 120-142.

Kaya, Gökhan. XIX. Yüzyılda Çorum'da Siyasi ve Ekonomik Hayat, *Çorum ve Kültür*, s. 147-156, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Müverrih Ali, III. Murad Dönemi Dilekçe Örneği, Ekler s. 1-2, *Çorumlu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, 15 Nisan 1938.

Tuluk, Ömer İskender-Keleş, Servet. "Osmanlı'nın Yerel'i: Çorum Yöresinde Benzer Tipoloji Gösteren Üç Cami" *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyete Çorum Sempozyumu* 23-25 Kasım 2007 Çorum, Yay. Haz. Mehmet Mahfuz Söylemez, Mesut Okumuş, İrfan Yiğit, C. II, s. 603-613, Çorum: Çorum Belediyesi Yayınları, 2008.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

ÜÇKÖY CAMİ

Çorum merkeze bağlı Üçköy Köyünde bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi mimari örneklerinden biri olan camide bulunan mermer kitabeden H. 1315 (M. 1897-1898) yılında Ali Paşa tarafından tamir ettiği anlaşılmaktadır. Yapımı 1600'lü yıllara dayanan ve 1897 yılında tadilat yapılan cami mimari olarak kareye yakın dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir. Hafif eğimli bir alan üzerine yapılan cami, kuzey-güney uzantısında dıştan dışa 8.90 m x 13.90 m ölçülerinde gelmektedir. Cami, harim ile kuzeyde bulunan son cemaat yeri ve son cemaat yerinin hemen batısındaki minareden oluşmaktadır. Son cemaat bölümünün üst katı kadınlar mahfili[278] olarak özel şekilde düzenlenmiştir. Son cemaat yerinin üstünde bulunan bu kadınlar mahfilinin doğu-batı ekseninde uzanması caminin ön yüzünü iki katlı hale getirmektedir. Ahşap mahfil katına ise harimin kuzeybatısında bulunan 11 basamaklı ahşap merdivenle çıkılmaktadır. Cami dıştan oldukça sade bir görünüme sahiptir. Camide mevcut bulunan pencereler iki sıralıdır. Pencere sayıları genel olarak düzensizdir. Caminin batı ve doğu cephesinde üçer tane, güney cephesinde beş tane, kuzey cephesinde ise dört tane pencere açıklığı vardır. Batı ve doğu cephelerinde üst sırada bir tane, alt sırada iki tane pencere, güney cephenin üst sırasında üç tane, alt sırada ise iki tane pencere düşey dikdörtgen biçimde bulunmaktadır. Pencereler basit camekânlı ve ahşap kanatlıdır. Kuzey cephede üst sırada iki, alt sırada iki pencere vardır. Üst sırada ahşap kanatlı ve ahşap parmaklıklı pencereler düşey dikdörtgen biçimdedir. Alt sıra pencereler kare biçimli olup, harime giriş kapısının iki yanına simetrik olarak konumlanmıştır. İç mekânda, cephelere açılan altlı üstlü toplam 15 tane pencereden ışık almaktadır.

278- Mahfil: Camilerde çevresi parmaklıklarla çevrilmiş ya da yerden yüksekte yapılmış olan yerin verilen isim.

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdülkadir. Çorum Cami ve Mescitleri, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.haberturk.com/corum-haberleri/83746447-350-yillik-gecmise-sahip-tarihi-cami-cuma-namaziyla-ibadete-acildiyapimi-1600lu-yillara (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/uckoy-camii (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

Karaçay, Çiğdem, "Gelenekçi Duvar Resminde Kültürel Kodların Çözümlenmesi: Doğla Camii Örneği", Hitit İlahiyat Dergisi, Cilt 20, Sayı 2, (Aralık/ December 2021) s. 590-621.

Karaçay, Çiğdem. Çorum Üçköy köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 2019, 521-538.

Vakıflar Genel Müdürlüğü. (2002, Ocak). Üçköy Köyü Camii'nin çizimi (Belge No: 190001010- OC001) Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi.

VELİ PAŞA CAMİ

Çorum merkezde Kale Mahallesi, Şeyh Eyüp Sokakta bulunmaktadır. Cami geçmişte Abdülbaki Paşa Cami ve Defterdar Cami farklı isimlerde verilmiştir. İnşa kitabesi bulunmayan caminin kuzey cephesinde olan son cemaat yerine giriş yapılan kapının hemen "Abdülbaki Paşa Camii 1060/1650" yazılı bir levha bulunmaktadır. Caminin büyük olasılıkla XVII. yüzyılın ilk çeyreğinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Cami, mihraba[286] tek sahın[287] halinde yatay şekilde uzanan dikdörtgen planlı harim işe harimin kuzeybatısında bulunan bir oda ile kuzeydoğusunda bulunan son cemaat yeri de eklenince kareye yakın bir mimari plan özelliği göstermektedir. Son cemaat yerine kuzey taraftan düz atkılı[288] olan çift kanatlı bir demir kapıyla girilmektedir. Buradan da çift kanatlı olan ahşap kapı ile alt mahfil[289] olarak düzenlenmiş bölüm ile harime[290] geçilmektedir. Kareye yakın dikdörtgen mimari planlı harim bölümü düz ahşap tavanlı olup dış taraftan kırma çatılıdır[291]. Caminin alt kısımdaki pencereleri dikdörtgen biçimli, düz atkılı[292], demir korkuluklu olarak yapılmıştır. Caminin üst pencereleri ise sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Yapı inşa malzemesi olarak taş temel üzerine ahşap karkas[293] tekniğinde yapılmıştır. Caminin tek minaresi ahşaptan, çokgen gövdeli ve tek şerefeli olarak inşa edilmiştir. Veli Paşa Cami'sinin süslemeleri baktığımızda minare, tavan, mihrap, minber

286- Mihrap: Cami ve mescit gibi dini yapılar içinde Kâbe yönünü gösteren, yapının o yönündeki duvarında bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk ya da girintili yere denir.
287- Sahın: Camilerde mihraba ya da apsise doğru uzanan ve genellikle birbirinden kemerli sütun ve ayaklarla ayrılmış bölümlerden her birine denir.
288- Düz Atkı: Kapı, pencere gibi bazı öğelerin üstüne ya da sütun ve ayaklar arasındaki boşluklara yatay olarak yerleştirilen yapı öğesine denir.
289- Mahfil: Camilerde çevresi parmaklıklarla çevrilmiş ya da yerden yüksekte yapılmış olan yerin verilen isim.
290- Harim: Caminin asıl ibadet mekanına verilen isime denir..
291- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
292- Düz Atkı: Kapı, pencere gibi bazı öğelerin üstüne ya da sütun ve ayaklar arasındaki boşluklara yatay olarak yerleştirilen yapı öğesine denir.
293- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dündar, Abdulkadir. "Çorum Şehri ve Mimari Yapıları (XIX. Yüzyılın Sonlarındaki Bir Haritaya Göre)". Dini Araştırmalar 9 / 27 (Haziran 2007): 185-222.

Dündar, Abdülkadir. Çorum Cami ve Mescitleri, Ankara: Motif Yayınları, 2004.

Hacıismailoğlu, M. İhsan-Yiğit, İrfan. "Türk İslam Sanat Eserlerinde Kitabeler: Çorum Örneği" *Uluslararası Bütün Yönleriyle Çorum Sempozyumu* / 28 - 30 Nisan 2016 Çorum, Ed. Zekeriya Işık, C.1, s. 323-339, Ankara: Salmat Basım Yayım Ambalaj San. ve Tic. Ltd. Şti, 2016.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-58710/cami-kulliye-medrese-ve-turbeler.html (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/veli-pasa-camii-corum/#16/40.54736/34.954762 (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/kulliye-ve-medreseler/ (Erişim Tarihi: 27.04.2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/veli-pasa-camii-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/medya/dokuman/dokumandetay/6069 (Erişim Tarihi: 15.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/kulturenvanteri/velipasa-camii-abdulbaki-pasa-camii (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

VELİ PAŞA HANI

Çorum merkez Çepni Mahallesi Hürriyet 4. Sokak'ta bulunmaktadır. Veli Paşa Hanı, Yozgat Sancak Beylerinden Veli Paşa tarafından yaptırılmıştır. H. 2 Muharrem 1283 (M. 17 Mayıs 1866) ve H. 23 Muharrem 1303 (M. 1 Kasım 1885) tarihli Vakıflar Umumiyesi'nin kuruluş belgelerinde çıkan bir yangında tamamen yanmış olup mevcut yapı ve ekleri 1915-1916 yıllarında vakfın mütevellisi Şevket Bey tarafından tekrar yaptırılmıştır. Veli Paşa Hanı toplamda 1000 metrekare alana sahip olup iki kat üzerine inşa edilmiştir. Öndeki girişin üzerindeki özel bölmeleri ile ince ahşap işçiliğinin yoğun olarak görüldüğü köşk bölümü ise üç katlıdır. Osmanlı son dönemi hanlarının bir benzeri olan hanın yapı malzemesi olarak ahşap ve kâgir[296] kullanılmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra uzun yıllar otel olarak hizmet vermiştir. İlerleyen dönemlerde ise depo, kargo binası, terminal, market gibi farklı amaçlarla kullanılmıştır. Mimar Bülent Çetinor tarafından 1982 yılında yapılan rölöve çalışması planına göre, atların ve at arabalarının taş bir çitin çevresine bağlandığı bir bölümü, alt katında ise depolar ve kafeler bulunmaktadır. Avlunun her iki ucunda, üst katlara çıkmak için ahşap merdivenler kullanılmış olup üst katta toplamda 35 han odası bulunmaktaydı.

Veli Paşa Han'ının doğu tarafında Hürriyet 4. sokağa bakan yönde 3.60 m eninde, 4.20 m yüksekliğinde ve 6.50 m derinliğinde olan bir girişten eşiksiz şekilde düzayak üzere tabanı moloz taş[297] döşeli olan ortadaki avluya girilir. Avlunun üst tarafı açıktır. Hanın günümüzdeki durumu itibariyle, girişte çift kanatlı ahşap bir kapısı vardır. Giriş holünün tavanı tamamen ahşap döşeme olup avluya giren yüzünde kireç sıvalı bir kemer bulunmaktadır. Sağdaki köşkün alt bölümü geçmişte hanın yazıhanesidir. Üst katlara burada bulunan ahşap merdivenle çıkılır. Ön cephede-

296- Kagir: Taş ve tuğladan yapılmış yapıya denir.
297- Moloz Taş: Duvar inşası için özel olarak düzenlenen kesme taş kullanımının tam aksine, doğada bulunan kaba, işlenmemiş ham taşlar kullanılarak örülen duvara verilen isimdir.

Kaynakça

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/veli-pasa-hani-corum/#16/40.549556/34.952912 (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://www.arkasturizm.com/sehir-rehberi/corum (Erişim Tarihi: 29.04.2023)

https://www.corumkulturturizmdernegi.com/hanlar-hamamlar/ (Erişim Tarihi: 28.04. 2023)

https://www.gezginrehberler.com/corum/veli-pasa-hani-corum/ (Erişim Tarihi: 30.04.2023)

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/veli-pasa-hani (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

Ilıca, Ali, Çorum'da Sosyal ve Kültürel Hayat, *Çorum ve Kültür,* s. 157-179, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Ilıca, Ali. "Çorum'da Tarihî Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Velipaşa) Hanı ve Vakfiyesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* (9: 9), 2000, s. 507–535.

Kaya, Gökhan. XIX. Yüzyılda Çorum'da Siyasi ve Ekonomik Hayat, *Çorum ve Kültür*, s. 147-156, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2013.

Tuluk, Ömer İskender (2009), "Çorum'da Sıradışı Bir Han Yapısı Üzerine Gözlemler: Velipaşa Hanı - Anadolu Oteli", *Ankara, M.E.T.U. Journal of theFaculty of Architecture*, 2009/1, s. 105.

VELİ PAŞA KONAĞI

Çorum merkezde Kale Mahallesi, Şeyh Eyüp Sokak, bulunmaktadır. Veli Paşa oğlu Şevket Eren tarafından 1923-1924 tarihinde yaptırılmıştır. Konağın inşa işini Çorum'da tanınmış iki ustası olan İbiklerin Osman Ağa ile oğlu Elvan Ağa yapmışlardır. Konağın inşası ahşap karkas[301] tekniğinde yapılmıştır. Binanın üst tarafı kırma çatı[302] tarzında olup alaturka kiremitle örtülmüştür. Veli Paşa Konağı'nın genel yerleşimi baktığımızda iki kat ve bodrumdan oluşan iç sofalıda denilen karnıyarık plan tarzındaki konak yapısı ile içe dönük şekilde geniş bahçe çevresine yerleşmiş kiler, ahır, samanlık, haymalık[303] ve seyis yeri gibi çeşitli yapılarından oluşmaktadır. Kuzey ve batış tarafında yollarla çevrelenmiş olan avluya her iki taraftan giriş bulunmaktadır. Kuzeyden iki kanatlı büyük ahşap kapı ile batı tarafında yine haremlik ve selamlık olduğu düşünülen iki farklı kapı ile konağa giriş sağlanmaktadır. Genel mimari özellikleri açısından konak Türk evinin ve Çorum'un tarihi evlerinin en çok öne çıkan örneklerindendir. Bulunduğu çevrede bir anlamda tarihi dokunun devamı niteliği taşımaktadır. Veli Paşa Konağı, Vali Paşa Camisi, Abbasoğlu Konağı ve Maraz Hatça Çeşmesi ile bir bütünlük arz eder. Konak Çorum Belediyesi tarafından 2004 yılında satın alınıp aslına uygun şekilde restore edilmiştir. 2020 yılında tekrar bir restorasyon çalışması geçirmiştir. Ayrıca iç tefrişatı düzenlenerek Kadın Kültür-Sanat Merkezi olarak kullanılan otantik bir mekân haline getirilmiştir.

301- Karkas: Yapının iskelet sisteminin genel adıdır.
302- Kırma Çatı: Aynı seviye eğimde dört çatı yüzeyinden oluşan ve 45 derece eğim ile birbiriyle birleşen dikdörtgen veya kare planlı mimari eserlerde kullanılan bir çatı çeşididir.
303- Haymalık: Gölgede oturmak için açık alanda yapılan çardakta denilen yapılardır.

Veli Paşa Konağı

Kaynakça

Akok, Mahmut. "Çorum'un Eski Evleri", Arkitekt, 9-10, İstanbul: 1951, s. 171- 189.

Çorum Kitabı, Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (ÇVİKTM) Yayınları, 2013.

Çorum Kültür Envanteri, Yay. Haz. Önder İpek, vd. Çorum: Çorum Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, 2008.

Dursun, Necla. "Tarihi Çorum Evlerinin Alçı Süslemeleri" *Karadeniz Araştırmaları* XIV/55 - Güz 2017 - s.1-16.

https://corum.ktb.gov.tr/TR-161470/corum-il-merkezinde-nereleri-gorebilirim.html (Erişim Tarihi: 10.05.2023)

https://www.haberkaos.com/gecmisi-gunumuze-tasiyan-geleneksel-corum-evleri/ Erişim Tarih: 23.05.2023)

https://www.karadenizinfo.com/corum-tarihi-yerler (Erişim Tarih: 23.05.2023)

Ilıca, Ali. "Çorum'da Tarihî Bir Yapı: Veliyyüddin Paşa (Velipaşa) Hanı ve Vakfiyesi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* (9: 9), 2000, s. 507–535.

Yeşilırmak Havzası Rehberi, Yay. Haz. Yeşilırmak Havzası Kalkınma Birliği, Ankara: Dumat Ofset, 2010.

Cumhuriyetin Onuncu Yılında

KOCAELİ VİLAYETİ ve TÜRKİYE

RIDVAN ŞÜKÜR

Cumhuriyetin 100. yılı anısına

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-178-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

RIDVAN ŞÜKÜR 1
Ön Söz 3
Cumhuriyetin ilanı 17
1923 yılında savaş yorgunu bir ülke; Türkiye 18
Cumhuriyetin ilk on yılında değişim kaçınılmazdı 19
1933 Yılına doğru Türkiye: 25
29 Ekim 1933 sabahı Ankara bayrama hazır 26
Ankara'da yapılan tören: 27
10. Yıl Konferansları: 28
1923-1933 On yılda adım adım değişen Türkiye: 28
Eğitim: 28
10 yılda Demiryolları: 32
10 yılda ziraat işleri: 36
Türk Çiftçisine yardım: 38
Ziraatın ıslahına ait tedbirler: 38
Hastalıklar ve muzır hayvanlarla mücadele: 39
Köylerde sıtma, trahom ve frengi mücadeleleri: 39
Çiftçiyi koruma teşkilâtı: 40
Hayvancılık: 40
Pamuk üretimi: 40
Ziraat sanatlarının gelişimi: 41
Tohum ıslah istasyonları: 41
Bağcılık ve meyveciliğin gelişimi ve fidanlıklar: 41
Aşarın ilgası 43
YÜKSEK ZİRAAT MEKTEBİ: 43
Ziraat Bankası: 44
10 yılda sağlık işleri: 45
Cumhuriyet Sıhhiyesine Doğru: 45
Sıtma Mücadelesi: 46
Frengi ve trahom: 46
Trahom Mücadelesi: 47
Frengi mücadelesi: 47
Verem Mücadelesi: 48
Verem Mücadelesi için açılan hastaneler: 48
Verem, frengi ve trahom ile yıllar süren mücadele: 49
Kızıl Mücadelesi: 49
Çiçek Mücadelesi: 49

Kuduz Mücadelesi: 50
Sağlık kuruluşları: 50
HALK İÇİN HASTANELER: 51
Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi: 51
Memleket hastalıklarıyla aşı yaparak mücadele: 52
Salgın hastalıklarla mücadele: 52
Seyyar Emrazı Sâriye (Bulaşıcı hastalıklarla) Mücadele Heyeti: 53
Doktorlara mecburi hizmet..... 54
Hekim sayısı arttırılıyor..... 55
Sağlık harcamaları: 55
Sıtma mücadelesi: 55
Çocuk ölümlerinin nedenleri araştırıldı: 57
Çok çocuklu ailelere ödül: 57
Umumi hıfzıssıhha kanunu: 58
Sıhhat ve içtimai yardım müesseseleri: 58
Halk sağlığı için büyük kanunlar..... 58
Yol ve ulaşım durumu: 60
10 yılda Türkiye'de Sanayi İşleri 61
1930'lu yıllarda sanayileşme düşüncesi 61
Pamuklu dokuma ithalatında birinci on yılda azalma 63
Birinci on yılda Yünlü dokuma durumu: 65
İpekli dokuma durumu: 65
Birinci on yılda şeker üretimimiz ve fabrikalarımız: 66
Cumhuriyetin 10. Yılında Uşak Şeker Fabrikası 66
Kösele ve deri: 67
Cumhuriyetin ilk on yılında un üretimi: 68
Çimento durumu: 68
İlk on yılda Sabun: 68
Kereste: 68
1932 yılında 1473 sanayi üretim kuruluşu..... 69
1923-1933 Arası Havacılık 69
Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti 71
1923 – 1933 döneminin öyküsü onuncu yıl nutku 71
Bu millete haklı olarak özgüven aşılandı..... 71
Kültür işleri: 72
Halkevleri: 72
Hedef: 73
Tarih anlayışı Cumhuriyetle birlikte değişim yaşadı: 73

Tarih kültür anlayışı: 74
Gerektiği için Tarih inkılabı yapıldı 74
Türk tarih tetkik cemiyeti: 74
Türk tarihine verilen önem 75
Yeni harfler: 76
Harf inkılabı 77
Atılan İlk adımlar 77
Türkiye'de Dil İnkılâbı: 79
Millet mektepleri: 79
Cumhuriyetin on yıllık döneminde yollar: 81
Yapılmakta olan Ankara - İstanbul yolu: 82
Yol kanunlarının verimi: 84
BİRİNCİ DÖNEM: 84
İKİNCİ DÖNEM: 85
ÜÇÜNCÜ DÖNEM: 86
Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamaları: 88
Bayramda bütün binaların Bayraklarla donatılması ve aydınlatılması: 91
Onuncu yıl kutlama hazırlıkları ve İzmit Halkevi 92
10. Yıl Marşı: 92
İzmit Halkevinin 10. yılda Cumhuriyet Marşı'nı halka öğretme çalışmaları 93
İzmit Halkevi Cumhuriyet Marşı'nı öğretiyor 93
Cumhuriyetin 10. yılında İzmit Halkevi'nin hazırladığı broşürlerin İzmit halkına dağıtılması hakkında 94
Bayram kutlama komitesi İzmit köylerine fener ve bayrak asılması için çalışma yürütüyor. 94
Cumhuriyet Bayramı'nda İzmit'te köylere fener asılacak 95
Cumhuriyetin Onuncu Yıl Kutlamalarında İzmit'te üç temsil 95
Gençler sahnede büyük bir yetenek gösteriyorlar 96
İzmit'te Gazi heykeline çelenk koyan izciler 97
Cumhuriyet Bayramı'nın 10. yılı Kocaeli'nde coşkuyla kutlandı: 97
İzmit'te açılan yerli mallar sergisi 99
Cumhuriyetin 10. Yılı'nda İzmit'te deniz nakil vasıtaları 101
İzmit Suları 104
Paşa Suyu 104
Çene Suyu 106
Gebze Yumru kaya suyu 108
İzmit Şehri Elektrik Fabrikası 109
İzmit Un Fabrikası 111
İzmit Çeltik Fabrikası 111

İzmit'te bir pirinç fabrikası açıldı 112
İzmit'te mükemmel bir çeltik fabrikası açıldı 113
Kocaeli Halk Bankası 114
Kocaeli Halk Bankası Anonim Şirketi'nden şirket hissedarlarına 117
İktisadi kuruluşlar: 119
İzmit Buz fabrikası 119
Taze Hayat Rakı fabrikası 121
İzmit Çorap İmalathanesi 124
İzmit Lüks Marangoz fabrikası 124
Büyük Derbent Kereste Fabrikası 124
İzmit Milli Demircilik Yurdu 124
Geyve Sandalye Fabrikası 126
Perçin Mürekkep Fabrikası 129
İZMİT AY YILDIZ GAZOZ FABRİKASI 132
Cumhuriyetin 10. Yılında Gebze Kazası 132
Gebze Eskihisar ve Darıca Taş Liman mevkiinde 133
Arslan Çimento fabrikaları 133
Gebze Elektrik ve Un Fabrikası 137
Gebze dâhilinde zeytinyağı imalathaneleri 137
İstanbul Basınına yansıyan haberlerde 1933 senesi Gebze'de sosyal yaşam: 137
Gebze inhisarlar müdürlüğünden 137
Gebze'de bu sene çavuş üzümü az 137
Gebze'de çekirge kalmadı 138
Gebze'de taze üzüm ihraç edilecek 138
Gebze'de birkaç saat 139
Memurlar ve Halk 139
Belediye fakir 140
Elektrik var, fakat yanmıyor 140
Gebze'de İktisadi vaziyet 141
Maarif Hareketleri 141
Adım başında kahve 141
Gebze'de Pazar yeri 142
Gebze Muallimleri arasında 143
10. YILDA KARAMÜRSEL KAZASI 144
Karamürsel imar ediliyor 147
Elektrik işi halledildi, rıhtım yapılıyor, yakında su getirilecek 147
Karamürsel'de 10. Yıl Cumhuriyet Bayramı Kutlaması (29 Ekim 1933) 149
Karamürsel'de elektrik 150

Hereke fabrikasının Cumhuriyetin 10. Yılında yayınladığı izah name 150
Hereke Kumaş Fabrikaları Tarak Dairesi 152
Hereke fabrikası büyük tezgâhları..... 153
Hereke gençleri 155
Cumhuriyetin 10. Yılında Kocaeli vilayeti - Adapazarı kazası iktisadi kuruluşları: 158
Adapazarı Emniyet Bankası Türk Anonim şirketi: 158
Adapazarı Elektrik sanayi Türk Limitet Şirketi: 159
Adapazarı Bez Fabrikası 159
Arapzade Cevat Bey Koza Fabrikası 160
Hafız Nasrullah Efendi Koza Fabrikası: 161
Adapazarı Zafer dakik ve irmik fabrikası..... 161
Süleyman Usta Dakik Fabrikası: 162
Adapazarı Cumhuriyet dakik ve tuz değirmeni 162
Adapazarı Halk dakik fabrikası 162
Adapazarı lüks Gazoz imalathanesi 162
Adapazarı Marsilya Sistemi Kiremit ve Tuğla fabrikası..... 163
Büyük Un Fabrikası..... 164
Şirin Ada Ferah Müskirat (alkollü içkiler) İmalathanesi: 165
Adapazarı Dökme Bakır İmalathanesi 165
Adapazarı Tahan Helva Fabrikası..... 165
Asri yerli Çanak Çömlek imalathanesi 165
Adapazarı Park Halk Sineması 165
Meserret Oteli 166
Basında İzmit ile ilgili 1933 yılı haberleri..... 169
Cumhuriyetin 10. Yılında Kocaeli'nde gerçekleşen Kültür çalışmaları ve yaşam haberleri: 169
İzmit'te mühim bir konferans 169
İzmit'te doğum evi..... 169
Kocaeli'nde yeni kaza 171
Bir nahiye Kaza oldu 171
İzmit Mıntıka şampiyonluğu 173
Gebze inhisarlar müdürlüğünden 174
İzmit Pertev paşa camii..... 174
Kocaeli fırka kongresi 175
İzmit'te müsamere 176
İzmit Halkevinde Akın'ın temsili 177
Kocaeli Defterdarlığından 179
İzmit'te mühim bir konferans 180

Kocaeli vapur şirketinden 180
İzmit'te onuncu yıl..... 181
İzmit Çayır köyde bayrak günü 181
İzmit'in kurtuluş günü 184
İzmit'te bir bataklık kurutuldu..... 185
İzmit Hamidiye'de bir köy bayramı 186
İzmit su derdinden kurtuldu..... 188
İzmit'te hararetli inşaat faaliyeti var 188
İzmit'te imar hareketleri 189
İzmit'te irfan faaliyeti 189
İzmit İdman Yurdu Bursa'ya gidiyor 190
İzmit İdman Yurdu faaliyeti 191
İzmit'te boks 193
İzmit spor kulüpleri 194
Yaz mevsimi İzmit nasıl eğleniyor..... 195
İzmit nasıl eğleniyor..... 197
İzmit'te şehircilik hakkında konferans 199
İzmit'te şehircilik hakkında faydalı bir konferans verildi 199
İzmit'te bu sene Tütün vaziyeti iyidir..... 200
İzmit Vapur hattına 200
İzmit körfezine işleyen vapur yeterli gelmiyor 202
İzmit yolu..... 203
Kocaeli sporcuları arasında ihtilaf kalmadı 203
Bir noktayı izah..... 204
İzmit maçları 205
Vefalılar İzmit'te..... 206
İzmit-Vefa maçı beraberlikle neticelendi 206
Müsabaka çok güzel oldu. 206
İzmit kışa giriyor 208
Hereke gençleri 209
İzmit'te At koşuları yüzünden bir dava açıldı..... 210
İzmit Halkevi neler yapacak..... 211
Kocaeli'nde kredi kooperatifleri 214
İzmit sıhhat yurdu 215
İzmit Halkevi Avcıları 215
İzmit'te orta mektepten dönenler..... 216
İzmit'te kaçak tütünler 217
İzmit'te kahve ve lokantalar..... 217

İzmit'te evlenenler 219
Bir haftada İzmit'te olanlar 220
İzmit'te kargalarla mücadele 221
İzmit'te telefon tesisatı 222
İzmitliler galip 223
Kâğıt fabrikası İzmit'te kurulacak 223
İzmit Halkevi Cumhuriyet Marşı'nı öğretiyor 224
Cumhuriyet Bayramı'nda İzmit'te köylere fener asılacak 224
Kocaeli maarif müdürlüğünden 225
İzmit Halkevinin köy gezintileri 225
İzmit çene suyuna gezinti 227
İzmit inhisar idaresinde 228
İzmit'te Cumhuriyet günü Gazinin heykeli dikilecek 229
İzmit'te şu tozlu yollardan illallah 230
İzmit'te gazi heykeli 231
Gazi heykelinin önünde 232
İzmit'te üç temsil 233
Gençler sahnede büyük bir yetenek gösteriyorlar 233
İzmit'te Gazi heykeline çelenk koyan izciler 234
Kandıra'da 10. Yıl kutlama konuşması 235
Gazi Heykeli 237
İzmitliler Büyük halaskarın güzel bir heykelini yaptırdılar. 237
İzmit'te açılan yerli mallar sergisi 238
Adapazarı'nda müsamere 239
Adapazarı Belediye Meclisi 239
Adapazarı'nda sokaklarda bıldırcın topluyorlar 240
İzmit'te mektep (Okul) sergileri 241
İzmit'te köy muhtarları bürosu 242
Kocaeli'nde her şey ucuzladı, ev kiraları ateş pahası 243
İzmit'te kış eğlenceleri başladı 243
İzmit, mesut bir imar yolunda yürüyor 245
Hereke Kumaş Fabrikaları Tarak Dairesi 248
Kumaş reklamı 248
İzmit sporcuları barıştılar 249
Bursalılar İzmit'e gelmiyor 250
Fenerbahçe'nin 12-0'lık Adapazarı maçı 250
İzmit Tren İstasyonu 253
Kocaeli Vilayeti Okulları'nda oluşturulan Himaye Heyetleri (1933) 253

İzmit Akça Koca Mektebi Himaye Heyeti 253
18/27 Şubat 1932 tarihli teftiş raporundan 253
İzmit Yeni Turan Mektebi Himaye Heyeti 254
15 Kasım 1931 tarihli birinci teftiş raporundan: 254
Haziran 1932 tarihli ikinci teftiş raporunda: 254
Adapazarı Sabiha Hanım Mektebi Himaye Heyeti 255
7-6-1933 tarihli teftiş raporundan 255
Sabanca Nahiyesi Merkez Mektebi Himaye Heyeti 256
11-1-1933 tarihli teftiş raporundan 256
Cumhuriyet Bayramı'nda yerli bayrak asınız 260
Cumhuriyetin 10. Yılı'nda Basına yansıyan Adapazarı ile ilgili Kültür çalışmaları, yaşam ve spor haberleri: 261
Ada Gençler Birliği Kocaeli şampiyonu oldu 261
Süleymaniye Adapazarı'na gelecek 262
Adapazarı'nda at koşusu 263
Adapazarı İzmit mıntıkasından ayrıldı mı? 263
Adapazarı'nda kulüpçüler ihtilafı 264
Vefalılar Adapazarı'nda galip geldiler 265
Adapazarı'nda tenis kortu yapıldı 266
Gemlik Adapazarı Bankası'nın yıl dönümü 268
Adapazarı'nda spor 268
Adapazarı Spor Kongresi 269
Adapazarı'nda fenni patates ziraatı 269
Adapazarı'nda Pazar yerleri 270
Adapazarı Elektriği 271
Adapazarı'na telefon 271
Adapazarı yolları çabucak yaptırılmalıdır 272
Gençler birliği Adapazarı Şampiyonu 272

Son Söz 274
Kaynakça 275

Ön Söz

1923 yılında kurulan cumhuriyet, on yıl gibi kısa bir zaman içinde ekonomik, siyasal, kültürel, tarım ve sanayi gibi değişik alanında birçok işi kıt kaynaklarla başarmıştır. Dış politikada izlediği yurtta ve dünyada barış ilkesinin genç cumhuriyete kazandırdığı uluslararası güvenilirlik ve saygınlığın tüm ülkede anlaşılması ve elde edilen büyük başarıların dünya kamuoyuna duyurulması isteği Cumhuriyetin 10. Yılı Kutlamalarına farklı bir anlam kazandırmıştır.

Cumhuriyetin Onuncu Yılı törenleri, birinci on yılda sağlanan gelişmelerden duyulan sevinç ve gururun bir dışa vurunu olmuştur. Çünkü yaşanan on yıl içinde ulusu çağdaş ve modern bir kimliğine kavuşturma yolunda büyük adımlar atılmıştır. Batı'nın yüzyıllar boyunca elde ettiği kazanımları Türkiye, M. Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirdiği atılımlarla on yıla sığdırmaya çalışmıştır. Onuncu Yıl, Türk ulusunun asıl benliğini bulmasının ve Cumhuriyet'in varoluş mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasının bir ölçüsü olmuştur. Bu nedenle Devlet Onuncu Yıl kutlamalarına büyük önem vermiştir. Onuncu Yıl törenlerinin hazırlanmasında ve sunuluşunda devlet yetkilileri birinci derecede rol almış ve bu konuda ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir.

Cumhuriyet'in onuncu yılı kutlamaları, birçok nedenle diğer kutlamalar arasında önemli bir yere sahiptir. Bayram hazırlıkları yalnızca şehirleri ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmıştır. Köylere varıncaya kadar heyecan yayılmış ve hemen herkes duyulan mutluluğu paylaşmıştır.

Cumhuriyet'in onuncu yıl kutlamalarına basın büyük ilgi göstermiş, tören hazırlıklarının duyurulmasına ve kutlama coşkusunun yaşanmasına gazeteler büyük katkı yapmışlardır. Kutlamalardan bir gün önce "Bütün halk yarın Cumhuriyet Meydanı'na davetlidir. Kimseden davetiye aranmayacaktır. Herkes için meydanda yer hazırlanmıştır" denilerek halkın katılımı teşvik edilmiştir.

Onuncu Yıl kutlamaları, her yönüyle kendisinden sonraki Cumhuriyet Bayramlarını derinden etkilemiş ve örnek olmuştur.

"Cumhuriyet'in İlanının Onuncu Yıl Dönümünü Kutlama Kanunu" hükümlerine göre; onuncu yıl dönümü üç gün gece gündüz kutlanacaktı. İllerde yine bu işle meşgul olacak komite ve heyetler teşkil edilecekti. Onuncu yıl kutlamaları Yüksek Komisyon'un hazırladığı plan ve programa bağlı kalınmak üzere Vilayet komiteleri kendi programlarını hazırladılar. Her ilin valisi başkanlığında teşkil edilen il komitelerinin dışında ilçelerde kaymakamların başkanlığında ilçe heyetleri, köylerde muhtarların başkanlığında köy heyetleri kurulmuştu.

Kaynakça

50 Yıllık Yaşantımız, 1923-1933 Cilt 1, Milliyet Yayınları – 1975

Aile ile Mektepte El Birliği, M. Nurettin - İlk Tedrisat Müfettişi - Adapazarı, Resimli Ay Matbaası - İstanbul, 1933

Enver Behnan, Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Ankara'da Nasıl Kutlandı (1923-1933), Ülkü'nün yirmi birinci sayısı ilavesidir, Hâkimiyeti Milliye Matbaası, 1934

Bolat Bengül Salman, Mili Bayram Olgusu ve Türkiye'de Yapılan Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1960), ATAM Yayını, Ankara 2012,

Cahit Hüseyin, Türk Cumhuriyeti'nin Onuncu Yıl Dönümü, Fikir Hareketleri Dergisi, no.1, 29 Teşrin-i Evvel 1933

Cumhuriyetin Onuncu Yıldönümü Kutlulama, İzmit Ticaret Odası, Alâeddin Matbaası 1933

Çanak Erdem, Adana'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Aralık 2020 Gece Kitaplığı

Çetin Nurten, Edirne'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları (1923-1945), Libra Yayınları, 2020

Demirhan Nezahat, Cumhuriyet'in Onuncu Yılının Türk İnkılap Tarihinde Yeri ve Önemi, ATAM Yayını, Ankara 1999

Günver Güneş, Mehmet Emin Elmacı, Tek Parti Döneminde Aydın'da Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, Zeus Kitabevi 2013

İlkin Akın, "Atatürk Döneminde Sanayi Politikası", Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, 8-9 Haziran 1981, Yapı Kredi Bankası'nın Atatürk Yılı Armağanı (Baskı yeri ve yılı yok)

Karal Enver Ziya, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1945

Nuri Suphi, "Cumhuriyet'in İkinci On Yılı", Varlık Dergisi, no.8, 29 Teşrin-i Evvel 1933,

On Senede Türk Nafıası, 1923-1933, T.C. Nafıa Vekâleti, İstanbul Matbaacılık Türk Anonim Şirketi, 1933

Özkan Mustafa Kenan, Aydın İli'nde Cumhuriyet'in Onuncu Yıl Kutlamaları Onuncu Yıl Anıtları, Aydın Valiliği İl Kültür Müd.Yay., no.3, Aydın 1999

Rıza Ali, Adapazarı Ticaret Sanayi Odası, İmamoğlu Fevzi Matbaası, 1933

Şapolyo Enver Behnan, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1950), İstanbul Milli Eğitim Basımevi - 1950,

Şeneken Sevi, 1930'lu Yıllarda İzmir'de Cumhuriyet Bayramı Kutlamaları, DEÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü YL Tezi, İzmir 2009

Şükür Rıdvan, Cumhuriyet Bayramlarında İzmit, Gece Kitaplığı, Temmuz 2021

Şükür Rıdvan, 1930 Milli Sanayi Sergisi ve Kataloğu, Gece Kitaplığı, Aralık 2022

Tuna Fahri, Adapazarı Yazıları, Değişim Yayınları, Haziran 2007

Türkiye'de 10 yıl, Cumhuriyet Hayatı (1923-1933), T.C. İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Cumhuriyet Onuncu Yıldönümü Fevkalade Nüshası, 29 Teşrini Evvel 1933

Zamanın Aynasında Bir Ulu Şehir Kocaeli, Kocaeli Büyük Şehir Belediyesi Yayınları, Mart 2009

Zamanın Aynasında Kocaeli, Kocaeli Büyükşehir Yayınları - 26, 2013,

Gazeteler:

Akşam Gazetesi,

Cumhuriyet Gazetesi,

Hâkimiyeti Milliye Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Resmî Gazete, 22 Teşrini evvel (Ekim) 1933,sayı: 2535,

Dergi:

Yedi gün Dergisi, sene: 1, no.33 Cilt: 2, 29 Birinci Teşrin 1933

Arşiv Belgesi:

BCA. 490_01_1146_20_1_18/Cumhuriyet Halk Partisi, İzmit Halkevi başkanlığı yazısı

RENK KİMYASI

PROF. DR. NAZAN APAYDIN DEMİR

gece kitaplığı

RENK KİMYASI

Prof. Dr. Nazan Apaydın Demir

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Kapak Tasarım • Begüm Pelin Mutlu
Kapak Resmi • www.shutterstock.com

Birinci Basım • Aralık 2022 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-522-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

I BÖLÜM 1
1. Renklerin Tarihçesine Genel Bir Bakış 1
1.1 Renk ve Kimya İlişkisi 2
1.1.1 Simya Nedir? 3
1.1.2 Kimya Nedir? 3
1.1.3 Kimya- Boya ve Renk İlişkisi 4
1.2 Mağara Resimleri 6
1.2.1 Yazılı Tarih Öncesi Dönem -Antik Mağara Resimleri 6
1.2.1.1 Lascaux Mağarası 7
1.2.1.2 Yüzücüler Mağarası 7
1.2.1.3 Altamira Mağarası 8
1.2.1.4 Kakadu Ulusal Parkı'nın Kaya Sanatı 9
1.2.1.5 Magura Mağarası 10
1.2.1.6 Cueva de las Manos 10
1.2.1.7 Bhimbetka Kaya Sığınakları 11
1.2.1.8 Pettakere Mağarası 12
1.2.1.9 Pedra Furada 12
1.2.1.10 Laas Geel 13
1.3 AYDINLIK ÇAĞA GEÇİŞ SÜMERLER VE RENK 13
1.4 Renklerin Tarihçesi ve Mısır 17
1.4.1 Antik Mısır'ın Renkleri 17
1.4.2 Renk Çiftleri 17
1.4.3 Eski Mısır'da Siyah Beyaz Renkler 18
1.4.3.1 Siyah 18
1.4.3.2 Mısır Renkleri: Beyaz 19
1.4.4 Antik Mısır'da Mavi Renkler 20
1.4.5 Eski Mısır'da Yeşil Renkler 24
1.4.6 Eski Mısır'da Sarı Renkler 29
1.4.7 Eski Mısır'da Kırmızı Renkler 32
1.5 ORTAÇAĞ VE RENK GELİŞİMİ 36
1.6 RÖNESANS AVRUPASI, RENKLER VE KİMYA 37
1.7 "Renk Öyküsü"- Renk Paletlerinin Doğal Tarihi- Renkler Nereden Geliyor? 37
1.8 Dünya Tarihinde Yer Alan Efsanevi Renkler 37
1.8.1.1 Bir Renk Bir Efsane –Mor 38
1.8.2 Karmin Kırmızısı 42
1.8.3 Öldürücü Zümrüt Yeşili 44
1.8.4 Beyaz ve Siyah 46
1.8.5 Mumya Kahverengisi 46
1.9 Kronolojik Açıdan, Tarih Öncesinden Günümüze Kadar Renk Tarihi 47
1.9.1 Tarih Öncesi 47
1.9.1.1 Karbon Siyahi 48

1.9.1.2 Ombra-Toprak Kahverengi (Umber) ... 49
1.9.1.3 Kırmızı Ochre: Demirli Kırmızı Kil ... 50
1.9.1.4 Toprak sarısı-Sarı Hardal ... 51
1.9.1.5 Tebeşir Beyazı ... 52
1.9.2. Antik Mısır ... 53
1.9.2.1 Bakırtaşı-Malakit Yeşili ... 54
1.9.2.2 Azurit ... 55
1.9.2.3 Realgar ... 57
1.9.2.4 Orpiment ... 57
1.9.2.5 Mısır Mavisi ... 58
1.9.3. Antik Yunanistan ve Antik Roma'da Ressamların Kullandığı Renkler-Pigmentler ... 61
1.9.3.1 Kurşun Beyazı ... 62
1.9.3.2 Sepya ... 64
1.9.3.3 Bakır Yeşili-Yunan yeşili olarak da bilinen "Verdigris patina" ... 65
1.9.3.4 Parlak Kırmızı- Vermilyon ... 65
1.9.3.5 Kök boyası-Madder ... 66
1.9.3.6 Tire Moru ... 67
1.9.4 ORTA ÇAĞ VE RÖNESANS ... 68
1.9.4.1 Frniz Mavisi- Lacivert, Ultramarin ... 68
1.9.4.2 Napoli Sarısı ... 70
1.9.4.3 Kobalt Mavisi ... 70
1.9.4.4 Karmen Kırmızısı ... 71
1.9.5 Modern Zamanlara Doğru ... 73
1.9.5.1 Hint Sarısı ... 73
1.9.5.2 Çivit Mavisi ... 74
1.9.5.3 Garcinia Kumar ... 74
1.9.5.4 Mavi Verditer ... 75
1.9.5.5 Azur ... 75
1.9.5.6 Mumya Kahvesi(Boya tarihinin en karanlık rengi) ... 76
1.9.5.7 Prusya Mavisi ... 77
1.9.5.8 Kobalt Yeşili ... 78
1.9.6 SANAYİ DEVRİMİ ... 78
1.9.6.1 Krom Sarısı ... 78
1.9.6.2 Krom Yeşil Viridian ... 79
1.9.6.3 Fransız Ultramarine ... 81
1.9.6.4 Scheele Yeşili ... 81
1.9.6.5 Zümrüt Yeşili ... 83
1.9.6.6 Anilin Menekşesi- Leylak Rengi(Eflatun) ... 84
1.9.6.7 Çinko Beyazı ... 85
1.9.6.8 Fuşya-Macenta ... 86
1.9.6.9 Anason Mavisi ... 86
1.9.6.10 Sentetik Çivit ... 87

1.10 Geçmişten Günümüzü Pigmentlerin Kimyasal Yolculuğu- Pigmentlerin Tarihi 88
1.10.1 Kırmızı..... 88
1.10.2 Sarı 90
1.10.3 Mavi- Mavi Hikâye 96
1.11 Türk Tarihi ve Renkler 108
1.11.1 Türk Mitolojisinde Renkler ve Yönler 109
1.11.2 Yön Bildiren Renkler 110
1.11.2.1 SİYAH 110
1.11.2.2 BEYAZ 111
1.11.2.3 GÖK (MAVİ)..... 111
1.11.2.4 YEŞİL..... 111
1.11.2.5 SARI..... 111
1.11.2.6 KIRMIZI- AL 112
1.11.3 Türklerde Sancaklarda Renk 113
II BÖLÜM- RENK KİMYASI 116
RENK NEDİR? 116
2.1. Renk Tanımı Ve Renklere Genel Bir Bakış 116
2.1.1 Renk Kavramı Dair Genel Tanımlar 116
2.1.1.1 Ana Renkler Nelerdir? 116
2.1.1.2 Yedi Işık Renginin Gizemi Nedir?..... 116
2.1.1.3 Görsel Algılamada Işık Ve Renk 121
2.1.1.4 Temel Tamamlayıcı Renkler 123
2.1.1.5 Kromatik Daire 123
2.1.1.6 Tamamlayıcı Renkler..... 124
2.1.1.7 Ana Ve Ara Renkler 124
2.1.1.8 Sıcak-Soğuk Renkler 126
2.1.1.8-A Sıcak Renkler 127
2.1.1.8-B Soğuk Renkler 128
2.1.1.9-A Zıt (Kontrast) Ve Tamamlayıcı (Komplementer) Renkler 128
2.1.1.9-B Nötr Renkler 130
2.1.1.10 Doğada Siyah Beyaz Etkisi 132
2.1.1.11 Sanat ve Renk 133
2.1.1.11-A Sanatta Siyah ve Beyaz Etkisi 134
2.1.1.11-B Renk Armonileri 139
2.1.1.11-C Kontrast Nedir?..... 141
2.1.1.11-D Renk Teknolojisi Nedir?..... 141
2.1.1.11-E Renk Teknolojisi Nedir? Gama Düzeltme Nedir?..... 141
2.1.2 RENKLER LİSTESİ 142
2.2 RENK VE IŞIK 160
2.2.1 Rengin doğası..... 160
2.3 GÖRÜNÜR SPEKTRUM 161
2.4 RENK KARIŞIMI YASALARI 162

2.5 RENK ÖLÇÜMÜ 163
2.5.1 TRİSTİMULUS ÖLÇÜMÜ VE KROMATİKLİK DİYAGRAMLARI. 163
2.5.2 RENK ATLASLARI 165
2.6 RENGİN FİZİKSEL VE KİMYASAL NEDENLERİ 167
2.7. BASİT UYARILAR, TİTREŞİMLER VE DÖNÜŞLER 168
2.7.1 Akkorluk 168
2.7.2 Gaz Uyarımı 169
2.7.3 Titreşimler ve Dönmeler 169
2.8. LİGAND ALANLARI 169
2.8.1 Geçiş Metali Safsızlıkları 169
2.8.2 Geçiş Metali Bileşikleri 170
2.9 MOLEKÜLER ORBİTALLER 170
2.9.1 Organik Bileşikler 170
2.9.1.1 Yük Transferi 170
2.9.2 ENERJİ BANTLARI 171
2.9.2.1 Metaller 171
2.9.2.2 Saf Yarı İletkenler 172
2.9.2.3 Katkılı Yarı İletkenler 173
2.10 RENK MERKEZLERİ 173
2.11 GEOMETRİK VE FİZİKSEL OPTİK 174
2.11.1 Dispersiyon ve polarizasyon 174
2.11.2 Saçılma 175
2.11.3 Parazit Oluşturma 175
2.11.4 Kırınım 175
2.12 RENK ALGISI 176
2.12.1 Renk Efektleri 176
2.13 RENKLİ GÖRÜŞ 177
2.4 RENK PSİKOLOJİSİ 178
III BÖLÜM 180
3 RENKLERİN- FİZİKSEL YAPISI 180
3.1 Fiziksel Olarak Renk Nedir? 180
3.2. Rengin Fiziği 180
3.3 Spektral Renkler 182
3.4. Renk Çeşitleri 183
3.5 Nesneler Neden Renklidir veya Farklı Renklerde Görünür? 184
3.6 Nesnelerin Neden Rengi Vardır? 185
3.6.1 Nesnelerin rengi ve renk sabitliği 185
3.7 Spektral Renkler 187
3.8 Renk Tetramerleri 187
3.10 Gökkuşağında Olmayan Renkler 188
3.10.1 Renkli Işıkları Karıştırma 188
3.10.2 Renkli Işıklar Nasıl Karıştırılır? 189

3.11 Herhangi Bir Hayvan İnsanlarla Aynı Renkleri Görebilir mi? 189
3.12 Çevremizdeki Renkli Dünyaya Hayranlık Duymak 189
3.13. Renklerin Algıya Etkisi- Renk Algısı nedir? 189
3.13.1 Renlerin Algımız Üzerindeki Genel Etkileri 190
3.14 Nötr renkler 191
3.15 İmkânsız Renkler 192
3.16.1 Renk Uzaylarında Hayali Renkler 195
3.17 Kimerik Renkler 195
3.18 Kurgulanmış Renkler 198
IV BÖLÜM 201
4 RENK TEORİLERİ 201
4.1 Renk Görme Teorilerinin Gelişimi 201
4.1.1 Renk Teorilerinin Tarihçesi 201
4.1.2 İlk Teoriler 201
4.2.Toplama Ve Çıkarma Renk Teorisi 202
4.2.1 Renk Teorisi Terimleri 202
4.2.1.1 Birincil, İkincil ve Üçüncül Renkler 202
4.2.1.2 Tamamlayıcı Renkler 202
4.3 MODERN RENK TEORİSİ-RYB 202
4.3.1 RYB Renk Modeli 203
4.3.2 RYB Renk Modeli Nasıl Kullanılır? 203
4.3.3 RYB Renk Teorisinin Önemi 204
4.3.4 RYB Renk Teorisi ve Modern Sanat Teknikleri 205
4.3.5 RYB Renk Teorisinin Arkasındaki Bilimsel Kanıtlar 205
4.3.6 RYB Renk Modeli Hakkında Bilinmesi Gereken Önemli Şeyler 207
4.4 RGB Renk Modeli 208
4.5 DOĞAL RENK SİSTEMİ(NCS) 209
4.5.1 Tanım 210
4.5.2 Doygunluk Ve Hafiflik 211
4.5.3 NCS 1950 Standart Renkler 212
4.5.4 Diğer Renk Sistemleriyle Karşılaştırmalar 212
4.5.5 NCS Temel Renkler 213
4.5.6 NCS Atlas ve Renk Örnekleri 214
V BÖLÜM 216
5 GÖRME VE RENK 216
5. 1 Göz, Rengi Nasıl Ayırt Eder? 216
5.2 Beyindeki Renk ve Renkli Görüş 217
5.3 Standart Olmayan Renk Algısı 218
5.3.1 Renk Eksikliği(Renk Körlüğü) 218
5.3.2 Tetrakromasi (Tetrachromacy) 218
5.3.3 Sinestesi (Synesthesia) 218
5.4 Renk Sabitliği 218

5.5 Renk Adlandırma ... 219
5.6 Spektral Renkler ve Renk Üretimi ... 219
5.7 Katkı Renklendirme ... 221
5.8 Eksiltici Renklendirme ... 222
5.9 Yapısal renklendirme ... 222
VI BÖLÜM ... 225
6 KİMYASALLARIN RENGİ ... 225
6.1 TEORİ ... 225
6.2 Dalga Boyu İle Renkler ... 226
6.3 Kategorisine Göre Renkler ... 226
6.4 Tuzlar ... 228
6.5 Alevdeki İyonlar ... 229
6.5.1 Atomik Spektroskopi Ve Alev Testi İle Oluşan Renkler ... 229
6.6 Gazların Rengi ... 230
6.7 Boncuk Testi ... 230
6.7.1 Boncuk Testinde Metaller Tarafından Sergilenen Renkler ... 230
VII BÖLÜM- PİGMENTLER ... 232
7 PİGMENT TANIMI VE TARİHÇE ... 232
7.1 Pigment Çeşitleri - Mineral, Toprak, Sentetik, Organik, İnorganik ... 236
7.1.1 Organik Pigmentler ... 236
7.1.2 İnorganik Pigmentler ... 237
7.1.3 Mineral Pigmentler ... 237
7.1.3.1 Doğal Mineral Pigmentler ... 237
7.1.3.2 Sentetik Mineral Pigmentler ... 237
7.2 EKONOMİK ETKİ ... 238
7.4 TARİHÇE ... 238
7.5.1 Basılı Renk Örnekleri ... 241
7.5.2 Plastik renk örnekleri ... 241
7.5.3 Bilgisayar Renk Örnekleri ... 241
7.6 Biyolojik Pigment ... 242
7.7 KIMYASAL BILEŞIME GÖRE PIGMENTLER ... 243
7.7.1 İnorganik Pigmentlerin Listesi ... 243
VIII BÖLÜM- RENKLER VE KİMYA ... 247
8 BOYALAR ... 247
8.1 BOYANIN TANIMI ... 247
8.2 Sentetik Boyalar ... 247
8.2.1 Kazara Keşif ... 247
8.3 Sınıflandırma ... 248
8.3.1 Asit Boyalar ... 248
8.3.2 Azoik Boyalar ... 248
8.3.3 Temel Boyalar ... 249
8.3.4 Direkt Boyalar ... 249

8.3.5 Dispers Boyalar 249
8.3.6 Pigment Boyaları 249
8.3.7 Reaktif Boyalar 250
9.3.8 Kükürt Boyaları 250
8.4 Sentetik Boyaların Geliştirilmesi 251
8.4.1 Trifenilmetan Boyalar 251
8.4.2 Antrakinon Boyalar 252
8.4.3 Ksanten Ve İlgili Boyalar 253
8.4.4 Azo Boyalar 253
8.4.5 Reaktif Boyalar 256
8.4.6 Ftalosiyanin Bileşikleri 257
8.4.7 Kinakridon Bileşikleri 259
8.4.8 Floresan Parlatıcılar 259
8.5 Boya Endüstrisi Araştırması 260
8.6 Boyalara Karşı Pigmentler 260
8.6.1 Doğal ürünler 261
8.6.2 Erken üretim ve sentezler 261
8.6.3 İlk "bilimsel" sentezler: anilin boyaları 1858 – 1870 261
8.6.3.1 William Henry Perkin'in Leylak Rengi 262
8.6.4 Hızlı genişleme 263
8.6.4.1 Sentetik alizarin 1868 – 1873 264
8.6.4.2 1878 – 1885 Birleştirme Reaksiyonlarından Elde Edilen Azo-Boyalar 264
8.6.5 Yeni Boyalar Ve Daha Büyük Pazarlar 1900 – 1913 265
8.6.6 Birinci Dünya Savaşı Ve Amerikan Boya Endüstrisi 1913 – 1930 266
8.6.7 Sanatsal Kullanım 266
8.7 Renklendiriciler 266
8.7.1 Leylak Rengi ve Patent 266
8.7.2 Sentetik Alizarin 267
8.7.2 Bilim 267
IX BÖLÜM 280
RENK VE KİMYA 280
9 KİMYA LABORATUVARINDA RENKLİ BİLEŞİKLER 280
9.1 Laboratuvarda Kullanılan Tuzların Renkleri 280
9.2 Tuzların Neden Rengi Vardır? 281
9.3 Bazı Ortak Tuzların Renkleri 282
9.3.1 Bakır sülfat 282
9.3.2 Demir sülfat 282
9.3.3 Kobalt klorür 282
9.3.4 Demir klorür 283
9.3.5 Potasyum Dikromat 284
9.3.6 Bakır Klorür 284
9.3.7 Nikel Klorür 284

X BÖLÜM 286
10 DOĞADA RENK KAVRAMINA BAKIŞ 286
HAYATIN RENKLERİ 286
10.1 Renklerin Üretimi, Çeşitliliği ve İşlevleri 286
10.2 Bitkilerde Ve Hayvanlarda Renklerin Üretimi 286
10.3.1 Bitkilerdeki Pigmentler 287
10.3.2 Hayvan Pigmentleri 289
10.4 Yapısal Renkler 289
10.4.1 Yanardönerlik 289
10.4. 2 II. Renklerin İşlevleri ve Çeşitliliği 290
10.9 Renklerin Çok İşlevliliği 290
XI BÖLÜM 292
11 DOKUMA, TEKSTİL VE MODA DA RENK KAVRAMI 292
11.1 Tekstil Ürünlerinde Boyanın Tarihçesi 292
11.2 Etimoloji 298
11.3 Giyim Ve Tekstil Tarihi 298
11.4 Tekstil Endüstrisi 300
11.4.1 Adlandırma 300
11.5 Türler 302
11.5.1 Tüketici Tekstilleri 302
11.5.2 Teknik Tekstiller 302
11.6 Bilgi Kaynağı 303
11.7 Anlatı Sanatı 303
11.7.1 Dekoratif Sanat 304
11.8 Mimari Tekstiller 304
11.9 Lif 305
11.10 Moda Kavramı Nedir? 312
11.11 Renk ve Giyinmek İlişkisi 314
11.12 Kumaş Boyamakta Kullanılan Boyalar 314
11.12.1 Moda endüstrisinde kullanılan boyalar 315
11.14.1.1 Hayvansal kökenli boyalar; 315
11.12.1.2 Bitki kaynaklı boyalar; 315
11.12.2 Kökenler 315
11.12.3 Süreçler 316
11.13 Yaygın Boya Maddeleri 317
11.13.1 Kırmızılar ve Pembeler 317
11.13.2 Türk kırmızısı 317
11.14 Yün Kumaş Boyama 319
11.15 Teknik 319
11.15.1 Portakal 320
11.15.2 Sarılar 320
11.15.3 Yeşil 320

11.15.4 Maviler; Geleneksel doğal boyama Kore mavisi – Persicaria tinctoria. 320
11.15.5 Morlar 322
11.15.6 Kahverengiler 322
11.15.7 Griler Ve Siyahlar 322
11.16 Liken 323
11.17 Mantarlar 323
11.18 Lüks Boyalar 324
11.18.1 Kraliyet Moru 324
11.18.2 Kırmızı Ve Kızıl 324
11.19 Resmi Siyahın Yükselişi 325
11.20 Reddetme Ve Yeniden Keşif 325
XII BÖLÜM 331
12 GIDA BOYALARI 331
12.1 Gıda Boyaları Tanım 331
12.2 Gıda Boyası Neden Kullanılır? 332
12.3 Gıda Boyasının Tarihçesi 333
12.4 Yönetmelikler 336
12.5 Sağlık 336
12.6 Gıda Boyası-Aileler 337
12.7 Gıda Boyalarının Gruplandırılması 338
12.7.1 Doğal Renklendiriciler 338
12.7.1.1 Organik Doğal Renklendiriciler 338
12.7.1.2 İnorganık Doğal Renklendiriciler 344
12.7.2 Yapay Renklendiriciler 344
12.7.2.1 Suda Çözünen Yapay Renklendiriciler 345
12.7.2.1-A Suda Çözünen Yapay Renklendiricilerin Sınıflandırılması 345
12.7.2.1-B Yağda Çözünen Yapay Renklendiriciler 346
12.8 Hangi Boya Hangi Kullanım İçin Kullanılır? 346
12.9 E Numarası Onaylanmış Gıda Boyalarının Listesi 347
13.10 Gıdalarda Kullanılan Sertifikasız Gıda- Renk Maddelerinin Listesi 359
12.11 Ürüne Kattıkları Renkler Açısından Gıda Boyalarının Listesi 360
YAZARIN NOTU; MAYA'LARDAN GÜNÜMÜZE KARMİN KIRMIZISI 363
XIII BÖLÜM 371
13 KOZMETİK-RENK VE KİMYA ÜÇGENİ 371
13.1 Modern Güzellik Endüstrisine Genel Bir Bakış 371
13.2 Kozmetik Ürünlerin, Bu Ürünlerde Kullanılan Renkler ve Güzelliğin Tarihçesi 372
13.3 Kozmetik Kimyası ve Renkler 383
13.4 Kozmetik Malzemeleri 383
13.5 Çeşitli Kozmetik Ürünler ve Araçlar 384
13.6 Renkli Kozmetik Temelleri 384
13.7 Kozmetikte Renk Katkı Maddeleri 384
13.8.1 Çeşitli Pigment Renkleri 386

13.8.2 Popüler İnorganik Pigmentler 386
13.9 İçerikler Kozmetik Renk Kompozisyonu İçin Neden Önemlidir? 389
13.9.1 Kozmetiklerinizdeki Boyaları Ve Pigmentleri Anlama 390
13.9.2 Kozmetik Renk ve Boya Türlerini Anlama 390
13.10 Kozmetik Ürünlerde Kullanılan Boyalar ve Pigmentler Arasındaki Fark 391
13.10.1 Organik Pigmentler 391
13.10.1.1 Azo Boyalar ve Pigmentler 392
13.10.2 Mineral Bileşikler 392
13.11 Hangi Renklendiriciler Güvenlidir? 393
13.12 Kozmetik Ürünlerinin Tarihçesi - Makyaj Buluşları 393
13.12.1 RUJLAR 393
13.12.2 ALLIK 396
13.12.3 YÜZ PUDRASI 398
13.12.4 KREMLER 408
13.12.5 GÖZ FARI TARİHİ - GÖZ FARININ İCADI 410
13.12.6 GÖZ KALEMİ 412
13.13 SAÇ BOYALARI VE RENKLER 414
13.13.1 TARİHTEN GELEN ŞAŞIRTICI VE TUHAF 9 SAÇ BOYASI YÖNTEMİ 416
13.14 BEDEN BOYAMA 420
13.14.1 Beden Boyamanin Tarihçesi 421
13.14.2 Anadolu’da Dövme Geleneği Ve Tarihçesi 424
13.14.3 Günümüzde Dövme Sanatı Ve Uygulanışı 425
13.15 Beden Boyamada Kullanılan Pigmentler Ve Çözücüler 429
13.15.1 Geçici Ve Yarı Kalıcı Dövmeler 429
13.15.2 Kına Dövmeleri 429
13.15.3 Kendinden Yapışkanlı Dövmeler 430
13.15.4 Kalıcı Makyaj 430
13.15.5 Yarı Kalıcı Dövmeler 430
13.15.1 Dövme yaptırmanın yol açtığı sağlık riskleri 431
13.15.6 Stiller 431
13.15.7 Ağrı 433
13.15.8 Yönetmelikler 434
13.15.9 Popülerlik 434
13.15.10 Fransa'da Mondial du dövme 435
YAZARIN NOTU- GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KINANIN YOLCULUĞU 441

ÖNSÖZ

İnsanlar eski çağlardan bu yana doğanın renklerine hayranlık duymuştur. Renkleri, yaşadıkları mekânları süslemede, kıyafetlerde, eşyalarda, yediklerinde hatta beden süslemelerinde kullanmışlardır. Renklere olan tutku insanlar için, tarih öncesinden günümüze kadar hızla büyüyen bir zevk haline gelmiştir. Renk önemlidir. İnsanların yaptığı, düşündüğü ve hatta söylediği her şeye hayat verir.

Renkler hayatımızı dolduran birtakım soyut şeylerden çok daha fazlasıdır. Bulunduğu her ortamı etkiler ve daha detaylı yorumlamamızda bize yardımcı olur. Yani her renk aslında bizim için bir göstergedir ve bazı simgeler gibi renklerin de kemikleşmiş, kendine göre anlamları vardır.

Renkleri doğadan hayatımıza taşımak noktasında ise bilime, en çok da kimyaya ihtiyaç vardır. Boyalar ve pigmentler bir nesneye renk katmak için kullanılan mineral ve kimyasal bileşiklerdir. Tekstil, ilaç, gıda, kozmetik, plastik, boya, mürekkep, fotoğraf ve kâğıt endüstrilerinde ve görsel sanatlarda yaygın olarak kullanılmaktadırlar.

İlk boya pigmenti, yaklaşık 40.000 yıl önce keşfedilmiştir. İlk insanlar; toprak, hayvansal yağ, kömür ve kireç gibi doğal hammaddeler kullanarak kırmızı, sarı, kahverengi, siyah ve beyaz olmak üzere 5 renkten oluşan bir renk paleti oluşturmuştur. Zamanın başlangıcından bu yana doğada bulunan renk çeşitliliği, endüstriyel olarak onları günlük hayatımızda kullanmaya başladıkça hızla artmış ve büyük bir üretim alanına dönüştürmüştür. Mağara resimlerinden, Rönesans'a ve modern dünyaya kadar hayatımızın bir parçası haline gelen renklerin günümüzde eriştiği çeşitlilik milyonlar ile ifade edilmektedir.

Fransız renk tarihçisi Michel Pastoureau'ya göre, "rengi yapan ve ona anlam veren doğadan ziyade toplumdur, bir manzaradaki renk güneş ışığı gibi sürekli değişen bir şeydir."

“Renk Kimyası” yazımına 2018’de başladığım ve bitirmeye çalıştıkça kendi içinde büyüyen bir kitap. Kimyanın renkler ile ilişkisi ve insanlık tarihine bıraktığı izleri takip etmek zor ve bir o kadarda keyifli bir süreç oldu.

Mağara resimlerinde başlayan bu deneyimde yolum on binlerce yıl duvarda kalabilmeyi başarmış pigmentlerle başladı.

Afganistan’ın İndus vadisindeki lapis lazuliden elde edilen, ultramarinden de geçti yolum, duvarlarındaki çarpıcı kırmızının kaynağı civa sülfür içeren bir mineralden elde edilen parlak kırmızı ile boyalı Pompei’ deki gizemler villasından da. Hatta sadece giysilerde, gıdalarda ve duvar kâğıtlarında kullanılan ve kullanıldığı her yerde öldüren arsenikli zümrüt yeşiline de düştü yolum, gerçek mumyalardan yapılan kahverenginin ardındaki ürküten gerçeğe de. Van Gogh’un ölümü ile ilişkili olduğu varsayılan sarı, Napolyon’un ölümü ile ilişkili olduğu düşünülen yeşil ile tanıştım, beni çok ürkütse de. Bugün değer biçilemeye Rönesans tablolarının ardındaki gerçekler giç sevimli değiller.

Bir işgalin ardından bugün folklorik olarak çok önemli bir yere koydukları karmen kırmızısı ile tanışan İspanyol denizcilerin böceklerden elde edilen bu çarpıcı kırmızı ile büyük bir zenginlik kaynağı yarattığı ve kültürlerine bu kırmızı ile nasıl bir katkı sağladıklarını

bahseder, Terry Pratchett, The Color of Magic (1983) ile başlayan Discworld serisinde " oktarin ", sadece sihirbazlar ve kediler tarafından görülebilen bir renk ve Marion Zimmer Bradley The Colors of Space (1963) adlı romanında FTL seyahati sırasında görünür hale gelen "sekizinci renk"ten bahseder . (8)(10) Brezilyalı yazar Ziraldo'nun 1969 tarihli çocuk kitabı Flicts, gökkuşağında, bayraklarda ve başka yerlerde bulunan diğer renkler tarafından ayrılan aynı adı taşıyan bir rengin (bejin dünyevi bir tonu olarak temsil edilir) hikayesini anlatır. Çünkü Flicts nadirdir, karakteristik olarak görülmez ve bu nedenle değeri düşük; Flicts, kitabın sonunda ayın rengi olarak yerini bulur (Kitabın İngilizce bir kopyası hediye edildikten sonra, Neil Armstrongimzaladı ve "Ay çatışmadır" yazdı). "Pleurigloss", The Good Place adlı televizyon programından Michael olan ölümsüz öbür dünyanın en sevdiği renktir. Gösteride, plörigloss "bir askerin savaştan eve gelip köpeğini ilk kez gördüğü andaki rengi" olarak tanımlanıyor. (13) Vernor Vinge'nin bilimkurgu romanı Gökyüzündeki Derinlik, adı "plaid" olarak çevrilen bir rengi görebilen bir tür içerir ("alfa ekose"ye bir gönderme dahil). (14) Failbetter Games tarafından yaratılan ortak bir evrende geçen Fallen London , Sunless Sea ve Sunless Skies'da"Neathbow" un parçası olarak, düz güneş ışığında görülemeyen, normal renklerin karşılığı olan ve sırasıyla anıları ortadan kaldıran ve güçlendiren irrigo ve violant gibi fantastik özelliklere sahip yedi renk vardır.

Kaynaklar

1. MacEvoy, Bruce (2005). "Işık ve göz" . El izi. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2007.

2. Hunt, RW (1998). Ölçüm Rengi (3. baskı). İngiltere: Fountain Press. pp. 39-46, üçlü renk modellerinin insan gözünün fizyolojisindeki temel için ve 54-57 kromatiklik koordinatları için. ISBN'si 0-86343-387-1.

3 b Churchland, Paul (2005). "Kimerik Renkler: Bilişsel Sinirbilimden Bazı Fenomenolojik Tahminler". Felsefi Psikoloji. 18 (5): 527-60. doi: 10.1080/09515080500264115 . S2CID 144906744.

4. Vinç, Hewitt D.; Piantanida, Thomas P. (1983). "Kırmızımsı Yeşil ve Sarımsı Mavi Görme Üzerine". Bili. 221 (4615): 1078–80. Bibcode: 1983Sci...221.1078C. doi: 10.1126/science.221.4615.1078. JSTOR 1691544. PMID 17736657. S2CID 34878248.

5. Suarez J; Suarez, Juan (2009). "Kırmızımsı Yeşil: Olağanüstü Yapıya İlişkin Modal İddialar İçin Bir Meydan Okuma". Felsefe ve Fenomenolojik Araştırma. 78 (2): 346-91. doi: 10.1111/j.1933-1592.2009.00247.x .

6. b Billock, Vincent A.; Gerald A. Gleason; Brian H. Tsou (2001). "Retinayla stabilize edilmiş eşit ışıklı görüntülerde yasak renklerin algılanması: yumuşak kablolu kortikal renk karşıtlığının bir göstergesi mi?" (PDF). Amerika Optik Derneği Dergisi A. Amerika Optik Derneği.18 (10):2398–2403.Bibcode: 2001JOSAA..18.2398B. doi: 10.1364/JOSAA.18.002398. PMID 11583256. Erişim tarihi: 21 Ağustos 2010.

7. Hsieh, P.-J.; Tse, PU (2006). "Algısal solma ve doldurma üzerine hayali renk karışımı "yasak renkler" ile sonuçlanmaz". Vision Research. 46 (14): 2251–58. doi : 10.1016/j.visres.2005.11.030. PMID 16469353.

8. Bir b c Gary Westfahl (2005). Greenwood Bilim Kurgu ve Fantezi Ansiklopedisi: Temalar, Eserler ve Harikalar. Greenwood Yayıncılık Grubu. p. 143. ISBN'si 978-0-313-329517.

9. Bir b Alexander Theroux (2017). Einstein'ın Pancarı. Fantagrafi Kitapları. p. 640. ISBN 978-1-60699-976-9.

10. Bir b c Mark JP Wolf (2020). Dünya İnşasında Dünya İnşa Edenler: Alt Yaratılışın Keşfi. Taylor ve Francis. s. 116–. ISBN'si 978-0-429-51601-6.

11. Eric D. Smith (2012). Küreselleşme, Ütopya ve Sömürge Sonrası Bilim Kurgu: Yeni Umut Haritaları. Palgrave Macmillan. p. 74. ISBN'si 978-0-230-35447-0.

12. Kurland, Daniel (2 Şubat 2016). "O Zaman 'Futurama' Bir Video Oyunu, Anime ve Daha Fazlası Olarak Yeniden Doğdu". akbaba. 14 Temmuz 2020 alındı.

13. "İyi Yer bilinmeyene ve büyüklüğe sıçrar" . Televizyon Kulübü.

14. Vernor Vinge (2007). Gökyüzünde Bir Derinlik. Tor Kitapları. s. 56, 176, 444, 445, 446. ISBN 9781429915090.

yağ filmlerinde ve sedef ağacında görüldüğü gibi yanardöner bir etki yaratır, çünkü yansıyan renk görme açısına bağlıdır. Birçok bilim adamı Isaac Newton ve Robert Hooke dâhil olmak üzere kelebek kanatları ve böcek kabukları üzerinde araştırmalar yürütmüşlerdir. 1942'den beri, " fotonik " kozmetikler gibi yapısal renklerden yararlanan ürünlerin geliştirilmesini ilerleten elektron mikrografisi kullanılmıştır. (19)

•**Renk tekerleği:** İlişkileri gösteren bir daire içinde renk tonlarının açıklayıcı bir organizasyonudur.

•Renginlik, renk, saflık veya doygunluk: nasıl "yoğun" veya "konsantre" bir renktir. Teknik tanımlar, renk, renk ve doygunluk arasında farklı algısal nitelikler olarak ayırır ve fiziksel bir miktar olarak saflığı içerir. Bu terimler ve ışık ve renkle ilgili diğer konular uluslararası kabul edilmiş ve CIE Aydınlatma Sözlüğü'nde yayınlanmıştır. (20)Kolorimetri hakkında daha kolay hazır metinler de bu terimleri tanımlar ve açıklar. (16)(21)

Dikromatizm: Tonun emici maddenin yoğunluğuna ve kalınlığına bağlı olduğu bir olgu.

Ton: rengin beyazdan yönü, örneğin bir renk tekerleği veya renk şemasıdır.

Gölge: siyah ekleyerek daha koyu bir renk elde etmektir.

Açık Renk: beyaz ekleyerek eldeedilen daha hafif bir renktir.

Değer, parlaklık, hafiflik veya parlaklık: bir rengin ne kadar açık veya koyu olduğu

Kaynaklar

1. Wyszecki, Günther; Stiles, WS (1982). Renk Bilimi: Kavramlar ve Yöntemler, Nicel Veriler ve Formüller (2. Basım). New York: Saf ve Uygulamalı Optikte Wiley Serisi. ISBN 0-471-02106-7.

2. RWG Hunt (2004). Rengin Reprodüksiyonu (6. Basım). Chichester UK: Görüntüleme Bilim ve Teknolojisinde Wiley-IS & T Serisi. ss 11–12. ISBN 0–470–02425–9.

3. Arikawa K (Kasım 2003). "Bir kelebek gözün spektral organizasyonu Papilio". J. Comp. Physiol. Bir Neuroethol. Sens Sinirsel Davranış. Physiol. 189 (11): 791–800. doi: 10.1007 / s00359–003–0454–7. PMID 14520495.

4. Cronin TW, Marshall NJ (1989). "Bir mantis karidesinde en az on spektral fotoreseptörlü bir retina" . Doğa. 339 (6220): 137-40. Bibcode : 1989Natur.339..137C. doi: 10.1038 / 339137a0. 2008–12–08 tarihindeorijinalden arşivlendi.

5. Craig F. Bohren (2006). Atmosferik Radyasyonun Temelleri: 400 Problemli Bir Giriş. Wiley-VCH. ISBN 3–527–40503–8.

6. Berlin, B. ve Kay, P. , Temel Renk Terimleri: Evren ve Evrim, Berkeley: California Press, 1969.

7. Waldman, Gary (2002). Işığa Giriş: Işık, görüş ve renk fiziği (Dover ed.). Mineola: Dover Yayınları. s. 193. ISBN 978–0–486–42118–6. 2016–04–21 tarihinde orijinalden arşivlendi.

8. Pastoureau, Michael (2008). Siyah: Bir Rengin Tarihi. Princeton Üniversitesi Basını. s. 216. ISBN 978–0691139302.

9. a bYukarı Git: Judd, Deane B.; Wyszecki, Günter (1975). İşletme, Bilim ve Endüstride Renk. Saf ve Uygulamalı Optiklerde Wiley Serisi (üçüncü baskı). New York: Wiley-Interscience. s. 388. ISBN 0–471–45212–2.

10. Hermann von Helmholtz, Fizyolojik Optik - Görme Duyusu, 1866, Renk Bilimi Kaynakları, David L. MacAdam, ed., Cambridge: MIT Press, 1970.

11. Palmer, SE (1999). Vizyon Bilimi: Fenomenoloji Fotonları, Cambridge, M: MIT Press. ISBN 0–262–16183–4.

12. "İyi aydınlatılmış görüntüleme koşulları altında (fotopik görüş), koniler oldukça aktiftir ve çubuklar aktif değildir." Hirakawa, K; Parklar, TW (2005). Kromatik Adaptasyon ve Beyaz Denge Problemi (PDF). IEEE ICIP. doi: 10.1109 / ICIP.2005.1530559. 28 Kasım 2006'da orijinalden (PDF) arşivlendi.

13. a bYukarı Git: Jameson, KA; Highnote, SM,; Wasserman, LM (2001). "Çoklu fotopigment opsin genleri olan gözlemcilerde daha zengin renk deneyimi" (PDF). Psikomik Bülteni ve İncelemesi. 8 (2): 244–61. doi: 10.3758 / BF03196159. PMID 11495112.

14. Jordan, G.; Deeb, SS; Bosten, JM; Mollon, JD (20 Temmuz 2010). "Anormal trikromaside taşıyıcılarda renk görüşünün boyutu". Vizyon Dergisi. 10 (8): 12. doi: 10.1167 / 10.8.12. PMID 20884587.

15. Depauw, Robert C. "Birleşik Devletler Patent". 20 Mart 2011'de alındı.

16. A bYukarı Git: MD Fairchild, Renk Görünüm Modelleri Arşivlenen de, May 5, 2011 Wayback Machine , 2. Baskı., Wiley, Chichester (2005).

17. "Grafik: Kültüre Göre Renk Anlamları". 2010–10–12 tarihinde orijinalden arşivlendi. Alınanlar 2010–06–29.

18. Gnambs, Timo; Appel, Markus; Batinic, Bernad (2010). "Web tabanlı bilgi testinde kırmızı renk". İnsan Davranışında Bilgisayar. 26: 1625–1631. doi: 10.1016 / j.chb.2010.06.010.

19. "Ekonomik ve Sosyal Araştırma Konseyi - Limandaki Bilim, Stoklarda Sanat" . 2 Kasım 2007 tarihinde orijinalden arşivlendi. 2007–10–07 alındı.

20. CIE Pub. 17–4, Uluslararası Aydınlatma Kelime Arşivi 2010–02–27, Wayback Machine, 1987'de arşivlendi. "Arşivlenmiş kopya". 2010–02–27 tarihinde orijinalden arşivlendi. 2010–02–05 tarihinde alındı.

21. RS Berns, Renk Teknolojisinin İlkeleri Arşivlenenler en 2012–01-05Wayback Machine, 3. Basım, Wiley, New York (2001).

- **Karbon pigmentleri:** karbon siyahı (asma siyahı, lamba siyahı dahil), fildişi siyahı (kemik kömürü)

- **Ultramarine pigmentler (kükürt bazlı):** ultramarine , ultramarine yeşil tonu

- **Baryum:** baryum beyazı (lithopone)

7.7.2 Biyolojik Ve Organik

- **Biyolojik kökenler:** alizarin, gamboge, kırmız kırmızısı, gül kökü, çivit otu, Hint sarısı, Tiran moru

- **Biyolojik olmayan organik:** kinakridon, macenta, ftalo yeşili, ftalo mavisi, pigment kırmızısı 170, diarylide sarı

Notlar

1. Völz, Hans G.; Kischkewitz, Jürgen; Wodisch, Peter; Westerhaus, Axel; Griebler, Wolf-Dieter; De Liedekerke, Marcel; Buxbaum, Günter; Printzen, Helmut; Mansmann. "Pigmentler, İnorganik". Ullmann'ın Endüstriyel Kimya Ansiklopedisi. Weinheim: Wiley-VCH. doi: 10.1002/14356007.a20_243.pub2.

2. Otterstätter, Gisbert (4 Ocak 1999). Gıda, İlaç ve Kozmetiklerin Renklendirilmesi. CRC Basın. ISBN'si 978–0–8247–0215–1.

3. "Pigmentler Pazar büyüklüğü" .

4. Market Study Pigments, 3. baskı, Ceresana, 11/13. 3 Eylül 2010 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi

5. "Piyasa Raporu: Dünya Pigment Pazarı". Acmite Pazar İstihbaratı. 29 Kasım 2010 tarihinde kaynağından arşivlendi.

6. Schönbrun, Zach (18 Nisan 2018). "Bir Sonraki Milyar Dolarlık Renk Arayışı". Bloomberg İş Haftası. 2 Mayıs 2018'de alındı.

7. Thomas B. Brill, Işık: Sanat ve Eski Eserlerle Etkileşimi, Springer 1980, s. 204

8. Clair, Kassia (2016). Renklerin Gizli Yaşamları. Londra: John Murray. s. 21, 23. ISBN 9781473630819. OCLC 936144129.

9. "Sanatın en eski kanıtı bulundu" . BBC Haber. 2 Mayıs 2000. 3 Haziran 2016 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 1 Mayıs 2016.

10. b "Çağlar Boyunca Pigmentler". WebExhibits.org. 11 Ekim 2007 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 18 Ekim 2007.

11. Lorelei H. Corcoran, "The Color Blue as an 'Animator' in Ancient Egypt Art", içinde Rachael B.Goldman, (ed.), Essays in Global Color History: Interpreting the Ancient Spectrum (New Jersey: Gorgias Press, 2016)), s. 59–82.

12. Rossotti, Hazel (1983). Renk: Neden Dünya Gri Değil. Princeton, NJ: Princeton University Press. ISBN'si 0–691–02386–7.

13. Berke, Heinz (2007). "Eski zamanlarda mavi ve mor pigmentlerin icadı". Kimya Derneği İncelemeleri. 36 (1): 15–30. doi: 10.1039/b606268g. PMID 17173142.

14. Hatton, GD; Shortland, AJ; Tite, MS (2008). "MÖ 2. binyıl Mısır ve Mezopotamya'dan Mısır mavi ve yeşil fritlerinin üretim teknolojisi". Arkeoloji Bilimi Dergisi. 35 (6): 1591–1604. doi: 10.1016/j.jas.2007.11.008.

15. Dariz, Petra; Schmid, Thomas (2021). "Erken Ortaçağ Mısır mavisindeki iz bileşikler, köken, üretim, uygulama ve yaşlanma hakkında bilgi taşır". Bilimsel Raporlar. 11 (11296): 11296. Bibcode: 2021NatSR.1111296D. doi: 10.1038/s41598–021–90759–6. PMC 816388. PMID 34050218.

16. Lead white 25 Aralık 2015 tarihinde Wayback Machine sitesinde ColourLex'te arşivlendi

17. Clair, Kassia (2016). Renklerin Gizli Yaşamları. Londra: John Murray. p. 146. ISBN'si 9781473630819. OCLC 936144129.

18. "Hint sarı Tarihi". Çağlar Boyunca Pigmentler. 21 Aralık 2014 tarihinde kaynağından arşivlendi. 13 Şubat 2015 alındı

19. Prussian blue 2 Ocak 2016'da Wayback Machine sitesinde ColourLex'te arşivlendi

20. Simon Garfield (2000). Leylak Rengi: Bir Adamın Dünyayı Değiştiren Bir Rengi Nasıl İcat Ettiği. Faber ve Faber. ISBN'si 0–393–02005–3.

21. Johannes Vermeer, The Milkmaid 14 Nisan 2015 tarihinde Wayback Machine, ColourLex sitesinde arşivlendi

22. "Renk Terimleri Sözlüğü". Gama Bilimsel. 20 Ağustos 2014 tarihinde kaynağından arşivlendi. 25 Haziran 2014 tarihinde alındı.

23. "Renk Görünümü". Merhaba Artsy. 2 Eylül 2013.

24. "Kromatik Adaptasyon". cmp.uea.ac.uk. 29 Eylül 2007 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 16 Nisan 2009.

25. Mühendis Kılavuzu 1110–2–3400 Boyama: Yeni Yapım ve Bakım (PDF). 30 Nisan 1995. s. 4–12. 1 Aralık 2017'de orijinalinden arşivlendi (PDF) . Erişim tarihi: 24 Kasım 2017.

Kaynaklar

• Top, Philip (2002). Parlak Dünya: Sanat ve Rengin İcadı. Farrar, Straus ve Giroux. ISBN'si 0–374–11679–2.

• Doerner, Max (1984). Ressamın Malzemeleri ve Resimde Kullanımı: Eski Ustaların Teknikleri Üzerine Notlar ile, Gözden Geçirilmiş Baskı. Harcourt. ISBN'si 0–15–657716-X.

• Finlay, Victoria (2003). Renk: Paletin Doğal Tarihi. Rasgele ev. ISBN'si 0–8129–7142–6.

• Gage, John (1999). Renk ve Kültür: Antık Çağdan Soyutlamaya Uygulama ve Anlam. Kaliforniya Üniversitesi Yayınları. ISBN'si 0–520–22225–3.

• Meyer, Ralph (1991). Sanatçının Malzeme ve Teknik El Kitabı, Beşinci Baskı. Viking. ISBN'si 0–670–83701–6.

• Feller, RL, ed. (1986). Sanatçıların Pigmentleri. Tarihleri ve Özelliklerinin El Kitabı, Cilt. 1. Londra: Cambridge University Press.

• Roy, A., ed. (1993). Sanatçıların Pigmentleri. Tarihleri ve Özelliklerinin El Kitabı, Cilt. 2. Oxford Üniversitesi Yayınları.

• Fitzhugh, EW, ed. (1997). Sanatçıların Pigmentleri. Tarihleri ve Özelliklerinin El Kitabı, Cilt. 3. Oxford Üniversitesi Yayınları.

• Berrie, B., ed. (2007). Sanatçıların Pigmentleri. Tarihleri ve Özelliklerinin El Kitabı, Cilt. 4. Arketip Kitapları.

pahalı pigmentin değerini çağrıştıran keşfine Tyrian Purple adını verdi. Diğer isimler arasında anilin moru ve Perkin'in leylak rengi bulunur. (7) Tek bir homojen molekülden ziyade, orijinal mauvin, boya ürününde başka leylak rengi ve sahte leylak rengi olmasına rağmen, esas olarak dört ana bileşiğin, mauveine A, mauveine B, mauveine C ve mauveine B2'nin bir karışımıydı. (26)

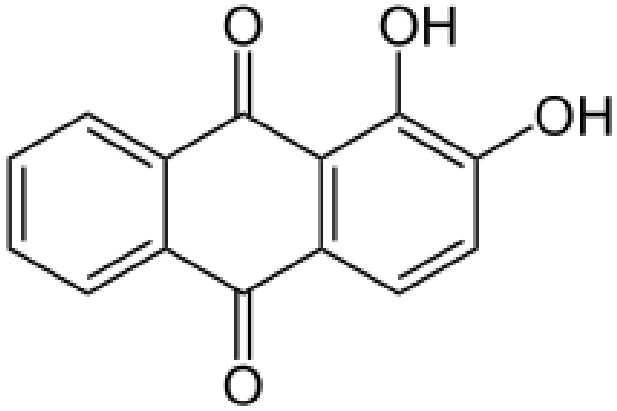

Alizarinin yapısı

8.7.2 Sentetik Alizarin

Doğal Alizarin, yapısını belirleyen ilk renklendiriciydi ve bu da onu sentez için ilk hedeflerden biri haline getirdi. Alizarinin ilk sentezi 1868'de Carl Graebe ve Carl Liebermann tarafından patentlendi. Antrakinonun dibrominasyonunu ve ardından sodyum hidroksit ile füzyonu gerektirdi. İkinci, çok daha ucuz, sentetik yol 1869'da Graebe, Liebermann ve Heinrich Caro tarafından geliştirildi. Perkin sadece bir gün sonra neredeyse aynı süreç için kendi patentini sundu ve patenti İngiltere'de aldı. (6)(13)

8.7.2 Bilim

Çoğu modern sentetik boya molekülü iki bileşen içerir. İlk kısım, aromatik bir benzen halkası veya genellikle sübstitüe edilmiş benzen halkaları sistemidir. İkincisi, doymamış gruplara sahip konjuge bir çift bağ sistemi olan bir kromofordur. Görünür ışığa maruz kaldığında, rengi emen veya yansıtan kısımdır. (16)(27) Renklendirici moleküllerin diğer bileşenleri yoğunluğu, rengi, çözünürlüğü ve substrat afinitesini ayarlayabilir. Boyalar ve pigmentler sentetik veya kimyasal özelliklerine göre sınıflandırılabilir. İngiliz kimyager Edward Chambers Nicholson, saf anilinin boya üretmediğini gösterdi. Hofmann, bu boyaları üretmek için toluidinin mevcut olması gerektiğini gösterdi. Leylak rengi dâhil anilin boyaları, toluidin miktarlarını içeren anilinden hazırlanır. (19) Boyaları kimyasal formüllere, azo-boyaları birleştirmeden veya diazonasyona dayalı olarak da sınıflandırabiliriz—hepsi karakteristik bir azo grubuna sahip olan reaksiyonlar. (27)

Kaynaklar

1. Malacara, Daniel (2011–08–04). Renkli Görme ve Kolorimetri: Teori ve Uygulamalar, İkinci Baskı. doi: 10.1117/3.881172. ISBN'si 9780819483980.

2. MacLeod, Roy (2003). "Toward a New SynthesisErnst Homburg;, Anthony S. Travis;, Harm G. Schröter (Editörler). The Chemical Industry in Europe, 1850–1914: Industrial Growth, Pollution, and Professionalization. (Chemists and Chemistry, 17.) viii + 344 s., illus., tablolar, indeks. Dordrecht, Hollanda: Kluwer Academic Publishers, 1998. $155, Nlg 285": 114–116. doi: 10.1086/376104. ISSN 0021–1753. S2CID 146874448.

3. a b c d e f g h ben j Murmann, Johann Peter; Homburg, Ernst (2002). "Farklı ulusal ortamlarda evrimsel dinamiklerin karşılaştırılması: sentetik boya endüstrisi örneği, 1857–1914". Evrimsel Ekonomi Dergisi. 11 (2): 177–205. doi: 10.1007/pl00003863. ISSN 0936–9937. S2CID 12992663.

4. bir b c Centeno, Silvia A; Buisan, Virginia Llado; Ropret, Polonca (2006). "Erken litografik mürekkeplerde sentetik organik pigmentler ve boyaların Raman çalışması (1890–1920)". Raman Spektroskopi Dergisi. 37 (10): 1111–1118. Bibcode: 2006JRSp...37.1111C. doi: 10.1002/jrs.1594. ISSN 0377–0486.

5. a b c d e f g Pfaff, Gerhard (2017–01–11). İnorganik Pigmentler. Berlin, Boston: De Gruyter. doi 10.1515/9783110484519. ISBN'si 978–3–11–048451–9.

6. Bir b c d Degano, Ilaria; Tognotti, Pietro; Künzelman, Diane; Modugno, Francesca (2017–02–13). "Lefranc arşivlerinden 20. yüzyılın başlarında göl ve organik pigmentlerin HPLC-DAD ve HPLC-ESI-Q-ToF karakterizasyonu". Miras Bilimi. 5 (1). doi: 10.1186/s40494–017–0120-y. ISSN 2050–7445.

7. b c d e f Kanetkar, Vinod R. (2010). "Renk: Tarih ve gelişmeler". Rezonans. 15 (9): 794–803. doi: 10.1007/s12045–010–0089–2. ISSN 0971–8044. S2CID 121668638.

8. b c d Kalba, Laura Anne (2017). İzlenimcilik çağında renk: ticaret, teknoloji ve sanat. Üniversite Parkı, Pensilvanya. ISBN'si 978–0–271–07980–6. OCLC 1052514699.

9. Nieto-Galan, Agusí (2010), "Zanaat Rutinleri ve Akademik Kurallar Arasında" , Erken Modern Avrupa'da Malzemeler ve Uzmanlık, University of Chicago Press, s. 321–354, doi: 10.7208/chicago/9780226439709.003.0012, ISBN 978–0–226–43968–6, alındı 2020–02–14

10. b c Perkin, WH (1896). "Kömür katranı boya endüstrisinin kökeni ve Hofmann ve öğrencilerinin katkıları" . Kimya Derneği Dergisi, İşlemler. 69: 596. doi: 10.1039/ct8966900596. ISSN 0368–1645.

11. Reinhardt, Carsten; Travis, Anthony S. (2001), "Endüstriyel-Akademik Bağlamda Kâğıt Araçların Yönleri: Anilin Boyalarının Yapıları ve Yapıları, 1860–1880". Laboratuar Bilimlerinde Araçlar ve Temsil Modları, Springer Hollanda, s. 79– 94, doi: 10.1007/978–94–015–9737–1_6, ISBN 978–90–481–5859–1, alındı 2020–02–14

12. Sonawane, Shirish; Setty, Y. Pydi; Sapavatu, Srinu Naik, ed. (2015–04–15). Kimyasal ve Biyoproses Mühendisliği. Apple Akademik Basın. doi: 10.1201/b18402. ISBN'si 978–0–429–15974–9.

13. b c d e f Travis, Anthony S; Hornix, Willem J; Bud, Robert; Hornix, Willem J. (1992). "Prosesten tesise: erken yapay boya endüstrisinde yenilik". İngiliz Bilim Tarihi Dergisi. 25 (1): 65–90. doi: 10.1017/s0007087400045337. ISSN 0007–0874.

14. b c d Tuckett, Sally; Nenadic, Stana (2012). "Ulusu Renklendirmek: İskoçya Ulusal Müzelerindeki Türkiye Kırmızı Desenli Kitaplarının Yeni Bir Derinlemesine Çalışması". TekstilTarihi. 43 (2):161182. doi: 10.1179/0040496912z.00000000016. ISSN 0040–4969. S2CID 191476924.

15. Thompson, Lewis (1850). Gazlı Aydınlatmanın Kimyası; VOLS II'DEN. VE III. "GAZ AYDINLATMA DERGİSİ". . Londra: J. Clatton.

16. b Bernard, James P. (2018–07–16). "Sentetik Boyaların Kısa Tarihi | Birinci Kaynak Worldwide, LLC" . Dünya Çapında İlk Kaynak. 2020–02–14 alındı.

17. b c "Yapay boyaların renkli kimyası" . Bilim Müzesi. 2020–02–14 alındı.

18. Travis, Anthony S. (1998), "Pratikten Teori: 1860'larda Sentetik Boyar Maddelerin Yapısını Tasvir etmek", Görünmez Sanayic, Palgrave Macmillan UK, s. 122–142, doi: 10.1007/978–1–349–26443 -8_5, ISBN 978–1–349–26445–2, alındı 2020–02–14

19. b c "Boya - Sentetik boyaların geliştirilmesi". Ansiklopedi Britannica. 2020–02–14 alındı.

20. "Ana Sayfa". SDK | Boyacılar ve Renkçiler Derneği. 2020–02–14 alındı.

21. Gabrieli, F; Doherty, B; Miliani, C; Degano, İ; Modugno, F; Uldank, D; Künzelman, D; Buzzegoli, E; Patti, M; Rosi, F. (2016–10–17). "Lefranc'ın erken organik pigment formülasyonlarını ortaya çıkarmak için Mikro-Raman ve SER spektroskopisi". Raman SpektroskopiDergisi. 47 (12):15051513. Bibcode: 2016JRSp...47.1505G. doi: 10.1002/jrs.5052. ISSN 0377–0486.

22. "Renklendiriciler Endüstri Tarihi" . www.colorantshistory.org. 2020–02–14 alındı.

23. Sahte, Gary N (2002). "Amerika Birleşik Devletleri'nde tekstil boya endüstrisi". Renklendirme ve İlgili Konulardaki İlerlemenin Gözden Geçirilmesi. 32 (1): 80–87. doi: 10.1111/j.1478–4408.2002.tb00252.x.

24. Cesaratto, Anna; Luo, Yan-Bing; Smith, Henry D; Leona, Marco (2018–04–03). "Geç Edo ve Meiji dönemlerinde Japonya'da sentetik boyar maddelerin tanıtımı için bir zaman çizelgesi" . Miras Bilimi. 6 (1). doi: 10.1186/s40494–018–0187–0. ISSN 2050–7445.

25. Haythornthwaite, Philip J. (28 Kasım 1991). Büyük Frederick'in ordusu. Balıkçıl. ISBN'si 1–85532–160–2. OCLC 24796374.

26. Cova, Tania FGG; Pais, Alberto ACC; Seixas de Melo, J. Sergio (2017–07–28). "Perkin ve Caro'dan leylak renginin tarihsel sentezini yeniden inşa etmek: prosedür ve ayrıntılar". BilimselRaporlar. 7 (1):6806. Bibcode: 2017NatSR...7.6806C. doi: 10.1038/s41598–017–07239-z. ISSN 2045–2322. PMC 5533699. PMID 28754965.

27. b Lichtarowicz, Marek. "Renklendiriciler". www.essentialchemicalindustry.org. 2020–02–14 alındı.

Kaynaklar

1. "Dyeing". The Free Dictionary By Farlex. Retrieved 2012–05–25.

2. "Dye". Merriam-Webster. Retrieved 2012–05–25.

3. Balter, M. (2009). "Clothes Make the (Hu) Man". Science. 325 (5946): 1329. doi:10.1126/science.325_1329a. PMID 19745126.

4. Kvavadze, E; Bar-Yosef, O; Belfer-Cohen, A; Boaretto, E; Jakeli, N; Matskevich, Z; Meshveliani, T(2009). "30,000-year-oldwildflax fibers" (PDF). Science. 325 (5946),1359. Bibcode:2009Sci...325.1359K. doi:10.1126/science.1175404. PMID 19745144. S2CID 206520793. Supporting Material

5. Barber (1991), pp. 223–225

6. a b Goodwin, Jill (1982). A Dyer's Manual. Pelham. ISBN 978–0–7207–1327–5.

7. a b Bhardwaj, H.C. & Jain, K.K., "Indian Dyes and Industry During 18th-19th Century", Indian Journal of History of Science 17 (11): 70-81, New Delhi: Indian National Science Academy.

8. Hans-Samuel Bien, Josef Stawitz, Klaus Wunderlich "Anthraquinone Dyes and Intermediates" in Ullmann’s Encyclopedia of Industrial Chemistry, 2005, Weinheim: 2005. doi:10.1002/14356007.a02 355.

9. a b c EPA Office of Compliance Sector Notebook Project: Profile of the textile industry. Office of Compliance, Office of Enforcement and Compliance Assurance, U.S. Environmental Protection Agency. 1997. p. 32. ISBN 978–0–16–049401–7.

10. Wingate, Isabel Barnum (1979). Fairchild's dictionary of textiles. Internet Archive. New York: Fairchild Publications. p. 571. ISBN 978–0–87005–198–2.

11. MATHEWS, KOLANJIKOMBIL (2017). Encyclopaedic Dictionary of Textile Terms: Four Volume Set. Woodhead Publishing India PVT. Limited. p. 464. ISBN 978–93–85059–66–7.

12. a b Mahapatra, N. N. (2019–01–31). Textile Dyeing. Woodhead Publishing India PVT. Limited. p. 159. ISBN 978–93–85059–91–9.

13. Weinhold, Virginia Beamer (1988). Interior Finish Materials for Health Care Facilities: A Reference Source for All Installations where Durable Surfaces are Needed. Thomas. p. 36. ISBN 978–0–398–05397–0.

14. Needles, Howard L. (1981). Handbook of Textile Fibers, Dyes, and Finishes. Garland STPM Press. ISBN 978–0–8240–7046–5.

15. Wingate, Isabel Barnum (1979). Fairchild's dictionary of textiles. Internet Archive. New York: Fairchild Publications. pp. 431, 432. ISBN 978–0–87005–198–2.

16. a b c d Clark, M. (2011–10–25). Handbookof Textile and Industrial Dyeing: Principles, Processes and Types of Dyes. Elsevier. pp. 8, 4. ISBN 978–0–85709–397–4.

17. The U.S. Textile and Apparel Industry: A Revolution in Progress: Special Report. Congress of the U.S. Office of Technology Assessment. 1987. p. 54.

18. a b c d Purushothama, B. (2019–01–31). Handbook of Value Addition Processes for Fabrics. Woodhead Publishing India PVT. Limited. pp. 83, 95. ISBN 978–93–85059–92–6.

19. Nayak, Rajkishore (October 2019). Sustainable Technologies for Fashion and Textiles. Elsevier. p. 243. ISBN 978–0–08–102867–4.

20. The Indian Textile Journal. Indian Textile Journal Limited. 2011. p. 37.

21. Mahapatra, N. N. (2016–01–05). Textiles and Environment. Woodhead Publishing India PVT. Limited. p. 93. ISBN 978–93–80308–99–9.

22. Chakraborty, J. N; Chakraborty, J. N. (2015–05–05). Fundamentals and Practices in Colouration of Textiles. CRC Press. p. 23. ISBN 978–93–80308–47–0.

23. "Textiles - Dyes and dyeing".

24. You, Sauwai; Cheng, Stephen; Yan, Hong (2009). "The impact of textile industry on China's environment". International Journal of Fashion Design, Technology and Education. 2: 33–43. doi:10.1080/17543260903055141. S2CID 111141147.

25. Farer Thread

26. Choudhury, A. K. Roy (2006–01–09). Textile Preparation and Dyeing. Science Publishers. ISBN 978–1–57808–404–3.

27. Mahapatra, N. N. (2019–01–31). Textile Dyeing. Woodhead Publishing India PVT. Limited. p. 60. ISBN 978–93–85059–91–9.

10.4. 2 II. Renklerin İşlevleri ve Çeşitliliği

Daha önce açıklanan mekanizmalar tarafından üretilen çeşitli renklerin belirli bir işlevi olmayabilir ve bu nedenle bir nesnenin kimyasal bileşiminin ve yüzey mikro yapısının yalnızca yan ürünleridir. Bununla birlikte, birçok renk, belirli işlevlere göre evrim yoluyla seçilmiştir. Bir hayvanın renkleri algılamasının amaçlanıp algılanmadığına bağlı olarak iki tür işlev tanımlayabiliriz. Birinci tip için "kromatik fonksiyonlar" ve ikinci tip için "kromatik fonksiyonlar" terimini kullanacağız. Yine de, kesinlikle söylemek gerekirse, akromatik işlev teriminin anlamsız olduğu akılda tutulmalıdır, çünkü yaşam biliminde bir renk bir duyum olarak tanımlanır ve bu nedenle renk zorunlu olarak algıyı ima eder.

10.9 Renklerin Çok İşlevliliği

Renk üreten bir mekanizmanın sinyal işlevine etki eden herhangi bir seçim kuvveti, kaçınılmaz olarak bu mekanizmayla bağlantılı diğer işlevleri de etkiler. Örneğin, yabani turp Raphanus sativus'un çiçekleri, antosiyanin pigmentlerinin varlığına bağlı olarak menekşe veya beyaz olmak üzere iki renk morfunda meydana gelir. Deneyler, menekşe çiçeklerinin otçul hayvanların (tırtıllar, sümüklü böcekler gibi) saldırılarına karşı beyaz çiçeklere göre daha dirençli olduğunu, çünkü menekşe çiçeklerinin daha toksik ikincil bileşikler (indol glukozinolat) biriktirdiğini ortaya koydu (2)

KAYNAKLAR

1. B. Valeur, La couleur dans tous ses éclats (in French), Belin, 2011. ISBN: 978-2-7011-5876-1

2.B. Valeur, La genèse des couleurs: un dialogue entre lumière et matière in French, L'Act. Chim. 2015, 396, 29–33. Link

3. M. Elias, J. Lafait eds., La Couleur. Lumière, vision et matériaux in French, Belin, 2006. ISBN: 978-2-7011-4192-3

4. K. Nassau, The Physics and Chemistry of Colour: The Fifteen Causes of Colour, John Wiley & Sons, New York, 2001. ISBN: 978-0-471-39106-7

5. L. Zuppiroli, M.-N. Bussac, Traité des couleurs in French, Presses polytechniques et universitaires romandes, Lausanne, 2011. ISBN: 978-2-88074-868-5

6. R. M. Christie, Colour Chemistry, Royal Society of Chemistry, 2013. ISBN: 978-0-85404-573-0

7. B. Valeur, E. Bardez, La lumière et la vie. Une subtile alchimie in French, Belin, 2015. ISBN: 978-2-7011-7688-8

8. J. Jeanfils, Pigments et biosphère. Les couleurs de la vie in French, Vuibert, 2008. ISBN: 978-2-7117-4024-6

9. P. Mathis, Pourquoi les feuilles sont-elles vertes? Les Petites Pommes du Savoir in French, Le Pommier, 2003. ISBN: 978-2-7465-0125-6

10. D. Lee, Nature's palette. The Science of Plant Colour, Chicago Press, 2007. ISBN: 978-0-226-47053-5

11. S. Berthier, Les couleurs des papillons ou l'impérative beauté. Propriétés optiques des ailes de papillons in French, Springer, Paris, 2000. ISBN: 978-2-287-59657-5

12.S. Berthier, Iridescences. The Physical Colors of Insects, Springer, 2007. ISBN: 978-0-387-34120-0

13. G. E. Hill, Bird Colouration, National Geographic, 2010. ISBN: 978-1-4262-0571-2

14. M. Pomarède, La couleur des oiseaux et ses mystères in French, Armand Colin, 1990. ISBN: 978-2-200-37196-8

15. E. R. Dufresne et.al., Soft Matter 2009, 5, 1792–1795. DOI: 10.1039/B902775K

16. S. Clusella Trullas et al., J. Therm. Biol. 2007, 32, 235–245. DOI: 10.1016/j.jtherbio.2007.01.013

17. D. Constantini, in Oxidative Stress and Hormesis in Evolutionary Ecology and Physiology, Springer, 2014, 111–142. DOI: 10.1007/978-3-642-54663-1_4

18. G. Goldstein et al., The Auk 2004, 121, 656–659. DOI: 10.2307/4090304

19. H. M. Schaefer et al., Natural Prod. Comm. 2008, 3, 1267–1272. Link

20. R. E. Irwin et al., Ecology 2003, 84, 1733–1743. DOI: 10.1890/0012-965820030841733:TROHIT)2.0.CO;2

21. D. Osorio, M. Vorobyev, Vision Research 2008, 48, 2042–2051. DOI: 10.1016/j.visres.2008.06.018

22. A. Kelber, D. Osorio, Proc. Roy. Soc. B: Biol. Sci. 2010, 277, 1617–1625. DOI: 10.1098/rspb.2009.2118

23. J. Spaethe et al., Proc. Nat. Acad. Sci. USA 2001, 98, 3898–3903. DOI: 10.1073/pnas.071053098

24. A. Gumbert et al., Proc. Roy. Soc. B: Biol. Sci. 1999, 266, 1711–1716. DOI: 10.1098/rspb.1999.0836

25. R. Maia et al., Proc. Nat. Acad. Sci. USA 2013, 110, 10687–10692. DOI: 10.1073/pnas.1220784110

26. J. P. Renoult et al., New Phytol. 2014, 201, 678–686. DOI: 10.1111/nph.12539

27. S. M. Bybee et al., Am. Nat. 2012, 179, 38–51. DOI: 10.1086/663192

28. M. E. Cummings, Evolution 2007, 61, 530–545. DOI: 10.1111/j.1558-5646.2007.00047.x

29. M. G. Meadows et al., Proc. Roy. Soc. B: Biol. Sci. 2014, 281, 20141211. DOI: 10.1098/rspb.2014.1211

30. D. Gomez, M. Théry, Ecol. Lett. 2004, 7, 279–284. DOI: 10.1111/j.1461-0248.2004.00584.x

31 J. Ng et al., Evolution 2013, 67, 573–582. DOI: 10.1111/j.1558-5646.2012.01795.x

32. T. Wilson, J. W. Hastings, Bioluminescence: Living Lights, Lights for Living, Harvard University Press, Cambridge, MA, USA, 2013. ISBN: 978-0-674-06716-5

11.9 Lif

Bir kumaşın en küçük bileşeni elyaftır; lifler tipik olarak iplik haline getirilir ve iplikler kumaş yapmak için kullanılır. Lifler çok ince ve kıl benzeri yapılardır. Lif kaynakları doğal, sentetik veya her ikisi olabilir.(21)(6)(64),(69)

Kaynaklar

1. a b c Joseph, Marjory L. 1977. Introductory textile science. Internet Archive. New York: Holt, Rinehart and Winston. pp. 3, 4, 439. ISBN 978-0-03-089970-6.

2. a b c d e f g h i j k l m n o Kadolph, Sara J. 1998. Textiles. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J: Merrill. pp. 4, 5. ISBN 978-0-13-494592-7.

3. ab "textile | Description & Facts". Encyclopedia Britannica. Retrieved 2021-08-19.

4. a b "Cloth". Merriam-Webster. Archived from the original on 2012-06-06. Retrieved 2012-05-25.

5. a b "Textile". The Free Dictionary By Farlex. Retrieved 2012-05-25.

6. a b c Fairchild's dictionary of textiles. Internet Archive. New York, Fairchild Publications. 1959. pp. 552, 553, 211, 131.

7. a b c d e f g h i j k l m n o Elsasser, Virginia Hencken 2005. Textiles: concepts and principles. Internet Archive. New York, NY: Fairchild Publications. pp. 8, 9, 10. ISBN 978-1-56367-300-9.

8. a b c d Horrocks, A. R; Anand, Subhash C. 2000-10-31. Handbook of Technical Textiles. Elsevier. pp. 1 to 20. ISBN 978-1-85573-896-6.

9. a b "Household Textile - an overview | ScienceDirect Topics". www.sciencedirect.com. Retrieved 2022-05-19.

10. Division, United States Department of Labor Wage and Hour 1941. Some Basic Information on the Textile Industry. U.S. Department of Labor, Wage and Hour Division. pp. 3–6.

11. "An Introduction to Textile Terms" PDF. Archived from the original PDF on July 23, 2006. Retrieved August 6, 2006.

12. a b "Definition of FABRIC". Archived from the original on 2017-10-19. Retrieved 2017-10-18.

13. a b c d Choudhury, Asim Kumar Roy 2017-04-29. Principles of Textile Finishing. Woodhead Publishing. pp. 1–10. ISBN 978-0-08-100661-0.

14. Atlanta Economic Review 1971-11: Vol 21 Iss 11. Internet Archive. College of Business Administration. Georgia State University. 1971. p. 6.

15. Elsasser, Virginia Hencken 2005. Textiles: concepts and principles. Internet Archive. New York, NY: Fairchild Publications. p. 9. ISBN 978–1–56367–300–9.

16. a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t Smith, Betty F. 1982. Textiles in perspective. Internet Archive. Englewood Cliffs, N.J: Prentice-Hall. pp. 3, 10, 17, 49. ISBN 978-0-13-912808-0.

17. Kadolph, Sara J. 2007. Textiles. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J. : Pearson Prentice Hall. p. 469. ISBN 978–0–13–118769–6.

18. Harper, Douglas. "fabric". Online Etymology Dictionary. Retrieved 2012-12-11.

19. Harper, Douglas. "cloth". Online Etymology Dictionary. Retrieved 2012-12-11.

20. Beaudry, Mary C. 2006. Findings: The Material Culture of Needlework and Sewing. Yale University Press. p. 137.

21. Weibel, Adèle Coulin 1952. Two thousand years of textiles; the figured textiles of Europe and the Near East. Internet Archive. New York, Published for the Detroit Institute of Arts by Pantheon Books. p. 27.

22. Balter, M. 2009. "Clothes Make the Hu Man". Science. 325 5946: 1329. doi:10.1126/science.325_1329a. PMID 19745126.

23. a b Kvavadze, E; Bar-Yosef, O; Belfer-Cohen, A; Boaretto, E; Jakeli, N; Matskevich, Z; Meshveliani, T. 2009. "30,000-Year-Old Wild Flax Fibers". Science. 325 5946: 1359. Bibcode:2009Sci...325.1359K. doi:10.1126/science.1175404. PMID 19745144. S2CID 206520793. Supporting Online Material Archived 2009-11-27 at the Wayback Machine

24. Ul-Islam, Shahid; Butola, B. S., eds. 2018. Advanced Textile Engineering Materials. Wiley. ISBN 978-1-119-48785-2.

25. Hollen, Norma R; Hollen, Norma R. Textiles 1988. Textiles. Internet Archive. New York: Macmillan. pp. 1, 2, 3. ISBN 978-0-02-367530-0.

26. a b Malekandathil, Pius 2016-09-13. The Indian Ocean in the Making of Early Modern India. Routledge. p. 359. ISBN 978–1–351–99745–4.

27. a b Peck, Amelia 2013. Interwoven Globe: The Worldwide Textile Trade, 1500-1800. Metropolitan Museum of Art. p. 60. ISBN 978–1–58839–496–5.

28. a b Corbman, Bernard P. 1983. Textiles: fiber to fabric. Internet Archive. New York: Gregg Division, McGraw-Hill. pp. 2 to 8. ISBN 978-0-07-013137-8.

29. a b Cerchia, Rossella Esther; Pozzo, Barbara 2021-01-13. The New Frontiers of Fashion Law. MDPI. pp. 2, 3. ISBN 978-3-03943-707-8.

30. a b c d Boulanger, Jean-Claude1990.Actes du XVIe Congrès international des sciences onomastiques: Québec, Université Laval, 16-22 août 1987: le nom propre au carrefour des études humaines et des sciences sociales. Presses Université Laval. p. 143. ISBN 978-2-7637-7213-4.

31. a b Humphries, Mary 1996. Fabric reference. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J: Prentice Hall. p. 15. ISBN 978-0-13-349671-0.

32. Baden-Powell, Baden Henry 1872. Hand-book of the Manufactures & Arts of the Punjab: With a Combined Glossary & Index of Vernacular Trades & Technical Terms Forming Vol. Ii to the "Hand-book of the Economic Products of the Punjab" Prepared Under the Orders of Government. Punjab printing Company. p. 7.

33. Supplies and Disposals Year Book. 1964. pp. 74, 335, 351.

34. a b Weibel, Adèle Coulin 1952. Two thousand years of textiles; the figured textiles of Europe and the Near East. Internet Archive. New York, Published for the Detroit Institute of Arts by Pantheon Books. p. 54.

35. King, Brenda M. 2005-09-03. Silk and Empire. Manchester University Press. pp. 61, xvi. ISBN 978-0-7190-6700-6.

36. Harmuth, Louis 1915. Dictionary of textiles. University of California Libraries. New York, Fairchild publishing company. p. 149.

37. Sangar, S. P. 1965. "FEMALE COSTUMES IN THE SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES as reflected in the contemporary Hindi literature". Proceedings of the Indian History Congress. 27: 243–247. ISSN 2249-1937. JSTOR 44140630.

38. MATHEWS, KOLANJIKOMBIL 2017. Encyclopaedic Dictionary of Textile Terms: Four Volume Set. Woodhead Publishing India PVT. Limited. p. 690. ISBN 978-93-85059-66-7.

39. Wingate, Isabel Barnum 1979. Fairchild's dictionary of textiles. Internet Archive. New York: Fairchild Publications. p. 455. ISBN 978-0-87005-198-2.

40. Blanco, A. E. 2021-05-19. Piece Goods Manual: Fabrics described; textile, knit goods, weaving terms, etc., explained; with notes on the classification of samples. Good Press.

41. Keim, Brandon February 13, 2008. "Piezoelectric Nanowires Turn Fabric Into Power Source". Wired News. CondéNet. Archived from the original on February 15, 2008. Retrieved 2008-02-13.

42. Yong Qin, Xudong Wang & Zhong Lin Wang October 10, 2007. "Letter/abstract: Microfibre–nanowire hybrid structure for energy scavenging". Nature. 451 7180: 809–813. Bibcode:2008Natur.451..809Q. doi:10.1038/nature06601. PMID 18273015. S2CID 4411796. cited in "Editor's summary: Nanomaterial: power dresser". Nature. Nature Publishing Group. February 14, 2008. Archived from the original on February 15, 2008. Retrieved 2008-02-13.

43. a b c Abisch, Roz; Kaplan, Boche 1975. Textiles. Internet Archive. New York, Watts. pp. 1, 2. ISBN 978-0-531-00824-9.

44. Annapoorani, Grace S. 2018. Agro Textiles and Its Applications. Woodhead Publishing. ISBN 978-93-85059-89-6.

45. "Italian glaciers tell the tale of climate change; lost 1/3rd of its volume - World News". www.wionews.com. Retrieved 2022-05-22.

46. Shishoo, Roshan 2008-10-20. Textile Advances in the Automotive Industry. Elsevier. ISBN 978-1-84569-504-0.

47. "archaeology|Definition, History, Types,&Facts| Britannica". www.britannica.com. Retrieved 2022-05-27.

48. Phipps, Elena; Hecht, Johanna; Martín, Cristina Esteras; Martin, Cristina Esteras; N.Y., Metropolitan Museum of Art New York 2004. The Colonial Andes: Tapestries and Silverwork, 1530-1830. Metropolitan Museum of Art. p. 17. ISBN 978-1-58839-131-5.

49. D.C., Textile Museum Washington 2003. Textile Museum Journal. Textile Museum. p. 123.

50. "The Textile Museum | Mission & History". 2012-04-28. Archived from the original on 2012-04-28. Retrieved 2022-05-27.

51. Bernstein, David J. 1986. The mystery of the Bayeux tapestry. Internet Archive. London: Weidenfeld and Nicolson. pp. 1–10. ISBN 978-0-297-78928-4.

52. King Harold II and the Bayeux Tapestry. Internet Archive. Woodbridge, Suffolk; Rochester, NY: Boydell Press. 2005. ISBN 978-1-84383-124-2.

53. "Facilitation of IPR Protection through Geographical Indications | Services | Textiles Committee Ministry of Textiles, Government of India". 2015-04-27. Archived from the original on 2015-04-27. Retrieved 2022-05-24.

54. Garcia, Mark 2006. Architextiles. Wiley. p. 5. ISBN 978-0-470-02634-2.

55. Willem. "Mughal Shahi Lal Dera Tent". trc-leiden.nl. Retrieved 2022-05-24.

56. Barnett, Anne 1997. Examining Textiles Technology. Heinemann Educational. p. 51. ISBN 978–0-435-42104-5.

57. Gulrajani, M. L. 1981. Blended Textiles: Papers of the 38th All India Textile Conference, an International Conference, November 18-20th. Bombay. Textile Association.

58. Montgomery, Florence M. 1984. Textiles in America 1650-1870: a dictionary based on original documents, prints and paintings, commercial records, American merchants' papers, shopkeepers' advertisements, and pattern books with original swatches of cloth. Internet Archive. New York; London: Norton. p. 369. ISBN 978–0–393–01703–8.

59. Kadolph, Sara J. 1998. Textiles. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J.: Merrill. p. 402. ISBN 978–0–13–494592–7.

60. Fairchild's dictionary of textiles. Internet Archive. New York, Fairchild Publications. 1959. p. 355.

61. Indian Journal of History of Science. National Institute of Sciences of India. 1982. p. 120.

62. Montgomery, Florence M. 1984. Textiles in America 1650-1870: a dictionary based on original documents, prints and paintings, commercial records, American merchants' papers, shopkeepers' advertisements, and pattern books with original swatches of cloth. Internet Archive. New York; London: Norton. p. 347. ISBN 978-0-393-01703-8.

63. Kumar, Raj; Srivastava, H.C. 1980-06-01. "Analysis of Fiber Blends. Part II. Determination of Blend Composition by Moisture Regain". Textile Research Journal. 50 6: 359–362. doi:10.1177/004051758005000607. ISSN 0040-5175. S2CID 136831481.

64. "ASTM D629 - 15 Standard Test Methods for Quantitative Analysis of Textiles". www.astm.org. Retrieved 2021-05-24.

65. Effect of fiber content "Fiber content is a significant consideration for the design with polymer reinforced composites, as it controls the mechanical, thermomechanical, and tribological performance. Therefore, for particular applications, it is important to identify how the polymer composite behavior reacts with the fiber content under given operating circumstances." https://www.sciencedirect.com/topics/engineering/fiber-content

66. "An analysis such as this permits evaluation of fiber properties which are important in such more ubtle characteristics as. that there are many reasons why different fibers are blended which include both economic and performance factors." Page 517 https://www.google.co.in/books/edition/Mechanical_Engineering/xhArAQAAMAAJ?hl=en&gbpv=1&bsq=&printsec=frontcover

67. Franck, R. R. 2001-10-29. Silk, Mohair, Cashmere and Other Luxury Fibres. Elsevier. p. 230. ISBN 978–1–85573–759–4.

68. Joseph, Marjory L. 1992. Joseph's introductory textile science. Internet Archive. Fort Worth: Harcourt Brace Jovanovich College Publishers. p. 58. ISBN 978–0–03–050723–6.

69. "polyester - andcotton - blend clothing has advantages over all - cotton garments. For one thing, polyester, which is man - made, costs less than cotton, which grows naturally, but is expensiveto..."Page79,https://www.google.co.in/books/edition/Improving_Reading_Comprehension_Skills/20gN3AousRAC?hl=en&gbpv=1&bsq=frontcover

70. Stauffer, Jeanne 2004. Sewing Smart with Fabric. DRG Wholesale. p. 139. ISBN 978-1-59217-018-0.

71. Mendelson, Cheryl 2005-05-17. Home Comforts: The Art and Science of Keeping House. Simon and Schuster. p. 264. ISBN 978-0-7432-7286-5.

72. Tiare Hawai‘i Is Making Ultra-Cute Dresses from Pineapple, Banana and Eucalyptus

73. Hendrickx, Katrien 2007. The Origins of Banana-fibre Cloth in the Ryukyus, Japan. Leuven University Press. p. 188. ISBN 978-90-5867-614-6. Archived from the original on March 27, 2018.

74. Banana Saris, Lotus Shawls, Bamboo Jeans: How Desi Fashion Is Going Green!

75. Cohen, Allen 11 November 2011. J.J. Pizzuto's Fabric Science tenth ed.. Fairchild Books. p. 41. ISBN 978-1-60901-380-6.

76. Vatin Nikolai Ivanovich, Alexandr A. Berlin, Roman Joswik 2015. Engineering Textiles. Apple Academic Press. p. 142. ISBN 978-1-4987-0603-2.

77. Arno Cahn, Edward C. Leonard, Edward George Perkins 1999. Proceedings of the World Conference on Palm and Coconut Oils for the 21st Century. AOCS Press. p. 115. ISBN 978-0-935315-99-8.

78. Trevisan, Adrian. "Cocoon Silk: A Natural Silk Architecture". Sense of Nature. Archived from the original on 2012-05-07.

79. Why Nanollose is on the verge of a major market opportunity with its fibre conversion technology, as global fashion brands come knocking

80. Hammerskog, Paula; Wincent, Eva 2009. Swedish Knits: Classic and Modern Designs in the Scandinavian Tradition. Skyhorse Publishing Inc. p. 32. ISBN 978-1-60239-724-8. acrylic fiber used to imitate wools.

81. Euroflax Industries Ltd. "Euroflaxx Industries Import of Textiles" Archived 2010-01-13 at the Wayback Machine

82. Fonte, Diwata August 23, 2005. "Milk-fabric clothing raises a few eyebrows". The Orange County Register. Archived from the original on May 1, 2015. Retrieved 2009-10-21.

83. a b c Birrell, Verla Leone 1973. The textile arts: a handbook of weaving, braiding, printing, and other textile techniques. Internet Archive. New York: Schocken Books. p. 1. ISBN 978-0-8052-0390-5.

84. Veys, Fanny Wonu 2017-01-26. Unwrapping Tongan Barkcloth: Encounters, Creativity and Female Agency. Bloomsbury Publishing. ISBN 978-1-4742-8331-1.

85. Warming, Wanda 1981. The world of Indonesian textiles. Internet Archive. Tokyo; New York: Kodansha International. p. 56. ISBN 978-0-87011-432-8.

86. Chapman, R. 2010-06-15. Applications of Nonwovens in Technical Textiles. Elsevier. ISBN 978-1-84569-974-1.

87. "loom | weaving | Britannica". www.britannica.com. Retrieved 2022-06-01.

88. "John Kay | British engineer and inventor | Britannica". www.britannica.com. Retrieved 2022-06-01.

89. Hammond, J. L. John Lawrence; Hammond, Barbara Bradby 1919. The skilled labourer, 1760-1832. University of California Libraries. London, New York etc.: Longmans, Green and co. p. 51.

90. a b Rowe, Ann Pollard 1997. Looping and Knitting. Washington, D.C: The Textile Museum. p. 2.

91. Frances Lambert 1844. My crochet sampler. Oxford University. p. 12.

92. Collier, Billie J. 2009. Understanding textiles. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J: Pearson Prentice Hall. p. 543. ISBN 978-0-13-118770-2.

93. Lyle, Dorothy Siegert 1982. Modern textiles. Internet Archive. New York: Wiley. p. 474. ISBN 978-0-471-07805-0.

94. Hu, Hong; Zhang, Minglonghai; Liu, Yanping 2019-07-11. Auxetic Textiles. Woodhead Publishing. ISBN 978-0-08-102212-2.

95. Humphries, Mary 1996. Fabric reference. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall. p. 4. ISBN 978-0-13-349671-0.

96. "India overtakes Germany and Italy, is new world No. 2 in textile exports". The Times of India. June 3, 2014. Archived from the original on 2015-02-15. Retrieved 2015-02-03.

97. "India world's second largest textiles exporter: UN Comtrade". The Economic Times. Retrieved 2022-05-31.

98. "Largest textile exporting countries in 2019". Statista. Retrieved 2022-05-31.

99. "World cotton production by country 2019". Statista. Retrieved 2022-05-31.

100. Mirdha, Refayet Ullah 2017-08-11. "Exporters hardly grab orders diverted from China". The Daily Star. Retrieved 2022-05-31.

101. Green Inc. Blog "Cutting Water Use in the Textile Industry." Archived 2009-07-24 at the Wayback Machine The New York Times. July 21, 2009. July 28, 2009.

102. Hollen, Norma R; Hollen, Norma R. Textiles 1988. Textiles. Internet Archive. New York: Macmillan. p. 2. ISBN 978-0-02-367530-0.

103. "What makes fabric "wrinkle-free"? Is it the weave or a special type of fiber?". Ask.yahoo.com. 2001-03-15. Archived from the original on 2012-01-17. Retrieved 2011-12-04.

104. "The Materials Science and Engineering of Clothing". Tms.org. Archived from the original on 2012-01-21. Retrieved 2011-12-04.

105. Lazarov, A 2004. "Textile dermatitis in patients with contact sensitization in Israel: A 4-year prospective study". Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology. 18 5: 531–7b. doi:10.1111/j.1468-3083.2004.00967.x. PMID 15324387. S2CID 8532195.

106. Lazarov, A; Cordoba, M; Plosk, N; Abraham, D 2003. "Atypical and unusual clinical manifestations of contact dermatitis to clothing textile contact dermatitis: Case presentation and review of the literature". Dermatology Online Journal. 9 3: 1. doi:10.5070/D30KD1D259. PMID 12952748.

107. Industriegeschichte aus dem Bergischen land in German. Accessed: 27 November 2016

108. WDR digit project. Eisengarnfabrikation in Barmen. Archived 2016-11-28 at the Wayback Machine Video 16 min in German. Accessed: 27 November 2016.

109. Choudhury, A. K. Roy 2006-01-09. Textile Preparation and Dyeing. Science Publishers. p. 138. ISBN 978–1–57808–404–3.

110. Denny, Grace G. Grace Goldena 1923. Fabrics and how to know them; definitions of fabrics, practical textile tests, classification of fabrics. The Library of Congress. Philadelphia, London, J.B. Lippincott Company. p. 103.

111. Scheman, AJ; Carroll, PA; Brown, KH; Osburn, AH 1998. "Formaldehyde-related textile allergy: An update". Contact Dermatitis. 38 6: 332–6. doi:10.1111/j.1600-0536.1998.tb05769.x. PMID 9687033. S2CID 32650590.

112. Alaee, M; Arias, P; Sjödin, A; Bergman, A 2003. "An overview of commercially used brominated flame retardants, their applications, their use patterns in different countries/regions and possible modes of release" PDF. Environment International. 29 6: 683–9. doi:10.1016/S0160-41200300121-1. PMID 12850087. Archived from the original PDF on 2012-10-28.

113. Kadolph 2009. Textiles. Pearson Education. p. 433. ISBN 978–81–317–2570–2.

114. a b Saville, B. P. 1999-01-08. Physical Testing of Textiles. Elsevier. pp. 1 to 24. ISBN 978-1-84569-015-1.

115. a b Hu, J.2008-09-09.Fabric Testing. Elsevier. pp. 1 to 15.ISBN 978-1-84569-506-4.

116. Kadolph, Sara J. 2007. Textiles. Internet Archive. Upper Saddle River, N.J. : Pearson Prentice Hall. pp. 33, 34. ISBN 978-0-13-118769-6.

117. "Micronaire - an overview | ScienceDirect Topics". www.sciencedirect.com. Retrieved 2022-05-28.

118. Houck, M. M. 2009-01-30. Identification of Textile Fibers. Elsevier. ISBN 978–1–84569-565-1.

119. Doria-archive of the Finnish National Library

120. Art-Gourds.com Archived 2008–10-13 at the Wayback Machine Traditional Peruvian embroidery production methods.

……..

11.10 Moda Kavramı Nedir?

Moda (Alm. Mode, Fr. mode, İng. clothing fashion; fashion), bir toplumda belirli bir zaman dilimi içerisinde öne çıkan giyim tarzına denir. Moda kelimesi sözlüklerde yazan kelime anlamıyla toplumun tüketim trendlerini belirleyen ve onlara neyi tüketmesi gerektiğini düşündüren tüketim anlayışı olarak tanımlanmaktadır.

Moda en genel tanımıyla değişimi ifade etmektedir. Genellikle giyim kuşamla eş anlamlı görülmesine rağmen insana dair her alanı kapsayan bir olgudur. Beğenilerdeki kısa ya da uzun vadeli değişimler moda eğilimlerini oluşturmaktadır.

Günümüzde, tekstil sektörü ve giyim ile özdeşleşen moda, Latince modo kelimesinden gelir hemen şimdi anlamı taşır. Modanın, İtalyancadaki kelime anlamı; süslenme özentisi ya da değişiklik gereksinimi veya süslenme özentisiyle toplum yaşamına giren geçici yenilik olarak geçmektedir.

İlk sentetik boyalar, 19. yüzyılın ortalarında, William Henry Perkin'in 1856'da kömür katranından elde edilen bir anilin boyası olan leylak rengi ile başlayarak keşfedildi.65Kök boyada bulunan kırmızı boya olan Alizarin, 1869'da sentetik olarak çoğaltılan ilk doğal pigmentti, 66doğal olarak yetiştirilen kökboya pazarının çökmesine yol açtı. 22 Yeni, güçlü renklere sahip anilin boyaların gelişimi hızlı bir şekilde takip edildi: 1880'de bir dizi kırmızımsı-mor, mavi, menekşe, yeşil ve kırmızı mevcut oldu. Bu boyaların yün ve ipek gibi hayvansal lifler için büyük bir afinitesi vardı. Yeni renkler solma ve solma eğilimindeydi, ancak bunlar ucuzdu ve sanayi devriminde tekstil üretiminin gerektirdiği büyük miktarlarda üretilebiliyordu. 1870'lere gelindiğinde, doğal boyarmaddelerle yapılan ticari boyama hızla yok oluyordu.(65)

Aynı zamanda, Pre-Raphaelite sanatçısı ve Arts and Crafts hareketinin kurucu figürü William Morris, kendi imalat işine, Morris & Co tasarım firmasına ek olarak boyama sanatını üstlendi. modaya uygun anilin boyalarının ürettiği renkler. Zamanının çoğunu Staffordshire boya işlerinde bitkisel materyallerle boyama süreçlerinde ustalaşarak ve eski yöntemlerin yeniden canlandırılması ya da yeni yöntemlerin keşfedilmesi için deneyler yaparak geçirdi. Bu deneylerin bir sonucu, çivit boyamayı pratik bir endüstri olarak eski haline getirmek ve genel olarak, anilinlerin ticari başarısı nedeniyle neredeyse kullanım dışı bırakılan kök boya gibi doğal boyaların kullanımını yenilemekti. Morris, yünlerin, ipeklerin ve pamukların boyanmasını, en yüksek mükemmellikteki dokuma ve baskılı kumaşların üretimi için gerekli ön hazırlık olarak gördü ve boya teknesindeki aralıksız çalışma dönemini 1875–76, tekstil üretimine 1877–78 ve özellikle halı ve goblen dokumacılığının yeniden canlanmasına odaklandığı bir dönem izledi. Güzel sanatlar olarak. Morris & Co. ayrıca sanat iğne işi olarak adlandırılan nakış stili için doğal olarak boyanmış ipekler sağladı.(67)(68)

Bilim adamları, pamuk ve keten gibi selüloz lifleri üzerinde etkili olacak ve yün ve ipek üzerinde ilk anilinlerden daha solmaz olacak yeni sentetik boyalar aramaya devam ettiler. Krom veya mordan boyalar, yünlüler için yumuşak fakat çok hızlı bir renk aralığı üretti. Bunları hayvansal lifler için asit boyalar 1875'ten itibaren ve 1880'de Almanya'da indigo sentezi izledi. İndigo üzerine yapılan çalışma, 1901'de vat boyalar adı verilen ve çok çeşitli hızlı renkler üreten yeni bir boya sınıfının geliştirilmesine yol açtı. Pamuk gibi selülozik lifler için.(69) Dispers boyalar 1923'te mevcut boyalarla renklendirilemeyen yeni selüloz asetat tekstillerini renklendirmek için tanıtıldı. Günümüzde dispers boyalar, birçok sentetikleri renklendirmenin tek etkili yoludur. Pamuk için reaktif boyalar 1950'lerin ortalarında tanıtıldı. Bu petrol bazlı sentetik boyalar hem ticari tekstil üretiminde hem de zanaat boyamada kullanılmaktadır ve doğal boyaların yerini büyük ölçüde almıştır.(69)

Amerika'da, sentetik boyalar çok çeşitli Kızılderili tekstil sanatçıları arasında popüler hale geldi; bununla birlikte, birçok tekstil koleksiyoncusu doğal boyaları sentetiklere tercih ettiğinden, doğal boyalar kullanımda kaldı. Günümüzde doğal malzemelerle boyama, genellikle el eğirme, örme ve dokumaya ek olarak uygulanmaktadır.(70) Kuzey Amerika, Afrika, Asya ve İskoç Dağlık Bölgesi'nin birçok geleneksel kültüründe yaşayan bir zanaat olmaya devam ediyor. (71)

Kaynaklar

1. Goodwin 1982, p. 11.

2. Kerridge 1988, pp. 15, 16, 135.

3. Calderin, Jay 2009. Form, Fit, Fashion. Rockport. p. 125. ISBN 978-1-59253-541-5.

4. Faizal, Elly Burhaini October 29, 2011. "Indonesia told to produce more 'green' products". The Jakarta Post. Retrieved November 9, 2011.

5. Calderin, Jay 2009. Form, Fit, Fashion. Rockport. pp.125–26 ISBN 978-1-59253-541-5.

6. Kusumawati, Nita; Budi Santoso, Agus; Sianita, Maria Monica; Muslim, Supari 2017. "Extraction, Characterization and Application of Natural Dyes from the Fresh Mangosteen Garcinia mangostana L. Peel". International Journal on Advanced Science, Engineering and Information Technology. INSIGHT - Indonesian Society for Knowledge and Human Development. 7 3: 878. doi:10.18517/ijaseit.7.3.1014.

7. Qadariyah, Lailatul; Mahfud, Mahfud; Sulistiawati, Endah; Swastika, Prima 2018. "Natural Dye Extraction From Teak Leves Tectona Grandis Using Ultrasound Assisted Extraction Method for Dyeing on Cotton Fabric". MATEC Web Conf. 156: 05004. doi:10.1051/matecconf/201815605004. Retrieved February 28, 2019.

8. a b Barber 1991, pp. 223–25.

9. Rogers, Penelope Walton, "Dyes and Dyeing". In Jenkins 2003, pp. 25–29.

10. Barber 1991, pp. 227, 237.

11. a b Barber 1991, pp. 228–29.

12. a b Goethe, Johann Wolfgang 1840. "Relation to the Technical Operations of the Dyer". Goethe's Theory of Colours. Translated by Eastlake, Charles Lock.

13. Goethe, Johann Wolfgang. "Jeremias Friedrich Gülich". Zur Farbenlehre Goethe's Theory of Coloursin German.

14. Goodwin 1982, pp. 29–31.

15. Barber 1991, pp. 235–36, 239.

16. Goodwin 1982, pp. 32–34.

17. Driessen, Kris. "Cleaning". Quilt History. Retrieved April 22, 2013.

18. Gillow & Sentence 1999, pp. 122–36.

19. Barber 1991, p. 239.

20. a b Barber 1991, p. 232.

21. a b Goodwin 1982, pp. 64–65.

22. a b Goodwin 1982, p. 65.

23. Tozer & Levitt 1983, pp. 29–30.

24. Cannon & Cannon 2002, p. 76.

25. Cannon & Cannon 2002, p. 80.

26. a b c Chancey 2005, p. 37.

27. a b c Chancey 2005, p. 51.

28. Chancey 2005, p. 66.

29. a b c d Bryan & Young 2002, p. 5.

30. Bryan & Young 2002, p. 62.

31. "Traditional knowledge of rural Japan: "ubai", carbonized plum for color fixing mordant". Satoyama Library. 28 May 2018. Retrieved 28 June 2021.

32. Victoria and Albert Museum, Sachio Yoshioka, In Search of Forgotten Colours - Sachio Yoshioka and the Art of Natural Dyeing on YouTube, katakana 紅 Beni Red safflower; carthamus tinctorius / June 2018, minutes 5:22–9:45

33. Bryan & Young 2002, p. 6.

34. a b c d "12 Plant Navajo Dye Chart, Craftperson: Maggie Begay". Bair's Indian Trading Company. Archived from the original on July 7, 2011. Retrieved January 9, 2011.

35. a b c Barber 1991, p. 233.

36. a b Goodwin 1982, pp. 60–63.

37. Roth, Harold A. "Reseda luteola". Alchemy Works. Retrieved January 8, 2011.

38. a b Goodwin 1982, p. 63.

39. Chancey 2005, p. 47.

40. Cannon & Cannon 2002, p. 110.

41. Barber 1991, p. 228.

42. a b c Chancey 2005, p. 173.

43. Goodwin 1982, p. 70.

44. Goodwin 1982, pp. 11, 70–76.

45. Kerridge 1988, pp. 166–67.

46. Goodwin 1982, pp. 107, 112.

47. Goodwin 1982, p. 60.

48. Bryan & Young 2002, p. 61.

49. Goodwin 1982, pp. 87–92.

50. Beebee, Dorothy M. November 30, 2010. "Mushrooms for Color". Retrieved January 9, 2011.

51. Beebee, Dorothy M. Fall 2008. "Miriam C. Rice and Mushrooms for Color". Turkey Red Journal. Retrieved January 9, 2011.

52. a b c Munro, John H. "The Anti-Red Shift – To the Dark Side: Colour Changes in Flemish Luxury Woollens, 1300–1500". In Netherton and Owens-Crocker 2007, pp. 56–57.

53. a b c Schoeser 2007, p. 118.

54. Barber 1991, pp. 230–31.

55. Barber 1991, p. 231.

56. a b c Munro, John H. "Medieval Woollens: Textiles, Technology, and Organisation". In Jenkins 2003, pp. 214–15.

57. Goodwin 1982, p. 56.

58. Threads In Tyme, LTD. "Time line of fabrics". Archived from the original on October 28, 2005. Retrieved January 5, 2011.

59. Behan, Jeff Spring 1995. "The bug that changed history". Boatman's Quarterly Review. Grand Canyon River Guides. 8 2. Archived from the original on 21 June 2006. Retrieved 5 January 2011.

60. Schoeser 2007, pp. 121, 248.

61. Barber 1982, p. 55.

62. Munro 2007, pp. 76–77.

63. a b c Munro 2007, pp. 87–93.

64. Boucher & Deslandres 1987, pp. 219, 244.

65. a b Thompson & Thompson 1987, p. 10.

66. Bien, Hans-Samuel; Stawitz, Josef; Wunderlich, Klaus 2000. "Anthraquinone Dyes and Intermediates". Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry. Wiley-VCH, Weinheim. doi:10.1002/14356007.a02_355. ISBN 3527306730.

67. Dictionary of National Biography 1901, "William Morris"

68. Parry 1983, pp. 36–46.

69. a b Thompson & Thompson 1987, pp. 11–12.

70. Goodwin 1982, pp. 7–8.

71. Gillow & Sentance 1999, pp. 118–19.

Kaynaklar;

1. Harry Meggos, Gıda renkleri: uluslararası bir bakış açısı, The Manufacturing Confectioner,1995, s. 59–65.

2. a b ve c tr “Gıda Renkleri Mevzuatı - tam makale - NATCOL” arşiv), NATCOL üzerine,1 Mart 2010 27 Temmuz 2016

3. The Expedition of Humphrey Clinker", Gutenberg Projesi'nde 28 Temmuz 2016

4. a ve b tr Alison Downham ve Paul Collins, “Son ve sonraki bin yılda gıdalarımızı renklendirmek”, International Journal of Food Science & Technology, cilt. 35.**Şubat 2 1**000, s. 5–22 ISSN 1365–2621, DOI 10.1046 / j.1365–2621.2000.00373.x, 27 Temmuz 2016

5. J. Walford, "Gıda Boyasının Tarihsel Gelişimi", Gıda Renklerinde Gelişmeler, Londra, Applied Science Publishers, no 1,1980, s. 1–25

6. Hastings, Robert W. "İnsan gıda yasaları", Journal of the American Medical Association, cilt.30,numara1–13,1898,s.419–421ISSN0002–9955,DOI10.1001/jama.1898.72440600019002e, 27 Temmuz 2016

7. "Yetkili renklendirme maddeleri", eur-lex.europa.eu adresinde.

8."Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin gıda katkı maddeleri hakkında bir Tüzük Önerisi"

9."Gıda maddelerinde kullanılması amaçlanan renklere ilişkin Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 30 Haziran 1994 tarihli 94/36/EC sayılı Direktifi", 30 Haziran 1994

10. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Konseyi, "Gıda maddelerinde kullanılması amaçlanan renklere ilişkin 30 Haziran 1994 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin 94/36/EC sayılı Direktifi", Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, No. L 237,1994, s. 13–29

11. "Gıda Katkı Maddeleri için Sınıf Adları ve Uluslararası Numaralandırma Sistemi", arşiv), CAC/GL 361989, codexalimentarius.net adresinde, codex Alimentarius,1989 14 Eylül 2008, s. 1–35

12. Wilens TE, Biederman J, Spencer TJ. Yaşam boyu dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu. Yıllık Tıp İncelemesi, 2002:53:113–131

13. MTA Kooperatif Grubu. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu DEHB için 14 aylık randomize bir klinik tedavi stratejisi denemesi. Genel Psikiyatri Arşivi, 1999;56:1073–1086

14. Avrupa Tüketici Sendikaları Bürosu, BEUC ve diğer 41 kuruluş, Komisyon Üyesi Vassiliou'yu altı gıda boyasını yasaklamaya çağırıyor, PDF), basın açıklaması, 10 Nisan 2008.

15. D. McCann, A. Barrett, A. Cooper, D. Crumpler, L. Dalen, K. Grimshaw, E. Kitchin, K. Lok, L. Porteous ve E. Prince, "Gıda katkı maddeleri ve hiperaktif davranış 3- topluluktaki ve 8/9 yaşındaki çocuklar: randomize, çift kör, plasebo kontrollü bir çalışma”, The Lancet, cilt. 370, numara 9598, 2007, s. 1560–1567 DOI10.1016/S0140–67360761306-3

16. Avrupa ajansı hiperaktivite ve gıda katkı maddeleri arasındaki bağlantıları reddediyor bmj.com web sitesinde

17. Gıda boyası Kırmızı 2G E128 kullanımını askıya alan acil durum önlemleri hakkında 26 Temmuz 2007 tarihli EC 884 \2007 sayılı Komisyon Yönetmeliği, Avrupa Birliği Resmi Gazetesi, L 195, s. 8–9.

18. “GIDALAR”, webgate.ec.europa.eu adresinde 12 Nisan 2016

19. “GIDALAR”, webgate.ec.europa.eu adresinde 12 Nisan 2016

20."Renklendirici E101 - Riboflavins, Riboflavin 5'-fosfat, Vitamin B2", katkı maddeleri - alimentaries.net'te 12 Nisan 2016

21. "E102 - Tartrazin boya" arşiv), adjuvants -alimentaires.net'te 12 Nisan 2016

22. "E104 boya - Kinolin sarısı, Kinolin sarısı", adjuvants -alimentaires.net'te 12 Nisan 2016

23. ”E105 boya - Sabit sarı", adjuvants -alimentaires.net'te 12 Nisan 2016

24. "E110 renklendirme maddesi - Güneşli sarı FCF, Turuncu sarı S", adjuvants - alimentaires.net'te12 Nisan 2016

25. "E122 boya - Azorubin, Karmoisin" arşiv), adjuvants -alimentaires.net'te 13 Nisan 2016

26. "EFSA azo gıda boyalarının yeniden değerlendirmesini tamamlıyor ve amaranth için ADI'yi azaltıyor", efsa.europa.eu adresinde 13 Nisan 2016

27. E124 renklendirici ajan - Ponceau 4R, Cochineal red A "arşiv), alimentaires - additives.net'te 13 Nisan 2016

28. "E127 - Eritrosin boya", katkı maddeleri -alimentaries.net'te 13 Nisan 2016

29. "Gıda katkı maddesi olarak Allura Red AC'nin E 129 yeniden değerlendirilmesi üzerine Bilimsel Görüş", efsa.europa.eu adresinde 13 Nisan 2016

30."Renklendirici E132 - Indigotine, Indigo carmine", adjuvants -alimentaires.net'te 13 Nisan 2016

31. "Bir gıda katkı maddesi olarak Brilliant Blue FCF'nin E 133 yeniden değerlendirilmesine ilişkin Bilimsel Görüş", efsa.europa.eu adresinde 13 Nisan 2016

32. "E142 boya - Yeşil S, Parlak yeşil BS, Yeşil lissamin", adjuvants -alimentaires.net'te 15 Nisan 2016

33.↑"Altı öncelikli gıda rengini yeniden değerlendirmek için verilerin mevcudiyeti hakkında bilgi talebi" arşivPDF), su ec.europa.eu,9 Şubat 2015 danıştı15 Nisan 2016

34.↑"Gıda katkı maddesi olarak karamel renklerinin E 150 a,b,c,d yeniden değerlendirilmesine ilişkin Bilimsel Görüş" arşiv), efsa.europa.eu adresinde erişim adresi15 Nisan 2016

35. "EFSA, üç gıda rengine ilişkin güvenlik değerlendirmelerini yayınlıyor", efsa.europa.eu adresinde 5 Nisan 2016

36. "E154 boya - Kahverengi FK" arşiv), adjuvants -alimentaires.net'te 15 Nisan 2016

37. "E155 renklendirici - Brown HT, Chocolate brown HT", adjuvants-alimentaires.net adresinde 15 Nisan 2016

38. Daha yüksek dönüş: a ve b " Boya E160a - Karotenler beta-, Provitamin A", katkı maddeleri - alimentaries. net'te 14 Nisan 2016

39. "E160b boya - Annatto, Bixin, Norbixin", adjuvants-alimentaires.net adresinde 14 Nisan 2016

40. "E160d boya - Likopenler" arşiv), adjuvants -alimentaires.net'te 14 Nisan 2016

41. "ADI'nin yeniden değerlendirilmesi ve β-apo-8′-karotenalin E 160e rafine maruziyet değerlendirmesi hakkında Bilimsel Görüş", efsa.europa.eu adresinde15 Nisan 2016

42. "E160f boya - beta-apo-8'-karotenoik asidin etil esteriC30", adjuvants- alimentaires.net'te15 Nisan 2016

43. "E161c boya - Cryptoxanthine, Kryptoxanthine ksantofiller", sur adjuvants-alimentaires.net erişim adresi17 Nisan 2016

44. "Renklendirici E161g - Canthaxanthin ksantofiller", katkı maddeleri -alimentaries.net'te 17 Nisan 2016

45. "E161i boya - Citranaxanthin ksantofiller", adjuvants -alimentaires.net'te 17 Nisan 2016

46. "E163 boya - Antosiyaninler, Antosiyaninler, Üzüm kabuğu özü", adjuvants - alimentaires.net'te Nisan 2016

47. "E175 boya - Altın, Aurum", adjuvants -alimentaires.net'te 25 Mayıs 2016

……..

YAZARIN NOTU; MAYA'LARDAN GÜNÜMÜZE KARMİN KIRMIZISI

Dactylopius coccus, Dactylopiidae ailesinden değişik kaktüslerde asalak olarak yaşamını sürdüren bir böcek türüdür.

Amerika Birleşik Devletleri

Ocak 2006'da, Amerika Birleşik Devletleri Gıda ve İlaç Dairesi FDA, karmin içeren gıda ürünlerinin içerik etiketinde adıyla listelenmesini gerektiren bir teklifi değerlendirdi.[12)] Ayrıca FDA'nın karminden türetilen renklendiriciler içeren reçeteli ilaçların içerik etiketlerini ayrı olarak gözden geçireceği de açıklandı. Center for Science in the Public Interest'in, karminin böceklerden türetildiğini ve ciddi alerjik reaksiyonlara ve anafilaktik şoka neden olabileceğini açıkça belirtmek için bileşen etiketlerini zorunlu kılmaya çağıran bir talep FDA tarafından reddedildi.[13)14)] Gıda endüstrileri, etikete "böcek bazlı" yazma fikrine şiddetle karşı çıktı ve FDA, "karmine" izin vermeyi kabul etti.[15)]

Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nde, gıdalarda karmin kullanımı, Avrupa Komisyonu'nun genel olarak gıda katkı maddelerini[16)17)] ve özel olarak gıda boyalarını[18)] düzenleyen direktifleri kapsamında düzenlenir. "Kırmızık", Karminik asit, Karminler, Doğal Kırmızı 4 ve katkı maddesi olarak E 120 AB onaylı gıda katkı maddeleri listesi adı altında listelenir.[19)] Gıda boyalarını yöneten direktif, karmin kullanımını yalnızca belirli gıda grupları için onaylar[20)] ve izin verilen veya kuantum satis ile sınırlayan maksimum miktarı belirtir. Gıda etiketlemesine ilişkin 2000/13/EC AB Direktifi,[21)] karminlerin tüm gıda katkı maddeleri gibi katkı kategorisi ve listelenen adı veya katkı numarası ile ürünün satıldığı pazarların yerel dillerinde "Gıda boyası carmines" veya "Gıda boyası E 120" olarak gıda ürününün içerik listesine dahil edilmesini zorunlu kılar. Bu madde artık kamu malı olan bir yayından alınan metni içeriyor: Chisholm, Hugh, Ed. 1911. "Carmine". Encyclopædia Britannica 11. bas.. Cambridge University Press

Greenfield, Amy Butler 2005. A perfect red: Empire, espionage, and the quest for the color of desire. New York: HarperCollins. ISBN 978–0–06–052275–9.

Kaynaklar

1. Dapson, R. W; Frank, M.; Penney, D. P.; Kiernan, J. A. 2007. "Revised procedures for the certification of carmine C.I. 75470, Natural red 4 as a biological stain". Biotechnic & Histochemistry. 82 1: 13–15. doi:10.1080/10520290701207364. PMID 17510809.

2. Mackenzie, D. 1971. A Concise Pahlavi Dictionary. Oxford University Press. ss. 50–51.

3. Purinton, N., & Watters, M. 1991. A Study of the Materials Used by Medieval Persian Painters. Journal of the American Institute for Conservation, 302, 125–144.

4. "Online Etymology Dictionary". Etymonline.com. 20 Kasım 2004 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

5. Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry. Weinheim: Wiley-VCH. doi:10.1002/14356007.a20_371.

6. "Important Dates in Fabric History". Time Line of Fabric Information. Threads In Tyme. 23 Ağustos 2004 tarihinde kaynağından arşivlendi.

7. "E-numbers: E120: Carmine, Carminic acid, Cochineal". Food-Info.net. 30 Haziran 2006 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

8. Bisulca, Christina 2008. "UV-Vis-NIR reflectance spectroscopy of red lakes in paintings" PDF. 9th International Conference on NDT of Art. ndt.net. 24 Temmuz 2012 tarihinde kaynağından PDF arşivlendi. Erişim tarihi: 19 Haziran 2013.

9. Schweppe, H.; Roosen-Runge, H. 1986. "Carmine – Cochineal Carmine and Kermes Carmine". Feller, R. L. Ed.. Artists' Pigments: A Handbook of Their History and Characteristics. 1. Oxford University Press. ss. 255–298.

10. Tintoretto, Portrait of Vincenzo Morosini 26 Aralık 2015 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi., at ColourLex

11. Plesters, Joyce 1980. "Tintoretto's Paintings in the National Gallery". National Gallery Technical Bulletin. 4: 32–47. JSTOR 42616257.

12. Docket No. 1998P–0724, formerly 98P–0724; RIN 0910–AF12. Listing of Color Additives Exempt From Certification; Food, Drug, and Cosmetic Labeling: Cochineal Extract and Carmine Declaration 26 Ocak 2021 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi.

13. "FDA Urged Improve Labeling of or Ban Carmine Food Coloring". Cspinet.org. 24 Ağustos 1998. 2 Ekim 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

14. "Bug-Based Food Dye Should Be Exterminated, Says CSPI". Cspinet.org. 1 Mayıs 2006. 2 Haziran 2006 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

15. "Summary of Color Additives for Use in the United States in Foods, Drugs, Cosmetics, and Medical Devices". US Food & Drug Administration. November 2017. 12 Haziran 2019 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 10 Ağustos 2020.

16. "Food Additives in Europe". Foodlaw.rdg.ac.uk. 24 Aralık 2002 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

17. "Archived copy" PDF. 23 Ocak 2007 tarihinde kaynağından PDF arşivlendi. Erişim tarihi: 2 Ocak 2007.

18. "European Parliament and Council Directive 94/36/EC of 30 June 1994 on colours for use in foodstuffs" PDF. Food Safety authority of Ireland. 5 Ekim 2013 tarihinde kaynağından PDF arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

19. "Food Standards Agency - Current EU approved additives and their E Numbers". Food.gov.uk. 14 Mart 2012. 2 Mayıs 2006 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 4 Ekim 2013.

20. a list of approved uses is included in Annexes I and III of EU-Directive 94/36 15 Ekim 2013 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi.

21. "Archived copy" PDF. 8 Aralık 2006 tarihinde kaynağından PDF arşivlendi. Erişim tarihi: 2 Ocak 2007.

Kaynaklar

1. A History of Cosmetics from Ancient Times. Online: http://www.cosmeticsinfo.org/Ancient-history-cosmetics.

2. Makeup History Timeline. Online: https://www.artisbrush.com/makeup-history-summary/.

3. Wikipedia, Kohl cosmetics. https://en.wikipedia.org/wiki/Kohl_cosmetics.

4. A brief history of cosmetics 2: Dark Ages to mid-20th century. Online: http://barefacedtruth.com/2012/01/25/cosmetics-through-history-part-2-dark-ages-to-mid-20th-century/.

5. Wikipedia, History of cosmetics. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_cosmetics.

6. Wikipedia, Aqua Tofana. https://en.wikipedia.org/wiki/Aqua_Tofana.

7. Aqua Tofana. Online: https://www.academia.edu/29668795/Aqua_Tofana.

8. Chloe Sorvino, "Why The $445 Billion Beauty Industry Is A Gold Mine For Self-Made Women",Forbes,May18,2017.Online:https://www.forbes.com/sites/chloesorvino/2017/05/18/self-made-women-wealth-beauty-gold-mine/#75f23ca92a3a.

9. Whiterskin: Safe & effective skin lightening. History lesson: lead, mercury and leeches were used to whiten complexions in the 1400s. Online: https://whiterskin.info/history-lesson-lead-mercury-and-leeches-were-used-to-whiten-complexions-in-the-1400s/.

10. Wikipedia, Ohaguro. https://en.wikipedia.org/wiki/Ohaguro.

https://www.sutori.com/en/story/a-colorful-history-of-cosmetics
Uj2mNkuHxozhQt63TY1xm9NC

13.3 Kozmetik Kimyası ve Renkler

Kozmetikler, doğal kaynaklardan veya sentetik olarak oluşturulmuşlardan türetilen kimyasal bileşiklerin karışımlarından oluşur.1Kozmetiklerin çeşitli amaçları vardır. Kişisel bakım ve cilt bakımı için tasarlananlar, vücudu veya cildi temizlemek veya korumak için kullanılabilir. Bir kişinin görünüşünü geliştirmek veya değiştirmek için tasarlanmış kozmetikler, kusurları gizlemek, kişinin doğal özelliklerini kaşlar ve kirpikler gibi geliştirmek, bir kişinin yüzüne renk katmak veya yüzün görünümünü tamamen farklı bir yüze benzeyecek şekilde değiştirmek için kullanılabilir. Kozmetikler vücuda koku katmak için de tasarlanabilir. Kozmetik renk, hayatı renkler ve pozitiflikle doldurmanın harika bir yoludur. Kozmetikler arasında göz farları, rujlar, tırnak boyaları ve çok daha fazlası bulunur. Kozmetik renklendiriciler, kozmetik pigmentler ve boyalardan üretilir.

13.4 Kozmetik Malzemeleri

Kozmetik çocukluktan sonra gelir, ancak gıda maddelerinden hazırlanır. Kozmetiklerde Başlangıcından bitmiş ürüne kadar çok sevilen elde edilen canlı renkler kullanılır. (1)

CC BY-SA 3.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=500950, Kozmetik ürünler

Bitirme Tozu; Bitirme tozu esas olarak ince çizgileri ve gözenekleri en aza indirmek için kullanılır. Makyajı tamamlamak için son ürün olarak kullanılan cilt dokusunu düzeltebilir ve kusurları ortadan kaldırabilir.45Günümüzde yüz pudralarında toksik ve zararlı kimyasallar nadirdir.46Modern pudralar, emicilikleri nedeniyle kusurları gizleyebilen ve cildi pürüzsüzleştiren bileşenler içerir.47

Yüz pudrası yapmak için kullanılan en yaygın bileşenler aşağıdakileri içerir.

Bileşen	Tamamlayıcı Bileşen	Diğer isimler
Silica[48)]	Silica oxide[49)]	Kuartz, Silicic oxide, Kristalize silica, pure silica, silicea, silica
Nişasta[1)]	Polymeric carbohydrate[50)]	Amil
Talk[46)]	Silicate mineral[51)]	Fransız tebeşiri [46)]
Dimethicone[48)]	Polymer, silicone[52)]	PDMS, dimethylpolysiloxane, E900
Zirconium silicate[1)]	Zircon[53)]	Zircon, zirconium orthosilicate
Çinko oxide[47)]	Zincite[54)]	Zinc white, calamine, philosopher's wool, Chinese white, flowers of zinc
Titanium dioxide[47)]	Rutile and anatase[55)]	Titanium oxide, titania, rutile, anatase, brookite
Kaolin[48)]	Silicate, oxygen, alumina octahedra[56)]	Kaolinite
Magnesium Carbohydrate[48)]	Magnesium and carbonate salt[57)]	Magnesite

Kaynaklar

1. a b c Kirk-Othmer. 2012. Kirk-Othmer Chemical Technology of Cosmetics. Hoboken: Wiley. ISBN 978–1–118–51898–4. OCLC 823726450.

2. a b Stewart, S. 2016. Painted faces: a colourful history of cosmetics. Stroud, Gloucestershire: Amberley Publishing. p. 66. ISBN 978–1–4456–5399–0. OCLC 1021835636.

3. Kilkeary, A.M. "Where Did Face Powder Come From? | Makeup.com by L'Oréal". makeup.com. Retrieved 22 May 2020.

4. a b c Walter, P; Martinetto, P; Tsoucaris, G.; Brniaux, R.; Lefebvre, M. A.; Richard, G.; Talabot, J; Dooryhee, E. February 1999. "Making make-up in Ancient Egypt". Nature. 397 6719: 483–484. Bibcode:1999Natur.397..483W. doi:10.1038/17240. ISSN 0028–0836. S2CID 4422845.

5. a b c Eldridge, L. 2015. Face Paint: the story of makeup. Abrams Image. p. 43. ISBN 978–1–4197–1796–3. OCLC 943052433.

6. a b Little, B. 22 September 2016. "Arsenic Pills and Lead Foundation: The History of Toxic Makeup". National Geographic News. Retrieved 22 May 2020.

7. Håland, E. J. 2014. Rituals of death and dying in modern and ancient Greece: writing history from a female perspective. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. p. 502. ISBN 978–1–4438–6859–4. OCLC 892799127.

8. Jones, John Ellis October 1982. "The Laurion Silver Mines: A Review of Recent Researches and Results". Greece and Rome. 29 2: 169–183. doi:10.1017/s0017383500027522. ISSN 0017–3835. S2CID 162576196.

9. Bradley, Patrick J; Xenophon; Pomeroy, Sarah B. 1999. "Xenophon: Oeconomicus: A Social and Historical Commentary". The Classical World. 92 5: 477. doi:10.2307/4352336. ISSN 0009–8418. JSTOR 4352336.

10. McClure, Laura. 2014. Courtesans at Table: Gender and Greek Literary Culture in Athenaeus. Taylor and Francis. ISBN 978–1–317–79415–8. OCLC 871224539.

11. Panas, Marios; Poulakou-Rebelakou, Effie; Kalfakis, Nicoalos; Vassilopoulos, Dimitrios September 2012. "The Byzantine Empress Zoe Porphyrogenita and the quest for eternal youth: Empress Zoe's quest for eternal youth". Journal of Cosmetic Dermatology. 11 3: 245–248. doi:10.1111/j.1473–2165.2012.00629.x. PMID 22938012. S2CID 25156633.

12. a b c OLSON, KELLY 2009. "Cosmetics in Roman Antiquity: Substance, Remedy, Poison". The Classical World. 102 3: 291–310. ISSN 0009–8418. JSTOR 40599851.

13. a b Corbishley, M 2003. Illustrated encyclopedia of ancient Rome. Los Angeles, CA: J. Paul Getty Museum. p. 46. ISBN 0–89236–705–9. OCLC 54950064.

14. 21 April 2018. "How cosmetics were created in ancient China – Chinadaily.com.cn". www.chinadaily.com.cn. Retrieved 22 May 2020.

15. a b Sherrow, V 2001. For appearance' sake: the historical encyclopedia of good looks, beauty, and grooming. Phoenix, Ariz.: Oryx Press. p. 75. ISBN 1–57356–204–1. OCLC 44461780.

16. Schafer, Edward H. 1956. "The Early History of Lead Pigments and Cosmetics in China". T'oung Pao. 44 1: 413–438. doi:10.1163/156853256x00135. ISSN 0082–5433.

17. Polack, G 2015. The Middle Ages unlocked: a guide to life in Medieval England, 1050–1300. Kania, Katrin,, Chadwick, Elizabeth, 1957–. Stroud, Gloucestershire: Amberley Publishing Limited. ISBN 978-1-4456-4583-4. OCLC 918398645.

18. "Little-Known or Unknown Facts Regarding Queen Elizabeth I's Death". Royal Museums Greenwich. 1 March 2018. Retrieved 22 May 2020.

19. a b Hernandez, Gabriela 2011. Classic beauty: the history of make-up. Atglen, PA. p. 146. ISBN 978–0–7643–3690–4. OCLC 730404983.

20. Haughton, Neil 13 December 2004. "Perceptions of beauty in Renaissance art". Journal of Cosmetic Dermatology. 3 4: 229–233. doi:10.1111/j.1473–2130.2004.00142.x. ISSN 1473–2130. PMID 17166111. S2CID 16948165.

21. Karim-Cooper, Farah 2006. Cosmetics in Shakespearean and Renaissance drama. Edinburgh: Edinburgh University Press. ISBN 978–0–7486–2712–7. OCLC 173357186.

22. Krause, A 26 April 2019. "What the ideal face of makeup looked like over the last 100 years". Insider. Retrieved 25 May 2020.

23. a b c Blanco, José F; Doering, Mary D; Hunt-Hurst, Patricia; Lee, Heather Vaughan 2016. Clothing and fashion: American fashion from head to toe. Santa Barbara, California. ISBN 978–1–61069–309–7. OCLC 904505699.

24. Roberts, Blain. 2014. Pageants, parlors, and pretty women: race and beauty in the twentieth-century South. Chapel Hill. p. 77. ISBN 978–1–4696–1557–8. OCLC 873805982.

25. a b Nittle, Nadra 23 January 2018. "Before Fenty: Over 100 Years of Black Makeup Brands". Racked. Retrieved 27 May 2020.

26. "Everett Overto, Head of Oldest Cosmetic Co., Dies". Jet. 17: 19. 11 February 1960 – via Google Books.

27. Nittle, Nadra 15 February 2019. "Meet Annie Turnbo Malone, the hair care entrepreneur Trump shouted out in his Black History Month proclamation". Vox. Retrieved 27 May 2020.

28. Davis, L. C. 2013. African American women's use of cosmetics products in relation to their attitudes and self-identity. Ames, Iowa: Iowa State University. p. 10.

29. a b c McEuen, Melissa A. 2011. Making war, making women: femininity and duty on the American home front, 1941–1945. Athens: University of Georgia Press. p. 46. ISBN 978–0–8203–3758–6. OCLC 740435950.

30. Ramsbrock, Annelie 2015. The Science of Beauty. New York: Palgrave Macmillan US. p. 117. doi:10.1057/9781137523150. ISBN 978–1–349–50428–2.

31. a b Mulvey, L 2013. Fetishism and Curiosity: Cinema and the Mind's Eye 2nd ed.. Basingstoke: Palgrave Macmillan. ISBN 978–1–137–45113–2. OCLC 927490893.

32. Marsh, Madeleine 2014. Compacts and cosmetics: beauty from Victorian times to the present day. Barnsley. p. 157. ISBN 978–1–4738–2294–8. OCLC 894638928.

33. a b Hyde, Nina S. 9 July 1977. "The Beautiful Billion-Dollar Business of Black Cosmetics". Washington Post. ISSN 0190–8286. Retrieved 25 May 2020.

34. Kilkeary, A. M. 27 June 2018. "Where Did Face Powder Come From? | Makeup.com by L'Oréal". makeup.com. Retrieved 28 May 2020.

35. Mischa 27 April 2015. "The chemistry of cosmetics". Curious. Retrieved 25 May 2020.

36. Oyster, Carol K; Stange, Mary Zeiss; Sloan, Jane 2011. The multimedia encyclopedia of women in today's world. Thousand Oaks, Calif. p. 346. ISBN 978–1–4129–9596–2. OCLC 698749519.

37. Gough, Brendan; Hall, Matthew; Seymour-Smith, Sarah 2014, Roberts, Steven ed., "Straight Guys Do Wear Make-Up: Contemporary Masculinities and Investment in Appearance" PDF, Debating Modern Masculinities: Change, Continuity, Crisis?, Palgrave Macmillan UK, pp. 106–124, doi:10.1057/9781137394842_7, ISBN 978–1–137–39484–2

38. Young, S 22 February 2017. "Everything you need to know about face powders". The Independent. Retrieved 25 May 2020.

39. Shapouri, B 10 July 2015. "What Is "Baking" and Do You Need It in Your Life?". Glamour. Retrieved 28 May 2020.

40. a b Trotter-James, B 2008. Facial Accents: The Awakening of a New You. Bloomington, Indiana: AuthorHouse. p. 23. ISBN 9781434397652.

41. a b c "Everything you need to know about face powders". The Independent. 22 February 2017. Retrieved 19 April 2020.

42. a b Frangie, Catherine M. 2012. Milady standard cosmetology 2012 ed.. Clifton Park, NY: Cengage Learning, Milady Publishing Company. pp. 760–761. ISBN 978–1–4390–5930–2. OCLC 756742067.

43. Cruz, T.V; Vicente, G.C.; Basbas, L.D. 2007. Learning and Living in the 21st Century. Manila, Philippines: Rex Book Store. p. 137. ISBN 978–971–23–4791–7.

44. a b Ricapito, Maria. "What's Up With Mineral Makeup?". WebMD. Retrieved 26 May 2020.

45. a b Mohiuddin, A. K. 2019. "Modern Age Cosmetics: An Extensive Review". Research and Advances in Pharmacy and Life Sciences. doi: 47–92 – via MAT Journals.

46. a b c Winter, R 2010. A consumer's dictionary of cosmetic ingredients: complete information about the harmful and desirable ingredients found in cosmetics and cosmeceuticals 6th ed.. New York: Three Rivers Press. ISBN 978–0–307–49459–7. OCLC 427404453.

47. a b c Blumenthal, Deborah 28 October 1984. "Beauty; a Dusting of Powder". The New York Times. ISSN 0362–4331. Retrieved 26 May 2020.

48. a b c d "Face Powders | Cosmetics Info". cosmeticsinfo.org. Retrieved 26 May 2020.

49. Iler, Ralph K. 1979. The chemistry of silica: solubility, polymerization, colloid and surface properties, and biochemistry. New York: Wiley. ISBN 0–471–02404-X. OCLC 4492856.

50. Brown, William Henry; Poon, Thomas 2005. Introduction to organic chemistry. Hoboken, NJ: Wiley. ISBN 0-471-44451-0. OCLC 57452895.

51. "Talc". Minerals Education Coalition. Retrieved 26 May 2020.

52. Stringer, D. A. 1994. Linear polydimethylsiloxanes: viscosity 10–10,000 centistokes: CAS No. 63148–62–9. ECETOC. OCLC 31528853.

53. Patnaik, Pradyot. 2003. Handbook of inorganic chemicals. New York: McGraw-Hill. ISBN 0–07–049439–8. OCLC 50252041.

54. Völz, Hans G; Kischkewitz, Jürgen; Woditsch, Peter; Westerhaus, Axel; Griebler, Wolf-Dieter; De Liedekerke, Marcel; Buxbaum, Gunter; Printzen, Helmut; Mansmann, Manfred 15 December 2006, "Pigments, Inorganic", in Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA ed., Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry, Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, pp. a20_243.pub2, doi:10.1002/14356007.a20_243.pub2, ISBN 978–3–527–30673–2

55. "Titanium Statistics and Information". www.usgs.gov. Retrieved 26 May 2020.

56. Deer, W. A. William Alexander 1992. An introduction to the rock-forming minerals. Howie, R. A. Robert Andrew, Zussman, J. 2nd ed.. Harlow, Essex, England: Longman Scientific & Technical. ISBN 0–470–21809–6. OCLC 24108276.

57. Seeger, Margarete; Otto, Walter; Flick, Wilhelm; Bickelhaupt, Friedrich; Akkerman, Otto S. 15 October 2011, "Magnesium Compounds", in Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA ed., Ullmann's Encyclopedia of Industrial Chemistry, Wiley-VCH Verlag GmbH & Co. KGaA, pp. a15_595.pub2, doi:10.1002/14356007.a15_595.pub2, ISBN 978–3–527–30673–2

13.12.4 KREMLER

Bir krem, genellikle cilde uygulama için bir hazırlıktır. Kremler, yarı katı yağ ve su emülsiyonlarıdır. İki tipe ayrılırlar: sürekli bir su fazında dağılmış küçük yağ damlacıklarından oluşan su içinde yağ O/W kremleri ve küçük sıvılardan oluşan yağ içinde su W/O kremleri. Kremlerin dört ana bileşeni vardır:2), Su, Sıvı yağ, Emülgatör, Koyulaştırıcı ajan.

https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=37898285, Krem

Göz farı genellikle fırça, sünger veya parmaklarla uygulanır. Farklı uygulama teknikleri ve efektleri için farklı fırçalar kullanılabilir, örneğin göz farı üzerine paketleme, karıştırma, bulaşma veya göz farı dumanı çekme veya rengi hassas bir şekilde uygulama veya göz altına renk uygulama gibi. Düz fırçalar tipik olarak göz farını göz kapaklarına paketlemek için kullanılırken, göz farlarını karıştırmak için kabarık, konik uçlu fırçalar kullanılır. Yoğun veya açılı kıllara sahip daha küçük fırçalar, hassas işler için kullanışlıdır.

KAYNAKLAR

1. Goins, Liesa. "The Makeup of Makeup: Decoding Eye Shadow". WebMD. Retrieved 2022–06–07.

2. "Cleopatra's Eye Makeup Warded Off Infections?". Science. 2010–01–15. Retrieved 2022–06–07.

3. "Ophthalmology of the Pharaohs: Antimicrobial Kohl Eyeliner in Ancient Egypt". Discover Magazine. Retrieved 2022–06–07.

4. "The Subtle Appeal of Glossy, Nearly Naked Eyelids". New York Times Style Magazine. Retrieved 2022–07–03.

5. Lucas, A 1930. "Cosmetics, Perfumes and Incense in Ancient Egypt". The Journal of Egyptian Archaeology. **16**: 41–53. doi:10.1177/030751333001600112. S2CID 192224535.

6. "Ophthalmology of the Pharaohs: Antimicrobial Kohl Eyeliner in Ancient Egypt". Discover Magazine. Retrieved 2022–06–07.

7. Eldridge, Lisa 13 October 2015. Face paint: the story of makeup. New York. p. 202. ISBN 978–1–4197–1796–3.

8. "The Sunday Star, Washington DC". No. May 4, 1919. Retrieved 1 January 2021.

9. "Vogue". February 1, 1922: 100.

10. "Vogue". September 1, 1932: 91.

11. "The Makeup of Makeup: Decoding Eye Shadow". WebMD. Retrieved 27 December 2020.

12. "The Chemistry of Eyeshadow". ChemistryIsLife.com. Retrieved 27 December 2020.

13. "How to make eye shadows – ultimate guide". DIY Beauty Base. 17 March 2018. Retrieved 27 December 2020.

13.12.6 GÖZ KALEMİ

Göz kalemi veya göz kalemi, gözleri tanımlamak için kullanılan bir kozmetiktir. Göz çevresine uygulanır. Genellikle çeşitli estetik etkiler yaratmak için kullanılır.

Karanlık Çağlar boyunca, kızıl saçın sözde büyücülük sembolü olduğu düşünülüyordu. Ancak Kraliçe I. Elizabeth iktidara geldiğinde kızıl saçları moda oldu. Bazı zengin bayanlar, kokusu hiç hoş olmayan safran ve kükürt karışımı ile Kraliçe'nin rengini elde etmeye çalıştı.

9. Viking Zamanlarında Keçi Yağı

Viking çağında, saçlarını boyama olasılığı çok daha yüksek olan erkeklerdi. Viking savaşçılarının kalıntıları, sakallarını hafifletmek ve kızarmak için kül suyu adı verilen bir tür güçlü temel sabun kullandıklarını ortaya koyuyor. Lye, keçi yağı ve küllerinden yapılır.

Kaynaklar

1 Borowska S ve Brzoska M. 2015 Kozmetikte metaller: insan sağlığına etkileri. J appl toksikol. 356:551–72.

2 Kim K et al. 2016 Kişisel saç boyasının kullanımı ve insan sağlığına etkileri. Çevre İnt. 89–90:222–7.

3 Kumar A ve Madan A. 2014 Renk katkı maddeleri: Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Avustralya ve Hindistan'da yasama perspektifi. Int j pharm compd. 194:293–300.

4 Lores M et al. 2016 Pozitif kozmetik içerik listeleri: düzenleyici ve güvenlik kontrolleri için analitik metodoloji - bir inceleme. Anal chim acta. 7915:1–26.

5 Loretz L et al. 2005 Kozmetik ürünler için maruziyet verileri: ruj, vücut losyonu ve yüz kremi. Gıda kimyasal toksikol. 432:279–291

6 Nanthini U et al. 2016 Kozmetikte doğal pigmentler - geçmişten günümüze. Uluslararası dergi eczane bilimi ve iş adamı. 46:7–14.

13.14 BEDEN BOYAMA

Beden boyama insanlık tarihinin en başından berii var olan bir uygulama gibi görünmektedir. Hindistanlılar, Japonlar, Amerika Yerlileri ve Afrika'daki bazı kabileler dövmeyi bir süs olarak yapmış olsalar da birçok toplumda dövmenin hastalıklara ve kötü ruhlara karşı koruyucu bir tılsım nazarlık olarak uygulandığı bilinmektedir. Bireyin toplumdaki konumunu köle, efendi, ergen, işçi, asker vurgulamak için kullanıldığı görülmektedir.1Dövme, uygulaması Neolitik dönemden **beri** insan toplumunda kanıtlanmış olan, deri üzerinde yapılan kalıcı bir dekoratif ve/veya sembolik tasarımdır. Başlangıçta, çoğunlukla Hindistan mürekkebi veya kömür veya don yağı bazlı mürekkeplerle yapıldı. Günümüzde daha çok sentetik pigmentler içeren mürekkepler söz konusudur. Farklı renklerde mürekkepler ve hatta sadece siyah ışığa tepki veren şeffaf mürekkepler vardır bu tür dövmelere "UV" veya " Blacklight" dövme denir. Dövme, bir tür vücut modifikasyonu olarak kabul edilir. Dövme tekniği, mürekkebin iğneler veya sivri uçlu nesneler kullanılarak deri altına enjekte edilmesinden oluşur. Mürekkep, dermis ve epidermis arasında derinin altında birikir. Delinmenin derinliği cilt tipine ve vücut bölgelerine bağlı olarak 1 ila 4 mm arasında değişmekte olup, en kalın bölgeler sırt, dirsek ve dizlerdedir.

Buna ek olarak, moda etkisi küreselleşme eğilimindedir ve birçok genç eski fikirleri değiştirir, bu da giderek daha fazla insanın dövme yaptırmasına veya dövmeyi daha iyi kabul etmesine neden oldu (104). 2003 yılında, yaşları 11 ile 19 arasında değişen Fransızların %31'i dövme yaptırmaktan hoşlandıklarını belirlendi. Harris Polls enstitüsünün yaptığı bir ankete göre, 2008'de 40 milyon Amerikalı dövme yaptırdı, bu da nüfusun %16'sını temsil ediyor. (106)

IFOP enstitüsü (107). O zamandan beri, sayılar önemli ölçüde arttı: Harris Enstitüsü 2012'de Amerika Birleşik Devletleri hakkında yeni bir anket yayınladı: Amerikan nüfusunun %21'inin bir veya daha fazla dövmesi var, bu 2008 çalışmasına kıyasla beş puanlık bir artış gerçekleşmiştir (108).

13.15.10 Fransa'da Mondial du dövme

World Tattoo 109 1999'da kuruldu, ancak dövme sanatçısı Tin-Tin 110 sayesinde 2013'te yıllık bir toplantı haline geldi. Bu etkinlik Fransa genelinde gerçekleşir ve aynı zamanda konserlerden oluşur. Üç gün boyunca, dünyanın her yerinden hem modern hem de atalardan kalma teknikleri kullanan dövme sanatçıları vardır (111).

Kaynaklar

1. a ve b “Dövme siyah ışık veya siyah ışık” arşiv), tattoosfrance.com'da, 5 Mart 2011 2 Eylül 2011

2. Fransız Akademisi, Fransız Akademisi Sözlüğü, cilt. 2, JJ Smiths,1798, s. 634

3. Émile Littré, Fransızca Sözlük “Littré”, Paris, Hachette Livre ,1863

4. Ewen Callaway, " Dünyanın en eski dövmeleri kurumdan yapıldı ", New Scientist,15 Temmuz 2009 ISSN 0262-4079,

5. tr Renée Friedmana, Daniel Antoine, SahraTalamo, Paula J. Reimer, John H. Taylor, Barbara Wills, Marcello A. Mannino, "Predynastic Egypt'ten doğal mumyalar dünyanın en eski figürlü dövmelerini ortaya çıkarıyor ", Journal of Archaeological Science, Mart 2018 DOI 10.1016/j.jas.2018.02.002.

6. Jules Masson Mourey, Batı Akdeniz'deki Beden Görüntüleri. Güneydoğu Fransa'nın Neolitik antropomorfik stelleri MÖ 5-3. Binyıl, Aix-Marseille Üniversitesi, Doktora Tezi,2021, 748 s., s.149-155

7. Jules Masson Mourey, "Markaların yolu veya Güney'de Lévi-Strauss. Occitania'dan Neolitik antropomorfik stellere ilk yapısalcı bir yaklaşım", L'Anthropologie, 2020

8. Louis Keimer, Eski Mısır'da Dövme Yapmaya İlişkin Açıklamalar, Kahire,1948, 118 s., s. 10-12

9. tr Anne Austin ve Cédric Gobeil, "Emboding the Divine: A Tattooed Female Mummy from Deir el-Medina", Fransız Doğu Arkeolojisi Enstitüsü BIFAO Bülteni, no 116, 1 Eylül 2017, s. 23–46 ISSN 0255-0962, DOI 10.4000/bifao.296, arşiv), 23 Mayıs 2020

10. Cecil Mallaby Firth, Nubia Arkeolojik Araştırması, cilt. IV, Kahire,1927, s. 54

11. Wilfred Dyson Hambly, The History of Tattooing and its Significants, with Some Account of Other On Corporal Marking Forms, London, Witherby,1925, 346 s., s. 320-321

12. Daha yüksek dönüş: a ve b André Vila, Askha II. Askha Meroitik Mezarlığı, Paris,1967, s. 368-384

13. Corinne Debaine-Frankfurt, Xinjiang'ın Kökenlerinden Han'a Arkeolojisi, cilt. 14,1998 arşiv), bölüm 1, s. 19

14. Victor H. Mair, Tarım Havzasının Mumyaları, col. "Arkeoloji" no. 48,1995

15. Victor H. Mair ve James P. Mallory, Tarim Mumyaları: Antik Çin ve Batıdan Gelen En Eski Halkların Gizemi, Londra, Thames & Hudson, Haziran 2000, 352 s. ISBN 0-500-05101-1 ve 978-0500051016, OCLC 232189804

16. tr Sergei I. Rudenko çev. MW Thompson, Sibirya'nın Donmuş Mezarları: Demir Çağı Atlılarının Pazyryk Mezarları Культура населения Горного Алтая в скифское вр .3 Eylül 1970, 484 s. ISBN 0-460-07715-5 ve 978-0460077156, s. 46-47

17. Herodian Çev. Denis Roques, Roma İmparatorlarının Tarihi, Marcus Aurelius'tan Gordian III'e, cilt. III, Paris, Les Belles Lettres, col. "Kitap Çarkı",1990, 320 s. ISBN 2-251-33903-5 ve 978-2-251-33903-0, bölüm. 14, s. 107

18. Servius Çev. Arthur F. Stocker, Albert H. Travis, Virgil'in Aeneid'i Üzerine Yorumlar, Kitaplar III ve IV, Oxford,1965, s. 302

19. Luther Carrington Goodrich Çev. Ryūsaku Tsunoda, Çin hanedanlık tarihlerinde Jaan: Daha sonra Ming hanedanları aracılığıyla Han, PD ve I. Perkins yeni baskılar 1986 ve 2003 1. Baskı. 1951, 374 s, s. 197-198

20. Willem Robert van Gulik, Irezumi: The Pattern of Dermatography in Japan, Brill Arşivi,1982, 308 s, s. 246-247

21. Marco Polo'nun kitabı, 1298: "Bütün insanlar Laos, Cangigu'da genellikle iğne işi, aslanlar, ejderhalar, kuşlar ve daha birçok başka şey yapar. Ve asla geri dönmeyecek şekilde yapılır. Ve eğer et üzerinde ve boyunda ve göğüste ve kollarda ve ellerde ve karında ve tüm vücutta bu iş varsa. Ve bunu büyük bir nezaketle asillikten yapıyorlar. Ve bu işten daha fazlasına sahip olanlar daha güzel kabul edilir. Ve Ramusio'nun 1559 tarihli baskısında, Yunnan'daki Altın Dişlerden bahsederken: "Birbirine bağlı beş iğneleri var, etlerini o kadar çok deliyorlar ki kan akıyor ve sonra üzerlerine artık silinemeyen siyah mürekkep sürüyorlar.»

22. a ve b Laurent Misery, Derideki Varyasyonlar, cilt. 2, Paris, Sürümler L'Harmattan ,2009, 218 s. ISBN 978-2-296-07033-2, arşiv, s. 193-199

23. Le Breton 2002, s. 36-39

24. Véronique Prat, "Art on Edge", Le Figaro Magazine, 2 Mayıs 2014 haftası, s. 67-71.

25. Sébastien Bohler, "Dövmeli genler" arşiv, Pour la Science'da,11 Temmuz 2010 danıştı5 Ağustos 2010

26. Le Breton 2002, s. 158-166

27. Le Breton 2002, s. 169-172

28. a b cd ve e tr Mary Kosut, "Dövme Anlatıları: Beden, öz kimlik ve toplumun kesişimi", Görsel Sosyoloji, cilt. 15, 1 numara,1 Ocak 2000, s. 79–100 ISSN 1067-1684, DOI 10.1080/14725860008583817, arşiv), erişildi19 Ekim 2020.

29. David Le Breton, "Dövmeler ve piercingler… bir kimlik muzipliği mi? », Beşeri Bilimler 13211 ,2002, s. 26-26 arşiv).

30. David Le Breton, "the world on the edge: on çağdaş dövme", Hermès, La revue 1, 741, 2016, s. 132-138 arşiv).

31. a ve b Michael P. Phelan ve Scott A. Hunt, "Kimlik Çalışması Olarak Hapishane Çetesi Üyelerinin Dövmeleri: Ahlaki Kariyerlerin Görsel İletişimi", Sembolik Etkileşim, cilt. 21, No.3, 1998, s. 277–298 ISSN 1533-8665, DOI 10.1525/si.1998.21.3.277, arşiv), 19 Ekim 2020

32. "Tedavi edilecek bölgenin bulunması" arşiv, e-cancer.fr, Ulusal Kanser Enstitüsü ,23 Kasım 2009. 11 Nisan 2011

33. Cyberpresse, "Almanya'da midilliye dövme yaptırmak kötü muamele" arşiv), sur cyberpresse.ca,18 Kasım 2010 11 Nisan 2011

34. Tourain 2004

35. Drouyer, Isabel Azevedo ve René Drouyer İngilizceden çeviri, Sacred Tattoos-Tayland, Kamboçya, Laos ve Myanmar- Bir dövme hayatınızı değiştirebilir mi? Paris, SOUKHA Basımları, Ekim 2017, 192 s. ISBN 978-2-919122-72-1, s. 33-34

36. Margo Demello, Mürekkepli: Dünyada Dövmeler ve Vücut Sanatı, CBC-Clio, 2014, cilt. 1, s. 300,

37. Jean-Paul Fhima, "Tatoo or not dövme" arşiv), Tribune Juive'de ,11 Ağustos 2014 18 Aralık 2018.

38. Doudou Cohen, "Dövme yaptırmak neden yasak? (arşiv), hidabroot.fr'de ,11 Mayıs 2015 danıştı22 Kasım 2019.

39. Morgane Macé, "Din ve dövme: uyumlu mu?" arşiv), Aleteia'da,19 Temmuz 2017 danıştı18 Aralık 2018

40. Bertrand Monnier, "Bu benim bedenim! Muazzam bir fenomen: dövme" arşiv, https://eglise.catholique.fr arşiv), Fransa Piskoposlar Konferansı,18 Aralık 2015 18 Aralık 2018

41. Inés San Martín, "Dövmeler sadece Mısır'ın Kıptileri için bir moda ifadesi değildir", su Crux, 27 Haziran 2015 18 Aralık 2018.

42. Caterina Pigorini Beri, I Tatuaggi Sacri e Profani della Santa Casa di Loreto, Albero Nero Editore

43. Marie-Armelle Beaulieu, "Cennete bir bilet" arşiv), su terrasanta.net, Eylül-Ekim 2012 18 Aralık 2018.

44. Thierry Oberlé, "Kudüs'te, Mesih'i teninizde tutmak için dövme yaptırmak", Le Figaro, n o 23115,6 Aralık 2018, s. 16 ISSN 1241-1248, arşiv erişildi .18 Aralık 2018.

45. Herodot, Tarihler, arşiv)"V - Terpsichore, 35"

46. Daha yüksek dönüş: a ve b Le Breton 2002, s. 25-28

47. CP Jones, Roma Araştırmaları Dergisi, cilt. 77, Roma Araştırmalarını Teşvik Derneği, 1987, 282 s, "Stigma: Greko-Romen Antik Çağında Dövme ve Markalaşma", s. 152

48. Marie Cipriani-Crauste, Tüm biçimleriyle dövme: Bir beden, anlaşmazlık, Paris, Éditions L'Harmattan, coll. "Sosyal mantık",2008, 216 s. ISBN 978-2-296-06258-0 ve 2-296-06258-X, OCLC 468201147, arşiv, s. 42

49. Holokost Anıt Müzesi, "Dövmeler ve Sayılar: Auschwitz'deki Mahkumları Tanımlama Sistemi", ushmm.org'da 20 Eylül 2011

50. Marlene Kadar, Hayat yazı dizisi: Otobiyografik izini sürmek, cilt. 27, Wilfrid Laurier Üniv. Basmak,2005, 276 s. ISBN 0-88920-476-4 ve 978-0889204768, OCLC 265754363, s. 233

51. Michel Séonnet, Babanın damgası, Paris, Gallimard, col 7. "Biri ve diğeri",11 Ocak 2007, 103 s. ISBN 978-2-07-078240-6

52. François Lobsiger, Hitler'in hizmetinde bir İsviçreli, Editions Albatros,1985, 243 s. ISBN 2-7273-0196-0 ve 978-2727301967, s. 233

53. a ve b Peter BE Hill, Japon Mafyası: Yakuza, Hukuk ve Devlet, Oxford University Press,2006, 336 s. ISBN 978-0-19-929161-8, s. 86-89

54. "Dillerinin, ayinlerinin ve dövmelerinin şifrelerinin çözülmesi", Le Matin, 7 Eylül 2009

55. Daniel Carosella, "Mahkum Dövmeleri: Anlamları" arşiv, su Affairsesdegars.com 23 Aralık 2020

56. News-assurances.com - Hayvan sigortası / Çip veya arşivdövmesi: arşiv2011'de köpek ve kedilerin tanımlanmasıyla ilgili güncelleme

57. Madeleine Brilot, "Dövme teknik tipolojisi", AnthropoIogica ve Præhistoric ,2003, s. 67 -80

58. Philipe Pons, Brocade cilt: Japonya'daki dövmeli vücut, Paris, Editions du Seuil, koll. "Resimli Kitap",18 Ekim 2000, 140 s. ISBN 2-02-032731-7 ve 978-2020327312

59. Catherine Grognard, Dövme ve makyajı onarmak, Rueil-Malmaison, Editions Arnette, koll. "Estetik Dermatoloji",2008, 107 s. ISBN 978-2-7184-1188-0, s. 36-37

60. Catherine Grognard, op. cit. , s. 50

61. "Pain", Tatouage Dergisi, Éditions Larivière, no 3 ,1998

62. Le Breton 2002, s. 96-97

63. a b c d ef g ve h Anne - Marie Helmenstine, Ph.D. Tattoo Ink Chemistry; Pigment Kimyası arşiv; About.com Kimya, erişilen 2013-11-30

64. "Sentetik Dövme Eğitim Cildi" arşiv, su killerinktattoo.fr ,3 Temmuz 2009 danıştı1 Ağustos 2013

65. Mickaël de Draï, "Gizli dövme ve KDV 5,5'te "arşiv), rue89lyon.fr'de,9 Mart 2013 danıştı1 Ağustos 2013

66. AFSSAPS, "AFSSAPS basın açıklaması - Geçici siyah kına bazlı dövmeler: uyanık kalın" arşiv), AFSSAPS'de ,11 Haziran 2009 danıştı24 Mart 2011

67. JM, "Chanel tenine dövme yaptırıyor" arşiv, sur Elle,15 Ocak 2010 danıştı24 Mart 2011

68. Magali Bertin, "Taylor Béyoncé and the news of beauty "arşiv), Vogue'da 24 Mart 2011

69. Gavril, "Diş dövmeleri, Japonya'daki en yeni trend "arşiv), su newlaunches.com ,12 Ağustos 2011 15 Ağustos 2011

70. Nicole Faucquez, "Günde 24 saat makyaj! », NouvelObs.com ,14 Ocak 2008

71."Kalıcı makyaj: Cildinizi riske atmayın! » arşiv, rts.ch'de,15 Eylül 2009 danıştı1 Ağustos 2013

72. Lucie de Ribier, "Yarı kalıcı dövmeler hakkındaki gerçek", L'Express ,30 Temmuz 2010 ISSN 0014-5270

73. ↑Daha yüksek dönüş: a ve b PDFGrenouille ve Nicolas Kluger, "Lazerle dövme silme: Tıbbi bir prosedür", Tatouage Dergisi, no 67, Mayıs 2009, s. 74-77

74. "Bir profesyonelin kapsadığı dövmeler galerisi" arşiv, http://www.artistinks.com arşivadresinde erişim adresi9 Mart 201

75.aveb“Profesyonelbirdövmesanatçısındanipuçları”arşiv http://www.kustomtattoo.com 9 Mart 2011

76. "Yeni bir cilt için dövme çıkarma", Jean-Pierre Thiollet, France-Soir, 22 Ekim 2010

77. "Dövme: Belçikalı bir kadın ampütasyon riskiyle karşı karşıya", Le Figaro,10 Aralık 2009

78. “Dövme mürekkebi lenf düğümlerinde bitiyor, çalışma bulguları”, europe1.fr, 13 Eylül 2017.

79. "Grenoble synchrotron'da gözlenen dövmelerden lenf düğümlerine mürekkebin göçü ", sciencesetavenir.fr'de, 13 Eylül 2017.

80. PDF“Dövme için hijyen tüzüğü ” arşiv), SNAT Resmi web sitesinde bu konuda9 Mart 2011

81.“Dövme bakımı ” arşiv), Resmi SNAT Forumu,14 Haziran 2009 danıştı15 Mart 2011

82. "Sulu Boya dövmeleri - Tattoo LifeStyle" arşiv), www.tattoolifestyle.fr adresinde 8 Nisan 2015

83. Sumona Bose,"Profesyonel Dövme Sanatçıları Stick-And-Poke Dövme Trendi Hakkında Konuşuyor", Elle, 24 Ekim 2021, Aralık 2021.

84. Noémi Lincourt, "Quebec'te popüler olan sopa ve dürtme dövmeleri hakkında bilmek istediğiniz her şey», arşiv), su narcity.com, 30 Temmuz 2020 Aralık 2021.

85. "Birleşik Avrupa dövme sanatçılarının resmi web sitesi" 9 Mart 2011

86. "İsviçre Profesyonel Dövme Sanatçıları Derneği'nin resmi web sitesi" 9 Mart 2011

87. "Valon Dövme Sanatçıları ve Piercing Uzmanları Derneği'nin resmi web sitesi" 9 Mart 2011

88. Daha yüksek dönüş: a b ve c "19 Şubat 2008 tarih ve 2008-149 sayılı Kararname", Légifrance hakkında, 21 Şubat 2008 9 Mart 2011

89. Légifrance hakkında" 23 Aralık 2008 Kararnamesi", 9 Ocak 2009 9 Mart 2011

90. Légifrance hakkında" 12 Aralık 2008 Kararnamesi",12 Aralık 2008

91. "Sağlık faaliyetlerinden kaynaklanan atıklar hakkında yönetmelik DASRI", http://tatouagedoc.net/,15 Aralık 2002

92. "15 Eylül 2010 tarihli Emir", Légifrance üzerine,15 Ekim 2010

93. "3 Mart 2008 tarihli 2008-210 sayılı Kararname", Légifrance hakkında,6 Mart 2008 9 Mart 2011

94. "11 Mart 2009 Emri", Légifrance üzerine, 21 Mart 2009 15 Mart 2011

95. a ve b Légifrance hakkında "3 Aralık 2008 Kararnamesi", 3 Aralık 2008 9 Mart 2011

96. Anaïs Giroux, "Dövme: neden renkli mürekkepler yakında yasaklanacak", lexpress.fr, 27 Kasım 2013.

97. Maïwenn Furic, "Dövmeler: Avrupa Birliği tarafından 2022'den itibaren mürekkepler yasaklandı, profesyoneller kırmızı görüyor", 9 Aralık 2021.

98. Dominique Guillot, "Dövme: 2022'den itibaren Avrupa Birliği tarafından yasaklanan mürekkepler, profesyoneller kırmızı görüyor", Ouest-France ,29 Eylül 2021.

99. "Deri, sosyal bir dil", CNRS, dergi, sayı 173, Haziran 2004

100. Naomi Clément, "Japonya: dövme neden bu kadar tabu?", lesinrocks.com'da ,15 Temmuz 2019 20 Ekim 2019.

101. "Kaplıcaların sunumu: Ooedo-Onsen-Monogatari" 16 Mart 2011

102. Margo DeMello, "Artık Sadece Bisikletçiler İçin Değil': Amerikan Dövmeciliğinin Popüler Temsilleri", Popüler Kültür Dergisi, cilt. 29, No.3, Aralık 1995, s. 37–52 ISSN 0022-3840, DOI 10.1111/j.0022-3840.1995.00037.8, 8 Kasım 2019

103. Marie Vaton, "Kolları dövmeli kızlar", Le Nouvel Observateur, no 2477, 26 Nisan 2012, s. 136 ISSN 0029-4713

104. Véronique Mougin, "Dövmeli kabileler", L'Express,14 Şubat 2005 ISSN 0014-5270

105. "Gençler nasıl eğlenir", NouvelObs.com,10 Nisan 2003

106. Tattoox, "Dövmeli ABD nüfusunun yüzdesi", 29 Ocak 2011 14 Mart 2011

107. Jérôme Fourquet, "Anket: Fransızlar ve dövme", sur ifop.com ,25 Temmuz 2010 danıştı16 Mart 2011

108. "ABD'deki Beş Yetişkinden Biri Artık Dövmeli", su harrisinteractive.com, 23 Şubat 2012 9 Haziran 2012

109. Romain Barbot, "2020 Dövme Dünyası | 16, 17 ve 18 Ekim 2020 », Le Mondial du Tatouage 2020'de29 Mart 2021

110. "Tin-Tin, Dövme Sanatçısı", matmazel- web.fr'de ,3 Mart 2016 danıştı29 Mart 2021

111. François Chauvin, Mondial du Tatouage: Tin-Tin'in Bakışları Altında, Fransa, Hachette,2018, 322 s, s. 35

YAZARIN NOTU- GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KINANIN YOLCULUĞU

Eski Mısır'da Kına Kullanımı

https://ask-aladdin.com/articles/the-use-of-henna/

Eski Mısırlılar kınayı kendilerini daha güzel ve çekici kılmak için saçlarını ve tırnaklarını süslemek ve boyamak için kullandılar. Farklı vesilelerle birçok farklı kına rengi kullandılar. Genellikle çiçek ve çalılardan elde edilen doğal özlerden yapılmıştır. Şimdi eski Mısır'da kınanın önemini ve kullanımını inceleyelim. Arkeologlar, eski Mısır'da kınanın öncelikle saç ve tırnakları boyamak için kullanıldığını araştırdılar ve buldular. Eski Mısırlılar, çevrede bulunan çeşitli doğal elementleri ekleyerek kınadan farklı renkler elde ederlerdi. Sonra saçlarını ve tırnaklarını bu farklı renklere boyarlardı. Kına

Yeni Medya Okuryazarlığı ve Medyaya Güven

DR. NEHİR DEVRİM

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-203-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VII
KISALTMALAR/SİMGELER XII
GİRİŞ 1

BÖLÜM 1

MEDYA VE SOSYAL MEDYA OKURYAZARLIĞI

1.1. Yeni Medya ve Medya Okuryazarlığı Kavramı 5
1.2. Medya Okuryazarlığına İlişkin Temel İlkeler 24
1.3. Medya Okuryazarlığı Tarihçesi 26
1.4. Medya Okuryazarlığı Eğitimi 33
1.5.1. Sosyal Medya: Facebook 50
1.5.2. Sosyal Medya: Twitter 53
1.5.3. Sosyal Medya: Instagram 54
1.5.4 Sosyal Medya: Youtube 54
1.5.5. Sosyal Medya: Snapchat 55
1.5.6. Sosyal Medya: Whatsapp 55
1.5.7. Sosyal Medya: Telegram 56
1.5.8. Sosyal Medya: Tiktok 56

BÖLÜM 2

SOSYAL MEDYA VE GÜVENİLİRLİK KAVRAMI

2.1.Güvenilirlik Türleri 58
2.1.1. Kaynak Güvenilirliği 60
2.1.2. Mesaj/Bilgi Güvenilirliği 65
2.1.3. Araç Güvenilirliği 68
2.2. Güvenilirlik Kriterleri 71
2.3. Güvenilirlik Alanında Yapılan Araştırmalar 72
2.4. Sosyal Medya ve Güvenilirlik 75

BÖLÜM 3

ARAŞTIRMANIN TASARIMI

3.1. Araştırmanın Problemi 80

3.2. Araştırmanın Amacı 81

3.3. Araştırmanın Önemi 82

3.4. Araştırmanın Soruları 83

3.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 83

3.6. Araştırmada Yer Alan Kavramların Tanımları 84

BÖLÜM 4

ARAŞTIRMA TASARIMI VE BULGULAR

4.1. Araştırma Tasarımı 87

4.2. Bulgular 91

4.2.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri 92

4.2.2. Sosyal Medyada Güven Açımlayıcı Faktör Analizi 98

4.2.3. Güvenilirlik Analizi Sonuçları 99

4.2.4. Katılımcıların Yeni Medya Okuryazarlık ve Sosyal Medya Güven Algısı Düzeyleri 99

4.2.5. Katılımcıların Yeni Medya Okuryazarlık Düzeyleri İle Sosyal Medya Güven Algısı Düzeyleri Arasındaki İlişki 101

4.2.6. Katılımcıların Yeni Medya Okuryazarlık ve Sosyal Medya Güven Algısı Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi..... 104

4.3. Araştırma Sorularının Bulgulara Göre Yanıtı 114

SONUÇ VE ÖNERİLER 118

KAYNAKÇA 126

EKLER 140
Ek 1: Aydınlatılmış Onam Formu 140
Ek 2: Anket Soruları 141
Ek 3: Yayın Etik Kurul Kararı 147

GİRİŞ

Sosyal medyanın hayatımıza dâhil olmasıyla birlikte medya üretim ve tüketim pratiklerimizde köklü değişimler meydana gelmiştir. Sosyal medya, bize çok sesli, çok katılımcılı, anonim, hızlı, sınırsız ve zamansız bir üretme ve tüketme alanı sunarak geleneksel medyadan farklılaşmaktadır. Sosyal medyada artık kullanıcılar hem birer tüketici hem de üretici konumuna gelerek bizzat medyanın kendisi haline gelmişlerdir. Sosyal medyanın getirdiği özgürleşmenin olumlu ve olumsuz yanları vardır. Sosyal medya, geleneksel medyanın eşik bekçileri vb. denetim yapılarından yoksun olduğu için, güvenlik, güvenilirlik, profesyonellik, içerik kalitesi bakımından tartışmaya açık hale gelmiştir. Dezenformasyon, algı yönetimi, propaganda, yanlış bilgilendirme gibi olgular da sosyal medyaya özgü yeni biçimlere bürünerek yaygınlaşmıştır. Böyle bir ortamda sosyal medyaya güven duymaya devam edebilmek için sosyal medya okuryazarlığı becerileriyle donatılmış olmak gerekir.

Medya okuryazarlığı, özellikle yirminci yüzyılın başından itibaren eğitim müfredatlarında yer almış; farklı disiplinlerden pek çok sosyal bilimcinin odaklandığı bir alan olagelmiştir. Disiplinler üstü ve dinamik yapısıyla pek çok farklı perspektiften ele alınan medya okuryazarlığının özünde eleştirel düşünme becerisi ve kendini yeniden üretebilme/dönüştürebilme yetisi vardır. Diğer bir deyişle, medya okuryazarlığı, zamanla gelişen ve değişen medya pratiklerine uyum sağlamak üzere sürekli kendini yenilemekte, değişebilmektedir. Ancak sosyal medya okuryazarlığı, medya kullanıcılarının hem tüketici hem de üretici olması sebebiyle birtakım özelleşmiş beceriler bütününe işaret etmektedir. Çünkü kullanıcı artık bilginin pasif alıcısı değil; aktif üreticisi, yorumlayıcısı ve yayıcısı konumundadır. Bilgiyi en doğru şekilde yönetmek; akıllı tüketiciler ve sorumlu üreticiler olmak kullanıcının sorumluluğundadır.

Jolls ve Thoman (2008), medya okuryazarlığının nihai hedefinin demokrasinin tam anlamıyla sağlanması olduğunu işaret eder. Çünkü insanlar, kendilerine verilen bilgiye, bilginin kaynaklarına ve bilginin kendilerine iletildiği kaynaklara güvenemezlerse demokrasinin işleyebileceğine nasıl güvenebilir? Liberal bakış açısında göre demokrasinin işlerliği, bireylerin doğru bir şekilde bilgilendirildiği, manipülasyon, dezenformasyon ve diğer bilgi kirliliklerine maruz kalmadan olguları eleştirel düşünce süzgecinden geçirerek özgür iradeyle seçim yapabildikleri sayıltısına dayanmaktadır. Medya okuryazarlığının amacı, eleştirel düşünebilen, olgular arasında anlamlı ilişkiler kurabilen ve topluma olumlu katkılar sunabilen bilinçli vatandaşlar yetiştirmektir. Bu, özgür, demokratik, çağdaş, ilerici, bilinçli bir toplum olabilmenin şartlarındandır. Medyayı ve sosyal medyayı anlayabilen, değerlendirebilen, analiz edebilen ve sorumlu üretim ve tüketim pratikleri uygulayabilen bireyler, diğer bir deyişle, günümüzün sosyal medya okuryazarları demokratik bilgi toplumunu oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Adorno, T. W. (2002). *The stars down to earth and other essays on the irrational in culture*. Psychology Press.

Agarwal, V. (2022). A Case Study On Snapchat.

Algül, A. (2015). Kurumsal ve Demografik Özelliklerin İnternet Haber Medya Güvenilirliği Üzerine Etkisi. *Journal of Marmara University Social Sciences*.

Anderson, C. (2008). Journalism: Expertise, authority, and power in democratic life. In *The media and social theory* (pp. 262-278). Routledge.

Anderson's, S. (2006). Imagined communities. *Literary Criticism and Cultural Theory*, *49*.

Andrae, T. (1979). Adorno on film and mass culture: The culture industry reconsidered. *Jump Cut*, 20(1979), 34-37.

Arke, E. T. (2012). *Media literacy: History, progress, and future hopes*.

Aronson, E., & Golden, B. W. (1962). The effect of relevant and irrelevant aspects of communicator credibility on opinion change. *Journal of Personality*.

Aufderheide, P. (Ed.). (1993). *Media literacy: A report of the National Leadership Conference on Media Literacy*. Aspen, CO: Aspen Institute.

Avşar, Z. (2014). Medya Okuryazarlığı. İletişim ve Diplomasi, Ocak 2014, Sayı 2, URL: http://www.iletisimvediplomasi. com/medya-okuryazarligi-prof-dr-zakir-avsar/

Babacan, M. E.; Haşlak İ.; HİRA İ., (2011), "Sosyal Medya ve Arap Baharı", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2.

Balcı, Ş., Bekiroğlu, O. (2014). Medyanın Kritik Ve Süreğen Dönemeci: Üniversite Öğrencilerinin Gözünden Medya Haberlerinin Güvenilirliği. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi, 8(2), 192-217.

Balci, M. (2005). *Basic 1H-and 13C-NMR spectroscopy*. Elsevier.

Barthes, R. (1972). Mythologies. 1957. *Trans. Annette Lavers. New York: Hill and Wang*, 302-06.

Bartsch, A., Vorderer, P., Mangold, R., & Viehoff, R. (2008). Appraisal of emotions in media use: Toward a process model of meta-emotion and emotion regulation. *Media Psychology, 11*(1), 7-27.

Baş G. (2015), Eleştirel Sosyal Medya Okuryazarlığı Bağlamında Yeni Medyada İmaj, Görüntü ve Beden Sunumu, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, SBE.

Bek, M. G., & Binark, M. (2009). A Ciritical evaluation of media literacy in Turkey and suggestions for developing ciritcal media literacy for democratic social transformation and citizenship. *Issues in Information and Media Literacy*, *1*, 93.

Berlo, D. K., Lemert, J. B., ve Mertz, R. J. (1969). Dimensions for evaluating the acceptability of message sources. *Public Opinion Quarterly, (33)*, 563-576.

Bigley, I., & Leonhardt, J. (2018). Extremity Bias in User-Generated Content Creation and Consumption in Social Media. *Journal of Interactive Advertising*, 18, 125 - 135. https://doi.org/10.1080/15252019.2018.1491813.

Bilici, İ. E. (2019). Medya okuryazarlığında paydaşlar arası iş birliği ve anahtar kriterler. *içinde, Medya okuryazarlığı*, 17-47.

Binark M. (2007), *Yeni Medya Çalışmaları*, Ankara: Dipnot Yayınları.

Binark M., Bek G. M., (2010), *Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Binark M., Bek G. M., (2010), *Eleştirel Medya Okuryazarlığı Kuramsal Yaklaşımlar ve Uygulamalar*, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2. Baskı.

Binark, M. & Gencel Bek, M. (2007). *Eleştirel Medya Okuryazarlığı*. İstanbul: Kalkedon.

Binark, M., & Bek, M. G. (2009). Eleştirel medya okuryazarlığı: Kuramsal yaklaşımlar ve uygulamalar. *Türk Kütüphaneciliği*, *23*(3), 648-650.

Binark, M., & Löker, K. (Eds.). (2011). Sivil toplum örgütleri için bilişim rehberi. Sivil Toplum Geliştirme Merkezi.

Blossom, J. (2009). *Surviving and Thriving as Social Media Changes Our Work, Our Lives, and Our Future*. Publishing, Inc., Indianapolis, Indiana.

Body, Danah (2013), "Social Media is Here to Stay… Now What?", Microsoft Research Tech Fest, Redmond http:/www.danah.org/papers/talks/MSRTechFest2009.html (Erişim Tarihi: 03.06.2022)

Bonomi, G. (2020). Facebook: through targeted advertising and Cambridge analytica scandal.

Buckingham, D. (1998). Media education in the UK: Moving beyond protectionism. *Journal of communication*, *48*(1), 33-43.

Buckingham, D. (2001) ''Media Education A. Global Strategy for Development, A. Policy Paper Prepared for UNESCO'', Sector of Communication and Information, UNESCO (http://portal.unesco.org). (Erişim Tarihi: 03.06.2022)

Buckingham, D. (2003). Media education: Literacy, learning and contemporary culture.

Buckingham, D. (2009). Creative'visual methods in media research: possibilities, problems and proposals. *Media, culture & society*, *31*(4), 633-652.

Budak, B. (2018). Bilmeniz gerekenler: Cambridge Analytica hikayesi, Facebook ve büyük veri. *Kasım*, *6*, 2019.

Büyükaslan, A. ve Kırık A. M. (Edit), (2013), *Sosyalleşen Birey Sosyal Medya Araştırmaları*, Konya: Çizgi Kitabevi

Büyükaslan, A. ve Kırık A. M. (Edit), (2013), *Sosyalleşen Birey Sosyal Medya Araştırmaları*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Atıf İndeksi*, 1-360.

Cambridge, UK: Polity Press.

Carr, C. T., & Hayes, R. A. (2015). Social media: Defining, developing, and divining. *Atlantic journal of communication*, *23*(1), 46-65.

Castells, M. (2007), Communication, Power and Counter-Power in the Network-Society, *International Journal of Communation, (Vol 1)*, 238-266.

Castillo, C., Mendoza, M., Poblete, B. (2011). Information credibility on twitter. Proceedings of the 20th international conference on World wide web. 675-684

Center for Media Literacy. (1999). Empowerment CML through education. http://medialit.org.

Chen, D.-T., Wu, J., & Wang, Y.-M. (2011). *Unpacking new media literacy. Journal on*

Choi, M., Glassman, M. & Cristol, D. (2017). What it means to be a citizen in the internet age: Development of a reliable and valid digital citizenship scale. *Computers & Education, 107,* 100-112. http://dx.doi.org/10.1016/j.compedu.2017.01.002

Couldry, N. (2012). *Media, society, world: Social theory and digital media practice*. Polity.

Curran, J., Gurevitch, M., & Woollacott, J. (2005). The study of the media: Theoretical approaches. In *Culture, society and the media* (pp. 6-25). Routledge.

Danielson, D. R. (2005). Web credibility. İçinde C. Ghaoui (Ed.), Encyclopedia of humancomputer interaction, ss. 713-721. Hershey, PA Idea Group.

Debord, G. (2021). *The society of the spectacle*. Unredacted Word.

Dedeoğlu, B. (2019). Are information quality and source credibility really important for shared content on social media?. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*. https://doi.org/10.1108/IJCHM-10-2017-0691.

Deniz Ç. A., Hülür A. B. (Edit), (2016). Yeni Medya ve Toplum Disiplinlerarası Yaklaşımlar, Konya: Literatürk academia.

Diehl, T., Weeks, B. E., & Gil de Zúñiga, H. (2016). Political persuasion on social media: Tracing direct and indirect effects of news use and social interaction. *New media & society*, *18*(9), 1875-1895.

Dilmen, N. E. (2007). Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları. *Marmara İletişim Dergisi: (12)*, 113.122.

Domatob, J. (1985). Propaganda Techniques in Black Africa. *Gazette*, 36, 193 - 212. https://doi.org/10.1177/001654928503600303.

Druick, Zoë. "The myth of media literacy." International Journal of Communication 10 (2016): 20.

Duran, N., & Önal, A. (2008). Öğrenme Yönetim Sistemleri için SCORM uyumlu başvuru modeli geliştirilmesi. *X. Akademik Bilişim Konferansı*.

Fieldman, R.S. (1998). *Social Psychology*, Perintice Hall, New Jersey.

Flanagin, A. J., Metzger, M. J. (2000). Perceptions of Internet Information Credibility. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(3), 515-540.

Flanagin, A. J., Metzger, M. J. (2000). Perceptions of Internet Information Credibility. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 77(3), 515-540.

Flanagin, A. J., Metzger, M. J. (2008). Digital media and youth: Unparalleled opportunity and unprecedented responsibility. M. J. Metzger & A. J. Flanagin (Ed.), Digital media, youth, and credibility (içinde 49-72). Cambridge, MA: MIT Press.

Fogg, B. J., Marshall, J., Laraki, O., Osipovich, A., Varma, C., Fang, N., Treinen, M. (2001). What makes Web sites credible?: a report on a large quantitative study. Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems 61-68.

Fogg, B. J., Marshall, J., Laraki, O., Osipovich, A., Varma, C., Fang, N., Treinen, M. (2001). What makes Web sites credible?: a report on a large quantitative study. Proceedings of the SIGCHI conference on Human factors in computing systems 61-68.

Fogg, B. J., Soohoo, C., Danielson, D. R., Marable, L., Stanford, J., Tauber, E. R. (2003). How do users evaluate the credibility of Web sites?: a study with over 2,500 participants. Proceedings of the 2003 conference on Designing for user experiences. 1-15.

Fogg, B. J., Soohoo, C., Danielson, D. R., Marable, L., Stanford, J., Tauber, E. R. (2003). How do users evaluate the credibility of Web sites?: a study with over 2,500 participants. Proceedings of the 2003 conference on Designing for user experiences. 1-15.

Fogg, B., Tseng, H. (1999) "The elements of computer credibility," içinde Proceedings of CM Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI), 80–86.

Fogg, B., Tseng, H. (1999) "The elements of computer credibility," içinde Proceedings of CM Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI), 80–86.

Foucault, M. (1980). *Language, counter-memory, practice: Selected essays and interviews*. Cornell University Press.

Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education 2006. *Mc Grawall Hill*.

Fraenkel, J. R., & Wallen, N. E. (2006). How to design and evaluate research in education 2006. *Mc Grawall Hill*.

Fragale, A. R., Heath, C. (2004). Evolving information credentials: The (mis)attribution of believable facts to credible sources. *Personality and Social Psychology Bulletin, (30)*, 225-236

Freire P., (2010*). Ezilenlerin Pedagojisi,* Dilek Hatunoğlu (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Freire, P. (1996). Pedagogy of the oppressed (revised). *New York: Continuum*, *356*, 357-358.

Freire, P. (2003), ''From Pedagogy of the Oppressed''. The Critical Pedagogy Reader. (Der. Antonia Darder, Marta Baltodano ve Rodolfo D. Torres. New York: Routledge Falmer.

Freire, P. (2015). *Pedagogy of indignation*. Routledge.

Fuchs, C. (2010), ''Social Networking Sites and Complex Technology Assessment'', *International Journal of E-Politics,*

Fuchs, C. (2012). The Political Economy of Privacy on Facebook. *Television and New Media*, 13(2), 59-139.

Fuchs, C. (2014). Digital prosumption labour on social media in the context of the capitalist regime of time. *Time & Society*, *23*(1), 97-123.

Fuchs, C. (2016). Sosyal medya: eleştirel bir giriş. (Çev. D. Sraçoğlu, İ. Kalaycı). Ankara: NotaBene Yayınları.

Gambini, B. (2019, April 22). *Strongly agree: The number of response options matter when using a Likert Scale*. buffalo.edu. Strongly agree: The number of response options matter when using a Likert Scale

Gan, C., & Wang, W. (2015). Uses and gratifications of social media: a comparison of microblog and WeChat. *Journal of Systems and Information Technology*, *17*(4), 351-363.

Gasser, U., Cortesi, S., Malik, M., Lee, A. (2012). Youth and digital media: From credibility to information quality. Berkman Center for Internet & Society. Cambrige, USA.

Gasser, U., Cortesi, S., Malik, M., Lee, A. (2012). Youth and digital media: From credibility to information quality. Berkman Center for Internet & Society. Cambrige, USA.

Gaziano, C. (1988). How credible is the credibility crisis*? Journalism Quarterly, (65),* 267-, 375.

Gaziano, C., McGrath, K. (1986). Measuring the Concept of Credibility. *Journalism Quarterly, (63)*, 451-462.

Geray, H. (1994). *Yeni İletişim Teknolojileri: Toplumsal Bir Yaklaşım*, Ankara: Kılıçaslan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji: Uluslararası birikim düzeninde yeni medya politikaları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Geray, H. (2016). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

Giroux, H. A. (1988). *Teachers as intellectuals: Toward a critical pedagogy of learning*. Greenwood Publishing Group.

Go, E., You, K.H., Jung, E., Shim, H. (2016). Why do we use different types of websites and assign them different levels of credibility? Structural relations among users' motives, types of websites, information credibility, and trust in the press. *Computers in Human Behavior*, 231-239.

Go, E., You, K.H., Jung, E., Shim, H. (2016). Why do we use different types of websites and assign them different levels of credibility? Structural relations among users' motives, types of websites, information credibility, and trust in the press. *Computers in Human Behavior*, 231-239.

Goble, P., & Goble, R. R. (2016). *Making curriculum pop: Developing literacies in all content areas*. Free Spirit Publishing.

Gramsci, A. (1997). Hapishane defterleri, çev. *A. Cemgil, İstanbul, Belge Yayınları*.

Guess, A. M., & Lyons, B. A. (2020). *Misinformation, Disinformation and Online Propaganda*. In N. Persily & J. A. Tucker (Eds.), Social Media and Democracy: The State of the Field, Prospects for Reform (pp. 10-33). Cambridge University Press.

Güden, O. (2019). Küresel kuruluşların kriz yönetimi ve iletişimi süreçlerine yönelik bir değerlendirme: Facebook & Cambridge Analytica veri skandalının retoriksel arena kuramı bağlamında incelenmesi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (31), 209-231.

Güngör, Nazife (2013). *İletişim, Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Siyasal Kitabevi, Ankara

Gürbüz, R. ve Şahin, Z. G. (2016). Kaynaştırma Öğrencilerini Eğiten Ortaokul Öğretmenlerinin Yeterlikleri Üzerine. *Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *6*(1), 138-160.

Haas, C., Wearden, S. T. (2003). E-credibility: Building common ground in Web environments. L1 *Educational Studies in Language and Literature, 3*, 169–184.

Haas, M. (2021). *Why Democracies Flounder and Fail: Remedying Mass Society Politics*. Palgrave Macmillan Cham.

Hall, S. (2012). 10 Encoding/decoding. *Media and Cultural Studies: Keyworks*, 137.

Hardaker, C., & McGlashan, M. (2016). "Real men don't hate women": Twitter rape threats and group identity. *Journal of Pragmatics*, *91*, 80-93.

Hellmueller, L., & Trilling, D. (2012, June). The credibility of credibility measures: A meta-analysis in leading communication journals, 1951 to 2011. In Comunicación presentada en el WAPOR 65th annual conference, Hong Kong

Herman, E. S., & Chomsky, N. (2002). *Manufacturing consent: The political economy of the mass media*. New York: Pantheon Books.

Hilligoss, B., Rieh, S.Y. (2008). Developing a unifying framework if credibility assessment: Construct, heuristic, and interaction in context. Information Processing and Management (44), 1467-1484.

Hoadley, C. M., Xu, H., Lee, J. J., & Rosson, M. B. (2010). Privacy as information access and illusory control: The case of the Facebook News Feed privacy outcry. *Electronic commerce research and applications*, *9*(1), 50-60.

Hobbs, (1999). The Seven Great Debates in the Media Literacy Movement.

Hobbs, R. (1998). Teaching with and about film and television: Integrating media literacy concepts into management education. *Journal of Management Development*, *17*(4), 259-272.

Hobbs, R. (2005). Media literacy and the K-12 content areas. *Teachers College Record*, *107*(13), 74-99.

Hocevar, K. P., Flanagin, A. J., & Metzger, M. J. (2014). Social media self-efficacy and information evaluation online. Computers in Human Behavior, (39), 254-262.

Hollenbaugh, E. E. (2019). Privacy management among social media natives: An exploratory study of Facebook and Snapchat. *Social Media+ Society*, *5*(3), 2056305119855144.

Horkheimer, M., & Adorno, T. W. (1972). *Dialectic of Enlightenment: Max Horkheimer and Theodor W. Adorono*. New York: Seabury Press.

Hovland, C. I., Lumsdaine, A. A., Sheffield, F. D. (1949). Experiments on mass communication. (Studies in social psychology in World War II), Vol. 3.

Hovland, C., Weiss, W. (1951). The influence of source credibility on communication effectiveness. *Public Opinion Quarterly, 15*, 635-650.

Howard, P. N., & Parks, M. R. (2012). Social media and political change: Capacity, constraint, and consequence. *Journal of communication*, *62*(2), 359-362.

Hu, Y., Sundar, S. (2010). Effects of online health sources on credibility and behavioral intentions. Communication Research, 37(1), 105-132.

Hunter, I. (1988). Culture and government: The emergence of literary education. London, UK: Macmillan.

Iftode, D. (2019). Generation Z and Learning Styles. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3518722.

Iranmanesh, M., Annamalai, N., Kumar, K. M., & Foroughi, B. (2022). Explaining student loyalty towards using WhatsApp in higher education: an extension of the IS success model. *The Electronic Library*, *40*(3), 196-220.

İnal, K. (2009). *Medya Okuryazarlığı El Kitabı*, 1. baskı Ankara: Ütopya.

İnceoğlu, Y. (2005). Medya Okuryazarlığı/Medyayı Doğru Okumak. Retrieved from http://www.academia.edu/277963/MEDYA_OKURYAZARLI%C4%9EI

Jay, M. (1996). Diyalektik hayal gücü: Frankfurt Okulu ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün tarihi, 1923-1950 (Cilt 10). California Press Üniversitesi.

Jenkins, H., Purushotma, R., Clinton, K., Weigel, M., & Robison, A. J. (2006). Confronting the challenges of participatory culture: Media education for the 21th century.

Johnson, T. J., & Kaye, B. K. (1998). Cruising is believing?: Comparing Internet and traditional sources on media credibility measures. *Journalism & Mass Communication Quarterly, 75*(2), 325-340.

Johnson, T. J., Kaye, B. K. (2013). The dark side of the boon? Credibility, selective exposure and the proliferation of online sources of political information. *Computers in Human Behavior, 29*(4), 1862-1871.

Jolls, T., & Thoman, E. (2008). *21. Yüzyıl okuryazarlığı: Medya okuryazarlığına genel bir bakış ve sınıf içi etkinlikler*. (çev. Cevat Elma & Alper Ketsen). Ankara: Ekinoks.

Kang, H., Sundar, S.S. (2016) When Self Is the Source: Effectsof Media Customization on Message Processing, *Media Psychology, 19*(4), 561-588.

Kellner, D. (1995). Intellectuals and new technologies. *Media, Culture & Society*, *17*(3), 427-448.

Kim J., Lee C., Elias T. (2015) "Factors affecting information sharing in social networking sites amongst university students: Application of the knowledgesharing model to social networking sites", *Online Information Review,.39*(3) 290- 309.

Kim, C. M., & Brown, W. J. (2015). Conceptualizing credibility in social media spaces of public relations. *Public Relations Journal*, *9*(4), 1-17.

Kiousis, S. (2001). Public trust or mistrust? Perceptions of media credibility in the information age. *Mass Communication & Society, (4)*, 381-403.

Kittler, F. (1993). Draculas Vermächtnis. *Technische Schriften. Leipzig: Reclam*.

Kittler, F. A. (1999). *Gramophone, film, typewriter*. Stanford University Press.

Koc, M., & Barut, E. (2016). Development and validation of New Media Literacy Scale (NMLS) for university students. *Computers in human behavior*, *63*, 834-843.

Köseoğlu, Ö. (2010). Enformasyon Kaynağının İnanılırlığı Açısından Duyurum Ve Reklamın Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Araştırma. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakemli Dergisi, 1(38), 91-120.

Kruse, L. M., Norris, D. R., & Flinchum, J. R. (2018). Social Media as a Public Sphere? Politics on Social Media. *The Sociological Quarterly, 59*(1), 62-84. doi:10.1080/00380253.2017.1383143

Lankes, R. David. (2008). "Trusting the Internet: New Approaches to Credibility Tools." Digital Media, Youth, and Credibility içinde (101-122). Miriam J. M. and Andrew J. F., The John D. and Catherine T. M. (ed.). Cambridge, MA: The MIT Press.

Lassila, O., & Hendler, J. (2007). Embracing" Web 3.0". *IEEE Internet computing, 11*(3), 90-93.

Lau, J. (2013). Conceptual relationship of information literacy and media literacy. *Conceptual Relationship of Information Literacy and Media Literacy in Knowledge Societies*, *76*.

Lazar, J., Meiselwitz, G., Feng, J. (2007). Understanding web credibility: a synthesis of the research literature. Found. Trends in Human-Computer Interaction, 1(2), 139– 202.

Lewandowsky, S., Ecker, U. K., & Cook, J. (2017). Beyond misinformation: Understanding and coping with the "post-truth" era. *Journal of applied research in memory and cognition*, *6*(4), 353-369.

Li, R., Suh, A. (2015). Factors influencing information credibility on social media platforms: Evidence from Facebook pages. Procedia computer science, (72), 314- 328.

Liu, Y. (2010). Social Media Tools as a Learning Resource. *Journal on Educational Technology*, 3, 8. https://doi.org/10.18785/JETDE.0301.08

Lin, T. -., Li, J. -., Deng, F., & Lee, L. (2013). Understanding new media literacy: An explorative theoretical framework. *Educational Technology and Society, 16*(4), 160-170. Retrieved from www.scopus.com

Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. ve Kelly, K. (2009). Yeni medya: Eleştirel bir giriş . Taylor ve Francis.

Martens, H., & Hobbs, R. (2015). How media literacy supports civic engagement in a digital age. *Atlantic Journal of Communication*, *23*(2), 120-137.

Marx, K., & Engels, F. (1970). The german ideology (Vol. 1). International Publishers Co.

Mason, L. E., Krutka, D., & Stoddard, J. (2018). Media Literacy, Democracy, and the Challenge of Fake News. *Journal of Media Literacy Education, 10*(2), 1-10. https://doi.org/10.23860/JMLE-2018-10-2-1

Masterman, L. (1997). *A rationale for media education*. In R. Kubey (Ed.), Media Literacy in the Information Age: Current Perspectives (pp. 1-28). New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.

Masterman, Len. 1989. *Media Awareness Education: Eighteen Basic Principles*. http://medialit.org/reading-room/media-awareness-education-eighteen-basic-principles.

McLaren, P. (1997). *Revolutionary multiculturalism: Pedagogies of dissent for the new millennium.* Boulder, CO: Westview

McLuhan M., (1969), Quentine Fiore, War and Peace in the Global Village, New York: Bantam

McQuaiL, D., & Windahl, S. (2010). İletişim Modelleri (Kitle İletişim Çalışmalarında),(Çev: Konca Yumlu). *Üçüncü Baskı, Ankara: İmge Kitabevi*.

MEB, RTÜK, (2007). 2007 İlköğretim *Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı.* Ankara.

Media Literacy Project in Japan. (1999). http://ritsumei.ac.jp/kic/so/seminar/ML/index-e.html

Meikle, G. (2016*). Social Media. Communication, Sharing and Visibility*. New-York: Routledge.

Messaris, P. (1998). Visual aspects of media literacy. *Journal of Communication, 48*, 70-80.

Metzger MJ, Flanagin AJ, Eyal K. (2003) Credibility for the 21st century: integrating perspectives on source, message, and media credibility in the contemporary media environment. Annals of the International Communication Association 27(1), 293– 335.

Metzger, M. (2005). Understanding how Internet users make sense of credibility: A review of the state of our knowledge and recommendations for theory, policy, and practice.

Metzger, M. J. (2007). Making sense of credibility on the Web: Models for evaluating online information and recommendations for future research. Journal of the American Society for Information Science and Technology, (58), 2078–2091.

Metzger, M. J., & Flanagin, A. J. (2011). Using Web 2.0 technologies to enhance evidence-based medical information. *Journal of health communication*, *16*(sup1), 45-58

Metzger, M. J., Flanagin, A. J., Eyal, K. (2003). Credibility for the 21st century: integrating perspectives on source, message, and media credibility in the contemporary media environment. Annals of the International Communication Association, 27(1), 293–335.

Metzger, M. J., Flanagin, A. J., Medders, R., Pure, R., Markov, A., & Hartsell, E. (2013). The special case of youth and digital information credibility. In *Online credibility and digital ethos: Evaluating computer-mediated communication* (pp. 148-168). IGI Global.

Metzger, M. J., Flanagin, A. J., Medders, R., Pure, R., Markov, A.,Hartsell, E. (2013). The special case of youth and digital information credibility. İçinde: Online Credibility and Digital Ethos: Evaluating Computer-Mediated Communication. 148-168.

Metzger, M. J., Flanagin, A. J., Medders, R., Pure, R., Markov, A., & Hartsell, E. (2013). The special case of youth and digital information credibility. *In Online Credibility and Digital Ethos: Evaluating Computer-Mediated*

Communication (pp. 148-168).

Metzger, M., Flanagin, A., Medders, R. (2010). Social and heuristic approaches to credibility evaluation online. Journal of Communication, (60), 413-439.

Mitra, T. (2017). Understanding social media credibility. Yayınlanmamış doktora tezi. Georgia: Georgia institute of technology.

Moriarty, S. E. (1996). The circle of synergy: Theoretical perspectives of and an evolving imc agenda. In E. Thorson and J Moore (Eds*.), Integrated Communications: Synergy of Persuasive Voices* (333-354). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Moriarty, S. E. (1996). The circle of synergy: Theoretical perspectives of and an evolving imc agenda. In E. Thorson & J. Moore (Eds.), *Integrated Communications: Synergy of Persuasive Voices* (pp. 333-354). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Morris, M. R., Counts, S., Roseway, A., Hoff, A., Schwarz, J. (2012). Tweeting is believing?: understanding microblog credibility perceptions. In Proceedings of the ACM 2012 conference on Computer Supported Cooperative Work. 441-450

Mosco, V. Fuchs C. (Der.), (2004), Medya, Meta ve Sermaye Birikimi M@RX GERİ DÖNDÜ, Vincent Mosco, Christian Fuchs (Der.), Funda Başaran (Türkçe Yayını Der.), 1. Baskı, Ankara: NotaBene Yayınları.

Ohanian, R. (1990) Construction and validation of a scale to measure celebrity endorsers' perceived expertise, trustworthiness, and attractiveness. Journal of Advertising, 19(3), 39–52.

Oruç, M. S. (2021). İletişim Araçları, Siyaset ve Toplumsal Değişim: Harol A. Innis' in Teorik Mirası Üzerinden Bir İnceleme. *İnsan ve Toplum*, *11*(1), 1-29.

Pekman, C. (2007). Avrupa Birliği'nde medya okuryazarlığı. *Medya okuryazarlığı*, 40-49.

Picard, R.G. (2015). The humanisation of media? Social media and the reformation of communication. *Communication Research and Practice, 1*, 32 - 41.

Pornpitakpan, C. (2004). The Persuasiveness of Source Credibility: A Critical Review of FiveDecades' Evidence. *Journal of Applied Social Psychology, 34*(2), 243-281.

Potter W. J. (1998), *Media Literacy*, London: Sage.

Potter, W. J. (2010). *Media Literacy*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Reese, S. D., Ballinger, J. (2001). The roots of a sociology of news: Remembering Mr. Gates and social control in the newsroom. *Journalism and Mass Communication Quarterly, 78*, 641–658.

Rieh, S. Y., Danielson, D. R. (2007). Credibility: A multidisciplinary framework. *Annual Review of Information Science and Technology. Vol. 41*, 307-364.

Rubin, A. (2002). The uses-and-gratifications perspective of media effects. J. Bryant, D. Zillmann (Ed.), Media effects: Advances in theory and research (2nd ed.) (içinde 525-548).

Ruef, M., Aldrich, H. E., Carter, N. M. (2003). The structure of founding teams: Homophily, strong ties, and isolation among US entrepreneurs. American sociological review, 195-222.

Sayımer İ., Cılızoğlu, G. Y., Öztürk S. (2013), "Kamuoyu Oluşturma Sürecinde Dijital Aktivizm: Baskı Grubu Olarak Haytap'ın Sosyal Medya Çalışmalarına Yönelik Bir Analiz", Yeni Medya Çalışmaları I. Ulusal Kongre Kitabı

Scheibe, C., & Rogow, F. (2011). *The teacher's guide to media literacy: Critical thinking in a multimedia world*. Corwin Press.

Schweiger, W. (2000). Media credibility—experience or image? A survey on the credibility of the World Wide Web in Germany in comparison to other media. *European Journal of Communication, 15*(1), 37-59.

Shabani, A., & Keshavarz, H. (2022). Media literacy and the credibility evaluation of social media information: Students' use of Instagram, WhatsApp and Telegram. *Global Knowledge, Memory and Communication, 71*(6/7), 413-431.

Keshavarz, H., Vafaeian, A., & Shabani, A. (2021). Toward the dialectical evaluation of online information: the roles of personality, self-efficacy and attitude. *Library Hi Tech*.

Silverblatt, A., & Eliceiri, E. M. E. (2007). *Dictionary of media literacy*. Westport, CT: Greenwood Press.

Simms, L. J., Zelazny, K., Williams, T. F., & Bernstein, L. (2019). Does the number of response options matter? Psychometric perspectives using personality questionnaire data. *Psychological assessment*, *31*(4), 557.

Snaza, N. (2013). Bewildering education. Journal of Curriculum and Pedagogy, 10(1), 38-54.

Strähle, J., & Grünewald, A. (2017). The Prosumer Concept in Fashion Retail: Potentials and Limitations. , 95-117. https://doi.org/10.1007/978-981-10-2440-5_6.

Stoddard, J. (2014). The Need for Media Education in Democratic Education. *Democracy and Education, 22*(1), Article 4.

Sundar, S. S. (2008). The MAIN model: A heuristic approach to understanding technology effects on credibility. İçinde: M. J. Metzger & A. J. Flanagin (Ed.), Digital media, youth, and credibility. Cambridge, MA: The MIT Press.

Sundar, S. S. (2008). The MAIN model: A heuristic approach to understanding technology effects on credibility. İçinde: M. J. Metzger & A. J. Flanagin (Ed.), Digital media, youth, and credibility. Cambridge, MA: The MIT Press.

Sundar, S. S., Nass, C. (2001). Conceptualizing sources in online news. Journal of Communication, 51(1), 52-72.

Sunstein, C. R. (2017). A prison of our own design: divided democracy in the age of social media. *Democratic Audit UK*.

Sütçü, C. S. (2015). Değişen Haber Algısı: Kullanıcılar Sosyal Medyada Haberleri Nasıl Değerlendiriyorlar? Global Media Journal: Turkish Edition, 6(11).

Systemics, Cybernetics and Informatics, 9(2), 84e88.

Şahin, A. (2018). *Eleştirel medya okuryazarlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Takševa, T. (2013). Social Software and the Evolution of User Expertise: Future Trends in Knowledge.

Taşkıran, N. Ö. (2007). *Medya Okuryazarlığına Giriş*, İstanbul: Beta Basım.

Teurlings, J. (2010). Media literacy and the challenges of contemporary media culture: On savvy viewers and critical apathy. *European Journal of Cultural Studies*, 13, 359 - 373. https://doi.org/10.1177/1367549410363202.

Teven, J. J., McCroskey, J. C. (1997). The relationship of perceived teacher caring with student learning and teacher evaluation. *Communication Education, 46*(1), 1-9.

Thoman, E., Jolls, T., & Share, J. (2002). *Literacy for the 21st Century: An Overview & Orientation Guide to Media Literacy Education*. In R. Hobbs & D. Frost (Eds.), The Handbook of Media Literacy Education. Wiley.

Topuz, H. (2006). Medya eğitimi: Medya çözümlemesi. *Türkoğlu (Der.), Medya Okuryazarlığı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını*, 1-3.

UNESCO. (2021). Media and Information Literacy. Retrieved from https://www.unesco.org/en/media-information-literacy

Van Dijk, J. (2016). *Ağ toplumu.* (3. Baskı). Çev. (Ö. Sakin). İstanbul: Kafka.

Walthen, C. N., Burkell, J. (2002). Believe it or not: Factors influencing credibility on the Web. Journal of the American Society for Information Science and Technology, 53(2), 134-144.

Weinmann, C., & Vorderer, P. (2018). A normative perspective for political entertainment research: Connecting deliberative democracy and entertainment theory. *Communication Theory*, *28*(4), 466-486.

Westley, B. H., Severin, W. J. (1964). Some correlates of media credibility. *Journalism Quarterly, 41*, 325–335

Whitehead, J. L., Jr. (1968). Factors of source credibility. *Quarterly Journal of Speech, (54)*, 59-63

Williams, P., Rowlands, I. (2007). Information behaviour of the researcher of the future: The literature on young people and their information behaviour. Work package 2. A Brisitsh Library/JSIC Study. (Erişim: www.jisc.ac.uk/

media/documents/ programmes/ reppres/ ggworkpackageii.pdf).

Wyrwoll, C. (2014). Social media: Fundamentals, models, and ranking of user-generated content. Hamburg: Springer Vieweg.

Yarci, S. (2011). Pierre Bourdieu'da sosyal sermaye kavrami. *Akademik İncelemeler Dergisi*, *6*(1), 125-135.

İnternet Kaynakları

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132

https://www.britannica.com/topic/Facebook

https://www.britannica.com/topic/Instagram

https://www.britannica.com/topic/Telegram

https://www.britannica.com/topic/Tiktok

https://www.britannica.com/topic/Twitter

https://www.britannica.com/topic/Whatsapp

https://www.britannica.com/topic/Youtube/

https://digitalscholar.in/pros-and-cons-of-social-media/

https://www.forbes.com/companies/meta-platforms/

https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/HQTLP.pdf

https://www.macrotrends.net/stocks/charts/META/meta-platforms/net-income

https://www.medyaokuryazarligi.gov.tr/

https://www.statista.com/topics/2882/snapchat/#topicOverview

https://www.socialmediatoday.com/content/23-reasons-why-people-spend-more-time-social-media

https://wearesocial.com/digital-2022#

Equipment and Design Planning of EDUCATIONAL KITCHEN

Yılmaz SEVER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-164-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

INDEX

INTRODUCTION 1

1.CHAPTER: GASTRONOMY EDUCATION AND KITCHEN

1.1. Gastronomy Education and Quality in Education 2

1.2. Educational Kitchens 4

2. CHAPTER: BASIC PRINCIPLES OF KITCHEN

2.1. Creating Request Form 7

2.2. Receiving Delivery 8

2.3. Storing 8

2.4. Preparation 10

2.4.1. Purification 10

2.4.2. Measuring 11

2.4.3. Reforming 11

2.4.4. Gathering 12

2.4.5. Holding/ Keeping 12

2.4.6. Transferring to Cooking Conteiner 13

2.5. Cooking 14

2.5.1. Cooking Methods and Techniques 14

2.5.2. Moist Heat Cooking 15

2.5.3. Cooking with Oil 16

2.5.4. Dry Cooking 16

2.6. Presentation 17

2.7. Hygiene 19

2.8. Occupational Health and Safety 20

3. CHAPTER: EQUIPMENT PLANNING

3.1. Kitchen Equipment Materials 23

3.2. Justifying Kitchen Equipment 25

3.2.1. Stable/Semi-Stable Equipment 25

3.2.1.1. Delivery and Storage Equipment 26

3.2.1.2. Preparing Equipments 30

3.2.1.3. Cooking Equipment 35

3.2.1.4. Presentation Equipment 37

3.2.1.5. Hygiene Equipment 39

3.2.1.6. Occupational Health and Safety (OHS) Equipment 42

3.2.2. Non-Stable Equipment 44

3.2.2.1. Delivery and Storage Equipment 44

3.2.2.2. Preparation Equipment 44

3.2.2.2.1. Purification 44

3.2.2.2.2. Measurement 47

3.2.2.2.3. Reforming 49

3.2.2.2.4. Gathering 53

3.2.2.2.5. Holding/ Keeping 55

3.2.2.2.6. Transfer 59

3.2.2.3. Cooking Equipment 62

3.2.2.3.1. Cooking Tools 62

3.2.2.3.2. Cooking Containers 63

3.2.2.3.2.1. Stovetop Cooking Containers 64

3.2.2.3.2.2. Oven Cooking Containers 66

3.2.2.3.2.3. Auxiliary Cooking Equipment 68

3.2.2.4. Presentation Equipment 68

3.2.2.4.1. Tools 69

3.2.2.4.2. Presentation Containers 72

3.2.2.5. Hygiene Equipment 74

3.2.2.6. Occupational Health and Safety (OHS) Equipment 77

3.3. Quantifying Kitchen Equipment 78
3.3.1.Stable/Semi-Stable Equipment 78
3.3.1.1. Floor Stepping Equipments 78
3.3.1.2. Equipment Located Inside or On Top of Another Equipment 82
3.3.1.3. Wall-Mounted Equipment 84
3.3.1.4. Ceiling-Mounted Equipment 87
3.3.2. Non-Stable Equipment 87
3.3.2.1. Tools 88
3.3.2.2. Containers 99
3.3.2.3. Service Equipment 104

4. CHAPTER: KITCHEN DESIGN

4.1. Design as a Concept 107
4.2. Kitchen Design 108
4.2.1. Physical Structure Possibilities That May Complicate Kitchen Design Decisions 109
4.3. Physical Structure Elements of the Kitchen 110
4.3.1. Ground 110
4.3.2. Walls 110
4.3.3. Ceiling 111
4.4. Educational Kitchen Design Example 111
4.4.1. Physical Plans 112
4.4.1.1. Dressing Rooms 112
4.4.1.2. Store 113
4.4.1.3. Kitchen 114
4.4.1.3.1. Workflow and Workpoints Plan of Kitchen 114
4.4.1.3.2. Floor-Stepping Equipment 116
4.4.1.3.3. Equipment Located Inside or On Top of Another Equipment 119
4.4.1.3.4. Wall-Mounted Equipment 121
4.4.1.3.5. Ceiling Mounted Equipment 123
4.4.1.4. Service room 123

CONCLUSION **125**
REFERENCES **128**
APPENDIX **134**
Function Ananlyses of Educational Kitchens 134
F-1: Function Analyses for Stable/ Semi-Stable Equipment 134
F-2: Function Analyses for Non-Stable Equipment 135
Equipment Lists 138
L-1: Stable/ Semi-Stable Equipment 138
L-2: Non-Stable Equipment 139
L-2.1. Tools 139
L-2.2. GN Containers 141
L-2.3. Pots & Pans 142
L-2.4. Service Room 144
L-3: Signs/ Cards 145

INTRODUCTION

Who plans educational kitchens, and what criteria do they use? What distinguishes the planning of educational kitchens from commercial kitchens? How does one navigate the myriad types and models of equipment, which can often be overwhelming? Is there a way to optimize costs (both installation and operational) by minimizing errors in equipment planning? How can the limited physical spaces of educational kitchens be equipped efficiently, effectively, and safely? These are some of the questions this book aims to answer.

Hands-on training in gastronomy education can be quite costly due to the need for a diverse range of equipment in terms of number and model, as well as the continuous supply of materials for each practical lesson. Inadequate equipment and physical space planning that cannot meet the variety and quality of practice and teaching can add inefficiency, low quality, and safety costs to the installation and operational costs. Therefore, making decisions based on justification about all aspects of planning can help control costs.

Justification in this context means asking "what for?" and "why?" questions for each piece of equipment or its location point during the planning stage. First, we must describe "what" is done or expected to be done in educational kitchens. As you might expect, there is no single, short answer. Breaking down each answer that comes to mind into smaller question sentences and detailing them can be a method to delve deeper. In this study, about 100 different codes have been used to reach the broadest definition of work in educational kitchens. To justify the equipment, they have been obliged to answer (be related) these codes. This approach has been maintained in the design part, with decisions being constantly questioned.

This book was written to provide an equipment list for educational kitchens and some physical space suggestions for their placement. Those who are only interested in the result can find them in the final sections of the book. For those who are also interested in how we reached the result with which mental queries and constructs, we have a 150-page journey ahead. First, we will prepare our perceptions for selectivity for the codes that will be extracted from the next section with concepts such as gastronomy, gastronomy education, and quality in education. Then we will step into the kitchen topic with kitchen and kitchen functions, writing down the codes related to the definition of work. In the part where we force kitchen equipment to answer these codes, we will start thinking about and calculating with tables. The rest is placing them in physical spaces: The stage of visualizing and simulating the workflow in the kitchen with sketches.

REFERENCES

ACF. (2006). *Culinary Fundementals.* New Jersey: Pearson.

ACF.. American Culinary Federation (Çevrimiçi): https://www.acfchefs.org/ACF/Education/Accreditation/ACF/Education/Accreditation/. (2018, Temmuz 20)

ACF, A. C. (2006). *Culinary Fundementals.* New Jersey: Pearson.

Aduriz, A. L. (2012). *Mugaritz - A Natural Science of Cooking.* Hardcover: Phaidon.

Akarsu, H., ve Güzel, M. (2019). *Mutfak, Bulaşıkhane ve Restoranlarda İş Sağlığı ve Güvenliği.* Ankara: ÇASGEM.

Aktaş, A., ve Özdemir, B. (2012). *Otel İşletmelerinde Mutfak Yönetimi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Alsaffar, A. A., ve Kalyoncu, Z. B. (2015). *Pişirme Yöntemleri.* Ankara: Ertem Basım yayın.

ATK. (2012). *The Science of Good Cooking.* Brookline: America's Test Kitchen.

Bayazıt, N. (2004). Tasarımı keşfetme: tasarım araştırmalarının kırk yılı. *itüdergisi/a, 3*(1), 3-15.

Bingöl, R. (2009). *Restoran İşletmeciliği.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Blumental, H. (2006). *In Search of Perfection.* Great Britain: Pascal Cariss.

Brown, J. N. (2013). A Brief History of Culinary Arts Education in America. *Journal of Hospitality & Tourism Education*. DOI: 10.1080/10963758.2005.10696841

Brown, J. N., Mao, Z. "., ve Chesser, J. W. (2013). A Comparison of Learning Outcomes in Culinary Education: Recorded Video vs. Live Demonstration. *Journal of Hospitality & Tourism Education 25:3*, s. 103-109. doi:-DOI: 10.1080/10963758.2013.826940

Builders, S. C. (2018, Ekim 5). *The Thirty-One Kitchen Design Rules, Illustrated*. starcraftcustombuilders.com: http://starcraftcustombuilders.com/kitchen.design.rules.htm adresinden alındı

Cafaoğlu, Z. (1996). *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi.* İstanbul: Ümit Vakfı.

Cankül, D., ve Sever, Y. (2018). Assessing the Quality of Gastronomy Education: Turkey Case. *THE 11th TOURISM OUTLOOK CONFERENCEHeritage Tourism beyond Borders and Civilizations.* Eskişehir.

CIA, T. C. (2004). *Gourmet Meals in Minutes.* New York: Lebhar-Friedman Books.

Crews, D. E., ve Zavotka, S. (2006). Aging, Disability, and Frailty: Implications for Universal Design. *J Physiol Anthropol*(25), 113–118.

Çakır, H. A. (2015). OHSAS 18001 iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemi kapsamında otel mutfaklarının ergonomik açıdan incelenmesi: Bir uygulama. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi.

Demirci, M. (2006). *Gıda Kimyası.* Tekirdağ: Kelebek Matbaacılık.

Denizer, D. (2005). *Konaklama İşletmelerinde Yiyecek ve İçecek Yönetimi.* Ankara: Detay.

Dogdubay, M., ve Karan, İ. (2017). Otel Mutfaklarında Sistematik İşyeri Düzenleme Planı (SİDP) Modelinin Uygulanması . *Aydın Gastronomy*, s. 9-23.

Dogdubay, M., ve Saatcı, G. (2014). *Menü Mühendisliği.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Dökmeoğlu, G. (2007, 7 12). *Haşlama Tekniği ve Taze Börülce Haşlaması* (Çevrimiçi). izmirizmir.net: http://www.izmirizmir.net/gokhan-dokmeoglu-haslama-teknigi-ve-taze-borulce-haslamasi-y242.html.

Eraslan, N. (2013). *Pişirme Yöntemleri.* Ankara: Nobel.

Erden, C. (2012). Türkiye'de gıda güvenliğinde karşılaşılan sorunlar ve gıda güvenliğinin benimsenmesinde eğitim yöntemlerinin uygulanabilirliği. Namık Kemal Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü .

ESG. (2015). *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area* (Çevrimiçi). http://www.enqa.eu: http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf

Fleetwood, J. (2008). *30 Dakikada Pişen Yemekler.* (V. Yalçıntoklu, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gavin, J. *Simmering* (Çevrimiçi). jessicagavin.com: https://www.jessicagavin.com/simmering/ (2018, Eylül 12).

GCLS, G. C. (2015). *The Hell's Kitchen Cookbook: Recipes from the Kitchen.* New York: Grand Central Publishing.

Gisslen, W. (1999). *Professional Cooking.* Canada: Le Gordon Bleu.

Gisslen, W. (2017). *Professional Baking.* New Jersey: Wiley.

Gökdemir, A. (2005). *Mutfak Hizmetleri Yönetimi.* (A. Sökmen, Dü.) Ankara: Detay Yayıncılık.

Göksu, N. (2010). İleri İmalat Teknolojilerinin Tasarım-İmalat Entegrasyonu Kapsamında Rekabet Önceliklerine Etkisi: Türkiye Metal Mutfak Eşyaları İmalatı Sektöründe Bir Araştırma. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10*(19), 553 - 576.

Görkem, O. (2004). Anadolu Otelcilik ve Turizm Meslek Liselerinde Yemek Pişirme Teknikleri ve Uygulaması Eğitiminin Sorunlarını Belirlemeye Dönük Bir Araştırma. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri.

Gustafsson, I.-B., Öström, Å., ve Annett, J. (tarih yok). Culinary Arts And Meal Science As An İnterdisciplinary University Curriculum. *Culinary arts and meal science*, s. 270-293.

Gümüşsoy, D. (2014). Turizm İşletmelerinde Mutfak Bölümlerinin Planlanması Projelendirilmesi ve Yatırımın Yönetilmesi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimer Enstütüsü İşletme Anabilin Dalı.

Hegarty, J. A. (2011). Achieving Excellence by Means of Critical Reflection and Cultural Imagination in Culinary Arts and Gastronomy Education. *Journal of Culinary Science & Technology*, s. 55-65. doi:10.1080/15428052.2011.580705

Henriksen, D., Richardson, C., ve Mehta, R. (2017). Design Thinking: A Creative Approach to Educational Problems of Practice. *Thinking Skills and Creativity* (Çevrimiçi). https://doi.org/10.1016/j.tsc.2017.10.001

İlban, M. O., ve Karadut, G. (2018). *Toplu Yemek İşletmeleri İçin Yiyecek İçecek Yönetimi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

İrfan, N. C. (2007, 12 6). *Otel ve restoranların baş ekipmanı; Açık büfe* (Çevrimiçi). http://www.boyutpedia.com: http://www.boyutpedia.com/2371/69217/otel-ve-restoranlarin-bas-ekipmani-acik-bufe.

İTO. (2009). *Profesyonel Mutfak Ekipmanları İçin Avrupa Direktifleri ve Standartlarının Uygulama Rehberi.* (A. P. Federasyonu, Dü.) İstanbul: Vimek Ajans.

Joyce, J., Gitomer, D. H., ve Iaconangelo, C. J. (2017). Classroom Assignments as Measures of Teaching Quality. *Learning and Instruction*, s. 1-14. (Çevrimiçi) http://dx.doi.org/10.1016/j.learninstruc.2017.08.001.

Jr., G. U., Grover, K., Belcher, G., ve Kacirek, K. (2017). An Investigation of Perceptions of Programme Quality Support of Adult Basic Education Programmes. *Evaluation and Program Planning 61*, s. 106–112. (Çevrimiçi) http://dx.doi.org/10.1016/j.evalprogplan.2016.11.015.

Karahan, M., ve Kuzu, Ö. H. (2014). Yükseköğretimde Kalite Yönetim Sistemi Uygulamalarının Toplam Kalite Yönetimi Bağlamında Değerlendirilmesi: Selçuk Üniversitesi Hadim ve Sarayönü Meslek Yüksekokulları Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 28*(3), s. 23-41.

Klein, M. (1993). Capturin Design Rationale in Concurrent Engineering Teams. *Computer*, 39-47.

Ko, W.-H. (2012). A Study of the Relationships Among Effective Learning, Professional Competence, and Learning Performance in Culinary Field. *JournalofHospitality, Leisure,Sport&TourismEducation 11*, s. 12–20. doi:-doi:10.1016/j.jhlste.2012.02.010

Ko, W.-H., ve Chiu, Y.-H. (2011). Developing Teaching Quality Indicators For The Culinary Teacher in A University. *World Transactions on Engineering and Technology Education, 9*(2).

Korkmaz, A., ve Avsallı, H. (2012). Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem:6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(26), 153-167.

Kozak, N., ve Açıköz, Z. (2015). 7. Akademik Turizm Eğitimi Arama Konferansı Sonuç Raporu. T. A. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi (Dü.). içinde İstanbul: Nazmi Kozak.

Michel, C., Velasco, C., Gatti, E., ve Spence, C. (2014). A taste of Kandinsky- assessing the influence of the artistic visual presentation of food on the dining experience. *Flavour, 3*(7).

MTEGM/A. (2019). *Uygulama Sınıfı Mimari İhtiyaç Analiz Standartları* (Çevrimiçi). Ankara: Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. Mayıs 13, 2019.

MTEGM/K. (2019). *Kantin ve Yerleşim Planı ve Standartları.* Ankara: Mesleki Ve Teknik Eğitim Müdürlüğü-MEB.

MTEGM/M. (2018). *Yiyecek İçecek Hizmetleri Alanı 51 Öğrenci Kapasiteli Atölye ve Laboratuvar Mimari İhtiyaç Analiz Standartları İhtiyaç Analizi.* Mesleki Ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü.

MTEGM/O. (2019). *Uygulama Oteli 60 Odalı, 120 Yatak Kapasiteli* (Çevrimiçi). Ankara: Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü-MEB. Mayıs 13, 2019.

MTEGM/P. (2019). *Pansiyon 100 kişilik* (Çevrimiçi). Meslekî ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü. Ankara: Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü - MEB. Mayıs 13, 2019.

MTEGM/U. (2018). *Yiyecek İçecek Hizmetleri Mutfak Üniteleri* (Çevrimiçi). Ankara: Mesleki ve Teknik Eğitim Müdürlüğü. Mayıs 14, 2019.

Mülayim, A. (2017). İç Mekân Düzenlemesinde Engellilere Yönelik Çözüm Önerileri. *Kirklareli University Journal of Engineering and Science*(3), 68-94.

Müller, K. F., ve Harrington, R. J. (2009). The Effectiveness Of Culinary Curricula: A Case Study. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 21*(2), s. 167-178. doi:DOI 10.1108/09596110910935660

Öney, H. (2016). Gastronomi Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme. *Selçuk Ün. Sos. Bil. Ens. Der.*, s. 193-203.

Peterson, J. (2007). *Cooking.* Berkeley: Ten Speed Press.

Pınar, İ. (2015). *Yiyecek İçecek İşletmeleri Yönetimi.* Ankara: Beta.

Prisacariu, A. (2014). Approaches of Quality Assurance Models on Adult Education Provisions. *Procedia - Social and Behavioral Sciences 142*, s. 133 – 139. doi:10.1016/j.sbspro.2014.07.623

ResmiGazete. (2011). *Gıda Hijyeni Yönetmeliği.* Ankara: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

Santich, B. (2004). The Study Of Gastronomy And Its Relevance To Hospitality Education And Training. *Hospitality Management 23*, s. 15–24. doi:-doi:10.1016/S0278-4319(03)00069-0

Sever, Y. (2021). Gastronomi eğitim mutfaklarının temel mutfak uygulamaları kapsamında planlanması (Planning Of Gastronomy Education Kitchens within the Scope of Basic Kitchen Applications). Eskişehir: Eskişehir Osmangazi University.

Sever, Y. (2021b). Mutfak Ekipmanları ve Gerekçeli Düşünme Yaklaşımı (Kitchen Equipment and Justifying Approach). Y. Seçim, & S. Bayrakçı (EDs), *Temel Mutfak Bilimleri.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Shani, A., Belhassen, Y., ve Soskolne, D. (2013). Teaching Professional Ethics in Culinary Studies. *Journal of Contemporary Hospitality Management, 25*(3), s. 447 – 464. doi:DOI 10.1108/09596111311311062

Sökmen, A. (2005). *Mutfak Hizmetleri Yönetimi.* Ankara: Detay Yayıncılık.

TDK. *Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü* (Çevrimiçi). Türk Dil Kurumu: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&view=bilimsanat&kategoriget=terim&kelimeget=fonksiyon&hngget=md, (2018, Ekim 11).

Tekmen, Y. (2007). An Analyses of the evalution of the Multi Functional Kitchen Mixing Tools. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.

This, H. (2007). *Kitchen Mysteries Revealing the Science of Cooking.* New York: Columnbia University Press.

Topçu, A. A., Köksal, E., ve Bilgili, N. (2003). 15-49 Yaş Grubu Ev Hanımlarının Besin Hazırlama, Pişirme Ve Saklama Yöntemleri Konusunda Bilgi, Tutum Ve Davranışlarına Yönelik Bir Araştırma. *Türk Hij Den Biyol Derg, 60*(3), 77-86.

Türkan, C. (2010). *Mutfak Teknolojisi.* Ankara: Sistem Ofset.

Tüz, Ö., ve Ebesek, Ş. (2014). Restoran Tasarım Performmansının Ölçülmesine Yönelik Bir Model Önerisi. *NWSA-Engineering Sciences, 9*(1), 1-14. doi:10.12739/NWSA.2014.9.1.1A0351

Usal, A., ve Kurgun, O. A. (2006). *Turizm İşletmelerinde Maliyet Analizleri.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Way, K. A., Ottenbacher, M. C., ve Harrington, R. J. (2011). Is Crowdsourcing Useful for Enhancing Innovation and Learning Outcomes in Culinary and Hospitality Education? *Journal of Culinary Science & Technology*, s. 261–281. doi:DOI: 10.1080/15428052.2011.627259

Wollin, M., ve Gravas, S. (2013). A Proposed Curriculum and Articulation Model for Two-Year Degree Programs in Culinary Arts. *Journal of Hospitality & Tourism Education*, s. 23-39. doi:10.1080/10963758.2001.10696688

Yazıcıoğlu, D. A., ve Kanoglu, A. (2017). Improving the Project Service Performance of Companies Producing and Marketing Kitchen Systems: Stage of Survey and Analysis of the Space. *International Journal of Advanced Aand Applied Sciences, 4*(2), 139-146.

Yılmaz, A. (2002). *İşyerimiz Mutfak, Mesleğimiz Aşçılık, Sanatımız Pişirmek.* İstanbul: Boyut Yayın.

Yılmaz, H. (2015). İnsanlığın Şafağında Beslenme. H. Yılmaz, ve A. Dündar içinde, *Gastronomi Tarihi.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Zahari, M. S., Jalis, M. H., Zulfifly, M. I., Radzi, S. M., ve Othman, Z. (2009). Gastronomy: An Opportunity for Malaysian Culinary Educators. *International Education Studies, 2*(2).

Zopiatis, A., Theodosiou, P., ve Constanti, P. (2014). Quality and Satisfaction With Culinary Education: Evidence From Cyprus. *Journal of Hospitality & Tourism Education, 26*(2), s. 87-9. doi:DOI:10.1080/10963758.2014.900383

Zorlu, T. (2017). Yaşılılar İçin Konutta İç Mekân Tasarımı Ve Ergonomi. *Yaşlı Sorunları Araştırma, 10*(2), 43.

KARBOĞAZI ZAFERİ KAHRAMANI GÜLEK

Kenan ŞAHBAZ

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN YÜZÜNCÜ YILI

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Kasım 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-308-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

ÖN SÖZ

Necip Türk Milletinin tarih sayfalarına yazmış olduğu öylesine gerçekler vardır ki; bu gerçekler, insanlık tarihine damgasını vurmuş, dünya coğrafyasını şekillendirmiştir. Yaklaşık beş bin yıllık tarihi geçmişimize bakıldığında asil, soy geçmişi yüksek, insanlık tarihine yön vermiş başka bir milletin varlığından söz edebilmek mümkün değildir. Yüzyıllar boyunca üç kıtada at oynatmış, kılıç sallamış, medeniyet ufukları açmış ecdadımızın bize bıraktığı en önemli miras; yurtseverliğimiz ve vatanımıza olan sevdamızdır. Türk Milletinin vatan topraklarına, birbirlerine, bayrağına, milli ve ulvi değerlerine olan bağlılığı asırlar boyunca değişmeden, hiçbir nedenin, hiçbir milletin önünde eğilip bükülmeden, bugünde aynen devam etmektedir. İnancım odur ki hiç eksilmeden devam edecektir.

Asırlar öncesinden gelen sesler, Kürşad'ın hürriyet sevdası, Bilge Kağan'ın, Kültigin'in muştuları… Mete Han'dan gelen vatan, millet aşkı firesiz devam etmektedir.

Büyük önder, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurucusu Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün "**Arkadaşlar! Gidip, Toros Dağları'na bakınız, eğer orada bir tek Yörük çadırı görürseniz ve o çadırda bir duman tütüyorsa, şunu çok iyi biliniz ki bu dünyada hiçbir güç ve kuvvet asla bizi yenemez.**" Dediği Toroslarda TBMM açılışından bir yıl, bir ay, sekiz gün sonra 28 Mayıs 1920'de 44 kahraman Gülekli bir tabur Fransız askerini Karboğazı mevkisin de bozguna uğratmış ve çoğunu esir etmiştir. Çukurova'nın kurtuluşunda büyük bir etkisi olan Karboğazı Zaferi Irak cephesinde 29 Nisan 1916'da İngiliz birliklerini teslim alan Halil Paşa'nın Kut'ül Amare Zaferini akla getirmektedir. Ancak Toroslordaki bu zafer sadece sivillerden oluşan 44 kahramanın Güleklinin zaferidir.

Vatan şairi Namık Kemal'in dile getirdiği gibi; "Ecdadımızın heybeti maruf-ı cihandır Fıtrat değişir sanma! Bu kan yine o kandır." (Atalarımızın heybetini bütün dünya

İÇİNDEKİLER

Kenan ŞAHBAZ,.....8
ÖN SÖZ.....11

GÜLEK

XX. YÜZYILA KADAR GÜLEK VE BÖLGESİNİN TARİHİ GELİŞİMİ.....18
A-TÜRK HÂKİMİYETİNDEN ÖNCE GÜLEK.....18
B- TÜRK HÂKİMİYETİNDEKİ GÜLEK 20
1- Selçuklular Zamanında Gülek Bölgesi ve Varsakların Bölgeye İskânı.....20
2- BEYLİKLER DÖNEMİNDE GÜLEK 23
3-OSMANLI DÖNEMİNDE GÜLEK.....26
ZİYA PAŞA'NIN GÜLEK BOĞAZ'INDAN ADANA'YA GİDİŞİ 29
ZİYA PAŞA GÜLEK'TE 30
ZİYA PAŞA GÜLEKLİ İBRAHİM RÜŞTÜ'YÜ SERBEST BIRAKIYOR. 31
GÜLEK NAHİYESİNE MEKTEP AÇILMASI:.....32
XX. YÜZYILIN BAŞLARINDAN CUMHURİYETE KADAR GÜLEK VE BÖLGESİ 33
A-XX. YÜZYILIN BAŞLARINDA GÜLEK (1900-1918) 33
GÜLEK BUCAĞI ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ 36
B- MİLLÎ MÜCADELE ve CUMHURİYET DÖNEMİNDE GÜLEK (1919-1950) 37
GÜLEK BUCAĞI'NDAN VELİ ÇAVUŞUN HİKÂYESİ.....42
KARTAL YUVASI GÜLEK.....44
KIRK YİĞİT.....44
KARBOĞAZI ZAFERİ.....45
KARBOĞAZI SAVAŞI'NA KATILANLAR KAHRAMANLAR..... 53
KAHRAMAN GÜLEKLİLER.....53
GÜLEK'TE ZAFER.....70

GÜLEK BUCAĞINDAN BUCAKLI HASAN AĞA 72
İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SON YILI VE SOĞUK SAVAŞ BAŞLANGIÇ SÜRECİNDE BİR YEREL POLİTİK GAZETE: "GÜLEK" YAYINA BAŞLAR. 75
GÜLEK BOĞAZI / GÜLEK YAZITI (=İSKENDER YAZITI) 78
HALİL İBRAHİM PAŞA TABYALARI 82
KIZIL TABYA 83
BEYAZ TABYA (AK TABYA) 84
YERALTI TABYALARI 86
ARMUTLU TABYA 86
HALİL İBRAHİM PAŞA KİMDİR (Kavala 1789-Kahire 1848)?...86
GÜLEK 87
CEYLAN TEPESİ 87
GÜMGÜM TEPESİ.....88
TALİM TEPESİ.....89
GÜLEK TEPESİ.....95
TİLKİ KAYASI TEPESİ 96
ET TEPESİ 97
GÜLEK YAYLASI.....99
MEDETSİZ DAĞI 102
GÜLEK'TEN HOŞLANIYORUM.....106
GÜLEK'LİM.....124
GÜLEK'İN GÜZELLERİ.....125
YAŞASIN GÜLEK! 126
KAYNAKLAR: 128

KAYNAKLAR:

1- İsmail Ferahum Şalvuz Hatıratı,

2- Gülek Boğazı, Tarihi ve Stratejik Önemi Efkan Uzun

3- http://www.mersinkulturturizm.gov.tr/

4- http://tr.wikipedia.org/wiki/G%C3%BClek,_Tarsus

5- https://www.wikiwand.com/tr

6 - https://1ahaber.com/karbogazi-baskini-44-yoruk-destani/

7- Tez araştırması Recai Onur Çolak

8-"Karboğazı Kuvayi Milliye Anıtı - Mersin". kulturportali.gov.tr. 20 Nisan 2017 tarihindekaynağındanarşivlendi. Erişim tarihi:31 Mart2020.

9-"Medetsiz (3534 m.), Klasik Batı sırtı". anadoludoruklari.com. 24 Nisan 2020 tarihindekaynağındanarşivlendi. Erişim tarihi:31 Mart2020.

10-"Medetsiz Dağı/ Bolkarlar, Kuzey Yüzü (Sağ Kısım) Kar Kulvarı Çıkışı".ytudak.org. 18 Mayıs 2016 tarihindekaynağındanarşivlendi. Erişim tarihi:31 Mart2020.

11- a) Genel Türk Tarihi Araştırmalar Dergisi Oğuz Kalafat 2022 Gülek Gazetesi

b) https://dergipark.org.tr/en/pub/gttad/issue/68156/1008085

Yeni Başlayanlar İçin

TEMEL ARMONİ BİLGİLERİ ve ÇÖZÜMLEMELİ ÖRNEKLER

GAMZE KURTÇU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-175-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1
TEMEL KAVRAMLAR 2
Armoni 2
Aralık 2
Dizi 3
Tonalite 4
Majör Dizi Dereceleri 4
Minör Dizi Dereceleri 5
Eolik Minör 5
Armonik Minör 5
Melodik Minör 6
Dizi Derecelerinin İsimlendirilmesi 6
AKOR 8
AKOR BAĞLANTILARI 10
Ortak Sesi Olan Akor Bağlantıları 10
Ortak Sesi Olmayan Akor Bağlantıları 10
ÜÇ SESLİ AKORLARIN TEMEL DURUM VE ÇEVİRİMLERİ 11
Temel Durum 11
Birinci Çevrim 11
İkinci Çevrim 11
ÜÇ SESLİ AKORLARIN DÖRT PARTİLİ HALE GETİRİLMESİ 13
KORO PARTİLERİ VE SES SINIRLARI 14
Dört Partili Akorların Dar ve Geniş Serimleri 15
Armonide Kullanılmayan 5li ve Oktav Paralellikleri 15
BAS PARTİSİNİN ARMONİZASYONU 16
Uzun Süreli Akorlarda Üst Üç Partinin Durum Değiştirmesi 19
SOPRANO PARTİSİNİN ARMONİZASYONU 20

BİRİNCİ ÇEVRİM (6'LI) AKORLARIN ARMONİZASYONDA KULLANIMI 24
İKİNCİ ÇEVRİM (4/6) AKORLARIN ARMONİZASYONDA KULLANIMI....26
Arpej 4/6 Akoru 26
Geçici 4/6 Akoru....29
Süsleyici 4/6 Akoru 31
Abantı 4/6 Akoru 33
UYUMSUZ ARMONİ 39
Dominant 7'li Akoru 40
Dominant 7'li Akorunun Çevrimleri ve Şifrelendirilmesi....42
Temel Durum 42
Birinci Çevrim 42
İkinci Çevrim 43
Üçüncü Çevrim Akoru....43
Majör Yedili Akorlar....45
Minör Yedili Akorlar 45
Eksik 5'lili Yedili Akorlar 46
Eksik Yedili Akorlar....46
MİNÖR TONLARDA ARMONİZASYON....47
YAN DERECELER 54
MODÜLASYON....55
ALTERASYON 63
Ara dominantlar 63
Napoliten 6'lı Akoru 68

KAYNAKÇA 71

ÖNSÖZ

Armoni öğrenmek, bazı kuralları öğrenmenin ötesinde müziği dikey olarak duyabilmeyi, bir ezgiyi çokseslendirerek ona çeşitli renkler kazandırabilmeyi ve müzik eserlerini tarihsel ve biçimsel yönleriyle analiz edebilmeyi öğrenmek demektir. Yüzlerce yıllık bir sürecin birikimi olan bu bilgiler, bize müzikal açıdan daha iyiyi nasıl yakalayacağımızı göstermesi açısından bir rehber niteliğindedir. Bu çalışmada, armoni öğrenmeye yeni başlayan öğrencilere yönelik olarak hazırlanmış olan ve armoni eğitimi için ön koşul niteliği taşıyan bazı temel bilgilere yer verilmiş, ayrıca armoni bilimine dair öğrenilmesi gereken birçok konu teorik ve uygulamalı bir şekilde anlatılmıştır. Çözümlü örnekler üzerinde konular detaylı bir şekilde açıklanırken, öğrencilerin çözümlemesi için hazırlanmış çeşitli alıştırmalarla, bu bilgilerin pekiştirilmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Ders kitabı niteliğinde hazırlanmış olan bu çalışma, lisans ve lisansüstü ders notlarım ile akademik hayatım boyunca edindiğim bilgiler doğrultusunda, birçok farklı armoni kitabı referans alınarak oluşturulmuştur. Kitabın, müzik eğitimi alan öğrencilerin armoni öğrenim süreçlerine katkı sağlamasını dilerim…

Bu kitabın hazırlanmasında katkıları bulunan; başta öğrenim hayatım boyunca değerli bilgilerinden yararlandığım kıymetli hocam Doç. Dr. Özlem Özaltunoğlu'na, kitabı titiz bir şekilde inceleyen değerli mesai arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Özgül ve sevgili eşim Doç. Erdal Kurtçu'ya, ayrıca bu vesileyle kıymetli ailem ve canım kızım İpek Melis Kurtçu'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gamze KURTÇU, 2023

KAYNAKÇA

Acim, S., Sağer, T. (2020). "Müzik Öğrencileri İçin Temel Armoni Bilgileri", Gece Kitaplığı, Ankara.

Acim, S., Sağer T. (2020). "Müzik Öğrencileri İçin Temel Kadans Öğretisi", Gece Kitaplığı, Ankara.

Cangal, N. (1999). "Armoni", Arkadaş Yayınevi, Ankara.

Canku, K. (1996). "N. R. Korsakof - Kuramsal ve Uygulamalı Armoni (Çeviri: Ahmet Muhtar Ataman)", Levent Müzik Evi, İzmir.

Çelebioğlu, E. (2017). "Armoni", Pan Yayıncılık, İstanbul.

Egemen, H. (2003). "Armonide Çözümleme ve Uygulaması", Özgür Yayınları, İstanbul.

Elhankızı, A. (2020). "Armoni - Rus Ekolü Yaklaşımlarıyla", Eğitim Yayınevi, Konya.

Elhankızı, A. (2008). "Müziğin Temel Kuramları", Eğitim Akademi Yayınları, Konya.

İlerici, K. (1974). "İş Halinde Üçlü Sistem Armoni", Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Özaltunoğlu, Ö. (2016). "Dört Partili Akor Bağlantılarıyla Dikte" Gece Kitaplığı, Ankara.

Özdemir, M. (2001). "Armoni", Kanyılmaz Matbaacılık, İzmir.

Saygun, A.A. (1971). "Musiki Temel Bilgisi – Kitap I", Milli Eğitim Basımevi.

Tutu, T. (1986). "Çözümlemeli Armoni", Müzik Eserleri Yayınları, İzmir.

Usman, O. (2017). "Temel Armoni – Çoksesli Batı Müziğinde Yazım ve Analiz 2. Cilt", Eğitim Yayınevi, Konya.

MALATYA MÜZİĞİ
VE
KEMAN İCRACILARI

Hayri AKBUDAK

Editör • Soner ÇELİK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Editör • Soner ÇELİK
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Eylül 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-162-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TAKDİM 1
ÖNSÖZ 3
TEŞEKKÜR 4
İTHAF 5
GİRİŞ 7

Kemal DENİZ 15
Enver KALAYCIOĞLU 22
Mehmet GÜL 34
Ali ACIBURÇ 46
Ömer BAY 54
Metin TAŞKIN 65
Bilgehan GÖKSU 70
Ahmet Turan ŞAHİN 78
Ali PARLAK 81
İhsan ASLAN 91
Ali SAYGILI 98
Halil ACIBUCU 105
Talip ÖZAK 109
Ali ALMASULU 113
Vahap ARSLAN 116

Kaynakça 122
Hayri AKBUDAK 125

Kaynakça

GÜLTEKİN, Mehmet, 2013, Malatyalı Musikişinaslar. İstanbul: Promat Yayınları.

GÜVENÇ, R. O., 1991, Türk Musikisi Tarihi ve Türk Tedavi Musikisi. İstanbul: Metinler Matbaası.

KAFADAR, C., 2009, Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken. İstanbul: Metis yayınları.

KIZILKAYA, N., 2013, , Malatya Halayları. Malatya: Malatya Kitaplığı.

YAY, Ö., 1998, İlimiz Malatya. İstanbul: Özgül yayınları.

LEVENT, L., 2002, Malatya İlimizi Tanıyalım. Malatya: Vilayet kitapevi.

OĞUZ, M., 1985, Başlangıcından Osmanlının Fethine Kadar Malatya Tarihi. İstanbul: Günlük Ticaret Yayınları.

YÜKSEL, İ. (2018). "Tarih Öncesi Dönemde Malatya", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

İnternet Kaynakları

https://www.google.com/search?q=arslantepe+&tbm=isch&ved=2ahUKEwiMt_qSlaCBAxVnhf0HHfGJAjQQ2 isimli siteden 09.06.2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.google.com/search?q=malatya+fiziki+haritas%C4%B1&tbm=isch&ved=2ahUKEwjn-cak_5uBAxWfgv0HHepOAwQQ2

ttps://www.google.com/search?q=malatya+beyda%C4%9Flar%-

C4%B1&tbm=isch&ved=2ahUKEwjdgMfc_5uBAxVm_bsIHRikCDUQ2

https://www.google.com/search?q=malatya+kay%C4%B1%C4%B1s+heykel&tbm=isch&ved=2ahUKEwidorCKgJyBAxVy9rsIHR-dB00Q2

https://www.google.com/search?q=malatya+m%C3%BCzesi&tbm=isch&ved=2ahUKEwiawpOwgJyBAxUph_0HHakACQMQ2-

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fahri_Kayahan#/media/Dosya:Fahri_Kayahan.jpg

https://www.malatyatime.com/makale/fahri-ozyildirim-77796

https://malatyahaber.com/ertac-onal/bir-zamanlar-malatya-eglence-mekanlari-ve-sanatcilarimiz

https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/trt-sanatcisi-ayla-buyukataman-kimdir-ayla-buyukatamanin-sarkilari-neler-2095355

https://fenerbahcetarihi.org/2020/10/sabite-tur/

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mualla_Mukadder_Atakan

http://www.sanatciorganizasyonu.com/sanatcilar/isim-sanatcilar/3/turk-sanat-muzigi/4/ayse-tas/1220/

https://www.salihbora.com/sanatcilarimiz/bestekarlarimiz/bilge-ozgen/

https://www.plakburada.com/urun/bedri-karahan-sema

https://malatyahaber.com/ertac-onal/bir-zamanlar-malatya-sami-kasap-bedri-karahan

https://malatyahaber.com/nezir-kizilkaya/sesine-bulbuller-gelen-ozan-hakki-coskun

https://m.facebook.com/HasanDURAK44/

https://es-la.facebook.com/113376315355176/photos/bir-%C3%BCstad-daha-aramizdan-ayrildibestekar%C5%9Fa-irkoro

https://www.izlesene.com/muzik/nusret-ersoz

https://malatyahaber.com/haber/unal-menevseoglu-vefat-etti

ttps://tr.wikipedia.org/wiki/H%C3%BCner_Co%C5%9Fkuner#/media/Dosya:H%C3%BCner_co%C5%9Fkuner.jpg sitesinden 10.08.2023 tarihinde erişilmiştir.

https://www.sondakika23.com/mehmet-celil-mataraci-hayatini-kaybetti/83280/

https://avesis.inonu.edu.tr/faik.israfiloglu/iletisim

https://www.biyografya.com/biyografi/8752

https://islamansiklopedisi.org.tr/muellif/ismail-hakki-ozkan

https://m.facebook.com/ahmetcevdetcagla/

https://www.fikriyat.com/galeri/biyografi/udi-nevres-bey-kimdir-udi-nevres-beyin-besteleri

https://www.kralmuzik.com.tr/biyografisi/sukran-ay

https://www.internethaber.com/selahattin-alpay-kimdir-aslen-nereli-karisi-bakin-kim-1850819h.htm

https://www.youtube.com/watch?v=7uMxV19ZVH8&ab_channel=RECEPGAYRETL%C4

ABDURRAHMAN KASAPOĞLU
VE
KUR'AN'IN PSİKOLOJİK TEFSÎRİ

Sonay ÖZBEK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-204-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ V
ÖNSÖZ VII

GİRİŞ 1
1. Araştırmanın Konusu 1
2. Araştırmanın Önemi ve Amaçları 2
3. Araştırmanın Yöntemi 4
4. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları, Zorlukları 6

BİRİNCİ BÖLÜM

ABDURRAHMAN KASAPOĞLU'NUN HAYATI, KİŞİLİĞİ, ESERLERİ .9

1. Müellifin Hayatı 11
2. Öğrenim Hayatının Basamakları 11
3. Müellifin Akademik / İlmî Hayatı 18
4. Abdurrahman Kasapoğlu'nun Eserleri 24
   4.1. Kur'an'daki Psikoloji Konularını İnceleyen Eserleri 25
   4.2. Psikolojik Tefsîrin Bağımsız Bir Ekol Olarak Sistemleştirilmesiyle İlgili Eserleri 29
   4.3. Yazarın Psikolojik Tefsîr Alanı Dışındaki Eserleri 34
   4.4. Yazarın Eserleri Hakkında Yapılan Değerlendirmeler 36
   4.5. Yazarın Alanına Etkisi 38

İKİNCİ BÖLÜM

"KUR'AN PSİKOLOJİ ATLASI"NIN İÇERİK, ÜSLUP VE YÖNTEM AÇISINDAN İNCELENMESİ 41

1. Kur'an Psikoloji Atlası'nın Psikolojik Tefsîr Çalışmalarındaki Yeri 41
   1.1. Die Seelenehre des Korans (Mit Besonderer Berücksichtigung der Terminologie) 42
   1.2. el-Kur'ân ve İlmu'n-Nefs (Abdulvahhâb Hamûde) 43
   1.3. el-Kur'ân ve İlmu'n-Nefs (Muhammed Osmân Necâtî) 43
   1.4. Min İlmi'n-Nefsi'l-Kur'ânî 44

1.5. İlmü'n-Nefs: Ma'rifetü'n-Nefsi'l-İnsâniyye fi'l-Kitâbi ve's-Sünne 44
1.6. Mevsûatü İlmi'n-Nefsi'l-Kur'ânî.....45
1.7. Kur'an Psikoloji Atlası.....45
2. Kur'an Psikoloji Atlası ve Eserin Yazılmasındaki Sâikler.....46
2.1. Kur'an'la Olan Bağını İlmî Düzeyde Sürdürme 47
2.2. Kur'an'ın İlmî-Psikolojik İ'câzını Anlayabilme 47
2.3. Müslümanların Psikolojik Soru ve Sorunlarına Kur'an'dan Çözümler Önerme 48
2.4. Tefsîre Yenilik Getirme 48
2.5. Yazarak Öğrenme 49

3. Kur'an Psikoloji Atlasının Tefsir Usûlü Açısından İncelenmesi.....49
3.1. Nüzûl Sebepleri 50
3.2. Emsâlü'l-Kur'ân.....54
3.3. Mecâzu'l-Kur'ân 57
3.4. Müşkilü'l-Kur'ân 58
3.5. Müteşâbihu'l-Kur'ân.....60
3.6. Hurûf-ı Mukattaa.....61
3.7. Mücmel-Mübeyyen 61
3.8. Mübhemâtü'l-Kur'ân 62
3.9. İ'câzu'l-Kur'ân.....63
3.10. Üslûbu'l-Kur'ân 66
3.11. Münâsebâtü'l-Kur'ân 67
3.12. Nesh Meselesi 69
3.13. Kısasu'l-Kur'ân.....70
3.14. Tekrâru'l-Kur'ân 71
3.15. Aksâmu'l-Kur'ân.....72
3.16. Hıtâbu'l-Kur'ân.....73
3.17. Kıraatler.....74
3.18. Vakf ve İbtidâ 76
3.19. Vucûh-Nezâir.....77
3.20. Garîbu'l-Kur'ân.....79

3.21. İ'râbu'l-Kur'ân 80
3.22. Tencîmu'l-Kur'ân 84
3.23. Mekkî-Medenî İlmi 85
3.24. Fezâilü'l-Kur'ân ve Havâssu'l-Kur'ân 86
3.25. Mutlak-Mukayyed 87
3.26. Esmâü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın İsimleri) 88
3.27.1. Mesânî 88
3.27.2. Tenzîl 89
3.27.3. Büşrâ / Beşîr-Nezîr 90
3.27.4. Şifâ 90
3.27. Yazarın Tefsir Usûlü ve Kur'an İlimlerine Eserinde Yer Vermesinin Değerlendirilmesi 91

4. Kur'an Psikoloji Atlası'nda Ele Alınan Kur'an Psikolojisi Konuları ve Konu Tercihleri 92
4.1. "İman Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 92
4.2. "İnkâr Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 93
4.3. "Dinî Tecrübe Çeşitleri" Başlığı Altında İşlenen Konular 94
4.4. "Namaz ve Oruç Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 95
4.5. "Hac Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 96
4.6. "Zekât Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 96
4.7. "İnsanın Temel İhtiyaçları" Başlığı Altında İşlenen Konular 97
4.8. "Gelişim Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 98
4.9. "Kişilik Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 98
4.10. "Cinsel İçgüdü" Başlığı Altında İşlenen Konular 99
4.11. "İnsanın Olumlu Karakter Özellikleri" Başlığı Altında İşlenen Konular 101
4.12. "İnsanın Olumsuz Karakter Özellikleri" Başlığı Altında İşlenen Konular 101
4.13. "Bir Karakter Özelliği Olarak Öfke" Başlığı Altında İşlenen Konular 102
4.14. "İletişim Psikolojisi" Başlığı Altında İşlenen Konular 102
4.15. "Eğitim ve Öğrenme" Başlığı Altında İşlenen Konular 103
4.16. "Özel Eğitim" Başlığı Altında İşlenen Konular 103
4.17. "Psiko-Sosyal Açıdan Evlilik" Başlığı Altında İşlenen Konular 104

4.18. “Sosyal Psikoloji” Başlığı Altında İşlenen Konular.....104
4.19. “Kıssalara Psikolojik Yöneliş” Başlığı Altında İşlenen Konular.....105
4.20. “Rüyalar ve Yorumları” Başlığı Altında İşlenen Konular.....106
4.21. “Paranormal Deneyimler” Başlığı Altında İşlenen Konular.....106
4.22. “Ölüm Psikolojisi” Başlığı Altında İşlenen Konular.....107

5. Kur’an Psikoloji Atlası’nda Tefsir Yazma Tercihleri.....107
5.1. Mevzûî / Konulu Tefsir Tarzının Tercih Edilmesi.....107
5.2. Tahlilî Tefsirin Tercih Edilmesi.....108
5.3. Semantik Tahlil Yönteminin Uygulanması.....109
5.4. Bilimsel Tefsir Niteliklerini Taşıması.....112
5.5. “Kur’an Psikolojisi” Çalışmalarının Psikolojik Yöneliş Olarak Konumlandırılması.....112

6. Kur’an Psikoloji Atlası’nda Bilgi Kaynakları.....115
6.1. Yazarın Bilgi Anlayışı.....116
6.2. Kur’an’ın Kur’ân’la Tefsiri.....116
6.3. Hadîslerin Kullanımı.....118
6.4. Sahâbe ve Tâbiûn Rivâyetlerinin Kullanımı.....122
6.5. Nüzûl Ortamı Bilgisinin Kullanımı.....125
6.6. Başvurulan Tefsir Kaynakları ve Bunlardan Yararlanma Biçimi.....127
6.6.1. Başvurulan Tefsir Kaynakları.....127
6.6.2. Başvurulan Tefsîr Kaynaklarından Yararlanma Biçimi.....130
6.7. Türkçe Meâl Tercihleri.....133
6.8. Geleneksel İslâmî Literatürden Yararlanma.....134
6.9. İsrâilî Rivâyetler Karşısındaki Tutumu.....134
6.10. Modern Psikoloji ve İlişkili Alanlardan Yararlanma Biçimi.....135

7. Kur’an Psikoloji Atlası’nın Kendine Özgü Karakteristikleri.....138
7.1. Eserin Şekil / Baskı Özellikleri.....139
7.2. Eserin İsmi.....140
7.3. Eserin Orijinallik Yönü.....141
7.4. Eserin Üslup Özellikleri.....141

7.4.1. Psikolojik Tefsîr Usul ve İlkelerine Bağlılık Düzeyi 142
7.4.2. Konuların Kaleme Alınma Üslubu 142
7.4.3. Kur'an Psikoloji Atlası'nda Konuların Akademik Yazım Formu.....144
7.4.4. Konuların Ele Alınışında Hareket Noktası 144
7.4.5. Yazarın Konu ve İlgili Âyetleri Belirleme Usulü 145
7.4.6. Yazarın İlk Kaleme Aldığı Konularla Sonra Kaleme Aldığı Konular Arasında Gelişen Üslup Farkı.....145
7.4.7. Konuları Sınırlandırma Tercihleri.....146
7.4.8. Âyetlerdeki Psikolojik Mesajları Bağlamlarıyla Birlikte İnceleme....146
7.4.9. Ele Alınan Konuların Kapsam ve Sınırları 148
7.4.10. Dili / Türkçeyi Kullanma Tarzı.....149
7.4.11. Telkin Üslubu ve Tepkisel Dil.....150
7.4.12. Tahaddî Üslubunu Yansıtan Dil 152
7.4.13. Eserde Mezhebî Tutum 152
7.4.14. Kaynak Olarak Kullanılan Tefsirlere Tahlîl ve Tenkît Merkezli Yaklaşım.....153
7.4.15. Yorumlarda Anlam Genişletme / Zenginleştirme 157
7.4.16. Eserin "Kelâmî", "Fıkhî", "Tasavvufî" Yönleri 158
7.4.16.2. Fıkhî Yön 161
7.4.16.3. Tasavvufî Yön.....161
7.4.17. İnterdisipliner Bir Çalışma Olarak Kur'an Psikoloji Atlası.....161
7.4.18. Muhteva-Metot İlişkisi Bakımından Kur'an Psikoloji Atlası.....162
7.5. Tefsir Tarihindeki Yeri Bakımından Kur'an Psikoloji Atlası 163
7.6. Eserin Pratik Hayattaki İşlevi ve Güncel Değer Üretme Kapasitesi.....163
7.7. Yazarın, Tefsirde Çeşitliliğe Yaklaşımı 167

8. Abdurrahman Kasapoğlu Sözlüğü 168
8.1. Tenzîl Yöntemi 169
8.2. Kıssa Terapisi 170
8.3. Evlilik Terapistliği.....170
8.4. Terapötik Boşanma.....171
8.5. Doğal İnanma Kabiliyeti 171
8.6. Bülûğ / Gelişim Psikolojisi 172

8.7. İletişimde Yumuşatma İlkesi 172
8.8. Görsel Sadizm / Ashâb-ı Uhdûd Nitelemesi 173
8.9. Bir Savunma Mekanizması / "Yüceltme Mekanizması" Olarak Evlilik...174
8.10. Sempati / Duygudaşlık 174
8.11. İletişimde "Ben-Dili" 176
8.12. Mükellib, Muallem İsimlendirmesi.....176
8.13. Ensest Tabusu 177
8.14. Mahrem Alan.....178
8.15. "Humur" Şiârı / Yakın Mesafeden Mahrem Bakış.....179

9. Kur'an Psikoloji Atlası Kitabının Eleştirisi.....180
9.1. Tekrar İfade Eden Anlatımların Baskınlığı 180
9.2. Tefsirde Edebiyat-Psikoloji İlişkisini Dikkate Alma Düzeyi 181
9.3. Kur'an'ın İnsan Psikolojisine Zıt Kutuplu Yaklaşımı Meselesi.....184
9.4. Yapılan Çalışmanın Psikoloji Çalışmasına Dönüştürülme Meselesi.....185
9.5. Eserde Kur'an Psikolojisi Konularının Homojen Dağılmayışı.....186
9.6. Yorumlarda Âyetlerdeki Mesajların Belli Bir Boyutunun Gösterilmesi...186
9.7. Türkçe Meâl Eleştirisi 187
9.8. Nihat Uzun Tarafından Getirilen Eleştiriler 188

SONUÇ.....191
KAYNAKÇA.....199

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusu, Abdurrahman Kasapoğlu'nun kaleme aldığı *Kur'an Psikoloji Atlası* kitabının içerik, usûl ve yöntem, üslup açısından tahlilidir. Fakat bu kitabın 1. ve 2. ciltleri dışarda tutularak[1] 3. ciltten 11. cilde kadar ki toplam dokuz ciltlik "uygulamalı psikolojik tefsir" bölümü tahlil edilecektir.

Bir eser / literatür incelemesi yapılırken, bu tür bir çalışma genellikle iki başlık altında gerçekleştirilir. Bunlardan birisi eserin yazarı, diğeri ise anlatım biçimidir.[2] Bu tezde *Kur'an Psikoloji Atlası'*nın hem müellifi hem anlatım biçimi incelenecektir.

Yaşam deneyimlerinin, almış olduğu eğitimin bir müfessirin eserleri üzerinde etkisi olacağı muhakkaktır. *Kur'an Psikoloji Atlası'*nın tefsir tarzını ve üslubunu tanıyabilmek için yazar kişiliğini, ilmi şahsiyetini, geçmişini araştırmamızda ele alacağız. Zira bir müfessirin eser kaleme alma tarzı onun içinde yetiştiği sosyal, siyasal, kültürel şartlardan eğitim koşullarından, uzmanlık alanından etkilenmektedir. Her eserin onun müellifinin şahsiyetiyle yakın ilişkisi vardır. Eseri incelenen bir yazarın öncelikle kişiliği bütün boyutlarıyla ortaya konulabilmelidir. Bu nedenle *Kur'an Psikoloji Atlası'*nı tanıtmaya geçmeden önce araştırmamızın başında yazarın ilmi şahsiyetine ve kişiliğine, eserlerine yer verilmiştir. Yazar, biyografisiyle de bu teze konu olmuştur. Tezde yazarın biyografisine dair bulgular mümkün olduğunca geniş perspektiften ortaya konulmuştur.

Günümüzde tefsir alanında akademik çalışmalarda müfessirlerin eserlerinin çok yönlü incelemeleri, tefsir yöntemlerinin tespiti üzerinde araştırmalar yapmak yaygın hale gelmiştir. Böylelikle gerek tarihte yaşamış bir müfessirin gerekse çağdaş dönem müfessirlerinin eserleri tahlil edilebilmektedir. İşte bu tezde de çağdaş dönemden bir müellifin eserinin incelenmesi planlanmaktadır.

Tefsir tarihi Hz. Peygamberden günümüze kadar yapılan tefsir faaliyetlerini kendine konu edinmektedir. Bu tezin konusu da tefsir tarihinin son evrelerinde yer alan bir eserin incelenmesidir. Bu yönüyle, hazırladığımız tezin bir tefsir tarihi çalışması olduğu söylenebilir. Bu tez *Kur'an Psikoloji Atlası* isimli eseri müellifinin kişiliği ile ilişkilendirerek incele-

1 *Kur'an Psikoloji Atlası* kitabının 1. ve 2. ciltleri uygulamalı Kur'an psikolojisi konularını işlememektedir. Bu ilk iki cilt *psikolojik tefsir*in usûl ve tarihçesini ele almaktadır. Bu nedenle tezde üzerinde tahlil yapılacak, eser incelemesi gerçekleştirilecek bölümler 3. ve 11. ciltler arasında yer alan kısımdır.

2 Sıddık Baysal, "Üslûbu'l-Kur'ân'ın Tefsir İlmi ile İlşikisi", *Bilimname,* 35, (2018), 396.

KAYNAKÇA

Abbûd, Hamyûde. "Min Esrâri'l-Mecâzi'l-Mürsel fi'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Mecelletü'l-Mümâresâti'l-Lüğaviyye* 32, (2015).

Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm.* Tahran: İntişârât İslâmî, ts.

Ağırkaya, Güven. "Tefsirde Nakledilen Bazı Rukye Tarifleri Üzerine (Ettafeyyiş Örneği)". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 28, (2022).

Ahmed, Abdurrezzâk Hüseyn. *el-Mekkî ve'l-Medenî fi'l-Kur'âni'l-Kerîm.* el-Kâhire: Dâru İbni Affân, 1999.

el-Ak, Hâlid Abdurrahmân. *Usûlü't-Tefsîr ve Kavâiduhû.* Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1986.

el-Ak, Hâlid Abdurrahmân. *Teshîlü'l-Vusûl ilâ Ma'rifeti Esbâbi'n-Nüzûl.* Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1998.

Akbaş, Ahmet. "Kur'an'ın Bilimsel Veriler Işığında Yorumlanmasına Yönelik Eleştirilerin Kritiği", *Kur'an ve Pozitif Bilim.* ed: M. Turan Çalışkan, İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2020.

Akbıyık, Huriye. *Kur'an İlimlerinden Biri Olarak Havassu'l-Kur'an.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Akdeniz, Necat. *Kur'ân-ı Kerîm'de Mecâz,* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Alabalık, Ahmet. "Makbul Re'y Tefsirinin Yöneldiği Farklı Alanlar". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 3/5, (2012).

Alan, Beyhan. *Psikolojik Tefsir'e Hucurat Süresi Örneği.* Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Albayrak, Hâlis. *Tefsir Usûlü Yöntem – Ana Konular – İlkeler – Teklifler.* İstanbul: Şûle Yayınları, 1998.

Albayrak, Halis. *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri.* İstanbul: Şûle Yayınları, 2009.

Alevimehr, Hüseyin. *Tefsir Metotları ve Ekolleri.* (çev. Erdal Tuncay), İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2017.

Alimoğlu, Amannisa. *İbn Atıyye El-Endelüsî'nin Tefsirde İbn Cerir Et-Taberî'ye Yönelttiği Eleştirileri.* İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Alptekin, Zeynel Abidin. *Saîd Havvâ ve el-Esâs fi't-Tefsîr'i,* Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2020.

Altay, Şeyma. "Tefsir Metinlerinin Hermenötik Analizi -el-Keşşâf Tefsiri Ör-

neği-". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1, 2022.

Anshori, Mohammad Luthfil. "Al-Takrâr fî Al-Qur'ân (Kajian Tentang Fenomena Pengulangan Dalam al-Qur'an)". *Al Itqoân Jurnal Studi Al-Qur'an* 1/1, (2015).

Ar, Yakup. Sezgin, Ahmet, *1975'ten Günümüze Terme İmam-Hatip Lisesi.* Samsun: Ceylan Basım Yayın, 2021.

Arslan, Gıyasettin. "Tefsirin Hedef ve Sınırları Açısından Keşşaf Tefsiri"i *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 22/1 (2017).

Arslan, Şükrü. "Bilmen Tefsiri'nin Tefsir Literatüründeki Yeri". *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi.* 18, (2022).

Ateş, Süleyman. *Kur'an-ı Kerîm'in Evrensel Mesajına Çağrı.* İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1990.

Ateş, Süleyman. *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri.* İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1989.

Atıyye, Muhammed Hâmid Hasen. "el-Vucûh ve'n-Nezâir fi't-Terâkîbi'l-Kur'âniyye Bene't-Ta'sîl ve't-Tatbîk", *Mecelletü'l-Ferâid fi'l-Buhûsi'l-İslâmiyye ve'l-Arabiyye.* 30, (2021).

Aydemir, Abdullah. *Tefsirde İsrâiliyyât.* Ankara: Diyânet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1979.

Aydın, İsmail. "Kur'ân Üslubunun Edebî Sanatlara Etkisi". *Marife.* 10/3, (2010).

Aydın, Muhammed. *Genel Tefsir Kuralları.* İstanbul: Nun Yayıncılık, 2009.

Bağış, Mehmet. "Tefsir Usûlü ve 'Ulûmu'l-Kur'ân İlişkisi (Kapsam ve Sınırlılıklar)". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi.* 11/2, (2020).

Bağış, Mehmet. "Tefsir Yazılarından Örneklerle Mehmet Akif Ersoy'un Dünya Görüşü". *İslâmî Araştırmalar.* 32/1, (2021).

Bakı, Iclal. *Psychologische Dynamiken aus der Sure Yâsîn.* Dortmund: APSS Publications, 2022.

Bayer, İsmail. "Tefsîr Hâtimelerinde Tefsîr ve Müfessir". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 25, (2016).

Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri.* İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2022.

Baysal, Sıddık. "Üslûbu'l-Kur'ân'ın Tefsir İlmi ile İlişkisi". *Bilimname.* 35, (2018).

Beki, Niyazi. "Kur'an'da İnzal ve Tenzil Kavramları". *Ekev Akademi Dergisi.* 57, (2013).

Bekiroğlu, Harun. *el-Burhan ve el-İtkan Adlı Eserlerin Tefsir Metodolojisi Bakımından Değerlendirilmesi,* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Belen, Fatıma Zeynep. "Manevi Danışmanlıkta Bibliyoterapi Uygulama Örneği: Bibliyoterapinin Algılanan Stres ve Dini Başa Çıkma Üzerindeki Etkisi". *Toplum Bilimleri Dergisi.* 10/19, (2016).

Bergamalı, Ahmet Cevdet. (Haz. Mustafa Özel), *Tefsir Usûlü ve Tarihi.* İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2002.

Bilgin, Abdülcelil. *Kur'an'ı Tanımak Tarih – Dil – Yorum.* Ankara: Araştırma Yayınları, 2018.

Bilgin, Abdülcelil. "Tarih - Dil ve Yorum Çerçevesinde Kur'an'ı Tanımak -Kur'an İlimlerine Dair Bir Tasnif Denemesi-", *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 9/1, (2018).

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Büyük Tefsir Tarihi Tabakâtü'l-Müfessirîn.* İstanbul: Ravza Yayınları, 2015.

Birışık, Abdulhamit. *Kıraat İlmi ve Tarihi.* Bursa: Emin Yayınları, 2014.

el-Buğâ, Mustafâ Dîb. Mistû, Muhyi'd-Dîn Dîb. *el-Vâzıh fî Ulûmi'l-Kur'ân.* Dımeşk: Dâru'l-Ulûmi'l-İnsâniyye, 1998.

Cerrahoğlu, İsmail. "Zemahşerî ve Tefsiri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 26, (1983).

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsîr Usûlü.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,1983.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

Çalışkan, İsmail. *Tefsir Usûlü.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

Çalışkan, İsmail. "Tefsir Alanında Yapılan Doktora Tezleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi.* 9/18 (2011).

Çakır, Mesut. *Fezâilü'l-Kur'an Hadisleri Çerçevesinde Kur'an'ın Ezberlenmesi ile İlgili Rivâyetlerin Tahrîc ve Değerlendirmesi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Çapku, Ahmet. *Niyazi Hoca (Mehmet Niyazi Kasapoğlu).* İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2021.

Çelebi, Hind. *Farklı Yaklaşımlar ve Örnekler Işığında Kur'ân-ı Kerîm'in Bilimsel Tefsiri.* çev: Muammer Erbaş, İzmir: Birleşik Yayıncılık, 2008.

Çelik, Ersin. "Ulûmu'l-Kur'ân'la İlgili İlimlerin Tasnifi". *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 6/12, (2017).

Çelik, İbrahim. *Örnekleriyle Tefsir Tarihi ve Usulü.* Bursa: Rehber Ajans, 2000.

Çelik, Yılmaz. Kara, Mustafa. "Din Psikolojisi'ne Adanmış Bir Ömür: Prof. Dr. Hüseyin Peker". *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi.* 19/17, (2022).

Çelik, Ömer. *Tefsîr Usûlü ve Tarihi.* İstanbul: Erkam Yayınları, 2012.

Çetin. Abdurrahman, "Kur'an'a Göre Kur'an'ın İsim ve Sıfatları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 5/5, (1993).

Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerim Tarihi.* İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.

Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân-ı Kerîm'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013.

Çiçek, M. Halil. *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır.* İstanbul, Beyan Yayınları, 2007.

Çiçek, Mehmet Halil. "Kırâa fi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyyeti'l-Muâsıra fî Türkiye". *Journal of Analytic Divinity.* 6/2, (Aralık/December 2022).

Darende İlâhiyat Fakültesi 1998-99 Mezunları Yıllığı. Darende: Ajans Darende, 1998.

Daryal, Ali Murat. *İslâmın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açıdan Tahlili.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1989.

Deliser, Bilal. *Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü.* İstanbul: Rağbet Yayınları, 2014.

Demir, Recep. "İsim ve Sıfatları Çerçevesinde Kur'an". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi.* 2/1, (2013).

Demirci, Muhsin. *Kur'an'ın Müteşabihleri Üzerine.* İstanbul, Birleşik Yayıncılık, 1996.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2014.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü.* 7. Baskı. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2018.

Demirci, Muhsin. "Konul Tefsire Giriş". *Mîzânü'l Hak İslâmi İlimler Dergisi. 7* (Aralık 2018).

Demirci, Muhsin. *Tefsirde Metodolojik Sorunlar.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2012.

Divlekci, Celalettin. "Tefsirde Yorum Farklılığına Yol Açan Sebepler". *Ekev Akademi Dergisi.* 18/58, (Kış 2014).

Doğan, Mehmet Zeki. *Bilimsel Tefsir Açısından Kur'ân'ın İ'câzı.* Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.

Duman, M. Zeki. *Uygulamalı Tefsir Usulü ve Tefsir Tarihi.* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları,1992.

Dumlu, Ömer. *Tefsir Usûlü.* İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2017.

Düven, Yasemin. "Seyyid Kutub'un Tefsire Psikolojik Yaklaşımı: Bakara Sûresi Örneği". *Tevilat Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi.* 1/2 (2020).

Ebû Şehbe, Muhammed Muhammed. *el-Medhal li Dirâseti'l-Kur'âni'l-Kerîm.* er-Riyâd: Dâru'l-Vefâ', 1987.

Ebû Şehbe, Muhammed İbn Muhammed. *İsrâiliyyât ve'l-Mevzûât fî Kütübi't-Tefsîr.* el-Kâhire: Mektebetü's-Sünne, 1408.

Ebû Zehrâ, Muhammed. *Usûlü'l-Fıkıh.* İstanbul: Tebliğ Yayınları, ts.

Erbağ, Hüseyin. *Kavâidü't-Tefsîr Cem'an ve Dirâseten Adlı Eser Bağlamında Tefsir İlminin Kâideleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Erdoğan, İbrahim Halil. "Nübüvvetin İspati Bağlamında Kur'an'ın Psikolojik İ'câzı". *Kader Kelam Araştırmaları Dergisi.* 15/2, (2017).

Eroğlu, Ali. *Tarihte Tefsir Hareketi ve Tefsir Anlayışları.* Erzurum: Ekev Yayınevi, 2002.

Eroğlu, Muhammed, "Havassü'l-Kur'an". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.

Ertuğrul, Resul. *Kur'an'a Göre İnsanın Psiko-Sosyal Açıdan Değerlendirilmesi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Fath, Amir Faishol. Usman, Dia Hidayati. Supriadi, Supriadi. "Kritik Terhadap Mufassir Dalam Penggunaan Metode dan Pendekatan Penafsiran Al-Qur'an", *Jurnal Asy-Syukriyyah* 22/2 (Juli - Desember 2021).

Fethullahî, İbrahim. *Kur'an İlimleri Metodolojisi.* (çev. Kenan Çamurcu), İstanbul: el-Mustafa Yayınları, 2015.

Gedük, Salih. "Ulûmu'l-Kur'ân, Usûlü't-Tefsir Kavramları ve Tefsirde Usûlün İmkânı Meselesi". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 39, (2015).

Gördük, Yunus Emre. "Tefsirde Muhteva-Metot İlişkisi Üzerine Kronotipolojik Bir Analiz Denemesi". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 7/13, (2015).

Görener, İbrahim. "Tefsir Oluşturan Sorular ve Tefsir Formlarının Oluşum Süreci", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar.* İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Kur'an ve Tefsir Akademisi Araştırmaları: 2, 2010.

Gül, Ali Rıza. "Geleneksel Kur'an Tasavvurunun Tefsir İlminin Oluşumuna ve Gelişimine Etkisi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 47, (2006).

Gülbe, Osman. *Kur'an-ı Kerim'de Düşünmeye Yönelik Kavramlar.* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Güllüce, Veysel. "Kur'ân'a Bilimsel Yaklaşımın Değerlendirilmesi", Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar. (ed: Bilal Gökkır, N. Yılmaz, Ömer Kara, Muhammet Abay, Necmettin Gökkır), İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi, 2010.

Güneş, Abdulbaki. *Kur'ân'da Bütünlük Mucizesi.* İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2014.

el-Hamed, Ğânim Kaddûrî. *Ebhâs fî Ulûmi'l-Kur'ân: el-Kırââtü'l-Kur'âniyye – el-Mushafu ve Resmuhû – İ'câzu'l-Kur'ân ve Vucûhuhû.* Ammân: Dâru Ammâr, 2006.

Hamûde, Abdulvahhâb. *el-Kur'ân ve İlmu'n-Nefs.* el-Kâhire: el-Mektebetü's-Sekâfiyye, 1962.

el-Hûlî, Emîn. *Arap-İslam Kültüründe Yenilikçi Yaklaşımlar.* (çev. Emrullah İşler, Mehmet Hakkı Suçin), Ankara: Kitâbiyât, 2006.

Hüseyn, İmâd Alî Abdu's-Semî'. *et-Teysîr fî Usûli't-Tefsîr.* İskenderiyye: Dâru'l-Îmân, 2006.

Işıcık, Yusuf. *Kur'an'ı Anlamada Temel İlkeler.* Ankara: Esra Yayınları, 1997.

Işık, İhsan. *Resimli ve Metin Örnekli Türkiye Edebiyatçılar ve Kültür Adamları Ansiklopedisi.* Ankara: Elvan Yayınları, 2007.

Itr, Nûruddîn. *Ulûmu'l-Kur'âni'l-Kerîm.* Dımeşk: Matbaatü's-Sâlih, 1993.

Itır, Nureddîn. "Münasebet İlmi ve Kur'an Tefsirindeki Önemi", (çev. Eyüp Yaka), *İslâmî İlimler Dergisi,* 1/2, (Güz 2006).

İbn Teymiyye, Takiyyu'd-Dîn Ahmed. *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr.* Beyrût: Menşûrâtü Dâri Mektebeti'l-Hayât, 1980.

İpek, Yasemin. "Din Eğitiminde Yeni Bir Araştırma Alanı: Kutsal Metnin Yorumlanmasında Kişilik Özelliklerinin Rolü". *Dinî Araştırmalar.* 25/63, (2022).

el-İbrâhîm, Mûsâ İbrâhîm. *Buhûsun Menheciyye fî Ulûmi'l-Kur'âni'l-Kerîm.* Ammân: Dâru Ammâr, 1996.

Jung, Carl Gustav. *Dört Arketip,* (çev. Zehra Aksu Yılmazer), İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

el-Kâfiyecî, Muyyi'd-Dîn Muhammed İbn Süleymân. *et-Teysîr fî Kavâidi't-Tefsîr.* el-Kâhire: Mektebetü'l-Kudsî, 1998.

Kara, Mustafa. "Prof. Dr. Hüseyin Peker'in "Kur'an Meâli" Adlı Eserindeki Bazı Yorumların Tahlili". *Amasya İlahiyat Dergisi.* 12, (2019).

Kara, Osman. "Osmanlıda Tefsir Haşiyesi Geleneği: Atûfî Örneği". *dergİabant AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 5/9, (Bahar 2017).

Kara, Ömer. *Tefsir Akademisyenleri Biyografisi.* Bursa: Kurav Yayınları, 2007.

Kara, Ömer. "Türkiye'deki Tefsir Akademyasının Kur'an ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları -Makale, Kitap-Tebliğ ve Tezler- II", *İslami İlimler Dergisi.* 2/1, (2007).

Kara, Ömer. "Türkiye'deki Tefsir Akademyasının Kur'an ve Tefsir Alanındaki Çalışmaları". İslâmî İlimler Dergisi I. Kur'an Sempozyumu (14-15 Ekim 2006), Çorum: İslâmi İlimler Dergisi Yayınları, 2007.

Karaalp, Cahit. "Usûl ve Üslûp Açısından "Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri". *Edebali İslamiyat Dergisi*. 5/1, (2020).

Karaalp, Cahit. "Yeni Bir Tefsir Tarihinin Niteliğine Dair Bazı Mülahaza ve Öneriler". *Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi.* 5/1, (Bahar 2019).

Karataş, Ali. "Bir Bilim Olarak Tefsir Felsefesinden Bahsetmenin İmkânı Üzerine -Bir Giriş Denemesi-". International Congress on Political, Economic and Social Studies (ICPESS) 24-26 August, 2016, Istanbul / Turkey, Sakarya: Beşiz Yayınları, 2016.

Karataş, Ali. "Kur'ân'ı Kur'ân ile Anlama". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 31, (2011).

Karslı, İbrahim H. *Kur'ân'ı Anlamaya Giriş.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da İnsan Psikolojisi.* İstanbul: Yalnız Kurt Yayınları, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da İman Psikolojisi.* İstanbul: Yalnız Kurt Yayınları, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da Ahlâk Psikolojisi.* İstanbul: Yalnız Kurt Yayınları, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da Kişilik Psikolojisi (Bir Yaklaşım Denemesi).* İstanbul: İzci Yayınları, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da İbadet Psikolojisi.* İstanbul: İzci Yayınları, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Âdem'den Hâtem'e Kişilik.* İstanbul: İzci Yayınları, 1997.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an-ı Kerim ve İletişim.* İstanbul: Nursan Yayınları, İstanbul, 2000.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Carl Gustav Jung'un Kehf Sûresi Tefsiri.* Malatya: Mengüceli Yayınları, 2006.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'ı Anlamada Semantik Yöntem". *Hikmet Yurdu.* 6/11, (Ocak – Haziran 2013).

Kasapoğlu, Abdurrahman. "İlahiyat Alanında Bilim Etiği -Bir Akademik Etik Bilimsel Raporu-". *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi.* 9/9, (2016).

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'da Evlilik Psikolojisi.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Psikolojik Tefsirin Tanımı ve Karakteristikleri ve Dayanakları.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an Psikoloji Atlası Uygulamalı Psikolojik Tefsir.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'ın Konulu Tefsiri -Konulu Tefsire Duyulan

İhtiyaç ve Konulu Tefsirde Yöntemler-". *Hikmet Yurdu Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi 3* (Ocak-Haziran 2009).

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'ın Psikolojik Tefsiri". *İnönü Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi 2/1* (2011).

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'a Psikolojik Yöneliş,* İstanbul: Çıra Yayınları, 2016.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an'ın Üslup Psikolojisi.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Tefsîr Geleneğinde Psikolojik Yorumlama.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Psikolojik Tefsîrde Yöntem ve Problemler.* İstanbul: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Psikolojik Tefsir Araştırmalarında Bilgi Kaynakları.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an Psikolojisi Konuları: Dinpsikolojik Deneyimler - Metin Dışı Bağlamda Psikolojik Boyut.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Kur'an Psikolojisi Konuları: Ruh Sağlığı - Sosyal Psikoloji - Eğitim Psikolojisi - Metapsişik Deneyimler.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. *Psikolojik Tefsîrin Önemi ve Amaçları.* Ankara: Gece Kitaplığı, 2020.

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Bilinen İlk "Kur'an Psikolojisi" Çalışması: Ziya Talat Çağıl / Çorum-İskilipli: Die Seelenehre des Korans: Mit Besonderer Berücksichtigung der Terminologie (Halle (Saale) Buchdruckerei Heinrich John, 1929)". *Tafsir Dergisi* 2/2 (Kasım 2022).

Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'ân'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiği". *Tafsir Dergisi.* 2/1, (2022).

el-Kattân, Mennâ'. *Mebâhis fî Ulûmi'l-Kur'ân.* er-Riyâd: Mektebetü'l-Maârif, 1992.

Kaya, Ali. "Sure Mukaddimelerinde Verilen Bilgiler Çerçevesinde Müfessirlerin 'Sure Bütünlüğü'ne Yaklaşımları (Klasik-Çağdaş Karşılaştırılması)". *Mütefekkir: Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi.* 6/11, (2019).

Kaya, Mehmet. "Kur'an Yolu" Tefsirinde Süleyman Ateş'e Yönelik Bazı Eleştirilere Dair Bir İnceleme". *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi.* 13/25, (2018).

Kaya, Mesut. "Hadis ve Tarih İlimleri Arasında Tefsir Tabakat Literatürü: Histografik Bir İnceleme". *İslâm Araştırmaları Dergisi.* 31, (2014).

Kayhan, Veli. *Kur'ân'ı Tefsirde Usûl ve Gerekli İlimler.* Bursa: Kurav Yayınları, 2007.

Keskioğlu, Osman. *Nüzûlünden Günümüze Kur'ân-ı Kerim Bilgileri.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1987.

Kırca, Celal. *İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'an'a Yönelişler.* İstanbul: Tuğrâ Neşriyat, 1993.

Koca, Ferhat. "Mutlak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Koçyiğit, Hikmet. "Modern Tefsir Hareketinin Niteliği". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 17/1, (2013).

Koçyiğit, Hikmet. "Müfessirleri Tefsir Yazmaya Sevk Eden Amiller". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 10, (2012).

Koçyiğit, Hikmet. "Çağdaş Dönemde Müfessirin Halka Ulaşma Çabalarının Tefsire Etkisi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi.* 1/1, (2017).

Koçyiğit, Hikmet. "Tefsir Kitaplarının İsimlerine Dair". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 2/3, (Mart/2015).

Komisyon. *Geçmişten Günümüze İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.* ed: Fikret Karaman, Ahmet Faruk Sinanoğlu, İbrahim Aşlamacı, Mehmet Korkut Çeçen, Malatya: Malatya Büyükşehir Belediyesi Basın Yayını, 2016.

Konur, Kübra. "Abdurrahman Kasapoğlu, Atatürk'ün Kur'an Kültürü". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.* 2 (2022).

Koyuncu, Recep. "Vakf-İbtidânın Ayetlerin Anlaşılmasındaki Rolü". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi.* 15/1, (2015).

Kutub, Muhammed. *Dirâsâtün fi'n-Nefsi'l-İnsâniyyeti.* Beyrut: Dâru'ş-Şurûk, 1987.

Maden, Gülhan. "Münâsebâtü'l-Kur'ân İlmi Çerçevesinde Mâide Suresinin Değerlendirilmesi". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi.* 3 (Aralık 2022).

Mansûr, Abdulkâdir. *Mevsûatü Ulûmi'l-Kur'ân.* Haleb: Dâru'l-Kalemi'l-Arabî, 2002.

el-Mekkî, İbn Akîle. *ez-Ziyâde ve'l-İhsân fî Ulûmi'l-Kur'ân.* eş-Şârika: Câmiatü'ş-Şârika, 2006.

Memük, Yusuf. "Tefsir Müfessir Merkezli Hazırlanan Lisansüstü Tefsir Tezlerine Panoramik Bir Bakış". *Kur'an Araştırmalarında Akademik Tezler –Batı ve İslâm Dünyası Mukayesesi- Uluslararası Sempozyum, 24-26 Kasım 2017, İstanbul,* İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Yayınları, 2018.

Muhaysın, Muhammed Sâlim. *Târîhu'l-Kur'âni'l-Kerîm.* Cidde: Dâru'l-İsfahânî,1402.

Müslim, Mustafa. *Kur'an Çalışmalarında Yöntem Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım.* (çev. Salih Özer), Ankara: Fecr Yayınevi, 1998.

Necâtî, Muhammed Osmân. *el-Kur'ân ve İlmu'n-Nefs.* Beyrût: Dâru'ş-Şurûk, 1987.

Of Nüfus Defteri (1834). Hazırlayanlar: Sezgin Demircioğlu, Süleyman Bilgin, İstanbul: T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, 2011.

Oral, Murat. "Rivâyet Tefsiri Yönteminin Gelişimi Açısından İbnu'l-Cevzî'nin Zâdu'l-Mesîr Adlı Eseri", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 4/7, (2017).

Oral, Murat. "Tefsir Usûlü Aşısında İbn Kesîr Mukaddimesi'nin Değerlendirilmesi". *Adıyaman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi İslâmî İlimler Araştırması Dergisi.* 1, (2018).

Öcal, Mustafa. "Türkiye'de Kur'an Eğitim ve Öğretiminde Görülen Gelişmeler ve Bir İcâzetname Örneği". *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi.* 13/2, (2004).

Öğmüş, Harun, *Kur'ân İlimleri ve Tefsir Tarihi.* (çev. Halil Aldemir), İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2015.

Özel, Mustafa. *Kur'an ve Tefsir Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016.

Özkan, İbrahim Ethem. *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ve Seyyid Kutub Tefsirinde Psikoloji Konuları.* Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Öztürk, Mustafa. "Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri: Bir Mahiyet Soruşturması". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 8/2, (2008).

Püsküllüoğlu, Ali. *Türkçe Sözlük.* İstanbul: Doğan Kitap, 1999.

er-Rûmî, Fehd İbn Abdirrahmân İbn Süleymân, *Buhûs fî Usûli't-Tefsîr ve Menâhicuhû,* (er-Riyâd: Mektebetü't-Tevbe, 1419.

er-Rûmî, Fehd İbn Abdirrahmân İbn Süleymân. *Vucûhu't-Tahaddî fi'l-İ'câz fi'l-Ahrufi'l-Mukattaati fî Evâili's-Süver.* er-Riyâd: Mektebetü't-Tevbe, 1418.

Saçlı, Merve. "Süleyman Ateş'in Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri'nde Bakara Sûresi Bağlamında Psikolojik Yorumlar", *Umde: Dini Tetkikler Dergisi* 3/2, (2020).

es-Salih, Subhi, *Kur'an İlimleri.* çev: M. Said Şimşek, İstanbul: Esra Yayınları, 1994.

es-Sabbâğ, Muhammed İbn Lutfî. *Lemahât fî Ulûmi'l-Kur'ân ve İtticâhâtü't-Tefsîr.* Beyrût: el-Mektebü'l-İslâmî, 1990.

Sak, Hasan İslam. "Müşkilü'l-Kur'ân Bağlamında Kur'ân'da İnsan İçin Kullanılan Olumsuz İfadeler". *Bilimname.* 47, (2022).

Seber, Abdulkerim. "Semantik-Delâlet Kavramlarinin Mukayesesi ve Anlambilim Kavraminin Muhtevasinin Tespit". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 17/2, (2013).

es-Sebt, Hâlid İbn Osmân. *Kavâidu't-Tefsîr Cem'an ve Dirâseten.* el-Kâhire: Dâru İbni Affân, 1421.

Sezgin, Ahmet. *Termeli Yazarlar ve Şairler Ansiklopedisi.* Terme: Terme Bilgi Gazetesi Yayınları, 2012.

Sezgin, Ahmet. "Yazarlarımız, Ünlüler Ansiklopedisinde". *Terme Bilgi Gazetesi.* (17 Şubat 2016).

Sofuoğlu, Mehmed. *Tefsîre Giriş.* İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.

Soysaldı, H. Mehmet. "Kur'an Tefsirinde Hz. Peygamber'in Yeri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 3 (Haziran 1998).

Soysaldı, Mehmet. *Kur'an'ı Anlama Metodolojisi.* Ankara: Fecr Yayınları, 2001.

es-Suyûtî, Celâlü'd-Dîn. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân.* Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2008.

es-Suyûtî, Celâlü'd-Dîn Ebî Abdirrahmân. *Esbâbu'n-Nüzûl "Lübâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nüzûl".* Beyrût: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 2002.

Sülün, Murat. *Tefsir ve Otoriteleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.

Sürmeli, Mehmet. *Hz. Peygamber'in Kur'an Anlayışı.* Ankara: MGV Yayınları, 2017.

Şengül, İdris. *Kur'ân Kıssaları Üzerine.* İzmir: Işık Yayınları, 1994.

Şehhâte, Abdullâh Mahmûd. *Ulûmu'l-Kur'ân.* el-Kâhire: Dâru'l-Garîb, 2002.

eş-Şerîf, Adnân. *Min İlmi'n-Nefsi'l-Kur'ânî.* Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.

eş-Şeyh, Muhammed İbn Abdirrahmân. *el-Mekkî ve'l-Medenî fi'l-Kur'ân.* er-Riyâd, Fehresetü Mektebeti'l-Melik Fehdi'l-Vataniyye, 1997.

Şimşek, M. Sait. *Kur'an'da İki Mesele (Müteşâbih-Nesh).* Konya: Selâm Yayınevi, 1987.

Şimşek, M. Sait. *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri.* İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.

Taghiyev, Kovsar. *Gazzâlî - Şâtıbî Sarkacında Bilimselci Tefsir.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016.

et-Tayyâr, Müsâid İbn Süleymân. *Fusûl fî Usûli't-Tefsîr.* ed-Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1420.

Topcu, Mustafa. "Hamza el-Karamânî'nin Takşîru't-Tefsîr Hâşiye alâ Envâri't-Tenzîl fi'z-Zehrâveyn İsimli Beyzâvî Hâşiyesi". *GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi: Sırat.* 2/1, (2021).

Tuncer, Faruk. "Tencîmü'l-Kur'ân Bir İlim midir?", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 6/1, (2022).

Tuncer, Muhammet Mustafa. *Çaykara ve Ötesinden Portreler.* İstanbul: Çaykara Kültür Sanat ve Yayıncılık, 2018.

Turan, Abdülbâki. "Kur'ân-ı Kerimdeki Yeminler (Aksâmu'l-Kur'ân)". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2, (1986).

Turan Şeyma. Nazıroğlu, Bayramali. "Dinî Uzlaşma Kültürü Bağlamında İlahiyat Eğitimi". *Darulfunun İlahiyat.* 32/1, (2021).

Turgut, Ali. *Tefsir Usûlü ve Kaynakları.* İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1991.

Turna, Özge. Bolat, Mualla."Eğitimde Disiplinlerarası Yaklaşımın Kullanıldığı Tezlerin Analizi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi.* 34/1, (2015).

el-Ubeyd, Alî İbn Süleymân. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm Usûlühû ve Zavâbituhû.* er-Riyâd: Mektebetü't-Tevbe, 2010.

Ulutürk, Veli. "Kur'ân-ı Kerim'de Meseller (Emsâlü'l-Kur'ân)". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11, (1993).

Usal, Alparslan. Aslan, Zeynep. *Davranış Bilimleri.* İzmir: Barış Yayınları, 1995.

el-Useymîn, Muhammed İbn Sâlih. *Usûl fi't-Tefsîr.* ed-Demmâm: Dâru İbni'l-Cevzî, 1423.

Uzun, Nihat. "Kur'ân'da İnsan Psikolojisi: Eleştirel Bir Yaklaşım". *The Journal of Academic Social Science Studies.* 6/1, (2013).

Uzun, Nihat. *Bağlam ve Kur'an'ın Anlaşılması Üzerine.* Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

Ülgen, Emrullah. *İrâbü'l-Kur'ân'ın Tefsirdeki Yeri ve Önemi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2012.

Vural, Muhammet Enes. "Kitap Tanıtımı Kur'an ve Psikoloji Osman Necati Fecr Yayınları, Ankara, 2017". *Bilimname.* 37, (2019).

Yaşar, Naif. "Kur'ân Tercüme Teknikleri Açısından Yusuf Işıcık'ın Meâli", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 1, (2013).

Yeniçeri, Celâl. *Uzay ve Varlık Âyetleri Tefsiri İslâm Açısından Kâinat ve İmkânları.* İstanbul: Erkam Yayınları, 2017.

Yeral, Tacettin. "Abdurrahman Kasapoğlu, Atatürk'ün Kur'an Kültürü, İlgi Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul, 2008, 480 Sayfa, ISBN: 9799944978100". *Alınteri Sosyal Bilimler Dergisi.* 6/1, (2022).

Yıldız, İbrahim. *Kur'an'da Psikolojik Şiddet.* İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 2021.

Yılmaz, Abdülhalim. "et-Tefsîru'l-Müyesser Adlı Eserin 'Ulûmu'l-Kur'ân Açısından İncelenmesi". *Mutalaa.* 2/1, (Haziran 2022).

Yılmaz, Hasan. "Modern Dönem Kur'ân Yorumunda Dilbilimsel ve Semantik Yöneliş". *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 7, (2017).

Yılmaz, Hasan. "Semantik Analiz Yönteminin Kur'an'a Uygulanmasına Dair". *Tarihten Günümüze Kur'an İlimleri ve Tefsir Usûlü.* (İstanbul: İlim Yayma

Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Kur'an ve Tefsir Akademisi Araştırmaları, 2009).

Yılmaz, Şenol. İmanlık, Yılmaz. *Termemiz: Terme'ye Değer Katanlar 2015.* Samsun: Erol Ofset, 2015.

Yılmaz, Mehmet Faik. *Âyetler ve Sûreler Arasındaki Münâsebet.* Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009.

Yılmaz, Kerim. "Lisansüstü Tefsir Çalışmalarında Alınan Ek Eğitimlerin ve Çalışılan Kurumun Öğrenci Yeterliğine Etkisi", *Kur'an Araştırmalarında Akademik Tezler -Batı ve İslam Dünyası Mukayesesi,* Uluslararası Sempozyum 24-26 Kasım 2017, İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2018.

Yüksek, Muhammed İsa. "Mücmelin Beyanı Bağlamında Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsirinin Bilgi Değeri". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 21/39, (2019).

ez-Zehebî, Muhammed Hüseyn. *et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn.* Beyrût: Dâru'l-Kalem, ts.

ez-Zehebî, Muhammed Hüseyn. *el-İsrâiliyyât fi't-Tefsîr ve'l-Hadîs.* el-Kâhire: Mektebetü Vehbe, ts.

ez-Zehebî, Muhammed Hüseyn. *İlmu't-Tefsîr.* el-Kâhire: Dâru'l-Maârif, ts.

ez-Zerkeşî, Bedru'd-Dîn Muhammed İbn Abdullâh. *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân,* Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.

Zengin, Murat. "Memlûk Türk Devleti Dönemi Hanefî Başkadılarından Cemâleddîn Yûsuf el-Malâtî". Uluslararası Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu, 17-19 Kasım 2017 Malatya, Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2018.

ez-Zeyn, Semîh Âtıf. *İlmü'n-Nefs: Ma'rifetü'n-Nefsi'l-İnsâniyye fi'l-Kitâbi ve's-Sünne.* Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Lübnânî, 1991.

ez-Zürkânî, Muhammed Abdu'l-Azîm. *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân.* el-Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.

Elektronik Kaynaklar:

Erdog@ner Biyografiler, "Abdurrahman Kasapoğlu", http://erdoganerbiyog.blogspot.com/2018/01/abdurrahman-kasapoglu.html (Erişim Tarihi: 21.05.2022).

YökTez, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (Erişim Tarihi: 21.05.2022).

Biyografya, "Abdurrahman Kasapoğlu İlahiyatçı, Akademisyen, Araştırmacı, Yazar", https://www.biyografya.com/biyografi/3054 (Erişim Tarihi: 21.05.2022).

"Abdurrahman Kasapoğlu", https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/3769/Abdurrahman-Kasapoglu.asp?LID=TR&ID=3769 Erişim Tarihi: 06.10.2022).

https://scholar.google.com.tr/citations?user=cVHZsp0AAAAJ&hl=tr (Erişim Tarihi: 19.03.2022).

Musa Turşak, "Kur'an'da Özeleştiri", 25 Mayıs 2021, https://www.youtube.com/watch?v=L7IAdkck_mE (Erişim Tarihi: 22.03.2023).

GEÇMİŞTEN GELECEĞE
HAREKET KÜLTÜRÜ

Doç. Dr. Mehmet GÜLLÜ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-233-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM

GİRİŞ.....9
HAREKET.....9
HAREKET VE KÜLTÜR 11

2. BÖLÜM

TARİH ÇAĞLARINDA HAREKET KÜLTÜRÜ 15
TARİH ÖNCESİ ZAMANDA HAREKET KÜLTÜRÜ.....16
TAŞ ÇAĞI.....16
Paleolitik (Eski Taş) Dönem 16
Mezolitik (Orta Taş) Dönem 18
Neolotik (Cilalı Taş) Dönemi 19
MADEN ÇAĞI 20
Kalkolitik (Bakır) Dönemi.....20
Tunç (Bronz) Dönemi 21
Demir Dönemi 23
TARİH ZAMANLARI.....24
ANTİK (İLK) ÇAĞ DÖNEMİNDE HAREKET KÜLTÜRÜ .24
Sümerler 24
Akad İmparatorluğu 26
Asur-Babil Krallığı 26
Hititler 27
Mısırlılar.....28
Yahudiler 29
Türkler 30
İranlılar (Persler).....31
Çinliler 32
Hintliler 33
Giritliler.....35
Yunanlılar.....35
Romalılar 37

ORTA ÇAĞDA HAREKET KÜLTÜRÜ.....39
Bizanslılar.....39
Selçuklu Devleti.....40
Osmanlı İmparatorluğu.....41
YENİ ÇAĞDA BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR KÜLTÜRÜ.....44
YAKIN ÇAĞDA BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR KÜLTÜRÜ....45
Okullarda Beden Eğitimi.....46
Jimnastik Akımları.....46
Sanayi Devrimi ve İngiltere'de Sporun Doğuşu.....48
Modern Olimpiyatlar.....50

3. BÖLÜM

GÜNÜMÜZDE HAREKET KÜLTÜRÜ.....54
FİZİKSEL AKTİVİTE.....55
EGZERSİZ.....59
OYUN.....61
SPOR.....65
BEDEN EĞİTİMİ (DERSİ).....72
HAREKET EĞİTİMİ.....75
REKREASYON.....77
DANS.....81

4.BÖLÜM

GELECEKTE HAREKET KÜLTÜRÜ.....85
FİZİKSEL AKTİVİTE.....87
EGZERSİZ.....89
OYUN.....90
SPOR.....91
BEDEN EĞİTİMİ.....93
REKREASYON.....96
DANS.....96
SONUÇ.....97
KAYNAKÇA.....98

1.BÖLÜM

GİRİŞ

HAREKET

Hareket, vücutta herhangi bir kıpırdamaya veya oynamaya (TDK, 2023) verilen isimdir. Göz kapağının kapanması, kalbin atması, nefes alıp verme, kolunu kaldırma, yürüme gibi durumların hepsi hareket kavramını yansıtmaktadır. Ancak spor bilimleri açısından hareket, *"vücutta istemli olarak iskelet sisteminin kaslar yardımıyla yer değiştirmesi"* olarak tanımlanabilir. Elini kaldırmak, bir adım atmak, parmaklarını oynatmak, koşmak, topa vurmak, sopayla vurmak vs. örnek gösterilebilir. Bir hareket bilinçli bir amaca yönelik kasların kasılması ve belli bir enerji tüketiminin olması sonucunda iskelet sisteminin yer değiştirmesiyle sonuçlanan bir durumdur.

Hareketin İngilizce karşılığı "movement"dır (Fowler ve Fowler, 1919). Hareket kavramı dilimize "Arapça"dan girmiş ve öz Türkçesi ise "devinim" terimidir (TDK, 2023). Ancak gerek yazı dilinde gerekse konuşma dilinde devinim yerine "hareket" kavramı daha çok kullanılmaktadır. Eğitim bilimlerinde bireylerin zihinsel gelişim ve duyuşsal gelişimle birlikte hareket gelişimlerini ifade ederken bir zamanlar "devinişsel gelişim" ifadesi daha çok tercih edilmiştir. Ancak günümüzde bu alan gelişimi için psikomotor gelişim veya fiziksel gelişim ifadeleri daha çok kullanılmaktadır.

Hareket kavramı sadece spor bilimlerinde değil diğer bilim dallarında da farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Fizik biliminde maddenin yer değiştirmesi; edebiyatta bir düşünceyi yerleştirmek için yapılan faaliyetler dizisi; coğrafyada deprem, tarihte toplulukların yer değiştirmesi;

KAYNAKÇA

Abels, K.W. ve Bridges, J.M. (2010). Teaching Movement Education. Foundations for active lifestyles First Edition. Champaing: Human Kinetics Publishing.

Afyon, Y.A. ve Tunç, A. (1997). Beden Eğitimi ve Spor Tarihi. Konya: Özgü Matbaa.

Akçınar, S. (2018). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Eğitsel Oyun Oynatma Becerilerinin İncelenmesi. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Alagöz, H., Çoban, D., Güllü, M., Timurkaan, S., Meriç, F., Timurkaan, H.S., Özen, G ve Uğraş, S. (2012). 12.sınıf Ritim Eğitimi ve Dans Ders Kitabı. (3. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını

Alanyalı, H. (2019). Anadolu Arkeolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Aliağaoğlu, A. (2019). Tarihsel Süreçte Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Coğrafyası Alanındaki Çalışmalar, Coğrafi Bilimler Dergisi 17(2), 367-383,

Alpman C. (1972). Beden Eğitimi ve Çağlar Boyunca Gelişimi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Ardıç, F. (2014). Egzersiz Reçetesi. Türk Fizyoloji, Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi 60 (Özel Sayı 2), 1-8.

Arıkan, Y., (2006). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Metinler ve Temel Bilgiler. Bölgesel Çevre Merkezi REC Türkiye, https://recturkey.files.wordpress.com/2016/11/iklimkyoto1.pdf

Arnold J H. (2000). History, London: Oxford Press.

Arslantaş, Y. (2014). Paleolitik ve Mezolotik Çağda Barınma. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24 (2), 319-343.

Aslantepe, (2019). T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı, Aslantepe Yerleşim Planı 2019-2024, https://kvmgm.ktb.gov.tr/Eklenti/80786,uyp-arslantepe-yonetim-planipdf.pdf?0

Ayan, S. (2019). Hareket Eğitimi. Ankara: Pegem Akademi

Aydoğan (2021). Uygarlık Tarihinde Hitit Uygarlığının ve Kadeş Antlaşmasının Yeri. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 8(2), 129-151.

Banning, E.B. (1998). The Neolithic Period: Triumphs of Architecture. Agriculture, and Art. Near Eastern Archaeology, 61(4), 188-237

Bennett, E. A., Weber, J., Bendhafer, W., Champlot, S., Peters, J., Schwartz, G. M., Grange, T. ve Geigl, E. M. (2022). The Genetic İdentity of The Earliest Human-Made Hybrid Animals, The Kungas of Syro-Mesopotamia. Science advances, 8(2), eabm0218.

Britannica, (2022). "Wheel" Editors of Encyclopaedia. Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/technology/wheel

Brooks, D. S. (2004). The Complete Book of Personal Training. London: Human Kinetics.

Can, S., Arslan, E. ve Ersöz, G. (2014). Güncel Bakış Açısı ile Fiziksel Aktivite. Ankara Üniv Spor Bil Fak 12 (1), 1-10.

Çeçen, S. ve Bulur, Ş. (2015). Egzersiz Reçetesi Düzenlemenin Genel Prensipleri. Turkish Family Physician Journal 6 (1), 40-46.

Çelik, R. (2022). Metaverse Nedir? Kavramsal Değerlendirme ve Genel Bakış. Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1), 67-74.

Çınar, H.S. (2002). Rekreasyon Kavramı ve Tarihsel Süreç İçindeki Gelişimi. Popüler Bilim Dergisi 9 (99), 20-24.

Çınar, K.Y. ve Kazak, Ö.O. (2020). Spor Lisesi Spor Beden Eğitimi ve Spor Tarihi Ders Kitabı, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Çıvgın, İ. ve Yardımcı, R. (2009), "Çağdaş Dünya Tarihi" Ankara:Eğiten Kitapevi.

Demirdurak, B., Tuna, T. (2012). Kapadokya. İstanbul: BKG kitapları

Demirhan G. (2006). Spor Eğitiminin Temelleri, Ankara: Spor Yayınevi ve Kitapevi.

Doğru, Z. (2020). Beden Eğitimi ve Sporun Temelleri. (Editör: Yılmaz, E.). Spor Bilimlerinde Temel Kavramlar. Ankara: Akademisyen Kitapevi.

Ekmelettin, İ. (2004). Osmanlı Askerlik Literatürü. İstanbul: İrcica Yayınevi.

Ekrem A. (2019). Anadolu Kültür Tarihi. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Erdemli A. (1996). İnsan Spor ve Olimpizm. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Erim, D. (2007). Türkiye Selçuklu Devletinde Spor ve Eğlence Hayatı. Yükseklisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Eroğlu, T. (2017). Dans Kavramı ve Dansın İşlevi. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 60, 215-226.

Ertan, H. (2012). Spor Bilimlerine Giriş. Açık Öğretim Fakültesi Yayını No: 1480

FIVB (International Volleyball Federation), (2023). Volleyball History. https://www.fivb.com/en/volleyball/thegame_glossary/history

Fişek, K. (1980). Spor Yönetimi, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Yayın No 515.

Fişek, K. (1998) Dünyada ve Türkiye'de Spor Yönetimi, Ankara: Bağırgan Yayınevi

Fowler, H.W. ve Fowler, F.G. (1919). the Oxford English Dictionaries (Seventh Impression). Oxford: Clarendon Press.

Gillet B. (1946). Sports History, Paris: Presses University.

Goldstone, J.A. (1993). Revolution and Rebellion in the Early Modern World. California: University of California Press.

Goodbody, J. (1982). The Illustrated History of Gymnastics. London: Stanley Paul & Co Publishing

Göroğlu, M. (2020). Egzersiz Katılımcısı ve Kişisel Antrenör Bakış Açısından Kişisel Antrenör İle Çalışmak: Tercih Sebepleri, Beklentiler, Etkiler. Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Graham, G.,Holt-Hale S.A. and Parker, M. (2010). Children Moving: A Reflective Approach to Teaching Phsical Education,(10th Edition). Columbus: McGraw Hill.

GSB (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı) (2023). Spor Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Spor Federasyonlar. https://shgm.gsb.gov.tr/Federasyonlar

GSB (T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı), (2023). "Oyun", Geleneksel Çocuk Oyunları Şenliği Oyunlar Kılavuzu Kitapçığı. Ankara. https://spor.gsb.gov.tr/okulsportal/

Guimaraes, S., Arbuckle, B. S., Peters, J., Adcock, S. E., Buitenhuis, H., Chazin, H., Manaseryan, N., Uerpmann, H. P., Grange, T. ve Geigl, E. M. (2020). Ancient DNA Shows Domestic Horses Were İntroduced in the Southern Caucasus and Anatolia During the Bronze Age. Science advances, 6(38), eabb0030.

Günay, D. (2002). Sanayi ve Sanayi Tarihi. Mimar ve Mühendis Dergisi, 31, 8-14.

Günbattı, Cahit (1997). "Kültepe'den Akadlı Sargon'a Ait Bir Tablet". Archivum Anatolicum. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımev

Güngör, E. (1996). Tarihte Türkler. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Güngör, İ. (2017). Paleolitik Çağdan Günümüze Anadolu Zooarkeolojik Buluntuları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yükseklisans Tezi, Ankara.

Güven Ö. (1999). Türklerde Spor kültürü, Ankara: T.C. Atatürk Kültür Merkezi.

Harmankaya, S.O., Tanındı, O ve Özbaşaran. M. (1998). Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY)-3: Kalkolitik, İstanbul: Ege Yayınları.

Heper, E. (2012). Spor Bilimleri ile İlgili Kavramlar ve Sporun Tarihsel Gelişimi. Ed. Ertan, H. Spor Bilimlerine Giriş. Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1480

Horn, J., Rosenband, L. ve Smith, M. (2010). Reconceptualizing the Industrial Revolution. Cambridge MA, London: MIT Press

Hubscher, R. (1992). L'histoire en mouvements (History in motion). Paris: Armand Colin.

Huizinga, J. (2022). Homo Ludens Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme. (Çev. Kılıçbey, M.A). 10. Basım. Ankara: Ayrıntı Yayınları.

IOC (International Olympic Committe), (2023). Olympic Game. https://olympics.com/ioc

Irving, L.F. (2007). Ancient Board Games in Perspective. London: British Museum Press.

ISF (International School Sport Federation) (2023). School Sports. https://www.isfsports.org/sports

ISPARC (Indigenous Sport, Physical Activty & Recreation Councill (2020). Movement Activiy Card. Canada: The School Physical Activity and Phyical Literacy Project. www.schoolpapl.ca

IŞIK, A. (2020). Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı. Mavi Atlas Dergisi, 8(1): 13-18.

İşcan, F. (1988) Türklerde Spor. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

İşler H. (2012). Beden Eğitimi ve Spor Bilgileri. Ankara: Bedray Yayınları.

Kahraman, A. (1995). Osmanlı Devleti'nde Spor. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Kahraman, S ve Şenol, P. (2018). İklim Değişikliği: Küresel, Bölgesel ve Kentsel Etkileri. Akademia Sosyal Bilimler Dergisi (Özel Sayı – 1), 353-370.

Kamuk, Y.U. (2020). 6.Bölüm: Fiziksel Uygunluk. (Editör: Yılmaz, E.) Spor Bilimlerinde Temel Kavramlar. Ankara: Akademisyen Kitapevi.

Karakaya, Y.E. (2022). Spor Tarihi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kavak, A. (2021). Eskiçağda Sapan. "Tarih Araştırmalarına Farklı Yaklaşımlar" (Ed. Erkmen, A.) İstanbul: İksad Yayınevi.

Kaya, M.A. (2012). I. Türkiye'nin Eski Tarihi ve Uygarlıkları: Tarih Öncesi Çağlardan Perslere Kadar. İzmir: İlya Yayınevi.

Kesavapany, K., Mani, A. ve Ramasamy, P. (2008). Rising India and Indian Communities in East Asia. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.

Kılıç, M.N., Özbayraktar, F., Yücel, E., Kıvanç, C., Han, A. Ve Kılıç, M. (2015). Beden Eğitimi ve Spor Tarihi. Ankara: Özgün Matbaacılık.

Kılıç, Y. (2018). Eskiçağda Uzak Diyarların Ulaşım Aracı: Deve. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 22, 689-699.

Klein, R. G. (1995). Anatomy, Behavior, and Modern Human Origins. Journal of World Prehistory. 9 (2): 167-98.

Koç, İ. (2006). Hittiler. Ankara: ODTÜ Bilim ve Toplum Kitapları Dizisi.

Koçak, F. (2020). Dünya'da ve Türkiye'de Rekreasyon. (Editör: Ağduman, Fatih) Rekreasyona Giriş, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını,

Koçyiğit, S. Tuğluk, M.N. ve Kök, M. (2007). Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Birliktelik Olarak Oyun. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi 16, 324-342.

Kramer, S.N (1963). The Sumerians: Their History, Culture, and Character. Chicago: The University of Chicago Press

Lahr, M. M., Rivera, F., Power, R. K., Mounier, A., Copsey, B., Crivellaro, F., Edung, J. E., Maillo Fernandez, J. M., Kiarie, C., Lawrence, J., Leakey, A., Mbua, E., Miller, H., Muigai, A., Mukhongo, D. M., Van Baelen, A., Wood, R., Schwenninger, J. L., Grün, R., Achyuthan, H., ve Foley, R. A. (2016). Inter-group Violence Among Early Holocene Hunter-Gatherers of West Turkana, Kenya. Nature, 529 (7586), 394–398.

Laver, L., Landreau, P., Seil, R., Popovic, N. (2018) Handball Sports Medicine: Basic Science, Injury Management and Return to Sport. Berlin:Springer Publishing.

Leitner M.J ve Leitner, S.F. (1989). Leisure Enhancement New York: The Haworth Press.

Lempa, H. (2007). Beyond the Gymnasium: Educating the Middle-class Bodies in Classical Germany. Lanham: Lexington Books.

Librado, P., Khan, N., Fages, A., Kusliy, M. A., Suchan, T., Tonasso-Calvière, L., Schiavinato, S., Alioglu, D., Fromentier, A., Perdereau, A., Aury, J. M., Gaunitz, C., Chauvey, L., Seguin-Orlando, A., Der Sarkissian, C., Southon, J., Shapiro, B., Tishkin, A. A., Kovalev, A. A., Alquraishi, S. Ve Orlando, L. (2021). The Origins and Spread of Domestic Horses from the Western Eurasian Steppes. Nature, 598(7882), 634–640.

Link D. Lames M. (2010). Sport Informatics, Historical Roots, Interdisciplinarity and Future Developments. International Journal of Computer Science in Sport, 8 (2) 1-20.

Lorenzi, R. (2013). Oldest Gaming Tokens Found in Turkey. Archaology Journal.

Lumpkin, A. (1990). Physical Education and Sport: A Contemporary Introduction (Second Edition). Los Angeles: Times Mirror Magazine.

Lynn, W.B. (1980). The Instructional Behaviors, Class Content, and Class Organizastion of Movement Educators: Relationship to Movement Education Tehory and Comparison to Traditional Practice. Dissertation. Kent State University.

Madanipour, P. ve Cohrssen, C. (2020). Augmented reality as a form of digital technology in early childhood education. Australasian Journal of Early Childhood, 45(1), 5–13.

Mazurowski, R., Michczy, D.J, Pazdur, A. VE Piotrowska, N. (2009). Chronology of The Early Pre-Pottery Neolithic Settlement Tell Qaramel, Northern Syria, in the Light of Radıocarbon Dating, Radiocarbon 51 (2), 771-781.

McCall, D. F., Struever, S., VanDer, M., Nicolaas J. ve Derek, J. (1973). "Prehistory as a Kind of History". The Journal of Interdisciplinary History. 3 (4). 733-739.

McComb, D G. (2004). Sports in World History. Routledge Taylor and Francis Group, London,

MEB (T.C. Millî Eğitim Bakanlığı), (2015). Fiziksel Etkinlik Kartları. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Mirzeoğlu, N. Spor Bilimlerine Giriş,Ankara: Bağırgan Yayımevi.

Mutlu, M. (2023). Basketbolun Türkiye'de doğuşu ve gelişimi (1938 yılına kadar). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 13(3), 1681-1698.

National Geographic (2018). "Here's What'll Happen When Plate Tectonics Grinds to a Halt" https://www.nationalgeographic.com/science/article/news-happens-plate-tectonics-end-earth-mountains-volcanoes-geology

Nicholson, P. T. ve Shaw, I (2000). Ancient Egyptian Materials and Technology, Cambridge: Cambridge University Press.

O'Driscoll, C. A. ve Thompson, J. C. (2018). "The Origins and Early Elaboration of Projectile Technology". Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews. 27 (1). 30-45.

Oxford Learners Dictionaries (2023). "Sport" https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/)

Öngel, H.B. (2001). Türk Kültür Tarihinde Spor. Ankar: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özbey, S ve Çelebi, M. (2011). Rekreasyon Temelleri. (editör: Mirzeoğlu, Nevzat) Spor Bilimlerine Giriş. Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Özdoğan, D.T ve Doğan, N.E.S. (2019). 11.sınıf Ritim Eğitimi ve Dans Ders Kitabı. (2. Baskı). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayını

Özen, G., Güllü, M ve Uğraş, S. (2016). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Beden Eğitimi Ders İçi ve Dışı Etkinliklerinde Teknolojik Araç ve Gereçlerin Kullanımı İle İlgili Görüşleri. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi 1 (1), 24-37.

Özmen, H. (2000). Futbol, Holiganizm ve Medya, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Öztan, A. (2009). Arkeoloji ve Sanat Tarihi Eski Anadolu Uygarlıkları Neolitik Çağ, T.C. Kültür ve Tuzum Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.

Pangrazi, R.P ve Beighle, A. (2019). Dynamic Physical Education for Elementary School Children (19th Edition). Champaing: Human Kinetics Publishing.

Radner, K. (2011). The Oxford Handbook of Cuneiform Culture. Oxford: Oxford University Press

Robinson, A. (2009). Writing and script: a very short introduction. Oxford: Oxford University Press.

Rodrigues, S.M., Palmero, J.R. ve Garcia, J.G. (2016). Communication and Information Technologies Applied to Education. Madrid: Editorial Sintesis.

Roy, B.A., Lisowski, C ve Roberts, P. A. (2014). Health And Wellness Coaching: An Opportunity For Clinical Exercise Physiologists. Journal Of Clinical Exercise Physiology, 3(1), 9-15

Sarıalp R. (2001). Tarih-Kültür-Spor Düşünceler ve Denemeler. İstanbul: Temel Yayınları.

SB (T.C. Sağlık Bakanlığı) (2014a). Türkiye Fiziksel Aktivite Rehberi. (2. Baskı) Sağlık Bakanlığı yayını: 940. Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

SB (T.C. Sağlık Bakanlığı) (2014b). Çocuk ve Ergenlerde Fiziksel Aktivite. Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

SB (T.C. Sağlık Bakanlığı) (2014c). Yetişkinlerde Fiziksel Aktivite. Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

SB (T.C. Sağlık Bakanlığı) (2014d). Yetişkinlerde Fiziksel Aktivite. Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.

SB (T.C. Sağlık Bakanlığı), (2013). "Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması. Sağlık Bakanlığı yayını: 909. Ankara: Anıl Matbaa.

Sebbane, M. (2001). "Board Games from Canaan in the Early and Intermediate Bronze Ages and the Origin of the Egyptian Senet Game". *Tel Aviv*. **28** (2): 213–230

Shang, J. (2014). Research on new sports teaching mode based on virtual reality technique. Applied Mechanics and Materials, 644, 6039–6042.

Shephard, R J. (2014). An Illustrated History of Health and Fitness, from Pre-History to our Post-Modern World. London: Springer Publishing.

Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve Girişimcilikte Yeni Yaklaşımlar. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32, 43-57.

Sutton-Smith, B. (1997). The Ambiguity of Play. Cambridge: Harvard University Press.

Şeker, S. ve Şeker, F. (2019). MÖ 8. Binyıl'dan Yazının İcadına Kadar Kullanılan Muhasebe Sistemi: Token'ler. Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi, 1(2), 107-119.

Tanner, H. M. (2009). Chine: A History. İndianapolis: Hackett Publising Company.

Tayga Y. (1990). Türk Spor Tarihine Genel Bakış. Gençlik. Ankara: GSGM.

TDK (Türk Dil Kurumu), (2023). Büyük Sözlük. www.sozluk.gov.tr

TDSF (T.C. Dans Sporları Federasyonu), (2023). Dans Sporlarının Tarihsel Süreci ve Türkiye'deki Gelişimi. http://www.tdsf.gov.tr/tdsf-hakkinda.php

Teall, J. L. ve Nicol, D.M (2023). Byzantine Empire. Encyclopedia Britannica. https://www.britannica.com/place/Byzantine-Empire

Tekin, A. (2021). Tarihten Günümüze Epidemiler, Pandemiler ve Ekonomik Sonuçları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 40, 330-355.

Tekin, M. (2017). Dünya Tarihi'nde İlk Şehir ve Şehir Devletinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi 12 (2), 17-30.

TESFED (Türkiye Espor Federasyonu), (2023). Tarihsel gelişim. https://tesfed.gov.tr/hakkimizda

Theurmeister, R. (1937). Taş Balta ve Çömlek – İlkçağ Olgularından. (Çev. Esin, Ruhi). İstanbul: Ülkü Basım Evi.

THOF (T.C. Halk Oyunları Federasyonu) (2023). Federasyonumuz Tarihçemiz ve Amacımız. https://www.thof.gov.tr/bloglar/tarihce#

Tiryaki, S. (2017). Kalkolitik Çağda Doğu Anadolu Bölgesi Madenciliğinin Başlangıç Evreleri. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (13), 177-200.

TMOK (Türkiye Milli Olimpiyat Komitesi), (2023). Olimpiyat Oyunları. https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Olimpiyat-Oyunlari/1

Todd, J. (1998). Physical Culture and The Body Beautiful. Macon: Mercer University Press.

Toker, A. (2021). Boş Zaman ve Rekreasyonun Tarihsel Perspektiften Sosyolojik Bir Değerlendirmesi. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi 10 (4), 1000-1013.

Toran, M. ve Dilek, A. (2017). Çocuklar ve Kitaplar: Piaget'nin Oyun Kuramına Göre Bir Değerlendirme. Yaşadıkça Eğitim 31 (1) 41-54.

TURAN, O. (1969) Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Medeniyeti, Turan Neşriyat Yurdu:

Tyldesley, J. A. (2008). Egyptian Games and Sports. Oxfprd: Osprey Publishing.

Uğur, Y. (2002). Halk Sporu Kurultayı, İnsanca Spor Dergisi, (1): 2-3.

Uğurlu, A. (1985). Antik Çağ Anadolu Dokuma Sanatı. İlgi Dergisi. İstanbul: Apa Ofset Basımevi.

Wei, L., Yue, L. Ve Tao, L. (2010). Chinese Festivals: Traditions, customs and rituals. Beijing: China Intercontinental Press.

Whitehead, M. (2019). Physical Literacy Across the World. London: Routledge.

Wikipedia, (2023). Aristotales, Soktrates, Tolstoy. https://tr.wikipedia.org/wiki

Yarshater, E. (1993). The Cambridge History of Iran Cambridge: Cambridge University Press.

Yıldıran, İ. ve Gültekin, T. (2012). Anadolu Uygarlıklarında Spor. Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Yıldıran, İ. ve Şinoforoğlu, T. (2020a). Spor Tarihi I. Ed: Koca, C. Sporda Psikososyal Alanlar I, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yıldıran, İ. ve Şinoforoğlu, T. (2020b). Spor Tarihi II. Ed: Yıldıran, İ. Sporda Psikososyal Alanlar II, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yıldız D. (1979). Türk Spor Tarihi, İstanbul: Eko Matbaası.

Yıldız, D. (2002). Çağlar boyu Türklerde Spor. İstanbul: Telebasım Yayıncılık.

Yıldız, D. (2022). Dokumanın Tarihsel Süreçte Başlangıcı ve Gelişimine Genel Bir Bakış. Hars Akademi, 5 (1), 256-293.

Yılmaz. E. (2019). Spor Bilimlerinde Temel Kavramlar. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Zeder, M. A. (2011). The Origins of Agriculture in the Near East. Current Anthropology, 52 (S4), 221–235.

Zenbilci, İ.K ve Çetin, U. (2018). Prehistorik Çağlardan Modernizme Dansın Anlamı: Tasvirler Üzerinden İkonografik Bir Analiz. Uluslararası Tarih Dergisi 10 (7), 265-294.

müfid divanı

YILMAZ TOP

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-247-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 5
KISALTMALAR 7

I. BÖLÜM
MÜFÎDÎ İBRÂHÎM BEY (doğ. ? - öl. ?)

1.1. Müfîdî İbrâhîm Bey'in (doğ. ? - öl. ?) Hayatı 10
1.2. Müfîdî İbrâhîm Bey'in, Şiir Sanatı ve Kendi Şairliği İle İlgili Değerlendirmeleri 21

II. BÖLÜM
MÜFÎDÎ DÎVÂNI (İNCELEME)

2.1. *Müfîdî Dîvânı*'nın Tertibi ve Nazım Şekilleri 39
2.1.1. Dîbâce 39
2.1.2. Gazeller 40
2.1.3. Müfredler 49
2.2. *Müfîdî Dîvânı*'nın Ahenk Özellikleri 49
2.3. *Müfîdî Dîvânı*'nın Dil ve Üslup Özellikleri 72

III. BÖLÜM
MÜFÎDÎ DÎVÂNI (ÇEVİRİ YAZILI METİN)

3.1. *Müfîdî Dîvânı* Nüshasının Tavsifi 110
3.2. Çeviri Yazılı Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem 115
3.2.1. Çeviri Yazılı Metnin Tertibiyle İlgili Hususlar ve İşaretler Sistemi 115
3.2.2. Vezin ve Kafiye ile İlgili Hususlar 117
3.2.3. İmlayla İlgili Hususlar 118
3.3.Çeviri Yazı Alfabesi 120
ÇEVİRİ YAZILI METİN 121
[DÎBÂCE] 122
[GAZELİYYÂT] 129
MÜFREDÂT-I MÜFÎDÎ 540

EK 550
ÖZEL İSİMLER DİZİNİ 552
BİBLİYOGRAFYA..... 559

ÖN SÖZ

***Müfîdî** fâ'ide görmekle 'işkıñdan nigârâ*

Anıñçün mahlası ma'nâsı gıbtdan oldı müştakk

(*Dîvânü'l-Müfîdî*, 53[b], G. 213/8)

Üç kıtaya gölge salan ulu bir çınara benzetebileceğimiz klasik Türk şiirinin birikim ve mahiyeti, her yeni akademik çalışma sayesinde daha zengin bir görünüme kavuşmaktadır. Hayatı ve şiiri hakkında, tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece *Sâlim Tezkiresi*'nde sınırlı malumat edinebildiğimiz Müfîdî İbrâhîm Bey'in (doğ. ? - öl. ?) *Dîvân*'ı da bu ulu çınarın gölgesinde teşekkül etmiştir. Söz konusu bu *Dîvân*, elinizdeki bu çalışma ile ilk olarak ilim âlemine tanıtılmaktadır. *Müfîdî Dîvânı*'nın, bu çalışmaya da esas olan, tespit edebildiğimiz yegâne nüshası, School of Oriental and African Studies (SOAS) Library MS 14450'de kayıtlıdır. XVII. yüzyılın ikinci yarısı ile XVIII. yüzyılın ilk yarısı içerisinde yaşadığını tahmin ettiğimiz Müfîdî'nin, klasik şiir zevkinin XVII. yüzyıldan taşıdığı ilhamlarla çeşitli üslup ve konu arayışları içerisinde renklendiği bir dönemde bu *Dîvân*'ın müktesebatını şekillendirdiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Müfîdî Dîvânı üzerindeki çalışmamız üç ana bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde öncelikle, *Sâlim Tezkiresi*'nde Müfîdî ile alakalı verilen sınırlı bilgiler ele alınmıştır. *Dîvân*'daki bazı gazellerden tespit edilen, Müfîdî'nin hayatına ve kişiliğine dair çıkarımlarda bulunmayı olanaklı kılabilecek veriler ortaya konmuştur. Yine gazellerde söylenenlere dayanarak onun, şiir sanatı ve kendi şairliğine dair değerlendirmeleri tanıtılmıştır.

İkinci bölümde *Müfîdî Dîvânı*'nın tertibi, *Dîvân*'ı oluşturan şiirlerin yapı, ahenk, dil ve üslup özellikleri ele alınmıştır. Bu şiirler üzerinde yapılan incelemeler doğrultusunda Müfîdî'nin şairlik tabiatı, edebî kişiliği ve ele aldığı mevzular hakkında tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Üçüncü ve son bölümde *Dîvân-ı Müfîdî* nüshasının tavsifi, çeviri yazılı metnin kuruluşunda takip edilen usuller ve transkripsiyon alfabesinin sunumundan sonra *Müfîdî Dîvânı*'nın, klasik divan tertibine uygun olarak çeviri yazılı metni verilmiştir. Milli Kütüphanedeki bir şiir mecmuasında tespit edilen, Müfîdî mahlaslı bir şaire ait murabba, Müfîdî İbrâhîm Bey'e ait olma ihtimali göz önünde bulundurularak çeviri yazılı metnin sonunda ek olarak sunulmuştur. Çeviri yazılı metin bölümünde bulunan özel isimler için hazırlanan özel isimler dizininin ardından çalışma bibliyografya ile tamamlanmıştır.

Bu kitabı hazırlama sürecinde, kıymetli teşvikleriyle her zaman yanımda olan muhterem hocam Prof. Dr. Nihat Öztoprak başta olmak üzere, çok değerli bilgi ve tecrübelerinden her zaman istifade ettiğim kıymetli hocalarım Prof. Dr. Sebahat Deniz, Prof. Dr. Orhan Bilgin ve Prof. Dr. Kemal Yavuz'a şükranlarımı sunar, her birinin ellerinden saygı ve hürmetle öperim. *Müfîdî Dîvânı* metnini en sağlıklı şekilde kurabilme noktasında değerli zamanını ayırarak bilgi ve görüşlerini esirgemeyen Prof. Dr. Ersen Ersoy'a; *Dîvân*'daki Arapça bölümlerin okunmasında ve hadislerin

BİBLİYOGRAFYA

Ahterî Mustafa Efendi (2014). *Ahterî-i Kebîr Arapça-Türkçe Lügat*. (haz.: Harun Tuncer). (Tashih: Kemal Erkan). 2. Baskı. İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı.

Akyüz, Kenan, Süheyl Beken, Sedit Yüksel, Müjgân Cunbur (haz.) (1990). *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alî-Şîr Nevâyî (2015). *Mîzânü'l-Evzân -Vezinlerin Terazisi-*. (haz.: Kemal Eraslan). 2. Baskı. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Avcı, Meral (2009). "Sudan" maddesi. *TDVİA*. 37. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 458-459.

Avcı, Ferah (2019). *Maraşlı Hacı Ali Efendi'ye Ait Bir Şiir Mecmuası (İnceleme-Metnin Çeviri Yazısı-İndeks)*. (Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, 523 s. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp/581701%20(2).pdf [Erişim Tarihi: 08.02.2022].

Azərbaycan Dilinin İzahlı Lügəti (2006). Dörd Cilddə. I-IV C. Bakı: Şərq-Qərb.

Başkan, Ahmet (2012). *Bismil Ağzı (İnceleme-Metinler-Dizin)*. (Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı, 357 s. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp/357649.pdf [Erişim Tarihi: 12.10.2022].

Baytop, Turhan ve Cemal Kurnaz (2003). "Lâle" maddesi. *TDVİA*. 27. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 79-81.

Çelebi, İlyas (1992). "el-Beyân" maddesi. *TDVİA*. 6. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 25-26.

Dağlı, Yücel ve Cumhure Üçer (1997). *Tarih Çevirme Kılavuzu: 01 M. 901 - 29 Z. 1200 (21 Eylül 1495-23 Ekim 1786)*. 4. C. Ankara: TTK Yayınları.

Davudoğlu, Ahmed (haz.) (1980). *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*. 11. C. İstanbul: Sönmez Neşriyat.

Devellioğlu, Ferit (2016). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat -Eski ve Yeni Harflerle-*. 32. Baskı, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, Cem (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.

_____ (dzl.) (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. 4. Baskı (Tıpkıbaskı). Ankara: TDK Yayınları.

Dönmez, İbrahim Kâfi (1992). "el-Beyân ve't-Tahsîl" maddesi. *TDVİA*. 6. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 29-30.

Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb b. 'Alî el-Horasanî en-Nesâ'î (2001). *es-Sünenü'l-Kübrâ*. (Tahkik eden: Hasan 'Abdü'l-Mün'im Şelebî). 1. Baskı. 10 C. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre et-Tirmizî (t.y.). *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*. (Mütercimi: Osman Zeki Mollamehmetoğlu). 1. C. İstanbul: Yunus Emre Yayınları.

_____ (1975). *Sünen-i Tirmizî Tercemesi*. (Mütercimi: Osman Zeki Mollamehmetoğlu). 4. C. İstanbul: Yunus Emre Yayınları.

Ebu'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr Suyûtî (1380/1961). *ed-Dürerü'l-müntesire fi'l-ehâdîsi'l-müştehire*. Kahire: Mustafâ el-Bâbî el-Halebî.

Ebu'l-Hasan 'Alî b. Muhammed b. 'Arrâk el-Kinânî (t.y.). *Tenzîhü'ş-şerî'ati'l-merfû'a 'ani'l-ahbâri'ş-şenî'ati'l-mevzû'a*. (Tahkîk ve Ta'lîk: 'Abdülvehhâb 'Abdüllatîf, 'Abdullâh Muhammed es-Sıddîk). 1. C. Kahire: Mektebetü'l-Kahire.

Harman, Ömer Faruk (1998). "Hübel" maddesi. *TDVİA*. 18. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 444-445.

Hüseyin Remzî (H. 1305). *Lugat-i Remzî*. 2 C. İstanbul: Matbaa-i Hüseyin Remzî.

İmâm el-Hâfız Ebû 'Abdullâh Muhammed b. 'Abdullâh el-Hâkim el-Nîsâbûrî (H. 1411/M. 1990). *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*. (Dirâse ve Tahkîk: Mustafâ 'Abdülkâdir 'Atâ'). 4. C. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye.

İmam Nevevî (2008). *Riyâzü's-Sâlihîn (Tam Metin ve Açıklamalı)*. (Tercüme, Tahric, Açıklama: Hanifi Akın). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kahraman, Seyit Ali ve Yücel Dağlı (haz.) (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Bağdad-Basra-Bitlis-Diyarbakır-Isfahan-Malatya-Mardin-Musul-Tebriz-Van.* /Evliya Çelebi. 4. Kitap/1. C. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kapar, Mehmet Ali (1994). "Ebû Cehil" maddesi. *TDVİA*. 10. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 117-118.

Kartallıoğlu, Yavuz (2011). *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kaya, Eyyüp Said (2020). "el-Muhtasar" maddesi. *TDVİA*. 31. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 71-74.

Kesik, Beyhan (2015). "Müfîdî, İbrahim Efendi". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/mufidi-ibrahim-efendi (Güncelleme Tarihi: 13.11.2020) [Erişim Tarihi: 23.08.2022].

Koca, Ferhat (2020). "el-Muhtasar" maddesi. *TDVİA*. 31. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 67-70.

Koca, Ferhat (2020). "el-Muhtasar" maddesi. *TDVİA*. 31. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 64-66.

Koçkuzu, Ali Osman (1992). "el-Beyân ve't-Ta'rîf" maddesi. *TDVİA*. 6. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 30.

Kur'an-ı Kerim Meâli (2011). (haz. Halil Altuntaş ve Muzaffer Şahin). 12. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. https://webdosya.diyanet.gov.tr/kuran/kuranikerim/dosyalar/document/kuran_meal.pdf [Erişim Tarihi: 13-17.04.2023].

Mecmû'a-i Eş'âr (t.y.). Milli Kütüphane-Ankara 06 Mil Yz A 3983, 45 vr.

Mehmet Nâil Tuman (2001). *Tuhfe-i Nâilî -Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri- II*. (haz.: Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı). Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Muallim Nâcî (2009). *Lügat-ı Nâcî*. (haz.: Ahmet Kartal). Ankara: TDK Yayınları.

Muhammed b. İsmâ'îl Ebû 'Abdillâh el-Buhârî (H. 1422). *Sahîhü'l-Buhârî*. (Tahkik eden: Muhammed Süheyl b. Nâsır). 9. C. Dimaşk: Dâru Tûkı'n-Necât.

Müfîdî İbrâhîm Bey (t.y.). *Dîvânü'l-Müfîdî*. School of Oriental and African Studies Library ms. 14450, 1b-95a.

Mütercim Âsım Efendi (2013). *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît/Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. (haz.: Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi). 3. C. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Özel, Ahmet (2020). "Musannif" maddesi. *TDVİA*. 31. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 238-239.

Özen, Şükrü (1998). "Hırakî" maddesi. *TDVİA*. 17. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 322-323.

Pala, İskender (2002). "Kün" maddesi. *TDVİA*. 26. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 552-553.

Redhouse, Sir James W. (1992). *Turkish and English Lexicon*. 2. Baskı. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Salihoğlu, Mahmut (2009). "Sâmirî" maddesi. *TDVİA*. 36. C. İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, s. 78-79.

Sâlim Efendi (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*. (haz.: Adnan İnce). 1. Baskı. Ankara: Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Sevgi, H. Ahmet (2003). "Mantıku't-Tayr" maddesi. *TDVİA*. 28. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 29-30.

Steingass, Francis Joseph (1975). *Persian-English Dictionary*. 3. Baskı. Beirut: Mektebetu Lübnan [Librairie du Liban].

Şemsüddîn Muhammed ʻAbdurraʼûf el-Münâvî eş-Şâfiʻî (H. 1418/M. 1998). *Feyzü'l-kadîr şerhi'l-Câmiʻi's-sagîr*. (Tahkik eden: Hamdî ed-Demirdaş Muhammed). 6. C. (2777-3338. sayfalar). Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz.

Şeşen, Ramazan (1992). "el-Beyân ve't-Tebyîn" maddesi. *TDVİA*. 6. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 31.

Şinâsî (2003). *Durûb-ı Emsâl-i Osmâniye*. (haz.: Süreyya Beyzadeoğlu). İstanbul: MEB Yayınları.

Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü (1988). (haz.: Halûk İpekten, Mustafa İsen, Recep Toparlı, Naci Okçu, Turgut Karabey). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tuğluk, İbrahim Halil (2014). "Molla Çelebi el Âmidî". *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü Projesi*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/molla-celebi-el-amidi (Güncelleme Tarihi: 25.11.2020) [Erişim Tarihi: 06.03.2023].

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler/İsimler/Eserler/Terimler (1986). "Müfîdî İbrâhîm Efendi". 6. C. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Türkçe Sözlük (2011). (haz.: Şükrü Halûk Akalın vd.). 11. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü II (B) (1993). 2. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü III (C-Ç) (1993). 2. Baskı. Ankara: TDK Yayınları.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XI (U-Z) (1979). Ankara: TDK Yayınları.

Uludağ, Süleyman (1997). "Hallâc-ı Mansûr" maddesi. *TDVİA*. 15. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 377-381.

_____ (2009). "Sidretü'l-Müntehâ" maddesi. *TDVİA*. 37. C. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 151-152.

Ünver, İsmail (1993). "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler". *Türkoloji Dergisi*. C: XI. S 1. Ankara, s. 51-89.

Yaman, Bahattin (2007). "Ahvâl-ı Kıyâmet Yazmaları Resimlerinde Kıyamet Sonrası Hayat". *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. C 24. S 2, s. 217-234. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/619362 [Erişim Tarihi: 23.06.2022].

Yaşaroğlu, M. Kâmil (2020). "el-Muhtasar" maddesi. *TDVİA*. 31. C. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 66-67.

Yazıcı, Numan (2003). *Arapça-Türkçe/Türkçe-Arapça Atasözleri ve Deyimler*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslâmî Kaynaklı Sözler -Ansiklopedik Sözlük-*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Yılmaz, Mehmet (2008). *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü 1-2*. İzmir: Sütun Yayınları.

KADERİN ADAMI

ALBAY MUSTAFA KEMAL

BARIŞ TÜLÜ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-206-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **7**
KISALTMALAR **12**
GİRİŞ **13**

1. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ AÇILMADAN ÖNCE

1.1. Savaş Öncesi Statüko 17
1.2. I. Dünya Savaşı'ndan Önce Mustafa Kemal 27
1.3. Mustafa Kemal'in Sofya Günleri 32
1.4. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1. Dünya Savaşına Girişi 41

2. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI VE MUHAREBELER DEVRİ

2. 1. Mustafa Kemal'in Çanakkale'ye Gelişi ve 19. Tümenin Kuruluşu 61
2.2. Osmanlı Kurmayının Savunma Planı ve Stratejileri... 64
2.3. Mustafa Kemal'in Savunma Stratejisi ve Düşünceleri 68
2.4. İtilaf Devletlerinin Deniz Harekâtı ve Stratejileri .. 73
2.5. İtilaf Devletlerinin Değişen Yeni Stratejisi 84
2.6. Ve Mustafa Kemal Haklı: Müttefiklerin Seddülbahir Çıkarması, Arıburnu Muharebeleri (25 Nisan 1915) ... 88
2.7. I. Kirte Muharebesi (28 Nisan 1915) 95

2.8. Mustafa Kemal'in Tabiriyle Bombasırtı'nda Ölüm Muhakkak..... 96
2.9. Kirte'de İkinci Düello (6-8 Mayıs 1915) 100
2.10. Osmanlı Askeri Karşı Taarruzda 102
2. 11. Kirte'de Son Düello (4-6 Haziran 1915) 105
2. 12. Kerevizdere Düştü (21-22 Haziran 1915) 106
2. 13. Zığındere Kan Gölü (28 Haziran-5 Temmuz 1915)..... 107
2. 14. Kerevizdere'de İkinci Muharebe (12-13 Temmuz 1915)..... 112
2. 15. General Hamilton Anafartalar Planı Üzerine Çalışıyor..... 112
2. 16. Suvla Çıkarması Derinleşti ve Kanlısırt Muharebeleri (6-9 Ağustos 1915)..... 115
2. 17. Mustafa Kemal Artık Anafartalar Grup Komutanı. 116
2. 18. Anafartalar'da İlk Muharebe (9 Ağustos 1915) ... 120
2. 19. Anafartalar Kahramanının Conkbayırı Taarruzu (10 Ağustos 1915)..... 121
2. 20. Vazgeçmeyen İngilizlerin Kireçtepe Taarruzu (15 Ağustos 1915)..... 126
2. 21. Anafartalar'da İkinci Muharebe (21 Ağustos 1915). 127
2. 22. Bombatepe Muharebesi (27 Ağustos 1915) 131
2. 23. Bombatepe Muharebesinden Sonra Meydana Gelen Gelişmeler..... 132
2. 24. Liman von Sanders'ın Durum Raporu 136
2. 25. Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığından İstifa Kararı Alması (27 Eylül 1915) 137
2. 26. Ve Çanakkale Cephesi Tahliye Ediliyor (20 Aralık 1915-9 Ocak 1916) 140

3. BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KAPANDIKTAN SONRA

3. 1. Çanakkale Cephesi'nin Sonuçları..... 147

3. 2. Çanakkale Cephesi'nden sonra Mustafa Kemal Yeni Görev Yerinde 156

3. 3. Şehitlikleri İmar Komisyonunun Kurulması ve Çanakkale'deki Faaliyetleri 159

3. 4. Gazeteci Falih Rıfkı Atay'ın Röportajında Çanakkale'den Bahsederken..... 163

3. 5. İkinci Türk Tarih Kongresi'nde Atatürk'ün Çanakkale Vurgusu..... 166

3. 6. Çanakkale Üzerinde Psikolojik Savaş ve Anıtlar Mücadelesi..... 168

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 174

KAYNAKÇA 180

EKLER 185

GİRİŞ

Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile Çanakkale arasındaki bağ birçok tarihi sebeplere dayanmaktadır. Kendilerinin Balkan kökenli bir başka deyişle Selanik'te dünyaya gelmeleri ileriki zamanlarda bölge için belirleyici rol model olmuştur. Gençlik yıllarında iyi bir askeri eğitim alması, disiplini, ileri görüşlülüğü, iletişim becerisi, birden fazla yabancı dile hâkim olması, liderlik vasıfları onun iyi bir kurmay asker olarak tarih sahnesine çıkışını hazırlamıştır. Bitmek tükenmek bilmeyen çalışma azmi, hep ileriye gitme isteği ve askeri zekâsını strateji ile birleştirerek hareket etmesi üstlenmiş olduğu görevlerde başarıya ulaşmasında büyük etkenler olmuştur. Hayatı boyunca şüphesiz en dikkat çeken başarılarından birisi Çanakkale Cephesi'nde üstlenmiş olduğu sorumluluklar, kritik zamanlarda birliklerine iyi komuta ederek emperyal güçlere yaşatmış olduğu tarihi mağlubiyet dünya savaş tarihinde taraflı tarafsız tüm dünya liderlerinin dikkatini çekmiştir. Balkan kökenli bir asker olması ve 1912-1913 Balkan Savaşları'nda yer alması onun için büyük bir avantaj teşkil etmektedir. Bölgeyi iyi bilen, iyi analiz eden Mustafa Kemal'in Çanakkale coğrafyası ile bağlantısı bu zamana denk gelmektedir. Bahsi geçen süre zarfında bölgenin coğrafi özelliklerini tanıma fırsatı bulmuş bu durumu kendi karakteristik özellikleri ile birleştirerek Çanakkale Cephesi'nde profesyonelce kullanma fırsatı yakalamıştır.

Çanakkale Cephesi'nde görev aldığında daha 34 yasında bir yarbay olan Mustafa Kemal'in Osmanlı ordusu içerisinde sadece adı olup aktif olarak sahada bulunmayan 19. Tümene atanması ve bu tümeni organize ederek savaşa damga vurması türüne az rastlanır bir olay olarak kayıtlara geçmiştir. Yarbay olarak başlayıp Albay olarak bitirdiği ve rütbesinin getirdiği ağırlığın üzerinde ortalama yüz bin

KAYNAKÇA

Acaroğlu, M. Türker v.d., *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C. I, 4. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul 2009.

Acaroğlu, M. Türker v.d., *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C. III, 3. Baskı, Kaynak Yay., İstanbul 2003.

Ahmad, Feroz v.d., *Atatrük'ün Bütün Eserleri*, C.II, Kaynak Yay., İstanbul 2003, s. 163.

Aker, Şefik, *Çanakkale Hatıraları-Çanakkale-Arıburnu Savaşları ve 27. Alay,* Haz. Metin Martı, C. I, Arma Yay., İstanbul 2001.

Akşin, Sina v.d., *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C.XVII, Kaynak Yay., İstanbul 2005, s. 307.

Altay, Fahrettin, *Çanakkale Hatıraları*, Haz. Metin Martı, C. II, Arma Yay., İstanbul 2002.

Altay, Fahrettin, *On Yıl Savaş ve Sonrası 1912-1922/Çanakkale Savaşı Hatıraları*, Haz. İhsan Ilgar-Nurer Uğurlu, 2. Baskı, Örgün Yay., İstanbul 2003.

Altay, Fahrettin, *10 Yıl Savaş (1912-1922) ve Sonrası/Görüp Geçirdiklerim*, İnsel Yay., İstanbul 1970.

Altıntaş, Ahmet, *Belgelerle Çanakkale Savaşları*, T.C. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yay., Çanakkale 1997.

Arsel, İlhan v.d., *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, C.III, Kaynak Yay, İstanbul 2003.

Atabay, Mithat, *Atatürk ve Çanakkale*, Paradigma Akademi Yay., Edirne 2015.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebatına Ait Tarihçe*, Haz. Uluğ İğdemir, TTK Yay., Ankara 1990.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Haz. Suat Akgül v.d., ATASE Yay., Ankara 2011.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıralar-Çanakkale Hatıraları*, Haz. Metin Martı, C. I, Arma Yay., İstanbul 2002.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Arıburnu Savaşları*, Haz. Nurer Uğurlu, Örgün Yayınevi, İstanbul 2005.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Haz. Sadi Borak – Utkan Kocatürk, C.V, Türk İnkilap Tarihi Enstitüsü Yay., Ankara 1972.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk*, Haz. Sabahattin Özel-Erol Şadi Erdinç, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2019.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa*, C.III, Remzi Kitapevi Yay., İstanbul 1972.

Bayır, Fikret, *Strateji Ustası Atatürk*, Kaynak Yay., İstanbul 2014.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Atatürk Hayatı ve Eserleri 1*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1990.

Benazus, Hanri, *Çanakkale'den Gelibolu'ya*, Ed. Gürsel Canikli-oğlu, Bizim Kitaplar Yay., İstanbul 2018.

Bozok, Salih-Bozok Cemil, *Hep Atatürk'ün Yanında*, Çağdaş Yay., İstanbul 1985.

Bülkat, Esat, *Çanakkale Savaşı Hatıraları*, Haz. Nurer Uğurlu – İhsan Ilgar, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003.

Çalışlar, İzzettin, *Atatürk'le İki Buçuk Yıl*, Haz. İ. Görgülü-İ. Çalışlar, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1993.

Çetintaş, Cengiz, *TBMM Tutanaklarında Lozan Konferansı ve Lozan Barış Anlaşması*, sy. 37, 1. Baskı 2018.

Dumont, Paul, *Mustafa Kemal*, Çev. Zeki Çelikkol, Remzi Kitapevi Yay., İstanbul 2005.

Egeli, Münir Hayri, *Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar*, Güven Matbaası, İstanbul 1959.

Erden, Ali Fuad, *İsmet İnönü*, Burhaneddin Erenler Matbaası, İstanbul 1952.

Hamilton, Ian, *Gelibolu Günlüğü*, Çev. Osman Öndeş, Hürriyet Yay., İstanbul 1972.

Hamilton, Ian, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Çev.Nurer Uğurlu v.d., Örgün Yayınevi, İstanbul 2006.

İncesu, Sokrat, *Birinci Dünya Savaşında Çanakkale-Arıburnu Hatıralarım/Çanakkale Hatıraları*, Haz. Metin Martı, C. I, İstanbul 2005.

İğdemir, Uluğ, "Atatürk'ün Anafartalar Grubu Komutanlığı'ndan İstifasına Dair Bazı Belgeler", *Belleten*, sy.18, TTK Yay., Ankara 1954, ss. 473-478.

Karpat, Kemal H., *Balkanlar'da Osmanlı Mirası ve Milliyetçilik*, Timaş Yay., İstanbul 2019.

Kıbıl, Mehmet, *Çıkarmadan Tahliyeye Arıburnu-Anafartalar Muharebeleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

Mustafa, Münim, *Cepheden Cepheye*, Haz. Metin Martı, Arma Yay., İstanbul 1998.

Mütercimler, Erol, *Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal*, Alfa Yay., İstanbul 2008.

Oglander, Aspinall, "Gelibolu", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, Çev. Muharrem Feyzi, sy. 28, Haziran 1987.

Okur, Mehmet, "Balkan Savaşları", *Balkanlar El Kitabı*, C. I, Akçağ Yay., Ankara 2013, ss. 595-606.

Ortaylı, İlber, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik Kitap Yay., İstanbul 2018.

Öksüz, Hikmet-Okur, Mehmet, "Birinci Dünya Savaşı'nda Balkanlar", *Balkanlar El Kitabı*, C.I, Akçağ Yay., Ankara 2013, ss. 607-622.

Öymen, Onur, *Çöküşten Zafere Lozan*, Remzi Kitabevi Yay., İstanbul 2022.

Özakman, Turgut, *Diriliş, Çanakkale 1915*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2008.

Palazoğlu, Ahmet Bekir, *Başöğretmen Atatürk (1928-1938)*, C. II, T.C. MEB Yay., Ankara 1991.

Patton, George S., *Gelibolu Savunması*, Çev. İsmail Hakkı Yılmaz, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2017.

Pomiankowski, Joseph, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküşü, 1914-1918 1. Dünya Savaşı*, Çev. Kemal Turan, Kayıhan Yayınevi, İstanbul 1990.

Sarc, Ömer Celal v.d., *Çağdaş Düşüncenin Işığında Atatürk*, Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı Yay., İstanbul 2004.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih*, İmge Kitabevi Yay., Ankara 2010.

Sonyel, Salahi, "Büyük General, Asil Düşman ve Cömert Dost Gazi Mustafa Kemal" *Belleten*, C.XLIII, sy. 171, TTK Yay., Ankara 1979, ss. 619-634.

Şenel, Şennur, "19. Ve 20. Yüzyılların Denge Oyununda Balkanlar", *Balkanlar El Kitabı*, C. I, Akçay Yay., Ankara 2013, ss. 389-402.

Turan, Kemal, "95. Yıl Dönümünde Çanakkale Zaferi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XXV, sy. 73, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2009, ss. 63-81.

Turan, Şerafettin, *Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Bilgi Yayınevi Yay., Ankara 2004.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat*, Cumhuriyet Gazetesi Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yay., İstanbul 1999.

Ünaydın, Ruşen Eşref, *Mustafa Kemal Çanakkale'yi Anlatıyor*, Haz. Mustafa Karagüllüoğlu, Şema Yay., İstanbul 2010.

Vaidis, Thomas Ath, *Bir Yunanlı Gazeteci Gözüyle Atatürk*, Çev. Kerim Çetinoğlu, Kum Saati Yay., İstanbul 2005.

von Kressenstein, Baron Kress, *Türklerle Beraber Süveyş Kanalı'na*, Çev. Mazhar Besim Özalpsan, Askeri Matbaa, İstanbul 1943.

von Sanders, Liman, *Türkiye'de Beş Yıl*, Haz. İhsan Ilgar-Nurer Uğurlu, 2. Baskı, Örgün Yayınevi, İstanbul 2003.

Yalçın, Durmuş v.d., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014.

Yalçın, Durmuş v.d., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2014.

Yalçın, Semih, "İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Balkanlar", *Balkanlar El Kitabı*, C. I, Akçağ Yay., Ankara 2013, ss. 575-594.

KIRIKKALE KİTABI

TARİH TOPLUM VE SİYASET

Editörler

İBRAHİM MAZMAN **MEZHER YÜKSEL**

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Kapak Resmi• Kırıkkale Çeşnigir Köprüsü

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-236-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz 1

YOLLARIN KAVŞAĞINDAKİ ŞEHİR: KIRIKKALE

Hamit PEHLİVANLI 9

KIRIKKALE KENT VE KIR NÜFUS DİNAMİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdülkadir ZORLU 22

KIRIKKALE'DE SİYASET: KATILIM, TEMSİL VE TEMSİLCİLER

Mezher Yüksel 41

KIRIKKALE'DE YEREL KATILIM VE KADIN TEMSİLİ

Hasan Yaylı , Atilla Altun 63

KIRIKKALE'DE GÜNDELİK YAŞAM ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Kenan TAZEFİDAN, Rauf YANARDAĞ 79

KIRIKKALE İLİNDE EĞİTİM ALANINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİM VE YENİLİKLERİN SOSYAL PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Canan KURT TOPRAKLI 102

TÜRKİYE'DE SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK (SED) HİZMETİ VE FONKSİYONLARI: İSTATİSTİKLERLE KIRIKKALE ÖRNEĞİ

Lale İzci 127

KIRIKKALE'NİN ENERJİ ALTYAPISI VE ENERJİ GÜVENLİĞİNDEKİ YERİ

Sonay ŞAHİN 159

KIRIKKALE'DE TARIM

Kâmil KARA , Taşkın EROL..... 173

KIRIKKALE'DE SİNEMANIN SEYRİ

İsmail ÇAKMAK 200

KIRIKKALE YEREL BASIN TARİHİ (1951-1983)

Habilhan PEHLİVANLI..... 218

Önsöz

Kırıkkale Kitabı: Tarih, Toplum ve Siyaset kitabının ortaya çıkmasında Kırıkkale şehrinin başkent Ankara'yı Türkiye'nin doğusuna bağlayan bir geçiş güzergâhı üzerinde olmasının ötesinde sosyal bilimcilere araştırma imkânı tanıyan birçok sosyal veri ve dinamikleri sunmasının büyük payı vardır. Kızılırmak havzası üzerinde bulunan Kırıkkale ilinin, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde göçebe Türk boylarının yerleşim yerlerinden birisi olması halen de etnografik çalışmalar için zengin bir çalışma alanı oluşturmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Kırıkkale'nin şu andaki ilçesi Keskin'de bulunan Fişekhane'de üretilen malzemelerin Kurtuluş Savaşı yıllarında demiryoluyla Ankara'ya ulaştırılması ve Kurtuluş Savaşı sonrasında Silah Fabrikasının bugünkü yerine taşınmasıyla Kırıkkale ilinin oluşmaya başlaması özellikle başta Şehir Sosyolojisi olmak üzere birçok alanda sosyal bilimciler için önemli veriler elde edebilecekleri bir bölge konumundadır. Bu yüzden bu kitabın Kırıkkale ili üzerine yapılmış tamamlanmış bir çalışma iddiasında olmasından ziyade sosyal bilimler için önemli "veri zenginliğine" dikkat çekmek için bir "başlangıç çalışması" olduğunu söylemek mümkündür.

Bir şehir hakkında yapılabilecek akademik bir çalışmada o şehrin bütün dinamik ve özelliklerinin ortaya dökülebilmesi için geniş bir yelpaze içinde çalışmak gerekmektedir. Etnik-kültürel bir açıdan bakmak için antropoloji-etnografi, toplum, kültür, ekonomi, kurumlar ve bunların arasındaki ilişkiler için sosyoloji, kaybolan medeniyetler için arkeoloji ve bunun gibi diğer akademik disiplinlerin katkısına ihtiyaç vardır. Bu çalışmada Kırıkkale ilinin toplumsal yapı ve özelliklerini irdeleyebilmek için mümkün olduğunca farklı alanlarda bulunan yazarlardan faydalanmaya çalıştık. Kitap içinde bulunan 11 bölüm bu geniş yelpazeyi belli bir düzeye kadar yansıtmaktadır.

Kırıkkale hakkında hazırladığımız bu kitabın elbette eksikleri vardır. Zaten elinizdeki kitabın bu ilin şehir dinamiklerinin ve özelliklerinin ortaya çıkarılması için bir başlangıç çalışması olduğunu belirtmiştik. Bu kitapta bulunan bölümler dışında özellikle şehrin sanayi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkisinin çalışılması için Kırıkkale Organize Sanayi Bölgesi üzerine, tarihsel özelliklerinin çalışılması için Yahşihan ve Demirköprü çevresine, Kırıkkale'ye mahsus sanayileşme tarihinin araştırılması için Makine Kimya Silah Fabrikası üzerine, sanayi ve çevre ilişkisinin çalışılması için Tüpraş rafinerisi üzerine, yine tarihi özelliklerinin ortaya çıkarılması Köprüköy'de bulunan Çeşnigir Köprüsü ve Köprüköy arkeolojik kazı alanı üzerine, Kırıkkale'ye yerleşen Türk boyları ve etnografik özelliklerinin çalışılması için Haydar Sultan Tekkesi ve Hasan Dede

YOLLARIN KAVŞAĞINDAKİ ŞEHİR: KIRIKKALE

Hamit PEHLİVANLI[1]

Giriş

Kırıkkale isminin nereden geldiği meselesi, üzerinde çok durulan ve bir takım söylenti ve rivayetlerden hareketle ele alınan bir konudur. Bazı eserlerde şehrin adının, kuzeyinde bulunan "Kırık Köyü" ile şehrin ortasında kalan "kale"den mülhem olarak iki kelimenin birleştirilerek "Kırıkkale" olduğu şeklindedir. Bu fikir akla en uygun gelen iddia gibi gözüküyor. Ancak Kırık adının nereden geldiği üzerinde yazılan ve anlatılanların tartışmalı ve doğru olmadığı bir kısım ilim adamlarınca ortaya konulmuştur. Bu iddialardan biri köyün 1500-1600 yılları arasında muhtemelen sıtma hastalığından dolayı "kıran geçirdiği" ve bir kısmının öldüğü şeklindedir. Bu rivayete göre köyün adının aslında "Ortaköy" olduğu, köyün bu hastalıktan dolayı "kıran geçiren köy" anlamına "Kırıkköy" adını aldığıdır. Bu rivayet doğru değil, uydurma bir rivayettir. Tarihi kayıtlar Çankırı Sancağı'nın 1578 tarihli tahrir kayıtlarında bu ismin bir cemaat adı olarak geçtiğini yazmaktadır. Bu yörük cemaatleri "Ulaş", "Hacılar", "Karacalı", "Yahşihanlı" ve "Kırıklı" adıyla kayıtlıdır. Bu cemaatlerin her birinin adıyla yüzyıllar sonra bile yerleşim birimleri mevcut olup, bugün Kırıkkale Vilayeti sınırları içinde yer almaktadır. Bu cemaatlerin bölgeye 1521'den sonra geldikleri kayıtlardan anlaşılmaktadır. Uzun süre konar-göçer bir hayat tarzını devam ettiren bu cemaatler Osmanlı Devleti'nin iskân siyaseti sonucu 17. Asrın sonlarından itibaren yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayata geçtikten sonra da kendi adlarıyla köyler kurdukları, aynı şekilde Kırıklı Cemaati'nin de kendi adıyla "Kırıkköy" isimli bir köy kurduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla köyün, yukarıda bahsettiğimiz iddiadan, halkın sıtmadan kırılmasından değil, konar-göçer cemaatin adından dolayı bu ismi aldığı açıktır. Bir diğer iddia da Kırıkköyü ismine belgeye dayalı olarak ilk defa 22 Mart 1875 tarihli Basiret Gazetesi'nde rastlandığı şeklindedir. Ancak tarihi kayıtlar dikkate alındığında Kırıklı Cemaati'nin ismine ilk defa 1578 tarihli Çankırı Sancağı Tahrir Defteri'nde, Kırıkköyü ismine de Çankırı Şer'iyye Sicili'nde yer alan 1711 tarihli bir belgede rastlanmaktadır (Kankal, 1999, s. 232-235). Şehrin ortasındaki kale diye adlandırılan bu tepe, höyük biçimindedir. Bazı kaynaklarda bu tepede yapılan kazılarda bazı yapı taşları, çanak, çömlek, demir kapılar, öküz başını taşıyan kabartma taşlar, küçük mermer heykeller gibi tarihi eserlerin çıktığı kayıtları bulunmaktadır. Ancak bunların ihtiyatla karşılanması gerektiği kaydı da düşülmüştür (Türkiye Kılavuzu, 1946, s. 294).

1 Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, hamitoba@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-5008-6901

Kaynakça

Arşivler
Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri- Cumhuriyet Arşivi (BCA).
030.11.1-77.12.18.
030.11.1-148.22.8.
030.11.1-169.23.14-1
030.11.1-169.23.14-3.
030.11.1-169.23.14-4.
030.11.1-174.7.11.
030.01.124.793.6-2.
030.01.124.793.6-1
030.01.120.763.4-1.
030.01.120.763.4-3.
490.01.932.625.2-42.

Gazeteler

Resmî Gazete,
5 Eylül 1944 Salı, Sayı.5800, s. 7582.
23 Ağustos 1941 Cumartesi, sayı: 4894.
5 Eylül 1944 Salı, Sayı.5800, s.7581.
8Ağustos 1944 Salı, Sayı.5777, s.7448-7449.
29 Mart 1945 Perşembe, Sayı.5968, s.7447.

Yerel Gazeteler

Kırıkkale Postası, 12 Haziran 1954(Yıl:1, Sayı:58), s.1-2.
M.K.E. Haberleri Gazetesi, sene:3, 15 Kasım 1959, sayı.54, s.1.
Bizim Kırıkkale, yıl:3(7 Aralık 1959, Pazartesi), sayı.908, s.1.
Çelikkale, 17 Ağustos 1963 Cumartesi, Yıl.2, sayı.103., s.1
Hürkale, 12 Haziran 1965, yıl.4, sayı. 64, s.2.
Hürkale, 21 Nisan 1966, yıl.4, sayı. 77, s.1.

Kitap, Makale, Tebliğ

Türkiye Ansiklopedisi (1956.). III. Cilt, Ankara.
Türkiye Ansiklopedisi-1923-1973-(1974). Kaynak Kitaplar, III. Cilt, İstanbul.

Belediyeler Yıllığı (1949). II. cilt, İller Bankası yayınları, Ankara.

Kankal, Ahmet (1999). "Kırıkkale tarihine dair araştırmalar I: İskân", **OTAM,** Sayı:9'dan ayrı

basım, Ankara.

Kırıkkale Kültür ve Turizm Envanteri (2010.). Kırıkkale.

Özdemiroğlu (1954)."Kırıkkale Vilâyet Olmalıdır!", **Kırıkkale Postası**, 29 Haziran

1954(Yıl:2, Sayı:60), s.1 ve 4.

Pehlivanlı, Hamit (2007). "Cumhuriyet Dönemi Milli Savunma Sanayinin İlk Örneklerinden:

Kırıkkale Fabrikaları", **VI. Uluslararası Atatürk Kongresi, 12-16 Kasım 2007**-Ankara, II. cilt, s.2551.

Pehlivanlı, Hamit (2008). "Kırıkkale'nin Vilayet Olmasına 49 Yıl Önce Karar Verilmişti."

İl Gazetesi, yıl:25, sayı: 6699 (6 Mayıs 2008), s.4.

Seyyah Kandemir, **Ankara Vilayeti**, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara 1932, s. 273.

Tarman, H.B. "Kırıkkale Vilâyet Olacak", **Kırıkkale Postası**, 26 Temmuz 1954 (Yıl:3,

Sayı:71), s.1 ve 4.

Tuncel, Metin (2000). "Kırıkkale", **TDV. İ.A**, Ankara.

Türkiye Kılavuzu (1946)., 1.cilt, Ankara .

Zürcher, Erik Jan (2010). **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi** (Çev. Yasemin Saner), İstanbul.

KIRIKKALE KENT VE KIR NÜFUS DİNAMİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdülkadir ZORLU[2]

Giriş

Bu çalışmanın temel amacı Kırıkkale il bazında nüfusun kırsal-kentsel, cinsiyet, eğitim düzeyi, yaş ve yaşam evreleri gibi dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu çerçevede araştırma istatistiksel betimsel bir araştırmadır. Araştırmada Kırıkkale nüfusunun dinamikleri nelerdir? Bu dinamikler belirli zaman kesitinde (son on beş yılda) nasıl değişmiştir? Sorularına yanıt aranmıştır. Yöntem bağlamında niceliksel ikinci veri analiz tekniği kullanılmıştır. Veri kaynağı olarak TUİK istatiksel verileri alınmış ve betimleyici düzeyde istatistikler kullanarak veriler analiz edilmiştir. Araştırmanın kapsamı 2009 ve 2022 yılları Kırıkkale nüfusunu kapsamaktadır. İki zaman kesiti (2009 ve 2022 yılları) temel alınarak kır-kent, kadın-erkek, 2009-2020 nüfus profili, nüfus yoğunluğu gibi iki değişkenli karşılaştırmalı betimsel analiz yapılmıştır.

Araştırmanın bulgularına göre Kırıkkale ili, kent ve kırsal mekânsal ekolojilerinde nüfusun azalma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir. Kırsal alanlarda çocuk ve genç nüfusu azalmıştır. Diğer taraftan orta ve ileri yaş nüfusu kırsalda ve belirli oranlarda kentsel alanlarda artmıştır. Cinsiyet açısından kır-kent dağılım oranlarında önemli bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Kırıkkale'de lise düzeyinde eğitime Türkiye oranın üstünde bir oranda katılım olduğu tespit edilmiştir. Orta okul, üniversite, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde Kırıkkale'de eğitime katılma oranları Türkiye geneline göre düşük oranda olduğu gözlenmiştir. Kadınların eğitime katılmada dezavantajlı konumlarını korudukları tespit edilmiştir. Kadınların ileri seviyelerde (lisans, yüksek lisan ve doktora düzeylerinde) eğitime katılma ve mezun olma oranlarının Türkiye geneli oranından düşük olduğu görülmektedir.

Kırıkkale Kent Tarihi

Tarihsel olarak baktığımızda bir coğrafyanın kentleşmesi ve mekâna dönüşmesinin tarım, politik, askeri ve ekonomik dinamiklerinin varlığı söz konusudur. Coğrafyanın kentleşmesinin temelinde bu faktörlerden birinin ya da birkaçının ekili olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Kırıkkale kentinin kuruluşunda ve gelişmesinde kamusal tercih temelinde sanayi ve ekonomi faktörü kentleşmenin etkili unsurudur. Kırıkkale'nin coğrafi

2 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. akadirzorlu@yahoo.com, ORCİD: 0000-0002-0074-2296

Kaynakça

Aksu, L. (1998). Dünya'da ve Türkiye'de nüfus analizleri. Sosyoloji Konferansları. 5, 219 – 311.

Atalay, B. (1983). Sanayileşme ve sosyal değişme (Kırıkkale araştırması). Ankara: DPT Yayınları.

Ay, E. (1995). Arkeolojik araştırmalar ışığında Kırıkkale'nin eskiçağ tarihine kısa bir bakış. Kırıkkale Dergisi, 2, 31–38.

Braudel, F. (1993). Maddi uygarlık ve kapitalizm. (Kılıçbay, M.A. Çev.). Cilt II. İstanbul: Gece Yayınları.

Castells, M. (2008). Ağ toplumunun yükselişi, (Kılıç, E. Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Clemnete, R.D., Strana, E and Batty, M. (2021). Urbanization and economic complexity Num. 3951 https://www.nature.com/articles/s41598-021-83238-5. ERİŞİM. Erişim Tarihi 26.09.2023

Gülyazı, Y. (2004). Kırıkkale şehir coğrafyası. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). On dokuz Mayıs Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Gündüz, A., Kutlar, A., Gündüz, F. ve Esgin, A. (2005) Nüfus Sorunu. Ankara: Anı Yayıncılık.

Hancı, M. (1945). Kırıkkale kazası (coğrafi monografyası) (yayımlanmamış mezuniyet tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi/Coğrafya Enstitüsü.

HGM (2023) Harita Genel Müdürlüğü. https://www.harita.gov.tr/il-ve-ilce-yuzolcumleri. Erişim Tarihi 26.09.2023

Keleş, R. (2006). Kentleşme politikası. Ankara: İmge Yayınları.

Kepenek, Y., ve Yentürk, N. (2001). Türkiye ekonomisi. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Kırıkkale (2023) T.C. Kırıkkale Valiliği. http://www.kirikkale.gov.tr/tarihce

Koksal, A. (1963). Kızılırmak doğusunda Ankara'nın üç ilçe merkezi. Türkiye Coğrafya Dergisi, 169-189.

Küçük Aksu, S. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında Türkiye'de eğitim ve kadın istihdamına yansımaları. Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 159-177.

Newman, D.M. (2013), Sosyoloji, (Arslan, A. Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.

Orçan, M. (2008). Kır ve kent hayatında kadın profili-Kırıkkale araştırması. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.

Özcan, K. (2020). Cumhuriyet dönemi sanayi kentinin biyografisi: Kırıkkale. Coğrafya Dergisi, 40, 1-16.

Özensel, E. (2015). Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü (Kır Sosyolojisi), Çizgi Kitapevi, Konya

Özensel, E. (2023). Kır Ve Köy Sosyolojisi, https://ansiklopedi.tubitak.gov.tr/ansiklopedi/kir_ve_koy_sosyolojisi Erişim Tarihi 26.09.2023

Özyurt, C. (2005) Modern Toplumun Çözümlenmesi, Açılım Kitap, İstanbul.

Özyurt, C. (2005). Aile sosyolojisi: değişen aile, toplum ve kültür yapılarında çocuk algıları, İstanbul: Açılım Kitap.

Serter, G. (2013). Şikago okulu kent kuramı: kentsel ekolojik kuram, Planlama, (2), 67-76

Tekeli, İ. (2009). Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

TUİK (2023) https://www.tuik.gov.tr/ Erişim Tarihi 26.09.2023

Tüpraş (2023)https://www.tupras.com.tr/rafineriler Erişim tarihi 26.09.2023

Wolf, E. R. (1993). Köylüler. (Sönmez, A. Çev.). Ankara: İmge Yayınları.

Yurtoğlu, N. (2017). Türk savunma sanayiinde girişimci bir kuruluş: makine ve kimya endüstrisi kurumu (MKEK) 1950-1960. Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 1 (6), 81-112.

KIRIKKALE'DE SİYASET: KATILIM, TEMSİL VE TEMSİLCİLER

Mezher Yüksel[1]

Giriş

Bu çalışmanın amacı Kırıkkale'de siyasal katılımın ve temsilin temel örüntülerini ve siyasal temsilcilerin toplumsal özelliklerini ortaya koymaktır. Bu amaçla 1991-2023 arası dönemde yapılan genel ve yerel seçim sonuçları ile aynı dönemde Kırıkkale'yi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) temsil etmek üzere seçilmiş olan milletvekillerine ait veriler incelenmiştir. Bu çerçevede cevabı aranan sorulardan bazıları şunlardır: Kırıkkale'de siyasal katılım ve siyasal temsil nasıl bir görünüm arz etmektedir? Siyasal katılım ve temsilde yerel ve ulusal düzeyde bir farklılaşma var mıdır? Siyasal temsilcilerin toplumsal özellikleri nasıldır? Çalışmada ilk olarak literatürde öne çıkan siyasal temsil modellerinin temel argümanları üzerinden siyasal temsile ilişkin kuramsal tartışmalara yer verilmiştir. Daha sonra siyasal katılım üzerine bir değerlendirme eşliğinde genel ve yerel seçim sonuçlarına odaklanmak suretiyle Kırıkkale'de siyasal katılımın tarihsel seyri ile temel örüntüleri ortaya konulmuştur. Diğer bir ifade ile seçim sonuçları üzerinden kentteki siyasal eğilimler ve seçmen tercihlerine ilişkin değerlendirmeler yapılarak varsa zaman içerisinde değişimler ortaya konulmuştur. Ardından Kırıkkale'nin temsilinde rol alan siyasal aktörler üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Bu çerçevede Kırıkkale'yi TBMM'de temsil etmek üzere seçilmiş olan milletvekillerine ait demografik verilerin yanı sıra eğitim düzeyi ve yabancı dil bilgisi gibi sosyo-kültürel sermaye göstergeleri ve sınıfsal özelliklerini yansıtan meslek ve seçilmeden önce yaptıkları işler gibi göstergeler üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır.

1. Siyasal Temsil: Temel Kavramlar ve Kuramsal Tartışmalar

Temsil kelimesi Arapça kökenli olup sözlük anlamı "bir eşyanın, bir kimsenin bir başka eşya veya kimse tarafından herhangi bir şekilde canlandırılmasıdır" (Demirel ve Durgun, 2021, 358). İngilizcede ise temsil (*re-presentation*) yeniden var kılma halidir... Genel olarak ele alındığında... bir şeyi o anda ya da durumda var olmamasına rağmen bir şekilde var kılmaktır (Pitkin, 2014: 12). Siyasal temsil ise "bir bireyin ya da grubun insanlardan oluşan daha büyük bir yapıyı simgelemesi ya da o yapı adına hareket etmesi şeklinde ortaya çıkan ilişki" (Heywood, 2022, 326) ola-

1 Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü. mezheryuksel@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9153-2261

Kaynakça

Demirel, A. ve Durgun, S. (2021). Temsiliyet ve seçimler. Taşkın, Y. (Ed.). Siyaset: kavramlar, kurumlar, süreçler (Altıncı Baskı, s. 355-380). İstanbul: İletişim Yayınları.

Brennan, G. & Hamlin A. (1999). On political representation. British Journal of Political Science, 29 (1), 109-127.

Dovi, S. (2018). Political representation. Stanford Encyclopedia of Philosophy.

Hobbes, T. 1993. Leviathan. (Lim, S. Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Heywood, A. (2022). Siyaset. (Uslu, N. Çev.). Ankara: Felix Kitap.

Jaume, L. (2017). Temsil. (Sevil, N. K. Çev.). Raynaud, P. ve Rials, S. (Yay. Haz.). Siyaset Felsefesi Sözlüğü. (Üçüncü Baskı, s. 862-869). İstanbul: İletişim Yayınları.

Kramnick, I. (1968). An Augustan debate: Notes on the history of the idea of representation.

Pennock, J. R. & Chapman, J. W. (Ed.). Representation (First Edition, s. 83-94). New York: Atherton Press.

Mayer, N. (2011). Siyasal katılım. Borlandi, M. vd. (Haz.). Sosyolojik Düşünce Sözlüğü. (Arıbaş, B. Çev.). (Birinci Baskı, s. 674-677). İstanbul: İletişim Yayınları.

Örs, B. (2006). Siyasal temsil. İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 35, 1- 22.

Pennock, J. R. (1968). The concept of representation. Pennock, J. R. & Chapman, J. W. (Ed.). Representation (First Edition, s. 3-27). New York: Atherton Press.

Philips, A. (2015). Demokrasinin cinsiyeti. (Türker, A. Çev.). İstanbul: Metis.

Pitkin, H. F. (2014). Temsil kavramı, (Erkoç, S. Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Kültür Yayınları.

Pollak, J. Batora, J. Mokre, M. Sigalas, E. and Slominski, P. (2009). On political representation: Myths and challenges. RECON Working Paper 2009/3.

Rousseau, J. J. (2016). Toplum sözleşmesi. (Günyol, V. Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tosun, T. (1999). Türk parti sisteminde merkez sağ ve merkez solda parçalanma. İstanbul: Boyut Kitaplar.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2010). TBMM albümü 1920-2010. Ankara: TBMM Yayınları.

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM). (2023). TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ (tbmm.gov.tr) [Erişim Tarihi: 10 Eylül 2023].

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2012). Milletvekili genel seçimleri 1923-2011. Ankara: TÜİK.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). www.tuik.gov.tr [Erişim tarihi 20 Ağustos 2023]

Weber, M. (1995). Toplumsal ve ekonomik örgütlenme kuramı. (Ozankaya, Ö. Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.

YSK (2023). www.ysk.gov.tr [Erişim tarihi 28 Ağustos 2023]

Yüksel, M. (2022). Türkiye'de kadınların parlamentoda temsilinde siyasi partilerin rolü, *Şarkiyat,* 14(3), 1302-1324.

KIRIKKALE'DE YEREL KATILIM VE KADIN TEMSİLİ

Hasan Yaylı[1]

Atilla Altun[2]

Giriş

İnsanlar sürekli olarak yaşamlarında statü sahibi olmak ve iyi yaşam koşullarına sahip olmak için diğerlerinin kararlarını etkileme çabası içindedirler. Aile, komşuluk, iş yeri, dernek veya daha kapsayıcı olarak devlet kurumlarında gösterilen bu çabalar, bireysel gücün varlığını hep canlı tutmaktadır. Gücü elinde bulundurmak veya liderlik vasfına sahip olmak bu gücü kullanma çabasının bir sonucudur. Gerçekleşen bu güç kullanma arayışı kendini evrensel hale gelen siyaset yapma anlayışının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Toplumsal alanda gücü ele geçirme, elinde olan gücü kullanma ve bu gücü sürdürülebilir hale getirmek için gerekli politikalar yapma sanatı olarak da tanımlayabileceğimiz siyaset, bu anlamda günümüzde en çok konuşulan kavramlar arasındadır. Yönetimlerde küçük azınlıkların zamanının çoğunu siyaset yaparak karar alma yetkisine sahip olmak ve çoğunluğun üzerinde otorite kurmaya çalıştığı örnekler sürekli karşımıza çıkmaktadır (Dahl, 2006, s. 55-56).

Tarih boyunca yöneten-yönetilen ilişkisi çerçevesinde sürekli tartışmalar olmuş, farklı modeller geliştirilmiş ve belirtildiği gibi başkalarının kararlarını etkilemeye yönelik faaliyetler yeni yapılanmalar ve değişimlerle günümüze kadar gelmiştir. Ortaya çıkan yeni yönetim biçimlerinin mekânsal formlarla beraber ilerlediği de yadsınamaz bir gerçektir. Kentler bu formlar içinde en önemlisidir. Modern yaşamın temeli ve siyasetin odak noktası olan kentler, Jenks'in deyişiyle tarihin en büyük siyasi biçimidir (Jenks, 2005, s. 189). Kentler mekân-siyaset ilişkisi bakımından beraberliği çok iyi bir şekilde ifade etmektedir. Çelişen çıkarların en önemli çatışma alanlarından biri olan bu alanlarda verilen mücadeleler siyaset yapma mücadelelerinin de odağındadır. Bundan dolayı da kent ve siyaset ilişkisi incelenirken tarihi kayıtlardan faydalanmak gerekir.

Kent ve siyaset denince ilk olarak Yunan antik kent yönetimleri akla gelir. Demokratik yönetim biçiminin ilk örnekleri sayılan bu yönetimlerde

1 Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü hyayli@hotmail.com ORCİD: 0000-0002-9567-6382

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu, aaltun@kku.edu.tr, ORCİD: 0000-0002-7860-706X

Kaynakça

Altun, A. (2020). Türkiye'de Kent ve Aktif Vatandaşlık Üzerine Bir Çalışma: Ankara-Kırıkkale Örneği. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.

Dahl, R. A. (2003). *How Democratic Is the American Constitution?,* Yale Uni. Press.

Dahl, R. A. (2006). *On Political Equality.* New Heaven & London: Yale Uni. Press.

Jenks, C. (2005). *Culture* (2. b.). London and Newyork: Routledge Taylor & Francis.

Jenks, C. (2014). *Temel Sosyolojik Dikotomiler.* (İ. Çapçıoğlu, Çev.) Ankara: Atıf Yayınları.

Kaşıkırık, A., Dokuzcan, H., Akpınar, I. E., & Karaoğlu, N. (2020). *2019 Yerel Seçimlerine Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Perspektifinden Bakmak.* İstanbul: KADER.

Keleş, R. (2020). Yerel Demokrasiyi Merkeziyetçilik Virüsünden Arındırmak. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 45-58.

Kesgin, B. (2012). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet.* İstanbul: Açılım Kitap.

Koçak, S. Y., & Ekşi, A. (2010). Katılımcılık ve Demokrasi Perspektifinden Türkiye'de Yerel Yönetimler. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 295-307.

Lefebvre, H. (2016). *Mekânın Üretimi* (6. b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Lefebvre, H. (2018). *Şehir Hakkı.* (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel yayıncılık.

Özden, K. (2014). *Kentleşme Yazıları: Kentsel Kuramlar ve Kentleşme Politikaları.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Pirenne, H. (2012). *Ortaçağ Kentleri.* (Ş. Karadeniz, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahin, K., & Anık, M. (2016). Göç, Kentleşme ve Kentlilik Bilinci: Kırıkkale Örneği. *Journal of World of Turks, 8*(3), 151-172.

Şengül, T. (2009). *Kentsel Çelişki ve Siyaset.* Ankara: İmge Kitapevi.

Theodore, N. P., & Brenner, N. (2012). Neoliberal Kentçilik: Kentler ve Piyasaların Egemenliği. *İdeal Kent- Kent Araştırmaları Dergisi* (7), 21-38.

Ünal, F. (2011). Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 241-248.

Yaylı, H. (1998). Yerel Siyasal Elitin Yapısı ve Yerel Yönetim Sorunlarına Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma: Kırıkkale Örneği. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yaylı, H., & Eroğlu, G. (2015). Yerel Katılım Bağlamında Türkiye'de Kadın Temsili.

International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), 504-524.

KIRIKKALE'DE GÜNDELİK YAŞAM ÜZERİNE NİTEL BİR ÇALIŞMA

Kenan TAZEFİDAN[1]

Rauf YANARDAĞ[2]

Giriş

18.yüzyılda Çağdaş bir bilim olarak temelleri atılan Sosyolojinin bir alt disiplini olan Gündelik Hayat Sosyolojisi, toplumsal yaşamı ve değişimleri geniş bir perspektifte ele alan, toplumsal olgulara değişik bakış açılarıyla ve eleştirel bir tutumla yaklaşarak bu olguların temelinde yatan gerçekleri ortaya çıkarmayı hedefleyen sosyal bilimdir. Sosyolojik bağlamda, Gündelik Hayat Sosyolojisi, yaşamın görünürdeki bilindik olan taraflarının nasıl başka bir bakışla yaklaşılabileceğini ve yorumlanabileceğini göstermeyi amaçlar. Başka bir deyişle aşina olanın, tekrardan keşfedilme mücadelesidir dense yeridir. Günlük yaşam, gündelik yaşam veya gündelik hayat, zamanın geniş ve olağan akışında her gün gerçekleşen rutinlerdir. Bu bağlamıyla gündelik yaşam kavramı kendi içerisinde bir sıradanlığı ifade etmektedir

Modernleşme ile birlikte Batı'ya dönen toplumsal yaşam, gelenek ile modern arasındaki gerilim, bununla ilişkili olarak gündelik hayatta meydana gelen değişim, bu değişim ve dönüşümün içerisinde, bireyin tekrardan biçimlenmeye başlayan durumu göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Yaşanılan yerin bize sunduğu olanaklar karşısında ne kadar değişken olabildiği, bu farklılıkların literatürde nasıl yer aldığını ve özellikle Kırıkkale ilinin sosyolojik bağlamıyla gündelik yaşamdaki yeri konusunda etkili bir çerçeve çizmiştir.

Çalışmanın Amacı ve Metodolojisi

Gündelik yaşam çalışmaları geleneksel olarak çalışma ekonomisi, siyaset bilimi, sosyoloji, sosyal hizmet, sosyal politika gibi bilimsel yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. 21.yüzyılda bilgi ve teknolojinin daha hızlı gelişmesi ile birlikte gündelik yaşam çalışmaları daha fazla önemli hale gelmiştir ve bu durum benzeri çalışmaların yapılmasını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Kırıkkale'de yaşayan insanların yakın geçmişlerindeki yaşam deneyimlerinden yola çıkarak,

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, kenant.fidan@hotmail.com ORCİD: 0000-0001-6054-0576.
2 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, shu.raufyanardag@gmail.com ORCID: 0000-0002- 5783-2137.

Kaynakça

ADLER, P. Vd., (1987), "Everyday Life Sociology", **Annual Review of Sosciology**, 13, 217-235.

ARSLAN, M., (2012), "Gündelik Hayatta Din", **Din Sosyolojisi,** (Editör: Niyazi Akyüz & İhsan Çapcıoğlu), Grafiker Yayınları, Ankara, 651-666.

BALTACI, A.,vd. (2019), "Suriyeli Sığınmacı Öğrencilerin Din Eğitimi Sorunları: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenleri Üzerine Nitel Bir Araştırma", Darülfünun İlahiyat, 30 (2), 383-405

ÇETİN, E., (2013), **Gündelik Hayat Sosyoloji: Türkiye'de Modernleşme ve Gündelik Hayat**, Rağbet Yayınları, İstanbul.

ÇETİN, O., (2014), "Sosyolojik Araştırmalarda Veri Çözümlemesi ve Bulguların Yorumlanması", **Sosyolojide Araştırma Teknikleri, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları**, Eskişehir, ss. 182-2015.

ESGİN, A.,(2018), "Gündelik Hayat Sosyolojisi: Tarihsel Süreç ve Temel İlkeler," **Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunlar ve Güzergarlar**, (Ed. Ali Esgin &Günay Çeğin), Phoenix Yayınevi, Ankara, ss. 13-32.

GİDDENS, A., (2010), **Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum,** Say Yayınları, İstanbul.

GOFFMAN, E.,(1959), **The Presentation of Self in Everyday Life**, Doubleday Anchor Books, Garden City, New York.

HALAS, E., (1987), "Social Life in the Dramaturgical Perspective" **The Polish Sociological Bulletin**, Published by: Polskie Towarzystwo Socjologiczne (Polish Sociological Association), Stable URL: https://www.jstor.org/stable/44816284, p. 22-38.

KAUFMAN, P., (1997), "Michael Jordan Meets C. Wright Mills: Illustrating The Sociological Imagination With Objects From Everyday Life", Published by: **American Sociological Association,** Stable URL: https://www.jstor.org/stable/1319299, pp. 309-314.

MARDİN, Ş., (2004), "Adlandırma Sorunu", Dünya, **İslamiyet, Demokrasi, Kadim Yayınları**, (Editörler: Prof. Dr. Yahya Sezai Tezel, Dr. Wulf Schönborn, Prof. Dr. Şerif Mardin, & diğerleri), ss. 15-20.

MARDİN, Ş.,(2019), **Siyasal ve Sosyal Bilimler,** İletişim Yayınları, (13. Baskı), İstanbul.

NEUMAN, W. L., (2016), **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar**, (Çeviren: Sedef Özge), (8. Baskı), Yayınodası Toplumbilim Dizisi, Ankara.

ÖNAL, G. F.,(2018), "Kırıkkale Üniversitesinde Çalışan Kadın Personelin Boş Zaman Değerlendirme Etkinliklerinin İncelenmesi" **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KÜSBD),** Cilt 8, Sayı 2, ss. 481-496.

ŞİMŞEK, B.,(2012), Dünden Bugüne Kırıkkale ve Çevresinde Türkmen Aşiretleri, **Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı,** (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Kırıkkale<

TAZEFİDAN, K., (2021), "Sosyolojik Açıdan Güvenlik Kavramını Yeniden Okumak: Küreselleşme, Göç, Covid-19 ve Farklılaşan Güvenlik Algısı", **Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, ISSN: 2536-443X, ss. 73-98.

TAZEFİDAN, K.,(2015), "Küreselleşme Sürecinde Medya-Yönetim İlişkisi Türkiye Örneği", **Kültürlerarası İletişim Öğrenci Sempozyumu 15-16 Ekim 2015 Bildiriler Kitabı**, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane.

Türk Dil Kurumu, (2017), **Güncel Türkçe Sözlük**, ww.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a16f6cf6c69c9.27783205, Erişim Tarih: 06. 08.2022).

ULUOCAK, Ş. (2018), "Gündelik Gerçeklikte "Anlamın" Sosyal İnşası: Peter Berger ve Thomas Luckmann", **Gündelik Hayat Sosyolojisi: Temalar, Sorunlar ve Güzergarlar**, (Ed. Ali Esgin &Günay Çeğin), Phoenix Yayınevi, Ankara, ss. 269-303.

YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2006). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, (6. Tıpkı Basım) Ankara, Seçkin.

KIRIKKALE İLİNDE EĞİTİM ALANINDA MEYDANA GELEN DEĞİŞİM VE YENİLİKLERİN SOSYAL PSİKOLOJİ PERSPEKTİFİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Canan KURT TOPRAKLI[1]

Giriş

Toplumların temel yapı taşı olma niteliğini taşıyan eğitim, tüm zamanların en çok konuşulan, tartışılan ve eleştirilen konusu olma özelliğine sahiptir. Bu sebeple de toplumlar sürekli eğitim sistemlerini iyileştirmek ve sorunlara çözüm bulmak adına çeşitli değişim ve yenileme çalışmaları yapmaktadırlar. Ancak günümüze kadar uzanan klasik eğitim felsefesinin hızla gelişen ve değişen bilimsel ve teknik yenilikler ve toplumsal değişmeler karşısında yetersiz kalması, özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri eğitim sistemleri ve politikalarında radikal değişiklikleri yapmaya zorlamaktadır.

Toplumun içinde meydana gelen eğitim, toplumdan etkilenip, şekillenmekle birlikte toplumu da etkileyen ve şekillendiren bir süreçtir. Eğitimin birey odaklı ve toplum odaklı olmak üzere iki temel fonksiyonu bulunmaktadır. Birey odaklı eğitim ile bireylerde istenilen davranış oluşturma ya da davranış değişikliğini amaçlanmaktadır. Bununla birlikte toplum odaklı eğitim ile de toplumsal kültürün genç kuşaklara aktarmak suretiyle toplumun devamını sağlamak ve böylece toplumun gelişim ve değişimine katkı sunmak amaçlanmaktadır.

Bilindiği gibi toplumların kendi varlıklarını devam ettirebilmelerinin en önemli koşulu ihtiyaçlarına göre insan gücü yetiştirebilmelerine bağlıdır. Çünkü topluma ait değerler bireyler aracılığıyla nesilden nesile aktarılmaktadır. Bireylerin toplumsal yaşama ayak uydurmak için psikolojik sağlamlıkları ve diğer insanlarla iletişime geçerek sosyalleşmeleri ancak eğitim aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir. Buradan hareketle son yıllarda uluslararası arenada söz sahibi olmak için çağın gerekleri doğrultusunda yeniden şekillen ve toplumların yapısını oluşturan önemli bileşenlerden biri olan eğitim alanında meydana gelen yenilik, gelişim ve değişimleri incelemek hedeflenmiştir. Böylece bu çalışma kapsamında toplumlar üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olan eğitim kurumunun Kırıkkale ilinde son on yıl içerisinde nerden nereye geldiğini sosyal psikolojik bakış açısıyla değerlendirmek çıkış noktamızı oluşturmuştur.

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Psikoloji Bölümü, canankurttoprakli@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2240-5992

Kaynakça

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Bozkurt, V. (2000). *Küreselleşme. Kavram, Gelişim ve Yaklaşımlar.* Bozkurt, V. (Ed.) *Küreselleşmenin insani yüzü (1. Baskı, s. 17-31).* İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Doğan, E. (2002). Eğitimde küreselleşme. *Eğitim Araştırmaları Dergisi,* Sayı 6, 87- 98.

Genç, R. (2005). *Türkiye'yi lâikleştiren yasalar 3 Mart 1924 tarihli meclis müzakereleri ve kararları.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Nohutçu, A. (2006). Bilgi toplumunda yükseköğretim kurumlarının yeniden yapılandırılması ve yönetimi: Başlıca eğilimler, gelişmeler ve Bologna süreci. *Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi (Knowledge, Economy and Management Congress),* Kocaeli, (03 Kasım 2006, s. 345-361).

Özcan, M. (2011). *Bilgi Çağında Öğretmen Eğitimi, Nitelikleri ve Gücü.* Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.

Sayılan, F. (2007). *Küreselleşme ve Eğitimdeki Değişim*. Oğuz, E., Yakar, A. (Ed.) *Küreselleşme ve Eğitim.* Ankara: Dipnot Yayınları.

Tezcan, M. (1993). *Eğitim sosyolojisinde çağdaş kuramlar ve Türkiye.* Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Üstel, F. (2004). "*Makbul Vatandaş"ın peşinde; II: Meşrutiyet'ten bugüne vatandaşlık eğitimi.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Kırıkkale MEM (2019). *İl Milli Eğitim Müdürlüğü 2019–2023 Stratejik Planı.* https://kirikkale.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_03/18123456_stratejik_plan_2019_2023.pdf Erişim tarihi: 10.06.2021

Kırıkkale MEM (2019a). *İl Milli Eğitim Müdürlüğü Projelerimiz.https://kirikkale.meb.gov.tr/www/projelerimiz/icerik/1957* Erişim tarihi: 08.06.2021

Kırıkkale MEM (2023). *İl Milli Eğitim Müdürlüğü.* https://kirikkale.meb.gov.tr/ Erişim tarihi: 24.09.2023

Kırıkkale 2023 Eğitim Vizyonu (2019). *Kırıkkale Eğitimde Başka Olacak.*http://kirikkale.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_12/31151626_milli_eYitim_web_2019.pdf Erişim tarihi: 10.06.2021 14: 21

MEB (2018). *Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.*https://ttkb.meb.gov.tr/www/gecmisten-gunumuze-mill-egitim-sralari/icerik/328Erişim tarihi 13.06.2021

MEB (2010). *Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2009/ 2010.* http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_12/06020939_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2009_2010.pdf Erişim tarihi: 03.04. 2021 21:35

MEB (2022). *Milli Eğitim Örgün Eğitim İstatistikleri 2021/ 2022.* http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/15142558_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2021_2022.pdf Erişim tarihi: 24.09.2023

MEB (2023). *2023 Yılı Bütçe Raporu.*https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_08/24152252_2023_Butce_Raporu.pdf Erişim tarihi: 24.09.2023

1. Milli Eğitim Şûrası (2018). *MEB Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29164549_1_sura.pdf Erişim tarihi: 13.06.2021

8. Milli Eğitim Şûrası (2018). *MEB Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165001_8_sura.pdf. Erişim tarihi: 13.06.2021

9. Milli Eğitim Şûrası (2018). *MEB Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165045_9_sura.pdf. Erişim tarihi: 13.06.2021

12. Milli Eğitim Şûrası (2018). *MEB Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165252_12_sura.pdf Erişim tarihi: 13.06.2021

14. Milli Eğitim Şûrası (2018). *MEB Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165401_14_sura.pdf Erişim tarihi: 13.06.2021

17. Milli Eğitim Şûrası (2018). *MEB Geçmişten Günümüze Millî Eğitim Şûraları.* https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf Erişim tarihi 14.06.2021

TÜİK (2023). *Coğrafi İstatistik Portalı.* https://cip.tuik.gov.tr/# Erişim tarihi: 24.09.2023

2023 Eğitim Vizyonu (2018). *MEB Mutlu Çocuklar Güçlü Türkiye.*

https://2023vizyonu.meb.gov.tr/doc/2023_EGITIM_VIZYONU.pdf Erişim tarihi: 12.06.2021

http://fatihprojesi.meb.gov.tr Erişim tarihi: 14.06.2021

http://fatihprojesi.meb.gov.tr/about.html Erişim tarihi: 14.06.2021

http://www.kirikkale.gov.tr/tarihce Erişim tarihi: 02.06.2021

https://istatistik.meb.gov.tr/ Erişim tarihi: 24.09.2023

TÜRKİYE'DE SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK (SED) HİZMETİ VE FONKSİYONLARI: İSTATİSTİKLERLE KIRIKKALE ÖRNEĞİ

Lale İzci[1]

Giriş

Bu çalışmanın amacı, sosyolojik bağlamda aile ve çocuk koruma politikası olan Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) Hizmetini etraflıca açıklayarak bu hizmetin toplumsal kazançlarını ortaya koymaktır. Çocuk koruma politikalarında önemli bir yer tutan sosyal ve ekonomik destek hizmeti, sosyolojik anlamda bugün pek çok toplumsal alanı doldurmakta ve şekillendirmektedir. Kültürel değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması bu sayede toplumsal devamlılığın sağlanması ancak aile kurumunun korunması ve güçlendirilmesiyle mümkündür.

Aile, çocuğun toplumsal ve ruhsal ortamını oluşturan en temel birimdir. Aile, bir yandan çocuğun en temel psikolojik ihtiyacı olan sevgiyi karşılarken, öte yandan toplumsal bir gruba dâhil olma, aile içinde ve dışında güvende olma, saygı görme, değer verilme gibi toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabileceği ve öğrenebileceği bir ortam sunmaktadır (Özkan ve Kılıç, 2013: 26, Ervüz, 2022: 209).

Çocuklar için yaşamları boyunca kendilerini motive eden, destekleyen bir aileye sahip olmak ve böyle bir ortamda gelişimlerini tamamlayabilmek büyük önem taşmaktadır (Özel ve Zelyurt, 2016: 15). Ancak bazı çocuklar ideal olan bu aile ortamında yetişememektedirler. 1960'lı yıllardan bu yana yürürlükte olan evlilik yasaları aile bireylerine özgürlükçü haklar tanımıştır. Evlilik karı kocanın her ikisi birden istediğinde sona erdirilebilecek bir anlaşma olarak görülmektedir. Evliliklerde karşılıklı sevecenlik ortadan kalktığında boşanmalar görülebilmektedir (Giddens, 2000: 172). Bunun yanı sıra aile içi şiddet, ailenin karanlık yüzüne ilgi, bir diğer karanlık yüz -çocuk istismarı, ensest gibi- aile içinde görülen anomik durumların dünya genelinde ve Türkiye'de yeteri kadar gün yüzüne çıkarılmadığı ve her geçen gün bu olumsuzlukların sayısının artış gösterdiği de bir başka gerçektir (Sezal, 2003: 159).

Toplumun kalkınmasının sağlıklı aileler ve bu ailelere üye bireyler tarafından mümkün olacağı bugün en yaygın kabul gören bir gerçektir. Aile üyelerinin sağlıklı olması büyük ölçüde tutarlı ve doğru ebeveyn tutum ve davranışlarına bağlıdır. Çocukların mutlu ve sağlıklı bir aile ortamın-

1 Dr., Sosyolog, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, lale-izci@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-8483-6937

Kaynakça

AÇSHB (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı), (2019), 2019 Yılı İdari Faaliyet Raporu, acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf (csgb.gov.tr) Erişim Tarihi: 10.09.2021.

ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı), (2017a), Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017 Yılı Bülteni, Ankara. https://ailevecalisma.gov.tr/media/2500/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu-2017-bulteni.pdf Erişim Tarihi: 10.05.2021.

ASPB (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) ve Gazi Üniversitesi, (2014), Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinin Değerlendirilmesi Projesi Araştırma Sonuç Raporu, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Aralık/ Ankara, ISBN: 978-605-89604-4-2.

Aktepe-Ö.S., Pak, M, İçağasıoğlu-Çoban, A. (2017), Sosyal Hizmette İyilik Hali Kavramı, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 1 (2), s: 87-104.

Aluş, Y., (2015), Kültürel ve Toplumsal Gerçekliğimiz Açısından Aile Anlayışlarının ve Türk Ailesinin Değerlendirmesi, PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1.

Aytiş Ü. A. ve Özgüç, A. (2019), Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti Kapsamındaki Ailelerin Sosyo- Demografik Yapısının İncelenmesi, Aydın Sağlık Dergisi- Yıl 5, Sayı 2- Ekim – 2019, s: 181-194.

Baksi, Y. (2018), Suça Sürüklenen Çocuklarda Bağlanma, Davranış Problemleri ve Çocukluk Çağı Travmatik Yaşayanların Sosyal hizmet Disiplini Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Tekirdağ Çocuk Mahkemesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Sosyal Hizmet Programı, İstanbul.

Beter, Ö. (2010), Türkiye ve İngiltere'de Çocuk Koruma Sistemleri. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bilgin Ö. (2019), Sosyal Hizmetin Bir Aracı Olarak Sosyal Ve Ekonomik Destek Modeli: Vaka Sunumu, Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3(2), s:1-31.

Chambers, S. (2004). The Politics of Critical Theory. In Fred Rush Fred (ed.). The Cambridge Companion to Critical Theory, Cambridge: Cambridge University Press.

ÇHGM, (2021), "E- Bülten", Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, Mart, Sayı: 9, Ankara. https://www.aile.gov.tr/media/74565/e-bulten-2021-mart-sayi-9.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2021.

ÇHGM, (2016), "Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti (SED): İdarecilere ve Meslek Elemanlarına Yönelik El Kitabı", Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını, https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/chgm/uploads/pages/yayinlar/sed-hizmetini-yuruten-idarecilere-ve-meslek-elemanlarina-yonelik-el-kitabi-yeni.pdf Erişim Tarihi: 14.05.2021.

Ervüz, F.Ö., (2022), "Çocuk Koruma Sistemleri Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla: Türkiye'de Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Kuruluş Bakım Hizmetleri", Ed: Fikret Yaman- Cezmi Ervüz, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Aralık, s:205-221, ISBN: 978-625-427-590-6.

Ervüz, C. (2022a), "Türkiye'de Çocuk Koruma ve Bakım Sistemi", N. Çalış & O. Zengin (Ed.), Multidisipliner Perspektiften Sosyal Boyutuyla Çocukluk ve Gençlik, Efe Akademi Yayınları, s: 85-118.

Ervüz, C., (2022b), "Çocuk Koruma Sistemleri Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla: Türkiye'de Korunma İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Hizmetler", Ed: Fikret Yaman- Cezmi Ervüz, Nobel Yayıncılık, 1. Basım, Aralık, s:277-293, ISBN: 978-625-427-590-6.

Hallaç, S. ve Öz, F. (2014), Aile Kavramına Kuramsal Bir Bakış, Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(2), S: 142-153.

İkizoğlu M. (2001) "Yoksulluk ve Yaşam Kalitesi", Sosyal Hizmette Yeni Yaklaşımlar ve Sorun Alanları: Prof. Dr. Nihal Turan'a Armağan, (Yayına Hazırlayan: Veli Duyan ve A.M. Aktaş), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayınları No: 008, 185-189.

Giddens, A. (2000), Sosyoloji, Yay. Haz: Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi.

Kasapoğlu, A., Güneş, F., Gökçe B., Beklan Çetin O., Çabuk K., N., Görgün Baran, A., Odabaş, Z.,Y., Koçak Turhanoğlu A., Dursun, A., Turan F., (2011), Aile Sosyolojis*i*, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayını, Ağustos, Eskişehir.

Kılıç, E. (2019), Sosyal ve Ekonomık Destek (SED): Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetlerinden Yardım Talebi Vakası Üzerine İnceleme, Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, Cilt: 6 Sayı: 72, Mart, s: 13-16.

Macit, Y., (2020), Türkiye'de Aile ve Kültürel Yapıda Meydana Gelmesi Düşünülen Değişimlerin Yaşlanma, Yoksulluk ve Evlilik Kurumu Açısından Değerlendirilmesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 2020; Cilt 1, Sayı 3, s: 149-157.

Meraki, S., (2019), "Sosyal Ve Ekonomik Destek Hizmetinden Faydalandırılan Ailelerin Çocuk İstismarı ve İhmali Konusunda Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi", Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Özateş, Ö. ve Atauz, S. (2011), Sosyal Hizmet Uzmanlarının Aileye Dönüş ve Aile Yanında Destek Projesine İlişkin Değerlendirmeleri, Toplum ve Sosyal Hizmet, 22 (2), s: 101-112.

Özel, E. ve Zelyurt, H. (2016), Anne-Baba Eğitiminin Aile Çocuk İlişkilerine Etkisi, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, sayı: 36, Ocak-Haziran, s: 9-34.

Özkan, Y. ve Kılıç, E. (2013), "Aile'nin Psiko-Sosyal Destek İhtiyacını Karşılamada Yeni Bir Model Önerisi: Aile Sağlığı Merkezlerinde Aile Psiko-Sosyal Destek Birimi", Sosyal Politika Çalışmaları Yıl: 13, Cilt: 7, Sayı: 30, Ocak-Haziran, s: 25-44.

Resmi Gazete (1983). Sosyal Hizmetler Kanunu. 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı R.G. Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.mevzuat.gov.tr/ Erişim Tarihi: 10.05.2021.

Resmi Gazete (1986), Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliği, 28.09.1986 tarih ve 19235 sayılı R.G. Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.mevzuat.gov.tr/ Erişim Tarihi: 10.05.2021.

Resmi Gazete (2011). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. 08.06.2011 tarih ve 27958 sayılı R.G. Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.mevzuat.gov.tr/ Erişim Tarihi: 10.05.2021.

Resmi Gazete (2011). Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Ayni ve Nakdi Yardım Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik. 15.04.2011 tarih ve 27906 sayılı R.G. Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.mevzuat.gov.tr/ Erişim Tarihi: 10.05.2021.

Resmi Gazete (2015). Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. 03.03.2015 tarih ve 29284 sayılı R.G. Mevzuat Bilgi Sistemi: https://www.mevzuat.gov.tr/ Erişim Tarihi: 10.05.2021.

Salim, M. (2011), Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Saçan, S., Artan, İ., Erol, N. ve Şimşek, Z. (2014), Kurum Bakımından Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş Çocukların Duygusal ve Davranış Sorunları, NWSAQualitative Studies, 9(2), s:1-18.

Sezal, İ., (2003), Sosyolojiye Giriş, Martı Yayınevi, 2. Baskı, Ekim, Ankara.

Şirin, M. (2021), Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinden Yararlanan Bireylerin Aile İşlevleri Üzerine Bir İnceleme: Karadeniz Ereğli Örneği, Karabük Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi Sosyal Hizmet Anabilim

Dalı, Karabük.

Şenol, D. ve Mazman, İ. (2014), Çocuğa Uygulanan Şiddet: Türkiye Özelinde Sosyolojik Bir Yaklaşım, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16 (26), s: 11-17.

Tekindal, M. (2018), Türkiye'de Sosyal Yardımların Yapısal İşlevsel Yaklaşıma Göre Analizi, Toplum ve Sosyal Hizmet, Cilt 29, Sayı 2, Ekim 2018, s. 335-362.

Yazıcı, E. (2012), Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 18, s: 499-525.

Yener, S. (2018), Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(6), s: 869-878.

Yörükoğlu, A. (2007). Değişen Toplumlarda Aile ve Çocuk. Özgür Yayınları.

KIRIKKALE'NİN ENERJİ ALTYAPISI VE ENERJİ GÜVENLİĞİNDEKİ YERİ

Sonay ŞAHİN[1]

Giriş

Kırıkkale jeolojik olarak genellikle akarsu vadileri ile tepe, dağ ve ovalardan oluşmaktadır. Maden ve yer altı kaynak çeşitliliği fazladır ancak fosil enerji rezervi bakımından zengin değildir. Fakat yenilenebilir enerji potansiyeli ile enerji üretimine katkı sunmaktadır. İl genelinde su, rüzgâr ve güneş enerji kaynaklarından enerji üretilmekte olup, yenilenebilir enerji yatırımları devam etmektedir. Stratejik konumu itibariyle enerji geçiş güzergahlarına ev sahipliği yapmaktadır. Ceyhan-Kırıkkale Petrol Boru Hattı, Mavi Akım Projesi ve TANAP gibi Orta Doğu ve Avrupa'nın en büyük çaplı doğal gaz boru hattının geçtiği güzergâh dahilindedir.

Dünya genelinde enerji boru hatları enerji güvenliğinin tesisinde önemli rol oynamaktadır ve bu yüzden boru hatlarının geçtiği bazen iki kıtayı bağlayan boğaz bazen de bir şehir stratejik öneme sahiptir. Neredeyse dünya enerji kaynaklarının üçte ikisine sahip Ortadoğu ve diğer Asya petrolünün, doğal gazının Avrupa'ya taşınmasında, özellikle Türkiye, İran, Gürcistan ve Irak gibi ülkeler kilit rol oynamaktadır. Son yıllarda inşası, devam eden enerji boru hatlarından ve potansiyel güzergahlarından dolayı Türkiye stratejik konumu itibariyle dünya enerji koridorunun neredeyse merkezi haline gelmiştir. Çalışma konumuz olan Kırıkkale'de bu koridorda coğrafi konumu ve il sınırları içerisinde faaliyet gösteren petrol doğal gaz üretim, depolama ve dağıtım şirketlerinden dolayı önemli iller arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada Kırıkkale'nin sahip olduğu mevcut enerji kaynakları ve enerji altyapısı içerik analizleri ve ikincil veri analizi ile araştırılıp anlatılmıştır. Enerji ile ilgili İlde gerçekleştirilen yatırımlar il ve ülke kalkınmasındaki rolü nicel veriler ışığında irdelenmiştir. Enerjiye erişimin sağlanmasında önemli rol oynayan enerji boru hatlarının, geçtiği coğrafyalar üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri kısaca anlatılmıştır. Çalışmada ayrıca, Türkiye enerji koridorunda stratejik iller arasında olan Kırıkkale, bu açıdan değerlendirilmiş ve il sınırları içinden geçen boru hatlarının Kırıkkale için önemi incelenmiştir.

Kırıkkale'nin Stratejik Konumu ve Enerji Altyapısı

Kırıkkale, İç Anadolu Bölgesi'nde Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer

1 Dr., T. C. Sosyal Güvenlik Kurumu, sonay_sahin@hotmail.com, ORCİD: 0000-0003-4152-5703

Kaynakça

Çelikpala, M. (2013). Enerji Güvenliği NATO'nun Yeni Tehdit Algısı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Gürdeniz, C. (2009). "Deniz Güvenliğinin Enerji Arz Güvenliği Üzerindeki Rolü", Enerji

Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları, Uluslararası Sempozyum İstanbul/Türkiye, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü.

Kırıkkale Tarım Sektörü Yatırım Rehberi, (2017). T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı,

Kırıkkale İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, Kırıkkale.

KOP Bölgesi Entegre Turizm Master Planı (2018). T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, EL-DA Belde Proje ve Danışmanlık Ltd. Şti.

Yılmaz, D. (2019). Eğitime Uzanan Yol Projesi Otizm Özel Eğitim Sınıfı Eğitim Materyalleri Kullanım Kılavuzu, https://www.tohumotizm.org.tr/wpcontent/uploads/2019/10/egitime_uzanan_yol_projesi_materyal_kitapcigi.pdf

Yılmaz, N. F. (2005). "Petrol ve Doğal Gaz Boru Hatları Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Tesisat Mühendisliği Dergisi Sayı: 87, s. 4-14.

Yorgancıoğlu, H. Ç. AB Enerji Politikalarında Türkiye'nin Yeri, https://www.academia.edu/29525016/ab_enerj%c4%b0_pol%c4%b0t%c4%b0kalarında_(Ankara Gazi Kitabevi tarafından yayınlan "Mavi Elma: Türkiye-Avrupa İlişkileri" adlı kitap içinde sunulan bölüm).

http://www.eia.gov/energyexplained/index.cfm?page=oil_use, (Erişim Tarihi: 28.03.2015).

https://www.mta.gov.tr/v3.0/sayfalar/bilgi (Erişim Tarihi: 07.03.2021).

https://www.mgm.gov.tr/kurumici/radyasyon_iller.aspx?il=kirikkale (Erişim Tarihi: 07.03.2021).

https://www.gnssolar.com/icerik/860/turkiye-gunes-haritasi,(Erişim Tarihi: 07.03.2021).

https://www.enerjiatlasi.com/ruzgar-enerjisi-haritasi/turkiye (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

https://www.enerjiatlasi.com/sehir/kirikkale/, (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

https://tupras.com.tr/rafineriler, (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

https://www.acwapower.com/en/about-us/introduction/, (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

http://acwaguc.com.tr/kirikkale-power-plant (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

https://enerji.gama.com.tr/tr/kurumsal/hakkimizda/, (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

https://guc.gama.com.tr/tr/proje/12479/ (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

https://www.euas.gov.tr/tr-TR/santraller/kapulukaya-hes, (Erişim Tarihi: 23.07.2021).

https://www.euas.gov.tr/personel-durumu, (Erişim Tarihi: 27.08.2023).

https://www.enerjiatlasi.com/ruzgar/atakale-res.html, (Erişim Tarihi: 26.08.2023).

https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-dogal-gaz-boru-hatlari-ve-projeleri, (Erişim Tarihi: 23.07.2021).

https://www.botas.gov.tr/Sayfa/tamamlanan-onemli-projelerimiz/504, (Erişim Tarihi: 23.07.2021).

https://www.tanap.com/tanap-projesi/tanap-nedir/, (Erişim Tarihi, 26.12.2019).

https://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz-Boru-Hatlari-ve-Projeleri, (Erişim Tarihi, 26.12.2019).

http://www.tanap-seip.com/sayfa-grubu/TANAP-SEIP-HAKKINDA/0, (Erişim Tarihi, 26.12.2019).

http://www.kop.gov.tr/haber/kop-tanap-isbirligiyle-91-koyun-icme-suyu-projesi-ne-15-4-milyon-tl/231, (Erişim Tarihi, 30.12.2019).

KIRIKKALE'DE TARIM

Kâmil KARA[1]

Taşkın EROL[2]

Giriş

Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID 19 pandemisi nedeniyle dünya gıda piyasalarında meydana gelen rekor düzeydeki fiyat artışları tarımsal üretim sektörünün önümüzdeki yıllarda da gündemdeki yerini korumaya devam edeceğini göstermektedir. Tarım sektörüyle direk bağlı olan gıda arzı, gıda güvenliği, gıda dağılımı, açlık sorunu gibi konuların yegâne çözümü olan tarımsal üretim sektörü gerek yerel gerekse global düzeyde mikro ve makro tüm bileşenleriyle ayrıntılı bir şekilde çalışılması ve planlanması gereken ve yeryüzünde yaşayan neredeyse tüm canlıların hava ve su gibi birkaç hayati ortak ihtiyaçlarından birisidir. Ülkemizi de bu konuda değerlendirebilmek için, mevcut durumun ortaya konabilmesi amacıyla, il düzeyinde hatta daha da mikro düzeylerde yapılacak çalışmalar ile güncel duruma ilişkin verilerin sürekliliği sağlanmalı ve çoklu bakış açılarıyla yorumlanmalıdır. Bu sayede, şüphesiz, gelecek kuşakların, içinde daha çok olacağı veri-yoğun çalışmaların temelleri şimdiden atılmış olacaktır.

Ülkemizle ilgili genel bir değerlendirme yaptığımızda 2000 yılında 26.7 milyon $ civarında olan tarımsal üretim değerimizin 2019 yılında 456.7 milyon dolar seviyelerine ulaştığı görülmektedir (*Rakamlarla Tarım Sektörü 2021*). Yine 2000 yılında toplam nüfus içindeki payı %35,10 olan kırsal nüfus oranı 2020 yılında %7 olarak belirlenmiştir.

Kırsal nüfus oranında azalma görüldüğü halde tarımsal üretim değerimizde meydana gelen yaklaşık 17 katlık artış ülkemizde tarım sektörünün daha verimli işler hale geldiğini göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun ilgili verilerine bakıldığında da önemli tarımsal üretim kalemlerinde son 15-20 yıldır sürekli bir artış olduğu görülmektedir. Keza ülkemiz kiraz, kayısı, fındık, incir üretiminde Dünya'da birinci sırayı alırken çay, şeker pancarı, zeytin, üzüm, elma, domates, soğan, nohut, mercimek, ayçiçeği, arpa gibi bitkilerde de ilk 10 ülke içinde yer almaktadır (*Rakamlarla Tarım Sektörü 2021*).

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Delice Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü Bitki Koruma Programı, kkara@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7729-4532

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Kırıkkale Meslek Yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü Organik Tarım Programı, terol@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4263-3776

Kaynakça

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu. (https://www.bddk.org.tr/bulten-finturk) [Erişim Tarihi: 03.09.2021]

DSİ Kırıkkale 56. Şube Müdürlüğü (Yüz yüze görüşme:19.08.2021).

Ermetin, O., ve Mülayim, M. (2020). Determination of Roughage Adequacy by Means of Animal Husbandry Status and Feed Sources in the KOP Region. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, 8(8), 1784-1794. DOI: https://doi.org/10.24925/turjaf.v8i8.1784-1794.3514

Gıda Tarım ve Orman Bakanlığı Kırıkkale İl Müdürlüğü, Kırıkkale Tarım Sektörü Yatırım Rehberi 2017. (https://kirikkale.tarimorman.gov.tr/Belgeler/K%C4%B1r%C4%B1kkale%20Tar%C4%B1m%20Rehberi.pdf) [Erişim Tarihi: 03.08.2021]

Güngör, T., Başalan, M. ve Aydoğan, İ. (2008). Kırıkkale yöresinde üretilen bazı kaba yemlerde besin madde miktarları ve metabolize olabilir enerji düzeylerinin belirlenmesi. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 55 (2), 111-115. DOI: 10.1501/Vetfak_0000000299

İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE).(https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/il-sege-raporlari) [Erişim Tarihi:16.08.2021]

Keskin, S., Kahraman, A. Balışeyh/Kırıkkale'de Tarımsal Üreticilerin Karşılaştıkları Sorunları Tespite Yönelik Ampirik Bir Çalışma. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(2), 595-609.

Kırıkkale Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü Kırıkkale İli 2018 Yılı Çevre Durum Raporu, (https://webdosya.csb.gov.tr/db/kirikkale/icerikler/k-r-kkale_-cdr2018-20191111160252-20191118082619.pdf) [Erişim Tarihi: 24.08.2021]

Kırıkkale İlinde Organik Tarım Potansiyelinin Belirlenmesi, 2014. Ahiler Kalkınma Ajansı. (https://www.ahika.gov.tr/assets/upload/dosyalar/ahika__kirikkale-ilinde-organik-tarim-alanlarinin-belirlenmesi-sektor-raporu.pdf) [Erişim Tarihi:24.08.2021]

Konya Ovası Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, KOP Bölgesi Sosyo-EkonomikGöstergeler, Temmuz 2020. (http://www.kop.gov.tr/upload/dokumanlar/237.pdf) [Erişim Tarihi: 02.09.2021]

Küçükçongar M., Özdemir F., Karakurt C., Özdemir E., Önder M., Topal İ., Pekergin Z.B., Öztürk E., 2021. BDUTAEM 2021. Covid-19 Salgınının Konya İlinde Tarım İşletmelerine Etkisinin İncelenmesi, Konya/Türkiye.

Meteoroloji Genel Müdürlüğü. (https://mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=undefined&m=KIRIKKALE) [Erişim Tarihi:01.09.2021]

Ödevci, U., Karslı, M. A. (2016). Ankara Çankırı Çorum Kırıkkale ve Kırşehir İllerindeki Besi işletmelerinin mevcut durumu ve hayvan besleme alışkanlıkları. *Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi*, *59*(1), 1-13.

Özdemir, H. Y., Karakaya, A., Çelik Oğuz, A. (2017). Kırıkkale ilinde buğday ve arpa ekim alanlarında görülen fungal yaprak hastalıklarının belirlenmesi. *Bitki Koruma Bülteni*, 57 (2), 89-112. DOI: 10.16955/bitkorb.322368

Rakamlarla Tarım Sektörü 2021. (https://www.tocbirsen.org.tr/uploads/documents/RAKAMLARLA_TARIM_SEKT%C3%96R%C3%9C_2021_WEB_(1)_compressed.pdf) [Erişim Tarihi: 01.09.2021]

Resmî Gazete, Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kabul Tarihi:30/04/2014, Sayı: 29001. (https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/05/20140515-1.htm) [Erişim Tarihi: 19.08.2021]

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi. (https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5403&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5) [Erişim Tarihi: 15.09.2021]

T.C. Kırıkkale Valiliği, (http://www.kirikkale.gov.tr/jeolojik-yapi-iklim) [Erişim Tarihi: 29.08.2021]

T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Ahiler Kalkınma Ajansı TR 71 Düzey2 Bölgesi Bölge Planı 2014-2023, sayfa 110. (https://www.ahika.gov.tr/dokumanflipbook/2014-2023-bolge-plani/194) [Erişim Tarihi: 02.09.2021]

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı (1)(https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler/M%C4%B0LL%C4%B0%20TARIM/2021%20YILI%20HAVZA%20BAZLI%20%C3%9CR%C3%9CN%20DESEN%C4%B0.pdf) [Erişim Tarihi: 16.08.2021]

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Kuraklık Yönetim Planları Su Yönetimi Genel Müdürlüğü Taşkın ve Kuraklık Yönetimi Dairesi Başkanlığı, (https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/H%C4%B0E-Ta%C5%9Fk%C4%B1n-Son/Kurakl%C4%B1k%20Y%C3%B6netim%20Planlar%C4%B1%20SYGM.pdf) [Erişim Tarihi: 29.08.2021]

T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, (https://web.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/Illere-Gore-Orman-Varligi.aspx)[Erişim Tarihi: 02.08.2021]

T.C. Ticaret Bakanlığı Dış Ticaret İstatistikleri, (https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri) [Erişim Tarihi: 31.07.2021]

Tarım ve Orman Bakanlığı, Kırıkkale İl Tarım Müdürlüğü (Yüz yüze görüşme:19.08.2021).

Türk Tarım Orman Dergisi, 2020, 14.01.2021. (http://www.turktarim.gov.tr/Haber/550/tarim-covid-19dan-en-az-zarar-goren-sektorlerden) [Erişim Tarihi: 02.09.2021]

Türkiye İstatistik Kurumu Bölgesel İstatistikler. (https://biruni.tuik.gov.tr/bolgeselistatistik/degiskenlerUzerindenSorgula.do) [Erişim Tarihi: 09.08.2021]

Türkiye İstatistik Kurumu Dış Ticaret İstatistikleri (Genel Ticaret Sistemi), (https://iz.tuik.gov.tr/#/showcase/SC-2851FY777F34D2R/db-b8dcx-bp1y5a9e35?filters=18792%3D2020%2619286%3DA%20-%20TARIM%252C%20ORMANCILIK%20VE%20BALIK%C3%87ILIK&-token=8d79727fff862a891ce574d27220bfebbf66fecd) [Erişim Tarihi: 19.08.2021]

Türkiye İstatistik Kurumu, Dış Ticaret İstatistikleri İl ve Bölge Sınıflamasına Göre Dış Ticaret (https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/disticaret.zul?param1=9&param2=0&sitcrev=0&isicrev=0&sayac=5811) [Erişim Tarihi: 31.07.2021]

Türkiye İstatistik Kurumu. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2020 (https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210) [Erişim Tarihi: 31.07.2021]

Türkiye İstatistik Kurumu. Merkezi Dağıtım Sistemi. (https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr) [Erişim Tarihi: 07.07.2021]

Vural, Y. (2018). Kırıkkale Yöresindeki Bazı Büyükbaş Hayvan Yetiştiricilerinin Vermiş Olduğu Bilgilere ve İşletmelerin Uygulamış Oldukları Yöntemlere Dayanarak Büyükbaş Hayvan Yetiştiriciliği ve Beslenme Durumunun Değerlendirilmesi, 2018. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Kırıkkale. (http://acikerisim.kku.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12587/15859/514042.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [Erişim Tarihi: 31.08.2021]

Yaylı H. ve Altun A. (2019). Kooperatiflerde Aktif Vatandaşlık Görünümleri: Kırıkkale İli Örneği, 23. *Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi*, 26-28 Eylül 2019 Kiev-UKRAYNA, sayfa: 240. ISBN: 978-975-7604-31-0. (http://www.koopkur.org.tr/uploads/files/bildiri23.pdf). [Erişim Tarihi: 27.08.2021]

Yeşilyurt, M. K., Eryılmaz, T., Gökdoğan, O. ve Yumak, B. (2013). Kırıkkale İlinin Tarımsal Mekanizasyon Düzeyi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 7-13. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/aduziraat/issue/26420/278143.

KIRIKKALE'DE SİNEMANIN SEYRİ

İsmail ÇAKMAK[1]

Giriş

Kırıkkale 1989 yılında il hüviyetine kavuşmuştur. Fakat tarihsel geçmişi bu tarihten daha eskiye dayanmaktadır. İlin coğrafyası hakkında yapılan tarihî çalışmalardan öğrendiğimiz kadarıyla Kırıkkale'nin Anadolu tarihine yakın bir geçmişi vardır. Tarihsel süreç içinde Kırıkkale ve Keskin havalisi Millî Mücadele döneminde çeşitli toplantılara ev sahipliği yapmış, Millî Mücadele'ye destek vermiştir. Şu anda ilçe olan Yahşihan'daki istasyonunun bir geçiş güzergâhı olarak Millî Mücadele'ye önemli katkıları olmuştur. Keskin halkının aralarında para toplayarak Türk Hava Kuvvetlerine Keskin-1 Uçağı'nı hediye ettikleri de tarihî kayıtlar arasındadır. Kırıkkale 1920'li yıllardan başlayarak bünyesinde birçok askerî fabrika barındırmıştır. MKE (Makine Kimya Kurumu) ve daha sonra kurulan Orta Anadolu Petrol Rafinerisi ile Kırıkkale önemli bir şehir konumuna yükselmiştir. Kırıkkale'nin kültür hayatı da bu minvalde gelişme göstermiştir. Özellikle kültür hayatına içeriden ve dışarıdan birçok etkenin tesiri olmuştur. 1950'li yıllarda Kırıkkale'de yerleşik sinemadan bahsetmek mümkündür. Sinema solanları bu yıllar ve sonraki yıllarda Kırıkkale halkının en büyük eğlencesi olmuştur. Mezkûr tarihlerden günümüze kadar birçok sinema salonunun kurulduğunu sinema sahiplerinin çocuklarından öğrendik. Çiçek Sinemasının sahibi Sami Polatlı'nın oğlu, Osman Polatlı dışında baba mesleğini sürdüren olmamıştır. O da bir süre bu işi yaptıktan sonra şartların ağırlaşmasından dolayı sinema işletmeciliğini bırakmıştır. Kırıkkale ilk kez 1958 yılında gösterime giren "*Mavi Boncuk*" filmi ile kadrajda görünmüştür. Ayrıca başta Kırıkkaleli yönetmen Mesut Uçakan olmak üzere Nuri Bilge Ceylan, Kemal Kan, Sezai Yeşilyurt, Metin Çamurcu gibi yönetmenler filmlerinde Kırıkkale'yi mekân olarak seçmişlerdir. Bu filmlerin çekimleri esnasında birçok ünlü oyuncu da Kırıkkale'ye gelmiştir. Filmlerden bazıları da dönemin yerel gazetelerinde yer bulmuştur.

Dünyada ve Türkiye'de Sinemanın Gelişimi Üzerine Genel Bir Nazar

John Berger, "*Görme Biçimleri*" kitabında düşüncelerini beyan ederken şu mecrayı kendine dayanak noktası olarak seçmiştir: "*Görme konuşmadan önce gelmiştir. Çocuk konuşmaya başlamadan önce bakıp tanımayı öğrenir. Bizi çevreleyen dünyada, kendi yerimizi görerek buluruz. Gene de sözcüklerden önce gelen ve sözcüklerle tam olarak anlatılamayan görme, uyarıcılara karşı mekanik bir tepkide bulunup bulunmama soru-*

1 Dr., Tarihçi, ismailcakmak1234@gmail.com, ORCİD: 0000-0001-7037-4065

Kaynakça

Arşiv

Millî Kütüphane Afiş Koleksiyonu

[*Mavi Boncuk, Yârim İstanbul'u Mesken mi Tuttun, Kaşık Düşmanı*]

Kitaplar

Bazin, A. (2011). **Sinema Nedir?**. (Çev. İbrahim Şener), İstanbul: Doruk Yayınları.

Berger, J. (2014). **Görme Biçimleri**. (Çev. Yurdanur Salman). İstanbul: Metis Yayınları.

Diken, B. vd. (2018). **Nuri Bilge Ceylan Sineması/Türkiyeli Bir Sinemacının Küresel Hayal Gücü**. (Çev. Ahmet Nüvit Bingöl). İstanbul: Metin Yayınları.

Dorsay, A. ve Gürkan, T. (Haz.). **Sinema Ansiklopedisi**. Tarihsiz.

Karaca, H. (Haz.). (2009). **Sonsuz Karelerde Bir Çığlık/Mesut Uçakan**, İstanbul: Mavi Yayınları.

Karataş, D. (Ed.). **Mesut Uçakan/40 Yıllık Sinema Serüveni**, İstanbul: Esenler Belediyesi Yayınları.

Kolektif (2008). **Tarih İçinde Kırıkkale/Kırıkkale'nin Şehirleşme Süreci ve İl Oluşu**. Kırıkkale Belediyesi Kültür Tarih Yayınları.

Kutlar, O. (2011). **Sinema… Sinema/Yazılar, Konuşmalar**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Özgüç, A. (2014). **Ansiklopedik Türk Filmleri Sözlüğü (1914-2014)**. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Özuyar, A. (2021). **Gazi'nin Sineması**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Yağız, N. (2009). **Türk Sinemasında Karakterler ve Tipler/Türk Sinemasının Türk Toplumuna Bakışı (1950-1975 Dönemi)**. İstanbul: İşaret Yayınları.

Yıldırım, S. ve Zeynel, B. K. (Ed.) (2010). **TBMM Albümü/1983-2010**. c. 3. Ankara: TBMM Basın ve Hakla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.

Gazeteler

Hürriyet

İl Gazetesi

Kale

Makaleler

Aydın, H. (2008). Sinemanın Taşrada Gelişim Süreci: Konya'da İlk Sinemalar ve Gösterilen

Filmler (1910-1950). **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Konya, 61-74.

Boran, T. (2015). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Taşrada Sinema Seyri: Çankırı Örneği. **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi, İletişim ve Kuram Dergisi**, S. 41, Güz, 257-276.

Cook, P. (2009). İtalya ve Yeni Gerçeklik. Çev. Hasan Ramazan Yılmaz**, İLEM** (Yıllık), S. 4, s. 113-120.

Özçağlayan, M. (2000), Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi. **Selçuk İletişim**, C. 1, S. 2, s. 41-52.

Ünlüer, A. O. (1999). Dünyada ve Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Gelişimi: Geleceğe İlişkin Düşünceler. **Kurgu Dergisi**, S. 16, s. 55-66.

Tezler

Çiftçi, S. (2019). **Türk Sinemasında Kabadayı Tipinin Dönüşümü**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Tezi, Mersin.

Ormanlı, O. (2006). **Türk Sinemasında Geçiş Dönemi ve Toplumsal Altyapısı (1939-1950)**. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Söyleşiler

"Kırıkkale'nin Canlı Tarihi: Kemal Öcal", **Kale Medya Grup İletişim Dergisi**, S. 1, 2011.

"Osman Polatlı ile Kırıkkale'de Sinemanın Tarihi Üzerine", 28 Mayıs 2021, yer: Kalehaber gazetesi konferans salonu.

"İbrahim Ejder ile Kırıkkale'de Sinemanın Tarihi Üzerine", Kalehaber gazetesinde yapılan görüşme, 15 Haziran 2021.

"Hüseyin Yılmaz ile Kırıkkale'de Sinemanın Tarihi Üzerine" Kalehaber gazetesinde yapılan görüşme, 15 Haziran 2021.

KIRIKKALE YEREL BASIN TARİHİ (1951-1983)

Habilhan PEHLİVANLI[17]

Giriş

Modern dünyanın en güçlü toplumsal tepki aracı haline gelen basın, toplulukları tek başına ve topluca hareket ettirme gücüne sahip tek araçtır. Bu güç, basını "dördüncü kuvvet" haline getirir. Bu güç bazen yerelde, ulusal ya da uluslararası olandan daha fazla hissedilir. Bu yönüyle yerel basın, eğer kıymeti bilinirse, bir şehrin en önemli güç unsuru haline gelebilir. "Yerel Basın" kavramı yaygın olmayan, coğrafi olarak tüm ülkeye dağıtılmayan, ulusal okuyucu kitlesine ulaşmayan daha dar mekânsal veya coğrafi bir özelliği kastedebildiği gibi, kimi zaman "taşra gazeteleri" olarak da adlandırılıp bir yaşam biçiminin temsili gibi kültürel aidiyet ekseninde de kendisine yer bulabilmektedir.

Kurulmaya başlandığı günden itibaren çok hızlı bir büyüme süreci geçiren Kırıkkale'de de yerel basının gücünü bu süreçte görmek mümkündür. 1951-1983 yılları arasında Kırıkkale'de yayımlanan 11 yerel gazete hakkında fikir edinilebilecek bu çalışma, yerel basının gücünün Kırıkkale örnekleminde bir göstergesidir denilebilir. 1989 yılında, Türkiye Cumhuriyeti idari yapılanması içerisinde il olarak ilan edilen Kırıkkale, çalışmamızın zamansal evrenini teşkil eden 1951-1983 yılları arasında ilçe olarak yönetildiği için, bu çalışma da yalnızca Kırıkkale ilçesindeki gazetelerle sınırlı olarak ele alınmıştır.

"Basın" kavramına geniş anlamıyla bakıldığında, belirli zamanlarda basılıp her çeşit haberi ve fikirleri topluma ulaştıran tüm yayın ürünleridir. Geniş anlamda yayın ise gazete ve dergilerin yanında radyo ve televizyon gibi tüm kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna sunulan her şeydir. Dar anlamda basın, sadece gazete ve dergileri kapsamakta, diğer basın ürünleri bu kavramın dışında kalmaktadır. Dar anlamda yayın ise, basın kavramının dışında kalan, ancak basılı olan ürünleri kapsamaktadır. Yani, kitaplar, broşürler, resimler, vs. birer yayındır, fakat basın değildir. Basın ve yayın terimlerini bir arada ve kitle haberleşmesi anlamında kullandığımız zaman gazeteler, dergiler ve kitapların yanı sıra radyo ve televizyon gibi tüm haber araçlarını kastetmiş oluruz. Oysa basın için en belirgin özellik, belli zamanlarda basılmış ve yayınlanmış olmaktır. Yayın ürünleri için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu açıdan bakıldığında "Basın" kavramını, haber ve fikirleri toplama, değerlendirme, işleme ve başkalarına ileterek kamuoyu oluşturmayı mümkün kılan kitle iletişim aracı

17 Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı habilhan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8414-5244

Kaynakça

Boz Toprak, Yıl: 1, Sayılar: 3, (22 Mayıs 1967); 4, (29 Mayıs 1967)

Bülbül, A. R. (2001). Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Çelikkale, Yıl: 1, Sayılar: 1, (13 Ağustos 1962 Pazartesi); 5, (17 Ağustos 1962 Cuma); 21, (5 Eylül 1962 Çarşamba)

Dur Yolcu, Yıl: 1, Sayı: 1, (5 Mart 1972 Pazar), s.1, 4.

Girgin, A. (2009). Türkiye'de Yerel Basın. İstanbul: Der Yayınları

Hürkale, Sayılar: Sayı ve yıl belirtilmemiş (6 Mart 1965 Çarşamba); 178, (8 Nisan 1970 Çarşamba); 197, (1 Ekim 1970 Perşembe); 198, (14 Kasım 1970 Cumartesi)

Kale, Yıl: 1, Sayı: 2 (11 Ocak, 1952 Salı), s. 1. [Kale ismiyle ilerleyen yıllarda çıkan bir başka gazete de Hasan Altıntaş yönetiminde çıkan Kale gazetesidir. Bu gazetenin Millî Kütüphanedeki ilk sayısı 18 Nisan 1984 (Yıl: 1, Sayı: 1), son sayısı ise 31 Aralık 1984 tarihli 215. sayısıdır (Yıl: 1, Sayı: 215)]

Kırıkkale Ekspres, Yıl: 1, Sayı: 1, (19 Nisan 1956 Perşembe)

Kırıkkale Postası, Yıl: 2, Sayı: 49, (18 Mart 1954 Perşembe)

Kırıkkale'de Şahlanış, Yıl: 1, Sayı: 1, (5 Ekim 1971)

Meggs, P. B. (1998). A History of Graphic Design. John Wiley & Sons, Inc.

Özbay, C. (2014). Dünyada ve Osmanlı'da Basının Tarihsel Gelişimi. İstanbul: Doğu Kitabevi

Öztuna, G. (1992). *"Yazılı Sözlü Görüntülü Basın Yayın İletişim Birimleri"*, Bilimsel Araştırma Ders Notları, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Pehlivanlı, H. (1998). *"Kırıkkale'nin İlk Gazetecisi Selim Pehlivanlı ve Kırıkkale Gazetesi"*, İl Gazetesi, Yıl: 15, Sayı: 3728, (22 Haziran 1998 Pazartesi)

Pehlivanlı, H. (2010). Kırıkkale'de Basının Öncüsü Selim Pehlivanlı ve Makaleleri, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi KATAM Yayınları

Pehlivanlı, S. (1964). *"Ne Mutlu Bir Gün. Gazetemizin 13. Yılı Münasebetiyle"*, Kırıkkale Gazetesi, Yıl:13, Sayı: 334, (12 Aralık 1964)

Şapolyo, E.B. (1970). Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın. Ankara: Güven Matbaası

Tokgöz, O. (1979-1980). *"Türkiye'de Yerel Gazetecilik Olgusu: Rolü ve Önemi",* Ankara Üniversitesi SBF Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık

Tokgöz, O. (1988). *"Türkiye'de Yerel Basının Konumu: Rolü ve Önemi"*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu Yıllık

Ulus, S. (1993). *"Yerel Basınımız"*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 3 (Temmuz 1993)

Yeni Çelikkale, Sayılar: 98, (26 Aralık 1962); 99, (28 Aralık 1962).

TÜRKÇE VE ALMANCADA DİLBİLGİSEL ZAMANLARIN İZ DÜŞÜMÜ

Dr. Eyüp ZENGİN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Editörler • Prof. Dr. Şaban Köktürk

Doç. Dr. Ekrem Gülşen

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Kapak Tasarım• Bekir Ünlü

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-245-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR VE ŞEKİLLER ..... **xi**
KISALTMALAR VE SEMBOLLER ..... **xiv**
ÖN SÖZ **1**
GİRİŞ **4**
1. ZAMAN (ZEIT) **5**
1.1. Dilbilgisel Zaman (Tempus/Zeitform) 7
1.2. Türkçede Zaman ve Kip Ayrımı 10
1.3. Olay/Eylem Zamanı, Konuşma Zamanı ve Referans Zamanı 11
1.4. Fiilde Zaman, Kip ve Şahıs Ekleri 13
2. TÜRKÇEDE FİİL ÇEKİMİ **15**
2.1. Çekimli Fiil (finites Verb) ve Çekimsiz Fiil (infinites Verb) 15
2.2. Görünüş (Aspekt) 19
2.3. Kılınış (Aktionsart) 21
2.4. Görünüş ile Kılınış Arasındaki Fark 22
3. TÜRKÇEDE KİP VE KİPLİK **25**
3.1. Kip 25
3.2. Kiplik (Modalität) 27
3.3. Şekil ve Zaman Ekleri 28
4. HABER (BİLDİRME) KİPLERİ **29**
4.1. Şimdiki Zaman 29
4.1.1. Şimdiki Zaman Kipleri 32
4.1.1.1 Şimdiki Zamanın Hikâyesi 32
4.1.1.2 Şimdiki Zamanın Rivayeti 33
4.1.1.3. Şimdiki Zamanın Şartı 34
4.2. Geniş Zaman (Aorist) 34
4.2.1. Geniş Zaman Kipleri 38
4.2.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi 38
4.2.1.2. Geniş Zamanın Rivayeti 39

4.2.1.3 Geniş Zamanın Şartı 39
4.3. Görülen Geçmiş Zaman / -dI'li Geçmiş Zaman (Bestimmte Vergangenheit) 40
4.3.1. Görülen Geçmiş Zaman Kipleri 42
4.3.1.1. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi 42
4.3.1.2. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı 43
4.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman / -mIş'li Geçmiş Zaman (Unbestimmte Vergangenheit) 43
4.4.1 Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipleri 47
4.4.1.1. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikayesi 47
4.4.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti 49
4.4.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı 50
4.5. Gelecek Zaman (Futur) 51
4.5.1. Gelecek Zaman Kipleri 53
4.5.1.1. Gelecek Zamanın Hikâyesi 53
4.5.1.2. Gelecek Zamanın Rivayeti 54
4.5.1.3. Gelecek Zamanın Şartı 54
5. TASARLAMA KİPLERİ (DİLEK KİPLERİ) 57
5.1. İstek Kipi (Optativ) 58
5.1.1. İstek Kipinin Hikâyesi 59
5.1.2. İstek Kipinin Rivayeti 60
5.2. Şart Kipi 60
5.3. Emir Kipi (Imperativ) 63
5.4. Gereklilik Kipi (Notwendigkeitsform) 64
5.4.1. Gereklilik Kipinin Hikâyesi 65
5.4.2. Gereklilik Kipinin Rivayeti 66
5.4.3. Gereklilik Kipinin Şartı 67
5.5. Dilek-Şart Kipi (Wunschform) 67
5.5.1. Dilek-Şart Kipinin Hikâyesi 70

5.5.2. Dilek-Şart Kipinin Rivayeti 71

6. TÜRKÇEDE BİRLEŞİK ZAMAN - FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ 72

6.1. Birleşik Zamanlı Fillerin Cümleye Kattığı Anlamlar 72

6.2. Ek Fiil (Kopula) 74

6.2.1. Ek Fiilin Birleşik Zamanları 75

6.2.1.1. Hikâye Birleşik Zamanı (-kip + -(i)di) 76

6.2.1.2. Rivayet Birleşik Zamanı (-kip + -(i)miş) 77

6.2.1.3. Şart Birleşik Zamanı -(I)sA 77

7. DAS VERB IM DEUTSCHEN (ALMANCADA FİİL) 78

7.1. Personen und Verbformen (Şahıslar ve Fiil Şekilleri) 79

7.1.1. Finite Verbform (Fiilin Çekimli Şekli) 80

7.1.2. Infinite Verbform (Fiilin Çekimsiz Şekli) 81

7.2. Aktionsarten der Verben (Fiilerin Kılınış Şekilleri) 84

7.3. Klassifizierung der Verben nach semantischen Kriterien (Fiilleri Anlamlarına Göre Sınıflandırılması) 84

7.4. Klassifizierung der Aktionsarten (Kılınış Şekillerinin Sınıflandırılması) 85

7.4.1. Imperfektive Verben / Durative Verben (Süreç İfade Eden Fiiler) 85

7.4.2. Perfektive Verben / Terminative Verben (Oluş Gösteren Fiiller) 86

8. ZEIT UND TEMPUS (ALMANCADA GENEL VE DİLBİLGİSEL ZAMAN) 88

8.1. Tempussystem und objektive Zeit (Zaman Sistemi ve Objektiv Zaman) 92

8.2. Der absolute und relative Gebrauch der Zeitformen (Zamanların Mutlak ve Göreceli Kullanımı) 94

8.2.1. Absolutes Tempus (Mutlak Zaman) 95

8.2.2. Relatives Tempus (Göreceli Zaman) 96

8.3. Ereigniszeit/Aktzeit (Olay/Eylem Zamanı) 97

8.4. Sprechzeit/Äußerungszeit (Konuşma Zamanı)..... 98

8.5. Betrachtzeit/Bezugzeit/Referenszeit(İzlem/Referans Zamanı) 98

8.6. Berichtszeit (Haber Zamanı) 99

8.7. Tempus und Temporalität (Dilbilgisel Zaman ve Zamansallık) .. 99

8.8. Gegenwart (Şimdiki Zaman) 101

8.9. Vergangenheit (Geçmiş Zaman) 101

8.10. Futur (Gelecek Zaman) 102

8.11. Aspekt im Deutschen (Almancada Görünüş) 106

9. EINFACHE UND ZUSAMMENGESETZTE ZEITFORMEN IM DEUTSCHEN (ALMANCADA BASİT VE BİRLEŞİK ZAMANLAR) 108

9.1. Präsens..... 109

9.1.1. Die Bildung des Präsens *(*Präsens'in Oluşturulması)..... 113

9.1.2. Die Konjugation der regelmäßigen Verben im Präsens (Kurallı Fiillerin Präsens'de Çekimi)..... 114

9.1.3. Die Konjugation der unregelmäßigen Verben im Präsens (Kuralsız Fiillerin Präsens'de Çekimi)..... 115

9.1.4. Gebrauchsbereich des Präsens (Präsens'in Kullanım Alanı) 115

9.1.5. Arten des Präsens (Präsens Türleri) 117

9.1.6. Aktuelles Präsens (Güncel Präsens) 117

9.1.7. Das Präsens für die Zukunft/futurisches Präsens (Gelecek Zamanı İşaret Eden Präsens) 118

9.1.8. Historisches Präsens (Geçmiş Zamanı İfade Eden Präsens) 119

9.1.9. Generelles oder atemporales Präsens (Genel Geçer Bir Durumu İfade Eden Präsens)..... 120

9.1.10. Szenisches Präsens (Geçmiş Zamanda Yaşanan Olayların Canlı Bir Şekilde Anlatımında Kullanılan Präsens)..... 120

9.1.11. Präsens zur Einleitung der Zitate (Alıntılardan önce yer alan giriş cümlelerinde kullanılan Präsens)..... 121

9.2. Präteritum 122

9.2.1. Die Bildung des Präteritums (Präteritum'un Oluşturulması) 125

9.2.2. Präteritum der regelmäßigen Verben (Kurallı Fiillerin Präteritum'u) 125

9.2.3. Präteritum der unregelmäßigen Verben (Kuralsız Fillerin Präteritum'u) 126

9.2.4. Gebrauch des Präteritums (Präteritum'un Kullanım Alanı) 126

9.3. Perfekt 129

9.3.1. Die Bildung des Perfekts (Perfekt Teşkili)..... 133

9.3.2. Partizip Perfekt der regelmäßigen Verben (Kurallı Fiillerin Partizip Perfekt'i) 134

9.3.3. Partizip Perfekt der unregelmäßigen Verben (Kuralsız Fiillerin Partizip Perfekt'i) 136

9.3.4. Verben, die das Perfekt mit „haben" bilden (Perfekt Şeklini „haben" Zaman Yardımcı Fiili İle Oluşturan Fiiller) 136

9.3.5. Verben, die das Perfekt mit „sein" bilden (Perfekt Şeklini „sein" Zaman Yardımcı Fiili İle Oluşturan Fiiller) 139

9.3.6. Verben, die das Perfekt mit "haben" oder "sein" bilden. (Perfekt Şeklini "haben" veya „sein" Zaman Yardımcı Fiili İle Oluşturan Fiiller) 142

9.3.7. Gebrauchbereich des Perfekts (Perfekt'in Kullanım Alanı) 148

9.3.8. Unterschied zwischen Präteritum und Perfekt (Präteritum ile Perfekt Arasındaki Fark) 151

9.4. Plusquamperfekt..... 155

9.4.1. Die Bildung des Plusquamperfekts (Plusquamperfekt'in Kuruluşu)..... 159

9.4.2. Freie und relative Gebrauch des Plusquamperfekts (Plusquamperfekt'in Bağımsız ve Göreceli Kullanımı) 160

9.5. Futur (Gelecek Zaman) 161

9.5.1. Futur I 162

9.5.2. Gebrauchbereichs des Futurs I (Futur I'in Kullanıldığı Yerler) 166

9.6. Futur II..... 169

9.6.1. Gebrauchbereichs des Futurs II (Futur II'nin Kullanıldığı Yerler) 173

10. GENUS VERBI (ÇATI) 178

10.1. Passiv (Vorgangspassiv) 179

10.1.1. Die Bildung des Passivs (Passiv'in Kuruluşu) 179

10.1.2. Subjektlose Passivsätze (Öznesiz Passiv Cümleler) 182

10.1.3. Passiv in allen Zeitformen (Passiv'in Bütün Zamanlarda Kullanımı) 183

10.1.3.1. Passiv Präsens, Passiv Präteritum 183

10.1.3.2. Passiv Perfekt, Passiv Plusquamperfekt 184

10.1.3.3. Passiv Futur I ve Passiv Futur II 185

10.1.4. Passiv mit Modalverben 186

10.1.5. Zustandpassiv (Durum Bildiren Passiv) 187

10.1.6. Verben ohne Passivfähigkeit (Passiv Şekli Oluşturulamayan Filler) 189

11. MODI UND MODALITÄT IM DEUTSCHEN (ALMANCADA KİPLER VE KİPLİK) 192

11.1. Tempus und Modus im Deutschen (Almancada Zaman ve Kip) 193

11.2. Indikativ / Wirklichkeitsform (Haber Kipi) 193

11.3. Konjunktiv 194

11.3.1. Konjunktiv Präsens (Konjunktiv I) 199

11.3.2. Konjunktiv Präteritum (Konjunktiv II) 200

11.3.3. Konjunktiv Perfekt 201

11.3.4. Konjunktiv Plusquamperfekt 201

11.3.5. Konjunktiv Futur I 202

11.4. Konjunktiv I 204

11.4.1. Konjunktiv I in der indirekten Rede (Konjunktiv I'in Dolaylı Anlatımda Kullanımı) 206

11.4.2. Ersatzformen im Konjunktiv I (Konjunktiv I'de Alternatif Şekiller) 209

11.5. Konjunktiv II 211

11.6. Konditional (würde-Form) 216

11.6.1. Konditional in der indirekten Rede (Konditional'in Dolaylı Anlatımda Kullanımı)..... 220

11.7. Irreale Wunschsätze (Gerçek Olmayan Dilek Cümleleri)..... 221

11.8. Irreale Bedingungssätze/ Irreale Konditionalsätze (Gerçek Olmayan Şart Cümleleri)..... 223

11.9. Irreale Vergleichsätze (Gerçek Olmayan Kıyas Cümleleri)..... 225

11.10. Irreale Konsekutivsätze (Gerçek Olmayan Sonuç Cümleleri) 226

11.11. Konjunktıv II mit Modalverben (Konjunktiv II'nin Modal Fiillerle Kullanımı)..... 226

11.12. Imperativ 228

11.12.1. Gebrauch des Imperativs (Imperativ'in Kullanımı) 230

12. TÜRKÇEDE VE ALMANCADA TEMEL ZAMANLARIN KARŞILAŞTIRILMASI..... 235

12.1. Türkçede ve Almancada Temel Zamanların Karşılaştırılması . 235

12.2. Türkçede ve Almancada Birleşik Zamanların Karşılaştırılması 236

12.2.1. Hikâye Birleşik Zaman..... 236

12.2.2. Rivayet Birleşik Zaman..... 237

12.2.3. Şart Birleşik Zaman..... 237

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME 239

KAYNAKÇA 244

ÖZ GEÇMİŞ..... 255

ÖN SÖZ

Zaman çok farklı şekillerde tanımlanmış, açıklanmış ve üzerinde hala tartışmaların olduğu, başı ve sonu olmayan soyut bir kavramdır. Bilim adamları mikro ölçüde zamanı geçmiş şimdi ve gelecek olarak üçe ayırmaktadırlar. Bu ayrım dilbilgisel zaman açısından da temel oluşturan zamanlardır. Geçmiş, şimdi ve gelecek zaman düzleminde geçmişte yaşananlar, şimdiki durum ve geleceğe yönelik tasavvurlar, her insanın kendi bakış açısına göre değerlendirmeye tabi tuttuğu zaman dilimleridir.

İnsanoğlunun günlük yaşantısını gün, ay, yıl gibi belirli aralıklara göre düzene koyduğu sosyal yaşamı yine zamana göre belirlenmekte ve ölçülmektedir. İnsan her saniye, her dakika her saat velhasıl gün boyu her şeyi tecrübe etmekte ve bunları zamanla ölçmektedir. İnsan geçmişi tasavvur eder, anını yaşar ve en kısa zamandan sonsuza kadar uzanan kesintisiz zaman düzlemi üzerinde şimdi, bugün yarın gelecek hafta, gelecek ay, gelecek yıl velhasıl kendi yaşamında sonsuza kadar uzanan bir süreçte hayaller kurar, planlar yapar ve bunları zamanı ölçerek belirler. İnsanoğlu yaşadığı şimdiki zamanda, geçmişe ve geleceğe atıfta bulunarak zamanla ilgili tespitler yapar. Bunun için de saat, takvim gibi değişik ölçme araçlarını kullanır.

Diğer taraftan zaman türleri, tüm insanlar için dakika saat gün gibi sabit ölçülebilen ve gözlemlenebilen zaman olarak, *gerçek (objektif) zaman*; kişiden kişiye ve durumdan duruma göre değişen, duyguların yönetiminde olan *psikolojik zaman* ve her insanın doğumundan ölümüne kadar dış etkenlerin dışında kendine mahsus hayatını düzene koyduğu *biyolojik zaman* olarak sınıflandırılmaktadır. Kısaca tanımlanan bu zaman türleri içerisinde psikolojik zaman insan hayatında ön plana çıkan bir zaman olarak yerini alır. Dar kapsamda psikolojik zaman insanlar için yaşananlar, hayal edilenler ve içinde bulunulan durumun psikolojik bir algılanması olarak da izah edilebilir. Psikolojik zaman, yaşamımızla ilgili zamanı hissetme şekline göre algıladığımız, zaman algımızı etkileyen, sahip olunan zaman içinde nelerin yapılabileceği olarak da tarif edilen zamandır. Psikolojik zamanı, zamanın ruhumuzla ilgili kısmı olarak da adlandırabiliriz. Bu zaman kişiden kişiye değişir. Kimi insan için zaman çok hızlı geçen, eksikliğini duyduğu, elinde tutamadığı bir mefhum, kimi insan için ise hiç geçmeyen sıkıcı bir süreç olabilmektedir. Kimi insan için *geçmiş zaman* anlamsız, hatırlamaya bile değmeyen bir zaman dilimi, kimi için ise anılarla hayata tutunduğu yaşamın anlamı olabilmektedir. Kimi

KAYNAKÇA

Abdelbaky, S.M. (2019). Aktuelle grammatiktheoretische Konzepte der Tempora im Deutschen. BSU International Journal of Humanities and Social Science. 1 (1), ss. 175-210.

Admoni, V. (1982). Der deutsche Sprachbau. 4. Aufl. Beck, München.

Akçataş, A. (2005). *Türkiye Türkçesinde Cümlede Süreye Bağlı Zaman – Bakışta Kılınış –*. Afyon Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları, Afyonkarahisar.

Aksan, D. (2000). *Her yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim.* TDK Ankara.

Akşehirli, S. (2010) Türkçe'de Konuşma Zamanı, Olay Zamanı ve Referans Zamanı İlişkileri. *Turkish Studies* International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume:5/4, ss.15-73.

Aktan, B. (2009). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Gazi Kitabevi, Ankara.

Aristoteles. (2012). *Fizik.* (çev. Saffet Babür: Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Aristoteles (2018). *Gökyüzü Üzerine*, (çev. Saffet Babür). BilgeSu Yayıncılık, Ankara.

Atabay, N. Özel, S. ve Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Söz Dizimi*. Papatya Yayıncılık, İstanbul.

Augustinus. (2019). *İtiraflar*. (çev. Ç. Dürüşken). Kabalcı Yayınevi. İstanbul.

Aydın, H. (2013). Türkiye Türkçesinde Zaman Ekleri ve Bağlam İlişkisi Üzerine. *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*. ss.787-799,

Aygün, M. (2007). Temporale Konjunktionen im Deutschen und ihre Äquivalenze im Türkischen. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, S. 2, ss.79-92.

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. TDK Basımevi, Ankara.

Bilgegil, K. (2009). *Türkçe Dilbilgisi*, 3. Basım. Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum.

Bozkurt, F. (2010). *Türkiye Türkçesi*. Kapı Yayınları, İstanbul.

Brinkmann, H. (1971). *Die deutsche Sprache*. *Gestalt und Leistung*. 2., neubearb. Aufl. Düsseldorf.

Bünting, K. D. ve Ader, D. (1992). *Grammatik Auf Einem Blick*. Isis Verlaggesellschaft AG Chur, Schweiz.

Ceyhan Çoştu, F. (2015). Zaman Üzerine Bir Sınıflama Denemesi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 8, Sayı 2, Aralık, ss. 647-674.

Chomsky, N. (1965). *Aspects of The Theory of Syntax*. Cambridge, MA: MIT Press.

Chomsky, N. (2006). *Dil ve Zihin*, (Çev. Ahmet Kocaman), BilgeSu Yayıncılık, Ankara.

Comrie, B. (1985) *Tense*. Cambridge University Press, Cambridge.

Csató, É. Á. (1990). *Non-finite Verbal Constructions in Turkish*. In Bernt Brendemoen (ed.) Altaica Osloensia. Oslo: Universitetsforlaget. ss.75-88.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2014). *Türk Dili*. Grafiker Yayınları, Ankara.

Deny, J. (1921). *Türk Dil Bilgisi - Osmanlı Türkçesi*. (Çev. Ali Ulvi Elöve), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Deutsche Grammatik. (2004). *Duden 4 – Der kleine Duden*, Dudenverlag: Mannheim

Dilâçar, A. (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* , 19 , 83-145 .

Dilâçar, A. (1974). Türk Fiilinde "Kılınış"la "Görünüş" ve Dilbilgisi Kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 21-22, ss.159-171.

Duden (1985). *Richtiges und gutes Deutsch*. Mannheim: Bibliographisches Institut

Duden (1998). *Schülerduden Grammatik*. Dudenverlag, Mannheim.

Duden (2003). *Deutsches Universalwörterbuch*. hrsg.vom Wissenschaftlichen Rat der Dudenredaktion, 5 Auflage, Mannheim.

Duden, Band 2 (2001). *Das Stilwörterbuch*. hersg. von der Dudenredaktion, Mannheim.

Duden, Band 4 (1998). *Die Grammatik*. hersg. von der Dudenredaktion, Mannheim.

Duden, Der kleine Duden (2004). *Deutsche Grammatik.* Dudenverlag, Mannheim.

Duden-Grammatik (1998). *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache*. Mannheim.

Dürscheid, C. (2010). *Syntax Grundlagen und Theorien*. Vandenhoeck & Ruprecht.

Ediskun, H. (1999), Türk *Dilbilgisi*. Remzi Kitabevi, Istanbul.

Efendioğlu, S. ve Solmaz, A. O. (2007). Birleşik Zamanlar Üzerine / On The Compound Tenses. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14 (35), ss. 49-58.

Eisenberg, P. (1989). *Grundriß der deutschen Grammatik*. Metzler, Stuttgart.

Eisenberg, P. (2013). *Der Satz Grundriss der Deutschen Grammatik*. 4. Auflage, Verlag J.B. Metzler, Stuttgart-Weimar.

Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili.* 7. Baskı. Grafiker Yayınları. Ankara.

Engel, U. (1994). *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*. Erich Schmidt Verlag GmbH & Co. Berlin.

Engel, U. (1996). *Deutsche Grammatik*. 3., korrigierte Auflage. Julius Gross Verlag, Heidelberg.

Engelen, B. (1975). *Heutiges Deutsch*. Max Hueber Verlag, München.

Erben, J. (1969). *Deutsche Grammatik*. Fischer Bücherei GmbH, Frankfurt am Main.

Erben, J. (1984). *Deutsche Syntax, Eine Einführung.* Verlag Peter Lang AG, Bern.

Ergin, M. (1995). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. Bayrak Yayınevi, İstanbul.

Ergüzel, M. ve diğerleri (2011). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. Savaş Yayınevi, Ankara.

Erkman A. F. ve Ozil, S.N. Şeyda (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Tümceler*. TDK Yayınları, Ankara.

Ersen-Rasch, Margarete I. (2011). *Türkisch für Fortgeschrittene*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Ersen-Rasch, Margarete I. (2012). *Türkische Grammatik*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Fabricius-Hansen, C. (1991). Tempus. In: Arnim v. Stechow/ Dieter Wunderlich: Semantik. *Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung*. Berlin - New York, de Gruyter, ss.722-748.

Gabain, von A. (1988). *Eski Türkçenin Gramer.* (çev. Mehmet Akalın). TDK Yayınları, Ankara.

Gencan, T. N. (1978). *Dilbilgisi*. Kanaat Yayınevi, İstanbul.

Göçer, A. (2008). Türkçe Dilbilgisi Öğretiminde Çözümleme Yöntemlerinin Kullanımı. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Cilt: 5, Sayı 10, ss.101-119.

Göknel, Y. (1976). Üretici Dönüşümlü Dil Bilgisi ve Türkçe Sözdizimi. *Türk Dili Dergisi*, C.33, S. 295, ss. 263-270.

Griesbach, D. ve Griesbach, H. (1982). *Grammatik der Deutschen Sprache*. Max Huber Verlag, München.

Grönbech, K. (1995). *Türkçenin Yapısı*. (Çev. Mehmet Akalın). TDK Yayınları, Ankara.

Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Gülsevin, G. (1997). Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. S. 45, ss. 214-224.

Günter, S. (1977). *Einführung in die deutcshe Sprache der Wissenschaften*. 6. Auflage. Erich Schmidt Verlag. Berlin.

Hans, S. (2002). *Bildung, Bedeutung und Gebrauch des russischen Verbalaspekts,* Teil 1 Theortische Grundlagen (Lehrbuch). Verlag Otto Sagner, München.

Harris, Z. S. (1957). *Co-occurrence and Transformation in Linguistic Structure. In: Language 3. Auch in : The Structure of Language* , ed. By J.A. Fodor and J.J. Katz, New Jersey.

Helbig, G. (1986). *Geschichte der Neueren Sprachwissenschaft*. Westdeutscher Verlag.

Helbig, G. /ve Buscha, J. (1974). *Kurze deutsche Grammatik für Ausländer*. VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig.

Helbig, G. ve Buscha, J. (1986). *Deutsche Grammatik*. VEB Verlag Enzyklopädie Leipzig.

Helbig, G. ve Buscha, J. (2005), Deutsche *Grammatik*. Langenscheidt, Berlin.

Hengirmen, M. (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Engin Yayınevi, Ankara.

Hengirmen, M. (2011). *Türkische Grammatik für die Deutschen*. Engin Yayınevi, Ankara.

Hentschel, E ve Weydt, H. (1994). *Handbuch der deutschen Grammatik*, 2. durchgesehene Auflage. Walter de Gruyter, Berlin.

Hentschel, E. ve Weydt, H. (2003). *Handbuch zur Deutschen Grammatik*. Walter de Gruyter, Berlin.

Hovdhaugen, E. (1975). *Relative Clauses in Türkish*. Bilimsel Bildiriler, Ankara.

Huber, E. (2013). *Dilbilimine Giriş*. Multilingual, İstanbul.

Jägel, W. D. (1976): *Elementarwissen: Deutsche Grammatik*. Schönigh, Paderborn.

Jansky, H. (1982). *Lehrbuch der Türkischen Sprache*. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.

Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des Türkeitürkischen Aspektsystems*, Upsala: Acta

Johanson, L. (1994), Türkeitürkische Aspektotempora. In: Thieroff, Rolf & Ballweg, Joachim (eds.) *Tense systems in European languages*. Tübingen: Niemeyer. ss. 247-266.

Johanson, L. (1996). Kopierte Satzjunktoren im Türkischen. *Sprachtypol. Univ. Forsch. (STUF)*, 49, ss. 39-49.

Johanson, L. (2014). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. (Çev. Nurettin Demir), (2. Baskı). TDK, Ankara.

Jude, W. K. (1957). *Deutsche Grammatik*. Georg Westermann Verlag, Braunschweig.

Jung, W. (1953). *Kleine Grammatik der Deutschen Sprache*. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.

Jung, W. (1980). *Grammatik Der deutschen Sprache*. VEB Bibliographisches Institut, Leipzig.

Jung, W. (1990). *Grammatik der deutschen Sprache*. VEB Bibliographisches Institut Leipzig.

Kahramantürk, K. (2007). Alman ve Türk Dil Biliminde Görünüş Kavramı Yansımaları. *Ege Alman Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. Ege Forschungen zur deutschen Sprache- und Literaturwissenschaft.* ss.101-116.

Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*. Kesit Yayınları, İstanbul.

Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. 2. Baskı. Akçağ Yayınları, Ankara.

Karahan, L. (1994). -sa/-se Eki Hakkında. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. 1994/II, S: 516, ss. 471-474.

Kılıçoğlu, V. (1953). Türk Gramerinde Yeni Araştırmalar. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. ss.181-196

Kocaman, A. (1981). Türkçede Kip Olgusu Üzerine Görüşler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 28-29 (1980-1981), 81-85.

Koç, N. (1992). *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İnkılap Yay., İstanbul.

Koç, N. (1994). *Yabancılar İçin Dilbilgisi*. İnkılap Yay., Ankara.

Koç, N. (1998). *Yeni Dilbilgisi*, 3. Baskı. İnkılâp Kitap Evi, İstanbul.

Kondrat'ev, G. (1981). *Grammatiçeskiy Stroy Yazıka Pamyatnikov Drevnetyurkskoy Pismennosti VIII-XI Vekov (VIII.-XI. Yüzyıllardaki Eski Türk Yazıtları Dilinin Gramatikal Yapısı)*, Leningrad.

Korkmaz Z. (2017) *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, 5. Baskı. TDK, Ankara

Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. TDK Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. 5. Baskı, TDK Yayınları, Ankara.

Kornfilt, J. (1997). *Turkish*. Routledge, London.

Küçükparmak, A. (2016). Mctaggart'ın *Zamanın Gerçek Dışılığı* Tezi. Editör In book: *Sosyal Bilimlerde Stratejik Araştırmalar Güncel Konular, Tartışmalar ve Uygulamalar* (ss.229-244); Lambert Academic Publishing. *Editör: Tüfekçi, Ö. K.*

Külebi, O. (2015). Dilbilim ve Dil Felsefesinde Bir Dönüm Noktası: Noam Chomsky, *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 8, ss. 76-81.

Liebe - Harkot, K. (1985). *Türkisch für Deutsche*, Frankfurt am Main.

Lyons, J. (1983). *Semantik*, Band II. Beck. München.

Malkoç M. (2004). -DI'lı ve -mIş'lı Geçmiş Zaman. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* C. 2, ss. 107-116.

Malkoç M. (2011). Dil Biliminde Zamanın Tanımı ve İşlevi Nedir. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*. 6/3, ss. 1075-1081.

Malkoç M. (2013). Dil Biliminde Görünüş (Aspekt) ve Kılınış (Aktionsart). *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*. S. 23, ss. 359-366.

Malkoç, M. (2005). Tempusformen Im Türkıschen. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 53, ss.146-161.

Marschall, M. (1997) Tempus und Modus im Text. In: Heinz Vater (Hg.): Zu Tempus und Modus im Deutschen. Trier: WVT Wissenschaftlicher Verlag Trier. ss. 25-36

McCharty, K. M. (1970). *The Linguistic Adaptation of Loanwords in Modern Standard Turkish.* University of North Carolina at Chapel Hill.

Mosel, U. ve Hovhaugen E. (1992). *Samoan Reference Grammar*. Scandinavisan University Press, Oslo.

Moser-Weithmann, B. (2001). *Türkische Grammatik*. Helmut Buske Verlag, Hamburg.

Musan, R. (2009). *Satzgliedanalyse.* 2. Auflage, Universitätverlag Winter, Heidelberg.

Ozil, Ş. (1994). Temel Tümcelerde ve Ortaçlı Yapılarda Kip Anlatımı. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, ss. 112-127.

Özçelik, S. ve Erten, M. (2011). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*. Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Özdemir, E. (1967). Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*. 15, ss.177-203.

Özkan, F. ve Bağdagül, M. (2004). Yabancı Dillerin Türkçenin Söz Dizimi Üzerindeki Etkisi. *Bilig* Yaz/2004, Sayı 30, ss. 95-139.

Rolffs, S. (1997). *Zum Vergleich syntaktischer Strukturen im Deutschen und im Türkischen mittels der Dependenz-Verb-Grammatik*. Peter Lang GmbH.

Sadullah, M. (2004). *Türkçe Yeni Sarf ve Nahiv Dersleri*. (Haz. Tuncer Gülensoy ve Mustafa Fidan) TDK Yayınları, Ankara.

Saussure, De F. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri*. (çev. Berke Vardar). Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.

Schulz D. ve Griesbach, H. (1966). *Moderner Deutscher Sprachgebrauch*. Max Huber Verlag, München.

Schulz, D. ve Griesbach, H. (1982). *Grammatik der Deutschen Sprache*. Max Huber Verlag, München.

Seçkin, P. (2014). Anlama ve Anlatma Sürecinde "Kip" ve "Kiplik". *KTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (7), ss. 7- 16.

Sezer, A. (1988). Yabancı Dil Öğretiminde Üretken Dönüşümlü Dilbilgisinin Yeri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Yıl 1988, S. 3, ss. 141-151.

Sommerfeldt, K. E., Starke, G., ve Hackel, W. (1998). *Einführung in die Grammatik der Deutschen Gegenwartssprache*. 3., neu beanbeitete Auflage. Max Niemeyer Verlag, Tübingen.

Steuerwald, K. (1974), Deutsch - *Türkisches Wörterbuch*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Şahin, H. (2005). *Türkçede Zaman Belirleyicileri ile Kip ve Zaman Eklerinin Uyumu*. Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, s. 649-654., 2012

Şahin, Ö. (1994). *Almancada ve Türkçede Bileşik Önermelerde Zamanlama İşlevi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. SBE Yabancı Diller Eğitimi Bölümü Almanca Anabilim Dalı.

Thieroff, R. ve Ballweg, J. (1994) *Tense systems in European languages*. Niemeyer, Tübingen.

Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde "Bakış" ("Aspektotempora"). *Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 4 (5), 124-133.

Üstünova, K. (1998). Cümle Çözümlemelerinde Yüzey Yapı - Derin Yapı İlişkileri. *Türk Dili Edebiyatı Dergisi*, S. 563, ss. 398-406.

Üstünova, K. (2005) Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(9), ss.187-201

Üstünova, K. (2006). Yüklem, Yalnız Özneyi mi İçinde Taşır? *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 11, S. 11, ss. 241-250.

Üstünova, K. (2010). Yüzey Yapı - Derin Yapı Kavramları Üzerine. *Turkish Studies*, Volume 5/4 Fall 2010. ss. 697-704.

Üstünova, K. (2014). *Türkiye Türkçesinde Yapı Kavramı ve Söz Dizimi*. Sentez Yayıncılık, İstanbul.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. Multilingual, İstanbul.

Wahrig, G. (2000). *Deutsches Wörterbuch*. Bartelsmann Lexikon Verlag, München.

Weinrich, H. (1993). *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Dudenverlag, Mannheim, Leipzig, Wien.

Welke, K. (2007). *Einführung in die Satzanalyse*. Walter de Gruyter GmbH, Berlin.

Wunderlich, D. (1970). *Tempus und Zeitreferenz im Deutschen*. Max Hueber Verlag.. München.

Yaman, E. (1999). *Türkiye Türkçesinde Zaman Kaymaları*. TDK Yayınları, Ankara.

Yavuz, Z. (2012). Modern Zaman Teorileri ve Zamanın Gerçekliği. *Felsefe Dünyası*, 56/2, ss. 189-201.

Yılmaz, E. (2014). *Temel Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Zengin, D. (1999). *Almanca Dilbilgisi - Deutsche Grammatik*. Engin Yayınevi, Ankara.

Zengin, E. (2012). *Übungen Zur Deutschen Grammatik*, 6. Baskı. Sakarya Kitabevi.

Zengin, E. (2021). *Türkçe ve Almancada Birleşik Cümle*. Gece Kitaplığı, Ankara.

Zifonun, G., Hoffmann, L. ve Stecker, B. (1997) *Grammatik der deutschen Sprache*, Band 3. Walter de Gruyter, Berlin, Wew York.

Zimmermann, M. (1988). *Was Sie schon immer über wissen wollten und. Grundwissen deutsche Grammatik*, Berlin

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA NARH UYGULAMASI VE GIDA FİYATLARI (1547-1800)

Dr. Sevda DANIK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-238-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER……III
GRAFİKLER LİSTESİ……..VI
TABLOLAR LİSTESİ……X
EKLER LİSTESİ……XI
ÖNSÖZ……XIV
KISALTMALAR……XVI
GİRİŞ……..1
BİRİNCİ BÖLÜM……7
1.NARH UYGULAMASI……..7
1.1. Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet Anlayışı ve Narh Uygulaması 7
1.2. Narhın İslami Dayanağı 11
1.3. İhtisab Kanunnameleri ve Narhlar 14
1.4. Narh Verilen Maddeler 18
1.5. Narhın Özellikleri 21
1.6. Narhın Uygulanışı..... 29
1.6.1. İstanbul'da Narhın Uygulanışı 29
1.6.2. Diğer şehirlerde Narhın Uygulanışı..... 32
1.7. Narh Verilen Maddelerde Uygulanan Kâr Oranları 36
İKİNCİ BÖLÜM 38
2.GIDA FİYATLARI (NARHLARA GÖRE) 38
2.1. Tahıllar ve Baklagiller 38
2.1.1. Buğday, Aşlık Buğday, Bulgur 38
2.1.2. Pirinç 40
2.1.3. Mercimek 44
2.1.4. Nohut..... 45
2.2. Koyun Eti Fiyatları 46
2.3. Unlu Mamuller 53
2.3.1. Ekmek 53
2.3.2. Börek, Çörek, Simit..... 58

2.4. Süt ve Süt Ürünleri 60
2.4.1. Peynir 60
2.4.2. Yoğurt ve Süt 65
2.5. Yağlar 67
2.5.1. Sade Yağ 67
2.5.2. Zeytin Yağı 73
2.6. Kuruyemişler 78
2.6.1. Fındık 78
2.6.2. Ceviz 79
2.6.3. Badem 80
2.6.4. Kestane 81
2.6.5. Leblebi 83
2.6.6. Kuru Meyveler 84
2.6.7. Pestil 87
2.6.8. Sucuk 88
2.7. Tatlılar 89
2.7.1. Asel (Bal) 89
2.7.2. Helva 92
2.7.3. Pekmez 94
2.8. Sebzeler 95
2.8.1. Soğan 95
2.8.2. Sarımsak 98
2.8.3. Patlıcan 101
2.9. Meyveler 102
2.9.1. Karpuz 102
2.9.2. Elma 103
2.9.3. Üzüm 105
2.9.4. İncir 107
2.10. İçecekler 108
2.10.1. Şerbet, Hoşaf ve Boza 108
2.11. Baharatlar 110

2.11.1. Kimyon 110
2.11.2. Anason 111
2.11.3. Hardal 111
2.11.4. Tarçın 112
2.11.6. Zağfiran 113
2.11.8. Sumak 114
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 115
3.GIDA FİYATLARINI ETKİLEYEN UNSURLAR 115
3.1. Olağan Narhlar 115
3.2. Mevsimler 119
3.3. Para 122
3.4. Tabii Afetler ve Salgın Hastalıklar 139
3.5. Savaşlar ve İsyanlar 144
3.6. İhtikâr ve Korsanlık 150
SONUÇ 152
KAYNAKLAR 161
EKLER 173

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun devlet niteliği kazanmaya başladığı ilk devirlerden itibaren dönemin şartlarına göre bir düzen kurduğu bilinmektedir. Bu düzenin bir parçası da narhlardır. Narhlar, ilk olarak Fatih Sultan Mehmed döneminde ihtisap kanunnameleri ile düzenlenmiştir. Narhlar, olağan hallerde mevsimlere göre düzenlenen; olağanüstü hallerde ise piyasada oluşan fiyatların devletin temsilcileri, şehrin ileri gelenleri, bilirkişiler ve halk eliyle tasdik edilmesidir. Her şehirde farklıdır ve şehrin ekonomik durumunu göstermesi bakımından çok önemlidir.

Bu çalışmada narhlar genel olarak ele alınmış ve özelde gıda fiyatlarına verilen narhlar incelenmiştir. Birinci Bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nda devlet anlayışı ve narh uygulaması, narhın İslami dayanağı, ihtisap kanunnameleri, narh verilen maddeler, narhın özellikleri, narhın İstanbul ve diğer şehirlerde uygulanışı, narh verilen maddelere uygulanan kâr oranları ayrı başlıklar halinde incelenmiştir. İkinci Bölümde narhlara göre gıda fiyatları ele alınmıştır. Bu bağlamda Tekirdağ, Ankara, Amasya ve Trabzon şehirlerine ait gıda fiyatları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ancak gıda maddesi çeşitlerinin fazla olması nedeniyle en çok tüketilen ve düzenli narh verilen ürünler üzerinde durulmuş ve uzun bir dönemde oluşan fiyatlar ay ay ve yıllık olarak grafiklerle gösterilmiştir. Mevsimler arasında fiyat dalgalanmaları çok fazla olduğundan fiyatlar yıllık değil, aylık, hatta günlük olarak incelenmiş ve sicillerde verildiği gibi alınmıştır. Böylece bazı yıllarda tek fiyat oluşurken, bazı yıllarda yedi-sekiz fiyat oluşmuştur. Grafiklere ait veriler çalışmanın ekler kısmında yer almaktadır. Ankara, Tekirdağ, Amasya ve Trabzon'un seçilme nedeni narh kayıtlarının düzenli tutulmuş olmasıdır. Ankara bir ticaret şehri olması ve en küçük fiyat değişikliğinin dahi narhlara yansıtılması; Tekirdağ, narhların 1547'lere kadar eskiye gitmesi; ayrıca İstanbul'a yakınlığından dolayı fiyatlarının İstanbul'a benzer olması; Amasya ve Trabzon ise Anadolu'daki fiyatları daha iyi yansıtmaları sebebiyle seçilmiştir. Diğer şehirlerdeki narhlara da değinilmiş ve örnekler verilmiştir. Ayrıca bu şehirlerde ölçü ve para birimleri aynıdır. Ölçü olarak kıyye (vukiyye), dirhem, az sayıda batman; para birimi ise genelde akçe olmak üzere az sayıda pâredir. Ayrıca Şevket Pamuk'un hazırlamış olduğu *"İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998",* isimli eserde yer alan İstanbul'a ait narhlar; İstanbul, Bursa, Edirne ve Şam'a ait vakıf imaretleri; Topkapı Sarayı Mutfağı için satın alınan gıda maddeleri fiyatları ile diğer şehirlere ait narhlar arasında karşılaştırma yapılmıştır. Tevfik Güran'ın *"Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları"* isimli eserinde yer alan Süleymaniye ve Süleyman Paşa Vakfı İmareti için satın alınan gıda fiyatları ile narhlar karşılaştırılmıştır.

KAYNAKLAR

1. ARŞİV KAYNAKLARI (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.)

1.1. Meşihat Şer'iyye Sicili Defterleri (MŞH. ŞSC. d.)

1.1.1. Ankara Şer'iyye Sicilleri

No: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 31, 32, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 55, 56, 58, 59, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 154, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 191, 192.

1.1.2. Tekirdağ Şer'iyye Sicilleri

No: 1510, 1511, 1512, 1513, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1528, 1529, 1530, 1531, 1534, 1537, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1545, 1546, 1547, 1549, 1550, 1551, 1553, 1554, 1556, 1558, 1560, 1561, 1562, 1564, 1565, 1566, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1575, 1576, 1577, 1578, 1581, 1582, 1583, 1584, 1586, 1589, 1590, 1591, 1592, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1605, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1626, 1627, 1628, 1629, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1650, 1651, 1652, 1653, 1655, 1661, 1662, 1664, 1665, 1667, 1670, 1673, 1677, 1685, 1687, 1688, 1690, 1691, 1693, 1696, 1699, 1700, 1702.

1.1.3. Amasya Şer'iyye Sicilleri

No: 1, 2, 4, 5, 6, 7, 10, 11, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 51, 52, 53, 56, 57, 58, 59, 64, 65.

1.1.4. Trabzon Şer'iyye Sicilleri

No: 1821, 1822, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1837, 1838, 1840, 1842, 1843, 1844, 1848, 1852, 1853, 1855, 1857, 1858, 1859, 1860, 1868, 1870, 1871, 1874, 1876, 1877, 1885, 1890, 1892, 1895, 1896, 1897, 1898, 1900, 1901, 1903,

1906, 1907, 1911, 1912, 1918, 1920, 1921, 1922, 1924, 1925, 1928, 1931, 1933, 1934, 1937, 1939, 1940, 1941, 1942, 1944, 1945.

1.1.5. Adana Şer'iyye Sicilleri

No: 18, 103, 104, 126, 127

1.1.6. Afyon Şer'iyye Sicilleri

No: 537, 545, 546.

1.1.7. Balıkesir Şer'iyye Sicilleri

No: 706

1.1.8. Edremit (Balıkesir) Şer'iyye Sicilleri

No: 1185

1.1.9. Gaziantep Şer'iyye Sicilleri

No: 30, 31, 37, 171.

1.1.10. Karaman Şer'iyye Sicilleri

No: 324.

1.1.11. Kayseri Şer'iyye Sicilleri

No: 7849

1.1.12. Konya Şer'iyye Sicilleri

No: 43, 48, 6185.

1.1.13. Manisa Şer'iyye Sicilleri

No: 3

1.1.14. Mardin Şer'iyye Sicilleri

No: 251

1.1.15. Sinop Şer'iyye Sicilleri

No: 89

1.2. Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (A.DVNS. MHM. d.)

No: 5, 14, 15, 16, 30, 31, 32, 48, 55, 58, 73, 76, 79, 82, 88, 95, 98, 115, 116, 122, 135, 139, 142, 148, 160.

1.3. Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme-i Mısır Defterleri (A.DVNS. MSR. MHM. d.)

No: 5.

1.4. Ali Emiri Tasnifi (AE)

1.4.1. Mahmud I (SMHD. I)

Dosya No/Gömlek No: 153/2.

1.4.2. Mustafa III (SMST. III)

Dosya No/Gömlek No: 122/9333.

1.4.3. Abdülhamid I (SABH. I)

Dosya No/Gömlek No: 147/9940.

1.4.4. Selim III (SSLM. III)

Dosya No/Gömlek No: 50/2929, 50/2930, 50/2931, 50/2932, 50/2933, 77/4642.

1.5. Cevdet Tasnifi (C)

1.5.1. Adliye (ADL.)

Dosya No/Gömlek No: 20/1193.

1.5.2. Belediye (BLD.)

Dosya No/Gömlek No: 39/1936, 40/1995, 95/4748, 126/6267, 136/6765, 145/7228.

1.5.3. Darphane (DRB.)

Dosya No/Gömlek No: 6/289, 9/423, 31/1523, 63/3102.

1.6. Hatt-ı Hümayunlar (HAT)

Dosya No/Gömlek No: 113/4521, 1387/55105, 1387/55134, 1405/56879.

1.7. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TS.MA.d.)

Defter No: 6747.

1.8. Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

Dosya No/Gömlek No: 3307/247951.

1.9. Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR)

Dosya No/Gömlek No: 56/297.

1.10. Yayınlanmış Arşiv Kaynakları

6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565) Özet-Transkripsiyon ve İndeks II, (Yayına Hazırlayanlar Hacı Osman Yıldırım, Vahdettin Atik, Murat Cebecioğlu vd.), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri

Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 28, Ankara, 1995.

İstanbul Kadı Sicilleri Üsküdar Mahkemesi 1 Numaralı Sicil (H. 919-927/1513-1521), İSAM, İstanbul, 2008.

TOPAL, Elif, *24 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (s. 162-262),* Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2021.

ÜNAL, Yakup, *XVII. (1615-1617) Yüzyıl Başlarında Bursa (B-35 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

2. KAYNAK ESERLER

Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), (Yayına Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000.

DEFTERDAR SARI MEHMED PAŞA, *Zübde-i Vekayiât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704)*, (Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.

GELİBOLULU MUSTAFA ALİ, *Gelibolu'lu Mustafa 'Âlî'nin Nasîhatu's-Selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni,* (Hazırlayan: Kasım Ertaş), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

MEHMET HALİFE, *Târih-i Gılmânî*, (Hazırlayan: Kâmil Su), Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1976.

NAÎMÂ MUSTAFA EFENDİ, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, (Hazırlayan: Mehmet İpşirli), C. II-IV, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2007.

ÖKSÜZ, Melek, *1746-1789 Tarihleri Arasında Trabzon'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

RAŞİD MEHMED EFENDİ VE ÇELEBİZÂDE İSMAÎL ÂSIM EFENDİ, *Târîh-i Râşid ve Zeyli I (1071-1114/1660-1703),* (Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır vd.), Klasik Yayınları, İstanbul, 2013.

SELÂNİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Selânikî I-II (971-1008/1563-1600)*, (Hazırlayan: Mehmet İpşirli), 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.

SİLAHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, *Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695)*, (Hazırlayan: Nazire Karaçay Türkal), (Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2012.

ŞEM'DÂNÎZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ*, Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-tevârîh Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni*, (Hazırlayan: Mustafa Öksüz), (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2009.

ŞEM'DÂNÎZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ*, Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârîh I*, (Hazırlayan: M. Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976.

ŞEM'DÂNÎZÂDE FINDIKLILI SÜLEYMAN EFENDİ, *Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi Târihi Mür'i't-Tevârih II. A,* (Hazırlayan M. Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1978.

MEHMED HÂKİM EFENDİ, *Vak'a-nüvîs Hâkim Efendi Tarihi (Metin ve Tahlîl),* (Hazırlayan: Tahir Güngör), (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmış Doktora Tezi), İstanbul, 2014.

VAK'A-NÜVİS SUBHÎ MEHMED EFENDİ, *Subhî Tarihi: Sâmî ve Şâkir Tarihleri ile Birlikte (1730-1744),* (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin), (Hazırlayan: Mesut Aydıner), Kitabevi, İstanbul, 2007.

3. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKTEPE, M. Münir, "Çınar Vak'ası", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 301-302.

AFYONCU, Erhan, Ahmet Önal, Uğur Demir, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler*, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2010.

AKDAĞ, Mustafa, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 6, 1966, s. 201-247.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyanları,* Barış Yayınları, Ankara, 1999.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, I. Kitap (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri), Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, II. Kitap, (II. Bâyezîd Devri Kanunnâmeleri), Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, III. Kitap (Yavuz Sultan Selim Devri Kanunnâmeleri), Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanûnnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, C. VII, Kitap II (Kanuni Sultan Süleyman Devri Kanunnâmeleri), OSAV, İstanbul, 1994.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, IX. Kitap (I. Ahmed, I. Mustafa ve II. Osman Devirleri Kanunnâmeleri), OSAV, İstanbul, 1996.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kânûnnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, X. Kitap (IV. Murâd, I. İbrahim ve IV. Mehmed Devri Kânûnnâmeleri 1623-1687), OSAV, İstanbul, 2015.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri*, XI. Kitap (III. Ahmed, I. Mahmud ve II. Mahmud Devri Kanunnâmeleri 1703-1839), OSAV, İstanbul, 2016.

ALTINTAŞ, Hayrani, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1986.

ARMAĞAN, Abdüllatif, "Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler", Gazi *Akademik Bakış*, C. 5, S. 9, Kış 2011, s. 139-156.

ATEŞ, Abdurrahman, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, (Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Isparta, 2001.

BARKAN, Ömer, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri", *Belleten,* C. XXXIV, S. 136, 1970, s. 557-607.

BAYKAL, Bekir Sıtkı, "Osmanlı İmparatorluğunda XVII. ve XVIII. Yüzyıllar Boyunca Para Düzeni İle İlgili Belgeler", *Belgeler*, C. IV, S. 7-8, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993, s. 49-75.

BERKES, Niyazi, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Yay. Haz. Ahmet Kuyaş), Yapı Kredi Yayınları, 14. Baskı, İstanbul, 2009.

BERKES, Niyazi, *Türkiye İktisat Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.

BEYDİLLİ, Kemal, "Mustafa III", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2020, s. 280-283.

BİLGİN, Arif, "Narh Listeleri ve Üsküdar Mal Piyasası", Üsküdar Sempozyumu IV, 3-5 Kasım 2006, *Bildiriler*, C. II, Üsküdar Belediyesi, s. 155-191.

BİLGİN, Arif, Osmanlı-Avusturya Savaşları Sırasında İstanbul Piyasası (1693-1697)", *Türklük Araştırmaları Dergisi 17*, Ayrıbasım, İstanbul, 2005, s. 97-125.

BÖLÜKBAŞI, Ömerül Faruk, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Darbhâne-i Âmire*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

CEZAR, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi (XVIII. Yüzyıldan Tanzimat'a Mali Tarih),* Alan Yayıncılık, 1986.

ÇAĞATAY, Neşet, "Anadolu Türklerinin Ekonomik Yaşamları Üzerine Gözlemler (Bu Alanda Ahiliğin Etkileri)", *Belleten*, C. 52, S. 203, 1988, s. 485-500.

ÇELİK, Şenol, "Orducu", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, İstanbul, 2007, s. 370-373.

EMECEN, Feridun, "Çeltik", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul, 1993, s. 265-266.

ERDOĞDU, İbrahim, "Osmanlı İktisadi Düzeninde İhtisâb Müessesesi ve Muhtesiblik Üzerine Bir Deneme", *OTAM*, Ankara, 2000, s. 123-145.

ERGENÇ, Özer, "XVI. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Parası Üzerinde Yapılan İşlemlere İlişkin Bazı Bilgiler", *Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar, Gelişme Dergisi Özel Sayısı,* 1978, s. 86-97.

ERTAŞ, Kasım, *Gelibolu'lu Mustafa 'Âlî'nin Nasîhatu's-Selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

GENÇ, Mehmet, "Esham", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 376-380.

GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi*, 13. Basım, Ötüken Neşriyat A. Ş., İstanbul, 2016.

GERBER, Haim, "The Monetary System of the Ottoman Empire", *Journal of the Economic and Social of the Orient*, vol. 25, no. 3, Brill, 1982, s. 308-324.

GOLDSTONE, Jack A., *Revolution and Rebellion and in the Early Modern World: Population Change and State Breakdown in*

England, France, Turkey and China, 1600–1850, 25th Anniversary Edition, Routledge, New York, 2016.

GÜÇER, Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğu Dahilinde Hububat Ticaretinin Tâbî Olduğu Kayıtlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* C. 13, No: 1-4, Ekim 1951-Temmuz 1952, s. 79-98.

GÜRAN, Tevfik, *Ekonomik ve Malî Yönleriyle Vakıflar: Süleymaniye ve Şehzade Süleyman Paşa Vakıfları,* Kitabevi, İstanbul, 2006.

HAMMER-PURGSTALL, Joseph Von, *Büyük Osmanlı Tarihi 6*, C. 11, Üçdal Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1991.

IŞIN, Priscilla Mary, *Osmanlı Mutfak Sözlüğü*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2010.

İLGÜREL, Mücteba, 1116-1119/1704-1707 Tarihleri Arasında Balıkesir'e Ait Narh Düzenlemeleri, *Osmanlı Araştırmaları,* C. 23, S. 23, İstanbul, 2003, s. 11-21.

İSLAMOĞLU, Abdullah, "Osmanlı Devleti'nde Esnaf Loncaları", *İstanbul Hukuk Mecmuası*, Ord. Prof. Sadri Maksudi Arsal'a Armağan Özel Sayısı (60. Ölüm Yıldönümü Vesilesiyle), 2017, s. 447-456.

İstanbul ve Diğer Kentlerde 500 Yıllık Fiyatlar ve Ücretler 1469-1998, (Hazırlayan: Şevket Pamuk), T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara, 2000.

İŞBİLİR, Ömer, "Kuyucu Murad Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 2002, s. 507-508.

JEAN CHARDIN, *Chardin Seyahatnamesi: İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673*, Editör: Stefanos Yerasimos, (Çeviri: Ayşe Meral), Kitap Yayınevi, İstanbul, 2014.

KALA, Ahmet, "Esnaf", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul, 1995, s. 423-430.

KALLEK, Cengiz, "Hisbe", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul, 1998, s. 133-143.

KALLEK, Cengiz, *İslam İktisat Düşüncesi Tarihi III: Hisbe/İhtisab (Belediyecilik) Kitapları*, Klasik Yayınları, İstanbul, 2022.

KALLEK, Cengiz, "Narh Konusuna Yeniden Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 7, Nisan 2006, s. 257-276.

KARAGÜL, Mehmet, "Türk İslam Medeniyetinde Ahiliğin İktisadi Hayat ve Devletin Oluşumundaki Rolü", *Türk Dünyası-TASAM*, 2018, s. 263-288.

KARATAŞ, Yeliz, *18 Numaralı Mühimme Zeyli Defteri (H. 1013-1015/M. 1604-1607 (vr.1-130) (İnceleme-Metin-İndeks)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2017.

KAZICI, Ziya, "Ahilik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 1, İstanbul, 1988, s. 540-542.

KIEL, Machiel, "Filibe", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 79-82.

KILIÇ, Orhan, "Osmanlı Devleti'nde Meydana Gelen Kıtlıklar", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 718-730.

KILIÇ, Orhan, "Osmanlı Döneminde Konya ve Çevresinde Yaşanan Salgın Hastalıkların Göç Hareketlerine Etkisi", *Konya Kitabı XVII (Geçmişten Günümüze Göçler)*, (Ed. Alaattin Aköz, Doğan Yörük, Haşim Karpuz), C. I, Konya Ticaret Odası, Konya, 2019, s. 335-351.

KOÇ, Ümit, "XV. Yüzyıldan XVII. Yüzyıl Ortalarına Değişen Gümüş Arzı ve Yansımaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, KIŞ-2009 C. 8, S.27, s. 269-286.

KOLODZIEJCZYK, Dariusz, "The Export of Silver Coin Through the Polish-Ottoman Border and the Problem of the Balance of Trade", *Turcica 28*, 1996, s. 105-116.

KURTARAN, Uğur, *Bir Zamanlar Osmanlı Sultan I. Mahmud ve Dönemi*, Atıf Yayınları, Ankara, 2014.

KURUCA, Nazım, "Tahrir Defterlerine Göre Boyovası/Boyabat Kazasının 16. Yüzyıl Başlarında İktisadi ve Sosyal Durumu", *Erdem*, S. 55, 2009, s. 117-144.

KÜÇÜK, Levent, *Osmanlı Vergi Hukukunda Avarız Kavramı ve Avarızın İdaredeki Rolü*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşidli Eşya ve Hizmet Fiatları, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 9, İstanbul, 1978, s. 1-85.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., "Narh", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 390-391.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, Enderun Yayınları, İstanbul, 1983.

KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2018.

MANTRAN, Robert, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul (Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi),* (Çevirenler: Mehmet Ali Kılıçbay – Enver Özcan), C. 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990.

M. BELİN, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Tarihi (Kaynak Yazarlara Göre Türkiye'nin Ekonomik Tarihi Üzerine Denemeler)*, (Çeviren: Oğuz Ceylan), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1999.

OCAK, Ahmet Yaşar, "Fütüvvet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 261-263.

ÖKSÜZ, Melek, *1746-1789 Tarihleri Arasında Trabzon'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 2004.

ÖNGÖREN, Reşat, "Sûfî", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 37, İstanbul, 2009, s. 471-472.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Buçuktepe Vak'ası", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul, 1992, s. 343-344.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara, 2002, s. 264.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Mustafa II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Ankara, 2020, s. 275-280.

ÖZCAN, Abdülkadir, "Süleyman II", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul, 2010, s. 75-80.

ÖZERKMEN, Necmettin, "Ahiliğin Tarihsel-Toplumsal Temelleri ve Temel Toplumsal Fonksiyonları- Sosyolojik Yaklaşım", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44, 2(2004), s. 57-78.

ÖZKAYA, Yücel, "XVIII inci Yüzyılda Çıkarılan Adalet-nâmelere Göre Türkiye'nin İç Durumu", *Belleten*, C. XXXVLLL, S. 151, 1974 Temmuz, s. 445-491.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", *Türkler,* C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 802-822.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili", *Türkler,* C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 843-849.

ÖZTÜRK, Mustafa, "Osmanlı İktisadında Fiyatları Etkiliyen Unsurlar", *Prof. Dr. Şerafettin Turan Armağanı*, Elazığ, 1996, s. 221-239.

ÖZTÜRK, Said, "Osmanlı Devleti'nde Tüketicinin Korunması', *Türkler,* C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 850-860.

ÖZTÜRK, Temel, "Osmanlılarda Narh Sitemi", *Türkler,* C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 861-871.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları,* (5., 7., 9., 10., 12. bölümleri çeviren Gökhan Aksoy), Türkiye İş Bankası, VI. Basım, İstanbul, 2016.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

PAMUK, Şevket, "The Price Revolution in the Ottoman Empire Reconsidered", *International Jornal of Middle East Studies,* V. 33, S. 1, 2001, s. 69-89.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Râici", *Belgeler,* C. I, S. 1-2, *Türk Tarih Kurumu,* Ankara, 1964, s. 228-233.

SAHİLLİOĞLU, Halil, *Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740,* Doçentlik Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1965.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Bolu'da Eşya Narh Fiatları (1669-1679)", *Çele Dergisi,* S. 12, Ankara, 1964, s. 8-17.

SAHİLLİOĞLU, Halil, *Kuruluştan XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 1958.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1525 Yılı Sonunda İstanbul'da Fiyatlar", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi,* S. 1, 1967, s. 36-40.

SAHİLLİOĞLU, Halil, "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300-1750)", *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi: 1978 Özel Sayısı,* Ankara, 1978, s. 1-97.

SARI, Haci, "Hisbe Teşkilatı Özelinde İbn Teymiyye'nin İktisadi Nazariyesi: Piyasa, Fiyatlar ve Ücretler", *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 4 (2), Aralık-2020, s. 272.

SARICAOĞLU, Fikret, "Osman III", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* C. 33, İstanbul, 2007, s. 456-459.

SAYAR, Ahmet Güner, *Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması,* Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul, 2013.

Soframız Nur, Hanemiz Mamur, Editörler: Suraiya Faroqhi, Christoph K. Neumann, (Çev. Zeynep Yelçe), Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2016.

ŞAHİN, Azmi, "Nâdir Şah", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 276-277.

TABAKOĞLU, Ahmet, "Klâsik Dönemde Osmanlı Ekonomisi", *Türkler*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 653-694.

TABAKOĞLU, Ahmet, "Osmanlı Ekonomisinde Fiyat Denetimi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası,* C. 43, Prof. Dr. S. F. Ülgener'e Armağan, İstanbul, 1987, s. 111-150.

TAŞKIN, Ünal, *Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2005.

TEZCAN, Baki, "The Ottoman Monetary Crisis of 1585 Revisited", *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, V. 52, No: 3, Brill, 2009, s. 460-504.

TURAN, Resul, *Çarlık Rusyası Döneminde Batum Vilayeti (1878-1914)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2019.

ULUDAĞ, Süleyman, "Fütüvvet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1996, s. 259-261.

UZUN, Celalettin, *17. Yüzyılda Harput*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2016.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi,* C. III, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. IV, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995.

ÜLGEN, Gülden, *İktisat Bilimine Giriş*, Türkmen Kitabevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 7. Baskı, İstanbul, 2019.

ÜLGENER, Sabri F., *İktisadî Çözülmenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası*, Derin Yayınları, İstanbul.

ÜNAL, Yakup, *XVII. (1615-1617) Yüzyıl Başlarında Bursa (B-35 Numaralı Bursa Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.

www.giresun.gov.tr/espiye Erişim Tarihi: 04/09/2023.

www.espiye.gov.tr/tarihce-02-02-2009-02-02-2009 Erişim Tarihi: 04/09/2023.

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK UZAKTAN EĞİTİMİ/ÖĞRETİMİ

HÜSEYİN GÖÇMENLER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-244-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 5

Özgeçmiş 8

BÖLÜM 1

Yabancılara Türkçe Öğretiminde Uzaktan Eğitim 17

BÖLÜM 2.

Uzaktan Eğitim 20

2. 1. Uzaktan Eğitimin Önemi ve Gerekliliği 25

2.2. Uzaktan Eğitimin Alt Kavramları 29

2.3. Uzaktan Eğitimin Yararları ve Sınırlılıkları 33

2.4. Uzaktan Eğitim ve Geleneksel Eğitimin Karşılaştırması 40

BÖLÜM 3.

Uzaktan Öğretim ve Dil Öğretimi 47

BÖLÜM 4.

Uzaktan Eğitim ile Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi 60

4.1. Yabancılara Türkçe Öğretiminde Uzaktan Türkçe programları 69

4.2. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Uzaktan Eğitiminde Yaşanan Sorunlar 82

4.3. Türkçenin Yabancı Dil Olarak Uzaktan Öğretiminin Avantajları 87

BÖLÜM 5.

Uzaktan Eğitim ile Yabancılara Türkçe Öğretiminin Temel Unsurları 94

5.1. Uzaktan Eğitim ve Dil Öğretimi..... 94

5.2. Uzaktan Eğitimde Temel Dil Becerileri..... 100

5.3. Uzaktan Eğitimde Etkileşim, İletişim ve Motivasyon..... 107

5.4. Uzaktan Eğitimde Derse Katılım ve Devamlılık 115

5.5. Uzaktan Eğitimde Özerk Öğrenme ve Özyönetim Becerileri..... 117

5.6. Uzaktan Eğitimde Hazırbulunuşluk ve Teknolojik Okuryazarlık..... 121

5.7. Uzaktan Eğitimde Materyal Kullanma ve Geliştirme 124

5.9. Uzaktan Eğitimde Çevrim içi Sınıflarda Yönetim..... 140

BÖLÜM 6.

Sonuç..... 154

KAYNAKÇA 156

GİRİŞ

Tarihin ilk zamanlarından yaşadığımız zamana kadar eğitim/öğretim yüz yüze yapılagelmiştir. Bu çerçevede özellikle son yüz yıla baktığımızda bir sınıf ortamında öğretmen ve öğrencilerin bulunduğu, öğretmenin merkezde olduğu eğitim anlayışı hüküm sürmüştür. Son yıllarda ise mekânsal bir değişiklik olmaksızın öğrencinin merkezde yer aldığı eğitim anlayışlarının daha fazla revaçta olduğunu görmek mümkündür. Bu yenilikçi anlayışla beraber özellikle teknolojinin daha aktif bir şekilde kullanımı ile yenilikçi öğrenme teknolojilerinin hayatımıza girdiğini görmekteyiz. Bu bağlamda yüksek öğretimde birçok ders uzaktan eğitim üzerinden yürütülmeye başlamıştır. Uzaktan eğitim, teknoloji ile birlikte eğitim hayatımıza yepyeni bir anlayışı getirmektedir. Bugün olmasa bile çok yakın bir zamanda uzaktan eğitimin dünyada ve ülkemizdeki eğitimde çok daha yaygın olarak kullanılacağı öngörülmektedir. Özellikle yaşanan salgınla birlikte uzaktan eğitimin öğretim süreçlerinin merkezinde yer almaya başladığı görülmektedir. Bunun en temel sebeplerinden birisi de yenilikçi öğrenme teknolojilerini kullanan neslin bu teknolojilerin içerisinde doğmasıdır. Dijital yerli olarak da adlandırılan neslin yeni teknolojilere adapte olması son derece kolaydır. Bu değişimi anlamak için tuşlu telefonlardan akıllı telefonlara geçişteki hıza bakmak yeterli olacaktır. Özellikle akıllı telefonların ve bilgisayarların hayatımıza girmesiyle birlikte teknolojik gelişmeler hayatımızın ana ekseninde yer almaya başlamıştır. Y kuşağı olarak isimlendirilen 1980-1995 arası gençliğin ve Z kuşağının (1995 sonrası) yoğun teknoloji kullanımı hayatlarında belirleyici olabilmektedir. Bugün eğitim sistemi içerisindeki akademisyenlerin veya öğreticilerin bu sistemle öğrenme olamayacağını ifade etmeleri kendileri açısından anlaşılabilir bir olgudur. Çünkü bireyler genelde öğretme

KAYNAKÇA

Aydın, M. (2017). Uzaktan öğretici yeterliklerinin belirlenmesi ve yeterlik boyutlarının belirlenmesi (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon

Barış, M. F. ve Çankaya, P. (2016). Akademik personelin uzaktan eğitim hakkındaki görüşleri. *International Journal of Human Sciences, 13*(1), 399-413.

Baş, B. ve Yıldırım, T. (2018). Yabancılara Türkçe öğretiminde teknoloji entegrasyonu. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 6*(3), 827-839.

Başaran, M., ve Benseghir, R. (2021). Uzaktan eğitimle Türkçe öğrenme sürecinde a1 düzeyindeki Arap öğrencilerin karşılaştıkları güçlükler ve çözüm önerileri, *Temel Eğitim Dergisi, 12*, 18-24. https://doi.org/10.52105/temelegitim.12.2

Biçer, N. (2015). Yabancılara Türkçe öğretiminde öğrenen özerkliği süreçlerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum

CEFR (2018). Common european framework of reference for languages: learnıng, teachıng, assessment companıon volume with new descrıptors, Council of Europe.

Çetin, B. (2017). İletişimsel edinç ve yabancı dil olarak Türkçede dilbilgisi öğretimi. *Turkish Studies, 12*(6), 179-196. DOI: 10.7827/TurkishStudies.11565

Demirel Fakiroğlu, G. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretiminde zenginleştirilmiş ders kitapları içinde (Ed. Boylu, E. ve Güngör, H.) *Türkçenin yabancı dil*

olarak uzaktan öğretimi. Nobel Yayınları: Ankara

Erkut, E. (2020). Covid-19 sonrası yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi, 10*(2), 125-133.

Gökduman, Y. (2017). Padlet nedir? nasıl kullanılır?. https://www.ozeldersalani.com adresinden 05.12.2020 tarihinde alınmıştır.

Güngör, H., Çangal, Ö. ve Demir, T. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretimine ilişkin öğrenici ve öğretici görüşleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40*(3), 1163-1191.

Horzum, M. B. (2010). Uzaktan eğitimde uzaklığın boyutları ve tasarımı: Coğrafi uzaklığa karşın transaksiyonel (psikolojik ve iletişimsel) uzaklığın azaltılması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20,* 95-118

Işık, Ö. F. ve Işık, P. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin uzaktan Türkçe öğrenimleri üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 11*(3), 1130-1149.

Irani, T., Telg, R., Scherler, C., & Harrington, M. (2003). Personalıty type and ıts relatıonshıp to dıstance educatıon students'course perceptıons and performance. *Quarterly Review of Distance Education, 4*(4), 445.

İnal, E. & Arslanbaş, F. (2021). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretiminde iletişim odaklı web 2.0 araçları ve uygulama örnekleri. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(Özel Sayı), 228-249. https://doi.org/10.35675/befdergi.850781

İskender, M. E. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uzaktan eğitim derslerine ilişkin deneyimler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (22),* 96-117.

DOI: 10.29000/rumelide.885523.

Kan, A. (2012). Sosyal bilgiler dersinde bireysel ve grupla zihin haritası oluşturmanın öğrenci başarısına, kalıcılığa ve öğrenmedeki duyuşsal özelliklere etkisi [Yayımlanmamış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.

Kanuka, H., & Nocente, N. (2003). Exploring the effects of personality type on perceived satisfaction with web-based learning in continuing professional development. *Distance Education, 24*(2), 227-244.

Karagöl, E. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde ikinci/yabancı dil olarak türkçe öğretimi ders kitaplarına yönelik öğretici görüşleri. *Aydın TÖMER Dil Dergisi, 6*(2), 121-159. DOI: 10.17932/IAU.TOMER.2016.019/tomer_v06i2001

Kaya, Z. (2002*). Uzaktan eğitim*. Ankara: Pegem A Yayınları.

Kaya, Z., O. Erden, H. Çakır ve Bağırsakçı, N. B. (2004). Uzaktan eğitimin temelleri dersindeki uzaktan eğitim ihtiyacı ünitesinin web tabanlı sunumunun hazırlanması. *The TurkishOnline Journal of Educational Technology – TOJET, 3* (3), 165-175.

Khoshemehr, H. (2013). Bilgi ve belge yönetimi'nde uzaktan eğitim: İran ve Türkiye milli kütüphanelerinin rolü üzerine bir araştırma ve kavramsal model önerisi. (Yayımlanmamış doktora tezi) Ankara Üniversitesi. Ankara.

Kılıç, A. (2018). Quizlet nedir? https://mektepp.com/quizlet-nedir/.

Kumtepe Genç, E. (2014). *Etkileşim ve uzaktan fen eğitimi. Açıköğretimle 30 yıl*, Anadolu Üniversitesi Yayınları. no: 3116.

Liu, X. Lee, S., Bonk, C.J., Su, B. ve Magjuka, R.J. (2005). Exploring four dimensions of online instructor roles: A prog-

ram level case study. *Journal of Asynchronous Learning Networks, 9(*4), 29-48.

Memduhoğlu, H. B., & Tanhan, F. (2013). Üniversite öğrencilerinin akademik başarılarını etkileyen örgütsel faktörler ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, X*(1), 106-124.

Menteş, M. (2020). Lyrics training nedir? nasıl kullanılır? Web: https://ingilizce.org/lyricstraining-nedir-nasil-kullanilir/

Moore, M.G., & Kearsley, I.G. (1996). *Distance education: a systems view*. Wadsworth Publishing Company.

Moore, M. G. (1993). Teoretical principles of distance education. *Teory of Transactional Distance. İçinde D. Keegan* (Ed.), (s. 22-38, London: Routledge

Ozan, Ö., ve Göçmenler, H. (2018). Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan farklılaştırılmış öğretimi projesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 129-134.

Öz, B. D., & Şengül, K. (2022). Uzaktan yabancılara Türkçe öğretiminde öğrenen özerkliği davranışlarına ilişkin öğretici görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (*54)*, 1406-1424.

Özarslan, Y. ve Ozan, Ö. (2021). Uzaktan dil öğrenimi ve öğretimi içinde (Ed. Boylu, E. ve Güngör, H.) *Türkçenin yabancı dil olarak uzaktan öğretimi*. Nobel Yayınları: Ankara

Öz, B. D., & Şengül, K. (2022). Uzaktan yabancılara Türkçe öğretiminde öğrenen özerkliği davranışlarına ilişkin öğretici görüşleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (54*), 1406-1424.

Pilancı, H., Çalışkan, H., Aydın, C.H., Karadağ, N., Söker, N.,

Saltık, O., Kip Kayabaş, B., (2015). "Uzaktan Türkçe Öğretim Programı (TSP): Hazırlık, Uygulama, Sorunlar ve Çözümler/ Distance Turkish Teaching Program (TSP): Preparation, Application Processes, Problems And Solutions", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10*/11 Summer 2015, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8583, p. 1277-1296.

Pilancı, H. (2019). *Açık ve uzaktan Türkçe öğrenme sistemleri için ölçütler.* Ankara: Pegem Akademi.

Pilancı, H. (2021). Web Tabanlı uzaktan dil öğretimindeki gelişmeler ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi. *International Journal of Languages' Education and Teaching, 1*(3), 253-267.

Pilancı, H. (2018). Açık ve uzaktan Türkçe öğrenenlerde etkileşim: eşzamansız iletişimde öğretim diyalogları. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi, 4(*7), 75-90.

Polat, H. (2016). Çevrimiçi öğrenme ortamlarında sınıf yönetiminin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi [Yayımlanmış doktora tezi]. Fırat Üniversitesi.

Sallabaş, F. ve Polat, T. (2022). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde teknoloji tabanlı konular üzerine yapılan lisansüstü tezlerin incelenmesi. *Aydın TÖMER Dil Dergisi, 7*(2), 183-212. DOI: 10.17932/IAU.TOMER.2016.019/tomer_v07i2002

Schunk, D. H. (2014). *Learning theories*. Nobel Yayınları.

Şahin, Ç. (2017). *Kavram öğretiminde Web 2.0*. Z. Tatlı (Ed.).

Pegem Akademi.

Şengül, K. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (24*), 174-222. DOI: 10.29000/rumelide.995482.

Uluslararası Öğrenci Raporu (2015). Yükseköğretim uluslararasılaşması çerçevesinde Türk üniversitelerinin uluslararası öğrenciler için çeki merkezi haline getirilmesi. Ankara: Kalkınma AraştırmalarıMerkezi http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yaynlar/Attachments/647/Uluslararasi_Ogrenci_R aporu_2015.pdf.pdf

Şen, Ü. (2016). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde uzaktan eğitim programları. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(2), 411-428.

Wedemeyer, C. (1981). *Learning at the Bacdoor*. Madison, WI: University of Wisconsin Press.

Yalçın, C. (2020). Yabancı dil olarak Almanca öğretiminde Web 2.0 araçlarının kullanımı. *International Journal of Language Academy, 33*(33), 344-357. http://dx.doi.org/10.29228/ijla.43170

Yorgancı, O. K. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde pod- cast (sesli yayın) kullanımının üretici dil becerilerine etkisi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yurdakul, Y., & Duman, G. B. (2021). Uzaktan eğitimle Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi sürecinde temel becerilerin gerçekleştirilebilme durumunun öğretici görüşleri üzerinden değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (23),* 167-186.

Tekirdağ İli

Hayrabolu İlçesi

EMİRYAKUP KÖYÜ KIRIM-TATAR AĞZI

Metinler Ve Çekim Ekleri İncelemesi

RİZA TUNCEL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-239-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

ÖNSÖZ VII

METİNDE KULLANILAN ÇEVRİYAZI İŞARETLERİ VE KISALTMALAR XI

1.GİRİŞ 1

1.1. KIRIM TATAR TÜRKLERİ VE DİLLERİ 1

1.2. EMİRYAKUP KÖYÜ 8

2.ÇEKİM (İŞLETME) EKLERİ İNCELEMESİ 13

2.1.ÇEKİM (İŞLETME) EKLERİ 13

2.1.1.İsim/Ad Çekim Ekleri 14

2.1.1.1.Çokluk Eki 14

2.1.1.2.İyelik Ekleri 16

2.1.1.3.Hâl Ekleri 22

2.1.1.3.1.Yalın Hâl (Nominatif Hâli) 22

2.1.1.3.2.İlgi Hâli (Genetif Hâli) Eki 23

2.1.1.3.3.Yükleme Hâli (Akkuzatif Hâli) Eki 25

2.1.1.3.4.Yaklaşma Hâli (Datif Hâli) Eki 28

2.1.1.3.5.Bulunma Hâli (Lokatif Hâli) Eki 30

2.1.1.3.6.Çıkma Hâli (Ablatif Hâli) Eki 32

2.1.1.3.7.Vasıta Hâli (İnstrumental Hâli) Eki 34

2.1.1.3.8.Eşitlik Hâli (Ekvatif Hâli) Eki 36

2.1.1.3.9.Yön Gösterme Hâli (Direktif Hâli) Ekleri 38

2.1.1.4.Aitlik Eki 39

2.1.1.5.Soru Eki 41

2.1.2.Fiil Çekim Ekleri 43

2.1.2.1.Şahıs Ekleri 44

2.1.2.1.1.I. tip şahıs ekleri 45

2.1.2.1.2.II. tip şahıs ekleri 49

2.1.2.1.3.III. Tip şahıs ekleri 53

2.1.2.2. Şekil ve Zaman (Kip) Ekleri 53

2.1.2.2.1.Bildirme Kipleri 56

2.1.2.2.1.1. Görülen (Bilinen) geçmiş zaman 56

2.1.2.2.1.2.Öğrenilen (Duyulan) geçmiş zaman 58

2.1.2.2.1.3.Şimdiki zaman 60
2.1.2.2.1.4.Geniş zaman 65
2.1.2.2.1.5.Gelecek zaman 67
2.1.2.2.2.Tasarlama Kipleri 70
2.1.2.2.2.1.Şart eki 71
2.1.2.2.2.2. İstek eki 73
2.1.2.2.2.3. Emir ekleri 76
2.1.2.2.3.Ek- Fiil 83
2.1.2.2.3.1. Şimdiki zaman 84
2.1.2.2.3.2. Görülen geçmiş zaman 85
2.1.2.2.3.3. Öğrenilen geçmiş zaman 86
2.1.2.2.3.4. Şart 87
2.1.2.2.4.Fiillerin Birleşik Zaman Çekimleri 87
2.1.2.2.4.1. Hikâye 88
2.1.2.2.4.2. Rivayet 89
2.1.2.2.4.3. Şart 90
2.1.2.3.Fiillerde Soru 91
SONUÇ 92
3.Metinler 95
KAYNAKÇA 199

ÖNSÖZ

Standart yazı dillerinin ağızları tehdit ettiği günümüzde, ağızlar üzerine yapılan çalışmalar oldukça önemli bir hale gelmiştir. Ağız çalışmalarına bakıldığında, incelenen geniş bir bölge ağzı ya da sadece bir veya birkaç yerleşim yerinin ağzı olabilmektedir. Çalışmada Tekirdağ ili Hayrabolu ilçesi Emiryakup köyü ağzının çekim ekleri incelenmektedir. Bu köyde 1860 tarihlerinde Rus baskısı nedeniyle Kırım'dan göçen Kırım Tatar Türkleri ikamet etmektedirler. Dolayısıyla derlediğimiz metinler Türkiye'deki bir Kırım Tatar Türkçesi ağzına dayanmaktadır.

Derlediğimiz metinlerden hareketle tarihsel ve karşılaştırmalı metod kullanılarak bu ağzın çekim ekleri incelenmiştir. Çalışmamızda çekim ekleri ve alt türleri tanımlanmış; bu eklerin EKTT ağzındaki örnekleri tarihi Türk yazı dilleri ve çağdaş Türk lehçeleri ile birlikte karşılaştırmaya imkân tanıyacak bir şekilde verilmiştir. Çalışmamızda 12-16 Ağustos 2014 tarihleri arasında Emiryakup köyünden derlenen dijital kayıtlar esas alınmıştır. Elde edilenkayıtlar arasından on tanesi seçilmiştir. Bu kayıtlar sesleri daha iyi gösterecek bir transkripsiyon alfabesiyleyazıya aktarılmıştır. Kayıtlar, Kırım Tatar Türkçesi'ni daha iyi kullandıkları ve ağız özelliklerini daha çok korudukları için orta yaş ve üstü kişilerle yapılmıştır.

Göç edildikten sonra Türkiye Türkçesi'nin bu ağız üzerinde etkisi olmasını oldukça tabii karşılıyoruz. Artan kitle iletişim kalitesi ve türleri, eğitimin yaygınlaşması, bu köydeki insanların çeşitli vesilelerle başka insanlarla ettikleri temasın artması gibi sebepler, EKTT ağzında Türkiye Türkçesine ait unsurların artmasına sebep olmuş olabilir. Öte yandan Kırım - Osmanlı ilişkileri ve İstanbul Türkçesi'nin Kırım Türkçesi

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

1552 ve Sonrası: Kazan'ın İşgali ve Türk Toplulukları Bilgi Şöleni Bildirileri (15 Ekim 2002), (hzl.) Belgin Tezcan Aksu, Ayfer Koçak, Aslı Ekmekçi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2004.

A. Friedman, Victor, *Turkish İn Macedonia And Beyond: Studies in Contact, Typology and Phenomena in the Balkans and the Caucasus*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2003.

Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni: (9 Mayıs 1997), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Aka, İsmail, *Türk Dünyası Tarihi*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 2009.

Akalın, Mehmet, *Dil Yazıları*, (hzl.) Recep Toparlı, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Alkaya, Ercan, *Sibirya Tatar Türkçesi*, Turkish Studies Publication, 1. Baskı, Ankara 2008.

Argunşah, Mustafa, Güner, Galip, *Codex Cumanicus*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Argunşah, Mustafa, Yüksekkaya, Gülden, *Karahanlıca Harezmce Kıpçakça Dersleri*, Kesit Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2015.

Aslan Demir, Sema, *Görünüş Kategorisi: Türkmence Örneği*, Grafiker Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016.

Ata, Aysu, *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altın Ordu Türkçesi*, Ankara Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016.

Atalay, İbrahim, Mortan, Kenan, *Resimli ve Haritalı Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılâp Yay., Genişletilmiş 5. Baskı, İstanbul 2011.

Atay, Ayten, *Nogay Türkçesi Grameri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri 1998.

Atıcı, Abdulkadir, *Kırım Tatar Türkçesi Giriş Metinler*, Eğitim Yayınevi, Konya 2014.

Ay, Özgür, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Fiil Çekimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.

Aydın, Mehmet, *Aybastı Ağzı: İnceleme-Metin-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Aytaç, Ayfer, *Feridun A. Celilov'un "Azerbaycan Dilinin Morfonologiyası" Adlı Eserinin Türkiye Türkçesine Aktarımı ve Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin Biçim Bilimsel Ses Bilim (Morfonologiya) Açısından Karşılaştırılması*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 2007.

Balci, Onur, *Kazak ve Kırgız Türkçelerinde Yapı ve İşlev Bakımından Fiil Çekimleri*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Sivas 2014.

Banguoğlu, Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2007.

Barthold, V. V., *Orta-Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, Ter. Râgıp Hulusi Özdem, Yay. Hazırlayanlar Kazım Yaşar Kopraman, İsmail Aka, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara 2013.

Baskakov, Nikolay Alexandroviç (Redaktör), *Grammatika Hakasskogo Yazıka*, Akademiya Nauk SSSR, Moskova 1975.

Benzer, Ahmet, *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*, Kabalcı Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Bergamalı Kadri, *Müyessüretü'l-Ulûm: Giriş-Metin-Sözlük-Terimler Dizini- Tıpkı Basım*, (hzl.) Esra Karabacak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Biner, İsmet, *Başkurt Dili Grameri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.

Biray, Himmet, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde İsim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Biray, Nergis, Ayan, Ekrem, Kurmangalıyeva Ercilasun, Güljanat, *Çağdaş Kazak Türkçesi-Ses-Şekil-Cümle Bilgisi-Metinler*, (ed.) Hızırbek Gayretullah, Bilge Kültür Sanat Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Biray, Nergis, *Türkiye'deki Afgan Kazakları Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.

Brendemoen, Bernt, *The Turkish Dialects Of Trabzon: Their Phonology And Historical Development*, Volume 1: Analysis, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2002.

Brendemoen, Bernt, *The Turkish Dialects Of Trabzon: Their Phonology And Historical Development*, Volume 2: Texts, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2002.

Buran, Ahmet, *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Buran, Ahmet, *Keban, Baskil Ve Ağın Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Derlemeler: Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları*,Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

Caferoğlu, Ahmet, *Anadolu Ağızlarından Toplamalar: Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu Ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1994.

Caferoğlu, Ahmet, *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler: Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

Caferoğlu, Ahmet, *Türk Dili Tarihi I-II*, Altınordu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2015.

Çeneli, İlhan, *Kırım Tatarcasında Yapım Ekleri*, (çev.) Mustafa Argunşah, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Çobanzade, Bekir, *Kırım Tatar İlm-i Sarfı*, (hzl.) Nariman Seyityahya, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2009.

D. S. Anderson, Gregory, *Auxiliary Verb Constructions İn Altai-Sayan Turkic*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2004.

D. S. Anderson, Gregory, *Language Contact in South Central Siberia*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2005.

Dallı, Hüseyin, *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

Demir, Necati, *Ordu İli Ve Yöresi Ağızları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Demir, Nurettin, *Ankara Örneğinde Ağızların Belgelenmesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.

Develi, Hayati, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu I-II*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

Devlet, Nadir, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Genişletilmiş Ve Düzeltilmiş 2. Baskı, Ankara 1998.

Doğan, Levent, *Uygur Türkçesi Grameri*, Paradigma Akademi, İstanbul 2016.

Doğan, Oğuz, Koç, Kenan, *Kazak Türkçesi Grameri*, (ed.) Aydın Kırman, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul 2013.

Eckmann, János, *Çağatayca El Kitabı*, Çev. Günay Karaağaç, Kesit Yayınları, 4. Baskı, İstanbul 2009.

Eckmann, János, *Harezm, Kıpçak Ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar*, (hzl.) Osman Fikri Sertkaya, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

Edip, Kemal, *Urfa Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1991.

Ehmetyanov, Rifkat vd., *Türkçe-Tatarca Sözlük*, Aktaran: Mustafa Öner, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014.

Emet, Erkin, *Doğu Türkistan Uygur Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008.

Eraslan, Kemal, *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2012.

Ercilasun, Ahmet B., *Kars İli Ağızları: Ses Bilgisi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Eren, M. Emin, *Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım, İstanbul 2004.

Ersoy, Feyzi, *Çuvaş Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2017.

Ertane-Baydar, Arzu Sema, *Eskişehir ve Yöresi Kırım Tatar Ağzı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1999.

Exploring the Eastern Frontiers of Turkic, (ed.) Marcel Erdal, Irina Nevskaya, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 2006.

Fisher, Alan, *Kırım Tatarları*, (çev.) Eşref B. Özbilen, Selenge Yayınları, İstanbul 2009.

Gabain, A. Von, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev.) Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, 5. Baskı, Ankara 2007.

Grönbech, Kaare, *Türkçenin Yapısı*, Çev. Mehmet Akalın, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

Gül, Meltem, *Hatay Rsuz Ağzı: İnceleme-Metin-Sözlük*, (ed.) Serdar Yavuz, Kesit Yayınları, 1.Baskı, İstanbul 2016.

Gülensoy, Tuncer, Alkaya, Ercan, *Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası*, Akçağ Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2003.

Gülensoy, Tuncer, Buran, Ahmet, *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994.

Gülensoy, Tuncer, *Kırgız Türkçesi Grameri: Ses Bilgisi- Şekil Bilgisi*, Bilge Kültür Sanat, 1. Baskı, İstanbul 2016.

Gülsevin, Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2011.

Gülsevin, Gürer, *Uşak İli Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2002.

Gülsevin, Gürer, *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları: Yaşayan Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tarihî Dönemlerini Belirleyebilmek İçin Bir Yöntem Denemesi Örneği*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Gülsevin, Selma, *Karay Türklerinin Dili: Troki Diyalekti*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2016.

Güner Dilek, Figen, *Altay Türkçesi*, Gazi Kitabevi, Ankara 2009.

Hebert, Raymond J., Poppe, Nicholas, *Kırghız Manual*, Indiana University Publications, Bloomington 1963.

Householder, Fred W., Lotfi, Mansour, *Basic Course in Azerbaijani*, Indiana University Publications, Bloomington 1965.

http://crimea.gks.ru.

Işıktaş Sava, Işılay, *W. Radloff'un Derlemelerinde Kırım Tatar Türkçesinin Özellikleri*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008.

İleri, Canan, *Eskişehir İli Mihalıççık İlçesi ve Yöresi Ağızları: (Ses Bilgisi-Metinler-Dizin)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2008.

İlker, Ayşe, *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

İnalcık, Halil, *Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar 1441-1700*, Ed. Emre Yalçın, Türkiye İs Bankası Kültür Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2017.

J. E. Bodrogligeti, *A Grammar of Chagatay*, (ed.) Ulrich J. Lüders, Lincom Europa, Muenchen 2001.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Neşriyat, 40. Basım, İstanbul 2016.

Kahraman, Tahir, *Çağdaş Türkiye Türkçesindeki Fiillerin Durum Ekli Tamlayıcıları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Kalay, Emin, *Edirne İli Ağızları: İnceleme-Metin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

Kara, Mehmet, *Türkmen Türkçesi Grameri*, (ed.) Mehmet Nebioğlu, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2012.

Karahan, Leylâ, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2014.

Karaman, Erdal, *Ermenistan Türklerinin Ağızları*, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Karaman, Erdal, *Karabağ Ağızları*, C. 1, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Karaman, Erdal, *Karabağ Ağızları*, C. 2, Kesit Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2011.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

Kasapoğlu Çengel, Hülya, *Kırgız Türkçesi Grameri: (Ses ve Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2017.

Kerimoğlu, Caner, *Türkiye Türkçesi Ve Tatar Türkçesinin Karşılaştırmalı Söz Dizimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2014.

Kırımlı, Hakan, *Türkiye'deki Kırım Tatar Ve Nogay Köy Yerleşimleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Kirişçioğlu, M. Fatih, *Saha (Yakut) Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, İlâveli 2. Baskı, Ankara 1999.

Koç, Kenan, Doğan, Oğuz, *Kazak Türkçesi Grameri*, Gazi Kitabevi, Ankara 2004.

Korkmaz, Zeynep, *Bartın Ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1994.

Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 4. Baskı, Ankara 2010.

Korkmaz, Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri: (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2009.

Kúnos, Ignácz, *Kazan Tatar Mânileri*, (çev.) Mustafa S. Kaçalin, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2013.

Kurnaz, Cemal, Çeltik, Halil, *Osmanlı Dönemi Kırım Edebiyatı*, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara 2012.

Küçükmehmetoğlu, Ömer, *Başkurt Türkçesi Şekil Bilgisi*, Ati Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2018.

Merhan, Aziz, *Dört Kumuk Masalı Üzerine Gramer İncelemesi*, Grafiker Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2008.

Olcay Selâhattin, *Doğu Trakya Yerli Ağzı: İnceleme-Derleme-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1995.

Olcay, Selâhattin, Ercilasun, A. Bican, Aslan, Ensar, *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 1998.

Öner, Mustafa, *Bugünkü Kıpçak Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2013.

Özçelik, Sadettin, Boz, Erdoğan, *Diyarbakır İli Çüngüş Ve Çermik Yöresi Ağzı: Dil İncelemesi, Metinler, Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Özkan, Fatma, *Osmaniye Tatar Ağzı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Özkan, Nevzat, *Gagavuz Türkçesi Grameri: Giriş-Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Cümle-Sözlük-Metin Örnekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Öztürk, Rıdvan, *Uygur Ve Özbek Türkçelerinde Fiil*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Öztürk, Rıdvan, *Yeni Uygur Türkçesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 1994.

Özyetgin, A. Melek, *Altın Ordu, Kırım Ve Kazan Sahasına Ait Yarlık Ve Bitiklerin Dil Ve Üslûp İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Sağır, Mukim, *Erzincan Ve Yöresi Ağızları: İnceleme-Metinler-Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

Saydam, Abdullah, *Kırım Ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

Selimova, Leniyara, *Kırım Tatar Türk Ağızları: Akmescit, Bahçesaray, Güney Kıyı Bölgesi, Ses Bilgisi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006.

Serebrennikov, B. A., Gadjieva, N. Z., *Türk Yazı Dillerinin Karşılaştırmalı Tarihî Grameri*, (çev.) Tevfik Hacıyev, Mustafa Öner, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2011.

Sev, Gülsel, *Tarihî Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri*, Akçağ Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2007.

Sjoberg, Andrée F., *Uzbek Structural Grammar*, Indiana University Publications, Bloomington 1963.

Şahan Günay, Fatma, *Tatarca Referans Grameri*, Kriter Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul 2015.

Şahin, Erdal, *Yurt Konulu Tatar Cırları: Giriş-Metin-Aktarma-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Şen, Mesut, *Türk Dilinin Dünü ve Bugünü: (El Kitabı)*, Post Yay., 1. Baskı, İstanbul 2016.

Tavkul, Ufuk, *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Tekin, Talat, *Orhon Türkçesi Grameri*, (hzl.) Mehmet Ölmez, Sanat Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2003.

Timurtaş, Faruk Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl: Gramer-Metin-Sözlük*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1994.

Toparlı, Recep, Vural, Hanifi, *Harezm Türkçesi*, Öncü, Tokat 2007.

Tosun, İlker, *Tuva Türkçesinin Şekil Bilgisi*, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Edirne 2011.

Türk Dil Bilgisi Toplantıları-1 "Birleşik Fiil" Bildiriler Ve Tartışmalar: (6 Haziran 2014), (hzl.) Reşide Gürses, Nevin Balta, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2017.

Türkyılmaz, Fatma, *Tasarlama Kiplerinin İşlevleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Uygur, Ceyhun, Vedat, *Karakalpak Türkçesi Grameri*, Kriter Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2010.

Üstüner, Ahad, *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

Üşenmez, Emek, *Modern Özbek Türkçesi: Giriş-Özbekistan-Dil Tarihi-Metinler-Gramer-Sözlük*, (ed.) Fatih Kahya, Akademik Kitaplar, 1. Baskı, İstanbul 2012.

Von Hammer-Purgstall, Joseph, *Kırım Hanlığı Tarihi*, (çev.) Seyfi Say, İnsan Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2013.

www.ethnologue.com/language/crh.

Yavuz, Metin, *Karaçay Türkçesi: Gramer, Metin, Sözlük*, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994.

Yıldırım, Hüseyin, *Özbek Türkçesi: Dil Bilgisi-Alıştırmalar-Konuşma-Metinler*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara 2012.

Yılmaz, Emine, *Çuvaşça Çok Zamanlı Morfoloji*: *Bir Deneme*, Grafiker Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara 2002.

Yüksel, Zühal, *Kırım, Kazan ve Başkurt Türkçelerinde Fiil*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1992.

Yüksel, Zühal, *Polatlı Kerç ve Çongar Tatar Ağızları*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985.

MAKALELER

Akar, Ali, "Ağız Araştırmalarında Yöntem Sorunları", *Turkish Studies*, Vol. 1/2, Fall 2006, s. 41-54.

Arat, R. Rahmeti, "Türk Şivelerinin Tasnifi", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt 10, Sayı 46, 1953, s. 59-139.

Delice, H. İbrahim, "Anadolu ve Rumeli Ağızları Metinlerinde Kullanılan Seslerin Transkripsiyonu Meselesi", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 1. Sayı, Sivas 1995, s. 119-131.

Demiray, Erdinç, "Ağız Araştırmalarında Transkripsiyon İşaretlerinin Farklı Kullanılması Sorunu", *Turkish Studies*, Vol. 3, Number 6, Fall 2008, s. 199-211.

Gülensoy, Tuncer, "Türk Fonetik Transkripsiyonu Üzerine", *Türkoloji Dergisi*, Cilt VIII/1979.

Öner, Mustafa, "Türkçede Soru ve Belirsizlik", *Türk Dili*, Sayı 557, Mayıs 1998, s. 401-411.

Özkan, Nevzat, "Kırım Tatar Türkçesinin Yayılma Alanları", *Turkish Studies*, Vol. 3, Number 7, Fall 2008, s. 524-554.

Samoyloviç, Alexandr, "Kırım-Türk Yazı Dilinin Tarihçesi", çev. Rasime Uygun, *TDAY Belleten*, 1960, s. 373-379.

Sevortyan, Edvard Vladimiroviç, "Kırım Tatarcası (Crimean Tatar Language)", (çev.) Mehman Musayev, *Gazi Türkiyat*, Sayı 2, Bahar 2008, s. 209-246.

Tekin, Talât, "Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi", *Erdem*, Cilt 5, Sayı 13, Ocak 1989, s. 141-168.

Yılmaz, Hikmet, "Çokluk Eki: -lar / -ler Üzerine", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, Sayı 15, 2003, s.125-130.

Yılmaz, Özlem Deniz, "Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Ad Çekimi Ulamları", *Dil Araştırmaları*, Sayı 10, Bahar 2012, s. 123-139.

RESFEBEMATİK

RESFEBELERLE MATEMATİK

Dr. Cemalettin YILDIZ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Cemalettin Yıldız

Birinci Basım / Birinci Edition • © Ekim 2023
ISBN • 978-625-425-243-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz,
izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any
way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1.
Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ……..……...…...11
GİRİŞ…….....13
Resfebematik Sorularının Faydaları……13
Resfebematik Sorularının Çözümünde Dikkat Edilecek Hususlar……...…...14

1. BÖLÜM
KÜME, NOKTA, KOMŞULUK VE FARK İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……..……..……...16
1.1. Küme ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..……..16
1.2. Nokta ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları…..……..…..…...25
1.3. Komşuluk ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..……..30
1.4. Fark ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..……..……...……...31

2. BÖLÜM
FONKSİYON, BAĞINTI, POLİNOM, SINIF VE SIRALAMA İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI..……..……33
2.1. Fonksiyon ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……..…33
2.2. Bağıntı ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……..41
2.3. Polinom ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……....44
2.4. Sınıf ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……45
2.5. Sıralama ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……..……46

3. BÖLÜM
DİZİ, SERİ, ARALIK, SINIR VE YAKINSAK İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI….…….…….……..48
3.1. Dizi ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……...…....48
3.2. Seri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…..…….....…50
3.3. Aralık ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..……...…..…54
3.4. Sınır ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……....…….....…....56
3.5. Yakınsak ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……....……...……....58

4. BÖLÜM
AYLAR, HAFTANIN GÜNLERİ, MERKEZİ EĞİLİM ÖLÇÜLERİ VE DEĞİŞKENLİK ÖLÇÜLERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……..…60
4.1. Aylar ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……...…….60
4.2. Haftanın Günleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..……...…63
4.3. Merkezi Eğilim Ölçüleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..…….....65
4.4. Değişkenlik Ölçüleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları...……..……...67

5. BÖLÜM
RAKAMLAR, SIRA SAYILARI, BASAMAK DEĞERLERİ VE MATEMATİKSEL ARAÇ-GEREÇLER İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……..69
5.1. Rakamlar ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..…69
5.2. Sıra Sayıları ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları…….....…72
5.3. Basamak Değerleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….……74
5.4. Matematiksel Araç-Gereçler ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları...…….…77

6. BÖLÜM
ZAMAN, AĞIRLIK, SIVI VE UZUNLUK ÖLÇME BİRİMLERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…..……79
6.1. Zaman Ölçme Birimleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları.……..79
6.2. Ağırlık Ölçme Birimleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…..……....81
6.3. Sıvı Ölçme Birimleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..84
6.4. Uzunluk Ölçme Birimleri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..86

7. BÖLÜM
TÜREV, İNTEGRAL, LİMİT VE MATRİS İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…..…….…….…88
7.1. Türev ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……...……...….88
7.2. İntegral ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….....….89
7.3. Limit ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları.……....91
7.4. Matris ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...…….…….93

8. BÖLÜM
GRAFİK, DİYAGRAM, TABLO, FORMÜL VE SEMBOL İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…..…….……97
8.1. Grafik ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları...…..……...……...……97
8.2. Diyagram ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….....99
8.3. Tablo ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……..101
8.4. Formül ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….....102
8.5. Sembol ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….….….…..104

9. BÖLÜM
DENKLEM, DEĞİŞKEN, KÖK VE DEĞER İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…..…….…….…...107
9.1. Denklem ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..…….....107
9.2. Değişken ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……...110
9.3. Kök ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……....111
9.4. Değer ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları.……....113

10. BÖLÜM
ÇARPIM, ÇARPAN, KAT, BÖLEN VE TOPLAM İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……...……...…...……116
10.1. Çarpım ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları.……...…….....116
10.2. Çarpan ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..…..…118
10.3. Kat ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları.…….....120
10.4. Bölen ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..…121
10.5. Toplam ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……122

11. BÖLÜM
EŞİTSİZLİK, KORELASYON, OLASILIK, OLAY VE VERİ İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……..……..…..124
11.1. Eşitsizlik ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….……...…….124
11.2. Korelasyon ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……...…..….125
11.3. Olasılık ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……127
11.4. Olay ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..…….…128
11.5. Veri ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……....…130

12. BÖLÜM

TEOREM, İSPAT, KURAL, KURAM VE ÖZELİK İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…….……..……132
12.1. Teorem ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……..….132
12.2. İspat ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…..…….…….134
12.3. Kural ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...….....136
12.4. Kuram ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..…….....137
12.5. Özelik ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….....….138

13. BÖLÜM

BİRİM, ELEMAN, İFADE, TERİM VE NİCELEYİCİ İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…..…….……...141
13.1. Birim ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları…….……..….141
13.2. Eleman ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..…….....142
13.3. İfade ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları...…..……...….…144
13.4. Terim ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……..…….....145
13.5. Niceleyici ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları...…..……...…147

14. BÖLÜM

ORAN, ORANTI, PAY, PAYDA VE YÜZDE İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI…..…….……...….149
14.1. Oran ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……....149
14.2. Orantı ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……....….150
14.3. Pay ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...….....152
14.4. Payda ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….....……...153
14.5. Yüzde ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……...…...154

15. BÖLÜM

GRUP, CİSİM, HALKA VE SİSTEM İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……...…….……...…156
15.1. Grup ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……....156
15.2. Cisim ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..157
15.3. Halka ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…...……..….158
15.4. Sistem ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…...…….….159

16. BÖLÜM

ALGORİTMA, ÖNERME, CEBİR VE ÖRÜNTÜ İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI ……....161
16.1. Algoritma ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……....161
16.2. Önerme ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları…….…….....162
16.3. Cebir ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...163
16.4. Örüntü ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……..……..165

17. BÖLÜM

MATEMATİK, MANTIK, MAKSİMUM VE MİNİMUM İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI ……...…..…..167
17.1. Matematik ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……..….167
17.2. Mantık ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..…….…...168
17.3. Maksimum ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……..…....169
17.4. Minimum ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları..……...……....170

18. BÖLÜM

PROBLEM, ÇÖZÜM, HESAP VE İŞLEM İLE İLGİLİ RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……172
18.1. Problem ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……172
18.2. Çözüm ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……173
18.3. Hesap ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……174
18.4. İşlem ile İlgili Resfebematik Soruları ve Cevapları……175

19. BÖLÜM

MATEMATİK İLE İLGİLİ DİĞER KAVRAMLARA YÖNELİK RESFEBEMATİK SORULARI VE CEVAPLARI……176

20. BÖLÜM

RESFEBEMATİK SÖZLÜĞÜ……206
20.1. Matematik ile İlgili Bazı Semboller, Görseller ve Anlamları……206
20.2. Geometri ile İlgili Bazı Semboller, Şekiller, Görseller ve Anlamları……214
20.3. Birimlerin Büyüklüğünü Belirtmede Kullanılan Önekler……218
20.4. Sayıların Farklı Dillerdeki İsimleri……218
20.5. Sayıların Farklı Gösterimleri……219
20.6. Bazı Ülkelerin Para Birimleri, Para Birimi Simgeleri ve Para Birimi Kodları……220
20.7. Fizik ile İlgili Bazı Görseller, Semboller, Formüller, Birimler ve Anlamları……225
20.8. Kimya ile İlgili Bazı Görseller, Semboller, Formüller, Birimler ve Anlamları……228
20.9. Elementler ve Atom Numaraları (Periyodik Tablo)……230
20.10. Elementlerin Sembolleri ve İsimleri……231
20.11. Tıp ile İlgili Bazı Semboller, Görseller ve Anlamları……232
20.12. Müzik ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……235
20.13. Astronomi ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……236
20.14. Burç Sembolleri……238
20.15. Gezegen Sembolleri……238
20.16. Meteoroloji ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……239
20.17. Din ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……240
20.18. İngilizce ve Diğer Diller ile İlgili İşaretler, Semboller, Görseller ve Anlamları……241
20.19. İngilizcede Kullanılan Bazı Kelimeler, Bu Kelimelerin Kısaltmaları, Anlamları ve Temsili Görselleri……246
20.20. Farklı Dillerdeki Şahıs Zamirleri ve Anlamları……250
20.21. İngilizce Gramogram Örnekleri……250
20.22. İngiliz Alfabesi……251
20.23. Türk Alfabesi……252
20.24. Zıt Anlamlı Kelimeler……253
20.25. Eski Yunan Alfabesi……254
20.26. Uluslararası Mors Alfabesi……255
20.27. Türkçe Braille Alfabesi……256

20.28. Amerikan İşaret Dili Alfabesi……...….258
20.29. Arap Alfabesi…….....259
20.30. Ebced Hesabına Göre Arap Harflerinin Sayısal Değerleri……...….260
20.31. Arap Alfabesinde Harekeler ve Harekeler ile İlgili Örnekler…….…...261
20.32. Bazı Ülkelere Ait Dil Kodları……....261
20.33. Tarih ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...262
20.34. Coğrafya ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….264
20.35. Türkiye'deki İller ve Telefon Kodları……..….266
20.36. Türkiye'deki İller ve Plaka Kodları……..…….267
20.37. Türkiye'deki İller ve Posta Kodları……..…….268
20.38. Ülkelerin Bayrakları, Plaka Kodları, 2 ve 3 Harfli Kodları ile Alan Adı Uzantıları…….…269
20.39. Mimari ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...287
20.40. Bilgisayar ve Diğer Teknolojik Araç-Gereçler ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..288
20.41. Bilgisayar Kapasite Ölçü Birimleri ve Sembolleri…….....292
20.42. Emoji Sembolleri ve Anlamları……...…..…292
20.43. Web Renkleri ve Kodları……..……...……..…295
20.44. Klavye Kısayolları ve Anlamları……...…296
20.45. Bilgi Değişimi İçin Amerikan Standart Kodlama Sistemi (ASCII Kodları)…….298
20.46. Eğitim ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….300
20.47. Doğa ve Doğa Olayları ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..…302
20.48. Spor ve Eğlence ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….....304
20.49. Araçlar ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...305
20.50. Hayvanlar ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..307
20.51. Bitkiler ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...…311
20.52. Yiyecek, İçecek ve Mutfak Araç-Gereçleri ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……...…312
20.53. Giyecek, Ayakkabı, Çanta ve Kişisel Bakım Ürünleri ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları..315
20.54. İnsan Silüetleri, Görselleri ve Anlamları……...…318
20.55. Ünlü İnsanlar ve Çizgi Film Karakterleri ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları…….…324
20.56. Sanat ile İlgili Bazı Görseller ve Anlamları……..….325
KAYNAKÇA……...…326

ÖN SÖZ

Bu kitap, matematik ile ilgili resfebe sorularını (RESFEBEMATİK) belirli bir düzen içerisinde sizlere sunmaktadır. Kitabın genel amaçları üç başlık altında toplanabilir:

- Matematiği zor bir ders olarak gören öğrencilerde matematiğe ilgi uyandırmak.
- Resfebematik soruları ile matematiğin nasıl ilişkilendirileceğini öğrencilere, öğretmen adaylarına, öğretmenlere, lisansüstü eğitim yapanlara ve öğretim elemanlarına sorularla göstermek.
- Öğrencilerin, öğretmen adaylarının, öğretmenlerin, lisansüstü eğitim yapanların ve öğretim elemanlarının kitapta yer alan resfebematik sözlüğünü kullanarak yeni resfebematik soruları oluşturmalarını sağlamak.

Gerek lisansta gerekse yüksek lisansta 2015 yılından bu yana yürüttüğüm derslerde öğrencilerin resfebe sorularından zevk aldıklarını ve bu soruları çözerken birbirleriyle iletişim içinde olup yardımlaştıklarını fark ettim. Bu bağlamda resfebe sorularının geometriye gönül veren herkesle buluşmasını hızlandırma düşüncesiyle ilk olarak "Resfebemetri: Resfebelerle Geometri" isimli bir kitap hazırladım. Daha sonra resfebelerin matematiği seven kişilerle de buluşması fikriyle ikinci olarak "Resfebematik: Resfebelerle Matematik" isimli bir kitap oluşturdum. Resfebematik soruları ve sözlüğü ile ilgili bu çalışmamı, geniş bir okuyucu kitlesini (öğrencileri, öğretmen adaylarını, öğretmenleri, öğretim elemanlarını, matematiğe gönül veren herkesi) dikkate alarak basit bir dil ve anlatımla hazırlamaya çalıştım.

Resfebematik soruları, beyin hücrelerini yenileyebilen eğlenceli bir aktivite olarak görülebilir. Bu kitapta toplam 600 resfebematik sorusu yer almaktadır. Sorular kolaydan zora doğru değil, kendi içerisinde cevaplara göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Ayrıca kitapta resfebematik sorularının zorluk derecesine yer verilmemiştir. Şunu unutmamak gerekir ki, "çok zor" olarak belirtilen bir soru, kimilerine göre çok kolay olabilir. Benzer biçimde "çok kolay" olarak ifade edilen bir soru da kimileri için çok zor olabilir. Resfebematikte zorluk ve kolaylık daha önce bu türden sorularla uğraşıp uğraşmadığımıza bağlıdır. Resfebematik sorularına aşinaysanız sorular sizlere kolay gelecektir.

20 bölümden oluşan kitabın 1. bölümünde küme, nokta, komşuluk ve fark ile ilgili sorulara; 2. bölümünde fonksiyon, bağıntı, polinom, sınıf ve sıralama ile ilgili sorulara; 3. bölümünde dizi, seri, aralık, sınır ve yakınsak ile ilgili sorulara; 4. bölümünde aylar, haftanın günleri, merkezi eğilim ölçüleri ve değişkenlik ölçüleri ile ilgili sorulara; 5. bölümünde ise rakamlar, sıra sayıları, basamak değerleri ve matematiksel araç-gereçler ile ilgili sorulara yer verilmiştir. Kitabın 6. bölümünde zaman, ağırlık, sıvı ve uzunluk ölçme birimleri ile ilgili sorulara; 7. bölümünde türev, integral, limit ve matris ile ilgili sorulara; 8. bölümünde grafik, diyagram, tablo, formül ve sembol ile ilgili sorulara; 9. bölümünde ise denklem, değişken, kök ve değer ile ilgili sorulara değinilmiştir. 10. bölümde çarpım, çarpan, kat, bölen ve toplam; 11. bölümde eşitsizlik, korelasyon, olasılık, olay ve veri; 12. bölümde teorem, ispat, kural, kuram ve özelik ve 13. bölümde birim, eleman, ifade, terim ve niceleyici ile ilgili sorulardan bahsedilmiştir. Kitabın 14. bölümünde oran, orantı, pay, payda ve yüzde ile ilgili sorulara; 15. bölümünde grup, cisim, halka ve sistem ile ilgili sorulara; 16. bölümünde algoritma, önerme, cebir ve örüntü ile ilgili sorulara ve 17. bölümünde matematik, mantık, maksimum ve minimum ile ilgili sorulara yer verilmiştir. 18. bölümde problem, çözüm, hesap ve işlem ile ilgili sorular; 19. bölümde matematikle alakalı diğer kavramlara yönelik sorular yer almaktadır.

20. bölüm ise resfebematik sözlüğüne ayrılmıştır. Bu sözlüğe resfebelerle ilgili ilk kitabım olan "Resfebemetri: Resfebelerle Geometri" kitabımdaki sözlükten farklı olarak yeni başlık ve görseller de ekledim. Resfebematik sözlüğü daha sonraki çalışmalara kaynak teşkil edecek biçimde detaylıca hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

Acun, S. (Ed.) (2021). *Resfebe gezegeni 3 (3. sınıf ve üzeri).* İstanbul: Enigma Eğitim Yayıncılık.

Alkan, A., Mertol, H., & Mertol, G. (2020). Özel yetenekli öğrencilerin bilişim teknolojileri derslerinde bir farklılaştırma örneği olarak resfebenin kullanımı. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8*(21), 1-11.

Ambrosse, G., & Harris, P. (2013). *Grafik tasarımda tasarım fikri* (Çev. A. G. Taşçıoğlu ve M. Taşçıoğlu). İstanbul: Literatür Yayınları.

Ateş Erdoğan, G. (2020). *Resfebenin büyülü dünyası.* Ankara: Nar Ağacı Yayınları.

Aysan, A., Tuncay, S., & Gönülal, İ. (1992). *Kısa adlar ve kısaltmalar sözlüğü.* Ankara: Doruk Yayıncılık.

Bağmancı, M. (2021a). *1. seviye adım adım resfebe.* Ankara: Ata Yayıncılık.

Bağmancı, M. (2021b). *3. seviye adım adım resfebe.* Ankara: Ata Yayıncılık.

Çalış Zeğerek, E. (2019). Tarihsel süreçte rebus ve kullanım alanları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 22,* 31-40.

Çetinkaya, B. A. (2020). *Sayıların gizemi ve tasavvufun dinamikleri: İhvân-ı safâ modeli* (4. Baskı). İstanbul: İnsan Yayınları.

Çolakoğlu, K. (Çev. Ed.) (1995). *Fen ve mühendislik için fizik: Modern fizik ilaveli* (Güncelleştirilmiş 3. Baskıdan Çeviri). Ankara: Palme Yayıncılık.

Çolakoğlu, K. (Çev. Ed.) (2002). *Fen ve mühendislik için fizik 2: Elektrik ve manyetizma - ışık ve optik* (5. Baskıdan Çeviri). Ankara: Palme Yayıncılık.

Devellioğlu, F. (1998). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat* (15. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dönmez, A. (2002). *Matematik terimleri ve formülleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Erdoğan, G. A. (2020). *Resfebenin büyülü dünyası.* Ankara: Nar Ağacı Yayınları.

Halıcı, E. (2019). *Beyin sporu 3 (12 yaş ve üzeri): 225 zekâ, matematik, mantık sorusu.* Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Halıcı, E. (2020). *Beyin sporu 1 (8 yaş ve üzeri): 225 zekâ, matematik, mantık sorusu.* Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Heller S., & Vienne, V. (2016). *Grafik tasarımı değiştiren 100 fikir* (Çev. B. Bayrak). İstanbul: Literatür Yayınları.

Jean, G. (2018). *Yazı insanlığın belleği* (9. Baskı) (Çev. Nami Başer). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Karabey, T. (2015). *Türk edebiyatında tarih düşürme.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.

Karataş, R. (2021). *Braille okuma-yazma.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Köroğlu Beder, Ö. (2022). *İlkokullar için: Bengi ve Bora'yla resfebe öğreniyorum. Ankara*: Aktif Zekâ Yayınları.

Milliyet Yayın Grubu (1997). *İnternet sözlüğü.* İstanbul: Siemens Business Services.

Öven, E. (2021). *İnci'nin resfebe merakı* (2. Baskı). İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

Pervaz, O. (2019). *Zihin atölyesi: Resfebe öğreniyorum.* İstanbul: Metamorfoz Yayıncılık.

Sarıkaya, M. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında yayınlanan çocuk dergilerindeki "akıl oyunları" örnekleri. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(13), 9-28.

Saygın, O., & Saygın, E. (2017). *Resfebe: Resimli kelime oyunları.* İstanbul: Hayat Yayın Grubu.

Sheehy, K. (2002). The effective use of symbols in teaching word recognition to children with severe learning difficulties: A comparison of word alone, integrated picture cueing and the handle technique. *International Journal of Disability, Development and Education*, *49*(1), 47-59.

Taşkesenlioğlu, L. (2020). *Klasik Türk edebiyatı.* Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Tez, Z. (2013). *Acayip sözlük* (1. Baskı). İstanbul: Hayygrup Yayıncılık.

Toksoy, S. (Çev.) (2021). *Semboller & işaretler: Kökenlerine ve anlamlarına dair görsel bir rehber* (6. Baskı). Ankara: Alfa Yayıncılık.

Tunley, A. (2019). *Y grammagrams are DVS but a thing of BUT (Why grammagrams are devious but a thing of beauty!)*. 27 Aralık 2022 tarihinde https://www.rosettatranslation.com/grammagrams-thing-of-beauty/ adresinden erişildi.

Türedi, M. A. (2019). *Resfebe zamanı 2.* Konya: Şelale Ofset.

Türk Dil Kurumu (2019). *Türkçe sözlük* (11. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uçar, T. F. (2016). *Görsel iletişim ve grafik tasarım* (8. Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Üstündağ, T., & Demir, İ. H. (2020). *Ti matematik.* Bursa: Toli Kampüs.

Vatansever, F. (2020). *Algoritma geliştirme ve programlamaya giriş* (Yenilenmiş 14. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Whiting, J. (2017). *Encountering rebuses a path of discovery from one little children's book.* National Library of Australia, 20 Ocak 2018 tarihinde https://www.nla.gov.au/blogs/behind-the-scenes/2017/02/06/encounteringrebuses adresinden erişildi.

Yıldız, C. (2022). *Resfebemetri: Resfebelerle geometri.* Ankara: Gece Kitaplığı.

İnternet Kaynakları

URL-1, http://4yabancid il.blogspot.com/2018/09/franszca-zamirler-les-pronoms.html

URL-2, http://gezegenokulu.blogspot.com/2017/05/burclarn-sembolleri.html

URL-3, http://receptamgac.com/klavye-isaretleri-klavye-kisayollari/

URL-4, http://www.turkcewiki.org/wiki/Maya_rakamlar%C4%B1

URL-5, https://bartubozkurt35.medium.com/almancada-zamirler-5fb913b35014

URL-6, https://bilgegunluk.com/klavyede-ozel-isaretler-nasil-yapilir/

URL-7, https://coinmarketcap.com/tr/all/views/all/

URL-8, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_emoticons

URL-9, https://islamansiklopedisi.org.tr/ebced

URL-10, https://morsedecoder.com/tr/

URL-11, https://postakodu.ptt.gov.tr/

URL-12, https://shop9.apicsno.org/content?c=tb%20%E3%81%A8%20gb&id=15

URL-13, https://sites.google.com/site/konusanellerimiz/isaret-dili-alfabesi-ve-sayilar

URL-14, https://sozluk.gov.tr/

URL-15, https://tr.m.wikipedia.org/wiki/SI%27dan_t%C3%BCretilen_birim

URL-16, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%9Clke_bayraklar%C4%B1_listesi

URL-17, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0ngiliz_alfabesi

URL-18, https://tr.wikipedia.org/wiki/ASCII#:~:text=ASCII%20(%C4%B0ngilizce%3A%20American%20Standard%20Code,ANSI%20taraf%C4%B1ndan%20standart%20olarak%20sunulmu%C5%9Ftur.

URL-19, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ebced_hesab%C4%B1

URL-20, https://tr.wikipedia.org/wiki/ISO_3166_%C3%BClke_kodlar%C4%B1_listesi

URL-21, https://tr.wikipedia.org/wiki/Periyodik_tablo

URL-22, https://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararas%C4%B1_plaka_i%C5%9Faretleri

URL-23, https://tr.wikipedia.org/wiki/Web_renkleri
URL-24, https://tr.wiktionary.org/wiki/Vikis%C3%B6zl%C3%BCk:Diller_listesi
URL-25, https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce
URL-26, https://www.alfabesi.com/arapca-alfabe-sayilar/
URL-27, https://www.brailletr.org/brl/
URL-28, https://www.getwordly.com/blog/ingilizcede-kullanilan-kisaltmalar-ve-anlamlari/
URL-29, https://www.hesaplator.com/blog/giyim-bedenleri-kucukten-buyuge-siralama-tablosu/
URL-30, https://www.hosting.com.tr/blog/renk-kodlari/
URL-31, https://www.ibankodu.com.tr/currency-codes
URL-32, https://www.iconfinder.com/
URL-33, https://www.makaleler.com/mors-alfabesi-kodu-nedir-tarihcesi-nasil-kullanilir
URL-34, https://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/dunya-ulkelerinin-resmi-isimleri-ve-sifatlarinin-yazimi-(turkce-ingilizce)-2022.pdf
URL-35, https://www.nufusu.com/il-telefon-kodlari
URL-36, https://www.resfebekutuphanesi.com/egitim-materyalleri/
URL-37, https://www.smileysymbol.com/2012/03/yahoo-all-smiley-codes.html
URL-38, https://www.tech-worm.com/bit-byte-nedir-bit-byte-kb-mb-gb-tb-donusumleri/
URL-39, https://www.ume.tubitak.gov.tr/tr/icerik/si-birimlerinin-onekleri
URL-40, https://www.ume.tubitak.gov.tr/tr/icerik/turetilmis-si-birimleri
URL-41, https://tr.depositphotos.com/home.html
URL-42, https://tr.wikipedia.org/wiki/Trabzonspor_(futbol_tak%C4%B1m%C4%B1)
URL-43, https://tr.wikipedia.org/wiki/Galatasaray_SK
URL-44, https://tr.wikipedia.org/wiki/Fenerbah%C3%A7e_(futbol_tak%C4%B1m%C4%B1)
URL-45, https://tr.wikipedia.org/wiki/Be%C5%9Fikta%C5%9F_(futbol_tak%C4%B1m%C4%B1)
URL-46, https://tr.wikipedia.org/wiki/Y%C3%BCksek%C3%B6%C4%9Fretim_Kurulu
URL-47, https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96l%C3%A7me,_Se%C3%A7me_ve_Yerle%C5%9Ftirme_Merkezi
URL-48, https://tr.wikipedia.org/wiki/Giresun_%C3%9Cniversitesi
URL-49, https://tr.wikipedia.org/wiki/FAT%C4%B0H_Projesi
URL-50, https://tr.wikipedia.org/wiki/EBA
URL-51, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kay%C4%B1_boyu
URL-52, https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrkiye_cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1
URL-53, https://tr.wikipedia.org/wiki/Hayat_Eve_S%C4%B1%C4%9Far
URL-54, https://www.youtube.com/watch?v=lvp7u52_vMo
URL-55, https://tr.wikipedia.org/wiki/II._Mehmed
URL-56, https://tr.wikipedia.org/wiki/Cahit_Arf
URL-57, https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatih_Terim
URL-58, https://tr.wikipedia.org/wiki/Lionel_Messi
URL-59, https://tr.pinterest.com/pin/447686019188734043/
URL-60, https://tr.pinterest.com/pin/644225921690012575/
URL-61, https://tr.pinterest.com/pin/41517627805327637/
URL-62, https://www.pinterest.com/pin/232498399487499168/
URL-63, https://www.tema.org.tr/
URL-64, https://publicdomainvectors.org/tr/bedava-vektor/Ney-vekt%C3%B6r-k%C3%BC%C3%A7%C3%BCk-resim/9279.html
URL-65, https://www.istockphoto.com/tr

Mikrobiyolojiye Güncel Yaklaşımlar

Baş Editör

Prof. Dr. Alper KARAGÖZ

Editörler

Prof. Dr. Mahmut BAYKAN
Prof. Dr. Rıza DUNDAR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Baş Editör • Baş Editör Prof. Dr. Alper KARAGÖZ

Editörler • Prof. Dr. Mahmut BAYKAN

Prof. Dr. Rıza DUNDAR

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-237-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ENFEKSİYON HASTALIKLARINDA OKSİDATİF STRESİN ROLÜ

Bilge ÇİFTÇİ , Kevser Kübra KIRBOĞA, Mesut IŞIK *1*

GELİŞEN TEKNOLOJİ İLE HÜCRESEL MİKROBİYOLOJİ ENFEKSİYON MODELLERİ

Bülent DABANLIOĞLU *16*

MİKROBİYOLOJİDE DİZİLEME YÖNTEMLERİNİN KULLANIMI

Cüneyd YAVAŞ *37*

YAPAY ZEKA VE ANTİMİKROBİYAL İLAÇ TASARIMI

Demet ÇELEBİ, Mahmut UÇAR *50*

ORTOPEDİK ENFEKSİYONLARDA GÜNCEL MİKROORGANİZMALAR VE TEDAVİ YAKLAŞIMLARI

Hakan TIRIN *59*

DERİN BOYUN ENFEKSİYONLARI MİKROBİYOLOJİSİ

Halil İbrahim ALTINER *73*

PARANAZAL SİNUS ANATOMİSİ, VARYASYONLARI VE SİNUS ENFEKSİYONLARI İLE İLİŞKİSİ

Hilal GÖREN *80*

MALDİ-TOF MS VE MİKROBİYOLOJİDE GÜNCEL KULLANIM ALANLARI

Irmak BARAN *88*

İNFEKTİF ENDOKARDİTİN TANI VE TEDAVİSİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

İsa ARDAHANLI , Nesrin ARDAHANLI *103*

MAYMUN ÇİÇEĞİ VİRÜS ENFEKSİYONU

Nurcan ARIKAN *112*

AKKERMANSİA MUCİNİPHİLA VE BAĞIRSAK BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ: İNFLAMATUAR BAĞIRSAK HASTALIĞI, OBEZİTE VE DİYABET

Oğuz KARABAY 120

İNTESTİNAL PERFORASYONLARDA BAKTERİYEL TRANSLOKASYON

Özge ÖZTÜRK 138

COVİD-19 SALGINI VE YAPAY ZEKA

Özgür ÇELEBİ 145

BAĞIRSAK HASTALIKLARINDA YAPAY ZEKA VE METAGENOMİK

Özgür ÇELEBİ 169

MİKROBİYAL SİSTEMATİKTE MOLEKÜLER TANIMLAMA YÖNTEMLERİ

Öznur BİLGİN , Fadime ÖZDEMİR KOÇAK 179

RİNOSİNÜZİTLER

Rıza DUNDAR , Halil İbrahim ALTINER 200

LABORATUVAR GÜVENLİĞİ VE ÇALIŞMA KURALLARI

Samet TOSUN 206

TOPLUM KÖKENLİ PNÖMONİYE ACİL YAKLAŞIM

Selim DEĞİRMENCİ 217

ROTAVİRÜS **VE** *ADENOVİRÜS* **ÖZELİNDE, ÇOCUKLUK ÇAĞI İSHALLERİ**

Serdar GÜNGÖR 233

TÜBERKÜLOZ EPİDEMİYOLOJİSİ

Sevil AKBULUT ZENCİRCİ 246

YAPAY ZEKA TEKNOLOJİSİ İLE MİKROSKOBİK GÖRÜNTÜLERDEN MANTAR CİNSLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Sümeyye BAŞER , Mahmut UÇAR 256

MİKROORGANİZMALARIN TESPİTİ İÇİN YAPAY ZEKA TEKNOLOJİSİ DESTEKLİ AKILLI MİKROSKOBİK GÖRÜNTÜLEME

Sümeyye BAŞER *266*

AKUT OTİT MEDİA ETKENLERİNE GÜNCEL MİKROBİYOLOJİK YAKLAŞIM

Tarık YAĞCI *274*

SENDROMİK MOLEKÜLER TESTLER

Tuba MÜDERRİS *280*

HEMATOLOJİK MALİGNİTELERDE FUNGAL ENFEKSİYONLARA YAKLAŞIM

Tuğba SARI *287*

CANDİDA AURİS: **YENİ ORTAYA ÇIKAN BİR FUNGAL PATOJEN**

Tuncay TOPAÇ *305*

COVID 19 ENFEKSİYONUNDA ETKİLİ ANTİVİRALLER-GÜNCEL YAKLAŞIM

Tutku ARSLANTAŞ *316*

BAKTERİ GÖRÜNTÜLEMEDE YENİ YAKLAŞIMLAR

Türkan TOKA ÖZER *323*

ADLİ TIBBIN GELECEĞİ: BAKTERİYEL FLORADAN ÖLÜM ZAMANI TESPİTİ

Yusuf ATAN *335*

ENFEKSİYON HASTALIKLARININ SERUM BİYOBELİRTEÇLERİ

Zafer PARLAK *338*

PEDİATRİK KONJONKTİVİTLER

Zeynep Sena TOSUN *352*

ENFEKSİYON HASTALIKLARINDA OKSİDATİF STRESİN ROLÜ

Bilge ÇİFTÇİ [*], Kevser Kübra KIRBOĞA [**], Mesut IŞIK [**]

GİRİŞ

Oksidatif stres, reaktif türlerin üretimi ve antioksidan savunma sistemi arasındadengenin bozulmasını ifade etmektedir. Serbest radikaller, elektron sayısı eşit olmayan oksijen içeren moleküllerdir. Bu moleküller, diğer moleküllerle kolayca reaksiyona girerek oksidasyon adı verilen kimyasal reaksiyonlara neden olurlar. Oksidasyon, bazen yararlı olabilir, ancak aşırı olduğunda hücrelere ve dokulara zarar verebilir (56). Antioksidanlar ise, serbest radikalleri stabilize edebilen ve oksidasyonu önleyebilen moleküllerdir (6). Oksidatif stresin meydana gelmesinde birçok faktör yer almaktadır. Bunlardan bazıları vücudun doğal işleyişinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, egzersiz, iltihaplanma veya enfeksiyon gibi durumlarda vücut serbest radikal üretmektedir (44). Bazıları ise çevresel faktörlerdir. Kirlilik, UV ışınları, sigara, radyasyon veya alkol gibi maddeler serbest radikal oluşumunu artırabilir (8, 34, 30, 73). Oksidatif stresin önlenmesi ve kontrolü için, antioksidan içeren besinler tüketmek ve serbest radikal kaynaklarından uzak durmak yararlı olabilmektedir (55). Oksidatif stresin biyolojik etkileri, hücrelerin ve dokuların yapısını, işlevini bozabilir ve proteinlere, lipidlere ve DNA gibi makromoleküllere zarar verebilir (67). Proteinler, lipidler ve DNA hücrelerde birçok önemli fonksiyona sahip olduğu için bu makromoleküllerin hasarı ile çeşitli hastalıklar meydana gelebilmektedir. Örneğin, oksidatif stresin neden olduğu DNA hasarı, kanser ve yaşlanma ile ilişkilendirilmiştir (47). Oksidatif stres, pek çok hastalığın gelişiminde ve ilerlemesinde önemli bir rol oynar. Ayrıca, iltihaplanma, iskemi/reperfüzyon ve enfeksiyon gibi patolojik süreçlerle ilişkilidir (74). Oksidatif stres, nörodejeneratif hastalık, kanser, böbrek hastalığı, diyabet, kardiyovasküler hastalıklar ve inflamatuar bağırsak hastalığı gibi çeşitli patolojik durumlara neden olabilir (42). Ayrıca, oksidatif stres, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (16), Parkinson hastalığı (20), Lafora hastalığı (63), Alzheimer hastalığı (57), ateroskleroz (59), kalp yetmezliği (52), miyokard enfarktüsü (39), fragil X sendromu (21), orak hücreli anemi (4), liken planus (43), vitiligo (75), otizm (46), enfeksiyon (31), kronik yorgunluk sendromu (41) ve depresyon (17) gibi hastalıklarla da ilişkilendirilmiştir. Oksidatif stresin tanı, tedavi ve önlenmesinde potansiyel bir biyobelirteç ve hedef olduğu da düşünülmektedir (26). Enfeksiyon hastalıkları, bakteri, virüs, mantar veya parazit gibi mikroorganizmaların neden olduğu hastalıklardır. Bu mikroorganizmalar vücudumuza girdiklerinde ve çoğaldıklarında has-

35(29):3807-16.

15. **Chernyak BV, Popova EN, Prikhodko AS, Grebenchikov OA, Zinovkina LA, Zinovkin RA** (2020). COVID-19 and Oxidative Stress. Biochemistry (Moscow), 85(12):1543-53.

16. **Corona JC.** (2020). Role of Oxidative Stress and Neuroinflammation in Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. Antioxidants (Basel), 9(11).

17. **Correia AS, Cardoso A, Vale N.** (2023). Oxidative Stress in Depression: The Link with the Stress Response, Neuroinflammation, Serotonin, Neurogenesis and Synaptic Plasticity. Antioxidants [Internet], 12(2).

18. **de Mochel NS, Seronello S, Wang SH, Ito C, Zheng JX, Liang TJ, et al**. (2010). Hepatocyte NAD(P)H oxidases as an endogenous source of reactive oxygen species during hepatitis C virus infection. Hepatology, 52(1):47-59.

19. **Dshmeane SL, Mukerjee R, Fan S, Del Valle L, Michiels C, Sweet T, et al**. (2009). Activation of the oxidative stress pathway by HIV-1 Vpr leads to induction of hypoxia-inducible factor 1alpha expression. J Biol Chem., 284(17):11364-73.

20. **Dias V, Junn E, Mouradian MM.** (2013). The role of oxidative stress in Parkinson's disease. J Parkinsons Dis., 3(4):461-91.

21. **el Bekay R, Romero-Zerbo Y, Decara J, Sanchez-Salido L, Del Arco-Herrera I, Rodríguez-de Fonseca F, et al.** (2007). Enhanced markers of oxidative stress, altered antioxidants and NADPH-oxidase activation in brains from Fragile X mental retardation 1-deficient mice, a pathological model for Fragile X syndrome. Eur J Neurosci., 26(11):3169-80.

22. **El Kotb SM, El-ghazouly DE-s, Ameen O.** (2020). The potential cytoprotective effect of Vitamin C and Vitamin E on monosodium glutamate-induced testicular toxicity in rats. Alexandria Journal of Medicine, 56(1):134-47.

23. **Elbim C, Pillet S, Prevost MH, Preira A, Girard PM, Rogine N, et al.** (1999). Redox and activation status of monocytes from human immunodeficiency virus-infected patients: relationship with viral load. J Virol., 73(6):4561-6.

24. **Gain C, Song S, Angtuaco T, Satta S, Kelesidis T.** (2023). The role of oxidative stress in the pathogenesis of infections with coronaviruses. Frontiers in Microbiology, 13.

25. **Gaucher C, Boudier A, Bonetti J, Clarot I, Leroy P, Parent M.** (2018). Glutathione: Antioxidant Properties Dedicated to Nanotechnologies. Antioxidants (Basel), 7(5).

26. **Gram M, Åkerström B**. (2020). Editorial: Biomarkers of Oxidative Stress. Frontiers in Physiology, 11.

27. **Hardbower DM, de Sablet T, Chaturvedi R, Wilson KT.** (2013). Chro-

nic inflammation and oxidative stress: the smoking gun for Helicobacter pylori-induced gastric cancer? Gut Microbes, 4(6):475-

28. **Hayes JD, Dinkova-Kostova AT, Tew KD.** (2020). Oxidative Stress in Cancer. Cancer Cell, 38(2):167-97.

29. **Hussain T, Tan B, Yin Y, Blachier F, Tossou MC, Rahu N**. (2016). Oxidative Stress and Inflammation: What Polyphenols Can Do for Us? Oxid Med Cell Longev, 2016:7432797.

30. **Isik B, Ceylan A, Isik R**. (2007). Oxidative stress in smokers and non-smokers. Inhal Toxicol., 19(9):767-9.

31. **Ivanov AV, Bartosch B, Isaguliants MG.** (2017). Oxidative Stress in Infection and Consequent Disease. Oxid Med Cell Longev, 2017:3496043.

32. **Ivanov AV, Valuev-Elliston VT, Ivanova ON, Kochetkov SN, Starodubova ES, Bartosch B, et al.** (2016). Oxidative Stress during HIV Infection: Mechanisms and Consequences. Oxid Med Cell Longev, 2016:8910396.

33. **Ivanov AV, Valuev-Elliston VT, Tyurina DA, Ivanova ON, Kochetkov SN, Bartosch B, et al.** (2017). Oxidative stress, a trigger of hepatitis C and B virus-induced liver carcinogenesis. Oncotarget, 8(3):3895-932.

34. **Kamceva G, Arsova-Sarafinovska Z, Ruskovska T, Zdravkovska M, Kamceva-Panova L, Stikova E.** (2016). Cigarette Smoking and Oxidative Stress in Patients with Coronary Artery Disease. Open Access Maced J Med Sci., (4):636-40.

35. **Kannan K, Jain SK.** (2000). Oxidative stress and apoptosis. Pathophysiology, 7(3):153-63.

36. **Kim H.** (2005). Oxidative stress in Helicobacter pylori-induced gastric cell injury. InflammoPharmacology, 13(1):63-74.

37. **Kramarič P, Pavlica Z, Koklič T, Nemec A, Eržen NK, Šentjurc M.** (2005). Membrane Switch Hypothesis. 2. Domain Structure of Phagocytes in Horses with Recurrent Airway Obstruction. Journal of Chemical Information and Modeling, 45(6):1708-15.

38. **Kulbacka J, Saczko J, Chwiłkowska A**. (2009). Oxidative stress in cells damage processes. Pol Merkur Lekarski, 27(157):44-7.

39. **Kurian GA, Rajagopal R, Vedantham S, Rajesh M**. (2016). The Role of Oxidative Stress in Myocardial Ischemia and Reperfusion Injury and Remodeling: Revisited. Oxid Med Cell Longev, 2016:1656450.

40. **Lage SL, Amaral EP, Hilligan KL, Laidlaw E, Rupert A, Namasivayan S, et al.** (2022). Persistent Oxidative Stress and Inflammasome Activation in CD14highCD16− Monocytes From COVID-19 Patients. Frontiers in Immunology, 12.

41. **Lee JS, Kim HG, Lee DS, Son CG.** (2018). Oxidative Stress is a Convincing Contributor to Idiopathic Chronic Fatigue. Sci Rep., 8(1):12890.

42. **Leyane TS, Jere SW, Houreld NN**. (2022). Oxidative Stress in Ageing and Chronic Degenerative Pathologies: Molecular Mechanisms Involved in Counteracting Oxidative Stress and Chronic Inflammation. Int J Mol Sci., 23(13).

43. **Li X, Wang Z.** (2022). Mechanisms of reactive oxygen species in oral lichen planus: A literature review. European Journal of Inflammation, 20:1721727X221104389.

44. **Liguori I, Russo G, Curcio F, Bulli G, Aran L, Della-Morte D, et al**. (2018). Oxidative stress, aging, and diseases. Clin Interv Aging, 13:757-72.

45. **Liu M, Chen F, Liu T, Chen F, Liu S, Yang J.** (2017). The role of oxidative stress in influenza virus infection. Microbes and Infection, 19(12):580-6.

46. **Liu X, Lin J, Zhang H, Khan NU, Zhang J, Tang X, et al.** (2022). Oxidative Stress in Autism Spectrum Disorder—Current Progress of Mechanisms and Biomarkers. Frontiers in Psychiatry, 13.

47. **Maldonado E, Morales-Pison S, Urbina F, Solari A**. (2023). Aging Hallmarks and the Role of Oxidative Stress. Antioxidants, 12(3):651.

48. **Mandelker L**. (2011). Oxidative Stress, Free Radicals, and Cellular Damage. 52011. 1-17.

49. **Marincowitz C, Genis A, Goswami N, De Boever P, Nawrot TS, Strijdom H.** (2019). Vascular endothelial dysfunction in the wake of HIV and ART. The FEBS Journal., 286(7):1256-70.

50. **Mileva M.** (2016). Oxidative stress as a target for medication of influenza virus infection. Acta Microbiol Bulg., 32:3-9.

51. **Morris G, Gevezova M, Sarafian V, Maes M**. (2022). Redox regulation of the immune response. Cellular & Molecular Immunology, 19(10):1079-101.

52. **Münzel T, Camici GG, Maack C, Bonetti NR, Fuster V, Kovacic JC.** (2017). Impact of Oxidative Stress on the Heart and Vasculature: Part 2 of a 3-Part Series. Journal of the American College of Cardiology, 70(2):212-29.

53. **Okuda M, Li K, Beard MR, Showalter LA, Scholle F, Lemon SM, et al.** (2002). Mitochondrial injury, oxidative stress, and antioxidant gene expression are induced by hepatitis C virus core protein. Gastroenterology, 122(2):366-75.

54. **Picca A, Calvani R, Coelho-Junior HJ, Landi F, Bernabei R, Marzetti E**. (2020). Mitochondrial Dysfunction, Oxidative Stress, and Neuroinflammation: Intertwined Roads to Neurodegeneration. Antioxidants (Basel), 9(8).

55. **Pisoschi AM, Pop A, Iordache F, Stanca L, Predoi G, Serban AI. (**2021). Oxidative stress mitigation by antioxidants - An overview on their

chemistry and influences on health status. Eur J Med Chem., 209:112891.

56. **Pizzino G, Irrera N, Cucinotta M, Pallio G, Mannino F, Arcoraci V, et al.** (2017)Oxidative Stress: Harms and Benefits for Human Health. Oxidative Medicine and Cellular Longevity, 2017:8416763.

57. **Pohanka M.** (2013). Alzheimer´s Disease and Oxidative Stress: a Link to Etiology? A Review. Current medicinal chemistry, 21.

58. **Pohanka M.** (2013). Role of oxidative stress in infectious diseases. A review. Folia microbiologica, 58.

59. **Poznyak AV, Grechko AV, Orekhova VA, Chegodaev YS, Wu W-K, Orekhov AN**. (2020). Oxidative Stress and Antioxidants in Atherosclerosis Development and Treatment. Biology [Internet], 9(3).

60. **Rashid M-u, Gao A, Coombs Kevin M.** (2022). Influenza A Virus Uses PSMA2 for Downregulation of the NRF2-Mediated Oxidative Stress Response. Journal of Virology, 96(5):e01990-21.

61. **Reuter S, Gupta SC, Chaturvedi MM, Aggarwal BB.** (2010). Oxidative stress, inflammation, and cancer: how are they linked? Free Radic Biol Med., 49(11):1603-16.

62. **Revillard JP, Vincent CM, Favier AE, Richard MJ, Zittoun M, Kazatchkine MD**. (1992). Lipid peroxidation in human immunodeficiency virus infection. J Acquir Immune Defic Syndr., 5(6):637-8.

63. **Romá-Mateo C, Aguado C, García-Giménez JL, Ibáñez-Cabellos JS, Seco-Cervera M, Pallardó FV, et al.** (2015). Increased oxidative stress and impaired antioxidant response in Lafora disease. Mol Neurobiol., 51(3):932-46.

64. **Selemidis S, Seow HJ, Broughton BRS, Vinh A, Bozinovski S, Sobey CG, et al**. (2013). Nox1 Oxidase Suppresses Influenza A Virus-Induced Lung Inflammation and Oxidative Stress. PLoS ONE, 8(4).

65. **Smirnova OA, Ivanova ON, Bartosch B, Valuev-Elliston VT, Mukhtarov F, Kochetkov SN, et al.** (2016). Hepatitis C Virus NS5A Protein Triggers Oxidative Stress by Inducing NADPH Oxidases 1 and 4 and Cytochrome P450 2E1. Oxid Med Cell Longev, 2016:8341937.

66. **Sönnerborg A, Carlin G, Åkerlund B, Jarstrand C**. (1988). Increased Production of Malondialdehyde in Patients with HIV Infection. Scandinavian Journal of Infectious Diseases, 20(3):287-90.

67. **Therond P.** (2006). Oxidative stress and damages to biomolecules (lipids, proteins, DNA). Ann Pharm Fr., 64(6):383-9.

68. **Vicari E, La Vignera S, Calogero AE**. (2012). Oxidative Stress and Infection. In: Agarwal A, Aitken RJ, Alvarez JG, editors. Studies on Mens Health and Fertility. Oxidative Stress in Applied Basic Research and Clinical Practice, 551-70.

69. **Vlahos R, Stambas J, Selemidis S.** (2012). Suppressing production of reactive oxygen species (ROS) for influenza A virus therapy. Trends in Pharmacological Sciences., 33(1):3-8.

70. **Vona R, Pallotta L, Cappelletti M, Severi C, Matarrese P.** (2021). The Impact of Oxidative Stress in Human Pathology: Focus on Gastrointestinal Disorders. Antioxidants, 10(2):201.

71. **Waris G, Ahsan H.** (2006). Reactive oxygen species: role in the development of cancer and various chronic conditions. J Carcinog, 5:14.

72. **Witkosarsat V, Nguyen AT, Descampslatscha B**. (1993). IMMUNOMODULATORY ROLE OF PHAGOCYTE-DERIVED CHLORAMINES INVOLVING LYMPHOCYTE GLUTATHIONE. Mediators of Inflammation., 2(3):235-41.

73. **Wu D, Cederbaum AI**. (2003). Alcohol, oxidative stress, and free radical damage. Alcohol Res Health, 27(4):277-84.

74. **Wu L, Xiong X, Wu X, Ye Y, Jian Z, Zhi Z, et al**. (2020). Targeting Oxidative Stress and Inflammation to Prevent Ischemia-Reperfusion Injury. Front Mol Neurosci., 13:28.

75. **Xuan Y, Yang Y, Xiang L, Zhang C.** (2022). The Role of Oxidative Stress in the Pathogenesis of Vitiligo: A Culprit for Melanocyte Death. Oxid Med Cell Longev, 2022:8498472.

GELİŞEN TEKNOLOJİ İLE HÜCRESEL MİKROBİYOLOJİ ENFEKSİYON MODELLERİ

*Bülent DABANLIOĞLU**

Enfeksiyon hastalıklarına bağlı ölümler tarih boyunca insanlığın peşini bırakmamıştır. Büyük salgınlar ve büyük yıkımlar yapan bulaşıcı hastalıklarla mücadelemizde bilim ve teknolojideki gelişmeler, aşı geliştirmeleri, antimikrobiyal ilaçlar önemli katkılar sağlasa da mikroorganizmaların her zaman bir adım önde olduğu gerçeği değişmemiştir.

Mikrobiyoloji tıbbın tüm alanlarında hizmet veren ve zaman içerisinde en hızlı gelişim gösteren bilim dalıdır. Özellikle yeni moleküler tekniklerin kullanıma girmesiyle beraber ortaya çıkan yeni bilgiler mikrobiyolojiyi sürekli aktif, sonuca gidiş yöntemleri hızla değişen çok geniş bir bilim alanı haline getirmiştir. Kesin doğru dediğimiz bilimsel doğrular kısa bir süre içerisinde çok önemli değişimler göstermekte, ayrıca yeni ve/veya yeniden önem kazanan enfeksiyon etkenleri günümüzde tüm dünyayı etkileyebilen hastalıklar oluşturmaya devam etmektedir. Bunun en çarpıcı örneği 2020 yılına damgasını vuran SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu COVİD-19 pandemisidir

Dünya Sağlık Örgütü WHO teknoloji kavramını sağlık teknolojisi olarak ele almış ve şu şekilde tanımlamıştır: Teknoloji bir sağlık probleminin çözümüne önemli katkıda bulunabilen kullanıcıları ile birlikte metotların teknikleri ve donanımın bir birleşimidir. Özellikle 20 yüzyılın ikinci yarısından itibaren teknolojide kaydedilen gelişmelerin sağlık sektörünün kullanımına sunulması çığır açıcı gelişmelere yol açmış, sağlık ve teknoloji kavramları birbirleriyle ayrılamaz bir bağ kurarak anti-enfektif stratejilerin geliştirilmesinde emin adımlarla yürünmesi sağlanmıştır.

Hücresel mikrobiyoloji

Hücresel mikrobiyoloji, mikrobiyoloji ve hücre biyolojisi arasında köprü oluşturan bir disiplindir.'Hücresel mikrobiyoloji' alanı, 1980'lerin ortalarından sonlarına doğru az sayıda laboratuvarın patojen bakteriler ve konakçı hücreleri arasındaki etkileşimlerin doğasını araştırmak için bakteriyel genetiği kullanmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır. (5,621,37,42,54) Bu ilk çalışmalar daha çok virülans faktörlerinin araştırılmasına odaklanmıştı ve tek gen/tek işlev sonuçlarına yönelik çalışmalardı.Bu çalışmalar, konak hücreye bağlanma ve girişte rol oynayan spesifik bakteriyel adezinlerin ve bakterilerin konak hücre fagozomunu parçalayıp sitoplazmaya kaçmasını sağlayan bakteriyel hemolizinlerin tanımlanmasına yol açmıştır.

Kaynakça

1- **Agaisse H, Burrack LS, Philips JA, Rubin EJ, Perrimon N, Higgins DE**. Genome-wide RNAi screen for host factors required for intracellular bacterial infection. Science. 2005 Aug 19;309(5738):1248-51

2- **Ayres, J. S., Freitag, N. & Schneider, D. S**. Identification of Drosophila mutants altering defense of and endurance to Listeria monocytogenes infection. Genetics 178, 1807–1815 (2008).

3- **Berg, S., Kutra, D., Kroeger, T., Straehle,C.N., Kausler,B.X., Haubold, C**., ilastik: interactive machine learning for (bio)image analysis. Nat. Methods 16, 1226–1232 (2019).

4- **Balla, K. M. & Troemel, E. R**. Caenorhabditis elegans as a model for intracellular pathogen infection. Cell. Microbiol. 15, 1313–1322 (2013).

5- **Bernardini ML, Mounier J, d'Hauteville H, Coquis-Rondon M and Sansonetti PJ** (1989). Identification of icsA, a plasmid locus of Shigella flexneri that governs bacterial intra- and intercellular spread through interaction with F-actin. Proc Natl Acad Sci U S A 86, 3867–3871.

6- **Bielecki J, Youngman P, Connelly P and Portnoy DA** (1990). Bacillus subtilis expressing a haemolysin gene from Listeria monocytogenes can grow in mammalian cells. Nature 345, 175–176.

7- **Branon TC, Bosch JA, Sanchez AD, Udeshi ND, Svinkina T, Carr SA, Feldman JL, Perrimon N, Ting AY.** Efficient proximity labeling in living cells and organisms with TurboID. Nat Biotechnol. 2018 Oct;36(9):880-887.

8- **Brodin, P. & Christophe, T.** High-content screening in infectious diseases. Curr. Opin. Chem. Biol. 15, 534–539 (2011).

9- **Cemma, M., Kim, P. K. & Brumell, J. H**. The ubiquitin-binding adaptor proteins p62/ SQSTM1 and NDP52 are recruited independently to bacteria-associated microdomains to target Salmonella to the autophagy pathway. Autophagy 7, 341–345 (2011).

10- **Chen BC, Legant WR, Wang K, Shao L, Milkie DE, Davidson MW, Janetopoulos C, Wu XS, Hammer JA 3rd, Liu Z, English BP, Mimori-Kiyosue Y, Romero DP, Ritter AT, Lippincott-Schwartz J, Fritz-Laylin L, Mullins RD, Mitchell DM, Bembenek JN, Reymann AC, Böhme R, Grill SW, Wang JT, Seydoux G, Tulu US, Kiehart DP, Betzig E.** Lattice light-sheet microscopy: imaging molecules to embryos at high spatiotemporal resolution. Science. 2014 Oct 24;346(6208):1257998.

11- **Cossart, P.; Boquet, P.; Normark, S.; Rappuoli, R.** (1996). "Cellular Microbiology Emerging". Science. 271 (5247): 315–316. Bibcode:1996Sci...271.315C.

12- **Cossart P and Mengaud J** (1989). Listeria monocytogenes. A model system for the molecular study of intracellular parasitism. Mol Biol Med 6,

463–474. PMID: 2516599

13- **Delincé MJ, Bureau JB, López-Jiménez AT, Cosson P, Soldati T, McKinney JD**. A microfluidic cell-trapping device for single-cell tracking of host-microbe interactions. Lab Chip. 2016 Aug 16;16(17):3276-85.

14- **D'Costa VM, Coyaud E, Boddy KC, Laurent EMN, St-Germain J, Li T, Grinstein S, Raught B, Brumell JH.** BioID screen of Salmonella type 3 secreted effectors reveals host factors involved in vacuole positioning and stability during infection. Nat Microbiol. 2019 Dec;4(12):2511-2522.

15- **Desai, S. K., Padmanabhan, A., Harshe, S., Zaidel-Bar, R. & Kenney, L. J.** Salmonella biofilms program innate immunity for persistence in Caenorhabditis elegans. Proc. Natl Acad. Sci. USA 116, 12462–12467 (2019).

16- **Douglas, A. E**. The Drosophila model for microbiome research. Lab. Anim. 47, 157–164 (2018).

17- **Dramsi S, Cossart P** (1998). "Intracellular pathogens and the actin cytoskeleton". Annu Rev Cell Dev Biol. 14 (1): 137–166.

18- **Falkow S, Small P, Isberg R, Hayes SF and Corwin D** (1987). A molecular strategy for the study of bacterial invasion. Rev Infect Dis 9 Suppl 5, S450–455.

19- **Fattinger SA, Böck D, Di Martino ML, Deuring S, Samperio Ventayol P, Ek V, Furter M, Kreibich S, Bosia F, Müller-Hauser AA, Nguyen BD, Rohde M, Pilhofer M, Hardt WD, Sellin ME**. Salmonella Typhimurium discreet-invasion of the murine gut absorptive epithelium. PLoS Pathog. 2020 May 4;16(5): e1008503

20- **Fisch D, Yakimovich A, Clough B, Wright J, Bunyan M, Howell M, Mercer J, Frickel E**. Defining host-pathogen interactions employing an artificial intelligence workflow. Elife. 2019 Feb 12;8: e40560

21- **Gaillard JL, Berche P and Sansonetti P** (1986). Transposon mutagenesis as a tool to study the role of hemolysin in the virulence of Listeria monocytogenes. Infect Immun 52, 50–55.

22- **Grassart A, Malardé V, Gobaa S, Sartori-Rupp A, Kerns J, Karalis K, Marteyn B, Sansonetti P, Sauvonnet N.** Bioengineered Human Organ-on-Chip Reveals Intestinal Microenvironment and Mechanical Forces Impacting Shigella Infection. Cell Host Microbe. 2019 Sep 11;26(3):435-444.e4.

23- **Greenwood DJ, Dos Santos MS, Huang S, Russell MRG, Collinson LM, MacRae JI, West A, Jiang H, Gutierrez MG**. Subcellular antibiotic visualization reveals a dynamic drug reservoir in infected macrophages. Science. 2019 Jun 28;364(6447):1279-1282.

24- **Han Y, Branon TC, Martell JD, Boassa D, Shechner D, Ellisman MH, Ting A.** Directed Evolution of Split APEX2 Peroxidase. ACS Chem Biol. 2019 Apr 19;14(4):619-635.

25- **Huang F, Sirinakis G, Allgeyer ES, Schroeder LK, Duim WC, Kromann EB, Phan T, Rivera-Molina FE, Myers JR, Irnov I, Lessard M, Zhang Y, Handel MA, Jacobs-Wagner C, Lusk CP, Rothman JE, Toomre D, Booth MJ, Bewersdorf J**. Ultra-High Resolution 3D Imaging of Whole Cells. Cell. 2016 Aug 11;166(4):1028-1040.

26- **Jiang H, Favaro E, Goulbourne CN, Rakowska PD, Hughes GM, Ryadnov MG, Fong LG, Young SG, Ferguson DJ, Harris AL, Grovenor CR**. Stable isotope imaging of biological samples with high resolution secondary ion mass spectrometry and complementary techniques. Methods. 2014 Jul 1;68(2):317-24.

27- **Jones TR, Carpenter AE, Lamprecht MR, Moffat J, Silver SJ, Grenier JK, Castoreno AB, Eggert US, Root DE, Golland P, Sabatini DM**. Scoring diverse cellular morphologies in image-based screens with iterative feedback and machine learning. Proc Natl Acad Sci U S A. 2009 Feb 10;106(6):1826-31.

28- **Kaito C, Kurokawa K, Matsumoto Y, Terao Y, Kawabata S, Hamada S, Sekimizu K**. Silkworm pathogenic bacteria infection model for identification of novel virulence genes. Mol Microbiol. 2005 May;56(4):934-44.

29- **Kaito C, Murakami K, Imai L, Furuta K.** Animal infection models using non-mammals. Microbiol Immunol. 2020 Sep;64(9):585-592.

30- **Karaman, M**. The Rising Star of In-Vivo Infection Models: Galleria mellonella Larvae. Türk Mikrobiyol Cem Derg 46(1):1-7,

31- **Kim DI, Jensen SC, Noble KA, Kc B, Roux KH, Motamedchaboki K, Roux KJ.** An improved smaller biotin ligase for BioID proximity labeling. Mol Biol Cell. 2016 Apr 15;27(8):1188-96.

32- **Kühn S, Bergqvist J, Gil M, Valenzuela C, Barrio L, Lebreton S, Zurzolo C, Enninga J.** Actin Assembly around the Shigella-Containing Vacuole Promotes Successful Infection. Cell Rep. 2020 May 12;31(6):107638.

33- **Lee KA, Cho KC, Kim B, Jang IH, Nam K, Kwon YE, Kim M, Hyeon DY, Hwang D, Seol JH, Lee WJ.** Inflammation-Modulated Metabolic Reprogramming Is Required for DUOX-Dependent Gut Immunity in Drosophila. Cell Host Microbe. 2018 Mar 14;23(3):338-352.e5.

34- **Lobato-Márquez D, Xu J, Güler GÖ, Ojiakor A, Pilhofer M, Mostowy S**. Mechanistic insight into bacterial entrapment by septin cage reconstitution. Nat Commun. 2021 Jul 23;12(1):4511.

35- **López-Jiménez, A. T., Hagedorn, M., Delincé, M., McKinney, J. & Soldati, T.** The developmental cycle of Dictyostelium discoideum ensures curing of a mycobacterial infection at both cell-autonomous level and by collaborative exclusion. Preprint at bioRxiv https://doi.org/10.1101/586263 (2019).

36- **López-Jiménez, A.T., Mostowy, S.** Emerging technologies and infection models in cellular microbiology. Nat Commun 12, 6764 (2021).

37- **Mengaud J, Chenevert J, Geoffroy C, Gaillard JL and Cossart P** (1987). Identification of the structural gene encoding the SH-activated hemolysin of Listeria monocytogenes: listeriolysin O is homologous to streptolysin O and pneumolysin. Infect Immun 55, 3225–3227.

38- **Mitchell PS, Roncaioli JL, Turcotte EA, Goers L, Chavez RA, Lee AY, Lesser CF, Rauch I, Vance RE.** NAIP-NLRC4-deficient mice are susceptible to shigellosis. Elife. 2020 Oct 19;9:e59022.

39- **Martell JD, Deerinck TJ, Sancak Y, Poulos TL, Mootha VK, Sosinsky GE, Ellisman MH, Ting AY.** Engineered ascorbate peroxidase as a genetically encoded reporter for electron microscopy. Nat Biotechnol. 2012 Nov;30(11):1143-8.

40- **Maurelli AT and Sansonetti PJ** (1988). Genetic determinants of Shigella pathogenicity. Annu Rev Microbiol 42, 127–150.

41- **Mostowy S, Boucontet L, Mazon Moya MJ, Sirianni A, Boudinot P, Hollinshead M, Cossart P, Herbomel P, Levraud JP, Colucci-Guyon E**. The zebrafish as a new model for the in vivo study of Shigella flexneri interaction with phagocytes and bacterial autophagy. PLoS Pathog. 2013;9(9):e1003588.

42- **Mounier J, Ryter A, Coquis-Rondon M and Sansonetti PJ** (1990). Intracellular and cell-to-cell spread of Listeria monocytogenes involves interaction with F-actin in the enterocytelike cell line Caco-2. Infect Immun 58, 1048–1058.

43- **NHMRC Program in Cellular Microbiology** (http://cellularmicrobiologyprogram.org.au/ Archived 2019-05-03 at the Wayback Machine)

44- **NIH Cellular and Molecular Microbiology** (CMM) training program (http://www.mc.vanderbilt.edu/reporter/index.html?ID=988)

45- **Oikonomou, C. M. & Jensen, G. J.** Electron cryotomography of bacterial secretion systems. Microbiol. Spectr. 7, 1–12 (2019).

46- **Péan CB, Schiebler M, Tan SW, Sharrock JA, Kierdorf K, Brown KP, Maserumule MC, Menezes S, Pilátová M, Bronda K, Guermonprez P, Stramer BM, Andres Floto R, Dionne MS.** Regulation of phagocyte triglyceride by a STAT-ATG2 pathway controls mycobacterial infection. Nat Commun. 2017 Mar 6;8:14642.

47- **Peters JM, Colavin A, Shi H, Czarny TL, Larson MH, Wong S, Hawkins JS, Lu CHS, Koo BM, Marta E, Shiver AL, Whitehead EH, Weissman JS, Brown ED, Qi LS, Huang KC, Gross CA.** A Comprehensive, CRISPR-based Functional Analysis of Essential Genes in Bacteria. Cell. 2016 Jun 2;165(6):1493-1506.

48- **Philips, J. A., Rubin, E. J. & Perrimon, N**. Drosophila RNAi screen reveals CD36 family member required for mycobacterial infection. Science 309, 1251–1253 (2005).

49- **Rangan KJ, Pedicord VA, Wang YC, Kim B, Lu Y, Shaham S, Mucida D, Hang HC**. A secreted bacterial peptidoglycan hydrolase enhances tolerance to enteric pathogens. Science. 2016 Sep 23;353(6306):1434-1437.

50- **Rajan A, Vela L, Zeng XL, Yu X, Shroyer N, Blutt SE, Poole NM, Carlin LG, Nataro JP, Estes MK, Okhuysen PC, Maresso AW**. Novel Segment- and Host-Specific Patterns of Enteroaggregative Escherichia coli Adherence to Human Intestinal Enteroids. mBio. 2018 Feb 20;9(1):e02419-17.

51- **Roca, F. J. & Ramakrishnan, L**. TNF dually mediates resistance and susceptibility to mycobacteria via mitochondrial reactive oxygen species. Cell 153, 521–534 (2013).

52- **Roux, K. J., Kim, D. I., Raida, M. & Burke, B**. A promiscuous biotin ligase fusion protein identifies proximal and interacting proteins in mammalian cells. J. Cell Biol. 196, 801–810 (2012).

53- **Russell DG.** Cellular Microbiology: The metabolic interface between host cell and pathogen. Cell Microbiol. 2019;21(11): e13075.

54- **Sansonetti PJ, Ryter A, Clerc P, Maurelli AT and Mounier J** (1986). Multiplication of Shigella flexneri within HeLa cells: lysis of the phagocytic vacuole and plasmid-mediated contact 55-hemolysis. Infect Immun 51, 461–469.

55- **Santin YG, Doan T, Lebrun R, Espinosa L, Journet L, Cascales E**. In vivo TssA proximity labelling during type VI secretion biogenesis reveals TagA as a protein that stops and holds the sheath. Nat Microbiol. 2018 Nov;3(11):1304-1313.

56- **Schermelleh L, Ferrand A, Huser T, Eggeling C, Sauer M, Biehlmaier O, Drummen GPC**. Super-resolution microscopy demystified. Nat Cell Biol. 2019 Jan;21(1):72-84

57- **Schlaermann P, Toelle B, Berger H, Schmidt SC, Glanemann M, Ordemann J, Bartfeld S, Mollenkopf HJ, Meyer TF.** A novel human gastric primary cell culture system for modelling Helicobacter pylori infection in vitro. Gut. 2016 Feb;65(2):202-13.

58- **Sedzicki J, Tschon T, Low SH, Willemart K, Goldie KN, Letesson JJ, Stahlberg H, Dehio C**. 3D correlative electron microscopy reveals continuity of Brucella-containing vacuoles with the endoplasmic reticulum. J Cell Sci. 2018 Feb 22;131(4):jcs210799.

59- **Singh, M. K. & Kenney, L. J.** Super-resolution imaging of bacterial pathogens and visualization of their secreted effectors. FEMS Microbiol. Rev. 45, 1–12 (2021).

60- **Stringer, C., Wang, T., Michaelos, M. & Pachitariu, M**. Cellpose: a generalist algorithm for cellular segmentation. Nat. Methods 18, 100–106 (2020).

61- **Thacker VV, Dhar N, Sharma K, Barrile R, Karalis K, McKinney JD**. A lung-on-chip model of early Mycobacterium tuberculosis infection re-

veals an essential role for alveolar epithelial cells in controlling bacterial growth. Elife. 2020 Nov 24;9:e59961.

62- T**hurston TL, Wandel MP, von Muhlinen N, Foeglein A, Randow F.** Galectin 8 targets damaged vesicles for autophagy to defend cells against bacterial invasion. Nature. 2012 Jan 15;482(7385):414-8.

63- van der Vaart M, Korbee CJ, Lamers GE, Tengeler AC, Hosseini R, Haks MC, Ottenhoff TH, Spaink HP, Meijer AH. The DNA damage-regulated autophagy modulator DRAM1 links mycobacterial recognition via TLR-MYD88 to autophagic defense [corrected]. Cell Host Microbe. 2014 Jun 11;15(6):753-67.

64- van Wijk SJL, Fricke F, Herhaus L, Gupta J, Hötte K, Pampaloni F, Grumati P, Kaulich M, Sou YS, Komatsu M, Greten FR, Fulda S, Heilemann M, Dikic I. Linear ubiquitination of cytosolic Salmonella Typhimurium activates NF-κB and restricts bacterial proliferation. Nat Microbiol. 2017 May 8;2:17066.

65- Wakamoto Y, Dhar N, Chait R, Schneider K, Signorino-Gelo F, Leibler S, McKinney JD. Dynamic persistence of antibiotic-stressed mycobacteria. Science. 2013 Jan 4;339(6115):91-5.

66- Wang, L., Frei, M. S., Salim, A. & Johnsson, K. Small-molecule fluorescent probes for live-cell super-resolution microscopy. J. Am. Chem. Soc. 141, 2770–2781 (2019).

67- Weiner, A. & Enninga, J. The pathogen–host interface in three dimensions: correlative FIB/SEM applications. Trends Microbiol. 27, 426–439 (2019).

68- Weiner A, Mellouk N, Lopez-Montero N, Chang YY, Souque C, Schmitt C, Enninga J. Macropinosomes are Key Players in Early Shigella Invasion and Vacuolar Escape in Epithelial Cells. PLoS Pathog. 2016 May 16;12(5):e1005602.

69- Willis AR, Moore C, Mazon-Moya M, Krokowski S, Lambert C, Till R, Mostowy S, Sockett RE. Injections of Predatory Bacteria Work Alongside Host Immune Cells to Treat Shigella Infection in Zebrafish Larvae. Curr Biol. 2016 Dec 19;26(24):3343-3351.

70- Yum, L. K., Byndloss, M. X., Feldman, S. H. & Agaisse, H. Critical role of bacterial dissemination in an infant rabbit model of bacillary dysentery. Nat. Commun. 10, 1–10 (2019).

71- Zhang, J., Holdorf, A. D. & Walhout, A. J. C. elegans and its bacterial diet as a model for systems-level understanding of host–microbiota interactions. Curr. Opin. Biotechnol. 46, 74–80 (2017).

72- Zhang, Y., Lara-Tejero, M., Bewersdorf, J. & Galán, J. E. Visualization and characterization of individual type III protein secretion machines in live bacteria. Proc. Natl Acad. Sci. USA114, 6098–6103 (2017).

73- **Zhang, Y.-G., Wu, S., Xia, Y. & Sun**, J. Salmonella-infected crypt-derived intestinal organoid culture system for host-bacterial interactions. Physiol. Rep. 2, e12147 (2014).

MİKROBİYOLOJİDE DİZİLEME YÖNTEMLERİNİN KULLANIMI

*Cüneyd YAVAŞ**

Üç yüzyıl öncesine kadar, aynı gezegeni paylaştığımız mikroskopik dünya, büyük ölçüde görünmez ve bilinmezdi. 17. yüzyılda, Antonievan-Leeuwenhoek, mikrobiyal yaşamda ilk detaylı gözlemleri sağlayan, ilk zamanlar "hayvancıklar" olarak isimlendirilen canlıları keşfetmiştir. Geliştirdiği görüntüleme teknikleri ve büyüteçlerle, mikroorganizmaları gözlemleyecek gerekli ekipmanları sağladı. Van Leeuwenhoek, bu organizmaları çeşitli çevresel kaynaklardan, yağmurdan, gölet sularından ve dişlerden kazınan plak biyofilmlerine kadar inceledi. Ancak, bu organizmaların basit morfolojileri, bu türlerin kesin olarak tanımlanmasını ve sınıflandırılmasını zorlaştırdı. Van Leeuwenhoek, mektuplarındaki ayrıntılı tanımlamalar ve çizimler aracılığıyla İngiltere Kraliyet Cemiyeti'ne görünmez dünyanın mikroskobik yaşam formlarını keşfetmeyi başardığını göstermiştir(26).

Louis Pasteur gibi bilim insanlarının öncülük ettiği ve 19. yüzyılın sonlarında Robert Koch ve Friedrich Loeffler tarafından resmileştirilen mikrop teorisi, mikroorganizmalar ve bunların bitkiler, hayvanlar ve insanlardaki hastalıklarla bağlantıları konusundaki anlayışımızı daha ileri taşımıştır. Bu teori, Koch'unpostülatları olarak bilinen ve belirli hastalıklarla nedensel ilişkiler kurmak için saf mikrobiyal kültürlerin izole edilmesini ve kültürlenmesini gerektiren titiz test yöntemlerinin geliştirilmesine yol açmıştır. Bu hastalık merkezli yaklaşım, mikropların patojen olarak rollerini vurgulayarak mikroplara ilişkin algımızı önemli ölçüde şekillendirdi. Bununla birlikte, mikrobiyoloji araştırmalarında ağırlıklı olarak hastalığa neden olan mikroorganizmalara odaklanan ve potansiyel faydalı rollerini ihmal eden bir önyargı da ortaya çıkardı. Bu bakış açısı, 20. yüzyılda aşıların ve immünosupresif tedavilerin ortaya çıkmasına kadar devam etmiş, basit 'biz ve onlar' ikilemine meydan okumuş ve mikrop-konak etkileşimlerinin karmaşıklığını vurgulamıştır(4, 19).

1950'lerde ve 1960'larda, bilimsel odak noktası öncelikle kolayca yetiştirilebilen çok az miktarda mikroorganizma üzerinde yoğunlaşdı, bu da fizyolojileri ve genetikleri hakkında zengin bir bilgi birikimine yol açmıştır. Ancak bu, mikrobiyal dünyanın daha geniş ekolojisini ve çeşitliliğini anlama çabalarını gölgede bırakmıştır. *Escherichia coli* ve *Bacillus subtilis* gibi bakteriler ve bunların virüsleri (bakteriyofajlar), moleküler biyolojide yoğun olarak çalışılan organizmalar olarak ortaya çıkmıştır(25). Değerli bilgi kaynakları olmalarına rağmen, kolayca yetiştirilebilen türler üzerin-

Kaynakça

1-**Abayasekara LM, Perera J, Chandrasekharan V, Gnanam VS, Udunuwara NA, Liyanage DS, Bulathsinhala NE, Adikary S, Aluthmuhandiram JVS, Thanaseelan CS, Tharmakulasingam DP, Karunakaran T, Ilango J.** (2017). Detection of bacterial pathogens from clinical specimens using conventional microbial culture and 16S metagenomics: a comparative study. BMC Infect Dis, 17:631.

2-**Abubucker S, Segata N, Goll J, Schubert AM, Izard J, Cantarel BL, Rodriguez-Mueller B, Zucker J, Thiagarajan M, Henrissat B, White O, Kelley ST, Methe B, Schloss PD, Gevers D, Mitreva M, Huttenhower C.** (2012). Metabolic reconstruction for metagenomic data and its application to the human microbiome. PLoS Comput Biol, 8:e1002358.

3-**Boertien J.** (2023). Putting the second brain first: on gut microbiota and a gastrointestinal origin in Parkinson's disease.

4-**Casadevall A, Pirofski LA**. (1999). Host-pathogen interactions: redefining the basic concepts of virulence and pathogenicity. Infect Immun, 67:3703-3713.

5-**Church DL, Cerutti L, Gurtler A, Griener T, Zelazny A, Emler S**. (2020). Performance and Application of 16S rRNA Gene Cycle Sequencing for Routine Identification of Bacteria in the Clinical Microbiology Laboratory. Clin Microbiol Rev, 33:

6-**Costa M, Weese JS.** (2019). Methods and basic concepts for microbiota assessment. Vet J, 249:10-15.

7-**Dupont HL, Jiang ZD, Dupont AW, Utay NS.** (2020). The Intestinal Microbiome in Human Health and Disease. Trans Am Clin Climatol Assoc, 131:178-197.

8-**Filkins LM, Bryson AL, Miller SA, Mitchell SL**. (2020). Navigating Clinical Utilization of Direct-from-Specimen Metagenomic Pathogen Detection: Clinical Applications, Limitations, and Testing Recommendations. Clin Chem, 66:1381-1395.

9-**Ghurye JS, Cepeda-Espinoza V, Pop M.** (2016). Focus: microbiome: metagenomic assembly: overview, challenges and applications. The Yale journal of biology and medicine, 89:353.

10-**Gill SR, Pop M, Deboy RT, Eckburg PB, Turnbaugh PJ, Samuel BS, Gordon JI, Relman DA, Fraser-Liggett CM, Nelson KE.** (2006). Metagenomic analysis of the human distal gut microbiome. Science, 312:1355-1359.

11-**Goldman AD, Landweber LF.** (2016). What Is a Genome? PLoS Genet,

12:e1006181.

12-**Gupta RS, Sneath PH**. (2007). Application of the character compatibility approach to generalized molecular sequence data: branching order of the proteobacterial subdivisions. J Mol Evol, 64:90-100.

13-**Handelsman J.** (2004). Metagenomics: application of genomics to uncultured microorganisms. Microbiol Mol Biol Rev, 68:669-685.

14-**Huson DH, Auch AF, Qi J, Schuster SC.** (2007). MEGAN analysis of metagenomic data. Genome Res, 17:377-386.

15-**James G.** (2010). Universal bacterial identification by PCR and DNA sequencing of 16S rRNA gene. PCR for clinical microbiology: an Australian and international perspective, 209-214.

16-**Kim M, Park T, Yu Z**. (2017). Metagenomic investigation of gastrointestinal microbiome in cattle. Asian-Australas J Anim Sci, 30:1515-1528.

17-**Kommedal O, Kvello K, Skjastad R, Langeland N, Wiker HG**. (2009). Direct 16S rRNA gene sequencing from clinical specimens, with special focus on polybacterial samples and interpretation of mixed DNA chromatograms. J Clin Microbiol, 47:3562-3568.

18-**Kommedal O, Lekang K, Langeland N, Wiker HG.** (2011). Characterization of polybacterial clinical samples using a set of group-specific broad-range primers targeting the 16S rRNA gene followed by DNA sequencing and RipSeq analysis. J Med Microbiol, 60:927-936.

19-**Lederberg J.** (2000). Infectious history. Science, 288:287-293.

20-**Liu YX, Qin Y, Chen T, Lu M, Qian X, Guo X, Bai Y**. (2021). A practical guide to amplicon and metagenomic analysis of microbiome data. Protein Cell, 12:315-330.

21-**Meunier R, Bayır S**. (2021). Metagenomics approaches in microbial ecology and research for sustainable agriculture. TATuP-Zeitschrift Für Technikfolgenabschätzung in Theorie Und Praxis, 30:24-29.

22-**Miao Q, Ma Y, Wang Q, Pan J, Zhang Y, Jin W, Yao Y, Su Y, Huang Y, Wang M, Li B, Li H, Zhou C, Li C, Ye M, Xu X, Li Y, Hu B.** (2018). Microbiological Diagnostic Performance of Metagenomic Next-generation Sequencing When Applied to Clinical Practice. Clin Infect Dis, 67:S231-S240.

23-**Mullis KB**. (1990). The unusual origin of the polymerase chain reaction. Scientific American, 262:56-65.

24-**Murrell A, Rakyan VK, Beck S.** (2005). From genome to epigenome. Hum Mol Genet, 14 Spec No 1:R3-R10.

25-**Pace NR**. (1997). A molecular view of microbial diversity and the biosphere. Science, 276:734-740.

26-**Robertson LA.** (2023). Antoni van Leeuwenhoek 1723-2023: a review to commemorate Van Leeuwenhoek's death, 300 years ago : For submission to Antonie van Leeuwenhoek journal of microbiology. Antonie Van Leeuwenhoek, 116:919-935.

27-**Schostag M, Stibal M, Jacobsen CS, Baelum J, Tas N, Elberling B, Jansson JK, Semenchuk P, Prieme A.** (2015). Distinct summer and winter bacterial communities in the active layer of Svalbard permafrost revealed by DNA- and RNA-based analyses. Front Microbiol, 6:399.

28-**Schriefer AE, Cliften PF, Hibberd MC, Sawyer C, Brown-Kennerly V, Burcea L, Klotz E, Crosby SD, Gordon JI, Head RD**. (2018). A multi-amplicon 16S rRNA sequencing and analysis method for improved taxonomic profiling of bacterial communities. J Microbiol Methods, 154:6-13.

29-**Shi M, Chen X**. (2005). Molecular phylogeny of the Aphidiinae (Hymenoptera: Braconidae) based on DNA sequences of 16S rRNA, 18S rDNA and ATPase 6 genes. European Journal of Entomology, 102:133.

30-**Tang P, Chiu C**. (2010). Metagenomics for the discovery of novel human viruses. Future Microbiol, 5:177-189.

31-**Tottey W, Denonfoux J, Jaziri F, Parisot N, Missaoui M, Hill D, Borrel G, Peyretaillade E, Alric M, Harris HM, Jeffery IB, Claesson MJ, O'Toole PW, Peyret P, Brugere JF.** (2013). The human gut chip "HuGChip", an explorative phylogenetic microarray for determining gut microbiome diversity at family level. PLoS One, 8:e62544.

32-**Winkler H.** (1920). Verbreitung und ursache der parthenogenesis im pflanzen-und tierreiche, G. Fischer-

YAPAY ZEKA VE ANTİMİKROBİYAL İLAÇ TASARIMI

Demet ÇELEBİ [*,**] *Mahmut UÇAR* [***]

Giriş

Antimikrobiyal direnç, dünya çapında en az 1,27 milyon insanın ölümüne neden olan yaygın enfeksiyonları tedavi etme kabiliyetimizi tehdit eden üçüncü en yüksek küresel ölüm oranına sahip sessiz bir pandemidir (17). İlaç direncinin bir sonucu olarak, antibiyotikler ve diğer antimikrobiyal ilaçlar etkisiz hale gelmekte ve enfeksiyonların tedavisi giderek zorlaşmaktadır. Dirençli enfeksiyonların önlenmesi ve yeterli tedavisi için etkili araçlar ve mevcut ve yeni kalite güvenceli antimikrobiyallere erişim iyileştirilmezse, tedavinin başarısız olduğu veya enfeksiyonlardan ölen kişilerin sayısı artacaktır. Amerika Birleşik Devletlerinde her yıl 2,8 milyondan fazla antimikrobiyal dirençli enfeksiyon ortaya çıkmakta ve bunun sonucunda 35.000'den fazla insan hayatını kaybetmektedir. Bu bağlamda Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin kazanımları riske girmekte ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ne ulaşılmasına engel olmaktadır (1,22). Giderek büyüyen bu sorunu ele almak için mikroorganzmaların direnç genlerini nasıl geliştirdiğini ve aktardığını daha iyi anlamaya yönelik araştırmalar yürütülmekte ve doktorların en etkili ilacı reçete etmesini kolaylaştırmak için yeni ve daha hızlı tanı testleri geliştirilmektedir. Ancak gelişen direncin hızına antimikrobiyal geliştirme çalışmaları yetersiz kalmaktadır. Son yıllarda gelişen yapay zeka antimikrobiyal ilaç gelişiminde devrim niteliğinde bir yaklaşımdır. Kolay erişim, verimlilik, daha düşük iş gücü gereksinimi ve maliyeti nedeniyle ilaç keşfini hızlandırmaktadır. Yapay zeka, beta-laktamaz inhibitörleri ve antimikrobiyal peptitler, nonribozomal peptitler, bakteriyosinler ve deniz doğal ürünlerinden antibiyotik alternatifleri birçok şeyi keşfetmek için kullanılmıştır. Yapay zeka kullanımında son zamanlarda görülen önemli etkili antibiyotik alternatifleri ile daha düşük antimikrobiyal direnç oluşumuna katkı sağlayacağı umudunu arttırmaktadır (3,23,28).

Yapay Zeka teknolojisi antimikrobiyal ilaç geliştirmede giderek önemi artmaktadır. Yapay zeka teknolojisi ile kimyasal bileşiklerden oluşan büyük veri kümelerini analiz ederek ve bakterileri öldürme potansiyeline sahip olanları belirleyerek yeni antibiyotiklerin keşfi değer arz etmektedir. İlaç etkinliklerini artırabilecek kimyasal modifikasyonları belirleyerek mevcut antibiyotikleri optimize etmek içinde son yıllarda yapay zeka karşı ilgi artmıştır. En umut vaad eden ilaç adaylarını belirlemelerine ve potansiyel güvenlik endişeleri olanlardan kaçınmalarına yardımcı olabilecek

Kaynaklar

1-**Abreu, Raquel, Teresa Semedo-Lemsaddek, Eva Cunha, Luís Tavares, and Manuela Oliveira.** 2023. 'Antimicrobial Drug Resistance in Poultry Production: Current Status and Innovative Strategies for Bacterial Control', *Microorganisms*, 11: 953.

2-**Artini, Marco, Alexandros Patsilinakos, Rosanna Papa, Mijat Božović, Manuela Sabatino, Stefania Garzoli, Gianluca Vrenna, Marco Tilotta, Federico Pepi, and Rino Ragno.** 2018. 'Antimicrobial and antibiofilm activity and machine learning classification analysis of essential oils from different mediterranean plants against Pseudomonas aeruginosa', *Molecules*, 23: 482.

3-**Cai, Tommaso, Umberto Anceschi, Francesco Prata, Lucia Collini, Anna Brugnolli, Serena Migno, Michele Rizzo, Giovanni Liguori, Luca Gallelli, and Florian ME Wagenlehner.** 2023. 'Artificial Intelligence Can Guide Antibiotic Choice in Recurrent UTIs and Become an Important Aid to Improve Antimicrobial Stewardship', *Antibiotics*, 12: 375.

4-**Das, Payel, Tom Sercu, Kahini Wadhawan, Inkit Padhi, Sebastian Gehrmann, Flaviu Cipcigan, Vijil Chenthamarakshan, Hendrik Strobelt, Cicero Dos Santos, and Pin-Yu Chen**. 2021. 'Accelerated antimicrobial discovery via deep generative models and molecular dynamics simulations', *Nature Biomedical Engineering*, 5: 613-23.

5-**Dejong, Chris A, Gregory M Chen, Haoxin Li, Chad W Johnston, Mclean R Edwards, Philip N Rees, Michael A Skinnider, Andrew LH Webster, and Nathan A Magarvey.** 2016. 'Polyketide and nonribosomal peptide retro-biosynthesis and global gene cluster matching', *Nature chemical biology*, 12: 1007-14.

6-**Fields, Francisco R, Stefan D Freed, Katelyn E Carothers, Md Nafiz Hamid, Daniel E Hammers, Jessica N Ross, Veronica R Kalwajtys, Alejandro J Gonzalez, Andrew D Hildreth, and Iddo Friedberg.** 2020. 'Novel antimicrobial peptide discovery using machine learning and biophysical selection of minimal bacteriocin domains', *Drug development research*, 81: 43-51.

7-**Kovalishyn, Vasyl, Diana Hodyna, Vitaliy O Sinenko, Volodymyr Blagodatny, Ivan Semenyuta, Sergiy R Slivchuk, Volodymyr Brovarets, Gennady Poda, and Larysa Metelytsia.** 2020. 'Hybrid Design of Isonicotinic Acid Hydrazide Derivatives: Machine Learning Studies, Synthesis and Biological Evaluation of their Anti-tuberculosis Activity', *Current Drug Discovery Technologies*, 17: 365-75.

8-**Li, Michael HT, Peter MU Ung, James Zajkowski, Sylvie Garneau-Tsodikova, and David H Sherman.** 2009. 'Automated genome mining for natural products', *BMC bioinformatics*, 10: 1-10.

9-**Meher, Prabina Kumar, Tanmaya Kumar Sahu, Varsha Saini, and Atmakuri Ramakrishna Rao.** 2017. 'Predicting antimicrobial peptides with

improved accuracy by incorporating the compositional, physico-chemical and structural features into Chou's general PseAAC', *Scientific reports*, 7: 42362.

10-**Mohimani, Hosein, Roland D Kersten, Wei-Ting Liu, Mingxun Wang, Samuel O Purvine, Si Wu, Heather M Brewer, Ljiljana Pasa-Tolic, Nuno Bandeira, and Bradley S Moore.** 2014. 'Automated genome mining of ribosomal peptide natural products', *ACS chemical biology*, 9: 1545-51.

11-**Morton, James T, Stefan D Freed, Shaun W Lee, and Iddo Friedberg.** 2015. 'A large scale prediction of bacteriocin gene blocks suggests a wide functional spectrum for bacteriocins', *BMC bioinformatics*, 16: 1-9.

12-**Parvaiz, Nousheen, Faisal Ahmad, Wenbo Yu, Alexander D MacKerell Jr, and Syed Sikander Azam.** 2021. 'Discovery of beta-lactamase CMY-10 inhibitors for combination therapy against multi-drug resistant Enterobacteriaceae', *PLoS One*, 16: e0244967.

13-**Patsilinakos, Alexandros, Marco Artini, Rosanna Papa, Manuela Sabatino, Mijat Božović, Stefania Garzoli, Gianluca Vrenna, Raissa Buzzi, Stefano Manfredini, and Laura Selan.** 2019. 'Machine learning analyses on data including essential oil chemical composition and in vitro experimental antibiofilm activities against Staphylococcus species', *Molecules*, 24: 890.

14-**Pereira, Florbela, Diogo ARS Latino, and Susana P Gaudêncio.** 2015. 'QSAR-assisted virtual screening of lead-like molecules from marine and microbial natural sources for antitumor and antibiotic drug discovery', *Molecules*, 20: 4848-73.

15-**Popova, Mariya, Olexandr Isayev, and Alexander Tropsha.** 2018. 'Deep reinforcement learning for de novo drug design', *Science advances*, 4: eaap7885.

16-**Porto, William F, Luz Irazazabal, Eliane SF Alves, Suzana M Ribeiro, Carolina O Matos, Állan S Pires, Isabel CM Fensterseifer, Vivian J Miranda, Evan F Haney, and Vincent Humblot.** 2018. 'In silico optimization of a guava antimicrobial peptide enables combinatorial exploration for peptide design', *Nature communications*, 9: 1490.

17-**Prestinaci, Francesca, Patrizio Pezzotti, and Annalisa Pantosti.** 2015. 'Antimicrobial resistance: a global multifaceted phenomenon', *Pathogens and global health*, 109: 309-18.

18-**Röttig, Marc, Marnix H Medema, Kai Blin, Tilmann Weber, Christian Rausch, and Oliver Kohlbacher.** 2011. 'NRPSpredictor2—a web server for predicting NRPS adenylation domain specificity', *Nucleic acids research*, 39: W362-W67.

19-**Schneider, Petra, and Gisbert Schneider.** 2016. 'De novo design at the edge of chaos: Miniperspective', *Journal of medicinal chemistry*, 59: 4077-86.

20-**Smith, Nicholas M, Justin R Lenhard, Katie Rose Boissonneault, Cornelia B Landersdorfer, Jürgen B Bulitta, Patricia N Holden, Alan Forrest, Roger L Nation, Jian Li, and Brian T Tsuji.** 2020. 'Using machine learning to optimize antibiotic combinations: dosing strategies for meropenem and polymyxin B against carbapenem-resistant Acinetobacter baumannii', *Clinical Microbiology and Infection*, 26: 1207-13.

21-**Stokes, Jonathan M, Kevin Yang, Kyle Swanson, Wengong Jin, Andres Cubillos-Ruiz, Nina M Donghia, Craig R MacNair, Shawn French, Lindsey A Carfrae, and Zohar Bloom-Ackermann**. 2020. 'A deep learning approach to antibiotic discovery', *Cell*, 180: 688-702. e13.

22-**Talat, Absar, and Asad U Khan.** 2023. 'Artificial intelligence as a smart approach to develop antimicrobial drug molecules: a paradigm to combat drug-resistant infections', *Drug Discovery Today*: 103491.

23-**Tran Quoc, Viet, Dung Nguyen Thi Ngoc, Trung Nguyen Hoang, Hoa Vu Thi, Minh Tong Duc, Thanh Do Pham Nguyet, Thanh Nguyen Van, Diep Ho Ngoc, Giang Vu Son, and Thanh Bui Duc.** 2023. 'Predicting Antibiotic Resistance in ICUs Patients by Applying Machine Learning in Vietnam', *Infection and Drug Resistance*: 5535-46.

24-**Walters, W Patrick, and Mark Murcko.** 2020. 'Assessing the impact of generative AI on medicinal chemistry', *Nature biotechnology*, 38: 143-45.

25-**Wang, Ling, Xiu Le, Long Li, Yingchen Ju, Zhongxiang Lin, Qiong Gu, and Jun Xu.** 2014. 'Discovering new agents active against methicillin-resistant Staphylococcus aureus with ligand-based approaches', *Journal of chemical information and modeling*, 54: 3186-97.

26-**Wu, Xiaozhe, Zhenling Wang, Xiaolu Li, Yingzi Fan, Gu He, Yang Wan, Chaoheng Yu, Jianying Tang, Meng Li, and Xian Zhang.** 2014. 'In vitro and in vivo activities of antimicrobial peptides developed using an amino acid-based activity prediction method', *Antimicrobial agents and chemotherapy*, 58: 5342-49.

27-**Xiao, Xuan, Pu Wang, Wei-Zhong Lin, Jian-Hua Jia, and Kuo-Chen Chou.** 2013. 'iAMP-2L: a two-level multi-label classifier for identifying antimicrobial peptides and their functional types', *Analytical biochemistry*, 436: 168-77.

28-**Yousif, Maitham G.** 2023. 'Decoding Microbial Enigmas: Unleashing the Power of Artificial Intelligence in Analyzing Antibiotic-Resistant Pathogens and their Impact on Human Health', *arXiv preprint arXiv:2307.14790*.

ORTOPEDİK ENFEKSİYONLARDA GÜNCEL MİKROORGANİZMALAR VE TEDAVİ YAKLAŞIMLARI

*Hakan Tırın**

Ortopedik enfeksiyonlar kemik, yumuşak doku ve implant ile ilişkili gelişebilmektedir. Hasta bağımlı olan altta yatan mortalite ve morbidite enfeksiyonlar için önemli bir etkendir. Ortopedik enfeksiyonlar artan cerrahi işlemler, hastaların ko-morbiditelerinin artması ve artan bakteriyel antibiyotik direnci gibi sebeplerle günden güne artmakta ve sağlık sistemi için ciddi bir külfet oluşturmaktadır. Bu sebeple bu konunun önemi günden güne artmakta ve enfeksiyondan kaçınma, zorlu enfeksiyonların tedavileri ve immün sistemin kuvvetlendirilmesi gibi konular güncel yerini korumaktadır.

Ortopedik cerrahiler içinde 1 yıllık enfeksiyon görülme oranı; diz veya kalça artroplastileri sonrası %0,5-1, lomber cerrahi sonrası %2-4, açık tibia kırığı cerrahisi sonrası %5-10 arasında değişmektedir. Bu oranlar enfeksiyona sebep olan mikroorganizma, hastanın yaşı ve ko-morbid hastalıkları, implant kullanımı, cerrahi yapılan bölge, tutulan dokunun tipi gibi etmenlere bağlı olarak değişmektedir (24).

Ortopedik Enfeksiyonların Mikrobiyolojisi

Ortopedik enfeksiyona neden olan mikro-organizmanın tipi, enfeksiyon gelişim mekanizması kadar yeri ile de alakalıdır. Genelinde enfeksiyon hastanın cilt veya burun florasında yaşayan normal flora bakterileridir. Ortopedik enfeksiyonlarda en sık karşılaşılan mikro-organizma Staphylococcus aures'tir ve yaklaşık %80'ninde sorumludur. Staphylococus epidermidis ise implantla ilişkili enfeksiyonlarda en sık mikro-organizmadır.

Son dönemlerde dirençli enfeksiyonlarda metisilin dirençli Staphylococcus aureus (MRSA)'te anlamlı artış vardır (25). MRSA ilişkili enfeksiyon görülmesindeki artış, aşırı antibiyotik kullanımı, zayıf hijyen koşulları ve bağışıklık sistemi baskılanmış hastalara uygulanan elektif dışı cerrahilere bağlanmaktadır. S aureus mec A geni üzerinde kodlanan penisilin bağlayıcı protein (PBP2a) gen ekspresyonu, bu bakterilerin tüm penisilin grubu antibiyotiklere dirençli gelmesinin sebebidir.

İlk başlarda sadece hastane kaynaklı bir enfeksiyon olan MRSA gittikçe yaygınlaşarak alt gruplara ayrılmıştır. Toplumdan edinilen MRSA'nın toplumda yaklaşık %1,3 düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir (25). Bu bakterinin genetik kodunu taşıdığı leukocidin, nötrofil lizisine ve ciddi

Kaynakça

1- **Austin, M. S., Ghanem, E., Joshi, A., Lindsay, A., &Parvizi, J.** (2008). A simple, cost-effectivescreeningprotocoltoruleoutperiprostheticinfection. TheJournal of arthroplasty, 23(1), 65-68.

2- **Bozic, K. J., Kurtz, S. M., Lau, E., Ong, K., Chiu, V., Vail, T. P., ... &Berry, D. J.** (2010). Theepidemiology of revision total kneearthroplasty in the United States. ClinicalOrthopaedicsandRelatedResearch®, 468, 45-51.

3- **Bozic, K. J., Kurtz, S. M., Lau, E., Ong, K., Vail, T. P., &Berry, D. J.** (2009). Theepidemiology of revision total hiparthroplasty in the United States. JBJS, 91(1), 128-133.

4- **Cannada, L. K.** (2014). Orthopaedic Knowledge Update 11: Ebookwithout Multimedia. American Academy of OrthopaedicSurgeons

5- **Costerton, J. W.** (2005). Biofilmtheory can guidethetreatment of device-relatedorthopaedicinfections. ClinicalOrthopaedicsandRelatedResearch®, 437, 7-11.

6- **DellaValle, C. J., Sporer, S. M., Jacobs, J. J., Berger, R. A., Rosenberg, A. G., &Paprosky, W. G.** (2007). Preoperativetestingfor sepsis beforerevision total kneearthroplasty. TheJournal of arthroplasty, 22(6), 90-93.

7- **DiCesare, P. E., Chang, E., Preston, C. F., &Liu, C. J.** (2005). Serum interleukin-6 as a marker of periprostheticinfectionfollowing total hipandkneearthroplasty. JBJS, 87(9), 1921-1927.

8- **Dlabach JA, Park AL. Infectiousarthritis. In: Canale ST, Beaty JH,** editors. Campbell'soperativeorthopaedics. Philadelphia: MosbyElsevier; 2008. p. 723-52.

9- **Evans, R. P.** (2011). Currentconceptsforcleanairand total jointarthroplasty: laminarairflowandultravioletradiation: a systematicreview. ClinicalOrthopaedicsandRelatedResearch®, 469, 945-953.

10- **Joseph, T. N., Mujtaba, M., Chen, A. L., Maurer, S. L., Zuckerman, J. D., Maldjian, C., &DiCesare, P. E.** (2001). Efficacy of combined technetium-99m sulfurcolloid/indium-111 leukocytescanstodetectinfected total hipandkneearthroplasties. TheJournal of Arthroplasty, 16(6), 753-758.

11- **Hall-Stoodley, L., Costerton, J. W., &Stoodley, P.** (2004). Bacterialbiofilms: fromthenaturalenvironmenttoinfectiousdiseases. Nature reviewsmicrobiology, 2(2), 95-108.

12- **Harris, J. C., Caesar, D. H., Davison, C., Phibbs, R., &Than, M. P.** (2011). How usefularelaboratoryinvestigations in theemergencydepartmentevaluation of possibleosteomyelitis?. EmergencyMedicineAustralasia, 23(3), 317-330.

13- **Hughes, J. G., Vetter, E. A., Patel, R., Schleck, C. D., Harmsen, S., Turgeant, L. T., &Cockerill III, F. R.** (2001). Culturewith BACTEC Peds

Plus/F bottlecomparedwithconventionalmethodsfordetection of bacteria in synovialfluid. Journal of clinicalmicrobiology, 39(12), 4468-4471.

14- **Hugle, T., Schuetz, P., Mueller, B., Laifer, G., Tyndall, A., Regenass, S., &Daikeler, T**. (2008). Serum procalcitoninfordiscriminationbetweensepticandnon-septicarthritis. Clinical&ExperimentalRheumatology, 26(3), 453.

15- **Hunziker, S., Hügle, T., Schuchardt, K., Groeschl, I., Schuetz, P., Mueller, B., ... &Trampuz, A.** (2010). Thevalue of serum procalcitoninlevelfordifferentiation of infectiousfromnoninfectiouscauses of feverafterorthopaedicsurgery. JBJS, 92(1), 138-148.

16- **Kanatlı, U.** (2011). Diyabetik Ayak Enfeksiyonları. TOTBID Dergisi, 10(4), 296-305.

17- **Kim, H., Kim, J., &Ihm, C.** (2010). Theusefulness of multiplex PCR fortheidentification of bacteria in jointinfection. Journal of ClinicalLaboratory Analysis, 24(3), 175-181.

18- **Leone, J. M., &Hanssen, A. D.** (2005). Management of infection at the site of a total kneearthroplasty. JBJS, 87(10), 2335-2348.

19- **Lew, D. P., &Waldvogel, F. A.** (2004). Osteomyelitis. The Lancet, 364(9431), 369-379.

20- **Lipsky BA. Infectiousproblems of thefoot in diabeticpatients. In: Bowker JH, Pfeifer MA**, editos. Thediabeticfoot. 6th ed. St. Louis: Mosby; 2001. p. 467-80.

21- **McCutchan HJ, Fisher RC.** Synovialleukocytosis in infectiousarthritis. ClinOrthopRelatRes1990;257:226-30.

22- **Morgan, P. M., Sharkey, P., Ghanem, E., Parvizi, J., Clohisy, J. C., Burnett, R. S. J., &Barrack, R. L.** (2009). Thevalue of intraoperative Gram stain in revision total kneearthroplasty. JBJS, 91(9), 2124-2129.

23- **Palestro, C. J., Swyer, A. J., Kim, C. K., &Goldsmith, S. J.** (1991). Infectedkneeprosthesis: diagnosiswith In-111 leukocyte, Tc-99m sulfurcolloid, and Tc-99m MDP imaging. Radiology, 179(3), 645-648.

24- **Parvizi, J.** (2020). Orthopaedic Knowledge Update 13: Ebookwithout Multimedia. Lippincott Williams & Wilkins.

25- **Patel, A., Calfee, R. P., Plante, M., Fischer, S. A., Arcand, N., &Born, C.** (2008). Methicillin-resistantStaphylococcusaureus in orthopaedicsurgery. TheJournal of Bone &JointSurgery British Volume, 90(11), 1401-1406.

26- **Pineda, C., Vargas, A., &Rodríguez, A. V.** (2006). Imaging of osteomyelitis: currentconcepts. InfectiousDiseaseClinics, 20(4), 789-825.

27- **Rao, N., Cannella, B., Crossett, L. S., Yates, A. J., &McGough, R.** (2008). A preoperativedecolonizationprotocolforStaphylococcusaureuspreventsorthopaedicinfections. Clinicalorthopaedicsandrelatedresearch, 466, 1343-1348.

28- **Schuetz, P., Albrich, W., &Mueller, B**. (2011). Procalcitoninfordiagnosis of infectionandguidetoantibioticdecisions: past, presentandfuture. BMC medicine, 9(1), 1-9.

29- **Termaat, M. F., Raijmakers, P. G. H. M., Scholten, H. J., Bakker, F. C., Patka, P., &Haarman, H. J. T. M.** (2005). Theaccuracy of diagnosticimagingfortheassessment of chronicosteomyelitis: a systematicreviewand meta-analysis. JBJS, 87(11), 2464-2471.

30- **Weston, V. C., Jones, A. C., Bradbury, N., Fawthrop, F., &Doherty, M.** (1999). Clinicalfeaturesandoutcome of septicarthritis in a single UK HealthDistrict 1982–1991. Annals of theRheumaticDiseases, 58(4), 214-219.

31- **Zgonis T, Stapleton JJ, Roukis TS.** A stepwiseapproachtothesurgicalmanagement of severe diabeticfootinfections. FootAnkleSpec2008;1:46-53.

DERİN BOYUN ENFEKSİYONLARI MİKROBİYOLOJİSİ

*Halil İbrahim ALTINER**

Boyun bölgesi farenks, larenks, trakea gibi önemli havayolu bölgelerini ve önemli nörovasküler yapıları içerir. Boyundaki yapılar kafa tabanından toraks girişine kadar uzanan, yüzeyel ve derin olmak üzere iki katlı olan fasyalar tarafından sarılarak kompartmanlara ayrılmaktadır. Derin boyun fasyasının üç katmanı vardır. Bu katmanlar derin boyun boşluğu dediğimiz potansiyel boşlukları oluşturur. Yüzeyel tabaka; submandibuler bez, partois bezi, sternokleidomastoid kası, trapezius kasını ve strap kasları çevreler. Odontojenik ve submandibuler kökenli enfeksiyonlar bu boşlukları etkiler(5). Orta tabaka farenks ve farengeal konstrüktör kaslar, larenks, trakea, servikal özefagus, tiroid ve paratiroid bezleri çevreler.Faringeal, tonsiller, laringeal kökenli enfeksiyonlar ile 2. ve 3. molar dişlerinin enfeksiyonları bu boşlukları tutabilir (5). Derin servikal fasyanın derin tabakası, paravertebral kasları sarar.Tüm bu katmanların boyunda oluşturduğu potansiyal boşluklar; parafaringeal, faringeal mukozal, temporal, submandibular, parotis, mastikatör, visseral, karotid, retrofaringeal, tehlikeli alan ve prevertebral boşluk olarak sayılabilir. Tehlikeli alan retrofarengeal alan ve prevertebral alan arasında kalan derin servikal fasyanın tabakaları tarafından ayrılan boşluğa verilen isimdir. Tehlikeli alan, mediastene uzandığı için mevcut enfeksiyonların toraksa yayılım yolu olabilmesi bakımından tehlikelidir. Parafaringeal boşluk çeşitli foraminalar yoluyla intrakraniyal bölge ile iletişim kurabildiğinden enfeksiyon santral sinir sistemine kadar yayılabilir(2).

Derin boyun enfeksiyonu, boynun potansiyel boşluklarında ve fasyal planlarında enfeksiyon olarak tanımlanır. Yetişkinler arasında derin boyun enfeksiyonlarının en yaygın kaynağı diş ve periodontal yapılardır, ikinci en yaygın kaynak ise tonsiller enfeksiyonlardır (13).Çocuklarda en sık görülen etiyolojiler tonsil ve faringeal kaynaklardır (1). Çocuklarda üst solunum yolu enfeksiyonu veya faringeal enfeksiyona sekonder olarak gelişen lenf nodu süpürasyonuyla derin boyun enfeksiyonları oluşmaktadır (9). Bazı çalışmalarda genel olarak tonsillofarengeal enfeksiyonlar derin boyun enfeksiyonlarının en sık nedeni olarak saptanmıştır, sonuçlardaki bu farkın popülasyonlardaki ağız hijyeni durumu ile ilgili olabileceği düşünülmektedir (12).

Her ne kadar antibiyotiklerin yaygın kullanımı ile derin boyun enfeksiyonunun görülme sıklığı önemli ölçüde azalmış olsa da, bu durum halen yaygındır. Mediastinit, havayolu obstrüksiyonu, karotis arter trombozu,

Kaynakça

1- **Almuqamam M, Gonzalez FJ, Kondamudi NP.** (2018). Deep Neck İnfections. StatPearls.

2- **Bali RK, Sharma P, Gaba S, Kaur A, Ghanghas P**. (2015). A Review Of Complications Of Odontogenic İnfections. National Journal Of Maxillofacial Surgery, 6(2), 136.

3- **Beka D, Lachanas VA, Doumas S, Xytsas S, Kanatas A, Petinaki E, Skoulakis C**. (2019). Microorganisms İnvolved İn Deep Neck İnfection (Dnıs) İn Greece: Detection, İdentification And Susceptibility To Antimicrobials. BMC Infectious Diseases, 19, 1-7.

4- **Christian JM, Goddard AC, Gillespie MB**. (2015) Cummings Kulak Burun Boğaz - Baş Boyun Cerrahisinde Derin Boyun Ve Odontojenik Enfeksiyonlar, 6. Baskı; s:164–75.

5- **Esposito S, De Guido C, Pappalardo M, Laudisio S, Meccariello G, Capoferri G, Rahman S, Vicini C, Principi N.** (2022) Retropharyngeal, Parapharyngeal and Peritonsillar Abscesses. Children (Basel). Apr 26;9(5):618.

6- **Gao W, Lin Y, Yue H, Chen W, Liu T, Ye J, Cai Q, Ye F, He L, Xie X, Xiong G, Wu J, Wang B, Wen W, Lei W**. (2022). Bacteriological Analysis Based On Disease Severity And Clinical Characteristics İn Patients With Deep Neck Space Abscess. BMC İnfectious Diseases, 22(1), 280

7- **Kamalian S, Avery L, Lev MH, Schaefer PW, Curtin HD, Kamalian S.** (2019). Nontraumatic Head and Neck Emergencies. Radiographics, Oct;39(6):1808-1823.

8- **Kataria G, Saxena A, Bhagat S, Singh B, Kaur M, Kaur G.** (2015). Deep Neck Space İnfections: A Study of 76 Cases. Iranian Journal Of Otorhinolaryngology, 27(81), 293.

9- **Kharel B, Shahi K, Gurung U.** (2023). Antibiotic Resistance Pattern in Pediatric Deep Neck Space Infection. International Archives of Otorhinolaryngology, 26, 585-591.

10- **Metin Ö, Öz FN, Tanır G, Bayhan Gİ, Aydın-Teke T, Gayretli-Aydın ZG, Tuygun N.** (2014). Deep Neck İnfections İn Children: Experience İn A Tertiary Care Center İn Turkey. The Turkish Journal Of Pediatrics, 56(3), 272–279

11- **Mungul S, Maharaj S.** (2019). Microbiology Of Paediatric Deep Neck Space İnfection. International Journal Of Pediatric Otorhinolaryngology, 123, 116–122.

12- **Pascual PM, Martinez PP, Friedlander E, Oviedo CM, Yurrita BS.** (2018). Peritonsillar And Deep Neck İnfections: A Review Of 330 Cases. Brazilian Journal Of Otorhinolaryngology, 84, 305-310.

13- **Prabhu SR, Nirmalkumar ES.** (2019). Acute Fascial Space İnfections Of The Neck: 1034 Cases İn 17 Years Follow Up. Annals Of Maxillofacial

Surgery, 9(1), 118.

14- **Rhodes A. et al.** (2017). Surviving Sepsis Campaign: İnternational Guidelines For Management Of Sepsis And Septic Shock: 2016. Intensive Care Medicine, 43, 304-377

15- **Yang W, Hu L, Wang Z, Nie G, Li X, Lin D, Luo J, Qin H, Wu J, Wen W, Lei W.** (2015). Deep Neck Infection: A Review of 130 Cases in Southern China. Medicine, 94(27), e994.

PARANAZAL SİNUS ANATOMİSİ, VARYASYONLARI VE SİNUS ENFEKSİYONLARI İLE İLİŞKİSİ

Hilal GÖREN[*]

1. PARANAZAL SİNUS ANATOMİSİ

Paranazal sinuslar os ethmoidale, os sphenoidale, os frontale ve maxilla içinde yer alan burun boşluğunun solunum bölümü ile bağlantılı ve içinde hava ihtiva eden boşluklardır. Bu boşluklar embriyonel hayatta burun mukozasının kemikler içerisine gömülmesiyle oluşur. Yeni doğan döneminde ise yeni oluşmaya başlamış ve içerisi sıvı ile doludur. Neonatal dönemde sadece maksillar sinus ile ön ve arka grup ethmoidal sinuslar bulunmaktadır. En iyi maksillar sinus ayırt edilirken, sinus frontalis ve sinus sphenoidalis yenidoğanda bulunmamaktadır. Özellikle tüm sinuslar puberte sonrası belirginleşmektedir. Kranium içinde bulunduğu kemiğe göre isimlendirilen bu boşluklar çevresindeki önemli anatomik yapılardan dolayı önem taşımaktadır. Paranazal sinusların fonksiyonları sesin rezonansını sağlamak ve kranium içi basıncı azaltmaktır (16).Sinus frontalis, cellulae ethmoidales, sinus sphenoidalis ve sinus maxillaris olmak üzere dört adet paranazal sinus bulunmaktadır. Paranazal sinusların boyut ve yapıları kişiler arasında oldukça farklılık gösterdiği için çok sayıda anatomik varyasyonları bulunmaktadır. Yapılması planlanan cerrahi girişimlerde oluşacak komplikasyonları engelleyebilmek adına bölgenin anatomisini ayrıntılı bilmek ve varyasyonları tespit etmek oldukça önemlidir. Paranazal sinus anatomisinin yeterince bilinmemesi sonucu operasyon esnasında serebrospinal sıvının sızması, körlük ve menenjit gibi ciddi komplikayonlara sebep olabilir (14,1)

A. SİNUS FRONTALİS

Sinus frontalis, osfrontale' nin iç ve dış laminaları arasında ve arcus superciliaris' in arkasında ve burnun tavanında yer alırlar. Yüzün antropometrik ölçüm noktalarından biri olan nasion noktasının yaklaşık 3 cm yukarısında bulunan bir çift boşluktur. Çoğunlukla bir septum ile ikiye bölünmektedir ve iki bölmenin de drenajı farklılık göstermektedir (3, 5, 8, 13). Sinus boşluğunu birbirinden ayıran bölmeye septum intersinuale frontale denmektedir. Septum çoğu insanda deviasyonlar göstermektedir. Sinus frontalis' in yaklaşık yüksekliği 3 cm, eni ve boyu da 2,5cm'dir. Gösterdiği varyasyonlar göz önüne alınarak yaklaşık hacmi 5-30 cm^3 arasından değişmektedir. Her bir sinus ductus frontonasalis denilen bir kanalla meatus nasi

Kaynakça

1. **Akan H.** (2008). Baş Boyun Radyolojisi. Ankara, *MN Medikal & Nobel Tıp Kitabevi*. p: 179-89.

2. **Aktas D, Kalcioglu MT, Kutlu R, Ozturan O, OncelS.** (2003). Therelationshipbetweentheconchabullosa,nasalseptaldeviationandsinusitis. *Rhinology*, 41: 103-6.

3. **Anyürek, O.M.** (1995). Paranasal Sinüslerin Radyolojisi. *95 Konferans Kitapçığı,* Ankara 1995; p: 52-4.

4. **Arıncı, K. Elhan, A.** (1995). Anatomi.Ankara: *Güneş Kitap Evi*.

5. **Bingham, B.,Shankar, I., Havke, M. P.** (1991). ComputedTomography of TheParanasalSinuses. *J Otoloryngol,*20: 414-8.

6. **Bolger W.E, ButzinC.A, andParsons D.S.** (1991). Paranasalsinusbonyanatomicvariationsandmucosalabnormalities: CT analysisforendoscopicsinussurgery. *Laryngoscope*, 101(1 Pt 1): 56-64.

7. **Calhoun KH, Waggenspack GA,Simpson CB, et al.** (1991). CT evaluation of theparanasalsinuses in symptomaticandasymptomaticpopulations. *OtolaryngolHeadNeckSurg,* 104: 480–3.

8. **Demir, K.** (2006). Nazal Polipozis Tanılı Hastalarda Endonazal Anatomik Varyasyonların Görülme Sıklığının Tespiti Ve Toplum ile Karşılaştırılması. Uzmanlık tezi. İstanbul Eğitim ve Araştırma Hastanesi K.B.B. Kliniği.

9. **Dogru H, Doner F, Uygur K, Gedikli O, Cetin M.** (1999). Pneumatizedinferiorturbinate. *Am J Otolaryngol,* 20: 139–41.

10. **Dursun E, H. Korkmaz, M. Şafak.** (1998). Paranazal sinüs infeksiyonlarındaostiomeatalkompleksteki anatomik varyasyonlar. *KBB ve BBC Dergisi*, 6: 147-56.

11. **Hatipoğlu H.G, Çetin M.A, Yüksel E.** (2005). Conchabullosatypes: theirrelationshipwithsinusitis, ostiomeatalandfrontalrecessdisease. *DiagnInterventRadiol,* 11: 145-9.

12. **Kainz, J, Braun, H, Genser, P.** (1993). Haller'scells: morphologicevaluationandclinico-surgicalrelevance. *Laryngorhinootologie,*72: 599–604.

13. **Karcı, B,. Günhan, Ö.** (1999). Endoskopik Sinüs Cerrahisi. I. Baskı *Özen Ofset,* İzmir. p:1-3.

14. **Keast A, Sofie Y, Dawes P, Lyons B.** (2008). Anatomicalvariations of theparanasalsinuses in Polynesianand New ZealandEuropean; Computerizedtomographyscans. *Otolaryngology,* 139: 216.

15. **Mısırlıoğlu M, Nalçatı R, Adışen M.Z, Yardımcı S.Y.** (2011). Paranasal Sinüs Anatomik Yapıları Ve Varyasyonlarının DentalVolumetrik Tomografi ile İncelenmesi. *A.Ü. Diş Hek. Fak. Derg.* 38(3) 143-152.

16. **Ozan, H.** (2014). Ozan Anatomi.*Klinisyen tıp Kitapeveleri.*

17. **Riello APFL, Boasquevisque EM.** (2008). Anatomicalvariants of theostiomeatalcomplex: tomographicfindings in 200 patients.*RadiolBras*, 41: 3.

18. **Stammberger H,** (1986). Endoscopicendonasalsurgery—concepts in treatment of recurringrhinosinusitis. Part II. Surgicaltechnique. *Otolaryngology--HeadandNeckSurgery*, 94(2):147-156.

19. **Stammberger H. Wolf G.** (1998). Headachesand Sinüs Disease : TheEndoscopicApproach. *AnnOtolRhinolLaryngolSuppi,*97: 3-23

20. **Unlu H.H, Akyar S, Caylan R, Nalca Y.** (1994). Conchabullosa. *J Otolaryngol,* 1994; 23:23-7.

21. **Yücel A, Dereköy FS, Yılmaz MD, Altuntaş A.** (2004). Effects of SinonasalAnatomicalVariations on ParanasalSinusInfections. *TheMedicalJournal of Kocatepe,* 5: 43-7.

22. **Zirek A, Beklen H, Budak R.O, Güler O.K, Yardımcı A.C, Bozkuş F.** (2016). ClinicalImportanceandFrequency of AnatomicVariations on InflammatorySinusDiseases. *Journal of Harran UniversityMedicalFaculty*, Cilt 13. Sayı 3.

MALDİ-TOF MS VE MİKROBİYOLOJİDE GÜNCEL KULLANIM ALANLARI

Irmak BARAN[*]

Giriş

Yakın zamana kadar enfeksiyon hastalıkları için mikrobiyolojik tanımlamada konvansiyonel fenotipik, biyokimyasal testler ve gen sekanslaması kullanılmaktaydı. Matris destekli lazer desorpsiyon iyonizasyon uçuş zamanlı kütle spektrometresi (MALDI-TOF MS) cihazlarının geliştirilmesi ve rutin olarak kullanılmaya başlanması, klinik mikrobiyoloji laboratuvarlarında mikroorganizmaların rutin tanımlanmasında kolay, hızlı, yüksek verimli, kesinliği yüksek, aynı anda birçok örneğin çalışılabildiği ve ucuz bir yöntem sunarak adeta devrim yaratmıştır (1- 4,6,7,9,10). MALDI-TOF MS ile bakteriler, virüsler, mantarlar ve parazitler incelenebilmekte, mikrobiyal toksinler tanımlayabilmekte, antibiyotik duyarlılık ve tiplendirme çalışmaları yapılabilmektedir (1,2,9)

Tarihçe

MALDİ-TOF MS mikrobiyoloji alanında kullanılmaya başlanmadan önce kimya alanında uzunca bir süredir kullanılmaktaydı. İlk defa 1975 yılında Anhalt ve Fenselau, farklı bakteri cinslerin ve türlerin kendine özgü kütle spektrumları olduklarını fark ederek bakteriyolojide kullanımını önermişlerdir. 1980lerde Tanaka ve Fenn tarafından yumuşak iyonizasyon tekniklerinin geliştirilmesi bütün proteinler gibi büyük biyomoleküllerin analiz edilebilmesini sağlamıştır (2,4). Bu teknoloji ile proteinlerin parçalanmadan iyonizasyonu sağlanmıştır. Tanaka bu konudaki çalışmalarından dolayı daha sonra kimya alanında Nobel ödülü almıştır (7,10). Başka çalışmacılarda MALDİ-TOF MS teknolojisinin hücresel ekstraksiyon ve saflaştırma sonrası protein profillerini oluşturmada kullanılabileceğini göstermişlerdir (2).

Teknoloji

MALDİ-TOF MS ile bakteri, fungus, virüsler ve parazitlerin arasında bulunduğu birçok mikroorganizmanın tanımlaması yapılabilmektedir (1,2). Tıbbi diagnostiğin yanı sıra biyolojik savunma, çevresel monitörizasyon ve gıda kalite kontrolünde de rolü vardır (2). Proteomik analiz, protein seviyeleri hücrenin gerçek fonksiyonel durumunu gösterdiğinden, genetik/genomik testlerden fonksiyonel veya klinik açıdan daha anlamlı bilgi sağlar (6). MALDİ-TOF yüksek verimli olası ve hızlı tanımlama yapabilmesi nedeniyle mikrobiyoloji laboratuvarlarında kullanılan biyokim-

Kaynakça

1. **Alizadeh, M., Yousefi, L., Pakdel, F., Ghotaslou, R., Rezaee, M. A., Khodadadi, E., Oskouei, M. A., SoroushBarhaghi, M. H., &Kafil, H. S.** (2021). MALDI-TOF MassSpectroscopy Applications in ClinicalMicrobiology. Advances in pharmacologicalandpharmaceuticalsciences, 2021, 9928238. https://doi.org/10.1155/2021/9928238

2. **Croxatto, A., Prod'hom, G., &Greub, G.** (2012). Applications of MALDI-TOF massspectrometry in clinicaldiagnosticmicrobiology. FEMS microbiologyreviews, 36(2), 380–407. https://doi.org/10.1111/j.1574-6976.2011.00298.x

3. **Florio, W., Baldeschi, L., Rizzato, C., Tavanti, A., Ghelardi, E., &Lupetti, A.** (2020). Detection of Antibiotic-Resistanceby MALDI-TOF MassSpectrometry: An ExpandingArea. Frontiers in cellularandinfectionmicrobiology, 10, 572909. https://doi.org/10.3389/fcimb.2020.572909

4. **Hou, T. Y., Chiang-Ni, C., &Teng, S. H.** (2019). Currentstatus of MALDI-TOF massspectrometry in clinicalmicrobiology. Journal of foodanddruganalysis, 27(2), 404–414. https://doi.org/10.1016/j.jfda.2019.01.001

5. **Idelevich, E. A., Sparbier, K., Kostrzewa, M., & Becker, K.** (2018). Rapiddetection of antibioticresistanceby MALDI-TOF massspectrometryusing a noveldirect-on-targetmicrodropletgrowthassay. Clinicalmicrobiologyandinfection : theofficialpublication of theEuropeanSociety of ClinicalMicrobiologyandInfectiousDiseases, 24(7), 738–743. https://doi.org/10.1016/j.cmi.2017.10.016

6. **Kalpana, S., Lin, W. Y., Wang, Y. C., Fu, Y., Lakshmi, A., & Wang, H. Y.** (2023). AntibioticResistanceDiagnosis in ESKAPE Pathogens-A Review on ProteomicPerspective. Diagnostics (Basel, Switzerland), 13(6), 1014. https://doi.org/10.3390/diagnostics13061014

7. **Li, D., Yi, J., Han, G., &Qiao, L.** (2022). MALDI-TOF MassSpectrometry in Clinical Analysis andResearch. ACS measurementscienceau, 2(5), 385–404. https://doi.org/10.1021/acsmeasuresciau.2c00019

8. **Rychert J.** Commentary: BenefitsandLimitations of MALDI-TOF MassSpectrometryfortheIdentification of Microorganisms. J Infectiology. 2019; 2(4): 1-5

9. **Schubert, S., &Kostrzewa, M.** (2017). MALDI-TOF MS in theMicrobiologyLaboratory: CurrentTrends. Currentissues in molecularbiology, 23, 17–20. https://doi.org/10.21775/cimb.023.017

10. **Tsuchida, S., Umemura, H., &Nakayama, T.** (2020). CurrentStatus of Matrix-AssistedLaserDesorption/Ionization-Time-of-Flight MassSpectrometry (MALDI-TOF MS) in ClinicalDiagnosticMicrobiology. Molecules (Basel, Switzerland), 25(20), 4775. https://doi.org/10.3390/molecules25204775

İNFEKTİF ENDOKARDİTİN TANI VE TEDAVİSİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

İsa ARDAHANLI, Nesrin ARDAHANLI* **

GİRİŞ

İnfektif endokardit başlıca bakteri ve mantarların sebep olduğu, kalbin endokardial tabakasını, doğal veya protez kalp kapakları ve intrakardiyak cihazları tutan bir klinik tablodur. İnfektif endokardit, görülme sıklığı artış eğiliminde olan ve gelişen tanı yöntemleri ile daha sık tanı konulan, maliyet ve mortalitesi yüksek bir infeksiyon hastalığıdır (10). İnfektif endokardit sıklığı, dünya genelinde 100 bin'de 7'dir (19). İnfektif endokardit insidansı, son yıllarda artış eğilimi göstermektedir (8). Gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre insidans oranları benzerdir ancak risk faktörlerinde ve mortalite oranlarında değişiklik görülmüştür (21).İnfektif endokarditin görülme yaşı, gelişmiş ülkelerde daha yüksek iken geri kalmış ve gelişmekte olan ülkelerde daha düşüktür. (4). Ülkemizde ise ortalama görülme yaşı 45-50 civarındadır. Erkeklerde kadınlara göre görülme sıklığı iki kattır (6).

RİSK FAKTÖRLERİ

İnfektif endokardit risk faktörleri akut romatizmal ateşe bağlı kapak hastalığına ikincil olarak genç hastalarda daha sık görülmektedir. İleri yaşta ise dejeneratif kalp kapak hastalıklarına ikincil infektif endokardit sıklığı artmaktadır. Konjenital kalp hastalıkları bir diğer risk faktörüdür. Biküspit aorta, ventriküler septal defekt (VSD) ve fallot tetrolojisi gibi konjenital kalp hastalıkları infektif endokardit sıklığında artışa neden olmaktadır (17). Gelişmiş ülkelerde ise başlıca kardiyak risk faktörleri, dejeneratif kalp kapak hastalıkları, protez kapak varlığı ve kardiyovasküler cihaz kullanımıdır. Geçirilmiş infektif endokardit, tekrarlama açısından yüksek risk taşımaktadır ve Avrupa Kardiyoloji Derneği'nin yayınladığı bir derlemede başlıca risk faktörü olarak belirtilmiştir (9). İnfektif endokarditin gelişmesinde sağlık bakımı önemli rol oynamaktadır. Beslenme ve tedavi amacıyla santal venöz kateter kullanımı infektif endokardit için risk oluşturmaktadır. Böbrek yetmezliği olan hastalarda özellikle hemodiyaliz kateteri endokardit açısından önemli risk oluşturmaktadır. Damar içi madde kullanımı olan hastalarda, triküspit kapakta endokardit daha sık gelişmektedir. Damar içi kullanılan maddeler, özellikle kokain, vazospazma yol açarak trombüs oluşumuna neden olarak bakteri tutunmasını kolaylaştırmakta ve pulmoner hipertansiyona neden olmaktadır. Kanser hastalarında sağlık bakımı ile ilişkili infeksiyonlar ve kemoterapötiklerin oluşturduğu immunsüpresyon nedeniyle infektif endokardit riski artmıştır. Ayrıca kolorektal kanserlerde infektif endokardit sıklığında artış görülmektedir.

Kaynakça

1. **Bele D, Kojc N, Perše M, Černe Čerček A, Lindič J, Aleš Rigler A, Večerić-Haler Ž.** (2020). Diagnostic and treatment challenge of unrecognized subacute bacterial endocarditis associated with ANCA-PR3 positive immunocomplex glomerulonephritis: a case report and literature review. BMC Nephrol. 21(1):40.

2. **Cahill TJ, Baddour LM, Habib G, Hoen B, Salaun E, Pettersson GB, Schäfers HJ, Prendergast BD.** (2017). Challenges in Infective Endocarditis. J Am Coll Cardiol. 69:325-344. Cairns KA, Udy AA, Peel TN, Abbott IJ, Dooley MJ, Peleg AY. (2023). Therapeutics for Vancomycin-Resistant Enterococcal Bloodstream Infections. Clin Microbiol Rev. 36 :e0005922.

3. **Cairns KA, Udy AA, Peel TN, Abbott IJ, Dooley MJ, Peleg AY**. (2023). Therapeutics for Vancomycin-Resistant Enterococcal Bloodstream Infections. Clin Microbiol Rev. 36 :e0005922.

4. **Chamat-Hedemand S, Dahl A, Østergaard L, Arpi M, Fosbøl E, Boel J, Oestergaard LB, Lauridsen TK, Gislason G, Torp-Pedersen C, Bruun NE**. (2020). Prevalence of Infective Endocarditis in Streptococcal Bloodstream Infections Is Dependent on Streptococcal Species. Circulation. 142:720-730.

5. **Del Val D, Panagides V, Mestres CA, Miró JM, Rodés-Cabau J.** (2023). Infective Endocarditis After Transcatheter Aortic Valve Replacement: JACC State-of-the-Art Review. J Am Coll Cardiol. 81:394-412.

6. **Erol Ç**. Endocarditis, Leptin, Pulmonary Hypertension….(2022). Anatol J Cardiol. 2022. 26 :742

7. **Fowler VG, Durack DT, Selton-Suty C, Athan E, Bayer AS, Chamis AL, Dahl A, DiBernardo L, Durante-Mangoni E, Duval X, Fortes CQ, Fosbøl E, Hannan MM, Hasse B, Hoen B, Karchmer AW, Mestres CA, Petti CA, Pizzi MN, Preston SD, Roque A, Vandenesch F, van der Meer JTM, van der Vaart TW, Miro JM.** (2023).The 2023 Duke-International Society for Cardiovascular Infectious Diseases Criteria for Infective Endocarditis: Updating the Modified Duke Criteria. Clin Infect Dis. 77:518-526.

8. **Goel N, Shujanya P, Oberoi JK, Mohanty A, Wattal C.** (2021). An infrequent etiology of Infective Endocarditis. Indian J Med Microbiol. 39 :540-541.

9. **Habib G, Lancellotti P, Antunes MJ, Bongiorni MG, Casalta JP, Del Zotti F, Dulgheru R, El Khoury G, Erba PA, Iung B, Miro JM, Mulder BJ, Plonska-Gosciniak E, Price S, Roos-Hesselink J, Snygg-Martin U, Thuny F, Tornos Mas P, Vilacosta I, Zamorano JL; ESC Scientific Document Group**. (2015). 2015 ESC Guidelines for the management of infective endocarditis: The Task Force for the Management of Infective Endocarditis of the European Society of Cardiology (ESC). 36:3075-3128.

10. **Hubers SA, DeSimone DC, Gersh BJ, Anavekar NS.** (2020). Infective Endocarditis: A Contemporary Review. Mayo Clin Proc. 95: :982-997.

11. **Jung CJ, Yeh CY, Shun CT, Hsu RB, Cheng HW, Lin CS, Chia JS**. (2012). Platelets enhance biofilm formation and resistance of endocarditis-inducing streptococci on the injured heart valve. J Infect Dis. 205:1066-75.

12. **Kamde SP, Anjankar A**. (2022). Pathogenesis, Diagnosis, Antimicrobial Therapy, and Management of Infective Endocarditis, and Its Complications. Cureus.14(9):e29182.

13. **Khaledi M, Sameni F, Afkhami H, Hemmati J, Asareh Zadegan Dezfuli A, Sanae MJ, Validi M. (**2022). Infective endocarditis by HACEK: a review. J Cardiothorac Surg.17:185.

14. **Messias-Reason IJ, Hayashi SY, Nisihara RM, Kirschfink M.** (2022). Complement activation in infective endocarditis: correlation with extracardiac manifestations and prognosis. Clin Exp Immunol. 127:310-5.

15. **Miyake M, Hatta K, Kameyama T, Himura Y, Gen H, Kobashi Y, Konishi T**.(2005). Infective endocarditis developing as uremia. Intern Med. 44 :598-602.

16. **Naruse G, Watanabe T, Okura H.** (2022). Infective endocarditis with Osler's nodule in a patient with Osler's disease: a case report and review of the literature. J Med Case Rep. 16 :211.

17. **Opotowsky AR, Pickard SS, Webb GD.** (2019). Nuanced Interpretation of Administrative Data: The Case of Hospitalization for Infective Endocarditis in Adults With Tetralogy of Fallot. Can J Cardiol. 35: 688-691.

18. **Ramos Suárez A, Fernández Gasso ML.** (2019). Roth's spots and infective endocarditis. Med Clin (Barc). 152(5):e29. English, Spanish.

19. **Rezar R, Lichtenauer M, Haar M, Hödl G, Kern JM, Zhou Z, Wuppinger T, Kraus J, Strohmer B, Hoppe UC, Wernly B.** (2021). Infective endocarditis - A review of current therapy and future challenges. Hellenic J Cardiol. 62:190-200.

20. **Sebastian SA, Co EL, Mehendale M, Sudan S, Manchanda K, Khan S.** (2022). Challenges and Updates in the Diagnosis and Treatment of Infective Endocarditis. Curr Probl Cardiol. 47:101267.

21. **Vincent LL, Otto CM.** Infective Endocarditis (2018). Update on Epidemiology, Outcomes, and Management. Curr Cardiol Rep. 20 :86.

22. **Wang A, Gaca JG, Chu VH.** (2018). Management Considerations in Infective Endocarditis: A Review. JAMA. 320:72-83.

MAYMUN ÇİÇEĞİ VİRÜS ENFEKSİYONU

Nurcan ARIKAN[*]

Giriş

Maymun çiçeği virüs enfeksiyonu, çiçek hastalığı benzeri deri döküntüleriyle seyreden bulaşıcı, zoonotik bir hastalıktır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Kasın 2022'de 'maymun çiçeği' olan hastalığın ismini 'Mpox' olarak değiştirmiştir (28). Mpox hastalığına sebep olan maymun çiçeği virüsünün ismi, Uluslararası Virüs Taksonomisi Komitesi'nce henüz değiştirilmemiştir.

Maymun çiçeği virüsü, *Poxviridae* ailesinin *Orthopoxvirüs* cinsi içerisinde yer alan zarflı, çift sarmallı bir DNA virüsüdür ve iki farklı genetik suşu mevcuttur. DSÖ tarafından Orta Afrika türü Tip I (clade I) ve Batı Afrika türü Tip II (clade II) olarak isimlendirilmiş olup, 2022 küresel salgını sırasında Tip II suşu; Tip IIa ve Tip IIb olarak ikiye ayrılmıştır (9).

Epidemiyoloji

Maymun çiçeği virüsü, Danimarka'da 1958 yılında araştırma için tutulan maymunlarda keşfedildi ve bildirilen ilk insan mpox vakası, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde 9 aylık bir erkek çocuktu. 1980 yılında çiçek hastalığının eradike edilmesi ve çiçek aşılamasının sonlandırılmasıyla mpox, Orta, Doğu ve Batı Afrika'da artarak görülmeye başladı. 2022 ve 2023'te küresel bir salgın meydana geldi (1). DSÖ tarafından; Kamerun, Gana, Nijerya, Kongo, Benin, Fildişi Sahil, Liberya gibi birçok Afrika ülkesi hastalığın endemik olduğu yerler olarak kabul edilmiştir. Ocak-Mayıs 2022 tarihleri arasında bu ülkelerden 1284 mpox vakası ve 58 ölüm bildirilmiştir (27. 7 Mart 2023 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde 30235 doğrulanmış ve olası mpox vakası rapor edilmiştir ve bunların büyük çoğunluğunu erkeklerle sex yapan erkekler oluşturmaktadır (10).

Bulaşma Yolları

İnsanlara bulaşma; enfekte insanlardan ve hayvanlardan olabilir. Enfekte bir hayvanın, kan ve vücut sıvılarıyla, deri ve mukoza lezyonlarına temasla veya hayvan tarafından ısırılmayla bulaşabilir. Az pişmiş et veya hayvansal ürünlerin tüketilmesiyle de hastalık bulaşabilir (26).

Mpox'un insandan insana bulaşı; cilt, ağız ve cinsel organlardaki lezyonlara doğrudan temasla, damlacık yoluyla, vertikal yolla, perkütan yaralanmalarla ve cinsel temasla olabilir. Virüsle kontamine olmuş cansız yüzeylerden indirekt temasla da bulaşabilir (24,2). Virüs, duyarlı kişilere

Kaynakça

1. **Agrati C, Cossarizza A, Mazzotta V, et al**. ImmunologicalSignature in Human Cases of MonkeypoxInfection in 2022 Outbreak. *LancetInfectiousDiseases.* 2022: S1473-3099(22)00662-4. doi: 10.1016/S1473-3099(22)00662-4.

2 **Atkinson B, Burton C, Pottage T, et al**. Infection-competentmonkeypoxvirus-contaminationidentified in domesticsettingsfollowing an importedcase of monkeypoxintothe UK. *EnvironmentalMicrobiology.* 2022; 24(10): 4561-4569. doi: 10.1111/1462-2920.16129.

3.**Badenoch JB, Conti I, Rengasamy ER, et al.** Neurologicalandpsychiatricpresentationsassociatedwithhumanmonkeypoxvirusinfection: A systematicreviewand meta-analysis. EClinicalMedicine 2022; 52:101644.

4. **Bayer-Garner IB.** Monkeypoxvirus: histologic, immunohistochemicalandelectron-microscopicfindings. *Journal of CutaneousPathology*. 2005; 32(1): 28-34. doi: 10.1111/j.0303- 6987.2005.00254.x.

5. **Fenner F, Henderson DA, Arita I, et al.** *Smallpoxanditseradication. World HealthOrganization, 1988.*https://apps.who.int/iris/handle/10665/39485

6. **Foos W, Wroblewski K, Ittoop S.** SubconjunctivalNodule in a PatientWithAcuteMonkeypox. JAMA Ophthalmol 2022; 140:e223742.

7. **Huhn GD, Bauer AM, Yorita K, et al.** Clinicalcharacteristics of humanmonkeypox, and risk factorsfor severe disease. ClinInfectDis 2005; 41:1742.

8. **Hutin YJ, Williams RJ, Malfait P, et al**. Outbreak of humanmonkeypox, DemocraticRepublic of Congo, 1996 to 1997. EmergInfectDis 2001; 7:434.

9. **Isidro J, Borges V, Pinto M, et al.** Phylogenomiccharacterizationandsigns of microevolution in the 2022 multi-countryoutbreak of monkeypoxvirus. *Nature Medicine*. 2022; 28(8):1569-1572. doi: 10.1038/s41591-022-01907-y.

10.**Kava CM, Rohraff DM, Wallace B, et al.**Epidemiologicfeatures of themonkeypoxoutbreakandthepublichealthresponse—United States, May 10–October 6, 2022.*MMWR MorbMortalWklyRep*2022;71:1449–56. 10.15585/mmwr.mm7145a4

11. **Minhaj FS, Ogale YP, Whitehill F, et al.** MonkeypoxOutbreak-Nine States, May 2022. *MorbidityandMortalityWeekly Report*. 2022; 71(23): 764-769. doi: 10.15585/mmwr.mm7123e1.

12. **Minhaj FS, Petras JK, Brown JA, et al.** OrthopoxvirusTestingChallengesforPersons in Populations at Low Risk orWithoutKnownEpidemiologic Link toMonkeypox - United States, 2022. MMWR MorbMortalWklyRep 2022; 71:1155.

13.**Mitjà O., et al.,**Monkeypox .*Lancet*401, 60–74 (2023).

14. **Oakley LP, Hufstetler K, O'Shea J, et al.** MpoxCasesAmongCisgenderWomenandPregnantPersons - United States, May 11-November 7, 2022.

MMWR MorbMortalWklyRep 2023; 72:9.

15. **Patel A, Bilinska J, Tam JCH, et al.** Clinicalfeaturesandnovelpresentations of humanmonkeypox in a centralLondoncentreduringthe 2022 outbreak: descriptivecaseseries. BMJ 2022; 378:e072410.

16. **Stittelaar KJ, Neyts J, Naesens L, et al.** Antiviraltreatment is moreeffectivethansmallpoxvaccination

uponlethalmonkeypoxvirusinfection. Nature. 2006; 439(7077): 745-748. doi: 10.1038/

nature04295

17. **Tarín-Vicente EJ, Alemany A, Agud-Dios M, et al.** Clinicalpresentationandvirologicalassessment of confirmedhumanmonkeypoxviruscases in Spain: a prospectiveobservationalcohortstudy. *Lancet.* 2022; 400: 661-669. doi: 10.1016/S0140-6736(22)01436-2.

18 **Thornhill JP, Barkati S, Walmsley S, et al.** MonkeypoxVirusInfection in Humansacross 16 Countries - April-June 2022. N Engl J Med 2022; 387:679.

19. **United StatesCentersforDisease Control andPrevention.** *CDC andhealthpartnersrespondingtomonkeypoxcase in the U.S.* (05/02/2023 tarihinde https://www.cdc.gov/media/releases/2022/ s0518-monkeypox-case.

20. **United StatesCentersforDiseae Control andPrevention**. Interimclinicalguidanceforthetreatment of monkeypox. https://www.cdc.gov/poxvirus/monkeypox/clinicians/treatment.html#anchor_1655

21. **United StatesCentersforDisease Control andPrevention.** Isolationandpreventionpracticesforpeoplewithmonkeypox. https://www.cdc.gov/poxvirus/monkeypox/clinicians/isolation-procedures.html

22. **United StatesCentersforDisase Control andPrevention**. JYNNEOS vaccine. https://www.cdc.gov/poxvirus/monkeypox/interim-considerations/jynneos-vaccine.html#interim

23. **United StatesCentersforDisease Control andPrevention**. Monkeypox: Clinicalrecognition. https://www.cdc.gov/poxvirus/monkeypox/clinicians/clinical-recognition.html.

24. **United StatesCentersforDisease Control andPrevention**. *Monkeypox: transmission*. https://www.cdc.gov/poxvirus/monkeypox/transmission.

25. **United StatesCentersforDisease Control andPrevention**. Severe manifestations of monkeypoxamongpeoplewhoareimmunocompromiseddueto HIV orotherconditions. https://emergency.cdc.gov/han/2022/han00475

26. **World HealthOrganization**. *Monkeypoxfactsheet*. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/monkeypox.

27. **World HealthOrganization**. *Multi-countrymonkeypoxoutbreak in non-endemiccountries*. https://www.who.int/emergencies/disease-outbreak-news/item/2022- DON385.

28. **World HealthOrganization**. WHO recommendsnew name formonkeypox-disease. https://www.who.int/news/item/28-11-2022-who-recommends-new-name-for-monkeypox-disease

AKKERMANSİA MUCİNİPHİLA VE BAĞIRSAK BAĞIŞIKLIK SİSTEMİ: İNFLAMATUAR BAĞIRSAK HASTALIĞI, OBEZİTE VE DİYABET

Oğuz KARABAY

Probiyotikler ve önemi

Bazı tanımlar

Probiyotikler, sindirim sisteminin sağlığına olumlu katkıda bulunduğuna inanılan canlı mikroorganizmalar olup vücudumuzdaki faydalı mikroorganizmaların bir türüdür. Probiyotikler, genellikle fermente edilmiş yiyeceklerde veya besin takviyelerinde bulunan canlı mikroorganizmalardır.

Prebiyotikler ise sindirim sistemini desteklemek için probiyotiklerin beslendiği ve çoğaldığı lifli besin maddeleridir.

Postbiyotikler, probiyotik mikroorganizmaların faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ürünlerdir ve genellikle metabolik aktiviteleri sonucunda oluşurlar. Postbiyotik terimi, probiyotikler ve prebiyotikler gibi terimlerle yakından ilişkilidir. Postbiyotikler, probiyotik mikroorganizmaların (genellikle bakteri veya mayalar) sindirim ve fermantasyon süreçleri sırasında ürettikleri biyokimyasal bileşiklerdir. Bu bileşikler, sindirim sistemi üzerinde çeşitli olumlu etkileri olabilecek biyolojik olarak aktif maddelerdir. Örnek olarak, bazı probiyotik bakteri türleri sindirim sistemi içinde çeşitli besin maddelerini fermente ederek metabolitler üretebilir. Bu metabolitler arasında organik asitler, polipeptitler, enzimler, vitaminler, antimikrobiyal bileşikler ve diğer biyolojik olarak aktif maddeler bulunabilir. Bu maddelerin sağlık üzerinde olumlu etkileri söz konusudur.

Probiyotik mikroorganizmaların insan sağlığına olan etkileri uzun yıllar boyunca incelenmektedir. Probiyotiklerin insan sağlığına birçok farklı etkisi vardır.

Örneğin,

1. Sindirim Sistemi Sağlığı: Probiyotikler, sindirim sistemi için önemli olan yararlı bakterileri destekler. Özellikle bağırsakta bulunan bu bakteriler, yiyeceklerin sindirilmesine yardımcı olur ve bağırsak sağlığını korur.

2. İmmün Sistem Desteği: Probiyotikler, bağışıklık sisteminin güçlendirilmesine yardımcı olabilir. Bağırsak mikrobiyotasının dengelenmesi, bağışıklık sisteminin sağlıklı bir şekilde çalışmasına katkıda bulunur.

Kaynakça

1. **Ahn, I. S., Lang, J. M., Olson, C. A., Diamante, G., Zhang, G., Ying, Z., Byun, H. R., Cely, I., Ding, J., Cohn, P., Kurtz, I., Gomez-Pinilla, F., Lusis, A. J., Hsiao, E. Y., & Yang, X.** (2020). Host Genetic Background and Gut Microbiota Contribute to Differential Metabolic Responses to Fructose Consumption in Mice. *The Journal of Nutrition*, *150*(10), 2716-2728.

2. **Ashrafian, F., Keshavarz Azizi Raftar, S., Shahryari, A., Behrouzi, A., Yaghoubfar, R., Lari, A., Moradi, H. R., Khatami, S., Omrani, M. D., Vaziri, F., Masotti, A., & Siadat, S. D.** (2021). Comparative effects of alive and pasteurized Akkermansia muciniphila on normal diet-fed mice. *Scientific Reports*, *11*(1), 17898.

3. **Ashrafian, F., Shahriary, A., Behrouzi, A., Moradi, H. R., Keshavarz Azizi Raftar, S., Lari, A., Hadifar, S., Yaghoubfar, R., Ahmadi Badi, S., Khatami, S., Vaziri, F., & Siadat, S. D**. (2019). -Derived Extracellular Vesicles as a Mucosal Delivery Vector for Amelioration of Obesity in Mice. *Frontiers in Microbiology*, *10*, 2155.

4. **Callis, T. C**. (2023). *The Building Blocks of Life: A Nutrition Foundation for Healthcare Professionals*. CRC Press.

5. **Chelakkot, C., Choi, Y., Kim, D.-K., Park, H. T., Ghim, J., Kwon, Y., Jeon, J., Kim, M.-S., Jee, Y.-K., Gho, Y. S., Park, H.-S., Kim, Y.-K., & Ryu, S. H.** (2018). Akkermansia muciniphila-derived extracellular vesicles influence gut permeability through the regulation of tight junctions. *Experimental & Molecular Medicine*, *50*(2), e450.

6. **Chen, T., Ling, Z., Zhai, Q., Zhou, X., & Li, S.** (2023). *The Role of Probiotics, Postbiotics, and Microbial Metabolites in Preventing and Treating Chronic Diseases*. Frontiers Media SA.

7. **Dao, M. C., Everard, A., Aron-Wisnewsky, J., Sokolovska, N., Prifti, E., Verger, E. O., Kayser, B. D., Levenez, F., Chilloux, J., Hoyles, L., MICRO-Obes Consortium, Dumas, M.-E., Rizkalla, S. W., Doré, J., Cani, P. D., & Clément, K.** (2016). Akkermansia muciniphila and improved metabolic health during a dietary intervention in obesity: relationship with gut microbiome richness and ecology. *Gut*, *65*(3), 426-436.

8. **Depommier, C., Everard, A., Druart, C., Plovier, H., Van Hul, M., Vieira-Silva, S., Falony, G., Raes, J., Maiter, D., Delzenne, N. M., de Barsy, M., Loumaye, A., Hermans, M. P., Thissen, J.-P., de Vos, W. M., & Cani, P. D.** (2019). Supplementation with Akkermansia muciniphila in overweight and obese human volunteers: a proof-of-concept exploratory study. *Nature Medicine*, *25*(7), 1096-1103.

9. **Depommier, C., Van Hul, M., Everard, A., Delzenne, N. M., De Vos, W. M., & Cani, P. D.** (2020). Pasteurized increases whole-body energy expenditure and fecal energy excretion in diet-induced obese mice. *Gut Microbes*, *11*(5), 1231-1245.

10.**Derrien, M., Vaughan, E. E., Plugge, C. M., & de Vos, W. M.** (2004). Akkermansia muciniphila gen. nov., sp. nov., a human intestinal mucin-degrading bacterium. *International Journal of Systematic and Evolutionary Microbiology*, *54*(Pt 5), 1469-1476.

11.**Dhansekaran, D., & Sankaranarayanan, A.** (2021). *Advances in Probiotics: Microorganisms in Food and Health*. Academic Press.

12.**Ganesh, B. P., Klopfleisch, R., Loh, G., & Blaut, M.** (2013). Commensal Akkermansia muciniphila exacerbates gut inflammation in Salmonella Typhimurium-infected gnotobiotic mice. *PloS One*, *8*(9), e74963.

13.**Hill, C., Guarner, F., Reid, G., Gibson, G. R., Merenstein, D. J., Pot, B., Morelli, L., Canani, R. B., Flint, H. J., Salminen, S., Calder, P. C., & Sanders, M. E.** (2014). Expert consensus document. The International Scientific Association for Probiotics and Prebiotics consensus statement on the scope and appropriate use of the term probiotic. *Nature Reviews. Gastroenterology & Hepatology*, *11*(8), 506-514.

14.**Kang, C.-S., Ban, M., Choi, E.-J., Moon, H.-G., Jeon, J.-S., Kim, D.-K., Park, S.-K., Jeon, S. G., Roh, T.-Y., Myung, S.-J., Gho, Y. S., Kim, J. G., & Kim, Y.-K.** (2013). Extracellular vesicles derived from gut microbiota, especially Akkermansia muciniphila, protect the progression of dextran sulfate sodium-induced colitis. *PloS One*, *8*(10), e76520.

15.**Karlsson, C. L. J., Onnerfält, J., Xu, J., Molin, G., Ahrné, S., & Thorngren-Jerneck, K.** (2012). The microbiota of the gut in preschool children with normal and excessive body weight. *Obesity* , *20*(11), 2257-2261.

16.**Kim, S., Lee, Y., Kim, Y., Seo, Y., Lee, H., Ha, J., Lee, J., Choi, Y., Oh, H., & Yoon, Y**. (2020). Akkermansia muciniphila Prevents Fatty Liver Disease, Decreases Serum Triglycerides, and Maintains Gut Homeostasis. *Applied and Environmental Microbiology*, *86*(7). https://doi.org/10.1128/AEM.03004-19

17.**Kong, C., Gao, R., Yan, X., Huang, L., & Qin, H.** (2019). Probiotics improve gut microbiota dysbiosis in obese mice fed a high-fat or high-sucrose diet. *Nutrition* , *60*, 175-184.

18.**Kosteli, A., Sugaru, E., Haemmerle, G., Martin, J. F., Lei, J., Zechner, R., & Ferrante, A. W., Jr.** (2010). Weight loss and lipolysis promote a dynamic immune response in murine adipose tissue. *The Journal of Clinical Investigation*, *120*(10), 3466-3479.

19.**Lutgendorff, F., Nijmeijer, R. M., Sandström, P. A., Trulsson, L. M., Magnusson, K.-E., Timmerman, H. M., van Minnen, L. P., Rijkers, G. T., Gooszen, H. G., Akkermans, L. M. A., & Söderholm, J. D.** (2009). Probiotics prevent intestinal barrier dysfunction in acute pancreatitis in rats via induction of ileal mucosal glutathione biosynthesis. *PloS One*, *4*(2), e4512.

20.**Mendoza-León, M. J., Mangalam, A. K., Regaldiz, A., González-Madrid, E., Rangel-Ramírez, M. A., Álvarez-Mardonez, O., Vallejos, O. P.,**

Méndez, C., Bueno, S. M., Melo-González, F., Duarte, Y., Opazo, M. C., Kalergis, A. M., & Riedel, C. A. (2023). Gut microbiota short-chain fatty acids and their impact on the host thyroid function and diseases. *Frontiers in Endocrinology*, *14*, 1192216.

21.**Miranda, V. C., Souza, R. O., Quintanilha, M. F., Gallotti, B., Assis, H. C., Faria, A. M. C., Nicoli, J. R., Cara, D. C., & Martins, F. S.** (2023). A Next-Generation Bacteria (Akkermansia muciniphila BAA-835) Presents Probiotic Potential Against Ovalbumin-Induced Food Allergy in Mice. *Probiotics and Antimicrobial Proteins*. https://doi.org/10.1007/s12602-023-10076-4

22.**Mojgani, N., & Dadar, M.** (2021). *Probiotic Bacteria and Postbiotic Metabolites: Role in Animal and Human Health*. Springer Nature.

Pabst, O., & Mowat, A. M. (2012). Oral tolerance to food protein. *Mucosal Immunology*, *5*(3), 232-239.

23.**Palleja, A., Kashani, A., Allin, K. H., Nielsen, T., Zhang, C., Li, Y., Brach, T., Liang, S., Feng, Q., Jørgensen, N. B., Bojsen-Møller, K. N., Dirksen, C., Burgdorf, K. S., Holst, J. J., Madsbad, S., Wang, J., Pedersen, O., Hansen, T., & Arumugam, M**. (2016). Roux-en-Y gastric bypass surgery of morbidly obese patients induces swift and persistent changes of the individual gut microbiota. *Genome Medicine*, *8*(1), 67.

24.**Parks, B. W., Nam, E., Org, E., Kostem, E., Norheim, F., Hui, S. T., Pan, C., Civelek, M., Rau, C. D., Bennett, B. J., Mehrabian, M., Ursell, L. K., He, A., Castellani, L. W., Zinker, B., Kirby, M., Drake, T. A., Drevon, C. A., Knight, R., … Lusis, A. J.** (2013). Genetic control of obesity and gut microbiota composition in response to high-fat, high-sucrose diet in mice. *Cell Metabolism*, *17*(1), 141-152.

25.**Plovier, H., Everard, A., Druart, C., Depommier, C., Van Hul, M., Geurts, L., Chilloux, J., Ottman, N., Duparc, T., Lichtenstein, L., Myridakis, A., Delzenne, N. M., Klievink, J., Bhattacharjee, A., van der Ark, K. C. H., Aalvink, S., Martinez, L. O., Dumas, M.-E., Maiter, D., … Cani, P. D.** (2017). A purified membrane protein from Akkermansia muciniphila or the pasteurized bacterium improves metabolism in obese and diabetic mice. *Nature Medicine*, *23*(1), 107-113.

26.**Reunanen, J., Kainulainen, V., Huuskonen, L., Ottman, N., Belzer, C., Huhtinen, H., de Vos, W. M., & Satokari, R.** (2015). Akkermansia muciniphila Adheres to Enterocytes and Strengthens the Integrity of the Epithelial Cell Layer. *Applied and Environmental Microbiology*, *81*(11), 3655-3662.

27.**Rodrigues, V. F., Elias-Oliveira, J., Pereira, Í. S., Pereira, J. A., Barbosa, S. C., Machado, M. S. G., & Carlos, D.** (2022). and Gut Immune System: A Good Friendship That Attenuates Inflammatory Bowel Disease, Obesity, and Diabetes. *Frontiers in Immunology*, *13*, 934695.

28.**Rodriguez, J., Hiel, S., Neyrinck, A. M., Le Roy, T., Pötgens, S. A., Leyrolle, Q., Pachikian, B. D., Gianfrancesco, M. A., Cani, P. D., Paquot, N., Cnop, M., Lanthier, N., Thissen, J.-P., Bindels, L. B., & Delzenne, N. M.** (2020). Discovery of the gut microbial signature driving the efficacy of prebiotic intervention in obese patients. *Gut*, *69*(11), 1975-1987.

29.**Roopchand, D. E., Carmody, R. N., Kuhn, P., Moskal, K., Rojas-Silva, P., Turnbaugh, P. J., & Raskin, I.** (2015). Dietary Polyphenols Promote Growth of the Gut Bacterium Akkermansia muciniphila and Attenuate High-Fat Diet-Induced Metabolic Syndrome. *Diabetes*, *64*(8), 2847-2858.

30.**Roshanravan, N., Mahdavi, R., Alizadeh, E., Ghavami, A., Rahbar Saadat, Y., Mesri Alamdari, N., Alipour, S., Dastouri, M. R., & Ostadrahimi, A**. (2017). The effects of sodium butyrate and inulin supplementation on angiotensin signaling pathway via promotion of abundance in type 2 diabetes; A randomized, double-blind, placebo-controlled trial. *Journal of Cardiovascular and Thoracic Research*, *9*(4), 183-190.

31.**Salim, S. Y., & Söderholm, J. D.** (2011). Importance of disrupted intestinal barrier in inflammatory bowel diseases. *Inflammatory Bowel Diseases*, *17*(1), 362-381.

32.**Scott, N. A., Andrusaite, A., Andersen, P., Lawson, M., Alcon-Giner, C., Leclaire, C., Caim, S., Le Gall, G., Shaw, T., Connolly, J. P. R., Roe, A. J., Wessel, H., Bravo-Blas, A., Thomson, C. A., Kästele, V., Wang, P., Peterson, D. A., Bancroft, A., Li, X., … Mann, E. R. (2018).** Antibiotics induce sustained dysregulation of intestinal T cell immunity by perturbing macrophage homeostasis. *Science Translational Medicine*, *10*(464). https://doi.org/10.1126/scitranslmed.aao4755

33.**Shaw, S. Y., Blanchard, J. F., & Bernstein, C. N.** (2010). Association between the use of antibiotics in the first year of life and pediatric inflammatory bowel disease. *The American Journal of Gastroenterology*, *105*(12), 2687-2692.

34.**Shaw, S. Y., Blanchard, J. F., & Bernstein, C. N**. (2011). Association between the use of antibiotics and new diagnoses of Crohn's disease and ulcerative colitis. *The American Journal of Gastroenterology*, *106*(12), 2133-2142.

35.**Shea-Donohue, T., Fasano, A., Smith, A., & Zhao, A.** (2010). Enteric pathogens and gut function: Role of cytokines and STATs. *Gut Microbes*, *1*(5), 316-324.

36.**Shin, N.-R., Lee, J.-C., Lee, H.-Y., Kim, M.-S., Whon, T. W., Lee, M.-S., & Bae, J.-W.** (2014). An increase in the Akkermansia spp. population induced by metformin treatment improves glucose homeostasis in diet-induced obese mice. *Gut*, *63*(5), 727-735.

37.**Singh, R. B.** (2021). *Functional Foods and Nutraceuticals in Metabolic and Non-communicable Diseases*. Academic Press.

38.**Suriano, F., Vieira-Silva, S., Falony, G., Roumain, M., Paquot, A., Pelicaen, R., Régnier, M., Delzenne, N. M., Raes, J., Muccioli, G. G., Van Hul, M., & Cani, P. D.** (2021). Novel insights into the genetically obese (ob/ob) and diabetic (db/db) mice: two sides of the same coin. *Microbiome*, *9*(1), 147.

39.**Verma, A., Srivastava, K., Singh, S., & Singh, H.** (2017). *Nutraceuticals and Innovative Food Products for Healthy Living and Preventive Care*. IGI Global.

40.**Wu, R., Zhang, W., Fusco, V., & Zhai, Q**. (2023). *Role of Probiotics and Probiotics' Metabolites in Food and Intestine*. Frontiers Media SA.

41.**Xie, Z., Huang, G., Wang, Z., Luo, S., Zheng, P., & Zhou, Z.** (2018). Epigenetic regulation of Toll-like receptors and its roles in type 1 diabetes. *Journal of Molecular Medicine* , *96*(8), 741-751.

42.**Yassour, M., Lim, M. Y., Yun, H. S., Tickle, T. L., Sung, J., Song, Y.-M., Lee, K., Franzosa, E. A., Morgan, X. C., Gevers, D., Lander, E. S., Xavier, R. J., Birren, B. W., Ko, G., & Huttenhower, C.** (2016). Sub-clinical detection of gut microbial biomarkers of obesity and type 2 diabetes. *Genome Medicine*, *8*(1), 17.

43.**Yoon, H. S., Cho, C. H., Yun, M. S., Jang, S. J., You, H. J., Kim, J.-H., Han, D., Cha, K. H., Moon, S. H., Lee, K., Kim, Y.-J., Lee, S.-J., Nam, T.-W., & Ko, G. (**2021). Akkermansia muciniphila secretes a glucagon-like peptide-1-inducing protein that improves glucose homeostasis and ameliorates metabolic disease in mice. *Nature Microbiology*, *6*(5), 563-573.

44.**Zeind, C. S., Carvalho, M. G., Cheng, J. W., Zaiken, K., & LaPointe, T.** (2023). *Applied Therapeutics: The Clinical Use of Drugs*. Lippincott Williams & Wilkins.

İNTESTİNAL PERFORASYONLARDA BAKTERİYEL TRANSLOKASYON

*Özge ÖZTÜRK**

Bakteriyel translokasyon, yaklaşık 100 yıldır canlı mikroorganizmaların intestinal epiteliyal bariyeri geçmesi olarak tanımlanır. Ancak mekanizması bilinmemektedir (5).Önemli etkenlerin bilinmesiyle birliktebirçok kritik durum henüz bilinmemektedir. Savunulan bir diğer olay ise bakteriyel translokasyonun bazı etkiler altında oluştuğu ve aslında normal organizmalarda da translokasyonun fizyolojik düzeylerde gerçekleştiği ve bunun immün sistemin stimülasyonu için gerekli olduğudur(23).

Bakteriyel Translokasyonve Tarihsel Süreci

19. yüzyılın sonlarında araştırmacılar periton komşuluğundaki organlar tarafından kaynaklanan ve peritoneal boşluğun bakteriler tarafından işgali ile sonuçlanan peritonitis olgularından bahsetmişlerdir. İlk olarak Alman araştırmacılar tarafından bu durum periton içinde dolaşma anlamına gelen Durchwanderungs Peritonitis olarak tanımlanmıştır. 1890 larda bakterilerin sağlam intestinal duvarı geçebilecekleri ortaya konmuştur(9,10).1929 da perforasyon olmaksızın intestinal lümenden kaynaklanan intestinal floranın peritoneal kaviteye geçişi ile oluşturulan Migratory Peritonitis terimi kullanılmaya başlanmıştır(5).Fine ve arkadaşları tarafından yapılan deneysel bir araştırmada hemorajik şok çalışmasında ilk olarak sepsisin kaynağının endojen mikroorganizmalar olduğu gösterilmiştir(20). Bakteriyel translokasyon terimi ise ilk olarak 1979 yılında Berk ve Garlington tarafından kullanılmıştır.

Normal koşullarda bağırsak lümenindeki flora bakterilerinin ya da patojen bakterilerin mukozal bariyeri geçmesi beklenmezken bazı durumlarda bariyeri geçerek mezenterik lenf nodlarına, lenfoid organlara ve sistemik dolaşıma yayılırlar. Bu durum bakteriyel translokasyonolarak adlandırılır (7,17).

Bakteriyel translokasyon nedenleri;

- Mukozal beslenmede azalma,
- Mukozal bariyer bütünlüğü bozulması,
- İntestinal floranın gereksiz antibiyotik kullanımı ile bozulması
- Dolaşımda bozulmaya sebep olan venözya da arteriyel sistemdeki tıkanıklıklar
- İntestinal obstrüksiyonlar,

Kaynakça

1. **Alexander, J. W., Boyce, S. T., Babcock, G. F., Gianotti, L. U. C. A., Peck, M. D., Dunn, D. L., ... &Ash, S. K.** (1990). Theprocess of microbialtranslocation. *Annals of surgery*, *212*(4), 496.

2. **Anderson, S., &Dowling, D.** (2016). Barrierstoknowledgetranslationregardingtheuse of probiotics as a risk-reductionstrategyfornecrotizingenterocolitis. *Advances in NeonatalCare*, *16*(4), E3-E14.

3. **Berman, L., & Moss, R. L.** (2011, June). Necrotizingenterocolitis: an update. In *Seminars in fetalandneonatalmedicine* (Vol. 16, No. 3, pp. 145-150). WB Saunders.

4. **Bjarnason, I., Scarpignato, C., Holmgren, E., Olszewski, M., Rainsford, K. D., &Lanas, A.** (2018). Mechanisms of damagetothegastrointestinaltractfromnonsteroidal anti-inflammatorydrugs. *Gastroenterology*, *154*(3), 500-514.

5. **BOYNUKARA, B., & BERKTAŞ, M.** (1995). Bakteriyel Translokasyon. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 143-151.

6. **Brook, I.** (2003). Microbiologyandmanagement of intra-abdominalinfections in children. *Pediatricsinternational*, *45*(2), 123-129.

7. **CE, E.** (1991). Bacterialtranslocation. *SurgGynecolObstet*, *173*(1), 73-83.

8. **Deitch, E. A.** (1990). Bacterialtranslocation of the gut flora. *Journal of TraumaandAcuteCareSurgery*, *30*, 184.

9. **Flexner, S.** (1895). Peritonitiscausedbytheinvasion of themicrococcusLanceolatusfromtheintestine. *Johns Hopkins HospitalBulletin*, *49*, 64-67.

10. **Fraenkel, A.** (1891). Ueberperitonealeinfection. *Wien KlinWschr*, *4*, 241-289.

11. **Gorbach, S. L.** (1971). Intestinalmicroflora. *Gastroenterology*, *60*(6), 1110-1129.

12. **Hu, Q., Ren, H., Li, G., Wang, D., Zhou, Q., Wu, J., ... & Ren, J.** (2019). STING-mediatedintestinalbarrierdysfunctioncontributestolethalsepsis. *EBioMedicine*, *41*, 497-508.

13. **Kokoska, E. R., Silen, M. L., TracyJr, T. F., Dillon, P. A., Kennedy, D. J., Cradock, T. V., &Weber, T. R.** (1999). Theimpact of intraoperativeculture on treatmentandoutcome in childrenwithperforatedappendicitis. *Journal of pediatricsurgery*, *34*(5), 749-753.

14. **Kuang, Z., Jin, T., Wu, C., Zong, Y., Yin, P., Dong, W., ... &Xu, H.** (2021). Lentinanattenuatesdamage of thesmallintestinalmucosa, liver, andlung in micewith gut-originsepsis. *Journal of ImmunologyResearch*, *2021*.

15. **Liu, Y., Zhao, J., Zhao, Y., Zong, S., Tian, Y., Chen, S., ... &Yang, C.** (2019). Therapeuticeffects of lentinan on inflammatoryboweldiseaseand-

colitis-associatedcancer. *Journal of cellularandmolecularmedicine*, *23*(2), 750-760.

16. **Maiden, L., Thjodleifsson, B., Theodors, A., Gonzalez, J., &Bjarnason, I.** (2005). A quantitativeanalysis of NSAID-inducedsmallbowelpathology-bycapsuleenteroscopy. *Gastroenterology*, *128*(5), 1172-1178.

17. **Mainous, M. R., Tso, P., Berg, R. D., &Deitch, E. A.** (1991). Studies of theroute, magnitude, and time course of bacterialtranslocation in a model of systemicinflammation. *Archives of Surgery*, *126*(1), 33-37.

18. **Mao, X., Hu, H., Xiao, X., Chen, D., Yu, B., He, J., ... &Wang, J.** (2019). Lentinanadministrationrelieves gut barrierdysfunctioninducedbyrotavirus in a weanedpiglet model. *Food&function*, *10*(4), 2094-2101.

19. **Salman, F. T., & Soyer, T.** (2011). İntraabdominalinfeksiyonlar.

20. **Schweinburg, F. B., Seligman, A. M., &Fine, J.** (1950). Transmuralmigration of intestinalbacteria: a studybased on theuse of radioactiveEschericchiacoli. *New EnglandJournal of Medicine*, *242*(19), 747-751.

21. **Singh, G., &Triadafilopoulos, G.** (1999). Epidemiology of NSAID inducedgastrointestinalcomplications. *TheJournal of rheumatology. Supplement*, *56*, 18-24.

22. **Townsend, C. M., Beauchamp, R. D., Evers, B. M., &Mattox, K. L. (Eds.).** (2016). *Sabistontextbook of surgery: thebiologicalbasis of modern surgicalpractice*. ElsevierHealthSciences.

23. **Törer, N., Nursal, T. Z., Tufan, H., Can, F., Bal, N., Tarim, A., ... & Haberal, M.** (2008). Effect of manualboweldecompression (milking) in theobstructedsmallbowel. *TheAmericanjournal of surgery*, *195*(6), 807-813.

24. **Vane, J.** (1994). Towards a better aspirin. *Nature*, *367*(6460), 215-216.

25. **Wang, X., Wang, W., Wang, L., Yu, C., Zhang, G., Zhu, H., ... &Liu, Y.** (2019). Lentinanmodulatesintestinalmicrobiotaandenhancesbarrierintegrity in a piglet model challengedwithlipopolysaccharide. *Food&function*, *10*(1), 479-489.

COVİD-19 SALGINI VE YAPAY ZEKA

*Özgür ÇELEBİ**

2019 yılında ortaya çıkan Covid-19 salgını Dünya Sağlık Örgütü tarafından bir pandemi olarak tanımlandı. Bu hastalık, hızlı yayılması ve yüksek insan kayıplarıyla dikkat çekmiştir. Covid-19 salgınında olduğu gibi hemen her bulaşıcı hastalıkta ve salgınlarda epidemiyolojik çalışmalar oldukça önem arz etmektedir. Geleneksel epidemiyolojik yöntemler, artık yapay zeka ve makine öğrenimi gibi son teknolojilerle desteklenmektedir. Yapay zeka tabanlı modeller, hastalığın yayılma desenlerini analiz etmek ve farklı coğrafi bölgelerdeki salgınları tahmin etmek konusunda büyük bir potansiyele sahiptir.

Herhangi bir hastalığın belirtileri ve semptomları konusunda sınırlı veri bulunsa da yapay zeka, bu verileri kullanarak hastalık teşhisini geliştirmeye ve potansiyel tedavileri belirlemeye yardımcı olabilir. Ayrıca, yapay zeka tabanlı tahminler, halk sağlığı yetkililerinin salgınlarla daha etkili bir şekilde mücadele etmelerine ve hazırlık önlemleri almalarına yardımcı olabilir. Yapay zeka, sağlık sektöründe önemli sorunları çözme potansiyeline sahiptir, ancak bu potansiyel henüz tam olarak kullanılmamıştır. Gelecekte, yapay zeka sağlık sistemlerinde kritik bir rol oynayabilir.

Giriş

Geçtiğimiz yüzyıl boyunca birçok gelişmiş tıbbi destek sistemi geliştirildi ve hastalıkların teşhis edilmesine yardımcı oldu. Bilgi alanındaki ilerlemeler, bilim insanlarının patojenlerin doğasını anlamalarını, potansiyel ilaç hedeflerini belirlemelerini, mevcut dijital verilere dayalı olarak salgınları tahmin etmelerini ve sağlık profesyonellerinin hastalıkların daha iyi kontrolünü sağlamalarını destekledi [44].

Tüm analitik araçlar arasında yapay zeka tabanlı model sistemleri, en umut verici olanlar arasında kabul edilmektedir[39]. 1970'lerde ortaya çıkan bazı yapay zeka tabanlı yaklaşımlar [70], hastalıkların yorumlanmasına, elektrokardiyografiye [33]ve uygun tedavi seçimine [16]yardımcı olmuş ve katkı sağlamıştı [8, 66]. Yapay zeka, sağlık alanındaki profesyonellerin hastalıklarla mücadele etme ve tedavi etme süreçlerini daha etkili hale getirme potansiyeline sahiptir. Klinisyenler, karmaşık hastalıklar hakkında hipotezler üretirler. Ancak yapay zeka tabanlı teknolojiler, hastaların kişisel sağlık verilerini özetler ve bu verileri, klinisyenlerin hastalar için kişiselleştirilmiş bakım planları oluşturmasını ve karar vermesini kolaylaştıran bir bilgi kaynağına dönüştürür. Bu teknolojiler, öncelikle hastalıkların tedavi seçeneklerini ve önleyici önlemlerini inceleyerek hastalar için olası

Kaynakça

1.**Abdullah, Manal, MS Altheyab, AMA Lattas, and WF Algashmari.** *Mers-Cov Disease Estimation (Mde) a Study to Estimate a Mers-Cov by Classification Algorithms*. Communication, Management and Information Technology-Proceedings of the International Conference on Communication, Management and Information Technology, ICCMIT 2016, 2017.

2.**Abdulmajeed, Kabir, Monsuru Adeleke, and Labode Popoola.** "Online Forecasting of Covid-19 Cases in Nigeria Using Limited Data." *Data in Brief* 30 (2020): 105683.

3.**Adly, Aya Sedky, Afnan Sedky Adly, and Mahmoud Sedky Adly.** "Approaches Based on Artificial Intelligence and the Internet of Intelligent Things to Prevent the Spread of Covid-19: Scoping Review." *Journal of medical Internet research* 22, no. 8 (2020): e19104.

4.**Albahri, Ahmed Shihab, Rula A Hamid, Jwan K Alwan, ZT Al-Qays, AA Zaidan, BB Zaidan, AOS Albahri, Abdullah Hussein AlAmoodi, Jamal Mawlood Khlaf, and EM Almahdi.** "Role of Biological Data Mining and Machine Learning Techniques in Detecting and Diagnosing the Novel Coronavirus (Covid-19): A Systematic Review." *Journal of medical systems* 44 (2020): 1-11.

5.**Alimadadi, Ahmad, Sachin Aryal, Ishan Manandhar, Patricia B Munroe, Bina Joe, and Xi Cheng.** *Artificial Intelligence and Machine Learning to Fight Covid-19*. Vol. 52: American Physiological Society Bethesda, MD, 2020.

6.**Aslan, Ibrahim Halil, Mahir Demir, Michael Morgan Wise, and Suzanne Lenhart. "**Modeling Covid-19: Forecasting and Analyzing the Dynamics of the Outbreaks in Hubei and Turkey." *Mathematical Methods in the Applied Sciences* 45, no. 10 (2022): 6481-94.

7.**Azeez, Adeboye, Davies Obaromi, Akinwumi Odeyemi, James Ndege, and Ruffin Muntabayi.** "Seasonality and Trend Forecasting of Tuberculosis Prevalence Data in Eastern Cape, South Africa, Using a Hybrid Model." *International journal of environmental research and public health* 13, no. 8 (2016): 757.

8.**Barnett, G Octo, James J Cimino, Jon A Hupp, and Edward P Hoffer.** "Dxplain: An Evolving Diagnostic Decision-Support System." *Jama* 258, no. 1 (1987): 67-74.

9.**Bogoch, Isaac I, Alexander Watts, Andrea Thomas-Bachli, Carmen Huber, Moritz UG Kraemer, and Kamran Khan**. "Pneumonia of Unknown Aetiology in Wuhan, China: Potential for International Spread Via Commercial Air Travel." *Journal of travel medicine* 27, no. 2 (2020): taaa008.

10.**Bung, Navneet, Sowmya R Krishnan, Gopalakrishnan Bulusu, and Arijit Roy.** "De Novo Design of New Chemical Entities for Sars-Cov-2 Using Artificial Intelligence." *Future medicinal chemistry* 13, no. 06 (2021): 575-85.

11.**Chakraborty, Indranil, and Prasenjit Maity.** "Covid-19 Outbreak: Migration, Effects on Society, Global Environment and Prevention." *Science of the total environment* 728 (2020): 138882.

12.**Chen, Jun, Lianlian Wu, Jun Zhang, Liang Zhang, Dexin Gong, Yilin Zhao, Qiuxiang Chen, Shulan Huang, Ming Yang, and Xiao Yang.** "Deep Learning-Based Model for Detecting 2019 Novel Coronavirus Pneumonia on High-Resolution Computed Tomography." *Scientific reports* 10, no. 1 (2020): 19196.

13.**Chung, Michael, Adam Bernheim, Xueyan Mei, Ning Zhang, Mingqian Huang, Xianjun Zeng, Jiufa Cui, Wenjian Xu, Yang Yang, and Zahi A Fayad.** "Ct Imaging Features of 2019 Novel Coronavirus (2019-Ncov)." *Radiology* 295, no. 1 (2020): 202-07.

14.**Cohen, I Glenn, Lawrence O Gostin, and Daniel J Weitzner**. "Digital Smartphone Tracking for Covid-19: Public Health and Civil Liberties in Tension." *Jama* 323, no. 23 (2020): 2371-72.

15.**Colubri, Andres, Tom Silver, Terrence Fradet, Kalliroi Retzepi, Ben Fry, and Pardis Sabeti.** "Transforming Clinical Data into Actionable Prognosis Models: Machine-Learning Framework and Field-Deployable App to Predict Outcome of Ebola Patients." *PLoS neglected tropical diseases* 10, no. 3 (2016): e0004549.

16.**De Dombal, FT, DJ Leaper, John R Staniland, AP McCann, and Jane C Horrocks.** "Computer-Aided Diagnosis of Acute Abdominal Pain." *Br Med J* 2, no. 5804 (1972): 9-13.

17.**De Felice, Francesca, and Antonella Polimeni.** "Coronavirus Disease (Covid-19): A Machine Learning Bibliometric Analysis." *in vivo* 34, no. 3 suppl (2020): 1613-17.

18.**Desai, Angel N.** "Artificial Intelligence: Promise, Pitfalls, and Perspective." *Jama* 323, no. 24 (2020): 2448-49.

19.**Enayatkhani, Maryam, Mehdi Hasaniazad, Sobhan Faezi, Hamed Gouklani, Parivash Davoodian, Nahid Ahmadi, Mohammad Ali Einakian, Afsaneh Karmostaji, and Khadijeh Ahmadi**. "Reverse Vaccinology Approach to Design a Novel Multi-Epitope Vaccine Candidate against Covid-19: An in Silico Study." *Journal of Biomolecular Structure and Dynamics* 39, no. 8 (2021): 2857-72.

20.**Fridman, Jordan S, Peggy A Scherle, Robert Collins, Timothy C Burn, Yanlong Li, Jun Li, Maryanne B Covington, Beth Thomas, Paul Collier, and Margaret F Favata.** "Selective Inhibition of Jak1 and Jak2 Is Efficacious in Rodent Models of Arthritis: Preclinical Characterization of Incb028050." *The Journal of Immunology* 184, no. 9 (2010): 5298-307.

21.**Gilbert, Marius, Giulia Pullano, Francesco Pinotti, Eugenio Valdano, Chiara Poletto, Pierre-Yves Boëlle, Eric d'Ortenzio, Yazdan Yazdanpanah, Serge Paul Eholie, and Mathias Altmann.** "Preparedness and Vulnerabi-

lity of African Countries against Importations of Covid-19: A Modelling Study." *The Lancet* 395, no. 10227 (2020): 871-77.

22. **Go, Taesik, Jun H Kim, Hyeokjun Byeon, and Sang J Lee**. "Machine Learning-Based in-Line Holographic Sensing of Unstained Malaria-Infected Red Blood Cells." *Journal of biophotonics* 11, no. 9 (2018): e201800101.

23. **Gozes, Ophir, Maayan Frid-Adar, Hayit Greenspan, Patrick D Browning, Huangqi Zhang, Wenbin Ji, Adam Bernheim, and Eliot Siegel**. "Rapid Ai Development Cycle for the Coronavirus (Covid-19) Pandemic: Initial Results for Automated Detection & Patient Monitoring Using Deep Learning Ct Image Analysis." *arXiv preprint arXiv:2003.05037* (2020).

24. **Guo, Pi, Tao Liu, Qin Zhang, Li Wang, Jianpeng Xiao, Qingying Zhang, Ganfeng Luo, Zhihao Li, Jianfeng He, and Yonghui Zhang.** "Developing a Dengue Forecast Model Using Machine Learning: A Case Study in China." *PLoS neglected tropical diseases* 11, no. 10 (2017): e0005973.

25. **Guo, Qian, Mo Li, Chunhui Wang, Peihong Wang, Zhencheng Fang, Jie Tan, Shufang Wu, Yonghong Xiao, Huaiqiu Zhu.** "Host and Infectivity Prediction of Wuhan 2019 Novel Coronavirus Using Deep Learning Algorithm." *BioRxiv* (2020): 2020.01. 21.914044.

26. **Husnayain, Atina, Anis Fuad, and Emily Chia-Yu Su.** "Applications of Google Search Trends for Risk Communication in Infectious Disease Management: A Case Study of the Covid-19 Outbreak in Taiwan." *Interna.tional Journal of Infectious Diseases* 95 (2020): 221-23.

27. **Ito, Rintaro, Shingo Iwano, and Shinji Naganawa.** "A Review on the Use of Artificial Intelligence for Medical Imaging of the Lungs of Patients with Coronavirus Disease 2019." *Diagnostic and Interventional Radiology* 26, no. 5 (2020): 443.

28. **Jain, Rachna, Meenu Gupta, Soham Taneja, and D Jude Hemanth.** "Deep Learning Based Detection and Analysis of Covid-19 on Chest X-Ray Images." *Applied Intelligence* 51 (2021): 1690-700.

29. **Jang, Seongpil, Seunghwan Lee, Seong-Min Choi, Junwon Seo, Hunseok Choi, and Taeseon Yoon**. *Comparison between Sars Cov and Mers Cov Using Apriori Algorithm, Decision Tree, Svm*. Vol. 49. MATEC Web of Conferences: EDP Sciences, 2016.

30. **Ke, Yi-Yu, Tzu-Ting Peng, Teng-Kuang Yeh, Wen-Zheng Huang, Shao-En Chang, Szu-Huei Wu, Hui-Chen Hung, Tsu-An Hsu, Shiow-Ju Lee, and Jeng-Shin Song.** "Artificial Intelligence Approach Fighting Covid-19 with Repurposing Drugs." *Biomedical journal* 43, no. 4 (2020): 355-62.

31. **Kim, Jason, Jenny Zhang, Yoonjeong Cha, Sarah Kolitz, Jason Funt, Renan Escalante Chong, Scott Barrett, Rebecca Kusko, Ben Zeskind, and Howard Kaufman**. "Advanced Bioinformatics Rapidly Identifies Existing Therapeutics for Patients with Coronavirus Disease-2019 (Covid-19)." *Journal of translational medicine* 18, no. 1 (2020): 1-9.

32.**Kolozsvari, Laszlo Robert, Tamás Bérczes, András Hajdu, Rudolf Gesztelyi, Attila Tiba, Imre Varga, Gergő József Szőllősi, Szilvia Harsanyi, Szabolcs Garboczy, and Judit Zsuga**. "Predicting the Epidemic Curve of the Coronavirus (Sars-Cov-2) Disease (Covid-19) Using Artificial Intelligence." *MedRxiv* (2020): 2020.04. 17.20069666.

33.**Kundu, Mahantapas, Mita Nasipuri, and Dipak Kumar Basu.** "Knowledge-Based Ecg Interpretation: A Critical Review." *Pattern Recognition* 33, no. 3 (2000): 351-73.

34.**Li, Lin, Lixin Qin, Zeguo Xu, Youbing Yin, Xin Wang, Bin Kong, Junjie Bai, Yi Lu, Zhenghan Fang, and Qi Song.** "Artificial Intelligence Distinguishes Covid-19 from Community Acquired Pneumonia on Chest Ct." *Radiology* (2020).

35.**Lin, Leesa, and Zhiyuan Hou**. "Combat Covid-19 with Artificial Intelligence and Big Data." *Journal of travel medicine* 27, no. 5 (2020): taaa080.

36.**Liu, Xin, and Xiu-Jie Wang.** "Potential Inhibitors against 2019-Ncov Coronavirus M Protease from Clinically Approved Medicines." *Journal of Genetics and Genomics* 47, no. 2 (2020): 119.

37.**Liu, Ying, Albert A Gayle, Annelies Wilder-Smith, and Joacim Rocklöv.** "The Reproductive Number of Covid-19 Is Higher Compared to Sars Coronavirus." *Journal of travel medicine* (2020).

38.**Majumdar, Abhishek, Tapas Debnath, Sandeep K Sood, and Krishna Lal Baishnab**. "Kyasanur Forest Disease Classification Framework Using Novel Extremal Optimization Tuned Neural Network in Fog Computing Environment." *Journal of medical systems* 42 (2018): 1-16.

39.**Makridakis, Spyros.** "The Forthcoming Artificial Intelligence (Ai) Revolution: Its Impact on Society and Firms." *Futures* 90 (2017): 46-60.

40.**Malone, Brandon, Boris Simovski, Clément Moliné, Jun Cheng, Marius Gheorghe, Hugues Fontenelle, Ioannis Vardaxis, Simen Tennøe, Jenny-Ann Malmberg, and Richard Stratford.** "Artificial Intelligence Predicts the Immunogenic Landscape of Sars-Cov-2 Leading to Universal Blueprints for Designs." *Scientific reports* 10, no. 1 (2020): 22375.

41.**McCall, Becky**. "Covid-19 and Artificial Intelligence: Protecting Health-Care Workers and Curbing the Spread." *The Lancet Digital Health* 2, no. 4 (2020): e166-e67.

42.**Mei, Xueyan, Hao-Chih Lee, Kai-yue Diao, Mingqian Huang, Bin Lin, Chenyu Liu, Zongyu Xie, Yixuan Ma, Philip M Robson, and Michael Chung**. "Artificial Intelligence–Enabled Rapid Diagnosis of Patients with Covid-19." *Nature medicine* 26, no. 8 (2020): 1224-28.

43.**Metsky, Hayden C, Catherine A Freije, Tinna-Solveig F Kosoko-Thoroddsen, Pardis C Sabeti, and Cameron Myhrvold**. "Crispr-Based Covid-19 Surveillance Using a Genomically-Comprehensive Machine Learning Approach." *BioRxiv* (2020): 2020.02. 26.967026.

44.**Miller, Randolph A**. "Medical Diagnostic Decision Support Systems—Past, Present, and Future: A Threaded Bibliography and Brief Commentary." *Journal of the American Medical Informatics Association* 1, no. 1 (1994): 8-27.

45.**Nicola, Maria, Zaid Alsafi, Catrin Sohrabi, Ahmed Kerwan, Ahmed Al-Jabir, Christos Iosifidis, Maliha Agha, and Riaz Agha**. "The Socio-Economic Implications of the Coronavirus Pandemic (Covid-19): A Review." *International journal of surgery* 78 (2020): 185-93.

46.**Obeid, Jihad S, Matthew Davis, Matthew Turner, Stephane M Meystre, Paul M Heider, Edward C O'Bryan, and Leslie A Lenert**. "An Artificial Intelligence Approach to Covid-19 Infection Risk Assessment in Virtual Visits: A Case Report." *Journal of the American Medical Informatics Association* 27, no. 8 (2020): 1321-25.

47.**Ong, Edison, Mei U Wong, Anthony Huffman, and Yongqun He**. "Covid-19 Coronavirus Vaccine Design Using Reverse Vaccinology and Machine Learning." *Frontiers in immunology* 11 (2020): 1581.

48.**Ozturk, Tulin, Muhammed Talo, Eylul Azra Yildirim, Ulas Baran Baloglu, Ozal Yildirim, and U Rajendra Acharya**. "Automated Detection of Covid-19 Cases Using Deep Neural Networks with X-Ray Images." *Computers in biology and medicine* 121 (2020): 103792.

49.**Pan, Yanchun, Mingxia Zhang, Zhimin Chen, Ming Zhou, and Zuoyao Zhang.** *An Arima Based Model for Forecasting the Patient Number of Epidemic Disease*. 2016 13th International Conference on Service Systems and Service Management (ICSSSM): IEEE, 2016.

50.**Park, Yurim, Daniel Casey, Indra Joshi, Jiming Zhu, and Feng Cheng.** "Emergence of New Disease: How Can Artificial Intelligence Help?", *Trends in molecular medicine* 26, no. 7 (2020): 627-29.

51.**Pillay, Evashin, Shanaz Khodaiji, Belinda C Bezuidenhout, Monwabisi Litshie, and Thérèsa L Coetzer**. "Evaluation of Automated Malaria Diagnosis Using the Sysmex Xn-30 Analyser in a Clinical Setting." *Malaria Journal* 18, no. 1 (2019): 1-14.

52.**Rada, Gabriel, Francisca Verdugo-Paiva, Camila Ávila, Macarena Morel-Marambio, Rocío Bravo-Jeria, Franco Pesce, Eva Madrid, and Ariel Izcovich**. "Evidence Synthesis Relevant to Covid-19: A Protocol for Multiple Systematic Reviews and Overviews of Systematic Reviews." (2020).

53.**Randhawa, Gurjit S, Maximillian PM Soltysiak, Hadi El Roz, Camila PE de Souza, Kathleen A Hill, and Lila Kari**. "Machine Learning Using Intrinsic Genomic Signatures for Rapid Classification of Novel Pathogens: Covid-19 Case Study." *PloS one* 15, no. 4 (2020): e0232391.

54.**Rao, Arni SR Srinivasa, and Jose A Vazquez**. "Identification of Covid-19 Can Be Quicker through Artificial Intelligence Framework Using a Mobile

Phone–Based Survey When Cities and Towns Are under Quarantine." *Infection Control & Hospital Epidemiology* 41, no. 7 (2020): 826-30

55.**Reich, Nicholas G, Craig J McGowan, Teresa K Yamana, Abhinav Tushar, Evan L Ray, Dave Osthus, Sasikiran Kandula, Logan C Brooks, Willow Crawford-Crudell, and Graham Casey Gibson.** "Accuracy of Real-Time Multi-Model Ensemble Forecasts for Seasonal Influenza in the Us." *PLoS computational biology* 15, no. 11 (2019): e1007486.

56.**Richardson, Peter, Ivan Griffin, Catherine Tucker, Dan Smith, Olly Oechsle, Anne Phelan, Michael Rawling, Edward Savory, and Justin Stebbing**. "Baricitinib as Potential Treatment for 2019-Ncov Acute Respiratory Disease." *The Lancet* 395, no. 10223 (2020): e30-e31.

57.**Sadilek, Adam, Henry Kautz, and Vincent Silenzio.** *Predicting Disease Transmission from Geo-Tagged Micro-Blog Data*. Vol. 26. Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence, 2012.

58.**Sahlol, Ahmed T, Dalia Yousri, Ahmed A Ewees, Mohammed AA Al-Qaness, Robertas Damasevicius, and Mohamed Abd Elaziz.** "Covid-19 Image Classification Using Deep Features and Fractional-Order Marine Predators Algorithm." *Scientific reports* 10, no. 1 (2020): 15364.

59.**Salama, Mostafa A, Aboul Ella Hassanien, and Ahmad Mostafa.** "The Prediction of Virus Mutation Using Neural Networks and Rough Set Techniques." *EURASIP Journal on Bioinformatics and Systems Biology* 2016 (2016): 1-11.

60.**Sandhu, Rajinder, Sandeep K Sood, and Gurpreet Kaur.** "An Intelligent System for Predicting and Preventing Mers-Cov Infection Outbreak." *The Journal of supercomputing* 72 (2016): 3033-56.

61.**Santosh, KC**. "Ai-Driven Tools for Coronavirus Outbreak: Need of Active Learning and Cross-Population Train/Test Models on Multitudinal/Multimodal Data." *Journal of medical systems* 44 (2020): 1-5.

62.**Sareen, Sanjay, Sunil Kumar Gupta, and Sandeep K Sood.** "An Intelligent and Secure System for Predicting and Preventing Zika Virus Outbreak Using Fog Computing." *Enterprise Information Systems* 11, no. 9 (2017): 1436-56.

63.**Sareen, Sanjay, Sandeep K Sood, and Sunil Kumar Gupta**. "Secure Internet of Things-Based Cloud Framework to Control Zika Virus Outbreak." *International journal of technology assessment in health care* 33, no. 1 (2017): 11-18.

64.**Saybani, Mahmoud Reza, Shahaboddin Shamshirband, Shahram Golzari, Teh Ying Wah, Aghabozorgi Saeed, Miss Laiha Mat Kiah, and Valentina Emilia Balas.** "Rairs2 a New Expert System for Diagnosing Tuberculosis with Real-World Tournament Selection Mechanism inside Artificial Immune Recognition System." *Medical & biological engineering & computing* 54 (2016): 385-99.

65.**Senior, Andrew W, Richard Evans, John Jumper, James Kirkpatrick, Laurent Sifre, Tim Green, Chongli Qin, Augustin Žídek, Alexander WR Nelson, and Alex Bridgland.** "Improved Protein Structure Prediction Using Potentials from Deep Learning." *Nature* 577, no. 7792 (2020): 706-10.

66.**Shortliffe, Edward H, Randall Davis, Stanton G Axline, Bruce G Buchanan, C Cordell Green, and Stanley N Cohen.** "Computer-Based Consultations in Clinical Therapeutics: Explanation and Rule Acquisition Capabilities of the Mycin System." *Computers and biomedical research* 8, no. 4 (1975): 303-20.

67.**Sood, Sandeep K, and Isha Mahajan. "**Wearable Iot Sensor Based Healthcare System for Identifying and Controlling Chikungunya Virus." *Computers in Industry* 91 (2017): 33-44.

68.**Stebbing, Justin, Venkatesh Krishnan, Stephanie de Bono, Silvia Ottaviani, Giacomo Casalini, Peter J Richardson, Vanessa Monteil, Volker M Lauschke, Ali Mirazimi, and Sonia Youhanna.** "Mechanism of Baricitinib Supports Artificial Intelligence-Predicted Testing in Covid-19 Patients." *EMBO molecular medicine* 12, no. 8 (2020): e12697.

69.**Sun, Kaiyuan, Jenny Chen, and Cécile Viboud.** "Early Epidemiological Analysis of the Coronavirus Disease 2019 Outbreak Based on Crowdsourced Data: A Population-Level Observational Study." *The Lancet Digital Health* 2, no. 4 (2020): e201-e08.

70.**Szolovits, Peter, Ramesh S Patil, and William B Schwartz**. "Artificial Intelligence in Medical Diagnosis." ,*Annals of internal medicine* 108, no. 1 (1988): 80-87.

71.**Tárnok, Attila.** "Machine Learning, Covid-19 (2019-Ncov), and Multi-Omics." *Cytometry* 97, no. 3 (2020): 215.

72.**Vaid, Shashank, Reza Kalantar, and Mohit Bhandari.** "Deep Learning Covid-19 Detection Bias: Accuracy through Artificial Intelligence." *International Orthopaedics* 44 (2020): 1539-42.

73.**Vaishya, Raju, Mohd Javaid, Ibrahim Haleem Khan, and Abid Haleem.** "Artificial Intelligence (Ai) Applications for Covid-19 Pandemic." *Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews* 14, no. 4 (2020): 337-39.

74.**Wei, Wudi, Junjun Jiang, Hao Liang, Lian Gao, Bingyu Liang, Jiegang Huang, Ning Zang, Yanyan Liao, Jun Yu, and Jingzhen Lai.** "Application of a Combined Model with Autoregressive Integrated Moving Average (Arima) and Generalized Regression Neural Network (Grnn) in Forecasting Hepatitis Incidence in Heng County, China." *PloS one* 11, no. 6 (2016): e0156768.

75.**Wong, Zoie SY, Jiaqi Zhou, and Qingpeng Zhang.** "Artificial Intelligence for Infectious Disease Big Data Analytics." *Infection, disease & health* 24,

no. 1 (2019): 44-48.

76.**Xie, Xingzhi, Zheng Zhong, Wei Zhao, Chao Zheng, Fei Wang, and Jun Liu.** "Chest Ct for Typical Coronavirus Disease 2019 (Covid-19) Pneumonia: Relationship to Negative Rt-Pcr Testing." *Radiology* 296, no. 2 (2020): E41-E45.

77.**Xu, Jian, Thanuka L Wickramarathne, and Nitesh V Chawla.** "Representing Higher-Order Dependencies in Networks." *Science advances* 2, no. 5 (2016): e1600028.

78.**Xu, Xiaowei, Xiangao Jiang, Chunlian Ma, Peng Du, Xukun Li, Shuangzhi Lv, Liang Yu, Qin Ni, Yanfei Chen, and Junwei Su**. "A Deep Learning System to Screen Novel Coronavirus Disease 2019 Pneumonia." *Engineering* 6, no. 10 (2020): 1122-29.

79.**Yan, Li, H Zhang, Jorge Goncalves, Yang Xiao, Maolin Wang, Yuqi Guo, Chuan Sun, Xiuchuan Tang, Liang Jin, and Mingyang Zhang.** "A Machine Learning-Based Model for Survival Prediction in Patients with Severe Covid-19 Infection." (2020).

80.**Zhavoronkov, Alex, Vladimir Aladinskiy, Alexander Zhebrak, Bogdan Zagribelnyy, Victor Terentiev, Dmitry S Bezrukov, Daniil Polykovskiy, Rim Shayakhmetov, Andrey Filimonov, and Philipp Orekhov.** "Potential 2019-Ncov 3c-Like Protease Inhibitors Designed Using Generative Deep Learning Approaches." (2020).

81.**Zhavoronkov, Alex, Bogdan Zagribelnyy, Alexander Zhebrak, Vladimir Aladinskiy, Victor Terentiev, Quentin Vanhaelen, Dmitry S Bezrukov, Daniil Polykovskiy, Rim Shayakhmetov, and Andrey Filimonov**. "Potential Non-Covalent Sars-Cov-2 3c-Like Protease Inhibitors Designed Using Generative Deep Learning Approaches and Reviewed by Human Medicinal Chemist in Virtual Reality." (2020).

BAĞIRSAK HASTALIKLARINDA YAPAY ZEKA VE METAGENOMİK

*Özgür ÇELEBİ**

Gastrointestinal hastalıkların kökenindeki gizemli dünya olan bağırsak mikrobiyotası, son on yılda hızla gelişen teknolojiler sayesinde daha net bir şekilde aydınlatılmıştır. Tam metagenom dizilimi ve 16S rRNA dizilimi gibi bu yeni teknolojiler, araştırmacılara bu mikrobiyotanın gastrointestinal bozukluklarla olan ilişkisini daha derinlemesine inceleme fırsatı sunmuştur. Ancak, bu tür verilerin yüksek boyutluluğu ve karmaşıklığı, geleneksel biyoenformatik yöntemlerin sınırlarını zorlamıştır. İşte bu noktada devreye makine öğrenimi girer; bu, yapay zeka kullanarak, bu karmaşıklıkları aşmamıza ve bağırsak mikrobiyotasının hastalık başlangıcı ve klinik özelliklerle olan ilişkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olur.

Giriş

Mikroorganizmaların insan vücudundaki varlığı, bakterilerden mantarlara, virüslerden arkeleri içeren geniş bir yelpazeyi kapsar(21,29). Bu organizmaların toplamına, mikrobiyom adı verilir ve insan vücudu içinde trilyonlarca simbiyotik bakteriyi içerir. Bu bakteriler, konakçı hücrelerle etkileşime girerek çeşitli metabolik süreçlere katkıda bulunur ve fizyolojik işlevleri etkiler. Son teknolojik ilerlemeler, mikroorganizmaların derinlemesine dizilimini incelemeyi mümkün kılarak, mikrobiyota araştırmalarında yeni kapılar açmıştır. İnsan Mikrobiyom Projesi'nin bulguları, bu alandaki gelişmeyi hızlandırmış ve bilim insanlarının özellikle gastrointestinal (GI) sistemdeki konakçı-mikrop etkileşimlerine daha fazla ilgi göstermesine yol açmıştır. İnsan gastrointestinal sistemi, 100-200 metrekarelik bir mukozal alanı kaplar ve yaklaşık 50 bakteri filumunu ve 100-1000 bakteri türünü içerir(10). Bu organizmalar, insan genomunun en az 100 katı kadar gen içerirler. Bağırsak mikrobiyotası, insanların ortak yaşamının bir parçasıdır ve birçok fizyolojik süreçte önemli bir rol oynar. İlginç bir şekilde, bağırsak yüzeyine yapışan mikroorganizmalar ile luminal mikrobiyal popülasyonlar farklıdır ve aynı gastrointestinal lokasyonunda farklı işlevler görürler; bu, niş spesifik bir ekosistem oluşturur (31).Örneğin, insan vücudunun iç yüzeylerinde bulunan mukozal mikrobiyota, vücudun temel işlevlerini destekleyen bir dizi önemli görevi kolaylaştırır. Bu görevler arasında besin maddesi değişimi, bağırsak bariyerinin kalınlığının sürdürülmesi ve doğuştan gelen bağışıklık sisteminin düzenlenmesi gibi temel işlemler yer alır. Mukozal mikrobiyotanın epitel ile yakın etkileşimi, bu işlevlerin başarıyla gerçekleştirilmesine katkıda bulunurken, bağırsak lümenindeki mikrobiyota da kendi önemli rollerini üstlenir(18). Lümen

Kaynakça

1. **A**"Structure, function and diversity of the healthy human microbiome." Nature**486**(7402): 207-214.

2.**Arpaia, N., et al.** (2013). "Metabolites produced by commensal bacteria promote peripheral regulatory T-cell generation." Nature**504**(7480): 451-455.

3.**Browne, H. P., et al.** (2016). "Culturing of 'unculturable'human microbiota reveals novel taxa and extensive sporulation." Nature**533**(7604): 543-546.

4.**Burland, V., et al.** (1993). "DNA sequence and analysis of 136 kilobases of the Escherichia coli genome: organizational symmetry around the origin of replication." Genomics**16**(3): 551-561.

5.**Byndloss, M. X., et al.** (2017). "Microbiota-activated PPAR-γ signaling inhibits dysbiotic Enterobacteriaceae expansion." Science**357**(6351): 570-575.

6.**Clooney, A. G., et al. (2021).** "Ranking microbiome variance in inflammatory bowel disease: a large longitudinal intercontinental study." Gut**70**(3): 499-510.

7.**Duvallet, C., et al.** (2017). "Meta-analysis of gut microbiome studies identifies disease-specific and shared responses." Nature communications**8**(1): 1784.

8.**Eckburg, P. B., et al.** (2005). "Diversity of the human intestinal microbial flora." Science**308**(5728): 1635-1638.

9.**Fleischmann, R. D., et al.** (1995). "Whole-genome random sequencing and assembly of Haemophilus influenzae Rd." Science**269**(5223): 496-512.

10.**Forster, S. C., et al.** (2019). A human gut bacterial genome and culture collection for improved metagenomic analyses.

11**.Gal-Mor, O. and B. B. Finlay** (2006). "Pathogenicity islands: a molecular toolbox for bacterial virulence." Cellular microbiology**8**(11): 1707-1719.

12**.Hasnain, S. E., et al.** (2015). "Whole genome sequencing: a new paradigm in the surveillance and control of human tuberculosis." Tuberculosis**95**(2): 91-94.

13.**Ho, T. K.** (1998). "The random subspace method for constructing decision forests." IEEE transactions on pattern analysis and machine intelligence**20**(8): 832-844.

14.**Jeffery, I. B., et al**. (2020). "Differences in fecal microbiomes and metabolomes of people with vs without irritable bowel syndrome and bile acid malabsorption." Gastroenterology**158**(4): 1016-1028. e1018.

15.**Keum, N. and E. Giovannucci** (2019). "Global burden of colorectal cancer: emerging trends, risk factors and prevention strategies." Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology**16**(12): 713-732.

16.**Lagier, J.-C., et al.** (2012). "Microbial culturomics: paradigm shift in the human gut microbiome study." Clinical Microbiology and Infection**18**(12): 1185-1193.

17.**Lagier, J.-C., et al.** (2018). "Culturing the human microbiota and culturomics." Nature Reviews Microbiology**16**(9): 540-550.

18.**LeBlanc, J. G., et al.** (2013). "Bacteria as vitamin suppliers to their host: a gut microbiota perspective." Current opinion in biotechnology**24**(2): 160-168.

19.**Lecuit, M. and M. Eloit** (2014). "The diagnosis of infectious diseases by whole genome next generation sequencing: a new era is opening." Frontiers in cellular and infection microbiology**4**: 25.

20.**Lin, Y., et al.** (2021). "Artificial intelligence and metagenomics in intestinal diseases." Journal of Gastroenterology and Hepatology**36**(4): 841-847.

21.**Livshits, G. and A. Kalinkovich** (2019). Inflammaging as a common ground for the development and maintenance of sarcopenia, obesity, cardiomyopathy and dysbiosis.

22.**Marotto, D., et al.** (2020). "Extra-intestinal manifestations of inflammatory bowel diseases." Pharmacological Research**161**: 105206.

23.**Maurice, C. F., et al.** (2013). "Xenobiotics shape the physiology and gene expression of the active human gut microbiome." Cell**152**(1): 39-50.

24.**McIlroy, J., et al.** (2018). "the gut microbiome in inflammatory bowel disease—avenues for microbial management." Alimentary pharmacology & therapeutics**47**(1): 26-42.

25.**Metzker, M. L.** (2010). "Sequencing technologies—the next generation." Nature reviews genetics**11**(1): 31-46.

26.**Mohri, M., et al.** (2018). Foundations of machine learning, MIT press.

27.**Qin, J., et al.** (2010). "A human gut microbial gene catalogue established by metagenomic sequencing." Nature**464**(7285): 59-65.

28.**Sommer, F., et al**. (2017). "The resilience of the intestinal microbiota influences health and disease." Nature Reviews Microbiology**15**(10): 630-638.

29.**Tang, W. W., et al.** (2014). Prognostic value of elevated levels of intestinal microbe-generated metabolite trimethylamine-N-oxide in patients with heart failure: refining the gut hypothesis.

30.**Thomas, T., et al**. (2012). "Metagenomics-a guide from sampling to data analysis." Microbial informatics and experimentation**2**: 1-12.

31.**Thursby, E. and N. Juge** (2017). "Introduction to the human gut microbiota." Biochemical journal**474**(11): 1823-1836.

32.**Tissier, H.** (1900). "Recherches sur la flore intestinale des nourrissons (État Normal Et Pathologique): Tesis/Ed. G. Carre, C. Naud."

33.**Tolhurst, G., et al.** (2012). "Short-chain fatty acids stimulate glucagon-like peptide-1 secretion via the G-protein–coupled receptor FFAR2." Diabetes**61**(2): 364-371.

34.**Van Dijk, E. L., et al**. (2018). "The third revolution in sequencing technology." Trends in Genetics**34**(9): 666-681.

35.**Vich Vila, A., et al.** (2018). "Gut microbiota composition and functional changes in inflammatory bowel disease and irritable bowel syndrome." Science translational medicine**10(**472): eaap8914.

36.**Wong, S. H. and J. Yu** (2019). "Gut microbiota in colorectal cancer: mechanisms of action and clinical applications." Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology**16**(11): 690-704.

37.**Zhernakova, A., et al.** (2016). "Population-based metagenomics analysis reveals markers for gut microbiome composition and diversity." Science**352**(6285): 565-569.

MİKROBİYAL SİSTEMATİKTE MOLEKÜLER TANIMLAMA YÖNTEMLERİ

Öznur BİLGİN, Fadime ÖZDEMİR KOÇAK***

Mikrobiyal Sistematik

Canlıların sınıflandırılması, insanlık tarihi kadar eski olmasıyla birlikte bilimsel bir yaklaşım kazanması Darwin'inevrim teorisinden sonra gerçekleşmiş ve canlı organizmalar filogenetik olarak, evrimsel gelişmelerine göre sınıflandırılmaya başlanmıştır. 18. yüzyılda İsveçli doğa bilimci Linnaeus tarafından popüler hale getirilen Latin binomları (ikili adlandırma), biyoloji genelinde istikrarlı, açık ve akılda kalıcı bir isimlendirme sistemi sağlama konusunda halen geçerliliğini korumaktadır. Fakat mikrobiyal dünyanın aralıksız ve giderek daha derinlemesine araştırılması ve analizi, Archaea ve Bacteria için çok sayıda yeni isme ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Bu tür adların manuel olarak oluşturulması hala zor ve yavaştır ve genellikle uzman odaklı terminoloji kalite kontrolüne dayanmaktadır. Sistematik, Yunanca ''systēmatikos'' ''düzenleme'' kelimesinden köken almaktadır (44).

Sistematik, geçmişte yaşamış ve günümüzde yaşayan canlıların çeşitlenmelerini, evrimlerini ve canlıların zaman içindeki ilişkilerini inceleyen, organizma çeşitliliğinin bilimidir. Bu alan, canlılar için bilimsel adlandırmaları, sınıflandırmaları ve tanımlanmaları için gerekli çalışmaları yapar. Bakteriyel sistematik ise mikroorganizmaların taksonomik pozisyonlarını belirlemek amacıyla, genetik özellikleri ile fenotipik karakterizasyonlarını yapmak için çok farklı disiplinleri kullanan bir bilim dalıdır. Yeni prokaryotik taksonları tanımlama, sınıflandırma ve adlandırma disiplini olan prokaryotik sistematik, tarımsal, ekolojik, endüstriyel, tıbbi ve veterinerlik açısından önem taşıyan tüm mikrobiyolojik araştırmalara temel sağlamaktadır. Morfolojik, biyokimyasal ve kemotaksonomik karakterizasyon, DNA-DNA hibridizasyonu (DDH) ve 16S rRNA gen dizisindeki varyasyonun filogenetik analizini içeren çok fazlı taksonomi, son on yılda tüm genom dizilimi uygun maliyetli hale gelene kadar prokaryotik sistematiğinde altın standardı olmuştur (40). Son yıllarda özellikle dizileme analizleri ve biyoinformatik alanındaki gelişmeler mikrobiyal sistematik alanında çığır açmıştır. Tüm genom analizleri ile dijital homoloji dönemine geçilmiş ve yeni türlerin tanımlanmasında kullanılan vazgeçilmez bir teknik haline gelmiştir. Bir prokaryotik organizmanın taksonomik yerini belirleyebilmek amacıyla güvenilir bir çalışmada mutlaka polifazik bir

Kaynakça

1- **Açıl M.** (2018). ''Farklı Kaynaklardan Elde Edilen Bakteri İzolatlarının Metagenomik Analizi''İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Moleküler Biyoloji ve Genetik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi,

2- **Adams, J.** (2008). DNA sequencing technologies. Nature Education, 1(1), 193.

3- **Akyol, İ., Yıldız, M. A., & Tutar, E**. (2017). Yeni nesil nükleotid dizileme metotlarının biyokimyasal temelleri. KSÜ Doğa Bilimleri Dergisi, 20(1), 1-15. DOI: 10.18016/ksujns.76089

4- **Alberts B, Johnson A, Lewis J, et al**. (2002).Molecular Biology of the Cell. 4th edition. New York: Garland Science; Analyzing Protein Structure and Function. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK26820/

5- **Araújo, W. L., Angellis, D. A. D., & Azevedo, J. L**. (2004). Direct RAPD evaluation of bacteria without conventional DNA extraction. Brazilian Archives of Biology and Technology, 47, 375-380. https://doi.org/10.1590/S1516-89132004000300006

6- **Barns, S. M., Fundyga, R. E., Jeffries, M. W., & Pace, N. R.** (1994). Remarkable archaeal diversity detected in a Yellowstone National Park hot spring environment. Proceedings of the National Academy of Sciences, 91(5), 1609-1613.https://doi.org/10.1073/pnas.91.5.1609

7- **Bose, N., & Moore, S. D.** (2023). Variable Region Sequences Influence 16S rRNA Performance. Microbiology Spectrum, 11(3), e01252-23. https://doi.org/10.1128/spectrum.01252-23

8- **Bretting,P.K. &Widrlechner, M.P.** (1995).Geneticmarkersandhorticulturalgermplasmmanagement.Hort.Sci.,30(7);13491356.

9- **Caetano-Anollés, G., Bassam, B. J., & Gresshoff, P. M.** (1991). DNA amplification fingerprinting: a strategy for genome analysis. Plant Molecular Biology Reporter, 9, 294-307.

10- **Chhetri, G., Kim, I., Park, S., Jung, Y., & Seo, T.** (2023). *Planobacterium oryzisoli* sp. nov., a novel bacterium isolated from roots of rice plant. Archives of Microbiology, 205(9), 324. 4https://doi.org/10.1007/s00203-023-03657-y

11- **Clarridge III, J. E.** (2004). Impact of 16S rRNA gene sequence analysis for identification of bacteria on clinical microbiology and infectious diseases. Clinical microbiology reviews, 17(4), 840-862. https://doi.org/10.1128/cmr.17.4.840-862.2004

12- **Curtis, T. P., Sloan, W. T., & Scannell, J. W.** (2002). Estimating prokaryotic diversity and its limits. Proceedings of the National Academy of Sciences, 99(16), 10494-10499. https://doi.org/10.1073/pnas.142680199

13- **Daniel, A. A., Egbebi, A. O., & Onasanya, A. A.** (2023). Isolation and

identification of lactic acid bacteria from spontaneously fermented kunun-zaki using RAPD-PCR Analysis. ABUAD International Journal of Natural and Applied Sciences, 3(1), 34-42. https://doi.org/10.53982/aijnas.2023.0301.07-j

14- **Dey, G., & Meyer, T.** (2015). Phylogenetic profiling for probing the modular architecture of the human genome. Cell systems, 1(2), 106-115. https://doi.org/10.1016/j.cels.2015.08.006

15- **Doğan, M., Eröz, R., Yüce, H. & Özmerdivenli, R.** (2017). Yeni Nesil Dizileme (YND) Hakkında Bilinenler (Literatür Taraması). Duzce Medical Journal, 19 (1) , 27-30 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/dtfd/issue/36206/411472

16- **El-Metwally, S., Ouda, O. M., Helmy, M., El-Metwally, S., Ouda, O. M., & Helmy, M.** (2014). Next-generation sequencing platforms. Next Generation Sequencing Technologies and Challenges in Sequence Assembly, 37-44.

17- **Frantsuzova, E., Bogun, A., Solomentsev, V., Vetrova, A., Streletskii, R., Solyanikova, I., & Delegan, Y.** (2023). Whole Genome Analysis and Assessment of the Metabolic Potential of *Gordonia rubripertincta* Strain 112, a Degrader of Aromatic and Aliphatic Compounds. Biology, 12(5), 721. https://doi.org/10.3390/biology12050721

18- **Fukuda, K., Ogawa, M., Taniguchi, H., & Saito, M.** (2016). Molecular approaches to studying microbial communities: targeting the 16S ribosomal RNA gene. Journal of UOEH, 38(3), 223-232.https://doi.org/10.7888/juoeh.38.223

19- **Güçlü, S., Albayrak, G., Deveci, A., & Ekmekçi, A**. (2014). Evrimin Moleküler İzleri Ve Kanıtları. Journal of Istanbul Faculty of Medicine, 77(2), 31-36. https://doi.org/10.18017/iuitfd.13056441.2015.77/2.31-36

20- **Gürsoy, N.C., & Barış, O.T.L.U.** (2017). Mikrobiyota çalışmalarında moleküler tanı yöntemleri. Journal of Biotechnology and Strategic Health Research, 1, 56-67.

21- **Handelsman, J., Rondon, M. R., Brady, S. F., Clardy, J., & Goodman, R. M.** (1998). Molecular biological access to the chemistry of unknown soil microbes: a new frontier for natural products. Chemistry & biology, 5(10), R245-R249.. doi : 10.1016/S1074-5521(98)90108

22- **He, H., Huang, J., Zhao, Z., Du, P., Li, J., Xin, J., ... & Zheng, X.** (2023). Whole genome analysis of Streptomyces sp. RerS4, a *Rehmannia glutinosa* rhizosphere microbe producing a new lipopeptide. Heliyon, e19543. https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2023.e19543

23- **Horz, H. P., Rotthauwe, J. H., Lukow, T., & Liesack, W**. (2000). Identification of major subgroups of ammonia-oxidizing bacteria in environmental samples by T-RFLP analysis of amoA PCR products. Journal of Microbiological Methods, 39(3), 197-204. https://doi.org/10.1016/S0167-

7012(99)00119-0

John Kimball has written an online biology textbook called 'Taxonomy: Classifying Life' thatincludes a chapter on 'Phylogenetic trees'.

24- **Kahya, S., Buyukcangaz, E., & Carlı, K. T. (**2013). Polimeraz zincir reaksiyonu (PCR) optimizasyonu. Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, *32*(1), 31-38 Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/uluvfd/issue/13516/163496

25- **Kanchanasin, P., Sripreechasak, P., Suriyachadkun, C., Rueangsawang, K., Tanasupawat, S., & Phongsopitanun, W**. (2023). *Streptomyces cylindrosporus* sp. nov. and *Streptomyces spinosisporus* sp. nov.: two new endophytic actinobacteria isolated from the roots of *Barleria lupulina* Lindl. International Journal of Systematic and Evolutionary Microbiology, 73(5), 005926. https://doi.org/10.1099/ijsem.0.005926

26- **Kocak, F. O., Tanir, S. G. E., Cetin, A. K., & Degirmenci, L**. (2023). Simulatenous evaluation of composting experiments and metagenome analyses to illuminate the effect of *Streptomyces* spp. on organic matter degradation. World Journal of Microbiology and Biotechnology, 39(3), 70. https://doi.org/10.1007/s11274-023-03516-4

27- **Koçak, F. Ö**. (2011). Bazı Nocardioform izolatların 16S rRNA, rpoB ve gyrB gen dizi analizleri ile moleküler sistematiği (Doctoral dissertation, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi).

28- **Komurcu-Bayrak, E., & Erginel-Ünaltuna, N.** (2011). Gen anlatımı analiz yöntemlerine genel bakış. Deneysel Tıp Araştırma Enstitüsü Dergisi, 1(2), 28-35. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/iudtaed/issue/8971/111896

29- **Larsen, B. B., Miller, E. C., Rhodes, M. K., & Wiens, J. J.** (2017). Inordinate fondness multiplied and redistributed: the number of species on earth and the new pie of life. The Quarterly Review of Biology, 92(3), 229-265.https://doi.org/10.1086/693564

30- **Li, W., Raoult, D., & Fournier, P.E**. (2009). Bacterial strain typing in the genomic era. FEMS Microbiology Reviews, 33, 892-916. https://doi.org/10.1111/j.1574-6976.2009.00182.x

31- **Locey, K. J., & Lennon, J. T**. (2016). Scaling laws predict global microbial diversity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 113(21), 5970-5975. https://doi.org/10.1073/pnas.1521291113

32- **Louca, S., Mazel, F., Doebeli, M., & Parfrey, L. W.** (2019). A census-based estimate of Earth's bacterial and archaeal diversity. PLoS biology, 17(2), e3000106. https://doi.org/10.1371/journal.pbio.3000106

33- **Margulies, M., Egholm, M., Altman, W. E., Attiya, S., Bader, J. S., Bemben, L. A., ... & Rothberg, J. M.** (2005). Genome sequencing in microfabricated high-density picolitre reactors. Nature, 437(7057), 376-380. |doi:10.1038/nature03959

34- **Moraes, F., & Góes, A**. (2016). A decade of human genome project conclusion: Scientific diffusion about our genome knowledge. Biochemistry and Molecular Biology Education, 44(3), 215-223. https://doi.org/10.1002/bmb.20952

35- **Mulyawati, A. I., Jatmiko, Y. D., Mustafa, I., & Ardyati, T.** (2019). Diversity of lactic acid bacteria isolated from fermented mare's milk products based on PCR-RFLP analysis. In IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 230(1), 012104. IOP Publishing. 10.1088/1755-1315/230/1/012104

36- **Mustopa, A. Z., Fatımah, F., & Budiarto, B. R**. (2020). Genetic diversity of lactic acid bacteria isolated from Sumbawa horse milk, Indonesia. Biodiversitas Journal of Biological Diversity, 21(7).http://orcid.org/0000-0001-6614-5518

37- **Muyzer, G.** (1999). DGGE/TGGE a method for identifying genes from natural ecosystems. Current opinion in microbiology, 2(3), 317-322. https://doi.org/10.1016/S1369-5274(99)80055-1

38- **Nehete, J. Y., Bhambar, R. S., Narkhede, M. R., & Gawali, S. R**. (2013). Natural proteins: Sources, isolation, characterization and applications. Pharmacognosy reviews, 7(14), 107. DOI: 10.4103/0973-7847.120508

39- **Nouioui, I., & Sangal, V**. (2022). Advanced prokaryotic systematics: the modern face of an ancient science. New Microbes and New Infections, 49, 101036. https://doi.org/10.1016/j.nmni.2022.101036

40- **Opperdoes, F. R.** (2003). Phylogenetic analysis using protein sequences. The phylogenetics handbook a practical approach to DNA and protein phylogeny, 207-235.

41- **Osdaghi, E., Taghavi, S. M., Hamidizade, M., Fazliarab, A., Hajian Maleki, H., Li, X., ... & Portier, P.** (2023). *Clavibacter lycopersici* sp. nov.: a peach-colored actinobacterium isolated from symptomless tomato plant. International Journal of Systematic and Evolutionary Microbiology, 73(9), 006022. https://doi.org/10.1099/ijsem.0.006022

42- **Ozdemir-Kocak, F., Saygin, H., Saricaoglu, S., Cetin, D., Guven, K., Spröer, C., ... & Isik, K.** (2017). *Kribbella soli* sp. nov., isolated from soil. Antonie Van Leeuwenhoek, 110, 641-649. DOI 10.1007/s10482-017-0830-x

43- **Pallen, M. J., Telatin, A., & Oren, A.** (2021). The next million names for Archaea and Bacteria. Trends in microbiology, 29(4), 289-298. https://doi.org/10.1016/j.tim.2020.10.009

44- **Quaiser, A., Ochsenreiter, T., Klenk, H. P., Kletzin, A., Treusch, A. H., Meurer, G., ... & Schleper, C.** (2002). First insight into the genome of an uncultivated crenarchaeote from soil. Environmental Microbiology, 4(10), 603-611. https://doi.org/10.1046/j.1462-2920.2002.00345.x

45- **Ramanaiah, S. V., Cordas, C. M., Matias, S. C., Reddy, M. V., Leitao,**

J. H., & Fonseca, L. P. (2021). Bioelectricity generation using long-term operated biocathode: RFLP based microbial diversity analysis. Biotechnology Reports, 32, e00693.https://doi.org/10.1016/j.btre.2021.e00693

46- **Rudi, K., Zimonja, M., Trosvik, P., & Naes, T.** (2007). Use of multivariate statistics for 16S rRNA gene analysis of microbial communities. International journal of food microbiology, 120(1-2), 95-99. https://doi.org/10.1016/j.ijfoodmicro.2007.06.004

47- **Sarıçam, S., & Müştak, H. K**. (2015). Filogenetik ağaçlandırma metotları. Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi, 26(2), 58-64. https://doi.org/10.35864/evmd.513389

48- **Schena, M., Shalon, D., Davis, R. W., & Brown, P. O.** (1995). Quantitative monitoring of gene expression patterns with a complementary DNA microarray. Science, 270(5235), 467-470.https://doi.org/10.1126/science.270.5235.467

49- **Schloss, P. D., Girard, R. A., Martin, T., Edwards, J., & Thrash, J. C.** (2016). Status of the archaeal and bacterial census: an update. MBio, 7(3), 10-1128. https://doi.org/10.1128/mbio.00201-16

50- **Sharma, A., Lee, S., & Park, Y. S**. (2020). Molecular typing tools for identifying and characterizing lactic acid bacteria: a review. Food science and biotechnology, 29, 1301-1318. https://doi.org/10.1007/s10068-020-00802-x

51- **Shen, C. H.,** (2019).Gene Expression: Transcription of the Genetic Code, Diagnostic Molecular Biology (pp.59-86), DOI:10.1016/B978-0-12-802823-0.00003-1

52- **Sibley, C. G., & Ahlquist, J. E**. (1984). The phylogeny of the hominoid primates, as indicated by DNA-DNA hybridization. Journal of molecular evolution, 20, 2-15.

53- **Socransky, S. S., Haffajee, A. D., Smith, C., Martin, L., Haffajee, J. A., Uzel, N. G., & Goodson, J. M.** (2004). Use of checkerboard DNA–DNA hybridization to study complex microbial ecosystems. Oral microbiology and immunology, 19(6), 352-362.https://doi.org/10.1111/j.1399-302x.2004.00168.x

54- **Suleimanova, A. D., Itkina, D. L., Pudova, D. S., & Sharipova, M. R.** (2021). Identification of Pantoea phytate-hydrolyzing rhizobacteria based on their phenotypic features and multilocus sequence analysis (MLSA). Microbiology, 90, 87-95. DOI: 10.1134/S0026261721010112

55- **Tabit, F. T.** (2016). Advantages and limitations of potential methods for the analysis of bacteria in milk: a review. Journal of food science and technology, 53, 42-49. DOI 10.1007/s13197-015-1993-y

56- **Thompson, F. L., Gevers, D., Thompson, C. C., Dawyndt, P., Naser, S., Hoste, B., ... & Swings, J.** (2005). Phylogeny and molecular identification of vibrios on the basis of multilocus sequence analysis. Applied and

environmental microbiology, 71(9), 5107-5115. https://doi.org/10.1128/AEM.71.9.5107-5115.2005

57- **Tyagi, A., Chen, X., Shan, L., Yan, P., Chelliah, R., & Oh, D. H**. (2023). Whole-genome analysis of gamma-aminobutyric acid producing Psychobiotic *Limosilactobacillus reuteri* with its Untargeted metabolomics using UHPLC-Q-Tof MS/MS. Gene, 858, 147195. https://doi.org/10.1016/j.gene.2023.147195

58- **Üstek, D., Abacı, N., Sırma, S. & Çakiris, A.** (2011). Yeni Nesil DNA Dizileme Deneysel Tıp Araştırma Enstitüsü Dergisi, 1(1), 11-18. https://dergipark.org.tr/en/pub/iudtaed/issue/8970/111884

59- **Vakhlu, J., Sudan, A. K., & Johri, B. N.** (2008). Metagenomics: future of microbial gene mining. Indian journal of microbiology, 48, 202-215.

60- **Venter, J. C., Remington, K., Heidelberg, J. F., Halpern, A. L., Rusch, D., Eisen, J. A., ... & Smith, H. O.** (2004). Environmental genome shotgun sequencing of the Sargasso Sea. Science, 304(5667), 66-74. DOI: 10.1126/science.1093857

61- **Waleron, M., Waleron, K., Podhajska, A. J., & Łojkowska, E.** (2002). Genotyping of bacteria belonging to the former *Erwinia* genus by PCR-RFLP analysis of a recA gene fragment. Microbiology, 148(2), 583-595. https://doi.org/10.1099/00221287-148-2-583

62- **Wang, X., & Weber, G. F.** (2021). Quantitative Analysis of Protein Evolution: The Phylogeny of Osteopontin. Frontiers in Genetics, 12, 700789. https://doi.org/10.3389/fgene.2021.700789

63- **Weisburg, W. G., Barns, S. M., Pelletier, D. A., & Lane, D. J.** (1991). 16S ribosomal DNA amplification for phylogenetic study. Journal of bacteriology, 173(2), 697-703. https://doi.org/10.1128/jb.173.2.697-703.1991

RİNOSİNÜZİTLER

Rıza DUNDAR, Halil İbrahim ALTINER***

Rinosinüzit terimi, nazal kavite ve sinüslerin inflamasyonuna sebep olan birçok durumu kapsar(2).Başka bir deyişle sinonazal mukozanın herhangi bir etyolojiye bağlı inflamasyonudur. Rinosinüzit tanısının kesin olarak konulmasındaki zorluklar nedeniyle gerçek prevelansı tam olarak ortaya koymak mümkün değildir. Soğuk algınlığı gibi yaygın enfeksiyon sorunlarının oluşturduğu klinik tablo ile akut bakteriyel rinosinüzit (ABRS) kliniği benzerlik göstermektedir, ancak gerçekleşen üst solunum yolu enfeksiyonlarının sadece %0,5-2'si bakteriyel enfeksiyonla sonuçlanmaktadır(10).Üst solunum yollarımız potansiyel patojenleri içeren normal bakteri florasına sahiptir ve bu potansiyel patojenlerin, viral solunum yolu enfeksiyonu sırasında nazofarenksten sinüs boşluğuna yayılabileceği ve sinüs enfeksiyonuna neden olabileceği belirtilmektedir (4).Ülkemizde, 15 yaş üzeri ayaktan polikliniğe başvuran hastaların %9,9'una sinüzit tanısı konulmaktadır (10). Sinüs mukozasındaki inflamasyonla birlikte nazal mukozada da inflamasyon olduğu için sinüzit yerine rinosinüzit teriminin kullanılması daha uygundur. Rinosinüzitler inflamasyonun süresine göre akut ve kronik olarak ayrılmaktadır. Buna göre 12 haftadan kısa süreli sinonazal hastalıklar akut rinosinüzit, 12 haftadan uzun sinonazal hastalıklar kronik rinosinüzit olarak sınıflandırılmaktadır.

Erişkinlerde rinosinüzit tanı kriterleri şu şekildedir; (7)

• Biri burun tıkanıklığı ya da burun akıntısı (anterior/posterior akıntı) olmak üzere iki ya da daha fazla semptomla karakterize burun ve paranazal sinüslerin inflamasyonu

• ± yüzde ağrı/basınç

• ± koku almada azalma ya da kayıp

ve şunlardan biri;

• endoskopik bulgu olarak:

- nazal polipler ve/veya

- başlıca orta meadan olmak üzere mukopürülan akıntı ve/veya

- başlıca orta meada ödem/mukozal obstrüksiyon

ve /veya

• Bilgisayarlı tomografi (BT) bulguları:

Kaynakça

1-**Bhattacharyya N, Kepnes LJ** (1999) The Microbiology Of Recurrent Rhinosinusitis After Endoscopic Sinus Surgery. Arch Otolaryngol Head Neck Surg 125:1117–1120

2-**Bleier BS & Paz-Lansberg M.** (2021). Acute and Chronic Sinusitis. Medical Clinics, 105(5), 859-870.

3-**Brook I, Frazier HE, Foote PA.** (1996). Microbiology Of The Transition From Acute To Chronic Maxillary Sinusitis. Journal Of Medical Microbiology, 45(5), 372-375.

4-**Brook, I.** (2016). Microbiology Of Chronic Rhinosinusitis. European Journal of Clinical Microbiology & Infectious Diseases, 35, 1059-1068.

5-**Chakrabarti A, Das A, Panda NK.** (2009) Controversies Surrounding The Categorization Of Fungal Sinusitis. Med Mycol, 47(Suppl. 1):S299–S308.

6-**Chakrabarti A, Denning DW, Ferguson BJ, vd**.(2009). Fungal Rhinosinusitis: A Categorization And Definitional Schema Addressing Current Controversies. The Laryngoscope, 119(9):1809–1818

7-**Fokkens WJ, Lund VJ, Hopkins C, Hellings PW, Kern R, Reitsma S, vd.** (2020). European Position Paper On Rhinosinusitis And Nasal Polyps 2020. Rhinology: Official Organ Of The International Rhinologic Society.

8-**Hoang MP, Seresirikachorn K, Chitsuthipakorn W, Snidvongs K**. (2023). Herbal Medicines for Rhinosinusitis: A Systematic Review and Network Meta-analysis. Current Allergy and Asthma Reports, 23(2), 93-109.

9-**Lees KA, Orlandi RR, Oakley G, Alt JA**. (2020). The Role Of Macrolides And Doxycycline İn Chronic Rhinosinusitis. Immunology and Allergy Clinics, 40(2), 303-315.

10-**Önerci M, Midilli R (Editörler).** (2016). Kulak Burun Boğaz Baş Boyun Cerrahisi- Cilt 3 Burun ve Yüz Hastalıkları, Rinosinüzitler.Matsa Basımevi-Ankara. s:171-193.

11-**Rosenfeld RM, Piccirillo JF, Chandrasekhar SS, vd.** (2015) Clinical Practice Guideline(Update): Adult Sinusitis. Otolaryngol Head Neck Surg,152(2 Suppl):S1–39

12-**Singh, V**. (2019). Fungal Rhinosinusitis: Unravelling The Disease Spectrum. Journal Of Maxillofacial And Oral Surgery, 18, 164-179.

13-**Yamada T, Fujieda S, Mori S, vd**. (2000). Macrolide Treatment Decreased The Size OfNasal Polyps And IL-8 Levels İn Nasal Lavage. Am J Rhinol;14(3):143–8

LABORATUVAR GÜVENLİĞİ VE ÇALIŞMA KURALLARI

Samet TOSUN[*]

GİRİŞ

Klinik Mikrobiyoloji laboratuvarları; kan, idrar ,dışkı, doku, beyin omurilik sıvısı gibi klinik örneklerin çeşitli mikrobiyolojik tanı testleri yapılarak, enfeksiyon açısından değerlendirildiği laboratuvarlardır. Bu inceleme aşamaları sırasında, laboratuvar çalışanları bir takım biyolojik ve kimyasal maddelere karşı risk altında kalmaktadır. Biyolojik ve kimyasal maddelerin yanı sıra elektrik ve yangınla ilgili riskler de mevcuttur. Bu nedenlerle tüm laboratuar çalışanları; güvenlikleri için potansiyel tehlikelere karşı bilgilendirilmiş olmalı, laboratuvar çalışmalarını bu bilgiler ışığında yürütmelidir. Dolayısıyla laboratuvarlarda biyolojik tehlikelerden, kimyasal maddelerden, yangın olasılığından, elektrik kazalarından kaynaklanacak zararları en aza indirmek amaçlanmalıdır.

Laboratuvar güvenliği uygulamalarındaki amaç; çalışanın kendisini, birlikte çalıştığı kişileri ve çevresini, dökülme, saçılma, elektriksel ve yangın gibi çeşitli kazalara ek olarak oluşabilecek biyolojik, kimyasal ve toksik etkilerden korumaktır (4). Tıbbi laboratuvarların standardizasyonu ile ilgili ölçütler, Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO)'nün dünya çapında en yaygın genel kalite standartları olan ISO 9000 ve 45000 serisi, "Joint Commission International Accreditation Standards for Hospitals (JCI)", Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) standartları ile ülkemizde Sağlık Bakanlığı Sağlıkta Kalite Standartları (SKS) esas alınarak belirlenmektedir (7). Tıbbi laboratuvarların standardizasyonu ile ilgili ölçütler içerisinde yer alan laboratuvar güvenliği konusu çok eski bir konu olup, başta DSÖ olmak üzere çok sayıda ulusal ve uluslararası birçok resmi ve sivil kuruluş, klinik laboratuvarlarda uygulanacak çeşitli güvenlik standartları ile ilgili rehber ve standartları içeren dokümanlar ve kitaplar yayımlamıştır (1). Çalışanların sağlığı ve güvenliği ile ilgili uygulamalar resmi otorite, işveren kurum/kuruluşlar ve laboratuvar yöneticilerinin sorumluluğundadır (4). Ancak kişinin işi gereği uyması gereken kurallar ve aldığı eğitimler (temel yetki ve sürekli hizmet içi eğitimler) ile birlikte kendi sorumluluğunun da olduğu bilinmelidir (7).

Laboratuvarların güvenliğine ilişkin tehlikeler biyolojik, kimyasal ve fiziksel olarak sınıflandırılmaktadır. Bunların en önemlisi ve yaygın olanı

Kaynakça

1-**Abacıoğlu, Y. H. Sönmez C** (Editörler) (2014) Ulusal Mikrobiyoloji Standartları, Laboratuvar Güvenliği Rehberi. TC Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu Başkanlığı, Mikrobiyoloji Referans Laboratuvarları Daire Başkanlığı, Ankara-2014.

2-**Akbaş E, Buyurgan V.** (2006), Bildirimi Zorunlu Bulaşıcı Hastalıklar İçin Klinik Mikrobiyoloji Laboratuvarlarının Tanı Kapasitelerinin Değerlendirilmesi: Bir Anket Çalışması. XXXII. Türk Mikrobiyoloji Kongresi, 12-16 Eylül 2006, Antalya.

3-**Aksoy Ü, Özdemir MH, Usluca S, Ergönen AT.** (2008) İzmir'deki üç eğitim hastanesinde laboratuvar çalışanlarının biyogüvenlik profili. Mikrobiyol Bul 2008; 42(3): 469-76.

4-**Başustaoğlu A, Güney M.** (2012) Klinik Mikrobiyoloji Laboratuvarlarında Biyogüvenlik. Klinik Mikrobiyoloji uzmanlık Derneği Yayınları No: 2. Sim Matbaacılık 2012, Ankara. https://www.klimud.org/public/uploads/ dosya/1354802844.pdf. Erişim Tarihi 10.07.2023

5-**Dunne M Jr, Larocco MT.** (2009) Laboratuvar yönetimi, Çeviri: Başustaoğlu A, Klinik Mikrobiyoloji (Manual of Clinical Microbiology, 9. Baskı Çevirisi), 2009.

6-**Ergonul O, Celikbas A, Tezeren D, Guvener E, Dokuzoguz B.** (2004) Analysis of risk factors for laboratory-acquired Brucella infections. J Hosp Infect 2004; 56(3): 223-7.

7-**Karaman, M.** (2011). Temel laboratuvar güvenliği ve ülkemizdeki duruma genel bakış. Journal of Clinical and Analytical Medicine, 2(3), 130-134.

8-**Morgan, AP** (2018). Guide to Infection Control In The Healthcare Setting Laboratory Areas. Editor: Gonzalo Bearman. International Society for Infectious Diseases. Chapter last updated: April 2018 (https://isid.org/guide/ infectionprevention/laboratory/). Erişim Tarihi: 10.10.2019.

9-**Murat E, Köroğlu M, Altındiş M.** (2014) Bir olgu sunumu üzerinden laboratuvar güvenliği ve kalite standartları. Türk Klinik Laboratuvar Dergisi 2014; 5(1): 9-13.

10-**Özen M, Özen NM, Kayabaş Ü, Köroğlu M, Topaloğlu B.** (2006) Biyokimya laboratuvarı personelinin iş kazaları hakkındaki bilgi ve tutumları. İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 2006; 13(2): 87-90.

11-**Sağlıkta Kalite Standartları Hastane.** T.C. Sağlık Bakanlığı, Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Daire Başkanlığı SKS-Hastane (Versiyon-5; Revizyon-01), 1. Revizyon-2. Baskı: Ankara, Mart 2016.

12-**Kutlu S, Kutlu M, Ergönül O, Akalın S, Güven T, Demiroğlu YZ, et al.** (2012) Laboratory-acquired brucellosisin Turkey. J Hosp Infect 2012; 80(4): 326-30.

TOPLUM KÖKENLİ PNÖMONİYE ACİL YAKLAŞIM

*Selim DEĞİRMENCİ**

TANIM

Pnömoni, patojen mikroorganizmaların inhalasyon, aspirasyon veya hematojen yollarla akciğer parankimine ulaşarak yol açtığı enfeksiyon hastalığıdır (1). Toplum kökenli pnömoni (TKP) ise, bilinen herhangi bir immün yetmezlik durumu olmayan kişilerin toplumdan edindiği patojenlere bağlı meydana gelen pnömoni olarak tanımlanır. Hastanede gelişmiş pnömoni, ventilatör ilişkili pnömoni, bağışıklığı baskılanmış kişilerde gelişmiş pnömoni ve sağlık bakımıyla ilişkili pnömoni bu grubun dışında kalır (11).TKP, küresel açıdan bakıldığında en sık ölüme neden olan enfeksiyon hastalığıdır (12). TKP, özellikle yaşlı yetişkinlerde ve eşlik eden hastalığı olanlarda potansiyel olarak yaşamı tehdit eden yaygın bir hastalıktır. TKP'nin hem görülme sıklığı hem de mortalitesi yaşa ve eşlik eden hastalıklara bağlı olarak değişir. TKP spektrumu; %1 mortaliteyle ayaktan tedavi edilebilen enfeksiyonlardan, %40'ın üzerinde mortaliteyle seyreden ciddi enfeksiyonlara kadar uzanır (12). Hastanede yatan TKP'li hastaların hastane içi mortalitesi yaklaşık %13 civarındadır (2).TKP nedeniyle hastaneye başvuran hastaların %2,4'ü hastaneye kabulden sonraki 72 saat içinde ölmektedir (7).

KLİNİK

TKP vakaları genelde tipik ve atipik pnömoni olmak üzere iki farklı şekilde gruplandırılır. Pnömoni nedeniyle hastaneye yatırılan hastalardaki "tipik" patojenler arasında *Streptococcus pneumoniae* ve *Haemophilus influenzae* yer almakta olup *S. pneumoniae* en yaygın olanıdır. 'Atipik' patojenler Legionella, Mycoplasma ve Chlamydia'yı içerir. Pnömoninin en sık tanımlanan viral nedenleri influenza ve parainfluenza virüsleridir(-Tablo-1). Fungal pnömoni sıklıkla bağışıklığı baskılanmış veya başka risk faktörlerine sahip olan hastalarla ilişkilidir (9,11).

ÖYKÜ VE FİZİK MUAYENE

Pnömoninin klasik görünümü, pürülan balgam, nefes darlığı, titreme, gece terlemesi ve ateşle ortaya çıkan öksürüktür. Bu semptomlar ve fiziksel bulgular çok farklı şekillerde ortaya çıkabileceğinden bu durum bazen tanıyı zorlaştırır. Diğer semptomlar arasında gastrointestinal etkiler (bulantı, kusma, ishal) ve mental durum değişiklikleri yer almaktadır (9).

Yaşlı veya bağışıklığı zayıflamış hastalar genellikle klasik semptomlar olmaksızın bozulmuş mental durum gibi spesifik olmayan şikayetlerle

Kaynakça

1. **Acar A, Öncül O.** (2007). Toplum kökenli pnömoniler. KlimikDerg, 20(1):3–16.

2. **Ewig S, Birkner N, Strauss R, Schaefer E, Pauletzki J, Bischoff H, Schraeder P, Welte T, Hoeffken G.** (2009). New perspectives on community-acquiredpneumonia in 388 406 patients. Resultsfrom a nationwidemandatoryperformancemeasurementprogramme in healthcarequality. Thorax, 64(12):1062-9.

3. **Fernández-Sabé N,Carratalà J,Rosón B,DorcaJ,Verdaguer R,Manresa F,Gudiol F.** (2003).Community-AcquiredPneumonia in VeryElderlyPatients: CausativeOrganisms, ClinicalCharacteristics, andOutcomes. Medicine (Baltimore), 82(3):159–69.

4. **Fine MJ, Auble TE, Yealy DM, Hanusa BH, Weissfeld LA, SingerDE,-Coley CM, Marrie TJ, Kapoor WN.** (1997). A predictionruletoidentifylow-risk patientswithcommunity-acquiredpneumonia. N Engl J Med, 23;336(4):243–50.

5. **Flanders SA, Stein J, Shochat G, Sellers K, Holland M, Maselli J, Drew WL, Reingold AL, Gonzales R.** (2004). Performance of a bedside C-reactive protein test in thediagnosis of community-acquiredpneumonia in adultswithacutecough. Am J Med, 116(8):529-35.

6. **Halm EA, Teirstein AS.** (2002). Management of communityacquiredpneumonia. N Engl J Med, 347:2039–45.

7.**Kolditz M, Ewig S.** (2017).Community-AcquiredPneumonia in Adults. DtschArzteblInt, 114(49):838–48.

8. **Lim WS, van der Eerden MM, Laing R, Boersma WG, Karalus N, Town GI, Lewis SA, Macfarlane JT.** (2003).Definingcommunityacquiredpneumoniaseverity on presentationtohospital: an internationalderivationandvalidationstudy. Thorax, 58(5):377–82.

9. **Long B, Long D, Koyfman A**. (2017).EmergencyMedicine Evaluation of Community-AcquiredPneumonia: History, Examination, ImagingandLaboratoryAssessment, and Risk Scores. J EmergMed, 53(5):642–52.

10. **Mandell LA, Wunderink RG, Anzueto A, Bartlett JG, Campbell GD, Dean NC, Dowell SF, File TM Jr, Musher DM, Niederman MS, Torres A, Whitney CG;** InfectiousDiseasesSociety of America;AmericanThoracicSociety. (2007). InfectiousDiseasesSociety of America/AmericanThoracicSocietyconsensusguidelines on themanagement of community-acquiredpneumonia in adults. ClinInfectDis, 44(S2):S27-72.

11. **Özlü T,** Toplumda Gelişen Pnömoniler (TGP). In: Cander B, eds. Cander Acil Tıp Temel Başvuru Kitabı, First ed. İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri; 2016. P:1177-88.

12. **Rider AC, Frazee BW.** (2018). Community-AcquiredPneumonia. EmergMe-

dClin North Am, 36(4):665-83.

13. **Sayıner A, Babayiğit C.** Erişkinlerde Toplumda Gelişen Pnömoniler Tanı ve Tedavi Uzlaşı Raporu 2021.ISBN: 978-605-74980-6-9. Türk Toraks Derneği. https://toraks.org.tr/site/community/library/3.

14. **Singanayagam A, Chalmers JD, Hill AT.** (2009). Severityassessment incommunity-acquiredpneumonia: a review. Q J Med, 102:379–88.

ROTAVİRÜS VE *ADENOVİRÜS* ÖZELİNDE, ÇOCUKLUK ÇAĞI İSHALLERİ

Serdar GÜNGÖR*

Çocukluk çağındaki yüksek morbidite ve mortalitenin ikinci en sık nedeni akut gastroenteritlerdir. Etkenler dikkate alındığında enfeksiyöz ishallerde viral enteropatojenlerin %50-70'lere çıkan oranlarda ilk sırada oldukları bilinmektedir. Yapılan klinik çalışmalarda özellikle 0-5 yaş arası çocuklarda gastroenteritlerin en sık nedeninin *rotavirus* ve enterik *adenovirus* serotip 40-41 olduğu gösterilmiştir (15).

Rotavirus, *Reoviridae* ailesinin *Rotavirus* cinsinin üyesidir. Rotaviruslar çift tabakalı kapsidi olan, 60-80 nm çapında, ikozohedral yapıya ve çift sarmallı segmentli genoma sahip, zarfsız virüslerdir. Üç konsantrik protein bölgesi bulunur. Bu tabakalar; dış kapsid, iç kapsid ve kordur. Çift zincirli RNA genomu 11 segmentten oluşur. İki open reading frame (ORF) ile 2 proteini kodlayan 11. segment dışında, her bir segment bir viral protein kodlar (12). Toplam genom uzunluğu yaklaşık olarak 18.522 bp'dir. Bütün rotavirus gen segmentlerinin A+T (%58-67) oranı zengindir. Çift sarmallı RNA (dsRNA) mRNA olarak görev yapmadığından rotavirusun kapsidsiz, çıplak dsRNA'sı enfeksiyöz değildir. RNA genomu büyük oranda partikül içinde düzenlenir. Virus partikülleri kendi RNA'larını aktif mRNA'ya transkrip etmek için RNA bağımlı RNA polimeraz enzimine sahiptir (13). İnsanda sadece grup A, B ve C rotavirus enfeksiyonları görülür. En yaygın görülen grup A rotavirus enfeksiyonları ciddi infantil gastroenteritlerinin %21-65'ine sebep olur (13). *Rotavirus* aşısının rutin uygulamaya girişinden önce her ülke için rotavirus morbidite ve mortalite oranları, rotavirus gastroenterit prevalansı, yaş, spesifik insidans ve hospitalizasyon oranlarının analiz edilmesi, kar zarar oranına bakılması gerekir (5). Ruth Bishop 1973 yılında EM yöntemini kullanarak akut gastroenteritli çocuklarda duodenal mukozanın villuslarında, 70 nm büyüklüğünde viral parçacıkları tanımlamıştır. Bu parçacıklar başlangıçta reovirus benzeri, orbivirus benzeri, duovirus, infantil gastroenterit virus veya 'yeni virus' gibi isimlerle anılmıştır. Thomas Henry Flewett 1974 yılında EM yöntemi ile virusleri inceledikten sonra tekerleğe benzemesinden dolayı "*rotavirus*" ismini teklif etmiş ve bu isim Uluslararası Virus Taksonomi Komitesi (International Committee on Taxonomy of Viruses, ICTV) tarafından resmen kabul edilmiştir (9).

Rotavirus enfeksiyonu sırasında oluşan patolojik değişiklikler sıklıkla ince barsakla sınırlıdır. Virüsün yarattığı diarenin ince barsakta yarattığı patolojik bulgular, villuslarda atrofi ve kısalma, kript hiperplazisi, enterosit

Kaynakça

1-**ANDERSON, EJ. WEBER, SG.** (2004). Rotavirus infection in adults. LancetInfectDis, 4(2): 91-99.

2-**ANGEL, J. FRANCO, MA.** (2008). Rotaviruses. Mahy BW J, vanRegenMortel M H V editors,Encylopedia ofVirology, 3rd Ed. Academic Pres, 507-513.

3-**DESSELBERGER, U. MANKTELO W, E. L I, W. CHEUNG, W. ITURRIZA -GOMERA, M. GRAY,J.** (2009). Rotaviruses and rotavirus vaccines. BrMedBull, 90: 37-51.

4-**Groome MJ, Koen A, Fix A, et al.** (2017). Safety and immunogenicity of a parenteral P2-VP8-Psubunitrotavirus vaccine in toddlers and infants in South Africa: a randomised, double-blind, placebocontrolledtrial. LancetInfectDis; 17:843.

5-**HYSER, JM. ESTES, M K.** (2009). Rotavirus vaccines and pathogenesis. CurrOpinGastroenterol.25(1):36-43.

6-**KITTIGUL, L. PANJANGAMPATTHAN A, A. RUPPROM, K. POMBUBPA, K.** (2014). Geneticdiversity of rotavirus strainscirculating in environmentalwater and bivalveshellfish in Thailand. Int JEnvironResPublic Health. 24;11(2):1299-1311.

7-**KOCAZEYBEK, B.** (2011) Retroviruslar; GÖNÜLLÜ, N. Adenoviruslar; Mikrobiyoloji ve KlinikMikrobiyoloji Ders Kitabı. KİRA Z, N. SAMASTI, M. AYGÜN, G. Edt.. s.1147-1149; 12511267.

8-**MATTHIJNSSEN S, J. CIARLET, M. RAHMAN, M. ATTOUI, H. BANYAI, K. E STES, M K.**(2008). Recommendationsfortheclassification of group A rotavirusesusingall 11 genomic RNAsegments. ArchVirol, 153(8): 1621-1629.

9-**MATTHEWS, RE.** (1978). Third Report of the International Committee on Taxonomy of Virüses.Classification and Nomenclature of Virüses. Intervirology, 12(3-5): 129-296.

10-**MURRAY, PR. ROSENTHAL, KS. PFALLER, MA.** (2010). Tıbbi Mikrobiyoloji. 6. Baskı. ÇeviriEditörü: Başustaoğlu A. Atlas Kitapçılık. Ankara, 509-515, 601.

11-**ÖZDEMİR, S. DELİALİOĞLU, N. EMEKDAŞ, G.** (2010). Akut Gastroenteritli ÇocuklardaRotavirus, Adenovirus ve Astrovirus Sıklığının Araştırılması ve Epidemiyolojik ÖzelliklerininDeğerlendirilmesi. Mikrobiyol Bul. 44571-44578.

12-**PAREZ, N.** (2008). Rotavirus gastroenteritis: Whytobackupthedevelopment of newvaccines?CompImmunolMicrobiolInfectDis. 31(2-3):253-269.

13-**PRASAD, BV. ROTHNAGEL, R. ZENG, CQ.** (1996). Visualization of orderedgenomic R N A andlocalization of transcriptonalcomplexes in rotavirus. Nature, 382:471-473.

14-**RAMIG, RF.** (2004). Pathogenesis of intestinal and systemic rotavirus infection. J Virol, 78(19):10213-10220.

15-**TEKİN, A.** (2010). Gastroenteritli çocuklarda Rotavirüs ve Adenovirüs sıklığı. Klinikal ve DeneyselAraştırmalar Dergisi, 1: 41-45.

16-**US DA. ERGÜNAY,** K.editörler. (2007). YARKIN, F. 9. Bölüm- Viral gastroenteritler. Moleküler,Klinik ve Tanısal Viroloji. Bilimsel Tıp Yayınevi, 217-250.

17-**VELAZQUEZ, FR.** (2009). Protectiveeffects of natural rotavirus infection. Pediatr Infect D is J, 28(3Suppl): 54-56.

18-**WARD, RL.** (2009). Mechanism of protectionagainst rotavirus infection and disease. Pediatr InfectDis J, 28 (3 Suppl): 57-59.

19-**Zeev N, Kapanda L, Tate JE, et al.** (2015) Effectiveness of a monovalent rotavirus vaccine in infants in Malawi afterprogrammaticroll-out: an observational and case-controlstudy. LancetInfectDis;15(4):422–8.

TÜBERKÜLOZ EPİDEMİYOLOJİSİ

*Sevil AKBULUT ZENCİRCİ**

Tüberküloz başta *Mycobacterium Tuberculosis* adlı bakteri tarafından oluşturulan, sıklıkla akciğerleri tutan bir enfeksiyon hastalığıdır. Önlenebilir ve tedavi edilebilir bir hastalık olmasına karşın dünya çapında Covid-19'dan sonra enfeksiyon kaynaklı ölümlerin en sık nedenidir(25).

Tüberküloz insanlık tarihi boyunca önemli bir enfeksiyon hastalığı olarak halk sağlığı sorunu olmuştur(10). M.Ö. 8000 yıllarında insanların bu hastalıkla karşılaştığı tahmin edilmektedir. 17. yüzyılda sanayi devrimi ile kalabalık ortamlarda yaşamanın artması sonucu salgınlara neden olmuş, 18.yüzyılda Avrupa'dan dünyaya yayılarak ölümlere neden olmuştur.19. yüzyılda etkenin ve tüberkülin deri testinin, sonrasında X ışınlarının keşfi hastalığın prognozuyla ilgili önemli bilgiler sağlamıştır(8).

Tüberküloz sıklıkla solunum yoluyla bulaşmaktadır.Genellikle akciğerleri tutar ancak diğer organları da etkileyebilir. Tüberküloz ile enfekte olma tüberküloz hastasının konuşması, öksürmesi gibi nedenlerle havaya yayılan damlacıkların solunması ile olmaktadır (7,10). Balgam yaymasında basil olan hastalar bulaşıcılıktan en çok sorumlu vakalardır.Dolayısıyla bu hastalarla aynı evde yaşayanlar tüberküloz ile enfekte olmada en riskli olanlardır. Yine hastalığın sık olduğu bir toplumda yaşayanlarda, kalabalık, havalanması yeterli olmayan ortamlarda, sosyoekonomik düzeyi kötü olanlarda tüberküloz ile enfekte olma riski artmaktadır (7,10). Cezaevi ve bakımevlerinde kalanlarda, tütün kullananlarda tüberküloz enfeksiyonu riskinin arttığı bildirilmektedir (4,12,27).

Dünya nüfusunun yaklaşık dörtte birinin tüberküloz bakterisi ile enfekte olduğu tahmin edilmektedir(6). Tüberküloz ile enfekte kişilerinyaklaşık %5-10'unda hayatı boyunca tüberküloz hastalığı gelişme riski vardır (17). HIV enfeksiyonu olanlar, yetersiz beslenenler, diyabeti olanlar veya tütün kullanan kişiler gibi immun sistemi zayıf olan bireylerin hastalanma riski daha yüksektir (25). Dünya çapında 2021 yılında yeni tüberküloz vakalarından tahminen 2,2 milyonu yetersiz beslenmeye, 0,86 milyonu HIV enfeksiyonuna, 0,74 milyonu alkol kullanım bozukluklarına, 0,69 milyonu sigara içmeye ve 0,37 milyonu diyabete atfedilebilir (23). Tedavi edilebilir bir hastalık olan tüberkülozun prognozundayeterli ve düzenli tedavi önem taşır. Tedavi edilmediğinde akciğer tüberkülozu olan hastalardan balgam yayması pozitif olanların yaklaşık %70'inin, kültür pozitif (fakat yayma negatif) olanların %20'sinin tanı konulduktan sonraki 10 yıl içinde öldüğü, tüberkülozun başlangıcından itibaren iyileşme veya ölüme kadar geçen sürenin yaklaşık üç yıl olduğu bildirilmektedir (13).

Kaynakça

1. **Ait-Khaled, N.,Enarson, D.A.** (2005). Tuberculosıs A Manual ForMedicalStudents. WorlHealthOrganization& International UnionAgainstGenevaTuberculosisandLungDisease Paris. https://iris.who.int/handle/10665/43160. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

2. **Alene, K. A.,Wangdi, K., &Clements, A. C. A.** (2020). Impact of the COVID-19 Pandemic on Tuberculosis Control: An Overview. *Tropicalmedicineandinfectiousdisease*, *5*(3), 123.

3. **Avcı, M., Etiz, P.** (2023). Tüberküloz ile Mücadelede Covid-19'un Etkisi. *TOGÜ Sağlık Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 246-257.

4. **Baussano, I., Williams, B. G., Nunn, P., Beggiato, M., Fedeli, U., &Scano, F.** (2010). Tuberculosisincidence in prisons: a systematicreview. *PLoSmedicine*, *7*(12), e1000381.

5. **Crisan-Dabija, R.,Grigorescu, C., Pavel, C. A., Artene, B., Popa, I. V., Cernomaz, A., &Burlacu, A.** (2020). Tuberculosisand COVID-19: LessonsfromthePastViralOutbreaksandPossibleFutureOutcomes. *Canadianrespiratoryjournal*, *2020*, 1401053.

6. **Houben, R. M.,&Dodd, P. J.** (2016). The Global Burden of LatentTuberculosisInfection: A Re-estimation Using Mathematical Modelling. *PLoSmedicine*, *13*(10), e1002152.

7. **Kılıçaslan, Z.** Tüberküloz. (2020). Arseven, O. (Der.) Temel Akciğer Sağlığı ve Hastalıkları Ders Kitabı içinde (ss:221-230). İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri.

8. **Kiraz, N.** Mikobakteriyel Enfeksiyonları. (2015). Özlü, T., Özçelik, U., Köksal, İ.(Der..) Erişkin ve Çocuklarda Solunum Sistemi Enfeksiyonları Temel Başvuru Kitabı içinde (ss:681-683). Nobel Tıp Kitabevleri.

9. **Özlü, T.** Tüberküloz. (2010). Özlü, T.,Metintaş, M., Karadağ, M., Kaya, A. (Der.) Solunum Sistemi ve Hastalıkları içinde (ss:990). İtanbul: İstanbul Tıp Kitabevi.

10. **Polat, G., Ayrancı, A.** (2019). Tüberküloz Epidemiyoloji. Mirici, A., Babaoğlu E., Mutlu, P. (Der.). Göğüs Hastalıkları içinde (ss: L169-L183). TÜSAD Eğitim Kitapları Serisi – 22: Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği.

11. **Raviglione, M. C.,&Uplekar, M. W.** (2006). WHO'snew Stop TB Strategy. *Lancet (London, England)*, *367*(9514), 952–955.

12. **Stead W. W.** (1981). Tuberculosisamongelderlypersons: an outbreak in a nursinghome. *Annals of internalmedicine*, *94*(5), 606–610.

13. **Tiemersma, E. W.,van der Werf, M. J., Borgdorff, M. W., Williams, B. G., &Nagelkerke, N. J.** (2011). Natural history of tuberculosis: durationandfatality of untreatedpulmonarytuberculosis in HIV negativepatients: a systematicreview. *PloSone*, *6*(4), e17601.

14. **Tulchinsky T &Varavikova E.** Editörler. Yeni halk sağlığı. 3. baskıdan çeviri. (Vaizoğlu, S. Çev Editörü) ss:194-198. Palme yayınları, Ankara, 2019.

15. **Türkiye'de Verem Savaşı** 2020 Raporu, T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Yayın No: 1205, Ankara:2021.

16.**United Nations.** *3 Ensurehealthylivesandpromotewell-beingforall at allages.* https://sdgs.un.org/goals/goal3#targets_and_indicators. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

17. **Vynnycky, E.,&Fine, P. E.** (2000). Lifetimerisks, incubationperiod, andserialinterval of tuberculosis. *Americanjournal of epidemiology*, *152*(3), 247–263.

18. **World Health Assembly,** 44. (1991). Forty-fourth World Health Assembly, Geneva, 6-16 May 1991: resolutionsanddecisions, annexes. World HealthOrganization. https://iris.who.int/handle/10665/173858. Erişim tarihi: 9.10.2023.

19. **World HealthOrganization.** (2008). *Global tuberculosiscontrol: surveillance, planning, financing; WHO report 2008.*https://www.who.int/publications/i/item/9789241563543. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

20. **World HealthOrganization.** (2013). *Global tbreport 2013*https://www.who.int/publications/i/item/9789241564656. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

21. **World HealthOrganization**. (2015). *TheEnd TB Strategy*. https://www.who.int/publications/i/item/WHO-HTM-TB-2015.19. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

22. **World HealthOrganization**. (2020). *Global tuberculosisreport 2020*. Geneva: World HealthOrganization

23. **World HealthOrganization**.(2022). Global tuberculosisreport 2022. Geneva: World Healthorganization. https://www.who.int/teams/global-tuberculosis-programme/tb-reports/global-tuberculosis-report-2022. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

24. **World HealthOrganization.** (2022). Implementingtheend TB strategy: theessentials, 2022 update. Geneva: World HealthOrganization. https://www.who.int/publications/i/item/9789240065093. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

25. **World HealthOrganization.** *Tuberculosis*. https://www.who.int/health-topics/tuberculosis#tab=tab_1. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

26. **World HealthOrganization**TuberculosisProgramme. (1994). *WHO TuberculosisProgramme : frameworkforeffectivetuberculosiscontrol.* World HealthOrganization. https://iris.who.int/handle/10665/58717. Erişim Tarihi: 09.10.2023.

27. **Zellweger J. P.** (2008). Tobaccoandtuberculosis. *Monaldiarchivesforchestdisease = ArchivioMonaldiper le malattie del torace*, *69*(2), 83–85.

YAPAY ZEKA TEKNOLOJİSİ İLE MİKROSKOBİK GÖRÜNTÜLERDEN MANTAR CİNSLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

Sümeyye BAŞER, Mahmut UÇAR**

Giriş

Mikoloji laboratuvarlarında mantar kültürlerinin mikroskobik incelenmesi ve yorumlanması tanımlama için altın standarttır. Mantarların neden olduğu hastalıklar insan vücudunun deri, tırnak, ağız ve saç gibi pek çok farklı bölgelerinde meydana gelir. Centers for Disease Control and Prevention (CDC)' a göre, yılda 75.000 hastaneye yatış ve 9 milyon ayakta tedavi mikoz etkenlerinden kaynaklanmaktadır (2,6,7,12). Mantar enfeksiyonlarının tanısında birçok laboratuvar tarafından kullanılan güncel yöntem mikroskopik incelemedir (1,8,13). Mikolojik teşhiste standart prosedür, swablar, deri lezyonu artıkları, idrar, kan veya beyin omurilik sıvısı gibi çeşitli test malzemelerinin toplanmasıyla başlar. Daha sonra, klinik materyaller doğrudan özel ortamlarda kültürlenirken, kan ve beyin omurilik sıvısı örnekleri otomatik kapalı sistemlerde 2-3 gün daha önceden ekim yapılmasını gerektirir. Örnek belirli sıcaklık koşulları altında (maya benzeri mantarlar durumunda genellikle 2-4 gün inkübe edilir. Mantarların ilk tanımlanması, hücrelerin mikroskop altında gözlemlenen şekillerinin yanı sıra kolonilerin büyüme hızı, türü, şekli, rengi ve kokusunun değerlendirilmesine dayanır. Böyle bir analiz, mantar tipinin belirlenmesine olanak sağlar; ancak türlerin tanımlanması, aralarındaki önemli benzerlik nedeniyle genellikle imkansızdır. Bu nedenle biyokimyasal testlerden oluşan ileri tetkiklerin yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak, kültür anından tür tespitine kadar tüm teşhis süreci 4-10 gün sürebilir. Gerçekleştirilen tanımlama, laboratuvar uzmanının becerisine bağlı olarak öznel olabilmektedir. Sporlanmamış hifler ve benzer morfolojiler, yanlış tanımlamalara neden olmaktadır.Bununla birlikte, farklı cinslerin benzer morfolojileri ve bir cins içindeki bireysel türler arasında teşhis kısıtlamalara neden olmaktadır. Doğru tanımlamayı elde etmek için biyokimyasal testler, seçici mantar kültürü ortamı ve uzun süreli inkübasyon gerekmektedir. Mantar proteomik analizi ve genetik dizileme en güvenilir yöntemdir, ancak birçok teşhis laboratuvarında bulunmamaktadır. Laboratuvar değerlendirmesi, enfeksiyonun gerekli tedavisinde gecikmeye neden olarak maliyetli ve zaman alıcıdır. Mikolojik görüntüleri sınıflandırmak için kullanılan bir derin öğrenme algoritmasının uygulanması, doğruluğu artırma ve hem geri dönüş süresini hem de teşhis maliyetini azaltma potansiyeline sahiptir (Şekil 1.) (12,20)

Kaynakça

1-**Almeida-Paes, Rodrigo, Andrea Reis Bernardes-Engemann, Beatriz da Silva Motta, Claudia Vera Pizzini, Marcos de Abreu Almeida, Mauro de Medeiros Muniz, Renata Alves Barcelos Dias, and Rosely Maria Zancopé-Oliveira.** 2022. 'Immunologic diagnosis of endemic mycoses', *Journal of Fungi*, 8: 993.

2-**Alsowaida, Yazed S, Ahmed Alamer, Abrar K Thabit, Abdulaziz S Almulhim, Muneerah M Aleissa, Alireza Kalbasi, Khaled Eljaaly, Thamer A Almangour, and Brian L Erstad.** 2023. 'Echinocandin exposures in obese patients: A scoping review and clinical perspectives', *American Journal of Health-System Pharmacy*: zxad021.

3-**Amatya, Sajeen Bahadur, Sonja Salmi, Veera Kainulainen, Peeter Karihtala, and Justus Reunanen.** 2021. 'Bacterial extracellular vesicles in gastrointestinal tract cancer: an unexplored territory', *Cancers*, 13: 5450.

4-**Bartoszewicz, Jakub M, Ferdous Nasri, Melania Nowicka, and Bernhard Y Renard.** 2022. 'Detecting DNA of novel fungal pathogens using ResNets and a curated fungi-hosts data collection', *Bioinformatics*, 38: ii168-ii74.

5-**Ghosh, Amit Kumar, Ratchainant Thammasudjarit, Passara Jongkhajornpong, John Attia, and Ammarin Thakkinstian.** 2022. 'Deep learning for discrimination between fungal keratitis and bacterial keratitis: DeepKeratitis', *Cornea*, 41: 616.

6-**Havlickova, Blanka, Viktor A Czaika, and Markus Friedrich.** 2008. 'Epidemiological trends in skin mycoses worldwide', *Mycoses*, 51: 2-15.

7-**Health, The Lancet Global.** 2022. "Moving mycoses up the global agenda." In, e1688.

8-**Jung, MY, JH Shim, JH Lee, JH Lee, JM Yang, D-Y Lee, K-T Jang, NY Lee, J-H Lee, and J-H Park.** 2015. 'Comparison of diagnostic methods for onychomycosis, and proposal of a diagnostic algorithm', *Clinical and experimental dermatology*, 40: 479-84.

9-**Lv, Jian, Kai Zhang, Qing Chen, Qi Chen, Wei Huang, Ling Cui, Min Li, Jianyin Li, Lifei Chen, and Chaolan Shen.** 2020. 'Deep learning-based automated diagnosis of fungal keratitis with in vivo confocal microscopy images', *Annals of translational medicine*, 8.

10-**Nigat, Tsedenya Debebe, Tilahun Melak Sitote, and Berihun Molla Gedefaw.** 2023. 'Fungal Skin Disease Classification Using the Convolutional Neural Network', *Journal of Healthcare Engineering*, 2023.

11-**Picek, Lukáš, Milan Šulc, Jiří Matas, Jacob Heilmann-Clausen, Thomas S Jeppesen, and Emil Lind.** 2022. 'Automatic fungi recognition: Deep learning meets mycology', *Sensors*, 22: 633.

12-**Rahman, Md Arafatur, Madelyn Clinch, Jordan Reynolds, Bryan Dangott, Diana M Meza Villegas, Aziza Nassar, D Jane Hata, and Zeynet-**

tin Akkus. 2023. 'Classification of fungal genera from microscopic images using artificial intelligence', *Journal of Pathology Informatics*, 14: 100314.

13-**Richardson, Malcolm D, and David W Warnock**. 2012. *Fungal infection: diagnosis and management* (John Wiley & Sons).

14-**Seyer Cagatan, Ayse, Mubarak Taiwo Mustapha, Cemile Bagkur, Tamer Sanlidag, and Dilber Uzun Ozsahin.** 2023. 'An Alternative Diagnostic Method for C. neoformans: Preliminary Results of Deep-Learning Based Detection Model', *Diagnostics*, 13.

15-**Sharma, Neha, Vibhor Jain, and Anju Mishra.** 2018. 'An analysis of convolutional neural networks for image classification', *Procedia computer science*, 132: 377-84.

16-**Soffer, Shelly, Avi Ben-Cohen, Orit Shimon, Michal Marianne Amitai, Hayit Greenspan, and Eyal Klang.** 2019. 'Convolutional neural networks for radiologic images: a radiologist's guide', *Radiology*, 290: 590-606.

17-**Tharsanee, RM, RS Soundariya, A Saran Kumar, M Karthiga, and S Sountharrajan.** 2021. 'Deep convolutional neural network–based image classification for COVID-19 diagnosis.' in, *Data Science for COVID-19* (Elsevier).

18-**TOĞAÇAR, Mesut, Burhan ERGEN, and Fatih ÖZYURT.** 2020. 'Evrişimsel sinir ağı modellerinde özellik seçim yöntemlerini kullanarak çiçek görüntülerinin sınıflandırılması', *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 32: 47-56.

19-**Yu, Hang, Laurence T Yang, Qingchen Zhang, David Armstrong, and M Jamal Deen**. 2021. 'Convolutional neural networks for medical image analysis: state-of-the-art, comparisons, improvement and perspectives', *Neurocomputing*, 444: 92-110.

20-**Zieliński, Bartosz, Agnieszka Sroka-Oleksiak, Dawid Rymarczyk, Adam Piekarczyk, and Monika Brzychczy-Włoch**. 2020. 'Deep learning approach to describe and classify fungi microscopic images', *PloS one*, 15: e0234806.

MİKROORGANİZMALARIN TESPİTİ İÇİN YAPAY ZEKA TEKNOLOJİSİ DESTEKLİ AKILLI MİKROSKOBİK GÖRÜNTÜLEME

*Sümeyye BAŞER**

Giriş

İnsan gücüne dayalı araçların karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmek için mikroskobik incelemelerde derin öğrenme tabanlı için yöntemler önerilmiştir. Derin öğrenme yaklaşımları bakteri, virüs, mantar ve parazitlerin tespiti için kullanılmaktadır. Ayrıca derin öğrenme patojenlere karşı geniş bir spektruma karşı bakterisidal aktivite gösteren antibakteriyel moleküller keşfetmek için de etkin bir şekilde kullanılmıştır (23). Mikrobiyolojik araştırmalarda üretilen biyolojik (görüntü) veri miktarları, geleneksel hesaplama yöntemleri bunları ele almada giderek daha kullanışsız hale gelmiştir. Bunun aksine derin öğrenme yaklaşımları hız ve doğrulukta üstün performansa sahiptir. Derin öğrenmeyi benimsemek mikrobiyolojik araştırmalar, yeni perspektifler ve keşifler için yeni uygulamalara yol açacaktır. Derin öğrenme tabanlı yaklaşımlar mikrobiyolojide önemli bir rol oynar(4).

Mikrobiyoloji ve gıda güvenliği uygulamalarında yapay zekanın bakterileri tanımlamak için kullanılabileceği gösterilmiştir. Mikrobiyolojik uygulamaların ana zorluklarının en başında bakteriyel karakterizasyondan önce nispeten uzun bir ekim süresi gerektirmesi gelmektedir (19). Altın standart yöntem, hedeflenen bakteri sayısını artırmak ve arka plan mikrobiyotasının girişimini kısmen engellemek için çeşitli büyüme ortamı türleri üzerinde ön zenginleştirme, zenginleştirme ve koloni izolasyonunu içerir(1). Analizin tamamı 1 günden 3 güne kadar sürebilmektedir. Tespit süresinin azaltılması ve tespit sınırlarının iyileştirilmesi konusunda ilerleme kaydedilmiştir. Örneğin, kromojenikbazlı yöntemler ve membran filtre yöntemleri gibi alternatif kültür bazlı yöntemlerde bakteri kolonilerinin büyümesi için 30 ila 48 saat gerektirmektedir. Geri dönüş süresini daha da azaltmak için, nükleik asit bazlı yöntemler (örneğin, polimer zincir reaksiyonu (PCR) ve tam genom dizilimi (WGS), immünoanalizler (enzime bağlı immünoanaliz (ELISA)), metabolik parmak izi (titreşimsel spektroskopi, matris destekli lazer desorpsiyoniyonizasyonu – uçuş süresi kütle spektrometrisi (MALDI-TOF MS)) dahil olmak üzere çeşitli moleküler teknikler de geliştirilmiştir. Ancak bu yaklaşımların çoğu örneğin, PCR, WGS ve MALDI-TOF MShâlâ kolonilerin zenginleştirilmesini ve/veya izolasyonunu gerektirmektedir. Kültürden bağımsız birkaç yaklaşım, patojenleri

Kaynakça

1-**Altındiş, Mustafa**. 'Yapay zekânın mikrobiyolojide kullanımı'.

2-**Aydın, Duygu Büşra.** 2016. 'Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde idrar yolu enfeksiyonunu tanımlama için yapay sinir ağı tabanlı bir karar destek sisteminin geliştirilmesi', Fen Bilimleri Enstitüsü.

3-**BAŞÇİFTÇİ, Fatih, and Hayri İNCEKARA.** 2011. 'İNTERNET TABANLI BULANIK GİRİŞLİ UZMAN SİSTEM TASARIMIYLA MİKROBİYOLOJİ TAHLİL SONUÇLARININ YORUMLANMASI', *Selcuk University Journal of Engineering Sciences*, 10: 53-62.

4-**Cao, Chensi, Feng Liu, Hai Tan, Deshou Song, Wenjie Shu, Weizhong Li, Yiming Zhou, Xiaochen Bo, and Zhi Xie.** 2018. 'Deep learning and its applications in biomedicine', *Genomics, proteomics & bioinformatics*, 16: 17-32.

5-**Das, Dev Kumar, R Mukherjee, and C Chakraborty.** 2015. 'Computational microscopic imaging for malaria parasite detection: a systematic review', *Journal of microscopy*, 260: 1-19.

6-**Devan, K Shaga, Paul Walther, Jens von Einem, Timo Ropinski, Hans A Kestler, and Clarissa Read.** 2019. 'Detection of herpesvirus capsids in transmission electron microscopy images using transfer learning', *Histochemistry and cell biology*, 151: 101-14.

7-**DİCLE, Yalçın, and Mehmet Arif DEMİRCİ.** 2022. 'TIBBİ MİKROBİYOLOJİ ALANINDA YENİ NESİL TEKNOLOJİ UYGULAMALARI', *SAĞLIK & BİLİM 2022: Yeni Nesil Teknolojiler*: 7.

8-**Ferrari, Alessandro, Stefano Lombardi, and Alberto Signoroni.** 2017. 'Bacterial colony counting with convolutional neural networks in digital microbiology imaging', *Pattern Recognition*, 61: 629-40.

9-**Goldsmith, Cynthia S, and Sara E Miller.** 2009. 'Modern uses of electron microscopy for detection of viruses', *Clinical microbiology reviews*, 22: 552-63.

10-**Hay, Edouard A, and Raghuveer Parthasarathy.** 2018. 'Performance of convolutional neural networks for identification of bacteria in 3D microscopy datasets', *PLoS computational biology*, 14: e1006628.

11-**Ito, Eisuke, Takaaki Sato, Daisuke Sano, Etsuko Utagawa, and Tsuyoshi Kato.** 2018. 'Virus particle detection by convolutional neural network in transmission electron microscopy images', *Food and environmental virology*, 10: 201-08.

12-**Jiang, Hao, Sen Li, Weihuang Liu, Hongjin Zheng, Jinghao Liu, and Yang Zhang.** 2020. 'Geometry-aware cell detection with deep learning', *Msystems*, 5: 10.1128/msystems. 00840-19.

13-**KILIÇ, Gülden Başyiğit, and Aynur Gül Karahan.** 2010. 'Fourier dönüşümlü kızılötesi (FTIR) spektroskopisi ve laktik asit bakterilerinin tanısında kullanılması', *Gıda*, 35: 445-52.

14-**Kübra, UYAR, Merve SOLMAZ, Sakir TASDEMIR, and Nejat ÜNLÜKAL**. 2022. 'A Novel Histological Dataset and Machine Learning Applications', *Turkish Journal of Science and Technology*, 17: 185-96.

15-**Kylberg, Gustaf, Mats Uppström, K-O HEDLUND, Gunilla Borgefors, and I-M SINTORN.** 2012. 'Segmentation of virus particle candidates in transmission electron microscopy images', *Journal of microscopy*, 245: 140-47.

16-**Li, Sen, Aijia Li, Diego Alejandro Molina Lara, Jorge Enrique Gómez Marín, Mario Juhas, and Yang Zhang.** 2020. 'Transfer learning for toxoplasma gondii recognition', *Msystems*, 5: 10.1128/msystems. 00445-19.

17-**Lugagne, Jean-Baptiste, Haonan Lin, and Mary J Dunlop.** 2020. 'DeLTA: Automated cell segmentation, tracking, and lineage reconstruction using deep learning', *PLoS computational biology*, 16: e1007673.

18-**Matuszewski, Damian J, and Ida-Maria Sintorn.** 2019. 'Reducing the U-Net size for practical scenarios: Virus recognition in electron microscopy images', *Computer Methods and Programs in Biomedicine*, 178: 31-39.

19-**Sahin, AR, S Ates, and M Gunay.** 2019. 'Basic Processing Models of Artificial Intelligence In Clinical Microbiology Laboratories', *J Biotechnol and Strategic Health Res*, 3: 66-71.

20-**Shaga Devan, Kavitha, Paul Walther, Jens von Einem, Timo Ropinski, Hans A Kestler, and Clarissa Read.** 2021. 'Improved automatic detection of herpesvirus secondary envelopment stages in electron microscopy by augmenting training data with synthetic labelled images generated by a generative adversarial network', *Cellular Microbiology*, 23: e13280.

21-**Smith, Kenneth P, Anthony D Kang, and James E Kirby.** 2018. 'Automated interpretation of blood culture gram stains by use of a deep convolutional neural network', *Journal of clinical microbiology*, 56: 10.1128/jcm. 01521-17.

22-**Stévenin, Virginie, and Jost Enninga**. 2019. 'Cellular imaging of intracellular bacterial pathogens', *Microbiology Spectrum*, 7: 7.2. 24.

23-**Stokes, Jonathan M, Kevin Yang, Kyle Swanson, Wengong Jin, Andres Cubillos-Ruiz, Nina M Donghia, Craig R MacNair, Shawn French, Lindsey A Carfrae, and Zohar Bloom-Ackermann.** 2020. 'A deep learning approach to antibiotic discovery', *Cell*, 180: 688-702. e13.

24-**Şahin, Ahmet Rıza, ATEŞ Selma, and Mücahid Günay.** 2019. 'Klinik Mikrobiyoloji Laboratuvarlarında Yapay Zekanın Temel İşleyiş Modelleri', *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 3: 66-71.

25-**Tahir, Muhammad Waseem, Nayyer Abbas Zaidi, Adeel Akhtar Rao, Roland Blank, Michael J Vellekoop, and Walter Lang.** 2018. 'A fungus spores dataset and a convolutional neural network based approach for fungus detection', *IEEE transactions on nanobioscience*, 17: 281-90.

26-**Wang, Hongda, Hatice Ceylan Koydemir, Yunzhe Qiu, Bijie Bai, Yibo Zhang, Yiyin Jin, Sabiha Tok, Enis Cagatay Yilmaz, Esin Gumustekin, and Yair Rivenson.** 2020. 'Early detection and classification of live bacteria using time-lapse coherent imaging and deep learning', *Light: Science & Applications*, 9: 118.

27-**Wang, Hongda, Yair Rivenson, Yiyin Jin, Zhensong Wei, Ronald Gao, Harun Günaydın, Laurent A Bentolila, Comert Kural, and Aydogan Ozcan.** 2019. 'Deep learning enables cross-modality super-resolution in fluorescence microscopy', *Nature methods*, 16: 103-10.

28-**Wu, Yichen, Yair Rivenson, Hongda Wang, Yilin Luo, Eyal Ben-David, Laurent A Bentolila, Christian Pritz, and Aydogan Ozcan.** 2019. 'Three-dimensional virtual refocusing of fluorescence microscopy images using deep learning', *Nature methods*, 16: 1323-31.

29-**Xiao, Chi, Xi Chen, Qiwei Xie, Guoqing Li, Hao Xiao, Jingdong Song, and Hua Han.** 2021. 'Virus identification in electron microscopy images by residual mixed attention network', *Computer Methods and Programs in Biomedicine*, 198: 105766.

30-**Zieliński, Bartosz, Anna Plichta, Krzysztof Misztal, Przemysław Spurek, Monika Brzychczy-Włoch, and Dorota Ochońska.** 2017. 'Deep learning approach to bacterial colony classification', *PloS one*, 12: e0184554.

31-**Zieliński, Bartosz, Agnieszka Sroka-Oleksiak, Dawid Rymarczyk, Adam Piekarczyk, and Monika Brzychczy-Włoch.** 2020. 'Deep learning approach to describe and classify fungi microscopic images', *PloS one*, 15: e0234806.

AKUT OTİT MEDİA ETKENLERİNE GÜNCEL MİKROBİYOLOJİK YAKLAŞIM

*Tarık YAĞCI**

Giriş

Akut otitis media (AOM) çok yaygın bir çocukluk çağı hastalığıdır. ABD'de gerçekleştirilen 7 yıllık prospektif bir çalışmada, 498 çocuğun %83'ü 3 yaşına kadar en az bir AOM atağı geçirmiş olup bu ABD için yılda 20 milyon hastane başvurusuna tekabül etmektedir (1).

Genellikle viral üst solunum yolu enfeksiyonu (ÜSYE) sonrası prezente olur. Yaşları 6 ay ile 3 yaş arasında olan 201 çocuğu izleyen 1 yıllık prospektif bir çalışmada, toplam 1086 ÜSYE kaydedilmiş olup, viral enfeksiyon sırasında 341 (%31) çocukta AOM rapor edilmiştir (9).

AOM gibi bulaşıcı hastalıkların altında yatan mikrobiyolojinin aşılama ve antibiyotik tüketimi gibi çevresel faktörlere yanıt olarak değiştiği bilinmektedir. Örneğin, Haemophilus influenzae tip b, grup C meningokok ve pnömokok konjuge aşılarının tanıtıldığı ülkelerde bakteriyel menenjit epidemiyolojisi değişmiş ve genel olarak bakteriyel menenjit vakalarında dramatik bir azalma olmuştur (4).

AOM Etiyolojisi

AOM ve insidansını en çok arttıran risk faktörü ÜSYE'dir. ÜSYE ile birlikte tuba östaki disfonksiyonu AOM patogenezinde en önemli mekanizmadır. 2 yaşından küçük hastalar bu konuda daha hassastır. Çünkü tuba östeki çocuklarda daha kısa ve horizontal yerleşimlidir. Bunun sonucu olarak da nazofarenksten orta kulağa mikrobiyolojik yayılım yetişkinlere göre daha kolay olmaktadır. Ayrıca adenoid vejetasyon veya viral ÜSYE sırasında oluşan akıntı, ödem ve lenfoid hiperplazi torus tubariusu kitlesel etki ile kapatarak nazofarenksteki kıntının orta kulağa yayılması AOM gelişimine sebep olur (5).

AOM multipatojen bir hastalıktır ve birçok farklı virüs ve bakteriden kaynaklanabilir. Vakaların yalnızca %20'sinde virüsler tek başına bulunurken, vakaların %65'inde bakterilerle birlikte enfeksiyon görülmektedir. Bakterilerin virüsler tarafından nazofarenkse geçişinin kolaylaştırıldığı görüşü son yıllarda yaygın bir görüş olmuştur. Bunun yanında %40 bakteriyel AOM'ın orta kulaklarında aynı zamanda virüsler de tespit edilmiştir. Fakat %25 hastada hiçbir mikrobiyolojik etmen saptanmamıştır (9).

Streptococcus pneumoniae (%40-50) AOM'nin en sık rastlanan bakteriyel etkenidir. Bu oran Tiplendirilemeyen H.İnfluenzae'da %30-40, Mo-

Kaynakça

1. **Coker, T. R., Chan, L. S., Newberry, S. J., Limbos, M. A., Suttorp, M. J., Shekelle, P. G., & Takata, G. S.** (2010). Diagnosis, microbial epidemiology, and antibiotic treatment of acute otitis media in children: a systematic review. Jama, 304(19), 2161-2169.

2. **European Antimicrobial Resistance Surveillance System.** European Antimicrobial Resistance Surveillance System Annual Report 2008. 2008 [http://www. rivm. nl/earss/Images/EARSS% 202008_final_tcm61-65020. pdf].

3. **Gavrilovici, C., Spoială, E. L., Miron, I. C., Stârcea, I. M., Haliţchi, C. O. I., Zetu, I. N., ... & Pânzaru, C.** (2022). Acute Otitis Media in Children—Challenges of Antibiotic Resistance in the Post-Vaccination Era. Microorganisms, 10(8), 1598.

4. **Kaur, R., Morris, M., & Pichichero, M. E.** (2017). Epidemiology of acute otitis media in the postpneumococcal conjugate vaccine era. Pediatrics, 140(3).Pelton SI. Otitis media. In: Long SS, Pickering LK, Prober CG (eds): Principles and Practice of Pediatric Infectious Diseases. 3rd ed. Philadelphia: Churchill-Livingstone; 2008. p. 221-30.

5. **Leskinen, K., & Jero, J.** (2004). Complications of acute otitis media in children in southern Finland. International journal of pediatric otorhinolaryngology, 68(3), 317-324.

6. **Maciel, M. J., Machado, G., & Avancini, C. A. M.** (2019). Investigation of resistance of Salmonella spp. isolated from products and raw material of animal origin (swine and poultry) to antibiotics and disinfectants. Revista Brasileira de Saúde e Produção Animal, 20.

7. **Mather, M. W., Drinnan, M., Perry, J. D., Powell, S., Wilson, J. A., & Powell, J.** (2019). A systematic review and meta-analysis of antimicrobial resistance in paediatric acute otitis media. International journal of pediatric otorhinolaryngology, 123, 102-109.

8. **McEllistrem, M. C., Adams, J. M., Patel, K., Mendelsohn, A. B., Kaplan, S. L., Bradley, J. S., ... & Wald, E. R.** (2005). Acute otitis media due to penicillin-nonsusceptible Streptococcus pneumoniae before and after the introduction of the pneumococcal conjugate vaccine. Clinical infectious diseases, 40(12), 1738-1744.

9. **Pettigrew, M. M., Laufer, A. S., Gent, J. F., Kong, Y., Fennie, K. P., & Metlay, J. P.** (2012). Upper respiratory tract microbial communities, acute otitis media pathogens, and antibiotic use in healthy and sick children. Applied and environmental microbiology, 78(17), 6262-6270.

10. **Van Zuijlen, D. A., Schilder, A. G., VAN BALEN, F. A., & Hoes, A. W.** (2001). National differences in incidence of acute mastoiditis: relationship to prescribing patterns of antibiotics for acute otitis media?. The Pediatric infectious disease journal, 20(2), 140-144.

11. **Zielnik-Jurkiewicz, B., & Bielicka, A.** (2015). Antibiotic resistance of Streptococcus pneumoniae in children with acute otitis media treatment failure. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 79(12), 2129-2133.

SENDROMİK MOLEKÜLER TESTLER

*Tuba MÜDERRİS**

Klinik mikrobiyolojide geçen on yılda, geliştirilen yeni teknolojiler ile önemli değişiklikler yaşanmıştır (5). Bu yenilikler arasında dolaşım, solunum, gastrointestinal veya santral sinir sistemi enfeksiyonları gibi klinik sendromlar ile ilişkili birden fazla patojeni eş zamanlı olarak tespit edip tanımlayan ticari moleküler testlerde yer almaktadır (5). Bu multiplex testler var olan enfeksiyonun hızlı tanısı ve sağlık hizmeti sağlayanların klinik yönetim kararlarının (hastaneye yatış, izolasyon, antimikrobiyal tedavi veya bunların yapılmaması gibi) zamanında yapılabilmesine olanak sağlar (5). Bu teknolojiler zaman zaman zorlukları da beraberinde getirirler(5). Multiplex testler sıklıkla pahalıdırlar, uygun kullanımları için stratejiler geliştirilmesi gereklidir (5). Mevcut klinik uygulama kılavuzları henüz bunların kullanımına değinmiyor veya sonuçların nasıl yorumlanması gerektiği konusunda rehberlik sağlamamaktadır (5). Klinisyenler tüm organizmalara ve/veya direnç genlerine aşina olmayabilir ve bu durum kafa karışıklığına yol açabilir (5). Bu durum uygunsuz tedaviye, gereksiz laboratuvar testlerinin yapılmasına ve hastalarda gereksiz endişeye yol açabilir (5). Panel içerikleri üreticiler arasında farklılıklar göstermektedir(5). Ancak bu sabit panel içerikleri bazı durumlarda zorluklara yol açabilir (5). Bu multiplex platformların dizaynı her ne kadar kapalı sistem olarak pazarlansa da kontaminasyon riski taşır (5). Bunun yanı sıra multiplex panellerin laboratuvar işleyişine nasıl entegre edileceği, sonuçların nasıl doğrulanacağı gibi ek sorunlar da bulunmaktadır (5). Her ne kadar bu testler sıklıkla avantajlar sunsa da, klinik pratiğe uygun şekilde entegre edilmeleri gerekmektedir (5). Hastanın klinik durumu altta yatan ek hastalık ve immunsupresyon varlığı multipleks test seçiminde önemlidir (5). Elde edilecek test sonucuna göre hasta yönetimi yapılmalıdır (5). Hasta için hedeflenen testlerde klinik sunum ve mevsimsellik multipleks test panellerinin maliyet etkin olarak kullanılmasını sağlayacaktır (5). Ayrıca bunların halk sağlığı laboratuvarlarına etkisi de değerlendirilmelidir (2).

Kullanımda olan geniş kapsamlı paneller, olası patojen grubuna yönelik testleri tek bir panelde birleştirerek farklı semptomların en olası nedenini belirleme olasılığını artırmak için tasarlanmıştır (5). Sendromik test yaklaşımının kazanımları arasında numune hacminden tasarruf etmek, sağlayıcı süresini kısaltmak, maliyetleri azaltmak, sonuçları iyileştirmek yer alır ve birden fazla patojeni tanımlayabilen bir test için çok uygundurlar (5). Daha temel bir düzeyde, enfeksiyonları daha yüksek oranda bulma eğiliminde olduklarından daha iyi test sonuçları üretebilirler (5). Zamanla

Kaynakça

1. **Brendish NJ, Malachira AK, Armstrong L, Houghton R, Aitken S, Nyimbili E, Ewings S, Lillie PJ, Clark TW.** (2017). Routine molecular point-of-care testing for respiratory viruses in adults presenting to hospital with acute respiratory illness (ResPOC): a pragmatic, open-label, randomised controlled trial. TheLancetRespiratoryMedicine, 5 (5): 401-411.

2. **Cassidy H, Van Genne M, Lizarazo-Forero E, Gard L, Niesters HGM.** (2021). A discussion of syndromicmoleculartestingforclinicalcare. Journal of AntimicrobialChemotherapy. 76(3): iii58-iii66.

3. **Echavarría M, Marcone DN, Querci M, Seoane A, Ypas M, Videla C, O'Farrell C, Vidaurreta S, Ekstrom J, Carballal G.** (2018). Clinical impact of rapid molecular detection of respiratory pathogens in patients with acute respiratory infection. Journal of ClinicalVirology, 108: 90-95.

4. **Patel R.** (2016). New Developments in Clinical Bacteriology Laboratories. Mayo ClinicProceedings, 91(10):1448–1459.

5. **Ramanan P, Bryson AL, Binnicker MJ, Pritt BS.,Patel R.** (2018). Syndromic panel-basedtesting in clinicalmicrobiology. ClinicalMicrobiology-Reviews, 31: e00024-17.

6. **Riddle MS, DuPont HL, Connor BA.** (2016). ACG clinicalguideline: diagnosis, treatment, andprevention of acutediarrhealinfections in adults. The American Journal of Gastroenterology. 111(5): 602– 622.

7. **Shengchen D, Gu X, Fan G, Sun R, Wang Y, Yu D, Li H, Zhou F, Xiong Z, Lu B, Zhu G, Cao B.** (2019). Evaluation of a molecular point-of-care testing for viral and atypical pathogens on intravenous antibiotic duration in hospitalized adults with lower respiratory tract infection: a randomized clinical trial. ClinicalMicrobiology and Infection, 25(11): 1415-1421.

8. **Spina A, Kerr KG, Cormican M, Barbut F, Eigentler A, Zerva L, Tassios P, Popescu GA, Rafila A, Eerola E, Batista J, Maass M, Aschbacher R, Olsen KE, Allerberger F.** (2015).Spectrum of enteropathogensdetectedbytheFilmArray GI Panel in a multicentrestudy of community-acquiredgastroenteritis. ClinicalMicrobiology and Infection, 21(8): 719-728.

HEMATOLOJİK MALİGNİTELERDE FUNGAL ENFEKSİYONLARA YAKLAŞIM

*Tuğba Sarı**

İnvaziv fungal enfeksiyonlar (İFE) immunsuprese hastalarda yaşamı tehdit edicidir. Uzamış nötropeni, allojenik kök hücre nakli, solid organ transplantasyonu, kazanılmış ya da edinsel immun yetmezlikler, kortikosteroid kullanımı İFE riskini arttırmaktadır. Hematolojik hastalıklar içerinde en yüksek İFE riski olan akut miyeloid lösemi (AML) ve allojenik kök hücre nakil hastalarında (KHN), İFE oranı yaklaşık %10,9, mortalite ise %77'dir (1). AML'li hastalarda,1990 yılından itibaren flukonazolün rutin profilakside yer almaya başlamasıyla; Candida'ya bağlı maya infeksiyonlarında azalma, flukonazole dirençli *C. krusei* ve *C. glabrata* suşlarında ve küf infeksiyonlarında rölatif artış olmuştur. Avrupa'da %5-24'lük insidans ile Aspergillus baskın suş haline gelmiştir. Candida infeksiyonları ise <%2'ye gerilemiştir (22). En fazla görülen ve mortaliteye yol açan 5 İFE etkenleri *Candida spp.*, *Aspergillus spp.*, *Mucorales spp.*, *Cryptococcus spp.*ve *Pneumocystis jirovecii* türleridir. *Fusarium, Scedosporium, Histoplazmozis, Blastomikozis, Koksidioidomikoz* türleri nadir görülür.

A. İnvaziv fungal enfeksiyon etkenleri:

1- Candida: Normal florada bulunur. Kemoterapinin (KT) mukozaya sitotoksik etkisiyle gastrointestinal sistemden translokasyonla enfeksiyonlara neden olur. Kateter enfeksiyonları en sık kandidemiye (%40 mortalite) neden olur. Riskli durumlar; geniş spektrumlu antibiyotik kullanımı, geçirilmiş abdominal operasyon, multi organ disfonksiyon sendromu (MODS), yüksek APACHE skoru, akut lösemi, indüksiyon tedavisi sonrası, tedavi ilişkili yaygın mukozit, yüksek doz sitozin arabinozid (ARA-C) kullanımı, kök hücre nakli hazırlık rejimi sonrası ilk üç haftalık dönem, nötropeni döneminde birden fazla alanda maya kolonizasyonu olması yüksek riskli durumlardır. Candida'ya bağlı invaziv pulmoner ve dissemine form daha nadir görülür (13). *C. glabrata, C. tropicalis* gibi azol dirençli suşlardaki artışla birlikte, son yıllarda profilakside ekinokandinler kullanılmaya başlanmıştır (6).

2- Aspergillozis: Aspergillus türleri, toprak, su, yiyecek, çürük bitki ve duvarlarda bulunur. İmmunsupresyonda konidyaların inhalasyonu ile bulaşır. Hastanelerde inşaat sonrası salgınlara neden olur. Ağır immunsupreselerde kontamine sudan bulaş olabilir (16). En sık pnömoniye neden olur, diğer sık görülen enfeksiyonlar sırasıyla; sinüzit, cilt ülserleri, subkutan nodül, serebral infarktve fulminan enfeksiyonlardır. AML'de inva-

Kaynakça

1- **Caira, M., Girmenia, C., Fadda, R. M., Mitra, M. E., Picardi, M., Van Lint, M. T., ... & Pagano, L**. (2008). Invasive fungal infections in patients with acute myeloid leukemia and in those submitted to allogeneic hemopoietic stem cell transplant: who is at highest risk?. *European journal of haematology*, *81*(3), 242-243.

2-**Campoy, S., & Adrio, J. L.** (2017). Antifungals. *Biochemical pharmacology*, *133*, 86-96.

3-**Cornely, O. A.** (2008). Aspergillus to Zygomycetes: causes, risk factors, prevention, and treatment of invasive fungal infections. *Infection*, *36*(4), 296-313.*mycology*, *57*(Supplement_2), S94-S103.

4- **Dadwal, S. S., Hohl, T. M., Fisher, C. E., Boeckh, M., Papanicolaou, G., Carpenter, P. A., ... & Kontoyiannis, D. P.** (2021). American Society of Transplantation and Cellular Therapy Series, 2:

5- **Danion, F., Rouzaud, C., Duréault, A., Poirée, S., Bougnoux, M. E., Alanio, A., ... & Lortholary, O.** (2019). Why are so many cases of invasive aspergillosis missed?. *Medical*

6- **Demirci-Duarte, S., Arikan-Akdagli, S., & Gülmez, D.** (2021). Species distribution, azole resistance and related molecular mechanisms in invasive Candida parapsilosis complex isolates: increase in fluconazole resistance in 21 years. *Mycoses*, *64*(8), 823-830.

7- **Douglas, A. P., & Slavin, M. A.** (2016). Risk factors and prophylaxis against invasive fungal disease for haematology and stem cell transplant recipients: an evolving field. *Expert Review of Anti-infective Therapy*, *14*(12), 1165-1177.

8- **Fernando, S. S., Paige, E. K., Dendle, C., Weinkove, R., Kong, D. C., Omond, P., ... & Khanina, A.** (2021). Consensus guidelines for improving patients' understanding of invasive fungal disease and related risk prevention in the haematology/oncology setting, 2021. *Internal Medicine Journal*, *51*, 220-233.

9- **Hahn-Ast, C., Felder, L., Mayer, K., Mückter, S., Ruhnke, M., Hein, R., ... & von Lilienfeld-Toal, M.** (2016). Outcome of empirical or targeted antifungal therapy after antifungal prophylaxis in febrile neutropenia. *Annals of hematology*, *95*, 1001-1009.

10- **Kontoyiannis, D. P., Marr, K. A., Park, B. J., Alexander, B. D., Anaissie, E. J., Walsh, T. J., ... & Pappas, P. G.** (2010). Prospective surveillance for invasive fungal infections in hematopoietic stem cell transplant recipients, 2001–2006: overview of the Transplant-Associated Infection Surveillance Network (TRANSNET) Database. *Clinical infectious diseases*, *50*(8), 1091-1100.

11- **Lewis, G., Hall, P., Eisa, N., Deremer, D., Dobbins, R., El-Geneidy, M., ... & Ustun, C.** (2010). Acute myelogenous leukemia patients are at low risk

for invasive fungal infections after high-dose cytarabine consolidations and thus do not require prophylaxis. *Acta haematologica*, *124*(4), 206-213.

12- **Matsumura-Kimoto, Y., Inamoto, Y., Tajima, K., Kawajiri, A., Tanaka, T., Hirakawa, T., ... & Fukuda, T.** (2016). Association of cumulative steroid dose with risk of infection after treatment for severe acute graft-versus-host disease. *Biology of Blood and Marrow Transplantation*, *22*(6), 1102-1107.

13- **McCort, M. E., & Tsai, H.** (2023). Epidemiology of Invasive Candidiasis in Patients with Hematologic Malignancy on Antifungal Prophylaxis. *Mycopathologia*, 1-8.

14- **Mellinghoff, S. C., Panse, J., Alakel, N., Behre, G., Buchheidt, D., Christopeit, M., ... & Cornely, O. A.** (2018). Primary prophylaxis of invasive fungal infections in patients with haematological malignancies: 2017 update of the recommendations of the Infectious Diseases Working Party (AGIHO) of the German Society for Haematology and Medical Oncology (DGHO). *Annals of hematology*, *97*, 197-207.

15- **Patterson, T. F., Thompson III, G. R., Denning, D. W., Fishman, J. A., Hadley, S., Herbrecht, R., ... & Bennett, J. E.** (2016). Practice guidelines for the diagnosis and management of aspergillosis: 2016 update by the Infectious Diseases

16- **Perea, S., & Patterson, T. F.** (2002, June). Invasive Aspergillus infections in hematologic malignancy patients. In *Seminars in respiratory infections* (Vol. 17, No. 2, pp. 99-105).

17- **Portugal, R. D., Garnica, M., & Nucci, M.** (2009). Index to predict invasive mold infection in high-risk neutropenic patients based on the area over the neutrophil curve. *Journal of clinical oncology*, *27*(23), 3849-3854.

18- **Riba, M. B., Donovan, K. A., Andersen, B., Braun, I., Breitbart, W. S., Brewer, B. W., ... & Darlow, S. D.** (2019). Distress management, version 3.2019, NCCN clinical practice guidelines in oncology. *Journal of the National Comprehensive Cancer Network*, *17*(10), 1229-1249.

19- **Rybak, J. M., Fortwendel, J. R., & Rogers, P. D.** (2019). Emerging threat of triazole-resistant Aspergillus fumigatus. *Journal of Antimicrobial Chemotherapy*, *74*(4), 835-842.

20- **Tissot, F., Agrawal, S., Pagano, L., Petrikkos, G., Groll, A. H., Skiada, A., ... & Herbrecht, R.** (2017). ECIL-6 guidelines for the treatment of invasive candidiasis, aspergillosis and mucormycosis in leukemia and hematopoietic stem cell transplant patients. *haematologica*, *102*(3), 433.

21- **Ullmann, A. J., Aguado, J. M., Arikan-Akdagli, S., Denning, D. W., Groll, A. H., Lagrou, K., ... & Cornely, O. A.** (2018). Diagnosis and management of Aspergillus diseases: executive summary of the 2017 ESCMID-ECMM-ERS guideline. *Clinical Microbiology and Infection*, *24*, e1-e38.

22- **Wisplinghoff, H., Bischoff, T., Tallent, S. M., Seifert, H., Wenzel, R. P., & Edmond, M. B.** (2004). Nosocomial bloodstream infections in US hospi-

tals: analysis of 24,179 cases from a prospective nationwide surveillance study. *Clinical infectious diseases*, *39*(3), 309-317.

CANDIDA AURIS: YENİ ORTAYA ÇIKAN BİR FUNGAL PATOJEN

Tuncay TOPAÇ*

İlk olarak 2009 yılında Japonya'da tanımlanmış olan *Candida auris* günümüzde altı kıtada ve ülkemizin de dahil olduğu kırktan fazla ülkede olguların görülmesi ile küresel bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir. Çoklu ilaca direnç gözlenebilmesi, cansız ortamlarda kolonize olabilmesi, hastalarda uzun süreli cilt kolonizasyonuna ve hastanelerde kontrolü güç salgınlara yol açması *C.auris*'in öne çıkan özellikleridir.

Bütün klinik mikrobiyoloji laboratuarlarının *C. auris*'i tanımlayabilecek yeterlilikte olmaması nedeniyle, vaka ve kolonize hasta sayılarının rapor edilenlerin üzerinde olması beklenebilir. Bu nedenle *C auris*'in kontrolü için laboratuarların diagnostik kapasitelerinin arttırılması, bir sürveyans ağı oluşturulması ve enfeksiyonun önlenmesi ve kontrolü için belirlenmiş olan prosedürlere uyulması önem taşımaktadır.

Epidemiyoloji

Cauris ilk olarak 2009 yılında Japonya'dabir hastanın dış kulak yolundan izole edilmiştir. Yapılan moleküler analizler sonucunda araştırmacılar,bu izolatın *Candida haemulonii* ile genetik benzerliğe sahip ancak yeni bir tür olduğunu belirlemiş ve hastanın kulağından izole edildiği için "auris" (latince kulak) olarak adlandırmışlardır (23). İlk kandidemi olgusu 2011'de Kore'de yayınlanmıştır (19).*C auris*'in *Candida haemulonii, Candida pseudohaemulonii, Candida duobushaemulonii* gibi türler ile genotipik ve fenotipik benzerlik göstermesi ve biyokimyasal temelli sistemlerle yanlış tanımlanmış olabileceği düşünülerek; saklanmışizolatlar retrospektif olarak moleküler metodlarla taranarak *C auris*'in izi sürülmüştür. Kore'de *Candida* izolatlarının retrospektif olarak tarandığı bir çalışmada 1996 yılında bir pediatrik cerrahi hastasının kanından izole edilmiş ve o dönem *C haemulonii* olarak tanımlanmış bir suşun moleküler yöntemlerle *C. auris* olduğu belirlenmiş olup, bilinen en eski suş budur (19). Uluslar arası SENTRY fungal koleksiyonunda 2004-2015 yılları arasında saklanmış 15 binden fazla izolatın gözden geçirilmesi üzerine sadece dört tane yanlış tanımlanmış *C. auris* olgusu saptanmış olup bunların ilki 2008'de Pakistan'dan elde edilmiş ve o dönem yanlış olarak *C haemulonii* olarak tanımlanmıştır (21). Bu bulgular *C. auris*'in yeni ortaya çıkan bir patojen olduğunu desteklemektedir.

Dünya genelindeki *C. auris* izolatlarının tüm genom analizi ile değerlendirilmesi sonucu birbirlerinden on binlerce tek nükleotid polimorfizmi

Kaynakça

1. **Ahmad S, Alfouzan W.** Candidaauris: Epidemiology, Diagnosis, Pathogenesis, AntifungalSusceptibility, andInfection Control Measuresto Combat the Spread of Infections in Healthcare Facilities. Microorganisms. 2021 Apr 11;9(4):807.

2. **Al-Rashdi A, Al-Maani A, Al-Wahaibi A, Alqayoudhi A, Al-Jardani A, Al-Abri S**. Characteristics, Risk Factors, andSurvival Analysis of CandidaaurisCases: Results of One-YearNationalSurveillance Data from Oman. J Fungi (Basel). 2021 Jan 7;7(1):31.

3. **AntifungalSusceptibilityTestingandInterpretation** [Internet]. Atlanta: CentersforDisease Control andPrevention [erişim 5.10.2023]. https://www.cdc.gov/fungal/candida-auris/c-auris-antifungal.html

4. **Bentz, M.L.; Sexton, D.J.;Welsh, R.M.; Litvintseva, A.P.** Phenotypicswitching in newlyemergedmultidrug-resistantpathogenCandidaauris. Med. Mycol. 2019, 57, 636–638. [CrossRef]

5. **Casadevall, A., Kontoyiannis, D.P., Robert, V.,** 2019. On theemergence of Candidaauris: Climatechange, azoles, swampsandbirds. mBio 10 (4), e01397.(19).

6. **Chaabane F, Graf A, Jequier L, Coste AT.** Review on AntifungalResistanceMechanisms in theEmergingPathogenCandidaauris. Front Microbiol. 2019 Nov29;10:2788.

7. **Chow, N.A.; de Groot, T.; Badali, H.; Abastabar, M.; Chiller, T.M.; Meis, J.F.** Potentialfifthclade of Candidaauris, Iran, 2018. Emerg. Infect. Dis. 2019, 25, 1780–1781.

8. **Day, A.M.; McNiff, M.M.; da SilvaDantas, A.; Gow, N.A.R.; Quinn, J. Hog1** regulatesstresstoleranceandvirulence in theemergingfungalpathogenCandidaauris. mSphere 2018, 3, e00506-18.

9. **Du H, Bing J, Hu T, Ennis CL, Nobile CJ, Huang G.** Candidaauris: Epidemiology, biology, antifungalresistance, andvirulence. PLoSPathog. 2020 Oct 22;16(10):e1008921. doi: 10.1371/journal.ppat.1008921. PMID: 33091071; PMCID: PMC7581363.

10. **Identification of Candidaauris** [Internet]. Atlanta: CentersforDisease Control andPrevention [erişim 5.10.2023]. https://www.cdc.gov/fungal/candida-auris/identification.html

11. **IncreasingThreat of Spread of Antimicrobial-resistant Fungus in Healthcare Facilities** [Internet]. Atlanta: CentersforDisease Control andPrevention [erişim 5.10.2023]. https://www.cdc.gov/media/releases/2023/p0320-cauris.html

12. **InfectionPreventionand Control forCandidaauris** [Internet]. Atlanta: CentersforDisease Control andPrevention [erişim 5.10.2023]. https://www.cdc.gov/fungal/candida-auris/c-auris-infection-control.html

13. **Jackson, B.R., Chow, N., Forsberg, K., et al.,** 2019. On theorigins of a species: Whatmightexplaintherise of Candidaauris? Journal of Fungi 5 (3), 1–17.

14. **Jeffery-Smith, A., Taori, S.K., Schelenz, S., et al.,** 2018. Candidaauris: A review of theliterature. ClinicalMicrobiologyReviews 31 (1), 41. (18).

15. **Kean, R.; Brown, J.; Gulmez, D.; Ware, A.; Ramage, G**. Candidaauris: A decade of understanding of an enigmaticpathogenicyeast. J. Fungi 2020, 6, 30.

16. **Kean, R.; Delaney, C.; Sherry, L.;** et al. Transcriptomeassemblyandprofiling of Candidaaurisrevealsnovelinsightsintobiofilmmediatedresistance. mSphere 2018, 3,e00334-18.

17. **Kumar, A.; Sachu, A.; Mohan, K.; Vinod, V.; Dinesh, K.; Karim, S.** Simple lowcostdifferentiation of CandidaaurisfromCandidahaemuloniicomplexusingCHROMagarCandidamediumsupplementedwithPal'smedium. Rev. IberoamMicol. 2017, 34, 109–111.

18. **Kurt AF, Kuskucu MA,** Balkan II, et al. CandidaaurisFungemiaand a local spread takenundercontrolwithinfectioncontrolmeasures: First reportfromTurkey. IndianJournal of MedicalMicrobiology. 2021 Apr;39(2):228-230. DOI: 10.1016/j.ijmmb.2021.03.007. PMID: 33785243.

19. **Lee,W.G.; Shin, J.H.;** et al., First threereportedcases of nosocomialfungemiacausedbyCandidaauris. J. Clin. Microbiol. 2011, 49, 3139–3142.

20. **Lockhart SR, Lyman MM, Sexton DJ.** Tools forDetecting a "Superbug": Updates on CandidaaurisTesting. J ClinMicrobiol. 2022 May 18;60(5):e0080821. doi: 10.1128/jcm.00808-21. Epub 2022 Jan 5. PMID: 34985980; PMCID: PMC9116168.

21. **Lockhart, S.R.; Etienne, K.A.;** Vallabhaneni, et al., Simultaneousemergence of multidrug-resistantCandidaauris on 3 continentsconfirmedbywhole-genomesequencingandepidemiologicalanalyses. Clin. Infect. Dis. 2017, 64, 134–140.

22. **Muñoz, J.F.; Welsh, R.M.;** Shea, et al. Clade-specificchromosomalrearrangementsandloss of subtelomericadhesins in Candidaauris. Genetics 2021, iyab029.

23. **Satoh, K., Makimura, K., Hasumi, Y., et al.,** 2009. Candidaauris sp. nov., a novelascomycetousyeastisolatedfromtheexternalearcanal of an inpatient in a Japanesehospital. MicrobiologyandImmunology 53 (1), 41–44.

24. **Sekyere, J.O.,** 2018. Candidaauris: A systematicreviewand meta-analysis of currentupdates on an emergingmultidrug-resistantpathogen. Microbiology Open 7 (4), e00578.

25. **Sharma, C.; Kumar, N.; Pandey, R.; Meis, J.F.;** Chowdhary, A. Whole-genomesequencing of emergingmultidrug-resistantCandidaaurisisolates in Indiademonstrateslowgeneticvariation. New Microbes New Infect. 2016,

13, 77–82. [CrossRef] 113.

26. **Sherry, L.; Ramage, G.; Kean, R.; et al.** Biofilm-formationcapability of highlyvirulent, multidrug-resistantCandidaauris. Emerg. Infect. Dis. 2017, 23, 328–331. [CrossRef] [PubMed]

27. **Singh, R.; Kaur, M.; Chakrabarti, A.; Shankarnarayan, S.A.; Rudramurthy, S.M.** BiofilmformationbyCandidaaurisisolatedfromcolonisingsitesandcandidemiacases. Mycoses 2019, 62, 706–709.

28. **Wang, X.; Bing, J.; Zheng, Q.; et al.** Thefirstisolate of Candidaauris in China: Clinicalandbiologicalaspects. Emerg. MicrobesInfect. 2018, 7, 93. [CrossRef]

29. **Welsh RM, Bentz ML, Shams A, et al.** Survival, Persistence, andIsolation of theEmergingMultidrug-ResistantPathogenicYeastCandidaauris on a PlasticHealthCareSurface. J ClinMicrobiol. 2017 Oct;55(10):2996-3005. doi: 10.1128/JCM.00921-17. Epub 2017 Jul 26. PMID: 28747370; PMCID: PMC5625385.

30. **Yue H, Bing J, Zheng Q, et al.** Filamentation in Candidaauris, an emergingfungalpathogen of humans: passagethroughthemammalian body induces a heritablephenotypicswitch. EmergMicrobesInfect. 2018 Nov 28;7(1):188.

31. **Zamith-Miranda D, Heyman HM, Cleare LG, et al.** Multi-omicsSignature of Candidaauris, an EmergingandMultidrug-ResistantPathogen. mSystems. 2019 Jun 11;4(4):e00257-19.

COVID 19 ENFEKSİYONUNDA ETKİLİ ANTİVİRALLER-GÜNCEL YAKLAŞIM

Tutku ARSLANTAŞ[*]

COVID-19 genellikle hafif-orta seyirli olmakla birlikte, olguların yaklaşık yüzde 10-15'inde ağır ve ölümcül seyredebilmektedir. Bu nedenlerle etkili bir antiviral tedavisinin bulunması tüm bilim dünyasının en büyük önceliğidir. Bu makalede, COVID-19'un antiviral tedavisinde yeniden konumlandırılarak tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ilaçların başında gelen hidroksiklorokin, favipiravir, remdesivir ve lopinavir-ritonavirin, bu hastalığın tedavisindeki etkinliği ve güvenilirliği, bu konuda yayımlanmış çalışmalar analiz edilerek değerlendirilmiştir. (2)

Salgının başlamasının üzerinden uzun zaman geçmesine rağmen halen COVID-19'a karşı etkinliği kesin olarak gösterilmiş bir anti-viral tedavi yoktur ve tedavi daha çok destek tedavisi şeklinde ilerlemektedir. (11) COVID-19 genellikle hafif-orta seyirli bir hastalık olmakla birlikte, olguların yaklaşık %10-15'inde ağır seyredebilmektedir. %0.6-1 arasında olduğu hesaplanan infeksiyon ölüm oranıyla, bu oranın <0.1 olduğu gripten 5-10 kat daha ölümcül bir enfeksiyon hastalığıdır. Bu nedenlerle etkili bir antiviral tedavisinin bulunması tüm bilim dünyasının en büyük önceliğidir ve halen bu konuda çok sayıda klinik araştırma devam etmekte, klinik çalışma kayıt sistemlerine kaydedilmiş toplam 1000'in üzerinde çalışmada yüzlerce farklı ajan/müdahale araştırılmakta, tek başına hidroksiklorokin 100'ün üzerinde çalışmada araştırılmıştır. Keza yine favipiravir, remdesivir, lopinavir, ritonavir birçok çalışmada adı geçen ajanlardandır. (4)

Sonuçlanmış olan çalışmalardan elde edilen veriler, herhangi bir antiviralin tüm COVID-19 hastalarının tedavisinde önerilebilmesi için yeterli kanıt sağlayamamaktadır. Normalde yeni bir viral hastalığa in vitro laboratuvar testleri, hayvan deneyleri ve Faz I, II, III klinik çalışmalardan oluşan, uzun yıllar süren araştırmalarla tedavi bulunabilmektedir. Ancak COVID-19 gibi ağır seyirli, ölümcül hastalıklarda, "yeniden konumlandırma" (repurposing) denilen ve insanlarda daha önce başka hastalıkların tedavisi için ruhsatlandırılmış, bu endikasyonlarda yaygın bir şekilde kullanılmış, güvenli olduğu gösterilmiş, in vitro olarak etken mikroorganizmaya (örn.SARS-cov'ye) etkili olduğu belirlenmiş ajanlar, yukarıda belirtilmiş çalışma aşamalarını geçmeden kullanılabilmektedir. Bu derlemede, COVID-19'un antiviral tedavisinde yeniden konumlandırılarak tüm dünyada yaygın olarak kullanılan ilaçların başında gelen hidroksiklorokin, favipiravir, remdesivir ve lopinavir-ritonavirin bu hastalığın tedavisindeki etkinliği ve güvenilirliği, yakın tarihe kadar bu konuda yayımlanmış başta

Kaynakça

1. **Amirian ES, Lev JK.** Current knowledge about the antivirals remdesivir (GS-5734) and GS-441524 as therapeutic options for coronaviruses.. One Health 2020; 9: 100128

2. **Barlow A, Landolf KM, Barlow B, Yeung SYA, Heavner JJ et al.** Review of emerging pharmacotherapy for the reatment of coronavirus disease 2019. Pharmacotherapy 2020. Doi: 10.1002/ phar.2398

3. **Beigel JH, Tomashek KM, Dodd LE, Mehta AK, Zingman BS, Kalil AC, et al** . Remdesivir for the Treatment of Covid-19 — Preliminary Report. NEJM 2020; DOI: 10.1056/nejmoa2007764

4. **Bhimraj A, Morgan RL, Shumaker AH, Lavergne V, Baden L, Cheng VCC, et al**. Infectious Diseases Society of America Guidelines on the Treatment and Management of Patients with COVID-19. Published by IDSA on 4/11/2020. Last updated, 9/4/2020

5. **Favipiravir Observational Study Group**, 2020 Preliminary Report of the Favipiravir Observational Study in Japan （2020/5/15

6. **Fiolet, A., Guihur A, Rebeaud M, Mulot M, Peiffer-Smadja N, Mahamat-Saleh Y.** Effect of hydroxychloroquine with or without azithromycin on the mortality of COVID-19 patients: a systematic review and meta-analysis. Clinical Microbiology &Infection 2020; https://doi.org/10.1016/j.cmi.2020.08.022.

7. **Food and Drug Administration**, 2020 FDA cautions against use of hydroxychloroquine or chloroquine for COVID-19 outside of the hospital setting or a clinical trial due to risk of heart rhythm problems

8. **Glenmark Pharmaceuticals Ltd**., 2020; Glenmark Announces Top-Line Results From Phase 3 Clinical Trial of Favipiravir in Patients with Mild to Moderate COVID-19

9. **Horby PW, Landray MJ**, RECOVERY Collaborative Group. Effect of Hydroxychloroquine in Hospitalized Patients with COVID-19: Preliminary results from a multicentre, randomized, controlled trial. Medrxiv preprint 202

10. **Lagier J-C, Million M, Gautret P, Colson P, Cortaredona Sé, Giraud-gatineaua, et al.** Outcomes of 3,737 COVID-19 patients treated with hydroxychloroquine/azithromycin and other regimens in Marseille, France: A retrospective analysis, Travel Medicine and Infectious Disease (2020),

11. **National Institute of Health, USA**, 2020 , COVID-19 Treatment Guidelines,

12. **Rosenberg ES, Dufort EM, Udo T, Wilberschied LA, Kumar DO; Tesoriero J, et al**. Association of Treatment With Hydroxychloroquine or Azithromycin With InHospital Mortality in Patients With COVID-19 in New York State. JAMA 2020 . Doi:10.1001/jama.2020.8630

13. **Stevenson, A., Kirresh A, Conway S, whitel, Ahmad M, Little C**., 2020 Hydroxychloroquine use in COVID-19: is the risk of cardiovascular toxicity justified?Open Heart ;7(2):e001362.doi: 10.1136/openhrt-2020-001362.

14. **Tang W, Cao Z, Han M, Wang Z, Chen J,** Hydroxychloroquine in patients with mainly mild to moderate coronavirus disease 2019: openlabel, randomised controlled trial BMJ 2020;369:m1849 | doi: 10.1136/bmj.m1849

15. **Yao TT, Qian JD, Zhu Y, Wang Y, Wang GQ.** A systematic review of lopinavir therapy for SARS coronavirus and MERS coronavirus–A possible reference for coronavirus disease-19 treatment option. Journal of Medical Virology 2020. Doi: 10.1002/jmv.25729

BAKTERİ GÖRÜNTÜLEMEDE YENİ YAKLAŞIMLAR

*Türkan TOKA ÖZER**

GİRİŞ

Bakteriyel enfeksiyonlar, dünya çapında her yıl milyonlarca ölüme katkıda bulunarak insan sağlığı için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. *Staphylococcus aureus*, *Streptococcus pneumoniae, Enterobacterales bakterileri (Escherichia coli, Klebsiella pneumoniae) ve Pseudomonas aeruginosa* gibi önde gelen patojenlerle birlikte yalnızca 33 bakteriyel patojenin tüm küresel ölümlerin %13,6'sını ve sepsise bağlı ölümlerin %56,2'sini oluşturduğu tahmin edilmektedir. Ek olarak, antibiyotiklerin aşırı kullanımı (yanlış kullanımı) nedeniyle çoklu ilaca dirençli (MDR) "süper mikropların" seçimi ve invaziv prosedürler, implantlar ve kanser tedavileri nedeniyle hayatı tehdit eden enfeksiyonlara yatkın, giderek daha duyarlı bir hasta popülasyonu, tedavide karşılaşılan büyük zorluklardır. 2050 yılına gelindiğinde ilaca dirençli enfeksiyonların küresel çapta (yılda 10 milyon) önde gelen ölüm nedeni haline geleceği ve kansere bağlı ölümleri geride bırakacağı tahmin edilmektedir. Son olarak, COVID-19 salgını sağlık hizmetlerine erişim üzerinde zararlı bir etki yaratmaya devam etmektedir. Ayrıca bakteriyel enfeksiyonların görülme sıklığında daha önce görülen düşüşleri tersine çevirmiştir. Bakteriyel enfeksiyonları frenlemek, antibiyotiğin aşırı kullanımını (yanlış kullanım) sınırlamak ve genel sağlığı iyileştirmek için yeni araçlara acilen ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle bakteriyel enfeksiyonlara yönelik spesifik görüntüleme yaklaşımlarının geliştirilmesine yönelik önemli ve sürekli bir ilgi vardır; ne yazık ki klinik olarak patojene özgü görüntüleme yaklaşımı mevcut değildir (2).

Mikrobiyal görselleştirme tekniklerinin kökenleri, Antonie Van Leeuwenhoek'un 17. yüzyılda diş plağı ve dışkıdaki bakterileri ("mikroskobik hayvan" olarak adlandırdığı) gözlemlemek için mikroskobunu kullandığı zamana kadar, mikrobiyolojinin kendisi kadar eskidir. O günden bu yana bir konakçıyla mikrobiyota ilişkili olarak yaşayan bakteri, mantar ve virüslerden oluşan konsorsiyumun mekânsal organizasyonunu görselleştirmek için çok sayıda teknik geliştirilmiştir. Bu mikroorganizmaların lokalizasyonunun aydınlatılması, konakçı hayvan içindeki işlevlerinin belirlenmesi açısından oldukça önemlidir(5).

Penisilinin keşfi antibiyotik çağını başlatmıştır ve bu çağ insan sağlığı için bir dönüm noktası olmuştur. Ancak bugüne kadar mikrobiyal en-

Kaynakça

1. **Jain SK. (**2017) Thepromise of molecularimaging in thestudyandtreatment of infectiousdiseases. Mol ImagingBiol, 19:341–347.

2. **Jain SK.** (2023) New ApproachesforImagingBacteria. Semin NuclMed, 53(2):138-141.

3. **Leppänen M, Sundberg LR, Laanto E, Almeida GMF, Papponen P, Maasilta IJ.** (2017) ImagingBacterialColoniesandPhage-BacteriumInteraction at Sub-NanometerResolution Using Helium-IonMicroscopy. AdvBiosyst, 1(8):e1700070.

4. **Naqvi SAR, Drlica K.** (2017) Fluoroquinolones as imagingagentsforbacterialinfection. Dalton Trans, 46(42):14452-14460.

5. **Ng KM, Tropini C.** (2021) Visualization of Gut Microbiota-host InteractionsviaFluorescenceInSituHybridization, LectinStaining, andImaging. J VisExp, 9;173.

6. **Northrup JD, Mach RH, Sellmyer MA.** (2019) RadiochemicalApproachestoImagingBacterialInfections: IntracellularversusExtracellularTargets. Int J Mol Sci, 20(22):5808.

7. **Ohlsen K andHertlein T.** (2018) Towardsclinicalapplication of non-invasiveimagingtodetectbacterialinfections. Virulence,9(1):943-945.

8. **Ordonez AA, Sellmyer MA, Gowrishankar G, Ruiz-Bedoya CA, Tucker EW, Palestro CJ, HammoudDA,Jain SK.** (2019) Molecularimaging of bacterialinfections: Overcomingthebarrierstoclinicaltranslation. SciTranslMed, 11(508):eaax8251.

9. **Ordonez AA, Weinstein EA, Bambarger LE, Saini V, Chang YS, DeMarco VP, Klunk MH, Urbanowski ME, Moulton KL, Murawski AM, Pokkali S, Kalinda AS, Jain SK.** (2017) A SystematicApproachforDevelopingBacteria-SpecificImagingTracers. J NuclMed, 58(1):144-150.

10. **Petrik M, Umlaufova E, Raclavsky V, Palyzova A, Havlicek V, Haas H, Novy Z, Dolezal D, Hajduch M, Decristoforo C.** (2018) Imaging of *Pseudomonasaeruginosa*infectionwith Ga-68 labelledpyoverdineforpositronemissiontomography. SciRep, 8(1):15698.

11. **Rodoplu D.** (2018) Farklı Nanopartiküller Kullanılarak Bakteri Tayinine Yönelik Gradient Yöntemi Geliştirilmesi", Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

12. **Schmidt M, Byrne JM, Maasilta IJ.** (2021) Bio-imagingwiththehelium-ionmicroscope: A review. Beilstein J Nanotechnol,12:1-23.

13. **Signore A, Artiko V, Conserva M, Ferro-Flores G, Welling MM, Jain SK,-Hess S andSathekge M.** (2020) ImagingBacteriawithRadiolabelledProbes: Is ItFeasible? J ClinMed, 9(8):2372.

14. **Stokes DJ, Mugnier JY, Clarke CJ.** (2004)J Microsc, 213(2):198–204.

15. **Welling MM, Hensbergen AW, Bunschoten A, Velders AH, Scheper H, Smits WK, Roestenberg M, vanLeeuwen FWB.** (2019) Fluorescentimaging of bacterialinfectionsandrecentadvancesmadewith multimodal radiopharmaceuticals. ClinicalandTranslationalImaging, 7:125–138.

ADLİ TIBBIN GELECEĞİ: BAKTERİYEL FLORADAN ÖLÜM ZAMANI TESPİTİ

Yusuf ATAN[*]

Kendi gözü ile görmek anlamına gelen otopsinin amacı patolojik durumların tespiti ve bunun klinik ile korelasyonunun anlaşılmasıdır. Adli otopsinin amacı ise adli nitelik taşıyan veya şüphesi olan ölümlerde; kimliklendirme, ölüm zamanı ve sebebinin saptanması ve de delil elde edilmesidir (8). Bu hususlardan ölüm zamanı, adli vakanın aydınlatılmasındaki en önemli unsurlardan biridir. Ölüm zamanı tahmini için kullanılan parametrelerden bazıları şunlardır: ölü lekeleri-katılığı-ısısı, vücut sıvılarındaki biyokimyasal değişimler, *postmortem (ölüm sonrası) mikrobiyolojik ve entomolojik çalışmalar* (2).

Adli mikrobiyolojinin alt şubesi sayılabilecek olan *postmortem mikrobiyolojik çalışmalar*, 20.yüzyıl başındaki ölüm sebebinin anlaşılmasına yönelik kültür analizlerine dayanmaktadır (3, 13). Otopsilerde kullanımı yaygınlaşan postmortem mikrobiyolojik analizlerin güvenilirliği her ne kadar tartışmalara konu olsa da anamnez, otopsi bulguları ve histopatolojik incelemeler ile birlikte ele alındığında katkısı muhakkak olan bir antite olarak karşımıza çıkmaktadır (1). Nitekim uygun teknik ve metotlar ile yapılan postmortem bakteriyolojik çalışmaların ölüm nedeni ve zamanının tespitine yönelik fayda sağlayacağına dair çalışmalar bildirilmiştir (6, 12). Bu noktada tanımlanması ve hatırda tutulması gereken iki durum vardır: agonal invazyon ve postmortem invazyon/translokasyon. Agonal invazyon bir bölge veya organdaki lokalize enfeksiyonun ölüm akabinde yayılım göstermesiyken, postmortem invazyon/translokasyon ise ölüm sonrasında bakterilerin çoğalarak vücudun başka kısımlarına migrasyonudur (13, 11, 9). Postmortem kontaminasyon ise bu tür olgu ve çalışmalarda doğru sonuçlar elde edilmesi için dikkat edilmesi gereken bir diğer husustur (13).

Literatürde bu konuda yapılmış çalışmalara bakıldığında, 1986 yılında Paakko ve arkadaşları hastane kökenli otopsi olgularında bronşial mukus ve kalp kanında üremeyi hastane dışı otopsi olgularına göre daha fazla bulmuştur ve bunu nazokomiyal kontaminasyon ile akciğer doku harabiyetinin predispozan faktör olması ile ilişkilendirmişlerdir (10). Çakan ve arkadaşlarının hastane ve hastane dışı otopsi olgularında bronşial mukus ve kalp kanında postmortem olarak saptanan gram negatif çomakların sayısı ile morgda kalma sürelerini karşılaştırdığı çalışmada da hastane kökenli olgularda üreme daha fazla bulunmuştur. Öte yandan Çakan ve arkadaşları hastane kökenli olgularda gram negatif çomakların ilk 24 saatte daha fazla ürediğini, morgda kalma süresi uzadıkça bu üremenin olumsuz etkilendi-

Kaynakça

1- **Breeze RG, Budowle B, Schutzer SE.** (2011). Adli Mikrobiyoloji (Çeviri Editörü Anğ Ö), Nobel Tıp Kitabevleri-İstanbul, 1-25.

2- **Bulut Ö, Bol S, Akçan R.** (2016). Cesedin Ayrışma Durumuna Göre Birikmiş Gün Sıcaklıkları ile Postmortem İnterval Tahmini. Adli Tıp Bülteni, 21(2):107-115.

3- **Caplan MJ, Koontz FP.** (2001). Cumitech 35, Postmortem Microbiology. (Coordinating Editor McCurdy BW). ASM Press, Washington DC.

4- **Carpenter HM, Wilkins RM.** (1964). Autopsy Bacteriology Review of 2033 Cases. Arch Path, 77:81-89.

5- **Çakan H, Kocazeybek B, Öz V.** (1996). Hastane ve Hastane Dışı Otopsi Olgularında "Bronşial Mukus ve Kalp Kanında" Postmortem Olarak Saptanan Gram Negatif Çomakların Sayısı İle Morgda Kalma Sürelerinin Karşılaştırılması. Adli Tıp Bülteni, 1(2):68-73.

6- **De Jongh DS, Loftis JW, Green GS, Shrvely JA, Minckler TM.** (1968). Postmortem Bacteriology. A Pratical Method for Routine Use. Am J Clin Path, 49:424-428.

7- **Dolan CT, Brown AL, Ritts RE.** (1971). Microbiological Examination of Postmortem Tissues. Arch Path, 92:206-211.

8- **Gamsız Bilgin N, Ögenler O, Akça T.** (2011). Ülkemizde Adli Otopsinin Tarihçesi. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 1(1):8-12.

9- **Norris C, Pappenheimer AM.** (1905). A Study of Pneumococci and Allied Organisms in Human Mouths and Lungs After Death. Journal of Experimental Medicine, 7(5):450-472.

10- **Paakko P, Nurmi T, Sarkioja T, Hirvonen J, Sutinen S.** (1986). Postmortem Bacterial Culture at Bronchial Mucus and Heart Blood in Hospital and Non-hospital Autopsies Effect of Morgue Time and Length of Hospitalization. Zbl Bakt Hyg B, 182:361-371.

11- **Roberts FJ.** (1998). Procurement, İnterpretation and Value of Postmortem Cultures. Eur J Clin Microbiol Infect Dis, 17:821-827.

12- **Wilson SJ, Wilson ML, Reller LB.** (1993). Diagnostic Utility of Postmortem Blood Cultures. Arch Pathol Lab Med, 117(10):986-988.

13- **Ziyade N.** (2012). Postmortem Mikrobiyolojik Analizler: Güncel Yaklaşım. Adli Tıp Bülteni, 17(1):32-42.

ENFEKSİYON HASTALIKLARININ SERUM BİYOBELİRTEÇLERİ

Zafer Parlak[*]

1.Giriş

Enfeksiyon hastalığı varlığı düşünülen hastada,ortaya çıkan sonuca göre tanıyı destekleyen veya tanıdan uzaklaştıran biyobelirteçler vardır. Tıpta enfeksiyon hastalıkları tanısında kullanılan birçok biyobelirteç vardır. Teknolojideki ilerleme ve tıbbi araştırmalarla zaman içinde bu biyobelirteçlere yenileri katılmaktadır. Halen üzerinde araştırma yapılmakta olan çok sayıda yeni biyobelirteç vardır. Pratikte enfeksiyon hastalıkları tanısında kullanılan başlıca biyobelirteçler ise CRP, prokalsitonin ve sedimentasyondur.

1.1. İdeal Biyobelirtecin Özellikleri:

•Biyokimyasal olarak stabil olmalı,

•Az kan volümünde çalışılabilmeli,

•Örnekleme zamanı geniş olmalı,

•Hızlı, ucuz, basit olmalı ve otomatize sistemle saptanabilmeli,

•Duyarlılığı %100 ve özgüllüğü yüksek olmalı,

•Bakteriyel ve viral patojeni ayırt edici özelliği olmalı,

•Sepsis ve non-enfeksiyöz SIRS durumlarını ayırt edici özellikte olmalı,

•Prognozu ve komplikasyonlu gidişi öngördürebilmeli,

•Tedavinin etkinliğini gösterebilen özelliklere sahip olmalıdır.

2. Enfeksiyon Biyobelirteçleri Olarak Değerlendirilen Akut Faz Reaktanları (Proteinleri)

Akut faz yanıtı (AFY), doku hasarı, enfeksiyon ve travmaya karşı konakçının bir dizi inflamatuar yanıtıdır ve ateşe neden olan pirojenik sitokinler aracılığıyla meydana gelmektedir. Görevi patojenleri izole ve nötralize etmek, doku hasarını minimuma indirerek başka patojen girişini engellemek, onarımı başlatmak ve böylece konakçı homeostatik mekanizmalarının hızlı bir biçimde normal fizyolojik fonksiyonunu kazanmasını sağlamaktır. AFY, kısa dönemde bir survi mekanizması olmasına karşın,

Kaynakça

1. **Becker KL, Snider R, Nylen ES.** Procalcitoninassay in systemicinflammation, infection, andsepsis: clinicalutilityandlimitations; CritCareMed. 2008 Mar;36(3):941-52.
2. **Carol ED, Thomson APJ, et al.** Procalcitonin as a marker of sepsis; Int J AntimicrobAgents. 2002 Jul;20(1):1-9. Review.
3. **Ertuğrul Ö., Ertuğrul M.B.** Prokalsitonin ve İnfeksiyon. Klimik Dergisi.2005;18:2;59-62.
4. **Hatzistilianou M.** Diagnosticandprognostic role of procalcitonin in infections; ScientificWorldJournal. 2010 Oct1;10:1941-6. Review.
5. **Kozłowska-Murawska J, Obuchowicz AK.** Clinicalusefulness of neopterin; WiadLek. 2008;61(10-12):269-72
6. **Mitaka C.** Clinicallaboratorydifferentiation of infectiousversusnon-infectioussystemicinflammatoryresponsesyndrome; ClinChimActa. 2005 Jan;351(1-2):17-29.
7. **Sakr Y, Sponholz C, et al**. The role of procalcitonin in febrileneutropenicpatients: review of the literatüre; Infection. 2008 Oct;36(5):396-407. Epub 2008 Aug 30.
8. **Visvardis G, Griveas I, et al.** Relevance of procalcitoninlevels in comparisontoothermarkers of inflammation in hemodialysispatients; Ren Fail. 2005;27(4):429-34.

PEDİATRİK KONJONKTİVİTLER

Zeynep Sena TOSUN[*]

GİRİŞ

Konjonktivit çocuk acil bölümünde sık karşılaşılan yakınmalardan olup, hiperemi ve kan damarlarında konjesyonla ilişkili konjonktivanın kırmızılığı, şiddeti ve içeriği değişen şekillerde oluşan akıntılar ile belirgindir (7). Çocuklarda konjonktivitler genellikle selim etiolojiye sahip olup, sıklıkla kendini sınırlayan bir tablo yaratırlar. Bu çalışmada çocuklarda konjonktivitlerin etiolojisi kliniği, tanısı, seyri ve tedavisi irdelenecektir. Konjonktivitleri klinik olarak akut ve kronik konjonktivit olarak sınıflandırabiliriz. Akut konjonktivitler 3 haftadan daha kısa ve genellikle 8 gün sürer. Konjonktivit hastası tedavi alırsa bu süre ortalama 4 gün sürer. Kronik konjonktivitler 3 haftadan uzun sürer ve beraberinde blefarit ve dakriosistit gibi kronik hastalık mevcuttur. Çocukluk çağı konjonktivitlerini etiyolojik olarak; %78 oranında bakteriyel ajanlar oluşturur. Bunların %58'ini Hemophilus influenza oluşturur. Diğer ajanlar arasında sıklıkla ajan patojen olarak; Streptococcus pneumonia, Staphylococcus aureus ve Moraxella catarrhalis' dir. Bu dönemdeki konjonktivitlerin %20'si ise adenoviraldir (29).

1. ETİOLOJİ VE KLİNİK GÖRÜNÜM

Konjonktivitlere enfeksiyonlar (bakteriyel ve viral), alerjik aşırı duyarlılık veya kimyasallar neden olabilmektedir. Etioloji yaşa bağlı olarak değişmektedir. Hangi nedene bağlı olursa olsun konjonktiva dokusu yerel ya da yaygın olarak ödemli ve hiperemiktir. Ayrıca sulu, mukoid veya pürülan akıntının varlığı da tabloya eşlik etmektedir. Konjonktivitin kırmızılığı limbusa uzanmaz, genellikle kapak ve bulber konjonktivanın birleşim bölgesinde yoğunlaşır (43).

Görme azalması konjonktivitte görülmez ve üveit, glokom, keratit veya korneal erozyon olasılığı açısından göz hekimi tarafından değerlendirilmelidir (26). Kaşınma veya yabancı cisim hissi daha sıklıkla alerjik sebeplere bağlıdır (43).

Yapılan bir çalışmada dört klinik etmenin (yaş≥6 yıl, yakınmaların Nisan-Kasım aylarında olması, gözlerde sulu akıntının olmaması veya sabahları uyanıldığında pürülan akıntıya bağlı gözlerde yapışıklığın olmaması) çocuklarda bakteriyel konjonktivit için düşük risk olarak tanımlanabileceği bildirilmiştir (25). Preauriküler adenopati viral etiolojileri düşündürebilir

Kaynakça

1-**Alexandrakis G, Alfonso EC, Miller D.** Shifting trends in bacterial keratitis in south Florida and emerging resistance to fluoroquinolones. Ophthalmology 2000; 107(8): 1497-502.

2-**American Academy of Pediatrics**. Gonococcal infections. In: Pickering LK, (ed). 2000 Red Book: 2000 Report of the committee on infectious diseases. 25th edtion. Elk Grove Village, IL: American Academy of Pediatrics, 2000: 254-60.

3-**American Academy of Pediatrics**. Herpes simplex. In: Pickering LK, (ed). Red Book 2000: Report of the committee on infectious diseases. 25th edition. Elk Grove Village, IL: American Academy of Pediatrics, 2000: 309-18.

4-**Bielory BP, O'Brien TP, Bielory L.** Management of seasonal allergic conjunctivitis:guide to therapy. Acta Ophthalmol 2012; 90:399–407.

5-**Bremond-Gignac D, Mariani-Kurkdjian P, Beresniak A, et al.** Effi cacy and safety of azithromycin 1.5% eye drops for purulent bacterial conjunctivitis in pediatric patients. Pediatr Infect Dis J. 2010;29(3):222-6.

6-**Bremond-Gignac D, Mariani-Kurkdjian P, Beresniak A, et al.** Efficacy and safety of azithromycin 1.5% eye drops for purulent bacterial conjunctivitis in pediatric patients. Pediatr Infect Dis J 2010; 29(3): 222-6.

7-**Buznach N, Dagan R, Greenberg D.** Clinical and bacterial characteristics of acute bacterial conjunctivitis in children in the antibiotic resistance era. Pediatr Infect Dis J 2005; 24(9): 823-8.

8-**Comstock TL, Paterno MR, Usner DW, Pichichero ME.** Efficacy and safety of besifloxacin ophthalmic suspension 0.6% in children and adolescents with bacterial conjunctivitis: a post hoc, subgroup analysis of three randomized, double-masked, parallel-group, multicenter clinical trials. Paediatr Drugs 2010; 12(2): 105-12.

9-**David SP.** Should we prescribe antibiotics for acute conjunctivitis? Am Fam Physician 2002; 66(9): 1649-50.

10-**Eser I.** A nationwide sur vey of prophylaxis against ophthalmia neomatorum in Turkey. Turk J Med Sci. 2009;39(5):771-774.

11-**Fransen L, Van der Berghe P, Mertens A, Van Brussel K, Clara R, Piot P.** Incidence and bacterial aetiology of neonatal conjunctivitis. Eur J Pediatr 1987; 146(2): 152-5.

12-**Gigliotti F, Hendley JO, Morgan J, Michaels R, Dickens M, Lohr J.** Efficacy of topical antibiotic therapy in acute conjunctivitis in children. J Pediatr 1984; 104(4): 623-6.

13-**Gigliotti F.** Acute conjunctivitis of childhood. Pediatr Ann 1993; 22(6): 353-6.

14-**Gigliotti F.** Acute conjunctivitis. Pediatr Rev 1995; 16(6): 203-7.

15-**Hammerschlag MR, Gelling M, Roblin PM, et al.** Treatment of neo-

natal chlamydial conjunctivitis with azithromycin. Pediatr Infect Dis J. 1998;17(11): 1049-50.

16-**Hammerschlag M R.** Chlamydial and gonococcal infections in infants and children. Clin Infect Dis. 2011;53(3):99-102.

17-**Hammerschlag MR, Chandler JW, Alexander ER, et al.** Longitudinal studies on chlamydial infections in the fi rst year of life. Pediatr Infect Dis. 1982;1(6):395-401.

18-**Hammerschlag MR.** Neonatal conjunctivitis. Pediatr Ann 1993; 22(6): 346-51.

19-**Hara JH.** The red eye: diagnosis and treatment. Am Fam Physician 1996; 54(8): 2423-30.

20-**Hosal BM.** Yenidoğan Konjonktiviti. Turkiye Klinikleri J Ophthalmol-special Topics. 2012;5(2):37-40.

21-**Isenberg SJ, Apt L, Wood M. A** controlled trial of povidone-iodine as prophylaxis against ophthalmia neonatorum. N Engl J Med. 1995;332(9):562-6.

22-**Kakar S, Bhalla P, Maria A, et al.** Chlamydia trachomatis causing neonatal conjunctivitis in a tertiary care center. Indian J Med Microbiol. 2010;28(1):45-7.

23-**Lewis LS, Glauser TA, Joffe MD.** Gonococcal conjunctivitis in prepubertal children. Am J Dis Child 1990; 144(5): 546-8.

24-**Lohr JA.** Treatment of conjunctivitis in infants and children. Pediatr Ann 1993; 22(6): 359-64.

25-**Meltzer JA, Kunkov S, Crain EF.** Identifying children at low risk for bacterial conjunctivitis. Arch Pediatr Adolesc Med 2010; 164(3): 263-7.

26-**Morrow GL, Abbott RL.** Conjunctivitis. Am Fam Physician 1998; 57(4): 735-46.

27-**No authors listed**. Adverse systemic effects from ophthalmic drugs. Med Lett Drugs Ther 1982; 24(610): 53-4.

28-**Normann EK, Bakken O, Peltola J, et al.** Treatment of acute neonatal bacterial conjunctivitis: a comparison of fucidic acid to chloramphenicol eye drops. Acta Ophthalmol Scand. 2002;80(2):183-7.

29-**Patel PB, Diaz MC, Bennett JE, Attia MW.** Clinical features of bacterial conjunctivitis in children. Acad Emerg Med. 2007;14:1-5.

30-**Rubenstein JB.** Konjonktiva ve limbus hastalıkları, in Ophthalmolog y. Yanoff M. Editor 2004;403-404.

31-**Sandström KI, Bell TA, Chandler JW, et al.** Microbial causes of neonatal conjunctivitis. J Pediatr 1984; 105: 706-11.

32-**Sheikh A, Hurwitz B.** Antibiotics versus placebo for acute bacterial conjunc-

tivitis. Cochrane Database Syst Rev 2006; 19(2): CD001211.

33-**Shiuey Y, Ambati BK, Adamis AP.** A randomized, double-masked trial of topical ketorolac versus artificial tears for treatment of viral conjunctivitis. Ophthalmology 2000; 107(8): 1512-7.

34-**Simons FE, Simons KJ.** Histamine and H1-antihistamines: celebrating a century of progress. J Allergy Clin Immunol 2011; 128:1139–1150.

35-**Syed NA, Hyundiuk RA.** Infectious conjunctivitis. Infect Dis Clin North Am 1992; 6(4): 789-805.

36-**Wadhwani M, D'souza P, Jain R, et al.** Conjunctivitis in the newborn- a comparative study. Indian J Pathol Microbiol. 2011;54(2):254-7

37-**Wagner RS, Aquino M.** Pediatric ocular inflammation . Immunol Allergy Clin North Am 2008; 28(1): 169-88.

38-**Wallace DK, Steinkuller PG.** Ocular medications in children. Clin Pediatr (Phila) 1998; 37(11): 645-52.

39-**Wallace DV, Dykewicz MS, Bernstein DI, et al.** The diagnosis and management of rhinitis: an updated practice parameter. J Allergy Clin Immunol 2008;122:1–84.

40-**Weber CM, Eichenbaum JW.** Acute red eye. Differentiating viral conjunctivitis from other, less common causes. Postgrad Med 1997; 101(5): 185-96.

41-**Weiss A, Brinser JH, Nazor-Stewart V.** Acute conjunctivitis in childhood. J Pediatr 1993; 122(1): 10-4.

42-**Weiss A.** Acute conjunctivitis in childhood. Curr Probl Pediatr 1994; 24(1): 4-11.

43-**Yen KG, Steinkuller PG, Chilakopati MC, et al.** Ocular infections. In: Feigin RD, Cherry JD (eds). Textbook of pediatric infectious diseases. 6th edition. Philadelphia: WB Saunders, 2009: 817-21.

44-**Yip TP, Chan WH, Yip KT, et al.** Incidence of neonatal chlamydial conjunctivitis and its association with nasopharyngeal colonisation in a Hong Kong hospital, assessed by polymerase chain reaction. Hong Kong Med J. 2007;13(1):22-6.

45-**Zuppa AA, D'andrea V, Catenazzi P, et al.** Ophthalmia neonatorum: what kind of prophylaxis? J Matern Fetal Neonatal Med. 2011;24(6):769-73.

KUR'ÂN'DA AİLE HAYATIYLA İLGİLİ DÜZENLEMELERDE CİNSİYET FAKTÖRÜ

Dr. Zeynep Nermin AKSAKAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Editör • Dr. Faima İSRAFİLOVA

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-249-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR VIII

ÖNSÖZ 1

GİRİŞ 3

I. BÖLÜM

KUR'ÂN'DA AİLE HAYATIYLA İLGİLİ DÜZENLEMELERİN TARİHSEL ARKA PLANI VE DAYANDIĞI İLKELER 9

1. Kur'ân'da Aile Hayatıyla İlgili Düzenlemelerin Tarihsel Arka Planı... 9

1.1. Kutsal Kitaplar ve Yorumlarına Göre Erkek ve Kadının Yaratılışı ve Gayesi 10

1.1.1. Tanah ve Yorumlarına Göre Erkek ve Kadının Yaratılışı ve Gayesi..... 10

1.1.2. Yaratılış Kıssasının Hristiyan Yorumlarına Göre Erkek ve Kadının Yaratılışı ve Gayesi 16

1.1.3. Kur'ân ve Tefsirlerine Göre Erkek ve Kadının Yaratılışı ve Gayesi..... 18

1.2. Cahiliye Dönemindeki Hiyerarşik Toplumsal Yapı ve Cinsiyet Ayrımcılığı 25

2. Kur'ân'da Aile Hayatıyla İlgili Düzenlemelerin Dayandığı İlkeler 29

2.1. Eşitlik ve Adalet İlkesi..... 30

2.2. Olguyla Uyumluluk ve İdeale Teşvik İlkesi 33

II. BÖLÜM

KUR'ÂN'DA AİLE HAYATIYLA İLGİLİ DÜZENLEMELERDE CİNSİYET FAKTÖRÜ 35

1. Ailenin Kurulması Safhasında Kadın-Erkek Hak ve Yükümlülüklerinde Cinsiyet Faktörü 38

1.1. Evliliğin Hükmü ve Şartlarında Cinsiyet Faktörü 40

1.2. Evlenilmesi Yasak Olan Kimselerin Belirlenmesinde Cinsiyet Faktörü 42

1.3. Erkeğin Aile Hayatında Çok Eşliliği 48

1.4. Kadının Nikâhtaki Mehir Hakkı 51

2. Ailenin Devamında Kadın-Erkek Hak ve Yükümlülüklerinde Cinsiyet Faktörü 53

2.1. Erkeğin Derece Farkı ve Kavvâm Oluşu 54

2.2. Kadının Nafaka Hakkı ve İtaat Yükümlülüğü 59

2.3. Kadının Nüşûzu Durumunda Tedip ve Tahkim Yolu 63

2.3.1. Kadının Nüşûzu Durumunda Erkeğin Karısını Tedip Hakkı 65

2.3.2. Kadının Nüşûzu Durumunda Tahkim Yolu 69

2.4. Erkeğin Nüşûzu Durumunda Sulh Yolu 70

2.5. Erkeğin Karısıyla iyi Geçinme ve Onu İyilikle Tutma Yükümlülüğü 75

3. Ailenin Dağılması Safhasında Kadın-Erkek Hak ve Yükümlülüklerinde Cinsiyet Faktörü 77

3.1. Erkeğin Boşama Hakkı: Talak 77

3.2. Kadının Boşanma Talebinde Bulunma Hakkı 79

3.3. Boşanmış Kadının İddet Bekleme Yükümlülüğü 81

3.4. İddet Bekleyen Kadının Mesken ve Nafaka Hakkı 83

SONUÇ 88

KAYNAKÇA 91

ÖNSÖZ

Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı, tarihten günümüze süregelen evrensel problemlerden biridir. Cinsiyet ayrımcılığının neden olduğu kadınla ilgili problemler de toplumsal cinsiyet eşitliliğinin hedeflendiği çağdaş toplumlarda önemli gündem maddelerinden olmaya devam etmektedir. Nitekim kadın-erkek eşitliği, yasalarca güvence altına alınsa da toplumların iki cinsiyete verdiği roller nedeniyle kadınlar hak, fırsat ve kaynakları kullanmada erkeklerle eşitlenemeyip onların gerisinde kalmaktadırlar. Bunun sağlanması için yasalar yeterli olmamakta ve bu nedenle cinsiyet ayrımcılığına uygun zemin oluşturan ataerkil kültür normlarının zihinlerde dönüştürülmesi ve bunun uygulamalara yansıması gerekmektedir.

Kadına yönelik cinsiyet ayrımcılığı İslam toplumlarında da görülüp tartışılmakta, bazı İslam ülkeleri kadın-erkek eşitliğinin yasalarca sağlanmasında bile en sonlarda yer almaktadır. İslam düşüncesinde, Müslüman kadının geri kalmışlığı sorununu sahiplenmeyen savunmacı yaklaşımlar, İslam'ın kadına verdiği değer ve haklarda önceliğini, problemlerin dinden değil insanların hatalarından kaynaklandığını öne sürmektedirler. Bu yaklaşımlar, İslam hiçbir kısıtlama getirmediği halde Müslüman kadınların toplumlarca sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik alanlarda erkeklerin sahip olduğu haklardan mahrum bırakılmış olmaları bakımından doğrudur. Ancak İslam, kadını sosyal hayattan ve haklardan kısıtlamasa da buna yol açacak dinamiklere sahip midir sorusuna dürüst olarak verilecek cevap önemlidir. Nitekim İslam kültüründe erkeğin kadına neredeyse mutlak egemen olduğu bir düşünce ve toplum sistemi tezahür etmiştir ve bu durum kadın istismarlarına zemin hazırlamıştır. Doğrusu fıkıh başta olmak üzere tefsir, hadis ve diğer İslami ilimler literatüründe bu durumun dayandırıldığı pek çok argüman vardır. Bunların temelinde Kur'ân'daki diğer ahkâma nazaran detaylı bir yer bulan aile hayatıyla ilgili düzenlemeler ve yorumcuların bu düzenlemeleri yaratılışa dayandırmak için müracaat ettiği erkek ve kadının yaratılışı ve gayesi ile ilgili ayetler yer alır. İslâm düşüncesindeki cinsiyet algılarının anlaşılması için Kur'ân'daki bu konuların ve tefsirlerinin cinsiyet faktörü bağlamında araştırılması önem arz etmektedir. Bu öneme atfen yapılan bu çalışmanın amacı da Kur'ân'daki bu konuları ve tefsirlerini cinsiyet faktörü açısından inceleyerek ailede kadın-erkek hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde cinsiyetin hangi konularda hangi yönleriyle etkili olduğunu ortaya koymaktır.

Yaratılış kıssası ve erkekle kadının ailevi ilişkilerdeki durumları, İslam'dan önceki semitik dinlerde de erkeğin kadına tahakkümü konusunda öne sürülmüş, bu kıssanın Tanah'taki (Tevrat) Kur'ân'da yer almayan bazı detayları ve yorumları İslam düşüncesini de etkilemiştir. Ayrıca Kur'ân nazil olmadan önce nüzul coğrafyasında etkin olan cahiliye devrinin hiye-

KAYNAKÇA

Acar, H. İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Acar, H. İbrahim. "Tefrik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/277-279. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Akçabay, F. Ceren. *Yoksulluk Nafakası Araştırması (Sosyo Hukuki Bir İnceleme)*. thk. Huriye Karabacak. Ankara: Kadın Dayanışma Vakfı, 2019.

Akgün, Hüseyin. "Kadının Kaburga Kemiğinden Yaratılması Meselesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Rivâyet Coğrafyası Açısından Ele Alınması)". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (30 Eylül 2019), 323-338. https://doi.org/10.33415/daad.585831

Akıncı, Şahin. "Medenî Kanun'da Kadın ve Aile". *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/2 (01 Haziran 2004). https://dergipark.org.tr/tr/pub/ahbvuhfd/issue/48132/608799

Aktan, Hamza. "Hz. Peygamber Döneminde Kölelik Olgusu ve İnsan Özgürlüğüne Kur'anî Yaklaşım". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (30 Aralık 2001).

Aktaş, Melahat. *İslâm Toplumu ve Çağımızda Kadın*. İstanbul: Furkan Yayınları, 1982.

Ali, Zahra. *İslâmî Feminizmler*. çev. Öykü Elitez. İstanbul: İletişim Yayınları, 2008.

Âlûsî, Şehâbeddîn Maḥmûd. *Rûḥu'l-meʿânî fî tefsîri'l-Ḳurʾâni'l-ʿaẓîm ve's-sebʿi'l-meṯânî*. thk. 'Ali 'Abdülbârî 'Atıyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1995.

Arsel, İlhan. *Şeriat ve Kadın*. İstanbul, 9. Basım, 1991.

Atar, Fahrettin. "Muhâlea". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/399-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Ateş, Ali Osman. *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.

Aydın, Mehmet Âkif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2/196-200. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Aydın, Mehmet Âkif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Aydın, Mehmet Âkif - Hamîdullah, Muhammed. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/237-246. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Aydın, Mehmet Zeki. "Ailede Ahlâk Eğitimi". *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/2 (15 Aralık 2003), 125-158.

Bakkaloğlu, Abdussamet. "Tefvîz". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/310-311. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Barnes, Albert. *Notes on the Whole Bible*. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.studylight.org/commentaries/bnb.html

Ben Asher, Bachya. *A commentary on the Torah*. çev. Eliyahu Munk. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Rabbeinu_Bahya?lang=bi

Ben Asher, Jacob. *Tur HaArokh*. çev. Eliyahu Munk. Erişim 27 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Tur_HaArokh?tab=contents

Berktay, Fatmagül. *Terk Tanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları, 2016.

Beyḍâvî, Nâṣiruddîn. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-teʾvîl*. thk. Muḥammed ʿAbdurraḥmân el-Marʿaşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâiʾt-Turâs̱ i'l-ʿArabî, 1993.

Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. *es-Sünenü'l-Kübra*. Beyrut: Dârû'l-Kütûbi'l-İlmiyye, 2003.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiʿu'ṣ-ṣaḥîḥ*. ed. Muhammed Züheyr b. Nasr. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tavki'n-Necât, 2. Basım, 2001.

Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhu'l-Beyân: Kur'an Meâli ve Tefsiri*. 23 Cilt. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.

Cebir, Mucâhid İbn vd. *Tefsîru Mucâhid*. Mısır: Dâru'l-Fikir İslâmî'l-Ḥadis̱ ah, ts.

Cessâs, Ebû Bekr Aḥmed b. ʿAlî er-Râzî. *Aḥkâmü'l-Ḳurʾân*. thk. Muhammed es-Sâdık Kamahâvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi'ت-Türâsi'l-'Arabî, 1985.

Cevherî, İsmâil b. Hammâd. *eṣ-Ṣıḥâḥ*. thk. Aḥmed Abdülgafûr 'Aṭṭâr. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 4. Basım, 1987.

Chizkuni, Hezekiah ben Manoah. *Commentary on the Torah*. çev. Eliyahu Munk. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Chizkuni?tab=contents

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed eş-Şerîf. *Kitâbü't-Tarîfât: Arapça-Türkçe Terimer Sözlüğü*. çev. Arif Ekan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1997.

Çağatay, Neşet. *İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*. 2 Cilt. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1971.

Çelik, Hüseyin. "Kadınların Dövülmesi Meselesi (Nisâ Suresi 34. Ayet Bağlamında Bir Tahlil)". *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 11 (15 Haziran 2022), 1-29. https://doi.org/10.54958/iiad.1070019

Çetiner, Bedreddin. *Fâtiha'dan Nâs'a Esbâb-ı Nüzûl*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 2013.

Davidson, William (ed.). *The Talmud Babylonian*. Erişim 10 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/texts/Talmud/Bavli

Derveze, Muḥammed İzzet. *et-Tefsîrü'l-ḥadîs̱* . 10 Cilt. Kahire: Dâru İḥyâi Kütübi'l-ʿArabî, 1963.

Din İşleri Yüksek Kurulu. *Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Driver, Samuel Rolles vd. *The BDB (Brown-Driver-Briggs Hebrew and English Lexicon)*. Erişim 26 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/BDB?tab=contents

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eşʿas̱ es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muḥammed Muḥyiddîn ʿAbdulḥamîd. 4 Cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-ʿAṣriyye, ts.

Ebû Ubeyde, Ma'mer b. Müsennâ. *Mecâzü'l-Ḳurʾân*. thk. Mehmet Fuat Sezgin. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1961.

Ebüssu'ûd, Muḥammed. *İrşâdü'l-ʿaḳli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Türâsi'l-'Arabî, ts.

Elik, Hasan - Coşkun, Muhammed. *Tevhit Mesajı- Özlü Kur'an Tefsiri*. İstanbul: M. Ü. İlâhiyat Fakültesi Yayınları, 2015.

Emin, Ahmed. *Fecrü'l-İslâm (İslâm'ın Doğuşu)*. çev. Ahmet Serdaroğlu. Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976.

Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/282-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.

Erdem, Hüsameddin. *Ahlâk Felsefesi*. Konya: Hüner Yayınları, 3. Basım, 2003.

Erol, Ayten - Gökalp, Fatma. "İslâm Aile Hukukunda Kadının Evliliğini Sona Erdirme Hakkı". *Kalemname* 7/13 (26 Haziran 2022), 11-32.

Ezherī, Muḥammed b. Aḥmed. *Tehẕību'l-Luġa*. thk. Muhammed Avad Mur'ab. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.

Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara. çev. Moşe Farsi vd. 5 Cilt. İstanbul: Gözlem Yayınları, 2010.

Fazlur Rahman. *İslam ve Çağdaşlık*. çev. Alparslan Açıkgenç. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1999.

Ferrâ, Yahyâ b. Ziyâd. *Meâni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Mısriyye, 1. Basım, ts.

Ferrûh, Ömer. *Târîhu'l-Câhiliyye*. Beyrut: 1984, ts.

Gill, John. *Exposition of the Whole Bible*. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.studylight.org/commentaries/geb.html

Görgülü, Hasan Ali. "Cahiliye Devrinde Boşanma Çeşitleri ve İslâm'ın Boşanmada Örfe İtibar Etmesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1999), 111-126.

Günaltay, M. Şemseddin. "Kable'l-İslam Araplar ve Tedeyyünleri". *Darülfünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası* 1/3 (1926), 112-176.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm'a Giriş*. çev. Cemal Aydın. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1996.

Hatiboğlu, Mehmet S. "Kadına Dinin Verdiğini Fazla Bulanlar". *İslâmiyât* 3/2 (2000).

Ḫâzin, Ali b. Muḥammed. *Lübâbü't-teʾvîl fî meʿâni't-tenzîl*. thk. Muḥammed ʿAli Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1994.

Ibn Ezra. *Ibn Ezra's Commentary on the Pentateuch*. çev. H. Norman Strickman - Arthur M. Silver. Erişim 26 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Ibn_Ezra_on_Genesis?tab=contents

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnisiyye, 1984.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İmâduddîn İsmâil. *Tefsîrül-Ḳur'âni'l-ʿazîm*. thk. Sâmî b. Muḥammed Selâme. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Ṭaybe li'n-Neşri ve't-Tevzî', 2. Basım, 1999.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullāh. *Ġarîbü'l-Ḳurʾân*. ed. Aḥmed Saḳr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 1978.

İbn Ḳuteybe, Ebû Muḥammed ʿAbdullâh b. Muslim b. Ḳuteybe ed-Dîneverî.

Ğarîbu'l-Ḳur'ân. thk. Saʿîd el-Liḥâm. b.y.: y.y., ts.

İbn Manzûr, Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem. *Lisânü'l-ʿArab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1993.

İbnü'l-Cevzî, Camâluddin Ebû'l-Ferac. *Zâdü'l-mesîr fî ʿilmi't-tefsîr*. thk. ʿAbdurrezzâḳ el-Mehdî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbü'l-'Arabî, 2002.

İbnü'l-ʿArabî, Ebû Bekr Muḥammed b. Abdillâh. *Aḥkâmu'l-Ḳurʾân*. thk. Muḥammed 'Abdülḳadîr 'Aṭâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 3. Basım, 2003.

İsrafilova, Faima. "Kur'ân-ı Kerîm ve Fen Bilimleri Bağlamında İnsan". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 12/2 (31 Aralık 2019), 404-425.

İstanbûlî, İsmâil Hakkı. *Rûḥu'l-beyân*. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1715.

Jamieson, Robert vd. *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible*. Erişim 29 Ağustos 2023. https://www.studylight.org/commentaries/eng/jfu.html

Kâm, Ferid. *Mebâdi-i Felsefeden İlm-i Ahlâk*. çev. Mehmet Aydın vd. İstanbul, 1980.

Kapar, Mehmet Ali. "Mev'ûde". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/491-492. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Karaman vd., Hayreddin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.

Keil, Karl Fredreich - Delitzsch, Franz. *Old Testament Commentary*. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.studylight.org/commentaries/eng/kdo.html

Kiyâ el-Herrâsî, Ebü'l-Hasen Şemsülislâm İmâdüddîn Alî. *Aḥkâmü'l-Ḳurʾân*. ed. Mûsâ Muhammed Ali - İzzet Ali Îd Atıyye. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1984.

Köksal, Fatma. *İslâmiyat*. "Müctehidlerin Kadın Aleyhine Taraflı Tutumlarının Sebebi". *İslâmiyat* 3/2 (2000).

Kurtubī, Ebū Abdullāh Muḥammed b. Aḥmed. *el-Câmiʿ li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. thk. Aḥmed el-Berdûnî ve İbrâhîm Eṭfîsh. 20 Cilt. Ḳâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mıṣriyye, 2. Basım, 1964.

Kutub, Seyyid. *İslâm'da Sosyal Adalet*. çev. Yaşar Tunagür - M. Adnan. İstanbul: Çağoğlu Yayınevi, 1982.

Mâtürîdî, Ebû Manṣûr Muḥammed. *Te'vîlâtü'l-Ḳur'ân*. thk. Mecdî Bâselûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, 2005.

Mâverdî, Ebü'l-Ḥasen Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-ʿuyûn*. thk. es-Seyyid b. ʿAbdilmaḳṣūd b. ʿAbdurraḥīm. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ʿİlmiyye, ts.

Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. *Tefhimu'l-Kur'an - Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2005.

Mevṣılî, Ebü'l-Faẓl Mecdüddîn ʿAbdullāh b. Maḥmûd b. Mevdûd. *el-İḫtiyâr li taʿalili'l-Muḫtâr*. 5 Cilt. Beyrut: Matbaʿatü'l-Ḥalebî, 1937.

Mısrî, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muḥammed. *el-Baḥrü'r-râʾiḳ şerḥu Kenzi'd-deḳâʾiḳ*. Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.

Muhsin, Amine Vedud. *Kur'ân ve Kadın*. çev. Nazife Şişman. İstanbul: İz Yayıncılık, 1997.

Müslim, İbn Ḥaccâc. *Ṣaḥîḥ-i Müslim*. ed. Muḥammed Fuʾâd ʿAbdülbâḳi. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyâʾi Turâs̱ i'l-ʿArabî, ts.

Neḥḥâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muḥammed. *İʿrâbü'l-Ḳurʾân*. thk. Muḥammed 'Ali Beyḍûn. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, ts.

Nesefî, Ebü'l-Berekât. *Medârikü't-tenzîl ve hakāiku't-te'vîl*. thk. Yûsuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Ṭîb, 1998.

Özkan, Gizem. "Kadına Yönelik Şiddet - Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi* 7/1 (01 Haziran 2017), 533-564.

Radak, David Kimchi. *A commentary on the Tanakh*. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Radak_on_Genesis?tab=contents

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyn. *el-Müfredât fî ġarîbi'l-Ḳurʾân*. thk. Ṣafvân ʿAdnan ed-Dâvudî. Dımaşk: Dâru'l-Ḳalem; Dâru'ş-Şâmiyye, 1992.

Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kāsım Hüseyn. *Tefsîru'r-Râġıb el-Isfahânî*. thk. Muhammed Abdulazîz el-Bisyûnî. Mısır: Câmiʿatü Tantâ, 1999.

Ramban, Moses ben Nahman. *Commentary by Rabbi Moses ben Nahman*. çev. Charles B. Chavel. Erişim 26 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/texts/Tanakh/Rishonim%20on%20Tanakh/Ramban/Torah

Ramban, Moses ben Nahman. *Commentary by Rabbi Moses ben Nahman*. çev. Sefaria Community. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Ramban_on_Genesis?tab=contents

Rashi, Shlomo Yitzchaki. *Pentateuch with Rashi's Commentary*. çev. M. Rosenbaum - A. M. Silbermann. Erişim 26 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/texts/Tanakh/Rishonim%20on%20Tanakh/Rashi

Râzî, Ebû ʿAbdullâh Faḫruddîn. *Mefâtîḥu'l-ġayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İḥyai't-Turâs̱ i'l-ʿArabî, 3. Basım, 1999.

Reed, Evelyn. *Kadının Evrimi -Anaerkil Klandan Ataerkil Aileye-*. çev. Şemsa Yeğin. İstanbul: Payel Yayınları, 3. Basım, 2012.

Sağlam, Hadi. "İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?" http://earsiv.ebyu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12432/1525

Semerkandî, Ebû'l-Leys̱ Naṣr b. Muḥammed. *Baḥru'l-ʿulûm*. 3 Cilt. b.y.: y.y., ts.

Sforno, Ovadiah ben Jacob. *Commentary on the Torah*. Erişim 11 Ağustos 2023. https://www.sefaria.org/Sforno_on_Genesis?tab=contents

Stone, Merlin. *Tanrılar Kadınken*. çev. Nilgün Şarman. Payel Yayınevi, 2000.

Ṣuyûṭî, Celâleddîn. *ed-Dürrü'l-mens̱ ûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

Şa'râvî, Muḥammed Mütevelli. *Tefsîru'ş-Şa'râvî*. 20 Cilt. Kahire: Maṭâbi'u Aḫbâri'l-Yevm, 1997.

Şinkītî, Muḥammed Emîn. *Eḍvâʾü'l-beyân fî îżâḥi'l-Ḳurʾân bi'l-Ḳurʾân*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr li'ṭ-Ṭıbâ'ti ve'n-Neşr ve't-Tezvî', 1995.

Şola, Hanefi. "en-Nisa 4/34. Ayeti Bağlamında 'Nuşûz' ve 'Darb' Kelimelerinin Anlam Kronolojisi". *Mecmua* 12 (30 Eylül 2021), 149-176. https://doi.org/10.32579/mecmua.982371

Ṭaberî, Muḥammed b. Cerîr. *Câmiʿu'l-beyân ʿan teʾvîli'l-Ḳur'ân*. thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir. 24 Cilt. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2000.

Tirmizî, Ebû ʿÎsâ Muḥammed b. ʿÎsâ. *Sünenü't-Tirmiẕî*. ed. Beşşar ʿAvvad Maʿrûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1998.

Topaloğlu, Bekir. *İslâm'da Kadın*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1980.

Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. Ankara: Otto Yayınları, 2012.

Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *Esbâbu nuzûli'l-Ḳurʾân*. ed. ʿİsam b. Abdulmuḥsin el-Ḥumeydân. Demmâm: Dâru'l-İslâḥ, 2. Basım, 1992.

Yadsıman Demirdöven, Necla. "Kocanın Hakları Bağlamında 'Kadının İzinsiz

Evden Çıkamayışı' İle İlgili Hadislerin Tahlili ve Mezhep İmamlarının Anlayışları". *EKEV Akademi Dergisi* 60 (31 Ağustos 2014), 415-448.

Yavuz, Yunus Vehbi. *Kur'ân'da Kadın Hak ve Özgürlüğü*. İstanbul: Bayrak Yayınları, 1999.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi. *Hak Dîni Kur'ân Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat ve Dağıtım, 1979.

Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl. *Meâni'l-Kur'ân*. thk. Abdulcelîl Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1. Basım, 1988.

Zemaḫşerî, Ebû'l-Ḳâsim Maḥmûd. *el-Keşşâf ʿan ḥaḳāʾiḳı ġavâmiżi't-tenzîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabî, 1987.

Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. İstanbul: Risale Yayınları, 1994.

el-Mevsûʿatü'l-fıḳhiyye. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve'ş-Şuʾûni'l-İslâmiyye, 1986.

Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2. Basım, 2012.

Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanunu. *Evliliğin Genel Hükümleri* 4721 (22 Kasım 2001). Erişim 30 Eylül 2023. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanunu. *Evlenme Ehliyeti ve Engelleri* 4721 (22 Kasım 2001). Erişim 30 Eylül 2023. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Türk Medeni Kanunu, Türk Medeni Kanunu. *Boşanma* 4721 (22 Kasım 2001). Erişim 30 Eylül 2023. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4721&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

ORTOPEDİK VE İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN SPORTİF ETKİNLİKLERE KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ

YRD. DOÇ. DR. HASAN BEKİROĞULLARI

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-246-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5

Engellilik Tanımları 9

Engelliliğin Nedenleri 18

Ortopedik Engelliler 24

İşitme Engelliler 39

Görme Engelliler 47

Beden Eğitimi ve Spor 49

Engellilerde Spor 55

Sporun Engelliler İçin Önemi 75

Beden Eğitimi ve Spor Etkinliklerinin Engelliler İçin Önemi 84

Ortopedik ve İşitme Engelli Bireylerin Spora Katılım Motivasyonları 101

Nicel Bulgulara İlişkin Genel Bilgiler 101

Nitel Bulgulara İlişkin Genel Bilgiler 108

Öneriler 131

KAYNAKÇA 134

EKLER 146

Engellilik Tanımları

Engellilik, her kim olursa anatomik, fiziksel veya ruhsal bozukluk nedeniyle normal kabul edilen aktivitelerin yetersiz olma durumu veya eksik olma durumu olarak tanımlanmaktadır (Akyol ve İlkim, 2018).

Doğum sırasında veya sonrasında rastgele bir olumsuz durum sonrasında ortopedik, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal marifetlerin büyük ölçüde kaybedilmesi neticesi toplumla ilgili hayata geçiş sağlanması ve günlük ihtiyaçların ortadan kaldırılmasında güçlüklerle karşı karşıya kalınması sonucunda korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık, destek hizmetleri ile yapılarda ve bazı alanlarda spesifik fiziksel ayarlamalara ihtiyaç duyulması durumudur (Kaya, 2016).

Engelliler, cemiyete etkin olarak iştirak edemeyen, günlük hayatlarındaki iş veya okul ortamlarında dışlanma ile karşı karşıya kalan şahıslardır. Engelli fertlerin toplumsal hayatlarında ne kadar fazla bariyer varsa, bununla ayni ölçüde engelli bir şahıs haline gelmektedirler. Bir hayli insan, fiziksel yaralanma, hastalık veya yaşlanma sebebiyle yaşamlarında aniden engelli bir insan durumuna gelebilirler (Ergun, 2011).

Örnek olarak, bir bireyin tek bir bacağının olup olmaması değil, ferdin yürüyebilme hareketini yerine getirip veya yerine getirememesidir. Her ferdin bir kişisel kapasitesi vardır. Örnek olarak, bireyin başı üzerinde su taşıyabilmesi, ağırlık kaldırabilmesi veya bir zümreye hitap etmesi durumu bir kabiliyettir. Engellilik durumu sadece bir fert için lüzumlu rutin etkinlikleri yerine getiremediğinde ortaya çıkan bir durumdur. Bir bireyin kendisi için önem arz eden bir etkinliği ilerlete bilme durumunu seçebilmesi ve bir etkinliği yürütmeye çalışmak adına lüzumlu yeterlilik-

KAYNAKÇA

1. Abdullah, N. M., Shapie, M. N. M., Lan, N. C., Pilus, A. M., & Nazarudin, M. N. (2017). Persons with disabilities and their motives for participating in sports. *Pertanika Journal of Social Science and Humanities*, *25*, 51-58.

2. ACAK, M., KARAKAYA, Y. E., TAN, Ç., & COSKUNER, Z. (2016). ENGELLİLERDE EGZERSİZ VE SPOR EĞİTİMİ BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN ENGELLİLERE YÖNELİK TUTUMLARININ İNCELENMESİ. *Electronic Turkish Studies*, *11*(19).

3. Akçalar, S. Ö. (2007). Ortopedik engellilerin sosyalleşmesine sporun etkisi. *Gazi Ünv. Sağlık Bil. Enst., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara*.

4. AKYOL, B., & İLKİM, M. (2018). Socialization of disabled people with sports activities and their problem encountered in participating in sports activities. *Turkish Journal of Sport and Exercise*, *20*(2), 100-104.

5. ALPTEKİN, H., ELİÖZ, M., & DEMİR, A. Z. (2019). Engel Türünün Ve Spor Yapma Alişkanliğinin Girişimcilik Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. *Social Sciences*, *14*(1), 1-19.

6. Altun, B. (2010). Bedensel engellilerin sportif aktivitelere katılımının yaşam kalitesi üzerine etkisinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Programı, Ankara*.

7. ASLAN, Ş., & ÇALIŞKAN, T. (2017). ZİHİNSEL ENGELLİLERDE EGZERSİZ VE SPORTİF OYUN PROGRAMI ÖNCESİ VE SONRASI ÖFKE DURUMUNUN KARŞILAŞTIRILMASI. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri*

Dergisi, *19*(1), 32-40.

8. Asmat, A., Hashim, N., & Ibrahim, N. VOL. 25 (S) FEB. 2017.

9. Ata, İ. (2020). *Sportif aktivitelere katılan işitme engelli öğrencilerin sosyalleşme düzeylerinin incelenmesi (Malatya il örneği)* (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

10. Banack, H. R., Sabiston, C. M., & Bloom, G. A. (2011). Coach autonomy support, basic need satisfaction, and intrinsic motivation of paralympic athletes. *Research quarterly for exercise and sport*, *82*(4), 722-730.

11. Bayramlar, K., & PEOPLE, S. I. D. (2009). Ortopedik özürlülerde rekreasyonel aktiviteler ve spor. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *8*(1), 23-27.

12. Beacom, A., & Golder, G. (2015). Developing disability sport: The case for a critical pedagogy. *Journal of Sport for Development*, *3*(5).

13. Bekiroğulları, H., Burgul, N., & YAĞCI, E. (2022). PROMOTING LANGUAGE DEVELOPMENT IN PHYSICALLY DISABLED ADULTS THROUGH SPORTS: THE CLIL METHOD. *Frontiers in Psychology*, 6604.

14. Belli, Ş. (2019). *Bedensel engelli çocukların yüzme eğitimlerinin okullarındaki sosyalleşme sürecine etkisinin incelenmesi* (Master's thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

15. Berker, N., Yalçın, S., Dormans, J., & Susman, M. (2000). Serebral palsi tedavi ve rehabilitasyon. *Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, Pediatrik Ortopedi ve Rehabilitasyon Dizisi*.

16. Bouttet, F. (2016). Inclusion as a norm. Multi– scalar influences on the recognition of people with disabilities in French national sports organizations. *Loisir et Société/Society and Leisure*, *39*(2), 274-289.

17. Bozdam, Ö. G. A. (2011). Bedensel Engelli Badminton ve Sporcu Sınıflandırması. *ENGELL İ LERDE BEDEN EĞİTİM VE SPOR KONGRESİ*, 23.

18. BOZKURT, T. M., DEMİR, G. T., & DURSUN, M. (2019). BEDENSEL, İŞİTME VE GÖRME ENGELLİ SPORCULARIN SPORA KATILIM MOTİVASYONLARININ İNCELENMESİ EXAMINATION OF MOTIVATIONS OF PHYSICALLY, HEARING AND VISUALLY IMPAIRED ATHLETES. *The Journal*, *12*(67).

19. Civan, A. D. E. M., Özdemir, İ., Taş, İ., & Çelik, A. (2012). Bedensel engelli ve engelli olmayan tenis sporcularının durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, *14*(1), 83-87.

20. Çelenk, Ç. (2021). Motivation affects sports and life skills in physical disabled people. *Propósitos y Representaciones*, *9*(SPE3), 1161.

21. ÇEVİK, O., & KABASAKAL, K. (2013). Spor etkinliklerinin, engelli bireylerin toplumsal uyumuna ve sporla sosyalleşmelerine etkisinin incelenmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, *3*(2), 74-83.

22. ÇEVİK, O., &, K. (2013). Spor etkinliklerinin, engelli bireylerin toplumsal uyumuna ve sporla sosyalleşmelerine etkisinin incelenmesi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, *3*(2), 74-83.

23. Çınarlı, S., & Ersöz, G. (2010). ENGELLİLERE YÖNE-

LİK SPOR HİZMETLERİNİN GELİŞİMİ AÇISINDAN SPONSORLUK VE VERGİSEL DÜZENLEMELERE İLİŞKİN ÖNERİLER. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (12), 141-156.

24. Dalbudak, İ. (2018). *13-15 yaş arası görme engelli sporcuların stres ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

25. DEMİR, G. T., & İLHAN, E. L. (2019). Spora katılım motivasyonu: görme engelli sporcular üzerine bir araştırma. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 157-170.

26. Demir, G. T., & İlhan, L. (2020). Engelli sporcularda spora katılım motivasyonu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *21*(1), 49-69.

27. Demir, T. (2019). *Spor yapan ve yapmayan işitme engelli öğrencilerin solunum fonksiyon parametrelerinin karşılaştırılması* (Master's thesis, İnönü Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

28. Di Russo, F., Bultrini, A., Brunelli, S., Delussu, A. S., Polidori, L., Taddei, F., ... & Spinelli, D. (2010). Benefits of sports participation for executive function in disabled athletes. *Journal of Neurotrauma*, *27*(12), 2309-2319.

29. Diaz, R., Miller, E. K., Kraus, E., & Fredericson, M. (2019). Impact of adaptive sports participation on quality of life. *Sports medicine and arthroscopy review*, *27*(2), 73-82.

30. Dönmez, Ş. (2013). *Eğitimde Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyalleşmesinde Beden Eğitimi Ve Sporun Önemi (Gaziantep Mehmet Api Ticaret Meslek Lisesi Örneği)* (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

31. Durstine, J. L., Painter, P., Franklin, B. A., Morgan, D., Pitetti, K. H., & Roberts, S. O. (2000). Physical activity for the chronically ill and disabled. *Sports Medicine*, *30*(3), 207-219.

32. Emamvirdi, R., ASL, N. R. H., İLHAN, L., & ÇOLAKOĞLU, F. F. (2020). BEDENSEL ENGELLİ SPORCULARDA PSİKOLOJİK ESNEKLİK VE SPORA KATILIM MOTİVASYONU. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *14*(2), 271-281.

33. Ergun, N. (2011). Bedensel engellilerde sportif aktiviteler ve klasifikasyon. *Uluslararası Katılımlı Engellilerde Beden Eğitim ve Spor Kongresi Kongre Kitabı*, 42-47.

34. Ergün, S., & Ileri, P. (2009). Hemşirelerin spina bifida hakkında bilgi düzeylerinin incelenmesi.

35. EROĞLU, S. Y., & ACET, M. (2017). İşitme Engelli Öğrencilerin Spor Yapma Değişkenine Göre Sosyal Görünüş Kaygısı ile Yaşam Kalitesi Düzeylerinin İncelenmesi. *Turkiye Klinikleri Spor Bilimleri*, *9*(2).

36. Esatbeyoğlu, F., & Karahan, B. G. (2014). ENGELLİ BİREYLERİN FİZİKSEL AKTİVİTEYE KATILIMLARININ ÖNÜNDEKİ ENGELLER. *Spor Bilimleri Dergisi*, *25*(2), 43-55.

37. Fiorilli, G., Buonsenso, A., Davola, N., Di Martino, G., Baralla, F., Boutious, S., ... & di Cagno, A. (2021). Stress impact of COVID-19 sports restrictions on disabled athletes. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(22), 12040.

38. Gur, A. (2018). Challenging behavior, functioning difficulties, and quality of life of adults with intellectual disabilities. *International Journal of Developmental Disabili-*

ties, *64*(1), 45-52.

39. GÜRSEL, F. (2006). Engelliler için beden eğitimi ve spor dersinin öğrencilerin engellilere yönelik tutumlarına etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *31*(31), 67-73.

40. HAZAR, K. H., & KOÇ, A. F. K. (2020). Bedensel engelli sedanter ve sporcu bireylerin fiziksel aktiviteye karşı tutumları ve yaşam tatmin düzeylerinin incelenmesi. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *5*(4), 541-554.

41. Hekim, M. (2016). Çocuklarda beden eğitimi, spor ve oyun etkinliklerine katılımın kemik gelişimi üzerine etkilerinin değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 66-71.

42. İlhan, L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu eğitim dergisi*, *16*(1), 315-324.

43. İlhan, L. (2008). ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLAR İÇİN BEDEN EĞİTİMİ VE SPORUN GENEL GELİŞİM SÜREÇLERİ AÇISINDAN ÖNEMİ. *Cagdas Egitim Dergisi*, (350).

44. İnal, H. S. (2011). Engeliler Sporunda Performans Geliştirme. *ENGELL İ LERDE BEDEN EĞİTİM VE SPOR KONGRESİ*, 47.

45. İrgit, K., Tasbas, B. A., & Ay, S. (2009). Doğumsal ayak parmak bozuklukları. *Totbid Dergisi*, *8*(3-4), 35-42.

46. Jaarsma, E. A., Dijkstra, P. U., Geertzen, J. H. B., & Dekker, R. (2014). Barriers to and facilitators of sports participation for people with physical disabilities: A systematic review. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, *24*(6), 871-881.

47. Kahvecioğlu, S. (2019). *Tekerlekli Sandalye Basketbolu Oynayan Bedensel Engellilerin Sosyalleşmesinde Sporun Rolü Ve Önemi* (Doctoral dissertation, Yüksek Lisans Tezi. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı).

48. KAMAN, M. B., GÜNDÜZ, N., & GEVAT, C. (2017). Tenis sporcularının spora katılım motivasyonlarının incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *15*(2), 65-72.

49. KARADAŞ, B., & ÇETİNER, H. (2022). Engelli Spor Politikaları Kapsamında Paralimpik Oyunlara Bakış**(The Overview of. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, *10*(1), 135-155.

50. Karakullukçu, A. (2020). İşitme engelliler için sosyalleşme ölçeği geliştirme çalışması ve sporun sosyalleşme düzeyine katkısının incelenmesi.

51. Kaya, E. (2016). Engelli bireylerin rekreatif faaliyetlere ilişkin tutumları ve sportif rekreasyon alanlarının engellilere uygunluk düzeylerinin incelenmesi.

52. Kaya, Z., Anay, M. Ö., Abalı, G., Karasu, G., & Girgin, M. C. (2017). İşitme engelli üniversite öğrencileriyle kariyer planlama: İş yeri ziyareti. *Pegem Atıf İndeksi*, 805-818.

53. KIZAR, O. (2018). Türkiye'deki spor tesislerinin engelliler için yeterlilik düzeylerinin kullanıcılar açısından araştırılması/Investigation of sufficent levels of sports facilties in Turkey in terms of users disables.

54. Kızar, O., Dalkılıç, M., Uçan, İ., Mamak, H., & Yiğit, Ş. (2015). The importance of sports for disabled children. *Merit Research Journal of Art, Social Science and Humanities*, *3*(5), 58-61.

55. Kimyon, B. (2016). Türkiye Görme Engelliler Goalball Sporcularının Fiziksel Uygunluk Ve Antropometrik Özelliklerinin Müsabaka Başarıları İle Karşılaştırılması. *TC Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı. Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Proğramı Yüksek Lisans Tezi. Adana*.

56. Klenk, C., Albrecht, J., & Nagel, S. (2019). Social participation of people with disabilities in organized community sport. *German journal of exercise and sport research*, *49*(4), 365-380.

57. Konar, N. (2003). Rehabilitasyon-engelliler sporu ve paralimpikler. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *3*.

58. KONAR, N., & KURTOĞLU, A. (2019). Bireysel ve Takım Sporu Yapan 12-15 Yaş Görme Engelli Öğrencilerin Fiziksel ve Motorik Özelliklerinin Karşılaştırılması. *Turkiye Klinikleri Spor Bilimleri*, *11*(2).

59. KONAR, N., & ŞANAL, A. (2019). Türkiye'deki Engellilerde Beden Eğitimi Ve Spor Alanında Yapılan Uluslararası Kongrelerde Sunulan Bildirilerin Engel Grup Ve Araştırma Yöntemlerine Göre İncelenmesi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, *3*(1), 86-92.

60. Konar, N., & Şanal, A. (2020) Fiziksel Aktivite, Egzersiz ve Sporun Hafif Zihinsel Engelli Bireylerin Anaerobik ve Koordinasyon Parametreleri Üzerine Etkilerin Araştırılması.

61. Konar, N., & Yıldıran, İ. B. R. A. H. İ. M. (2012). Engelliler için beden eğitimi ve spor öğretmenliği: gereksinim ve bir program modeli. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, *14*(2), 208-216.

62. Korkmaz, M. F., Sevimli, R., Selcuk, E. B., & Cigremis, Y. (2015). Three-dimensional spinal deformity: scoliosis üç boyutlu omurga deformitesi: Skolyoz. *Medicine Science*, *4*(1), 1796-1808.

63. Kung, S. P., & Taylor, P. (2014). The use of public sports facilities by the disabled in England. *Sport management review*, *17*(1), 8-22.

64. Kurtoğlu, A. (2017). *Türkiye'deki görme engelliler okullarındaki spor yapan ve yapmayan görme engelli öğrencilerin fizyolojik ve motorik özelliklerinin karşılaştırılması* (Master's thesis, İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

65. Martin, J. J., Byrd, B., Watts, M. L., & Dent, M. (2015). Gritty, hardy, and resilient: Predictors of sport engagement and life satisfaction in wheelchair basketball players. *Journal of clinical sport psychology*, *9*(4), 345-359.

66. McLoughlin, G., Fecske, C. W., Castaneda, Y., Gwin, C., & Graber, K. (2017). Sport participation for elite athletes with physical disabilities: Motivations, barriers, and facilitators. *Adapted Physical Activity Quarterly*, *34*(4), 421-441.

67. MERİÇ, S., & TURAY, Ö. (2020). Tekerlekli sandalye basketbolcularının spora katılım motivasyonu ile yaşam kalitesi arasındaki ilişki. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (48), 433-450.

68. Mumcu, H. E. (2018). Engelli spor politikaları (avrupa birliği ülkeleri ile türkiye karşılaştırması). *Ankara: Akademisyen Yayınevi*.

69. Nişli, M. Y., ACAR, Z. A., & Nişli, E. Ö. (2019). ENGELLİLERDE BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR ÇALIŞMALARININ ÇEŞİTLİ KRİTERLER AÇISINDAN GÖZDEN

GEÇİRİLMESİ. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 587-603.

70. Osmanağaoğlu, T. (2016). *Spor yapan engellilerin sosyo-demografik, sosyo-kültürel ve sosyal kendilik değerlerinin incelenmesi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

71. Öngören, B., Atalay, A., & Tan, Ö. (2007). Muğla özürlü programı. *Muğla İl Sağlık Müdürlüğü Yayını. Muğla*.

72. Öztürk, M. A. (2011). Engellenen Bireylerin Gözünden Otizm Spektrumu Çeşitli İşlevlerin Gelişimi İçin Beden Eğitimi Önerileri. *ENGELL İ LERDE BEDEN EĞİTİM VE SPOR KONGRESİ*, 63.

73. Pagan, R. (2016). Are relational goods important for people with disabilities?. *Applied Research in Quality of Life*, *11*(4), 1117-1135.

74. Pedersen, P. M., & Thibault, L. (Eds.). (2014). *Contemporary sport management, 5E*. Human Kinetics.

75. Pelin, A. V. C. I., Karakullukçu, A., & İlhan, L. (2020) İşitme engelli öğrencilerin sosyal zekâ düzeylerinin incelenmesi. *Herkes için Spor ve Rekreasyon Dergisi*, *2*(2), 89-94.

76. Pitts, B. G., & Shapiro, D. R. (2017). People with disabilities and sport: An exploration of topic inclusion in sport management. *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, *21*, 33-45.

77. Saltan, A., & Ergun, N. (2017). KADIN TEKERLEKLİ SANDALYE BASKETBOLCULARINDA FONKSİYONEL BAĞIMSIZLIK, YAŞAM KALİTESİ VE TEKERLEKLİ SANDALYE BECERİLERİNİN ARAŞTIRILMASI. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*, *28*(2), 60-67.

78. Saraç, C. (2014). *Engellilerde spor ile benlik saygısı ve sosyalleşme düzeyi arasındaki ilişki* (Master's thesis, Niğde Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü).

79. SARIKOL, E. (2021). Farklı branş sporcularının sporda ahlaktan uzaklaşmalarında antrenörlerin etik dışı davranışlarının etkisi.

80. Say, C. (2013). *İşitme engellilerde spor eğitimi ve serbest zaman aktivite doyumu (İstanbul ili örneği)* (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

81. Sonuç, A. (2012). *Zihinsel engellilerde sporun öfke üzerine etkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

82. Söğüt, M. (2006). *Sporun bedensel engellilerin sosyalleşmeleri üzerine etkisi* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

83. SULTANOĞLU, T. E., & ATAOĞLU, S. COVID-19 Pandemisi Döneminde Romatizmal Hastalıklara Halkın İlgisi: Google Trends Verilerinin Analizi. *Sağlık Bilimlerinde Değer*, *12*(1), 147-151.

84. ŞAHİN, A., & ŞAHİN, F. (2020). Zihinsel Engelli Çocuklarda Spora Katılımın Sosyal Beceri Gelişimine Etkileri. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 236-242.

85. Tatar, S. T. (2017). *Spor yapan bedensel engelliler ile spor yapmayan bedensel engellilerin yaşam doyum düzeylerinin karşılaştırılması* (Master's thesis, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

86. TOY, A. B., TOROS, T., GÜNDOĞAN, U., ÖĞRAŞ, E. B., & CETIN, M. İşitme Engelli Güreşçiler ile İşitme Engelli Sedanter Bireylerin Bazı Değişkenler Açısından Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sportive*, *3*(2), 48-61.

87. Wilson, P. E., & Clayton, G. H. (2010). Sports and disability. *Pm&r*, *2*(3), S46-S54.

88. YALÇIN, İ., TURĞUT, M., GACAR, A., & ÇALIK, F. (2017). Beden eğitimi ve spor yüksekokulu'nda öğrenim gören kadın sporcuların spora katılım motivasyonlarının bazı değişkenlere göre araştırılması. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, *3*(Special Issue 2), 201-210.

89. Yaşar, Y. (2017). *Engelli bireylerin tekerlekli sandalye basketboluna yönelme nedenlerinin incelenmesi* (Master's thesis, Uludağ Üniversitesi).

90. Yıldız, S. (2018). *Spor yapan işitme engelli bireyler ile spor yapmayan işitme engelli bireylerin bazı psikolojik özelliklerinin karşılaştırılması* (Master's thesis, Batman Üniversitesi).

91. Yılmaz, A. (2019). Türkiye'de spor bilimi alanında işitme engelli bireylere yönelik yapılan çalışmaların içerik analizi (2008-2018).

(FOMO) Sporda Gelişmeleri Kaçırma Korkusu ve Kişilik

Simge ÇETİN

Editör
Doç.Dr. Nihal DAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Kasım 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-286-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....5

1. GİRİŞ 9

1.1. Araştırmanın Amacı.....12

1.2. Araştırmanın Önemi 12

1.3. Araştırmanın varsayımları 13

1.4. Araştırmanın sınırlılıkları 13

1.5. Araştırmanın soruları 14

2. GENEL BİLGİLER.....15

2.1. Kişilik 15

2.1.1. Kişilik ile ilgili kavramlar 16

2.1.2. Kişilik kuramları 18

2.1.3. Beş faktör kişilik modeli 21

2.1.4. Spor ve Kişilik.....23

2.2. Psikolojik sağlamlık 25

2.2.1. Psikolojik sağlamlık ile ilgili kavramlar 26

2.2.2. Psikolojik sağlamlık bileşenleri 27

2.2.3. Psikolojik sağlamlığı etkileyen faktörler.....28

2.2.4. Psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek bireylerin özellikleri.....30

2.2.5. Spor ve psikolojik sağlamlık.....30

2.3. Empati.....31

2.3.1. Empati ile ilgili kavramlar.....32

2.3.2. Empatinin önemi 33

2.3.3. Spor ve empati.....34

2.3.3.1. Sporda empati davranışını etkileyen faktörler 35

2.3.3.2. Empatinin sporcu üzerinde etkisi.....37
2.4. Ergenlik 38
2.4.1. Ergenlik dönemi tanımı ve genel özellikleri 38
2.4.2. Ergenlik döneminde gelişim 40
2.4.3. Ergenlik dönemi ve spor.....43
2.4.4. Ergenlik döneminde spora katılım ve gelişime etkisi.....43

3. GEREÇ VE YÖNTEMİ 46
3.1. Araştırmanın tipi 46
3.2. Araştırmanın yapıldığı yer ve süresi.....46
3.3. Araştırmanın evreni ve örneklemi 46
3.4. Veri toplama araçları.....46
3.4.1. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği.....47
3.4.2. Beş Faktör Kişilik Ölçeği.....47
3.4.3. Empatik Eğilim Ölçeği.....48
3.5. Veri toplama yöntemi.....48
3.6. Verilerin değerlendirilmesi 48

4. BULGULAR.....50
5. TARTIŞMA.....62
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....69
7. KAYNAKLAR.....71

1. GİRİŞ

Ülkemiz her yıl farklı spor branşlarında yeni başarılar edinmekte ve spora verilen önem artmaktadır. Sporcular uluslararası yarışmalarda yarışabilecek duruma gelebilmek için spora çok erken yaşlarda başlayarak günlerinin önemli kısımlarını antrenmanda geçirmekte ve bunu yıllarca sürdürmektedirler (Başer, 1998). Antrenman sıklığı sporcunun bir hafta içinde yaptığı antrenman sayısını ifade etmektedir (Dündar, 2003). Antrenman sıklığı fazla olan bir sporcu zamanının çoğunu antrenman alanında geçirmektedir ve uzun yıllar günlerinin büyük bir kısmını antrenmanlarda geçiren sporcular bu sebepten sosyal hayatlarındaki bir çok gelişmeden mahrum kalmaktadırlar. Bireylerin mahrum kaldıkları ortamlarda diğer bireylerin keyifli deneyimler yaşıyor olması kaygısına literatürde FOMO (Fear of missing out) adı verilmektedir (Przybylski ve ark., 2013). Bir başka tanımda ise FOMO, insanların var olmadıkları bir ortamda hissettikleri olumlu deneyimlerin ciddi bir şekilde yokluğu olarak tanımlanır. (Hayran ve ark., 2017). FOMO kavramı türkçeye Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (GKK) olarak uyarlanmıştır.

Kişilik, bireyin çeşitli durumlardaki davranışını açıklayan, sürekli, kişilerarası, duygusal, motive edici, deneyimsel bir iletişim tarzıdır (McCrae ve Costa, 1989). Kişilik genel olarak, bir bireyin farklı durumlara verdiği tutarlı tepki olarak ifade edilir. (Bovee ve ark, 1995). Kişilik özellikleri ile ilgili pek çok yaklaşım bulunmaktadır bu yaklaşımlardan biri beş faktör kişilik modelidir. Beş faktörlü kişilik modeli, uyumluluk, dışadönüklük, gelişime açıklık, özdenetim ve duygusal tutarsızlıktan oluşur (Costa ve McCrae, 1995).Sporcuların kişilik özellikleri üzerine bir çok çalışma bulunmaktadır (Tiryaki ve ark., 1991; Koruç ve Bayar, 1992; Kızmaz, 2004; Weinberg

KAYNAKÇA

Al-Furaih, S. A., & Al-Awidi, H. M. (2021). Fear of missing out (FoMO) among undergraduate students in relation to attention distraction and learning disengagement in lectures. *Education and Information Technologies*, *26*(2), 2355-2373.

Alt, D., & Boniel-Nissim, M. (2018). Links between adolescents' deep and surface learning approaches, problematic Internet use, and fear of missing out (FOMO). Internet interventions, *13*, 30-39.

Argan, M., ARGAN, M. T., & Gamze, İ. P. E. K. (2018). I wish i were! anatomy of a fomsumer. *Journal of Internet Applications and Management*, *9*(1), 43-57.

Aydın, B., İmamoğlu, S., ve Yukay, M. (2005). Üniversite Öğrencilerinin Öfke ve Öfke İfade Stilleri İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi.* Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü**.** İstanbul.

Aydın, H. (2018). ―Sosyal Medya Trendi Olan FoMO'nun Pazarlama Alanında Kullanımı Üzerine Literatür Taraması. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, *1*(1), 1-9.

Başer, E. (1986). *Uygulamalı Spor Psikolojisi*. Ankara: M.E.G.S.B. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Yayın No:31.

Başer, E. (1998). Uygulamalı Spor Psikolojisi. Ankara. Spor Kitapevi, 105. Uygulamalı Spor Psikolojisi. Ankara

Blackwell, D., Leaman, C., Tramposch, R., Osborne, C., & Liss, M. (2017). Extraversion, neuroticism, attachment style and fear of missing out as predictors of social media use and addiction. *Personality and Individual Differences*, *116*, 69-72.

Bisping, J. (2018). FOMO, No-Mo: How to get over the fear of missing out https://thetab.com/uk/cambridge/2018/02/19/fomo-no-mo-how-to-get-over-thefear-of-missing-out-107208 Erişim tarihi:14.08.2018.

Blum, A. (2016). FOMO, Bad for Our Society http://alexlum7thgradecomet.blogspot.com/ Erişim tarihi:13.04.2018.

Bolton, L. R., Becker, L. K., & Barber, L. K. (2010). Big Five trait predictors of differential counterproductive work behavior dimensions. *Personality and individual differences*, *49*(5), 537-541.

Bompa, T. O., Keskin, İ., Tuner, B., Küçükgöz, H., & Bağırgan, T. (2011). Antrenman kuramı ve yöntemi: dönemleme. Spor yayınevi ve kitabevi.

Bovee, Courtland I., Houston, Micheal J., Thill, John V., 1995, Marketing, Second Edition , Mcgraw Hill

Burger, J.M. (2006) Kişilik: Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri (I.D. Ergüvan Sarıoğlu, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları

Chamorro-Premuzic, T. (2014). *Kişilik ve bireysel farklılıklar.* (Çev. Bıçakçı, B.). İstanbul: Ticaret Üniversitesi Yayınları.

Costa Jr, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Four ways five factors are basic. Personality and individual differences, *13*(6), 653-665.

Cüceloğlu, D. (2017). *İnsan ve davranışı*. (34. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Demir, Ö., & Acar, M. (2005). Sosyal Bilimler Sözlüğü.(6. Baskı). Ankara: Adres Yayınları, 297.

Deniz, A., & Erciş, A. (2008). Kişilik özellikleri ile algilanan risk arasindaki ilişkilerin incelenmesi üzerine bir araştırma. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(2), 301-330.

Dolphin C, O'Brien M, Cahill N, Cullen J. (1980). Personality factors and some physiological correlates in athletes. *Journal of Psychosomatic Research*, 24(5), 281-285.

Dönmez, A. (2018). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin kullandıkları öğretim yöntemleri ve kişilik özelliklerinin belirlenmesi (Sakarya İli Örneği). (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Dündar, U. (2003). Antrenman teorisi. Nobel Yayın Dağıtım.

Egloff B, Gruhn AJ. (1996). Personality and endurance sports. *Personality and Individual Differences*, 21(2), 223-229.

Eriş B (2014) Acaba çocuğunuz ve siz "fomo" mağduru musunuz? http:// www. bahareris.com/acaba-cocugunuz-ve-siz-fomo-magduru-musunuz (Erişim tarihi 12.3.2021).

Freixanet GM**.** (1991). Personality profile of subjects engaged in high physical risk sports. *Personality and Individual Differences*, 12 (10) 1087-1093.

George, D., & Mallery, P. (2019). IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference. (Sixteenth edition). Routledge, New York, NY 10017.

Gould, D. J., Hewitt-Taylor, J., Drey, N. S., Gammon, J., Chudleigh, J., & Weinberg, J. R. (2007). The CleanYourHandsCampaign: critiquing policy and evidence base. *Journal of Hospital Infection*, *65*(2), 95-101.

Gökler, M. E., Aydın, R., Ünal, E., & Metintaş, S. (2016). Sosyal ortamlarda gelişmeleri kaçırma korkusu ölçeğinin Türkçe sürümünün geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *17*(1), 52-59.

Güven, Ş. (2018) Sporcularda motor davranış hızı ve gücünün öngörücüsü olarak yaklaşma–kaçınma motivasyonu ve kişilik.

Güven, A. (2021). Multidisipliner Bir Kavram Olarak ―Fear of Missing Out‖ (FOMO): Literatür Taraması. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18 (48), 99-124.

Hayran, C., Anik, L., & Gürhan-Canli, Z. (2020). A threat to loyalty: Fear of missing out (FOMO) leads to reluctance to repeat current experiences. *PloS One*, *15*(4), e0232318.

Heinström, J. (2003). Beş kişilik boyutu ve bunların bilgi davranışı üzerindeki etkisi. *Bilgi araştırması* , *9* (1), 9-1.

Hoşgör, H., Koç Tütüncü, S., Gündüz Hoşgör, D., & Tandoğan, Ö. (2017). Üniversite öğrencileri arasında sosyal medyadaki gelişmeleri kaçırma korkusu yaygınlığının farklı değişkenler açısından incelenmesi.

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/fomo?q=FOMO

JWT Marketing Communications. (2012). Fear of Missing Out. Erişim Tarihi: 12.11.2021, Retrieved from JWT Intelligence: http://www.jwtintelligence.com/wpcontent/uploads/2012/03/F_JWT_FOMOupdate_3.21.12.pdf

Kaçik, S., & Füsun, A. C. A. R. (2020). Üniversite öğrencilerinin gelişmeleri kaçirma korkusu (GKK) ve yaşam doyumu düzeylerinin demografik değişkenler açisindan incelenmesi. *Kayseri Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 74-90.

Karagöz, H. (2017). SPSS ve AMOS uygulamalı nitel-nicel-karma bilimsel araştırma yöntemleri ve yayın etiği (1. Baskı). İstanbul: Nobel Kitabevi.

Kızmaz, M. (2004). Bireysel ve takım sporu yapan sporcuların kişilik özelliklerinin karşılaştırılması (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Korkmaz, N. H., Özduran, K., & İlhan, A. Bursa ve Çevresinde 18-24 Yaşları Arasında Spor Yapan Gençlerin Sosyal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, *5*(3).

Koruç, Z., & Bayar, P. (1992). Hentbolcu, Voleybolcu, Atlet ve Taekwondocuların Kişilik Örüntüleri Üzerine Bir Araştırma. *Spor Bilimleri II. Ulusal Kongresi Bildirileri*, 355-367.

Küçük, V. and Koç, H. (2015). Psiko-Sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan ve Spor İlişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(10), 131-141.

Lai, C., Altavilla, D., Ronconi A., ve Aceto, P. (2016). Fear of Missing Out (FoMO) is Associated with Activation of the Right Middle Temporal Gyrus During Inclusion Social Cue. Computers in Human Behavior*, 61*, 516-521.

Luna K (2014) Why we really experience fomo. Huffington Post, 4.4.2014.

McCrae, R. R., & Costa Jr, P. T. (1989). Reinterpreting the Myers-Briggs type indicator from the perspective of

the five-factor model of personality. Journal of personality, *57*(1), 17-40.

McCrae, R. R., & Costa, P. T. (1987). Validation of the five-factor model of personality across instruments and observers. *Journal of personality and social psychology*, *52*(1), 81.

McCrae, R. R., Costa, P. T., de Lima, M. P., Simões, A., Ostendorf, F., Angleitner, A., ... & Piedmont, R. L. (1999). Age differences in personality across the adult life span: parallels in five cultures. *Developmental psychology*, *35*(2), 466.

Michel G, Cazenave N, Delpouve C, Purper-Ouakil D, LeScanff C. (2009). Profils de personnalité et fonctionnement émotionnel dans les sports extrêmes: á propos d'une étude exploratoire chez des baseumpers. *Annales Médico Psychologiques*, 167 (1), 72-77

Milyavskaya, M., Saffran, M., Hope, N., & Koestner, R. (2018). Fear of missing out: prevalence, dynamics, and consequences of experiencing FOMO. *Motivation and Emotion*, *42*(5), 725-737.

Morgan, T. C. (1999). Psikolojiye Giriş, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Yayın No. 1, 13. *Basım, Ankara*.

Muratlı S., Sevim Y., (1981). Antrenman Bilgisi ve Testler, Ankara.

İnallı, Ç., Zekioğlu, A., & Tatar, A. (2020). Su sporlarıyla uğraşan sporcuların beş faktör kişilik yapıları ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişki. *Humanistic Perspective*, *2*(2), 81-107.

Onay, M., Saygın, M., & Özafşarlıoğlu Sakallı, S. (2015). Gelişmeleri açırma korkusunun sağlık çalışanlarının iş tatmini ve ağ kurma davranışlarına etkisi zerine bir araştırma. 3. Örgütsel Davranış Kongresi. 24-29.

Örgen, B. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu ile davranışsal niyetler arasındaki ilişki: Türk futbol taraftarları örneği. (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Özcan, H. M., & Umut, K. O. Ç. (2019). Dijitalleşmenin Karanlık Yüzü Gelişmeleri Kaçırma Korkusu: Banka Çalışanları Örneklemi. *Business & Management Studies: An International Journal*, *7*(5), 2851-2862.

Özdemir, S. (2021). İşyerinde Gelişmeleri Kaçırma Korkusu: Ölçek Uyarlama Çalışması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1), 51-62.

Özkalp, E. (2003). Örgütsel davranış. Anadolu Universitesi.

Pervin, L. A. (1996). Personality: A view of the future based on a look at the past. Journal of Research in Personality, *30*(3), 309-318.

Przybylski, A. K., Murayama, K., DeHaan, C. R., & Gladwell, V. (2013). Motivational, emotional, and behavioral correlates of fear of missing out. Computers in human behavior, 29(4), 1841-1848.

Robbins, S. P., & Judge, T. A (2017). *Örgütsel davranış*. (14. Basımdan Çeviri). (Çev Ed: Erdem, Ġ. Bölüm Çev: Tüz, M). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Rozgonjuk, D., Sindermann, C., Elhai, J. D., & Montag, C. (2020). Individual differences in Fear of Missing Out (FoMO): Age, gender, and the Big Five personality trait domains, facets, and items. Personality and Individual

Differences, *171*, 110546.

Sapadin, L. (2015).Fear of Missing Out! http://drsapadin.com/fear-of-missing-out/ Erişim tarihi: 04.04.2018.

Sarı, İ., Altıncı, Ö. Y. E. E., & Öztürk, A. (2011) Temel Psikolojik İhtiyaçların Tatmininin Genel Öz Yeterlik Ve Sürekli Kaygı Üzerine Etkisi (Sakarya Üniversitesi Spor Yöneticiliği Bölümü Örneği). Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, IX (4) 149-156

Sarıkabak, M. (2016). *Olumlu ve olumsuz geri bildirimin, farklı kişilik tiplerinde sporcularda, biceps brachii kasının maksimal istemli kasılma seviyesine etkisi*. (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.

Selfhout, M., Burk, W., Branje, S., Denissen, J., Van Aken, M., & Meeus, W. (2010). Emerging late adolescent friendship networks and Big Five personality traits: A social network approach. *Journal of personality*, *78*(2), 509-538.

Sevim, Y. (2007). Antrenman bilgisi. Nobel Yayın Dağıtım.

Sığrı, Ü., & Gürbüz, S. (2011). Akademik Başarı ve Kişilik İlişkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Savunma Bilimleri Dergisi*, *10*(1), 30-48.

Somer, O. (1998). Beş-faktör kişilik model. Türk Psikoloji Yazilari.

Somer, O., & Goldberg, L. R. (1999). The structure of Turkish trait-descriptive adjectives. Journal of personality and social psychology, *76*(3), 431.

Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin geliştirilmesi-I: Ölçek ve alt ölçeklerin

oluşturulmasi. Türk Psikoloji Dergisi.

Somer, O., Korkmaz, M., & Tatar, A. (2011). Kuramdan uygulamaya beş faktör kişilik modeli ve beş faktör kişilik envanteri:(5FKE). Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Stavrova, O., Evans, A. M., & van Beest, I. (2022). The effects of partner extraversion and agreeableness on trust. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 1-15.

Stead, H., & Bibby, P. A. (2017). Personality, fear of missing out and problematic internet use and their relationship to subjective well-being. Computers in Human Behavior, 76, 534-540

Şar, N. Ş. (2016). *Spor Yapan ve Yapmayan Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık ve Kişilik Özelliklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Incelenmesi* (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Tanhan, F., Özok, H. İ., & Tayiz, V. (2022). Gelişmeleri kaçırma korkusu (FoMO): güncel bir derleme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *14*(1), 74-85.

Tatar, A. (2009). Beş Faktör Kişilik Modeline Dayalı Olarak Sporcu Kadın ve Erkeklerin Kişilik Profillerinin Karşılaştırılması. *Spor Bilimleri Dergisi*, *20*(2), 35-43.

Tatar, A. (2017). Büyük Beş-50 Kişilik Testinin Türkçeye çevirisi ve Beş Faktör Kişilik Envanteri Kısa Formu ile karşılaştırılması. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *18*(1).

Tatlilioğlu, K. (2013). Beş faktör kişilik kurami bağlaminda kişilik kavramina genel bir bakiş. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (BUSBED)*, *3*(6), 128-146.

Tatlılıoğlu, K. (2014). Üniversite öğrencilerinin beş faktör kişilik kuramı'na göre kişilik özellikleri alt boyutlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi*, XVII, 939-971.

Taymur, İ., & Türkçapar, M. H. (2012). Kişilik: tanımı, sınıflaması ve değerlendirmesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, *4*(2), 154-177.

Tekin, M., (2022). Genç yetişkinlerde sosyal medya bağımlılığının gelişmeleri kaçırma korkusu ve depresyon düzeyleri ile ilişkisinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Tiryaki, Ş., Erdil, G., Acar, M., & Emlek, Y. (1991). Sporcu ve sporcu olmayan gençlerin kişilik özellikleri. *Spor Hekimliği Dergisi*, *26*(1), 19-23.

Türk Dil Kurumu [TDK] (2022). https://sozluk.gov.tr/ E.T. 16.05.2022.

Tresnawati, F. R. (2016). Hubungan antara the big five personality traits dengan fear of missing out about social media pada mahasiswa. *Intuisi: Jurnal Psikologi Ilmiah*, *8*(3), 179-185.

UPLİFERS, (2017). Gelişmeleri Kaçırma Korkusu: - FOMO. 06.05.2019 tarihinde https://www.uplifers.com/gelismeleri-kacirma-korkusu-fomo/ adresinden erişilmiştir.

Yazgan İnanç, B., & Yerlikaya, E. E. (2008). Kişilik kuramları. Ankara*:* Pegem Akademi Yayıncılık.

Yanbastı, G. (1996). *Kişilik kuramları, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.* (2. *Baskı).* Ġzmir: Ege Üniversitesi Basımevi

YILDIZ, K., KURNAZ, D., & KIRIK, A. M. (2020). Nomofobi, netlessfobi ve gelişmeleri kaçırma korkusu: Sporcu genç yetişkinler üzerine bir araştırma. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *18*(Özel Sayı), 321-338.

Williams, K. D. (2007). Ostracism. *Annu. Rev. Psychol.*, *58*, 425-452.

ERGEN SPORCULARIN KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ ile PSİKOLOJİK SAĞLAMLIK ve EMPATİ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

ŞEYDA KESİM

Editör
Doç.Dr. Aylin Zekioğlu

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-287-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....5

1. GİRİŞ 9

1.1. Araştırmanın Amacı.....12

1.2. Araştırmanın Önemi 12

1.3. Araştırmanın varsayımları 13

1.4. Araştırmanın sınırlılıkları 13

1.5. Araştırmanın soruları 14

2. GENEL BİLGİLER.....15

2.1. Kişilik 15

2.1.1. Kişilik ile ilgili kavramlar 16

2.1.2. Kişilik kuramları 18

2.1.3. Beş faktör kişilik modeli 21

2.1.4. Spor ve Kişilik.....23

2.2. Psikolojik sağlamlık 25

2.2.1. Psikolojik sağlamlık ile ilgili kavramlar 26

2.2.2. Psikolojik sağlamlık bileşenleri 27

2.2.3. Psikolojik sağlamlığı etkileyen faktörler.....28

2.2.4. Psikolojik sağlamlık düzeyi yüksek bireylerin özellikleri.....30

2.2.5. Spor ve psikolojik sağlamlık.....30

2.3. Empati.....31

2.3.1. Empati ile ilgili kavramlar.....32

2.3.2. Empatinin önemi 33

2.3.3. Spor ve empati.....34

2.3.3.1. Sporda empati davranışını etkileyen faktörler 35

2.3.3.2. Empatinin sporcu üzerinde etkisi.....37
2.4. Ergenlik 38
2.4.1. Ergenlik dönemi tanımı ve genel özellikleri 38
2.4.2. Ergenlik döneminde gelişim 40
2.4.3. Ergenlik dönemi ve spor.....43
2.4.4. Ergenlik döneminde spora katılım ve gelişime etkisi.....43

3. GEREÇ VE YÖNTEMİ 46
3.1. Araştırmanın tipi 46
3.2. Araştırmanın yapıldığı yer ve süresi.....46
3.3. Araştırmanın evreni ve örneklemi 46
3.4. Veri toplama araçları.....46
3.4.1. Çocuk ve Genç Psikolojik Sağlamlık Ölçeği.....47
3.4.2. Beş Faktör Kişilik Ölçeği.....47
3.4.3. Empatik Eğilim Ölçeği.....48
3.5. Veri toplama yöntemi.....48
3.6. Verilerin değerlendirilmesi 48

4. BULGULAR.....50
5. TARTIŞMA.....62
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....69
7. KAYNAKLAR.....71

1. GİRİŞ

Gelişim dönemleri içinde ergenlik çocukluktan yetişkinliğe uzanan bir dönemdir. Bu dönemde bireyler fizyolojik, psikolojik, ruhsal ve sosyal açıdan değişir ve gelişir. Ergenlik döneminin sağlıkla tamamlanıp yetişkinliğe geçişi için sevgi, saygı ve anlayış gösterilen bir ortamda bulunulması önemlidir. Bu süreç, fiziksel ve duygusal değişimlerin çok yaşandığı ve sosyal ortamda var olmanın önemli olduğu bir dönem olarak da adlandırılabilir.

Ergenlik döneminde, kızlarda ve erkeklerde benzerlikler olduğu kadar hormonlardan kaynaklanan farklılıklarda olmaktadır. Ayrıca ergenlerden bu dönemde, toplumsal kurallara uyma, meslek edinme, yetişkin hayatına uyum sağlayabilme gibi konularda ilerleme kaydedilmesi beklenmektedir. Akran etkisi de ergenlik döneminde önemli bir etkendir. "Ben kimim, nelerden hoşlanırım, gelecekte ne olacağım?" gibi sorulara yanıt arayan, kimlik karmaşası içinde yer alan dönemde akranlarıyla ilişkisi, onları rol model olarak görmesi ön plandadır. Birey zevk ve ilgilerinin nesnesi olarak gördüğü kişileri bulamadığı zaman kimlik karmaşasının meydana geldiği söylenir (Düzgün, 2002). Ailelerinden aldıkları destek arttıkça problem çözme becerileri ve uyum düzeyleri artmaktadır. Bu dönemin kişilik gelişimi üzerinde önemli bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Kişilik kavramı literatürde sıklıkla kullandığımız bir kavramdır. Gelişim sürecinde her birey kendisine göre bir kişilik geliştirmektedir. Doğuştan getirdiğimiz kalıtımsal özellikler ve çevresel faktörlerin etkisi çok fazladır. Kişilik kavramı üzerinde fazlasıyla araştırma yapılmış ve tanımlamalar sunulmuştur. Allport (1961) kişiliği; bireye özgü düşünce, davranış ve duygu kalıbını üreten, psikolojik sürecin insan içindeki aktif bir organizasyon olarak tanımla-

7. KAYNAKLAR

Akdağcık, H., Mamak H., (2016). The Effect Of Communication Skills On Team And İndividual Sports. Turkish Journal Of Sport And Exercise, 18(3), 73-77.

Akyıldız, H., (2006). Freud'çu Liberal ve Marksist Kişilik Kuramlarının Türevi Olarak Toplum, İktisat ve Siyaset Teorileri, Antalya: Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi, S. 17.

Alvord, M. K., ve Grados, J.J. (2005). Enhancing Resilience İn Children: A Proactive Approach. Professional Psychology: Research And Practice,36(3), 238-245. Amnesty International Canada 2006. Refugees İn Canada.

Apur, U., (2016). Ergen Sporcuların Kaygı Ve Kendine Güven Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Sporcu Eğitim Merkezleri Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Düzce.

Arslan, E. Ve Arı, R. (2008). Erikson'un Psikososyal Gelişim Dönemleri Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlilik Çalışması. Erişim Tarihi: 18 Nisan 2023, Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Download/Article-File/1723849

Arthur, W. ve Graziano, W. G. (1996). The Five-Factor Model, Conscientiousness, And Driving Accident İnvolvement. Journal Of Personality, 64, 593-618.

Atan, T. (2017). Empathy Levels Of University Students Who Do And Not Do Sports. Universal Journal Of Educational Research, 5(3), 500-503.

Atik, Emine L. (2013). Liseli Ergenlerde Bağlanma Stilleri Ve Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri Arasındaki İlişkide

Öz-Yansıtma Ve İçgörünün Rolü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atkinson, P. ve Atkinson, P. A. (1995). Medical Talk And Medical Work. New York: Sage.

Aydın A. (1996). Empatik Becerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın O. (2019). Boksörler ile Basketbolcuların Empatik Eğilim Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. T.C. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

Aydın, B. (2004). Çocuk ve Ergen Psikolojisi. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Bandura A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. Annual Review Of Psychology, 52(1): 1-26.

Bandura A. (1977). Social Learning Theory. General Learning Press, New York.

Barker L, R. (1999). The Social Work Dictionary. Washington:-Nasw Press.

Başer, E. (1986). Uygulamalı Spor Psikolojisi. Ankara: M.E.G.S.B. Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, Yayın No:31.

Baumann, S. (1994). Uygulamalı Spor Psikolojisi. (Çev. H. İkizler.). İstanbul: Alfa Yayınları. (Orijinal Yayınlanma Tarihi,1994)

Bayhan P. S. Ve Artan İ. (2007). Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Ankara: Morpa Kültür Yayıncılık

Bayar P. (2003). Spor Yapan ve Yapmayan Bayanların Kişilik Özelliklerinin Karşılaştırılması. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 14(3), 133-143.

Bayar, P. (1983). Atletlerin Kişilik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitimde Psikolojik Hizmetler, Ankara.

Bulthuis, T. J. (2008), "Resilience Factors Of University And College Students With Learning Disabilities As Revealed Through Retrospective Interviews" A Thesis Of Master Of Education, Brock University, Ontario.

Burger, Jerry. M. (2006). Kişilik. Çev. İnan Deniz Erguvan Sarıoğlu. İstanbul: Kaknüs Yayınları

Campbell-Sills, L., Cohan, S. L. ve Stein, M. B. (2006). Relationship Of Resilience To Personality, Coping, And Psychiatric Symptoms İn Young Adults. Behaviour Research And Therapy, 44(4), 585-599.

Carver, C. S. ve M. F. Scheier (2008). Perspectives On Personality. Needham Heights, Ma: Allyn And Bacon.

Cappella, E. ve Rhona, W. (2001). Turning Around Reading Achievement Predictors Of High School Student's Academic Resilience. Journal Of Educational Psychology, 93(4), 758-771.

Chauvin, B., Hermand, D., ve Mullet, E. (2007). Risk Perception And Personality Facets. Risk Analysis. 1, 171-185.

Cicchetti, D. (2010). Resilience Under Conditions Of Extreme Stress: A Multilevel Perspective. World Psychiatry, 9(3), 145-154.

Coleman, J. ve Hagell, A. (Eds.). (2007). Adolescence, Risk And Resilience: Against The Odds. Chichester: John Wiley

Ve Sons.

Costa, P. T., ve Mccrae, R. R. (1992a). Normal Personaltiy Assessment İn Clinical Practice: The Neo Personality İnventory. Psychological Assessment, 4, 5-13.

Costa, P. T., ve Mccrae, R. R. (1992b). Four Ways Five Factors Are Basic. Personality And Individual Differences, 13, 653–665.

Criss, M. M., Pettit, G. S., Bates, J. E., Dodge, K. A. ve Lapp, A. L. (2002). Family Adversity, Positive Peer Relationship, And Children's Externalizing Behavior: A Longitudinal Perspective On Risk And Resilience. Child Development, 73, 1220-1237.

Cüceoğlu, D., (2003). İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları (12. Bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceoğlu, D., (2003). İnsan ve Davranışı: Psikolojinin Temel Kavramları (12. Bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi

Cüceloğlu, Doğan (2012). İnsan Ve Davranışı, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çelebi, Y.G. (2020). Kadınların Kişilik Özellikleri İle Psikolojik Sağlamlık Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü. Araştırma Makalesi. Mavi Atlas, 9(1)2021: 132-146.

Çelen, N. (2007). Bir Dönüşüm Süreci: Ergenlik Ve Genç Yetişkinlik. İstanbul: Papatya Yayıncılık Eğitim.

Çelik, O.B. (2018). Elit Sporcuların Ve Sedanter Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık Profilleri. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Çelik, O.B., Tekkurşun Demir, G., İlhan, E.L., Cicioğlu, H.İ., Esentürk, O.K. (2019). Sporcu Ergenlerde Psikolojik Sağlamlık. 15. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi'nde Sunulan Sözel Bildiri. Gazi Üniversitesi, Ankara. 15-17 Kasım 2017

Çetin, F., Yeloglu, H. O. Ve Basim, H. N. (2015). Psikolojik Dayanıklılığın Açıklanmasında Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Rolü: Bir Kanonik İlişki Analizi. Türk Psikoloji Dergisi, 30(75), 81-95.

Çutuk, Selman; Beyleroğlu, Malik; Hazar, Muhsin; Çutuk, Zeynep A. Ve Şakir Bezci (2017). Judo Sporcularının Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri ile Kaygı Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11(1): 109-117.

Dalkıran, M.A., (2014). Ortaokul Öğrencilerinin Spor Branşlarına Göre Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi (Osmaniye Örneklemi), Yüksek Lisans, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Aksaray

Dehkordi, A.G. (2011). The Comparison Between Athlete Females And Non-Athlete Females Regarding To General Health, Mental Health, And Quality Of Life. Procedia Social And Behavioral Sciences 15, 1737–1741.

Demir G., Namlı S, Cicioğlu H., 2018. Voleybol Oyuncularının Grup Sargınlığı ve Empati Düzeyi. Social Mentality And Researcher Thinkers Journel, 13, 846-859.

Desai, R.B. (2017). Psychological Hardiness Among College Students. The International Journal Of Indian Psychology, 4(3), 80-84

Digman, J. M. (1990). Personality Structure: Emengence Of The

Five-Factor Model. Annual Review Of Psychology, 41, 417-440.

Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. The Journal Of Happiness ve Well-Being, 3(1), 93-102.

Doğan, O. (2005) Spor Psikolojisi (2. Bs). Adana: Nobel Kitabevi.

Doğar, Nizamettin (2013). Kişilik, Örgütsel Bağlılık ve İş Tatmini Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi: İstanbul'da Faaliyet Gösteren İki Ticarî Bankada Bir Araştırma (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Dolgin, K. G. (2014). The Adolescent Development, Reationships And Culture. Ergenlik Psikolojisi Gelişim, İlişkiler ve Kültür. Çeviren: Özen D, Kaknüs Yayınları, İstanbul

Dorak F., Vurgun N. (2006). Takım Sporları Açısından Empati Ve Takım Birlikteliği İlişkisi. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2006, Iv (2) 73-77

Döğücü, F. (2004). Tosya İlçesinde Farklı Liselerde Öğrenim Gören Ergenlerin Arkadaş İlişkilerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Duru E. (2002). Öğretmen Adaylarının Empati-Yardım Etme Eğilimleri İlişkisi Ve Yardım Etme Eğiliminin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı:12, S. 21-36.

Dökmen, Ü. (2011). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları Ve Empati. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Dökmen, Ü. (1994). İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul:

Sistem Yayıncılık, 5, 153-156. Reason And Emotion İn Psychotherapy. New York: Carol Publishing Group

Düzgün, Ş. (2002). İnsanda Gelişim ve Öğrenme. Erzurum: Oser Ofset.

Ekeland, E., Heian, F., ve Hagen, K. B. (2005). Can Exercise İmprove Self Esteem İn Children And Young People A Systematic Review Of Randomised Controlled Trials. British Journal Of Sports Medicine, 39(11), 792-798.

Ekici, B. (2022). Öğretmen Adaylarının Eleştirel Düşünme Ve Empati Kurma Düzeylerine Sporun Etkisinin İncelenmesi. T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Beden Eğitimi Ve Spor Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Eraslan, M. (2015). Gençlerde Duygusal Zekâ Ve Empatik Eğilim Düzeylerinin Yaş, Cinsiyet Ve Spor Yapma Değişkenlerine Göre İncelenmesi. Eylül 2016 Cilt:24 No:4 Kastamonu Eğitim Dergisi 1839-1852

Erikson Eh. (1968). İdentity: Youth, And Crisis. Norton, New York. İçinde: Santrock Jw. (2012). Adolescence. Ergenlik. 14th Ed, Çeviren: Siyez Dm, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Erikson Eh. (1968). İdentity: Youth, And Crisis. Norton, New York. İçinde: Steinberg L. (2013). Adolescence. Ergenlik. 2nd Ed, Çeviren: Çok F, İmge Kitabevi, Ankara

Erim, V. Ve Küçük H. (2017). Farklı Kategorideki Kadın Milli Boksörlerin Psikolojik Dayanıklılıklarının Karşılaştırılması. Kastamonu Eğitim Dergisi, 25(1), 147- 154.

Erkuş, A., ve Yakupoğlu, S. (2001). Spor Ortamında Empati Ölçeği (Sem) Geliştirme Çalışması. Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi, 12(1), 22-31.

Fraser, M. W., Richman, J. M., Ve Galinsky, M. J. (1999). Risk, Protection, And Resilience: Toward A Conceptual Framework For Social Practice. Social Work Research, 23, 129-208

Geçtan, E., (1996). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Gençtan, E. (2006). Psikanaliz ve Sonrası.12.Baskı, Metis Yayıncılık, İstanbul.

George, D., ve Mallery, P. (2010). Spss For Windows Step By Step. A Simple Study Guide And Reference (10. Baskı) Mael, Fred A. And Tetrick, Lois E. (1992). Identifying Organizational İdentification. Educational And Psychological Measurement, 52, 813-824 George, D., ve Mallery, P. (2019). *Ibm Spss Statistics 26 Step By Step: A Simple Guide And Reference.* (Sixteenth Edition). Routledge, New York, Ny 10017.

Gerrig, R. J., ve Zimbardo, P. G. (2012). Psikolojiye Giriş-Psikoloji Ve Yaşam. (G. Sart, Çev.). Ankara: Nobel Yayınları.

Gizir, C. A. (2007). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler Üzerine Bir Derleme Çalışması, Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi, 3(26), 129- 138.

Goldberg, L. R. (1990). An Alternative "Description Of Personality". The Big–Five Factor Structure. Journal Of Personaltiy And Social Psychology, 59, 1216-1229.

Gökçen, G. (2015). Madde Kullanan ve Kullanmayan Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Antalya.

Greenberg, T., Siegel, J., ve Leitch, C. (1983). The Nature And

İmportance Of Attachment Relationships To Parents And Peers During Adolescence. Journal Of Youth And Adolescence, 12, 373-386

Greene, R. R. (2002). Resilience: Theory And Research For Social Work Practice. Washington, Dc: Nasw Press.

Grgurinović, T. ve Sindik, J. (2015). Application Of The Mental Toughness/Hardiness Scale On The Sample Of Athletes Engaged İn Different Types Of Sports. Physical Culture, 69(2),77-87.

Gunthert, K. C., Cohen, L. H., ve Armelli, S. (1999). The Role Of Neuroticism İn Daily Stress And Coping. Journal Of Personality And Social Psychology, 77, 1087-1100.

Güney, S. (2008). Davranış Bilimleri. 3. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Hanton, S., Evans, L. Ve Neil, R. (2003). Hardiness And The Competitive Trait Anxiety Response. Anxiety, Stress And Coping, 16 (2), 167-184.

Harwiki, W. (2013). "Theınfluence Of Servantleadership On Organizationalculture, Organizationalcommitment, Organizationalcitizenshipbehavior, Andemployees' Performance (Study Of Outstandingcooperatives İn East Java Province, Indonesia." Journal Of Economicsandbehavioral Studies5(12): 876-885.

Henderson, N. Ve Milstein, M. (1996). Resiliency İn Schools: Making İt Happen For Students And Educators. Los Angeles: Corwin Press.

Hergüner, G. (1991). Çocuğun Spora Yönelmesinde Ailenin Rolü Ve Önemi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1), 91-95.

Hojat M., Gonnella Js., Nasca Tj., Mangione S., Vergare M., Magee M. (2014). Physician Empathy: Definition, Components, Measurement, And Relationship To Gender And Specialty. Am J Psychiatry 159(9),1563-1569.

Ioannidou F, Konstantikaki V, (2008). Empathy And Emotional İntelligence: What İs İt Really About? International Journal Of Caring Sciences, 1(3), 118-123.

İkizler, C., Karagözoğlu, C. (1997). Sporda Başarının Psikolojisi. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım, S. 265.

İnal, H.C. Ve Günay, S. (1993). Olasılık ve Matematiksel İstatistik. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara. Sayfa 261; Merkezi Limit Teoremi ve Büyük Sayılar Kanunu Konusu.

İnal, A. N. (2014). Beden Eğitimi ve Spor Bilimi. Ankara: Nobel.

Jacelon, S. C. (1997). The Trait And Process Of Resilience. Journal Of Advanced Nursing, 12,123-129.

John, O. P., Naumann, L. P., ve Soto, C. J. (2008). Paradigm Shift To Integrative Big Five Trait Taxonomy: History, Measurement And Conceptual Issues, İn Handbook Of Personality: Theory And Research. New York: The Guildford Press.

Johnson, R.A. Ve Wichern, D.W. (2002). Applied Multivariate Statisitical Analysis. Prenticehall Usa. Page 175; Law Of Largenumbers.

Just, H. (1999). Hardiness: Is It Still A Valid Concept. Educational Resources Information Center, 2 (1), 1-22.

Jowett S, Yang X, Lorimer R, (2012). The Role Of Personality, Empathy, And Satisfaction With İnstruction Within The

Context Of The Coach-Athlete Relationship. International Journal Of Coaching Science, 6(2), 3-20.

Kambitsch El, (2014). Think Pieces: İntroduction To Empathy: Activation, Definition, Construct. A Journal Of The Arts, Humanities, And Social Sciences, 1(1), 1-8.

Kamya, H. (2000). Hardiness And Spiritual Well-Being Among Social Work Students. Journal Of Social Work Education, 36 (2), 231-241.

Kandel, E., Mednick, S. A., Kirkegaardsorensen, L., Hutchings, B., Knop, J., Rosenberg, R. Ve Schulsinger, F. (1988). Iq As A Protective Factor For Subjects At High Risk For Antisocial Behavior. Journal Of Consulting And Clinical Psychology, 56, 224-226.

Karabağ, B. (2019) "Spor Yapan Ve Yapmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri, Karar Verme Stilleri Ve Stresle Başa Çıkma Stratejilerinin İncelenmesi". Yüksek Lisans Tezi. Bartın Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Öğretimi Ana Bilim Dalı

Karagöz, Y. (2017). *Spss Ve Amos Uygulamalı Nitel-Nicel-Karma Bilimsel Araştırma Yöntemleri Ve Yayın Etiği* (1. Baskı). İstanbul: Nobel Kitabevi.

Karaırmak Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri Ve Koruyucu Faktörler. Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi,26 (3)

Karaırmak, Ö. (2006). Psikolojik Sağlamlık, Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler, Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi, 3(26), 129-138.

Karakaya A. D. (2001). Akdeniz Üniversitesindeki Hemşirelik Öğrencilerinin Empati Becerileri. İstanbul Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Kaya, İ. (2003). Çocuk, Ergen, ve Anne Baba. Yayına Hazırlayan: Gül Şendil, İstanbul: Çantay Yayınları.

Kaya B., Çolakoğlu, Ö. M. (2015). Empati Düzeyi Belirleme Ölçeği (Edbö) Uyarlama Çalışması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1).

Kearney, L. J. (2010).”Differences İn Self-Concept, Racial Identity, Self-Efficacy, Resilience, And Achievement Among African-American Gifted And Non-Gifted Students: Implications For Retention And Persistence Of African Americans İn Gifted Programs”Howard University,A Thesis Of Doctor Of Philosophy.

Kılıç, Şenay D. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık Ve Psikolojik Dayanıklılıklarının İncelenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Korucu-Aytan, G. (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Sosyalleşmelerinde Sporun Etkileri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Koçak, Ç.V. (2019). The Relationship Between Attitude Towards Sports And Bodily-Kinesthetic İntelligence İn University Students Of Sport Science. Physical Education Of Students, 23(3):147- 54. Https://Doi.Org/10.15561/20755279.2019.0306

Köknel, Özcan (2005). Kişilik. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

Kulaksızoğlu, A. (1998-2000). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi

Kulaksızoğlu A. (2014). Ergenlik Psikolojisi. (15. Baskı). Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kumar, S., Singh, N.S. ve Mitra, S. (2016). Comparison Of

Mental Toughness Between Male And Female Volleyball Players Of 12th South Asian Games. International Journal Of Applied Research, 2(6), 268-270.

Kuru, E. (2000). Spor Psikolojisi. Ankara: Gazi Basımevi.

Kuru, Emin (2003), ‘’Farklı Statüdeki Beden Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri’’, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt.23, Sayı.1, (175-191).

Küçük, V., ve Koç, H. (2003). Psiko-Sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan ve Spor İlişkisi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.

Küçük V, Bozkurt S, Pala (2015,10-13 Eylül). 15 Yaş Altı Futbolcuların Zihinsel Dayanıklılık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Uluslararası Spor Bilimleri Araştırma Kongresi, Çanakkale, Türkiye.

Lewis, R. E. (2000). Resiliency: Pathway To Protective Factors And Possibilities For Selfrighting Narratives. (Ed: D. Capuzzi Ve D. R. Gross) Youth At Risk: A Prevention Resource For Counselors, Teachers, And Parents. Usa: American Counseling Association.

Luthar, S. S., Cicchetti, D., Ve Becker, B. (2000). The Construct Of Resilience: A Critical Evaluation And Guidelines For Future Work. Child Development, 71(3), 543–562.

Luthar, S. (1999). Poverty And Children’ S Adjustment. New-Burypark : C.A. Sage.

Mandleco, B.L. Ve Peery, J.C. (2000). An Organizational Framework For Conceptualizing Resilience İn Children. Journal Of Child And Adolescent Psychiatric Nursing, 13(3), 99-111.

Masten, A S. (1994), “Resilience İn Individual Development:

Succesful Adaptation Despite Adversity And Risk", Wang, Margaret C. Ve Gordon, Edmund W. (Eds.), Educational Resilience İn Inner City America:Challenges And Prospects, 1. Baskı İçinde (3-27), New Jersey: Lawrance Erlbaum Associates, Inc. Publishers.

Masten, A. S. (2001). Ordinary Magic: Resilience Processes İn Development. American Psychologist, 56(3), 227–238.

Masten, A. S. Ve Reed, M. J. (2002). Resilience İn Development. (Ed: C. R. Snyder Ve S. J. Lopez) The Handbook Of Positive Psychology. Oxford University Press.

Masten, A.S., Obradovic, J. (2006). Competence And Resilince İn Development. Annuals New York Academy Of Sciences. 1094, 13-27.

Masten, A.S. Ve Obradovic, J. (2007). Disaster Preparation And Recovery: Lessons From Research On Resilience İn Human Development. Ecology And Society, 13(1), 9-25.

Masten, A.S. (1986). Humor And Competence İn School-Aged Children. Child Development, 57, 461- 473.

Masten, A. S., Garmezy, N., Tellegen, A., Pellegrini, D. S., Larkin, K. Ve Larsen, A. (1988). Competence And Stress İn School Children: The Moderating Effects Of İndividual And Family Qualities. Journal Of Child Psychology And Psychiatry, 29, 745- 764.

Mccrae, R. R. ve Costa, P. T. (1991). The Neo Personality Inventory: Using The Five-Factor Modeı İn Counseling. Journal Of Counseling Ve Development, 69(4), 367–372.

Mccrae, R. R., ve John, O. P. (1992). An İntroduction To The Five-Factor Model And İts Applications. Journal Of Personality, 60(2), 175-215.

Mccrae, R. R., ve Costa, P. T. (2003). Personality İn Adulthood: A Five- Factor Theory Perspective (2nd Ed.). New York: Guilford.

Meydanlıoğlu, A. (2015). Çocuklarda Fiziksel Aktivitenin Biyopsikososyal Yararları. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 7(2), 125-135. Erişim Adresi: Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Pgy/İssue/11167/133484

Miller, P.H. (2011). Piaget"S Theory: Past, Present, And Future İn U.Gosvami(Ed.), Wiley-Blackwell.

Moran P.B. Ve Eckenrode, J., (1992). Protective Personality Characteristics Among Adolescent Victims Of Maltreatment. Child Abuse And Neglect, 16, 743–754

Morgan, C.T. (1989). Psikolojiye Giriş [Introduction To Psychology]. Ankara: Turkey, H.Ü. Psychology Publishing.

Mutlu, T.O., Şentürk, H.E., Zorba, E. (2014). Üniversite Öğrencisi Tenisçilerde Empatik Eğilim Ve İletişim Becerisi. International Journal Of Science Culture And Sport, 2148-1148

Özer, E., ve Deniz M. E. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlık Düzeylerinin Duygusal Zekâ Açısından İncelenmesi. İlköğretim Online, 13(4), 1240-1248.

Özcan, H., (2021). Hemşirelerin Empatik Eğilim Ve Empatik Becerileri: Gümüşhane Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 1(2):60-68.

Öztürk, F., Koparan, Ş., Haşıl, N., Mehmet, E. F. E., ve Özkaya, G. (2004). Antrenör ve Hakemlerin Empati Durumlarının Araştırılması. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(1), 19-25.

Park Hk, Kim D, Kim Sk, Yi Hy, Jeong Jh, Chae J, Hwang J,

Roh, Hr, (2015). The Relationships Between Empathy, Stress And Social Support Among Medical Students. International Journal Of Medical Education, 5(6), 103-108.

Patrick, C. L. (2011). Student Evaluations Of Teachings: Effects Of The Big Five Personality Traits, Grades And The Validity Hypothesis. Assessment And Evaluations İn Higher Education, 36(2), 239-249.

Rew, L., Taylor-Seehafer, M., Thomas, N. Y. Ve Yockey, R. D. (2001). Correlates Of Resilience İn Homeless Adolescents. Journal Of Nursing Scholarship, 33, 1, 33-40.

Rogers, C., Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir. (Çev.F.Akkoyun) A.Ü.Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi .16- 1,103-124.,1983

Rueckert L., Naybar N. (2008). Gender Differences İn Empathy: The Role Of The Right Hemisphere. Brain And Cognition, 67(2), 162-167.

Saether Sa, Aspvik Np, Hoigaard R, (2017). Norwegian Football Academy Players – Player´S Self-Assessed Skills, Stress And Coach-Athlete Relationship. The Open Sports Sciences Journal, 10, 141-150.

Santrock, Jw. (2012). Adolescence. Ergenlik. 14th Ed, Çeviren: Siyez Dm, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Sarıkaya A. (2015). 14-18 Yaş Arası Ergenlerin Benlik Saygısı Ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki. İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Uygulamalı Psikoloji Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi.

Saka, A. (2017). Farklı Aile Yapısına Sahip Ergenlerin Öz-Yeterlilik Ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi Sağlık

Bilimleri Enstitüsü. Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Anabilim Dalı, Karabük.

Saka, A. (2017). Farklı Aile Yapısına Sahip Ergenlerin Öz-Yeterlilik Ve Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Karabük.

Saka, A. Ve Ceylan, Ş. (2018). Ergenlerin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin Aile Yapılarına Göre İncelenmesi. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 5(1), 68-86.

Sarman, Ç. (1998). Spor Psikolojisi, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Salar B., Hekim M., Tokgöz M. (2012). 15-18 Yaş Grubu Takım ve Ferdi Spor Yapan Bireylerin Duygusal Durumlarının Karşılaştırılması. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(6), 123-135.

Savi, F. (2008). 12–15 Yaş Arası İlköğretim Öğrencilerinin Davranış Sorunları ile Aile İşlevleri Ve Anne Baba Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Sevi, Emine S. (2009). Psikobiyolojik Kişilik Modeli Ve Beş Faktör Kişilik Kuramı: Mizaç Ve Karakter Envanteri İle Beş Faktör Kişilik Envanterinin Karşılaştırılması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Sezgin, F. (2012). İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 20 (2), 489-502.

Shields, D. L. L., ve Bredemeier, B. J. L. (1994). Character Development And Physical Activity. England: Human Ki-

netics Publishers.

Somer, O., Korkmaz, M., ve Tatar, A. (2002). Beş Faktör Kişilik Envanteri'nin Geliştirilmesi-1: Ölçek Ve Alt Ölçeklerin Oluşturulması. Türk Psikoloji Dergisi, 17(49), 21–33.

Soutwick, S. M., Litz, B. T., Charney, D. Ve Friedman, M. J. (2014). Resilience And Mental Health: Challenges Across The Lifespan. New York: Cambridge University Press.

Steinberg, L. (2013). Ergenlik, Ankara: İmge Kitapevi

Steinberg, L. (2013). Ergenlik, Ankara: İmge Kitapevi

Steptoe, A. ve Butler, N. (1996). Sports Participation And Emotional Wellbeing İn Adolescents. Lancet, 347, 1789-1792.

Steptoe A, Butler N. Sports Participation And Emotional Wellbeing İn Adolescents. Lancet 1996; 347:1789–92.

Şahin, Gönül (2020). Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ile Atılganlıkları Arasındaki İlişkide Pozitif Sermayenin Aracı Rolü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Şar, N.Ş. (2016). Spor Yapan ve Yapmayan Bireylerin Psikolojik Dayanıklılık Ve Kişilik Özelliklerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sakarya.

Şeker-Sır, Nilüfer. (2016). Öğretmen Adaylarının 5 Faktör Kişilik Kuramına Göre Kişilik Özelliklerinin Belirlenmesi ve Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tatar, A., Vurgun, N., Zekioğlu, A. (2003). "Celal Bayar Üni-

versitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Spor Branşlarına Göre Kişilik Özellikleri Profillerinin Oluşturulması", Beden Eğitimi Ve Sporda Sosyal Alanlar Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara.

Tatar, A., (2009). Beş Faktör Kişilik Modeline Dayalı Olarak Sporcu Kadın ve Erkeklerin Kişilik Profillerinin Karşılaştırılması. Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe J. Of Sport Sciences 2009, 20 (2), 70–79

Taymur, İ. Ve Türkçapar, H. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması Ve Değerlendirilmesi. Ankara: Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(2): S. 154-177.

Terrel, H. K.; Hill, E. D. ve C. T. Nagoshi (2008)." Gender Differences İn Aggression: The Role Of Status And Personality İn Competitive İnteractions", Sex Roles, 59: 814-26.

Terzi, Ş. (2008). Üniversite Öğrencilerinde Kendini Toparlama Gücünün İçsel Koruyucu Faktörlerle İlişkisi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal Of Education). 35: 297-306.

Tekin, E. (2011). Askeri Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Psikolojik Dayanıklılık Ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Tekin, Emel (2011). Askeri Hastanelerde Çalışan Hemşirelerin Psikolojik Dayanıklılık ve Tükenmişlik Düzeylerinin Belirlenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TDK (2017). Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Http://Www.Tdk.Gov.Tr/

Thomas, J., P., (1996). The Relationship Between Self-Efficacy For Participating In Selfmanaged Work Groups And The

Big Five Personality Dimensions. Journal Of Organizational Behavior, S. 349-362

Tiryaki, Ş., (2000). Spor Psikolojisi (1. Baskı). Ankara: Üniversite Kitapları Yayın Dizisi

Topçu, F. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılık Düzeylerinde Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Yordayıcı Etkisinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Programı, İstanbul

Tosunoğlu, F. (2008). Ortaöğretimde Okuyan Takım Sporları ile Uğraşan Sporcu Öğrencilerin Spor Branşlarına Göre Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Toussaint L., Webb Jr. (2005). Gender Differences İn The Relationship Between Empathy And Forgiveness. The Journal Of Social Psychology, 145(6), 673-685.

Tugade, M. M., Ve Frederickson, B. L. (2004). Resilient İndividuals Use Positive Emotions To Bounce Back From Negative Emotional Experiences. Journal Of Personality And Social Psychology, 86, 2, 320-333.

Turan Serhat (2020). Okullar Arası Spor Yarışmalarına Katılan Ve Katılmayan Lise Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi, Yüksek Lisans, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Tümlü, G. Ü. (2012). Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Farklı Üniversite Öğrencilerinin Temas Engellerinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe

Üniversitesi, Ankara.

Türkel, A., U., (1992). İşletme Yöneticilerinin Davranışlarına Yön Veren Hakim Kişilik Faktörleri İle Yönetsel Davranış Arasındaki İlişkiler Ve Uygulama. İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayını.

Türker Yıldız, N. (2018). Yetişkinlerde Dindarlık Ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Uçar, M. Z. (2020). "Ergenlik Dönemi Bireylerinin Kişilik Özellikleri İle Psikolojik Dayanıklılık Düzeyleri Arasındaki İlişki" Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Konya

Ulucan, H., Bahadır, Z. (2011). Haltercilerin Kişilik Özelliklerinin Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 5 (2), 175-183.

Ural, A. Ve Kılıç, İ. (2013). Bilimsel Araştırma Süreci Ve Spss İle Veri Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Uygun E. (2006). Psikiyatri Servisinde Çalışan Hemşirelerin Empati Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Vurgun N., Dorak F. (2006) Takım Sporları Açısından Empati Ve Takım Birlikteliği İlişkisi. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, Iv (2) 73-77

Yavuzer H. (1993). Çocuk Psikolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yetim, A. (2000). Sporun Sosyal Görünümü. Gazi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(1), 63-72.

Yılmaz, R (2022). Research On Nutrıtıon And Regular Sports Habıts Of Adolescent Indıvıduals. Eurasian Academy Of Scienceseurasian Education ve Literature Journal 2022. Volume:16s: 67 -85

Zapiatis, A., ve Constanti, P. (2012). Extraversion, Openness And Conscientiousness. Leadership And Organization Development Journal, 33(1), 86-104.

Zekioğlu, A., Tatar, A. (2006). Üniversitede Eğitim Gören Futbolcuların Empatik Becerilerinin Kişilik Özellikleriyle Karşılaştırılması, Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 2006, Iv (4) 135-138

Werner, E. Ve Smith, R., (1982). Vulnerable But İnvincible: A Longitudinal Study Of Resilient Children And Youth. Adams, Bannister, And Cox, New York

Werner, E. E. Ve Smith, R. S. (1992). Overcoming The Odds: High Risk Children From Birth To Adulthood. Ithaca, Ny: Cornell University Press

Werner, E. E. Ve Smith, R. S. (2001). Journeys From Childhood To Midlife: Risk, Resilience, And Recovery. Ithaca, Ny: Cornell University Press.

Werner, E. (2005). Resilience And Recovery: Findings From The Kauai Longitudinal Study. Focal Point Research, Policy, And Practice İn Children's Mental Health, 19(1), 11-14.

Worthman, C., (1988). Psychology. New York: Alfred Knopf Inc, S. 345-352.

Bilişimciler İçin
Yönetim Bilişim Sistemleri

Doç. Dr. Zehra Alakoç Burma

gece kitapliği

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-277-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1-Yönetim Bilişim Sistemleri

1. Yönetim Bilişim Sistemleri 1
1.1. Sistem ve Bileşenleri.....1
1.2. Yönetim Bilişim Sistemleri 3
1.3. Veri, Enformasyon Ve Bilgi 6
1.4. Sanayii 4.0 (Endüstri 4.0) Kavramı ve Bileşenleri.....10
1.5. Büyük Veri (Big Data).....12
1.6. Veri Tabanı (Databases).....16
1.7. NoSQL - İlişkisel Olmayan Veritabanı 17
1.8. Veri Ambarı (Data Warehouse) 20
1.9. Veri Pazarları (Data Marts).....22
1.10. Veri Madenciliği (Data Mining) 24
1.11. Metin Madenciliği (Text Mining) 27
1.12. Web Madenciliği (Web Mining).....28
1.13. Bulut Bilişim (Cloud Computing).....29
Kaynakça 33

BÖLÜM 2-Bilişim Sistemlerinde Donanım, Yazılım ve Ağlar

2-Bilişim Sistemlerinde Donanım, Yazılım ve Ağlar.....36
2.1. Genel Kavramlar.....36
2.1.1. Donanım, Yazılım ve Bilgi Teknolojisi.....36
2.1.2. Bilgisayar Türleri.....37
2.1.3. Kişisel Bilgisayarın Temel Parçaları.....39
2.1.4. Bilgisayarın Verimi / Gücü 45
2.2. Donanım 45
2.2.1. Merkezi İşlem Birimi-MİB (Central Processing Unit-CPU) 45
2.2.2. Bellek.....47
2.2.3. Giriş Birimleri 49
2.2.4. Çıkış Birimleri.....51
1. Monitörler 51

2. Yazıcılar 53
3. Çiziciler (Plotter) 55
2.2.5. Giriş-Çıkış Birimleri 55
2.2.6. Depolama Birimleri 55
2.3. Yazılım 55
2.3.1. Yazılım Türleri 55
2.3.2. İşletim Sistemi Yazılımları 56
2.3.3. Uygulama Yazılımları (Paket Programlar) 56
2.3.4. Programlama Dilleri 57
2.3.5. Grafiksel Kullanıcı Arayüzü (GUI) 57
2.3.6. Sistem Geliştirme 58
2.4. Bilgi Ağları 59
2.4.1. Yerel Alan Ağı (LAN) ve Geniş Alan Ağı (WAN) 59
2.4.2. İç-Ağ (Intranet) ve Dış-Ağ (Extranet) 61
2.4.3. İnternet 62
2.4.4. Telefon Şebekesi 63
2.5. BT nin Yaşamın Her Evresinde Kullanımı 63
2.5.1. İş Yaşamında Bilgisayar 63
2.5.2. Elektronik Dünya 64
2.6. Sağlık, Güvenlik ve Çevre 64
2.6.1. Ergonomi 64
2.6.2. Sağlık Açısından Bilgisayar ve Önlemleri 66
2.7. Güvenlik 67
2.7.1. Bilgi Güvenliği 67
2.7.2. Bilgisayar Virüsleri 69
2.8. Telif ve Yasa 72
2.8.1. Fikri Haklar ve Telif Hakkı 72
2.8.2. Veri Koruma Yasası 74
KAYNAKLAR 75

BÖLÜM 3-Bilişim Sistemlerinde Grafik Animasyon

3. Bilişim Sistemlerinde Grafik Animasyon 79
3.1. Piksel Nedir? 79
3.2. Derinlik 81
3.3. Derinlik ve Ekran Kartı.....85
3.4. Çözünürlük 86
3.4.1. İmage Çözünürlüğü.....87
3.4.2. Monitör Çözünürlüğü (Resolution) 88
3.4.3. Yazıcı Çözünürlüğü 88
3.5. Grafik Nedir?.....88
3.6. Grafik Dosyası Türleri 89
3.6.1. Vektörel Grafikler 89
3.6.2. Bitmap Grafikler.....91
3.7. Sıkıştırma yöntemleri:.....92
3.8. Bitmap Grafik ve Resim Dosyası Formatları.....93
3.8.1. BMP (BITMAP).....93
3.8.2. GIF (Graphics Interchange Format) 94
3.8.3. JPEG (Joint Photographics Experts Group).....97
3.8.4. TIFF (Tagged Image File Format) 99
3.9. Grafik ve Resim Dosyaları ile ilgili önemli bilgiler : 100
3.10. 24 Bit ve 32 Bit Resim Dosyaları 101
3.11. Grafik ve Resim dosyaları üzerinde işlem yapan programlar. 101
3.11.1. Paint Programı 102
3.11.2. Microsoft Office Picture Manager 102
3.11.3. IrfanView Programı.....103
3.11.4. ACDSee Programı 108
3.11.5. Microsoft Photo Editör Programı.....109
3.12. PhotoShop Programı 113
3.12.1. Photoshop çalışma alanı 114
3.12.2. Resim Görüntüsünün Ayarlanması.....120
3.12.3. Ekran Görüntü Modu.....121
3.12.4. Doküman Penceresi ile Çalışmak 122

3.12.5. Yardımcı Araçları Kullanmak 123
Kaynakça 125

BÖLÜM 4-Bilişim Sistemlerinde Veri Tabanı

4. Bilişim Sistemlerinde Veri Tabanı 126
4.1. Temel Veri Tabanı Kavramları 127
4.1.1. Veri Nedir? 127
4.1.2. Veri Tabanı Nedir? 127
4.2. Veritabanı Yönetim Sistemlerinin Sınıflandırılması 129
4.2.1. Veri Modeline Göre Veri Tabanı Yönetim Sistemleri 129
4.2.2. Kullanıcı Sayısına Göre Veri Tabanı Yönetim Sistemleri 131
4.3. Neden Veritabanı Kullanılır? 131
4.4. Veri Tabanı Yönetim Sistemlerinin Sağladığı Yararlar 132
4.5. Bilinen VTYS Programları 133
4.6. Proje ve VTYS arasındaki ilişki 134
4.7. Veri Ve Veri Modelleri 135
4.7.1. Model Nedir? 135
4.8. Veri Kavramı 136
4.8.1. Veri Güvenliği 136
4.8.2. Veri Tekrarı ve Veri Bütünlüğü 137
4.9.1. Yapılar 138
4.9.2. Kısıtlar 138
4.9.3. İşlemler 139
4.10. Başlıca Veri Modelleri 139
4.10.1. Basit Veri Modelleri 139
4.10.1.1. Hiyerarşik Veri Modelleri 139
4.10.1.2. Şebeke Veri Modelleri 140
4.10.2. Geliştirilmiş Veri Modelleri 140
4.10.2.1. Varlık-İlişki Veri Modelleri (Vİ Modeli) 141
4.10.2.2. İlişkisel Veri Modelleri 141
4.10.2.3. Nesne Yönelimli Veri Modelleri 142
4.11. VERİ TABANI TEMEL KAVRAMLARI 142

4.12. Tablo ve Elemanları 142
4.13. Veri Tipi (Data Type) 143
4.13.1. Access Veri Tabanı Veri Tipleri 144
3.13.2. MySQL Veri Tabanı Veri Tipleri 144
4.13.3. Oracle Veri Tabanı Veri Tipleri 145
4.14. Zorlayıcı (Constraint) 146
4.15. Anahtar (Key) 147
3.16. Index (İndeks) 148
3.17. View (Görüntü) 148
4.18. Joining (ilişkilendirme) 149
4.19. Veri Tabanı Tasarımının Önemi 149
4.20. Veri Tabanı Normalizasyonu 150
4.21. Veri Tabanı Tasarımı 152
4.22. İlişkisel Veri Tabanı Yönetim Sistemleri 155
4.23. Örnek Bir Veri Tabanı Tasarımı Ve Normalizasyonu 156
4.24.1. Örnek Personel Projesi Veri Tabanı Tasarımı 157
4.25. SQL Veri İşleme Dili 161
4.25.1. SQL Nedir? 161
4.26. Veri Tabanı Programlarında ve SQL de Değişken Tanımlama 163
4.27. SQL Programı Çalıştırılması ve Yazım Kuralları 163
4.28. ORACLE Veri Tabanı Programı 168
4.28.1. Oracle Nedir? 168
4.28.2. Oracle Kurulumundan Özellikler 169
4.28.3. Oracle ile Sorgu Yazmak. 172
4.29. Microsoft SQL Server 181
4.29.1. SQL Server Kurulumundan Özellikler 181
4.30. TEMEL SQL KOMUTLARI-I 182
3.30.1. CREATE (Yarat) Komutu 183
4.30.2. ALTER (Düzenle) TABLE Komutu 186
4.30.3. DROP (Sil) TABLE Komutu 187
4.30.4. DESCIRIBE Komutu 188
4.31. TEMEL SQL KOMUTLARI-II 195

4.32. SELECT (Seç) Komutu 195
4.32.1. SQL Operatörleri 197
4.32.2. Order By 200
4.32.3. DISTINCT Komutu 202
3.33. UPDATE (Güncelle) Komutu 204
4.34. DELETE (Sil) Komutu 205
4.35. SQL'de FONKSİYONLAR 206
4.35.1. SUM (Topla) Fonksiyonu 206
4.35.2. AVG (Ortalama) Fonksiyonu 207
4.35.3. MAX (En Büyük) Fonksiyonu 207
4.35.4. MIN (En Küçük) Fonksiyonu 208
4.35.5. COUNT (Say) Fonksiyonu 208
4.35.6. İç İçe SELECT Komut Yapısı 210
4.36. SQL'de GRUPLANDIRMA 211
4.36.1. GROUP BY (Gruplandır) Deyimi.....211
4.36.2. HAVING (Sahip) Deyimi 213
4.37. SQL'de JOIN (BİRLEŞTİRME) İŞLEMİ.....215
4.37.1. JOIN (Birleştirme) İşlemi 215
4.37.2. JOIN İşlemine Ait Örnekler 220
4.38. SQL'de YÖNETİMSEL FONKSİYONLAR 223
4.38.1. VIEWS (Tablo Görünümü) 223
4.38.2. CREATE TABLESPACE (Tablo Uzayı = Veri Alanı).....226
4.38.3. CREATE USER (Kullanıcı) 226
4.38.4. CREATE ROLE.....227
4.38.5. CREATE INDEX 228
4.38.6. CREATE SEQUENCE 228
4.38.7. GRANT 228
4.38.8. REVOKE 228
4.39. PL – SQL/-T-SQL KULLANILMASI 228
4.39.1. Veri Tabanı Yönetim Sistemleri Yapısı.....229
4.39.2. Veri Tabanı Yönetim Sistemleri İstemci/Sunucu Mimari Yapısı 232
4.39.3. RESULTSET Kavramı.....234

4.40. SQL PROGRAMLAMA ve DEĞİŞKENLER.....235
4.40.1. SQL Programlamanın Avantajları 235
4.40.2. Veri Tipleri (Data Type) ve Değişkenler 236
4.40.3. Değişkenlere Değer Atamak.....236
4.41. SQL PROGRAMLAMA BLOKLARI ve AKIŞ DENETİMİ 238
4.41.1. SQL Programlama Bloklarının Yapısı 238
4.41.2. SQL Programlamada Akış Kontrolleri.....239
4.41.3. PL/SQL Akış Kontrolleri 239
4.41.4. T-SQL Akış Kontrolleri 242
4.41.5. SQL Geçici Tabloları.....245
4.42. SQL PROGRAMLAMADA PROCEDURE VE FUNCTION.....246
4.42.1. Procedure (Prosedür) ve Özellikleri?.....246
4.42.2. Procedure (Prosedür) Oluşturma ve Değer Döndürme 248
4.42.3. PL/SQL Procedürleri ve Fonksiyonları 248
4.42.4. T-SQL Procedürleri.....252
4.43. SQL PROGRAMLAMADA CURSOR (İMLEÇ) VE TRIGGERS (TETİKLEMELER) 256
4.44. Cursor (imleç) ve Özellikleri.....256
4.44.1. PL/SQL Cursors (İmleçleri).....257
4.44.2. T-SQL Cursors (İmleçleri) 259
4.44.3. Triggers (Tetiklemeler) 261
4.45. SQL PROGRAMLAMADA TRANSACTION (İŞLEMLER) VE HATA DURUMLARI.....262
4.45.1. Transaction (İşlemler) ve Özellikleri 263
4.45.2. Hata Durumları.....265
4.46. Formlar Ve Veri Tabanı İçin Form Oluşturma.....266
4.46.1. ORACLE FORMS ile FORM Oluşturma 267
4.47. VERİ TABANI İŞLEMLERİ İLE İLGİLİ ELEMANLAR.....272
4.47.1. Data Kontrol Elemanı ile Çalışmak 272
4.47.2. Data Kontrol Elemanı ile Form üzerinde Kayıt İşlemleri 275
4.47.3. Data Kontrol Kullanmadan Veri Tabanı Dosyaları ile Çalışmak.....277
4.48. EKLER.....281

4.48.1. Program Kodu: 281
4.48.2. Veri Tabanı için SQL Komutları 285
Kaynaklar 289

BÖLÜM 5 – Internet, HTML ve Dreamweaver

5. Bilişim Sistemlerinde Internet, HTML ve Dreamweaver 291
5.1. Internet Web (www) Sayfaları 291
5.2. Web Sayfalarında Ses ve Görüntü Dosyalarının Büyüklükleri.....292
5.2.1. Resim ve Görüntü Dosyalarının Web Sayfalarına Yerleştirilmesi 293
5.3. Görüntü Akışı (STREAMING).....295
5.4. Sonuç ve Öneriler 296
5.5. HTML Nedir? 297
5.5.1. Bir HTML Sayfasının Anatomisi 301
5.5.2. Yazıların Biçimlendirilmesi 307
5.5.3. Metni Sayfa İçerisinde Hizalamak 311
1.3.3. Web Sayfasına Başlık Yazmak 312
5.5.4. Listeli Metinler Oluşturmak 313
5.5.5. Web Sayfasına Resim Eklemek 318
5.5.6. Web Sayfasının Zemin Rengini Değiştirmek 320
5.5.7. Sayfanın Zeminine Resim Koymak.....322
5.5.8. Tablolar.....324
5.5.9. Bağlantılar.....326
5.5.10. Formlar 328
5.5.11. Metin Kutusu Eklemek.....330
5.5.12. Metin Alanı Eklemek.....333
5.5.13. Onay Kutuları Eklemek 333
5.5.14. Radyo Düğmeleri Eklemek.....335
5.5.15. Açılır Kutular Eklemek.....336
5.6. DREAMWEAVER Programı.....340
5.7. Dreamweaver'ın Genel Yapısı.....341
5.8.11. Site Ara Birim Penceresi 342
5.8.12. Doküman Ara Birim Penceresi 348

5.8.13. Site Nedir? Neden Gereklidir? 355
5.8.14. Site Haritasının Yapısı ve Özellikleri 356
5.8.15. Bağlantıların Düzenlenmesi 358
5.8.16. Bağlantıların Takip Edilmesi 358
5.8.17. Bağlantıların Değiştirilmesi 360
Kaynakça 362

BÖLÜM 6-Bilişim Sistemlerinde Proje Geliştirme ve Proje Yönetimi

6. Bilişim Sistemlerinde Proje Geliştirme ve Proje Yönetimi 364
6.1. Bilişim Sistemi Geliştirme Süreci: 364
6.2. Yazılım Geliştirme Yaşam Döngüsü 366
6.3. ISO/IEC 12207 367
6.4. Yazılım Geliştirme Yaşam Döngüsü Temel Aşamaları 367
6.4.1. Sistem analizi 367
6.4.2. Sistem Tasarımı 368
6.4.3. Programlama: 369
6.4.4. Test 369
6.4.5. Bilişim Sisteminin Test Edilme Aşamaları 371
6.4.6. Dinamik Test Süreci Test Teknikleri 372
6.4.7. Dönüştürme (Uygulama) 378
6.4.8. Üretim ve bakım: 378
6.5. Yazılım Belirtim Yöntemleri (Software Specification Methods) 379
6.6. Yazılım Geliştirme Süreç Modelleri (Software Process Models) 379
6.7. Yazılım Geliştirme Süreç Modelleri Nelerdir ? 380
6.7.1. Şelale Modeli (Waterfall Model) 380
6.7.2. V Model (Verification and Validation model) 382
6.7.3. Artırımlı Model (Incremental Model) 383
6.7.4. HUG-Hızlı Uygulama Geliştirme Modeli (RAD Model) 384
6.7.5. Çevik Model (AGİLE Model) 386
6.7.6. Yinelemeli Model (Iterative Model) 389
6.7.7. Döngüsel Model (Spiral Model) 390
6.8. Alternatif sistem kurma yaklaşımları 391

6.8.1. Geleneksel sistem yaşam döngüsü: 391
6.8.2. Prototip: 391
6.8.3. Son kullanıcı geliştirmesi 392
6.8.4. Uygulama yazılım paketleri: 392
6.8.5. Dış kaynak kullanımı: 393
6.8.6. Dijital işletmeler için Hızlı Uygulama Geliştirme 394

BÖLÜM 1-Yönetim Bilişim Sistemleri

Bu bölümde önce sistem, sistem ve bileşenleri, veri, enformasyon, bilgi, yönetim, yönetim bilişim sistemleri kavramları anlatılacaktır.

Daha sonra sırasıyla Yönetim Bilişim Sistemlerinin bilişim tarafı olan sanayii 4.0, büyük veri, veritabanı, ilişkisel veritabanı ve SQL, ilişkisel olmayan veritabanı ve NoSQL, veri ambarı, veri pazarları, veri madenciliği, metin madenciliği, web madenciliği, bulut bilişim ve teknoloji kabul modeli kavramları anlatılacaktır.

1. Yönetim Bilişim Sistemleri

1.1. Sistem ve Bileşenleri

Sistem, bir hedef veya amacı gerçekleştirmek için bir arada çalışan, birbiriyle ilişkili parçalardan oluşan, girdi ve çıktıları olan ve sınırları belirlenmiş bir bütündür. Sistem belli bir amacı olan ögeler ve bileşenlerden oluşur. Örneğin amacı kullanıcıların verileri işlemesi ve depolaması olan bilgisayar sistemi; donanım ve yazılım gibi bileşenlerden oluşur. Amacı gelecekteki hava koşullarını tahmin etmek olan hava durum tahmin sistemi; meteorolojik veri toplama cihazları, yazılım, veri analitiği ve iletişim gibi bileşenlerden oluşur. Amacı yaşamı sürdürmek, enerji üretmek ve çevre ile etkileşimde bulunmak olan insan vücudu sistemi; insan vücudu, organlar, hücreler ve dokular gibi bileşenlerden oluşur. İnsan vücudu sistemi aynı zamanda sinir sistemi, dolaşım sistemi ve boşaltım sistemi gibi pek çok alt sistemlerden de oluşur.

Bu tanıma göre sistemin özellikleri şunlardır:

✓Sistemin bir amacı vardır,

✓Sistem bileşenlerden oluşur,

✓Sistem bileşenleri arasında ilişki vardır,

✓Sistemler dış dünyadan girdi alırlar,

✓Sistemler bu girdileri işler ve sonuçları çıktı olarak verir,

✓Sistemlerin sınırları ve arayüzleri vardır,

✓Sistemler farklı karmaşıklık seviyelere sahiptirler,

✓Basit sistemler sadece birkaç bileşeni içerebilir,

✓Karmaşık sistemler birçok bileşeni ve alt sistemleri içerebilirler.

Çağdaş yönetim biliminde bir işletme veya organizasyona sistem

Faydanılan Kaynaklar ve Web Sayfaları:

Aktaş, F., Çeken, C., Erdemli, Y.E.(2014), "Biyomedikal uygulamaları için nesnelerin interneti tabanlı veri toplama ve analiz sistemi". Tıp Teknolojileri Ulusal Kongresi, Kapadokya, Nevşehir, 25-27 Eylül 2014.

Akyıldız, L.F., Sankarasubramaniam, Y., Su, W., Cayırcı, E., (2002). Wireless sensor networks: A survey. Journal of Computer Networks, 38, 393-422.

Ashton, K. (2009). That 'internet of things' thing. RFiD Journal, 22(7), 97-114. http://www.rfidjournal.com/articles/pdf?4986

Banger, G., (2018), Endüstri 4.0 Uygulama ve Dönüşüm Rehberi, 1. bs. Eskişehir: Dorlion, 2018.

Baran, M. (2017), Büyük Veri Bilgi Yönetimi ve İş Zekâsı, 1. bs. İstanbul: Beta, 2017.

Bassi A, (2020), Horn G.Internet of Things in 2020: Roadmap for the future. Internet of Things 27, 2020.

Brettel, M., Friederichsen, N., Keller, M., Rosenberg, M., (2014). How virtualization, decentralization, and network building change the manufacturing landscape: An industry 4.0 perspective. Journal of Mechanical, Aeorospace, Industrial, Mechatronic and Manufacturing Engineering, 8, 37-44.

Çamurcu, Y., Can, B., Nizam, A., Özhan, O., & Kocatepe, Ü. (2014). Gömülü ve akıllı sistemler öğretimi ve laboratuvarı, fatih sultan mehmet vakıf üniversitesi örneği. https://core.ac.uk/download/pdf/50613832.pdf (Erişim Tarihi: 13.12.2017).

Ege, B. (2014). 4.Sanayi Devrimi, Bilim ve Teknik Dergisi Mayıs 2014. http://bortecin.com/4_End%C3%BCstri_Devrimi.pdf, Erişim Tarihi: 13.11.2022.

Gözüaçık, N. (2015). IOT ağlarında kullanılan RPL için ebeveyn temelli yönlendirme algoritması.

Giusto, D., Iera, A., Morabito, G., Atzori, L.,(Eds.). (2010)"The Internet of Things". 20th Tyrrhenian Workshop on Digital Communications, 442p. Springer, 2010.

Iqbal, M., Kazmi, S.H.A., Manzoor, A., Soomrani, A.R., Butt, S.H., Shaikh, K. A,(2018), "A study of big data for business growth in SMEs: Opportunities amp; challenges", içinde 2018 International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies (iCoMET), 2018, ss. 1-7.

Kabaklarlı, E., (2018), Endüstri 4.0 ve Paylaşım Ekonomisi Dünya ve Türkiye Ekonomisi İçin Fırsatlar, Etkiler ve Tehditler, 2. bs. Ankara: Nobel, 2018.

Kabaklarlı, E. (2016), Endüstri 4.0 ve Dijital Ekonomisi; Dünya ve Türkiye Ekonomisi İçin Fırsatlar, Etkiler ve Tehditler, 1. Basım, Nobel Bilimsel Eserler, Ankara.

Lee, G. M., Crespi, N., Choi, J. K., & Boussard, M. (2013). Internet of things. In Evolution of Telecommunication Services (pp. 257-282). Springer Berlin

Heidelberg.

Li, D.X., Wu, H., Shangang, H., (2014). Internet of things in industries: A Survey. IEEE Transactions on Industrial Informatics, 10, 2233-2243.

Mashey, John R. (1998). "Big Data... and the Next Wave of InfraStress John R. Mashey Chief Scientist, SGI - PDF". [Çevrimiçi]. Erişim adresi: https://docplayer.net/2792417-And-thenext-wave-of-infrastress-john-r-mashey-chief-scientistsgi.html. [Erişim: 11-Tem-2022].

Miorandi, D., Sicari, S., Pellegrini, F.D., Chlamtac, I., (2012). Internet of things: Vision, applications and research challanges. Journal of Ad Hoc Networks, 10, 1497-1516.

NTV Bilim (2009), "Yapay Zekâ", NTV Bilim Dergisi, 1(2009).

Özdoğan, O.(2018). Endüstri 4.0: Dördüncü Sanayi Devrimi ve Endüstriyel Dönüşümün Anahtarları, 2. bs. İstanbul: Pusula, 2018.

Öztuna, B., (2017). Öztuna, Endüstri 4.0 Dördüncü Sanayi Devrimi İle Çalışma Yaşamının Geleceği, 1. bs. Ankara: Gece Kitaplığı, 2017.

Çelik, S., (2015), "Büyük Veri", içinde Bilgi Yönetimi, Bilgi Tüketicileri, Büyük Veri, Inovasyon ve Kurumsal Zekâ, 1. bs, S. Gülseçen, Ed. İstanbul: Paptya, 2015, ss. 40- 55.

Schwab, K. (2016). Dördüncü Sanayi Devrimi, Çev. Z. Dicleli, Optimist Yayınları, İstanbul.

Weiss & Indurkya (1998), Predictive Data Mining. 1998.

Davenport, T. H. and Prusak, L. (2000) Working Knowledge: How Organisations Manage what theyKnow, Harvard Business School Press, USA

Ackoff, R. L. (1989). From data to wisdom. Journal of Applied Systems Analysis 15: 3-9.

Metcalfe, J.S., (1997), Science policy and technology policy in a competitive economy, International Journal of Social Economics, 24, 7/8/9/, 1997

TüSİAD, National Innovation System, Publish No:TÜSİAD-T/2003/10/362, İstanbul, November 2003, pp:23

Dondurmacı, G.A. & Çınar, A.(2014), Yönetim Bilişim Sistemleri, Papatya Yayınevi, İstanbul, 1.Basım, Ekim 2014, ss:1.

Schumpeter, J.A., 1934, The Theory of Economic Development: An Inquiry Into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Transaction Publishers, 1934 Oxford, London.

Tapscott D., Dijital Ekonomi, (Çeviren:Ece Koç), Koç Sistem yayınları, 1.baskı, 1998, s.40-65

Tidd J., J.Bessant and K.Pavitt (2005). Managing Innovation : Integrating technological market and organizational change. Wiley. Chichester.

Tiwari R (2007), "the early phases of innovation: opportunities and challenges in

public-private partnership", asia pasific tech monitor. 24(1). 32-37

Turgut ÖZSEVEN, Veritabanı Yönetim Sistemleri 1, Murathan Yayınevi,

Web adresleri

Prof. Dr. Yaşar Tonta, Veri Tabanı Yönetimi, http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/ 22.08.2022

Yrd. Doç. Dr. Altan Mesut, Veri Tabanı Yönetimi, http://altanmesut.trakya.edu.tr/ 20.07.2022

Öğr.Gör. Cüneyt ÖZDEMİR Veri Tabanı Yönetim Sistemleri, www.ozdemircuneyt.com/ 02.10.2021

Dr. Tarık KIŞLA, Veritabanı Yönetim Sistemleri, ders.egitim.ege.edu.tr/~tkisla/ 03.01.2023

http://trendchart.cordis.lu/reports/documents/Country_Report_Germany/2006pdfs:i-ii, 05.02.2023

(kaynak:http://www.endüstri40.com/endustri-tarihine-kisa-bir-yolculuk/) 11.05.2023

https://datamind.com.tr/veri-yo%CC%88netimi-veri-analizi-i%CC%87statistik/ 05.08.2021

http://blog.geleceginitasarla.net/internet-of-things-nedir/2169 20.08.2021

http://www.yazilimheryerde.com/2015/02/internet-of-things-nesnelerin-interneti.html, 12.10.2020

https://girayyakut.wordpress.com/2016/07/31/internet-of-things-nesnelerin-interneti-nedircihazlarin-etkilesim-trendleri/, http://www.muhendisbilir.com/nesnelerin-interneti-iot/ 18.011.2021

http://www.fortuneturkey.com/akilli-uretim-cagi-endustri-40-42841 20.08.2021

http://www.webopedia.com/quick_ref/FileSizeCconversionTable.asp, [10.05.2023]

http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf 25.08.2023

GENÇ KADIN VOLEYBOLCULARDA PLİOMETRİK ANTRENMAN UYGULAMALARI

Editör

Doç. Dr. Mehmet Behzat TURAN

Yazarlar

Saime Aslıhan KÖSEOĞLU

Prof. Dr. Çağrı ÇELENK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Kasım 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-306-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....5

1.GİRİŞ VE AMAÇ 11

2.GENEL BİLGİLER.....13

2.1.Voleybolun Tarihi Gelişimi.....13

2.2.Türkiye'de Voleybolun Gelişmesi 14

2.3. Voleybolun Özellikleri 14

2.3.1. Kural 1 15

2.3.1.1.Ölçüler 15

2.3.1.2.Voleybol Sahasının Yüzeyi 15

2.3.1.3. Sınır Çizgileri.....16

2.3.1.4.Orta Çizgiler.....16

2.3.1.5. Bölge Çizgileri.....16

2.3.1.5.1.Hücum Çizgileri ve Ön Bölgeler 16

2.3.1.5.2.Servis Çizgisi ve Servis Bölgesi 16

2.3.1.5.3.Oyuncu Değiştirme Bölgesi.....16

2.3.2. Kural 2.....16

2.3.2.1.File ve Direkler.....16

2.3.3. Kural 3 17

2.3.4. Kural 4.....17

2.4.Temel Motorik Özellikler.....18

2.4.1. Kuvvet.....18

2.4.2. Dayanıklılık.....19

2.4.3. Esneklik.....19

2.4.4.Koordinasyon (Beceri) 19

2.4.5.Sürat.....20

2.5. Pliometrik Antrenman (Plyometrics) 21

2.5.1. Pliometrik Antrenmanın Etkileri 22

2.5.2. Pliometrik Antrenmanda Yoğunluk.....25

2.5.3. Pliometrik Antrenmanlarda Yüklenmenin Kapsamı 26

2.5.4. Pliometrik Antrenmanlarda Yüklenmenin Sıklığı..... 26

2.5.5. Pliometrik Antrenmanın Temelleri 27

2.5.6. Pliometrik Antrenmanlarda Dikkat Edilmesi Gerekenler 28

2.5.7. Pliometrik Antrenmanlarda Yaş ve Cinsiyet 30

3.GEREÇ VE YÖNTEM 33

3.1.Fiziksel Ölçümler ve Testler 44

3.1.1.Yaş Tespiti 44

3.1.2.Boy Uzunluğu Ölçümü 44

3.1.3.Vücut Ağırlığının Ölçümü.....44

3.1.4.El pençe kuvvetinin ölçülmesi 44

3.1.5.Durarak çift ayak uzun atlama.....44

3.1.6. Şınav testi.....44

3.1.7. Mekik testi 45

3.1.8.Dikey sıçrama 45

3.1.9.Mekik koşusu (20 m).....45

3.1.10. 30 m Sprint Testi.....46

4.BULGULAR.....47
5. TARTIŞMA VE SONUÇ 54
6. KAYNAKLAR.....63

1.GİRİŞ VE AMAÇ

Bütün branşlarda amaç yapılan sporun gerektirdiği motorik özelliklerin geliştirilmesi ve bu yol ile sporcunun performansını arttırmayı sağlamaktır. Köklü bir geçmişe sahip olan voleybol, aktif, sürekli değişen konumlarla farklı kas gruplarına hitap eden hareketleri içinde barındıran, takım oyunudur. Voleybolda sporcunun bulundurması gereken özelliklere baktığımızda, dayanıklılık, reaksiyon hızı, patlayıcı kuvvet, özel çabuk kuvvet, çabuk kuvvette devamlılık gibi önem arz eden faktörler bulunmaktadır (Wulf 2007, Çelenk ve Yıldıran 2000, Akalan ve Bayraktar 2007).

Voleybol da cogunlukla galibiyetin önemli unsurlarından olan smaç ve Blok, içerisinde patlayıcı kuvvet bulundurmaktadır (Çelenk ve Yıldıran 2000).

Sıçrama voleybolda savunma ve hücum vuruşunda aktif kullanılan hareketler bütünüdür ve maçın sonucu üzerinde doğrudan etkisi bulunan ögelerden biridir. Voleybola özel sıçrama kabiliyeti, oyuncunun olabildiğince yatayda uzağa veya dikeyde yükseğe sıçraması olarak bilinir ve maç içerisinde defalarca yapılır. Müsabaka içinde başarılı sonuçlar elde etmek için sporcuların sıçrama kabiliyetlerinin ortalama değerlerden çok yüksek olması gerekmektedir. Bu yüzden sıçrama kabiliyeti antrenörler ve sporcular açısından başarı saglayan tartışılmaz oneme sahip faktör olarak bilinmektedir (Sheppard ve ark 2007).

Sıçrama kuvvetini geliştirmek için kullanılan en iyi yöntem pliometrik antrenmandır (Sevim 1991).

Pliometrik antrenman sporcunun maksimum kuvvet, sürat, patlayıcı ve anaerobik gücü geliştiren antreman çeşididir. Yapılan araştırmalar belli sure ile uygulanan pliometrik antrenman sonucunda önem arz eden fizyolojik ve fiziksel gelişimlerin olduğunu ortaya koymuştur (Erol 1992, Dolu 1994, Cicioğlu ve ark 1996, Yavuz 1999,

6. KAYNAKLAR

Açıkada C. Kuvvetin Mekanik Temelleri Antrenman Bilgisi Sempozyumu Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yüksekokulu Ankara 1991

Açıkada C., Ergen E. Bilim ve Spor Büro – Tek Ofset Matbaacılık Ankara 1990

Ağaoğlu SA, Kadırımcı M, Taşmektepligil Y. Ağırlık topuyla yapılan pliometrik antrenmanın hentbolcuların dikey sıçraması ve atış kuvvetine etkisi. Ankara, Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri 1. Kongresi Bildiriler:58–66, 26-27 Mayıs 2000, Ankara.

Akalan C, Bayraktar B. Voleybolcularda sağ ve sol bacak sıçrama becerisi farklılıklarına göre planlanmış pliometrik antrenmanın çift bacak performansına etkisi. Hacettepe Üniversitesi Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2007;1:32–45

Anıl F, Erol E, Pulur A. Pliometrik çalışmaların 14 – 16 yaş grubu bayan basketbolcuları bazı fiziksel ve fizyolojik parametreleri üzerine etkisi. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2001;2: 19-26

Ardıçlı T. 15-16 Yaş Grubu Futbolculara Uygulanan Pliometrik ve Ağırlık Antrenmanlarının Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametrelere Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2005.

Ardıçlı T. 15-16 Yaş Grubu Futbolculara Uygulanan Pliometrik ve Ağırlık Antrenmanlarının Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametrelere Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2005.

Arı.Y “On iki haftalık pliometrik antrenman programının 14-16 yaş grubu bayan futbolcuların bazı fiziksel ve fizyolojik parametreleri üzerine etkisi Ekim 2012 Yüksek lisans tezi.)

Arslan Ö. (2004). Sekiz Haftalık Pliometrik Antrenman Programının 14 – 16 Yaş Grubu Bayan Kısa Mesafe Koşucularının Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.)

Arslan Ö. Sekiz Haftalık Pliometrik Antrenman Programının 14 – 16 Yaş Grubu Bayan Kısa Mesafe Koşucularının Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2004.

Arslan Ö. Sekiz Haftalık Pliometrik Antrenman Programının 14 – 16 Yaş Grubu Bayan Kısa Mesafe Koşucularının Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2004.) 1-Wulf G. Attention And Motor Learning. Human Kinetics, Champaign, IL, 2007

Arslan Ö. Sekiz haftalık pliometrik antrenman programının 14–16 yaş grubu bayan kısa mesafe koşucularının bazı fiziksel ve fizyolojik parametreleri üzerine etkisi. Ankara, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2004; 43-53

Ateş M, Ateşoğlu U. "Pliometrik Antrenmanın 16-18 Yaş Grubu Erkek Futbolcuların Üst Ve Alt Ekstremite Kuvvet Parametreleri Üzerine Etkisi"2007)

Ateş M. (2005). On haftalık pliometrik antrenman programının 16–18 yaş grubu erkek futbolcuların bazı fiziksel ve fizyolojik parametrelerine etkisi (Yozgat Spor Örneği), Ankara, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 54-58-72–90)

Ateş M. On haftalık pliometrik antrenman programının 16–18 yaĢ grubu erkek futbolcuların bazı fiziksel ve fizyolojik parametrelerine etkisi (Yozgat Spor Örneği), Ankara, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2005; 72–90

Ateşoğlu U.B. Kendi Vücut Ağırlığı ve Ek Ağırlıkla Yapılan

Pliometrik Antrenmanın Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkileri Doktora Tezi Gazi Üni. Sağlık Bilimleri Enst. Beden Eğt. ve Spor Anabilim Dalı Ankara 2000

ATeşoğlu U.B. Kendi Vücut Ağırlığı ve Ek Ağırlıkta Yapılan Pliometrik Antrenmanın Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi. Doktora Tezi. Ankara: Gazi üniversitesi; 2002.

Atıl M. Pliometrik Çalışmalar. Hacettepe Üniversitesi Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1998;3:13-19

Balaji E, Murugavel K. (2013). Motor fitness parameters response to core strength training on Handbal Players. International Journal for Life Sciences and Educational Research, 1(2):76-80

Bayraktar I. Farklı Spor Branşlarında Pliometrik, Ankara, Ata Ofset Matbaacılık, 2006;11, 51

Bayraktar I. Farklı Spor Branşlarında Pliometrik, Ankara, Ata Ofset Matbaacılık, 2006;11, 5

Bayraktar I. Farklı Spor Branşlarında Pliometrik. 1. Baskı, Ankara: Bağırgan Yayınevi; 2010. s.114,116,133.

Bompa T.O. Sporda Çabuk Kuvvet Antrenmanı (Üst Düzeyde Çabuk Kuvvet Gelişimi İçin Plyometrık). Tüzemen E (Çev) , Ankara: Bağırgan Yayım evi; 2001.

Bompa TOb. Sporda Çabuk Kuvvet Antrenmanı (Üst Düzeyde Çabuk Kuvvet Gelişimi için Plyometrik).Çeviri: Eda Tüzüman, Ankara, Bağırgan yayınevi, 2001; 3,168

Bompa TOB. Sporda Çabuk Kuvvet Antrenmanı (Üst Düzeyde Çabuk Kuvvet Gelişimi için Pliometrik). Çeviri: Eda Tüzüman, Ankara, Bağırgan yayınevi, 2001; 3,16

Britttenham G. Çevirenler: Öznur Karan-Sibel Güven Pliometrik egzersiz. Hacettepe Üniversitesi Voleybol Bilim ve

Teknoloji Dergisi, 1999;4:18-21

Brown ME, Ma Yhew YL, Boleach LW. Effect of plyometric training on vertical jump performance in high school basketball players. The Journal of Sports Medicine and Physical Fitness, 1986;26:1-3

Chu DA Plyometrics in sports injury rehabilitation and training. Athletic Therapy Today, 1999;4(3): 7-11

Chu DA. Dikey ve yatay sıçramanın geliştirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1994;1:40-4

Chu DA. Jumpıng Into Plyometrıcs. Leisure Press Champaign, Illionois. 1992, s.1-24.

Chu DA. Jumpıng Into Plyometrıcs. Leisure Press Champaign, Illionois. 1992, s.1-24.

Chu DA. Jumping into Plyometrics, illionois, Leisure Pres Company, 1992;1-24

Chu DA. Plyometrics, The Link Bnetween Strength And Speed. Nsca Journal. 1983. 5: 20-21.

Cicioğlu İ. "Pliometrik Antrenmanın 14 – 15 Yaş Grubu Basketbolcuların Dikey Sıçraması İle Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreleri Üzerine Etkisi". Yüksek lisans tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi; 1995)

Cicioğlu, Gökdemir K, Erol E. Pliometrik Antrenmanın 14-15 Yaş Grubu Basketbolcuların Dikey Sıçrama Performansı ile Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi,1996;1:11-23

Çakmak E. Yıldız Erkek Voleybolcularda Pliometrik Antrenmanın Dikey Sıçrama ile Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; 2001.

Çakmak E. Yıldız Erkek Voleybolcularda Pliometrik Antrenmanların Dikey Sıçrama ile Bazı Fiziksel ve Fizyolojik Parametreler Üzerine Etkisi. Ankara, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2001;17 – 67

Çelenk B, Yıldıran Ankara voleybol antrenörlerinin beslenme konusunda bilgi düzeylerinin araştırılması. Hacettepe Üniversitesi Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2000;2:20-243

David J P, Steven K, James JI. Functional plyometric exercises for the throwing athlete. Journal of Athletic Training, 1995;30(1);22-26

Diallo O.Dore E. Duche P. Van PE. (2001). Effects of plyometric training followed by a reduced training programme on physical performance in prepubescent soccer players, Journal of Sports Medicine and Physical Fitness; 41(3), 342- 348.)

Dilber AO, Lağap B, Akyüz Ö, Çoban C, Akyüz M, Taş M, Akyüz F ve Özkan A. Erkek futbolcularda 8 haftalık kor antrenmanının performansla ilgili fiziksel uygunluk değişkenleri üzerine etkisi. CBÜ Bed Eğt Spor Bil Dergisi, 2016; 11(2):77-82.

Dolu E. yüksek atlamanın sıçrama evresi ve pliometrikler. Hacettepe Üniversitesi Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1994;1:5-12

Dolu E. yüksek atlamanın sıçrama evresi ve pliometrikler. Hacettepe Üniversitesi Atletizm Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1994;1:5-12

Erol E. Çabuk Kuvvet Çalışmalarının 16-18 Yaş Grubu Genç Basketbolcuların Performansı Üzerine Etkisinin Deneysel Olarak incelenmesi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1992;40

Erol E., A. Sevim; (1993). "Çabuk Kuvvet Çalışmalarının 16-18 Yaş Grubu Basketbolcuların Motorsal Özellikleri Üzeri-

ne Etkisinin İncelenmesi". Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, Ankara,4: (3). 25-37

Gambotta V. Plyometrics For Beginners – Basic Considerations, New Studies In Athletics, I.A.A.F., Roma, 1989. 1:61-66.

Gökdemir, K. Koç, H. (2000). Üst Düzey Hentbolcu ve Voleybolcu Bayan Sporcuların Bazı Fizyolojik parametrelerinin Değerlendirilmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 4. sy. 259

Gür E. Pliometrik Antrenmanların Genç Futbolcuların Anaerobik Güç Performanslarına Etkisi. Elazığ, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2001; 53-56

Hoffman J. Physiological Aspects of Sport Training and Performance. USA, Human Kinetics, 2002;143-1550

Kin A. Pliometrik antrenman. Hacettepe Üniversitesi Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2000;2:27-32

Konter E. Futbolda Süratin Teoriği ve Pratiği. Ankara: Bağırgan Yayım evi; 1997. s. 87-10.

Kunter E. Futbolda Süratin Teori ve Pratiği Bağırgan Yayınevi Ankara 1997.

Kutlu M, Gür E, Karahüseyinoğlu MF, Kamanlı A. Pliometrik Antrenmanın Genç Futbolcuların Anaerobik Güçlerine Etkisi. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2001;4: 37 – 43

Mahoney,C.; 30 MST and PWC 170 validity in noncaucasian children in U.K., British Journal of sports medicine, 26:1 45-47,1992)

Markovic G, Jukic I, Milanovic D, Metikos D. (2007). Effects of sprint and plyometric training on muscle function and athletic performance. Journal Strength Conditioning

Research. 21(2):543-9)

Marullo F. Çeviren: Seçil Erciyes Pliometrik-sürat ve kuvvet antrenmanı arasındaki bağlantı. Hacettepe Üniversitesi Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2000;2: 14 – 19

Muratlı S, şahin G, Kalyoncu O. Antrenman ve Müsabaka, İstanbul, Yaylım Yayıncılık, 2005;265

Nikoliç,Z., İliç N.; Maximal oxygen uptake in trained and untrained 15 year-old boys, biritish journal of sport medicine, 26:1:36-28(1992).)

Sağıroğlu i. (2008). Genç Basketbolcularda Pliometrik Antrenmanların Anaerobik Performans ve Dikey Sıçrama Yüksekliğine Etkisi. izmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 1–75)

Samur D. Erkek Voleybolcularda Pliometrik Antrenmanın Fiziki, Fizyolojik Parametreler ile Sıçrama Kuvveti ve Performansa Etkisi. Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2002;27-30, 37

Samur, (2001). Özel Düzenlemiş Pliometrik Antrenmanların Genç Basketbolcuların (15-17 Yaş) Anaerobik Güçlerine Etkisi. Elazığ, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi 53-56)

Savucu Y,(2001). Özel Düzenlenmiş Pliometrik Antrenmanların Genç Basketbolcuların (15-17 Yaş) Anaerobik Güçlerine Etkisi. Elazığ, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi 53-56

Sevim Y. Antrenman Bilgisi Gazi Büro Kitabevi s.27-111 Ankara 1995

Sevim Y. Sportif oyunlardan hentbolda kombine kuvvet antrenmanının atış kuvveti üzerine etkisi. Ankara, H.Ü, Spor Bilimleri 1. Ulusal Sempozyumu,1991; 35

Sheppard J, Newton R, Mcgıgan M. The effects of accentua-

ted eccentric load on jump kinetics in high-performance volleyball players. International Journal Of Sports Science And Coaching 2007; 2, (3) 267-284.

Sözbir K. Farklı germe egzersizleriyle yapılan pliometrik antrenmanın emg değerleri ve bazı fizyolojik parametreler üzerine etkisi. Bolu, Abant izzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi 2006; 122–157

Tamer K. Sporda Fiziksel ve Fizyolojik Performansın Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi Bağırgan Yayınevi 2. Baskı Ankara 2000

Topuz F. "Özel Pliometrik Çalışmaları" n Genç Voleybolcuların Bacak Güç Gelişimine Etkisi". Yüksek lisans tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi; 2008.

Turley,K.R; Rogers, D.M., Wilmore, T.H.; maximal testing in prepubescent children treadmil versus cycle ergometry. Medicine and science in sports and execise(supple)., 5: 9, 1993

Turnagöl H. "Voleybol ve Fizyolojisi". I. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Voleybol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1995; 2,5,13-17.

TVF. Voleybol Resmi Oyun Kuralları, Sim Matbaacılık, Ankara, 2004.

Viera B.From volleyball to volleyball, coaching volleyboll, 2001;5,18,10-13

Villarreal E, Requena B, Newton RU. Does plyometric training improve strength performance? a meta-analysis. Journal Science Medicine Sport. 2009; 6

Villarreal ES, González-Badillo JJ, Izquierdo M. Low and moderate plyometric training frequency produces greater jumping and sprinting gains compared with high frequency. Journal Strength Conditioning Research.

2008;22(3):715-25.

Voleybol Terimler Sözlüğü. http://www.Esvoleybol.Com/Voleybol/Dunyada.Asp.15.09. 2009 86. Wilkerson GB, Marisa AC, Nancy IS, Kristina LN, Hoewischer PE, Pixley JJ. neuromuscular changes in female collegiate athletes resulting from a plyometric jump-training program. Journal of Athletic Training 2004;39(1):17–23

Vurat M "Voleybol Teknik, Bağırgan Yayınevi, Ankara Muratlı ve ark 2005.

Yavuz S. Türkiye 2. Liginde Oynayan Sivas C.Ü. Erkek Hentbol Takımının Seçilmiş Fiziksel – Fizyolojik Parametreleri ve Sıçrama Kuvvetinin Geliştirilmesinde Pliometrik Antrenmanın Performansa Etkisi. Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999;40-4

Yazarer İ, Taşmektepligil MY, Ağaoğlu S, Ağaoğlu SA, Albay F, Eker H. (2004). Yaz spor okullarında basketbol çalışmalarına katılan grupların iki aylık gelişmelerinin fiziksel yönden değerlendirilmesi. SPORMETRE Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi. 4: 163-170.)

Yörükoğlu U, Koz M. (2007). Spor okulu çalışmaları ile basketbol antrenmanlarının 10- 13 yaş grubu erkek çocukların fiziksel, fizyolojik ve antropometrik özelliklerine etkisi. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 5 (2): 79-83.)

Yüktaşır B, Şimşek Ö, Çoknaz, H, Mirzeoğlu D, Mirzeoğlu N. A-2 liginde oynayan bir bayan voleybol takımının sezon öncesi hazırlık dönemi antrenmanlarının, voleybolcuların fiziksel ve fizyolojik özelliklerine olan etkisi, Voleybol Bilim ve Teknolojisi Dergisi 2000; 1: 16-22.

Zorba E. Fiziksel Uygunluk Muğla Üniversitesi Yayınları Ankara 2000.

İstiklâl Yolunda Baş Yazar

Mehmed Âkif Ersoy

Ramazan TOPDEMİR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Kasım 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-309-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Özgeçmiş 5

ÖNSÖZ 9

GİRİŞ 11

I.BÖLÜM

İSTİKLAL YOLU VE BAŞYAZAR MEHMED AKİF ERSOY 13

A-SEBİLÜRREŞAD, MEHMED AKİF VE EŞREF EDİP (1) 13

B-SEBİLÜRREŞAD, MEHMED AKİF VE EŞREF EDİP (2) 15

C- SEBİLÜRREŞAD, MEHMED AKİF VE EŞREF EDİP (3) 16

D-SEBİLÜRREŞAD, MEHMED AKİF VE EŞREF EDİP (4) 21

E- SEBİLÜRREŞAD, MEHMED AKİF VE EŞREF EDİP (5) 23

F-İSTİKLAL BEYANNAMESİ 26

G- EL-CEZÎRE CEPHESİ KUMANDANI NİHAD PAŞA'NIN MEHMED AKİF'E GÖNDERDİĞİ TEŞEKKÜR TELGRAFI 28

II. BÖLÜM

I-MEHMED AKİF'İN İSTİKLAL VE İSTİKBAL HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ.....29

A- Halka Sesleniş..... 29

B-"DİYARBEKİR'DE ELCEZİRE KUMANDANI NİHAD PAŞA HAZRET-LERİNE.."..... 32

III.BÖLÜM

A- İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ (12 MART 1921) 38

B-MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞI'NA 40

C-Millet Kürsüsünde 43

D-UMURI MAARİF VEKİLİ (MİLLİ EĞİTİM BAKANI) HAMDUL-LAH SUBHİ BEY'İN, İSTİKLÂL MARŞI İÇİN AÇILAN MÜSABAKAYA (YARIŞMAYA) KATILMASI İÇİN MEHMED AKİF'E YAZDIĞI DA'VET MEKTUBU 47

IV.BÖLÜM

MEHMED ÂKİF HAKKINDA NE DEDİLER? 48

V.BÖLÜM

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE ÖNE ÇIKAN BAŞLIKLAR 65

A- Akif Günümüzün Sosyal Meselelerine İşaret Eden Şiirlerinden 65

B-Birlik ve Dayanışma Düşüncesi 65

C-Adalet 67

D- Zulme ve Haksızlığa Karşı Mücadele 68

E-Sosyal Dayanışma 69

F-Akif'in Aileye Bakışı ve Konu ile İlgili Mesajları.....70

G- Azim –Ümit ve Mücadele.....71

II-ŞİİRLERİNDEN SEÇMELER.....72

Sonuç 88

Kaynaklar.....89

EKLER 91

I-MEHMED ÂKİF ERSOY'UN KRONOLOJİK YAŞAMI 91

II- MEHMED ÂKİF'LE YAPILAN SON MÜLÂKAT (RÖPORTAJ)....93

III-MEHMET AKİF'İN ÖRNEK AHLAK VE ŞAHSİYYETİ 98

IV-MİLLETE MAL OLMUŞ ŞAİR… 99

V-Mehmet Akif'ten Azim İle İlgili Hatıra.....101

ÖNSÖZ

İstiklal Yolunda Başyazar Mehmed Akif Ersoy'un yaptığı mücadeleler, eserlei ile ortaya koymak önemli bir çabadır. Milli Mücadele döneminde, istiklalini kayıp etme aşamasına gelen bir millete manevi destek vermiş, manevi yönden yol açan şairimiz ve yazarımız, Sebilürreşad'da baş yazarlık yapmıştır. Bu dergi hem ülkemizin hem de İslam dünyasının içinde bulunduğu sosyal,siyasal,ekonomik yönleri ele alarak, yayınlarda bulunmuştur. sadece şair deği aynı zamanda bir baş yazar olan Mehmed akif'i farklı bir bakış açısı ile ortaya koymaya çalıştık.Hem şiirleri hem yazıları hem de cemiyet ile ilgili düşüncelerini işlemiş olduk.Mehmed Akif'in bu dünden bugüne yansıyan ve kalıcı olan fikirleri çalışmamızı da özetlemiş olacaktır.

"Milletler topla, tüfekle, zırhlı ile ordularla, tayyarelerle yıkılmaz. Milletler ancak aralarındaki rabıtalar çözülerek herkes kendi başının derdine , kendi havasına, kendi menfaatine, kendi menfaatini temin kaygusuna düştüğü zaman yıkılır!..Bizi mahviçin tertip edilen muahedei sulhiye paçavrasını, mücahitlerimiz şark tarafından yırtmaya başladılar.Şimdi beri taraftaki dindaşlarımıza düşen vazife, Anadolumuzun diğer cihetlerindeki düşmanları denize dökerek o murdar paçavrayı büsbütün parçalamaktır. Zira o parçalanmadıkça, İslâm için bu diyarda beka imkânı yoktur!..Ey Cemaat-i Müslimin! Düşmanlarımızın bu gün bizden istedikleri, ne filan vilâyet, ne filan sancaktır; doğrudan doğruya başımızdır, boynumuzdur, hayatımızdır, devletimizdir!..Ey Cemaat-i Müslimin! Ağyar eline geçen Müslüman yurtlarının hali bizim için en müessir bir levhai ibrettir! İslâm'ın son mültecası olan bu güzel toprakları düşman istilâsı altında bırakmayalım! Ye'si, meskanati, ihtirası, tefrikayı büsbütün atarak azme, mücahedeye, vahdete sarılalım.Cenab-ı Kibriya, hak yolunda mücahede için meydana atılan azim ve iman sahipleriyle beraberdir."

(Sebilürreşad, C.464,s.135,259,256)

Çalışmamızın, günümüz dünyasındaki olaylara ışık tutmasını diliyoruz. Destekleri ve katkıları ile hep yanımızda olan Araştırmac Yazar Mehmet Emin GERGER'e teşekkür ederiz.

Ramazan TOPDEMİR

istanbul- Kasım 2023

Kaynaklar

Kitaplar

Akyüz, Kenan, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, Ankara 1970

Büyük Türk Klasikleri, C. l ,Ötüken-Söğüt Yayını, İstanbul, 1990, s.342

Demiray, Kemal; Türkçe Çocuk Edebiyatı, Millî Eğitim BakanlığıYayınları, İstanbul 1967.

Çantay, Hasan Basri,Âkifnâme, İstanbul,1966

Ersoy, Mehmet Âkif; Safahat, (Haz. M. Ertuğrul Düzdağ), ÇağrıYayınları, İstanbul 2006.

Eşref Edib,Mehmed Akif, Sebilürreşad Neşriyatı, İstanbul,1962,s.385

Eşref Edip, Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Düşünceleri, İstanbul 1939

Kaplan ,Mehmet, Şiir Tahlilleri, Dergah Yayınları,İstanbul 1983.

Necatigil, Behçet, EdebiyatımızdaİsimlerSözlüğü. İstanbul 1967.

Tansel, Fevziye Abdullah, Mehmet Akif Hayatı ve Eserleri,İstanbul1945

Timurtaş , Faruk Kadri, Mehmet Akif, İstanbul 1958.

Sebilürreşad, C. 18, S.458,s.184

Yalçın, Alemdar; Gıyasettin Aytaş, Çocuk Edebiyatı, Akçağ Yayınları, Ankara 200

Dergiler

Sebilürreşad Cilt, X, Sayı ; 240

(9 Ağustos 1920, No,69, Açızsöz Gazetesi, H.Karan, Sebiürreşad, c-10, s.241, s.245-246)

(Karesi Zağnos Paşa Camii Vaazı, Sebilü'r-Reşad Gazetesi,12 Şubat 1336)

Sırat-ı Müstakim,C.4,No.93, 16 Haziran 1910)

Sebilürreşâd Mecmuası, C. 15, S.384, 26 Kanun-i-evvel, 1334(1918).

Sebilürreşâd Mecmuası, S. 327, 5 Şubat 1330 (1914)

Sebilürreşad, Hayreddin Karan, c.10, s.245, s.311-312.)

Sebilürreşâd Mecmuası, S. 327, 5 Şubat 1330 (1914).

Selim Sırrı Tarcan'ın
"Sporcu Neler Bilmeli"
Adlı Eseri

Canan SARIYAR SEZAN

Editör: Prof Dr. Serdar GERİ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-317-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ 5
KISALTMALAR DİZİNİ 7
GİRİŞ 11

BİRİNCİ BÖLÜM

1.SELİM SIRRI TARCAN'IN HAYATI 15
1.1.Selim Sırrı Tarcan'ın Çocukluğu ve Okul Yılları .. 15
1.2.İzmir Yılları 17
1.3.Askeri ve Siyasi Hayatı 18
1.4.Sporla İlgili Faaliyetleri 19
1.5.Olimpiyatlar ve Selim Sırrı 23

İKİNCİ BÖLÜM

2.SPORCU NELER BİLMELİ 25
2.1. Spor Nedir? 26
2.2. İdman Nedir? 31
2.3. Spor Bir Tarikat mı, Yoksa Yeni Bir Din midir? .. 34
2.4. Profesyonellik 36
2.5. Disiplin ve Spor 39
2.6. Sporculara Nasihat 40
2.7.Mekteplerde Spor Suiistimalinin Önü Nasıl Alınabilir? 43
2.8. Sporda Yapılacak Tedabir-i Vâkıye 46
2.9.Soluk Kesilmesi 48

2.10. Kırbaç Darbesi 53
2.11. Hafıza-i Adaliye 54
2.13. Fransa'da Spor Teşkilatı 63
2.14. Spor Kongreleri Niçin Toplanır? 67
2.15. Türklerde Spor 75
2.16. Türklerde Pehlivanlık 80
2.17. 100 Metre Yarışlarda Nasıl Koşulur? 85
2.18. Mukavemet Yarışları 94
2.19. Atlamalar 100
2.20. Disk Atma 108
2.21. Cirit 112
2.22.Taş veya Sıklet Atmak 114
2.23.Zincir Saplı Gülle Atma 115
2.24. Halat Çekmek 116
2.25. İyi Futbol Nasıl Oynanır? 121
2.26. Tenis Nasıl Oynanır? 123
2.27. Nasıl Yüzmeli? 126
2.28. Nasıl Kürek Çekilir? 143
2.29. Orduda Spor 147
2.30. Olimpiyat Oyunları 150

SONUÇ 159
KAYNAKÇA 163
EKLER 166

GİRİŞ

Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle beden terbiyesi ve spor alanında akla gelen ilk isim şüphesiz Selim Sırrı Tarcan'dır. Beden Eğitimi Öğretmenliği ve müfettişliğinin yanı sıra Osmanlı Devleti'nde olimpiyat faaliyetlerini başlatmıştır. Uluslararası olimpiyat toplantılarına katılarak ülkeyi temsil etmiş ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin ilk Türk temsilcisi olmuştur.

Ülkede beden eğitimi konusunda ilkleri yaşatan Selim Sırrı Tarcan hakkında yazılmış çeşitli kitap, makale ve tezler vardır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'nde Selim Sırrı Tarcan ile alakalı dört yüksek lisans ve iki doktora tezi yazıldığı tespit edilmiştir. Bunlar sırasıyla;

M. Şevki Çapan tarafından 1996 yılında yazılan "*Selim Sırrı Tarcan'ın Beden Eğitimi ve Spor Analizi*" adlı yüksek lisans tezi,

Fatma Gamze Ançel tarafından 2005 yılında yazılan *"18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Beden Eğitimi Akımlarının Türkiye'deki Görünümleri ve Selim Sırrı Tarcan'ın Çabaları"* adlı yüksek lisans tezi,

Veli Korkmaz tarafından 2013 yılında yazılan *"Bir Eğitim Yöneticisi Olan Selim Sırrı Tarcan'ın "İbtidâi Muallimlerine Öğütlerim" Adlı Eseri"* adlı yüksek lisans tezi,

Jalal Halel tarafından 2013 yılında yazılan *"Selim Sırrı'nın Doğru Sözler Eserinin Latin Harfli Çevirisi ve Tematik Tahlili"* adlı yüksek lisans tezi,

Osman Tolga Şinoforoğlu tarafından 2015 yılında yazılan *"Selim Sırrı Tarcan ve İsveç Jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu"* adlı doktora tezi ve

KAYNAKÇA

GAZETE ve DERGİLER

Cumhuriyet

Yeni İstanbul

Şehbal

Terbiye ve Oyun

KİTAP ve MAKALELER

Arıkan, R. (1995). *Araştırma Teknikleri ve Rapor Yazma*. Ankara: Tübitay Ltd. Şti.

Arlı, M., Nazik, M. H. (2004). *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Çapan, M. Ş. (1999). *Türk Sporunda Selim Sırrı Tarcan*, Muğla: Ünyay Yayıncılık.

Ergin, O. N. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi,* Cilt 1-2, İstanbul: Eser Matbaası.

Geri, S., Sarıyar, S.C. (2021). "Spor Tarihinde Öncü Bir İsim: Selim Sırrı Tarcan'ın Kadın Gazetesindeki Yazıları". Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 15(1), 141-153.

Güven, Ö. (1997). Selim Sırrı Tarcan'ın Yaşamı ve Hizmetlerine Toplu Bir Bakış. A. F. Oğuzkan (Ed.), *Selim Sırrı Tarcan, yaşamı ve hizmetleri içinde* (s. 12-34). Ankara: Türk Eğitim Derneği.

Tarcan, S. S. (1954). "Ömrümün kitabı, tefrika no: 13", *Yeni İstanbul*, Haziran 6,s. 2.

Tarcan, S. S. (1954). "Ömrümün kitabı, tefrika no: 32", *Yeni İstanbul*, Haziran 25, s. 2.

Tarcan, S.S. (1939). "Muhasebe, Flüt Çalmasını Nasıl Öğrendim", *Cumhuriyet*, Temmuz 18. s.5.

Tarcan, S.S. (1325). "İsveç Hatıraları-İbtidai Mektepleri", *Şehbal,* Sayı 17, Cilt 1. s. 334-336;

Tarcan, S.S. (1326). "Spor-Bir Milleti İhya Eden Mektep Terbiye-i Bedeniyye Darü'l-Muallimini", *Şehbal,* Sayı 21, Cilt 1. s. 438-439.

Tarcan, S.S. (1922). "İdman Aleminde Kırk Sene 4", *Terbiye ve Oyun*, Cilt 2, Sayı 4. s. 63-64.

Tarcan, S.S. (1922). "İdman Aleminde Kırk Sene 5", *Terbiye ve Oyun*, Cilt 2, Sayı 5. s. 79-80.

Tarcan, S.S. (1922). "İdman Âleminde Kırk Sene 6", *Terbiye ve Oyun*, Cilt 2, Sayı 6. s. 91-93.

Tarcan, S.S. (1923). "İdman Âleminde Kırk Sene 8", *Terbiye ve Oyun*, Cilt 2, Sayı 8. s. 121.

Tarcan, S.S. (1923). "İdman Âleminde Kırk Sene 11", *Terbiye ve Oyun*, Cilt 2, Sayı 11. s.171.

Tarcan, S.S. (1946). *Hatıralarım*. İstanbul: Canlı Tarihler XVI. Türkiye Yayınevi.

Yamak A. S. (2012). *Asker Evlatlar Yetiştirmek: II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldıran, İ. (2008). "Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir İdealistin Yaşam Serüveni: Selim Sırrı Tarcan". *10. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Selim Sırrı Tarcan Paneli'nde Yapılmış Konuşma,* Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

TEZLER

Çapan, M. Ş. (1996). *Selim Sırrı Tarcan'ın Beden Eğitimi ve Spor Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Ançel, F. G. (2005). *18. ve 19. Yüzyıllarda Avrupa'da Beden Eğitimi Akımlarının Türkiye'deki Görünümleri ve Selim Sırrı Tarcan'ın Çabaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Korkmaz, V. (2013). *Bir Eğitim Yöneticisi Olan Selim Sırrı Tarcan'ın "İbtidâi Muallimlerine Öğütlerim" Adlı Eseri,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Halel, J. (2013). *Selim Sırrı'nın Doğru Sözler Eserinin Latin Harfli Çevirisi ve Tematik Tahlili,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Kilis.

Şinoforoğlu, O.T. (2015). *Selim Sırrı Tarcan ve İsveç jimnastiği: Beden Eğitiminde İsveç Modelinin II. Meşrutiyet Dönemi Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Mutlu M. (2019). *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Spor ve Eğitimde Öncü Bir İsim: Selim Sırrı Tarcan.* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

YUKARI BÜYÜK MENDERES NEHRİ HAVZASINDAKİ MAKROFUNGUSLARDA AĞIR METAL İÇERİKLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Nazmi Durkan

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-360-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....V

SİMGELER DİZİNİ.....IX

ŞEKİLLER DİZİNİ.....X

ÇİZELGELER DİZİNİ.....XIII

1.GİRİŞ.....1

1.1.Araştırılan Metallerin Özellikleri ve Toksik Etkileri.....2

1.2.Literatür Özeti.....7

2. MATERYAL VE YÖNTEM.....17

2.1. Araştırma Bölgesinin Ekolojik Özellikleri.....17

2.2. Araştırma Bölgesinde Belirlenen İstasyonlar ve Özellikleri.....18

2.3. Arazi Çalışmaları.....19

2.4. Laboratuar Çalışmaları.....20

2.4.1. Makrofungus örneklerinin teşhisi.....20

2.4.2. Analiz için ayrılan örneklerin hazırlanması Analizlerde Suprapur Merc kimyasalları kullanılmıştır. 20

2.4.2.1. Makrofungus örneklerinin homojenleştirilmesi ve çözünürleştirilmesi.....20

2.4.2.2. Toprak örneklerinin hazırlanması ve çözünürleştirilmesi.....21

2.4.3. Analitik teknikler.....21

2.4.3.1. ICP endüktif eşleşmiş plazma-kütle spektrometresi.....21

2.4.4. Analitik verilerin değerlendirilmesi.....22

2.4.4.1. Laboratuar körleri.....22

2.4.4.2. Analizin doğruluğu.....22

2.4.4.3. Gözlenebilme sınırları (LOD).....23

2.4.4.4. Tayin sınırı (LOQ).....24

3. BULGULAR.....24

3.1. Araştırma Bölgesinde Belirlenen Makrofunguslar.....24

3.1.1. Teşhisi yapılan taksonların sistematik konumları Regnum. Myceteae.....24

3.1.2. Araştırma Bölgesinde Belirlenen Taksonların Deskripsiyonları.....26

3.2. Çalışma Bölgesinde Belirlenen Makrofungus ve Toprak Örneklerinin Ağır Metal İçerikleri.....49

3.3. Türlerde Metal Dağılımı 54

3.4. Familyalarda Metal Dağılımı.....70

3.5. İstasyonlara Göre Toprakda Metal Dağılımı.....79

3.6. İstasyonlara Göre Toprak ve Makrofunguslarda Metal Dağılımının Karşılaştırılması 84

3.7. Mantarlardaki Metaller Arasında İlişki.....89

3.8. Yenen Makrofunguslarda Metal Miktarı.....90

3.9. Yenmeyen Makrofunguslarda Metal Miktarı.....91

3.10. Zehirli Makrofunguslarda Metal Miktarı.....92

4. TARTIŞMA VE SONUÇ 93

5. KAYNAKLAR.....109

EKLER.....118

EK-1 119

EK-2 134

1.GİRİŞ

Makrofunguslar yüzyıllardan beri besin ve tedavi amaçlı kullanılmaktadırlar. Makrofunguslar doğada kendiliğinden yetişenler ve kültüre alınanlar olarak iki gruba ayrılırlar. Doğada kendiliğinden yetişenler zehirli, yenen ve yenmez mantarlar olarak ayırt edilir. Zehirli mantarlar muskarin, amanitin, falloidin, fallosidin, fallidin, viridin, virosin gibi toksik maddeleri taşırlar. Bu toksinler mide, barsak, safra, akciğer ve sinir sistemine zarar verirler (Seeger ve Stijve, 1980).

Uzak Doğu kültüründe yemek ve ilaç olarak kullanılan makrofunguslar üzerine yapılan çalışmalar günümüzde artarak devam etmektedir. Makrofungusların taşımış oldukları tıbbi özellikleri üzerine yapılan çalışmaları; kan basıncının kontrolü, anti- tümör özelliği, bağışıklık sisteminin güçlendirilmesi, antimikrobial etki, kolesterol seviyesinin kontrolü, antibiyotik etkisi, antioksidant özelliği, kalp ritminin düzenlenmesi, antiülserik etkisi, lipit metabolizması üzerine etkileri, antidiabetik etkisi, anti-hıv aktivitesi, anti-obesitik aktivite, karaciğer ve böbrekler üzerinde koruyucu etkisi, antiviral etki, antiageing etki, seksuel hipofonksiyon tedavisinde, kan hücrelerinin üretimine etkisi gibi genel başlıklar altında toplayabiliriz. Karbohidratlar kuru ağırlığın yarısını meydana getirir. Karbohidratlar; glukagon, mono-disakkaritler, şeker alkolleri, glikojen ve kitin olup temelde hücre duvarının bileşenini oluştururlar. Mantar proteininin sindirilebilme değeri %72–83 arasındadır. İnsan beslenmesi için gerekli esansiyel amino asitlerden başka tüm amino asitleri içermektedir. Ayrıca mantarda çok az yağ bulunmasına rağmen esansiyel yağlar da dahil tüm yağ asidi çeşitlerini içerir. Mükemmel bir folik asit kaynağıdır. Folik asit yetersizliğinden ileri gelen aneminin tedavisinde mantar içeren diyet kullanılmaktadır. Makrofunguslar insan sağlığı açısından önemli vitamin ve mineral maddeleri içerirler. % 92 oranında su içeren taze mantarın geri kalan kuru ağırlığının % 8 kısmı protein, yağ, karbohidrat, vitaminler, kalsiyum, fosfor, potasyum, demir, bakır, lif ve külden meydana gelmiştir (Matilla vd., 2002). Makrofunguslar zengin bir mineral kaynağıdır. Özellikle bazı mineralleri biriktirebilmeleri mineral eksikliği görülen kişilerde kullanılabilmeyi akla getirir.

İnsan vücudunun yapısına katılan mineralleri; makromineraller ve mikromineraller olarak sınıflandırırız. Makromineraller; kalsiyum, fosfor, potasyum, kükürt, klor, sodyum ve magnezyumdur. Mikromineraller; demir, manganez, kobalt, bakır, çinko, molibden, vanadyum, krom, kalay, flor, silisyum, selenyum ve iyottur.

Makromineraller diğer gruba göre vücutta daha yüksek oranda bulunurlar. Canlı organizmada son derece düşük miktarlarda bulunması ne-

5. KAYNAKLAR

Aichberger, K., 1977. Untersuchungen Über den Quecksilbergehalt österreicher Speisepilze und Seine Beziehungen zum Rohproteingrhalt der Pilze., Z. Lebensm. Unters. Forch., 163,35.

Alanso, M. A., Garcia, M., Perez-Lopez, Melgar, M. J., 2003. The Concentrations and Bioconcentration Factor of Copper and Zink in Edible Mushrooms. Environ. Contam. Toxicol, 44, 180-188.

Anonymous, 1989. WHO-FAO, Evaluation of Certain Food Additives and Contaminans, Thirty-third Report of the Joint Fao-Who, Who Tecnical Report Series 776.

Anonymous, 1993. WHO-FAO, Evaluation of Certain Food Additives and Contaminans, WHO Tecnical Report Series 837, Geneva.

Anonymous, 1996. WHO-FAO, Trace Elements in Human Nutrition and Health, World Health Organization, Geneva.

Anonymous, 2001. ATSDR, Agency for Toxic Substnces and Disease Registry, Toxicological Profile for Copper, Cadmium, Chromium, Lead. Atlanta, Department of Health and Human Services, Public Health Service.

Anonymous, 2004. IPCS, Cemical Safety and the Commission of the European Communities, CEC.

Anonymous, 2003. Maff, British Columbia, Ministry of Agriculture, Food and Fisheries. Order No. 611. 100-1 Agdex 533. 1767 Angulus Campbell Road Abbotsford, B.C.Canada.

Bigersson, B., Sterner, O., Zimerson, E., 1988. Chemie und Gesundheit "Eine verst 2nd liche Einführung in die Toxikologie, VCH Verlagsgeselschalft, ISBN 3- 527-26455-8.

Breitenbach, J., Kranzlin, F., 1986. Fungi of Switzerland, Volume 2, 3, 4. Verlag Mycologia, CH-6000 Luzern.

Breitenbach, J., Kranzlin, F., 1991. Fungi of Switzerland, Volume 2, 3, 4. Verlag Mycologia, CH-6000 Luzern.

Bresinsky, A., Besl, H., 1985. Giftpilze, Werlagsgesellschaft mbH, Stuttgart. Buczacki, S., 1989. Fungi of Britain and Europe, W. Collins Ltd. Glasgow.

Byrne, A. R., Dermelj, M., Vakselj, A., 1979. Silver Accumulation by Fungi. Chemosphere, 10, 815-821.

Byrne, A. R., Tusek-Znidaric, M., 1983. Arsenic Accumulation in the Mushroom Laccaria amethystina. Chemosphere, 12, 1113-1117. Chemia Toksykologiczna, 129-134 (in Polish).

Cibulka, J., Sisak, L., Pulkrab, K., Miholova, D., Szakova, J., Fucõkova, A., et.al., 1996. Cadmium, Lead, Mercury and Caesium Levels in WildMushrooms and Forest Berries from Different Localities of the Czech Republic. Scien-

tia Agriculturae Bohemica, 27, 113-129.

Cocchi, L., Vescovi, L., Petrini, L. E., Petrini, O., 2006. Heavy Metals in Edible Mushrooms in Italy. Food Chemistry. 98, 277-284.

Courtecuisse, R., Duhem, B., 1994. Guide des Champignons de Frace et D' europe, Delachaux et Niestlé, Paris, 65 p.

Dahncke,R. M., 1982. Pilze, AT Verlag Aerau, Stuttgart.

Demirbaş, A., 2000. Accumulation of Heavy Metals in some Edible Mushrooms from Turkey. Food Chem., 68:415-419.

Demirbaş, A., 2001. Concentration of 21 Metals in 18 Species of Mushrooms Growing in the East Black Sea region. Food Chem., 75:453-457.

Demirbaş, A., 2002. Metal Ion Uptake by Mushrooms from Natural and Artificially Enriched Soils. Food Chem., 78:89-93.

Demirbaş, A, 2003. Trace Metal Concentrations in Ashes from Various Types of Biomass Species. Energy Sources, 25:743-751.

Dennis R.W.G. 1986. Fungi of the Hebrides, HMSO, London.

Drbal, K., Kalac, P.,1975. Content of Copper in Some Edible Mushrooms, Ceska Mycol., 29, 184.

Duffus, J. H., 1980, Environmnental Toxicology, Edward Arnold Publishers Ltd., London, 164 p.

Ellis, M. B., Ellis, S. B., 1990. Fungi Without Gills (Hymenomycetes and Gastromycetes), Chapman and Hall, London, 168 p.

Emre M., 2000. Nikelli ve Nikelsiz Altın Alaşımlarının Geniş Bir Bileşim Aralığında Fiziksel, Kimyasal, Mekanik ve Alerjen Özelliklerinin Belirlenmesi, Yüksek lisans tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, 120 s.

Falandysz, J., Danisiewicz, D., Bona, H., 1994. Metals Content of Wild Growing Mushrooms Gathered in the Tucholskie and Kaszuby Forests. Bromatologiai Chemia Toksykologiczna, XXVII, 129-134 (in Polish).

Falandysz, j., Gucia, M., Skwarzec, B., Frankowska, A., Klawikowska, K., 2002. Total Mercury in Mushrooms and Underlying Soil Substrate from the Borecka Forest, Northeastern Poland. Archives of Environmental Contamination and Toxicology, 42,(2), 145-154.

Fischer, RG., Rapsomanikis, S., Andreae, MO., Baldi, F., 1995. Bioaccumulation of Methylmercury and Transformation of Inorganic Mercury by Macrofungi. Environ Sci Technol,29:993- 999.

Flammer, R., 1980. Differentialdiagnose dir Pliz Vergiftungen Gustav Fischer Verlag, Stuttgart- New York.

Gabriel, J., Baldrin, P., Rychlousky, M., Krenzelok, M., 1997. Heavy Metal Content in Wood-Decaying Fungi Collected in Praque and in the National Park Sumava in the Czech Republic, Bull. Environ. Contam. Toxicol, 59, 595.

Gams, H., Moser, M., 1967. Kleine Cryptogamen Flora: Basidiomycetes 2: Röhrlinge und Blatterpilze (Agaricales), Gustav Fischer Verlag, Stuttgart.

Garcia, M. A., Alanso, J., Fernandez, M. I., Melgar, M. J., 1998. Lead Content in Edible Wild Mushrooms in Northwest Spain as Indicator of Environmental Contamination. Archives of Environmentel Contamination and Toxicology, 34, 330-335.

Gast, C. H., Jansen, E., Bierling, J., Haanstra, A, L., 1988. Heavy Metals in Mushrooms and their Relationship With Soil Characteristics. Chemosphere , 17, 789-799.

Gray, N. F., 1996. Dirinking Water Quality: Problems and Solutions. John Wiley& Sons Ltd., Baffins Lane, Chichester, England, 314 p.

Gücin, F., Baltepe, Ş., 1988. Ağır Metal Akümülatörü Olarak Olarak Şapkalı Mantarlar, Doğa Türk Botanik D.,13(3), 589.

Habashi F., (Editor) 1997, Handbook of Extractive Metallurgy, ISBN: 3-527-28792- 2, PublisherWiley-VCH.

Haselwandter, K., Irlweck, K., 1976. Uran in Fruchtkörpern von Basidiomyceten,

Anzeiger der math. Naturwiss, Klasse der Österr. Akad. D. Wiss., 165. Haswell, S. J. 1991. Atomic Absorbtion Spectrometry, Elsevier, New York, pp., 201. Hinkle, D. E., Wiersma, W., Jurs, G. S., 1998. Applied Statistics for the Behavioral Sciences, Houghton Mifflin Comp., New York, USA,105-113.

Işıldak, Ö., Türkekul, İ., Elmastaş, M. ve Tüzen, M., 2004. Analysis of Heavy Metals in Some Wild-Grown Edible Mushrooms from the Middle Black Sea Region, Turkey. Food Chemistry, 86: 547-552.

Işıloğlu, M. ve Watling, R., 1992. Macromycetes of Mediterrenean Turkey, Edinburgh Journal of Botany, 49(1); 99-121.

Işıloğlu, M., 1992. Adana ve İçel İl Sınırları İçinde Yetişen Önemli Yenen ve Zehirli Mantarlar Üzerinde Taksanomik Araştırmalar, Doktora tezi. İnönü Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Işıloğlu, M., 1992. Muğla Yöresinin Yenen Mantarları, Türkiye IV. Yemeklik Mantar Kongresi, Bildiri Kitabı, Cilt 1;53-59.

Işıloğlu, M., Yılmaz, F. ve Merdivan, M., 2001. Concentrations of Trace Elements in Wild Edible Mushrooms, Food Chemistry, 73 ; 169-175.

Jorhem, L., Sundstrom, B., 1995. Levels of Some Trace Elements in Edible Fungi. Zeitschrift für Lebensmittel-untersuchung und-forschung, 201-311- 316.

Josserand, M., 1952. Ability of Coprinus atramentarius to Sensitize Man to Alcohol, Mycologia 44:829.

Kalac, P., Wittingerova, M., Staskova, I., 1989. The Contents of Seven Biogenic Trace Elements in Edible Mushrooms., Potravinaârïskeâ Veïdy 7, 131-136 (in Czech).

Kalac, P., Wittingerova, M., Staskova, I., Simak, M., Bastl, J., 1989. Contents of Mercury, Lead and Cadmium in Mushrooms. Ceskoslovenska Hygiena, 34, 568-576 (in Czech).

Kalac, P., Burda, J., Staskova, I., 1991. Concentrations of Lead, Cadmium, Mercury and Copper in Mushrooms in The Vicinity of a Lead Smelter. The Science of the Total Environment, 105, 109-119.

Kalac, P., Staskova, I., 1991. Heavy Metals in Fruiting Bodies of Wild Growing Mushrooms of The Genus Agaricus. Potravinaârïskeâ Veïdy,12, 185-195 (in Czech).

Kalac, P., Staskova, L., 1994. Heavy Metals in Fruting Bodies of Wild Growing Mushrooms of the Genus Agaricus, Potrav, Vedy, 12(3), 185.

Kalac, P., Niznanska, M., Bevilaqua, D., Straskova, I., 1996. Concentrations of Mercury, Copper, Cadmium and Lead in Fruiting Bodies of Edible Mushrooms in the Vicinity of a Mercury Smelter and a Copper Smelter. Sci Total Environ, 177:251-258.

Kalac, P., Svoboda, L., 2000. A Review of Trace Element Concentrations in Edible Mushrooms. Food Chem. 69:273-281.

Kloke, A., 1980. Orientierungdaten für Tolerierbare Gesamtgehalte Einiger Elemente in Kulturböden. Mitt. 1:9-11.

Kojo, M. R. And Lodenius, M., 1989. Cadmium and Mercury in Macrofungi Mechanism of Transport and Accumulation, Angew. Bot., 63, 279.

Kreisel, H., 1969. Grundzuge Eines Naturlichen Systems der Pilze, Verlag Von j. Cramer, Jena.

Küchler, W., 1986. Cemische Tecnology, band 4, Wien, ASBN 3-44-13182-5, C.H. Verlag.

Laaksovirta, K., Lodenius, M., 1979. Mercury Content of Fungi in Helsinki, Ann. Bot. Fenn., 16, 208.

Lampe, K. F., 1978. Pharmacology and Therapy of Mushroom Intoxication, in: Rumack, Salzman, 125.

Lasota, W., Kalinowski, R., 1985. Selenium Content in some Mushroom Species. Bromatologia i Chemia Toksykologiczna, 18, 7- 10 (in Polish).

Lind, Y., Wicklund Glynn, A., Engman, J., Jorhem, L., 1995. Bioavailabilitiy of Cadmium from Crab Hepatopancreas and Mushroom in Relation to Inorganic Cadmium: A 9- Week Feeding Study in Mice. Food Chem. Toxicol. ,33:667-673.

Liukkonen-Lilja, H., Kuusi, T., Laaksovirta, K., Lodenius, M., & Piepponen, S., 1986. The Effect of Lead Processing Works on the Lead, Cadmium and Mercury Contents of Fungi. Zeitschrift fuhr Lebensmittel-Untersuchung und– Forschung, 176, 120-123.

Lodenius, M., Kuusi, T., Laaksovirta, H., Liukkonen-LiljA & S. Piepponen, 1981. Lead, Cadmium and Mercury Contents of Fungi in Mikkeli, Southeastern Finland, Ann. Bot. Fenn., 18,183.

Lodge, D. J., Ammirati, J. F., O'Dell, T. E., Mueller, G.M., 2004. Collecting and Describing Macrofungi. Elsever Academic Pres . 200 Wheeler Road, Burlington, MA 01803, USA.

Mandic, M. L., Grgic, J., Grgic, Z., Seruga, M., 1992. The Natural Levels of Alumium, Cadmium and Lead in Wildlife Mushrooms in Eastern Croatia, Deutscuhe Lebensmittel-Rundschau, 88. Jahrg., Heft 3.

Marchand, A., 1971. Champignons du Nord et du Midi, Tome, 1-10, Soc. Mycol. De Pyrenees Mediterr., Perpignan.

Matilla P., Salo-vaananen P., Könkö K., Aro H., Jalava T., 2002. Basic Composition and Amino Acid Contents of Mushrooms Cultivated in Finland. J. S. Agric. Food Chem., 50, 6419-6422.

Meisch, H. U., I., Schmitt, J., A., Reinle, W., 1977. Schwermetalle in Hoheren Pilzen Cadmium, Zink und Kupfer, Z. Naturforsch, 32c, 172.

Meisch, H. U., I., Schmitt, J., A., Reinle, W., 1978. Schwermetalle in Höheren Pilzen, II: Mangan und Eisen, Z. Naturforsch, 33c, 1.

Melgar, M J., Alonso J., Pérez-López M., Garcıá MA., 1998. Influence of Some Factors in Toxicity and Accumulation of Cadmiyum from Edible Wild Macrofungi in NW Spain., J. Environ. Sci. Health, B33 (4), 439.

Mendil, D., Uluözlü, Ö. D., Hasdemir, E., Çağlar, A., 2004. Determination of Trace Elements on some Wild Edible Mushroom Samples from Kastamonu, Turkey, Food Chemistry, 88: 281-285.

Mendil, D., Uluözlü, Ö. D., Tüzen, M., Hasdemir, E., Sarı, H., 2005. Trace Metal Level in Mushroom Samples from Ordu, Turkey, Food Chemistry, 91: 463- 467.

Merian, E. (édit.) (1984) : Metalle in der Umwelt. Verteilung, Analytik und biologische Relevanz. Weinheim, Floride & Bâle.

Mertz, W., 1987. Trace Elements in Human and Animal Nutrition Fifth Edition, Vol. 1, Acedemic Pres.

Michael, E., Hennig, B., 1969. Handbuch for Pilzfreunde, Blatterpilze Dunkelblatter, VierterBand, Quelle& Meyer, Heidelberg.

Mitra, Ak., Purkayastha, RP., Chatterjee, NB., Bhattacharyya, B., 1995. Uptake and Tissue Distribution of Cadmium in Albino Rat After Oral Exposure to Cadmium Contaminated Edible Mushroom and Its Effect on Blood. Curr. Sci, 68:1050-1052. Mushrooms Gathered in the Tucholskie and Kaszuby Forests. Bromatologia Mushrooms, of the Genus Agaricus, Potrav. Vedy, 12(3), 185.

Moser, M., 1983. Keys to Agarics and Boleti, Gustav Fischer Verlag, London.

Mutanen, M., 1986. Bioavailability of Selenium in Mushrooms, Boletus Edulis, to Young Women International Journal for Vitamin and Nutrition Research, 56, 297- 301.

Neuhoff, W., 1952. Die Milchlinge (Lactari), Verlag Julius Klinghardt, Bad Heilbrunn Obb.

Nikkarinen, M., Mertanen, E., 2004. Impact of Geological Origin on Trace Element Composition of Edible Mushrooms. Journal of Food Composition and Analysis, 17, 301-310.

Öder, N., 1978. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi Yenen ve Zehirli Mantarları Üzerinde Taksonomik Araştırmalar, Tübitak, Proje no: TBGA 267, Ankara.

Özdamar, K., 2002. Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, Kaan Kitapevi, Eskişehir.

Özdemir, H. İ., 1981. Genel Anorganik ve Teknik Kimya. Matbaa Teknisyenleri Basımevi, İstanbul.

Özdemir, Y., 1996. Investigation of Cu and Zn Levels in Some Mushroom Species, Chimica Acta Turcica, 24, 249.

Pacioni, G., 1985. Mushrooms and Toadstools, Mac Donald Co. Ltd. London.

Parisis, N. E., Van den Heede, M. A., 1992. Antimony Uptake and Correlation with other Metals in Mushroom Species. Toxicological and Environmental Chemistry, 36, 205-216.

Phillips, R., 1981. Mushrooms and Other Fungi of Great Britain and Europa, Pan Boks Ltd., London.

Piepponen, S., Liukkonen-Lilja, H., Kuusi, T. 1983. The Selenium Content of Mushrooms in Finland. Zeitschrift fuÈr Lebensmittel- Untersuchung und– Forschung, 177, 257-260.

Quinche, J.-P., 1983. Les Teneurs en Selenium do 95 Especes de Champignons Superieurs et de Quelques Terres. Schweizerische Land-Wirtschaftliche Forschung, 22, 137–144 (in French).

Richardson, D. H. S., Beckett, P. J., Nieboer, E., 1980. Nicke in Lichens, Bryophyts, Fungi and Algae, in: Nriagu (ed.) :Nackel Environ., Wiley, New York, 367.

Saraçoğlu, H., 1962. Türkiye Coğrafyası Üzerine Etüdler (Mevki, Sınır, Yüzey Şekilleri, Denizler, İklim, Bitki Örtüsü, Akarsular ve Göller), Cilt:2, Meb., Devlet Kitapları.

Schaeffer, J., 1952. Russula-Monographie, Verlag Julius Klinghardt, Bad Heilbrunn Obb.

Schelenz, R., Diehl, F., 1974. Quecksilber in Pilzen, Z. Lebensm. Unters, Fosrch., 154-160.

Schellman, B., Opitz, O., 1978. Cadmiyum-Blei-und Kupferkonzentrationen in Wiesenpilzen, Lebensmittelchem, Gerichtl. Chem., 32,97.

Schelman, B., Hilz, M-J., Und Optz. O., 1980. Cadmium-und Kupferausscheidung Nach Aufnahme Von Champignon-Mahizeiten, Z. Lebensm. Unters. Forsch., 189.

Schmitt, J. A., Meisch, H. U., Reinle, W., 1977. Schwermetalle in Höhren Pilzen. II: Mangan und Eisen, 2. Naturforsch, 32c, 712.

Schmitt, J. A., Meisch, H. U., Reinle, W., 1978. Scwermetalle in Höheren Pilzen. IV: Sci. Total Environ., 19, 253.

Seeger, R., Meyer, E., Schonhut, S., 1976. Blei in Pilzen, Z. Lebensm. Unters. Forch., 162,7.

Seeger, R., 1978. Cadmium in Pilzen, Z. Lebensm. Unters. Forch. 166, 23.

Seeger, R., Stijve, T. 1980. Occurrence of Toxic Amanita Species, In : Faulstich H., Kommerell B, Wieland Th. (eds) Amanita Toxins and Poisoning, New York.

Seeger, R., Grob, M., 1981. Thallium İn Höheren Pilzen, Z. Z. Lebensm. Unters. Forsch., 173, 9.

Seeger, R., Schweinshaut, P., 1981. Vorkommen von Caesium in Höheren Pilzen, Sci. Total Environ., 19, 253.

Seeger, R., 1982. Toxische Schwermetalle in Pilzen. Deutsce Apotheker Zeitung, 122, 1835-1844.

Seeger, R., Schiefelbeın, F., Seuffert, R., and Zant, W., 1986. Absorption of Cadmium İngested With Mushrooms, Naunyn-Schmiedeberg's Archivies of Pharmacology Supplement, 332, 110.

Selik, M. ve Aksu, S., 1967. İstanbul'un Park ve Korularındaki Yerli ve Yabancı Ağaç Türlerine Arız Olan Odun Tahrip Eden Mantarlar, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A,17(1), 90-95.

Selik, M. ve Sümer, S., 1982. Some new additions to Turkey fungus flora, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A,32(2) ; 28-32.

Selik, M., 1973. Doğu Karadeniz Bölgesi, Özellikle Trabzon Civarında Odun Tahripçisi Mantarlar, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri A,23(2), 33-38.

Sesli, E., Tüzen, M., 1999. Levels of Trace Elements in the Fruiting Bodies of Macrofungi Growing in the East Black Sea region of Turkey. Food Chem., 65:453-460.

Sibley S. F., Butterman W.C. and Staff. 1995, Metals Recycling in the United States, Resources, Conservation and Recycling, 15: 259-267.

Siegel R. F. 2002. Environmental Geochemistry of Potentially Toxic Metals. Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Printed in Germany. ISBN 3-540-42030-4.

Slejkovec, Z., Byrne, A. R., Stijve, T., Goessler, W., Irgolic, K. J., 1997. Arsenic Compounds in Higher Fungi. Applied Organometallic Chemistry, 11, 673-682.

Slekovec, M., & Irgolıc, K. J., 1996. Uptake of Arsenic by Mushrooms from Soil. Chemical Speciation and Bioavailability, 8(3/4), 67-73.

Sova, Z., Cibulka, J., Szakova, J., Mihalova, D., Mader, P., Reisnerova, H., 1991. Contents of Cadmium, Mercury and Lead in Mushrooms from two Areas in Bohemia. Sbornik Agronomicke faculty V C. Budejovicich, r. Zootech., 8 (1), 13-29.

Stamets, P., 2000. Growing Gourmet and Medical Mushrooms, Ten Speed Pres, PO Box, 7123, Berkeley CA 94707.

Stijve, T. and Besson R., 1976. Mercury, Cadmiyum, Lead and Selenium Content in Mushroom Species Belonging to the Genus Agaricus. Chemosphere 5: 151- 158.

Stijve, T. and Bourqui, B., 1991. Arsenic in Edible Mushrooms. Deutsche Lebensmittel- Rundschau, 87, 307-310.

Stijve, T., 1977. Selenium Content of Mushrooms. Zeitschrift fuer Lebensmittel-Untersuchung und -Forschung, 164, 201- 203.

Stijve, T., Noorloos, T., Byrne, A. R., Slejkovec, Z., Goessler, W., 1998. High Selenium Levels in Edible Albatrellus Mushrooms. Deutsche Lebensmittel- Rundschau, 94, 275-279.

Stijve, T., Roschnik, 1974. Mercury and Methyl Mercury Content of Different Species Fungi., Trav. Chim. Aliment, Hyg., 69: 209-220.

Stijve, T., Vellinga, E. C., Herrmann, A., 1990. Arsenic Accumulation in some Higher Fungi. Persoonia, 14, 161-166.

Sümer, S., 1982. Batı Karadeniz Bölgesi, Özellikle Bolu Çevresinde Bulunan Odun Tahripçisi Mantarlar, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, 297- 312, İstanbul.

Svoboda, L., Zimmermannova, K., Kalac, P., 2000. Concentrations of Mercury, Cadmium, Lead and Copper in Fruiting Bodies of Edible Mushrooms in an Emission Area of a Copper Smelter and a Mercury Smelter. Sci Total Environ,246:61-67.

Svoboda, L., Kalac, P., 2003. Contamination of two Edible Agaricus spp. Mushrooms Growing in a Town with Cadmium, Lead and Mercury. Bull Environ Contam Toxicol, 71:123-130.

Szemere, L., 1965. Die Unterirdischen Pilze Des Karpatenbeckens, Akademia Kiado, Budapest.

Thomas, B., Roughan, J. A. And Watters, E. D., 1972. Lead and Cadmium Content of Some Vegatable Food Stuffs, J. Sci. Fd. Agric. 23, 1493.

Trappe, J. M., 1962. Fungus Associates of Ectotropic Mycorrhizae, Botanical Re-

view 28: 538-606.

Tüzen, M., Ozdemir, M., Demirbaş, A., 1998a. Heavy Metal Bioaccumulation by Cultivated Agaricus Bisporus from Artificially Enriched Substrates. Z. Lebensm Undters Forch, A206:417-419.

Tüzen, M., Özdemir, M., Demirbaş, A., 1998b. Study of Heavy Metals in some Cultivated and Uncultivated Mushrooms of Turkish Origin. Food Chem. , 63:247-251.

Tüzen, M., 2003a. Atomic Absorption Spectrometric Determination of Trace Metal Contents of Mushroom Samples from Tokat, Turkey. Anal. Letters, 36,1401– 1410.

Tüzen, M., 2003b. Determination of Heavy Metals in Soil, Mushroom and Plant Samples by Atomic Absorbtion Spectrometry. Micrchem. J., 74: 289-297.

Tyler, G., 1980. Metals in Sporophores of Basidiomycetes Trans, Bir. Mycol. Soc., 74 (1), 41.

Tyndalo, V., Rinaldi, A., 1973. Atlas Des Champignons, Arnoldo Mondador, Editore Officine Grafiche, Veronica.

Vetter, J., 1994. Data on Arsenic and Cadmium Contents of Some Common Mushrooms, Toxion, Vol. 32, No.1, 11.

Wetzell, H., 1979.Toxicologisch Bedeutsame Schwermetalle in Pilzen, Myco. Mitt. Bl., 23, 1.

Yeşil, Ö. F., Yıldız, A., Yavuz, Ö., 2004. Level of Heavy Metals in Some Edible and Poisonous Macrofungi of Diyarbakır Region in Turkey, Bull. Environ. Contam. Toxicol., 73:853-86i.

Yılmaz, F., 2000. Bazı Makrofungusların Ağır Metal Birikiminin Araştırılması, Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 137 s., Balıkesir.

Yılmaz, F., Işıloğlu, M., Merdivan, M., 2003. Heavy Metal Level in Some Macrofungi, Turkish Journal of Botany, 27;45-56.

Yunchang, W., Hanfen, T., Jianzhe, Y., 1989. Icones of Medicinal Fungi From Chine, Science Pres, Beijing.

Zurera-Cosana, G., Rinco'n-Leo'n, F., Pozo-Lora R., 1987. Lead and Cadmium Contents of Some Edible Mushrooms, J. Food Qual, 10, 311.

INSTAGRAMDA
Pazarlama Faaliyetleri Etkinliği
Marka Farkındalığı
Marka Sadakati

Uzm. Sermin Selinay ÖZÇALIK
Prof. Dr. Hüsniye ÖRS

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-357-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 9

1. SOSYAL MEDYA KAVRAMI VE SOSYAL MEDYA ARAÇLARI ...11
1.1. Sosyal Medya Kavramı 11
1.2. Sosyal Medya ve Özellikleri 14
1.3. Sosyal Medyanın Önemi 16
1.4. Sosyal Medya Araçları 18
1.4.1. Bloglar.....18
1.4.2. Mikrobloglar 19
1.4.3. Sosyal İşaretleme 19
1.4.4. Ağ Paylaşım Siteleri.....19
1.4.4.1. Facebook 21
1.4.4.2. Twitter 21
1.4.4.3. Instagram.....21
1.4.4.3.1. İnstagram uygulamasının sosyal medyadaki yeri 23
1.4.4.3.2. İnstagram'ın pazarlama amacıyla kullanımı 24

2. SOSYAL MEDYA PAZARLAMASI 27
2.1. Sosyal Medya Pazarlaması.....27
2.1.1. Sosyal Medya Pazarlamasının Avantajları 30
2.1.2. Sosyal Medya Pazarlamasının Dezavatajları 31
2.2. Sosyal Medya Pazarlamasının Amaçları.....32
2.3. Sosyal Medya Pazarlamasının Dijital Pazarlamadaki Rolü.....32
2.4. Sosyal Medya Pazarlaması ve Algılanan Sosyal Medya 34
2.5. Sosyal Medya Pazarlama Stratejileri 35
2.6. Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması 36

3. MARKA FARKINDALIĞI VE MARKA SADAKATİ 38
3.1. Marka Kavramı 38
3.1.1. Marka Kavramının Tanımı.....38
3.1.2. Markanın Tarihsel Gelişimi.....41
3.1.3. Marka Kavramının Önemi 42
3.1.3.1. İşletmeler açısından markanın önemi 42
3.1.3.2. Müşteriler açısından markanın önemi.....43
3.2. Markanın Amacı ve Kapsamı.....44

3.3. Marka Oluşum Süreci 44
3.4. Marka ile İlgili Temel Kavramlar 45
3.4.1. Marka İmajı.....45
3.4.2. Marka Değeri 46
3.4.3. Marka Farkındalığı ve Marka Sadakati.....48
3.4.4. Marka Kişiliği 52
3.4.5. Marka Kimliği.....53

4. SOSYAL MEDYA PAZARLAMA FAALİYETLERİNİN ALGILANAN ETKİNLİĞİ İLE MARKA FARKINDALIĞI VE MARKA SADAKATİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN DEMOGRAFİK FAKTÖRLER İTİBARİYLE İNCELENMESİ: INSTAGRAM ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA.....55

4.1. Araştırmanın Konusu ve Sorusu 55
4.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi 57
4.3. Araştırmanın Yöntemi 57
4.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi 58
4.5. Araştırmanın Modeli 58
4.6. Araştırmanın Hipotezleri 59
4.7. Verilerin Analizi 60
4.8. Araştırmanın Bulguları 61
4.8.1. Demografik Faktörlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler.....61
4.8.2. İnternet Kullanım Karakteristiklerine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler63
4.8.3. Araştırmada Kullanılan Ölçeklere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler 64
4.8.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Güvenilirlik Analizi 67
4.8.5. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Faktör Analizi 69
4.8.5.1. Sosyal medya pazarlama faaliyeti etkinliği ölçeğinin faktör analizi 69
4.8.5.2. Marka sadakati ölçeğinin faktör analizi 71
4.8.5.3. Marka farkındalığı ölçeğinin faktör analizi 73
4.8.6. Verilerin Normallik Analizleri 74
4.8.7. Araştırma Hipotezlerinin Testleri.....74
4.8.7.1. Demografik faktörlere ilişkin analizler.....75
4.8.7.1.1.....H1: Sosyal medya pazarlama faaliyetlerinin etkinliği, demografik faktörlere göre farklılık gösterir 75
4.9.7.1.2. H2: Marka sadakati, demografik faktörlere göre farklılık gösterir. 78
4.8.7.1.3. H3: Marka farkındalığı, demografik faktörlere göre farklılık gösterir. 82
4.9.7.2. Sosyal medya pazarlaması, marka sadakati ve marka farkındalığı ile ilgili hipotez analizi.....85

SONUÇ VE TARTIŞMA 91
KAYNAKLAR.....97

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte dünya üzerinde birtakım değişiklikler olmuş ve ulaşım, sermaye, iletişim uluslararası düzeyde hareket edebilir hale gelmiştir. Dünya üzerinde yaşanan değişikliklerden bir tanesi de küresel iletişimi arttıran internetin kullanımı olmuştur. İnternet kullanımıyla birlikte insan ilişkileri, iş yerleri, alışveriş gibi pek çok şey online platform da gerçekleşmeye başlamıştır. Akabinde internet üzerinden pek çok mal ve hizmet dijital yollardan ulaşılabilir hale gelmiştir. Bu gelişmeleri takiben rekabet ortamında klasik pazarlamanın yanısıra dijital pazarlama kavramı ortaya çıkmıştır. Önce bilgisayar sonra akıllı cep telefonlarının icadı ile dijital pazarlama yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır.

İnternet Life Stats verilerine göre günümüzde 5 milyar kişi internete erişim sağlamaktadır. (https://www.internetlivestats.com/, 2023) Böylece bilgi ve iletişim hızı artmıştır. Dijital pazarlama ile birlikte tüketiciler birden fazla mal ve hizmete aynı anda ulaşabilir ve aralarında seçim yaparak satın alma işlemini gerçekleştirebilir hale gelmiştir. Geleneksel pazarlama yöntemlerinde kısıtlı pazarlama araçları kullanılırken dijital pazarlama yönteminde pazarlama araçlarının sayısı artmış, günün her saatinde online platformlar üzerinden aktif olarak kullanılabilir hale gelmiştir.

Dijital pazarlama araçlarından bir tanesi de sosyal medya araçlarıdır. Sosyal medya kavramı Web 2.0 teknolojisi ile ortaya çıkmıştır. Web 1.0 teknolojisinde kullanıcılar tek taraflı internet erişimi sağlıyorken; Web 2.0 da bu erişim çift taraflı bir hal almış, satıcı firmalar ile tüketiciler karşılıklı olarak daha hızlı ve daha kolay şekilde birbirlerine ulaşabilir hale gelmektedir. Sosyal medya araçlarıyla pazarlama hedeflenen tüketicilerin tercihlerini öğrenme, ilgi alanlarına, ihtiyaçlarına, hayat zevklerine yönelik etkili reklam yaratabilme olanağı sağlamaktadır (Onurlubaş, vd. 2016: s.236). Pazarlama amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik ilerlemeyi değerlendirmeye, hangi stratejilerin uygulanacağına karar vermeye ve gerekli düzenlemeleri gerçekleştirmeye olanak tanıyan sosyal medya ölçümlemesi sosyal ağdaki bir konu ya da markaya yönelik fikirleri ve bu içeriğin hacmini belirlemektir (Aytekin ve Değerli, 2014: 131). Sosyal medya üzerinden pazarlama yapılacak araçlarından önemli bir tanesi de instagram'dır. We Are Social verilerine göre 2010 yılında Kevin Systrom ve Mike Krieger tarafından kurulan ve şu an da yaklaşık 1,5 milyar kullanıcıya sahip olan bir sosyal medya platformudur (wearesocial.com, 2023).

Markanın, pazarlama ve iletişim bilimciler tarafından, üzerinde anlaşmaya varılan tek bir tanımı bulunmamaktadır (Kurtbaş, 2016: 77). Herhangi bir özel ismi marka olarak tanımlayabiliriz (Can, 2007: 226). TDK'ya göre ise marka: Bir ticari malı, herhangi bir nesneyi tanıtmaya, benzerinden ayır-

KAYNAKLAR

Aaker, D. A. (1991). *Managing Brand Equity* The Free Press.

Aaker, D.A. (1996). *Building Strong Brands,* The Free Press.

Adalı, E. Ç. Ve Sığrı, Ü. (2022). "E-Ticaret Sektöründe Kullanılan Dijital Pazarlama Araçlarının Şirketlerin Marka Değerine Etkileri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 15 (1), 93-140.

Akar, E. (2010). "Sanal Toplulukların Bir Türü Olarak Sosyal Ağ Siteleri – Bir Pazarlama İletişimi Kanalı Olarak İşleyişi", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 107-122.

Akar, E. Ve Karayel, M. (2008). "Pazarlamada Web 2.0 Uygulamalarının Yeri Ve Önemi", *13.* Ulusal *Pazarlama Kongresi: Pazarlamada Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı***.**

Akgöz, E. Ve Ismanova, A. (2021). "Destinasyon Tanıtımında Sosyal Medyanın Önemi: Kırgızistan Örneği", *Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13 (1), 43-54.

Akgün, V. Ö. Ve Ergün, G. S. (2017). "Yeni Müşteri Kavramı ve Modern Pazarlama Sürecinde Sosyal Medya Pazarlaması", International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, 12 (12), 17-32.

Akgün, Z. (2020). "Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerinin Marka Değeri," *Tüketici Yanıtları Ve Satın Alma Niyetine Etkisi: Hızlı Moda Markalarına Yönelik Bir Araştırma*, 5 (8), 4211-4240.

Alan, K. A., Kabadayı, T. E. Ve Erişke, T. (2018). "İletişimin Yeni Yüzü: Dijital Pazarlama ve Sosyal Medya Pazarlaması", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (66), 493-504.

Altındal, M. (2013). "Dijital Pazarlamada Marka Yönetimi Ve Sosyal Medyanın Etkileri", *Akademik Bilişim 2013 – Xv. Akademik Bilisim Konferansı Bildirileri*, 1087-1091.

Aslan, R. Ve Özbeyaz, A. (2019). "Satın Alma Sürecinde Marka Bağımlılığı Üzerine Bir Araştırma: Adıyaman Üniversitesi Örneği", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8 (3) , 1968-1990.

Aslanoğlu, S. Ve Zor, İ. (2006). Bilgi Varlıklarının Değerlemesi: Entelektüel Sermaye Ölçüm ve Değerleme Modelleri; Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (29) , 152-165.

Atıgan, F. Ve Yükselen, C. (2018). "Marka Tutumu ile İmajının Marka Değeri Ve Güveni Yaratılmasındaki Rolüyle", *Tüketicinin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 11 (1), 35-53.

Ayas, N. (2012). "Marka Değeri Algılamalarının Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisi", *Girişimcilik Ve Kalkınma Dergisi*, 7 (1), 163-183.

Barutçu, S. Ve Tomaş, M. (2013). "Sürdürülebilir Sosyal Medya Pazarlaması Ve Sosyal Medya Pazarlaması Etkinliğinin Ölçümü", *Journal Of Internet Applications and Management*, 4 (1), 5-24.

Başarır Ö. Ve Erdil, S. T. (2009). "Marka Çağrışımları ve Satın Alma Davranışı Üzerine Olan Etkisi", *Marmara Üniversitesi İibf Dergisi*, 17 (2), 217-231.

Başarır, Ö. (2020). "Marka Farkındalığı ile Satın Alma Niyeti Arasındaki İlişki Bağlamında Televizyon Dizilerinde Ürün Yerleştirme", *Ibad Sosyal Bilimler Dergisi*, (8), 383-403.

Başev, S. E. (2021). "Yeni Dünya Sistemince Sosyal Medya Pazarlaması: Instagram'dan Organik Ürün Tercihi", *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (36), 457-482.

Berry, L. L. (2000). "Cultivating Service Brand Equity", *Journal Of The Academic Marketing Science*, 1 (28), 128-137.

Bilgin Y. (2018). "Sosyal Medya Pazarlama Faaliyetlerinin Marka Bilinirliği, Marka İmajı Ve Marka Sadakatine Etkisi", *Bmıj*, 6 (1), 128-148.

Biyan, A. N. (2019). "Tüketici Temelli Marka Değerinin Ölçümü: Starbucks Örneği", *Alanya Akademik Bakış*, 2 (3), 151-164.

Biyan, N. (2019). "Tüketici Temelli Marka Değerinin Ölçümü: Starbucks Örneği", *Alanya Akademik Bakış*, 3 (2), 151-164.

Briciu V. A. Ve Briciu, A. (2016). "A Brıef Hıstory Of Brands And The Evolutıon Of Place Brandıng", *Bulletin Of The Transilvania University Of Braşov***.**

Bursal, M. (2022). *SPSS İle Temel Veri Analizleri*, Anı Yayıncılık, Ankara.

Can, E. (2007). "Marka ve Marka Yapılandırma", *Marmara Üniversitesi İibf Dergisi*, 22 (1), 225-237.

Can, P. (2016). Marka Deneyimi, Hedonik Duygular ve Algılanan Reklam Harcamalarının Marka Değeri Boyutlarına Etkisi Üzerine Fast Food Sektöründe Bir Araştırma, Uluslararasi Yönetim Iktisat ve Isletme Dergisi, 12(30), 121-143.

Canöz, K.**,** Gülmez, Ö. Ve Eroğlu, G. (2020). "Pazarlamanın Yükselen Yıldızı

Influencer Marketing: Influencer Takipçilerinin Satın Alma Davranışını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi,* 23(1), 73-91.

Çalışır, G. Ve Aksoy, F. (2018). "Marka Bilinirliğinde Sosyal Medyanın Rolü: Arçelik Örneği", *Setscı Conference Indexing System*, (3), 530-537.

Çalışkan, M. Ve Mencik, Y. (2015). "Değişen Dünyanın Yeni Yüzü: Sosyal Medya", *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (50), 1-50.

Çifci, S. Ve Cop, R. (2007). "Marka ve Marka Yönetimi Kavramları: Üniversite Öğrencilerinin Kot Pantolon Marka Tercihlerine Yönelik Bir Araştırma", *Finans Politik Ve Ekonomik Yorumlar 2007*, 44 (512), 69-88.

Çifci, S. Ve Sözen, D. (2017). "Tüketicilerin Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerine Katılımlarının Etkileyicileri ve Sonuçları", *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 17 (4), 505-515.

Çoktalaş, D. İ. (2016), *Marka Yönetimi ve Türkiye'de Hazır Giyim Sektöründe Marka Tercihi Üzerine Bir Araştırma,* KTO Karatay Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Deniz, E. (2020). Kişisel Değerler, "Marka Deneyimi ve Marka Değeri Arasındaki İlişkiler: Türkiye'de Popüler Bir E-Ticaret Markasına Yönelik Bir Araştırma", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:19, Prof. Dr. Sabri Orman Özel Sayısı*, 174-201.

Doğan, T. (2018). "Sosyal Medya ve Facebook", *Bilim ve Teknik Dergis*i, Haziran 2018, 53-61.

Dursun, T. (2009), "Marka Kişiliği Yaratma Süreci ve Marka Kişiliği Üzerine Bir Araştırma", *Marmara İletişim Dergisi*, 14(14), 79-92.

Durukal, E., Doğaner, M. Ve Armağan, E. (2019). "E-Ticaret Sitelerinde Algılanan Sosyal Medya Pazarlaması Faaliyetlerinin E-Sadakate Etkisi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), 129-143.

Durukal, E., Doğaner, M., Armağan, E. (2019). "E-Ticaret Sitelerinde Algılanan Sosyal Medya Pazarlaması Faaliyetlerinin E-Sadakate Etkisi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1 (11), 129-143.

Ekber, Ş. (2017). "Sosyal Ağ Sitelerinde Tüketici Tutum ve Davranışları – Bir Araştırma", *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 1 (2), 1-14.

Ekşi, O., Cesur, Z. Ve Yavuzyılmaz, O. (2022). "Algılanan Sosyal Medya Pazarlaması'nın Gösterişçi Tüketim Üzerine Etkisi'nde Influencer Pazarlamasının Aracılık Rolü", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 70-83.

Erbay, Ş. Ve Beydoğan, H. O. (2017), "Eğitimcilerin Eğitim Araştırmalarına Yönelik Tutumları", Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(3), 246-260.

Erciş, A., Yapraklı, Ş., Can, P. Ve Yılmaz, M. K. (2013). "Kişisel Değerler İle Marka Değeri Arasındaki İlişkiler", *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 27 (2), 21-41.

Eroğlu, H. A. Ve Sarı, S. (2011). "Tüketici Etnosentrizmi ve Marka Sadakati Arasındaki İlişki, *Akdeniz Üniversitesi Akdeniz University Uluslararası Alanya İşletme International Journal Of Fakültesi Dergisi,* 3 (2), 39-55.

Eşitti, Ş. Ve Işık, M. (2015). Sosyal Medyanın Yabancı Turistlerin Türkiye'yi Tatil Destinasyonu Olarak Tercih Etmelerine Etkisi, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1 (27), 11-33.

Fidan, K. Ve Yıldırım, F. (2020). "Dijital Pazarlama Stratejileri Üzerine Nitel Bir Araştırma", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, Yıl:4, (8),137-150.

Goldman, K. D. Ve Schmalz, K. J. (2007). "Charlotte's Web: Why And How To Create Personel Web Sites And Blogs", *Helat Promotion Pratice*, 8 (1), 13-15.

Gümüş, N. (2018). "Sosyal Medya Pazarlamaya Yönelik Tüketici Algılarının İncelenmesi: Kırgızistan Üzerinde Bir Araştırma", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (3), 391-413,

Güzel, C. (2020). "Sosyal Medyanın Neliği, Gelişimi ve Kullanım Alanları Üzerine Kuramsal Bir İnceleme", *Sosyolojik Düşün*, 5 (2),93-112.

Hoffman, D. Ve Novak, T. (1995). "Marketing İn Hypermedia Computer-Mediated Environments: Conceptual Foundations", *Journal Of Marketing*, 3 (60), 1-36.

Hollis, N. (2008). *The Global Brand How To Create And Develop Lasting Brand Value İn The Word Market***,** Brandage Yayınları, 1. Baskı, Amerika.

İnanç, H. Ve Yacan, İ. (2018). "Ülkelerin Markalaşma Süreci ve Marka Kavramı", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1 (3), 317-331.

İnternet: Can, S. Ve Koz, K. A. (2018). "Sosyal Medyada Tüketici Onaylı Pazarlama: Instagram Örneği, Kurgu", 26 (3), 444-457.

İnternet: https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/, Erişim tarihi: 22.02.2023.

İnternet: https://tr.clarksbarandrestaurant.com/what-is-social-bookmar-

king-11314, Erişim tarihi: 31.03.2023.

İnternet: https://www.isbank.com.tr/blog/sticaret-nedir, Erişim tarihi: 21.04.2023.

İnternet: https://www.pazarlamasyon.com/bir-idam-mahkumunun-son-sozunden-marka-sloganina-gercek-yaraticilik/, Erişim tarihi: 01.05.2023.

İnternet: https://tr.wix.com/blog/makale/blog-nedir, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

İnternet: https://www.internetworldstats.com Erişim Tarihi: 25.03.2023.

İnternet: https://www.shopalm.com/blog/instagram-isletme-hesabi-nedir-tum-ozellikleri/, Erişim tarihi: 15.04.2023.

İnternet: https://www.dijitalajanslar.com/sosyal-medya-tarihcesi/, Erişim Tarihi: 03.03.2023.

İnternet: https://www.weblife.com.tr/sosyal-medya-pazarlamasi-nedir-nasil-yapilmalidir/), Erişim tarihi: 27.03.2023.

İnternet: https://www.webtures.com/tr/blog/dijital-pazarlamada-surdurulebilirlik/, Erişim tarihi: 31.03.2023.

İnternet: https://www.brandingturkiye.com, Erişim Tarihi: 05.04.2023.

İnternet: Sınai Mülkiyet Kanunu, https://www.Resmigazete.Gov.Tr/Eskiler/2017/01/20170110-9.Htm Erişim tarihi: 15.12.2015.

İnternet: www.pazarlamasyon.com/tasarimdan-markaya-giden-yol-x, Erişim tarihi: 22.05.2023.

İnternet: www.prezi.com/csssyi0w_zc-/x-uluslararasi-isletme-analizi/, Erişim tarihi: 13.04.2023.

İnternet: https://www.ozdenguclulegal.com/marka-nedir/, Erişim Tarihi: 16.02.2023.

İnternet:http://sosyalmedya.co/instagram/, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet: http://www.ama.org/, Erişim Tarihi: 31.03.2023.

İnternet: https://www.sezginkoyun.com/surdurulebilir-pazarlama/, Erişim Tarihi: 23.03.2023.

İnternet:https://artwebtasarim.com.tr/web-ne-anlama-gelir_262cd, Erişim tarihi: 10.03.2023.

İnternet: https://pazarlamaturkiye.com/markanin-pazarlama-acisindan-onemi/,

Erişim Tarihi: 14.04.2023.

İnternet: https://marketingtodolist.com/instagram-pazarlamasi/, Erişim Tarihi: 13.03.2023.

İnternet:https://brandfinance.com/offices, Erişim tarihi: 18.05.2023).

İnternet:https://drbrand.com.tr/marka-amaci-nedir/, Erişim tarihi: 19.04.2023.

İnternet:https://ongoren.av.tr/markanin-devri, Erişim tarihi: 02.04.2023.

İnternet:https://www.boomsocial.com/social-brands, Erişim tarihi: 13.02.2023.

İnternet:https://www.boomsocial.com/social-brands, Erişim tarihi: 03.03.2023.

İnternet:https://Www.Tdk.Gov.Tr/, Erişim tarihi: 02.03.2023.

İnternet:https://www.turkpatent.gov.tr/, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet:www.bilgibilimi.net/web-1-0-web-2-0-web-3-0-nedir/, Erişim tarihi: 05.02.2023.

İnternet:www.blog.euromsg.com, Erişim tarihi: 12.02.2023.

İnternet:www.digitalage.com.tr, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet:www.hubspot.com/instagram-marketing, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet:www.marketingturkiye.com.tr, Erişim tarihi: 25.02.2023.

İnternet:www.x.com/tr/jordan/, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet:www.recrodigital.com, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet:www.sosyalagharitasi.gov.tr, Erişim tarihi: 11.03.2023.

İnternet:www.wearesocial.com, Erişim tarihi: 20.02.2023.

İnternet:www.webrazzi.com, Erişim tarihi: 30.04.2023.

İnternet:www.websiterating.com/tr, Erişim tarihi: 10.04.2023.

İnternet: https://tr.wikipedia.org/wiki/, Erişim Tarihi: 12.04.2023

İnternet: https://journo.com.tr/instagram-twitter-facebook-snapchat-kullanici-sayisi-turkiye, Erişim Tarihi: 15.04.2023.

Kapan, K. Ve Üncel, R. (2020). “Gelişen Web Teknolojilerinin (Web 1.0- Web

2.0- Web 3.0) Türkiye Turizmine Etkisi", *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3 (3), 276-289.

Kapferer, J. N. (2008). *The New Strategıc Brand Management: Creating And Sustaining Brand Equity Long Term*, Kogan Page, UK.

Kaplan, M. A. Ve Haenlein, M. (2010). "Users Of The World, Unite! The Challenges And Opportunities Of Social Media", *Business Horizons*, 53, 59-68.

Kaptanoğlu, R. Ö., Kılıçarslan, M. Ve Tosun, A. (2019). "Marka ve Marka Farkındalığı", *The Journal Of Social Science*, Yıl:3, 3 (5), 248-266.

Karayalçın, C. (2019). *Algılanan Sosyal Medya Pazarlama Çabalarının Marka Değeri ve Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Tüketicilerin Sosyal Medya Bağı Ve Kullanım Sıklığı Üzerine Bir Araştırma*, Akdeniz Üniversitesi, Yayımlanmış Doktora Tezi, Antalya.

Keller, K (2013). *Strategic Brand Management (4th Edition),* England.

Keskin, S. (2008). *Evren Dijitalleşiyor: Dijital Pazarlama, Yönetim ve Pazarlama Alanında Seçme Konular*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Khan, Z., Shafi, Yang, Y., Shafi, M. Ve Yang, R. (2019). "Role Of Social Media Marketing Activities (Smmas) İn Apparel Brands Customer Response: A Moderated Mediation Analysis", *Sustainability*, 19 (1), 1-19.

Kılıç, A. Ve Altay, Ş. (2018). "Marka ve Marka Kişiliği Algısı: Bir Üniversite Örneği", *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10 (3),670-692.

Kim, A. Ve Ko, E. (2012). "Do Social Media Marketing Activities Enhance Customer Equity? An Empirical Study Of Luxury Fashion Brand", *Journal Of Business Research*, (65), 1480-1486.

Kodaş, B. (2021). "Destinasyon Marka Farkındalığı, Destinasyon Marka İmajı ve Algılanan Kalitenin Destinasyon Marka Sadakatine Etkisi: *Mardin Odaklı Bir Araştırma", İşletme Araştırmaları Dergisi*, 13 (2), 1162- 1176.

Konuk, N. (2019). "Bir Sosyal Medya Aracı Olarak Instagram Kullanımı ve Kişisel İletişim Kaygısı Üzerine Üniversite Öğrencileri ile Araştırma", *International European Journal Of Managerial Research Dergisi,* 3 (4), 1-26.

Kotler, P. (2022). *A'dan Z'ye Pazarlama*, Mediacat Yayınları, İstanbul.

Kurtbaş, İ. (2016). "Marka Yönetimi ve Başarılı Markanın Yarar Ve Etkileri", *Karadeniz Yayını*, (2), 75-97.

Lee, M. J. W. Ve McLoughlin, C. (2011*). Web 2.0-Based E-Learning: Applying Social Informatics For Tertiary Teaching***,** Information Science Reference, Newyork.

Macdonald, E. Ve Sharp, B. (2003). "Management Perceptions Of The Importance Of Brand Awareness As An Indication Of Advertising Effectiveness", *Marketing Bulletin*, 14 (2), 1-11.

Marangoz, M. (2007). Tüketici Davranışı Temeline Göre Marka Değerinin Ölçülmesine Yönelik Bir Araştırma. *Öneri Dergisi*, 7 (28) , 87-96

Mayfield, A. (2010). What Is The Social Media? *İcrossing.Co.Uk/Ebooks***.**

Nacar, R.**,** Karaosmanoğlu, E. Ve Uludağ, O. (2008). "Web Sitesi Özelliklerinin Müşteri Odaklı Marka Değerine Etkisi: İmalat Ve Hizmet Sektörlerinde Karşılaştırmalı Bir Uygulama", *13.Ulusal Pazarlama Kongresi: Pazarlamada Yeni Yaklaşımlar Bildiriler Kitabı.*

Narcissism and Contextual Age, *Computers in Human Behavior*, 58, 89-97.

Neudecker, N., Barczewski, J. Ve Schuster, H. (2015). "How Social Media Transforms Brand Management", *Marketing Review St. Gallen*, (1).

Onurbaş, E.**,** Öztürk, D. Ve Çetin, O. I. (2016). "Sosyal Medyada Pazarlama Algısının Faktör Analiziyle İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 233-254.

Öcal, D. ve Aksoy, F. (2020). Tüketici Temelli Marka Değeri Kapsamında Bir Nitel Çalışma: Apple Ve Samsung Markaları Örneği. Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi , 10 (2) , 119-163.

Örs, H. (2009). *Hizmet Işletmelerinde Marka Denkliği*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Özbek, A. Ve Torun, T. (2021). "Dijital Ortamda Pazarlama Faaliyetlerinin Düzeylerinin Belirlenmes", *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 56(3), 1871-1893.

Özdener, İ. Ve Duygun, A. (2020). "E-Perakende Hizmet Kalitesinin Marka Değerine Etkisi", *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (38), S.1-18.

Özgüven, N. (2010). "Marka Değeri: Global Markaların Değerlendirilmesi", *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 141-148.

Özsaatçi, F. G. (2022). "Sosyal Medya Pazarlaması Alanındaki Yayınların Bibliyometrik Analizi", *İşletme Araştırmaları Dergisi*,14 (4), 3177-3192.

Pappu, R.**,** Quester, P. G. Ve Cooksey, R. W. (2006). "A Consumer-Based Method

For Retailer Equity Measurement: Results Of An Empirical Study", *Journal Of Retailing And Consumer Services*, 5 (1), 317–329.

Rudman, R. Ve Bruwer, R. (2016). "Defining Web 3.0: Opportunities And Challenges", *The Electronic Library*, 34 (1), 132-154.

Schivinski, B. Ve Dabrowski, D. (2014). "The Effect Of Social Media Communication On Consumer Prceptions Of Brands", *Journal Of Marketing Communications Series Vıı: Social Sciences*, 9 (58), 137-142.

Seo, E. Ve Park, J. (2018). "A Study On The Effects of Social Media Marketing Activities On Brand Equity And Customer Response İn The Airline İndustry", *Journal Of Air Transport Management*, 66, 36-41.

Sheldon P ve Bryant K (2016) Instagram: Motives for Its Use and Relationship to

Sicilia, M. Ve Palazon, M. (2015). Brand Communities On The İnternet, A Case Study Of Coca-Cola's Spanish Virtual Community, *Corporate Communications: An International Journ*al, 13 (3), 255-270.

Solmaz, B., Tekin, G., Herzem, Z. Ve Demir, M. (2013). "İnternet ve Sosyal Medya Kullanımı Üzerine Bir Uygulama", *Selçuk İletişim Dergisi*, 7 (4), S.23-32.

Susur M. Ve Gencer, Z. T. (2021). "Sosyal Medya Araçlarının Yaygın Kullanımının Pazarlamanın Dijitalleşmesi Üzerinde Ki Rolü", *Elektronik Cumhuriyet İletişim Dergisi*, 3 (1), 74-92.

Şahin, İ., Gülmez, M. Ve Ersoy, E. (2019). "Sosyal Medya Pazarlaması ve Elektronik Ağızdan Ağza İletişim: Genç Tüketicilerin Markaya Yönelik Çevrimiçi Aktiviteleri, Tutumları Ve Etkileşimleri", *İnternet Uygulamaları Ve Yönetimi Dergisi*, 10 (1), 5-24.

Şayan, A. (2020). Marka Sadakati Yaratmada Sosyal Medyanın Rolü: Lovemark's Örnekleri Üzerine Bir Araştırma, *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 3 (1) , 319-342.

Şengül, O. (2022). *2 Saatte A'dan Z'ye Dijital Pazarlama*, Ceres Yayınları, İstanbul.

Taşkın, Ç. Ve Sürmeli, E. (2019). "Spor Ayakkabısı Sektöründe Marka Sadakati Ve Öncülleri: Karşılaştırmalı Bir Araştırma", *International Journal of Social Inquiry*, 12 (2), 837-870.

Tekin, M., Öztürk, D. Ve Yeşiltuna, C. (2020). "Hedonik Tüketim Davranışının Marka Sadakatina Etkisi: Tanınmış Bir Hazır Giyim Markası Tüketicileri Üzerine Bir Uygulama", *Küresel İktisat Ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 9 (11), 37-49.

Terzi, Y. (2019). Anket, Güvenilirlik, Geçerlilik Analizi, https://personel. omu. edu. tr/docs/ders_dokumanlari/1030_32625_1500. Pdf.

Terzioğlu, E. Ve Eş, A. (2020). "Sosyal Medya Pazarlama Aktivitelerinin Tüketici Satın Alma Davranışı Üzerine Etkisinin İncelenmesi", *Güncel Pazarlama Yaklaşımları ve Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 113-132.

Usta, R. Ve Memiş, S. (2009). "Hizmet Kalitesi ve Marka Sadakati Arasındaki İlişki Üzerine Müşteri Tatmininin Aracılık Etkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 23 (4), 88-108.

Uygurtürk, H. Ve Aksoy, R. (2019). "Marka Değerini Oluşturan Faktörlerin Analizi: A Grubu Seyahat Acentaları Müşterileri Üzerine Bir Araştırma", *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi,* 11(2), 379-406.

Ünal, S., Deniz, A. Ve Can, P. (2008). "Marka Sadakati ve Kişisel Değerler Açısından Pazar Bölümleme", *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22 (1), 211-237.

Vural, B. Ve Dinçer, M. (2016). "Marka Farkındalığında Sosyal Medya Kullanımı: Karşılaştırmalı Bir Analiz", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (45). 663-674.

Woodall G. Ve Colby C. (2011). The Results Are İn: Social Media Techniques Vs. Focus Groups For Qualitative Research, *Mra's Alert! Magazine*, March 2011, 23-27.

Yadav, M., Ve Rahman, Z. (2017). "Measuring Consumer Perception Of Social Media Marketing Activities In E-Commerce Industry: Scale Development And Validation", *Telematics And Informatics*, http://dx.doi.org/10.1016/j. tele.2017.06.001.

Yalçın, Z. Ve Canoğlu, M. (2021). "Social Media Marketing Effectiveness Of Non-Profit Organizations: An Analysis On Environmentalist Organizations", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18, 2011, 1138-1163.

Yasmin, A. Tasneem, S. Vd., (2015). "Effectiveness Of Digital Marketing İn The Challenging Age: An Empirical Study", *International Journal Of Management Science And Business Administration*, 1 (5), 69-80.

Yelekin, Y. (2019). *Marka Yönetimi ve Marka Yönetiminin Tüketici Tercihleri Üzerine Etkisi:* Seramik Sektöründe Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldız, D ve Uzunsakal, E. (2018), "Alan Araştırmalarında Güvenilirlik Testlerinin Karşılaştırılması ve Tarımsal Veriler Üzerine Bir Uygulama" Uygulamalı Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 14-28.

Yoo, B. Donthu, N. Ve Lee, S. (2000). "An Examination Of Selected Marketing Mix Elements And Brand Equity", *Journal Of The Academy Of Marketing Science*, 2 (28) 195-211.

Yücel, N. Ve Halifeoğlu, M. (2017). "Marka Kişiliği Algısı: Sosyal Medya Markaları Üzerine Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Araştırma", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), 171-191.

Yüksekbilgili, Z. (2018). "Sosyal Medya Pazarlama Aktiviteleri Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Güvenilirlik ve Geçerlilik Çalışması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 2 (21),149-157.

Zahoor, S. Z. Ve Qureshi I. H. (2019). "Social Media Marketing And Brand Equity: A Literature Review", *The Iup Journal Of Marketing Management*, 16 (1), 47-64.

Bingöl Ekolojisinde Bitki ve Toprak Üzerine Yapılmış Bilimsel Araştırmalar

Erkan BOYDAK
Ali Rıza DEMİRKIRAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-385-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

BÖLÜM 1 4

DOĞU GEÇİT KUŞAĞINDA FARKLI SUSAM GENOTİPLERİNİN VERİM VE VERİM UNSURLARININ BELİRLENMESİ. Erkan BOYDAK, Rıdvan FIRAT, Büşra KAYANTAŞ 4

BÖLÜM 2 15

SİLAJLIK MISIR ÜRETEN İŞLETMELERİN YAPISI (BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ). Mehmet AYÇİÇEK, Ersin KARAKAYA 15

BÖLÜM 3 33

MEVSİMLİK ÇİÇEKLERDE TUZUN BİTKİ MORFOLOJİSİNE ETKİSİ. Hüccet VURAL, Hakan AKKUŞ 33

BÖLÜM 4 63

PRIMING ÇÖZELTİSİNE PRO-Ca İLAVESİNİN PATLICAN TOHUMLARININ STRES SICAKLIKLARINDA ÇİMLENME VE ÇIKIŞI ÜZERİNE ETKİSİ. Nusret ÖZBAY, Ayfer ALTINOK 63

BÖLÜM 5 100

MEKANİZASYONA UYGUN FARKLI EKİM YÖNTEMLERİNİN SOYANIN *(Glycine max.* L.*)* VERİMİNE ETKİSİ. Kübra DİLER, Erkan BOYDAK 100

BÖLÜM 6 123

KURU FASULYE YETİŞTİREN İŞLETMELERİN YAPISI: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ. Mehmet AYÇİÇEK, Ersin KARAKAYA 123

BÖLÜM 7 140

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN BİTKİLER VE ARILAR ÜZERİNE ETKİLERİ. Nusret ÖZBAY, Aygül KARACA 140

BÖLÜM 8 158

BİNGÖL ŞARTLARINDA KADİFE ÇİÇEĞİ VE BİBER BİTKİLERİNİN ORGANİK VE İNORGANİK GÜBRELEMEYE TEPKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI. Ali Rıza DEMİRKIRAN, Hüccet VURAL, Orhan İNİK 158

BÖLÜM 9 176

BİNGÖL İLİNİ KOMŞU İLLERE BAĞLAYAN ANA ARTER YOLLARINDA TRAFİKTEN KAYNAKLI AĞIR METAL KİRLİLİĞİNİN İRDELENMESİ. Abdulkadir SÜRÜCÜ..... 176

BÖLÜM 10 200

ARAZİ TAHRİBATININ DENGELENMESİ VE BU BAĞLAMDA ÇAPAKÇUR MİKROHAVZASINDA YAPILAN REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARI. Alaaddin YÜKSEL, Orhan İNİK 200

BÖLÜM 11 216

BİNGÖL İLİ YEM BİTKİSİ ÜRETİCİLERİNİN BİTKİ BESLEME DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER. Erdoğan YENER, Ali Rıza DEMİRKIRAN 216

BÖLÜM 1

DOĞU GEÇİT KUŞAĞINDA FARKLI SUSAM GENOTİPLERİNİN VERİM VE VERİM UNSURLARININ BELİRLENMESİ

Prof. Dr. Erkan BOYDAK[*]

Zir. Yük. Müh. Rıdvan FIRAT[**]

Öğr. Gör. Büşra KAYANTAŞ[***]

[*] Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü, eboydak@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3466-5356
[**] Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, ridvanfirat02@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2571-6139
[***] Bingöl Üniversitesi Gıda Tarım ve Hayvancılık MYO, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, bkayantas@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1699-0937

KAYNAKLAR

Anonim, (2021). Türkiye İstatistik Kurumu. https://www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi: (01.09.2021).

Anonim, (2014). Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Toprak Analiz Laboratuvarı.

Arıoğlu, H., (2007). *Yağ Bitkileri Yetiştirme ve Islahı*, Çukurova Üniversitesi Genel Yayın

Arıoğlu, H., (2014). Yağ Bitkileri Yetiştirme ve Islahı. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Genel Yayın No 220 s 142 Adana.

Ayoubizadeh, N., Laei, G., Dehaghi, MA., Sinaki, JM. & Rezvan, S. (2018). Seed yield and fatty acids composition of sesame genotypes as affected by foliar application of iron nano-chelate and fulvic acid under drought stress. Applied Ecology and Environmental Research, 16(6), 7585-7604.

Baydar, H. (2001). Susam (*Sesamum indicum* L.) genetiği ve ıslahı üzerinde araştırmalar II. İdeal bitki tiplerinin geliştirilmesi, IV. Ulusal Tarla Bitkileri Kongresi, 17-21 Eylül 2001, Sayfa: 117-122, Tekirdağ.

Baydar, H. (2005). Breeding for the improvement of the ideal plant type of sesame. Plant Breed. 124:263-267.

Baydar, H., &Turgut, İ., (2000). Susam (*Sesamum indicum* L.) Genetiği ve Islahı Üzerinde Araştırmalar I. Bitki Tipini Belirleyen Özelliklerin Kalıtımı, Turkish Journal of Biology *24:3,* 503-512.

Çıkman A., Monis, T., Nacar, A.S., Vurarak, y., & Karanlık, S., (2016). Harran Ovası'nda Sulu Koşullarda Tarımsal Artık Kökenli Kompost Uygulamasının Toprağın Fiziksel Özellikleri ve Susam Verimi Üzerine Etkisi. Çukurova Tarım Gıda Bilimi Dergisi, 31(3): 131-138, (Özel Sayı)

Hama, JR. (2017). Comparison of fatty acid profile changes between unroasted and roasted brown sesame (*Sesamum indicum* L.) seeds oil. International Journal of Food Properties, 20(5), 957-967.

Işık, M., & Sinan, N.S., (2020). Leonardit ve Azot Uygulamasının İkinci Ürün Koşullarında Susam Bitkisinin Verim ve Kalite Özellikleri Üzerine Etkisi. Ç.Ü Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi Cilt: 39-5

Ji, J., Liu, Y., Shi, L., Wang, N. & Wang, X. (2018). Effect of roasting treatment on the chemical composition of sesame oil. LWT, 101, 191–200. doi:10.1016/j.lwt.2018.11.008

Kolsarıcı, Ö., Gür, A., Başalma, D., Demir Kaya, M. & İşler, N. (2006). Yağlı tohumlu bitkiler üretimi, Tarım ve Mühendislik Dergisi, Sayı 78-79, 65-78. No: 220, s. 204, Adana.

Özdemir, İS., Karaoğlu, Ö., Dağ, Ç. & Bekiroğlu, S. (2018). Assessment of sesame oil fatty acid and sterol composition with FT-NIR spectroscopy and chemometrics. Turkish Journal of Agriculture and Forestry, 42(6), 444-452.

Tan, AŞ. (2012). Susam Tarımı. Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Yayınları, No: 146, s. 2-15, İzmir.

Tunde-Akintunde, T.Y., & Akintunde, M.O. Oke, B.O., (2012), Sesame Seed, Oilseeds, s. 184.

Uzun, B., Furat, Ş., Topakçı, M., Çanakçı, M., Karayel, D., & Yol, E., (2009). İkinci ürün susam tarımında azaltılmış toprak işleme ve anıza doğrudan ekim uygulamaları. Türkiye VIII. Tarla Bitkileri Kongresi, 19-22 Ekim, Hatay, sayfa: 217-220.

Weiss, E.A., 1971. Castor, Sesame, and Safflower. Barnes and Noble Inc., New York.

Yalçın Çallak, 2022. Bazı Susam (*Sesamum İndicum* L.) Çeşitlerinde Farklı Ekim Zamanlarının Verim ve Verim Unsurları Üzerine Etkisinin Belirlenmesi. Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, yüksek lisans tezi.

Yoshida, H. & Takagi, S. (1997). Effects of seed roasting temperature and time on the quality characteristics of sesame (*Sesamum indicum* L.) oil. Journal of the Science of Food and Agriculture, 75(1), 19-26.

BÖLÜM 2

SİLAJLIK MISIR ÜRETEN İŞLETMELERİN YAPISI (BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ)

Prof. Dr. Mehmet AYÇİÇEK[*]

Dr. Ersin KARAKAYA[**]

[*1]Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bingöl, Türkiye; email:maycicek@bingol.edu.tr; Orcid:https://orcid.org/0000-0002-6697-847X
[**2]Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Biyosistem Mühendisliği Bingöl, Türkiye; email: karakayaersin@hotmail.com; Orcid: https://orcid.org/0000-0002-6734-4962

KAYNAKLAR

Akay Tuvanç, İ., Dağdemir, V. (2009). Erzurum ili Pasinler ilçesinde silajlık mısır üretim maliyetinin tespiti üzerine bir araĢtırma. Atatürk Üniversitesi. Ziraat Fakültesi Dergisi, 40 (1), 61-69, ISSN: 1300-9036

Anonim (2022). Bingöl'de Silajlık Mısır Hasadı Başladı. (https://bingol.tarimorman.gov.tr) (Erişim tarihi: 16.09.2022)

Ayçiçek, M., Karakaya, E. (2022). Bingöl İli Silajlık Mısır Üretim Faaliyetinin Mevcut Durumu ve Ekonomik Analizi. ÇOMÜ Zir. Fak. Derg. (COMU J. Agric. Fac.) 2022:10(2): 254-266.

Aydın, B. , Öztürk, O. , Çobanoğlu, F. , Çebi, U. , Özkan, E. & Özer, S. (2020). Damla Sulama Desteklemelerinin Silajlık Mısır Üretimi Üzerine Etkisi: Edirne İli Örneği. Uluslararası Tarım ve Yaban Hayatı Bilimleri Dergisi, 6 (3) , 496-505. DOI: 10.24180/ijaws.754046

Babaoğlu, M. (2022). Mısır Tarımı. (https://arastirma.tarimorman.gov.tr) (Erişim tarihi:14.09.2022)

Bhuyan, S. (2007). The People Factor in Cooperatives: An Analysis of Members' Attidutes and Behavior. Canadian Journal of Agricultural Economics, 55(3): 275-298

Birchall, S. and Simmons, R. (2004). What motivates members to participate in co-operative and mutual businesses? A theoretical model and some findings. Annals of Public and Cooperative Economics, 75(3):465-495.

Chacko, T.I. (1985). Member participation in union activities: Perception of union priorities, performance and satisfaction. Journal of Labor Research, 6(4): 363-373.

Çiçek, A. ve Erkan, O. (1996). Tarım Ekonomisinde Araştırma ve Örnekleme Yöntemleri, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No: 12, Ders Notları Serisi No: 6, Tokat.

Dağdemir, V. (2004). Bayburt İli Kop ve Burnaz Dere Havzalarında Arıcılık Yapan İşletmelerin Genel Durumu ve Kooperatifleşmeye Bakış Açısı. Kooperatifçilik. Ekim- Kasım-Aralık 2004, No: 146,102-111.

Dağdemir, V. (2005). Bayburt İli Kop ve Burnaz Dere Havzalarında Hayvancılık Yapan İşletmelerin Genel Durumu ve Kooperatifleşmeye Bakış Açısı. Kooperatifçilik. OcakŞubat- Mart 2005, No: 147, 48-57.

Demirtaş, G. (2019). Amasya İli Merkez İlçeye Bağlı Köylerde Mısır Üretim Maliyetinin Saptanması Ve Pazarlama Sorunları. Yüksek Lisans Tezi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı. s. 108.

Doğan, K. & Külekçi, M. (2020). Iğdır İli Silajlık Mısır Üretiminde Etkinliğin ve Etkinliğe Etki Eden Faktörlerin Belirlenmes . Journal of the Institute of Science and Technology , 10 (2) , 1338-1349 . DOI: 10.21597/jist.658051

Karagölge, C. (2001). Tarımsal İşletmecilik-Tarım İşletmelerinin Analizi ve Planlanması. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:153, Erzurum.

Karagölge, C. (2013). Tarımsal İşletmecilik. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:827 s, Erzurum.

Kıral T., Kasnakoğlu H. (1999.) Tarımsal Ürünler için Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veritabanı Rehberi. Tarım Ekonomisi Araştırma Enstitüsü. Ankara, s. 297.

Kızıloğlu, S. (1991). Mısır, Patates, Şeker Pancarı Üretimi İçin Gerekli Olan İşgücü İhtiyacı ve Kadın İşgücü Payının Belirlenmesi - İşçi Ücetleri, Tohum, Gübre Fiyatlarının Ekonomik Analizi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. Cilt:22, No:1, 54-71, Erzurum.

Miran, B. (2002). Temel İstatistik. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.

Paksoy, M., Ortasöz, N. (2018). Kahramanmaraş İli Pazarcık İlçesinde Mısır Üretim Faaliyetinin Ekonomik Analizi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 21 (3), 95-101 . Doı: 10.18016/Ksutarimdoga.Vi.472962

Terin, M. ve Çelik Ateş, H. (2016). Tarımda Örgütlenmeye Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Van İli Örneği. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 3, 38–44.

Tuvanç, İ. (2009). Erzurum İli Pasinler İlçesinde Silajlık Mısır Üretim Maliyetinin Tespiti Üzerine Bir Araştırma. Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış).

Yavuz, F. , Terin, M. , Shiwan, M. , Akay, B. , Güler, İ. O. & Ağsu, K. (2018). Kadınların Tarımsal Üretim Faaliyetlerine Katılımı Üzerine Bir Analiz: Kuzeydoğu Anadolu TRA1 Bölgesi Örneği . Tarım Ekonomisi Dergisi , 24 (2) , 185-192 . DOI: 10.24181/tarekoder.474478

BÖLÜM 3

MEVSİMLİK ÇİÇEKLERDE TUZUN BİTKİ MORFOLOJİSİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Hüccet VURAL*

Zir Yük .Müh. Hakan AKKUŞ**

*Bingöl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bingöl, http://orcid.org/0000-0001-6115-1572, *hvural@bingol.edu.tr*

**Bingöl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Bingöl, http://orcid.org/0009-0007-7823-9301

Kaynaklar

Ahmad, P., Sharma, S. (2010). Physio-biochemical attributes in two cultivars of mulberry (*M. alba*) under NaHCO3 stress. *Int. J. Plant Produc.*, 4, 79-86.

Ahmad, I., Asif, M., Amjad, A., Ahmad, S. (2012). Fertilization enhances growth, yield, and xanthophyll contents of marigold. *Turkish Journal of Agriculture and Forestry*, 35(6), 641-648.

Akçal, A., Kaynaş, K. (2021). Tuz Stresi Altında Siklamenin (Cyclamen hederifolium Aiton.) Bitki Gelişim Performansı ve Çiçeklenme Özelliklerinin Belirlenmesi. *Lapseki Meslek Yüksekokulu Uygulamalı Araştırmalar Dergisi*, *2*(4), 109-116.

Akçay, E., Tan, M. (2018). Farklı tuz konsantrasyonlarında Kinoa (*Chenopodium quinoa* Willd.)'nın çimlenme özelliklerinin belirlenmesi. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, 33(1), 85-91.

Anonim, (2023). Botanikçi. (https://botanikci.wordpress.com) (Erişim tarihi: 27.08.2023)

Ashraf, M. (2004). Some important physiological selection criteria for salt tolerance in plants. *Flora*, 199, 361-376.

Ayyıldız, L. (2011). Mevsimlik çiçeklerde tuzun bitki gelişimi üzerine etkisinin belirlenmesi. TC Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Van 2011 s. 66.

Aziz, I., Khan, M. A. (2001). Experimental assessment of salinity tolerance of *Ceriops tagal* seedlings and saplings from the Indus delta, Pakistan, Aquat. Bot., 70, 259–268.

Blum, A. (1986.) Breeding crop varieties for stress environments. *Critical Reviews in Plant Sciences*, 2, 199-237.

Botella, M.A., Rosado, A., Bressan, R.A., Hasegawa, P.M. (2005). *Plant Adaptive Responses to Salinity Stress, Plant Abiotic Stress*. Blackwell Publishing Ltd., 270p.

Chaudhuri, K., Choudhuri, M. A. (1997). Effect of short-term NaCl stress on water relations and gas exchange of two jute species. *Biol. Plant.*, 40, 373-380.

Cook, E.R., Seager, R. Cane, M.A., Stahle, D.W. (2007). North-American drought reconstructions: causes, and consequences. *Earth Sci. Rev.*, 81: 93-134.

Çelik, E. (2019). Açıkta ve Örtüaltında Yetiştirilen Kadife Çiçeğinin (Tagetes Erecta L.) Verim ve Kalite Özelliklerinin

Belirlenmesi. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Bursa.

Çulha, Ş., Çakırlar, H. (2011). Tuzluluğun bitkiler üzerine etkileri ve tuz tolerans mekanizmaları. *AKU J. Sci.* 11 (2011), 11-34.

Dajic, Z. (2006). *Salt Stress, Physiology and Molecular Biology of Stress Tolerance in Plants*. ISBN-13 978-1-4020-4224-9, Dordrecht, The Netherlands, 345p.

Doğru, A. (2014). Farklı mısır genotiplerinde tuz stresinin antioksidant sistem üzerindeki etkileri, 22. Ulusal Biyoloji Kongresi 2014, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 430.

Doğru, A., Canavar, S. (2020). Bitkilerde tuz toleransının fizyolojik ve biyokimyasal bileşenleri. *Academic Platform Journal of Engineering and Science*, 8-1, 155-174.

Dölek, M. N. (2009). Degisik Karpuz Genotiplerinin Tuz Stresine Tolerans Düzeylerinin Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s. 71.

Ekmekçi, E., Apan, M., Kara, T. (2005). Tuzluluğun bitki gelişimine etkisi. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, 20(3):118-125.

Er, H., Doğan Demir A., Demir, Y., Meral, R., (2020). *Toprak Su Tutma Eğrisi Elde Ediliş Yöntemleri ve Kullanım Alanları*. Tarımda Yenilikçi Yaklaşımlar Sürdürülebilir Tarım ve Biyoçeşitlilik, Ed. Prof. Dr. Kağan Kökten, İksad Yayın Evi, S:118 -147, 2020.

Ergene, A. (1982). *Toprak Bilgisi*. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:267, Ders Kitapları Serisi No:42, Erzurum.

Ertekin, İ., Yılmaz, Ş., Atak, M., Can, E. (2018). Effects of different salt concentrations on the germination properties of Hungarian vetch (Vicia pannonica Crantz.) cultivars. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 5(2), 175-179.

Esechie, H. A. (1995). Partitioning of chloride ion in the germinating seed of two forage legumes under varied salinity and temperature regimes. *Communications in Soil Science and Plant Analysis*, 26:19-20, 3357-3370, DOI: 10.1080/00103629509369532.

Gulzar, S., Khan, M. A., Ungar, I. A. (2003). Salt tolerance of a coastal salt marsh grass, commun. *Soil Sci. Plant Anal.*, 34, 2595-2605.

Güngör, Y., Erözel, Z. (1994). *Drenaj ve Arazi Islahı*. Ankara Üniv., Ziraat Fak. Yayınları No:1341, Ders Kitabı:389, Ankara, 232s.

Hammad, H. M., Farhad, W., Abbas, F., Fahad, S., Saeed, S., Nasim, W., Bakhat, H. F. (2017). Maize plant nitrogen uptake dynamics

at limited irrigation water and nitrogen. *Environmental Science and Pollution Research*, 24(3), 2549-2557.

Hasanuzzaman, M., Fujita, M., Islam, M. N., Ahamed, K. U., Nahar, K. (2009). Performance of four irrigated rice varieties under different levels of salinity stress, *IJIB*, 6, 85-90.

Hernandez, J.A., Olmos, E., Corpas, F.J., Sevilla, F., Del Rio, L.A. (1995). Salt-induced oxidative stress in chloroplasts of *Pea* plants. *Plant Science*, 105, 151-167.

Hilal, M., Zenoff, A. M., Ponessa, G., Moreno, H., Massa, E. D. (1998). Saline stres alters the temporal patterns of xylem differentiation and alternative oxidative expression in developing soybean roots. *Plant Physiol.*, 117, 695- 701.

Hong, C-Y., Chao, Y-Y., Yang, M-Y., Cho, S-C., Kao, C.H. (2009). Na+ but Not Cl- or osmotic stress is ınvolved in nacl ınduced expression of glutathione reductase in roots of rice seedlings. *Journal of Plant Physiology*, 166, 1598-1606.

Hu, Y., Schmidhalter, U. (2005). Drought and Salinity: a comparison of their effects on mineral nutrition of plants. *Journal of Plant Nutrient and Soil Science*, 168, 541-549.

Kanber, R., Kırda, C., Tekinel, O. (1992). *Sulama Suyu Niteliği ve Sulamada Tuzluluk Sorunları*. Ç.Ü. Ziraat Fakültesi Genel Yayın No:21, Ders Kitapları Yayın No:6, Adana.

Kara, T. (2002). Irrigation scheduling to present soil salinization from a shallow water table. *Acta Horticulture*, 573, 139-151.

Khalid, S., Khalil, F., Elshikh, M. S., Alwahibi, M. S., Alkahtani, J. (2021). Growth and dry matter partitioning response in cereal-legume intercropping under full and limited irrigation regimes. *Scientific Reports*, 11(1), 1-15.

Khatun, S., Flowers, T. J. (1995). Effects of salinity on seed set in rice. *Plant, Cell & Environment*, *18*(1), 61-67.

Kıran, S., Kuşvuran, Ş., Ateş, Ç., Ellialtıoğlu, Ş. (2019). Tuz ve kuraklık stresi altında yetişen farklı patlıcan anaç/kalem kombinasyonlarının bazı özellikleri arasındaki ilişkiler. *Mediterranean Agricultural Sciences*, 32(3), 395-400.

Koca, H. (2007). Tuz Stresinin Farklı Susam Çesitlerinin Fizyolojik ve Biyokimyasal Özellikleri Üzerine Etkisi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, s. 132.

Kratsch, H., Olsen, S., Rupp, L., Cordan, G., Heflebower, R. (2008). *Soil Salinity and Ornamental Plant Selection.* Utah State University, Cooperative Extension Publications, p 8.

Kurban, H., Saneoka, H., Nehira, K., Adilla, R., Premachandra, G. S., Fujita, K. (1999). Effect of salinity on growth, photosynthesis and mineral composition in leguminous plant Alhagi pseudoalhagi (Bieb.). *Soil science and plant nutrition*, *45*(4), 851-862.

Kwiatowsky, J. (1998). Salinity Classification, Mapping and Managment in Alberta. http://www.agric.gov.ab.ca/sustain/soil/salinity/

Larcher, W. (1995). *Physiological Plant Ecology*. Published by Springer, ISBN 0-387-09795-3, New York, 506p.

Levitt, J. (1980). Responses of Plants to Environmental Stresses. Vol. II, 2nd ed. Acedemic Pres, New York, pp:607.

Li, P., Ren, L. (2019). Evaluating the effects of limited irrigation on crop water productivity and reducing deep groundwater exploitation in the North China Plain using an agro-hydrological model: I. Parameter sensitivity analysis, calibration and model validation. *Journal of Hydrology*, 574, 497-516.

Lu, C. M., Qiu, N. W., Lu, Q. T., Wang, B. S., Kuang, T. Y. (2002). Does salt stress lead to increased susceptibility of photosystem II to photoinhibition and changes in photosynthetic pigment composition in halophyte *Suaeda salsa* grown outdoors. *Plant Sci.*, 163, 1063-1068.

Mahajan, S., Tuteja, N. (2005). Cold, salinity and drought stresses: An Overview. *Archives of Biochemistry and Biophysics*, 444, 139-158.

Marschner, H. (1995). *Mineral Nutrition of Higher Plants*, Academic Press, pp.657-680.

Matsumura T., Kanechi M., Inagaki N., Maekawa, S. (1998). The effects of salt stress on ion uptake, accumulation of compatible solutes, and leaf osmotic potential in safflower, *Chrysanthemum paludosum* and sea aster". *J. Jpn. Soc. Hortic. Sci.*, 67, 426-431.

Meloni, D. A., Oliva, M. A. Ruiz, H. A., Martinez, C. A. (2001). Contribution of proline and inorganic solutes to osmotic adjustment in cotton under salt stress, *J. Plant Nutr.*, 24, 599-612.

Munns, R. (2002). Comparative physiology of salt and water stress. *Plant Cell Environ.*, 25, 239-250.

Okuroğlu, M., Yağanoğlu, A. V. (2015). *Kültürteknik*. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları. No: 886. Erzurum.

Parida, A.K., Das, A.B. (2005). Salt Tolerance and Salinity Effects on Plants: a Review. *Ecotoxicology and Environmental Safety,* 60, 324-349.

Riaz, A., Younis, A., Taj, A. R., Karim, A., Tariq, U., Munir, S., Riaz, S. (2013). Effect of drought stress on growth and flowering of marigold (*Tagetes erecta* L.). *Pakistan Journal of Botany,* 45(S1), 123-131.

Romeroaranda R., Soria T., Cuartero, J. (2001). Tomato plant-water uptake and plant-water relationships under saline growth conditions. *Plant Sci.,* 160, 265-272.

Seçkin, B. (2010). Tuzluluk Stresinin Bazı Arpa Türleri (*Hordeum spp.*) Üzerindeki Fizyolojik ve Biyokimyasal Etkilerinin Araştırılması. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. s. 62.

Shao, H-B., Chu, L-Y., Jaleel, C.A., Zhao, C-X., (2008). Water-deficit stress-induced anatomical changes in higher plants. *Comptes Rendus Biologies,* 331(3), 215-225.

Turhan, A. (2020). Fasulyede (*Phaseolus vulgaris* L.) farklı tuz dozlarının çimlenme, tane verimi ve verim özellikleri üzerine etkileri. *Erciyes Tarım ve Hayvan Bilimleri Dergisi,* 3(2), 12-17.

Tuteja, N. (2007). Mechanisms of high salinity tolerance in plants. *Methods in Enzymology,* 428, 419-438.

Türkoğlu, N., Ayyıldız, L., Gülser, F. (2013). Mevsimlik Çiçeklerde tuzun bitki gelişimine etkisi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. *3*(4). 15-19.

Ucak, A. B. (2018). Identification of sunflower (*Helianthus annuus* L.) genotypes tolerant to water stres. *Journal of Agricultural Sciences,* 24(3), 312-322.

Vural, H., Er, H. (2021). Farklı tuz konsantrasyonlarının ve su seviyelerinin kadife çiçeğinin (*Tagetes erecta "*Titania*"*) gelişimi üzerine etkisi. ISPEC 8th Internatıonal Conference On Agrıculture, Anımal Scıences And Rural Development 24-25 December 2021 Bingol, Turkey s. 463.

Zahra, S., Amin, B., Mehdi Y. (2010). The salicylic acid effect on the tomato (*Lycopersicum esculentum* Mill.) germination, growth and photosynthetic pigment under salinity stress (NaCl). *Journal of Stress Physiology and Biochemistry*, 6(3): 4-16.

Zaimoğlu, S., Doğru, A. (2016). Farklı mısır genotiplerinde tuz stresinin bazı büyüme parametreleri ve fotosentetik aktivite üzerindeki

etkileri, 23. Ulusal Biyoloji Kongresi 2016, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep, s. 270.

Zhu, J. K. (2003). Regulation of ion homeostasis under salt stress. *Curr. Opin. Plant Biol.* 6, 441-445.

BÖLÜM 4

PRIMING ÇÖZELTİSİNE PRO-Ca İLAVESİNİN PATLICAN TOHUMLARININ STRES SICAKLIKLARINDA ÇİMLENME VE ÇIKIŞI ÜZERİNE ETKİSİ

Doç. Dr. Nusret ÖZBAY*

Zir. Yük. Müh. Ayfer ALTINOK**

* Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Bingöl, Türkiye, nozbay@bingol.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9642-119X

** Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Bingöl, Türkiye. Ayfersanli12@hotmail.com

6. KAYNAKLAR

Al-Karaki, G. N. (1998). Response of wheat and barley during germination to seed osmopriming at different water potential. *Journal of Agronomy and crop science*, 181(4), 229-235.

Alvarado, A. D., Bradford, K. J., & Hewitt, J. D. (1987). Osmotic priming of tomato seeds: effects on germination, field emergence, seedling growth, and fruit yield. *Journal of the American Society for Horticultural Science*, 112(3), 427-432.

Amjad, M., Ziaf, K., Iqbal, Q., Ahmad, I., Riaz, MA., Saqib, Z.A.(2007). Effect of seed priming on seed vigour and salt tolerance in hot pepper. *Pakistan Journal of Agricultural Sciences*, 44(3), 408-416.

Atherton, J. G., & Farooque, A. M. (1983). High temperature and germination in spinach. II. Effects of osmotic priming. *Scientia Horticulturae*, 19(3-4), 221-227.

Aybak, H.Ç. (2007). Biber. *Hasat Yayıncılık*, s. 978-975-83-77-18-3-11.

Bajehbaj, A. A. (2010). The effects of NaCl priming on salt tolerance in sunflower germination and seedling grown under salinity conditions. *African Journal of Biotechnology*, 9(12), 1764-1770.

Başay, S., Sürmeli, N., & Uysal, E. (2004). Biberde ozmotik koşullandırmanın depolama süresince tohum canlılığı ve biyopkimyasal değişime etkisi. *V. Sebze Tarımı Sempozyumu*, 21-24.

Çetin, M., Duman, İ. (2005). Biber tohumlarında osmotik koşullandırma uygulaması sonrası yapılan farklı depolama yöntemlerinin tohum kalitesine etkileri. *Türkiye II. Tohumculuk Kongresi,* 9-11 Kasım 2005.

Daunay, M.C., Lester, N.R., Gebhardt, C., Hennart, W., Jahn, M. (2001). Genetic Resources of Eggplant (*Solanum melongena* L.) and Allied Species: A New Challenge for Molecular Genetics and Eggplant Breeders, 251-274 in Solanaceae V, edited by R.G. Van Den Berg, G. W. Barendse and C. Mariani. Nijmegen University, Press Nijgemen, The Netherlands.

Dearman, J., Brocklehurst, P. A., & Drew, R. L. K. (1986). Effects of osmotic priming and ageing on onion seed germination. *Annals of Applied Biology*, 108(3), 639-648.

Demir, I., & Van de Venter, H. A. (1999). The effect of priming treatments on the performance of watermelon (Citrullus lanatus (Thunb.) Matsum. & Nakai) seeds under temperature and osmotic stress. *Seed Science and technology*, 27(3), 871-875.

Demir, I., & Oztokat, C. (2003). Effect of salt priming on germination and seedling growth at low temperatures in watermelon seeds during development. *Seed science and technology*, 31(3), 765-770.

Demir, I., & Okcu, G. (2004). Aerated hydration treatment for improved germination and seedling growth in aubergine (Solarium melongena) and pepper (Capsicum annuum). *Annals of Applied Biology*, 144(1), 121-123.

Demirkaya, M. (2006). Polietilenglikol ile ozmotik koşullandirma ve hümidifikasyon uygulamalarinin biber tohumlarinin çimlenme hizi ve orani üzerine etkileri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 22(1), 223-228.

Duman, İ. (2002). Soğan (Allium cepa L.) tohumlarının çimlenmesini iyileştirici farklı osmotik uygulama yöntemlerinin karşılaştırılması. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 39(2),1-8.

Dursun, A., & Ekinci, M. (2010). Effects of different priming treatments and priming durations on germination percentage of parsley (Petroselinum crispum L.) seeds. *Agricultural Sciences*, 1(1), 17-23.

Düzgüneş, O., Kesici, T., Kavuncu, O., & Gürbüz, F. (1987). Araştırma ve Deneme Metotları (İstatistik Metotları-II), Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, 1021. *Ders kitabı, 295*.

Elkoca, E., Haliloglu, K., Esitken, A., & Ercisli, S. (2007). Hydro-and osmopriming improve chickpea germination. *Acta Agriculturae Scandinavica Section B-Soil and Plant Science*, 57(3), 193-200.

Eymann, J., Kretschmer, M., Brückner, U. (2005). Priming treatment of carrot seed. *Gemüse (München*), 41(8), 26-27.

FAO, 2021. http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx (erişim tarihi: 3.11.2022).

Farooq, M., Basra, S. M. A., Rehman, H., Ahmad, N., & Saleem, B. A. (2007). Osmopriming improves the germination and early seedling growth of melons (Cucumis melo L.). *Pakistan Journal of Agricultural Sciences*, 44(3), 529-536.

Golezanik, G., Aliloo, AA., Valizadem, M. and Moghaddam, M. (2008). Effects of hydro and osmo-priming on seed germination and field emergence of lentil (Lens culinaris Medik.). *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca*, 36(1), 29-33.

Govahi, M., Arvin, M. J., & Saffari, G. (2007). Incorporation of plant growth regulators into the priming solution improves sugar beet germination, emergence and seedling growth at low-temperature. *Pakistan Journal of Biological Sciences: PJBS*, 10(19), 3390-3394.

Guedes, A. C., & Cantliffe, D. J. (1980). Germination of Lettuce Seeds at High Temperature after Seed Priming1. *Journal of the American Society for Horticultural Science*, 105(6), 777-781.

Heydecker, W. (1973). "Germination of an idea: The priming of seeds", University of Nottingham School of Agriculture Report, 50-67.

Heydecker, W., Coolbear, P. (1977). Seed treatments for improved performance – Survey prognosis. *Seed Science and Technology*, 5, 353-425.

Ista International rules for seed testing, International Seed Testing Association, Zurich, Switzerland, 31(3),715-725, 2003.

Kalloo, G., & Bergh, B. O. (Eds.). (2012). Genetic improvement of vegetable crops. *Newnes*, 587-604.

Kaya, G. (2008). Biber tohumlarında kontrollü nemlendirme uygulamasının tohum kalitesine etkisi. Doktora Tezi, Ankara Ünv. Fen Bilimleri Ens., Ankara.

Kaya, G., Demir, İ., Tekin, A., Yaşar, F. ve Demir, K. (2010). Priming uygulamasının biber tohumlarının stres sıcaklıklarında çimlenme, yağ asitleri, şeker kapsamı ve enzim aktivitesi üzerine etkisi. *Tarım Bilimleri Dergisi*, s. 9-16.

Kenanoğlu, B. (2007). Su kabağında (*Lagenaria* spp.) düşük sıcaklıkta tohum çimlenmesinin ekim öncesi uygulamaları ile arttırılması", Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, s. 56.

Khan, A. A., Peck, H. N., & Samimy, C. (1980). Seed osmoconditioning: physiological and biochemical changes. *Israel Journal of Plant Sciences*, 29(1-4), 133-144.

Korkmaz, A., Tiryaki, I., Nas, M. N., & Ozbay, N. (2004). Inclusion of plant growth regulators into priming solution improves low-temperature germination and emergence of watermelon seeds. *Canadian journal of plant science*, 84(4), 1161-1165.

Korkmaz, A., Ozbay, N., Tiryaki, I., & Nas, M. N. (2005). Combining priming and plant growth regulators improves muskmelon germination and emergence at low temperatures. *European Journal of Horticultural Science*, 70(1), 29-34.

Korkmaz, A. (2005). Inclusion of acetyl salicylic acid and methyl jasmonate into the priming solution improves low-temperature germination and emergence of sweet pepper. *HortScience*, 40(1), 197-200.

Korkmaz, A. (2006). Ameliorative effects of ethylene precursor and polyamines on the high temperature inhibition of seed germination in lettuce (Lactuca sativa L.) before and after seed storage. *Seed Science and technology*, 34(2), 465-474.

Korkmaz, A., & Korkmaz, Y. (2009). Promotion by 5-aminolevulenic acid of pepper seed germination and seedling emergence under low-temperature stress. *Scientia Horticulturae*, 119(2), 98-102.

Lanteri, S., Nada, E., Belletti, P., Quagliotti, L., & Bino, R. J. (1996). Effects of controlled deterioration and osmoconditioning on germination and nuclear replication in seeds of pepper (*Capsicum annuum* L.). *Annals of Botany*, *77*(6), 591-597.

Nakayama I, Kobayashi M, Kamiya Y, Abe H, Sakurai A (1992). Effects of a plant-growth regulator, prohexadione-calcium (BX-112), on the endogenous levels of gibberellins in rice. *Plant Cell Physiol*., 33, 59-62.

Odell, G. B., & Cantliffe, D. J. (1986). Seed priming procedures and the effect of subsequent storage on the germination of fresh market tomato seeds. In *Proceedings of the... annual meeting of the Florida State Horticulture Society (USA)*, 99, 303-306.

Okçu, G. (2005). Sebze tohumlarında çimlenmeyi artırmak amacıyla yapılan bazı tohum uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi, *Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 64-68.

Owen, P. L., & Pill, W. G. (1994). Germination of osmotically primed asparagus and tomato seeds after storage up to three months. *Journal of the American Society for Horticultural Science*, 119(3), 636-641.

Pandita, V. K., Anand, A., & Nagarajan, S. (2007). Enhancement of seed germination in hot pepper following presowing treatments. *Seed Science and Technology*, 35(2), 282-290.

Parera, C. A., & Cantliffe, D. J. (1991). Improved germination and modified imbibition of shrunken-2 sweet corn by seed disinfection and solid matrix priming. *Journal of the American society for Horticultural Science*, 116(6), 942-945.

Parera, C. A., & Cantliffe, D. J. (1994). Presowing seed priming. *Horticultural reviews*, 16(16), 109-141.

Pill, W. G., & Fınch-Savage, W. (1988). Effects of combining priming and plant growth regulator treatments on the synchronisation of carrot seed germination. *Annals of Applied Biology*, 113(2), 383-389.

Pill, W. G., Frett, J. J., & Morneau, D. C. (1991). Germination and seedling emergence of primed tomato and asparagus seeds under adverse conditions. *HortScience*, 26(9), 1160-1162.

Sağsöz, S. (2000). Tohumluk Bilimi. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayınları, Erzurum, Yayın No: 302.

Sedghi, M., Nemati, A., & Esmaielpour, B. (2010). Effect of seed priming on germination and seedling growth of two medicinal plants under salinity. *Emirates Journal of Food and Agriculture*, 22(2), 130-139.

Sivritepe, N., Sivritepe, H. O., & Eris, A. (2003). The effects of NaCl priming on salt tolerance in melon seedlings grown under saline conditions. *Scientia horticulturae*, 97(3-4), 229-237.

Sivritepe, N., Sivritepe, HO. (2008). Organic priming with seaweed extract (*Ascophyllum nodosum*) affects viability of pepper seeds. *Asian J. Chem.*, 20(7), 5689-5694.

Sivritepe, H. Ö., & Şentürk, B. (2011). Biber tohumlarının fizyolojik olarak iyileştirilmesi için su ve tuz çözeltileri ile yapılan priming ve kurutma uygulamalarının karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 53-64.

Sivritepe, H. Ö., & Şentürk, B. (2011). Biber tohumlarının fizyolojik olarak iyileştirilmesi için su ve tuz çözeltileri ile yapılan priming ve kurutma uygulamalarının karşılaştırılması. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 53-64.

Şalk, A., Arın, L., Deveci, M., Polat, S. (2008). Özel sebzecilik. Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Tekirdağ, s. 448.

Thanos, C. A., Georghiou, K., & Passam, H. C. (1989). Osmoconditioning and ageing of pepper seeds during storage. *Annals of Botany*, 63(1), 65-70.

Tiryaki, İ., Büyükçıngıl, Y. (2005). Farklı tohum ön uygulamalarının mısır (*Zea mays* L.) tohumunun düşük sıcaklıktaki çimlenme ve fide çıkış performansı üzerine etkileri. *Türkiye II. Tohumculuk Kongresi*, Adana, 9-11 Kasım.

Yoon, B. H., Lang, H. J., & Cobb, B. G. (1997). Priming with salt solutions improves germination of pansy seed at high temperatures. *HortScience*, 32(2), 248-250.

BÖLÜM 5

MEKANİZASYONA UYGUN FARKLI EKİM YÖNTEMLERİNİN SOYANIN *(Glycine max.* L.*)* VERİMİNE ETKİSİ

Zir. Yük. Müh. Kübra DİLER*

Prof. Dr. Erkan BOYDAK**

* Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, kubradinler1221@gmail.com , ORCID: 0000-0001-7130-726X,
** Bingöl Üniversitesi Zir. Fak. Tarla Bitkileri Bölümü, eboydak@bingol.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3466-5356
Bu Makale Kübra Dinler isimli öğrencinin Yüksek Lisans Tezinden Üretilmiştir.

KAYNAKLAR

Agudamua, Yoshihira, T., Shiraiwa, T. (2016). Branch Development Responses To Planting Density and Yield Stability in Soybean Cultivars. Plant Production Science, 19(3), 331-339.

Anonymous, 2006. İstanbul Ticaret Odası, Soya Sektör Raporu. www.ito.org.tr

Ay, B. (2012). Türkiye'de Islah Edilmiş Yeni Soya (Glycinemax. L. Merrill) Çeşitlerinin Orta Karadeniz Bölgesi Koşullarında Verim ve Kalite Performanslarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Samsun, Türkiye.

Boydak, E., Çelik, Ş., Akgül, A. (2000). Harran Ovasında Denenen Bazı Soya Çeşitlerinin Tohum Ve Yağ Bileşimi Üzerine Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 31(2) 121-127.

Boydak, E., Doğan, Z., Öztürk, İ. (2002). Bazı Soya (Glycine max L.) Çeşitlerinde Verim ile Verime Etkili Özellikler Arasında Korelasyon ve Path Analizi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 8(2), 135-139.

Boydak, E., İşler, N., Çamcı, Ö. (1993). GAP Bölgesinde İkinci Ürün Soyanın Karma Yem Üretiminde Kullanımı ve Önemi. Güneydoğu Anadolu Bölgesi 1. Hayvancılık Kongresi, Şanlıurfa, Türkiye, 12-15 Mayıs 1993.

Boydak, E., İşler, N. (1995). Şanlıurfa Koşullarında II. Ürün Olarak Bazı Soya Çeşitlerinin Dört Farklı Sıra Arasında Önemli Tarımsal Karakterlerinin ve Veriminin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(3), 67-80.

Boydak, E., Kayantaş, B., Acar, F., Fırat, R. (2018). Bazı soya fasulyesi (Glycine max. L.) çeşitlerinin yüksek rakımlarda verim ve verim unsurlarının belirlenmesi. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 22(4): 544-550.

Cober, E. R., Morrison, M. J., Ma, B., Butler, G. (2005). Genetic İmprovement Rates of Short-Season Soybean İncrease With Plant Population. Crop Science, 45(3), 1029-1034.

Çalıskan. S., Arslan, M., Uremıs, I., Calıskan, M. (2007). Ana ve İkinci Ürün Soya Tarımında Sıra Arası Mesafelerinin Verim ve Verim Öğeleri Üzerine Etkileri. Turk J Agric For 31: 147-154.

Dapah, H. K., Ennin, S. A., Asafu-Agyei, N. (2005). Soybean Management for increased Production: Effects of Plant Population Density and Planting Method. Ghana Jnl.Agric. Sci. NARS edn No.1: 43-48.

Ekberli, İ., Kars, N. (2021). Soya Bitkisinin (Glycine max. L. Merill) Verim Parametreleri ile Bazı Fiziksel Özellikleri Arasındaki Deneysel İlişkilerin Belirlenmesi. Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi, 9(2) 42-43.

Gulluoglu, L., Bakal, H., El Sabagh, A., & Arioglu, H. (2017). Soybean Managing For Maximize Production: Plant Population Density Effects On Seed Yield And Some Agronomical Traits In Main Cropped Soybean Production. Journal of Experimental Biology and Agricultural Sciences, 5(1), 31-37.

Güngör, H., Üstün, A. (2015). Konya Ekolojisinde İki Farklı Sıra Aralığının Bazı Soya (Glycine Max. (L.) Merill) Genotiplerinde Verim ve Bazı Verim Unsurlarına Etkisi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 2015, 32(2), 100-106.

Hamıdı, M. (2018). Pamuk (*Gossypium hirsutum* L.) ve Soya (*Glycine max* L.)'nın Birlikte Ekiminin Verim Ve Bazı Agronomik Özellikler Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye.

Kökten, K., Boydak, E., Kaplan, M., Seydoşoğlu, S., Kavurmacı, Z. (2013). Bazı Soya Fasulyesi (Glycine max L.) Çeşitlerinden Yapılan Silajların Besin Değerlerinin Belirlenmesi. Vol 2 No 2, s. 7-10.

Lithourgidis, A. S., Dordas, C. A., Damalas, C. A., Vlachostergios, D. N. (2011). Annual intercrops: an alternative pathway for sustainable agriculture. Australian Journal of Crop Science, 5(4), 396-410.

Neugschwandtner, R. W., Winkler, J., Bernhart, M., Pucher, M. A., Klug, M., Werni, C., Adam, E., Kaul, H. P. (2019). Effect of row spacing, seeding rate and nitrogen fertilization on yield and yield components of soybean. Journal of Land Management, Food and Environment, Volume 70, Issue 4, 221–236.

Oplinger, E. S., Philbrook, B. D. (1992). Soybean Planting Date, Row Width and Seeding Rate Response in Three Tillage Systems. Journal of Production Agriculture. Volume 5, No.1.

Öz, M. (2002). Bursa Mustafa Kemalpaşa Ekolojik Koşullarında Farklı Bitki Populasyonları ve Azot Dozlarının Soyanın Verim ve Verim Unsurlarına Etkisi. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 16: 165-177, Bursa, Türkiye.

Özel, A., Acar, R. (2020) Ekim Normunun Soya Fasulyesinde (*Glycine max* L. Merrill) Ot Verimine Etkileri. Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı 3(3): 141-147.

Palmer, J. H. and C. Privette. (1992). Guidelines for drilling soybeans. Soybean Leaf let no.9. Clemson Univ. Coop. Ext. Serv.

Pawlowskı, F., Jedruszczak, M., Bojarcazyk, M. (1993). Yield of Soybean cv. Polan on Loens Soil Depending in Row Spacing and Sowing Rate. Field Crop Abstract. 46:(2) 978.

Peterson, R. K. D., Higley, L. G. (2001). Biotic stress and yield loss 2001. 83-98. CRC Press Boca Raton, FL. https://books.google.com.tr/books?id

Rahman, M. M., Hossain, M. M. (2011). Plant Density Effects On Growth, Yield And Yield Components Of Two Soybean Varieties Under Equidistant Planting Arrangement. Asian Journal Of Plant Sciences 10(5): 278-28.

Schmitz, P. K., Stanley, J. D., Kandel, H. (2020). Row spacing and seeding rate effect on soybean seed yield in North Dakota. Crop,Forage & Turfgrass Management 6, no: 1 s:1-9.

Seadh, S. E., Abido, W. A. E. (2013). How soybean cultivars canopy affect yield and quality. Journal of Agronomy. 12(1), 45-52.

Seıter, S., Craıg, E. A., Mıchael, H. D. (2004). Forage Soybean Yield and Quality Responses to Plant Density and Row Distance. Society of Agronomy 96:966-970.

Shafshak, S. E., Seıf, S. A., Sharaf, A. E. (1989). Yield and Quality of Soybean as Effected by Population Density and Plant Distribution. Field Crop Abstract. 42(6), 4312.

Shahıdullah, M., Hossaın, M. M. (1989). Influence of Intra-Row Spacing of Soybean on Yield and Its Components. Field Crop Abstract 42(3), 1979.

Sıngh, G. (2011). Response Of Soybean (*Glycine max*) Genotypes To Plant Population And Planting Geometry in Northern India. International Journal Of Agricultural Research, 6:653-659.

Vonk, P. J. (2014). Yield response of soybean to planting date and row spacing in Illinois. (M.Sc., Thesis), University of Illinois at Urbana-Champaign, s: 1-40.

Yaramancı, H. (2009). Farklı Sıra Üzeri Ekim Mesafelerinin Soya Fasulyesinde (*Glycine max* L. Merril) Verim ve Verim Unsurları Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Ordu, Türkiye.

Yıldız, M. (2022). Bingöl Ovası Meralarında Verim, Kalite ve Botanik Kompozisyonun Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Bingöl, Türkiye

Zaimoğlu Onat F. B. (2012). Erken ve Geç Ekilen İkinci Ürün Soyada Çift Sıralı Ekim Yönteminde Farklı Bitki Yoğunluklarının Verim Ve Verim Unsurlarına Etkisi. Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, Adana, Türkiye

Xhu, D. M., Cheng, S. H., Guo, X. R. (1992).. Response Of Different Types Of Soybean Cultivars To Sowing Date And Plant Density. Field Crop Abstract. 45 (5).

BÖLÜM 6

KURU FASULYE YETİŞTİREN İŞLETMELERİN YAPISI: BİNGÖL İLİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Mehmet AYÇİÇEK*

Dr. Ersin KARAKAYA**

GİRİŞ

[1]Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bingöl, Türkiye; email: maycicek@bingol.edu.tr, Orcid: https://orcid.org/0000-0002-6697-847X

**[2]Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Biyosistem Mühendisliği Bingöl, Türkiye; email: karakayaersin@hotmail.com; Orcid: https://orcid.org/0000-0002-6734-4962

KAYNAKLAR

Anonim (2008). Bahçecilik Fasulye yetiştiriciliği. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı. MEGEP (Mesleki Eğitim Ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi). Ankara 2008.

Anonim (2015). Fasulye Tarımı. T.C. Kütahya Valiliği İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü (https://kutahya.tarimorman.gov.tr) (Erişim tarihi: 30.10.2023)

Ayçiçek, M. & Karakaya, E. (2022). Bingöl İli Kuru Fasulye Üreten İşletmelerin Mevcut Durumu ve Ekonomik Analizi . Ziraat Fakültesi Dergisi , 17 (2) , 129-138 .

Berk, A. (2016). Türkiye'de Kuru Fasulye Üreten İşletmelerin Ekonomik Analizi Ve Etkinliklerinin Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Adana, 2016 s.130

Bhuyan, S. (2007). The People Factor in Cooperatives: An Analysis of Members' Attidutes and Behavior. Canadian Journal of Agricultural Economics, 55(3): 275-298

Birchall, S. and Simmons, R. (2004). What motivates members to participate in co-operative and mutual businesses? A theoretical model and some findings. Annals of Public and Cooperative Economics, 75(3):465-495.

Chacko, T.I. (1985). Member participation in union activities: Perception of union priorities, performance and satisfaction. Journal of Labor Research, 6(4): 363-373.

Çevik, M. (2021). Kuru Fasulyede Rekor Üretim. Türk Tarım Ve Orman Dergisi, Eylül-Ekim 2021 / Bitkisel Üretim (http://www.turktarim.gov.tr)

Çiftçi F., Oğuz, C., Çiftçi, İ., (2023). Kuru Fasulye Üretimi Yapan Tarım İşletmelerinin Sermaye Yapısı ve Dağılımı; Çumra İlçesi Örneği, Ereğli Tarım Bilimleri Dergisi, 3(1), 16-23.

Efeoğlu, R., Aydemir, AF., Emsen, ÖS. (2016). İspir Fasulyesinin Üretim-Piyasaya Arz Süreçlerinde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2016 20 (3): 985-1002

FAO, (2019). http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx. (Erişim tarihi:28.08.2022).

FAO, (2021). http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx. (Erişim tarihi:28.08.2022).

Kanat, Z. (2021). Kuru Fasulye. Tarım Ürünleri Piyasaları. Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü (Tepge) (https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge) (Erişim tarihi: 08.09.2022)

Kıral, T., Kasnakoğlu, H., Tatlıdil, F.F., Fidan, H. ve Gündoğmuş, E., (1999). Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi Ve Veri Tabanı Rehberi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:37, Ankara.

Olçay N,Bayhan A. K,Gökdoğan O (2016). Karaman İlinde Kuru Fasulye Yetiştiriciliğinde Mekanizasyon Girdi ve Maliyetlerinin Belirlenmesi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 33(Ek Sayı), 42 - 51.

Önder, M., Ateş, M. K. , Kahraman, A. Ceyhan, E. (2012). Konya İlinde Fasulye Tarımında Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri. Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi , (1) , 143-148

Özçelik, A., Turan, A. ve Tanrıvermiş, H., (1999). Türkiye'de Tarımın Pazara Entegrasyonunda Sözleşmeli Tarım Ve Bu Modelin Sürdürülebilir Kaynak Kullanımı İle Üretici Geliri Üzerine Etkileri, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:14, Ankara.

TEPGE, (2021). Kuru Fasulye, Ocak-2021,Tarım Ürünleri Piyasa Raporu. (https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge) (Erişim tarihi: 08.09.2022)

Terin, M. ve Çelik Ateş, H. (2016). Tarımda Örgütlenmeye Etki Eden Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma: Van İli Örneği. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 3, 38–44.

TÜİK, (2020). Bitkisel Üretim İstatistikleri. www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 25.08.2022)

TÜİK, (2022). Bitkisel Üretim İstatistikleri. www.tuik.gov.tr (Erişim tarihi: 25.08.2022)

Üçpınar, F. (2016). Konya İli Derbent İlçesi Taze Fasulye Üretimi Yapılan Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Konya 2016, S.130.

Yavuz, F. , Terin, M. , Shiwan, M. , Akay, B. , Güler, İ. O. & Ağsu, K. (2018). Kadınların Tarımsal Üretim Faaliyetlerine Katılımı

Üzerine Bir Analiz: Kuzeydoğu Anadolu TRA1 Bölgesi Örneği . Tarım Ekonomisi Dergisi , 24 (2) , 185-192 . DOI: 10.24181/tarekoder.474478

BÖLÜM 7

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN BİTKİLER VE ARILAR ÜZERİNE ETKİLERİ

Doç. Dr. Nusret ÖZBAY*

Dr. Öğr. Üyesi Aygül KARACA**

Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Bingöl, Türkiye, nozbay@bingol.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9642-119X

** Bingöl Üniversitesi Gıda, Tarım ve Hayvancılık MYO, Bingöl, Türkiye, akaraca@bingol.edu.tr Orcid: 0000-0002-3886-5953

KAYNAKLAR

Anonymous (2018). Global Warming of 1.5 °C. The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) Special Report.

Aydın, F., Sarptaş, H. (2018). İklim değişikliğinin bitki yetiştiriciliğine etkisi: model bitkiler ile Türkiye durumu The impact of the climate change to crop cultivation: the case study with model crops for Turkey. *Pamukkale Univ Muh Bilim Derg.*, 24(3), 512-521.

Babiker, M., Reilly, J.M., Jacoby, H.D. (2000). The Kyoto Protocol and developing countries. *Energy Policy*, 28(8), 525-536.

Bağrıaçık, N. (2017). Polinatör böcekler ve küresel tozlaşma krizi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *7*(4), 37-41.

Bale, J.; Masters, G. J.; Hodkins, I. D.; Awmack, C.; Bezemer, T. M.; Brown, V. K.; Buterfield, J.; Buse, A.; Coulson, J. C.; Farrar, J.; Good, J. E. G.; Harrigton, R.; Hartley, S.; Jones, T. H.; Lindroth, R. L.; Press, M. C.; Symrnioudis, I.; Watt, A. D. and Whittaker, J. B. (2002). Herbivory in global climate change research: direct effects of rising temperature on insect herbivores. *Global Change Biol*., 8, 1-16.

Brass, G.W. (2002). Arctic Ocean Climate Change. US Arctic Research Commission Special Publication No. 02-1, Arlington, VA, 14p.

Bütüner, M. (2019). Küresel iklim değişikliğinin fındık ve çay tarımına etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sayfa No. 54, Erzurum.

Cammel, M.E., Knight, J.D. (1992). Effects of climatic change on the population dynamics of crop pests. *Adv. Ecol. Res.*, 22, 117- 162.

Çakmak, B. (2016). Küresel iklim değişikliği ve tarımda su kullanımına etkisi. Türkiye Çevre Vakfı Yayınları, 197-227. Ankara.

Demirbaş, M, Aydın, R. (2020). 21. Yüzyılın En Büyük Tehdidi: Küresel İklim Değişikliği, *Ecological Life Sciences (NWSAELS)*, 15(4), 163-179.

Denhez, F. (207). Küresel Isınma Atlası. İstanbul, Türkiye, NTV Yayınları.

Doğan, S., Tüzer, M. (2011). Küresel iklim değişikliği ve potansiyel etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 12(1), 21-34.

Engindeniz, S., Öztürk, G. (2010). Türkiye'de iklim değişikliğine karşı tarım sektöründe alınması gereken önlemler. Türkiye 9. Tarım Ekonomisi Kongresi. 2. Cilt, 956-963, 22-24 Eylül, Şanlıurfa.

Erlat, E. (2014). İklim Sistemi ve İklim Değişmeleri. 5. Baskı, İzmir, Türkiye, Ege Üniversitesi Yayınları.

Fennell, A. (2014). Genomics and functional genomics of winter low temperature tolerance in temperate fruit crops. *Critical Reviews in Plant Sciences*, 33(2-3), 125-140.

Haşlak, O. (2007). Küresel ısınmanın toprak ve bitkiler üzerine etkileri. Üniversite Öğrencileri 2. Çevre Sorunları Kongresi, İstanbul, Türkiye, 16-18 Mayıs 2007.

IPCC (2022). 6th Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC).

Jackson, D.I., Lombard, P.B. (1993). Environmental and management practices affecting grape composition and wine quality-a review. *American Journal of Enology and Viticulture*, 44(4), 409-430.

Karagözoğlu, Y., & Kıran, T. R. (2022). Bingöl ili ve yöresine ait arı ürünlerinin biyolojik aktiviteleri. *Journal of Medical Topics and Updates*, 1(3), 170-180.

Karakaş, G., & Bal, H. S.G. (2019). The relationship between honey yield and environmental pollutants in Turkey. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *7*(11), 2018-2024.

Karaman S, Gökalp Z (2010). Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin su kaynakları üzerine etkileri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergis*i, 3(1), 59-66.

Karl, T.R., Melillo, J.M., Peterson, T.C. (2009). Global Climate change impacts in the United States. Cambridge University Press.

Kaya, E., İnik, O., İzol, E., & Çiçek, İ. (2021). İklim değişikliklerine sebep olan doğal, yapay etmenler ve bal arıları üzerine etkileri ve bu etkilerin sonuçları. Uluslararası Sağlık ve İklim Değişikliği Kongresi.

Kekillioğlu, A., & Bostan, Ö. E. (2023). İklim Değişikliği ve Hymenoptera (Insecta) Taksonlarına Etkileri Üzerine İnceleme. In *International Conference on Recent Academic Studies*, 1, 151-155.

Kerr, R.A.,(2002). A warmer Arctic means change for all. *Polar Science,* 297, 1490-1492.

Kilic, O. & Yıldırımlı, Ş. (2014). New native and cultivated floristic records for the square in the flora of Turkey. *Ot Sistematik Botanik Dergisi*, 21, 47-68.

Klein, A.M., Vaissiere, BE., Cane. JH., Steffan-Dewenter. I., Cunningham. S.A., Kremen, C., Tscharntke. T. (2007). Importance of pollinators in changing landscapes for world crops. *Proc. R. Soc. B. Biol. Sci*., 274, 303–313.

Laidre, K. L. et al. (2015). Arctic marine mammal population status, sea ice habitat loss, and conservation recommendations for the 21st century: Arctic Marine Mammal Conservation. *Conservation Biology*, 29, 724–737.

Maslin, M. (2011). Küresel Isınma. Ankara, Türkiye, Dost Yayınları.

Moon, T.A. et al. (2019). The Expanding Footprint of Rapid Arctic Change. Earth's Future 7:212-218.

Öztürk K. (2022). Küresel iklim değişikliği ve Türkiye'ye olası etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22(1), 47-65.

Öztürk M., Öztürk A. (2019). BMİDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları", Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(4): 527-541.

Pagano AM, et al. (2020). The seasonal energetic landscape of an apex marine carnivore, the polar bear. *Ecology*, 101:e02959.

Pagano AM, et al. (2021). Effects of sea ice decline and summer land use on polar bear home range size in the Beaufort Sea. *Ecosphere*, 12:e03768.

Parkinson, C.L., Rothrock, D.A., Scambos, T. (2000). Climate Change in the Arctic and Antarctic: The Latest Observational Evidence on

Changes in Sea Ice and Ice Shelves, US Global Change Research Program Seminar Series, February 28, 2000, Washington DC.

Quamme, H.A., Cannon, A.J., Neilsen, D., Caprio, J.M., Taylor, W.G. (2010). The potential impact of climate change on the occurrence of winter freeze events in six fruit crops grownin the OkanaganValley. *Canadian Journal of Plant Science*, 90(1), 85-93.

Sharma, H. C. (2014). Climate change effects on insects: implications for crop protection and food security. *Journal of crop improvement*, 28(2), 229- 259.

Switanek, M., Brodschneider, R., Crailsheim, K., Truhetz, H. (2015). Impacts of Austrian climate variability on honey bee mortality. *EGU General Assembly Conference Abstracts*. 17, 9575.

Şeko, Y.A. (2023). İklim değişikliği bitkilerdeki hastalıkları artırıyor. https://www.aa.com.tr/tr/yesilhat/bilim/iklim-degisikligi-bitkilerdeki-hastaliklari-artiriyor/1820074 (Erişim Tarihi: 01.11.2023).

Şin, B., Okçu, Ö.Ü. (2022). İklim değişikliğinin fitopatoloji açısından incelenmesi. Journal of Agricultural Biotechnology (JOINABT), 3(1), 31-39.

Tirado, R., Simon, G., Johnston, P. (2013). A review of factors that put pollinators and agriculture in europe at risk. *Greenpeace Research Laboratories Technical Report*. 44p.

Topal, E., Yücel, B., Yıldızdal, İ., Takma, Ç., Aydın, M., Karaca, Ü. (2017). Kiraz tozlaşmasında bal arısı (*Apis mellifera* L.) ve bombus arısının (*Bombus terrestris*) kimi davranış özelliklerinin ve çevresel sıcaklık değişiminin bitki fenolojisi ile verim üzerine etkileri. *Hayvansal Üretim*, 58(2), 24-33.

Topal, E., Özsoy, N., Şahinler, N. (2016). Küresel ısınma ve arıcılığın geleceği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi.* 21(1),112-120.

TÜİK (2022). Bingöl'de yıllara göre kovan sayısı. **Türkiye İstatistik Kurumu Veritabanı. https://data.tuik.gov.tr.**

Türkeş, M., Sümer, U. M. ve Çetiner, G. (2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri, Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim

Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Seminer Notları (13 Nisan) İstanbul Sanayi Odası, 7-24, ÇKÖK Gn. Md., Ankara.

Yörük, A. (2013). Küresel Isınmanın Balarıları Üzerine Olası Etkileri. *Uludağ Arıcılık Dergisi*, *13*(2), 79-87.

Ziska, L., A. Crimmins, A. Auclair, S. DeGrasse, J.F. Garofalo, A.S. Khan, I. Loladze, A.A. Pérez de León, A. Showler, J. Thurston, and I. Walls, (2016). Ch. 7: Food Safety, Nutrition, and Distribution. The Impacts of Climate Change on Human Health in the United States: A Scientific Assessment. U.S. Global Change Research Program, Washington, DC, 189–216.

BÖLÜM 8

BİNGÖL ŞARTLARINDA KADİFE ÇİÇEĞİ VE BİBER BİTKİLERİNİN ORGANİK VE İNORGANİK GÜBRELEMEYE TEPKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Prof. Dr. Ali Rıza DEMİRKIRAN[*]

Doç. Dr. Hüccet VURAL[**]

Dr. Orhan İNİK[*]

[*]Bingöl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Bingöl, Türkiye. ademirkiran@bingol.edu.tr, oinik@bingol.edu.tr Orcid: 0000-0002-0086-0137, Orcid: 0000-0003-1473-1392

[**]Bingöl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bingöl, Türkiye. hvural@bingol.edu.tr, Orcid: 0000-0001-6115-1572

KAYNAKLAR

Akat, H., Demirkan, G. Ç., Akat, Ö., & Yokaş, İ. (2015). *Limonium sinuatum* yetiştiriciliğinde farklı ortamlara ilave edilen atık su arıtma çamurunun süs bitkisi yetiştirme materyali karışımı olarak kullanımı. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 12(1), 81-90.

Akgül, Ş. (2022). Bentonit ve Tavuk Gübresinin Toprağın Biyolojik Özellikleri ile Hercai Menekşe Bitkisinin Gelişimi Üzerine Etkileri (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Anonim, 2020. Bingöl İlinin Coğrafi Durumu. Bingöl Valiği Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü. https://bingol.csb.gov.tr/cografi-durumu-i-1393#:~:text=%C4%B0KL%C4%B0M%3A%20Kuzeyden%20sokulan%20nemli%2Dserin,ortalama%20s%C4%B1cakl%C4%B1k%2012%2C1%20derecedir (erişim tarihi: 10.06.2020).

Aslan, S., & Sarıhan, E. O., 2021. Humik asit ve azotlu gübre uygulamalarının lavanta (*Lavandula angustifolia* Mill.) bitkisinin bazı verim ve kalite özelliklerine etkisi. Mustafa Kemal Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 26(1), 29-40.

Aybak, H.Ç., 2002. Biber yetiştiriciliği. Hasad Yayıncılık 155 s.

Avcı V., Esen F., Kıranşan K., 2018. Bingöl ilinin fiziki coğrafya özellikleri. Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi (Arkeoloji Özel Sayısı)2:9-40.

Bademkıran, F., Çığ, A. ve Türkoğlu, N. (2018). Nergis (Narcissus cv. 'Royal Connection') Bitkisinin Gelişimi Üzerine Katı ve Sıvı Solucan Gübresi Dozlarının Etkileri. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi. 5 (4): 676-684. DOI: 10.30910/turkjans.471511.

Baran, A., Çaycı, G. ve İnal, A. 1995. Farklı tarımsal atıkların bazı fiziksel ve kimyasal özellikleri. Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Mühendislik Bilimleri Dergisi, 1(2-3), 169-172.

Baran, A., Çaycı, G., Kütük, C. and Hartmann, R. 2001. Composted grape marc as growing medium for hypostases (*Hypostases phyllastagya*). Bioresource Technology, 78, 103-106.

Bayrak, M. (2021). Kimi dış Mekan Süs Bitkilerinin Ağır Metal Alım Yeteneklerinin ve Fitoremediasyonda Kullanım Potansiyellerinin Belirlenmesi (Master dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).

Birben, H., Çaycı, G. ve Kütük, C. 1999. Atık mantar kompostunun Begonya (*Begonia semperflorens*) bitkisinin gelişimi üzerine etkisi. Türkiye III. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, s. 187-199, Kızılcahamam, Ankara.

Bozkurt S.B., 2019. "Kapya Tipi Biber (*Capsicum annuum* L. cv. Kapya) Yetiştiriciliğinde Kullanılan Organik Gübrelerin Bitki Gelişimi ve

Meyve Kalitesi Üzerine Etkileri," Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi.

Çiçek, N. (2010). Sakarya-Akgöl Organik Toprağının Bitki Yetiştirme Ortamında Kullanımı. Doktora Tezi, AÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Anabilim Dalı, 292 s. Ankara.

Çiçek, N. 2004. Atık mantar kompostu ile hazırlanan değişik yetiştirme ortamlarının Krizantem'in gelişim parametreleri ve besin maddesi içeriğine etkisi. Ankara Üniv. F.B.E. Toprak Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara.

Çiçek, N. (2021). Kadife (*Tagetes erecta*) çiçeğinin bazı kalite ve gelişim parametrelerine yarasa gübresi ve vermikompostun etkileri. Journal of Agricultural Biotechnology, 2(1), 24-31.

Çiçek, N., Kütük, C., Arıcı, Y. K., ve Bilgili, B. C. (2012). Krizantem (*Chrysanthemum morifolium*)'in Gelişim Parametreleri Üzerine Farklı Atık Mantar Kompostu ile Hazırlanan Değişik Yetiştirme Ortamlarının Etkisi. Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi. 5 (2): 68-75.

Dede, OH; Dede, G; Ozdemir, S; Abad, M.,"Physicochemical Characterization of Hazelnut Husk Residues with Different Decomposition Degrees for Soilless Growing Media Preparation", Journal of Plant Nutrition - Vol.34.pp.1973-1984 ISSN:0190-4167 ,DOI: 10.1080/01904167.2011.610484, 2011.

Dede, G; Ozdemir, S; Dede, OH; Altundag, H; Dundar, MS; Kiziloglu, FT.,"Effects of biosolid application on soil properties and kiwi fruit nutrient composition on high-pH soil ", International Journal of Environmental Science and Technology ,Vol. pp.1451-1458 ISSN : 1735-1472 ,DOI: 10.1007/s13762- 017-1252, 2017.

Demirkıran A.R., 2003. "Azotlu ve Fosforlu Gübrelemenin Kahramanmaraş Koşullarında Yetişen Kırmızıbiberin (*Capsicum annuum* L.) Verim ve Kalitesi Üzerine Etkilerinin Araştırılması, Trakya Üniversitesi, Doktora tezi, Tekirdağ.

Eker, M. (2016). Vermikompost ve diğer bazı organik gübrelerin farklı dış mekân süs bitkilerinin gelişimine etkisinin araştırılması (Master's thesis, Namık Kemal Üniversitesi).

Erdoğan, A. 2004. Bira fabrikası atığının Primula'nın yetişme ortamında kullanılması. Ankara Üniv. F.B.E. Toprak Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara.

Günay, A., İlbay, M.E., Demir, K. ve Barış, E. 1996. Kullanılmış mantar kompostunun bazı süs bitkilerinin (*Petunia hybridia, Ageratum mexicanum, Tagetes erecta)* yetiştiriciliğinde kullanılma olanakları. Türkiye 5. Yemeklik Mantar Kongresi, s. 240-248, Yalova.

Güneş, A., Salman, A., Avcıoğlu, R., & Çakar, H. (2009). Değişik hümik asitli kompoze gübre dozu uygulamalarının gül fidanlarının

büyüme ve gelişme özelliklerine etkisi. Anadolu Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü Dergisi, 19(2), 73-84.

Gürpınar A., Mordoğan N., 2005. "The Effect of Different Compost Applictions on Organically Produced Red Pepper (*Capsicum annuum* L.): I. First Season Results for Yield, Fruit Quality and Nutrients," ISOFAR: Proceedings of the Conference "Researching Sustainable Systems, Ege Universty, İzmir.

Hojnik, M., Skerget, M., and Knez, Z. (2008). Extraction of Lutein From Marigold Flower PetalsExperimental Kinetics and modelling. LWT. Food Science and Technology. 41: 2008-2016.

Jackson, M.L., 1967. Soil Chemical Analysis. Prentice-Hall of India Pvt. Ltd., New Delhi, 498p.

Kacar, B.,1995. Bitki ve Toprağın Kimyasal Analizleri. III. Toprak Analizleri. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Eğitim Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, No: 3, 705, Ankara.

Kır A., Mordoğan N., 2006. "Değişik Kompostların Organik Kırmızı Biber (*Capsicum annuum* L.) Yetiştiriciliğinde Verim, Bazı Morfolojik Karakterler ve Potasyum İçeriği Üzerine Etkileri," Anadolu, J. of Aegean Agr. Res. Ins., 16(1): 1-25.

Koca, A., 2014. Türkiye'nin Peyzaj Gülleri (*Rosa* L. spp.) Üzerine Araştırmalar. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 353s. Isparta.

Küçük S.A., 1992. "Farklı Azotlu Gübre Dozlarının Bağcı Çarliston ve Ege Acı Sivri Biber Çeşidinde Ürün Oluşumuna, Kaliteye ve Besin Maddesi Alımına Etkisi, Doktora Tezi, Ege Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Anabilim Dalı, 117s.

Küçük S.A., Çolakoğlu H., 1992. "Mineral Azotlu Gübre Uygulamalarının Biber Bitkisinde Gelişme, Kuru Madde Oluşumu, Ürün ve Besin Maddeleri Alımı Üzerine Etkileri," 1. Ulusal Bahçe Bitkileri Kongresi, Cilt: 2 (Sebze-Bağ-Süs Bitkileri) İzmir, 201-204.

Kütük, C., Topçuoğlu, B., and Çaycı, G., 1998. The Effect of Different Growing Media on Growth of Croton (*Codiaeum variegatum* "Petra") plant. M. Şefik Yeşilsoy Int. Symp. on Arid Region Soil. Int. Agrohydrology Research and Training Center, 21-24 September, Menemen-İzmir, Turkey.

Kütük, C. ve Çaycı, G. 2000. Ağaç kabuğunun yetiştirme ortamı olarak Begonya (*Begonia semperflorens*) bitkisi yetiştiriciliğinde kullanılması. A.Ü.Z.F. Tarım Bilimleri Dergisi, 6(2), 54-58.

Kütük, C. 2000. Çay atığı kompostu ve atık mantar kompostunun yetiştirme ortamı bileşeni olarak süs bitkisi yetiştiriciliğinde kullanılması. Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 5(1-2), 75-86.

Kütük, C., Topcuoğlu, B. and Çaycı, G. 1998. The effect of different growing media on growth of croton (*Codiaeum variegatum* 'Petra') plant. M. Şefik Yeşilsoy International Symposium on Arid Region Soil, s. 499-505, İzmir.

Meral, N., 2006. İki farklı organik atığın begonya (*Begonia*) bitkisinin gelişimi üzerine etkileri. Ankara Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak anabilim Dalı, Yüksek lisans Tezi, Ankara, sh. 139.

MGM, 2020. Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Bingöl iklim verileri, Ankara.

Nuhoğlu, N. N. (2005). Arıtma çamuru ve kentsel katı atık kompostunun süs bitkileri yetiştiriciliğinde kullanılması (Master's thesis, Sakarya Üniversitesi).

Olsen, S.R., Cole, C.V., Watanabe, F.S., Dean, L.A., Estimation of Available Phosphorus in Soil by Extraction with Sodium Bicarbonate. Government Printing Office: Washington D.C., U.S., USDA circular no. 939, 1–19, (1954).

Ozdemir S., Dede O. H., and Yaqub M., 2016. Assessment of LongTerm Nutrient Effective Waste-Derived Growth Media for Ornamental Nurseries, Waste and Biomass Valorization, 2016.

Pratt, P.F. 1965. Potassium Methods of Soil Analysis. Part 2, Amer. Soc. of Agro. Inc. Publisher, Madison, US. 1022 s.

Sezen, S. 1999. Peat ve perlit ilave edilmiş ağaç kabuklarının yetiştirme ortamı olarak Onbiray (*Primula*) bitkisinin gelişimi üzerine etkisi. Ankara Üniv. F.B.E. Toprak Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi (basılmamış), Ankara.

Soil Survey Staff (1951) Soil Survey Manual. Agriculture Handbook No. 18, US Department of Agriculture, Washington, DC.

Sonmez, F., Alp, S., & Yasar, O. (2017). The effects of humic acid application on the nutrient contents and heavy metals in organs of marigold (*Tagetes erecta* L.). Fresenius Environmental Bulletin, 26(8), 5340-5348.

Tolay, U., Yavuzşefik, Y., Tolay, M. ve Söğüt, M. 1999. Atık çamurlarının bitki üretiminde kullanılması üzerine araştırmalar. Turkish Jour. of Agric. and Forestry, 24, 705-712.

Totu Genç, E., 2021). Arıtma çamuru uygulamalarının açıkta biber yetiştiriciliğinde kullanım olanakları ile bitki besin ve ağır metal içeriği üzerine etkileri (Master's thesis, Malatya Turgut Özal Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Bahçe Bitkileri Ana Bilim Dalı).

Türkmen, C., Temel, E., Çatal, G., Sinecen, M., Mısırlıoğlu, M. 2013. Bazı atık ve toprak düzenleyicilerin toprakta solucan davranışlarına etkisi. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 1(1): 79-86.

Walkey A (1947) A critical examination of a rapid method for determining organic carbon in soils: effect of variations in

digestion conditions and inorganic soil constituents. Soil Sci. 63: 251-263.

Villar-Martineza, A. D., Garcia-Saucedoa, P. A., Carabez-Trejoc, A., CruzHernandeza, A., and ParedesLopez, O. (2005). Carotenogenic Gene Expression and Ultrastructural Changes During Development in Marigold. Journal of Plant Physiology. 162:1046-1056.

BÖLÜM 9

BİNGÖL İLİNİ KOMŞU İLLERE BAĞLAYAN ANA ARTER YOLLARINDA TRAFİKTEN KAYNAKLI AĞIR METAL KİRLİLİĞİNİN İRDELENMESİ

Prof. Dr.Abdulkadir SÜRÜCÜ*

* Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Haliliye, Şanlıurfa, akadir63@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-1366-4522

KAYNAKLAR

Albasel N., Cottenie A (1985) Heavy metal contamination near major highways, industrial and urban areas in Belgian Grassland. Water, Air and Soil Pollution, 24: 103-109.

Al-Saleh IA, Taylor A (1994) Lead consantration in the atmosphere and soil of Riyadh, Saudi Arabia. The Science of the Total Enviroment 141: 261-267.

Altwicker ER, Canter LW, Cha S C, Chaung KT, Liu DHF, Ramachandran G, Raufer RK, Reist PC, Sanger AR, Turk A, Wagner CP (1999) Pollutants: Sorces, Effects, and Dispersion Modelling, Chapter 5, Environmental Engineer's Handbook, ed. D.H.F. Liu.

Anonim: https://www.neyiilemeshur.com/bingol/bingol-ilinin-cografyasi-yuzolcumu-nufusu-ve-iklimi-2883.html 25.11.2023

Bilge, U., & Çimrin, K. M. (2013). Viranşehir-Kızıltepe karayolu kenarındaki topraklarda motorlu taşıtlardan kaynaklanan ağır metal kirliliği. Tarım Bilimleri Dergisi, 19(4).

Budak B (2008) İlköğretim kurumlarında çevre eğitiminin yeri ve uygulama çalışmaları. Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Çağlarırmak N, Hepçimen AZ (2010) Ağır metal toprak kirliliğinin gıda zinciri ve insan sağlığına etkisi. Akademik Gıda 8(2): 31-35.

Carlosena A, Andrade JM, Tomas X, Fernandez E, Prada D (1997). Classification of edible vegatables affected by different trafic intensities using polential curves. Talanta 48: 795-802.

Çelik A, Kartal AA, Akdoğan A, Kaksa Y (2004) Determining the heavy metal pollution in Denizli (Turkey) by using Robinio pseudoacacia L. Environment International 31: 105-112.

Çepel N (2003) Ekolojik Sorunlar ve Çözümleri. TÜB_TAK Popüler Bilim Kitapları, 3. Baskı, Ankara.

Chen T, Zheng Y, Lei M, Huang Z, Wu H, Chen H, Fan K, Wu X, Tian Q (2004). Assesment of heavy pollution in surface soils of urban parks in Beijeng, China. Chemosphere 60: 542-551.

Çiçek A, Koparal AS (2004) Accumulation of sulfur and heavy metals ın soil and tree leaves sompled from the surround of tuncbilek thermal power plant. Chemosphere 57: 1031-1036

Çınar T, Dilek A (2001) Determination of heavy metals ın bio – collectors as ındicator of environmental pollution. Intern. J. Environ. Anal. Chem 82: 321-29.

Daniel S, Massimo A, Bellanca A, Neri R, Sprovieri M (2002) Heavy Metals in urban soils: a case study from the city Palermo (Sicily), Italy. Chemosphere 57: 1031-1036.

Elaltuntaş, E. (2017). Bingöl ilini Erzurum Muş çevre illerine bağlayan kara yolu kenarındaki tarım topraklarında motorlu taşıtlardan kaynaklanan ağır metal kirliliği. T.C. B. Ü. Fen Bil. Enst. Yüksek Lisans tezi. Bingöl.

Elinç, F., Demirkıran A.R. (2000). The heavy metal levels of the soils and plants surrounds of the Afsin-Elbistan Thermoelectric Power Plant. 2nd International Symposium on New Technologies for Environmental and Agro-Applications, Tekirdağ, Türkiye, p. 455.

Erdoğan, S. (2017). Bingöl İlini Diyarbakir Elaziğ Çevre İllerine Bağlayan Karayolu Kenarindaki Tarim Topraklarinda Motorlu Taşitlardan Kaynaklanan Ağir Metal Kirliliği. T.C. B. Ü. Fen Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi. Bingöl

Eyüpoğlu F, Kurucu N, Talaz S (1995) Türkiye topraklarının bitkiye yarayışlı bazı mikro elementler (Fe, Cu, Zn, Mn) bakımından

genel durumu. Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Yıllığı. Yayın No: 98 Ankara.

Fatoki OS (2002) Lead, cadmium and zinc accumulation on soil and vegation along some selected major-roads of Eastern Cape. Intern. J. Environ. Studies 60(2): 199-204.

Gündüz T (1994) Çevre sorunları. A.Ü. Fen Fakültesi Kimya Bölümü, Ankara s: 200.

Haktanır K, Arcak S, Erpul G (1995) Yol kenarındaki topraklarda trafikten kaynaklanan ağır metal birikimi. Engineering and Science 19: 423-431.

Kadi MW (2009) Soil pollution hazardous to environment; A case study on the chemical composition and correlation to automobile traffic of the roadside soil of Jeddah city, Saudi Arabia. Journal Hazardous Materials 168: 1280-1283.

Kahvecioğlu Ö, Kartal G, Güven A, Timur S (2007) Metallerin Çevresel Etkileri–I. (erişim adresi: www.metalurji.org.tr/dergi/dergi136/d136_4753.pdf)

Karaca A (1997) Erzurum topraklarında motorlu araç emisyonlarından kaynaklanan ağır metal kirliliği (Yayınlanmamış). Atatürk Üniv. Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Keleş R (1997) Çevre, yurttaş, sorumluluk, insan, çevre, toplum. İmge Kitabevi 2. Baskı S: 416.

Knezevic M, Stankovic D, Krstic B, Nikolic MS, Dragica (2009) Concentrations of heavy metals in soil and leaves of plant species Paulownia elongata S.Y.Hu and Paulownia fortunei Hemsl. African Journal of Biotechnology 8(20): 5422-5429.

Kor MN (1974) Çevre sağlığı ve teknolojisi. Cilt 2, İstanbul.

Lager werff JW (1976) In agriculture and qualty of our environment. NC Brady, Ed. Amere. Assoc. Avdan. Sci. Washington 85: 343-364.

Li X, Liu PS (2001) Heavy metal contamination of urban soils and street dusts in Hong Kong. Applied Geohemistry 16: 1361-1368.

Lone MI, Raza SH, Muhammad S, Naeemand MA, Khalidi M (2006) Lead Contentin soil and wheat tissue along roads with different traffic loads in Rawalpindi district. Pak. J. Bot 38(4): 1035-1042.

Möller A, Müler HW, Abdullah A, Abdelgawad G, Uterman J, (2004) Urban soil pollution in Damascus Ghovta. Geoderma 124: 63-71.

Munzuroğlu Ö., Geçkil H. (2002) Effects of metals on seed germination, root elongation, and coleoptile and hypocotyl growth in Triticum aestivum and Cucumis sativus. Environ. Cont.and Toxi. 43: 203-213.

Nrigau JO (1979) Zinc in the environment. Canada 39-71.

Örnektekin S (1997) A study of heavy metal pollution from motor vehicle emissions and its effects on soil in Ġskenderun, North-East Mediterranean. 21: 45-79.

Öztemel Z, Tüfenkçi Ş, Çakmakçı T (2016) Motorlu taşıtlardan kaynaklanan ağırmetal kirliliğinin belirlenmesi: Şanlıurfa-Viranşehir Karayolu Örneği.

Peterson PJ (1993) Plant adaptation to environmental stress: metal pollution tolerance. Fowden L, Mansfield T, Stoddart J, Chapman&Hall p: 171-188.

Pierce JJ, Vesilind PA, Weiner RF (1997) Environmental pollution and control. Elsevier Science & Technology Books 4th Edition.

Roderer G (1984) On the toxic effects of tetraethyl lead and its derivatives on the chrysophyte poteriochramonas molhamensis. Environ. Exp. Bot. 17-24.

Rodriguez-Flores M, Rodriguez-Castellon E (1982) Lead and cadmium levels in soil and plants near highways and their correlation with traffic denstity. Environmental Pollution 4: 281-290.

Şahin B (2008) Çevre Bilimi (Çevre için Eğitim). Ra Kitabevi, 1. Baskı, Trabzon.

Seaward MRD, Richardson DHS (1989) Atmospheric sources of metal pollution an effects on vegatation. Florida.

Sezgin N, Ozcan HK, Demir G, Nemlioğlu S, Bayat C (2003). Determination of heavy metal concentrations in street dusts in İstanbul E-5 Highway. Environment International 29: 973-985.

Sürücü, A., ve Elaltuntaş, E. 2018a. Some Heavy Metal Pollution in the Edge of Bingöl-Muş Highway. 1. International Gap Agriculture & Livestock Congress 25-27 April 2018 – Şanlıurfa/Turkiye.

Sürücü A. Erdoğan, S. 2018a. Some Heavy Metal Pollution from Traffic on the Soils at Edge of Bingöl-Diyarbakir Highway. 1. International Gap Agriculture & Livestock Congress 25-27 April 2018 – Şanlıurfa/Turkiye.

Sürücü, A., Erdoğan, S., & Elaltuntaş, E. (2018) Determination of Some Heavy Metal (Lead, Zinc, Copper, Manganese And Iron) Pollution Of Roadside Soil At The Bingöl-Elaziğ Highway. 1. International Gap Agriculture & Livestock Congress 25-27 April 2018 – Şanlıurfa/Turkiye.

Sürücü, A., & Erdoğan, S, (2018b) Determination Of Some Heavy Metal (Nickel, Cobalt, Chromium, And Cadmium) Pollution Of Roadside Soil At The Bingöl-Elaziğ Highway. 1. International Gap Agriculture & Livestock Congress 25-27 April 2018 – Şanlıurfa/Turkiye.

Sürücü, A., & Elaltuntaş, E. (2018b). Cobalt, chromium, copper and manganese pollution in the soil near the Bingöl Erzurum

Highway. 1. International gap agriculture & livestock congress, 25–27 April.Şanlıurfa/Türkiye.

Taş, R., Demir, Y., (2022). Bingöl ovası tarım topraklarının verimlilik düzeyi il bazı ağır metal içeriklerinin belirlenmesi ve haritalanması. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormnacılık Dergisi 18(2): 296-315.

URL-1 http://www.bingolkultur.gov.tr/TR,56989/ilin-cografi-konumu.html 24.11.2023.

Viard B, Pihan F, Promeyrat S, Pihan J (2004) Integrated assessment of heavy metal (Pb, Zn, Cd) highway pollution: bioaccumulation in soil, Graminaceae and Land Snails. Chemosphere 55: 1349-1359.

Vural, H., Akbana, A., Meral, A. (2021a) The effect of heavy metal pollution on urban ecosystem and the evaluation of different land classifications; in Bingöl city/Turkey. Management of Environmental Quality: An International Journal, 32(5), 886-901.

Vural, H., Meral, A., Şenyiğit Doğan, S. (2021b) Changes in the Heavy Metal Levels in Highway Landscaping and Protective Effect of Vegetative Materials. Applied and Environmental Soil Science, 2021, 1-9.

Winther H (1998) Petrol passenger car emissions calculated with different emission models. The Science of the Total Environment 224: 149-160.

Yaman S (1995) Karayolu kenar topraklarında kurşun kirlenmesi (Ceyhan-Adana). Tr J. of Engineering and Environmental Sciences 19: 303-306.

BÖLÜM 10

ARAZİ TAHRİBATININ DENGELENMESİ VE BU BAĞLAMDA ÇAPAKÇUR MİKROHAVZASINDA YAPILAN REHABİLİTASYON ÇALIŞMALARI

Prof. Dr. Alaaddin YÜKSEL[*]

Dr. Orhan İNİK[**]

[*]Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Bingöl, Türkiye; email: ayuksel@bingol.edu.tr; Orcid:https://orcid.org/0000-0003-4760-1092

[**] Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Bingöl, Türkiye; email: oinik@bingol.edu.tr; Orcid: https://orcid.org/0000-0003-1473-1392

KAYNAKLAR

Anonim, (2017). https://webdosya.csb.gov.tr/db/cem/icerikler/murathavzasi-22x22-tr-080817-baski-20211105141145.pdf (Erişim Tarihi: 17.11.2023).

Anonim, (2022). http://unsdsn.bogazici.edu.tr/15-amac/ (Erişim Tarihi:20.11.2023).

Akhtar-Schuster, M., Stringer, L. C., Erlewein, A., Metternicht, G., Minelli, S., Safriel, U., & Sommer, S. (2017). Unpacking the concept of land degradation neutrality and addressing its operation through the Rio Conventions. Journal of environmental management, 195, 4-15.

Akyildiz, F. (2011). Binyil Kalkinma Hedefleri, İnsan Haklari Ve Demokrasi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (14), 39-60.

Ateşoğlu, A., & Şenyaz, A. (2018). Arazi tahribatının dengelenmesi bilimsel kavram çerçevesi kapsamında Collect Earth metodolojisinin değerlendirilmesi. VII Uzaktan Algılama– CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2018), 18-21.

Behçet, L ve Yapar, Y. (2019). Çapakçur Vadisi (Bingöl) Florasinda Erozyona Karşi Kullanilabilecek Bitkiler. Iii. Uluslararasi Battalgazi Bilimsel Çalişmalar Kongresi Tam Metin Kitabi. sf: 256-261. Malatya

Doğan, O. (2011). Türkiye'de Erozyon Sorunu Nedenleri ve Çözüm Önerileri. 62.

Dengiz, O., Öztaş, T., Haliloğlu, M., & Şahin, N. (2020). Arazi tahribatının dengelenmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi, 13-17.

Erinç, S. (1984). Klimatoloji ve metotları, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.

Eşkinat, R. (2016). Binyıl kalkınma hedeflerinden sürdürülebilir kalkınma hedeflerine.

Günlü, A., ve Sarıçam, F. (2019). Topraküstü meşcere karbonunun zamansal ve konumsal değişiminin değerlendirilmesi: Yukarı Göksu Nehri Havzası örneği. *Turkish Journal of Forestry*, *20*(4), 352-359.

IPCC, 2014. Climate Change 2014: Mitigation of Climate Change. Contribution of Working Group III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) (Eds.: Edenhofer, O. R., PichsMadruga, R., Sokona, Y., Farahani, E., Kadner, S., Seyboth, K., Adler, A., Baum, I., Brunner, S., Eickemeier, P., Kriemann, B., Savolainen, J., Schlömer, S., von Stechow, C., Zwickel, T., Minx, J.C.), Cambridge University Press, USA.

Keskin, H., Şenyaz, A. and Erpul, G., 2017. National Land Degredation Neutrality Targets Foster SOC Sequestration in Turkey. (Presentation), Global Sysmposium on Soil Organic Carbon, 21-23 March 2017, Rome, Italy, s:3.

Kuterdem, K., ve Akın, D. (2011). Binyıl Kalkınma Hedefleri Ve Afet Risklerini Azaltma Çabaları Arasındaki İlişki, 1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı, 11-14.

MNHRP. (2016). Murat Nehri Hvzası Rehabilitasyon Projesi "Çapakçur Mikrohavza Planı".

Peşkircioğlu, N. (2016). 2030 Sürdürülebilir Kalkinma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru1.

UNCCD. (2016). Achieving Land Degradation Neutrality at the Country Level: Building Blocks for LDN Target Setting.

Yüksel, A., Meral, A., Demir, Y. ve Eroğlu, E. (2020). Çapakçur Mikro Havzası'nda (Bingöl) mikro havza ölçekli peyzaj değerlendirmesi. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 7(1), 16-26.

BÖLÜM 11

BİNGÖL İLİ YEM BİTKİSİ ÜRETİCİLERİNİN BİTKİ BESLEME DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Zir. Yük. Müh. Erdoğan YENER*

Prof. Dr. Ali Rıza DEMİRKIRAN**

*Ziraat Mühendisleri Odası, Bingöl Şubesi, Bingöl, Türkiye. Erdogan_125@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-2441-7180

**Bingöl Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Bölümü, Bingöl, Türkiye. ademirkiran@bingol.edu.tr, Orcid: 0000-0002-0086-0137

KAYNAKLAR

Açıkgöz E., Hatipoğlu R., Altınok S., Sancak C., Tan A., Uraz D., (2005). Yem Bitkileri Üretimi ve Sorunları. Türkiye Ziraat Mühendisliği, VI. Teknik Tarım Kongresi, Ankara, Türkiye, s: 503-518.

Akar G., (2007). Trakya bölgesinde gübre kullanımının ekonomik analizi. Yüksek lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, s:75.

Alçiçek A., Kılıç A., Ayhan V., Özdogan M., (2010). Türkiye'de kaba yem üretimi ve sorunları. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, Türkiye.

Altıntaş G, Altıntaş A, Çakmak E (2017) Yem Bitkileri Üretiminde Sürdürülebilirlik Üzerine Bir Çalışma: Sivas İli Örneği. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi 3(1): 38-51.

Anonim, 2020. Bingöl İlinin Coğrafi Durumu. Bingöl Valiği Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü. https://bingol.csb.gov.tr/cografi-durumu-i-1393#:~:text=%C4%B0KL%C4%B0M%3A%20Kuzeyden%20sokulan%20nemli%2Dserin,ortalama%20s%C4%B1cakl%C4%B1k%2012%2C1%20derecedir (erişim tarihi: 10.06.2020).

Arslan M., Erdurmuş C., (2012). Ülkemizde Hayvancılığa ve Kaba Yem Sorununa . Ziraat Mühendisliği (359):32-37.

Avcı V., Esen F., Kıranşan K., (2018). Bingöl ilinin fiziki coğrafya özellikleri. Bingöl Üniversitesi Bingöl Araştırmaları Dergisi (Arkeoloji Özel Sayısı)2:9-40.

Avcıoğlu R., Hatipoğlu R., Karadağ Y., (2009). Yem Bitkileri. Genel Bölüm. Cilt 1:11-12. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, İzmir.

Aydın M.K., (2016). Bingöl'de tarımsal faaliyetlerle iklim koşulları arasındaki ilişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı.

Aydın B., Unakıtan G., (2016). Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tarım İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Tarımsal Uygulamalara Yaklaşımları. TEAD 2(2):11-25.

Aydoğdu M., Aydoğdu İ., Cevheri C., Sevinç M., Küçük N., (2020). Şanlıurfa'daki yem bitkileri eken çiftçilerin sosyo-ekonomik profilinin analizi. Journal of Ekonomi (Özel Sayı) 10-15.

Bakır Ö., (1985). Çayır ve Mera Islahı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları 947, Ankara.

Balabanlı C., Cirit Y., Kayacan S., Bıçakçı E., Yüksel O., (2016). Yem Bitkileri Tarımında Üretici Davranışlarının Belirlenmesi: Isparta İli Örneği. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi 25 (ÖZEL SAYI-2):259-264.

Bilinmiş M.M., (2016). Bingöl ili Lediz,Vahkin-Çanakçı, Göynük ve Çapakçur mikrohavza projelerinden yöre halkının memnuniyet düzeyinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Anabilim Dalı, s.44-46.

Cangir C., (1994). Tarımsal üretim doğrultusu ve arazi kullanımı, arazi varlığımız, arazilerimizin temel sorunları ve topraklarımızın kullanımına yönelik stratejik yaklaşımlar. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Tarım Haftası 94. Sempozyumu, Tarımsal Yapı Dönüşüm ve Strateji Arayışları 94:29.

Çakar Y., (2020). Murat nehri havzası rehabilitasyon projesi kapsamında Yamaç, Arduşen, Erdemli ve Yeşilköy mikrohavzalarının tarımsal açıdan değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi Ve Bitki Besleme Anabilim Dalı, s.47-49.

Daş A., İnci H., Karakaya E., Şengül A., (2014). Bingöl İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Bağlı Sığırcılık İşletmelerinin Mevcut Durumu. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 1 (3):421-429.

Demir İ., (2016a). Bingöl ekolojik koşullarında bazı adi fiğ (*Vicia sativa* L.)hat ve çeşitlerinin verim ve bazı tarımsal özeliklerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Demir Y., (2016b). Bingöl ovasında farklı fizyoğrafik üniteler üzerinde oluşmuş toprakların sınıflandırılması ve hidrolik özelliklerinin belirlenmesi. Doktora Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi Ve Bitki Besleme Anabilim Dalı.

Demiray Y.G., (2013). Bingöl ili ekolojik şartlarına uygun tane mısır çeşitlerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Diler A., Koçyiğit R., Yanar M., Aydın R., Güler O., Güler O., (2018). Erzurum İli Narman İlçesi Sığır Yetiştiricilerinin Sığır Besleme Tercihleri. Journal of the Institute of Science and Technology 8 (1):341-349.

Doğan N., (2019). TRA1 Bölgesinde (Erzurum, Erzincan, Bayburt) Hanelerin Kırmızı Et, Tavuk Eti ve Balık Eti Tüketimine Yönelik Mevcut Durum Üzerine Bir Araştırma. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 6(2):285-295.

DPT, (2008). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013) Kimya Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Gübre Çalışma Grubu Raporu.

Enes B., (2016). Bingöl ili Yamaç mikrohavzasının havza karakteristikleri ile bazı toprak özelliklerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Anabilim Dalı.

Eraslan F., İnal A., Güneş A., Erdal İ., Coşkan A., (2010). Türkiye'de Kimyasal Gübre Üretim ve Tüketim Durumu, Sorunlar, Çözüm Önerileri ve Yenilikler. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11 – 15 Ocak 2010, Ankara.

Ertugay Z., Kurt A., Elgün A., Gökalp H.Y., (1994). Fermentasyon teknolojisi. Gıda Bilimi Ve Teknolojisi, Atatürk ÜniversitesiYayınları No: 671, Erzurum, 305-368.

Esen F., (2017). Bingöl ili'nde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetleri. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitusu Dergisi 7(13):83-100.

Eyüpoğlu F., (2002). Türkiye Gübre Gereksinimi Tüketimi ve Geleceği. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Toprak ve Gübre Araştırma Enstitüsü İşletme Müdürlüğü Yayınları, No: T-2,2, 189s. Ankara.

FAO, (2015). How to Feed the World in 2050. http://www.fao.org/fileadmin/templates/wsfs/docs/expert_paper/How_to_Feed_the_World_in_2050.pdf (erişim tarihi: 11.17.2020).

Güldal H.T., (2016). Buğday yetiştiriciliğinde toprak analizi sonucuna göre kullanılan gübrenin maliyete etkilerinin belirlenmesi: Konya ili Cihanbeyli ilçesi örneği. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, s:141.

İşikten S., (2017). Bingöl koşullarında silajlık mısır için uygun ekim zamanının belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Kara A., Kadıoğlu S., Çakal Ş., Aygün C., Şeker H., Taş N., (2012). Kuzeydoğu Anadolu'da Baklagil Yem Bitkileri Tarımı ve Sorunları. Alınteri Journal of Agriculture Science 16 (1): 19-32.

Karaköse N., (2018). Bingöl ekolojik koşullarında bazı yem bezelyesi (*Pisum arvense* l.) genotiplerinin kışlık ekimde verim ve verim öğelerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Karaman M.R., Turan M., (2012). Bitki Beslemede Sürdürülebilir Yönetim Stratejisi ve Gübre Etkinlik Parametreleri. Toprak Su Dergisi 1(1):15-21.

Katanalp V., (2018). Bingöl İli Solhan İlçesi tarım arazilerinin verimlilik durumunun belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Anabilim Dalı.

Kesiktaş M., (2010). Karamanda farklı ekim zamanları ve azotlu gübre dozu uygulamalarının İtalyan çimi (*Lolium multiflorum westervoldicum caramba*)'nin yem verimlerine etkileri. Yüksek

lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Kızıloğlu S., Karakaya E., (2014). Bingöl İlinde Küçükbaş Hayvan İşletmelerinin Yapısal Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri. XI. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, https://www.researchgate.net/publication/311261259_Bingol_Ilinde_Kucukbas_Hayvan_Isletmelerinin_Yapisal_Durumu_Sorunlari_ve_Cozum_Onerileri/citation/download (erişim tarihi: 11.17.2020).

Lale V., (2018). Bingöl şartlarında bazı İtalyan çimi (*Lolium multiflorum* lam.) çeşitlerinin ot verimi ve kalitesinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

MGM, (2020). Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Bingöl iklim verileri, Ankara.

Nogay Y., (2019). Mısır tohumluğu pazar araştırması ve üreticilerin mısır tohumluğu tercihlerini etkileyen faktörler: Sakarya ili örneği. Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Özdemir A. M., (2020). Bingöl koşullarında farklı yemlik pancar (*Beta vulgaris* var. *rapacea)* çeşitlerinin verim ve kalite özelliklerinin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Özkan U., (2020). Türkiye Yem Bitkileri Tarımına Karşılaştırmalı Genel Bakış ve Değerlendirme. Türk Ziraat Mühendisliği Araştırmaları Dergisi 1:29-43.

Özkan U., Şahin Demirbağ N., (2016). Türkiye'de kaliteli kaba yem kaynaklarının mevcut durumu. Türkiye Bilimsel Derlemeler Dergisi, 9(1): 23-27.

Öztürk O., Şen C., Aydın B., (2019). Hayvancılık İşletmelerinin Yem Bitkileri Yetiştiriciliği ve Mera Kullanım Alışkanlıklarının Karşılaştırmalı Analizi. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi 28 (1):29-38.

Palta Ş., Genç Lermi A., (2019). Mera Islah Uygulamasının Değişim Seyrinin Belirlenmesi: Bartın İli Serdar Köyü Örneği. ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi 7(2):229-238.

Sabancı C.O., Baytekin H., Balabanlı C., Acar Z., (2010). Yem Bitkileri Üretiminin Artırılması Olanakları. Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Ankara, 11-15 Ocak, s:343-360.

Serin Y., Tan M., (1999). Buğdaygil Yem Bitkileri Tarımı, Çayır Mera Amenajmanı ve Islahı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları 1:35-39.

Serin Y., Tan M., (2009). Buğdaygil Yembitkilerinin Tarımsal Özellikleri Ekonomik Önemleri Taksonomileri ve Genel Yapısal Özellikleri, s. 552-566. Editör: R. Avcığlu, R. Hatipoğlu, Y. Karadağ. Yem

Bitkileri Genel Bölüm Cilt III. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü.

Serin Y., Tan M., (2001). Yem Bitkileri Kültürüne Giriş. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 206.

Sipahi C., Kızılaslan H., (2003). Tokat İli Artova İlçesinde Kimyasal Gübrelerin Tedarik ve Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20:17-25.

Sönmez İ., Kaplan M., Sönmez S., (2008). Kimyasal gübrelerin çevre kirliliği üzerine etkileri ve çözüm önerileri. Derim 25(2): 24-34.

Şahin K., Keskin B., (2011). Van İli Gevaş İlçesinde Yem Bitkileri Üreten İşletmelerin Mevcut Durumu ve Sorunları. Alinteri Journal of Agriculture Science 19 (2): 7-13.

TAGEM, (2018). Gübre Sektör Politika Belgesi 2018-2022. https://www.tarimorman.gov.tr/TAGEM/Belgeler/yayin/G%C3%BCbre%20Sekt%C3%B6r%20Politika%20Belgesi%202018-2022.pdf (erişim tarihi: 12.06.2020).

TUİK, (2020). Türkiye İstatistik Kurumu Tarım İstatistikleri. https://biruni.tuik.gov.tr/ (erişim tarihi: 12.06.2020).

Turan N., Altuner F., (2014). Van İlinde Kaba Yem Üretim Potansiyeli, Sorunlar ve Çözüm Önerileri . Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi 1(1): 91-97.

Yağmur C., Güneş E., (2010). Dengeli Beslenme Açısından Türkiye'de Gıda Üretimi ve Tüketiminin İrdelenmesi. TMMOB Ziraat Mühendisleri odası Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, Cilt 2: 1139-1159.

Yılmaz S., (2010). Farklı fosfor dozlarının yem bezelyesi'nin (*Pisum arvense* L.) tohum verimi ve bazı tohum verimi kıstaslarına etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı.

Yıldırım U., (2020). Trakya bölgesinde tarımsal gübre kullanımının analizi. Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, s:127.

Yilmaz H., Demircan V., Gul M., (2010). Examining of Chemical Fertilizer Use Levels in Terms of Agriculture Environment Relations and Eco-nomic Losses in the Agricultural Farms: The Case of Isparta, Turkey. Bulgarian Journal of Agricuhural Science, 16:143-157.

Yolcu H., Tan M., (2008). Ülkemiz Yem Bitkileri Tarımına Genel Bir Bakış. Tarım Bilimleri Dergisi 14 (3): 303-312.

ULUBEY (ORDU)
YÖRESİNDEN ÖRNEKLERLE

TÜRK HALK KÜLTÜRÜ

Dr. Mustafa Eren

gece kitaplığı

ULUBEY (ORDU) YÖRESİNDEN ÖRNEKLERLE
TÜRK HALK KÜLTÜRÜ

Dr. Mustafa Eren

İmtiyaz Sahibi • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Eda ALTUNEL
Kapak & İç Tasarım • Begüm Pelin MUTLU
Kapak Görseli • shutterstock.com

Birinci Basım • Kasım 2022 / ANKARA
ISBN • 978-625-430-476-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖZET VII
ABSTRACT VIII
RESİMLER DİZİNİ XX
TABLOLAR DİZİNİ XXIV
KISALTMALAR DİZİNİ 1
GİRİŞ. 3
I. KONU VE KAVRAMLAR 3
II. AMAÇ 5
III. ÖNEM 5
IV. KURAMSAL ÇERÇEVE 6
V. METODOLOJİ (YÖNTEM) 13

1. BÖLÜM
ARAŞTIRMA SAHASININ TARİHÎ COĞRAFİ BEŞERÎ SOSYAL VE EKONOMİK ÖZELLİKLERİ

1.1. ULUBEY'İN TARİHİ 19
1.1.1. Hacıemiroğulları Döneminde Ulubey ve Yöresi 20
1.1.2. Osmanlılar Döneminde Ulubey 23
1.2. ULUBEY'İN COĞRAFYASI 26
1.3. ULUBEY'İN BEŞERÎ DURUMU 27
1.4. ULUBEY'İN SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI 28

2. BÖLÜM
GÜNDELİK HAYAT VE HALK BİLGİSİ

2.1. TÖRENLER 33
2.1.1. Hayatın Geçiş Dönemine Ait Törenler 33
2.1.1.1. Doğum 33
2.1.1.1.1. Doğum Öncesi 34
2.1.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma 35
2.1.1.1.1.2. Çocuğun Sağlıklı ve Güzel Doğması İçin Uygulanan Pratikler 36
2.1.1.1.1.3. Bebeğin Cinsiyetinin Tayini 37
2.1.1.1.2. Doğum Anı, Sonrası ve Çocukluk Dönemi 38
2.1.1.1.3. Ad Koyma 41
2.1.1.1.4. Sünnet 42
2.1.1.1.5. Kırklama ve Kırk Basmasına Karşı Önlemler 43
2.1.1.1.6. Al Basmasına Karşı Önlemler 44
2.1.1.1.7. Askerlik 45
2.1.1.2. Evlenme 46
2.1.1.2.1. Evlenme Biçimleri 47
2.1.1.2.2. Evlilik Çağı, Yaşı, Kısmet Açma, Evlenme İsteği 48
2.1.1.2.3. Kız İsteme, Şerbet İçme, Söz Kesme 50
2.1.1.2.4. Nişan 52
2.1.1.2.5. Düğüne Davet ve Hazırlık 53

2.1.1.2.6. Kına Gecesi 56
2.1.1.2.7. Bohça (Gecelik) Götürme, Sofra Tutma 59
2.1.1.2.8. Düğün, Gelin Alayı, Gelin Alma, Gelin İndirme 60
2.1.1.2.9. Nikâh, Gerdek 64
2.1.1.2.9. Duvak Düğünü 65
2.1.1.2.10. Kavum (Teklif), Yumurta (Yımırta) Yemeye Gitme 65
2.1.1.2.11. Damat Yakma 66
2.1.1.3. Ölüm 67
2.1.1.3.1. Ölümü Düşündüren Ön Belirtiler 68
2.1.1.3.2. Ölüm Anı ve Sonrası 68
2.1.1.3.3. Ölü Yıkama, Kefenleme ve Tabuta Koyma 68
2.1.1.3.4. Cenaze ve Defin İşlemi 69
2.1.1.3.5. Definden Sonraki İşlemler 69
2.1.2. Kutlama Törenleri 69
2.1.2.1. Bayramlar 69
2.1.2.1.1. Dinî Bayramlar 70
2.1.2.1.2. Millî Bayramlar 72
2.1.2.1.3. Mevsimlik Bayramlar 73
2.1.2.1.3.1. Mayıs Yedisi (Yedi Mayıs, Yirmi Mayıs) 73
2.1.2.1.3.1.1. Ordu ve Yöresinde Mayıs Yedisi'nde Yapılan Etkinlikler 74
2.1.2.1.3.1.2. Ulubey'de Mayıs Yedisi 75
2.1.2.1.3.2. Hıdırellez 77
2.1.2.1.3.3. Nevruz (Mart Dokuzu) 77
2.2. HALK İNANIŞLARI 79
2.2.1. Günlük Hayat, Tabiat ve Doğa Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları 79
2.2.1.1. Gökyüzü ve Astronomik Olaylarla İlgili Halk İnanışları 80
2.2.1.2. Yağmur, Şimşek, Gök Gürültüsü, Kar Gibi Hava Olaylarıyla İlgili Halk İnanışları 81
2.2.2. Zaman ve Günlerle İlgili Halk İnanışları 82
2.2.3. Hayvanlar ile İlgili Halk İnanışları 83
2.2.4. Bitkiler, Cansız Maddeler, Eşyalar, Aletler ve Besinlerle İlgili Halk İnanışları 84
2.2.5. Bereket, Uğur ve Uğursuzluk ile İlgili Halk İnanışları 87
2.2.6. Su, Irmak ve Göl ile İlgili Halk İnanışları 88
2.2.7. Nazar ve Nazardan Korunma ile İlgili Halk İnanışları 89
2.2.8. Evliya Olarak Bilinen Kutsal Yerler ve Ziyaret Yerleriyle İlgili Halk İnanışları 91
2.2.9. Ocak Olarak Bilinen Yerlerle İlgili Halk İnanışları 94
2.2.9.1. Mum Dökme Ocağı 94
2.2.9.2. Kurşun Dökme Ocağı 94
2.2.9.3. Yılancık (Yılancuk), Ürfiye Ocağı 95
2.2.9.4. Veli Hatip Ocağı 95
2.2.10. Büyü, Sihir, Çalınma ve Talih Bakma ile İlgili Halk İnanışları 95
2.2.11. Muska (Nuska) ile İlgili Halk İnanışları 96

2.2.12. Cin, Şeytan ve Meleklerle İlgili Halk İnanışları 97
2.2.13. İnsan Cinsiyeti, Vücudu ve Davranışları ile İlgili Halk İnanışları... 98
2.2.14. Mitolojik Varlıklar ile İlgili Halk İnanışları 99
2.2.14.1. Al, Al Karısı, Al Kesme ile İlgili Halk İnanışları 100
2.2.14.2. Goncolos (Karabasan) ve Garābet ile İlgili Halk İnanışları..... 101
2.2.15. Dağlar, Kayalar ve Ağaçlar ile İlgili Halk İnanışları 101
2.2.16. Rüya ile İlgili Halk İnanışları 102
2.3. HALK HEKİMLİĞİ 104
2.3.1. İnsan Hastalıklarında Halk Hekimliği 105
2.3.1.1. Yeni Doğan Bebekler İçin Halk Hekimliği 105
3.3.1.2. Yeni Doğan Bebeğin Kırklanması..... 105
3.3.1.3. Geç Konuşan veya Konuşamayan Çocukların Tedavisi 106
2.3.1.4. Yürüyemeyen ya da Geç Yürüyen Çocuklarda Ayak Bağı Kesme . 107
2.3.1.5. Çocuklarda Basıklık ve Tedavisi..... 108
2.3.1.6. Gelin, Damat Basıklığı..... 109
2.3.1.7. Sarılık 109
2.3.1.8. Kırık Çıkık 110
2.3.1.9. Siğil 110
2.3.1.10. Yılancık (Yılancuk)..... 111
2.3.1.11. Pamukçuk 112
2.3.1.12. Göbek Düşmesi 112
2.3.1.13. Karın Ağrısı..... 113
2.3.1.14. Kulak Ağrısı 113
2.3.1.15. Grip (Baş Ağrısı, Burun Tıkanıklığı) 114
2.3.1.16. Çıban 114
2.3.1.17. Ürfiye 114
2.3.1.18. Boğmaca 115
2.3.1.19. Yanık ve Isırgan Yanığı 115
2.3.1.20. Kanamalar 116
2.3.1.21. Parpulama 116
2.3.1.22. Sancı Oklama 116
2.3.2. Hayvan Hastalıklarında Halk Hekimliği..... 116
2.3.2.1. Çon, Çon Kesme 117
2.3.2.2. Kesme Kesme 117
2.3.2.3. Koyunlarda Uyuz 117
2.3.2.4. Arı Hastalıkları..... 117
2.4. ÇOCUK OYUNLARI 118
2.4.1. Çocuk Oyunları Tekerlemeleri (Sayışmalar) 119
2.4.2. Çötüre (Torik, Morrik, Tombala, Tokuç) 124
2.4.3. Çelik Çomak 125
2.4.4. Gömme Çelik 126
2.4.5. Suldur Çelik 126
2.4.6. Terlik (Pilaç, Çaruk) Oyunu..... 126
2.4.7. Mık (Çivi) Oyunu 126

2.4.8. Tiki Taka (Çivili Futbol) 126
2.4.9. Dikik Oyunu 127
2.4.10. Çukur (Kuyu) Oyunu 127
2.4.11. Halili Hulili (Menekşe) Oyunu 128
2.4.12. Çiçek Değirmeni 129
2.4.13. Gizlembeç, Mayalamaca (Saklambaç) 129
2.4.14. Köşe Kapmaca 130
2.4.15. Hırsız Polis Oyunu 130
2.4.16. Pıt Oyunu 130
2.4.17. Ceyranlama 130
2.4.18. Patlanguç 131
2.4.19. Şakıldak 131
2.4.20. Dömbelek 131
2.4.21. Fırıldak (Çıkrık), Cevizli Fırıldak 132
2.4.22. Cirit 133
2.4.23. Yay 133
2.4.24. Tetikli (Kurmalı) Yay 133
2.4.25. Mızıka 134
2.4.26. Dilli Düdük (Dilli Gaval) 134
2.4.27. Sucuk (Su Tabancası) 135
2.4.28. Hama Mıstık 135
2.4.29. Tek mi Çift mi? 136
2.4.30. Fındıktan Topaç 136
2.4.31. Fındıktan Vızıldak (Fırıldak, Pırıldak, Vız Vız) 136
2.4.32. Fındık Yuvarlamaca 136
2.4.33. Mıs Oyunu 137
2.4.34. Kara Gülmez Oyunu 137
2.5. HALK TAKVİMİ 138
2.6. HALK METEOROLOJİSİ 140
2.6.1. Yıl Sırtı (14 Ocak) 140
2.6.2. Sarı Buz Fırtınası (31 Ocak) 140
2.6.3. Gücük ve Gücük Yedisi (Şubat ve 20 Şubat) 141
2.6.4. Kesük Baş (Kesik Baş) Günü (Şubat Sonu-1 Mart) 141
2.6.5. Vade Yeli (14-23 Şubat) 142
2.6.6. Mart Bozma, Mart Kırma, Yılbaşı Bozma (14 Mart) 142
2.6.7. Kocakarı Soğuğu (17-18 Mart) 142
2.6.8. Gündönümü Fırtınası (Mart Dokuzu-Nevruz) (21-22 Mart) 142
2.6.9. Abrul Beşi Soğuğu (18 Nisan) 143
2.6.10. Çürüklük Ayı (31 Temmuz-6 Ağustos) 144
2.7. HALK HUKUKU VE TÖRE 145
2.7.1. Kişisel İşlerde Keşikle İmece Usulü (Adam Ödünçleme) 145
2.7.2. Köyün Ortak İşleri İçin Yapılan İşler 148
2.7.3. Kız Kaçırma 148
2.8. HALK MATEMATİĞİ 149

2.9. YÖRESEL GİYİM KUŞAM 150
2.9.1. Kadın Giyimi 150
2.9.2. Erkek Giyimi 151
2.9.3. Kendir İpi 152
2.10. YÖRESEL EL SANATLARI 153
2.10.1. Nacakçılık ve Nacakçı Harun Usta 153
2.10.2. Nakışlı Çorap 155
2.10.3. Bağcak Dokumacılığı 156
2.10.4. Kolan Dokumacılığı 156
2.10.5. Dastar Dokumacılığı 158
2.10.6. Kilim Dokumacılığı 158
2.10.7. Kanaviçe (Kanaviça) İşleme 161
2.10.8. Değirmencilik 161
2.10.9. Değnekçilik ve Değnekçi Salih Elibol 163
2.10.10. Saraciye, Derici Mustafa Usta 165
2.10.11. Körüklü Çizme Ustası Türkay Yavaş 166
2.10.12. Sobacı, Kandilci Ferhat Usta 168
2.10.13. Şelek (Göcek, Sepet), Hey, Gıdık, Sele 168
2.10.14. Semercilik 170
2.10.15. El Değirmeni 171
2.11. YÖRESEL MİMARİ 172
2.11.1. Evler 172
2.11.2. Serendi, Serenti, Serente (Serender) 175
2.11.3. Köm (Dam, Tam, Samanlık), Çit, Sayfan (Sayvan) 177
2.11.4. Su Değirmenleri 178
2.11.5. Ulubey Yöresinde Koruma Altındaki Kültür Varlıkları 179
2.12. YÖRESEL MUTFAK VE BESLENME KÜLTÜRÜ 181
2.12.1. Çorbalar 181
2.12.1.1. Pancar (Kara Lahana) Çorbası 181
2.12.1.2. Fasulye (Fasille) Çorbası (Gapçuk Pāla, Gapçuk Fasille) 182
2.12.1.3. Mısır (Darı) Çorbası 183
2.12.1.4. Patates Çorbası 183
2.12.1.5. Isırgan Çorbası 184
2.12.1.6. Soğanlı Domates Çorbası 184
2.12.1.7. Baldıran Çorbası 184
2.12.1.8. Un Çorbası 184
2.12.1.9. Kabak Çorbası 185
2.12.1.10. Balık Çorbası 185
2.12.2. Yemekler 185
2.12.2.1. Mısır Unu Yağlaşı (Darı Unu Yağlaşı, Fırın Unu Yağlaşı, Bulamaç, Kuymak) 185
2.12.2.2. Nivik 185
2.12.2.3. Kihniç 186
2.12.2.4. Şükrücen (Ağcabaş, Sakarca, Çekülge) 186

2.12.2.5. Melocan (Diken Ucu, Belocan, Melevcen) Kavurması 186
2.12.2.6. Pohmul 186
2.12.2.7. Tirmit (Kirmit) 186
2.12.2.8. Kıyma Fasulye Yemeği 187
2.12.2.9. Fasulye Kızartması 187
2.12.2.10. Öğmeç 187
2.12.2.11. Hamur Sirkelisi 187
2.12.2.12. Galdirik Mıhlaması 188
2.12.2.13. Galdirik Sarması 188
2.12.2.14. Pezik (Pazı) Boranası 189
2.12.2.15. Pezik (Pazı) Kavurması 189
2.12.2.16. Hoşgıran Kavurması 189
2.12.2.17. Yeşil Soğan Mıhlaması 189
2.12.2.18. Hamsi Buğulama 190
2.12.2.19. Hamsi Ekmeği 190
2.12.2.20. Hamsi Kızartması 190
2.12.2.21. Hamsili Pilav 191
2.12.2.22. Isırgan Yağlaşı 191
2.12.2.23. Turşu Kavurması 192
2.12.2.24. Turşu Kızartması 192
2.12.2.25. Turşu Gayganası 193
2.12.2.26. Turşu Suyu (Turşu Tiridi) 193
2.12.2.27. Kuymak 193
2.12.2.28. Kirmit Közlemesi 193
2.12.2.29. Kirmit Kavurması 194
2.12.2.30. Kabak Sütlemesi 194
2.12.2.31. Kabak Kurusu Yoğurtlaması 194
2.12.2.32. Pancar Sarması (Mısır Unlu) 194
2.12.2.33. Pancar Sarması (Pirinç veya Bulgurlu) 195
2.12.2.34. Pancar Döşeme (Takışlama, Depükleme, Dible) 196
2.12.2.35. Posul 196
2.12.3. Düğün Yemekleri 196
2.12.3.1. Keşkek (Gendeme- Gendüme) 196
2.12.3.2. Gürcüce 197
2.12.3.3. Et Yahnisi 197
2.12.4. Tatlı ve Börekler 198
2.12.4.1. Dal Gatmar Tatlısı 198
2.12.4.2. Çalmaç 198
2.12.4.3. Un Helvası (Pekmez Helvası, Koz Helvası) 198
2.12.4.4. Ceviz Helvası (Terzōn Helva) 198
2.12.4.5. Oklō Çıkartması (Burgu Tatlısı) 198
2.12.4.6. Kurdele Tatlısı 199
2.12.4.7. Kabak Tatlısı 199
2.12.4.8. Şehriye Kızartması 199

2.12.4.9. Fındıklı Baklava 199
2.12.4.10. Su Böreği 200
2.12.5. Pekmez ve Reçeller 201
2.12.5.1. Armut ve Elma Pekmezi 201
2.12.5.2. Dut Pekmezi 201
2.12.5.3. Fındık Çileği Reçeli 201
2.12.5.4. İncir Reçeli 202
2.12.5.5. Ayva Reçeli 202
2.12.6. Turşular 202
2.12.6.1. Fasulye Turşusu 202
2.12.6.2. Pancar Turşusu 202
2.12.6.3. Pırasa Turşusu 203
2.12.6.4. Galdirik Turşusu 203
2.12.6.5. Kiraz Turşusu 203
2.12.6.6. Şalak Turşusu 203
2.12.6.7. Cacık Turşusu 204
2.12.6.8. Taflan Turşusu 204
2.12.7. Kışlık Hazırlıklar 204
2.12.8. Ekmek Çeşitleri 204
2.12.8.1. Kül Çöreği 204
2.12.8.2. Mısır Ekmeği 205
2.12.8.3. Bileki Ekmeği 205
2.12.8.4. Ramazan Pidesi 205
2.13. YAYLACILIK VE HAYVANCILIK KÜLTÜRÜ 206
2.13.1. Yaylaya Göç 206
2.13.2. Yaylada Hayat ve Halk Mimarisi 208
2.14. HALK OYUNLARI 209
2.14.1. Halk Dansları 209
2.14.2. Seyirlik Halk Oyunları 210
2.14.2.1. Yüzük Kimde Oyunu 211
2.14.2.2. Yumurta Oyunu 211
2.14.2.3. Karakucak Güreşi 212

3. BÖLÜM
SÖZLÜ KÜLTÜR ÜRÜNLERİ

3.1. MASALLAR 214
3.1.1. Ulubey Masallarının Tip Tasnifi 217
3.1.2. Ulubey Masallarının Motif Yapısı 217
3.1.3.1. İki Kardeş Masalı'nın Varyantları 228
3.1.3.2. Balıkçı ile Hanımı Masalı'nın Varyantları 233
3.1.3.3. Tilki ile Değirmenci Masalı'nın Varyantları 235
3.1.3.4. Üç Akıl Masalı'nın Varyantları 240
3.1.4. Ulubey Masalları 245
3.1.4.1. Keloğlan Masalı 245

3.1.4.2. Azrail ile Fakir Masalı 246
3.1.4.3. Balıkçı ile Hanımı Masalı 247
3.1.4.4. Tilki ile Değirmenci Masalı 248
3.1.4.5. Üç Akıl Masalı 249
3.1.4.6. Ağa ile Hanımı Masalı 254
3.1.4.7. Baba ile Oğlu Masalı 257
3.1.4.8. Kel Mıstafa Masalı 258
3.1.4.9. Doymayan Adam 261
3.1.4.10. Üç Kardeş Masalı 261
3.1.4.11. Dev Ana Masalı 262
3.1.4.12. Ok Kıran Mustafa Masalı 263
3.1.4.13. İki Kardeş Masalı 265
3.1.4.14. Padişah ile Vezir Masalı 267
3.1.4.15. Akıllı ile Deli Masalı 268
3.1.4.16. Nazar Masalı 269
3.1.4.17. Kel Ahmet 269
3.1.4.18. Muskacı 270
3.1.4.19. Fanti 270
3.2. EFSANE, MENKIBE VE MEMORATLAR 271
3.2.1. Ulubey Efsane, Menkıbe ve Memoratlarının Tip Tasnifi 273
3.2.2. Ulubey Efsane, Menkıbe ve Memoratlarının Motif Yapısı 274
3.2.3. Ulubey Efsaneleri 282
3.2.3.1. Şeyhler Köyü Efsanesi 282
3.2.3.2. Şeyh Abdullah'ın Değirmeni Efsanesi 282
3.2.3.3. Şeyh Abdullah Mescidi Efsanesi 283
3.2.3.4. Sarı Sâdık Efsanesi 283
3.2.3.5. Cami Efsanesi 285
3.2.3.6. Kara Veli Değirmeni Efsanesi 285
3.2.3.7. Talkın Efsanesi 287
3.2.3.8. Paşa Puarı Efsanesi 287
3.2.3.9. Gelin ile Yılan Efsanesi 288
3.2.3.10. Vade Yeli Efsanesi 289
3.2.3.11. Gala Kalesi Efsanesi 289
3.2.3.12. Elikçioğlu Efsanesi 290
3.2.3.13. Gelin Kayası Efsanesi 290
3.2.3.14. Ezan Tepesi Efsanesi 290
3.2.3.15. Ermeni Kalesi Efsanesi 291
3.2.3.16. Evliya Tepesi Efsanesi 291
3.2.3.18. Düldül Taşı Efsanesi 292
3.2.3.19. Şifalı Su Efsanesi 292
3.2.3.20. Emin Gölü Efsanesi 293
3.2.3.21. Vasiyet Gölü Efsanesi 293
3.2.3.22. Esenbe Gölü Efsanesi 293
3.2.3.23. Kör Öküz Efsanesi 294

3.2.3.24. Al Basma Efsanesi 294
3.2.4. Ulubey Menkıbeleri 295
3.2.4.1. Sallah Gocaman Menkıbesi 295
3.2.4.2. Büyük Mehmet Efendi ve Davul Menkıbesi 295
3.2.4.3. Büyük Mehmet Efendi ile Cinnii Menkıbesi 296
3.2.4.4. Büyük Mehmet Efendi ile Yılan Menkıbesi 296
3.2.4.5. Tevfik Hoca Menkıbesi 297
3.2.4.6. Tevfik Hoca ile Üçler Menkıbesi 299
3.2.4.7. Müderris Abdullah Efendi'nin Mucizesi Menkıbesi 299
3.2.4.8. Sarığı Büyük Hoca Menkıbesi 299
3.2.4.9. Salih Derviş'in Kore Savaşına Katılması Menkıbesi 300
3.2.4.10. Salih Derviş ve Kore Savaşı Gazisinin Annesi Menkıbesi 301
3.2.4.11. Salih Derviş ve Kamyon Menkıbesi 301
3.2.4.12. Salih Derviş ve Hastalık Menkıbesi 301
3.2.4.13. Salih Derviş ve Seçim Menkıbesi 301
3.2.4.14. Salih Derviş ve Çorba Menkıbesi 302
3.2.4.15. Salih Derviş ve Kıyafeti Menkıbesi 302
3.2.4.16. Salih Derviş ve Namaz Menkıbesi 302
3.2.4.17. Salih Derviş ve Yetim Menkıbesi 302
3.2.4.18. Salih Derviş ve Yağmur Duası Menkıbesi 303
3.2.4.19. Molla Süleyman Efendi Menkıbesi 303
3.2.4.20. Akdin Babanın Kedisi Menkıbesi 303
3.2.5. Ulubey'den Derlenen Memoratlar 305
3.2.5.1. Salih Derviş ve Rüya Memoratı 305
3.2.5.2. Değirmende Cinler Memoratı 305
3.3. HİKÂYELER 306
3.3.1. İncilli Çavuş Hikâyesi 306
3.3.2. Cumhuriyet Taşı Hikâyesi 307
3.3.3. Atatürk ve Gürcüler 308
3.3.4. Molla Ahmet ve Öğretmen 309
3.3.5. Düğün Okuma ve Bomba Hikâyesi 309
3.3.6. Değirmene Zahra Götürme Yarışı 310
3.3.7. Halil Değirmende 311
3.3.8. Değirmen Sırası 311
3.3.9. Eğik Bardak 311
3.3.10. İki Arkadaş Hikâyesi 312
3.3.11. Küp 313
3.3.12. İnce Mehmet Pehlivan Hikâyesi 315
3.3.13. Gara Veli Hikâyesi 315
3.3.14. Kızılen Kayası 315
3.3.15. Gülizar Hikâyesi 316
3.3.16. Bidoncu Hikâyesi 319
3.3.17. Davulcu ile Gırnatacı Hikâyesi 322

3.4. TÜRKÜLER 323
3.4.1. Ulubey Türküleri-Şiirleri 324
3.4.1.1. Aşk Türküleri 326
3.4.1.1.1. Ulubey'in Yeşil Düzü 326
3.4.1.1.2. Ulubey'den Yukarıya (Ayşe'm) 326
3.4.1.1.3. Ulubey'in Güzeli 327
3.4.1.1.4. Sıra Sıra Saksılar 327
3.4.1.1.5. Sen Diine Benim Sözümü 328
3.4.1.1.6. Altunu Eridürüm 329
3.4.1.2. Olay Türküleri 329
3.4.1.2.1. Cafer'in Türküsü 329
3.4.1.2.2. Acı Portakal 330
3.4.1.2.3. Veli'nin Hanımları Türküsü 330
3.4.1.2.4. Şu Depenin Başında 331
3.4.1.3. Keder Dert ve Hastalık Türküleri 332
3.4.1.3.1. Düğüm Attım Sicime 332
3.4.1.4. Öğretici ve Öğüt Verici Türküler 332
3.4.1.4.1. Çaya İndim Çizme İlen 332
3.4.1.5. Ölüm Türküleri (Ağıtlar) 333
3.4.1.5.1. Yaşar'a Ağıt (Gitme Ali'm Gitme Yarın Kurbandır) 333
3.4.1.5.2. Derenin Gıyısında 336
3.4.1.6. Kişiler Üzerine Söylenmiş Türküler 336
3.4.1.6.1. Tufan 336
3.4.1.7. Yiğitlik Türküleri ve Tarihi Olayları Konu Edinen Türküler 337
3.4.1.7.1. Doksan Üç Harbi 337
3.4.1.7.2. Rus Harbi 337
3.4.1.8. Tabiat Türküleri 338
3.4.1.8.1. Çaldağı 338
3.4.1.9. Tören Türküleri (Kına Türküleri) 340
3.4.1.9.1. Çambaşı'na Çıktım Anam Kına Türküsü-1 340
3.4.1.9.2. Çambaşı'na Çıktım Anam Kına Türküsü-2 341
3.4.1.10. Ramazan Davulcusu veya Dömbelekçi Türküleri 342
3.4.2. Yakma Türküler 344
3.4.2.1. Muhabbet 344
3.4.2.2. Yalan 345
3.4.2.3. Korona 346
3.5. İLAHİLER 348
3.5.1. Yuyarlar Seni 348
3.5.2. Seher Yeli 349
3.5.3. Yanarım 350
3.6. MÂNİLER 351
3.6.1. Sevda Mânileri 352
3.6.2. Öğüt Mânileri 355
3.6.3. Ramazan Mânileri 356

3.7. TEKERLEMELER.....357
3.7.1. Sayışma (Oyun) Tekerlemeleri 357
3.7.2. Bağımsız Tekerlemeler 359
3.8. FIKRALAR 360
3.8.1. Oruç.....360
3.8.2. Pekmez.....360
3.8.3. Asıl Gâvur Sizin Anāzmış.....361
3.8.4. Ac Davun İlacı 361
3.8.5. Kadıncık'tan Tuttuğunuzu Getirin 361
3.8.6. Sırtına Şemsiye Takanı Getirin 361
3.8.7. Komşunu Nasıl Bilirsin?.....362
3.8.8. Komşularımızı Sayın 362
3.8.9. Abdest Al Gel.....362
3.9. BİLMECELER 363
3.10. ALKIŞ VE KARGIŞLAR.....365
3.10.1. Alkışlar.....365
3.10.2. Kargışlar.....365
3.11. HALK ŞAİRLERİ.....368
3.11.1. Talat Pamuk (Âşık Pamuk) 368
3.11.2. Nuri Kahraman (Âşık Nûrânî) 372
3.11.3. Tahsin Türkmen (Âşık Yalnızî) 375
3.11.4. Cemile Düzgün (Cemocan).....377
3.11.5. Durmuş Yılmazer (Ulubeyli Durmuş, Durmuş Ballıses).....379
3.11.6. Ali İhsan Baki.....381
3.11.7. Bülent Aksoy 382
3.11.8. Kör Osman (Halk Ozanı) Hocaoğlu Köyü.....383
3.11.9. Destancı Kürdoğ (Hami Çavuş, Hakkı'nın Hami).....384
3.12. YÖRESEL AĞIZ ÖZELLİKLERİ.....385
3.13. ATASÖZLERİ VE DEYİMLER 387
3.13.1. Atasözleri 387
3.13.1.1. Mâni Şeklinde Olan Atasözleri 387
3.13.1.2. Cümle Şeklinde Olan Atasözleri.....388
3.13.2. Deyimler 390

ULUBEY YÖRESİ SÖZLÜĞÜ 397
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....421
KAYNAKÇA.....428
KAYNAK KİŞİLER 440
EK: RESİMLER.....447
ÖZ GEÇMİŞ.....491

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1: Prof. Dr. Necati Demir'in Ulubey'in Kurucusu Uluğ Bey'in Mezarının Bulunması ile İlgili Basın Açıklaması (Ulubey Belediye Başkanı İsa Türkcan ve Araştırmacı Yazar Muzaffer Günay ile Birlikte)(Kaynak: Ulubey TV)..... 22
Resim 2: Ulubey'in İlçe Oluşu ile İlgili Tören 1 Nisan 1958 (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 25
Resim 3: Kızılın Ulya Köyü Muhtarı Mehmet Eren'in Millet Mektebi Diploması 1929 Yılı. 29
Resim 4: Geleneksel Beşikte Yatan Çocuk..... 41
Resim 5: Ulubey'de Askere Uğurlama 45
Resim 6: Nişan Töreni 53
Resim 7: 1966 Yılına Ait Bir Davetiye..... 54
Resim 8: Düğün Yemeği Hazırlayan Kadınlar 55
Resim 9: Gelin İndirme 63
Resim 10: Takı Takma Töreni (Damat Yapma) 63
Resim 11: Bayramlaşma Halkası (Kaynak: Kemal Oğurlu)..... 71
Resim 12: Kurban Kesimi ve Etlerin Pay Edilmesi..... 72
Resim 13: Şayip Tepesi Şifalı Su (Kaynak: Mustafa Doğan)..... 89
Resim 14 : Çötüre, Torik, Morik, Tombala, Tokuç Adlarıyla Anılan Oyundaki Dizili Taşlar ve Torik (Fis) Denilen Top 124
Resim 15 : Patlanguç 131
Resim 16 : Cevizden Yapılmış Fırıldak (Çıkrık) 132
Resim 17 : Eğmeli (Tetikli) Yay 134
Resim 18 : Dilli Düdük (Dilli Gaval). 135
Resim 19 : Fındık İmecesi 146
Resim 20: Bel Belleme İmecesi (Kaynak: Sevgi Eren)..... 146
Resim 21 : Çıtırmanlar..... 147
Resim 22 : Nacak..... 153
Resim 23 : Kolan 157
Resim 24 : Kolan Dokuyan Fatma Eren 158
Resim 25 : Ulubey Yöresine Ait Bir Kilim. Dokuyan: Ayşe Baybaba 159
Resim 26: Kilim Dokuyan Arife Baki 160
Resim 27: Ohtamış Köyü, Aziz Ağa Değirmeni..... 162
Resim 28 : Değnekçi Salih Elibol ve Yaptığı Değnekler..... 164
Resim 29 : Saraç Mustafa Duyan 166
Resim 30: Körüklü Çizme Ustası Türkay Yavaş ve Yaptığı Çizmeler 167
Resim 31 : Ulubey 'in Emektarı Sobacı (Kandilci) Ferhat Şensöz 168
Resim 32 : Çocuklar Fındık Hasadı Yaklaşınca Kendilerine Sepet Ördürürler.....169
Resim 33: Semer Ustası Salih Köroğlu (Ulubey, Belenyurt Köyü) (Kaynak: Mustafa Oğurlu)..... 171
Resim 34: Ulubey Çukur Mahallesi'nde Dumanlı Sokağı'nda Gaçō Ali Usta'nın Kendisi İçin Yaptığı Ev (Kaynak: Bülent Aksoy) 173
Resim 35: Ulubey Çukur Mahallesi'nde Dumanlı Sokağı'nda Gaçō Ali Usta'nın Evinin Mutfağı ve Mutfakta Ocağın Kenarında Bulunan Dolaplar (Kaynak: Bü-

lent Aksoy) 174
Resim 36: Ulubey -Yukarıkızılen Köyünden Bir Ev ve Çıkması 175
Resim 37: Serendi 176
Resim 38: Altı Ahır Olarak Kullanılan Köm (Tam, Samanlık) 177
Resim 39: Su Değirmeninin İçi 178
Resim 40 : Pancar Çorbası 182
Resim 41 : Mısır Çorbası 183
Resim 42: Galdirik Ayıklayan Kadın 188
Resim 43: Hamsi Kızartması (Hamsi Tava, Mısır Unlu ve Tereyağlı) 191
Resim 44 : Pırasa Turşusu Kızartması 192
Resim 45 : Pancar Sarması Saran Kadın 195
Resim 46 **:** Keşkek 197
Resim 47 : Fındıklı Baklava İçin Çalışanlar 200
Resim 48: Koyun Kırkma (Kırkım) 207
Resim 49 : Kelif (Ağıl veya Salmanın Kenarında Çobanların Yattıkları Dinlendikleri Küçük Ev) 208
Resim 50: 09.07.2017 Tarihinde Düzenlenen Güzelyurt (Şayip) Güreş Şenliği (Kaynak: Mustafa Doğan) 213
Resim 51 : Salih Derviş Türbesi, Karakoca Mah. Ulubey 300
Resim 52 : Yukarıkızılen Köyü'nde Bulunan Cumhuriyet Taşı 307
Resim 53 : Durmuş Yılmazer, Şener Gök Kültür ve Sanat Evinde 380
Resim 54: Ulubey Nahiyesi'nde Gündüzlü, Çatallı, Karakoca, Çukurçonkara Köylerinin Birleştirilerek Ulubey Adı ile Belediye Kurulmasına Dair Kanun (Reisicumhur: Celal Bayar, Başvekil: Adnan Menderes İmzalı).(Kaynak: https://www.devletarşivleri.gov.tr/) 447
Resim 55: Ulubey'den Bir Görüntü (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 447
Resim 56: Ulubey Meydanı'nda Salı Pazarı 1963 Yılı. 1986 Yılına Kadar Ulubey'de Salı Pazarı Buraya Kurulmuştur. (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 448
Resim 57: Ulubey'de Bayram (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 448
Resim 58: Ulubey'den Bir Görüntü (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 449
Resim 59: Ulubey'den Tarihi Bir An (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 449
Resim 60: Ulubey'in Gençleri (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 450
Resim 61: Yolculukların Kamyonla Yapıldığı Yıllar (Kaynak: Ulubey Belediyesi) .. 450
Resim 62: Ulubey'in ilk Fırınının Önünde Oturan Çocuklar (Ayakta Soldaki: Eczacı Şükrü Şahin, Sandelyede Oturan: Bahri Arol) (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 451
Resim 63: Ulubey Meydanı (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 451
Resim 64: Ulubey'de Eğitim (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 452
Resim 65: Ulubey'de Yoka Açan Kadınlar (Kaynak: Ulubey Belediyesi) 452
Resim 66: Arefe Günü Fındıklı Baklava Yapılır 453
Resim 67: Arefe ve Bayram Günleri Birçok Köyde Davet Verilir 453
Resim 68: Isırgan Otu 454
Resim 69: Nivirgen Otu 454
Resim 70: Papatyadan Tac 455
Resim 71: Üf Üf Çiçeği (Şeytan Tüyü, Karahindiba) 455

Resim 72: Gölköy'e Bağlı Damarlı'da Bulunan Evliya Ağacı..... 456
Resim 73: Mor Avu (Kara Avu)..... 456
Resim 74: Sarı Avu 457
Resim 75: Yay..... 457
Resim 76: Mızıka..... 458
Resim 77: Sucuk..... 458
Resim 78: İmece Usulüyle Pancar Sarması Sarma..... 459
Resim 79: İmece Usulü Sarma Sarma 459
Resim 80: İmece Usulü Yün Ditme..... 460
Resim 81: Yorgan Göbüme..... 460
Resim 82: Peştamal..... 461
Resim 83: Türkay Yavaş Usta'nın Yaptığı Körüklü Çizme Şeklinde Kalemlik...461
Resim 84: El Örmesi Yün Çorap 462
Resim 85: Kilim, Dastar ve Bağcak Dokuyan: Çubuklu Köyünden Ayşe (Eren) Baybaba..... 462
Resim 86: Bağcak ve Çorap 463
Resim 87: Kargu (Bağcak ve kolan dokumada renkli ipleri birbirinden ayırır)...463
Resim 88: Kücü (Bağcak ve kolan dokumada renkli ipleri birbirinden ayırır)....464
Resim 89: Kılıç (Bağcak ve kolan dokumada örgüyü sıkılaştırmada kullanılır) .464
Resim 90: İp Eğiren Kadınlar. Nazmiye Oğurlu, Hanife Eren 465
Resim 91: Ulubey Yöresine Ait Bir Dastar. Dokuyan: Ayşe Baybaba 465
Resim 92: Arife Baki'nin 1960'lı Yıllarda Dokuduğu Kilim (Hayat Ağacı, Pıtırak, Muska, Koçboynuzu vb. Motifler)..... 466
Resim 93: Arife Baki'nin Yıllar Sonra Aynı Motiflerle Dokuduğu Kilim (Hayat Ağacı, Pıtırak, Muska vb. Motifler) 466
Resim 94: Geleneksel Motiflerle Dokunmuş Çantalar (Muska ve Pıtrak Motifleri)..... 467
Resim 95: Hayat Ağacı İşlemeli Yastık Kılıfı..... 467
Resim 96: Kanaviçe İşlemeli Yastık Kılıfı 468
Resim 97: İğne Oyalı Çember 468
Resim 98: Değnekçi Salih Elibol'un Yaptığı Değnekler 469
Resim 99: Mustafa Duyan'ın Saraciye Dükkânı 469
Resim 100: Şelek (Göcek, Sepet), Gıdık,Sele, Hē (Hey) Ustası Arif Eğrek (Hocaoğlu Köyü) (Kaynak: Mustafa Eğrek) 470
Resim 101: Hocaoğlu Köyünden Mustafa Eğrek Yapımı Şelekler (Göcek, Sepet) (Kaynak: Mustafa Eğrek) 470
Resim 102: Fındık Tarımında Kullanılan Eşyalar. Soldan Sağa: Hey, Dokuma Sepet, Sepet, Çalı Süpürgesi 471
Resim 103: Taş Örme Yayla Evi..... 471
Resim 104: Çakatura Dolma (Göz Dolma) Duvar 472
Resim 105: Serendilerde Çandı Tahtalarının Uçları Birbirine Geçirilir (Böylece serendi hem sağlam olur hem de direk kullanmaya gerek yoktur.) 472
Resim 106: Yayla Puarı (Beyaz Ot Çeşmesi, Elma Alanı Sapağı) (Kaynak: Adem Çelik)..... 473

Resim 107: Şahinkaya Köyü, Hocaoğlu Değirmeni 473
Resim 108: Oyumgürgen Köyü Gala Irmağı ve Değirmeni (Kaynak: Mustafa Doğan) 474
Resim 109: Kadıncık Şelalesi ve Değirmeni (Kaynak: Mustafa Doğan) 474
Resim 110: Ateş (Elektrik) Değirmeni ve Değirmenci Mithat Aktaş 475
Resim 111: El Değirmeninin Üst Taşı 475
Resim 112: Bileki Taşı 476
Resim 113: Saccak (Sac Ayağı) 476
Resim 114: Geleneksel Bakır Sini ve İbrik 477
Resim 115: Geleneksel Mutfak Eşyaları (Kaynak: Yavuz Yiğit) 477
Resim 116: Geleneksel Bakır Kepçeler (Kaynak: Nedim Eren) 478
Resim 117: Geleneksel Bakır Bakraç ve Kirpikli Tas (Kaynak: Hayrulnisa Serarslan) 478
Resim 118: Tunçtan Yapılma Yüz Yıllık Döğecek (Havan) (Kaynak: Egemen Eren) 479
Resim 119: Gapçuk Pāla Yemeği 479
Resim 120: Nivik (Kaynak: Muzaffer Günay) 480
Resim 121: Melōcan 480
Resim 122: Melōcan Kavurması 481
Resim 123: Kıyma Fasulye Yemeği 481
Resim 124: Isırgan Yağlaşı 482
Resim 125: Fasulye Turşusu Kavurması 482
Resim 126: Pancar Sarması (Mısır Unu, Pirinç ya da Bulgurlu) 483
Resim 127: Pancar Diblesi (Takışlaması) 483
Resim 128: Un Helvası (Pekmez Helvası, Koz Helvası) 484
Resim 129: Cevizli Helva (Ulubey'de "Terzōn Helva" Olarak Bilinir) 484
Resim 130: Fındıklı Baklava 485
Resim 131: Armut Pekmezi Yapımı (Bekmez İndirme) 485
Resim 132: Bidonlara Vurulmuş Fasulye Turşuları 486
Resim 133: Mısır Ekmeği 486
Resim 134: Akinek Yaylası (Kirazlık ve Çağlayan Köyü Sınırları İçindedir) (Kaynak: Adem Çelik) 487
Resim 135: Varget (Döngeri, Çek Git, Göç) Çiçeği 487
Resim 136: Yayladan Geri Dönüş 488
Resim 137: Ulubey, Yukarıkızılen Köyü, Muazzinoğlu Mahallesi'nde Namazlık Taşı 488
Resim 138: Ulubey, Yukarıkızılen Köyü, Muazzinoğlu Mahallesi'nde Binek Taşı ... 489
Resim 139: Sarı Sadık Evliyası Olarak Bilinen Yer (Ordu, Ulubey, Yukarıkızılen Köyü) 489
Resim 140: Salih Derviş'in Sürekli Yanında Taşıdığı İbriği ve Tası 490
Resim 141: Ohtamış Şelalesi (Kaynak: Mustafa Doğan) 490

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1: *İki Kardeş Masalı ile Oduncu Hasan Masalı'nın Epizot ve Motif Karşılaştırma Tablosu.....232*

Tablo 2 : *Balıkçı ile Hanımı Masalı'nın Varyantlarının Epizot ve Motif Karşılaştırma Tablosu..... 235*

Tablo 3: *Tilki ile Değirmenci Masalı ile Tilki ile Çimenci Padişahının Oğlu Masalı'nın Epizot ve Motif Karşılaştırma Tablosu.....239*

Tablo 4 : *Üç Akıl Masalı ile Üç Öğüt Masalı'nın Epizot ve Motif Karşılaştırma Tablosu..... 245*

GİRİŞ

Halkbilimi monografileri, üzerinde çalışılan toplumların gündelik hayat ve halk bilgisi ürünleri ile sözlü kültürünü inceleyen çalışmalardır. Bu monografilerde ilk önce üzerinde çalışılacak yörenin tarihî, coğrafi, beşerî, sosyal ve ekonomik yönden incelemesi yapılır. Yörenin bu tür özellikleri kültür ürünlerinin şekillenmesine etki eder. Yöresel mimari, mutfak ve beslenme kültürü, el sanatları, yaylacılık, halk takvimi ve meteorolojisi, yöresel giyim kuşam gibi kültürel özellikler bunların başında gelir. Sedat Veyis Örnek, Türkçe karşılığı halkbilimi olan folkloru: "Bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırmayı amaçlayan bir bilim" olarak açıklar.[1]

Monografi ise Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde "bilimsel alanlarda özel bir konu veya sorun üzerine yazılan inceleme" olarak tarif edilir.[2] Bu tanımlamalardan hareketle halkbilimi monografilerinin araştırma yapılacak alanın kültür ürünlerinin araştırılması ve incelenmesini esas aldığını söyleyebiliriz.

I. KONU VE KAVRAMLAR

Halkbilimini de içine alan kültür kavramı yerli ve yabancı birçok bilim adamı tarafından tanımlanmıştır. Ziya Gökalp kültürü hars olarak nitelendirir ve "halkın ananelerinden teamüllerinden, örflerinden, şifahi ve yazılı edebiyatından, lisanından, musikisinden dininden, ahlâkından, bedii ve iktisadi mahsullerinden ibarettir" diye açıklar.[3]

İbrahim Kafesoğlu, kültürü kısaca: "Belirli bir topluluğa ait sosyal davranış ve teknik kuruluşlar" olarak tanımlamaktadır.[4] Tuncer Baykara ise Türk kültürünü, Türk'ün meydana koyduğu, hayat ve yaşama tarzı olarak niteler.[5]

B. Malinowski'ye göre kültür, âletlerden ve tüketim mallarından, çeşitli toplumsal gruplaşmalar için yapılan anayasal belgelerden, insana özgü düşün ve becerilerden, inanç ve törelerden oluşan bütünsel bir toplamdır. [6]Kültürel gelenek toplumun beslenme, üreme ve sağlığını koruma gereksinimlerinin karşılanması için bir kuşaktan sonrakine aktarılır. Bu aktarımın sağlanması için her bir kültürde eğitsel nitelikli yöntemler ve mekanizmalar bulunur.[7]

---

1 Sedat Veyis Örnek, **Türk Halkbilimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977. s.15.
2 Türk Dil Kurumu Sözlüğü, https://sozluk.gov.tr/ (14.04.2020: 01. 45)
3 Ziya Gökalp, **Türkçülüğün Esasları**, (haz. Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul 1976. s. 96.
4 İbrahim Kafesoğlu, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yay. (40. bs.), İstanbul 2016. s. 16.
5 Tuncer Baykara, **Türk Kültürü**, IQ Kültür Sanat Yay. İstanbul 2003. s. 15.
6 Bronislaw Malinowski, **İnsan ve Kültür**, çev. Doç. Dr. Fatih Gümüş, Verso Yay. Ankara 1990. s. 39.
7 Malinowski, **a. g. e.**, s. 40.

KAYNAKÇA

ACAR, Belkıs, **Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar**, Ak Yayınları, İstanbul 1975.

AHMET EFLÂKÎ, **Âriflerin Menkıbeleri**, çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1964.

AKALIN, Şükrü Haluk, "Ziyaretgâhı Rumeli'de Sarı Saltuk'un İzleri ve Ohrideki Sveti Naum/ Sarı Saltuk", **1. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildirileri**, Prizren 12-14 Aralık 1998. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yay. s. (221-244).

AKDEMİR, Dilek, "1831 Nüfus Sayımına Göre Ulubey Kazası Nüfusu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODÜ, SBE, Ordu 2017.

AKENGİN, Can, **Giresun Aksu Dergisi**, Aksu, Mart 1934. S 3, s. 6.

AKIN, Aşlar Melikoğlu, "Giresun İli Halkbilim Monografisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, KTÜ, SBE, Trabzon 2018.

AKTULUM, Kubilay, **Folklor ve Metinlerarasılık**, Çizgi Kitabevi, Konya 2013.

ALPTEKİN, A. Berat-SAKAOĞLU, Saim, **Türk Saz Şiiri Antolojisi (14-21. yy)**, Akçağ Yay. Ankara 2006.

ALPTEKİN, Ali Berat, **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yay. (2. bs.), Ankara 2014.

ALPTEKİN, Ali Berat, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Akçağ Yay. Ankara 1997.

AND, Metin, **Oyun ve Bügü: Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, YKY Yay. İstanbul 2012.

ARIK, Remzi Oğuz, **Coğrafyadan Vatana**, MEB Basımevi, İstanbul 1989.

ARSEVEN, Celâl Esad, **Sanat Ansiklopedisi**, C. 2, Fasikül: 10, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1948. S. 936.

ARSEVEN, Celâl Esad, **Sanat Ansiklopedisi**, C. 2, Fasikül: 12, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1949. S. 1090.

ARTUN, Erman, **Seyirlik Köy Oyunları ve Anonim Halk Edebiyatı Araştırmaları**, Kitabevi Yay. İstanbul 2008.

ARTUN, Erman, **Türk Halk Bilimi**, Kitabevi Yay. İstanbul 2008.

ATAMAN, Sadi Yaver, **Eski Türk Düğünleri**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1992.

BAKIRCI, Mustafa, **Üç Nesil Üç Hayat Dinî ve Kültürel Değişim**, Bir Yayıncılık, İstanbul 2019.

BAKİ, Ali İhsan, **Elveda Öğüt**, Yayın Matbaa, İstanbul 2018.

BANG, W.-ARAT, R. Rahmeti, **Oğuz Kağan Destanı**, Burhaneddin Basımevi, İstanbul 1936.

BARATOVA, Maral, "Türkmenistan'ın Milli Çocukları", **1. Uluslararası Türk**

Dünyası Oyun ve Oyuncakları Kurultayı (14-17 Mayıs 2015), Eskişehir 2015. S. 143.

BARKAN, Ömer Lütfi, **Kolonizatör Türk Dervişleri**, Hamle Yay. [t. y.]

BAŞ, Mithat, **İlkçağdan Günümüze Ordu Tarihi**, Yason Yayınları, Ankara 2014.

BAŞGÖZ, İlhan, **Türk Bilmeceleri I, II**, Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara 1993.

BATES, Daniel G. **21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji İnsanın Doğadaki Yeri**, İstanbul Bilgi Ünv. Yay. İstanbul, 2009.

BATUR, Afife-GÜR, Şengül Öymen vd. **Doğu Karadenizde Kırsal Mimari**, Millî Reasürans T.A.Ş. Yay. İstanbul 2005.

BAY, Neslihan vd. "Türk Dünyasında Çocuk Oyunları: Bir Saha Çalışması", **1. Uluslararası Türk Dünyası Oyun ve Oyuncakları Kurultayı (14-17 Mayıs 2015)**, Eskişehir 2015. S. 179.

BAYAT, Fuzuli, **Türk Mitolojik Sistemi**, C. 2, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.

BAYKARA, Tuncer, **Türk Kültürü**, IQ Kültür Sanat Yay. İstanbul 2003.

BAYRAKTAROĞLU, Suzan-ÖZÇELİK, Serpil, **Halı Müzesi ile Kilim ve Düz Dokuma Yaygılar Müzesi Kataloğu**, T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2007.

BORATAV, Pertev Naili, **Az Gittik Uz Gittik**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969.

BORATAV, Pertev Naili, **Folklor ve Edebiyat**, İstanbul -Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı XII, Arkadaş Basımevi, İstanbul 1939.

BORATAV, Pertev Naili, **Türk Halk Edebiyatı Dersleri**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay. İstanbul 2000.

BORATAV, Pertev Naili, **Yüz Soruda Türk Folkloru- İnanışlar, Töre ve Törenler, Oyunlar**, BilgeSu Yay. Ankara 2013.

BORATAV, Pertev Naili, **Yüz soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yay. İstanbul 1992.

BRİNA, Nuri-AY, Serra, "Kosova'da Unutulmaya Yüztutan Çocuk Oyunları ve Türkiye'deki Oyunlarla Karşılaştırılmaları", **1. Uluslararası Türk Dünyası Oyun ve Oyuncakları Kurultayı (14-17 Mayıs 2015)**, Eskişehir 2015. S. 212.

CAFEROĞLU, Ahmet, **Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Ordu, Giresun, Trabzon, Rize ve Yöresi Ağızları,** Türk Dil Kurumu Yay. Ankara, 1994.

CAMPBELL, Joseph, **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**, çev.: Sabri Gürses, İthaki Yay. İstanbul 2019.

CAN, Sıtkı, **Çocuk ve İlgili İnanmalar**, Halkevi Yay, Gürses Basımevi, Ordu 1945.

CAN, Taner-TURHAN, Salih, **Ordu'nun Dereleri Ordu Türküleri**, Ordu Belediyesi Kültür Yay. Ankara 2007.

CAN, Taner-TURHAN, Salih, **Ordu'nun Dereleri, Ordu Türküleri**, Ordu Belediyesi Kültür Yay. Ankara, 2006.

CAUNCE, Stephen, **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**, çev. Bilmez Bülent Can, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2001.

CENGİZ, Serpil Aygün, **Karadeniz Ereğli Örneğinde Çocuk Oyunlarının Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi**, AÜ Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

ÇEBİ, Sıtkı, **Bütün Yönleriyle Dünden Bugüne Ulubey,** Ulubey Belediye Başkanlığı Yay. Ulubey 1995.

ÇEBİ, Sıtkı, **Ordu Efsaneleri Ordu Folklorundan Damlalar**, Ordu Çevre Vakfı Kültür Yay. Ordu 2001.

ÇEBİ, Sıtkı, **Ordu Evliyaları**, Ensar Vakfı Ordu Şubesi Yay. Ordu [t.y.]

ÇEBİ, Sıtkı, **Ordu Folklorundan Damlalar**, Ordu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay. Ordu 2006.

ÇELİK, Ali, **Manilerimiz ve Trabzon Manileri**, Akçağ Yay. Ankara 2005.

ÇELİK, Ali, **Trabzon Çaykara Halk Kültürü**, Doğu Kütüphanesi Yay. İstanbul 2005.

ÇELİK, Ali, **Trabzon Şalpazarı Çepni Kültürü**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müd. Yay. Trabzon 1999.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Akçağ Yay. Ankara 2008.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, AKM Başkanlığı Yay. Ankara 2004.

ÇOBANOĞLU, Özkul, **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yay. Ankara 2003.

DEMİR, Necati, **Hacıemiroğulları Beyliği**, Neden Kitap Yay. İstanbul 2007.

DEMİR, Necati, **Ordu İli ve Yöresi Ağızları (İnceleme- Metinler- Sözlük)**, TDK Yay. Ankara 2001.

DEMİR, Necati, **Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları IX Efsaneler, Masallar, Maniler ve Etnografik Malzemeler**, TTK Yay. Ankara 2006.

DEMİR, Necati, Ordu Yöresinde Kültür Varlıkları**, Dünden Bugüne Ordu İli**, Ed. Öcal Serdar Yıldırım, Konya 2001. s. 59-86.

DEMİR, Necati, **Türk Mânileri**, Gazi Kitabevi Yayınları. Ankara 2013.

DEMİR, Necati-DEMİR, Fikriye, **Türk Ninnileri**, Edge Akademi Yay. Ankara 2014.

DİLÇİN, Cem, **Örneklerle Türk Şiir Bilgisi**, Türk Dil Kurumu Yay. Ankara 1983.

DORSON, Richard M. **Günümüz Folklor Kuramları**, çev.: Selcan Gürçayır, Yeliz Özay, Geleneksel Yay. Ankara 2006.

EBERHARD, Wolfram-BORATAV, Pertev Naili, **The Typen Turkischer Volksmarchen**, Weisbaden, 1953.

EKER, Gülin Öğüt-OĞUZ, M. Öcal-ÖZDEMİR, Nebi, **Dünya Halkbilimi Çalışmaları Tarihi**, Milli Folklor Yay. Ankara 2003.

EKİCİ, Metin, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, Geleneksel Yay. Ankara 2007.

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay. (14. bs.), Ankara 2016.

ELİAS, Norbert, **Uygarlık Süreci**, Cilt 2, çev. Erol Özbek, İletişim Yay. İstanbul 2009.

EREN, Abdullah-ÖZTÜRK, Abdulkadir, "Yukarıkızılen Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, 7 (3), Kasım 2017, s. 413-421.

EREN**,** Mustafa, "Balıkçı ile Hanımı Masalı'nın Ordu ve Grimm Kardeşler Varyantlarının Epizot ve Motif Mukayesesi" **Karadeniz Zirvesi 3. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi** 25-26 Nisan 2020 Ordu (UBAK), Tam Metin Bildiri Kitabı, Yay. Tar:15.05.2020, s. 320-325. Özet Kitabı s. 67.

EREN, Mustafa, "Mayıs Yedi'si ve Mayıs Yedisi'nin Ordu'nun Yukarı Kızılen Köyü'ndeki Uygulamaları" **1. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Öğrenci Sempozyumu**, 17-19 Mayıs 2017, (Otudes) Bildiri Kitabı, Ordu 2017, C 2: Edebiyat, s. 237-242.

EREN, Mustafa, "Ordu İli Ulubey İlçesi Geleneksel Tedavi Yöntemleri" **ODÜ-SOBİAD**, Kasım 2018. C 8, S 3. Sayfa 651- 663.

EREN, Mustafa, "Ordu İli Ulubey İlçesinde Doğum ile İlgili Halk İnanışları" **Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi** (Mayıs 2019). C 1, S 2, s. 114- 121.

EREN, Mustafa, "Ordu'da Bir Sarı Sâdık (Saltuk) Ocağı ve Anlatıları", **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** (2021), S 25, s. 126-139.

EREN, Mustafa, "Ordu'da Nacak, Nacakçılık ve Nacakçılar" **9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi** 20-23 Kasım 2017, Ordu, C 5 Maddi Kültür, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2018. S. 141- 150.

EREN, Mustafa, **"**The Stone Cult In Turks From The Eternıty Stone To The Republic Stone In Kızılen **", 1.Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Sempozyumu,** 5-8 Ekim 2017 (Bilmes 2017) Tam Metin Bildiri Kitabı, Nevşehir Ekim 2017, Yayın Tarihi 27.11. 2017, s. 604-606.

EREN, Mustafa, "Üç Akıl Masalının Ulubey (Ordu) ve Yusufeli (Artvin) Varyantının Mukayesesi". **Uluslararası Halkbilimi Araştırmaları Dergisi** (Aralık 2018): Cilt 1, S 1, s. 35-44.

EREN, Mustafa, **Bir Köy Var Yukarda,** Altınpost Yay. Ankara 2014.

ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Türk Kültürünü Araştırma Ens. Yay. Ankara 1964.

ERGİN, Muharrem, **Dede Korkut Kitabı**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

ERÖZ, Mehmet, **Türk Ailesi**, MEB. Yay. İstanbul 1977.

EVLİYAOĞLU, Sait-BAYKURT, Şerif, **Türk Halkbilimi**, Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık, Ankara 1987.

EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Anadolu İnançları**, Derin Yay. İstanbul 2007.

FAHRİ, **Giresun Aksu Dergisi**, Aksu, Mart 1934. S 3, s. 5.

FATSA, Mehmet, **Karadeniz'de Zaviyeler (15-17. Yy)**, Arı Sanat Yay, İstanbul 2017.

GOODY, Jack, **Mit Ritüel ve Söz**, çev. Damla Sezgi, Küre Yay. İstanbul 2018.

GÖKALP, Ziya, **Türk Medeniyeti Tarihi**, (haz. İsmail Aka, K. Yaşar Kopraman), Kültür Bak. Yay. İstanbul 1976.

GÖKALP, Ziya, **Türk Töresi**, (haz. Hikmet Dizdaroğlu), Kültür Bak. Yay. Ankara 1976.

GÖKALP, Ziya, **Türkçülüğün Esasları**, (haz. Mehmet Kaplan), Kültür Bakanlığı Yay. İstanbul 1976.

GÜNAY, Muzaffer, **Bütün Yönleriyle Ulubey,** Ofis Yay. İstanbul 2016.

GÜNAY, Muzaffer, **Yakın Dönem Ordu Evliyalarından Ulubeyli Salih Derviş,** Alkan Matbaası, İstanbul 2004.

GÜNAY, Umay, **Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi**, Akçağ Yay (5. bs.). Ankara 2008.

GÜNEY, Hüseyin Naim, **Geçmişten Günümüze Ordu Kenti**, Gece Kitaplığı Yay. Ankara 2019.

GÜVEN, Özbay, **Türklerde Spor Kültürü**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara 1992.

GÜVEN, Özbay, **Türklerde Spor Kültürü**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Ankara 1999.

GÜZEL, Abdurrahman-TORUN, Ali, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Akçağ Yay. (5. bs.), Ankara 2008.

HALBWACHS, Maurice, **Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri**, (çev: Büşra Uçar), Heretik Yay. Ankara 2016.

İLTAR, Gazanfer, **Giresun Evleri**, Giresun Valiliği İl Özel İdaresi Kültür ve Sosyal İşler Müd. Yay. İstanbul 2016.

İSLAMOĞLU, A. Hamdi-ALNIAÇIK, Ümit, **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

İŞBAKAN, Avni, **Geçmişten Geleceğe Ordu Perşembe,** Overprint Matbaacılık Yay. İstanbul 2016.

İŞBAKAN, Avni**, Haydar'dan Ramazan'a Ordu'da Bir Köy**, Ankara: Siyasal

Kitabevi, Ankara 2004.

KABAK, Turgay, "Rize Halkbilim Monografisi", Yayımlanmamış Doktora Tezi, KTÜ, SBE, Trabzon 2015.

KADİRZADE, Kadir İbrahimoğlu, **Âdetler İnançlar ve Türklerin Soy Kütüğü Meselesi**, çev. Ahmet Doğan, Akçağ Yay. Ankara 2005.

KAFESOĞLU, İbrahim, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Yay. (40. bs.), İstanbul 2016.

KALAFAT, Yaşar, **Altaylardan Anadoluya İnanç Göçü**, Berikan Yay. Ankara 2012.

KALAFAT, Yaşar, **Azerbaycan-İran-Anadolu -Irak Halk İnançları Hattı**, Berikan Yay. Ankara 2012.

KALAFAT, Yaşar, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay. Ankara 1990.

KALAFAT, Yaşar, **İslâmiyet ve Türk Halk İnançları**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1996.

KALAFAT, Yaşar, **Kodlar-Kültler-1 Türk Kültürlü Halklarda Karşılaştırmalı Halk İnançları**, Berikan Yay. Ankara 2009.

KALAFAT, Yaşar, **Türk Kültürlü Halklarda Mitler**, Berikan Yay. Ankara 2012.

KARA, Ruhi "Erzincan Masalları (Metinler ve İncelemeler)", Atatürk Ünv. Sos. Bil. Ens. Erzurum 1996. Yayımlanmamış Doktora Tezi.

KARABULUT, Tevfik-İŞLEYEN, Musa, **Ordulu Yazarlar ve Şairler Antolojisi**, OBB Kültür Yay. Ordu 2006.

KAYA, Doğan, **Anonim Halk Şiiri**, Akçağ Yay. Ankara 1999.

KAYA, Doğan, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü,** Akçağ Yay. Ankara 2007.

KAYA, Muharrem, **Mitolojiden Efsaneye Türk Mitolojisinin Türkiye'deki Efsanelerde İzleri**, Bağlam Yay. (2. bs.), İstanbul 2011.

KILIÇ, Samet, **Bir Sakin Kent Folkloru Perşembe,** Merdiven Yay. Ankara 2018.

KOMİSYON, **Giresun 1973 İl Yıllığı**, Giresun: Valilik Yay, Giresun 1973.

KOMİSYON, **Ordu İli Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitimi**, Ordu Valiliği MEM Yay. Ordu 1998.

KOMİSYON, **Ordu Kültür Envanteri**, OBB Yay. Ordu 2019.

KOMİSYON, **Ordu Mutfağı Yöresel Ev Yemekleri**, OBB Kültür Yay. (8. bs.) Ordu 2019.

KOMİSYON, **Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını**, 9. Cilt, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982-1983.

KORKMAZ, Mehmet Akif "Eski Türk Tarihi ve Coğrafyasının Sürekliliğinde Giresun Yöresi ve Bostanlı Köyü'nde Yer-Su Kutsalları", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi** (2005). S 34, s. 388.

KORKMAZ, Mehmet Akif, "Ordu'da Körüklü Çizme ve Türkay Yavaş Ustanın Tekniği", **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, İstanbul Bahar 2020, S 21, s. 201-222.

KORKMAZ, Mehmet Akif, "Türkü Türü ve Doğu Karadeniz Türkü Kültürü", Hacettepe Ünv. Sos. Bil. Ens. Ankara 2006. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

KOŞAY, Hamit Zübeyr, **Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, Maarif Matbaası, Ankara 1944.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları-1**, Akçağ Yay. Ankara 2004.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Akçağ Yay. Ankara 2009.

KROHN, Julius-KROHN, Kaarle, **Halk Bilimi Yöntemi**, çev.: Günsel İçöz, TDK Yay. Ankara 2004.

MAANEN, John Van, **Alanın Hikâyesi**, çev.: A. Erkan Koca, Atıf Yay. Ankara 2017.

MAHMUD El-Kâşgarî, **Dîvânü Lugâti't Türk,** çev.: Serap Tuba Yurtsever, Seçkin Erdi, Kabalcı Yay. İstanbul 2007.

MALİNOWSKİ, Bronislaw, **İnsan ve Kültür**, çev.: Doç. Dr. Fatih Gümüş, Verso Yay. Ankara, 1990.

MAYRİNG, Philipp, **Nitel Sosyal Araştırmaya Giriş**, çev.: M. Sezai Durgun, BilgeSu Yayınları, Ankara 2011.

MENTEŞOĞLU, Erden, "Giresun'da Gelin Alma Töreni", **Türk Folkloru**, Temmuz 1984, S 60, s. 24, 25.

MİRZAOĞLU, F. Gülay, **Halk Türküleri**, Akçağ Yay. Ankara 2015.

OCAK, A. Yaşar, **Sarı Saltık, Popüler İslâm'ın Balkanlardaki Destanî Öncüsü**, TTK Yay. Ankara 2002.

OĞUZ, M. Öcal vd. **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Grafiker Yay. (4. bs.), Ankara 2006.

OĞUZ, M. Öcal, "Türk Halkbilimi Çalışmalarında Eşmetin (Varyant) ve Benzer Metin (Versiyon) Sorunu", **Milli Folklor** 1999, S 42, s. 2-5.

OĞUZ, M. Öcal, "Türkiye'nin Doğu Karadeniz Kıyısında Mayıs Yedisi Bayramı." **Milli Folklor** 2006, S 69, s. 5-14.

OĞUZ, M. Öcal, **Türk Dünyası Halk Biliminde Yöntem Sorunları**, Akçağ Yay. Ankara 2000.

ONAY, Ahmet Talat, **Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i**, (haz. Cemal Kurnaz), Akçağ Yay. Ankara 1996.

ÖGEL, Bahaeddin, **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. (4. bs.) İstanbul 2001.

ÖGEL, Bahaeddin**, Türk Kültürünün Gelişme Çağları 1**, MEB Yay. İstanbul 1971.

ÖGEL, Bahaeddin**, Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

ÖGEL, Bahaeddin**, Türk Mitolojisi II**, MEB Yay. İstanbul 1997.

ÖNER, Gizem, "Ordu İli Adak Yerleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Giresun Ünv. SBE, Giresun 2019.

ÖRNEK, Sedat Veyis, **Türk Halkbilimi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977.

ÖZDEMİR, Melda-YETİM, Fatma-KASAPLI, Hülya (Köklü) **Bolu İli Yöresel Kıyafetleri ve Folklorik Yapma Bebek Üretiminde Değerlendirilmesi**, Bolu Belediyesi Yay. Bolu 2011.

ÖZDEMİR, Nebi, **Türk Çocuk Oyunları I-II**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

ÖZSOY, Bekir Sami, **Dede Korkut Kitabı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

ÖZTÜRK, Cemil vd. **Türk Tarihi ve Kültürü**, Fethi Gedikli, Pegem Yay. (3. bs.), Ankara 2007.

PALA, Hikmet, **Ordu Şayip (Güzelyurt) Köyü Tarihi**, Gece Kitaplığı, Ankara 2017.

PAMUK, Talat, **Süzme Torbam Şiirler**, Serendi Yay. Ordu 2019.

SAATÇİ, Suphi, "Halk Mimarisinin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi", **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, (24-29 Haziran 1996), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997. (s. 343-345).

SAKAOĞLU, Saim, **Efsane Araştırmaları**, Kömen Yayınları, Konya 2013.

SEYFETTİN, Ömer, **Bütün Eserleri Hikâyeler 2**, Dergâh Yay. İstanbul 2017.

SÜMER, Faruk, **Çepniler,** Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay. İstanbul 1992.

SÜMER, Faruk, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları**, TDAV Yay. İstanbul 1992.

ŞAHİN, Halil İbrahim, **Çepniler Tarih İnanış ve Halkbilimi**, Altınpost Yay. Ankara 2013.

Şemseddin Sâmi, **Kâmûsü'l A'lâm C. 2**, Mihran Matbaası, İstanbul 1889.

TAN, Nail, **Folklor (Halk Bilim) Genel Bilgiler**, Kitap Matbaacılık, İstanbul 2003.

THOMPSON, Paul, **Geçmişin Sesi Sözlü Tarih**, çev. Şehnaz Layıkel, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul 1999.

THOMPSON, Stith, **Motif İndex of Folk-Litarature**, İndiana Unv. U.S.A. 1955-1958, C.VI.

THOMPSON, Stith, **The Types of The Folktale**, Helsinki 1964.

TOKDEMİR, Hayrettin, **Artvin Yöresi Folkloru**, Türk Yay. Ankara 1993.

TOKTAŞ, Hayat Aras, "Türk Dünyasından Çocuk Oyunları Örnekleri", **1. Uluslararası Türk Dünyası Oyun ve Oyuncakları Kurultayı (14-17 Mayıs**

2015), Eskişehir 2015. S. 74.

TUĞRUL, Mehmet, **Mahmutgazi Köyünde Halk Edebiyatı**, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1969.

TURAN, Osman, "Eski Türklerde Okun Hukukî Bir Sembol Olarak Kullanılması", **Belleten**, C. IX, F. 20, 305-318.

TURHAN, Salih-ALTINKAYNAK, Erdoğan, **Giresun Üstünde Vapur Bağırıyor Giresun Türküleri ve Oyun Havaları**, Giresun Valiliği Yay. Ankara 2009.

TÜRKDOĞAN, Orhan, **Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi**. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları:2213, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 522, Araştırma ve İnceleme Dizisi: 17, İstanbul 1991.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1975. cilt: 8.

YAKICI, Ali, **Halk Şiirinde Türkü**, Akçağ Yay. Ankara 2007.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin vd. **Dünden Bugüne Ordu İli,** Ed. Öcal Serdar Yıldırım, Konya 2001.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin**, Ordu Kazası Sosyal Tarihi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 1985.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin, **Ordu Tarihinden İzler**, OBB Kültür Yay. Ordu 2018.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin-ÜSTÜN, Ünal, **Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları-1 1455 Tarihli Tahrir Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 1992.

YEDİYILDIZ, Bahaeddin-ÜSTÜN, Ünal, **Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları-II 1485 Tarihli Tahrir Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yay. Ankara 2002.

YENER, Sabri, Ordu'da Folklor, **Dünden Bugüne Ordu İli**, Ed. Öcal Serdar Yıldırım, Konya 2001. s. 87-112.

YURDAKUL, R. Seyfi, **Azerbaycan'dan Masallar**, MEB Yay. Ankara 2017.

ZAMAN, Mehmet, **Doğu Karadeniz Kıyı Dağlarında Yaylalar ve Yaylacılık**, Atatürk Ünv. Yay. Erzurum 2007.

İnternet Kaynakları

http://www.orduhursesgazetesi.com/mobil/kose-yazisi/1089/ulubey-ilcesi-tarihi-1.html (24.11.2017; 00.30), Muzaffer Günay.

http://www.serander.net/karadeniz-kulturu/karadeniz-tarihi/655-ulubey-ilcesinin-1905-yilinda-merkeze-tasinmasina-dair.html (24.11.2017; 00.23), Adnan YILDIZ, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Uzmanı.

http://www.serander.net/karadeniz-kulturu/karadeniz-tarihi/655-ulubey-ilcesinin-1905-yilinda-merkeze-tasinmasina-dair.html, (24.11.2017: 00.23) Adnan YILDIZ, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Uzmanı.

https://ordu.ktb.gov.tr/TR-106771/ulubey.html (22.09.2019: 22.29)

https://sozluk.gov.tr/ (14.04.2020: 01. 45)

https://www.dunyabizim.com/m/gezi-mekan/mayista-topragimin-kokusu-h1245.html (07.02.2020: 14.27) Selçuk Küpçük tarafından kaleme alınan yazıdan alınmıştır.

https://www.facebook.com/OrducuHaber/videos/3284421024947291/ (19.06.2020: 12.31)

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2058312244437033&id=100007748324837 (12.07. 2019: 11.00) Turan Temel tarafından kaleme alınan yaşanmış bir hikâyedir.

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=2084332975168293&id=100007748324837 (12. 07. 2019: 10.50) Turan Temel tarafından kaleme alınan yaşanmış bir hikâyedir.

https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=278045846426185&id=100026623146665 (01.07.2019: 09. 42).

https://www.facebook.com/tahsin.turkmen.961/posts/406316299967209 (02.07.2019: 09.54)

https://www.facebook.com/tahsin.turkmen.98/posts/158439905664112 (14.05.2020: 01.02)

https://www.grimmstories.com/tr/grimm_masallari/balikci_ve_karisi (9.10.2019: 11.40)

https://www.nufusu.com/ilce/ulubey_ordu-nufusu (22.09.2019: 18.44)

http://www.turkuler.com/nota/ezgi_mudur_beyin_yesil_kurku.html (16.10.2020: 20.41)

https://www.facebook.com/groups/dundenbuyanaulubeydehayat/permalink/1604199686634613 (19.02.2021: 06.55)

www.ordutb.org.tr. Ordu Ticaret Borsası, Arıcılık Raporu, Ağustos 2020. (31.03.2021: 14.49)

http://www.nurikahraman.com/blog.asp?id=32 (E.T.: 18.01.2022, 00.45)

http://www.nurikahraman.com/kategori.asp?id=50 (E.T.: 18.01.2022, 01.26)

Görsel Kaynakça

Resim 1: *Prof. Dr. Necati Demir'in Ulubey'in Kurucusu Uluğ Bey'in Mezarının Bulunması ile İlgili Basın Açıklaması https://www.facebook.com/orduulubeytv/photos/pcb.341137020633928/341135957300701 (11.10.2020: 01.38, Ulubey TV Arşivi)*

Resim 2, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65: *Ulubey'in Eski Resimleri (Ulubey Belediyesi Arşivi)*

Resim 11: *Bayramlaşma Halkası https://www.facebook.com/photo?fbid=10224498857167069&set=pcb.2943148102480754 (05.08.2020:*

20.40, Kemal Oğurlu Arşivi)

Resim 13: *Şayip Tepesi Şifalı Su https://www.facebook.com/photo?fbid=1341338515877587&set=oa.1242393855821047 (12.06.2020: 01.07, Mustafa Doğan Arşivi)*

Resim 20: *Bel Belleme İmecesi (Kaynak: Sevgi Eren Arşivi)*

Resim 33: *Semer Ustası Salih Köroğlu (Ulubey, Belenyurt Köyü) (Kaynak: Mustafa Oğurlu Arşivi)*

Resim 34: *Ulubey Çukur Mahallesi'nde Dumanlı Sokağı'nda Gaçõ Ali Usta'nın Kendisi İçin Yaptığı Ev https://www.facebook.com/photo.php?fbid=883401462134419&set=gm.1363869294000988&type=3&theater&ifg=1 (23.04.2020: 01.34, Bülent Aksoy Arşivi)*

Resim 35: *Ulubey Çukur Mahallesi'nde Dumanlı Sokağı'nda Gaçõ Ali Usta'nın Evinin Mutfağı ve Mutfakta Ocağın Kenarında Bulunan Dolaplar (Kaynak: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=883401528801079&set=gm.1363869294000988&type=3&theater&ifg=1 (23.04.2020: 01.34, Bülent Aksoy Arşivi)*

Resim 50: *09.07.2017 Tarihinde Düzenlenen Güzelyurt (Şayip) Güreş Şenliği https://www.facebook.com/photo?fbid=1589036104441159&set=pcb.1589043857773717 (12.06.2020: 00.27, Mustafa Doğan Arşivi)*

Resim 54: *Ulubey Nahiyesinde Gündüzlü, Çatallı, Karakoca, Çukurçonkara Köylerinin Birleştirilerek Ulubey Adı ile Belediye Kurulmasına Dair Kanun (Reisicumhur: Celal Bayar, Başvekil: Adnan Menderes İmzalı).(Kaynak: https://www.devletarşivleri.gov.tr/)*

Resim 100: *Şelek (Göcek, Sepet), Gıdık,Sele, Hē (Hey) Ustası Arif Eğrek (Hocaoğlu Köyü)https://www.facebook.com/photo?fbid=360846491556856&set=pcb.1397344830653434 (06.06.2020: 01.29, Mustafa Eğrek Arşivi)*

Resim 101: *Hocaoğlu Köyünden Mustafa Eğrek Yapımı Şelekler (Göcek, Sepet) https://www.facebook.com/photo?fbid=360847194890119&set=pcb.1397344830653434 (06.06.2020: 01.29, Mustafa Eğrek Arşivi)*

Resim 106: *Yayla Puarı (Beyaz Ot Çeşmesi, Elma Alanı Sapağı) (Kaynak: Adem Çelik Arşivi)*

Resim 108: *Oyumgürgen Köyü Gala Irmağı ve Değirmeni https://www.facebook.com/photo?fbid=2220876907923739&set=pcb.2220914397919990 (12.06.2020: 00.12, Mustafa Doğan Arşivi)*

Resim 109: *Kadıncık Şelalesi ve Değirmeni https://www.facebook.com/photo?fbid=1032255056785936&set=a.570622476282532 (12.06.2020: 01.37, Mustafa Doğan Arşivi)*

Resim 115: *Geleneksel Mutfak Eşyaları (Kaynak: Yavuz Yiğit Arşivi)*

Resim 116: *Geleneksel Bakır Kepçeler (Kaynak: Nedim Eren Arşivi)*

Resim 117: *Geleneksel Bakır Bakraç ve Kirpikli Tas (Kaynak: Hayrulnisa Serars-*

lan Arşivi)

Resim 118: *Tunçtan Yapılma Yüz Yıllık Döğecek (Havan) (Kaynak: Egemen Eren Arşivi)*

Resim 120: *Nivik https://www.facebook.com/photo?fbid=1550018401824457&set=a.384662728360036 (18.08.2020: 21.15, Muzaffer Günay Arşivi)*

Resim 134: *Akinek Yaylası (Kirazlık ve Çağlayan Köyü Sınırları İçindedir) (Kaynak: Adem Çelik Arşivi)*

Resim 141: *Ohtamış Şelalesi https://www.facebook.com/photo?fbid=952435261434583&set=pcb.952435774767865 (12.06.2020: 01.28, Mustafa Doğan Arşivi)*

Diğer Resimler: *Kendi Kişisel Arşivimizdedir.*

Harita 1, 2, 3: *Hazırlayan, Coğrafya Öğretmeni Adem Çelik*

TARİHSEL SÜREÇTE

KEMAN ÖĞRETİMİ

Ekoller-Besteciler-Keman Sanatçıları-Metotlar

DR. TUNA TAŞDEMİR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Editör • Prof. Dr. Hasan Arapgirlioğlu

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-376-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ..... 9

BÖLÜM I

GİRİŞ 11

BÖLÜM II

KEMANIN YAPISAL GELİŞİM SÜRECİ 17

BÖLÜM III

KEMAN MÜZİĞİ VE METOTLARIN ORTAYA ÇIKIŞI 25

BÖLÜM IV

KEMAN EKOLLERİ 31

İTALYAN KEMAN EKOLÜ..... 31

Biagio Marini (1594-1663)..... 34

Carlo Farina (1600-1639) 35

Arcangelo Corelli (1653-1713)..... 35

Giuseppe Torelli (1658-1709)..... 36

Antonio Vivaldi (1678-1741)..... 36

Francesco Geminiani (1680-1762) 37

Giuseppe Tartini (1692-1770)..... 38

Pietro Locatelli (1693-1764)..... 39

Francesco Maria Veracini (1690-1768)..... 39
Giovanni Battista Somis (1686-1763) 39
Gaetano Pugnani (1731-1798) 40
Bartolomeo Campagnoli (1751-1827) 40
Niccolo Paganini (1782-1840)..... 41

FRANSIZ (FRANSIZ-BELÇİKA) KEMAN EKOLÜ 44
Michel Corrette (1707-1795) 46
Jean-Marie Leclair (1697-1764) 46
Giovanni Battista Viotti (1755-1824) 47
Pierre Gavinies (1728-1800)..... 48
Rodolphe Kreutzer (1766-1831) 49
Pierre Baillot (1771-1842) 50
Pierre Rode (1774-1830)..... 50
Jacques Fereol Mazas (1782-1849) 50
Jean Baptiste Charles Dancla (1817-1907)..... 51
Charles Auguste de Beriot (1802-1870) 51
Henri Vieuxtemps (1820-1881) 52
Eugene Ysaye (1858-1931)..... 53
Pablo de Sarasate (1844-1908) 54

ALMAN KEMAN EKOLÜ..... 57
Heinrich (Johann) Ignaz Franz von Biber (1644-1704)..... 59
Johann Jakob Walther (1650-1717) 59
Franz (František) Benda (1709-1786)..... 60
Leopold Mozart (1719-1787)..... 61
Louis (Ludwig) Spohr (1784-1859)..... 61
Ferdinand David (1810-1873)..... 62

RUS KEMAN EKOLÜ 65
Ivan Kandoshkin (1747-1804) 65
Nikolay Yakovlevich Afanasyev (1820-1898) 66
Henryk Wieniawski (1835-1880) 66
Piotr Stolyarsky (1871-1944) 67
Leopold Auer (1845-1930) 67
Yuri Yankelevich (1909-1973) 68
Orta Avrupa Keman Ekolü 70

BÖLÜM V

TÜRKİYE'DE KEMAN VE ÖĞRETİMİ 73
Türk Müziğinde Keman ve Öğretimi 75
Türkiye'de Klasik Batı Müziğine Dayalı Keman Öğretimi 78
KONSERVATUARLARIN GÜNÜMÜZDEKİ KEMAN PROGRAMLARI 85
Türkiye 85
İtalya 94
Almanya 99
Fransa 104
Rusya 107

BÖLÜM VI

SONUÇ 117

KAYNAKLAR 123

ÖNSÖZ

Bu kitapta, tarihsel süreçte keman öğretiminin ekollere bağlı olarak gelişimi incelenmiş, bu ekollerin ortaya çıkışı ve gelişimine katkı sağlayan eğitimci, besteci ve keman sanatçılarına yönelik bilgilere yer verilmiştir. Uluslararası keman literatüründeki keman ekollerinin oluşum süreci, etkileşimleri ve keman öğretiminin günümüze kadar gösterdiği gelişimin belli başlıklar altında incelenmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda keman öğretim tarihinde başlıca ekollere bağlı olarak seçilen ülkelerin keman öğretimi anlayışları, öğretmenleri, pedagojik yaklaşımları, keman sanatçıları ve kemanda kullandıkları coğrafi kültürlere dayalı stilistik seslendirme biçimleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Klasik batı müziği keman öğretimi tarihine yönelik bilgiler içeren Türkçe bir kaynak olması sebebiyle bu kitabın, keman literatürüne katkı sunabileceği düşünülmektedir. Kitapta ayrıca Tanzimat'tan itibaren Türkiye'de keman öğretiminin kısa tarihine ilişkin bilgilere yer verilmiş, Türk keman öğretiminin gelişim süreci özetlenmiştir. Bununla beraber güncel keman öğretiminin niteliğinin karşılaştırılabilmesi amacıyla kitaba konu olan ülkelerdeki müzik eğitimi kurumlarındaki programlar da ayrıca bir bölümde incelenerek yorumlanmıştır.

Bu kitap, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalında 2020 yılında Prof. Dr. Hasan Arapgirlioğlu danışmanlığında tamamlanan "Keman Öğretiminin Tarihsel Gelişimi, Uygulanan Öğretim Süreçleri, Okulları ve Günümüzdeki Durumu Üzerine Bir İnceleme" başlıklı doktora tezinin bir bölümünün yeniden düzenlenerek yayımlanmış halidir.

Aralık 2023

KAYNAKLAR

Abeles, H., Conway, C. (2010). *The inquiring music teacher*. In H. Abeles & L. Custodero (Eds.)*, Critical issues in music education: Contemporary theory and practice.* Oxford, UK: Oxford University Press.

Akutsu, T. (2014). Recognizing children's creativity in the context of violin lessons: A video-based study in Japan and the U.S. *Journal of Educational Research*, 29, 73–86.

Allsop, P. (1996). Violinistic virtuosity in the seventeenth century: Italian supremacy or Austro-German hegemony? *Il Saggiatore musicale, 3, 2*, 233-258.

Alpaslan, E., Gökdemir, T. (2019). Cumhuriyetin ilk yıllarında müzik alanında yurt dışına gönderilen öğrenciler ve çağdaş Türk müziğine etkileri: İdil Biret ve Suna Kan örneği. *Asia Minor Studies*, *7, 2,* 282-298

Auer, L. (1921). *Violin playing as I teach it.* New York: Frederick A. Stokes Company.

Bachmann, A. (1937). *An encyclopedia of the violin*. (Translated by Frederick H. Martens). New York: Dover Publications.

Baillot, P. (2000). *The art of the violin.* Northweststern University Press, Evanston, Illinois, ABD.

Baird, O. (2014). Pugnani and Viotti's European tour: New materials from the memoirs of Ludwig- Wilhelm Tepper de Ferguson. *The Musical Times, 155, 1926,* 95-98.

Barışeri, N. (1996). *Bela Bartok'un Türkiye'deki çalışmaları ve Türk halk müziği ile Macar halk müziği arasındaki ilişkilerin araştırılması.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Borer, P. (1988). *Aspects of european influences on violin playing and teaching in Australia.* Unpublished master's dissertation. University of Tasmania, Australia.

Boyden, D. D. (1980). The violin bow in the 18th Century, *Early Music, 8, 2,* 199-212.

Brenner, B., Strand, K. (2013). A case study of teaching musical expression to young performers. *Journal of Research in Music Education,* 61, 1, 80-96.

Calvocoressi, M. D. (1935). A bird's-eye view of Russian music. *The Musical Times, 76, 1108,* 505-507.

Clarke, A. M. (1895). *A dictionary of fiddlers.* London: W. Reeves.

Coşkuner, S. (2015). Türk keman ekolü neden istenilen düzeyde değildir? *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi, 1, 1,* 49-58.

Couve, A. C., Pino, C. D., Frega, A. L. (2004). An approach to the history of music education in Latin America part II: Music education 16th-18th Centuries. *Journal of Historical Research in Music Education, 25, 2,* 79-95.

Curty, A. (2003). *A pedagogical approach to Eugène Ysaÿe's six sonatas for solo violin, Op. 27.* Unpublished doctorate dissertation. The University of Georgia, USA.

Çaşka, M. (2008). *Cihat Aşkın ve Türk müzik kültürüne katkıları.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Dalkıran, H. (2017). *Türk müziği tarihi evrelerinde kemanın yeri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Delikara, A. (2002). *Ülkemizdeki eğitim fakülteleri GSEB Müzik Eğitimi ABD keman eğitimindeki yaygın olarak kullanılan keman metotlarının keman eğitimi ders programlarına yönelik olarak incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Delikara, A. (2013). Keman eğitimine yönelik bir etüt analiz modeli. *Sanat Eğitimi Dergisi, 1,2,* 1-17.

Dubourg, G. (1852). *The violin: Some account of that leading instrument and its most eminent professors, from its*

earliest date to the present time. London: Robert Cocks And Co.

Dunn, T. D. (1969). The intrumental music of Biagio Marini. PhD. Dissertation. Yale University, New Haven, USA.

Eddy, M. A. (1990). American violin method-books and european teachers, Geminiani to Spohr. *American Music, 8(2),* 167-209.

Ergün, G. (2006). *Kemanın tarihsel gelişimi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Feyzi, A. (2016). *"Türk müziğinde keman" geleneksel Türk müziğinde kültürel alış-veriş ve değişim süreci üzerine bir inceleme.* 1. Erzurum Müzik Bilimleri Sempozyumunda sunuldu, Erzurum.

Fuller-Maitland, J. A. (1910). *Grove's dictionary of music and musicians*. London: Macmillan.

Göktürk Cary, D. (2011). Comparing two contemporary violin teaching methods: Suzuki and Rolland. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19, 2,* 401-408.

Gören, A. Ö. (2006). *Leopold Auer'in "Kademeli Keman Eğitimi" adlı sekiz ciltlik kitabının incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güdek, B., Kılıç, A. (2016). Muzıka-ı Hümayun'dan günümüze klasik batı müziğinin Türkiye'deki tarihsel gelişimi. *The Journal of Academic Social Science Studies, 47,* 89-102.

Güner, B. B. (2014). Meşk ve metot: Sözlü kültürden yazılı kültüre çalgı eğitiminde değişim. *Müzik Eğitimi, 9,* 17-26.

Hart, G. (1881). *The violin and its music.* London: Dulau and Co.

Hatipoğlu, V. (2017). Türk müziği keman akordu. *idil, 6, 29,* 289-309.

Hatipoğlu, V. (2018). Mustafa Sunar'ın "Alaturka Keman Muallimi" isimli öğretim kaynağının incelenmesi. *Uluslara-*

rası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11, 55, 605-621.

Hazman, Y. (2014). *Abdülkadir Töre'nin Usul-i Ta'lim-i Keman adlı eseri*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

He, J. (2014). *Contemporary and historical performance practice in late eighteenth-century violin repertoire.* Unpublished doctorate dissertation. New Zealand School Of Music, New Zealand.

Ivanovic, D. (2006). *Development of violin virtuosity from Baroque period to the modern era.* Unpublished doctorate dissertation. University of Miami, Florida.

İlyasoğlu, E. (2009). *Zaman içinde müzik.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Jong, C. (2012). *Rediscovering Ferdinand David's violin pedagogy through his Violinschule And Zur Violinschule.* Unpublished doctorate dissertation. University of Iowa, USA.

Kararoğlu, C. F. (2009). *Profesyonel keman eğitiminde başlangıç seviyesindeki metotlar ile yöntem ve tekniklerin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kapçak, Ş., Çilden, Ş. (2008). Keman eğitiminde kullanılan "Fiorillo 36 Etüden" metodunun sağ el, sol el teknikleri ve müzikal dinamikler açısından incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32, 2,* 267-280.

Ketenci, N. Y. (2005). *Alman keman ekolü.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kolesnyk, K. (2014). *Leopold Mozart as the father of violin pedagogy and his violinshule or a treatise on the fundamental principles of violin playing.* Unpublished master's dissertation. California State University, Northridge.

Kolukırık, K. (2014). Osmanlı Devleti'nde ilk resmi konservatuar olan Darülelhanda derleme ve yayım faaliyetleri.

Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 35, 479-498.

Konakcı, N. (2010). *Eğitim fakültesi güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin bireysel çalgı eğitimi dersine yönelik tutumlarının incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kurtaslan, Z. (2009a). Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda ulusal keman eğitimi materyallerinin yeri ve önemi. *8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri.* Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 23-25 Eylül.

Kurtaslan, Z. (2009b). Türk keman okulunun oluşum süreci ve temsilcileri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 26,* 409-429.

Lankovsky, M. (2009). *The pedagogy of Yuri Yankelevich and the Moscow Violin School, including a translation of Yankelevich's article "on the initial positioning of the violinist".* Unpublished doctorate dissertation. The City University of New York, New York.

Lee, D. A. (1976). Some embellished versions of sonatas by Franz Benda. *The Musical Quarterly, 62(1),* 58-71.

Lister, W. (2009*). Amico: the Life of Giovanni Battista Viotti.* Oxford: Oxford University Press.

Martin, J. (2012). Strings in general music: An experience with multiple sequencing. *National Association for Music Education, 25(3),* 15-19.

Masin, G. (2012). *Violin teaching in the new millennium*. Unpublished doctorate dissertation. Trinity College Dublin, Ireland.

Moore, J. A. (2012). Pablo de Sarasate Spanish witchcraft. *Classical Recordings Quarterly, 68*, 10-17.

Nutting, G. (1964). Jean-Marie Leclair, 1697-1764. *The Musical Quarterly, 50(4),* 504-514.

Özdemir, S. (2015). *Amatör keman eğitiminde amaç ve hedeflere göre keman öğretim metotlarının ve tekniklerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Öztuna, Y. (2006). *Türk musikisi akademik klasik Türk San'at Musikisi'nin ansiklopedik sözlüğü.* Ankara: Orient Yayınları.

Öztürk, Ö. D. (2012). *20. yüzyıl Rus keman ekolünde pedagojik yaklaşımlar ve sağ el teknikleri ile ilgili uygulamalar.* Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Öztürk, F. G., Özay, S. (2008). Keman ve viyola eğitiminde kullanılan Mazas Special Etudes Op.36 metodunun sağ ve sol el teknikleri yönünden incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(3), 57-74.

Parasız, G. (2009). Eğitim müziği eksenli keman öğretiminde kullanılmakta olan çağdaş Türk müziği eserlerinin tespitine yönelik bir çalışma. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi, 15,* 19-24.

Phipson, T. L. (1896). *Famous violinists and fine violins.* Philedephia: J. B. Lippincott Company.

Pulver, J. (1923). Violin-Tutors of the 17th Century. *The Musical Times, 64(968),* 695-697.

Pulver, J. (1924). Violin methods old an new. *Proceedings of the Musical Association, 50th Sess.* 101-127.

Renda, Ş. T. (2016). *Türkiye'de uluslararası düzeyde tanınan keman solistlerinin eğitim geçmişleri ve yorumculuk yöntemlerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Rodriguez, R. E. (2009). *Selected students of Leopold Auer- a study in violin performance-practice.* Unpublished doctorate dissertation. The University of Birmingham, Birmingham.

Say, A. (2002). Müziğin kitabı. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları

Schueneman, B. R. (2004). The French violin school: From Viotti to Beriot. *Notes, Second Series, 60(3),* 757-770.

Schwarz, B. (1958). Beethoven and the French school. *The Musical Quarterly*, 44(4), 431-447.

Somakçı, P. (2017). Osmanlı saraylarında uygulanan müzik eğitimi ve müzik kurumları. *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art, 2(2),* 171-182.

Soydaş, M. E. ve Beşiroğlu, Ş. Ş. (2007). Osmanlı saray müziğinde yaylı çalgılar. *itüdergisi/b, 4(1),* 3-12.

Steinhardt, M. (1937). Leopold Mozart's violin method. Unpublished master's dissertation. University of Rochester, USA.

Stoeving, P. (1914). *The story of the violin.* London: Walter Scott Publishing.

Stolba, K. M. (1968). *A history of the violin etude to about 1800."*Kansas: Fort Hays Studies Series.

Stowell, R. (1999). *The Cambridge companion to the violin.* Cambridge: Cambridge University Press.

Stowell, R. (2004). *Early violin and viola a practical guide.* Cambridge: Cambridge University Press.

Şahin, M. ve Duman, R. (2008). Cumhuriyetin yapılanma sürecinde müzik eğitimi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, 7(16),* 259-272.

Tarkum, E. (2006). Keman öğretiminde kullanılacak alıştırma ve etütlerin seçimi ve uygulanması. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(4),* 175-182.

Tezkeredziç, M. (2009). *Eugene Ysaye'nin İki Numaralı Solo Sonatı'nın Analizi ve J. S. Bach'ın Mi Majör Partitası'nın üzerindeki etkileri.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tobin, J., Hsueh, Y., Karasawa, M. (2009). *Preschools in three cultures revisited.* Chicago: University of Chicago Press.

Tunçdemir, İ. (2008). Çoksesli müzikte harika çocuk kanununun Türk müzik kültürüne etkisi: İdil Biret-Suna Kan örneği. *Milli Eğitim, 177,* 8-27.

Tutuş, Y. ve Türkmen, U. (2011). Nota musiki mecmuasının tanıtımı ve bu dergide yer alan alaturka keman dersleri makaleler dizisinin incelenmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(2),* 149-165.

Ulucan Weinstein, S. (2011). *Türk keman okulunun oluşumu.* Yayımlanmamış sanatta yeterlilik tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uludağ, A. K. (2012). *Gitar eğitiminde Türk müziği içerikli akor ve kadans kurulumlarına yönelik farklı akortlarda konumlandırmalar ve etkililik düzeyleri.* Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Uslu, M. (2012). Nitelikli keman eğitimine yönelik yaklaşımlar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 1(4),* 1-11.

Vial, S. D. (2008). *The art of musical phrasing in the Eighteenth Century.* ABD: University of Rochester Press.

Woolley, G. (1955). Pablo de Sarasate: His Historical Significance, *Music & Letters, 36(3),* s. 237-252.

White, J. (1883). *The violin. How to master's it by a professional player.* Boston: Jean White.

Yıldız, G. (2002). *İlköğretimde müzik öğretimi birinci kademe.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Yurtseven, G. ve Sağer, T. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin müzik kurumları yapılanması ve müziksel değişim-1950 sonrası. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 8(17),* 124-133.

Zaslaw, N. (1996). Ornaments for Corelli's violin sonatas, op.5. *Early Music, 24(1),* 95-116.

Zorlu, B. (2015). *Fransız-Belçika keman ekolü ve bu ekolün 3 büyük temsilcisi Beriot, Vieuxtemps ve Ysaye üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

? (1906). Ferdinand David. The Musical Times, 47, 76, pp. 457-461.

İnternet kaynakları:

URL 1: https://www.naxos.com/person/Francesco_Maria_Veracini/21134.htm (Erişim tarihi: 17.09.2018)

URL 2: https://www.allmusic.com/artist/francesco-maria-veracini-mn0001171542/biography (Erişim tarihi: 17.09.2018).

URL 3: https://www.allmusic.com/artist/gaetano-pugnani-mn0001758019/biography (Erişim tarihi: 17.09.2018)

URL 4: https://www.britannica.com/biography/Jean-Marie-Leclair-the-Elder) (Erişim tarihi: 01.10.2018).

https://en.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Battista_Somis (Erişim tarihi: 25.09.2018).

URL 5: http://www.violinman.com/Violin_Family/history/composer/biography/Kreutzer/kreutzer.htm (Erişim tarihi: 03.10.2018).

URL 6: https://www.britannica.com/biography/Rodolphe-Kreutzer (Erişim tarihi: 03.10.2018).

URL 7: http://infopack.msgsu.edu.tr/program.aspx?m=74&text=Yayl%C4%B1%20%C3%87alg%C4%B1lar (Erişim tarihi: 11.05.2019).

URL 8: http://www.consmilano.it/site/index.php?s=415 (Erişim tarihi: 11.05.2019).

URL 9: https://www.consalerno.it/dipartimenti/strumenti-ad-arco-e-a-corda (Erişim tarihi: 11.05.2019).

URL 10: https://www.hmt-leipzig.de/en/home/bewerber /aufnahmebedingungen (Erişim tarihi: 11.05.2019).

URL 11: http://istud.conservatory.ru/node/927 (Erişim tarihi: 11.05.2019).

URL 12: http://www.cnsmd-lyon.fr/wp-content/uploads/2018/12/Annales-Concours-CNSMDL-2018-.pdf (Erişim tarihi: 20.05.2019).

URL 13: http://www.cnsmd-lyon.fr/en-2/students/admission-to-music-departments (Erişim tarihi: 20.05.2019).

URL 14: http://www.conservatoiredeparis.fr/uploads/tx_sacparisblocs/ects_anglais_02.pdf

TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE XVI. YÜZYILDA MERMERE KAZASI

(Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)

KADİR ADAMAZ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-359-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 6
1.YERLEŞMELER 9
1.1. Şehir 9
1.1.1.Mermere Şehri 10
1.1.2. Gölnus Şehri 13
1.2. Kırsal Bölge 14
1.2.1. Mermere Nahiyesi Kırsalı 15
1.2.2. Gölnus Nahiyesi Kırsalı 19
1.2.3. Hâli (Nüfusu Olmayan) Köyler 22
1.2.4. Mezralar 24
2. NÜFUS 25
2.1. Şehir Nüfusu 26
2.1.1. Mermere Şehir (Nefs) Nüfusu 26
2.1.2. Gölnus Şehir (Nefs) Nüfusu 26
2.2. Kırsal Bölge Nüfusu 28
2.3. Kaza Genel Nüfusu 29
3. TOPLUMSAL YAPI 31
3.1. Müslüman ve Gayrimüslimler 31
3.2. Meslek Grupları 32
3.3. Konar-Göçerler 32
3.4. Çiftçiler 33
3.5. Muaflar 34
3.6. Mutaklar (Atik) 38
3.7. Hacılar 38
3.8. İsimler 40
4. ZİRAİ ÜRETİM 42
4.1. Hububat Üretimi 46

4.1.1. Buğday (Hınta) 46
4.1.2. Arpa (Şa'ir) 48
4.1.3. Yulaf (Alef) 49
4.1.4. Burçak 50
4.1.5. Darı (Erzen) 51
4.1.6. Çeltik 52
4.2. Bakliyat Üretimi 61
4.2.1. Nohut 62
4.2.2. Bakla 62
4.2.3. Mercimek 63
4.2.4. Börülce 63
4.3. Meyve ve Sebze Üretimi 69
4.3.1. Üzüm 69
4.3.2. Bostan 70
4.3.3. Armut 71
4.3.4. Badem- İğde- İncir- Zerdali 71
4.3.5. Bahçe- Kesik 72
4.3.6. Soğan - Sarımsak 73
5. HAYVANCILIK 91
5.1. Küçükbaş Hayvancılık 91
5.2. Arıcılık 92
6. VERGİLER 94
6.1. Zirai Üretimden Alınan Vergiler 95
6.1.1. Öşür 95
6.2. Hayvancılıkla İlgili Vergiler 96
6.3. Araziyle İlgili Vergiler 104
6.4. Şahıs Başına Alınan Vergiler 108
6.4.1. Çift ve Nim Çift Resmi 108
6.4.2. Bennak Resmi 109
6.4.3. Mücerred (Kara) Resmi 109
6.4.4. İspence Resmi 110

6.4.5. Cizye Resmi 110
6.5. Bad-ı Heva Resimleri 116
6.6. Ticaretle İlgili Vergiler 120
6.6.1. İhtisab 121
6.6.2. Niyabet 122
6.6.3. Pazar (Bazar) Resmi 122
7. İŞLETMELER 123
7.1. Meyhane 124
7.2. Değirmen (Asiyab) 124
8. DİĞER 131
8.1.Avarız 131
8.2. Mukataa 131
8.3. Muaflar 132
9. XVI. Yüzyılda Mermere Kazası Geliri 132
10. Timar Sistemi 134
KAYNAKÇA 140

GİRİŞ

Eskiçağdan günümüze, Batı Anadolu'da yerleşimlerin olduğu, birçok medeniyetin bu bölgede hüküm sürdüğü ve birçok toplumun yaşadığı bilinmektedir (Akurgal, 2000 & Akyıldız, 1984). Manisa ve çevresi, dolayısıyla Mermere Kazasının bulunduğu bölge, Saruhanoğulları Beyliğiyle Türk egemenliğine girmiş (Uzunçarşılı, 1988: 84), sonrasında da Osmanlı Devleti buraya hâkim olmuştur. Dolayısıyla bölgenin Türkleşme süreci böylece gerçekleşmiştir. Batı Anadolu'da olduğu gibi Malazgirt Muharebesinden sonra Anadolu'nun muhtelif bölgeleri de buralara yerleşen Türkmenler vasıtasıyla Türkleşme sürecine girmiştir (Taş, 1997: 199) Tahrir Defterleri incelendiğinde günümüzde Gölmarmara adıyla anılan ilçenin, Osmanlı Devleti'nin taşra teşkilatında, Saruhan Sancağının içinde, "Mermere" adıyla Kaza olarak yer almıştır. Cumhuriyet döneminde de ilçe haline getirilmiştir. Türk hâkimiyetiyle birlikte bölgenin coğrafi isimlerinin de Türkçe adlar aldığı tahrir defterlerinden takip edilebilmektedir. Ayrıca bölgede, vakıflar eliyle Türk kültürünün hâkim kılındığını vakıf tahrir defterlerinden izlemekteyiz. Nitekim Türkler Anadolu'ya geldiklerinde, burayı geçici bir yer değil, yurt olarak kabul etmiştir. Dolayısıyla şehir, kasaba, köy gibi yerleştikleri yurtlarına Türkçe adlar vermiş (Şeker, 1973: 102), eski yaşadıkları yerlerden getirdikleri öz Türkçe isimleri yeni yurtlarında da kullanmışlardır (Göktürk, 1974: 10, 11).

Ünlü gezgin Evliya Çelebi, XVII. Yüzyılda Mermere Kazası bölgesine gelmiş, Mermere Şehrini ziyaret ederek, buranın özellikle pamuğu, kavunu ve karpuzunun meşhur olduğundan, ayrıca bir kayalı dağ eteğinde bulunan "Çatal Ilıca" adıyla tanınan ılıcasından övgüyle bahsetmiştir (Çelebi, 2011: 70). Günümüzde Batı Anadolu'da Gölmarmara adıyla varlığını sürdüren Kaza, Manisa vilayetine bağlı bir ilçedir. Güney sınırları Salihli, Ahmetli, Turgutlu, Kuzey bölgeleri Gördes ve Akhisar, Batı sınırları da Saruhanlı ve Manisa'yla çevrilidir. Manisa il merkezine yaklaşık 66 kilometre mesafededir. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu ilçe, yükseltisi oldukça az ve daha çok Gediz Ovası bölgesine hâkim olan bir bölgededir. Ekonomi kısmında da anlatılacağı üzere birçok yerde olduğu gibi, Mermere Kazasının yer aldığı bölge coğrafyası, özellikle zirai üretimin çeşitliliği ve miktarı üzerinde etkili olmuştur. Günümüzde de ekonomisinin daha çok tarıma dayalı

KAYNAKÇA

I. Arşiv Vesikaları

A. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA.).

Tahrir Defterleri (TD.): 165, 398.

B. Ankara Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Kuyud-ı Kadime Arşivi (TK. KKA).

Tahrir Defterleri (TD.): 115, 544.

II. Araştırma Eserler

Acar, M. Ş; Kaçar M. ve Bir, A. (2012). *Anadolu'nun Değirmenleri.* İstanbul: Yem Yayınları.

Adamaz, K. (2012). *XVI. Yüzyılda Demirci Kazası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.

Adamaz, K.(2019). Akhisar Kazasının Demografik Yapısı (1530-1575). *Yerelden Global'e Sosyo-Ekonomik Bakış (Edt.H. Kahriman; Ş. Bulut) İçinde (243-271),* Manisa:Turkuazkey Akademik Yayınları.

Adamaz, K.(2022). XVI. Yüzyılda Akhisar Kazasında Zirai Üretim. *International Social Sciences Studies Journal,8* (104), 4035-4052.

Akdağ, M. (1995). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559). C.1-2*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Akarca, A. (1987). *Yunan Arkeolojisinin Ana çizgileri I Şehir ve Savunması,* (2. Baskı), Ankara: TTK. Yayını.

Akgündüz, A. (1992).*Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Eyalet Kanunnameleri (I),5. Kitap, II. Kısım*, İstanbul: Fey Vakfı Yayını.

Akın, E.ve Esgici, R. (2015). Eski Çağda Tarım Aletleri, *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi,11* (1), 33-37.

Akurgal, E. (2000).*Anadolu Kültür Tarihi, (*10. Baskı), Ankara: TÜBİTAK Yayını.

Akyıldız, E. (1984).*Taş Çağın'dan Osmanlı'ya Anadolu*. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Arıbaş, K. (2007).*Türkiye'de Yerleşme. Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği*. (Edt. H. Yazıcı- M. Kürşat Koca) içinde (188-222), Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Arıkan, Z. (1998). *XV- XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir: Ege Ü. Edb. Fak. Yayını.

Atalay, İ. (1994).*Türkiye Coğrafyası*.(Genişletilmiş 4. Baskı), İzmir: Ege Ü. Basımevi.

Atalay, İ. (2005).*Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya*.(4. Baskı), META Basım Matbaası.

Atar, Bekir (2017).Gıdamız Buğdayın, Geçmişten Geleceğe Yolculuğu. *SDÜ. Yalvaç Akademi Dergisi 2* (1), 1- 12.

Ayaşan, T. (2010). Burçağın (Viciaervilia L.) Hayvan Beslemede Kullanılması. *Kafkas Ü.Veterinerlik Fak. Dergisi, 16* (1), 167-171.

Aysan, M. A. (2018). Dünyada ve Osmanlı Devleti'nde Enflasyon. *Accounting and Financial History Research Journal,* (14), 92-123.

Ayverdi, E. H. (1958).Fatih Devri Sonlarında İstanbul Mahalleri, Şehrin İskânı ve Nüfusu. Ankara: Doğuş Ltd. Şirketi Matbaası.

Barkan, Ö. L. (1943).*XV ve XVI inci Asırlarda Osmanlı imparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanunlar I,* İstanbul: İÜ. Edb. Fak. Yayını.

Barkan, Ö. L. (1953). Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası,*10, 1- 26.

Barkan, Ö. L. (1979). Timar.*İA*. içinde (C12/1, 286-333), İstanbul: MEB. Yayını.

Barkan, Ö. L. (1980 a). XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda, Toprak İşçiliğinin Organizasyonu Şekilleri. *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, içinde* (575-716), İstanbul: Gözlem Yayınları.

Barkan, Ö.L. (1980 b). Feodal Düzen ve Osmanlı Timarı. *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, içinde* (873-895), İstanbul: Gözlem Yayınları.

Barkan, Ö. L. (1980 c). Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi. *Türkiye'de Toprak Meselesi Toplu Eserler 1, içinde* (291-375), İstanbul: Gözlem Yayınları.

Başoğlu, F. ve Cemeroğlu, B. (1984). Sumak'ın Kimyasal Bileşimi Üzerine Araştırma.*Gıda Dergisi, 9* (3),167-172.

Başkutlu, S. (2023). Âsiyâb-ı Felek Âhir Öğüdür Dânemizi: Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Değirmenler. *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (54), 291-308.

Bayarslan, H. (2017). Osmanlı Devleti'nde Köleleştirme ve Azat Etme Yöntemleri. *Ulakbilge, 5* (10), 439-452.

Bayazıt, S; Çalışkan, O.ve Kılıç D. (2020),Yükseltinin Chandler Ceviz ÇeşidindeMeyve Kalite Özelliklerine Etkisi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi (Gbad), 9* (2), 124-132.

Baykara, T. (1990). *Anadolu'nun Selçuklular Devrindeki Sosyal ve İktisadi Tarihi Üzerinde Araştırmalar*, İzmir: Ege Ü. Edebiyat Fak. Yayını.

Baykara, T. (2001). *Türk Kültür Tarihine Bakışlar*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Bektaş, İ. (2010). *Hücre Kültürü Ortamında Çörek Otu (Nigella Sativa) ve Sarımsak (Allium Sativum) Ekstraktlarının Dna Hasarı Üzerine Etkisinin Araştırılması*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Harran Ü. Sağlık Bil. Enstitüsü.

Beldiceanu, N. (1985). *XIV. Yüzyıldan XVI. Yüzyıla Osmanlı Devletinde Timar*. (Çev. M. Ali Kılıçbay), Ankara: Teori Yayınları.

Biçer, B. T.; Akıncı, C. ve Eker, S. (2017). Kışlık Nohut Genotiplerinin Soğuk ve Antraknoza Dayanıklılığı İle Tohum Pişme Özelliklerinin Saptanması*", El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi, 4* (3), 355-364.

Biçici, M. (2014). Hatıratlarla Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşına Girişi. *Gaziantep Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 13* (3), 693-722.

Bolat, M.; Ünüvar, F.İ. ve Dellal, İ. (2017), Türkiye'de Yemeklik Baklagillerin Gelecek Eğilimlerinin Belirlenmesi. *TEAD, 3*(2), 7-18.

Bostan, H. (2002).*XV – XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat*. Ankara: TTK. Yayını.

Braudel, F. (1989). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası,* C. 1, (Çev. M. Ali Kılıçbay), İstanbul: Eren Yayıncılık.

Braudel, F. (1993). *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV–XVIII. Yüzyıllar Gündelik Hayatın Yapıları,* C. 1, (Çev. Mehmet A. Kılıçbay), Ankara: Gece Yayınları.

Bulca, S. (2014). Çörek Otunun Bileşenleri ve Bu Yağın ve Diğer Bazı Uçucu Yağların Antioksidan Olarak Gıda Teknolojisinde Kullanımı. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,11*(2), 29 - 36.

Bülbül, P. (2021). Hitit Kanunlarındaki Tarım ve Tarım Arazisi ile İlgili Hükümlerin Günümüz Modern Türk Hukuku İle Kıyaslanması", *History Studies, 13* (6), 1809-1830.

Büyükkılıç Beyzı, S. ve Sırakaya, S. (2019). Farklı Gelişme Dönemlerinde Hasat Edilen Saz Bitkisinin (Phragmites Australis) Yem Değerinin Belirlenmesi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 22* (3), 487-491.

Cansever, T. (2010). *Osmanlı Şehri*. (2. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.

Carretto, G. E. (2000). *Akdeniz'de Türkler*, (Çev. Durdu Kundakçı - Gülbende Kuray) (2. Baskı), Ankara: TTK. Yayını.

Ceylan, O. (2021). Cumhuriyetin İlk Döneminde Geleneksel Bir Ürün: Kastamonu Kendirinin (Kenevir) Tarihsel Gelişimi (1923-1950). *Belgi*, (22), 195-218.

Çaçan, E. ve Kökten, K. (2019). Tahıl Türlerinin Kaba Yem Olarak Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Ege Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 56* (2), 221-229.

Çağatay, N.(1947). Osmanlı İmparatorluğunda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler. *DTCFD. , 5* (5), 483-511.

Çalkan Sağlam, Ö. veSağlam, H. (2018), İnsanlık Tarihinde Üzümün Önemi. *Journal of Agriculture 1* (2), 1-10.

Çelebi, E. (2011).*Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Kütahya-Manisa- İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine,* (*Haz. Seyit Ali Kahraman), 9. Kitap- C.1*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çerçi, F. (2000). *Gelibolulu Mustafa Ali ve Künhü'l – Ahbar'ında II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet Devirleri, C. 1,* Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.

Demir, M. (2022). 16. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Zirai Üretimi Etkileyen Faktörler Üzerine Bir Değerlendirme. *SUTAD*, (55), 297-325.

Demiryürek, M. (2019). Kıbrıs Adasında Âdet-i Ağnâm Vergisi (1570-1603). *Belleten, 83 (296*), 127-152.

Devellioğlu, F. (1996). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, (13. Baskı), Ankara: Aydın Kitabevi Yayını.

Doğan, M. S. (2007). Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler. *Anadolu'da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler,* içinde (149-199), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Doğru, H. (1997). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Sivrihisar Nahiyesi.* Ankara: TTK. Yayını.

Eldem, V. (1994).*Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik,* (2. Baskı), Ankara: TTK. Yayını.

Elibol, N. (2005). XVIII. Yüzyıl Osmanlı Dış Ticaretiyle İlgili Bazı Değerlendirmeler.*Eskişehir Osmangazi Ü. Sos. Bil. Dergisi*, 6 (1), 61-76.

Emecen, F. M. (1988). Ağıl Resmi. *DİA*. içinde (C.1. 467-468), İstanbul: TDV. Yayını.

Emecen, F. M. (1989). *XVI. Asırda Manisa Kazası,* Ankara: TTK. Yayını.

Emecen, F. M. (1992). Bennak. *DİA. ,* içinde (C.5, 458-459), İstanbul: TDV. Yayını.

Emecen, F. M. (1993). Çeltik. *DİA. ,* içinde (C.8, 265-266), İstanbul: TDV. Yayını.

Emecen, F. M. (2011). *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan Devlet ve Toplum.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Erbaş Köse Ö. ve Mut Z. (2019). Yerli ve Yabancı Bazı Arpa (Hordeum vulgare L.) Çeşitlerinin Mineral Madde İçerikleri. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi, 22* (5), 671-677.

Ercan, Y. (1991). Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar. *Belleten,* 55 (213),371-392.

Erdil, D. N.ve Erdil, G. S. (2018). Kırmızı ve Yeşil Mercimekten Elde Edilen Diyet Liflerinin Karakterizasyonu ve Fonksiyonel Özellikleri. *Akademik Gıda*, *16* (2), 135-147.

Erdoğru,M. A. (1994). Onaltıncı Yüzyılın İkinci Yarısında İzmir ve Çevresi. *Son Yüzyıllarda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Tebliğleri Kitabı,* içinde (221-230), İzmir: Akademi Kitabevi.

Ergenç, Ö. (1984).Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlevi ve Nitelikleri Üzerine. *Osmanlı Araştırmaları,* (IV), 69-78.

Ergenç, Ö. (2006).*XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa,* Ankara: TTK. Yayını.

Erginkaya, Z. ; Ünal T. E. ve Özer, E. A. (2016).Nohut Mayalı Ekmek Üretimi ve Hâkim Mikroflora. *UÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi*, *30*(1), 89-99.

Erkal, M. (1993).Cizye. *DİA.* İçinde (C. 8, 42-45), İstanbul: TDV. Yayını.

Erkul, C. ve Özenoğlu, A. (2021). Bakla (Fabasea) mı Suçlu Genleriniz mi? *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, *4* (3), 42-53.

Etikan, S. (2011).Doğal Boya Geleneğinin Türk Halı Sanatında Yeri Ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Sanatları Araştırmaları Dergisi*,*1* (1), 11-16.

Faroqhi, S. (1977). Anadolu'nunİskanı ve Terkedilmis Köyler Sorunu. *Türkiye`de Toplumsal Bilim Araştırmalarında Yaklaşımlar ve Yöntemler Semineri,* İçinde (289-302) Ankara: Türk Halk Bilimleri Topluluğu Yayınları.

Genç, M. (2014).*Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, (11.Baskı), İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Gökbilgin, M. T. (1988). Sipahi. *İA.* , içinde (C. 10, 689-694), İstanbul: MEB. Yayını.

Gökçe, T. (2001). XVI. YY.da Kula" *Manisa Araştırmaları. İçinde* (C 1, 1-38), Manisa: CBÜ. Manisa Yöresi Türk Tarihi ve Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Gökçen, İ. (1945).*XVI. ve XVII. Yüzyıl Vesikalarına Göre Manisa'da Deri Sanatları Tarihi üzerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Manisa Halkevi Yayını.

Göktürk, H. (1974). *Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü. C. I*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.

Grohmann,A. (1988).Öşür. *İA.* İçinde (C.9, 482-485), İstanbul: MEB. Yayını.

Güçer, L. (1964).*XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler,* İstanbul: İÜ. İktisat Fakültesi Yayını.

Güleç, Düzgün, F. ve Polat, K. (2019). Taşova ve Çevresinde Ad Verme Geleneği ve "Satılmış" Adı. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (*ASEAD), (6), 196-207.

Gülümser, Ali (2016).Dünyada ve Türkiye'de Yemeklik Dane Baklagillerin Durumu. *TarlaBitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, (25 - Özel sayı-1), 292-298.

Gündüz, T. (2002). Konar-Göçer. *DİA*. içinde (C.26, 161-163), Ankara: TDV. Yayını.

Güzelsoy, P.; Aydın, S.ve Nurşen, B. (2018).Çörek Otunun (Nigella SativaL.) Aktif Bileşeni Timokinonun İnsan Sağlığı Üzerine Olası Etkileri. *J Lit Pharm Sci*.,*7*(2),118-135.

Gürkan, E. S. (2011).Osmanlı-Habsburg Rekabeti Çerçevesinde Osmanlıların XVI. Yüzyıl'daki Akdeniz Siyaseti. *Osmanlı Dönemi Akdeniz Dünyası*, İstanbul: Yeditepe Yayını.

Hinz, Walter (1990).*İslam'da Ölçü Sistemleri,*(Çev. Acar Sevim), İstanbul: MÜ. Edb. Fak. Yayını.

İdikut, L.; Zulkadir, G.; Polat, C.; Çiftçi, S. ve Önem, A. B. (2019). Farklı Lokasyonlarda ve Ekim Zamanlarında Yetiştirilen Börülcenin Agromorfolojik Özellikleri. *KSÜ Tarım ve Doğa Derg*isi, *22*(2), 164-169.

İleri, Ü. (2019). Anadolu Selçukludan Osmanlı'ya Esnaf Örgütlenmeleri. *Emek ve Toplum, 8* (21), 202-220.

İnalcık, H. (1987). *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-i Arvanid,*(2. Baskı), Ankara: TTK. Yayını.

İnalcık, H. (1993). Cizye. *DİA.*İçinde (C. 8, 45-48), İstanbul: TDV. Yayını.

İnalcık, H. (1996). Osmanlılar'da Raiyyet Rüsumu. *Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi,* içinde (31-65),(2. Baskı), İstanbul: Eren Yayıncılık.

İnalcık, H. (2001). İspence. *DİA.* İçinde (C. 23, 177), İstanbul: TDV. Yayını.

İnalcık, H. (2006). Osmanlı Para ve Ekonomi Tarihine Toplu Bir Bakış. *Doğu Batı Makaleler,* içinde (C.1,9-36),(3. Baskı), Ankara: Doğu-Batı yayınları.

İnalcık, H.(2007).*Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300 –1600),* Çev. Ruşen Sezer, (9. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnalcık, H. (2008).Çift- Hane Sistemi ve Köylünün Vergilendirilmesi. *Doğu Batı Makaleler,* içinde (C.2,96-110),Ankara: Doğu-Batı Yayını.

İnalcık, H. (2011).*Osmanlı İdare ve Ekonomi Tarihi*, İstanbul: İsam Yayını.

İndrani K. ve Büşra Ö. (2017).Tam Buğday Ekmeği ve Sağlık Üzerine Etkisi", *Aydın Gastronomy, 1* (1), 37-46.

İslamoğlu, H. (2010). Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü, (2. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

Kallek, C. (2006). Kile. *DİA.,* içinde (C 25, 567-570), Ankara: TDV. Yayını.

Kallek, C. (2006). Müd. *DİA.* , içinde (C 38, 455-457), İstanbul: TDV. Yayını.

Kallek, C. (2012). Ticaret. *DİA.,* içinde (C41, 134-144), İstanbul: TDV. Yayını.

Kaplan, D. (2022). Sade Hayatın İz Bırakan Dokuması: Terpink'te Hasır-Hesir. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, (85), 29-39.

Karaca, B. (2008). 1522–1532 Tarihlerinde Menteşe Bölgesi Yörükleri. *Fırat Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, 18* (2), 403-440.

Karakullukçu, E. & Adak, M. S. (2008). Bazı Nohut (Cicerarietinum L.) Çeşitlerinin Tuza Toleranslarının Belirlenmesi. *Ankara Ü. Tarım Bilimleri Dergisi, 14* (4), 313-319.

Karaoğlu, M. M. ve Kotancılar, H.G.(2001). Tahıl Ürünlerinin Sağlığımız Açısından Önemi. *Atatürk Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 32* (1), 101-108.

Karaman, R.; Akgün İ. ve Türkay C. (2020). İnsan Beslenmesinde Alternatif Besin Kaynağı: Yulaf", *Türk Bilim ve Mühendislik Dergisi,2* (2): 78-85.

Kazıcı, Z. (2003).*Osmanlı'da Toplum Yapısı,* İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Kazıcı, Z.(2005). *Osmanlılarda Vergi Sistemi*, İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Kazıcı, Z. (2006). *Osmanlı'da Yerel Yönetim (İhtisab Müessesesi),*İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Kızıltan, Özdemir, A. (2008). Osmanlı Vergi Düzeninde Temettuat Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Dumlupınar Ü. Sosyal Bil Dergisi*, (20), 57-66.

Kenanoğlu, M. M. (2013). Vergi. *DİA*. içinde (C.43, 52-58), İstanbul: TDV. Yayını.

Koca, S. (2001). Türkiye Selçuklu Uçları. *Pax Ottomana Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç,*içinde (821-832), Ankara: Sota ve Yeni Türkiye Yayını.

Köprülü, M. Fuad (1988). Bac. *İA.*, içinde (C.2, 187-190), İstanbul: MEB. Yayını.

Kösoğlu, N. (1990). *Türk Dünyası Tarihi ve Türk Medeniyeti Üzerine Düşünceler,* İstanbul: Ötüken Yayını.

Kramers, J. H.(1988). Mahalle. *İA*., içinde (C. 7, 114), İstanbul: MEB. Yayını.

Kurt, Y. (1991). Adana Sancağı´nda Kişi Adları. *AÜDTCFD Tarih Araştırmaları Dergisi*. *15* (26), 169 - 252.

Kurt, C. (2018). Tohum Kabuğu Renginin Susam Tohumlarında Bulunan Demir İçeriği Düzeyine Etkisi. *KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi*, 21 (5), 686-690.

Kütükoğlu, M. S. (2000). *XV ve XVI. Asırlarda İzmir Kazasının Sosyal ve İktisadi Yapısı*. İzmir: İzmir Büyükşehir Belelediyesi Kent Kitap.

Mardin, E. (1988). Harac. *İA.* İçinde (C.5/1, 222-225),İstanbul: MEB. Yayını.

Miroğlu, İ. (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566).* Ankara: TTK.

Ortaylı, İ. (1987).Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine. *Amme İdaresi Dergisi, 9* (1), 95-107

Ortaylı, İ. (2004).17. Yüzyıl Sonlarında Orta Anadolu Vilayetlerinin Toplumsal Ekonomik Durumu Üzerine. *Osmanlı İmparatorluğu'nda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleler,* içinde (C1, 9-14),(2. Baskı), Ankara: Turhan Kitabevi Yayını.

Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı Toplumunda Aile.*(12. Baskı), İstanbul: Timaş Yayınları.

Özcan, R. (2016). Arşiv Belgeleri Diliyle Su Değirmenleri (Âsiyâb). *OTAM*, (40), 195-203.

Özkaya, Y. (1985). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını.

Öztürk, T. (2002). Osmanlıda Narh Sistemi. *Türkler, içinde* (C. 10, 861-871), Ankara: Yeni Türkiye Yayını.

Özünlü, Erdoğan, E. (2014). Osmanlı ve Kırgız Konargöçerlerinde Yurt. *Bilig*, (71),169-178.

Pakalın, M. Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 3, İstanbul: MEB. Yayını.

Pamuk, Ş. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Paranın Tarihi,* (2. Baskı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Pedersen, J. (1988). Hatib. *İA.* , içinde (C. 5/1, 363-365) İstanbul: MEB. Yayını.

Pekşen, E. ve Artık,C. (2005). Antibesinsel Maddeler ve Yemeklik Tane Baklagillerin Besleyici Değerleri. *OMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 20* (2), 110-120.

Pekşen, E.ve Artık, C. (2006). Bazı Yöresel Bakla (Viciafaba L.) Populasyonlarının Bitkisel Özellikleri ve Tane Verimlerinin Belirlenmesi. *Ankara Ü. Tarım Bilimleri Dergisi*, *12* (2), 166-174.

Polat, R. ve Selvi S. (2011). Edremit Körfezi'nin (Balıkesir) Arı Bitkileri Üzerine Bir Araştırma. *HR.Ü.Z.F. Dergisi, 15*(2), 27-32.

Refik, A. (1930). *Anadolu'da Türk Aşiretleri (966-1200)* İstanbul: Devlet Matbaası.

Sahillioğlu, H. (1991 a). Askeri. *DİA*. içinde (C. 3, 488, 489), İstanbul: TDV. Yayını.

Sahillioğlu, H. (1991 b). Bad-ı Heva. *DİA. ,* içinde (C. 4, 419-418),İstanbul: TDV. Yayını.

Sahillioğlu, H. (1991 c). Avarız. *DİA. ,* içinde (C. 4, 108, 109), İstanbul: TDV. Yayını.

Sander, O. (1992), *Siyasi Tarih İlkçağlardan – 1918'e*. (2. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi Yayını.

Sarıoğlu, G. ve Velioğlu, Y. S. (2018). Baklagillerin Bileşimi. *Akademik Gıda*, *16* (4), 483-496.

Sevimay, C. S. ve Sancak, C. (1997). Burçak (Viciaervilia (L.) WilUty Bitkisinde Sitolojik Araştırmalar . *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG)*, (1), 67-72.

Solak, İ. (2008). Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Anadolu'da Meyve ve Sebze Üretimi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (24), 217-251.

Şahin, İ. (2006). Nahiye. *DİA.* içinde (C. 32, 306-608), İstanbul: TDV. Yayını.

Şahin, C. , Doğanay, H. ve Özcan, N. A. (2007).*Türkiye Coğrafyası(Fiziki Beşeri- Ekonomik- Jeopolitik),* (6. Baskı), Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Şahin, G. (2016). 2016 Uluslararası Bakliyat Yılı Hasebiyle Türkiye'de Mercimek (Lens CulinarisMedik) Yetiştiriciliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20* (4), 1665-1696.

Şeker, M. (1973).*Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması.* İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Şensoy, F. (2014). Mukataalarda Muhasebe Kayıtları ve XVII. Yüzyıl Başında Bursa Mukataası Örneği. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi,* (7) , 200-247.

Şentürk, O. (2019). 1678 Tarihli Avârız Defterine Ve 1834-35/1840-41 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre İnay Kazâsının Nüfus Yapısı. *Turkish Studies - Historical Analysis 14* (4), 1001-1028.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988).*Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri.*(4.Baskı), Ankara: TTK. Yayını.

Ünal, M.A. (1987). 1056/1646 Tarihli Avârız Defterine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Harput. *Belleten,* 51(199), 119-130.

Ünal, M. A. (1998).*Osmanlı Müesseseleri Tarih.,(*2. Baskı), Isparta: Kardelen Kitabevi.

Ünal, M. A.(1999).*XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı.* Ankara: TTK. Yayını.

Ünlü, H. ve Padem, H. (2005). Börülce (Vignaunguiculata (L.) Walp.) Çeşitlerinde Farklı Ekim Zamanlarında Sulu ve Kurak Koşullarda Verim ve Kalite Özelliklerine Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 9* (3), 83-91.

Tabakoğlu, A.(2007). Resm.*DİA.,*içinde (C 34, 582-584), İstanbul: TDV. Yayını.

Taş, K. Z. (1997). 16.Yüzyılda Safranbolu İdari Yapısı ve Vakıflar. *AÜDTCF. Tarih Araştırmaları Dergisi,* (29), 199-206.

Taşçı, R. ve Bayramoğlu, Z. (2020).Arpa Üretim İşleme ve Pazarlama Yapısının Değerlendirilmesi. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 10* (4), 2988-2998.

Tekin, A. S. (2019). Klasik Dönem Osmanlı Devleti İktisadi ve İçtimai Düzeninde Vergi Sistemi. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi, 1* (1), 52-71.

Yediyıldız, B. (1985). *Ordu Kazası Sosyal Tarihi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yener, T. ve Başal H. (2016).İkinci Ürün Pamuk (Gossypium Hirsutum L.)Tarımında Kullanılan Yaprak Gübrelerinin Verim, Verim Komponentleri ve Lif Kalite Özellikleri Üzerine Etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 13* (1), 63 – 69.

Yıldırım, L.(2014).Avrupa Tekstil Baskıcılığının Gelişiminde Türk Kırmızısı'nın Rolü. *Yedi: Sanat, Tasarım Ve Bilim Dergisi,* (12), 11-22.

Yıldız, E. (2018).Sebze, Meyveler. *Temel Mutfak Teknikler i*(Ed.) Zencir, E.), içinde (110-133) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yılmaz, Savaş (2020). XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Karaborsacılık ve Kaçakçılık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30* (2), 519-534.

İran'da Arap Edebiyatı

-Emevi ve Abbasi Dönemleri-

ŞEKİB ASIM

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editör • Dr. Abdulnasir Hakimi

Birinci Basım • Ocak 2024 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-386-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....iv

KISALTMALAR viii

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

EMEVÎ-ABBÂSÎ DÖNEMLERİ ARAP ŞİİRİ VE İRANLI ŞAİRLER

I.EMEVÎ DÖNEMİ ARAP ŞİİRİ 23

1. Medih Şiirleri 24

2. Hiciv Şiirleri.....32

3. Fahr Şiirleri 38

4. Mersiye Şiirleri.....41

5.Gazel Şiirleri 45

6.Vasıf Şiirleri 50

7.Şikâyet Şiirleri.....52

II. ABBÂSÎ DÖNEMİ ARAP ŞİİRİ 56

1.Medih Şiirleri 58

2.Hiciv Şiirleri.....69

3.Fahr Şiirleri 84

4.Mersiye Şiirleri.....91

5.Gazel Şiirleri 99

6.Vasıf Şiirleri 105

7. Şikâyet Şiirleri.....107

İKİNCİ BÖLÜM

ABBÂSÎ DÖNEMİ İRANLI ŞAİRLERİN ARAP ŞİİRİNDE YENİLİK ARAYIŞLARI

I. KONULARI BAKIMINDAN YENİ ŞİİR TÜRLERİ..... 113

1.Şarapla İlgili Şiirler (Ḫamriyyât) 114

2.Tasavvufî Şiirler (Zühdiyyât)..... 122

3.Avla İlgili Şiirler (Tardiyyât) 127

4.Kardeşlik Şiirleri (İḫvaniyyât)..... 129

5.Hikmet Şiirleri..... 133

6.Mizah Şiirleri..... 137

7.Didaktik/Ta‘lîmî Şiirler..... 139

II. KAFİYE VE ŞEKİL BAKIMINDAN YENİ ŞİİR TÜRLERİ 143

1.Mesnevî 143

2.Müsellesât..... 145

3.Rubâ‘î 147

4.Mulamma‘ 150

III. LAFIZ, ÜSLÛP VE ANLAM BAKIMINDAN YENİ ŞİİR TÜRLERİ..... 154

1.Lafız Bakımından Yeni Şiir Türleri 154

2.Üslûp Bakımından Yeni Şiir Türleri 158

3.Anlam Bakımından Yeni Şiir Türleri..... 161

SONUÇ 172

KAYNAKLAR..... 175

ÖNSÖZ

İslâmî dönem İran edebiyat tarhinde edebiyat deyince nesirden ziyade şiir akla gelir. Şiirin sanatsal yönü ve değeri inkâr edilemez bir gerçektir. Özellikle uygun vezin ve kafiyeye riâyet edilmiş ve edebî sanatlardan da iyi istifade edilerek söylenmiş bir şiirin insan üzerinde belirli bir etki bıraktığı ortadadır. Şiir, sevinçli insanı kedere boğar ve ağlatır; hüzünlü insanı sevindirir. Şiir, korkağı cesur, cimriyi cömert yapar, kızgın insanı yumuşatır ve yeri gelir azılı düşmanı yakın dosta çevirir. Kısacası şiir bir hayat iksiri ve yaşam kaynağıdır. İnsan üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etki yaratabilen çift yönlü bir fonksiyone sahip olan şiirin en büyük meziyeti de bu etksidir. Öyle ki, Arap edebiyat tarihine baktığımızda şiir bazen savaşları bitirmiş, kimi zaman barış ortamını savaşa dönüştürmüştür. Şiirin yaratıcısı olan şair de eski Arap toplumunda mensubu bulunduğu kabilenin veya birlikte yaşadığı toplumunun sözcüsüdür. Bu yönüyle şiir toplumu yönlendirmede çok etkin ve mucizevî bir araçtır. Bu yüzden Arap tarihi boyunca şiir bu sanatsal değerini hiçbir zaman yitirmemiştir.

Şairin hayal dünyasından süzülerek gelen şiirin yazılması kadar anlaşılması ve üzerinde çalışma yapılması da bir o kadar zor ve meşakkatli bir iştir. Üzerinde çalışma yapılacak konu, Arap olmayan insanlar tarafından yazılan Arap şiiri olunca bu, işi daha da zorlaştıracaktır. Üzerinde çalışma yaptığımız konu, İslâmiyetin ilk yıllarından itibaren Müslümanlığı kabul etmeye başlayan ve o günün tabiriyle Mevâli, Acem gibi isimlerle bilinen şairler grubunun özellikle Emevî ve Abbâsî dönemleri boyunca Arap Yarımadası dışında başta İran olmak üzere Horasan, Irak ve Şam gibi bölgelerde Arapça olarak söyledikleri şiirlerdir.

Arapların divanı diye telakki edilen Arap şiiri İslamiyet öncesinde olduğu gibi İslamiyet sonrasında da hiçbir zaman önemini

KAYNAKLAR

Abbas, İhsan, *Şi'ru'l-Ḫavāric*, Beyrut: Dāru's-Seḳāfe, 1974.

Abbās, Ḳasım Muhammed, *el-Hallāc:el-A'malu'l-kāmile*, Beyrut: el-Rayyes, 2002.

Abbāsî, Habibullah, *Seyrî der şi'r-i arabî ez ruzgār-i cāhilî tā suḳût-i Bağdad*, Tahran: İntişārāt-i Soḫan, 1394.

el-Abbāsî, Necāt Muhammed Abdulmācid, eş-Şi'r beyne't-Tatavvur ve'l-Cumûd fi'l-Asreyn el-Buveyhî ve's-Selcûkî (*Doktora Tezi*), Mekke: Camiatu Ummi'l-Ḳura, 1989.

Abdilfattāh Hasan, Kemāluddîn, "Hicā'uz-zevce fi'l-asri'l-Abbāsî el-evvel", *Mecelletu Kulliyeti't-Terbiye li Cāmi'ati-Tikrît*, C.3, Sy. 8, Yıl: 3, (Samerrā: 2007), 26-38.

Ahmet Emin, *Ḍuha'l-İslām*, Kahire: Usre, 1997.

Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İzmir: İnkılap, 1988.

el-Alevî, Şerîf el-Murtaḍā Ali b. el-Husayn Musevî, *Emālî el-Murtaḍā*, thk. Muhammed Ebi'l-Fadl İbrāhîm, nşr. İsā el-Bābî el-Halebî, Kahire: Dāru İhyāi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1954.

el-Askalānī, İbn Hacer, *el-İsābe fî temyîzi's-Ṣahābe*, Kalküta, 1853.

____, *Lisānu'l-mizān*, nşr. Abdulfettah Ebû Ġudde, Beyrut: Matbû'ātu'l-İslāmiyye, 2002.

Anûşe, Hasan, *Dānişnāme-i edeb-i Fārisî*, Tahran: Muessese-i Ferhangî ve İntişārāt-i Dānişnāme, 1375.

Apak, Âdem, *Ana Hatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.

____, *Anahatlarıyla İslam Tarihi: (4) Abbāsîler Dönemi*, İstanbul: Ensar, 2017.

____, *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü III (Emevîler Dönemi)*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.

Arslan, Ahmet Turan, "Arap Gramerinde İki Avāmil Risalesi ve Bunların Mukayesesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, C. I, sy. 2 (Temmuz-Aralık 1996), 161-176.

Asım, Mohammad, Shakib, "Şunāsā-i nusḫa-i ḫattî-yi manzûm mansûb ba Zāhid-i Buḫārî", *Encumen-i Tervîc-i Zebān ve Edeb-i Fārisî* (11), Giylan, 1395, 1154-1190. https://www.sid.ir/fa/seminar/ViewPaper.aspx?id=42229 (Erişim Tarihi 06. 01.2019).

el-Askerî, Ebû Hilāl, *Divanu'l-Ma'ānî*, şerh: Ahmad Hasan Basac, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

el-Aşşāş, Ṭayyib, *Divan'u eş'āri't-Teşeyyu' ile'l-ḳarni's-sālis/et-tāsi'*, Beyrut: Dāru'l-Ġarbi'l-İslāmī, 1997.

Attār, Şeyh Feriduddîn, *Tezkiretu'l-evliyā*, çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Erdem, 1991.

Avfī, Muhammed, *Lubābu'l-elbāb*, Lieden: Matba'a-i Brill, 1906.

Āzernûş, Azertāş, *Tariḫ-i zebān ve ferhang-i Arabî*, Tahran: Merkez-i Tahkîk ve Tevsi'e-i Ulûm-i İnsānî, 1393.

_____, *Çalış miyān-i Fārisî ve Arabî sedehā-i nuḫust*, Tahran: Neşr-i Ney, 1385.

Bābetî, Azize Fevvāl, *Mu'cemu'ş-şu'arāi'l-muḫaḍramîn ve'l-Umeviyyîn*, Trablus/Lübnan: Dāru Sādır, 1998.

el-Bağdādî, Abdulkāhir b. Tahir b. Muhammed, *el-Farḳ beyne'l-Firaḳ*, thk. Muhammed Osman el-Hıştî, Kahire: Mektebetu İbn Sinā, ts.

el-Bāharzî, Ali b. el-Husayn, *Dumyetu'l-ḳasr ve usretu ehli'l-asr*, thk. M. Tuncî, Beyrut, Dāru'l-Cîl, 1414.

Baḫtiyārî, Muctebā, *Şerh-ı manzume: el-Avāmil fi'n-nahv*, Tahran: Çetr-i Dāniş, 1396.

el-Basrî, Şeyh Ebî Muhammed el-Kāsım b. Alî el-Harîrî, *Mulhetul-İ'rāb*, nşr. Emîn el-Hāncî vd. Kahire: Matbaatu's-Sa'āde, 1907.

Beyhakî, Hāce Ebû'l-Fazl Muhammed b. Husayn, *Tarih-i Beyhaḳî*, nşr. Menûçehr Dānişpujûh, Tahran: İntişārāt-i Hirmend, 1380.

el-Bağdādî, Ebû Bekr, *Tārihu Medineti's-selām*, thk. Beşşār Avvād, Beyrut: Dāru'l-Garbi'l-İslāmî, 2001.

el-Buḫārî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmāil, *el-Cāmi'u's-Sahîh*, nşr. Ebû Abdilalh Abdisselam b. Muhammed, Riyāḍ: Nāşirûn, 2006.

Ca'ferî, Leylā, Şikvā'iyye der şi'r-i Fārisî ez āgāz tā payān-i ḳarn-i şeşşum, (*Doktora Tezi)*, Tahran: Dānişgāh-i Āzād-i İslāmî, 1385.

Ca'feriyān, Rasûl, *Tarih-i siyāsî-i İslām: Ez rihlet-i Peyamber tā zevāl-i Umeviyān*, Tahran: İntişārāt-i Delîl-i Mā, 1382.

el-Cāhız, Ebî Osman b. Bahr, *el-Beyān ve't-tebyîn*, Kahire: Mektebetu'l-Ḫancî, 1998.

____, *Resāilu'l-Cāhız*, thk. A. M. Harun, Kahire: Mektebetu'l-Hāncî, ts.

el-Cehşiyārî, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdus, *Kitābu'l-vuzerā ve'l-kuttāb*, thk. Mustafa es-Sakā, Kahire: Matba'atu Mustafa Albānî, 1938.

Cemāl, Muhammed Osman, *Abdullah b. el-Mubārek el-İmāmu'l-ḳudve*, Beyrut: Dāru'l-Beşir, 1998.

Cevād Ali, *el-Mufassal fi tāriḫi'l-Arab ḳable'l-İslām*, Bağdad: Cami'atu Bağdād, 1993.

Cheikho, Louis, *el-Envâru'z-zâhiyye fî divani Ebi'l-Atahiyye*, nşr. Razakallah b. Yusuf, Beyrut: Matbaatu'l-Yesû'iyyîn, 1886.

Cleema, Utacar, *Tarihçe-i Mekteb-i Mezdek*, çev: Cehangir Fikri İrşad, Tahran: Tûs, 1371.

Corci Zeydân, *Tarihu ādâbi'l-lugati'l-Arabiyye*, Kahire: Dâru'l-Hilâl, ts.

Cum'a, Husayn Ali, *Merâyâ li'l-iltikâ ve'l-irtikâ beyne'l-edebeyni'l-Arabî ve'l-Fârisî,* Dımaşk: Menşurāt-i İttihād-i Kitābi'l-'Arab, 2006.

el-Cumahî, Muhammed b. Selam, *Tabaḳātu fuhûli'ş-şu'arā*, nşr. Joseph Hell, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.

Çetin, Nihad, M. *Eski Arap Şiiri*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2011.

Dehḫoda, Ali Ekber, *Emsāl ve Hikem*, Tahran: Sepehr, 1364.

Devletşāh-i Semerkandî, *Tezkiretu'ş-şu'arā*, nşr. Edward Brown, Leiden: 1900.

ed-Dineverî, Ebû Hanife Ahmed b. Dāvûd, *el-Ahbāru't-tivāl*, nşr. Muhammed Sa'îd er-Rāfi', Kahire: Matbaatu's-Sa'ade, 1930.

ed-Dineverî, İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arā*, nşr. Hasen Temîm, Beyrut: Dāru İhyāi'l-Ulûm, 1987.

Divan-ı Hafız bā şerh-i kāmil-i ebiyāt, Tahran: İntişārāt-i Gancîne, 1388.

Divan-ı Raşiduddîn-i Vaṭvāṭ, nşr. Sa'îd Nefisî, Tahran, Barānî, 1339.

Divan-ı Rudekî-yi Semerkandî, nşr. Sa'îd Nefîsî, Tahran: Muessese-i İntişārāt-i Nigāh, 1376.

Divanu Abdillah b. Revāhe ve dirāsetun fî şi'rihî ve sireti zātihî, Velîd Kassab, Riyāḍ: Daru'l-Ulûm li't-Tabbā'a ve'n-Neşr, 1982.

Divanu Adî b. Zeyd el-İbādî, thk. Muhammed Cebbār el-Mu'aybid, Bağdad, Vezāretu's-Sekāfe ve'l-İrşād, 1965.

Divanu'l-Aḫtal, şerh: Mehdî Muhammed Nasıruddîn, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Divanu'l-A'şā el-Kebîr (Meymûn b. Kays), şerh ve ta'lîk: Muhammed Husayn, Kahire: Mektebetu'n-Numûzeciyye, ts.

Divanu Antere b. Şeddād el-Absî, nşr. Ḫalil el-Ḫûrî, Beyrut: Matbaatu Ḫalîl el-Ḫûrî, 1893.

Divanu Beşşār b. Burd, thk. Muhammed et-Tāhir b. Āşûr, el-Cezāir: Āsimetu's-Seḳāfeti'l-Arabiyye, 2007.

Divanu Cerîr, Beyrut: Dāru Beyrut, 1986.

Divanu Di'bil el-Ḫuḍā'ī, şerh: Hasan Hamad, Beyrut: Dāru'l-Kitābi'l-Arabī, 1994.

Divanu Ebî Dulāme, şerh: Emil Badî' Ya'kûb, Beyrut: Dāru'l-Cîl, 1994.

Divanu Ebî Mihcen es-Sakafî: Şerhu Ebi Hilāl el-Askerî, Kahire: Matba'atu'l-Ezhār el-Bārûniyye, ts.

Divanu Ebî Nuvās bi rivāeti's-Ṣûlî, thk. Behcet Abdulgafûr e-Hadîsî, Ebû Dabi: Dāru'l-Kututbi'l-Vataniyye, 2010.

Divanu Ebî Nuvas el-Hasan b. Hāni' el-Hakemî, thk. Ahmed Abdulmecîd el-Gazālî, Beyrut: Dāru'l-Kitab el-Arabî, 1972.

Divanu Ebi Nuvas el-Hasan b. Hāni' el-Hakemî, thk. Ewald Franzsteiz-*Wagner* Wiesbaden, Stuttgart: 1988.

Divanu Ebi Nuvas, şerh: Ali Fā'ûr, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.

Divanu Ebi Nuvās, şerh: Mahmud Efendi Vasıf, Mısır, Matbaatu'l-Umumiyye, 1898.

Divanu Ebi Nuvas, şerh: Umar Faruk et-Tabbā', Beyrut: Dāru'l-Arḳam, 1998.

Divanu Ebi'l-Atahiyye, nşr. Kerem el-Bustânî, Beyrut: Dāru Beyrût li't-Tabba'a ve'n-Neşr, 1986.

Divanu Ebi'l-Esved ed-Du'elî, thk. M. Hasan Ālyāsîn, Beyrut: Menşurātu Dār ve Mektebetu'l-Hilāl, 1998.

Divanu Ebi'l-Feth el-Bustî, thk. Dureyyet'l-Ḫatib-Tafî es-Saḳal, Dımaşk: Macme'ul-Lugaiti'l-Arabiyye, 1989.

Divanu er-Rā'î en-Numeyrî, şerh: Vādıh es-Samed, Beyrut: Dāru'l-Cîl, 1995.

Divanu Hassan b. es-Sābit el-Ensarî, şerh: Abde Muhanne', Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994.

Divanu Ka'b b. Zuheyr, şerh. Mufîd Ḳamiha, Riyād, Dāru'ş-Şevvāf, 1989.

Divanu Mansûr Hallac, nşr. Dāvûd Şirāzî, Tahran: İntişarāt-i Kitābhāne-i Senā'î, 1343.

Divanu Mehyār ed-Deylemî, Kāhire: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1925.

Divanu Muhelhil b. Rebi'a, şerh: Talal Harb, el-İskenderiyye: ed-Daru'l-Ālemiyye, ts.

Divanu Yezid b. Muferriğ el-Himyerî, thk. Abdulkuddûs Ebû Sālih, Beyrut: Muessesetu'r-Risāle, 1982.

Divanu'l-Farazdaḳ, şerh: Ali Fā'ûr, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.

Divanu'l-Ḫansā, şerh: Hamdû Tammās, Beyrut: Dāru'l-Maarife, 2004.

Divanu'l-Ḫansā, thk. İbrāhim Avdîn, el-Mansûre: Mektebetu's-Sa'āde, 1985.

Divanu'l-İmāmi'l-Mucāhid: İbni'l-Mubārek, nşr. Mucahid Mustafa Behcet, Riyāḍ: Mecelletu'l-Beyān, 1432.

Divanu'l-Murakkaşeyn, thk. Ḳārin Ṣādır, Beyrut: Dāru Ṣādır, 1998.

Divanu'l-Velîd b. Yezîd, nşr. F. Gaberbalee, Dımaşk: Matbaatu İbn Zeydûn, 1935.

Divanu'n-Nābigati'z-Zubyānî, şerh ve nş. Hamdu Tammas, Beyrut: Ma'rife, 2005.

Divanu's-Ṣāhib b. Abbād, thk. eş-Şeyh Muhammed Hasan Āl-i Yāsîn, Bağdad: Mektebetu'n-Nahḍa, 1965.

Divanu's-Ṣāhib b. Abbād, thk. İbrahim Şemsuddîn, Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî li'l-Matbû'āt, 2001.

Divanu's-Seyyîd el-Himyerî, şerh: Ziyā Husayn el-Āmilî, Kerbelā: Menşûrātu Muesseseti'l-A'lemî li'l-Matbu'āt, 1999.

Divanu's-Seyyid el-İmām Ḍiyāuddîn Ebi'r-Rıḍā Fadlullah el-Hasanî er-Rāvendî el-Kasānî, nşr. Seyyid Celāluddîn Urmevî, Tahran: Matba'atu'l-Meclis, 1374.

Divanu't-Tuğrā'î, Kustantaniye, el-Matba'atu'l-Cevāib, 1300.

Divanu Umar b. Ebī Rebi'a, nşr. Fāiz Muhammed, Beyrut: Dāru'l-Kitābi'l-Arabī, 1996.

Divanu'l-Velīd b. Yezīd, nşr. F. Gaberbalee, Dımaşk: Matbaatu İbn Zeydūn, 1935.

Ebû Ali, Abdulhādî Abdunnebi, *İtticahātu'r-risā ve taṭavvuruhu fi'ş-şi'ri'l-Abbāsî el-evvel*, Kahire: Cāmi'atu el-Ezher, 1990.

Ebû'l-Ferec el-İsfahānî, *Kitābu'l-Eğānî*, thk. İhsan Abbās vd., Beyrut: Dāru Ṣādır, 2008.

Ebû Nasr-ı Ferāhî, *Kulliyātu nıṣābi'ş-ṣıbyān*, nşr. Ebû'l-Hasan Şa'rānî, Tahran: İntişarāt-i İslāmiyye, 1374.

Ebû Rahab, Hassān, *el-Gazel inde'l-Arab*, Kahire: Matba'atu Mısriyye, 1974.

Ebû Sa'îd Ebi'l-Ḫayr, *Esrāru't-tevhîd fî mmaḳāmāti'ş-Şeyh Ebi's-Sa'îd*, Tahran: Çaphāne-i Ferdîn ve Berāder, 1313.

Ebû't-Tayyib el-Lugavî, Abdulvahid b. Ali, *Merātibu'n-nahviyyîn*, thk. Ebû'l-Fadl İbrāhim, Kahire: Mektebetu Nahdat-ı Mısır, 1954.

Ensārî, Nergis, "Şi'r-i Şi'î-i Fārisî ve Arabî der guzer-i tārīḫ", *Fasılnāme-i Mutûn-ı İslāmî ve Mutalāt-i Edebî*, Ḳazvîn: Dānişgāh-i Beynelmilelî-i İmām Humeynî-yi Ḳazvîn, Sayı: 4, Bahar, 1392, 167-194.

el-Erricānî, Nasıhuddîn Ebi Bekr Ahmad, *Divanu'l-Erricānî*, thk. M. K. Mustafa, Lazikiyye: Dāru'l-Fikri'l-Cedîd, 1979.

es-Sûlî, Ebû Bekr, *Kitābu'l-evrāk aḫbāri'ş-şu'arā*, Kahire: Şeriketu Emel, 1425.

Esvār, Musā, *Ez surûd-ı bārān tā mezāmîr-i gul-i surḫ: Pişgāmān-i şi'r-i imrûz-i Arab*, Tahran: Soḫan, 1381.

et-Tatāvî, Abdullah, *Haraketu'ş-şi'r fi ḍılāli'l-mu'essirāti'l-İslāmiyye*, Kahire: Dāru Garîb, 1997.

Fāhûrî, Hanna, *Tariḫ-i edebiyat-ı zeban-i Arabî ez asr-i Cāhilî tā ḳarn-i mu'āsır*, çev. Abdulmuhammed Āyetî, Tahran: İntişārāt-i Tûs, 1393.

Fakihî, Alî Asġar, *Tariḫ-i Āl-i Buveyh*, Tahran: Sımat, 1378.

Fayda, Mustafa, Abbāse, *DİA*, I, 30.

Faysal, Şukrî, *Ebû'l-Atahiyye eş'āruhu ve aḫbāruhu*, Dımaşk: Matbaatu Cāmi'ati Dımaşk, 1965.

Ferhān, Cenān Kahtān, "eş-Şi'ru'l-Arabî fî bilādi'l-Acem fi'l-ḳarni's-sādis li'l-hicre" (*Yüksek Lisans Tezi*), Cāmi'atu Bağdād, Kısmu'l-Lagati'l-Arabiyye ve Ādābuha, 1427/2006.

Ferruh, Umar, *Tariḫu'l-edebi'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'l-İlm li'l-Melāyîn, 1981.

Fesā'î, Mansûr Restsgār, *Envā'-i şi'r-i Fārisî*, Şirāz: İntişārāt-i Nevîd-i Şirāz, 1380.

Frye, Richard Nelson, *Tarih-i İran ez İslām tā Selāciḳa*, çev. Hasan Anûşe, Tahran: Muessese-i İntişārāt-i Emîr-i Kebîr, 1365.

Furûzānfer, Bedîuzzemān, *Soḫan-i soḫanverān*, Tahran: Zuvvār, 1387.

Gibb, Hamilton Alexander Rosskeen, *Arap Edebiyatı*, çev. Onur Öztağ, Ankara: Doğu Batı, 2017.

Günaltay, M. Şemsettin, *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Ankara: Ankara Okulu, 2006.

Günday, Husayn, *Klasik Arap Edebiyatında Mizazhi Karakterler,* Bursa: Emin, 2013.

Gürkan, Nejdet, "Arap Edebiyatında Memluklar/Moğollar Dönemi (656/1258-923/1517)", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (*Doktora Tezi*), Isparta: 2000.

____, "Dinin Estetik Değerler Üzerindeki Etkisi: İslam ve Arap Şiiri Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Yıl: 2005), I, Sayı: 14, 125-158.

_____, *Şiir ve Dil: Arap Edebiyatı*, Ankara: Nobel, 2005.

el-Ḫafācî, Abdulmun'im, *el-Hayātu'l-edebiyye ba'de zuhûri'l-İslām*, Beyrut: Dāru'l-Cîl, 1990.

el-Hafînî, Abdulmun'im, *el-Ābidetu'l-ḥāşia Rābi'atu'l-Adeviyye imāmetu'l-āşiḳîn ve'l-mahzûnîn*, Kahire: Dāru's-Rişād, 1996.

Ḫalef, Hasan-Husaynî, M. Bakır "Naḳd ve berresî-i maḍāmîn-i ḫamriyyāt-ı Arabî-i şu'arā-i Ḫorasān der ḳarn-i çehārum ve pencum-i hicrî", *Mecelle-i Edeb-i Arabî*, Sayı: 2, Yıl: 6, (Güz: 1393), 109-132.

el-Hamevī, İbn Vāsıl. *Tecrīdu'l-eġānī*, thk. Tahā Husayn ve İbrahim el-Enbārī, Kahire: Matbaatu Mısriyye, 1955.

el-Hamevī, Şehābuddīn Ebī Abdillah Yāḳūt, *Mu'cemu'l-buldan*, Beyrut: Dāru Sādır, 1977.

_____, *Mu'cemu'l-udebā*, thk. İhsan Abbās, (Dāru'l-Ġarbi'l-İslāmī, 1993.

Hasan, İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslām*, Beyrut: Dāru'l-Cîl, 1996.

Hasanî, Hamîd, *Arûz ve ḳafiye-i Arabî*, Tahran: Şirket-i İntişārāt-i İlmî ve Ferhangî, 1383.

el-Hāşimî, es-Seyyid Ahmed, *Mizānu'z-zeheb fî ṣınā'ş-şi'ri'l-Arab*, nşr. Alauddîn Atiyye, Beyrut: Matbaatu Dāri'l-Beyrutî, 2006.

el-Hāşimî, Muhammed Ali, *el-Arûḍu'l-vāḍıh ve'l-ḳāfiye*, Dımaşk: Dāru'l-Ḳalem, 1991.

Ḫancî, Emîr Husayn, *Bāzḫānî-i tariḫ-i İran zemîn*, y.y., ts.

Hilāl, Muhammed Gunaimî, *Leylā ve Mecnûn der edebiyāt-i Arabî ve Fārisî*, çev. Munazzam ve Mansûrî, Tahran: Neşr-i Ney, 1393.

el-Hucvirî, Ebû'l-Hasan Alî b. Osman, *Keşfu'l-mahcûb (Hakikat Bilgisi)*, çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergāh, 2010.

Humā'î, Celāluddîn, *Funûn-i belāgat ve ṣınā'āt-i edebî*, Tahran: Ahûrā, 1381.

Ignác Goldziher, *İslām der İran: Şu'ūbīyye nahḍat-i mukavamet-i milli-yi İran 'aleyh-i Emeviyān ve Abbāsiyān*, çev. Mahmūd Rızā İftiḫarzāde, Tahran: Muessese-i Neşr-i Mirāshā-i Tarîhî İslām ve İran, 1992.

İbn Abd Rabbih, Ahmed b. Muhammed, *el-İḳdu'l-ferîd,* thk. Mufid Muhammed Ḳamiha, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1983.

İbn Abdilhadîd, *Şerhu nahci'l-belāġe*, thk. Muhammed İbrahim, Beyrut, Dāru'l-Kitābi'l-Arabî, 2007.

İbn Asākir, Ebû'l-Kāsım Alî b. el-Hasan, *Tariḫu medineti Dımaşk,* thk. Muhebbuddin Ebi Sa'îd, Beyrut: Dāru'l-Fikr, 1995.

İbn İsfendiyār, Bahauddîn Muhammed b. Husayn, *Tarîh-i Taberistān,* tsh. Abbās İkbāl, nşr. Muhammed Ramadānî, Tahran: Esātir, 1389/2010.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidā İsmāil b. Umar, *el-Bidāye ve'n-nihāye,* thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Turkî, Kahire: Daru Hicr, 1998.

____, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa Abdulvahid, Beyrut, Daru'l-Matb'a, 1976.

İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve'ş-şu'arā,* thk. Ahmed Şākir, Kahire: Dāru'l-Ma'ārif, 1958.

İbn Manzûr, *Lisānu'l-Arab,* nşr. Abdullah Alî el-Kebîr, Kahire, Dāru'l-Maarif, 1986.

İbn Mue'yyid-i Bağdādî, Bahauddîn Muhammed, *et-Tevessul ile't-teressul*, tsh. Ahmet Behmenyār, Tahran: İntişarāt-i Esātîr, 1385.

İbn Nubāte el-Mısrî, Cemāluddîn, *Serhu'l-uyûn fi şerhi risāleti İbn Zeydûn*, Beyrut: Menşûrātu'l-Mektebeti'l-Asriyye, 1963.

İbn Sa'd, Muhammed b. Munî', *Kitābu't-tabaḳati'l-kebîr,* thk. Ali Muhammed Umeyr, Kahire: Mektebetu'l-Ḫancî, 2001.

İbn Tayfûr, Ebi'l-Faḍl Ahmed b. Ebî Tāhir, *Belāgātu'n-nisā,* şerh: Ahmed el-Elfî, Kahire: Matbaatu Medreseti Vālideti Abbāsi'l-Evvel, 1908.

İbnu'l Esîr, Ebû'l-Fidā İsmail b. Umar, *el-Kāmil fi't-tariḫ,* thk. Abdullah el-Kadî, Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1987.

İbnu'l-Enbārî, Muhammed Ebi'l-Fadl b. İbrahim, *Nuzhatu'l-elibbā fî tabakḳāti'l-udebā,* thk. İbrāhim Samerāî, Beyrut: Mektebeu'l-Menār, 1985.

İbnu'n-Nedîm, Ebû Ferec Muhammed, *el-Fihrist,* Beyrut: Dāru'l-Ma'rife, 2009.

İkbālî, Abbās, "Seyyid Ebû'r-Rıḍā Rāvendî-i Kāşānî Arabîserā", *Pujûhişnāme-i Kāşān*, Yıl 1, Sayı: 2, Kāşān: 1393.

İsā, Abdulḫaliḳ, "el-Hedāyā'l-maddiyye fi'ş-şi'ri'l-Abbāsî", *Mecelletu'l-Ulûmi'l-Hadîse ve't-Turāsiyye*, (Yıl: 2016), Sayı: 4, 64-89.

el-İsfahānî, Ebî Na'îm Ahmed b. Abdillah, *Hileyetu'l-evliyā ve tabaḳātu'l-eşfiyā,* Beyrut: Dāru'l-Fikr, 1996.

el-İsfahānî, Hamza b. el-Hasan, *Kitābu tariḫi sinî mulûki'l-arḍ ve'l-Enbiyā aleyhimu'ṣ-ṣalātu ve's-selām*, Beyrut: Dāru Mektebeti'l-Hayat, ts.

el-İsfahānî, İmāduddîn, *Ḫarîdetu'l-ḳasr ve cerîdetu'l-asr*, thk. Muhammed Behcet el-Eserî, Bağdad: Matbaatu'l-Mecma'il-İlmî'l-Irākî, 1955.

Kadûr, Sekîne, *Muhaḍarātun fi'l-edebi'l-asri'l-Abbāsî*, el-Matbû'ātu'l-Bidāguciyye li-Kulliyeti'l-Ādāb ve'l-Hadāreti'l-İslāmiyye (2), el-Cezāir: 2013.

Ḳadıyānî, Abbas, *Tariḫ-i edyān ve mezāhib der İran*, Tahran: Ferhang-i Mektub, 1381.

Kehhāle, Umar Rıḍa, *Mu'cemu'l-muellifîn*, Beyrut: Muessesetu'r-Risāle, 1993.

Kahyaoğlu, Yasin, *Haricî Edebiyatı*, İstanbul, Kervan Yayın Dağıtım, 2006.

Kanāvî, Abdulazîm Ali, *el-Vasf fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Kahire: Matba'atu Mustafa el-Bānî el-Halebî, 1949.

Kara, Mustafa, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergāh, 2011.

Karadeniz, Yılmaz, *İran Tarihi (1700-1925)*, İstanbul: Selenge, 2012.

Kāverî, Sādık İbrāhim - Çulāniyan, Rahime, "Maḍāmîn ve mavdû'āt-i muşterek der habsiyye hā-i Fārisî ve Arabî", *Mecelle-i Zebān ve Edebiyāt-i Fārisî*, Yıl: 4, Sayı: 11, (Güz: 1387), 9-36.

el-Kayravānî, Ebû Alî Hasan b. Raşîḳ, *el-Umde fî ṣınā'ati'ş-şi'r ve naḳdihi*, Tahran: Merkez-i Tahkikāt-i Ulûm-i İslāmî, ts.

el-Ḳazvînî, Muhammed b. Abdirrahman, *el-İzāh fî ulûmi'l-belāga*, thk. Mecdî Fethî es-Seyyid, Kahire: el-Mektbetu'l-Tevfîkiyye, ts.

Kılıçlı, Mustafa, *Arap Edebiyatında Şu'ūbīyye*, İstanbul, İşaret, 1992.

Kındîl, İs'ād Abdulhādî, *Funûni'ş-şi'ri'l-Fārisî*, Kahire: Dāru'l-Endulus, 1981.

Kirmānî, Muhammed Şeyh er-Re'îs, *Şi'r-i Şi'î ve şu'arā-i Şî'a der asr-ı Evvel Abbāsî*, Tahran: İntişārāt-i İttila'āt, 1388.

Koca, Ferhat, "İstinbat", *DİA*, İstanbul: TDV, 2011.

Ḳudāme b. Ca'fer, Ebû'l-Ferec, *Naḳdu'ş-Şi'r*, thk. Abdulmun'im el-Ḫafacî, Beyrut: Dāru'l-Kutebi'l-İlmiyye, ts.

el-Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. el-Hattāb, *Cemheretu eş'āri'l-Arab fi'l-Cahiliyye ve'l-İslām*, nşr. Ali Muhammed el-Becāvî, Kahire: Matbaatu Nahdati Mısır, 1981.

Māferûhî, Faḍl b. Sa'de, *Mahāsin-i İsfahān*, nşr. Abbās İkbāl Āştiyānî, çev. Husayn b. Muhammed Āverî, İsfahān: Sāzumān-ı Ferhangî-i Tefrîhî-i Şehridārî, 1385.

el-Maḳdîsî, el-Mutahhar b. Tāhir, *Kitabu'l-bed' ve't-tariḫ*, Bursaîd: Mektebetu's-Sekāfeti'd-Diniyye, ts.

el-Maḳdisî, Şemsuddîn Ebî Abdillah Muhammed b. Ahmad b. Ebî Bekr, *Ehsanu't-taḳāsîm fî ma'rifeti'l-eḳālîm*, Leiden/Brill: 1906.

el-Meclisî, Şeyh Muhammed Bākır, *Biḥāru'l-envār,* thk. Lecnetu'n mine'l-Ulemā ve'l-Muhakkikîn ve'l-Eḫissā'iyîn, Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî li'l-Matbû'āt, 2008.

Mecmû'a-i nahv-i Mîr li'd-dereceti'l-ḫāmise, Kabil: Vizāretu'l-Ma'ārif, 1421.

el-Merāgî, Mustafa, *Ulûmu'l-belāga: el-beyan ve'l-me'ānî ve'l-bedî'*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1993.

Mergî, Cāsim Osman, *el-Edebu'l-Arabî el-mu'āsır fî İran*, Beyrut: Muessesetu'l-Belāg, 1993.

Massignon, Louis, *Ḳavs-ı zindagî-i Mansûr-ı Hallāc*, çev. Abdulğafûr Revān Ferhādî, Tahran: İntişarāt-i Bunyād-i Ferhang-i İran, 1348.

el-Merzubānî, Ebî Abdillah Muhammed b. İmrān, *el-Muvaşşah fî me'āḫiẕi'l-ulemā ala'ş-şu'arā*, Kahire: Cemi'iyetu Neşri'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1342.

el-Mes'ûdî, Ebû'l-Hasan Ali b. el-Husayn, *et-Tenbîh ve'l-işrāf*, nşr. Abdullah İsmāil es-Sāvî, Kahire: Mektebetu'l-Fetavā li't-Tab' ve'n-Neşr, 1938.

el-Mısrî, Sirācuddîn Ebû Hafs Umar b. Alî b. Ahmed, *Tabaḳātu'l-evliyā*, thk. Nureddîn Sedîbe, Kāhire: Mektebetu'l-Hāncî, 1994.

Mişkînfam, Betül, "İran'da Arap Dilinin Bugünü ve Yarını", çev: İbrahim Şaban, *Şarkiyat Mecmuası*, (İstanbul: 2006), Sayı: 9, 133-147.

Muberrid, Ebû'l-Abbas Muhammed b. Yezid, *el-Kāmil fi'l-luġa ve'l-edeb*, thk. Muhammed Ahmed ed-Dalî, Bağdad: Muessesetu'r-Risāle, 1992.

Muftaharî, Husayn, "Ḫavāric der İran", *Mecelle-i Tāriḫ-i İslām*, (Tahan: 1376), Sayı: 61, 157-174.

Muhakkik, Mehdî, "Tercume-i mensûr ve manzûm-ı ḳasîde-i lāmiyetu'l-Acem-i Tuğrā'î-i İsfahānî", *Mecelle-i İlmî-i Pujûhişî-i Edebiyat ve Ulûm-ı İnsānî-i Dānişgāh-i İsfahan*, Sayı: 20-21, Yıl: 1379, 1-26.

Muhammed, Siracuddîn, *el-Fukāhe fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'r-Rātib'il'-Cāmi'iyye, ts.

____, *el-Fahr fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'r-Rātibi'l-Cāmi'iyye, ts.

____, *el-Gazel fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'r-Rātibi'l-Cāmi'iyye, ts.

____, *el-Hicā fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'l-Rātibi'l-Cāmi'iyye, ts.

____, *el-Medih fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'r-Rātib el-Cāmi'yye, ts.

____, *er-Risā fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'r-Rātibi'l-Cami'iyye, ts.

____, *ez-Zuhd fi'ş-şi'ri'l-Arabî*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-Cami'iyye, ts.

Muhsinî Niyā, Nāsır, "Berresî-yi şeklî ve muhtevā'î-yi divan-ı Sāhib b. Abbād", *Neşriye-i Dānişkede-i Edebiāyt ve Ulûm-i İnsānî-i Dānişgāh-ı Kirmān*, Sayı: 13, (İlkbahar: 1382), 145-186.

Mukaddem, Muhammed Burna, *Derāmedî ber seyr-i endişe der İran: Mezdek-Manî,* Tahran: İntişarat-i Nevid, 1356.

Muḳaddimetu İbn Ḫaldûn, nşr. Abdulbākî Harrîf, Tunus: Dāru'ş-Şebāb, 2006.

Mumtehan, Husayn Ali, *Nahḍat-i Şu'ûbîyye: Cunbiş-i millî-yi İraniyān der berāber ḫilāfet-i Emevî ve Abbāsî*, Tahran: Şirket-i Sehāmî Kitābhā-i Cibî, 1370.

Muravvah, Muhammed Rızā, *es-Se'ālîk fi'l-aṣri'l-Umevî aḫbāruhum ve eş'āruhum*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1990.

el-Mustafa, Sa'deddîn, "el-Elfāzu'l-Fārisiyye fi'ş-şi'ri'l-Cāhilî el-A'şā Numûzecen", *Mecelletu Mecme'il-Lugati'l-Arabiyye*, (Dımaşk, 2007), C. 82, Cüz: 3, 577-597.

Nāfi', Alî Husayn Nefl, "el-Mufaḫerātu'l-ictimā'iyye inde'l-Aleviyyîn min asri'r-Risāle hattā āmi 220/835", *Cāmi'atu Basra Kulliyetu't-Terbiye li'l-Benāt*, (Aralık, 2014), Sayı: 17, 104-133.

Nallino, Carlo Alfonso, *Tariḫu ādābi'l-Arabiyye*, Kahire: Dāru'l-Maarif, ts.

Nāsıf el-Yāzicî, *el-Arfu't-ṭayyîb fî şerhi divani Ebi't-Ṭayyib*, Beyrut: Dāru Nezîr Abûd, 1996.

en-Neccār, İbrahim, *Şu'arāu Abbāsiyyûn Mensiyyûn*, Beyrut: Dāru'l-Garbi'l-İslāmî, 1997.

Neccāryān, Muhammed Rızā, "Nigāh-i şā'irāne-i Rudekî ve Ebû Nuvas ba ḫamriyyāt", *Neşriye-i Edebiyāt-i Tatbîkî-i Dānişkede-i Edebiyāt ve Ulûm-ı İnsānî Dānişgāh-i Kirmān*, Yıl: 2, Sayı: 4, Yaz:1390, 259-280.

Nedā, Tāhā, *el-Edebu'l-muḳāren*, Beyrut: Dāru'n-Nahḍati'l-Arabiyye, 1991.

Nefisî, Sa'îd, *Tariḫ-i İctimā'î-i İran ez İnḳırāz-i Sasāniyān tā inḳırāz-i Umeviyān*, Tahran: Bengāh, 1395.

Nicholson, Reynold Alleyne, *Tarih-i edebiyat-i Arab*, çev. Keyvāndoḫt Keyvānî, Tahran: Vistār, 1390.

Nöldeke, Theodor, *Tarih-i İranîhā ve Arabhā der zemān-ı Sasaniyān*, çev. Abbās Zeryāb, Tahran: Silsile-i İntişārāt-i Encumen-i Āsār-i Millî, 1358.

en-Nursî, Runāk Tevfîk Ali, "Risāu'z-zevcāt fi'ş-şi'ri'l-Abbāsî", *Mecelletu Kulliyeti't-Terbiye li'l-Benāt li Cāmiati Bağdad*, el-Adedu'l-Ḫās bi'l-Mu'temeri'l-Evvel, C. 2, Yıl: 2012, 129-157.

en-Nuveyrî, Şihābuddîn, *Nihāyetu'l-ereb fî funûni'l-edeb*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.

Philip K. Hitti, *Siyāsî ve Kültürel İslam Tarihi,* çev: Salih Tuğ, İstanbul: MÜİF, 2011.

Pigulevskaya, Nina Viktorovna, *Tariḫ-i İran ez devrān-ı bāsitān tā payān-i sedde-i hejdehum-ı milādî*, çev. Kerîm Kişāverz, Tahran: İntişārāt-i Peyām, 1353.

Pîrniyā, Hasan, *İran-ı bāstānî ve dastānhā-i ḳadîm*, Tahran: Dünyā-i Kitab, 1370.

Rāfi'î, Muhammed Sadık, *Tārihu Ādābi'l-Arab*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.

Rāzî, Muhammed b. Ebî Bekr Abdilkādir, *Emsāl ve Hikem*, nş. Firûz Harirçî, Tahran: İntişārāt-i Dānişgāh-i 1368.

Rāzī, Şems Kays, *el-Mu'cem fī me'āyîri eş'āri'l-Acem*, nşr. Muhammed Ramaḍānī, Tahran: Matba'a-i Meclis, 1314.

Recā'î, Necme, *Şi'r ve şerer: Tahlîl-i şi'r-i İnḳilāb der edebiyāt-i Arab*, Meşhed: İntişārāt-i Dānişgāh-i Firdevsî, 1382.

Sa'dî, Muslihuddîn, *Kulliyāt-i Sa'dî*, tsh. Muhammed Alî Furûgî, Tahran: İntişārāt-ı Hurmus, 1385.

Sahîh-i Buḫārī: Muḫtasar-ı tecrīd-i şarīh, çev. Abdullah Feyzi Kocaer, İstanbul: Yeni Şefak, 2004.

es-Sa'leb, Ebû'l-Abbās Ahmed b. Yahyā, *Ḳavāidu'ş-şi'r*, thk. Ramadan Abduttevvāb, Kahire: Mektebetu'l-Ḫancî, 1375.

Ṣābûnî, Muhammed Ali, *Revāi'u'l-beyān tefsiru āyāti'l-ahkāmi mine'l-Ḳur'ān*, Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2011.

Safa, Zabihullah, *Tarih-i edebiyat der İran,* Tahran: İntişārāt-i Firdevs, 1369.

es-Sālih, Abdulazim Faysal, "Risāu'l-Ḫulefā-i'r-Rāşidîn fi'l-asri'l-İslāmî: itticāhātuhu ve me'ānîhi", *Cāmi'atu Tikrit, Kulliyyetu't-Terbiye Kısmu'l-Lugati'l-Arabiyye,* (Samerrā: 2009), I, 5, Sayı: 14, 189-205.

Semerḳandī, Devletşāh, *Tezkiretu'ş-şu'arā*, nşr. Edward Brown, Lieden, 1900.

es-Serrāc, Ebû Muhammed b. Ca'fer b. Ahmed b. el-Husayn, *Mesāri'ul-Uşşāk*, Beyrut: Dāru Sādır, ts.

Sıddîḳî, Gulam Husayn, *Cunbişhā-i dinî-yi İrānî der ḳarnhā-yi duvvum ve sevvum-ı hicrî*, Tahran: Şirket-i İntişarātî Pājeng, 1372.

Spuler, Bertold, *Tarih-i İran der ḳurûn-ı nuḫûstîn-i İslāmî*, çev. Meryem Mir Ahmedî, Tahran: Şirket-i İntişārāt-i İlmî ve Ferhangî, 1373.

es-Suyûfî, Mustafa, *Tariḫu'l-edeb fi'l-aşri'l-Abbāsî*, Kahire: Dāru'd-Devliyye li'l-İstismārāti's-Sakāfiyye, 2008.

eş-Şāib, Ahmed Mahmûd, *Tarihu'ş-şi'r-i's-siyāsî ilā muntaṣafi'l-ḳarni's-sānî*, Beyrut: Dāru'l-Kalem, 1976.

Şe'lûf, Husayn, "Şi'ru'l-hikme inde'l-Mutenebbi' beyne'n-nuz'ati'l-akliyye ve'l-muteṭallebāti'l-fenniyye" (*Y.L. Tezi*), el-Cumhuriyyetu'l-Cezāiriyye, Vezāretu't-Ta'lîmi'l-Ālî ve'l-Bahsi'l-İlmî, 2005/2006.

Şehidî, Seyyid Ca'fer, *Tarih-i tahlilî-i İslām tā payān-i Emeviyān*, Tahran: Merkez-i Neşr-i Dānişgāhî, 1385.

eş-Şehrî, Zāfir Abdullah Ali, *eş-Şekvā fi'ş-şi'ri'l-Arabî ḥatta nihāyeti'l-ḳarni's-sālis el-hicrî*, Mekke: Cami'atu Ummi'l-Kura, 1990.

eş-Şehristānî, Ebû'l-Feth Muhammed b. Abdilkerim, *el-Milel ve'n-niḥal*, nşr. Ahmad Fahimî Muhammed, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.

eş-Şemrî, Semîr Hasan, "Hicā'û'l-buḫalā fi'ş-şi'ri'l-Abbāsî", *Mecelletu Cāmi'ati Bābil, el-Ûlûmu'l-İnsāniyye*, C. 24, S. 3, (Yıl: 2016), 1806-1836.

Şerif, Muhammed Bedi', *es-Sırā' beyne'l-Mevālî ve'l-Arab*, Kahire: Daru'l-Kutubi'l-Arabî, 1954.

Şevḳî Ḍayf, *Asru'd-duvel ve'l-imārāt (5): el-Cezîretu'l-Arabiyye, el-Irāk, el-İran*, Kahire: Dāru'l-Maarif, 1980.

____, *el-Asru'l-Abbāsî el-evvel*, Kahire: Dāru'l-Maarif, 1966.

Şimîsā, Sirus, *Şāhidbazî der edebiyāt-i Fārisî*, Tahran: Firdevs, 1381.

Şi'ru İbn Meyyāde, thk. Hana Cemîl Haddād, Dımaşk: Matbû'ātu Mecme'ullugati'l-Arabiyye, 1982.

Şi'ru Mervān b. Ebi Hafsa, thk. Husayn Utvān, Kahire: Dāru'l-Ma'ârif, 2009.

Şi'ru Ziyād'il-A'cem, thk. Yusuf Husayn Bekkār, Amman: Dāru'l-Mesîre, 1983.

Şuşterî, Muhammed Ali, *Ferhang-i vajehā-i Fārisî der zebān-i Arabî*, Tahran: İntişārāt-i Bahmen, 1347.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir, *Tariḫu'ṭ-Ṭaberî*, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim, Kahire, Daru'l-Ma'ārif, 1971.

Taha Husayn, *fi'l-edebi'l-Cāhilî*, Kahire: Matba'atu Fārûk, 1933.

et-Tahānevî, Muhammed Ali, *Keşşāfu İstalahāti'l-funûn ve'l-'ulûm*, thk. Alî Dahrec vd., Beyrut: Mektebetu Lubnān, 1996.

et-Tantāvî, eş-Şeyh Muhammed, *Neş'etu'n-naḥvi ve tāriḫu eşhari'n-nuḥḥāt*, Kahire: Dāru'l-Maarif, 1995.

et-Tatāvî, Abdullah, *Beyne't-tāriḫ ve'ş-şi'r fi ḫilāfeti Beni'l-Abbās*, Kahire: Daru Kubā, 2000.

et-Tedmurî, Umar Abdusselām, Beyrut: Dāru'l-Kitābi'l-Arabî, 1990.

et-Teftazānî, Sa'duddîn Mes'ûd b. Umar, *el-Mutavvel: Şerhu telḫisi miftāhi'l-'ulûm*, Beyrut: Dāru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1971.

Tuysirkānî, Kasım, *Tāriḫî ez zebān-i Tāzî der miyān-i İraniyān pes ez İslām*, Tahran: Dānişserā-i Ālî, 1350.

Ya'kûbî, Ahmed b. İshāk, *Tāriḫ-i Ya'kûbî*, çev. Muhammed İbrahim Āyetî, Tahran: Şirket-i İntişārāt-i İlmî ve Ferhangî, 1382.

Yanık, Nevzat, *Edebî Bilgiler ve Arûz*, Erzurum: Fenomen, 2007.

Yeşildağ, Abdussamed, "Arap Şiirinde Şarap", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, I, 7, Sayı: 1, (Ocak, 2017), 281-316.

el-Yusî, el-Hasan, *Zehru'l-ekem fi'l-emsāl ve'l-ḥikem*, thk. M. Hacî ve M. el-Ahzar, el-Mağrib: Dāru's-Sekāfe, 1981.

ez-Zehebî, Şemsuddîn Muhammed, *Siyeru a'lāmi'n-nubelā*, thk. Şu'ayb el-Arnavût, Beyrut, Muessesetu'r-Risāle, 1996.

ez-Zehrānî, Abdullah b. Alî b. Muhammed, "Da'vā ḍa'fi'ş-şi'r fî aṣr-i ṣadri'l-İslām inde'l-ḳudāmā ve'l-muḥdesîn" (*Yüksek Lisans Tezi*), Mute Üniversitesi, Urdun: 2007.

Zerrînkob, Abdulhsayn *Dū ḳarn-i sukût*, Tahran: İntişarāt-i Emîr Kebîr, 1336.

_____, *Ez guaşta-i edebî-i İran*, Tahran: Soḫan, 1383.

_____, *Tariḫ-i İran ba'd ez İslam*, Tahran: Muessese-i İntişārāt-i Emîr Kebîr, 1383.

ez-Zevzenî, Ebû Abdillah el-Husayn b. Ahmed, *Şerhu'l-muallakāti's-seb'*, Beyrut: Lecnetu't-Tahkîk fi'd-Dāri'l-Ālemiyye, 1992.

ez-Zeyyāt, Ahmed Hasan, *Tariḫu'l-edebi'l-Arabî*, Kahire: Dāru Nahda, ts.

ez-Ziriklî, Ḫayruddîn, *el-A'lām: ḳāmûsu terācim li aşheri'r-ricāl ve'n-nisā' mine'l-Arab ve'l-musta'ribîn ve'l-mustaşriḳîn*, Beyrut: Dāru'l-İlm li'l-Melāyîn, 2002.

Zumrudî, Humeyrā – Muhammedî, Ahmed, "Vasf-ı aṭlāl ve dimen der şi'r-i Fārisî ve Tāzî", *Dānişkede-i Edebiyāt ve Ulûm-i İnsānî (Dergisi*), (Tahran: 1384), Dönem: 56, Sayı: 175, 73-93.

İmgeden Sembole

ŞEM' VE PERVÂNE

- Fars ve Türk Şiirinde -

Doç. Dr. Sadık ARMUTLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-356-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

Kısaltmalar IV

Ön Söz..... VI

GİRİŞ..... 1

1.ŞEM‘ 1
2.PERVÂNE 5
3.ŞEM‘ VE PERVÂNE’NİN KAYNAĞI 6

BİRİNCİ BÖLÜM..... 9

1. ŞEM‘ VE PERVÂNE’NİN İLK YORUMLANIŞI..... 9
2. FARSÇA DİVANLARDA ŞEM‘ VE PERVÂNE’NİN İMGESEL İLK KULLANIMI 16
2.1. Kasidelerde Şem‘ ve Pervâne..... 16

2.2. Gazellerde Şem‘ ve Pervâne 39

2.2.6. Hâfız-ı Şîrâzî 45

2.3. Rübailerde Şem‘ ve Pervâne 48

3. TÜRKÇE DİVANLARDA ŞEM‘ VE PERVÂNE’NİN İMGESEL İLK KULLANIMI 51
3.1. Gazellerde Şem‘ ve Pervâne 51

3.2. Kasidelerde Şem‘ ve Pervâne..... 85

4. ŞEM VE PERVANE: İMGEDEN SEMBOLE EVRİLME 93
5. FARS EDEBİYATINDA BEŞERÎ AŞK BAĞLAMINDA ŞEM‘VE PERVÂNE İMGESİ..... 97
6. TÜRK EDEBİYATINDA BEŞERÎ AŞK BAĞLAMINDA ŞEM‘ VE PERVÂNE İMGESİ..... 120
7. FARS EDEBİYATINDA İLAHİ AŞK BAĞLAMDA ŞEM‘ VE PERVÂNE İMGESİ 121
7.4.1. Kasideler 133

7.4.2. Gazeller 141

7.5.3.1. Mantıku’t-Tayr..... 156

7.5.3.2. İlahî-nâme 158

7.5.3.3. Esrâr-nâme 160

7.5.3.4. Musibet-nâme..... 163

8. TÜRK EDEBİYATINDA İLAHİ AŞK BAĞLAMINDA ŞEM‘ Ü PERVÂNE..... 195

İKİNCİ BÖLÜM 215

1.FARSÇA VE TÜRKÇE ŞİİRLERDE ŞEM‘ İMGESİ 215
1.1. Şem‘in İşlevselliği..... 215

1.2. Şem‘in Görüntüsü 230

1.3. Şem‘-Sevgili/Sevilen-Maşuk 241

1.4. Şem‘-Güzellik 245

1.5. Şem‘-Yüz 247

1.6. Şem‘-Yanak 250

1.7. Şem‘-Seven/Âşık 252

1.8. Şem‘-i Şebistân 278

1.9. Şem‘-i Meclis 282

1.10. Şem‘-Kozmik Unsurlar 286

1.11. Şem‘-Zaman Unsurları 292

1.12. Şem-Işık, Parıltı, Parlaklık 295

1.13. Şem‘- Çigil, Hoten, Taraz Güzelleri 296

1.14. Ağlayan Şem‘ 297

1.15. Gülen Şem‘ 299

1.16. ŞEM‘ VE BAL: ŞEM‘İN KENDİ VARLIĞINDAN AYRILMASI 304

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM..... 308

1. FARSÇA VE TÜRKÇE ŞİİRLERDE PERVANE İMGESİ..... 308

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM..... 335

1. ŞEM‘ VE PERVÂNE MESNEVİLERİNDE METAFORİK SÖYLEM 335
1.1. Beşerî Aşkta Metaforik Söylem 336

1.2. İlahî Aşkta Metaforik Söylem 373

2. ŞEM‘ VE PERVÂNE’NİN HÂL DİLİYLE İLK KONUŞMALARI 380
2.1. Fars edebiyatında 380

2.2. Türk Edebiyatında 391

3. FARSÇA DİVANLARDA ŞEM‘ TERKİPLERİ 409
4.FARSÇA DİVANLARDA PERVÂNE TERKİPLERİ..... 416
5.TÜRKÇE DİVANLARDA ŞEM‘ TERKİPLERİ 417

6. TÜRKÇE DİVANLARDA PERVÂNE TERKİPLERİ 422
7. FARSÇA DİVANLARDA ŞEM‘ VE PERVANE REDİFLİ GAZELLER 422
7.1. Şem‘ Redifli Gazeller 422
7.2. Pervâne Redifli Gazeller 427
8. TÜRKÇE DİVANLARDAKİ ŞEM‘ VE PERVANE REDİFLİ GAZELLER 429
8.1. Şem‘ Redifli Gazeller 429
8.2. Pervâne Redifli Gazeller 432

SONUÇ 434

KAYNAKÇA 439

Ön Söz

Klasik Fars ve Türk edebiyatında şairlerin ortak işledikleri konular oldukça çoktur. Bunlardan biri de şem‘ ve pervânedir. Şem‘ yani mum, bir fitil üzerine veya çevresine erimiş balmumu, stearik asit ya da parafin dökülerek, daha çok silindir şeklinde dondurulup, ışık vermesi içinde ortasına fitil yerleştirilmesiyle elde edilen ve aydınlanma aracı olarak kullanılan nesnedir. Geceleri ışık çevresinde dönen küçük kelebeklere/kepeneklere de pervâne denir. Pervâne, doğası gereği gördüğü bir ışığın etrafında döner durur ve kendini o ışığın alevinde yok eder. Bundan dolayı şem‘ ve pervâne birlikte anılır olmuştur. Eskiler karanlık geceleri aydınlanmak için şem‘ yakarlarmış. Şem‘, oldukça çok rağbet edilen bir aydınlanma aracı olarak hemen her köşeyi süslermiş. Bu şem‘in bir de vazgeçilmeyeni varmış: Pervâne. Şem‘, yanmaya başladığı zaman onun çevresinde dolanıp durur ve kanatlarını onun alevinde yakar, kül olurmuş. Bu gerçek, şairlere esin kaynağı olmuştur.

Pervanenin Şem‘ ile olan ilişkisi bir örnekleme yoluyla ilk kez Peygamber’in hadislerinde yer almıştır. Pervânenin şem‘in ateşinde korkusuzca can vermesi onun âşık, şem‘in de maşuk olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu olgudan hareket edilerek pervânenin şem‘ ile olan hikâyesi yazılmaya başlandı. Bu iki unsurun birbirleriyle olan ilişkisi ilk önce Hallâc tarafından ve irfanî olarak ortaya konuldu. Daha sonra gerek beşerî gerekse tasavvufî aşk duygularının dillendirilmesinde şem‘ ve pervâne rol model olarak şiirlerde boy gösterdiler. Bu durum önce Fars, sonra Türk şiirinde ele alınıp şair ve yazarlar tarafından işlendi. Fars ve Türk şairleri; şem‘in yanma, aydınlatma, erime gibi işlevselliğinden; fanus, fitil, boy, renk gibi şekilselliğinden yola çıkarak, imajinasyon dünyalarında çeşitli metaforlar oluşturmuşlar, renkli tahayyüller kurgulamışlar, bazen âşığın ağzından bazen de âşık şâir olarak kendi ağızlarından binlerce ölümsüz beyit ortaya koymuşlardır.

Fars ve Türk şairleri; bir taraftan pervânenin doğası gereği ateşe uçuşmasından, diğer taraftan günlük hayatlarında her zaman karşılaştıkları, gözlemledikleri şem‘in var olan özelliklerinden veya vasıflarından yola çıkmış, bu doğrultuda şiirler yazmış ve doğal olan bu olguyu imge dünyalarına taşımışlardır. Bunu yaparken gerçek olandan hareket etmişler, mecaza ulaşmışlar. Başka bir ifade ile bu iki unsur, önce şairlerin imgelerinde yer almış, sonra bu yer alış sembole evrilmiştir. Kitabımıza “İmgeden Sembole” dememiz de bundan dolayıdır.

KAYNAKÇA

Abdulvâsî Cebelî (2536 şş.), *Dîvân-ı Abdulvâsî Cebelî*, nşr. Zebihullah Safâ, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran.

Adnî (2006), Osman Kufacı, Adnî Divanı ve Adnî Divanında Benzetmeler, İstanbul Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış YL Tezi, İstanbul.

Adlî (2008), *Adlî (Hayatı, Şahsiyeti, Şairliği, Divanı'nın Tenkitli Neşri)*, nşr. Yavuz Bayram, Amasya Valiliği Yayınları, Ankara.

Afîfî, Rahîm (1372 hş.), *Ferhengnâme-i Şi'r'î*, İntişârât-ı Surûş, Tahran.

Ahmed-i Gazzâlî (1942), Kitâb-ı Sevânih, nşr. Helmut Ritter, İstanbul Üniversitesi yayınları, İstanbul.

Ahmed-i Gazzâlî (1359 hş.), *Sevânih*, neş. Nasrullah Pürcevâdî, İntişârât-ı Bunyâd-ı Ferheng-i İran, Tahran.

Ahmedî (1975), *Cemşîd ü Hûrşîd*, nşr. Mehmet Akalın, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Ahmedî (trs.), *Ahmedî Divanı*, nşr. Yaşar Akdoğan, KTB Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ahmedî (2022), *Ahmedî Divanı*, nşr. Emrah Gülüm, DBY Yayınları, İstanbul.

Ahmedî (1983), *İskender-nâme*, nşr. İsmail Ünver, TDK Yayınları, Ankara.

Ahmed Paşa (1966), *Ahmed Paşa Divanı*, nşr. Ali Nihat Tarlan, MEB Yayınları, Ankara.

Ahmed-i Rıdvân (2000), Orhan Kemal Tavukçu, Ahmed Rıdvân'nın Hüsrev ü Şîrîn Mesnevisi (İnceleme-Metin), Atatürk Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Alî Şîr Nevâyî (1995), *Lisânüt'-Tayr*, nşr Murtafa Canpolat, TDK Yayınları, Ankara.

Amîd, Hasan (1388 hş.), *Ferhang-i Farsî*, İntişârât-ı Ferhengnûmâ, Tahran.

Armutlu, Sadık 1998, Zâtî'nin Şem' ü Pervâne Mesnevisi (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.

Armutlu, Sadık (2009), “Kelebeğin Ateşe Yolculuğu, Klasik Fars ve Türk Edebiyatında Şem‘ ü Pervâne Mesnevileri”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 39, Erzurum.

Armutlu, Sadık (2014), “Derî Farsçasında Gazelin Oluşumu, Felsefesi: Bu Gazeldeki Aşk Söylemi ve Güzellik Unsurlarının Kaynağı Olarak Hadarî ve Uzrî Gazel”, Doğu Esintileri Yıl 2014, Sayı 1, 2014/4, Erzurum.

Armutlu, Sadık (2016), “Arap Edebiyatında Bir Tür: Gazel”, Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları XI, Gazelden Gazele: Dünün Şiirine Bugünden Bakışlar, Klasik Yayınları, İstanbul.

Armutlu, Sadık (2018), *Klasik Fars ve Türk Edebiyatında Şem’ ü Pervâne Mesnevileri*, Fenomen Yayınları, Erzurum.

Armutlu, Sadık (2020), *Gazel Felsefesi, Gazelde Beşeri Aşkın Kaynaklarını Aramak (Hadarîlik-Uzrîlik)*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Armutlu, Sadık (2021), *Klasik Arap, Fars ve Türk Edebiyatı İncelemeleri: Şahsiyetler, Türler, Gelenekler*, Kesit Yayınları, İstanbul.

Âşık Çelebi (2017), Filiz Kılıç, *Âşık Çelebi Divanı*, KTB Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Ateş, Süleyman (1991), *Yüce Kuran’ın Çağdaş Tefsiri*, Yöneliş Yayınları, İstanbul.

Attâr (1386 hş.), *Muhtâr-Nâme*, nşr. Muhammed Rızâ Şefî’-yi Kedkenî, İntişârât-ı Suhen, Tahran.

Attâr (1386 hş.), *Müsîbetnâme*, nşr. Şefî’î-yi Kedkenî, İntişârât-ı Suhen, Tahran.

Attâr (1388 hş.), *Dîvân-ı Attâr-ı Nişâbûrî,* nşr. Sa’îd-i Nefîsî, İntişârât-ı Âbân, Tahran.

Attâr (1388a hş), *Mantıku’t-Tayr,* nşr. Muhammed Rızâ Şefî‘î Kedkenî, İntişârât-ı Suhen, Tahran .

Attâr (1388b hş.), *Esrârnâme*, nşr. Şefî’î-yi Kedkenî, İntişârât-ı Suhen, Tahran.

Attâr (1387 hş.), *İlahînâme*, nşr. Şefî’î-yi Kedkenî, İntişârât-ı Suhen, Tahran.

Avnî (trs.), *Fatih Divanı Şerhî,* nşr. Muhammed Nur Doğan, Yelkenli Yayınları, İstanbul.

Azmî-zâde Hâletî (2003), *Hâletî Divanı*, nşr. Bayram Ali Kaya, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Bâkî (1994), *Bâkî Divanı*, nşr. Sabahattin Küçük, TDK Yayınları, Ankara.

Baklî, Rûzbehân (1344 hş.), *Şerh-i Şatiyyât*, nşr. Henry Corbın, Tahran.

Behrûz, Ekber (1377 hş.), *Târîh-i Edebiyât-ı Arâb*, Tebriz.

Bell, joseph Normeınt (2010), *İslâm'da Aşk Tasavvuru-Hanbelilik Örneği-*, çev. Yücel Âşıkoğlu, İnsan Yayınları.

Bîdil-i Dihlevî (trs.), *Nâşir-i Çâpî: Nüsha-yı hattî*, Nâşir-i Dicitali: Merkez-i Tahkîkât-ı Râyâne-i Kâ'imiyye-i Isfahân.

Behiştî (2000), *Behiştî Divanı*, nşr. yaşar Aydemir, MEB Yayınları, Ankara

Botton, Alain de (218), *Seyahat Sanatı*, çev. Ahu Sıla Bayer, Sel Yayıncılık, İstanbul.

Breton, David le (2008), *Yürümeye Övgü*, çev. İsmail Yerguz, Sel Yayıncılık, İstanbul

Burhân-ı kâtı' (1342 hş.), nşr. Muhammed Mu'în, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran.

Büyük Larousse (1986), (Sözlük ve Ansiklopedisi), İstanbul.

Câmi'î (2017), *Vâmık u Azrâ/Muhabbet-nâme*, neş. Selami Ece, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.

Camphell, Joseph (2017), *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (çev. Sabri Gürse), İthaki Yayınları, İstanbul.

Celâlüddîn Muhammed-i Belhî (1396 hş), *Mesnevî-yi Ma'nevî*, nşr. Muhammed Alî Muvahhid, İntişârât-ı Hermes-Ferhengistân-ı Zebân ve Edeb-i Fârsî, Tahran.

Cem Sultan (2000), *Cemşîd ü Hûrşîd*, nşr. Adnan İnce, TDK Yayınları, Ankara.

Cemâlüddîn-i Isfahânî (trs.), Dîvân-ı Kâmil Cemâlüddîn-i Isfahânî, nşr. Vahîd Destgirdî, Çâphâne-i Armağân, Tahran

Cemâlî (1990), Osman Horata, Cemâli Hümâ vü Hümâyûn (İnceleme-Metin), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara.

Çetinkaya, Fatma (2016), Fars Edebiyatında Şem' u Pervâne, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE, Erzurum.

Çokay 1996: Sedef, Antik Çağda aydınlatma Araçları, İÜ SBE, Yayımlanmamış YL Tezi, İstanbul.

Çoşkun, Büşra (2020), Yol Metaforu Bağlamında Mustafa Kutlu ve Rasim Özdenören Hikâyesi, FSM Vakıf Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış YL Tezi, İstanbul.

Çoşkuner, Fahrettin (2002), Menûçihrî-yi Dâmgânî, Divanının Tahlili ve Tercümesi, Ankara Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Çörek, Dilek (2019). Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinde "Şem' ü Pervâne" Metaforu-Zâtî Divanı Örneği-, Ege Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış YL Tezi, İzmir.

Dakîkî-i Tûsî (1342 hş.) *Dakîkî ve Eş'âr-ı U,* neş. Muhammed Debîr Siyâkî, Çâb-ı Alî Ekber İlmî, Tahran.

Dakîkî-yi Tûsî (1373 hş.), *Dîvânân-ı Dakîkî-yi Tûsî*, nşr. Muhammed Cevât Şerî'at, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran.

Dehhân, Muhammed (trs), *Funûnu'l- Edebi'l-Arâbî el-Gazel*, Kahire.

Dihhudâ, Ali Ekber (1349 hş.), *Lugatnâme*, İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran.

Dihlevî, Emîr Husrev (1343 hş.), *Dîvân-ı Kâmil-i Emîr Husrev-i Dihlevî*, Sa'îd-i Nefîsî, İntişârât-ı Câvîdân, Tahran.

Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr (1350 hş.), *Sohanân-i Manzûm-i Ebû Sa'îd-i Ebû'l-Hayr*, nşr. Sa'îd- Nefisî, Tahran.

Ebû Tâlib el-Mekkî, (1999), *Kûtu'l-Kulûb*, trc. Muharrem Tan, İz Yayınları İstanbul.

Ebû'r-Recâ Humrekî (1359 hş.), *Ravzatü'l-Farîkeyn*, nşr. Abdulhay Habîbî, İntişârât-I Dânişgâh-ıTahran, Tahran.

Edîb-i Sâbir (trs.), *Divân-ı Edîb-i Sâbir*, neş. Muhammed Alî Nâsıh, Mü'essese-i İlmî, Tahran.

Ehlî-yi Şîrâzî (1369 hş.), *Dîvân-ı Eş'âr-ı Ehlî-i Şîrâzî*, nşr. Hâmid Rabbânî, İntişârât-ı Senâî, Tahran.

Eke, Nagehen Uçan (2017), *Klasik Türk Edebiyatında Metaforik Üslûp*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Emrî (2002), *Emri Divanı*, nşr. Yekta Saraç, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Enverî-yi Ebiverdî (1372 hş.), *Dîvân-ı Enverî*, nşr. Muderris-i Radâvî, İntişârât-ı ilmî ve Ferhengî, Tahran.

Enverî-yi Ebiverdî (1376 hş.), *Dîvân-ı Enverî*, nşr. Pervîz Bâbâyî, İntişârât-ı Negâh, Tahran.

Enverî (2001), *Ümmî Divan Şairleri ve Enverî Divanı*, nşr. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatcı, MEB Yayınları, Ankara.

Esedî-yi Tûsî (1365 hş.), *Lügat-i Furs*, nşr. Fetullah Müctebâî-Alî Eşref Sâdıkî, İntişârât-ı Harezmî, Tahran.

Esîrüddîn-i Ahsîketî (1337 hş.), *Dîvân-ı Esîrüddîn-i Ahsîketî,* nşr. Ruknuddîn Humâyûn Ferruh, Çâb-ı Zühre, Tahran.

Eşrefoğlu Rûmî (2006), *İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Hayatı-Eserleri ve Divanı*, nşr. Mustafa Gümüş, Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul.

Evhadüddîn-i Kirmânî (1375 hş.) *Ahvâl ve Âsâr-ı Evhadüddîn-i Kirmânî*, neş. Ahmed Keremî, Neşriyât-ı Mâ, Tahran.

Farâbî (1991), Ebû Nasr, *Kitâbu Ârâi Ehli'l-Medîneti'l-Fâdıla*, nşr. Albert Nasrî, Beyrut.

Fahreddîn Irâkî (1372 hş.), *Külliyât-ı Fahreddîn Irâkî*, nşr. Nesrin Muhteşem, İntişârât-ı Zevvâr, Tahran.

Fatîn (2007), *Fatîn Divanı*, nşr. Mehtap Erdoğan, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Fasîhî (2001), Halûk Gökalp, Fasîhî Divanı (İnceleme-Metin), Çukorova Üniversitesi, SBE, Yayımlanmamış YL Tezi, Adana.

Fehmî, Şem' ü Pervâne, Süleymaniye Kütüphanesi, Kısım: Fatih, Kayıt Nu.: 4002.

Ferruhî-yi Sistânî (1369 hş.), *Dîvân-ı Hakîm Ferruhî-yi Sistânî*, nşr. Muhammed Debîr-i Siyâkî, İntişârât-ı Zevvâr, Tahran.

Feyz-i Kâşânî (trs.), *Molla Muhsin Feyz-i Kâşânî*, nşr. A'zam Cûzdânî-Nilûfer Gulâmî, Neşr-i Elektrûnîkî

Feyzî Çelebi (1991), *Şem' ü Pervâne*, nşr. Gönül A.Tekin, Harvard.

Firdevsî-i Tûsî (1388 hş.), *Şâhnâme-i Firdevsî*, nşr. Julius Mohl, İntişârât-ı Tahran, Tahran.

Fuzulî (1958), *Fuzûlî Türkçe Divanı*, nşr. Kenan Akyüz-Süheyl Beken-Sedit Yüksel-Müjgan Cunbur, İş Bankası Yayınları, Ankara.

Fuzulî (1996), *Leylâ vü Mecnûn*, nşr. Muhammed N. Doğan, Çantay Kitabevi, İstanbul.

George Lakoff-Mark Johnson (2010), *Metaforlar: Hayat, Anlam ve Dil*, ter. Gökhan Yavuz Demir, Paradikma Yayıncılık, İstanbul.

Gerald Zaltman-Lindsay Zaltman (2008), *Pazarlama Metaforları*, çev. Ümit Şensoy, Optimist Yayınları, İstanbul.

Gevherîn, Seyyîd Sâdık (1338 hş.), *Ferheng-i Lügât ve Ta'bîrât-ı Celâlü'd-Dîn Muhammed b. Muhammed b. Hüseyn-i el-Belhî,* İntişârât-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran.

Gülşehrî (1982), *Gülşehrî ve Felek-nâme*, nşr. Sadetttin Kocatürk, KB Yayınları, Ankara.

Gülşehrî (2007), *Mantıku't-Tayr (Gülşen-nâme)*, nşr. Kemal Yavuz, Kırşehir Valiliği Yayınları, Ankara.

Hâce Abdullah Ensârî (1382 hş.), *Resâ'il-i Câmi' Hâce Abdullah Ensârî*, nşr. Vahîd-i Destgirdî, İntişârât-ı Furûğî, Tahran.

Hâcû-yı Kirmânî (1370 hş.), *Hümâ ve Hümâyûn*, nşr. Kemâl Aynî, Humây u Humâyun, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahrani

Hâcû-yı Kirmânî (1374 hş.), *Dîvân-ı Gazaliyyât-ı Hâcû-yı Kirmânî*, nşr. Hamîd Mazharî, İntişârat-ı Ferheng-i Hıdemât-ı Kirmân, Kirmân.

Hâcû-yı Kirmânî (1336 hş.), *Dîvân-ı Eş'âr-ı Hâcû-yı Kirmânî*, nşr. Süheylî-yi Hânsârî, Çâphâne-i Hayderî, Tahran.

Hâfız-ı Şîrâzî (1380 hş.), *Dîvân-ı Hâfız*, nşr. Dehkurdî Rızâ Kâkâî, İntişârât-ı Kaknûs, Tahran.

Hâfız-ı Şîrâzî (1387 hş.), *Dîvân-ı Hâce Hâfız-ı Şîrâzî*, nşr. Muhammed-i Kazvînî-Kâsım Ganî, İntişârât-ı Mürekkeb-i Sepîd, Tahran.

Hâkânî-yi Şirvânî (1375 hş.), *Dîvân-ı Hâkânî-yi Şirvânî*, nşr. Cihangîr-i Mensûr, İntişârât-ı Nigâh, Tahran.

Hasan Ziyâ'î (2002), *Hayatı-Eserleri-Sanatı ve Divanı*, nşr. Müberra Gürgendereli, KBY, Ankara.

Hallâc (1913), *Kitab al-Tawâsîn*, nşr. Louis Massıgnon, Paris.

Hallâc (1379 hş.), *Dîvân-ı Hallâc-ı Mansûr*, nşr. Dâvûd Şîrâzî, İntişârât-ı Senâî, Tahran.

Har'a'itî (1420 hk.), *İ'tilâlü'l-Kulûb*, nşr. Hamdî ed-Dimrdâş, Mektebe Nizâr Mustafâ el-Bâz, Mekke.

Harputlu Rahmî, (1996), *Harputlu Rahmî Divanı*, nşr. İbrahim Kavaz-Naci Onur, İzzet paşa Vakfı Yayınları, Ankara.

Hayretî (1981), *Hayreti Divanı*, nşr. Mehmet Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Hayâlî Bey (1945), *Hayâlî Bey Divanı*, nşr. Ali Nihad Tarlan, İÜ Yayınları, İstanbul.

Helâki (1982), *Helâkî Divanı,* nşr. Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Hemâdânî, Aynu'l-Kudât (1341 hş.), *Temhîdât*, nşr. Afîf Useyrân, Tahran.

Hemâdânî, Aynu'l-Kudât (1387 hş.), *Nâmehâ-yı Aynu'l-Kudât Hemâdânî*, nşr. Alî Nakî Münzevî-Afîf Useyrân, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran.

Hilâlî-yi Çağatâyî (1375 hş.), *Dîvân-ı Hilâlî-yi Çağatâyî*, nşr. Sa'îd-i Nefîsî, İntişârât-ı Senâî, Tahran.

Hoca Dehhânî (2017), *Hoca Dehhânî Divanı*, nşr. Ersen Ersoy-Ümran Ay, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.

Humâî, Celâluddîn (1341 hş.) *Divân-ı Osmân Muhtar*, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran.

Hümâm-ı Tebrîzî (1370 hş.), *Dîvân-ı Hümâm-ı Tebrîzî*, nşr. Reşîd Uyûzî, Neşr-i Sadûk, Tahran.

Humrekî, Ebu'r-Recâ (1359 hş.), *Ravzatu'l-Farîkeyn,* neş. Abdulhay Habîbî, İntişârât-ı Dânişgâ-ı Tahran, Tahran.

İbn Hanbel (2001), *Müsned*, tah., Şuayıp Arnavud, Risâle Yayınevi, Beyrut.

İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye (1431), Muhammed b. Ebî Bekr, *Ravdatu'l-Muhibbîn ve Nusbetu'n-Muştakîn*, tah., Semîr Mustafâ Rebâb, Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.

İbn Kuteybe (1418), Ebû Muhammed b. Müslim, *eş-Şi'r ve'ş-Şuarâ*, tah., Ömer et_tabba', Dâru'l-Kutub, Beyrut.

İbn Sînâ (1938), *en-Necât*, Kahire.

İmâdüddîn Fakîh-i Kirmânî, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Kısmı Numara 4131.

İmâm Gazzâlî (trs.), *İhyâ'u Ulûmi'd-Dîn*, trc. Abdullah Aydın, İstanbul.

İmâm Gazzâlî (1994), *Mişkatül Enver*, nşr. Süleyman Ateş, Bedir Yayınları, İstanbul.

İsmâîlpûr (1381 hş.), "Şem' ü Pervâne", Ferhengnâme-i Edeb-i Fârsî, Tahran.

Kadı Burhanedîn (1980), *Kadı Burhaneddîn Divanı,* Muharrem Ergin, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Kâmî (1995), Ali Yıldırım, Kâmî, Hayatı, Sanatı, Eserler ve Divanı'nın Tenkitli Metni, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi SBE, Elazığ.

Kanar, Mehmet (1995), *Fehmî ve Şebisterî'den Şem' ü Pervâne,* İnsan Yayınları, İstanbul.

Karahanlı Nizâmî (1974), *Karamanlı Nizâmî, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Kâsım-ı Envâr (1337 hş.), *Külliyât-ı Kâsım-ı Envâr*, nşr. Sa'îd-i Nefîsî, İntişârât-ı Kitâbhâne-i Senâ'yî, Tahran.

Katrân-ı Tebrîzî (1333 hş.), *Divan,* neş. Muhammed-i Nahcıvânî, Çâb-hâne-i Şafak, Tebrîz.

Kelîm-i Kâşânî (1391 hş.), *Dîvân-ı Kelîm-i Kâşânî*, nşr. Hüseyin pertov-i Beydâyî, İntişârât-ı Senâî, Tahran.

Kemâlüddîn-i Isfahânî (1348 hş), *Dîvân-ı Hallâku'l-Me''ânî Ebû'l-Fazl Kemâlüddîn İsmâ'îl-i Isfâhânî*, İntişârât-ı Kitâb-furûşî-i Dihhodâ, Tahran.

Kisâyî-i Mervezî (1377 hş.), *Hekîm Kisâyî-i Mervezî ve Şi'r-i U,* neş. Muhammed Bakır Necefzâde-i Bârfurûş, Neşr-i Rûhâ, Tahran.

Kocatürk, Sadettin (1984), *Gülşehrî ve Felek-nâme,* Ankara Üniversitesi DTCF Yayımları, Ankara.

Kurtubî (2003), *el-Câmi'u-l-Ahkâmi'l-Kur'ân*, trc. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul.

Kut, Günay (2006), "Şem' ü Pervâne", Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, AKMB Yayınları, Ankara.

Kutlar, Fatma (2004), "Kâfûr", Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, AKMB Yayınları, Ankara.

Kübrâ, Necmüddîn (1980), *Fevâihü'l-Cemâl/Tasavvufî Hayat* (ter. Mustafa Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul.

Lâmi'î Çelebi, Şem' ü Pervâne, Süleymaniye Kütüphanesi, Kısım: Es'ad Efendi, Kayıt Nu.: 2744.

Lâmi'î Çelebi (2020), *Lâmi'î Çelebi Şem' ü Pervâne*, haz. Sadık Armutlu, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Levent, Agah Sırrı (1957), *Gülşehrî Mantıku't-Tayr* (Tıpkıbasım), TTK Yayımları, Ankara.

Leylâ Hanım (2003), *Leylâ Hanım Divanı*, nşr. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Massıgnon, Louis (1975), *La Passion de Hallaj,* Paris.

Mecd-i Hâfî 1345: *Ravza-i Huld,* neş. Hüseyin Hidîvcem, İntişârât-ı Zevvâr, Tahran.

Mekkî, Hüseyin (1329 hş.), *Gülzâr-ı Edeb*, Çâphâne-i Şirket-i Matbû'ât-ı Tahran,Tahran.

Menûçehrî-yi Dâmgânî (1379 hş.), *Dîvân- ı Menûçehrî-yi Dâmgânî*, nşr. Muhammed Debirsiyâkî, İntişârât-ı Zevvâr, Tahran.

Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân (1339 hş.), *Mes'ûd-ı Sa'd-ı Selmân*, nşr. Reşîd Yâsemî, İntişârât-ı Pîrûz, Tahran.

Mesîhî (1995), *Mesîhî Divanı*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Metînî, Celâl (1373 hş.), "Şem' ü Pervâne", İrânşinâsî, Zemistân, S. 4.

Mevlânâ, Celâlüddîn Muhammed-i Belhî (1396 hş), *Mesnevî-yi Ma'nevî*, nşr. Muhammed Alî Muvahhid, İntişârât-ı Hermes-Ferhengistân-ı Zebân ve Edeb-i Fârsî, Tahran.

Mevlânâ, Celâlüddîn Muhammed-i Belhî (1386 hş.), *Dîvân-ı Şems-i Tebrîzî*, nşr. Sa'îd-i Nefîsî, Neşr-i Sâlis, Tahran.

Mevlânâ Celâlüddîn (1372 hş.), *Mecâlis-i Seb'a*, nşr. Tevfîk Subhânî, İntişârât-ı İttıla'ât, Tahran.

Mezâkî (1991), *Hayatı, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Mihrî Hatun (2007), *Mihrî Hatun Divanı*, nşr. Mehmet Arslan, Amasya Valiliği Yayınları, Ankara.

Mucîrüddîn-i Beylekânî (1358 hş.), *Dîvân-ı Mucîruddîn-i Beylekânî*, nşr. Muhammed Âbâdî, İntişârât-ı Müessese-i Târîh ve Ferheng-i İran, Tebriz.

Muhammed-i Gazzâlî (1389 hş.) hş., *Mişkâtü'l-Envâr*, nşr. Seyîd Nâsırî Tâbâtabayî, İntişârât-ı Mevlâ, Tahran.

Muhibbî (1987), *Muhibbî Divanı*, nşr. Çoşkun Ak, KBY, Ankara.

Muhteşem'-i Kâşânî (1368 hş.), *Dîvân-ı Mevlânâ Muhteşem-i Kâşânî*, nşr. Muhammed Gurkânî, İntişârât-ı Senâî, Tahran.

Mu'îdî, Şem' ü Pervâne, Millet Kütüphanesi, Kısım: Alî Emîrî, Kayıt Nu.: 1193.

Mu'îdî (2008), Haksever Özgül, Şem' ü Pervâne (İnceleme-Metin), İnönü Üniversitesi SBE, Yayımlanmamış YL Tezi, Malatya.

Mu'în, N. Muhammed (1360 hş.), *Ferheng-i Fârsî*, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran.

Mustafa Nehcî Dede (2017), *Mustafa Nehcî Dede Divan*, nşr. Üzeyir Aslan, T.C. KTB Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara

Muizzî, Emîr (1318 hş.), *Dîvân-ı Emîr Muizzî*, nşr. Abbâs İkbâl, Kitâb-furûşî-yi İslâmî, Tahran.

Nâ'ilî-yi Kadîm (1990), *Nâ'ilî-yi Kadîm Divanı*, nşr. Haluk İpekten, Akçağ Yayınları, Ankara.

Nâsır-ı Buhârâî (1353 hş.), *Dîvân-ı Nâsır-ı Buhârâî*, nşr. Mehdî Dırahşân, Bünyâd-i Nûriyânî, Tahran.

Necâtî Bey (1963), *Necâtî Beg Divanı*, nşr. Ali Nihad Tarlan, MEB Yayınları, İstanbul.

Nesîmî (1990), *Nesîmî Divanı*, nşr. Hüseyin Ayan, Akçağ Yayınları, Ankara.

Neşâtî (1996), *Neşâtî Divanı*, nşr. Mahmut Kaplan, Akademi Yayınları, İzmir.

Nev'î-zâde Atâyî (1994), Saadet Karaköse, Nev'î-zâde Atâyî Divanı (kısmî Tahlil ve Metin, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.

Nevres-i Kadîm (1995), *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı*, nşr. Hüseyin Akkaya, Cambridge.

Neylî (2004), *Mirzâ-zade Ahmed Neylî ve Divanı*, nşr Atabey Kılıç, Kitapevi Yayınları, İstanbul.

Niyâzî, Şem' ü Pervâne, Süleymaniye Kütüphanesi, Kısım: Kadızâde Mehmed Efendi, Kayıt Nu.: 415.

Nizâmî-yi Gencevî (1390 hş.), *Külliyât-ı Hakîm Nizâmî-yi Gencevî*, nşr. Vahîd Destgirî, İntişârât-ı Behzâd, Tahran.

Nizâmî-yi Gencevî (1362 hş.), *Mahzenü'l-Esrâr*, nşr. Vahîd Destgrî, İntişârât-ı İlmî, Tahran.

Öztürk, Yaşar Nuri (2007), *Hallâcı Mansûr ve Eseri*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul.

Pala, İskender (2004), *Ansiklopetik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, Ankara.

Pürcevâdî, Nasrullah (1385 hş.), *Zebân-ı Hâl Der İrfân ve Edebiyât-ı Fârsî*, İntişârât-ı Nev, Tahran.

Pürcevâdî, Nasrullah (1382 hş.), "Pervâne ve Ateş II", Neşr-i Dâniş, Tâbistân.

Rahîmî (2004), *Kütahyalı Rahîmî ve Divanı*, nşr., Ahmet Mermer, Sahhaflar Kitap Sarayı Yayınları, İstanbul.

Revânî (2017), *Revâni Divanı*, nşr. Ziya Avşar, KTB Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Revânî (1998), *Türk Edebiyatında Sâkînâmeler ve İşretnâme*, nşr. Rıdvan Canım, Akçağ yayınları, Ankara.

Rûdekî-yi Semerkandî (1382), *Dîvân-ı Şi'r-i Rûdekî*, nşr, Ca'fer Şi'âr, Neşr-i Katre, Tahran.

Özden, Ömer (2016), *Yaratıcı Aşk*, Dönem Yayıncılık, İstanbul.

Sâbir Parsa (2005), *Sâbir Parsa Divanı*, nşr. Kazım Yoldaş, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Sa'dî-yi Şîrâzî (1357 hş.), *Bûstân-ı Sa'dî*, nşr. Gulâmhuseyn-i Yûsufî, İntişârât-ı Encümen-i Üstâdân-I Zeban u Edebiyât-ı Farsî, Tahran.

Sa'dî-yi Şîrâzî (1348 hş.), *Gülistân*, nşr. nşr. Halîl Hatîb-i Rehberî, Tahran.

Sa'dî-yi Şîrâzî (1375 hş.), *Bûstân*, nşr. Yûsuf Hüseyn Yûsufî , İntişârât-ı Hârzemî, Tahran.

Sa'dî-yi Şîrâzî (1388), *Külliyât-ı Sa'dî- yi Şîrâzî*, nşr. Furûğî, Muhammed Alî İntişârât-ı 'Abân, Tahran.

Safâ, Zebihullah (1371 hş.), *Târîh-i Edebiyât der İran*, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran

Sahîh-i Müslim (1983), *Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, trc. Ahmed Davutoğlu, İstanbul.

Sâ'ib-i Tebrîzî (1345 hş.), *Dîvân-ı Sâ'ib-i Tebrizî*, nşr. Emîrî Fîrûz Kûhî, İntişârât-ı Hayyâm, Tahran.

Sâ'ib-i Tebrîzî (1385 hş.), *Dîvân-ı Sâ'ib-i Tebrîzî*, nşr. Muhammed-i Kahraman, İntişârât-ı İlmî ve Ferhengî, Tahran.

Selmân-ı Sâvecî (trs.), *Dîvân-ı Selmân-ı Savecî*, Nâşir-i Çâpî: Nüsha-yı hattî, Nâşir-i Dicitali: Merkez-i Tahkîkât-ı Râyâne-i Kâ'imiyye-i Isfahân, Isfahân.

Selmân-ı Sâvecî 1348: *Cemşîd ü Hûrşîd*, neş. F. Vahman-J. P. Asmussen, B.T.N.K., Tahran.

Selmân-ı Sâvecî (1371 hş.), *Dîvân-ı Selmân-ı Savecî*, nşr. Ebû'l-Kâsım Hâlet, Nesriyât-I Mâ, Tahran.

Senâî-yi Gaznevî (1362 hş.), *Dîvân-ı Hekîm Ebû'l-Mecd Mecdûd b. Âdem Senâyi-i Gaznevî*, nşr. Müderris-i Rezevî, İntişârât-ı Senâyî, Tahran.

Seyf-i Fergânî (1364 hş.), Dîvân-ı Seyf-i Fergânî, nşr. Zebihulla Safâ, İntişârât-ı Firdovsî, Tahran.

Seyyîd Hasan-ı Gaznevî (1328 hş.), *Dîvân-ı Seyyîd Hasan-ı Gaznevî*, nşr. Muhammed Takî Müderris Razavî, İntişârât-ı Esâtîr, Tahran.

Seyyîd Nigârî (2003), *Seyyîd Nigârî*, nşr. Azmi Bilgin, İstanbul.

Sungurhan-Eyduran, Aysun (2006), "Şem'", Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Süheylî (2007), *Süheylî Divanı*, nşr. Esat Harmancı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şebisterî (1381 hş.), *Gülşen-i Râz*, nşr. Ferîd İkbâl, Tahran.

Şemîsâ, Sîrûs (1374), *Sebk-şinâsî-i Şi'r*, İntişârât-ı Firdovs, Tahran.

Şemîsâ, Sîrûs (1387 hş.), *Ferheng-i İşârât*, Neşrî Mitrâ, Tahran,

Şemseddîn Sâmî, (1317), *Kâmûs-ı Türkî*, nşr. Ahmed Cevdet, İstanbul.

Şeref Hanım (2002), *Şeref Hanım Divanı*, nşr. Mehmet Aslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Şeyh Gâlib (1993), Şeyh Gâlib (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, nşr, Naci Okçu, KB Yayınları, Ankara.

Şeyhî (1990), *Şeyhî Divanı*, nşr. Mustafa İsen-Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara.

Şeyhî (1980), *Şeyhî ve Hüsrev ü Şîrîn*, nşr. Faruk Kadri Timurtaş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Şeyhülislâm Es'ad Efendi (1997), *Şeyhülislam Es'ad Efendi ve Divanı*, MEB Yayınları, Ankara.

Şeyhülislam Yahya (2001), *Şeyhülislâm Yahyâ Divanı*, nşr. Hasan Kavruk, MEB Yayınları, Ankara.

Seyyîd Nigârî (2003), Azmi Bilgin-N. Yılmaz, *Divan-ı Seyyîd Nigârî,* Kule İletişimHizmetleri Limited Şirketi, İstanbul.

Şükûn, Ziya (1984), *Gencîne-i Güftâr*, MEB Yayınları, İstanbul.

Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi (2018), *Tâcî-zâde Ca'fer Çelebi Divanı,* nşr. İsmail E. Erünsal, KTB Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara.

Taşkent, Ayşe (2013), *Güzelin Peşinde,* Klasik Yayınları, İstanbul.

Tokorev 2006:Serg ei Aleksandrovich, "Kültür Tarihinde Ateş Sembolü", Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt; VI, Sayı: 1, İzmir.

Ubeyd-i Zâkânî (1391 hş.), *Dîvân-ı Ubeyd-i Zâkânî*, nşr. Pervîz Atâbekî, İntişârât-ı Zevvâr, Tahran.

Uludağ, Süleynan (1995), *Tasavvuf terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Unsurî-i Belhî (1363 hş.), *Divân-ı Üstâd Unsurî-yi Belhî*, nşr. Muhammed-i Debîrsyâkî, İntişârât-i Kitâbhâne-i Senâî, Tahran.

Vafşî-yi Bâfkî (1391 hş.), *Dîvân-ı Vafşî-yi Bâfkî*, nşr. Hüseyin Âzerân, İntişârât-ı Emîr Kebîr, Tahran.

Vasfî (1980), *Vasfî Divanı*, nşr. Mehmet Çavuşoğlu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Vücûdî (2007), *Hayâl u Yâr*, nşr. Yaşar Aydemir, Birleşik Yayınları, Ankara.

Yalçınkaya, Şerife (2007), "Yol Metaforu ve Klasik Türk Edebiyatında Arayış Yolculukları", Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Sayı/Number: 13, Ocak/Januer, İzmir.

Yazır, M. Hamdi, (trs.), *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul.

Yunus Emre (1990), *Yunus Emre Divanı*, nşr. Mustafa Tatçı, KB Yayınları, Ankara.

Zâhir-i Fâryâbî (1388 hş.), *Dîvân-ı Zâhir-i Fâryâbî*, nşr. Seyyîd Muhsin Âsârcûyî, İntişârât-i Senâyî, Tahran.

Zâtî (1967), *Zâtî Divanı*, nşr. Ali Nihat Tarlan I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Zâtî (1970), *Zâtî Divanı*, nşr. Ali Nihat Tarlan II, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

Zâtî (1987), *Zâtî Divanı*, III, nşr., Mehmed Çavuşoğlu-M. Ali Tanyeri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

TRABZON'DA BİR HANEDAN-I KADİM MURADHANZADELER

PROF. DR. AYŞE PUL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Editör • Prof. Dr. Hasan Arapgirlioğlu

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Kapak resmi: Tarih-i Âlemârâ-yı Şah İsmail, v. 51a (Tahran Rıza Abbasi Müzesi, Kaligrafi Bölümü, No: 600)

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-375-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 1
İÇİNDEKİLER..... 3
KISALTMALAR 5
MURADHANZADELERİN MENŞEİ MESELESİ 11
A. Akkoyunlu Sultan Murad Han Soyundan Geldiği İddiası 13
B. Hatunoğullarının Amcaoğlu Olan Murad Han İddiası..... 17
1- Günümüz Aile Üyelerinin Anlatıları..... 17
2- Öne Sürülen İddialardaki Çelişkiler..... 21
3- Bölgedeki Ahalinin İskan Durumu 28
4- Mağazbert Kalesi 31
5- Emir Timur Zamanında Doğu Anadolu'nun Durumu 33
II. BÖLÜM..... 38
AKKOYUNLU DEVLETİ'NİN TARİHİNE KISA BAKIŞ 38
A. Kuruluşundan Uzun Hasan Dönemine Kadar Akkoyunlu Devleti. 38
III. BÖLÜM 45
SON AKKOYUNLU HÜKÜMDARI SULTAN MURAD HAN VE MURADHANLILAR..... 45
A. Sultan Murad Han'ın Hakimiyet Mücadelesi Süreci..... 45
C. Celâli İsyanları ve Muradhanlılar 59
IV. BÖLÜM 74
İDARİ, SOSYAL VE EKONOMİK HAYATTA MURADHANZADELER 74
A. İdari Hayatta Muradhanzadeler 74
B. Ticari ve Ekonomik Alanda Muradhanzadeler..... 77
C. Sanat Alanında Muradhanzadeler..... 80
D. Ailenin Diğer Üyeleri 81
E. Mülkleri 81
F. Muradhanzadelere Ait Mezartaşları 87

V. BÖLÜM 93
OSMANLI ARŞİV KAYITLARINDA MURADHANZADELERE DAİR İZLER 93
A. Mühimme ve Ahkâm Defterlerinde Muradhanzadeler 95
B. Trabzon Şer'iyye Sicilleri'nde Muradhanzadeler 96
1- Vekâlet 97
2- Miras 98
3- Vesayet 100
4- Nikah Akdi 103
5- Borç-Alacak 105
6- Muradhanzadelerin Kadı Mahkemesi Şahitliği Görevi 109
7- Mütesellimlik Görev Belgeleri 111
C. Trabzon Nüfus Defteri'nde Muradhanzadeler 114
D. Trabzon Salnamelerinde Muradhanzadeler 115
VI. BÖLÜM 117
MİLLİ MÜCADELE VE CUMHURİYET DÖNEMİNDE MURADHANZADELER 117
A. Milli Mücadele Döneminde Muradhanzadeler 117
1- Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'ndeki Faaliyetleri 119
B. Cumhuriyet Dönemi'nde Muradhanzadeler 123
2- Siyasi Hayattaki Faaliyetleri 127
GÜNÜMÜZ MURATHANOĞULLARINDAN BİR PORTRE: 130
CEYHAN MURATHANOĞLU 130
SONUÇ 131
KAYNAKÇA 133
DİZİN 146
EKLER 164

GİRİŞ

Karanlıkta yolunu yitirirsen parolan nedir?
Soylu kuralın taşıyıcısı, efendin kimdir?
Kimdir savaş gününün galibi ?
Karanlıkta yolumu yitirirsem parolam Allah 'tır.
Soylu kuralın taşıyıcısı, Efendimiz Bayındır Han'dır.
Salur Kazan'dır savaş gününün galibi.
Dede Korkut

Tarihsel süreç içerisinde liman kenti olması dolayısıyla da stratejik açıdan büyük öneme sahip olan Trabzon, Fatih Sultan Mehmed tarafından 15 Ağustos 1461 tarihinde fethedilip Osmanlı Devleti hakimiyetine girdikten sonra idari, askeri, sosyal ve ekonomik açılardan devletin önemli merkezlerinden biri oldu. Şehir, Osmanlılar için olduğu kadar hem Trabzon İmparatorluğu hem Akkoyunlular hem de ilerleyen süreçte Safeviler için büyük önem taşıdı.

Trabzon fethedilince, Trabzon İmparatorluğu'na bağlı olan, Giresun'dan Hopa'ya kadar, bütün yerleşim yerleri Osmanlılara katıldı ve sancak olarak teşkilâtlandırıldı. Bölgenin Türkleştirilmesi ve İslamlaştırılması noktasında, Merzifon, Amasya, Tokat, Samsun, Turhal, Zile, Canik, Satılmış ve Gedegra gibi farklı şehir ve kasabalardan Türk nüfus getirilip Trabzon çevresine yerleştirildi. Daha sonra bölge tarihinde büyük roller oynayacak olan, Akkoyunlu Türkmenlerinden Muradhanlılar ve Silvan'dan göç eden Eyyubîler gibi Türkmen aileleri Yavuz Sultan Selim'in 24 yıl boyunca Trabzon sancakbeyliği yaptığı zamanda bölgeye iskân ettirildi[1].

Muradhanlıların mensup olduğu Akkoyunlular, Oğuzların Bayındır boyundan olup, Türk kaynaklarında Bayındır Han oğlanları, İran kaynaklarında ise Bayındıriyye şeklinde anılmışlardır[2]. Akkoyunlu hükümdarı Karayülük Osman Bey, hakimiyetini Erzurum'dan Kemah'a ve Harput'a, Erzincan'dan Mardin'e kadar genişleterek Akkoyunlu Devleti'nin gerçek kurucusu olmuştur[3]. 1348 yılında kuruluşlarından Uzun Hasan dönemine kadar güçlü bir devlet olarak varlığını

---

[1] Abdullah Bay, *Trabzon Eyaletinde Mütegallibe Hareketleri Ve Âyanlık (1750 -1850),* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Erzurum 2007, s. 15. Ayrıca Hanefi Bostan, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, TTK. Yay., Ankara 2002, s. 97-105. Yazar, yapılan iç göçler ve geldikleri yerler hakkında çok geniş bilgiler vermektedir.
[2] Faruk Sümer, "Akkoyunlular", *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 270.
[3] Faruk Sümer, "Akkoyunlular", s. 272.

KAYNAKÇA

1- Arşiv Belgeleri:

A.{DVNS.AHK.TZ.d.0002-11/28.

A.{DVNSMHM.d...15-1936.

A.{DVNSMHM.d...25-308.

A.}MKT.MHM. 132-21.

BOA, AE.SSLM.III, 176/10561.

BOA. DVNS.MHM. 76, 55/275.

BOA. KK. d. 71/9.

DH.MKT. / 1604-49.

DH.SAİDd...- 57/ 223.

Evkaf Defteri: 20098/2.

MŞH. ŞSC.d, Trabzon (2032) 8727.

TS.MA. e. 895/17.

TS.MA.d. 2938/1.

TS.MA.e. 747/3.

TS.MA.e. 758/57.

TS.MA.e. 858/71.

2- Basılmış Kaynak Eserler:

AYCİBİN, Zeynep, *Kâtib Çelebi Fezleke Tahlil ve Metin I*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007.

AZİZ B. ERDEŞİR-İ ESTERÂBADÎ, *Bezm ü Rezm*, Çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.

CLAVIJO, Ruy Gonzales de, *Timur Devrinde Kadis'ten Semerkand'a Seyahat*, Çev. Ömer Rıza Doğrul, Kesit Yay., İstanbul 2007.

ÇUHADAR, İbrahim Hakkı, *Mustafa Sâfi'nin Zübdetü't-Tevârîh'i*, I-II, TTK Yay., Ankara 2003.

EBU BEKR-İ TİHRANÎ, *Kitab-ı Diyarbekriyye*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2014.

HASAN-I RUMLU, *Ahsenü't-tevârîh*, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yay., Ankara 2006.

Haydar Çelebi Ruznamesi, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman Yay.,

HOCA SADETTİN EFENDİ, *Tacü't-Tevarih*, Sad. İsmet Parmaksızoğlu, c. 4, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1974.

İBRAHİM PEÇEVİ, *Tarih-i Peçevi*, c. I, Matbaa-i Amire İstanbul 1283.

Kavanin-i Yeniçeriyan, (Yeniçeri Kanunları), Yay. Haz. Tayfun Toroser, İş Bankası Yay., İstanbul 2011.

MEHMED NEŞRİ, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ*, c. II, Yay. Haz. Faik Reşit Unat-Mehmed A. Köymen, TTK Yay., Ankara 1987.

MUSTAFA NURİ PAŞA, *Netayicü'l-Vukuat*, c. I-II, Haz. Neşet Çağatay, TTK Yay., Ankara 1992.

NAÎMÂ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Na'îmâ*, Haz. Mehmet İpşirli, c. II, TTK Yay., Ankara 2007.

PEÇEVİ İBRAHİM EFENDİ, *Peçevi Tarihi I*, Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bak. Yay., Ankara 1981.

SAĞIRLI, Abdurrahman, *Mehmed b. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.

SELANİKÎ MUSTAFA EFENDİ, *Tarih-i Selanikî*, II, Haz. Mehmet İpşirli, Ankara 1999.

ŞEMSEDDİN SAMİ, *Kamus-ı Türkî*, Dersaadet 1317.

ŞEREFÜDDİN ALİ YEZDÎ, *Emîr Timur (Zafernâme*), Selenge Yay., İstanbul 2013.

Trabzon Nüfus Kütüğü (1834), Yay. Haz. Süleyman Demirci vd., İstanbul 2010.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1871, c. 3, Haz. Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 1993.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1879, c. 11, Haz. Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 1999.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1881, c. 12, Haz. Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 1999.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1888, c. 13, Haz. Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 2002.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1892, c. 14, Haz. Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 2005.

Trabzon Vilayeti Salnamesi 1896, c. 16, Haz. Kudret Emiroğlu, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara 2007.

YASAR, Abdîzade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, Ed. Songül Keçeci Kurt-Recep Orhan Özel-Metin Hakverdioğlu, Amasya Belediyesi Yay., c. 3, Samsun 2022.

3- Tetkik Eserler:

ACUN, Fatma, "Celâlî İsyanları (1591-1611)", *Türkler*, c. 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 695-708.

AÇIK, Turan, *Şer'iye Sicillerine Göre Trabzon'da Mülk Satışları 1160-1170 / 1747-1757*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2007.

ÁGOSTON, Gábor, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Çev. ve Haz. Kahraman Şakul, Timaş Yay., İstanbul 2013.

AK, Emine, *Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılın Sonlarında Trabzon'da Esnaflar,* KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2019.

AKA, İsmail, *Timur ve Devleti*, TTK Yay., Ankara 1991.

AKBAL, İsmail, *Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da Muhalefet,* Serander Yay., Trabzon 2008.

AKBULUT, Ömer, *Trabzon Meşhurları Bibliyografyası*, 1970.

AKDAĞ, Mustafa, "Celâli Fetreti", *DTCFD*, c. 16/1-2, Ankara 1958, s. 53-107.

AKDAĞ, Mustafa, "Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk 1603-1606", *DTCF TAD*, c. 2/2, Ankara 1964, s. 1-49.

AKDAĞ, Mustafa, "Genel Çizgileriyle XVII. Yüzyıl Türkiye Tarihi", *DTCF TAD*, c. 4/6, Ankara 1966, s. 202-247.

AKDAĞ, Mustafa, "Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu", *DTCFD,* c. 5 (3), Ankara 1947, s. 291-309.

AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Bilgi Yay., Ankara 1975.

AKDEMİR, Hakan, *2032 No'lu Trabzon Şer'iye Sicilinin Transkripsiyonu Ve Tahlili*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2008.

AKSEL, Kübra, *6 Numaralı Trabzon Ahkâm Defterinin Transkripsiyonu (s.1-92),* Aksaray Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2021.

AKSOY, Volkan, *II. Meşrutiyet Dönemi'nde Trabzon*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2014.

AKTAN, Hamza, "Miras", *DİA*, c. 30, Ankara 2020, s. 143-145.

AKYILDIZ, Ali, *1920-1921 Yıllarında Trabzon'da Bolşevik Propaganda Girişimleri*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2013.

ALBAYRAK, Hüseyin, *Tarih İçinde Trabzon Valileri 1461-2007,* Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Trabzon 2008.

ALBAYRAK, Hüseyin, *Trabzon Orta Hisâr ve Çevresi*, Trabzon Bld. Kültür Yay., Trabzon 1998.

ALBAYRAK, Hüseyin, *Trabzonlu Meşhurlar Ansiklopedisi,* Vadi Yay., Ankara 2008.

ALBAYRAK, Nihat, *42/2034 Nolu Şer'iyye Defterine (Vr. 1-70) Göre Trabzon'un Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı*, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2001.

ANDREASYAN, Hrand D., "Bir Ermeni Kaynağına Göre Celâli İsyanları", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi,* c. XIII, S. 17-18, İstanbul 1963, s. 27-42.

ANDREASYAN, Hrant, "Celâlilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi", *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan,* TTK Yay., Ankara 1988.

ARSLAN, Zehra, *Demokrat Parti Döneminde Trabzon (1950-1960),* KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2011.

ATAR, Fahrettin, "Muhâlea", *DİA,* c. 30, Ankara 2020, s. 397-401.

AYBAKAN, Bilal, "Vekâlet", *DİA*, c. 43, İstanbul 2013, s. 1-6.

AYDIN, Mehmet Akif, "Mehir", *DİA,* c. 28, Ankara 2003, s. 389-391.

AYGÜN, Necmettin, "18. Yüzyılda Trabzon'un Ticarî Yapıları", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001),* Yay. Haz. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, 1. Cilt, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon 2002, s. 249-272.

AYGÜN, Necmettin, "Şehrin Ekonomik Düzeni", *Trabzon'da Fetih ve Şehir,* Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2021, s. 219-255.

BACQUE-GRAMMONT, Jean-Louis, "Deux Lettres de Murâd Akkoyunlu (Etudes Turco-Safavides, VII)", *Journal Asiatique,* Tome CCLXXIII, Numero: 1-2, 1985, s. 163-182.

BACQUE-GRAMMONT, Jean-Louis, "Padişah ve Şah- 16. Yüzyıl Başında İyi Bilinmeyen Diplomatik Oyunlar Hakkında", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 1987, s. 33-42.

BADIEE, Julie, "The Sarre Qazvini: An Early Aq Qoyunlu Manuscript?", *Ars Orientalis,* Vol. 14 (1984), pp. 97-113.

BAL, Mehmet Akif, *Osmanlıdan Cumhuriyete Trabzonlu Simalar ve Trabzon'un Köklü Aileleri*, İstanbul 2005.

BARKEY, Karen, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Çev. Zeynep Altıok, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1999.

BAŞKAYA, Muzaffer, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Ekonomik Hayat (1923-1950)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2014.

BAY, Abdullah, *Trabzon Eyaletinde Mütegallibe Hareketleri ve Âyanlık (1750-1850)*, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2007.

BAYRAKTAR, Ayşegül, *1917 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin Değerlendirmesi Ve Transkripsiyonu (H. 1161- 1163/M. 1748-1750)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2020.

BAZNA, Yalçın, *1951/137 Numaralı (1810-1811 M. Tarihli) Trabzon Şer'iyye Sicili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2013.

BİLGİN, Mehmet, *Doğu Karadeniz*, Serander Yay., Trabzon 2000.

BİLGİN, Mehmet, *Rus İşgalinde Trabzon Direnişi*, Serander Yay., Trabzon 2008.

BİLİCİ, Ümit, *Yeniyol Ve Halk Gazeteleri Örneğinde Trabzon Basınının Çok Partili Sisteme Bakışı*, Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

BORATAV, Pertev Naili, "Köroğlunun Tarihi Şahsiyeti", *III. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara 1943, s. 124-130.

BOSTAN, Hanefi, "Yavuz Sultan Selim'in Şehzâdelik Dönemi (1487-1512)", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 40, Yavuz Sultan Selim Özel Sayısı, Bahar 2019, s. 1-86.

BOSTAN, Hanefi, *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, TTK. Yay., Ankara 2002.

BOSTAN, M. Hanefi, "Trabzon Şehrine Yönelik İskân Uygulamaları ve Şehrin Nüfusu (Fetihten 20. Yüzyıla)", *Trabzon'da Fetih ve Şehir*, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2021, s. 139-171.

BRAUDEL, Fernand, *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, c. II, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Eren Yay., İstanbul 1990.

BULAKÇİBAŞİ, Necmi, *H.1245-1247 (1830-1832) Tarihli 1960 Numaralı Trabzon Şer'îyye Sicilinin Transkribi Ve Değerlendirilmesi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.

BÜLBÜL, Mustafa, *2039/225 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin (Vr. 71–123) Transkribi Ve Değerlendirilmesi (H. 1303-1305/M. 1886-1888),* Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007.

ÇAPA, Mesut, *Milli Mücadele Döneminde Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1998.

ÇELİK, Recep, *Trabzon'da Siyasi Hayat (1920-1950)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2013.

ÇİÇEK Fatih, *XVIII. Yüzyılda Trabzon Şehri (1700-1725)*, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2020.

ÇİÇEK, Gül, *1899 Numaralı (H. 1146-1149 / M.1733-1737) Trabzon Kadı Sicili'nin Çevrimyazısı Ve Değerlendirilmesi*, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Aksaray 2017.

DEMİR, Selçuk, *75 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (s. 1-171)*, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 2008.

DOĞAN, İsmail, *1863 Numaralı Trabzon Şeri'yye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi*, Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzincan 2020.

EMECEN, Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İş Bankası Yay., İstanbul 2019.

EMİROĞLU, Kudret, "Vilayet Salnamelerine Göre Trabzon'da Bürokrasi ve Eşraf", *Kebikeç*, 14/2002, s. 155-172.

ERBAY, Celal, "Nafaka", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 282-285.

ERDEM, İlhan-PAYDAŞ, Kazım, *Ak-Koyunlu Devleti Tarihi Siyaset-Teşkilat-Kültür*, Birleşik Yay., Ankara 2007.

ERŞAHİN, Seyfettin, *Akkoyunlular Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarih*, Ankara 2002.

FAROQHI, Suraiya, *Coping with the State*, Isis Press, İstanbul 1995.

FINKEL, Carolin, *Rüyadan İmparatorluğa: Osmanlı*, Çev. Zülal Kılıç, Timaş Yay., İstanbul 2012.

FORBES MANZ, Beatrice, *Timurlenk Bozkırların Son Göçebe Fatihi*, Çev. Zuhal Bilgin, Kronik Yay., İstanbul 2018.

GANGAL, Mustafa, *2039/225 Nolu Trabzon Şer'iyye Siciline Göre (Vr. 1-70) Şehrin İdari Ekonomik Sosyal ve Kültürel Yapısı (H. 1301-1305/M. 1883-*

1888), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2004.

GOLOĞLU, Mahmut, *Trabzon Tarihi Fetihten Kurtuluşa Kadar*, Serander Yay., Trabzon 2000.

GÖKBİLGİN, Tayyib, "Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerası", *Tarih Mecmuası* TM, IX (1946-51), s. 35-69.

GRISWOLD, William J., *Anadolu'da Büyük İsyan 1591-1611*, Çev. Ülkün Tansel, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002.

GÜL, Abdulkasim, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, Klasik Yay., İstanbul 2018.

GÜNDÜZ, Tufan, "Safeviler", *DİA*, c. 35, İstanbul 2008, s. 451-457.

GÜNDÜZ, Tufan, "Şah İsmail", *DİA*, c. 38, İstanbul 2010, s. 253-255.

GÜNDÜZ, Tufan, *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar*, Yeditepe Yay., İstanbul 2012.

GÜNEY, Murat, *1826 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Özet Transkripsiyonu Ve Analizi*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2011.

GÜRHAN, Veysel, "Osmanlı Devleti'nde Kayyımlık Müessesesi: 18. Yüzyıl Diyarbekir Şer'iyye Sicillerine Göre Kayyımlık Müessesesinin Hukuki, İdari ve Sosyal Olarak Uygulanışı", *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16 (4), 2017, s. 1073-1082.

HAMMER-PURGSTALL, Joseph von, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c. 2.

HATUNOĞLU, Ayşe Neslihan, "Hatunoğlu Ailesi ve Kırzıoğlu M. Fahrettin Bey", *Fahrettin Kırzıoğlu Armağanı*, ed. Şevket Kaan Gündoğdu, Ardahan Sanayi ve Ticaret Odası Yay., Erzurum 2021, s. 365-373.

İNALCIK, Halil, "Military and Fiscal Transformation in the Ottoman Empire 1600-1700", *Archivum Ottomanicum*, VI, 1980, s. 283-337.

İNALCIK, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, Çev. Ruşen Sezer, YKY, 11. Bsk., İstanbul 2008.

İNAN, Kenan, *"Mahmiyye-i Trabzon Mahallatından" Onyedinci Yüzyıl Ortalarında Trabzon'da Sosyal ve İktisadi Hayat*, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2013.

İNAN, Kenan, "Trabzon'un Osmanlılar Tarafından Fethi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı: 14 Yıl: 2003/1, s. 71-84.

İNCE, Fatma, *İsmet İnönü'nün 1935 Yılı Trabzon Ve Erzurum Gezisi Ve III. Umumi Müfettişlik'in Kurulması*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2008.

KALAYCI, Adil, *Milli Şef Döneminde Trabzon*, Bozok Ün. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Yozgat 2022.

KALYONCU, Samet, *Trabzon Yaylalarında Bulunan Şehitlikler*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018.

KANTARCI, Dilek, *XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Trabzon'da Gayrimüslimler*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2019.

KARA, Vildan, *1916 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirilmesi (H. 1160-1161/M. 1747-1748),* KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2019.

KARADENİZLİ, Kemal, *Trabzon Tarihi*, Trabzon Kalkınma Cemiyeti Neşriyatı, Ankara 1954.

KARAGÖZ, İlyas, "Murathanoğulları", *Kuzey Ekspers Gazetesi*, 11 Mart 2012.

KARAİSMAİLOĞLU, Ercan, *1959/145 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicilinin Aile Hukuku Kayıtlarının Çevriyazısı Ve Hukuki Tahlili,* İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2019.

KARNAP, Huriye, *I. Ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.

KELEŞ, Hamza, "Anadolu'da Akkoyunlu Kültür Mirası: Tarihi Eserler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Yaz 2006/38, ss. 63-80.

KILIÇ, Remzi, "Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001)*, Yay. Haz. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, 1. Cilt, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon 2002, s. 99-115.

KIRIMLI, Hakan, "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", *Yeni Türkiye Dergisi*, C. 4, S. 74 (2015), s. 523-530.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, "Dede Korkut Oğuznamelerine Göre: Kars'ın Anı (Arpaçayı Boyu) ve Kağızman Kesimindeki Kamsarakan/Kalbaş hanedanı", *VII. Türk Tarih Kongresi Bildirleri*, c. I, Ankara 1970, s. 176-229.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Kars Tarihi I*, İstanbul 1953.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, TTK Yay., Ankara 1993.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, *Yukarı Kür Ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*, TTK Yay., Ankara 1992.

KOÇ, Yunus, "Osmanlı'da Toplumsal Dinamizmden Celâli İsyanlarına Giden Yol ya da İki Belgeye Tek Yorum", *Bilig*, S. 35, Güz 2005, s. 229-245.

KONUKÇU, Enver, "Trabzon Valisi Şehzade Selim'in Akkoyunlu Ülkesindeki Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu (3-5 Mayıs 2001),* Yay. Haz. Mithat Kerim Arslan-Hikmet Öksüz, 1. Cilt, Trabzon Valiliği Yay., Trabzon 2002, s. 91-98.

KONUKÇU, Enver, *Otlukbeli Meydan Savaşı (Ağustos 1473),* Erzincan Belediye Baş. Yay., Ankara 1988.

KÖKSAL, Ülkü, *Trabzon'da Dernekleşme Süreci (1919-1950)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2015.

KUNT, Metin, "Siyasal Tarih 1600-1789)", *Türkiye Tarihi*, c. 3, Ed. Sina Akşin, Cem Yay., İstanbul 1995.

MINORSKY V., "Ak Koyunlu", *EI2,* Volume I, Leiden 1960, s. 311-312.

MİNORSKY, V., "Uzun Hasan", *İA*, cilt 13, MEB Yay., İstanbul 1986, s. 91-96.

MİROĞLU, İsmet, "Ferruhşad Bey ve Vakfiyesi", *Belgeler Dergisi,* C. XV, S. 19, Ocak 1993, s. 183-204.

MİROĞLU, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı,* Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yay., İstanbul 1975.

MUSALI, Namık, "Safevî Saltanatında İlk Taht Kavgası: Süleyman Mirza Ayaklanması", *18. Türk Tarih Kongresi Bildiri Kitabı,* TTK Yay., Ankara 2018, s. 685-708.

MUSALI, Namık, "Şah İsmail'in Ağabeyi İbrahim Mirza Ve Kızılbaş Hareketi İçindeki Rolü", *IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı,* s. 205-231.

OCAK, Mehmet Ali, *Trabzon Şer'iye Sicillerine Göre 1115-1133/1703-1721 Yılları Arasında Trabzon Eyaleti'nde Yaşanan Asayiş Olayları,* KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2015.

ÖKSÜZ, Hikmet-USTA, Veysel-İNAN, Kenan, *Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Tarihi 1884-1950*, Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası Yay., Trabzon 2009.

ÖKSÜZ, Melek, *1746-1789 Tarihleri Arasında Trabzon'da Sosyal ve Ekonomik Hayat*, Ankara Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 2004.

ÖKSÜZ, Melek, *Onsekizinci Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon,* Serander Yay., Trabzon 2006.

ÖZ, Mehmet, "II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl", *Türkler,* c. 9, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 711-729.

ÖZ, Mustafa, "Vasi", *DİA*, c. 42, İstanbul 2012, s. 546-547.

ÖZCAN, Aslı, *Trabzon Şer'iyye Sicillerine Göre Modern Öncesi Dönemde Osmanlı Kadını (XVII. Yüzyılın İlk Yarısı),* KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2018.

ÖZEL, Sabahattin, *Millî Mücadelede Trabzon*, TTK Yay., Ankara 1991.

ÖZKAYA, Yücel, "Köroğlu'nun Tarihi Şahsiyeti", *Köroğlu Semineri Bildirileri*, Ankara 1983, s. 67-70.

ÖZKAYA, Yücel, "Mütesellim", *DİA*, c. 32, İstanbul 2006, s. 203-204.

ÖZKAYA, Yücel, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yerli Ailelerin Âyânlıkları Ele Geçirişleri ve Büyük Hânedânlıkların Kuruluşu", *Belleten,* XLII/168, 1978, s. 667-724.

ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Türkiye Tarihi*, c. III, Ötüken Yay., İstanbul

PUL, Ayşe*, Celâli Kaçgunu Celâliler Ve Kuyucu Murad Paşa,* Gece Kitaplığı Yay, Ankara 2020.

SAVORY, Roger, *Safevîler Devrinde İran*, Çev. Özgür Kolçak, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2021.

SHAW, Stanford J., *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I, e yay., İstanbul 2008.

SÜMER, Faruk, "Akkoyunlular", *DİA*, c. 2, İstanbul 1989, s. 270-274.

SÜMER, Faruk, "Akkoyunlular", *Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu*, Haz. Necip Aygün Akkoyunlu-Adil Şen, Grafiker Yay., Ankara 2003, s. 1-20.

SÜMER, Faruk, "Celâli İsyanlarının Sebebi ve Neticeleri", *Resimli Tarih Mecmuası*, 38, 1953, s. 2042-2044.

SÜMER, Faruk, "Uzun Hasan", *DİA*, c. 42, İstanbul 2012, s. 261-264.

ŞAHİN, Dilek, *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Anadolu'da Celâli Hareketleri (8 Numaralı Mühimme Zeyli'ne Göre)*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2003.

ŞAHİNER, Ayşegül, *1964/150 No'lu Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Tahlili*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun 2007.

ŞAKİR ŞEVKET, *Trabzon Tarihi*, cild-i evvel, Umran Matbaası, İstanbul 1294-1877.

TABAK, Faruk, *Solan Akdeniz 1550-1870, Coğrafî-Tarihsel Bir Yaklaşım*, Çev. Nurettin Elhüseyni, YKY, İstanbul 2010.

TANSEL, Selâhattin, *Sultan II. Bâyezit'in Siyasî Hayatı*, TTK Yay., Ankara 2017.

TOK ÖZTEKİN, Hilal, *1922/108 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2017.

TOLAN, Remziye, *1955, 1956 Ve 1957 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicillerindeki Nikâh Kayıtlarının Değerlendirilmesi (H.1236-1246/M.1821-1830),* Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2022.

TOSUN, Miraç, *XVIII. Yüzyıl Trabzon'unda Cemaatlerarası İlişkiler*, İÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.

TOZLU, Selahattin, "Karapapaklar Hakkında Bazı Notlar II", *Karadeniz Araştırmaları*, Sa. 9, Bahar 2006, s. 90-110.

TÜRKDOĞAN, Orhan, "Sosyal Hareketler Olarak Celâli Ayaklanmaları", *Belleten*, C. LX, S. 228, Ankara 1996, s. 421-442.

TVERİTİNOVA, Anna S., *Türkiye'de Karayazıcı Deli Hasan İsyanı (1593-1603)*, Çev. Abdülkadir İnan, Aya Kitap Yay., İstanbul 2006.

USTA, Sebahittin, *Trabzon'da Vakıflar (1550-1650)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Trabzon 2015.

UZUN, Cemil, *1931 Numaralı Trabzon Şer'iyye Sicili'nin Özet Transkripsiyonu Ve Analizi,* KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2018.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, TTK Yay., Ankara 1969.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapukulu Ocakları*, c. I, TTK Yay., Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, TTK Yay., Ankara 2016.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, c. III/1, TTK Yay., Ankara 1995.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, *İttihatçıların Trabzon'daki Faaliyetleri*, Altınpost Yay., Ankara 2012.

ÜÇÜNCÜ, Uğur, *Milli Mücadele Döneminde Trabzon'da İttihatçılık*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2006.

WHITE, Sam, *Osmanlı'da İsyan İklimi*, Çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yay., İstanbul 2013.

WOODS, John E., *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, Çev. Sibel Özbudun, Milliyet Yay., İstanbul 1993.

YAZICI, Havva, *Mühimme Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Trabzon Sancağı,* Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ordu 2021.

YELEK, Kamil, "Hanefî Hukukunda Ebeveyne Karşı Nafaka Sorumluluğu", *Eskiyeni*, 44, Eylül 2021, s. 585-610.

YETİM, Hatice, *1858 Numaralı Trabzon Şer'İyye Sicili'nin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi (H.1102-1104, M.1691-1693)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2019.

YILDIRIM, M. Zahit, "Osmanlı'da Mütesellimlik Kurumu ve Karahisar-ı Sâhib ve Konya Mütesellimi Ali Ağa", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, I, (2014), s. 95-114.

YILMAZ, Banu, *Trabzon Vilayeti'nde Asayiş, Suç, Suçlu Ve Hapishaneler (1876-1915)*, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Fakültesi Basılmamış Doktora Tezi, Uşak 2020.

YİNANÇ, M. Halil, "Ak Koyunlu", *İA*, c. 1, MEB Yay., İstanbul 1978, s. 251-270.

YÜCEL, Yaşar, *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Dair Kaynaklar-Kitâb-ı Müstetâb-Kitabu Mesâlihi'l-müslimîn ve Menâfi'i'l-mü'minîn-Hırzü'l-mülûk*, TTK Yay., Ankara 1988.

YÜKSEL, Ayhan, *Kuğuoğulları Eski Bir Osmanlı Âyan Ailesi*, Serander Yay., Trabzon 2017.

YÜKSEL, Murat, *Trabzon'da Türk-İslâm Eserleri ve Kitabeleri*, c. 3, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon 2000.

YÜRÜK, Emre, *Trabzon-Giresun-Gümüşhane Eksenindeki Ayan Aileleri Ve Faaliyetleri (1750-1800)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2014.

ZEREY, Orhan, *1824 Nolu Trabzon Kadı Sicili (Transkripsiyon-Değerlendirme)*, KTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 2003.

ZINKEISEN, Johann Wilhelm, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, c. 3, Çev. Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2011.

İnternet Kaynakları:

https://www.semskiasireti.com.
https://www.gazetekars.com/hatunogullarini-taniyor-muyuz-1559h.htm

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kars/kulturenvanteri/magazbert-kalesi.

https://kulturenvanteri.com/tr/yer/magazberd-kalesi/#16/40.475216/43.541344. 19 Şubat 2023.

http://www.virtualani.org/magazberd/turkish.htm

SANAT ARAŞTIRMALARI II

Resim, Heykel, Moda ve Tekstil Tasarımı, Sanat Eğitimi

Yazarlar

Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ

Prof. Dr. Yeralyn Kuandyk YERALİULİ

Doç. Dr. Zuhal BAŞBUĞ

Doç. Dr. Özcan ÖZKARAKOÇ

Doç. Dr. Ömer ZAİMOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Fatma BAYRAKTAR

Dr. Öğr. Üyesi Zülbiye SEVGİLİ POLAT

Öğr. Gör. Dr. Züleyha ZOR

Öğr. Gör. Dr. Zhanar NEBESSAYEVA

Uzman Öğretmen Seçil OFAY

Editörler

Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ

Doç. Dr. Zuhal BAŞBUĞ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Editörler • Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ

Doç. Dr. Zuhal BAŞBUĞ

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-366-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ANLAM VE BİÇİMLENDİRME SÜRECİNDE

DEĞİŞEN RESİM SANATI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME.....3

Fatih BAŞBUĞ

BÖLÜM 2

ÇAĞDAŞ SANATTA HAZ UNSURU VE ANLAMLANDIRMA SORUNSALI 27

Zuhal BAŞBUĞ

BÖLÜM 3

SANATA ADANMIŞ HAYATLAR: LEV YEFIMOVICH KERBEL (1917-2003) 45

Özcan ÖZKARAKOÇ

BÖLÜM 4

TÜRK DÜNYASINDA GELENEKSEL SANAT EĞİTİMİNİN KORUNMASI 69

Ömer ZAİMOĞLU

BÖLÜM 5

KAZAKİSTAN'DA GÜNÜMÜZ GELENEKSEL ZANAAT UYGULAMALARINDA DEKORATİF VE RESİMSEL TEKNİKLER 85

Zhanar NEBESSAYEVA, Yeralyn Kuanyk YERALİULİ, Ömer ZAİMOĞLU

BÖLÜM 6

MODA ENDÜSTRİSİNİN YAPAY ZEKA İLE DÖNÜŞÜMÜ 105

Fatma BAYRAKTAR

BÖLÜM 7

ZARAR GÖRMÜŞ YAZMA ESERLERİN KONSERVASYON AŞAMALARI 127

Zülbiye SEVGİLİ POLAT

BÖLÜM 8

SAFEVİ-ŞİRAZ ÜSLÛBUNUN OSMANLI TEZHİP SANATI ÜZERİNE ETKİSİ 141

Züleyha ZOR

BÖLÜM 9

SANAT EĞİTİMİNDE KÜLTÜR VE KÜLTÜRLERARASI EĞİTİMİN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME 161

Seçil OFAY

SÖZBAŞI

Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına ithaf olunur.

21. yüzyılı yaşadığımız bu yıllarda, büyük dünya savaşları kadar olmasa da hemen her alanda sıkıntılı dönemden geçiyoruz. İnsan hakları ihlalleri, adaletsizlikler, ekonomik sıkıntılar, açlık, salgınlar, deprem felaketleri, bölgesel isyanlar, terör saldırıları, küresel ısınmanın getirdiği iklimsel değişimler, yaşam kaynaklarının azalması gibi çeşitli ve zengin bir buhran sarmalının içinde, ruhsal tedavinin önemli unsuru olan sanat için araştırmacılarımızla bir araya gelerek elinizdeki bu kitabı oluşturmaya gayret ettik. Sanat Araştırmaları 2 kitabı, yazarlarımızın uzunca süren araştırmaları ve tarihsel, güncel sanat olaylarından edindikleri izlenimlerin özgün yorumlarından oluşmaktadır. Sanat, bilgi gibi eskiyen bir unsur olmasa da yeni gelişmelerle, daha geniş kitleleri etkisi altına alan bir yapıya bürünerek, toplumsal etkileşimi başlatan aktör olarak insanlığa hizmet etmektedir.

Sanat Araştırmaları 2, resim, heykel, sanat eğitimi, tekstil ve moda tasarımı, geleneksel sanatlar gibi görsel sanatlar alanının farklı disiplinlerini bir araya getirerek, ortak bir dil kurgusu ve bütünlüğü içinde özgün çalışmaları bünyesinde barındırmaktadır. Orta Asya steplerinin geleneksel sanatlar merkezli kültürel dinamiklerinden, Batı modernizminin güncel konularına kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Yazarlarımız, kendi alanlarında özgün ifade biçimleriyle, kuramsal anlayışı masaya yatırarak, değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Sanat, düşünce dünyasının görsel nesneler bütünü olarak insanlığın belleğinde kalıcı izler bırakan varlık olarak yaşadıkça, sonsuza kadar sürecek bir döngü meydana getirecektir. Bu döngü, sanatçıları ve izleyicileri içine alırken, toplumsal her olaydan etkilenerek başkalaşım geçirmekte ve yeni biçimler ortaya koymaktadır. Tekrarların sıradanlaştığı bir ortamda, yeni şeyler söylemek sanatçılar için kaçınılmazdır. Her yeni imge, yeni bir sanat serüveni yaratmakta, farklı dünyaları aralamaktadır. Bu çalışmayla hedeflenen işte tam budur. Düşün dünyasına farklı yorumla katkı sağlayacak, fikirsel zenginlik yaratmak amaçlanmıştır. Estetik değerlerin değişkenlik gösterdiği, algının, hafızanın ruhsal duruma bağlı olarak evrim geçirdiği bu dönemde, sanat okuruna farklı bir bakış açısı kazandırma arzusundayız. Bu vesileyle Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. yılına ithaf ettiğimiz bu kitapta, fikrimiz hür, vicdanımınız hür olarak araştırmalarımızı ve çıkarımlarımızı bir araya getirmiş bulunmaktayız.

Prof. Dr. Fatih BAŞBUĞ

Aralık-2023, Antalya

BÖLÜM 1

ANLAM VE BİÇİMLENDİRME SÜRECİNDE DEĞİŞEN RESİM SANATI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fatih BAŞBUĞ

KAYNAKÇA

Allen, W. S. (2018). Unmade in its image: the spacing of the sentence and the exposure of thought in Blanchot. *Textual Practice,* 32(5), 739-758, https://doi.org/10.1080/0950236X.2016.1268200

Altar, C. M. (1996). *Sanat felsefesi üzerine*. Yapı Kredi Yayınları.

Belton, J. (2014). Psychology of the photographic, cinematic, televisual, and digital image. *New Review of Film and Television Studie*s, 12(3), 234-246, https://doi.org/10.1080/17400309.2014.925769.

Bequette, J. W. & Colleen B. (2008). Advancing media arts education in visual arts classrooms: addressing policy ambiguities and gaps in art teacher preparation. *Studies İn Art Education,* 49(4), 328-342, https://doi.org/ 10.1080 /00393541.2008.11518745.

Bozkurt, N. (2000). *Sanat ve estetik kuramları.* Asa Kitabevi.

Chin-Tao, W. (2014). *Kültürün özelleştirilmesi 1980'ler sonrasında şirketlerin sanata müdahalesi*. İletişim Yayınları.

Colomina, B. (2020). *Mahremiyet ve kamusallık kitle iletişim aracı olarak modern mimari*. Metis Yayınları.

Gombrich, E. H. (1992). *Sanat ve yanılsama resim yoluyla betimlemenin psikolojisi.* Remzi Kitabevi.

Conversi, D. (2016). Anarchism, modernism, and nationalism: futurism's French connections, 1876–1915, *The European Legacy*, 21(8), 791-811, https://doi.org/10.1080/10848770.2016.1180864

Conversi, D. (2012). Modernism and nationalism. *Journal of Political Ideologies*, 17(1), 13-34, https://doi.org/10.1080/13569317.2012.644982

Donovan, I. (2019). Communicating that I am: mirrors. *Modernism, and the ontology of place, Review of Communication,* 19(3), 241-256, https://doi.org/10.1080/15358593.2019.1635263

Fowles, C. (2019). Nietzsche on conscious and unconscious thought. *Inquiry*, 62(1), 1-22, https://doi.org/10.1080/0020174X.2019.1527537

Kemal, S. (1999). Aesthetic licence: Foucault's modernism and Kant's Post-modernism. *International Journal of Philosophical Studies*, 7(3), 281-303, https://doi.org/ 10.1080/096725599341776

Kennedy, M. (2009). An examination of critical approaches to interdisciplinary dance

performance, Research in Dance Education, 10(1), 63-74, https://doi.org/10.1080/14647890802697221

Kuçuradi, I. (1979). *Sanata felsefeyle bakmak.* Feryal Matbaacılık.

Kuspit, D. (2006). *Sanatın sonu*, İstanbul: Metis Yayınları.

Margolin, V. (2012). *Ütopya mücadelesi Rodchenko, Lissitzky, Moholy-Nagy, 1917-1946*, Espas Sanat Kuramı Yayınları.

Morrey, D. (2005). The noise of thoughts: the turbulent (sound-)worlds of Jean-Luc Godard, culture. *Theory and Critique*, 46(1), 61-74, https://doi.org/10.1080/14735780500102470

Nae, H.J. (2017). Disiplinlerarası bir tasarım eğitimi çerçevesi. *The Design Journal*, 20(1), 835-847, https://doi.org/10.1080/14606925.2017.1353030

Organ, M. (2018). Confrontational continuum: modernism and the psychedelic art of Martin Sharp. *The Sixties*, 11(2), 156-182, https://doi.org/10.1080/17541328.2018.1532169

Ross, T. (2006). Aesthetic autonomy and interdisciplinarity: a response to Nicolas Bourriaud's 'relational aesthetics'. *Journal of Visual Art Practice*, 5(3), 167-181, https://doi.org/ 10.1386/jvap.5.3.167_1

Rhodes, M. C. (2016). Philosophy, teolog and patristic thought. *International Journal of Philosophy and Theology,* 77(4-5), 219-236, https://doi.org/10.1080/21692327.2016.1215933

Safar, L. T. & Press, D. Z. (2011). Art and the brain: effects of dementia on art production in art therapy. *Art Therapy,* 28:3, 96-103, https://doi.org/10.1080/07421656.2011.599734

Shadrikov, V. D. (2017). The evolution of thought, Russian education & society, 59(5-6), 274-297, https://doi.org/10.1080/10609393.2017.1408369

Stallabrass, J. (2004). *Sanat A.Ş. çağdaş sanat ve bienaller*. İletişim Yayınları.

Şimşek, A. (2006). *Estetik ve mücadele estetiği*. İlya İzmir Yayınevi.

Turani, A. (2015). *Çağdaş sanat felsefesi*. Remzi Kitabevi.

Tunalı, İ. (1960). *Felsefenin ışığında modern resim*. Atatürk Üniversitesi Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Whitham G. ve Grant P. (2018). *Çağdaş sanatı anlamak*. Hayalperest Yayınevi.

Görsel ve Dijital Kaynakça

Sanal 1. https://www.moma.org/artists/3716 (22/05/2023).

Görsel 1. https://www.mfa.org/exhibitions/amalia-pica (13/06/2023).

Görsel 2. https://magazine.artland.com/top-10-readymade-works/ (13/06/2023).

Görsel 3. https://rkd.nl/en/explore/images/221255 (13/07/2023).

Görsel 4. Hopkins, D. (2018). Modern sanattan sonra 1945-2017. Hayalperest Yayınevi.

Görsel 5. https://www.nytimes.com/video/arts/artsspecial/100000002518445/excerpt-from-letoile-by-man-ray.html (13/07/2023).

BÖLÜM 2

ÇAĞDAŞ SANATTA HAZ UNSURU VE ANLAMLANDIRMA SORUNSALI

Zuhal BAŞBUĞ

KAYNAKLAR

Anadol, R. (2023). [@refikanadol]. (2023, 25 Kasım). Gönderi [Tweet]. Twitter.

Barrett, T. (2015). *Neden bu sanat? Çağdaş sanatta estetik ve eleştiri.* (E. Ermert, Çev.). Hayalperest.

Bayar, A. (2020). Çağdaş görsel sanatta yeniden üretim ve sınırların belirsizliğini Benjamin ve Adorno'nun izinden sürmek. Sanat Tarihi Dergisi, 29(2), 679-705. https://doi.org/10.29135/std.701597

Beyoğlu, A. (2019). Sanatta mekân kurgusu bağlamında Joseph Beuys yapıtları. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi,* Kış (21), 33-41.

Biçer-Olgun, H., Olgun, C.K. (2020). Çağdaş sanat veya öznesini yitiren sanat: sanatçının ölümü. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 13(36), 316-354. https://doi.org/10.14520/adyusbd.796203.

Çoban, İ.& Kılıçoğlu, B. (2018). Dijital çağda sanatın akışı: Refik Anadol'un eriyen hatıralar sergisi örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi,* 5(25), 230-243.

Danto, A.C. (2014). *Sanatın sonundan sonra.* (Z. Demirsü, Çev.). (2. Baskı). Ayrıntı.

Freeland, C. (2008). *Sanat Kuramı.* Dost Kitabevi.

Girgin, F. (2014). Çağdaş sanatta, sanatın malzemesi olarak mekân. *Akdeniz Sanat*, 7(13), s. 214-234.

Gombrich, E. H. (2015). *Sanatın öyküsü.* (E. Erduran-Ö. Erduran, Çev.). (9. Baskı). Remzi Kitabevi.

Hopkins, D. (2018). *Modern sanattan sonra.* (F.C.Erdoğan, Çev.). (1. Baskı). Hayalperest.

Kayhan, K. (1971). *Sanat eleştirisinde kural ve ölçütler.* Üstünel matbaası.

Kılıç, A. G. (2023). Sanatta beden üzerine bir çalışma: performans sanatı "Marina Abramovic''. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 6(1), 135-161. https://doi.org/10.56206/husbd.1230621.

Klee, P. (2006*). Çağdaş sanat kuramı* (1. Baskı). (M. Dündar, Çev.). Dost Kitabevi.

Lésper, A. (2022). *Çağdaş sanatın sahtekârlığı.* (E. İmre, Çev.). (1. Baskı). Can Sanat Yayınları

Lynton, N. (2015). *Modern Sanatın Öyküsü.* (C. Çapan-S. Öziş, Çev.). (5. Baskı). Remzi Kitabevi.

Öndin, N. (2009). *XX. Yüzyıl sanatının kuramsal dili anlamsal sorgulamalar.* Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları.

Sürmeli, K. (2012). Dada hareketinden kavramsal sanata. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi,* 2(6), 337-345.

Uca, O. (2017). Modernlikler, modern sanat ve sanatseverlik. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi,* 2(2), 20-31.

Ümer, E. (2019). "Sanatın sonu" ve Andy Warhol'un sanatı. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi,* 9(1), 37-47.

Ümer, E. (2022). Değer problemi olarak çirkin ve resim sanatında çirkinlik temsili. Tykhe, 7(12), 93-114. https://doi.org/10.55004/tykhe.1114997.

Yayman-Ataseven, S. (2018). Modernizmin sanatlar gelişimi. *İdil*, 7(48), 1021-1030. https://doi.org/10.7816 /idil-07-48-12.

Whitham, G. & Pooke, G. (2022). *Çağdaş sanatı anlamak*. (2. Baskı). (T. Göbekçin, Çev.). Hayalperest.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. Beuys, J. (1972). "Süpürmek". [Performans].

https://www.ubu.com/film/beuys_ausfegen.html?fbclid=IwAR0FUdxUsStCenOEiq2QzCLhS10vTWkiO9mfItVG8mFkmla7CwmIemrae84 sayfasından erişim sağlanmıştır.

Görsel 2. Beuys, J. (1972). "Süpürmek". [Performans].

https://www.ubu.com/film/beuys_ausfegen.html?fbclid=IwAR0FUdxUsStCenOEiq2QzCLhS10vTWkiO9mfItVG8mFkmla7CwmIemrae84 sayfasından erişim sağlanmıştır.

Görsel 3. Joseph Beuys, 1972, Süpürme, Neues Müzesi, Nürnberg.

Arapoğlu, F., Yavuz, S. (2012). Bir sanatsal biçim olarak "arada olmak": intermedya üzerine çözümlemeler. *Sanat ve Tasarım Dergisi*,1(35), 55-61.

Görsel 4. Paik, N. J. (1962). Baş için Zen. [Performans].

https://www.moma.org/collection/works/127634

Görsel 5. Paik, N. J. (1962). Baş için Zen. [Performans]. https://www.moma.org/collection/works/127634

Görsel 6. Marina Abramoviç "Rhythm 0", 1974, Tate Müzesi.

https://www.tate.org.uk/art/artworks/abramovic-rhythm-0-t14875

Görsel 7. Jeff Koons, İstif, 1988, polikrom ahşap, 154x134x78 cm.

Barrett, T. (2015). *Neden bu sanat? Çağdaş sanatta estetik ve eleştiri*. (E. Ermert, Çev.). Hayalperest.

BÖLÜM 3

SANATA ADANMIŞ HAYATLAR: LEV YEFIMOVICH KERBEL (1917-2003)

Özcan ÖZKARAKOÇ

KAYNAKÇA

Abolina, R.Y. (1969). Образ В.И. Ленина в изобразительном искусстве. Знание.

Gelman, B. (8 Kasım 2017). "*Скульптор флотской закалки".* https://slavasev.ru/2017/11/08/skulptor- flotskoy-zakalki.

Hand, G. (2013). *Marx Kilit Fikirler.* (Çev.Melis İnan). Optimist Yayım ve Dağıtım.

Kerbel, Y.L. (1988) каталог. Скульптура. – М.: Изобразительное искусство. *Москва,*

Mitrofanov,A(03.03.2021). *"Голова карла маркса*". Митропост. https://mitropost.ru/golova- karla- marksa.

Read, H. (2018). *Sanat ve Toplum.* Hayalperest Yayınevi.

Rudsky, L. (Ağustos, 2002). **"***Мэтр монументального искусства*", http://worldrusnews.ru/?p=10610.

Sklyarenko, A. (1985). "Скульптор Лев кербель советское телевидение 1985". *Гостелерадиофонд.*

Verbin, O.G. (06 Temmuz 2004). "*Ровесник Революции (Лев Ефимович Кербель),* Http://Museum-Polar.Ru/Publikatsii/İmya-V-İstorii-Goroda-İ-Flota/Rovesnik-Revolyutsii-Lev-Efimovich-Kerbel/

Voronov, N. (1977). *Лев ефимович кербель, каталог.* Издательство Изобразительное искусство.

Yaşat, D. (2012). Edebiyat okuru Marx. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, (6), s.68-77.

Yurdakul, Ç. (2018). Marx'ın tarih anlayışı: Tarihsel Materyalizm. *Uluslararası Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*,1(3):1-19.

Zamoshkin A.I. (1967). *Лев Ефимович Кербель, "Советский художник*". Издательство Союза художников СССР.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. "Kudashevsky Taş Ocağı" Ukrayna.

Kaynak: Sklyarenko, A. (1985). "Скульптор Лев Кербель Советское телевидение 1985". ГОСТЕЛЕРАДИОФОНД.

Görsel 2. Lev Kerbel, "Kudashevsky Taş Ocağı" Ukrayna.

Kaynak: Sklyarenko, A. (1985). "Скульптор Лев Кербель Советское телевидение 1985". ГОСТЕЛЕРАДИОФОНД.

Görsel 3." Teatralnaya Meydanı", Moskova.

Kaynak: Sklyarenko, A. (1985). "Скульптор Лев Кербель Советское

телевидение 1985”. ГОСТЕЛЕРАДИОФОНД.

Görsel 4. Kerbel ve Lenin Rölyefi, Smolensk Lisesi, 1933

Kaynak: Voronov, N.(1977). Лев Ефимович Кербель, каталог, Издательство Изобразительное искусство, Москва, s,5.

Görsel 5. “Vladimir Vladimirovich Mayakovsky” Yarışma Maketi.

Kaynak: Voronov, N.(1977). Лев Ефимович Кербель, каталог, Издательство Изобразительное искусство, Москва, s,42.

Görsel 6. “Sovyetler Birliği Kahramanı, Pilot N.A. Bokiya Bronz 1943.

Kaynak: Voronov, N.(1977). Лев Ефимович Кербель, каталог, Издательство Изобразительное искусство, Москва, s,43.

Görsel 7. Mezuniyet Projesi, “İşgücü Rezervleri” 1947, Bronz, 55 x 22 x 22 cm

Kaynak: Voronov, N.(1977). Лев Ефимович Кербель, каталог, Издательство Изобразительное искусство, Москва, s,53.

Görsel 12. “Karl Marx Anıtı” Bolşoy Tiyatrosu Önü, Teatralnaya Meydanı. 29 Ekim 1961.

Kaynak: https://mitropost.ru/golova-karla-marksa/ (Erişim Tarihi: 09.11.2023)

Görsel 13. “Karl Marx Anıtı”, Teatralnaya Meydanı.

Kaynak: Voronov, N.(1977). Лев Ефимович Кербель, каталог, Издательство Изобразительное искусство, Москва, s,131.

Görsel 14. “Lev Kerbel Atölyesinde”.

Kaynak: http://vovse-ne.ru/?p=314&page=3(Erişim Tarihi: 09.11.2023)

Görsel 15. “Lev Kerbel Atölyesinde”.

Kaynak: https://russiainphoto.ru/photos/6618/(Erişim Tarihi: 09.11.2023)

Görsel 16. “Deniz Ruhu”, Polyarny, 26 Temmuz 2003.

Kaynak: https://dzen.ru/(Erişim Tarihi: 09.11.2023)

BÖLÜM 4

TÜRK DÜNYASINDA GELENEKSEL SANAT EĞİTİMİNİN KORUNMASI

Ömer ZAİMOĞLU

KAYNAKÇA

Balkanal, Z. (2021). Osmanlı'dan gelen kültür mirasımız geleneksel Türk sanatları. *Folklor Akademi Dergisi*. 4(2), 218- 226.

Başbuğ, F. ve Başbuğ, Z. (2016), Görsel sanatlar eğitimi üzerine notlar. *Akdeniz Sanat* Dergisi, 9(18).

Başbuğ, F. (2021). *Kırgız resim sanatı, Kırgızistan araştırmaları 2020*. BYR Yayınları.

Bayramoğlu, M. (2013), 20. Yüzyıl Türk resim sanatında geleneksel Türk sanat örneklerinin etkisi. Kalemişi Dergisi, 1 (2), 1-40.

Binney, E. (2013). Turkish *miniature paintings and manuscripts from the collection of edwin binney*. Metropolitan Museum of Art.

Büyükdikmen, Y. (2006). *İlköğretim ikinci kademede geleneksel Türk el sanatlarını eğitimi* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi

Erbıyıklı, N. (2011). Tekstil ve moda tasarımı açısından sanat ve bilim. *Akdeniz Sanat*, 4 (7), https://dergipark.org.tr/tr/pub/ akdenizsanat/issue/27654/291449.

Erdoğan, G. (2008). Sosyal devlette sanat ve sanatçının korunması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (74), 191- 225.

Faroqhi, S. (2018). *Osmanlı imparatorluğu ve etrafındaki dünya.* Alfa Yayınları.

Karakelle, A. ve Akpınarlı, F. (2018). Halk eğitim merkezlerinin el sanatları eğitimindeki rolü ve önemi. *Kesit Akademi Dergisi*, 15, 34-45.

Necipoğlu, G. (2013). *Sinan Çağı: Osmanlı İmparatorluğu'nda mimarî kültür,* (Çev. Gül Çağalı Güven). Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Özer. M, Suna, H. E., Sunar L. (2021). Türkiye'de Mesleki ve Teknik Eğitimde Hizmet içi Öğretmen Eğitimine Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 54, 233-254.

Özsoy, V. (2002). Sanat eğitiminde müze ve okul işbirliği ve müzeye dayalı bazı öğretim yöntemleri. *Milli Eğitim Dergisi,* 153-154.

Uçan, A. (2000) Türk Dünyası'nda Orta Asya- Anadolu Müzik İlişkileri. Erdem Dergisi, 12(35), 593- 664.

Zaimoğlu, Ö. (2011). Orta asya şiğ (kamış) dokuma sanatı. *Sanat Dergisi*, 0 (20), 129-135. https://dergipark.org.tr/tr /pub/ataunigsfd/issue/2608/33568.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. Ömer Zaimoğlu Fotoğraf Arşivi

Görsel 2. John L. Sommer., The Kyrgyz and their reed screens, 1996

Görsel 3. Ömer Zaimoğlu Fotoğraf Arşivi

BÖLÜM 5

KAZAKİSTAN'DA GÜNÜMÜZ GELENEKSEL ZANAAT UYGULAMALARINDA DEKORATİF VE RESİMSEL TEKNİKLER

Zhanar NEBESSAYEVA
Yeralyn Kuanyk YERALİULİ
Ömer ZAİMOĞLU

KAYNAKÇA

Alekhin A. S. (1995). Bol Sanatın dili hakkında. M.: Sanat. s. 126. 17

Berikbol R. R., Kakimova L. S., İbrahim K. E., Zhirenov S. A., Smanova A. S., Göksel J. O. (2020). Almatı, sanat eğitimi için terminoloji sözlüğü (Kazakça, Rusça, ingilizce, Türkçe).

Berikbol R., A. Smanova, Zh. Nebessayeva, K.Bekbolatova, Miyat D.(2021).Examination of the Researches on the use of Technology by fine artsTeachers// World Journal on Educational Technology:Current Issues. Volume 13 (1), (pp. 68-81).- ISSN 1309-1506, https://www.un-pub.eu/ojs/index.php/wjet/issue/view/380

Gerchuk K. (2006). Bol sanatın dili. Edebiyat, M. s. 286

Göksel J. O. (2020). *Sanat Tasarımı.* Elektronik ders kitabı, s.130., ISBN 978-601-7984-76-2, Almatı.

İlyaev, G. (1985). Hışırtılı Ev. Kompozisyon, Aydınlanma. s. 324.

Shpikalova T. I. (2008). *Okulda dekoratif çizim*. Aydınlanma. s. 264.

Smanova A. S., Zhirenov S. A., İbraheva K. E., Kakimova L. S., Berikbol R. R., Göksel J. O. (2020). *Sanat eğitiminde ulusal bilincin ve kültürel değerlerin çiçeklenmesi.* Monografi. IP, Balausa Matbaası.

Smanova A., Nebessayeva Z., Gadilbek, A., DzhaybulovnaJ. Z., Erkinkyzy, R.S., Bektemirovna, K.G. (2021).The role of the possibilities of the influence of traditional and modern art on the self-presentation of future teachers. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 16(5),2713- 2725. https://doi.org/10.18844 /cjes. v16i5.6361

Yeralyuli, K. (2016). *Sanatçı Gani İlyaev'in süslemelerle hayat sahnelerinin tasvir edilmesi için teknikler.* Cumhuriyetçi bilimsel ve pratik konferansın yazıları" Kazak sanatçısı Gani İlyayev'in doğumundan 100 yıl sonra." Çimkent: M. Auezova.

Yeralyuli, K (2019). *Sanat eserlerinin algılanması*. Tech Smith.

Yeralyuli, K. (2017). *Sanat tarihi eğitimi.* Avero.

Yeralyuli, K. (2009). *Kazakistan'ın güzel sanatı.* Abay Devlet Üniversitesi.

Yeralyuli, K. (2015). *Kazak Sanatı. Şimdiki zaman, toplum aile ağacının öğeleridir.* A. devlet üniversitesi, Bilimsel ve pratik konferansın materyalleri. Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Yeralyuli, K. (2018). Güzel *eserlerin değerlendirilmesi için kriterler* / Quandykeralyulyralin, Genç bir bilim adamı. № 5.1 (191.1). - (S. 33-36).- https://moluch.ru/archive/191/48240.

Zaimoğlu, Ö. (2011). Tapestry (goblen) dokumaları. *Arış Dergisi*, (5), 144-151. https://doi.org/10.34242/akmbaris.2019.14.

Görsel Kaynakça

Görsel 1. "Kız kovalamaca", kompozit türev, Gani İlyaev.

Kaynak: https://shymlib.kz/biblioteka-Gani İlyaev [metin]: Albüm. Çimkent: Askerler, (2006) caddesi. s.38

Görsel 2. "Kokpar", Zeynelhan Muammedzhanoviç.

Kaynak: Kazak nakış sanatı [metin]: bilgilendirici kamu baskısı / Z. Muhamedzhanovich.- Almatı: Almatıkitap, 2009. - 144 S.

Görsel 3. "Bayan bozkır", Zeynelhan Muammedzhanoviç.

Kaynak: Kazak nakış sanatı [metin]: bilgilendirici kamu baskısı / Z. Muhamedzhanovich.- Almatı: Almatıkitap, (2009). - 144 S.

Görsel 4. "Temirkazyk", Akıyor, 130x140, 2013 yılı, Kuttybek Jacyp.

Kaynak: Margulan, A. H. Yazıları [Metin]. Cilt.12 / A. H. Margulan.- Almatı: Alatau,(2012).- 410 s.

Görsel 5. "Düşün", Akıyor, Triptik, Orta kısım,65x80.2015 Kuttybek Jacyp.

Kaynak: Margulan, A. H. Yazıları [Metin]. Cilt.12 / A. H. Margulan.- Almatı: Alatau,(2012).- 412 s.

BÖLÜM 6

MODA ENDÜSTRİSİNİN YAPAY ZEKA İLE DÖNÜŞÜMÜ

Fatma BAYRAKTAR

KAYNAKÇA

Bayraktar, F. (2021). Moda sektöründe yeni dijital uygulamalar üzerine bir inceleme. S. Gürbüz (Edt.), *21. Yüzyılda iletişim ve sanat* (s. 179-184) içinde. NEU yayınları.

Coşkun, F. & Gülleroğlu, H. D. (2021). Yapay zekanın tarih içindeki gelişimi ve eğitimde kullanılması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences* (JFES), 54 (3), 947-966. https://doi.org/10.30964/auebfd.916220

Çınar, P. (2019). 21. *Yüzyılda yeni teknolojilerin etkisinde gelişen moda endüstrisi*. Bilge Kagan 2nd International Science Congress, 2019, Barcelona / SPAIN*,* 88.

Değerli, N. G. (2019). Moda Tasarımında Yeni Ufuklar. *Güzel Sanatlar Alanında Yeni Ufuklar* (s. 135-148). Gece Kitaplığı.

Deniz, E. (2023). *Dijitalleşme, sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi ekseninde küresel moda endüstrisindeki gelişmelere genel bir bakış*. Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar, 2087-2109.

Güven, İ. (2020). *Perakende hazır giyim endüstrisinde yapay zeka yöntemleri ile talep tahmini.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karabük Üniversitesi.

Heuritech (2023). https://www.heuritech.com/articles/forecast-market-demand-through-consumer-data/

Karakulle, İ., Aktepe, Ş., (2023). İşletmelerde rekabet üstünlüğü sağlamada yapay zeka kullanımı: E-ticaret sitelerinin mobil uygulamalar örneği. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,*3(1) 30-46. https://doi.org/10.58620/fbujoss.1287967

Öztürk, K. & Şahin, M. E. (2018). Yapay sinir ağları ve yapay zekâ'ya genel bir bakış. *Takvim-i Vekayi,* 6(2), 25-36. https://dergipark.org.tr/tr/pub/takvim/issue/40063/427526

Sheikhi, M. (2022). Yapay zeka kullanımının iş piyasasına etkisi. *Journal of Economics and Political Sciences*, 2 (1), 102-111.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/jep/issue/72918/1187581

Sucu, İ. (2019). Yapay zekanın toplum üzerindeki etkisi ve yapay Zekâ (A.I.) filmi bağlamında yapay zekaya bakış. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergis*i, 2 (2), 203-215. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijotem/issue/50671/643204

Şen, C., Kılıç, A. & Öndoğan, Z. (2020). Endüstri 4.0 ve moda sektöründeki uygulamaları. *Turkish Journal of Fashion Design and Management*, 2(2), 53-65. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjfdm/issue/55617/752983

İnternet Kaynakları

https://vogue.com.tr/2023/11/20/tech/modanin-yapay-hali.

https://fashionista.com/2023/11/20/2018/11/yoox-private-label-collection

https://teknolog.com/2023/11/20/hugo-bossun-izmirdeki-uretim-tesisi-20-yili-ni-kutluyor/

Görsel Kaynakça

Görsel, 1. "Heuritech Trend Tahmin Sayfası".

Kaynak:https://www.heuritech.com/articles/forecast-market-demand-through-consumer-data/ (Erişim Tarihi:12.11.2023)

Görsel, 2. "Yoox Net-a-Porter Tarafından Çıkarılan *8 by Yoox* Koleksiyonundan".

Kaynak: https://fashionista.com/2018/11/yoox-private-label-collection (Erişim Tarihi: 12.11.2023)

Görsel, 3. "Yapay Zekâ Tarafından Tasarlanan Gstar Raw Denim Koleksiyonu".

Kaynak:https://www.g-star.com/en_us/stories/art/artificial-intelligence-fashion (Erişim Tarihi: 12.11.2023).

Görsel, 4. "Yapay Zekâ Tarafından Tasarlanan Gstar Raw Denim Pelerin".

Kaynak:https://www.g-star.com/en_us/stories/art/artificial-intelligence-fashion (Erişim Tarihi: 12.11.2023)

Görsel, 5. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Tasarım".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Stable Diffusion XL.

Görsel, 6. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Tasarım".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Stable Diffusion XL.

Görsel, 7. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Koleksiyon".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Bing Image Creator.

Görsel, 8. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Moodboard".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Bing Image Creator.

Görsel, 9. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Moodboard".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Bing Image Creator.

Görsel, 10. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Moodboard".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Bing Image Creator.

Görsel, 11. "Yapay Zekâ ile Oluşturulan Malzeme Panosu".

Kaynak: Bayraktar, F. (2023). Bing Image Creator.

BÖLÜM 7

ZARAR GÖRMÜŞ YAZMA ESERLERİN KONSERVASYON AŞAMALARI

Zülbiye SEVGİLİ POLAT

KAYNAKÇA

Adanır, T. (1998). *İstanbul Süleymaniye kütüphanesi örneğinde el yazması eserlerin restorasyonu*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Baydar, N. (2001). Kütüphanelerdeki el yazmalarının pasif konservasyonu. *Türk Kütüphaneciliği,* 5(4), s: 365-377.

Baydar, N. (2004). *El yazmalarında belgeleme, koruma ve onarım çalışmaları.* 7. Müzecilik Semineri, Bildiriler*, 20-22 Ekim 2004* İstanbul, (s. 79-84).

Bilgin, O. (2013). Yazma. İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt 43, s. 369-373).

Can, M. (2009*). Kültürel Miras ve Müzecilik*. (15/11/2023) http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14182/yurtdisi-calisma-raporlari.html

Cünüş, A. S. (2010). *Türkiye'deki üniversite kütüphanelerinde nadir eserler.* [Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.

Crespo, C. ve Vinas V. (1984). *The preservation and restoration of paper records and books:a rampt sudy with guidelines*. Unesco.

Duman, H. (1997). *El yazmaları dünyasında Türkiye'nin yeri.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Dalkıran, Ö. (2012). Kitabın Tarihi. *Türk Kütüphaneciliği*, 27 (1), s: 201-202.

Gazi, S. (1987). *Yazma eserlerin bakım ve tamiri*. Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Fırat Üniversitesi (s. 109-113).

International Federation of Library AssociationsandInstitutions (IFLA). (2011). *Kütüphane Malzemesinin Bakım ve Kullanımında IFLA İlkeleri*. (../../2023)

İlden, S. (2006). *Türkiye'de kitap konservasyonu çalışmaları ve bir kağıt restorasyonu laboratuarı kurma projesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

İlden, S. (2009). Tahrip olmuş el yazmalarının onarım ve tedavi teknikleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 2(1), s: 65-87.

International Federation of Library AssociationsandInstitutions (IFLA). (2011). *Kütüphane Malzemesinin Bakım ve Kullanımında IFLA İlkeleri*. (../../2023) http://www.ifla.org/files/pac/Turkish%20Translation.pdf

Karakaş, H.S., Rukancı, F. Ve Anameriç, H. (2009). Yazma Eserler. İçinde Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü (s. 46)

Özekmekçi, A. (2012). *Yazma eserlerde konservasyon ve restorasyon uygulama tekniklerinin analizi.* [Yayınlanmış Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi].

Roberts, M. T. ve Etherington, D. (1982). *Book binding and the conservation of books*, Library of Congress.

Görsel Kaynakça

Görsel 1-14. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü (15.11.2023) https://suleymaniye.yek.gov.tr/#

BÖLÜM 8

SAFEVİ-ŞİRAZ ÜSLÛBUNUN OSMANLI TEZHİP SANATI ÜZERİNE ETKİSİ

Züleyha ZOR

KAYNAKÇA

Aracı, N. (2023). Osmanlı Dönemi 16. Yüzyıl Tezhip Sanatından Örnekler Bağlamında Tasarım Çeşitliliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 16(41), 391-412. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2623333.

Atilla, O. (2003). *Şah Kulu'nun Motif ve Desen Üslubu* (133511) [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.

Bağcı, S. (1993). Takdim Minyatürlerinde Farklı Bir Konu: Süleyman Peygamber'in Divanı, Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan, Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Yayınları*, 35-59

Birol İ. A. (2012) Tezhip, TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/tezhip#1

Çekin Z. (2017) Müzehhib Kara Memi, Z dergisi. https://www.zdergisi.istanbul/makale/muzehhib-kara-memi-36

Derman Ç., Duran G. (2010). *Şahkulu.* TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/sahkulu

Mahir, B. (2012). Osmanlı bezeme sanatında saz üslubu, A. R. Özcan (Ed.), *Hat ve Tezhip Sanatı.* (1.baskı, 379-395) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Sayın, A. Z., & Çaycı, A. (2020). Safevi-Şiraz Üslûbu Hamse-i Nizâmî Nüshasının Tezhipleri. *Konya Sanat*, (3), 14-31. https://www.researchgate.net/publication/347978502_Safevi-Siraz_Uslubu_Hamse-i_Nizami_Nushasinin_Tezhipleri

Tanındı, Z. (2012). Başlangıcından Osmanlı'ya tezhip sanatı, A. R. Özcan (Ed.), *Hat ve Tezhip Sanatı* (1.baskı, 243-281) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Uluç, L. (2006). *Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar. XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları* (1 baskı). İş Bankası Kültür Yayınları

Zor. Z. (2021). *Müzehhip Ruzbihan'ın Yazma Eserlerdeki Bezeme Üslubu* (662684) [Sanatta Yeterlik Tezi, Akdeniz Üniversitesi] Yök Tez Merkezi

Görsel Kaynakça

Görsel 1. *TSMK'de bulunan eserler*, Uluç, L. (2006). *Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar. XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları* (1 baskı). İş Bankası Kültür Yayınları

Görsel 2. *Şehnameyi Selim Han Seyyid Lokman. TSMK. A. 3595, y 53b-54a*, Uluç, L. (2006). *Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar. XVI. Yüzyıl Şiraz Elyazmaları* (1 baskı). İş Bankası Kültür Yayınları

Görsel 3. *Şiraz dönemi EL yazması Takdim Madalyonları Külliyat-i Sadi (1585) TIEM 1963, y. 2b-3a*, ZOR. Z. (2021). *Müzehhip Ruzbihan'ın Yazma Eserlerdeki Bezeme Üslubu* (662684) [Sanatta Yeterlik Tezi, Akdeniz Üniversitesi] Yök Tez Merkezi

Görsel 4. *Unvan tezhip. Şâhnâme-i Firdevsî. 1555-60 yılları. Müzehhibi: Ruzbihan Şirazi. Safevi. Şiraz. TSMK. H.1500, 15b Çizim*, ZOR. Z. (2021). *Müzehhip Ruzbihan'ın Yazma Eserlerdeki Bezeme Üslubu* (662684) [Sanatta Yeterlik Tezi, Akdeniz Üniversitesi] Yök Tez Merkezi

Görsel 5. *Unvan tezhip. Şâhnâme-i Firdevsî. 1555-60 yılları. Müzehhibi: Ruzbihan Şirazi. Safevi. Şiraz. TSMK. H.1500, 15b Çizim,* ZOR. Z. (2021). *Müzehhip Ruzbihan'ın Yazma Eserlerdeki Bezeme Üslubu* (662684) [Sanatta Yeterlik Tezi, Akdeniz Üniversitesi] Yök Tez Merkezi

Görsel 6. *TSMK. (Behram Mirza Albümü, TSMK. H.2154, 2a)*, Mahir, B. (2012). Osmanlı bezeme sanatında saz üslubu, A. R. Özcan (Ed.), *Hat ve Tezhip Sanatı.* (1.baskı, 379-395) Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Görsel 7. *Şahkulu'nun bitkisel bezeme ve Simurg kuşu Viyana. (Österreichische Nationalbibliothek, Cod. Mixt., nr. 313, vr. 11b, 46a,* Derman Ç. Ve Duran G. (2010) Şahkulu, TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/sahkulu

Görsel 8. *Şahkulu'nun bitkisel bezeme ve ejder tasvirleri. Viyana (Österreichisch Nationalbibliothek, Cod. Mixt., nr. 313, vr. 11b, 46b),* Derman Ç. Ve Duran G. (2010) Şahkulu, TDV İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/sahkulu

Görsel 9: *İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi T. 5467'de Muhibbi Divanı,* Çekin Z. (2017) Müzehhib Kara Memi, Zdergisi. https://www.zdergisi.istanbul/makale/muzehhib-kara-memi-36

Görsel 10. *Muhibbi Divanı***,** Çekin Z. (2017) Müzehhib Kara Memi, Zdergisi. https://www.zdergisi.istanbul/makale/muzehhib-kara-memi-36

BÖLÜM 9

SANAT EĞİTİMİNDE KÜLTÜR VE KÜLTÜRLERARASI EĞİTİMİN ÖNEMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Seçil OFAY

KAYNAKÇA

Artut, K. (2001). *Sanat eğitimi; kuramları ve yöntemleri*. Anı Yayıncılık.

Akkurt, S., & Boratav, O. (2018). Neden sanat eğitimi? *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, *1*(1), 54-60.

Aral, N. (1999). "Sanat eğitimi yaratıcılık etkileşimi". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15, 11-17.

Ayaydın, A. (2015). *Çoklu zeka tabanlı görsel sanatlar eğitimi*. Nobel Yayın.

Bacanlı, H. (1999). *Duyuşsal davranış eğitimi.* Nobel Yayın.

Bozok, B.& Tekin Karagöz, C. (2022). Kültür aktarımında arkeolojik buluntuların sanat eserlerine yansıması. *İdil,* 96, s. 1171–1180. https://doi.org/10.7816/idil-11-96-03.

Buyurgan, S. (2018). *Sanat eğitimi ve öğretimi.* Pegem Akademi.

Çellek, T. (2004). *Sanat ve Bilim Eğitiminde Yaratıcılık*, www.elyadal.org.

Edeer, Ş. (2005). Sanat eğitiminde disiplinlerarası yaklaşım.*19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,*19, 78-84.

Erinç, S. M. (1987). *Sanat yazıları II*. Özgün matbaacılık.

Gökay, M. (2003). İlköğretim ve üniversite aşamasındaki sanat eğitiminin ABD-Arizona'daki yeri. *Milli Eğitim Dergisi*, (159), Ankara.

Görsel Sanatlar Dersi Öğretim Programı, (2018) https://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018121111026326-GORSEL%20SANATLAR.pdf.

Karip, F. (2020). Türkiye'de çok alanlı sanat eğitimi yaklaşımının kullanıldığı lisansüstü tezlerin incelenmesi. *İdil,* (75), 1650–1658. https://doi.org/10.7816/idil-09-75-02.

Macgregor, C. (1996). *Yarartıcı çocuk yetiştirme (genç beyinler için cazip etkinlikler ve oyunlar)*. Papirus Yayınları.

Mercin, L. (2011). Sanat nedir? A.O. Alakuş ve L. Mercin (Ed.), *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi,* (s.1-12) içinde. Pegem Akademi.

Katırancı, M. (2014). Kültürel iletişimde görsel sanatlar eğitiminin rolü. *Akademik Bakış Dergisi*, (42). https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/382780

Kırışoğlu, O., Stokrocki M. (1997). *Orta öğretim sanat öğretimi.* Yök Dünya Bankası

Özsoy, V. (2022). *Görsel sanatlar öğretim programları ve öğretmen yeterlilikleri*. Pegem Akademi.

Özsoy. V., Ayaydın, A. (2016). *Görsel tasarım öge ve ilkeleri.* Pegem Akademi.

Read, H. (1981). *Sanat ve toplum* (S. Mülayim, Çev.). Umran Yayınları.

San, İ. (1982). Kültür aktarımı ve çağdaş kültür sorunu içinde sanat eğitiminin yeri. *1.Milli Kültür Şurası-Genelde Kültür ve Temel Değerler.*

Topcubaşı, T. (2016). Türkiye'de ve Dünya'da kültürlerarası eğitim, *International Journal Of Education Technology and Scientific Researches*, (1), 34-45.

Toprak, T. (2004). *Eğitim fakültelerindeki sanat eğitiminde çağdaş yaklaşımlar konusundaki ilgi ve tutumları*. Minnesota Üniversitesi. TTKB, http://ttkb.meb.gov.tr. [18.02.2014]

Görsel Kaynakça

Görsel 1. https://en.wikipedia.org/wiki/Abdulcelil_Levni 2023 Kasım

Görsel 2. https://kulturportali.gov.tr/turkiye/edirne/haberduyuru/edirneli-levni-3 2023Kasım

Görsel 3. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ukiyo-e.2023 Kasım

Görsel4.https://nalanyilmaz.blogspot.com/2008/07/osmanlnn-son-nakkalarndan-levni.html.2023 Kasım

Görsel 5. https://kavrakoglu.com/japonya-39resimsanati/2023 Kasım

Görsel 6. https://www.tarihikadim.com/osmanli-minyaturu-hakkinda-ogrenilmesi-gereken-7-bilgi/2023 Kasım

Görsel 7. https://www.zdergisi.istanbul/makale/levni-ve-imzasi-35 2023 Kasım

Görsel 8. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ukiyo-e.2023 Kasım

Görsel 9. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ukiyo-e.2023 Kasım

RESTLESS SECTION in the OTTOMAN EMPIRE and ITS ACTIVITIES: 18TH CENTURY CRIME AND CRIMINALS in RUSE

DUYGU TANIDI

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan• Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-368-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40
www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

Contents

Curriculum Vitae ..... **VII**

Abbreviations ..... **XI**

Preface 13

Introduction 15

Chapter 1

Court Registers In The Context Of Legal History 25

1.1. The Use And Source Value Of Court Registers In The Context Of Legal History 25

Chapter 2

Crime And Punishment In The 18Th Century In Ruse 35

2.1. Crimes 35

2.1.1. Banditry 35

2.1.1.1. Identity Of The Bandit 41

2.1.1.2. Bandit's Activities 47

2.1.1.3. Public Reaction To Bandit Activities 51

2.1.2. Smuggling Of Soldiers 61

2.1.3. Offences Against Property 72

2.1.4. Injury And Killing 80

2.1.5. Other Offences 88

2.2. Elements That Trigger The Offence 93

2.3. Penalties Imposed In Ruse According To Court Registers 97

Chapter 3

Crime And Punishment In Ruse Within The Context Of The Ruler And The Public 113

3.1. The Relationship Between Centrally Appointed Administrators And Crime ... 113

3.2. The Relationship Between Local Authorities And Crime 116

3.2.1. Malfeasance 120

3.2.1.1. Irregular Tax Collection 121
3.2.1.2. Public Oppression By Provincial Officials 128
3.2.1.3. Corruption And Negligence Of Provincial Officials.....136
3.3. Criminal Relationship Between Prominent Persons And Notable Figures 141
3.4. The Relationship Between Public And Crime 147

Conclusion 154
Bibliography 158
Appendices.....165
Appendix-1: Sample Judgement And Transcribed Text (Rcr6, 23-93).....165
Appendix-2: Sample Judgement And Transcribed Text (Rcr39, 107-7B).....167
Appendix-3: Map Of Ruse, Presidency Of The Republic State Archives: 169
Appendix-4: Map Of Ruse, Presidency Of The Republic State Archives: 170
Appendix-5: Map Of Ruse, Presidency Of The Republic State Archives: 171

PREFACE

Following the developments in the modern world, the subjects studied by historians in Turkey have been updated and diversified. In parallel with this progress, studies of court registers, which contain a great deal of information, have increased at a rapid pace. A less studied area within these historical sources is the phenomenon of crime and punishment. In this study, the situation of these phenomena in a city of the Ottoman Empire is analyzed in different dimensions. As a result of the research, it is seen that security was one of the most prominent problems in Ruse, where crimes ranging from banditry to theft, from manslaughter and wounding to military smuggling were committed.

History has always been an experience of the unjust as well as the just, the powerful as well as the powerless. This points to the existence of people who have had negative experiences throughout human history. In this context, the negative effects of crime and criminals on society have been one of the main problems of the Ottoman Empire. This study is based on these conclusions. The identity of criminals in Ottoman society, the crimes they committed, their reasons for committing these crimes, and Ottoman state's struggle against them have been examined. In addition, the relations of the center with the city of Ruse were touched upon.

In general, a multidimensional analysis of the phenomena of crime and punishment in Ottoman society has been carried out, and some cautious generalizations have been made as a result of the conclusions obtained in this direction. The main source of the study, the Ruse Court Registers of the 18th century, was read, and the crime and punishment phenomena in the Ottoman period were analyzed by interpreting the data in accordance with the information obtained from these sources.

I would like to express my eternal gratitude to my esteemed teachers Prof. Dr. Meryem Kaçan Erdoğan, Prof. Dr. Meral Bayrak (Ferlibaş), and Prof. Dr. Mehmed Topal, who supported me in every way in this study, provided useful guidance, and answered all my questions with interest and tirelessness. I am also grateful to Prof. Dr. Muzaffer Doğan and Prof. Dr. Ferruh Ağca for their insightful criticism on my book. I would also like to express my heartfelt gratitude to my friend and spiritual sister Ayşegül Karapınar for giving me a taste of her boundless love and for reading my work with a different perspective, and to my father Ertuğrul Tanıdı and my mother İnci Tanıdı for always being in my life and not withholding their affection in this difficult process. I have a special thanks to Sabriye Öğütçü for her entity in my life and translator of this book Tolga Bleda Öz for his kindness and good work. I would be missing without you.

BIBLIOGRAPHY

Archive Documents:

Oriental Section of the National Library of Bulgaria, St. Cyril and Methodius National Library of Bulgaria Natsionalna Biblioteka Sv Cyril i Metodiy (NBKM).

Ruse Court Registry (RCR), nr. 5, 51, 52, 6, 7, 36, 38, 37, 8, 9, 39.

Map of Ruse, Presidency of the Republic State Archives, Folio.

Mk.0001800051001, h. 00162-00001, h. 0142.

Books and Articles:

Akdağ, M., *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası: Celali İsyanları,* Yapı Kredi Publishing, İstanbul, 2009.

Akgündüz, A., *Mahkeme Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Publishing, 52, İstanbul, 1988.

Akgündüz, A., "İslam Hukuku'nun Osmanlı Devleti'nde Tatbiki: Şer'iyye Mahkemeleri ve Mahkeme Sicilleri", *Türkler,* Volume 10, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca Yeni Türkiye Publishing, Ankara, 2002, pp. 54-68.

Akgündüz, A., *Osmanlı Tarih ve Hukuk Istılahları Kamusu,* Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, Haziran 2018.

Akman, M., "Osmanlı Hukukunda Kasame", *Türkler*, V. 13, ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca, Yeni Türkiye Publishing, Ankara, 2002, pp. 789-794.

Aksan H. V., *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi (1700-1783),* Tarih Vakfı Yurt Publishing, İstanbul, 1997.

Aksan H. V., *Kuşatılmış Bir İmparatorluk: Osmanlı Harpleri 1700-1870,* translator: Gül Çağalı Güven, Türkiye İş Bankası Kültür Publishing, İstanbul, 2010.

Aksu, O., Transcript and Legal Analysis of the Rumeli Kazaskerliği Book No. 376*, Marmara University Institute of Social Sciences, Department of Law, Division of Public Law,* Unpublished Master's Thesis, Istanbul, 2004.

Anıl, Y. Ş., *Osmanlı'da Kadılık*, İletişim Publishing, Publication number:: 135, İstanbul, 1993.

Aslan, N., "İslam ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihun) Arabuluculuk Müesesesi", *Kur'an'da Evrensel Hoşgörü,* Nesil Publishing, İstanbul, 1997, pp. 254-270.

Aslan, N., "Milli Arşivimiz İçinde Mahkeme Sicilleri*", I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar (20-21 Nisan 1998),* Publication number:: 12, Ankara 1998, pp. 187-194.

Avcı, M., *Osmanlı Hukukunda Suç ve Cezalar,* Gökkubbe Publishing, İstanbul,

2004.

Babinger, F. "Rusçuk", *İslâm Ansiklopedisi,* V. 9, Milli Eğitim Bakanlığı Publishing, İstanbul 1993, pp. 784-787.

Bakırjieva, T. ve Yordanov, *S., Rusçuk ve Bölgesinin (2 ve 19. Yy) Tarihine İlişkin Seçilmiş Kaynaklar*, İzvori Kaynak Kütüphanesi, V. 1, Rusçuk, 1999.

Bakırjieva, T. ve Yordanov, S., *Rusçuk Alan ve Tarih: 14. Yüzyılın sonu ve 19. Yy 70 li yılları, Bölgesel Tarih Müzesi,* Rusçuk, 2001.

Bardakoğlu, A., "Diyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 9, İstanbul, 1994, pp. 473-479.

Bardakoğlu, A. "Kasame", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V. 24, İstanbul, 2001, pp. 528-530.

Barkan, Ö. L., "Tımar", *İslam Ansiklopedisi: İslam Alemi Tarih, Coğrafya, Etnografya ve Biyografya Lugatı*, Milli Eğitim Publishing house, İstanbul, 1979, V.: 12/1, p. 286-333.

Barkey, K., *Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, Tarih Vakfı Yurt Publishing, İstanbul, 1999.

Bayındır, A., *İslam Muhakeme Hukuku: Osmanlı Devri Uygulaması,* İslami İlimler Araştırma Publishing,, 7, İstanbul, 1986.

Bayrak (Ferlibaş) M. ve Kaçan, Erdoğan, M., "Rusçuk'ta Osmanlı Vakıfları", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Rusçuk,* ed. Meral Bayrak (Ferlibaş), Yeditepe Publishing, İstanbul, 2011, pp. 169-227.

Bostan, İ., http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1764/Bostan.pdf?sequence=1, 07 Mart 2018.

Bozkurt, G. ve Mumcu, A., Üçok*, Türk Hukuk Tarihi,* Savaş Publishing house, Ankara, 1996.

Çolak, K., "Rusçuk ve Çevresinde Eşkıyalık ve Asayiş Meselesi (17. YY)", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Rusçuk,* ed. Meral Bayrak, Yeditepe Publishing, İstanbul, 2011, pp. 109-143.

Danişmend, İ. H.*, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Türkiye Publishing house, İstanbul, 1971.

Devellioğlu, F., *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat,* Aydın Kitabevi Publishing Sözlük Dizisi: 1, Ankara, 2002.

Doğru, H.*, Bir Kadı Defterinin Işığında Rumeli'de Yaşam*, Kitap Publishing house, İstanbul, 2007.

Doykov, V. G. *Rusçuk: Ekonomik ve Coğrafik Karakteristik,* Government publication, Sofya, 1959.

Efraimova, H., M., "Bulgaristan Rusçuk'ta Türk Varlığı: Rusçuk'ta Ayakta Kalan Türk Varlığı" *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozymu II, V. I, 13-15 Mayıs 2010,* Haz. Ünal Şenel, V. I, Manisa Yöresi Türk Tarih ve

Kültürünü Araştırma ve Uygulama Merkezi, Manisa, 2010, pp. 409-420.

Emecen, F., "Devre Çıkmak" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V.9, İstanbul, 1994, pp. 250-251.

Ergenç, Ö., "Osmanlı Klasik Dönemindeki 'Eşraf ve Ayan' Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları III, The Journal of Ottoman Studies III*, İstanbul, 1982 pp.105-113.

Erim, N., "Osmanlı İmparatorluğu'nda Kalebendlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi, Issue: 4,* İSAM Publishing, İstanbul, 1984, pp. 79-88.

Ertaş, M., Y., *Sultanın Ordusu,* Yeditepe Publishing, İstanbul, 2007.

Ertaş, M. Y., "18. Ve 19. Yy Osmanlı Taşrasında Yasadışılık: Yerel İdarecilerle Eşkıya İlişkileri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör,* ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Publishing, No: 12, Samsun, 2017, pp. 179-191.

Faroqhi, S., "Merkezi Devletle Başetmek, Yerel Güçlerle Başetmek: 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıl Başlarına Osmanlı Bölgeleri ve Ayan", *Osmanlı ve Balkanlar: Bir Tarihyazımı Tartışması,* ed. Suraiya Faroqhi, Fikret Adanır, İletişim Publishing, İstanbul, 2015, pp. 403-437.

Faroqhi, S., *Devletle Başa Çıkmak: Osmanlı İmparatorluğu'nda Siyasal Çatışmalar ve Suç: 1550-1720,* Alfa Publishing, İstanbul, 2016.

Gedikli, F., "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Mahkeme Sicilleri", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,* V. 3, Issue: 5, 2005, pp. 187-213.

Gedikli, F., *Dünden Bugüne Osmanlı Araştırmaları-Tespitler, Problemler, Teklifler Sempozyumu,* ed. Ali Akyıldız, Ş. Tufan Buzpınar, Mustafa Sinanoğlu, İSAM Publishing,, Publication number: 391, İstanbul, Aralık 2007, pp. 73-96.

Genç, M., "Malikane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* V. 27, Ankara, 2003, pp. 516-518.

Gökbilgin, M. Tayyib, "Cânbâzân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 7, İstanbul, 1993, p. 141

Griswold, J. W., *Anadolu'da Büyük İsyan: 1591-1611,* Tarih Vakfı Yurt Publishing, İstanbul, 2000.

Gümrükçüoğlu Okur, S., Ottoman Law and Practice in the Light of Complaint Books (1649-1653), *Marmara University Institute of Social Sciences, Department of Law, Division of Public Law*, Unpublished PhD Thesis, İstanbul, 2010.

Halaçoğlu, Y., "Ulak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 42, İstanbul, 2012, pp. 77-79.

Halaçoğlu, Y., *XIV. Ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı,* Türk Tarih Kurumu Publishing, Ankara, 2014.

İlgürel, M., "Celali İsyanları", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 7, İstanbul, 1993, pp. 252-257.

İlgürel, M., "Levent", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V. 27, İstanbul, 2003, pp. 149-151.

İnalcık, H., "Osmanlılarda Raiyyet Rüsumu", *Belleten,* V. XXIII, Issue:: 92, Ankara, 1959, pp. 575-610.

İnalcık, H., "Centralization and Decentralization in Ottoman Administration", *Studies in Eighteenth Century Islamic History,* ed. Thomas Naff, Roger Owen, Carbondale, Southern Illinois University, 1977, pp. 27-53.

İnalcık, H., "Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hal ve Arz-ı Mazharlar", *Osmanlı Araştırmaları VII-VIII, The Journal of Ottoman Studies VII-VIII*, İstanbul, 1988, pp. 33-54.

İnalcık, H., "Osmanlılar'da Cizye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* İstanbul, 1993, V. 8, pp.45-48.

İnalcık, H., "İspence", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 23, İstanbul, 2001, pp.177.

İnalcık, H., *Kuruluş: Osmanlı Tarihini Yeniden Yazmak,* Hayy Kitap, İstanbul, 2012.

İnalcık, H., *Osmanlı'da Devlet, Hukuk ve Adalet,* Kronik Publishing, İstanbul, Şubat 2018.

İpşirli, M., "16. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası İle İlgili Hükümler", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi,* Issue:: 12, İstanbul, 1982, pp. 203-248.

Ivanova, S., Aydınlanma: *17. ve 18. Yy. Ruse Belediyesi Öncesi Döneme Doğru,* Ulusal Kütüphane 'Kiril ve Metody', Rusçuk, n.d.

Kaçan, Erdoğan., M.., "Rusçuk Kalesi*", Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Türk-Bulgar İlişkileri Bildiriler, Uluslar arası Sempozyum, 11–13 Mayıs 2005,* İstanbul, 2005, pp. 425-439.

Kaçan, Erdoğan, M. ve Bayrak Ferlibaş, M. ve Çolak, K.; *Rusçuk Ayanı: Tirsiniklizade İsmail Ağa ve Dönemi (1796-1806),* Yeditepe Publishing, İstanbul: 2009.

Kaçan, Erdoğan, M., "Bozgun Yıllarında (1683-1699) Rumeli'de Eşkıyalık Faaliyetleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi 26*, KOCAV, İstanbul, 2012 pp. 19-66.

Kaçan, Erdoğan, M., "Balkanlarda Uluslararası Bir Organizasyon: İslimye Panayırı", *Belleten,* Volume: LXXX, Issue:: 287, Türk Tarih Kurumu Publishing, Ankara, 2016, pp. 123-155.

Karakışla, Y. S., *Eski Hayatlar Eski Hatıralar: Osmanlı İmparatorluğu'nda Belgelerle Gündelik Hayat (1760-1923)*, Doğan Kitap, İstanbul, 2015.

Kiel, M., "Rusçuk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* V. 35, İstanbul,

1988, pp. 246-250.

Koca, U., Crime, Criminals, Prisons and Punishments in the Ottoman Empire Between the Years Hijri 1182-1188 (A.D. 1768-1774) According to the Prison Registry Book of the Castle Dungeon No. 17, *Mimar Sinan Fine Arts University, Institute of Social Sciences, Department of History, Department of Modern History,* Unpublished Master thesis, İstanbul, 2015.

Köse, O., *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması,* Türk Tarih Kurumu Publishing, Ankara, 2006.

Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali, translator: Elmalılı Hamdi Yazır, Huzur Publishing house, İstanbul, 1994.

Küçükaşçı, M. S., "Seyyid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, V.37, İstanbul, 2009, pp. 40-43.

Kütükoğlu, M., *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Publishing, Ankara, 2018.

Menekşe, Ö., The Crime and Punishment of Theft in the Ottoman Empire in the 17th and 18th Centuries, Unpublished Doctoral Thesis, *Marmara University Institute of Social Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of Islamic Law,* İstanbul 1998.

Mert, Ö, "Ayan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 4, İstanbul, 1991, pp. 195-198.

Mumcu, A., *Osmanlı Hukukunda Zulüm Kavramı*, Birey ve Toplum Publishing, Ankara, 1985.

Mumcu, A., *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl*, Birey ve Toplum Publishing, Ankara, 1985.

Mustafa Kesbi, *İbretnüma-yı Devlet (Tahlil ve Tenkitli Metin),* haz. Ahmet Öğreten, Türk Tarih Kurumu Publishing house, Ankara, 2002.

Ortaylı, İ., *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı,* Turhan Kitabevi Publishing, Ankara, 1994.

Ortaylı, İ., *Türkiye İdari ve Teşkilat Tarihi,* Cedit Publishing, İstanbul, 2008.

Öz, M., "Modernleşme Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri*", Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Publication number:12, Samsun, 2017, pp. 11-21.

Özcan, S., "18. Yüzyılda Canik (Samsun) Sancağı'nda Eşkıyalık Hareketleri", *Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör*, ed. Osman Köse, İlkadım Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Publishing, No: 12, Samsun, 2017, pp. 109-121.

Özkaya, Y., "18. Yüzyıl Adalet-nameleri'ne Göre Türkiye'nin İç Durumu", *Belleten*, V. XXXVIII, Issue: 151, Tarih Kurumu Yay,.Ankara, Temmuz 1974, pp.445-491.

Özkaya, Y., *Osmanlı İmparatorluğu'nda Dağlı İsyanları (1791-1808),* Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Publishing house, Ankara, 1983.

Özkaya, Y, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Ayanlık*, Türk Tarih Kurumu Publishing house, Ankara, 1994.

Özkaya, Y., *18. Yüzyılda Osmanlı Toplumu,* Yapı Kredi Publishing, İstanbul, 2010.

Öztürk, M., "18. Yüzyılda Antakya ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Belleten,* Türk Tarih Kurumu Publishing, Volume: LIV, Issue: 211, Ankara, Aralık 1990, pp. 963-993.

Öztürk, M., "18. Yüzyılda Antep ve Çevresinde Eşkıyalık Olayları", *Uluslararası Gaziantep Tarihi Sempozyumu: Milli Mücadele Döneminde Gaziantep Bildiriler Kitabı,* ed. Ahmet Gündüz, Murat Çelikdemir, Murat Dağ, Selim Osrak, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Kültür Publishing, Publication number:: 23, Gaziantep, 2018, pp. 185-214.

Pakalın, M. Z., *Osmanlı Tarih ve Deyimleri Sözlüğü I, II, III,* Milli Eğitim Publishing house, İstanbul, 1983.

Parlatır, İ. , *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü,* Yargı Publishing house, Ankara, 2017.

Pierce, L., *Ahlak Oyunları: 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet,* Tarih Vakfı Yurt Publishing, İstanbul 2005.

Raşid Mehmed Efendi ve Çelebizade İsmail Asım Efendi, Tarih-i Raşid ve Zeyli, V. II-III, haz. Abdülkadir Özcan, Ahmet Zeki İzgöer, Baki Çaker, Yunus Uğur, Klasik Publishing, İstanbul, 2013.

Roth, M. P.*, Göze Göz: Suç ve Ceza'nın Küresel Tarihi,* translator: Barışhan Erdoğan, Can Publishing, İstanbul, 2017.

Sahillioğlu, H., "Avârız", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V. 4, İstanbul, 1991, pp.108-109.

Sahillioğlu, H., "Bâd-ı Hevâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, V. 4, İstanbul, 1991, pp. 416-418.

Sevad Akçesi, http://www.osmanlicaturkce.com/?k=sevad&t=%40, 01 08 2019.

Subhi Mehmed Efendi, *Vakanüvis Subhi Tarihi Sami ve Şakir Tarihleriyle Birlikte (İnceleme ve Karşılaştırmalı Metin): H. 1144-1155/ M. 17301744*, haz. Mesut Aydıner Kitabevi, İstanbul, 2007.

Şekerci, O., *İslam Ceza Hukuku'nda Ta'zir Suçları ve Cezaları,* Bayrak Yayımcılık, İstanbul, 1996.

Tabakoğlu, A., "İmdâdiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,* V.22, İstanbul, 2000, pp.221-222.

Tanıdı, D.*, R-3 Numaralı Rusçuk Mahkeme Sicilinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (H. 1093-1100/m. 1682-1688),* Aktif Yayınevi, İstanbul: 2022.

Taş, K. Z., "Arşiv Malzemesi Olarak Mahkeme Sicilleri ve Taşra Üniversitelerinde Tarih Araştırmaları*", I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar (20-21 Ni-*

san 1998), Publication number:: 12, Ankara, 1998, pp. 175-

186.

Topal, M., "II. Mustafa'nın Avusturya Seferlerinde Rusçuk Şehri ve Limanı'nın Önemi" *Türklük Araştırmaları Dergisi, Prof. Dr. Mücteba İlgürel'e Armağan II Özel* Issue:: 20, İstanbul, pp. 223-250.

Topal, M., "Rusçuk Şehri'nin Yeri ve Adı Üzerine Düşünceler", *Osmanlı İdaresinde Bir Balkan Şehri: Rusçuk,* ed. Meral Bayrak (Ferlibaş), Yeditepe Publishing house, Publication number: 164, İstanbul, 2011, pp. 1-21.

Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr, 1 Ocak 2017. Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr, 26 Ocak 2017. Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/, 12 Şubat 2017. Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/, 23 Şubat 2017. Türk Dil Kurumu, http://www.tdk.gov.tr/, 28 Temmuz 2019.

Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı,* Türk Tarih Kurumu Publishing, Publication number::171, Ankara, 1984.

Uluçay, M. Ç., *18. Asır'da Saruhan'da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri*, Resimli Ay Printing House, İstanbul, 1944.

Ünal, M. A., *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Publishing, İstanbul, 2011.

Ünal, M. A., "Devlet İçi İktidar Mücadelesinin Bir Unsuru Olarak Eşkıyalık ve Ayrılıkçı Hareketler*", Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör, ed. Osman Köse,* İlkadım Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü, Publishing,, No: 12, Samsun, 2017, pp. 3-11.

Yalçınkaya, M. A., "Uyanış ve Toparlanma Çabaları", *Osmanlı Tarihi El Kitabı,* ed. Tufan Gündüz, Grafiker Yay, Ankara, 2012, pp. 345-390.

Yazıcı, M., *Osmanlı Klasik Dönem Hukuku'nda Suç ve Ceza: Anadolu'da Kamu Düzeni,* Yeditepe Publishing, İstanbul, Ocak 2019.

Yılmazçelik, İ., "Mahkeme Sicillerinin Bir Merkezde Toplanması Üzerine Bazı Mülahazalar*", I. Milli Arşiv Şurası, Tebliğler-Tartışmalar (2021 Nisan 1998)*, Publication number:: 12, Ankara, 1998, pp.159-173.

Zarinebaf, F, *Crime and Punishment in İstanbul: 1700-1800,* Berkley: University of California Press, U.S.A., 2010.

Ze'evi, D., "Osmanlı Şer'i Mahkemesi Kayıtlarının Ortadoğu Sosyal Tarihi Açısından Kullanımı: Yeniden Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi,* Issue: 32, Ankara, 2009, pp. 215-230.

KUZEY KIBRIS'TA DEĞİŞEN ÖTEKİ,

DEĞİŞEN KİMLİK

Berna KÜÇÜK KALAYLAR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-380-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V

Kısaltmalar XIII

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİMLİK VE ÖTEKİ KAVRAMLARI 7

1. Kimlik Kavramı 7

1.1. Kimlik Çeşitleri 11

1.1.1. Bireysel Kimlik 12

1.1.2. Kolektif (Toplumsal) Kimlik 16

1.2. Kimlik Kavramına Değinen Çeşitli Yaklaşımlar 19

1.2.1. Eriksoncu Psikolojik Yaklaşıma Göre Kimlik 20

1.2.2. Sosyal Psikolojik Yaklaşıma Göre Kimlik (Sosyal Kimlik Yaklaşımı) 21

1.2.3. Bilgi Sosyolojisi Yaklaşımına Göre Kimlik 22

1.2.3.1. Sosyal Etkileşimcilik ve Kimlik 23

1.2.4. Post Modern Yaklaşıma Göre Kimlik 25

1.3. Kimlik Paradigmaları 27

2. Öteki Kavramı 33

2.1. Dışlama İlişkisinde Ötekinin Üretimi 37

2.2.Kategorilendirme, Önyargı ve Stereotip Temsiller ve Ötekileştirme 39

İKİNCİ BÖLÜM

TOPLUMSAL BİR GERÇEKLİK OLARAK KİMLİK ve MEDYA 44

1. Medya Aracılığıyla Kimliğin İnşası 47

1.1. Medya Aracılığıyla Kimliğin İnşasını Belirleyen Dil, Anlam ve Temsil 50

1.2. Medya Aracılığıyla Kimliğin İnşasını Belirleyen Kültür ve İdeoloji Faktörleri 52

1.2.1. Kimliğin İnşasında Kullanılan Hatırlama ve Unutma Kültürü 54

1.3. Medya Aracılığıyla Kimliğin İnşasını Belirleyen İktidar 57

1.4. Medya Aracılığıyla Kimliğin İnşasını Belirleyen Profesyonel Gazetecilik Kuralları 60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAM VE METODOLOJİSİ, ARAŞTIRMA EVRENİNİN TANITILMASI 64

1. Araştırmanın Kuram ve Metodolojisi 64

2. Araştırma Evreninin Tanıtılması 75

2.1. Kuzey Kıbrıs'ta Kimliğin İnşasını Etkileyen Faktörler 78

2.1.1.Kuzey Kıbrıs'ta Siyasi İktidarın ve Siyasi Elitlerin Kimliğin İnşasındaki Rolü 80

2.1.1.1. Kısaca Kuzey Kıbrıs'ın Yakın Siyasi Tarihi 81

2.1.1.2. Türkiye'deki Siyasal iktidar Mekanizmasının Kıbrıs Türk Siyasetine Etkisi 82

2.1.1.3. Kuzey Kıbrıs'taki Siyasi Elitler 86

2.1.1.3.1. Adadaki Siyasi Partiler ve Güç Odakları 88

1. Ulusal Birlik Partisi (UBP): 89

2. Cumhuriyetçi Türk Partisi (CTP) ve Birleşik Güçler: 90

3. Demokrat Parti (DP): 91

4. Toplumcu Demokrasi Partisi (TDP): 91

5. Birleşik Kıbrıs Partisi (BKP): 92

2.1.2.Kıbrıs Türk Gazeteleri ve Kimliğin İnşasındaki Rolü 93

2.1.2.1. İkibinli Yıllarda Kamuoyu Oluşumu 97

2.1.3. Kıbrıs Türk Toplumunun (Özneler Çoğulluğunun) Kimliğin İnşasındaki Rolü 99

2.1.3.1. Kıbrıs Türk Toplumunun Belleği 102

3. Kıbrıs'ın Yakın Siyasi Tarihinde Çatışan Milliyetçilikler ve Kimlikler 104

3.1. Kıbrıslı Rum Kimliğine Karşı Kıbrıslı Türk Kimliğinin İnşası 105

3.2. Kıbrıslı Türk Kimliğine Karşı Kıbrıslı Kimlik Kavramının İnşası 107

4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlandırılması 114

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KIBRIS TÜRK GAZETELERİNE YANSIYAN KİMLİĞİN VE ÖTEKİNİN ÇERÇEVE ANALİZİ YÖNTEMİ UYGULANARAK BULUNMASI 117

1. Araştırmanın Yöntemi: Çerçeveleme Yöntemi 117

1.1. Çerçeveleme Araştırmalarının Literatürdeki Yeri 118

1.2. Haber Çerçeve Araştırmaları..... 121

1.3. Araştırmada Uygulanan Çerçeveleme Yöntemi 125

1.3.1. Araştırmada İzlenen Yol 126

2. Kıbrıs Türk Gazetelerin 2009 ve 2013 Seçim Dönemlerinde Siyasal Söylem ve Haber Çerçeveleme İlişkisi 127

2.1. 2009 ve 2013 Seçim Döneminde Yayınlanan Gazete Haberlerinin Nicel İçerik Analizi ile Sayılması 128

2.2. 2009 Yılı Erken Genel Seçimlerinin Arka Planı 132

2.3. 2009 Seçimlerinde GÜNEŞ Gazetesinin Başvuru Çerçevesi 136

2.3.1. Haber Çerçevesini Tanımlamak İçin Tankard'ın On Birli Çerçeveleme Mekanizması İle Bulunan Çerçeveler 137

2.3.2. Güneş Gazetesinin Haber Çerçevesi 142

2.3.2.1. Güneş Gazetesinde Problem Tanımları 143

2.3.2.2. Güneş Gazetesinde Neden-Sonuç Yorumları 143

2.3.2.3. Güneş Gazetesinde Ahlâki Değerlendirmeler 143

2.3.2.4. Güneş Gazetesinde Çözüm Önerileri 143

2.3.3. Güneş Gazetesinin Kullandığı Çerçeveleme Türü 144

2.3.4. Güneş Gazetesinin Çerçeveleme Etkisi 145

2.3.4.1. Etkinleştirme Etkisi 145

2.3.4.2. Dönüştürme Etkisi 145

2.3.4.3. Oluşturma Etkisi 146

2.3.4.4. Tutumsal Etki 146

2.3.5. Gazetedeki Biz Ve Öteki Çerçevesi 146

2.4. 2009 Seçimlerinde KIBRIS Gazetesinin Başvuru Çerçevesi 147

2.4.1. Haber Çerçevesini Tanımlamak İçin Tankard'ın On Birli Çerçeveleme Mekanizması İle Bulunan Çerçeveler 148

2.4.2. Kıbrıs Gazetesinin Haber Çerçevesi 159

2.4.2.1. Kıbrıs Gazetesinde Problem Tanımları 160

2.4.2.2. Kıbrıs Gazetesinde Neden-Sonuç Yorumları 160

2.4.2.3. Kıbrıs Gazetesinde Ahlaki Değerlendirmeler 161

2.4.2.4. Kıbrıs Gazetesinde Çözüm Önerileri 161

2.4.3. Kıbrıs Gazetesinin Kullandığı Çerçeveleme Türü 162

2.4.4. Kıbrıs Gazetesinin Çerçeveleme Etkisi 163

2.4.4.1. Etkinleştirme Etkisi 164

2.4.4.2. Dönüştürme Etkisi 164
2.4.4.3. Oluşturma Etkisi 165
2.4.4.4.Tutumsal Etki 166
2.4.5. Gazetedeki Biz ve Öteki Çerçevesi..... 167
2.5. 2009 Seçimlerinde YENİDÜZEN Gazetesinin Başvuru Çerçevesi 168
2.5.1. Haber Çerçevesini Tanımlamak İçin Tankard'ın On Birli Çerçeveleme Mekanizması İle Bulunan Çerçeveler 168
2.5.2. Yenidüzen Gazetesinin Haber Çerçevesi 178
2.5.2.1. Yenidüzen Gazetesinde Problem Tanımları 178
2.5.2.2. Yenidüzen Gazetesinde Neden- Sonuç Yorumları 178
2.5.2.3. Yenidüzen Gazetesinde Ahlaki Değerlendirmeler 178
2.5.2.4. Yenidüzen Gazetesinde Çözüm Önerileri 179
2.5.3. Yenidüzen Gazetesinin Kullandığı Çerçeveleme Türü 179
2.5.4. Yenidüzen Gazetesinin Çerçeveleme Etkisi..... 180
2.5.4.1. Etkinleştirme Etkisi..... 180
2.5.4.2. Dönüştürme Etkisi 180
2.5.4.3. Oluşturma Etkisi 181
2.5.4.4. Tutumsal Etki 181
2.5.5. Gazetedeki Biz ve Öteki Çerçevesi..... 182
2.6. 2013 Seçimlerinin Arka Planı 182
2.7. 2013 Seçimlerinde GÜNEŞ Gazetesinin Başvuru Çerçevesi 184
2.7.1. Haber Çerçevesini Tanımlamak İçin Tankard'ın On Birli Çerçeve Mekanizması İle Bulunan Çerçeveler 184
2.7.2. Güneş Gazetesinin Haber Çerçevesi..... 193
2.7.2.1. Güneş Gazetesinde Problem Tanımları..... 193
2.7.2.2. Güneş Gazetesinde Neden- Sonuç Yorumları..... 193
2.7.2.3. Güneş Gazetesinde Ahlaki Değerlendirmeler..... 193
2.7.2.4. Güneş Gazetesinde Çözüm Önerileri..... 194
2.7.3. Güneş Gazetesinin Kullandığı Çerçeveleme Türü..... 194
2.7.4. Güneş Gazetesinin Çerçeveleme Etkisi 195
2.7.4.1. Etkinleştirme Etkisi..... 195
2.7.4.2. Dönüştürme Etkisi 196
2.7.4.3. Oluşturma Etkisi 196

2.7.4.4. Tutumsal Etki 197
2.7.5. Gazetedeki Biz ve Öteki Çerçevesi..... 197
2.8. 2013 Seçimlerinde KIBRIS Gazetesinin Başvuru Çerçevesi 198
1.8.1. Haber Çerçevesini Tanımlamak İçin Tankard'ın On Birli Çerçeve Mekanizması İle Bulunan Çerçeveler 198
2.8.2. Kıbrıs Gazetesinin Haber Çerçevesi 213
2.8.2.1. Kıbrıs Gazetesinde Problem Tanımları 214
2.8.2.2. Kıbrıs Gazetesinde Neden- Sonuç Yorumları 215
2.8.2.3. Kıbrıs Gazetesinde Ahlaki Değerlendirmeler 215
2.8.2.4. Kıbrıs Gazetesinde Çözüm Önerileri 216
2.8.3. Kıbrıs Gazetesinin Kullandığı Çerçeveleme Türü 216
2.8.4. Kıbrıs Gazetesinin Çerçeveleme Etkisi 217
2.8.4.1. Etkinleştirme Etkisi..... 217
2.8.4.2. Dönüştürme Etkisi 218
2.8.4.3. Oluşturma Etkisi 219
2.8.4.4. Tutumsal Etki 220
2.8.5. Gazetedeki Biz ve Öteki Çerçevesi..... 221
2.9. 2013 Genel Seçimlerinde YENİDÜZEN Gazetesinin Başvuru Çerçevesi 221
2.9.1. Haber Çerçevesini Tanımlamak İçin Tankard'ın On Birli Çerçeve Mekanizması İle Bulunan Çerçeveler 221
2.9.2. Yenidüzen Gazetesinin Haber Çerçevesi 232
2.9.2.1. Yenidüzen Gazetesinde Problem Tanımları 233
2.9.2.2. Yenidüzen Gazetesinin Neden- Sonuç Yorumları 233
2.9.2.3. Yenidüzen Gazetesinde Ahlaki Değerlendirmeler 234
2.9.2.4. Yenidüzen Gazetesinde Çözüm Önerileri 234
2.9.3. Yenidüzen Gazetesinin Kullandığı Çerçeveleme Türü 235
2.9.4. Yenidüzen Gazetesinin Çerçeveleme Etkisi..... 236
2.9.4.1. Etkinleştirme Etkisi..... 236
2.9.4.2. Dönüştürme Etkisi 237
2.9.4.3. Oluşturma Etkisi 237
2.9.4.4. Tutumsal Etki 238
2.9.5. Gazetedeki Biz ve Öteki Çerçevesi..... 239
3. Araştırmanın Bulguları..... 240

SONUÇ VE DEĞERLENDIRME **244**
KAYNAKLAR DİZİNİ **255**
EKLER **272**
ÖZGEÇMİŞ **303**

GİRİŞ

"Kıbrıs Türk Basınında Ötekinin Temsili ve Kimliğin İnşası" adlı doktora tez çalışmasından esere dönüşen kitabımız, "Kıbrıslı Türk" kimliği ile "Kıbrıslı" kimliği arasında gelip giden Kuzey Kıbrıs Türk halkının tercih ettiği kimliklerin farklılık olarak oluşumu, birbirleriyle değişen ve dönüşen ilişkileri hakkındadır.

Çalışma, yaşadığımız yüzyılın başında Kıbrıs kadar küçük ama önemi büyük adada, Kıbrıs Türklerinin kendilerine dair öz algılamalarını değiştirmesi ya da devam ettirmesi ile ortaya çıkan kültür değişmelerinin önemli olduğunun fark edilmesi, bu değişimi hazırlayan sebepler ve ortaya çıkan kimlik sonuçlarıyla incelemek gerektiği hissiyatıyla ortaya çıkmıştır.

Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan halkın, "benim için önemli olan nedir?" sorusuna verdiği yanıtların değişiminin sebebini inceleyen çalışmamızda, birey ile onun toplumsallaşmasında yetkili olan önemli diğerleri arasındaki diyalektik ve tarihsel süreçte önemli bir kavşak olan gazetecilerin rolü sorgulanmakta; kimliğin inşasında, siyasi elitler ve KKTC kamuoyu arasında iletişimi dolayımlayan gazetelerin hangi iktidarı, hangi amaçlarla ve nasıl işlettiği araştırılmaktadır.

Kıbrıs, tarihin ilk dönemlerinden beri kültürel farklılıklarla gelişen, kimlik çeşitliliğinin çok olduğu bir adadır. Coğrafik sınırları içinde yaşayan farklı dinde, etnik yapıdaki grupların siyasi birlik kuramaması, grupların ortak bir kimlikte buluşmasını zorlaştırmış hatta fiziki coğrafya sınırlarını aşan kimlik tanımları, tanımlamaları ortaya konmuştur ve bireylerin tarihin akışını ve o akışın içinde kendi yerlerini deneyimleme tarzında önemli bir dönüşüm yaşanmıştır.

Toplumu 'işte orada' ve bir arada tutan Kıbrıs Türk kültüründe bu yüzyıldaki devam etmeler ve değişmeler, kopmalar olduğunun açık göstergesi yirminci yüzyılın başında Osmanlı Devleti'ne bağlı bir belde iken İngiliz Yönetimine, Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ne ve şu anki yasal ünvanıyla KKTC'ye geçilmesidir. Toplumun tarihsel süreç içerisinde yaşadığı temel kırılma dönemleri, kimlik konusunda da değişikliklere yol açmış ve kendini anlamlandırma siyaseti ikili bir yapıya bürünmüştür. İki binli yıllardan itibaren Kıbrıs Türk kimliğine alternatif olarak devreye sokulan Kıbrıslı kimlik kavramı, adada yaşayan nüfusa farklı sınırlar ve kolektif eylem biçimleri belirlemiştir.

"Kıbrıslı Türk" kimliği adanın güneyinde yaşayan Rumlara karşı geliştirilen, yaklaşık yüz yıllık kimlik tanımlamasıdır; geçmişte yaşadığı ayırımcı Rum milliyetçiliği ve etnik kimlik politikalarına karşı oluşan tepkisel bir kimliktir. Türkiye Cumhuriyetine ekonomik, siyasi ve psiko-

KAYNAKLAR DİZİNİ

Türkçe Kitaplar:

AKÇA, Emel Baştürk, "**Yunanistanı'ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi"**(içinde), **Kimlik, Medya ve Temsil**, Nobel Yayınevi, İstanbul, 2007

ALASYA, Fikret, **Tarihte Kıbrıs,** Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi Yay., Ankara, 1988

ALEMDAR, Korkmaz - ERDOĞAN, İrfan, Başlangıcından Günümüze **İletişim Kuram ve Araştırmaları,** MY Yayınları, Ankara, 1998

ALEMDAR, Korkmaz- ERDOĞAN, İrfan, **Popüler Kültür ve İletişim,** Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994

ALİCİK, Hasan, **Kimlik Yabancılaşma Asimilasyon**, Galeri Kültür Yayınaları, Lefkoşa, 1997

ALLAN, Kenneth (Çev. ERGÜL Hakan, AKSU, Bora, COŞAR, Simten, PAMİR, Mete, ÜNAL, Erkal), **Çağdaş Sosyal ve Sosyolojik Teori: Toplumsal Dünyaları Görünür Kılmak,** İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2020

ALVER, FÜSUN, **Basında Yabancı Tasarımı ve Yabancı Düşmanlığı**, Der Yayınları, İstanbul, 2003

ANDERSON, Benedict, **Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökeni ve Yayılması**, Metis Yayınları, İstanbul,1993

ANIK, Mehmet **Çokkültürlülük Sosyolojisi**, Açılımkitap, 2012, İstanbul

ASSMANN, Jan, **Kültürel Bellek**,(Çev. Tekin, Ayşe) Ayrıntı Yayınları, 2015,İstanbul

AŞKIN, Cemal, **"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti- AT İlişkileri",** Akt. İktisadi Araştırmalar Vakfı-Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, "Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Bugünü ve Yarını(Seminer)", Ankara, 1988

ATUN, Ata**, Kıbrıs Siyasetine Akademik Bakış**(Cilt 2)Mağusa Tarihini Araştırma Vakfı Yayınları:46, Lefkoşa, 2013

BARTHES, Roland, **Çağdaş Söylenler,** Der. Tahsin Yücel, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990

BAUMAN, Zygmunt(YILMAZ, Abdullah), **Küreselleşme**, Ayrıntı Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2012

BENNET, Lance(Çev. Seyfi Say), **Politik İllüzyon ve Medya**, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000

BERATLI, Nazım, **Kıbrıs'ta Ulusal Sorun,** Lefkoşa, 1991

BERATLI, Nazım, **Kıbrıs Türk Kimliği'nin Oluşması,** Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa, 1999

BERGER, Peter- LUCKMANN, Thomas, (Çev. ÖĞÜTLE, Vefa Saygın) **Gerçekliğin Sosyal İnşası,** Atıf Yayınları, Ankara, 2018

BİLGİN, Nuri, **Çokkültürlülük, Demokrasi ve Kimlik**, Bağlam Yayınları:109, İstanbul,1997

BİLGİN, Nuri, **Kimlik İnşası**, AşinaKitaplar, İzmir, 2007

BİLGİN, Nuri, **Sosyal Psikoloji**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları N:145, 4.Baskı, İzmir, 2011

BOTTOMORE, T.B., **Toplumbilim,** Der. Oskay, Ünsal**,** Beta Basım Yayım, İstanbul, 1984

BOURDIEU, Pierre, **Televizyon Üzerine***,* Der. Ilgaz, Turhan,Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997

BOURDIEAU, Pierre - WACQUANT, Loic J. D., **Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar**,(Çev. Nazlı ÖKTEM), İletişim yayınları, İstanbul,2003

BOYNE, Roy(YILMAZ, İsmail), **Foucault ve Derrida,** Bilgesu Yayınları,Ankara, 2009

BOZKURT, İsmail- NESİM, **Ali, Türk Milli Mücadelesi ve Bu Mücadelede TMT'nin Yeri (Uluslar arası Sempozyum)** Cilt I, Cilt II, Lefkoşa 2009

BRYANT, Rebecca(Çev. ÖZMENEK, Seyhan), **Tebaadan Vatandaşa**, İletişim yayınları, İstanbul, 2007

BUDAK, Selçuk, **Psikoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000

BURTON, Graeme, **Görünenden Fazlası,** Çev. Nefin Dinç, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1995

CAMBAZIS, Kiriakos(çev. BAĞRIAÇIK Metin), **Kıbrıs Siyasetinde Milliyetçilik,** Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2011

CHARON, Jean- Marie, **Medya Dünyası**, Çev. Oya Tatlıpınar, İletişim Yayınları, İstanbul,1992

COHEN, Anthony(Çev KÜÇÜK; Mehmet), "**Topluluğun Simgesel Kuruluşu**", Dost Yayınevi, Ankara, 1999

CONOLLY, William(Çev. Ferma Lekesizalın), **Kimlik ve Farklılık**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995

COWARD, Rosalind – ELLİS John, **Dil ve Maddecilik,** Çev. Tarım, Esen, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985

ÇAĞLAYAN, Pınar, **Kıbrıslı Olamamak,** AÜ SBF Araştırma Merkezi- AÜ Yayınları(No441), AÜ Basımevi, Ankara, 2014

ÇEÇEN, Anıl, **Kültür ve Politika,** Hil Yayınları, İstanbul, 1984

DAYIOĞLU, Ali, **Kuzey Kıbrıs'ın Ötekileri**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014

DENİZ, Şadiye, **Türkiye'de Kadın ve Siyaset**, Detay Yayıncılık, İstanbul, 2019

DENKTAŞ, Rauf ,**Karkot Deresi**, Kıbrıslı Yayınları, Lefkoşa, 1996

DURSUN, Çiler, Haber, Hakikat ve İktidar İlişkisi, Elips Kitap, Ankara, 2004

DURSUN, Çiler, **İletişim Kuram Kritik**, İmge Kitabevi, Ankara, 2013

EAGLETON, Terry(Çev. Kutlu Tunca), **Hayatın Anlamı**, Ayrıntı Yayınları, 4.Basım, İstanbul, 2007

EAGLETON, Terry(Çev.ÇELİK, Özge), **Kültür Yorumları,** Ayrıntı yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2011

ERDOĞAN, İrfan- ALEMDAR, Korkmaz, **Öteki Kuram,** Pozitif Matbaacılık, 3.Baskı, Ankara, 2010

ERGUN, Doğan, **Kimlikler kıskacında Ulusal Kişilik**, İmge Yayınevi, Ankara, 2000

FAY, BRIAN, (Çev. İsmail Türkmen), **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001

FEDAİ, Harid- An, Ahmet, **Örnekleriyle Kıbrıs Türk Basın Tarihi(I),** Tipografart Basım Yayın Dağıtım, Lefkoşa, 2012

FOUCAULT, Michel (Çev. Aktaş, Şehsuvar), **Toplumu Savunmak Gerekir**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002

FOUCAULT, Michel (Çev. Kılıçbay, Mehmet Ali), **Kelimeler ve Şeyler**, İmge Yayınevi, 6.Baskı, Ankara, 2017

FOUCAULT, Michel, **Hapishanenin Doğuşu,** (Çev.: KILIÇBAY, Mehmet Ali) 2.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2000

FOUCAULT, Michel, (Çev. ERGÜDEN, Işık, AKINHAY, Osman, Keskin, Ferda), **Entelektüelin Siyasal İşlevi**, Ayrıntı Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2020

FISKE, John**, İletişim Çalışmalarına Giriş,** Akt. İrvan, Süleyman, Ark Yayınları, Ankara, 1996

GELLNER, Ernest (Çev. B.ERSANLI BEHAR, G.G.ZÖDOĞAN), **"Uluslar ve Ulusçuluk"**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1992

GIDDENS, Anthony(Çev. KUŞDİL, Ersin) **Modernliğin Sonuçları,** Ayrıntı Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2012

GIDDENS, Anthony(Çev. TATLICAN, Ümit), **Modernite ve Bireysel Kimlik**, Say Yayınları, İstanbul, 2014

GOFFMAN, Erving (Çev. GENİŞ, Ş., ÜNSALDI, L.,AĞIRNASLI, N.), **Damga(Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar)**, Heretik Yayıncılık, Ankara, 1. Baskı, Ankara, 2014

GOFFMAN, Erving(Çev. CEZAR, Barış), **Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu**, Metis Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2014

GUREVITCH ,Michael- BLUMLER, Jay, "**Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler** der. İRVAN, Süleyman, **Medya, Kültür, Siyaset,** Ark Yayınevi, Ankara,1997

GUTTING, Gary(Çev.GÜR, Hakan), **Foucault**, Dost Kitabevi Yayınları, Kültür Kitaplığı:92, Ankara, 2010

GÜVENÇ, Bozkurt, **Türk Kimliği**, Kültür Bakanlığı Yayınlarıİ nsanlık Dizisi N:2, Ankara, 1993

HABERMAS, Jürgen(AKA, İlknur), **Öteki olmak, ötekiyle yaşamak**, YKY, 6.Baskı, Cogito Yayınevi, 2012

HAKKI, Murat Metin, **Kıbrıs Çıkmazı**, Emre Yayınları, İstanbul, 2006

HALBWACHS, Maurice(Çev. UÇAR, Büşra), **Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri**, Heretik Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2016

HALBWACHS, Maurice(Çev. BARIŞ, Banu), **Kolektif Hafıza**, Heretik Yayınevi, Ankara, 2017

HALL, Stuart, **"İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü",** Der. Küçük, Mehmet, **Medya, İktidar, İdeoloji***,* Ark Yayınevi, Ankara, 1994

HALL, Stuart, **"Kültür, Medya ve İdeolojik Etki"**, Der. Küçük, Mehmet, **Medya, İktidar, İdeoloji,** Ark Yayınevi, Ankara, 1994

HALL, Stuart(Çev. DÜNDAR, İdil), **Temsil**, Pinhan Yayınları, İstanbul, 2017

HASGÜLER, Mehmet, **Kıbrıslılık**, Agora Kitaplığı, İstanbul, Aralık 2008

HASGÜLER, Mehmet- ÖZKALELİ, Murat, "**Kıbrıs'ta Kimlik ve Değişim**", Alfa Yayınevi, İstanbul, 2012

İMANÇER, Dilek, **Medyayı Anlamak**, De ki Basım Yayım, Ankara, 2010

İRVAN, Süleyman, **Medya Kültür Siyaset,** Ark Yayıevi, Ankara, 1997

İNAL, Ayşe, **Haberi Okumak,** Temuçin Yayınları, İstanbul, 1996

İSMAİL, Sabahattin**, Kıbrıs Türk Basınında İz Bırakanlar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa,1988

İSMAİL, Sabahattin, **Kıbrıs Barış Harekatı'nın Nedenleri- Gelişimi-Sonuçları**, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, Lefkoşa, 1988

İLTER, Tuğrul, ALANKUŞ, Sevda, **"(Üvey) Ana-Yavruvatan Diyaloğunun Kuzey Kıbrıs'taki Değişen Temsilleri"**(içinde) ALİEFENDİOĞLU, Hanife-KARA, Nurten, **Kuzey Kıbrıs'ta Medya ve Temsil**, Dipnot Yayınları, Ankara, 2009

KAHRAMAN, Hasan Bülent, **Postmodernite İle Modernite Arasında Sıkışmış Türkiye,** Agora Kitaplığı, 2. Basım, İstanbul, 2007

İktisadi Araştırmalar Vakfı(No:70), Milli Prodüktivite Merkezi(No:359), **Kuzey Kıbrıs Ekonomisinin Bugünü ve Yarını,**(Seminer) Ankara, 1988

KEANE, John, **Medya ve Demokrasi**, Çev. Şahin, Haluk, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993

KESKİN, Ferda, **Özne ve İktidar,** (Michel Foucault, Özne ve İktidar İçin Sunuş)**,** Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005

KIZILYÜREK, Niyazi, **Ulus Ötesi Kıbrıs**, Kassulitis Ltd, Lefkoşa, 1993

KÜÇÜK, Fazıl **Mücadelemizin Görkemli Günleri**, KKTC Dışişleri Bakanlığı Tanıtma Dairesi, Lefkoşa, 1981

KÖKER, Levent, **Çokkültürlülük ve Demokratik Meşruluk Sorunu",** (içinde) BİLGİN, Nuri, **Çokkültürlülük, Demokrasi ve Kimlik**, Bağlam Yayınları:109, İstanbul,1997

LACLAU, Ernest(Çev.FETHİ, Ahmet), **Siyasal Kimliklerin Oluşumu**, Köprü Yay., İstanbul, 2015

MATTELART ,Armand ve Michele**, İletişim Kuramları Tarihi,** İletişimYayınevi, 1998

McLENNON(Çev. ŞAHAN, Can), **İdeoloji Üzerine,** Pales Yayınevi,İstanbul, 2014

MCQUAIL, Denis, WINDAHL, Sven(Çev.YUMLU, Konca), **Kitle İletişim Modelleri**, İmge Yayınevi, Ankara, 1.Baskı, 1997

MILLAS, Herkül, "Milli Türk Kimliği ve Öteki"(içinde), BORA, Tanıl, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce Cilt4/Milliyetçilik, iletişim Yayınları, İstanbul, 2002

MOLLAER, Fırat, **Kimlik Politikaları**, DoğuBatı Yayınları, Ankara, 2012

MORLEY, David, ROBINS, Kevin, **Kimlik Mekanları (**Çev. Emrehan ZEYBEKOĞLU), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1.Basım, 1997

MUTLU, Erol, **İletişim Sözlüğü**, Ark Yayınevi, Ankara, 1998

ÖZYURT, Cevat, **Kimlik ve Farklılaşma**, Açılım Kitap, Birinci Baskı, İstanbul, 2005

ORR, C.W.(Çev.ÇAKIROĞLU, Ali), **İngiliz Egemenliği Altında Kıbrıs**, Galeri Kültür Yayınları,1.Baskı, Lefkoşa, 2013

ÖZGÜRLÜK YAYINLARI(No.1), **"(Tarihsel Gelişim İçinde)Kıbrıs'ta Sosyo-Ekonomik Yapı",** Ortam Off-set, Lefkoşa, 1987

ÖZKIRIMLI, Umut, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2009

PAMUK, Arif, **Kimlik ve Tarih**, Yeni İnsan Yayınları, İstanbul, 2014

PİRTİNİ, Serdar, **"Siyasal İletişim Çerçevesinde Siyaset ve Medya İlişkilerine Eleştirel Yaklaşım**",(içinde) Can BİLGİLİ, **Medyada Olmayanlar**, Beta

Basım, İstanbul, 2006

PLÜMER, Aytuğ, **Diplomasi Hatıraları**, Işık Kitabevi,Lefkoşa, 2018

RIESMAN, David (Çev.:ERDEM, Yeşim), **Yalnız Kalabalık**, Heretik Yayınları, 1.Baskı,Ankara, 2016

SANCAR, Mithat, "**Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne",** İletişim Yayınları:1253, 5.Baskı, İstanbul, 2016

SARUP, Madan, **"Post-yapısalcılık ve Post-modernizm"** (Çev. GÜÇLÜ, A. Baki), Bilim ve Sanat Yay, Ankara, 2004

SAUSSURE, Ferdinand D**.," Dil ve Söz",** Der. Berke Vardar, **Yirminci Yüzyıl Dilbilimi**, Multilingual Yay., İstanbul,1999

SCHLESINGER, Philip(Çev. KÜÇÜK, Mehmet), **Medya, Devlet, Ulus**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994

SEARLE, John R.(Çev. MACİT, Muhittin, ÖZPİLAVCI Ferruh), **Toplumsal Gerçekliğin İnşası,** Litera Yayıncılık, İstanbul, 2005

SEARLE, John R.,(Çev. AYSEVER, Levent), **Söylemek ve Anlatmaya Çalışmak,** Bilgesu Yayınları, Ankara, 2011

SENNETT, Richard(Çev. DURAK, Serpil, YILMAZ Abdullah), **Kamusal İnsanın Çöküşü,**Ayrıntı Yayınları, 3.Basım, İstanbul, 2010

SERTER, Vehbi Zeki **Kıbrıs Türk Mücadele Tarihi(1878-1959)**, Cilt1, Halkın Sesi Matbaası, Lefkoşa

SIMMEL, Georg(BORA, Tanıl, KALAYCI, Nazife, GEN, Elçin), **Kültürde Çatışma,** İletişim Yayınevi, 8. Baskı, İstanbul, 2012

SMITH, Anthony, **Milli Kimlik** ,(Çeviren: ŞENER, Bahadır Sina), İletişim Yayınları, İstanbul, 1994

STAVRINIDES, Zenon, **The Cyprus Conflct(National Identity and Statehood)**, CYREP, Lefkoşa, 1976

STEVENSON, Nick, **Medya Kültürleri**, Ütopya Yayınevi, 1. Baskı, Nisan, İstanbul, 2008

TEKELİOĞLU, Orhan, **Foucault Sosyolojisi**, Alfa Aktüel Kitabevi, Bursa,2003

TILIÇ, Doğan*,* **Utanıyorum Ama Gazeteciyim**, İletişim Yayınevi, Ankara, 1998

TİMUR, Taner, **Habermas'ı Okumak**, Yordam Kitap, 2. Basım, İstanbul, 2008

THOMPSON, John B.(Çev. Serdar ÖZTÜRK), **Medya ve Modernite**, Kırmızı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2019

TİMUR, Taner. **Osmanlı Kimliği** ,İmge Kitapevi, 5. Baskı, Ankara,2010

TİMUR, Taner, **Habermas'ı Okumak**, Yordam Kitap,2.Basım, İstanbul, 2012

TİMUR, Taner. **Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik** İstanbul, Afa Yayınları, 1991

TOKGÖZ, Oya, **Siyasal İletişimi Anlamak**, İmge Yayınları, Ankara,2008

TOKGÖZ, Oya**, Temel Gazetecilik**, İmge Yayınevi, Ankara, 1994

TÜRKÖNE, Mümtaz 'er, **Siyasi İdeoloji Olarak İslamcılığın Doğuşu**, İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 1991

ÜNLÜ, Cemalettin, **Kıbrıs'ta Basın Olayı(1878- 1981),** TC Basın Yayın Genel Müdürlüğü Yay., Ankara, 1981

VAN DİJK, Teun, "**Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları**", İçinde KÜÇÜK **Mehmet, Medya İktidar İdeoloji**, Ark Yayınevi, Ankara, 1994

VOLKAN, Namık D. **Politik Psikoloji** Ankara, A.Ü. Rektörlüğü yayınları, 1993

VOLKAN, Vamık (Çev. KILINÇER, Berna), **Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışma İçindeki İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi,** Everest Yayınları, İstanbul, 2008

YAŞIN, Özker **Kıbrıs'ta Vuruşanlar Mücahidin Romanı**, Varlık Yayınları, İstanbul,1974

YEŞİLYAPRAK, Binnur, **Eğitim Psikolojisi**, Pegem Akademi, 11.Baskı, Ankara, 2014

YUMLU, Konca, **Kitle İletişim Kuram ve Araştırmaları**, İzmir, 1994

LUNDBY, Knut – RONNING, Helge, **"Medya- Kültür- İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanışı"**, der. İrvan, Süleyman, **Medya, Kültür, Siyaset,** Ark Yayınevi, Ankara, 1997

JUNQUA, Daniel, **„Mesleği:Gazeteci"**, der. CHARON, Jean -Marie ,**Medya Dünyası**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992

SHOEMAKER Pamela- REESE Stephan, **İdeolojinin Medya İçeriği Üzerindeki Etkisi,** (içinde) İRVAN, Süleyman, **Medya, Kültür, Siyaset,** Ark Yayınevi, Ankara, 1997

SHOLLE, David, **Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar /Bilgiye,** der. KÜÇÜK, Mehmet, **Medya, iktidar, İdeoloji**, Ark Yayınevi, Ankara,1994

Türkçe Makaleler:

AKA, Asiyse, **Kimliğe Teorik Yaklaşımlar**, ÇÜ Sosyal Bilimler Dergisi,Cilt:34, S:1,2010, (17-24)

ALPMAN, Polat, ***Sosyal Teorinin Konusu Olarak Kimlik: Sosyal İnşacı Yaklaşım***, Sosyoloji Araştırmaları Dergisi Cilt : 21,Sayı :2 (Ekim 2018),(1-28)

ATAK, Hasan, **Kimlik Gelişimi ve Kimlik Biçimlenmesi**, Psikiyatride Güncel

Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry 3(1),2011

AYDOĞDU, H. "**Modern Kimlikte Öznenin Ölümü**", Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Erzurum, 2004,S:10(115-147)

BİLGİN, Nuri- BEZİRGAN ARAR, Yurdagül, **"Gazete Haber Başlıklarında Öteki'nin İnşası"**, Kültür ve İletişim, S:12(2), 2009, (133-155)

CURRAN, James- GUREVITZ , Michael- WOOLLACOTT, Janet, "**İletişim Araçları Üzerine Çalışma: Kuramsal Yaklaşımlar(11-29)"**, Der. ÖZBEK, Meral, AÜ BYYO Yıllık 1989-90, Ankara

ÇELİK, Nur Betül, **"İdeolojinin Seslenme Biçimleri ve İdeolojik Evrenin Yapısı Açısından Bir Yorumlama Çabası Forum Mektupları***",* AÜ İLEF Yıllık 1989/90, Ankara, 1989/1990

ÇELEBİ, Vedat, "**Michel Foucault'da bilgi, iktidar ve özne ilişkişi",** Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C:5, No:1,2013, (512-523)

ÇELİK, Nur Betül, **"What Does Ideology Still Matter in Social Studies?",** Kültür ve İletişim, S:4(2), Ankara, 1990

DALBAY ,Saim - AVCI, Naim, **"Kimlik İnşasına İlişkin Temel Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'ye Yansımaları**", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:23, S.1, 2018

DEMİRTAŞ, Andaç**,"Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Yaklaşımlar"** İletişim Araştırmaları Dergisi, S:1(1), 2003, (123-144)

DURSUN, Çiler, **"Yeni Medya Türlerini ve Siyaseti Düşünmek"**, İletişim, GÜ İLEF Akademi Dergisi, Ankara, 1999

EFİLTİ ATAY, Seyran, **"Çerçevele Kuramı: 27 Nisan e- mhtıranın Türk yazılı basında sunumu"**, Ata İlef Dergisi, S:18, 2019, (5-24)

ERGÜN, Mustafa- Suphi ÖZSÜER, "**Vygotsky'nin Yeniden Değerlendirilmesi**", AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Sayı:2, 2006

İLASLAN, Süleyman, "**Popüler tarih Dizileri Bağlamında Televizyonda Tarih İnşası ve Politik Tartışmalar**, Kültür ve İletişim, S:37,Mart-Ağustos 2016, (12-45)

İNAL, Ayşe, **Haber Üretim Sürecine İki Farklı Yaklaşım**, AÜ İLEF Yıllık 1993-94, Ankara, 1994

İNAL, Ayşe, *"***Medya, Dil ve İktidar Sorunu: iletişim Çalışmalarında Medya ve Siyaset İlişkisini Nasıl Tartışmalıyız?"**, İletişim (Gazi Üniversitesi iletişim Fakültesi Akademik Dergisi), Ankara, S.3,1999

GÖKTOLGA, Oğuzhan, **Aynılık Farklılık Bağlamında Kimlik Siyaseti**, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, S:4(11), İlkbahar 2013(121-131)

KILIÇ, Seyfi, "**Tekel Eylemi Haberlerinde Çerçeveleme",** İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S:32, Bahar 2011, (1-35)

KÜÇÜK DURUR, Elif, **İnşacı Yaklaşım içinde Çerçeveleme Kuramı ve Haberin Çerçevelenişi**, Atatürk İletişim Dergisi, Sayı:2 / Temmuz 2011

KÜÇÜK KALAYLAR, Berna, **"Kıbrıs Türk Gazeteleri ve Tercih Ettiği Anlamlar"**, Kıbrıs Mektubu, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Aylık Dergisi, Ankara, 7.6.2007(6-15)

MORA, Necla, "**Kendi- Öteki İletişimi ve Etnomerkezcilik**", Selçuk İletişim Dergisi, S:5/2, 2008

MUTLU, Erol, **"Kitle İletişim Kuramları ve Türkiye'de Basın Yayın Eğitimi",** AÜ BYYO Yıllık 1991-92, Ankara, 1992

ÖZDEMİR, Cevdet, **Kimlik ve Söylem**, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:2001, Sayı:2

TEKELİ, İlhan, **Siyasetçilerin Tarihle İlişki Kurma Ahlakı Üzerine",** Cogito, S:73,2013, 234-304

VAROL, Sibel Fügan, **"Medyada Yer Alan temsillerin Kimlik Edinme Sürecindek, Rolü"**, International Journal of Science, N:26(2), 2014, (301-313)

Türkçe Tezler:

BAŞTÜRK AKÇA, Emel,**"Ulusal Söylemin İnşaasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnek Olayı"**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1999

ÇAĞIN BEKTAŞ, Münevver, **"Kıbrıs Örneğinde Parti gazeteciliği ve Siyasal Yaşama Etkisi",** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Anabilim Dalı, İzmir, 1997

ÇELEBİ, Aykut, *"***Gazetelerin Haber Oluşturma ve Gündem Belirleme İşlevlerine Eleştirel Bir Yaklaşım",** Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Anabilim Dalı, Ankara, 1990

DURSUN KELEŞ, Çiler, **"İdeolojik İnşaa Sürecinin Çözümlenmesi: Medya ve Özellleştirme"**, Ankara Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1997

KARABIYIK, Ali Çağlar, "**Kitle İletişiminde Çerçeveleme Kuramı Açısından 2011 Genel Seçimlerinde Siyasal Söylem**", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2016

KÜÇÜK KALAYLAR, Berna, **"Haber Dilinin Özellikleri ve Kültürel Farklılıklar Doğrultusunda Anlamlandırılması",** Ege Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi, İzmir,2002

ÖZARSLAN, Hüseyin**"Çerçeveleme Yaklaşımı Açsından Haber Çerçevelerinin İzlerkitle Düşünceleri Üzerindeki Etkisi"** Selçuk Üniversitesi SBE Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya, 2007

ŞAHİN, Yakup, **"Kimlik Temelli Çatışmalar ve Barış Arayışları: Kıbrıs ve Lübnan'ın Analizleri"**, Ankara SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2012

Türkçe Gazeteler:

ATUN, Ata, **"Siyasetle Politikanın Farkı",** Kıbrıs, 17 Temmuz 2013

ATUN, Ata, **"Siyasi fırtına bitti, politika başladı"**, Kıbrıs, 29.7.2013

CEMAL, Akay, **"Düşük katılımlı bir seçim"**, (Kıbrıs, 29.7.2013)

ÇANDAR, Cengiz, **" Muhafazakar Demokratlıktan İhvancılığa, Geziden Mısır'a**" , Radikal, 14.7.2013

DÜZEL, Neşe, **"Türkiye şizofren görünüyor, (**Yahya Sezai Tezel ile Pazartesi Konuşması)*",* Radikal, 21.2.2000

KÜÇÜK KALAYLAR, Berna, **"Kıbrıslı Türk Müyüz?Kıbrıslı Mı?"** Kıbrıs Postası, 22.8.2022

ÖZTÜRK, Mehmet, "**Köklü değişim gerçekleşemiyor**"Kıbrıs, 22 Temmuz 2013(Söyleşi)

TÜRKKAN, Aytuğ, **"Bir seçim yazısı ve Kıbrıs"**, Kıbrıs, 30 Temmuz 2013

İngilizce Kitaplar:

ANDERSON, Benedict, **Imagined Communities**, Verso, London-NY, 1990

ASHCROFT, B. GRIFFITHS, G. TIFFIN, H.**The Post Colonial Studies Reader**, (Second Edition), Routledge,Oxford, 2006,

BARRETT, **The Politcs of Truth,** Polity Press, Oxford, 1991

BARTHES, Roland, **S/Z,** Jonathan Cape, London, 1974

BERKOWITZ, Dan*,* **Social Meanings of News,** Sage Publications, London, 1997

BOURDIEU, Pierre, **In Other Words: Essays Toward a Reflexive Sociology**, Trans. Matthew Adamson, Stanford University Press, Stanford,1994

BUTLER, Christopher, **Interpretation, Deconstruction and Ideology**, Oxford University Press, NY, 1986

CAPPON, Rene J., News Writing, The Associated Press Guide, Mac Millan, USA, 1991

CASCARDI, Anthony, **Subject of Modernity**, Cambridge University Press,US,1992

CURRAN, James- GUREVITCH, Michael, **Mass Media and Society,** Edward Arnold, London, 1991

ELIASOPH, Nina, *"***Routines and the Making of Oppositional News",** (içinde)

ETTEMA, James- WHITNEY Charles- WACKMAN, Daniel, **"Professional Mass Communicators"**, (içinde) BERKOWITZ, Dan, **Social Meanings of News**, London: Sage Publications, 1997

ETZIONI, Amitai, " **Power as a Societal Force,"** (içinde) OLSEN, Marvin, **Power in Sociates**, The Macmillan Company, Londra, 1970

FAIRCLOUGH, N., **Discourse and Social Change,** Polity Press, USA, 1992

FISHMAN, Mark, **Manufacturing the News,** University of Texas Press, Austin-USA,1990

FISKE, John, **Popularity and Politics of Information**, (içinde) DAHLGREN, P., SPARKS,C., **Journalism and Popular Culture**, Sage Publications, London,1992

FOUCALT, **Power/Knowledge**, Harvester, Brigton,1980

FOUCALT, Michele, **"The Subject and Power",** (içinde)DREYFUS, H.- RABINOW, **Beyond Structuralism and Hermeneutics**, Harvaster, Brigton, 1982

GLEASON, P. **"İdentifying Identity"** (içinde) B. ASHCROFT, G. GRİFFİTHS, H. TIFFIN, **The Post Colonial Studies Reader**, (Second Edition), Routledge,Oxford, 2006

GRABER, Doris, **Media Power in Politics**, Congressional Quarterly Inc, USA,1990

JANKOWSKI, **A Handbook of Qualititave Metodologies for Mass Communication Research**, Routledge, Londra, 1991

ROSCHO, Bernard, **Newsmaking**, The University of Chicago Press, Chicago-USA, 1975

SHOEMAKER ,Pamela, **Gatekeeping,** Sage Publiclications, London, 1991

SCHUDSON, Michael, "**The Sociology of News Production**", der. Berkowıtz, Dan, **"The Social Meanings of News,** Sage Publications, 1997

SCHWARTZ, **Cultural Totemism**,(içinde) De VOS G.- ROSS, Ronianucci, **Ethnic İdentiy: Cultural Continities and Change**, Palo Alto, Mayfield, 1975

TANKARD, J. W. **The empirical approach to the study of media framing**(içinde) S. D. REESE, O. H. GANDY, A. E. GRANT, **Framing public life**, Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, 2001

TICHENOR, Phillip- DONOHUE ,George- OLIEN, Clarice **"Communication and Community Conflict",** der. GRABER, Doris, **Media Power in Politics**, Congressional Quarterly Inc., USA, 1990

TUCHMAN, G., **"Qualitative Methods in the Study of News**", (içinde) JANSEN-

VAN DİJK, **News as Discourse**, Hillsdale- Lawrence Elbaum Asociates, NY, 1988

İngilizce Makaleler:

BANERJEE, Subhabrata Bobby, OSURI, Goldi**, "Silences of media: Whiting out Aborginality in Making News and Making History",** Media, Culture &Society, S: 22(3), 2000

BECKER, L. Samuel "**Meaning Making in Media Environment**", Electronic Journal of Communication, Sayı:5(1), 1995

BERKOWITZ, Dan- TERKEURST, James**," Community as Interpretive Community:Rethinking the Journalist- Source Relationship** *"*, Journal of Communication, Sayı:49(3), 1999

CAPELLA VE JAMIESON'DAN aktaran Paul D'ANGELO, Matthew CALDERONE, Anthony TERRITOLA, **"Strategy and Isue Framing and Explarotory Analysis of Topics and Frames in Campaign in 2004 Print News",** Atlantic Jouurnal of Communication, V.13(4), 2005

CARRAGEE, Kevin, ROEFS, Wim, **The Neglect of Power in Recent Framing Research**, Journal of Communication, June 2004, p(214-233)

DEACON, David, MOuropen K, Wendy, **"Quangos and the Communications Dependent Society"**, Europen Journa of Communication, London,2001, V.16(1), 25-49

DONOHUE G.A -OLIEN C.N –TICHENOR P.J , **"Structure and Constraints on Community Newspaper Gatekeepers" ,** Journalism Quarterly, N:66, 1989

DURHAM , Frank, "**News Frames as Social Narratives: TWA Flight 800***",* Journal of Communication, V:48(4), 1998

EKSTRÖM, Mats, **"Information, Storytelling and Attractions",** Media, Culture& Society, V:22(4), Sage Publications, 2000

ENTMAN, R.M., **"Framing:Toward Clarification of a Fractured Paradigm**", Journal of Communication, Vol:43(4)

GHOTRATPOUR, Mahdieh, **"Globalization and local and global identities among Iranian students"**, Inrenational Journal of Intercultural Relations, N.36, 2012, 14-21

GIBSON, Rachel, WARD, Stephen, LUSOLİ, Wainer, **"The Internet and Political Campaigning:The New Medium Comes of Age?"**, Representation, V:38(3)2003, 166-180

GIBSON, Rachel, WARD, Stephen, **"AProposed Methodology for Studying the Function and Effevtiveness of Party and Candidate WEB sites",** Social Science Computer Reiew, V:18(3), 2000, 301-319

GURAN, Mehmet Salih, OZARSLAN, Hüseyin, "**The Failure of Turkish Mainstream Media: A Framing Comparison of The Web Versions of Turkish Newspapers"** Online Academic Journal of Information Technology 2015 Spring/Bahar , Vol: 6 , No: 19, (42-56)

HANITZSCH, Thomas, MELLADO Claudia, ANIKINA Maria …, **"Mapping Journalism Cultures Across Nations,** Journalism Studies V.:12(3), 2011, Taylor-Fransis,s.(273-291)

KENTMAN, Çiğdem, "**Mass Media Use and Citizens' Knowledge about the EU**: **The Turkish Case"** ,Turkish Studies, Routledge, V:11, N:4, (625-641)

KROGER, Jane, MARTINUSSEN, Monica, MARCIA, James, **"Identity status change during adolescence and young adulthood: A meta analysis,** Journal of Adolescence, N.33(2010), (683-698)

LIBERMAN, Kenneth, *"***The Social Praxis of Communicating Meanings"***,* Text(An Inerdisciplinary of Joural for study of Discourse), Mouton de Gruyter, S:19(1), 1999

MOEKAHAR , Fatmawati, AMALİA ,Asrinda, HARİS Aidil, **Framing Analysis of Ulama in the Presidential Election,** ICoSEEH (Proceedings of the Second International Conference on Social, Economy, Education and Humanity), 5-7 eylül 2019; Endonezya, (395-401)

REESE, Stephan, GANDY, Oscar, GRANT August, **"Perspectives on Media and our Understanding of the Social World**"(içinde), "**Framing Public Life"** Malwah, 2001, NJ, s(.7-31)

RHEE, J, "**Strategy and issue frames in election campaign coverage"**, Journal of Communication, N: 47(3), 26-48

SHAH Davan, Mark WATTS, David DOMKE, David Fan, **"News Framing and Cueing Issue Regimes"** *Public Opinion Quarterly ,* Cilt 66, Sayı 3, Eylül 2002, (360)

SAMETKO, Holli- VALKENBURG, Patti, *"***Framing European Politics",** Journal of Communication, S:50(2), 2000,(93-109)

SCHEUFELE, Bertham, **Agenda-setting, priming, and framing revisited :Another look at cognitive effects of political communication**, Mass Communication & Society, S:3, 2000, (297-316)

SHEUFELE, Berthram, TEWKSBURYY, David, **Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models,** V.57, 2007, (9-20)

SHEUFELE, Berthram, **"Framing Effects Approach",** Communnications, V:29, 2004, (401-428)

SOLOSKI , John, **"News Reporting and Professionalism",** Media, Culture &Society, Sage Publications, S:11, 1989

THOMAS, M.Meyer, HASELMAYER, Martin, WAGNER, Marcus, **"Who Gets into the Papers?** *"*British Journal of Political Science, Cilt:50(1), Ocak 2020, (s.281-302)

VAN DİJK, Teun **"Structures of News in the Press",** Der. Van Dijk, Teun, **Discourse and Communication**, Walter de Gruyter. Berlin- New York , 1985

VREESE**,** Claes De **News Framing:Theory and Typology,** Information Design

Journal, V:13(1), John Benjamin Pub., 2005

WU, Denis, "**Systemic Determinants of International News Coverage: A Comparison of 38 countries",** Journal of Communication, V:50(2), 2000(110-128)

ZELIZER, Barbie, **Commentary On Expectations and Transition Seeing Things on Their Own Terms,** Annals of the International Communication Association, V.34(1), Routledge, 2010 (427-434)

İngilizce Tezler:

BANNAVONG, Galina, **"Framıng of News on Terrorısm ın Southeast Asıan Newspapers "**, Bankok Üniversitesi İletişim Fakültesi Master Tez, Bankok,2005

İNAL, Ayşe**," An Analysis of Turkish Daily Press: Event Selection, Text Construction and News Production",** Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü, Ankara, 1992

ÜLKÜ, Güler,"**A Textual Analysis of News in the Turkish Press",** Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Ankara, 1992

Diğer Kaynaklar:

İnternet Kaynakları:

TEZEL, Yahya Sezai**, "Tanzimat sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye'sinde "muhafazakârlık" sorunsalı: devamlılıklar, değişmeler ve kırılmalar"** https://www.yahyasezaitezel.com/blog/2020/07/06/tanzimat-sonrasi-imparatorluk-ve-cumhuriyet-turkiyesinde-muhafazakarlik-sorunsali-devamliliklar-degismeler-ve-kirilmalar/ (Erişim Tarihi: 15.06.2020)

TEZEL, Yahya Sezai "Kutsal kubbe: bir sosyolojik din kuramının öğeleri", https://www.yahyasezaitezel.com/blog/2019/12/11/kutsal-kubbe-bir-sosyolojik-din-kuraminin-ogeleri/ (Erişim Tarihi: 10.07.2020)

ULUOCAK, Şeref "**Sosyal etkileşim alanları ve sosyal bilim açısından çatışkı** (antınomy) ve ikiliklerin (dıchotomy) ötesinde model arayışları: Sosyo-yamalar", https://dergipark.org.tr/en/pub/turkiyat/issue/16675/340994 (Erişim Tarihi: 17.03.2022)

KKTC Seçim Özel(Seda Anık), Ulusal Kanal, 18.10.2022 https://www.youtube.com/watch?v=o3XOWeyAvpYmet (Erişim Tarihi: 18.10.2022)

https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=7877#section-4 (Erişim Tarihi: 15.01.2020)

Mehmet Şükrü Güzel, **"Kıbrıs Meselesi ve Çözüm Yöntemleri**", Ulusal tv yayını https://m.youtube.com/watch?v=k_hOnGhJaAM (Erişim Tarihi: 12.09.2022)

BORA, Porishmita, "**Çerçeveleme Teorisinde Kavramsal Sorunlar"** https://

doi.org/10.1111/j.1460-2466.2011.01539.x (Erişim Tarihi: 08.04.2021)

ABREU, Ardevol, **Framing theory in communication research in Spain. Origins, development and current situation**" http://www.revistalatinacs.org/070/paper/1053/23en.html (Erişim Tarihi: 13.09.2021)

Foucault ile Sohbetler **İçinde Bulunduğumuz Sisteme Mahkum Değiliz"** aktaran https://www.youtube.com/watch?v=N3nU44c5578 (Erişim Tarihi: 25.09.2022)

GÜRSES, Hakan "**Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler",** (http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/3862/kimlik-kavrami-üzerine-düsünceler#v-z4TvCLSM8 (Erişim Tarihi: 11.02.2022)

TEKELİ, İlhan, **Tarih Yazıcılığı ve Öteki Kavramı Üzerine Düşünceler**, https://www.academia.edu/29810436/TAR%C4%B0H_YAZICILI%C4%9EI_VE_%C3%96TEK%C4%B0_KAVRAMI_%C3%9CZER%C4%B0NE_D%C3%9C%C5%9E%C3%9CNCELER (Erişim Tarihi: 30.07.2022)

DURSUN, Çiler, **"Hegel'de Kendilik Bilinci ve Öteki İçindeki Yolculuk,** https://www.academia.edu/3610025/Hegelde_Kendilik_Bilinci_ve_%C3%96teki_%C4%B0%C3%A7indeki_Yolculuk (Erişim Tarihi: 14.07.2022)

Hakan YILMAZ,"**Ötekileştirme"** http://hakanyilmaz.info/yahoo_site_admin/assets/docs/HYilmaz-Otekilestirme-02-%C4%B0%C3%A7erikselRapor.188160919.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2022)

ROBERTS, Kathleen Glenister "Brand America": Media and the Framing of "**Cosmopolitan"Identities** https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15295036.2011.545044 (Erişim Tarihi: 13.06.2022)

Uğur ESGÜN, **Makro iktidar, Mikro İktidar ve Hukuk**, https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999/2312/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk/5341 (Erişim Tarihi: 05.03.2019)

ÇELEBİ Vedat, **Michel Foucalt'da Bilgi, İktidar, Özne İlişkisi,** https://dergipark.org.tr/en/pub/sobiadsbd/issue/11355/135768 (Erişim Tarihi: 17.07.2020)

https://www.youtube.com/watch?v=yt7Tyq3_7Uo (Erişim Tarihi: 17.02.2022)

ENTMAN, Robert, **"Toward Clarification of a Fractured Paradigm"** https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/inquiries/cornwall/en/hearings/exhibits/Mary_Lynn_Young/pdf/05_Entman.pdf (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

*ERDOĞAN, İlker, **"Haber Çerçeveleme:Kuram ve Tipoloji**, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2952 (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

HASGÜLER Mehmet, **"5+1 Görüşmeleri ve Kıbrıs Görüşmeleri**", TUİÇ Akademi Youtube Yayın linki: https://www.youtube.com/watch?v=mUXVe3FbvaM (Erişim Tarihi: 03.05.2022)

Teun VAN DIJK, **"Critical Discourse Analysis from Van Dijk**" (aktaran-http://srirahayupku.blogspot.com/2016/10/critical-discourse-analy-

sis-from-teun.html (Erişim Tarihi: 07.12.2020)

ARIKLI, Erhan, **"Türkiyeli Kıbrıslı ayırımcılığının siyasi temeli"** 9.8.2015https://www.kibristime.com/turkiyelikibrisli-ayrimciliginin-siyasal-temeli-makale,4042.html (Erişim Tarihi: 17.02.2019)

DEMİRTAŞ, Hasan, **"Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar"** http://hdl.handle.net/20.500.12575/66229 (Erişim Tarihi: 08.04.2022)

GÜLEÇ; Cengiz, "**Türkiye'de kültürel kimlik sorunu"** http://hdl.handle.net/20.500.12575/43296 (Erişim Tarihi: 10.02.2022)

https://www.oncevatan.com.tr/ctp-akel-mutabakati-makale,21538.html (Erişim Tarihi: 17.02.2022)

https://www.mfa.gov.tr/kibris.tr.mfa (Erişim Tarihi: 18.02.2022)

https://www.oncevatan.com.tr/kibris-cumhuriyeti-garanti-ve-ittifak- antlasmalari8217nin-iptal-edilemezligi-makale,25993.html (Erişim Tarihi: 05.12.2022)

https://www.odatv4.com/analiz/amerikan-vatandasi-genel-baskan-asli-baykal-nereye-kosuyor-2615434 (Erişim tarihi 8.12.2022)

https://can-kibrisim.blogspot.com/2012/12/kibris-turk-toplumunda-kibrislilik_3477.html (Erişim Tarihi: 12.12.2022)

https://can-kibrisim.blogspot.com/2012/12/kibris-turk-toplumunda-ilk-kulupler.html (Erişim Tarihi: 09.12.2022)

https://www.yeniduzen.com/kibris-turk-tarihinde-kulupler-giris-1-156086h.htm (Erişim Tarihi: 09.12.2022)

AKEL- CTP Görüşmesinin Ardından Yapılan Ortak Açıklama, 13.10.2013 https://akel.org.cy/%CE%B1%CE%BA%CE%B5l-ctp-gorusmesinin-ardindan-yapilan-ortak-aciklama-2/?lang=tr (Erişim Tarihi: 27.05.2019)

BALYEMEZ, Mehmet, **"Kıbrıs Barış Harekatı ve 20 Temmuza giden süreçler"**,https://www.youtube.com/watch?v=qsJWvFPPm-4 (Erişim Tarihi: 08.08.2022)

SOSA, Hiram Reyes, EGILATOR, Maider Larranaga, SANTOS, Tania Dos, MARIN, Luisa, MONTERO, Francisco A., **"An Epistomoligal Connector Between Framing Theory and Social Representations Theory: An Analysis oof Violence and Drug Trafficking in the Mexican Pres", S**pringer Science Business Media, LLC, part of Springer Nature 2019 https://doi.org/10.1007/s12124-019-09498-z (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

Baraka Kültür (BKP), 19 Temmuz KTHYDavası Videosu, https://www.youtube.com/watch?v=d_jCYR5STQI (Erişim Tarihi: 11.09.2022)

http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/3862/kimlik-kavrami-üzerine-düsünceler#v-z4TvCLSM (Erişim Tarihi: 10.08.2022)

DURSUN, Çiler, **"İletişim nedir, ne değildir?"** https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/136831/mod_resource/content/1/toplumsal%20ileti%C5%-

9Fime%20ele%C5%9Ftirel%20bak%C4%B1%C5%9F%20.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2022)

Uğur ESGÜN, **Makro iktidar, Mikro İktidar ve Hukuk**, https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-118-subat-1999/2312/makro-iktidar-mikro-iktidar-ve-hukuk/5341 (Erişim Tarihi 4.3.2022)

https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx (Erişim Tarihi:5.10.2022)

http://ysk.mahkemeler.net/index.php/milletvekilligi-secim-sonuclari/ (Erişim Tarihi:11.9.2022)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ergenekon_(%C3%B6rg%C3%BCt)#:~:text=-Dava%202013%27te,h%C3%BCkmedildi%5B9%5D (Erişim Tarihi: 20.7.2022)

https://www.mfa.gov.tr/no_-84_-18-nisan-2010_-kktc-cumhurbaskanligi-secimleri-hk_.tr.mfa

https://www.biyografi.info/kisi/dervis-eroglu (Erişm Tarihi:1.8.2022)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Dervi%C5%9F_Ero%C4%9Flu#:~:text=Dervi%-C5%9F%20Ero%C4%9Flu%20(d.%207%20Mart,ba%C5%9Fbakanl%-C4%B1k%20yapm%C4%B1%C5%9F%20K%C4%B1br%C4%B1s%20T%C3%BCrk%C3%BC%20siyaset%C3%A7i. (Erişim Tarihi: 30.7.2022)

İslam Hukukunda

Ehliyet
ve
Arızaları

Ömer YILMAZ

gece
kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-367-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

Önsöz 5

Birinci Bölüm: Ehliyet 9

1.1.Ehliyetin mahiyeti 9

1.2.Ehliyetin kısımları 10

1.2.1. Vücub ehliyeti 10

1.2.2.Eda ehliyeti 11

1.3.Ehliyet açısından insan hayatının dönemleri 12

1.3.1.Cenin dönemi 12

1.3.2.Temyiz öncesi dönem (0-7 yaş) 13

1.3.3.Temyiz dönemi (7-15 yaş grubu) 14

1.3.4.Büluğ 15

1.3.5.Rüşd 16

İkinci Bölüm: Hacir ve Ehliyet arızaları 19

2.1.Hacir 20

2.2.Ehliyet Arızaları 22

2.2.1.Akıl hastalığı (Cünun) 22

2.2.2.Ateh (Akıl zayıflığı) 25

2.2.3.Unutmak 25

2.2.4.Uyku ve Baygınlık 27

2.2.5.Marazulmevt 28

2.2.6.Hayız ve Nifas 28

2.2.7.Cehl 29

2.2.8.Sarhoşluk 31

2.2.9.Sefeh 33

2.2.10.İkrah 34

2.2.11.Kölelik..... 35

Kaynakça 41

Birinci Bölüm: Ehliyet

1.1.Ehliyetin mahiyeti

Arapçada ehl kökünden türetilmiş bir mastar olan ehliyet, kişinin dini ve hukuki hükümlere muhatap olabilmesidir. İnsanın bu anlamdaki ehliyet ve sorumluluğuna ehliyyetü'l-hitâb da denmektedir. Bundan maksat, insanın dinin davetini anlayacak durumda olmasıdır. Vahyin ya da şeri hitabın muhatabının insan olması, insanın akıl sahibi olmasından ileri gelmektedir. İnsan, diğer canlılar gibi değildir. Akıl sahibi olarak yaratılmıştır. Bunun neticesi olarak vahye/dini hitaba muhatap olmuştur ve dini sorumluluk yüklenmiştir.[1] İnsana yüklenen dini sorumluluğun ifade edildiği ayetler şöyle sıralanabilir: "*Biz emaneti göklere, yerküreye ve dağlara teklif ettik, ama onlar bunu yüklenmek istemediler, ondan korktular ve onu insan yüklendi. Kuşkusuz insan çok zalim, çok bilgisizdir.*" (Ahzab 33/72) ; "*Rabbin Âdemoğulları'ndan -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? "Elbette öyle! Tanıklık ederiz" dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, "Bizim bundan haberimiz yoktu" demeyesiniz.*" (A'raf 7/172) ; "*Her insanın sorumluluğunu omuzuna yükledik. Kıyamet gününde insana, açılmış vaziyette önüne konulacak olan bir kitap çıkaracağız.*" (İsra 17/13).

1 Abdülazîz Buhârî, *Keşfü'l-esrâr,* 4/244.

Kaynakça

Abdülazîz Buhârî, Alâuddîn Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî. *Keşfü'l-esrâr*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997.

Alâeddin Semerkandî, Ebû Bekir Alâuddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed es-Semerkandî. *Mîzânü'l-usûl fî netâici'l-ukûl*. Devha, 1984.

Âmidî, Ebü'l-Hasen (Ebü'l-Kasım) Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî. *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*. nşr. Abdürrezzâk Afîfî. 4 cilt. Riyad: Dârü's-Samîî, 1. basım, 1424/2003.

Apaydın, H. Yunus. "Hacir". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 14/513-517. Ankara: TDV Yayınları, 1996.

Arı, Abdüsselam. "Uyku". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 42/246-247. Ankara: TDV Yayınları, 2012.

Aydın, Mehmet Akif. "Köle". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/236-242. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Mehmet Akif Aydın. *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul, 2022.

Aydın, Mehmet Akif. "Avarız". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 4/108. Ankara: TDV Yayınları, 1991.

Bakkal, Ali. "Maraz-ı mevt". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Bâkıllânî, Ebû Bekr Muhammed b. Tayyib b. Muhammed el-Basrî el-Bâkıllânî. *et-Taḳrîb ve'l-irşâd fî uṣûli'l-fıḳh*. thk. Abdülhamid bin Ali Ebû Zenid. 2. Baskı. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1998.

Bâkıllânî. *Kitâbu Temhîdü'l-evâ'il ve telḫîṣi'd-delâ'il*. thk. İmâdeddin Ahmed Haydar. Beyrut: Müessesetü'l-kütübi's-sekafiyye, 1987.

Bâkıllânî. *Kitâbü'l-İntisâr li'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Assam. Beyrut: Dârubni Hazm, 1422/2001.

Bardakoğlu, Ali. "Ehliyet". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Bardakoğlu, Ali. "Büluğ". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Beyzâvî, Nâsırüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî. *Minhâcü'l-vüsûl*. yayın yeri ve tarih yok.

Birışık, Abdülhamit. "Kur'âniyyûn". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Cessâs, Ebû Bekir Ahmed bin Ali er-Râzî. *el-Fusûl fî'l-usûl*. thk. Uceyl Câsim en-Neşemî. Küveyt: Vizâratü'l-evkaf ve'ş-şuûni'l-islâmiyye 1414/1994.

Cessâs. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Sâdık Kamhâvî. Beyrut: Dârü ihyâi't-türâsi'l-arabî, 1405/1984.

Cessâs. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. thk. İsmetullah İnâyetullah Muhammed. Beyrut: Dârü'l-beşâiri'l-islâmiyye, 1431/2010.

Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn Ebü'l-Meâlî Rüknüddin

Abdülmelik b. Abdullah b. Yûsuf el-Cüveynî. *el-Burhân fî usûli'l-fıkh*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2007.

Çelebi, İlyas. "Giriş". Kadı Abdülcebbar. *Şerhu'l-Usûli'l-Hamse*. ed. Metin Yurdagür. 39-41. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2013.

Dalgın, Nihat. "Mürahik". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Debûsî, Ebû Zeyd Abdullah (Ubeydullah) b. Muhammed b. Ömer b. Îsâ. *Takvîmü'l-edille*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2001.

Dönmez, İbrahim Kafi. "Temyiz". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Dönmez, İbrahim Kafi. "Cünun". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Dönmez, İbrahim Kafi. "Nisyan". *Türkiye Diyanet Vakfı.*

İslâm Ansiklopedisi. 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Dönmez, İbrahim Kafi. "Sarhoşluk". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Ebû Hanîfe, Nu'mân b. Sâbit b. Zûtâ b. Mâh. *el-Âlim ve'l-müteallim* (İmam-ı A'zamın Beş Eseri içinde). İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fkültesi Vakfı Yayınları, 1992.

Ebû İshak Şirâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî. *el-Luma' fî usûli'l-fıkh*. nşr. Muhyiddin Dîb Mestû-Yûsuf Alî Büdeyvî. Dımaşk: Dârü'l-kelimi't-tayyib, 1. Basım, 1416/1995.

Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdadi. *Fünûnü'l-efnân fî uyûni ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dârü'l-beşâir 1408/1987.

Ebü'l-Hattâb Kelvezânî, Ebü'l-Hattâb Mahfûz b. Ahmed b. el-Hasen el-Kelvezânî el-Bağdâdî. *Kitâbü't-temhîd fî usûl'il-fıkh*. Thk. Müfîd Muhammed Ebû Amşe, Muhammed b. Ali b. İbrahim. Nşr. Merke-

zü'l-bahsi'l-ilmî ve İhyâi't-türâsi'l-islâmî Câmiatu Ummi'l-kurâ. Birinci Baskı. 1406/1985.

Ebü'l-Hüseyn el-Basrî. Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Alî b. Tayyib el-Basri. *Kitâbü'l-Mu'temed fî usûli'l-fıkh*. thk. Muhammed Hamîdullah. 2 Cilt. Dımaşk: el-Ma'hedü'l-ilmî, 1384/1964.

Ebü'l-Vefâ İbn Akîl, Ebü'l-Vefâ Alî b. Akil b. Muhammed b. Akîl el-Bağdadi. *el-Vâzıh fî usûli'l-fıkh*. Thk. Abdullah b. Abdilmuhsin Türkî. Beyrut: Müessesetü'r-risâle li't-tıbâa ve'n-neşr ve't-tevzî'. Birinci Baskı. 1420/1999.

Ebû Ubeyd, Kasım b. Sellâm b. Miskin el-Herevî. *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-Azîz ve mâ fîhi mine'l-ferâiz ve*'s-*sünen*. thk. Muhammed b. Sâlih el-Müdeyfir. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd. 1990.

Ebû Ya'lâ Ferrâ, Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Halef el-Ferrâ. *el-Udde fi usûli'l-fıkh*. Nşr. Ahmed bin Ali bin Seyr el-Mübarekî. Riyad, 1414/1993.

Gazzâlî, Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî. *el-Müstasfâ min ilmi'l-usûl*. Beyrut: Dârü'l-erkam, 1994.

Gözübenli, Beşir. "Ateh". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

İbn Müflih, Ebû Abdillah Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmînî. *Usulü'l-fıkh*. thk. Fehd b. Muhammed. nşr. Mektebetü'l-ubeykan. Birinci baskı. 1420/1999.

İbnü'l-Arabî, Ebû Bekir Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *en-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. thk. Abdülkebîr el-Alevî el-Medğarî. nşr. Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, 1. Basım, 1413/1992.

İbnü'l-Kassâr, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed el-Bağdâdî. *Uyûnü'l-edille fî Mesâili'l-hilaf beyne fukahâi'l-emsar*. thk. Abdülmecîd b. Sa'd b. Nâsır Suûdî. Riyad: Mektebetü'l-Melik Fehd Vataniyye, Riyad 1426/2006.

Jahdani, Abdelouahad. *Kitâb Masâil al-Hilâf fî Usûl al-Fiqh: Les problèmes de divergences en méthodologie juridique de Husayn b. 'Alî al-Saymarî.* Marseille: Universite de Provence-Aix-Marseille, Doktora Tezi, 1991.

Kâdî Abdülcebbâr, Ebü'l-Hasen Kadı'l-kudât Abdülcebbâr b. Ahmed b. Abdilcebbâr el-Hemedânî. *el-Muğnî*. Kahire, 1971.

Karâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdris b. Abdurrahmân el-Mısrî el-Karâfî. *Kitâbu Nefâisi'l-usûl fî şerhi'l-Mahsûl*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz. Nşr. Nezzar Mustafa Elbaz. 1. Baskı. 1416/1995.

Köse, Saffet. "Rüşd". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Lâmişî, Ebü's-Senâ Mahmûd b. Zeyd el-Lâmişî. *el-Kitâb fî Usûli'l-fıkh*. thk. Abdülmecîd Türkî. Beyrut, 1415/1995.

Merdâvî, Ebü'l-Hasen Alâüddîn Alî b. Süleymân b. Ahmed el-Merdâvî. *Tahrîru'l-menkûl ve tehzîbu ilmi'l-usûl*. thk. Abdullah Hâşim, Hişam el-Arabî. Katar: Vizâretü'l-evkaf ve'ş-şuûni'l-islâmiyye. Birinci Baskı. 1434/2013.

Molla Hüsrev. *Mir'kâtü'l-vusûl*. çev. Haydar Sadıkoğlu. İstanbul: Özgü Yayınevi, Birinci Basım, 2012.

Muvaffakuddîn İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâîlî el-Makdisî. *Ravzatü'n-nâzır ve cünneti'l-munâzır*. Müessesetü'r-reyyân littıbâa ve'n-neşr ve't-tevzî', 2002.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî. *Menârü'l-envâr*. çev. Soner Duman, Osman Güman, Süleyman Kaya. İstanbul: Beka, 2016.

Râzî, Ebû Abdillah (Ebü'l-Fazl) Fahruddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî. *el-Mahsûl fî ilmi usûli'l-fıkh*. nşr. Tâhâ Cabir Alvânî. 6 cilt. Riyad: Müessesetü'r-Risâle, 1401/1981.

Sadrüşşerîa. *Tenkīhu'l-Usûl*. Beyrut: Şeriketu Dâribni Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1998.

Semerkandî, Alâeddîn. *Mîzânü'l-usûl fî netâici'l-ukûl*. Devha, 1984.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî. *Usûlü's-Serahsî*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2015.

Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an Te'vîli'l-Kur'ân*. thk Mahmûd Şâkir. Beyrut: Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî. ts.

Uzunpostalcı, Mustafa. "Cenin". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Ünal, Halit. "Baygınlık". *Türkiye Diyanet Vakfı. İslâm Ansiklopedisi.* 26/428-429. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Üsmendî, Ebü'l-Feth Alâüddîn Muhammed b. Abdilhamîd b. Hüseyn el-Üsmendî es-Semerkandî. *el-Mîzân fî uṣûli'l-fıḳh*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2004.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâ-

dır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî. *el-Bahru'l-Muhît*. nşr. Abdülkadir Abdullah el-Ânî. 6 Cilt. Küveyt: Vizâratü'l-evkaf ve'ş-şuûni'l-islâmiyye, 2. Basım, 1413/1992.

Osmanlı Devletinden
Erken Cumhuriyet Dönemine

AVUKATLIK MÜESSESESİ ve BARO TEŞKİLATI

Armağan Seçkin

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-370-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

Ön söz ix
KISALTMALAR xi
GİRİŞ 1

I. BÖLÜM:

HUKUK KURALLARI- AVUKATLIK MÜESSESESİ-BARO 6
1.Toplumsal Yaşam ve Toplumsal Düzen Kuralları 6
2. Hak Kavramı 22
3. Savunma Hakkı 29
4.Avukatlık Müessesesi 34
5.Baro ve Barolar Birliği Kavramları 41
6.Avukatlık Müessesesinin Batı Dünyasındaki Tarihçesi 45

II. BÖLÜM:

İSLAM HUKUKU ve KLASİK DÖNEMİN HUKUKİ ESASLARI 67
1.İslam Hukukunun Kaynakları ve Osmanlı Uygulaması 70
2.İslam Hukukunda ve Klasik Osmanlı Döneminde Dava Vekâleti Müessesesi 99
3.Klasik Dönem Osmanlı Devletinde Avukatlık Müessesesi 109
4.Klasik Dönem Osmanlı'da Gayrimüslimlerin Hakları ve Statüleri 123

III. BÖLÜM:

MİLLET SİSTEMİNİN BOZULMASI ve TANZİMAT DÖNEMİ 128
1.Modernleşme Süreci ve Fermanlar 138
2. Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği Hakkında Yapılan Düzenlemeler 175
3. Yeni Ticaret Mahkemeleri ve Husumete Vekâlet İle İlgili Hükümler 185
4. Divan-ı Ahkâm-ı Adliye ve Husumete Vekâlet İle İlgili Hükümler 188
5. Şura-yı Devlet ve Husumete Vekâlet İle İlgili Hükümler 190
6.Tanzimat Dönemi Kanunnameler ve Husumete Vekâlet İle İlgili Hükümler 191

IV. BÖLÜM:

OSMANLI DEVLETİNİN ANAYASAL DÖNEMİ ve DAVA VEKİLLİĞİ..... 211
1.Birinci Meşrutiyet 211
2.Osmanlı Devletinde Usul Hukuku Kapsamında Yapılan Çalışmalar..... 223
3.I. Meşrutiyet Sonrasında Dava Vekâletine Ait Düzenlemeler..... 231
4.Osmanlı Devletinde Baro Faaliyetleri 243
5.Osmanlı Devletinde Hukukçu Yetiştirilmesi Amacıyla Kurulan Okullar..... 254
6.II. Meşrutiyetle Birlikte Dava Vekilliği Hakkında Yapılan Düzenlemeler 261
7.Dava Vekâleti Ruhsatnamesinin İstihsaline İlişkin Nizamname..... 268

V. BÖLÜM:

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ AVUKATLIK MÜESSESESİ 270
1.1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununa Kadar Yargı Erki..... 272
2.1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanununun İlanı 273
3.Lozan Sonrası İslam Hukuku ve Yeni Cumhuriyet..... 276
4.Muhamat Kanunu..... 279
5.1924 Anayasası 300
6.Ankara Hukuk Mektebi..... 312
7.Hukuk Devrimi 322
8.Muhamat Kanunu'nda Yapılan Tadilatlar 341
9.Harf İnkılabının Hukuk Sistemi Üzerindeki Etkileri 344
10.Türk Kadınının Siyasal Haklarının Tanınması..... 346
11.1938 Tarihli Avukatlık Kanunu 350
12.1938 Senesinin Sonuna Kadar Türkiye'de Faaliyete Geçmiş Bulunan Barolar 355

SONUÇ..... 365
KAYNAKÇA..... 373

ÖNSÖZ

İnsan, doğumu ile birlikte, önce kendisini içinde bulduğu "aile" adı verilen çekirdek yapıyı, ardından tabii olarak yaşadığı klanı, ardından toplumsal yaşam süreciyle birlikte yaşadığı toplumu savunmak durumundadır. Aynı ortak paydalarda buluştuğu toplum içerisinde gerçekleşecek hak ihlallerinde ise adına "devlet" adını verdiğimiz bir erk sayesinde sahip olduğu hak ve menfaatlerin korunması sağlanmalıdır. Savunma, sadece gücü elinde bulunduranların haklı olduğu değil güçlü bir iradenin otoritesi sayesinde adaletin gerçekleşmesiyle yerini bulabilecek bir kavramdır. Tarihsel süreç içerisinde aklı ve bilinci sayesinde modernleşen insan, toplum içerisinde sahip olduğu hakların korunması için bu işi meslek edinen profesyonellerden destek alır. Bu kişiler ise modern toplum içerisinde avukat olarak anılmışlardır.

Çalışmamızın konusu da tarihsel süreç içerisinde avukatlık mesleğinin nasıl gelişerek bugün sahip olduğu değerlere ulaşımda geçirdiği serüveni kapsamaktadır. Yöntem olarak avukatlığın ilk halinden günümüzde ulaştığı yapı yerine, bugün sahip olduğu kurumsal yapı hakkında bilgi vererek mesleğin ne gibi süreçlerden geçmek suretiyle günümüz noktasındaki değerlere ulaşıldığının anlaşılmasını sağlamaya çalıştık. Öncelikle tarihsel açıdan yazılı kaynaklarına ulaştığımız Antik Yunan'dan itibaren avukatlık mesleğinin gelişimini ele alırken Roma İmparatorluğu, Cermen Hukuku, Fransız Hukuku, İngiliz Hukuku ve Engizisyon Sistemi içerisinde avukatların aldıkları rolü inceledik. Daha sonra kendi kültürümüzde avukatlık mesleğinin serüvenini ele aldığımızda bir İslam devleti olan Osmanlı hukuk sistemi içerisindeki avukatlık mesleğinin durumuna bakmadan önce İslam Hukuk sisteminde avukatlık müessesesi ve esaslarına atıfta bulunduk. Buradaki esas ilkeler ile Osmanlı Devletinin klasik dönemleri arasında bir fark bulunmamaktaydı. Ardından Tanzimat Fermanı ile İslam Hukuk sisteminin ilkelerinden ayrılan Osmanlı Devletinde yeni hukuk sistemi içerisinde avukatların aldıkları rolü ve Osmanlı Devletinde faaliyete geçen Barolar hakkında incelemelerde bulunduk. Nihayetinde avukatlık mesleğinin modern anlamda hak ettiği itibarını mesleğe veren Türkiye Cumhuriyetinde avukatlık müessesi ile incelememiz tamamlanmış oldu.

Bu çalışma esnasında ilgili konulara, kaynaklara tarafsızca bakılmaya önem verilerek araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma sürecinde öncelikle resmi yayınlar, bilimsel yayınlar ve süreli yayınlar taranmış, günlük gazetelerden faydalanılmıştır.

Bir avukat olmam sebebiyle beni avukatlık mesleğinin tarihsel süreci konusunda çalışma yapmak için yönlendiren, yapmış olduğum incelemeler sonucunda Kara Avrupası'nın Engizisyon Sistemi üzerinden Avrupa ülkele-

KAYNAKÇA

I. ARŞİV BELGELERİ

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)

Ali Emiri (AE.SMST.); 252-81.

Ali Emiri (AE.SMST.III, Mustafa III.); 201-15810.

Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO.); 2569-192644; 4517-338756.

Cevdet İktisat (C.İKTS.); 20-973.

Dâhiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.); 1385-75; 1670-29; 1721-93.

Dâhiliye Muhaberat ve Tensikat Müdiriyeti (DH.EUM.MTK.); 74-1.

Dâhiliye Seyrüsefer Kalemi(DH.EUM.SSM.); 38-29.

Dâhiliye Sicil-i Nüfus Tahrirat Kalemi (DH.SN.THR.); 73-127.

Hariciye Nezareti İstişare Odası (HR.HMŞ.İŞO.); 164-37.

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi (HR.MKT.); 141-14; 288-85.

İrade-i Dâhiliye (İ.DH.); 797-64624.

İrade-i Şûrâ-yı Devlet (İ. ŞD.); 42-2204; 71-4151; 72-4253.

Maarif Nezâreti Evrakı (MF. MKT.); 188-80; 336-33; 317-9; 321-13; 550-31; 569-7; 639-24; 703-30;1025-50; 1121-30.

Meclis-i Mahsus (İ.MMS.); 6-245; 7-258; 134-5728; 183-8.

Meclis-i Vükela Mazbataları (MV.); 12-14; 34-7; 30-72; 52-38.

Sadaret Divân-ı Hümâyun Mukavelename (A.} DVN. MKL.); 7-10; 7-14; 8-9.

Sadaret Mektubî Kalemi Umum Vilayet Yazışmalarına Ait Belgeler (A.}MKT.UM.); 267-79.

Satın Alınan Evrak Hacı Adil Bey Evrakı (HSDHADB.); 6-44.

Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.); 720-14; 2460-36; 2472/19; 2508-36; 2535-8; 2551-11; 2559-35; 3154-2.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Evrakı (TS.MA.e.); 569-59.

Yıldız Esas Evrak (Y.EE.); 83-22.

Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES.); 23-19; 48-32.

Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Maarif Nezareti Maruzatı (Y.PRK.MF.); 1-3.

Cumhuriyet Arşivi (BCA.)

Cumhuriyet Halk Partisi, Fon Kodu: 490-1, Kutu: 2 Gömlek: 9 Sıra: 15, (18.12.1934).

Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu: 21 Gömlek : 64 Sıra: 2, (12.10.1926).

Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu: 21 Gömlek: 61 Sıra: 10, (26.09.1926).

Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-18-1-1, Kutu: 28 Gömlek: 24 Sıra: 16, (22.04.1928).

Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu:78 Gömlek:75 Sıra: 3, (31.08.1937).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu No: 6 Gömlek: 37 Sıra: 39, (02.07.1924).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:32 Gömlek:179 Sıra: 5, (18.11.1926).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:32 Gömlek:182 Sıra: 18, (09.01.1927).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:32 Gömlek:184 Sıra: 10, (14.02.1927).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:35 Gömlek:204 Sıra: 20, (15.09.1929).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:36 Gömlek:210 Sıra: 3, (05.11.1929).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:37 Gömlek: 224 Sıra: 18, (11.11.1930).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:37 Gömlek:220 Sıra: 19, (25.09.1930).

Muamelat Genel Müdürlüğü, Fon Kodu: 30-10-0-0, Kutu:38 Gömlek:227 Sıra: 2, (26.11.1930).

II. RESMİ YAYINLAR

442 Sayılı Köy Kanununun 20. ve 30. Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun, Kanun No: 2329, Kabul Tarihi: 26.10.1933, **Resmi Gazete**, Sayı: 2540 (28 Teşrinievvel 1933).

Ahmet Lütfi Efendi Tarihi, 12. Cilt, Hazırlayan Münir Aktepe, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Avukatlık Kanunu, Kanun No: 3499, Kabul Tarihi: 27.6.1938, **Resmi Gazete**, Sayı: 3959 (14 Temmuz 1938), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 18. Cilt.

Avukatlık Kanunu, Kanun Numarası: 1136, Kabul Tarihi: 19.3.1969, **Resmi Gazete**, Sayı: 13168 (7 Nisan 1969), Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, Cilt: 8.

Belediye Kanunu, Kanun No: 1580, Kabul Tarihi: 3.4.1930, **Resmi Gazete**, Sayı: 1471 (14.4.1930), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 11. Cilt.

Belleten

Ceride-i Adliye

Ceride-i Mahâkim

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Kanun No: 1412, Kabul Tarihi: 4.4.1929, **Resmi Gazete**, Sayı: 1172 (20.4.1929), Yayımlandığı Düstur: 3.Tertip, 10. Cilt.

Deniz Ticaret Kanunu, Kanun No: 1440, Kabul Tarihi: 15.5.1929, **Resmi Gazete**, Sayı: 1197 (20.5.1929), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 7. Cilt.

Düstur

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu, Kanun No: 1086, Kabul Tarihi: 18.6.1927, **Resmi Gazete**, Sayı: 622 (2.7.1927), 623 (3.7.1927), 624 (4.7.1927), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 8. Cilt.

İcra ve İflas Kanunu, Kanun No: 2004, Kabul Tarihi: 9.6.1932, **Resmi Gazete**, Sayı: 2128 (19.6.1932), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 13. Cilt.

Kanunu Medeninin Sureti Mer'iyeti ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun, Kanun No: 864, Kabul Tarihi: 29.05.1926, **Resmi Gazete**, Sayı: 402 (19.06.1926), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 3. Cilt.

Mahâkim-i Şer'iyye 'in Ilgasına ve Mehakim Teşkilatına Ait Ahkâm-ı Muaddil Kanun, Kanun No: 469, Kabul Tarihi: 8.4.1924, **Resmi Gazete**, Sayı: 69 (26.4.1924),Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 5. Cilt.

Muhamat Kanunu ve Hazırlık Çalışmaları (Metin, Tasarı, Gerekçeler ve Meclis Görüşmeleri), Çeviren Ahmet İyimaya, Ankara Barosu Dergisi, Yıl 1993, Sayı 2, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 1993.

Resmi Ceride

Takvim-i Vekâyi

TBMM Albümü

TBMM Zabıt Ceridesi

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Maddelerini Muaddil Kanun, Kanun No:1222, **TBMM Kavanin Mecmuası**, 2. Baskı, 6. Cilt, TBMM Matbaası, Ankara 1928.

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Bazı Mevaddının Tavzihan Tadiline Dair Kanun, Kanun No: 364, **TBMM Kavanin Mecmuası**, 2. Baskı, 2. Cilt, TBMM Matbaası, Ankara, 1942.

Türk Borçlar Kanunu, Kanun No: 818, Kabul Tarihi: 22.04.1926, **Resmi Gazete**, Sayı 359 (29.04.1926), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 7. Cilt**.**

Türk Borçlar Kanunu, Kanun No: 6098, Kabul Tarihi: 11.01.2011, Resmi Gazete, Sayı 27836 (04.02.2011), Yayımlandığı Düstur: Tertip 5, Cilt 50.

Türk Ceza Kanunu, Kanun No: 765, Kabul Tarihi: 1.3.1926, **Resmi Gazete**, Sayı: 320 (13.3.1926), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 7. Cilt.

Türk Ceza Kanunu, Kanun No: 5237, Kabul Tarihi: 26.09.2004, Resmi Gazete, Sayı 25611 (12.10.2004), Yayımlandığı Düstur: Tertip 5, Cilt 43.

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlüğü

Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, Kanun No: 1353, Kabul Tarihi: 1.11.1928, **Resmi Gazete**, Sayı: 1030 (3.11.1928), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 10. Cilt.

Türk Hukuk Lügati, 4. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1998.

Türk Medeni Kanunu, Kanun No: 743, Kabul Tarihi: 17.02.1926, **Resmi Gazete**, Sayı 339 (4.4.1926), Yayımlandığı Düstur: Tertip 3, Cilt 7.

Türk Medeni Kanunu, Kanun No:4721, Kabul Tarihi: 22.11.2001, Resmi Gazete, Sayı 24607 (08.12.2001), Yayımlandığı Düstur: Tertip 5, Cilt 41.

Türk Ticaret Kanunu, Kanun No: 865, Kabul Tarihi; 29.5.1926, Resmi Gazete, Sayı: 406 (28.6.1926), Yayımlandığı Düstur: 3. Tertip, 4. Cilt.

Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi, 1. Cilt, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Yörük Matbaası, İstanbul, 1972.

Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, 23.11.1970 tarihli ve 2497/8629 Esas Sayılı Kararı.

III. SÜRELİ YAYINLAR

A. GAZETELER

Hâkimiyet-i Milliye

İleri

Tanin

Vatan

B. DERGİLER

Adalet Dergisi

Adam Akademi Dergisi

Adliye Vekâleti Kanuni Mütalaalar ve Tamimler Mecmuası

Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Akademia Sosyal Bilimler Dergisi

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi

Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi

Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Anayasa Yargısı Dergisi

Ankara Barosu Dergisi

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Dergisi

Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi

Anlayış Dergisi

Ata Dergisi

Atam Dergisi

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

Atatürk Dergisi

Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi

Avrasya Etütleri Dergisi

Aydın Barosu Dergisi

Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi

Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Doğu Batı Dergisi

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Ekev Akademi Dergisi

Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi

FSM İlmi Araştırmalar Dergisi

Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Gaziantep Barosu Yayınları

Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Günışığı Dergisi

Güzel sanatlar Enstitüsü Dergisi

Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi

Hayat Tarih Mecmuası

Hukuk Dergisi

Hukuk Gündemi Dergisi

Institute for Advanced Studies

İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

İnternational and Comparative Law Quarterly

İnternational Journal of Academic Value Studies

İnternational Journal of Middle East Studies

İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi

İslam Medeniyeti Mecmuası

İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi

İslami Araştırmalar Dergisi

İstanbul Barosu Dergisi

İstanbul Barosu Mecmuası

İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi

İzmir Barosu Dergisi

İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi

Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi

Kocaeli Barosu Dergisi

Liberal Düşünce Dergisi

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi

Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi

Mizan-ül Hukuk Dergisi

Muhamat Dergisi

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Nesil Aylık Fikir Dergisi

Osmanlı Araştırmaları Dergisi

Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi

Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi

Resimli Tarih Mecmuası

Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi

Skylife Dergisi

Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi

Tarih Araştırmaları Dergisi

Tarih ve Gelecek Dergisi

Tarih ve Medeniyet Dergisi

Tarih ve Toplum Dergisi

Terazi Hukuk Dergisi

The Journal of Academic Social Science Studies

Toplum ve Bilim Dergisi

Toplumsal Tarih Dergisi

Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi

Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi

Türk Hukuku ve Toplumu Üzerine İncelemeler Dergisi

Türkiye Adalet Akademi Dergisi

Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi

Türkiye Barolar Birliği Dergisi

Türkiye Günlüğü Dergisi

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi

Uludağ Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi

Yasama Dergisi

Yeni Türkiye Dergisi

Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi

IV. SÜRELİ YAYINLARDA BASILMIŞ YAZILAR

"Baro Yeniden Teşekkül Ediyor", **Tanin**, 11 Mayıs 1924.

"Baroda Tasfiye, Ecnebi Mahkemelerinde Müddei Sıfatıyla Bulunan Vekiller Barodan Çıkarılacaktır", **Vatan**, 22 Nisan 1924.

"Barodan Çıkarılan 70 Muhaminin İsimleri", **İleri**, 1 Haziran 1924.

"Barodan Tasfiye", **İleri**, 27 Haziran 1924.

"Baronun Tasfiyesi, Barodan Kayıtları Terkin Edilenler Artık Vekâlette Bulunamayacaklar", **İleri**, 13 Mayıs 1924.

"Baronun Tasfiyesi, Barodan Kimler Çıkarılacak", **Tanin**, 9 Mayıs 1924.

"Cumhuriyet Müdde-i Umumisi Lütfi Fikri Bey'in İdamını İstiyor", **Tanin**, 21 Kanun-ı evvel 1339.

"Ecnebi Dava Vekilleri", **Mizan-ül Hukuk**, Sayı 46, 1325.

"İstiklal Mahkemesinin İlk Kararı", **Tanin**, 28 Kanun-ı evvel 1339.

"Muhamat Kanunu Talimatnamesi", **Tanin**, 13 Mayıs 1924.

"Teşkilatı Esasiye Kanunu Mecliste", **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Mart 1924.

"Yeni Adliye Kanunları, Muhamat ve Kıyafet-i Hükkam Kanunlarının Kabulü", **Tanin**, 4 Nisan 1924.

"Yeni Adliye Kanunları, Muhamat ve Kıyafet-i Hükkam Kanunlarının Kabulü", **Tanin**, 4 Nisan 1924.

"Yeni Muhamat Kanununun Başlıca Maddeleri", **Vatan**, 5 Nisan 1924.

V. KİTAPLAR

ABADAN Yavuz, SAVCI Bahri, **Türkiye'de Anayasal Gelişmelere Bir Bakış**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1959.

ABDURRAHMAN Şeref, **Tarih Muhasebeleri**, Sadeleştiren: Enver Koray, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

ADAL Erhan, **Hukukun Temel İlkeleri**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1988.

ADAY Nejat, **Avukatlık Hukukunun Genel Esasları**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994.

ADIVAR Adnan Abdülhak, **Osmanlı Türklerinde İlim**, 4. Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1940.

AĞAOĞULLARI Ali Mehmet, KÖKER Levent, **İmparatorluktan Tanrı Devletine**, 4. Basım, İmge Kitabevi, Ankara, 2001.

AHMET Cevdet Paşa, **Ma'rûzât**, Hazırlayan Yusuf Halaçoğlu, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.

_____, **Tezakir (Tezakir-i Cevdet)**, Cilt I, Hazırlayan Cavid Baysun, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1953.

AHMET Midhat Efendi, **Üss-i İnkılap**, 2. Cilt, Selis-İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınevi, İstanbul, 2005.

_____, **Zübdetül-Hakayık-93 Harbi'nin Arka Planı-Harbin Zuhuru, Safahatı ve Neticeleri Üzerine Diplomatik Yazışmalar**, Hazırlayan Ömer Faruk Can, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2015.

AKAD Mehmet, DİNÇKOL Vural Bihterin, BULUT Nihat, **Genel Kamu Hukuku**, 12. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 2016.

AKBAŞ Kasım, **Avukatlık Mesleğinin Ekonomi Politiği Avukatların Sınıfsal Konumlarındaki Değişim: İstanbul Örneği**, Nota Bene Yayınları, Ankara, 2011.

AKBULUT Ali Dursun, **Saltanat, Hilafet ve Milli Hâkimiyet**, Yılmaz Kitabevi, Samsun, 1994.

AKBULUT Berrin, **Türk Ceza Hukuku Temel Bilgiler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

AKDAĞ Mustafa, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1453-1559)**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

AKGÜN Bilgin, **Osmanlı Yargı Örgütü**, 1. Basım, Aristo Yayıncılık, İstanbul, 2019.

AKGÜNDÜZ Ahmet, **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı**, 1. Cilt, Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, **Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1986.

_____, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri**, 1. Cilt, Osmanlı Araştırmaları Vakfı (OSAV), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri**, 4. Cilt, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, ÖZTÜRK Said, **Bilinmeyen Osmanlı**, Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

_____, **Şer'iye Sicilleri: Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümleri**, Cilt 1, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.

AKGÜNDÜZ Murat, **Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002.

AKIN İlhan, **Türk Devrim Tarihi**, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1999.

AKINCI Şahin, **Roma Hukuku Dersleri**, 11. Basım, Sayram Yayınları, Ankara, 2017.

AKINTÜRK Turgut, **Medeni Hukuk**, Beta Yayıncılık, İstanbul, 2015.

AKŞİN Sina, **Kısa Türkiye Tarihi**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.

AKYILMAZ Gül, **Siyasi Tarih**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

ALDIKAÇTI Orhan, **Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1982.

ALEMGİR Evrengzib, **Fetavayi Hindiye**, Çeviren Mustafa Efe, 7. Cilt, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985.

ALTINAY Refik Ahmet**, Eski İstanbul**, 1. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

ALTUĞ Yılmaz, **Devletler Özel Hukuku**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1995.

_____, **Yabancıların Hukuki Durumu**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1968.

AMİTTAY Ben-Jacop, **Siyasal Düşünceler Tarihi**, Çeviri: Mehmet Ali Kılıçbay ve Levent Köker, Savaş Yayınları, Ankara, 1983.

ANAYURT Ömer, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kaynakları**, Seçkin Yayıncılık, 11. Basım, Ankara, 2011.

ANIL Şahin, **Osmanlı Düzeninde Kadılık**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2015.

_____, **Osmanlı'da Kadılık**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

ANSAY Sabri Şakir, **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku**, 3. Baskı, Ankara İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958.

_____, **Hukuk Bilimine Başlangıç**, 7. Baskı, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1958.

_____, **Hukuk Yargılama Usulleri**, Güney Matbaacılık, Ankara, 1950.

ARAL Vecdi, **Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1975.

ARMAOĞLU Fahir, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

ARSAL Maksudi Sadri, **Hukukun Umumi Esasları**, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1937.

_____, **Türk Tarihi ve Hukuk**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1947.

ARSEL İlhan, **Teokratik Devlet Anlayışından Demokratik Devlet Anlayışına**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1975.

ASLAN Nâsi, **İslam Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-Hal" Jüri Osmanlı Devri Uygulaması**, Beyan Yayınları, İstanbul,1999.

ATA Zade Tayyar Bey, **Osmanlı Saray Tarihi Tarih-i Enderun**, Derleyen Mehmet Arslan, 2. Cilt, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2019.

ATAAY Aytekin, **Medeni Hukukun Genel Teorisi**, 4. Basım, Der Yayınları, İstanbul, 1998.

ATALI Murat, **Medeni Usul Hukuku**, Editör Tolga Akkaya, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2287, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1284, Eskişehir, 2018.

ATAMAN Pelin Zeynep, **Avukatlar İçin El Kitabı 1-Savunma Etiği**, Türkiye Barolar Birliği ve Karakatür Yayınları, İstanbul, 2012.

ATAR Fahrettin, **İslam Adliye Teşkilatı Ortaya Çıkışı ve İşleyişi**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınevi, Ankara, 1979.

_____, **İslam Yargılama Hukukunun Esasları**, 2. Basım, MÜİFV Yayınları, İstanbul, 2017.

ATAY Cevdet, **Hukuka Giriş, Hukuksal kavramlar ve Kurumlar**, Sentez Yayınları, Bursa, 2012.

ATAY Ethem Ender, **Hukuk Başlangıcı**, 5. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2017.

AVCI Mustafa, **Osmanlı Ceza Hukukuna Giriş**, Mimoza Yayınları, 1. Baskı, Konya, 2008.

_____, **Türk Hukuk Dersleri**, Mimoza Yayınları, Konya, 2012.

_____, **Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012.

AYBARS Ergün, **İstiklal Mahkemeleri I-II (1920-1927)**, İleri Kitabevi, İzmir, 1995.

_____, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, 6. Basım, Dokuz Eylül Üniversitesi Döner Sermaye İşletmesi Yayınları, İzmir, 1998.

AYBAY Aydın, AYBAY Rona, **Hukuka Giriş**, 4. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

AYDIN Akif Mehmet, **İslam ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.

_____, **Kadı Sicillerinde İstanbul**, TDV İsam Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **Osmanlı Devleti'nde Hukuk ve Adalet**, Klasik Yayınları, İstanbul, 2014.

AYDIN Akif Mehmet, **Türk Hukuk Tarihi**, 15. Basım, Beta Yayınları, İstanbul 2018.

AYDIN Nurullah, **Hukuka Giriş Temel Kavramlar**, 7. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2007.

AYDIN Ufuk, **Temel Hukuk Dersleri**, 4. Basım, Nisan Kitabevi, Eskişehir, 2011.

BAL Hüseyin, **Hukuk-Hukuk Sosyolojisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta, 2003.

BAŞGİL Fuat Ali, **Esas Teşkilat Hukuku Türkiye Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri**, 1. Cilt, Baha Matbaası, İstanbul, 1960.

_____, **Türk Siyasi Rejimi ve Anayasa Prensipleri-Mukayeseli Hukuk Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, 1. Cilt, Baha Matbaası, İstanbul, 1957.

BATTAL Ahmet, **Hukukun Temel Kavramları**, 7. Basım, Seçkin Eğitim Teknikleri Yayınları, Ankara, 2011.

BAYDAR Mustafa, **Atatürk ve Devrimlerimiz**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

BAYINDIR Abdülaziz, **İslam Muhakeme Hukuku Osmanlı Devri Uygulaması**, 2. Basım, Süleymaniye Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.

BELGESAY Reşit Mustafa, **Tanzimat ve Adliye Teşkilatı**, Tanzimat I, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999.

BERKES Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

BERKİ Himmet Ali, **İslam Şeriatinde Kaza (Hüküm ve Hâkimlik Tarihi ve İfta Müessesesi)**, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1962.

_____, **Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye**, Hikmet Yayınevi, İstanbul, 1982.

BİLGE Necip, **Hukuk Başlangıcı**, 30. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2012.

BİLGİLİ Fatih, DEMİRKAPI, Ertan, **Hukukun Temel Kavramları**, 7. Baskı, Dora Yayınevi, Bursa, 2012.

BİLMEN Nasuhi Ömer, **Hukuki İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, 8. Cilt, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul, 1970.

BİNGÖL Sedat, **Tanzimat Devrinde Osmanlı'da Yargı Reformu Nizamiyye Mahkemeleri'nin Kuruluşu ve İşleyişi**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2004.

BİRDİŞLİ Fikret, **Ceza Hukuku Ders Notları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

BOZKURT Argun, **Hukukun Öyküsü**, Kişisel Basım, Ankara, 2006.

BOZKURT Enver, BEKTAŞ Sezercan, KANAT Selim, **Uluslararası İnsan Hakları Hukuku**, 5. Baskı, Yetkin Yayıncılık, İstanbul, 2022.

BOZKURT Enver, **Hukukun Temel Kavramları**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012.

BOZKURT Gülnihal, **Batı Hukukunun Benimsenmesi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2010.

_____, **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 1989.

CAN Cahit, **Türk Hukukunun Kökenleri ve Türk Hukuk Devrimi**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

CAN Halil, GÜNER Semih, **Hukukun Temel Kavramları**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999.

CANGIZBAY Kadir, **Hiç Kimsenin Cumhuriyeti**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2000.

CANSEL Erol, ÖZEL Çağlar, YÜKSEL Mehmet, BÜYÜKTANIR Özcan Burcu, **Hukuka Giriş**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2015.

CENTEL Nur, **Ceza Muhakemesi Hukukunda Müdafi**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul, 1984.

_____, ZAFER Hamide, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, 6. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2008.

_____, _____, ÇAKMUT Özlem, **Türk Ceza Hukukuna Giriş**, 7. Basım, Beta Yayın, İstanbul, 2011.

CİN Halil, AKGÜNDÜZ Ahmed, **Türk Hukuk Tarihi**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1989.

_____, AKYILMAZ Gül, **Türk Hukuk Tarihi**, 4. Basım, Sayram Yayınları, Ankara, 2011.

_____, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya, 1988.

_____, MUMCU Ahmet, BOZKURT Gülnihal, **Türk Hukuk Tarihi**, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2007.

CİRHİNLİOĞLU Zafer, **Meslekler Sosyolojisi**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.

CİRHİNLİOĞLU Zafer, **Türkiye'de Hukuk Mesleği**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.

ÇADIRCI Musa, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

ÇAĞLAR Kemal Behçet, **Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1968.

ÇEKER Orhan, **İslam Hukukunda Akidler**, İttifak Holding A.Ş. Yayınları, Konya, 1999.

ÇELEBİ Evliya, **Seyahatname**, Cilt I, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇELEBİCAN Karadeniz Özcan, **Roma Hukuku**, 9. Baskı, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 2004.

ÇELİK Giray Adil, **Tarihte Savunma ve Meslek Kuralları**, Basım Ajans Matbaası, Denizli, 1999.

ÇELİK Hüseyin, **Ali Suavi**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

ÇETİN Süleyman, ATEŞ Derya, **Avukatlık ve Noterlik Hukuku**, 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

ÇETİNSAYA Gökhan, **Kalemiyeden Mülkiyeye Tanzimat Zihniyeti, Tanzimat ve Meşrutiyetin Birikimi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

ÇULCU Murat, **Hilafetin Kaldırılması Sürecinde Cumhuriyetin İlanı ve Lütfi Fikri Davası**, Kastaş Yayınları, 2. Cilt, İstanbul, 1992.

DAĞCI Şamil, **İslam Ceza Hukukunda Şahıslara karşı Müessir Fiiller**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

DANİŞMENT Hami İsmail, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, 2. Baskı, 4. Cilt, Türkiye Yayınları, İstanbul, 1961.

DAVER Bülent, **Türkiye Cumhuriyetinde Laiklik**, Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1955.

DAVİD Rene, **Çağdaş Büyük Hukuk Sistemleri**, Çeviren Argun Köteli, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1985.

DAVİSON H. Roderic, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform 1856-1876**, Papirüs Yayınları, İstanbul 1997.

DEMİR Abdullah, **Osmanlı Mahkemesi**, Yitik Hazine Yayınları, İzmir, 2010.

_____, **Türk Hukuk Tarihi**, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul, 2011.

DEMİRBAŞ Harun, **Yenilik Doğuran Haklar**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2007.

DEMİREL Fatmagül, **Adliye Nezareti Kuruluş ve Faaliyetleri (1876-1914)**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2010.

DERYAL Yahya, H**ukukun Temel Kavramları (Hukuka Giriş)**, 7. Basım, Derya Kitabevi, Trabzon, 2011.

DEVELLİOĞLU Ferit, **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitapevi, Ankara, 1970.

DIVRAK Yasin, KILIÇ Ahmet Hasan, "Savunma Hakkı", **Çağrı Avukatlar Grubu**, Yayın No: 4, 1. Basım, Yıldızlar Matbaacılık A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2004.

DOĞAN Murat, HASOĞLU Aynur, ŞAHAN Gökhan, AKKAŞ Hulusi Ahmet, ATAMULU İsmail, **Hukukun Temel Kavramları**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2020.

DOMANİÇ Hayri, **Yaradılıştan Bu Yana Kadın Haklarının Gelişimi ve Sorunları**, Yayınevi Yok, İstanbul, 2000.

DÖNMEZER Sulhi, ERMAN Sahir, **Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku**, 12. Baskı, 1. Cilt, Beta Yayın, İstanbul, 1997.

DURAL Mustafa, SARI Suat, **Türk Özel Hukuku (Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri)**, 1. Cilt, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2018.

EKİNCİ Buğra Ekrem, **Hukukun Serüveni**, 2. Basım, Arı-Sanat Yayınevi, İstanbul, 2015.

_____, **İslam Hukuku Umumi ve Hususi Hükümler**, Arı Sanat Yayınevi, İstanbul.

_____, **Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk**, 1. Basım, Arı- Sanat Yayınevi, İstanbul, 2008.

_____, **Osmanlı Mahkemeleri Tanzimat Sonrası**, 2. Basım, Arı-Sanat Yayınları, İstanbul, 2017.

_____, ŞİMŞİRGİL Ahmet, **Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle**, KTB Yayınları, İstanbul, 2013.

_____, **Osmanlı Hukuku**, Arı-Sanat Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2012.

EL-MAVERDİ Ebu'l-Hasan, **El-Ahkamu's-Sultaniye (İslam'da Hilafet ve Devlet Hukuku)**, Çeviri Ali Şafak, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1976.

EL-MEVDUDİ Ebu'l A'la, **İslam'da Hükümet**, Çeviri Ali Genceli, Hilal Yayınları, Ankara, 1967.

ELVERİŞ İdil, **Barolar ve Siyaset**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014.

ENGELHARDT Philippe Eduard, **Tanzimat ve Türkiye**, Çeviri Ali Reşad, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 1999.

ERASLAN Cezmi, OLGUN Kenan, **Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento**, 3F Yayınları, İstanbul, 2006.

ERCAN Yavuz, **Osmanlı İmparatorluğunda Gayr-i Müslimlerin Ödedikleri Vergiler ve Bu Vergilerin Doğurduğu Sosyal Sonuçlar**, TTK Yayınları, Ankara, 1991.

ERDEM Tarhan, **Anayasal Belgeler**, Doğan Kitap, İstanbul, 2012.

ERDOĞAN Mustafa, **Anayasa Hukukuna Giriş**, Liberte Yayınları, Ankara, 2004.

_____, **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, 6. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2016.

_____, **Türkiye'de Anayasalar ve Siyaset**, Liberte Yayınları, Ankara, 2009.

EREM Faruk, **Avukatlık Meslek Kuralları**, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2007.

_____, **Meslek Kuralları**, 3. Basım, Türkiye Barolar Birliği, No 25, Sevinç Matbaası, Ankara, 1977.

EREN Cevat Ahmet, **Tanzimat Fermanı ve Dönemi**, Derin Yayınları, İstanbul, 2007.

EREN Fikret, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, 8. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.

ERGİN Osman, **Türkiye Maarif Tarihi**, Cilt I-II, Eser Matbaası, İstanbul, 1977.

ERYILMAZ Bilal, **Osmanlı Devleti'nde Millet Sistemi**, Ağaç Yayıncılık, İstanbul, 1992.

_____, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yayınları, İstanbul, 2010.

ESEN Nuri Bülent, **Türk Anayasa Hukuku**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1968.

ESENER Turhan, **Hukuka Giriş**, Vedat Kitapçılık, İstanbul, 2015.

FENDOĞLU Tahsin Hasan, **İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda Yargı Bağımsızlığı Anayasa Hukuk Tarihi Açısından Mukayeseli Bir İnceleme**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996.

FENDOĞLU Tahsin Hasan, **Türk Hukuk Tarihi**, Filiz Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2000.

FEYZİOĞLU Metin, **Ceza Muhakemesinde Vicdani Kanaat**, Islık Yayınları Ankara, 2002.

FİŞEKÇİ Oya, **Kuruluşunun 50. Yılı Dolayısıyla Ankara Hukuk Fakültesi Öğretim Üye ve Yardımcıları Bibliyografyası 1925-1975**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 402, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1977.

GAZEL Ali Ahmet, **Lütfi Fikri'nin Tanzimat'ı**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2007.

GEDİKLİ Fethi, **Osmanlı Şirket Kültürü, XVI-XVII. Yüzyıllarda Mudarebe Uygulaması**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1988.

GİRİTLİ İsmail, BİLGEN Pertev, **İdare Hukuku**, Der Yayınları, İstanbul, 2001.

GOLOĞLU Mahmut, **Devrimler ve Tepkileri**, Başnur Matbaası, Ankara, 1972.

_____, **Üçüncü Meşrutiyet**, Başnur Matbaası, Ankara, 1970.

GÖÇERİ Nebahat, **Kadın Hareketi Tarihi**, Bizim Büro Basımevi, Sivas, 2010.

GÖRGÜN Şanal, KODAKOĞLU Mehmet, **Hukukun Temel Kavramları**, 6. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2008.

GÖZE Ayferi, **Siyasal Düşünceler ve Yönetimler**, 16. Basım, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2016.

GÖZLER Kemal, **Hukuka Giriş**, 16. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2019.

_____, **Hukukun Temel Kavramları**, 6. Basım, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2009.

_____, **Türk Anayasa Hukuku Dersleri**, Ekin Basım Yayın, Bursa, 2014.

GÖZÜBÜYÜK Şeref, GÖLCÜKLÜ Feyyaz, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması**, 10. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2013.

_____, **Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları**, 40. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020.

_____, **İdari Yargı**, 2. Baskı, Doğan Yayınevi, Ankara, 1973.

_____, KİLİ Suna, **Türk Anayasa Metinleri-Senedi İttifaktan Günümüze**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

GÖZÜBÜYÜK Şeref, SEZGİN Zekâi, **1924 Anayasası Hakkındaki Meclis Görüşmeleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1957.

_____, **Yönetim Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1996.

GÜLER Ali, **XX. Yüzyıl Başlarının Askeri ve Stratejik Dengeleri İçinde Türkiye'deki Gayrimüslimler (Sosyo-Ekonomik Durum Analizi)**, Genelkurmay Yayınevi, Ankara, 1996.

GÜNER Semih, **Avukatlık Hukuku**, Yetkin Kitabevi, Ankara, 2011.

GÜNER Zekâi, KABATAŞ Orhan, **Milli Mücadele Dönemi Beyannameleri ve Basını**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1990.

GÜNEŞ İhsan, **Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet**, I. Cilt, TBMM Basımevi, Ankara, 1997.

GÜR Refik, **Hukuk Tarihi ve Tefekkürü Bakımından Mecelle**, 3. Basım, Sebil Yayınevi, İstanbul, 1993.

_____, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadılık Müessesesi**, 2. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.

GÜRİZ Adnan, **Hukuk Başlangıcı**, 19. Basım, Siyasal Kitabevi**,** Ankara, 2019.

_____, **Hukuk Felsefesi**, 3. Baskı, Ankara Üniversitesi Hukuk Yayınları, Ankara, 1992.

GÜRZUMAN Fikri, **Kanunname-i Ticaret ve Zeyilleri**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1962.

HALAÇOĞLU Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.

HALEBİ İbrahim, **İzahlı Mülteka El Ebhur**, 3. Cilt, Çeviren Mustafa Uysal, Çelik Yayınevi, İstanbul, 2015.

Halil İNALCIK, **Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.

HAMİDULLAH Muhammed, **İslam Anayasa Hukuku**, Beyan Yayınları, İstanbul, 1985.

_____, **İslam'da Devlet İdaresi**, Çeviri Hamdi Aktaş, Beyan Yayınları, İstanbul, 1998.

HASLİP Joan, **Bilinmeyen Yönleriyle Abdülhamid**, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2009.

HAYDAR Ali Efendizade Emin Hoca, **Mecelle Şerhi – Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm**, 4. Cilt, 1. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2016.

HAYDARİZADE İbrahim, **İslam Mezhepleri ve Tarikatları Tarihi**, Medrese Yayınevi, İstanbul, 1981.

HAYTA Necdet, ÜNAL Uğur, **Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

HEPER Metin, **Bürokratik Yönetim Geleneği**, Odtü İdari İlimler Fakültesi Yayını, Ankara, 1974.

_____, **Türkiye'de Devlet Geleneği**, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2019.

HİRŞ Ernest, **Hukuk Kavramı**, Çağdaş Hukuk Felsefesi ve Hukuk Kuramı İncelemeleri, Editör: Hayrettin Ökçesiz, Alkım Yayınevi, İstanbul, 1997.

HOBBES Thomas, **Leviathan veya Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği Biçimi ve Kudreti,** 5. Basım**,** Çeviri: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.

HONER M. Stanley, HUNT C. Thomas, **Felsefeye Çağrı: Sorunlar ve Seçenekler**, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2003.

HÜSREV Mehmet Paşa (Koca), **Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi**, Cilt 2, Yapı ve Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1999.

IŞIKTAÇ Yasemin, **Hukuk Başlangıcı**, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2020.

İĞDEMİR Uluğ, **Kuleli Vakası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2009.

İLHAN Cengiz, **Günümüz Türkçe'siyle Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye)**, 2. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

İMAM Şafii, **El-Ümm**, Çeviren Musa Özdemir, Buruc Yayınevi, İstanbul, 2011.

İMBER Colin, **Şeriattan Kanuna, Ebussuud ve Osmanlı'da İslami Hukuk**, Çeviren Murteza Bedir, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2004.

İNAL Kemal Mahmud, **Son Sadrazamlar**, 3. Cüz, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1948.

İNALCIK Halil, SEYİTDANLIOĞLU Mehmet, **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2012.

_____, **Atatürk ve Demokratik Türkiye**, Kırmızı Yayınları, 4. Basım, İstanbul, 2020.

_____, **Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar II**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2004.

İNALCIK Halil, **Rönesans Avrupası Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci**, 4. Basım, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2013.

İNAN Afet, **Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları**, 2. Basım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

İNANICI Haluk, **21. Yüzyılda Avukatlık ve Baro**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2008.

_____, **Demokratikleşme İnsan Hakları ve Hukuk Devleti Bağlamında Avukatlık Mesleği Sempozyumu, Sorunlar Çözümler-Perspektifleri**, Antalya, 1995, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 2000.

İNSEL Ahmet, **İktisat İdeolojisinin Eleştirisi, Fransız Devriminde Bireysel Hak ve Toplu Çıkarlar "La Chapelier Kanunu"**, Birikim Yayınları, İstanbul, 1993.

İRTEM Kani Süleyman, **Birinci Meşrutiyet ve Sultan Abdülhamid: Mithad Paşa-Abdülhamid Kavgası**, Temel Yayınları, İstanbul, 2004.

İZGÖREN Zeki Ahmet, Müslüman, **Osmanlı ve Modern Ahmet Cevdet Paşa**, 2. Basım, İz Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 278;

JASCHKE Gothard, **Yeni Türkiye'de İslamlık**, Çeviri; Hayrullah Örs, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1972.

KABOĞLU İbrahim, **Kolektif Özgürlükler**, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Diyarbakır, 1989.

KAFADAR Cemal, **Osmanlı'da Din- Devlet İlişkisi, Osmanlı'da Din-Devlet İlişkileri**, Hazırlayan Vecdi Akyüz, Ayışığı Kitapları, İstanbul, 1999.

KALABALIK Halil, ERDEM Murat, **Temel Hukuk Bilgisi**, 8. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

_____, **İdari Yargılama Usulü Hukuku**, Sayram Yayınları, Konya, 2011.

_____, **Temel Hukuk Bilgisi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

KANTAR Baha, **Ceza Hukuku**, Recep Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1939.

KAPANİ Münci, **Kamu Hürriyetleri**, Yetkin Yayınları, Ankara, 1993.

KAPLAN Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1998.

KARA İsmail, **İslamcıların Siyasi Görüşleri 1**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.

KARAHASANOĞLU Osmanağaoğlu Cihan, **Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi**, Legal Yayıncılık, İstanbul, 2004.

KARAL Ziya Enver, **Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri (1856-1861)**, 5. Basım, 6. Cilt, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

_____, **Osmanlı Tarihi**, 5. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.

KARAMAN Hayrettin, **Mukayeseli İslam Hukuku**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2016.

KARATEPE Şükrü, **Darbeler Anayasalar ve Modernleşme**, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

_____, **Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

KARPAT Kemal, **Türk Siyasi Tarihi**, Timaş Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul, 2013.

_____, **Osmanlı Modernleşmesi**, İmge Kitapevi, Ankara, 2008.

KARTEKİN Enver, **Devrim Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi**, Sinan Yayınevi, İstanbul, 1973.

KAYAR İsmail, ÜZÜLMEZ İlhan, **Hukukun Temel Kavramları**, 11. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

KAYIHAN Şaban, **Hukukun Temel Kavramları**, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2008.

_____, ÜNLÜTEPE Mustafa, **Medeni Hukuk Bilgisi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2017.

KAZICI Ziya, **İslam Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi**, 17. Basım, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2016.

KENANOĞLU M. Macit, **Ticaret Kanunnamesi ve Mecelle Işığında Osmanlı Ticaret Hukuku**, Lotus Yayınları, Ankara, 2005.

_____, **Osmanlı Millet Sistemi**, Klasik Yayınevi, İstanbul, 2012.

KESKİN Ata Funda, **Avrupa Birliği ve İnsan Hakları**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2013.

KESKİN Dilşad, DEMİRCİOĞLU Huriye Reyhan, **Medeni Hukuk-II (Eşya Hukuku-Miras Hukuku)**, Seçkin Yayınevi, Ankara 2018.

KEYMAN Selahattin, **Ceza Muhakemesinde (Asıl Ceza Muhakemesinde) Savcılık**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1970.

KILIÇ Kaya Selda, **İlk Anayasanın Hazırlanması**, Berikan Yayınları, İstanbul, 2016.

KIZILÇELİK Sezgin, **Sosyoloji Teorileri**, Mimoza Yayınları, Konya, 1992.

KOCA Mahmut, ÜZÜLMEZ İlhan, **Türk Ceza Hukukunda Genel Hükümler**, 7. Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara, 2014.

KOCABAŞ Süleyman, T**. C. Devleti Tarihi 1: Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele (1918-1923)**, Vatan Yayınları, İstanbul, 2003.

KONAN Belkıs, **Türk Hukuk Tarihinde Avukatlık Kurumu**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2021.

KONGAR Emre, **Türk Toplumunun Yapısı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993.

KORALTÜRK Murat, **Erken Cumhuriyet Döneminde Ekonominin Türkleştirilmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2011.

KORKUSUZ Refik, KORKUSUZ Halit, **Avukatlık Hukukuna Giriş,** Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2016.

KOYUNCU Nuran, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Din ve Vicdan Hürriyetleri Bağlamında Mabetlerin Hukuki Statüsü**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2014.

KÖSEOĞLU Nevzat, **Hukuka Bağlılık Açısından Eski Türkler 'de-İslam'da ve Osmanlı'da Devlet**, Ötüken Yayınları, Ankara, 2004.

KUBALI Nail Hüseyin, **Türk Esas Teşkilat Hukuku Dersleri Teşri Organı**, Tan Matbaası, İstanbul, 1960.

KUNTER Nurullah, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Kazancı Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, 1986.

_____, YENİSEY Feridun, **Muhakeme Dalı Olarak Ceza Muhakemesi Hukuku**, 12. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

KURNAZ Şefika, **Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2011.

KURU Baki, **Medeni Usul Ders Kitabı**, Ankara, 1989.

KÜÇÜK Cevdet, **Osmanlı Millet Sistemi ve Tanzimat**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

KÜÇÜK Cevdet, **Osmanlılarda Millet Sistemi**, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

KÜTÜKOĞLU S. Mübahat, **Balta Limanı'na Giden Yol Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1850)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

LEWİS Bernard, **Hata Neredeydi? Doğu'nun 300 yıldır Cevabını Aradığı Soru? ,** Çeviri Murtaza Özeren, Kronik Kitap, İstanbul, 2020.

_____, **İslam Dünyasında Yahudiler**, Çeviri Bahadır Sina Şener, İmge Yayıncılık, İstanbul, 1996.

_____, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yayınevi, 5. Baskı, Ankara, 2011.

LÜTFİ Ahmet, **Vak'a-Nüvis Ahmet Lütfi Efendi Tarihi**, Yayınlayan Münir Aktepe, 9. Cilt, İstanbul, 1984.

MAHMUD Celâleddin Paşa, **Mirat-ı Hakikat**, Sadeleştiren: İsmet Bozdağ, Tercüman 1001 Temel Eser Yayınevi, İstanbul 1983.

MARDİN Ebül'Ulâ, **Medeni Hukuk Cephesinden Ahmet Cevdet Paşa**, Mardin Valiliği Neşriyatı, İstanbul, 2011.

MARDİN Şerif, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

_____, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

MASON KJ, **Cumhuriyetten Reich'a: Almanya Tarihi 1918-1945**, McGraw-Hill Yayıncılık, Utah-USA, 2003.

MAZAHERİ Ali, **Ortaçağda Müslümanların Yaşayışları**, Çeviren Bahriye Üçok, Varlık Yayınları, İstanbul, 1972.

MİCHAUD J.F, POUJOULET J.J.F, **İmparatorluklar Şehri İstanbul 1830**, Çeviri Nedim Demirtaş, Say Yayınları, İstanbul, 2014.

MİLLER A. Ruht, **Fıkıhtan Faşizme Osmanlı'dan Cumhuriyete Günah ve Suç**, Çeviri Hamdi Çilingir, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2013.

MOLTKE Von Helmulh, **Türkiye'deki Durum ve Olaylar Üzerine Mektuplar (1835-1839)**, Türk Tarih Kurumu, Türk tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960.

MORDTMANN David Andreas, **İstanbul ve Yeni Osmanlılar, Siyasi, Sosyal ve Biyografik Manzaralar**, Pera Yayıncılık, İstanbul, 1999.

MUMCU Ahmet, **Ankara Adliye Hukuk Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne (1925-1975) Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin Yarım Yüzyıllık Tarihi**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 416, Ankara, 1977.

_____, **Ankara Adliye Hukuk Mektebinden Ankara Hukuk Fakültesine**, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1977.

MUMCU Ahmet, **Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divan-ı Hümayun**, 2. Basım, Ankara, 1986.

_____, **İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri**, Savaş Yayınları, Ankara, 1992.

_____, **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, Phoneix Yayınları, Ankara, 2007.

MUTÇALI Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 2015.

NAZIM Mehmet, **Mekteb-i Hukuk Günlerim**, Hazırlayan Ali Âdem Yörük, Türk Tarih Kurumu Yayınevi, Ankara, 2012.

OĞUZ Ahmet, **Birinci Meşrutiyet Kanun-ı Esasi ve Meclis-i Mebusan**, Grafiker Yayınevi, Ankara, 2010.

OĞUZ Arzu, **Karşılaştırmalı Hukuk**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2003.

OĞUZMAN Kemal, BARLAS Nami, **Medeni Hukuk, Giriş-Kaynaklar Temel Kavramlar**, 10. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2003.

OKANDAN Recai, **Umumi Amme Hukukumuzda I. Meşrutiyet Devri ve Karakteristik Vasıfları**, Arkadaş Matbaası, İstanbul, 1941.

_____, **Amme Hukukumuzun Ana Hatları (Türkiye'nin Siyasi Gelişmesi)**, 1. Kitap, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1997.

OKUMUŞ Ejder, CİHAN Ahmet ve AVCI Mustafa, **Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hukuk ve Modernleşme**, Ark Kitapları Yayınevi, İstanbul, 2006.

ONAR Sami Sıddık, **İdare Hukuku Umumi Esasları**, 2. Baskı, 3. Cilt, İsmail Akgün Matbaacılık-Hak Kitabevi, İstanbul, 1966.

ORAN Baskın, **Türkiye'de Azınlıklar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2015.

ORTAYLI İlber, **Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 1994.

_____, **İstanbul'dan Sayfalar**, Hil Yayınları, İstanbul, 1987.

_____, **Tanzimat Bürokratları ve Metternich**, Prof. Dr. Fehmi Yavuz'a Armağan, A.Ü.S.B.F. Yayınları, Ankara, 1983.

_____, **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri 1840-1880**, Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara, 2020.

_____, **Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi**, 4. Baskı, Cedit Neşriyat, Ankara, 2012.

OSMANAĞAOĞLU Cihan, **1862 Rum Patrikliği Nizâmâtı Çerçevesinde Fener-Rum-Ortodoks Patrikhanesi**, 12 Levha Yayınevi, İstanbul, 2010.

OTACI Cengiz, **Hukukun Laikleşme Serüveni**, Birey Yayın, İstanbul, 2004.

ÖGEL Bahaeddin, **Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

ÖZBİLEN Şevki, **Hukukun Temel Kavramları**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

ÖZBUDUN Ergun, **1921 Anayasası**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1992.

ÖZEKES Muhammet, **Temel Hukuk Bilgisi**, On İki Levha Yayıncılık, Ankara, 2010.

ÖZEN Atilla, **Avukatlık Hukuku Ders Kitabı**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2022.

_____, **Savunmanın Tarihi ve İstanbul Barosu**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2022.

ÖZER Atilla, **Türkiye'de Kamu Kurumu Niteliğindeki Meslek Kuruluşları**, Tugiad Yayınevi, Ankara, 1986.

ÖZKAN Sungurtekin Meral, **Avukatlık Mesleği-Avukatın Hak ve Yükümlülükleri**, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 2012.

ÖZKAYA Yücel, **Osmanlı İmparatorluğunda Ayanlık**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

ÖZKENT Haydar Ali, **Avukatın Kitabı**, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 2002.

ÖZÖN Nihat Mustafa**, Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2012.

ÖZSUNAY Ergun, **Medeni Hukuka Giriş**, 5. Basım, Güryay Matbaacılık, İstanbul, 1986.

ÖZTAN Bilge, **Medeni Hukukun Temel Kavramları**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2008.

ÖZTUNA Yılmaz, **Büyük Osmanlı Tarihi**, Cilt VIII, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1994.

ÖZTÜRK Bahri, ERDEM Ruhan Mustafa, ÖZBEK Veli, **Ceza Hukuku-Genel Hükümler ve Özel Hükümler (Kişilere ve Mala Karşı Suçlar)**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2004.

ÖZTÜRK Bahri, ERDEM Ruhan Mustafa, ÖZGE Sırma, SAYGILAR Yasemin, **Ceza Muhakemesi Hukuku-Temel Bilgiler**, 4. Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 2006.

ÖZTÜRK Osman, **Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle**, İslami İlimler Araştırma Vakfı Neşriyatı, İstanbul, 1973.

ÖZYÖRÜK Mukbil, **Hukuka Giriş**, Ege Matbaası, Ankara, 1959.

PAKALIN Zeki Mehmet, **Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II**, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

_____, **Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III**, Cilt 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993.

PALMER Alan, **1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu**, Tercüme; Meral Gaspıralı, Sabah Kitapları Yayınevi, İstanbul, 1999.

PAMUK Şevket, **Osmanlıdan Cumhuriyete**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

PARLA Taha, **Türkiye'nin Siyasal Rejimi**, Onur Yayıncılık, İstanbul, 1986.

PAYEN Fernand, **Baro**, Çeviri Ali Haydar Özkent, Arkadaş Kitabevi, İstanbul, 1935.

PEKCANITEZ Hakan, ATALAY Oğuz, ÖZEKES Muhammet, **Medeni Usul Hukuku**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2016.

PULAŞLI Hasan, KORKUT Ömer, **Temel Hukuk**, Karahan Kitabevi, Adana, 2017.

ROUSSEAU Jacques Jean, **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı,** 6. Basım, Çeviri: Rasih Nuri İleri, Say Yayınları, İstanbul, 1998.

ROUX Jean-Paul, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2007.

RUHİ Canan, RUHİ Cemal Ahmet, **Avukatlık Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

RÜŞD İbn, **Mezhepler Arası Mukayeseli İslam Hukuku**, 3. Cilt, 2. Basım, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2015.

SAĞIR Öztoprak Meral, **Güncel Gelişmeler Işığında Türkiye'de Hukuk Eğitimi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2. Basım, Ankara, 2010.

SAĞNAK Sadi, BORALIDAĞ Kemal, **Devlet Camiasında Avukatlık ve Baro ve Yeni Avukatlık Kanununun Karakteristik Vasıfları**, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939.

SAKAOĞLU Necdet, **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, Cilt I, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1993.

SANCAR Mithat, **"Devlet Aklı" Kıskacında Hukuk Devleti**, 2. Basım, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

SANDER Oral, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi, Ankara, 2005.

SARAÇ Tahsin, **Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.

SARICA Murat, **100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1999.

SAV Atilla, TOPRAK Musa, **Türkiye'de Savunma Mesleğinin Gelişimi**, 2. Basım, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2015.

SAYDAM Abdullah, **Osmanlı Medeniyeti Tarihi**, Kitabevi Yayın, İstanbul, 2014.

SCHWARZ B. Andreas, **Medeni Hukuka Giriş**, Çeviri; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Üniversite Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1942.

SELÇUK Sami, **Demokrasi Manifestosu ve Yeni Bir Anayasa Önerisi**, Alfa Yayınları, İstanbul, 1999.

_____, **Dreyfus Davası-Dünyaca Unutulamayan Yargılama Yanılgısı**, İmge Kitabevi, Ankara, 2014.

SELMAN Mahmud Hasan, **El-Muhâmat Târihuha Fi'n-Nizamve Mevkıfü'ş-Şeriati'l-İslâmiyye Minha**, Yayınevi Yok, Ürdün, 1987.

SERAHSİ Şemsüleimme, **El-Mebsut**, Çeviren Cevat Akşit, Gümüşev Yayınevi, İstanbul, 2008.

SEYİTDANLIOĞLU Mehmet, **Tanzimat Devrinde Meclis-i Vala (1838-1868)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1999.

SEZAR G. Julius, **Gallia Savaşı**, Çeviri Hamit Dereli, Maarif Basımevi, İstanbul, 1942.

SEZGİN Fuat, **Buhari'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar**, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1956.

SHAW Stanford, SHAW Kural Ezel, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çeviren Mehmet Harmancı, 2. Cilt, E yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye (Gaziler İmparatorluğu Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü 1208-1808)**, Çeviri Mehmet Harmancı, 1. Cilt, E Yayınları, İstanbul, 1994.

SONYEL Salahi, **Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahdettin ve Kurtuluş Savaşı**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınevi, Ankara, 2007.

SOYARSLAN Doğan, **Ceza Muhakemeleri Usulü Hukuku**, 3. Basım, Yetkin Yayınları, Ankara, 2007.

SOYKAN Tankut, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimler**, Ütopya Kitabevi, Tekirdağ, 2000.

SUNGURTEKİN Özkan Meral, **En son Değişiklerle Avukatlık Hukuku**, Barış Yayınları, İzmir, 2006.

SÜMER Hadi Haluk, **Hukuka Giriş: Kavramlar ve Kurumlar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2018.

ŞAHİN Adil, **Devlet İktidarının Sınırlandırılması Bağlamında Türkiye Toplumunun Anayasal İnsan Hakları (1808-2011)**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2012.

ŞAHİN Süreyya, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1980.

ŞENTOP Mustafa, **Osmanlı Ceza Hukuku**, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 2004.

ŞİMŞİRGİL Ahmet, EKİNCİ Ekrem Buğra, **Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle**, Beylik Yayınları, İstanbul, 2015.

ŞİŞMAN Gülden, SARSIKOĞLU Şenel, SAVRUN Fatma Nibal, **Hukuk Başlangıcı**, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022.

TAHİROĞLU Bülent, ERDOĞMUŞ Belgin, **Roma Hukuku Dersleri**, 8. Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 2012.

TANER Tahir, **Tanzimat Devrinde Ceza Hukuku Kanunları**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

TANÖR Bülent, **Anayasa Hukukunda Sosyal Haklar**, May Yayınları, İstanbul, 1978.

_____, **Cumhuriyet Anayasacılığımızda Üç Model**, Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998.

TAŞKIRAN Tezer, **Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları**, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1973.

TEKİN Oğuz, **Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2016.

TEKİNAY Selahattin Sulhi, **Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku**, 6. Basım, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1992.

TEKİNAY Selahattin, AKMAN Sulhi, BURCUOĞLU Sermet, ALTOP Haluk, **Eşya Hukuku**, Cilt I, 5. Basım, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1989.

TEZCAN Mahmut, **Eğitim Sosyolojisi**, Zirve Ofset Yayınları, Ankara, 1992.

TİFTİKÇİ Ender, TİFTİKÇİ Mehmet, **Atatürk ve Hukuk**, Yargıtay Yayınları, No 27, Ankara, 1999.

TOPÇUOĞLU Hamide, **Hukuk Sosyolojisi Dersleri**, Işın Yayıncılık, Ankara, 1984.

TOPRAK Musa, **Geçmişten Günümüze Avukatlık Kanunları**, 1. Cilt, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara, 2014.

TOROSLU Nevzat, FEYZİOĞLU Metin, **Ceza Muhakemesi Hukuku**, Savaş Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2006.

TOSUN Mebrude, YALVAÇ Kadriye, **Sümer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduga Fermanı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1989.

TOSUN Öztekin, **Türk Suç Muhakemesi Hukuku Dersleri**, 4. Basım, 1. Cilt, Acar Matbaacılık Tesisleri, İstanbul, 1984.

TUNAYA Zafer Tarık, **Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük**, 2. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

_____, **İslamcılık Cereyanı**, Cumhuriyet Yayınevi, İstanbul, 1962.

_____, **Siyasal Kurumlar ve Anayasa Hukuku**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1980.

TUNÇAY Mete, **T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, 2. Basım, Cem Yayınları, İstanbul, 1989.

TURAL Erkan, ÇAPAR Selim, **1864 Vilayet Nizamnamesi**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2015.

Turan GÜNEŞ, **Araba Devrilmeden Önce**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1983.

TURAN İlter, **Cumhuriyet Tarihimiz**, Çağalan Kitabevi, İstanbul, 1969.

TURAN Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi, 1. Kitap, İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe**, 4. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013.

_____, **Türk Devrim Tarihi**, **2. Kitap**, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013.

_____, **Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap, Yeni Türkiye'nin Oluşumu**, 3. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013.

TURGUT Hasan, **Osmanlı'dan Günümüze Türk Hukukunda Yargı Etiği ve Hâkimin Vasıfları**, 1. Basım, Adalet Yayınevi, Ankara, 2019.

UDEH Abdülkadir, **Mukayeseli İslam Ceza (Suç) Hukuku Genel Hükümler**, Çeviri Ali Şafak, Birinci Cilt, 2. Basım, Kayhan Yayınları, İstanbul, 2012.

ULUKAPI Ömer, ATALI Murat, **Noterlik Hukuku**, 3. Basım, Mimoza Yayınları, Konya, 2013.

UMUR Ziya, **Roma Hukuku Ders Notları**, 3. Basım, Beta Yayınları, İstanbul, 2010.

_____, **Roma Hukuku**, 3. Basım, Betaş Yayınevi, İstanbul, 1999.

UNAT Reşit Faik, **Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış**, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1964.

UZ Ali Mehmet, **Konya Hukuk ve Baro Tarihçesi**, Konya Barosu Yayınları, Konya, 2006.

UZUNÇARŞILI Hakkı İsmail, **Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı**, 4. Basım, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, Ankara, 2014.

_____, **Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı,** 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1984.

UZUNPOSTALCI Mustafa, **Hukuk ve İslam Hukuku**, Şahsi Yayın, Konya, 1987.

ÜÇOK Coşkun, MUMCU Ahmet, BOZKURT Gülnihal, **Türk Hukuk Tarihi**, 20. Basım, Savaş Yayınevi, Ankara, 2018.

ÜLKEN Ziya Hilmi, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Ülken Yayınları, İstanbul, 2005.

ÜSTÜNDAĞ Saim, **Medeni Yargılama Hukuku**, C. I-II, 5. Basım, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1992.

VEYNE Paul, **Yunanlar Kendi Mitlerine İnanmış Mıydı?**, Çeviri: Mehmet Alkan, Alfa Yayınları, İstanbul, 2016.

VİKØR Sigurtdson Knut, **Between God and the Sultan: A History of İslamic Law**, C. Hurst & Co. Publishers, London, 2005.

YAKUBOĞLU Kenan, **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2006.

YAKUT Esra, **Şeyhülislamlık (Yenileşme Dönemi Devlet ve Din)**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2005.

YAMAN Ahmet, ÇALIŞ Halit, **İslam Hukukuna Giriş**, 8. Baskı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2014.

Yavuz ABADAN, **Tanzimat Fermanı'nın Tahlili**, Maarif Matbaası, İstanbul, 1940.

YENİPINAR Berberoğlu Filiz, **Avukatlık Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

YENİSEY Feridun, **Hazırlık Soruşturması ve Polis**, Beta Basın Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1987.

YERLİKAYA İlhan, **Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devletinde Belediye Hizmetleri,** Osmanlı-Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

YILMAZ Ejder, **Hukuk Sözlüğü**, 3. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

YILMAZ Süleyman, YILDIRIM Abdülkerim, **Medeni Hukuk I (Başlangıç Hükümleri-Kişiler Hukuku- Aile Hukuku) – Temel Hukuk Dizisi**, 3. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2022.

YILMAZ Tuncay, YAZICI Şerife, PALTURA Amon Mirel, **Yabancı Ülkelerin Avukatlık Kanunları 2. Kitap**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

YÖRÜK Kemal Abdülhak, **Hukuk Başlangıcı**, Tan Matbaası, İstanbul, 1956.

Yrjo RAEVUORI, **Sadri Maksudi ve Türk-Fin Münasebetleri**, Çeviren: Aydın Yeğen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1965.

YURDAKUL İlhami, **Osmanlı İlmiye Merkez Teşkilatında Reform**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

YÜCE Tufan Turan, **Ceza Hukukunda Hukuk Devleti Esasları**, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1985.

ZEVKLİLER Aydın, **Medeni Hukuk, Giriş ve Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku, Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler, Aile Hukuku**, Savaş Yayınları, Ankara, 1989.

ZİYA Paşa, **Ortaçağın Karanlık Çehresi: Engizisyon Mahkemeleri**, Çeviri Cahit Külekçi, 1 Basım, İlk Harf Yayınevi, İstanbul, 2011.

ZOLA Emile, **Dreyfus Olayı-Adalet İçin Bir Savaşın Öyküsü**, Çeviri Muammer Tuncer, Yalçın Yayınları, İstanbul, 2004.

ZUBAİDA Sami, **İslam Dünyasında Hukuk ve İktidar**, Çeviren Burcu Koçoğlu Birinci-Hasan Hacak, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2008.

VI. MAKALELER

ABADAN Yavuz, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Anayasa Sistemine Geçiş Hareketleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 14. Cilt, Sayı 1, Ankara, 1957.

_____, “Tanzimat Fermanının Tahlili”, **Tanzimat (Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu)**, 2. Basım, İş Bankası Yayınları, Ankara, 2012.

ADEN Betil, “100. Yılında Bir Baro”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 52. Cilt, Sayı 1-2-3, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1978.

AHISKALI Recep, “Muhzır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 31. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

AHMAD Feroz, “Cumhuriyete Doğru”, **Cumhuriyetin 75 Yılı 1925-1953**, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, Cilt I, İstanbul, 1999.

AKÇA Gürsoy, “Osmanlı Millet Sisteminin Dönüşümü”, **Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi**, 6. Cilt, Sayı 1.

_____, HÜLÜR Himmet, “Tanzimattan Cumhuriyete Siyasal ve Hukuksal Yapının Modernleşmesi”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 21, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Konya, 2007.

AKÇAOĞLU Ertuğrul, “Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin Kuruluşu ve İlk Günleri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 80, Ankara, 2009.

AKGÖNENÇ Oya, “Savunmanın Tarihsel Gelişimi Üstüne Düşünceler”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi,** Sayı 1, Ankara, 1988.

AKGÜNDÜZ Ahmet, “Husumet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 18. Cilt, 1998.

_____, “İslam ve Osmanlı Hukukunda Gıyapta Yargılama Müessesesi”, **Belleten**, 50. Cilt, Sayı 196, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.

_____, ”İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer’iye Mahkemeleri ve Şer’iye Sicilleri”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı 14, 2009.

AKGÜNDÜZ Murat, “Osmanlı Devleti’nde Şeyhülislamlığa Bağlı Bir Birim Olarak Meclis-i Tetkikat-ı Şer’iyye”, **Ekev Akademi Dergisi**, Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Yayınları, Yıl 8, Sayı 21, Erzurum, 2004.

AKMAN Mehmet, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı Hukuk Mevzuatı I, I. Tertip Düstur’un Tarihi Fihrist ve Dizini”, **Türk Hukuk**

Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı 3, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.

AKŞİN Sina, "Siyasal Tarih", **Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye (1908-1980)**, 10. Basım, 4. Cilt, Cem Yayınevi, İstanbul, 2008.

AKTÜRK Şener, "Osmanlı Devleti'nde Dini Çeşitlilik; Farklı Olan Neydi", **Doğu Batı Dergisi**, Doğu Batı Yayınevi, Sayı 51, Ankara, 2010.

AKYILDIZ Ali, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliyye'yi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 28. Cilt, İsam Yayınevi, İstanbul, 2003.

_____, "Şura-yı Devlet", **İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı, Atalar Münir, "Şer'iye Mahkemelerine Dâir Kısa Bir Târihçe".

AKYILMAZ Gül, "Osmanlı Devleti'nde Eşitlik Kavramının Gelişimi", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, Sayı 1-2, Konya, 1999.

_____, "Tanzimattan Önce Avukatlık Müessesesi", **Türk Hukuk Enstitüsü Dergisi**, Türk Hukuk Enstitüsü Yayınevi, Yıl 1, Sayı 12, Ankara, 1996.

ANAYURT Ömer, "1924 Anayasası'nda Meclis Yürütme İlişkileri", **Atam Dergisi**, 13. Cilt, Sayı 39, 1997.

ANTEL Celal Sadrettin, "Tanzimat ve Maarifi", **Tanzimat 1**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999.

ARIK Şamil Feda, "Osmanlılarda Kadılık Müessesesi 1", **OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi) Dergisi**, 8. Cilt, Sayı 8, Yayınevi Yok, Ankara, 1997.

ARIKAN Mustafa, "1926 Tarihli Medeni Kanun'un Kabulünden Sonra Çokeşli Ailelerde Görülen Bazı Hukuki Problemler (Rize Örneği), **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 58, Ankara, 2018.

ARSEBÜK Esad, "Türkiye'de Medeni Hukukun İnkişaf Sahası", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1943.

ARSLAN Zehra, “Sened-i İttifak’ın Ortaya Çıkışı ve İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Volume 6, Issue 8, 2013.

ASLANGÜL Şanlı, “Hak Arama Özgürlüğü ve Savunma Hakkı”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 1, Ankara, 1988.

ATALAY Orkun İbrahim, “Osmanlı Ceza yargılaması Usulü Hukuku Üzerine Bir Deneme”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11. Cilt, Sayı 3-4, Erzincan, 2007.

ATAR Fahrettin, “Avukat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 4. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, 2007.

_____, “Mürafaa”, **Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 32. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, 2007.

_____, “Noter”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 33 Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, 2007.

ATASOY Adil Ömer, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Yeni Bir Kavram: Ölçülülük İlkesi ve Yasa Uygulayıcılar Açısından Uyma Zorunluluğu”.

AYBAKAN Bilal, “Niyabet”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 33. Cilt, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007.

AYDIN Akif Mehmet, “Divan-ı Ahkâm-ı Adliyye” maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 9. Cilt, İstanbul, 1994.

_____, “Kanun-i Esasi”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Yayınları, İstanbul, 2005.

_____, “Mecelle’nin Hazırlanışı”, **Osmanlı Araştırmaları Dergisi**, 9. Cilt, Editörler; Halil İnalcık ve Nejat Göyünç, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

_____, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 28. Cilt, Ankara, 2003.

_____, “Türk Hukukunun Laikleşme Sürecinde Lozan’ın Oynadığı Rol”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, 8. Cilt, Sayı 3-4.

_____, "Tanzimat'la Aranan Hüviyet", **Tanzimat 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

AYİTER Kudret, "40'ıncı Yıl Merasimini Açış Nutku", Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları**: 210, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1966.

AZRAK Ülkü, "Tanzimattan Sonra Resepsiyon", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, 3. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

BARDAKOĞLU Ali, "Hak" (Fıkıh), **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**,

_____, "İcare", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 21. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi İstanbul, 2000.

BAŞALAN Metin, "TBB, Barolar ve Avukatların Bağımsızlığı", **Aydın Barosu Dergisi**, Sayı 6, Aydın Barosu Yayınları, Aydın, 2014.

BAŞÖZ Lütfi, "Avukatın Bağımsızlığı", **Günışığı Dergisi**, Sayı 4, Günışığı Yayıncılık, İstanbul, 2003.

BAŞPINAR Veysel, "Avukatın Özen Borcu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12. Cilt, Sayı 1-2, Ankara, 2008.

BATTAL Şener, "Avukatlık Mesleğinin Tarihçesi", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 5-6, Ankara, 1985.

BAYINDIR Abdülaziz, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Editör Güler Eren, 6. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

BAYKAL Sıtkı Bekir, "93 Meşrutiyeti", **Belleten**, 6. Cilt, Sayı 21-22, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1942.

_____, "I. Meşrutiyete Dair Belgeler", **Belleten**, Belge No: 10, No: 96, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1960.

_____, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Oluşması Üzerine", **Belleten**, 43. Cilt, Sayı 170, Ankara, 1979.

BEYDİLLİ Kemal, "1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanları Hakkında", **150. Yılında Tanzimat**, Hazırlayan Hakkı Dursun Yıldız, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

_____, "Küçük Kaynarca'dan Tanzimat'a Islahat Düşünceleri", **FSM İlmi Araştırmalar Dergisi**, Sayı 8, İstanbul, 1999.

BİLSEL Cemil, "Ankara Hukuk Fakültesi'nin Kuruluşu", **Hukuk Dergisi** (Ankara Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti tarafından çıkarılır meslek mecmuasıdır), Sayı 1, Ankara, 1933.

_____, "5 İkinci Teşrin ve Mahmut Esat Bozkurt", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 3, Ankara, 1944.

BOYACI Kamil Ender, "İlk Türk Avukatı Kimdir?", **Kocaeli Barosu Dergisi**, Sayı 1, Kocaeli, 2007.

BOZKURT Argun, "Antik Yunan'da Hukuk ve Mitoloji", **Hukuk Gündemi Dergisi**, Sayı 11, Ankara, 2009.

BOZKURT Esat Mahmud, "Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?", Medeni Kanunun 15. Yıldönümü İçin, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları**, İstanbul, 1944.

BOZKURT Gülnihal, "Islahat Fermanı'nın Düşündürdükleri", **Tarih ve Toplum Dergisi**, İletişim Yayınları, Sayı 146, İstanbul, 1996.

_____, "Rewiew of the Ottoman Legal System", **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi**, Sayı 3, Ankara, 1992.

_____, "Tanzimat ve Hukuk", **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu**, Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1994.

_____, Türkiye'de Hukuk Eğitiminin Tarihçesi", **Hukuk Öğrenimi Sempozyumu**, Editör; Adnan Güriz, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1993.

BOZKURT H. Argun, "Avukatlık Mesleğinin Tarihçesine Bir Bakış", **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl:76, Sayı 4, Arcs Ofset Matbaacılık Yayınları, Ankara, 2018.

BÖLÜKBAŞI Nezihi Saffet, "Söyleşi", **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara, 1982.

_____, "Ülkemizde Avukatlık ve Savunma", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 1, Türkiye Barolar Birliği Yayınevi, Ankara, 1988.

BRAUDE Benjamin, "Millet Sisteminin İlginç Tarihi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, 4. Cilt, Editör Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

BÜLBÜL Gül, "Islahat Fermanı'nı Hazırlayan Sebepler ve Islahat Fermanı", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2. Cilt, Konya, 1989.

CANATAR Mehmet, "Yasa, Yasak, Yasakname Tabirleri"; **Adalet Kitabı**, (Editörler Halil İnalcık, Bülent Arı, selim Arslantaş), Kadim Yayınları, İstanbul, 2012.

_____, BAŞ Yaşar, "Şura-yı Devlet Teşkilatı ve Tarihi Gelişimi", **OTAM**, Sayı 9, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1998.

CANDAN Rabia Beyza, "1840 Tarihli Ceza kanunname-i Hümayunu İncelemesi", **Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 1, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, 2015.

CENK Akil, "Türkiye Barolar Birliği Disiplin Kurulu Kararları Işığında Avukatın Görevini Özenle Yerine Getirme Yükümlülüğü", **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2. Cilt, Sayı 1, Ankara, 2012.

CİN Halil, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hukuku ve Yargılama Usulleri", **150. Yılında Tanzimat**, Derleyen Hakkı Dursun Yıldız, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dizi VII, Sayı 142, Ankara, 1992.

COŞAR Ahsen Vedat, "Avukatlık Mesleğinin ve Baroların Tarihsel Gelişimi", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 4, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2018.

ÇAĞ Galip, ÖZTÜRK Funda, "Osmanlı Devletinde Adli Modernleşme: Tanzimat Döneminde Dava Vekilliği (Avukatlık) ve Baronun Ortaya

Çıkışı", **Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Volume 6, Sayı 2, Ankara, 2021.

ÇELEN Kaan Mehmet, "1909 Kanun-i Esasi Tadilatı", **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 4, Edirne, 2012.

ÇELİK Giray Adil, "5 Nisan Avukatlar Günü", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 1, Ankara, 2000.

ÇELİK Lamih Mikdad, "Meslek Kurallarında Avukatın Özen Yükümlülüğü", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 72, Ankara, 2007.

_____, "Meslek Kurallarında Avukatın Sır Saklama Yükümlülüğü", **Terazi Hukuk Dergisi**, 2. Cilt, Sayı 14, Ankara, 2007.

ÇETİNSAYA Gökhan, BUZPINAR Şit Tufan, "Mithad Paşa (1822-1884)", **Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi**, 30. Cilt, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.

ÇEVİK Zeki, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Rejiminin İlk Anayasası: Teşkilat-ı Esasiye Kanunu", **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 26, İstanbul, 2002.

ÇOBAN İnce İnci, ASLAN Altun Evşen, "Vatandaşlık Algısının Dönüşümü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme", **İnternational Journal of Academic Value Studies**, Volume 3, Issue 12, 2017.

ÇOKER Fahri, "Tanzimat'ın Getirdiği Hukuk Kurumları ve İşlevleri", **Tarih ve Toplum Dergisi**, 12(70), İletişim Yayınları, İstanbul 1989.

DAVİSON H. Roderic, "Ottoman Diplomacy at the Congress of Paris (1856) and Question of Reforms", **VII Türk tarih Kurumu Kongresi 25-29 Eylül 1970**, Cilt II, Ankara, 1973.

DEMİREL Demokaan, "Tanzimat ve Meşrutiyet Döneminde Kamu Reformları", **The Journal of Academic Social Science Studies**, 5. Cilt, Sayı 8.

DEMİREL Fatmagül, "Osmanlı Hukuk Sisteminde Adli Yardım Kurumu", **XVI. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 2010.**

DERBİL Süheyp, “Fakültenin En Kıdemli Profesörü Süheyp Derbil’in Konuşması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, Sayı 3, Ankara, 1950.

DİNÇKOL Vural Bihterin - IŞIK Alper, “1924 Anayasası Döneminde Yurttaşlık Anlayışı”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 21.Cilt, Sayı 1, İstanbul, 2015.

DÖNMEZ Kâfi İbrahim, “Hicret Yurdunun İslam Teşriindeki Önemi”, **Nesil Aylık Fikir Dergisi-1400. Yıl Hicret Özel Sayısı**, Sayı IV/37-38, Nesil Vakfı Yayınları, İstanbul, 1979.

_____, “İcma”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 21. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, 2000.

_____, “İslâm Hukukunun Kaynaklarına Dair Yeni Bir Tetkik”, Çeviri: Bülent Davran, **İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, Sayı I, İstanbul, 1953.

DURHAN İbrahim, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12. Cilt, Sayı 3-4, Erzincan, 2008.

_____, “Ülkemizde Avukatlık Kanunun Tarihsel Gelişimi”, **Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi**, 8. Cilt, Sayı 3-4, Erzincan, 2004.

EKİNCİ Buğra Ekrem, “Osmanlı Devletinde Mahkemeler ve Kadılık Müessesi Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, 3. Cilt, Sayı 5, İstanbul, 2005.

EKİNCİ Buğra Ekrem, “Osmanlı Hukukunda Mahkeme kararlarının Kontrolü (Klasik Devir)”, **Belleten**, 65. Cilt, S. 244, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2001.

_____, “Tanzimat Devri Osmanlı Mahkemeleri”, **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara Barosu Yayınları, Sayı 1, Ankara, 2001.

ELÇİ Harun Mehmet, “Avukatlık Mesleği”, **İzmir Barosu Dergisi**, Sayı 3, Toprak Ofset Matbaacılık Yayınları, İzmir, 2010.

ELLEK Hasan, “Osmanlı’da Kanunlaştırma Hareketleri ve Mecelle”, **Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 3. Cilt, Sayı 6, Gümüşhane, 2014.

ELMACI Serap, EREN Selahattin, “Legis Actiones Sisteminde Exceptioların Dikkate Alınması Sorunu”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 28. Cilt, Sayı 1, İstanbul, 2022.

EMİNİ Emin, “1924 Anayasasında Yargı Organının Yeri”, **Ata Dergisi**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Sayı 2, Konya, 1992.

ERBAY Adviye, “İnsan Hakları ve Demokrasi Açısından Yurttaşlık”, **İnternational Congress On Intercultural Dialogue and Education**, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2009.

ERCAN İbrahim, “Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Bağlamında Medeni Yargıda Avukat İle Temsil Zorunluluğu”, **Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Dergisi,** Legal Yayınevi, 2. Cilt, Sayı 5, İstanbul, 2006.

ERDEM Gazi, “İlanından Yüz Elli Yıl sonra Avrupa Birliği Müzakereleri Bağlamında Islahat Fermanı’na Yeniden Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 51. Cilt, Sayı 1, Ankara, 2010.

ERDEM Sami, “Türkçe’de Mecelle Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatürü Dergisi**,

ERDOĞAN Aydın, “Savunma Hakkı”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 13, Aydın, 1984.

EREM Faruk, “Savunma Diyalektiği ve Son Gelişmeler”, TBB Yönetim Kurulu Kararı Açıklayıcı Konferans, Edirne Barosu, **Türkiye Barolar Birliği Yayınları**, Ankara, 1973.

_____, “Savunma Hakkının Tarihsel Gelişimi”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 2, Ankara, 1990.

ERGÜL Teoman, “Savunmanın Teori ve Uygulaması”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 4, Ankara, 1990.

ERKAN Umut Vehbi, “6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu’na Göre Vekâlet Sözleşmesinde Vekâlet Verenden Ücret Ödeme Borcu Dışındaki

Diğer Borçları", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 62. Cilt, Sayı 2, Ankara, 2013.

EROĞLU İzzet, "1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulaması", **Yasama Dergisi**, Sayı 14, 2010.

ERTAN Temuçin, "Atatürk, Cumhuriyet ve Hukuk Sistemi", **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 2. Cilt, Sayı 33, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

ESİRGEN Örsten Seda, "Mecelle ve Fransız Medeni Kanunu Çerçevesinde Vekâlet Sözleşmesi", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, Ankara, 2013.

_____, "Osmanlı Devleti'nde Medeni Kanun Tartışmaları: Mecelle mi, Fransız Medeni Kanunu mu?", **OTAM**, Sayı 29, Ankara, 2011.

FAZLIOĞLU İhsan, "Nizam-ı Âlem "İnsan" Demektir", **Anlayış Dergisi**, Anlayış Dergisi Yayınevi, İstanbul, 2003.

FENDOĞLU Tahsin, "Tanzimat Sonrası Hukuki Düzenlemeler ve Hukuk Düalizmi", **Yeni Türkiye Yayınları**, 14. Cilt, Ankara, 2002.

FEYZİOĞLU Turhan, "Atatürk ve Kadın Hakları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 2. Cilt, Sayı 6, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1986.

GAYRETLİ Mehmet, "İslam Adliye Teşkilatında Avukatlık".

GAZEL Ahmet Ali, "Eski Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey'in 1925 Yılında Ankara İstiklal Mahkemesi'nde Yargılanması", **Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi**, 6. Cilt, Sayı 10, İstanbul, 2020.

GEDİKLİ Fethi, "Yolunu Kendi Kazan Bir Yolcu: Türk Hukuku Tarihçisi Sadri Maksudi Arsal", **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Sayı 70, İstanbul, 2012.

GENCER Bedri, "Son Osmanlı Düşüncesinde Adalet", **Adalet Kitabı**, Editörler Halil İnalcık, Bülent Arı, Selim Arslantaş, Kadim Yayınları, Ankara, 2012.

GENCER İhsan Ali, “İlk Osmanlı Anayasasında Türkçenin Resmi Dil Kabulü Meselesi”, **Kanun-i Esasinin 100. Yılı Armağanı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınları, No: 423, Sevinç Matbaası, Ankara,1978.

GENİŞ Cem Kaan, “1848 Macar İhtilali ve Macar Mültecileri Meselesi”, **Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi**, 4. Cilt, Sayı 8, Yayıncı Halil Turgut, 2018.

GÖKBİLGİN M. Tayyip, “Nizam-ı Cedid”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 9. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.

GÖKCAN Tahsin Hasan, “Yeni Türk Ceza Kanunu Hükümleri Karşısında Avukatlık Mesleği”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 2, Yıl 67, Ankara, 2009.

GÖKÇEN Ahmet, “Usul-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanun-ı Muvakkatı”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 4. Cilt, Sayı 1-2, Konya, 1994.

GÖKSEL Burhan, “Atatürk ve Kadın Hakları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 1, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1984.

GÖKTAŞ Yakup, “Modern Eğitim Kurumlarının Batılılaşma Dönemindeki Gelişimi (1700-1900)”, **Güzel sanatlar Enstitüsü Dergisi**, Sayı 22, 2009.

GÖNÜLAL İsmet, “Atatürk İnkılâbının Gerekçesi”, **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 5. Cilt, Sayı 12, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

GÖRGÜN Tahsin, “Osmanlı’da Nizam-ı Âlem Fikri ve Kaynakları Üzerine Bazı Notlar”, **İslami Araştırmalar Dergisi**, Türkiye Ekonomik ve Kültürel Dayanışma Vakfı Yayınları, 13. Cilt, Sayı 2, Ankara, 2000.

GÖZÜBENLİ Beşir, “Türk Hukuk Tarihinde Kanunlaştırma Faaliyetleri ve Mecelle”, **Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

GÜLSOY Ufuk, “Çöküşe Götüren Reçete: Islahat”, **Tarih ve Medeniyet Dergisi**, Mapsan Matbaacılık, Sayı 19, İstanbul, 1995.

_____, “Islahat Fermanı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

_____, “Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi: Bedeli-i Askeri”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi**, İstanbul, 2002.

GÜNDÜZ Aslan, “Adli İmtiyazlar: Lozan ve Sonrası”, **Mahmut R. Belik’e Armağan**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1993.

GÜNER Seyfi Orhan, “Avukatlık Mesleğinin Tarihçesi”, **Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler 1**, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul 2003.

GÜNERGÖK Özcan, “Avukatın Sır Saklama Yükümlülüğü”, **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, Sayı 1-2, Erzincan, 2004.

GÜRBÜZ Musa, “Paris Barış Konferansı ve Sadri Maksudi’nin Türkiye’yi Savunma Mücadelesine Bir Örnek”, **Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, 5. Cilt, Sayı 17, Ankara, 1996.

GÜRİZ Adnan, “Evlilik Dışı Birleşmeler ve Çocuklar”, **Türk Hukuku ve Toplumu Üzerine İncelemeler**, Türkiye Kalkınma Vakfı yayınları, Ankara, 1974.

HALAÇOĞLU Yusuf, AYDIN Akif Mehmet, “Cevdet Paşa”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 7. Cilt, İstanbul, 1993.

HALİM Hamdi, “Cumhuriyet Devrinde Avukatlık Müessesesi”, **İstanbul Barosu Mecmuası**, İstanbul,1933.

HAMİDULLAH Muhammed, “La Philosophie juridique chez les Musulmans”, Annales de la Faculté de Droit d’Istanbul, (XVIII/29-32 [1968], s. 137-152, Çeviri İbrahim Kâfi Dönmez, **İslam Medeniyeti Mecmuası**, IV/4, Recep 1400, İstanbul, 1980.

_____, "Usul al Fıkıh'ın Tarihi", Çeviri Fuad Sezgin, **İslam Tetkikleri Dergisi**, 2. Cilt, İstanbul, 1956.

HANİOĞLU Şükrü, "Meşrutiyet" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 29. Cilt, Ankara, 2004.

_____, "Tanzimat Bürokrasisine Dönüş Arzuları ve Jön Türkler", **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı 8, Cedit Neşriyat, Ankara, 1989.

HATEMİ Hüseyin, "İslam'da İnsan Hakkı ve Adalet Kavramları", **Doğu ve Batı'da İnsan Hakları Sempozyumu**, Ankara, 1996.

HOCAOĞLU Durmuş, "Demokrasi, Kameralizm ve Osmanlı'da Etkileri", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl 3, Sayı 18.

IŞIKTAÇ Yasemin, "Bir Hukuk Tanımı Vermenin Zorunluluğu", **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 2. Cilt, Sayı 2, Ankara, 1998.

İBRAHİM Abdulazim, "Mecelle'nin Orta Doğu Devletlerine Tesiri", **Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi**, 1. Cilt, Sayı, 2017.

İHSANOĞLU Ekmeleddin, "Darülfünun Tarihçesine Giriş - İlk İki Teşebbüs", **Belleten**, 54. Cilt, Sayı 210, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1990.

İHSANOĞLU Ekmeleddin, "Darülfünun Tarihçesine Giriş II - Üçüncü Teşebbüs: Darülfünun-ı Sultani", **Belleten**, 57. Cilt, Sayı 228, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1993.

_____, "Darülfünun" , **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 8. Cilt, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993.

İNALCIK Halil, "Osmanlı Hukukuna Giriş Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", **Adalet Kitabı**, Editörler Halil İnalcık, Bülent Arı, Selim Arslantaş, Kadim Yayınları, Ankara, 2012.

_____, "Sened-i İttifak ve Gülhane Hatt-ı Hümâyûnu", **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Derleyenler Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2012.

İNAN Nurkut, “Kanunname-i Ticarete Göre Protestolar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 22. Cilt, Sayı 1, Ankara, 1966.

İNANICI Haluk, “Türkiye’de Avukatlık İdeolojisi”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı 87, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

İPŞİRLİ Mehmet, “Medresetü’l-Kudât” maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 28 Cilt, Ankara, 2003.

KALAYCIOĞLU Ersin, SARIBAY Yaşar Ali, “Tanzimat: Modernleşme Arayışı ve Siyasal Değişme”, **Türk Siyasal Hayatının Gelişimi**, Beta Basım Yayın, İstanbul, 1986.

KANLIGÖZ Cihan, “Hukuk Devletinin Maddi (Siyasal ve Toplumsal) Boyutu Üzerine Bir Deneme”, **Ankara Barosu Dergisi**, Ankara Barosu Yayınları, Sayı 1, Yıl 54, Ankara, 1997.

KANSU Aziz Şevket, “Ankara Üniversitesi’nin İlk Öğretim Yılını Açış Söylevi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 3. Cilt, Sayı 2-4, Ankara, 1946.

KANTAR Baha, “Ankara Hukuk Fakültesinin Geçmiş 25 Yılı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, Sayı 3, Ankara, 1950.

KARABULUT Mustafa, “Tanzimat Dönemi’nde Osmanlı’nın Yenileşme Sürecine Bir Bakış”, **Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı**, 94. Cilt, Sayı 187, Ankara, 2010.

KARABULUT Umut, “Muhamat Kanunu; Türkiye’de Avukatlık Kurumunun Düzenlenmesi ve İstanbul Barosunda Yaşanan Tasfiyeler”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi**, 13. Cilt, Sayı 27, İzmir, 2013.

KARAGÖZ Mehmet, “Osmanlı Devletinde Islahat Hareketlerine Giriş Gayretleri (1700-1839)”, **Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi**, Sayı 6, Ankara, 1995.

KARAHASANOĞLU Osmanağaoğlu Cihan, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin Yürürlüğe Girişi ve Türk Hukuk Tarihi Bakımından Önemi”, **OTAM**, Sayı 29, Ankara, 2011.

KARAKOÇ İrem, “Türk Hukuk Tarihinde Uluslararası Andlaşmaların Uluslararası Hukukun Gelişim Sürecindeki Yeri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 6. Cilt, Sayı 2, İzmir, 2004.

KARASU Cezmi, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Diplomasisine Genel Bir Bakış”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi ve Araştırmaları Merkezi**, Sayı 4, Ankara, 1993.

KAŞIKÇI Osman, “Osmanlı Medeni Kanunu: Mecelle”, **Osmanlı**, Cilt 6, Editör Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

KELEŞ Erdoğan, Tanzimat Döneminde Rüşvetin Önlenmesi İçin yapılan Düzenlemeler (1839-1858), **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 24, Sayı 38, 2005.

KENANOĞLU Macit, “Nizamiye Mahkemeleri”, **İslam Ansiklopedisi**, 33. Cilt, s. 185,.

KESKİNOĞLU Osman, “Ahmet Cevdet Paşa Hayatı ve Eserleri”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 14. Cilt, Ankara, 1966.

KETENCİ Ayşegül, “Panslavizm ve Başarısızlık Sebepleri”, **Akademia Sosyal Bilimler Dergisi**, Özel Sayı 1, Biyosistem Yayınevi, İstanbul, 2018, Tüm Makale

KILIÇ Kaya Selda, “1876 Anayasası’nın Bilinmeyen İki Tasarısı”, **OTAM**, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Yayınları, Sayı 4, Ankara, 1993.

_____, “1876 Meclis-i Mebusanı ve Seçim Hazırlıkları”, **OTAM**, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Yayınları, Sayı 30, Ankara, 2011.

KOCAOĞLU Sinan Serhat, “Tarihsel Perspektifi ile Batı Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafii”, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl 68, Sayı 3, Ankara, 2010.

_____, “Tarihsel Perspektifi ile Türk-İslam Hukukunda Savunma Hakkı ve Müdafi”, **Ankara Barosu Dergisi**, Yıl 68, Sayı 4, Ankara Barosu Yayınları, Ankara, 2010.

KOCAOĞLU Sinan Serhat, "Üst ve Büro Araması, Postada Elkoyma, İletişimin Denetlenmesi Gibi Çeşitli Koruma Tedbirlerinin Pasif Öznesi Olarak Kuram ve Uygulamada Avukatın Bağımsızlığı", **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 1, Ankara, 2012.

KOÇ Yunus, TUĞLUCA Murat, "Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Yargılama ve Toplumsal Yapı", **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, Sayı 2, İstanbul, 2006.

KODAMAN Bayram, "Osmanlı Siyasi Tarihi (1876-1920)", **Doğuştan Günümüze İslam Tarihi Ansiklopedisi**, 12. Cilt, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989.

_____, ALKAN Turan Ahmet, "Tanzimat'ın Öncüsü Mustafa Reşit Paşa", **150. Yılında Tanzimat Sempozyumu**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

KONAN Belkıs, "20. Yüzyılın Başında Osmanlı Hukukçularının Mesleğe Bakışı", **Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 5. Cilt, Sayı 1, Konya, 2022.

_____, "İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devleti'ne Bakış", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 15. Cilt, Sayı 4, Ankara, 2011.

KORALTÜRK Murat, "Avukatlığın Türkleştirilmesi, 1924'te İstanbul Barosu'nda Gerçekleşen Tasfiye Üzerine Yaşanan Tartışmalar", **Toplumsal Tarih Dergisi**, Sayı 212, İstanbul 2011.

KORUKLU Aziz, "Dava vekilliği Mesleği ve Bu Mesleğe Girenlerle Devam Edenlerin Mevzuat Karşısındaki Hukuki Durumları", **Adalet Dergisi**, Sayı 7, Yıl 36, Adalet Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1945.

KOYUNCU Aşkın, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Öncesinde Şarki Rumeli Nüfusu", **Avrasya Etütleri Dergisi**, 44. Cilt, 2. Sayı, Ankara, 2013.

KOYUNCU Nuran, "Hukuk Mektebinin Doğuşu", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16. Cilt, Sayı: 3, Ankara, 2012.

KÖKSAL Osman, “Adliye Örgütünün Problemleri ve Yapılması Gerekli düzenlemelere Dair II. Abdülhamid’e Sunulan Bir Lahiya”, **OTAM**, 9. Cilt, Sayı 9, Ankara, 1998.

KÖKÜSARI İsmail, “Hak Arama Özgürlüğü ve 2010 Anayasa Değişiklikleri”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 15. Cilt, Sayı 1, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2011.

KÖSE Murtaza, “İslam Hukukunda Temsil kavramı ve Vekâlet-Temsil İlişkisi”, **Ekev Akademi Dergisi**, Yıl 12, Sayı 34, Ekev Yayınevi, İstanbul, 2008.

KUDAT Aydın, “Hak ve Hukuk Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Adam Akademi Dergisi**, Cilt 4, Sayı 2, Ankara, 2014.

KUMRULU G. Ahmet, “Vergi Hukukunun Bir Kısım Anayasal Temelleri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 36. Cilt, Sayı 1, Ankara, 1979.

KUNTMAN Osman, “Türkiye’de Avukatlık Mesleğinin, İstanbul Barosunun Tarihçesi ve Yabancıların Kurduğu Baro”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 62. Cilt, Sayı 4-5-6, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1988.

KÜÇÜK Adnan, “1924 Anayasasında Temel Hak ve Hürriyetler”, **Liberal Düşünce Dergisi**, Sayı 82, 2016.

KÜÇÜK Cevdet, “Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Tanzimat”, **Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Derleyenler Halil İnalcık, Mehmet Seyitdanlıoğlu, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2012.

KÜTÜKOĞLU S. Mübahat, “Berat”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 5. Cilt, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992.

MAHCUPYAN Etyen, “Osmanlı Dünyasının Zihnî Temelleri Üzerine”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Doğu Batı Dergileri Yayınevi, Sayı 8, İstanbul 1999.

MISIR Haşim, “Mitolojide Savunma”, **Gaziantep Barosu Yayınları**, Gaziantep, 2012.

MUMCU Ahmet, “Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Neden ve Nasıl Kuruldu?”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 44. Cilt, Sayı 1, Ankara, 1995.

MUMCU Uğur, “Türk Hukukunda Memurların Yargılanması”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 28. Cilt, Sayı 1, Ankara, 1971.

NALBANTOĞLU Cahit, “Uygulamada Savunmanın Yeri”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 1, Ankara, 1998.

NUR Rıza, “Memleketimizde Avukatlık ve İstanbul Barosunun Tarihçesi”, **İstanbul Barosu Mecmuası**, Arkadaş Yayınevi, Sene 7, Sayı 78-6, İstanbul, 1933.

OĞUZ Arzu, “Türk Medeni Hukuku'nun Gelişim Çizgisi ve Karşılaştırmalı Hukukun Rolü”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 55. Cilt, Sayı 1, Ankara, 2006.

OĞUZHAN Teoman, “Türk Alman Hukukunda Avukatın Hukuki Konumu”, **İstanbul Barosu Dergisi**, 77. Cilt, Sayı 2, İstanbul, 2002.

OĞUZOĞLU Cahit Hüseyin, “Ankara Hukuk Fakültesi’nin Kuruluşu ve İlk Yılları”, Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları:** 210, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1966.

OKANDAN Recai, “Hükümranlık Kudreti ve Buna Dâhil Yetkiler Bakımından 20 Nisan 1340 Esas Teşkilat Kanunu’nun Hususiyetleri”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 28. Cilt, Sayı 2, İstanbul, 1962.

_____, “Milli Hâkimiyet, Milli İrade Mefhumlarının ve Kuvvetler Birliği Sisteminin Esas Teşkilat Hukukumuza Girişi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 27. Cilt, Sayı 1-4, İstanbul, 1961.

OKUR Mehmet, “Milli Egemenlik ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu”, Atatürk Dergisi, 3. Cilt, Sayı 1, Yakutiye, 2000**.**

OLGUN Kenan, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 27. Cilt, Sayı 79, Ankara, 1984.

ONAR Sami Sıddık, “Osmanlı İmparatorluğunda İslam Hukukunun Bir Kısmının Codification’u: Mecelle”, **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, 20. Cilt, Sayı 1-4, İstanbul, 1955.

ORTAYLI İlber, “Osmanlı Kadısı Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, 30. Cilt, Ankara, 1975.

_____, “Ottoman Family Law and The State In The Nineteenth Century”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi**, Sayı 1, Ankara, 1990.

_____, “Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumu”, Hazırlayanlar Mehmet Seyitdanlıoğlu ve Halil İnalcık, **Tanzimat**, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2012.

ÖNCÜ Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Odalar”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

ÖNDER Tuncay, “Tanzimat ve İdari Yapı”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Cedit Neşriyat, Sayı 102, Ankara, 2010.

ÖRÜCÜ Esin, “Conseil D’etat: The French Layer of Turkish Administrative Law”, **İnternational and Comparative Law Quarterly**, Volume 49, İssue 3, 2000.

ÖZDEMİR Türkoğlu Gökçe, “Roma Medeni Hukukunda Formula Yargılaması”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 7. Cilt, Sayı 1, İzmir, 2005.

ÖZDEN Mehmet, “Cumhuriyet’in İlanı Arifesinde Meşruti ve Cumhuri Rejimler Üzerine Bir Polemik: Lütfi Fikri Beyin Meşrutiyet ve Cumhuriyet Risalesi 1923”, **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 6, Sayı 12, Ankara, 2010.

ÖZEL Ahmet, “Gayri Müslim”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

ÖZER Sevilay, “Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı Verilmesinin Türk Kamuoyundaki Yankıları”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 29. Cilt, Sayı 85, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.

ÖZER Ziya Yusuf, "Cumhuriyette Hukuk İnkılabı", **Belleten**, 2. Cilt, Sayı 7-8, Ankara, 1938.

ÖZGENÇ İzzet, CUMHUR Şahin, "İddia ve Savunma Hakkı", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 5. Cilt, Sayı: 1-2, Ankara, 2001.

ÖZGÜLDÜR Yavuz, Özgüldür Serdar, "1876 Anayasası'nın Hazırlanmasında Mithat Paşa'nın Rolü", **OTAM**, Sayı 5, Osmanlı Tarihi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1994.

ÖZKENT Haydar Ali, "Türk Avukatlığının Tarihine Kısa Bir Bakış", Cumhuriyet'in 15. Yıldönümü Fevkalade Nüshası, **İstanbul Barosu Mecmuası**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1938.

ÖZKİRAZ Ahmet, HAMDEMİR Berkan, "Anayasacılık Hareketleri, Kapitalizm ve Osmanlı", **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 11. Cilt, Sayı 2, Ankara, 2009.

ÖZKORKUT Ünal Nevin, "1876 Anayasası'nın Hukuk Devleti Unsurları Açısından Osmanlı Devlet Anlayışına Getirdiği Yenilikler", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 53. Cilt, Sayı 1, Ankara, 2004.

_____, "Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devletine Girişi", **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, 52. Cilt, Sayı 4, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2003.

ÖZKORKUT Ünal Nevin, "Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 57, Sayı 1, Ankara, 2008.

ÖZMAN Aylin, "Erken Cumhuriyet Döneminde Hukukçu Kimliği", **Toplum Ve Bilim Dergisi**, Sayı 87, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZTUNA Yılmaz, "Klasik Osmanlı Düzeninde Kadı ve Mahkeme", **Hayat Tarih Mecmuası**, Hayat Yayınları, İstanbul, 1977.

ÖZTURANLI İskender, "Büyük Hukukçular; 12", **İzmir Barosu Dergisi**, Sayı 3, İzmir, 1999.

ÖZTÜRK Osman, “Osmanlılarda Tanzimat Sonrası Yapılan Hukuki Çalışmalar ve Mecelle-i Ahkâm- ı Adliyye”, Editör; Güler Eren, **Osmanlı Ansiklopedisi**, 6. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

ÖZTÜRK Vatansever Müge, “Osmanlı Devleti’nde Avukatlık (Dava Vekilliği) Kurumu”, **Terazi Hukuk Dergisi**, Sayı 146, Seçkin Yayıncılık, İstanbul, 2018.

PAMİR Aybars, “Osmanlı Egemenlik Anlayışında Sened-i İttifak’ın Yeri”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 53. Cilt, Sayı 2, Ankara, 2004.

PATERSON Iain, FİNK Marcel, OGUS Anthony, “Economic impact of Regulation in the field of liberal professions in different member States”, **Institute for Advanced Studies**, Vienna, 2003.

REŞİD Mehmet, “Meşrutiyet Muhalefetinden Bir Safra Lütfi Fikri’nin Siyasi Mücadeleleri”, **Dersim Mebusu Lütfi Fikri Bey’in Günlüğü**, Hazırlayan: Yücel Demirel, Arma Yayınları, İstanbul, 1991.

REYHAN Cenk, “Osmanlı’da Millet Nizamnameleri: Avrupa İle Uyum Sürecinde Rum-Ermeni-Yahudi Cemaat Düzenlemeleri”, **Türk Tarih Kurumu**, s.s. 33-90.

RUMPF Christian, “Osmanlı Türk Hukukunda Avrupalılaştırma Hareketleri”, Editör; Güler Eren, **Osmanlı**, 6. Cilt, Teşkilat, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

SAKAOĞLU Necdet, “Geçmiş Zaman Olur ki”, **Skylife Dergisi**, İstanbul, 1999.

SAV Atilla, “Barolar ve Türkiye Barolar Birliği”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

SEÇKİN Armağan, “Osmanlı Devleti’nde Temel Hak ve Hürriyetlerin Anayasal Nitelikteki Yasal Metinlere Yansıması”, **Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi**, 6. Cilt, Sayı 8, Ankara, 2023.

SEVİĞ Raşid Vasfi, “Fıkıh ve Medeni Kanun”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 8. Cilt, Sayı 3, Ankara 1951.

_____, "Engizisyon Muhakeme Usulü ve 1670 Emirnamesi", **Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi**, 16. Cilt, Sayı: 1, Ankara, 1959.

_____, "Engizisyon Muhakeme Usulü", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 18. Cilt, Sayı: 1-4, Ankara, 1961.

SEYİTDANLIOĞLU Mehmet, "Divan-ı Hümâyûn'dan Meclis-i Me'busan'a Osmanlı İmparatorluğu'nda Yasama", **Tanzimat Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu**, Derleyenler Halil İnalcık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 2012.

SEZER Yasin, "Cumhuriyet ve Hukuk Devrimi", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 2, Afyon, 1999**.**

SHAW J. Stanford, "The Central Legislative Counsils in the Nineteenth Century Ottoman Movement Before 1876", **İnternational Journal of Middle East Studies**, Volume 1, No 1, Cambridge 1970.

SINAR Hasan, "Karşılaştırmalı Hukuk ve Türk Hukuku Yönünden Ceza Muhakemesinde Adil Yargılanma Hakkının Tarihsel Temelleri", **Türkiye Adalet Akademi Dergisi**, Sayı 21, Türkiye Adalet Akademisi Yayınevi, Ankara, 2015.

SİYAVUŞGİL Esat Sabri, "Tanzimat'ın Fransız Efkâr-ı Umumiyesinde Uyandırdığı Akisler", **Tanzimat II**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999.

SMİTH C. Edward, "1924 Anayasası Hakkında Meclis Görüşmeleri", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Çeviri Mümtaz Soysal, 13. Cilt, Sayı 13, Ankara, 1958.

SONGÜR Haluk, "İslam Hukukunda Avukatlık Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme", **Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Sayı 1, Isparta, 1994.

ŞEKİB Ş., "Dava Vekâleti Hakkında Birkaç Söz", **Muhamat Dergisi**, Sayı 52, 1326.

_____, “Şahadetnamesiz Dava Vekilleri”, **Mizan-ül Hukuk Dergisi**, 12 Ağustos 1325.

_____, “Tarihçe-i Muhamat Faslı Salis: Yemin ve Yeminin İfasındaki Merasim”, **Muhamat Dergisi**, Sayı 10, 1328(a).

ŞEKİB Ş., “Tarihçe-i Muhamat: Mezuniyet İcazet Licence”, **Muhamat Dergisi**, Sayı 8, 1327(ç).

_____, “Tarihçe-i Muhamattan Mâbe’ad: Memleketimizde Muhâmin-i Ecnebiye”, **Muhamat Dergisi**, Sayı 11, 1328(e).

ŞENTOP Mustafa, “Tanzimat Dönemi Kanunlaştırma Faaliyetleri Literatürü”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi,** Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, Cilt 3, Sayı 5, İstanbul, 2005.

ŞEREF Mehmet, “Muhami”, **Muhamat Dergisi**, Numara: 25-69, 1339.

ŞIVGIN Hale, “Atatürk ve Türk Kadın Hakları”, **Erdem İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, 11. Cilt, Sayı 31, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

TAHİROĞLU Bülent, “Tanzimat’tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, 3. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

TALU Ekrem Ercüment, “Arzuhalci”, 4. Cilt, **Resimli Tarih Mecmuası**, Tan Matbaası, İstanbul, 1953.

TAN Turgut, “Anayasa Mahkemesi Kararlarında Kamu Hizmeti Yaklaşımı”, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı 8, Ankara, 1991.

TANÖR Bülent, “Anayasal Gelişmelere Toplu Bakış”, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

TANYER Turan, “Eski İstanbul’da Arzuhalciler”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Sayı 53, Ankara, 2004.

TAŞ Galip Ali, “Bizim Tarih”, **İstanbul Barosu Dergisi**, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul, 1931.

TEMİZ Yağmur, “Türk İslam Hukukundan Günümüze Zina”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 5. Cilt, Sayı 2, İstanbul, 2014.

TOPALLI Elvan, “From the 19th Century up to Present Day Thescriveners Parallel to Orientalist Paintings: Historicaland Sociological Background”, **Uludağ Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Uludağ Üniversitesi Yayınevi, Sayı 18, Cilt. 11, Bursa, 2010.

TOPRAK Zafer, ”Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye’de Adalet Örgütü”, **Cumhuriyet Dönemi Hukuk Devrimi**, Hazırlayan: Nazan Moroğlu, Türk Hukukçu Kadınlar Derneği Yayınları, İstanbul, 1994.

TUNAYA Zafer Tarık, “1876 Kanun-i Esasisi ve Türkiye’de Anayasa Geleneği, **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, 1. Cilt, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.

_____, “Midhat Paşanın Anayasacılık Anlayışı”, **Uluslararası Midhat Paşa Semineri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1986.

_____, “Türk Devrimine Karşı İdeolojik Bir Muhalefet Girişimi: ‘Tarikat-ı Salahiyye Cemiyeti’ ve Eylemleri”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası**, 38. Cilt, Sayı 3-4, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil’in Anısına Armağan, Özel Sayı II, İstanbul, 1984.

TURAN Ali, “Abdurrahman Adil Eren’in (1868-1942) Hayatı, Eserleri ve Mahkeme-i Temyiz Adlı Eserinin Tahlili”, **Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları**, Sayı 23, İstanbul, 2017.

TURAN Muzaffer, “Sosyolojinin Fransa’da Doğuşu Döneminde Osmanlı Toplumunda Çağdaşlaşma Hareketleri”, **Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.

TURİNAY Y. Faruk, “1879 Tarihli Ceza Muhakemesi Kanunu (Usul-i Muhakemat-ı Cezaiyye Kanun-ı Muvakkati) Üzerine Bir İnceleme”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11. Cilt, Sayı 1, Ankara, 2021.

TUTKUN Ömer, Koç Mustafa, “Mesleklere Atfedilen Kalıp Yargılar”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, 41. Cilt, Sayı 1, Ankara, 2008.

TÜRKMENOĞLU Ali Mehmet, “Osmanlı Devletini Kurtarma Planı: Osmanlıcılık”, **Tarih ve Gelecek Dergisi**, 5. Cilt, Sayı 2, 2019.

UÇAR Fuat, “Türk Düşüncesinde Osmanlıcılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri”, **Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi**, 10. Cilt, Sayı 18, 2018.

UNAN Fahri, “Mevleviyet”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, Cilt XXIX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004.

_____, “Osmanlı İdare Felsefesinde Adalet”, **Adalet Kitabı**, Editörler Halil İnalcık, Bülent Arı, Selim Arslantaş, Kadim Yayınları, Ankara, 2012.

UYGUR Gülriz, “Hukuk Etiğine Giriş”.

UZUNÇARŞILI Hakkı İsmail, “Selim III’ün Veliaht İken Fransa Kralı Lui 16 ile Muharebeleri”, **Belleten**, 2. Cilt, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1938.

ÜÇOK Coşkun, “1876 Anayasasının Kaynakları, Özellikle 1851 Prusya Anayasası”, **Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı**, Hazırlayan: Siyasi İlimler Türk Derneği, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1976.

_____, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Ankara Üniversitesi Yayınları, 3. Cilt, Sayı 1, Ankara, 1946.

_____, “Savcılıkların Avrupa Hukukunda Gelişmesi ve Türkiye’de Kuruluşu”, **Sabri Şakir Ansay’a Armağan**, Ajans-Türk Matbaası, Ankara, 1964.

ÜLKER İbrahim, “1879 Usul-ı Muhakemat-ı Hukukiyye Kanun-ı Muvakkati’nde İmza ve Mühre İtiraz ve İtirazın İncelenmesi”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 24. Cilt, Sayı 2, Konya, 2006.

ÜNYILMAZ Habip, “Avrupa Uygarlık Eşiğinde Bâb-ı Âli: 1856 Paris Andlaşması Temelinde Uluslararası Hukuk ve Osmanlı İmparatorluğu

İlişkisine Avrupalıların Gözüyle Bir Bakış", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Malatya, 2019.

VELİDEDEOĞLU Veldet Hıfzı, "Türk Kadınının Eski ve Yeni Hukuktaki ve Gerçek Hayattaki Durumu", **İzmir Eğitim Enstitüsü Uyanış Dergisi**, Sayı 10, Karınca Matbaacılık, İzmir, 1968.

WİLİNSKİ Apa, "Roma Ceza Hukuku ve Ceza Usul Hukukuna Bir Kuşbakışı", Çeviri: B. Erdoğmuş, **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 1. Cilt, Sayı 1, Diyarbakır, 1983.

YAKUBOĞLU Kenan, **Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi**, Gökkubbe Yayınları, İstanbul, 2006.

YAVUZ Hulusi, "Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle'nin Tedvini", **Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1997.

YAZICI Abdurrahman, "Arazi Kanunnamesi (1274/1858) ve İntikal kanunlarıyla İslam Miras Hukukunun Mukayesesi", **EKEV Akademi Dergisi**, Sayı 60, Yıl 18, Ekev Yayınları, Erzurum, 2014.

YENER Abdülnasır, "Sultan Abdülaziz'in Tahttan İndirilişi ve Darbeyle Gelen Meşrutiyet", **Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi**, Sayı 2, 2016.

YENİÇERİ Celal, "Mezalim" maddesi, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 29. Cilt, Ankara 2004.

YETKİN Aydın, "Osmanlı Devleti'nde Hukuk Devletinin Gelişim Süreci", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 6. Cilt, Sayı 24, 2013.

YILDIRIMER Şahban, "Mecelle 'ye Yöneltilen Tenkitler ve Bu Tenkitlerin Değerlendirilmesi", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 16. Cilt, Sayı 2, Erzurum, 2012.

YILDIZ Dursun Hakkı, "Abbasiler", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, 1. Cilt, TDV Yayınevi, İstanbul, 1988.

YILMAZ Dilşad, "Türk Hukukunda Kamu Hizmeti Kavramı ve Kriterleri", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 12. Cilt, Sayı 1-2, Ankara, 2008.

YILMAZ Ejder, “Bir Meslek Dalı Olarak Dünden Yarına Doğru Avukatlık”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 44. Cilt, Sayı 1-4, Ankara, 1995.

_____, “Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti”, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 2, Ankara 1984.

YILMAZ Yasin, KİREMİTÇİ Mehmet, “Konya Hukuk Mektebi’nde Anayasa Hukuku Dersleri”, **Adalet Dergisi**, Sayı 68, 2022.

YOLALICI Emin, “XIX. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Devleti’nde Eğitim ve Öğretim Kurumları”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, Editör Güler Eren, 5. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999.

YORGİYADİS Yuvaniki, “Meslek-i Muhamat”, **Muhamat Dergisi**, Sayı 2, 1327.

YURTSEVEN Yılmaz, “1917 Tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 11. Cilt, Sayı 1-2, Konya, 2003.

_____, ŞAHİN Nur Gamze, “Klasik Dönem Osmanlı Hukuku’nda Padişahın Yargı Yetkisi”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Yayınları, Sayı 1, Ankara, 2016.

YUSUF Ziya, ”Kanun-ı Ceza Layihasının Hutut-u Asliyesi”, **Ceride-i Adliye**, Sene 1, Sayı 4, 17 Kânunusani 1325.

YÜCEL Serhan M., “Ankara Adliye Hukuk Mektebi’nin İlk Yılı”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl 4, Sayı 26, 2016.

YÜCEL Tören Mustafa, “Avukatlık Meslek Etiğine Kriminolojik Bir Yaklaşım”, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 75, Ankara, 2008.

YÜZBAŞIOĞLU Niyazi, “Cumhuriyetin 75. Yılının Devlet Ana Kuruluşu Yönünden Değerlendirilmesi”, **Cumhuriyetin 75. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1998.

ZAFER Hamide, “Savunmanın Hakkı ve Sınırları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, 19. Cilt, Sayı 2, İstanbul, 2013.

VII. ANSİKLOPEDİLER

Ana Britannica Ansiklopedisi

Atatürk Ansiklopedisi

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923-1940

Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi

Doğuştan Günümüze İslam Tarihi Ansiklopedisi

Osmanlı Ansiklopedisi

Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi

Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

VIII. TEZLER

AKGÜNDÜZ Nuri Said, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukuku Uygulaması", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2010.

APAYDIN Bahadır, "Kapitülasyonların Osmanlı-Türk Adli ve İdari Modernleşmesine Etkisi", **İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi)**, İstanbul, 2009.

ARSLANYÜREK Yaşar, "Osmanlı Devleti'nde Mesleki ve Teknik Okullar (1876-1908)", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Kahramanmaraş, 2015.

ARTUKOĞLU Necat Muhammed, "Osmanlı Yargı Teşkilatında Avukatlık Kurumunun Gelişimi", **Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Erzincan, 2019.

ASLANTÜRK Oğuzhan, "Tanzimat Dönemi Yargı Bürokrasisi", **Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kamu Yönetimi Programı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** Trabzon, 2010.

AYBAKAN Bilal, "İslam Borçlar Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi", **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 1990.

AYDIN Burak Murat, "Erken Cumhuriyet Döneminde Sosyo-Hukuksal Tahayyül**", T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2017.

AYTAÇ Ömer, "Sosyoloji Açısından Kamu Bürokrasisinde Memurlar ve Memur Bilinci (Elazığ Uygulaması)", **Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Elazığ, 1996.

BAL Bengü Emel, "Tanzimattan Sonra Kadı ve Naip Yetiştirmek Amacıyla Kurulan Okul: Mekteb-i Nüvvab", **T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Sakarya, 2016.

BEŞİRYAN Aylin, "İmparatorlukta Laikleşme Umutları: Ermeni Ulusal Anayasası ve Ermeni Gazetesi Masis 1856-1863", **Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2007.

BİLGİCİ Özcan, "Baskı Grupların Siyasi Karar Alma Organları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Barolar Birliği Örneği", **T.C. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Sakarya, 2010.

BOZASLAN İbrahim Halil, "Osmanlı'da Ceza Adaletinin Dönüşümü: Hukuki Bir Reform Hareketi Olarak Tanzimat Fermanı", **T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ceza Adaleti Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2020.

BÖRÜ Levent, Medeni Usul Hukukunda Davaya Vekâlet Ehliyeti, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2006.

CANGİR Mehmet, "Merkeziyetçilik Âdemi Merkeziyetçilik Sarmalında Yetki Genişliği", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi**), Ankara, 2011.

CEYLAN Ayhan, “Türk Hukuk Tarihinde Meşveret Düşüncesi ve Uygulaması”, **T.C. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, 1998.

ÇAĞLAR Eşe, “1924 Anayasası ve Sosyal Hayatta Meydana Getirdiği Değişim-Dönüşüm (1924-1938)**”**, **T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi)**, Afyonkarahisar, 2021.

ÇAL Elif, “İslam Hukukunda Dava Vekâleti”, **T.C. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2014.

ÇELİK Burak Demirhan, “Ulusal Kurtuluş Savaşı Döneminde Anayasal Gelişmeler ve 1921 Anayasası**”**, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2002.

ÇELİKAN Serkan, “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye’nin Külli Kaidelerinin (Kavâid-i Fıkhiyye) Hadis Literatüründeki Kaynakları”, **T.C. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Adana, 2017.

ÇETİN Beytullah, “Savunma Hakkının Kısıtlanması**”**, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, 2012.

ÇİÇEK Kemal Mustafa, “1924 Anayasasının Hazırlanışı ve Temel Özellikleri”, **T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2005.

ÇOBAN Ayşegül, “Mecelle’nin Ta’dil Edilen Maddelerinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı İslam Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya 2008.

DEĞİRMENCİ Rıdvan, “Tanzimat Sürecinde Osmanlı Devleti’nin Hukuk Değişimi ve Namık Kemal’in Hukuk Anlayışı”, **T.C. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2015.

DURHAN İbrahim, "Yapısı ve İşleyişi İtibariyle Osmanlı Yargı Örgütü ve Tanzimat Dönemindeki Gelişmeler", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, 1999.

EYÜPOĞLU Nilüfer, "Meslekler, Kişilik Özellikleri Ve Avukatlar İle Muhasebecilerin Kişilik Özelliklerine İlişkin Bir Araştırma**"**, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 1993.

GEDİKLİ Fethi, "Nizamiye Mahkemelerinin Kuruluşu, Yapısı ve Yargılama Hukuku", **T.C. İstanbul Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 1989.

GENCER Fatih, "Merkeziyetçi İdari Düzenlemeler Bağlamında Bedirhan Olayı", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 2010.

GÖKÇEN Ahmet, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza kanunları ve Bu Kanunlardaki Ceza Müeyyideleri", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 1987.

GÜLLÜCE Sinan, "Klasik Devir Osmanlı Muhakeme Hukukunda Vekâlet Akdi: Husumete Vekâlet", **T.C. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2014.

GÜNGÖR Atilla Hasan, "Türkiye'nin Modernleşme Sürecinde 1921 Anayasası'nın Yeri", **İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü**, **(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2001.

İPŞİRLİ Mehmet, "XVII. Yüzyıl Başlarına Kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda Kazaskerlik Müessesesi", **T.C. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Osmanlı Müesseseleri Medeniyeti Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi)**, İstanbul, 1980.

KARGI Kadir, "93 Harbi'nden Lozan'a Kıbrıs'ta İngiliz İşgali"**, T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı İslam Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Kayseri, 2019.

KAVAS Celaleddin Dadaşhan, "Dünya Finans Sistemi İle Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Hukuk Politikaları İlişkisi", **T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Kamu Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, 2017.

KAYAR Betül, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Hukuk Reformları", **On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Samsun, 2017.

KILIÇ Halim, "Osmanlı Devleti'nde Bir İdari Modernleşme Kurum Olarak Şûra-yı Devlet (1868-1876)", **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2012.

KILIÇ Yusuf, "Osmanlı Hukukunda Vekâlet Sözleşmesi", **Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)**, Konya, 2019.

KIZILTAN Yılmaz, "I. Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı", **T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Türk Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Ankara, 1994.

KOCA Mahmut, "Hazırlık Soruşturmasında Sanığın Savunma Hakkı", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, İstanbul, 1998.

KOÇDEMİR Emrullah, "Devletli Sivil Toplum ve Mesleki dayanışma: Türkiye Barolar Birliği Örneği", **Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2018.

KOLUKIRIK Özlem Çelik, "II. Meşrutiyet Reformları", **T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi)**, Ankara, 2014.

KUŞU Selma, "Şer'iyye Sicillerine Göre 1655-1669 Tarihleri Arasında Edirne'de Sosyo-Ekonomik Hayat", **T.C. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Edirne, 2009.

NERGİS Saim, “Çok Hukuklu Düzenden Laik Hukuka (Türk Hukuk Devrimi)”, **T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İzmir, 2000.

ÖRS Sayir Ayşe, “Kameralizm ve Osmanlı Devletine Etkileri (1808-1876)”, **T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Afyonkarahisar, 2013.

ÖZLÜ Mustafa, “Tanzimat Sonrası Modern Hukuk Arayışları ve Mecelle Örneği”, **T.C. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Felsefe Ana Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Samsun, 2020.

ÖZTÜRK Funda, “Osmanlı Devleti’nin Adli Modernleşme Sürecinde Avukatlık Mesleği”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi)**, Ankara, 2017.

ÖZTÜRK Müberra, “Hukuka Kesin aykırılık Hali Olarak Savunma Hakkının Kısıtlanması”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2019.

ŞAKAR Muzaffer, “Bir Bürokrat Olarak Türkiye’de Hâkim (Osmanlı İlmiyesinden Cumhuriyet Bürokrasisine)”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmış Doktora Tezi)**, Ankara, 2017.

TÜRKOĞLU Seçkin, “Antik Yunan Kamu Hukukunun Şekillenmesi”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2020.

UZUN Hasan, “Meslekler Sosyolojisi açısından Avukatlar ve Avukatlık Mesleği Elazığ Barosu Avukatları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**”**, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi)**, Elazığ, 2000.

ÜNAL Filiz, “Maarif Salnamelerine Göre İstanbul’da Eğitim-Öğretim (1898-1903)”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, Ankara, 2007

YETİM Hacer, “1217-1224 Tarihli Mülazemet Defterleri ve Mülazamet Sistemi”, **T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, İstanbul, 2009.

YÖRÜK Âdem Ali, “Mekteb-i Hukuk’un Kuruluşu ve Faaliyetleri (1878-1900)”, **Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),** İstanbul, 2008.

YURTSEVEN Yılmaz, “Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Meşruluk Temelleri”, **Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi)**, Konya, 2006.

IX. KONGRELER-SEMİNERLER-SEMPOZYUMLAR

Tanzimat 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu

Hukuk Öğrenimi Sempozyumu

VII Türk Tarih Kurumu Kongresi

XVI. Türk Tarih Kongresi

İnternational Congress On Intercultural Dialogue and Education

150. Yılında Tanzimat Sempozyumu

Uluslararası Midhat Paşa Semineri

Doğu ve Batı’da İnsan Hakları Sempozyumu

X. İNTERNET KAYNAKLARI

http//www.e-akademi.org/makaleler/mgayretli-1.pdf, E.T. 15.03.2022.

http://eski.antalyabarosu.org.tr/TR/baro-tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2000-20001-856, E.T. 06.02.2023.

http://www.adanabarosu.org.tr/tr/baromuz/tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.afyonbaro.org.tr/Detay.aspx?ID=137429, E.T. 06.10.2023.

http://www.anayasa.gov.tr./files/pdf/anayasa-yargısı/anyarg19/atasoy.pdf, E.T 06.01.2022.

http://www.ankarabarosu.org.tr/baro_tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.aydinbarosu.org.tr/, E.T. 06.10.2023.

http://www.balikesirbarosu.org.tr/tarihcemiz/, E.T. 06.10.2023.

http://www.barobirlik.org.tr/barolar/erzurum/index.aspx, E.T. 06.10.2023.

http://www.durmushocaoglu.com/dh/yazi.asp?yid=4563786, E.T. 28.11.2022.

http://www.eakademi.org/makaleler/mgayretli-1.pdf, E.T. 28.12.2021.

http://www.elazigbarosu.org.tr/Detay.aspx?ID=8276, E.T. 06.10.2023.

http://www.eskisehirbarosu.org.tr/hakkimizda-kisa-tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.gaziantepbarosu.org.tr/Detay.aspx?ID=68807, E.T. 06.10.2023.

http://www.izmirbarosu.org.tr/Sayfa/3/tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.kastamonubarosu.org.tr/sayfa/baromuz/tarihce/, E.T. 06.10.2023.

http://www.kayseribarosu.org.tr/Detay.aspx?ID=9010, E.T. 06.10.2023.

http://www.kocaelibarosu.org.tr/tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.kutahyabarosu.org.tr/kutahya-baro-tarihcesi/, E.T. 06.10.2023.

http://www.manisabarosu.org.tr/Sayfa/2/tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.mersinbarosu.org.tr/tarihce/36/15262, E.T. 06.10.2023.

http://www.muglabarosu.org.tr/Sayfa/2/tarihce, E.T. 06.10.2023.

http://www.samsunbarosu.org.tr/Detay.aspx?ID=17307, E.T. 06.10.2023.

http://www.trabzon-barosu.org/Detay.aspx?ID=8053, E.T. 06.10.2023.

http://www.zonguldakbarosu.org.tr/tarihcemiz, E.T. 06.10.2023.

https://adaletdergisi.adalet.gov.tr/arsiv/cerideiadliye/1928/sayi-77-aralik1928-sene-7-sayfa-1-90-cilt1.pdf, E.T. 02.10.2023.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-donemi-avukatlik-kanunlari-1924-ve-1938/?pdf=3834, E.T. 03.10.2023.

https://belgeler.gov.tr/tam-metin/31/tur, E.T. 11.11.2022.

https://bursabarosu.org.tr/tr/baro-tarihcemiz.html, E.T. 04.10.2023.

https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.459.5162&rep=re1&type=pdf, E.T. 31.12.2021.

https://dergipark.org.tr, E.T. 16.12.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1733434, E.T. 06.02.2023

https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/828375, E.T. 23.11.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/asj/issue/40224/479039, E.T. 11.11.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2556/32942, E.T. 28.03.2023.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/ebyuhfd/issue/63089/958933, E.T. 05.12.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/fudad/issue/47124/593067, E.T. 23.11.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhe/issue/39012/439170, E.T. 18.11.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/38325/443932, E.T. 11.11.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/otam/issue/11077/132279, E.T. 20.01.2023.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/sehirveirfan/issue/64038/968807, E.T. 22.11.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/talid/issue/43403/529045, E.T. 29.12.2022.

https://dergipark.org.tr/tr/pub/tariharastirmalari/İssue/47803/603841, E.T. 22.12.2022

https://dergipark.org.tr/tr/pub/tiad/issue/29875/327196, E.T. 28.12.2022.

https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/50542?show=full, E.T. 23.11.20022.

https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/63247, E.T. 17.02.2023.

https://ec.europa.eu/competition/sectors/professional_services/studies/prof_services_ihs_part_3.pdf, E.T. 11.01.2023.

https://islamansiklopedisi.org.tr./islahatfermani, E.T. 06.02.2023.

https://islamansiklopedisi.org.tr/divan-i-ahkam-i-adliyye, E.T. 05.12.2022.

https://islamansiklopedisi.org.tr/hak, E.T. 07.01.2021.

https://islamansiklopedisi.org.tr/lutfi-fikri, E.T. 06.09.23

https://islamansiklopedisi.org.tr/murafaa, E.T. 24.01.2023.

https://islamansiklopedisi.org.tr/nizamiye-mahkemeleri, E.T. 06.12.2022

https://islamansiklopedisi.org.tr/sura-yi-devlet, E.T. 05.12.2022.

https://kaynakca.hacettepe.edu.tr/eser/3657956/sened-i-ittifak-in-ortaya-cikisi-ve-insan-hakları-bakimindan-degerlendirilme, E.T. 13.12.2022.

https://kutuphane.ttk.gov.tr/details?id=508042&materialType=KT&query=Shaw%2C+Stanford+J., E.T. 18.12.2022.

https://sozluk.gov.tr, E.T. 19.02.2023.

https://www.bahum.gov.tr, E.T. 17.12.2021

https://www.dergipark.org.tr/tr/pub/jhf/issue/48155/601640, E.T. 22.11.2022.

https://www.etymonline.com/search?q=bar, E.T. 07.01.2023.

https://www.halukinanici.com/liste/turkiyede-avukatlik-ideolojisi/, E.T. 26.12.2022.

https://www.istanbulbarosu.org.tr/FooterContent.aspx?ID=1&Desc=Tarihçe.

https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/osmanli-devletnde-hukuk-devletnn-gelm-srec.pdf, E.T. 01.03.2023.

https://www.ttk.gov.tr/kongreler/vii-turk-tarih-kongresi-25-29-eylul-1970, E.T. 18.11.2022.

https://www.turkiyehukuk.org/denizli-barosu/, E.T. 06.10.2023.

https://www.turkiyehukuk.org/diyarbakir-barosu/, E.T. 06.10.2023.

https://www.turkiyehukuk.org/edirne-barosu/, E.T. 06.10.2023.

https://www.turkiyehukuk.org/giresun-barosu/, E.T. 06.10.2023.

https://www.turkiyehukuk.org/sivas-barosu/, E.T. 06.10.2023.

https://www5.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk-konusma/1d3yy.htm

https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c026/tbmm05026081ss0297.pdf, E.T. 03.10.2023.

https://www5.tbmm.gov.tr›tutanaklar…kanuntbmmc00200460.pdf, E.T. 13.03.2023.

TUNCELİ

BURMAGEÇİT VE AKTULUK KÖYLERİNİN FOLKLORU

TANSU ÖZKAN AYDIN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-387-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İçindekiler

ÖZET 3
ABSTRACT 4
KILMVATE 5
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR 6
KISALTMALAR 12
1. GİRİŞ 13
1.1 ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER 13
1.1.1 Araştırmanın Konusu 13
1.1.2 Araştırmanın Amacı 13
1.1.3 Araştırmanın Önemi 13
1.1.4 Araştırmanın Kapsam ve Sınırları 14
1.1.5 Araştırmanın Yöntemi 16
1.1.6 Araştırmanın Kaynakları 16
1.2 Geçmişten Bugüne Tunceli'nin Tarihine Genel Bir Bakış. 16
1.2.1 Türk Fetihlerinden Önce Tunceli 16
1.2.2 Türklerin (Selçukluların ve Osmanlıların) Fetihlerinden Sonra Tunceli 19
1.2.3 Cumhuriyet Döneminde Tunceli 21
1.3 Tunceli'nin Bulunduğu Coğrafya 22
1.4 Dersim'in Adı 22
1.5 Aktuluk (Türüşmek) Türüşmek 22
1.6 Burmageçit Köyü 23
1.7 Tunceli Yöresinde Konuşulan Diller 23
2. HALK BİLİMİ VE FOLKLOR 24
2.1 Tunceli Folkloruyla İlgili Yapılan Çalışmalar 24
2.1.1 Yazılı Kaynaklar 25
2.1.2 Akademik Kaynaklar (Tezler) 27

3. AKTULUK VE BURMAGEÇİT KÖYLERİNDE HALK EDEBİYATI UNSURLARI 30
3.1 Türkü 30
3.2 Ninni 31
3.3 Mâni 33
3.4 Ağıt 34
3.5 Bilmece 36
3.6 Tekerleme 37
3.7 Deme (Deyiş) 37
3.8 Efsaneler 39
3.8.1 Düzgün Baba Efsanesi 40
3.8.2 Efsaneya Dêse Moxındi 40
3.8.3 Efsaneyê Kureyşi (Baxın) 41
3.8.4 Efsaneyi Munzur Baba 41
3.8.5 Seyit Vakkas Efsanesi 41
3.8.6 Ayı Efsanesi 42
3.9 Masallar 42
3.9.1 Sanıka Kız Kulesi 44
3.9.2 Sanıka Kerzık, Lüye u Kesıke 44
3.9.3 Sanıke 45
3.10 Fıkra /Gülmece /Mesele 46
3.11 Dua 46
3.12 Beddua 48
3.13 Atasözleri 49
3.14 Deyimler 50
3.15 Doğum 50
3.15.1 Doğum Öncesi 51
3.15.1.1 Kısırlığı Giderme 51
3.15.1.2 Aşerme 52

3.15.1.3 Gebelik 52
3.15.2 Doğum Anı 52
3.15.3 Doğum Sonrası 52
3.15.3.1 Bebeğin Göbeğinin Kesilmesi 52
3.15.3.2 Ad Koyma 53
3.15.3.3 Tuzlama 53
3.15.3.4 Lohusalık 53
3.15.3.5 Alkarası, Yelk, Alkarısı 53
3.15.3.6 Kırk Çıkarma 54
3.15.3.7 Diş Hediği (Diş Buğdayı) 54
3.15.3.8 Sünnet 54
3.15.3.9 Kirvelik 55
3.16 Çocuk Oyunları 55
3.16.1 Okula Başlama 55
3.16.2 Askere Gitme 55
3.17 Evlenme 56
3.17.1 Kız İsteme 56
3.17.2 Kına 56
3.17.3 Düğün 56
3.18 Müsahiplik 57
3.19 Ölüm 57
3.19.1 Ölüm Öncesi 58
3.19.2 Ölüm Anı 58
3.19.3 Ölüm Sonrası 58
3.19.4 Ölünün Önemli Günleri 58
3.19.4.1 Ölü Hayrı (XerêMerdo) 58
3.19.4.2 Kırk Günlük 59
3.19.4.3 Yas 59
3.20 Tarihi ve Foklorik Yapılar 59

3.20.1 Burmageçit Kadınlar Lokali 59
3.20.2 Cami ve Çeşme Bilgileri..... 59
4. SONUÇ..... 61
5. DERLEME METİNLERİ..... 65
KAYNAKÇA ve KAYNAK KİŞİ LİSTESİ 135
KAYNAK KİŞİ LİSTESİ..... 140
FOTOĞRAFLAR 141

1. GİRİŞ

1.1 ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER

1.1.1 Araştırmanın Konusu

"Tunceli Burmageçit ve Aktuluk Köylerinin Folkloru" adlı bu çalışmanın konusu; Burmageçit ve Aktuluk köylerinin folklorudur. Bu köylerde konuşulan diller, bu köylerin gelenek, görenekleri, geçiş törenleri, inanışları, anonim edebiyat ürünleri (masal, ağıt, fıkra, efsane, ninni, mani, şiir, deyiş, atasözü…) bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

1.1.2 Araştırmanın Amacı

Tunceli Burmageçit ve Aktuluk köyleri zengin bir halk kültürüne sahiptir. Bu çalışmanın amacı, zengin halk kültürü unsurlarına sahip bu köylerin folklor unsurlarını derleyip kayıt altına almak ve yazıya geçirilen bu derlemelerin folklor özelliklerini betimleyip incelemektir.

1.1.3 Araştırmanın Önemi

Sosyal bir varlık olan insan, çağlar boyunca toplumla iç içe yaşamış ve yaşamı boyunca edindiği tecrübelerini, inançlarını, kültürünü, dilini, gelenek ve göreneklerini kuşaktan kuşağa aktararak neslinin kültürel, maddi ve manevi anlamda ayakta kalmasını ve bu kültürel bellek aktarımının yaşanmasını sağlamıştır. Folklor çalışmaları da bu kültürel zenginlikleri kayıt altına alarak maddi manevi kültürel bellek aktarımını sağlayan en önemli etkendir. Bu bağlamda Burmageçit ve Aktuluk köylerinin Tunceli'nin en büyük köylerinden olması, bu köylerde farklı yerlerden göç eden Tunceli'nin farklı aşiretlerine mensup kişilerin olması ve bu köylerde 3 dilin de konuşuluyor olması bu köylerin folklor unsurlarını çeşitlendirip değerli kılmıştır. Tunceli merkezine bağlı her iki köyün çeşitli ve değerli folklor unsurları taşıması aynı zamanda bir nevi Tunceli'nin genel folklorunu yansıttığı düşünülebilir. Aleviliğin yoğun bir şekilde yaşandığı bu köylerdeki inanç, dil ve kültür unsurlarının tespiti ve değerlendirmeleri oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA ve KAYNAK KİŞİ LİSTESİ

ACIPAYAMLI, O., Halkbilim Terimleri Sözlüğü, TDK Yay., Ankara 1978.

AKALIN, L.S., Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Varlık Yay., İstanbul 1970.

AKSOY, Bilal, Tarihsel Gelişim Sürecinde Tunceli. (c.1)., Yorum Yay., Ankara

AKSOY, Ömer Asım, Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2, Inkılap Yay., İstanbul

AKYÜREKLİ, Mahmut, Dersim Kürt Tedibi 1937-1938, Kitap Yay., İstanbul,

ARSLAN, İlyas, "Zaza Dilinde Lehçe Farklılıkları",Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi Yıl:4, Cilt:4, Sayı:7, Bingöl2018, ss. 51-66.

ARTUN, E., Türk Halk Edebiyatına Giriş, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009. ASNA, Burçin, Bingöl'de Zazaca Atasözlerinin Tahlili, Bingöl Üniv. YDE,Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2014.

BAKIRCIOĞLU, N. Z., Halk Şiirimiz, Ötüken, İstanbul 2007.

BARCA, Abdullah, Zazaca Müzik (Tematik Çözümleme), Bingöl Üniv. YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2021.

BAŞGÖZ, İlhan-Andreas Tietze, Türk Halkının Bilmeceleri, Ankara 1999.

BELTEKİN, Nurettin-Kırkan, Ahmet(editörler), Alay, Okan, Zazaca Halk Edebiyatı ve Esasları, Peywend Yayınları, Stenbol 2019, s. 17-62.

BEŞİKÇİ, İsmail, Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi, Belge Yay., İstanbul 1990.

BOR, Abdülkerim, Bingöl Yöresi Zazaca Halk Türküleri, Bingöl Üniv. YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2014.

BORATAV, P. N., Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Adam Yay., İstanbul 1988.

BORATAV, Pertev Naili, Halk Edebiyatı Dersleri, Ankara: Bilgesu Yay.,

Ankara 2016.

BURAN, A., Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü. Ankara: Akçağ Yay., Ankara 2015.

ÇAKMAK, Yalçın, Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı Ve Bektaşilik (Tarih- İnanç Ve Doktrin- Ritüel), Hacettepe SBE Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012.

ÇİFTCİ, Hasan, "Ortak Atasözlerinin Hikâyeleri: Farsî-Kurmancî-Zazakî -I-",Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi, II, 3; Bingöl 2016, s. 8-22.

DALGIÇ, Perihan, Alevi İnancında Deyişler: Tunceli Örneği, Munzur SBE Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Tunceli 2019.

DANIK, Ertuğrul, Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezartaşları, Türk Kültürü Araştırma Ensttüsü Yay., Ankara 1993.

DANIK, Ertuğrul, Işuwa'dan Tunceli'ye. Ankara: Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı Yay., Ankara 2010.

DİLÇİN, Cem, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 2005.

DUNDES, Alan, "Halk Kimdir?", Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar I,

Geleneksel Yay., Ankara 2006.

DUYGULU, M., Alevi Bektaşi Müziğinde Deyişler, Sistem Ofset Yay., İstanbul 1997.

ELÇİN, Şükrü, Halk Edebiyatına Giriş, KTB Yay., Ankara 1986. ELÇİN, Şükrü, Türk Bilmeceleri, Ankara 1989.

ERGUN, M. Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi: İnceleme (Vol. 1). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yay., Ankara 1997.

EYUBOĞLU, İ. Zeki Gülen, Anadolu, Pencere Yay., İstanbul 1977. GÜNDÜZ, Tufan, Safeviler T.D.V.İ.A., (c.35, s. 451-457), T.D.V. Yay., İstanbul 2008.

GÜNEY, E. Cem, Folklor ve Halk Edebiyatı, M.E. Basımevi, İstanbul 1971. HARMAN, Mürüvvet, Dünden Bugüne Kalan: Tarihi Eserleriyle Tunceli, Payda Yayınları, Ankara 2016.

KALAFAT, Yaşar, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara 1990.

KARACA, Emin, Bingöl Yöresi Zazaca Türkülerde İnsan Unsuru, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniv., Bingöl 2019.

KARACA, Hikmet, Bingöl Yöresi Zazaca Türkülerde İnsan Unsuru, YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2019.

KAVAL, Yılmaz, Tunceli'den Derlenen Masallar, Uşak SBE, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Uşak 2019.

KAVAL, Yılmaz- KOÇ, Ali, Munzur Adının Kökeni Ve Munzur Baba Efsanesi'nin Sembolik Değerler Bakımından İncelenmesi, Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı/Issue: 2 –ISSN: 2630-600X Van 2018, Sayfa / Page: 41-56.

KAVAL, Yılmaz- TAŞ, Sibel, Niyaz: Tunceli'de Kansız Bir Kurban Geleneği, Turkish Studies, Volume 14 Issue 7, DOI: 10.29228/s.39832, 2019, p. 3789-3798.

KAYA, Ali, Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi, Demos Yayınları, İstanbul 2010.

KAYA, Doğan, Anonim Halk Şiiri, (3.Baskı), Akçağ Yay., Ankara, 2014. KAYA, Müslim, "Alevîlerde Nikah Erkanı", Alevîlerin Sesi Dergisi, sayı, 183,Yıl, 6/2014. Sy, 17.

KOÇ, Ali, "Iğdır İli Ağızlarının Kargışları (Bedduaları) Üzerine Bir İnceleme", Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD). 5. Cilt, 2. Sayı, Elazığ 2021, 280-297.

KOÇ, Ali, Tunceli İli Yer Adları, Duvar Yay., İzmir 2022.

KOŞAY, Hâmit Zübeyr, Keban Projesi Pulur Kazısı 1968-1970, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Keban Projesi Yay., Ankara 1976.

KUNOS Ignace, Halk Edebiyatı Nümuneleri. Türkçe Ninniler, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1925.

KUTSİ, T., Türk Halk Şiiri (Antoloji), Serbest Matbaası, İstanbul 1978.

MELİKOFF, İ. Uyur İdik Uyardılar, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2002.

MUNZUROĞLU, Doğan, Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Alevîliği, Fam Yayınları, İstanbul 2012.

ÖRNEK, Sedat Veyis, Türk Halkbilimi, Bilgesu Yayınları, Ankara 2014.

ÖZCAN, Derya- KAVAL, Yılmaz, Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi, Motif Vakfı, Cilt: 12, Sayı: 26, 2019, s. 317-329.

ÖZHAN, M., "Türk Cumhuriyetlerinde Oynanan Çocuk Oyunları ve Tekerlemelerinin Türkiye'dekilerle Karşılaştırılması", İpek Yolu Uluslararası Halk Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri, 1995 Ankara.

PÜSKÜLLÜOĞLU, A., Türkçe Sözlük, İstanbul: Can Yay., İstanbul 2008. SAKAOĞLU, S., Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu. Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1980. SAKAOĞLU, S., Masal Araştırmaları, Akçağ Yay., Ankara 2012.

SELCAN, Zılfi, Qese u QesêVırênuLeksikon, Tunceli Üniversitesi Yay., Dersim 2013.

SEVGEN, Nazmi, Zazalar ve Kızılbaşlar (Coğrafya-Tarih-Hukuk-Folklor-Teogoni). (2. bs.), Kalan Yay., Ankara 2003.

SEYFELİ, M., Alkış ve Kargışlar, Türkler Ansiklopedisi, C. 5. Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002.

SEYİDOĞLU, Bilge; Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar–Metinler ve Açıklamalar, Ankara, Atatürk Üniversitesi Yay, 1975.

SÖNMEZ, Hıdır, Dersim Zaza Alevilerinde İnanç Ve Ritüeller, Bingöl Üniv.YDE, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl 2020.

ŞENER, Cemal, Alevîlerde Dua, Barış Matbaası İstanbul 2008. TAN, N., Derlemeler Makaleler I, İstanbul 2007.

TAŞ, Sibel, Tunceli'de Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme ve Ölüm, Fırat Üniv.SBE, Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2019.

TEZEL, Naki; "Türk Halk Edebiyatında Masal", Türk Dili, cilt 19, sayı. 207, Ankara 1968, s. 447-457.

TOSUN, İbrahim- KOÇ, Ali, Tunceli İli Adlarının Köken, Yapı Ve Anlamları, Türkish Studies Volume 12/34, 2017, p. 411-421.

TOSUN, İbrahim- KOÇ, Ali, Şıh Delil-i Berhecan Evlatlarından Seyit Hüseyin Erdoğan, Duvar Yay., İzmir 2021.

TOSUN, İbrahim- KOÇ, Ali, Tunceli Aleviliğinde Ritüellere Ve Dile Yansımış Eski İnanç Ve Kültürlerin İzleri, Filoloji Bengü Dergisi, Cilt 2 Sayı 1, 2022, s. 1-22.

TUĞRUL, Talip, Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği). Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul 2006.

ÜNAL, Mehmet Ali, XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı, T.T.K. Yay., Ankara 1999.

YAMAN, Ali, Geçmişten Günümüze Alevîlik- Kızılbaşlık Tarihi, Nokta Kitap Yay., Bolu 2011.

YAVUZ, S.-Telli, B., Adıyaman Ağzı Söz Varlığına Katkılar: Beddualar", Tarih Okul Dergisi, Y. 13, S. XLIV, 2020, 427-439.

YAZICI M., Alevilik (Alevi Deyişlerinin ve Gülbanklarının Sosyolojik Analizi), Çıra Yay., İstanbul 2014.

YILDIRIM, Hüseyin, Tunceli'de Doğum, Sünnet, Nikah ve Cenaze Merasimlerinin Dinler Tarihi Açısından Tahlili, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Konya 2016.

YILMAZÇELİK, İbrahim, XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı (İdari, İktisadi ve Sosyal Hayat), Çağ Ofset Matbaacılık, Elazığ 1999.

IĞDIR İLİ AĞIZLARI

(İnceleme-Metin-Sözlük)

DR. ALİ KOÇ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-387-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....IV
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR.....XXII
KISALTMALAR.....XXIV
BİRİNCİ BÖLÜM.....25
1. GİRİŞ.....25

1.1. Araştırmanın Önemi, Kapsamı ve Yöntemi.....25

1.2. Iğdır İlinin Tarihi.....29

1.2.1. Türklerin Anadoluyu Fethinden Önce Iğdır.....30
1.2.2. Anadolu Selçuklular Döneminde Iğdır.....31
1.2.3. Akkoyunlular ve Karakoyunlular Döneminde Iğdır.....31
1.2.4. Osmanlılar Döneminde Iğdır.....31
1.2.5. Iğdır ve Çevresinde Siyasi Gelişmeler ve Ermeni Olayları 32
1.2.6. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Iğdır.....32
1.2.7. Iğdır İlinin Nüfusu ve Yapısı.....32

1.3. Ağız Bölgesinin Sınırları.....33

1.4. Iğdır İli Ağızlarının Genel Durumu.....33

1.5. İlin Etnik Yapısı ve Alt Ağız Grupları.....34

1.5.1. Iğdır Azerbaycan Türkleri Ağzı.....37
1.5.2. Iğdır Terekeme Ağzı.....38

1.6. Iğdır İli Ağızları Üzerine Yapılmış Çalışmalar.....39

1.7. Ölçünlü Dil Ağız İlişkisi.....39

1.8. Bu Çalışmada Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri.....41

İKİNCİ BÖLÜM.....44
2. SES BİLGİSİ.....44

2.1. Iğdır İli Ağızlarında Ünlüler.....44

2.1.1. Ölçünlü Dille Ortak Olan Ünlüler.....44
2.1.1.1. a Ünlüsü.....45
2.1.1.2. e Ünlüsü.....45
2.1.1.3. ı Ünlüsü.....45
2.1.1.4. i Ünlüsü.....45
2.1.1.5. o Ünlüsü.....46
2.1.1.6. ö Ünlüsü.....46
2.1.1.7. u Ünlüsü.....46
2.1.1.8. ü Ünlüsü.....46
2.1.2. Ölçünlü Dille Ortak Olmayan Ünlüler.....47

2.1.2.1. Yarı Kalın veya Yarı İnce Ünlüler 47
2.1.2.1.1. á Ünlüsü..... 47
2.1.2.1.2. í Ünlüsü 48
2.1.2.1.3. ó Ünlüsü 49
2.1.2.1.4. ú Ünlüsü 49

2.1.2.2. Yarı Dar veya Yarı Geniş Ünlüler..... 50

2.1.2.2.1. ȧ Ünlüsü..... 50
2.1.2.2.2. ė Ünlüsü..... 50
2.1.2.2.3. ȯ Ünlüsü 52
2.1.2.2.4. ȯ̈ Ünlüsü 52

2.1.2.3. Yarı Yuvarlak veya Yarı Düz Ünlüler..... 53

2.1.2.3.1. å Ünlüsü..... 53
2.1.2.3.2. ė̊ Ünlüsü..... 53
2.1.2.3.3. ı̊ Ünlüsü 54
2.1.2.3.4. i° Ünlüsü..... 54

2.1.2.4. Kısa Ünlüler 54

2.1.2.4.1. ă Ünlüsü..... 55
2.1.2.4.2. ĭ Ünlüsü 55
2.1.2.4.3. ĭ Ünlüsü 56
2.1.2.4.4. ŭ Ünlüsü 56
2.1.2.4.5. ŭ̈ Ünlüsü 56

2.1.2.5. Uzun Ünlüler..... 57

2.1.2.5.1. Birincil Uzun Ünlüler..... 57
2.1.2.5.1.1. Uzun Ünlülü Ödünç Sözcükler..... 57

2.1.2.5.2. İkincil Uzun Ünlüler..... 58

2.1.2.5.2.1. Ses Olayları Sonucunda Oluşan Uzun Ünlüler 58
2.1.2.5.2.1.1. Ünsüz Düşmeleri ile İlişkili Uzun Ünlüler..... 58

2.1.2.5.2.1.2. Hece Kaynaşmasıyla İlişkili Uzun Ünlüler 58

2.1.2.6. İkiz Ünlüler..... 58
2.1.2.6.1. Eşit İkiz Ünlüler 58
2.1.2.6.2. Yükselen İkiz Ünlüler 59
2.1.2.6.3. Alçalan İkiz Ünlüler 59

2.1.3. Ünlü Uyumları..... 59

2.1.3.1. Kalınlık – İncelik Uyumu..... 59
2.1.3.2. Türkçe Sözcüklerde..... 60
2.1.3.3. Alınma Sözcüklerde 60
2.1.3.4. İlerleyici Benzeştirme Yoluyla Uyumun Sağlanması 60

2.1.3.5. Gerileyici Benzeştirme Yoluyla Uyumun Sağlanması 61
2.1.3.5.6. İlerleyici-Gerileyici Benzeştirme Yoluyla Uyumun Sağlanması 61
2.1.4. Kalınlık-İncelik Uyumunun Bozulması 61
2.1.4.1. Uyumun Sözcük Kök ve Gövdelerinde Bozulması 62
2.1.4.2. Uyumun Eklerde Bozulması 62
2.1.4.2.1. Çekim Eklerinde 62
2.1.4.2.1.1. Şimdiki Zaman Ekinde 62
2.1.4.2.1.2. Geniş Zaman Ekinde 62
2.1.4.2.1.3. Görülen Geçmiş Zaman Ekinde 63
2.1.4.2.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekinde 63
2.1.4.2.1.5. Emir Kipinin Eklerinde 63
2.1.4.2.1.6. Kişi Eklerinde 63
2.1.4.2.1.6.1. Birinci Tekil Kişi Eki 63
2.1.4.2.1.6.2. İkinci Teklik Kişi Eki 63
2.1.4.2.1.6.3. Birinci Çokluk Kişi Eki 64
2.1.4.2.1.7. İyelik Eklerinde 64
2.1.4.2.1.7.1. Birinci Teklik Kişi İyelik Eki 64
2.1.4.2.1.7.2. İkinci Teklik Kişi İyelik Eki 64
2.1.4.2.1.7.3. Üçüncü Teklik Kişi İyelik Eki 64
2.1.4.2.1.7.4. Birinci Çokluk Kişi İyelik Eki 65
2.1.4.2.1.7.5. İkinci Çokluk Kişi İyelik Eki 65
2.1.4.2.1.8. Çokluk Ekinde 65
2.1.4.2.1.9. Ad Durumu Eklerinde 65
2.1.4.2.1.9.1. Belirtme Durumu (+i) 65
2.1.4.2.1.9.2. Yönelme Durumu (+A) 65
2.1.4.2.1.9.3. Bulunma Durumu (+dA / +dá) 66
2.1.4.2.1.9.4. Ayrılma Durumu (+dAn) 66
2.1.4.2.1.9.5. İlgi Durumu (+In / +nIn) 66
2.1.4.2.1.10. Soru Ekinde 66
2.1.4.2.2. Yapım Eklerde 66
2.1.4.2.2.1. Eylem Yapım Eklerinde 66
2.1.4.2.2.2. Ad Yapım Eklerinde 67
2.1.4.2.2.2.1. +li / +ni Eki 67
2.1.4.2.2.2.2. +CU / +çi Eki 67
2.1.4.2.2.2.3. +gil Eki 67
2.1.4.2.2.2.4. –ti Eki 67
2.1.4.2.3. ‘ile’ Edatının Ekleşmiş Biçiminde 67
2.1.4.2.4. Zarf – Eylem Eklerinde 68
2.1.4.2.4.1. -ıP/ -íP Eki 68
2.1.4.2.4.2. +ken Eki 68
2.1.4.2.5. i- Fiilinde 68

2.1.4.3. İnceltici Ünsüzlerin Etkisiyle 68

2.1.4.4. İlk Seste Ünlü Türemesi İle 69

2.1.4.5. Sözcük Sonundaki Dar Ünlülerin i'leşmesiyle 69

2.1.4.6. Kalınlaştırıcı Ünsüzlerin Etkisiyle 69

2.1.4.8. Eylemlerin Birleşik Çekimlerinde 69

2.1.5. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu 69

2.1.6. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumunun Bozulması 70

2.1.6.1. Uyumun Sözcük Köklerinde Bozulması 70
2.1.6.2.Uyumun Eklerde Bozulması 70
2.1.6.2.1. Çekim Eklerinde 70
2.1.6.2.1.1. Şimdiki Zaman Eki 70
2.1.6.2.1.2. Görülen Geçmiş Zaman Eki 70
2.1.6.2.1.3. Öğrenilen Geçmiş Zaman Eki 71
2.1.6.2.1.4. Dilek Kiplerinde 71
2.1.6.2.1.5. Belirtme Hali Eki 71
2.1.6.2.1.6. İlgi Eki 71
2.1.6.2.1.7. İyelik Eklerinde 71
2.1.6.2.1.8. Kişi Eklerinde 72
2.1.6.2.1.9. i- Fiilinde 72
2.1.6.2.2. Ad Yapım Eklerinde 72
2.1.6.3. Dudak Ünsüzlerinin Etkisi 72
2.1.6.4. y Ünsüzünün Etkisi 72
2.1.6.5. Asli ve Eski Şekillerin Korunması 73
2.1.6.6. Ölçünlü Dilden Farklı Olan Bazı Sözcüklerin Durumu . 73

2.1.4. Ünlülerin Tür Değiştirmesi 73

2.1.5. Ünlü Değişmeleri 73

2.1.5.1. Ünlü İncelmeleri 73

2.1.5.1.1. a > á, e Değişmesi 74
2.1.5.1.2. ı > i Değişmesi 74
2.1.5.1.3. u > ü, ú Değişmesi 75
2.1.5.1.4. o > ö Değişmesi 75

2.1.5.2. Ünlü Kalınlaşmaları 75

2.1.5.2.1. e > a Değişmesi 75
2.1.5.2.2. e > á Değişmesi 76
2.1.5.2.3. i > ı Değişmesi 76
2.1.5.2.4. i > í Değişmesi 76
2.1.5.2.5. ö > ó Değişmesi 76
2.1.5.2.6. ü > ú, u Değişmesi 76

2.1.5.3. Ünlü Yuvarlaklaşmaları 76

2.1.5.3.1. a > o Değişmesi 77
2.1.5.3.2. e > ö Değişmesi 77
2.1.5.3.3. ı > u Değişmesi 77
2.1.5.3.4. i > ü, i˚ Değişmesi 77

2.1.5.4. Ünlü Düzleşmeleri 77

2.1.5.4.1. o > a Değişmesi 77
2.1.5.4.2. ö > ė Değişmesi 78
2.1.5.4.3. u > ı Değişmesi 78
2.1.5.4.4. u > i Değişmesi 78
2.1.5.4.5. ü > i Değişmesi 78

2.1.5.5. Ünlü Daralmaları 78

2.1.5.5.1. a > ı, ȧ Değişmesi 78
2.1.5.5.2. a > i Değişmesi 78
2.1.5.5.3. e > i Değişmesi 79
2.1.5.5.4. o > u, ȯ Değişmesi 79
2.1.5.5.5. ö > ü Değişmesi 79

2.1.5.6. Ünlü Genişlemeleri 79

2.1.5.6.1. ı > a Değişmesi 79
2.1.5.6.2. i > a Değişmesi 79
2.1.5.6.3. i > ė, e Değişmesi 79
2.1.5.6.4. u > ȯ Değişmesi 79
2.1.5.6.5. ü > ö, ȯ Değişmesi 80

2.1.6. Ünlü Düşmeleri 80

2.1.6.1. Vurgusuz Ara Hecede Dar Ünlünün Düşmesi 80
2.1.6.2. Karşılaşan İki Ünlüden Birinin Düşmesi 81
2.1.6.3. Yönelme ve Belirtme Ekinin Düşmesi 81
2.1.6.4. Sözcüklerde Yan Yana Bulunan İki Ünlüden Birinin Düşmesi 81
2.1.6.5. Ölçünlü Dilde Türemeye Uğrayan Sözcüklerdeki Türemiş Ünlünün Düşmesi 81
2.1.6.6. Terekeme Ağzında –r-r- Arasında Kalan Dar Ünlünün Düşmesi 81

2.1.7. Ünlü Türemeleri 81

2.1.7.1. Sözcük Başında Ünlü Türemesi 82
2.1.7.1.1. i Ünlüsü 82
2.1.7.1.2. ı Ünlüsü 82
2.1.7.1.3. u Ünlüsü 82
2.1.7.2. İç Seste Ünlü Türemesi 82

2.1.7.3. Son Seste Ünlü Türemesi 82
2.1.7.3.1. –i Türemesi 82

2.1.8. Hece Kaynaşması 82

2.1.9. Hece Yutumu 83

2.2. ÜNSÜZLER (KONSONANTLAR) 83

2.1.1. Ölçünlü Dille Ortak Olan Ünsüzler 83

2.2.1.1. Patlayıcı Ünsüzler 83

2.2.1.2. Sızıcı Ünsüzler 83

2.2.1.3. Akıcı Ünsüzler 84

2.2..1.4. Geniz Ünsüzleri 84

2.2..1.5. Kayıcı Ünsüzler 84

2.2.2. Ölçünlü Dilde Bulunmayan Ünsüzler 84

2.2.2.1. ḅ Ünsüzü 85
2.2.2.2. Ç Ünsüzü 85
2.2.2.3. F Ünsüzü 85
2.2.2.4. ġ Ünsüzü 86
2.2.2.5. ǵ Ünsüzü 86
2.2.2.6. ḫ Ünsüzü 87
2.2.2.7. yh Ünsüzü 88
2.2.2.8. ḱ Ünsüzü 88
2.2.2.9. K Ünsüzü 89
2.2.2.10. Ḳ Ünsüzü 89
2.2.2.11. ḳ Ünsüzü 90
2.2.2.12. P Ünsüzü 90
2.2.2.13. T Ünsüzü 91

2.2.3. Ünlü-Ünsüz İlişkileri 91

2.2.3.1 Ünlü-Ünsüz Uyumu 91
2.2.3.2. Ünlü-Ünsüz Uyumsuzluğu 92
2.2.3.3. Ünlü-Ünsüz Yer Değiştirmesi 92
2.2.3.4. Ünlü-Ünsüz Değişmesi 92

2.2.4. Ünsüz İlişkileri 93

2.2.4.1. Ünsüz Uyumu 93
2.2.4.2. Ünsüz Uyumsuzluğu 93

2.2.5. Ünsüz Değişmeleri 94

2.2.5.1. Tonlulaşma 94
2.2.5.1.1. ç > Ç Değişmesi 94

2.2.5.1.2. f > v, F Değişmesi 94
2.2.5.1.3. k > g Değişmesi 94
2.2.5.1.4. k > K Değişmesi 95
2.2.5.1.5. k (kalın) > ġ Değişmesi 95
2.2.5.1.5.1. Sözcük başında 96
2.2.5.1.5.2. Sözcük içinde 96
2.2.5.1.5.3. Sözcük sonunda 96
2.2.5.1.6. k > Ḳ Değişmesi 96
2.2.5.1.7. k > ḳ Değişmesi 96
2.2.5.1.8. t > d Değişmesi 97
2.2.5.1.8.1. Sözcük Başında 97
2.2.5.1.8.2. Sözcük İçinde 97
2.2.5.1.8.3. Sözcük Sonunda 97
2.2.5.1.9. t > T Değişmesi 97
2.2.5.1.10. p > b, P Değişmesi 97
2.2.5.1.11. k > ğ Değişmesi 98
2.2.5.1.12. s > z Değişmesi 98
2.2.5.1.13. h > y Değişmesi 98
2.2.5.1.14. k > y Değişmesi 98
2.2.5.1.15. s > c Değişmesi 98

2.2.5.2. Tonsuzlaşma 99

2.2.5.2.1. g > k Değişmesi 99
2.2.5.2.2. ġ > Ḳ Değişmesi 99
2.2.5.2.3. d > t, T Değişmesi 99
2.2.5.2.4. z > s Değişmesi 100
2.2.5.2.5. v > f F Değişmesi 100
2.2.5.2.6. b > p, P Değişmesi 100
2.2.5.2.7. c > ç Değişmesi 100

2.2.5.3. Süreklileşme 101

2.2.5.3.1. b > m Değişmesi 101
2.2.5.3.2. k > ḫ Değişmesi 101
2.2.5.3.3. k > yh Değişmesi 101
2.2.5.3.4. ḳ > ğ Değişmesi 102
2.2.5.3.5. k > g > ğ Değişmesi 102
2.2.5.3.6. ç > ş Değişmesi 102
2.2.5.3.7. p > f Değişmesi 102
2.2.5.3.8. g > ğ > y Değişmesi 102
2.2.5.3.9. k > y Değişmesi 103
2.2.5.3.10. c, ç > j Değişmesi 103
2.2.5.3.11. ġ- > ḫ- Değişmesi 103

2.2.5.4. Süreksizleşme 103

2.2.5.4.1. ğ > g Değişmesi 103
2.2.5.4.2. j > c Değişmesi 104
2.2.5.4.3. v > b Değişmesi 104

2.2.5.5. Sürekli Ünsüzler Arasındaki Değişmeler 104

2.2.5.5.1. h > ḫ Değişmeleri 104
2.2.5.5.2. ñ > n / ø Değişmeleri 104
2.2.5.5.3. ñ > n Değişmesi 104
2.2.5.5.4. ŋ > ø Değişmesi 104
2.2.5.5.5. r > l Değişmesi 105
2.2.5.5.6. m > n Değişmesi 105
2.2.5.5.7. ğ > v Değişmesi 105
2.2.5.5.8. y > v Değişmesi 105
2.2.5.5.9. l > n Değişmesi 105
2.2.5.5.10. ş, s > h Değişmesi 105

2.2.6. Ünsüz Benzeştirmesi 106

2.2.6.1. İlerleyici Benzeştirme 106
2.2.6.1.1. -nl- > -nn- Benzeştirmesi 106
2.2.6.1.2. -nd- > -nn- Benzeştirmesi 106
2.2.6.1.3. -ml- > -mn- Benzeştirmesi 107
2.2.6.1.4. -md- > -mn- Benzeştirmesi 107
2.2.6.1.5. -rl- > -rr- Benzeştirmesi 107
2.2.6.1.6. -tl- > -TT- Benzeştirmesi 107
2.2.6.1.7. -şl- > -şd- Benzeştirmesi 107
2.2.6.1.8. ḫ-s- > ḫ-ḫ- Benzeştirmesi 107
2.2.6.1.9. –nl - > -nn- Benzeştirmesi 108

2.2.6.2. Gerileyici Benzeştirme 108

2.2.6.2.1. -rl- > -ll- Benzeştirmesi 108
2.2.6.2.2. -ln- > -nn- Benzeştirmesi 108
2.2.6.2.3. -ls- > -ss- Benzeştirmesi 108
2.2.6.2.4. -zs- > -ss- Benzeştirmesi 108
2.2.6.2.5. -ğn- > -nn- Benzeştirmesi 108
2.2.6.2.6. b-n > m-n Benzeştirmesi 109
2.2.6.2.7. -zc- > -cc- Benzeştirmesi 109
2.2.6.2.8. –şs- > -ss- Benzeştirmesi 109
2.2.6.2.9. –ph- > -PP- Benzeştirmesi 109
2.2.6.2.10. –n-b->-m-b- Benzeştirmesi 109

2.2.7. Ünsüz Aykırılaşması 109

2.2.7.1. r-r > r-l Aykırılaşması 110
2.2.7.2. -tt- > -Td-, -şt- > -şd-, -st- > -sd-, -sk- > -sg- Aykırılaşmaları 110

2.2.8. Ünsüz İkizleşmesi 110

2.2.8.1. Geçici İkizleşmeler 110
2.2.8.2. Kalıcı İkizleşmeler 110

2.2.9. İkiz Ünsüzlerin Tekleşmesi 111

2.2.10. Ünsüz Düşmesi 111

2.2.10.1. y Düşmesi 111
2.2.10.2. r Düşmesi 112
2.2.10.3. h Düşmesi 113
2.2.10.4. l Düşmesi 113
2.2.10.5. ğ Düşmesi 113
2.2.10.6. n Düşmesi 114
2.2.10.7. ŋ Düşmesi 114
2.2.10.8. d Düşmesi 114
2.2.10.9. t Düşmesi 114
2.2.10.10. ş / s Düşmesi 114

2.2.11. Ünsüz Türemesi 114

2.2.11.1. b Türemesi 115
2.2.11.2. h Türemesi 115
2.2.11.3. y Türemesi 115
2.2.11.4. r Türemesi 115
2.2.11.5. ğ Türemesi 115
2.2.11.6. K Türemesi 116
2.2.11.7. n Türemesi 116
2.2.11.8. v Türemesi 116

2.2.12. Ünsüzlerin Yer Değiştirmesi 116

2.2.12.1. -pr-, -br- > -rp-, -rb- Yer Değiştirmesi 117
2.2.12.2. –rp- > -pr Yer Değiştirmesi 117
2.2.12.3. -kş- > -şk- Yer Değiştirmesi 117
2.2.12.4. -ğr- > -rğ-, -rg- Yer Değiştirmesi 117
2.2.12.5. rv > vr, vr > rv Yer Değiştirmesi 117
2.2.12.6. r-l- Yer Değiştirmesi 117
2.2.12.7. –ml- > -lm- Yer Değiştirmesi 117
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 118
3. ŞEKİL BİLGİSİ 118
3.1. ADLAR 121

3.1.1. Ad Yapım Ekleri 121

3.1.1.1. Addan Ad Türetenler 121

3.1.1.1.1 +CA Eki 121
3.1.1.1.2. +Çi /+çi Eki 121

3.1.1.1.3. +cıḫ Eki 122
3.1.1.1.4. +gil Eki 122
3.1.1.1.5. +li / +ni / Eki 122
3.1.1.1.6. +nüK / +luğ / +lıḫ / +liK / +luḫ / +liyh Eki 122
3.1.1.1.7. +ºnci Eki 122
3.1.1.1.8. +síz / +siz Eki 122
3.1.1.1.9. ..... +leyin / +en Eki 123

3.1.1.2. Eylemden Ad Türetenler 123

3.1.1.2.1. -acaḫ / -eceK / -acağ / -eceyh 123
3.1.1.2.2. -aḫ / -ağ / -eK Eki 123
3.1.1.2.3. –an / -en Eki 123
3.1.1.2.4. -dıḫ/ - dığ / -diK / -düyh Eki 123
3.1.1.2.5. -anaḫ / -eneK / -eneyh Eki 123
3.1.1.2.6. –ġı / -gi Eki 124
3.1.1.2.7. -ḫ Eki 124
3.1.1.2.8. –I/ - U Eki 124
3.1.1.2.9. -UcU / -IcI Eki 124
3.1.1.2.10. ..... -ḳın / -Ḳın / -gın / -gin Eki 124
3.1.1.2.11. –mA Eki 124
3.1.1.2.12. -maḫ / -mağ / -maḲ / -meK Eki 124
3.1.1.2.13. -m Eki 125
3.1.1.2.14. –miş Eki 125
3.1.1.2.15. -n Eki 125
3.1.1.2.16. -Iş / -Uş Eki 125
3.1.1.2.17. –tI Eki 125
3.1.1.2.18. -r / -ar / -er Eki 125

3.1.2. Ad Çekim Ekleri 125

3.1.2.1. Çokluk Eki 126
3.1.2.2. İyelik Ekleri 126
3.1.2.2.1. Birinci Teklik Kişi İyeliği (+m) 126
3.1.2.2.2. İkinci Teklik Kişi İyeliği (+n) 127
3.1.2.2.3. Üçüncü Teklik Kişi İyeliği (+i / +si) 127
3.1.2.2.4. Birinci Çokluk Kişi İyeliği (+mIz) 127
3.1.2.2.5. İkinci Çokluk Kişi İyeliği (+nIz / +nUz) 127
3.1.2.2.6. Üçüncü Çokluk Kişi İyeliği (+lAr+I) 127
3.1.2.3. Ad Durum Ekleri 128
3.1.2.3.1. Yalın Durum (+ø) 128
3.1.2.3.2. İlgi Durumu (+In / +nIn / +nUn / +Un) 128
3.1.2.3.3. Belirtme (Yükleme) Durumu (+I / +U / +nI) 128
3.1.2.3.4. Yönelme Durumu (+A) 129

3.1.2.3.5. Bulunma Durumu (+de / +da / +Te / +Ta) 129
3.1.2.3.6. Ayrılma Durumu (+dAn / +TAn) 129
3.1.2.3.7. Araç (Vasıta) Durumu (+lAn / +nAn / +InAn) 129
3.1.2.3.8. Eşitlik Durumu (+CA) 130
3.1.2.3.9. Yön Gösterme Durumu (+ArI) 130
3.1.2.4. Adların Ek Eylem Çekim Ekleri 130
3.1.2.4.1. Ek-Eylemin Geniş / Şimdiki Zaman Çekimi 130
3.1.2.4.1.1. Teklik Birinci Kişi (+(y)Am, +(y)Im) 130
3.1.2.4.1.2. Teklik İkinci Kişi (+sAn / +sIn) 131
3.1.2.4.1.3. Teklik Üçüncü Kişi (+dIr / +dUr) 131
3.1.2.4.1.4. Çokluk Birinci Kişi (+Iḫ / +Iz) 131
3.1.2.4.1.5. Çokluk İkinci Kişi (+sInIz / +sUnUz /+sIz / +sUz) 131
3.1.2.4.1.6. Çokluk Üçüncü Kişi (+dIrlAr / +dUrlAr / +ø+lAr)... 131

3.1.2.4.2. Ek-Eylemin Görülen Geçmiş Zaman Çekimi 132

3.1.2.4.2.1. Teklik Birinci Kişi 132
3.1.2.4.2.2. Teklik İkinci Kişi 132
3.1.2.4.2.3. Teklik Üçüncü Kişi 132
3.1.2.4.2.4. Çokluk Birinci Kişi 132
3.1.2.4.2.5. Çokluk İkinci Kişi 133
3.1.2.4.2.6. Çokluk Üçüncü Kişi 133

3.1.2.4.3. Ek-Eylemin Öğrenilen Geçmiş Zaman Çekimi 133

3.1.2.4.3.1. Teklik Birinci Kişi 133
3.1.2.4.3.2. Teklik İkinci Kişi 133
3.1.2.4.3.3. Teklik Üçüncü Kişi 133
3.1.2.4.3.4. Çokluk Birinci Kişi 133
3.1.2.4.3.5. Çokluk İkinci Kişi 133
3.1.2.4.3.6. Çokluk Üçüncü Kişi 134

3.1.2.4.4. Ek-Eylemin Şart Çekimi 134

3.1.2.4.4.1. Teklik Birinci Kişi 134
3.1.2.4.4.2. Teklik İkinci Kişi 134
3.1.2.4.4.3. Teklik Üçüncü Kişi 134
3.1.2.4.4.4. Çokluk Birinci Kişi 134
3.1.2.4.4.5. Çokluk İkinci Kişi 134
3.1.2.4.4.6. Çokluk Üçüncü Kişi 134

3.1.2.5. Aitlik Eki (+Ki) 135

3.1.2.6. Soru Eki (+mė, + mI) 135

3.2. EYLEMLER 135

3.2.1. Eylem Yapım Ekleri 135

3.2.1.1. Eylemden Eylem Türetenler 135

3.2.1.1.1. –l Eki 135
3.2.1.1.2. -n Eki 135
3.2.1.1.3. –Ir / -Ur / -Ar Eki 136
3.2.1.1.4. -ş Eki 136
3.2.1.1.5. -t, - d Eki 136
3.2.1.1.6. –TIr / -dIr / -dUr Eki 136

3.2.1.2. Addan Eylem Türetenler 136

3.2.1.2.1. +A Eki 136
3.2.1.2.2. +Ar Eki 137
3.2.1.2.3. +la / +le Eki 137

3.2.2. Eylem Çekim Ekleri 137

3.2.2.1. Kişi Ekleri 137
3.2.2.1.1. Adıl Kökenli Kişi Ekleri 137
3.2.2.1.1.1. Teklik Birinci Kişi 137
3.2.2.1.1.2. Teklik İkinci Kişi 137
3.2.2.1.1.3. Teklik Üçüncü Kişi 138
3.2.2.1.1.4. Çokluk Birinci Kişi 138
3.2.2.1.1.5. Çokluk İkinci Kişi 138
3.2.2.1.1.6. Çokluk Üçüncü Kişi: 138
3.2.2.1.2. İyelik Kökenli Kişi Ekleri 138
3.2.2.1.2.1. Teklik Birinci Kişi 138
3.2.2.1.2.2. Teklik İkinci Kişi 138
3.2.2.1.2.3. Teklik Üçüncü Kişi 138
3.2.2.1.2.4. Çokluk Birinci Kişi 138
3.2.2.1.2.5. Çokluk İkinci Kişi 139
3.2.2.1.2.6. Çokluk Üçüncü Kişi 139
3.2.2.1.3. Emir Kökenli Kişi Ekleri 139
3.2.2.1.3.1. Teklik Birinci Kişi 139
3.2.2.1.3.2. Teklik İkinci Kişi 139
3.2.2.1.3.3. Teklik Üçüncü Kişi 139
3.2.2.1.3.4. Çokluk Birinci Kişi 139
3.2.2.1.3.5. Çokluk İkinci Kişi 140
3.2.2.1.3.6. Çokluk Üçüncü Kişi 140

3.2.2.2. Zaman ve Kip Ekleri 140

3.2.2.2.1. Bildirme Kipleri 140
3.2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman 140
3.2.2.2.1.1.1. Teklik Birinci Kişi 141
3.2.2.2.1.1.2. Teklik İkinci Kişi 141
3.2.2.2.1.1.2. Teklik Üçüncü Kişi 141
3.2.2.2.1.1.3. Çokluk Birinci Kişi 141
3.2.2.2.1.1.4. Çokluk İkinci Kişi 141

3.2.2.2.1.1.5. Çokluk Üçüncü Kişi 142
3.2.2.2.1.2. Öğrenilen Geçmiş Zaman 142
3.2.2.2.1.2.1. Teklik Birinci Kişi 142
3.2.2.2.1.2.2. Teklik İkinci Kişi 142
3.2.2.2.1.2.3. Teklik Üçüncü Kişi 142
3.2.2.2.1.2.4. Çokluk Birinci Kişi 143
3.2.2.2.1.2.5. Çokluk İkinci Kişi 143
3.2.2.2.1.2.6. Çokluk Üçüncü Kişi: 143
3.2.2.2.1.3. Şimdiki Zaman 143
3.2.2.2.1.3.1. Teklik Birinci Kişi 144
3.2.2.2.1.3.2. Teklik İkinci Kişi 144
3.2.2.2.1.3.3. Teklik Üçüncü Kişi 144
3.2.2.2.1.3.4. Çokluk Birinci Kişi 145
3.2.2.2.1.3.5. Çokluk İkinci Kişi 145
3.2.2.2.1.3.6. Çokluk Üçüncü Kişi 145
3.2.2.2.1.4. Gelecek Zaman 145
3.2.2.2.1.4.1. Teklik Birinci Kişi 146
3.2.2.2.1.4.2. Teklik İkinci Kişi 146
3.2.2.2.1.4.3. Teklik Üçüncü Kişi 146
3.2.2.2.1.4.4. Çokluk Birinci Kişi 146
3.2.2.2.1.4.5. Çokluk İkinci Kişi 146
3.2.2.2.1.4.6. Çokluk Üçüncü Kişi 146
3.2.2.2.1.5. Geniş Zaman 147
3.2.2.2.1.5.1. Teklik Birinci Kişi 147
3.2.2.2.1.5.2. Teklik İkinci Kişi 147
3.2.2.2.1.5.3. Teklik Üçüncü Kişi 148
3.2.2.2.1.5.4. Çokluk Birinci Kişi 148
3.2.2.2.1.5.5. Çokluk İkinci Kişi 148
3.2.2.2.1.5.6. Çokluk Üçüncü Kişi 148

3.2.2.3. Tasarlama (Dilek) Kipleri 148

3.2.2.3.1. Emir Kipi 148
3.2.2.3.1.1. Teklik Birinci Kişi 149
3.2.2.3.1.2. Teklik İkinci Kişi 149
3.2.2.3.1.3. Teklik Üçüncü Kişi 149
3.2.2.3.1.4. Çokluk Birinci Kişi 149
3.2.2.3.1.5. Çokluk İkinci Kişi 149
3.2.2.3.1.6. Çokluk Üçüncü Kişi 149
3.2.2.3.2. Şart Kipi 150
3.2.2.3.2.1. Teklik Birinci Kişi 150
3.2.2.3.2.2. Teklik İkinci Kişi 150
3.2.2.3.2.3. Teklik Üçüncü Kişi 150
3.2.2.3.2.4. Çokluk Birinci Kişi 150
3.2.2.3.2.5. Çokluk İkinci Kişi 150

3.2.2.3.2.6. Çokluk Üçüncü Kişi 150
3.2.2.3.3. İstek Kipi 151
3.2.2.3.3.1. Teklik Birinci Kişi 151
3.2.2.3.3.2. Teklik İkinci Kişi 151
3.2.2.3.3.3. Teklik Üçüncü Kişi 151
3.2.2.3.3.4. Çokluk Birinci Kişi 151
3.2.2.3.3.5. Çokluk İkinci Kişi 151
3.2.2.3.3.6. Çokluk Üçüncü Kişi 152
3.2.2.3.4. Gereklilik Kipi 152

3.2.2.4. Birleşik Eylem Kipleri 152

3.2.2.4.1. Hikâye Birleşik Kipi 152
3.2.2.4.1.1. Geniş Zamanın Hikâyesi 152
3.2.2.4.1.2. Şimdiki Zamanın Hikâyesi 153
3.2.2.4.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi 153
3.2.2.4.1.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi 153
3.2.2.4.1.5. İstek Kipinin Hikâyesi 153
3.2.2.4.1.6. Şart Kipinin Hikâyesi: 153
3.2.2.4.2. Rivayet Birleşik Kipi 153
3.2.2.4.2.1. Geniş Zamanın Rivayeti 153
3.2.2.4.2.2. Şimdiki Zamanın Rivayeti 154
3.2.2.4.2.3. Gelecek Zamanın Rivayeti 154
3.2.2.4.2.4. Şart Kipinin Rivayeti 154
3.2.2.4.2.5. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Rivayeti 154
3.2.2.4.2.6. İstek Kipinin Rivayeti 154
3.2.2.4.3. Şart Birleşik Kipi 154
3.2.2.4.3.1. Geniş Zamanın Şartı 154
3.2.2.4.3.2. Şimdiki Zamanın Şartı 155
3.2.2.4.3.3. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı 155
3.2.2.4.3.4. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Şartı 155
3.2.2.4.3.5. Gelecek Zamanın Şartı 155
3.2.2.4.3.6. Şart Kipinin Şartı 155
3.2..2.4.4. Soru Eki 155
3.3. ÖN ADLAR 155

3.3.1. Niteleme Ön Adları 155

3.3.2. Belirtme Ön Adları 156

3.3.2.1. İşaret Ön Adları 156
3.3.2.2. Sayı Ön Adları 156
3.3.2.3. Soru Ön Adları 156
3.3.2.4. Belgisiz Ön Adları 156
3.4. ADILLAR 156
3.4.1. Kişi Adılları 157
3.4.1.1. Birinci Kişi Adılı 157

3.4.1.2. İkinci Kişi Adılı 157
3.4.1.3. Üçüncü Kişi Adılı 157
3.4.1.4. Birinci Çokluk Kişi Adılı 158
3.4.1.5. İkinci Çokluk Kişi Adılı 158
3.4.1.6. Üçüncü Çokluk Kişi Adılı 158
3.4.2. Dönüşlülük Adılları 158
3.4.3. İşaret Adılları 158
3.4.4. Soru Adılları 159
3.4.5. Belirsizlik Adılları 159
3.5. BELİRTEÇLER 159
3.5.1. Yer Yön Belirteçleri 159
3.5.2. Zaman Belirteçleri 159
3.5.3. Durum Belirteçleri 159
3.5.4. Azlık Çokluk Belirteçleri 159
3.5.5. Soru Belirteçleri 160
3.6. İLGEÇLER 160
3.6.1. Ünlem İlgeçleri 160
3.6.2. Seslenme İlgeçleri 160
3.6.3. Cevap İlgeçleri 160
3.6.4. Gösterme İlgeçleri 160
3.6.5. Bağlama İlgeçleri 160
3.6.5.1. Sıralama İlgeçleri 160
3.6.5.2. Denkleştirme İlgeçleri 160
3.6.5.3. Karşılaştırma İlgeçleri 160
3.6.5.4. Cümle Başı İlgeçleri 160
3.6.6. Son Çekim İlgeçleri 161
3.7. EYLEMSİLER 161
3.7.1. Ad-Eylemler 161
3.7.1.1. -maḫ / -mağ / -meK / meyh Ekleri 161
3.7.1.2. -mA Eki 162
3.7.1.3. –Iş / -Uş Eki 162
3.7.2. Sıfat-Eylemler 162
3.7.2.1. dıḫ / -diK / -Tıḫ -duğ / -duḫ Eki 162
3.7.2.2. –miş Eki 162
3.7.2.3. –An Eki 162
3.7.2.4. -acaḫ / -eceK / -eceyh Eki 162
3.7.2.5. -˚r / -Ar / -Ir / Ur Eki 163
3.7.3. Zarf-Eylemler 163
3.7.3.1. –(y)A ... -(y)A Eki 163
3.7.3.2. -˚r ... –mAz Eki 163
3.7.3.3. –IncA Eki 163

3.7.3.4. -IP / -UP Eki 163
3.7.3.5. -diKÇe Eki 164
3.7.3.6. –ken Eki 164
3.7.3.7. -araḫ / -ereK / -ArAḫTan Eki 164
3.7.3.8. –mAdAn Eki 164
3.7.3.9. –AndA Eki 164
3.7.3.10. ..... -dıḫTan / diyhTen / TıḫTan / -diKTen Eki 164
3.7.3.11. ..... –AndAn / -AnnAn Eki 165
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 166
4. IĞDIR İLİ AĞIZLARININ ORTAK ÖZELLİKLERİ 166

4.1. Karakteristik Olanlar 166

4.1.1. Alınma Sözcüklerdeki Ünlü Uzunluklarının Kaybolması .. 166
4.1.2. Önlük-Artlık Bakımından Ünlü Benzeştirmesi 166
4.1.3. Kapalı ė Ünlüsünün Genellikle Ünlü Daralması Sonucunda Eklerde Ortaya Çıkması 166
4.1.4. Ek Ünlülerinde Ünlü Kalınlaşmalarının Oluşması 167
4.1.5. Sözcük Kök ve Gövdelerinde Ünlü Yuvarlaklaşmalarının Oluşması 167
4.1.6. Ünlü-Ünsüz Uyumunun Bozulması 167
4.1.7. Ön Seste k (Kalın) > ġ / Ḳ Değişmesi 168
4.1.8. Geniz Ünsüzü ŋ'nin Başka Bir Ünsüze Dönüşmesi veya Erimesi 168
4.1.9. Ön ve İç Ses "y" Ünsüzünün Düşmesi 168
4.1.10. Ünsüz İkizleşmesi 168
4.1.11. Ünsüzlerin Yer Değiştirmesi 169
4.1.12. Ön Damak k Ünsüzünün Sözcük İçinde ve Sonunda yh ve K Ünsüzlerine Değişmesi 169
4.1.13. Ön ve İç Seste b > m Değişmesi 169
4.1.14. ç > ş Sızıcılaşması 169
4.1.15. Şimdiki Zaman Ekinin Kullanımı 169
4.1.16. Emir Kipinin 1. Teklik ve Çokluk Kişi Ekleri 170
4.1.17. İstek Kipi Eki –a / -e'nin Yaygın Kullanılması 170
4.1.18. Zamir Kökenli Kişi Eklerinden Birinci ve İkinci Kişilerin Düz-Geniş Ünlü ile Çekimlenmesi 170
4.1.19. Ön Sesi "d" ile Olan Eklerin t'li Biçimlerinin Bulunmaması 170
4.1.20. Öğrenilen Geçmiş Zaman Kipi Çekimlerinde –Ip Ekinin Kullanılması 170
4.1.21. Ölçünlü Dildeki Bazı Zarf-Eylemler Yerine –AndA / -AndAn / -AnnAn Eklerinin Kullanılması 171

4.1.21. Normalden daha Kısa Bir Sürede Boğumlanan Ünlülerin Durumu 171
4.1.22. ḫ Ünsüzünün Durumu 171
4.1.23. c > j Değişmesi 172
4.1.24. l > d Değişmesi 172
4.1.25. Yörenin Söz Varlığındaki Karakteristik Sözcükler 172
4.1.26. Geniş Zaman Ekinin Dar Ünlüsünün Düşme Eğiliminde Olması 172
4.1.27. Bildirme Ekinin Sonundaki r'nin Durumu 173

4.2. Karakteristik Olmayanlar 173

4.2.1. Iğdır İli Ağızlarında Görülen Ünlüler 173
4.2.2. Kök Ünlülerinde Ünlü İncelmelerinin Oluşması 173
4.2.3. Iğdır ili ağızlarındaki Ünlü değişmeleri 173
4.2.4. Ünsüz Düşmelerinde Düşen Ünsüzün Yanındaki Ünlünün Uzamaması 174
4.2.5. Iğdır İli Ağızlarındaki Yarı Dar ve Yarı Yuvarlak Ünlüler 174
4.2.6. Ünlü Düşmelerinin Durumu 174
4.2.7. Ünsüz Değişmelerinin Durumu 174
4.2.8. Ünsüz Türemeleri 175
Iğdır ili ağızlarında seyrek olarak karşılaşılan ünsüz türemeleri b, h, y, r, ğ, n ve v türemeleridir. Bu türemeler karakteristik olmayan çoğunlukla geçici türemeler şeklindedirler: pambuḫ (77-2), helbeT (15-1425), sahatıma (15-1042), mayiş (32-67), aylede (3-49), yėndírdi (21-185), ayiTTir (69-209), dayre (20-184), bilerziK (57-49), bilerziyh (59-16), ığdam (6-44), tüfengi (78-83), ġılınÇ (26-58), duva (21-319). 175
4.2.9. Belirtme hali eki +nI 175
4.3. Iğdır İli Ağızlarının Kars ili ve Doğu Grubu Ağızlarıyla Karşılaştırması 175
BEŞİNCİ BÖLÜM 183
5. SONUÇ 183
ALTINCI BÖLÜM 185
6. METİNLER 185

6.1. IĞDIR AZERBAYCAN AĞZI METİNLERİ 185

6.2. IĞDIR TEREKEME AĞZI METİNLERİ 473

YEDİNCİ BÖLÜM 529
7. SÖZLÜK 529
8. KAYNAKÇA 547

8.1. Yazılı Kaynaklar 547

8.2. Sözlü Kaynaklar 556

9. HARİTALAR 559
9.1. Iğdır İl Haritası Siyasi 1 (Iğdır İl Özel İdare)..... 559
9.2. Iğdır İl Haritası Siyasi 2 (Iğdır İl Özel İdare)..... 559
9.3. Iğdır İl Haritası Siyasi 3 560
9.4. Iğdır İl Haritası Siyasi (Boş Görünüm) 560
9.5. Iğdır Tuzluca İlçesi Haritası (Iğdır İl Özel İdare) 561
9.6. Iğdır Karakoyunlu İlçesi Haritası (Iğdır İl Özel İdare)..... 562
9.7. Iğdır Aralık İlçesi Haritası (Iğdır İl Özel İdare) 563
9.8. Iğdır İli Ağızları Derleme Yerleri Haritası..... 564
9.9. Iğdır İli Ağız Grupları Haritası..... 565

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

"2021 yılında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Dili Anabilim Dalında Prof. Dr. Ahmet Buran danışmanlığında "Iğdır İli Ağızları" adlı doktora tezi sunulmuştur. Bu doktora tezi bazı ekleme ve düzeltmeler yapılarak kitap haline getirilmiştir. Kitap haline getirilen bu tez çalışması "Giriş, Ses Bilgisi, Şekil Bilgisi, Sonuç, Metinler ve Sözlük" bölümlerinden oluşmuştur."

Bazen bazı anların kıymeti, o esnada anlaşılmaz fakat sonradan kalpte ve bellekte güzel duygular bırakır. İşte bu çalışma da kalbimde ve belleğimde o duyguları bıraktı. İnsanın zamanla kendini tanıması ve farklı bir yaşam alanını zaman içinde bulması/keşfetmesi çoğu zaman büyük bir keyif vermektedir. Aynı zamanda bir alan çalışması olan bu çalışmayla birlikte bir başka coğrafyada yaşayan insanların kültürlerine, yaşayışlarına şahit olup, Anadolu'nun en ücra köşelerinde kalan insan yüreklerinin ne kadar arı olduğunu, içtenlikle çıkılan bir ses tınısına ne kadar hasret olunduğunu görüp hissetmek benim için oldukça mutluluk vericiydi. Bu bağlamda, çalışmamın akademik katkılarıyla birlikte manevi katkıları da, bu yolculuk esnasında duyduğum onuru ve aldığım keyfi artırmıştır.

"*Öğrenmenin hazına ulaşan biri öğrenmeden duramaz*" diyen ve Iğdır ili ağızları adlı doktora tez çalışmam süresince yoğun mesaisine rağmen desteğini ve kıymetli vaktini benden esirgemeyen, disiplinli tutumu, engin bilgileri ve anlayışıyla bu yolda bana ışık tutan, her görüşme sonrası çalışmama dair olumlu yönlendirmeleriyle yeni açılımlar sağlayan, tez danışmanım olmasından gurur duyduğum değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Buran'a hürmet ve sevgiyle çok teşekkür ederim.

Tez çalışmamın ve akademik hayatımın her aşamasında büyük yardımlarını gördüğüm, anlayışı ve sabrıyla ihtiyacım olduğu her an desteğini alabildiğim, değerli hocam Prof. Dr. İbrahim Tosun'a; çalışmama katkılarından dolayı tez izleme komitemde bulunan değerli hocam Prof. Dr. Fatih Özek'e; doktora eğitimim sırasınca engin bilgilerinden faydalandığım değerli hocalarım Prof. Dr. Ercan Alkaya'ya, Prof. Dr. Ahat Üstüner'e ve Dr. Öğr. Üyesi Çimen Özçam'a; tez çalışmam süresince destekleyici fikirlerini benle paylaşan değerli arkadaşım Onur Yıldırım'a ve değerli mesai arkadaşlarım Yılmaz Kaval ve Samet Aslan'a teşekkür ederim.

Ayrıca bu çalışmanın oluşmasında önemli katkıları olan Iğdır-Azerbaycan Dil-Tarih ve Kültür Birliğini Yaşatma ve Destekleme Derneği üyesi ve başkanı Ziya Zakir Acar'a; Iğdır Azerbaycan Evi Derneği başkanı Serdar Ünsal'a; TRT sanatçısı, müzik öğretmeni Nevzat

8. KAYNAKÇA

8.1. Yazılı Kaynaklar

ACAR, Turgut (1982). *Gümüşhane ve Yöresi Halk Ağızları* (Atatürk Üniviversitesi Yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Erzurum.

ACAR, Ziya Zakir (2018). *Her Yönüyle Iğdır,* 3. Baskı, Detemat Matbacılık, Ankara.

AKSOY, Ömer Asım (1945). *Gaziantep Ağzı I, Gramer (Fonetik-Morfoloji-Sentaks)*, TDK Yay., İstanbul.

ALKAYA, Ercan-DOĞAN, Murat (2019). Elazığ İli Göçmen Kovancılar Göçmen Ağzının Şekil Bilgisi Bakımından Yerlileşmesi*, Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri,* s. 101-128, Adana.

_____ (2008). "Türk Lehçeleri Arasında Sözcük Alış Verişi ve Söz Varlığı Değişimi: Osmaniye Tatar Ağzı Örneği", *Turkish Studies*, İnternational Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, volume 3/3 Spring 2018, s. 77-101.

ATALAY, Besim (1940). *Divanü Lugati't – Türk* I, TDK Yay., Ankara 1940.

AYDOĞDU, Özkan (2011). *Çankırı İli Ağızları*, Fırat Üniviversitesi SBE Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elazığ.

BANGUOĞLU, Tahsin (1977). **"***Anadolu ve Rumeli Ağıları***",** Dergah Yay., 132-134, İstanbul.

BAYATLI, Hidayet Kemal (1996), *Irak Türkmen Türkçesi*, TDK Yay., Ank.

BAYRAM, İbrahim (1976). *Ağrı Eleşkirt İlçesi Merkez Ağzı*, Atatürk Üniv. Lisans Tezi, Erzurum.

BURAN, Ahmet (1997a). "Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması", *Türk Dili*, S. 542, Şubat 1997, 233-237.

_____ (a2009). "Türkiye Türkçesi Ağızlarının Tasnifleri Üzerine Bir Değerlendirme", *II. Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda sunulan bildiri*, Kafkas Üniversitesi, Kars.

_____ (2007). "Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler", *II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni* 10-12 Nisan 2006 Bildiriler, Erciyes Üniv. Yay., Kayseri.

_____ (b2009). *Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Dil Atlası*, Biyografi Net Yay., İstanbul.

_____ (1999). "Anadolu (Türkiye Türkçesi) Ağızlarının Karşılaştırmalı İncelemesi ve Bu Konu İle ilgili Sorunlar", *Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni* (9 Mayıs 1997), TDK Yay.,s. 89-91, Ankara.

_____ (1996). *Anadolu Ağızlarında İsim Çekim (Hâl) Ekleri*, TDK Yay., Ankara.

_____ (1997b*). Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara

_____ (2013). Türkçede Art Seslerin Ön Seslere Dönüşmesi Eğilimi, *VI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, Bursa.

_____ (2011). Türkiye Türkçesi Ağızlarında -R-/-R Türemesi - (Iv. *Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı*, Edirne.

_____ (2015). *Türklük Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara.

_____ –ALKAYA Ercan (2001). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara.

_____-OĞRAŞ, Şerife (2003). *Elazığ İli Ağızları*, Elazığ.

BUYRUK, Hasan (2006). *Tarihi ve Kültürel Varlıklarıyla Iğdır***,** Iğdır Belediyesi Kültür Yay., No: 2, Iğdır.

CAFEROĞLU, Ahmet (1959). "Die Anatolischen und Rumelischen Dialekte", *PhTF*, C. I., p. 239-260, Wiesbaden.

_____ (1942*). Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, I. Kars, Erzurum Çoruh İlbaylıkları Ağızları*, TDK Yay., İst.

_____, (1940). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I. (Bal., Man., Af., Is., Ay., İzm., Brd., Antl., Muğ., Den., Küt. Vilayetleri ağızları)*, TDK Yay., İst.

_____ (1941). *Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II. (Kon., Is., Bur., Kay., Çor., Niğ. Vilayetleri oyunları)*, TDK Yay., İst.

_____ (1951). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Vn., Bit., Mş., Ağ.-Karaköse, Esk., Bol. ve Zon. İlleri Ağızları)* TDK Yay., İst.

_____ (1945). *Güney-Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Mal., El., Tun., Gaz., Mar. Vilayerleri Ağızları*,TDK Yay., İst.

_____ (1946). *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, Or., Trb., Gir., Riz. Ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., İst.

_____, (1948). *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, Niğ., Kay., Kır., yoz., Ank. Vilayetleri ile Afşar, Saçıkaralı ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları,* TDK Yay., İst.

_____ (1994). *Sivas ve Tokat İllerinden Toplamalar*, TDK Yay., İst.

COŞKUN, Volkan (1999). "Türkiye Türkçesinde Ünlüler ve Ünsüzler", *TDAY-B.*, TDK Yay., s. 41-50, Ankara.

ÇETİNKAYA, Nihat (1996). *Iğdır Tarihi (Tarih, Yer Adları ve Bazı Oymaklar Üzerine*), Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı Yay., Ankara.

ÇİFTÇİ, Muhacir (1986). *Ağrı (Merkez) ve Yöresi Ağzı (Aşağı Satıcılar Köyü),* Fırat Üniversitesi Lisans Tezi, Elazığ.

DALLI, Hüseyin (1976). *Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları Üzerine Araştırmalar*, TDK Yay., Ankara.

DEMİR, Necati (2001). *Ordu İli ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara.

DOĞAN, Şaban (2001). *Sivas Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.

DOĞAN, Talip (2020). *Urmiye Ağzı Ses ve Biçim Bilgisi (Güney Azerbaycan),* TDK Yay., Ankara.

EFENDİOĞLU, Süleyman (2009). "Ağrı İli Ağızları" *Turkish Studies İnternational Periodicial For the Languages and History of Turkish or Turkic,* Volume 4/5 Spring.

EKER, Süer (2010). "Ünlülerin Temel Özellikleri Üzerine Birkaç Not", *Turkish Studies* İnternational Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume5/4 Fall, s. 305-320.

ERATALAY, Sevda (2011). Kınık Boyunun Alaşehir Ağızlarına Etkileri, *Turkish Studies* - Volume 6/1 Winter 2011, p. 1039-1056.

ERCİLASUN, Ahmet Bican (1985). "Doğu Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması", *TKA*, XXIII / 1-2, s. 219-223, Ankara.

_____ (2002). *Kars İli Ağızları –Ses Bilgisi-*, TDK Yay., Ankara.

EREN, Hasan (1953). "Türk Dilinde Metathese", *TDAY-B,* Ankara.

EREN, M. Emin (1991). *Zonguldak İli Ağızları* (Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış DoktoraTezi) , Ankara.

ERGİN, Muharrem (1993). *Türk Dil Bilgisi***,** Bayrak Yay., İstanbul.

_____ (1981). *Azeri Türkçesi*, Ebru Yayınları, İstanbul.

ERSÖZ, Serpil (2019). Ağız İlişkileri Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım, *Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri***,** s. 409-416, Adana.

ERTEN, Münir (1994). *Diyarbakır Ağzı*, TDK yayınları, Ankara.

GABAİN, A. Von (2000*). Eski Türkçenin Grameri,* (Çev. Mehmet AKALIN), TDK Yay., Ankara.

GECE, Mehmet (1985). *Azeri Şivesi, Güney Azerbaycan Ağızlarından, Serap Ağzı* (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

GEMALMAZ, Efrasiyap (1986). *Çağdaş Azeri Türkçesi Metinleri Antolojisi***,** Atatürk Üniv. Yay., Erzurum 1986.

_____ (1995). *Erzurum İli Ağızları II*, Ankara.

GÖKÇUR, Engin (2006). *Van ve Merkez Köyleri Ağızları* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.

GÖNEN, Mehmet Emin (2003). *Van Gölü Kuzey Havzası Ağızları* (Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Diyarbakır.

GÜL, Meltem (2018). Arsuz Ağzı Ses Bilgisi Üzerine, *The Journal of Academic Social Science Studies,* Number: 72 , Autumn III., p. 197-214.

GÜLENSOY, Tuncer (1985). "Anadolu Ağızlarında Şimdiki Zaman Eki", *TKA***,** XXIII / 1-2, *Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu'nun Hatırasına Armağan*, s. 281-295, Ankara.

_____ (1988). *Kütahya Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara.

_____ -BURAN, Ahmet (1992). *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler*, Boğaziçi Yay., İstanbul.

_____ -ALKAYA, Ercan (2011). Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, Akçağ Yay., Ankara.

GÜLSEREN, Cemil (1997). *Malatya İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara.

GÜLSEVİN, Gürer (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler,* TDK Yay., Ankara.

GÜNAY, Turgut (1978). *Rize İli Ağızları,* Ankara Üniv. Bas., Ankara.

GÜNEŞ, Mehmet (2017). *Osmanlı Belgelerinde Iğdır*, Iğdır Üniversitesi BAP, Iğdır.

GÜNŞEN, Ahmet (2000). *Kırşehir ve Yöresi Ağızları***,** TDK Yay., Ankara.

HATİBOĞLU, Vecihe (1981). *Türkçenin Ekleri*, Ankara.

HUN, Mücahit Özden (2018). *Iğdır Sevdası,* 2. Baskı, Alter Yayıncılık, Ankara.

KALAY, Emin (1998*). Edirne İli Ağızları***,** TDK Yay., Ankara.

KARAAĞAÇ, Günay (2012*). Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yay., Ankara.

KARAAĞAÇ, Günay (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi, Akçağ* Yay., Ankara.

KARAHAN, Leyla (1996). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması***,** TDK Yay., Ankara.

_____(2011). Anadolu Ağızlarında Kullanılan Bazı Zarf-Fiil Ekleri. *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, s. 345-373, Akçağ Yay., Ankara.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin (1992). *Yukarı-Kür ve Çoruk Boylarında Kıpçaklar*, TTK Yay., Ankara.

_____ (1953). Kars Tarihi (I. Cilt), Işık Matbaası, İstanbul.

KARS İL YILLIĞI (1973). Cumhuriyetimizin 50. Yılında Kars, Önder Mat., Kars.

KORKMAZ, Zeynep (1985). "Anadolu Ağızlarının Etnik Yapı ile İlişkisi Sorunu" *Türk Dili Üzerine Araştırmalar***,** 2. Cilt, TDK Yay., s. 179-187, Ankara 1985.

_____ (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi),* TDK Yay., Ankara.

_____ (1963). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları, I. C., Ses Bilgisi (Phonetique),* Ankara.

_____ (1972). "Türkçede Ek Yığılması Olaylarının Meydana Gelişi Üzerine", *TDAY-B,* s. 173-180, Ankara.

KOWALSKİ, T. (1931). "Osmanisch – Türkische Dialekte", El, IV, s. 991-1011.

KÖKTEKİN, Kazım (2007). "Doğubayazıt Ağzının Ses Özellikleri", *A.Ü. Türkiyat Enstitüsü Dergisi,* S. 33, s. 1-9, Erzurum.

KUZNETSOV, Petro İ. (1995). "Türkiye Türkçesinin Morfoetimolojisine Dair", *TDAY-B,* TDK Yay., s. 193-262, Ankara.

KÜÇÜKER, Paki (1988*). Bingöl Merkez İlçe ve Köyleri Ağızları* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

NURİ, Muhsin Kevser (1987). *Erbil ve Amirli Ağızları* (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış DoktoraTezi), İstanbul.

OLCAY, Selahattin (1995a). *Erzurum Ağzı*, TDK Yay., Ankara.

_____ (1995b). *Doğu Trakya Yerli Ağzı*, TDK Yay., Ankara.

_____,-ERCİLASUN, Ahmet Bican-ASLAN, Ensar (1988). *Arpaçay Köylerinden Derlemeler***,** TDK Yay., Ankara.

ORKUN, Hüseyin Namık (1987). *Eski Türk Yazıtları*, TDK Yay., Ankara.

ÖZCAN, Derya – KAVAL, Yılmaz (2019). Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2019, Cilt: 12, Sayı: 26, s. 317-329.

ÖZÇELİK, Sadettin – BOZ, Erdoğan (2001). *Diyarbakır İli Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzı,* TDK Yay., Ankara.

ÖZÇELİK, Sadettin (1997). *Urfa Merkez Ağzı*, TDK Yay., Ankara.

ÖZEK, Fatih (2012). "Türkçesi Doğu Grubu Ağızlarında Şimdiki Zaman Ekleri", *Turkish Studies*, Volume: 7/1, s. 1751-1765, Ankara.

_____ (2009). Arapkir/Malatya Ağzında Birincil Uzun Ünlüler, *Turkish Studies***,** Volume 4/8 Fall, s. 1954-1963, Ankara.

_____ (2014). *Tarihî Türk Lehçelerinde Ünlüler*, Akçağ Yayınları, Ankara.

_____ (2016). *Kemaliye Ağzı,* Kesit Yay., Ankara.

_____ (2009). Doğu Grubu Ağzında Ünlü Uyumlarının Bozulması, *Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks***,** ZfWT Vol. 1, No. 1, s. 135-146.

ÖZER, Osman (1990). *Karlıova ve Yöresi Ağızları* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

ÖZKAN, Fatma (1997). *Osmaniye Tatar Ağzı,* TDK Yay., Ankara.

ÖZKAN, İbrahim Ethem (1994). *Ardanuç ve Yöresi Ağızları* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

ÖZKAN, Mustafa (2010). Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi, Filiz Kitapevi, İstanbul.

ÖZKAN, Nevzat (1996). *Gagavuz Türkçesi Grameri,* TDK Yay., Ankara.

ÖZMEN, Şeyda (2007). *Muş Merkez Ağzı* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

PİLANCI, Hülya (1991). *Eskişehir ve Yöresi Ağızları* (Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri.

SAĞIR, Mukim (1997). "Anadolu Ağızlarında Ünsüzler", *TDAY-B,* s. 391-409, Ankara.

_____ (1995). *Erzincan İli Ağızları***,** TDK Yay., Ankara.

_____ (1997). "Anadolu Ağızlarında Ünlüler", *TDAY-B,* s. 391-409, Ankara.

SARICA, Bedri (2014). "Van Ağzının Oluşumu ve Bazı Özellikleri", *İlmi Araştırmalar Dergisi,* S. 15, 71-90.

SEVİNÇLİ, Veysi (2020). *Adilcevaz Yöresi Söz Varlığı ve Dil İncelemesi***,** Akademik Kitaplar Yay., İstanbul.

SEVİNÇLİ, Veysi-ÇİÇEK, Süphan (2019). Türkçede Ses Türemesi – Orhun Yazıtlarından Evliya Çelebi Seyahatnamesine Kadar, *Bingöl SBE Dergisi,* Cilt/Volume: 9 • Sayı/Issue: 18 • Güz/Autumn, s. 1233-1272, Bingöl.

SÜMER, Faruk (1980). *Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri, Boy Teşkilatı, Destanları*, İlavelerle 3. Bas., Ana Yay., İstanbul.

ŞAHİN, Hatice (2003). *Eski Anadolu Türkçesi***,** Akçağ Yayınları, Ankara.

_____ (2006). Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicilerle Kullanımı*, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* Yıl: 7, Sayı: 11, s. 213-221, Bursa.

_____ , Hatice-BAŞTÜRK, Şükrü-ULUOCAK, Mustafa-EROĞLU, Mustafa (2019). *Bursa İli Yerli Ağzı*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, Bursa.

ŞEREFOĞLU, Şükrü Kaya – BAŞBUĞ (1985). Hayri, *Millet ve Milli Birlik Bilinci*, Ankara.

ŞİMŞEK, Oğuz (2017). Tuzluca İlçesinde Nüfusun Gelişimi, *Kafdağı*, Cilt 2, Sayı 1, Aralık.

TEKİN, Talat (2000). *Orhon Türkçesi Grameri***,** Ötüken Yay., Ankara.

TEKİN, Talat (1995). *Türk Dilinde Birincil Uzun Ünlüler***,** Simurg Yay., Ankara.

TOK, Turgut (2002). *Denizli İli Güney ve Güneybatı Ağızları* (Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Denizli.

TOSUN, İbrahim (1996), *Çemişgezek, Pertek ve Hozat Yöresi Ağızları***,** (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.

_____ (2010). "*Doğu Anadolu Halk Ağızlarının Ortak Dil Özellikleri*" (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Van.

_____ (2012). Tunceli Yöresi Türkmen Ağızlarının Özellikleri, *Turkish Studies* - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 7/3, Summer 2012, p. 2455-2480, ANKARA-TURKEY

_____ (2016). *Ardahan İli ve Ağızlarının Ses ve Şekil Özellikleri*, Payda Yay., Ankara.

_____ (2023). Pertek ve Köylerinde Yaşayan Pilvenk Aşireti Ağzında Kip Kategorisinin Çekimlik Bağlı Biçim Birimleri, *Turkish Studie*, eISSN: 2667-5641, Ankara.

_____-KOÇ, Ali (2016). Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine k->g- Ötümlüleşmesi, *Türkish Studies,* Volume 11/15 Summer 2016, Ankara.

TUİK, (2020). Iğdır.

TURAN, Osman (1984). *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul.

TURHAN, Erdoğan (1959). *Patnos Ağzı,* DTCF, Lisans Tezi, Ankara.

ÜÇOK, Necip (1951). *Genel Fonetik (Ana Çizgileri)***,** Multilingual Yay., İstanbul.

ÜSTÜNER, Ahat (2000). *Anadolu Ağızlarında Sıfat-Fiil Ekleri***,** TDK Yay., Ankara.

VARDAR, Berke (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay., İstanbul.

_____ (1999). *XX. Yüzyıl Dilbilimi***,** Multilingual Yay., İstanbul.

YILDIRIM, Faruk (2002). "Türkiye Türkçesinin Ağızları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağızları Örneği", *Türkbilig,* 2002/4, 136-153.

_____ (2018). *Suriye Bayırbucak Türkmen Ağzı*, Karahan Kitapevi, Adana.

_____ (2006). *Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları I* (Giriş-İnceleme)- II (Metinler-Sözlük- Dizinler), TDK Yay., Ankara.

YILMAZ, Salih (2007). *Karapapak (Terekeme) Türkleri*, Prizma Pres Mat., Ankara.

ZÜLFİKAR, Hamza (1978). "*Van Gölü Çevresi Ağızlarının Özellikleri*", Ömer Asım Aksoy Armağanı**,** TDK Yay., s. 297-317, Ankara.

ATATÜRK'ÜN 1933 ÜNİVERSİTE REFORMU SÜRECİNDE ANKARA DİL VE TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ'NDE GÖREVLİ ALMAN BİLİM ADAMLARI VE YAPTIKLARI ÇALIŞMALAR

Prof. Dr. Selman YAŞAR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-389-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V
KISALTMALAR IX
1. GİRİŞ 1
2. COĞRAFYA KÜRSÜSÜ 11
2. 1. Herbert LOUİS 15
3. DOĞU ARKEOLOJİSİ VE PREHİSTORYA KÜRSÜSÜ 28
3. 1. Hans Henning VON DER OSTEN 28
3.2. Dr. SCHEFOLD: 33
4. ALMAN DİLİ VE EDEBİYATI KÜRSÜSÜ 34
4. 1. Karl STEUERWALD 35
4. 2. Karl Heinrich MENGES 38
4. 3. Herbert MELZİG 52
4. 4. Rudolf FAHRNER 69
4. 5. Hildegard EMMEL 71
4. 6. Heinz KRİSTİNUS 72
4. 7. Wilfried BUCH 73
4. 8. Clemens MÖLLER: 76
4.9. Ernst SİLBERKNOPF: 77
4.10. Prof.Dr.Alfred ZASTRAU 78
4.11. Lothar SCHÖNHARL 79
4.12. Hermann DOPPERNAS 79
4.13.Dieter JÄHRLİNG 80
4.14.Josef ACKERMANN 80
5. ÇİVİ YAZISI ARAŞTIRMALARI (SÜMEROLOJİ) 81
5. 1. Benno LANDSBERGER 81
6. ASUROLOJİ 88
6. 1. Benno LANDSBERGER 88
7. SAMİ DİLLERİ VE EDEBİYATI 88

7. 1. Benno LANDSBERGER 88
8.ÖN ASYA TARİHİ 89
8. 1. Benno LANDSBERGER 89
9. KLASİK FİLOLOJİ 89
9. 1. Georg ROHDE 89
10. İNDOLOJİ 93
10. 1. Walter RUBEN 93
11. HİTİTOLOJİ 105
11. 1. Hans Gustav GÜTERBOCK 105
12. SİNOLOJİ VE ETNOLOJİ 123
12. 1. Wolfram EBERHARD 123
13. ARKEOLOJİ 137
13. 1. Hans-Henning VON DER OSTEN 137
13. 2. Annemarie VON GABAİN 138
14. SANAT TARİHİ 147
14. 1. Katherine OTTO-DORN 148
15. FELSEFE KÜRSÜSÜ 161
15.1. Hans FREYER: 161
16. PEDAGOJİ KÜRSÜSÜ 161
16. 1. Gottfried HAUSMANN 162
17. TİYATRO KÜRSÜSÜ 168
17. 1. Max MEİNECKE 168
18. ORTAÇAĞ TARİHİ KÜRSÜSÜ 174
18. 1. Berthold SPULER 174
19. SONUÇ 181
KAYNAKLAR 183
EKLER 190
ÖZGEÇMİŞ 218

1. GİRİŞ

Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu'nun bir akademi olma istikametinde gelişmelerini sağlamak için, bunları çeşitli alanlarda bilimsel araştırmalarla desteklemek; TTK ve TDK'nun ihtiyacı olan genç elemanları yetiştirmek; Türk Dil ve Türk Tarih Tezlerini benimsemiş lise öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla 1935 yılında Ankara'da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi kurulmuştur. İsmi Atatürk tarafından verilen ve bizzat Atatürk'ün direktifleri üzerine kurulan Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde Türk dili, tarihi ve coğrafyası yanında, Türk ve Türkiye tarihinin aydınlatılmasına yardımcı bilim dallarında (Coğrafya, Arkeoloji, Antropoloji…), Türk ve Türkiye tarihinin bütün dönemlerinde kaynaklık edecek dillerin (Sümeroloji, Hititoloji, Sinoloji, Hindoloji, Hungaroloji, Yunanca, Latince, Arapça, Farsça…) öğretimine yer verilmiştir. Bütün kuruluş çalışmalarını tamamlayan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 9 Ocak 1936 tarihinde Atatürk'ün de hazır bulunduğu bir törenle Türk, Alman ve Avusturya'lı profesörlerden oluşan zengin bir öğretim üyesi kadrosuyla öğretime başlamıştır.[1]

Fakülte'nin kuruluşu fikri Atatürk tarafından geliştirilmişti. Bu kuruluş, Türk tarihini incelerken coğrafya araştırmalarını da paralel olarak götürecekti. Coğrafyanın yanı sıra arkeoloji, antropoloji-etnoloji alanlarında da öğretim yapılacaktı. Atatürk, Fakülte'ye Türk ve Anadolu tarihine kaynaklık edecek bütün eski dillerin(Sinoloji, Hindoloji, Sümeroloji, Hititoloji, Arapça, Farsça, Latince vs.) ve yaşayan dillerin de eklenmesine karar vermiştir.[2]

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) kuruluşunu bir taraftan Atatürk'ün dil ve tarih konularına duyduğu ilgiye, bir taraftan da o zamanki Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Okullar Müdürü olan Cevat Dursunoğlu'nun gayretlerine borçludur. Fakülte, resmi olarak 14.06.1935 tarihinde, 2795 sayılı kanunla kurulmuştur.[3]

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, yürürlüğe giren 22 Haziran 1935 tarih ve 3035 sayılı kanunla kurulmuştur. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, kuruluşundan 13 Haziran 1946'ya kadar Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı kalmış, bu tarihten itibaren de 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile Milli

---

1 Ersoy Taşdemirci, "Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarının Gelişmesinde Avusturya ve Alman Bilim Adamlarının Katkısı**", Erdem,** Cilt:11, Sayı:33, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Ocak 1999, s.905.

2 Mustafa Ergün, **Atatürk Devri Türk Eğitimi,** Ocak Yayınları, Minpa Matbaası, Ankara 1997, s.157,158.

3 Horst Widmann, **Atatürk Üniversite Reformu,**Çeviren:Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılını Kutlama Yayınları, Özel Seri 3, İstanbul Matbaası, İstanbul 1981, s.129,130.

KAYNAKLAR

ARŞİVLER:

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi:

BCA.30.18.01.02.135.31.9

BCA.30.18.01.02.108.32.2

BCA.30.10.199.360.19

BCA.30.10.200.368.19

BCA.30.18.01.02.14.70.7

BCA.30.18.01.02.20.32.11

BCA.30.18.01.02.23.65.002

BCA.30.18.01.02.92.71.10

BCA.490.1.1297.311.1.3

BCA.30.18.01.02.254.51.5

BCA.30.18.01.02.24.73.19

Abbildung-9-Hamburger-Abendblatt-03.05.1968-Hamburger-Staatsarchiv_klein-1024x856

AKSOY, Bülent, TÜRKER, Abdullah, "Türkiye'de Coğrafya Eğitimi Alanında Yayımlanan Makalelere İlişkin Bir Literatür Değerlendirmesi (1923-2018)", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD),** Türkiye'de Coğrafya III, Cilt:18, Sayı:35, 2020.

Ankara Aniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi'nin Bibliyometrik Analizi:1942-2020"**, DTCF Dergisi** 61.2 (2021).

Arık, RÜÇHAN, "Otto-Dorn Katherina(1908-1999), **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** Cilt:3, İstanbul, 2007.

BEESE, Marianne, "Forschungen zur Frauenbewegung und zum Frauenstudium in Rostock, Frauenbewegung (Frauenvereine) in Rostock im 19. und frühen 20. Jahrhundert", **Frauenstudium in Rostock Berichte von und über Akademikerinnen, Rostocker Studien zur Universitätsgeschichte Band 9,** Yayına Hazırlayan:Kersten Krueger, Universität Rostock 2010.

BEHN, Wolfgang, **Concise Biographical Companion To Index Islamicus:An International Who's Who In Islamic Studies From Its Beginnings Down To The Twentieth Century:Bio-Bibliographical Supplement To Index Islamicus, 1665-1980,** Vol.III(N-Z), Leiden, 2004.

BEKKİ, Salahaddin, "Walter Ruben (1899-1982) ve Kırşehir/İç Anadolu'da Eski Bir Şehir Adlı Eseri", **1.Uluslararası Ahilik Kültürü ve Kırşehir Sempozyumu(15-17 Ekim 2008), Bildiriler,** Cilt:III, Kırşehir, Eylül 2011.

BİANCA, Stefano, "Rudolf Fahrner – Ein Lebensbild", **Grundlagen,** Sezession 4, Januar, 2004.

BİLİCİ, Z.Kenan, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ve Eğitim Öğretimde alman Bilim Kadrosu(1936-1970), **İkinci Vatan ve Ankara Üniversitesi(1933-170),** Editör:Prof.Dr.Kasım Karaktük, Ankara, 2016.

BİTTEL, Kurt, "Hans-Henning von der Osten", **Gnomon ,** Mar., 1962, 34. Bd., H. 1 (Mar., 1962).

BOEHMER, Rainer Michael, "Osten, Hans-Henning von der", **Neue Deutsche Biographie** 19 (1999).

CEYLAN, Mehmet Âkif, "Türkiye Coğrafyasına Katkıda Bulunan Yabancı Bilim Adamları:H.Louis ve W.J.Mccallien", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** Cilt:7, Sayı:29.

Cogito, Türkiye'nin Yabancıları, Sayı:23, Yaz 2000.

Coğrafya Araştırmaları Dergisi, Sayı:1, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Araştırmaları Enstitüsü Yayını, Ankara, 1966.

COHEN, Alvin P., "Wolfram Eberhard, 1909 - 1989," **Journal of Chinese Religions,** 18:1, 1990.

ÇADIRCI, Musa, SÜSLÜ, Azmi,**Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi,** Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları Yayın No:82, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1982.

ÇELEBİ, Nilgün, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki Mülteci Profesörler", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,** 43, 1, 2003.

DEMİR, Necati, "Türkiye-Avusturya Eğitim İlişkileri", **Zeitschrift für die Welt der Türken (ZfWT),** Vol.3, No.3, 2011.

DEMİREL, Ömer Faruk, "Ünlü Atatürk Biyografı Herbert Melzig Kimdir?", **Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi,** Cilt:13, Sayı:1, Ocak 2022.

DÖLEN, Emre, **Türkiye Üniversite Tarihi,** Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş (Tasfiye ve Yeni Kadrolar), Cilt:3, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2010.

EMMEL, Hildegard, **Die Freiheit Hat Noch Nicht Begonnen. Zeitgeschichtliche Erfahrungen Seit 1933,** Rostock 1991.

ERDOĞDU, İnci İnce, "Türkiye'de Sinoloji Çalışmalarında Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Yeri ve Önemi", **DTCF Dergisi,** 57.1, 2017.

EREN, Hasan, "Annemarie von GABAİN (1901-1993), **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** Cilt:13.

ERGÜN, Mustafa, **Atatürk Devri Türk Eğitimi,** Ocak Yayınları, Minpa Matbaası, Ankara 1997.

ERİNÇ, Sırrı, "Cumhuriyetin 50.Yılında Türk Coğrafyası", **Cumhuriyetin 50.Yılına Armağan Edebiyat Fakültesi,** Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973.

ERTEK, T.Ahmet, "Türkiye'de Jeomorfoloji'nin Tarihi ve Jeomorfoloji Çalışmaları(1923-2018)", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD),** Türkiye'de Coğrafya III, Cilt:18, Sayı:35, 2020.

Essasys in Islamic Art and Architecture, In Honor of Katharina Otto-Dorn, Ed.Abbas Daneshvari Malibu; Undena, 1981 (Islamic Art&Architecture, 1).

Findbuch Protokolle der Philosophischen Fakultät, Bearbeiter: Isabel Feuchert, Pit Oertel, Markus Smarsch, Alexander Telle, Jan Treibert, Matti Zschoche, Michaela Rückert, Josepha Schwerma, Universitätsarchiv Freie Universität Berlin, Berlin, September 2014.

Gierlichs, Joachim, "In Memoriam Katharina Otto-Dorn:A Life Dedicated to Turkish Islamic Art and Architecture", **EJOS,** IV (2001), No. 21.

Gierlichs, Joachim, Katharina Otto-Dorn (1908-19999), **Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, ZDMG,** 152/1, Wiesbaden, 2002.

GİRAY, Kıymet, "Cumhuriyetin İlk Mimarları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66.Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı,** A.Ü. DTCF Yayınları, A.Ü.Basımevi, 2003.

GÖCKENJAN, Hansgerd, "Berthold Spuler (1911-1990)"

Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Band. 142, Heft: 1, Harrassowitz Verlag, Stuttgart, 1992.

GÖZAYDIN, Nevzat, "Atatürk ve İnönü Dönemlerinde Türkiye'ye İltica Edip Fakültemizde Ders Veren Yabancı Bilim Adamları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66.Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı,** A.Ü.DTCF Yayınları, A.Ü.Basımevi, 2003.

GÜMÜŞÇÜ, Osman, ÖZÜR, Nazan Karakaş, "Türkiye'de Modern Coğrafyanın Kuruluşu ve Örgütlenmesi(1915-1941)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,** Yıl:2016, Cilt:32, Sayı:93, Bahar, 01.12.2016.

HACISALİHOĞLU, Mehmet, "Berthold Spuler (1911-1990), **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,** Cilt:37, İstanbul, 1939.

İNALCIK, Halil, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu ve İlk Yılları", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66.Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı,** A.Ü.DTCF Yayınları, A.Ü.Basımevi, 2003.

KAÇALİN, Mustafa S., "Menges, Karl Heinrich(1908-1999), **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,** Cilt:29.

KAFESOĞLU, İbrahim, "Profesör Dr.Berthold Spuler'in Konferansları", **Tarih Dergisi,** Cilt:VIII, Sayı:11-12.

KASAP, Saliha, **Doğuş Dergisi (1944-1946) ve Sanat ve Edebiyat Gazetesi (1947) Üzerine Bir İncleme,** Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, Temmuz 2019.

KESKİN, Derya, "Türk Hindolojisinin Kurucusu:Prof.Dr.Walter Ruben", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi,** Cilt:VI, Sayı:2, Aralık 2021.

KLEİNSCHMİDT, Bettina, "Ausstellung zur Geschichte des Frauenstudiums an der Universität Rostock", **Frauenstudium in Rostock Berichte von und über Akademikerinnen, Rostocker Studien zur Universitätsgeschichte Band 9,** Yayına Hazırlayan:Kersten Krueger, Universität Rostock 2010.

KOCAOĞLU, Timur, "Altaybilim ile Türkbilim'in Yılmaz Savaşçısı:Karl Heinrich Menges", **Türk Diline Gönül Verenler,** Editör: Ahmet Buran, Akçağ Yayınları, Ankara, 2017.

KÖSEMİHAL, N. Ş., "Endüstri Çağı - Hans Freyer", **Sosyoloji Dergisi,** c. 2, sayı. 10-11, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Tem. 2014.

LAUT, Jens Peter, "Annemarie von Gabain 1901-1993", **Finnisch-Ugrische Forschungen** 52 (1995).

MAKSUDYAN, Nazan, "Refuge in research: Walter Ruben's exile and internment in Turkey**", ZMO Working Papers,** 29, Berlin: Leibniz-Zentrum Moderner Orient (ZMO), Berlin, 2021.

NEUMARK, Fritz, **Boğaziçine Sığınanlar, Türkiye'ye İltica Eden Alman İlim Siyaset ve Sanat Adamları,** Çeviren:Şefik Alp Bahadır, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını.

ÖLMEZ, Mehmet, "Annemarie von Gabain (1901-1993), **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,** 1993, Ankara, 1995.

ÖZÇAĞLAR, Ali, "Türkiye'de Coğrafya Literatürünün Gelişmesinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümünün Rolü ve Önemi", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD),** Türkiye'de Coğrafya III, Cilt:18, Sayı:35, 2020.

Melahat Özgü, "Max Meinecke Kürsümüzde (1965-1970), **Tiyatro Çalışmaları, Sayı:7.**

ÖZGÜÇ, Tahsin, "Prof.Dr.Hans Gustav Güterbock'un Anısına", **Belleten,** Cilt:64, Sayı:240, Ağustos, 2000.

ÖZTÜRK, Murat, **Türk Tarihine Katkıları Yönüyl Prof.Dr.Wolfram Eberhad (1909-1989)"**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2009.

REİNER, Erica, "Hans Gustav Güterbock, 27 May 1908 · 29 March 2000", **Proceedings of the American Philosophical Society,** Vol. 146, No. 3 (Sep.,

2002).

RUBEN, Walter, **Eski Metinlere Göre Budizm (Budacılığın Diyalektik Yorumu),** Hazırlayan:Lütfü Bozkurt, Okyanus Yayıncılık ve Yapımcılık Ltd. Şti., İstanbul, 1995.

SARITAŞ, Eyüp, "1935 Yılından İtibaren Türkiye'de Yapılan Çin Araştırmalarına Genel Bir Bakış, **Şarkiyat Mecmuası,** Yıl:2009, Sayı:15.

SİNOR, Denis, "In Memoriam Annemarie von Gabain", Permanent Internatıonal Altaıstıc Conference (P.I.A.C.), Indiana University, Bloomington, **Newsletter,** No:21, Mayıs 1993.

SİVRİOĞLU, Ulaş Töre,**Tek Parti Döneminde Orta Asya ve Sümer-Hitit Araştırmaları,** Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı yayınlanmamış doktora tezi, Manisa, 2012.

SODEN, Wolfram von, "Landsberger, Benno", Neue Deutsche Biographie, 13, (1982).

SOYSAL, Oğuz, "Hans Gustav Güterbock Ve Cevat Dursunoğlu:Türk Hititolojisi'nin Doğuşu Hakkında Anılar", **Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam: Jak Yakar'a Armağan,** Editörler:Barış Gür, Semra Dalkılıç, Bilgin Kültür Sanat, Ankara, 2020.

SÜSLÜ, Azmi, **D.T.C.F.'nin 50 Yıllık Tarihi,** Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, A.Ü.Basımevi, Ankara, 1986.

ŞAHİN, Cemalettin, "Türkiye'de Akademik Coğrafya Dergileri", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD),** Türkiye'de Coğrafya III, Cilt:18, Sayı:35, 2020.

ŞEN, Faruk, **Ayyıldız Altında Sürgün,** Günizi Yayıncılık, Şefik Matbaası, İstanbul 2008.

TAŞDEMİRCİ, Ersoy, "Türkiye'de Yükseköğretim Kurumlarının Gelişmesinde Avusturya ve Alman Bilim Adamlarının Katkısı", **Erdem,** Cilt:11, Sayı:33, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, Ocak 1999.

TURAN, Şerafettin, "Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nin Türkiye'nin Bilim, Eğitim ve Kültürel Yaşamındaki Yeri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi 66.Kuruluş Yıldönümü Anı Kitabı,** A.Ü.DTCF Yayınları, A.Ü.Basımevi, 2003.

UYSAL, ALİ Osman, "Kudab Abad Saray Külliyesinin Mimarisi", **Beyşehir Gölü Kıyısında Bir Selçuklu Sitesi:KUBAD ABAD,** Editörler: Doç. Dr.Alptekin Yavaş, Dr.Öğr.Üyesi Oğuz Koçyiğit, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları:389, Erman Ofset Matbaacılık Ltd.Şti., Konya, Ocak 2019.

ÜNAR, Şükrü, "Atatürk Döneminde Eski Eserlerin Korunmasına Yönelik Yapılan Hukuki Düzenlemeler", **Anasay,** Yıl:3, Sayı:8, Mayıs 2019.

Walravens, Hartmut, **Wolfram Eberhard (1909–1989) Sinologe, Ethnologe, Soziologe und Folklorists,** Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2009.

WİDMANN, Horst, **Atatürk Üniversite Reformu,**Çeviren:Aykut Kazancıgil, Serpil Bozkurt, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Atatürk'ün Yüzüncü Doğum Yılını Kutlama Yayınları, Özel Seri 3, İstanbul Matbaası, İstanbul 1981.

WİLHELM, Gernot, "Nachruf Hans-Gustav Güterbock", **Mitteilungen Der Deutschen Orient-Geselschaft Zu Berlin,** Summer 132, Berlin, 2000.

YAVUZ, Celalettin **Atatürk ve Almanya,** Berikan Yayınevi, Bilge Ofset Matbaa, Ankara 2010.

YETKİN, Şerare, "Türkiye'de 50 Yıl İçinde Yapılan Türk Sanatı İle İlgili Kazılar", **Cumhuriyetin 50.Yılına Armağan Edebiyat Fakültesi,** Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973.

YİĞİT, Ali, "Türkiye'de Daha Kullanışlı Coğrafi Bölgeler Oluşturma Gerekçeleri ve Öneriler", **9.Ulusal Bölge Bilimi/Bölge Planlama Kongresi, Bildiriler,** 05-06 Ekim 2000, Trabzon, KTÜ Basımevi, Trabzon.

İnternet Kaynakları:

https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/roportajlar/50-yilinda-unesco-dunya-mirasi-sozlesmesi-ve-turkiye-nin-dunya-miras-yolculugu 12.10.2023 15:44

http://almande.humanity.ankara.edu.tr/emegi-gecenler/#

02.02.2018 16:15.

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/herbert-melzig/ 26.08.2023, 18:05.

https://www.bundesarchiv.de/nachlassdatenbank/viewsingle.php?person_id=37959&asset_id=43020 17.10.2023 14:12

https://www.catalogus-professorum-halensis.de/zastraualfred.html 19.10.2023 15:59

https://dewiki.de/Lexikon/Gottfried_Hausmann 17.10.2023 14:20

http://www.dtcf.ankara.edu.tr/ogrenci-isleri/akademik-birimler/sanat-tarihi-bolumu-2/#:~:text=D%C4%B0PLOMA%20VE%20UNVAN%3A,%E2%80%9C%20Sanat%20Tarih%C3%A7i%20%E2%80%9D%20unvan%C4%B1n%C4%B1%20al%C4%B1rlar . 09.11.2023 15:35.

https://www.gutenberg-biographics.ub.uni-mainz.de/personen/register/eintrag/h/gottfried-hausmann.html 17.10.2023 13:48

https://www.hpk.uni-hamburg.de/resolve/id/cph_person_00001009 17.10.2023 14:08

https://nuansanat.blogspot.com/2014/10/gonul-oney-ile-kadn-ve-sanata-dair.html 18.10.2023 15:11.

https://orientalistik-in-hh.blogs.uni-hamburg.de/?cat=1 19.10.2023 14:31

https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&cqlMode=true&query=-nid%3D116540192 17.10.2023 13:49

https://swb.bsz-bw.de/DB=2.104/SET=1/TTL=1//CMD?ACT=SRCHA&IKT=2999&TRM=116540192&COOKIE=Us998,Pbsz-gast,I2017,B20728+,SY,NRecherche-DB,D2.104,E986399e5-0,A,H,R79.123.234.16,FY 17.10.2023 14:14

TUNCELİ HALK KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR

(Mitler-İnanışlar-Ritüeller-Gelenekler-Âdetler)

YILMAZ KAVAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editör • Doç. Dr. Gülda Çetintağ Süme

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN •978-625-425-390-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....7

GİRİŞ 11

Kültür 11

Halk İnanışları.....12

Kült 13

Hayvan Kültü.....17

TUNCELİ HALK KÜLTÜRÜNDE HAYVANLAR 19

A.Yabani Hayvanlar 19

1. Aslan 19

2.Ayı.....24

3.Dağ Keçisi/Geyik.....30

4.Kurt 37

5.Tavşan 46

6. Tilki.....50

B.Evcil Hayvanlar 53

1.At 53

2.Koç/Koyun/Keçi 64

3.Köpek.....76

4. Kedi.....82

C.Sürüngenler 84

1.Kaplumbağa.....84

2.Yılan 88

D. Böcekler.....103
1.Akrep 103
2.Karınca 108

E.Kuşlar 111
1.Baykuş 111
2.Bülbül 115
3.Güvercin 118
4.Horoz/Tavuk 121
5.Karga.....123
6.Kartal 128
7.Kaz.....132
8.Turna.....135

SONUÇ.....139
SÖZLÜK.....145
KAYNAKÇA.....148

ÖN SÖZ

Halkbilimi ya da folklor, bir milletin kadim geçmişinden beslenerek ürettiği, nesilden nesile sözlü veya yazılı şekilde aktardığı kültür ürünlerini ele alan, bu kültür ürünlerini ele alırken kendine has yöntemler ile değerlendiren bir bilim dalıdır. Halkbilimi ya da folklor halkın en eski kültür ürünlerinden yola çıkarak günümüzde devam eden kültür ürünlerini ele aldığı için pek çok bilim dalına kaynaklık ettiği gibi başka bilim dallarından da yaralanmaktadır.

Bir milletin en saf, en temiz, bozulmamış kültür ürünleri halkın içinde mevcuttur. Halk, yüzyıllar boyunca ataları vasıtasıyla miras aldığı kültür ürünlerini anlatarak ve icra ederek günümüze kadar getirmiştir. Bir milletin folklorunu bilmek, o milletin medeniyet geçmişini anlama noktasında önemli katkıları olacaktır.

Anadolu, tarihin ilk devirlerinden itibaren insanoğluna yurt olmuş, insanoğlunun medeniyet serüvenindeki ilk duraklardan biri olmuştur. Bu yüzden ülkemiz, pek çok kadim milletin oluşturduğu zengin bir folklor hazinesine sahiptir. Bu anlamda ülkemizde Tunceli ili de folklor hazinesinin çok zengin olduğu bir yöre olarak karşımıza çıkmaktadır. Yörede canlı bir sözlü anlatım geleneğinin yanında, inanç boyutunda pek çok pratik ve uygulama yapılmaktadır. Yörede var olan sözlü anlatım geleneğinin yanında halkın pratik ve uygulamaları, inanışları önemli miktarda folklor malzemesi taşımaktadır.

Tunceli'de özellikle yaşlı insanlar, yöre folklorunun aktarıcısı ve uygulayıcılarıdır. Tunceli'de folklor ve inancı bilen yaşlı insanların hayata veda etmesi, yaşa bağlı olarak eski gelenekleri ve anlatıları unutmaya başlaması bu konuyu çalışmamızı zorunlu hale getiren faktörlerden biridir. Ayrıca gelişen teknoloji ve yaşam şartlarının değişmesi, eski geleneklerin, pratik ve uygulamaların, genç nesilde karşılık bulmaması yöre folklorunun geleceğe aktarılmasına engel olmaktadır.

Tunceli'nin iş gücü kapasitesinin yetersizliği, coğrafi koşulların zorluğu, ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı hem yurt dışına hem de yurt içine yoğun göçlerin gerçekleşmesine neden olmuştur. Türkiye'de özellikli 1960 lı yıllardan itibaren Avrupa'ya yoğun işçi göçlerinin başladığı dönemlerdir. Bu dönemde Tunceli'den de yurt dışına önemli miktarda göç gerçekleşmiştir. Bu göçlerde elbette önce genç kesim gitmiştir. Yurt dışına ya da yurt içinde başka illere yerleşen kişi-

KAYNAKÇA

A)Yazılı Kaynaklar

Aksoy, Elif (2022) "Kaplumbağa Figürünün Mitolojik Olarak İncelenmesi ve Anadolu Dokumalarında Kullanımı", **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,** Sayı: 55, 56 – 72.

Aksoy, Gürdal (2006) **Dersim Alevi Kürt Mitolojisi**, Komal Basım-Yayım-Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul.

Aksoy, Mustafa (2007) **Doğu Anadolu Kültürü Üzerine Bir İnceleme**, Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.

Aksoy, Mustafa (2012) "Tunceli'de Koç Koyun Heykelleri ve Balballar," **2023 Dergisi**, Sayı: 129, 16–20.

Albayrak, Nurettin (2010) **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü**, Kapı Yayınları: İstanbul.

Alptekin, Ali Berat (2012) **Efsane ve Motifleri Üzerine**, Akçağ Yayınları: Ankara.

Antranik (2017) **Dersim Seyahatname**, Aras Yayıncılık: İstanbul.

Armutak, Altan (2002) "Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi", **İstanbul Ünv. Vet. Fak. Dergisi***,* 28 (2) 411-427.

Aytaş, Gıyasettin (1999) "Türk Kültürü ve Edebiyatında Geyik Motifi ve Haza Destan-I Geyik", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli - Araştırma Dergisi**, Cilt:11, S:3, 161-170.

Aytaş, Gıyasettin (2019) "Kültürel Bir Form Olarak Türkülerde Kaz", **Akad**, Cilt.5, S.34, 55-61.

Bağcı, Atilla (2020) "Şor Türkleri Atasözlerinde Hayvan Kültü", **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi,** Sayı: 50, 319-346.

Bang, W - G.R. Rahmeti (1936) **Oğuz Kağan Destanı**, Burhaneddin Basımevi: İstanbul.

Bayat, Fuzuli (2005) **Türk Şaman Metinleri**, Üç Ok Yayınlar: Ankara.

Beydili, Celal (2003) **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük**, Yurt Kitap Yayını: Ankara.

Bogenbayev, Nurbolat - Calmırza, Aydın (2014) "Eski Türk Dünya Görüşündeki 'Kut' ve 'Karga' Kavramları", **Millî Folklor**, Yıl: 26, Sayı: 103, 69-79.

Bolay, Hayrı Süleyman (2006) **Felsefe Doktrinler ve Terimler Sözlüğü**, Akçağ Yayınları: Ankara.

Boratav, Pertev Naili (2009) **Köroğlu Destanı**, Kırmızı Yayınları: İstanbul.

Boratav, Pertev Naili (2012) **Türk Mitolojisi**, Bilgesu Yayıncılık: Ankara.

Boratav, Pertev Naili (2016) **100 Soruda Türk Folkloru**, Bilgesu: Ankara.

Boz, Hülya (2019) "Klasik Türk Şiirinde Karınca", **Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 4, 27-56.

Buffalo, Gary - Firedancer, Sherry (2007) **Şamanların Erk Hayvanları Hayvanların Enerjileri**, (Çev.: Bülent Uluçer), Okyanus Yayıncılık: İstanbul.

Çakmak, Hüseyin - Eladı Seyfettin (2020) **Dersim Aleviliği Raa Haqi/ Riye Heqqi'de Cenaze Kaldırma Geleneği**, Kalan Yayınları: Tunceli.

Çakmak, Yalçın (2012) **Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşilik: Tarih-İnanç ve Doktrin-Ritülel**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü-Ankara.

Çelepi, Surur Mehmet (2018), "Türk Tasavvufunda Hayvan Ruhu ve Koruyucu Pirler Sembolizmi", **IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, Ankara.

Çem, Munzur (1999) **Dersim'de Alevilik**, Peri Yayınları: İstanbul.

Çem, Munzur (2011) **Dersim Merkezli Kürt Aleviliği (Etnisite, Dini İnanç, Kültür ve Direniş)**, Vate Yayınevi: İstanbul.

Çetindağ, Süme Gülda (2019) **Alıp Manas'ın Sembolik Serüveni (Alıp Manas'ın Altay Varyantı),** Kesit Yayınları: İstanbul.

Çevik, Gözde Bahar (2021) **Tunceli'de Tabiat Kültleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çıblak, Nilgün (2007) "Tarsus Kültürünün Tanıtımında Şahmeran Efsanelerinin Önemi", **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 16, Sayı 1, 185-196.

Çığ, İlmiye Muazzez (2006) **Gilgames Tarihte İlk Kral Kahraman**, Kaynak Yayınları: İstanbul.

Çoruhlu, Yaşar (1993) **Türk Sanatının A B C S'i**, Simavi Yayınları: İstanbul.

Çoruhlu, Yaşar (2000) **Türk Mitolojisinin Anahatları**, Kabalcı Yayınları: İstanbul.

Dell, Christopher (2016) **Okült, Cadılık ve Büyü Resimli Tarih**, (Çev.: Begüm Kovulmaz-Şeyda Öztürk) Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.

Demir, Hiclal (2019) "Türk Kültüründe Turna Kültü Bağlamında Turna Teli/Teleği Takma Geleneği", **Anadolu Turnaları**, (Editörler: Ufuk Özdağ ve Gonca Gökalp Alpaslan), Ürün Yayınları: Ankara.

Demir, Necati (2010) "Kaya Üstü Resmi (Rock Art) Olarak Dağ Keçisi/ Elik ve Tarihi Alt Yapısı", **Zfwt,** Vol: 2, No: 2, 5-23.

Demirel, Aydın (2022) **Tunceli'de Ziyaret Yerleri ve Halk İnanışları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü-Denizli.

Dikme, Nurcan (2018) **Pülümür ve Çevresindeki Halk İnanışları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Ankara

Dilek, İbrahim (2020) "Kült Kavramı ve Söz Kültü", **Bilig,** Sayı: 95, 47-77.

Divanü Lügat'it Türk I, (2006) (Çev.: Besim Atalay), TDK Yayınları: Ankara.

Divanü Lügat'it Türk III, (2006) (Çev.: Besim Atalay), TDK Yayınları: Ankara.

Doğan, Ahmet (2011) **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Akçağ Yayınları: Ankara.

Doğan, Doğan (2013) **Gökkuşağının Yedi Renginde Alevilik**, Yaylakent Basım Yayın Dağıtım Kitapevi: İstanbul.

Doğan, Levent (2002) "Türk Kültüründe Hayvanlar ve Hayvan İsimleri",

Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, Güz/2, S.12/2, 615-659.

Doğan, Oğuz (2020) **Bitlis Efsanaleri Psiko-Sosyal ve Arketipsel Çözümleme**, Libra Yayınevi: İstanbul.

Dulkadir, Hıdır (2012) **Kutsal Mekânlarımız ve Efsaneler**, Kalan Yayınları: Ankara.

Dulkadir, Hıdır (2016) **Dersim Fıkraları**, Babıâli Kitaplığı: İstanbul.

Durkheim, Emile (2005) **Dini Hayatın İlkel Biçimleri**, (Çev.: Fırat Aydın) Ataç Yayınları: İstanbul.

Durmuş, İlhami (2012) "Bilge Kağan-Köl Tigin Anıtlıklarının Kalıntı-Buluntuları Ve Türk Kültür Tarihi Açısından Değerlendirilmesi", **38. İcanas Kongresi Bildirileri Kitabı**, Cilt: 3, 1191- 1215.

Eagleton, Terry (2000) **Kültür Yorumları**, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.

Elçin, Şükrü (2003) "Türk Halk Edebiyatında Turna Motifi" **Hacı Bektaşı Veli Araştırma Dergisi**, 28, 48-56.

Eliade, Mircea (1999) **Şamanizm,** (Çev: İsmet Birkan), İmge Yayınevi, Ankara.

Eliade, Mircea (2005) **Dinler Tarihi (İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi)**, Serhat Kitapevi: Konya.

Emiroğlu, Kudret - Aydın, Suavi (2003), **Antropoloji Sözlüğü**, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.

Eren, Metin (2013) "Halk İnancı" Kavramının Sınırları Ve Sınırlılıkları Üzerine Bir İnceleme" **Turkish Studies**, Volume 8 Issue 13, 857-865.

Ergin, Muharrem (2014) **Dede Korkut Kitabı-1**, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Ergun, Metin (1997) **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi I. Cilt**, TDK Yayınları: Ankara.

Ergun, Pervin (2004) **Türk Kültüründe Ağaç Kültü**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Ergun, Pervin (2011) "Alevilik-Bektaşilikteki Tavşan İnancının Mitolojik Kökleri Üzerine", **Türk Kültürü Ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi**, Sayı: 60, 281-312.

Erhat, Azra (1996) **Mitoloji Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, E Kitap.

Ersoy, Necmettin (2000**) Semboller ve Yorumları**, Zafer Matbaası: İstanbul.

Ersürel, Ülkü (2009) **Türk Kültüründe Şamanizm'in İzleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eyüpoğlu, İsmet Zeki (1987) **Anadolu İnançları Anadolu Mitolojisi İnanç-Söylence Bağlantısı**, Geçit Kitapevi: İstanbul.

Florioti, Hande Duymuş (2014) "Eski Kültürlerde Köpeğin Algılanışı: Eski Mezopotamya Örneği", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 33 Sayı: 55, 45-70.

Freud, Sigmund (2014) **Totem ve Tabu**, Say Yayınları: İstanbul.

Gezgin, Deniz (2014) **Hayvan Mitosları,** Sel Yayıncılık: İstanbul.

Gezik, Erdal - Çakmak, Hüseyin (2010) **Raa Haqi-Riya Haqi Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü**, Kalan Yayınları: Ankara

Gölpınarlı, Abdulkadir - Boratav, P. N (2010). **Pir Sultan Abdal**, Derin Yayınları: İstanbul.

Gölpınarlı, Abdülbâki (2014) **Menâkıb-I Hünkâr Hacı Bektâş-I Veli - Vilâyet-Nâme**, İnkılâp Kitapevi: İstanbul.

Gömeç, Yağmur Saadettin (2016) "Türk Kültüründe At", **Geçmişten Günümüze Bozkır Sempozyumu,** Selçuk Üniversitesi, Konya.

Gülakan, Kaman, Sevda (2015) "Baykuş Kelimesi ve Baykuşla İlgili İnançlar Üzerine", **Turkish Studies**, Sayı: 10/8, 1137-1154.

Gülensoy, Tuncer (1995) **At Damgaları, Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, Resim Matbaacılık: İstanbul.

Gültepe, Necati (2015) **Türk Mitolojisi Yeni Araştırmalar Işığında**, Ceylan Matbaa: İstanbul.

Güzel, Abdurrahman (2021) **Şehzade Alaâddin Gaybî Kaygusuz Abdâl Külliyatı**, Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Hançerlioğlu, Orhan (2000) **Dünya İnançları Sözlüğü**, Remzi Yayınevi: İstanbul.

Hansen, William (2019) **Yunan ve Roma Mitolojisi**, (Çev.: Ümit Hüsrev Yolsal) Say Yayınları: İstanbul.

Işık, Caner (2012) Halk İnançlarında Kalıp Değiştirme, Ruh Göçü, **Acta Turcıca Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, Yıl: IV, Sayı: 2, 46-60.

Ivgin, Hayrettin (2016) "İnanışlarda, Söylencelerde Turna Kuşu ve Göç Yolları", **Kültür Evreni**, Sayı: 16, 32-45.

İnan, Abdulkadir (1986) **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kalafat, Yaşar - Güven, İ,M,V. (2011) Altay Türk Halk İnançlarından Anadolu'ya Dair Bazı Tespitler, **Arış**, V I, 60-75.

Karakurt, Deniz (2011) **Türk Söylence Sözlüğü Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü**, E-Kitap.

Kaval, Yılmaz (2016) **Hakkâri Kilimlerindeki Motiflerin Sembolik Dilde Çözümlenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Elazığ.

Kaval, Yılmaz (2019) **Tunceli'den Derlenen Masallar (Metin-İnceleme),** Basılmamış Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü-Uşak.

Kaval, Yılmaz - Koç, Ali (2018) "Munzur Adının Kökeni ve Munzur Baba Efsanesi'nin Sembolik Değerler Bakımından İncelenmesi", **Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 2, 41-56.

Kaya, Ali (2004) **Tunceli (Dersim) Kültürü**, Can Yayınları: İstanbul.

Kılıç, Yusuf - Eser, Elvan (2017) "Eskiçağ Toplumlarının Mitolojisinde Ölümsüzlük Arayışı (Ölümsüzlük Sembolü Olarak Bazı Bitki, Su ve Hayvanlar)", **Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi**, Cilt 4, Sayı 13, 122-156.

Koç, Ali (2022) **Tunceli İli Yer Adları,** Duvar Yayınları: İzmir.

Koçoğlu, Serpil (2016) **Tunceli Çemişgezek İlçesindeki Yaygın Halk İnanışları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Köse, Onur (2021) **Tunceli Yöresindeki Eski Türk İnançlarının İzleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü- Muğla.

Köse, Onur (2021) "Tunceli'de Dağ Keçisi/Geyik Kutsallığı ve Tarihsel Derinliği Üzerine Bir Değerlendirme", **Near East Historical Review**, 11/4, 35 – 48.

Köse, Serkan (2019) "Türk Kültüründe Baykuş", **Kültür Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 3, 288-301.

Kutlu, Muhtar (1987) **Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık**, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: Ankara.

Kuzu, Pınar Fatma (2018) "Pir Sultan Abdal'ın Şiirlerinde Turna Motifi", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 88, 111-122.

Küçük, Gülbay Sümeyye (2012) **Elazığ, Fevziçakmak, Esentepe ve Yıldızbağları Mahallelerinde Oturan Tunceli Göçmeni Alevilerde Halk İnanışları ve Bunlara Bağlı Uygulamalardaki Değişimler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Malınowskı, Bronislaw (2016) **Bilimsel Bir Kültür Teorisi**, (Çev.: Deniz Uludağ), Doğubatı Yayınları: Ankara.

Mitchell, Stephan (2016) **Gılgamış Destanı (Ölümsüzlüğe Yolculuğun Kitabı!..)**, (Çev.: Tülin Törüner), Mitoloji Tarihi Yayınları: İstanbul.

Ocak, Yaşar Ahmet (2018) **Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İletişim Yayınları: İstanbul.

Ögel, Bahaeddin (1971) **Türk Mitolojisi I**, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

Ögel, Bahaeddin (1995) **Türk Mitolojisi II**, Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.

Örnek, Sedat Veyis (1988) **İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane**, Gerçek Yayın Evi: İstanbul.

Öztürk, Şükrü (2019) "Türk Kültüründe Aslan", **Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,** Cilt: 2 - Sayı: 2, 18-39.

Parlayan, Muharrem (2012) **Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Elazığ.

Polat, Mahir (2016) **Pülümür'de Tarihi Cem Evleri ve Ocak Evi Kültü, Pülümür**, Derleyen: Şükrü Aslan), Ütopya Yayınevi: Ankara.

Polatcan, Mehmet (2006) **Pertek ve Çevresinde Yaygın Halk İnanışları**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Radloff, Wılhelm (2008), **Türklük ve Şamanlık**, Örgün Yayınevi: İstanbul.

Radloff, Wilhelm (1995) **Manas Destanı (Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi Çeviri**) Yayına Hazırlayan: Emine Gürsoy Naskali), Kamer Matbaacılık: Ankara.

Rosenberg, Donna (2017) **Dünya Mitolojisi**, İmge Kitapevi: İstanbul.

Roux, J. Paul (2011) **Eski Türk Mitolojisi**, Bilgesu Yayınları: Ankara.

Sakaoğlu, Saim- Duymaz, Ali (2002) **İslamiyet Öncesi Türk Destanları**, Ötüken Yayınları: İstanbul.

Sarpkaya, Seçkin (2014) "Türk Dünyası Efsanelerinde Ayı Tasavvurunun Değişim ve Dönüşümü**", Millî Folklor**, Yıl:26, Sayı: 101, 149-161.

Sever, Mustafa (1999) "Türk Mitolojisinde Kuşlar", **Millî Folklor**, Yıl: 11, Sayı, 42, 83-88.

Seyitoğlu, Bilge (1995) **Mitolojik Dönemde At, Türk Kültüründe At ve Çağdaş Atçılık**, Resim Matbaacılık: İstanbul.

Seyitoğlu, Bilge (1998) "Kültürel Bir Sembol: Yılan", **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Ankara.

Sinmez, Ç.Çağlar - Aslım, Gökhan (2017) "İç Anadolu Bölgesindeki Hayvanlarla İlgili İnanış ve Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme", **Bilig**, Sayı: 81, 205-232.

Sivri, Medine - Akbaba, Canan (2018) "Dünya Mitlerinde Yılan", **Folklor/ Edebiyat**, Cilt:24, Sayı: 96, 53-64.

Şahin, Mustafa (2022) "Türk ve Yunan Folklorunda Baykuş", **Şehrengiz**, S.135, 8-11.

Şener, Cemal (2003) **Şamanizm Türklerin İslamiyet'ten Önceki Dinleri**, Etik Yayınları: İstanbul.

Şenesen, Okuşluk Refiye (2011) "Türk Halk Kültüründe Bolluk ve Bereketle İlgili İnanç ve Uygulamalarda Eski Türk Kültürü İzleri", **Folklor/Edebiyat**, Cilt:17, Sayı:66, 209-228.

Şimşek, Esma (1995) "Giresun ve Çevresinde Anlatılmakta Olan 'Ana Geyik' Efsanesinde Mitolojik Unsurlar", **Millî Folklor**, Cilt:4 Yıl:7, Sayı:26. S:17-22.

Şimşek, Esma (2016) "Türk Kültüründe, Kaplumbağalarla İlgili Efsaneler Üzerine Bir Değerlendirme", **Akra Kültür Sanat Ve Edebiyat Dergisi**, Cilt 4, Sayı 10, 51 – 63.

Şimşek, Esma (2019) "Türk Halk Kültüründe Yılan ve 'Yılan Kale' (Ceyhan/Adana) Anlatıları Üzerine Değerlendirmeler", **Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi**, S:19 C.7, 13-33.

Tanyu, Hikmet (1976) "Dini Folklor veya Dini-Manevi Halk İnançlarının Çeşit ve Mahiyeti Üzerinde Bir Araştırma", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:21 Sayı:1-4, 123-142.

Taş, Sibel - Kaval, Yılmaz (2020) "Tunceli'de Kültürel Bir Sembol: Dağ Keçisi", **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi**, 2020, Cilt: 13, Sayı: 30, 680-688.

Taş, Sibel (2019) **Tunceli'de Geçiş Törenleri: Doğum, Evlenme ve Ölüm**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Elazığ.

TDK Türkçe Sözlük (2005) Türk Dil Kurumu Yayınları: Ankara.

Temizkan, Mehmet (2014) "Türk Kültüründe ve Alevî-Bektaşî İnancında Turna", **Millî Folklor**, 2014, Yıl 26, Sayı 101, 162-170.

Tiken, Servet (2008) "Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Kültürel Bir Sembol: Akrep", A**.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** Sayı:37, 159-172.

Tosun, İbrahim - Koç, Ali (2017) "Tunceli İli Adlarının Köken, Yapı ve Anlamları" **Turkish Studies**, 12/34, 411-421.

Tosun, İbrahim - Koç, Ali (2021) **Şıh Delil-İ Berhecan Evlatlarından Seyit Hüseyin Erdoğan**, Duvar Yayınları: İzmir.

Tosun, İbrahim – Koç, Ali (2022) "Tunceli Aleviliğinde Ritüellere ve Dile Yansımış Eski İnanç ve Kültürlerin İzleri", **Uluslar Arası Filoloji Bengü**, Cilt 2, Say:1, 1-22.

Tunceli Folkloru (2012) Tunceli Valiliği Yayınları: Ankara.

Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (1992) "Bülbül" Maddesi, Cilt: 6. Ankara.

Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (1998), "Haydar" Maddesi, Cilt: 17. Ankara.

Türkiye Diyanet Vakfi Ansiklopedisi (2001) İsmâil Maddesi, Cilt: 23, Ankara.

Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (2013) Yûnus" Maddesi, Cilt: 43, Ankara.

Uraz, Murat (1994) **Türk Mitolojisi,** Düşünen Adam Yayınları: İstanbul.

Ünal, Mustafa (2004) "Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı", **Tübar-Xvı** - 43-67.

Yıldırım, Nilüfer (2004) **Anadolu Masallarında Şamanizm İzleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

Yıldırım, Nimet (20089 **Fars Mitolojisi Sözlüğü**, Kabalcı Yayınları: İstanbul.

Yıldırım, Nimet (2012) **İran Mitolojisi**, Pinhan Yayıncılık: İstanbul.

Yıldız, Buse (2018) **Kutsal Mekân ve Coğrafya: Nazimiye (Tunceli) Örneği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü- Balıkesir.

B)İnternet Kaynakları

"Japon Kültüründe Turna Simgesi", Http://Www.Turkiyeninturnalari.org/tr, 29.05.2023.

"Sadako ve Kâğıttan Bin Turna Kuşu", Https://tr.wikipedia.org, 30.05.2023

"Evliyaların ve Ana Fatma'nın Sırları", Https://www.ozgurdersim.com/e, 12.06. 2023.

C)Sözlü Kaynaklar

KK. Adı, soyadı, yaşı, eğitimi, mesleği, doğum yeri

KK-1. Sultan Demir, 57 Yaşında, Lise Mezunu, Esnaf, Pertek

KK-2. Fethiye Yıldırım, 65 Yaşında, Üniversite Mezunu, Emekli Memur,

KK-3.Can Kureyş Bulut, 36 Yaşında, Üniversite Mezunu, Öğretim Görevlisi/Dede, Merkez/ Tunceli.

KK-4. Zöhre Ay, 59 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli Memur, Pertek.

KK-5. Deniz Ay, 36 Yaşında, Üniversite Mezunu, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kolankaya Köyü/Pertek.

KK-6. Yalçın Çakmak, 40 Yaşında, Üniversite Mezunu, Akademisyen, Hozat.

KK-7. Arzu Çevik, 43 Yaşında, Üniversite Mezunu, İletişim Merkezinde Görevli, Yukarı Kayabaşı Köyü/Pertek.

KK-8.Cemile Yıldız, 50 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Terzi, Köklüce Köyü/Tunceli.

KK-9. Mehmet Yıldız, 79 Yaşında, İlkokul Mezunu, Terzi, Yeniköy/Pertek.

KK-10. Mehmet Mükan, 67 Yaşında, Üniversite Mezunu, Emekli Öğretmen, Merkez/ Tunceli.

KK-11.Ömer Bankur, 70 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Çiftçi, Sağman Köyü/ Pertek.

KK-12. Mustafa Mevlüt Orhan, 85 Yaşında, Okumamış, Çiftçi, Sağman Köyü/Pertek.

KK-13. Fidan Aydın, 86 Yaşında, Okumamış, Ev Hanımı, Bakırlı Köyü/ Pertek.

KK-14. Cafer Kar, 67 Yaşında, İlkokul Mezunu, Çiftçi, Derenahiyesi Köyü /Pertek.

KK-15. Elmas Aydın, 73 Yaşında, Okumamış, Ev Hanımı, Dalören/Hozat.

KK-16. Zülfü Pınar, 80 Yaşında, Emekli, Baba Ocağı Köyü/Merkez.

KK-17. Hıdır Doğan, 79 Yaşında, İlkokul Mezunu, Emekli, Balkaynar

Köyü/Hozat.

KK-18. Saniye İldeniz, 56 Yaşında, Lise Mezunu, Esnaf, Aktarla Köyü/ Mazgirt.

KK-19. Mehmet Halis, 50 Yaşında, Lise Mezunu, Teknisyen/Dede Aktarla Köyü/ Mazgirt.

KK-20. Rıza Çelebi, 60 Yaşında, Ortaokul Mezunu, Hayvancılık, Doğanlı Köyü/Çemişgezek.

KK-21. Müslim Doğru, 84 Yaşında, Okumamış, Hayvancılık, Pertek.

KK-22. Orhan Fındık, 42 Yaşında, Lise Mezunu, Hayvancılık, Arduç Köyü/Pertek.

KK-23. İbrahim Tosun, 59 Yaşında, Üniversite Mezunu, Akademisyen, Ulupınar/ Pertek.

KK-24. Haskar Bulut, 71 Yaşında, Okuryazar Değil, Ev Hanımı, Daskaya /Mazgirt.

KK-25. Haskar Kalay, 45 Yaşında, İlkokul Mezunu, Esnaf, Mazgirt.

KK-26. Metin Kahraman, 60 Yaşında, Üniversite Mezunu, Sanatçı, Pülümür.

KK-27. Murat Yar, 52 Yaşında, Lise Mezunu, Esnaf, Tunceli.

KK-28. Mahmut Kılıç, 92 Yaşında, İlkokul 3, Dede, Yeldeğen Köyü/Mazgirt.

Current Research in Agriculture, Forestry and Aquaculture

March 2023

Editors

Prof. Dr. Oğuzhan DOĞANLAR

Assist. Prof. Dr. Figen CERİTOĞLU

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Oğuzhan DOĞANLAR

Assist. Prof. Dr. Figen CERİTOĞLU

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-723-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

Chapter 1

INTERACTIONS BETWEEN CONE PRODUCTION AND GROWTH CHARACTERISTICS IN NATURAL STANDS OF ANATOLIAN BLACK PINE

Yunus ESER ***1***

Chapter 2

IMAGE PROCESSİNG PRACTİCES İN AGRİCULTURE

Uğur YEGÜL, Maksut Barış EMİNOĞLU ***13***

Chapter 3

IMPORTANCE OF POLLEN ANALYSIS IN HONEY: MELISSOPALYNOLOGY

Memnune ŞENGÜL, Seda UFUK ***25***

İsa Arslan KARAKÜTÜK, Sefa AKSOY ***25***

Chapter 4

MONİTORİNG THREE DECADES OF FOREST COVER CHANGE USİNG LANDSAT IMAGERY İN BOZDAĞLAR REGİON, TURKEY

Eylül MALKOÇ, Engin NURLU ***39***

Chapter 1

INTERACTIONS BETWEEN CONE PRODUCTION AND GROWTH CHARACTERISTICS IN NATURAL STANDS OF ANATOLIAN BLACK PINE

Yunus ESER[1]

1 Asst. Prof. Yunus ESER: Department of Forestry, Atabey Vocational School, Isparta University of Applied Sciences, Turkey. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9575-1162 / yunuseser@isparta.edu.tr

1. INTRODUCTION

Anatolian black pine [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] is one of the five sub species as black pine (*Pinus nigra* Arnold.) (Gaussen et al., 1964; Caudullo et al., 2017). The species is one of the most important forest tree species by 4.2 million ha natural distribution which of 18% of Turkish forest area (OGM, 2022). It grows in large area in different ecological conditions of Euro-asia such Cyprus, Russia, Turkey, and Ukraine at between 100 and 1900 m asl. (Figure 1, EUFORGEN, 2009).

Figure 1. *Natural distribution of Pinus nigra (EUFORGEN, 2009)*

It is also exotic forest tree species in different countries. The species is one of the most important commercial and ecological tree species of afforestation (Ayan et al. 2017) and other forestry practices because of resistance to shadow, drought and frost (Saatcioglu, 1976; Yaltırık, 1993). Many studies were carried out in silvicultural (i.e., Alptekin, 1986; Güner, 2001; Gülcü, 2002; Yazıcı and Babalık, 2011; Uysal, 2015; Ozel et al., 2018; Cercioglu, 2018; Ertugrul and Bilir, 2020; Eser, 2021; Yazıcı, 2022), and other forestry practices (i.e., Eser, 2014; Yazıcı and Catal, 2019) because of large distribution and advantages of Anatolian black pine recently. Ayan et al. (2017) reported that Anatolian black pine is used widely in afforestation practices of Turkey for conversion of degraded forest to productive forest or different forestry purposes. It is getting importance of seed/cone production and estimation of the related growth characteristics in the production of the species.

Estimations of relations among growth and reproductive traits are guide for forest managers in forestry practices. It is clear that the interactions could be extracted for many forestry practices such as wood production. However, while many studies were carried out in natural and

REFERENCES

Alptekin, C.U. (1986). Geographic variation of Anatolian Black pine [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe]. Graduate School of Natural and Applied Science, Istanbul University, PhD. Thesis, Istanbul.

Ayan, S., Yer, E.N., Gulseven, O. (2017). Evaluation of Taurus cedar (*Cedrus libani* A. Rich.) afforestation areas in Turkey in terms of climate type. Artvin Coruh University Journal of Forestry Faculty, 18(2), 152-161.

Bilir, N., Catal, Y., Tekocak, S., Cercioglu, M. (2017). Fertility variation in endemic populations of Ehrami black pine (*Pinus nigra* Arnold. subsp. *Pallasiana* var. *pyramidata*). J. For. Res. 28(4), 683-686.

Boydak, M. (1977). Seed yield of *Pinus sylvestris* in Catacik-Eskisehir. Istanbul University Publications, 193p, Istanbul.

Catal, Y., Bilir, N., Ozel, H.B. (2018). Effect of growth characteristics on cone and seed production in Taurus cedar (*Cedrus libani* A. Rich.). Fresenius Environmental Bulletin. 27, 3832-3836.

Caudullo, G., Welk, E., San-Miguel-Ayanz, J. (2017). Chorological maps for the major woody species in Europe. Brief Data 12, 662-666.

Cercioglu, M. (2018). Interaction between growth and reproductive characters and estimation of some genetic parameters of Anatolian Black pine [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe] populations in Burdur-Golhisar district. Graduate School of Natural and Applied Science, Suleyman Demirel University, PhD. Thesis, Isparta.

Cercioglu, M., Bilir, N. (2018). Altitudinal Fertility Variation in Natural Populations of Anatolian Black Pine [*Pinus nigra* Arnold. subsp. p*allasiana* (Lamb.) Holmboe] Populations. Human Journals. 8, 136-142.

Duncan, DB. (1955). Multiple range and multiple F-test. Biometrics. 11, 1-5.

Eler, U. (1990). Seed yield in Calabrian cluster pine (*Pinus brutia* Ten.) by age. Forest Research Institute, Technical Bulletin No. 225, 78p, Antalya.

Ertugrul, G.S., Bilir N. (2020). Evaluation on natural regenerations in Kütahya-Simav district of Anatolian black pine. Artvin Coruh University Journal of Forestry Faculty, 21(1), 75-81.

Eser, Y. (2014). Hierarchical Site Classification and Mapping on in the Burdur Watershed. PhD. Thesis, Süleyman Demirel University Graduate School of Applied and Natural Sciences Department of Forestry, Isparta.

Eser, Y. (2021). Growth performances over a slope range in natural reproductions of Anatolian black pine, Fresenius Environmental Bulletin, 30: 10970-10975.

Eser, Y. (2023). Variation in cone production of Anatolian black pine over habitat classes. Fresenius Environmental Bulletin. Under review.

European Forest Genetic Resources Programme (EUFORGEN) (2009). Distribution map of black pine (*Pinus nigra*). www.euforgen.org. Italy, Rome (Date of access: 11.04.2021).

Gaussen, H., Heywood, V.H., Cheter, A.O. (1964). The genus *Pinus* in flora of Eoropea Vol.I. 670p, Camridge.

General Directorate of Forestry (OGM) (2022). Forestry Statistics-2021. www.ogm.gov.tr. 1-17, Turkey, Ankara (Date of access: 15.06.2022).

Gülcü, S. (2002). Genetic diversity of among and within the populations of Anatolian black pine [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe.] in the Lakes district. Graduate School of Natural and Applied Science, Suleyman Demirel University, PhD. Thesis, Isparta.

Güner, Ş.T. (2001). An evaluation on the natural regeneration works at the stands of Anatolian black pine in Afyon forest district. Journal of Forestry Faculty of Suleyman Demirel University, 2, 61-74.

Nikkanen, T., Velling, P. (1987). Correlations between flowering and some vegetative characteristics of grafts of *Pinus sylvestris*. Forest Ecology and Management, 19, 35-40.

Ozel, H.B., Bilir, N., Yazıcı, N., Çakmaklı, U. (2018) Effect of slope on adaptation capacity of seedlings in Black pine. International Marmara Science and Social Science Congress, 23-25 November, Kocaeli, p.439-443.

Saatcioglu, F. (1976). Silviculture-I. Forestry Faculty of Istanbul University press, 2187(222), 423p, Istanbul.

SPSS. (2011). IBM SPSS Statistics for Windows, Version 20.0., NY: IBM Corp.

Uysal, S.C. (2015). Clonal Variation in Gonen Seed Orchard of Anatolian Black Pine Originated from Sutculer- Tota. PhD. Thesis, Süleyman Demirel University Graduate School of Applied and Natural Sciences Department of Forestry, Isparta.

Yaltırık, F. (1993). Dendrology-I. Forestry Faculty of Istanbul University press, 3443(386), Istanbul.

Yazıcı, N. (2022). Effect of crown closure ratios on number and growth reproductions in Black pine (*Pinus nigra* Arnold.). Fresenius Environmental Bulletin. 31, 9688-9692.

Yazıcı, N., Babalık A.A. (2011). Determination of optimum watering interval in Anatolian black pine [*Pinus nigra* Arnold. subsp. *pallasiana* (Lamb.) Holmboe.] seedlings. Journal of Bartın Forestry Faculty, 13: 100-106.

Yazıcı, N., Bilir, N. (2017). Aspectual fertility variation and its effect on gene diversity of seeds in natural stands of Taurus cedar (*Cedrus libani* A. Rich.). International Journal of Genomics, 2960624, 1-5.

Yazıcı, N., Catal, Y. (2019). The effects of dams on the annual diameter increment of black pine (*Pinus nigra* Arn.) trees: Example of Isparta-Uluborlu. Turkish Journal of Forestry, 20(1): 28-34.

Yazıcı, N., Turan, A. (2016). Effect of forestry afforestation on some soil properties: A case study from Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 25:2509-2513.

Chapter 2

IMAGE PROCESSING PRACTICES IN AGRICULTURE

Uğur YEGÜL[1], Maksut Barış EMİNOĞLU[2]

1 Dr. Uğur Yegül, yegul@ankara.edu.tr, ORCID ID : 0000-0003-2139-4080 (Corresponding author), Department of Agricultural Machinery and Technologies Engineering, Faculty of Agriculture, Ankara University, Ankara, Turkey, 06135
2 Dr. Öğr. Üyesi Maksut Barış Eminoğlu, eminoglu@agri.ankara.edu.tr, ORCID ID : 0000-0003-3264-3636, Department of Agricultural Machinery and Technologies Engineering, Faculty of Agriculture, Ankara University, Ankara, Turkey, 06135

Image processing and computer vision applications have increased significantly in recent years. It is widely used in vehicle automation, security systems, robot applications, surveillance of friendly and enemy forces in military fields, agricultural applications, biomedical and medical fields, geographic information systems, design and manufacturing applications (Samtaş and Gülesin, 2011).

In studies using image processing techniques, images are taken from the camera first. Image preprocessing steps are applied to the received images, and feature extraction of the objects of interest is performed. Accurately detecting the objects in the environment is essential for the feature extraction phase. Different methods are suggested in studies for detecting or recognizing objects. Studies for fast and effective object recognition using simple features of objects (Viola and Jones, 2001), recognition with complex background extraction (Hussin et al., 2012), shape recognition, colour recognition, edge and corner recognition, statistical pattern recognition, Various methods such as template matching are used.

As a result of the widespread use of computer vision, studies such as monitoring product quality in agriculture (Wu and Sun 2013), crop irrigation (Hof and Wolf, 2014), spraying, harvesting, product classification, and product development are carried out (Latha et al., 2014). In addition, in the field of agriculture, in various studies using image processing techniques, peach (Kurtulmuş et al., 2013; Sert et al., 2010), apple (Sert et al., 2010; Sofu et al., 2013), wheat (Demirbaş and Dursun). , 2007), hazelnut (Bayrakdar et al., 2015; Guvenc et al., 2015), cherry (Balcı et al., 2016; Beyer et al., 2002), walnut (Ercisli et al., 2012), almond (Jain and Dubes, 1988) etc. fruits are classified, and their characteristics are determined. To determine these features, the objects investigated are classified in size, type or quality using digital image analysis, classification, and clustering.

Image Processing Techniques

The image processing method is similar to the visual system of humans. Image processing can be defined as using images by computers after taking images through digital image receivers, processing them, and interpreting the image according to the desired purpose (Çankaya et al., 2013; Jahne, 2004). Noise is unwanted data that occurs in digital images, and it can cause image distortion and loss of details. Image processing algorithms reduce noise (Küpeli and Bulut, 2020). Filtering can be done in spatial and frequency domains. Median filtering aims to reduce noise to a great extent with minimal blurring (Zhu and Huang, 2012). Converting a digital image to a binary image defined as black and white is called the thresholding method, and it is used to reduce noise in the image and object detection.

REFERENCES

Antonucci, F., Costa, C., Pallottino, F., Paglia, G., Rimatori, V., De Giorgio, D., and Menesatti, P. (2012). Quantitative method for shape description of almond cultivars (Prunus amygdalus Batsch), *Food and bioprocess technology*, 5(2), 768-785.

Balcı, M., Altun, A.A., Taşdemir, Ş. (2016), classification for napoleon type cherries by using image processing techniques. *Journal of Selcuk-Technic*, 15(3), 221-237.

Balcı, M., Altun, A.A., Taşdemir, Ş. (2016), Görüntü işleme teknikleri kullanılarak napolyon tipi kirazların sınıflandırılması, *Selçuk-Teknik Dergis*i, 15(3), 221-237.

Bayrakdar, S., Çomak, B., Başol, D., Yücedağ, İ. (2015), Determination of type and quality of hazelnut using image processing techniques, 2015 23nd Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), Malatya, Turkey, 2015, pp. 616-619

Beyer, M., Hahn, R., Peschel, S., Harz, M., and Knoche, M. (2002), Analyzing fruit shape in sweet cherry (Prunus avium L.)". *Scientia Horticulturae*, 96(1), 139-150.

Çankaya, G., Arslan, M.H. & Ceylan, M. (2013), Görüntü işleme ve yapay sinir ağları yöntemleri ile betonun basınç dayanımının belirlenmesi. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim Ve Teknoloji Dergisi*, 1(1) , 1-12.

Demirbaş, H.Y. & Dursun, İ. (2007), Buğday tanelerinin bazı fiziksel özelliklerinin görüntü işleme tekniğiyle belirlenmesi. *Journal of Agricultural Sciences*, 13(03), 176-185.

Demirbaş, H.Y., ve Dursun, İ. (2007), Buğday tanelerinin bazı fiziksel özelliklerinin görüntü işleme tekniğiyle belirlenmesi, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi*, 13(3), 176-185.

Ercisli, S., Sayinci, B., Kara, M., Yildiz, C., and Ozturk, I. (2012). Determination of size and shape features of walnut (Juglans regia L.) cultivars using image processing, *Scientia horticulturae*, 133, 47-55.

Guvenc, S.A., Senel, F.A., and Cetisli, B. (2015), classification of processed hazelnuts with computer vision, 2015 23nd Signal Processing and Communications Applications Conference (SIU), Malatya, Turkey, 2015, pp. 1362-1365.

Hannan, M., Burks, T. ve Bulanon, D.M., 2010, A machine vision algorithm combining adapive segmenaion and shape analysis for orange fruit detection, *Agricultural Engineering International: CIGR Journal*, Manuscript 1281, XI, 1-17.

Hannan, M.W., and Burks, T.F. (2004), Current developments in automated citrus harvesting, 2004 ASAE Annual Meeting.

Hof, A., and Wolf, N. (2014), Estimating potential outdoor water consumption in private urban landscapes by coupling high-resolution image analysis, irrigation water needs and evaporation estimation in Spain, *Landscape and Urban Planning*, 123, 61-72.

Hussin, R., Juhari, M.R., Kang, N.W., Ismail, R.C., and Kamarudin, A. (2012), Digital image processing techniques for object detection from complex background image, *Procedia Engineering*, 41, 340-344.

Işık, E., ve Güler, T. (2003). Elma yüzey alanlarının görüntü işleme tekniği yöntemiyle saptanması. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 59-64.

İncekara, H. & Selek, M. (2020), Görüntü işleme yöntemleri kullanılarak kiraz meyvesinin sınıflandırılması. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Ejosat Özel Sayı, 108-112.

Jahne, B. (2004), Practical handbook on image processing for scientific and technical applications, CRC press.

Jain, A.K. and Dubes, R.C. (1988), Algorithms for clustering data, Prentice-Hall, Inc., Michigan State University, Englewood Cliffs, New Jersey, US.

Kanimozhi, B. ve Malliga, R. (2017), classification of ripe or unripe orange fruits using the color coding technique, *Asian Journal of Applied Science and Technology*, 1(3), 43-47.

Kaymak, A.M., Örnek, M.N. & Kahramanlı, H. (2019), Görüntü işleme teknolojilerinin elma bahçelerine yönelik kullanım örneği. Uluborlu Mesleki Bilimler Dergisi, 2(1), 17-26.

Kuncan, M., Ertunç, H.M., Küçükyıldız, G., Hızarcı, B., Ocak, H. ve Öztürk, S. (2013), Görüntü işleme tabanlı zeytin ayıklama makinesi, Otomatik Kontrol Ulusal Kongresi, 459-464.

Kurtulmuş, F., Vardar, A. ve Kavdır, İ. (2013), Bahçe koşullarında alınmış renkli görüntülerde doku ve şekil öznitelikleriyle genç şeftali meyvelerinin saptanması, *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi,* 9(2). 141-148.

Kurtulmuş, F., Vardar, A., Kavdır, İ. (2013), Bahçe koşullarında alınmış renkli görüntülerde doku ve şekil öznitelikleriyle genç şeftali meyvelerinin saptanması, *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 9(2), 141-148.

Küpeli, C., & Bulut, F. (2020), Görüntüdeki tuz biber ve gauss gürültülerine karşı filtrelerin performans analizleri, *Haliç Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 3(2), 211-239.

Latha, M., Poojith, A., Reddy, B.A., and Kumar, K.V. (2014), Image Processing in Agriculture, *International Journal of Innovative Research In Electrical, Electronics, Instrumentation And Control Engineering*, 2(6), 1562-1565.

Otsu, N. (1979), A threshold selection method from gray-level histograms, in IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, 9(1), pp. 62-66

Payne, A.B., Walsh, K.B., Subedi, P. and Jarvis, D. (2013), Estimation of man-

go crop yield using image analysis-segmentation method, *Computers and Electronics in Agriculture*, 91, 57-64.

Polatcı, H. , Yıldız, A.K., Saraçoglu, O., Adsız, E. & Aksüt, B. (2017), Görüntü işleme yöntemleri kullanılarak kivi meyvesinin kuruma performansı ve renk değişiminin belirlenmesi. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University*, 34, 105-112.

Sabancı, K. & Aydın, C. (2014), Görüntü işleme tabanlı hassas ilaçlama robotu. *Journal of Agricultural Sciences*, 20(4), 406-414.

Samtaş, G., & Gülesin, M. (2011), Sayısal görüntü işleme ve farklı alanlardaki uygulamaları, *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 2(1), 85-97.

Sert, E., Taşkın, D., Suçsuz, N. (2010), Görüntü işleme teknikleri ile şeftali ve elma sınıflandırma, *Trakya Univ J Sci*, 11(2), 82-88.

Sofu, M., Er, O., Kayacan, M.C., Cetişli, B. (2013), Elmaların görüntü işleme yöntemi ile sınıflandırılması ve leke tespiti. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 8(1), 12-25.

Uras, A. & Okursoy, R. (2007), Pulluk uç demirlerindeki aşınmaların görüntü işleme tekniğinden yararlanılarak belirlenmesi. *Journal of Agricultural Sciences*, 13(03), 253-260.

Viola, P., and Jones, M. (2001), Rapid object detection using a boosted cascade of simple features. Proceedings of the 2001 IEEE Computer Society Conference on Computer Vision and Pattern Recognition. CVPR 2001, Kauai, HI, USA, 2001, pp. I-I.

Wu, D., and Sun, D.W. (2013), Colour measurements by computer vision for food quality control–A review, *Trends in Food Science & Technology*, 29(1), 5-20.

Yaşar, G. H. ve Akdemir, B. (2017), Estimating yield for fruit trees using ımage processing and artificial neural network, *Int'l Journal of Advances in Agricultural & EnvironmentalEngg*, 4(1), 203-206.

Yıldız, A.K., Öztekin, T. & Cömert, M.M. (2017), Brokoli taç izdüşüm alanının görüntü işleme yöntemi kullanılarak hesaplanması. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University*, 34, 172-177.

Zhao, Y., Wang, D. ve Qian, D. (2009), Machine Vision Based Image Analysis for the Estimation of Pear External Quality, 2009 Second International Conference on Intelligent Computation Technology and Automation, Changsha, China, 2009, pp. 629-632.

Zhu, Y. & Huang, C. (2012), An improved median filtering algorithm for image noise reduction, *Physics Procedia*, 25, 609-616.

Chapter 3

IMPORTANCE OF POLLEN ANALYSIS IN HONEY: MELISSOPALYNOLOGY

Memnune ŞENGÜL[1], Seda UFUK[2]
İsa Arslan KARAKÜTÜK[3], Sefa AKSOY[4]

1 Prof. Dr., Ataturk University Faculty of Agriculture Department of Food Engineering, Erzurum/Turkey/ORCID: 0000-0003-3909-2523/memnune@atauni.edu.tr
2 Artvin Directorate of Provincial Agriculture and Forestry/ORCID: 0000-0001-6250-6670
3 Ataturk University Graduate School of Natural and Applied Sciences Department of Food Engineering, Erzurum/Turkey/ORCID: 0000 0002 0317 2882
4 Ataturk University Graduate School of Natural and Applied Sciences Department of Food Engineering, Erzurum/Turkey/ORCID: 0000-0003-0849-8088

INTRODUCTION

Beekeeping has been practiced in Turkey as well as in many parts of the world since ancient times. In particular, Turkey's rich flora has made it one of the most suitable countries for beekeeping. There are 12.476 natural plant species in Turkey, and 450 of those are known as honey plants, which are crucial for beekeeping. Turkey has one of the highest potentials for beekeeping in the world due to its climate, rich botanical diversity and its location as a transit point between the continents of Asia and Europe. Although products such as honey, pollen, bee bread, propolis, royal jelly, bee venom, apilarnil, and beeswax are obtained as a result of beekeeping activities carried out as a traditional agricultural activity in our country, especially in rural areas, honey is the most well-known and therefore the most produced and consumed product (Özkök & Bayram, 2021). With an annual production of over 7 million beehives and 103 thousand tons of honey, it ranks second in the world after China (Özkök et al., 2018).

Honey is defined by the Turkish Food Codex Communique on Honey (No: 2020/7), as a natural sweet and flavourful product, which can be formed by combining it with various nectars of plants or from secretions of living parts of plants or excretions of plant-sucking insects on the living parts of plants. The water content can be declined and the storing methods in honeycombs to ripen and mature after nectar collection. Honey can be described as blossom honey or honeydew honey according to its plant source. The aromatic, sweet, and viscous qualities of honey, which is mostly made of reducing sugars like fructose, glucose, sucrose, and almost 25 different oligosaccharides as well as other minor chemicals, make it a desirable and nutrient-rich diet (Maieves et al., 2020; Machado et al., 2021). Even though carbohydrates are the leading component, including almost 95% of the dry weight of honey, it also includes other types of substances. For example, esters, enzymes, organic acids, vitamins, minerals, volatile components, hydroxymethylfurfural (HMF), phytochemicals, and other solid materials collected by honey bees (Kirs et al., 2011; Selvaraju et al., 2019; Machado et al., 2021). Honey components and characteristic features are changed by geographical location, seasons, floral and entomological sources, environmental conditions, beekeeping and processing features, and also storage conditions (Selvaraju et al., 2019; Rosdi et al., 2016; Yildiz et al., 2022).

Honey can be classified as monofloral or unifloral; when it is composed predominantly of a single botanical origin or multifloral; when it derives from different plant varieties blooming at the same time (Milosavljević et al., 2021; Yildiz et al., 2022). "Monofloral honey" refers to the predominance of pollen obtained from a certain plant rather than a honey that only contains a single type of pollen (Bodor et al., 2021) and

REFERENCES

Addi, A., & Bareke, T. 2021. Botanical origin and characterization of monofloral honeys in Southwestern forest of Ethiopia. Food Science & Nutrition, 9(9), 4998-5005.

Aytuğ, B. 1967. Pallinologic researches in polen morphology and important gymnosperms of Turkey (in Turkish). Istanbul: Istanbul University Press.

Bodor, Z., Kovacs, Z., Benedek, C., Hitka, G., & Behling, H. 2021. Origin identification of Hungarian honey using melissopalynology, physicochemical analysis, and near infrared spectroscopy. Molecules, 26(23), 7274.

Delport, J., Muasya, M., & Manzano, S. 2022. A new conceptual framework for the development of international melissopalynological research: Africa as a case study. Review of Palaeobotany and Palynology, 104695.

Erdtman, G. 1963. Palynology. In Advances in botanical research (Vol. 1, pp. 149-208). Academic Press.

Feás, X., Vázquez-Tato, M. P., Estevinho, L., Seijas, J. A., & Iglesias, A. 2012. Organic bee pollen: botanical origin, nutritional value, bioactive compounds, antioxidant activity and microbiological quality. Molecules, 17(7), 8359-8377.

Fuentes Molina, O., Alizadeh, K., Bucarey, S. A., Castaneza Zúñiga, E., & Vásquez-Quitral, P. 2020. Analysis of organic molecules, physicochemical parameters, and pollen as indicators for authenticity, botanical origin, type and quality of honey samples examined. International Journal of Food Properties, 23(1), 2242-2256.

Genç, F. & Dodoloğlu, A. 2002. Basic Principles of Beekeeping Atatürk University. Faculty of Agriculture. Course Publications No: 166, Erzurum. 338 p.

Hempattarasuwan, P., Settachaimongkon, S., & Duangmal, K. 2019. Impact of botanical source and processing conditions on physicochemical properties and antioxidant activity of honey in the northern part of Thailand. International Journal of Food Science & Technology, 54(12), 3185-3195.

Herrero, B., María Valencia-Barrera, R., San Martín, R., & Pando, V. 2002. Characterization of honeys by melissopalynology and statistical analysis. Canadian Journal of Plant Science, 82(1), 75-82.

Karabagias, I. K., Louppis, A. P., Kontakos, S., Drouza, C., & Papastephanou, C. 2018. Characterization and botanical differentiation of monofloral and multifloral honeys produced in Cyprus, Greece, and Egypt using physicochemical parameter analysis and mineral content in conjunction with supervised statistical techniques. Journal of analytical methods in chemistry, 2018.

Karatas, S., Aktumsek, A., & Duru, M. E. 2019. Investigation of Physicochemical Properties of Some Monofloral Honeys in South Western Anatolia. International Journal of Secondary Metabolite, 6(3), 251-262.

Kelez, A. 2008. Pollen Analysis of Honey in the West Black Sea Region. Master Thesis. Ege University, Turkey.

Kirs, E., Pall, R., Martverk, K., & Laos, K. 2011. Physicochemical and melissopalynological characterization of Estonian summer honeys. Procedia Food Science, 1, 616-624.

Lazarević, K. B., Jovetić, M. S., & Tešić, Ž. L. 2017. Physicochemical parameters as a tool for the assessment of origin of honey. Journal of AOAC International, 100(4), 840-851.

Lau, P., Bryant, V., & Rangel, J. 2018. Determining the minimum number of pollen grains needed for accurate honey bee (Apis mellifera) colony pollen pellet analysis. Palynology, 42(1), 36-42.

Ling Chin, N., & Sowndhararajan, K. 2020. A Review on Analytical Methods for Honey Classification, Identification and Authentication. Honey Analysis [Working Title]. doi:10.5772/intechopen.90232

Louveaux, J., Maurizio, A., & Vorwohl, G. 1978. Methods of melissopalynology. Bee world, 59(4), 139-157.

Lutier, P. M., & Vaissière, B. E. 1993. An improved method for pollen analysis of honey. Review of Palaeobotany and Palynology, 78(1-2), 129-144.

Machado, A. M., Antunes, M., Miguel, M. G., Vilas-Boas, M., & Figueiredo, A. C. 2021. Volatile profile of Portuguese monofloral honeys: Significance in botanical origin determination. Molecules, 26(16), 4970.

Machado, A. M., Tomás, A., Russo-Almeida, P., Duarte, A., Antunes, M., Vilas-Boas, M., & Figueiredo, A. C. 2022. Quality assessment of Portuguese monofloral honeys. Physicochemical parameters as tools in botanical source differentiation. Food Research International, 111362.

Maieves, H. A., Züge, L. C. B., Teixeira, G. L., Cámara, M., Ribani, R. H., & Sánchez-Mata, M. C. 2020. Chemical Properties, Rheological Behavior, and Melissopalynological Analysis of Selected Brazilian Honeys from Hovenia dulcis flowering. Brazilian Archives of Biology and Technology, 63.

Milosavljević, S., Jadranin, M., Mladenović, M., Tešević, V., Menković, N., Mutavdžić, D., & Krstić, G. 2021. Physicochemical parameters as indicators of the authenticity of monofloral honey from the territory of the Republic of Serbia. Macedonian Journal of Chemistry and Chemical Engineering, 40(1), 57-67.

Mureșan, C. I., Cornea-Cipcigan, M., Suharoschi, R., Erler, S., & Mărgăoan, R. 2022. Honey botanical origin and honey-specific protein pattern: Characterization of some European honeys. LWT, 154, 112883.

Mutlu, C., Erbaş, M., & Tontul, S. A. 2017. Some Properties of Honey and Other Bee Products and Their Effects on Human Health. Akademik Gıda, 15(1), 75-83.

Nadaf, H. A., Yadav, G. S., Kaushik, H. D., & Sharma, S. K. 2017. Melissopalynological investigations of Apis mellifera L. corbicular pollen and honey from Hisar, Haryana. Entomon, 42(1), 23-30.

Onbaşlı, D. 2019. Apitherapy and Effect on Human Health. Journal of Faculty of Veterinary Medicine, Erciyes University, 16(1), 49-56.

Ötleş, S. 1995. Honey and honey technology chemistry and analysis, Alaşehir Vocational School, Publication No: 2, Ege University Printing House, İzmir.

Özkök A, & Bayram N. E. 2021. Confirmation of botanical origin and total pollen numbers of chestnut (Castanea sativa) honey samples. U. Arı D./U. Bee J. 21: 54-65, DOI: 10.31467/uluaricilik.899782

Özkök, A., Özenirler, Ç., Canli, D., Mayda, N., & Sorkun, K. 2018. Monofloral Features of Turkish Honeys According to Mellissopalynologic, Total Phenolic Acid and Total Flavonoid Content. Gazi University Journal of Science, 31(3), 713-723.

Pauliuc, D., Dranca, F., & Oroian, M. 2020. Antioxidant activity, total phenolic content, individual phenolics and physicochemical parameters suitability for Romanian honey authentication. Foods, 9(3), 306.

Pauliuc, D., Dranca, F., Ropciuc, S., & Oroian, M. 2022. Advanced Characterization of Monofloral Honeys from Romania. Agriculture, 12(4), 526.

Pospiech, M., Javůrková, Z., Hrabec, P., Štarha, P., Ljasovská, S., Bednář, J., & Tremlová, B. 2021. Identification of pollen taxa by different microscopy techniques. Plos one, 16(9), e0256808.

Rosdi, I. N., Selvaraju, K., Vikram, P., Thevan, K., & Arifullah, M. 2016. Melissopalynological analysis of forest honey from north Malaysia. Journal of Tropical Resources and Sustainable Science (JTRSS), 4(2), 128-132.

Schmidt, J., Bee, O. 1997. Product Chemical Composition and Application. International Coference on, Bee Product, Properties, Applications and Apitherapy P, 15.

Selvaraju, K., Vikram, P., Soon, J. M., Krishnan, K. T., & Mohammed, A. 2019. Melissopalynological, physicochemical and antioxidant properties of honey from West Coast of Malaysia. Journal of food science and technology, 56(5), 2508-2521.

Sniderman, J. K., Matley, K. A., Haberle, S. G., & Cantrill, D. J. 2018. Pollen analysis of Australian honey. PLoS One, 13(5), e0197545.

Voyslavov, T., Mladenova, E., & Balkanska, R. 2021. A new approach for determination of the botanical origin of monofloral bee honey, combining mineral content, physicochemical parameters, and self-organizing maps. Molecules, 26(23), 7219.

Waykar, B. & Alqadhi, Y.A. 2016. Beekeeping and bee products; Boon for human health and wealth. Indian Journal of Pharmaceutical and Biological Research, 4(3), 20-27.

Yildiz, O., Gurkan, H., Sahingil, D., Degirmenci, A., Er Kemal, M., Kolayli, S., & Hayaloglu, A. A. 2022. Floral authentication of some monofloral honeys based on volatile composition and physicochemical parameters. European Food Research and Technology, 1-11.

Chapter 4

MONITORING THREE DECADES OF FOREST COVER CHANGE USING LANDSAT IMAGERY IN BOZDAĞLAR REGION, TURKEY[1]

Eylül MALKOÇ[2], Engin NURLU[3]

1 Acknowledgment: This study was funded by The Scientific and Technological Research Council of Turkey 2211/C National PhD Scholarship Program in the Priority Fields in Science and Technology, Künye Bilgileri: İklim değişikliği ile mücadele kapsamında orman alanlarındaki değişimin modellenmesi: Bozdağlar örneği / Modelling forest cover change within the context of climate change mitigation strategy, in Bozdağlar, Yazar: DR. ÖĞR.ÜYESİ EYLÜL MALKOÇ, Danışman: PROF. DR. ENGİN NURLU, Yer Bilgisi: Ege Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Konu:Peyzaj Mimarlığı = Landscape Architecture

2 Landscape Architecture Department, Faculty of Architecture, Trakya University, 22100, Edirne, Turkey, ORCID: 0000-0003-1873-2931, e-mail:eylulmalkoc@trakya.edu.tr

3 Department of Landscape Architecture, Faculty of Agriculture, Ege University, 35100, Izmir, Turkey

Introduction

Forests are essential for the continuity of the ecosystem services and biodiversity as well as they play a key role in climate change mitigation strategies (Global Forest Resources Assessment 2005). The projected human population by 2050 is to be 9.6 billion and the expected dramatic growth will be in the undeveloped countries in the world (UN, 2022). Increase in population growth leads to the need of more energy production, food and many other commodities with some negative impact on forests (i.e. forest cover loss and deforestation) as well as all natural resources in different parts of the world (UN, 2022). According to Allen and Barnes (1985), growing populations, agricultural expansion, increasing demand for wood have been the main driving forces of deforestation in worldwide but mainly in developing countries.

Remote sensing technologies and satellite images play a vital role on timely and accurate information about the past and current status of the world's forest (Hansen et al., 2013). Remote sensing technology has successfully been used to monitor vast and inaccessible locations such as mountainous area, since the 1960's therefore, it become a recognised technology to monitor the changes over the landscape (Teillet et al., 1997). In particular, medium remote sensing satellite data, such as Landsat Thematic Mapper (TM), Landsat Enhanced Thematic Mapper Plus (ETM+) and Landsat Operational Land Imager (OLI) enable a detailed monitoring of Earth's land cover changes, with 30 m spatial and 16-day temporal resolution (Townshend et al., 2012). Chowdhury (2006) used remote sensing data to develop spatially explicit models to understand the driving forces of deforestation in Mexico. Xiong et al. (2020) used remote sensing data to investigate the deforestation patterns of a mountainous region in Zhejiang Province, Chania which is under the process of national forest restoration for some time. Their study showed that between the years of 2001 and 2018 266,984 hectares of forest was lost due to population growth and agricultural expansion.

Singh et al., 2014 used Landsat time series data and applied SVM to monitor long term mangrove forest change in India and the accuracy of the classification results were around %90. Li et al. (2013) compared three different machine learning algorithms RF, SVM and decision trees over Landsat time series data and the results showed better accuracies for the RF and SVM classification algorithms. Schwieder et al. (2016) monitored Brazilian Savanna using SVM algorithm with %96 overall accuracy for the results. Together with Landsat time series data spectral reflectance signatures such as Tassled Cap, Normalised Vegetation Index, Modified Vegetation Index and SAVI are being used to understand the state of leaf and canopy (Jackson and Huete, 1991).

REFERENCES

ALLEN, J.C. and BARNES, D.F. (1985), The Causes of Deforestation in Developing Countries. *Annals of American Association of Geographers*, 75, 163-184.

ANLAŞ, S. & KEITH, D. & TEZCAN, S. (2011), Notes on the pitfall trap collected Scarabaeoidea (Coleoptera) species in Bozdağlar Mountain of western Turkey. Anadolu Doğa Bilimleri Dergisi, 2 (1): 1-5.

CAMPBELL, J.B. and WYNNE R.H. (2011), *Introduction to Remote Sensing.* Fifth edition, The Guilford Press, NY, USA.

CHOWDHURY, R., and TURNER, B. L. (2006). Reconciling agency and structure in empirical analysis: smallholder land use in the southern Yucatán, Mexico. *Annals of the Association of American Geographers*, 96(2), 302-322.

DHINGRA, S., and KUMAR, D. (2019). A review of remotely sensed satellite image classification. *International Journal of Electrical and Computer Engineering*, *9*(3), 1720.

FAO, (1995), *Forest Resources Assessment 1990*. Global Synthesis. FAO, Rome.

FOODY, G. M. (2002), Status of Land Cover Classification Accuracy Assessment. *Remote sensing of Environment*, 80, 185-201.

Global Forest Resources Assessment 2000 Main report. (n.d.).

Global Forest Resources Assessment 2005, (n.d.). Retrieved November 30, 2020, from http://www.fao.org/3/a0400e/a0400e00.htm

HANSEN, M. C., P. V. POTAPOV, R. MOORE, M. HANCHER, S. A. TURUBANOVA, A. TYUKAVINA, D. THAU, S. V. STEHMAN, S. J. GOETZ, T. R. LOVELAND, A. KOMMAREDDY, A. EGOROV, L. CHINI, C. O. JUSTICE, J. R. G. TOWNSHEND. (2013), *High-Resolution Global Maps of 21st-Century Forest Cover Change.* 342:850–53. Data available on-line from:http://earthenginepartners.appspot.com/science-2013-global-forest. Accessed through Global Forest Watch on [date]. www.globalforestwatch.org

HUANG C., DAVIS L. S., TOWNSHEND J. R. G. (2010), An assessment of support vector machines for land cover classification, *International Journal of Remote Sensing*, 23:4, 725-749, DOI: 10.1080/01431160110040323

JACKSON, R. D., and HUETE, A. R. (1991). Interpreting vegetation indices. *Preventive veterinary medicine*, *11*(3-4), 185-200.

KHUN, M. (2018), *Classification and Regression Training.* https://cran.r-project.org/web/packages/caret/caret.pdf.

KOÇMAN, A. (1984), Bozdağlar ve çevresinin iklimi, *Ege Coğrafya Dergisi*, İzmir, 57-108.

KOÇMAN A. (1989), *Uygulamalı Fiziki Coğrafya Çalışmaları ve İzmir-Bozdağ-*

lar Yöresi Üzerinde Araştırmalar. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 49, İzmir.

LI, M., IM, J., and BEIER, C. (2013). Machine learning approaches for forest classification and change analysis using multi-temporal Landsat TM images over Huntington Wildlife Forest. *GIScience & Remote Sensing*, 50(4), 361-384.

MALKOC, E. (2012), The potential of the Simulated PROBA-V satellite imagery for forest cover mapping at the Continental region, *South-Eastern European Journal of Earth Observation and Geomatics*, Vol:1, No:2.

MALKOC, E., NURLU, E. (2016), Multi Temporal Mapping of Forest Landscape Change in the Mediterranean Region: The Mountain Bozdag. Bridging the Gap. ECLAS Conference 2016, Rapperswil, Switzerland. Conference Proceedings. Series of the Institute for Landscape and Open Space, HSR Hochschule für Technik Rapperswil, Nr. 14. Rapperswil. ISSN 1662-5684, ISBN 978-3-9523972-9-9.

MALKOÇ, E., İklim değişikliği ile mücadele kapsamında orman alanlarındaki değişimin modellenmesi: Bozdağlar örneği, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, 2017.

MATHER, P.M., KOCH M. (2011), *Computer Processing of Remotely-Sensed Images: An Introduction.* Fourth Edition. Wiley-Blackwell, Chichester, UK.

MEYER, D. (2017), Support Vector Machines. The interface to libsvm in package e1071. https://cran.r-project.org/web/packages/e1071/vignettes/svmdoc.pdf.

PAL, M. and MATHER P.M. (2005), Support vector machines for classification in remote sensing. *International Journal of Remote Sensing.* 26(5), 1007-1011.

PUYRAVAUD, J. P. (2003), Standardizing the Calculation of the Annual Rate of Deforestation. *Forest Ecology and Management.*177, 593-596.

SINGH, S. K., SRIVASTAVA, P. K., GUPTA, M., THAKUR, J. K., & MUKHERJEE, S. (2014). Appraisal of land use/land cover of mangrove forest ecosystem using support vector machine. Environmental earth sciences, 71(5), 2245-2255.

STOW, D. A. (1999), Reducing the Effects of Misregistration on Pixel-level Change Detection. *International Journal of Remote Sensing*, 20, 2477–2483.

SCHWIEDER, M., LEITÃO, P. J., DA CUNHA BUSTAMANTE, M. M., FERREIRA, L. G., RABE, A., & HOSTERT, P. (2016). Mapping Brazilian savanna vegetation gradients with Landsat time series. *International journal of applied earth observation and geoinformation*, 52, 361-370.

TEILLET, P.M., STAENZ K., WILLIAMS D.J. (1997), Effects of Spectral, Spatial, and Radiometric Characteristics on Remote Sensing Vegetation In-

dices of Forested Regions, *Remote Sensing of Environment*, Volume 61, No.1, July, pp.139–149

TOWNSHEND, J. R., MASEK, J. G., HUANG, C., VERMOTE, E. F., GAO, F., CHANNAN, S., SEXTON, J. O., FENG, M., NARASIMHAN, R., KIM, D., SONG, K., SONG, D., SONG, X., NOOJIPADY, P., TAN, B., HANSEN, M. C., LI, M., WOLFE, R. E. (2012), Global characterization and monitoring of forest cover using Landsat data: opportunities and challenges, *International Journal of Digital Earth*, 5:5, 373-397, DOI: 10.1080/17538947.2012.713190

T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI DOĞA KORUMA VE MİLLİ PARKLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2017. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Sayfalar/Detay.aspx?OgeId=53&Liste=Duyuru

UN. (2022), World population prospects: the 2022 revision, key findings and advance tables. Working Paper No. ESA/P/WP.227. New York, USA, United Nations Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

XIONG, B., CHEN, R., XIA, Z., YE, C., & ANKER, Y. (2020). Large-scale deforestation of mountainous areas during the 21st Century in Zhejiang Province. *Land Degradation & Development*, 31(14), 1761-1774.

VITTEK, M., BRINK A., DONNAY F., SIMONETTI D., DESCLÉ B. (2014), Land Cover Change Monitoring Using Landsat MSS/TM Satellite Image Data over West Africa between 1975 and 1990. *Remote Sensing* 6: 658-676.

Current Research in Architecture, Planning and Design

March 2023

Editor

Assoc. Prof. Dr. Sertaç GÜNGÖR

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Assoc. Prof. Dr. Sertaç GÜNGÖR

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-722-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

Chapter 1
THE EVOLUTION OF BIM USAGE FROM PAST TO PRESENT

Selen ÖZTÜRK AKBIYIK ***1***
Semra ARSLAN SELÇUK ***1***

Chapter 2
THE USE OF NATURE-BASED PATTERNS AS A TOOL IN THE INTERIOR ARCHITECTURE EDUCATION

Sura KILIÇ ***15***

Chapter 3
DETERMINATION OF DISASTER EMERGENCY MEETING SPOTS FOR CITIES EXPOSED MULTIPLE DISASTERS

Serkan ÖZEL ***39***
Nur BELKAYALI ***39***

CHAPTER 4
STRUCTURAL APPLICATION OF GEOMETRIC PATTERNS: RECIPROCAL FRAME SYSTEMS

Çağatay TAKVA ***67***
Yenal TAKVA ***67***

Chapter 1

THE EVOLUTION OF BIM USAGE FROM PAST TO PRESENT

***Selen ÖZTÜRK AKBIYIK*[1]**

***Semra ARSLAN SELÇUK*[2]**

1 selenozturkakbiyik@kku.edu.tr, Kırıkkale University Department of Architecture, ORCID ID: 0000-0001-9031-9995

2 Prof. Dr., semraselcuk@gazi.edu.tr,Gazi University Department of Architecture, ORCID ID: 0000-0002-2128-2858

A Panorama and Preface

Nowadays, especially in large scale projects, work is progressing collectively through the sharing of data obtained from many stakeholders from different disciplines. While data is shared among stakeholders, errors and shortcomings can occur and errors that arise in the design stage can lead to different problems in the implementation stage. The resulting problems and emerging needs change the design, production and operation processes of the project and information technologies are being used throughout the lifecycle of the project. BIM can be defined as a methodology that includes the use of various technologies to improve collaboration, communication and documentation management between the AEC sectors. (Ahmad Latiffi, Brahim, & Fathi, 2014). BIM should not be considered as a design tool, but rather as a design-production process that advances with current and comprehensive information and technologies (Shourangiz et al., 2011).

The foundation of BIM technology is based on computer-aided design. With the technology, innovative tools and environments have developed in the graphic representations of design. The evolution and improvement of the tools has increased the productivity of the industry. Unlike these tools, BIM has brought a methodological innovation to the AEC sector (Daniotti, Pavan, Bolognesi, Mirarchi, & Signorini, 2022).

In the 1960s, Douglas C. Englebart made predictions aout the future of architecture in his article 'Augmenting Human Intellect' (Englebart, 1962). In the article, it was predicted that architecture would be done with interconnected information networks and parametric elements based on objects. The first software that Works with the logic of the BIM technology that we use today is the Building Description System (BDS) developed by Charles Eastman in 1975. In BDS, there is a continuously updated database consisting of subheadings such as material, library elements, supplier information (Bergin, 2011). In 1977, Eastman developed a second software with the same logic as BIM, which he named GLIDE. Both software are used in the design stage, but they differ from each other in terms of being evaluated at different stages of building life cycles (Eastman & Henrion, 1977). After this two software, ArchiCAD, GDS, EdCAAD, RUCAPS, Sonata, and Reflex were introduced to the market.

The term BIM was first introduced in the article "Modelling multiple views on buildings" published in the journal "Automation In Construction" in 1992 (VanNederveen & Tolman, 1992). The article suggested analyzing spatial and structural evaluations along with factors such as energy consumption and modeling data based on this information. During the 1990s, BIM tools were developed that allowed for the examination of parameters and data such as cost and energy in building models (Miettinen

REFERENCES

Ahmad Latiffi, A., Brahim, J., & Fathi, M. S. (2014). The Development of Building Information Modeling (BIM) Definition. *Applied Mechanics and Materials, Volume 567*, 625-630.

AHMM, Morrison, A. a., Swanke, A., Services, B. A., Wright, C., Architects, F. P., . . . Architects, Z. H. (2020). Open Letter. Retrieved from https://aecmag.s3.amazonaws.com/AEC_Autodesk_customer_letter.pdf

AIN, ATL, SAMARK, & Firms, D. A. O. A. (2022). Open Letter. Retrieved from https://aecmag.com/bim/nordic-architectural-associations-demand-better-value-from-autodesk#link

Akkoyunlu, T. (2015). *Kentsel Dönüşüm Projeleri İçin BIM Uygulama Planı Önerisi.* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi,

Aksamija, A. (2016). *Integrating Innovation in Architecture* (1 Ed.): Wiley.

Barison, M., & Santos, E. (2012). *An overview of BIM specialists.* Paper presented at the International Conference on Computing in Civil and Building Engineering.

Barnes, P., & Davies, N. (2015). *BIM in Principle and in Practice*. London: ICE Publishing.

Batty, M. (2018). Digital twins. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science, 45*(5), 817-820. doi:10.1177/2399808318796416

Bergin, M. (2011). History of BIM. *Architecture Research Lab online.*

Chi, H.-L., Wang, X., & Jiao, Y. (2015). BIM-Enabled Structural Design: Impacts and Future Developments in Structural Modelling, Analysis and Optimisation Processes. *Archives of Computational Methods in Engineering, 22*.

Daniotti, B., Pavan, A., Bolognesi, C., Mirarchi, C., & Signorini, M. (2022). Digital Transformation in the Construction Sector: From BIM to Digital Twin. In.

Day, M. (2022a). The Open Letter to Autodesk: two years on. Retrieved from https://aecmag.com/bim/the-open-letter-two-years-on/

Day, M. (2022b). A tale of two (open) letters. Retrieved from https://aecmag.com/bim/a-tale-of-two-open-letters

Eastman, C., & Henrion, M. (1977). Glide: a language for design information systems. *SIGGRAPH Computer Graphics, 11*(2), 24–33. Retrieved from https://doi.org/10.1145/965141.563863

Englebart, D. C. (1962). *Augmenting human intellect: a conceptual framework*.

FIEC. (2020). FIEC position paper on the relationship between users and software companies/editors/service providers. Retrieved from https://pedmede.gr/wp-content/uploads/2020/02/2020-02-04-FIEC-position-on-software-companies-Final-draft-6.pdf

Grilo, A., & Jardim-Goncalves, R. (2010). Value proposition on interoperability of BIM and collaborative working environments. *Automation in Construction, 19*, 522-530.

Hardin, B., & McCool, D. (2015). *BIM and Construction Management* (2nd Edition ed.): Wiley.

Karabay, E. K. (2017). *Hesaplamalı Tasarım ve Yapı Bilgi Model Entegrasyonu "DYNAMO" İle Yeni Olanakların Araştırılması.* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi,

Khudhair, A., Li, H., Ren, G., & Liu, S. (2021). Towards Future BIM Technology Innovations: A Bibliometric Analysis of the Literature. *Applied Sciences, 11*, 1232.

Koutamanis, A., Dainty, A., Kvan, T., & Turk, Ž. (2021). The Enigma of BIM. *Architecture, Structures and Construction*.

Maçka Kalfa, S. (2018). Building information modeling (BIM) systems and their applications in Turkey. *Journal of Construction Engineering, Management & Innovation, 1*, 55-66.

Miettinen, R., & Paavola, S. (2014). Beyond the BIM utopia: Approaches to the development and implementation of building information modeling. *Automation in Construction, 43*, 84–91.

Moore, G. E. (1965). Cramming more components onto integrated circuits. *IEEE Solid-State Circuits Society Newsletter, 11*(3), 33-35.

Mordue, S. (2019). Back To The Future: Assessing The BIM 2050 Report. Retrieved from https://www.pbctoday.co.uk/news/digital-construction/bim-news/assessing-bim-2050-report/53237/

Nguyen, T.-H., & Kim, J. (2011). Building code compliance checking using BIM technology. *Proceedings - Winter Simulation Conference*, 3395-3400.

OpenBIM. (2014). The Open Toolbox for BIM. Retrieved from http://www.open-bim.org

Rokooei, S. (2015). Building Information Modeling in Project Management: Necessities, Challenges and Outcomes. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 210*, 87-95.

Salman, A., Khalfan, M., & Maqsood, T. (2012). Building information modeling (BIM): Now and beyond. *Australasian Journal of Construction Economics and Building, 12*, 15.

Shourangiz, E., Mohamad, M. I., Hassanabadi, M. S., Banihashemi, S. S., Bakhtiari, M., & Torabi, M. (2011). *Flexibility of BIM towards Design Change.* Paper presented at the 2nd International Conference on Construction and Project Management Singapore.

Steel, J., Drogemuller, R., & Toth, B. (2012). Model interoperability in building information modelling. *Software and System Modeling, 11*, 99-109.

Sun, C., Jiang, S., Skibniewski, M., Man, Q., & Shen, L. (2015). A literature review of the factors limiting the application of BIM in the construction industry. *Technological and Economic Development of Economy, 23*, 1-14.

Vanlande, R., Nicolle, C., & Cruz, C. (2008). IFC and Buildings Lifecycle Management. *Automation in Construction, 18*, 70-78.

VanNederveen, G., A, & Tolman, F., P. (1992). Modelling multiple views on buildings. *Automation in Construction*(1), 215-224.

Chapter 2

THE USE OF NATURE-BASED PATTERNS AS A TOOL IN THE INTERIOR ARCHITECTURE EDUCATION [1]

***Sura Kılıç*[2]**

1 Derived from the PhD thesis titled "Pattern-based parametric workshop proposal for the basic design course in distance education". Thesis advisor: Burçin Cem Arabacıoğlu, Mimar Sinan Fine Arts University, Institute of Science, Department of Interior Architecture, Interior Architecture, Istanbul.

2 Istanbul Rumeli University, Faculty of Art, Design and Architecture, Department of Interior Architecture, İstanbul, Turkey,ORCID: 0000-0002-6627-1116, sura.kilic@rumeli.edu.tr(Corresponding author)

INTRODUCTION

Design education has a different characteristic than other theoretical and applied courses within the scope of interior architecture education due to its dynamic structure. Students cannot associate this new education system with themselves, and they experience a serious confusion, especially when they take design courses. They have difficulty in expressing themselves and cannot explain the processes of their randomly produced designs. A body of academic studies questioned and examined this process (Henriksen et al., 2017; Sawyer, 2017; Suastra & Ristiati, 2017; Küçükerbaş & Türel, 2011; Enhoş, 2008; Demirci & Aykurt, 2014). Due to these factors, interior architecture education gives a lot of weight to this subject.

At the very beginning of design education, students' concern of "how should I do?" prevents them from thinking critically, and it is reported in the studies that they create constraints for themselves (Boucharenc, 2006: 1-30; Çolakoğlu and Author, 2007:159-168; Uysal, 2015: 51-65). Instead, the question of "what am I doing?" brings the question of "what should I do?" afterwards. In order to introduce the design education to the student at an early stage and build the thinking skills, the basic design course should be the first step, and this brings the course to the fore. Moreover, the fact that the students study interior architecture and its inseparable part, 'design' in the basic design course for the first time increases the importance of this course even more. In this education, which is of such importance, there are experimental studies that have been developed and applied in different ways from the period of Bauhaus.

In interior architecture education, along with the use of 3D in the basic design course, studies were carried out on turning abstract problems into concrete and concrete ones into abstract, and gaining thinking skills (Boucharenc, 2006: 1-30; Çolakoğlu and Yazar, 2007:159-168; Uysal, 2015: 51-65). Developing a systematic pattern analysis flowchart in order to contribute to the literature is the main objective of this study. The aim of this study is not to bring a new approach to the basic design course, but to analyze the concrete model results obtained through the employment of flowchart in the course and to create a framework for the development of more effective learning environments. The proposed flowchart is regarded to have the ability to help students understand complex application studies, which is thought to be the study's contribution to the area. Students will be able to follow the process step by step by using a systematic flow diagram. This study aims to provide and encourage the participation of first year students in nature-based courses through understandable and uncomplicated flow diagrams, and to explore the possibility of its applicability.

REFERENCES

ALEXANDER, C. (1977). *A Pattern Language, Newyork*: Oxford University Press, 797-804.

AYDINLI, S., GÖNENÇ SORGUÇ, A., ER AKAN, A., (2009). Altın Oranla Tasarlamak: Doğada, Mimarlıkta ve Yapısal Tasarımda Φ Dizini, *Trakya Univ J Sci*, 10(2), 149-157.

BALL, P., (1999). *Self made tapestry*, New York: Oxford University Press, 8-24.

BAŞ YANARATEŞ, D., KILIÇ BATMAZ S. (2013). Mimaride Sayısal Sistematik Araçlar ile İletişim ve Yaratıcılık Ölçütlerinin Geliştirilmesi, VII. Mimarlıkta Sayısal Tasarım Ulusal Sempozyumu, *Sayısal Tasarım Entropi Yaratıcılık, Bildiri kitabı*, İTÜ, 27-28 Haziran, İstanbul, 7-38.

BOUCHARENC, C.G., (2006). Research on Basic Design Education: An International Survey, *International Journal of Technology and Design Education,* 16 (2):1–30.

ÇETİNKAYA, Ç., (2014). Basıc Desıgn Educatıon Parameters In Turkey, *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, (04): 31-46.

ÇOLAKOĞLU, B. VE YAZAR, T. (2007). Mimarlık eğitiminde algoritma: stüdyo uygulamaları. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(3), 379-385.

DEMİRCİ, A., & AYKURT, G. (2014). Teknoloji Ve Tasarım Dersinde Öğretmen Ve Öğrencilerin Karşılaştığı Sorunlar. *Milli Eğitim Dergisi*, *44*(203), 170-192.

DİKMEN,Ç., (2011). Mimarlık Eğitiminde Stüdyo Çalışmalarının Önemi: Temel Eğitim Stüdyoları, *E-Journal Of New World Sciences Academy Engineering Sciences*, 6(4), 1509-1520.

DOCZI, G., (1994). *The Power of Limits : Proportional Harmonies in Nature, Art, and Architecture*, Boston: Shambhala Publications, 32-57.

DRESSER, C., (1996). *Principles of Victorian Decorative Design*, London: Dover Publications, 25-73.

ENHOŞ, H. (2008). Temel tasarım I ve II derslerinin öğretme-öğrenme süreçlerine ilişkin öğrenci görüşler, Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Resim-İş Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Resim-İş Öğretmenliği Bilim Dalı.

ERDOĞAN, E., GÖNENÇ SORGUÇ, A. (2011). Hesaplamalı modeller aracılığıyla mimari ve doğal biçim türettim ilkelerini ilişkilendirme, *Metu JFA*, (2), 269-281.

FEEZ, H. A., HAZEM, N., A., (2013). Pattern Recognition Based On Intelligent System, *Journal of Al Rafidain University College*, (3):57-76.

GARCİA, M. (2009). Prologue for a history, theory and future of patterns in architecture and spatial design, *The patterns of architecture, Architectural Design. 79* (6), 8-16.

GEDİK, E., ÖZEN YAVUZ, A. (2018). Erken Tasarım evresinde konsept oluşturmak için biyomimetik bir yaklaşım: Tasarım etkinlik modeli, *Uluslararası Hakemli Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, (15):135-159.

HARTVİGSEN, G., (2000). The Analysis Of Leaf Shape Using Fractal Geometry, *The Amerıcan Bıology Teacher*, 62(9): 664-669.

HENRİKSEN, D., RİCHARDSON, C., ve MEHTA, R. (2017). Design thinking: A creative approach to educational problems of practice. *Thinking skills and Creativity*, (*26)*, 140-153.

JAİN A.K., DUİN R., AND MAO J., (2000). Statistical Pattern Recognition: A Review, *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, 22(1): 4-37.

KÜÇÜKERBAŞ, E. V., & TÜREL, H. S. (2011). Neden–sonuç ilişkisi bağlamında peyzaj tasarımı eğitiminde karşılaşılan sorunlar, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(2).

KILIÇ, S. (2021). Uzaktan eğitimde temel tasarım dersine yönelik örüntüye dayalı parametrik çalıştay önerisi. (Doktora tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İç Mimarlık Ana bilim dalı, İç Mimarlık, İstanbul.

KILIÇ, S., ARABACIOĞLU, B., C., (2021) Lisans Düzeyinde Uzaktan Eğitim ile Gerçekleştirilen Çalıştay: Temel Tasarım Dersinde Örüntüye Dayalı Parametrik Model Kullanımı, *Modular Journal*, 4(2), 131-151.

MAKAKLİ, E. S., & ÖZKER, S. (2016). Basic design in architectural education in Turkey, *SHS Web of Conferences*, (26),1-7.

MOLLISON, B. (1996). *Permaculture: a designer's manual*, Australia: Tagari Publications, 7-9.

MANDELBROT, B., (1983). *The Fractal Geometry Of Nature*, Newyork: W. H. Freeman and Company, 6-74.

OKTAN SELİN, VURAL SERBÜLENT (2017). Bir Manifestonun Sorgusu:Parametrisizm.

Mimarlık dergisi, (395), 62-66.

ÖZTÜRK, N., (2013). Form Bulma Kuramı ve 'Doğal Üzerinden Yapayın Keşfi' Çalıştayı, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 12(1), 83-101.

PAVLİDİS, T., (1977). *Structural Pattern Recognition*, Berlin Heidelberg: Gmbh (e-book), 258-284.

RUSKİN, J., (1849). *The Seven Lamps of Architecture*, London: The Waverley book company, 134-140.

SARIOĞLU, ERDOĞDU, P., G., (2016**).** Temel Tasarım Eğitimi: Bir Ders Planı Örneği, *Planlama*, 26(1): 7-19

SCHMİTT, G., (1997). Design Medium – Design Object*, CAAD Futures 4-6 Ağustos Münih-Almanya Bildiriler Kitabı*, 3-13.

SULLİVAN, L.,H., (1996). *The Function of Ornament*, Newyork: W. W. Norton & Company, Reissue Edition, 6-12.

SAWYER, R. K. (2017). Teaching creativity in art and design studio classes: A systematic literature review. *Educational research review*, (*22)*, 99-113.

SERTSÖZ, S. (2012). *Matematiğin Aydınlık Yüzü*, Ankara: Tübitak yayınları.

SUASTRA, I. W., & RİSTİATİ, N. P. (2017). Problems faced by teachers in designing and implementing authentic assessment in science teaching. *International Research Journal of Engineering, IT and Scientific Research*, *3*(4), 27-36.

THOMPSON, D., W., (1992). *On Growth and Form: The Complete Revised Edition*, Uited States: Dover Publications, 645-934.

UYSAL, E. (2015). Temel tasarım dersine ilişkin öğrenci görüşleri. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, 14*, 51-65.

YAKUT ÇAYİR M, AKYÜZ G. (2015). 9. Sınıf Öğrencilerinin Örüntü Genelleme Problemlerini Çözme Stratejilerinin Belirlenmesi, *NEF-EFMED*, 2(9), 211-212.

Chapter 3

DETERMINATION OF DISASTER EMERGENCY MEETING SPOTS FOR CITIES EXPOSED MULTIPLE DISASTERS[1]

Serkan ÖZEL[2]

Nur BELKAYALI[3]

1 * This study presents the results of master thesis of Serkan Özel.

Serkan Özel. (2019). The location of post-disaster gathering areas in urban open and green area systems - case of Kastamonu City. Master Thesis, Supervisor: Assoc.Prof. Dr. Nur BELKAYALI, Kastamonu University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Landscape Architecture, Kastamonu, Türkiye.

2 Serkan ÖZEL, Master Degree, Kastamonu University Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of Landscape Architecture, Kastamonu, Turkey, ozelserkan81@hotmail.com

3 Nur BELKAYALI, Assoc.Prof.Dr., Kastamonu University Faculty of Engineering and Architecture Department of Landscape Architecture, Kastamonu, Turkey, nbelkayali@kastamonu.edu.tr, Orcid Id: 0000-0003-3523-2541

1. Introduction

Disasters refer to events (nature-, technology- or human-related) that interrupt or halt the normal life order and activities of whole or part of the society or destroy its self-sufficiency. Disaster is not considered as the event itself but its outcome (DEMA, 2014). In this respect, every settlement faces at least one disaster risk and measures must be taken to mitigate direct or indirect losses caused by disasters to maintain normal life order and activities (Becker, 2009; Das et al., 2013; Melgarejo and Lakes, 2014; Aka et al., 2017; Zhao et al., 2017; Güloğlu et al., 2021, Cesur and Bulut, 2022). It is not always possible for health, fire brigade, search and rescue units reach all disaster victims in the disaster area within the first 72 hours following a disaster, and in particular, everyone stands alone in the first minutes of the event (DEMA, 2019a). It is very important to strategically plan PDMS so that people can go to a safe place following a disaster, meet and contact with their relatives or other disaster victims, and first aid is done, and to eliminate the deficiencies of the areas (Mi et al., 2014; Çelik et al., 2017).

PDMS, which are mainly used for disasters such as earthquake, flood, landslide and fire, and that are part of the open and green area system, are areas where urgent needs of disaster victims are met, security is provided and life begins again (Kar and Hodgson, 2008; Li et al., 2012; Çavuş, 2013; Soltani et al., 2014; Wang et al., 2016; Xu et al., 2016). As is also understood from here, urban open and green areas as one of the spatial elements, play an important role in gaining resistance against disasters and reducing the effects of disasters. However, although studies were made on utilization of open and green areas to make urban areas resistant to disasters (Hossain, 2014), its importance has not been adequately understood yet and such areas are not as widespread as necessary. When it comes to the functions of open and green areas in cities, their recreational functions, ecological functions and social functions come to mind first before their functions of preventing and mitigating the effects of disaster in the event of a disaster (Jayakody et al., 2016; Belkayalı and Ayan, 2018; Belkayalı and Ayan, 2019).

While the open and green areas are of great importance in creating disaster-resistant cities, it is equally important to identify open and green areas that can be used as meeting spots during disasters. Use of any open and green area as a PDMS should be evaluated according to affection by disaster. At this point, previous studies stated that certain criteria should be considered in choosing the right place for meeting spots (Sugimoto et al. 2003; Hu et al., 2012; Chen et al., 2013; Masuya et al., 2015; Wang et al., 2016; Zhao et al., 2017; Özel, 2019). One of these criteria is to determine potential risk areas and position the meeting spots outside such risk areas

REFERENCES

Aka FT, Buh GW, Fantong WY, Zouh IT, Djomou SLB, Ghogomu RT, Gibson T, Ohba T, Kusakabe M, Sigha LN and et al (2017) Disaster prevention, disaster preparedness and local community resilience within the context of disaster risk management in Cameroon. *Natural Hazards* 86: 57–88.

Bahadori H, Hasheminezhad A, Borrani M and Karimi A (2017) Optimal site selection for temporary housing after earthquakes (Case study: Mahabad city). *Journal of Natural Environmental Hazards* 6(13), 109-142. doi: 10.22111/jneh.2017.3146.

Becker N (2009) Raising preparedness by risk analysis of post-disaster homelessness and improvement of emergency shelters. *Disaster Prevention and Managment* 18: 49–54.

Belkayalı N, Ayan E. (2018) Classification of open green spaces and parks: the case of Kastamonu. Research and Development on Social Sicences, Monographs and Studies of the Jagiellonian University-Institute of Public Affairs, 395-404, Krakow.

Belkayalı N, Ayan Çeven E (2019) Does Immigration Affect Space Identity? Kastamonu Cumhuriyet Square Sample. SAGE Open, 9(4).

Cesur İ and Bulut A (2022). Evaluation of climate migrations in terms of public policies. International Research in Agriculture, Forestry and Aquaculture IV, Editor: Mehmet Çolak, Eğitim Publisher, 1 st Edtion, 57-86, ISBN: 978-625-8223-21-7

Chen ZF, Chen X, Li Q and Chen J (2013). The temporal hierarchy of shelters: A hierarchical location model for earthquake-shelter planning. *International Journal of Geographical Information Science* 27: 1612–1630.

Chen W, Zhai G, Ren C, Shi Y and Zhang J (2018) Urban resources selection and allocation for emergency shelters: ın a multı-hazard environment. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 15(1261): 1-17, doi:10.3390/ijerph15061261.

Chou JS, Ou YC, Cheng MY, Cheng MY, Lee CM (2013) Emergency shelter capacity estimation by earthquake damage analysis. *Nat Hazards*, 65, 2031–2061, https://doi.org/10.1007/s11069-012-0461-5.

Çavuş G (2013) Investigation of open-green area system principles and standards in earthquake regions in Bolu province [dissertation]. (Deprem Bölgelerindeki Açık-Yeşil Alan Sistemi İlke ve Standartlarının Bolu İli Örneğinde İrdelenmesi) [in Turkish] "English summary". Ankara University, Institute of Science and Technology, Ankara, Turkey.

Çelik HZ, Özcan NS and Erdin HE (2017) The criteria for determining the availability of public's gathering areas ın any disasters and emergency cases (Afet ve Acil Durumlarda Halkın Toplanma Alanlarının Kullanılabilirliğini Belirleyen Kriterler) [in Turkish] "English summary". 4th Interna-

tional Earthquake Engineering and Seismology Conference, Eskişehir, Turkey.

Çınar AK, Akgün Y and Maral H (2018) Analyzing the planning criteria for emergency assembly points and temporary shelter areas: case of İzmir-Karşıyaka (Afet Sonrası Acil Toplanma ve Geçici Barınma Alanlarının Planlanmasındaki Faktörlerin İncelenmesi: İzmir-Karşıyaka Örneği) [in Turkish] "English summary". Planning. 28 (2): 179-200 | doi: 10.14744/planlama.2018.07088.

Das K, Lashkari RS and Biswas N (2013) Disaster assessment and mitigation planning: a humanitarian logistics-based approach. *Industrial Engineering& Managment Systems* 12: 336–350.

DEMA (1999) Rock falling within the borders of Hisarardı Neighborhood (Hisarardı Mahallesi sınırları içerisinde kaya düşmesi nedeniyle hazırlanan rapor) [in Turkish]. Turkish Republic Prime Ministry, Directorate of Disaster and Emergency Management Authority, Ankara.

DEMA (2013) Disaster response plan (Afet Müdahale Planı) [in Turkish]. Turkish Republic Prime Ministry Directorate of Disaster and Emergency Management Authority. December, 2013. (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı Türkiye Afet Müdahale Planı) [in Turkish] [accessed 2019 Feb 23] https://www.afad.gov.tr/ kurumlar/afad.gov.tr/2419/files/Afet_Mud_Pl_ ResmiG_ 20122013.pdf.

DEMA (2014) Annotated disaster management terms dictionary (Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü) [in Turkish]. Turkish Republic Prime Ministry, Directorate of Disaster and Emergency Management Authority, Ankara.

DEMA (2019a) The first 72 hours brochure (İlk 72 saat broşürü) [in Turkish]. Turkish Republic Prime Ministry Directorate of Disaster and Emergency Management Authority, The first 72 hours brochure. [accessed 2019 Jun 11] https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3449/xfiles/ilk72saatyetiskin.pdf.

DEMA (2019b) DEMA Earthquake damage and loss forecast system (DEMA-RED) (AFAD Deprem Ön Hasar ve Kayıp Tahmin Sistemi (AFAD-RED)) [in Turkish]. Turkish Republic Prime Ministry Directorate of Disaster and Emergency Management Authority. [accessed 2019 May 30] https://deprem.afad.gov.tr/icerik?id=13.

Ertugay K, Argyroudis S and Duzgun HS (2016) Accessibility modeling in earthquake case considering road closure probabilities: A case study of health and shelter service accessibility in Thessaloniki, Greece. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 17: 49–66.

Fan C, Zhai G, Zhou S and Zhang H (2017) Integrated Framework for Emergency Shelter Planning Based on Multi hazard Risk Evaluation and Its Application: Case Study in China, Natural Hazards Review, 18(4).

FEMA (2019) Federal Emergency Management Agency (FEMA). Guide for

all-hazard emergency operations planning. [accessed 2019 Feb 18] https://www.fema.gov/pdf/plan/slg101.pdf.

Fuentes CW, Tastes MTR (2015) The role of open space for urban resilience: A case study of San Pedro de la Paz under the context of the 2010 earthquake in Chile, 7th i-Rec Conference 2015: Reconstruction and Recovery in Urban Contexts, 2015.

Güloğlu Y, Belkayalı N, Bulut A (2017) Is it legally possible to set forest fires for scientific purposes? *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 17(3): 491-501, doi: 10.17475/kastorman.289177.

Belkayalı N and Güloğlu Y (2019). Physical and social barriers for disabled urban park users: case study from Kastamonu, Turkey. *Forestist*, 69(1): 35-43. Doi: 10.26650/forestist.2019.414498.

Güloğlu Y, Bulut A, Altunel AO, Bayramoğlu MM (2021) The effect of population shift on land cover change and illegal forest activities. *Environmental Monitoring and Assessment*, 193: 1-13, http://dx.doi.org/10.1007/s10661-020-08802-4

Hadavi F, Zamani M, Movasati M, Koohgard K and Hadavi M (2014) Optimal site selection for temporary housing after an earthquake in urban areas using multiple criteria decision-making methods and GIS (A case study of municipal district 6, Tehran metropolis). *Journal of Applied Environmental and Biological Sciences* 5(1): 6-13.

Hepbilgin B and Koç T (2019). Projected effects of climate change on the tree formation of Kazdağı (mt. Ida) and its vicinity. International Journal of Geography and Geography Education, 39, 311-327.

Hossain N (2014) 'Street' as accessible open space network in earthquake recovery planning in unplanned urban areas. *Asian Journal of Humanities and Social Sciences* 2(4): 103-115.

Hu FY, Xu W and Li X (2012) A modified particle swarm optimization algorithm for optimal allocation of earthquake emergency shelters. *International Journal of Geographical Information Science* 26: 1643–1666.

Jayakody RRJC, Amarathunga D and Haigh R (2016) The use of public open spaces for disaster resilient urban cities. 12 th International Conference of the International Institute for Infrastructure Resilience and Reconstruction, 05 th-07 th August 2016, University of Peradeniya, Kandy, Sri Lanka. p. 146-152.

JICA (2002) The study on a disaster prevention / mitigation basic plan in Istanbul including seismic microzonation in the Republic of Turkey Final Report, Japan International Cooperation Agency (JICA) and Istanbul Metropolitan Municipality (IMM), Pacific Consultants International OYO Corporation; [accessed 2019 May 23]. http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/SubSites/DepremSite/PublishingImages/JICA_ENG.pdf.

Kar B and Hodgson ME (2008) A GIS-Based model to determine site suitability

of emergency evacuation shelters. *Transactions in. GIS* 12: 227–248.

Karabulut M, Karakoç A, Gürbüz M and Kızılelma Y (2013) Determination of forest fire risk areas using geographical information systems in Başkonuş Mountain (Kahramanmaraş), *The Journal of International Social Research* 6(24): 171-179.

Kastamonu Municipality (2011) Central district additional revision development plan, geological-geotechnical survey report (Kastamonu İli, Merkez İlçesi İlave Revizyon İmar Planına Esas Jeolojik-Jeoteknik Etüt Raporu) [in Turkish] Kastamonu Province, Kastamonu.

Kırçın PN, Çabuk SN, Aksoy A and Çabuk A (2018) A research on ıncreasing the possibility of using green areas as post-disaster assembly areas in Turkey, *Disaster Science and Engineering* 4 (1): 22-31.

Korgavuş B and Ersoy M (2015) Evaluate the adequacy of Kadıköy district's urban open & green spaces for a potential earthquake threat in Istanbul. (Kadıköy İlçesi Kentsel Açık ve Yeşil Alanlarının Olası İstanbul Depreminde Yeterliliğinin İrdelenmesi) [in Turkish] "English summary". International Burdur Earthquake & Environment Symposium (IBEES2015), 7-9 May 2015, Mehmet Akif Ersoy University, Burdur-Türkiye.

Kovankaya İE, Bektaş Y and Sakarya A (2012) Urban life effect of Kastamonu Karaçomak stream (Kastamonu Karaçomak Deresi'nin Kentsel Yaşama Etkisi) [in Turkish] "English summary".Turkey's Coastal and Marine Areas IX. National Congress, Hatay, Turkey.

Lee S and Talib JA (2005) Probabilistic landslide susceptibility and factor effect analysis. *Environmental Geology* 47: 982–990. https://doi.org/10.1007/s00254-005-1228-z.

Li ACY, Nozick L, Xu NX and Davidson R (2012) Shelter location and transportation planning under hurricane conditions. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review* 48: 715–729.

Liu Y, Wu S H, Xu Z C et al (2011) Methodology for assessment and classification of natural disaster risk: a case study on seismic disaster in Shanxi Province, *China. Geogr Res,* 30(2):195-208

Mapdata (2020) Google, https://www.google.com/maps @41.3768053,33.7547558,14z.

Masuya A, Dewan A and Corner RJ (2015) Population evacuation: Evaluating spatial distribution of flood shelters and vulnerable residential units in Dhaka with geographic information systems. *Natural Hazards* 78: 1859–1882.

McGuire LC, Ford ES and Okoro CA (2007) Natural disasters and older US adults with disabilities: Implications for evacuation. *Disasters* 31: 49–56.

Melgarejo LF and Lakes T (2014) Urban adaptation planning and climate-related disasters: An integrated assessment of public infrastructure serving as

temporary shelter during river floods in Colombia. *International Journal of Disaster Risk Reduction* 9: 147–158.

Mi S, Piao YJ, Zhang R and Cho TD (2014) The campus of university earthquake disaster prevention planning—The research of spatial pattern based on GIS. *Journal of Environmental Science International* 23: 1213–1221.

NADA (2013) Kastamonu Center District Analysis. (Kastamonu Merkez ilçe Analizi) [in Turkish] North Anatolian Development Agency. [accessed 2019 Feb 02]. https://www.kuzka.gov.tr/Icerik/Dosya/www.kuzka.gov.tr_16_PO2G10AN_ kastamonu_merkez_ilce_analizi.pdf.

Ocak H (2017) There is no shelter in Istanbul. (İstanbul'da sığınacak yer yok) [in Turkish] Cumhuriyet Newspaper. [accessed 2019 May 21]. http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/cevre/740101/istanbul_da_siginacak _yer_yok.html.

Özcan N, Erdin HE and Zengin H (2013) The role of geographic ınformation systems (GIS) in the evaluation of availability of open and green spaces systems in cities with the context of disaster management: Izmir Case. (Kentlerde Açık ve Yeşil Alan Sistemlerinin Afet Yönetimi Bağlamında Kullanılabilirliğinin Değerlendirilmesi Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS): İzmir Örneği) [in Turkish] "English summary". Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects Geographic Information Systems Congress, Ankara, Turkey.

Özel S (2019) The location of post-disaster gathering areas in urban open and green area systems - case of Kastamonu City [master's thesis]. (Afet Sonrasi Toplanma Alanlarinin Kentsel Açik ve Yeşil Alan Sistemlerindeki Yeri – Kastamonu Kenti Örneği) [in Turkish] "English summary". Kastamonu University, Institute of Science and Technology, Kastamonu, Turkey.

Sanyal J, Lu XX (2009) Ideal Location for Flood Shelter: A Geographic Information System Approach. J. Flood Risk Manag., 2, 262–271. https://doi.org/10.1111/j.1753-318X.2009.01043.x.

Soliman NF, Nasr SM and Okbah MA (2015) Potential ecological risk of heavy metals in sediments from the Mediterranean coast, Egypt. *J Environ Health Sci Engineer*, 13, 70. https://doi.org/10.1186/s40201-015-0223-x

Soltani A, Ardalan A, Darvishi Boloorani A, Haghdoost A and Hosseinzadeh-Attar MJ (2014) Site selection criteria for sheltering after earthquakes: a systematic review. *PLOS Currents Disasters*. 2014 Aug 29. Edition 1. doi: 10.1371/currents.dis.17ad1f98fb85be80785d0a 81ced6a7a6.

Sugimoto T, Murakami H, Kozuki Y, Nishikawa K and Shimada T (2003) A human damage prediction method for tsunami disasters incorporating evacuation activities. *Natural Hazards* 29: 585–600.

Tarabanis K, Tsionas I (1999) Using network analysis for emergency planning in case of earthquake. *Transactions in GIS*, 3(2), 187–197.

Topal M, Akin MK and Akin M (2011) Rockfall hazard analysis for anhistorical

Castle in Kastamonu (Turkey), *Natural Hazards* 62: 255-274, doi: 10.107/s11069-011-9995-1.

UNISDR (2012) "How to make cities more resilient- a handbook for local government leaders-a contribution to the global campaign 2010-2015- making cities resilient – my city is getting ready! ," The United Nations Office for Disaster Risk Reduction Geneva.

Wang WP, Yang SN, Hu FY, He S, Shi XW, Meng YC and Shi MM (2016) Integrated optimization model for shelter allocation and evacuation routing with consideration of reliability. *Transportation Research Record* 2599: 33–42.

Xu JH, Yin XZ, Chen DC, An JW and Nie GZ (2016) Multi-criteria location model of earthquake evacuation shelters to aid in urban planning. *International Journal of Disaster Risk Reductuction* 20: 51–62.

Yazıcı MA and Ozbay K (2007) Impact of probabilistic road capacity constraints on the spatial distribution of hurricane evacuation shelter capacities. *Transportation Research Record* 2022: 55–62.

Zhao LJ, Li HY, Sun Y, Huang RB, Hu QM, Wang JJ and Gao F (2017) Planning emergency shelters for urban disaster resilience: an integrated location-allocation modeling approach. *Sustainability* 9 (2098): 1-20.

CHAPTER 4

STRUCTURAL APPLICATION OF GEOMETRIC PATTERNS: RECIPROCAL FRAME SYSTEMS

Çağatay TAKVA [1]

Yenal TAKVA [2]

1 Department of Architecture, Faculty of Architecture and Design, Atatürk University, Erzurum 25100, Turkey. ORCID ID: 0000-0002-0494-9972, cagataytakva@atauni.edu.tr

2 Department of Architecture, Faculty of Architecture, Gazi University, Ankara 06530, Turkey. ORCID ID: 0000-0002-5330-2980, yenaltakva@gazi.edu.tr

1. INTRODUCTION

Building the spaces to be used in architecture and thinking about the top cover of these areas has been one of the important pursuits of all ages (Takva et al., 2023). At this point, structural systems from the simplest to large-span structures have formed the basic building block of a building. The tent frame in primitive times can be seen as the first spatial structure product applied by humans. This frame system, which is based on the principle that each structural element forms a solidarity by taking the load of the other, is a technique still used today and is developing. Another framing system that emerged in the logic of overlapping is the structure system called "reciprocal" and "nexorades" in the international literature (Geno et al., 2022; Baverel, 2000). The most basic principle of this structural system is that the short elements in the space to be covered provide strength by transferring loads to each other (Parigi and Pugnale, 2014). In this structure, which is generally used in the roof cover function, planes with different curvatures are formed. In fact, various geometric sequences are used to create these systems, which include a regular and symmetrical modular design, which is the result of knitting technique and geometry (Figure 1).

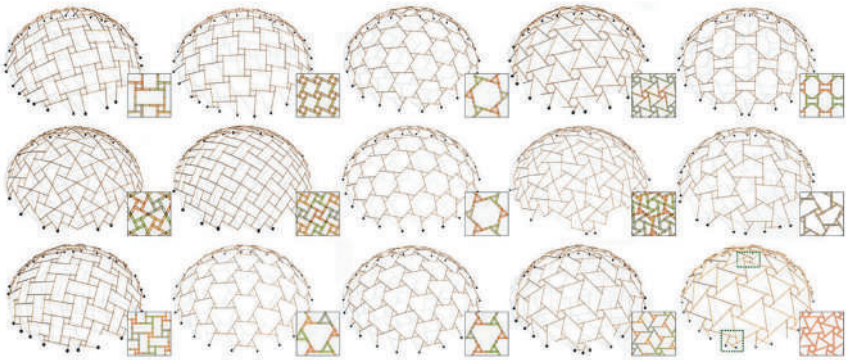

Figure 1. *Application of reciprocal structure systems on different geometric shapes (Parigi and Kirkegaard, 2013)*

The first example of systems found in the literature as reciprocal frame stuctures is based on the structure designed by Graham Brown in England (Chilton et al., 1995). The basic logic of reciprocal construction systems is the principle of large-span crossing with short beams. A regular pattern is formed with these short beams (Karakoç, 2017). The construction principle of reciprocal structures is that none of the load-bearing beams support each other from the end point and the load is transferred in a hierarchical order (Pugnale and Sassone, 2014). Reciprocal structures, which are formed by overlapping many structural elements, have several advantages over other structural systems used to pass large-spans (Başoğul, 2021).

REFERENCES

Başoğul, E. F. (2021). *Geometric Islamic Pattern Based Reciprocal Structure Proposal.* Master's thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, İstanbul, Turkey.

Baverel, O. L. (2000). *Nexorades: a family of interwoven space structures*. Doctoral Thesis, University of Surrey, United Kingdom.

Baverel, O., & Pugnale, A. (2014). Reciprocal systems based on planar elements: morphology and design explorations. *Nexus Network Journal*, *16*(1), 179-189.

Chilton, R., Choo, B., & Popovic, O. (1995). Reciprocal Frames Past, Present and Future. In *International Conference on Lightweight Structures in Civil Engineering*, Warsaw, Poland.

del Río-Calleja, B., Grau Enguix, J., & García-Santos, A. (2022). Architectural Systemic Approach: The Serpentine Gallery 2005, a Reciprocal Frame Case Study. *Buildings*, *12*(7), 1051.

Geno, J., Goosse, J., Van Nimwegen, S., & Latteur, P. (2022). Parametric design and robotic fabrication of whole timber reciprocal structures. *Automation in Construction*, *138*, 104198.

Gherardini, F., & Leali, F. (2017). Reciprocal frames in temporary structures: An aesthetical and parametric investigation. *Nexus Network Journal*, *19*(3), 741-762.

Güner, C., Gökşen, F., & Koçhan, A. (2017). Investigation of Material Selection on Environmentally Sensitive Buildings for Sustainable Development Model. *Academia Journal of Interdisciplinary Scientific Research*, *3*(2), 1-14.

Ilerisoy, Z. Y., & Takva, Y. (2017). Nanotechnological developments in structural design: Load-bearing materials. *Engineering, Technology & Applied Science Research*, *7*(5), 1900-1903.

Karakoç, Z. (2017). *Investigation of Reciprocal Frame Structures as Roofing System*. Fatih Sultan Mehmet Vakıf University, İstanbul, Turkey.

Kutlu, M. (2020). An Assessment on the Origin of the Lantern Roof and Its Historical Development Stages in Central Asia, *History Studies*, *12*(5), 2455-2486.

Larsen, O. P. (2007). *Reciprocal frame architecture*. Routledge, London.

Melvin, J. (2005). Serpentine Gallery Pavilion 2005. *Architectural Design*, *75*(6), 102-106.

Mesnil, R., Douthe, C., Gobin, T., & Baverel, O. (2018). Form finding and design of a timber shell-nexorade hybrid. In *Advances in Architectural Geometry 2018 (AAG 2018)*, Gothenburg, Sweden.

Parigi, D., & Kirkegaard, P. H. (2013). Structural behaviour of reciprocal structu-

res. In *Proceedings of IASS Annual Symposia* (Vol. 2013, No. 9, pp. 1-9). International Association for Shell and Spatial Structures (IASS).

Parigi, D., & Pugnale, A. (2014). Three-dimensionality in reciprocal structures: concepts and generative rules. *Nexus Network Journal*, *16*(1), 151-177.

Pizzigoni, A. (2010). *Leonardo & The Reciprocal Structures*. Bergamo: University of Bergamo.

Popovic Larsen, O. (2014). Reciprocal frame (RF) structures: real and exploratory. *Nexus Network Journal*, *16*(1), 119-134.

Pugnale, A., Parigi, D., Kirkegaard, P. H., & Sassone, M. S. (2011). The principle of structural reciprocity: history, properties and design issues. In *Full Papers: Taller, Longer, Lighter: meeting growing demand with limited resources: IABSE-IASS Symposium*. Hemming Group Ltd.

Pugnale, A., & Sassone, M. (2014). Structural reciprocity: critical overview and promising research/design issues. *Nexus Network Journal*, *16*(1), 9-35.

Sánchez, J., & Escrig, F. (2011). Frames designed by Leonardo with short pieces. An analytical approach. *International Journal of Space Structures*, *26*(4), 289-302.

Sénéchal, B., Douthe, C., & Baverel, O. (2011). Analytical investigations on elementary nexorades. *International Journal of Space Structures*, *26*(4), 313-320.

Song, P., Fu, C. W., Goswami, P., Zheng, J., Mitra, N. J., & Cohen-Or, D. (2013). Reciprocal frame structures made easy. In *ACM Transactions on Graphics (TOG) – SIGGRAPH 2013 Conference Proceedings (TOG)*, *32*(4), 1-13.

Takva, Ç. & İlerisoy, Z. Y. (2021). Investigation of Tessellation Patterns in Long-Span Structures. *Gazi University Journal of Science Part B: Art Humanities Design and Planning*, *9*(3), 235-249.

Takva, Y., Takva, Ç., Gökşen, F., & İlerisoy, Z. Y. (2023). Examination of Contemporary Additions Made with Adaptive Reuse of Historic Building Heritage. *Online Journal of Art and Design*, *11*(4), 124-136.

Tunçbilek, G. Z. (2013). *Temporary architecture: the serpentine gallery pavilions,* Master's thesis, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.

URL-1: Reciprocal dome production, https://www.leonardome.com/en/what-is-leonardome/, Last Access Date: 22.01.2023.

URL-2: Kreod Pavilion architectural information, https://www.archdaily.com/275460/kroed-chun-qing-li-of-pavilion-architecture, Last Access Date: 22.01.2023.

URL-3: Information about the Pavilion from Geometric Patterns to Load-Bearing Ribs, http://www.arkiv.com.tr/proje/geometrik-desenlerden-tasiyici-kaburgalara/10464?lang=tr, Last Access Date: 22.01.2023.

URL-4: Information about the Princeton University Reciprocal Dome Pavili-

on, http://aauanastas.com/project/reciprocal-dome/, Last Access Date: 22.01.2023.

URL-5: Information about the Stone Matters Pavilion, https://www.archdaily.com/870512/stone-matters-aau-anastas, Last Access Date: 22.01.2023.

Current Research in Engineering

March 2023

Editors

Assoc. Prof. Dr. Selahattin BARDAK
Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Assoc. Prof. Dr. Selahattin BARDAK

Assoc. Prof. Dr. Ümit AYATA

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-720-1

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

Chapter 1

PHOSPHORUS RECOVERY BY CHEMICAL EXTRACTION FROM DIFFERENT TYPES OF AIR POLLUTION CONTROL ASHES OF SLUDGE INCINERATORS

Ezgi KARABACAK, Güray SALIHOĞLU, Nezih Kamil SALIHOĞLU ***1***

Chapter 2

A SURVEY ON APPLICATION AREAS AND ADVANCED MATERIALS FOR BORON MINERALS

Fatma İrem ŞAHIN, Nil ACARALI ***29***

Chapter 3

NON-THERMAL ALTERNATIVE METHODS IN THE DAIRY INDUSTRY

Murat Emre TERZİOĞLU, Sümeyra IŞIK, İhsan BAKIRCI ***45***

Chapter 4

MAJOR PROBLEMS ABOUT MEMBRANE FOULING IN MEMBRANE BIOREACTORS (MBRS) AND THE EFFECT OF FOULANT ON MEMBRANE: A MINI-REVIEW

Enes ÖZGENÇ, Emine KELEŞ ***65***

Chapter 5

THE EFFECTS OF AUTOMOTIVE-RELATED BIODIESEL AND DIESEL FUEL USAGE ON CO2 EMISSIONS IN TURKEY: CURRENT STATUS AND FUTURE VISION

Muhammet BÜYÜKOĞLU, İlhan Volkan ÖNER ***91***

Chapter 6

RECENT DEVELOPMENTS IN COOLING OF PHOTOVOLTAIC SOLAR PANELS

Perihan ÇULUN, Sinem KILIÇKAP IŞIK ***113***

Chapter 7

COMPARISON OF HORN ANTENNA DESIGNS WITH DIFFERENT SHAPES FOR GAIN MEASUREMENT AND CALIBRATION SYSTEMS

Serdal KARAHAN, Ahmet Arif ULUSLU*..... *137

Chapter 8

INVESTIGATION OF GROUND REACTION FORCES AND MOMENTS AFFECTING JOINTS OF FULL SCI AND HEALTHY INDIVIDUALS USING ANYBODY MUSCULOSKELETAL MODELING PROGRAM

Uğur FIDAN, İsmail ÇALIKUŞU*..... *159

Chapter 9

HEAVY METAL LEACHING FROM SLUDGE INCINERATION ASHES: BEFORE AND AFTER PHOSPHORUS RECOVERY

Ezgi KARABACAK, Güray SALIHOĞLU,
Nezih Kamil SALIHOĞLU*.....*173

Chapter 10

ULTRASOUND APPLICATIONS IN FOOD TECHNOLOGY

Ayhan DURAN, Emre Cem ERASLAN*..... *197

Chapter 11

VALUE OF ADOPTING A MULTI-PERIOD MODELING APPROACH IN SUPPLY CHAIN NETWORK DESIGN PROBLEMS

Mehmet ALEGÖZ* *225

Chapter 12

COMPUTATION METHODS OF AIR QUALITY INDEX

Mine Tulin ZATEROGLU* *243

Chapter 13

CONTACT NETWORKS IN EPIDEMIC DISEASE SPREAD

Amera AL-AMERY, Zeynep ERTEM* *261

Chapter 14

ECG DATA ANOMALIES DETECTION WITH STACKED AUTOENCODER ON LOW-POWER AND LOW-MEMORY MICROCONTROLLERS

Hatice Vildan DÜDÜKÇÜ, Murat TAŞKIRAN ***275***

Chapter 15

CONTENT-BASED IMAGE RETRIEVAL BASED ON BLOCK TRUNCATION CODE USING FUZZY-C-MEANS QUANTIZATION AND EDGE DETECTION

Mürsel Ozan İNCETAŞ ***289***

Chapter 16

THE ANALYSIS OF THE REFRIGERATION SYSTEM OF FRIGORIFIC VEHICLES USED IN ROAD TRANSPORT

Arzu KEVEN, Canan CIMŞIT ***305***

Chapter 17

CUSTOMER UTILITY-BASED MODELS FOR THE PRICING AND PRODUCTION DECISIONS BEFORE AND AFTER THE NEW PRODUCT LAUNCH

Mehmet ALEGOZ ***319***

Chapter 1

PHOSPHORUS RECOVERY BY CHEMICAL EXTRACTION FROM DIFFERENT TYPES OF AIR POLLUTION CONTROL ASHES OF SLUDGE INCINERATORS[1]

Ezgi KARABACAK[2]

Güray SALIHOĞLU[3]

Nezih Kamil SALIHOĞLU[4]

1 This work has been produced as part of MSc thesis study by Ezgi Karabacak: Karabacak, E., 2021. Recovery of phosphorus from sewage sludge incineration ashes (Arıtma çamuru yakma fırını küllerinden fosfor geri kazanımı), MSc Thesis (in Turkish)- Ezgi Karabacak (ORCID: 0000-0003-2196-803X), Bursa Uludağ University/ Institute of Science/Environmental Engineering Science Division, 22 January 2021. Supervisor: Prof. Dr. Güray Salihoğlu (ORCID: 0000-0003-0714-048X).

2 Env. Eng. MSc. Ezgi Karabacak, Environmental Engineering Department, Faculty of Engineering, Bursa Uludag University, ORCID: 0000-0003-2196-803X

3 Prof. Dr. Güray Salihoğlu, Environmental Engineering Department, Faculty of Engineering, Bursa Uludag University, ORCID: 0000-0003-0714-048X

4 Prof. Dr. Nezih Kamil Salihoğlu, Environmental Engineering Department, Faculty of Engineering, Bursa Uludag University, ORCID: 0000-0002-7730-776X

1. Introduction

Phosphorus is the eleventh element in the lithosphere with an average concentration of 1180 ppm and is a limited resource (Biswas, Inoue, Harada, Ohto, & Kawakita, 2009; Oelkers & Valsami-Jones, 2008; Shiba & Ntuli, 2017; Smil, 2000). As a component of DNA, RNA, ATP, and ADP (Filippelli, 2011; Oelkers & Valsami-Jones, 2008; Shiba & Ntuli, 2017) it plays a significant role in physiological and biochemical processes (Cooper et al., 2018). It is non-renewable (Adam, Peplinski, Michaelis, Kley, & Simon, 2009; Biswas et al., 2009; R. Li, Zhao, Li, Wang, & Zhu, 2015) and irreplaceable (Bindraban, Dimkpa, & Pandey, 2020; Smil, 2000). Since it is a limiting factor for plant growth (Cornel & Schaum, 2009; R. Li et al., 2015), fertilizers containing phosphorus are used in agricultural applications (Egle, Rechberger, Krampe, & Zessner, 2016; Lim & Kim, 2017; Smil, 2000) for seed formation, plant growth, and sustaining crop yields (Smil, 2000; van Vuuren, Bouwman, & Beusen, 2010). Phosphate rocks are used in various sectors, primarily for fertilizer manufacturing (Gorazda, Tarko, Kominko, Worek, & Nowak, 2019). Besides, detergents, animal feed, food additives, and other chemicals are the sectors in which phosphorus is used (Brunner, 2010; Cieślik & Konieczka, 2017; Gorazda et al., 2019; van Vuuren et al., 2010).

The global phosphate reserves are estimated to be 69000 million tons (USGS, 2020). Significant reserves are found in Morocco & Western Sahara (50000 Mt), followed by China (3200 Mt) and Algeria (2200 Mt) (USGS, 2020). Total phosphate production in the world, which is 249 million tons, constitutes 0.36% of the world's total reserves (USGS, 2020). The major countries which produce phosphate from rocks are China (144 Mt), Morocco&Western Sahara (34.8 Mt), the United States (25.8 Mt), and Russia (14 Mt) (USGS, 2020). China is the world's top producer of phosphate, with a percentage of 57.8% (USGS, 2020). Turkey's phosphate rock reserve is around 70 million tons and is located in the district of Mazidagi in Mardin (ETI, 2021). The capacity of the phosphate enrichment plant, which is in the same district, is 1.75 million tons/year (ETI, 2021). In 2020, Turkey's phosphate export was 1.4 tons, while the import was 1.1 million tons (MTA, 2020).

Increasing demand for phosphorus (Xue et al., 2019) and its limited availability depending on the geographical location (USGS, 2020) increased the interest in phosphorus recovery. Many researchers investigated potential resources of phosphorus recovery, such as wastewater (Egle et al., 2016), municipal solid waste incineration fly ash (Gao, Fedje, & Strömvall, 2015; Kalmykova & Karlfeldt Fedje, 2013), pig manure (Azuara, Kersten, & Kootstra, 2013; Szögi, Vanotti, & Hunt, 2015) and dairy manure (Jin, Hu, & Wen, 2009). In recent years, sewage sludge has drawn attention as

REFERENCES

Abis, M., Calmano, W., & Kuchta, K. (2018). Innovative technologies for phosphorus recovery from sewage sludge ash. *Detritus*, *1*, 23–29.

Adam, C., Peplinski, B., Michaelis, M., Kley, G., & Simon, F. G. (2009). Thermochemical treatment of sewage sludge ashes for phosphorus recovery. *Waste Management*, *29*(3), 1122–1128.

Anderson, M. (2002). Encouraging prospects for recycling incinerated sewage sludge ash (ISSA) into clay-based building products. *Journal of Chemical Technology & Biotechnology*, *77*(3), 352–360.

Azuara, M., Kersten, S. R. A., & Kootstra, A. M. J. (2013). Recycling phosphorus by fast pyrolysis of pig manure: Concentration and extraction of phosphorus combined with formation of value-added pyrolysis products. *Biomass and Bioenergy*, *49*, 171–180.

Bindraban, P. S., Dimkpa, C. O., & Pandey, R. (2020). Exploring phosphorus fertilizers and fertilization strategies for improved human and environmental health. *Biology and Fertility of Soils*, *56*(3), 299–317.

Biswas, B. K., Inoue, K., Harada, H., Ohto, K., & Kawakita, H. (2009). Leaching of phosphorus from incinerated sewage sludge ash by means of acid extraction followed by adsorption on orange waste gel. *Journal of Environmental Sciences*, *21*(12), 1753–1760.

Brunner, P. H. (2010). Substance Flow Analysis as a Decision Support Tool for Phosphorus Management. *Journal of Industrial Ecology*, *14*(6), 870–873.

Chen, Z., Li, J. S., & Poon, C. S. (2018). Combined use of sewage sludge ash and recycled glass cullet for the production of concrete blocks. *Journal of Cleaner Production*, *171*, 1447–1459.

Cieślik, B., & Konieczka, P. (2017). A review of phosphorus recovery methods at various steps of wastewater treatment and sewage sludge management. The concept of "no solid waste generation" and analytical methods. *Journal of Cleaner Production*, *142*, 1728–1740.

Cooper, J., Reed, E. Y., Hörtenhuber, S., Lindenthal, T., Løes, A. K., Mäder, P., … Möller, K. (2018). Phosphorus availability on many organically managed farms in Europe. *Nutrient Cycling in Agroecosystems*, *110*(2), 227–239.

Cornel, P., & Schaum, C. (2009). Phosphorus recovery from wastewater: Needs, technologies and costs. *Water Science and Technology*, *59*(6), 1069–1076.

Coutand, M., Cyr, M., & Clastres, P. (2006). Use of sewage sludge ash as mineral admixture in mortars. *Proceedings of Institution of Civil Engineers: Construction Materials*, *159*(4), 153–162.

Donatello, S., Freeman-Pask, A., Tyrer, M., & Cheeseman, C. R. (2010). Effect of milling and acid washing on the pozzolanic activity of incinerator sewage sludge ash. *Cement and Concrete Composites*, *32*(1), 54–61.

Donatello, S., Tong, D., & Cheeseman, C. R. (2010). Production of technical grade phosphoric acid from incinerator sewage sludge ash (ISSA). *Waste Management*, *30*(8–9), 1634–1642.

Donatello, Shane, & Cheeseman, C. R. (2013). Recycling and recovery routes for incinerated sewage sludge ash (ISSA): A review. *Waste Management*, *33*(11), 2328–2340.

Egle, L., Rechberger, H., Krampe, J., & Zessner, M. (2016). Phosphorus recovery from municipal wastewater: An integrated comparative technological, environmental and economic assessment of P recovery technologies. *Science of the Total Environment*, *571*, 522–542.

ETI. (2021). Mazidagi Phosphate Plant, ETI BAKIR. Retrieved 11 December 2021, from https://etibakir.com.tr/plants/mazidagi-phospate-plant/?lang=en

Fang, L., Li, J., Guo, M. Z., Cheeseman, C. R., Tsang, Daniel, C. W., Donatello, S., & Poon, C. S. (2018). Phosphorus recovery and leaching of trace elements from incinerated sewage sludge ash (ISSA). *Chemosphere*, *193*, 278–287.

Fang, L., Li, J. shan, Donatello, S., Cheeseman, C. R., Wang, Q., Poon, C. S., & Tsang, D. C. W. (2018). Recovery of phosphorus from incinerated sewage sludge ash by combined two-step extraction and selective precipitation. *Chemical Engineering Journal*, *348*, 74–83.

Filippelli, G. M. (2011). Phosphate rock formation and marine phosphorus geochemistry: The deep time perspective. *Chemosphere*, *84*(6), 759–766.

Franz, M. (2008). Phosphate fertilizer from sewage sludge ash (SSA). *Waste Management*, *28*(10), 1809–1818.

Gao, B., Fedje, K. K., & Strömvall, A.-M. (2015). Phosphorus Recovery from Sorted Municipal Solid Waste Incineration Ash. *The Journal of Solid Waste Technology and Management*, *41*(3), 249–261.

Gorazda, K., Tarko, B., Kominko, H., Worek, Z., & Nowak, A. K. (2019). *Phosphate industry in the balance of sustainable development and circular economy*. In *HERAKLION 2019 7th International Conference on Sustainable Solid Waste Management* (pp. 1–16).

Gorazda, K., Tarko, B., Wzorek, Z., Nowak, A. K., Kulczycka, J., & Henclik, A. (2016). Characteristic of wet method of phosphorus recovery from polish sewage sludge ash with. *Open Chemistry*, *14*(1), 37–45.

Guedes, P., Couto, N., Ottosen, L. M., & Ribeiro, A. B. (2014). Phosphorus recovery from sewage sludge ash through an electrodialytic process. *Waste Management*, *34*(5), 886–892.

Herzel, H., Krüger, O., Hermann, L., & Adam, C. (2016). Sewage sludge ash - A promising secondary phosphorus source for fertilizer production. *Science of the Total Environment*, *542*, 1136–1143.

Jin, Y., Hu, Z., & Wen, Z. (2009). Enhancing anaerobic digestibility and phospho-

rus recovery of dairy manure through microwave-based thermochemical pretreatment. *Water Research*, *43*(14), 3493–3502.

Kalmykova, Y., & Karlfeldt Fedje, K. (2013). Phosphorus recovery from municipal solid waste incineration fly ash. *Waste Management*, *33*(6), 1403–1410.

Kosson, D. S., van der Sloot, H. A., & Eighmy, T. T. (1996). An approach for estimation of contaminant release during utilization and disposal of municipal waste combustion residues. *Journal of Hazardous Materials*, *47*(1–3), 43–75.

Li, J., Chen, Z., Wang, Q., Fang, L., Xue, Q., Cheeseman, C. R., … Poon, C. S. (2018). Change in re-use value of incinerated sewage sludge ash due to chemical extraction of phosphorus. *Waste Management*, *74*, 404–412.

Li, R., Zhao, W., Li, Y., Wang, W., & Zhu, X. (2015). Heavy metal removal and speciation transformation through the calcination treatment of phosphorus-enriched sewage sludge ash. *Journal of Hazardous Materials*, *283*, 423–431.

Liang, S., Chen, H., Zeng, X., Li, Z., Yu, W., Xiao, K., … Yang, J. (2019). A comparison between sulfuric acid and oxalic acid leaching with subsequent puri fi cation and precipitation for phosphorus recovery from sewage sludge incineration ash. *Water Research*, *159*, 242–251.

Liang, S., Yang, L., Chen, H., Yu, W., Tao, S., Yuan, S., … Yang, J. (2021). Phosphorus recovery from incinerated sewage sludge ash (ISSA) and reutilization of residues for sludge pretreated by different conditioners. *Resources, Conservation and Recycling*, *169*, 105524.

Lim, B. H., & Kim, D. J. (2017). Selective acidic elution of Ca from sewage sludge ash for phosphorus recovery under pH control. *Journal of Industrial and Engineering Chemistry*, *46*, 62–67.

Liu, W., Iordan, C. M., Cherubini, F., Hu, X., & Fu, D. (2021). Environmental impacts assessment of wastewater treatment and sludge disposal systems under two sewage discharge standards: A case study in Kunshan, China. *Journal of Cleaner Production*, *287*, 125046.

Lynn, C. J., Dhir, R. K., Ghataora, G. S., & West, R. P. (2015). Sewage sludge ash characteristics and potential for use in concrete. *Construction and Building Materials*, *98*, 767–779.

Mahieux, P. Y., Aubert, J. E., Cyr, M., Coutand, M., & Husson, B. (2010). Quantitative mineralogical composition of complex mineral wastes - Contribution of the Rietveld method. *Waste Management*, *30*(3), 378–388.

Marani, D., Braguglia, C. M., Mininni, G., & Maccioni, F. (2003). Behaviour of Cd, Cr, Mn, Ni, Pb, and Zn in sewage sludge incineration by fluidised bed furnace. *Waste Management*, *23*(2), 117–124.

MTA. (2020). Mining foreign trade of Turkey in 2020. Mineral Research and Exploration General Directorate.

Murphy, J., & Riley, J. P. (1962). A modified single solution method for the determination of phosphate in natural waters. *Analytica Chimica Acta*, *27*, 31–36.

Oelkers, Eric. H., & Valsami-Jones, E. (2008). Phosphate Mineral Reactivity and Global Sustainability. *Elements*, *4*(2), 83–87.

Pettersson, A., Åmand, L.-E., & Steenari, B.-M. (2008a). Leaching of ashes from co-combustion of sewage sludge and wood—Part I: Recovery of phosphorus. *Biomass and Bioenergy*, *32*(3), 224–235.

Pettersson, A., Åmand, L.-E., & Steenari, B.-M. (2008b). Leaching of ashes from co-combustion of sewage sludge and wood—Part II: The mobility of metals during phosphorus extraction. *Biomass and Bioenergy*, *32*(3), 236–244.

Salihoglu, G., & Mardani-Aghabaglou, A. (2021). Characterization of sewage sludge incineration ashes from multi-cyclones and baghouse dust filters as possible cement substitutes. *Environmental Science and Pollution Research*, *28*(1), 645–663.

Selçuk Kuşçu, Ö., & Çelik, V. E. (2019). Recovery of Nitrogen And Phosphorus In Sewage Sludge by Pulsed Electrical Field Technique and Strüvite Production. *Pamukkale University Journal of Engineering Sciences*, *25*(6), 700–704.

Shiba, N. C., & Ntuli, F. (2017). Extraction and precipitation of phosphorus from sewage sludge. *Waste Management*, *60*, 191–200.

Smil, V. (2000). PHOSPHORUS IN THE ENVIRONMENT : Natural Flows and Human Interferences. *Annual Review of Energy and the Environment*, *25*(1), 53–88.

Stark, K., Plaza, E., & Hultman, B. (2006). Phosphorus release from ash, dried sludge and sludge residue from supercritical water oxidation by acid or base. *Chemosphere*, *62*(5), 827–832.

Szögi, A. A., Vanotti, M. B., & Hunt, P. G. (2015). Phosphorus recovery from pig manure solids prior to land application. *Journal of Environmental Management*, *157*, 1–7.

USGS. (2020). Mineral Commodity Summaries 2020-Phosphate Rock. U.S Geological Survey. Retrieved 6 February 2023, from https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2020/mcs2020.pdf.

van Vuuren, D. P., Bouwman, A. F., & Beusen, A. H. W. (2010). Phosphorus demand for the 1970-2100 period: A scenario analysis of resource depletion. *Global Environmental Change*, *20*(3), 428–439.

Wang, Q., Li, J. shan, Tang, P., Fang, L., & Poon, C. S. (2018). Sustainable reclamation of phosphorus from incinerated sewage sludge ash as value-added struvite by chemical extraction, purification and crystallization. *Journal of Cleaner Production*, *181*, 717–725.

Xu, H., He, P., Gu, W., Wang, G., & Shao, L. (2012). Recovery of phosphorus as struvite from sewage sludge ash. *Journal of Environmental Sciences (China)*, *24*(8), 1533–1538.

Xue, Q., He, X., Sachs, S. D., Becker, G. C., Zhang, T., & Kruse, A. (2019). The current phosphate recycling situation in China and Germany: a comparative review. *Frontiers of Agricultural Science and Engineering*, *6*(4), 403–418.

Chapter 2

A SURVEY ON APPLICATION AREAS AND ADVANCED MATERIALS FOR BORON MINERALS

Fatma İrem ŞAHIN[1], Nil ACARALI[2]

1 Yildiz Technical University, Department of Chemical Engineering, Davutpasa Campus, 34220, Esenler-İstanbul, Türkiye.
2 Yildiz Technical University, Department of Chemical Engineering, Davutpasa Campus, 34220, Esenler-İstanbul, Türkiye.

1. INTRODUCTION

Boron, a semiconductor element between metal and nonmetal, was an important input to modern industry. It had low density, high melting and high evaporation temperature, mechanical features, and excellent neutron absorption capacity. Boron compounds with low volatility value without toxic gas release were environmentally friendly. It provided high technology product properties such as resistance to high temperatures and mechanical stress, specific electrical conductivity, chemical resistance, semi- or selective permeability to the materials. It was utilized in a variety of industries, including textiles, agriculture, detergent, refractory, ceramics, cement, glass, porcelain, aviation, and nuclear advancements, as minerals and compounds, as raw materials, semi-finished products, and end products. There were boron deposits concentrated in only a few regions on Earth, and 72% of their apparent reserves and 70% of the total reserves were in Turkey [1, 2].

2. BORON

Boron was represented in the periodic table by the notation B and was found in group 3A. It was not found as a free element in nature but existed in compounds with other elements. The element boron was a semi-metal and had semiconductor features. It could be used in a variety of industries due to the formation of compounds with varying properties with various metal or non-metallic elements. Appearance and structure of elemental boron was given in Figure 1 [3].

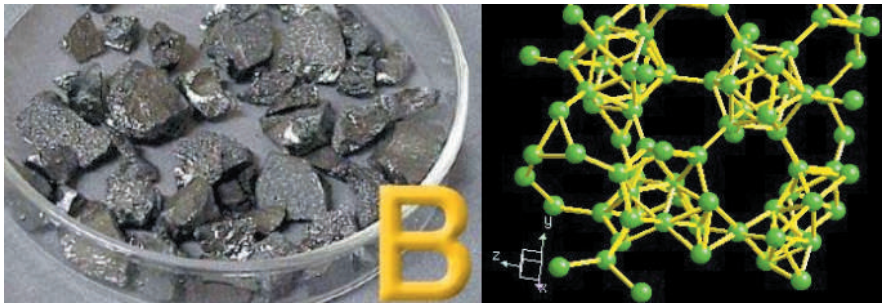

Figure 1. Appearance and structure of elemental boron [3]

Crystallized boron was like diamond in appearance and optical properties and was the hardest element after diamond. Amorphous boron reacted violently at micron scales, whereas crystalline boron reacted poorly. Boric acid was formed in reaction with mineral acids by generating a product with a slow or explosive effected based on the concentration and temperature [4-6].

Boron was used as a fire retardant and retardant due to its melting temperature of 2300°C or by adding in different proportions into materials

REFERENCES

[1] Helvacı, C. (2017). Borate deposits: An overview and future forecast with regard to mineral deposits. Journal of Boron, 2(2), 59–70.

[2] Ediz, N. & Özdağ, H. (2001). Boron minerals and its economics. Journal of Science and Technology of Dumlupınar University, (002), 133-151.

[3] Demir, C. (2006), Evaluation of boron minerals as an energy source. M.Sc. Thesis. Selçuk University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Konya.

[4] Türkmen, İ. (2018). Development and characterization of alternative boriding composition by different boron derivatives. Ph.D. Thesis. Manisa Celal Bayar University Graduate School of Applied and Natural Sciences, Manisa.

[5] Kıpçak, A. S. (2009). Investigation of the usability of some boron compounds in neutron armor. M.Sc. Thesis. Yıldız Technical University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, İstanbul.

[6] Helvacı, C. (2015). General evaluation and future prediction of boron deposits. Journal of Mining and Earth Sciences, 47, 66-78.

[7] Ün, S. (2019). Boron and arsenic removal from Emet boron operations directorate boric acid plant espey area spring water with pilot scale membrane systems. M.Sc. Thesis. Eskişehir Osmangazi University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Eskişehir.

[8] Kochkodan, V., Darwish, N. B. & Hilal, N. (2015b). The chemistry of boron in water. Elsevier e-Books, 35–63. https://doi.org/10.1016/b978-0-444-63454-2.00002-2.

[9] Çiğdem, M. (2020). Statistical evaluation of the thermal determination process of p-PVC boron composites. M.Sc. Thesis. Uşak University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Uşak.

[10] Özkan, Ş. G., Çebî, H., Delice. S. & Doğan, M. (1997). Properties and mining of boron minerals. II. Industrial Raw Materials Symposium, 224- 228, İzmir.

[11] Samuk, T. F. (2015). The analysis of researches which studies derivatives of boron used in building materials. M.Sc. Thesis. İstanbul Technical University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, İstanbul.

[12] Çolak, A., Laratte, B., Elevli, B. & Çoruh, S. (2022). Abiotic depletion of boron: an update characterization factors for CML 2002 and ReCiPe. Minerals, 12(4), 435, 1-16. https://doi.org/10.3390/min12040435.

[13] Akgül, Ö. (2010). Zinc borate from different boron minerals production. M.Sc. Thesis. Yıldız Technical University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, İstanbul.

[14] Özkan, Ş. G., Tombal, T. D., Kurşun Ünver, İ. & Osmanlıoğlu, A. E. (2016).

Properties, production, uses of boron compounds and their importance in nuclear reactor technology. Journal of Boron, 1(2), 86-95.

[15] Liu, X., Xu, C., Chen, P., Li, K., Zhou, Q., Ye, M., Zhang, L. & Lu, Y. (2022). Advances in Technologies for Boron Removal from Water: A Comprehensive Review. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(17), 10671, 1-34. https://doi.org/10.3390/ijerph191710671.

[16] Zengin, A., Aka, B., Gençay, S. & Uzun, M. (2021). Boron and Industrial Applications. Europan Journal of Science and Technology, (46), 161-178. https://doi.org/10.31590/ejosat.919451.

[17] Ediz, N. & Özdağ, H. (2001). Boron minerals and economy, Dumlupınar University. Journal of the Graduate School of Natural and Applied Sciences, 2, 133-151.

[18] Candar Koçyiğit, G. (2018). Boron removal and recovery from industrial wastewater by using chemical coagulation and electrocoagulation methods. M.Sc. Thesis. Ankara University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Ankara.

[19] Yakıncı, Z. D. & Kök, M. (2016). Use of boron in healthcare. Journal of İnönü University Vocational School of Health Services, 4(1), 36–44.

[20] Meydan, E. (2019). Boron compounds with magnetic properties and their application areas in industry. Journal of Scientific Perspectives, 3(1), 11–20. https://doi.org/10.26900/jsp.3.002.

[21] Yenmez, N. (2011). The importance of boron minerals in Turkey as a strategic mine. Journal of Geography, 19, 59–94.

[22] Ertürk, S. (2012). System design in tungsten-cored boron fiber production by chemical vapor deposition. Ph.D. Thesis. İstanbul Technical University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, İstanbul.

[23] Özkol, E. (2008). Production of Boron Nitride, M.Sc. Thesis. Middle East Technical University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Ankara.

[24] Güzel, G. (2006). Synthesis of some type of lithium and boron rich chemical compounds and analyzed theirs structural properties by x ray diffraction (XRD). M.Sc. Thesis. Balıkesir University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Balıkesir.

[25] Yiğitbaşioğlu, H. (2004). Boron an important ore for Turkey boron. Journal of Geographical Sciences, 2(2), 13-25. https://doi.org/10.1501/cogbil_0000000046.

[26] Atasoy, A. (2011). Effect of metallic aluminum powder addition in boron carbide production. 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), 555-558, Elazığ.

[27] Uzun, H. A. (2002). Abrasion and corrosion resistance of steels hardened by boronizing. M.Sc. Thesis. Süleyman Demirel University. Graduate School

of Applied and Natural Sciences, Isparta.

[28] Garrett, D. (1998). Borates: Handbook of deposits, processing, properties and use, 1st edition, San Diego Academic Press, 400-428.

[29] Koyuncu, U. (2009). Synthesis of some metal borides. M.Sc. Thesis. Bozok University. Graduate School of Applied and Natural Sciences, Yozgat.

[30] Yılmaz, A. (2002). Our panacea treasure Boron, Tübitak-Science and Technical Journal, 38-41.

Chapter 3

NON-THERMAL ALTERNATIVE METHODS IN THE DAIRY INDUSTRY

Murat Emre TERZİOĞLU[1], Sümeyra IŞIK[2], İhsan BAKIRCI[3]

1 Corresponding author: Murat Emre TERZİOĞLU, Asst. Dr., Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Food Engineering, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: murat.terzioglu@atauni.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6370-0694

2 Sümeyra IŞIK, Dr., Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Food Engineering, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: sumbakirci@hotmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7203-1207

3 İhsan BAKIRCI, Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Food Engineering, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: ibakirci@atauni.edu.tr ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3744-3863

INTRODUCTION

Today, developments in food processing and production technologies have accelerated in line with the demands of consumers for high-quality, safe and natural foods. In addition to maintaining food safety, minimizing the loss of nutritional value from the production stage to the consumption stage is among the primary goals of food businesses (Coşkun Topuz and Boran, 2018). Milk is a food that is prone to spoilage and has a short shelf life with its rich nutrient content and high water activity that can be used in the development of microorganisms. In the dairy industry, the inactivation of microorganisms and enzymes is important for extending shelf life and ensuring food safety, and different heat treatments such as pasteurization or sterilization are used for this purpose (Shabbir et al., 2020). However, depending on the duration and temperature of the heat treatments applied, various losses may occur in the nutritional elements as well as the sensory properties of the products such as colour, taste, smell and aroma (Evrendilek, 2014). For this reason, in recent years, new techniques have been developed as an alternative to heat treatment for the production of safe, high quality and highly attractive milk and dairy products. For this purpose, many techniques have been developed such as the application of pulsed electric field (PEF), high hydrostatic pressure (HHP), ultraviolet (UV), ultrasound, cold plasma and supercritical carbon dioxide (SC-CO_2). The freshness of the products is preserved, the inactivation of unwanted enzymes and microorganisms is ensured, and the quality losses are reduced to minimum levels (Güven and Yıldız, 2016). Non-thermal preservation methods are shown in Figure 1.

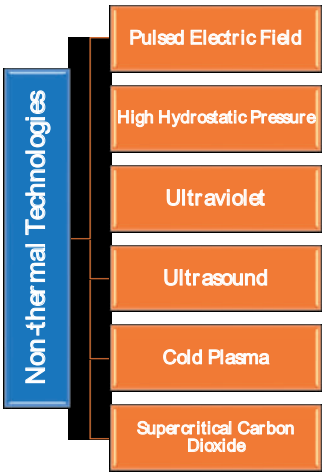

Figure 1. *Classification of non-thermal preservation methods*

REFERENCES

Açu, M., Yerlikaya, O., Kınık, Ö. (2014). Gıdalarda ısıl olmayan yeni teknikler ve mikroorganizmalar üzerine etkileri. Gıda ve Yem Bilimi-Teknolojisi, 14, 23-35.

Aganovic, K., Hertel, C., Vogel, R. F., Johne, R., Schlüter, O., Schwarzenbolz, U., Jäger, H., Holzhauser, T., Bergmair, J., Roth, A., Sevenich, R., Bandick, N., Kulling, S. E., Knorr, D., Engel, K. H., Heinz, V. (2021). Aspects of high hydrostatic pressure food processing: Perspectives on technology and food safety. Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety, 20(4), 3225-3266.

Aguilar Uscanga, B. R., Calderón Santoyo, M., Ragazzo Sánchez, J. A., Alemán Duarte, M. I., Pérez Montaño, J. A., Balcázar-López, E., Solís Pacheco, J. R. (2022). Effect of the application of cold plasma energy on the Inactivation of microorganisms, proteins, and lipids deterioration in Adobera Cheese. Journal of Food Quality, 2022.

Akdeniz, V., Akalın, A. S. (2020). Recent advances in dual effect of power ultrasound to microorganisms in dairy industry: activation or inactivation. Critical reviews in food science and nutrition, 62(4), 889-904.

Albayrak, A., Kılıç, G. B. (2020). Application of plasma technology in food processing. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 8(11), 2300-2306.

Amaral, G. V., Silva, E. K., Cavalcanti, R. N., Cappato, L. P., Guimaraes, J. T., Alvarenga, V. O., Esmerino, E. A., Portela, J. B., Sant' Ana, A. S., Freitas, M. Q., Silva, M. C., Raices, R. S. L., Meireles, M. A. A., Cruz, A. G. (2017). Dairy processing using supercritical carbon dioxide technology: Theoretical fundamentals, quality and safety aspects. Trends in Food Science & Technology, 64, 94-101.

Annor, G. A. (2019). Cold plasma effects on the nutritional, textural and sensory characteristics of fruits and vegetables, meat, and dairy products. In Effect of Emerging Processing Methods on the Food Quality (pp. 163-171). Springer, Cham.

Ansari, J. A., Ismail, M., Farid, M. (2019). Investigate the efficacy of UV pretreatment on thermal inactivation of *Bacillus subtilis* spores in different types of milk. Innovative Food Science & Emerging Technologies, 52, 387-393.

Araújo, M. A., Romão, A., Alves, M. R., & Fernandes, P. (2021). Inactivation of *Listeria monocitogenes* in milk by Pulsed Electric Field (PEF) and mild heating. https://hdl.handle.net/1822/75159

Aslan Türker, D., Dogan, M. (2021). Effects of ultrasound homogenization on the structural and sensorial attributes of ice cream: optimization with Taguchi and data envelopment analysis. Journal of Food Measurement and Characterization, 15(6), 4888-4898.

Bae, Y. Y., Lee, H. J., Kim, S. A., Rhee, M. S. (2009). Inactivation of *Alicyclobacillus acidoterrestris* spores in apple juice by supercritical carbon dioxide. International Journal of Food Microbiology, 136(1), 95-100.

Bakri, A., Hariono, B., Utami, M. M. D. (2018). Inactivation of bacteria *S. aureus* ATCC 25923 and *S. thyphimurium* ATCC 14 028 influence of UV-HPEF. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 953, No. 1, p. 012122). IOP Publishing.

Banana, A. A. S. (2013). Inactivation of pathogenic bacteria in human body fluids by steam autoclave, microwave and supercritical carbon dioxide. Ph.D. Thesis, Environmental Technology Division, School of Industrial Technology, UniversitiSains Malaysia (USM), Penang, Malaysia.

Bendicho, S., Estela, C., Giner, J., Barbosa-Cánovas, G. V., Martin, O. (2002). Effects of high intensity pulsed electric field and thermal treatments on a lipase from *Pseudomonas fluorescens*. Journal of Dairy Science, 85(1), 19-27.

Bermúdez-Aguirre, D., Mawson, R., Barbosa-Cánovas, G. V. (2011). Study of possible mechanisms of inactivation of *Listeria innocua* in thermo-sonicated milk using scanning electron microscopy and transmission electron microscopy. Journal of Food Processing and Preservation, 35(6), 767-777.

Bermúdez-Aguirre, D., Dunne, C. P., Barbosa-Cánovas, G. V. (2012). Effect of processing parameters on inactivation of *Bacillus cereus* spores in milk using pulsed electric fields. International Dairy Journal, 24, 13-21.

Bermúdez-Aguirre, D., Corradini, M. G., Mawson, R., Barbosa-Cánovas, G. V. (2009). Modeling the inactivation of *Listeria innocua* in raw whole milk treated under thermo-sonication. Innovative Food Science & Emerging Technologies, 10(2), 172-178.

Bhargava, N., Mor, R. S., Kumar, K., Sharanagat, V. S. (2021). Advances in application of ultrasound in food processing: A review. Ultrasonics sonochemistry, 70, 105293.

Buckow, R., Chandry, P. S., Ng, S. Y., McAuley, C. M., Swanson, B. G. (2014). Opportunities and challenges in pulsed electric field processing of dairy products. International Dairy Journal, 34(2), 199-212.

Calvo, L., Torres, E. (2010). Microbial inactivation of paprika using high-pressure CO_2. The Journal of Supercritical Fluids, 52(1), 134-141.

Cappato, L. P., Ferreira, M. V. S., Guimaraes, J. T., Portela, J. B., Costa, A. L. R., Freitas, M. Q., Cunha, R. L., Oliveira, C. A. F., Mercali, G. D., Marzack, L. D. F., Cruz, A. G. (2017). Ohmic heating in dairy processing: Relevant aspects for safety and quality. Trends in Food Science & Technology, 62, 104e112.

Carrillo-Lopez, L. M., Garcia-Galicia, I. A., Tirado-Gallegos, J. M., Sanchez-Vega, R., Huerta-Jimenez, M., Ashokkumar, M., Alarcon-Rojo, A. D. (2021). Recent advances in the application of ultrasound in dairy products: Effect

on functional, physical, chemical, microbiological and sensory properties. Ultrasonics Sonochemistry, 73, 105467.

Carrillo-Lopez, L. M., Juarez-Morales, M. G., Garcia-Galicia, I. A., Alarcon-Rojo, A. D., Huerta-Jimenez, M. (2020). The effect of high-intensity ultrasound on the physicochemical and microbiological properties of Mexican panela cheese. Foods, 9(3), 313.

Castro, A. J., Swanson, B. G., Barbosa-Cánovas, G. V., Zhang, Q. H. (2019). Pulsed electric field modification of milk alkaline phosphatase activity. In Pulsed electric fields in food processing (pp. 65-82). CRC Press.

Ceni, G., Silva, M. F., Valério Jr., C., Cansian, R. L., Oliveira, J. V., Rosa, C. D., Mazutt, M. A. (2016). Continuous inactivation of alkaline phosphatase and *Escherichia coli* in milk using compressed carbon dioxide as inactivating agent. Journal of CO2 Utilization, 13, 24e28.

Chen, H., Hoover, D. G. (2003). Modeling the combined effect of high hydrostatic pressure and mild heat on the inactivation kinetics of *Listeria monocytogenes* Scott A in whole milk. Innovative Food Science & Emerging Technologies, 4(1), 25-34.

Coşkun Topuz, F., Boran, G., 2018. Jelatin bazlı yenilebilir film ve kaplamalar. Akademik Gıda, 16 (3), 332-339.

Cregenzán-Alberti, O., Halpin, R. M., Whyte, P., Lyng, J. G., Noci, F. (2015). Study of the suitability of the central composite design to predict the inactivation kinetics by pulsed electric fields (PEF) in *Escherichia coli*, *Staphylococcus aureus* and *Pseudomonas fluorescens* in milk. Food and Bioproducts Processing, 95, 313-322.

Crespo, A., Martín, A., Ruiz-Moyano, S., Benito, M. J., Rufo, M., Paniagua, J. M., Jiménez, A. (2020). Application of ultrasound for quality control of Torta del Casar cheese ripening. Journal of Dairy Science, 103(10), 8808-8821.

De Oliveira Alves, A. C., Pérez, M. H. (2020). Study of the effect of high hydrostatic pressure in the decrease of *Listeria monocytogenes* in pasteurized mixed cheese. Brazilian Journal of Development, 6(5), 23242-23252.

Delgado, K., Vieira, C., Dammak, I., Frasão, B., Brígida, A., Costa, M., Conte-Junior, C. (2020). Different ultrasound exposure times influence the physicochemical and microbial quality properties in probiotic goat milk yogurt. Molecules, 25(20), 4638.

Delorme, M. M., Guimarães, J. T., Coutinho, N. M., Balthazar, C. F., Rocha, R. S., Silva, R., Margalho, L. P., Pimentel, T. C., Silva, M. C., Freitas, M. Q., Granato, D., Sant'Ana, A. S., Duart, M. C. K. H., Cruz, A. G. (2020). Ultraviolet radiation: An interesting technology to preserve quality and safety of milk and dairy foods. Trends in Food Science & Technology, 102, 146-154.

Efaq, A. N., Rahman, N. N. N. A., Nagao, H., Al-Gheethi, A. A., Shahadat, M., Kadir, M. O. A. (2015). Supercritical carbon dioxide as non-thermal al-

ternative technology for safe handling of clinical wastes. Environmental Processes, 2, 797-822.

Evrendilek, G. A. (2014). Non-thermal processing of milk and milk products for microbial safety. Dairy microbiology and biochemistry: recent developments, 322, 322-355.

García-Cano, I., Yeh, P. W., Rocha-Mendoza, D., Jiménez-Flores, R. (2021). Supercritical CO_2 treatment reduces the antigenicity of buttermilk β-lactoglobulin and its inflammatory response in Caco-2 cells. JDS communications, 2, 1-6.

Guneser, O., Karagul Yuceer, Y. (2012). Effect of ultraviolet light on water-and fat-soluble vitamins in cow and goat milk. Journal of Dairy Science, 95(11), 6230-6241.

Gurol, C., Ekinci, F. Y., Aslan, N., Korachi, M. (2012). Low temperature plasma for decontamination of *E. coli* in milk. International Journal of Food Microbiology, 157(1), 1-5.

Güven, E., Yıldız, H. (2016). Isıl olmayan yeni gıda muhafaza tekniklerinin sanayi uygulamaları-2. Gıda, 41(4), 243-250.

Hales, B. R., Bastarrachea, L. J. (2021). Microbial inactivation on a processed cheese surface by UV-A light. ACS Food Science & Technology, 1(3), 347-353.

Herceg, Z., Režek Jambrak, A., Lelas, V., Mededovic Thagard, S. (2012). The effect of high intensity ultrasound treatment on the amount of *Staphylococcus aureus* and *Escherichia coli* in milk. Food Technology and Biotechnology, 50(1), 46-52.

Hu, W., Zhou, L., Xu, Z., Zhang, Y., Liao, X. (2013). Enzyme Inactivation in food processing using high pressure carbon dioxide technology. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 53, 145e161.

Jambrak, A. R., Lerda, D., Mirčeta, R., Šimunek, M., Lelas, V., Chemat, F., Herceg, Z., Batur, V. (2012). Experimental design and optimization of ultrasound treatment: Functional and physical properties of sonicated ice cream model mixtures. Food Processing & Technology, 3(3), 1000145.

Keklik, N. M., Elik, A., Salgin, U., Demirci, A., Koçer, G. (2019). Inactivation of *Staphylococcus aureus* and *Escherichia coli* O157: H7 on fresh kashar cheese with pulsed ultraviolet light. Food Science and Technology International, 25(8), 680-691.

Keklik, N. M., Elik, A., Salgın, U., Demirci, A., Kocer, G. (2020). Surface decontamination of white cheese by pulsed UV light treatment. Journal of Food Safety and Food Qualıty-Archıv Fur Lebensmıttelhygıene, 71(4), 86-92.

Khosravi-Darani, K. (2010). Research activities on supercritical fluid science in food biotechnology. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 50, 479e488.

Koca, N., Öztürk, M. (2020). Application of batch system ultraviolet light on the surface of kashar cheese, a kind of pasta-filata cheese: Effects on mould inactivation, lipid oxidation, colour, hardness and sensory properties. Journal of Dairy Research, 87(4), 493-497.

Koca, N., Saatli, T. E., Urgu, M. (2018). Gıda sanayisinde ultraviyole ışığın yüzey uygulamaları. Akademik Gıda, 16(1), 88-100.

Komora, N., Maciel, C., Pinto, C. A., Ferreira, V., Brandão, T. R. S., Saraiva, J. M. A., Castro, S. M., Teixeira, P. (2020). Non-thermal approach to *Listeria monocytogenes* inactivation in milk: The combined effect of high pressure, pediocin PA-1 and bacteriophage P100. Food Microbiology, 86, 103315.

Körzendörfer, A., Hinrichs, J. (2019). Manufacture of high-protein yogurt without generating acid whey–impact of the final pH and the application of power ultrasound on texture properties. International Dairy Journal, 99, 104541.

Li, J., Wang, J., Zhao, X., Wang, W., Liu, D., Chen, S., Ye, X., Ding, T. (2019). Inactivation of *Staphylococcus aureus* and *Escherichia coli* in milk by different processing sequences of ultrasound and heat. Journal of Food Safety, 39(2), e12614.

Liu, G., Carøe, C., Qin, Z., Munk, D. M., Crafack, M., Petersen, M. A., Ahrné, L. (2020). Comparative study on quality of whole milk processed by high hydrostatic pressure or thermal pasteurization treatment. LWT, 127, 109370.

Mandal, R., Singh, A., Singh, A. P. (2018). Recent developments in cold plasma decontamination technology in the food industry. Trends in Food Science & Technology, 80, 93-103.

Matak, K. E., Sumner, S. S., Duncan, S. E., Hovingh, E., Worobo, R. W., Hackney, C. R., Pierson, M. D. (2007). Effects of ultraviolet irradiation on chemical and sensory properties of goat milk. Journal of Dairy Science, 90(7), 3178-3186.

Oğuzhan, P. (2013). Yüksek hidrostatik basınç teknolojisinin gıda endüstrisinde kullanımı. Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(2), 205-219.

Ott, L. C., Jochum, J., Burrough, L., Clark, S., Keener, K., Mellata, M. (2022). High voltage atmospheric cold plasma inactivation of *Listeria monocytogenes* in fresh Queso Fresco cheese. Food Microbiology, 105, 104007.

Patel, H. A., Carroll, T., Kelly, A. L. (2015). Potential applications of nonthermal processing technologies in the dairy industry. Dairy Processing and Quality Assurance, 528-551.

Rashmi, K. G., Warrier, A. S. (2020). Non-thermal processing of dairy foods. In Dairy Processing: Advanced Research to Applications (pp. 25-49). Springer, Singapore.

Rathod, N. B., Kahar, S. P., Ranveer, R. C., Annapure, U. S. (2021). Cold plasma an emerging nonthermal technology for milk and milk products: A review. International Journal of Dairy Technology, 74(4), 615-626.

Ricciardi, F. E., Plazzotta, S., Conte, A., Manzocco, L. (2021). Effect of pulsed light on microbial inactivation, sensory properties and protein structure of fresh ricotta cheese. LWT, 139, 110556.

Ruan, R., Deng, S., Cheng, Y. (2010). Concentrated high intensity electric field (CHIEF) pasteurization of milk. Midwest Dairy Foods Research Center, 2010, 183-188.

Shabbir, M. A., Ahmed, H., Maan, A. A., Rehman, A., Afraz, M. T., Iqbal, M. W., Khan, I. M., Amir, R. M., Ashraf, W., Khan, M. R., Aadil, R. M. (2020). Effect of non-thermal processing techniques on pathogenic and spoilage microorganisms of milk and milk products. Food Science and Technology, 41, 279-294.

Smigic, N., Djekic, I., Tomic, N., Udovicki, B., Rajkovic, A. (2019). The potential of foods treated with supercritical carbon dioxide (sc-CO2) as novel foods. British Food Journal, 121 (3), 815-834.

Soltanzadeh, M., Peighambardoust, S. H., Gullon, P., Hesari, J., Gullón, B., Alirezalu, K., Lorenzo, J. (2020). Quality aspects and safety of pulsed electric field (PEF) processing on dairy products: A comprehensive review. Food Reviews International, 1-22.

Swelam, S. (2018). Composition and quality of soft cheese made from milk treated with high hydrostatic pressure. Journal of Food and Dairy Sciences, 9(1), 37-40.

Syed, Q. A., Ishaq, A., Rahman, U. U., Aslam, S., Shukat, R. (2017). Pulsed electric field technology in food preservation: a review. Journal of Nutritional Health & Food Engineering, 6(6), 168-172.

Tavsanli, H., Aydin, M., Ede, Z. A., Cibik, R. (2021). Influence of ultrasound application on the microbiota of raw goat milk and some food pathogens including *Brucella melitensis*. Food Science and Technology International, 28(7), 634-640.

Tsevdou, M., Ouli-Rousi, M., Soukoulis, C., Taoukis, P. (2020). Impact of high-pressure process on probiotics: Viability kinetics and evaluation of the quality characteristics of probiotic yoghurt. Foods, 9(3), 360.

Vo, H. T., Imai, T., Teek, J., Sekine, M., Kanno, A., Le, A. V., Higuchi, T., Phummala, K., Yamamoto, K. (2013). Comparison of disinfection effect of pressurized gases of CO_2, N_2O, and N_2 on *Escherichia coli*. Water Research, 47(13), 4286-4293.

Walter, L., Knight, G., Ng, S. Y., Buckow, R. (2016). Kinetic models for pulsed electric field and thermal inactivation of *Escherichia coli* and *Pseudomonas fluorescens* in whole milk. International Dairy Journal, 57, 7-14.

Walter, M., Brzozowski, B., Adamczak, M. (2021). Effect of supercritical extract from black poplar and basket willow on the quality of natural and probiotic drinkable yogurt. Animals, 11(10), 2997.

Wan, Z., Misra, N. N., Li, G., Keener, K. M. (2021). High voltage atmospheric cold plasma treatment of *Listeria innocua* and *Escherichia coli* K-12 on queso fresco (fresh cheese). LWT, 146, 111406.

Wang, C. Y., Huang, H. W., Hsu, C. P., Yang, B. B. (2016). Recent advances in food processing using high hydrostatic pressure technology. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 56(4), 527-540.

Ward, D. M., Patras, A., Kilonzo-Nthenge, A., Yannam, S. K., Pan, C., Xiao, H., Sasges, M. (2019). UV-C treatment on the safety of skim milk: Effect on microbial inactivation and cytotoxicity evaluation. Journal of Food Process Engineering, 42(4), e12944.

Xu, D., Yuan, F., Jiang, J., Wang, X., Hou, Z., Gao, Y. (2011). Structural and conformational modification of whey proteins induced by supercritical carbon dioxide. Innovative Food Science and Emerging Technologies, 12, 32-37.

Yang, S., Liu, G., Munk, D. M. E., Qin, Z., Petersen, M. A., Cardoso, D. R., Otte, J., Ahrné, L. (2020b). Cycled high hydrostatic pressure processing of whole and skimmed milk: Effects on physicochemical properties. Innovative Food Science & Emerging Technologies, 63, 102378.

Yang, S., Suwal, S., Andersen, U., Otte, J., Ahrné, L. (2020a). Effects of pulsed electric field on fat globule structure, lipase activity, and fatty acid composition in raw milk and milk with different fat globule sizes. Innovative Food Science & Emerging Technologies, 102548

Yangılar, F., Kabil, E. (2013). Süt ve süt ürünlerinde bazı ısıl olmayan mikrobiyal inaktivasyon yöntemleri. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 27(1), 97-108.

Zabot, G. L., Moraes, M. N., Carvalho, P. I. N., Meireles, M. A. A. (2015). New proposal for extracting rosemary compounds: Process intensification and economic evaluation. Industrial Crops and Products, 77, 758e771.

Zhang, Z. H., Wang, L. H., Zeng, X. A., Han, Z., Brennan, C. S. (2019). Non-thermal technologies and its current and future application in the food industry: a review. International Journal of Food Science & Technology, 54(1), 1-13.

Chapter 4

MAJOR PROBLEMS ABOUT MEMBRANE FOULING IN MEMBRANE BIOREACTORS (MBRS) AND THE EFFECT OF FOULANT ON MEMBRANE: A MINI-REVIEW

Enes ÖZGENÇ[1], Emine KELEŞ[2]

1 Lect., Trakya University, Vocational School of Health Services, Environmental Health Program, Edirne, Turkey. enesozgenc@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0878-6418

2 Lect. Dr., Trakya University, Faculty of Architecture, Department of Landscape Architecture, Edirne, Turkey. eminekeles@trakya.edu.tr, ORCID:0000-0003-0084-9525

INTRODUCTION

Water scarcity at the global level is one of the main challenges faced in many places across the world (Baghbanzadeh et al. 2017; Wang et al. 2017; Cao, Wang and Chen 2019; Kahil et al. 2019; Lim et al. 2019). Owing to fast urbanization and industrialization, water requirements are ever-increasing (Arbués, García-Valiñas and Villanúa 2010; Kappel et al. 2014; Goswami et al. 2018). Even though the contamination of existing water resources which co-exists together with global climate change (Goswami et al. 2018) and non-climatic drivers, drought, solid waste leachate, intensive agricultural activities, and industrial utilization (Wang et al. 2016) erosion, inadequate infrastructure (Medeiros et al. 2017) has substantially augmented the requirements for clean freshwater resources (Bai et al. 2015), it is worsened by sources of water pollution such as sewage apart from the discharge of untreated domestic and industrial waste (Dharminder et al. 2019), municipal (Zhang et al. 2020), agricultural (Mohajeri et al. 2020), landfill, leaking underground storage tank (Rodrıguez et al. 2004), stormwater. Therefore, safe, clean, and desirable drinking waters free from existing microplastics (Shen et al. 2020), coliform bacteria, viruses, pathogenic microorganisms (Bagheri and Mirbagheri 2018; Wang et al. 2019), residual particles, organic micropollutants (Goswami et al. 2018; Di Marcantonio et al. 2020; Wang et al. 2021) and convenient sanitation have historically been a primary issue for all the world (Sillanpää et al. 2018).

To meet the progressive demand for freshwater resources and to produce treated wastewater with high-quality standards, membrane bioreactors (MBRs) are a reliable and promising technology that attract significantly attention as perhaps the fastest growing technology among treatment applications that may differ depending on wastewater characteristics, discharge limits, the method to be applied and treatment cost (Lee, Kang and Shin 2003; Guo, Ngo and Li 2012; Fortunato et al. 2016; Wong et al. 2016; Aslam et al. 2017; Lim et al. 2019; Ng et al. 2020). MBRs are different from conventional activated sludge systems since MBRs have small reactor volume, high MLSS concentrations and high volumetric loading, less waste activated sludge formation, no odor problems arising from the final settling ponds, the system being more stable against fluctuations in the influent organic loads, no sludge bulking and rising problems, ease of operation of the system, less space requirement, no need for a disinfection unit, high effluent quality (Meng et al. 2009; Guo et al. 2012; Lin et al. 2014; Besha et al. 2017; Bagheri and Mirbagheri 2018; Lim et al. 2019). In contrast to the advantages and popularity of MBRs in wastewater treatment, the principal concern related to this technology is the control of membrane fouling (Lin et al. 2020). Membrane substitutes for the major restriction to membrane process operation (Bagheri and

REFERENCES

Abdelrasoul, A., H. Doan, A. Lohi & C.-H. J. J. o. E. S. Cheng (2017) The influence of aggregation of latex particles on membrane fouling attachments & ultrafiltration performance in ultrafiltration of latex contaminated water and wastewater. 52, 118-129.

Al-Ghamdi, M. A., A. Alhadidi & N. J. W. r. Ghaffour (2019) Membrane backwash cleaning using CO2 nucleation. 165, 114985.

Antony, A., J. H. Low, S. Gray, A. E. Childress, P. Le-Clech & G. J. J. o. m. s. Leslie (2011) Scale formation and control in high pressure membrane water treatment systems: A review. 383, 1-16.

Arbués, F., M. Á. García-Valiñas & I. J. W. r. m. Villanúa (2010) Urban water demand for service and industrial use: The case of Zaragoza. 24, 4033-4048.

Armbruster, C. R. & M. R. J. P. o. t. N. A. o. S. Parsek (2018) New insight into the early stages of biofilm formation. 115, 4317-4319.

Ashfaq, M. Y., M. A. Al-Ghouti, D. A. Da'na, H. Qiblawey & N. J. S. o. T. T. E. Zouari (2020) Investigating the effect of temperature on calcium sulfate scaling of reverse osmosis membranes using FTIR, SEM-EDX and multivariate analysis. 703, 134726.

Aslam, M., A. Charfi, G. Lesage, M. Heran & J. J. C. E. J. Kim (2017) Membrane bioreactors for wastewater treatment: a review of mechanical cleaning by scouring agents to control membrane fouling. 307, 897-913.

Baghbanzadeh, M., D. Rana, C. Q. Lan & T. J. A. E. Matsuura (2017) Zero thermal input membrane distillation, a zero-waste and sustainable solution for freshwater shortage. 187, 910-928.

Bagheri, M. & S. A. J. B. T. Mirbagheri (2018) Critical review of fouling mitigation strategies in membrane bioreactors treating water and wastewater. 258, 318-334.

Bai, J., Q. Zhao, Q. Lu, J. Wang & K. R. J. J. o. H. Reddy (2015) Effects of freshwater input on trace element pollution in salt marsh soils of a typical coastal estuary, China. 520, 186-192.

Banti, D., M. Mitrakas, G. Fytianos, A. Tsali & P. J. M. Samaras (2020) Combined Effect of Colloids and SMP on Membrane Fouling in MBRs. 10, 118.

Banti, D. C., P. Samaras, C. Tsioptsias, A. Zouboulis, M. J. S. Mitrakas & P. Technology (2018) Mechanism of SMP aggregation within the pores of hydrophilic and hydrophobic MBR membranes and aggregates detachment. 202, 119-129.

Besha, A. T., A. Y. Gebreyohannes, R. A. Tufa, D. N. Bekele, E. Curcio & L. J. J. o. e. c. e. Giorno (2017) Removal of emerging micropollutants by activated sludge process and membrane bioreactors and the effects of micropollutants on membrane fouling: A review. 5, 2395-2414.

BinAhmed, S., A. Hasane, Z. Wang, A. Mansurov, S. J. E. s. Romero-Vargas Castrillón & technology (2018) Bacterial adhesion to ultrafiltration membranes: role of hydrophilicity, natural organic matter, and cell-surface macromolecules. 52**,** 162-172.

Bjarnsholt, T. J. A. (2013) The role of bacterial biofilms in chronic infections. 121**,** 1-58.

Borea, L., V. Naddeo, M. S. Shalaby, T. Zarra, V. Belgiorno, H. Abdalla & A. M. J. U. Shaban (2018) Wastewater treatment by membrane ultrafiltration enhanced with ultrasound: Effect of membrane flux and ultrasonic frequency. 83**,** 42-47.

Bucs, S. S., N. Farhat, J. C. Kruithof, C. Picioreanu, M. C. van Loosdrecht & J. S. J. D. Vrouwenvelder (2018) Review on strategies for biofouling mitigation in spiral wound membrane systems. 434**,** 189-197.

Cao, T., S. Wang & B. J. E. P. Chen (2019) Water shortage risk transferred through interprovincial trade in Northeast China. 158**,** 3865-3871.

Chen, Y., J. Teng, L. Shen, G. Yu, R. Li, Y. Xu, F. Wang, B.-Q. Liao & H. J. B. t. Lin (2019) Novel insights into membrane fouling caused by gel layer in a membrane bioreactor: Effects of hydrogen bonding. 276**,** 219-225.

Chon, K., N. Jeong, H. Rho, J.-Y. Nam, E. Jwa & J. J. D. Cho (2020) Fouling characteristics of dissolved organic matter in fresh water and seawater compartments of reverse electrodialysis under natural water conditions. 496**,** 114478.

Christensen, M. L., W. Niessen, N. B. Sørensen, S. H. Hansen, M. K. Jørgensen, P. H. J. S. Nielsen & P. Technology (2018) Sludge fractionation as a method to study and predict fouling in MBR systems. 194**,** 329-337.

Cinar, O., A. Kizilet, O. Isik, A. Ćemanović & M. Akif. 2016. A review on dynamic membrane bioreactors: comparison of membrane bioreactors and different support materials, transmembrane pressure. In *Proceedings of International Conference on Engineering and Natural Sciences*, 2505-2513.

Dharminder, R. K. S., V. Kumar, A. K. Devedee, M. Mruthyunjaya & R. J. I. Bhardwaj (2019) The clean water: The basic need of human and agriculture. 7**,** 1994-1998.

Di Marcantonio, C., C. Bertelkamp, N. van Bel, T. E. Pronk, P. H. Timmers, P. van der Wielen & A. M. J. C. Brunner (2020) Organic micropollutant removal in full-scale rapid sand filters used for drinking water treatment in The Netherlands and Belgium. 260**,** 127630.

Flimban, S. G., S. H. Hassan, M. M. Rahman & S.-E. J. i. j. o. h. e. Oh (2020) The effect of Nafion membrane fouling on the power generation of a microbial fuel cell. 45**,** 13643-13651.

Fortunato, L., S. Jeong, Y. Wang, A. R. Behzad & T. J. B. t. Leiknes (2016) Integrated approach to characterize fouling on a flat sheet membrane gravity

driven submerged membrane bioreactor. 222, 335-343.

Freire-Gormaly, M. & A. J. J. o. M. S. Bilton (2019) Impact of intermittent operation on reverse osmosis membrane fouling for brackish groundwater desalination systems. 583, 220-230.

German, M. S., H. Dong, A. Schevets, R. C. Smith & A. K. J. D. SenGupta (2019) Field validation of self-regenerating reversible ion exchange-membrane (RIX-M) process to prevent sulfate and silica fouling. 469, 114093.

Giacobbo, A., A. Moura Bernardes, M. J. Filipe Rosa & M. N. J. M. De Pinho (2018) Concentration polarization in ultrafiltration/nanofiltration for the recovery of polyphenols from winery wastewaters. 8, 46.

Goh, P., W. Lau, M. Othman & A. J. D. Ismail (2018) Membrane fouling in desalination and its mitigation strategies. 425, 130-155.

Goswami, L., R. V. Kumar, S. N. Borah, N. A. Manikandan, K. Pakshirajan & G. J. J. o. w. p. e. Pugazhenthi (2018) Membrane bioreactor and integrated membrane bioreactor systems for micropollutant removal from wastewater: a review. 26, 314-328.

Guo, W., H.-H. Ngo & J. J. B. t. Li (2012) A mini-review on membrane fouling. 122, 27-34.

Hasan, S. W., M. Elektorowicz & J. A. J. B. t. Oleszkiewicz (2012) Correlations between trans-membrane pressure (TMP) and sludge properties in submerged membrane electro-bioreactor (SMEBR) and conventional membrane bioreactor (MBR). 120, 199-205.

Hastuti, E., I. Medawaty & R. J. J. o. A. S. i. E. S. Pamekas (2011) APPLICATION OF DOMESTIC WASTEWATER TREATMENT USING FIXED BED BIOFILM AND MEMBRAN BIOREACTOR FOR WATER REUSE IN URBAN HOUSING AREA. 6.

He, Z., D. J. Miller, S. Kasemset, D. R. Paul & B. D. J. J. o. m. s. Freeman (2017) The effect of permeate flux on membrane fouling during microfiltration of oily water. 525, 25-34.

Hejase, C. A. & V. V. J. J. o. M. S. Tarabara (2021) Nanofiltration of saline oil-water emulsions: Combined and individual effects of salt concentration polarization and fouling by oil. 617, 118607.

Her, N., G. Amy, J. Chung, J. Yoon & Y. J. C. Yoon (2008) Characterizing dissolved organic matter and evaluating associated nanofiltration membrane fouling. 70, 495-502.

Higgin, R., K. J. Howe & T. M. J. D. Mayer (2010) Synergistic behavior between silica and alginate: Novel approach for removing silica scale from RO membranes. 250, 76-81.

Huang, S., X. Shi, X. Bi, L. Y. Lee & H. Y. J. B. T. Ng (2019) Effect of ferric hydroxide on membrane fouling in membrane bioreactor treating pharmaceutical wastewater. 292, 121852.

Huang, Z., S. L. Ong & H. Y. J. W. r. Ng (2011) Submerged anaerobic membrane bioreactor for low-strength wastewater treatment: effect of HRT and SRT on treatment performance and membrane fouling. 45, 705-713.

Iorhemen, O. T., R. A. Hamza & J. H. J. B. t. Tay (2017) Membrane fouling control in membrane bioreactors (MBRs) using granular materials. 240, 9-24.

Iorhemen, O. T., R. A. Hamza & J. H. J. M. Tay (2016) Membrane bioreactor (MBR) technology for wastewater treatment and reclamation: membrane fouling. 6, 33.

Jegatheesan, V., B. K. Pramanik, J. Chen, D. Navaratna, C.-Y. Chang & L. J. B. t. Shu (2016) Treatment of textile wastewater with membrane bioreactor: a critical review. 204, 202-212.

Jiang, S., Y. Li & B. P. J. S. o. t. T. E. Ladewig (2017) A review of reverse osmosis membrane fouling and control strategies. 595, 567-583.

Jiang, S., Y. Zhang, F. Zhao, Z. Yu, X. Zhou & H. J. A. r. Chu (2018) Impact of transmembrane pressure (TMP) on membrane fouling in microalgae harvesting with a uniform shearing vibration membrane system. 35, 613-623.

Johnson, L. R. J. J. o. t. b. (2008) Microcolony and biofilm formation as a survival strategy for bacteria. 251, 24-34.

Kahil, T., J. Albiac, G. Fischer, M. Strokal, S. Tramberend, P. Greve, T. Tang, P. Burek, R. Burtscher & Y. J. C. O. i. E. S. Wada (2019) A nexus modeling framework for assessing water scarcity solutions. 40, 72-80.

Kampouris, I. D., P. D. Karayannakidis, D. C. Banti, D. Sakoula, D. Konstantinidis, M. Yiangou & P. E. J. W. r. Samaras (2018) Evaluation of a novel quorum quenching strain for MBR biofouling mitigation. 143, 56-65.

Kappel, C., A. J. Kemperman, H. Temmink, A. Zwijnenburg, H. Rijnaarts & K. J. J. o. m. s. Nijmeijer (2014) Impacts of NF concentrate recirculation on membrane performance in an integrated MBR and NF membrane process for wastewater treatment. 453, 359-368.

Kaya, Y., A. M. Bacaksiz, H. Bayrak, I. Vergili, Z. B. Gönder, H. Hasar & G. J. J. o. W. P. E. Yilmaz (2019) Investigation of membrane fouling in an anaerobic membrane bioreactor (AnMBR) treating pharmaceutical wastewater. 31, 100822.

Khatoon, Z., C. D. McTiernan, E. J. Suuronen, T.-F. Mah & E. I. J. H. Alarcon (2018) Bacterial biofilm formation on implantable devices and approaches to its treatment and prevention. 4, e01067.

Kim, S.-K. & J.-H. J. J. o. m. Lee (2016) Biofilm dispersion in Pseudomonas aeruginosa. 54, 71-85.

Kimura, K., K. Tanaka & Y. J. W. R. Watanabe (2014) Microfiltration of different surface waters with/without coagulation: Clear correlations between membrane fouling and hydrophilic biopolymers. 49, 434-443.

Kimura, K., N. Yamato, H. Yamamura, Y. J. E. s. Watanabe & technology (2005)

Membrane fouling in pilot-scale membrane bioreactors (MBRs) treating municipal wastewater. 39, 6293-6299.

Kochkodan, V. & N. J. D. Hilal (2015) A comprehensive review on surface modified polymer membranes for biofouling mitigation. 356, 187-207.

Kusworo, T. D., W. Widayat, D. P. Utomo, Y. H. S. Pratama & R. A. V. J. R. E. Arianti (2020) Performance evaluation of modified nanohybrid membrane polyethersulfone-nano ZnO (PES-nano ZnO) using three combination effect of PVP, irradiation of ultraviolet and thermal for biodiesel purification. 148, 935-945.

Lee, H.-J., M. A. Halali, T. Baker, S. Sarathy, C.-F. J. S. de Lannoy & P. Technology (2020) A comparative study of RO membrane scale inhibitors in wastewater reclamation: Antiscalants versus pH adjustment. 240, 116549.

Lee, S. & C.-H. J. W. R. Lee (2000) Effect of operating conditions on CaSO4 scale formation mechanism in nanofiltration for water softening. 34, 3854-3866.

Lee, W.-N., W.-S. Cheong, K.-M. Yeon, B.-K. Hwang & C.-H. J. J. o. M. S. Lee (2009) Correlation between local TMP distribution and bio-cake porosity on the membrane in a submerged MBR. 332, 50-55.

Lee, W., S. Kang & H. J. J. o. m. s. Shin (2003) Sludge characteristics and their contribution to microfiltration in submerged membrane bioreactors. 216, 217-227.

Li, M., Q. Wen, Z. Chen, Y. Tang & B. J. C. Yang (2020) Comparison of ozonation and UV based oxidation as pre-treatment process for ultrafiltration in wastewater reuse: Simultaneous water risks reduction and membrane fouling mitigation. 244, 125449.

Li, W., X. Su, A. Palazzolo & S. J. J. o. m. s. Ahmed (2019) Numerical modeling of concentration polarization and inorganic fouling growth in the pressure-driven membrane filtration process. 569, 71-82.

Lim, S., D. S. Han, N. Pathak, N. Akther, S. Phuntsho, H. Park & H. K. J. B. t. Shon (2019) Efficient fouling control using outer-selective hollow fiber thin-film composite membranes for osmotic membrane bioreactor applications. 282, 9-17.

Lin, H., G. Yu, L. Shen, R. Li, Y. J. C. D. i. B. Xu & Bioengineering (2020) Advanced membrane bioreactor fouling control and prevention strategies. 209-224.

Lin, H., M. Zhang, F. Wang, F. Meng, B.-Q. Liao, H. Hong, J. Chen & W. J. J. o. M. s. Gao (2014) A critical review of extracellular polymeric substances (EPSs) in membrane bioreactors: characteristics, roles in membrane fouling and control strategies. 460, 110-125.

Liu, C., P. Li, X. Tang, G. V. J. E. S. Korshin & P. Research (2016) Ozonation effects on emerging micropollutants and effluent organic matter in wastewater: characterization using changes of three-dimensional HP-SEC

and EEM fluorescence data. 23, 20567-20579.

Liu, Q., G.-R. Xu & R. J. D. Das (2019) Inorganic scaling in reverse osmosis (RO) desalination: Mechanisms, monitoring, and inhibition strategies. 468, 114065.

Liu, Y. & B. J. J. o. M. S. Mi (2014) Effects of organic macromolecular conditioning on gypsum scaling of forward osmosis membranes. 450, 153-161.

Luo, J., Z. Zhu, L. Ding, O. Bals, Y. Wan, M. Y. Jaffrin & E. J. J. o. M. S. Vorobiev (2013) Flux behavior in clarification of chicory juice by high-shear membrane filtration: evidence for threshold flux. 435, 120-129.

Mahendran, B., H. Lin, B. Liao & S. N. J. J. o. E. E. Liss (2011) Surface properties of biofouled membranes from a submerged anaerobic membrane bioreactor after cleaning. 137, 504-513.

Maliszewska, I. & T. J. E. Czapka (2020) Biofouling removal from membranes using nonthermal plasma. 13, 4318.

Matin, A., Z. Khan, S. Zaidi & M. J. D. Boyce (2011) Biofouling in reverse osmosis membranes for seawater desalination: phenomena and prevention. 281, 1-16.

Medeiros, A. S., P. Wood, S. D. Wesche, M. Bakaic & J. F. J. R. E. C. Peters (2017) Water security for northern peoples: review of threats to Arctic freshwater systems in Nunavut, Canada. 17, 635-647.

Melo, L. F. & H.-C. Flemming (2010) 18 Mechanistic Aspects of Heat Exchanger and Membrane Biofouling and Prevention.

Meng, F., S.-R. Chae, A. Drews, M. Kraume, H.-S. Shin & F. J. W. r. Yang (2009) Recent advances in membrane bioreactors (MBRs): membrane fouling and membrane material. 43, 1489-1512.

Meng, F., H. Zhang, F. Yang, L. J. E. s. Liu & technology (2007) Characterization of cake layer in submerged membrane bioreactor. 41, 4065-4070.

Meng, F., S. Zhang, Y. Oh, Z. Zhou, H.-S. Shin & S.-R. J. W. r. Chae (2017) Fouling in membrane bioreactors: an updated review. 114, 151-180.

Mi, B. & M. J. J. o. m. s. Elimelech (2010) Organic fouling of forward osmosis membranes: Fouling reversibility and cleaning without chemical reagents. 348, 337-345.

Miyamoto, K., D. Ikeshima, T. Furutani, H. Xiao, A. Yonezu, X. J. S. T. M. Chen & Properties (2019) On the surface hydrophilization of a blended polysulfone membrane: atomic force microscopy measurement and molecular dynamics simulation. 7, 035003.

Mohajeri, P., C. M. Smith, H. W. Chau & N. J. J. o. W. P. E. Lehto (2020) Powdered ALLODUST/ALLOCHAR Augmented Single Batch Aerobic Reactor (SiBAR) for High Concentration Phosphorous Removal from Agricultural Wastewater. 36, 101301.

Motsa, M. M., B. B. Mamba & A. R. J. J. o. W. P. E. Verliefde (2018) Forward osmosis membrane performance during simulated wastewater reclamation: Fouling mechanisms and fouling layer properties. 23**,** 109-118.

Ng, T., M. He, B. Xu, C. Wang & H. Ng. 2020. Fundamentals of aerobic membrane bioreactors. In *Current Developments in Biotechnology and Bioengineering*, 25-44. Elsevier.

Nguyen, T.-T., S. Kook, C. Lee, R. W. Field & I. S. J. J. o. m. s. Kim (2019) Critical flux-based membrane fouling control of forward osmosis: Behavior, sustainability, and reversibility. 570**,** 380-393.

Nguyen, T.-T., C. Lee, R. W. Field & I. S. J. J. o. M. S. Kim (2020) Insight into organic fouling behavior in polyamide thin-film composite forward osmosis membrane: Critical flux and its impact on the economics of water reclamation. 606**,** 118118.

Noori, M. T., M. Ghangrekar, C. Mukherjee & B. J. B. a. Min (2019) Biofouling effects on the performance of microbial fuel cells and recent advances in biotechnological and chemical strategies for mitigation. 37**,** 107420.

Pääkkönen, T. M., M. Riihimäki, E. Puhakka, E. Muurinen, C. J. Simonson & R. L. Keiski. 2009. Crystallization fouling of CaCO3-effect of bulk precipitation on mass deposition on the heat transfer surface. In *Proceedings of International Conference on Heat Exchanger Fouling and Cleaning VII, Austria*, 209-216.

Pan, J. R., Y.-C. Su, C. Huang & H.-C. J. J. o. m. S. Lee (2010) Effect of sludge characteristics on membrane fouling in membrane bioreactors. 349**,** 287-294.

Quay, A. N., T. Tong, S. M. Hashmi, Y. Zhou, S. Zhao, M. J. E. s. Elimelech & technology (2018) Combined organic fouling and inorganic scaling in reverse osmosis: role of protein–silica interactions. 52**,** 9145-9153.

Ramsey, M. M. & M. J. M. m. Whiteley (2004) Pseudomonas aeruginosa attachment and biofilm development in dynamic environments. 53**,** 1075-1087.

Rios, S. D., E. Clavero, J. Salvadó, X. Farriol, C. J. I. Torras & e. c. research (2011) Dynamic microfiltration in microalgae harvesting for biodiesel production. 50**,** 2455-2460.

Rochex, A. & J.-M. J. W. r. Lebeault (2007) Effects of nutrients on biofilm formation and detachment of a Pseudomonas putida strain isolated from a paper machine. 41**,** 2885-2892.

Rodrıguez, J., L. Castrillon, E. Maranon, H. Sastre & E. J. W. R. Fernandez (2004) Removal of non-biodegradable organic matter from landfill leachates by adsorption. 38**,** 3297-3303.

Ronen, A., W. Duan, I. Wheeldon, S. Walker, D. J. E. s. Jassby & technology (2015) Microbial attachment inhibition through low-voltage electrochemical reactions on electrically conducting membranes. 49**,** 12741-12750.

Rosenberger, S., C. Laabs, B. Lesjean, R. Gnirss, G. Amy, M. Jekel & J.-C. J. W. r. Schrotter (2006) Impact of colloidal and soluble organic material on membrane performance in membrane bioreactors for municipal wastewater treatment. 40**,** 710-720.

Rouquié, C., S. Liu, M. Rabiller-Baudry, A. Riaublanc, M. Frappart, E. Couallier & A. J. J. o. M. S. Szymczyk (2020) Electrokinetic leakage as a tool to probe internal fouling in MF and UF membranes. 599**,** 117707.

Schiffer, S., M. Hartinger, A. Matyssek, U. J. S. Kulozik & P. Technology (2020) On the reversibility of deposit formation in low temperature milk microfiltration with ceramic membranes depending on mode of adjustment of transmembrane pressure and wall shear stress. 247**,** 116962.

She, Q., R. Wang, A. G. Fane & C. Y. J. J. o. M. S. Tang (2016) Membrane fouling in osmotically driven membrane processes: A review. 499**,** 201-233.

Shen, M., B. Song, Y. Zhu, G. Zeng, Y. Zhang, Y. Yang, X. Wen, M. Chen & H. J. C. Yi (2020) Removal of microplastics via drinking water treatment: Current knowledge and future directions. 251**,** 126612.

Shi, Y., J. Huang, G. Zeng, Y. Gu, Y. Hu, B. Tang, J. Zhou, Y. Yang, L. J. R. i. E. S. Shi & Bio/Technology (2018) Evaluation of soluble microbial products (SMP) on membrane fouling in membrane bioreactors (MBRs) at the fractional and overall level: a review. 17**,** 71-85.

Shirazi, S., C.-J. Lin & D. J. D. Chen (2010) Inorganic fouling of pressure-driven membrane processes—A critical review. 250**,** 236-248.

Sillanpää, M., M. C. Ncibi, A. Matilainen & M. J. C. Vepsäläinen (2018) Removal of natural organic matter in drinking water treatment by coagulation: A comprehensive review. 190**,** 54-71.

Silva, A. F., S. Antunes, A. Saunders, F. Freitas, A. Vieira, C. F. Galinha, P. H. Nielsen, M. T. B. Crespo, G. J. A. m. Carvalho & biotechnology (2016) Impact of sludge retention time on the fine composition of the microbial community and extracellular polymeric substances in a membrane bioreactor. 100**,** 8507-8521.

Skinner, S. J., A. D. Stickland, P. J. J. C. E. Scales & Technology (2018) Predicting transmembrane pressure rise from biofouling layer compressibility and permeability. 41**,** 51-60.

Suwarno, S. R., S. Hanada, T. H. Chong, S. Goto, M. Henmi & A. J. D. Fane (2016) The effect of different surface conditioning layers on bacterial adhesion on reverse osmosis membranes. 387**,** 1-13.

Tang, C. Y., Q. She, W. C. Lay, R. Wang & A. G. J. J. o. m. s. Fane (2010) Coupled effects of internal concentration polarization and fouling on flux behavior of forward osmosis membranes during humic acid filtration. 354**,** 123-133.

Teng, J., L. Shen, Y. Xu, Y. Chen, X.-L. Wu, Y. He, J. Chen & H. J. C. Lin (2020) Effects of molecular weight distribution of soluble microbial products

(SMPs) on membrane fouling in a membrane bioreactor (MBR): Novel mechanistic insights. 248, 126013.

Touati, K., H. S. Usman, T. Chen, N. Anwar, M. R. Choudhury & M. S. Rahaman. 2020. Inorganic Scaling in Desalination Systems. In *Corrosion and Fouling Control in Desalination Industry*, 251-268. Springer.

Toyofuku, M., T. Inaba, T. Kiyokawa, N. Obana, Y. Yawata, N. J. B. Nomura, biotechnology, & biochemistry (2016) Environmental factors that shape biofilm formation. 80, 7-12.

Wang, B., G. Huang, L. Liu, W. Li, Y. J. J. o. W. R. P. Xie & Management (2016) Integrated planning of urban water resources and water pollution control management: Case of Urumqi, China. 142, 05016001.

Wang, H., J. Xu, W. Tang, H. Li, S. Xia, J. Zhao, W. Zhang & Y. J. S. Yang (2019) Removal efficacy of opportunistic pathogens and bacterial community dynamics in two drinking water treatment trains. 15, 1804436.

Wang, J., D. de Ridder, A. van der Wal, N. B. J. C. R. i. E. S. Sutton & Technology (2021) Harnessing biodegradation potential of rapid sand filtration for organic micropollutant removal from drinking water: A review. 51, 2086-2118.

Wang, J., Y. Li, J. Huang, T. Yan & T. J. G. F. S. Sun (2017) Growing water scarcity, food security and government responses in China. 14, 9-17.

Wang, X.-M. & X.-Y. J. W. r. Li (2008) Accumulation of biopolymer clusters in a submerged membrane bioreactor and its effect on membrane fouling. 42, 855-862.

Wang, Y. 2005. *Composite fouling of calcium sulfate and calcium carbonate in a dynamic seawater reverse osmosis unit*. University of New South Wales Sydney, Australia.

Wang, Z., J. Ma, C. Y. Tang, K. Kimura, Q. Wang & X. J. J. o. m. s. Han (2014) Membrane cleaning in membrane bioreactors: a review. 468, 276-307.

Wang, Z., Z. Wu, X. Yin & L. J. J. o. M. S. Tian (2008) Membrane fouling in a submerged membrane bioreactor (MBR) under sub-critical flux operation: membrane foulant and gel layer characterization. 325, 238-244.

Weerasekara, N. A., K.-H. Choo & C.-H. J. W. r. Lee (2014) Hybridization of physical cleaning and quorum quenching to minimize membrane biofouling and energy consumption in a membrane bioreactor. 67, 1-10.

Wong, L. Y., C. A. Ng, M. J. Bashir, C. K. Cheah, K. L. Khoo, Y. C. J. D. Ching & W. Treatment (2016) Membrane bioreactor performance improvement by adding adsorbent and coagulant: a comparative study. 57, 13433-13439.

Xu, R., Z. Yu, S. Zhang & F. J. W. r. Meng (2019) Bacterial assembly in the bio-cake of membrane bioreactors: stochastic vs. deterministic processes. 157, 535-545.

Yachnin, E., G. Z. J. S. S. Ramon & Technology (2017) Direct observation of

macromolecular deposition on a nanofiltration membrane. 52, 258-265.

Yan, Z., F. Qu, H. Liang, H. Yu, H. Pang, H. Rong, G. Fan & B. J. J. o. M. S. Van der Bruggen (2021) Effect of biopolymers and humic substances on gypsum scaling and membrane wetting during membrane distillation. 617, 118638.

Yin, Z., T. Wen, Y. Li, A. Li & C. J. J. o. M. S. Long (2020a) Alleviating reverse osmosis membrane fouling caused by biopolymers using pre-ozonation. 595, 117546.

Yin, Z., T. Wen, Y. Li, A. Li & C. J. W. r. Long (2020b) Pre-ozonation for the mitigation of reverse osmosis (RO) membrane fouling by biopolymer: the roles of Ca2+ and Mg2+. 171, 115437.

Yu, W., D. Song, W. Chen & H. J. W. R. Yang (2020) Antiscalants in RO membrane scaling control. 183, 115985.

Zhang, J., H. C. Chua, J. Zhou & A. J. J. o. m. s. Fane (2006) Factors affecting the membrane performance in submerged membrane bioreactors. 284, 54-66.

Zhang, S., Z. Zhou, Y. Li & F. J. C. Meng (2018) Deciphering the core fouling-causing microbiota in a membrane bioreactor: low abundance but important roles. 195, 108-118.

Zhang, W., L. J. S. Ding & P. Technology (2015) Investigation of membrane fouling mechanisms using blocking models in the case of shear-enhanced ultrafiltration. 141, 160-169.

Zhang, X., M. Qi, L. Chen, T. Wu, W. Zhang, X. Wang, Y. J. E. Tong, Coastal & S. Science (2020) Recent change in nutrient discharge from municipal wastewater in China's coastal cities and implication for nutrient balance in the nearshore waters. 242, 106856.

Zhao, Y., R. Kitajima, N. Shirasaki, Y. Matsui & T. J. W. r. Matsushita (2020) Precoating membranes with submicron super-fine powdered activated carbon after coagulation prevents transmembrane pressure rise: Straining and high adsorption capacity effects. 177, 115757.

Zheng, Y., W. Zhang, B. Tang, J. Ding & Z. J. B. t. Zhang (2018) Membrane fouling mechanism of biofilm-membrane bioreactor (BF-MBR): Pore blocking model and membrane cleaning. 250, 398-405.

Zuthi, M. F. R., W. Guo, H. H. Ngo, D. L. Nghiem, F. I. Hai, S. Xia, J. Li, J. Li & Y. J. B. t. Liu (2017) New and practical mathematical model of membrane fouling in an aerobic submerged membrane bioreactor. 238, 86-94.

Chapter 5

THE EFFECTS OF AUTOMOTIVE-RELATED BIODIESEL AND DIESEL FUEL USAGE ON CO_2 EMISSIONS IN TURKEY: CURRENT STATUS AND FUTURE VISION

Muhammet BÜYÜKOĞLU[1], İlhan Volkan ÖNER[2]

1 Mak.Müh., Atatürk University, Graduate Scholl of Natural and Applied Sciences, Erzurum, TÜRKİYE, ORCID:0009-0007-5286-7545, muhammetbyk228@gmail.com

2 Dr.Öğr.Üyesi, Atatürk University, Faculty of Engineering, Department of Mechanical Engineering, Erzurum, TÜRKİYE, ivoner@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3065-0189

1. Introduction

Energy is one of the essential elements of humanity and forms the basis of the economies of countries (Qiul et al., 2011). The increasing global population has resulted in a proportional increase in the demand for energy compared to previous years (Nematulla, 2020). Approximately 80% of the energy sources used in the world are derived from fossil fuels. Natural gas accounts for 10%, while oil accounts for 20% and the remaining percentage is made up of coal (Panwar et al., 2011). As the global population increases, it is predicted that the reserves of fossil fuels will decrease significantly over the next century due to the consumption of these resources to meet the growing energy demand (Stigka et al., 2014). Therefore, countries are increasingly turning towards alternative energy sources to meet their increasing energy demands. Among alternative energy sources, biomass energy is of great importance compared to other sources. Biomass energy includes animal and plant sources (Kralova & Sjöblom, 2010). Table 1 shows energy sources. Biodiesel is a subcategory of renewable energy, which is a type of biomass energy. Biodiesel is an alternative fuel type produced from animal and vegetable oils. The most significant feature that distinguishes biodiesel from other alternative fuel types is that its production is easier and less costly (Özdemir & Mutlubaş, 2016).

Table 1. *Energy Resources (K. Kaya & Koç, 2015)*

Renewable energy sources	Traditional Energy Sources
Solar energy	
Wind power	Fossil Fuels
Geothermal energy	Nuclear Energy Resources
Hydraulic Energy	
Biomass Energy(Biodiesel)	

The use of fossil fuels results in harmful emissions that cause environmental pollution and many negative effects. Studies have shown that if no alternative energy sources are adopted, the use of fossil fuels will decrease significantly by 2030 and environmental pollution will increase significantly (PWC, 2021). Therefore, renewable and environmentally friendly energy sources should be adopted worldwide, and support should be provided to facilitate their adoption (Akdoğan & Kovancılar, 2022). In Turkey, approximately 75% of the country's total energy is imported (Uysal et al., 2015).

In today's world, the best alternative fuel types compared to fossil fuels are biodiesel and ethanol. The fact that our country is an agricultural country shows that biodiesel production cannot be ignored. Biodiesel production from vegetable oils is more expensive than diesel fuel. However,

REFERENCES

Acharya, B., Guru, P., & Dash, D. (2015). Tween-80–n-butanol/isobutanol–(Diesel+Kerosene)–Water microemulsions – Phase behavior and fuel applications. *Fuel*, *171*. https://doi.org/10.1016/j.fuel.2015.12.013

Agarwal, A. (2007). *İçten yanmalı motorlar için yakıt olarak biyoyakıtlar (alkoller ve biyodizel) uygulamaları* (pp. 233–271). Progress in Energy and Combustion Science.

Agarwal, A. K. (2007). Biofuels (alcohols and biodiesel) applications as fuels for internal combustion engines. *Progress in Energy and Combustion Science*, *33*(3), 233–271. https://doi.org/10.1016/j.pecs.2006.08.003

Akdoğan, İ., & Kovancılar, B. (2022). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Dostu Yenilenebilir Enerji Politikalarının Teşvik Türleri Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, *29*(1), 69–91. https://doi.org/10.18657/yonveek.1004872

Aksoy, L. (2010). *Alternatif Enerji Kaynağı Olarak Biyodizel ve Üretim Prosesleri*. *2010*(3), 45–52.

Alptekin, E. (2005). Biyodizel ve Türkiye'deki Durumu. *Kocaeli Üniversitesi Teknik Eðitim Fakültesi Dergisi*, 57–64.

Bilgili, M. E., Sevilmiş, U., Seydoşoğlu, S., Kahraman, Ş., & Sevilmiş, D. (2019). Keten Biyodizelinin Eldesi İle Özellikleri Ve Kullanım Alanları. *Ziraat Mühendisliği*, *367*, 36–53. https://doi.org/10.33724/zm.572710

Cheng, J., Huang, R., Li, T., Zhou, J., & Cen, K. (2014). Biodiesel from wet microalgae: Extraction with hexane after the microwave-assisted transesterification of lipids. *Bioresource Technology*, *170*, 69–75. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2014.07.089

Choedkiatsakul, I., Ngaosuwan, K., Assabumrungrat, S., Mantegna, S., & Cravotto, G. (2015). Biodiesel production in a novel continuous flow microwave reactor. *Renewable Energy*, *83*, 25–29. https://doi.org/10.1016/j.renene.2015.04.012

Cormick, R. (2006). DOE / GO-102006-2358 Third Edition September 2006. *Biomass*, *3*(September).

Coronado, C. R., de Carvalho, J. A., & Silveira, J. L. (2009). Biodiesel CO_2 emissions: A comparison with the main fuels in the Brazilian market. *Fuel Processing Technology*, *90*(2), 204–211. https://doi.org/10.1016/j.fuproc.2008.09.006

Eryılmaz, T. (2014). Yozgat İli Şartlarında Yetiştirilen Aspir (Carthamus tinctorius L.) Dinçer Çeşidinden Üretilen Biyodizelin Yakıt Özelliklerinin Belirlenmesi. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpasa University*, *31*(2014–1), 63–63. https://doi.org/10.13002/jafag703

Fukuda, H., Kondo, A., & Noda, H. (2001). Biodiesel fuel production by transesterification of oils. *Journal of Bioscience and Bioengineering*, *92*(5),

405–416. https://doi.org/10.1016/S1389-1723(01)80288-7

Gedikaslan, B. (2020). Atık Yemeklik Yağdan Biyodizel Üretiminde Bir Tepkimeli Damıtma Kolonunun Yapay Sinir Ağları ile Benzetimi. *Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.

Kaya, C. (2006). Bitkisel Yağlardan Biyodizel Üretimi. *Dicle Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi*.

Kaya, K., & Koç, E. (2015). Enerji Kaynakları-Yenilenebilir Enerji Durumu. *Mühendis ve Makina*, *56*(668), 36–47.

Kralova, I., & Sjöblom, J. (2010). Biofuels–Renewable Energy Sources: A Review. *Journal of Dispersion Science and Technology*, *31*(3), 409–425. https://doi.org/10.1080/01932690903119674

Nematulla, A. (2020). *Türkiye'nin Enerji Sorunu ve Alternatif Enerji Kaynağı Olarak Biyokütle Enerjisi: Bir Nedensellik Analizi*. 146–151. https://doi.org/10.47100/conference_physics/s4_22

Özdemir, Z., & Mutlubaş, H. (2016). *Biyodizel Üretim Yöntemleri ve Çevresel Etkileri*. *2*, 129–143.

Özer, S. (2014). Alkollerin İçten Yanmalı Motorlarda Alternatif Yakıt Olarak Kullanılması. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *19*(1), 97–114.

Panwar, N. L., Kaushik, S. C., & Kothari, S. (2011). Role of renewable energy sources in environmental protection: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(3), 1513–1524. https://doi.org/10.1016/j.rser.2010.11.037

PWC. (2021). *Biyokütle ve Biyoenerji Sektörlerine Genel Bakış*.

Qiul, J., Fan, X., & Zou, H. (2011). Development of biodiesel from inedible feedstock through various production processes. Review. *Chemistry and Technology of Fuels and Oils*, *47*(2), 102–111. https://doi.org/10.1007/s10553-011-0266-3

Rodionova, M. A., Khrestianovskaia, M. V, & Kukolev, M. I. (2017). Primary energy sources of cogeneration units. *Construction of Unique Buildings and Structures*, *4*(55), 50–67. https://doi.org/10.18720/CUBS.55.4

Scott, S. A., Davey, M. P., Dennis, J. S., Horst, I., Howe, C. J., Lea-Smith, D. J., & Smith, A. G. (2010). Biodiesel from algae: Challenges and prospects. *Current Opinion in Biotechnology*, *21*(3), 277–286. https://doi.org/10.1016/j.copbio.2010.03.005

Stigka, E. K., Paravantis, J. A., & Mihalakakou, G. K. (2014). Social acceptance of renewable energy sources: A review of contingent valuation applications. In *Renewable and Sustainable Energy Reviews* (Vol. 32, pp. 100–106). Elsevier. https://doi.org/10.1016/j.rser.2013.12.026

Szybist, J. P., Song, J., Alam, M., & Boehman, A. L. (2007). Biodiesel combustion, emissions and emission control. *Fuel Processing Technology*, *88*(7),

679–691. https://doi.org/10.1016/j.fuproc.2006.12.008

TÜİK. (n.d.). *Türkiye'deki Dizel Araçların Toplam CO2 Emisyon Değerleri <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2019-37196>(15 Kasım 2021).*

Uysal, D., YILMAZ, K., & Alparslan, T. T.-. (2015). Enerji İthalatı ve Cari Açık İlişkisi :Türkiye Örneği. *Dergipark.Org.Tr*, 63–78.

Chapter 6

RECENT DEVELOPMENTS IN COOLING OF PHOTOVOLTAIC SOLAR PANELS

Perihan ÇULUN[1], Sinem KILIÇKAP IŞIK[2]

1 Bingöl Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü, **email:** pculun@bingol.edu.tr
2 Bingöl Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü

PHOTOVOLTAIC SOLAR PANELS

Due to the rapid increase in the population and the inability of fossil energy sources to meet the energy demands, the trend towards renewable energy sources has accelerated. Fossil energy sources are preferred because they are insufficient and cause various air pollution. On the other hand, solar energy, wind energy, wave energy, geothermal energy etc. for the supply of necessary energy. The production limits of renewable energy sources need to be pushed. It is essential to carry out studies on the efficiency increase of all systems developed in this field.

Solar energy, which is one of the important sources of renewable energy, is at the forefront compared to other renewable energy sources in terms of both hot water supply and electrical energy production. The sun is the richest energy source in terms of co-existing with the existence of human beings and continuing its existence as long as human life continues, as well as the fact that the sun's rays coming to the earth in one hour have the power to meet the energy of the whole world for one year. Therefore, the investments to be made in this field will be more accurate. There is no doubt that there are many research studies on higher efficiency in solar hot water supply. However, in this study, electricity generation from solar energy (photovoltaic panels) will be emphasized. It is known that 1°C increase in panel surface temperature in Photovoltaic Panels(PV) adversely affects panel efficiency by 0.45% (Maatallah et al. 2019).

With this study, it is aimed to convey the latest developments in panel cooling technologies to increase the efficiency of photovoltaic solar cells. In this direction, first of all, cooling studies to increase the efficiency of photovoltaic solar cells are discussed respectively. It has been revealed by many studies that the cooling method with phase change materials, which is one of these cooling types, maximizes the efficiency (Rajvikram et. al. 2019). The PV/T cooling system and Phase Change Materials(PCM), which are the cooling types that increase the efficiency the most compared to other cooling types, are presented in more detail because they are the latest technology in this field.

COOLING of PHOTOVOLTAIC PANELS

The efficiency of a photovoltaic (PV) panel refers to the amount of solar energy converted into usable electrical energy. The parameters affecting the efficiency in photovoltaic panels are generally as follows (Wardowski and Akbarzadeh, 1996; Rodrigues et al., 2011; Kerem et al., 2020);

1. Solar radiation: The solar radiation or the amount of sunlight received by the panel directly affects the amount of electricity it can produce. Higher levels of solar radiation will lead to higher levels of

REFERENCES

Al-Amri, F., & Mallick, T. K. (2013). Alleviating operating temperature of concentration solar cell by air active cooling and surface radiation. Applied Thermal Engineering, 59(1-2), 348-354.

Alami AH. Effects of evaporative cooling on efficiency of photovoltaic modules. Energy Convers Manag 2014;77:668e79.

Asgharian, H., Baniasadi, E., 2019. A review on modeling and simulation of solar energystorage systems based on phase change materials. J. Energy. Storage 21, 186–201.

Awad, M., Radwan, A., Abdelrehim, O., Emam, M., Shmroukh, A. N., & Ahmed, M. (2020). Performance evaluation of concentrator photovoltaic systems integrated with a new jet impingement-microchannel heat sink and heat spreader. Solar Energy, 199, 852-863.

Atkin, P., & Farid, M. M. (2015). Improving the efficiency of photovoltaic cells using PCM infused graphite and aluminium fins. Solar Energy, 114, 217-228.

Benato, A., & Stoppato, A. (2019). An experimental investigation of a novel low-cost photovoltaic panel active cooling system. Energies, 12(8), 1448.

BİLEN, K., Bilal, I. Ş. I. K., GEZER, S., & KIYIK, F. (2021). Hava soğutmalı fotovoltaik panellerde kanatçık tipinin soğutmaya etkisinin teorik olarak incelenmesi. Politeknik Dergisi, 1-1.

Brinkworth BJ, Sandberg M. Design procedure for cooling ducts to minimise efficiency loss due to temperature rise in PV arrays. Sol Energy 2006;80: 89e103.

Brinkworth BJ. Optimum depth for PV cooling ducts. Sol Energy 2006;80:

Chandrasekar, M., Suresh, S., & Senthilkumar, T. (2013). Passive cooling of standalone flat PV module with cotton wick structures. Energy Conversion and Management, 71, 43-50.

Ceylan I, Gurelb AE, Demircan H, Aksu B. Cooling of a photovoltaic module with temperature controlled solar collector. Energy Build 2014;72:96e101.

Chandrasekar, M., & Senthilkumar, T. (2015). Experimental demonstration of enhanced solar energy utilization in flat PV (photovoltaic) modules cooled by heat spreaders in conjunction with cotton wick structures. *Energy*, *90*, 1401-1410.

Diallo, T.M.O., Yu, M., Zhou, J., Zhao, X., Shittu, S., Li, G., Ji, J., Hardy, D., 2019. Energy performance analysis of a novel solar PVT loop heat pipe employing a microchannel heat pipe evaporator and a PCM triple heat exchanger. Energy 167, 866–888.

Enaganti, P. K., Nambi, S., Behera, H. K., Dwivedi, P. K., Kundu, S., Imamuddin, M., ... & Goel, S. (2019). Performance analysis of submerged polycrystalline photovoltaic cell in varying water conditions. IEEE Journal of Photovoltaics, 10(2), 531-538.

K.A. S Moharrama, H. Abd-Elhadyb, M.S. Kandila, A.H. El-Sherif, Enhancing the performance of photovoltaic panels by water cooling, Ain Shams Eng. J. 4 (2013) 869–877

Krauter S. Increased electrical yield via water flow over the front of photovoltaic panels. Sol Energy Mater Sol Cells 2004;82:131e7.

Kumar, N. M., Subramaniam, U., Mathew, M., Ajitha, A., & Almakhles, D. J. (2020). Exergy analysis of thin-film solar PV module in ground-mount, floating and submerged installation methods. *Case Studies in Thermal Engineering*, *21*, 100686.

Wang Y, Fang Z, Zhu L, Huang Q, Zhang Y, Zhang Z. The performance of silicon solar cells operated in liquids. Appl Energy 2009;86:1037e42.

Wu S, Xiong C. Passive cooling technology for photovoltaic panels for domestic houses. Int J Low Carbon Technol 2014;9:118e26.

Dwivedi, P., Sudhakar, K., Soni, A., Solomin, E., & Kirpichnikova, I. (2020). Advanced cooling techniques of PV modules: A state of art. Case studies in thermal engineering, 21, 100674.

GEPA: Türkiye güneş enerjisi potansiyel atlası, Erişim linki : https://gepa.enerji.gov.tr/MyCalculator/, Erişim tarihi: 16.02.2023

Ghadikolaei, S. S. C. (2021). Solar photovoltaic cells performance improvement by cooling technology: An overall review. International Journal of Hydrogen Energy, 46(18), 10939-10972.

Grubišić-Čabo, F., Nižetić, S., & Giuseppe Marco, T. (2016). Photovoltaic panels: A review of the cooling techniques. Transactions of FAMENA, 40(SI-1), 63-74.

H. Abdelrahman, M. Wahba, H. Refaey, M. Moawad, N. Berbish, Performance enhancement of photovoltaic cells by changing configuration and using PCM (RT35HC) with nanoparticles Al2O3, Sol. Energy 177 (2019) 665e671.

Hosseinzadeh, M., Sardarabadi, M., Passandideh-Fard, M., 2018. Energy and exergy analysis of nanofluid based photovoltaic thermal system integrated with phase change material. Energy 147, 636–647

Indartono, Y.S., Suwono, A., Pratama, F.Y., 2016. Improving photovoltaics performance by using yellow petroleum jelly as phase change material. Int. J. Low-Carbon Technol. 11 (3), 333–337.

Kandilli, C., 2019. A comparative study on the energetic-exergetic and economical performance of a photovoltaic thermal system (PVT). Res. Eng Struct. Mater. https://doi. org/10.17515/resm2019.90en0117.

Kane, A., Verma, V., & Singh, B. (2017). Optimization of thermoelectric cooling technology for an active cooling of photovoltaic panel. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 75, 1295-1305. https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.11.114

Kalaiselvan, S., Karthikeyan, V., Rajesh, G., Kumaran, A. S., Ramkiran, B., & Neelamegam, P. (2018, March). Solar PV active and passive cooling technologies-A review. In 2018 International conference on computation of power, energy, information and communication (ICCPEIC) (pp. 166-169). IEEE.

Kazemian, A., Salari, A., Hakkaki-Fard, A., Ma, T., 2019. Numerical investigation and parametric analysis of a photovoltaic thermal system integrated with phase change material. Appl. Energy 238, 734–746.

Kazemian, A., Taheri, A., Sardarabadi, A., Ma, T., Passandideh-Fard, M., & Peng, J. (2020). Energy, exergy and environmental analysis of glazed and unglazed PVT system integrated with phase change material: An experimental approach. Solar Energy, 201, 178-189.

Kerem, A., Mehmet, A. T. İ. K., & Bayram, A. (2020). Fotovoltaik (PV) panel sisteminde yüzey soğutma işleminin elektrik üretimine etkisinin deneysel incelenmesi. International Journal of Engineering Research and Development, 12(2), 565-578.

Khanna, S., Sundaram, S., Reddy, K. S., & Mallick, T. K. (2017). Performance analysis of perovskite and dye-sensitized solar cells under varying operating conditions and comparison with monocrystalline silicon cell. Applied Thermal Engineering, 127, 559-565.

Khanna, S., Reddy, K. S., & Mallick, T. K. (2018, September). Photovoltaic system integrated with phase change material for South West UK climate. In AIP Conference Proceedings (Vol. 2012, No. 1, p. 080007). AIP Publishing LLC.

Klugmann-Radziemska, E., & Wcisło-Kucharek, P. (2017). Photovoltaic module temperature stabilization with the use of phase change materials. Solar Energy, 150, 538-545.

Luo, Z., Huang, Z., Xie, N., Gao, X., Xu, T., Fang, Y., 2017. Numerical and experimental study on temperature control of solar panels with form-stable paraffin/expanded graphite composite PCM. Energy Convers. Manage. 149, 416–423.

Mazón-Hernández, R., García-Cascales, J. R., Vera-García, F., Káiser, A. S., & Zamora, B. (2013). Improving the electrical parameters of a photovoltaic panel by means of an induced or forced air stream. International Journal of Photoenergy, 2013.

Maatallah, T., Zachariah, R., & Al-Amri, F. G. (2019). Exergo-economic analysis of a serpentine flow type water based photovoltaic thermal system with phase change material (PVT-PCM/water). Solar Energy, 193, 195-204.

Madhu, B., Balasubramanian, E., Kabeel, A. E., Sathyamurthy, R., El-Agouz, E. S., & Muthu Manokar, A. (2019). Experimental investigation on the effect of photovoltaic panel partially and fully submerged in water. Heat Transfer—Asian Research, 48(5), 1709-1721.

Maleki, A., Haghighi, A., Assad, M. E. H., Mahariq, I., & Nazari, M. A. (2020). A review on the approaches employed for cooling PV cells. Solar Energy, 209, 170-185.

Nižetić, S., Čoko, D., Yadav, A., & Grubišić-Čabo, F. (2016). Water spray cooling technique applied on a photovoltaic panel: The performance response. Energy conversion and management, 108, 287-296.

Nižetić, S., Giama, E., & Papadopoulos, A. M. (2018). Comprehensive analysis and general economic-environmental evaluation of cooling techniques for photovoltaic panels, Part II: Active cooling techniques. Energy Conversion and Management, 155, 301-323.

Odehand S, Behnia M. Improving photovoltaic module efficiency using water cooling. Heat Transf Eng 2009;30(6):499e505.

Popovici, C. G., Hudişteanu, S. V., Mateescu, T. D., & Cherecheş, N. C. (2016). Efficiency improvement of photovoltaic panels by using air cooled heat sinks. Energy procedia, 85, 425-432.

Rajvikram, M., Leoponraj, S., Ramkumar, S., Akshaya, H., & Dheeraj, A. (2019). Experimental investigation on the abasement of operating temperature in solar photovoltaic panel using PCM and aluminium. Solar Energy, 188, 327-338.

Rezvanpour, M., Borooghani, D., Torabi, F., & Pazoki, M. (2020). Using CaCl2·6H2O as a phase change material for thermo-regulation and enhancing photovoltaic panels' conversion efficiency: Experimental study and TRNSYS validation. Renewable Energy, 146, 1907-1921.

Rodrigues E., Melicio R., Mendes V. (2011). Simulation of a Solar Cell considering Single-Diode Equivalent Circuit Model, RE&PQJ, 1(9)

Royne A, Dey CJ. Design of a jet impingement cooling device for densely packed PV cells under high concentration. Sol Energy 2007;81:1014e24.

Sardarabadi, M., Passandideh-Fard, M., Maghrebi, M.-J., Ghazikhani, M., 2017. Experimental study of using both ZnO/water nanofluid and phase change material (PCM) in photovoltaic thermal systems. Sol. Energy Mater. Sol. Cells 161. https://doi. org/10.1016/j.solmat.2016.11.032.

Selimefendigil, F., & Şirin, C. (2022). Energy and exergy analysis of a hybrid photovoltaic/thermal-air collector modified with nano-enhanced latent heat thermal energy storage unit. Journal of Energy Storage, 45, 103467.

Sharma, S., Jain, K. K., & Sharma, A. (2015). Solar cells: in research and applications—a review. Materials Sciences and Applications, 6(12), 1145.

Shastry, D. M. C., & Arunachala, U. C. (2020). Thermal management of photovoltaic module with metal matrix embedded PCM. Journal of Energy Storage, 28, 101312.

Siah Chehreh Ghadikolaei, S. (2021). Solar photovoltaic cells performance improvement by cooling technology: An overall review. International Journal of Hydrogen Energy, 46(18), 10939-10972. https://doi.org/10.1016/j.ijhydene.2020.12.164

Siecker, J., Kusakana, K., & Numbi, E. B. (2017). A review of solar photovolta-

ic systems cooling technologies. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 79, 192-203.

Sharaf, M., Yousef, M. S., & Huzayyin, A. S. (2022). Review of cooling techniques used to enhance the efficiency of photovoltaic power systems. Environmental Science and Pollution Research, 29(18), 26131-26159.

Slimani, M.E.A., Amirat, M., Kurucz, I., Bahria, S., Hamidat, A., Chaouch, W.B., 2017. A detailed thermal-electrical model of three photovoltaic/thermal (PV/T) hybrid air collectors and photovoltaic (PV) module: Comparative study under Algiers climatic conditions. Energy Convers. Manage. 133, 458–476.

Sopian, K., Yigit, K. S., Liu, H. T., Kakac, S., & Veziroglu, T. N. (1996). Performance analysis of photovoltaic thermal air heaters. Energy Conversion and management, 37(11), 1657-1670.

Solanki CS, Sangani CS, Gunashekar D, Antony G. Enhanced heat dissipation of V-trough PV modules for better performance. Sol Energy Mater Sol Cells 2008;92:1634e8.

Wardowski, T., & Akbarzadeh, A. (1996). Heat pipe-based cooling systems for photovoltaic cells under concentrated sorradiation. Applied Thermal Engineering, 16(1):

Weinstein, R. D., Kopec, T. C., Fleischer, A. S., D'Addio, E., & Bessel, C. A. (2008). The experimental exploration of embedding phase change materials with graphite nanofibers for the thermal management of electronics. Journal of Heat Transfer, 130(4).

Wongwuttanasatian, T., Sarikarin, T., & Suksri, A. J. S. E. (2020). Performance enhancement of a photovoltaic module by passive cooling using phase change material in a finned container heat sink. Solar Energy, 195, 47-53.

Teo, H., Lee, P., & Hawlader, M. (2012). An active cooling system for photovoltaic modules. Applied Energy, 90(1), 309-315. https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2011.01.017

Xu, H., Zhang, C., Wang, N., Qu, Z., & Zhang, S. (2020). Experimental study on the performance of a solar photovoltaic/thermal system combined with phase change material. Solar Energy, 198, 202-211.

X. Yang, L. Sun, Y. Yuan, X. Zhao, X. Cao, Experimental investigation on performance comparison of PV/T-PCM system and PV/T system, Renew. Energy 119 (2018) 152e159.

Yao, J., Xu, H., Dai, Y., & Huang, M. (2020). Performance analysis of solar assisted heat pump coupled with build-in PCM heat storage based on PV/T panel. Solar Energy, 197, 279-291.

Zubeer, S. A., Mohammed, H. A., & Ilkan, M. (2017). A review of photovoltaic cells cooling techniques. In E3S web of conferences (Vol. 22, p. 00205). EDP Sciences.

Chapter 7

COMPARISON OF HORN ANTENNA DESIGNS WITH DIFFERENT SHAPES FOR GAIN MEASUREMENT AND CALIBRATION SYSTEMS

Serdal KARAHAN[1]

Ahmet Arif ULUSLU[2]

1 *Assistant Professor, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, ORCID ID: 0000-0001-6534-137, karahan@iuc.edu.tr*

2 *Assistant Professor, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, ORCID ID: 0000-0002-5580-1687, auluslu@iuc.edu.tr*

1- ANTENNAS

An antenna is the device used to transform electromagnetic waves into electrical signals (voltage and current) or electrical signals into electromagnetic waves. In 1888, antennas were used to demonstrate the presence of electromagnetic waves that Heinrich Hertz (1857–1894) and James Clerk Maxwell (1859–1894) had predicted. By positioning a dipole in front of a hertz parabolic reflector, he carried out this experiment. Typically, antennas are made up of one or more conductors. An electromagnetic field is produced when an antenna receives an alternating current from a source on the transmitter side, which causes the antenna to radiate using displacement currents. On the other side, this procedure is reversed in reception antennas. Communication is achieved when these electromagnetic waves cause a current to flow across the antenna surface. Incoming waves are focused on a single point using horn- or parabolic-shaped antennas. A directional antenna is the name for this kind of antenna. An omnidirectional antenna is one that emits or receives electromagnetic radiation equally from places in space that are equally distant from it. Figure 1 shows an illustration of an omnidirectional antenna's radiation pattern in a plane. The majority of antennas in use are directional, meaning that they work better in one direction than another for transmitting or receiving electromagnetic radiation. An illustration of the emission patterns of directional antennas is shown in Figures 1 and 2. The antenna is depicted in the diagrams below as the dot in the center of the circle.

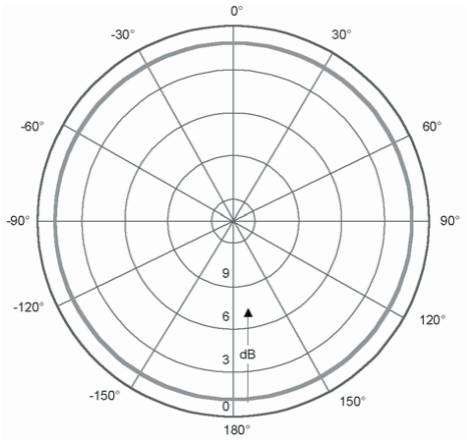

Figure 1 *Non-directional antenna radiation pattern*

REFERENCES

[1] C. A. Balanis, Antenna Theory –Jhon Wiley & Sons. Inc., 2005.

[2] Aysu Belen, Peyman Mahouti, Filiz Güneş, and Özlem Tari, "Gain Enhancement of a Traditional Horn Antenna using 3D Printed Square-Shaped Multi-layer Dielectric Lens for X-band Applications", ACES Journal, vol. 36, no. 2, ss. 132–138, Feb. 2021.

[3] Alper Çalışkan, "Geniş bantlı tem ve ridged horn anten dizisi tasarımı" Yıldız Teknik Üniversitesi, 2014.

[4] N. Keskin, S. Aksimsek, and N. Turker Tokan, "Wide-band gain enhancement of a pyramidal horn antenna with a 3D-printed epsilon-positive and epsilon-near-zero metamaterial lens," International Journal of Microwave and Wireless Technologies, vol. 13, no. 10, ss. 1015–1023, 2021.

[5] N. B. Alpaydın, P. Mahouti, F. Güneş "Design of Dielectric Lens Loaded Horn Antenna for Radar Applications" 1st International Conference on Innovations in Natural Science and Engineering, 3-6 Jan. 2018, Turkish Republic of Northern Cyprus.

[6] Johnson, R. C., Antenna Engineering Handbook, McGraw-Hill, Inc., New York, 1993

[7] R. F. Harrington, Time-Harmonic Electromagnetic Fields, McGraw-Hill, New York, 1961, ss. 208–213.

[8] C. A. Balanis Advanced Engineering Electromagnetics, John Wiley and Sons, New York, 1989.

[9] M. G. Schorr and F. J. Beck, Jr., "Electromagnetic Field of a Conical Horn," J. Appl. Phys., Böl. 21, ss. 795–801, Ağustos 1950.

[10] G. Kim, S. Kim, "Design and analysis of dual polarized broadband microstrip patch antenna for 5g mmwave antenna module on fr4 substrate," *IEEE Access*, vol. 9, pp. 64 306–64 316, 2021.

[11] P. Mahouti, M. A. Belen, N. Çalık, S. Koziel, "Computationally efficient surrogate-assisted design of pyramidal-shaped 3d reflectarray antennas," *IEEE Transactions on Antennas and Propagation*, 2022.

[12] Mallahzadeh, A.R., ve Karshenas, F., (2009). "Modified TEM Horn Antenna for Broadband Applications", Progress In Electromagnetics Research, PIER 90

[13] Scheers, B., Acheroy, M., ve Vorst, A.V., (2000). "Time-domain simulation and characterization of TEM horns using a normalized impulse response", IEE Proc. Microwave Antennas Propagation, 147:6:463-468.

Chapter 8

INVESTIGATION OF GROUND REACTION FORCES AND MOMENTS AFFECTING JOINTS OF FULL SCI AND HEALTHY INDIVIDUALS USING ANYBODY MUSCULOSKELETAL MODELING PROGRAM

Uğur FIDAN[1], İsmail ÇALIKUŞU[2]

1 Afyon Kocatepe University, Department of Biomedical Engineering, Afyon, Turkey (ORCID ID: 0000-0003- 0356-017X)
2 Nevsehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Meslek Yüksek Okulu, Biyomedikal Cihaz Teknolojisi ,Nevşehir, Türkiye (ORCID: 0000-0002-6640-7917)

1. INTRODUCTION

Every year, more than 500,000 people suffer from various injuries, traffic accidents, etc., and are exposed to spinal cord injury (SCI) for reasons (Anjum et al., 2020). SCI is caused by disruption of neural transmission in the neural structure of the spinal cord, such as the medulla, medullary cone, and cauda equina (Yang et al., 2022). The disruption of this conduction may be due to mechanical impact, laseration, compression, transection, infection, or spinal cord degeneration (Yang et al., 2021). SCI is expressed in two ways as completed and incomplete SCI. In incomplete SCI patients, a weak EMG signal is obtained below the spinal cord injury area (Anderson et al., 2018). However, in patients with completed SCI, EMG signals are not observed below the spinal cord injury area, which causes deterioration in muscle and motor function functions. Impairment in these functions increases intestinal, urinary, musculoskeletal, neuronal, and cardiological disorders (Ong et al., 2020). Movement rescheduling is vital for these patients to restore functional independence and quality of life. Recently, robotic exoskeletons have been used to improve the quality of SCI patients in their daily lives and life functions. Gait training with these devices is seen to improve cardiorespiratory, urinary, musculoskeletal, neuronal, and somatosensory systems (Pinto et al., 2020).

Studies in the literature are AnyBody, OpenSim, etc. shows that musculoskeletal modeling programs are used in exoskeleton designs, which is a complex and difficult process. These modeling programs allow to examine the effects of realized designs on human muscles and joints. According to the findings obtained as a result of the examination, the most suitable exoskeleton systems for human ergonomics can be developed (Kim et al., 2018). When studies on this subject in the literature are examined, it is seen that the effects of the exoskeleton on muscle, joint, and ground reaction force are examined. For example, Ferrari et al. analysed the effects of the exoskeleton they designed with the OpenSim programs on the slow gait cycle. As a result of the analysis, it was observed that more time was spent in the double support phase of gait than in normal gait. (Ferrari et al., 2008). Zhu et al., on the other hand, used these programs to model the lower-extremity-powered exoskeleton (LEPE) and to measure the joint alignment between humans and LEPE [5]. In 2018, Fournier combined the ARKE lower extremity robot developed by Bionik Laboratories Inc. with the musculoskeletal system in the AnyBody programme. In this study, which does not include muscle activities and joint mechanics, the ground reaction forces that occur when the robot is operated at different speeds are examined. From the simulation results obtained, it has been proven that the lower gait of the exoskeleton creates a lower ground reaction force (Fournier et al., 2018). In 2020, Smith et al. analysed the effect of gait with

REFERENCES

Anderson, M. A., O'Shea, T. M., Burda, J. E., Ao, Y., Barlatey, S. L., Bernstein, A. M., Kim, J. H., James, N. D., Rogers, A., & Kato, B. (2018). Required growth facilitators propel axon regeneration across complete spinal cord injury. *Nature*, *561*(7723), 396-400.

Anjum, A., Yazid, M. D. i., Fauzi Daud, M., Idris, J., Ng, A. M. H., Selvi Naicker, A., Ismail, O. H. R., Athi Kumar, R. K., & Lokanathan, Y. (2020). Spinal cord injury: pathophysiology, multimolecular interactions, and underlying recovery mechanisms. *International journal of molecular sciences*, *21*(20), 7533.

Chalvatzaki, G., Papageorgiou, X. S., Tzafestas, C. S., & Maragos, P. (2018). Augmented human state estimation using interacting multiple model particle filters with probabilistic data association. *IEEE Robotics and Automation Letters*, *3*(3), 1872-1879.

Dugan, S. A., & Bhat, K. P. (2005). Biomechanics and analysis of running gait. *Physical Medicine and Rehabilitation Clinics*, *16*(3), 603-621.

Engelhardt, L., Melzner, M., Havelkova, L., Fiala, P., Christen, P., Dendorfer, S., & Simon, U. (2020). A new musculoskeletal AnyBody™ detailed hand model. *Computer Methods in Biomechanics and Biomedical Engineering*, *24*(7), 777-787.

Ferrari, A., Benedetti, M. G., Pavan, E., Frigo, C., Bettinelli, D., Rabuffetti, M., Crenna, P., & Leardini, A. (2008). Quantitative comparison of five current protocols in gait analysis. *Gait & posture*, *28*(2), 207-216.

Fournier, B. N., Lemaire, E. D., Smith, A. J., & Doumit, M. (2018). Modeling and simulation of a lower extremity powered exoskeleton. *IEEE transactions on neural systems and rehabilitation engineering*, *26*(8), 1596-1603.

Hussain, F., Goecke, R., & Mohammadian, M. (2021). Exoskeleton robots for lower limb assistance: A review of materials, actuation, and manufacturing methods. *Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part H: Journal of Engineering in Medicine*, *235*(12), 1375-1385.

Kim, Y., Jung, Y., Choi, W., Lee, K., & Koo, S. (2018). Similarities and differences between musculoskeletal simulations of OpenSim and AnyBody modeling system. *Journal of Mechanical Science and Technology*, *32*(12), 6037-6044.

Ong, B., Wilson, J. R., & Henzel, M. K. (2020). Management of the patient with chronic spinal cord injury. *Medical Clinics*, *104*(2), 263-278.

Pinto, D., Garnier, M., Barbas, J., Chang, S.-H., Charlifue, S., Field-Fote, E., Furbish, C., Tefertiller, C., Mummidisetty, C. K., & Taylor, H. (2020). Budget impact analysis of robotic exoskeleton use for locomotor training following spinal cord injury in four SCI Model Systems. *Journal of neuroengineering and rehabilitation*, *17*(1), 1-13.

Rasmussen, J. (2019). The AnyBody modeling system. *DHM and Posturography*, 85-96.

Smith, A. J., Fournier, B. N., Nantel, J., & Lemaire, E. D. (2020). Estimating upper extremity joint loads of persons with spinal cord injury walking with a lower extremity powered exoskeleton and forearm crutches. *Journal of Biomechanics*, *107*, 109835.

Smith, A. J. J. (2019). *Modeling human dynamics for powered exoskeleton control* Université d'Ottawa/University of Ottawa].

Sohane, A., & Agarwal, R. (2021). Evaluation of 3D design lower limb exoskeleton on human musculoskeletal with various loads. *Expert Systems*, *38*(7), e12738.

Trinler, U., Schwameder, H., Baker, R., & Alexander, N. (2019). Muscle force estimation in clinical gait analysis using AnyBody and OpenSim. *Journal of Biomechanics*, *86*, 55-63.

Yang, J., Lee, J. Y., Kim, K. H., & Wang, K.-C. (2021). Disorders of secondary neurulation: mainly focused on pathoembryogenesis. *Journal of Korean Neurosurgical Society*, *64*(3), 386-405.

Yang, J., Lee, J. Y., Kim, K. H., Yang, H. J., & Wang, K.-C. (2022). Disorders of Secondary Neurulation: Suggestion of a New Classification According to Pathoembryogenesis. In *Advances and Technical Standards in Neurosurgery* (pp. 285-315). Springer.

Yavuzer, G. (2014). Yürüme analizi ve temel kavramlar. *Türk Ortopedi ve Travmatoloji Birliği Derneği Dergisi, İstanbul*, *13*, 304-308.

Chapter 9

HEAVY METAL LEACHING FROM SLUDGE INCINERATION ASHES: BEFORE AND AFTER PHOSPHORUS RECOVERY[1]

Ezgi KARABACAK[2]

Güray SALIHOĞLU[3]

Nezih Kamil SALIHOĞLU[4]

1 This work has been produced as part of MSc thesis study by Ezgi Karabacak: Karabacak, E., 2021. Recovery of phosphorus from sewage sludge incineration ashes (Arıtma çamuru yakma fırını küllerinden fosfor geri kazanımı), MSc Thesis (in Turkish)- Ezgi Karabacak (ORCID: 0000-0003-2196-803X), Bursa Uludağ University/ Institute of Science/Environmental Engineering Science Division, 22 January 2021. Supervisor: Prof. Dr. Güray Salihoğlu (ORCID: 0000-0003-0714-048X).

2 Env. Eng. MSc. Ezgi Karabacak, Environmental Engineering Department, Faculty of Engineering, Bursa Uludag University, ORCID: 0000-0003-2196-803X

3 Prof. Dr. Güray Salihoğlu, Environmental Engineering Department, Faculty of Engineering, Bursa Uludag University, ORCID: 0000-0003-0714-048X

4 Prof. Dr. Nezih Kamil Salihoğlu, Environmental Engineering Department, Faculty of Engineering, Bursa Uludag University, ORCID: 0000-0002-7730-776X

1. Introduction

Phosphorus is a critical element for living organism and irreplaceable for industrial sectors (Yu et al., 2022). Phosphate rocks, which are the raw materials of phosphorus, are limited resources (USGS, 2020). Phosphate rocks are used in various sectors, as shown in Fig. 1 (Gorazda, Tarko, Kominko, Worek, & Nowak, 2019). Agricultural application is the primary use of phosphorus (Brunner, 2010; Cieślik & Konieczka, 2017).

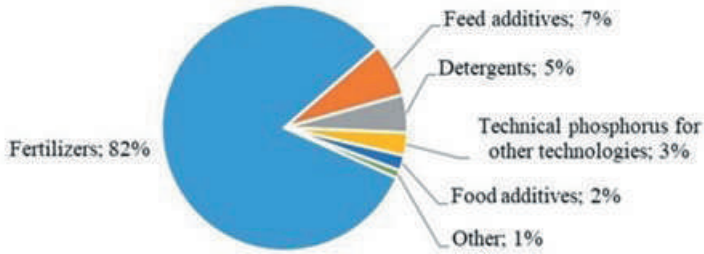

Fig. 1 *Phosphate rock usage by industrial sectors (Gorazda et al*

Phosphorus is a essential nutrient for plant growth (Chan, Liao, & Chiou, 2021). As food production and farming practices increase due to population growth (up to 10 billion by 2050) (Cieślik & Konieczka, 2017; Mogollón, Beusen, van Grinsven, Westhoek, & Bouwman, 2018), the demand for phosphorus fertilizer will naturally increase. Therefore, it is important to search for alternative sources of phosphorus such as sewage sludge and sewage sludge ash (SSA) containing high amounts of phosphorus.

Approximately 2.8 million tons of sewage sludge were disposed of in EU (European Union) countries in 2018 (EUROSTAT, 2021). 20.2% of the disposed sludge is reported to be applied to agricultural lands, 16.9% was used in compost and other applications, 13.7% was landfilled, and 26.7% was incinerated (EUROSTAT, 2021). In Turkey in 2018, 45.9% of the disposed sludge was landfilled, 49.4% was incinerated, 3.9% was used for agricultural applications (EUROSTAT, 2021). Several countries such as Poland, Sweden, Norway, Austria, Romania, Hungary, and Lithuania directly used sewage sludge as fertilizer to benefit from the phosphorus content according to recent EUROSTAT data for the year 2018 (EUROSTAT, 2021). Nevertheless, many countries limit the direct use of sewage sludge because of its potential effects on the environment and human health (Donatello & Cheeseman, 2013; Egle, Rechberger, Krampe, & Zessner, 2016; Marani, Braguglia, Mininni, & Maccioni, 2003).

Incineration is a widely used method in sewage sludge management. It is estimated that around 1.7 million tons of ash are generated per year from sludge incineration (Donatello & Cheeseman, 2013). The P_2O_5 content

REFERENCES

Abis, M., Calmano, W., & Kuchta, K. (2018). Innovative technologies for phosphorus recovery from sewage sludge ash. *Detritus*, *1*, 23–29.

Adam, C., Peplinski, B., Michaelis, M., Kley, G., & Simon, F. G. (2009). Thermochemical treatment of sewage sludge ashes for phosphorus recovery. *Waste Management*, *29*(3), 1122–1128.

Aladesanmi, O. T., Oroboade, J. G., Osisiogu, C. P., & Osewole, A. O. (2019). Bioaccumulation Factor of Selected Heavy Metals in Zea mays. *Journal of Health and Pollution*, *9*(24), 191207.

Barbieri, M. (2016). The Importance of Enrichment Factor (EF) and Geoaccumulation Index (Igeo) to Evaluate the Soil Contamination. *Journal of Geology & Geophysics*, *5*(1), 1–4.

Blöcher, C., Niewersch, C., & Melin, T. (2012). Phosphorus recovery from sewage sludge with a hybrid process of low pressure wet oxidation and nanofiltration. *Water Research*, *46*(6), 2009–2019.

Brunner, P. H. (2010). Substance Flow Analysis as a Decision Support Tool for Phosphorus Management. *Journal of Industrial Ecology*, *14*(6), 870–873.

Chan, C., Liao, Y.-Y., & Chiou, T.-J. (2021). The Impact of Phosphorus on Plant Immunity. *Plant and Cell Physiology*, *62*(4), 582–589.

Cieślik, B., & Konieczka, P. (2017). A review of phosphorus recovery methods at various steps of wastewater treatment and sewage sludge management. The concept of "no solid waste generation" and analytical methods. *Journal of Cleaner Production*, *142*, 1728–1740.

Cornel, P., & Schaum, C. (2009). Phosphorus recovery from wastewater: Needs, technologies and costs. *Water Science and Technology*, *59*(6), 1069–1076.

Coutand, M., Cyr, M., & Clastres, P. (2006). Use of sewage sludge ash as mineral admixture in mortars. *Proceedings of Institution of Civil Engineers: Construction Materials*, *159*(4), 153–162.

Donatello, S., & Cheeseman, C. R. (2013). Recycling and recovery routes for incinerated sewage sludge ash (ISSA): A review. *Waste Management*, *33*(11), 2328–2340.

Egle, L., Rechberger, H., Krampe, J., & Zessner, M. (2016). Phosphorus recovery from municipal wastewater: An integrated comparative technological, environmental and economic assessment of P recovery technologies. *Science of the Total Environment*, *571*, 522–542.

EPA. (2007a). U.S. EPA Method 3015A: Microwave Assisted Acid Digestion of Aqueous Samples and Extracts. Retrieved from https://www.epa.gov/esam/epa-method-3015a-microwave-assisted-acid-digestion-aqueous-samples-and-extracts

EPA. (2007b). U.S. EPA Method 3051A: Microwave Assisted Acid Digestion of

Sediments, Sludges, and Oils. Retrieved from https://www.epa.gov/esam/us-epa-method-3051a-microwave-assisted-acid-digestion-sediments-sludges-and-oils

EU. (2019). REGULATION (EU) 2019/1009 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 5 June 2019 laying down rules on the making available on the market of EU fertilising products and amending Regulations (EC) No 1069/2009 and (EC) No 1107/2009 and repealing Regulation (EC) No 2003/2003. *Official Journal of the European Union Document 32019R1009.*

EUROSTAT. (2021). Sewage sludge production and disposal from urban wastewater. Retrieved 1 December 2021, from https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/TEN00030/default/table.

Fang, L., Li, J., Guo, M. Z., Cheeseman, C. R., Tsang, Daniel, C. W., Donatello, S., & Poon, C. S. (2018). Phosphorus recovery and leaching of trace elements from incinerated sewage sludge ash (ISSA). *Chemosphere*, *193*, 278–287.

Fang, L., Li, J. shan, Donatello, S., Cheeseman, C. R., Wang, Q., Poon, C. S., & Tsang, D. C. W. (2018). Recovery of phosphorus from incinerated sewage sludge ash by combined two-step extraction and selective precipitation. *Chemical Engineering Journal*, *348*, 74–83.

Franz, M. (2008). Phosphate fertilizer from sewage sludge ash (SSA). *Waste Management*, *28*(10), 1809–1818.

Gorazda, K., Tarko, B., Kominko, H., Worek, Z., & Nowak, A. K. (2019). *Phosphate industry in the balance of sustainable development and circular economy.* In *HERAKLION 2019 7th International Conference on Sustainable Solid Waste Management* (pp. 1–16).

Gorazda, K., Tarko, B., Wzorek, Z., Nowak, A. K., Kulczycka, J., & Henclik, A. (2016). Characteristic of wet method of phosphorus recovery from polish sewage sludge ash with. *Open Chemistry*, *14*(1), 37–45.

Hermann, L., & Schaaf, T. (2019). Outotec (AshDec®) Process for P Fertilizers from Sludge Ash. In *Phosphorus Recovery and Recycling* (pp. 221–233). Singapore: Springer Singapore.

Herzel, H., Krüger, O., Hermann, L., & Adam, C. (2016). Sewage sludge ash - A promising secondary phosphorus source for fertilizer production. *Science of the Total Environment*, *542*, 1136–1143.

Hossain, M. A., Piyatida, P., da Silva, J. A. T., & Fujita, M. (2012). Molecular Mechanism of Heavy Metal Toxicity and Tolerance in Plants: Central Role of Glutathione in Detoxification of Reactive Oxygen Species and Methylglyoxal and in Heavy Metal Chelation. *Journal of Botany*, *2012*, 1–37.

Kabbe, C. (2015). *Sustainable sewage sludge management fostering phosphorus recovery and energy efficiency. Project Final Report*. Berlin, Germany.

Levlin, E., Löwén, M., Stark, K., & Hultman, B. (2002). Effects of phosphorus re-

covery requirements on Swedish sludge management. *Water Science and Technology*, *46*(4–5), 435–440.

Li, J., Chen, Z., Wang, Q., Fang, L., Xue, Q., Cheeseman, C. R., … Poon, C. S. (2018). Change in re-use value of incinerated sewage sludge ash due to chemical extraction of phosphorus. *Waste Management*, *74*, 404–412.

Lynn, C. J., Dhir, R. K., Ghataora, G. S., & West, R. P. (2015). Sewage sludge ash characteristics and potential for use in concrete. *Construction and Building Materials*, *98*, 767–779.

Marani, D., Braguglia, C. M., Mininni, G., & Maccioni, F. (2003). Behaviour of Cd, Cr, Mn, Ni, Pb, and Zn in sewage sludge incineration by fluidised bed furnace. *Waste Management*, *23*(2), 117–124.

Mogollón, J. M., Beusen, A. H. W., van Grinsven, H. J. M., Westhoek, H., & Bouwman, A. F. (2018). Future agricultural phosphorus demand according to the shared socioeconomic pathways. *Global Environmental Change*, *50*(March), 149–163. Retrieved from https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2018.03.007

Pettersson, A., Åmand, L.-E., & Steenari, B.-M. (2008a). Leaching of ashes from co-combustion of sewage sludge and wood—Part I: Recovery of phosphorus. *Biomass and Bioenergy*, *32*(3), 224–235.

Pettersson, A., Åmand, L.-E., & Steenari, B.-M. (2008b). Leaching of ashes from co-combustion of sewage sludge and wood—Part II: The mobility of metals during phosphorus extraction. *Biomass and Bioenergy*, *32*(3), 236–244.

Scheidig, K., Schaaf, M., & Mallon, J. (2009). *Profitable recovery of phosphorus from sewage sludge and meat & bone meal by the Mephrec process–a new means of thermal sludge and ash treatment* (pp. 5635–566). London: IWA Publishing.

Singh, N., Kumar, D., & Sahu, A. P. (2007). Arsenic in the environment: effects on human health and possible prevention. *Journal of Environmental Biology*, *28*(2), 359–365.

Stark, K., & Hultman, B. (2003). Phosphorus recovery by one or two-step technology with use of acids and bases, 281–288.

Stark, K., Plaza, E., & Hultman, B. (2006). Phosphorus release from ash, dried sludge and sludge residue from supercritical water oxidation by acid or base. *Chemosphere*, *62*(5), 827–832.

Stylianou, M. A., Kollia, D., Haralambous, K. J., Inglezakis, V. J., Moustakas, K. G., & Loizidou, M. D. (2007). Effect of acid treatment on the removal of heavy metals from sewage sludge. *Desalination*, *215*(1–3), 73–81.

TR. (2018). Regulation on Organic, Mineral and Microbial Fertilizers Used in Agriculture. *Republic of Turkey Ministry of Agriculture and Forestry Official Gazette No: 30341, Official Gazette Date: February 23, 2018*.

USGS. (2020). Mineral Commodity Summaries 2020-Phosphate Rock. U.S Geological Survey. Retrieved from https://pubs.usgs.gov/periodicals/mcs2020/mcs2020.pdf

Wang, Q., Li, J. shan, Tang, P., Fang, L., & Poon, C. S. (2018). Sustainable reclamation of phosphorus from incinerated sewage sludge ash as value-added struvite by chemical extraction, purification and crystallization. *Journal of Cleaner Production*, *181*, 717–725.

Xu, H., He, P., Gu, W., Wang, G., & Shao, L. (2012). Recovery of phosphorus as struvite from sewage sludge ash. *Journal of Environmental Sciences (China)*, *24*(8), 1533–1538.

Yu, H., Lu, X., Miki, T., Matsubae, K., Sasaki, Y., & Nagasaka, T. (2022). Sustainable phosphorus supply by phosphorus recovery from steelmaking slag: a critical review. *Resources, Conservation and Recycling*, *180*, 106203.

Zhang, X., Yang, L., Li, Y., Li, H., Wang, W., & Ye, B. (2012). Impacts of lead/zinc mining and smelting on the environment and human health in China. *Environmental Monitoring and Assessment*, *184*(4), 2261–2273.

Chapter 10

ULTRASOUND APPLICATIONS IN FOOD TECHNOLOGY

Ayhan DURAN[1], Emre Cem ERASLAN[2]

1 Aksaray University, Department of Engineering Faculty, Aksaray, Turkey
2 Akdeniz University, Department of Biology, Faculty of Science, Antalya, Turkey

INTRODUCTION

ULTRASOUND

Sound is the mechanical vibrations of particles in an equilibrium state. Sound source for any system that can give sound, movements made by sound sources while making sound are called sound vibrations, one full vibration period in these movements is called the period of sound vibration and the number of revolutions per second is called the frequency of the sound. Sound consists of a vibrational movement. The reverse is not always true. In other words, every vibration movement does not necessarily produce a sound. The human ear can perceive wave energy between 20-20,000 Hz as sound.

Unlike electromagnetic waves, sound cannot be transmitted in a vacuum. Sound waves can only be transmitted in molecular media. The diffusivity of sound is inversely proportional to the compressibility of the medium. Therefore, the speed of sound is slowest in gases and fastest in solids. In addition, the speed of sound increases with temperature in liquids and gases. The average speed of sound in air is 33 m/s (Büyüktanır, 2010).

Sound waves are longitudinal waves that propagate in different media. These waves propagate in any medium at a speed that depends on the properties of the medium. While the sound wave propagates in a medium; Particles of the medium vibrate, producing changes in density and volume along the direction of the waves motion (Halliday & Resnick, 1992). Sound is mechanical energy, and sound production means producing vibrational energy. Vibrating a wire, a membrane or air molecules are methods of producing sound that we know from daily life. All sound production tools work with one of these methods (Gürpınar, 2007).

Sound is listed in four categories; Infrasound frequency is between 0-20 Hz, Audible Sound frequency is between 20-20,000 Hz, Ultrasound frequency is between 20,000 Hz and 1 GHz and Hypersound: It is sound with a frequency above 1 GHz.

Ultrasound is the name given to sound waves with a frequency that is too high for the human ear to hear. Ultrasound is an acoustic wave. (Buyuktanir, 2010). The human ear is sensitive to sounds within the frequency range of 16 Hz to 20000 Hz (20 kHz). Infrasonic waves starting from audible frequencies up to 25 MHz (25.10^6 Hertz) are used for different purposes. Ultrasound is born as a vibrational movement, spreads as a vibrational movement and is perceived as a vibrational movement (Özden, 1981). Ultrasound is expressed as sound power (W), sound intensity (W/m^2), or sound energy density (Ws/m^3) (Yüksel, 2013).

REFERENCES

1. Ananta, E., Voigt, D., Zenker, M., Heinz, V. & Knorr, D., (2005). Cellular injuries upon exposure of *Escherichia coli and L. rhamnosus* to high-intensity ultrasound, *J Applied Microbiol*, 99, 271-278.

2. Anonymous, 2011. A report of the Institute of Food Technologists for the Food and Drug Administration of the U.S. Department of Health and Human Services. http://www.fda.gov/food/ScienceResearch/ResearchAreas/Safe Practices for Food Processes/ucm100158.htm.

3. Arnold, G., Leiteritz, L., Zahn, S. & Rohm, H., (2009). Ultrasonic cutting of cheese: Composition affects cutting work reduction and energy demand, *Int Dairy J*, 19, 314–320.

4. Ashokkumar, M., Sunartio, D., Kentish, S., Mawson, R., Simons, L., Vilkhu, K. & Versteeg, C. K., (2008). Modification of food ingredients by ultrasound to improve functionality: A preliminary study on a model system, *Innov Food Sci and Emerg Technol*, 9, 155–160.

5. Ashokkumar, M., Lee, J., Zisu, B., Bhaskarcharya, R., Palmer, M. & Kentish, S., (2009). Hot topic: Sonication increases the heat stability of whey proteins, *Journal Dairy Science*, 92:5353-5356.

6. Ashokkumar, M., Bhaskaracharya, R., Kentish, S., Lee, J., Palmer, M. & Zisu, B. (2010). The ultrasonic processing of dairy products-An overview. *Dairy Science Technology*, 90, 147-168.

7. Award, T. S., Moharram, H. A, Shaltout, O. E., Asker, D. & Youssef, M. M., (2012). Applications of ultrasound in analysis, processing and quality control of food: A review, *Food Research International*, 48, 410–427

8. Bates, D. M., Bagnall, W. A. & Bridges, M. W., (2006). Method of treatment of vegetable matter with ultrasonic energy, US Patent Application, 20060110503.

9. Baumann, A. R., Martin, S. E. & Feng, H., (2005). Power ultrasound treatment of *Listeria monocytogenes* in apple cider, *J of Food Protect*, 68, 2333-2340.

10. Bayraktaroğlu, G. & Obuz, E., (2006). Ultrasound yönteminin ilkeleri ve gıda endüstrisinde kullanımı, Türkiye 9. Gıda Kongresi, Bolu, Bildiriler Kitabı, 57-60.

11. Baysal, T. & Demirdöven, A., (2011). Ultrasound in Food Technology: Handbook on Applications of Ultrasound: Sonochemistry for Sustainability, 163-184. Edited by Ackmez Mudhoo., CRC Press.

12. Bermúdez-Aguirre, D., Corradini, M. G., Mawson, R. & Barbosa-Cánovas, G. V. (2009a). Modeling inactivation of *Listeria innocua* in raw whole milk treated under thermo-sonication. *Innovative Food Science and Emerging Technologies*, 10, 172-178.

13. Bermudez-Aguirre, D., Mawson, R. & Barbosa-Canovas, G. V., (2008).

Microstructure of fat globules in whole milk after thermosonication treatment, *Journal of Food Science*, 73, 325–332.

14. Bermúdez-Aguirre, D., Mawson, R., Versteeg, K. & Barbosa-Cánovas, G. V. (2009b). Composition properties, physicochemical characteristics and shelf life of whole milkafetr thermal and thermo-sonication treatments. *Journal of Food Quality*, 32, 283-802.

15. Butz P. & Tauscher, B., (2002). Emerging technologies: Chemical aspects, *Food Res Int*, 35, (2/3), 279-284.

16. Büyüktanır, A., 2010. Ultrases (Ultrasound), Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Fen ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü Fizik Eğitimi Anabilim Balı, Danışman: Mustafa Karadağ, Ankara.

17. Chandrapala, J., Oliver, C., B., Kentish, S. & Ashokkumar, M., (2012). Ultrasonics in food processing, *Ultrasonics Sonochemistry*. 19:5, 975-983.

18. Chemat, F., Huma, Z. & Khan, M. K., (2011). Applications of ultrasound in food technology: processing, preservation and extraction. *Ultrasonic Sonochemistry*, 18, 813-835.

19. Chemat, F., Tomao, V. & Virot, M., (2008). Ultrasound- assisted extraction in food analysis, In: Handbook of Food Analysis Instruments by Semih Ötles, 85–103. Boca Raton, Florida, USA: CRC press.

20. Cheng, L. H., Soh, C. Y., Liew, S. C. & Teh, F. F., (2007). Effects of sonication and carbonation on guava juice quality, *Food Chemistry*, 104, 1396–1401.

21. Chouliara, E., Georgogianni, K. G., Kanellopoulou, N. & Kontominas, M. G. (2010). Effect of ultrasonication on microbiological, chemical and sensory properties of raw, thermized and pasteurized milk. *International Dairy Journal*, 20, 307-313.

22. Coakley, W. T., Brown, R. C. & James, C. J. (1973). The inactivation of enzymes by ultrasonic cavitation at 20 KHz, *Archives of Biochemistry and Biophysics*, 159, 722–729.

23. Cruz, R. M. S., Vieira, M. C. & Silva, C. L. M. (2006). Effect of heat and thermosonication treatments on peroxidase ınactivation kinetics in watercress (*Nasturtium officinale*), *Journal of Food Engineering*, 72, 1, 8–15.

24. Demirdöven, A. & Baysal, T., (2009). The use of ultrasound and combined technologies in food preservations. *Food Reviews International*, 25, 1-11.

25. Earnshaw, R. G., (1998). Ultrasound a new oppurtunity for food preservation. In M. J. W. Povey & TJ Mason (Eds.), Ultrasound In Food Processing, 183-192. London: Blackie Academic & Professional.

26. Ertugay, M. F., Şengül, M. & Şengül, M., (2004). Effect of ultrasound treatment on milk homogenization and particle size distribution of fat, *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences*, 28, 303-308.

27. Ertugay, M., Başlar, M., Şengül, M. & Sallan, S., (2012). The effect of

acoustic energy on viscosity and serum separation of traditional ayran, a Turkish yogurt drink, *Gıda* 37, 5, 253-257.

28. Feng, H. & Yang, W., (2005). Power ultrasound, In Y. H. Hui (Ed.), Handbook of Food Science, Technology, and Engineering, New York: CRC Press., 3632

29. Feng, H., (2010). Ultrasound technology in food processing and preservation, 1th International Congress on Food Technology, 3-6 Kasım, Antalya, Turkey, 60.

30. Gaikwad, S. G. & Pandit, A. B., (2008). Ultrasound emulsification: effect of ultrasonic and physicochemical properties on dispersed phase volume and droplet size, *Ultrasonics Sonochemistry*, 15, 554–563.

31. Got, F., Culioli, J., Berge, P., Vignon, X., Astruc, T., Quideau, J. M. & Lethiecq. M., (1999). Efects of high-intensity high-frequency ultrasound on ageing rate, ultrastructure and some physico-chemical properties of beef, *Meat Science*, 51, 35–42.

32. Gürpınar, G., (2007). Ses ötesi dalgaların cevher zenginleştirmede kullanılabilirliğinin araştırılması, Doktora Tezi, Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Maden Mühendisliği Anabilim Dalı, Eskişehir.

33. Halliday, D. & Resnick, R., (1992). FiziğinTemelleri-I, 3. baskı, (Çeviren: Prof. Dr. Cengiz YALÇIN), 368-369.

34. Huang, Q., Li, L. & Fu, X., (2007). Ultrasound effects on the structure and chemical reactivity of cornstarch granules, *Starch* 59, 371-378.

35. Jambrak, A. R., Mason, T. J., Lelas, V., Herceg, Z. & Herceg, I. L., (2008). Effect of ultrasound treatment on solubility and foaming properties of whey protein suspensions. *Journal of Food Engineering*, 86, 281-287.

36. Jiménez, A., Beltrán, G. & Uceda, M., (2007). Highpower ultrasound in olive paste pretreatment, Effect on process yield and virgin olive oil characteristics, *Ultrasonics Sonochem*, 14, 725–731.

37. Jiranek, V., Grbin, P., Yap, A., Barnes, M. & Bates, D., (2008). High power ultrasonics as a novel tool offering new opportunities for managing wine microbiology, *Biotechnol Letters*, 30, 1-6.

38. Kadkhodaee, R. & Povey, M. J. W., (2008). Ultrasonic inactivation of Bacillus a-amylase, I. Effect of gas content and emitting face of probe, *Ultrasonics Sonochem*, 15, 2, 133-142.

39. Kim, S. M. & Zayas, J. F., (1989). Processing parameter of chymosin extraction by ultrasound, *J Food Sci*, 54, 700.

40. Kresic, G., Lelas, V., Jambrak, A. R., Herceg, Z. & Brncic, S. R., (2008). Influence of novel food processing technologies on the rheological and thermophysical properties of whey proteins, *J of Food Engineer*, 87, 64-73.

41. Li, B. & Sun, D. W., (2002). Effect of power ultrasound on freezing rate

during ımmersion freezing, *Journal of Food Engineering*, 55, 3, 277–282.

42. Lopez, P. & Burgos, J., (1995), Lipoxygenase inactivation by manothermosonication: effects of sonication physical parameters, pH, KCl, sugars, glycerol and enzyme concentration, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 43, 620–625.

43. Lopez, P., Sala, F. J., de la Fuente, J. L., Condon, S., Raso, J. & Burgos, J., (1994). Inactivation of peroxidase, lipoxygenase and polypohenol oxidase by manothermosonication, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 42, 252–256.

44. Luque de Castro, M. D. & Priego-Capote, F., (2007). Ultrasound assisted crystallization (sonocrystallization), *Ultrasonics Sonochem*, 14, 717-724.

45. Luque-García, J. L. & Luque de Castro, M. D., (2004). Ultrasound-assisted soxhlet extraction: An expeditive approach for solid sample treatment application to the extraction of total fat from oleaginous seeds. *J of Chromatog A*, 1034, 1-2, 237-242.

46. Ma, Y., Chen, J., Liu, D. & Ye, X., (2008a). Effect of ultrasonic treatment on the total phenolic and antioxidant activity of extracts from citrus peel, *J of Food Sci*, 73,115-120.

47. Ma Y, Ye X, Fang Z, Chen J, Xu G. & Liu D. (2008b). Phenolic compounds and antioxidant activity of extracts from ultrasonic treatment of satsuma mandarin (*Citrus unshiu* Marc.) peels, *J of Agric and Food Chem*, 56: 5682-5690.

48. Madadlou, A., Mousavi, M. E., Emam-Djomeh, Z., Ehsani, M. & Sheehan, D., (2009). Comparison of pH-dependent sonodistruption of re-assembled casein micelles bu 35 kHz, and 130 kHz ultrasounds. *Journal of Food Engineering*, 95, 505-509.

49. Manas, P., Munoz, B., Sanz, D. & Condon, S., (2006). Inactivation of lysozyme by ultrasonic waves under pressure at different temperatures, *Enzyme and Microbial Technology*, 39, 6, 1177–1182.

50. Mason, T. J., (1998). Power ultrasound in food processing-the way forward: in Ultrasound in Food Processing, 105-126. Eds. Povey, M. J.W ve Mason, T. J., Blackie Academic& Professional, London.

51. Matsuura, K., Hirotsune, M., Nunokawa, Y., Satoh, M. & Honda, K., (1994). Acceleration of cell growth and ester formation by ultrasonic wave irradiation, *J of Ferment and Bioengineer*, 77, 36-40.

52. Muthukumarappan, K., Tiwari, B. K., O'Donnel, C. P. & Cullen, P. J. (2010). Ultrasound processing: rheological and functional properties of food: in Novel Food Processing, Effects on Rheological and Functional Properties, Sf.. 85-102, Eds. Ahmed, J., Ramaswamy, H. S., Kasapis, S., Boye, J. I., CRC Press, USA.

53. Myshkin, N. K., Petrokovets, M. I. & Kovalev, A.V., (2005). Tribology of

polymers: Adhesion, friction, wear, and mass-transfer. *Tribology Int*, 38, 910–921.

54. Nguyen, N. H. A. & Anema, S. G., (2010). Effect of ultrasonication on the properties of skim milk used in the formation of acid gels, *Innovative Food Science and Emerging Technologies*, 11, 616-622.

55. O'Donnell, C. P., Tiwari, B. K., Bourke, P. & Cullen, P. J., (2010). Effect of ultrasonic processing on food enzymes of industrial importance, *Trends in Food Science and Technology,* 21, 358–367.

56. Ordoñez, J. A., Aguilera, M. A., Garcia, M. L. & Sanz, B., (1987). Effect of combined ultrasonic and heat treatment (thermoultrasonication) on the survival of a strain of *Staphylococcus aureus*. *J Dairy Res*. 54:61-67.

57. Ordoñez, J. A., Sanz, B., Hernandez, P. E. & Lopez-Lorenzo, P., (1984). A note on the effect of combined ultrasonic and heat treatments on the survival of thermoduric streptococci. *J Appl Bacteriol*. 56:175-177.

58. Özbek, B. & Ülgen, K., (2000). The stability of enzymes after sonication, *Process Biochem,* 35, 9, 1037-1043.

59. Özden, N., (1981). Ses ötesi (Ultrasonik) ile Muayene, SEGEM, 48, Ankara, 142.

60. Patist, A. & Bates, D., (2008). Ultrasonic innovations in the food industry: From the laboratory to commercial production, *Innovative Food Science and Emerging Technologies*, 9, 147-154.

61. Piyasena, P., Mohareb, E. & McKellar, R. C., (2003). Inactivation of microbes using ultrasound: A review. *Int J of Food Microbiol,* 87, 207-216.

62. Pohlman, W. F., (1994). Ultrasound uses for cookery, and to improve cooking, textural, sensory, and shelf-life stability properties of beef muscle, Kansas State University, Manhattan, Kansas

63. Pongsawatmanit, R., Harnsilawat, T. & McClements, D. J., (2006). Influence of alginate, ph and ultrasound treatment on palm oil-in-water emulsions stabilized by b-lactoglobulin, colloids and surfaces A. *Physicochemical and Engineering Aspects*, 287, 59–67.

64. Povey, M. J. W. & Mason, T. J., (1998). Ultrasound in Food Processing, Thomson Science, New York.

65. Povey, M. J.W., (1998). Ultrasonic of Food, *Contemporary Physics*, 1998, 39(6), 467–478.

66. Reynolds, J. B., Anderson, D. B., Schmidt, G. R., Theno, D. M. & Siegel. D. G., (1978). Effetcs of ultrasonic treatment on binding strength in curet ham rolls, *Journal of Food Science*, 43, 3, 866–869.

67. Riener, J., Noci, F., Cronin, D. A., Morgan, D. J. & Lyng, J. G., (2009). The effect of thermosonication of milk on selected physicochemical and microstructural properties of yoghurt gels during fermentation. *Food Chemistry*, 114, 905-911.

68. Riener, J., Noci, F., Cronin, D. A., Morgan, D. J. & Lyng, J. G., (2010). A comparison of selected quality characteristics of yoghurts prepared from thermosonicated and conventioanlly heated milks, *Food Chemistry*, 119, 1108-1113.

69. Sala, F. J., Burgos, J., Condon, S., Lopez, P. & Raso, J., (1995). Effect of heat and ultrasounds on microorganisms and enzymes, In G. W. Gould (Ed.), New Methods of Food Preservation, 176-204.

70. Salazar, J., Chávez, J. A., Turó, A. & García-Hernández, M. J., (2010). Effect of ultrasound on food processing: in Novel Food Processing, Effects on Rheological and Functional Properties, 65-84, Eds. Ahmed, J., Ramaswamy, H. S., Kasapis, S., Boye, J. I., CRC Press, USA.

71. Salleh-Mack, S. Z. & Roberts, J, S., (2007). Ultrasound pasteurization: The effects of temperature, soluble solids, organic acids and pH on the inactivation of *Escherichia coli* ATCC 25922, *Ultrasonics Sonochem*, 14, 323-329.

72. Shanmugam, A., Chandrapala, J. & Ashokkumar, M., (2012). The effect of ultrasound on the physical and functional properties of skim milk, *Innovative Food Science and Emerging Technologies*.

73. Smith, N. B., Cannon, J.E., Novakofsky, J.E., MacKeith, F.K. & O'Brien, W. D., (1991). Tenderization of semitendinosus muscle using high ıntensity ultrasound, Ultrasonics Symposium, Lake Beuna Vista, Florida, 2, 1371–1373.

74. Soria, A. C. & Willamiel, M., (2010). Effect of ultrasound on the technological properties and bioactivity of food, *Trends in Food Science & Technology*, 21, 323–331.

75. Şengül, M., Bafllar, M., Erkaya, T. & Ertugay, M. F., (2009). Ultrasonik homojenizasyon işleminin yoğurdun su tutma kapasitesi üzerine etkisi, *Gıda,* 34, 4, 219-222.

76. Tavman, Ş., Kumcuoğlu, S. & Akaya, Z., (2009). Bitkisel ürünlerin atıklarından antioksidan maddelerin ultrason destekli ekstraksiyonu, *Gıda*, 34, 3, 175-182.

77. Thakur, B. R. & Nelson, P. E., (1997). Inactivation of lipoxygenase in whole soy flour suspension by ultrasonic cavitation, *Nahrung*, 41, 5, 299–301. ,

78. Tiwari, B. K., O'Donnell, C. P., Muthukumarappan, K. & Cullen, P. J., (2009). Effect of sonication on orange juice quality parameters during storage, *International Journal of Food Science and Technology*, 44, 3, 586–595.

79. Torley, P. J. & Bhandari, B. R., (2007). Ultrasound in Food Processing and Preservation: in Handbook of Food Preservation., 713-732. Edited by M . Shafiur Rahman, Second Edition, CRC Press.

80. Ugarte-Romero, E., Feng, H., Martin, S. E., Cadwallader, K. R. & Robin-

son, S. J., (2006). Inactivation of *Escherichia coli* with power ultrasound in apple cider, *J of Food Sci*, 71, 102-108.

81. Ulusoy, K. & Karakaya, M., (2011). Gıda endüstrisinde ultrasonik ses dalgalarının kullanımı, *Gıda*, 36, 2, 113-120.

82. Valero, M., Recrosio, N., Saura, D., Munoz, N., Martic. N. & Lizama, V., (2007). Effects of ultrasonic treatments in orange juice processing, *J of Food Engineer*, 80,509-516.

83. Vercet, A., Lopez, P., & Burgos, J., (1997). Inactivation of Heat-Resistant Lipase and Protease from *Pseudomonas fluorescens* by Manothermosonication, *Dairy Science*, 80, 29–36.

84. Vercent, A., Oria, R., Marquina, P., Chelier, S. & Lopez-Buesa, P., (2002). Rheological properties of yoghurt made with milk submitted to manothermosonication, *Journal of Agriculturel and Food Chemisty*, 50, 6165-6171.

85. Villamiel, M. & Jong, P., (2000a). Influence of high-intensity ultrasound and heat treatment in continuous flow on fat, proteins, and native enzymes of milk, *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 48, 472-478.

86. Villamiel, M. & Jong, P., (2000b). Inactivation of *Pseudomonas fluorescens* and *Streptococcus thermophilus* in Trypticase Soy Broth and total bacteria in milk by continuous-flow ultrasonic treatment and conventional heating, Journal of Food Engineering, 45, 171-179.

87. Virot, M., Tomao. V., Le, Bourvellec, C., Renar M. C. G. C. & Chemat, F., (2010). Towards the industrial production of antioxidants from food processing by-products with ultrasound-assisted extraction, *Ultrasonics Sonochem*, 17, 1066-1074.

88. Wang, J., Sun, B., Cao, Y., Tian, Y. & Li, X., (2008). Optimization of ultrasound-assisted extraction of phenolic compounds from wheat bran. *Food Chem*, 106, 804-810.

89. Wang, L. & Weller, C. L., (2006). Recent advances in extraction of nutraceuticals from plants, *Trends in Food Sci & Technol*, 17, 300-312.

90. Wu, H., Hulbert, G. J. & Mount, J. R., (2001). Effect of ultrasound on milk homogenization and fermentation with yogurt starter, *Innovative Food Science&Technologies*, 1, 211-218.

91. Xia, T., Shi, S. & Wan, X., (2006). Impact of ultrasonic-assisted extraction on the chemical and sensory quality of tea infusion, *J of Food Engineer*, 74,557-560.

92. Yıldırım, B. O. & Öksüz M. U., (2013). Bakterilere sesleniyorum!, Amasya Bilim ve Sanat Merkezi.

93. Yüksel, F., (2013). Gıda teknolojisinde ultrases uygulamaları, *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 8, 2, 29-38.

94. Zheng, L. & Sun, D. W., (2006). Innovative applications of power ultrasound during food freezing processes: A review, *Trends in Food Science*

& Technology, 17, 16–23.

95. Zisu, B., Bhaskarcharya, R., Kentish, S. & Ashokkumar, M., (2010). Ultrasonic processing of dairy systems in large scale reactors, *Ultrasonic Sonochemistry*, 17, 1075-1081.

Chapter 11

VALUE OF ADOPTING A MULTI-PERIOD MODELING APPROACH IN SUPPLY CHAIN NETWORK DESIGN PROBLEMS

Mehmet ALEGÖZ[1]

1 Asst. Prof. Dr. Eskisehir Technical University, Faculty of Engineering, Department of Industrial Engineering, 26555, Eskisehir, Turkey. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6290-0448

E-mail: mehmetalegoz@eskisehir.edu.tr

1. INTRODUCTION

In this study, we investigate the effects of adopting a multi-period modeling approach in supply chain network design (SCND) problems. To this end, we consider a durable product supply chain network including suppliers, production plants, distribution centers and customers and propose two mixed-integer linear programming models, one of which adopts a single-period modeling approach and the other one adopts a multi-period modeling approach. By making a comparison between them using the data of a real-life case, we derive several insights regarding the effects of adopting multi-period modeling approach in SCND problems.

SCND problem is one of the well-known and widely addressed problems in the supply chain management literature. Some researchers deal with this problem by using a single-period modeling approach (i.e., Santoso et al., 2005; Bithandi et al., 2009; Wang et al., 2011; Yildiz et al., 2016; Hasani et al., 2021; Kazancoglu et al., 2022; Vali-Siar et al., 2022; Foroozesh et al., 2022). Among these researchers, some of them propose exact solution approaches such as mixed-integer programming to address this problem, while some other consider the large-size instances of the problem and propose heuristic or metaheuristic approaches such as genetic algorithms.

On the other hand, there are also some other researchers that consider a multi-period modeling approach for the SCND problem (i.e., Alumur et al., 2012, Correia et al., 2013, Keshavarz Ghorabaee et al., 2017, Savadkoohi et al., (2018), Wang et al., 2020; Govindan et al., 2020; Rabbani et al., 2020; Diabat and Jebali, 2021, Döngül et al., 2022; Boskabadi et al., 2022; Wang and Wan, 2022). These researchers use similar techniques or solution approaches with the researchers adopting a single-period modeling approach. However, the complexity of the problem of course increases as a result of the multiple periods considered.

Adopting a single-period modeling approach may be beneficial in terms of simplifying the model and may give an opportunity to focus on other issues that cannot be addressed in multi-period models due to the complexity of those models. Considering the steady-state conditions, adopting a single-period modeling approach may give acceptable results that can be used in real-life cases. On the other hand, researchers adopting a multi-period modeling approach emphasize the importance of considering the dynamic structure of the problem to avoid from misleading results.

Motivating the discussions above, this study presents a comparison between single-period and multi-period modeling approaches. As the literature above shows, both single-period modeling and multi-period modeling approaches are widely used in the SCND problems. However, to

REFERENCES

1. Alumur, S. A., Nickel, S., Saldanha-da-Gama, F., & Verter, V. (2012). Multi-period reverse logistics network design. European Journal of Operational Research, 220(1), 67-78.
2. Boskabadi, A., Mirmozaffari, M., Yazdani, R., & Farahani, A. (2022). Design of a distribution network in a multi-product, multi-period green supply chain system under demand uncertainty. *Sustainable Operations and Computers*, 3, 226-237.
3. Bidhandi, H. M., Yusuff, R. M., Ahmad, M. M. H. M., & Bakar, M. R. A. (2009). Development of a new approach for deterministic supply chain network design. *European Journal of Operational Research*, 198(1), 121-128.
4. Correia, I., Melo, T., & Saldanha-da-Gama, F. (2013). Comparing classical performance measures for a multi-period, two-echelon supply chain network design problem with sizing decisions. *Computers & Industrial Engineering*, 64(1), 366-380.
5. Diabat, A., & Jebali, A. (2021). Multi-product and multi-period closed loop supply chain network design under take-back legislation. *International Journal of Production Economics*, 231, 107879.
6. Döngül, E. S., Artantaş, E., & Öztürk, M. B. (2022). Multi-echelon and multi-period supply chain management network design considering different importance for customers management using a novel meta-heuristic algorithm. *International Journal of Information Management Data Insights*, 2(2), 100132.
7. Foroozesh, N., Karimi, B., & Mousavi, S. M. (2022). Green-resilient supply chain network design for perishable products considering route risk and horizontal collaboration under robust interval-valued type-2 fuzzy uncertainty: A case study in food industry. *Journal of Environmental Management*, 307, 114470.
8. Govindan, K., Mina, H., Esmaeili, A., & Gholami-Zanjani, S. M. (2020). An integrated hybrid approach for circular supplier selection and closed loop supply chain network design under uncertainty. *Journal of Cleaner Production*, 242, 118317.
9. Hasani, A., Mokhtari, H., & Fattahi, M. (2021). A multi-objective optimization approach for green and resilient supply chain network design: a real-life case study. *Journal of Cleaner Production*, 278, 123199.
10. Kazancoglu, Y., Yuksel, D., Sezer, M. D., Mangla, S. K., & Hua, L. (2022). A green dual-channel closed-loop supply chain network design model. *Journal of Cleaner Production*, 332, 130062.
11. Keshavarz Ghorabaee, M., Amiri, M., Olfat, L., & Khatami Firouzabadi, S. A. (2017). Designing a multi-product multi-period

supply chain network with reverse logistics and multiple objectives under uncertainty. *Technological and Economic Development of Economy*, 23(3), 520-548.

12. Rabbani, M., Sabbaghnia, A., Mobini, M., & Razmi, J. (2020). A graph theory-based algorithm for a multi-echelon multi-period responsive supply chain network design with lateral-transshipments. *Operational Research*, 20, 2497-2517.
13. Santoso, T., Ahmed, S., Goetschalckx, M., & Shapiro, A. (2005). A stochastic programming approach for supply chain network design under uncertainty. *European Journal of Operational Research*, 167(1), 96-115.
14. Savadkoohi, E., Mousazadeh, M., & Torabi, S. A. (2018). A possibilistic location-inventory model for multi-period perishable pharmaceutical supply chain network design. *Chemical Engineering Research and Design*, 138, 490-505.
15. Vali-Siar, M. M., & Roghanian, E. (2022). Sustainable, resilient and responsive mixed supply chain network design under hybrid uncertainty with considering COVID-19 pandemic disruption. *Sustainable Production and Consumption*, 30, 278-300.
16. Wang, J., Wang, X., & Yu, M. (2020). Multi-period multi-product supply chain network design in the competitive environment. *Mathematical Problems in Engineering*, 2020, 1-15.
17. Wang, F., Lai, X., & Shi, N. (2011). A multi-objective optimization for green supply chain network design. *Decision Support Systems*, 51(2), 262-269.
18. Wang, J., & Wan, Q. (2022). A multi-period multi-product green supply network design problem with price and greenness dependent demands under uncertainty. *Applied Soft Computing*, 114, 108078.
19. Yildiz, H., Yoon, J., Talluri, S., & Ho, W. (2016). Reliable supply chain network design. *Decision Sciences*, 47(4), 661-698.

Chapter 12

COMPUTATION METHODS OF AIR QUALITY INDEX

Mine Tulin ZATEROGLU[1]

1 Dr. Mine Tülin Zateroğlu, Cukurova University, Vocational School of AOSB Technical Sciences, Department of Electrical and Energy, Adana, Turkiye; mtzateroglu@cu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-1050-6174

Introduction

Air pollution which happens in any urban district is a local environmental problem which is mainly related to industrial emissions and domestic heating. Because the developments in engine and fuel technologies, atmospheric environment in provinces is affected by emissions orginated from traffic. Estimating of the index of air quality is an important environmental topic in evaluating impacts of pollutants on humans and environment in urban regions. Rapid improvement and industrilization, increment in population cause some problems associated with environment i.e., air pollution, land use, deforestation, etc. As the result of anthropogenic activities such as the exhausts of motor vehicles, coal combustion, industrial productions, and power plants, air pollutants which include particulate matter and gaseous release into the atmosphere. These activities lead to adversely impacts such as several diseases on human health, especially on sensitive groups i.e. adult and young (Hu and Guo, 2021; Li et al., 2018a; Shubham et al., 2022; Usmani et al., 2020; Almetwally et al., 2020; Bazyar et al., 2019; Zhang et al., 2021, Wei et al., 2021).

The adversely impacts of pollutants on people wellness are evaluated by the term Air Quality Index (AQI) which is defined by using the monitoring air pollution data that consist of criteria pollutants e.g, particulate matter (PM_{10} and $PM_{2.5}$), ground level ozone (O_3), sulfur dioxide (SO_2), carbon monoxide (CO), and nitrogen dioxide (NO_2). The air quality's present scenario is defined by the AQI tool. An AQI is determined as a communication instrument and a normalized information scale of air pollution utilized to determine the health risk's grade associated with gaseous and particulate air pollution, expressing the ambient air quality in a comprehensible and basic way. High values of AQI indicate that many people's health is affected because of the air pollution. To provide the air quality's information which is real-time and accurate has a significant role in controlling air pollution and protecting the people wellness due to negative impacts of air pollution.

Many factors have influences on air pollutants. Commonly, air pollution is originated from two parameters such as meteorological circumstances and air pollutant emissions. Meteorological circumstances control pollutants in atmospheric periphery over transportation and diffusion of them. The emissions of pollutants, from natural and anthropogenic activities, are the air pollution sources. Climate variables affect the concentrations of air pollutants and play an important role on their fluctuations. The statistical relationships and associations between the pollutants and climate parameters have been demonstrated in many studies (Elminir, 2005; Haddad and Vizakos, 2021; Wang et al., 2015; Bose and

REFERENCES

Ai, Z.T., Mak, C.M., Lee, H.C. (2016). Roadside air quality and implications for control measure: A case study of Hong Kong. Atmospheric Environment, 137, 6-16.

Ahmetwally, A.A., Bin-Jumah, M., Allam, A.A. (2020). Ambient air pollution and its influence on human health and wellfare: an overview. Environmental Science and Pollution Research, 27, 24815-24830.

Akpinar, E.K., Akpinar S., Öztop, H.F. (2009). Statistical analysis of meteorological factors and air pollution at winter months in Elaziğ, Turkey. Journal of Urban and Environmental Engineering, 3(1), 7-16.

Al-Alola, S.S., Alkadi, I.I., Alogayell, H.M., Mohamed, S.A. (2022). Air quality estimation using remote sensing and GIS-spatial Technologies along Al-Shamal train pathway, Al-Qurayyat City in Saudi Arabia. Environmental and Sustainability Indicators, 15, 100184.

Amato, F., Cassee, F.R., Denier van der Gon, H.A.C., Gehrig, R., Gustasson, M., Hafner, W., Harrison, R.M., Jozwicka, M., Kelly, F.J., Moreno, T., Prevot, A.S.H., Schaap, M., Sunyer, J., Querol, X. (2014). Urban air quality: The challenge of non-exhaust emissions. Journal of Hazardous Materials, 275, 31-36.

Baklanov, A., Molina, L.T., Gauss, M., 2016. Megacities, air quality and climate. Atmospheric Environment, 126, 235–249. https://doi.org/10.1016/j.atmosenv.2015.11.059

Barjoee, S.S., Malverdi, E., Kouhkan, M., Alipourfard, I., Rouhani, A., Farokhi, H., Khaledi, A. (2023). Health assessment of industrial ecosystems of Isfahan (Iran) using phytomonitoring: Chemometric, micromorphology, phytoremediation, air pollution tolerance and anticipated performance indices. Urban Climate, 48, 101394.

Bazyar, J., Pourvakhshoori, N., Khankeh, H., Farrokhi, M., Delshad, V., Rajabi, E. (2019). A comprehensive evaluation of the association between air pollution and adverse health outcomes of majör organ systems: a systematic review with a worldwide approach. Environmental Science and Pollution Research, 26, 12648-12661.

Bishoi, B., Prakash, A., Jain, V.K. (2009). A Comparative Study of Air Quality Index Based on Factor Analysis and US-EPA Methods for an Urban Environment. Aerosol and Air Quality Research, 9(1), 1-17.

Bo, X., Xue, X., Xu, J., Du, X., Zhou, B., Tang, L. (2019). Aviation's emissions and contribution to the air quality in China. Atmospheric Environment, 201, 121-131.

Bose, A., Roy Chowdhury, I. (2023). Investigating the association between air pollutants' concentration and meteorological parameters in a rapidly growing urban center of West Bengal, India: a statistical modeling-based approach. Model. Earth Syst. Environ. https://doi.org/10.1007/s40808-022-01670-6

Byun, D.W. (1999). One-atmosphere dynamics description in the Models-3 Community Multi-scale Air Quality (CMAQ) modeling system. In Proceedings of the 7th International Air Pollution Conference, Stanford University, Stanford, CA, USA, 26–28 July 1999; 883–892.

Cairncross, E.K., John, J., Zunckel, M. (2007). A novel air pollution index based on the relative risk of daily mortality associated with short-term exposure to common air pollutants. Atmospheric Environment, 41, 8442-8454.

Camalier, L., Cox, W., Dolwick, P. (2007). The effect of meteorology on ozone in urban areas and their use in assessing ozone trends. Atmospheric Environment, 41, 7127-7137.

Chan, J.C., Hanna, S.R., 2004. Air quality performance evaluation. Meteorology and Atmospheric Physics, 87, 167-196.

Chen, H., Deng, G., Liu, Y. (2022). Monitoring the Influence of Industrialization and Urbanization on Spatiotemporal Variations of AQI and PM2.5 in Three Provinces, China. Atmosphere, 13, 1377.

Chen, J., Yuan, C., Dong, S. et al., 2023. A novel spatiotemporal multigraph convolutional network for air pollution prediction. Appl Intell. https://doi.org/10.1007/s10489-022-04418-y

Cheng, W-L, Chen, Y-S, Zhang, J., Lyons, T.J., Pai, J-L., Chang, S-H. (2007). Comparison of the Revised Air Quality Index with the PSI and AQI indices. Science of the Total Environment, 382, 191-198.

Chen, W.L., Kuo, Y.C., Lin, P.L., Chang, K.H., Chen, Y.S., Lin, T.M., Huang, R. (2004). Revised air quality index derived from an entropy fuction. Atmospheric Environment, 38, 383-391.

Cincinelli, A., Guerranti, C., Martellini, T., Scodellini, R. (2019). Residential wood combustion and its impact on urban air quality in Europe, Current Opinion in Environmental Science and Health, 8, 10-14.

Cogliani, E. (2001). Air pollution forecast in cities by an air pollution index highly correlated with meteorological variables. Atmospheric Environment, 35, 2871-2877.

Dai, J., Chen, R., Meng, X., Yang, C., Zhao, Z., Kan, H. (2015). Ambient air pollution, temperature and out-of-hospital coronary deaths in Shanghai, China. Environmental Pollution, 203, 116-121.

Dominick, D., Juahir, H., Latif, M.T., Zain, S.M., Aris, A.Z., 2012. Spatial Assessment of Air Quality Patterns in Malaysia Using Multivariate Analysis. Atmos. Environ., 60, 172–181.

Du, X., Chen, R., Meng, X., Liu, C., Niu, Y., Wang, W., Li, S., Kan, H., Zhou, M. (2020). The es tablishment of National Air Quality Health Index in China. Environment International, 138, 105594.

Duntemann, G.N., (1994). In Factor Analysis and Related Techniques. Vol.5, Lewis-Beck, M.S. (Ed.), Sage Publications, London, 157.

Elminir, H.K., 2005. Dependence of urban air pollutants on meteorology. The Science of the Total Environment, 350, 225-237.

EPA, (1999). Guideline for Reporting of Daily Air Quality – Air Quality Index (AQI). EPA-454/R-99-010, United States Environmental Protection Agency, Office of Air Quality Planning and Standards Research Triangle Park, NC 27711.

Gupta, N.S., Mohta,Y., Heda, K., Armaan, R., Valarmathi, B., Arulkumaran, G. (2023). Prediction of Air Quality Index Using Machine Learning Techniques: A Comparative Analysis. Journal of Environmental and Public Health, Article ID, 4916267, https://doi.org/10.1155/2023/4916267.

Fang, W., Zhu, R., Lin, J.C.-W. (2023). An air quality prediction model based on improved Vanilla LSTM with multichannel input and multiroute output. Expert Systems With Applications, 211, 118422.

Gibergans-Baguena, J., Hervada-Sala, J., Jarauta-Bragulat, E. (2020). The Quality of Urban Air in Barcelona: A New Approach Applying Compositional Data analysis Methods. Emerging Science Journal, 4(2), 113-121, http://dx.doi.org/10.28991/esj-2020-01215

Haddad, K., Vizakos, N. (2021). Air Quality pollutants and their relationship with meteorological variables in four suburbs of Greater Sydney, Australia. Air Quality, Atmosphere & Health, 14, 55-67.

Hu, F., Guo, Y., (2021). Health impacts of air pollution in China. Front. Environ. Sci. Eng. 15(4), 74.

Hu, J., Ying, Q., Wang, Y., Zhang, H. (2015). Characterizing multi-pollutant air pollution in China: Comparison of three air quality indices, Environment International, 84, 17-25.

Huang, L., Hu, J., Chen, M., Zhang, H. (2017). Impacts of power generation on air quality in China – part I: An overview. Resources, Conservation and Recycling, 121, 103-114.

Ilten, N., Selici, A.T., 2008. Investigating the impact of some meteorological parameters on air pollution in Balikesir, Turkey. Environmental Monitoring Assessment, 140, 267-277.

Janarthanan, R., Partheeban, P., Somasundaram, K., Elamparithi, P.N. (2021). A deep learning approach for prediction of air quality index in a metropolitan city. Sustain. Cities Soc. 67, 102720.

Li, H., Wang, J., Li,R., Lu, H. (2019). Novel analysis–forecast system based on multi-objective optimization fora ir quality index. Journal of Cleaner Production, 208, 1365-1383.

Li, H., You, S., Zhang, H., Zheng, W., Zheng, X., Jia, J., Ye, T., Zou, L. (2017a). Modellinf of AQI related to building space heating energy demand based on big data analytics. Applied Energy, 203, 57-71.

Li, W., Cao, Y., Li, R., Ma, X., Chen, Y., Wu, Z., Xu, Q. (2018a). The spatial variaiton in the effects of air pollution on cardiovascular mortality in Beijing, China. Journal of Exposure Science and Environmental Epidemiology, 28, 297-304.

Li, X., Xiao, J., Lin, H., Liu, T., Qian Z., Zeng, W., Guo, L., Ma, W. (2017b). The construction and validity analysis of AQHI based on mortality risk: A case study in Guangzhou, China. Environmental Pollution, 220, 487-494.

Li, Y., Chiu, Y.-H., Lu, L.C. (2018b). Energy and AQI performance of 31 cities in China. Energy Policy, 122, 194-202.

Lohani, B.N. (1984). Environmental Quality Management, South Asian Publishers, New Delhi.

Luvsan, M.E., Shie, R.H., Purevdorj, T., Badarch, L., Baldorj, B., Chan, C.C. (2012). The influence of emission sources and meteorological conditions on SO2 pollution in Mongolia. Atmospheric Environment, 61, 542-549.

Mason, T.G., Chan, K.P., Schooling, C.M., Sun, S., Yang, A., Yang, Y., Barratt, B., Tian, L. (2019). Air quality changes after Hong Kong shipping emission policy: An accountable study. Chemosphere, 226, 616-624.

Mason, T.G., Schooling, C.M., Rhan, J.J., Chan, K.P., Tian, L. (2020). Does the AQHI reduce cardiovascular hospitalization in Hong Kong's elderly population? Environment International, 135, 105344.

Masiol, M., Squizzato, S., Formenton, G., Harrison, R.M., Agostinelli, C. (2017). Air quality across a European hotspot: Spatial gradients, seasonality, diurnal cycles and trends in the Veneto region, NE Italy. Science of the Total Environment, 576, 210-224.

Mirabelli, M.C., Ebelt, S., Damon, S.A. (2020). Air Quality Index and air quality awareness among adults in the United States. Environmental Research, 183, 109185.

Mustakim, N.A., Ul-Saufie, A.Z., Shaziayani, W.N., Noor, N.M., Mutalib, S. (2023). Prediction of Daily Air Pollutants Concentration and Air Pollutant Index Using Machine Learning Approach. Pertanika J. Sci. & Technol. 31(1), 123-135.

Ni, W., Hu, X., Ju, Y., Wang, Q. (2023). Air pollution and indoor work efficiency: Evidence from Professional basketball players in China. Journal of Cleaner Production, 399, 136644.

Ott, W.R. (1978). Environmental Indices: Theory and Practice. Ann Arbor Science Publishers Inc., Ann Arbor.

Payus, C.M., Nur Syazni, M.S., Sentian, J. (2022). Extended air pollution index (API) as tool of sustainable indicator in the air quality assessment: El-Nino events with climate change driven. Heliyon, 8, e09157.

Pearce, J.L., Beringer, J., Nicholls, N., Hyndman, R.J., Tapper, N.J. (2011). Quantifying the influence of local meteorology on air quality using generalized addictive models. Atmospheric Environment, 45, 1328-1336.

Radaideh, J. (2017). Effect of meteorological variables on air pollutants variation in arid climates. Journal of Environmental & Analytical Toxicology, 7, 1-12.

Shen, L., Lu, X., Huynh, T.L.D., Liang, C. (2023). Air quality index and the Chinese stock market volatility: Evidence from both market and sector indices. International Review of Economics and Finance, 84, 224-239.

Shubham, S., Kumar, M., Sarma, D.K., Kumawat, M., Verma, V., Samartha, R.M., Tiwari, R.R. (2022). Role of air pollution in chronic kidney disease: an update on evidence, mechanisms and mitigation strategies. International Archieves of Occupational and Environmental Health, 95, 897-908.

Stieb, D.M., Burnett, R.T., Smith –Doiron, M., Brion, O.,Shin, H.H., Economou, V.A. (2008). A new multipollutant, no-threshold air quality health index based on short-term associations observed in Daily time series analyses. J Air Waste Manag Assoc., 58, 435-450.

Sowlat, M.H., Gharibi, H., Yunesian, M., Mahmoudi, M.T., Lotfi, S. (2011). A novel, fuzzy-based air quality index (FAQI) for air quality assessment. Atmospheric Environment, 45, 2050-2059.

Suarez Sanchez, A., Garcia Nieto, P.J., Riesgo Fernandez, P., del Coz Diaz, J.J., Iglesias-Rodriguez, F.J. (2011). Application of an SVM-based regression

model to the air quality study at local scale in the Aviles urban area (Spain). Math. Comput. Model. 54, 1453–146.

Tai, A., Loretta, J., Daniel, J. (2010). Correlations between fine particulate matter (PM2.5) and meteorological variables in the United States: Implications for the sensitivity of PM2.5 to climate change. Atmospheric Environment, 44, 3976–3984.

Tan, Y., Han, S., Chen, Y., Wu, Z., Lee, S.-C. (2023). Long-term variation and evaluation of air quality across Hong Kong. Journal of Environmental Sciences, 127, 284-294.

Thach, T.-C., Tsang, H., Cao, P., Ho, L.-M. (2018). A novel method to construct an air quality index based on air pollution profiles. International Journal of Hygiene and Environmental Health, 221, 17-26.

Turalioglu, F.S., Nuhoglu, A., Bayraktar, H. (2005). Impacts of some meteorological parameters on SO2 and TSP concentrations in Erzurum, Turkey. Chemosphere, 59, 1633-1642.

Usmani, R.S.A., Saeed, A., Abdullahi, A.M., Pillai, T.R., Jhanjhi, N.Z., Hashem, I.A.T. (2020). Air pollution and its health impacts in Malaysia: a review. Air Quality, Atmosphere & Health, 13, 1093-1118.

Van den Elshout, S., Leger, K., Nussio, F. (2008). Comparing urban air quality in Europe in real time, A review of existing air quality indices and the proposal of a common alternative. Environment International, 34, 720-726.

Van den Elshout, S., Leger, K, Heich, H. (2014). CAQI Common Air Quality Index – Update with $PM_{2.5}$ and sensitivity analysis. Science of the Total Environment, 488-489, 461-468.

Viana, M., Pey, J., Querol, X., Alastuey, A., de Leeuw, F., Lükewille, A. (2014). Natural sources of atmospheric aerosols influencing air quality across Europe. Science of the Total Environment, 472, 825-833.

Wang, J., Ogawa, S. (2015). Effects of meteorological conditions on PM2.5 concentrations in Nagasaki, Japan. International Journal of Environmental Research and Public Health, 12, 9089-9101.

Wang, W., Tang, Q. (2023). Combined model of air quality index forecasting based on the combination of complementary empirical mode decomposition and sequence reconstruction. Environmental Pollution, 316, 120628.

Wei, W., Wu, B.-J., Tong, Z.-T., Zhong, F., Hu, C.-Y. (2021). Association between lon-term ambient air pollution exposure and the risk of breast cancer: a systematic review and meta-analysis. Environmental Science and Pollution Research, 28, 63278-63296.

Witz, S., Moore, A.B., 1981. Effect of meteorology on the atmospheric concentrations of traffic-related pollutants at a Los Angeles site. JAPCA, 31, 1098-1101.

Wong, T.Z., Tam, W.W.S., Yu, I.T.S., Lau, A.K.H., Pang, S.W., Wong, A.H.S. (2013). Developing a risk-based air quality health index. Atmospheric Environment, 76, 52-58.

Xu, R., Deng, X., Wan, H., Cai, Y., Pan, X. (2021). A deep learning method to repair atmospheric environmental quality data based on Gaussian diffusion. Journal of Cleaner Production, 308.

Xu, Q., Ning, L., Yuan, T, Wu, H. (2023a). Application of data mining combined with power data in assessment and prevention of regional atmospheric pollution. Energy Reports, 9, 3397-3405.

Xu, R., Wang, D., Li, J., Wan, H., Shen, S., Guo, X.A. (2023b). Hybrid Deep Learning Model for Air Quality Prediction Based on the Time–Frequency Domain Relationship. Atmosphere, 14, 405. https://doi.org/10.3390/atmos14020405

Xu, Y., Yang, W., Wang, J. (2017). Air quality early-warming system for cities in China. Atmospheric Environment, 148, 239-257.

Zateroglu, M.T. (2021a). Assessment of the effects of air pollution parameters on sunshine duration in six cities in Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 30(02A), 2251-2269.

Zateroglu, M.T. (2021b). The Role of Climate Factors on Air Pollutants (PM10 and SO2). Fresenius Environmental Bulletin, 30(11), 12029-12036.

Zateroglu, M.T. (2021c). Evaluating the Sunshine Duration Characteristics in Association with Other Climate Variables. European Journal of Science and Technology, 29, 200-207, https://doi.org/10.31590/ejosat.1022639.

Zateroglu, M.T. (2021d). Statistical Models For Sunshine Duration Related To Precipitation and Relative Humidity. European Journal of Science and Technology, 29, 208-213. https://doi.org/10. 31590/ejosat.1022962.

Zateroglu, M.T. (2022). Modelling The Air Quality Index For Bolu, Turkey. Carpathian Journal of Earth and Environmental Sciences, 17(1), 119–130. https://doi.org/10.26471/cjees/2022/017/206.

Zhan, D., Kwan, M.-P., Zhang, W., Yu, X., Meng, B., Liu, Q. (2018). The driving factors of air quality index in China. Journal of Cleaner Production, 197, 1342-1351.

Zhang, X., Fung, J.C.H., Lau, A.K.H., Hossain, M.S., Louie, P.K.K., Huang, W. (2021). Air quality and synergistic health effects of ozone and nitrogen

oxides in response to China's integrated air quality control policies during 2015-2019. Chemosphere, 268, 129385.

Zhu, C., Fan, R., Sun, J., Luo, M., Zhang, Y. (2020). Exploring the fluctuant transmission characteristics of Air Quality Index based on time series network model. Ecological Indicators, 108, 105681.

Zhu, S., Lian, X., Liu, H., Hu, J., Wang, Y., Che, J. (2017). Daily air quality index forecasting with hybrid models: A case in China. Environmental Pollution, 231, 1232-1244.

Chapter 13

CONTACT NETWORKS IN EPIDEMIC DISEASE SPREAD

Amera Al-Amery[1]

Zeynep Ertem[2]

1 Systems Science and Industrial Engineering Department, Binghamton University, State University of New York

2 Systems Science and Industrial Engineering Department, Binghamton University, State University of New York, ORCID 0000-0003-0632-0905

Modeling the spread of disease, different mathematical models have been used in the literature like mathematical modeling using ordinary differential equations (ODEs) to multi-agent systems with high computational demand (Bajer, Martinović, and Brest, 2016). ODEs models (compartment models) were limited by the idea that individuals in different stages of disease should be well mixed and homogeneously distributed throughout the space (Roy and Pascual, 2006). A mass-action assumption is made in ODEs assumes that all susceptible individuals have the same likelihood to be infected. If this assumption is violated, inaccurate estimates may result or estimates that do not apply to the whole population. There is considerable variation in the spread of some infectious diseases, where in some cases a small number of individuals may be responsible for a large percentage of transmission. Consider the following two situations: a community where each entity has a relatively equal number of contacts compared with communities where a few individuals have a large number of contacts while the rest have only one or a few contacts. The resulting epidemiology will differ significantly for both communities, although some basic epidemiological characteristics (e.g., reproduction number) can be the same. Mathematical epidemiologists have developed several methods in case spatial factors are important or contact patterns are heterogeneous including contact network epidemiological (Albert and Barabási, 2002)

The contact networks consist of nodes that represent individuals or locations and edges that represent the appropriate connection among them, Definition 1.1.1. Using a set of nodes and edges, a contact network can capture the interaction patterns that cause disease transmission. A contact network can be more complex, it may contain multiple types of nodes or edges, and nodes or edges may have a variety of properties, numerical or otherwise. When considering a social network of people, for example, the nodes may be men or women, individuals with different characteristics. The edges of a graph may represent friendship, but they may also represent sexual behavior, business relationship, or proximity to a location (Schimit PHT, 2017). A network normally has undirected and unweighted edges, although directed networks are sometimes required to model certain asymmetrical structures, it can be defined as adjacency matrix $A = (a_{u,v})$, where $a_{u,v} = 1$ if there is a link from v to u and 0 otherwise.

Definition 1.1.1 $G = (V, E)$ is a network. V is the set of nodes and E is the set of edges. $\forall e \in E$, if e joins $u, v \in V$, we write $e = \langle u, v \rangle$. Nodes u and v in this case are considered adjacent. Edge e is incident with vertices u and v, respectively

REFERENCES

1. Albert, Réka and Albert-László Barabási (2002). "Statistical mechanics of complex networks". In: Rev. Mod. Phys. 74 (1), pp. 47-97. Dor: 10 . 1103/RevModPhys . 74 . 47. URL: https: / /link.aps.org/doi/10.1103/RevModPhys . 74 .47.
2. Bajer, Dražen, Goran Martinović, and Janez Brest (2016). "A population initialization method for evolutionary algorithms based on clustering and Cauchy deviates". In: Expert Systems with Applications 60, pp. 294-310. ISSN: 0957-4174. Dor: https:// doi .org/10.1016/j . eswa.2016.05.009. URL: https://www . sciencedirect .com/science/article/pii/s0957417416302287. Barabási, Albert-László and Réka Albert (1999). "Emergence of Scaling in Random Networks". In: Science 286.5439 , pp. 509-512. DoI: 10.1126 /science. 286.5439 . 509. URL: https: / / www . science .org/doi / abs / 10.1126/ science . 286 .5439 .509$.
3. Boccaletti, S. et al. (2006). "Complex networks: Structure and dynamics". In: Physics Reports 424.4, pp. 175-308. IssN: 0370-1573. DoI: https://doi .org/10.1016/ j .physrep .2005 .10.009. URL: https://www . sciencedirect.com/science/ article/pii/s037015730500462X.
4. David, Easley and Kleinberg Jon (2010). Networks, Crowds, and Markets: Reasoning About a Highly Connected World. USA: Cambridge University Press. IsBn: 0521195330.
5. Hunter, Elizabeth, Brian Mac Namee, and John D. Kelleher (2017). "A Taxonomy for Agent-Based Models in Human Infectious Disease Epidemiology". In: Journal of Artificial Societies and Social Simulation 20.3 , p. 2. ISSN: 1460-7425. Dor: 10 . 18564/ jasss. 3414. URL: http://jasss. soc. surrey.ac.uk/20/3/2 .html.
6. Kermack, William Ogilvy, A. G. McKendrick, and Gilbert Thomas Walker (1927). "A contribution to the mathematical theory of epidemics". In: Proceedings of the Royal Society of London. Series A, Containing Papers of a Mathematical and Physical Character 115.772, pp. 700-721. Dor: 10.1098/rspa.1927.0118. eprint: https: //royalsocietypublishing.org/doi/pdf/10 .1098/rspa .1927 . 0118. URL: https: / / royalsocietypublishing .org / doi / abs / 10.1098 / rspa . 1927 .0118.
7. Meyers, Lauren (Feb. 2007). "Contact network epidemiology: Bond percolation applied to infectious disease prediction and control". In: BULLETIN (New Series) OF THE AMERICAN MATHEMATICAL SOCIETY 44. DoI: 10.1090/ S0273-0979-06 −01148 − 7.
8. Newman, M. E. J. (2002). "Spread of epidemic disease on networks". In: Phys. Rev. E 66 (1), p. 016128 . DoI: 10.1103 /PhysRevE.66.016128. URL: https://link.aps .org/doi/10.1103/PhysRevE.66.016128.
9. PINTO et al. (Apr. 2020). "Impact of network topology on the spread of infectious diseases". In: TEMA 21, pp. 95-115. Dor: 10.5540/tema.2020.021.01.0095.
10. Pourbohloul et al. (2005). "Modeling control strategies of respiratory pathogens". In: Emerg Infect Dis 11, pp. 1249-1256. Dor: doi : 10.3201/eid1108.040449.

11. Roy, Manojit and Mercedes Pascual (2006). "On representing network heterogeneities in the incidence rate of simple epidemic models". In: Ecological Complexity 3.1, pp. 80-90. IssN: 1476-945X. DoI: https : / /doi .org/10 .1016/ j . ecocom . 2005 .09 .001. URL: https://www .sciencedirect. com/science/article/pii/ S1476945X05000814.
12. Schimit PHT, Pereira FH (2017). "Disease spreading in complex networks: A numerical study with Principal Component Analysis". In: Expert Systems with Applications 97, pp. 294-310. IsSN: 41-50. doI: doi:10.1016/j . eswa. 2017.12 .021$.
13. Tracy Melissa, Magdalena and Katherine M. Keyes (2018). "Agent-Based Modeling in Public Health: Current Applications and Future Directions". In: Annual Review of Public Health 39.1. PMID: 29328870, pp. 77-94. DoI: 10.1146/ annurev -publhealth-040617-014317. eprint: https://doi .org/10.1146/annurev -publhealth-040617-014317. uRL: https : / / doi .org / 10.1146 / annurev -publhealth-040617-014317.

Chapter 14

ECG DATA ANOMALIES DETECTION WITH STACKED AUTOENCODER ON LOW-POWER AND LOW-MEMORY MICROCONTROLLERS

Hatice Vildan DÜDÜKÇÜ [1]

Murat TAŞKIRAN [2]

1 Research Assistant, Yildiz Technical University, 0000-0002-0314-6262
2 Lecturer PhD, Yildiz Technical University, 0000-0002-6436-6963

1. Introduction

Electrocardiography (ECG) is defined as the recording of electrical activities in the heart muscle for the purpose of examining and interpreting. The data obtained from the ECG signals are recorded as a time series and it is possible to diagnose many diseases by examining and interpreting these recorded data. For the correct diagnosis of the disease, the examination and interpretation of ECG signals should be performed by specialist doctors. However, with the rapid developments in the field of artificial intelligence in recent years, it allows the interpretation of this data to be done by a machine. Although artificial intelligence models created in current studies are used to give an idea to doctors for the diagnosis of diseases, the opinion that it will be the definitive decision mechanism for the diagnosis of diseases in the near future is quite common among researchers.

In recent years, the use of machine learning methods is very common in the detection of anomalies in data in ecg signals, as it has been used in solving many problems in the literature (Chakraborty et. al, 2018; Chauhan and Vig, 2015; Chauhan et. al, 2019; Kumar and Chakrapani, 2022; Li and Boulanger, 2020; Noor et. al, 2021; Serhal et. al, 2022; Sun et. al, 2020; Wang et. al, 2020). In the study carried out by Chauhan and Vig in 2015, a method using the Long-Short Term Memory (LSTM) model was proposed to detect anomalies in ECG signals. The reason for choosing the LSTM network in the study is that preprocessing is not required before the ECG signal is given to the model, and it is shown that the parts with high errors can be detected as anomalies in the predictions made with an LSTM model trained with healthy ECG data (Chauhan and Vig, 2015). The results of the study showed that the predictions made by the LSTM model are sufficient to detect ECG anomalies. In another study conducted by Chauhan and Vig, the LSTM model trained with ECG signals of 1 minute length was used to detect 7 different ECG anomalies (Chauhan et. al, 2019). Besides, in stage 2, Multilayer Perceptron (MLP), Support Vector Machine (SVM) and Logistic Regression (LR) are used for the same anomaly detection. The results obtained as a result of the study, in which the advantages and disadvantages of these four methods for ECG anomaly detection are examined, are promising for real-time ECG anomaly detection. In the method proposed by Chakraborty et al. in 2018, in order to detect abnormalities in semi-periodic signals such as ECG signal, firstly to create a "Mother Signal" based on the average data obtained from normal ECG data, and then to compare the data obtained from the sensors with this mother signal. Regions with deviations higher than the threshold value determined as a result of the comparison were determined as anomalies (Chakraborty et. al, 2018).

REFERENCES

Baim, D. S., Colucci, W. S., Monrad, E. S., Smith, H. S., Wright, R. F., Lanoue, A., ... & Braunwald, E. (1986). Survival of patients with severe congestive heart failure treated with oral milrinone. Journal of the American College of Cardiology, 7(3), 661-670.

Baldi, P., & Hornik, K. (1989). Neural networks and principal component analysis: Learning from examples without local minima. Neural networks, 2(1), 53-58.

Chakraborty, G., Kamiyama, T., Takahashi, H., & Kinoshita, T. (2018). An efficient anomaly detection in quasi-periodic time series data—A case study with ECG. In Time Series Analysis and Forecasting: Selected Contributions from ITISE 2017 (pp. 147-157). Springer International Publishing.

Chauhan, S., & Vig, L. (2015, October). Anomaly detection in ECG time signals via deep long short-term memory networks. In 2015 IEEE international conference on data science and advanced analytics (DSAA) (pp. 1-7). IEEE.

Chauhan, S., Vig, L., & Ahmad, S. (2019). ECG anomaly class identification using LSTM and error profile modeling. Computers in biology and medicine, 109, 14-21.

Esspressif Systems. (2023). ESP32 Series Datasheet Version 4.2.

Fezari, M., & Al Dahoud, A. (2018). Integrated development environment "IDE" for Arduino. WSN applications, 1-12.

Goldberger, A.L.; Amaral, L.A.N.; Glass, L.; Hausdorff, J.M.; Ivanov, P.C.; Mark, R.G.; Mietus, J.E.; Moody, G.B.; Peng, C.K.; Stanley, H.E. PhysioBank, PhysioToolkit, and PhysioNet: Components of a New Research Resource for Complex Physiologic Signals. Circulation 2000, 101, e215–e220

Kumar M, A., & Chakrapani, A. (2022). Classification of ECG signal using FFT based improved Alexnet classifier. Plos one, 17(9), e0274225.

Li, H., & Boulanger, P. (2020). A survey of heart anomaly detection using ambulatory Electrocardiogram (ECG). Sensors, 20(5), 1461.

Li H, Wang Y, Wang H, Zhou B. Multi-window based ensemble learning for classification of imbalanced streaming data. World Wide Web. 2017;20(6):1507–25.

Noor, S. T., Asad, S. T., Khan, M. M., Gaba, G. S., Al-Amri, J. F., & Masud, M. (2021). Predicting the risk of depression based on ECG using RNN. Computational intelligence and neuroscience, 2021.

Rumelhart, D. E., Hinton, G. E., & Williams, R. J. (1986). Learning representations by back-propagating errors. nature, 323(6088), 533-536.

Serhal, H., Abdallah, N., Marion, J. M., Chauvet, P., Oueidat, M., & Humeau-Heurtier, A. (2022). Overview on prediction, detection, and classification of

atrial fibrillation using wavelets and AI on ECG. Computers in Biology and Medicine, 105168.

Sun, L., Wang, Y., He, J., Li, H., Peng, D., & Wang, Y. (2020). A stacked LSTM for atrial fibrillation prediction based on multivariate ECGs. Health information science and systems, 8, 1-7.

Wang, Y., Sun, L., Wang, H., Shklovskiy-Kordi, N., Xu, J., Lu, Y., & Yuan, K. (2020, October). A DNN for arrhythmia prediction based on ECG. In Health Information Science: 9th International Conference, HIS 2020, Amsterdam, The Netherlands, October 20–23, 2020, Proceedings (pp. 146-153). Cham: Springer International Publishing.

Wold, S., Esbensen, K., & Geladi, P. (1987). Principal component analysis. Chemometrics and intelligent laboratory systems, 2(1-3), 37-52. Moody, G.B.; Mark, R.G. The impact of the MIT-BIH arrhythmia database. IEEE Eng. Med. Biol. Mag. 2001, 20, 45–50.

Zhang, G., Liu, Y., & Jin, X. (2020). A survey of autoencoder-based recommender systems. Frontiers of Computer Science, 14, 430-450.

Chapter 15

CONTENT-BASED IMAGE RETRIEVAL BASED ON BLOCK TRUNCATION CODE USING FUZZY-C-MEANS QUANTIZATION AND EDGE DETECTION

Mürsel Ozan İNCETAŞ[1]

1 Asst. Prof. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat University, ALTSO Vocational School of Higher Education, ozan.incetas@alanya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1016-1655

With the substantial developments in imaging and communication technologies in recent years, the number of digital images continues to increase. Because users and online smart devices frequently need images, it becomes difficult to find a searched image in large databases. This situation increases the importance of image retrieval, and a new approach is added every day to existing Content-Based Image Retrieval (CBIR) (Flickner et al., 1995; Pentland et al., 1994; Smith & Chang, 1997) approaches developed to find a searched image in databases using various features.

CBIR systems try to identify the images that are the most similar to the query image in a database. To determine similarity, feature vectors of both the images in the database and the query image are created, and these vectors are compared. The representation of various features obtained from the image with vector sizes renders the dimensions of the images unimportant. Thus, comparison operations are performed at the vector level, not at the pixel level, and images of different sizes can be compared to each other. Additionally, the comparison process is made faster, and the computational cost is reduced.

The main subject of CBIR studies, which have been popular for a long time, is the extraction of features that enable the objects in the image to be distinguished. While one of the features (Hejazi & Ho, 2007; Kiliçaslan et al., 2020; Liu & Yang, 2013; Murala et al., 2012; Plataniotis & Venetsanopoulos, 2000; Singha & Hemachandran, 2012), such as color, texture, pattern, or shape of the image, used to be employed in the first CBIR approaches, these features have been used together (Dey et al., 2016; Liu, 2016; Verma et al., 2015) in the following years. Additionally, it is striking that techniques such as local binary patterns (LBP) (Ojala et al., 2002), Gist (Oliva & Torralba, 2001), scale-invariant feature transform (SIFT) (Lowe, 2004), and Speeded Up Robust Features (SURF) (Bay et al., 2008), which are local, replaced the Histogram (Swain & Ballard, 1991) and Color Moments (Stricker & Orengo, 1995) methods, which used to be global features in the early days. It is also seen that studies in which color information and edge information obtained from the image have been used together have achieved successful results.

In 2018, Ashraf et al. (Ashraf et al., 2018) developed a new CBIR approach using the Canny edge detection and Discrete Wavelet Transform (DWT) methods in the YCbCr color space. In their study, after the Y channel was replaced with the results of the Canny edge operator, the YCbCr space was converted back to RGB, and DWT was applied to the histogram of each color channel. Thus, a total of 128 bins were obtained, including 64 for the R channel and 32 for each of the G and B channels. Results were obtained by testing with the Corel-1k dataset. In another

REFERENCES

Ashraf, R., Ahmed, M., Jabbar, S., Khalid, S., Ahmad, A., Din, S., & Jeon, G. (2018). Content Based Image Retrieval by Using Color Descriptor and Discrete Wavelet Transform. *Journal of Medical Systems*, *42*(3), 1–12.

Bay, H., Ess, A., Tuytelaars, T., & Van Gool, L. (2008). Speeded-Up Robust Features (SURF). *Computer Vision and Image Understanding*, *110*(3), 346–359.

Bhunia, A. K., Bhattacharyya, A., Banerjee, P., Roy, P. P., & Murala, S. (2020). A novel feature descriptor for image retrieval by combining modified color histogram and diagonally symmetric co-occurrence texture pattern. *Pattern Analysis and Applications*, *23*(2), 703–723.

Chen, Y. H., Chang, C. C., & Hsu, C. Y. (2020). Content-based image retrieval using block truncation coding based on edge quantization. *Connection Science*, *32*(4), 431–448.

Dey, M., Raman, B., & Verma, M. (2016). A novel colour- and texture-based image retrieval technique using multi-resolution local extrema peak valley pattern and RGB colour histogram. *Pattern Analysis and Applications*, *19*(4), 1159–1179.

Flickner, M., Sawhney, H., Niblack, W., Ashley, J., Huang, Q., Dom, B., Gorkani, M., Hafner, J., Lee, D., Petkovic, D., Steele, D., & Yanker, P. (1995). Query by Image and Video Content: The QBIC System. *Computer*, *28*(9), 23–32.

Haralick, R. M., Dinstein, I., & Shanmugam, K. (1973). Textural Features for Image Classification. *IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics*, *SMC-3*(6), 610–621.

Hejazi, M. R., & Ho, Y. S. (2007). An efficient approach to texture-based image retrieval. *International Journal of Imaging Systems and Technology*, *17*(5), 295–302.

Hua, J. Z., Liu, G. H., & Song, S. X. (2019). Content-Based Image Retrieval Using Color Volume Histograms. *International Journal of Pattern Recognition and Artificial Intelligence*, *33*(11).

Kayhan, N., & Fekri-Ershad, S. (2021). Content based image retrieval based on weighted fusion of texture and color features derived from modified local binary patterns and local neighborhood difference patterns. *Multimedia Tools and Applications*, *80*(21–23), 32763–32790.

Kiliçaslan, M., Tanyeri, U., & Demirci, R. (2020). Image Retrieval using One-Dimensional Color Histogram Created with Entropy. *ADVANCES IN ELECTRICAL AND COMPUTER ENGINEERING*, *20*(2), 79–88.

Koteswara Rao, L., Rohini, P., & Pratap Reddy, L. (2019). Local color oppugnant quantized extrema patterns for image retrieval.

Multidimensional Systems and Signal Processing, *30*(3), 1413–1435.

Liu, G. H. (2016). Content-based image retrieval based on cauchy density function histogram. *12th International Conference on Natural Computation, Fuzzy Systems and Knowledge Discovery*, 506–510.

Liu, G. H., & Yang, J. Y. (2013). Content-based image retrieval using color difference histogram. *Pattern Recognition*, *46*(1), 188–198.

Lowe, D. G. (2004). Distinctive Image Features from Scale-Invariant Keypoints. *International Journal of Computer Vision 2004 60:2*, *60*(2), 91–110.

Murala, S., Maheshwari, R. P., & Balasubramanian, R. (2012). Directional local extrema patterns: a new descriptor for content based image retrieval. *International Journal of Multimedia Information Retrieval*, *1*(3), 191–203.

Nazir, A., Ashraf, R., Hamdani, T., & Ali, N. (2018). Content based image retrieval system by using HSV color histogram, discrete wavelet transform and edge histogram descriptor. *2018 International Conference on Computing, Mathematics and Engineering Technologies: Invent, Innovate and Integrate for Socioeconomic Development, ICoMET 2018 - Proceedings*, *2018-January*, 1–6.

Ojala, T., Pietikäinen, M., & Mäenpää, T. (2002). Multiresolution gray-scale and rotation invariant texture classification with local binary patterns. *IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence*, *24*(7), 971–987.

Oliva, A., & Torralba, A. (2001). Modeling the Shape of the Scene: A Holistic Representation of the Spatial Envelope. *International Journal of Computer Vision 2001 42:3*, *42*(3), 145–175.

Park, D. K., Jeon, Y. S., & Won, C. S. (2000). Efficient use of local edge histogram descriptor. *Proceedings of the ACM Multimedia*, 51–54.

Pentland, A. P., Picard, R. W., & Scarloff, S. (1994). Photobook: tools for content-based manipulation of image databases. *SPIE on Storage and Retrieval for Image and Video Databases II*, *2185*, 34–47.

Plataniotis, K. N., & Venetsanopoulos, A. N. (2000). *Color Image Processing and Applications*. Springer Berlin Heidelberg.

Raza, A., Nawaz, T., Dawood, H., & Dawood, H. (2019). Square texton histogram features for image retrieval. *Multimedia Tools and Applications*, *78*(3), 2719–2746.

Shih, J. L., & Chen, L. H. (2002). Colour image retrieval based on primitives of colour moments. *IEE Proceedings: Vision, Image and Signal Processing*, *149*(6), 370–374.

Singh, C., Walia, E., & Kaur, K. P. (2018). Color texture description with novel local binary patterns for effective image retrieval. *Pattern Recognition*, *76*, 50–68.

Singha, M., & Hemachandran, K. (2012). Content Based Image Retrieval using Color and Texture. *Signal & Image Processing : An International Journal*, *3*(1), 39–57.

Singhal, A., Agarwal, M., & Pachori, R. B. (2021). Directional local ternary co-occurrence pattern for natural image retrieval. *Multimedia Tools and Applications*, *80*(10), 15901–15920.

Smith, J. R., & Chang, S. F. (1997). VisualSEEk: A fully automated content-based image query system. *Proceedings of the 4th ACM International Conference on Multimedia, MULTIMEDIA*, 87–98.

Stricker, M. A., & Orengo, M. (1995). Similarity of color images. *Proceeding of Storage and Retrieval for Image and Video Databases III*, *2420*, 381–392.

Swain, M. J., & Ballard, D. H. (1991). Color indexing. *International Journal of Computer Vision 1991 7:1*, *7*(1), 11–32.

Thusnavis Bella, M. I., & Vasuki, A. (2019). An efficient image retrieval framework using fused information feature. *Computers & Electrical Engineering*, *75*, 46–60.

Verma, M., Raman, B., & Murala, S. (2015). Local extrema co-occurrence pattern for color and texture image retrieval. *Neurocomputing*, *165*, 255–269.

Yuan, B. H., & Liu, G. H. (2020). Image retrieval based on gradient-structures histogram. *Neural Computing and Applications*, *32*(15), 11717–11727.

Chapter 16

THE ANALYSIS OF THE REFRIGERATION SYSTEM OF FRIGORIFIC VEHICLES USED IN ROAD TRANSPORT

Arzu KEVEN[1], Canan CIMŞIT[2]

1 Kocaeli University, Golcuk Vocational School, Golcuk-Kocaeli, Turkey, (ORCID: 0000-0003-0040-9167) arzu.keven@kocaeli.edu.tr
2 Kocaeli University, Golcuk Vocational School, Golcuk-Kocaeli, Turkey, (ORCID: 0000-0002-3222-1735) ccimsit@kocaeli.edu.tr

1. Introduction

Road transport is the most widely used mode of transport among the transport types. The road transport has many advantages compared to other means of the transport. Some of the advantages of the road transport are: loading and unloading operations can be done more easily than other transportation types, almost all types of cargo can be transported, the initial investment cost is lower than other transportation modes. The reasons such as traffic congestion, capacity limitation of the volume to be loaded, bad weather conditions and being affected by environmental factors are the disadvantages of road transport (Ozceylan, 2021).

All food prepared for meal distribution must be transported in vehicles suitable for its purpose. For this purpose, frigorific vehicles with insulated refrigeration units are used (Tas and Gunduz, 2021). The process of transporting foodstuffs from processing centers to retail outlets by refrigeration or freezing according to the product characteristics is considered a cold chain. Many frigorific vehicles (FV) are used in cold chain logistics. These are; frigorific ships, frigorific trucks and frigorific urban distribution vehicles. The development of international trade between countries located far from each other and the increase in the variety of products traded accelerated the development of the frigorific transportation market. Thanks to specially equipped frigorific vehicles, the properties of the products do not change during transportation. Thus, damage and loss of property are prevented. This type of transport is in great demand in the food, cosmetic, chemical, pharmaceutical industry, agriculture and some other industries. The walls, ceiling, floor and doors of the section reserved for product transport are insulated to minimize the heat transfer between the indoor and outdoor environment, and this section is equipped with a device that has a vapour compression mechanical refrigeration cycle with heat absorption capability (MEGEP, 2013).

REFERENCES

1. Ozceylan, A., (2021). Transportation in the Agri-Food Supply Chain, Agri-Food Supply Chain Management with Interdisciplinary Approaches-Featured Articles, Nobel Academic Scientific.
2. Tas, A., Gunduz, M., (2021). Analysıs Of Crıterıa Affectıng The Food Transportıon Industry, Journal of Erciyes University Faculty of Economics and Administrative Sciences, Issue: 58.
3. MEGEP, (2013). Installation Technology And Air Condıtıonıng, Selection Of Frigorific Vehicle.
4. Yamankaradeniz, R., Horuz, İ., Çoşkun, S., (2002). Refrigeration Technique and Applications, Vipaş A.Ş., Uludağ University Empowerment Foundation, Bursa.
5. Bejan, A., Tsatsaronis, G., Moran, M., (1996). Thermal design and optimization, New York: John Wiley and Sons Inc.
6. Keven, A., Karaali, R., (2022). Performance Analyses Of Newly Manufactured Refrıgerants For Vapor Compressıon Refrıgeratıon Cycles, ANADOLU 11 th International Conference on Applied Science, Diyarbakır, December 29- 30.
7. Rai, A. (2019). Energy demand and environmental ımpacts of food transport refrigeration and energy reduction methods during temperature-controlled distribution. Doctoral Thesis, Brunel University, Department of Mechanical and Aerospace Engineering College of Engineering, Design and Physical Sciences, London.

Chapter 17

CUSTOMER UTILITY-BASED MODELS FOR THE PRICING AND PRODUCTION DECISIONS BEFORE AND AFTER THE NEW PRODUCT LAUNCH

Mehmet ALEGOZ[1]

1 Corresponding author: Asst. Prof. Dr. Eskisehir Technical University, Faculty of Engineering, Department of Industrial Engineering, 26555, Eskisehir, Turkey. ORCID: https://orcid.org/0000-0002-6290-0448

E-mail: mehmetalegoz@eskisehir.edu.tr

1. INTRODUCTION

In this study we consider a manufacturer manufacturing a product such as household goods, technological devices etc. There is a base market and a demand for this product depending on the utilities of the customers derived from this product and selling price the manufacturer sets.

In Phase 1, the manufacturer manufactures and sells these products to the customers. In Phase 2, another manufacturer starts to manufacture and sell Product 2, a similar product to Product 1. Hence, a competition occurs between Product 1 and Product 2. Due to this competition, both the manufacturers of Product 1 and Product 2 determine new prices and production quantities for their own products and reach to an equilibrium.

In this problem environment, this study proposes customer utility-based models for one-product case (the case observed before the launch of Product 2) and two-product case (the case observed after the launch of Product 2). By making a comparison between them under various parameter settings, the study presents several managerial insights that are valuable both from the theoretical and practical points of view.

New product development and launch is widely addressed in the existing literature. Di Benedetto (1999) focus on the determination of the critical success factors in new product launch and state that the timing of the launch and the logistics operations need the specicial attentions of the managers. Lee et al. (2003) discuss the new product launch strategies for the products that yields to network effects. Ernst et al. (2010) focus on the cooperation between various departments in the new product development phase and indicate that existing literature generally focuses on the cooperation between the marketing department and Research and Development (R&D) department. Through a systematic analysis they state that cooperation between sales and R&D, and sales, and sales and marketing are also very important for the success of new product development. Chang and Taylor (2016) investigate the effect of customer participation in the idea and launch phases of new product development process and indicate that the participations of customers has a positive impact n the financial performance of the new product. Cooper (2019) focus on the critical success factors in new product development. Through an extensive review of the existing literature, he determine several factors such as innovation strategy and R&D investment decisions.

Moreover, competition between the products is also received the attentions of numerous researchers. Hafezalkotob (2015) consider the

REFERENCES

1. Chai, Q., Xiao, Z., & Zhou, G. (2020). Competitive strategies for original equipment manufacturers considering carbon cap and trade. *Transportation Research Part D: Transport and Environment*, 78, 102193.
2. Chang, W., & Taylor, S. A. (2016). The effectiveness of customer participation in new product development: A meta-analysis. *Journal of Marketing*, 80(1), 47-64.
3. Cooper, R. G. (2019). The drivers of success in new-product development. *Industrial Marketing Management*, 76, 36-47.
4. Di Benedetto, C. A. (1999). Identifying the key success factors in new product launch. *Journal of Product Innovation Management: An International Publication of The Product Development & Management Association*, 16(6), 530-544.
5. Ernst, H., Hoyer, W. D., & Rübsaamen, C. (2010). Sales, marketing, and research-and-development cooperation across new product development stages: implications for success. *Journal of Marketing*, 74(5), 80-92.
6. Huang, J., Leng, M., & Parlar, M. (2013). Demand functions in decision modeling: A comprehensive survey and research directions. Decision Sciences, 44(3), 557-609.
7. Lee, Y., & O'Connor, G. C. (2003). New product launch strategy for network effects products. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 31(3), 241-255.
8. Li, W., Chen, J., & Chen, B. (2020). Sourcing strategy of original equipment manufacturer with quality competition. *Decision Sciences*, 51(5), 1110-1130.
9. Zhu, W., & He, Y. (2017). Green product design in supply chains under competition. *European Journal of Operational Research*, 258(1), 165-180.

Current Research in Health Sciences

March 2023

Editor

Assoc. Prof. Dr. Cahit KURAL

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Assoc. Prof. Dr. Cahit KURAL

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-718-8

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

CHAPTER 1

HEAT-SHOCK PROTEIN 90 (HSP90) AND CANCER

Rabia Selina HAL, Ferah CÖMERT ÖNDER *1*

CHAPTER 2

CURRENT APPROACHES TO EARLY CHILDHOOD CARIES MANAGEMENT

Sinem Birant *19*

CHAPTER 3

RATIONAL DRUG USE AND APPROACH OF DENTISTS TO RATIONAL DRUG USE IN TURKIYE

Merve DALDAL, Sümeyye ÇOŞKUN BAYBARS,

Merve Hacer DURAN *45*

CHAPTER 4

DIGITAL DENTISTRY

Selin POLATOĞLU , Hasibe Sevilay BAHADIR *55*

CHAPTER 5

DIGITAL SOLUTIONS FOR INDIRECT RESTORATIONS

Metin BAKIR *71*

CHAPTER 6

AUDITORY-VERBAL THERAPY

İbrahim Can YAŞA, Yiğitcan PERKER *85*

CHAPTER 7

AMBULANCE ACCIDENTS BETWEEN 2016-2021 AND THEIR INVESTIGATION IN TERMS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

Şule YAŞAR GÖKÇEDAĞ, Serden BAŞAK 99

CHAPTER 8

INFERTILITY AND PRENATAL ATTACHMENT

Elif BOZ, Yeliz KAYA..... 119

CHAPTER 9

3D PRINTING IN ORTHODONTICS

Sabahattin BOR 127

CHAPTER 10

SPINE STRENGTHENING TECHNIQUES: VERTEBROPLASTY-KYPHOPLASTY

Emre ÇAVUŞOĞLU 147

CHAPTER 11

HEALTHCARE DATA SCIENCE AND EVALUATING THE IMPACT OF QUALITY/PERFORMANCE/PROCESS IMPROVEMENT IN HEALTHCARE

Zeynep ERTEM..... 155

Chapter 1

HEAT-SHOCK PROTEIN 90 (HSP90) AND CANCER

Rabia Selina HAL[1]

Ferah CÖMERT ÖNDER[2]

1 Faculty of Medicine, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-5781-4644

2 Assist. Prof. Dr., Department of Medical Biology, Faculty of Medicine, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, Türkiye. ORCID ID: 0000-0002-4037-1979

1. Introduction

Chaperones are highly conserved and play an important role to prevent the misfolding of proteins. The proteins can become misfolded due to the structural abnormalities in their function, location, or concentration (Macario & Conway de Macario, 2005). Thus, chaperones help to refold the misfolded proteins or they direct them to the ubiquitin proteolysis pathway for degradation (Rappa et al., 2013; Macario et al., 2013).

Heat shock proteins (HSPs) are a large family of molecular chaperones that are classified on their molecular weight that is expressed in kilodaltons (kDa). This family includes HSP10 (HSPE), HSP20 (HSPB), HSP40 (DNAJA, DNAJB, and DNAJC), HSP60 (HSPD), HSP70 (HSPA), HSP90 (HSPC), and small HSPs (Kampinga et al., 2009). A group of HSPs is known as small heat shock proteins (sHSPs) and is expressed in both prokaryotes and eukaryotes (Chatterjee and Burns, 2017). A member of the sHSP family, HSP27 (HSPB1) is known as a redox-sensitive molecular chaperone with a similar structure between the other sHSP members. HSP27s that often act to correct folding of proteins and induce proteolytic degradation of unstable or misfolded proteins by proteasome, are ATP-dependent chaperones (Kostenko and Moens, 2009). HSPs are highly conserved across all cellular organisms and have a role in various cellular processes including transporting proteins through membranes, protecting, and controlling their structure or presenting antigens (Singh et al., 2017).

HSPs are overexpressed in several tumors such as colon, lung, breast, and other cancers (Wu et al., 2017). Their elevated secretion by cancer cells facilitates targeting of these cells by natural killer cells. In addition, an increased levels of HSPs can promote cell proliferation, differentiation, and spreading, as well as resistance to apoptosis and poor prognosis (Hartl, 1996) so it is resulted with several neurodegenerative disorders such as motor neuron, frontaltemporal lobar degeneration, Huntington's, Alzheimer's and Parkinson's diseases (Wu et al., 2017). HSPs inhibit proapoptotic molecules and maintain a balance between cell death and survival. Due to their roles in cancerous cells, HSPs are central targets in cancer therapeutics. Studies have shown that HSP27, HSP60, HSP70, and HSP90 differ depending on the type of cancer and are implicated in pathogenic mechanisms such as epithelial-mesenchymal transition (EMT), metastasis, and resistance to therapy (Calderwood et al., 2006; Lianos et al., 2015). Moreover, the increased and phosphorylated status of HSP27 is a predictor in many cancer tissues including epithelial ovarian cancer (Zhao et al., 2014), non-small cell lung cancer (NSCLC) (Sheng et al., 2017), thymic epithelial tumors (Janik et al., 2016), colon cancer (Bauer et al., 2012), cervical cancer (Jin et al., 2018), pancreatic ductal adenocarcinoma (PDAC), (Drexler et al., 2020) and esophageal adenocarcinoma (EAC)

REFERENCES

Albakova, Z., Siam, M.K.S., Sacitharan, P.K., Ziganshin, R.H., Ryazantsev, D.Y., Sapozhnikov, A.M. (2021). Extracellular heat shock proteins and cancer: New perspectives. *Translational Oncology*, 14 (2), 100995. doi: 10.1016/j.tranon.2020.100995.

Arnold, M., Sierra, M.S., Laversanne, M., Soerjomataram, I., Jemal, A., Bray, F. (2017). Global patterns and trendsin colorectal cancer incidence and mortality. *Gut*, 66, 683–691. doi:10.1136/gutjnl-2015-310912

Bauer, K., Nitsche, U., Slotta-Huspenina, J., Drecoll, E., Weyhern, C.H., Rosenberg, R., Höfler, H., Langer, R. (2012). High HSP27 and HSP70 expression levels are independent adverse prognostic factors in primary resected colon cancer. *Cellular Oncology*, 35, 197–205, https://doi.org/10.1007/s13402-012-0079-3.

Biebl, M.M., Buchner, J. (2019). Structure, function, and regulation of the hsp90 machinery. *Cold Spring Harbor Perspectives in Biology*, 11. DOI: 10.1101/cshperspect.a034017.

Birbo, B., Madu, E.E., Madu, C.O., Jain, A., Lu, Y. (2021). Role of HSP90 in Cancer. *International Journal of Molecular Science*, 22 (19), 10317. doi: 10.3390/ijms221910317.

Calderwood, S.K., Khaleque, M.A., Sawyer, D.B., Ciocca, D.R. (2006). Heat shock proteins in cancer: Chaperones of tumorigenesis. *Trends Biochemical Science*, 31, 164–172 https://doi.org/10.1016/j.tibs.2006.01.006

Camilleri, E.T., Gustafson, M.P., Dudakovic, A., Riester, S.M., Garces, C.G., Paradise, C.R., Takai, H., Karperien, M., Cool, S., Sampen, H.J., Larson, A.N., Qu, W., Smith, J., Dietz, A.B., Wijnen, A.,J. (2016). Identification and validation of multiple cell surface markers of clinical-grade adipose-derived mesenchymal stromal cells as novel release criteria for good manufacturing practice-compliant production. *Stem Cell Research & Therapy,* 7, 107. DOI 10.1186/s13287-016-0370-8

Chatterjee, S. & Burns T.F. (2017). Targeting heat shock proteins in cancer: a promising thera- peutic approach. *International Journal of Molecular Science*, 18, 1978. DOI: 10.3390/ijms18091978

Chiosis, G. (2006) Targeting chaperones in transformed systems-A focus on HSP90 and cancer. *Expert Opinion Therapeutic Targets*, 10, 37–50. https://doi.org/10.1517/14728222.10.1.37

Chiosis, G., Timaul, M.N., Lucas, B., Munster, P.N., Zheng, F.F., Sepp Lorenzino, L., Rosen, N. (2001). A small molecule designed to bind to the adenine nucleotide pocket of HSP90 causes her2 degradation and the growth arrest and differentiation of breast cancer cells. *ACS Chemical Biology,* 8, 289–299. DOI: 10.1016/s1074-5521(01)00015-1

Cho, T.M., Kim, J.Y., Kim, Y.J., Sung, D., Oh, E., Jang, S., Farrand, L., Hoang, V.H., Nguyen, C.T., Ann, J., Lee, J., Seo, J.H. (2019). C-terminal HSP90 inhibitor L80 elicits anti-metastatic effects in triple-negative breast cancer via STAT3 inhibition. *Cancer Letters*, 447, 141–153. https://doi.org/10.1016/j.canlet.2019.01.029

Dias, S., Shmelkov, S.V., Lam, G., Rafii, S. (2002). VEGF(165) promotes survival of leukemic cells by Hsp90-mediated induction of Bcl-2 expression and apoptosis inhibition. *Blood* 99 (7), 2532-40. doi: 10.1182/blood.v99.7.2532.

Drexler, R., Wagner, K.C., Küchler, M., Feyerabend, B., Kleine, M., Oldhafer, K.J. (2020). Significance of unphosphorylated and phosphorylated heat shock protein 27 as a prognostic biomarker in pancreatic ductal adenocarcinoma. *Journal of Cancer Research Clinical Oncology*, 146, 1125–1137. https://doi.org/10.1007/s00432-020-03175-0.

Eltaib, F.I., Böll, B., Elzagheid, A.I., Enattah, N. (2016). Heat shock proteins 90 as a novel target for cancer therapy. *Indian Journal of Applied Research*, 6 (3), 158-160.

Fiesel, F.C., James, E.D., Hudec, R., Springer, W. (2017). Mitochondrial targeted HSP90 inhibitor Gamitrinib-TPP (G-TPP) induces PINK1/Parkin-dependent mitophagy. *Oncotarget*, 8 (63), 106233-106248. doi: 10.18632/oncotarget.22287.

Fuhrmann-Stroissnigg, H., Ling, Y.Y., Zhao, J., McGowan, S.J., Zhu, Y., Brooks, R.W., Grassi, D., Gregg, S.Q., Stripay, J.L., Dorronsoro, A., Corbo, L., Tang, P., Bukata, C., Ring, N., Giacca, M., Li, X., Tchkonia, T., Kirkland, J.L., Niedernhofer, L.J., Robbins, P.D. (2017). Identification of HSP90 inhibitors as a novel class of senolytics. *Nature Communications*. 8 (1), 422. doi: 10.1038/s41467-017-00314-z.

Guaragnella, N., Giannattasio, S., Moro, L. (2014). Mitochondrial dysfunction in cancer chemoresistance. *Biochemical Pharmacology*, 92, 62–72. http://dx.doi.org/10.1016/j.bcp.2014.07.027

Guo, A., Lu, P., Lee, J., Zhen, C., Chiosis, G., Wang, Y.L. (2017). HSP90 stabilizes B-cell receptor kinases in a multi-client interactome: PU-H71 induces CLL apoptosis in a cytoprotective microenvironment. *Oncogene*, 36, 3441–3449. doi:10.1038/onc.2016.494

Hadden, M.K., Lubbers, D.J., Blagg, B.S. (2006). Geldanamycin, radicicol, and chimeric inhibitors of the HSP90N-terminal ATP binding site. *Current Topics in Medicinal Chemistry*, 6, 1173–1182. DOI: 10.2174/156802606777812031

Hagn, F., Lagleder, S., Retzlaff, M., Rohrberg, J., Demmer, O., Richter, K., Buchner J. Kessler H. (2010). Structural analysis of the interaction between Hsp90 and the tumor suppressor protein p53. *Nature Structural and Molecular Biology*, 18, 1086–1093. https://doi.org/10.1038/nsmb.2114

Hartl, F.U. (1996) Molecular chaperones in cellular protein folding. Nature, 381, 571–580. https://doi.org/10.1038/381571a0

Holohan, C., Van Schaeybroeck, S., Longley, D.B., Johnston, P.G. (2013). Cancer drug resistance: An evolving paradigm. *Nature Reviews Cancer*, 13, 714–726. DOI: 10.1038/nrc3599

Holt, S.E., Aisner, D.L., Baur, J., Tesmer, V.M., Dy, M., Ouellette, M., Trager, J.B., Morin, G.B., Toft, D.O., Shay, J.W., Wright, W.E., White, M.A. (1999). Functional requirement of p23 and Hsp90 in telomerase complexes. *Genes and Developments*. 13 (7), 817-26. doi: 10.1101/gad.13.7.817.

Hoter, A., Naim, H.Y. (2019). Heat Shock Proteins and Ovarian Cancer: Important Roles and Therapeutic Opportunities, *Cancers*, 11 (9), 1389; https://doi.org/10.3390/cancers11091389

Janik, S., Schiefer, A.I., Bekos, C., Hacker, P., Haider, T., Moser, J., Klepetko, W., Müllauer, L., Ankersmit, H.J., Moser, B. (2016). HSP27 and 70 expression in thymic epithelial tumors and benign thymic alterations: diagnostic, prognostic and physiologic implications. *Science Reports*, 6, 24267. https://doi.org/10.1038/ srep24267.

Jensen, M.R., Schoepfer, J., Radimerski, T., Massey, A., Guy, C.T., Brueggen, J., Quadt, C., Buckler, A., Cozens, R., Drysdale, M.J., Echeverria, C.G., Chène, P. (2008). NVP-AUY922: A small molecule HSP90 inhibitor with potent antitumor activity in preclinical breast cancer models. *Breast Cancer Research* BC, 10, R33. DOI: 10.1186/bcr1996

Jin, Y., Kim, S.C., Kim, H.J., Ju, W., Kim, Y.H., Kim, H.J. (2018). Use of protein-based biomarkers of exfoliated cervical cells for primary screening of cervical cancer, *Archives of Pharmacal Research*, 41, 438–449. https://doi.org/10.1007/s12272-018- 1015-5.

Kampinga, H.H., Hageman, J, Vos, M.J., Kubota, H,, Tanguay, R.M., Bruford, E.A., Cheetham, M.E., Chen, B., Hightower, L.E. (2009). Guidelines for the nomenclature of the human heat shock proteins. *Cell Stress Chaperones*. 14, 105–11. DOI: 10.1007/s12192-008-0068-7

Kanelakis, K.C.; Murphy, P.J.; Galigniana, M.D.; Morishima, Y.; Takayama, S.; Reed, J.C.; Toft, D.O.; Pratt, W.B. (2000) Hsp70 interacting protein Hip does not affect glucocorticoid receptor folding by the hsp90-based chaperone machinery except to oppose the effect of BAG-1. *Biochemistry*, 39, 14314–14321. https://doi.org/10.1021/bi001671c

Kaziales, A., Barkovits, K., Marcus, K., Richter, K. (2020). Glucocorticoid receptor complexes form cooperatively with the Hsp90 co-chaperones Pp5 and FKBPs. *Scientific Reports*, 10 (10733), 1–15. https://doi.org/10.1038/s41598-020-67645-8

Kim, Y.S., Alarcon, S.V., Lee, S., Lee, M.J., Giaccone, G., Neckers, L., Trepel, J.B. (2009). Update on HSP90 inhibitors in clinical trial. *Current Topics in Medicinal Chemistry,* 9, 1479–1492. DOI: 10.2174/156802609789895728

Kostenko, S., Moens, U. (2009). Heat shock protein 27 phosphorylation: kinases, phosphatases, functions and pathology. *Cellular and Molecular Life*

Sciences, 66, 3289–3307. DOI 10.1007/s00018-009-0086-3

Lee, K.H., Lee, J.H., Han, S.W., Im, S.A., Kim, T.Y., Oh, D.Y., Bang, Y.J. (2011). Antitumor activity of NVP-AUY922, a novel heat shock protein 90 inhibitor, in human gastric cancer cells is mediated through proteasomal degradation of client proteins. Cancer Science, 102, 1388–1395. doi: 10.1111/j.1349-7006.2011.01944.x

Li, J., Buchner, J. (2013) Structure, function and regulation of the Hsp90 machinery. *Biomedical Journal*, 36 (3) 106–117. DOI: 10.4103/2319-4170.113230

Lianos, G.D., Alexiou, G.A., Mangano, A., Mangano, A., Rausei, S., Boni, L. Dionigi, G., Roukos, D.H. (2015). The role of heat shock proteins in cancer, Cancer Letters, 360 (2) 114–118. doi: 10.1016/j.canlet.2015.02.026

Lin, S.F., Lin, J.D., Hsueh, C., Chou, T.C., Yeh, C.N., Chen, M.H., Wong, R.J. (2017). Efficacy of an HSP90 inhibitor, ganetespib, in preclinical thyroid cancer models. *Oncotarget*, 8, 41294–41304. https://doi.org/10.18632/oncotarget.17180

Lin, T., Qiu, Y., Peng, W., Peng, L. (2020) Heat shock protein 90 family isoforms as prognostic biomarkers and their correlations with immune infiltration in breast cancer. *BioMed Research International,* 2020, 2148253, https://doi.org/10.1155/2020/ 2148253.

Liu, J., Sun, W., Dong, W., Wang, Z., Qin,Y., Zhang, T., Zhang, H. (2017). HSP90inhibitorNVP-AUY922inducescell apoptosis by disruption of the survivin in papillary thyroid carcinoma cells. *Biochemical and Biophysical Research Communications*, 487, 313–319. DOI: 10.1016/j.bbrc.2017.04.056

Macario, A.J.L., Conway de Macario, E., Cappello, F. (2013). The Chaperonopathies. Diseases with Defective Molecular Chaperones; Springer: Dordrecht, The Netherlands; Berlin/Heidelberg, Germany; New York, NY, USA; London, UK.

Makhlough, A., Shekarchian, S., Moghadasali, R., Einollahi, B., Hosseini, S.E., Jaroughi, N., Bolurieh, T., Baharvand, H., Aghdami, N. (2017). Safety and tolerability of autologous bone marrow mesenchymal stromal cells in ADPKD patients. *Stem Cell Research & Therapy*, 8, 116. DOI: 10.1186/s13287-017-0557-7

Marcu, M.G., Schulte, T.W., Neckers, L. (2000). Novobiocin and related coumarins and depletion of heat shock protein 90-dependent signaling proteins. *Journal of the National Cancer Institute*, 92, 242–248. DOI: 10.1093/jnci/92.3.242

Matassa, D.S., Agliarulo, I., Avolio, R., Landriscina, M., Esposito, F. (2018). TRAP1 regulation of cancer metabolism: dual role as oncogene or tumor suppressor, *Genes,* 9, 9. https://doi.org/10.3390/genes9040195

Miyata, Y., Koren, J., Kiray, J., Dickey, C., Jason, E. (2011) Gestwicki Molecular chaperones and regulation of tau quality control: strategies for drug discovery in tauopathies. *Future Medicinal Chemistry*, 3 (12), 1523–1537.

doi:10.4155/fmc.11.88.

Miyata, Y., Nakamoto, H., Neckers, L. (2012). The therapeutic target Hsp90 and cancer hallmarks. *Current Pharmaceutical Design*, 19 (3), 347–365. DOI: 10.2174/138161213804143725

Mo, Q., Zhang, Y., Jin, X., Gao, Y., Wu, Y., Hao, X., Gao, Q., Chen, P. (2016). Geldanamycin, an inhibitor of Hsp90, increases paclitaxel-mediated toxicity in ovarian cancer cells through sustained activation of the p38/H2AX axis. *Tumour Biol. J. Int. Soc. Oncodev. Biol. Med*. 37, 14745–14755. DOI: 10.1007/s13277-016-5297-2

Mumin, N.H., Drobnitzky, N., Patel, A., Lourenco, L.M., Cahill, F.F., Jiang, Y., Kong, A., Ryan, A.J. (2019). Overcoming acquired resistance to HSP90 inhibition by targeting JAK-STAT signalling in triple-negative breast cancer. *BMC Cancer*, 19, 102. DOI: 10.1186/s12885-019-5295-z

Neckers, L. (2007) Heat shock protein 90: the cancer chaperone. *Journal of Biosciences*, 32, 517–530. https://doi.org/10.1007/s12038-007-0051-y

Niikura, Y., Ohta, S., Vandenbeldt, K.J., Abdulle, R., Mcewen, B.F., Kitagawa, K. (2006). 17 AAG, an HSP90 inhibitor, causes kinetochore defects: A novel mechanism by which 17-AAG inhibits cell proliferation. *Oncogene,* 25, 4133–4146. DOI: 10.1038/sj.onc.1209461

Okusha, Y., Guerrero-Gimenez, M.E., Lang, B.J., Borges, T.J., Stevenson, M.A., Truman, A.W., Calderwood, S.K. (2022). MicroRNA-570 targets the HSP chaperone network, increases proteotoxic stress and inhibits mammary tumor cell migration. *Scientific Reports*, 12 (1), 15582. doi: 10.1038/s41598-022-19533-6.

Pan, J., Jiang, F., Zhou, J., Wu, D., Sheng, Z., Li, M. (2018). HSP90: A Novel Target Gene of miRNA-628-3p in A549 Cells. *BioMed Research International*, 2018, 4149707. doi: 10.1155/2018/4149707.

Ramkumar, B., Dharaskar, S.P., Mounika, G., Paithankar, K., Sreedhar, A.S. (2020). Mitochondrial chaperone, TRAP1 as a potential pharmacological target to combat cancer metabolism, *Mitochondrion*, 50, 42–50. https://doi.org/10.1016/j. mito.2019.09.011.

Rappa, F., Unti, E., Baiamonte, P., Cappello, F., Scibetta, N. (2013). Different Immunohistochemical Levels of Hsp60 and Hsp70 in a Subset of Brain Tumors and Putative Role of Hsp60 in Neuroepithelial Tumorigenesis. *European Journal of Histochemistry*, 57, 124–127. doi:10.4081/ejh.2013.e20

Ray-Coquard, I., Braicu, I., Berger, R., Mahner, S., Sehouli, J., Pujade-Lauraine, E., Cassier, P.A., Moll, U.M., Ulmer, H., Leunen, K., Zeimer, A.G., Marth, C., Vergote, I., Concin, N. (2019). Part I of GANNET53: A European Multicenter Phase I/II Trial of the Hsp90 Inhibitor Ganetespib Combined With Weekly Paclitaxel in Women With High-Grade, Platinum-Resistant Epithelial Ovarian Cancer-A Study of the GANNET53 Consortium. *Frontiers in Oncology*, 9, 832. doi: 10.3389/fonc.2019.00832

Saini, J., Sharma, P.K. (2018). Clinical, prognostic and therapeutic significance of heat shock proteins in cancer. *Current Drug Targets,* 19, 1478–1490. https://doi.org/10.2174/1389450118666170823121248

Sheng, B., Qi, C., Liu, B., Lin, Y., Fu, T., Zeng, Q. (2017). Increased HSP27 correlates with malignant biological behavior of non-small cell lung cancer and predicts patient's survival. *Scientific Reports*, 7 (1), 13807. doi: 10.1038/s41598-017-13956-2.

Siegel, R.L., Miller, K.D., Wagle, N.S., Jemal, A. (2023). Cancer statistics, 2023. *CA: A Cancer Journal for Clinicians*, 73(1), 17-48. doi: 10.3322/caac.21763.

Sims, J.D., McCready, J., Jay, D.G. (2011). Extracellular heat shock protein Hsp70 and Hsp90α assist in matrix metalloproteinase-2 activation and breast cancer cell migration and invasion. *PLoS ONE*, 6, e18848. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0018848

Singh, M.K., Sharma, B., Tiwari, P.K. (2017). The small heat shock protein Hsp27: Present understanding and future prospects. *Journal of Thermal Biology*, 69, 149–154. https://doi.org/10.1016/j.jtherbio.2021.103040

Söderström, H.K., Kauppi, J.T., Oksala, N., Paavonen, T., Krogerus, L., Räsänen, J., Rantanen, T. (2019). Overexpression of HSP27 and HSP70 is associated with decreased survival among patients with esophageal adenocarcinoma. *World Journal of Clinical Cases*, 7, 260–269. https://doi.org/10.12998/wjcc.v7.i3.260

Sumi, M.P., Ghosh, A. (2022). Hsp90 in Human Diseases: Molecular Mechanisms to Therapeutic Approaches. *Cells*. 11 (6), 976. doi: 10.3390/cells11060976.

Supko, J.G., Hickman, R.L., Grever, M.R., Malspeis, L. (1995). Preclinical pharmacologic evaluation of geldanamycin as an antitumor agent. *Cancer Chemotherapy and Pharmacology*, 36, 305–315. https://doi.org/10.1007/BF00689048

Trepel, J., Mollapour, M., Giaccone, G. & Neckers, L. (2010). Targeting the dynamic HSP90 complex in cancer. *Nature Review Cancer,* 10, 537–549. DOI: 10.1038/nrc2887

Vyas, S., Zaganjor, E., Haigis, M.C. (2016). Mitochondria and Cancer. *Cell*, 166, 555–566. DOI: 10.1016/j.cell.2016.07.002

Wu, J., Liu, T., Rios, Z., Mei, Q., Lin, X., Cao, S. (2017). Heat Shock Proteins and Cancer. *Trends in Pharmacological Sciences*, 38, 226–256. https://doi.org/10.1016/j.tips.2016.11.009

Xiao, X., Wang, W., Li., Y., Yang, D., Li, X., Shen, C., Liu, Y., Ke, X., Guo, S., Guo, Z. (2018). HSP90AA1-mediated autophagy promotes drug resistance in osteosarcoma. *Journal of Experimental & Clinical Cancer Research*, 37 (1), 201. DOI: 10.1186/s13046-018-0880-6

Xu, Q., Tu, J., Dou, C., Zhang, J., Yang, L., Liu, X., Lei, K., Liu, Z., Wang, Y., Li, L., Bao, H., Wang, J., Tu, K. (2017). HSP90 promotes cell glycolysis,

proliferation and inhibits apoptosis by regulating PKM2 abundance via Thr-328 phosphorylation in hepatocellular carcinoma, *Molecular Cancer,* 16, 178, https://doi.org/10.1186/ s12943-017-0748-y.

Yang, F., Sun, R., Hou, Z., Zhang, F.L., Xiao, Y., Yang, Y.S., Yang, S.Y., Xie, Y.F., Liu, Y.Y., Luo, C., Liu, G.Y., Shao, Z.M., Li, D.Q. (2022). HSP90 N-terminal inhibitors target oncoprotein MORC2 for autophagic degradation and suppress MORC2-driven breast cancer progression. *Clinical and Translational Medicine*, 12(5), e825. doi: 10.1002/ctm2.825.

Yang, H., Lee, M.H., Park, I., Jeon, H., Choi, J., Seo, S., Kim, S.W., Koh, G.Y., Park, K.S., Lee, D.H. (2017). HSP90 inhibitor (NVP-AUY922) enhances the anti-cancer effect of BCL-2 inhibitor (ABT-737) in small cell lung cancer expressing BCL-2. *Cancer Letters*, 411, 19–26. https://doi.org/10.1016/j.canlet.2017.09.04

Yun, C.W., Kim, H.J., Lim, J.H., Lee, S.H. (2019). Heat Shock Proteins: Agents of Cancer Development and Therapeutic Targets in Anti-Cancer Therapy. *Cells*. 9 (1), 60. doi: 10.3390/cells9010060.

Zabinsky, R.A., Mason, G.A., Queitsch, C., Jarosz, D.F. (2019). It's not magic–Hsp90 and its effects on genetic and epigenetic variation. *Seminars in Cell and Developmental Biology*, 88, 21–35. https://doi.org/10.1016/j.semcdb.2018.05.015

Zhao, M., Ding, J.X., Zeng, K., Zhao, J., Shen, F., Yin, Y.X., Chen, Q. (2014). Heat shock protein 27: a potential biomarker of peritoneal metastasis in epithelial ovarian cancer? *Tumour Biol. J. Int. Soc. Oncodev. Biol. Med.* 35, 1051–1056. https://doi.org/10.1007/s13277-013-1139-7

Chapter 2

CURRENT APPROACHES TO EARLY CHILDHOOD CARIES MANAGEMENT

Sinem BIRANT[1]

1 Assist. Prof. Dr., Istanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Dentistry, Department of Pedodontics, sinembirant@iuc.edu.tr

Introduction

Dental caries is a common and preventable disease in which biological, behavioral and environmental factors are effective. This disease causes health problems such as pain and infection in children and reduces their quality of life. In addition to physiological problems, it also creates various social and psychological problems in children. For these reasons, it is necessary to prevent dental caries and to treat existing caries with appropriate treatment approaches so that children can grow and develop in a healthy way, both physically and psychologically. After determining the biological risk factors, environmental risk factors and protective factors of the child, dental caries can be prevented with personalized treatment methods. In order to determine these factors, a risk assessment should be made using a caries risk assessment tool. Many caries risk assessment forms have been developed for this purpose. The "CAMBRA" method, one of them, is a current approach option for caries risk assessment. In the "CAMBRA" method, personalized caries management approaches are applied according to the caries risk level of the individual, after the caries risk assessment. A three-stage (primary, secondary and tertiary prevention) path is followed in the fight against early childhood caries, which is a very common type of caries in children all over the world. Primary prevention includes awareness of breastfeeding, dietary habits, oral health, and and oral hygiene practices. Secondary protection includes applications consisting mainly of fluoride varnishes, pit and fissure sealant applications. Tertiary prevention aims to treat cavitated caries lesions with silver diamine fluorides (SDF) applications, atraumatic restorative treatment (ART), minimally invasive restorations, and pediatric crowns.

1. Dental Caries

The development of carious lesions in dental tissues involves a dynamic process in which acids resulting from bacterial fermentation of dietary carbohydrates affect the demineralization of inorganic parts of dental tissues (Bradshaw and Marsh, 1998). As acid attacks continue, microorganisms with high acid tolerance emerge, disrupting the pH balance, causing demineralization to dominate in the demineralization-remineralization cycle. This causes the loss of the mineral content of the tooth as the physiological balance between the mineral structure of the tooth and the oral microbial biofilm is disrupted (Van Ruyven et al., 2000).

Microorganisms in dental plaque on tooth surfaces can produce organic acids, which are by-products such as lactic acid, propionic acid, acetic acid, as a result of carbohydrate fermentation (Yalçın Çakır et al., 2010). These organic acids cause the pH value, which is 7.0 under normal conditions, to fall below the critical pH value of 5.5 (Caufield et al., 2005).

REFERENCES

Ahn, K.B., Baik, J.E., Park, O.J., Yun, C.H., Han, S.H. (2018). Lactobacillus plantarum lipoteichoic acid inhibits biofilm formation of Streptococcus mutans. *PLoS ONE, **13,*** 1-16.

Aksrapak, P. (2018). Microtensile bond strength between glass ionomer cement and silver diamine fluoridetreated carious primary dentin. Pediatric Dentistry, 40, 291-295.

Albino, J., Tiwari, T. (2016). Preventing childhood caries. *J Dent Res*, 95(1), 3542.

American Academy of Pediatric Dentistry (AAPD). (2021a). Policy on early childhood caries (ECC): Consequences and preventive strategies. The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: *American Academy of Pediatric Dentistry,* 81, 4.

American Acandemy of Pediatric Dentistry. (2021b). Oral health care for the pregnant pediatric dental patient. The Reference Manual of Pediatric Dentistry. *American Academy of Pediatric Dentistry,* 277–286.

American Academy of Pediatric Dentistry. (2018). Chairside guide: silver diamine fluoride in the management of dental caries lesions. *The Reference Manual of Pediatric Dentistry,* 612-613.

American Academy of Pediatric Dentistry. (2017). Use of silver diamine fluoride for dental caries management in children and adolescents including those with special health care needs. *Pediatric Dentistry,* 39,135-145.

American Academy of Pediatric Dentistry. (2014). Guidelines on caries risk assessment and management for infants, children and adolescents. *AAPD,* 36, 14-15.

American Academy of Pediatric Dentistry. (2005). Policy on dietary recommendations for infants, children, and adolescents. *Pediatr Dent,* 27, 36–37.

American Dental Association Council on Scientific Affairs. (2014). Fluoride toothpaste use for young children. *Journal of the American Dental Association*, 145 (2), 190-191.

Azarpazhooh, A., Limeback, H. (2008). Clinical efficacy of casein derivatives: a systematic review of the literature. *J Am Dent Assoc,* 139(7), 915-924; 994-995.

Beloin, C., Ghigo, J.M. (2005). Finding gene-expression patterns in bacterial biofilms. *Trends Microbiol*, ***13,*** 16–19.

Bowen, W.H., Koo, H. (2011). Biology of Streptococcus mutansderived glucosyltransferases: role in extracellular matrix formation of cariogenic biofilms. *Caries Res*, ***45,*** 69–86.

Bradshaw, D.J., Marsh, P.D. (1998). Analysis of pH-driven disruption of oral microbial communities in vitro. *Caries Res, **32,*** 456-462.

Bridge, G., Martel, A.S., Lomazzi, M. (2021). Silver diamine fluoride: transforming community dental caries program, *International Dental Journal*, 71 (6), 458-461.

Caufield, P.W., Li, Y., Dasanayake, A. (2005). Dental caries : an infectious and transmissible disease. *Compend Contin Educ Dent*, ***26,*** 10-16.

Chaffee, B.W., Cheng, J., Featherstone, J.D. (2015a). Non-operative anti-caries agents and dental caries increment among adults at high caries risk: A retrospective cohort study. *BMC Oral Health*, *15*, 1-8.

Chaffee, B.W., Feldens, C.A., Rodrigues, P.H., Vitolo, M.R. (2015b). Feeding practices in infancy associated with caries incidence in early childhood. *Community Dent Oral Epidemiol,* 43, 338348.

Clarke, M., Locker, D., Berall, G., Pencharz, P., Kenny, D.J., Judd, R. (2006). Malnourishment in a population of young children with severe early childhood caries. *Pediatr Dent,* 28, 254-259.

Cochrane, N.J., Saranathan, S., Cai, F., Cross, K.J., Reynolds, E.C. (2008). Enamel subsurface lesion remineralisation with casein phosphopeptide 94 stabilised solutions of calcium, phosphate and fluoride. *Caries Res,* 42(2), 88-97.

Crystal, Y.O., Marghalani, A.A. (2017). Use of Silver Diamine Fluoride for Dental Caries Management in Children and Adolescents, Including Those with Special Health Care Needs. *Pediatr Dent,* 40,135-45.

Çelik, E.U., Yazkan, B., Katırcı, G. (2011). Treatment of incipient carious lesions. *J Dent Fac Atatürk Uni,* 21(1), 48-56.

Çetin, B., Avşar, A., Ulusoy, A.T. (2011). Foods and dental products containing casein. *J Dent Fac Atatürk Uni,* 4, 24-31.

De Amorim, R.G., Leal, S.C., Frencken, J. E. (2012). Survival of atraumatic restorative treatment (ART) sealants and restorations: a meta-analysis. *Clinical Oral Investigations*, 16 (2),429-441.

Elsayad, I., Sakr, A., Badr, Y. (2009). Combining casein phosphopeptide-amorphous calcium phosphate with fluoride: synergistic remineralization potential of artificially demineralized enamel or not? J Biomed Opt 2009; 14: 4439-56.

Farag, A., Frencken, J. (2009). Acceptance and discomfort from atraumatic restorative treatment in secondary school students in Egypt. *Med Princ Pract,* 18, 26-30.

Featherstone, J.D. (2003). The caries balance: contributing factors and early detection. *J Calif Dent Assoc,* 31, 129-33.

Featherstone, J.D. (2004). The caries balance: The basis for caries management by risk assessment. *Oral Health Prev Dent, 2*, 259–264.

Featherstone, J.D., Crystal, Y.O., Alston, P., Chaffee, B.W., Domejean, S., Rechmann, P., et al. (2021). A comparison of four caries risk assessment metho-

ds. *Front. Oral Health*, *2*, 15.

Featherstone, J.D., Crystal, Y.O., Alston, P., Chaffee, B.W., Domejean, S., Rechmann, P., et al. (2021). Evidence-based caries management for all ages-practical guidelines, *Frontiers in Oral Health*, 2, 657518.

Featherstone, J.D.B., Alston, P., Chaffee, B.W., Rechmann, P. (2019a). Caries management by risk assessment (CAMBRA R) - an update for use in clinical practice. *J Calif Dent Assoc,* 47, 25–34.

Featherstone, J.D.B., Crystal, Y.O., Chaffee, B.W., Zhan, L., Ramos-Gomez, F. (2019b). An updated CAMBRA caries risk assessment tool for ages 0 to 5 years. *J Calif Dent Assoc,* 47, 37–47.

Featherstone, J.D.B., Chaffee, B.W. (2018). The evidence for caries management by risk assessment (CAMBRA R). Adv Dent Res, 29, 9-14.

Feldens, C.A., Rodrigues, P.H., de Anastacio, G., Vitolo, M.R., Chaffee, B.W. (2018). Feeding frequency in infancy and dental caries in childhood: a prospective cohort study. *Int Dent J,* 68(2), 113-121.

Fontana, M., Zero, D. (2006). Assessing patients' caries risk. *J Am Dent Assoc*, 137, 1231-40.

Gao, S.S., Zhang, S., Mei, M.L., Lo, E.C.M., Chu, C.H. (2016) Caries remineralisation and arresting effect in children by professionally applied fluoride treatment–a systematic review. *BMC Oral Health*, 16, 12.

Garcia-Godoy, F., Hicks, M.J. (2008). Maintaining the integrity of the enamel surface: the role of dental biofilm, saliva and preventive agents in enamel demineralization and remineralization. *Journal of the American Dental Association,* ***139,*** 25-34.

Giacaman, R.A., Munoz-Sandoval, C., Neuhaus, K.W., Fontana, M., Chalas, R. (2018). Evidence-based strategies for the minimally invasive treatment of carious lesions: review of the literature. *Adv Clin Exp Med,* 27(7), 1009-1016.

Gür F, Güzel M, Öncül N, Yıldırım Z, Yıldırım M. Biological and physiological activities of whey proteins and their derivatives Akademik Gıda. 2010;8(1):23- 31.

Harris, R., Nicoll, A.D., Adair, P.M., Pine, C.M. (2004). Risk factors for dental caries in young children: a systemic review of the literature. *Community Dental Health,* ***21,*** 71-85.

Hicks, J., Garcia-Godoy, F., Flaitz, C. (2003). Biological factors in dental caries: role of saliva and dental plaque in the dynamic process of demineralization and remineralization (part1). *J Clin Pediatr Dent*, ***28,*** 47-52.

Innes, N.P., Manton, D.J. (2017). Minimum intervention children's dentistry–the starting point for a lifetime of oral health, *British Dental Journal*, 223 (3), 205-213.

Jenson, L., Budenz, A.W., Featherstone, J.D., Ramos-Gomez, F.J., Spolsky, V.W.,

Young, D.A. (2007). Clinical protocols for caries management by risk assessment. *J Calif Dent Assoc,* 35, 714-23.

Juric, H. (2013). Current possibilities in occlusal caries management. *Acta Med Academic,* 42, 216.

Kirthiga, M., Murugan, M., Saikia, A., Kirubakaran, R. (2019). Risk factors for early childhood caries: a systematic review and meta-analysis of case control and cohort ctudies. *Pediatr Dent,* 41, 95-112.

Kitchens, D.H. (2005). The economics of pit and fissure sealants in preventive dentistry: A Review. *J Contemp Dent Pract,* 6, 95-103.

Kramer, P.F., Chaffee, B.W., Bertelli, A.E., Ferreira, S.H., Beria, J.U., Feldens, C.A. (2015). Gains in children's dental health differ by socioeconomic position: evidence of widening inequalities in southern Brazil. *Int J Paediatr Dent,* 25, 383-392.

Lam, P.P., Sardana, D., Ekambaram, M., Lee, G.H., Yiu, C.K. (2020) Effectiveness of pit and fissure sealants for preventing and arresting occlusal caries in primary molars: a systematic review and meta-analysis, *Journal of Evidence Based Dental Practice*, 20 (2), 101404.

Lenander-Lumikari, M., Loimaranta, V. (2000). Saliva and dental caries. *Adv Dent Res*, ***14,*** 40-47.

Lenzi, T.L., Montagner, A.F., Soares, F.Z.M., De Olıveıra Rocha, R. (2016). Are topical fluorides effective for treating incipient carious lesions?: A systematic review and meta-analysis. *The Journal of the American Dental Association*, 147 (2), 84-91.

Machıulskıene, V., Campus, G., Carvalho, J.C., Dıge, I., Ekstrand, K.R., Jablonskı-Momenı, A., et al. (2020). Terminology of dental caries and dental caries management: consensus report of a workshop organized by orca and cariology research group of IADR. *Caries Research*, 54 (1), 7-14.

Mandari, G.J., Truin, G.J., Van"t Hof, M.A., Frencken, J.E. (2001). Effectiveness of three minimal intervention approaches for managing dental caries: survival of restorations after 2 years. *Caries Res,* 35(2), 90-94.

Maragakis, G.M., Hahn, P., Hellwig, E. (2001). Clinical evaluation of chemomechanical caries removal in primary molars and its acceptance by patients. *Caries Res,* 35(3), 205–210.

Marinho, V.C., Worthington, H.V., Walsh, T., Clarkson, J.E. (2013). Fluoride varnishes for preventing dental caries in children and adolescents. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (7), CD002279.

Marino, R., Hofer-Duran, P., Nunez-Contreras, J., Aravena-Rivas, Y., Zaror, C. (2023). Absence of Association between Child Temperament and Early Childhood Caries: A Cross-Sectional Study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *20*(4), 3251.

Matsui, R., Cvitkovitch, D. (2010). Acid tolerance mechanisms utilized by Strep-

tococcus mutans. *Future Microbiol,* ***5,*** 403-417.

Moynihan, P.J., Kelly, S.A. (2014). Effect on caries of restricting sugars intake: systematic review to inform WHO guidelines. *J Dent Res,* 93(1):8-18.

Mulder, R., Medhat, R., Mohamed, N. (2018). In vitro analysis of the marginal adaptation and discrepancy of stainless steel crowns. *Acta Biomater Odontol Scand,* 4(1), 20-29.

Nakai, Y., Shinga-Ishihara, C., Kaji, M., Moriya, K., Murakami-Yamanaka, K., Takimura, M. (2010). Xylitol gum and maternal transmission of mutans streptococci. *J Dent Res*, 89, 56-60.

Nakayama, Y., Mori, M. (2015). Association between nocturnal breastfeeding and snacking habits and the risk of early childhood caries in 18-to 23-month-old Japanese children. *J Epidemiol,* 25, 142-147.

Nicolau, B., Marcenes, W., Bartley, M., Sheiham, A. (2003). A life course approach to assessing causes of dental caries experience: the relationship between biological, behavioural, socio-economic and psychological conditions and caries in adolescents. *Caries Res,* 37, 319-326.

Nunn, J.H., Murray, J.J., Smallridge, J. (2000). British Society of Paediatric Dentistry: a policy document on fissure sealants in paediatric dentistry, *International Journal of Paediatric Dentistry*, 10 (2), 174-177.

Paes Leme, A.F., Koo, H., Bellato, C.M., Bedi, G., Cury, J.A. (2006). The role of sucrose in cariogenic dental biofilm formation new insight. *J Dent Res*, ***85,*** 878–87.

Peres, K.G., Chaffee, B.W., Feldens, C.A. (2018). Breastfeeding and oral health: evidence and methodological challenges. *J Dent Res,* 97(3), 251-258.

Pitts, N.B., Baez, R.J., Diaz-Guillory, C., Donly, K. J., Feldens, C. A., Mcgrath, C., et al. (2019). Early Childhood Caries: IAPD Bangkok Declaration, *International Journal of Paediatric Dentistry*, 29 (3), 384-386.

Pitts, N.B., Zero, D.T., Marsh, P.D., Ekstrand, K., Weintraub, J.A., Ramos-Gomez, F. et al. (2017). Dental caries. *Nat Rev Dis Primers*, ***3,*** 1-16.

Quadri, G., Nourallah, A., Splieth, C. (2012). Early childhood caries and feeding practices in kindergarten children. *Quintessence Int,* 6, 503-10.

Ramos-Gomez, F., Askaryar, H., Garell, C., Ogren, J. (2017). Pioneering and interprofessional pediatric dentistry programs aimed at reducing oral health disparities. *Front Public Health*, 5, 207.

Ramos-Gomez, F., Ng, M.W. (2011). Into the future: keeping healthy teeth caries free:pediatric CAMBRA protocols. *J Calif Dent Assoc,* 39, 723-33.

Ramos-Gomez, F.J., Crall, J., Gansky, S.A., Slayton, R.L., Featherstone, J.D. (2007). Caries risk assessment appropriate for the age 1 visit (infants and toddlers). *J Calif Dent Assoc*, 35, 687–702.

Ramos-Gomez, F.J., Silva, D.R., Law, C.S., Pizzitola, R.L., John, B., Crall, J.J.

(2014). Creating a new generation of pediatric dentists: a paradigm shift in training. *J Dent Educ*, 78, 1593–603.

Reynolds, E.C. (2006). Casein phosphopeptide-amorphous calcium phosphate and the remineralization of enamel. *Us Dentistry,* 51-54.

Reynolds, E.C. (2009). Casein phosphopeptide-amorphous calcium phosphate: the scientific evidence. Adv *Dent Res,* 21(1), 25-29.

Richards, V.P., Alvarez, A.J., Luce, A.R., Bedenbaugh, M., Mitchell, M.L., Burne, R.A. ve ark. (2017). Microbiomes of site-specific dental plaques from children with different caries status. *Infection and Immunity*, ***85,*** 106-117.

Riley, J.L., Qvist, V., Fellows JL, et al. Dentists' use of caries risk assessment in children: findings from the Dental Practice-Based

Rose, R.K. (2000). Effects of an anticariogenic casein phosphopeptide on calcium diffusion in streptococcal model dental plaques. *Arch Oral Biol,* 45(7), 569-575.

Rosenblatt, A., Stamford, T.C.M. (2009). Silver Diamine Fluoride:a caries silver fluoide bullet. *Journal of Dental Research,* 88, 116-25.

Schmoeckel, J., Gorseta, K., Splieth, C.H., Juric, H. (2020). How to intervene in the caries process: early childhood caries–a systematic review. *Caries Research*, 54 (2), 102-112.

Schwendicke, F., Frencken, J.E., Bjorndal, L., Maltz, M., Manton, D.J., Ricketts, D., et al. Managing carious lesions: consensus recommendations on carious tissue removal. Adv Dent Res. 2016;28(2):58-67.

Seow, W.K., Leishman, S.J., Palmer, J.E., et al. (2016). A longitudinal observational study of developmental defects of enamel from birth to 6 years of age. *JDR Clin Trans ReS,* 1(3), 285-291.

Takaoka, L.A., Goulart, A.L., Kopelman, B.I., Weiler, R.M. (2011). Enamel defects in the complete primary dentition of children born at term and preterm. *Pediatr Dent,* 33, 171-176.

Targino, A.G., Rosenblatt, A., Oliveira, A.F., Chaves, A.M., Santos, V.E. (2011). The relationship of enamel defects and caries: a cohort study. *Oral Dis,* 17, 420-426.

Tham, R., Bowatte, G., Dharmage, S.C., Tan, D.J., Lau, M.X.Z., Dai, X., et al. (2015). Breastfeeding and the risk of dental caries: a systematic review and meta-analysis. *Acta Paediatrica*, 104, 62–84.

Timms, L., Sumner, O., Deery, C., Rogers, H.J. (2020). Everyone else is using it, so why isn't the UK? Silver diamine fluoride for children and young people. *Community Dent Health,* 37, 143-49.

Tinanoff, N., Baez, R.J., Diaz Guillory, C., Donly, K.J., Feldens, C.A., McGrath, C., et al. (2019). Early childhood caries epidemiology, aetiology, risk assessment, societal burden, management, education, and policy: Global perspective. *Int J Paediatr Dent,* 29, 238–248.

Touger-Decker, R., Van Loveren, C. (2003). Sugars and dental caries. *Am J Clin Nutr,* ***78,*** 881-892.

Twetman, S. (2016). Caries risk assessment in children: how accurate are we? *Eur Arch Paediatr Dent,* 17, 27-32.

Urquhart, O., Tampi, M.P., Pilcher, L., Slayton, R.L., Araujo, M.W.B., Fontana, M., et al. (2019). Nonrestorative treatments for caries: systematic review and network meta-analysis. *J Dent Res,* 98, 1426.

Van Ruyven, F.O.J., Lingstrom, P., Van Houte, J., Kent, R. (2000). Relationship among mutans, "low-pH" bacteria, and lodophilic polysaccharide-producing bacteria in dental plaque and early enamel caries in humans. *J Dent Res,* ***79,*** 778–784.

WALIA, T., SALAMI, A. A., BASHIRI, R., HAMOODI, O. M. & RASHID, F., 2014, A randomised controlled trial of three aesthetic full-coronal restorations in primary maxillary teeth, *European Journal of Paediatric Dentistry*, 15 (2).

Wang, Y., Wang, X., Jiang, W., Wang, K., Luo, J., Li, W. ve ark. (2018). Antimicrobial peptide GH12 suppresses cariogenic virulence factors of Streptococcus mutans. *Journal of Oral Microbiology*, ***10,*** 1-11.

Weyant, R.J., Tracy, S.L., Anselmo, T.T., Beltran-Aguılar, E.D., Donly, K.J., Frese, W.A., et al. (2013). Topical fluoride for caries prevention. *The Journal of the American Dental Association*, 144 (11), 1279-91.

White, V. (2008). Breastfeeding and the risk of early childhood caries. *Evidence-Based Dentistry*, 9, 86-8.

World Health Organization. (2019). Ending Childhood Dental Caries: WHO Implementation Manual, *World Health Organization, Geneva,* 978-92-4-000005-6.

World Health Organization. (2021). World Health Organization model list of essentials medicines for children. 1-48.

Wright, J.T., Hanson, N., Ristic, H., Whall, C.W., Estrich, C.G., Zentz, R.R. (2014). Fluoride toothpaste efficacy and safety in children younger than 6 years. *J Am Dent Assoc,* 145(2), 182-189.

Xiao, J., Alkhers, N., Kopycka-Kedzierawski, D.T., Billings, R., Wu, T.T., Castillo, D.A., et al. (2019). Prenatal oral health care and early childhood caries prevention: a systematic review and meta-analysis. *Caries Res,* 53, 411-421.

Yalçın Çakır, F., Gürkan, S., Attar, N. (2010). Çürük mikrobiyolojisi. *Hacettepe Diş Hekimliği Dergisi,* ***34,*** 78-91.

Yip, H., Smales, R., Ngo, H., Tay, F., Chu, F. (2001). Selection of restorative materials for the atraumatic restorative treatment (ART) approach: A review. *Spec Care Dent,* 21, 216–221.

Zaror, C., Matamala-Santander, A., Ferrer, M., Rivera-Mendoza, F., Espinoza-Es-

pinoza, G., Martínez-Zapata, M.J. (2022). Impact of early childhood caries on oral health-related quality of life: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Dental Hygiene*, *20*(1), 120-135.

Zero, D., Fontana, M., Lennon, A.M. (2001). Clinical applications and outcomes of using indicators of risk in caries management. *J Dent Educ,* 65, 1126–1132.

Zou, J., Du, Q., Ge, L., Wang, J., Wang, X., Li, Y., et al. (2022). Expert consensus on early childhood caries management. *International Journal of Oral Science*, 14(1), 35.

CHAPTER 3

RATIONAL DRUG USE AND APPROACH OF DENTISTS TO RATIONAL DRUG USE IN TURKIYE

***Merve DALDAL*[1]**

***Sümeyye ÇOŞKUN BAYBARS*[2]**

***Merve Hacer DURAN*[3]**

1 Research Assistant, Fırat University, School of Dentistry, Oral and Maxillofacial Radiology Department, Turkiye, ORCİD ID: https://orcid.org/0000-0002-1767-3311

2 Assistant Professor, Fırat University, School of Dentistry, Oral and Maxillofacial Radiology Department, Turkiye, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4166-3754, dtsumeyyen@gmail.com

3 Research Assistant, Fırat University, School of Dentistry, Oral and Maxillofacial Radiology Department, Turkiye, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3289-8631, dtmerveduran@gmail.com

Introduction

The pharmaceutical industry is a dynamic industry that is developing day by day. With the advancing technology, the development of medical treatments has also improved the pharmacology and enabled new drugs to be used. Increasing drug consumption with the ease of access to drugs has revealed the problem of effective and necessary use of drugs and the concept of rational drug use (RDU)(1). The negligence of rational drug use is a fundamental and important worldwide health problem that may pose a serious risk factor in the future. The use of drugs that are inconsistent with clinical findings, ineffective and economically irrational is a global problem that needs to be resolved (2). According to the data of the World Health Organization (WHO), more than half of the prescribed drugs are inappropriately prescribed and sold (3). Unnecessary prescription of antibiotics, which is one of the most widely used drug groups, easy access to antibiotics by patients, and non-medical uses increase resistance to diseases that we can treat with antibiotics. The development of resistance to antibiotics makes it difficult to achieve the desired success in treatment and negatively affects the country's economy (4). The use of unnecessary and incorrect doses of antibiotics in mild or advanced infections that arises both in the community and in the hospital environment prevents the appropriate treatment of diseases. Rationally applied correct antibiotic treatment increases the survival rate of the patients and it is beneficial in preventing complications, reducing the severity of the disease and the recovery period (5).

Rational Drug Use

Irrational use of drugs can lead to adverse scenarios with severe consequences. In order to prevent such situations, it is necessary to have sufficient knowledge about the rational use of drugs and then to be able to make the right applications. Rational drug use (RDU) is defined as "giving patients appropriate drugs in line with their clinical needs, in appropriate doses, for a sufficient period of time, at the least cost to themselves and to society". The current definition of RDU is "drugs that meet the health care needs of the majority of the population and therefore should be available at all times in sufficient quantities and in appropriate dosage forms, and which can afforded by society". Inappropriate and unnecessary drug use has caused problems such as increased resistance to diseases, unwarrantedly consumption of resources and financially damage to the state treasury and the these problems has made studies on rational drug use more important (6).

RDU steps can be sorted as: correct diagnosis, accurate determination of prognosis and survival, purpose of drug administration, evaluation of

REFERANCES

1. BEGGİ B, AŞIK Z (2019) "Aile hekimliği polikliniğine başvuran hastaların akılcı ilaç kullanımı yönünden değerlendirilmesi" Ankara Med J;(1):251-60
2. YURDAKUL K, SARIHAN M (2022) " Akılcı olmayan İlaç kullanımı: Anlık optimize reçetelendirilemeyen, satılamayan ve kullanılamayan ziyan ilaçlar kaynaklı ekonomik kaybın büyüklüğü" mersin üniv sağlık bilim derg:15(3):517-530
3. YILMAZ M, KIRBIYIKOĞLU Fİ, ARİÇ Z, KURŞUN B (2014) " Bir diş hekimliği fakültesi hastanesi'ne başvuran bireylerin akılcı ilaç kullanımlarının belirlenmesi" Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi cilt2 sayı1
4. ATİLLA D, BARIŞIK V (2017) " Akılcı Antibiyotik Kullanımı" Klinik Tıp Aile Hekimliği Dergisi cilt 9 sayı 3
5. ÖZTÜRK R. (2013) " Nötropenik hastada akılcı antibiyotik kullanımı" Ulusal Hematoloji Kongresi
6. AYDIN B, GELAL A (2012)" Akılcı İlaç Kullanımı: Yaygınlaştırılması ve Tıp Eğitiminin Rolü" DEÜ TIP FAKÜLTESİ DERGİSİ Cilt26 Sayı1, 57-63
7. Maxwell S. (2009) "Rational prescibing: the principles of drug selection" Clinical medicine; 9:481-485
8. Le GRAND A, Hogerzeil HV, Haaijer-Ruskamp FM. (1999) "İntervention reseach in rational use of drugs: o review" Health policy and planning;14:89-102
9. KIRMIZI Nİ, AYDIN A, KOYUNCUOĞLU C, AKSOY M, KADI E, ALKAN A, AKICI A. (2017)"Diş hekimliği fakültelerinde ve diğer ağız diş sağlığı kurumlarında antibakteriyel reçetelenme durumlarının araştırılması" Nobel Medicus 39 cilt13 sayı3
10. UYSAL S., CANDAN Ü., EVCİL MS., UYSAL A. TAŞBAKAN M. YAMAZHAN T. ULUSOY S. (2015) "Bir diş hastalıkları araştırma hastanesinde görevli hekimlerin antibiyotik bilgisi ve antibiyotik kullanımlarına etki eden durumlar" Ege tıp dergisi 54(2):55-58
11. Koyuncuoğlu CZ , Kırmızı Nİ, Ceylan İ, Akıcı A. (2017)" Diş Hekimliği Kliniklerine Başvuru Öncesinde Hastaların İlaç Kullanımı İle İlgili Tutumlarının Araştırılması" Marmara Pharmaceutical Journal 21:165-176
12. ÇANAKÇI FG. (2021) "Dental Ağrı Şikayetleri İle Trakya Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesine Başvuran Hastaların Bilinçsiz Antibiyotik Kullanımının Değerlendirilmesi" Mersin Üniv Sağlık Bilim Derg 14(1):14-22
13. Serçe Ö, Bakır M. (2013) "Poliklinik Başvurularında Fizik Muayene Süresini Uzun Tutmak Antibiyotik Reçete Edilmesini Azaltıyor" Bursa Ulu-

dağ J Cur Pediatrics 11(2):45-50

14. Sabuncu E, David J, Bernède-Bauduin C, Pépin S, Leroy M, Boëlle P-Y, Watier L, Guillemot D. (2009) "Significant reduction of antibiotic use in the community after a nationwide campaign in France, 2002– 2007" PLoS 6(6):981-989.

15. Çöplü N. (2011) "Antimikrobiyal Direnç ve Akılcı Antimikrobiyal Kullanımı" Kırıkkale Bilimde Gelişmeler Der. 1(1):34-40.

16. Kandemir S, Ergül N. (2000) "Grievances İn Cases Using Antibiotics Due To Orodental Problems And Assessmentof The Need For Antibiotics" Int Dent J 50(2): 73-7.

17. Özkan S, Özbay OD, Aksakal FN ve ark. (2005) "Bir Üniversite Hastanesine Başvuran Hastaların Hasta Olduklarındaki Tutumları ve İlaç Kullanım Alışkanlıkları" Türk Silahlı Kuvvetleri Koruyucu Hekim Bul. 4:223-237

18. Göçgeldi E, Uçar M, Açıkel C.H, Türker T, Hasde M, Ataç A. (2009) "Evlerde artık ilaç bulunma sıklığı ve ilişkili faktörlerin araştırılması" TAF Prev Med Bull. 8:113-8

19. BAYDAR ARTANTAŞ B, KARATAŞ ERAY İ, UZUN S, YAVAŞBATMAZ E, SALMANOĞLU G, KILIÇ T, ÜSTÜ Y, UĞURLU M, GÜÇİZ DOĞAN B. (2015) "Bir Hastanenin Aile Hekimliği Polikliniklerine Başvuran Erişkinlerin Antibiyotik Kullanımı Konusundaki Bazı Alışkanlıkları, Görüşleri ve Bilgilerinin Değerlendirilmesi" Ankara Med J, 15(2):38-47

20. Cottingham J. 2003 "Akılcılık" Doruk Yayıncılık, İstanbul

21. World Health Organization Report on Infectious Diseases. 2000. Geneva

22. AKAN H. (2006) "Akılcı antibiyotik kullanımı ve Türk hematoloji derneği" ANKEM Derg 2006;20(1):65-67

23. ULUĞ M, KEMEÇ Ö, CAN-ULUĞ . (2012) "Antibiyotik kontrol ekibinin akılcı antibiyotik kullanımına etkisi: Maliyet kullanım analizi ve cerrahi profilakside sağlanan başarı" Klimik derg, 25(1):14-8

24. Lu Y, Hernandez P, Abegunde D, Edejer T. (2000) "The World Medicines Situation 2011. Medicine expenditures. Third edition. World Health Organization, Geneva 2011

25. Kuriyama T, Karasawa T, Nakagawa K, Saiki Y, Yamamoto E, Nakamura S "Bacteriologic features and antimicrobial susceptibility in isolates from orofacial odontogenic infections" Oral surg oral med oral pathol oral radiol endod, 90(5):600-8

26. ALTINDİŞ M, GÜMÜŞSOY İ, İNCİ MB, FURUNCUOĞLU F, ALTINDİŞ S. (2018) "Diş hekimliğinde antibiyotik kullanımı" sözlü sunum 1. Uluslararası dental ve oral enfeksiyonlar kongresi Sakarya

27. BAYINDIR Y. (2003) "Dental infeksiyonlarda doğru antibiyotik kullanımı" İnönü üniv tıp fakültesi derg,10(4):213-216

28. Anderson R, Calder L, Thomas DW. (2000) “Antibiotic prescribing for dental conditions: general medical practitioners and dentists compared” Br dent J, 188(7):398-400

29. ALTINDİŞ S. (2017) “Akılcı ilaç kullanımına sistematik bir bakış” Journal of BSHR 1(2):34-38

CHAPTER 4

DIGITAL DENTISTRY

Selin POLATOĞLU[1]

Hasibe Sevilay BAHADIR[2]

1 Specialist Dentist, Private Clinic,Ankara Turkey.

ORCID: 0000-0001-8368-277X

2 Asistant Professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Dentistry, Department of Restorative Dentistry,Ankara Turkey.

ORCID: 0000-0001-8577-4408

DIGITAL DENTISTRY

Technology advancements have accelerated the digitalization of dentistry. In many dental fields, digital patterns are used. One of the highlights of recent times has been the conversion of data from intraoral scanners into digital models, and then modeling using various manufacturing techniques. Every clinician should keep up to date on the topics of intraoral scanners, CAD-CAM systems, and 3D printers, which are the cornerstones of digital dentistry.

CAD-CAM in dentistry was introduced in the 1970s, and two researchers named Duret and Preston used the first dental CAD-CAM system (Duret & Preston, 1991). CAD-CAM systems basically consist of 3 stages: The first is the collection of data by scanning the preparation intraoral or extraoral. Then the CAD system, that is, the three-dimensional design of the restoration on the computer, and the final stage is the production of the restoration, the CAM stage (Çelik, Tuğrul, & Üşümez, 2013). CAD-CAM systems consist of optical scanner, software (CAD) and hardware (CAM) that creates the design(KALAYCI & BAYINDIR, 2015). Optical scanners are based on the principle of obtaining images of three-dimensional structures, which is defined as the triangulation procedure. The design software performs the three-dimensional design and planning of the restoration on the computer screen. The user can use the templates in the software or make his own design(KALAYCI & BAYINDIR, 2015). The last component, CAM, refers to the milling machines under the control of the computer, while the restoration is obtained by milling from the material blocks, some manual arrangements (polishing, coloring, porcelain applications, etc.) are completed by the dental technician as the final stage (KALAYCI & BAYINDIR, 2015; Tinscherta, Nattb, Hassenpflugb, & Spiekermanna, 2004).

Currently, it is possible to demonstrate that additive technologies can replace subtractive ones. The 3D printer was created by Charles Hull, who first revealed it to the scientific community in 1980 and cemented its historical significance with his stereolithographic printing patent filing in 1986(Kessler, Hickel, & Reymus, 2020). Although the patent granted stops the development of new technologies for a considerable amount of time, 3D printers have developed quickly and are still developing(Kessler et al., 2020).

INTRAORAL SCANNER SYSTEMS

Today, the number of both devices and manufacturers used in CAD-CAM systems is increasing day by day. Digital systems have been developing very rapidly in recent years. Many companies are introducing their intraoral scanners to the dental industry. Newly developed scanners are the subject

REFERENCES

Accuracy, I. (1994). of measurement methods and results—part 1: General principles and definitions. *International Organization for Standardization, Geneva, Switzerland*.

Ackerman, M. B., & Ackerman, J. L. (2002). Smile analysis and design in the digital era. *Journal of clinical orthodontics, 36*(4), 221-236.

Allen, K. L., Schenkel, A. B., & Estafan, D. (2004). An overview of the CEREC 3D CAD/CAM system. *General dentistry, 52*(3), 234-235.

Andersson, M., Razzoog, M. E., Odén, A., Hegenbarth, E. A., & Lang, B. R. (1998). Procera: a new way to achieve an all-ceramic crown. *Quintessence International, 29*(5).

Andonović, V., & Vrtanoski, G. (2010). Growing rapid prototyping as a technology in dental medicine. *Mech Eng Sci J, 29*(1), 31-39.

Aragón, M. L., Pontes, L. F., Bichara, L. M., Flores-Mir, C., & Normando, D. (2016). Validity and reliability of intraoral scanners compared to conventional gypsum models measurements: a systematic review. *European journal of orthodontics, 38*(4), 429-434.

BAKIÇ, H., KOCACIKLI, M., & KORKMAZ, T. (2021). Diş Hekimliğinde Güncel İntraoral Tarayicilar. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 31*(2), 289-304.

Bini, V. (2014). Aesthetic digital smile design: software-aided aesthetic dentistry: part I. *CAD/CAM Int. Mag. Digital Dent, 2*, 12-17.

Birnbaum, N. S., & Aaronson, H. B. (2008). Dental impressions using 3D digital scanners: virtual becomes reality. *Compendium of continuing education in dentistry (Jamesburg, NJ: 1995), 29*(8), 494, 496, 498-505.

Birnbaum, N. S., Aaronson, H. B., Stevens, C., & Cohen, B. (2009). 3D digital scanners: a high-tech approach to more accurate dental impressions. *Inside Dentistry, 5*(4), 70-74.

Boening, K. W., Wolf, B. H., Schmidt, A. E., Kästner, K., & Walter, M. H. (2000). Clinical fit of Procera AllCeram crowns. *The Journal of prosthetic dentistry, 84*(4), 419-424.

Chen, Y.-w., Stanley, K., & Att, W. (2020). Artificial intelligence in dentistry: current applications and future perspectives. *Quintessence Int, 51*(3), 248-257.

Christensen, G. J. (2001). Computerized restorative dentistry: state of the art. *The Journal of the American Dental Association, 132*(9), 1301-1303.

Coachman, C., & Calamita, M. (2012). Digital smile design: a tool for treatment planning and communication in esthetic dentistry. *Quintessence Dent Technol, 35*, 103-111.

Coachman, C., Calamita, M., & Ricci, A. (2018). Digital smile design: a digital

tool for esthetic evaluation, team communication, and patient management. *Ronald E. Goldstein's Esthetics in Dentistry*, 84-111.

Coachman, C., Calamita, M. A., & Sesma, N. (2017). Dynamic documentation of the smile and the 2D/3D digital smile design process. *Int J Periodontics Restorative Dent, 37*(2), 183-193.

Coachman, C., & Paravina, R. D. (2016). Digitally enhanced esthetic dentistry-From treatment planning to quality control. In (Vol. 28, pp. S3-S4).

Coachman, C., Van Dooren, E., Gürel, G., Landsberg, C. J., Calamita, M. A., & Bichacho, N. (2012). Smile design: From digital treatment planning to clinical reality. *Interdisciplinary treatment planning, 2*, 119-174.

Coachman, C., Yoshinaga, L., Calamita, M., & Sesma, N. (2014). Digital smile design concepts. *The Technologist*, 1-35.

COS, L. C. O. S. (2009). 3M ESPE Technical Datasheet, St. *Paul, MN.*

Çelik, G., Tuğrul, S., & Üşümez, A. (2013). Bilgisayar destekli diş hekimliği ve güncel CAD/CAM sistemleri. *Cumhuriyet Dental Journal, 16*(1), 74-82.

ÇETİNDAĞ, M. T., & Ayşef, M. (2016). DİŞ HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN CAD/CAM (BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM/BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÜRETİM) SİSTEMLERİ VE MATERYALLER. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 26*(3), 524-533.

Daher, R., Ardu, S., Vjero, O., & Krejci, I. (2018). 3D digital smile design with a mobile phone and intraoral optical scanner. *Compendium of Continuing Education in Dentistry, 39*(6), e5-e8.

Dawood, A., Marti, B. M., Sauret-Jackson, V., & Darwood, A. (2015). 3D printing in dentistry. *British dental journal, 219*(11), 521-529.

Duret, F., & Preston, J. (1991). CAD/CAM imaging in dentistry. *Current opinion in dentistry, 1*(2), 150-154.

Feraru, M., Musella, V., & Bichacho, N. (2016). Individualizing a smile makeover. *J Cosmet Dent, 32*(1), 108-120.

Galhano, G. Á. P., Pellizzer, E. P., & Mazaro, J. V. Q. (2012). Optical impression systems for CAD-CAM restorations. *Journal of Craniofacial Surgery, 23*(6), e575-e579.

Garg, A. K. (2008). Cadent iTero's digital system for dental impressions: the end of trays and putty? *Dental implantology update, 19*(1), 1-4.

Hager, B., Odén, A., Andersson, B., & Andersson, L. (2001). Procera AllCeram laminates: a clinical report. *Journal of prosthetic dentistry, 85*(3), 231-232.

Helvey, G. A. (2007a). Computer-generated smile analysis: Part 1. *Dentistry Today, 26*(7), 148, 150-142.

Helvey, G. A. (2007b). How to increase patient acceptance for cosmetic dentistry: cosmetic imaging with Adobe Photoshop Elements 4.0. *Dentistry Today, 26*(2), 148-153.

Hofmann, M. (2014). 3D printing gets a boost and opportunities with polymer materials. In: ACS Publications.

Iliev, G. (2016). Personalized digital smile design for predictable aesthetic results. *Balkan Journal of Dental Medicine, 20*(3), 172-177.

KALAYCI, B. B., & BAYINDIR, F. (2015). GÜNCEL DENTAL BİLGİSAYAR DESTEKLİ TASARIM/BİLGİSAYAR DESTEKLİ ÜRETİM SİSTEMLERİ. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 25*, 129-136.

Kessler, A., Hickel, R., & Reymus, M. (2020). 3D printing in dentistry—State of the art. *Operative Dentistry, 45*(1), 30-40.

Liu, Q., Leu, M. C., & Schmitt, S. M. (2006). Rapid prototyping in dentistry: technology and application. *The international journal of advanced manufacturing technology, 29*, 317-335.

Logozzo, S., Franceschini, G., Kilpelä, A., Caponi, M., Governi, L., & Blois, L. (2011). A comparative analysis of intraoral 3D digital scanners for restorative dentistry. *Internet J Med Technol, 5*(1), 1-2.

Logozzo, S., Zanetti, E. M., Franceschini, G., Kilpelä, A., & Mäkynen, A. (2014). Recent advances in dental optics–Part I: 3D intraoral scanners for restorative dentistry. *Optics and Lasers in Engineering, 54*, 203-221.

Mangano, F. G., Hauschild, U., Veronesi, G., Imburgia, M., Mangano, C., & Admakin, O. (2019). Trueness and precision of 5 intraoral scanners in the impressions of single and multiple implants: a comparative in vitro study. *BMC oral health, 19*(1), 1-14.

McLaren, E. A., & Culp, L. (2013). Smile analysis. *J Cosmet Dent, 29*(1), 94-108.

Medina-Sotomayor, P., Pascual-Moscardo, A., & Camps, I. (2019). Accuracy of 4 digital scanning systems on prepared teeth digitally isolated from a complete dental arch. *The Journal of prosthetic dentistry, 121*(5), 811-820.

Meereis, C., De Souza, G., Albino, L., Ogliari, F., Piva, E., & Lima, G. (2016). Digital smile design for computer-assisted esthetic rehabilitation: two-year follow-up. *Operative Dentistry, 41*(1), E13-E22.

Moörmann, W. H. (2006). The evolution of the CEREC system. *The Journal of the American Dental Association, 137*, 7S-13S.

Omar, D., & Duarte, C. (2018). The application of parameters for comprehensive smile esthetics by digital smile design programs: A review of literature. *The Saudi Dental Journal, 30*(1), 7-12.

Palin, W., & Burke, F. T. (2005). Trends in indirect dentistry: 8. CAD/CAM technology. *Dental update, 32*(10), 566-572.

Perez-Davidi, M. (2015). Digital smile design and anterior monolithic restorations chair side fabrication with Cerec Cad/Cam system. *Refu'at Ha-peh Veha-shinayim (1993), 32*(4), 15-19, 25.

Piwowarczyk, A., Ottl, P., Lauer, H. C., & Kuretzky, T. (2005). A Clinical Report

and Overview of Scientific Studies and Clinical Procedures Conducted on the 3M ESPE Lava™ All-Ceramic System. *Journal of Prosthodontics: Implant, Esthetic and Reconstructive Dentistry, 14*(1), 39-45.

Rekow, E. D. (2006). Dental CAD/CAM systems: a 20-year success story. *The Journal of the American Dental Association, 137*, 5S-6S.

Rohaly, J., Hart, D. P., & Brukilacchio, T. J. (2008). Three-channel camera systems with non-collinear apertures. In: Google Patents.

Santos, F. R., Kamarowski, S. F., Lopez, C. A. V., Storrer, C. L. M., Neto, A. T., & Deliberador, T. M. (2017). The use of the digital smile design concept as an auxiliary tool in periodontal plastic surgery. *Dental research journal, 14*(2), 158.

Ting-shu, S., & Jian, S. (2015). Intraoral digital impression technique: a review. *Journal of Prosthodontics, 24*(4), 313-321.

Tinscherta, J., Nattb, G., Hassenpflugb, S., & Spiekermanna, H. (2004). Status of Current CAD/CAM Technology in Dental Medicine Stand der aktuellen CAD/CAM-Technik in der Zahnmedizin. *Int. J. Comput. Dent, 7*(1), 25-45.

US, Y. Ö., YÜZBAŞIOĞLU, E., ALBAYRAK, B., & ÖZDEMİR, G. (2021). Digital Smile Design: Predictable Results. *Journal of Experimental and Clinical Medicine, 38*(3s), 123-128.

Xu, F., Wong, Y., & Loh, H. (2001). Toward generic models for comparative evaluation and process selection in rapid prototyping and manufacturing. *Journal of Manufacturing Systems, 19*(5), 283-296.

Yankov, B., Iliev, G., Filchev, D., Gurel, G., Paolucci, B., Shayder, A., & Misheva, I. (2016). *Software application for smile design automation using the Visagism theory.* Paper presented at the Proceedings of the 17th International Conference on Computer Systems and Technologies 2016.

Zaharia, C., Gabor, A.-G., Gavrilovici, A., Stan, A. T., Idorasi, L., Sinescu, C., & Negruțiu, M.-L. (2017). Digital dentistry—3D printing applications. *Journal of Interdisciplinary Medicine, 2*(1), 50-53.

Zimmermann, M., & Mehl, A. (2015). Virtual smile design systems: a current review Virtuelle Smile Design-Systeme: eine aktuelle Übersicht. *International journal of computerized dentistry, 18*(4), 303-317.

CHAPTER 5

DIGITAL SOLUTIONS FOR INDIRECT RESTORATIONS

Metin BAKIR [1]

1 Bingol University, Faculty of Dentistry, Department of Restorative Dentistry, metinbakir@bingol.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7788-9990

DIGITAL SOLUTIONS FOR INDIRECT RESTORATIONS

Conventional dental practices have begun to be shelved, just like in any industry that tries to keep up with the rapidly developing and digitalizing world. In recent years, the field of dentistry has experienced many advancements, with the use of digital technology playing a significant role in many of these changes. Digital dentistry is the practice of using computer and digital technologies in dentistry. These innovations increase the effectiveness, precision, and minimally invasiveness of dental treatment.

The methods that can be saved and modified in a computer environment, as well as those for early caries detection, have replaced the conventional methods in restorative treatments, providing more preventive and minimally invasive treatment options.(Peng, 2021) Additionally, traditional dental caries have been measured using intraoral and extraoral scanners. Methods started to replace them. Dental professionals can use these scanners to create a digital model of the teeth and gums by scanning them in 3D. Using CAD/CAM systems, these digital models can be used for fabrication and design of restoration projects.(Kaleli, 2021) The use of these new technologies can have a significant positive impact on patients as well as dentists. As digital scanning and design processes are used, for instance, time and money are saved. Additionally, using digital models reduced treatment times and increased the precision and beauty of restorations. Additionally, the expanding product variety allows for the creation of restorations tailored to each case, the recording of joint movements, and the achievement of more aesthetically pleasing results, all of which contribute to high patient and dentist satisfaction. As a result, digital treatments have a lower chance of failing, mismatching, and restoring restoration.(Coachman, 2021), (Peşkersoy, 2022)

DIGITAL IMPRESSIONS

One of the most important stages of restorative treatments in dentistry is the impression stage. 3D scanning of the mouth and teeth has gained importance in restorative, prosthetic, and orthodontics. In the 3D mapping of the oral cavity, a digital impression of the mouth is intended to be produced. For indirect restorations, it is extremely important to record all the details of the prepared cavity, the relations with the adjacent teeth in contact, and the patient's occlusion, obviously and accurately.(Naumovski, 2017) Three-dimensional scanners are used in dentistry; They can be classified into two main groups as intraoral and extraoral. These systems provide computer-aided recordings in dentistry. The digital systems used have advantages over traditional measurement systems. Digital systems have been developed very rapidly in recent years. Many companies are

REFERENCES

Akl MA, Mansour DE, Zheng F. The Role of Intraoral Scanners in the Shade Matching Process: A Systematic Review. J Prosthodont 2022:1-8.

Amornvit, P., Rokaya, D., Peampring, C., & Sanohkan, S. (2021). Confocal 3D optical intraoral scanners and comparison of image capturing accuracy. Comput. Mater. Contin, 66(1), 303-314.

An H, Fischer CM, Miller SE, Al-Bitar KM, Luepke PG. A fully digital workflow to achieve predictable esthetic and functional outcomes: A case series. Int J Perio Rest Dent 2022; 42:165-74.

Anadioti, E., Kane, B., Zhang, Y., Bergler, M., Mante, F., & Blatz, M. B. (2022). Accuracy of dental and industrial 3D printers. Journal of Prosthodontics, 31(S1), 30-37.

Beuer, F., Schweiger, J., & Edelhoff, D. (2008). Digital dentistry: an overview of recent developments for CAD/CAM generated restorations. British dental journal, 204(9), 505-511.

Cantín, M., Muñoz, M., & Olate, S. (2015). Generation of 3D tooth models based on three-dimensional scanning to study the morphology of permanent teeth. Int. J. Morphol, 33(2), 782-787.

Chang, J. Y., Chen, W. C., Huang, T. K., Wang, J. C., Fu, P. S., Chen, J. H., & Hung, C. C. (2012). Evaluating the accuracy of tooth color measurement by combining the Munsell color system and dental colorimeter. The Kaohsiung journal of medical sciences,.

Chu, S. J., Paravina, R. D., Sailer, I., & Mieleszko, A. J. (2017). Color in dentistry: a clinical guide to predictable esthetics (Vol. 129). Hanover Park (IL): Quintessence Publishing.

Coachman, C., Sesma, N., & Blatz, B. M. (2021). The complete digital workflow in interdisciplinary dentistry. The International Journal of Esthetic Dentistry, 16(1).

Davidowitz, G., & Kotick, P. G. (2011). The use of CAD/CAM in dentistry. Dental Clinics, 55(3), 559-570.

Deng, X., & Feng, Z. (2017). Theory study of a novel planar enveloping internal-meshing worm drive. Journal of the Brazilian Society of Mechanical Sciences and Engineering, 39, 4807-4818.

Espíndola-Castro, L. F., Monteiro, G. Q. M., Ortigoza, L. S., da Silva, C. H. V., & Souto-Maior, J. R. (2019). Multidisciplinary approach to smile restoration: gingivoplasty, tooth bleaching, and dental re-anatomization. Compendium, 40(9).

Fielding, G. A., Roy, M., Bandyopadhyay, A., & Bose, S. (2012). Antibacterial and biological characteristics of silver containing and strontium doped plasma sprayed hydroxyapatite coatings. Acta biomaterialia, 8(8), 3144-3152.

Gürel, G., Paolucci, B., Iliev, G., Filtchev, D., & Schayder, A. (2021). The fifth dimension in esthetic dentistry. Bulgaria: University of Sofia.

Güth, J. F., Runkel, C., Beuer, F., Stimmelmayr, M., Edelhoff, D., & Keul, C. (2017). Accuracy of five intraoral scanners compared to indirect digitalization. Clinical oral investigations, 21, 1445-1455.

Hassan, W. N. W., Yusoff, Y., & Mardi, N. A. (2017). Comparison of reconstructed rapid prototyping models produced by 3-dimensional printing and conventional stone models with different degrees of crowding. American Journal of Orthodontics and Dentofacial.

He, W. H., Park, C. J., Byun, S., Tan, D., Lin, C. Y., & Chee, W. (2020). Evaluating the relationship between tooth color and enamel thickness, using twin flash photography, cross-polarization photography, and spectrophotometer. Journal of Esthetic and Re.

Huang, M., Ye, H., Chen, H., Zhou, Y., Liu, Y., Wang, Y., & Sun, Y. (2022). Evaluation of accuracy and characteristics of tooth-color matching by intraoral scanners based on Munsell color system: an in vivo study. Odontology, 110(4), 759-768.

Jockusch, J., & Özcan, M. (2020). Additive manufacturing of dental polymers: An overview on processes, materials and applications. Dental materials journal, 39(3), 345-354.

Kaleli, N., & Çağrı, U. R. A. L. (2021). What does complete digital workflow mean for dentistry?. Journal of Experimental and Clinical Medicine, 38(3s), 175-179.

Kihara, H., Hatakeyama, W., Komine, F., Takafuji, K., Takahashi, T., Yokota, J., ... & Kondo, H. (2020). Accuracy and practicality of intraoral scanner in dentistry: A literature review. Journal of prosthodontic research, 64(2), 109-113.

Liu, W., & Huang, G. J. (2014). Improving the efficiency of intraoral scanning. Journal of clinical orthodontics: JCO, 48(9), 549-554.

Malik, I. A., Mirkhalaf, M., & Barthelat, F. (2017). Bio-inspired "jigsaw"-like interlocking sutures: Modeling, optimization, 3D printing and testing. Journal of the Mechanics and Physics of Solids, 102, 224-238.

Naumovski, B., & Kapushevska, B. (2017). Dimensional stability and accuracy of silicone–based impression materials using different impression techniques–a literature review. Prilozi, 38(2), 131-138.

Pandey, P., Mantri, S., Bhasin, A., & Deogade, S. C. (2019). Mechanical properties of a new vinyl polyether silicone in comparison to vinyl polysiloxane and polyether elastomeric impression materials. Contemporary Clinical Dentistry, 10(2), 203.

Peng, M., Li, C., Huang, C., & Liang, S. (2021). Digital technologies to facilitate minimally invasive rehabilitation of a severely worn dentition: A dental

technique. The Journal of prosthetic dentistry, 126(2), 167-172.

Peşkersoy, C. (2022). Restoratif Diş Hekimliğinde Dijitalleşme Digitalization in Restorative Dentistry. In EÜ Dişhek Fak Derg.

Revilla-León, M., Att, W., Özcan, M., & Rubenstein, J. (2021). Comparison of conventional, photogrammetry, and intraoral scanning accuracy of complete-arch implant impression procedures evaluated with a coordinate measuring machine. The Journal of prosthet.

Thomas, P. A., Krishnamoorthi, D., Mohan, J., Raju, R., Rajajayam, S., & Venkatesan, S. (2022). Digital Smile Design. Journal of Pharmacy & Bioallied Sciences, 14.

Torres, J., Tamimi, F., Alkhraisat, M. H., Manchón, Á., Linares, R., Prados-Frutos, J. C., ... & López Cabarcos, E. (2010). Platelet-rich plasma may prevent titanium-mesh exposure in alveolar ridge augmentation with anorganic bovine bone. Journal of clini.

Van Noort, R. (2012). The future of dental devices is digital. Dental materials, 28(1), 3-12.

CHAPTER 6

AUDITORY-VERBAL THERAPY

İbrahim Can YAŞA[1]
Yiğitcan PERKER[2]

1 Assist. Prof. Dr. Bahçeşehir University, Speech and Language Therapy Department, İstanbul, ORCID: 0000-0002-7630-1956
2 Ress. Assist., Bahçeşehir University, Speech and Language Therapy Department, İstanbul, ORCID: 0009-0001-0789-3978

1. Introduction

Hearing loss is defined as the problem experienced in perceiving acoustic sound signals due to a defect in any part of the auditory pathways (Avcıoğlu, 2008). Since hearing loss is a condition that affects the steps in speech and language development, early diagnosis and the use of early intervention methods have an extremely critical place in the acquisition of the expected language skills related to the chronological age of the child.

Hearing losses that occur at an early age affect children's auditory perception (Sininger et al., 2010), speech and language skills (Blamey et al. 2001; Ansari, 2004; Carey-Sargeant and Brown; 2005), verbal communication (Vaccari and Marschark, 1997; Lederberg et al. Everhart, 2000) negatively affect their cognitive skills and academic progress (Marscharch et al., 2007). Studies have shown that the negative effects of hearing loss are reduced by early diagnosis and the use of early intervention methods (Yoshinaga-Itano et al., 1998; Moeller, 2000; Kennedy et al., 2006).

Thanks to the rapidly developing hearing aids and cochlear implant technologies, the level of expectation regarding the listening and speaking language skills of children with hearing loss and their performance in academic and social life has increased (Moeller, 2000; Svirsky et al., 2000; Yoshinaga-Itano et al., 1998). Children between the ages of 0-3.5, who have been shown as the critical period thanks to early diagnosis and intervention, who have had hearing aids or cochlear implants; they can have the chance to develop at a similar level to the language and speech development of their normally-hearing peers (Lim & Simser, 2005).

Thanks to the newborn hearing screening programs being implemented around the world, including our country, it has become easier for children with hearing loss to access oral language with early diagnosis of hearing loss and early instrumentation in accordance with hearing loss (Moeller, 2000; Svirsky et al., 2000; Yoshinaga-Itano). et al., 1998). Thanks to the developments in education and technology, the increase in access to oral language plays a role in the preference of verbal education methods (Warner-Czyz et al., 2009).

Auditory-verbal therapy, which is one of the verbal education methods, is a communication and early intervention method that aims to teach the child's ability to use their hearing in the normal course of life by incorporating spoken language into daily activities (Estabrooks et al., 2016; Estabrook et al., 2020). The basic principles of auditory-verbal therapy were established by the pioneers of this therapy method, Daniel Ling, Doreen Pollack and Helen Beebe. The main purpose of this method is to raise the receptive and expressive language skills of the child with

REFERENCES

Ansari, M.S. (2004). Screening programme for hearing ımpairment in newborns: a challenge during rehabilitation for all. Asia Pasific Disability Rehabilitation Journal, 15(1)83-89.

Avcıoğlu, H. (2008). İşitme yetersizliği olan öğrenciler. İbrahim Diken (Ed.), Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim içinde (s.170-214). Ankara:Pegem.

Blamey, P. J., Sarant, J. Z., Paatsch, L. E., Barry, J. G., Bow, C. P., Wales, R. J. & Tooher, R. (2001). Relationships among speech perception, production, language, hearing loss, and age in children with impaired hearing.Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 44(2), 264-285.

Blamey, P. J., Sarant, J. Z., Paatsch, L. E., Barry, J. G., Bow, C. P., Wales, R. J., ... & Tooher, R. (2001). Relationships among speech perception, production, language, hearing loss, and age in children with impaired hearing.

Brainard, M. S., & Doupe, A. J. (2000). Auditory feedback in learning and maintenance of vocal behaviour. Nature Reviews Neuroscience, 1(1), 31-40.

Brennan-Jones, C. G., White, J., Rush, R. W., & Law, J. (2014). Auditory-verbal therapy for promoting spoken language development in children with permanent hearing impairments. Cochrane database of systematic reviews.

Calderon, R. (2000). Parental involvement in deaf children's education programs as a predictor of child's language, early reading, and social-emotional development. Journal of deaf studies 223 İşitme kayıplı bireylerde eğitim: işitsel-sözel terapi yöntemi and deaf education, 5(2), 140-155.

Carey-Sargeant C.L, & Brown, P.M. (2005). Reciprocal utterances during interactions between deaf toddlers and their hearing mothers. Deafness & Education International, 7(2), 77-97.

Diller, G. (2007). Habilitation and Rehabilitation of Children, Study Letter 6, Qualification of educational staff working with hearing-impaired children (QUESWHIC) 19-30.

Dornan, D. (1999). 'Let's hear and say': current overview of auditory-verbal therapy. Asia Pacific Journal of Speech, Language and Hearing, 4(2), 141-154.

Dornan, D. A., Hickson, L. M., Murdoch, B. E., & Housston, T. (2009). Longitudinal study of speech perception, speech, and language for children with hearing loss in an auditory-verbal therapy program. Volta Review, (2-3), 61-85.

Durieux-Smith, A., Oldsi, J., Fitzpatrick, E.,Eriks-Brophy, A., Duquette, C., Capelli, M. (1998). Outcome of AVT: Results of follow-up study. American Speech and Hearing Association Leader, 3:99.

Eriks-Brophy, A. (2004). Outcomes of auditory-verbal therapy: A review of the evidence and a call for action. Volta Review, 104(1), 21-35.

Estabrooks, W. (1994). Auditory-Verbal Therapy for Parents and Professionals. Washington, DC: Alexander Graham Bell Association for the Deaf.

Estabrooks, W. (2007). Auditory-Verbal Practice, Qualification of educational staff working with hearing-impaired children (QESWHIC), 3-30.

Estabrooks, W., Morrison, H. M., & MacIver-Lux, K. (2020) Estabrooks, W., Morrison, H. M., & MacIver-Lux, K. (Ed.). (2020). Auditory-verbal therapy: An overview: Science, research, and practice. Plural Publishing.

Estabrooks, W., Rhoades, E. A., Lim, S. R., & MacIver-Lux, K. (2016) Estabrooks, W., Rhoades E. M., & MacIver-Lux, K. (Ed.). (2016). Auditory-verbal therapy: An Overview: Science, research, and practice. Plural Publishing.

Goldberg, D. M., & Flexer, C. (2001). Auditory-verbal graduates: Outcome survey of clinical efficacy. Journal of the American Academy of Audiology, 12(08), 406-414.

Hanáková, A. (2014). Early Intervention in Context of Special Education-Communication between Parents of Hearing-Impaired Children and Professionals with an Emphasis on Auditory-verbal Therapy. E-Pedagogium, (4), 64-72.

Hepper, P. G., & Shahidullah, B. S. (1994). Development of fetal hearing. Archives of Disease in Childhood-Fetal and Neonatal Edition, 71(2), 81-87.

Holzinger, D., Fellinger, J., & Beitel, C. (2011). Early onset of family centred intervention predicts language outcomes in children with hearing loss. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 75(2), 256-260.

Jackson, C. W., & Schatschneider, C. (2014). Rate of language growth in children with hearing loss in an auditory-verbal early intervention program. American annals of the deaf, 158(5), 539-554.

Kennedy, C. R., McCann, D. C., Campbell, M. J., Law, C. M., Mullee, M., Petrou, S., ... & Stevenson, J. (2006). Language ability after early detection of permanent childhood hearing impairment. New England Journal of Medicine, 354(20), 2131-2141.

Langereis, M., & Vermeulen, A. (2015). School performance and wellbeing of children with CI in different communicative–educational environments. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 79(6), 834-839.

Lederberg, A. R., & Everhart, V. S. (2000). Conversations between deaf children and their hearing mothers: Pragmatic and dialogic characteristics. Journal of deaf studies and deaf education, 5(4), 303-322.

Leffel, K., & Suskind, D. (2013). Parent-directed approaches to enrich the early language environments of children living in poverty. In Seminars in speech and language 34(4), 267-278.

Lieu, J. E. C. (2004). Speech-language and educational consequences of unilateral hearing loss in children. Archives of Otolaryngology–Head & Neck Surgery, 130(5), 524-530.

Lim, S. Y. C., & Simser, J. (2005). Auditory-verbal therapy for children with hearing impairment. Ann Acad Med Singapore, 34(4), 307-12.

Ling, D. (1970). Auditory-Verbal options for children with hearing impairment: helping to Pioneer an applied science. The Volta Review (95)187-96

Marschark, M., Rhoten, C., & Fabich, M. (2007). Effects of cochlear implants on children's reading and academic achievement. The Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 12(3), 269-282

Minami, S., Ijuin, R., Nishiyama, Y., Kuroki, T., Tendo, A., Kusui, Y., ... & Kaga, K. (2021). Assessment of speech perception in deaf or hard of hearing children who received auditory-verbal therapy with hearing aids or cochlear implants. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 146, 1-5.

Moeller, M. P. (2000). Early intervention and language development in children who are deaf and hard of hearing. Pediatrics, 106(3), e43-e43.

Monshizadeh, L., Vameghi, R., Sajedi, F., Yadegari, F., Hashemi, S. B., Kirchem, P., & Kasbi, F. (2018). Comparison of social interaction between cochlear-implanted children with normal intelligence undergoing auditory verbal therapy and normal-hearing children: a pilot study. The journal of international advanced otology, 14(1), 34-38.

Olusanya, B. O., Luxon, L. M., & Wirz, S. L. (2004). Benefits and challenges of newborn hearing screening for developing countries. International Journal of Pediatric Otorhinolaryngology, 68(3), 287-305.

Pimperton, H., & Kennedy, C. R. (2012). The impact of early identification of permanent childhood hearing impairment on speech and language outcomes. Archives of Disease in Childhood, 97(7), 648-653.

Pollack, D. (1970). Educational audiology for the limited hearing infant. Charles C. Thomas Publisher.

Rhoades, E., McCafferey, H. (2002). Progress in Spesific Language Skills for Young Children in the Auditory-Verbal Approach, 2nd International Conference on Newborn Hearing Screening, Diagnosis and Intervention.

Sharma, A., & Glick, H. (2016). Cross-modal re-organization in clinical populations with hearing loss. Brain sciences, 6(1), 4. 225

Simser, J. (2014). Auditory-Verbal Techniques and Hierarchies. https://silo.tips/download/auditory-verbal-techniques-and-hierarchies

Sininger, Y. S., Grimes, A., & Christensen, E. (2010). Auditory development in early amplified children: Factors influencing auditory-based communication outcomes in children with hearing loss. Ear and hearing, 31(2), 166.

Svirsky, M. A., Robbins, A. M., Kirk, K. I., Pisoni, D. B., & Miyamoto, R. T. (2000). Language development in profoundly deaf children with cochlear implants. Psychological science, 11(2), 153-158.

Şahlı, S., Barmak, E., & Belgin, E. (2011). Koklear İmplantlı Çocuğa Sahip Olmanın Aile İşlevlerine Etkisi. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi, 5(1), 19-24.

Vaccari, C., & Marschark, M. (1997). Communication between parents and deaf children: Implications for social-emotional development. Journal of child Psychology and Psychiatry, 38(7), 793-801.

Watkin, P., McCann, D., Law, C., Mullee, M., Petrou, S., Stevenson, J., & Kennedy, C. (2007). Language ability in children with permanent hearing impairment: the influence of early management and family participation. Pediatrics, 120(3), 694-701.

Yoshinaga-Itano, C. (2003). Early intervention after universal neonatal hearing screening: impact on outcomes. Mental Retardation and Developmental Disabilities Research Reviews, 9(4), 252-266.

Yoshinaga-Itano, C., Sedey, A. L., Coulter, D. K., & Mehl, A. L. (1998). Language of early-and later-identified children with hearing loss. Pediatrics, 102(5), 1161-1171.

CHAPTER 7

AMBULANCE ACCIDENTS BETWEEN 2016-2021 AND THEIR INVESTIGATION IN TERMS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY[1]

Şule YAŞAR GÖKÇEDAĞ[2]

Serden BAŞAK[3]

1 This study was prepared from the project named "Ambulance Accidents" by Şule Yaşar Gökçedağ, a graduate student of Kütahya Health Sciences University, Graduate Education Institute, Health Management Program under the supervision of Dr. Serden Başak.

2 Student, Kütahya Health Science University, Health Management Department, https://orcid.org/0009-0009-2171-7012

3 Assist. Prof., Kütahya Health Science University, Health Management Department, https://orcid.org/0000-0002-5403-1609, *Corresponding Author

Ambulance is defined as a vehicle used to treat and transport emergency patients in a hospital. The term "ambulance" is derived from the Latin word "ambulare" meaning "to walk or move". With the population growth in India, medical services in general and Emergency Medical Services in particular have lagged behind. The concept of ambulance was originally designed by the French military surgeon Dominique Jean Larrey during the Battle of the Tower (a war between France and Prussia) when he used chariots pulled by two or four-wheeled horses for first aid, with the aim of comforting and helping the wounded. It was used in everything from evacuating soldiers from the battlefield to quickly transporting them to nearby military casualties. The concept was approved by the Committee of Public Safety in 1796 during the Italian campaigns. With the advent of the automobile in the 19th century, the first motorized ambulance was introduced in 1906. Gas powered vehicles were used to transport a number of patients during the First World War. Gradually, motor vehicles and then ambulances were created (Kurian, 2020) (Figure 1).

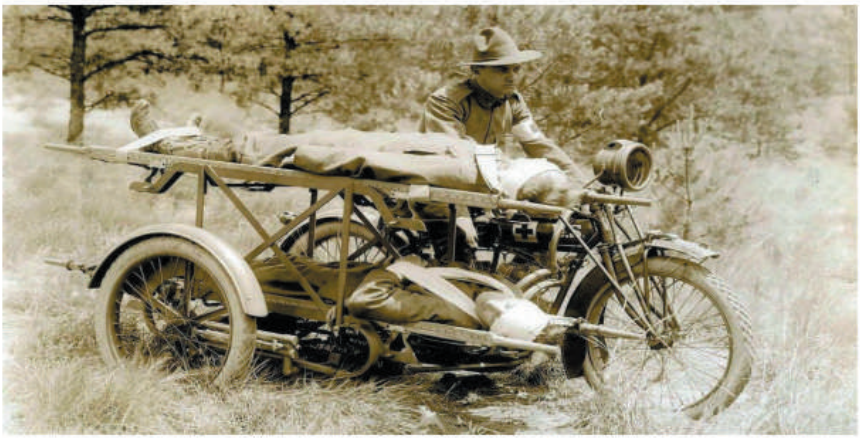

Figure 1. *Ambulance in history (Aksu, 2020)*

Ambulance services in many countries go through three successive stages of development and transformation. The importance of ambulance service was first understood on the battlefields, and then ambulances were partially experienced in the civil sector in various disaster situations. In the third stage, ambulance service was introduced to the country's health system under the name of "ambulance service". Although ambulance services show some structural differences in each country, they generally appear as structures for the same purpose. This historic three-stage transition of the ambulance service is also valid for Turkey. As part of the second phase of development, quite broad powers have been given to various administrative and institutional bodies in emergencies such as natural disasters. Within this jurisdiction, the question of how and by what

REFERENCES

1. AKPINAR, T., & Çakmakkaya, B. Y. (2014). İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından İşverenlerin Risk Değerlendirme Yükümlülüğü. *Calisma ve Toplum*, *40*(1). (Risk Assessment Obligation of Employers in terms of Occupational Health and Safety. Work and Society)
2. AKGÜN, S. (2015). Sağlık sektöründe iş kazaları. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *2*(2), 67-75. (Occupational accidents in the health sector. Journal of Health Academics,)
3. AKSU, A. (2020). *112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulamaları Ve Risk Değerlendirmesi* (Master's thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü). (*112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulamaları Ve Risk Değerlendirmesi* (Master's thesis, İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü)
4. ARTVİNLİ, F. (2016). The ethics of occupational health and safety in Turkey: responsibility and consent to risk. *Acta bioethica*, *22*(1), 111.
5. BALKIR, Z. G. (2012). İş sağlığı ve güvenliği hakkının korunması: işverenin iş sağlığı ve güvenliği organizasyonu. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, *2*(1). (İş sağlığı ve güvenliği hakkının korunması: işverenin iş sağlığı ve güvenliği organizasyonu. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi)*
6. BİANCHİNİ, A., DONİNİ, F., PELLEGRİNİ, M., & SACCANİ, C. (2017). An innovative methodology for measuring the effective implementation of an Occupational Health and Safety Management System in the European Union. *Safety Science*, *92*, 26-33.
7. BEŞER, A. (2012). Sağlık çalışanlarının sağlık riskleri ve yönetimi. (Health risks and management of healthcare workers)
8. BENTLEY, M. A., & LEVİNE, R. (2016). A national assessment of the health and safety of emergency medical services professionals. *Prehospital and disaster medicine*, *31*(S1), S96-S104.
9. CEYLAN, H. (2012). Türkiye'deki iş sağlığı ve güvenliği eğitimi sorunlar ve çözüm önerileri. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, *2*(2), 94-104. (Occupational health and safety education problems and solutions in Turkey.)
10. HENDERSON, S. G., & MASON, A. J. (2005). Ambulance service planning: simulation and data visualisation. In Operations research and health care (pp. 77-102). Springer, Boston, MA.
11. İNCİ, E. İ., BİLİŞLİ, Y., & HİZAY, D. (2016). İş kazalarına maruz kalan sağlık çalışanlarının bildirimlerinin değerlendirilmesi: üniversite hastanesi örneği. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, *3*(3), 83-88. (Evaluation of the notifications of health workers exposed to occupational accidents: the

example of a university hospital. Journal of Health Academics,)

12. Karagöz, A. Ş., & Maya, İ. (2021). 112 Acil Sağlık Hizmetleri Çalışanlarının Karşılaştıkları Mesleki Riskler Ve Risk Yönetimi (GİRESUN İLİ ÖRNEĞİ). *Edited By Salih Zeki GENÇ Enver YOLCU*, 128.

13. KURİAN, A. (2020). Ambulance: The evolution of the emergency vehicle. *Current Medical Issues*, *18*(3), 255-255.

14. LEE, J. H., & SHİN, D. M. (2018). Analysis of traffic accidents involving 119 emergency. The Korean Journal of Emergency Medical Services, 22(1), 35-47.

15. Mantık, S., Laboratuvarı, I., Devreleri, I., Haberleşme, I., Ve, D., Devreler, I. I., ... & Tesisat, İ. (2021). İş sağlığı ve güvenliği.

16. Ministry of Health (Turkey), Health Information Systems Yearbook, 2020, Number of Population Per 112 Emergency Assistance Station by Years.

17. NARLI, M. (2021). Yenidoğan Bebek Transport Ambulansı Risk Analizi: HTEA Yöntemi ile Bir Uygulama. *Afet ve Risk Dergisi*, *4*(2), 145-162.

18. ÖZKİLİÇ, Ö. (2005). İş sağliği ve güvenliği, yönetim sistemleri ve risk değerlendirme metodolojileri. *TİSK Yayınları, Ankara*.

19. ÖZMENB, D., & KARAER, G. (2016). Sağlık Çalışanlarının İş Güvenliği: Devlet Hastanesi Örneği. *Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi*, *8*(4), 306-316.

20. PATTANARATTANAMOLEE, R., LERTSİNUDOM, S., NAKAHARA, S., & SAKAMOTO, T. (2017). Ambulance crash in a rural area of Thailand. *The Journal of Emergency Medicine*, *53*(5), 730-734.

21. POLAT, Y. Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetlerinde Elektrik Çarpması Vakasının Acil Bakım ve İş Sağlığı Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *2*(1), 5-11.

22. REESE, C. D. (2018). *Occupational health and safety management: a practical approach*. CRC press.

23. SALGUERO-CAPARRÓS, F., PARDO-FERREİRA, M. D. C., MARTÍNEZ-ROJAS, M., & RUBİO-ROMERO, J. C. (2020). Management of legal compliance in occupational health and safety. A literature review. *Safety science*, *121*, 111-118.

24. SANDDAL, TL, SANDDAL, ND, WARD, N. VE STANLEY, L. (2010). ABD'de popüler basın tarafından tanımlanan ambulans kazası özellikleri: geriye dönük bir analiz. *Acil tıp uluslararası* , *2010* .

25. SAYGUN, M. (2012). Sağlık çalışanlarında iş sağlığı ve güvenliği sorunları.

26. SOFUOGLU, T. Türkiye'nin İlk Ambulans Servisi: 077 Hızır Acil.

27. SOLMAZ, M., & SOLMAZ, T. (2017). Hastanelerde iş sağlığı ve güvenliği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(3), 147-156.

28. SÖYÜK, S., & KURTULUŞ, S. A. (2017). Acil servislerde yaşanan sorunların çalışanlar gözünden değerlendirilmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(4), 44-56.

29. SUNAR, F., & ÇINAR, Ş. (2017). Hastane Çalışanlarının İş Sağlığı ve Güvenliği.

30. ŞAHİN, M. E., & TOPALOGLU, İ. Endüstri 4.0'ın İş Sağlığı ve Güvenliğine Katkıları ve Hata Türü ve Etkileri Analizi (FMEA) Risk Değerlendirme Metoduyla Ambulansta Bir İnceleme. *Takvim-i Vekayi*, *9*(2), 66-94.

31. ŞİMŞEK, P., GÜNAYDIN, M., & GÜNDÜZ, A. (2019). Hastane Öncesi Acil Sağlık Hizmetleri: Türkiye Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 120-127.

32. TİKANİ, H., & SETAK, M. (2019). Ambulance Routing İn Disaster Response Scenario Considering Different Types Of Ambulances And Semi Soft Time Windows. *Journal Of Industrial And Systems Engineering*, 12(1), 95-128.

33. TÜZÜNER, V., & ÖZASLAN, B. (2011). Hastanelerde iş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının değerlendirilmesine yönelik bir araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, *40*(2), 138-154.

34. YILDIRIM, S. A., & GERDAN, S. (2017). Hastane Öncesi Acil Sağlık Çalışanlarının İş Sağlığı Ve Güvenliği Kapsamındaki Mesleki Riskleri. *Hastane Öncesi Dergisi*, *2*(1), 37-49.

35. URL-1, 2022, https://acilafet.saglik.gov.tr/TR-4492/kara-ambulansi.html, last visited 04.09.2022.

36. URL-2 https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=10834&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5, last visited 03,09,2022.

37. URL-3, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6331.pdf, last visi ted 05.09.2022.

38. URL-4, https://www.turkiyegazetesi.com.tr/, last visited 05.09.2022.

39. URL-5, https://data.tuik.gov.tr/, last visited 03.09.2022

CHAPTER 8

INFERTILITY AND PRENATAL ATTACHMENT

Elif BOZ[1]

Yeliz KAYA[2]

1 Graduate Student, Eskişehir Osmangazi University Institute of Health Sciences ORCID ID:0000-0002-9766-4692

2 Assoc. Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi University Faculty of Health Sciences, Department of Obstetrics and Gynaecology Nursing ORCID ID: 0000-0003-4277-3960

INTRODUCTION

The World Health Organisation defines infertility as a disease of the reproductive system defined by the inability to achieve pregnancy after 12 months or more of regular unprotected sex. The global prevalence of infertility is approximately 50-70 million couples, these numbers show us how many people are affected by this condition (Mascarenhas et al, 2012). Infertility is estimated to affect up to 186 million people worldwide. The recommended evaluation for patients presenting with infertility is to evaluate women who cannot achieve pregnancy after 12 months of unprotected sexual intercourse. For women over 35 years of age who have been unable to conceive for 6 months, early evaluation is recommended; urgent evaluation is required for women over 40 years of age. Evaluation is also recommended for women with oligomenorrhoea or amenorrhoea, known or suspected uterine, tubal or peritoneal disease (including stage III or IV endometriosis), and known or suspected male infertility. (ACOG,2014)

Approximately 1 in 8 women aged 15-49 receive infertility services. Although success rates vary by age and diagnosis, shared decision-making with accurate diagnosis and effective treatment can enable many couples undergoing infertility treatment to achieve their fertility goals. (Sandra, 2021)

Prenatal attachment is defined as "an abstract concept related to cognitive and emotional abilities to conceptualise another human being, which represents the filial relationship between a pregnant mother and her foetus and can begin even before pregnancy", which is one of the most recent definitions proposed by Doan and Zimerman. (H.M. Doan , A. Zimerman 2003).

Behaviours such as imagining the baby, paying attention to the mother's nutrition, avoiding alcohol and smoking, talking to the baby, preparing the house, choosing a name, buying clothes and learning the process are part of the concept (Cranley, 1981). Prenatal attachment is not a static process, it is a process that develops and transforms as the pregnancy progresses. Prenatal attachment has a key role in maternal identity and has an effect on the mother's positive adaptation to the postnatal period (Pisoni et al. 2016).

Attachment begins to form when the mother learns about her pregnancy and starts to bond with her baby. The mother's interaction with her baby after birth and her motherhood experience are linked to the bond that develops between her and the baby during pregnancy and the emotional health of this pregnancy (Elisa et al 2021).

REFERENCES

Akkoca Y: Factors effectıng bonding in the postpartum perıod. PhD. diss. Psychiatry 2009

Amerikan Kadın Doğum ve Jinekologlar Koleji Jinekolojik Uygulama ve Uygulama Komitesi Komitesi. Kadınların yaşa bağlı doğurganlık düşüşü: komite görüşü No. 589 . Fertil Steril . 2014; 101 (3):633-634. doi: 10.1016/j.fertnstert.2013.12.032 [PubMed]

Alessandro Ilacqua1, Giulia Izzo, Gian Pietro Emerenziani, Carlo Baldari and Antonio Aversa. Lifestyle and fertility: the influence of stressand quality of life on male fertility Ilacquaet al. Reproductive Biology and Endocrinology (2018) 16:115

Akarsu, RH., Tunca, B., Alsaç, SY. (2017). Anne-Bebek Bağlanmasında Kanıta Dayalı Uygulamalar. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 275-279.

Bağriyanik, B. Ç., Yildiz, D., Fidanci, B. E. ve Pekyiğit, A. (2020). Sağlıklı Ebeveyn-Bebek Bağlanması. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 3(2), 40-47.

Baltaci, N. ve Başer, M. (2020). Riskli Gebelerde Yaşanan Anksiyete, Prenatal Bağlanma Ve Hemşirenin Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 13(3), 206-212.

Condon, J. T. (1993). The assessment of antenatal emotional attachment: Development ofa questionnaire instrument.British Journal of Medical Psychology,66, 167–183

Cranley, M. S. (1981). Development of a tool for the measurement of maternal attachment duringpregnancy.Nursing Research,30(5), 281–284.

Caroline René, Isabelle Landry, Francine de Montigny, Couples' experiences of pregnancy resulting from assisted reproductive technologies: A qualitative meta-synthesis, 2022, International Journal of Nursing Studies Advances, Volume 4

Dubber S, Reck C, Müller M, Gawlik S: Postpartum bonding: the role of perinatal depression, anxiety and maternal–fetal bonding during pregnancy. Arch Womens Ment Health 2015; 18: 187–95

Elisa Palma, Ivan Armijo, Javier Cifuentes, Sergio Ambiado, Pilar Rochet,Blanca Díaz, Javiera Gutierrez & Constanza Mena (2021) Hospitalisation in high-risk pregnancypatients: is prenatal attachment affected?, Journal of Reproductive and Infant Psychology, 39:1,30-42

Fahimeh Ranjbar, J. Catja Warmelink & Maryam Gharacheh (2020) Yardımcı üreme teknolojisini takiben gebelikte doğum öncesi bağlanma: bir literatür taraması, Üreme ve Bebek Psikolojisi Dergisi, 38:1, 86-108, DOI: 10.1080/02646838.2019.1705261

Goecke TW, Voigt F, Faschingbauer F, Spangler G, Beckmann MW,

Beetz A: The association of prenatal attachment and perinatal factors with pre-and postpartum depression in first-time mothers. Arch Gynecol Obstet 2012; 286:309–16

H.M. Doan, A. Zimerman, Conceptualizing prenatal attachment: toward multidimensional view, J. Prenat. Perinat. Psychol. Health 18 (2003) 109–129.

Kumar RC: 'Anybody's child': Severe disorders of mother-to-infant bonding. Br. J. Psychiatry 1997; 171:175–81

Koç, E., Beji, N. K. (2016). Başarılı İnfertilite Tedavisi Sonrası Gebelerin Yaşadığı Problemler Ve Danışmanlık. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(3), 201-206.

Kavlak O , . Çetinkaya E , F. Kazankaya , S. Mısırlı ve B. İyik Aksakal ,"İNFERTİLİTE TEDAVİSİ SONRASI GEBE KALAN KADINLARDA PRENATAL BAĞLANMA", Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, cilt. 30, hayır. 1, s. 25-31, Şubat 2021, doi:10.17942/sted.

Kuo PC, Bowers B, Chen YC, Chen CH, Tzeng YL, Lee MS. Maternal-foetal attachment during early pregnancy in Taiwanese women pregnant by in vitro fertilization. J Adv Nurs. 2013 Nov;69(11):2502-13. doi: 10.1111/jan.12135. Epub 2013 Mar 25. PMID: 24099514.

Karaahmetoğlu ,N. Yüksek Riskli Ve Düşük Riskli Gebelerde Prenatal Bağlanma Düzeyinin Belirlenmesi Yüksek Lisans Tezi İstanbul 2021

Mascarenhas MN, Flaxman SR, Boerma T, Vanderpoel S, Stevens GA. National, regional, and global trends in infertility prevalence since 1990: a systematic analysis of 277 health surveys. PLoS Med. 2012;9(12):e1001356. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001356

Monireh Toosi, Marzieh Akbarzadeh, Zahra Ghaemi,The Effect of Relaxation on Mother's Anxiety and Maternal–Fetal Attachment in Primiparous IVF Mothers,Journal of the National Medical Association,Volume 109, Issue 3,2017,https://doi.org/10.1016/j.jnma.2017.03.002

Pisoni, C., Garofoli, F., Tzialla, C., Orcesi, S., Spinillo, A., Politi, P., . . . Stronati, M. (2016). Complexity ofparental prenatal attachment during pregnancy at risk for preterm delivery.The Journal ofMaternal-Fetal & Neonatal Medicine,29, 201–222.

Rebar RW, DeCherney AH. Assisted reproductive technology in the United States. N Engl J Med. 2004;350(16):1603–4.

Sandra Ann Carson, MD1; Amanda N. Kallen, MD2. Diagnosis and Management of Infertility JAMA. 2021;326(1):65-76. doi:10.1001/jama.2021.4788

Tunçel, N. T., Süt, H. K. (2019). Gebelikte Yaşanan Anksiyete, Depresyon Ve Prenatal Distres Düzeyinin Doğum Öncesi Bebeğe Bağlanmaya Etkisi. Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi, 16(1), 9-17.

Toosi M, Akbarzadeh M, Ghaemi Z. The Effect of Relaxation on Mother's Anxiety and Maternal-Fetal Attachment in Primiparous IVF Mothers. J Natl Med

Assoc. 2017 Autumn;109(3):164-171. doi: 10.1016/j.jnma.2017.03.002. Epub 2017 Apr 10. PMID: 28987245.

Wright VC, Schieve LA, Reynolds MA, Jeng G. Assisted reproductive tech-nology surveillance—United States, 2002. Morbidity Mortality Weekly Report. 2005;54(2):1–24.

http://refhub.elsevier.com/S2666-142X(21)00041-2/sbref0016

CHAPTER 9

3D PRINTING IN ORTHODONTICS

Sabahattin BOR [1]

1 Assist. Prof. Dr., Bingol University/Faculty of Dentistry/Orthodontics, sbor@bingol.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-5463-0057

Introduction

The steps involved in 3D printing an object are collecting relevant data, creating a 3D file from that data, and finally printing the file using printing machines (Piedra-Cascón et al., 2021). The process of creating a physical object from a digital three-dimensional file using a printer is known as 3D printing. 3D printing is also known as additive manufacturing and rapid prototyping (Liu, Leu, & Schmitt, 2006; Yan & Gu, 1996).

The first documented iterations of 3D printing can be found in Japan in the early 1980s. Hideo Kodama was looking for a way to develop a rapid prototyping system in 1981. He created a layer-by-layer fabrication method using a photosensitive resin polymerized with UV light (Kodama, 1981).

In 1983, Charles Hull invented the process of stereolithography, which is the first practical method for producing 3D objects from digital data (Zaharia et al., 2017).

Carl Deckard patented powder-based selective laser sintering (SLS) in 1989, which involves melting and re-fusing powdered material with a laser beam (Deckard, 1989).

Scott Crump introduced the technology based on the principle of melting thermoplastic filaments in FDM (Fused Deposition Modeling) style and forming them layer by layer on the production table in 1992 (Gross et al., 2014).

Advances in resin chemistry, parallel to advances in digital impression technology, have increased the use of 3D printing technology in dentistry (Panayi, Cha, & Kim, 2023). With this cutting-edge technology, working models, prosthodontic restorations, orthodontic appliances, surgical guides for implant placement, and maxillofacial prostheses can all be manufactured (Fekonja, Rošer, & Drstvenšek, 2019; Graf, Tarraf, & Kravitz, 2021; Graf, Tarraf, & Vasudavan, 2022; Grauer et al., 2012; Panayi et al., 2023; Rajasekaran & Chaudhari, 2023; Tsolakis, Gizani, Tsolakis, et al., 2022; Wu, 2022). The proliferation of AI-assisted CAD software is significantly transforming the 3D printing landscape. Leveraging AI-driven algorithms in the preparation and conversion of 3D models has led to faster workflows and enhanced model quality. AI has proven effective in various aspects of the process, including printability assessment, slicing optimization, nozzle trajectory planning, and cloud-based services (Fiedor & Ortyl, 2020). Furthermore, artificial intelligence segmentation of CBCT DICOM files in a short time, examining bone-tooth, tooth-tooth, and upper and lower jaw relations on the model with the patient outside the mouth, and including the patient in treatment plans are important developments (Cui et al., 2022). All these developments can be predicted that Dentistry will be one of the professions that benefit most from 3D printing technology and undergo changes due to these developments.

REFERENCES

Bichu, Yashodhan M., Abdulraheem Alwafi, Xiaomo Liu, James Andrews, Björn Ludwig, Aditi Y. Bichu, and Bingshuang Zou. 2023. 'Advances in Orthodontic Clear Aligner Materials'. *Bioactive Materials* 22:384–403. doi: 10.1016/j.bioactmat.2022.10.006.

Cui, Zhiming, Yu Fang, Lanzhuju Mei, Bojun Zhang, Bo Yu, Jiameng Liu, Caiwen Jiang, Yuhang Sun, Lei Ma, Jiawei Huang, Yang Liu, Yue Zhao, Chunfeng Lian, Zhongxiang Ding, Min Zhu, and Dinggang Shen. 2022. 'A Fully Automatic AI System for Tooth and Alveolar Bone Segmentation from Cone-Beam CT Images'. *Nature Communications* 13(1). doi: 10.1038/s41467-022-29637-2.

Deckard, C. R. (1989). U.S. Patent No. 4,863,538. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.

Dufera Tolcha, Solomon, K. Srinivasulu Reddy, and Solomon Dufera. 2019. *ADDITIVE MANUFACTURING TECHNOLOGIES Fabrication of Functionally Graded Structures via Additive Manufacturing View Project ADDITIVE MANUFACTURING TECHNOLOGIES.*

Fekonja, Anita, Nejc Rošer, and Igor Drstvenšek. 2019. 'Additive Manufacturing in Orthodontics'. *Materiali in Tehnologije* 53(2):165–69. doi: 10.17222/mit.2018.154.

Fiedor, Paweł, and Joanna Ortyl. 2020. 'A New Approach to Micromachining: High-Precision and Innovative Additive Manufacturing Solutions Based on Photopolymerization Technology'. *Materials* 13(13):1–25. doi: 10.3390/ma13132951.

Lo Giudice, Antonino, Vincenzo Ronsivalle, Lorenzo Rustico, Kaled Aboulazm, Gaetano Isola, and Giuseppe Palazzo. 2022. 'Evaluation of the Accuracy of Orthodontic Models Prototyped with Entry-Level LCD-Based 3D Printers: A Study Using Surface-Based Superimposition and Deviation Analysis'. *Clinical Oral Investigations* 26(1):303–12. doi: 10.1007/s00784-021-03999-1.

Gokhare, Vinod G., D. N. Raut, and D. K. Shinde. n.d. *A Review Paper on 3D-Printing Aspects and Various Processes Used in the 3D-Printing.*

Gokuldoss, Prashanth Konda, Sri Kolla, and Jürgen Eckert. 2017. 'Additive Manufacturing Processes: Selective Laser Melting, Electron Beam Melting and Binder Jetting-Selection Guidelines'. *Materials* 10(6).

Graf, Simon. 2018. 'Clinical Guidelines for Direct Printed Metal Orthodontic Appliances'. *Seminars in Orthodontics* 24(4):461–69. doi: 10.1053/j.sodo.2018.10.010.

Graf, Simon, Nour E. Tarraf, and Neal D. Kravitz. 2021. 'Three-Dimensional Metal Printed Orthodontic Laboratory Appliances'. *Seminars in Ortho-*

dontics 27(3):189–93. doi: 10.1053/j.sodo.2021.09.005.

Graf, Simon, Nour Eldin Tarraf, and Sivabalan Vasudavan. 2022. 'Direct Printed Removable Appliances: A New Approach for the Twin-Block Appliance'. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics* 162(1):103–7. doi: 10.1016/J.AJODO.2021.08.019.

Grauer, Dan, Dirk Wiechmann, Gavin C. Heymann, and Edward J. Swift. 2012. 'Computer-Aided Design/Computer-Aided Manufacturing Technology in Customized Orthodontic Appliances'. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry* 24(1):3–9. doi: 10.1111/j.1708-8240.2011.00500.x.

Gross, Bethany C., Jayda L. Erkal, Sarah Y. Lockwood, Chengpeng Chen, and Dana M. Spence. 2014. 'Evaluation of 3D Printing and Its Potential Impact on Biotechnology and the Chemical Sciences'. *Analytical Chemistry* 86(7):3240–53. doi: 10.1021/ac403397r.

Hertan, Evan, Julie McCray, Brent Bankhead, and Ki Beom Kim. 2022. 'Force Profile Assessment of Direct-Printed Aligners versus Thermoformed Aligners and the Effects of Non-Engaged Surface Patterns'. *Progress in Orthodontics* 23(1). doi: 10.1186/s40510-022-00443-2.

Jaber, Samer T., Mohammad Y. Hajeer, Tarek Z. Khattab, and Luai Mahaini. 2021. 'Evaluation of the Fused Deposition Modeling and the Digital Light Processing Techniques in Terms of Dimensional Accuracy of Printing Dental Models Used for the Fabrication of Clear Aligners'. *Clinical and Experimental Dental Research* 7(4):591–600. doi: 10.1002/cre2.366.

Kessler, A., R. Hickel, and M. Reymus. 2020. '3D Printing in Dentistry-State of the Art'. *Operative Dentistry* 45(1):30–40. doi: 10.2341/18-229-L.

Kim, Soo Yeon, Yoo Seok Shin, Hwi Dong Jung, Chung Ju Hwang, Hyoung Seon Baik, and Jung Yul Cha. 2018. 'Precision and Trueness of Dental Models Manufactured with Different 3-Dimensional Printing Techniques'. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics* 153(1):144–53. doi: 10.1016/j.ajodo.2017.05.025.

Kodama, H. 1981. 'Automatic Method for Fabrication a Three-Dimensional Plastic Model with Photo-Hardening Polymer'. *Rev Sci Instruments* (52):1770–73.

Koenig, Nickolas, Jin Young Choi, Julie McCray, Andrew Hayes, Patricia Schneider, and Ki Beom Kim. 2022. 'Comparison of Dimensional Accuracy between Direct-Printed and Thermoformed Aligners'. *Korean Journal of Orthodontics* 52(4):249–57. doi: 10.4041/kjod21.269.

Kuo, Eric, and Ross J. Miller. 2003. 'Automated Custom-Manufacturing Technology in Orthodontics'. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics* 123(5):578–81. doi: 10.1016/S0889-5406(03)00051-9.

Hornbeck, L. (2009). Digital micromirror device. US Patent No.5.061, 049.

Lambart, Anna Lena, Alexander B. Xepapadeas, Bernd Koos, Ping Li, and Se-

bastian Spintzyk. 2022. 'Rinsing Postprocessing Procedure of a 3D-Printed Orthodontic Appliance Material: Impact of Alternative Post-Rinsing Solutions on the Roughness, Flexural Strength and Cytotoxicity'. *Dental Materials* 38(8):1344–53. doi: 10.1016/j.dental.2022.06.010.

Lin, Liwei, Yingfeng Fang, Yuxuan Liao, Gang Chen, Chunxia Gao, and Peizhi Zhu. 2019. '3D Printing and Digital Processing Techniques in Dentistry: A Review of Literature'. *Advanced Engineering Materials* 21(6).

Liu, Qingbin, Ming C. Leu, and Stephen M. Schmitt. 2006. 'Rapid Prototyping in Dentistry: Technology and Application'. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology* 29(3–4):317–35. doi: 10.1007/s00170-005-2523-2.

Nulty, A. (2022). A Comparison of Trueness and Precision of 12 3D Printers Used in Dentistry. BDJ Open, 8(1). doi: 10.1038/s41405-022-00108-6.

Panayi, N. C. (Ed.). (2021). DIY Orthodontics: Dfesign it yourself. Quintessence Publishing.

Panayi, N., Cha, J.-Y., & Kim, K. B. (2023). 3D Printed Aligners: Material Science, Workflow and Clinical Applications. Seminars in Orthodontics. doi: 10.1053/j.sodo.2022.12.007.

Piedra-Cascón, Wenceslao, Vinayak R. Krishnamurthy, Wael Att, and Marta Revilla-León. 2021. '3D Printing Parameters, Supporting Structures, Slicing, and Post-Processing Procedures of Vat-Polymerization Additive Manufacturing Technologies: A Narrative Review'. *Journal of Dentistry* 109.

Pillai, Sangeeth, Akshaya Upadhyay, Parisa Khayambashi, Imran Farooq, Hisham Sabri, Maryam Tarar, Kyungjun T. Lee, Ingrid Harb, Stephanie Zhou, Yifei Wang, and Simon D. Tran. 2021. 'Dental 3d-Printing: Transferring Art from the Laboratories to the Clinics'. *Polymers* 13(1):1–25.

Rajasekaran, Abirami, and Prabhat Kumar Chaudhari. 2023. 'Integrated Manufacturing of Direct 3D-Printed Clear Aligners'. *Frontiers in Dental Medicine* 3. doi: 10.3389/fdmed.2022.1089627.

Rouzé l'Alzit, Francois, Romain Cade, Adrien Naveau, Joanna Babilotte, Matteo Meglioli, and Sylvain Catros. 2022. 'Accuracy of Commercial 3D Printers for the Fabrication of Surgical Guides in Dental Implantology'. *Journal of Dentistry* 117. doi: 10.1016/j.jdent.2021.103909.

Scribante, Andrea, Simone Gallo, Maurizio Pascadopoli, Pietro Canzi, Stefania Marconi, Mona A. Montasser, Davide Bressani, Paola Gandini, and Maria Francesca Sfondrini. 2022. 'Properties of CAD/CAM 3D Printing Dental Materials and Their Clinical Applications in Orthodontics: Where Are We Now?' *Applied Sciences (Switzerland)* 12(2).

Shah, Manan Jignesh, Ajay Kantilal Kubavat, Khyati Viral Patel, and Nikunj Harikrishna Prajapati. 2022. 'Fabrication of In-House Aligner- A Review'. *Journal of Contemporary Orthodontics* 6(3):120–24. doi: 10.18231/j.jco.2022.022.

Tsolakis, Ioannis A., Sotiria Gizani, Nearchos Panayi, Georgios Antonopoulos, and Apostolos I. Tsolakis. 2022. 'Three-Dimensional Printing Technology in Orthodontics for Dental Models: A Systematic Review'. *Children* 9(8).

Tsolakis, Ioannis A., Sotiria Gizani, Apostolos I. Tsolakis, and Nearchos Panayi. 2022. 'Three-Dimensional-Printed Customized Orthodontic and Pedodontic Appliances: A Critical Review of a New Era for Treatment'. *Children* 9(8).

Wu, Eric. 2022. 'The Application of In-Office Aligners in the Combination Treatment Protocol'. *Seminars in Orthodontics* 28(2):85–91. doi: 10.1053/j.sodo.2022.10.004.

Xu, Xiaoyan, Atheer Awad, Pamela Robles-Martinez, Simon Gaisford, Alvaro Goyanes, and Abdul W. Basit. 2021. 'Vat Photopolymerization 3D Printing for Advanced Drug Delivery and Medical Device Applications'. *Journal of Controlled Release* 329:743–57.

Xu, Yichen, Alexander B. Xepapadeas, Bernd Koos, Jürgen Geis-Gerstorfer, Ping Li, and Sebastian Spintzyk. 2021. 'Effect of Post-Rinsing Time on the Mechanical Strength and Cytotoxicity of a 3D Printed Orthodontic Splint Material'. *Dental Materials* 37(5):e314–27. doi: 10.1016/J.DENTAL.2021.01.016.

Yan, Xue, and P. Gu. 1996. *Survey A Review of Rapid Prototyping Technologies and Systems*. Vol. 26.

Yang, Yongqiang, Jian Bin Lu, Zhi Yi Luo, and Di Wang. 2012. 'Accuracy and Density Optimization in Directly Fabricating Customized Orthodontic Production by Selective Laser Melting'. *Rapid Prototyping Journal* 18(6):482–89. doi: 10.1108/13552541211272027.

Zaharia, Cristian, Alin-Gabriel Gabor, Andrei Gavrilovici, Adrian Tudor Stan, Laura Idorasi, Cosmin Sinescu, and Meda-Lavinia Negruțiu. 2017. 'Digital Dentistry — 3D Printing Applications'. *Journal of Interdisciplinary Medicine* 2(1):50–53. doi: 10.1515/jim-2017-0032.

CHAPTER 10

SPINE STRENGTHENING TECHNIQUES: VERTEBROPLASTY-KYPHOPLASTY

Emre ÇAVUŞOĞLU[1]

1 Uzm. Dr., Ciğli Eğitim Araştırma Hastanesi, Beyin Cerrahisi

Osteoporosis is a very common metabolic bone disease and decreases the bone mass, increasing the risk of fracture. A decrease in bone mass is also inevitable with aging. This risk increases rapidly in postmenopausal women. Approximately 3% to 16% of women and 1% to 8% of men over the age of 50 are affected. This rate increases in direct proportion to age. (2) An average of 750,000 osteoporotic vertebral fractures are observed annually in the United States.(3) These patients may require extended periods of hospitalization. Some of these patients have to continue their lives dependent on others. The primary goal should be the prevention of osteoporosis in order to reduce osteoporotic compression fractures. Medical treatment for osteoporosis significantly decreases the risk of fracture, making the identification of patients with risk factors and their treatment before a fracture occurs the most logical and inexpensive treatment.(4) Even if no neurological deficit is observed in patients with fractures, potential problems include severe low back pain and back pain, limitation of mobilization, and secondary pulmonary complications due to immobilization. Although the condition is not fatal by itself, the mortality can be increased due to the secondary complications. Some patients lose their ability to mobilize independently. Reducing the pain of patients with fractures and supporting their ability to stand up and mobilize as soon as possible are therefore very important. Classically, the treatments performed after a fracture can vary from conservative treatment to open surgical treatment. Classic treatment can be summarized using a brace, rest, and analgesia followed by medical treatment for osteoporosis. However, this approach does not give satisfactory results in some of the patients due to the increase in muscle atrophy and the secondary complications mentioned above caused by staying immobile. As regards the alternative treatment method of open surgical fixation, the age, poor health, and the fact that the patients are often too osteoporotic for bone stabilization with a pedicle screw can be considered the disadvantages. Therefore, minimally invasive spine strengthening techniques have emerged as a life-saving alternative for these patients in recent years.

Vertebroplasty is a percutaneous technique that was first used by Galibert et al. for a cervical hemangioma in 1984.(1) There was a significant decrease in the pain afterwards. Bone cement (polymethylmethacrylate) was found to contribute to the mechanical stabilization of vertebrae. The fact that the procedure is minimally invasive and often does not require general anesthesia, together with the short hospital stay, has led to its widespread use. It can technically be summarized as the injection of PMMA in a semi-fluid state with a cannula inserted through the vertebral pedicle into the anterior third of the broken bone's corpus. BU CUMLEYE BAKIN The development of paresis-plegia as a result of the leakage of

REFERENCES

1. Galibert P, Deramond H, Rosat P, Le Gars D. Note préliminaire sur le traitement des angiomes vertébraux par vertébroplastie acrylique percutanée [Preliminary note on the treatment of vertebral angioma by percutaneous acrylic vertebroplasty]. Neurochirurgie. 1987;33(2):166-8. French. PMID: : 3600949

2. Jensen ME, Evans AJ, Mathis JM, Kallmes DF, Cloft HJ, Dion JE. Percutaneous polymethylmethacrylate vertebroplasty in the treatment of osteoporotic vertebral body compression fractures: Technical aspects. *AJNR Am J Neuroradiol.* 1997;18:1897–904. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar] [Ref list]

3. Buchbinder R, Osborne RH, Ebeling PR, Wark JD, Mitchell P, Wriedt C, Graves S, Staples MP, Murphy B. A randomized trial of vertebroplasty for painful osteoporotic vertebral fractures. N Engl J Med. 2009 Aug 6;361(6):557-68. doi: 10.1056/NEJMoa0900429. PMID: : 19657121

4. Lippuner K. Medical treatment of vertebral osteoporosis. Eur Spine J. 2003 Oct;12 Suppl 2(Suppl 2):S132-41. doi: 10.1007/s00586-003-0608-x. Epub 2003 Sep 17. PMID: 13680313; PMCID: PMC3591820.

5. McCall T, Cole C, Dailey A. Vertebroplasty and kyphoplasty: a comparative review of efficacy and adverse events. Curr Rev Musculoskelet Med. 2008 Mar;1(1):17-23. doi: 10.1007/s12178-007-9013-0. PMID: 19468894; PMCID: PMC2684146.

6. Ahsan MK, Pandit OP, Khan MSI. Percutaneous vertebroplasty for symptomatic osteoporotic compression fractures: A single-center prospective study. Surg Neurol Int. 2021 Apr 19;12:176. doi: 10.25259/SNI_212_2021. PMID: 34084604; PMCID: PMC8168791.

7. Gaughen JR Jr, Jensen ME, Schweickert PA, Kaufmann TJ, Marx WF, Kallmes DF. Relevance of antecedent venography in percutaneous vertebroplasty for the treatment of osteoporotic compression fractures. AJNR Am J Neuroradiol. 2002 Apr;23(4):594-600. PMID: 11950650; PMCID: PMC7975077.

8. Zhou F, Niu N, Liang Q, Chang Y, Shi J, Wang Z. Clinical application of a modified percutaneous vertebroplasty instrument in vertebral body biopsy in adults. BMC Musculoskelet Disord. 2022 Feb 19;23(1):163. doi: 10.1186/s12891-022-05117-y. PMID: 35183155; PMCID: PMC8857814.

9. 9. Cheng Y, Cheng X, Wu H. Risk factors of new vertebral compression fracture after percutaneous vertebroplasty or percutaneous kyphoplasty. Front Endocrinol (Lausanne). 2022 Aug 31;13:964578. doi: 10.3389/fendo.2022.964578. PMID: 36120447; PMCID: PMC9470857.

10. Wang B, Zhao CP, Song LX, Zhu L. Balloon kyphoplasty versus percutaneous vertebroplasty for osteoporotic vertebral compression fracture: a meta-analysis and systematic review. J Orthop Surg Res. 2018 Oct 22;13(1):264. doi: 10.1186/s13018-018-0952-5. PMID: 30348192; PMCID: PMC6196425.

11. Reddy R, Sharma P, Avila G, Jobanputra Y. Pulmonary cement emboli comp-

licated by cardiogenic shock following percutaneous kyphoplasty. Lung India. 2022 Jan-Feb;39(1):82-83. doi: 10.4103/lungindia.lungindia_233_21. PMID: 34975060; PMCID: PMC8926234.

12. Li Z, Yu K, Chang X, Cai S, Gao J, Wang Y. Cement leakage following percutaneous kyphoplasty in a patient after a posterior lumbar fusion: a case report. BMC Surg. 2020 Apr 15;20(1):74. doi: 10.1186/s12893-020-00733-8. PMID: 32295591; PMCID: PMC7160912.

13. Cheng Y, Cheng X, Wu H. Risk factors of new vertebral compression fracture after percutaneous vertebroplasty or percutaneous kyphoplasty. Front Endocrinol (Lausanne). 2022 Aug 31;13:964578. doi: 10.3389/fendo.2022.964578. PMID: 36120447; PMCID: PMC9470857.

CHAPTER 11

HEALTHCARE DATA SCİENCE AND EVALUATİNG THE IMPACT OF QUALİTY/ PERFORMANCE/PROCESS IMPROVEMENT İN HEALTHCARE

Zeynep ERTEM[1]

1 Systems Science and Industrial Engineering Department, Binghamton University, State University of New York, NY, United States, ORCID 0000-0003-0632-0905

The aim of data mining in healthcare, is to identify useful patterns by analyzing large sets of data. These data patterns can predict number of patients and their characteristics and establish best practices on treatment, prevention, and self-care of patients.

With access to data related to individual patients, larger populations and their care, the hope is that public health professionals can analyze this combined data to improve patient outcomes with low costs. In the healthcare, data mining can be used to lower costs by increasing efficiencies, improve quality of life for the patients, and save the lives. There are three main topics in healthcare data science: Descriptive analytics, Predictive analytics, and Prescriptive analytics.

Modern healthcare analytics can be viewed as an integration of business intelligence, statistics, modelling, information systems, and optimization. The intersection of these areas is important as they can explain most real-world problems. Data mining focuses on understanding characteristics, detect anomality's and patterns among variables in large datasets using various statistical and analytical tools.

Decision support systems by combining business intelligence concepts with operations research and management science to support decision making. It includes data management, model management and communication systems. Decision support systems is changing how healthcare managers make decisions with the tools and solutions from descriptive analytics, predictive analytics, and prescriptive analytics.

Descriptive analytics

Descriptive analytics uses the data visualization, dimension reduction, and exploration techniques to answer specific questions and to identify patterns. With the emerge of hospital information systems, and collection of electronic health records and clinical support systems, data availability increased drastically. Using these data sources effectively is challenging and at utmost importance. Descriptive analytics is the simplest and easiest way to explore the data to quantify events and report them in a human-readable way.

Descriptive analytics uses of data to evaluate performance and make well informed decisions. This is the most well understood and most common type of analytics. The techniques used for categorization, characterization, consolidation, and classification. Mainly data is converted to useful information. Descriptive analytics summarizes data into meaningful and explainable charts and reports. Basic visualization tools like bar charts, scatter plots, boxplots and histograms are main features used in descriptive analytics to expand the capabilities of these plots. Prediction,

References

1. Berry, M. J. A., and Linoff, G. S. (1997). Data Mining Techniques. New York: Wiley.

2. Breiman, L., Friedman, J., Olshen, R., and Stone, C. (1984). Classification and Regression Trees. Boca Raton, FL: Chapman Hall/CRC (orig. published by Wadsworth).

3. Chatfield, C. (2003). The Analysis of Time Series: An Introduction, 6th ed. Boca Raton, FL: Chapman Hall/CRC.

4. Delmaster, R., and Hancock, M. (2001). Data Mining Explained. Boston, MA: Digital Press.

5. Efron, B. (1975). The efficiency of logistic regression compared to normal discriminant analysis. Journal of the American Statistical Association, vol. 70, number 352, pp. 892–898.

6. Han, J., and Kamber, M. (2001). Data Mining: Concepts and Techniques. San Diego, CA: Academic Press.

7. Hand, D., Mannila, H., and Smyth, P. (2001). Principles of Data Mining. Cambridge, MA: MIT Press.

8. Hastie, T., Tibshirani, R., and Friedman, J. (2001). The Elements of Statistical Learning. New York: Springer.

9. Hosmer, D. W., and Lemeshow, S. (2000). Applied Logistic Regression, 2nd ed. New York: Wiley-Interscience.

10. Larsen, K. (2005). Generalized naive Bayes classifiers. SIGKDD Explorations, vol. 7, number 1, pp. 76–81.

11. Shmueli, G., and Lichtendahl, K. C. (2016). Practical Time Series Forecasting with R: A Hands-On Guide, 2nd ed. Axelrod-Schnall Publishers.

12. Siegel, E. (2013). Predictive Analytics. New York: Wiley.

13. McDonald, Kathryn M., Vandana Sundaram, Dena M. Bravata, Robyn Lewis, Nancy Lin, Sally A. Kraft, Moira McKinnon, Helen Paguntalan, and Douglas K. Owens. "Closing the quality gap: a critical analysis of quality improvement strategies (Vol. 7: Care Coordination)." (2007).

14. Corrigan, Janet M., and Karen Adams, eds. "Priority areas for national action: transforming health care quality." (2003).

15. Kreger, Mary, Claire D. Brindis, Diane M. Manuel, and Lauren Sassoubre. "Lessons learned in systems change initiatives: benchmarks and indicators." American Journal of Community Psychology 39, no. 3-4 (2007): 301-320.

16. Christensen, Clayton M., Richard Bohmer, and John Kenagy. "Will disruptive innovations cure health care?." Harvard business review 78, no. 5

(2000): 102-112.

17. Langley, Gerald J., Ronald D. Moen, Kevin M. Nolan, Thomas W. Nolan, Clifford L. Norman, and Lloyd P. Provost. The improvement guide: a practical approach to enhancing organizational performance. John Wiley & Sons, 2009.

18. Plsek, Paul. "Innovative thinking for the improvement of medical systems." Annals of internal medicine 131, no. 6 (1999): 438-444.

19. Lipitz-Snyderman, Allison, Donald Steinwachs, Dale M. Needham, Elizabeth Colantuoni, Laura L. Morlock, and Peter J. Pronovost. "Impact of a statewide intensive care unit quality improvement initiative on hospital mortality and length of stay: retrospective comparative analysis." Bmj 342 (2011).

Current Research in Science and Mathematics

March 2023

Editor

Prof. Dr. Hasan AKGÜL

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-716-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

Chapter 1

METHODS FOR IDENTIFYING CHEMICAL RISKS IN THE FIELD OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

Onur DOĞAN, Pınar BOZBEYOĞLU ***1***

Chapter 2

SEYFERT GALAXIES

E. Nihal ERCAN ***21***

Chapter 3

PLANTS AS ACTIVE ANTIAGING INGREDIENTS IN COSMETIC PRODUCTS

Shirin TARBIAT ***35***

Chapter 4

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTESTINAL MICROBIOTA AND COMMON DISEASES IN OLD AGE

Büşra BÖREKCİ ***63***

Elif Naz ALVER ***63***

Şule COŞKUN CEVHER ***63***

Chapter 5

ETHNOPHARMACOLOGICAL PROPERTIES OF ROSEHIP (*ROSA CANINA* L.) AND ITS IMPORTANCE OF PRODUCTION IN TURKEY

Cennet OZAY ***91***

Chapter 6

DETERMINATION OF CHEMICAL RISK FACTORS IN CHEMICAL LABORATORIES

Pınar BOZBEYOĞLU, Onur DOĞAN ***105***

Chapter 1

METHODS FOR IDENTIFYING CHEMICAL RISKS IN THE FIELD OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

Onur DOĞAN[1], Pınar BOZBEYOĞLU[2]

1 Asst. Prof. Dr. Onur DOĞAN, Gumushane University, onurdogan@gumushane.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8231-9872
2 Asst.Prof. Dr. Pınar BOZBEYOĞLU,GumushaneUniversity, pinarbozbeyoglu@gumushane.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3704-2701

INTRODUCTION

A chemical substance is the name given to any element, mixture or compound in its natural state, produced, used during any process, or emerged, including in waste, regardless of whether it is produced and whether there is a demand. In sectors such as agriculture, mining, furniture, construction, space, medicine, ceramics, cement It can find various uses such as paint, detergent, solvent, medicine, explosive, cosmetics. Today, chemical substances, which find more use with the developing technology, have become one of the indispensable elements of our lives. However, wastes generated as a result of unnecessary and excessive consumption can pose serious risks for both human health and ecology. Especially for those working in workplaces with high exposure levels, this can often cause serious occupational problems. Chemicals enter the body in the form of dust, vapor, smoke gas, solid or liquid. It can cause occupational diseases if the required personal protective equipment is not used above acceptable levels. For this reason, it is great important at this point to implement protective and preventive practices in workplaces whose exposure level poses a risk for employees. For example, in very dangerous areas, instant data can be obtained in integrated environments of systems where remote access can be used, such as RTLS (real-time monitoring systems). The most effective application in these areas is the risk assessment to be prepared with the participation of experts. While evaluating the risks, all kinds of risk factors that may come from the workplace or from outside are analyzed comprehensively. These analyzes are done through observation and measurement. Risks are scored according to their importance, taking into account the possibility of the hazard turning into a risk. The aim here is to classify the risks according to the danger dimension. Chemicals are substances that have the potential to cause serious injury or even death, even at very low concentrations. For this reason, the risk assessment to be implemented in these areas is important for the sustainability of both production and occupational health and safety. In the study, chemical risks, laws and regulations enacted in this context, occupational diseases and risk assessments applied in this field are discussed in detail.

Legal Regulations Regarding Occupational Health and Safety

The chemical sector is one of the most important areas that show the industrial development of a country. This sector is a sector that responds quickly and effectively to GDP changes in the world. In production, it is decisive in terms of security, social and economic development level. This development consists of five stages (1).

- Agricultural economy phase, industrial accidents are rare.

REFERENCES

1. Tarım, M. (2017). Occupational Accidents and Occupational Diseases in the Chemical Sector. Istanbul Commerce University Journal of Science, 16 (32), 49-64.
2. SME Transformation, (2009). "Halkbank Corporate Social Responsibility project, Chemical Industry report.
3. T.C. Ministry of Labor and Social Security, Ministry of Labor and Social Security Research Center (ÇASGEM), (2013). "Occupational Disease", Ankara, 28.
4. Canpolat P. (2008). A Proposal Regarding the Occupational Health and Safety Plan to be Prepared at the Stage of Designing and Establishment of the Site Layout Project. Çukurova University Institute of Science and Technology, M.Sc., Adana, 178.
5. Güneş G. (2009). Health Complaints and Risk Factors Caused by the Work Environment of Information and Documentation Centers Employees. PhD Thesis, MU Turkic Studies Institute, Istanbul, 228.
6. Erol I. (2020). Investigation of Occupational Diseases in the Mining Sector of Our Country. Journal of Çukurova University Faculty of Engineering and Architecture, 35(4), 859-872.
7. Occupational Health and Safety Law No. 6331 (20 June 2012). Access Address: (mevzuat.gov.tr).
8. Regulation on Health and Safety Precautions in Working with Chemicals, (2013), Access: Regulatory Information System.
9. Regulation on Occupational Health and Safety Risk Assessment (29 December 2012), No: 28512. Access: Legislation Information System.
10. Kayhan E, Demirer A.(2016). Occupational Diseases, Accidents and Occupational Safety in Polymer Processing Industries. Sakarya University Journal of Science Institute, 20(3), 497-507.
11. Şenol, S., Barlas, B. and Özdemir, Y. H. (2020). Occupational diseases and shipyards in Turkey. Journal of Humanities and Tourism Research,10 (1), 55-68.
12. Önder, Ö., Ağırbaş, İ., Yaşar, G., & Aksoy, A. (2011). Evaluation of physicians and nurses working in Ankara sample training and research hospital in terms of work accidents and occupational diseases, Ankara Health Services Journal, 10(1), 31-44.
13. Akarsu, H., & Güzel, M. (2016). Hazards and risks in the health sector: A risk analysis application in a hospital. Social Security Education and Research Center, Ankara, https://www.csgb.gov.tr/media/35407/saglik_is_kolunda_okulilan_chemicals.pdf.
14. Oral, T. & Bekman, F.B. (2021). Investigation of occupational disease fac-

tors that human health services workers are exposed to within the scope of occupational health and safety. Journal of General Health Sciences, 3(2), 160-178.

15. Gerek, N. (1989). Importance of Occupational Health and Safety. Journal of Anadolu University Faculty of Economics and Administrative Sciences, 7 (1), 427-443.

16. Akman, A. Hazard and Operability (HAZOP) Analysis in the Chemical Industry, Journal of Labor World, Labor World (2015), 3(2) p.66,69.

17. Kabakulak T. (2019). "Risk Assessment Application in a Textile Enterprise: 5x5 Matrix and HAZOP", Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety, 3(2), 97-111.

18. Maleki, A. (2006). Designing and modeling of an integrated structure of QFD / FMEA in health care centers, Quart. Monitör.

19. Yılmaz, S. B. (2000). Failure Mode and Effect Analysis, Journal of Dokuz Eylül University Social Sciences Institute, 2(4), 1.

20. Risk Assessment: a Brief Guide to Controlling Risks in the Workplace, (2014).

21. Kinney, G.F., Wiruth, A. (1976). Practical Risk Analysis for Safety Management, Naval Weapons Center, 5865.

22. Oturakçı M. and C. Dağsuyu, (2017). "Fuzzy Fine - Kinney Approach in Risk Assessment and an Application", *Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety*, 1(1), 17-25.

23. Aker, A. and Özçelik T.Ö.(2020)."Risk Evaluation with 5x5 Matrix and Fine-Kinney Method in the Metal Industry", Karaelmas Journal of Occupational Health and Safety, 4(1), 65-75.

24. Eskiömeroğlu, B. (2018). Comparison of Risk Analysis of Fully Equipped Sports Complexes by Fine-Kinney and 5X5 L Matrix Methods. Master Thesis, Istanbul Gedik University, Istanbul.

25. Karaman, T. and Topaksu, A.K. (2020). Environmental Measurements and Risk Evaluation with L-Type Matrix Method in terms of Occupational Safety in Textile Business, Ç.Ü Journal of Science and Engineering, A: 39-2, 62-69.

26. Özkılıç Ö. (2005). Occupational Health and Safety Management Systems and Risk Assessment Methodologies.

27. Yucel Y., Sultanoglu P. (2013). Characterization of Hatay honeys according to their multi-element analysis using ICP-OES combined with chemometrics, (140), 231-237.

Chapter 2

SEYFERT GALAXIES

E. Nihal ERCAN[1]

1 Prof. Dr. Boğaziçi University; Physics Department

History and General Information:

Seyfert galaxies are galaxies that have a variable and luminous core that is called nuclei (1). They seem like luminous stars covered by fainter surroundings. And this appearance makes them clearer to observe by telescopes. Even it is hard to distinguish them from a star in short-exposure photographs (2). Because of this property, a Seyfert galaxy is classified as a lower luminosity active galaxy. There are five types of active galaxies: Seyfert, Quasar, Blazar, Radio, and BL Lacertae objects (3). Seyfert and quasar galaxies are the largest ones of active galaxies. The main differences between them are distance and radiation amount they emit (4). Quasars are brighter and far away than Seyferts.

There are supermassive black holes at the center of them (5). This massive center causes a formation which is called an accretion disk. Materials (mostly diffuse) that turn around the mass are formed as a disc and spiral toward the mass. The main physical explanation is the instability that between quantities occurs in the orbital motion of the materials (6),(7). These forces are friction, uneven irradiance, magnetohydrodynamic effects, and some other forces (6). The main source of the radiation which is emitted from a Seyfert galaxy is an accretion disc. Accretion discs are so important subjects that help us to understand black holes too(8).

Image of NGC 1637, taken by Hubble S.T. (9).

REFERENCES

1. http://ned.ipac.caltech.edu/level5/Glossary/Essay_seyfert.html
2. http://ned.ipac.caltech.edu/level5/March01/Weedman/Weed2.html
3. Dharam V. Lal, 2011, "Seyfert Galaxies: Nuclear Radio Structure and Unification", *ApJ* 731 68, p.1
4. https://socratic.org/questions/what-is-the-difference-between-a-seyfert-galaxy-and-a-quasar#484541
5. https://web.archive.org/web/20131023055713/http://zebu.uoregon.edu/~soper/ActiveGalxy/seyfert.html
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Accretion_disk
7. Poindexter, Morgan, Kochanek, 2007, The Spatial Structure of an Accretion Disk, The Astrophysical Journal, 673:34-38
8. http://stronggravity.eu/public-outreach-tmp/accretion-disks/
9. https://christianready.com/tag/seyfert-galaxies/
10. https://pages.astronomy.ua.edu/gifimages/ngc1068.html https://www.open.edu/openlearn/science-maths-technology/science/physics-and-astronomy/introduction-active-galaxies/content-section-2.2.1
11. http://ned.ipac.caltech.edu/level5/March01/Weedman/Weed2.html
12. https://www.researchgate.net/figure/EMISSION-LINES-IN-HUT-OBSERVATION-B-OF-NGC-1068_tbl4_1742974
13. Hubble, Edwin P. (1926). "Extragalactic nebulae". The Astrophysical Journal. 64: 321–369.
14. Seyfert, 1943, Nuclear Emission in SpiralNebulae,
15. https://en.wikipedia.org/wiki/Cygnus_A
16. Walker, M. F. (1968). "Studies of Extragalactic Nebulae. V. Motions in the Seyfert Galaxy NGC 1068". The Astrophysical Journal. 151: 71–97.
17. http://ned.ipac.caltech.edu/level5/March01/Weedman/Weed2.html
18. https://www.researchgate.net/publication/45852526_OASIS_integral-field_spectroscopy_of_the_central_kpc_in_11_Seyfert_2_galaxies/figures?lo=1
19. https://en.wikipedia.org/wiki/Markarian_galaxies
20. https://en.wikipedia.org/wiki/Seyfert_galaxy#cite_note-Peterson1973-16
21. Me at SIMBAD using Aladin, url=http://simbad.u-strasbg.fr/simbad/.
22. Maiolino, R.; Rieke, G. H. (1995). "Low-Luminosity and Obscured Seyfert Nuclei in Nearby Galaxies". The Astrophysical Journal. 454: 95–105.
23. https://en.wikipedia.org/wiki/Seyfert_galaxy
24. Osterbrock, D. E.; Martel, A. (1993). "Spectroscopic study of the CfA sample

of Seyfert galaxies". The Astrophysical Journal. 414 (2): 552–562.

25. https://ned.ipac.caltech.edu/level5/March01/Weedman/Weed2.html#Table%201
26. https://web.archive.org/web/20131023055713/http://zebu.uoregon.edu/~soper/ActiveGalxy/seyfert.html
27. https://web.archive.org/web/20131023055713/http://zebu.uoregon.edu/~soper/ActiveGalxy/seyfert.html
28. https://en.wikipedia.org/wiki/Accretion_disk
29. http://www3.mpifr-bonn.mpg.de/staff/mmassi/QUASARS1small.pdf
30. https://imagine.gsfc.nasa.gov/Images/basic/xray/agn.gif
31. https://en.wikipedia.org/wiki/Reverberation_mapping
32. Panda, 2019, Current and Future Applications of Reverberation-Mapped Quasars in Cosmology,
33. Merritt, David, 2013, Dynamics and Evolution of Galactic Nuclei. Princeton, Front. Astron. Space Sci
34. https://en.wikipedia.org/wiki/Eddington_luminosity
35. http://www-ppl.s.chiba-u.jp/lecture/radiation/node2.html
36. https://www.britannica.com/science/forbidden-lines
37. https://homepages.uc.edu/~hansonmm/ASTRO/LECTURENOTES/W03/Lec20/Page4.html
38. http://ned.ipac.caltech.edu/level5/Glossary/Essay_seyfert.html
39. https://en.wikipedia.org/wiki/Seyfert_galaxy
40. https://sites.uni.edu/morgans/astro/course/Notes/section3/new13.html
41. http://ned.ipac.caltech.edu/level5/ESSAYS/Barthel/barthel.html
42. Evaristus U. Iyida, Christian I. Eze, Finbarr C. Odo, 2022, On the Evolution of Seyfert galaxies, BL Lacertae objects and Flat-spectrum radio quasars
43. https://jila.colorado.edu/~pja/astr3830/lecture27.pdf

Chapter 3

PLANTS AS ACTIVE ANTIAGING INGREDIENTS IN COSMETIC PRODUCTS

Shirin TARBIAT[1]

1 Assistant Professor Dr. Shirin Tarbiat (ORCID: 0000-0001-7931-1546), Department of Molecular Biology and Genetics (English), Faculty of Engineering and Natural Sciences, Uskudar University, Istanbul, Turkey, shirin.tarbiat@uskudar.edu.tr

1. Introduction

1.1 Overview of the antiaging market

The anti-aging market is a rapidly growing industry, with an increasing demand for products and treatments that target the discernable traces attributed to aging. This includes wrinkles, fine lines, age spots, and other skin imperfections. Factors such as an aging population, increasing recognition of the benefits of anti-aging products, and the availability of a wide array of items catering to different skin types and concerns drive the market. The market is segmented into skincare, hair care, and anti-aging supplements, with skincare accounting for the largest share of the market. Within the skincare segment, the facial skincare sub-segment is the largest, driven by the increasing demand for anti-aging creams, lotions, and serums (Pandey, 2019).

1.2. Cosmeceutical products

Cosmeceuticals represent an emerging class of products that exist at the interface of conventional cosmetics and pharmaceuticals, offering therapeutic benefits in addition to their cosmetic effects. Indeed, cosmeceuticals are defined as cosmetic products incorporating biologically active ingredients that provide both cosmetic and pharmaceutical benefits. That includes vitamins, antioxidants, proteins, anti-inflammatory agents, etc. that claim to induce a more even skin tone, improve skin regeneration and decrease or prevent skin wrinkling and aging (Shin & Park, 2019). Cosmeceutical products containing natural active ingredients are the modern trend in the field of cosmetic. The popularity towards natural products in personal care is driven by consumer preferences for safer and more effective alternatives to synthetic chemicals, with a particular focus on products that are derived from plants and other natural sources. (Marchev & Georgiev, 2020).

1.3. Importance of natural compounds

The use of natural ingredients in cosmetics has gained increasing popularity in recent years. Natural ingredients are derived from plants, minerals, and other natural sources are considered to be healthier and pleasant on the skin than synthetic ingredients. Consumers are growing more conscious of the constituents of the products, and the demand for natural and organic cosmetics is on the rise.

Natural ingredients are often rich in active components such as vitamins, plant's phytochemicals, bioactive peptides, polyunsaturated fatty acids, oligosaccharides and carotenoids that can help to nourish and protect the skin via their special biological properties. These natural ingredients exhibit many biological futures such as; anti-oxidant, anti-microbial, anti-inflammation,

REFERENCES

Adnan, Q., Akhtar, N., & Khan, B. A. (2017). Phytoformulation of sassurea lappa plant extract: A single blind, non-invasive and split face study of cream on various skin parameters. *Pakistan Journal of Pharmaceutical Sciences*, 30(5), 1981-6.

Ahsanuddin, S., Lam, M., & Baron, E. D. (2016). Skin aging and oxidative stress. *Aims Molecular Science*, 3(2), 187-95. doi:10.3934/molsci.2016.2.187

Alemdar, S., & Agaoglu, S. (2009). Investigation of in vitro antimicrobial activity of aloe vera juice. *Journal of Animal and Veterinary Advances*, 8(1), 99-102.

Apone, F., Tito, A., Arciello, S., Carotenuto, G., & Colucci, M. G. (2020). Plant tissue cultures as sources of ingredients for skin care applications. *Annual Plant Reviews Online*, 3(2), 135-49. doi:10.1002/9781119312994.apr0679

Assar, D. H., Elhabashi, N., Mokhbatly, A. A., Ragab, A. E., Elbialy, Z. I., Rizk, S. A., . . . Atiba, A. (2021). Wound healing potential of licorice extract in rat model: Antioxidants, histopathological, immunohistochemical and gene expression evidences. *Biomedicine & Pharmacotherapy*, 143. doi:10.1016/j.biopha.2021.112151

Aziz, Z. A. A., & Mohd Setapar, S. H. (2022). 9 - current status and future prospect of nanotechnology incorporated plant-based extracts in cosmeceuticals. In S. H. Mohd Setapar, A. Ahmad, & M. Jawaid (Eds.), *Nanotechnology for the preparation of cosmetics using plant-based extracts* (pp. 235-61): Elsevier.

Bezerra, P. H. A., Stocco, B., Bianchi, C. I., Bianchini, F., Figueiredo, S. A., Fonseca, M. J. V., & Torqueti, M. R. (2022). Soybean extract modified by aspergillus awamori stimulates a greater collagen-i synthesis in the intracellular matrix of human fibroblasts. *Journal of Cosmetic Dermatology*, 21(3), 1243-50. doi:10.1111/jocd.14208

Bom, S., Jorge, J., Ribeiro, H. M., & Marto, J. (2019). A step forward on sustainability in the cosmetics industry: A review. *Journal of Cleaner Production*, 225, 270-90. doi:10.1016/j.jclepro.2019.03.255

Chaiyana, W., Charoensup, W., Sriyab, S., Punyoyai, C., & Neimkhum, W. (2021). Herbal extracts as potential antioxidant, anti-aging, anti-inflammatory, and whitening cosmeceutical ingredients. *Chemistry & Biodiversity*, 18(7). doi:10.1002/cbdv.202100245

Chermahini, S. H., Majid, F. A. A., & Sarmidi, M. R. (2011). Cosmeceutical value of herbal extracts as natural ingredients and novel technologies in anti-aging. *Journal of Medicinal Plants Research*, 5(14), 3074-7.

Chiocchio, I., Mandrone, M., Tomasi, P., Marincich, L., & Poli, F. (2021). Plant secondary metabolites: An opportunity for circular economy. *Molecules*, 26(2), 495. doi:10.3390/molecules26020495

Cho, B. O., Che, D. N., Yin, H. H., & Jang, S. I. (2017). Gamma irradiation irradiation enhances biological activities of mulberry leaf extract. *Radiation Physics and Chemistry*, 133, 21-7. doi:10.1016/j.radphyschem.2016.11.013

Chu, C. Y., Deng, J., Man, Y., & Qu, Y. L. (2017). Green tea extracts epigallocatechin-3-gallate for different treatments. *Biomed Research International*, 2017. doi:10.1155/2017/5615647

Chua, L. S., Lee, S. Y., Abdullah, N., & Sarmidi, M. R. (2012). Review on labisia pumila (kacip fatimah): Bioactive phytochemicals and skin collagen synthesis promoting herb. *Fitoterapia*, 83(8), 1322-35. doi:10.1016/j.fitote.2012.04.002

Chutoprapat, R., Malilas, W., Rakkaew, R., Udompong, S., & Boonpisuttinant, K. (2020). Collagen biosynthesis stimulation and anti-melanogenesis of bambara groundnut (vigna subterranea) extracts. *Pharmaceutical Biology*, 58(1), 1023-31. doi:10.1080/13880209.2020.1822419

Dreger, M., & Wielgus, K. (2014). Application of essential oils as natural cosmetic preservatives. *Herba Polonica*, 59(4), 142-56. doi:doi:10.2478/hepo-2013-0030

Du, Z. Y., Jiang, Y. F., Tang, Z. K., Mo, R. Q., Xue, G. H., Lu, Y. J., . . . Zhang, K. (2011). Antioxidation and tyrosinase inhibition of polyphenolic curcumin analogs. *Bioscience Biotechnology and Biochemistry*, 75(12), 2351-8. doi:10.1271/bbb.110547

Farris, P. (2007). Idebenone, green tea, and coffeeberry (r) extract: New and innovative antioxidants. *Dermatologic Therapy*, 20(5), 322-9. doi:10.1111/j.1529-8019.2007.00146.x

Figueiredo, A., Anholeto, L. A., Cola, D. F., Fantatto, R. R., Santos, I. B., Gainza, Y. A., . . . Chagas, A. C. D. (2022). Nanoformulations with synthetic and plant-derived compounds for cattle tick control. *Veterinary Parasitology*, 309, 109756. doi:10.1016/j.vetpar.2022.109756

Glavac, N. K., & Lunder, M. (2018). Preservative efficacy of selected antimicrobials of natural origin in a cosmetic emulsion. *International Journal of Cosmetic Science*, 40(3), 276-84. doi:10.1111/ics.12461

Hajhashemi, M., Rafieian, M., Rouhi Boroujeni, H. A., Miraj, S., Memarian, S., Keivani, A., & Haghollahi, F. (2018). The effect of aloe vera gel and sweet almond oil on striae gravidarum in nulliparous women. *J Matern Fetal Neonatal Med*, 31(13), 1703-8. doi:10.1080/14767058.2017.1325865

Hashim, P., Sidek, H., Helan, M. H. M., Sabery, A., Palanisamy, U. D., & Ilham, M. (2011). Triterpene composition and bioactivities of centella asiatica. *Molecules*, 16(2), 1310-22. doi:10.3390/molecules16021310

Ibrahim, T. A., Hassen, A., & Apostolides, Z. (2022). The antimethanogenic potentials of plant extracts: Their yields and phytochemical compositions as affected by extractive solvents. *Plants-Basel*, 11(23). doi:10.3390/plants11233296

Jamwal, K., Bhattacharya, S., & Puri, S. (2018). Plant growth regulator mediated consequences of secondary metabolites in medicinal plants. *Journal of Applied Research on Medicinal and Aromatic Plants*, 9, 26-38. doi:10.1016/j.jarmap.2017.12.003

Juhasz, M. L. W., Levin, M. K., & Marmur, E. S. (2018). The use of natural ingredients in innovative korean cosmeceuticals. *Journal of Cosmetic Dermatology*, 17(3), 305-12. doi:10.1111/jocd.12492

Juliano, C., & Magrini, G. A. (2019). Methylglyoxal, the major antibacterial factor in manuka honey: An alternative to preserve natural cosmetics? *Cosmetics*, 6(1), 1. doi:10.3390/cosmetics6010001

Karagounis, T. K., Gittler, J. K., Rotemberg, V., & Morel, K. D. (2019). Use of "natural" oils for moisturization: Review of olive, coconut, and sunflower seed oil. *Pediatric Dermatology*, 36(1), 9-15. doi:10.1111/pde.13621

Khorramizadeh, M. R., Tredget, E. E., Telasky, C., Shen, Q., & Ghahary, A. (1999). Aging differentially modulates the expression of collagen and collagenase in dermal fibroblasts. *Molecular and Cellular Biochemistry*, 194(1-2), 99-108. doi:10.1023/a:1006909021352

Kim, S. H. (2006). Dyeing characteristics and uv protection property of green tea dyed cotton fabrics - focusing on the effect of chitosan mordanting condition. *Fibers and Polymers*, 7(3), 255-61. doi:10.1007/bf02875682

Korkmaz, N., Sener, S. O., Akkaya, S., Badem, M., Aliyazicioglu, R., Abudayyak, M., . . . Ozgen, U. (2019). Investigation of antioxidant, cytotoxic, tyrosinase inhibitory activities, and phenolic profiles of green, white, and black teas. *Turkish Journal of Biochemistry-Turk Biyokimya Dergisi*, 44(3), 278-88. doi:10.1515/tjb-2017-0345

Kunicka-Styczynska, A., Sikora, M., & Kalemba, D. (2009). Antimicrobial activity of lavender, tea tree and lemon oils in cosmetic preservative systems. *Journal of Applied Microbiology*, 107(6), 1903-11. doi:10.1111/j.1365-2672.2009.04372.x

Kurzawa, M., Wilczynska, E., Brudzynska, P., & Sionkowska, A. (2022). Total phenolic content, antioxidant capacity and uv radiation protection properties of marigold (calendula officinalis), carrot (daucus carota), tomato (solanum lycopersicum) and hop (humulus lupulus) extracts. *Cosmetics*, 9(6), 134. doi:10.3390/cosmetics9060134

Lin, T.-K., Zhong, L., & Santiago, J. L. (2018). Anti-inflammatory and skin barrier repair effects of topical application of some plant oils. *International Journal of Molecular Sciences*, 19(1), 70.

Majeed, M., Majeed, S., Jain, R., Mundkur, L., Rajalakshmi, H. R., Lad, P. S., & Neupane, P. (2020). An open-label single-arm, monocentric study assessing the efficacy and safety of natural pterostilbene (pterocarpus marsupium) for skin brightening and antiaging effects. *Clinical Cosmetic and Investigational Dermatology*, 13, 105-16. doi:10.2147/ccid.S238358

Marchev, A. S., & Georgiev, M. I. (2020). Plant in vitro systems as a sustainable source of active ingredients for cosmeceutical application. *Molecules*, 25(9). doi:10.3390/molecules25092006

Martinez, A., Estevez, J. C., & Silva-Pando, F. J. (2012). Antioxidant activity, total phenolic content and skin care properties of 35 selected plants from galicia (nw spain). *Frontiers in Life Science*, 6(3-4), 77-86. doi:10.1080/21553769.2013.776994

Matsuda, H., Nakamura, S., Shiomoto, H., Tanaka, T., & Kubo, M. (1992). Pharmacological studies on leaf of arctostaphylos-uva-ursi (l) spreng .4. Effect of 50-percent methanolic extract from arctostaphylos-uva-ursi (l) spreng (bearberry leaf) on melanin synthesis. *Yakugaku Zasshi-Journal of the Pharmaceutical Society of Japan*, 112(4), 276-82. doi:10.1248/yakushi1947.112.4_276

Mlosek, R. K., Malinowska, S., Sikora, M., Debowska, R., Stepien, A., Czekaj, K., & Dabrowska, A. (2013). The use of high frequency ultrasound imaging in skin moisturization measurement. *Skin Research and Technology*, 19(2), 169-75. doi:10.1111/srt.12029

Mohd-Nasir, H., & Mohd-Setapar, S. H. (2018). Natural ingredients in cosmetics from malaysian plants: A review. *Sains Malaysiana*, 47(5), 951-9. doi:10.17576/jsm-2018-4705-10

Mukherjee, P. K., Biswas, R., Sharma, A., Banerjee, S., Biswas, S., & Katiyar, C. K. (2018). Validation of medicinal herbs for anti-tyrosinase potential. *Journal of Herbal Medicine*, 14, 1-16. doi:10.1016/j.hermed.2018.09.002

Musial, C., Kuban-Jankowska, A., & Gorska-Ponikowska, M. (2020). Beneficial properties of green tea catechins. *International Journal of Molecular Sciences*, 21(5), 1744. doi:10.3390/ijms21051744

Nerya, O., Vaya, J., Musa, R., Izrael, S., Ben-Arie, R., & Tamir, S. (2003). Glabrene and isoliquiritigenin as tyrosinase inhibitors from licorice roots. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 51(5), 1201-7. doi:10.1021/jf020935u

Pandey, N. (2019). Impact of demographic variables on purchase of beauty enhancing products amongst working women. *Journal of Applied Management*, 11(2), 1-9.

Paulo, F., & Santos, L. (2019). Microencapsulation of caffeic acid and its release using a w/o/w double emulsion method: Assessment of formulation parameters. *Drying Technology*, 37(8), 950-61. doi:10.1080/07373937.2018.1480493

Poljsak, B., Dahmane, R., & Godic, A. (2013). Skin and antioxidants. *Journal of Cosmetic and Laser Therapy*, 15(2), 107-13. doi:10.3109/14764172.2012.758380

Polonini, H. C., Caneschi, C. A., Brandao, M. A. F., & Raposo, N. R. B. (2011). In vitro photoprotective activity of plants extracts from zona da mata mineira

(brazil). *Latin American Journal of Pharmacy*, 30(3), 604-7.

Prasanth, M. I., Sivamaruthi, B. S., Chaiyasut, C., & Tencomnao, T. (2019). A review of the role of green tea (camellia sinensis) in antiphotoaging, stress resistance, neuroprotection, and autophagy. *Nutrients*, 11(2). doi:10.3390/nu11020474

Rabinovich, L., & Kazlouskaya, V. (2018). Herbal sun protection agents: Human studies. *Clin Dermatol*, 36(3), 369-75. doi:10.1016/j.clindermatol.2018.03.014

Razia, S., Park, H., Shin, E., Shim, K. S., Cho, E., & Kim, S. Y. (2021). Effects of aloe vera flower extract and its active constituent isoorientin on skin moisturization via regulating involucrin expression: In vitro and molecular docking studies. *Molecules*, 26(9). doi:10.3390/molecules26092626

Rheins, L., & Sondgeroth, J. (2009). The role of hydrolyzed jojoba esters as a unique botanical technology for long-acting moisturization. *Journal of the American Academy of Dermatology*, 60(3), AB83.

Santos, O. D. H., Camargo, M. F. P., Boock, K. P., Bergamaschi, M. M., & Rocha, P. A. (2009). Analysis of the phase changes during evaporation of emulsions with different oil phases. *Journal of Dispersion Science and Technology*, 30(3), 394-8. doi:10.1080/01932690802548593

Sarruf, F. D., Candido, T. M., de Oliveira, C. A., Bou-Chacra, N. A., Velasco, M. V. R., & Baby, A. R. (2020). Influence of shea (butyrospermum parkii) butter, tio2 and ethylhexyl methoxycinnamate on physical parameters and in vitro photoprotective efficacy. *Journal of Cosmetic Dermatology*, 19(8), 2076-85. doi:10.1111/jocd.13238

Scalia, S., Trotta, V., Iannuccelli, V., & Bianchi, A. (2015). Enhancement of in vivo human skin penetration of resveratrol by chitosan-coated lipid microparticles. *Colloids and Surfaces B-Biointerfaces*, 135, 42-9. doi:10.1016/j.colsurfb.2015.07.043

Shapiro, S. S., & Saliou, C. (2001). Role of vitamins in skin care. *Nutrition*, 17(10), 839-44. doi:10.1016/s0899-9007(01)00660-8

Sharif, N., Ahmad, M. A. F., Mohamad Yazid, N. H. S., & Yahya, N. N. (2021). Effectiveness of raspberry seed oil in natural sunscreen formulation using different percentage of zinc oxide. *Multidisciplinary Applied Research and Innovation*, 2(2), 234–42.

Shin, K. O., & Park, H. S. (2019). Antiaging cosmeceuticals in korea and open innovation in the era of the 4th industrial revolution: From research to business. *Sustainability*, 11(3), 898. doi:10.3390/su11030898

Siahaan, E. A., Pangestuti, R., Munandar, H., & Kim, S.-K. (2017). Cosmeceuticals properties of sea cucumbers: Prospects and trends. *Cosmetics*, 4(3), 26.

Singh, M. N., Srivastava, R., & Yadav, I. (2021). Study of different varietis of car-

rot and its benefits for human health: A review. *J Pharmacogn Phytochem*, 10(1), 1293-9. doi:10.22271/phyto.2021.v10.i1r.13529

Skarupova, D., Vostalova, J., & Svobodova, A. R. (2020). Ultraviolet a protective potential of plant extracts and phytochemicals. *Biomedical Papers-Olomouc*, 164(1), 1-22. doi:10.5507/bp.2020.010

Skoczynska, A., Budzisz, E., Trznadel-Grodzka, E., & Rotsztejn, H. (2017). Melanin and lipofuscin as hallmarks of skin aging. *Postepy Dermatologii I Alergologii*, 34(2), 97-103. doi:10.5114/ada.2017.67070

Sueishi, Y., Nii, R., & Kakizaki, N. (2017). Resveratrol analogues like piceatannol are potent antioxidants as quantitatively demonstrated through the high scavenging ability against reactive oxygen species and methyl radical. *Bioorganic & Medicinal Chemistry Letters*, 27(23), 5203-6. doi:10.1016/j.bmcl.2017.10.045

Tarbiat, S., Yener, F. G., Kashefifahmian, A., & Mohseni, A. R. (2022). Antiaging effects of oleuropein combined with helichrysum italicum or kumquat essentia oils in cosmetic lotions. *Current Topics in Nutraceutical Research*, 20(2), 352-9. doi:10.37290/ctnr2641-452X.20:352-359

Tozettoa, J. T., Tozetto, A. T., Hoshino, B. T., Andrighetti, C. R., Ribeiro, E. B., Cavalheiro, L., & Ferrarini, S. R. (2017). ; extract of punica granatum l.: An alternative to bht as an antioxidant in semissolid emulsified systems. *Quimica Nova*, 40(1), 97-104. doi:10.21577/0100-4042.20160160

Udayakumar, G. P., Gurumallesh, P., & Ramakrishnan, B. (2020). Evaluation of wound healing capacity of selected leaf extracts using in vitro scratch assay with l929 fibroblasts. *Bioscience Biotechnology Research Communications*, 13(11), 66-9. doi:10.21786/bbrc/13.11/15

Zillich, O. V., Schweiggert-Weisz, U., Eisner, P., & Kerscher, M. (2015). Polyphenols as active ingredients for cosmetic products. *International Journal of Cosmetic Science*, 37(5), 455-64. doi:10.1111/ics.12218

Chapter 4

THE RELATIONSHIP BETWEEN INTESTINAL MICROBIOTA AND COMMON DISEASES IN OLD AGE

***Büşra BÖREKCİ*[1]**

***Elif Naz ALVER*[2]**

***Şule COŞKUN CEVHER*[3]**

1 Biology Department, Institute of Science, Gazi University, 06500, Ankara, Turkey ORCID ID: 0000-0003-0480-3460
2 Research Assistant, Biology Department, Science Faculty, Gazi University, 06500, Ankara, Turkey ORCID ID: 0000-0003-4946-1185
3 Professor, Biology Department, Science Faculty, Gazi University, 06500, Ankara, Turkey ORCID ID: 0000-0001-6204-2845

*Corresponding Author: busra.borekci@gazi.edu.tr

1. Introduction

Vital conditions such as decreasing death and birth rates in the world and prolonging the average human lifespan have caused the transformation of the demographic structure. Among the rapidly aging world population, countries with a ratio of 65 years of age and older to the entire population between 7% and 10% are among the countries that are often refer to as the "older society" (Çapcıoğlu & Alpay, 2021). One of these countries is Turkey with a 9.7% elderly population (TUIK, 2022). Therefore, with the increase in the number of elderly individuals in the world and our country, health problems in societies have started to increase, showing diversity. Accordingly, research on the underlying mechanisms of the aging process and how it affects diseases has increased by coming to the fore.

Aging is a natural and complex process that begins as soon as all living organisms come into existence. Although aging has been defined from many different aspects such as biological, physiological, psychological, chronological, sociological, and cultural that need to be examined are still open (Tereci, Turan, Kasa, Öncel, & Arslansoyu, 2016; Tufan, 2016). In this review, we will focus on the parts covered by the biological and physiological aspects that are at the center of the aging processes. Biological aging is a multifactorial phenomenon with many dimensions. It is seen that aging that starts at the molecular level progresses in different ways at the cellular, organ and organism levels (Khan, Singer, & Vaughan, 2017; Park & Yeo, 2013). The biology of aging can essentially be defined as the disorganization or disruption of metabolic events in cells and tissues as a result of multifactorial effects in molecular pathways and degenerative processes. Therefore, aging is an important precursor in increasing susceptibility to many diseases (e.g., neurological diseases, diabetes, sarcopenia, etc.) (Figure 1).

Intestinal microbiota (IM), which is claimed to play a very active role in the formation of diseases, has emerged as a popular research area recently. Although the exact cause is unknown, IM changes with age. The losses seen in the body during the aging process are also valid for the species in the IM. Considering that many metabolic events in the organism occur through bacteria in the microbiota, the altered microbiota has a role in the development of common diseases in old age. Hippocrates said[1], "*Every disease begins in the gut*." This also confirms the current information and approaches.

1 *Hippokrátēs ho Kṓos: c. 460–c. 370 BCE*

REFERENCES

Adak, A., & Khan, M. R. (2019). An insight into gut microbiota and its functionalities. *Cellular and Molecular Life Sciences, 76*(3), 473-493.

Aksoy, M., Çelik, G. E., & Ustun, Y. (2022). Osteoporoz ve Mikrobiyota. *Türk Kadın Sağlığı ve Neonatoloji Dergisi, 4*(3), 152-158.

Allin, K. H., Nielsen, T., & Pedersen, O. (2015). Mechanisms in endocrinology: Gut microbiota in patients with type 2 diabetes mellitus. *European journal of endocrinology, 172*(4), R167-R177.

Arboleya, S., Watkins, C., Stanton, C., & Ross, R. P. (2016). Gut bifidobacteria populations in human health and aging. *Frontiers in microbiology, 7*, 1204.

Arumugam, M., Raes, J., Pelletier, E., Le Paslier, D., Yamada, T., Mende, D. R., . . . Batto, J.-M. (2011). Enterotypes of the human gut microbiome. *nature, 473*(7346), 174-180.

Asano, Y., Hiramoto, T., Nishino, R., Aiba, Y., Kimura, T., Yoshihara, K., . . . Sudo, N. (2012). Critical role of gut microbiota in the production of biologically active, free catecholamines in the gut lumen of mice. *American Journal of Physiology-Gastrointestinal and Liver Physiology, 303*(11), G1288-G1295.

Beaudart, C., Dawson, A., Shaw, S., Harvey, N. C., Kanis, J., Binkley, N., . . . Bruyère, O. (2017). Nutrition and physical activity in the prevention and treatment of sarcopenia: systematic review. *Osteoporosis International, 28*(6), 1817-1833.

Bellerba, F., Muzio, V., Gnagnarella, P., Facciotti, F., Chiocca, S., Bossi, P., . . . Raimondi, S. (2021). The association between vitamin D and gut microbiota: a systematic review of human studies. *Nutrients, 13*(10), 3378.

Biagi, E., Candela, M., Franceschi, C., & Brigidi, P. (2011). The aging gut microbiota: new perspectives. *Ageing Research Reviews, 10*(4), 428.

Biagi, E., Nylund, L., Candela, M., Ostan, R., Bucci, L., Pini, E., . . . Franceschi, C. (2010). Through ageing, and beyond: gut microbiota and inflammatory status in seniors and centenarians. *PloS one, 5*(5), e10667.

Biver, E., Berenbaum, F., Valdes, A. M., de Carvalho, I. A., Bindels, L. B., Brandi, M. L., . . . Cherubini, A. (2019). Gut microbiota and osteoarthritis management: An expert consensus of the European society for clinical and economic aspects of osteoporosis, osteoarthritis and musculoskeletal diseases (ESCEO). *Ageing Research Reviews, 55*, 100946.

Bizzoca, D., Solarino, G., Vicenti, G., Moretti, L., Nappi, V., Belluati, A., & Moretti, B. (2020). Novel directions in the study of osteoporosis: Focus on gut microbiota as a potential therapeutic target. *J. Biol. Regul. Homeost. Agents, 34*, 29-35.

Blaecher, C., Smet, A., Flahou, B., Pasmans, F., Ducatelle, R., Taylor, D., . . . Lawson, A. (2013). Significantly higher frequency of H elicobacter suis in

patients with idiopathic Parkinson'sism than in control patients. *Alimentary pharmacology & therapeutics, 38*(11-12), 1347-1353.

Blaney Davidson, E. N., Vitters, E. L., van den Berg, W. B., & van der Kraan, P. M. (2006). TGF β-induced cartilage repair is maintained but fibrosis is blocked in the presence of Smad7. *Arthritis research & therapy, 8*(3), 1-8.

Blank, M., Werenicz, A., Velho, L. A., Pinto, D. F., Fedi, A. C., Lopes, M. W., . . . Roesler, R. (2015). Enhancement of memory consolidation by the histone deacetylase inhibitor sodium butyrate in aged rats. *Neuroscience letters, 594*, 76-81.

Boer, C., Radjabzadeh, D., Uitterlinden, A., Kraaij, R., & van Meurs, J. (2017). The role of the gut microbiome in osteoarthritis and joint pain. *Osteoarthritis and Cartilage, 25*, S10.

Bu, X. L., Yao, X. Q., Jiao, S. S., Zeng, F., Liu, Y. H., Xiang, Y., . . . Cao, H. Y. (2015). A study on the association between infectious burden and A lzheimer's disease. *European journal of neurology, 22*(12), 1519-1525.

Cani, P. D., Amar, J., Iglesias, M. A., Poggi, M., Knauf, C., Bastelica, D., . . . Chabo, C. (2007). Metabolic endotoxemia initiates obesity and insulin resistance. *Diabetes, 56*(7), 1761-1772.

Cashman, K. (2002). Calcium intake, calcium bioavailability and bone health. *British journal of Nutrition, 87*(S2), S169-S177.

Castellanos, N., Diez, G. G., Antúnez-Almagro, C., Bailén, M., Bressa, C., González Soltero, R., . . . Larrosa, M. (2020). A critical mutualism–competition interplay underlies the loss of microbial diversity in sedentary lifestyle. *Frontiers in microbiology, 10*, 3142.

Cattaneo, A., Cattane, N., Galluzzi, S., Provasi, S., Lopizzo, N., Festari, C., . . . Muscio, C. (2017). Association of brain amyloidosis with pro-inflammatory gut bacterial taxa and peripheral inflammation markers in cognitively impaired elderly. *Neurobiology of aging, 49*, 60-68.

Chabbi-Achengli, Y., Coudert, A. E., Callebert, J., Geoffroy, V., Côté, F., Collet, C., & de Vernejoul, M.-C. (2012). Decreased osteoclastogenesis in serotonin-deficient mice. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 109*(7), 2567-2572.

Claesson, M. J., Jeffery, I. B., Conde, S., Power, S. E., O'connor, E. M., Cusack, S., . . . O'sullivan, O. (2012). Gut microbiota composition correlates with diet and health in the elderly. *nature, 488*(7410), 178-184.

Cleynen, I., Vazeille, E., Artieda, M., Verspaget, H. W., Szczypiorska, M., Bringer, M.-A., . . . Weersma, R. K. (2014). Genetic and microbial factors modulating the ubiquitin proteasome system in inflammatory bowel disease. *Gut, 63*(8), 1265-1274.

Collins, K., Paul, H., Reimer, R., Seerattan, R., Hart, D., & Herzog, W. (2015). Relationship between inflammation, the gut microbiota, and metabolic os-

teoarthritis development: studies in a rat model. *Osteoarthritis and Cartilage, 23*(11), 1989-1998.

Compston, J. (2018). Glucocorticoid-induced osteoporosis: an update. *Endocrine, 61*(1), 7-16.

Çapcıoğlu, İ., & Alpay, A. H. (2021). Türkiye'de yaşlılığın geleceği. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*(8), 77-88.

Darenskaya, M., Kolesnikova, L., & Kolesnikov, S. (2021). Oxidative stress: pathogenetic role in diabetes mellitus and its complications and therapeutic approaches to correction. *Bulletin of experimental biology and medicine, 171*(2), 179-189.

De la Rosa, A., Olaso-Gonzalez, G., Arc-Chagnaud, C., Millan, F., Salvador-Pascual, A., García-Lucerga, C., . . . Correas, A. G. (2020). Physical exercise in the prevention and treatment of Alzheimer's disease. *Journal of sport and health science, 9*(5), 394-404.

de Sire, A., de Sire, R., Petito, V., Masi, L., Cisari, C., Gasbarrini, A., . . . Invernizzi, M. (2020). Gut–joint axis: The role of physical exercise on gut microbiota modulation in older people with osteoarthritis. *Nutrients, 12*(2), 574.

Dow, C. T. (2014). M. paratuberculosis and Parkinson's disease–is this a trigger. *Medical hypotheses, 83*(6), 709-712.

Ejtahed, H. S., Mohtadi-Nia, J., Homayouni-Rad, A., Niafar, M., Asghari-Jafarabadi, M., & Mofid, V. (2012). Probiotic yogurt improves antioxidant status in type 2 diabetic patients. *Nutrition, 28*(5), 539-543.

Federation, I. (2021). IDF Diabetes Atlas, tenth. *International Diabetes*.

Fulzele, K., DiGirolamo, D. J., Liu, Z., Xu, J., Messina, J. L., & Clemens, T. L. (2007). Disruption of the insulin-like growth factor type 1 receptor in osteoblasts enhances insulin signaling and action. *Journal of Biological Chemistry, 282*(35), 25649-25658.

Genant, H. K., Cooper, C., Poor, G., Reid, I., Ehrlich, G., Kanis, J., . . . Bonjour, J. (1999). Interim report and recommendations of the World Health Organization task-force for osteoporosis. *Osteoporosis International, 10*(4), 259.

Greenhalgh, D. G. (2003). Wound healing and diabetes mellitus. *Clinics in plastic surgery, 30*(1), 37-45.

Guarner, F., & Malagelada, J.-R. (2003). Gut flora in health and disease. *The lancet, 361*(9356), 512-519.

Gurung, M., Li, Z., You, H., Rodrigues, R., Jump, D. B., Morgun, A., & Shulzhenko, N. (2020). Role of gut microbiota in type 2 diabetes pathophysiology. *EBioMedicine, 51*, 102590. doi:10.1016/j.ebiom.2019.11.051

Han, B., Sivaramakrishnan, P., Lin, C.-C. J., Neve, I. A., He, J., Tay, L. W. R., . . . Wang, J. (2017). Microbial genetic composition tunes host longevity. *Cell, 169*(7), 1249-1262. e1213.

Hao, X., Shang, X., Liu, J., Chi, R., Zhang, J., & Xu, T. (2021). The gut microbiota in osteoarthritis: where do we stand and what can we do? *Arthritis Research & Therapy, 23*(1). doi:10.1186/s13075-021-02427-9

Hirayama, M., & Ohno, K. (2021). Parkinson's disease and gut microbiota. *Annals of Nutrition and Metabolism, 77*(2), 28-35.

Hsu, E., & Pacifici, R. (2018). From osteoimmunology to osteomicrobiology: how the microbiota and the immune system regulate bone. *Calcified tissue international, 102*(5), 512-521.

Hsu, Y. J., Chiu, C. C., Li, Y. P., Huang, W. C., Te Huang, Y., Huang, C. C., & Chuang, H. L. (2015). Effect of intestinal microbiota on exercise performance in mice. *The Journal of Strength & Conditioning Research, 29*(2), 552-558.

Hua, P., Xiong, Y., Yu, Z., Liu, B., & Zhao, L. (2019). Effect of chlorella pyrenoidosa protein hydrolysate-calcium chelate on calcium absorption metabolism and gut microbiota composition in low-calcium diet-fed rats. *Marine drugs, 17*(6), 348.

Huang, Y. Q., Jiang, T., Su, H. T., Luo, Y. W., & Hou, Q. K. (2016). Gut microbiota and osteoporosis. *Nan Fang Yi Ke Da Xue Xue Bao, 37*(2), 278-282. doi:10.3969/j.issn.1673-4254.2017.02.23

Huang, Z., Stabler, T., Pei, F., & Kraus, V. B. (2016). Both systemic and local lipopolysaccharide (LPS) burden are associated with knee OA severity and inflammation. *Osteoarthritis and Cartilage, 24*(10), 1769-1775.

Iatcu, C. O., Steen, A., & Covasa, M. (2021). Gut Microbiota and Complications of Type-2 Diabetes. *Nutrients, 14*(1), 166. doi:10.3390/nu14010166

Kalip, K., & Atak, N. (2018). Bağırsak mikrobiyotası ve sağlık. *Turkish Journal of Public Health, 16*(1), 58.

Keshavarzian, A., Green, S. J., Engen, P. A., Voigt, R. M., Naqib, A., Forsyth, C. B., . . . Shannon, K. M. (2015). Colonic bacterial composition in Parkinson's disease. *Movement Disorders, 30*(10), 1351-1360.

Khan, S. S., Singer, B. D., & Vaughan, D. E. (2017). Molecular and physiological manifestations and measurement of aging in humans. *Aging cell, 16*(4), 624-633.

Kieler, I. N., Osto, M., Hugentobler, L., Puetz, L., Gilbert, M. T. P., Hansen, T., . . . Lutz, T. A. (2019). Diabetic cats have decreased gut microbial diversity and a lack of butyrate producing bacteria. *Scientific Reports, 9*(1), 1-13.

Kim, C.-S., Cha, L., Sim, M., Jung, S., Chun, W. Y., Baik, H. W., & Shin, D.-M. (2021). Probiotic supplementation improves cognitive function and mood with changes in gut microbiota in community-dwelling older adults: a randomized, double-blind, placebo-controlled, multicenter trial. *The Journals of Gerontology: Series A, 76*(1), 32-40.

Kim, J.-S., & Sung, H.-Y. (2015). Gastrointestinal autonomic dysfunction in pa-

tients with Parkinson's disease. *Journal of movement disorders, 8*(2), 76.

Kim, S., & S. (2018). The Gut Microbiota and Healthy Aging: A Mini-Review. *Gerontology, 64*(6), 513-520. doi:10.1159/000490615

Kostic, A. D., Howitt, M. R., & Garrett, W. S. (2013). Exploring host–microbiota interactions in animal models and humans. *Genes & development, 27*(7), 701-718.

Kumar, M., Babaei, P., Ji, B., & Nielsen, J. (2016). Human gut microbiota and healthy aging: recent developments and future prospective. *Nutrition and Healthy aging, 4*(1), 3-16.

Lahiri, S., Kim, H., Garcia-Perez, I., Reza, M. M., Martin, K. A., Kundu, P., . . . Zhang, H. (2019). The gut microbiota influences skeletal muscle mass and function in mice. *Science translational medicine, 11*(502), eaan5662.

Lan, H., Hong, W., Qian, D., Peng, F., Li, H., Liang, C., . . . Bai, B. (2021). Quercetin modulates the gut microbiota as well as the metabolome in a rat model of osteoarthritis. *Bioengineered, 12*(1), 6240-6250.

Langille, M. G., Meehan, C. J., Koenig, J. E., Dhanani, A. S., Rose, R. A., Howlett, S. E., & Beiko, R. G. (2014). Microbial shifts in the aging mouse gut. *Microbiome, 2*(1), 1-12.

Liu, C., Cheung, W. H., Li, J., Chow, S. K. H., Yu, J., Wong, S. H., . . . Wong, R. M. Y. (2021). Understanding the gut microbiota and sarcopenia: a systematic review. *Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 12*(6), 1393-1407. doi:10.1002/jcsm.12784

Liu, P., Wu, L., Peng, G., Han, Y., Tang, R., Ge, J., . . . Zhou, K. (2019). Altered microbiomes distinguish Alzheimer's disease from amnestic mild cognitive impairment and health in a Chinese cohort. *Brain, behavior, and immunity, 80*, 633-643.

Lourida, I., Soni, M., Thompson-Coon, J., Purandare, N., Lang, I. A., Ukoumunne, O. C., & Llewellyn, D. J. (2013). Mediterranean diet, cognitive function, and dementia: a systematic review. *Epidemiology*, 479-489.

Maffei, V. J., Kim, S., Blanchard IV, E., Luo, M., Jazwinski, S. M., Taylor, C. M., & Welsh, D. A. (2017). Biological aging and the human gut microbiota. *Journals of Gerontology Series A: Biomedical Sciences and Medical Sciences, 72*(11), 1474-1482.

Markle, J. G., Frank, D. N., Mortin-Toth, S., Robertson, C. E., Feazel, L. M., Rolle-Kampczyk, U., . . . Danska, J. S. (2013). Sex differences in the gut microbiome drive hormone-dependent regulation of autoimmunity. *Science, 339*(6123), 1084-1088.

Marques, C., Meireles, M., Faria, A., & Calhau, C. (2016). High-fat diet–induced dysbiosis as a cause of neuroinflammation. *Biological Psychiatry, 80*(1), e3-e4.

Mulak, A., & Bonaz, B. (2015). Brain-gut-microbiota axis in Parkinson's disease.

World journal of gastroenterology: WJG, 21(37), 10609.

Ni, Y., Yang, X., Zheng, L., Wang, Z., Wu, L., Jiang, J., . . . Fu, Z. (2019). Lactobacillus and Bifidobacterium improves physiological function and cognitive ability in aged mice by the regulation of gut microbiota. *Molecular nutrition & food research, 63*(22), 1900603.

Noh, J.-Y., Yang, Y., & Jung, H. (2020). Molecular mechanisms and emerging therapeutics for osteoporosis. *International journal of molecular sciences, 21*(20), 7623.

Novince, C. M., Whittow, C. R., Aartun, J. D., Hathaway, J. D., Poulides, N., Chavez, M. B., . . . Westwater, C. (2017). Commensal gut microbiota immunomodulatory actions in bone marrow and liver have catabolic effects on skeletal homeostasis in health. *Scientific Reports, 7*(1), 1-18.

Okazaki, F., Zang, L., Nakayama, H., Chen, Z., Gao, Z.-J., Chiba, H., . . . Shimada, Y. (2019). Microbiome alteration in type 2 diabetes mellitus model of zebrafish. *Scientific Reports, 9*(1), 1-10.

Ooms, S., Overeem, S., Besse, K., Rikkert, M. O., Verbeek, M., & Claassen, J. A. (2014). Effect of 1 night of total sleep deprivation on cerebrospinal fluid β-amyloid 42 in healthy middle-aged men: a randomized clinical trial. *JAMA neurology, 71*(8), 971-977.

Park, D. C., & Yeo, S. G. (2013). Aging. *Korean Journal of Audiology, 17*(2), 39. doi:10.7874/kja.2013.17.2.39

Picca, A., Ponziani, F. R., Calvani, R., Marini, F., Biancolillo, A., Coelho-Júnior, H. J., . . . Del Chierico, F. (2019). Gut microbial, inflammatory and metabolic signatures in older people with physical frailty and sarcopenia: results from the BIOSPHERE study. *Nutrients, 12*(1), 65.

Pluta, R., Ułamek-Kozioł, M., Januszewski, S., & Czuczwar, S. J. (2020). Gut microbiota and pro/prebiotics in Alzheimer's disease. *Aging, 12*(6), 5539-5550. doi:10.18632/aging.102930

Qin, J., Li, Y., Cai, Z., Li, S., Zhu, J., Zhang, F., . . . Shen, D. (2012). A metagenome-wide association study of gut microbiota in type 2 diabetes. *nature, 490*(7418), 55-60.

Quigley, E. M. (2017). Microbiota-brain-gut axis and neurodegenerative diseases. *Current neurology and neuroscience reports, 17*(12), 1-9.

Ramires, L. C., Santos, G. S., Ramires, R. P., da Fonseca, L. F., Jeyaraman, M., Muthu, S., . . . Lana, J. F. (2022). The Association between Gut Microbiota and Osteoarthritis: Does the Disease Begin in the Gut? *International journal of molecular sciences, 23*(3), 1494.

Saccon, T. D., Nagpal, R., Yadav, H., Cavalcante, M. B., Nunes, A. D. d. C., Schneider, A., . . . Tchkonia, T. (2021). Senolytic combination of Dasatinib and Quercetin alleviates intestinal senescence and inflammation and modulates the gut microbiome in aged mice. *The Journals of Gerontology: Series*

A, 76(11), 1895-1905.

Sampson, T. R., Debelius, J. W., Thron, T., Janssen, S., Shastri, G. G., Ilhan, Z. E., . . . Gradinaru, V. (2016). Gut microbiota regulate motor deficits and neuroinflammation in a model of Parkinson's disease. *Cell, 167*(6), 1469-1480. e1412.

Sanchez-Guajardo, V., Tentillier, N., & Romero-Ramos, M. (2015). The relation between α-synuclein and microglia in Parkinson's disease: Recent developments. *Neuroscience, 302*, 47-58.

Santoro, A., Ostan, R., Candela, M., Biagi, E., Brigidi, P., Capri, M., & Franceschi, C. (2018). Gut microbiota changes in the extreme decades of human life: a focus on centenarians. *Cellular and Molecular Life Sciences, 75*(1), 129-148.

Scheltens, P., De Strooper, B., Kivipelto, M., Holstege, H., Chételat, G., Teunissen, C. E., . . . Van Der Flier, W. M. (2021). Alzheimer's disease. *The lancet, 397*(10284), 1577-1590. doi:10.1016/s0140-6736(20)32205-4

Schwarzer, M., Makki, K., Storelli, G., Machuca-Gayet, I., Srutkova, D., Hermanova, P., . . . Heddi, A. (2016). Lactobacillus plantarum strain maintains growth of infant mice during chronic undernutrition. *Science, 351*(6275), 854-857.

Seely, K. D., Kotelko, C. A., Douglas, H., Bealer, B., & Brooks, A. E. (2021). The human gut microbiota: a key mediator of osteoporosis and osteogenesis. *International journal of molecular sciences, 22*(17), 9452.

Sender, R., Fuchs, S., & Milo, R. (2016). Revised Estimates for the Number of Human and Bacteria Cells in the Body. *PLOS Biology, 14*(8), e1002533. doi:10.1371/journal.pbio.1002533

Shoaie, S., Ghaffari, P., Kovatcheva-Datchary, P., Mardinoglu, A., Sen, P., Pujos-Guillot, E., . . . Chilloux, J. (2015). Quantifying diet-induced metabolic changes of the human gut microbiome. *Cell metabolism, 22*(2), 320-331.

Sjögren, K., Engdahl, C., Henning, P., Lerner, U. H., Tremaroli, V., Lagerquist, M. K., . . . Ohlsson, C. (2012). The gut microbiota regulates bone mass in mice. *Journal of bone and mineral research, 27*(6), 1357-1367.

Sochocka, M., Donskow-Łysoniewska, K., Diniz, B. S., Kurpas, D., Brzozowska, E., & Leszek, J. (2019). The gut microbiome alterations and inflammation-driven pathogenesis of Alzheimer's disease—a critical review. *Molecular neurobiology, 56*(3), 1841-1851.

Sommer, F., & Bäckhed, F. (2013). The gut microbiota—masters of host development and physiology. *Nature reviews microbiology, 11*(4), 227-238.

Sözen, T., Özışık, L., & Başaran, N. Ç. (2017). An overview and management of osteoporosis. *European journal of rheumatology, 4*(1), 46.

Sun, J., Xu, J., Yang, B., Chen, K., Kong, Y., Fang, N., . . . Liu, J. (2020). Effect of

Clostridium butyricum against microglia-mediated neuroinflammation in Alzheimer's disease via regulating gut microbiota and metabolites butyrate. *Molecular nutrition & food research, 64*(2), 1900636.

Sun, M.-F., & Shen, Y.-Q. (2018). Dysbiosis of gut microbiota and microbial metabolites in Parkinson's Disease. *Ageing Research Reviews, 45*, 53-61.

Tahimic, C. G., Wang, Y., & Bikle, D. D. (2013). Anabolic effects of IGF-1 signaling on the skeleton. *Frontiers in endocrinology, 4*, 6.

Tajabadi-Ebrahimi, M., Sharifi, N., Farrokhian, A., Raygan, F., Karamali, F., Razzaghi, R., . . . Asemi, Z. (2017). A randomized controlled clinical trial investigating the effect of synbiotic administration on markers of insulin metabolism and lipid profiles in overweight type 2 diabetic patients with coronary heart disease. *Experimental and Clinical Endocrinology & Diabetes, 125*(01), 21-27.

Tereci, D., Turan, G., Kasa, N., Öncel, T., & Arslansoyu, N. (2016). Yaşlılık kavramına bir bakış. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 16*(1), 84-116.

Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ'dan günümüze yaşlılık ve yaşlanma*. Nobel Yayınevi.

TUIK. (2022, 4 July 2022). Turkish Statistical Institute. "Older People with Statistics, 2021". Retrieved from https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636

Vijan, S. (2010). Type 2 diabetes. *Annals of internal medicine, 152*(5), ITC3-1.

Vogt, N. M., Kerby, R. L., Dill-McFarland, K. A., Harding, S. J., Merluzzi, A. P., Johnson, S. C., . . . Blennow, K. (2017). Gut microbiome alterations in Alzheimer's disease. *Scientific Reports, 7*(1), 1-11.

Von Haehling, S., Morley, J. E., & Anker, S. D. (2010). An overview of sarcopenia: facts and numbers on prevalence and clinical impact. *Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 1*(2), 129-133.

Wang, Y., Nishida, S., Elalieh, H. Z., Long, R. K., Halloran, B. P., & Bikle, D. D. (2006). Role of IGF-I signaling in regulating osteoclastogenesis. *Journal of bone and mineral research, 21*(9), 1350-1358.

Wang, Y., Ouyang, M., Gao, X., Wang, S., Fu, C., Zeng, J., & He, X. (2020). Phocea, Pseudoflavonifractor and Lactobacillus intestinalis: three potential biomarkers of gut microbiota that affect progression and complications of obesity-induced type 2 diabetes mellitus. *Diabetes, metabolic syndrome and obesity: targets and therapy, 13*, 835.

Wei, J., Zhang, C., Zhang, Y., Zhang, W., Doherty, M., Yang, T., . . . Zeng, C. (2021). Association between gut microbiota and symptomatic hand osteoarthritis: data from the Xiangya Osteoarthritis Study. *Arthritis & Rheumatology, 73*(9), 1656-1662.

Wong, R., Wong, H., Zhang, N., Chow, S., Chau, W., Wang, J., . . . Cheung, W. (2019). The relationship between sarcopenia and fragility fracture—a systematic review. *Osteoporosis International, 30*(3), 541-553.

Wu, C.-S., Wei, Q., Wang, H., Kim, D. M., Balderas, M., Wu, G., . . . Devaraj, S. (2020). Protective effects of ghrelin on fasting-induced muscle atrophy in aging mice. *The Journals of Gerontology: Series A, 75*(4), 621-630.

Yan, J., Herzog, J. W., Tsang, K., Brennan, C. A., Bower, M. A., Garrett, W. S., . . . Charles, J. F. (2016). Gut microbiota induce IGF-1 and promote bone formation and growth. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 113*(47), E7554-E7563.

Yano, J. M., Yu, K., Donaldson, G. P., Shastri, G. G., Ann, P., Ma, L., . . . Hsiao, E. Y. (2015). Indigenous bacteria from the gut microbiota regulate host serotonin biosynthesis. *Cell, 161*(2), 264-276.

Yu, X.-H., Yang, Y.-Q., Cao, R.-R., Bo, L., & Lei, S.-F. (2021). The causal role of gut microbiota in development of osteoarthritis. *Osteoarthritis and Cartilage, 29*(12), 1741-1750.

Zhang, L., Qin, Q., Liu, M., Zhang, X., He, F., & Wang, G. (2018). Akkermansia muciniphila can reduce the damage of gluco/lipotoxicity, oxidative stress and inflammation, and normalize intestine microbiota in streptozotocin-induced diabetic rats. *Pathogens and disease, 76*(4), fty028.

Zhou, Z., Sun, B., Yu, D., & Zhu, C. (2022). Gut Microbiota: An Important Player in Type 2 Diabetes Mellitus. *Frontiers in Cellular and Infection Microbiology, 12*.

Chapter 5

ETHNOPHARMACOLOGICAL PROPERTIES OF ROSEHIP (*ROSA CANINA* L.) AND ITS IMPORTANCE OF PRODUCTION IN TURKEY

***Cennet OZAY*[1]**

1 Assist. Prof. Dr., Izmir Katip Celebi University, Faculty of Pharmacy, Department of Basic Pharmaceutical Sciences, Izmir 35620, Turkey. Correspondence: cennet.ozay@ikcu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1120-6122

Introduction

Flora richness is one of the most important natural resources for countries and living things. Turkey has an important place in the world in terms of plant species diversity due to its location at the intersection of European-Siberian, Iranian-Turanian and Mediterranean phytogeographic regions, differences in climate types, soil characteristics and elevation. With more than 12,000 plant taxa, it contains almost the same number of plant taxa as the entire European continent (Güner et al., 2012).

Medicinal and aromatic plants (MAPs) are an important part of this wealth and have significant use in the cosmetic, chemical, pharmaceutical and food sectors. The use of MAPs and products derived from them has increased significantly in recent years. Rosehip is one of these plants used by many sectors from medicinal to landscape, from plant production to industry. Rosehip, which is also classified as a non-woody herbal forest product, is a perennial medicinal plant in the form of trees and shrubs (BÜGEM, 2020a; OGM, 2008).

Ethnomedical uses of rosehip have been recorded in many countries since a long time. Approximately, 129 chemical compounds have been isolated and identified from rosehip. This fruit contains some major active components such as phenolic compounds, flavonoids, tannins, anthocyanin, fatty oil, organic acids and inorganic compounds. Scientific studies have suggested a wide range of pharmacological activities for rosehip including antioxidant, anti-cancer, anti-inflammatory, anti-obesity, hepatoprotective, nephroprotective, cardioprotective, antiaging, neuroprotective and antinociceptive activities. In particular, the rosehip powder and extract have been reported to exert therapeutic effects on arthritis (Ayati et al., 2018).

Rosehip, which is widely grown in Turkey, contains about 20 to 30 times more vitamin C than oranges. It also contains vitamins B1, B2, E, K and P, organic acids, polyphenols, mineral substances, especially potassium and phosphorus, and high antioxidant activity (Serteser et al., 2008; Ozturk-Yılmaz and Ercişli, 2011). Due to all these properties, rosehip fruit, which is popularly used in the treatment of diseases such as influenza, inflammatory diseases, chronic pain and ulcers (Guimarães et al., 2010), is also an important raw material for the pharmaceutical industry. In addition, it is used in various forms such as marmalade, pulp, fruit juice, jam and tea due to its rich nutritional content and nutritional properties (Ünalan, 2021).

In addition to being very suitable for organic agriculture due to its easy control of diseases and pests, rosehip has an extremely important potential for erosion control as well as supporting wildlife by spreading in natural

REFERENCES

Acar, J., Demir, N. (2001). Kuşburnu çayları. *Gıda Mühendisliği Dergisi*, Aralık, 17-21.

Acıbuca, V., Bostan Budak, D. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Yeri ve Önemi. *Çukurova Tarım Gıda Bilimleri Dergisi*, 33(1), 37-44.

Akçiçek, E. (1997). Eren'ce Halk Bilim Yazıları, Güneşim Ofset, İzmir.

Andersson, U., Berger, K., Högberg, A., Landin-Olsson, M., Holm, C. (2012). Effects of rose hip intake on risk markers of type 2 diabetes and cardiovascular disease: A randomized, double-blind, cross-over investigation in obese persons. *European Journal of Clinical Nutrition*, 66(5), 585-90.

Ayati, Z., Amiri, M. S., Ramezani, M., Delshad, E., Sahebkar, A., Emami, S. A. (2018). Phytochemistry, Traditional Uses and Pharmacological Profile of Rose Hip: A Review. *Current Pharmaceutical Design*, 24(35), 4101-4124.

Bhave, A., Schulzova, V., Chmelarova, H., Mrnka, L., Hajslova, J. (2017). Assessment of rosehips based on the content of their biologically active compounds. *Journal of Food and Drug Analysis*, 25(3), 681-690.

BÜGEM. (2020a). Kuşburnu Fizibilite Raporu Ve Yatırımcı Rehberi. Tarım ve Orman Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, Ankara.

BÜGEM. (2020b). Tarım ve Orman Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü Verileri, Ankara.

Cavalera, M., Axling, U., Rippe, C., Swärd, K., Holm, C. (2017). Dietary rose hip exerts antiatherosclerotic effects and increases nitric oxidemediated dilation in ApoE-null mice. *Journal of Nutritional Biochemistry,* 44, 52-9.

Cheng, B. C., Fu, X. Q., Guo, H. *et al.* (2016). The genus *Rosa* and arthritis: Overview on pharmacological perspectives. *Pharmacological Research*, 114, 219-34.

Chrubasik, C., Roufogalis, B. D., Müller-Ladner, U., Chrubasik, S. (2008). A systematic review on the Rosa canina effect and efficacy profiles. *Phytotherapy Research,* 22(6), 725-733.

Doğan, A., Kazankaya, A., Çelik, F., Uyak, C. (2006). Kuşburnunun Halk Hekimliğindeki Yeri ve Bünyesindeki Bileşenler Açısından Yararları. *II. Ulusal Üzümsü Meyveler Sempozyumu*, 14-16 Eylül 2006, Tokat, Türkiye, s.45-53.

Dubtsova, G. N., Negmatulloeva, R. N., Bessonov, V. V. *et al.* (2012). *Vopr Pitan*, 81(6), 84-8.

Ercisli, S., Guleryuz, M. (2005). Rosehip Utilization in Turkey. *Acta Horticulturae*, 690, 77-82.

Ersoy, N., Bagci, Y., Zenginbal, H., Ozen, M. S., Elidemir, A. Y. (2015). Anti-

oxidant properties of Rose hip fruit types (*Rosa canina* sp.) selected from Bolu-Turkey. *International Journal of Science and Knowledge*, 4(1), 51-9.

Fan, C., Pacıer, C., Martırosyan, D. M. (2014). Rose hip (*Rosa canina* L): A functional food perspective. *Journal of Functional Foods in Health and Disease*, 4(11), 493-509.

Fattahi, S., Jamei, R., Hosseini Sarghein, S. (2012). Antioxidant and antiradical activities of *Rosa canina* and *Rosa Pimpinellifolia* fruits from west Azerbaijan. *Iranian Journal of Plant Physiology,* 2(4), 523-529.

Ghazghazi, H., Miguel, M. G., Hasnaoui, B. *et al.* (2010). Phenols, essential oils and carotenoids of *Rosa canina* from Tunisia and their antioxidant activities. *African Journal Biotechnology*, 9(18), 2709-16.

Gruenwald, J., Uebelhack, R., Moré, M. I. (2019). *Rosa canina* - Rose hip pharmacological ingredients and molecular mechanics counteracting osteoarthritis - A systematic review. *Phytomedicine : international journal of phytotherapy and phytopharmacology*, 60, 152958

Guimarães, R., Barros, L., Carvalho, A., Ferreira, I.C.F.R. (2010). Studies on chemical constituents and bioactivity of *Rosa micrantha*: An alternative antioxidants source for food, pharmaceutical, or cosmetic applications. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 58(10): 6277-84.

Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M. T. (2012). Türkiye Bitkileri listesi (Damarlı Bitkiler), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul.

Horvath, G., Molnar, P., Rado-Turcsı, E., Delı, J., Kawase, M., Satoh, K., Tanaka, T., Tanı, S., Sakagamı, H., Gyemant, N., Molnar, J. (2012). Carotenoid composition and in vitro pharmacological activity of rose hips. *Journal of Acta Biochimica Polonica*, 59(1), 129-132.

Jager, A. K., Eldeen, I.M.S., Van Staden, J. (2007). COX-1 and -2 activity of rose hip. *Phytotherapy Research*, 21(12), 1251-1252.

Jiménez, S., Gascón, S., Luquin, A., Laguna, M., Ancin-Azpilicueta, C., Rodríguez-Yoldi, M. J. (2016). *Rosa canina* extracts have antiproliferative and antioxidant effects on caco-2 human colon cancer. *PloS one*, 11(7), e0159136.

Kayahan, S., Ozdemir, Y., Gulbag, F. (2022). Functional Compounds and Antioxidant Activity of *Rosa* Species Grown In Turkey. *Erwerbs-Obstbau*, https://doi.org/10.1007/s10341-022-00688-5.

Koçan, N. (2010). Peyzaj planlama ve tasarım çalışmalarında kuşburnu *Rosa canina* L. bitkisinin değerlendirilmesi. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 14(4), 33-37.

Mamıkoğlu, N. G. **(**2011). Türkiye'nin ağaçları ve çalıları. *NTV yayınları,* page: 342-343,730 pages

Mataracı, T. **(**2004). Marmara bölgesi doğal egzotik ağaç ve çalıları. *TEMA Vakfı yayınları*, İstanbul, yayın no:39,s 312-313. 371 pages.

Murathan, Z. T., Zarıfıkhosroshahı, M., Kafkas, E., Sevindik, E. (2016). Characterization of Bioactive Compounds In Rosehip Species From East Anatolia Region of Turkey. *Italian Journal of Food Science*, 28(2), 314-325.

Medveckienė, B., Kulaitienė, J., Jarienė, E., Vaitkevičienė, N., Hallman, E. (2020). Carotenoids, Polyphenols, and Ascorbic Acid in Organic Rosehips (*Rosa* spp.) Cultivated in Lithuania. *Applied Sciences*, 10(15), 5337.

O.G.M. (2008). Orman Genel Müdürlüğü Sürdürülebilir Orman Yönetimi Kriter ve Göstergeleri 2008 Yılı Raporu, Ankara, 69s.

Ozturk Yılmaz, S., Ercişli, S. (2011). Antibacterial and antioxidant activity of fruits of some rose species from Turkey. *Romanian Biotechnological Letters,* 16(4), 6407-6411.

Önal, A., Oruç, Ş. (2012). Kuşburnu (*Rosa canina*) meyvelerinden elde edilen ekstrakt ile pamuklu ve yünlü kumaşların boyanma özelliklerinin incelenmesi. *Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi*, 1, 21-26.

Özçelik, H., Özçelik Doğan, Ş. (2018). Meyve / Kuşburnu güllerinin (*Rosa* L. spp.) botanik özellikleri. *Biological Diversity and Conservation*, 11(1), 68-79.

Özkan, M. (2021). Kuşburnu kârlı bir yatırım olabilir mi? *Türk Tarım ve Orman Dergisi*, 268: 60-63, Kasım-Aralık 2021.

Serteser, A., Kargıoğlu, M., Gök, V., Bağcı, Y., Özcan, M. M., Arslan, D. (2008). Determination of antioxidant effects of some plant species wild growing in Turkey. *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 59(7-8), 643- 651.

Sharma, B., Sıngh, B., Dhyanı, D., Verma, P. K., Karthıgeyan, S. (2012). Fatty acid composition of wild growing rose species. *Journal of Medicinal Plants Research*, 6(6), 1046-1049.

Şar, S. (2011). Bazı üzümsü meyvelerin kullanımlarının eczacılık ve tıp tarihi açısından incelenmesi. *Lokman Hekim Journal,* 1(2), 1-6.

Turan, I., Demir, S., Kilinc, K., Yaman, S. O., Misir, S., Kara, H. *et al.* (2018). Cytotoxic Effect of *Rosa canina* Extract on Human Colon Cancer Cells through Repression of Telomerase Expression. *Journal of Pharmaceutical Analysis*, 8(6), 394-399.

Türkben, C. (2003). Kuşburnu, Uludağ Üniversitesi Yayınları, Bursa.

Ünalan, Ö. (2021). Türk Kültüründe Kuşburnu. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi (ODÜSOBİAD)*, 11(3): 745-762.

Warholm, O., Skaar, S., Hedman, E., Mølmen, H. M., Eik, L. (2003). The effects of a standardized herbal remedy made from a subtype of *Rosa canina* in patients with osteoarthritis: a double-blind, randomized, placebo-controlled clinical trial. *Current Therapeutic Research,* 64(1), 21-31.

Winther, K., Apel, K., Thamsborg, G. A. (2005). Powder made from seeds and shells of a rose-hip subspecies (*Rosa canina*) reduces symptoms of knee and hip osteoarthritis: a randomized, double-blind, placebo-controlled clinical trial. *Scandinavian Journal of Rheumatology*, 34(4), 302-308.

Chapter 6

DETERMINATION OF CHEMICAL RISK FACTORS IN CHEMICAL LABORATORIES

Pınar BOZBEYOĞLU[1], Onur DOĞAN[2]

1 Asst.Prof. Dr. Pınar BOZBEYOĞLU,GumushaneUniversity, pinarbozbeyoglu@gumushane.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-3704-2701
2 Asst. Prof. Dr. Onur DOĞAN, Gumushane University, onurdogan@gumushane.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-8231-9872

INTRODUCTION

People work and take part in working life in order to live and continue their lives. Occupational accidents and occupational diseases are occupational risks that employees may encounter as long as they take part in working life. Risks also vary depending on the type of production and technology in the workplace. Perhaps the most risky group in this regard is the business lines in which chemicals are produced, processed, used or generated as waste (1,3). Today, with the developing technology, the number of chemicals used in different types and numbers is increasing. Due to the constantly changing chemicals in the industry, health and safety measures are often insufficient. Solvents (solvents), acids, bases, drugs, toxic gases, paints, volatile chemicals, explosives, etc., which are frequently encountered in working with chemicals. comes first. There are many chemicals that are not yet known what kind of dangerous properties many chemicals brought to our industry every day have. Considering such dangers, it is important to have information and warning signs on the chemicals used in terms of protection against possible dangers of this chemical. A systematic classification system has been established in order to protect employees and the environment from the harms of hazardous chemicals (1).

1. CHEMICAL RISK FACTORS

While it creates a danger and risk that will affect human health due to the use of chemical substances, it infects the human body in certain ways and causes occupational disease years later. While the chemicals used are transmitted to the human body through respiration, digestion and absorption, they penetrate mostly through the skin, that is, by absorption. The reason is that we have the largest surface area in our body (2,3). In parallel with the development of technology, the type and content of chemical substances that we use in our homes, workplaces, laboratories, briefly in every area of our daily life, are increasing rapidly. Depending on the type and amount of chemicals we use, they have the feature of being dangerous substances at certain rates, including at various steps between them in the processes from production to use. Hazardous substances have negative effects on the health of the individual and the society they form and the environment in which they live (10). The ILO explained that options and methods to be considered while classifying chemicals should be determined. When classifying chemicals, it divides chemicals into explosion, glare, oxidation, dangerous reactions such as toxic properties, corrosive and irritating effects on the skin, allergic and sensitization effects, carcinogenic effects, teratogenic and mutagenic effects, and effects on the reproductive system (1).

REFERENCES

1. Altın, M., Taşdemir, Ş., 2018. İsg İş Sağlığı ve Güvenliği, Türkiye-Konya, 7-57.

2. Budak B.,Dinçkaya E., 2022. L-Askorbik asit (C vitamini) Tayinine Yönelik Kalem Grafit Elektrot- Askorbat Oksidaz Temelli Yeni bir Biyosensör Geliştirilmesi, İnternational journal of life science and biotechnology, 5 (3),611-626.

3. Budak B., Öztürk Sarıkaya S. B., 2022. Spirulina: Properties, Benefits and Health- Nutrition Relationship, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,11 (4),1654-1662.

4. Gundogdu A., Bozbeyoglu P., Imamoglu M., Baltaci C., Duran C., Bulut V., 2023. Characterization of the Adsorption Mechanism of Cadmium(II) and Methylene Blue upon Corncobs Activated Carbon, Analytical Letters, 56, 3, 433–448.

5. Gündoğdu, A., 2010. Fabrika Çay Atıklarından Aktif Karbon Üretimi, Karakterizasyonu ve Adsorpsiyon Özelliklerinin İncelenmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 99 s.

6. Gündoğdu, A., Şenturk, H.B., Duran, C., İmamoğlu, M. ve Soylak, M., 2018. 'A New LowCost Activated Carbon Produced from Tea-Industry Waste for Removal of 190 Cu(II) Ions from Aqueous Solution: Equilibrium, Kinetic and Thermodynamic Evaluation', Karadeniz Chemical Science and Technology, 2, 1-10.

7. İzgi M.S,. Saka C., Baytar O., Saraçoğlu G., and Ö. Şahin Ö. 2019. "Preparation and Characterization of Activated Carbon from Microwave and Conventional Heated Almond Shells Using Phosphoric Acid Activation," Anal. Lett., vol. 52, no. 5, pp. 772– 789,doi: 10.1080/00032719.2018.1495223.

8. Kekes T. ve Tzia C., 2020. 'Adsorption of Indigo Carmine on Functional Chitosan and βCyclodextrin/Chitosan Beads: Equilibrium, Kinetics and Mechanism Studies', Journal of Environmental Management, 262, 110372.

9. Khezami, L. ve Capart, R., 2005. 'Removal of Chromium (VI) from Aqueous Solution by Activated Carbons:' Kinetic and Equilibrium Studies, Journal of Hazardous Materials, 123, 223–231.

10. Küçükgül, E. Y. 2004. 'Ticari Aktif Karbon Üretimi ve Özelliklerinin Belirlenmesi', DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 6, 41-56 s.

11.Li, H., Gao, P., Cui, J., Zhang, F., Wang, F. ve Cheng, J., 2018. 'Preparation and Cr(VI) Removal Performance of Corncob Activated Carbon.'. Environmental Science and Pollution Research, 25, 20743–20755 .

12. Matandabuzo, M. ve Ajibade, P.A., 2018. 'Removal of Metal Ions from Aqueous Solutions using Activated Carbon Prepared from Zea Mays Stem Scientific Study and Research': Chemistry and Chemical Engineering, Biotechnology, Food Industry, 19(2), 117- 132 .

13. Merameri, N., Aioueche, F., Belhocine, D., Grib, H., Lounici, H., Piron, D.L. ve Yahiat, Y., 2000. Preparation of Activated Carbon from Olive Mill Solid Residue. Journal of Chemical Technology and Biotechnology, 75, 625-631.

14. Nethaji S., Sivasamy A.ve Mandal A. B., 2013. 'Preparation and Characterization of Corn Cob Activated Carbon Coated With Nano-Sized Magnetite Particles for The Removal of Cr (VI)', Bioresource Technology, 134, 94-100 .

15. Patrick, Ed. Ve P. J. W., 1995. Prorsity in Carbons, Edward Arnold, Great Britain, 209- 253.

16. Regulation on Health and Safety Precautions in Working with Chemicals; 2013: Access: Regulatory Information System.

17. Regulation on Occupational Health and Safety Risk Assessment, 2012. No: 28512. Access: Legislation Information System.

18. Kayhan E, Demirer A, 2016. Occupational Diseases, Accidents and Occupational Safety in Polymer Processing Industries. Sakarya University Journal of Science Institute;; 20(3), 497-507.

19. Doğan O., Kılıç Ö., Kılıç A.,M., Keskin M., Ö.,2022. The Uses of Industry 4.0 Technologies in Underground Mining Activities Evaluation In Terms Of Occupational Safety, IOSR Journal of Engineering, (25), 2278-2299.

Current Research in Social, Human and Administrative Sciences

March 2023

Editor

Assos. Prof. Dr. Güneş SALI

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Assos. Prof. Dr. Güneş SALI

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-715-7

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

Chapter 1

OUTSOURCING AS A COMPETETIVE STRATEGY

Filiz MIZRAK *1*

Chapter 2

GLOBALIZATION AND FINANCIAL DEVELOPMENT

Tapdig IMANOV, Hatice İMAMOĞLU *21*

Chapter 3

A LITERATURE REVIEW ON THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CAPITAL IN CAREER SUCCESS

Yasemin KARATEKİN ALKOÇ *35*

Chapter 4

MUSEUM EDUCATION IN EARLY CHILDHOOD: NECESSITIES AND LIMITATIONS

Cansu TUTKUN *45*

Chapter 5

A CLOSE LOOK AT MINIMALIST CONSUMPTION AND VOLUNTARY SIMPLICITY

Hüseyin Erbil ÖZYÖRÜK *61*

Chapter 6

ON THE INTERACTION OF EPISTEMIC MODALITY AND INTERROGATIVES IN TURKISH

Semra BATURAY MERAL *77*

Chapter 7

PARADOXES IN INTERNATIONAL TRADE: AN EVALUATION ON MANUFACTURING SECTOR FOR SELECTED COUNTRIES

Aslı Seda KURT *99*

Chapter 8

THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL ALIENATION AND STUDENT CYNICISM: A STUDY ON PRE-SERVICE TEACHERS

Ali Rıza TERZİ, Hande ÇELİK, Ayşe Pınar DÜLKER..... *119*

Chapter 9

HISTORY OF THE ISRAELI–PALESTINIAN CONFLICT IN TERMS OF THE UN'S ROLE

Abdurrahman GÜMÜŞ..... *135*

Chapter 10

DEMOCRACY AND TWO SUGGESTIONS FOR ITS OPTIMIZATION

Ali DEMIR..... *153*

Chapter 11

SPECIAL TOPICS ON CIVIL AVIATION TRANSPORTION MANAGEMENT

Erdal DURSUN..... *167*

Chapter 12

BANKING PERFORMANCE OF THE 11 CITIES BEFORE THE 2023 KAHRAMANMARAS EARTHQUAKE: INTEGRATED MEREC-WEDPA METHOD

Naci YILMAZ..... *181*

Chapter 13

A LOG-OPTIMAL PORTFOLIO APPLICATION IN BORSA ISTANBUL

Erhan USTAOĞLU..... *201*

Chapter 1

OUTSOURCING AS A COMPETETIVE STRATEGY

Filiz MIZRAK[1]

1 Dr. Filiz MIZRAK, Istanbul Medipol University, ORCID: 0000-0002-3472-394X

Introduction

According to the strategic management approach that develops depending on the changes in production and the market, the continuation of the existence of the enterprises depends on having a sustainable competitive advantage. Competitive advantage requires practices to ensure and increase the efficiency and productivity of the business. Outsourcing is seen as an important element in providing competitive advantage. In the late 1970s, the division of labor between enterprises for the outsourcing of production initiated by only a few large enterprises in Western Europe and the USA, and with the outsourcing of other functions over time, new organizations that are connected by networks between enterprises in different geographies of the world emerged. took it out. The main logic of this organization, which is also called network organization, is that each business in the network transfers its basic skills to the next process as an outsource. After the second half of the 1990s, the number of enterprises that divided their functions according to their basic abilities increased and even hierarchical networks were formed as a result of the division of labor. At the same time, the current market phenomenon has emerged from limited areas and the whole world has begun to be perceived as a market. Thus, the competitive arena of enterprises has become global markets (Pankowska, 2019).

In order to provide competitive advantage and competitive advantage in global markets, businesses focus on their core competencies by using the developing transportation, communication and informatics opportunities and outsource other business functions. Outsourcing is when businesses focus on the business or businesses they do best and outsource their activities outside the business. Keeping their costs under control, improving service quality, reaching new and innovative technologies, increasing their capacity to develop new products/services, acting more flexible and faster in the market, with the use of outsourcing, enables businesses to focus on their core competencies and gain the advantage of providing sustainable competitive advantage (Kasemsap, 2020).

The fact that businesses compete in global markets has led them to resort to versatile alternatives and structures to increase their productivity and quality of their products. Instead of the customer-supplier relations that were previously established with suppliers that provided external resources, types of mutually beneficial relationships between businesses such as strategic partnerships, strategic collaborations and supply chains have begun to be preferred today. In this respect, outsourcing is a typical type of strategic cooperation for businesses. In cooperation with outsourcing, businesses mutually share risks and have strategic flexibility. This cooperation is also defined as strategic outsourcing (Pereira, Munjal & Ishizaka, 2019). In this context, the aim of the research is to examine the application

REFERENCES

Abu-El Seoud, M., & Klischewski, R. (2015). Mediating citizen-sourcing of open government applications–a design science approach. In *Electronic Government: 14th IFIP WG 8.5 International Conference, EGOV 2015, Thessaloniki, Greece, August 30--September 2, 2015, Proceedings 14* (pp. 118-129). Springer International Publishing.

Altin, M. (2021). Does resource-based view explain outsourcing intention: Revenue management perspective. *Tourism Economics*, *27*(2), 292-306.

Arora, M., & Kumar, A. (2022). An Empirical Study on Make-or-buy Decision Making. *Int. J. Educ. Manag. Eng*, *12*, 19-28.

Asatiani, A., Apte, U., Penttinen, E., Rönkkö, M., & Saarinen, T. (2019). Impact of accounting process characteristics on accounting outsourcing-Comparison of users and non-users of cloud-based accounting information systems. *International Journal of Accounting Information Systems*, *34*, 100419.

Aswini, K. (2018). Advantages and disadvantages of outsourcing. Shanlax International Journal of Commerce, 6(S1), 7-9.

Bruccoleri, M., Perrone, G., Mazzola, E., & Handfield, R. (2019). The magnitude of a product recall: offshore outsourcing vs. captive offshoring effects. *International Journal of Production Research*, *57*(13), 4211-4227.

Bui, Q. N., Leo, E., & Adelakun, O. (2019). Exploring complexity and contradiction in information technology outsourcing: A set-theoretical approach. *The Journal of Strategic Information Systems*, *28*(3), 330-355.

Dinu, A. M. (2015). The risks and benefits of outsourcing. *Knowledge Horizons. Economics*, *7*(2), 103.

Edvardsson, I. R., Óskarsson, G. K., & Durst, S. (2021). The outsourcing practice among small knowledge-intensive service firms. *VINE Journal of Information and Knowledge Management Systems*, *51*(1), 177-191.

Elliott, B. B. (2020). Knowledge Management and Outsourcing. In *Handbook of Financial Planning and Control* (pp. 337-345). Routledge.

Fan, Y. (2000). Strategic outsourcing: evidence from British companies. Marketing Intelligence & Planning, 18(4), 213-219.

Ferruzzi, M. A., Neto, M. S., Spers, E. E., & Ponchio, M. C. (2011). Reasons for outsourcing services in medium and large companies. *Brazilian Business Review*, *8*(4), 44-66.

Fontana, M. E., Aragão, J. P. S., & Morais, D. C. (2019). Decision support system for outsourcing strategies. *Production Engineering*, *13*, 547-555.

González, R., Gascó, J., & Llopis, J. (2016). Information systems outsourcing reasons and risks: review and evolution. *Journal of Global Information Technology Management*, *19*(4), 223-249.

Gunasekaran, A., Irani, Z., Choy, K. L., Filippi, L., & Papadopoulos, T. (2015). Performance measures and metrics in outsourcing decisions: A review for research and applications. *International Journal of Production Economics*, *161*, 153-166.

Hanafizadeh, P., & Zareravasan, A. (2020). A systematic literature review on IT outsourcing decision and future research directions. *Journal of Global Information Management (JGIM)*, *28*(2), 160-201.

Harland, C., Knight, L., Lamming, R., & Walker, H. (2005). Outsourcing: assessing the risks and benefits for organisations, sectors and nations. *International Journal of Operations & Production Management*.

Honarvar, M., & Rezaee, H. (2019). Optimal Outsourcing Strategy Determination and Pricing Model in Dual-Channel Supply Chain under Uncertainty. *Production and Operations management*, *10*(1), 155-174.

Kasemsap, K. (2020). The role of strategic outsourcing in global business. In Foreign Direct Investments: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications (pp. 236-268). IGI Global.

Kotabe, M., Mol, M. J., & Ketkar, S. (2008). An evolutionary stage model of outsourcing and competence destruction: A triad comparison of the consumer electronics industry. *Management International Review*, *48*, 65-94.

Kremic, T., Icmeli Tukel, O., & Rom, W. O. (2006). Outsourcing decision support: a survey of benefits, risks, and decision factors. *Supply Chain Management: an international journal*, *11*(6), 467-482.

Kumaresan, A., & Liberona, D. (2022, July). The Business Model Transformation Framework Using Design Science Approach. In *Knowledge Management in Organisations: 16th International Conference, KMO 2022, Hagen, Germany, July 11–14, 2022, Proceedings* (pp. 129-142). Cham: Springer International Publishing.

Lacity, M. C., Willcocks, L. P., Lacity, M. C., Willcocks, L. P., & Feeny, D. (2009). Making the outsourcing decision. *Information systems and outsourcing: Studies in theory and practice*, 212-234.

Leavy, B. (2004). Outsourcing strategies: opportunities and risks. *Strategy & Leadership*, *32*(6), 20-25.

Lee, J., & Kim, M. (2022). Internal and outsourced research and development: are they complements or substitutes?. *Applied Economics*, *54*(56), 6456-6466.

Lok, K. L., So, A., Opoku, A., & Song, H. (2021). Globalized service providers' perspective for facility management outsourcing relationships: Artificial neural networks. *Management Decision*, *59*(1), 134-151.

McIvor, R. (2016). An analysis of the application of process improvement techniques in business process outsourcing. International Journal of Quality & Reliability Management.

Pang, Y., Zhang, S., & Jiang, A. X. (2021). Outsourcing: Overview and Trends. *Outsourcing and Offshoring*.

Pankowska, M. (2019). Information technology outsourcing chain: Literature review and implications for development of distributed coordination. *Sustainability*, *11*(5), 1460.

Pereira, V., Munjal, S., & Ishizaka, A. (2019). Outsourcing and offshoring decision making and its implications for businesses-A synthesis of research pursuing five pertinent questions. *Journal of Business Research*, *103*, 348-355.

Perunović, Z., & Pedersen, J. L. (2007). Outsourcing process and theories. In *POMS 18th annual conference* (Vol. 10).

Rintala, O., Solakivi, T., Laari, S., Töyli, J., & Ojala, L. (2021). Drivers of logistics outsourcing: examining transaction costs, core competences and planned behavior. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, *51*(3), 259-280.

Rueckel, D., Krumay, B., & Schwarzgruber, S. (2020). Outsourcing in the Age of Digital Transformation.

Shafie Nikabadi, M., & Hoseini, D. (2020). A dynamic model of strategic outsourcing with emphasis on human resources and work experience in power industry of Iran. *Kybernetes*, *49*(9), 2285-2308.

Shishank, S., & Dekkers, R. (2013). Outsourcing: decision-making methods and criteria during design and engineering. *Production Planning & Control*, *24*(4-5), 318-336.

Skipworth, H., Delbufalo, E., & Mena, C. (2020). Logistics and procurement outsourcing in the healthcare sector: A comparative analysis. *European Management Journal*, *38*(3), 518-532.

Solli-Sæther, H., & Gottschalk, P. (2015). Stages-of-growth in outsourcing, offshoring and backsourcing: back to the future?. *Journal of Computer Information Systems*, *55*(2), 88-94.

Somjai, S. (2017). Advantages and disadvantages of outsourcing. *The Business and Management Review*, *9*(1), 157-160.

Tanguy, A., Bahers, J. B., & Athanassiadis, A. (2020). Outsourcing of urban metabolisms and its consequences: A multiscale energy flow analysis of a French port-city. *Resources, Conservation and Recycling*, *161*, 104951.

Tayauova, G. (2012). Advantages and disadvantages of outsourcing: analysis of outsourcing practices of Kazakhstan banks. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *41*, 188-195.

Yu, Y., & Xiao, T. (2021). Analysis of cold-chain service outsourcing modes in a fresh agri-product supply chain. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *148*, 102264.

Zhu, X. (2016). Managing the risks of outsourcing: Time, quality and correlated costs. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, *90*, 121-133.

Chapter 2

GLOBALIZATION AND FINANCIAL DEVELOPMENT

Tapdig IMANOV[1], Hatice İMAMOĞLU[2]

1 PhD candidate, Department of Business Administration, Faculty of Economics, Administrative, and Social Sciences, Cyprus Science University, Dr Fazıl Küçük Caddesi, Ozanköy, 99320, Kyrenia / TRNC Mersin 10 – Turkey, Orcid No: 0000-0002-5657-5678, e-mail: tveyranimanov@csu.edu.tr

2 Assoc.Prof.Dr. Hatice Imamoglu, Department of Banking and Finance, Faculty of Economics, Administrative, and Social Sciences, Cyprus Science University, Dr Fazıl Küçük Caddesi, Ozanköy, 99320, Kyrenia / TRNC Mersin 10 – Turkey, Orcid No: 0000-0002-3299-499, e-mail: haticeimamoglu@csu.edu.tr

1. INTRODUCTION

Globalization was a great contributor, to the development of our society defining each aspect of current life throughout 140 years, thanks to cultural, economic, information, traditional, industrial, political, and other relationship achievements between human and worldwide countries. Globalization affects the world around us and contributes to global changes in modern worlds which is vital for anyone engaging with international relations.

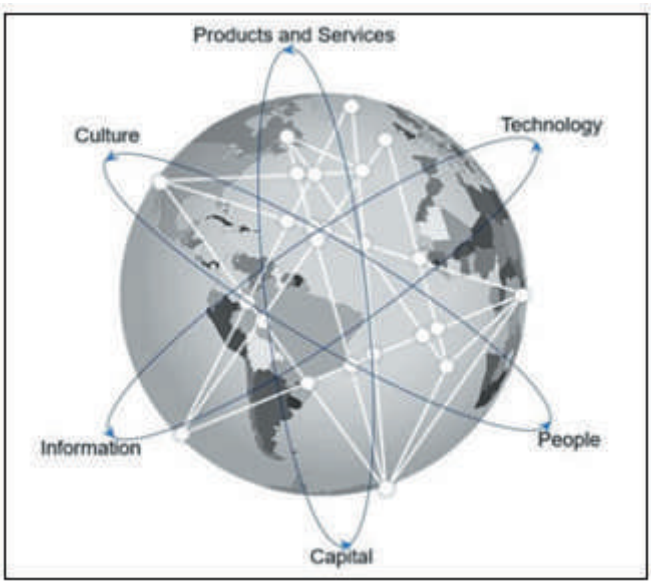

Figure 1. Sectors Involved in Globalisation Process. Source: (WSM, 2022)

Globalization is the integration of various national markets and international trade networks mainly social culture and an economical system. It conditioned the increase of the macro-economic relationship which allowed easy movement of financial funds, goods, and individual services beyond national borders while removing restrictions on global trading on an international level (Islam, 2019). The concept of globalization comprises the process of global internationalization and liberalization of the world economy (Ali et al., 2012), and it is assumed to widen geographical economic relations between countries (Ruzzier et al., 2006), which releases the restriction of free market turnover among nations. Due to global changes in politics, economics, and business extensions associated with progress in technology, transportation networks, and implementation of digital communication systems, globalization imposes a necessity for enterprises to change their business strategy to resist the competition to transfer their activity out of border domestic country (Katerina and Aneta, 2014).

REFERENCES

Abraham, F., and Schmukler, S. (2017). Financial Globalization: A Glass Half Empty? World Bank Policy Research Working Paper No. 8194, Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3036711, Accessed 12.03.2023

Abubakar, Abdulsalam, Salina H. J. Kassim, and Mohammed B. Yusoff. 2015. Financial Development, Human Capital Accumulation and Economic Growth: Empirical Evidence from the Economic Community of West African States (ECOWAS). Procedia—Social and Behavioral Sciences 172: 96–103.

Ali, Y. S., Awdini, A. O., Adan, H. D. (2012). The Effect of Globalisation on Local Industries: A Case of Mogadishu Manufacturers. *International Journal of Management and Business Tomorrow, Vol. 2 (11), Pp. 1-9.*

Aluko, O. A., Opoku, E. E. O. (2022). The financial development impact of financial globalization revisited: A focus on OECD countries, International Economics 169 (2022) 13–29, https://doi.org/10.1016/j.inteco.2021.11.001

Amin. A. (2001). Globalization: Geographical Aspects. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, Pp. 6271-6277,* https://doi.org/10.1016/B0-08-043076-7/02483-9

Ang, J. (2008), "Survey of Recent Developments in the Literature of Finance and Growth", Journal of Economic Surveys 22: 536-576.

Bist, J. P. (2018). Financial development and economic growth: Evidence from a panel of 16 African and non-African low-income countries. Cogent Economics & Finance, 6(1). doi:10.1080/23322039.2018.1449780

Crafts, N. 2000. Globalization and growth in the twentieth century. IMF working paper no. 00/44 Available at: https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Globalization-and-Growth-in-the-Twentieth-Century-3467, Accessed 12.03.2023

Demetriades, P., and Hook Law, S. (2006). Finance, institutions and economic development. International Journal of Finance & Economics, 11(3), 245–260. doi:10.1002/ijfe.296

Demirgüç-Kunt, A., and R. Levine. (2008). Finance, Financial Sector Policies, and Long-Run Growth. Policy Research Working Paper WPS4469, The World Bank, Washington, DC, Available at: https://documents1.worldbank.org/curated/en/635691468158710957/pdf/wps4469.pdf, Accessed 10.03.2023

Dreher, A., Gaston, N., Martens, P. (2008). The Measurement of Globalisation. In: Measuring Globalisation. *Springer, New York, NY.* https://doi.org/10.1007/978-0-387-74069-0_3,

Ekanayake, E. M., and Thaver, R. (2021). The Nexus between Financial Development and Economic Growth: Panel Data Evidence from Developing Countries. Journal of Risk and Financial Management 14: 489.

Estrada, G., Park, D., and Ramayandi, A. (2010). Financial Development and Economic Growth in Developing Asia, ADB Economics Working Paper Series No, Available at: https://www.adb.org/sites/default/files/publication/28277/economics-wp233.pdf, Accessed 10.03.2023

Eryılmaz, F., Bakır, H., and Mehmet Mercan, M. (2015). Financial Development and Economic Growth: Panel Data Analysis, Source Title: Handbook of Research on Strategic Developments and Regulatory Practice in Global Finance, DOI: 10.4018/978-1-4666-7288-8.ch015

Herwartz, H., & Walle, Y. M. (2014). Determinants of the link between financial and economic development: Evidence from a functional coefficient model. Economic Modelling, 37, 417–427. doi:10.1016/j.econmod.2013.11.029

https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/znn447h/revision/5

https://www.ukessays.com/essays/economics/positive-and-negative-effects-of-globalisation-for-business-economics-essay.php

https://www.economicsdiscussion.net/multinational-corporations/multinational-corporations-mncs-meaning-origin-and-growth/20921

Huang, Y. (2010). Determinants of Financial Development, Published by; Palgrave Macmillan, p.66

García, E.D.T. (2012). Financial globalization and financial development in transition countries. Economía: Teoría Y Práctica Nueva Época, Número 36, Enero-Junio. Doi: 10.24275/Etypuam/Ne/362012

Greenwood, J. and B. D. Smith, B. D. (1997). Financial markets in development, and the development of financial markets. Journal of Economic Dynamics and Control, 21, 145–81.

IMF. (2008). Globalization: A Brief Overview. Available at: *http://www.imf.org,* Accessed, 19.10.2022.

Islam, R., Fakhrorazi, A., Hartini, H., Raihan, A. (2019). Globalization And Its Impact On International Business. *Humanities & Social Sciences Reviews, Vol. 7, No 1, Pp. 256-265,* https://doi.org/10.18510/hssr.2019.7130

Ito, H., Kawai, M. (2018). Quantity and Quality Measures of Financial Development: Implications for Macroeconomic Performance, Policy Research Institute, Ministry of Finance, Japan, Public Policy Review, Vol.14, No.5, pp. 803-834

Jaffee, D. and Levonian, M. (2001). Structure of banking systems in developed and transition economies. European Financial Management, 7(2), 161–81.

Jessop. B., Brenner. N., Jones. M. (2008), "Theorizing sociospatial relations", *Environment and Planning D: Society and Space, Volume 26, pp. 389-401.* doi: 10.1068/d9107

Katerina, R., Aneta, R. (2014). The Impact of Globalization on the Business. *Economic Analysis, Vol. 47, No. 3- 4, Pp. 83-89, Conference Paper,* UDC: 005.332:005.44 JEL: F2, F6, COBISS.SR-ID 211781900

Kundu, S. K., & Merchant, H. (2008). Service multinationals: Their past, present, and future. *Management International Review, 48(4), 371–377.* doi: 10.1007/s11575-008-0021-0

Levine, R. and Renelt, D. (1992). A sensitivity analysis of cross-country growth regressions. American Economic Review, 82, 942–63.

Levine, R. (2005), "Finance and Growth: Theory and Evidence", in Aghion P. and S. Durlauf (eds.), Handbook of Economic Growth, Amsterdam, North Holland Elsevier Publishers, pp. 865-934

McDonald D (2017). What are the major types of globalisation? Available at: *https://www.quora.com/What-are-the-major-types-of-globalization,* Accessed 28.10.2022

Miguel A. Martinez. A. M. (2017). Spatialities and Historicities. Available at: *https://www.miguelangelmartinez.net/?2017-Spatialities-and,* Accessed 19.10.2022

Mishkin, F. S. (2009). Globalization and financial development. Journal of development Economics, 89(2), 164-169.

Mishkin, F. (2009). Is Monetary Policy Effective During Financial Crises? doi:10.3386/w14678

Narula, R., & Dunning, J. H. (2010). Multinational Enterprises, Development and Globalization: Some Clarifications and a Research Agenda. *Oxford Development Studies, 38(3), 263–287.* doi:10.1080/13600818.2010.505684

Nguyen, T. A. N. (2021). The role of institutional quality in bank deposit growth in European transition economies. Finance Research Letters 47: 102630

Nguyen, T. A. N. (2022. Financial Development, Human Resources, and Economic Growth in Transition Countries. Economies 10: 138. https://doi.org/10.3390/economies10060138

Obstfeld, M. (2009). "International Finance and Growth in Developing Countries: What Have We Learned?" NBER Working Paper No. 14691, IMF Staff Papers, Palgrave Macmillan Journals, vol. 56(1), pages 63-111, DOI 10.3386/w14691

O'Rourke, K. H., & Williamson, J. G. (2002). When did globalisation begin? *European Review of Economic History, 6(1), Pp. 23–50*. doi: 10.1017/s1361491602000023

Panitch, L. (1994). BETWEEN GLOBALISM AND NATIONALISM: *Globalisation and the State. Vol. 30. Pp. 25-74, Socialist Register, THE MERLIN PRESS LONDON.*

Potrafke, N. (2014). The Evidence on Globalisation. *The World Economy, 38(3), 509–552.* doi:10.1111/twec.12174

Potrafke, N. (2015). The Evidence on Globalisation. *The World Economy. John Wiley & Sons Ltd, Pp. 510-552.* doi: 10.1111/twec.12174

Pradhan, R. P., Arvin, M. B., Hall, J. H., & Norman, N. R. (2017). ASEAN economic growth, trade openness and banking-sector depth: The nexus. EconomiA, 18(3), 359–379. doi:10.1016/j.econ.2017.05.002

Prasad, E.S., Rogoff, K., Wei, S. J., M.A. Kose. M.A. (2003). "Effects of Financial Globalization on Developing Countries: Some Empirical Evidence". Occasional Paper 220. Washington, DC: International Monetary Fund.

Rousseau, P.L. and Sylla, R. (2001). Financial systems, economic growth, and globalization. In: Globalization in Historical Perspective. National Bureau of Economic Research, pp. 373–374. Available at: https://www.nber.org/chapters/c9594.pdf. Accessed on 10.03.2023

Ruzzier, M., Hisrich, R. D., Antoncic, B. (2006). SME Internationalization Research: Past, Present, and Future. *Journal of Small Business and Enterprise Development 13(4):476-497.*

Scholte, J. A. (2008). Defining Globalization, *Clm. economía, Volume 10, Pp. 15-63.* doi:10.1111/j.1467-9701.2007.01019.x

Shahbaz, M., & Rahman, M. M. (2012). The Dynamic of Financial Development, Imports, Foreign Direct Investment and Economic Growth: Cointegration and Causality Analysis in Pakistan. Global Business Review, 13(2), 201–219. doi:10.1177/097215091201300202

Smith, Roy C., The Future of Globalization (April 18, 2019). NYU Stern School of Business, Available at SSRN: *https://ssrn.com/abstract=3374462* or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3374462

Steger, B. M. (2020). The future of globalization, Globalization: A Very Short Introduction (5th edition), Chapter 8, p. 129. https://doi.org/10.1093/actrade/9780198849452.003.0008

Stulz, R. M. M. and Williamson, R., G. (2003). Culture, openness, and finance. Journal of Financial Economics, 70, 313–49.

WB. (2016). Available at: https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-development, Accessed, 05.03.2023

Weili, Z. (2021). Financial Globalization and the Development of China's Economy, Source Title: Handbook of Research on Institutional, Economic, and Social Impacts of Globalization and Liberalization DOI: 10.4018/978-1-7998-4459-4.ch013

Wen, J., Mahmood, H., Khalid, S., Zakaria, M. (2022) The impact of financial development on economic indicators: a dynamic panel data analysis, Economic Research-Ekonomska Istraživanja, 35:1, 2930-2942, DOI: 10.1080/1331677X.2021.1985570

Yurtkur, A. K. (2019). The Relationship Between Financial Development, Innovation and Economic Growth, Source Title: Handbook of Research on Managerial Thinking in Global Business Economics. DOI: 10.4018/978-1-5225-7180-3.ch026

Chapter 3

A LITERATURE REVIEW ON THE ROLE OF PSYCHOLOGICAL CAPITAL IN CAREER SUCCESS

Yasemin KARATEKİN ALKOÇ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erciş İşletme Fakültesi, yaseminkaratekinalkoc@yyu.edu.tr, ORCID: 0000 0002 9160 199X

1. INTRODUCTION

In the business world, where fundamental changes are taking place today, individuals have to overcome difficult and complex situations such as rapidly changing working conditions, lack of lifelong employment guarantees, and the prominence of emotions rather than needs. In these volatile conditions, the expectations of both individuals and organizations regarding the work done began to vary a lot. This change has been reflected in the career field and individual well-being has become important day by day in career success.

The state of achieving the desired results about the job of the individual is expressed as career success. For individuals, careers have become seen as a tool for them to achieve their own goals and see their own limits, rather than working in a job. In this respect, the psychological capital of the individual distinguishes him from other individuals and allows him to be more successful, giving him a superior competitive advantage. The complex nature of the business world has changed the perspective of many individuals and has begun to add new components to their career success.

In this context, the relationship between the concepts of psychological capital and career success was examined in the study. Proceeding from this, the concepts of psychological capital and career success were explained first, and then a review of the article on this topic was included. Afterwards, the relationship between psychological capital and career success was examined and the study was completed with predictions for the future.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. Psychological Capital

The foundations of psychological capital were laid as a result of positive trends in psychology (Luthans et al., 2007). The concept in question, which is also used as "PsyCap" in foreign literature (such as Luthans et al., 2004; Avolio et al., 2006; Luthans, 2007; Luthans et al., 2007), is contrary to the general acceptance in psychology, with the concept of psychological capital and the negative impact of the individual. focuses on the individual's positive thoughts, achievements, and strengths, rather than dealing with their thoughts and weaknesses (Keser, 2018). Psychological capital; "self-reliance to make and undertake the necessary effort to succeed in challenging tasks (self-efficacy), the positive outlook that is being had to succeed now and in the future (optimism), persevering towards goals to achieve success and redirecting paths to goals where necessary (hope), resolutely moving on even in a situation surrounded by obstacles and problems, rebounding for success (endurance) "as comprehensively described by Luthans and Youssef (2007:334). Psychological capital is neither an

REFERENCES

Abbas, M., Raja, U., Darr, W., Bouckenooghe, D., (2012). Combined Effects of Perceived Politics and Psychological Capital on Job Satisfaction, Turnover Intentions, and Performance, *Journal of Management,* 7.40, ss.1813-1830.

Adams, V. H.; Snyder, C. R.; Rand, K. L., King, E. A., Sigmon, D. R., Pulvers, K. M. (2003). Hope in the Workplace, Edit. Robert A. Giacolone, Carole L. Jurkiewicz, *Handbook of Workplace Spirituality and Organizational Performance*, ABD: Armonk, ss. 367-377.

Avey, J. B., Luthans, F., Youssef, C. M., (2010). The Additive Value of Positive Psychological Capital in Predicting Work Attitudes and Behaviors, *Journal of Management,* 2.36, ss.430-452.

Avolio, B. J., Luthans, F., (2006). *The High Impact Leader: Moments Matter For Accelerating Authentic Leadership Development*, New York: McGraw-Hill.

Bayraktaroğlu, S., (2003). *İnsan Kaynakları Yönetimi*, Sakarya: Sakarya Kitabevi.

Bekmezci, M., Orçanlı, K., Fırat, Z. M., (2020). Psikolojik Sermaye ile Öznel Kariyer Başarısı Arasındaki İlişkide Örgütsel Destek Algısının Aracılık Rolü, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 34.3, ss.853-876.

Boamah, S., Laschinger, H., (2014). Engaging New Nurses: The Role of Psychological Capital and Workplace Empowerment, *Journal of Research in Nursing,* 20.4, ss.1-13.

Chen, G., Casper, W. J., Cortina, J., (2001). The Roles of Self-Efficacy and Task Complexity in The Relationships Among Cognitive Ability, Conscientiousness and Work Related Performance:A Metaanalytic Examination, *Human Performance*, 14.3, ss. 209- 230.

Chen, Don J. Q., Lim, V. K. G., (2012). Strength in Adversity: The Influence of Psychological Capital on Job Search, *Journal of Organizational Behavior*, 33.6, ss.811-839.

Coutu, D. L., (2002). How Resilience Works, *Harvard Business Review*, Mayıs, ss.46-51.

Çetin, F., Basım, H. N. (2011). Psikolojik Dayanıklılığın İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarındaki Rolü. *İş, Güç: The Journal of Industrial Relations & Human Resources*, *13*.3.

Goertzen, B. J., Whitaker, B. L. (2015). Development of Psychological Capital in an Academic-Based Leadership Education Program. *Journal of Management Development*, *34*.7, 773-786.

Goldsmith, R. E, Newell, S. J., (1997). Innovativeness and Price Sensitivity: Managerial, Theoretical and Methodological Issues, *Journal of Product and Brand Management*, 6.3, ss.163-174.

Gunz Hugh P., Heslin Peter A., (2005). Reconceptualizing Career Success, *Jour-*

nal of Organizational Behavior, 26, ss. 105-111.

Hall D. T., (2002). *Careers In and Out of Organizations*, ABD: SAGE Publications.

Harms, P. D., Luthans, F., (2012). Measuring Implicit Psychological Constructs in Organizational Behavior: An Example Using Psychological Capital, *Journal of Organizational Behavior*, 33.4, ss. 589-594.

Hao, R., Zhonglin, W., Qishan, C., (2013). The Impact of Psychological Capital on Employees' Career Success: The Mediating Role of Career Commitment, *Journal of Psychological Science,* 36.4, ss.960-964.

Hughes, E. C., (1937). Institutional Office And The Person, *American Journal of Sociology*, 43,3, ss. 404–13.

Keser Aşkın, (2018). İşte Mutluluk Araştırması, Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 14.1, ss. 43-57.

Larson, M., Luthans, F., (2006). Potential Added Value of Psychological Capital in Predicting Work Attitudes, *Journal of Leadership and Organizational Studies,* 13.1, ss. 45-62.

Luthans Fred, (2007). Hope, Optimism and Other Business Assets: Why Psychological Capital is so Valuable to Your Company, *Comportamento Organizational*, 13.1, ss. 137-142.

Luthans, F., Youssef, C.M. (2004). Human, Social, and Now Positive Psychological Capital Management: Investing in People for Competitive Advantage. *Organizational Dynamics*, 33.2, 143-160.

Luthans, F., Avolio, J. B., Walumbwa, F. O, Li, W., (2005). The Psychological Capital of Chinese Workers: Exploring The Relationship With Performance*, Management and Organization Review*, 1, ss. 247–269.

Luthans, F., Avey, J., Avolio, J. B., Norman, S. M., Combs, G., (2006). Psychological Capital Development: Toward a Micro-Intervention, *Journal of Organizational Behavior,* 27, ss. 387-393.

Luthans, F., Avolio, J. B., Avey, J., Norman, S. M., (2007). Positive Psychological Capital: Measurement and Relationship with Performance and Satisfaction, *Personnel Psychology*, 60, ss. 541-572.

Luthans, F., Youssef, C. M., (2007). Emerging Positive Organizational Behavior, *Journal of Management*, 33.3, ss. 321-349.

Maddux, J. E., (2009). *Self-Efficacy: The Power of Believing You Can*, 2nd Edition, Handbook of Positive Psychology, New York: Oxford Üniversitesi.

Peterson, C., (1999). Personal Control and Well-Being, Edit. D. Kahneman, E. Diener, N. Schwarz, *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology*, New York: Russell Sage, ss. 288–301.

Quinn, B., (2005). Enhancing Academy Library Performance Through Positive Psychology, *Journal of Library Administration*, 42.1, ss. 79-101.

Seibert, S. E., Kraier, M. L., (2001). The Five-Factor Model of Personality and Career Success, *Journal of Vocational Behavior*, 58.1, ss.1-21.

Seligman, M. E. P., *Authentic Happiness,* NY: The Free Edition, 2002.

Snyder Chad R., Irving Lori M., Anderson Judy, (1991). Hope and Health: Measuring The Will and The Ways, Edit. Chad R. Snyder, Donelson R. Forsyth, *Handbook of Social and Clinical Psychology*, NY: Pergamon, ss. 285-305.

Snyder, C. R., (1995). Managing for High Hope, *R&D Innovator*, 4.6, ss. 6-7.

Stajkovic, A., Luthans, F., (1998). Social Cognitive Theory and Self-Efficacy: Going Beyond Traditional Motivational and Behavioral Approaches, *Organizational Dynamics*, 26, ss. 62-74.

Sturges, J., (1999). What is Means to Succeed: Personal Conceptions of Career Success Held by Male and Female Managers at Different Ages, *British Journal of Management,* 10, ss.239-252.

Youssef, C. M., Luthans, F., (2003). Immigrant Psychological Capital: Contribution to The War For Talent and Competitive Advantage, *Singapore Nanyang Business Review*, 2.2, ss.1-14.

Chapter 4

MUSEUM EDUCATION IN EARLY CHILDHOOD: NECESSITIES AND LIMITATIONS

Cansu TUTKUN[1]

1 Dr., Bayburt University Orcid No: 0000-0002-2722-2274

1. Introduction

Pre-school education is based on learning by doing, not on direct transfer of knowledge. This period; It is a period when the development is fast, the child has an intense sense of observation, discovery and curiosity, gains cognitive skills intensively, enjoys learning by doing and experiencing, enjoys cooperation and regular activities, and is also open to learning. Children need experiences that they touch, see, hear, smell and taste, that is, they perceive with their five senses and participate in one-on-one. In meeting these needs of children, it is important to use different teaching methods and techniques appropriately, to include materials that facilitate learning in educational environments, to benefit from different environments outside the school for educational purposes, and to support development areas with a holistic approach in terms of permanent learning (Gartenhaus, 2000; Karaca et al., 2018; Mercin, 2017; Senemoğlu, 2020; Yücel-Kurnaz, 2015). For this reason, stimulating social and physical environments that can support the development of the child in all its aspects contribute to the development and education of the child (Acer, 2010). Especially in out-of-school learning environments, the first place that comes to mind is museums (Doğan, 2017; Gögebakan, 2018; Karamustafaoğlu et al., 2018). In the Pre-School Education Program, it is encouraged that it is possible to go to places such as museums, workshops and parks within the scope of field trips, and teachers are encouraged to use museums for educational purposes (MEB, 2013). In many developed countries, activities are carried out for children to participate in the learning process by doing and living through museums, starting from the pre-school period (Özer & Yıldırım Polat, 2019; Turanlı, 2012). With museum visits, children are introduced to fields such as archeology, art history, culture, geography, history and science at a young age. Museums are seen as the application laboratories of these areas (Hein, 2002). These environments provide children with alternative learning ways that can reveal their talents and skills that they cannot show in the classroom environment, and the opportunity to learn by doing. It can be more motivating for children to learn outside the school environment they always go to, and they can combine what they learned in this external environment with what they learned at school with different perspectives by seeing the existence of different cultures (Abacı, 2005; Demirel, 2019; Erem, 2017; Gartenhaus, 2000; Mercin, 2017; Usbas, 2010). For this reason, necessary importance should be given to education with museums, starting from the pre-school period, in order for the museums to be used for educational purposes and for the society to gain awareness of museum and education.

Museum education is one of the child-centered education methods where alternative learning methods are discovered, cause-effect relation-

REFERENCES

Abacı, O. (2005). Erken çocukluk eğitiminde müzelerin yeri. M. Sevinç (Ed.), *Erken çocuklukta gelişim ve eğitimde yeni yaklaşımlar 1* içinde (s. 106-115). İstanbul: Morpa Kültür.

Acer, D. (2010). Erken çocukluk eğitiminde fiziksel ortam ve özellikleri. İ.H. Diken (Ed.), *Erken çocukluk eğitimi* içinde (s. 374-399). Ankara: Pegem.

Akman, B., Altınkaynak, Ş., Kara, G. ve Gül, Ş. (2015). Okul öncesi öğretmenlerinin müze eğitimine ilişkin görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(1), 97-115.

Aktekin, S. (2008). Müze uzmanlarının okulların eğitim amaçlı müze ziyaretlerine ilişkin görüşleri. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *9*(2), 103-111.

Aktın, K. (2017). Okul öncesi dönemde müze eğitimi ile çocukların tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13*(2), 465-48.

Ampartzaki, M., Kypriotaki, M., Voreadou, C., Dardioti, A. ve Stathi, I. (2013). Communities of practice and participatory action research: the formation of a synergy for the development of museum programmes for early childhood. *Educational Action Research.* 21(1), 4-27.

Arıkan, A. (2001). *Yedi on iki yaş arası çocuklara çizgi film yöntemi ile müze eğitiminin verilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Atagök, T. (1999). Çağdaş müzeciliğin anlamı; müze ve ilişkileri. T. Atagök (Ed.), *Yeniden Müzeciliği Düşünmek* içinde (s.131-142). İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım-Yayın Merkezi.

Atalay, N. (2011). *İlköğretim 1. kademede müze eğitiminin görsel sanatlar kültürüne etkileri.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Aydal, M. (2009). *Sabancı müzesi resim koleksiyonu ve Sabancı müzesinin ilköğretim 6-14 yaş seviyesindeki öğrencilerin eğitimine katkısı.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Baykan, Z. Ö. (2007). *2005 ve 2006 ilköğretim programlarının müze eğitimi açısından değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Bayraktaroğlu, S. (2012). Vakıf müzelerinde çocuklara yönelik çalışmalar. İ. San (Ed.), *Çocuk müzeleri ve yaratıcı drama* içinde (s.104-110). Ankara: Naturel Yayıncılık.

Bozkurt, Ş. S. (2020). *Oyuncak müzesinde uygulanan eğitim etkinliklerinin çocukların problem çözme becerilerine sosyal becerilerine ve müzeye bakış açılarına etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.

Bulut, Ü., & Atilla, U. (2017). Müze Eğitiminin Çocuğun Görsel Sanatlar Eğitimine Etkileri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 705-714.

Bülbül, H. (2017). Müze ile eğitimde bir seçenek olarak "Second Life" müzeleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 214, 167- 180.

Carr, M., Clarkin-Phillips, J.,Beer, A., Thomas, R., and Waitai, M. (2012). Young children developing meaning making practices in a museum: The role of boundary objects. *Museum Management and Curatorship*, *27*(1), 53-66.

Çerkez, S. (2011). *Sosyal bilgiler dersinde müze eğitimine dayalı öğretim uygulamalarının öğrencilerin akademik başarısına ve tutumlarına etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Çıldır, Z., & Karadeniz, C. (2017). Okulöncesi öğretmen adaylarının görüşleri bağlamında müze ve müzede eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, *46*(214), 359-383.

Demirci, M. T. (2009). *Kültürel öğelerin öğretiminde müze gezilerinin önemi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Demirel, İ.N. (2019). Kültür, uygarlık, sanat, müze. S. Buyurgan (Ed.), *Müzede eğitim: Öğrenme ortamı olarak müzeler* içinde (s. 6-28). Ankara: Pegem.

Dere, F. & Çifçi, T. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin okul dışı öğrenme ortamlarının pedagojik katkılarına ilişkin görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education, 11*(4): 681-695

Dilli, R. (2017). Öğretmenlerin müzelerin öğrenme ortamı olarak kullanımına ilişkin görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, s. 214, 303- 316.

Dilli, R. ve Dümenci-Bapoğlu, S. (2015). Okul öncesi dönem çocuklarına Anadolu'da yaşamış nesli tükenmiş hayvanların öğretilmesinde müze eğitiminin etkisi. *Eğitim ve Bilim*, *40*(181), 217-230.

Doğan, C.D. (2017). Müzelerin eğitim ortamı olarak kullanılması: ölçme ve değerlendirme uygulamaları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(60), 234-248. https://doi.org/10.17755/esosder.289665

Eilam, B., Yosfan, M., Lanir, J., & Wecker, A. J. (2023). Objects' Characteristics and Arrangements in a History Museum: Relations to Student Learning and Experiences. *Journal of Museum Education*, *48*(1), 76-87.

Ekmekci, S. (2015). *Tarih öğretmenlerinin müze ziyaretleri hakkındaki görüşleri: Trabzon örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Erdoğan, N. (2014). *Mardin müzesi müze eğitimi etkinlikleri.* Ankara: Haber Yayıncılık.

Erem, E. (2017). Okul öncesi öğretmenliği öğretim programında yer alan seçmeli müze eğitimi dersinin gerekliliğine ilişkin öğrenci görüşlerinin incelenmesi. *Yaratıcı Drama Dergisi*,*12*(2), 31-42. https://doi.org/10.21612/yader.2017.011

Falk, J., & Dierking, L. (2002). *Learning from museums visitor experiences and the making of meaning.*ltamira: Walnut, CA.

Flewitt, R., Bangpan, M., Manyukhina, Y., & Wyse, D. (2023). Young children's engagement with objects in science museums: a rapid evidence assessment of research. *Curator: the Museum journal*, 66(1), 129-148. https://doi.org/10.1111/cura.12540

Gartenhaus, A.R. (2000). Yaratıcı düşünme ve müzeler. Ruhiser Mergenci ve Bekir Onur (Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi, Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.

Göğebakan, Y. (2018). Alternatif öğrenme mekanları olarak müzelerin eğitim-öğretimde kullanılmasının önemi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (40), 9-41.

Hackett, A. (2014). Zigging and zooming all over the place: Young children's meaning making and movement in the museum. *Journal of Early Childhood Literacy*, *14*(1) 5-27.

Hein, G. E. (2002). *Learning in the museum*. Taylor and Francis.

Henderson, Z. T., & Atencio, J. D. (2007). Integration of play, learning, and experience: What museums afford young visitors. *Early Childhood Education Journal*, 35, 245-251.

Hooper-Greenhill, E. (1999). *Müze ve galeri eğitimi*. Çev. Meltem Ö. Evren ve Emine G. Kapçı, Yay. Haz. Bekir Onur, Ankara: A.Ü. Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları

Hooper-Greenhill, E. (2012). Museum education: past, present and future. In *Towards the Museum of the Future* (pp. 133-146). Routledge.

İlhan, A., Artar, M., Okvuran, A. ve Karadeniz, C. (2011). Müze Eğitim Modülü. Ankara: MDGF-UNICEF Yayını.

İlhan, A., Artar, M., Bıkmaz, F., Okvuran, A., Tezcan Akmehmet, K., Doğan, D., Karadeniz, C., Çiğdem, H., & Kut, S. (2019). Müze Eğitimi. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Genel Yayın No: 139.

Jagošová, L. (2020). Professional standards in museum pedagogy in the international context. *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, *8*(4), 35-47.

Kalessopoulou, D. (2011). *Let's play in the museum: Museum exhibits that support children's play*. 6th July 2011, IPA 18th World Conference.

Kan, Ç. (2022). Eğitimde Müze Gezilerini Konu Edinen Çalışmaların Meta Sentez Yöntemiyle İncelenmesi. Library Archive and Museum Research Journal, 3(2), 93-108. https://doi.org/10.29228/lamre.63385

Karaca, N. H., Şenol, F. B., Akyol, T., ve Can-Yaşar, M. (2018). Anasınıfına devam eden çocuklar için bir müze gezisi örneği. *Çocuk ve Gelişim Dergisi, 2*(2), 13-25.

Karadeniz, C. (2010). Children's museums and necessity for children's museums

in Turkey, *Procedia Social and Behavioral Sciences, 2*(2010),600-608.

Karadeniz, C., & Okvuran, A. (2014). Müzede Bir Gece: Ankara Üniversitesi Öğrencileri ile Çorum Arkeoloji Müzesi'nde Müze Eğitimi. *İlköğretim Online*, *13*(3).

Karamustafaoğlu, S., Ayvalı, L. ve Ocak, Y. (2018). Okul öncesi eğitimde informal ortamlara yönelik öğretmenlerin görüşleri. *İnformal Ortamlarda Araştırmalar Dergisi, 3*(2), 38-65.

Kimble, G. (2014). Children learning about biodiversity at an environment centre, a museum and at live animal shows. *Studies in Educational Evaluation,* 41, 48–57.

Klopfer, E., Perry, J., Squire, K., Jan, M., & Steinkuehler, C. (2005). Mystery at the Museum – A Collaborative Game for Museum Education. In Koschmann, T., Suthers, D. D., & Chan, T. (Eds.), Proceedings of the International Conference on Computer Supported Collaborative Learning 2005 (pp. 316-320). Taipei, Taiwan: International Society of the Learning Sciences.

Leftwich, M., & Haywood, C. (2016). The littlest historians: Early years programming in history museums. *Journal of Museum Education*, *41*(3), 152- 164.

McRainey, L., & Russick, J. (2010). *Connecting kids to history with museum exhibitions*. United States America: Lef Coast Press.

MEB. (2013). *MEB Okul öncesi eğitim programı*. Ankara: MEB Yayınları.

Mercin, L. (2017). Müze eğitimi, bilgilendirme ve tanıtım açısından görsel iletişim tasarımı ürünlerinin önemi. *Milli Eğitim*, 214, 209-237.

Nuzzaci, A. (2006). *General education and museum education: Between singularity and plurality.* Revista.

Okvuran, A. (2012). Müzede dramanın bir öğretim yöntemi olarak Türkiye'de gelişimi. *Eğitim ve Bilim*, *37*(166).

Önder, A., Abacı, O., Kamaraj, I. (2009). "Müzelerin eğitim amaçlı kullanımı projesi": İstanbul arkeoloji müzesindeki Marmara örneklemi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1(25), 103-117.

Özer, M. & Yıldırım Polat, A. (2019). Okul öncesi dönemde müze ile eğitim: Öğretmenler ne biliyor? Ne yapıyor?. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9(2), 396-430. https://doi.org/10.18039/ajesi.577246

Özeskici, A. (2009). *Müzede öğrenmenin öğrencilerin görsel, duyuşsal ve kinestetik yönleri üzerine etkileri (İlköğretim 6.sınıf Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama).* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.

Piscitelli, B., & Anderson, D. (2001). Young children's perspectives of museum settings and experiences. *Museum Management and Curatorship, 19*(3), 269–282.

Sarkan Tosun, O. (2009). *Müze incelemelerinin ilköğretim okullarındaki görsel sanatlar eğitimine katkısı (Bolu ili örneği).* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz

Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Senemoğlu, N. (2020). Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya (27. baskı). *Ankara: Anı*

Synodi, E. (2014). *Verbal Communication in Museum Programs for Young Children: Perspectives From Greece and the U.K.* http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00094056.2014.894814?journalCode=uced20 adresinden erişildi.

Tan, Z. (2009). *İlköğretim birinci kademe görsel sanatlar eğitimi müze bilinci öğrenme alanında materyal kullanımının etkisi ve uygulanması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.

Tuuling, L., Õun, T., & Ugaste, A. (2019). Teachers' opinions on utilizing outdoor learning in the preschools of Estonia. *Journal of Adventure Education and Outdoor Learning*, *19*(4), 358-370.

Turanlı, S. (2012). Oyuna dayalı müze etkinliklerinin öğrenci erişi ve görsel sanatlar dersine karşı tutumları üzerine etkisi. *Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara*.

Tutkun, C., & Acer, D. (2015). Okul öncesi öğretmen adaylarının hizmet öncesi eğitiminde müze ve sanat galerilerinin kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *23*(2), 417-438.

Uludağ, G. (2017). *Okul dışı öğrenme ortamlarının fen eğitiminde kullanılmasının okul öncesi dönemdeki çocukların bilimsel süreç becerilerine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Usbaş, H. (2010). *Okul öncesi eğitimde müzelerden yararlanma programının 6 yaş çocukları üzerindeki etkilerinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uslu, Ö. (2008). *İlköğretim ikinci kademesinde görsel sanatlar derslerinde müze ile eğitimin etkileşimli (interaktif) ortamda gerçekleştirilmesi.* Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Utku, Ç. (2008). *İlköğretim 5.sınıf düzeyi sanat eğitiminde, müze eğitiminin öğrencilerin tutumlarına etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ünal. F. (2012). Observation of object preferences of interest by children aged between 4 and 8 in museums: Antalya museum examples, *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 51, 362-367.

Wong, K. M., & Piscitelli, B. A. (2019). Children's voices: what do young children say about museums in Hong Kong?. *Museum Management and Curatorship*, *34*(4), 419-432.

Yücel-Kurnaz, F. (2015). *Okul öncesi öğretmenlerinin ve sınıf öğretmenlerinin müzelerde uygulatılan etkinliklere ilişkin görüşlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Chapter 5

A CLOSE LOOK AT MINIMALIST CONSUMPTION AND VOLUNTARY SIMPLICITY

Hüseyin Erbil ÖZYÖRÜK[1]

1 Assistant Professor Doctor, University of Turkish Aeronautical Association, Faculty of Air Transportation, erbilozyoruk@hotmail.com, ORCID: 0000 0003 2359 1854

Introduction

Minimalism emphasizes having fewer possessions, cutting back on unnecessary expenditures, and raising living standards by abstaining from consumerism (Lee & Ahn, 2016). A few authors (e.g., Iyer & Muncy, 2009; Lee, Fernandez, & Hyman, 2009) have investigated minimalism from an anti-consumption perspective, which advocates a position in favor of blatantly abstaining from consuming (Pangarkar, Shukla, & Taylor, 2021). Another bunch of researchers (e.g., Alexander & Ussher, 2012; Bayat & Sezer, 2018) studied minimalism from the perspective of voluntary simplicity. They contended that this way of living entails shunning consumerism and pursuing a straightforward life filled with pursuits that bring one joy, pleasure, and satisfaction. Consumers who live a minimal lifestyle also want to get the most out of their purchases. Indeed, they accomplish this rather frequently by consuming less (Pangarkar et al., 2021).

Knowing the critical elements of minimalist consumption and voluntary simplicity is essential for research and practice since it might further our understanding of encouraging and supporting conscious consumer behavior (Rebouças & Soares, 2021). In recent years, Western popular culture has increased attention to minimalism and minimalist lives (Kang, Martinez, & Johnson, 2021; Meissner, 2019). Furthermore, a sizable portion of consumers has accepted the idea of minimalist consumption, which has attracted more attention in recent years. The benefits of minimalism are emphasized, including improved quality of life and subjective well-being (Pangarkar et al., 2021). As a result, more scientific research is being done on the connection between voluntarily simplifying one's life and having a low-consumption mindset. Sustainable consumerism is becoming increasingly fashionable, while excessive materialism's adverse effects are being more widely recognized (Peyer, Balderjahn, Seegebarth, & Klemm, 2017; Walther & Sandlin, 2013).

A lifestyle of willingly reducing consumption and intentionally living simply is known as voluntary simplicity (McDonald, Oates, Young, & Hwang, 2006). Voluntary simplicity encompasses moral standards, environmental sensitivity, and frequently decreased working hours (Alexander & Ussher, 2012). According to McDonald et al. (2006), there is a connection between these qualities; however, Rich et al. (2017) claimed that to simplify life, each of these ideas may be used individually. Besides, reducing consumption is crucial to a simple lifestyle but must go beyond an essential decrease to serve a purpose (Alexander & Ussher, 2012). Thus, several aspects of voluntary simplicity involve beliefs, behaviors, and interactions with the environment and other people. Even though these aspects are related and non-exclusive, they were discussed individually in research (Rebouças & Soares, 2021). To better understand the prevalence

REFERENCES

Alexander, S., & Ussher, S. (2012). The Voluntary Simplicity Movement: A multi-national survey analysis in theoretical context. *Journal of Consumer Culture*, *12*(1), 66–86. https://doi.org/10.1177/1469540512444019

Balderjahn, I., Lee, M., Seegebarth, B., & Peyer, M. (2019). A Sustainable Pathway to Consumer Well-Being. The role of Anti-Consumption and Consumer Empowerment. *Journal of Consumer Affairs*, *54*. https://doi.org/10.1111/joca.12278

Bayat, M., & Sezer, A. (2018). Evaluating Individuals' Voluntary Simplicity Lifestyles and Life Satisfaction in Terms of the Tradition Value: The Example of Düzce University. *Turkish Journal of Business Ethics*, *11*(1). https://doi.org/10.12711/tjbe.2018.11.1.0009

Botta, M. (2016). Evolution of the slow living concept within the models of sustainable communities. *Futures*, *80*, 3–16. https://doi.org/10.1016/j.futures.2015.12.004

Boujbel, L., & d'Astous, A. (2012). Voluntary simplicity and life satisfaction: Exploring the mediating role of consumption desires. *Journal of Consumer Behaviour*, *11*(6), 487–494. https://doi.org/10.1002/cb.1399

Boujbel, L., & d'Astous, A. (2015). Exploring the Feelings and Thoughts that Accompany the Experience of Consumption Desires. *Psychology & Marketing*, *32*(2), 219–231. https://doi.org/10.1002/mar.20774

Chowdhury, R. M. M. I. (2018). Religiosity and Voluntary Simplicity: The Mediating Role of Spiritual Well-Being. *Journal of Business Ethics*, *152*(1), 149–174. https://doi.org/10.1007/s10551-016-3305-5

Druică, E., Ianole-Călin, R., & Puiu, A.-I. (2023). When Less Is More: Understanding the Adoption of a Minimalist Lifestyle Using the Theory of Planned Behavior. *Mathematics*, *11*(3), 696. https://doi.org/10.3390/math11030696

Elgin, D. S., & Mitchell, A. (1977). Voluntary Simplicity-Life-style of Future. *Futurist*, *11*(4), 200.

Gong, S., Suo, D., & Peverelli, P. (2023). Maintaining the order: How social crowding promotes minimalistic consumption practice. *Journal of Business Research*, *160*, 113768. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2023.113768

Iyer, R., & Muncy, J. A. (2009). Purpose and object of anti-consumption. *Journal of Business Research*, *62*(2), 160–168. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2008.01.023

Kang, J., Martinez, C. M. J., & Johnson, C. (2021). Minimalism as a sustainable lifestyle: Its behavioral representations and contributions to emotional well-being. *Sustainable Production and Consumption*, *27*, 802–813. https://doi.org/10.1016/j.spc.2021.02.001

Kraisornsuthasinee, S., & Swierczek, F. W. (2018). Beyond consumption: The promising contribution of voluntary simplicity. *Social Responsibility Jour-*

nal, *14*(1), 80–95. https://doi.org/10.1108/SRJ-02-2017-0029

Kuanr, A., Pradhan, D., & Chaudhuri, H. R. (2020). I (do not) consume; therefore, I am: Investigating materialism and voluntary simplicity through a moderated mediation model. *Psychology & Marketing*, *37*(2), 260–277. https://doi.org/10.1002/mar.21305

Lee, M. S. W., & Ahn, C. S. Y. (2016). Anti-consumption, Materialism, and Consumer Well-being. *Journal of Consumer Affairs*, *50*(1), 18–47. https://doi.org/10.1111/joca.12089

Lee, M. S. W., Fernandez, K. V., & Hyman, M. R. (2009). Anti-consumption: An overview and research agenda. *Journal of Business Research*, *62*(2), 145–147. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2008.01.021

Lloyd, K., & Pennington, W. (2020). Towards a Theory of Minimalism and Well-being. *International Journal of Applied Positive Psychology*, *5*(3), 121–136. https://doi.org/10.1007/s41042-020-00030-y

Martin-Woodhead, A. (2022). Limited, considered and sustainable consumption: The (non)consumption practices of UK minimalists. *Journal of Consumer Culture*, *22*(4), 1012–1031. https://doi.org/10.1177/14695405211039608

McDonald, S., Oates, C. J., Young, C. W., & Hwang, K. (2006). Toward sustainable consumption: Researching voluntary simplifiers. *Psychology & Marketing*, *23*(6), 515–534. https://doi.org/10.1002/mar.20132

McGouran, C., & Prothero, A. (2016). Enacted voluntary simplicity – exploring the consequences of requesting consumers to intentionally consume less. *European Journal of Marketing*, *50*(1/2), 189–212. https://doi.org/10.1108/EJM-09-2013-0521

Meissner, M. (2019). Against accumulation: Lifestyle minimalism, de-growth and the present post-ecological condition. *Journal of Cultural Economy*, *12*(3), 185–200. https://doi.org/10.1080/17530350.2019.1570962

Oliveira de Mendonça, G., Coelho Rocha, A. R., & Bogéa da Costa Tayt-son, D. (2021). The minimalist process: An interpretivist study. *Journal of Consumer Behaviour*, *20*(5), 1040–1050. https://doi.org/10.1002/cb.1912

Pangarkar, A., Shukla, P., & Taylor, C. R. "Ray". (2021). Minimalism in consumption: A typology and brand engagement strategies. *Journal of Business Research*, *127*, 167–178. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2021.01.033

Peyer, M., Balderjahn, I., Seegebarth, B., & Klemm, A. (2017). The role of sustainability in profiling voluntary simplifiers. *Journal of Business Research*, *70*, 37–43. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2016.07.008

Rebouças, R., & Soares, A. M. (2021). Voluntary simplicity: A literature review and research agenda. *International Journal of Consumer Studies*, *45*(3), 303–319. https://doi.org/10.1111/ijcs.12621

Rich, S. A., Hanna, S., & Wright, B. J. (2017). Simply Satisfied: The Role of Psychological Need Satisfaction in the Life Satisfaction of Voluntary Simplifi-

ers. *Journal of Happiness Studies*, *18*(1), 89–105. https://doi.org/10.1007/s10902-016-9718-0

Seegebarth, B., Peyer, M., Balderjahn, I., & Wiedmann, K.-P. (2016). The Sustainability Roots of Anticonsumption Lifestyles and Initial Insights Regarding Their Effects on Consumers' Well-Being. *Journal of Consumer Affairs*, *50*(1), 68–99. https://doi.org/10.1111/joca.12077

Walther, C. S., & Sandlin, J. A. (2013). Green capital and social reproduction within families practising voluntary simplicity in the US. *International Journal of Consumer Studies*, *37*(1), 36–45. https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2011.01050.x

Wilson, A. V., & Bellezza, S. (2022). Consumer Minimalism. *Journal of Consumer Research*, *48*(5), 796–816. https://doi.org/10.1093/jcr/ucab038

Chapter 6

ON THE INTERACTION OF EPISTEMIC MODALITY AND INTERROGATIVES IN TURKISH

Semra BATURAY MERAL[1]

1 Dr. Res. Asst., Yıldız Technical University, Faculty of Science and Letters, Department of Western Languages and Literatures, sbaturay@yildiz.edu.tr, ORCID 0000-0002-2231-361X.

1. Introduction

Modality and its grammaticalization in language have been a challenging and multidimensional topic of linguistics for decades and the issue has been studied through various approaches of syntax, (lexical) semantics, pragmatics, and typology (Jespersen, 1924; von Wright, 1951; Kratzer, 1977, 1981, 1991; Lyons, 1977; Lakoff, 1972; Coates, 1983; Palmer, 1986, 2001; Kiefer, 1987, 1997; Sweetser, 1998; Bybee, 1995; Bybee, Pagliuca and Perkins, 1994; de Haan, 1997, 1999; van der Auwera and Plungian, 1998; Papafragou, 2000; Nuyts, 2000; Portner, 2009; Nordström, 2010). The present study aims to investigate these topics in terms of the interaction between epistemic modality and interrogation, especially yes/no questions in Turkish. I will specifically focus on the interpretation of epistemic modal meaning in Turkish yes/no questions. The primary question of the study is as follows: *does the epistemic modal meaning change/disappear or remain the same in a sentence once it is transformed into a question?* To get a better insight into the research question, compare (1a-b) with (1c-d).

(1) a. Ayşe ofiste ol-abil-ir. *Epistemic - possibility*

'It is possible that Ayşe is in the office.'

b. Ayşe ofiste ol-abil-ir mi? *Epistemic - possibility*

'Is it possible that Ayşe is in the office?'

c. (Işıklar açık) Ayşe ofiste ol-malı. *Epistemic - assumptive*

(The light is on.) 'It is possibly the case that Ayşe is in the office.'

d. Ayşe ofiste ol-malı mı? **Epistemic – assumptive / deontic - necessity*

'Is it possibly the case that Ayşe is in the office?'

The epistemic possibility interpretation of (1a) has still been inferred from the interrogative form of the sentence (1b). However, the epistemic assumption/deduction meaning given in (1c) disappears in the question form of the sentence (1d): (1d) gets necessity deontic modality interpretation but not epistemic assumption. Thus, the modal interpretation of the sentence seems to shift from epistemic modality to deontic one.[1]

1 Note that (1a) and (1b) might also be interpreted as permission in the deontic sense. However, we will not address the deontic meaning of (1a), (1b) and (1c) in

REFERENCES

Aksu-Koç, A. (1988). *The acquisition of aspect and modality: The case of past reference in Turkish*. Cambridge: CUP.

Alsan-Demir, S. (2008). *Türkçede isteme kipliği*. Ankara: Grafiker.

Aydın, Ö. (1996). *Yabancı dil olarak Türkçe dilbilgisi öğretimi, üretken dönüşümlü dilbilgisi kuramının kısa bir tanıtımı*. Ankara Yayınevi.

Bıldırcın, Y. U. (2002). *Syntactic and semantic analysis of modal adverbs in Turkish*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin: Mersin Üniversitesi.

Bybee, J. (1995). The semantic development of past tense modals in English. J. Bybee et. al. (Eds.), *Modality in Grammar and Discourse,* 303-518. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.

Bybee, J. L., W. Pagliuca and R. D. Perkins. (1994). *The evolution of grammar: Tense, aspect and modality in the languages of the world*. Chicago: University of Chicago Press.

Bybee, J. and S. Felschmann. (Eds.) (1995). *Modality in grammar and discourse*. Amsterdam: J. Benjamins.

Cinque, G. (2001). A note on mood, modality, tense and aspect affixes in Turkish. Eser Erguvanlı Taylan (Ed.) *The Verb in Turkish*, 47-59. John Benjamins.

Coates, J. (1983). *The semantics of the modal auxiliaries*. London: Croom Helm.

Corcu, D. (2003). *A linguistic analysis of necessity as a part of the modal system in Turkish*. Unpublished M.A. Thesis. Mersin University.

de Haan, F. de. (1997). *The Interaction of modality and negation: A typological study*. New York: Garland.

de Haan, F. (1999). Evidentiality and epistemic modality: setting boundaries. *Southwest journal of linguistics* 18, 83-101.

Drubig, H. (2001). *On the syntactic form of epistemic modality*. Ms. University of Tübingen.

Ergin, M. (1993). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Erguvanlı-Taylan, E. (1996). On the parameter of aspect in Turkish. In Konrot, A. (Ed.) *Modern studies in Turkish linguistics: Proceedings of the 6th international conference on Turkish linguistics*, 153-168. Eskişehir: Anadolu University.

Erguvanlı-Taylan, E. (1997). Türkçe'de görünüş, zaman ve kiplik ilişkisi: -DI biçimbirimi. In D. Zeyrek ve Ş. Ruhi (Eds.), *XI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 1-13. ODTU Yayınları.

Erguvanlı-Taylan, E. (2018). Türkçede dilbilgisel kiplikte olasılık ve gereklilik. *Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi (MEUDED), 15*(2), 1–22.

Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*. Ankara: Ayraç Yayınları.

Ghio, G. (2009). Epistemic *might* in the interrogative. In Salkie, R., Busuttil, P., van der Auwera, J. (Eds.), *Modality in English: theory and description*, 145-158. Berlin: Mouton de Gruyter.

Givon, T. (1995). *Functionalism and Grammar*. Amsterdam: John Benjamins.

Güven, M. (2001). Türkçe'de –Abil eki ve kiplik belirteçleri üzerine. In Demircan, Ö and Erözden, A. (Eds.), *Proceedings of the XVth Conference on Turkish Linguistics*, 79-87. Istanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınları.

Hengeveld, K. (1988). Illocution, mood and modality in a functional grammar of Spanish. *Journal of Semantics* 6: 227-269.

Hirik, S. (2014). *Türkiye Türkçesinde Bilgi Kiplikleri.* Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İmer, K., Kocaman, A. ve Özsoy, S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Jackendoff, R. (1972). *Semantic interpretation in generative grammar*. MIT Press.

Jespersen, O. (1924). *The philosophy of grammar*. London: Allen & Unwin.

Kerimoğlu, C. (2010). Türkiye Türkçesindeki bilgi kipliği işaretleyicileri üzerine: kesinlik dışılık. *Turkish Studies*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 5 (4), 435-478.

Kerslake, C. (1990). The semantics of possibility in Turkish. In Rona, B. (Ed.), *Proceedings of the fifth international conference on Turkish linguistics,* 433-438. Ankara: Hitit Yayınevi.

Kiefer, F. (1987). On defining modality. *Folia Linguistica*, 21: 67-94.

Kiefer, F. (1997). Modality and pragmatics. *Folia Linguistica,* 31/3-4.: 241-253.

Kocaman, A. (1988). Modality in the Turkish discourse. In Koç, S. (Ed.), *Proceedings of the fourth international conference on Turkish linguistics*, 463-468. Ankara: ODTÜ.

Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.

Kratzer, A. (1977). What 'must' and 'can' must and can mean. *Linguistics and Philosophy*, 1:337–355.

Kratzer, A. (1981). The notional category of modality. In: Eikmeyer, H. and H. Rieser (eds.) *Words, Worlds and Contexts*, 38-74. Berlin: de Gruyter.

Kratzer, A. (1991). Modality. In von Stechow, A. and Wunderlich, D. (Eds.), *Semantics: an international handbook of contemporary research*, 639-650. Berlin: de Gruyter.

Kornfılt, J. (2001). *Turkish*. London: Routledge

Lakoff, R. (1972). The Pragmatics of modality. *Chicago Linguistic Society, 8,* 229-246. Chicago: Chicago University Press.

Lewis, Geoffrey (1976). *Turkish grammar* (Second Edition). Oxford: Oxford University Press.

Lyons, J. (1977). *Semantics*. Volume II. Cambridge: CUP.

Matthews, R. (2003). Modal auxiliary constructions, TAM and interrogatives. In Facchinetti, R., Krug, M. G. and Palmer, F. (Eds.), *Modality in Contemporary English*, 47-70. Berlin: Mouton de Gruyter.

Nakipoğlu-Demiralp, M. (2002). Türkçe'deki ayrık-geçişsiz eylemlerin olay yapısal bir incelemesi. *Dilbilim Araştırmaları* (pp. 1-16). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Narrog, H. (2009). *Modality in Japanese: the layered structure of the clause and hierarchies of functional categories*. Amsterdam: John Benjamins.

Narrog, H. (2012). *Modality*, *subjectivity*, *and semantic change*. Oxford: Oxford University Press.

Nordström, J. (2010). *Modality and subordinators*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Nuyts, J. (2000). *Epistemic modality, language, and conceptualization*. Amsterdam: John Benjamins.

Nuyts, J. (2005). The Modal confusion: on terminology and the concepts behind it. In: Klinge, A., Müller, H.H. (Eds.), *Modality: studies in form and function. equinox*, London, pp. 5–38.

Nuyts, J. (2006). Modality: overview and linguistic issues. In: Frawley, W. (Ed.), *The Expression of*

Modality (The Expression of Cognitive Categories 1). Mouton de Gruyter, Berlin, pp. 1–26.

Ozil, Ş. (1994). Temel tümcelerde ve ortaçlı yapılarda kip anlatımı. *Dilbilim Araştırmaları* 1994, 112-127.

Özsoy, S. (1999). Turkish-Türkçe. İstanbul: Boğaziçi University Press.

Palmer, F. (1979). *Modality and the English modals*. Longman.

Palmer, F. (1986). Mood and modality. *Cambridge Textbooks in Linguistics*. (1st ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Palmer, F. R. (1990). *Modality and the English modals* (2nd ed.). Longman, London & New York.

Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Papafragou, A. (2000). *Modality: Issues in the semantics-pragmatics interface*. Amsterdam: Elsevier.

Papafragou, A. (2006). Epistemic modality and truth conditions. *Lingua* 116: 1688-1702.

Pietrandrea, P. (2005). *Epistemic modality: Functional properties and the italian system*. Amsterdam: John Benjamins.

Portner, P. (2009). *Modality*. Oxford University Press.

Rocci, A. (2007). Epistemic modality and questions in dialogue: the case of Italian interrogative constructions in the subjunctive mood. In de Soussure, L., Moeschler, J. and Puskas, G. (Eds.), *Tense, Mood and Aspect: theoretical and descriptive issues*, 129-153. Amsterdam & New York: Cahiers Chronos.

Ruhi, Ş., D. Zeyrek and N. Osam (1992). Türkçe'de kiplik belirteçleri ve çekim ekleri ilişkisi üzerine bazı gözlemler. *Proceedings of the IXth Conference on Turkish Linguistics*. Bolu: Abant İzzet Baysal University: 307-315.

Sansa-Tura, S. (1986). *-DIr* in modern Turkish. In Aksu-Koç, A. and Erguvanlı-Taylan, E. (Eds.), *Modern studies in Turkish linguistics: proceeding of the 2nd international conference on Turkish linguistics*, 145-158. Istanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Sebzecioğlu, T. (2004). Türkçede kip kategorisi ve –yor biçimbiriminin kipsel değeri. *Dil Dergisi*, Sayı: 124, s. 18-33

Sweetser, E. (1998). *Modality: Form etymology to pragmatics, metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.

Underhill, R. (1997). *Turkish grammar*. Cambridge: MIT Press.

Uzun, N. E. (1998). Türkçede görünüş/kip/zaman üçlüsü. *Dil Dergisi,* 68: 5-22.

van Schaaik, G. (2001). Peripherastic tense/aspect/mood. In Erguvanlı-Taylan, E. (Ed.), *The verb in Turkish*, 47-59. Amsterdam: John Benjamins.

Van der Auwera, J. and V. Plungian. (1998). Modality's semantic map. *Linguistic Typology* 2, 79-124.

Verstraete, J-C. (2001). Subjective and objective modality: interpersonal and ideational functions in the English modal auxiliary system. *Journal of Pragmatics,* 33:10, 1505-1528.

Verstraete, J-C. (2004). The problem of subjective modality in the Functional Grammar model. In Mackenzie, L. and Gomez-Gonzales, M. (Eds.), *A new architecture for Functional Grammar*, 243-274. Berlin: Walter de Gruyter.

Verstraete, J-C. (2007). *Rethinking the coordinate-subordinate dichotomy*. Berlin: Walter de Gruyter.

von Fintel, K and S. Iatridou. (2003). Epistemic containment. *Linguistic Inquiry* 34, 173–198.

von Wright, E. H. (1951). *An essay in modal logic*. Amsterdam: North Holland.

Yavaş, F. (1982). The Turkish aorist. *Glossa*, 16 (1), 41-49.

Chapter 7

PARADOXES IN INTERNATIONAL TRADE: AN EVALUATION ON MANUFACTURING SECTOR FOR SELECTED COUNTRIES

Aslı Seda KURT[1]

1 Assist.Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, Türkiye, e-mail: asliseda.kurt@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0356-7443.

1. Introduction

There are many paradoxes in international trade theory. Blinder (2019) states that a free trade itself is a paradox by saying "The economic calculus virtually always favors freer trade, but the political calculus often does not" (Blinder, 2019: 124). It is a well-known fact that many of today's developed countries have made significant protectionism in the past. One of the most well-known paradoxes is undoubtedly the Leontief paradox. Leontief (1953) found that United States (US) exports relatively labor intensive goods compared to imports. This finding clearly contradicted the view that the United States is a capital-intensive country and should export capital-intensive goods according to the Heckscher-Ohlin theory. This contradiction has caused the subject to attract great attention in the theoretical and empirical literature. Some explanations of this contradiction as follows (Leamer, 2018: 7779): US workers' high productivity, high level of consumption of capital intensive goods, reversal of factor intensity, using of trade policy instruments like tariffs, abundance of human capital and/or natural sources, and differences in technology level. Additionally, Skilled Labor Theory introduced by Keesing and Kennen and claimed that skilled labor intensive goods are similar with capital intensive goods could be mentioned as an explanation of Leontief paradox (Ekizceleroğlu, 2011: 217). Minabe (1966) proved when two countries have identical taste patterns, Leontief paradox may occur. Hirsh (1977) developed a multi country setting in exploring the Leontief paradox. Accordingly, poor countries export low capital-intensive goods and import high capital-intensive goods while rich countries do the opposite[1]. An another study conducted by Leamer (1980) shows that there is no paradox if the conseptually correct calculations has been made. Before Leamer (1980), Winston (1979) said that had factor proportions been properly measured there would never have been a paradox. On the other hand, Heravi (1986) stated that Leamer (1980) also made some mistakes in computing commodity prices. Although Brecher and Choudhri (1982) found inconsistent evidence with Leamer (1980) and concluded that Leontief paradox is still valid in some cases, Casas and Choi (1985) put forward that inconsistency can not be ragarded as a modified version of Leontief paradox. Aw (1983) extended Leamer's model by taking third factor and trade imbalance into consideration. Lee, Wills and Schluter (1988) examined the Leontief paradox in US agricultural trade for 1982 and presented evidence not supporting the paradox. In other words, this study underlines that factor abundance is of great importance in US' agricultural trade. Gaisford (1995) developed the model by considering factor mobility. Thus, US exports of goods would be intensive in its relatively abundant internationally immobile factors, because her exports capital services directly. Dietzenbacher and Mukhopadhyay (2007)

1 For detailed information Fishelson (1979) and Hirsch (1979).

REFERENCES

Aw, B.Y. (1983). Trade imbalance and the Leontief paradox, Weltwirtschaftliches Archiv, 119(4): 734-738.

Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and "Revelaed" Comparative Advantage. The Manchester School, 33, 99-123.

Bastable, C.F. (1897). The theory of international trade, with some of its applications to economic policy. London, New York: Macmillan & co., limited.

Batra, R.N. (1984). Non-traded goods and the Metzler-paradox: a comment. International Economic Review, 25(3), 763-767.

Bhagwati, J.N. (1958). Immiserizing growth: a geometrical note. Review of Economic Studies. 25, 201-205.

Blinder, A.S. (2019). The free-trade paradox. Foreign Affairs. 98(1), 119-128.

Brecher, R.A. and Choudhri, E.U. (1982). The Leontief paradox, continued. Journal of Political Economy. 90(4), 820-823.

Casas, F.R. and Choi, E.K. (1985). The Leontief paradox: continued or resolved? Journal of Political Economy. 93(3), 610-615.

Collie, D. (2012). Immiserizing growth and the Metzler paradox in the Ricardian model. International Economic Journal. 26(1), 141-154, https://doi.org/10.1080/10168737.2010.538429.

Delis, A. and Mamuneas, T.P. (2013). A dual definition fort he factor content of trade and its effect on factor rewards in US manufacturing sector. Economic Inquiry, 51(1), 72-87, doi:10.1111/j.1465-7295.2010.00349.x.

Dietzenbacher, E. and Mukhopadhyay, K. (2007). An empirical examination of the pollution haven hypothesis for India: towards a green Leontief paradox? Environmental & Resource Economics. 36, 427-449, doi 10.1007/s10640-006-9036-9.

Edgeworth, F. (1894). Theory of international values. The Economic Journal. September, 4(15), 424-443.

Endoh, M. and Hamada, K. (2006). On the conditions that preclude the existence of the Lerner paradox and the Metzler paradox. Yale University, Economic Growth Center, Discussion paper no. 931.

Ekizceleroğlu, C. (2011). Türkiye'de bilgi ekonomisi ve bilgi yoğun malların dış ticareti (1969-2009). Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. 30(1), 209-228.

Falvey, R.E. (1975). A note on the distinction between tariffs and quotas. Economica. 42(167), 319-326.

Fishelson, G. (1979). The Leontief paradox in a multi-country setting: comments. Weltwirtschaftliches Archiv. 115(1), 137-145.

Gaisford, J.D. (1995). International capital mobility, the factor content of trade

and Leontief paradoxes. Journal of International Economics. 39, 175-183.

Haan, W.A. de and Visser, P.E. (1979). A note on tariffs, quotas and the Metzler paradox: an alternative approach. Weltwirtschaftliches Archiv. 115(4), 736-741.

Hayakawa, K., Ito, T. and Mukunoki, H. (2022). Lerner meets Metzler: tariff pass-through of worldwide trade. Journal of the Japanese and International Economies. 63, 101173, 1-13.

Heravi, I. (1986). The Leontief paradox, reconsidered: correction. Journal of Political Economy. 94(5), 1120.

Hirsch, S. (1977). The Leontief paradox in a multi-country setting. Weltwirtschaftliches Archiv. 113(3), 407-422.

Hirsch, S. (1979). The Leontief paradox in a multi-country setting: reply. Weltwirtschaftliches Archiv. 115(1), 146-148.

Jones, R.W. (1985). Income effects and paradoxes in the theory of international trade. The Economic Journal. 95(378), 330-344.

Jones, R.W. (1987). Tax wedges and mobile capital. The Scandinavian Journal of Economics. 89(3), 335-346.

Kiyota, K. (2021). The Leontief paradox redux. Rev Int Econ. 29, 296–313, https://doi.org/10.1111/roie.12511.

Komiya, R. (1967). Non-traded goods and the pure theory of international trade. International Economic Review. 8, 132-152.

Leamer, E.E. (1980). The Leontief paradox, reconsidered. Journal of Political Economy. 88(3), 495-503.

Leamer, E.E. (2018). The new palgrave dictionary of economics. Macmillan Publishers Ltd (ed.), https://doi.org/10.1057/978-1-349-95189-5.

Lee, C., Wills, D. and Schluter, G. (1988). Examining the Leontief paradox in U.S. agricultural trade. Agricultural Economics. 2, 259-272.

Leontief, W.W. (1953). Domestic production and foreign trade: The American capital position re-examined. Proceedings of the American Philosophical Society. 97(4), 332-349.

Lerner, A.P. (1936). The symmetry between import and export taxes. Economica. 3(11), 306-313.

Marshall, A. (1923). Money, credit and commerce. London, United Kingdom: Maggs Bros. Ltd ABA, ILAB, PBFA, BA.

McDougall, I.A. (1962). A note on “tariffs, the terms of trade, and the distribution of national income”. Journal of Political Economy. 70(4), 393-399.

Metzler, L.A. (1949). Tariffs, terms of trade, and the distribution of national income, Journal of Political Economy. 57(1), 1-29.

Minabe, N. (1966). The Heckscher-Ohlin theorem, the Leontief paradox, and pat-

terns of economic growth. The American Economic Review. 56(5), 1193-1211.

Minabe, N. (1974). The Stolper-Samuelson theorem and the Metzler paradox. Oxford Economic Papers. 26(3), 329-333.

Neary, J.P. (1995). Factor mobility and international trade. The Canadian Journal of Economics. 28 (Special Issue: Essays in International Economics in Honour of Douglas Purvis), S4-S23.

Negishi, T. (2014). Developments of international trade theory, Advances in Japanese Business and Economics, 2, Springer, doi 10.1007/978-4-431-54433-3__12.

Palivos, T., Yip, C.K. and Chong, T.T.L. (1998). Metzler's paradox and the optimum tariff in a monetary economy. Journal of Economic Integration. 13(2), 216-231.

Pigou, A.C. (1928). A study in public finance. London: Macmillan & Co., Ltd.

Stolper, W. F. and Samuelson, P. A. (1969). Protection and real wages. Jagdish Bhagwati (Ed.), in International Trade Selected Readings. (p. 58-73). England: Penguin Books.

Tsao, J.T.H. (1980). Factor endowments and trade of the United States and Taiwan: The Leontief paradox re-examined. Empirical Economics. 5, 245-253.

Winston, G.C. (1979). On measuring factor proportions in industries with different seasonal and shift patterns or did the Leontief paradox ever exist? The Economic Journal. 89(356), 897-904.

World Trade Statistical Review (2022). Chapter II Highlights of world trade in 2021, https://www.wto.org/english/res_e/publications_e/wtsr_2022_e.htm, (Retrieved from 03.03.2023).

Chapter 8

THE RELATIONSHIP BETWEEN SCHOOL ALIENATION AND STUDENT CYNICISM: A STUDY ON PRE-SERVICE TEACHERS

Ali Rıza TERZİ[1], Hande ÇELİK[2], Ayşe Pınar DÜLKER[3]

1 Prof. Dr. Balıkesir University, Necatibey Faculty of Education, Department of Educational Sciences Department of Educational Administration, ORCID: 0000-0002-0467-0293
2 Arş. Gör. Balıkesir University, Necatibey Faculty of Education, Department of Educational Sciences Department of Educational Administration, ORCID: 0000-0002-7550-9376
3 Balıkesir Provincial Directorate of National Education, Research-Development Department

INTRODUCTION

Alienation is a concept that has been researched and discussed by many disciplines such as economics, sociology, and psychology. The contributions of Weber and especially Marx to the concept are significant. Weber used the metaphor of the iron cage while expressing that the bureaucratic structure would increase the power of the civil servant class and that this power would be a danger to democracy. In other words, he underlines the danger of hierarchical control, which creates employees and soulless experts whose initiative and creativity are suppressed, who are stuck in a cage of steel rules, and who are compelled to obey orders from higher authority (Crossman, 2017; cited by Kutluay Tutar and Öztürk, 2019). That is, everyone is in their iron cages in the bureaucracy. Even though the doors of the cage are open, no one dares to come out because leaving means being out of the game and losing everything. The equivalent of this expression in Marx can be understood as the alienation of humans from nature. According to Marx, alienation is a systematic result of capitalism. Because Marx's understanding of the phenomenon of alienation is based on social processes that have a material basis. Accordingly, commodity, the main element that reveals the phenomenon of alienation and radically changes social relations, is the result of the form that human labor takes in modern and capitalist society (Uluç, 2020).

One of the most affected areas by the alienation phenomenon is school organizations. Because the intersection point of all institutions in a society is the educational institutions and their concrete form is schools. As a new concept in the educational science literature, the concept of school alienation can be considered an opportunity to explain the behaviors of both students and teachers. One of the variables that may have an impact on school alienation is cynicism.

In the related literature, there is a consensus on the definition of the concept of cynicism as "*negative feelings of the person towards his environment*". Student cynicism is one of the types that has been emphasized in the related literature. The first studies on the concept of student cynicism were conducted with medical and business students in the late 1950s and 1960s (Terzi and Derin, 2020). Within this scope, the main purpose of this study is to determine whether there is a relationship between student cynicism and school alienation.

THEORETICAL FRAMEWORK

Student Cynicism

The concept of student cynicism, which was introduced by Tinto (1993) and developed by Brockway et al. (2002), expresses the disappointment caused by the mismatch between students' expectations and reality (Pitre,

REFERENCES

Abaslı, K. (2018). *Örgütsel dışlanma, işe yabancılaşma ve örgütsel sinizm ilişkisine yönelik öğretmen görüşleri.* (Unpublished Phd thesis). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Abdelgalil, A. M. (2022). The role of ethical leadership on the relationship between organisational cynicism and alienation at work: An Empirical study. *Arab Journal of Administration, 42*(4), 457-476.

Aiken, M., & Hage, J. (1966). Organizational alienation: A comparative analysis. *American Sociological Review, 31*(4), 497-507.

Akpolat, T., & Oğuz, E. (2015). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinde örgütsel sinizmin işe yabancılaşma düzeyine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *11*(3), 947–971. https://doi.org/10.17860/efd.81842

Anaş, K. (2016). *Vakıf üniversitesi çalışanlarında örgütsel sinizm tutumunun işe yabancılaşma üzerine etkisi* (Unpublished master's thesis). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ataş, Ö., & Ayık, A. (2013). Öğretmen adaylarında okula yabancılaşma. *Journal of Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, *8*(8), 103–122. https://doi.org/10.7827/turkishstudies.5464

Atli, A., Keldal, G., & Sonar, O. (2015). Üniversite öğrencilerinin yabancılaşma ile yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *12*(29), 149–160.

Ayık, A., Uzun, T., Ataş, Ö., & Yücel, E. (2015). Öğrencilerin genel sinizm tutumları ve okula yabancılaşma algıları arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *International Journal of Social Science*, *39*, 491–507. https://doi.org/http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3083

Brockway, J. H. , Carlson, K. A., Jones, S. K., & Bryant, F. B. (2002). Development and validation of a Scale for measuring cynical attitudes toward college, *Journal of Educational Psychology*, *94* (1), 210-224.

Certel, Z., Kozak, M., & Bahadır, Z. (2018). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin adil öğrenme ortamlarına ilişkin algıları ile yabancılaşma düzeyleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 23*(4), 269-281.

Çelik, E., & Babaoğlan, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin yabancılaşma düzeyi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD) Cilt*, *18*(1), 405–427.

Çimili-Gök, E. B., & Ünal, C. G. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin görüşlerine göre örgütsel sinizm algıları, nedenleri ve örgütsel sonuçları. *Asya Studies*, *5*(16), 95–106. https://doi.org/10.31455/asya.933823

Çivilidağ, A. (2015). Öğretim elemanlarında örgütsel sinizm ve işe yabancılaşma arasındaki ilişkide yaşam doyumunun aracı rolü. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, *17*(4), 1–22.

Dağyar, M., & Kasalak, G. (2020). Öğrenci sinizmi ve akademik başarı arasındaki ilişkinin ikili lojistik regresyon analizi ile incelenmesi. *I. Uluslararası Pedagojik Araştırmalar Kongresi (24-26 Haziran 2020) Tam Metin Kitabı,* 351-360.

Demir, M., Ayas, S., & Yıldız, B. (2018). Örgütüsel sinizm ve işe yabancılaşma ilişkisi: beş yıldızlı otel çalışanları üzerine bir araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi/Journal of Administrative Sciences, 16*(32), 231-254.

Durrah, O. (2020). Injustice perception and work alienation: Exploring the mediating role of employee's cynicism in healthcare sector. *Journal of Asian Finance, Economics and Business 7*(9), 811-824.

Dülker, A. P. (2019). *Dönüşümcü liderlik ve örgütsel sinizm ilişkisi: Balıkesir İli Örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

Erdem, M. & İpek, Z. H. (2021). Relationship between emotional intelligence and organizational cynicism level of highschool teachers. *Inonu University Journal of the Faculty of Education, 22*(1), 321-368. DOI: 10.17679/inuefd.634920.

Eryilmaz, A., & Burgaz, B. (2011). Özel ve resmi lise öğretmenlerinin örgütsel yabancılaşma düzeyleri. *Eğitim ve Bilim*, *36*(161), 271–286.

Gedik, A., & Cömert, M. (2018). Ortaöğretim öğrencilerinde okula yabancılaşma düzeyleri. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*, 475–497.

Güler, S. B., Demiralay, T., & Minaslı, A. V. (2019). Örgüt kültürünün örgütsel yabancılaşma davranışlarına etkisi. *Social Sciences Research Journal*, *8*(1), 209–222.

İrdem, Ş. (2021). Üniversite personelinin örgütsel yabancılaşma düzeyleri. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 274–287.

Ji, S., & Chen, Y. (2018). The relationship between psychological contract breach and employees' counterproductive work behaviors: The mediating effect of organisational cynicism and work alienation. *Frontiers in Psychology, 9*, 1273.

Jiang, H., Chen, Y., Sun, P., & Li, C. (2019). Authoritarian leadership and employees' unsafe behaviors: The mediating roles of organizational cynicism and work alienation. *Current Psychology, 38*(6), 1668-1678.

Kahveci, G., & Demirtaş, Z. (2014). Örgüt kültürünün örgütsel yabancılaşmaya etkisi: Örgütsel güvenin aracılık rolü. *Turkish Journal of Educational Studies*, *1*(3), 27–62.

Kanat, S. (2017). Güzel sanatlar ve tasarım fakültesi öğrencilerinin problem çözme becerisi, sinizm ve sürekli kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *İnönü University Journal of Arts and Design, 7*(16). 248-262. DOI: 10.16950/iujad.346615.

Kanter, D. L., & Mirvis, P. H. (1989). *The Cynical Americans: Living and working*

in an age of discontent and disillusion. San Francisco: Jossey-Bass.

Kasalak, G. (2019). The Relations between student cynicism and students' life satisfaction. *International Journal of Contemporary Educational Research, 6*(2), 325-337.

Katıtaş, S. (2012). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde okula yabancılaşma ve okulu bırakma eğilimi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Kayaalp, E., & Özdemir, T. Y. (2020). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik, örgütsel yalnızlık ve örgütsel yabancılaşma algılarının örgütsel sinizm düzeyleriyle ilişkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *38*. http://dx.doi.org/10.14582/DUZGEF.2021.157

Kökalan, Ö., & Anaş, K. (2016). Çalışanların örgütsel sinizm tutumlarının işe yabancılaşmaları üzerine etkisi: vakıf üniversiteleri üzerine bir çalışma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 11*(2), 97-109.

Kutluay Tutar, F. & Öztürk, G. (2019). Ülkelerin ekonomik olarak gelişmesinde ve büyümesinde kültürün etkisi, *International Social Sciences Studies Journal*, 5(39), 3796-3802.

Küçük, Ö. (2020). *Okul Müdürlerinin Toksik Liderlik Davranışları ile Okul Etkililiği Arasındaki İlişkide Örgütsel Sinizm ve Psikolojik Sermayenin Aracı Etkisi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.

Külekçi Akyavuz, E. (2020). Ortaöğretim Öğrencilerinin Okul tükenmişliği ve Okula Yabancılaşma Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 28*(2), 847-857.

Mirzaei-Alavijeh, M., Jalili, C., Farshid, S., Mirzaei-Alavijeh, N., Babakhani, F., & Jalilian, F. (2022). What is the status of academic cynicism and its relationship with academic variables among Kermanshah university of medical sciences students?. *Journal of Health Reports and Technology, 8*(2), 1-6.

Ofluoğlu, G., & Büyükyılmaz, O. (2008). Yabancılaşmanın teorik gelişimi ve tarihsel süreç içinde farklı alanlarda görünümleri. *Kamu-İş*, *10*(1), 113–144.

Özatalay, C. (2016). Barlas Tolan'dan hareketle anomi ve yabancılaşma üzerine bir sorgulama. In A. Ergur (Ed.), *Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri* (113–130).

Özer, S., & Güllüce, A. Ç. (2019). Örgütsel sinizm ve işe yabancılaşma ilişkisi ve etkisi: TRB1 bölgesi otel işgörenleri üzerinde bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 7*(1), 37-47.

Pitre, L. J. (2004). *Organizational cynicism at the United States Naval Academy: An exploratory study*. Unpublished Master Thesis, Naval Postgraduate School, California, USA.

Polat, M., Dilekmen, M., & Yasul, A. F. (2015). Öğretmen adaylarında okula yabancılaşma ve akademik öz-yeterlik: Bir chaid analizi incelemesi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2*(4), 214–232.

Polat, Ş. (2018). Ortaokul öğrencilerinde okula yabancılaşma ve okul tükenmişliği ilişkisinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *31*(1), 257–277.

Salerno, R. A. (2003). *Landscapes of abondonment capitalism, modernity and estrangement*. State University of New York Press.

Salihoğlu, G. H. (2014). Örgütsel yabancılaşma. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 1–11.

Saville, B. K., Bureau, A., Eckenrode, C., & Maley, M. (2018). Passion and burnout in college students. *College Student Journal, 52*(1), 105–117.

Sezgili, K., & Yılmaz, S. E. (2022). Impact of organizational cynicism on turnover ıntention: Mediation by work alienation. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 26*(1), 17-33.

Shih, S. S. (2012). An examination of academic burnout versus work engagement among taiwanese adolescents. *The Journal of Educational Research, 105*(4), 286–298.

Şimşek, H., & Ataş-Akdemir, Ö. (2015). Üniversite öğrencilerinde okula yabancılaşma. *Curr Res Educ*, *1*(1), 1–12.

Şimşek, M., Çelik, A., Akgemci, T., & Fettahlioğlu, T. (2006). Örgütlerde yabancılaşma yönetimi araştırması. *14. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi*, 569–587.

Terzi, A. R. & Derin, R. (2020). Yükseköğretim öğrencilerine yönelik öğrenci sinizm ölçeğinin geliştirilmesi, *Journal of Current Researches on Social Sciences, 10*(1), 61-72.

Terzi, A. R., Dülker A. P., & Çelik H. (2022). *The relationship between school alienation and commitment: A study on preservice teachers*. Gece Kitaplığı.

Tinto, V. (1993). *Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition.* Chicago: University of Chigago Press.

Uluç, M. A. (2020). Karl Marx ve yabancılaşma: Sosyolojik bir analiz. *Hafıza, 2*(1), 26-38.

Uşun, S., & Aslan Altan, B. (2017). Öğretmen adaylarının eğitime yabancılaşma durumlarının eğitim programları çerçevesinde incelenmesi. *Electronic Turkish Studies, 12*(33), 99-114.

Wei, X., Wang, R., & Macdonald, E. (2015). Exploring the relations between student cynicism and student burnout. *Psychological Reports, 117*(1), 103-115.

Yalçın, İ., & Koyuncu, S. C. (2014). Örgütsel yabancılaşma olgusunun iş tatmini üzerine etkisi: Niğde ilinde bir araştırma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *16*(26), 86–94. www.kmu.edu.tr

Yengin-Sarpkaya, P. (2012). *Ortaöğretim öğretmenlerinin yabancılaşma düzeyleri*

(Aydın ili örneği) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yıldız, K., Akgün, N., & Yıldız, S. (2013). İşe yabancılaşma ile örgütsel sinizm arasındaki ilişki. *International Journal of Social Science, 6*(6), 1253-1284.

Zhang, X., Klassen, R. M., & Wang, Y. (2013). Academic burnout and motivation of chinese secondary students. *International Journal of Social Science and Humanity, 3*(2), 134–138.

Zuffo, R. G., Maiolo, M. E., & Cortini, M. (2013). Student cynicism: An initial Italian validation of C.A.T.C.S. (Cynical Attitudes Toward College Scale). *Procedia - Social and Behavioral Sciences 84* (2013) 283 – 287.

Zengin, Y., & Kaygin, E. (2016). Örgütsel adalet ve örgütsel yabancılaşma arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, *Temmuz-Ağustos*(56), 391–415.

Chapter 10

DEMOCRACY AND TWO SUGGESTIONS FOR ITS OPTIMIZATION

Ali DEMİR[1]

1 Ass. Prof. Dr. , Avrasya University, Faculty of Economics and Public Administration, Head of Bachelor Political Science and Administration, alidemirden@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7955-0085

Institutions, voters and individuals

Aristotle distinguished between three types of pure and correspondingly three corrupt forms of government; Monarchy, aristocracy and timocracy on the pure side, and tyranny, oligarchy and democracy on the corrupt side (Aristotle, 1909, 183-186). For Aristotle, democracy is therefore on the corrupt side of the timokrasi, because democracy is about the participation of all voters and not about a good, pure, wise form of government that leads to happiness (eudomia) (Aristoteles, 1909: 127-129). In fact, democracies are not preferred because of their effectiveness, efficiency and/or factual politics, their immanent functional rationality, but precisely because of social, cultural, i.e. ideal, normative reasons. This argument can also be asserted from the other side; Monarchy and aristocracy are going down because demos don't support them.

As is well known, Max Weber defined power as the chance to assert one's own will against any resistance (Weber, 1980: 27, §16). Democracy, on the other hand, is a form of government that is concerned with enforcing decisions that promote the common good. For the process of will-forming and decision-making, democracy needs institutions that last as long as possible, which convert precisely these individual preferences into common norms. Historically and logically there are two forms for this; Coercion based on interests and voluntary consent based on shared ideas. Coercion is an institution built on a technology with a logic of exclusion. The more coercive technologies are used, the less persuasion is required. It is a program by the elites for the power of an elite and against the seizure of power by the majority of people. The interests of an elite are enforced and defended against the (justified) claims of the majority with coercive technologies (Parsons, 1951; Demir, 2022c). In contrast, assent is based on ideas, principles, and norms that are discursive in nature. In order for them to thrive, they must be inclusive. Consequently, religion and philosophy, for example, are based on technologies with an inclusion logic. They are also developed by a minority of people, but for the use of the majority. The more they are used, the more persuasion is required, especially since any tensions in them are disenchanted and rationalized, so that the respective tensions between the claims, promises they contain and the objective social reality they contain increase all the more. Politics emerges in this juxtaposition as the communication structure between these two spheres. Depending on the historical constellation, it leads either coercion to philosophy or philosophy to coercion. Ministries of defense are the organization of the conversion from coercion to philosophy, while, for example, religious and educational institutions are the organization of directing philosophy to coercion. For example, churches offer a highly regulated way of life based on a view of the world and of people that is acquired through upbringing and

REFERENCES

Arendt, Hannah (1992): *Vita activa oder Vom tätigen Leben*. München: Piper.

Aristoteles (1909): *Nikomachische Ethik*. Jena.

Chalmers, Alan. F. (1999). *What is this thing called Science.* Indianapolis: Hackett.

Demir, Ali (2021): Çoğulcu Kamusal Alanda Dini Kimliklerin Özgürlüğü ve Demokrasi İletişimi. *Etkileşim Dergisi, Vol.7. S. 98-127. URL: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1608972*

Demir, Ali (2022a): Coding of an Improbability, *ARCADISA 16. BEYKON, 16th International Conference on Knowledge, Economy&Management Proceedings*. İstanbul. 11-13.11.2022. URL: http://www.beykon.org/tr/default.aspx#!/kongre

Demir, Ali (2022b): Profession as a Category of Society, in Batıgün, Ozan (ed.): *Academic Analysis and Discussions in Social, Human and Administrative Sciences*, s. 45-69. E-ISBN: 978-975-447-440-4. URL: Özgür Yayınları: Ankara. URL: https://www.imperialyayin.com/yeni-%C3%A7ikanlar/academic-analysis/academic-analysis-kitap

Demir, Ali (2022c): Communication between Values, Sanctions and Norms. *International Anatolian Social Sciences Journal, Vol 6, pp: 113-126. URL: https://dergipark.org.tr/en/pub/ulasbid/issue/67968/1032888*

Habermas, Jürgen (1987): *Theorie des kommunikativen Handelns. Band 1. Handlungsrationalität und gesellschaftliche Rationalisierung*. 4. durchgelesene Auflage. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag.

Kant, Immanuel (1997): *Werke in zwölf Bänden. Band XI. Über den Gemeinspruch: Das mag in der Theorie richtig sein, taugt aber nicht für die Praxis*. Frankfurt am Main. URL: http://www.zeno.org/nid/2000919195X

Lipset, Seymour Martin (1959): Some Social Prerequisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy. *American Political Science Review,* 53(1): 69-105.

Oakeshott, Michael (1975): *On Human Conduct*. Clarendon: Oxford.

Parsons, Talcott (1951): *The Social System*. London: Routledge.

Scholtz, Hanno (2017): Zweite Moderne erklären, Wandel erwarten: Die soziologische Erklärung der Zweistufigkeit der Moderne und ihre Konsequenzen. *Workingpaper*. DOI: 10.13140/RG.2.2.20531.73762

Scholtz, Hanno (2021): Reclaim Responsibility with Civil Democracy. How to Empower Ourselves to Save the Climate, Foster Democracy, and End Violence. Zürich: Civil Democracy Press.

Chapter 11

SPECIAL TOPICS ON CIVIL AVIATION TRANSPORTION MANAGEMENT

Erdal DURSUN[1]

1 Dr., Nişantaşı University, Faculty of Economics Administrative and Social Sciences Department of Civil Aviation Management. erdal.dursun@nisantasi.edu.tr ORCID: 0000-0002-6255-1380

Introduction

Air transportation as one of the most important factors supporting the development of countries, and related tourism activities are growing and diversifying day by day. In particular, the newly added international flights with increased number of flights, not only provide comfort to passengers, but also pave the way for domestic regional development (Dursun, 2018a). Moreover, thanks to the innovative technologies to be brought to the aviation sector, users and beneficiaries will benefit from various opportunities.

Current Developments and Renewed Concepts in Aviation

While European technology developers are planning to expand the use of digital suitcases with remote tracking systems, they are also working on the concept of luggage-free travel. In this concept, suitcases are taken from the passenger's address before the trip and delivered to the destination address after landing.

Artificial intelligence supported robotics and ground command center controlled autonomous aircraft projects draw attention among the subjects on which intensive research and development studies are conducted. No need for pilots in the cockpit is aimed in this technology. For the passenger flying in the cabin, the thought that a live pilot is not directing the trip already presents itself as a hindrance as it evokes frightening feelings. For this reason, many are hesitant to travel with pilotless planes (Dursun, 2018b).

There are ongoing technical studies, especially in the USA, on aircrafts that can exceed the speed of sound by increasing the flight speed. After Concorde, which was introduced in this respect, was retired in 2003, various technology development organizations, especially Airbus, have begun to leak various tips to their enthusiasts. Thanks to the new generation supersonic aircraft with an aesthetic appearance, it is predicted that travel times will be shortened by more than 50%. Boom, which works in this field, aims to be in the sky with its supersonic aircraft, which will reach a speed of 2450 km / h, with a capacity of 55 passengers and a list price of 200 million dollars (Dursun, 2018c and Cebeci, 2021).

The incremental increase in the demand for aviation and the developments in computer technologies have led to an increasing interest in virtual piloting day by day. Especially successful designs created in aircraft simulators have become the focus of attention of passionate young individuals. Various popular internet platforms on the subject are also established by aviation enthusiasts who enjoy their flight with computer-aided designs. (Dursun, 2018d)

REFERENCES

Agency. (2018). 12 Years in Prison Because of False Bomb Threat. Anatolian Agency. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/asilsiz-bomba-tehdidine-12-yil-hapis-cezasi/1168037 (Access Date: 22.01.2023)

Airlines. (2023). Dehydration. Turkish Airlines Official Web Site. URL: https://www.turkishairlines.com/en-int/flights/fly-different/fly-good-feel-good/during-flight/dehydration/index.html (Access Date: 21.01.2023)

Anka. 2023. Anka Aviation Frequently Asked Questions. URL: https://ankahavacilik.net/sikca-sorulan-sorular (Access Date: 18.01.2023)

Buyrukcu, İrfan Alper. 2019. About the International Civil Aviation Organization and the Chicago Agreement. ILSA E-Journal. URL: http://www.ilsaedergi.com/uluslararasi-sivil-havacilik-orgutu-ve-sikago (Access Date: 19.01.2023)

Cebeci, Uğur. 2021. Hypersonic Planes Will Make the World Smaller. Hurriyet Newspaper. URL: https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-cebeci/hipersonik-ucaklar-dunyayi-kucultecek-41889846 (Access Date: 18.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018a). We Connect to the World. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/dunyaya-baglaniyoruz-601507 (Access Date: 21.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018b). No Need for a Passport in 2020. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/2020de-pasaporta-gerek-kalmayacak-600900 (Access Date: 25.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018c) Aircraft of the Future Will Not Look Like Science Fiction Movies. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/gelecegin-hava-araclari-bilim-kurgu-filmlerini-aratmayacak-600776 (Access Date: 26.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018d). Don't Be Afraid to Fly. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/ucmaktan-korkmayin-600659 (Access Date: 27.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018e). The Highest in Four Steps. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/dort-adimda-en-yuksege-604861 (Access Date: 28.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018f). Aviation Rules Are Written in Blood. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/havacilik-kurallari-kanla-yazilmistir-601627 (Access Date: 29.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018g). Forbidden Words Can Darken Your Life. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/yasakli-kelimeler-hayatinizi-karartabilir-602768 (Access Date: 01.02.2023)

REFERENCES

Agency. (2018). 12 Years in Prison Because of False Bomb Threat. Anatolian Agency. https://www.aa.com.tr/tr/dunya/asilsiz-bomba-tehdidine-12-yil-hapis-cezasi/1168037 (Access Date: 22.01.2023)

Airlines. (2023). Dehydration. Turkish Airlines Official Web Site. URL: https://www.turkishairlines.com/en-int/flights/fly-different/fly-good-feel-good/during-flight/dehydration/index.html (Access Date: 21.01.2023)

Anka. 2023. Anka Aviation Frequently Asked Questions. URL: https://ankahavacilik.net/sikca-sorulan-sorular (Access Date: 18.01.2023)

Buyrukcu, İrfan Alper. 2019. About the International Civil Aviation Organization and the Chicago Agreement. ILSA E-Journal. URL: http://www.ilsaedergi.com/uluslararasi-sivil-havacilik-orgutu-ve-sikago (Access Date: 19.01.2023)

Cebeci, Uğur. 2021. Hypersonic Planes Will Make the World Smaller. Hurriyet Newspaper. URL: https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/ugur-cebeci/hipersonik-ucaklar-dunyayi-kucultecek-41889846 (Access Date: 18.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018a). We Connect to the World. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/dunyaya-baglaniyoruz-601507 (Access Date: 21.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018b). No Need for a Passport in 2020. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/2020de-pasaporta-gerek-kalmayacak-600900 (Access Date: 25.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018c) Aircraft of the Future Will Not Look Like Science Fiction Movies. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/gelecegin-hava-araclari-bilim-kurgu-filmlerini-aratmayacak-600776 (Access Date: 26.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018d). Don't Be Afraid to Fly. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/ucmaktan-korkmayin-600659 (Access Date: 27.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018e). The Highest in Four Steps. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/dort-adimda-en-yuksege-604861 (Access Date: 28.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018f). Aviation Rules Are Written in Blood. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/havacilik-kurallari-kanla-yazilmistir-601627 (Access Date: 29.01.2023)

Dursun, Erdal. (2018g). Forbidden Words Can Darken Your Life. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/yasakli-kelimeler-hayatinizi-karartabilir-602768 (Access Date: 01.02.2023)

Dursun, Erdal. (2018h). Cold Planes Are For Our Health. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/soguk-ucaklar-sagligimiz-icin-602445 (Access Date: 02.02.2023)

Dursun, Erdal. (2018i). Chew Gum on the Plane For Your Healthy of Ear. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/ucakta-sakiz-cigneyin-kulaginiz-agrimasin-601019 (Access Date: 02.02.2023)

Dursun, Erdal. (2018j). Safety Management System in Aviation. Turkey Newspaper. URL: https://www.turkiyegazetesi.com.tr/kose-yazilari/erdal-dursun/havacilikta-emniyet-yonetim-sistemi-600182 (Access Date: 03.02.2023)

Gotzamani, K. D. ve Tsiotras, G. D. (2002). The True Motives Behind ISO 9000 Certification - Their Effect On The Overall Certification Benefits and Long Term Contribution Towards TQM. International Journal of Quality & Reliability Management. Vol. 19. No. 2: 151-169.

Ildız, Faruk M. (2012). Ear Barotraumas due to Flight. Turkish Aerospace Medical Association Newsletter Articles. URL: https://www.hvtd.org/?p=931 (Access Date: 21.01.2023)

Koç, T. (2007). The Impact of ISO 9000 Quality Management Systems on Manufacturing, Journals of Materials Processing Technology. Vol.186. pp. 207–213.

Özant, N. & Kelleci, M. (2021). A Qualitative Study on Fear of Flying. Journal of Aviation Research, 3 (2), 173-189. DOI: 10.51785/jar.911774

Özbek, Tolga. (2018) Those Words Are Forbidden on Airplanes and Airports. Hurriyet Newspaper. URL: https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/ucaklarda-havalimanlarinda-o-kelimeler-yasak-40728999/ (Access Date: 21.01.2023)

Saizarbitoria, I. (2006). How Quality Management Models Influence Company Results - Conclusions of an Empirical Study Based on the Delphi Method. Total Quality Management. Vol. 17. No. 6: 775–794.

SHGM. (2016). Airport Runways. Publication of Turkish Civil Aviation Authority. URL: https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/Havaalani_Pistleri.pdf Yayın No: HAD/T-28. ISBN: 978-975-493-077-1. Ankara. (Access Date: 22.01.2023)

SHGM. 2012a. Basic Principles of Safety Management System. Publication of Turkish Civil Aviation Authority. URL: https://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/pdf/kurumsal/yayinlar/Emniyet_Yonetim_sistemleri_Temel_Esaslar.pdf Yayın No: HAD/T-18. Ankara. (Access Date: 22.01.2023)

SHGM. (2012b). Regulation for Safety Management System in Civil Aviation. URL: https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=15786&MevzuatTertip=5 (Access Date: 22.01.2023)

STK. 2021. What Engages in Any Engine Failure During Flight?. Aviation for All - Knowledge Repository. URL: https://herkesicinhavacilik.com/2021/06/02/ucus-esnasinda-herhangi-bir-motor-arizasinda-ne-devreye-girer (Access Date: 19.01.2023)

Ünlü, Sinem. 2009. The Effects of September 11th Attacks on International Civil Aviation Security. Master Thesis. Selcuk University. Konya. URL: http://acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/42/sinem_unlu_tez_pdf.pdf (Access Date: 20.01.2023)

Chapter 12

BANKING PERFORMANCE OF THE 11 CITIES BEFORE THE 2023 KAHRAMANMARAS EARTHQUAKE: INTEGRATED MEREC-WEDPA METHOD

Naci YILMAZ [1]

1 Doç. Dr., Doğuş Üniversitesi, İktisat Bölümü, nyilmaz@dogus.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0107-6448.

Introduction

Turkey is one of the few countries in the world that has been exposed to the most severe earthquakes. The earthquakes in Turkey that caused many destructions and loss of lives in history are doing the same things today. Due to the 2023 Kahramanmaras Eearthquake happening at night and noon on 6th February 2023, almost 50,000 people died up to now and nearly 750.000 houses were destroyed. There is great concern that the death toll would rise further. Its damage to Turkish economy is estimated nearly $100 billion and %1 negative effect on economic growth for this year. The earthquake caused to a lot of deaths, injuries and destruction in 11 cities (the region). The cities affected by the earthquake are Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Adıyaman, Kilis, Adana, Diyarbakır, Elazığ, Şanlıurfa, Malatya and Osmaniye.

Indicators related to the structure of economic activity in the 10 (Elazığ was added later to the list) provinces most affected by the earthquake disaster are summarized here. First, the total population of the provinces most affected by the earthquake is 13.4 million people and its share in the population of the country is 15.7 percent. Second, 9.3 percent of GDP is created in the region. Although the dominant sector is agriculture, the manufacturing industry also has an important place. Third, the share of the region in the number of enterprises and taxpayers is around 11 percent. Fourth, the role of the region in agricultural production is important and its relative share is 14.5 percent in terms of the cultivated agricultural area. Fifth, export weight is 8.5 percent. Sixth, the share of actively insured employees in the region is 11.7 percent. Seventh, the region's contribution to budget revenues is 4.7 percent. Eight, the textile and metal sectors are prominent sectors in loans and the share of total cash loans is around 9.0 percent. The internal distribution of loans in the region also gives important clues in terms of showing which economic activities the region is concentrated in. Nineth, 10.2 percent of automobiles and 11.9 percent of motor vehicles are registered in the region. Tenth, 6 percent of savings deposits and 4.2 percent of commercial and other deposits belong to savers and companies in the region (Türkan, 2023). The 2023 Kahramanmaraş Earthquake is expected to cause a total of $84.06 billion in damage, including $70.75 billion in housing damage, $10.4 billion in loss of national income and $2.91 billion in loss of working days (Türkonfed, 2023).

In this study, just before the earthquake, the banking performance of these 11 cities exposed to the destruction were investigated based on a number of statistics by applying integrated MEREC-WEDPA method. The

Bibliography

Demir, G. (2021). Vakıf üniversitelerinde akademik performans analizi: CRITIC-WEDBA bütünleşik model uygulaması. *Uluslararası İktisadi ve İdari Akademik Araştırmalar Dergisi,* 1(1), 39-50.

Demir, G. and Arslan, R. (2022). Sensitivity analysis in multi-criteria decision-making problems. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24/3, 1025-1056.

Ecer, F., & Hashemkhani Zolfani, S. (2022). Evaluating economic freedom via a multi-criteria MEREC-DNMA model-based composite system: case of OPEC countries. *Technological and Economic Development of Economy, 28(4), 1158–1181.*

Garg, R. (2017). Optimal Selection of E-Learning Websites Using Multiattribute Decision-Making Approaches. *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, *24*(3-4), 187-196.

Işık, Ö. (2021). AHP, CRITIC VE WEDBA yöntemlerini içeren entegre bir ÇKKV modeli ile AXA sigorta şirketinin finansal performansının analizi. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi (IJBEMP),* 5(2), 892-908.

Ivanović, B., Saha, A., Stević, Ž., Puška, A., Kazimieras Zavadskas, E. (2022). Selection of truck mixer concrete pump using novel MEREC DNMARCOS model. *Archives of Civil and Mechanical Engineering*, 22, 173.

Jain, V., & Ajmera, P. (2019). Application of MADM methods as MOORA and WEDBA for ranking of FMS Flexibility. *International Journal of Data and Network Science*, *3*(2), 119-136.

Keshavars-Ghorabaee, M., Amiri, M., Zavadskas, E.K., Turksis, Z. and Antucheviciene J. (2021). Determination of objective weights using a new method based on the removal effects of criteria (MEREC), *Symmetry, 13.525.*

Puška, A.,Bozanic, D., Mastilo, Z., Pamučar, D.(2023). A model based on MEREC-CRADIS objective decision-making methods and the application of double normalization: A case study of the selection of electric cars*, ResearchGate. Website: https://www.researchgate.net/*

Rao, R. (2012). Weighted Euclidean distance-based approach as a multiple attribute decision making method for plant or facility layout design selection. *International Journal of Industrial Engineering Computations*, *3*(3), 365-382.

Rao, R. V., & Singh, D. (2011). Evaluating flexible manufacturing systems using euclidean distance-based integrated approach. *International Journal of Decision Sciences, Risk and Management*, *3*(1-2), 32-53.

Rao, R. V., Patel, B. K., & Parnichkun, M. (2011). Industrial robot selection using a novel decision-making method considering objective and subjective preferences. *Robotics and Autonomous Systems*, *59*(6), 367-375.

Rao, R. V., Singh, D., Bleicher, F., & Dorn, C. (2012). Weighted Euclidean distance-based approach as a multiple attribute decision making method for manufacturing situations. *International Journal of Multicriteria Decision Making,* 2(3), 225-240.

Şimşek, O.(2022). Financial performance evaluation in the turkish banking sector with a hybrid MCDM model, *Turkish Studies - Economics Finance Politics*, *17*(2), 447-470.

Tolga, Ç. A., & Basar, M. (2022). The assessment of a smart system in hydroponic vertical farming via fuzzy MCDM methods. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems, 42*(1), 1-12.

Turkish Banking Association (TBA) (2023). Statistical Reports: Report for Distribution of Loans and Deposits by Province. Website: https://www.tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59.

Türkan, E. (2023). Deprem bölgesinin ekonomik göstergeleri ve ülke ekonomisine katkıları. 7.2.2023. *ResearchGate*. Website: https://www.researchgate.net/

Türkonfed (2023). 2023 Kahramanmaraş depremi afet ön değerlendirme raporu. Website: https://turkonfed.org/tr/detay/3937/2023-kahramanmaras-depremi-afet-on-degerlendirme -durum-raporu. 10.02.2023.

Ulutaş, A. (2020). Stacker selection with PSI and WEDBA methods. In*ternational Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences, 10*(2), 493-504.

Chapter 13

A LOG-OPTIMAL PORTFOLIO APPLICATION IN BORSA ISTANBUL

Erhan USTAOĞLU[1]

1 Asst. Prof., Marmara University, Faculty of Administration, Management Information Systems, erhan.ustaoglu@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9077-4370.

1. INTRODUCTION

When investing in the financial markets, an investor must decide how much to invest, which assets to invest in, and how much to invest in each asset. The investment aggregate that emerges after these three decisions creates the portfolio that needs to be optimized for the investor. Such a portfolio is not simply a stock review or a list of bonds. This investment portfolio should have a time to protect against a wide variety of risks and provide methods. The investor should shape this portfolio in the most appropriate ways for his/her own possibilities. The first study that focused on writing down the investment problem expressed in this way as systems has now been the temporary mean-variance model, also known as Modern Portfolio Theory (Markowitz, 1952).

Modern Portfolio Theory is based on two basic parameters: expected return rates and standard deviations of the assets that make up the portfolio. However, this theory, which is based on a single-term approach, ignores the differences that may occur between short- and long-term returns (Kolm et al., 1990). For example, a portfolio with a very high expected return in the short run may have a negative long-term return. For this reason, portfolio theories that can eliminate the differences between short and long-term returns and give better results in the long run are needed. Consequently, various approaches have emerged that reflect the stochastic nature of price movements and assume that growth rates will determine portfolio behaviour in the long run rather than return rates.

Theories that describe price movements in stock markets as stochastic processes and base their market analysis on this basis are quite different from the Modern Portfolio Theory, which tries to explain its structure under assumptions about market and investor behaviour. The log-optimal portfolio method is one of these approaches and defines asset prices in the form of Geometric Brownian motion (Merton, 1992).

In this study, the log-optimal portfolio model, which is one of the models based on stochastic processes, and the mean-variance optimization, which is the application method of Modern Portfolio Theory, will be compared using Borsa Istanbul (BIST) data, and the superiority of the stochastic methods over the single-term methods in terms of long-term performance will be examined.

REFERENCES

Fama, Eugene F., French, Kenneth R. (1992). Cross-Section of Expected Stock Returns, *Journal of Finance*, 47, p. 434.

Fernholz, Robert. (2002). *Stochastic Portfolio Theory*, New York, NY: Springer-Verlag.

Hull, John C. (2012). *Options, Futures, And Other Derivatives*, 8th. Edition, Prentice Hall.

Kolm, P. N., Tütüncü, R., & Fabozzi, F. J. (2014). 60 Years of portfolio optimization: Practical challenges and current trends. *European Journal of Operational Research*, 234(2), 356-371.

Long, John B. (1990). The Numeraire Portfolio, *Journal of Financial Economics*, Vol. 26, pp. 29–69.

Luenberger, David. (1998). *Investment Science*, Oxford University Press Inc., New York.

Markowitz, H. (1952). Portfolio selection. *Journal of Finance*, 7, pp. 77–91.

Merton, R. C., Samuelson, P.A. (1992). *Continuous-time finance*, Blackwell Publishers (Revised Edition).

Sharpe, William F. (1996). Mutual fund performance. *The Journal of business*, *39*(1), 119-138.

Ustaoğlu, Erhan. (2015). *Stokastik Portföy Teorisi ve Borsa İstanbul'da Uygulaması*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yahoo Finance (2022). *Stocks data in BIST 100.* (https://finance.yahoo.com/quote/, accessed on: 09/01/2023).

Eğitimde Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editörler

Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ
Doç. Dr. Güneş SALI

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Deniz Beste Çevik Kılıç

Doç. Dr. Güneş Salı

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-713-3

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİNDE (BİLSEM) MÜZİK BİRİMİNDE ÖĞRENİM GÖRMEKTE OLAN ÖĞRENCİ VELİLERİNİN MÜZİK BİRİMİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: OSMANİYE İLİ ÖRNEĞİ

Sibel ÇİLOĞLU, Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ 1

Bölüm 2

HAYAT BOYU ÖĞRENME VE BİLİMSEL OKURYAZARLIK

Pınar ÇAVAŞ, Şengül S. ANAGÜN 13

Bölüm 3

TÜRKİYE'DE GENEL MÜZİK EĞİTİMİ VEREN ORTA ÖĞRETİM KURUMLARINDAKİ (ORTAOKUL VE LİSE) MÜZİK EĞİTİMİNE BİR BAKIŞ

Gülşah BAŞARAN TANRIÖVER 33

Bölüm 4

NFS. D. 02721 NUMARALI ERZURUM NÜFUS DEFTERİ (YUKARI MUMCU MAHALLESİ ÖRNEĞİ)

Hakkı YAPICI 49

Bölüm 5

KEMAN EĞİTİMİNDE DOĞRUDAN ÖĞRETİME DAYALI ANLAMAYI İZLEME STRATEJİLERİ İLE İLGİLİ UYGULAMALARA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Şenol AFACAN 63

Bölüm 6

SUDBURY VADİSİ OKULLARI VE TÜRKİYE'DEKİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Bahar GÜMRÜKÇÜ BİLGİCİ 83

Bölüm 7

DİK PRİZMALARIN ÖZELLİKLERİNİ GEOGEBRA YAZILIMI YARDIMIYLA İŞLEYEN MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN KULLANMIŞ OLDUĞU YÖNTEM VE TEKNİKLERİN İNCELENMESİ

Murat CANCAN, Elif Ertem AKBAŞ, Süleyman AKYAĞCI 99

Bölüm 8
SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ, PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ VE AKADEMİK BAŞARI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Gülnur Candan HAMURCU 117

Bölüm 9
OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİN TEKNOLOJİ LİDERLİĞİNE İLİŞKİN ALGILARI
Serhat SÜRAL 139

Bölüm 10
TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SANAT EĞİTİMİ ALANINDA STEAM İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALARA YÖNELİK İÇERİK ANALİZİ ÇALIŞMASI
Ebru GÜLER, Ömer YEŞİLYURT 159

Bölüm 11
HARMANLANMIŞ ÖĞRENME UYGULAMALARININ ÖĞRENCİLERİN KENDİ KENDİNE ÖĞRENME BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Kenan ÖZTÜRK, Yeter ŞİMŞEKLİ 181

Bölüm 12
TAM ÖĞRENME MODELİNE GÖRE GERÇEKLEŞTİRİLEN KEMAN EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİLERİN BİLGİ VE TUTUMLARI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ
Cenk Önder ÖZEN, Mustafa USLU 203

Bölüm 13
SOSYO-KÜLTÜREL TEORİ VE ÖĞRETİME YANSIMASI
Anıl MANGUŞ 227

Bölüm 14
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE COĞRAFYA EĞİTİMİ
Murat GÜLBETEKİN 241

Bölüm 15
BİLİM VE SANAT MERKEZLERİ (BİLSEM) MÜZİK ALANINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİ VELİLERİNİN ÇOCUKLARININ MÜZİKAL GELİŞİMLERİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİ
Sibel ÇİLOĞLU, Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ 275

Bölüm 16
TEKNOLOJİDE KULLANILAN MATEMATİK
Adem DOĞAN, Habibe AYDIN ATAŞ 287

Bölüm 17
ERKEN ÇOCUKLUKTA EĞİTSEL DİJİTAL OYUNLAR
Selin YILDIZ, Raşit ZENGİN 305

Bölüm 18
ÇALGI EĞİTİMİNDE ÖZDÜZENLEMELİ ÖĞRENME
Amaç PALA, Kübra Dilek TANKIZ, Cemal YURGA 319

Bölüm 19
MESLEK DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ
Emine KALELİ TÜKEK, Soner DOĞAN 333

Bölüm 20
MESLEKİ MÜZİK EĞİTİMİ ALAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇALGI DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARI İLE MÜZİK PERFORMANS KAYGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ
Yalçın YILDIZ 359

Bölüm 21
MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ BİREYSEL PİYANO ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ İLE BAZI DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN BELİRLENMESİ
Emine CERİT AY 379

Bölüm 1

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİNDE (BİLSEM) MÜZİK BİRİMİNDE ÖĞRENİM GÖRMEKTE OLAN ÖĞRENCİ VELİLERİNİN MÜZİK BİRİMİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: OSMANİYE İLİ ÖRNEĞİ

Sibel ÇİLOĞLU[1], Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ[2]

1 Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, https://orcid.org/0000-0002-2265-5935

2 Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı,https://orcid.org/0000-0001-6529-2604

1.GİRİŞ

Eğitim, bir ülkenin gelişimi ve pozitif yönde değişimi için en önemli araçlardan biridir. Eğitim seviyesi arttıkça ülkelerin refah seviyesi de artmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde zorunlu eğitim 8 yıl ve üzerindedir. Ülkemizde ise zorunlu eğitim 2012 yılından önce 8 yıl iken, 2012'de İlköğretim ve Eğitim Kanununda yapılan değişiklik ile birlikte 12 seneye çıkarılmıştır (https://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12yil_soru_cevaplar.pdf). Günümüzde nüfusun artmasıyla birlikte öğrenciler arasındaki rekabet de artmaktadır. Ülkemizde, üniversite sınavı istatistikleri incelendiğinde her geçen yıl sınava giren öğrenci sayısının arttığı görülmektedir. 2006 yılında üniversite sınavına (ÖSS) başvuran aday sayısı 1.678.383 iken, bu rakam 2018 yılında 2.381.412'ye (https://www.yok.gov.tr), 2022'de ise (TYT) sınava giren aday sayısı 3.008.287'ye ulaşmıştır (https://dokuman.osym.gov.tr).

Giderek artan nüfus oranı ve azalan iş imkânları öğrencileri Türkçe, matematik, fizik, kimya gibi sınavı belirleyici kılan temel derslerde rekabete itmiştir. Ancak, her bireyin yetenekli olduğu alanlar farklı farklıdır. Analitik zekâsı çok kuvvetli bir öğrenciyle görsel zekâsı çok kuvvetli bir öğrenciyi bir problem sorusunda yarıştırırsak analitik zekâsı daha iyi olan öğrenci başarılı olacaktır. Bireyler ilgili, yetenekli ya da başarılı oldukları alanları fark etseler bile bazen sosyal çevreleri sebebiyle ilgili oldukları alana yönlenememektedirler. Örneğin; fizik dersi çok iyi olan bir öğrenci aynı zamanda basketbol alanında da üstün bir yeteneğe ve ilgiye sahip olsa bile yetenekli oldukları alanları aile, çevre, öğretmen, akrabalar ve gelecek kaygısı gibi sebeplerle meslek olarak edinmeyi düşünmeyebilmektedirler. Dolayısı ile bireyler farklı alanlara ilgili ve yetenekli olabilmekle beraber, normalin üzerinde belirli bir alanda üst düzey becerilere sahip bireyler için üstün yetenekli olarak tanımlanmaktadır. Üstün yetenekli bireyler doğru eğitimi aldıklarında kalıtımsal olarak yetenekli oldukları alanda yüksek beceriler gösterebilen bireylerdir (Özkan, 2013). Günümüzde bireylerin üstün yetenekli kabul edilmesi için geliştirilen zekâ testlerinden 130 ve üzerinde puan alması gerekmektedir. Üstün yetenekli bireyleri yapılan testlerden aldıkları zekâ puanlarına göre sıraladığımızda, 115-129 hafif düzeyde üstün yetenekli, 130-144 normalüstün yetenekli, 145-159 çok üstün yetenekli, 160-179 olağanüstü üstün yetenekli ve 180+ dahi olarak kabul edilmektedir (Pak ve Özden, 2018).

Ülkemizde ise, üstün yetenekli bireyler genellikle bir veya birkaç alanla ilgilidir ve ailelerin de bunlara yönelik olarak çeşitli beklentileri bulunmaktadır. Karakuş (2010), üstün yetenekli bireylerin ailelerinin yaşadıkları sorunları incelediği çalışmasında ailelerin yaşadıkları güçlüklerin rehberlik edememe, yüksek beklenti, sonu gelmeyen istekler, ünlü olma isteği gibi sorunların olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Üstün yetenekli birey-

KAYNAKÇA

Akaydın, Ş., & Çeçen, M. A. (2015). Okuma becerisiyle ilgili makaleler üzerine bir içerik analizi. *Eğitim ve Bilim*, *40*(178).

Bakioğlu, A., & Levent, F. (2013). Suggestionsforgifted education in Turkey. *Journal of Gifted Education Research*, *1*(1), 31-44.

Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(1), 1-14.

Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 127-144.

Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 62-80.

Koçak, A., & Özgür, A. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim*, *4*(3), 21-28.

Köksal, M. S. (2006). Kavram öğretimi ve çoklu zekâ teorisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *14*(2), 473-480.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative Data Analysis: An ExpandedSourcebook* (2nd ed.). ThousandOaks, California: SAGE. Morahan-Martinç.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(1), 323-343.

Özkan, M. U. (2013). Üstün yetenekli çocukların özellikleri. http://mebk12.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/42/26/175064/dosyalar/2013_04/05083410_ustun_yetene kliler_ozellikleri.pdf. (Erişim Tarihi: 07.02.2023, saat: 21:00)

Pak, M. D., & Özden, S. A. (2018). Üstün yetenekli çocukların eğitim hakkı. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, *2*(1), 1-24.

Sandelowski, M. (2004). Using qualitativeresearch. *Qualitative healthresearch*, *14*(10), 1366 1386.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, *24*(24), 543-559.

https://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2012/12yil_soru_cevaplar.pdf(Erişim Tarihi: 01.02.2023, saat: 14:20)

https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/Haber%20%C4%B0%C3%A7erisindeki%20Belgeler/Dosyalar/2019/yks_2019_sonuc_raporu.pdf(Erişim Tarihi: 01.02.2023, saat: 14:20)

https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2022/YKS/sayisalbilgiler18072022.pdf(Erişim Tarihi: 28.01.2023, saat: 17:15)

https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_10/07031350_bilsem_yonergesi.pdf(Erişim Tarihi: 28.01.2023, saat: 17:50)

Bölüm 2

HAYAT BOYU ÖĞRENME VE BİLİMSEL OKURYAZARLIK

Pınar ÇAVAŞ[1], Şengül S. ANAGÜN[2]

1 Prof. Dr., Ege Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, pinar.cavas@ege.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-9492-9002
Prof.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü, ssanagun@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8011-0730

Bilim Okuryazarlığı

Günümüzde toplumların gelişmişlik seviyesinin en önemli göstergelerinden birisi olan bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmeler, ülkelerin rekabet güçlerini ve yenilikçi yaklaşımlarını sürdürmelerini etkileyen faktörlerin başında yer almaktadır. Bilim ve teknoloji alanında yapılacak araştırmalar ve proje yatırımları, toplumların daha refah bir yaşam sürmelerini ve farklı iş alanlarının oluşmasını da beraberinde getirmektedir. Özellikle biyoteknoloji, genetik, nanoteknoloji, biyomühendislik gibi alanlarda yaşanan hızlı değişimler insan yaşamı için oldukça önemli sayılabilecek fırsatlar oluşturmaktadır. Ülkelerin kendi geleceklerini koruma altına alabilmeleri ve sürdürülebilir bir toplumsal yaşam inşa edebilmeleri için bu alanlarda yetişmiş nitelikli insan gücüne ihtiyaç duymaktadırlar. Yetiştirilecek bireylerin formal eğitim yoluyla edinecekleri bilgi ve becerileri toplumun yararına kullanmaları için, bireylerin bu bilgileri özümsemeleri ve karşılaştıkları sorunların çözümünde bilimsel bakış açısı kullanmaları önemlidir. Özellikle fen eğitimi yoluyla bireylerin bilime ve teknoloji farkındalıklarının arttırılması, olumlu tutumlar kazanmaları ve bilimsel okuryazarlık seviyelerin arttırılması amaçlanmaktadır. Toplumsal kalkınmada önemli bir değişken olarak düşünülen bilimsel okuryazarlık kavramı özellikle gelişmiş pek çok ülkenin eğitim programlarında yer almaktadır.

Bilimsel okuryazarlık kavramının kültürel kökeni çok eski yıllara dayanmasına rağmen, Paul DeHart Hurd'ün yayınladığı "Fen Okuryazarlığı: Amerikan Okulları için Anlamı" isimli makalesi ile birlikte ilk defa 1958 yılında üzerinde durulmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Hurd yayınladığı bu makalesinde bilim ve teknolojinin şekil verdiği toplumlarda fen eğitiminin bir zorunluluk olduğunu ileri sürmüştür (Çavaş, 2009). Bilimsel okuryazarlık, ülkelerin uluslararası alanda güç kazanmaları ve söz sahibi olabilmeleri için gerekli temel sınırları belirlemede anahtar bir rol üstlenmektedir. DeBoer (2000)'e göre, bilimsel okuryazarlık o tarihten sonra bireylerin bir bilim insanı olarak yetişecekleri modern toplumlarda hızla gelişen bilimsel ve teknolojik yenilikleri anlayabilmelerini işaret edecek şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Ülkeler bu kavramı açıklamaya çalışırken farklı isimlendirmeler de yapmışlardır. Laugksch (2000), Amerika Birleşik Devletleri'nde "bilimsel okuryazarlık (science literacy)" teriminin daha sıklıkla kullanıldığını ifade etmektedir. Bununla birlikte Avrupa'daki çalışmalara bakıldığında ise Fransa'da "bilimsel kültür (la culture scientifique)" teriminin (Solomon, 1998), İngiltere'de ise "halkın fen anlayışı (public understanding of science)" (Roberts, 2007) teriminin daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bilimsel okuryazarlık ile ilgili yapılan ilk çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların genellikle bu kavramın neleri kapsaması gerektiği üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Fensham, 2002; Laugksch, 2000; Roberts,

KAYNAKÇA

Anagün, Ş. S. (2008). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinde yapılandırmacı öğrenme yoluyla fen okuryazarlığının geliştirilmesi,* Yayımlanmamış doktora tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,

AAAS (American Association for the Advancement of Science) (1993). Benchmarks for Science Literacy. New York: Oxford University Press.

Bajkiewicz, T. E. (2003). Crime and local television news. *Journalism and Mass Communication Quarterly, 80*(4), 979-980.

Bybee, R. W. (1997). *Achieving scientific literacy: From purposes to practices*. Portsmouth, NH: Heinemann.

Chandler, J. R. (2020). Predicting science literacy: A multiple regression model of factors that ınfluence science literacy, Unpublished PhD Thesis, Texas: Texas A&M University.

Conrad, W. H. (1995). *A constructivist-based instructional approach to help fifth grade students improve selected elements of scientific literacy.* Yayımlanmamış doktora tezi, Chicago: Northern Illinois University.

Çavaş, P. (2009). *Sınıf öğretmenlerinin fen ve teknoloji okuryazarlıkları ile öğretim yeterliklerinin belirlenmesi,* Yayımlanmamış doktora tezi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Çınarlı, İ. ve Yılmaz, E. (2006). *Sağlık bilincinin oluşturulmasında medya okuryazarlığının önemi*. N. Türkoğlu (Ed.) içinde Medya okuryazarlığı (ss.160-165). Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, İstanbul.

DeBoer, G. E. (1991). *A history of ideas in science education: Implications for practice,* NewYork: Teachers Collage Press.

DeBoer, G. E. (2000). Scientific literacy another look. *Journal of Research in Science Teaching*, *37*(6), 582–601.

Dredze, M., Broniatowski, D. A., Smith, M. C., & Hilyard, K. M. (2016). Understanding vaccine refusal: Why we need social media now. *American Journal of Preventive Medicine, 50*(4), 550–552.

Duschl, R. A. (1990). *Restructuring Science Education*. New York: Teachers College Press.

Falk, J. H. ve Dierking, L. D. (2002). *Lessons without Limit: How Free-choice Learning is Transforming Education,* California: AltaMira Press.

Fensham, P. (2002). Science for All. In Wallace, J., Louden, W. (ed) *Dilemmas of Science Teaching: Perspectives on Problems of Practice*. Routledge, Falmer. London.

Fives, H., Huebner, W., Birnbaum, A. S., ve Nicolich, M. (2014). Developing a measure of scientific literacy for middle school students. *Science Education*, 98(4), 549-580.

Hurd, P. D. (1958). Science literacy: Its meaning for American schools. *Educational Leadership*, *16*(1), 13–16.

Hurd, P. D. (1970). Scientific enlightenment for an age of science. *The Science Teacher*, *37*(1), 13–15.

Koballa, T., Kemp, A., & Evans, R. (1997). The spectrum of scientific literacy. *The Science Teacher*, 64(7), 27.

Kurt, A. A. ve Kürüm, D. (2010). Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2(2), 20-34.

Laugksch, R. C. (2000). Scientific literacy: A conceptual overview. *Science Education*, *84*(1), 71–94.

Lee, V. M. (2001). *An Investigation of Taiwanese Graduate Students' Level of Scientific Literacy*. Unpublished PhD Thesis, The University of Texas at Austin.

Lee, H. ve Witz, K. G. (2009). Science Teachers' Inspiration for Teaching Socioscientific Issues: Disconnection with reform efforts, *International Journal of Science Education*, 31:7, 931-960.

McClune, B., Alexander, J. A. ve Jarman, R. (2011). Science Literacy and Media Literacy: a Missing Link? *Media Education Research Journal*, 2 (1), 43-56.

MEB. (2004). İlkögretim Fen ve Teknoloji Dersi (4-5. Sınıflar) Ögretim Programı, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlügü.

Miller, J.D. (2010). *Civic scientific literacy: The role of the media in the electronic era*. In D. Kennedy and G. Overholser (Eds.), Science and the Media (pp. 44-63). American Academy of Arts and Sciences: Cambridge.

National Research Council. (1996). *National science education standards*. Washington, DC: The National Academies Press. Nuangchalerm, 2010

National Science Teachers Association (1971). NSTA position statement on school science education for the' 70s. The science teacher, 38, 46-51.

OECD (2019). *PISA 2018 Assessment and Analytical Framework*, PISA, OECD Publishing, Paris.

Pace, B.G., & Jones, L.C. (2009). Teaching with web-based videos: Helping students grasp the science in popular online resources. *The Science Teacher*, 76(1), 47-50.

Pella, M. O., O'Hearn, G. T. ve Gale, C. W. (1966) Referents to scientific literacy, *Journal of Research in Science Teaching*, 4, 199-208.

Pongsophon, P., Yutakom, N., & Boujaoude, S.B. (2010). Promotion of scientific literacy on global warming by process drama. *Asia-Pacific Forum on Science Learning and Teaching*, 11(1), Article 4, p.1

Roberts, D.A. (1983). *Scientific Literacy*. Ottawa: Science Council of Canada.

Roberts, D. A. (2007). Scientific literacy/Science literacy. In S. K. Abell & N. G. Lederman (Eds.), *Handbook of research in science education* (pp. 729–779). London, England: Routledge.

Shamos, M. H. (1995). *The myth of scientific literacy*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Sinatra, G., Kienhues, D., & Hofer, B. (2014). Addressing challenges to public understanding of science: Epistemic cognition, motivated reasoning, and conceptual change. *Educational Psychologist*, *49*(2), 123–138. doi:10.1080/00461520.2014.916216

Solomon, J. (1998). *The Science Curricula of Europe and the Notion of Scientific Culture.* In D. A. Roberts & L. Ostman (Eds.), Problems of meaning in science curriculum, New York: Teachers College Press.

TEDMEM (2016). OECD Yetişkin Becerileri Araştırması: Türkiye İle İlgili Sonuçlar. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları

Thompson, T. (2014). Science literacy. *Encyclopedia of health communication*. doi:10.4135/9781483346427.n478

Trowbridge, L. W., Bybee, R. W. ve Powell, J. C. (2004). Teaching secondary school science: strategies for developing scientific literacy (Eight edition). Ohio: Merrill/Prentice Hall.

Tunç Şahin, C. ve Say, Ö. (2010). İlköğretim öğrencilerinin bilimsel okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(11), 223-240.

Turgut, H. (2005). *Yapılandırmacı tasarım uygulamasının fen bilgisi ögretmen adaylarının bilimsel okuryazarlık yeterliklerinden "bilimin dogası" ve "bilimteknoloji- toplum iliskisi" boyutlarının gelisimine etkisi.* Yayımlanmamıs doktora tezi, Istanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Wenning, C. J. (2006). Assessing nature-of-science literacy as one component of scientific literacy. *Journal of Physics Teacher Education Online*, *3*(4), 3–14.

Wilder, M. S. (1997). *Teachers' beliefs about scientific literacy and their implementation through curriculum change*. Unpublished PhD Thesis, Ohio State University.

Wolfensberger, B., Piniel, J., Canella, C. & Kyburz-Graber,R. (2010). The challenge of involvement in reflective teaching: Three case studies from a teacher education project on conducting classroom discussion on socio-scientific issues, *Teaching and Teacher Education*, 26, 714-721.

Yaşar, Ö. (2019). *Türkiye'de yetişkinlerin informel ortamlarda bilim öğrenimine yönelik durum çalışması*, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

YÖK-Dünya Bankası (1997). *Milli Eğitimi Geliştirme Projesi Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi*. Ankara: MEB Yayını.

Bölüm 3

TÜRKİYE'DE GENEL MÜZİK EĞİTİMİ VEREN ORTA ÖĞRETİM KURUMLARINDAKİ (ORTAOKUL VE LİSE) MÜZİK EĞİTİMİNE BİR BAKIŞ

Gülşah BAŞARAN TANRIÖVER[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Müzik Eğitimi ABD. , tanriover_gulsah@hotmail.com. , Orcid: 0000-0003-0130-6506

1.GİRİŞ

"Eğitim bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir"(Ertürk,1974:12)..Bu açıdan eğitim bireyler ve toplumlar açısından oldukça değerlidir. Yaygın biçimde düşünüldüğü gibi, sanat eğitimi yalnızca yeteneklilerin eğitimi için bir "lüks" değil, herkes için gerekli bir kişilik eğitimidir. Burada sanat eğitiminden amaçlanan, sanatçı yetiştirmeye yönelik eğitim değil, bireyin sanat yoluyla eğitimi, yani bireyin estetik eğitimidir. İnsanın yaratıcı güçlerini ortaya çıkarmasına yardımcı olacak şartları hazırlayan ve bireyin kişilik kazanmasını amaçlayan bir etkinliktir (Gençaydın, 1990: 44) Sanat eğitimi içerisinde sanatın önemli dallarından olan müzik sanatı içinde eğitim oldukça önemlidir.

1.1.MÜZİK EĞİTİMİ

"Müzik eğitimi, temelde bir müziksel davranış kazandırma veya bir müziksel davranış değişikliği oluşturma sürecidir"(Uçan,1994:14).

Müzik eğitiminin genel olarak kazanımlarına bireysel açıdan bakıldığında bireyin kendisine olan özgüven ve saygısını, sorumluluk duygusunu geliştirdiği yaratıcı düşünce eleştirisel bakışını artırdığı, yenilikçi bir çalışma isteği verdiği kısacası kendini ifade edebilme yetisi oluşturduğu, toplumsal açıdan bakıldığında ise toplumun gelişimine katkı sağladığı, toplum değerlerini aktarmada çok etkili olduğu, toplum sağlığına ve toplumdaki birçok kurumun daha iyi işlemesinde etken olduğu düşünülmektedir.

1.1.2.Türkiye'de İlk ve Orta Öğretimde Müzik Eğitimi Geçmişi

Cumhuriyetin yapılanma sürecinde İlk ve Orta Öğretim Kurumlarında Müzik Eğitimi Dönem içinde müzik eğitiminin temellendiği üç ana dayanak ses, çalgı ve müzik eğitimidir. Müzik dersi, öğrencilerin anlama, anlatma ve yaratma gücünü geliştirme amacı taşımıştır. Dönem içinde müzik eğitimiyle öğrencilerin, müziğin nitelik ve kalitesini ayırt edebilecek yeterliğe kavuşturulması hedeflenmiş ve bu amaçlara ne kadar ulaşıldığı sanat-eğitim bilimi çerçevesinde sürekli olarak tartışılmıştır. Örgün eğitim kurumlarında müzik eğitimi 1924'ten 1930 yılına kadar "Musiki", 1930 yılından sonra "Müzik" dersleri şeklinde verilmiştir. 1948 yılına kadar sadece kent ilkokul ve ortaokul programlarında yer alan müzik dersi, 1948 programıyla köy ilkokullarında da verilmeye başlanmış, bu şekilde kent ile köy programları arasındaki farklılık giderilmiştir. Diğer yandan temel eğitimin ikinci kademesini oluşturan ortaokullarda, müzik dersi Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren zorunlu bir ders olarak yer almıştır. Ortaokullarda müzik eğitimi müzik öğretmenlerince verilmesi öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

Milli Eğitim Bakanlığı. (1991). XII. Maarif Şurası, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Ortaöğretim 9, 10, 11, ve 12. sınıflar müzik dersi öğretim programı. Ankara: MEB Yayınları.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). Müzik dersi öğretim programı, (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar). Ankara: MEB Yayınları.

Ertürk, S.(1974). Onyıl Öncesine Kıyasla Öğretmen Davranışları, Ankara: Meb-Pakd Başkanlığı.

Gençaydın, Z.(1990). Sanat Eğitiminin Düşünsel Temelleri, Ankara: TED Yayınları.

(Uçan,A.(1994). Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar, Ankara: ,Müzik Ansiklopedisi Yayınları .

GövençB.(1970). Kültür Kuramında Bütüncülük Üzerine Bir Deneme, Ankara :HacettepeBasımevi .

Günay,E.(2006). Müzik Sosyolojisi Sosyolojiden Müzik KültürüneBakış, İstanbul: Önsöz Basım Yayıncılık .

Şahin, M. & Duman, R.(2008).Cumhuriyetin Yapılanma Sürecinde Müzik Eğitimi, Çttad,Vıı/16-17, 259-272 .

Yurga, C. (2002).20. Yüzyılda Türkiye'de Popüler Müzik, Ankara:Pagem Yayıncılık.

Bölüm 4

NFS. D. 02721 NUMARALI ERZURUM NÜFUS DEFTERİ (YUKARI MUMCU MAHALLESİ ÖRNEĞİ)

Hakkı YAPICI[1]

1 Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Gümüşhane -TÜRKİYE, ORCID: 0000-0001-5381-830, hyapici@gumushane.edu.tr

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin sosyal, iktisadi ve kültürel oluşumuna dair incelemeler yapılırken Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri bünyesinde yer alan Nüfus Defterleri, muhtevasında barındırdıkları bilgiler yönünden değerlendirildiğinde şehir tarihi açısından oldukça mühim bir önem arz ettiği görülmektedir.

İlk nüfus sayımı ile ilgili bilgiler Osmanlı Devleti'nde "Tahrir Defterleri" külliyatıyla karşımıza çıkmaktadır (Güneş, 2014; Gül, 2017). Tahrir sözlükte, "*deftere geçirme, kayıt altına alma, yazman*" anlamlarına gelmektedir. Osmanlı malî sisteminde vergilerin türü ve bu vergilerin hangi mükellefe ait olduğu, farklı zamanlarda değişik vilayetlerde yapılan sayımları ve bu sayımların yapıldığı defterleri göstermektedir(Öz, 2010). Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus ve toprak tahririnin hangi tarihte yapıldığına dair net bir bilgi olmamakla beraber, Ebul-ûla Mardin, ilk tahririn Sultan Orhan Bey (1326-1360) döneminde yapıldığını bildirir. Ömer Lütfi Barkan'da, yapılan ilk tahririn Sultan I. Murat (1360-1389) zamanında olduğunu ifade etmektedir (Karal, 1943).

XIX. yüzyıl içerisinde Osmanlı Devleti'nde birçok kez nüfus sayımı yapılmak istenmiş ve bazen bölgesel ve bazen de geniş çaplı nüfus sayımlarının yapıldığı görülmektedir. bu dönemde yapılan nüfus sayımlarının genel özelliği doğrudan nüfus sayısını tespit etmek amacı güdülmüştür (Küçük, 1997).

Sultan II. Mahmud (1808-1839) döneminde Osmanlı Devleti'nde modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831 yılında yapıldığı bilinmektedir (Karal, 1997). Aslında bu nüfus sayımı 15 Haziran 1826 tarihinde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra yapılmaya başlanmış ancak 1828-1829 Osmanlı-Rus Harbi'nin çıkması ve alınan mağlubiyet neticesinde sadece İstanbul'da uygulanabilmiştir. Savaşın olumsuz olumsuz etkilerinin iki yıl gibi bir süre süre zarfında atlatılmasından sonra Padişah tarafından çıkarılan 1831/1246 tarihli irade kapsamında Rumeli, Silistre, Anadolu, Sivas, Karaman, Adana, Trabzon, Kars, Çıldır, Cezayir gibi yerlerde nüfus sayımının yapılması planlanmıştır. Bu geniş kapsamlı ilk nüfus sayımı Erzurum vilayetinde 1836/1852 yılında yapılabilmiştir(Küçük, 1997). Bu nüfus sayımı işleminde haneler sayılırken vergi ödemekle yükümlü yetişkinler ve ilerleyen zamanlarda devlete asker olabilecek erkek çocuklar kayıt altına alınmışlardır.

Aşağıda Erzurum vilayetine ait NFS. d. 02721 numaralı nüfus defterinden örnek bir mahalle, Yukarı Mumcu Mahallesi deftere göre tablo halinde detayları ile verilmiştir.

KAYNAKÇA

NFS. d. 02721Numaralı Erzurum Nüfus Defteri (Yukarı Mumcu Mahallesi)

Gül, A. (2017). Osmanlı Dönemi Erzincan Kazası Nüfusu, Akademik Sosyal Araştırma Dergisi, Yıl:5 S.47, s.40.

Güneş, M. (2014). Osmanlı Dönemi Nüfus Sayımları ve Bu Sayımları İçeren Kayıtların Tahlili, Akademik Bakış, C.8, S.15, (221-240).

Karal, E. Z. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, Ankara.

Karal, E. Z. (1997). Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı, T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Küçük, C. (1977).“Tanzimat Dönemi Erzurum’un Nüfus Durumu”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi (1976-1977), İstanbul, sayı 7-8.

Öz, M. (2010). “Tahrir”. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt (39), İstanbul, 426-427.

Bölüm 5

KEMAN EĞİTİMİNDE DOĞRUDAN ÖĞRETİME DAYALI ANLAMAYI İZLEME STRATEJİLERİ İLE İLGİLİ UYGULAMALARA İLİŞKİN ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Şenol AFACAN[1]

1 Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, senolafacan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7564-1695

Giriş

Mesleki müzik eğitiminin temel boyutlarından biri olan çalgı eğitiminin önemli bir kolunu oluşturan yaylı çalgılar ve keman eğitimi geniş bir uygulama alanına sahiptir. Keman eğitimi, kemana özgü teknik bilgi ve uygulama becerisinin kazandırıldığı, geliştirildiği ve dönüştürüldüğü pek çok karmaşık öğrenme davranışlarını kapsar. Bu eğitim, bilişsel duyuşsal ve psikomotor becerilerin ağırlıkta olduğu planlı ve titiz bir çalışmayı gerektiren kendine özgü teknik ve müzikal zorlukları bulunan hassas bir süreçtir. Günümüzde öğrenme ve öğretme süreçlerinde, öğrenci performansını yükseltmeye, öğretim etkinliklerinin niteliğini artırmaya yönelik mevcut öğrenme ve öğretim yaklaşımlarının yanı sıra, nasıl öğrendiğini bilen kendi öğrenme yollarının farkında olan ve kendi öğrenmelerini düzenleyebilen ve denetleyebilen öğrencilerin yetiştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Anlamayı izleme stratejilerine sahip olan öğrenciler, öğrenmelerinin her aşamasında kendilerini denetler ve eğer bir yetersizlik varsa bunu giderecek stratejiyi seçer ve kullanırlar. Anlamayı izleme stratejileri üç aşamada düzenlenerek kullanılabilir. Bunlar:

- ✓ Anlamaya hazırlanma
- ✓ Anlamayı izleme
- ✓ Anlamayı yönlendirme

Tablo 1 Anlamayı İzleme Stratejileri Aşamalarının Keman Eğitimine Uyarlanması

Planlama	**İzleme**	**Değerlendirme**
Keman dersi çalışmalarına başlamadan önce şu soruların sorulması gerekmektedir.	Nasıl çalıyorum?	Kazandıklarım beklentilerimin altında mı üstünde mi?
Önceki bilgilerimin bana ne yardımı olabilir?	Doğru yolda mıyım?	Daha farklı olarak ne yapabilirdim?
Düşüncelerimin beni hangi yöne götürmelerini istiyorum?	Nasıl devam etmeliyim?	Bu düşünce biçimlerini farklı türde çalıştığım parçalara nasıl uygularım?
İlk ne yapmalıyım?	Çalarken zorlandığım ya da çalamadığım da neye gereksinimim olacak?	Çalışmalarımda geri dönüp tekrar etmem gereken teknik ve müzikal boşluklar var mı?

Not: Vural (2016, s.579) keman eğitimine uyarlanmıştır.

KAYNAKÇA

Afacan, Ş. (2018). *Keman Eğitimi Öğrenme Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Öğrenme Stratejileriyle Desenlenmiş Etkinliklerin Öğrencilerin Öğrenme Stratejilerini Kullanmalarına ve Keman Performanslarına Etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Akbel, B. (2018). Türk müziği alanında öğrenim gören çello öğrencilerinin öğrenme stratejilerini kullanma durumları. *Turkish Studies Educational Sciences, 13*(19), 163-184 DOI : 10.7827/TurkishStudies.13946

Akın, Ö. (2013). Keman eğitiminde anlamlandırma stratejisinin başarıya etkisi (Örnek bir uygulama). *Kastamonu Eğitim Dergisi, 21,* 1551-1560.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş, ve Demirel, F. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J.W. (2015). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni.* (M. Bütün ve S. B. Demir Çeviri Ed.). Gözden geçirilmiş 2. baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Düzbastılar, M. ve Hafızoğlu, R. B. (2020). Güzel sanatlar lisesi müzik bölümü keman derslerinde öğrenme stratejileri kullanımı ve etkililik düzeyi. *ASOS Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 100, 63-82. DOI : 10.29228/ASOS.39335

Erdem, A. R. (2005). Öğrenmede etkili yollar: Öğrenme stratejileri ve öğretimi. *İlköğretim-Online, 4*(1), 1-6.

Ertuğ, H. İ. (2022). *Öğrenme stratejileri.* Y. Doğan (Ed.), *Öğrenmede bireysel farklılıklar,* içinde (s.41-60). İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.

Kurtuldu, M. K. (2011). Yürütücü bilişe dayalı bireysel tutumların piyano çalma başarısına etkisi. *Milli Eğitim Dergisi, 190,* 41-53.

Özer, B. (2002). İlköğretim ve ortaöğretim okullarının eğitim programlarında öğretim stratejileri. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 1*(1), 17-32.

Sakarya, G. ve Şendurur, Y. (2020). Anlamayı izleme stratejilerinin keman öğrencilerinin bilişötesi farkındalık düzeyine etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *53*, 435-457. DOI:10.21764/maeuefd.632135

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya.* 12. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.

Somuncuoğlu, Y. ve Yıldırım, A. (1998). Öğrenme stratejileri: Teorik boyutları, araştırma bulguları ve uygulama için ortaya koyduğu sonuçlar. *Eğitim ve Bilim, 22*(10), 31-39.

Şen, H. Ş. (2014). *Öğrenme ve öğretme stratejileri,* S. Büyükalan Filiz (Ed.) *Öğrenme öğretme kuram ve yaklaşımları,* içinde (s. 99-113). Ankara: Pegem Akademi.

Ün Açıkgöz, K. (2009). *Etkili öğrenme ve öğretme,* 8. Baskı, İzmir: Biliş Eğitim

Vural, L.(2016). *Öğrenme stratejileri ve öğretimi,* G. Ekici (Ed.). *Öğrenme-öğretme kuramları ve uygulamadaki yansımaları,* içinde (s.555-589). Ankara: Pegem Akademi.

Weinstein, C. E. (1988). Assessment and training of student learning strategies. In R. R. Schmeck (Ed.), Perspectives on individual differences. Learning strategies and learning styles (pp. 291-316). New York, NY, US: Plenum Press.

Weinstein, C. E. & Mayer, R. E. (1983). The teaching of learning strategies. Innovation Abstracts, 5(32), 1-4

Yokuş, H. ve Yokuş, T. (2010). *Müzik ve çalgı öğrenimi için strateji rehberi I, öğrenme stratejileri,* Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2009). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Genişletilmiş 9. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Bölüm 6

SUDBURY VADİSİ OKULLARI VE TÜRKİYE'DEKİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM

Bahar GÜMRÜKÇÜ BİLGİCİ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Kastamonu Üniversitesi, Kastamonu Meslek Yüksekokulu, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, Çocuk Gelişimi Programı ORCID: 0000-0003-2303-7247

1. Demokratik Okullar

Demokratik okulların, okul etkinliği ve okul gelişimi üzerine çok geniş bir literatür bulunmaktadır. Demokrasi ile ilişkili etkili okul kültürü, başkalarına hoşgörü ve saygı duyma, görüşlere katılma ve ifade etme, bilgi paylaşma ve yaygınlaştırma, eşitlik, öğrencilerin yargı ve tercih yapması fırsatı gibi temel değerlerin çoğunu içerir. Etkili okullar bireyselleştirilmiş, işbirlikli öğrenmeyi kapsayan öğretim ve öğrenme yöntemlerini karıştırmaya çalışan okullardır. Etkili okullardaki öğrenciler okul hayatına tamamen katılmaktadır. Öğrencilerin kendi öğrenmeleri için sorumluluk aldığı durumlarda başarı daha yüksektir (Harber & Trafford, 1999).

2. SummerHill Okulları

Summerhill School, A.S Neill tarafından 1921'de kurulmuştur. Okul, Neill'in davranış ve eğitim için neredeyse tüm sorumluluğun öğrencilerde olmasına dayanan çok basit felsefesini hayata geçirmesini sağlamıştır. Geleneksel okullardaki derslere benzer dersler olsa da öğrenciler derslere katılmayı ya da katılmamayı kendileri seçerler (Thomas, 2013).

Summerhill okulunun genel özellikleri şu şekildedir: Öğrenci ve öğretmenler okulda eşit kabul edilir. Okul genel kurulunda, kurallar ve ilkeler oluşturulur. Bu kurulun yöneticisi özellikle bir çocuk olur. Summerhill anlayışı, çocukların özgürken baskı altındakine göre daha iyi öğrendikleri felsefesine dayanır. "Çocuğun amacı kaygılı anne babaların istedikleri hayatı ya da en iyisini ben bilirim diye düşünen eğitimcilerin uygun gördüğü hayatı değil kendi hayatını yaşamaktır." görüşü Neill'in, Summerhill'i kurmasındaki temel düşüncedir. Summerhill okulunda tüm dersler isteğe bağlıdır ve öğrenciler okul zamanlarında ne istiyorlarsa yapmakta özgürdür. Okulda sınav sistemi yoktur. Ancak genel yükseköğretim sınavlarına hazırlanmak amacıyla lise düzeyinden itibaren özel çalışmalar yapılmaktadır (URL-1, 2022). Summerhill okulundaki tüm öğrenciler yatılıdır ve yatılı olmaları Demokratik Değerler Okulundan farklılaştıkları nadir noktalardan biridir. Anlayış ve uygulama olarak diğer her konuda Demokratik Değerler Okulu ile benzeşmektedirler (Gray & Chanoff, 1986; URL-1, 2022).

3. Sudbury Vadisi Okulu

Sudbury Vadisi Okulları 1960'larda Summerhill modelini genişletmek amacıyla kurulmuşlardır (Thomas, 2013). Sudbury Vadisi Okulları ideolojisinin temeli Greenberg'in felsefi ve pedagojik görüşleridir. Greenberg çocuğun uyumlu gelişimine, eğitim süreçlerinde öğretmen-öğrenci etkileşiminin eşit olmasına, teori ve pratiğin ilişkisine odaklanmaktadır. Greenberg'in kavramsal düşüncesi "doğal kaynaklara dönme" ile bağlantılıdır. Üretimle, toplumsal işbölümü ile ilişkili Batı uygarlığının sanayileş-

KAYNAKLAR

Collins, J.A. (2011). *The responsibility spectrum*. Massachusetts: The Sudbury Valley School Press.

Esomba, S. (2012). *The book of life, knowledge and confidence*. Massachusetts: The Sudbury Valley School Press.

Feldman, J. (2001, April 10–14). *The moral behavior of children and adolescents at a democratic school*. Annual Meeting of the American Educational Research Association toplantısında sunulan bildiri, Seattle, WA.

Gatto, J. T. (2000). *The underground history of American education*. New York, NY: Oxford Village Press.

Gray, P. (2011). The Special Value of Children's Age-Mixed Play. *American Journal of Play*, *3*(4), 500-522.

Gray, P., & Chanoff, D. (1986). Democratic schooling: What happens to young people who have charge of their own education?. *American Journal of Education*, 94(2), 182-213.

Harber, C., & Trafford, B. (1999). Democratic management and school effectiveness in two countries: A case of pupil participation?. *Educational Management & Administration*, *27*(1), 45-54.

Sadofsky (2008). *Bugün İçin Okul*. Matt Hern (Ed.) Alternatif eğitim-hayatımızın okulsuzlaştırılması (EÇ Babaoğlu, Çev.) içinde. İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Sadofsky, M., & Greenberg, D. (Eds.) (1999). *Reflections on the Sudbury School Concept*. Massachusetts: The Sudbury Valley School Press.

Thomas, A. (2013). Autonomous and informal education under threat: Summerhill, UK, Sudbury schools in The Netherlands and home education. *Other Education*, *2*(1), 75-77.

URL-1 (2022). *Alternatif okul ve eğitim anlayışları*. https://nbeyin.com.tr/alternatif-okul-egitim-anlayislari. Erişim Tarihi 15.12.2022.

Valeeva, R. A., & Kasimova, R. S. (2015). Alternative Educational System Sudbury Valley as a Model for Reforming School. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, *182*, 274-278.

Bölüm 7

DİK PRİZMALARIN ÖZELLİKLERİNİ GEOGEBRA YAZILIMI YARDIMIYLA İŞLEYEN MATEMATİK ÖĞRETMENLERİNİN KULLANMIŞ OLDUĞU YÖNTEM VE TEKNİKLERİN İNCELENMESİ

Murat CANCAN[1], Elif Ertem AKBAŞ[2],

Süleyman AKYAĞCI[3]

1 Doç.Dr. , Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı,ORCID ID: 0000-0002-8606-2274

2 Doç.Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Orta Öğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı,ORCID ID: 0000-0002-4004-1697

3 Yüksek lisans öğrencisi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi , Orta Öğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü, Matematik Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID ID: 0009-0003-2634-2930

GİRİŞ

Eğitim; bireyin kendi yaşantısı yoluyla kasıtlı kültürlenmeyle istediğimiz davranış değişikliğinin meydana geldiği süreçtir(Demirel, 1999).Bu tanımdan yola çıktığımızda kendi yaşantısı yoluyla davranış değişikliği oluşturmak eğitimde çok önemlidir. Öğrenciye yaparak yaşatarak, daha fazla duyu organını aktif kılarak daha etkili bir öğretim gerçekleştirmek kaçınılmazdır. Öğrenme her yönüyle aktif olan bir süreçtir. Öğrenciler çevreden edindikleri duyusal girdileri zihinlerinde anlam oluşturmak için kullanırlar. Anlam oluşturma süreci zihinsel bir süreçtir, zihinde gerçekleşir. Fiziksel yapılan etkinlikler de birebir fiziken tecrübe kazandırdığı için özellikle ilkokul ve ortaokul dönemi öğrencilerinde öğrenimin gerçekleşmesi için gereklidir. Fakat tek başına da yeterli değildir. Fiziksel etkinliklerin kullanıldığı kadar zihinsel beceri ve faaliyetleri harekete geçirecek , aktif kılacak etkinliklerin de yeterince sağlamak gerekmektedir (Arslan,2007). Bu anlayışa göre ülkemizde yapılandırmacı yaklaşım benimsenmiş ve eğitim programları bu yaklaşıma göre düzenlenmiştir. Yapılandırmacı yaklaşımın bir getirisi olarak da öğretim faaliyetlerinde kullanılan materyaller görüntü, ses ve animasyonlarla zenginleştirilerek öğrenci açısından daha keyifli, daha akılda kalıcı ve daha verimli ve kaliteli öğrenmeyi oluşturmaktadır (Demirel vd. , 2006).

Matematik eğitiminde de bu durum oldukça fazla önem kazanmaktadır. Matematik soyut kavramları ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri anlatan bir bilim dalıdır. Matematik toplumun fazlaca bir çoğunluğu tarafından soyut, sevilmeyen ve anlaşılması oldukça zor bir bilim dalı olarak düşünülmektedir. (Alakoç, 2003).Bu kadar ön yargının ve olumsuz düşüncelerin olduğu yerde matematiği sadece öğretmenin tahtaya geçip anlatıp soruları yazdığı bir ders olarak nitelemek oldukça yanlış bir görüştür. Baki (2006) bu konuda matematiğin günlük hayatla ilişkisi olmayan, soyut, kendi içerisinde ilişkisiz ve sürekli kuralların ezberlenmesi gerektiği bir bilim dalı olarak görülmesinin, geleneksel öğretim yöntem ve tekniklerinin etkili olduğunu söylemiştir. Oysa ki matematiğin yapısı gereği bir hayli fazla zihinsel süreç ve üst düzey düşünme becerileri gerektirmektedir. Eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme ve hayal etme bu zihinsel süreç ve becerilerden bazılarıdır. Geleneksel model, yöntem ve tekniklerin belirtilen zihinsel süreç ve üst düzey düşünme becerilerini geliştirmekten çok körelttiği ve pasif kıldığı da açıktır (Doğan ve İçel, 2011).Bu doğrultuda günümüzde matematik eğitiminin kalitesini, verimliliğini arttırmak, üst düzey zihinsel süreç ve becerileri geliştirmek için geleneksel öğretim model ve yöntemlerini değil, çağdaş, öğrenci merkezli , akılcı ve günümüz teknolojisinin getirdiği fırsatları sonuna kadar kullanan öğretim model, yöntem ve teknikleri kullanmalıyız. Tüm bunlar düşünüldüğünde de teknolojiyi aktif olarak kullanıyor, kullanabiliyor olmak kaçınılmaz olmaktadır.

KAYNAKÇA

Alakoç, Z. (2003), Matematik öğretiminde teknolojik modern öğretim yaklaşımları, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(7), 43-49.

Arslan, A. (2009), Yapılandırmacı Öğrenme Yaklaşımı ve Türkçe Öğretimi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (1): 143-154

Bacanak, K. ve Köse (2003),Yeni bir bakış: eğitimde teknoloji okuryazarlığı, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 191.

Baki, A. (2006*), Kuramdan uygulamaya matematik eğitimi*, Trabzon: Derya.

Baki, A. (2001), Bilişim Teknolojisi Işığı Altında Matematik Eğitiminin Değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Dergisi*, 149, 26-31.

Demirel, Ö. (1999), *Öğretme Sanatı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık

Demirel, Ö., Seferoğlu, S. ve Yağcı, E. (2001), *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*, Ankara: Pegem Yayıncılık.

Doğan, M ve İçel, R. (2011). The Role of Dynamic Geometry Software in the Process of Learning: GeoGebra Example about Triangles, *International Journal of Human Sciences* , 7.

Güven, B. ve Karataş, İ. (2003), Dinamik Geometri Yazılımı Cabri ile Geometri Öğrenme: Öğrenci Görüşleri. *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(2), 67-78.

İçel, R. (2011), Bilgisayar destekli öğretimin matematik başarısına etkisi: GeoGebra örneği. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Kösa, T. (2011), Ortaöğretim Öğrencilerinin Uzamsal Berecilerinin İncelenmesi. Yayımlanmamış doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Köse, Y. N. (2008). İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin DGY Cabri geometriyle simetriyi anlamlandırmalarının belirlenmesi: bir eylem araştırması. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Eskişehir.

Kutluca, T. ve Ekici, G. (2010), Öğretmen Adaylarının Bilgisayar Destekli Eğitime İlişkin Tutum ve ÖzYeterlik Algılarının İncelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 177-18.

Patton, M. Q. (1987). How to use qualitative methods in evaluation. *Newbury Park*,

Yavuz, S. ve Coşkun, A.E. (2008). Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Eğitimde Teknoloji Kullanımına İlişkin Tutum ve Düşünceleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34, 276-286.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). Nitel Araştırma Yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin.

Ek-1

Görüşme Soruları

- Dik prizmalar konusunu geogebra ile işlerken hangi yöntemi kullanıyorsunuz? Ve bu yönteme ilişkin hangi tekniği kullanıyorsunuz ?
- Seçtiğiniz yöntem ve tekniklerde nelere dikkat ediyorsunuz?
- Dik prizmaların açınımı ve yüzey alanının hesaplanmasında en uygun yöntem ve bu yönteme ilişkin teknik sizce nedir ? Neden ?
- Dik prizmaların özelliklerini anlatırken öğrenciler tarafından hangi kısımları anlamlandırmada sorun yaşıyorsunuz? Karşılaştığınız bu sorunlarda hangi teknikleri kullanıyorsunuz?
- Dik prizmalar konusunu Geogebra ile işlerken tercih ettiğiniz yöntem ve tekniklerde karşılaştığınız zorlukları ilişkilendirir misiniz?

Bölüm 8

SINIF ÖĞRETMENİ ADAYLARININ ELEŞTİREL DÜŞÜNME EĞİLİMLERİ, PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ VE AKADEMİK BAŞARI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ[1]

Gülnur Candan HAMURCU[2]

1 Bu çalışma, Gülnur Candan GÜRLEYÜK'ün Yard. Doç. Dr. Özlem KORAY danışmanlığında yürüttüğü "Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çeşitli Değişkenler Açısından Eleştirel Düşünme Eğilimleri, Problem Çözme Becerileri ve Akademik Başarı Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümünü kapsamaktadır.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-6828-4538

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu'na ait Türkçe sözlükte (TDK, 2005:626) eleştiri; "bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi; bir edebiyat ve sanat eserini her yönüyle sağlamak ve değerlendirmek amacıyla yazılan yazı türü, tenkit, kritik; özellikle bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme, sınama, yargılama" olarak açıklanmaktadır. Eleştiri, bilginin temellerini ve doğruluk durumunu inceleme ve yargılamadır. Yani eleştiri, bir durumu ya da bir olayı, doğruluk, geçerlik ve güvenirlik açısından inceleme, yargılama ve değerlendirmedir (Kazancı, 1989). Eleştirel düşünme kavramı ise, "eleştiri"den bazı yönleriyle ayrılır. Glaser (1941:5), eleştirel düşünmeyi; (1) bir kimsenin, deneyimleri içerisinde olan problemleri ve konuları düşünceli bir şekilde ele almaya hazır olma tutumu, (2) mantıksal araştırma ve akıl yürütme metotlarının bilgisi, (3) bu metotları uygulamada bazı beceriler olarak tanımlamıştır. Ennis (1986; 1993), eleştirel düşünmeyi, inanılacak veya yapılacak olana karar verirken odaklaşılan gerçekçi yansıtıcı düşünme olarak tanımlamıştır. Kuhn'a (1991) göre eleştirel düşünce; öğretme ve öğrenme ortamına uygulanabilir gözüken yeterlilikleri tanımlamak için kullanılır. Hem öğretme-öğrenme ortamına, hem de birçok çalışma alanındaki öğrenmeye uygulanabilir. Eleştirel düşünme eleştirel teori üzerinde temellenmiştir. Onun için de eleştirel düşünmenin doğası, fikirlerin çarpışmasıdır, fakat bu aynı zamanda inancı ve hareketi destekleyen bir süreçtir. Fisher (2001), eleştirel düşünmenin onun değerine olan inanca ve ona karşı olan tutumlara bağlı olduğunu belirtmiştir. Cüceloğlu'na (1993:256–257) göre, eleştirel düşünme; kendi düşünce sürecimizi bilerek, başkalarının düşünme süreçlerini göz önüne alarak, öğrendiklerimizi uygulayarak, çevremizdeki olayları anlayabilmeyi amaç edinen bir zihinsel süreç olarak ifade edilmiştir. Daly'ye (1998:323-324) göre eleştirel düşünme, yönlendirilmiş, amaçlı, soyut, mantıksal ve gelişmecidir. Eleştirel düşünme aynı zamanda fikirlerin ve bilginin ahlaki yönden düşünülmesi ve doğrulanmasıdır. Özden (2005:160), eleştirel düşünme; kendi düşüncelerimizi ve etkileşim halinde olduğumuz kişilerin düşüncelerini göz önünde tutarak kendimizi, çevremizdeki olayları, durumları ve düşünceleri anlamayı amaç edinen aktif ve organize edilmiş zihinsel bir süreç olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak eleştirel düşünme; üst düzey düşünmeyi gerektiren, kendimizin ve başkalarının düşüncelerini göz önüne alarak, gözlemler, iletişimler sonucu bilginin organize edilmiş bir şekilde yorumlanması olarak tanımlanabilir.

Eleştirel düşünme eğilimleri, bireyin özelliğidir ve düşünmeye olan istekliliğidir (Seferoğlu ve Akbıyık, 2006:195). Bireyi iyi düşünebilen bir birey yapan ve onun araştırmaya, niteliği aramaya, entelektüel risk almaya ve eleştirel düşünmeye olan eğilimidir. Facione (1990:2) göre, ideal bir

KAYNAKÇA

Akar, Ü. (2007). *"Öğretmen Adaylarının Bilimsel Süreç Becerileri ve Eleştirel Düşünme Beceri Düzeyleri Arasındaki İlişki,"* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Altun, M. (2000). *İlköğretimde Problem Çözme Öğretimi,* http://yayim.meb. gov. tr/dergiler/147/altun.htm, (Erişim Tarihi: 12.02.2008).

Cüceloğlu, D. (1993). *İyi Düşün Doğru Karar Ver*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Çil, H. ve Koray, Ö. (2006). Öğretmen Adaylarının Öğrenme Stilleri ve Eleştirel Düşünme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *XV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*, 13-15 Eylül, Muğla.

Çepni, S. (2005). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*, Trabzon.

Daly, W. M. (1998). Critical Thinking as an Outcome of Nurse Education. What is it? Why is it Important to Nursing Practice?, *Journal of Advanced Nursing,* 28 (2), s. 323-331.

Demir, M. K. (2006). İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Derslerinde Eleştirel düşünme Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 26(3), s. 155-169.

Düzakın, S. (2004). *Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ekici, G. (2003). *Öğrenme Stiline Dayalı Öğretim ve Biyoloji Dersinin Öğretimine Yönelik Ders Planı Örnekleri,* Ankara: Gazi Kitapevi.

Ennis, R. H. (1986). *A Taxonomy of Critical Thinking Skills: Theory and Practice,* New York, USA, Freeman.

Ennis, R. H. (1993). Critical Thinking Assessment, *Theory into Practice*, 32(3), s. 179–186.

Erdem, E. (2005); *Probleme Dayalı Öğrenme, Eğitimde Yeni Yönelimler*, (Edt.: Özcan Demirel), Ankara: Pegema Yayıncılık.

Ergül, H. (2003). *Uzaktan Öğretimde Öğrenci Karakteristikleri ile Akademik Başarı İlişkisi ve Anadolu Üniversitesi'nin Eskişehir'deki Akademik Danışmanlık Derslerine Katılan Öğrenciler Üzerinde Bir Uygulama,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Facione, P. A. (1990). *Critical Thinking: A Statement of Expert Consensus for Purposes of Educational Assessment and Instruction-Executive Summary "The Delphi Report,"* The California Academic Press, Millbrae, California.

Facione, P. A., Facione, N. C. ve Giancarlo, C. A. (2000). *The Disposition Toward*

Critical Thinking: Its Character, Measurement, and Relationship to Critical Thinking Skill, http://www.insightassessment.com/pdf_files/J_Infrml_Ppr%20_2000%20-%20Disp%20&%20Skls.PDF, (Erişim Tarihi: 03.01.2008).

Fisher, A. (2001). *Critical Thinking–An Introduction,* Cambridge University Press, Cambridge.

Glaser, E. (1941). *An Experiment in the Development of Critical Thinking*. New York: J. J. Little and Ives Company.

Güçlü, N. (2003). *Lise Müdürlerinin Problem Çözme Becerileri,* http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/160/guclu.htm, (Erişim Tarihi: 03.11.2007).

Hamurcu, H., Günay, Y. ve Özyılmaz Akamca, G. (2005). Fen Bilgisi ve Sınıf Öğretmenliği Anabilim Dalı Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimi Profilleri, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 20, s. 147-157.

Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*, Ankara: Tekışık Ofset.

Katkat, D. (2001). *Öğretmen Adaylarının Problem Çözme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Bakımından Karşılaştırılması,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Katkat, D. ve Mızrak, O. (2003). *Öğretmen Adaylarının Pedogojik Eğitimlerinin Problem Çözme Becerilerine Etkisi,* http://yayim.meb.gov.tr/ dergiler/158/katkat.htm, (Erişim Tarihi: 09.02.2008).

Kazancı, O. (1989). *Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi,* Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları.

Kılıç Basmacı, S. (1998). *Üniversite Öğrencilerinin Problem Çözme Becerilerini Algılamalarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

Koç, M., Avşaroğlu, S. ve Sezer, A. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarıları ile Problem Alanları Arasındaki İlişki, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11, s. 483–497.

Koray, Ö. ve Azar, A. (2008). Ortaöğretim Öğrencilerinin Problem Çözme ve Mantıksal Düşünme Becerilerinin Cinsiyet ve Seçilen Alan Açısından İncelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 16(1), s. 125-136.

Korkmaz, H. (2002). *Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğrenmenin Yaratıcı Düşünme, Problem Çözme Ve Akademik Risk Alma Düzeylerine Etkisi,* Yayımlanmamış Doktora Projesi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara.

Korkut, F. (2002). Lise Öğrencilerinin Problem Çözme Becerileri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, s. 177-184.

Kökdemir, D. (2003). *Belirsizlik Durumlarında Karar Verme ve Problem Çözme,* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensti-

tüsü, Ankara.

Köken, N. (2003). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Problem Çözme Becerilerinin Çoktan Seçmeli Testlerle Ölçülmesi, *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 4(2), s. 55-68.

Kuhn, D. (1991). *The Skills of Argument,* Cambridge University Press, Cambridge.

Myers, B. E. ve Dyer, J. E. (2004). *The Influence of Student Learning Style on Critical Thinking Skill,* http://pubs.aged.tamu.edu/jae/pdf/Vol47/47-01-043.pdf, (Erişim Tarihi: 15.04.2008).

Otacıoğlu, S. G. (2007). Eğitim Fakültelerinin Farklı Branşlarında Eğitim Alan Öğrencilerin Problem Çözme Beceri Düzeylerinin Karşılaştırılması, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 29, s. 73–83.

Özay, E., Ocak, İ. ve Ocak, G. (2003). Genel Biyoloji Uygulamalarında Akademik Başarı ve Kalıcılığa Cinsiyetin Etkisi," *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 14(2), s. 63-67.

Özdemir, S. M. (2005). *Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi,* www.tebd.gazi. edu.tr/arsiv/2005_cilt3/sayi_3/297-316.pdf (Erişim Tarihi: 09.01.2008).

Özden, Y. (2005). *Öğrenme ve Öğretme*, Ankara: Pegema Yayıncılık.

Pakaslahti, L., Karjalainen, A. ve Keltikangas-Jarvinen, L. (2002). Relationships Between Adolescent Prosocial Problem-solving Strategies, Prosocial Behaviour and Social Acceptance, *International Journal of Behavioral Development,* 26(2), s. 137-144.

Pakel, A., Aydın, M. ve Coşkun, Z. (2006). *Üniversite Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Değerlendirilmesi,* http://www.ankarapdr.org/tr/pdrkongre-3-5-33.asp, (Erişim Tarihi: 23.02.2008).

Rudd, R., Baker, M. ve Hoover, T. (2000). *Undergraduate Agriculture Student Learning Styles and Critical Thinking Abilities: Is There a Relationship?* http://pubs.aged.tamu.edu/jae/pdf/Vol41/41-03-02.pdf, (Erişim Tarihi: 22.04.2008).

Seferoğlu, S. ve Akbıyık, C. (2006). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 30*,* 193-200.

Senemoğlu, N. (2005). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim-Kuramdan Uygulamaya,* Ankara: Gazi Kitabevi.

Şahinel, S. (2002). *Eleştirel Düşünme*, Ankara: Pegema Yayıncılık.

Şirin, A. ve Güzel, A. (2006). The Relationship Between Learning Styles and Problem Solving Skills Among College Students, *Educational Sciences: Theory & Practice,* 6(1), s.255-264.

TDK (2005); *Türkçe Sözlük,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Tümkaya, S. ve İflazoğlu, A. (1999). Ç.Ü. Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Otomatik Düşünce ve Problem Çözme Düzeylerinin Bazı Sosyo-Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi, *VIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,* Trabzon.

Türnüklü, E. B. ve Yeşildere (2005); "Problem, Problem Çözme ve Eleştirel Düşünme," *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), s. 107-123.

Wessel, Jean ve Renee Williams, (2004); "Critical Thinking and Learning Styles of Students in a Problem-Based, Master's Entry –Level Physical Therapy Program," *Psysiotherapy Theory and Practice*, 20, s. 79-89.

Wessel, Jean, Joan Loomis, Sandy Rennie, Paula Brook, John Hoddinott ve Michael Aherne (1999); "Learning Styles and Perceived Problem-Solving Ability of Students in a Baccalaureate Physiotherapy Programme," *Physiotherapy Theory and Practice*, 15, s. 17-24.

Bölüm 9

OKUL YÖNETİCİLERİ VE ÖĞRETMENLERİN TEKNOLOJİ LİDERLİĞİNE İLİŞKİN ALGILARI

Serhat SÜRAL[1]

1 Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi ORCID: 0000 0001 9601 3954

Giriş

Farklı adlarla adlandırılmasına rağmen temelde bilimsel gelişmeler ve teknolojik ilerlemeler temelinde adlandırılan günümüzde teknoloji çok hızlı ilerlemektedir. Adeta takip etmenin imkansız olduğu ve gelişmelerin haber yapma aşamasında bile değişim yaşadığı bir zamana tanıklık eder hale gelmiş durumdayız. Hal böyle olunca da gelişen teknoloji beraberinde bilgiyi, kapsamımı, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma hız ve şekli de değişim göstermektedir (Sezer ve Deryakulu, 2012). Bilgi ve iletişim teknolojilerini iyi biçimde kullanabilme artık tercih olmaktan öte bir zaruret halini almış durumdadır. Bu durum öğretmenler ve okul yöneticileri için daha önemli hale gelmiştir. Özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte yapılan uzaktan eğitim sürecinde bu durum daha bariz biçimde görülmüştür. Okul yöneticileri ve öğretmenlerden adeta teknoloji liderliği rolü beklenmektedir. Çünkü teknolojinin en etkin kullanım alanlarından biri de eğitim sektörüdür. Bu bağlamda yönetici ve öğretmenlerden teknoloji liderliği rolü beklenmektedir. Okul yönetici ve öğretmenlerinden teknoloji liderliği şeklinde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanmada liderlik etme, bunları kullanmada teşvik etme, bu konularda yetişimleri için çalışmalar yapma, yönetim ve eğitim çalışmalarında teknolojinin etkin kullanımını sağlama gibi görevler beklenmektedir (Turan, 2002). Ancak hem okul yöneticileri hem de öğretmenlerde bu becerilerin ne kadar var olduğu ve bunu kullanma seviyeleri oldukça değişkendir (Can, 2003). Yönetici ve öğretmenlerin bilgi ve iletişim araçlarını bilen ve günlük yaşam içinde çok iyi biçimde kullanabilen kişiler olmaları beklenmektedir (Sincar ve Aslan, 2011). Önceden okul yöneticilerinde istenen özelliklerin yanında ilave olarak değişim lideri, öğretim lideri rol ve yeterliklerine ilave olarak teknoloji lideri özelliklerini de taşımaları beklenmektedir (Akbaba-Altun, 2002).

Yeterlik, insanların bir görev ya da rolü gerçekleştirebilmek için sahip olmaları gereken bilgi ve becerilerdir (Sağlam, 2008). Öz-yeterlikse "kişilerin saptanmış olan hedefleri gerçekleştirme sürecinde gereken eylemleri planlama ve yürütme becerisine yönelik kişisel inançları" şeklinde tanımlanmaktadır (Bandura, 1997; Akt: Sakız, 2013). Öz-yeterlik, genel olarak özel bir alana yönelik bireylerin yapabilecekleriyle alakalı sahip oldukları inançtır (Demirel, 2009). Bandura (1997) bireylerin öz-yeterlik algılarına temel olarak dört faktörün etkide bulunduğunu ifade etmektedir. Bu faktörler; başarıya yönelik doğrudan yaşantılar, gözleme dayalı dolaylı yaşantılar /model alma, sözel ikna, psikolojik ve fizyolojik faktörler olarak sıralanmaktadır.

Örgüt ya da kurum etkililiğinin sağlanabilmesi adına yönetici bireylerden beklenenlere karşılık gelen yönetici yeterlikleri; teknoloji kullanımı yeterliği, iletişim ve liderlik yeterliği gibi oldukça geniş bir yelpazede ele alınmalıdır (Ağaoğlu, Altınkurt, Yılmaz ve Karaköse, 2012). Yöneticile-

KAYNAKÇA

Ağaoğlu, E., Altınkurt, Y., Yılmaz, K. ve Karaöse, T. (2012). Okul yöneticilerinin yeterliklerine ilişkin okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin görüşleri (Kütahya ili). *Eğitim ve Bilim, 37*(164), 159-175.

Akbaba-Altun, S. (2002). Okul yöneticilerinin teknolojiye karşı tutumlarının incelenmesi. *Çağdaş Eğitim*, 286, 8–14.

Aksoy, B. (2014). *Müşteri Sadakati Oluşturmada Müşteri İlişkileri Yönetiminin Önemi: Tav İşletme Hizmetleri A.Ş. Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aktay, S. ve Çakır R. (2018). Okul yöneticilerinin teknoloji liderliği yeterlikleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, 37*(37), 37-48.doi:10.17498/kdeniz.361601

Anderson, R. ve Dexter, S. (2005). School technology leadership: An empirical investigation of prevalance and effect. *Educational Administration Quarterly,41*(1). 49-82.)

Baltacı, A. (2017). Okul müdürlerinin iş doyumları ile öz yeterlik algıları arasındaki ilişki. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 49-76.

Bostancı, H. (2010). Okul yöneticilerinin teknolojik liderlik yeterlilikleri açısından incelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Ankar

Bülbül, T. ve Çuhadar, C. (2012). Okul yöneticilerinin teknoloji liderliği öz-yeterlik algıları ile bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik kabulleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(23),474-499.

Can, T. (2003). Bolu ortaöğretim okulları yöneticilerinin teknoloji liderliği yeterlilikleri.

TheTurkish Online Journal of EducationalTechnology, 2 (3), 94-107.

Can, N. (2007). Okul örgütünü etkileyen etmenler. *Türk eğitim sistemi ve okul yönetimi* (Ed. K. Keskinkılıç). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Çakır, R. (2013). Okullarda Teknoloji Entegrasyonu, Teknoloji Liderliği ve Teknoloji Planlaması. Kürşat Çağıltay ve Y. Göktaş (Ed.), *Öğretim Teknolojileri Temelleri: Teoriler, Araştırmalar, Eğilimler* (1.baskı, s. 397-412). Ankara: Pegem Akademi.

Çalık, T., Çoban Ö. ve Özdemir, N. (2019). Okul yöneticilerinin teknolojik liderlik öz yeterlikleri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 52(*1), 83-106.

Davies, P. M. (2010). On school educational technology leadership. *Management in Education, 24*(2), 55-61.

Demirel, M. (2009). Sınıf öğretmenlerinin ve okul yöneticilerinin karakter eğitimine ilişkin öz-yeterlik inançları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi*

Dergisi, 37(37), 36-49.

Dinç, H. (2019). *Okul müdürlerinin teknoloji liderliği yeterlilikleri*. Yüksek Lisans Tezi. Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.

Durnalı, M. (2018). *Öğretmenlere göre okul müdürlerinin teknoloji liderlik davranışları ve bilgi yönetimini gerçekleştirme düzeyleri.* Yayınlanmış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ergişi, K. (2005). *Bilgi teknolojilerinin okulda etkin kullanımı ile ilgili okul yöneticilerinin teknolojik yeterliklerinin belirlenmesi (Kırıkkale ili örneği)*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

Gürkan, H. (2017). *Okul müdürlerinin teknoloji liderliği yeterlikleri ile yaşam boyuöğrenme yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi. İstanbul.

Hacıfazlıoğlu, Ö., Karadeniz, Ş., & Dalgıç, G. (2011). Eğitim yöneticileri teknoloji liderliği öz-yeterlik ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *17*(2), 145-166.

Hamzah, M. I. M., Nordin, N., Jusoff, K., Karim, R. A. ve Yusof, Y. (2010). A quantitavite analysis of Malaysian secondary school technology leadership. *Management science and Engineering, 4(*2), 124- 130

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Sağlam, Ç. A. (2008). Okul örgütü ve yönetimi. *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi.* (Ed. H. B. Memduhoğlu ve K. Yılmaz.). Ankara: Pegem Akademi.

Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Öz-yeterlik. *Uludağ Üniversitesi EğitimBilimleri Dergisi, 26*(01), 185-209.

Sezer, B., Deryakulu, D. (2012). İlköğretim okul yöneticilerinin teknoloji liderliği rollerine ilişkin yeterlikleri. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, *2*(2), 74-92.

Sincar, M. & Aslan, B. (2011). İlköğretim öğretmenlerinin okul yöneticilerinin teknoloji liderliği rollerine ilişkin görüşleri. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,10* (1), 571 – 595.

Sincar, M. (2015). Teknoloji liderliği. N. Konan (Ed.), *Eğitim yönetiminde yeni liderlik yaklaşımları* (1. baskı) içinde (s. 21-42) Ankara: Pegem Akademi.

Tanzer, S. (2004). *Mesleki ve teknik öğretim okul yöneticilerinin teknoloji liderliği yeterlikleri.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Taşkın, H. ve Adalı, M. R. (2004). *Teknolojik Zeka ve Rekabet Stratejileri.* İstanbul: Değişim Yayınları.

Turan, S. (2002). Teknolojinin okul yönetiminde etkin kullanımında eğitim yöneticisinin rolü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, *8*(2), 271-281

Yılmaz, O. (2018). *Eğitimde teknoloji entegrasyonu sürecinde okul yöneticileri-*

nin öğretimsel liderlik yeterliliklerine yönelik öğretmen görüşleri(İstanbul ili Başakşehir ilçesi örneği). Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Yu, C. ve Durrington, V.A. (2006). Technology standards for school sdministrators: An analysis of practicing and aspiring administrators' perceived ability to performance standards. *NASSP Bulletin,* 90, 301-317.

Bölüm 10

TÜRKİYE'DE EĞİTİM VE SANAT EĞİTİMİ ALANINDA STEAM İLE İLGİLİ YAPILMIŞ ARAŞTIRMALARA YÖNELİK İÇERİK ANALİZİ ÇALIŞMASI[1]

Ebru GÜLER[2], Ömer YEŞİLYURT[3]

1 Bu araştırma II. ULUSLARARASI BİLİM, EĞİTİM, SANAT VE TEKNOLOJİ SEMPOZYUMU, İzmir, Türkiye, 28 - 29 Mayıs 2021 tarihinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

2 Doç. Dr., Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, e-mail: ebru.guler@erzincan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-1149-6489.
3 Görsel Sanatlar Öğretmeni (Yüksek Lisans Öğrencisi), Kocapınar 50. Yıl Ortaokulu, e-mail: omer.yesilyurt.243@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-6542-198X

Giriş

Yaşadığımız dönemde toplumların gelişmişlik ve refah seviyesi, bireylerin eğitimine gösterdikleri özenle pozitif yönde bir ilişki içindedir. Bu nedenle ülkelerin gelişmişlik düzeyi eğitime verdiği öneme bağlıdır. Günümüzde meydana gelen hızlı gelişim ve değişime uyum sağlanabilmesi için de eğitim zorunlu bir durumdur (Yavuz, 2018). Yaşadığımız dönemde çok sayıda ülke bilimdeki gelişmeler, teknolojideki ilerlemeler ve gün geçtikçe yükselen ekonomik yarışta ileri sıralarda yer alabilmek için eğitime yönelik çalışmalara ağırlık vermektedir. Bu durumun nedeni ülkeler arası ekonomik yarışta sosyal ve mesleki yönden gelişmede eğitimin hatırı sayılır bir destek vermesidir (Atalay, 2019).

Bir devletin kalkınabilmesi ve gelişebilmesi için öncelikle insanlara kaliteli bir eğitim imkanı sunmalıdır. Toplumda yer alan gençlerin akademik başarılarını artırabilmek için daha çok özen göstermelidir. Yaşadığımız dönemde birçok ülke eğitim sistemindeki hedefi problemler karşısında yaratıcı çözüm yolları üretebilen, ekonomide ve sosyal gelişmelerde aktif rol alabilen, yenilikçi düşünce yapısına sahip insanlar yetiştirebilmektir (Azkın, 2019). Dünya Ekonomik Formu (WEF)'da bulunduğumuz zamanın gerektirdiği becerilere sahip, problemlere yaratıcı çözümler üretebilen, eleştiren ve araştıran bireyler yetiştirmenin çok önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu hususta istenilen becerilere sahip bireyler yetiştirilebilmesi için araştırmalar yapılmalı ve eğitim programları oluşturulmalıdır. Bu programlar oluşturulurken disiplinler arası problemler üzerinde incelemeler yapılmalıdır (Atalay, 2019).

Ulusal Araştırma Konseyine (NRC,2012) göre ülkelerin gereksinim duyduğu donanımlı insan ihtiyacı, mevcut eğitim sistemlerinde yenilik yapmalarına neden olmuştur. Bulunduğumuz yüzyılda hayatın her alanında hızlı gelişmeler meydana gelmektedir fakat bilhassa, mühendislik, teknoloji, fen ve matematik alanlarındaki gelişmeler toplumları etkilemektedir. Bu alanlardaki gelişmeler toplulukların en önemli sıkıntılarına yönelik bulunacak çözümlerde çok önemli yer tutar (Kolsuz,2018). Bu nedenle 21. yy. becerilerine sahip bireylere duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır, dolayısıyla eğitim-öğretim süreçleri için yeni ve farklı uygulamaların faaliyete geçirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Bu hususta ortaya çıkan programların en günceli STEM eğitimi ve uygulamalarıdır (Yıldırım ve Altun,2015).

STEM İlk olarak 2001 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Ulusal Bilim Kurulu yöneticisi Judith A. Ramaley tarafından bir eğitim yaklaşımı olarak ortaya atılmıştır (Yıldırım ve Altun, 2015). ABD'nde ortaya çıkan bu kavram hızla Avrupa ve Uzak doğu ülkelerindeki eğitim programlarında yer almaya başlamıştır. STEM kelimesi, Fen (Science),

KAYNAKÇA

Akbaba, C. (2017). *Okullarda Maker ve Steam Eğitimi*, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Atalay, M. (2019). *Meslek Liselerinde Steam Etkinliklerinin Matematik Dersine Yönelik Tutum ve Başarıya Etkisi*, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Ata Aktürk, A. (2021). Sanatın Stem ile Entegrasyonu: Uygulama Örnekleriyle Erken Çocukluk Eğitiminde Steam Yaklaşımı. Pegem Akademi.

Azkın, Z. (2019). *Steam (Fen-Teknoloji-Mühendislik-Sanatmatematik) Uygulamalarının Öğrencilerin Sanata Yönelik Tutumlarına, Steam Anlayışlarına ve Mesleki İlgilerine Etkisinin İncelenmesi*, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi. Yüksek Lisans Tezi.

Azkın, Z. & Çevik, M. (2022). STEAM Yaklaşımının Öğrencilerin Sanata Yönelik Tutumlarına, STEAM Anlayışlarına ve Mesleki İlgilerine Etkisinin İncelenmesi . Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi , 42 (3) , 2081-2124 . DOI: 10.17152/gefad.1087950

Balcı, F. (2020). *Fetemm(Steam) Temelli Öğretim Tekniklerinin Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Rasyonel Sayılar Konusunda Kavramsal Değişimlerine Ve Başarılarına Etkisi,* Van Yüzüncü Yil Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi.

Bozkurt, Y.(2019). *Steam Etkinlikleri ile 7.Sınıf Öğrencilerinin Başarı Ve Tutumlarındaki Değişimin Cinsiyete Göre Analizi*, Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Çorlu, M. Sencer, Capraro, R. M. & Capraro, M. M. (2014). Fetemm Eğitimi ve Alan Öğretmeni Eğitimine Yansımaları. *Eğitim ve Bilim, 39* (171).

Erdönmez, İ. (2019). *Özel Yetenekli Öğrencilerin Coğrafya Eğitiminde Scamper Tekniği ile Steam Uygulamaları*, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Erdoğan, S. (2020). Steam ve Sanat Eğitimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (44) , 303-316 .

Erhan, G. (2019). Resimli Çocuk Kitaplarında Steam: "Yaratıcı Ve Eleştirel Düşünme Becerisi . *Journal of STEAM Education , 2* (1) , 1-20

Gülhan, F. & Şahin, F. (2020). Ortaokul Öğrencilerinin Steam (Bilim, Teknoloji, Mühendislik, Matematik, Sanat) Alanlarıyla İlgili Algılarının Metaforlar Aracılığıyla Belirlenmesi . *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 10* (1) , 131-148 .

Gülhan F., & Şahin, F. (2018). STEAM (STEM+Sanat) etkinliklerinin 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarı, STEAM tutum ve bilimsel yaratıcılıklarına etkisi. Journal of Human Sciences, 15(3), 1675-1699. DOI:10.14687/jhs.v15i3.5430

Gürliyenkaya Baş, G. (2020). *İlkokul Öğrencilerinin Steam Tutumlarının Belirlenmesi,* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Hallaç, S. (2019). *Disiplinlerüstü Bir Steam Yaklaşımı ile Hazırlanmış Öğretim Programının Öğrencilerin Fizik Kavramlarını Öğrenmelerine, Bilime Karşı Tutumlarına, Steam Tutumlarına ve Kariyer Seçimlerine Etkisinin İncelenmesi,* Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Helvacı, İ. (2019). *Görsel Sanatlar Eğitiminde Steam Temelli Yaklaşımın Etkisi*, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi.

Helvacı, İ. & Yılmaz, M. (2020). Görsel Sanatlar Eğitiminde Disiplinler Arası Yaklaşım: STEAM. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 28* (6), 2203-2213 . DOI: 10.24106/kefdergi.797480

Helvacı, İ. (2020). Investigation of STEAM-Themed Thesis Conducted in Turkey in the Field of Educational Sciences in terms of Visual Arts . *Social Scientific Centered Issues, 2* (2) , 56-64 .

Kahya, V. (2019). *Alan Uzmanlarının Steam Eğitimi ile İlgili Görüşleri*. Bursa Uludağ Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Kızılay, E. (2021). Sanal Astronomi Müzesi Tasarlamaya Yönelik Bir STEAM Etkinliği . *Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi , 4* (2) , 81-90 .

Kolsuz, S. (2018). *Sosyo-Bilimsel Konuların İşlenmesinde Steam Uygulamaları,* Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Mercan, Z. (2019). *Erken Steam Geleceğe Hazırlık Programının Çocukların Görsel Uzamsal Akıl Yürütme Becerilerine Etkisi*, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi.

Mercin, L. (2019). Steam Eğitiminde Sanatın Yeri. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 9* (19), 28-41 . DOI: 10.16950/iujad.514132.

Madenci, A. & Yılmaz, İ. (2019). Sanatsal Becerilerin STEAM Etkinliklerinde Yaratıcı Düşünme, İşbirliği ve Tasarım Becerileri Üzerine Etkileri. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education , 3* (4) , 52-63

Ozan, C. & Küçükoğlu, A. (2016). Sınıf Öğretmenliği Alanındaki Lisansüstü Tezlere Yönelik Bir İçerik Analizi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences, 2013* (12) , 27-47 .

Purtaş, Ö. (2017). *Okul Öncesi Eğitim Programı Hareket ve Bütünleştirilmiş Hareket Etkinliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi.

Sağat, E. (2019). *Steam Temelli Fen Öğretiminin Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin Steam Performanslarına, Tasarım Temelli Düşünme Becerilerine ve Steam Tutumlarına Etkisi*, Mersin Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Şahin, E. (2021). Bilim ve Sanat Merkezi Öğretmelerinin STEM Eğitim Yaklaşımı Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi . *Turkish Journal of Educational*

Studies , 8 (2) , 129-160 .

Uştu, H. (2019). *İlkokul Düzeyinde Bütünleşik Stem / Steam Etkinliklerinin Uygulanması: Sınıf Öğretmenleriyle Bir Eylem Araştırması*, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Doktora Tezi.

Yavuz, M. (2018). *Eğitim Öğretim Kurumlarında Görev Yapan Yöneticiler Açısından Hizmet İçi Eğitimin Önemi: Temel Eğitim ve Orta Öğretim Kurumlarında Bir Araştırma.* Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Yıldırım, B. & Altun, Y. (2015). STEM Eğitim ve Mühendislik Uygulamalarının Fen Bilgisi Laboratuar Dersindeki Etkilerinin İncelenmesi, *El-Cezeri, 2* (2), doi:10.31202/ecjse.67132.

Yılmaz, H., Yiğit Koyunkaya, M., Güler, F. & Güzey, S. (2017). Fen, Teknoloji, Mühendislik, Matematik (STEM) Eğitimi Tutum Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 25* (5) , 1787-1800 .

.

Bölüm 11

HARMANLANMIŞ ÖĞRENME UYGULAMALARININ ÖĞRENCİLERİN KENDİ KENDİNE ÖĞRENME BECERİLERİ ÜZERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI[1]

Kenan ÖZTÜRK[2], Yeter ŞİMŞEKLİ[3]

---

1 Bu makale, Kenan Öztürk'ün Yeter Şimşekli danışmanlığında yürüttüğü "Okul İçi ve Okul Dışı Ortamlarda Bilgisayar ve Mobil Uygulama Destekli Etkinlik Tasarımlarının Etkililiğinin Araştırılması " adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Fen Bilgisi Öğretmeni, MEB. ORCİD ID: 0000-0001-8703-9706.

3 Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. ORCİD ID: 0000-0003-3276-2475.

1.Giriş

İçinde bulunduğumuz çağın getirdiği değişimler ve ortaya çıkan ihtiyaçlar bilginin üretilmesi, sorgulanması, transfer edilmesi gibi yeni durumları da beraberinde getirmektedir. Bilgiye olan ihtiyaç ve bilginin yapısındaki değişimler onun öğrenilmesinde de bir takım yenilikler yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Eğitim alanındaki sorunlara çağın getirdiği şartlara göre çözümler aranırken mevcut sistemlerde düzenlemeler yapılmakta yeni yaklaşımlar denenmektedir. Çünkü, çağımızda çocukların öğrenme yaşantıları sadece anlatılanı dinleyici konumda olmaktan ziyade kendi merakını gidermeyi, sorgulamayı, çalışmaların bir parçası olmayı ve deneyimlemeyi gerektiren bir süreç şeklinde olmalıdır. Bu yüzden eğitimciler ister sınıf içi ister sınıf dışında olsun bireysel veya grup çalışmaları şeklinde, sorgulayarak, deneyimleyerek öğrenebilecekleri ortamlar oluşturmalıdır. Bu ortamların inşası için de dijital içerikler iyi bir araç olacaktır (MEB, 2018, s.72-73).

Dijital içeriklerin araç olarak kullanıldığı öğretim yöntemleri ulusal alanda karma öğrenme ya da harmanlanmış öğrenme olarak ifade edilirken uluslararası alanda blended learning, hybrid learning ve mixed learning gibi isimlerle kullanılmaktadır (Akgündüz, 2013). Farklı şekillerde isimlendirildiği gibi birçok araştırmacı tarafından da farklı şekillerde tanımlanmaktadır. En genel anlamıyla harmanlanmış öğrenme, yüz yüze öğrenme ile web tabanlı öğrenmenin birlikte kullanıldığı, farklı yöntem ve tekniğin birleştirildiği internetin aktif olarak kullanıldığı bir modeldir (Driscoll, 2002; Graham, 2006; Osguthorpe & Graham, 2003). Harmanlanmış öğrenme, öğrenmenin yüz yüze öğrenme ve çevrimiçi öğrenme boyutunu da içermelidir. Bu boyutların birleştirilmesi farklı şekillerde yapılabilmektedir. Ancak genellikle tercih edilen %50 yüz yüze öğrenme, %50 çevrimiçi etkinlikler şeklindedir (Osguthorpe & Graham, 2003).

Harmanlanmış öğrenmede kullanılan bilgisayarlar, kitaplardan farklı olarak düz metinlerin yanında ses, grafik, görüntü, oyun gibi çoklu medya imkânları sunar ve eğitim öğretimi zevkli hale getirerek öğrencileri derse motive eder. Bu sayede dersin verimi artar (Üçışık & Tuna, 2004). Öğrencilere istedikleri zaman diliminde internete bağlı bir bilgisayar aracılığı ile zaman sınırlaması olmadan tekrar etme ve ders notlarına ulaşma imkânı sağlar.

Harmanlanmış öğrenmeyi okul içi ortamla kısıtlamak fen bilimleri dersi konularının gerçek hayatla bağlantılarının kurulmasını sınırlayabilir. Çünkü Öğrenme, okulda veya okul dışında olmalarına bakılmaksızın bireylerin yaşamı boyunca devam etmektedir (Jagušt vd., 2018). Fen dersinde öğrenilen konuların okul dışı ortamlarda deneyimlenmesi, yaparak yaşayarak öğrenme ve öğrenilenlerin pekiştirilmesine olanak tanır (Laçin Şimşek vd., 2011).

KAYNAKÇA

Akgündüz, D. (2013). Fen eğitiminde harmanlanmış öğrenme ve sosyal medya destekli öğrenmenin öğrencilerin başarı, motivasyon, tutum ve kendi kendine öğrenme becerilerine etkisi (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Akgündüz, D., & Akınoğlu, O. (2017). Fen eğitiminde harmanlanmış öğrenme ve sosyal medya destekli öğrenmenin öğrencilerin akademik başarılarına ve motivasyonlarına etkisi. *Ted Yayınları*, *42*(191), 69-90. https://doi.org/10.15390/EB.2017.6444

Aydede, M. N., & Kesercioğlu, T. (2009). Fen ve teknoloji dersine yönelik kendi kendine öğrenme becerileri ölçeğinin geliştirilmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(36), 53-61.

Bağci, H., & Yalin, H. İ. (2018). Harmanlanmış öğrenme ortamında denetim odağına göre uyarlanmış 5E öğrenme modelinin öğrencilerin akademik başarısına etkisi. *Journal of Theoretical Educational Science / Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *11*(3), 562-585. https://doi.org/10.30831/akukeg.382522

Bayyat, M., Abu Muaili, Z., & Aldabbas, L. (2021). Online component challenges of a blended learning experience: A comprehensive approach. Turkish Online Journal of Distance Education (TOJDE), 22(4), 277-294.

Büyüköztürk, Ş. (2019).Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara. Pegema Yayınevi.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2000). *Research Methods in Education(5th Edition)*.

Driscoll, M. (2002). Blended learning: Let's get beyond the hype. *E-learning*, *3*.

Erstad, O., Kumpulainen, K., Mäkitalo, Å., Schrøder, K. C., Pruulmann-Vengerfeldt, P., & Jóhannsdóttir, T. (Ed.). (2016). Learning across contexts in the knowledge society. Rotterdam Boston Taipei: Sense Publishers.

Eshach, H. (2007). Bridging ın-school and out-of-school learning: Formal, non-formal, and ınformal education. Journal of Science Education and Technology, 16(2), 171-190. https://doi.org/10.1007/s10956-006-9027-1

Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2010). The 95 percent solution. *American Scientist*, *98*(6), 486-493.

Falk, J. H., & Needham, M. d. (2). (2016). Utilizing indicator-based methods: "Measuring the impact of a science center on its community". *Journal of Research in Science Teaching*, *53*(1), 65-69. https://doi.org/10.1002/tea.21269

Fraenkel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education* (8th ed). McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages.

George, D., & Mallery, P. (2019). IBM SPSS statistics 25 step by step: A simple

guide and reference (Fifteenth edition). London: Routledge, Taylor & Francis Group.

Graham, C. (2006). *Blended learning systems: Definition, current trends, and future directions* (ss. 3-21).

Gu, X., & Xu, H. (2019). Missing piece in understanding student learning: Out-of-school computer use. *Journal of Educational Computing Research*, *57*(2), 320-342. https://doi.org/10.1177/0735633118755494

Gürdoğan, M., & Bağ, H. (2019). Harmanlanmış uygulamaların akademik başarı, motivasyon ve öğrenci görüşlerine etkisi. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *2*(1), Art. 1.

Jagušt, T., Botički, I., & So, H.-J. (2018). A review of research on bridging the gap between formal and ınformal learning with technology ın primary school contexts. *Journal of Computer Assisted Learning*, *34*(4), 417-428. https://doi.org/10.1111/jcal.12252

Kahraman, B., & Kaya, O. N. (2021). Fen eğitimi alanında yapılmış harmanlanmış öğrenme çalışmalarına yönelik tematik içerik analizi. *Hacettepe University Journal of Education*, *36*(3), 509-526. https://doi.org/10.16986/HUJE.2020058309

Laçin Şimşek, C., Şen, A. I., Bozdogan, A. E., Yigit, E. A., Kıyıcı, F. B., Uzun, F. V., Nuhoglu, H., Ertaş, H., & Keleş, Ö. (2011). *Fen ögretiminde okul dışı ögrenme ortamları* (Yorum Matbası). Pegem Akademi Yayıncılık.

MEB. (2018a). *2023 eğitim vizyonu*. http://www.meb.gov.tr/2023-egitim-vizyonu/haber/17293/tr

MEB. (2018b). *Fen bilimleri öğretim programı 2018*. https://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=325

Melber, L. M., & Abraham, L. M. (1999). Beyond the classroom: Linking with informal education. ..*Science Activities*, *36*(1). https://www.proquest.com/central/docview/231187925/fulltextPDF/CD97CA6BF8BB4869PQ/1?accountid=17219

Meri-Yılan, S. (2021). Turkish prep class students' views on autonomous learning after the ımplementation of a blended learning. *Ekev Academic Review*, *25*(87), 563-580.

Osguthorpe, R. T., & Graham, C. R. (2003). Blended Learning Environments: Definitions and Directions. *Quarterly Review of Distance Education*, *4*(3), 227-233.

Poçan, S., Altay, B., & Yaşaroğlu, C. (2021). Matematik öğretiminde mobil teknoloji kullanımına yönelik veli görüşleri. *Inonu University Journal of the Faculty of Education (INUJFE)*, *22*(1), 500-532. https://doi.org/10.17679/inuefd.815348

Saraç, H. (2017). Türkiye'de okul dışı öğrenme ortamlarına ilişkin yapılan araştırmalar: İçerik analizi çalışması. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları*

Dergisi, *3*(2), Art. 2.

Sim, J., & Wright, C. (2000). Research in health care: Concepts, designs and methods. Cheltenham: Stanley Thornes.

Sontay, G., Tutar, M., & Karamustafaoğlu, O. (2016). *"Okul dışı öğrenme ortamları ile fen öğretimi" hakkında öğrenci görüşleri: Planetaryum gezisi*. *1*(1), 1-24.

Tarımer, lhan, Şenli, S., & Doğan, E. (2010). Mobil iletisim cihazları ile öğrenim materyallerine erişim sağlayan bir yazılım tasarımı. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 3(3).

Üçışık, S., & Tuna, F. (2004). Cografya Anlatim Becerisinin Bilgisayar Destekli Anlatimla Gelistirilmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, *9*, 98-118.

Ürey, M. (2018). Bahçe temelli öğrenme yaklaşımına yönelik eğilimler: Okul bahçesi uygulamaları örneği (2000-2015). *Yuzunci Yil Universitesi Egitim Fakultesi Dergisi*, *15*(1), 1054-1080. https://doi.org/10.23891/efdyyu.2018.96

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bölüm 12

TAM ÖĞRENME MODELİNE GÖRE GERÇEKLEŞTİRİLEN KEMAN EĞİTİMİNİN ÖĞRENCİLERİN BİLGİ VE TUTUMLARI ÜZERİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ[1]

Cenk Önder ÖZEN[2], Mustafa USLU[3]

1 Bu çalışma, 2022 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müzik Öğretmenliği Doktora Programında Prof. Dr. Mustafa USLU danışmanlığında tamamlanmış olan "Tam Öğrenme Modeline Göre Gerçekleştirilen Keman Eğitiminin Öğrencilerin Bilgi, Tutum ve Performansları Üzerine Etkisinin İncelenmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Arş. Gör. Dr., Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı e-mail: cenkonderozen@trabzon.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-2529-8670

3 Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı e-mail: muslu@marmara.edu.tr ORCID ID: 0000-0001-9559-7249

1. GİRİŞ

Geniş bir perspektiften yaklaşıldığında eğitimi; toplumları kültürel, sosyal ve ekonomik açıdan geliştiren, toplumları oluşturan bireylerin çağın gereksinimlerine uygun yaşamasında, yenilikçi olmasında, lider özellikler taşımasında, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel açıdan gelişmiş olmasında, farklı durumlara yönelik çok yönlü bakış açısı kazanmasında, olayları her yönüyle sorgulaması ve yargılamasında, eleştirme becerilerinin gelişmesinde, iyiyi, doğruyu ve güzeli aramasında, üretken bir yapı sergilemesinde, hayata estetik açıdan bakabilmesinde, büyük bir rol oynayan süreçler bütünü olarak tanımlayabiliriz. Gaind ve Sharma (1971) yaşamın bir gereği olarak eğitimin, yaşamın gerçek taleplerini karşılamasından dolayı toplum için büyük önem taşıdığını ve böylece eğitimin bireyin yaşamıyla ilgili ihtiyaçlarına cevap verir hale geldiğini, eğitimin anlamı ve öneminin, bireyin hayatını iyi anlamasını ve yaşamasını sağlamakla ilgili olduğunu vurgulamıştır.

Yaşamın her devresinde insanoğlu ile sıkı bir ilişki içerisinde olan eğitimin, çok kapsamlı, hayatın tümünde var olan ve farklı disiplinlerin gelişip yayılmasına olanak sağlayan bir süreç olduğu bilinmektedir. Bu disiplinler arasında da müzik eğitimi önemli bir yer teşkil etmektedir. Palmer (2009)'a göre müzik eğitimi, eğitimin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Tan, Tsubonou, Oie ve Mito (2019)'ya göre ise müzik eğitimi, müzik hakkında bilgi edinerek, müziğin ne şekilde yapılacağını öğrenerek ve müziği oluşturan sesleri inceleyip içselleştirerek bu seslerden zevk alma yoluyla müzikal gelişimi sağlama işidir.

Müzik eğitimi, tanımlardan da anlaşılacağı üzere müziğin ortaya çıkarılabilmesi, benimsenmesi ve geliştirilmesi amacıyla gerekli olan eğitimsel unsurların öğrencilere uygulanma süreci olarak görülmektedir. Bu süreç içerisinde, müzik eğitiminin verimli bir şekilde gerçekleştirilmesi, öğrenci tarafından daha iyi bir şekilde benimsenmesi ve anlamlandırılması için müzik eğitiminin alt boyutlardan birini oluşturan çalgı eğitimi ise önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Bulut ve Topaloğlu (2012)'na göre çalgı eğitimi, bireylerin çalgının çalınabilmesi hakkında yeterliliğe sahip olabilmesi, çalgı eğitimi boyunca gelişimini sürdürebilmesi ve bireylerin müzik eğitimi içerisinde çalgısından yararlanabilmesi bakımından müzik eğitiminin temelini oluşturan ve müzik eğitimini daha da etkili kılan bir ögedir.

Birçok enstrümanın teknik ve müzikal boyutlarının öğretilme aşamalarını içeren, müzikal anlamda elde edilen bilgilerin çalgı ile birlikte uygulanması için imkân tanıyan, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel anlamda geniş bir perspektif sunan, müzik eğitiminin daha da anlamlı kılınması açısından önem ile üzerinde durulması gereken ve kendi içerisinde enstrüman çeşit-

KAYNAKÇA

Afacan, Ş. ve Çilden, Ş. (2017). Güzel sanatlar lisesi müzik bölümü keman öğrencilerinin temel yay tekniklerine ilişkin kazanımlarının incelenmesi. *Researcher: Social Science Studies*, *5*(10), 370-382.

Ajzen, I. (1989). Attitude Structure and Behavior. Anthony R. Pratkanis, Steven J. Breckler ve Anthony G. Greenwald (Ed.), *Attitude structure and function* (1. Baskı) içinde (s. 241-274). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Bağcı, H. (2020). Examining the relationship between the attitudes towards harmony courses and piano playing habits. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, *15*(1), 112–126.

Bakırcıoğlu, R. (2016). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Bloom, B. S. (1981). *All our children learning: A primer for parents, teachers, and other educators*. New York: McGraw-Hill.

Bulut, D. ve Topaloğlu, T. (2012). J. J. F. Dotzauer viyolonsel metodu birinci kitabının hedef ve hedef davranışlar yönünden incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18, 69-81.

Büyüköztürk, Ş. (2016). *Deneysel desenler: Öntest-sontest kontrol grubu desen ve veri* analizi. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Cross, K. P. (1976). *Accent on learning*. San Francisco: Jossey-Bass.

Çoban, A. (2020). Temel Kavramlar. Mustafa Ergün ve Ahmet Çoban (Ed.), *Eğitim felsefesi* (2. Baskı) içinde (s. 1-26). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Damavandi, M. E. ve Kashani, Z. S. (2010). Effect of mastery learning method on performance and attitude of the weak students in chemistry. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1574-1579.

Doğan, M. ve Çilden, Ş. (2018). Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlardaki öğrencilerin keman dersindeki başarı düzeylerini yordayan öğrenmeye ilişkin özellikler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *51*(2), 121-142.

Döğer, D. (2016). *Keman eğitiminde mikro öğretim yöntemine dayalı uygulamaların öğrenci performansına ve tutumuna etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Ergen, D. (2010). *İlköğretim düzeyinde eşlikli çalmaya dayalı keman eğitiminin entonasyon, özgüven ve tutum üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Gaind, D. N. ve Sharma, R. P. (1971). *Educational theories and modern trends*. Agra: Ram Prasad.

Goodman, L. (1990). *Time and learning in the special education classroom*. Albany: State University of New York.

Gordon, E. E. (2007). *The tutoring revolution: Applying research for best practices, policy implications, and student achievement*. Lanham: Rowman & Littlefield Education.

Herholz, S. C. ve Zatorre, R. J. (2012). Musical training as a framework for brain plasticity: behavior, function, and structure. *Neuron*, *76*(3), 486-502.

İlhan, M. ve Gezer M. (2021). Araştırmaların Sınıflandırılması. Bayram Çetin, Mustafa İlhan ve Melek Gülşah Şahin (Ed.), *Eğitimde araştırma yöntemleri: Temel kavramlar, ilkeler ve süreçler* (1. Baskı) içinde (s. 101-132). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

İnceoğlu, M. (2011). *Tutum algı iletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Jacobsen, D., Eggen, P. ve Kauchak, D. (1989). *Methods for teaching: A skills approach*. Columbus: Merrill Pub. Co.

King, I. M. (1986). *Curriculum and instruction in nursing: Concepts and process*. Norwalk, Conn: Appleton-Century-Crofts.

Korkmaz, H. ve Kocayusuf, A. (2018). Yaşam temelli senaryolarla desteklenmiş tam öğrenme modelinin ortaokul matematik dersi öğrencilerinin öğrenme ürünleri üzerine etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 46, 154-175.

Kurtuldu, M. K. ve Bakıoğlu, Ç. (2012). Tam öğrenme modeline dayalı müzik öğretiminde öğrenci başarılarının karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 330-339.

Öztürk, Ö. (2012). *İlköğretim altıncı sınıf müzik dersinde kullanılan "tam öğrenme modeli"nin öğrencilerin tutum ve başarılarına etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Palmer, A. J. (2009). Becoming Intellectually Fearless. Thomas A. Regelski ve J. Terry Gates (Ed.), *Music education for changing times: guiding visions for practice* (1. Baskı) içinde (s. 123-136). Dordrecht: Springer.

Senemoğlu, N. (2020). *Gelişim öğrenme ve öğretim kuramdan uygulamaya*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Şeker, S. S. (2011). *9–11 Yaş grubu çocuklarda Orff Schulwerk destekli keman eğitiminin keman dersine ilişkin tutum, öz yeterlik, öz güven ve keman çalma becerisi üzerindeki etkileri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Şeker, S. S. (2015). The relationships between attitudes towards instrumental practising, self-esteem and demographic characteristics of pre-service music teachers. *International Online Journal of Educational Sciences*, *7*(3), 113-127.

Şendurur, Y. (2001). Keman eğitiminde etkili öğrenme- öğretme yöntemleri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(3), 145-155.

Tan, A. G., Tsubonou, Y., Oie, M. ve Mito, H. (2019). Creativity and Music Edu-

cation: A State of Art Reflection. Yukiko Tsubonou, Ai-Girl Tan ve Mayumi Oie (Ed.), *Creativity in music education* (1. Baskı) içinde (s. 3-16). Singapore: Springer.

Towers, J. M. (1996). An elementary school principal's experience with implementing an outcome-based curriculum. *Catalyst for Change Journal of the National School Development Council*, *25*(2), 19-23.

Triandis, H. C. (1971). *Attitude and attitude change*. New York: Wiley.

Uslu, M. (1998). *Türkiye'de çalgı eğitiminin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Uslu, M. (2012). Nitelikli keman eğitimine yönelik yaklaşımlar. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, *1*(4), 1-11.

Zimbardo, P. G. ve Leippe, M. R. (1991). *The psychology of attitude change and social influence*. Philadelphia: Temple Univ. Press.

Bölüm 13

SOSYO-KÜLTÜREL TEORİ VE ÖĞRETİME YANSIMASI

Anıl MANGUŞ[1]

1 Öğr. Gör. Dr.,Giresun Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1992-1999

1. Giriş

İnsan zihni anlaşılması zor ve merak uyandıran yapısı ile uzun yıllar boyunca bilimsel çalışmaların odağında olmuştur. İnsan zihninin işlevlerine yönelik yapılan çalışmalar özellikle öğrenmenin gerçekleşmesindeki etkenlerin de incelenmesine olanak tanımıştır. Öğrenme "bireyin çevresiyle belli bir düzeydeki etkileşimleri sonucunda meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişmesi" (Senemoğlu, 2009, s. 4) olarak tanımlanmaktadır. "Bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak etkileşimde bulundukları yaşantılar neticesinde öğrenmenin meydana geldiği ve öğrenme sonucunda bireyde bilişsel, duyuşsal ve devinişsel değişimlerin ortaya çıktığı bilinmektedir" (Keleş ve Çepni, 2006, s. 66). Birey farkında olsun veya olmasın bireyin çevreyle etkileşimi öğrenmenin oluşmasında etkilidir. Bu davranışlar öğrenme olarak nitelendirilir ve karmaşık yapılardan oluşan bireyin gelişimi gerçekleşir.

İnsanlar arası etkileşimin kurulmasında dil önemli bir araç olarak karşımıza çıkar. Aksan'a göre (2007, s. 11) dil insanın dünyadaki yerini belirlerken aynı zamanda insanı insan yapan özellikler arasındadır. Dil, insana ait özelliklerin kâğıda aktarılabilmesini sağlar. "Yüksek bir olgunluğa erişen dillerde gerçek bir düşünce etkinliği meydana gelir. İnsanın düşünmesi ancak dille mümkün olduğundan, dilde üstünlük sağlamayan bir milletin düşünceleri de kapalı, dar ve sınırlı kalır" (Ünalan, 2014, s. 30). Dilin zenginliği düşüncenin zenginliğiyle ilişkili olmasının yanı sıra insanın kendini ve düşüncelerini ifade edebilmesinde ve çevreyle kurulan etkileşimde önemli bir araç olduğu söylenebilir.

Dil aynı zamanda kültür ile yakından ilişkili olmakla dikkati çeker. "Kültür, düşünüşlerin, davranışların ve bunlara bağlı olarak dilin göstergelik ettiği bir yaşam alanıdır" (Ünalan, 2014, s. 29). Dolayısıyla dilde var olan tüm göstergeler kültürün yansımasıdır. Bireylerin düşünceleri, algıları, yaşam tarzları, gelenek ve görenekleri, giyinme ve yeme alışkanlıkları gibi pek çok unsur dilin içinde yer edinir ve can bulur. İnsan dil aracılığı ile kültürü içselleştirir. Yeni doğan bir çocuk dil sayesinde doğduğu çevrenin kültürünü anlar ve öğrenir. O kültürün içinde yetişen diğer insanların yaşayış biçimi ve buna bağlı değişen tüm unsurlar, dil aracılığı ile çocuğa aktarılır. Çocuğun doğumunda itibaren dil ve kültür öğrenme sürecinde en etkili unsurlar olarak karşımıza çıkar.

Öğrenme üzerine yapılan araştırmalar arasında en dikkat çekenlerden biri, Vygotsky ve meslektaşları tarafından 1920'li yıllarda ortaya atılmış olan sosyo-kültürel teoridir. Teori, öğrenme ve zihin gelişiminde sosyo-kültürel faktörlerin etkisine dikkat çekmektedir (Vygotsky, 1929). Vygotsky'nin erken ölümü ile sosyo-kültürel teori araştırmacılar tarafından farklı bakış açılarıyla değerlendirilmiştir (Bakhtin, 1981; Bakhurst, 1995;

KAYNAKÇA

Aksan, D. (2007). *Her yönüyle dil. Ana Çizgileriyle Dilbilimi*. 1. c. (3. baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bakhtin, M. M. (1981). *Dialogic imagination: Four essays by M. M. Bakhtin* (Çev: C. Emerson M. Holquist). Austin, TX: University of Texas Press.

Bakhurst, D. (1995). Social being and the human essence: An unresolved issue in Soviet philosophy. *Studies in East European Thought 47* (1-2), 3-60.

Berk, L. E. ve Winsler, A. (1995). *Scaffolding children's learning. Vygotsky and early childhood education.* Washington: National Association for the Education of Young Children.

Brophy, J. (1999). Toward a model of the value aspects of motivation in education: Developing appreciation for particular learning domains and activities. *Educational Psychologist, 34* (2), 75-85.

Caplan, F. ve Caplan, T. (1973). *The power of play*. New York: Doubleday.

Cole, M. (1996). *Cultural psychology: A once and future discipline*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Dunn, L. ve Herwig, J. E. (1992). Play behaviors and convergent and divergent thinking skills of young children attending full-day pre-school. *Child Study Journal, 22* (1), 23-38.

Engeström, Y. (1987). *Learning by expanding: An activity theoretical approach to developmental research*. Helsinki, Finland: Orienta-Konsultit.

Gallimore, R. ve Tharp, R. (1990). Teaching mind in society: Teaching, schooling and literature discourse. L.C. Moll (Ed.), *Vygotsky and Education* içinde (s. 175-205) USA: Cambridge University Press.

Grolnick, W. S. ve Slowiaczek, M. L. (1994). Parents' involvement in children's schooling: A multidimensional conceptualization and motivational model. *Child Development*, *65* (1), 237-252.

Güvey Aktay, E. ve Gültekin, M. (2015). Akran işbirliği ve ilk okuma yazma öğretimi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17* (1), 291-309.

Hedegaard, M. (2007). The zone of proximal development as basis for instruction. H. Daniels (Ed.). *An introduction to Vygotsky* içinde (s. 171-195). New York: Routledge.

Hughes, F. P. (1999). *Children, play and development*. (3. baskı). Boston: Allyn and Bacon.

Jackson, S. L., Krajcik, J. ve Soloway (1998). The design of guided learner adaptable scaffolding in interactive learning environments. *CHI*'98 *Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems,* 187-194. doi: 10.1145/274644.274672**.**

John-Steiner, V. P. (2007). Vygotsky on thinking and speaking. H. Daniels, M. Cole, J. V. Wertsch (Editörler). *The Cambridge companion to Vygotsky* içinde (s. 136-152), USA: Cambridge University Press.

Keleş, E. ve Çepni, S. (2006). Beyin ve öğrenme. *Türk Fen Eğitimi Dergisi, 3* (2), 66-82.

Kozulin, A. (1998). *A psychological tool. A sociocultural approach to education.* USA: Harvard University Press.

Lajoie, S. P. (2005). Extending the scaffolding metaphor. *Instructional Science*, (33), 541-557. doi: 10.1007/s11251-005-1279-2**.**

Lave, J. (1988). *Cognition in practice: Mind, mathematics and culture in everyday life.* Cambridge: Cambridge University Press. doi: 10.1017/CBO9780511609268.

Lave, J. (1991). Situated learning in communities of practice. L. B. Resnick, J. M. Levine, S. D. Teasley (Editörler). *Perspectives on socially shared cognition* içinde (s. 63-82). doi: 10.1037/10096-003.

Lemke, J. L. (1990). *Talking science: Language, learning, and values.* Norwood, New Jersey: Ablex Publishing Corporation.

Luria, A. R. (1973). *The working brain. An introduction to neuropsychology*. London: Penguin Books.

Luria, A. R. (1976). *Cognitive development: Its cultural and social foundations.* (Çev: M. Lopez-Morillas ve L. Solotaroff. USA: Harvard University Press.

Luria, A. R. (1979). *The making of mind: A personal account of Soviet psychology.* M. Cole ve S. Cole (Editörler). Cambridge, MA: Harvard University Press.

Manguş, A. ve Dinç, E. (2023). *Vygotsky'nin sosyo-kültürel teorisi bağlamında ilkokul ders kitapları: İlkokul Türkçe ve İngilizce ders kitaplarında yer alan sosyo-kültürel ögelerin incelenmesi ve bu ögelere ilişkin öğretmen görüşleri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı.

Matusov, E. (1998). When solo acitivy is not priviledged: Participation and internalization models of development. *Human Development, 41* (5), 326-349.

Minick, N. J. (1996). The development of Vygotsky's thought. H. Daniels (Editör). *An introduction to Vygotsky* içinde (s. 28-52). New York: Routledge.

Moll, L. C., Amanti, C., Neff, D. ve Gonzalez, N. (1992). Funds of knowledge for teaching: Using a qualitative approach to connect homes and classrooms. *Theory Into Practice, 31* (2), 132-141.

Pea, R. D. (2004). The social and technological dimensions of scaffolding and related theoretical concepts for learning, education, and human activity. *Journal of the Learning Science, 13* (3), 423-451.

Piaget, J. (1962). *Play, dreams and imitation in childhood*. USA, New York.

Puntambekar, S. ve Hübscher, R. (2005). Tools for scaffolding students in a comp-

lex learning environment: What have we gained and what have we missed? *Educational Psychologist, 40* (1), 1-12. doi: 10.1207/s15326985ep4001_1.

Puntambekar, S. (2022). Distributed scaffolding: Scaffolding students in classroom environments. *Educational Psychology Review.* (34), 451-472. doi: 10.1007/s10648-021-09636-3.

Ragupathi, K. (2014). Virtually Vygotsky: Using technology to scaffold student learning: By Adrian Lee. *Technology in Pedagogy,* (20), 1-9.

Rogoff, B. (1990). *Apprenticeship in thinking: Cognitive development in social context.* New York: Oxford University Press.

Rogoff, B. (1995). Observing sociocultural activity on three planes: Participatory appopriation, guided participation, apprenticeship. A. Alvarez, P. del Rio, J.V.Wertsch (Editörler). *Perspectives in sociocultural research* içinde (s. 139-164). Cambridge: Cambridge University Press.

Rogoff, B. (2003). *The cultural nature of human development.* New York: Oxford University Press.

Rogoff, B., Mistry, J. Göncü ve A. Moiser, C. (1993). Guided participation in cultural activity by toddlers and caregivers. *Monographs of the Science for Research in Child Development*, *58* (8), 1-179.

Saracho, O. N. ve Spodek, B. (1995). Children's play and early childhood education: Insight from the history and theory. *Journal of Education, 177* (3), 129-149.

Scarfe, N. V. (1962). Play is education. *Childhood Education, 39* (3), 117-121. doi:10.1080/00094056.1962.10726996

Senemoğlu, N. (2009). *Gelişim, öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya*. (15. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Scribner, S. ve Cole, M. (1981). *The psychology of literacy*. USA: Harvard University Press.

Smith, L. A. (2006). Think-aloud mysteries: Using structured, sentence-by-sentence text passages to teach comprehension strategies. *Reading Teacher, 59* (8), 764-773.

Trawick-Smith, J. (1994). *Interactions in the classroom: Facilitating play in the early years*. New York: Macmillan.

Turner, V. D. ve Berkowitz, M. W. (2005). Scaffolding morality: Positioning a socio-cultural construct. *New Ideas in Psychology, 23* (3), 174-184.

Ünalan, Ş. (2014). *Dil ve kültür*. (6. baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Valsiner, J. (1984). Construction of zone of proximal development in adult-child joint action: The socialization of meals. B. Rogoff ve J. V. Wertsch (Editörler). *Children's learning in the "zone of proximal development"* içinde (s. 65-76). *San Fransisco: Jossey Bass.*

Van de Pol, J., Volman, M. ve Beishuizen, J. (2010). Scaffolding in teacher – stu-

dent interaction: A decade of research. *Educational Psychology Review,* (22), 271-296.

Vygotsky, L. S. (1929). The problem of cultural development of the child. *Journal of Genetic Psychology*, (36), 415-434.

Vygotsky, L. S. (1962). *Thought and language,* (Çev: E. Hanfmann ve G. Vakar). E. Hanfmann ve G. Vakar (Editörler). Cambridge, MA: MIT Press. (Orijinal eser 1934 yılında yayımlanmıştır).

Vygotsky, L. S. (1966). Play and its role in the mental development of the child. *Soviet Psychology, 12* (6), 62-76.

Vygotsky, L. S. (1972). The problem of stage periodization in child development. *Voprosy Psikhologii* (2), 114-123.

Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher mental processes*, (Çev: M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner ve E. Souberman). M. Cole, V. John-Steiner, S. Scribner, ve E. Souberman (Editörler). Cambridge, MA: Harvard University Press. (Orijinal eser 1930-1935 yıllarında yayımlanmıştır).

Vygotsky, L. S. (1981). The genesis of higher mental functions. J. V. Wertsch (Ed.), *The concept of activity in Soviet psychology* içinde (s. 144-188). Armonk, NY: Sharpe. (Orijinal eser 1960 yılında yayımlanmıştır).

Vygotsky, L. S. (1987). Thinking and speech. R. Rieber ve A. S. Carton (Editörler), (Çev: N. Minick). *The collected works of L. S. Vygotsky* içinde (s. 37-285). Vol. 1. Problems of general psychology. New York: Plenum. (Orijinal eser 1934 yılında yayımlanmıştır).

Wells, G. (1999). *Dialogic inquiry. Toward a sociocultural practice and theory of education*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wertsch, J. V. (1991). *Voices of the mind: A sociocultural approach to mediated action.* USA: Harvard University Press.

Wertsch, J. V. (1985). *Vygotsky and the social formation of mind*. USA: Harvard University Press.

Wood, D., Bruner, J. ve Ross, G. (1976). The role of tutoring in problem solving. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 17* (2), 89-100. Great Britain: Pergamon Press.

Wood, D., ve Middleton, D. (1975). A study of assisted problem-solving. British Journal of Psychology, 66(2), 181−191.

Bölüm 14

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE COĞRAFYA EĞİTİMİ

Murat GÜLBETEKİN[1]

1 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, Mehmet Emin Resulzade Anadolu Lisesi, Ankara, Türkiye. E-posta: mgulbetekin@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-4128-907X

Giriş

Geniş bir bölgede yaşanan kısa süreli tüm hava olaylarının uzun zaman zarfındaki genel ortalaması şeklinde tanımlanabilecek olan iklim yeryüzündeki tüm doğal ve beşeri süreçleri etkilemektedir (Erol, 2014). Tarımdan ticarete, sanayiden ulaşıma, turizmden eğitime kadar geniş bir yelpazede insanı ve onun tüm faaliyetlerini etkileyen iklim, bununla kalmayıp diğer canlıları da doğrudan etkilemektedir. Bu sebeple iklimde meydana gelen değişiklikler sadece insanlar için değil tüm ekosistem için hayati sonuçlara yol açmaktadır. Örneğin yağış ortalamalarının beklenenin altında kaldığı dönemlerde kuraklığa bağlı olarak tarımsal üretimde ciddi düşüler yaşanmakta, bu da zincirleme bir şekilde üretim, tüketim ve dağıtım sektörlerini ve dolayısıyla da birçok beşeri süreci olumsuz yönde etkilemektedir. Benzer bir şekilde yağış ortalamalarında meydana gelen belirgin düşüşler bir yandan doğal bitki örtülerini diğer yandan ise hayvanları olumsuz etkilemekte bu da bir bütün olarak besin zinciri ve enerji akışının aksamasına yol açarak ekosistem açısından ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilmektedir.

Tüm ekosistemimizi doğrudan etkileyen iklim konusunda bazı yanlış bilgilerimiz de bulunmaktadır. Bunlardan biri de iklimin değişmez veya stabil olduğudur. Türkeş (2001) iklimin stabil olduğu yönündeki algının aksine, onun doğası gereği kararsız ve değişken olduğunu ifade etmektedir. Yani aslında sabit, durağan, değişmez bir iklimden söz edilemez. Dünyanın yaşı ile kıyaslandığında görece kısa bir süre olan insan ömründe çoğu zaman bu değişikliklerin tecrübe edilmesi mümkün olmasa da dünya tarihi yaşanan iklim değişikliklerinin kanıtları ile doludur. Buzul çağları yeryüzündeki tüm canlı hayatını etkileyen en bilindik iklim değişikliklerindendir. Bilimsel yöntemlerle elde edilen bilgiler farklı boyutlarda olsa da benzer iklim değişikliklerinin milyarlarca yıl süren dünya hayatı boyunca birçok kez gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Yiğitbaşıoğlu (2016) çalışmasında dünyanın oluşumundan günümüze kadar yaşanan iklim değişikliklerinin nedenlerini ve etkilerini detaylarıyla ortaya koymuştur.

İklim kavramındakine benzer bir bilgi eksikliği veya karmaşa da iklim değişikliği ve küresel ısınma konularında yaşanmaktadır. Çoğu zaman birbiri yerine kullanılan küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği kavramları gerçekte kapsam ve içerik olarak birbirinden farklılıklar taşımaktadır. Tüzer ve Doğan (2021) çalışmalarında bu konuyu ele almakta ve iklim değişikliğinin küresel ısınmayı da kapsadığını ortaya koymaktadır. Buna göre küresel ısınma yeryüzünün aldığı toplam enerji miktarı ile kaybettiği enerji miktarı arasındaki pozitif yönde bir dengesizlik iken, iklim değişikliği bu enerji dengesizliği sebebiyle ortaya çıkması beklenen uzun dönemli ve daha geniş etkili değişimlerdir. İklim değişikliği sadece küresel anlamda bir ısınmayı değil bunun dışındaki gelişmeleri de içermekte bir başka

KAYNAKÇA

Adams, R. M., Hurd, B. H., Lenhart, S., & Leary, N. (1998). Effects of global climate change on agriculture: an interpretative review. *Climate research,* 11(1), 19-30.

Ağırseven, N. ve Örki, A. (2021). Küresel ısınmanın Türk dış politikasına yansıması. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi e-Dergi*si, 10(1), 1-10.

Akbulut, M., & Kaya, A. A. (2020). Bir afet olarak küresel iklim değişikliği ve ilkokul öğretmenlerinin iklim değişikliği farkındalığının incelenmesi: Gümüşhane İli örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 112-124.

Aksay, C. S., Ketenoğlu, O. & Kurt, L. (2005). Küresel ısınma ve iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi,* 1(25), 29-42.

Akyel, Ö. (2009). *İklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Türkiye'deki uygulamaları.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Akyol, A. & Örücü, Ö. K. (2019). İklim değişimi senaryoları ve tür dağılım modeline göre kızılcık (Cornus mas l.) türünün odun dışı orman ürünleri kapsamında değerlendirilmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (17), 224-233.

Akyüz, Y. & Atış, E. (2016). Türkiye'de İklim Değişikliği Tarım Etkileşiminin İki Yönüyle İncelenmesi. Uluslararası Katılımlı 2. İklim Değişimi ve Tarım Etkileşimi Çalıştayı, 08-09 Kasım 2016 Şanlıurfa, Türkiye.

Anzenhofer, T. G, 1998: Fully reprocessed ERS-1 altimeter data from 1992 to 1995: Feasibility of the detection of long term sea level change. *J. Geophys. Res*., 103(C4), 8089-112.

Arora, N. K. (2019). Impact of climate change on agriculture production and its sustainable solutions. *Environmental Sustainability*, 2(2), 95-96.

Araújo, M. B., & Rahbek, C. (2006). How does climate change affect biodiversity?. *Science*, 313(5792), 1396-1397.

Arslan, E. S. (2019). İklim değişimi senaryoları ve tür dağılım modeline göre kentsel yol ağaçlarının ekosistem hizmetleri bağlamında değerlendirilmesi: Robinia pseudoacacia L.Örneği. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 20(2): 142-148.

Asan, Ü. (1995). Global iklim değişimi ve Türkiye ormanlarında karbon birikimi. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 45(1-2), 23-38.

Ayaydın, E. (2017). *The Arctıc Regıon: ımpact of global warmıng & competıtıon for energy resources.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yedıtepe Üniversıtesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydoğdu, G. (2020). İklim değişikliği ve tarımsal uygulamalar etkileşimi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi (İBD)*, 1(1), 43-61.

Başoğlu, A. (2005). Küresel iklim değişikliğinin ekonomik etkileri. *Sosyal Bilim-*

ler Dergisi, 175-196.

Bayramoğlu, E. & Seyhan, S. (2019). Kentsel açık yeşil alanlarda iklim değişimi. 4th International Symposium on Innovative Approaches in Architecture, Planning and Design, SETSCI Conference Proceedings 4(7), 25-27, Samsun, Türkiye.

Bentley, C. R. (1997). Rapid sea-level rise soon from West Antarctic ice-sheet collapse?. *Science,* 275(5303), 1077-1078.

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS), (1992). https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf

Both, C., Bouwhuis, S., Lessells, C. M., & Visser, M. E. (2006). Climate change and population declines in a long-distance migratory bird. *Nature*, 441(7089), 81-83.

Buizer, M., Humphreys, D., & de Jong, W. (2014). Climate change and deforestation: The evolution of an intersecting policy domain. *Environmental Science & Policy*, 35, 1-11.

Çabuk, S. Ö. (2011). *Küresel ısınmaya yol açan sera gazı emisyonlarındaki artış ile mücadelede iktisadi araçların rolünün değerlendirilmesi: enerji sektörü örneği*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çelik, Z. (2016). Tarımda iklim değişimi uyum çalışmaları üzerine bir değerlendirme. XII. Ulusal Tarım Kongresi.

Çiner, A. & Sarıkaya, M. A. (2013). Buzullar ve iklim değişikliği: Geçmiş, günümüz ve gelecek. Volkan Ş. Ediger (Ed.), Türkiye'de İklim Değişimi ve Sürdürülebilir Enerdi içinde (s. 19–89). ENİVA-Enerji ve İklim Değişikliği Vakfı.

Dasgupta, S., & Meisner, C. (2009). Climate change and sea level rise: A review of the scientific evidence. Climate Change Series, Envıronment department papers, sustainable development vice presidency.

Demir, A. (2009). Küresel iklim değişikliğinin biyolojik çeşitlilik ve ekosistem kaynakları üzerine etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 1(2), 37-54.

Doğan, S., Özçelik, S., Dolu, Ö., & Erman, O. (2010). Küresel ısınma ve biyolojik çeşitlilik. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 3, 63-88.

Doğan, S. & Tüzer, M. (2011). Küresel iklim değişikliği ve potansiyel etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21-34.

Ellwanger, J. H., Kulmann-Leal, B., Kaminski, V. L., Valverde-Villegas, J. A. C. Q. U. E. L. I. N. E., VEIGA, A. B. G., Spilki, F. R., ... & Chies, J. A. B. (2020). Beyond diversity loss and climate change: Impacts of Amazon deforestation on infectious diseases and public health. Anais da Academia Brasileira de Ciências, 92(1).

Engin, B. (2010). İklim değişikliği ile mücadelede uluslararası işbirliğinin önemi.

Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 71-82.

Erdoğan, Z., Zeydan, Ö. & Sert, H. (2008). İklim değişikliği ve sağlık üzerine etkileri. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 16(61), 71-76.

Erol, O. (2014). *Genel Klimatoloji.* Çantay Kitabevi.

Ersoy Mirici, M. & Berberoğlu. S. (2017). İklim değişimi çerçevesinde karbon ekonomisi, karbonun sosyal maliyeti (scc) ve Rıce Modeli IV. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi, İstanbul, Türkiye.

Geçit, Y. (2013). Cumhuriyet dönemi lise coğrafya öğretim programları üzerinde bir çalışma. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(18),149-173.

Gökçe, N. & Kaya, E. (2009). Coğrafya dersi öğretim programında küresel iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22, 157-168.

Gülbetekin, M. (2021). Coğrafya eğitiminde yer adları: nitel bir analiz. *Sinerji Uluslararası Alan Eğitimi Araştırmaları Dergisi,* 2(1): 52-77.

Gülbetekin, M. (2022). An Analysıs on the Assessment of Open Ended Questıons from a Teacher's Perspectıve, *International Journal of Eurasian Education and Culture*, 7(16), 423-473.

Gündoğan A. C., Sayman R. Ü., Baş, D., Arıkan, Y. & Özsoy, G., (2015). A'dan Z'ye iklim değişikliği başucu rehberi. Bölgesel Çevre Merkezi - REC Türkiye.

Gustavsson, L., Haus, S., Lundblad, M., Lundström, A., Ortiz, C. A., Sathre, R., ... & Wikberg, P. E. (2017). Climate change effects of forestry and substitution of carbon-intensive materials and fossil fuels. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 67, 612-624.

Höök, M., & Tang, X. (2013). Depletion of fossil fuels and anthropogenic climate change. *A review. Energy policy*, 52, 797-809.

IPCC, (1995). Climate Change 2007, Full Report. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/2nd-assessment-en-1.pdf

IPCC, (2001). Climate Change 2001, Synthesis Report. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_TAR_full_report.pdf

IPCC, (2007). Climate Change 2007, Synthesis Report. http://www.ipcc.ch/pdf/assessmentreport/ar4/syr/ar4_syr.pdf

IPCC, (2014). Climate Change 2014, Synthesis Report. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/05/SYR_AR5_FINAL_full_wcover.pdf

Kaçmaz, F. K. & Özaydın, M. M. (2019). Sosyal politika disiplini bağlamında küresel iklim değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.

Kadıoğlu, M. (2001). *Küresel iklim değişimi ve Türkiye: bildiğiniz havaların* sonu 3. Baskı. Güncel Yayıncılık.

Kadıoğlu, M., 2008: Küresel iklim değişimi ve etik, 393-424, TMMOB İklim De-

ğişim Sempozyumu, 13-14 Mart, 2008 Ankara, Türkiye.

Kapluhan, E. (2013). Atatürk dönemi (1923-1938) ilkokullarda coğrafya eğitimi. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 0(25),152-170.

Karadeniz, C. , Sarı, S. & Çağlayan, A. B. (2018). İklim değişikliğinin Doğu Karadeniz turizmine olası etkileri. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD), 170-179.

Kappelle, M., Van Vuuren, M. M., & Baas, P. (1999). Effects of climate change on biodiversity: a review and identification of key research issues. *Biodiversity & Conservation*, 8, 1383-1397.

Karakuyu, M. (2002). Şehirleşmenin küresel iklim sapmaları ve taşkınlar üzerindeki etkisi. *Marmara Coğrafya Dergisi,* 6, 97-108.

Klepp, S. (2017). Climate change and migration. In Oxford research encyclopedia of climate science.

Köse, İ. (2018). İklim değişikliği müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşması'nı imza süreci. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi,* 9(1), 55-81.

Küçükkılavuz, E. (2009). Küresel ısınmanın su kaynakları üzerine etkileri: Türkiye örneği. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

MEB, (2018). Coğrafya dersi öğretim programı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=336

MEB, (2005). Coğrafya dersi öğretim programı (Öğretim Programı ve Kılavuzu, 9-12. sınıflar).

Milli Eğitim Bakanlığı, (2022). İklim Değişikliği Eylem Planı. https://merkezisgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2022_09/29171316_Milli_EYitim_BakanlYYY_Yklim_DeYiYikliYi_Eylem_PlanY.pdf

Mol, S. & Doğruyol, H. (2012). İklim değişikliğinin su ürünlerine ve tüketimine etkisi. *Journal of FisheriesSciences.com*, 6(4): 341-356.

Özdemir, S., Özkan, K. & Mert, A. (2020). Ekolojik bakış açısı ile iklim değişimi senaryoları. *Biological Diversity and Conservation*, 13(3), 361-371.

Özmen, A. (2021). *İklim değişikliğinin insan sağlığına etkileri ve sağlık sisteminin iklim değişikliğine uyumu: uluslararası hastalıkların sınıflandırılması (ıcd).* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özel, M. & Kılıç, S. (2006). Küresel bir sorun olarak iklim değişikliği ve iklim politikaları. *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 34, 137-169.

Özşavlı, C. (2007). *I. Coğrafya Kongresinden günümüze Türkiye'de lisede okutulan coğrafya dersi müfredatında yapılan değişiklikler ve ülkemizdeki ile Amerika Birleşik Devletlerindeki coğrafya öğretiminin karşılaştırılması.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Patz, J. A., & Olson, S. H. (2006). Climate change and health: global to local influences on disease risk. *Annals of Tropical Medicine & Parasitology*, 100(5-6), 535-549.

Polat, Ç. (2020). *İklim değişikliğinin Konya Kapalı Havzası üzerindeki olası etkileri.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sağlam, N. E., Düzgüneş, E. & Balık, İ. (2008). Küresel ısınma ve iklim değişikliği. *E.Ü. Su Ürünleri Dergisi*, 25(1), 89–94.

Serengil, Y. (1995). Küresel ısınma ve olası ekolojik sonuçları. *Orman Fakültesi Dergisi*, 45(1-2), 135-152.

Sevim, B. & Ünlüönen, K. (2010). İklim değişikliğinin turizme etkileri: konaklama işletmelerinde bir uygulama. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı*: 28(1), 43-66.

Solomon, C. G., & LaRocque, R. C. (2019). Climate change—a health emergency. *New England Journal of Medicine*, 380(3), 209-211.

Şen, Z. (2005). İklim değişikliği ve su kaynaklarına etkisi. 22 Mart Dünya Su Günü, "İklim Değişikliğinin Su ve Enerji Kaynaklarımıza Etkisi" Paneli.

Taş, H. İ. (2011). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze ilköğretim II. kademe ve liselerde coğrafya dersi ve müfredatının değişimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 10(14), 311-330.

Türker, A. (2021). 2018 Coğrafya dersi öğretim programı ve ders kitaplarında iklim değişikliği kavramı. *Social Science Development Journal,* 6(23), 108-119.

Türker, E. (2014). *Unıted Natıons clımate change regıme: equıty or faırness for ındıgenous people.* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkeş, M. (1997). Hava ve iklim kavramları üzerine. *TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi,* 355,36-37.

Türkeş, M. (2001). Hava, iklim, şiddetli hava olayları ve küresel ısınma. Devlet Meteoroloji İsleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: 1: 187-205, Ankara.

Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre,* 1, 45-64.

Türkeş, M. (2012). Türkiye'de gözlenen ve öngörülebilir iklim değişikliği, kuraklık ve çölleşme. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 4(2), 1-32

Türkes, M., Sümer, U. M. & Çetiner, G. (2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri, Çevre Bakanlığı Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Semineri (13 Nisan 2000, İstanbul Sanayi Odası), İstanbul.

Tüzer, M. & Doğan, S. (2021). İklim değişikliğinin bilimsel temelleri. *Social Sciences Research Journal*, 10 (3), 639-656.

Üstün, Y. M. (2019). Antropojenik iklim değişikliğine bağlı deniz seviyesi değişiminin Sinop Yarımadası'na olası etkileri. *Afet ve Risk Dergisi*, 2(2), 64-79.

Yıldız, Z. (2016). Küresel ısınma ve alternatif turizme yönelim üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 1(1), 77-91.

Yiğitbaşıoğlu H. (2016). *Dünya'nın oluşumundan günümüze kadar yaşanan iklim değişiklikleri, nedenleri ve etkileri.* Küresel İklim Değişikliği ve Etkileri Kitabı.

Bölüm 15

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİ (BİLSEM) MÜZİK ALANINDA ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİ VELİLERİNİN ÇOCUKLARININ MÜZİKAL GELİŞİMLERİNE YÖNELİK BEKLENTİLERİ

Sibel ÇİLOĞLU[1], Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ[2]

1 Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, https://orcid.org/0000-0002-2265-5935

2 Prof. Dr. , Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı,https://orcid.org/0000-0001-6529-2604

1.GİRİŞ

Her çocuk özel olmakla birlikte, her çocuk ailesi için özel ve değerlidir. Aileler hem çocuklarının başarılı olmalarını istemekte hem de yaşamları boyunca çocuklarını akademik, sosyal, sanatsal ve spor faaliyetleri gibi alanlarda desteklemektedir. Çocukların küçük yaşlardan itibaren başta aileleri olmak üzere sosyal çevrelerinde yer alan herkesin beklentileri vardır. Ancak, her bireyin sahip olduğu yetenek ve ilgi duydukları alanlar birbirinden farklılık göstermektedir. Bireyler birbirlerinden farklı olarak çeşitli alanlarda diğer alanlara göre daha baskın becerilere sahip olabilirler. Dolayısı ile ebeveynler çocuklarının sahip oldukları becerilerini geliştirmeleri adına kapsamlı ve iyi bir eğitim almalarını istemektedirler (Karakuş, 2010).

Ülkemizde, bireylerin ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde farklı eğitim olanakları mevcuttur. Akademik alanda ilerlemeleri için verilen takviye kurslarının yanında sanatsal, spor ve bilimsel alana ilgisi olan bireylere yönelik eğitim veren çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan bazıları halk eğitim kursları, dene-yap atölyeleri, mesleki, tasarım beceri atölyeleri şeklindedir. Halk eğitim merkezleri, bireylerin sosyokültürel gelişimlerini sağlamak, ilgili oldukları alanlardaki becerilerini geliştirmelerine katkı sağlamak, boş zamanlarını değerlendirmek isteyen bireylere ilgi oldukları alanda kendilerini geliştirme fırsatı sunan yaş sınırı olmaksızın eğitim veren bir yaygın eğitim kurumudur (https://demirci.meb.gov.tr/www/halk-egitimi-merkezlerinde-hangi-tur-kurslar acilir/icerik/1408). Dene-yap atölyeleri, ülkemizin bilim ve teknoloji alanında gelişmesi ilkesi öncülüğünde eğitim veren bireylere proje üretmeye, yaratıcı düşünmeye, üretken ve yenilikçi olma yolunda destek veren kurumlardır. Dene-yap atölyelerine seçilecek öğrenciler e-sınav sürecinden geçer ve bu aşamada başarılı olan öğrenciler uygulama sınavına girer, uygulama sınavı sonrasında ürettikleri projeyi öğrencilerin sunması beklenir. Bu aşamada da başarılı olan öğrenciler dene-yap atölyesinde eğitim görmeye hak kazanır (https://deneyapturkiye.org/index.html). Mesleki, tasarım beceri atölyeleri ise, uygulamalı eğitimin ağırlıklı olduğu bireylerin kültürel, sanatsal ve sportif faaliyetlerini gerçekleştirebildikleri atölyelerde eğitim görme imkânı sunan bir kurumdur (https://www.meb.gov.tr/tasarim-beceri-atolyesi-rehberi yayimlandi/haber/22993/tr#:~:text=Tasar%C4%B1m%20Beceri%20At%C3%B6lyeleri%20(TBA)%3B,d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCrmelerine%20imk%C3%A2n%20sa%C4%9Flayan%20fiziksel%20alanlard%C4%B1r.).

Görülmektedir ki, ülkemizde bireyleri becerileri, ilgileri ve yetenekleri doğrultusunda desteklemek amacıyla kurulan pek çok kurum bulunmaktadır. Bunların yanında, belirli alanda akranlarından daha fazla gelişim gösteren üstün yetenekli olarak tanımlanan bireyler vardır. Üstün yetenek

KAYNAKÇA

Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(2), 368-388.

Bedur, S., Bilgiç, N., &Taşlıdere, E. (2015). Özel (üstün) yetenekli öğrencilere sunulan destek eğitim hizmetlerinin değerlendirilmesi. *HAYEF Journal of Education*, *12*(1), 159-175.

Çelik, H., Baykal, N. B., & Memur, H. N. K. (2020). Nitel veri analizi ve temel ilkeleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, *8*(1), 379-406.

Çuhadar, C. H. (2017). Müziksel zekâ. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *26*(3), 1-12.

Duyar, S. N. (2020). *Bilim ve sanat merkezi öğretmenlerinin iki kere farklı öğrenciler hakkındaki bilgi ve özyeterliklerinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

Karakuş, F. (2010). Üstün yetenekli çocukların anne babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *6*(1), 127-144.

Kaplan, E. (2017). *6. sınıf öğrencilerinin ışık ve ses konusundaki kavram yanılgılarının kavram testi, kavram karikatürleri ve yarı yapılandırılmış görüşme kullanılarak tespit edilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Kayseri.

Miles, M.B., & Huberman, A. M. (1994). Qualitive data analisis. internationaleducationalandprofessionalpublisher. ThousandOaksLondon New Delhi: SAGE.

Öğülmüş, K., & Hakan, S. (2014). Bilim ve Sanat Merkezlerindeki (BİLSEM) karşılaşılan sorunların öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *2014*(2), 254-265.

Özsarı, S. H., Hoşgör, H., Hoşgör, G. D. (2016). Hastane Web site performanslarının halkla ilişkiler ve tanıtım açısından incelenmesi: Türkiye, Hindistan ve İrlanda Örnekleri. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, Sayı 4*,209-217.

Sarıtaş, E., Şahin, Ü., & Çatalbaş, G. (2019). Velilerin gözüyle BİLSEM. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, *7*(1), 114-133.

Ünsal, S., Çetin, A., & Yoğurtçu, M. (2019). Üstün yetenekli öğrenci velilerinin bilim ve sanat merkezinden beklentileri ve karşılama düzeyi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(4), 1306-1321.

Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık. 7. Baskı.

https://demirci.meb.gov.tr/www/halk-egitimi-merkezlerinde-hangi-tur-kurslar-acilir/icerik/1408 (05.01.2023, saat:12.35).

https://www.meb.gov.tr/tasarim-beceri-atolyesi-rehberi-yayimlandi/haber/22993/tr#:~:text=Tasar%C4%B1m%20Beceri%20At%C3%B6lyeleri%20(TBA)%3B,d%C3%B6n%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCrmelerine%20imk%C3%A2n%20sa%C4%9Flayan%20fiziksel%20alanlard%C4%B1r (05.01.2023, saat:15.00).

https://deneyapturkiye.org/index.html (05.01.2023, saat:15.30).

Bölüm 16

TEKNOLOJİDE KULLANILAN MATEMATİK

Adem DOĞAN[1], Habibe AYDIN ATAŞ[2]

1 Öğretim Üyesi Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Bölümü
2 Yüksek Lisans Öğrencisi , Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel Eğitim Bölümü

"Bilim deyince, onda hakikat diye öne sürdüğü önermelerin pekin olmasını ister; pekinlik ise en mükemmel şekliyle matematikte bulunur. O halde bilim o disiplindir ki; önermeleri matematikle ifade edilir. O zaman matematiği kullanmayan disiplinler bilimin dışında kalacaklardır."

Mustafa Kemal Atatürk

1. Bölüm Kazanımları

Bu bölüm sonunda okuyucunun aşağıdaki konular hakkında bilgi/fikir sahibi olarak değerlendirmelerde bulunabilmesi beklenir:

- Teknolojinin tanımı,
- Teknolojinin epistomolojik kökeni,
- Matematiğin tanımı,
- Matematiğin ve matematiksel bölümlerin teknoloji açısından önemi,
- Matematiğin teknolojideki kullanım alanları,
- Matematiğin ve teknolojinin tanımına yönelik örnekler.

2. Giriş

Matematik günlük hayatımızda pek çok alanda karşımıza çıkmaktadır. Mimariden sağlığa uzay biliminden para yönetimine kadar aklımıza gelebilecek her yerde matematik ve matematiksel işlemler vardır. Çağımızda büyük önemi olan endüstri, fabrikalar, trenler, uçaklar, köprüler ve istihkamlar hep matematiğin yardımı ile yapılmış eserlerdir (İşcan, 1967). Zamanımızda gelişmiş ülkeler, matematiği en geniş şekilde her alanda kullanabilen ülkelerdir. Diğer bir ifade ile günlük hayatına matematiği yerleştirebilen insan ve milletler için başarı kaçınılmazdır ve diğer ülkelerden daha başarılı olurlar (Göker, 1993). Bu nedenle matematik, hayatın her noktasında insanlar için vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

Galileo, çok eski zamanlarda *"Bilim gözlerimiz önünde açık duran 'evren' dediğimiz o görkemli kitapta yazılıdır. Ancak, yazıldığı dili ve abc (alfabesini) öğrenmeden bu kitabı okuyamayız. Bu dil matematiktir; bu dil olmadan kitabın bir tek sözcüğünü anlamaya olanak yoktur."* demişti. Şu an yaşadığımız dönemde de bu gerçek değişmemiştir; yaşantımızda gereksinimler ve matematiğe verilen önem gün geçtikçe daha da çok artmaktadır. Çünkü günümüzde gereksinim haline gelen bir gerçek vardır.

KAYNAKÇA

Aydın. İ.H., Gen Matematiği (GeneMath, The Mathematics of The Gene), aydin@atauni.edu.tr

Basalla, G. (1996). Teknolojinin evrimi. (Çev. Soydemir C.). Ankara: TÜBİTAK

Beyoğlu, A. (2020). "Sanat Eğitiminde Altın Oran ve Leonardo da Vinci'nin Eserleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal Of Education Faculty),2016,Cilt:XIII, Sayı:I,360-382 http://efdergi.yyu.edu.tr

Chaudhry, S., Chandra, R., 2017 Face detection and recognition in an unconstrained environment for mobile visual assistive system. Applied Soft Computing. 53(2017), 168-180.

DEMİR S, ÖZMANTAR FM (2013). Teknoloji destekli matematik öğretiminde pedagojik prensipler. Doğan, M., Karakırık, E. (Eds.) Matematik eğitiminde teknoloji kullanımı. (1. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Derawi, M.O., 2012. Smartphones and Biometrics. Doktora Tezi, Gjøvik University College. Norway.

Doğan, K., Arslantekin, S. (2016). "Büyük Veri: Önemi, Yapısı ve Günümüzdeki Durum" DTCF Dergisi 56.1: 15-36

Eren, D. ve Yalçın, İ., (2020). Rasyonel İlaç Tasarımında Moleküler Mekanik Ve Moleküler Dinamik Yöntemlerin Kullanılma Amacı. Ankara Ecz. Fak. Derg. / J. Fac. Pharm. Ankara, 44(2): 334-355.

Ersoy, Y. İlköğretim-Online 2 (1), 2003 sf. 18-27

Göker, L. (1993). Matematiğin Evrenselliği. Eğitim Dergisi. 4, 41-47.

Günay, D. (2017). "Teknoloji Nedir? Felsefi Bir Yaklaşım" Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science, Cilt/Volume 7, Sayı/Number 1, Nisan/April 2017; Sayfa/Pages 163-166

Güven, Y. (1998). Erken Çocuklukta Yaş, Cinsiyet, Sosyo-Kültür Gibi Faktörlerin Çocuğun Formal ve İnformal Matematik Yeteneği İle İlişkisi. III. Ulusal Fen Bilimleri Eğitimi

İşcan, K. (1967). Ansiklopedik Matematik Sözlüğü. İstanbul: İskender Matbaası.

Taşdemir, S.B.Y., 2018. Early Prognosıs of Breast Cancer Using Image Processing and Machine Learning. Yüksek Lisans Tezi, Abdullah Gül Üniversitesi, Kayseri.

Yıldırım, C. (2004) "Matematiksel DUşünme" , 4.Basım

Kaynak: Aerodinamik ve Magnus Etkisi, (2018). Erişim Tarihi: 27.07.2022 https://malzemebilimi.net/aerodinamik-ve-magnus-etkisi.html

Kaynak: Moleküler Docking ve İlaç Tasarımında Kullanımı (23 Temmuz 2020) erişim Tarihi 27.07.2022https://www.ortaakarsu.net/?p=6403

Kaynak: Gen Regülasyonu Makine Öğrenmesi Tarafından Artık Yorumlanıyor, (29/12/2019). Erişim Tarihi: 27.07.2022

https://www.matematiksel.org/sonunda-gen-regulasyonu-makine-ogrenmesi-tarafindan-net-bir-sekilde-yorumlaniyor/

Kaynak: Big Data (Büyük Veri) Nedir?, (Apr 29, 2019). Erişim Tarihi: 27.07.2022

https://medium.com/dusunenbeyinler/big-data-b%C3%BCy%C3%BCk-veri-analizi-d53d8f8ab52b

Kaynak: Kriptografi Nedir Ve Niçin Önemlidir?,(05/09/2020). Erişim Tarihi: 27.07.2022

https://www.cybermagonline.com/kriptografi-nedir-ve-nicin-onemlidir

Bölüm 17

ERKEN ÇOCUKLUKTA EĞİTSEL DİJİTAL OYUNLAR

Selin YILDIZ[1], Raşit ZENGİN[2]

1 Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (e-posta: slnyldz@gmail.com) ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8134-0864
2 Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, (e-posta: rzengin@firat.edu.tr) ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1624-6406

Oyun

"Oyun" her yaş grubundan ya da değişik kültürel gruplarda bulunan kişilerce deneyimlenen geniş, etraflı ve değişik anlamları olan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Vygosky, Piaget, Huizings, Platon ve Aristo gibi birçok bilim insanı oyunu, araştırmalarına konu edinerek oyunun çocuklar için önemine vurgu yapmışlardır. Platon jimnastiğin, serbest zaman oyunları, müziğin ve boş zamanda yapılan aktivitelerin kullanılmasını önermiştir. Bu aktivitelerin çocukların yetişkinlik yaşamında gerekli yeteneklerine katkı sağlamasının yanı sıra fiziksel gelişimlerine de katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Aristo ise çocukların gelişimlerinin tamamlanması için fiziksel etkinliklerin ve oyunun ne kadar önemli olduğu bilinmektedir (Whitebread, 2012). Oyunun tarihi Platon ve Aristo'ya kadar dayansa da oyunun eğitim alanında kullanılması 1980'leri bulmuştur (Langton, Addinall, Ellington & Percival, 1980). Bu tarihten başlayarak oyunun eğitim alanı çalışmalarında kullanımı oldukça yaygınlaşmış ve son zamanlarda da kullanımı gittikçe artmıştır. 1980 öncesi ve sonrasında oyun üzerine çalışma yapılmıştır. Rus Psikolog Vygotsky oyun ile ilgili araştırma yapan araştırmacılardan biridir. Vygotsky, çocukların oyun oynayarak çevresi ile etkileşim içinde olacağını, böylece bunun sonucunda çok fazla bilgiyi edinme fırsatı bulacağını bildirmiştir. Bu da Vygotsky'nin yakınsak gelişim alanı düşüncesiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2015). Vygotsky, çocukların kişilik gelişimlerinde oyunun mühim bir rol oynadığını göstermektedir. Oyun oynarken çocuk kendisini bir bütün olarak ifade eder, istek ve sorunlarını yaşar böylece oyun çocuğun psikolojisini pozitif olarak etkiler (Altunay, 2004).

Oyunun belirli ve kesin bir tanımının olmamasıyla beraber kuramcıların çoğu oyunu; çocuğun hayatının doğal bir bölümü gibi düşünmüş, oyunu değişik şekillerde tanımlamışlardır. Çok sayıda tanımın olmasının nedeni, oyun ile uğraşanların oyuna değişik açılardan görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bazı araştırmacılar fiziksel unsurlar bakımından oyunun tanımını yaparken, diğeri psikolojik açıdan, bir başkası sosyolojik açıdan, bir başkası ise eğitsel açıdan oyuna bakarak kendi baktıkları pencereden oyunun tanımını yapmışlardır. Gerçekte oyunun çok sayıda tanımının olmasının diğer sebebi insan gelişimi üzerindeki tesirin çok etkili olmasıdır (Gedik, 2012). Oyun denildiği zaman özellikle bireysel veya grupla yapılan eğlenceli aktiviteler gelmektedir. Araştırmacıların bazıları oyunun kapsamının yalnızca vakit geçirmek, eğlenmek ve mutluluk olduğunu düşünürken diğer araştırmacılar zekâyı geliştirmek ve yaşamı değişik yönlerden yorumlamak olduğu söyleyebilir (Canbay, 2012). Sonuçta oyun; ırk, dili, cinsiyeti ve milleti ne olursa olsun her yaştaki bireylerin, özellikle de çocukları belirli bir hedefte bir araya toplayan ve sosyal becerilerin gelişmesine katkıda bulunan keyifli bir uğraştır. Çoğu araştırmacı bu konu

KAYNAKÇA

Akbulut, Y. (2013). Çocuk ve ergenlerde bilgisayar ve internet kullanımının gelişimsel sonuçları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 53-68.

Akman, B., & Güçhan Özgül, S. (2015). Role of Play in Teaching Science in the Early Childhood Years. In: Cabe Trundle, K., Saçkes, M. (eds) Research in Early Childhood Science Education. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-94-017-9505-0_11

Aksoy. (2014). *Dijital Oyun Tabanlı Matematik Öğretiminin Ortaokul 6. Sınıf öğrencilerinin Başarılarına, Başarı Güdüsü, Öz-Yeterlilik ve Tutum Özelliklerine Etkisi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Matematik Öğretmenliği Bilim Dalı, Doktora Tezi. Ankara.

Altunay, D. (2004). *Oyunla desteklenmiş matematik öğretiminin öğrenci erişisine ve kalıcılığa etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Ankara Kalkınma Ajansı (AKA). (2016). *Dijital Oyun Sektörü Raporu.* http://www.ankaraka.org.tr/archive/files/yayinlar/ankaraka-dijital-oyun-sektoru.pdf (Erişim: 22.10.2023).

Binark, M. ve Bayraktutan-Sütçü (2008). *Kültür Endüstrisi Olarak Dijital Oyun.* İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.

Bodrova, E. & Leong, D.J. (2013). *Zihnin Araçları Erken Çocukluk Eğitiminde Vygotsky Yaklaşımı*, (Akt. Yılmaz A, Haktanır G), Ankara, Anı Yayıncılık.

Canbay, İ. (2012). *Matematikte eğitsel oyunların 7. sınıf öğrencilerinin öz-düzenleyici öğrenme stratejileri, motivasyonel inançları ve akademik başarılarına etkisinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Çakı, E. (2008). *Beşinci sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde bir yöntem olarak drama tekniği.* Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Çamlıyer, H. ve Çamlıyer, H. (1997). *Eğitim bütünlüğü içinde çocuk hareket eğitimi ve oyun.* Manisa, Can Ofset.

Çankaya, G. (2014). *Çocukların oynadıkları oyunlara göre empati ve saldırganlık düzeylerinin incelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çetin, E. (2013). Tanımlar ve Temel Kavramlar. Ocak, M. A. (Ed.). *Eğitsel Dijital Oyunlar Kuram, Tasarım, Uygulama.* Ankara; Pegem Akademi.

Çoban, B. ve Nacar, E. (2006*). Okul Öncesi Eğitimde Eğitsel Oyunlar. Nobel Yayın Dağıtım*, 29, 18-23.

Doğu, B. (2006). *Popüler kültürün tüketim aracı olarak bilgisayar oyunlarında sunulan yaşam tarzı.* Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Erikson, E.H. (1963). *Youth: Change and Challenge.* Basic books.

Essa, E.L. (2012). *Introduction to Early Childhood Education.* Cengage Learning.

Frost, J.L., Wortham, S.C. & Reifel, S. (2008*). Play and Child Development.* (3rd Ed.). Upper,

Gedik, M. (2012). *Ortaokul ikinci sınıf öğrencilerinin temel dil becerilerinin geliştirilmesinde eğitsel oyunların başarı ve kalıcılığa etkileri.* Doktora Tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Kim, Y., & Smith, D. (2015). Pedagogical and technological augmentation of mobile learning for young children interactive learning environments. *Interactive Learning Environments,* 1-13. https://doi.org/10.1080/10494820.2015.1087411

Kirriemuir, J. (2006). The librarian as a video game player. *New Review of Information Networking.12*(1/2):61-75.

Kukul, V. (2013). *Oyunla ilgili Tarihsel gelişim ve yaklaşımlar, Mehmet Akif Ocak (Editör). Eğitsel Dijital Oyunlar Kuram, Tasarım ve Uygulama.* Ankara, Pegem Akademi.

Langton, N., Addinall, E., Ellington, H. & Percival, F. (1980). The value of simulations and games in the teaching of science. *European Journal of Education, 15*(3), 261-270.

Lieberman, D. A., Fisk, M.C., & Biely, E. (2009). Digital games for young children ages three to six: From research to design. *Computers in the Schools, 26*(4), 299-313.

Lin, Y. H., & Hou, H. T. (2015). Exploring young children's performance on and acceptance of an educational scenario-based digital game for teaching route-planning strategies: a case study. *Interactive Learning Environments, 24*(8), 1967-1980. https://doi.org/10.1080/10494820.2015.1073745

Marklund, L. (2020). *Digital play in preschools: Understandings from educational use and professional learning*. Doctoral dissertation, Umeå universitet.

Marklund, L. (2022). Swedish preschool teachers' perceptions about digital play in a workplace-learning context. *Early years*, *42*(2), 167-181.

Moyer-Packenham, P. S., Shumway, J. F., Bullock, E., Tucker, S. I., Anderson-Pence, K. L., Westenskow, A., & MacDonald, B. (2015). Young children's learning performance and efficiency when using virtual manipulative mathematics iPad apps. Journal of *Computers in Mathematics and Science Teaching, 34*(1), 41-69.

Nicolopoulou, A. (2004). Oyun, bilişsel gelişim ve toplumsal dünya: Piaget, Vygotsky ve sonrası (M.T. Bağlı, Çev.*). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 37*(2), 137-169.

Ögel K (2012) *İnternet Bağımlılığı, İnternetin Psikolojisini Anlamak ve Bağımlılıkla Başa Çıkmak.* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s.47-60.

Öğretir, A.D. (2008). Oyun ve oyun terapisi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22, 94-100.

Özdoğan, B. (1997). *Çocuk ve Oyun: Çocuğa Oyunla Yardım.* Anı Yayıncılık.

Piaget, J. (1962). *Comments on Vygotsky's critical remarks concerning.* The Language and Thought of the Child, and Judgment and Reasoning in the Child. MIT Press.

Prensky, M. (2001). Digital natives, digital immigrants part 1. *On the Horizon, 9*(5), 1- 6.

Rowe, E., Asbell-Clarke, J., Baker, R.S., Eagle, M., Hicks, A.G., Barnes, T.M. & Edwards, T. (2017). Assessing implicit science learning in digital games. *Computers in Human Behavior,* 76, 617-630.

Salmon, L. G. (2014). Factors that affect emergent literacy development when engaging with electronic books. *Early Childhood Education Journal, 42*(2), 85-92.

Seefeldt, C., & Barbour, N. (1994). Introducing early childhood education. *Early childhood education: An introduction*, 2-20.

Spencer, P. (2013). iPads: Improving Numeracy Learning in the Early Years. (ED573028). ERIC. https://eric.ed.gov/?id=ED573028

Takacs, Z. K., Swart, E. K., & Bus, A. G. (2015). Benefits and pitfalls of multimedia and interactive features in technology-enhanced storybooks: A meta-analysis. *Review of educational research, 85*(4), 698-739. https://doi.org/10.3102/0034654314566989

Ulutaş, A. (2011). The importance of drama and game in preschool period. *Adıyaman Universty Journal of the Institute of Social Sciences, 4*(6), 233-242.

Veresov, N., & Veraksa, N. (2022). Digital games and digital play in early childhood: a cultural-historical approach. *Early Years*, 1-13.

Vygotsky, L. (1986). *Thought and Language,* Cambridge, MA: MIT Press.

Whitebread, D. (2012). *The Importance of Play,* Written for toy Industries of Europe, Belgium.

Yıldırım, B. (2015). *Eğitsel oyun ve dönüt-düzeltmenin öğrenme düzeyi ve kalıcılığa etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitim Programı ve Öğretim Bilim Dalı, Konya.

Yıldız, S. & Zengin, R. (2021). Dijital ve sınıf içi eğitsel oyunlarla gerçekleştirilen fen eğitiminin okul öncesi öğrencilerinin bilişsel gelişim düzeylerine etkisi. *Ekev Akademi Dergisi, 0*(86) , 497-512.

Yıldız, S., & Zengin, R. (2021). Effect of science education provided with digital and ın-class games on the scientific process skills of preschool children. *Journal of Science Learning, 4*(4), 385-393.

Yılmaz, E., Yüzbaşıoğlu, Y., Hacıhatıroğlu, N. (2022). Zekâ oyunlarının okul öncesi dönemdeki çocukların bilimsel süreç ve dikkat becerilerine etkisinin incelenmesi. *Yaşadıkça Eğitim Dergisi, 36*(3), 627-642. https://doi.org/10.33308/26674874.2022363408

Zucker, T. A., Moody, A. K., & McKenna, M. C. (2009). The effects of electronic books on prekindergarten-to-grade 5 students' literacy and language outcomes: A research synthesis. *Journal of educational computing research, 40*(1), 47-87. https://doi.org/10.2190/EC.40.1.c

Bölüm 18

ÇALGI EĞİTİMİNDE ÖZDÜZENLEMELİ ÖĞRENME

Amaç PALA[1], Kübra Dilek TANKIZ[2], Cemal YURGA[3]

1 Dr., Abdulkadir Eriş Güzel Sanatlar Lisesi, Malatya, Türkiye
2 Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye
3 Prof., İnönü Üniversitesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye

Giriş

Bir çalgı performansını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler, bilişsel, duyuşsal ve devinişsel olarak kategorize edilebilir. Öğretim yaklaşımları, yöntem ve teknikleri kullanılarak bu faktörler geliştirilebilir. 1980'lerde Albert Bandura tarafından sosyal bilişsel öğrenme kuramı çerçevesinde gün ışığına çıkan özdüzenleme kavramı, bu öğretim yaklaşımlarından biridir. Özdüzenlemeli öğrenmede birey, öğrenme hedeflerini kendi kontrolünde gerçekleştirmesi sürecinde zihinsel becerilerini görev temelli akademik becerilere dönüştürür (Zimmerman, 2001:1).

Özdüzenlemeli öğrenme ile ilgili araştırmaların sosyoloji, sağlık, psikoloji ve eğitim alanlarında yapıldığı görülmektedir. Çalgı eğitimi alanında yapılan çalışmalara bakıldığında ise özdüzenlemenin performans başarısı üzerindeki etkililiği araştırılmaktadır. Tuzcu'nun (2016) piyano eğitiminde özdüzenlemeli öğrenme ve öğrenme stilleri ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında, lisans öğrencilerinin piyano çalışma sürecinde özdüzenlemeli öğrenme düzeyleri ile akademik başarıları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Bilen'in (2007) öz-düzenleyerek piyano çalışmanın sınav performansına etkisini belirlemeyi amaçladığı çalışmasında, piyano çalışırken belirgin hedefler oluşturan ve stratejik planlamayı kullanan az sayıda öğrencinin başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmada ise özdüzenlemeli öğrenmenin çalgı performansı üzerindeki etkiliğini inceleyen çalışmalar üzerine kuramsal bir çerçeve oluşturularak özdüzenlemenin alt süreçlerine yönelik yapılan araştırmalar çok yönlü olarak sunulmuştur.

Çalgısal özdüzenlemeli öğrenmenin temelini oluşturan uygulanabilir kuramsal görüşler

Özdüzenlemeli öğrenme ile müzik performansına ilişkin gerekliliklerı öğrenmenin birbiriyle ilişkili olmasının pek çok nedeni bulunmaktadır. Müzisyenler, enstrümanlarını veya seslerini kendi başlarına pratik yaparak ve başkalarıyla prova yaparak geliştirmek için saatler harcamaktadırlar. Diğer birçok akademik öğrenmenin aksine yapılan provalar, genellikle akademik öğrenmelere göre daha uzun ve meşakkatli bir süreci kapsamaktadır; çünkü okul müfredatının kapsamında yer alan müziksel öğrenme, akademik öğrenmeye göre zorunluluk değil, müzik çalışmalarına ilişkin bir seçimde bulunmaktır (McPherson, Davidson ve Faulkner, 2012; McPherson ve Zimmerman, 2002, 2011).

Müzik eğitiminde, öğrenenin kendi öğrenmesini izleme ve kontrol etme; üst düzey müzik performans becerisi kazandırmada en temel gereklilikler arasındadır. Ancak bu görüşe rağmen çalgı ve vokal performans alanlarında öğrenme, en öğretmen merkezli çalışma alanlarından biri ol-

KAYNAKÇA

Bennett, D. (2008). *Understanding the classical music profession: The past, the present, and strategies for the future* (pp. 57-91). Aldershot, UK: Ashgate.

Bilen, O. O. (2007). *Öz-düzenleyerek piyano çalışmanın sınav performansına etkisi*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Creech, A. and Gaunt, H. (2013). The changing face of individual instrumental tuition: Value, purpose, and potential. In G. E. McPherson and G. F. Welch (Eds.), *The Oxford handbook of music education* (pp. 694-711). Oxford, UK: Oxford University Press.

Ericsson, K. A., Krampe, R. T. and Tesch-Römer, C. (1993). The role of deliberate practice in the acquisition of expert performance. *Psychological Review*, *100*(3), 363-406. https://doi.org/10.1037/0033-295X.100.3.363

Evans, P. (2015). Self-determination theory: An approach to motivation in music education. *Musicae Scientiae*, *19*(1), 65-83. https://doi.org/10.1177/1029864914568044

Evans, P. and McPherson, G. E. (2015). Identity and practice: The motivational benefits of a long-term musical identity. *Psychology of Music*, *43*(3), 407-422. https://doi.org/10.1177/0305735613514471

Faulkner, R., Davidson, J. W. and McPherson, G. E. (2010). The value of data mining in music education research and some findings from its application to a study of instrumental learning during childhood. *International Journal of Music Education*, *28*(3), 212-230. https://doi.org/10.1177/0255761410371048

Gabrielsson, A. (1999). The performance of music. In D. Deutsch (Ed.), *The psychology of music* (2nd ed., pp. 501-602). San Diego, CA: Academic Press.

Gruson, L. M. (1988). Rehearsal skill and musical competence: Does practice make perfect? In J. A. Sloboda (Ed.), *Generative processes in music* (pp. 91-112). Oxford, UK: Clarendon Press.

McCormick, J. and McPherson, G. E. (2003). The role of self-efficacy in a musical performance examination: An exploratory structural equation analysis. *Psychology of Music*, *31*(1), 37-51. https://doi.org/10.1177/0305735603031001322

McPherson, G. E. (2005). From child to musician: Skill development during the beginning stages of learning an instrument. *Psychology of Music*, *33*(1), 5-35. https://doi.org/10.1177/0305735605048012

McPherson, G. E. (2008). The role of parents in children's musical development. *Psychology of Music*, *37*(1), 91-110. https://doi.org/10.1177/0305735607086049

McPherson, G. E. and Davidson, J. W. (2002). Musical practice: Mother and child interactions during the first year of learning an instrument. *Music Educati-*

on Research, 4, 141-156. https://doi.org/10.1080/14613800220119822

McPherson, G. E., Davidson, J. W. and Evans, P. (2016). Playing an instrument. In G. E. McPherson (Ed.), *The child as musician: A handbook of musical development* (2nd ed., pp. 401-421). Oxford, UK: Oxford University Press.

McPherson, G. E., Davidson, J. W. and Faulkner, R. (2012). *Music in our lives: Rethinking musical ability, development and identity* (pp. 210-228) . Oxford, UK: Oxford University Press.

McPherson, G. E. and McCormick, J. (2006). Self-efficacy and music performance. *Psychology of Music*, *34* (3), 325-339. https://doi.org/10.1177/0305735606064841

McPherson, G., Miksza, P. and Evans, P. (2018). Self-regulated learning in music practice and performance. Schunk, D. H. (Ed.). Greene, J. A. (Ed.). *Handbook of self-regulation of learning and performance* (pp.181-193). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315697048

McPherson, G. E. and Renwick, J. M. (2001). A longitudinal study of self-regulation in children's musical practice. *Music Education Research, 3*(2)*,* 169-186. https://doi.org/10.1080/14613800120089232

McPherson, G. E. and Renwick, J. M. (2011). Self-regulation and mastery of musical skills. In B. J. Zimmerman and D. Schunk (Eds.), *Handbook of self-regulation of learning and performance* (pp. 234-248). New York: Routledge.

McPherson, G. E. and Zimmerman, B. J. (2002). Self-regulation of musical learning: A social cognitive perspective (pp. 327-347). In R. Colwell and C. Richardson (Eds.), *The new handbook of research on music teaching and learning* (pp. 130-175). New York: Oxford University Press.

McPherson, G. E. and Zimmerman, B. J. (2011). Self-regulation of musical learning: A social-cognitive perspective on developing performance skills. In R. Colwell and P. Webster (Eds.), *MENC handbook of research on music learning, volume 2: Applications* (pp. 130-175). New York, NY: Oxford University Press.

Miksza, P. (2006a). Relationships among impulsiveness, locus of control, gender, and music practice. *Journal of Research in Music Education*, *54*(4), 308-323. https://doi.org/10.1177/002242940605400404

Miksza, P. (2006b). An exploratory investigation of self-regulatory and motivational variables in the music practice of junior high band students. *Contributions to Music Education*, *33*(2), 9-26. https://www.jstor.org/stable/24127206

Miksza, P. (2007). Effective practice: An investigation of observed practice behaviors, self-reported practice habits, and the performance achievement of high school wind players. *Journal of Research in Music Education*, *55*, 359-375. https://doi.org/10.1177/0022429408317513

Miksza, P. (2011a). A review of research on practicing: Summary and synthesis of the extant research with implications for a new theoretical orientation. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, *190*, 51-92. https://doi.org/10.5406/bulcouresmusedu.190.0051

Miksza, P. (2011b). Relationships among achievement goal motivation, impulsivity, and the music practice of collegiate brass and woodwind players. *Psychology of Music*, *39*, 50-67. https://doi.org/10.1177/0305735610361996

Miksza, P. (2011c). The development of a measure of self-regulated practice behavior for beginning and intermediate instrumental music students. *Journal of Research in Music Education*, *59*(4), 321-338. https://doi.org/10.1177/0022429411414717

Miksza, P. (2015). The effect of self-regulation instruction on the performance achievement, musical self-efficacy, and practicing of advanced wind players. *Psychology Of Music, 43*(2)*,* 219-243. https://doi.org/10.1177/0305735613500832

Miksza, P., Blackwell, J., Roseth, N. and Cole, S. (2016). *Designing instruction on practicing: A pilot test of a micro-analytic self-regulation intervention*. Paper presented at the National Association for Music Education Music Research and Music Teacher Education Conference, Atlanta, GA, USA.

Miksza, P., McPherson, G. E., Herceg, A. and Meider, K. (2018). Developing self-regulated musicians. In M. K. DiBenedetto (Ed.), *Connecting self-regulated learning and performance with instruction across high school content areas* (pp. 323-348). New York: Springer.

Miksza, P., Prichard, S. and Sorbo, D. (2012). An observational study of intermediate band students' self-regulated practice behaviors. *Journal of Research in Music Education, 60*(3)*,* 254-266. https://doi.org/10.1177/0022429412455201

Palmer, C. (2013). Music performance: Movement and coordination. In D. Deutsch (Ed.), *The psychology of music* (3rd ed., pp. 405-422). San Diego, CA: Academic Press.

Renwick, J. and McPherson, G. E. (2002). Interest and choice: Student-selected repertoire and its effect on practising behaviour. *British Journal of Music Education, 19*(2), 173-188. https://doi.org/10.1017/S0265051702000256

Su, Y. L. and Reeve, J. (2010). A meta-analysis of the effectiveness of intervention programs designed to support autonomy. *Educational Psychology Review, 23*, 159-188. https://doi.org/10.1007/s10648-010-9142-7

Tuzcu, Ö. (2016). *Piyano eğitiminde özdüzenlemeli öğrenme ve öğrenme stilleri ile akademik başarı arasındaki ilişki*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Young, V., Burwell, K. and Pickup, D. (2003). Areas of study and teaching strategies instrumental teaching: A case study research project. *Music Education Research*, *5*(2), 139-155. https://doi.org/10.1080/1461380032000085522

Zimmerman, B. J. (2000). Attaining of self-regulation: A social cognitive perspective. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich and M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 13-39). San Diego, CA: Academic Press.

Zimmerman, B. J. (2001). Theories of self-regulated learning and academic achievement: An overview and analysis. In B. J. Zimmerman & D. H. Schunk (Eds.), *Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives* (2nd ed., pp. 1-37). Manhaw, NJ: Lawrence Erlbaum.

Bölüm 19

MESLEK DERSİ ÖĞRETMENLERİNİN UZAKTAN EĞİTİME İLİŞKİN GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ[1]

Emine KALELİ TÜKEK[2], Soner DOĞAN[3]

1 Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde tamamlanan tezsiz yüksek lisans projesine dayalı olarak hazırlanmıştır

2 Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, eminetukek@gmail.com
3 Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, snr312@gmail.com Orcid no: 0000-0003-2013-3348

1.Giriş

Eğitim insanlığın var olduğu andan itibaren bütün dünya toplumlarının üzerinde önemle durduğu bir konudur. Eğitimin toplumların olumlu anlamda gelişmelerinin, kalkınmalarının ve varlıklarını devam ettirmelerini sağlamalarının en önemli yapı taşlarından biri olduğu bilinmektedir. Çünkü eğitim sürekli bir gelişme içerisinde var olan canlı, yaşayan bir süreçtir. Eğitim bütün insanların hayatında vazgeçilmez bir yapı taşıdır. Eğitim bireyin bütün gelişim alanlarındaki temel noktasıdır. İnsan doğduğu andan itibaren yaşamının son anına kadar öğrenmeye devam ederek eğitimle iç içe şekilde hayatını devam ettirmektedir. Eğitimin önemi bütün dünya toplumları tarafından bilindiği ve gereken önemin verildiği bilinmektedir (Reddy,2018).Çakmak (2008)'a göre gelişmiş ülkelerin eğitime yaptıkları yatırım oranı bu önemin ne kadar farkında olduklarının en somut göstergesidir. Kaya (2002)'ya göre gelişmiş ülkelerin, bulundukları gelişmişlik seviyesi ve eğitim sistemleri arasında çok sıkı bir bağ olduğu bilinmektedir. Bu ülkelerin değişme ve gelişme çabalarında eğitim ilk sırada yer almaktadır. Gelişmiş ülkeler vatandaşlarının ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerine göre eğitim almalarına özen göstermektedirler.

Dinçer (2003)'e göre gelişen ve gelişmekte olan ülke yöneticileri de toplumun sahip olduğu bilgiyi, birikimi, kültürü yeni yetişen nesillere aktarmanın yanında geçmişin izlerini silmeden geleceğe hazırlamanın, maddi ve manevi olarak daha iyi duruma getirmenin eğitimin işlevlerinden biri olduğunun farkındadırlar. Bu yönüyle eğitimin bireye yaptığı olumlu yansımaların, eğitimi alan bireyin ülkesini de geliştirmesinin zeminini oluşturmaktadır. Gelişmiş ülkelerin eğitime yaptığı büyük çaplı yatırımların temel sebebi de budur. Kırık (2014)'a göre dişlinin çarkları gibi tek kişiyle başlayan değişim ve ilerleme, diğer çarkları da harekete geçirerek, bireysel şekilde başlayıp kitlesel gelişime doğru ilerlemektedir.

Eğitim formal ve informal olarak gerçekleşmektedir. Formal eğitim geçmişten günümüze okul sayılan ortamlarda ya da okullarda öğretmenler tarafından gerçekleştirilirken, informal eğitim ise hayatın her anında her hangi bir ortamda herkes tarafından verilebilen bir yapıdadır. Formal eğitim kendi içerisinde örgün ve yaygın eğitim olarak gruplanmaktadır. Yaygın eğitim her hangi bir sebepten dolayı örgün eğitimde yer alamayacak bireyleri kapsar. Örgün eğitim ise belirlenen çerçeve içerisinde okullarda verilen bir eğitimdir.(Berberoğlu ve Uygun, 2013).Gelişen teknoloji ile eğitim de gelişip çeşitlenmiştir. Eğitimin çeşitlenmesinde radyonun kullanılmasıyla başlayan değişim, televizyon, internet kullanımıyla daha farklı ortam ve durumlarda yapılmaya başlanarak daha da gelişip çeşitlenmiştir. Ortaya çıkan çeşitlilik hayatımıza uzaktan eğitim kavramını da eklemiştir. (Alkayış, 2021)

KAYNAKÇA

Akgün, A.İ. (2020). COVİD-19 sürecinde acil durum uzaktan eğitimi yoluyla verilen muhasebe eğitimine yönelik öğrenci görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd),*6(4), 208-236.

Alkayış, A. (2021). Eğitim Felsefesi Perspektifinden Dijitalleşme ve Eğitim, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 11(21), 221-237.

Balaman, F , Hanbay Tiryaki, S . (2021). Corona Virüs (Covid-19) nedeniyle mecburi yürütülen uzaktan eğitim hakkında öğretmen görüşleri . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* , 10 (1) , 52-84 .

Başar M. , Arslan S. , Günsel E. , Akpınar M. (2019). Öğretmen Adaylarının Uzaktan Eğitim Algısı. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,* 3(2), 14-22.

Berberoğlu, E. ve Uygun, S. (2013). Sınıf Dışı Eğitimin Dünyadaki ve Türkiye'deki Gelişiminin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 9(2), 32-44.

Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* (11), 33-41.

Demir, T. (2021). *Mesleki ve teknik anadolu lisesi öğretmenlerinin ve öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi.* [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Dinçer, M. (2003). Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü, *Ege Eğitim Dergisi* 1(3), 102-112.

Ergüney, M. (2015). Uzaktan Eğitimin Geleceği: Mooc. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi,* 4(4), 15-22.

Erpay, İ. (2021,30,06). Zorunlu Uzaktan Eğitim: Covid-19 Pandemisi Sürecinde İlahiyat Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri. *Marifetname 8*(1), 169-204. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1761714

Kahraman, M. E. (2020). Covid-19 salgınının uygulamalı derslere etkisi ve bu derslerin uzaktan eğitimle yürütülmesi: Temel Tasarım dersi örneği. *İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 6(1), 44-56.

Kargın, T. ve Karataş, A. (2021). Sınıf öğretmenlerinin gözünden küresel salgın sürecinde uzaktan eğitim aracılığıyla ilk okuma yazma öğretimi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(4), 1264-1284.

Kaya, Z. (2002). Uzaktan Eğitim, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi* 2(5), 376-394.

Kırık, A. M. (2014). Uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi ve Türkiyede'ki durumu. *Marmara İletişim Dergisi*(21), 73-94.

Kürtüncü, M. ve Kurt, A. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal*

ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(5), 66-77.

Metin, M.,Gürbey, S.& Çevik, A.(2021). Covid-19 Pandemi sürecinde uzaktan eğitime yönelik öğretmen görüşleri. *Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi,*5(1), 66-89.

Söylemez,Y.(2016). İçerik analizi:eleştirel düşünme. *Ekev Akademi Dergisi*, 20(66),671-696.

Ülkü, S. (2018). *Eğitim Programları ve Öğretimi Bilim Dalı İlkokullarda Görev Yapan Öğretmenlerin Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumları.* Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Bolu

Reddy, C.(2018). *Why Education is important? Top 13 Reasons.* https://content.wisestep.com/education-important-top-reasons/ adresinden 25.02.2022 tarihinde alınmıştır.

Şen Gürer, S. (2022). Mesleki ve teknik liselerde görev yapan meslek dersi öğretmenlerinin

Covid-19 salgını sürecindeki harmanlanmış eğitim deneyimleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 8(2), 74-99.

Yamamoto, G. T.,& Altun, D.(2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 25-34.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (7.Baskı). Seçkin Yayıncılık.

Bölüm 20

MESLEKİ MÜZİK EĞİTİMİ ALAN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇALGI DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARI İLE MÜZİK PERFORMANS KAYGILARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yalçın YILDIZ[1]

1 Trabzon Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-2798-8763

Giriş

Bireyde estetik davranış değişiklikleri oluşturmak amacıyla planlı ve belirli sanatsal davranışlar kazandırma süreci olarak ifade edilebilen; bununla birlikte onun bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimlerini de destekleyen müzik eğitimi, bireyin yeteneklerini ön plana çıkararak estetik değerler kazanmasını hedefler (Cüceloğlu Önder ve Yıldız, 2017; Şendurur ve Akgül Barış, 2002; Tez ve Aydıner Uygun, 2016; Uçan, 2005).

Ülkemizde müzik eğitimi özengen, genel ve mesleki müzik eğitimi başlıkları altında uygulanmaktadır (Uçan, 2005). Mesleki müzik eğitimi konservatuarlarda, güzel sanatlar liselerinde, eğitim fakültelerinde ve güzel sanatlar fakültelerinde verilmektedir. Bu kurumlardan ilk, orta ve üniversite düzeyinde konservatuarlarda müzik eğitimi verilmekte; güzel sanatlar liselerinde ortaöğretim düzeyinde; eğitim fakülteleri ile güzel sanatlar fakültelerinin müzik eğitimi bölümlerinde ise lisans düzeyinde eğitim verilmektedir (Girgin, 2020). Mesleki müzik eğitimi kapsamında eğitim alan bireyler ses, müziksel işitme, müziksel yaratma, müzikalite ve çalgı disiplinlerinden oluşan eğitim basamaklarından geçerler (Gençel Ataman, 2016; Uçan, 2005).

Çalgı eğitimi bireyin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor yeterlikleri göz önünde bulundurularak hazırlanan program doğrultusunda çalgı hakkındaki tüm teknik davranışları kazanarak performans gösterebilmesini hedefleyen; bununla birlikte performansını geliştirerek çalgı çalma eylemini davranış haline dönüştürmesini amaçlayan planlı ve sistematik eğitim süreci olarak tanımlanabilir (Çoban, 2011; Gençel Ataman, 2016; Girgin, 2017; Okan, 2014; Özmenteş, 2013; Yalçınkaya ve diğerleri, 2014).

Planlı ve sistematik bir eğitim süreci olarak ifade edilebilen çalgı eğitiminde öğrencilerin duygu, inanç ve değerlerinden oluşan tutumlarının bu süreci sağlıklı bir şekilde geçirmeleri, çalgı çalışma evrelerini etkili ve verimli bir şekilde tamamlayabilmeleri açısından önemli görülmektedir (Gençel Ataman, 2016; Okan, 2014; Özmenteş, 2016; Şeker, 2014; Yalçınkaya ve diğerleri, 2014).

Eğitim sürecinde önemli bir faktör olan tutum kavramı bireyin yaşantılar yoluyla herhangi bir nesne, olgu ya da konuya karşı oluşturduğu yönlendirici zihinsel, duygusal, davranışsal yoğunluk olarak ve benzer şekilde onun her türlü davranışının altında yatan etkileyici öğrenilmiş eğilim olarak ifade edilebilir (Gençel Ataman, 2016; Gergin, 2010; Şeker, 2014; Özmenteş, 2012; Yalçınkaya ve diğerleri, 2014). Tutum ayrıca bir referans uyarana karşı öngörülebilir bir şekilde davranma eğilimi olarak tanımlanmıştır. Genel olarak tutumlar, psikolojik nesnelerle ilişkilendirilen olumlu veya olumsuz duygulardır; tutumlar sözel olarak görüşler olarak ve davranışsal olarak tercihler olarak ifade edilir. Tutumlar, tanımı gereği,

KAYNAKÇA

Ataman, Ö. G. (2016). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı derslerine yönelik tutumlarının incelenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 405-417

Avcıoğlu, S. & Şen, Y. (2020). Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin bireysel çalgı dersine ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Journal of International Social Research*, *13*(70), 801-821.

Baloğlu, M., Koçak, R. & Zelhart, P. F. (2007). İstatistik kaygısı ve istatistiğe yönelik tutumlar arasındaki ilişki. Ankara Üniversitesi, *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40*(2), 23-39.

Barros, S., Marinho, H., Borges, N., & Pereira, A. (2022). Characteristics of music performance anxiety among undergraduate music students: A systematic review. *Psychology of music*, *50*(6), 2021-2043.

Biasutti, M., & Concina, E. (2014). The role of coping strategy and experience in predicting music performance anxiety. *Musicae Scientiae, 18*(2), 189-202.

Brotons, M. (1994). Effects of performing conditions on music performance anxiety and performance quality. *Journal of Music Therapy*, *31*(1), 63–81.

Cohen, J. (1988). The t test for means. *Statistical power analysis for the behavioural sciences.* Hillsdale, Earlbaum.

Cüceoğlu Önder, G., & Yıldız, E. (2017). Flüt eğitiminde kullanılan Ernesto Köhler op. 33/I etüt kitabının analizi. *ASOS Journal-The Journal of Academic Social Science Studies, 58*, 11-18.

Çırakoğlu, O. C. (2013). Sahnedeki düşman: müzisyenlerde performans kaygısı üzerine bir gözden geçirme. *Türk Psikoloji Yazarları, 16*(32), 95-104.

Çimen, G. (2001). Konser kaygısı. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21*(2), 125-133.

Çoban, S. (2011). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı eğitimi dersi dönem sonu sınavları ile ilgili düşünceleri: Marmara üniversitesi örneği. *Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*, 115-127.

Dalkıran, E., Baltacı Şahin, H., Karataş, Z., & Nacakcı, Z. (2014). Developing of individual instrument performance anxiety scale: validity-reliability study. *International Journal of Assessment Tools İn Educaton, 1*(1), 13-25.

Deirdre, R. B. (2013). Mission impossible or possible mission?: Changing confidence and attitudes of primary preservice music education students using Kolb's experiential learning theory, *Australian Journal of Music Education, 2,* 46-63.

Deniz, J. (1998). Mesleki müzik eğitimi öğrencilerinin konser kaygılarının cinsiyet, kişilik ve okul değişkenleri açısından incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 10*, 75-82.

Doğan, C. & Tecimer, B. (2019). Müzik öğretmenliği lisans programı öğrencileri-

nin müzik performans kaygı düzeyleri: Ankara-Gazi Üniversitesi örneği). *Bartın University Journal of Education, 8*(2), 507-523.

Doğan, T. & Çoban, A. E. (2009). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, *34*(153), 157-168.

Dursun, H., & ÖZENÇ, E. G. (2019). İlkokul 4. sınıf öğrencilerinin okuma kaygıları ile Türkçe dersine yönelik tutumları arasındaki ilişki (Kayseri ili örneği). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (51), 144-159.

Ekinci, H. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının solo sahne performansına ilişkin özgüven algılarının bazı değişkenler bakımından incelenmesi, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2*(2), 52-64.

Ely, M. C. (1991). *Stop Performance Anxiety! Music Educators Journal, 78(2), 35–39.*

Engür, D. Gül, G. Çeliktaş, H. & Özer, N. (2018). Müzik öğretmeni adaylarının çalgı dersi tutumları ile başarı yönelimlerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19*(2), 1442-1453.

Gençel Ataman, Ö. (2016). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı derslerine yönelik tutumlarının incelenmesi, *Akademik Bakış Dergisi, 54*, 405-417.

Gergin, Z. (2010). *Bireysel çalgı ı dersine ilişkin öğrenci tutumlarının ve başarılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.

Girgin, D. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının çalgı performansı özyeterlik inancı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18*(1), 613-624.

Girgin, D. (2020). Motivation, self-efficacy and attitude as predictors of burnout in musical instrument education in fine arts high schools. *Eurasian Journal of Educational Research*, *20*(85), 93-108.

Goode, D. J. & Knight, S. P. (1991). Identification, retrieval, and analysis of arts medicine literature. *Medical Problems of Performing Artists, 6*(1), 3-7.

Gorges, S., Alpers, G.W., Pauli, P. (2007, November, 22-23). *Musical performance anxiety as a form of social anxiety?.* [Oral presentation]. International Symposium on Performance Science, Porto, Portekiz.

Gözler, A., Bozgeyikli, H. & Avcı, A. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının başarı yönelimleri ile mesleki kaygı düzeylerinin incelenmesi, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 189-211.

Hamann, D.L. & Frost, R.S. (2000). The effect of private lesson study on the practice habits and attitudes towars practicing of middle school and high school string students. *Contributions to Music Education, 27*(2), 71-93.

Iusca, D. & Dafinoiu, I. (2012). Performance anxiety and musical level of underg-

raduate students in exam situations: the role of gender and musical instrument. *Procedica-Social and Behavioral Sciences, 33*, 448-452.

Karadağ, E. & Karadeniz, İ. (2014). Kırsal bölgelerdeki ortaokul öğrencilerinin matematik kaygı ve tutumları: korelasyonel bir araştırma. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education, 5*(3), 259-273.

Karasar, N., (2004). *Bilimsel araştırma yöntemi.* (13. baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Kaya, Z. (2016). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin koro dersine yönelik tutum, öz-yeterlik algısı ve akademik başarılarının incelenmesi. *Current Reseacrh in Education, 2*(1), 1-16.

Kenny, D. (2011). *The psychology of music performance anxiety*. OUP Oxford.

Kenny, D.T., Davis, P., Oates, J. (2004). Music Performance Anxiety and Ocupational Stress amongst Opera Chorus Artists and Their Relationship with State and Trait Anxiety and Perfectionism. *Anxiety Disorders, 18*, 757-777.

Konakçı, N. (2010). *Eğitim fakültesi güzel sanatlar eğitimi bölümü müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin bireysel çalgı eğitimi dersine yönelik tutumlarının incelenmesi* (Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi.

Kuhn, T. L. (1980). Instrumentation for the measurement of music attitudes. *Contributions to Music Education*, (8), 2-38.

Küçükosmanoğlu, H.O., Babacan, E., Babacan, M.D., & Yüksel, G. (2016). Müzik eğitiminde bireysel çalgı çalışma alışkanlıkları ölçek geliştirme çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*, 2350-2367.

LeBlanc, A., Jin, Y. C., Obert, M., & Siivola, C. (1997). Effect of Audience on Music Performance Anxiety. *Journal of Research in Music Education, 45*(3), 480–496.

Matei, R., & Ginsborg, J. (2017). Music performance anxiety in classical musicians–what we know about what works. *BJPsych international*, *14*(2), 33-35.

Nacakçı, Z. & Dalkıran, E. (2011). Müzik eğitimi anabilim dalı öğrencilerinin bireysel çalgı sınavına yönelik kaygıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(5), 46-56.

Nagel, J. J., Himle, D. P., & Papsdorf, J. D. (1989). Cognitive-behavioural treatment of musical performance anxiety. *Psychology of Music*, *17*(1), 12-21.

Okan, S. (2014). Güzel sanatlar lisesi öğrencilerinin keman dersine yönelik tutumları. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3(*3), 234-243.

Orhan, Ş.Y. (2006). Anadolu güzel sanatlar liseleri çalgı eğitiminde motivasyon. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 20*, 130-136.

Osborne, M.S. & McPherson, G.E. (2018). Precompetitive apprasial, performance anxiety and confidence in conservatorium musicians: a case for coping. *Psychology of Music, 47*(3), 451-462.

Osborne, M.S., Kenny, D.T. (2008). The role of sensitizing experiences in music

performance anxiety in adolescent musicians. *Psychology of Music, 36*(4), 447-462.

Özevin Tokinan, B. (2013). Kenny müzik performans kaygısı envanterini Türkçe'ye uyarlama çalışması. *Ahi Erivan Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, *14*(1), 53-65.

Özevin Tokinan, B. (2014). Öğretmen adaylarının müzik performans kaygılarının bireysel özellikler bakımından incelenmesi. *NWSA- Fine Arts, 9*(2), 84-100.

Özmenteş, G. (2016, Ekim). *Çalgı performansında çalışma stratejileri ve müzik özyeterliğinin rolü.* Uluslararası Müzik Sempozyumu Müzikte Performans'ında sunulmuş bildiri. Sempozyum tam metin kitabı, (s.211-224), Uludağ Üniversitesi Devlet Koservatuvarı, Bursa.

Özmenteş, S. & Özmenteş, G. (2009). Çalgı çalışmaya ilişkin tutum, bireysel özellikler ve performans düzeyi ilişkileri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 17*(1) , 353-360.

Özmenteş, S. (2012). İlköğretim öğrencilerinin evdeki müziksel ortamları, müzik dersine yönelik tutumları ve kişisel değişkenleri arasındaki ilişkiler. *Eğitim ve Bilim, 37*(163), 54-66.

Özmenteş, S. (2013). Çalgı eğitiminde öğrenci motivasyonu ve performans. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 320-331.

Papageorgi, I., Hallam, S., & Welch, G. (2007). A conceptual framework for understanding musical performance anxiety. *Research Studies in Music Education, 28*, 83-107

Rack, J. E. (1995). *Performance anxiety in student musicians: A correlational study* (Order No. 9612816). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (304213716).

Rae, G., McCambridge, K. (2004). Correlates of performance anxiety in practical music exams. *Psychology of Music, 32*(4), 432-439.

Ryan, C. (2005). Experience of musical performance anxiety in elementary school children. *International Journal of Stress Management, 12*(4), 331-342.

Ryan, C., Andrews, N. (2009). An ınvestigation ınto the choral singer's experience of music performance anxiety. *Journal of Research in Music Education, 57*(2), 108-126

Serin, M. K. Güneş, A. M. & Değirmenci, H. (2015). Sınıf öğretmenliği bölümü öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile mesleğe yönelik kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 4*(1), 21-34.

Spahn C, Krampe F and Nusseck M (2021) Classifying different types of music performance anxiety. *Front. Psychol. 12*:538535.

Steptoe, A., & Fidler, H. (1987). Stage fright in orchestral musicians: A study of cognitive and behavioural strategies in performance anxiety. *British Journal of Psychology, 78*(2), 241–249.

Şeker, S. S. (2014). Müzik öğretmeni adaylarının akademik özyeterlik düzeyleri ile çalgı çalışmaya ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Fine Arts, 9*(3), 135-149.

Şendurur, Y. & Barış, D. A. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(1), 165-174.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using Multivariate Statistics* (6. ed.). Pearson.

Taborsky, C. (2007). Musical performance anxiety: A review of literature. *Update: Applications of Research in Music Education*, *26*(1), 15-25.

Tez, İ., & Aydiner-Uygun, M. (2016). A metaphorical analysis of middle-school students' perceptions on music lesson and music teacher. *KALEM International Journal of Educational and Human Sciences (KIJEHS)*, *6*(2), 417-455.

Topoğlu, O. (2014). Musical performance anxiety: relations between personal features and state anxiety levels of pre-service music teachers. *International Online Journal of Educational Sciences, 6*(2), 337-348.

Trylong, V. L. (1987). *Aptitude, attitudes, and anxiety: A study of their relationships to achievement ın the foreign language classroom* (Order No. 8729805). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (303617466).

Uçan, A. (2005). *Müzik Eğitimi Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar ve Türkiye'deki Durum* (3. baskı). Ankara: Evrensel Müzikevi.

Wesner, R. B., Noyes, R., & Davis, T. L. (1990). The occurence of performance anxiety among musicians. *Journal of Affective Disorders, 18*(3), 177–185.

Yalçınkaya, B. & Eldemir, A.C. (2013). Bireysel çalgı dersine ilişkin tutum ölçeğinin geliştirilmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(21), 23-36.

Yöndem, S., Yöndem, Z.D., Eden Ünlü, S., & Nortgün, Z. (2019). Müzik eğitimi öğrencilerinde bireysel çalgı performansı başarısının psikolojik ve kişisel özelliklere göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 27*(1), 299-307.

Yöndem, Z.D. (2007). Performance anxiety, dysfunctional attitudes and gender in university music students. *Social Behavior and Personality, 35*(10), 1415-1426.

Bölüm 21

MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ BİREYSEL PİYANO ÇALIŞMA YÖNTEMLERİ İLE BAZI DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ İLİŞKİLERİN BELİRLENMESİ[1]

Emine CERİT AY[2]

1 Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Şehnaz Ertem danışmanlığında, Emine Cerit Ay tarafından yazılan "Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Öğrencilerinin Bireysel Piyano Çalışma Yöntemleri ile Bazı Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Belirlenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden yapılmıştır.

2 Ankara, MEB Müzik Öğretmeni. E-mail: ejerita@gmail.com ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-5573-9848

Giriş

Müzik eğitiminin temel boyutlarından biri çalgı eğitimidir. Müzik öğretmeni yetiştiren kurumlarda verilen çalgı eğitimini oluşturan basamaklar; çalgı çalmayı öğrenebilme, çalgıyı etkin kullanabilme ve çalgı çalmayı öğretebilme şeklinde sıralanabilir. Tuşlu, yaylı, nefesli, mızraplı veya vurmalı çalgılar, müzik öğretmeni adaylarının öğrenim hayatları boyunca aralarından birini seçerek eğitim aldıkları çalgı gruplarıdır. Bu çalgı gruplarından tuşlu çalgılar kategorisine giren piyano, çoksesli müzik yapma olanağı tanıyan bir çalgı olduğu için diğerlerinden daha farklı bir konuma sahiptir.

Piyanonun, sabit perdeli, entonasyon sorunu olmayan, akordu tam ise parmağın bastığı yerden doğru ses veren, ses sınırı geniş, kulak eğitimine en uygun armonik bir eşlik çalgısı olduğunu söyleyen Yönetken'e (1996) göre, "temel bir çalgı olarak piyanonun tüm bu nitelikleri, müzik eğitiminin her boyutunda ihtiyaçların karşılanmasında bu çalgıya başvurulmasını sağlamaktadır".

Piyano eğitimi zihin ve kasların birlikte çalışması ile meydana gelen psiko-motor davranışların bilişsel ve duyuşsal davranışlarla desteklenerek beceriye dönüştürüldüğü bir faaliyettir. Özellikle mesleki müzik eğitimi veren kurumlarda önemli bir yer tutan çalgı eğitiminde öncelikli amaçlardan biri psiko-motor yönü geliştirmeye yöneliktir. Bu gelişim, temelde çalgı çalmayla ilgili davranışların duyu organları, zihin ve kaslar arasındaki koordinasyonun doğru olarak öğretilmesiyle sağlanır. Çünkü psiko-motor davranışların beceriye dönüştürülmesi, ilgili davranışların birbiriyle koordineli, uygun hızda ve otomatik biçimde yapılmasını gerektirir (Akbulut, 2000:1-4). Bunun temelinde motor gelişim yatar.

Alıştırma ve tekrarlarla (eğitimle) mümkünleşen (Yağışan, 2002) motor becerilerin kazandırılmasında temel amaç; hareketleri doğru, hızlı ve düzgün biçimde yapabilmektir.

Gagné'nin (1985) motor beceri gelişiminde en belirgin olan şeyin çeşitli çalışmalar ve alıştırmalar olduğu görüşüne katılan Ertem (2003), böylece, istenilen performansın, gerçekleştirilen hareketlerin, daha doğru, daha düzgün, daha iyi zamanlama özelliklerine ulaştığını belirtmektedir.

Öte yandan, piyano çalma sanatı son derece ciddi, aşamalı, disiplinli çalışmaları gerektiren bir eğitim sürecini kapsamaktadır. Bu aşamalı süreçte, insanın doğasında var olan fizyolojik, psikolojik, zihinsel ve duygusal öğeler bir bütün olarak yer almaktadır. Piyano eğitiminde önemli başarılar göstermek ancak bu öğeler arasındaki karmaşık dengenin sağlanması ile mümkün olabilir.

Piyano öğrenmede azim, kararlılık ve çalışmanın en az zekâ ve yetenek kadar başarıyı belirleyen önemli etkenler olduğu düşünüldüğünde

KAYNAKÇA

Akbulut, E. (2000). Çalgı Eğitiminde Davranışların Organizasyonu. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *2*, 2-5.

Binbaşıoğlu, C. (1995). *Eğitim Psikolojisi*. Ankara: Gül Yayınevi.

Büyükkayıkçı, G. E. (2004). *Türkiye'deki Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümleri Müzik Eğitimi Anabilim Dalları Yaylı Çalgı Öğrencilerinin Günlük Bireysel Çalışma Yöntemleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Çevik, D.B. (2007). *Armoni Eğitimi ile Piyano Çalma Becerileri Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi,* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, Türkiye.

Çimen, G. (2001). Çalgı Eğitiminde Ezberleme Teknikleri. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*, 82-89.

Çimen, G. (2003, Ekim). *Çalgı Çalmaya Bağlı Fiziksel Rahatsızlıklar*. Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. İnönü Üniversitesi, Malatya. https://www.muzikegitimcileri.net/bilimsel/bildiri/G-Cimen.html#

Demirova, G. (2008). Piyano Eğitiminde Gam Tekniği Üzerine Düşünceler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(15),* 14-23.

Ekinci, H. (2004). *Eğitim Fakülteleri Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Piyano Derslerinde Karşılaşılan Teknik Alıştırmalar Sorunu: Hedefe Uygun Teknik Alıştırma Örnekleri,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye.

Ercan, N. (2008). *Piyano Eğitiminde İlke ve Yöntemler*. Ankara: Sözkesen Matbaası.

Erdal, G. G. (2005). *Koordinatif Kondisyonel Motorik Özelliklerin Geliştirilmesine Yönelik Antrenmanların Piyano Çalma Performansına Olan Etkilerinin İncelenmesi ve Piyano Tekniğinin Hareket Analiz,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kocaeli, Türkiye.

Ertem, Ş. (1997). *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Bölümündeki Piyano Eğitiminde Müzikalite Kavramının Önemi ve Oluşumunun İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara, Türkiye.

Fenmen, M. (1947). *Piyanistin Kitabı*. Ankara: Doğuş Yayınevi.

Fenmen, M. (1991). *Müzikçinin El Kitabı*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Gagné, R. (1985). *The Conditions Of Learning*. Chicago: Holt, Rinehart And Winston.

Howe, J. A. Michael (2001). *Öğrenme Psikolojisi*. (E. Kılıç, Çev.). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım Ltd. Şti.

Kanizi, G., (1999) *Piyano Çalmada Ezber*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara, Türkiye.

Mccalley, G. (1995). Learning To Practice Effectively. *Clavier Vol : 34*, 2.

Newman, W.S. (1986). *The Pianist's Problem*. New York: Da Capo Press.

Sungurtekin, K. M. (1993). *Türkiye' de Eğitim Fakülteleri Müzik Eğitimi Bölümlerindeki Piyano Eğitiminde Çağdaş Türk Piyano Müziği Eserlerinin Yeri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Şendurur, Y. (2001). Keman Eğitimi Dersine Etkili Hazırlanma Süreci, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21* (2), 161-168. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/77484

Yağışan, N. (2002). *Keman Çalmada Etkin Bedensel Yapıların Hareket Analizi ve Fiziksel-Motorik Özelliklerin Geliştirilmesinin Öğrencilerin Çalma Performansına Yansıması,* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

Yönetken, H. B. (1996). Müzik Öğretimi / Okulda Çalgı Sorunu ve Çalgısal Müzik Etkinlikleri. *Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları*.

Fen Bilimleri & Matematikte Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editör

Prof. Dr. Hasan AKGÜL

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-712-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

KANSERE KARŞI GELİŞTİRİLEN TERAPÖTİK AŞILAR

***Ezgi DAĞ TAŞKESENLIGIL*.....1**

***Yağmur ÜNVER*.....1**

Bölüm 2

FAZ DEĞİŞİM MALZEMELERİ, ÇEŞİTLERİ VE KULLANIM ALANLARI

***Ruhan ALTUN ANAYURT*.....21**

Bölüm 3

PROTEİN OKSİDASYON SÜRECİNDE BAZI METAL İYONLARININ ETKİSİ

***Ahmet BAKIR*.....39**

Bölüm 1

KANSERE KARŞI GELİŞTİRİLEN TERAPÖTİK AŞILAR

Ezgi Dağ Taşkesenligil[1], Yağmur Ünver[2]

1 Doktora Öğr., Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Moleküler Biyoloji ve Genetik Anabilim Dalı, 25240, Erzurum, Türkiye,e-mail:aezgidag@gmail.com, Orcid no:0000-0002-5184-8031

2 Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, Fen Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail:yunver@atauni.edu.tr, Orcid no: 0000-0003-1497-081X

1. Giriş

Kanser, vücuttaki bazı hücrelerin kontrolsüz bir şekilde büyüyerek vücudun diğer bölgelerine yayıldığı bir hastalıktır. Kanser, trilyonlarca hücreden oluşan insan vücudunun hemen her yerinde başlayabilir. Dünya Sağlık Örgütü'nün bir raporuna göre, 2018'de kanser, dünya çapında tahmini 9,6 milyon ölümden sorumludur. Yeni geliştirilen immünoterapi ile birlikte cerrahi, kemoterapi ve radyasyon tedavisini içeren geleneksel tedaviler, kanser hücrelerini ortadan kaldırmak veya çoğalmalarını engellemek için uygulanmıştır. Bu tedavilerden sonra kanser hastalarının hayatta kalma süreleri uzamasına rağmen, hastaların büyük bir kısmı nüks yaşamakta ve uzun süreli bir sağ kalım elde edilememektedir. Bu nedenle, başlangıçtan metastaz ve nüksetmeye kadar kanseri iyi bir şekilde anlamak önemlidir (Yin et al., 2021).

Son 20 yılda, kanser araştırmacıları yavaş yavaş ilgi alanlarını geleneksel tedavi yöntemlerinden ziyade alternatif bir tedavi yöntemi olarak umut verici olan kanser aşılarına kaydırmıştır.

Bulaşıcı hastalıkları önlemeyi amaçlayan aşılar, 20. yüzyılın en büyük tıbbi gelişmeleri arasındadır, ancak aşılamanın altında yatan kavramlar kanseri önlemenin de ötesine geçmektedir. Enfeksiyonları tedavi etmek için tasarlanan terapötik aşılar, daha güçlü aşı formülasyonunu mümkün kılan temel immünolojinin umut verici sonuçlarıyla klinik deneylere taşınmıştır (Kosinska et al., 2019). Ayrıca yerleşik maligniteyi aşılarla tedavi etmenin izleri, 1910'larda William Coley'nin tümörlere öldürülmüş *Streptococcus* ve *Serratia* enjeksiyonuna (DeMaria & Bilusic, 2019) ve Lloyd Old'un 1950'lerde Bacillus Calmette–Guérin (BCG) ile benzer yaklaşımına kadar uzanmaktadır (OLD et al., 1959).

Büyük tümörlerin sistemik olarak gerilemesini ve hayatta kalma süresinin uzamasını sağlayan bazı yeni aşı örnekleri, katı ve hematolojik maligniteleri olan hastalar için yeni umutlar doğurmaktadır (Brody et al., 2010; Hammerich et al., 2019). Kanser aşılarının, şu anda sınırlı klinik ilerleme gösterebildikleri, ancak daha fazla geliştirme için iyi klinik öncesi veriler sunabildikleri göz önüne alındığında, benzer şekilde nihai başarı için hazır olduklarını görmekteyiz (Yu et al., 2022).

Bu bölümde kanser aşısı antijenleri ve şimdiye kadar çeşitli kanser türlerine karşı geliştirilmiş ve geliştirilmekte olan terapötik (tedavi edici) kanser aşısı türlerinden bahsedilmektedir.

2. Terapötik Aşılar

Terapötik kanser aşılarının çoğu anormal derecede eksprese edilen ve kendi antijenleri olan tümörle ilişkili antijenleri (TAA'lar) hedef almaktadır. Kanserli bireyin kendi antijenlerini tanıyan yüksek afiniteli T hücre-

KAYNAKÇA

Alvarez, R. D., Huh, W. K., Bae, S., Lamb, L. S., Conner, M. G., Boyer, J., Wang, C., Hung, C. F., Sauter, E., Paradis, M., Adams, E. A., Hester, S., Jackson, B. E., Wu, T. C., & Trimble, C. L. (2016). A pilot study of pNGVL4a-CRT/E7(detox) for the treatment of patients with HPV16 + cervical intraepithelial neoplasia 2/3 (CIN2/3). *Gynecologic Oncology*, *140*(2), 245–252. https://doi.org/10.1016/j.ygyno.2015.11.026

Bakker, B. A. B. H., Schreurs, M. W. J., Boer, A. J. De, Kawakami, Y., Rosenberg, S. A., Adema, G. J., & Figdor, C. G. (1994). *Brief Detinitive Report. 179*(March).

Bermúdez-Humarán, L. G., Cortes-Perez, N. G., Lefèvre, F., Guimarães, V., Rabot, S., Alcocer-Gonzalez, J. M., Gratadoux, J.-J., Rodriguez-Padilla, C., Tamez-Guerra, R. S., Corthier, G., Gruss, A., & Langella, P. (2005). A Novel Mucosal Vaccine Based on Live Lactococci Expressing E7 Antigen and IL-12 Induces Systemic and Mucosal Immune Responses and Protects Mice against Human Papillomavirus Type 16-Induced Tumors. *The Journal of Immunology*, *175*(11), 7297–7302. https://doi.org/10.4049/jimmunol.175.11.7297

Bijker, M. S., van den Eeden, S. J. F., Franken, K. L., Melief, C. J. M., van der Burg, S. H., & Offringa, R. (2008). Superior induction of anti-tumor CTL immunity by extended peptide vaccines involves prolonged, DC-focused antigen presentation. *European Journal of Immunology*, *38*(4), 1033–1042. https://doi.org/10.1002/eji.200737995

Brody, J. D., Ai, W. Z., Czerwinski, D. K., Torchia, J. A., Levy, M., Advani, R. H., Kim, Y. H., Hoppe, R. T., Knox, S. J., Shin, L. K., Wapnir, I., Tibshirani, R. J., & Levy, R. (2010). In situ vaccination with a TLR9 agonist induces systemic lymphoma regression: a phase I/II study. *Journal of Clinical Oncology : Official Journal of the American Society of Clinical Oncology*, *28*(28), 4324–4332. https://doi.org/10.1200/JCO.2010.28.9793

Bubenik, J. (1999). Dendritic cell-based cancer vaccines. *Folia Biologica*, *45*(3), 71–74. https://doi.org/10.4049/jimmunol.1701024

Cadena, A., Cushman, T. R., Anderson, C., Barsoumian, H. B., Welsh, J. W., & Cortez, M. A. (2018). Radiation and anti-cancer vaccines: A winning combination. *Vaccines*, *6*(1), 1–8. https://doi.org/10.3390/vaccines6010009

Castle, J. C., Kreiter, S., Diekmann, J., Löwer, M., Van De Roemer, N., De Graaf, J., Selmi, A., Diken, M., Boegel, S., Paret, C., Koslowski, M., Kuhn, A. N., Britten, C. M., Huber, C., Türeci, Ö., & Sahin, U. (2012). Exploiting the mutanome for tumor vaccination. *Cancer Research*, *72*(5), 1081–1091. https://doi.org/10.1158/0008-5472.CAN-11-3722

Chang, K., & Pastan, I. (1996). Molecular cloning of mesothelin, a differentiation antigen present on mesothelium, mesotheliomas, and ovarian cancers. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *93*(1), 136–140. https://doi.org/10.1073/pnas.93.1.136

Chang, M. H., You, S. L., Chen, C. J., Liu, C. J., Lee, C. M., Lin, S. M., Chu, H. C., Wu, T. C., Yang, S. S., Kuo, H. S., & Chen, D. S. (2009). Decreased incidence of hepatocellular carcinoma in hepatitis B vaccinees: A 20-year follow-up study. *Journal of the National Cancer Institute*, *101*(19), 1348–1355. https://doi.org/10.1093/jnci/djp288

Correale, P., Walmsley, K., Nieroda, C., Zaremba, S., Zhu, M., Schlom, J., & Tsang, K. Y. (1997). In vitro generation of human cytotoxic T lymphocytes specific for peptides derived from prostate-specific antigen. *Journal of the National Cancer Institute*, *89*(4), 293–300. https://doi.org/10.1093/jnci/89.4.293

De Vos Van Steenwijk, P. J., Van Poelgeest, M. I. E., Ramwadhdoebe, T. H., Löwik, M. J. G., Berends-Van Der Meer, D. M. A., Van Der Minne, C. E., Loof, N. M., Stynenbosch, L. F. M., Fathers, L. M., Valentijn, A. R. P. M., Oostendorp, J., Osse, E. M., Fleuren, G. J., Nooij, L., Kagie, M. J., Hellebrekers, B. W. J., Melief, C. J. M., Welters, M. J. P., Van Der Burg, S. H., & Kenter, G. G. (2014). The long-term immune response after HPV16 peptide vaccination in women with low-grade pre-malignant disorders of the uterine cervix: A placebo-controlled phase II study. *Cancer Immunology, Immunotherapy*, *63*(2), 147–160. https://doi.org/10.1007/s00262-013-1499-2

DeMaria, P. J., & Bilusic, M. (2019). Cancer Vaccines. *Hematology/Oncology Clinics of North America*, *33*(2), 199–214. https://doi.org/10.1016/j.hoc.2018.12.001

Diken, M., Kranz, L. M., Kreiter, S., & Sahin, U. (2017). mRNA: A Versatile Molecule for Cancer Vaccines. *Current Issues in Molecular Biology*, *22*, 113–128. https://doi.org/10.21775/cimb.022.113

Disis, M. L., Wallace, D. R., Gooley, T. A., Dang, Y., Slota, M., Lu, H., Coveler, A. L., Childs, J. S., Higgins, D. M., Fintak, P. A., Dela Rosa, C., Tietje, K., Link, J., Waisman, J., & Salazar, L. G. (2009). Concurrent trastuzumab and HER2/neu-specific vaccination in patients with metastatic breast cancer. *Journal of Clinical Oncology*, *27*(28), 4685–4692. https://doi.org/10.1200/JCO.2008.20.6789

Dranoff, G., Jaffee, E., Lazenby, A., Golumbek, P., Levitsky, H., Brose, K., Jackson, V., Hamada, H., Pardoll, D., & Mulligan, R. C. (1993). Vaccination with irradiated tumor cells engineered to secrete murine granulocyte-macrophage colony-stimulating factor stimulates potent, specific, and long-lasting anti-tumor immunity. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *90*(8), 3539–3543. https://doi.org/10.1073/pnas.90.8.3539

Dunussi-Joannopoulos, K., Dranoff, G., Weinstein, H. J., Ferrara, J. L. M., Bierer, B. E., & Croop, J. M. (1998). Gene immunotherapy in murine acute myeloid leukemia: Granulocyte- macrophage colony-stimulating factor tumor cell vaccines elicit more potent antitumor immunity compared with B7 family and other cytokine vaccines. *Blood*, *91*(1), 222–230. https://doi.org/10.1182/blood.v91.1.222

Ferrara, T. A., Hodge, J. W., & Gulley, J. L. (2009). Combining radiation and immunotherapy for synergistic antitumor therapy. *Current Opinion in Molecular Therapeutics*, *11*(1), 37–42.

Finn, O. J., Gantt, K. R., Lepisto, A. J., Pejawar-Gaddy, S., Xue, J., & Beatty, P. L. (2011). Importance of MUC1 and spontaneous mouse tumor models for understanding the immunobiology of human adenocarcinomas. *Immunologic Research*, *50*(2–3), 261–268. https://doi.org/10.1007/s12026-011-8214-1

Galluzzi, L., Buqué, A., Kepp, O., Zitvogel, L., & Kroemer, G. (2015). Immunological Effects of Conventional Chemotherapy and Targeted Anticancer Agents. *Cancer Cell*, *28*(6), 690–714. https://doi.org/10.1016/j.ccell.2015.10.012

Gnjatic, S., Ritter, E., Büchler, M. W., Giese, N. A., Brors, B., Frei, C., Murray, A., Halama, N., Zörnig, I., Chen, Y. T., Andrews, C., Ritter, G., Old, L. J., Odunsi, K., & Jäger, D. (2010). Seromic profiling of ovarian and pancreatic cancer. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *107*(11), 5088–5093. https://doi.org/10.1073/pnas.0914213107

Hailemichael, Y., Dai, Z., Jaffarzad, N., Ye, Y., Medina, M. A., Huang, X. F., Dorta-Estremera, S. M., Greeley, N. R., Nitti, G., Peng, W., Liu, C., Lou, Y., Wang, Z., Ma, W., Rabinovich, B., Schluns, K. S., Davis, R. E., Hwu, P., & Overwijk, W. W. (2013). Persistent antigen at vaccination sites induces tumor-specific CD8+ T cell sequestration, dysfunction and deletion. *Nature Medicine*, *19*(4), 465–472. https://doi.org/10.1038/nm.3105

Hammerich, L., Marron, T. U., Upadhyay, R., Svensson-Arvelund, J., Dhainaut, M., Hussein, S., Zhan, Y., Ostrowski, D., Yellin, M., Marsh, H., Salazar, A. M., Rahman, A. H., Brown, B. D., Merad, M., & Brody, J. D. (2019). Systemic clinical tumor regressions and potentiation of PD1 blockade with in situ vaccination. *Nature Medicine*, *25*(5), 814–824. https://doi.org/10.1038/s41591-019-0410-x

Hege, K. M., Jooss, K., & Pardoll, D. (2006). GM-CSF gene-modifed cancer cell immunotherapies: Of mice and men. *International Reviews of Immunology*, *25*(5–6), 321–352. https://doi.org/10.1080/08830180600992498

Hodi, F. S., O'Day, S. J., McDermott, D. F., Weber, R. W., Sosman, J. A., Haanen, J. B., Gonzalez, R., Robert, C., Schadendorf, D., Hassel, J. C., Akerley, W., van den Eertwegh, A. J. M., Lutzky, J., Lorigan, P., Vaubel, J. M., Linette, G. P., Hogg, D., Ottensmeier, C. H., Lebbé, C., … Urba, W. J. (2010). Improved Survival with Ipilimumab in Patients with Metastatic Melanoma. *New England Journal of Medicine*, *363*(8), 711–723. https://doi.org/10.1056/nejmoa1003466

Hofmann, O., Caballero, O. L., Stevenson, B. J., Chen, Y., Cohen, T., Chua, R., Maher, C. A., Panji, S., Schaefer, U., Kruger, A., Lehvaslaiho, M., Carninci, P., Hayashizaki, Y., Jongeneel, C. V., Simpson, A. J. G., Old, L. J., &

Hide, W. (2008). *Genome-wide analysis of cancer / testis gene expression*. *105*(51).

Hollingsworth, R. E., & Jansen, K. (2019). Turning the corner on therapeutic cancer vaccines. *Npj Vaccines*, *4*(1), 1–10. https://doi.org/10.1038/s41541-019-0103-y

Jorritsma, S. H. T., Gowans, E. J., Grubor-Bauk, B., & Wijesundara, D. K. (2016). Delivery methods to increase cellular uptake and immunogenicity of DNA vaccines. *Vaccine*, *34*(46), 5488–5494. https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2016.09.062

Kantoff, P. W., Higano, C. S., Shore, N. D., Berger, E. R., Small, E. J., Penson, D. F., Redfern, C. H., Ferrari, A. C., Dreicer, R., Sims, R. B., Xu, Y., Frohlich, M. W., & Schellhammer, P. F. (2010). Sipuleucel-T immunotherapy for castration-resistant prostate cancer. *The New England Journal of Medicine*, *363*(5), 411–422. https://doi.org/10.1056/NEJMoa1001294

Karikó, K., Muramatsu, H., Welsh, F. A., Ludwig, J., Kato, H., Akira, S., & Weissman, D. (2008). Incorporation of pseudouridine into mRNA yields superior nonimmunogenic vector with increased translational capacity and biological stability. *Molecular Therapy*, *16*(11), 1833–1840. https://doi.org/10.1038/mt.2008.200

Kim, T. J., Jin, H. T., Hur, S. Y., Yang, H. G., Seo, Y. B., Hong, S. R., Lee, C. W., Kim, S., Woo, J. W., Park, K. S., Hwang, Y. Y., Park, J., Lee, I. H., Lim, K. T., Lee, K. H., Jeong, M. S., Surh, C. D., Suh, Y. S., Park, J. S., & Sung, Y. C. (2014). Clearance of persistent HPV infection and cervical lesion by therapeutic DNA vaccine in CIN3 patients. *Nature Communications*, *5*(May). https://doi.org/10.1038/ncomms6317

Kim, T. K., Herbst, R. S., & Chen, L. (2018). Defining and Understanding Adaptive Resistance in Cancer Immunotherapy. *Trends in Immunology*, *39*(8), 624–631. https://doi.org/10.1016/j.it.2018.05.001

Kosinska, A. D., Moeed, A., Kallin, N., Festag, J., Su, J., Steiger, K., Michel, M.-L., Protzer, U., & Knolle, P. A. (2019). Synergy of therapeutic heterologous prime-boost hepatitis B vaccination with CpG-application to improve immune control of persistent HBV infection. *Scientific Reports*, *9*(1), 10808. https://doi.org/10.1038/s41598-019-47149-w

Kranz, L. M., Diken, M., Haas, H., Kreiter, S., Loquai, C., Reuter, K. C., Meng, M., Fritz, D., Vascotto, F., Hefesha, H., Grunwitz, C., Vormehr, M., Hüsemann, Y., Selmi, A., Kuhn, A. N., Buck, J., Derhovanessian, E., Rae, R., Attig, S., … Sahin, U. (2016). Systemic RNA delivery to dendritic cells exploits antiviral defence for cancer immunotherapy. *Nature*, *534*(7607), 396–401. https://doi.org/10.1038/nature18300

Kreiter, S., Vormehr, M., Van De Roemer, N., Diken, M., Löwer, M., Diekmann, J., Boegel, S., Schrörs, B., Vascotto, F., Castle, J. C., Tadmor, A. D., Schoenberger, S. P., Huber, C., Türeci, O., & Sahin, U. (2015). Mutant MHC class II epitopes drive therapeutic immune responses to cancer. *Nature*,

520(7549), 692–696. https://doi.org/10.1038/nature14426

Kumai, T., Fan, A., Harabuchi, Y., & Celis, E. (2017). Cancer immunotherapy: moving forward with peptide T cell vaccines. *Current Opinion in Immunology*, *47*, 57–63. https://doi.org/10.1016/j.coi.2017.07.003

Laheru, D., Lutz, E., Burke, J., Biedrzycki, B., Solt, S., Onners, B., Tartakovsky, I., Nemunaitis, J., Le, D., Sugar, E., Hege, K., & Jaffee, E. (2010). *NIH Public Access*. *14*(5), 1455–1463. https://doi.org/10.1158/1078-0432.CCR-07-0371.Allogeneic

Larocca, C., Bs, Þ., & Schlom, J. (2011). *Viral Vector Y Based Therapeutic Cancer Vaccines*. *17*(5), 359–371.

Lundstrom, K. (2016). Replicon RNA viral vectors as vaccines. *Vaccines*, *4*(4). https://doi.org/10.3390/vaccines4040039

Madan, R. A., Mohebtash, M., Arlen, P. M., Vergati, M., Rauckhorst, M., Steinberg, S. M., Tsang, K. Y., Poole, D. J., Parnes, H. L., Wright, J. J., Dahut, W. L., Schlom, J., & Gulley, J. L. (2012). Ipilimumab and a poxviral vaccine targeting prostate-specific antigen in metastatic castration-resistant prostate cancer: A phase 1 dose-escalation trial. *The Lancet Oncology*, *13*(5). https://doi.org/10.1016/S1470-2045(12)70006-2

Martin, S. D., Brown, S. D., Wick, D. A., Nielsen, J. S., Kroeger, D. R., Twumasi-Boateng, K., Holt, R. A., & Nelson, B. H. (2016). Low mutation burden in ovarian cancer may limit the utility of neoantigen-targeted vaccines. *PLoS ONE*, *11*(5), 1–22. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0155189

Massarelli, E., William, W., Johnson, F., Kies, M., Ferrarotto, R., Guo, M., Feng, L., Lee, J. J., Tran, H., Kim, Y. U., Haymaker, C., Bernatchez, C., Curran, M., Zecchini Barrese, T., Rodriguez Canales, J., Wistuba, I., Li, L., Wang, J., Van Der Burg, S. H., … Glisson, B. (2019). Combining Immune Checkpoint Blockade and Tumor-Specific Vaccine for Patients with Incurable Human Papillomavirus 16-Related Cancer: A Phase 2 Clinical Trial. *JAMA Oncology*, *5*(1). https://doi.org/10.1001/jamaoncol.2018.4051

Miller, J. D., van der Most, R. G., Akondy, R. S., Glidewell, J. T., Albott, S., Masopust, D., Murali-Krishna, K., Mahar, P. L., Edupuganti, S., Lalor, S., Germon, S., Del Rio, C., Mulligan, M. J. J., Staprans, S. I., Altman, J. D., Feinberg, M. B., & Ahmed, R. (2008). Human Effector and Memory CD8+ T Cell Responses to Smallpox and Yellow Fever Vaccines. *Immunity*, *28*(5), 710–722. https://doi.org/10.1016/j.immuni.2008.02.020

OLD, L. J., CLARKE, D. A., & BENACERRAF, B. (1959). Effect of Bacillus Calmette-Guerin infection on transplanted tumours in the mouse. *Nature*, *184(Suppl*, 291–292. https://doi.org/10.1038/184291a0

Overwijk, W. W. (2017). Cancer vaccines in the era of checkpoint blockade: the magic is in the adjuvant. *Current Opinion in Immunology*, *47*, 103–109. https://doi.org/10.1016/j.coi.2017.07.015

Parkhurst, M. R., Yang, J. C., Langan, R. C., Dudley, M. E., Nathan, D. A. N.,

Feldman, S. A., Davis, J. L., Morgan, R. A., Merino, M. J., Sherry, R. M., Hughes, M. S., Kammula, U. S., Phan, G. Q., Lim, R. M., Wank, S. A., Restifo, N. P., Robbins, P. F., Laurencot, C. M., & Rosenberg, S. A. (2011). T cells targeting carcinoembryonic antigen can mediate regression of metastatic colorectal cancer but induce severe transient colitis. *Molecular Therapy*, *19*(3), 620–626. https://doi.org/10.1038/mt.2010.272

Pedersen, S. R., Sørensen, M. R., Buus, S., Christensen, J. P., & Thomsen, A. R. (2013). Comparison of Vaccine-Induced Effector CD8 T Cell Responses Directed against Self- and Non–Self-Tumor Antigens: Implications for Cancer Immunotherapy. *The Journal of Immunology*, *191*(7), 3955–3967. https://doi.org/10.4049/jimmunol.1300555

Prickett, T. D., Crystal, J. S., Cohen, C. J., Pasetto, A., Parkhurst, M. R., Gartner, J. J., Yao, X., Wang, R., Gros, A., Li, Y. F., El-Gamil, M., Trebska-McGowan, K., Rosenberg, S. A., & Robbins, P. F. (2016). Durable complete response from metastatic melanoma after transfer of autologous T cells recognizing 10 mutated tumor antigens. *Cancer Immunology Research*, *4*(8), 669–678. https://doi.org/10.1158/2326-6066.CIR-15-0215

Ramlogan-Steel, C. A., Steel, J. C., & Morris, J. C. (2014). Lung cancer vaccines: Current status and future prospects. *Translational Lung Cancer Research*, *3*(1), 46–52. https://doi.org/10.3978/j.issn.2218-6751.2013.12.01

Redelman-Sidi, G., Glickman, M. S., & Bochner, B. H. (2014). The mechanism of action of BCG therapy for bladder cancer-A current perspective. *Nature Reviews Urology*, *11*(3), 153–162. https://doi.org/10.1038/nrurol.2014.15

Restifo, N. P., Smyth, M. J., & Snyder, A. (2016). Acquired resistance to immunotherapy and future challenges. *Nature Reviews Cancer*, *16*(2), 121–126. https://doi.org/10.1038/nrc.2016.2

Rosalia, R. A., Quakkelaar, E. D., Redeker, A., Khan, S., Camps, M., Drijfhout, J. W., Silva, A. L., Jiskoot, W., van Hall, T., van Veelen, P. A., Janssen, G., Franken, K., Cruz, L. J., Tromp, A., Oostendorp, J., van der Burg, S. H., Ossendorp, F., & Melief, C. J. M. (2013). Dendritic cells process synthetic long peptides better than whole protein, improving antigen presentation and T-cell activation. *European Journal of Immunology*, *43*(10), 2554–2565. https://doi.org/10.1002/eji.201343324

Runcie, K. D., & Dallos, M. C. (2021). Prostate Cancer Immunotherapy—Finally in From the Cold? *Current Oncology Reports*, *23*(8). https://doi.org/10.1007/s11912-021-01084-0

Schwartzentruber, D. J., Lawson, D. H., Richards, J. M., Conry, R. M., Miller, D. M., Treisman, J., Gailani, F., Riley, L., Conlon, K., Pockaj, B., Kendra, K. L., White, R. L., Gonzalez, R., Kuzel, T. M., Curti, B., Leming, P. D., Whitman, E. D., Balkissoon, J., Reintgen, D. S., … Hwu, P. (2011). gp100 Peptide Vaccine and Interleukin-2 in Patients with Advanced Melanoma. *New England Journal of Medicine*, *364*(22), 2119–2127. https://doi.org/10.1056/nejmoa1012863

Sharma, P., & Allison, J. P. (2015). The future of immune checkpoint therapy. *Science*, *348*(6230), 56–61. https://doi.org/10.1126/science.aaa8172

Sobol, I., Thompson, R. H., Dong, H., Krco, C., & Kwon, E. D. (2015). Immunotherapy in Prostate Cancer. In *Current Urology Reports* (Vol. 16, Issue 6). https://doi.org/10.1007/s11934-015-0509-7

The, K. L., Immunol, N., Janssen, E. M., Droin, N. M., & Lemmens, E. E. (2005). memory via TRAIL-mediated activation-induced cell death. *Nature*, *434*(March), 941–943.

Toes, R. E. M., Offringa, R., Blom, R. J. J., Melief, C. J. M., & Kast, W. M. (1996). Peptide vaccination can lead to enhanced tumor growth through specific T-cell tolerance induction. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *93*(15), 7855–7860. https://doi.org/10.1073/pnas.93.15.7855

Toussaint, B., Chauchet, X., Wang, Y., Polack, B., & Gouëllec, A. Le. (2013). Live-attenuated bacteria as a cancer vaccine vector. *Expert Review of Vaccines*, *12*(10), 1139–1154. https://doi.org/10.1586/14760584.2013.836914

Trimble, C. L., Morrow, M. P., Kraynyak, K. A., Shen, X., Dallas, M., Yan, J., Edwards, L., Parker, R. L., Denny, L., Giffear, M., Brown, A. S., Marcozzi-Pierce, K., Shah, D., Slager, A. M., Sylvester, A. J., Khan, A., Broderick, K. E., Juba, R. J., Herring, T. A., … Bagarazzi, M. L. (2015). Safety, efficacy, and immunogenicity of VGX-3100, a therapeutic synthetic DNA vaccine targeting human papillomavirus 16 and 18 E6 and E7 proteins for cervical intraepithelial neoplasia 2/3: A randomised, double-blind, placebo-controlled phase 2b trial. *The Lancet*, *386*(10008), 2078–2088. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)00239-1

van Duikeren, S., Fransen, M. F., Redeker, A., Wieles, B., Platenburg, G., Krebber, W.-J., Ossendorp, F., Melief, C. J. M., & Arens, R. (2012). Vaccine-Induced Effector-Memory CD8 + T Cell Responses Predict Therapeutic Efficacy against Tumors . *The Journal of Immunology*, *189*(7), 3397–3403. https://doi.org/10.4049/jimmunol.1201540

Vonderheide, R. H., Hahn, W. C., Schultze, J. L., & Nadler, L. M. (1999). and Maintain the Length of Their Telomeres. *Immunity*, *10*, 673–679. http://bimas.dcrt.nih.gov/

Walunas, T. L., Lenschow, D. J., Bakker, C. Y., Linsley, P. S., Freeman, G. J., Green, J. M., Thompson, C. B., & Bluestone, J. A. (1994). CTLA-4 can function as a negative regulator of T cell activation. *Immunity*, *1*(5). https://doi.org/10.1016/1074-7613(94)90071-X

Wood, L. M., & Paterson, Y. (2014). Attenuated Listeria monocytogenes: A powerful and versatile vector for the future of tumor immunotherapy. *Frontiers in Cellular and Infection Microbiology*, *4*(MAY), 1–22. https://doi.org/10.3389/fcimb.2014.00051

Yin, W., Wang, J., Jiang, L., & James Kang, Y. (2021). Cancer and stem cel-

ls. *Experimental Biology and Medicine*, *246*(16), 1791–1801. https://doi.org/10.1177/15353702211005390

Yu, J., Sun, H., Cao, W., Song, Y., & Jiang, Z. (2022). Research progress on dendritic cell vaccines in cancer immunotherapy. *Experimental Hematology and Oncology*, *11*(1), 1–22. https://doi.org/10.1186/s40164-022-00257-2

Bölüm 2

FAZ DEĞİŞİM MALZEMELERİ, ÇEŞİTLERİ VE KULLANIM ALANLARI

***Ruhan ALTUN ANAYURT*[1]**

1 Dr. Öğr. Üyesi Ruhan ALTUN ANAYURT, Çankırı Karatekin Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-7327-6871

Enerji, tüm dünyada teknolojik gelişme, çevre güvenliği ve ekonomik ilerleme gibi farklı yönlerden toplumun ilerlemesini gözden geçirmek için kritik bir bileşendir. Yenilenemeyen kaynakların sürekli tükenmesi küresel ısınma sorunlarıyla karşı karşıya getirerek, araştırmacıları sürdürülebilir enerji kaynakları gibi daha güvenli ve temiz enerji kullanımına geçmeye yönlendirmiştir (Cunha ve Eames, 2016). Bu yönlenme, termal, elektrik ve depolama taleplerini karşılamak için yenilenebilir enerji kaynakları hakkında daha fazla araştırma yapmak için yeni bir pencere açar. Şu anda, yenilenebilir enerji kaynakları birincil enerji tüketimi kaynağıdır ve küresel olarak enerji tüketiminin% 18'inden fazlasını karşılamaktadır (Magendran ve ark., 2019). Enerji kıtlığı ve çevre kirliliği ile karşı karşıya kalan yenilenebilir enerji, enerji tasarrufu ve çevre korumadaki rolü nedeniyle giderek daha fazla dikkat çekmektedir. Yeni yenilenebilir enerji kaynakları geliştirmek ve enerji kullanım verimliliğini artırmak endüstri için önemli bir konu haline gelmiştir (Huang ve ark., 2017). Yenilenebilir kaynaklardan mevcut enerji üretimi, mevcut küresel enerji arzı talebini karşılamamaktadır ve enerji arzı ile talebi arasındaki boşluğu kapatabilecek daha yenilikçi teknolojilere ihtiyaç duyulmaktadır. Faz değiştiren malzemeler (FDM), enerji depolama açısından en etkili ve devam eden araştırma alanlarından biridir.

Özellikle organik faz değiştiren malzemeler (OFDM), yenilenebilir enerjiyi korumak için termal enerji depolama sistemleriyle birleştirilebilen mükemmel özellikleri nedeniyle çok dikkat çekmiştir. 1971 yılında yaşanan enerji krizi, alternatif enerji kaynaklarının yanı sıra enerji talebini karşılayabilecek başka enerji tasarruf yollarını aramaya yönlendirmiştir. O zamandan beri faz değiştiren malzemeler (FDM) odak noktası olmuştur. Hissedilir ısıtma sırasında, termal enerji erime işleminin başlangıcına kadar depolanırken, faz değiştirme işlemi sırasında depolanan termal enerji gizli ısı olarak bilinir. Termal enerji, bir malzemenin iç enerjisindeki bir değişiklik olarak duyulur ısı, gizli ısı, termal-kimyasal ısı veya bunların kombinasyonu olarak depolanabilir (Salunkhe ve Shembekar, 2012).

Termal enerji depolama (TED), yüksek veya düşük sıcaklıktaki enerjinin daha sonra kullanılmak üzere geçici olarak depolanmasıdır. Enerji gereksinimleri ve enerji kullanımı arasındaki zaman boşluğunu doldurur (He ve Setterwall, 2002). İlgilenilen çeşitli ısı depolama teknikleri arasında gizli ısı depolama, hemen hemen izotermal koşullarda yüksek bir depolama yoğunluğu sağlama kabiliyeti nedeniyle özellikle çekicidir. Faz değişimli termal enerji depolama sistemleri, depolama ve geri alma döngüleri arasında küçük bir sıcaklık farkı, küçük birim boyutları ve birim depolama kapasitesi başına düşük ağırlık gibi başka avantajlar sunar (Mondal, 2008).

Gizli ısı depolama, bir depolama malzemesi katıdan sıvıya veya sıvıdan gaza veya tersi bir faz değişikliğine uğradığında ısı adsorpsiyonu veya salımına dayanır. Gizli ısı depolama sisteminin en önemli avantajlarından

KAYNAKÇA

Abhat, A. (1983). Low temperature latent heat thermal energy storage: heat storage materials. *Solar energy*, *30*(4), 313-332.

Alkan, C., Sarı, A., Karaipekli, A., & Uzun, O. (2009). Preparation, characterization, and thermal properties of microencapsulated phase change material for thermal energy storage. *Solar Energy Materials and Solar Cells*, *93*(1), 143-147.

Altun-Anayurt, R., Alay-Aksoy, S., Alkan, C., Demirbag, S., & Tözüm, M. S. (2018). Development of thermo-regulating fabrics using PCM microcapsules with poly (methyl methacrylate-co-2-hydroxy ethyl methacrylate) shell and n-alkane core. *International Journal of Clothing Science and Technology*, *31*(1), 65-79.

Alva, G., Liu, L., Huang, X., & Fang, G. (2017). Thermal energy storage materials and systems for solar energy applications. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *68*, 693-706.

Baetens, R., Jelle, B. P., & Gustavsen, A. (2010). Phase change materials for building applications: A state-of-the-art review. *Energy and buildings*, *42*(9), 1361-1368.

Cabeza, L. F., Castell, A., Barreneche, C. D., De Gracia, A., & Fernández, A. I. (2011). Materials used as PCM in thermal energy storage in buildings: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(3), 1675-1695.

Cabeza, L. F., Castell, A., Barreneche, C. D., De Gracia, A., & Fernández, A. I. (2011). Materials used as PCM in thermal energy storage in buildings: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(3), 1675-1695.

Da Cunha, J. P., & Eames, P. (2016). Thermal energy storage for low and medium temperature applications using phase change materials–a review. *Applied energy*, *177*, 227-238.

Dincer, I. (1999). Evaluation and selection of energy storage systems for solar thermal applications. *International journal of energy research*, *23*(12), 1017-1028.

El-Dessouky, H., & Al-Juwayhel, F. (1997). Effectiveness of a thermal energy storage system using phase-change materials. *Energy conversion and management*, *38*(6), 601-617. *engineering*, *23*(3), 251-283.

Fang, G., Tang, F., & Cao, L. (2014). Preparation, thermal properties and applications of shape-stabilized thermal energy storage materials. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *40*, 237-259.

Farid, M. M., Khudhair, A. M., Razack, S. A. K., & Al-Hallaj, S. (2004). A review on phase change energy storage: materials and applications. *Energy conversion and management*, *45*(9-10), 1597-1615.

Farid, M. M., Khudhair, A. M., Razack, S. A. K., & Al-Hallaj, S. (2004). A review

on phase change energy storage: materials and applications. *Energy conversion and management*, *45*(9-10), 1597-1615.

Feldman, D., Khan, M. A., & Banu, D. (1989). Energy storage composite with an organic PCM. *Solar energy materials*, *18*(6), 333-341.

Feldman, D., Shapiro, M. M., Banu, D., & Fuks, C. J. (1989). Fatty acids and their mixtures as phase-change materials for thermal energy storage. *Solar energy materials*, *18*(3-4), 201-216.

Gschwander, S., Schossig, P., & Henning, H. M. (2005). Micro-encapsulated paraffin in phase-change slurries. *Solar Energy Materials and Solar Cells*, *89*(2-3), 307-315.

Guang-Long, Z., Xiao-Zheng, L., Zhi-Cheng, T., Li-Xian, S., & Tao, Z. (2004). Microencapsulation of n-hexadecane as a phase change material in polyurea. *Acta Phys Chim Sin*, *20*(1), 90-93.

Hasnain, S. M. (1998). Review on sustainable thermal energy storage technologies, Part I: heat storage materials and techniques. *Energy conversion and management*, *39*(11), 1127-1138.

He, B., & Setterwall, F. (2002). Technical grade paraffin waxes as phase change materials for cool thermal storage and cool storage systems capital cost estimation. *Energy conversion and management*, *43*(13), 1709-1723.

Heinz, A., & Streicher, W. (2006, May). Application of phase change materials and PCM-slurries for thermal energy storage. In *10th International Conference on Thermal Energy Storage*.

Huang, X., Alva, G., Jia, Y., & Fang, G. (2017). Morphological characterization and applications of phase change materials in thermal energy storage: A review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *72*, 128-145.

Jacob, R., & Bruno, F. (2015). Review on shell materials used in the encapsulation of phase change materials for high temperature thermal energy storage. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *48*, 79-87.

Jegadheeswaran, S., & Pohekar, S. D. (2009). Performance enhancement in latent heat thermal storage system: a review. *Renewable and Sustainable energy reviews*, *13*(9), 2225-2244.

Kauranen, P., Peippo, K., & Lund, P. D. (1991). An organic PCM storage system with adjustable melting temperature. *Solar Energy*, *46*(5), 275-278.

Kenisarin, M. M., & Kenisarina, K. M. (2012). Form-stable phase change materials for thermal energy storage. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *16*(4), 1999-2040.

Kenisarin, M., & Mahkamov, K. (2007). Solar energy storage using phase change materials. *Renewable and sustainable energy reviews*, *11*(9), 1913-1965.

Khodadadi, J. M., Fan, L., & Babaei, H. (2013). Thermal conductivity enhancement of nanostructure-based colloidal suspensions utilized as phase change materials for thermal energy storage: A review. *Renewable and*

Sustainable Energy Reviews, *24*, 418-444.

Kuznik, F., David, D., Johannes, K., & Roux, J. J. (2011). A review on phase change materials integrated in building walls. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *15*(1), 379-391.

Kürklü, A. (1997). Thermal performance of a tapered store containing tubes of phase change material: cooling cycle. *Energy conversion and management*, *38*(4), 333-340.

Li, L., Wang, G., & Guo, C. (2016). Influence of intumescent flame retardant on thermal and flame retardancy of eutectic mixed paraffin/polypropylene form-stable phase change materials. *Applied Energy*, *162*, 428-434.

Lin, Y., Jia, Y., Alva, G., & Fang, G. (2018). Review on thermal conductivity enhancement, thermal properties and applications of phase change materials in thermal energy storage. *Renewable and sustainable energy reviews*, *82*, 2730-2742.

Liu, L., Alva, G., Huang, X., & Fang, G. (2016). Preparation, heat transfer and flow properties of microencapsulated phase change materials for thermal energy storage. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *66*, 399-414.

Liu, M., Saman, W., & Bruno, F. (2012). Review on storage materials and thermal performance enhancement techniques for high temperature phase change thermal storage systems. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *16*(4), 2118-2132.

Magendran, S. S., Khan, F. S. A., Mubarak, N. M., Vaka, M., Walvekar, R., Khalid, M., ... & Karri, R. R. (2019). Synthesis of organic phase change materials (PCM) for energy storage applications: A review. *Nano-structures & Nano-objects*, *20*, 100399.

Mohamed, S. A., Al-Sulaiman, F. A., Ibrahim, N. I., Zahir, M. H., Al-Ahmed, A., Saidur, R., ... & Sahin, A. Z. (2017). A review on current status and challenges of inorganic phase change materials for thermal energy storage systems. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *70*, 1072-1089.

Mondal, S. (2008). Phase change materials for smart textiles–An overview. *Applied thermal engineering*, *28*(11-12), 1536-1550.

Nagano, K., Mochida, T., Takeda, S., Domański, R., & Rebow, M. (2003). Thermal characteristics of manganese (II) nitrate hexahydrate as a phase change material for cooling systems. *Applied thermal engineering*, *23*(2), 229-241.

Naphon, P., & Wongwises, S. (2006). A review of flow and heat transfer characteristics in curved tubes. *Renewable and sustainable energy reviews*, *10*(5), 463-490.

Papadopoulos, A. M., Oxizidis, S., & Kyriakis, N. (2003). Perspectives of solar cooling in view of the developments in the air-conditioning sector. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *7*(5), 419-438.

Paul, G., Chopkar, M., Manna, I., & Das, P. K. (2010). Techniques for measuring the thermal conductivity of nanofluids: a review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *14*(7), 1913-1924.

Pause, B. (2002). Driving more comfortably with phase change materials. *Technical Textiles International*, *11*(2), 24-27.

Peippo, K., Kauranen, P., & Lund, P. D. (1991). A multicomponent PCM wall optimized for passive solar heating. *Energy and buildings*, *17*(4), 259-270.

Quanying, Y., Chen, L., & Lin, Z. (2008). Experimental study on the thermal storage performance and preparation of paraffin mixtures used in the phase change wall. *Solar Energy Materials and Solar Cells*, *92*(11), 1526-1532.

Rathod, M. K., & Banerjee, J. (2013). Thermal stability of phase change materials used in latent heat energy storage systems: A review. *Renewable and sustainable energy reviews*, *18*, 246-258.

Regin, A. F., Solanki, S. C., & Saini, J. S. (2008). Heat transfer characteristics of thermal energy storage system using PCM capsules: a review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *12*(9), 2438-2458.

Rudd, A. F. (1993). Phase-change material wallboard for distributed thermal storage in buildings. *ASHRAE Transactions*, *99*(pt 2).

Salunkhe, P. B., & Shembekar, P. S. (2012). A review on effect of phase change material encapsulation on the thermal performance of a system. *Renewable and sustainable energy reviews*, *16*(8), 5603-5616.

Sarı, A., & Karaipekli, A. (2007). Thermal conductivity and latent heat thermal energy storage characteristics of paraffin/expanded graphite composite as phase change material. *Applied thermal engineering*, *27*(8-9), 1271-1277.

Sarı, A., Alkan, C., Karaipekli, A., & Uzun, O. (2009). Microencapsulated n-octacosane as phase change material for thermal energy storage. *Solar Energy*, *83*(10), 1757-1763.

Smyth, M., Eames, P. C., & Norton, B. (2006). Integrated collector storage solar water heaters. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *10*(6), 503-538.

Su, J. C., & Liu, P. S. (2006). A novel solid–solid phase change heat storage material with polyurethane block copolymer structure. *Energy Conversion and Management*, *47*(18-19), 3185-3191.

Su, W., Darkwa, J., & Kokogiannakis, G. (2015). Review of solid–liquid phase change materials and their encapsulation technologies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *48*, 373-391.

Tinto, W. F., Elufioye, T. O., & Roach, J. (2017). Waxes. In *Pharmacognosy* (pp. 443-455). Academic Press.

Tyagi, V. V., & Buddhi, D. P. C. M. (2007). PCM thermal storage in buildings: A state of art. *Renewable and sustainable energy reviews*, *11*(6), 1146-1166.

Verma, P., & Singal, S. K. (2008). Review of mathematical modeling on latent heat thermal energy storage systems using phase-change material. *Renewable and sustainable energy reviews*, *12*(4), 999-1031.

Xu, X., Vignarooban, K., Xu, B., Hsu, K., & Kannan, A. M. (2016). Prospects and problems of concentrating solar power technologies for power generation in the desert regions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *53*, 1106-1131.

Youssef, Z., Delahaye, A., Huang, L., Trinquet, F., Fournaison, L., Pollerberg, C., & Doetsch, C. (2013). State of the art on phase change material slurries. *Energy Conversion and Management*, *65*, 120-132.

Yuan, Y., Zhang, N., Tao, W., Cao, X., & He, Y. (2014). Fatty acids as phase change materials: a review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *29*, 482-498.

Zalba, B., Marın, J. M., Cabeza, L. F., & Mehling, H. (2003). Review on thermal energy storage with phase change: materials, heat transfer analysis and applications. *Applied thermal engineering*, *23*(3), 251-283.

Zhang, Y., Lin, W. J., Yang, R., Zhang, Y. P., & Zhang, Q. W. (2007). Preparation and thermal property of phase change material microcapsules by phase separation. In *Materials Science Forum* (Vol. 561, pp. 2293-2296). Trans Tech Publications Ltd.

Zou, G. L., Tan, Z. C., Lan, X. Z., Sun, L. X., & Zhang, T. (2004). Preparation and characterization of microencapsulated hexadecane used for thermal energy storage. *Chinese Chemical Letters*, *15*(6), 729-732.

Bölüm 3

PROTEİN OKSİDASYON SÜRECİNDE BAZI METAL İYONLARININ ETKİSİ

***Ahmet BAKIR*[1]**

1 Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, 65040, Van, Türkiye, ahmetbakir@yyu.edu.tr, ORCİD ID: 0000-0003-0797-285X

GİRİŞ

Proteinler çok kompleks yapılardır. Bizi biz yapan en önemli organik moleküllerdir. Canlı organizmada yaşamsal işlevlerin yürütülmesinde dinamik bir süreç olan proteinler içten ve dıştan gelen zararlı mutasyonları önlemek ve kontrol etmek için sıkı bir süreçle yeniden sentezlenirler (Pross, 2012; Bakir ve ark., 2022). Karbonhidratlar, yağlar, su, tuz, vitaminler ve metaller gibi yapılar proteinlere destek olmak için hazır bulunurlar. Proteinlerin temel yapı birimi olan amino asitlerde meydana gelen fiziksel bozulmalar nihayetinde canlı organizmanın da bozulacağı anlamına gelecektir. *A. Hershko* ve *I. Rose* adlı bilim adamları proteinlerin devamlı yapısının bozulduğu ve yeniden sentezlendiğinin kapsamlı keşfiyle 2004 yılında Nobel Kimya Ödülü'nü kazandılar. Hücre düzeyinde bu yenilenmenin dinamik olduğu ve bu görevinde DNA yönetiminde proteinlerde saklı olduğu bir gerçektir.

Canlının en küçük yapı biriminin hücre olduğu, DNA molekülünde şifrelenmiş kalıtsal bilginin varlığının doğruluğu, proteinlerin DNA yönetimi ile bağlantılı şifre ile üretildiği ve bir enerji depolama sistemi olan ATP'nin bulunduğu herkesçe bilinmektedir. Anaerobik solunum yapan canlılar (elektron alıcısı olarak oksijen dışında bir bileşik kullanan organizmalar) enerji elde etmek için moleküllerin oksidasyonu yoluyla net 2 ATP kazanırlar ancak aerobik solunum yapan gelişmiş canlılar (elektronların son alıcısı olarak oksijen kullanan) oksijen kullanarak 38 ATP enerji elde ederler. Bu enerji yaşamın temeli ve onun da ötesinde yaşamın devamı için her zaman önemlidir. Acaba oksijen kullanarak fazla enerji elde etmenin bedeli bu şekilde mi faturalandırılmaktadır? (Keha ve Küfrevioğlu., 2012; Demirsoy, 2019).

Son yüz yıllık biyolojik araştırmalar daha çok hücresel metabolizmada gerçekleşen mekanizmaları anlamaya dönük olmuştur. Bu mekanizmada hücresel girdiler ve bu girdiler sonucu oluşan atıklar merak konusudur. Tüm kompleks yaşam biçimlerindeki canlılar (bitkiler, algler, siyanobakteriler üretir) hücresel solunumda oksijen kullanır. Oksijenin aerobik solunumda toksik etkisi Binger ve ark., (1927) tarafından araştırılsa da aynı dönemde oksijenin serbest radikallerle bağlantısı tam olarak çözülememiştir. Daha sonra bu konu ile ilgili 1931-1932 yıllarında *Haber-Weiss* ve *Willstatter* tarafından bir dizi çalışma yapılmıştır. 1956 yılında *D. Harman* tarafından canlı sistemlerde serbest radikallerin etkili olduğunu ve in vivo enzimatik reaksiyonların yan ürünleri olarak oksijen radikallerinin oluşturabileceğini göstermesiyle bu saldırgan, eşleşmemiş yüklerin varlığı önem kazanmıştır.

$$O_2 + e^- \rightarrow O_2^- \qquad (1.1)$$

KAYNAKÇA

Amin, A. A., Suat, E., Bakir, A., Yildiz, D. (2022). Antioxidant properties of Lycianthes rantonnetii and contents of vitamin and element. *International Journal of Secondary Metabolite*, *9*(2), 194-207.

Bakir, A., Suat, E., Yüksek, S., Gokhan, O. (2022). The Protective Effect of Rheum Ribes L., and Quercetin on Protein Carbonyl Levels Against Carbon Tetrachloride-Induced Liver and Kidney Damage in the Rats. *Clinical and Experimental Health Sciences*, *12*(3), 587-593.

Betteridge, D. J. (2000). What is oxidative stress?. *Metabolism*, *49*(2), 3-8.

Binger, C. A., Faulkner, J. M., Moore, R. L. (1927). Oxygen poisoning in mammals. *The Journal of Experimental Medicine*, *45*(5), 849.

Birben, E., Sahiner, U. M., Sackesen, C., Erzurum, S., Kalayci, O. (2012). Oxidative stress and antioxidant defense. *World allergy organization journal*, *5*, 9-19.

Buyukguzel, E. (2013). Protein oksidasyonun biyokimyasal ve moleküler mekanizması. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, *3*(1), 40-51.

Cai, Z., Yan, L. J. (2013). Protein oxidative modifications: beneficial roles in disease and health. *Journal of biochemical and pharmacological research*, *1*(1), 15.

Cao, G., Prior, R.L. (1999), In vivo antioxidant capacity: comperison of different analytical methods, *Free Radical Biology & Medicine,* 27, 1173-1181.

Çakatay, U., Kayalı, R. (2004). Protein oksidasyonunun klinik önemi. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, 35(3).

Dalle-Donne, I., Rossi, R., Giustarini, D., Milzani, A., Colombo, R. (2003). Protein carbonyl groups as biomarkers of oxidative stress. *Clinica chimica acta*, *329*(1-2), 23-38.

Davies, K. J. (2000). Oxidative stress, antioxidant defenses, and damage removal, repair, and replacement systems. *IUBMB life*, *50*(4-5), 279-289.

Dean, R. T., FU, S., Stocker, R., Davies, M. J. (1997). Biochemistry and pathology of radical-mediated protein oxidation. *Biochemical journal*, *324*(1), 1-18.

Demirsoy, A., (2019). *Yaşlanmanın Evrimi*, Asi Kitap, İstanbul. sayfa 82-91.

Erenel, G., Erbaş, D., Arıcıoğlu, A. (1992). Serbest radikaller ve antioksidan sistemler. *Gazi medical journal*, *3*(4).

Ferrier D.R., (2019). *Mikrobesinler: Minareller. Lippincott Görsel Anlatımlı Çalışma Kitapları Biyokimya* İstanbul. 399-403.

Frei, B., Stocker, R., Ames, B. N. (1988). Antioxidant defenses and lipid peroxidation in human blood plasma. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *85*(24), 9748-9752.

Halliwell, B. (1991). Drug antioxidant effects**.** *Drugs*, 42(4), 569-605.

Halliwell, B. (1992). Oxygen radicals as key mediators in neurological disease: fact or fiction? Annals of Neurology: Official Journal of the American Neurological Association and the Child Neurology Society, 32(S1), S10-S15.

Halliwell, B. (1994). Free radicals, antioxidants, and human disease: curiosity, cause, or consequence?. *The lancet*, *344*(8924), 721-724.

Halliwell, B., Gutteridge, J. M. (1990). The antioxidants of human extracellular fluids. *Archives of biochemistry and biophysics*, *280*(1), 1-8.

Hematyar, N., Rustad, T., Sampels, S., Kastrup Dalsgaard, T. (2019). Relationship between lipid and protein oxidation in fish. *Aquaculture Research*, *50*(5), 1393-1403.

Jacobson, M. D. (1996). Reactive oxygen species and programmed cell death. *Trends in Biochemical Sciences*, 21(3), 83-86.

Karabulut, H., Gülay, M. Ş. (2016). Serbest radikaller. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1).

Kayalı, R., Çakatay, U. (2004). Protein oksidasyonunun ana mekanizmaları. *Cerrahpaşa Tıp Dergisi*, *35*(2).

Keha, E. E., Küfrevioğlu, İ., (2012). Biyokimyanın konusu, biyomoleküller ve hücre yapısı. *Biyokimya Kitabı.* Erzurum. 5-7.

Kumar, S. (2011). Free radicals and antioxidants: human and food system. *Adv Appl Sci Res*, 2(1), 129-135.

Levine, R. L. (1994). Carbonyl assay for determination of oxidatively modified proteins. *Methods. Enzymol.*, *233*, 246-257.

Levine, R. L. (2002). Carbonyl modified proteins in cellular regulation, aging, and disease. *Free Radical Biology and Medicine*, *32*(9), 790-796.

Levine, R. L., Garland, D., Oliver, C. N., Amici, A., Climent, I., Lenz, A. G., Stadtman, E. R. (1990). Determination of carbonyl content in oxidatively modified proteins. In *Methods in enzymology.* Academic Press. *186*, 464-478.

Liochev, S. I. (2013). Reactive oxygen species and the free radical theory of aging. *Free Radical Biology and Medicine*, *60*, 1-4.

Martinez-Cayuela, M. (1995). Oxygen free radicals and human disease. *Biochimie*, *77*(3), 147-161.

Oksala, N. K., Paimela, H., Alhava, E., Atalay, M. (2007). Heat shock preconditioning induces protein carbonylation and alters antioxidant protection in superficially injured guinea pig gastric mucosa in vitro. *Digestive Diseases and Sciences*, *52*, 1897-1905.

Özcan, O., Erdal, H., Çakırca, G., Yönden, Z. 2015. Oksidatif stres ve hücre içi lipit, protein ve DNA yapıları üzerine etkileri. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, 6(3), 331-336.

Pisoschi, A. M., Pop, A. 2015. The role of antioxidants in the chemistry of oxida-

tive stress: A review. *European Journal of Medicinal Chemistry*, *97*, 55-74.

Pross, A., 2012. *Yaşam Nedir ? Kimyanın Biyolojiye Dönüşümü*. Metis yayınları, İstanbul, sayfa 33.

Reid, T. M., Feig, D. I., Loeb, L. A. (1994). Mutagenesis by metal-induced oxygen radicals. *Environmental health perspectives*, *102*(suppl 3), 57-61.

Serviddio, G., Di Venosa, N., Federici, A., D'Agostino, D., Rollo, T., Prigigallo, F., & Vendemiale, G. (2005). Brief hypoxia before normoxic reperfusion (postconditioning) protects the heart against ischemia-reperfusion injury by preventing mitochondria peroxyde production and glutathione depletion. *The FASEB journal*, *19*(3), 354-361.

Stadtman, E. R., Berlett, B. S. (1997). Reactive oxygen-mediated protein oxidation in aging and disease. *Chemical research in toxicology*, *10*(5), 485-494.

Stadtman, E. R., Berlett, B. S. (1998). Reactive oxygen-mediated protein oxidation in aging and disease. *Drug metabolism reviews*, *30*(2), 225-243.

Stadtman, E. R., Levine, R. L. (2000). Protein oxidation. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *899*(1), 191-208.

Storz, G., Imlayt, J. A. (1999). Oxidative stress. *Current opinion in microbiology*, *2*(2), 188-194.

Thiele, J. J., Schroeter, C., Hsieh, S. N., Podda, M., Packer, L. (2001). The antioxidant network of the stratum corneum. *Current problems in dermatology-basel*, *29*, 26-42.

Yan, L. J. (2014). Positive oxidative stress in aging and aging-related disease tolerance. *Redox Biology*, *2*, 165-169.

Young, I. S., Woodside, J. V. (2001). Antioxidants in health and disease. *Journal of clinical pathology*, 54(3), 176-186.

Viljanen, K., Kylli, P., Hubbermann, E. M., Schwarz, K., Heinonen, M. (2005). Anthocyanin antioxidant activity and partition behavior in whey protein emulsion. *Journal of agricultural and food chemistry*, *53*(6), 2022-2027.

Current Research in Philology

Filolojide Güncel Araştırmalar

March / Mart 2023

Editor / Editör

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Gülnaz KURT

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Gülnaz KURT

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-711-9

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Chapter / Bölüm 1

BİR MASAL TEKERLEMESİ OLAN "KIRK KATIR MI KIRK SATIR MI?" FENOMENİ ETRAFINDA OLUŞAN BAZI UNSURLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fahri DAĞI ***1***

Chapter / Bölüm 2

RUSÇADA ÖN EKLERİN İŞLEVİ VE SEMANTİK ÖZELLİKLERİ

Mariana BUDU ***11***

Chapter / Bölüm 3

GÜNEY-BATI OĞUZ TÜRKÇESİNDE ASLİ VE DOLAYLI "BİRİNCİL VE İKİNCİL" UZUNLUKLAR

Meriç GÜVEN ***31***

Chapter / Bölüm 4

PIERRE BOURDIEU'NÜN ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ

Zafer SARI ***49***

Chapter / Bölüm 5

MİTLERİN YENİDEN ANLATIMINDA POST MODERN YAZIM STRATEJİLERİ: MARGARET ATWOOD'UN THE PENELOPİAD'I, JEANETTE WİNTERSON'IN WEİGHT'İ VE ALİ SMİTH'İN GİRL MEETS BOY'U

Leyla ADIGÜZEL, Kuğu TEKİN ***69***

Chapter / Bölüm 6

HAMDULLAH HAMDÎ'NİN KIYÂFETNÂME'SİNİN YENİ BİR NÜSHASI ÜZERİNE

Bahanur ÖZKAN BAHAR 105

Chapter / Bölüm 7
NALLIHAN MÂNİLERİ
Fahri DAĞI ***127***

Chapter / Bölüm 8
N.V. GOGOL'UN "ШИНЕЛЬ- ŞİNEL"ADLI UZUN ÖYKÜSÜ TÜRKÇE ÇEVİRİSİNDE NEDEN "PALTO" DEĞİL "KAPUT" OLMALI?
Shalala RAMAZANOVA, Züleyha ÜLKER **145**

Chapter / Bölüm 9
CEMİL SIDKÎ EZ-ZEHÂVÎ'NİN MANZÛM HİKÂYELERİ
Fuat DAŞ ***161***

Chapter / Bölüm 10
BEYOND THIS WORLD UP AND DOWN: FUNCTIONS OF CATABASIS AND ANABASIS IN MYTH AND LITERATURE
Meltem UZUNOĞLU ERTEN ***189***

Chapter / Bölüm 11
TURKISH TRANSLATED LITERATURE (1839-1914) WITHIN EUROPEAN LITERARY MACRO-POLYSYSTEM
Orhun Burak SÖZEN, İlker EROĞLU ***209***

Chapter / Bölüm 1

BİR MASAL TEKERLEMESİ OLAN "KIRK KATIR MI KIRK SATIR MI?" FENOMENİ ETRAFINDA OLUŞAN BAZI UNSURLAR ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Fahri DAĞI[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi Turizm Rehberliği Bölümü, fahridagi@gmail.com

Giriş

Destan, efsane ve masallar bir toplumun kimlik kodlarını taşıyan halk anlatılarıdır. Onların içinde evren tasavvuru, yaratılış, inanç, aile ilişkileri gibi birçok unsur açık veya gizli kendini hissettirir. Masallar, tarihi süreç içinde anlatanı ve dinleyeni değişse de bugün hâlâ en çok anlatılan ve dinlenen halk anlatılarıdır. Masallar, birçok mitolojik vasfını kaybetmiş olsa da toplumların çağlar öncesi inanç, düşünce ve yaşam tarzlarından izler taşır.

İçinde birçok mitolojik unsur bulunduran masal, hiç kuşkusuz bir milletin kültür kodlarını taşımakta ve sonraki nesillere aktarmakta önemli bir rol üstlenmektedir. Masalar, insanların ve toplumların ulaşmak istedikleri ütopik anlatılardır. Her çocuk bir masal kahramanı olmak ister. Masal kahramanları idealize edilmiş tipler olup masal çağındaki çocuklara rol model olurlar. Masal kahramanları, ülkeleri ve sevdikleri kişiler için kendilerini feda ederler. Masallarda zorlu mücadelenin sonunda her zaman iyiler kazanır ve kötüler kaybederler. Masallarda kötülere genellikle "kırk katır mı, kırk satır mı?" diye sorularak onların verilecek olan cezalardan birini seçmeleri söylenir. Aslında ikisi de aynı olan bu cezaların verilme sebebi nedir? Kötülere verilmesi ön görülen bu cezalar bir masal sonu tekerlemesi midir? Türk masallarında suçlular neden kırk parçaya ayrılmak istenir? Bu durum Türk töre, inanç ve düşünce sisteminin masallara yansıması olabilir mi?

Türk düşünce sisteminde düzen en önemli unsurdur. Toplumun ahlakını, nizamını kısaca töresini bozacak unsurlar ve kişiler çok dikkatli bir şekilde ayıklanır. Türk anlatı geleneğinin en önemli unsurlarından biri olan masallarda Türk devlet anlayışının ve Türk töresinin yansımalarını görürüz. Kaosu oluştuğunda bir kahraman çıkar, birçok sınamaya maruz kalır ve düzeni tekrar kurar. Masalların iyilere mükafatlar verildikten sonra kötülere verilecek ceza açıklanır. "Kırk katır mı kırk satır mı?" olarak belirlenen bu cezanın sonucunda suçlunun ceset bütünlüğü bozulur. Kurban hayvanları ile insanların kemikleri Türkler için önemli unsurlardır.

Türk İnanç ve Düşüncesinde Kemik

Türkler, canın, ruhun kemikte gizlendiğine inanıyorlardı. Ayrıca soyun da kemikten geldiğini düşünüyorlardı. Halk tabakalaşması da kemiklere göre yapılıyordu:

Atın kemik: Beyler, alplar sınıfı.

Ak kemik.

Kara kemik (Ziya Gökalp, 2023: 162).

Türk inanç siteminde kemik önemli bir yere sahiptir. Öldükten sonra-

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat (2002)i Taşeli Masalları, Ankara, Akçağ Yayınları.

Anadolu, C.-Abbaslı. N.-Abbasova F. (2002). Türk Kültür ve Medeniyeti, Ġstanbul, Bilge Karınca Yay

Arsal, S. M, (2014). Türk Tarihi ve Hukuku, Ankara, TTK Yayınları.

Barthold, V. V. (1990). Moğol İstilasına Kadar Türkistan, (Çev. Yıldız. H. D.), Ankara, TTK Basımevi.

Boratav, P. N. (2009). Zaman Zaman İçinde, Ankara, İmge Kitabevi

Cin, H.- Akgündüz, A. (1995). Türk Hukuk Tarihi C.I , İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Duymaz, A. (1989). Bingöl Efsaneleri İnceleme-Metinler, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisan Tezi.

Gültepe, N. (2008). Türk Kadın Tarihine Giriş, İstanbul, Ötüken Yayınları

Şeşen, R.(2013). İbn Fadlan Seyahatnamesi, İstanbul, Yeditepe Yayınevi.

Ligeti, L. (1991). Bilinmeyen İç Asya C. I- II, (Çev. Sadrettin Karatay), İstanbul, MEB.

Gökyay, O.Ş (2006) Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul, Kabalcı Yayınları.

Ögel, B. (1984). İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Öksüz, P. (2016). İ. Ö. Türk Tarihinde Aile ve Aileye Karşı İşlenen Suçlar, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Önder, M. (1969). Efsane ve Hikayeleriyle Anadolu Şehir Adları, Ankara.

Roux, J. P. (2012). Eski Türk Mitolojisi, (Çev. Musa Yaşar Sağlam), Ankara, Bilgesu Yayıncılık.

Ziya Gökalp, Türk Medeniyeti Tarihi, (Akt. Ali Duymaz), İstanbul, Ötüken Yayınları

Chapter / Bölüm 2

RUSÇADA ÖN EKLERİN İŞLEVİ VE SEMANTİK ÖZELLİKLERİ

Mariana BUDU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Leh Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0001-9000-4029, marbudu31@gmail.com

I. GİRİŞ

Yabancı dil öğreniminde, dilin yapı birimlerini, bu yapı birimlerinin birleşme yöntemlerini, anlam ve görevlerini, türetme özelliklerini, kısacası yapı birimlerinin yapısını ve işleyişini bilmek kelime bilgisi hâkimiyetine sahip olunmasına yardım eder. Hint-Avrupa dil ailesinde, Slav dilleri grubunun Doğu Slav dilleri alt grubuna ait dillerinden biri Rusçadır. Türkçe ise Ural-Altay dil ailesinin, Altay grubuna ait bir dildir. Yani Rusça ve Türkçe, dil aileleri bakımından birbirlerinden farklıdır. Bu sebeple, dil bilgisi kuralları da doğal olarak birbirinden oldukça farklıdır. Rusça, kelime köküne ön ve son ek eklenen bir dil iken; Türkçe son ek alan bir dildir. Ancak, bazı kavramların ortak olması yabancı dil olarak Rusçanın öğreniminde kolaylık sağlamaktadır. Rusçanın en önemli konulardan biri "ön ekler", yapı bilgisi ve semantik bilgisiyle eş zamanlı incelendiğinde konu ile ilgili beceri kazanmanın daha kolay olacağı söylenebilir. Böylece, Rusçanın kelime oluşturma kurallarını, yapı birimlerinin anlamlarını incelemek konuya az da olsa açıklık getirecektir. Bu incelemede Rusça öğreniminde kısaca yapı bilgisi ve yapı birim, bu yapı birimler içinde yer alan ön ekler, ön eklerin tarihçesi; detaylı olarak ise Rusçanın ön ekli fiillerinin yapısı ve işlevi incelenmeye çalışılacaktır.

1. Yapı Bilgisi ve Yapı Birim Hakkında

Bir dilin yapı birimleri (kök ve ekleri), bunların birleşme yöntemi, eklerin anlam ve görevleri, türetme, yapım ve çekim özellikleri yapı bilgisi (morfoloji) adı altında incelenir. Yapı bilgisi terminolojisi için filologların çalışmalara bakıldığında; Tahsin Banguoğlu (2007, s. 20) morfolojiyi, "Sözcüklerin yapısını, bunların uğradıkları anlam ve ilişki değişikliklerini gösteren bir alan," şeklinde; Muharrem Ergin (2006, s. 28) ise, "Dilin kelime ve şekillerinin yapısını işleyen alan," olarak tanımlamıştır. Zeynep Korkmaz (2017, s. 220), "Bir dildeki kök ve ekleri, bunların birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, dilin türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konuları inceleyen dilbilgisi dalına şekil bilgisi (İng. morphology) denir," şeklinde tanımlamıştır. Л. И. Осипова (2010, s. 4), "(Morfoloji) bir kelimenin gramer özelliklerinin incelendiği bir dil bilgisi bölümüdür, Yunanca morphe "biçim" ve logos "öğrenme" kelimelerden oluşmaktadır. Bir kelimenin gramer özellikleri altında, değişme veya değişmez olma yeteneğini ve gramer anlamlarını kastediyoruz," şeklinde tanımlamıştır. Ałła Krawczuk (2007, s. 5), "Dilbilimin konusu olan yapı bilgisi sözcük yapılarını inceler," şeklinde tanımlamıştır.

Yapı bilgisi eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenir. Eş zamanlı yapı bilgisi, dilin yapı birimlerinin belli bir zaman dilimindeki durumunu, tarihsel değişme ve gelişmelere girmeden inceler. Art zamanlı yapı bilgisi ise yapı birimlerini tarihsel gelişme ve değişme süreci içinde ele

KAYNAKÇA

Aronoff, M. (2000). *Morphology between lexicon and grammar.* G. Booij, C. Lehmann, J. Mugdan, W. Kesselheim ve S. Skopeteas (Ed.), 1. Halbband: Ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung (s. 344-349) içinde. Erişim adresi: https://doi.org/10.1515/9783110111286.1.5.344.

Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin grameri.* (8. bs.). Ankara: TDK Yay.

Baudouin de Courtenay, J. (1972). *The beginnings of structural linguistics*. (Stankiewicz E, Çev.). Bloomington-London: Indiana University Press.

Çelik, A. (2015). Türkçede kelime olarak kullanılan batı kaynaklı ön eklerin bugünkü durumu üzerine. *Eurasian Academy of Social Sciences Journal*, 6, 82-81, Erişim adresi: http:// socialsciences.eurasianacademy.org.

Ergin, M. (2006). *Türk Dil bilgisi.* İstanbul: Bayrak Yay.

Hatipoğlu, V. (1981). *Türkçenin ekleri.* Ankara: TDK Yay.

Korkmaz, Z. (2017). *Dil bilgisi terimleri sözlüğü*. (5. bs.). Ankara: TDK Yay.

Krawczuk, A. (2007). *Morfologia wsółczesnego Języka Polskiego: Fleksja*. Lwów: Ukraińska Akademia Drukarstwa.

Şahin, H. (2006). Türkçede ön ek. *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(10), 65-77. Erişim adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr.

Topaloğlu, A. (2019). *Karşılaştırmalı dil bilgisi terimleri sözlüğü*. İstanbul: Dergâh Yay.

Türk Dil Kurumu güncel Türkçe sözlük. https://sozluk.gov.tr., erişim tarihi: 05. 11. 2022

Vardar, B. (2007). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. (2. bs.). İstanbul: Multilingual Yay.

Аверьянова, Г. Н. (2014). *Русские глагольные приставки: Продвинутый уровень.* Москва: Русский язык.

Антонович, Н. Т., Ж. А. Зуб ve И. В. Каливо. (2015). *Пособие по Русскому Языку «Глагольные приставки: Значение и использование» для иностранных студентов.* Горки: БГСХА.

Ахманова, О. С. (1969). *Словарь лингвистических терминов*. Москва: уу.

Балакай, А. А. (2016). Словообразовательная и лексическая семантика слов с префиксами пре- и при-. *Известия ВГПУ*, 3(272), 130-133.

Горелик, Е. В. (2001). *Описание глагольной приставки у-*. М. А. Кронгауз (Ред.), Глагольные префиксы и префиксальные глаголы (s. 37-67) içinde. Erişim adresi: http://mjl.rsuh.ru/issues/_num_5-1-2001.pdf.

Корнеева, Т. (2018). Нулевая суффиксация и конверсия как способы словообразования. *Филология и Культура*, 1(51), 77-82.

Кронгауз, М. А. (1997). *Исследования в области глагольной префиксации:*

современное положение дел и перспективы. Кронгауз М.А., Д.Пайар (Ed.). Глагольная префиксация в Русском Языке: Сборник статьей (с. 4-28) içinde. Москва: Русские Словари.

Кронгауз, М. А. (1998). *Приставки и глаголы в Русском Языке*: Семантическая грамматика. Москва: Языки русской культуры.

Маймакова, А. Д. (2016). Интерфиксы и унификсы: Морфемный и словообразовательный статус. *Международный Журнал Прикладных и Фундаментальных Исследований*, 4, 837-841.

Марков, В. М. (2001). Приставка вз- (воз-) в Русском Языке. *Opera Slavica*, 11(4), 1-5.

Осипова, Л. И. (2010). *Морфология современного Русского Языка*. Москва: Академия.

Плунгян, В. А. (2001). *Приставка под- в Русском Языке: К описанию семантической сети*. М. А. Кронгауз (Ред.), Глагольные префиксы и префиксальные глаголы (s. 95-125) içinde. Erişim adresi: http://mjl.rsuh.ru/issues/_num_5-1-2001.pdf.

Розенталь, Д. Э., М. А. Теленкова. (1985). *Словарь-справочник по Русскому Языку: Пособие для учителя*. Erişim adresi: http://rus-yaz.niv.ru/doc/linguistic-terms/fc/slovar-207-3.htm#zag-1235.

Синицына, Е. В. (2012). О происхождении префиксов и развитии их семантики в Русском Языке. *Cuadernos de Rusistica Española,* 8, 163-169.

Табаченко, Л. В. (2003). Генезис и эволюция глагольных приставок в истории Русского Языка. *Филологический Вестник Ростовского Госуниверситета*, 1, 26-31.

Тару, С. Т. (2017). *Сложная глагольная приставка недо- в Русском Языке* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Университет Восточной Финляндии Русский Язык и Культура, Финляндия.

Тихонова, Е. Н. (2014). *Современный русский язык. Морфемика. Словообразование*. Москва: Моск. гос. ун-т печати имени Ивана Федорова.

Цзюэ, В. (2016). *Продуктивные глагольные префиксы в современных публицистических текстах: На материале газеты Санкт-Петербургские ведомости* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Санкт-Петербургский Государственный Университет, Санкт – Петербург.

Chapter / Bölüm 3

GÜNEY-BATI OĞUZ TÜRKÇESİNDE ASLİ VE DOLAYLI "BİRİNCİL VE İKİNCİL" UZUNLUKLAR

***Meriç GÜVEN*[1]**

1 Doç. Dr. Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, meric.guven@usak.edu.tr, ORCID ID 0000-0003-2533-5272

Giriş

Uzun ses, ayırıcılık niteliği taşıyan ve anlam farkı (opposition) yaratan sestir. Periyodik (continuous) sinyallerle tekrarlanır ve süreklidir. Dillere, üçüncü buud (boyut) gibi boyları ve enleri olan yükseklik (tûl), genişlik (arz) ve derinlik (umk) verip zengin bir musiki sağlar (Banarlı, 2007: 11). Fonetik çerçevede uzun ses Arapça, Farsça, Fince, Macarca, Tayca, Estonca gibi birçok dilde görülür. Bu dillerdeki ünlüler hatta ünsüzler arasında karşılaştırmalar ve karşıtsal çözümlemeler yapılacak nispette uzunluk farklılıkları vardır. Bununla birlikte uzunluk farklılıkları bütün bu dillerin hepsinde fonetik çerçevede *aynı derecede* ayırt edici değer taşımaz. Bazılarında kısalık veya uzunluk fonemik nicelik olarak önemli işlev taşırken bazılarında ikincil ve sınırlı bir işlev taşır. Uzun ses, birincil uzun ünlülere sahip, kelimeleri arasında kronemik zıtlık "süreye bağlı zıtlık" bulunan dillerde, ses segmentinin uzunluğu dışında tamamen aynı şekilde söylenen farklı anlamlara sahip iki kelimesinin anlamsal farklılık yaratan varyantı olarak işlev görür (Dilâçar, 1968: 70). Fonolojik olarak kısa ve uzun iki zıt uzunluğa sahip Fince ve Macarca gibi dillerde görülen ve Ural dilleri için ayırt edici bir kronem "anlam farkı" oluşturan uzun ses -kısa ses varyantları (Fince tuli: ateş; tuuli: yıl), Ural-Altay dillerinin Altay koluna mahsus Türkçe için özgün ve tipik bir *ayırıcı* nitelik oluşturur.

Uzun ses nitelik olarak durum ve biçim, nicelik olarak bölümleme ve ölçümleme bildirir. Türk dilinde ünlüler fonetik yönden, teşekkül bölgelerine (oluşma ve biçimlenme yerlerine), dudakların durumuna, ağız boşluğunun genişliğine göre gruplandırılırken "akustik fiziki" değerler (tonu, rezonansı, uzunluğu, "tembri: sesin 'reng'i, sesin gürlüğü, yüksekliyi ve uzunluğu ile birbirine yakın alametlerinden biri.") çerçevesinde fonetik (oluşma) süreleri yönünden de ölçümlenirler. Fonetik yönden süre, sesin boğumlanması sırasındaki zaman ölçüsü ve sayılabilme durumudur. Başka bir ifadeyle konuşma sesinin ya da ses öbeğinin sesbilgisel olarak gerçekleştiği "müddet" ve sesin sürekliliğini ifade eden zaman "devam" parçasıdır. Süre, sesler arasında ayırt edici işlev görür, konuşma dilinde seslerin uzunluğunu ifade eder ve konuşma dilinde seslemleri yinelemenin örüntüsü olarak ses değişkenlerinin karşılıklı ilişki ve devingen münasebetlerini gösterir. Akustik bağlamda bir ünlü kendi süresi "birim değeri" kadar uzatılırsa uzun ünlü olur. Bir ünlü, sonogram (ultrason testi) ölçütlerinde aynı türden ve kendisinden kısa olan bir ünlüden ortalama iki kat daha uzun ise uzun ünlü sayılır (Coşkun, 2001: 93). Aynı şekilde iki ünlünün boğumlanma süresini içine alan ünlü, uzun ünlü sayılır (Karaağaç 2012: 822-825). Konuşmanın ritmini tespit eden bu ölçüye göre ünlülerin birim değerden (normal süreden) daha uzun süreye sahip olmaları asli-birincil-özgün uzunluk, kullanıldıkları yere ve zamana göre yüklendikleri değerden (normal süreden) daha uzun süreye sahip olmaları dolaylı-ikin-

KAYNAKÇA

Aral, Ezgi (2022). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Birincil Uzun Ünlü Bulunan Kelimelerdeki İkincil Uzun Ünlüler, Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi, C.6, S.1, s. 217-238.

Atmaca, Emine & Güzel, Özlem (2021). Ağız İlişkileri Ve Etkileşimleri Bakımından Antalya/Kumlucalı Türkmen Toplulukları Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 2019, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, s. 163-184.

Banarlı, N. Sami. (2007). Türkçenin Sırları, İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.

Banguoğlu, Tahsin (1974).Türkçenin Grameri, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Başdaş, Cahit (2007). Türkiye Türkçesinde Asli Uzunluk Belirtileri, Turkish Studies, C. 2/2, s. 89-101.

Bozkurt, Fuat (1992). Türklerin Dili, İstanbul: Cem yayınevi.

Böhtlingk, Otto (1848, 1851). Über die Sprache der Jakuten, I, II, St. Petersburg.

Buran, Ahmet (2006). Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler, II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri, 10-12 Nisan 2006.

Copuşcıu Victor (2021). Gagauz Konuşma Dili: Kıpçak Kasabası Örneği, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.

Coşkun, Volkan (2001). Standart Türkçedeki Ünlülerin Akustik Özellikleri ve Oluşum Yerleri Bakımından Sınıflandırılmasıyla Görüntüleri, Cilt 49, Sayı 2001, s. 86- 98.

Çelik, Anıl (2021). Yalova İli Yerli Ağzi İle Kütahya Ve Aydin İli Ağızlarının İlişkileri Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 2019, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, s. 203-220.

Dilâçar, Agop (1968). Dil, Diller ve Dilcilik. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Dmitriyev, N. K. (1962). Fonetika Gagauzskogo Yazıka, Gagauzskiye Etyudı, k Voprosu o Slovernom Sostave Gagauzskogo Yazıka, -kitapta: Stroy Tyurskih Yazıkov.

Eker, Süer (2007). Türkçenin Sesbirimleri ve Belirgin Altsesbirimleri, İlmi Araştırmalar, Sayı 24, s. 23-42.

Ercilasun, A. Bican (1983). Kars İli Ağızları (Ses Bilgisi), Ankara: Gazi Üniversitesi yayınları.

Erdem, M. Dursun (2008). Anadolu Ağızlarında Görülen Birincil Ünlü Uzunlukları Üzerine, Turkishstudies, Volume 3, s. 502-562.

Erdin, Ceyda (2020). Mariya Mercanka'nın "Kadem Kaynaa" Adlı Romanının Söz Varlığı Bakımından İncelenmesi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Eren, Emin (1997). Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Eren, Hasan (1968). Gagauz Türkçesi, Türk ansiklopedisi, C. XVI, İstanbul MEB. Yayınları.

Ergin, Muharrem (1981). Azeri Türkçesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Ergin, Muharrem (2002). Türk Dil Bilgisi, İstanbul: Bayrak Yayınları.

Gemalmaz, Efrasiyab (1987).Türkmence Metinler, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakultesi Yayınları.

Gemalmaz, Efrasiyap (1995). Erzurum İli Ağızları C.I, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gülensoy, Tuncer (1988). Kütahya ve Yöresi Ağızları inceleme, metinler, sözlük, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Halilov, Buludhan (2013). Müasir Azerbaycan Dili, Bakı: Bakı Çap Evi Neşriyatı.

Jones, Daniel (1950). The Phoneme: Its Nature and Use. Cambridge (England), Heffer, 1950. Pp. xvi + 267. 25 sh.

Kara, Mehmet (1998). Türkmen Türkçesi ve Türkmen Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Ankara: Akçağ Yayınları.

Kara, Mehmet (2001). Türkmence (Giriş-Gramer-Metin-Sözlük) 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaağaç, Günay (2012). Türkçenin Dil Bilgisi. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaağaç, Günay (2013). Anlam Bilimi ve İletişim, İstanbul: Kesit Yayınları.

Karakaya, Asuman (2012). Osmanlıca'nın Oğuz Dili Dairesindeki Yeri Ve Öncesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, Cilt 46, Sayı 46, 129-154.

Kolev, Ivan Nikolaev (2016) Gagauz Türklerinde Türkçe Dinî Metinler, Ankara Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Korkmaz, Zeynep (2005). Batı Anadolu Ağızlarında Asli Ünlü Uzunlukları Hakkında, Türk Dili Üzerine Araştırmalar, C.2, s. 197-203, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Nurmuhammedov, A. (2007). Türkiye Türkçesine Aktaran Yakup Sarıkaya Kaşgarlı Mahmut'un Divanı'nda Asli Uzun Ünlülerin Gösterilişi İlmi Araştırmalar, S.24, s. 117-128.

Osmonkulov, Askar (1986). Kırgız Tilinin Tıbıştık Sistemasın Okutuu : Muga-

limder Jana Filolog-Studentter Üçün, Frunze (Bişkek) 1986.

Ölmez, Mehmet (2003). Türkçenin Ve Türk Dillerinin Yaşı Konusu Toplum ve Bilim, Bahar, S. 96, s. 62-74.

Özkan, Nevzat (1996). Gagavuz Türkçesi Grameri-Giriş, Ses Bilgisi, Cümle, Sözlük, Metin Örnekleri-, Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan, Nevzat (2013). Ağız Alanından Yazı Diline Geçiş: Gagauz Türkçesi Örneği, Turkish Studies, Volume 8, Issue 9, s. 85 – 94.

Pokrovskaya, L.A (1964). Grammatika Gagauzkogo Yazıka, Fonetika, Morfologiya, Moskva.

Pokrovskaya, L. A (2018). Gagauzcadaki Diyalektlerin Kökeni Üzerine (Çev. Bülent Hünerli), Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi (TÜRKLAD), Cilt 2, Sayı 2, 168 – 172.

Semedli, Elza (2012). Asli Uzunlukların Azerbaycan Türkçesindeki Fonetik Ve Semantik İzleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Kış 2012 Cilt: 5, Sayı. 20, s.127, 132.

Tekin, Talat (1975). Ana Türkçede Asli Uzun Ünlüler, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Tufar, Maria Stamova (2007). Gagauz Türkçesinin Ses Düzeni, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, C.4, S.3, s.91-104.

Tuna, Osman Nedim (1960). "Köktürk Yazılı Belgelerinde ve Uygurcada Asli Ünlü Uzunlukları", TDAY-Belleten 1960, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s. 213-282.

Vasilioglu A.İ, Stoletnäya A.İ., İ.D. Bankova, İ.İ. Baboglu, K.K., Baboglu N.İ. (2015). Gagauz Dili Hem Literatura Okumaklar: 5-İnci Klas, Chişinău, Republica Moldova.

Yalçın, Süleyman Kaan (2022). Birincil Uzun Ünlülerden Kaynaklanan Seslik İzlerin Elazığ Ağzındaki Görünümü, Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı Bildirileri 2008, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, s. 773-794.

Yapıcı, Ali İhsan (2013). Aydın ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük), Muğla: Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi.

Chapter / Bölüm 4

PIERRE BOURDIEU'NÜN ÇEVİRİ SOSYOLOJİSİ

Zafer SARI[1]

1 Öğr. Gör. Dr. Zafer SARI, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu Yabancı Diller Bölümü, zafer.sari@hbv.edu.tr, ORCID:0000-0003-2318-4941

1. Giriş

Çeviri, mekanik bir aktarım eylemi değil, aksine disiplinlerarası özelliğe sahip yaratıcı ve üretken bir işlemdir. Dolayısıyla çeviri eylemi yalnızca dilbilimsel değil, sosyal ve ekonomik etkilere de sahip olduğundan dilbilimin yanı sıra sosyoloji ve iktisat alanlarındaki çözüm arayışları da çeviri faaliyetinin muhtemel etkilerinin ortaya çıkarılabilmesine yardımcı olmaktadır. Bu anlayış da disiplinlerarası yaklaşıma sahip olan çeviribilim çalışmalarını olası sorunlara çözüm yolları bulmak amacıyla sorunu kendi bağlamında değerlendirerek diğer bilim dallarından gelen çözümlemeleri araştırmaya yönlendirmiştir (Yazıcı, 2005, s. 15-16).

Görgüler (2017, s. 179) ise çeviriyi sadece dillerarası değil, aynı zamanda kültürlerarası iletişimin sağlanması amacıyla yararlanılan bir faaliyet alanı olarak tanımlamaktadır. Görgüler'e göre çeviri etkinliği sayesinde bir özgün metnin ana dilinden bir başka dile aktarılmasıyla beraber kaynak kültürle erek kültür arasında kültürlerarası etkileşimin gerçekleşmesine olanak sağlanmaktadır. Bu çerçevede çeviri metinlerin hem dilsel-metinsel boyutlarıyla hem de metin-içi ve metin-dışı etkenlerin etkileşimi göz önünde bulundurularak bütüncül bir çözümlemesi yapılabileceğini vurgulayan kavramsal yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

Seymen ve Aslan'a (2019, s. 377-378) göre çokdisiplinli ve çokkültürlü bir yapıya sahip olan çeviri eylemi, sosyal hayatın her alanında kendini göstermektedir. Farklı diller ve kültürler arasındaki iletişimi mümkün kılan çeviri eylemine adliyelerden hastanelere, şirketlerden afet bölgelerine kadar her yerde ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan çeviri olgusunun yalnızca dilsel ve metinsel değil, kültürel bağlamda da değerlendirilmesi gerektiğinin başlıca sebebi ise çevirinin toplumla iç içe geçmesi ve dolayısıyla da tamamen toplumsal bir edim oluşudur. Çeviribilimin tarihsel geçmişine bakıldığında kuramsal açıdan dilbilimsel bağlamdan metinsel analize, metinsel analizden kültürel etmenlere ve oradan da sosyolojiye geçiş gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, çeviri eylemine karşı bütüncül ve işlevsel çözümlemelerin gerçekleştirilmesiyle birlikte çeviri sosyo-kültürel bir boyut kazanmıştır. Böylece çeviri sosyolojisi alanının temelleri atılmıştır.

1970'li yıllardan itibaren çeviri uygulamalarında çok boyutlu çözümleme biçimlerine duyulan ihtiyaçla birlikte disiplinlerarası bağlamda çeviri ile sosyoloji alanlarının kesişmesiyle ortaya çıkan çeviri sosyolojisi, çeviri edimini toplumsal açıdan ele alarak çevirinin ne yalnızca dilsel bir aktarım süreci ne de "toplumsal örüntü ağlarının bir parçası olarak yalnızca çevirmen tarafından yönlendirilen bireysel bir süreç" olduğunu belirtmektedir (Görgüler, 2017, s. 179). Bu sosyolojik yaklaşım, çeviri eyleminin çok boyutlu mekanizmaları ve çeşitli eyleyicileri içeren bir üretim

KAYNAKÇA

Alkhawaja, L. A. (2019). Habitus and Intellectual Trajectory in the Translational Process: A Case Study. *Al-Balqa Journal for Research and Studies*, 22(1), 9-24.

Allan, K. (2006). Contemporary Social and Sociological Theory: Visualizing Social Worlds. California: *Pine Forge Press*.

Amman, M. T. (1995). Sosyal Tabakalaşma ve Günümüz Fransız Sosyolojisinin Yaklaşımları. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Batumlu, D. Z. (2020). Türkçede Canterbury Hikâyeleri: Çeviri Sosyolojisi Çerçevesinde Bir Bakış. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Bogenç Demirel, E. (2014). Çevirinin Bourdieu Sosyolojisiyle Yapılanan Yüzü, Çeviri Sosyolojisi. Cogito: Pierre Bourdieu içinde, 76, 402-416. İstanbul: *Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık*.

Bourdieu, P. (1977). Outline of a Theory of Practice. Richard Nice (Çev.). Cambridge: *Cambridge University Press*.

Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Richardson, J. (Ed.). Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education içinde, 241-258. Westport, CT: *Greenwood Press*.

Bourdieu, P. (1991). Language and Symbolic Power. Gino Raymond ve Matthew Adamson (Çev.). Cambridge: *Polity Press*.

Bourdieu, P. (1993). The Field of Cultural Production: Essays on Art and Literature. Randal Johnson (Ed. ve Çev.). Cambridge: *Polity Press*.

Bourdieu, P. (1996). The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field. Susan Emanuel (Çev.). London: *Polity Press*.

Bourdieu, P., & Wacquant, L. (2014). Düşünümsel Bir Antropoloji için Cevaplar. Nazlı Ökten (Çev.). 7. Baskı. İstanbul: *İletişim Yayıncılık*.

Chung, Y. (2013). Translation and Fantasy Literature in Taiwan: Translators as Cultural Brokers and Social Networkers. *Palgrave Macmillan*.

Görgüler, Z. (2017). Çeviri Sosyolojisi Ekseninde Türkiye'de Lafonten Çevirilerinin Dolaşımını Okumak. *Turkish Studies*, 12(30), 175-187.

Gouanvic, J. M. (1997). Translation and the Shape of Things to Come: The Emergence of American Science Fiction in Post-War France. *The Translator*, 3(2), 125-152.

Gouanvic, J. M. (2005). A Bourdieusian Theory of Translation, or the Coincidence of Practical Instances: Field,'Habitus', Capital and 'Illusio'. *The Translator*, 11(2), 147-166.

Gouanvic, J. M. (2010). Outline of a Sociology of Translation Informed by the

Ideas of Pierre Bourdieu. Laura Schultz (Çev.). *MonTI. Monografías de Traducción e Interpretación*, (2), 119-129.

Gouanvic, J. M. (2014). Is Habitus as Conceived by Pierre Bourdieu Soluble in Translation Studies?. Vorderobermeier, G. M. (Ed.). Remapping Habitus in Translation Studies içinde, 27-42. Amsterdam: *Rodopi*.

Hekkanen, R. (2009). Fields, Networks and Finnish Prose: A Comparison of Bourdieusian Field Theory and Actor-Network Theory in Translation Sociology. *Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies 2008* içinde, 1-22.

Hermans, T. (1999). Translation in Systems: Descriptive and System-oriented Approaches Explained. *St. Jerome Publishing.*

Inghilleri, M. (2005). The Sociology of Bourdieu and the Construction of the 'Object' in Translation and Interpreting Studies. *The Translator*, 11(2), 125-145.

Jenkins, R. (1992). Pierre Bourdieu: Key Sociologists. Londra ve New York: *Routledge.*

Kabukcik, S. (2013a). Çevirinin Toplumsal Boyutunun Çeviri Kuramı ve Çevirmen Pratiğine Yön Verici Etkisi: Çeviriye Toplumsal Bakış ve Çeviri Sosyolojisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Kabukcik, S. (2013b). Çeviri Sosyolojisi ve Çeviri Alanında Sosyolojik Yaklaşımların Çeviribilimde Paradigma Değişimine Etkisi. *Akademik Bakış Dergisi*, 37.

Liu, J. (2012). Habitus of Translators as Socialized Individuals: Bourdieu's Account. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(6), 1168-1173.

Meylaerts, R. (2008). Translators and (their) Norms: Towards a Sociological Construction of the Individual. Pym, A., Shlesinger, M. & Simeoni, D. (Eds.). Beyond Descriptive Translation Studies: Investigations in Homage to Gideon Toury içinde, 75, 91-102. Amsterdam ve Philadelphia: *John Benjamins Publishing Company.*

Meylaerts, R. (2009). Habitus and Self-Image of Non-professional Literary Translators in Minority Cultures. Profession, Identity and Status: Translators and Interpreters as an Occupational Group, Research Workshop of the Israel Science Foundation bildiriler kitabı içinde, 6. Tel Aviv: Tel Aviv Üniversitesi & Ramat Gan: Bar Ilan Üniversitesi.

Meylaerts, R. (2010). Habitus and Self-Image of Native Literary Author-Translators in Diglossic Societies. Translation and Interpreting Studies. The Journal of the American Translation and Interpreting Studies Association, 5(1), 1-19. Amsterdam ve Philadelphia: *John Benjamins Publishing Company.*

Sayols, J. (2018). Transculturation and Bourdieu's Habitus Theory: Towards an Integrative Approach for Examining the Translational Activity of Literary Translators through History. *Target. International Journal of Translation Studies*, 30(2), 260-287.

Seçkin, S. (2019). Türkiye'de Kurumsal Çeviri Alanında Kısıtlar/Güç İlişkileri, Çeviri Sosyolojisi Odağında Üretilen Çözümler. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Sela-Sheffy, R. (2008). The Translators' Personae: Marketing Translatorial Images as Pursuit of Capital. *Meta: Journal Des Traducteurs/Meta: Translators' Journal*, 53(3), 609-622.

Seymen, G. D., & Aslan, A. S. (2019). Türkiye'de Çevirinin Toplumsal Görünürlüğü ve Gelişiminde Çeviri Derneklerinin Rolü. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 377-390.

Simeoni, D. (1998). The Pivotal Status of the Translator's Habitus. *Target. International Journal of Translation Studies*, 10(1), 1-39.

Swartz, D. L. (2002). The Sociology of Habit: The Perspective of Pierre Bourdieu. *OTJR: Occupation, Participation and Health*, 22(ek), 61-69.

Toury, G. (1995). Descriptive Translation Studies and Beyond. (Vol. 4). Amsterdam ve Philadelphia: *John Benjamins Publishing Company.*

Webb, J., Schirato, T., & Danaher, G. (2002). Understanding Bourdieu. Avustralya: *Allen&Unwin*.

Wolf, M. (2007). Introduction: The Emergence of a Sociology of Translation. Wolf, M., & Fukari, A. (Eds.). Constructing a Sociology of Translation içinde, 74, 1-36. Amsterdam ve Philadelphia: *John Benjamins Publishing Company.*

Yazıcı, M. (2005). Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları. İstanbul: *Multilingual Yabancı Dil Yayınları.*

Yüksel, M. (2019). Pierre Bourdieu ve Spor Sosyolojisine Katkıları. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(3), 495-515.

Chapter / Bölüm 5

MİTLERİN YENİDEN ANLATIMINDA POST MODERN YAZIM STRATEJİLERİ: MARGARET ATWOOD'UN THE PENELOPİAD'I, JEANETTE WİNTERSON'IN WEİGHT'İ VE ALİ SMİTH'İN GİRL MEETS BOY'U[1]

Leyla ADIGÜZEL[2], Kuğu TEKİN[3]

1 Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığını yaptığı birinci yazarın "Mitlerin Çağdaş Temsilleri: Margaret Atwood' un *Penelope*'sinde Homeros'un Odysseia Destanı, Jeanette Winterson'ın *Atlas'ın Yükü'* nde Atlas ve Herakles Efsanesi ve Ali Smith'in *Girl Meets Boy'* unda Ovid'in Dönüşümler Anlatı Şiiri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Ü., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, leylaadgzl@yyu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3102-2053

3 Doç. Dr., Atılım Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Kültürü Bölümü, kugu.tekin@atilim.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-0123-8523

Giriş

Mitlerin fantastik ve gizemli dünyası sanatçıların büyük ölçüde ilham kaynağı olmuş ve kendilerinden sonraki metinlerin kurgusundaki girift ve şifreli yapıya önemli katkılar sağlamıştır. Bu bağlamda, çok katmanlı derin anlamsal yapıya sahip olan mitler, yeni eserlerin sanatsal derinliğini ve gizemini oluşturmada da çok işlevli bir role sahip olmuştur. Bu bağlamda, İskoç yayınevi Canongate'in, 2038 yılına kadar yüz mitin yeniden yazdırılması amacıyla 2005 yılında mit projesi başlatması, büyük ilham hazinesi mitlere süregelen ilginin, özellikle post modern yazında daha da arttığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bu amaçla, farklı milletlerden birçok saygın yazara çeşitli kültürlerin destanlarını yeniden yazdıran yayınevi, aralarında Karen Armstrong, Chinua Achebe, Salley Vickers ve A. S. Byatt'ın da olduğu on altı çağdaş yazarla yola çıkar. Söz konusu projede Homeros'un *Odesa* destanındaki Odysseus'un sadık karısı Penelope'nin hikayesini yeniden kaleme alan Margaret Atwood, Atlas ve Herakles mitini revize eden Jeanette Winterson ve Latin şair Ovidius'un *Metamorfoses*'daki kız-erkek Iphis'in hikayesini işleyen Ali Smith de yer alır. Çağdaş yazarların ellerinde farklı bakış açılarından şekillenen antik mitler, mit geleneğinin gizemli ve fantastik dünyasının yazarların kendi yaşam hikayelerinden kesitlerle harmanlandığı birer hibrit esere dönüşür. Klasik destanları tamamen yapı-bozuma uğrattıkları çağdaş versiyonlarında Atwood, Winterson ve Smith otobiyografiden fanteziye bilimkurgudan belgesele kadar geniş bir edebi tür yelpazesini bir arada kullanmayı başarır. Bu kapsamda, üç yazarın da parodi, pastiş, burlesk, karnaval, metalepsis ve mise en abyme gibi post modern yazında çokça kullanılan çeşitli edebi teknik ve stratejilere başvurdukları ve mitlerin yeni versiyonlarında geleneksel arketip kavramını değişime uğrattıkları görülür. Ayrıca yazarların erkek egemen söylemin yerini kadın söylemine bıraktığı polifonik eserlerinde, Bakhtin'in çok seslilik kavramını benimsedikleri de dikkat çeker. Bu çalışma, Canongate Yayın Evi Mit Projesi kapsamında yayımlanan Atwood'un *The Penelopiad* (2005), Winterson'ın *Weight* (2005) ve Smith'in *Girl Meets Boy* (2007) adlı eserlerinde mit geleneğinin nasıl yapı bozuma uğratılarak birer modern mite dönüştürüldüğüne dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Kanadalı yazar, şair, eleştirmen, akademisyen ve sosyal aktivist Margaret Eleanor Atwood, eserlerinde genellikle içinde bulundukları iktidar sistemlerine karşı çıkan kimlik arayışındaki güçlü kadın karakterlere yer verir. Ayrıca ironi, sembolizm ve bilinçli anlatıcıları ön plana çıkaran Atwood, bilimkurgudan polisiye-kurguya kadar çeşitli edebî türleri kullanır. Yazar, şiirsel dille yazılmış yeni bir nesir anlayışı benimser. Genellikle şiirleri temsil ettiği düşünülen özel mit ve kişisel anlatım ile romanları temsil ettiği düşünülen toplumsal anlatım, Atwood'un üslubunda sürekli

KAYNAKÇA

Antakyalıoğlu, Zekiye. (2009). Winterson's Re-working of Autobiography as Postmodern: Telling the Temporary as Permanent in Oranges and Weight, Winterson Narrating Time and Space Eds. Margaret J-M Sonmez & Mine Ozyurt Kılıç, *Cambridge Scholars Publishing*, pp: 2-16

Atayurt Fenge, Zeynep Z. (2013). Spinning a Thread of her own: Penelope Re-envisioned as a Trickster Figure in Margaret Atwood's The Penelopiad, *Literra,* XXIII):41-52.

Atwood, Margaret. (2005) *The Penelopiad*, Edinburg: Canongate.

---. (2020). "The Myths Series and Me". Publishers Weekly, Web. Nov.28.

---. (2002). *Negotiating with the Dead. A Writer on Writing.* Cambridge: Cambridge University Press.

Aykaç, Ömer Aytaç. (2018). Gerçekliğin Yaratığı mı, Yaratığın Yarattığı Gerçeklik mi? John Fowles'ın Yaratık'ında Postmodernite ve Gerçeklik Arayışı. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, The Journal of Social Sciences Institute Yıl/Year: 2018 – Kış / Winter Sayı/Issue:42Sayfa/Page:89-104ISSN:1302-6879. http://www.yyusbedergisi.com/dergiayrinti/gercekligin-yaratigi-mi-yaratigin-yarattigi-gerceklik-mi-john-fowles-in-yaratikinda-postmodernite-ve-gerceklik-arayisi_652

Bakhtin, M. Mikhail. (1984). *Problems of Dostoevsky's Poetics*, C. Emerson trans. Minneapolis: University of Minnesota Press.

---. (1992). *The Dialogic Imagination*: *Four Essays* by M. M. Bakhtin ed. Michael Holquist, trans. Caryl Emerson and Michael Holquist. Austin: University of Texas Press.

---. (1994). *Folk Humour and Carnival Laughter. The Bakhtin Reader: Selected Writings of Bakhtin, Medvedev, and Voloshinov.* Ed. Pam Morris. London: E. Arnold.

Bowers, Maggie Ann. (2004). *Magic(al) Realism: The new Critical Idio,* London: Routledge.

Burns, L. Christy. (2019). Jeanette Winterson's Recovery of the Postmodern Word, *Contemporary Literature* 27(1996): 278–306. JSTOR. 13 Nov.

Butler, Judith. (1999) *Gender Trouble*, New York: Routledge.

Davis, Erin Calhoun. (2009) "Situating "Fluidity": (Trans) Gender Identification and the Regulation of Gender Diversity", 15:98.

Derrida, Jacques. (1974). *Of Grammatology*, Trans. Gayatri Chakravorty Spivak, John Hopkins University Press.

Doan, Laura. (1994). *Jeanette Winterson's Sexing the Postmodern, The Lesbian Postmodern*, New York: Columbia University Press.

Dyer, Richard. (2007). *Pastiche*, London and New York: Routledge.

Elias, Amy J. (2020) "The Postmodern Turn on: the Enlightenment." Contemporary Literature 37(1996): 553–558. JSTOR. 12 May 2020.

Estor, Annemarie. (1991). *Jeanette Winterson's Enchanted Science*, Veenendaal: Universal, 2004.

Foucault, M. (1991). *Discipline and Punish*, London: Penguin.

Frye, Northrop. (1957). *Anatomy of Criticism: Four Essays*, Princeton University Press.

Galinsky, G. Karl. (1972). *The Herakles Theme: The Adaptations of the Hero in Literature from Homer to the Twentieth Centur,* Oxford: Blackwell.

Genette, Gérard. (1997). *Palimpsests: Literature in the Second Degree,* Lincoln: University of Nebraska Press.

---. (1997). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, tr. J. E. Lewin. Cambridge: Cambridge University Press.

---. (1980). *Narrative Discourse: An Essay in Method,* Trans. Jane E. Levin. Ithaca: Cornell University Press.

Graves, Robert. (1955). *The Greek Myths: The Complete and Definitive Edition*, London: Penguin Books.

Howells, Coral Ann. (2006) *The Cambridge Companion to Margaret Atwood*. Cambridge: Cambridge UP.

Hoesterey, Ingeborg. (2001). *Pastiche. Cultural Memory in Art, Film, Literature*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

Hutcheon, Linda. (1985). *A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms*, London and New York: Methuen.

Lodge, David. (1964). "Conrad's" Victory" and" The Tempest": An Amplification." The Modern Language Review.

Miles, Geoffrey. (1999). "The Myth-Kitty". *Classical Mythology in English Literature*, ed.Geoffrey Miles. London: Routledge.

Ovid. Heroides. (2004). *Metamorphoses*, Trans. David Raeburn. Int. Denis Feeney. London: Penguin.

Powell, Barry B. (2002). *A Short Introduction to Classical Myth,* New Jersey: Pearson Education.

Reynolds, Margaret, Jonathan Noakes. (2012) *Jeanette Winterson,* Random House e books.

Sartre, Jean. P. (2001). *Basic Writings,* Trans. Stephen Priest. London: Routledge.

---. (1993). *Essays in Existentialism,* Trans. Wade Baskin & Jean Wahl. London: Citadel Press.

Smith, Ali. (2007). *Girl Meets Boy*, Edinburgh: Canongate.

Staels, Hilde. (2009). The Penelopiad and Weight: Contemporary Parodic and

BurlesqueTransformations of Classical Myths, *College Literature* 36. 4 100-

Sutton, Dana F. (1980). *The Greek Satyr Play,* Meisenheim am Glan: Verlag Anton Hain.

Tyson, Lois. (2005). *Critical Theory Today,* 2nd Ed. New York, Routledge, 2006.

Ünsal Ocak, E. (2023). A Gender Discourse Analysis on Dede Korkut Hikâyeleri and Its English Translation. *SÖYLEM*, *8* (Çeviribilim Özel Sayısı).

Winterson, Jeanette. (2005) *Weight,* Edinburgh: Canongate.

Yadav Kiran. (2018). Multiple Narratives, Much Positionality: An Analysis of Margaret Atwood's Mythopoeıa in The Penelopiad, *Literary Endeavour.* IX. 229-233. IX. 229-233.

Chapter / Bölüm 6

HAMDULLAH HAMDÎ'NİN KIYÂFETNÂME'SİNİN YENİ BİR NÜSHASI ÜZERİNE

Bahanur ÖZKAN BAHAR [1]

1 Dr. Öğretim Üyesi Bahanur ÖZKAN BAHAR, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Orcid: 0000-0002-1574-2694, e-posta: bahanurozkan@gmail.com

Tenkitli metin çalışmalarının nüshalar arasında karşılaştırma yapmak, seçim yapmak, metni tamir etmek, metni yeniden yapılandırarak orijinal nüshaya yaklaşmak gibi pek çok faydası bulunmaktadır. Eserin birden fazla nüshasının bulunması halinde akademik çalışmalar genellikle mukayeseli şekilde yürütülmektedir. Yazma eserlerde tenkitli metninin hazırlanabilmesi için ilk yapılacak olan metnin ne kadar nüshasının olduğunun tespitidir (Çelik, 1996: 284). Ancak yazmaların kayıtlarının olmaması ya da yanlış kaydedilmesi eserin nüshalarına ulaşmayı zorlaştırmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde kütüphanelerin dijitalleşmesi yazma eserlere ulaşımı da kolaylaştırmıştır. Bu şekilde zaman zaman bir eser ilk defa ilim âlemine tanıtılabilmekte ya da mevcut nüshaları üzerinde çalışma yapılmış eserin bilinmeyen bir nüshasına ulaşılabilmektedir.

Bu çalışmada, pek çok kütüphanede nüshaları bulunan ve tenkitli neşri yapılmış olan Hamdullah Hamdî'nin Kıyâfetnâme'sinin Michigan Üniversitesi kütüphanesinde bulunan nüshası tanıtılmaya çalışılacaktır.

Kıyâfe(t) sözcüğü sözlüklerde kılık; dış görünüş; heyet-i suret (Şemseddîn Sâmî, 1989: 1122) gibi anlamlara gelirken; kıyâfet ilmi ise insanın cemalinden ve fiziki özelliklerinden, kişisel özellikleri, ruh dünyası ile alakalı hükümler çıkarma olarak tanımlanmıştır (Develliogğlu, 2015: 595). Bizde kıyâfet, Araplarda firâset, batıda fizyonomi sözcüğü ile karşılanan ilim doğuda ve batıda son derece büyük bir ilgi görmüştür. Özellikle doğuda, kıyafet ilminden sarayda görevlendirilecek kişilerin seçiminde, köle, cariye veya eş seçimine kadar akla gelebilecek pek çok alanda, çoğu ihtiyaç için yararlanılmıştır (Maden, 2017: 16).

Bu ilim Klasik Türk Edebiyatında adına kıyâfetnâme denilen ve insanların fiziksel özelliklerine göre karakter tayini yapan eserler olarak karşılık bulmuştur. Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâme'sinin kırkıncı babı Türk edebiyatında yazılan ilk kıyâfetnâme örneği olarak kabul edilmektedir (Ceyhan, 1997: 881). Firdevsî Rûmî'nin Firâsetnâme, İlyas ibni İsâ-yı Saruhânî'ye ait Kıyâfetnâme, Abdülmecîd ibni Şeyh Nasûh'un manzum Kıyâfetnâme, Mustafa ibni Evrenos'un Kıyâfetnâme, Bâli-zâde'nin çağdaşı Nesîmî'nin Kıyâfetü'l-Firâse, Niğdeli Visâlî'nin Vesîletü'l-İrfân, Lokman bin Hüseyin'in Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâili'l- Osmaniyye, Ömer Fânî Efendi'nin Kıyâfetnâme, Mustafa Hâmî Paşa'nın Fenn-i Kıyâfet, Yusuf Halis Efendi'nin Kıyâfetnâme, Hüseyin Şakir'in Firâsetü'l-Hikemiyye fî Kıyâfeti'l-İnsâniyye adlı eserleri; Gevrekzade

KAYNAKÇA

Alkan Ataman, Hanife (2022). Hamdullah Hamdî'nin Kıyâfetnâmesi'nin Bir Nüshası Üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 74 (Aralık), 193-222.

Ceyhan, Âdem (1997). Bedr-i Dilşâd'ın Murâd-nâmesi, C I, II, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Çavuşoğlu, Ali (2004). Kıyafetnameler, Ankara: Akçağ Yayınları.

Çelebioğlu, Âmil (1979). Kıyâfe(t) İlmi ve Akşemseddinzâde Hamdullah Hamdî ile Erzurumlu İbrâhim Hakkı'nın Kıyâfet-nâmeleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, Ahmet Caferoğlu Özel Sayısı Fasikül 2, S, 11, s. 305-347.

Çeltik, Halil (1996). Tenkitli Metin Yöntemi Açısından Üç Şeyh Galip Divanı, Bilig 2, s. 284-289.

Devellioğlu, Ferit (2015). Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ankara: Aydın Kitapevi.

Donuk, Suat (2019). Mustafa Naîmâ'nın Derlediği Bir Mecmua: 'Ulâletü'l-mecâlis Mecmû'atü'n-nefâ'is, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 22, s. 261-280.

Maden, Sedat (2017). Türk Edebiyatında Kıyafet İlmi ve Kıyafetnameler, Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi, S. 1, 11-22.

Mengi, Mine (1977). Kıyafetnameler Üzerine, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, Ankara, s. 299-309.

Özyıldırım, Ali Emre (1999). Hamdullah Hamdî ve Divanı. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Sarıçiçek, Ramazan (2014), Risâle-i Kıyâset-i Firâset /İlm-i Firâset, İstanbul: Büyüyen Ay Yay.

Şemseddîn Sâmî (1989). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Enderun Kitapevi.

Yazma eser: University of Michigan, Special Collections Research Center, Isl. Ms. 409'da

Yerdelen, Cevat (1988). Türk Edebiyatındaki Kıyâfetnâmeler ve Niğdeli Visâlî'nin Vesîletü'l-İrfân adlı Kıyâfetnâmesi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Chapter / Bölüm 7

NALLIHAN MÂNİLERİ

Fahri DAĞI[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, Turizm Rehberliği Bölümü, fahridagi@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

Basit ve yalın bir anlatım tarzına sahip olan mâniler, Anadolu coğrafyasının her köyüne, bucağına, şehrine sinmiş, Türk halkının açık gizli tüm duygularını daha çok neşeli olmak üzere her duygusunu yansıtmıştır. Anadolu'nun göbeğinde şirin bir kasaba olan Nallıhan'da birçok halkbilimi unsurları bulunmaktadır. Bunlardan biri de mânilerdir.

Nallıhan

İpekyolu üzerinde yüzyıllarca durak olmuş Nallıhan, toprakları çağlar boyu Hititlerin, Friglerin, Pers, İskender, Roma ve Bizans İmparatorluklarının hakimiyeti altında kaldıktan sonra 1071 Malazgirt Zaferi'yle başlayan süreçte Türklerin egemenliğine girerek yavaş yavaş Müslümanlaşmaya ve Türkleşmeye başlamıştır. Önce Danişmentliler'in, daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin idaresinde bulunmuş, Anadolu Selçukluların 1308'de yıkılmasıyla Candaroğlu sınırları içerisinde varlığını sürdürmüştür. Orhan Bey zamanında ise Osmanlı topraklarına katılmıştır (Şener 2001: 6).

İpek Yolu üzerinde bulunan Nallıhan, eski dönemlerde hem ekonomik hem de kültürel bakımdan zengin bir yer olmuştur. İpek Yolu, Nallıhan'da yaşayan insanların ihtiyaçlarını giderebilmelerine oldukça katkı sağlayan önemli bir yol olmuştur. Ayrıca kültür hayatının gelişmesine, ticaret için birçok ülkeden gelen tüccarların getirdikleri yeni kelime ve dil özellikleriyle Nallıhan'da yaşayan halkın diğer kültürlerle etkileşime girmelerine katkı sağlamıştır. Ticaret gelişirken, kültürel hayatta da birçok değişiklik meydana gelmiştir.

Nallıhan ismi 1603-1617 yılları arasında Osmanlı padişahı olan I. Ahmet'in sadrazamı Nasuh Paşa, başvezir olmadan önce, 1594 yılında Halep'ten İstanbul'a dönerken bugünkü Nallıhan'ın bulunduğu yerde konaklar. Burada bir han, hamam ve bir de cami yaptırır. Günümüzde halen varlığını sürdürmekte olan bu Han, ilçeye adını veren yer olmuştur. Bir rivayete göre Köroğlu bu Han'a gelerek konaklamış ve giderken atının nalını burada düşürmüştür. Daha sonra bu yerleşim yeri, Köroğlu'nun atının nalı bu Han'da düştüğü için "Nallıhan" olarak anılmaya başlanmıştır. Şimdi ise hanın girişinde Köroğlu'nun atının nalı sergilenmektedir (K1), (Şener 2001: 20-39).

Oğuz Türklerinin iki boyundan Beydili Boyu ve Eymir Boyuna bağlı kişilerin bir kısmı Nallıhan'a gelerek yerleşmişlerdir. Nallıhan ve civarına yerleşen kişiler halen bu boy isimlerini taşıyan köylerde varlıklarını ve kendilerine has kültürlerini devam ettirmektedirler.

KAYNAKÇA

Başgöz, İlhan (1986), Mânilerimizin Başlıca Temleri, Folklor Yazıları, Adam Yayınları, İstanbul.

Boratav, Pertev Naili (1978), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Boratav, Pertev Naili (1988), Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Adam Yayınları, İstanbul.

Dizdaroğlu, Hikmet (1969), Halk Şiirinde Türler, Türk Dili Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, Tdk Yayınları, Ankara.

Elçin, Şükrü (1981), Halk Edebiyatına Giriş, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1939), En Güzel Türk Mânileri, İstanbul.

Sakaoğlu, Saim-Ali Berat Alptekin (2012). Türk Halk Edebiyatı Ders Notları, Konya

Şener, Mesut, Nallıhan Kitabı, Nadir Kitap, Ankara, 2001.

Kaynak Kişiler

K1: Adı Soyadı: İsmet Başarıcı

Doğum Yılı: 1932

Öğrenim Durumu: Okur-yazar değil

İkamet Yeri: Nallıhan

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: İslamalan Köyü/ Nallıhan

K2: Adı Soyadı: Fatma Yüksel

Doğum Yılı: 1938

Öğrenim Durumu: Okur- yazar değil

İkamet Yeri: Nallıhan

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Ericek Köyü/Nallıhan

K3: Adı Soyadı: Ayşe Özdemir

Doğum Yılı: 1945

Öğrenim Durumu: İlkokul Mezunu

İkamet Yeri: Nallıhan

Cinsiyeti: Kadın

Doğum Yeri: Ericek Köyü/ Nallıhan

K4: Adı Soyadı: Saniye Sağlam

Doğum Yılı: 1954

Öğrenim Durumu: İlkokul Mezunu

İkamet Yeri: Nallıhan

Cinsiyet: Kadın

Doğum Yeri: Nallıdere Köyü/ Nallıhan

Chapter / Bölüm 8

N.V. GOGOL'UN "ШИНЕЛЬ- ŞİNEL"ADLI UZUN ÖYKÜSÜ TÜRKÇE ÇEVİRİSİNDE NEDEN "PALTO" DEĞİL "KAPUT" OLMALI?

Shalala RAMAZANOVA [1]

Züleyha ÜLKER [2]

1 Shalala RAMAZANOVA, Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyat Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, E-mail, shramazan18@gmail.com, ORCID ID https://orcid.org//0000-0002-3252-6504

2 Züleyha ÜLKER, Yüksek lisans öğrencisi, Ardahan Üniversitesi, Rus Dili ve Edebiyat Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, ulkerzuleyha@gmail.com, ORCID ID https://orcid.org/0000-0002-5894-7374

GİRİŞ

Modern zamanların dünya tarihinde önemli bir dönüm noktası, küresel ölçekte modernleşme ve Avrupalılaşma sürecinin başlangıcına işaret eden Büyük Petro'nun reformlarıdır. Belirli bir sürekliliği korurken, 18. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'da oluşturulan yeni kurumsal sistemin, aynı zamanda önceki yönetim uygulamalarından radikal bir kopuş anlamına gelmekteydi.

Petro'nun sivil, askeri ve saray idare alanındaki tüm reform faaliyetlerinin en önemli sonucu ve aynı zamanda yasal olarak birleştirilmesi ünlü Rütbe Tablosudur.

Birinci Petro tarafından 1722 yılında askeri, sivil ve saray olmak üzere üç türden 14 rütbe belirleyen Rütbe Tablosu yayınlanır.

Rütbe Tablosu, memurların görev yaptığı sırayı tanımlayan bir yasama yasasıdır. Bu çalışma, kamu hizmetinin gelişimini anlamak açısından çok önemlidir. Özellikle, Rütbe Tablosunun ortaya çıkışı, Rusya'da kamu hizmetinin gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur, çünkü nihayetinde (metniçestvo[1*]) klanın asaletine bağlı olarak pozisyonların dağıtıldığı bir sistemi ortadan kaldırıp, kamu hizmeti hiyerarşisinde bir yer tanımlayarak, bir dereceye kadar alt tabakalardan yetenekli kişilerin terfi etmesi için, *"Küstahlara ve tembellere değil, hizmet etmeye istekli olanlara ve onurlu olanlara vermek amacıyla yüksek mevkilere erişimin"* sağlandığı kanunun açıklayıcı maddelerinden birinde yazar (Mankov, 1986).

Rütbe Tablosunu ve Rus İmparatorluğu'ndaki rolünü incelemenin önemi, Rütbe Tablosunun yeni eğilimler ışığında birkaç kez reforme edilmesine rağmen 1917 yılına kadar varlığını sürdürmüş olmasıyla vurgulanmaktadır.

Çalışmada Rütbe Tablosu incelenmekte ve Rus kamu hizmetinin gelişiminde Rütbe Tablosunun rolünün belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın başlıca hedefleri:

a) Pyotor'un dönüşümleri bağlamında tablonun benimsenmesi gerekliliğinin ön koşullarını incelenmesi;

b) Doğrudan bir belge temelinde rütbe türlerini, sınıflarını ve giyim kuşamı karakterize edilmesi;

c) Rütbe Tablosu temelinde rütbe türlerini ve sınıflarını tanımlaması;

d) Rütbe Tablosunun Rus kamu hizmetinin gelişimindeki rolünü belirtilmesi.

Bu hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla, listesi çalışmanın sonunda

1 Klanın asaletine bağlı olarak pozisyonların dağıtıldığı bir sistem.

KAYNAKÇA

Anisimov, Ye. V. (1999). *Petro'nun Reformları Zamanı.* Leningrad: Lenizdat.

Bagger, H. (2001). *Büyük Petro'nun Reformları: Bir Araştırma İncelemesi.* Moskova: Progress.

Buganov, V. İ. (2000). *Büyük Petro ve Zamanı.* Moskova: Nauka.

Griboyedov, A. S. (1995). *Akıldan Bela. Üç citlik Derleme* (Cilt 3). Rusya Bilimler Akademisi Rus Edebiyatı Enstitüsü (Puşkin evi). 12 20, 2022 tarihinde https://imwerden.de/pdf/griboedov_pss_tom1_1995__ocr.pdf adresinden alındı.

İsayev, İ. A. (2005). *Rusya'nın Devlet ve Hukuk Tarihi: Ders Kitabı.* Moskova: TK Velbi, Prospekt.

Kirsanova, R. M. (1995). *18. Yüzyıldan 20. Yüzyılın İlk Yarısına Kadar Rus Romanlarında Kostümler.* (Y. G. Morozova, & V. D. Sinyukova) Moskova: Bolşaya Rossiyskaya Entsiklopediya.

Mankov, A. G., & Çistyakov, O. İ. (Editörlügünde). (1986). *10-20. Yüzyıllar Rus Mevzuatı: Mutlakiyetçiliğin Oluşum Mevzuatı.* (9.ciltlik). Moskova: Hukuk Edebiyatı.

Mavrodin, V. V. (1998). *Yeni Rusya'nın Doğuşu.* Lelingrad: Leningrad Üniversitesi.

Şepelyov, L. Ye. (1999). *18. Yüzyıldan 20. Yüzyılın Başlarına Kadar Rusya'nın Yönetim Dünyası.* İskusstvo-SPb.

Şepelyov, L. Ye. (2005). *Rus İmparatorluğu'nun Unvanları, Üniformaları ve Nişanları.* Moskova; Lelingrad: Tsentropoligraf; MiM-Delta.

http://postanovkagolosa.org/табель-о-рангах-8, Erişim tarihi: 22.12.2022.

https://ru.wikipedia.org/wiki/Думный_дворянин, Erişim tarihi: 18.12.2022.

https://ru.wikipedia.org/wiki/Окольничий, Erişim tarihi: 18.12.2022.

https://yandex.ru/images/search?from=tabbar&text=лестница%20чинов%20табели%20о%20рангах&pos=1&img_url=http%3A%2F%2Fkonspekta.net%2Fstudopediaru%2Fbaza19%2F2157894871640.files%2Fimage001.jpg&rpt=simage&lr=103853, Erişim tarihi: 02.01.2023.

Chapter / Bölüm 9

CEMİL SIDKÎ EZ-ZEHÂVÎ'NİN MANZÛM HİKÂYELERİ

Fuat DAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, fuatdas@windowslive.com, ORCID: 0000-0003-1088-2177

Giriş

Edebiyatı sınıflandıran, yapıtlar arasındaki ortak biçim ve konulardan yola çıkarak oluşturulan tiplere tür denir. Tür, bir yapıtı diğer yapıtlardan konu, şekil ve teknik unsurlar açısından ayıran ve yapıtları da kendi aralarında kümelendiren bir kurallar birleşimidir (Karahan, 2021, s. 254). Edebiyatı oluşturan bu türler birbirlerinden faydalandıkları gibi birbirlerinden alışveriş yaparak karşılıklı etkileşim halinde olurlar. Bu etkileşime en fazla şiir ve hikâye arasında rastlandığı söylenebilir. Öyle ki tarih içinde şekillenen birçok edebî türde şiir ve hikâyenin farklı şekillerde bir araya geldiğini görebiliriz. Bu türler arasında en bilinenleri epos, mensur şiir (düzyazı şiir), şiirsel düzyazı, anlatımcı (narrative) şiir, manzûm hikâye ve öykü-şiir (şiir-hikâye)dir. Şiir ve hikâyenin bir araya gelerek oluşturduğu türler arasında özellikleri bakımından birbirlerine çok yakın olanlar olduğu gibi şiirden çok düzyazıya yakın olanlar da bulunmaktadır (Çıkla, 2009, s. 55).

Nitekim şiir ve hikâyenin bir araya gelerek oluşturduğu türlerin en bilinenlerinden biri manzûm hikâyelerdir. Arap edebiyatında bu tür için *el-Kıssatu'ş-Şiʿriyyetu* (القصَّةُ الشِعْرِيَّةُ: Manzûm Hikâye) terimi kullanılmaktadır. Aynı şekilde edebiyat eleştirmenleri tarafından *eş-Şiʿru'l-Kısasiyyu* (الشِّعْرُ القِصَصِيُّ) ve *el-Kasîdetu'l-Kısasiyyetu* (القَصِيدَةُ القَصَصِيةُ) terimleri de manzûm hikâye türü için kullanılmaktadır. (el-Kâdı, vd., 2010, s. 335). 'Manzûm hikâye' düzyazı şeklinde anlatılan bir hikâyenin, daha kısa ve yoğun olarak nazma dökülmesidir. Dolayısıyla 'manzûm hikâye', olaya dayalı/hikâye edici/anlatmaya dayalı manzûm metinlerdir. Kısacası bir hikâyenin manzûm biçimde anlatımıdır. (Çat, 2018, s. 32). Şiir ve hikâyenin sentezinden oluşan bu edebî tür, bir olayın veya durumun şiir formunda ifade edildiği edebiyat türü olarak da tanımlanabilir. Bu yüzden adı geçen iki edebî türün sentezi olan manzûm hikâyede dil hem şiire hem de hikâyeye has işlev ve niteliklere sahiptir. Dilin çok yönlü işlevlerinin bir arada kullanılışı, manzûm hikâyeye edebî türler içerisinde ayrı bir yer kazandırır (Büyük, 2014, s.1). Manzûm hikâyeler genel itibarıyla ayrıntılı uzun anlatımlardan uzaktır. Bu türde, anlatıcı/şair hikâyesini sunarken imge ve mecazlar kullanma maharetiyle sanat yapmayı, gerçek duygu vermeyi gözetir. Böylece hikâye okuru derinden etkiler ve okur hem tat alır hem de pür dikkatle anlatılan olayı takip ederek sonucunu merak eder (el-Hatîb, 1990, s. 55). Manzûm hikâyelerde her ne kadar iç içe geçmiş iki tür olsa da her tür kendi kimliğini korur (İbrahim, 1995, 243). Bu tür hem hikâyenin estetik ve materyal unsurlarından faydalanır hem de şiirin sanatsal imkanlarından yararlanır. Dolayısıyla okur bu türde hikâyeye ait özelliklere, hikâyenin verdiği zevklere ulaşabildiği gibi şiirselliğe, şiire ait özelliklere de haiz olur.

Manzûm hikâyelerde şiirin ve hikâyenin estetik vasıfları bir arada okura sunulduğu sürece başarı elde etmiş olur. Nitekim metnin dizeler

KAYNAKÇA

Badawi, M. M. (1975). *A Critical Introduction to Modern Arabic Poetry*. New York: Cambridge University Press.

Battî, R. (2017). *el-Edebu'l-ʿasrî fi'l-Iraki'l-ʿArabî 'el-Kısmu'l-evvel manzûm'*. Mısır: Hindâvî.

Büyük, Ü. (2014). *Şiir ile Hikâyenin Kesiştiği Ortak Noktada -Tanzimat'tan Cumhuriyet'e- Manzûm Hikâye*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Çat, F. (2018). *Ortaokul (5-8. Sınıflar) Türkçe Derslerinde Şiir-Hikâye ve Manzûm Hikâye Türünden Metinler*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Başkent Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çıkla, S. (2009). Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzûm Hikâye ve Öykü-Şiir. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 1(25). 51-85.

Daş F. (2022). Cemil Sıdkî ez-Zehâvî'nin Şiirlerinde Toplumsal Temalar. *Doğu Araştırmaları Dergisi*. 1(25), 1-32.

Ebâza, S. (1978). *el-Kıssa fi'ş-Şiʿri'l-Arabi.* Kahire: Mektabetu Mısır.

el-Fâḫûrî, Ḥ. (1986). *el-Câmiʿ fî târîḫi'l-edebi'l-'Arabî 'el-Edebü'l-hadîs'*. Beyrut: Dâru'l-cîl.

el-Hânî, N. (1954). *Muhâdarât ʿan Cemil ez-Zehâvî*. Kahire: Dâru'l-Hanâ.

el-Hatîb, B. M. (1990). *el-Kıssa ve'l-Hikâye fi'ş-Şiʿri'l-Arabî'' fi Sadri'l-İslâm ve'l-Asri'l-Emevî.* Bağdat: Daru'ş-Şu'ûni's-Sakâfiyyeti'l-Âmme.

el-Hüseyin, Ş., Zubeyr, M. (2015). Meʿâlimu'ş-Şiʿri'l-Kısasî ʿİnde'l-Arab kable Matlaʿi'l-Karni'l-ʿIşrîn. *Bannu Üniversitesi İslam Araştırmaları Dergisi (Pakistan).* C. 2. Sayı: 1. (123-134).

İbn Ḫallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn. (1978). *Vefeyâtü'l-aʿyân.* (Thk. Abbâs İ.). Beyrut: Dâr ṣâdır.

İbrahim, N. (1995). *Fennu'l-Kıssa beyne'n-Nazariyye ve't-Tatbikiyye.* Kahire: Mektebetu Ğarîb.

İzzeddin, Y. (1960). *eş-Şiʿru'l-Irakiyyu'l-hadîs ve esru't-tayyârâti's-siyasiyye ve'l-ictimaiyye fîhi*. Bağdat: Matbaʿatu Esʿad.

Karahan, A. (2021). İki Tür Arasında Bir Garip Orhan Veli. *Yazıt Kültür Bilimleri Dergisi*, 1 (2). 253-269.

el-Kâdı, M., el-Habû, M., es-Semâvî A., el-ʿİmâmî, N., ʿUbeyd, A., Benhûd N., en-Nasrî, F., Meyhûb M. (2010). *Muʿcemu's-Sardiyyât*. Lübnan: Dâru'l-Fârâbî.

Lâzım, T. (1971). *Hareketu't-tatavvur ve't-tecdîd fi'ş-şiʿri'l-Iraki'l-hadîs*. Bağdat: Matbaʿatu'l-Îmân.

Marîden, A. (1984). *el-Kıssatu'ş-Şiʿriyye fi'l-Asri'l-Hadîs.* Beyrut: Daru'l-Fikri'l-Muasır.

Özünlü, M. (2020). *Irak'ın ünlü filozof ve şairi Cemil Sıtkı ez-Zahavî*. Ankara: Yade Kitap.

Sadgrove, P. C. (2013). "Zehâvî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 44, 177-179. ss.) İstanbul: TDV.

eş-Şekʿa, M. M. (1999). "İbn Abdürabbih". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. (Cilt 19, 281-283. ss.) İstanbul: TDV.

Yalar M. (2005). Zehavî ve Realist Arap Şiirindeki Yeri. *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. 14 (2), (47-73).

Zehâvî, C. S. (1909). *el-Kelimü'l-manẓûm*. Beyrut: et-Tabʿatu'l-Ehliyye.

Zehâvî, C. S. (1924). *Divânu'z-Zehâvî*. Mısır: Matbaʿatu'l-Mısr.

ez-Zevzenî, Ebû Abdillah el-Hasan b. Ahmed. (1990). *Şerhu'l-Muʿallakâti's-Sebʿ*. Beyrut: Dâru'l-İhyâ'il-Ulûm.

Chapter / Bölüm 10

BEYOND THIS WORLD UP AND DOWN: FUNCTIONS OF CATABASIS AND ANABASIS IN MYTH AND LITERATURE

Meltem UZUNOĞLU ERTEN [1]

1 Asst. Prof. Meltem UZUNOĞLU ERTEN Pamukkale University / Department of English Language and Literature ORCID: 0000-0002-9022-7983

Introduction

Undoubtedly, one of the greatest challenges to be faced by human beings is the inevitability of death. Among all living creatures, man, it seems, is the most conscious one about this unavoidable end that limits his time here on this planet. Individuals witness the death of others, either human or animal, observe it throughout their lives and try to negotiate with it to have a healthy psychology. With the intention of coping with this harsh truth that waits each and every member of the human race, rituals and religious ceremonies have been developed as well as detailed descriptions of what is waiting once a person crosses the threshold between the worlds of the living and the dead. Probably, the problem about death is not only because it is the end of life but also it is the end of life as we know it. In other words, rather than not being alive anymore, human beings are anxious about what is waiting for them after all. Traces of religious practices and beliefs are visible as old as the history of humankind and most of them focus on this unknown phase of human existence. Some emphasize rewards and punishments, and they promise either flawless happiness or eternal damnation while others depict a system that favours spiritual development. Whatever the focus is, the significant point is that all have a say about afterlife. Besides the anxiety and curiosity caused by it, death has also a positive role in human life for it makes worldly existence more valuable. Apart from that, a belief in afterlife assures one of the possibilities of reuniting with his deceased loved ones some day in the future.

Still, life being depicted as a journey with a beginning and an end is a common perception among human beings. Time generally is perceived in chronological form which emphasizes the limits in contrast to the mythological perception of time in a never-ending cycle without a beginning or end but continuously on the flow. Such constant understanding of life may ease our toleration of the idea of death for there are more than one death in the mythical cycle of life, each of which promise a rebirth. In turn, each rebirth promises a fresh renewal and start.

Furthermore, inspired by the annual cycle of nature, the mythical universe emphasizes death and rebirth not only in their literal forms but also in a variety of symbolical ways. The Greek term *catabasis*, which means a journey to the world of the dead, which is followed by *anabasis*, meaning a return, functions in both ways: It is a temporary visit to the underground physically, yet the symbolical rebirth it offers is experienced in several different ways besides the real return to life in flesh and blood. Generally speaking, "the theme itself is [...] inextricably connected with the mythological deeds of the heroes Gilgamesh, Heracles, Odysseus, Orpheus, Peirithoos, Theseus, Aeneas, and many other who descended

BIBLIOGRAPHY

Alighieri, D. (2009). The Divine Comedy (H. F. Cary, Trans.). Wordsworth Editions.

Bernabé, A. (2015). What is a katábasis? The Descent into the Netherworld in Greece and the Ancient Near East. *Les Études Classiques*. Universidad Complutense, 83, 15-34.

Brandáo, J. S. (1987). Mitologia grega. v. 2. Petrópolis, RJ: Vozes.

Bremmer, J. N. (2017). Descents to the Underworld from Gilgamesh to Christian Late Antiquity. *Studia Religiologica*. 50 (4), 291-309.

Calvo, J. L. (2000). The Katábasis of the Hero. *Héros et héroïnes dans les mythes et les*

cultes grecs. Liège, p. 67-78.

Campbell, J. (1968). The Hero with a Thousand Faces. Princeton: Princeton University Press.

Choksi, M. (2014). Ancient Mesopotamian Beliefs in the Afterlife. World History Encyclopedia. Retrieved from https://www.worldhistory.org/article/701/ancient-mesopotamian-beliefs-in-the-afterlife/.

Clark, R. J. (1978). Catabasis: Vergil and the Wisdom Tradition. Amsterdam.

Crawford, J. (2017). The Saga of the Volsungs with The Saga of Ragnar Lothbrok. Hackett Publishing Company: Indianapolis, Indiana.

Çoruhlu, Y. (2002). Türk Mitolojisinin Anahatları. Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Edmonds, R.E. (2015). When I walked the dark road of Hades: Orphic katabasis and the katabasis of Orpheus. *Les Études Classiques*, 83, 261-279.

Eliade, M. (1972). Zalmoxis the vanishing god. Chicago, IL: Chicago University.

Fleming, F. & Lothian, A. (1997). The way to eternity: Egyptian myth. Amsterdam: Time-Life Books.

Frazer, J. (1922). The Golden Bough. Temple of Earth Publishing.

George, A. (trans.) (1999). The Epic of Gılgamesh: A New Translation. England: Penguin Books.

Güneş, S. (2010). Yeraltı Mekanı ve Kavramının Toplum ve İmgelem Üzerine Etkisi. *METU Journal of the Faculty of Architecture.* 2010/1(27:2), 125-139.

Hamilton, E. (1953). Mythology. Calcutta: K.P. Basu Printing Works.

Homer. (1991). The Odyssey. England: Penguin Books.

Merriman, H.B. (2008). The Paradox Of Proximity To The Infinite: An Exploration Of Sidrat Al-Muntaha, "The Lote Tree Beyond Which None May Pass". *Religion and the Arts.* 12 (1), 329-342.

Nordal, Sigurdur. (1954). The Prose Edda of Snorri Sturluson Tales From Norse Mythology (J. I. Young, Trans.). USA: University of California Press.

Ovid (trans. A.S.Kline). (2000). The Metamorphoses. Borders Classics.

Resende, P & Martinez, M. (2020). C. G. Jung's katabasis- from ancient myths to modern visionary experiences. *Junguiana*. 38. 87-100.

Rosenberg, D. (1994). World Mythology: An Anthology of the Great Myths and Epics. USA: TC Publishing Group.

Virgil (trans. R. Fagles). (2006). The Aeneid. USA: Viking Penguin.

Chapter / Bölüm 11

TURKISH TRANSLATED LITERATURE (1839-1914) WITHIN EUROPEAN LITERARY MACRO-POLYSYSTEM

Orhun Burak SÖZEN[1]

İlker EROĞLU[2]

1 Asst. Prof. Dr., Gaziantep University Faculty of Science and Letters Western Languages and Literatures Department, obsozen@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6507-556X

2 Gaziantep University Social Sciences Institute International Trade and Logistics Master of Arts Thesis Program, ilkeroglu27@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1081-6367

1. Introduction

The purpose of this book chapter is to re-interpret the critical and significant role of Turkish translated literature between 1839 and 1914 played in Ottoman-Turkish modernization in the light of especially polysystem theory. Thereby, it focuses on the role of translated literature in modernization however hard it is as Turkey is a unique case and the scope of the sampling for making associations between the two concepts is limited with Turkish modernization. The book chapter endeavors to frame its topic into a bigger picture of the Ottoman State and Europe in terms of the social, cultural, and political domains of the above-mentioned period. By doing so, it inquires whether (Turkish) translated literature has played a (significant) role in (Turkish) modernization, and Turkish nationalism.

The study is essentially a review utilizing the polysystem theory by Even-Zohar as the primary theoretical means to analyze and re-interprete the role and significance of the translated literature in Turkey in the above-mentioned period. Henceforth, an inquiry into the nature of (Turkish) modernization to gain some theoretical insights into the connection between translated literature and modernization has been conducted. As for associating the relevance with theory and the above-mentioned period, the three basic hypothetical pre-suppositions of polysystem theory concerning the critical role of translated literature in the target culture will have been tested as available in both the Literature Review and Discussion.

The book chapter has an interpretive standpoint compatible with interpretivism as a post-modern paradigm. However, relevant literature has been reviewed as objectively as possible. By the way, the review has been based on a variety of disciplines, namely translation studies, Turkish studies, history, and sociology. Henceforth, the book chapter reflects the standpoint of the researchers. Standpoint rather than unchangeable factuality has been prioritized. However, post-modern relativism which theorizes the falsity of the existence of physical reality has also been tempered as literary and cultural historiography is also based on tangible tools. Because according to Toury (1995, pp.23-39), translations are observable entities, unlike translation processes. Thereby, translation research must start with observable entities.

The research questions of the study are as follows:

1- Has translated literature in Turkey played a significant role in cultural and social transformation, (Turkish) modernization, and nationalism in the mentioned era (and so far)?

2- To what extent did the translated literature transform Ottoman-Turkish society socio-culturally in the above-mentioned period?

REFERENCES

Ayluçtarhan, S. (2007). *Dr. Abdullah Cevdet's translations (1908-1910): The making of a westernised and materialist «culture repertoire» in a «resistant» ottoman context.* Thesis Adv. S. Paker. Master of Arts Dissertation in Boğaziçi University Social Sciences Institute

Berk, Ö. (2001). Ulusların ve ulusal kimliklerinin oluşturulmasında çeviri yöntemlerinin rol ve işlevi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(0). https://www.acarindex.com/sosyal-ve-beseri-bilimler-arastirmalari-dergisi/uluslarin-ve-ulusal-kimliklerinin-olusturulmasinda-ceviri-yontemlerinin-rol-ve-i-slevi-107213. Retrived at 26.08.2022

Bozkurt E., & Karadağ, A. B. (2015). II. Andülhamit dönemi roman çevirleri. *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmları Dergisi,* 3, 43-77.

Çetin, N. (2017). *Tanzimat dönemi Türk edebiyatı.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Demircioğlu, C. (2005). *From discourse to practice: Rethinking translation (terceme) and related text practices of text production in the late ottoman literary tradition.* Thesis Adv. S. Paker. Ph.D. Dissertation in Boğaziçi University Social Sciences Institute

Even-Zohar, I. (2005). Polysystem theory (revisited). *Papers in culture research*. Tel Aviv: Porter Chair of Semiotics.

Karadağ, A. B. (2020). "Batı"nın Çevrilmesini "Medeniyet" Odağıyla Yeniden Okumak: Tanzimat Dönemi/Sonrası Çeviriler ve "Çekinceli" Cesur Çevirmenler. In Tanzimat Edebiyatı Osmanlı İsatanbulu'nda Modern Edebi Kültür. Yay. Haz. M. F. Uslu & F. Altuğ. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Karahan. A. (2018). Tanzimat'tan sonra gelişen türk edcebiyatı tarihçiliğine bir bakış denemesi. *Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültedsi Dergisi,* 2(1), 123-135.

Limage, L. (2006). *The Growth of literacy in historic perspective: clarifying the role of formal schooling and adult learning opportunities.* Corpus ID: 14234549

Paker, S. (1987). *Tanzimat döneminde avrupa edebiyatından çeviriler çoğıl-dizge kuramı açısından bir değerlendirme.* A. Tükel (Çev.). İstanbul: Metis Çeviri.

Sözen, O. B. (2021). Re-Interpretation of Turkish Nationalism from Systems Perspective with Post-Modern Emphasis. Y. E. Tansü (Ed.). In *Ahî Evran Anısına Türkiye ve Türk Dünyası Araştıtrmaları XII.* Ankara: İKSAD Publishing Houseb

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond.* Amsterdam: John Benjamins.

Uslu, M. F. & Altuğ, F. (2020). Tanzimat ve Edebiyat Osmanlı İstambulu'nda Modern Edebi Kültür. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

References for the Visuals

https://www.wikitarih.com/category/osmanli-tarihi/

https://sakipsabancimuzesi.org/shop/urun/egitim-ve-etkinlik/ogrenme-programlari/yetiskin-ogrenme-programlari/konferans-abdulaziz-donemi-ve-osmanlinin-batiya-acilimi/

https://www.piyano.site/haber/guncel-haber/osmanli-sarayinda-piyano-onemi-yeri-nedir/

https://tr.pinterest.com/pin/130322982951455005/

https://www.milliyet.com.tr/egitim/2-abdulhamid-kimdir-donemindeki-islahatlari-ozellikleri-hayati-ve-olumu-6703649

https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%96mer_Seyfettin

https://tr.wikipedia.org/wiki/Halide_Edib_Ad%C4%B1var

https://tr.wikipedia.org/wiki/Abdullah_Cevdet

https://tr.wikipedia.org/wiki/Ziya_Pa%C5%9Fa

https://tr.wikipedia.org/wiki/Fatma_Aliye_Topuz

https://tr.wikipedia.org/wiki/Selma_R%C4%B1za

Güzel Sanatlarda Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editör

Doç. Dr. Ayşegül KOYUNCU OKCA

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Ayşegül Koyuncu Okca

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-710-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1
ARALIK KISITLAMASINA BİR BAKIŞ: ÖLÜMSÜZ DENİZ TAŞLARIYDI

Ece Merve YÜCEER NISHIDA ***1***

Bölüm 2
MEHMET REŞAT AYSU'NUN SAZ ESERLERİNİN Sİ BEMOL VE BAS KLARNET İCRA EĞİTİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Kubilay GÜRBÜZ, Ayşe Gülriz GERMEN ***13***

Bölüm 3
TÜRK MÜZİĞİ REPERTUVARINDAKİ KÂR ÖRNEKLERİNİN FORM BİLEŞENLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yasin BOL, Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ ***45***

Bölüm 1

ARALIK KISITLAMASINA BİR BAKIŞ: ÖLÜMSÜZ DENİZ TAŞLARIYDI

Ece Merve YÜCEER NISHIDA[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Yıldız Teknik Üniversitesi. ORCID: 0000-0002-5595-2223

Usmanbaş'ın 1965 yılında bestelediği *Ölümsüz Deniz Taşlarıydı*, gerektirdiği teknik beceri ve ifade derinliğiyle, çağdaş Türk bestecilerinin solo piyano yapıtları arasında kuşkusuz ayrı bir yere sahiptir. Özkan Manav (2021), MSGSÜ Devlet Konservatuvarı "Usmanbaş Yılı" etkinlikleri kapsamında gerçekleştirdiği sunumda, bu eserin aynı yıl bestelenip yine Kâmuran Gündemir'e ithaf edilen solo piyano eseri *Soruşturma* ile benzerlikler içerdiğini söyleyerek, iki eserin "kardeş piyano yapıtları" olduğunu dile getirir; "1965 tarihli piyano yapıtlarının her ikisi de, ses dünyalarının içeriğini esinleyen olağanüstü güzellikte bir notasyon ve tasarımla sunulmuştur." der.

Esere yönelik analitik yaklaşımlar, eserin *görece notalama* (ya da *görece notasyon*) ile kaleme alınmasına sıkça atıfta bulunmaktadır. Görece notalama; icracının, ses uzunluklarına müzik yazısı görselinden yola çıkarak hüküm vermesinin beklendiği, farklı icracılar arasında az ya da çok belirecek zamanlama farklılıklarının besteci tarafından kusur sayılmadığı, bu yönüyle de icracıya özgürlük sunduğu düşünülen bir notalama biçimidir. Pöğün görece notalama kullanımını, "ölçü kavramının yarattığı güçlü ve zayıf zamanlardan arınma çabası" olarak nitelemiştir (2015: 192). Eserin görece notalamayla kaleme alınmasının dışında, ses organizasyonu da incelemeye değerdir.

İlyasoğlu'nun aktardığına göre, İlhan Usmanbaş 1965'te bestelediği iki solo piyano eseri olan Ölümsüz Deniz Taşlarıydı ve Soruşturma için şu ifadeleri kullanmıştır: "Ortalama on beşer dakikalık bu iki piyano parçası 1956'lardan beri süregelmekte olan çalışmaların ve yöntemlerin biçim ve içerik bakımından birer odak noktası sayılabilir. Özgür dizi kullanışında birkaç aralığın egemenliği; bu aralıkların işlenişiyle kurulması… Süre değerlerinin vuruşlar içindeki yerleştirişe göre, görece bir yorumla çalıcıya bırakılması; blok uygular, pedal oyunları, ses alanlarının kuruluş öğesi olarak yapıya girmesi; sürekli gelişme, çalıcıya çalma sırasında bırakılan özgürlükler…" (2011: 158).

Usmanbaş'ın anlatımından da anlaşıldığı üzere, eserde bulunan aralıkların, en başta kısıtlanıp gittikçe çeşitlendirilmesi yoluyla esere dâhil olduğu bilinmektedir. Bestecilerin kullanılacak ses koleksiyonuna/aralıklara dair birtakım sınırlamalar belirleyip, bu sınırlamalar vasıtasıyla bir ses dünyası yaratması; zaman zaman (çoğunlukla planlı şekilde) kendi belirlediği sınırlamaları yıkıp tansiyon yaratma ve tansiyonu çözme/çözmeme gibi stratejilerde bulunduğu bilinir. Ölümsüz Deniz Taşlarıydı özelinde, aralıkların dâhil olma stratejisinin hangi sırayla ve nasıl yapıldığı ile tüm aralıkların tamamlanmasının ne kadar bir süre içerisinde gerçekleştiğinin analiz yapılmadan bilinmesi mümkün görünmemektedir. Aralıkların yavaş yavaş eklenmesiyle tüm aralıkların sunuluşu ve aralık kullanımının kısıtlamasına dayanan kompozisyonal düşüncenin işleyişi, kompozisyon öğrencilerine ilham verebilecek bir niteliğe sahiptir.

KAYNAKÇA

İlyasoğlu, E. (2011) *İlhan Usmanbaş: Ölümsüz Deniz Taşlarıydı*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Köksal, A., Nemutlu, M., Yıldız Şenürkmez, K. (Edt.), Pöğün, T. (2015). *Perpetuum Mobile İlhan Usmanbaş'ın Yapıtı, "İlhan Usmanbaş'ın Müziğinde Görece Notalama"*. İstanbul: Pan Yayınları.

Köksal, A., Nemutlu, M., Yıldız Şenürkmez, K. (Edt.), Yıldız Şenürkmez, K. (2015). *Perpetuum Mobile İlhan Usmanbaş'ın Yapıtı, "Usmanbaş Yapıtları Kataloğu"*. İstanbul: Pan Yayınları.

Manav, Ö. (2021). *Ölümsüz Deniz Taşlarıydı üzerine*. [Video]. (Erişim: 12.10.2022), https://www.youtube.com/watch?v=fgygVC9rAzU .

Bölüm 2

MEHMET REŞAT AYSU'NUN SAZ ESERLERİNİN Sİ BEMOL VE BAS KLARNET İCRA EĞİTİMİNDE KULLANILABİLİRLİĞİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME[1]

Kubilay GÜRBÜZ[2] Ayşe Gülriz GERMEN [3]

1 Bu makale Anadolu Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Üflemeli ve Vurmalı Çalgılar Sanat Dalı Programında Prof. Ayşe Gülriz GERMEN danışmanlığında Kubilay GÜRBÜZ tarafından hazırlanan "Reşat Aysu'nun Saz Eserlerinin Si Bemol ve Bas Klarnet İcra Tekniklerinde ve Eğitiminde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Analiz" isimli Sanatta Yeterlilik tezinden üretilmiştir.

2 Öğr. Gör. Kubilay GÜRBÜZ, Kocaeli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü, mail: kgurbuz_26@hotmail.com, Kocaeli/TÜRKİYE. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7470-2011

3 Prof. Ayşe Gülriz GERMEN, Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzik Bölümü, mail: ggermen@anadolu.edu.tr, Eskişehir/TÜRKİYE. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-4352-7879

GİRİŞ

Bilindiği üzere estetik; sadece insana mahsus ve sadece insana birtakım hususiyetler kazandıran vasıfların başında gelmektedir. Estetik biçimde beşeri duyguların ifade edilmesinde de söz ve ses unsuru son derece önemli iki araç olagelmiştir. Müziğin meydana gelmesinde yapının temel harcı olan bu iki unsur, müziğin yaşadığı coğrafyaların gereksinimlerine göre şekil değiştirmiş ve farklılaşmıştır. Gerek ilgili müziğin yaşadığı coğrafya gerekse o coğrafyanın dini, politik ve benzeri kodları temelde birbiri ile benzer gibi görünen ancak detaylara inildiği vakit çok farklı birtakım özellik ve hüviyete haiz müzik türlerinin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Tarihsel verilere göre yaklaşık İ.Ö. 4000 yılından başlamak kaydıyla Mısır, Mezopotamya, Hindistan, Çin, Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında var olan ve zaman içerisinde gelişim göstermiş müzik sanatı, o coğrafyada icra edilen müziğin gereksinimlerini karşılamak için enstrümanlar bakımından da değişiklikler göstermiştir. İnsan sesinin ilk ve en etkili enstrüman olduğu düşünüldüğünde ilk olarak insan sesine eşlik etmek maksadı ile kullanılan enstrümanlar zaman içerisinde insan sesinin sınırları ile yetinmeyerek kendi teknik sınırlarını zorlar hale gelmiştir. Bu esnada köklü olduğunu bildiğimiz müzik geleneklerinin bazıları, enstrüman gelişimi bakımından diğer müziklere oranla daha fazla ilerleme göstermişken, diğer bazı müzik gelenekleri insan sesi dairesinden fazla uzaklaşmadan gelişim göstermişlerdir. Bu noktada enstrümanların gelişimi ve değişimi bakımından sınırları oldukça zorlayan bir müzik türü olarak Klasik Batı Müziği, Kıta Avrupa'sında baş göstermiş ve diğer müzik türlerinden, enstrümanlara yüklediği misyon bakımından da farklılaşmıştır. Kıta Avrupa'sında durum bu iken İslam/Ortadoğu Müzik geleneğinde ise Kıta Avrupa'sında icra edilmekte olan müziğin aksine insan sesinin ve sözlü müzik formlarının ağırlıkta olduğu, insan sesi sınırlarının fazla zorlanmadan daha çok enstrümanların sözlü formlara eşlik maksadı ile kullanıldığı bir müzik anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti ve burada icra edilen müziğin benzerlik gösterdiği yakın coğrafyalarda oluşmuş makamsal müzik anlayışında ve kullanılan müzik formlarında insan sesinin sınırlarının nadiren aşıldığı görülmektedir. [1]

Konumuz dahilindeki Klasik Batı Müziğinin ve dahi Türk Müziğinin geçirdiği değişim, dönüşüm ve gelişim süreci takdir edilmelidir ki bir lisansüstü çalışmanın sınırları dahilinde irdelenmesi zor, oldukça geniş bir konudur. Ancak kullanılan enstrümanlar açısından bakıldığında bir Klasik Batı Müziği orkestrasında kullanılan enstrümanların fazlalığı ve çeşitliliği hemen göze çarpmaktadır. Araştırmamızın ana konusu itibarı

1 Bilindiği üzere yakın zamana kadar Klasik Batı Müziğinde kullanılmakta olan Soprano, Alto, Bas, Bariton vb. insan sesi sınıflandırmaları da İslam/Ortadoğu yahut Osmanlı/Türk Müzik Geleneklerinde şimdilik bilindiği kadarı ile kullanılmamaktaydı.

KAYNAKÇA

Akdoğu, O. (1995). *Türk Müziğinde Türler ve Biçimler*. İzmir: Can Ofset

Aydemir, M. (2010). *Türk Müziği Makam Rehberi*. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Bol, Y. (2022). *Yayımlanmış Ud Metodu ve Alıştırmalarının Karşılaştırmalı Analizi ile Ud Eğitimine Yönelik İleri Seviye Pozisyon Etüdlerinin Oluşturulması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, SBE.

Çağrı, S. (2006). *Avrupa'da ve Türkiye'de Klarnetin Tarihsel Gelişimi, Türk Müziği İcrasında Klarnet Çeşitlerinin Ses Sahaları ve Parmak Pozisyonları Bakımından Uygunluğunun İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, SBE.

Erdoğan, S. (2017). *Tarihsel Süreç İçerisinde Bando ve Orkestralarda Klarnetin Yeri ve Önemi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, GSE.

Gazimihal, M. R. (1961). *Musiki Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Efe, M. (2007). *Geleneksel Türk Sanat Müziğine Kemani Bestekarlarının Eserlerindeki Batı Müziğine ait Müzikal Unsurlar ve Keman Eğitiminde Kullanılabilirliği.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, EBE.

Gülsün, M. (2009). *Alman Sistem Klarnetlerin Türk Müziğine Uygulanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, SBE.

Kaplan, B. (2019). *Türk Müziği İcrasında Boehm Sistem Sol Klarnet Kullanımı ve Teknik Kazanım Olarak Sağladığı Avantajlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, SBE.

Melhem, Z. (2016). *Çağlar Boyunca Klarnet Çalgısının Gelişimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, SBE.

Karasar, N. (2015). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (28. Basım). Ankara: Nobel Yayınları.

Helvacı, O. (2006). *20. Yüzyıl Müziğine Farklı Bir iz Bırakan M. Reşat Aysu'nun Hayatı ve Bestecilik Kimliği*. GÜ Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:3. 29-35.

Sağlam, O. (2021). *Boehm ve Albert Sistemin Karşılaştırılması, Fransız Sistem Sol Klarnet Üzerine Çalışma Önerileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi, SBE.

Zeki Salih Zengin, Fatma Arpaguş, "Bilim ve Bilimsel Yönteme Giriş", Özcan Güngör (Ed.), Bilimsel Araştırma Süreçleri içinde (21-47), Ankara: Grafiker Yayınları, 2018

http-1:https://www.syos.co/en/blog/music/history-of-the-clarinet (Erişim tarihi: 09.05.2022)

http-2:https://clarinetfingeringchart.com/choosing/contraBass-clarinet/ (Erişim tarihi: 09.05.2022)

http-3:https://www.dunyabizim.com/portre/sadece-kendisidir-mehmet-resat-aysu-h19879.html. (Erişim tarihi: 13.05.2022)

http-4:https://www.eksd.org.tr/resat-aysu/. (Erişim tarihi: 16.05.2022)

http-5:http://www.the-clarinets.net/english/clarinet-sound.html (Erişim tarihi: 29.05.2022)

http-6:https://stringfixer.com/tr/mannheim_school (Erişim tarihi: 31.05.2022)

Bölüm 3

TÜRK MÜZİĞİ REPERTUVARINDAKİ KÂR ÖRNEKLERİNİN FORM BİLEŞENLERİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ[1]

Yasin BOL [2] ***Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ*** [3]

1 Bu makale Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Bilimleri Anasanat Dalı, Müzikoloji Sanat Dalı Programında Doç. Dr. Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ danışmanlığında Yasin BOL tarafından hazırlanan "Biçimsel Açıdan Türk Musikisinde Kâr Formu" isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Öğr. Gör. Dr. Yasin BOL, Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, mail: yasinbol@anadolu.edu.tr, Eskişehir/TÜRKİYE. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5693-2857

3 Doç. Dr. Hasan Tahsin SÜMBÜLLÜ, Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü, mail: htsumbullu@atauni.edu.tr, Erzurum/TÜRKİYE. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-7837-7295

GİRİŞ

Derin ve köklü bir kültürel birikimin tam anlamıyla anlaşılıp yorumlanabilmesi, o kültürel birikimin bütün anlam ve değerlerinin gün yüzüne çıkarılması ile mümkündür. Toplumların kültürel özellikleri ise yaşadıkları zaman ve zeminin tarihi derinliklerinde gizlidir. Bundan dolayıdır ki kültürel mirasımızın şekillenmesinde bu topraklar üzerinde yaşamış milletlerin kültürel öğelerinin medeniyetimize büyük katkıları olmuştur. Bu da yine binlerce yılda oluşmuş bir zincirin her halkasını farklı bir medeniyetin oluşturmasına rağmen bizler için tek parça halinde yaşayan ortak bir kültür mirasına dönüşmesini sağlamıştır. Anadolu'nun dünya coğrafyası üzerinde doğu-batı kültürlerinin merkezindeki konumu ise bu kültürel etkileşimi diğer bölgelere oranla daha da artırmıştır.

Topraklarımız üzerinde yaşamış veya herhangi bir şekilde iletişim kurup etkileşim gösterdiğimiz bütün medeniyetlerin izlerinden az ya da çok izler taşıyan ve genel itibari ile "Türk müziği" diye tanımlanan müzik anlayışı, gelişim sürecinde diğer toplumların müzikleri ile de etkileşim içinde olmuştur. Bu etkileşim sayesinde zenginleşen Türk müziğinde zaman içinde pek çok gelişme ve değişimler de görülmüştür. Bu etkileşimlerle birlikte; yaşanılan coğrafya, içinde bulunulan manevi ortam, sosyo-kültürel zorunluluk ve gereksinimlerden dolayı kendi içinde her biri birbirinden farklı ve sanatsal bakımdan üst seviyede olan Türk müziği ailesine mensup ve çeşitlilik arz eden bir Türk müziği formu dağarı tarihsel süreçte ortaya çıkmıştır.

Türk müziğinde günümüze kadar gelmeyi başarmış önemli müzik formlardan biri olan kârlar ise diğer din dışı sözlü formlar arasında hacim ve sanatsal içeriği bakımından farklılığı ile hemen göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda araştırmada; kâr örneklerinin form bileşenlerini, çeşitli başlıklar altında inceleyerek bu formun biçim yapısına yönelik tespitler yapılması hedeflenmiştir.

MÜZİKTE FORM, BİÇİM

Biçim ve şekil anlamına gelen "Form" kelimesi, Fransız'ca *forme* kelimesinden dönüşmüş ve Türkçe' de yer bulmuştur. "Bir şeyin istenilen ve olması gereken durumu" anlamında kullanılmaktadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 1988: 511). Müzik disiplininde kullanılan form ise, temelde iki farklı bakış açısı ile incelenerek tanımlanmıştır. Birincisi, kavramsal olarak formun neden bir gereklilik olduğu yönünde yapılmış tanımlar, diğeri ise mevcut olan formların yapısal özelliklerini ortaya koyarak yapılmış tanımlardır. Yapılan form tanımlarında temelde bu iki bakış açısına da rastlamak mümkündür.

Form bilgisine yönelik yapılan kavramsal tanımlara yönelik Öztuna, "Bir şiir veya musiki parçasının yazılmasına esas teşkil eden kalıp" şek-

KAYNAKÇA

Akdoğu, O. (2003). *Türk Müziğinde Türler ve Biçimleri.* İzmir: Meta Basım.

Devellioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. (23.Basım) Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Ezgi, S. (1935). *Nazarî ve Amelî Türk Musikisi.* İstanbul: Bankalar Basımevi.

Hodeir, A. (2011). *Müzikte Türler ve Biçimler.* (3.Basım) İstanbul: Pan Yayıncılık.

Kaçar, G.Y. (2012a). *Türk Musikisi Üzerine Görüşler.* (2.Basım) Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Kaçar, G.Y. (2012b). *Türk Musikisi Rehberi.* (2. Basım) Ankara: Maya Akademi Yayınları.

Karadeniz, E. (2013). *Türk Musikisinin Nazariye ve Esasları.* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Karataş, Ö. S. (2007). *XIX. Yüzyılda Bestelenmiş Mevlevî Âyînlerinin Müzikal Analizi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özalp, N. (1992). *Türk Musikisi Beste Formları.* Ankara: TRT Genel Sekreterlik Basım ve Yayın Müdürlüğü Yayınları.

Özkan, İ.H. (2013). *Türk Musikisi Nazariyâtı ve Usulleri Kudüm Velveleleri,* (12. Basım) İstanbul: Ötüken Neşriyât.

Öztuna, Y. (2006). *Türk Musikisi Ansiklopedik Sözlüğü.* Cilt I-II Ankara: Orient Yayınları.

Say, A. (2002). *Müzik Sözlüğü*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Tanrıkorur, C. (1998). *Müzik Kimliğimiz Üzerine Düşünceler.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tura, Y. (2000). *Kantemiroğlu, Kitâbu'ilmi'l musiki alâ vechi'l-hurûfât.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Türk Dil Kurumu. (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uysal, S. (2010). *Musiki Edebiyâtı.* İstanbul: Doğu Kitabevi.

Yavaşça, A. (2002). *Türk Musikisi'nde Kompozisyon ve Beste Biçimleri.* İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.

İktisadi - İdari Bilimlerde Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editörler

Doç. Dr. Mustafa METE
Dr. Öğr. Üyesi Aytaç TOPTAŞ
Dr. Yahya KATI

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Mustafa METE

Dr. Öğr. Üyesi Aytaç TOPTAŞ

Dr. Yahya KATI

Birinci Basım / First Edition • © MART 2023

ISBN • 978-625-430-709-6

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

REGÜLASYON-DEREGÜLASYON SARMALI: KÜRESEL FİNANSAL KRİZİ POLANYİ ÜZERİNDEN OKUMAK

***Görkem BAHTİYAR, Hasan BAKIR* 1**

Bölüm 2

REKABET ZEKÂSI ve KOSGEB DESTEKLERİ İLİŞKİSİ: KOBİ'LER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

***Atılhan NAKTİYOK, Mehmet Emirhan KULA* 15**

Bölüm 3

FİNANSAL DOLANDIRICILIK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

***Cumhur ŞAHİN* 37**

Bölüm 4

METAVERSE KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ

***Hazal Koray ALAY* 53**

Bölüm 5

TÜRK SİNEMASINDA MUHASEBE MESLEĞİNİN SUNUMUNA BİR BAKIŞ

***Pınar DALOĞLU* 69**

Bölüm 6

ÜRETİM ÇİZELGELEME PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜM YAKLAŞIMLARI

***İncilay YILDIZ, Selçuk ÇOLAK* 83**

Bölüm 7

ÖRGÜTSEL DEDİKODU

***Çağdaş IŞIKAY* 115**

Bölüm 8

BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ VE BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

***Göksel ÇELEBİ, Suphi ASLANOĞLU* 133**

Bölüm 9

OTOMOTİV YAN SANAYİ FİRMASINDA U HAT SİSTEMİ BENZETİM ÖRNEK UYGULAMASI

İbrahim GÜRLER* *153

Bölüm 10

KARAR FELCİ

Elif Türkan ARSLAN* *171

Bölüm 11

BİREYSEL BANKACILIK VE BİREYSEL KREDİLER

Arif ÇİLEK, Ebül Muhsin DOĞAN* *199

Bölüm 12

TÜRKMENİSTAN'IN ÇEVRE SORUNLARI

Selcen ÖZKAN* *225

Bölüm 13

BİLGİ TOPLUMUNDA BİLGİ YÖNETİMİ VE ÖNDERLİK KONUSUNA KAVRAMSAL BİR YAKLAŞIM

Ahmed Emirhan ÖZDEMİR* *245

Bölüm 14

YENİDEN İŞLENEBİLİR KUSURLU ÜRÜNLER İÇEREN EKONOMİK SİPARİŞ MİKTARI MODEL ÖNERİSİ

Kemal Berkay AKTAŞ, Harun ÖZTÜRK*..... *275

Bölüm 1

REGÜLASYON-DEREGÜLASYON SARMALI: KÜRESEL FİNANSAL KRİZİ POLANYİ ÜZERİNDEN OKUMAK

Görkem BAHTİYAR[1], Hasan BAKIR[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi, İİİBF,İktisat Bölümü, ORCID:0000-0002-5092-6819
2 Doç. Dr., T.C. Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Dış Ticaret Bölümü,ORCID: 0000-0002-8248-6643

1. Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısından Birinci Dünya Savaşına kadar geçen dönemde bir taraftan finansal küreselleşme gerçekleşirken diğer taraftan da uzak coğrafyaların ticaret ve üretim vasıtasıyla sisteme dâhil edilmesi amaçlanmıştır. Ancak Polanyi'ye göre toplumsal bağlamından koparılıp ayrı bir piyasa sistemi yaratma yönündeki adımlar bir yandan da kendi düşmanlarını da yaratmaktadır. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nın ardından liberal sistemin beklenen sonuçları üretememesi ve toplumsal refahın arzu edilen seviyelere ulaşmaması kitlesel huzursuzluklara yol açmıştır. 1929 yılında yaşanan Büyük Depresyon ise esas itibariyle yaşanan kitlesel huzursuzlukların zirve noktası olmuştur. Yaşanan ekonomik kriz etkisini politik alanda da göstermiştir, liberal politikaların beklenenleri vermemesi, alternatiflerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu noktada faşizm ve sosyalizm gibi alternatif sistemlerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Yine sosyal devlet anlayışının hâkim olduğu "iliştirilmiş liberalizm" uygulamasını da bu bağlamda yaşanan sürece bir tepki olarak ifade etmek mümkündür (Kutlay, 2011). Bu tepki neticesinde ortaya çıkan Keynesyen Refah Devleti ve sosyalist alternatifler ekonomiye yönelik müdahale sürecini öne çıkarmıştır. Bu doğrultuda ortaya konan regülasyonlarla geçmiş dönemin huzursuzlukları ortadan kaldırılmıştır. Nitekim ortaya çıkan refah devleti yapılanması ekonomik ve politik alan ayrımının barışçıl bir yolu olmuştur. Ortaya çıkan kurumsal yapılanmalar sayesinde sınıflar arası sosyal gerilim azaltılmıştır. Bu dönem regülasyonlar ve kontrollerin ekonomi politikalarının merkezinde olduğu bir dönem olarak öne çıkmaktadır (Özgür ve Özel, 2013: 902). Ancak 1970'li yıllarda yaşanan Stagflasyon ve devamında neo-liberal politikaların yükselişi ile deregülasyon faaliyetleri hızlanmıştır. Piyasanın kendini düzenleme mekanizmasına yönelik inanç tekrar yükselişe geçmiştir. 2008 küresel finans krizi ve devamında yaşanan gelişmeler ise kendi kendini düzenleyen piyasa sitemine tekrar kuşkuyla bakılmasına yol açmıştır. Yaşanan finansallaşma süreci ve ortaya çıkan Küresel Finans Krizi'nin bir karşı hareketi ortaya çıkarması beklenmiştir. Polanyi'nin çifte hareket olarak ifade ettiği bu süreçte krize tepki olarak finansal piyasaların regüle edilmesi beklenirken yaşanan gelişmeler bir karşı hareketin ortaya çıktığı ama bunun sosyal gerilimi azaltacak bir karşı hareket olmadığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu hareket piyasayı koruyucu hareket olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda bu çalışmanın izleyen bölümünde Polanyi'nin çifte hareket tezi ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yaşanan regülasyon-deregülasyon sarmalı değerlendirilecektir. 2008 Küresel Finans Krizden sonra Polanyi'nin çifte hareketi ve finansallaşma süreci bağlamında gerçekleştirilen tartışmalar çalışmanın dördüncü bölümünde ele alınacaktır. İlgili değerlendirmeler de sonuç bölümünde tartışılacaktır.

KAYNAKÇA

Bienefeld, Manfred (2016) "Finans Diktatörlüğünün Muhafazası İçin Çifte Hareketin Bastırılışı" İç. 21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak (Eds. Ayşe Buğra ve Kaan Ağartan), pp.31-55, İletişim: İstanbul.

Block, Fred (2008) "Polanyi's Double Movement and the Reconstruction of Critical Theory", Revue Interventions économiques, 38, 1-17.

Devine, Pat (2016) "1970'ler ve Sonrası: Enflasyonunu Ekonomi Politiği ve sosyal Demokrasinin Krizi", İç 21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak (Eds. Ayşe Buğra ve Kaan Ağartan), pp.57-76, İletişim: İstanbul.

Epstein Gerald (2002) "Financialization, Rentier Interests, and Central Bank Policy" (Paper prepared for PERI Conference on "Financialization of the World Economy", December 7-8, 2001, University of Massachusetts, Amherst.)

Fraser, Nancy (2012) "Can Society Be Commodities All the Way Down?", Fondation Maison Des Sciences de I'homme Working Paper Series No 18.

Gemici, K. (2016). Beyond the Minsky and Polanyi Moments: Social Origins of the Foreclosure Crisis. *Politics & Society*, 44(1), 15-43. DOI: 10.1177/0032329215617463

Havien, M. (2016). *Hayali Sermaye: Popüler Kültürde ve Gündelik Yaşamda Finansallaşma*. İstanbul: Koç Üniversitesi.

Karatasli, Sahan S. Ve Sefika Kumral (2019) "Financialization and International (Dis) –Order: A Comparative Analysis of the Perspectives of Karl Polanyi and Jıhn Hobson", Berkeley Journal of Sociology, 57, pp. 40-73.

Kretschmer, Mark (2019) "Karl Polanyi and Economics: Polanyi's Pendulum in Economi Science" Ordnungspolitische Diskurse, No. 2019-04, OrdnungsPolitisches Portal, s.l.

Kutlay, Mustafa (2011) "Ekonomik Kriz ve Avrupa'da Yüksele Şiddet: Avrupa İçin Polanyi Anı mı?, Birikim Dergisi, http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/370/ekonomik-kriz-ve-avrupa-da-yukselen-siddet-avrupa-icin-polanyi-ani-mi#.XN5t78gzbIU

Markantonatou, Maria (2014) "Social Resistance to Austerity: Polanyi's 'Double Movement' in the Context of the Crisis in Greece", Journal Für Entwicklungspolitik XXX I-2014, pp. 67-87.

Özgür, Gökçer ve Hüseyin Özel (2013) "Double Movement, Globalization, and the Crisis", American Journal of Economics and Sociology, 72(4), pp. 892-916.

Peck, J., Theodore, N. And Brenner, N. (2012). Neoliberalism Resurgent? Market Rule after the Great Recession. *The South Atlantic Quarterly*, 111(2), 265-288. DOI:10.1215/00382876-1548212

Polanyi, K. ([1944]2010). Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri. Ayşe Buğra (çev.), İstanbul: İletişim.

Verick, S. And Islam, I. (2010). *The Great Recession of 2008-2009: Causes, Consequences and Policy Responses* (IZA Discussion Paper 4934).

Watkins, J. P. (2017). Financialisation and Society's Protective Response: Reconsidering Karl Polanyi's Double Movement. *Journal of Economic Issues*, 51(1), 98-117. DOI: 10.1080/00213624.2017.1287490

Zalewski, D. A. (2018). Uncertainty, Control, and Karl Polanyi's Protective Response. *Journal of Economic Issues,* 52(2), 483-489.

Zalewski, David A. (2019) "Financialization, Class Interests, and Karl Polani's Protective Response", Journal of Economic Issues, LIII(2), 463-470.

Bölüm 2

REKABET ZEKÂSI ve KOSGEB DESTEKLERİ İLİŞKİSİ: KOBİ'LER ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA[1]

Atılhan NAKTİYOK[2], Mehmet Emirhan KULA[3]

1 Bu çalışmanın bir kısmı Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Mehmet Emirhan KULA tarafından ve Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK danışmanlığında hazırlanan "Stratejik Düşünce ve Rekabet Zekâsı: Otomotiv ve İletişim Endüstrilerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

2 Prof.Dr. Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Erzurum, Türkiye. Eposta: anakti@atauni.edu.tr ORCID: 0000-0001-6155-5745

3 Dr.Öğr.Üyesi, Erzurum Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Erzurum, Türkiye. Eposta: emirhan.kula@erzurum.edu.tr ORCID: 0000-0002-4564-0170

GİRİŞ

Küresel rekabet sadece uluslararası faaliyet gösteren büyük ölçekli işletmeleri değil yerelde ticaret yapan küçük ölçekli işletmeleri de etkilemektedir. Yerküre üzerinde ticari faaliyet gösteren bütün işletmelerin bir zincirin irili ufaklı birer halkası olduğunu iddia etmek yanlış olmayacaktır. Dünyanın herhangi bir yerinde üretilen küçük bir nesnenin onlarca ülkede müşteri bulması veya yerel olarak adlandırılabilecek herhangi bir işletmede pek çok uluslararası ürünün yer alması bunun en bariz örnekleridir. Bu açıdan bakıldığı zaman işletmeler rakiplerini, sadece aynı şehirde, aynı veya benzer işi yapan başka işletmeler olarak değerlendirerek yaşamlarını devam ettiremezler. İşletmeler, küresel rekabetin, bütün ölçekteki işletmeler için sınırları kaldırdığını hatırda tutmak ve ona göre davranmak zorundadırlar.

İşletme yöneticilerinin çevresel faktörler ile oluşan büyük resmi çizebilmeleri için, dış çevrede gerçekleşen eylemleri göz önünde bulundurmaları faydalı olacaktır. İşletmenin dış çevresinden kaynaklanacak fırsat ve tehditleri algılayabilmenin, ihtiyaç duyulan rekabet konumunu ve pozisyonunu belirleyebilmenin ön koşulu, rakipler ve rekabet çevresi hakkında düzenli bilgi edinebilmektir. Çevre dinamik, işletmeler ise rakiplerine karşı korumalı pozisyondadır. Yani hemen hiçbir işletme iş ve süreçleri ile bilgiyi paylaşmaya açık değildir. Bu kaotik yapı içerisinde rakipler ve rekabet çevresi hakkında düzenli, yasal ve etik yollardan sistematik bir şekilde bilgi edinmenin yolu rekabet zekâsı faaliyetlerinden yararlanmaktır.

1. REKABET ZEKÂSI

Rekabet zekâsı karar verici pozisyondaki işletme yöneticilerine rekabet çevresi ve rakipler hakkında, yasal ve etik yollardan, sistematik bir şekilde bilgi akışını ifade etmektedir. Küreselleşme, bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen hızlı ilerlemeler, işletmeler üzerinde ki rekabet baskısını oldukça artırmaktadır (Wright, vd., 2013: 5). Bu sebeple, günümüz bilgi ekonomisi çağında rekabet küresel olarak artmaya devam ederken, pazarın talebini karşılamaya ve sürdürülebilir rekabet avantajını elde etmeye çalışan işletmeler, rekabet zekâsı programlarını stratejik yönetim süreçlerinin önemli bir parçası olarak değerlendirmekte ve bu bağlamda yatırımlar yapmaktadırlar (Bose, 2008: 510). Artık işletmelerde bilgi akışı geleneksel metotların çok ötesinde sağlandığı için, işletmeler örgüt yapılarını da bilgi teknolojilerine göre tasarlamak durumunda kalmışlardır (Huber, 1990: 49). İşletmeler için artık önemli olan ne sebeple hangi bilginin elde edilmesi gerektiğini bilmektir. Nitekim Kahaner (1997) rekabet zekâsı faaliyetlerine yönelik amacın net ve bilgi odaklı olması gerektiğini şu sözlerle açıklamaktadır:

KAYNAKÇA

Bose, R. (2008). "Competitive intelligence process and tools for intelligence analysis". Industrial management & data systems, 108(4), 510-528.

Calof, J. L., ve Skinner, W. (1998). "Competitive intelligence for managers: a brave new World". Optimum, 28, 38-43.

Combs, R. E., & Moorhead, J. D. (1992). The competitive intelligence handbook. Londra: Scarecrow Press.

Cook, M., & Cook, C. W. (2000). Competitive intelligence: create an intelligent organization and compete to win. Londra: Kogan Page.

Çakır, A., Aksel, İ. & Hassan, M. (2012). KOBİ'lerin Kurumsallaşmasında KOSGEB Desteklerinin Rolü. Yeni Fikir Dergisi, 4 (9), 92012167-92012180. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/yenifikirjournal/issue/61742/923123

Danet, D. (2006). Competitive intelligence and SMEs: small firms are they less intelligent than the large ones? Available at SSRN 875405.

David, F. R. (2008). Strategic Management Concepts Cases Set. New Jersey: FT Prentice Hall.

Du Toit, A. S. (2003). "Competitive intelligence in the knowledge economy: what is in it for South African manufacturing enterprises?". International journal of information management, 23(2), 111-120.

Dutka, A. F. (1999). Competitive intelligence for the competitive edge. New York: McGraw-Hill/Irwin

Fleisher, C. S. (2008). "Using open source data in developing competitive and marketing intelligence". European journal of marketing, 42(7/8), 852-866.

Fuld, L. (2010). The secret language of Competitive Intelligence: How to see through and stay ahead of Business Disruptions, Distortions, Rumors, and Smoke Screens. New York: Crown Business.

Gilad, B. (2004). Early warning: Using competitive intelligence to anticipate market shifts, control risk, and create powerful strategies. AMACOM Div American Mgmt Assn.

Groom, J. R., & David, F. R. (2001). Competitive intelligence activity among small firms. SAM Advanced Management Journal, 66(1), 12.

Güner, H., & Korkmaz, A. (2017). KOSGEB uygulamalı girişimcilik eğitimi-girişimcilik ilişkisi: Eğitim alıp iş kurmayanlar üzerine bir araştırma. İş ve Hayat, 2(4), 155-182.

Herring, J. P. (1991). "Senior management must champion business intelligence programs". Journal of Business Strategy, 12(5), 48-52.

Huber, G. P. (1990). "A theory of the effects of advanced information technologies on organizational design, intelligence, and decision making". Academy of

management review, 15(1), 47-71.

Kahaner, L. (1997). Competitive intelligence: how to gather analyze and use information to move your business to the top. New York: Simon and Schuster.

Kandemir, T., Baykut, E., ve Avcı, A., (2017). KOSGEB desteklerinin destekleri kullanan işletmeler açısından değerlendirilmesi (TR33 bölgesi uygulaması). Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(1), 97-114.

Keiser, B. E. (1987). "Practical competitor intelligence". Planning Review, 15(5), 14-45.

Köseoglu, M. A., Karayormuk, K., Parnell, J. A., & Menefee, M. L. (2011). Competitive intelligence: evidence from Turkish SMEs. International Journal of Entrepreneurship and Small Business, 13(3), 333-349.

Köseoglu, M. A., Ross, G., ve Okumus, F. (2016). "Competitive intelligence practices in hotels". International Journal of Hospitality Management, 53, 161-172.

Kula, M.E. (2023). Does Competition Intensity of SMEs Moderate the Environmental Turbulence-Organizational Agility Relationship? Journal of Organisational Studies and Innovation, 9(4), 59–75. https://doi.org/10.51659/josi.22.171

Küçükali, A. (2013). Sosyal Politika Uygulamalarında Kalkınma Ajansları: Kudaka Örneği. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 27 (3), 205-220. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/atauniiibd/issue/2710/35926

Li, T., ve Calantone, R. J. (1998). "The impact of market knowledge competence on new product advantage: conceptualization and empirical examination". Journal of marketing, 62(4), 13-29.

Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2011). Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları. Ankara: Detay Yayıncılık.

Miller, J. (2000). Millennium intelligence: understanding and conducting competitive intelligence in the digital age. Inc: Information Today.

Murphy, C. (2005). Competitive intelligence: gathering, analysing and putting it to work. Gower House: Gower Publishing Limited

Naktiyok, A., İkizler, M., & Kula, M. E. (2022). Stratejik Düşünce Ve Pozitif Hukuk Bağlamında Rekabet Zekâsının Bilgi Kaynakları: Otomotiv ve İletişim Endüstrilerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma. Uluslararası Yönetim İktisat Ve İşletme Dergisi, 18(1), 304-331.

Tarraf, P., & Molz, R. (2006). Competitive intelligence at small enterprises. SAM Advanced Management Journal, 71(4), 24.

Turban, E., Sharda, R., Aronson, J. E., & King, D. (2008). Business intelligence: A managerial approach (pp. 58-59). Upper Saddle River, New Jersey: FT Prentice Hall.

Parker, K. R., Nitse, P. S., & Davey, B. (2008). "History of Computing Education Trends: the emergence of competitive intelligence". In History of Computing and Education 3 (HCE3) (pp. 113-127). Berling: Springer.

Porter, M. E. (2008). Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance. New York: Simon and Schuster.

Prescott, J. E. (1999). "The evolution of competitive intelligence". International Review of Strategic Management, 6, 37-52.

Prescott, J. F., & Miller, S. H. (2001). Proven strategies in competitive intelligence: lessons from the trenches. New Jersey: John Wiley & Sons.

Rothberg, H. N., & Erickson, G. S. (2005). From knowledge to intelligence: Creating competitive advantage in the next economy. Oxford: Elsevier

Salmon, R., & de Linares, Y. (1999). Competitive intelligence: scanning the global environment. Calgary: Economica Limited.

Schein, E. H. (2004). Organizational culture and leadership. New Jersey: John Wiley & Sons.

Smith, J. R., Wright, S., & Pickton, D. (2011). Competitive Intelligence effectiveness, terminology, and attitudes: Does size matter. In Proceedings of the Academy of Marketing Conference, Liverpool. Retrieved from https://marketing.

Viviers, W., Saayman, A., & Muller, M. L. (2005). "Enhancing a competitive intelligence culture in South Africa". International Journal of Social Economics, 32(7), 576-589.

Vriens, D. (2004). Information and communication technology for competitive intelligence. Pensilvanya: IGI Global.

Weiss, A., ve Wright, S. (2006). "Dealing with the unknown: A holistic approach to marketing and competitive intelligence". SCIP Journal, 9(5) 15-20.

West, C. (2001). Competitive intelligence. Berling: Springer.

Wright, S., & Calof, J. L. (2006). "The quest for competitive, business and marketing intelligence: A country comparison of current practices". European Journal of Marketing, 40(5/6), 453-465.

Zahra, S. A., & Covin, J. G. (1993) "Business strategy, technology policy and firm performance". Strategic management journal, 14(6), 451-478.

Bölüm 3

FİNANSAL DOLANDIRICILIK KAVRAMINA GENEL BİR BAKIŞ

Cumhur ŞAHİN[1]

1 Doç. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Bozüyük MYO, ORCID : 0000-0002-8790-5851

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, finansal hizmetler endüstrisindeki dolandırıcılık kavramı incelenmektedir. Genel olarak kabul edilmiş bir finansal dolandırıcılık tanımı olmasa da finansal dolandırıcılığı yetkisiz şekilde finansal fayda elde etme amaçlı yasaya, yönetime veya politikaya aykırı kasıtlı hareket olarak tanımlamak mümkündür. Son zamanlarda yapılan araştırmalarda, dünya geneli dikkate alındığında klasik suçlarda durağanlık ya da azalma görülürken, finansal dolandırıcılık ve para aklama gibi ekonomik suçlarda önemli ölçüde artışlar olduğunu görmek mümkündür. Dolandırıcılık, finansal piyasa faaliyetinin kenarlarından giderek endüstri genelinde yaygın olan bir davranış türü haline gelmiştir. Medyada bu eğilimin açık bir şekilde gözlemlenebilir olmasına ve bariz ampirik sonuçlarına rağmen, finansal piyasalar üzerindeki ana akım akademik araştırmalar bu eğilimi doğru bir şekilde açıklamakta günümüze kadar büyük ölçüde başarısız olmuştur. Finansal dolandırıcılık olgusunu finansal piyasalar üzerine yapılan akademik araştırmaların merkezine yaklaştırmanın ilk adımı olarak bu makalede; literatürün çeşitli disiplinlerinde belgelendiği şekliyle finansal dolandırıcılığın genel karakteristiği açıklanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; finansal dolandırıcılıkla ilgili literatürün tümünü kapsayan bir analiz sunmaktan ziyade, finansal piyasa faaliyetleri bağlamında farklı hileli davranış biçimlerinin tanımlayıcı bir açıklamasını gerçekleştirmek için, daha önceki araştırmalarda tanımlanan bu tür davranışların yaygınlığının ve sonuçlarının ve akademisyenlerin bu davranışı kolaylaştırdığına inandıkları piyasa yapılarının araştırılmasıdır.

Literatür taramasının sonuçlarını sunmadan önce, incelenen fenomenin sınırlarının belirlenmesi faydalı olabilir. Dolandırıcılık hem davranışsal bir kategori hem de yasal bir kategori olarak karmaşık ve anlaşılması zor bir kavramdır. Bununla birlikte, dolandırıcılığa; finansal piyasa faaliyetleri- bankacılık, menkul kıymetler ve sigortacılık- bağlamında, daha özel bir anlam yüklenilebilir ve en iyi tarifiyle yasa dışı olarak finansal bilgilerin tahrif edilmesi veya manipüle edilmesi olarak tanımlanabilir (Fligstein ve Roehrkasse, 2013). Finansal bilgiler, finansal piyasa işlemleri için bir temel taşı görevi görürler. Finansal piyasalardaki katılımcılar, yalnızca, şimdiki ve gelecek değeri tamamen bu hakları verenin statüsüne ve gelecek performansına bağlı olacak olan gayri-maddi hakları (ve yükümlülükleri) değiş tokuş ederler (Lomnicka, 2008). İhraççının mevcut durumu ve gelecek performansını değerlendirmek ve bunun sonucunda bir finansal aracın algılanan değerini belirlemek için hem doğru bilgilendirme hem de bu bilginin yorumlanması için gereken bir uzmanlık önemlidir.

Piyasaya bilgi sağlanmasını kolaylaştırmak, bu tür bilgilerin bütünlüğünü korumak ve gerekli uzmanlığa sahip olmayan piyasa katılımcılarını daha bilgili piyasa katılımcıları tarafından istismar edilmekten korumak

KAYNAKÇA

ANDERSON, K.B., DURBIN, E. ve SALINGER, M.A. (2008). "Identity theft", The Journal of Economic Perspectives, 22(2): 171–192.

BAI, F. & CHEN, X. (2013). "Analysis on the new types and countermeasures of credit card fraud in Mainland China", Journal of Financial Crime, 20(3): 267–271.

BAKER, W.E. ve FAULKNER, R.R. (2003). "Diffusion of fraud: intermediate economic crime and investor dynamics", Criminology, 41(4): 1173–1206.

BLOIS, K. (2013). "Affinity fraud and trust within financial markets", Journal of Financial Crime, 20(2): 186–202.

BRODY, R.G., MULIG, E. ve KIMBALL, V. (2007). "Phishing, pharming and identity theft", Academy of Accounting and Financial Studies Journal, 11(3): 43–56.

BUTTON, M., NICHOLLS, C.M., KERR, J. ve OWEN, R. (2014). "Online frauds: learning from victims why they fall for these scams", Australian & New Zealand Journal of Criminology, 47(3): 391–408.

CHENEY, J.S. (2005). Identity theft: do definitions still matter? Federal Reserve Bank of Philadelphia Payment Cards Center Discussion Paper.

COFFEE Jr, J.C. (1984). "Market failure and the economic case for a mandatory disclosure system", Virginia Law Review, 70(4): 717–753.

COMET, C. (2011). "Anatomy of a fraud: trust and social networks", Bulletin de Methodologie Sociologique, 110(1): 45–57.

FLIGSTEIN, N. ve ROEHRKASSE, A. (2013). All the incentives were wrong: opportunism and the financial crisis. Paper presented at the American Sociological Association Annual Meeting, Hilton New York and Sheraton New York, New York, NY.

FRANKEL, T. (2012). The Ponzi Scheme Puzzle: A History and Analysis of Con Artists and Victims, Oxford University Press, New York.

GEETA, D.V. (2011). "Online identity theft: an Indian perspective", Journal of Financial Crime, 18(3): 235–246.

GEIS, G. (2013). "Unaccountable external auditors and their role in the economic meltdown", In WILL, S., HANDELMAN, S. ve BROTHERTON, D.C. (Ed), How They Got Away with It: White Collar Criminals and the Financial Meltdown (pp. 85–103), Columbia University Press, New York.

IANELLI, N. ve HACKWORTH, A. (2007). "Botnets as a vehicle for online crime", The International Journal of Forensic Computer Science, 1: 19–39.

JAGATIC, T.N., JOHNSON, N.A., JAKOBSSON, M. ve MENCZER, F. (2007). "Social phishing", Communications of the ACM, 50(10): 94–100.

LEWIS, M.K. (2012). "New dogs, old tricks. why do ponzi schemes succeed?", Accounting Forum, 36(4): 294–309.

LOKANAN, M.E. (2014). "The demographic profile of victims of investment fraud: a canadian perspective", Journal of Financial Crime, 21(2): 226–242.

LOMNICKA, E. (2008). "Investors protection in securities markets", In CANE, P. ve CONAGHAN, J. (Ed), The New Oxford Companion on Law, Oxford University Press.

LYNCH, J. (2005). "Identity theft in cyberspace: crime control methods and their effectiveness in combating phishing attacks", Berkeley Technology Law Journal, 20(1): 259–300.

MAHONEY, P.G. (1995). "Mandatory disclosure as a solution to agency problems", The University of Chicago Law Review, 62(3): 1047–1112.

MOORE, T., CLAYTON, R. ve ANDERSON, R. (2009). "The economics of online crime", The Journal of Economic Perspectives, 23(3): 3–20.

NASH, R., BOUCHARD, M. ve MALM, A. (2013). "Investing in people: the role of social networks in the diffusion of a large-scale fraud", Social Networks, 35(4): 686–698.

NOLASCO, C.A.R.I., VAUGHN, M.S. ve DEL CARMEN, R.V. (2013). "Revisiting the choice model of Ponzi and pyramid schemes: analysis of case law", Crime, Law and Social Change, 60(4): 375–400.

PERRI, F.S. ve BRODY, R.G. (2012). "The optics of fraud: affiliations that enhance offender credibility", Journal of Financial Crime, 19(3): 305–320.

POLICASTRO, C. ve PAYNE, B.K. (2014). "Can you hear me now? telemarketing fraud victimization and lifestyles", American Journal of Criminal Justice, 40(3): 620–638.

PONTELL, H.N. ve GEIS, G. (2007). "New times, new crimes: blocking financial identity fraud", In BOVENKERK, F. ve LEVI, M. (Ed), The Organized Crime Community (Vol. 6, pp. 45–58), Springer, New York.

PRESSMAN, S. (1998). "On financial frauds and their causes", American Journal of Economics and Sociology, 57(4): 405–421.

SELDEN, S.R. (2006). "(Self-)policing the market: congress's flawed approach to securities law reform", Journal of Legislation, 33(1): 57–98.

SELIGMAN, J. (1983). "The historical need for a mandatory corporate disclosure system", Journal of Corporate Law, 9: 1–61.

SHAPIRO, D. (2013). "Generating alpha return: how Ponzi schemes lure the unwary in an unregulated market", In S. Will, HANDELMAN, S. ve BROTHERTON, D.C. (Ed), How They Got Away with It: White Collar Criminals and the Financial Meltdown (pp. 130–147), Columbia University Press, New York.

SHOVER, N., COFFEY, G.S. ve SANDERS, C.R. (2004). "Dialing for dollars:

opportunities, justifications, and telemarketing fraud", Qualitative Sociology, 27(1): 59–75.

SMITH, J.C. (2010). "The structural causes of mortgage fraud", Syracuse Law Review, 60: 473–501.

STOLOWY, H., MESSNER, M., JEANJEAN, T. ve BAKER, C.R. (2014). "The construction of a trustworthy investment opportunity: insights from the madoff fraud", Contemporary Accounting Research, 31(2): 354–397.

TILLMAN, R. (2002). Global Pirates: Fraud in the Offshore Insurance Industry, MA Northeastern University Press, Boston.

TRAHAN, A., MARQUART, J.W. ve MULLINGS, J. (2005). "Fraud and the American dream: toward an understanding of fraud victimization", Deviant Behavior, 26(6): 601–620.

VISHWANATH, A., HERATH, T., CHEN, R., WANG, J. ve RAO, H.R. (2011). "Why do people get phished? testing individual differences in phishing vulnerability within an integrated, information processing model", Decision Support Systems, 51(3): 576–586.

VITTAL, J.A. (2005). "Phishing, pharming, and other scams", GPSolo, 22(8): 26–32.

WILL, S. (2013). "America's Ponzi culture". In S. Will, HANDELMAN, S. ve BROTHERTON, D.C. (Ed.), How They Got Away with It: White Collar Criminals and the Financial Meltdown (pp. 45–67), Columbia University Press, New York.

Bölüm 4

METAVERSE KAVRAMI, ÖZELLİKLERİ VE ÖNEMİ

Hazal Koray ALAY[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Sağlık Kurumları İşletmeciliği Bölümü, Batman/Türkiye, hazalkoraygenc@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6638-3089

GİRİŞ

Metaverse kavramı ilk olarak 1992 yılında ortaya çıkmıştır. Birçok kişi Metaverse'ü yeni bir kavram olarak algıladı ancak Metaverse kavramı yeni bir terim değildir. Özellikle koronavirüs pandemisi sırasında insanlar faaliyetlerini çevrimiçi ortama kaydırdıkça son birkaç yılda popülerlik kazanmıştır. Metaverse sizinle gerçeklik arasındaki katman olarak tanımlanmaktadır. Metaverse, artırılmış ve sanal gerçeklik hizmetleri yardımıyla tüm faaliyetlerin gerçekleştirilebildiği üç boyutlu sanal paylaşımlı bir dünyayı ifade etmektedir. Bu çalışma, dijitalleşme konusunda çığır açacak öneme sahip Metaverse teknolojisini anlamayı amaçlayan sistematik bir inceleme sunmaktadır. Yapılan değerlendirmeler ışığında yeni ve trend bir konu olan Metaverse kavramının tanımı, karakteristik özellikleri, sınıflandırmaları, ilgili değişkenlere yönelik bütüncül bir çerçeve ortaya konulmaktadır.

Metaverse, çeşitli yeni teknolojileri entegre eden bir İnternet uygulaması ve sosyal form türüdür. Artırılmış gerçeklik teknolojisine dayalı sürükleyici bir deneyim sağlamaktadır. Dijital ikiz teknolojisine dayalı gerçek dünyanın ayna görüntüsünü oluşturmaktadır. Dijital ikiz teknolojisi, herhangi bir nesnenin, cihazın, hizmetin fiziksel olarak yapılmadan dahi dijital ortamda birebir kopyasının oluşturulmasıdır. Ayrıca, Blok zincir teknolojisine dayalı bir ekonomik sistem kurar ve sanal dünya ile gerçek dünyayı ekonomik sisteme sıkı bir şekilde entegre eder. Sosyal sisteme ve kimlik sistemine sıkı bir şekilde entegre ederek her kullanıcının içerik üretmesine ve dünyayı düzenlemesine izin verir (Ning vd., 2021).

Metaverse hala sürekli gelişen bir kavramdır ve farklı katılımcılar anlamını kendi yöntemleriyle zenginleştirmektedir. Teknik açıdan bakıldığında, insanların iletişim kurma şekli sürekli olarak gelişmektedir. Buna bağlı olarak teknolojik yenilik, çeşitli yeni teknolojilerin entegrasyonu ve yeni İnternet uygulamaları da gelişmektedir. Tarihsel perspektiften iletişim sürecine baktığımızda 1843'te faks,1860'ta telefon, 1960'ta internet, 1992'de yayınlanan bilim kurgu romanı Snow Crash ile ilk kez dile getirilen Metaverse (sanal evren), 1999'da bir anlık mesajlaşma yazılım hizmeti ve web portal olan QQ olarak da bilinen Tencent QQ, 2004'te Facebook, 2011'de Webchat, 2020'de Covid-19 ile uzaktan sosyal iletişim ve sanal iletişim, 2021'de Facebook'un adını Meta olarak değiştirmesi ve metaverse kavramının büyük ilgi görmesi, on yıllık periyodlar da bilgi iletişim teknolojilerinin paradigma değişimi yaşadığını göstermektedir (Lee vd., 2021).

Bir rekabet avantaj kaynağı olarak bakıldığında, Metaverse geniş kapsamlı ticari beklentiler göstermektedir. Yeni bir sermaye kaynağı olarak görülen Metaverse kullanıcının bakış açısından, sanal dünyanın özgürlü-

KAYNAKÇA

Anderson, J., & Rainie, L. (2022). The metaverse in 2040. *Pew Research Center*.

Anderson, J., & Rainie, L. (2022). The metaverse in 2040. *Pew Research Center*.

Buhalis, D., Leung, D., & Lin, M. (2023). Metaverse as a disruptive technology revolutionising tourism management and marketing. *Tourism Management*, *97*, 104724.

Buhalis, D., Lin, M. S., & Leung, D. (2022). Metaverse as a driver for customer experience and value co-creation: implications for hospitality and tourism management and marketing. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, (ahead-of-print).

Cem, Hayri, (2022). Metaverse Öncesi hazırlıklar. https://t24.com.tr/yazarlar/hayri-cem-haftalik/metaverse-oncesi-hazirliklar,34026 (erişim tarihi:03.02.2022)

Chen, B. J., & Yang, D. N. (2022, October). User Recommendation in Social Metaverse with VR. In *Proceedings of the 31st ACM International Conference on Information & Knowledge Management* (pp. 148-158).

Cheng, R., Wu, N., Chen, S., & Han, B. (2022). Will metaverse be nextg internet? vision, hype, and reality. *arXiv preprint arXiv:2201.12894*.

Dwivedi, Y. K., Hughes, L., Baabdullah, A. M., Ribeiro-Navarrete, S., Giannakis, M., Al-Debei, M. M., ... & Wamba, S. F. (2022). Metaverse beyond the hype: Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, *66*, 102542.

Elmacıoğlu, L. (2021). Yeni Bir Dünyaya Doğru: Metaverse. Independent Turkey. Erişim Taihi:28.01.2022.

George, A. H., Fernando, M., George, A. S., Baskar, T., & Pandey, D. (2021). Metaverse: The next stage of human culture and the internet. *International Journal of Advanced Research Trends in Engineering and Technology (IJARTET)*, *8*(12), 1-10.

Hackl, C., Lueth, D., & Di Bartolo, T. (2022). *Navigating the Metaverse: A Guide to Limitless Possibilities in a Web 3.0 World*. John Wiley & Sons.

Helou, S. (2021). What are the risks of recreating reality in the metaverse?. https://forkast.news/what-are-risksrecreating-reality-metaverse. Erişim tarihi: 29.01.2022.

https://onedio.com/haber/metaverse-evreninde-skandallar-buyuyor-her-7-dakikada-bir-taciz-yasaniyor-1033658

https://www.sertacdoganay.com/metaverse-uzerine-bir-derleme/

Huynh-The, T., Pham, Q. V., Pham, X. Q., Nguyen, T. T., Han, Z., & Kim, D. S. (2023). Artificial intelligence for the metaverse: A survey. *Engineering*

Applications of Artificial Intelligence, *117*, 105581.

Kshetri, N. (2022). Web 3.0 and the Metaverse Shaping Organizations' Brand and Product Strategies. *IT Professional*, *24*(02), 11-15.

Kuş, O. (2021). Metaverse: 'Dijital Büyük Patlamada' Fırsatlar ve Endişelere Yönelik Algılar. *Intermedia International e-Journal*, 8(15) 245-266. doi: 10.21645/intermedia.2021.109.

Laeeq, K. (2022). Metaverse: why, how and what. *How and What*. https://www.researchgate.net/profile/Kashif-Laeeq/publication/358505001_Metaverse_Why_How_and_What/links/62053bb0afa8884cabd70210/Metaverse-Why-How-and-What.pdf

Lee, B. K. (2011). The Metaverse World and Our Future. *Review of Korea Contents Association*, *19*(1), 13-17 .

Lee, L. H., Lin, Z., Hu, R., Gong, Z., Kumar, A., Li, T., ... & Hui, P. (2021). When Creators Meet the Metaverse: A Survey on Computational Arts. *arXiv preprint arXiv:2111.13486*.

Lee, L., Braud, T., Zhou, P., Wang, L., Xu, D., Lin, Z., ... & Hui, P. (2021). All One Needs to Know about Metaverse:A Complete Survey on Technological Singularity, Virtual Ecosystem, and Research Agenda.

Marsden Matthew, Mike Hazas, and Matthew Broadbent. 2020. From One Edge to the Other: Exploring Gaming's Rising Presence on the Network. In 7th International Conference on ICT for Sustainability (ICT4S2020), June 21–26, 2020, Bristol, United Kingdom. ACM, New York, NY, USA, 8 pages. https://doi.org/10.1145/3401335.3401366.

Murray, J. H. (2020). Virtual/reality: how to tell the difference. *Journal of Visual Culture*, *19*(1), 11-27.

Mystakidis, S. (2022). Metaverse. *Encyclopedia*, *2*(1), 486-497.

Ning, H., Wang, H., Lin, Y., Wang, W., Dhelim, S., Farha, F., ... & Daneshmand, M. (2021). A Survey on Metaverse: the State-of-the-art, Technologies, Applications, and Challenges. *arXiv preprint arXiv:2111.09673*.

Petrosyan, A. K., & Aristova, M. D. (2022). The Impact of the Introduction of the Metaverse Concept in the Company's Business Model. *Российские регионы в фокусе перемен: сборник докладов. Том 1.—Екатеринбург, 2021*, 247-252.

Popescu, G. H., Valaskova, K., & Horak, J. (2022). Augmented reality shopping experiences, retail business analytics, and machine vision algorithms in the virtual economy of the metaverse. *Journal of Self-Governance and Management Economics*, *10*(2), 67-81.

Ramesh, U., Harini, A., Gowri, C. S. D., Durga, K. V., Druvitha, P., & Kumar, K. S. (2022). Metaverse: future of the internet. *Journal homepage: www. ijrpr. com ISSN*, *2582*, 7421.

Seok, W. H. (2021). Analysis of Metaverse Business Model and Ecosystem. *Electronics and Telecommunications Trends*, *36*(4), 81-91.

Shen, B., Tan, W., Guo, J., Zhao, L., & Qin, P. (2021). How to promote user purchase in metaverse? A systematic literature review on consumer behavior research and virtual commerce application design. *Applied Sciences*, *11*(23), 11087.

Shen, X. (2021). Chinese state-owned think tank flags national security risks of metaverse, citing potential political and social problems. https://www.scmp.com/tech/tech-trends/article/3154447/chinese-state-ownedthink-tank-flags-national-security-risks. Erişim tarihi: 29.01.2022.

Sparkes, M. (2021). What is a metaverse.New Scientist, 251(3348), P: 18.

Suzuki, S. N., Kanematsu, H., Barry, D. M., Ogawa, N., Yajima, K., Nakahira, K. T., ... & Yoshitake, M. (2020). Virtual Experiments in Metaverse and their Applications to Collaborative Projects: The framework and its significance. *Procedia Computer Science*, *176*, 2125-2132 .

Vergne, J. P. (2021). The Future of Trust will be Dystopian or Decentralized: Escaping the Metaverse. *Available at SSRN*.

Ynag, Q., Zhao, Y., Huang, H., & Zheng, Z. (2022). Fusing blockchain and AI with metaverse: A survey. *arXiv preprint arXiv:2201.03201*.

Zuckerberg, M. (2021). Founder's Letter, 2021.https://about.fb.com/news/2021/10/founders-letter/. Erişim tarihi: 28.01.2022.

Bölüm 5

TÜRK SİNEMASINDA MUHASEBE MESLEĞİNİN SUNUMUNA BİR BAKIŞ

Pınar DALOĞLU[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, pinardaloglu@arel.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1456-4603.

1. Giriş

Sinema, tüm yaşam deneyiminin ve toplumsal bilincin anlatım şekli olarak kabul edilmektedir. Diğer sanatlar ve kitle iletişim araçları gibi toplumsal yapının bir ürünü olarak kabul edilmektedir. (Güçhan, 1993: 52) Toplumun sinemayı, sinemanın toplumu etkileme ve/veya birbirleriyle etkileşim içerisinde olma durumu söz konusudur. Dolayısı ile toplumun ekonomik ve kültürel değişiminin sinemaya yansıması doğal kabul edilebilecek bir süreçtir. Sinema toplum ilişkisi Şekil 1'de görülebilmektedir.

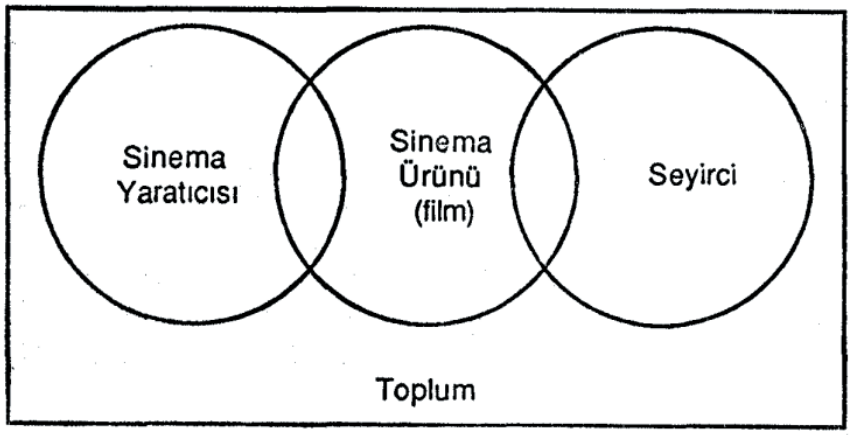

Şekil 1: *Sinema-Toplum İlişkisinin Temel Öğeleri (Güçhan, 1993:52)*

Sinemadaki gelişmelerin veya değişimin tek nedeni olarak toplumsal yapı değişiklikleri öne sürülememiş olsa da, çoğu durumlarda böyle açıklamaların geçerli sonuçlar çıkardığı kabul edilmektedir. Bu duruma örnek olarak 27 Mayıs 1960 darbesinin toplumsal gerçekçilik akımını ortaya çıkarmış olması ile 12 Eylül 1980 darbesinin getirdiği iktisadi arayışlar ve toplumsal yapıdaki hızlı değişmeler örnek gösterilmektedir. Bu dönemlerin, önce toplumda ve sonra beraberinde sinemada önemli dönüşümlere neden olduğu kabul edilmektedir. (Güçhan, 1993:61-62) Türk sinemasının ülkenin içerisinde bulunduğu iktisadi, sosyal ve kültürel olaylardan etkilendiği kabul edilebilecektir.

1980'lerin Türkiye'de hem iktisadi hem toplamsal açıdan önemli kırılım noktalarında birisi olduğu kabul edilmektedir. Sinema filmlerindeki hikâye, kurgu, dekor ve karakterlerinin bir bütün olarak, dönemin toplumsal karakterini yansıttığı kabul edilebilecektir. Bu doğrultuda, belirli bir dönemin baskın zihniyetini filmlerdeki karakterler üzerinden gözlemlemek mümkün olabilmektedir. Bu dönemlerin toplumsal dönüşümlerinin, dönemim iş adamlarının iktisadi zihniyetinde de farklılık yarattığı kabul

KAYNAKÇA

AYGÜN, D., & SÜRMEN, Y. (2013). Muhasebe çevresi ve çevrenin muhasebeye etkisi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7).

Balıkçı, E. (2014). Girişimciliğin farklı yüzleri: 1950 ve 1980'lerde Türkiye'de değişen işadamı davranışları. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*.

Bali, R. N. (2018). *Tarz-ı Hayattan Life Style'a; Yeni Seçkinler, Yeni Mekanlar, Yeni Yaşamlar*. İstanbul: İletişim Yayınları

Beard, V. (1994). Popular Culture and Professional Identity: Accountants In The Movies. *Accounting, Organizations and Society*, 19(3), 303-318.

Daloğlu, P. (2020). 1950'lerden 1980'lere Türk Girişimcisinin Muhasebe Bilgisine Verdikleri Önem Ve Değişen Dürüstlük Algısı Çerçevesinde Denetim İlişkileri. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, *20*(61), 279-294.

Dimnik, T., & Felton, S. (2006). Accountant Stereotypes In Movies Distributed In North America In The Twentieth Century. *Accounting, Organizations And Society,* 31(2), 129-155. https://doi.org/10.1016/j.aos.2004.10.001

Felton, S., Dimnik, T., & Bay, D. (2008). Perceptions of accountants' ethics: evidence from their portrayal in cinema. *Journal of Business Ethics*, 83(2), 217-232.

Güçhan, G. (1993). Sinema-toplum ilişkileri. *Kurgu*, *12*(2), 49-69.

Honorio, F. M. M., Da Silva, E. J. R., Walter, S. A., & Da Silva, S. C. (2022). Public Perception Of The Accounting Professional Through The Movie "The Accountant". *Revista Catarinense Da Ciência Contábil*, 21, 1-22. https://doi.org/10.16930/2237-7662202232252

Kongar, E. .(2000). *21. YY'da Türkiye; 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı.* İstanbul: Remzi Kitabevi..

Smith, M., & Briggs, S. (1999). From bean-counter to action hero: changing the image of the accountant. *Management Accountıng*-London-, 77 , 28-31.

Tavares, J. D. A., & da Silva Dantas, M. G. (2017). Accountant profile in the cinema of the 21st century. *Revista de Gestão, Finanças e Contabilidade*, 7(2), 218-239

Bölüm 6

ÜRETİM ÇİZELGELEME PROBLEMLERİ VE ÇÖZÜM YAKLAŞIMLARI[1]

İncilay YILDIZ[2], Selçuk ÇOLAK[3]

1 "Bu çalışma Prof. Dr. Selçuk Çolak danışmanlığında İncilay Yıldız tarafından 2019 yılında tamamlanan "Atölye tipi üretim çizelgelemede metasezgisel yaklaşımlar ve yapay sinir ağı uygulaması" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır." Tez No: 588815 Tez:https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=HUePXGNORTEqf62OPEOGLg&no=XsMV4D0ymUFE1GA8pUG1rQ

2 Araştırma Görevlisi Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri, Altınbaş Üniversitesi, İstanbul, Türkiye ORCID: 0000-0001-5572-5058 MAIL: incilay.yildiz@altinbas.edu.tr

3 Prof. Dr. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü Çukurova Üniversitesi, Adana, Türkiye ORCID: 0000-0002-8995-573X MAIL: scolak@cu.edu.tr

1. Giriş (Introduction)

Üretim sistemleri ilk kez 1943 yılında genel bir hesaplama mekanizması olarak önerilmiştir. Sistem literatürde çok fazla gelişme göstererek çeşitli problem topluluğuna uygulanmıştır (Randall & Jonathan, 1975). Üretim sistemlerine dair literatürde birçok tanımlama mevcuttur. Klahr'ın yorumuna göre; bir üretim sistemi bir bilgi işlem sisteminin belirlenmesi için bir şema olarak düşünülebilir. Her üretim bir durumdan ve bir eylemden oluşan bir dizi yapımdan oluşmaktadır. Ayrıca bu sistem, veri yapılarının bir koleksiyonuna da sahiptir. Üretim sisteminin çalıştığı bilgiyi işleyen, eylemlerin işlediği ve koşulların doğru ya da yanlış olarak belirlenebileceği bilgileri ifade eden veri yapılarıdır (Klahr, 1972). Gever ve diğerleri, bir çalışmasında üretim sistemini, mahsuller ya da hizmetler yaratmak için fiziksel unsurları birleştirerek entegre bir biçimde çalışması olarak tanımlanmıştır (Gever ve diğerleri, 2014). Taguchi ise üretim sistemini; "Şirketlerin belli gayelerine erişebilmeleri amacıyla sistemden ya da dış unsurlardan edinilen girdilerin en cazip bileşeni seçilip kullanılarak fiziksel bir çıktıya dönüştürülmesi sürecidir." şeklinde açıklamıştır (Taguchi, Elsayed ve Hsiang, 1989).

En geniş tanımı ile üretim sistemleri, insan, makine, malzeme, para, miktar, maliyet ve diğer sistem bileşenlerini işlevsel formda birleştirerek, içinde bulunulan koşul ve kaynaklarla sistemin faydalı ömrü içerisinde, girdi olarak adlandırılan üretim etmenlerinin çıktı olarak adlandırılan tüketim etmenlerine dönüştürüldüğü ve mamul ve hizmetlerin meydana getirildiği bir oluşum olarak açıklanmaktadır (Gever ve diğerleri, 2014).

Üretim yönetiminde ilk olarak Adam Smith, fabrika sisteminin yaygınlaşmaya başladığı yıllarda üretim ekonomisinin önemine dikkat çekmiştir. 1776 yılında Ülkelerin Zenginliği (The Wealth of Nations) adlı kitabında iş bölümünün önemini vurgulayarak ekonomik açıdan avantaj sağlanabileceğini belirtmiştir. Çıktı/girdi oranına göre hesaplanan verimlilikte iş bölümünün çıktı miktarını arttırıcı yönden etkili olabileceğini açıklamıştır (Smith, 1776).

Adam Taylor ise üretimde teknik problemlerin yanı sıra zaman, işçi seçimi, makineler, işlem sıraları gibi faktörlerin varlığını ortaya koymuştur. Taylor aynı zamanda bilimsel yönetim ve imalat yönetimi gibi felsefelerin gelişmesine katkı sağlamıştır (Çelikçapa & Şenol, 2015).

Taylor dan sonra Henry Fayok, imalat sorunlarında liderliğin önemi üzerinde durmuştur. Yönetici seçimi konularında çalışmalar yapmıştır. Henry'den sonra ise Taylor'un çizdiği yolu izleyen hareket etüdü olarak

KAYNAKÇA

Adams, J.B., E., Zawack D. 1998. The Shifting Bottleneck Procedure Fort He Job Shop Scheduling, Management Science, 34, 391-401.

Akkaya, G., ve Gökçen, T., 2006. Job-Shop Schedulıng Desıgn Wıth Artıfıcıal Neural Networks, Journal Of Engineering And Natural Sciences, Sigma 4, 121-130

Boender, C.G.E., Rinnooy Kan A.H.G., Timmer, G.T (1982) A stochastic method for grobal optimization, Math programming, 12, 125-140

Bolat, B., Erol, K.O., ve İmrak C.E., 2004. "Genetic Algorithms In Engineering Applications The Function Of Operations", Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul, 264-272

Chandrasekaran M., Asokan, P., Kumanan, S., Balamurugan, T., Nickolas, S., (2006) Solving job shop scheduling problems using artificial immune system, The International Journal

Colorni, A., Dorigo, M., Maffioli, F., Maniezzo, V., Righini, G., Trubian, M., 1996. "Heuristics From Nature For Hard COP Problems", International Transactions In Operational Research 3, Elsevier Science, 1- 21

Çelikçapa, O.F., & Şenol G., 2015. Üretim Sistemleri, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 1-11

Dağlı, C., 1994. Artificial Neural Networks for Intelligent Manufacturing, Chapman & Hall, London, 71-72-73

De Souza, R. ve Zhao, Z.Y., 1997. A case for intelligent represantation of dynamic resources in simulation, International Journal of Production Research, 35, 3289-3302

Dorigo, M., Gambardella, L., 1997. Ant colonies for the traveling salesman problem. BioSystems, 43; 73-81.

Durmaz, T., 2011. Açık Atölye Çizelgeleme Problemlerinin Paralel Kanguru Algoritması ile Çözümü, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

Eberhart, R., & Kennedy, J. 1995. A new optimizer using particle swarm theory, Micro machine and human science, 39-43

Gass, S.I., 2000. Making Decisions with Precision, Business Week http://www.businessweek.com/archives/2000/b3705139.arc.htm?campaign_id=search#B3705139), Erişim tarihi: 03 01 2017.

Gever, B., Güneş, B.N., Gülel, D., Ataseven, E.B., Saatcıoğlu, Ö., ve Bebek, Z.S., 2014. Bir Üretim İşletmesinin Verileri Kullanılarak Çarpımsal Deney Tasarımı ile Taguchi Yaklaşımının Karşılaştırılması, Endüstri Mühendisliği Dergisi 1, 2-26

Glover F, Laguna M, Marti R, 2007. Principles of tabu search, Handbook of Approximation Algorithms and Metaheuristics, Chapter 23, 1-10

Glover, F., 1990. Tabu Search, Part II, ORSA Journal on Computing, vol. 2, no. 1, 4-32.

Glover, L., 1997. Tabu Search, Kluwer Academic Publishers, 12-25, Boston, 1997.

Goldberg, D.A., 1989. Genetic Algorithms in Search, Optimisation and Machine Learning, Addison-Wesley Publishing Company.

Goss S., Aron S., Deneubourg J.L., ve Pasteels J.M., 1989. Self-organized Shortcuts in the Argentine Ant, Naturwisşenschaften, 76, 579–581

Hanşen P., Mladenovic. N., Brimber J., Jos´e A. Moreno P´erez, 2010. Variable Neighborhood Search, Handbook of Metaheuristics, 57-97

Holland, J.H., 1975. Adaptation in Natural and Artificial Systems", University of Michigan Press, Ann Arbor

Kacem, I., Hammadi, S., & Borne, P. (2002). Pareto-optimality approach for flexible job-shop scheduling problems: hybridization of evolutionary algorithms and fuzzy logic. *Mathematics and computers in simulation*, *60*(3-5), 245-276.

Klahr, D., 1972. Visual Information Processing, Proceedings of the Eighth Annual Carnegie Symposium on Cognition, Held at the Carnegie-Mellon University, Pittsburgh, Pennsylvania

Kolodner, J. L. (1992). An introduction to case-based reasoning. *Artificial intelligence review*, *6*(1), 3-34.

Koza, J.R., 1992. Genetic Programming: on the Programming of Computers by Means of Natural Selection , MIT Press,

Küçükkoç İ., 2018. ENM4129 Çizelgeleme, Balıkesir Üniversitesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü

http://ikucukkoc.baun.edu.tr/lectures/EMM4129/EMM4129-S1.pdf ,Erişim tarihi: 30 09 2018.

Muniyandi, A.P., Rajeswari, R., Rajaram, R. (2012) "Network anomaly detection by cascading k-Means clustering and C4. 5 decision tree algorithm" Procedia Engineering Elsevier, 30 (22), 174-182

Nisbet R., Elder J., Miner G. (2009). "Handbook of Statistical Analysis and Data Mining Applications". Burlington: Elsevier. 241

Öztemel, E., "Yapay Sinir Ağları" Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2003

Pinedo, M.,1991. Scheduling Theory, Agorithms and Systems, Operations Research Proceedings, 35-42

Randall, D., ve Jonathan, K., 1975. An Overview of Production Systems, Stanford Universitesi, Bilgisayar Bilimleri

Rechenberg, I., 1973. Evolutionstrategie (Evolution Strategy), Frommann-Holzboog, Stuttgart,

Reeves, C.R., 1995. Modern Heuristic Techniques for Combinatorial Problems, McGraw-Hill Book Company, UK.

Say, S., 2017. İşletmelerde Esnek Üretim Sistemlerinin, Maliyet Unsurları Üzerindeki Etkisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 20 (1), 89-95

Sexton, R.S., Dorsey, R.E., Johnson J.D., 1999. Optimization of neural networks: A comparative analysis of the genetic algorithm and simulated annealing, European Journal of Operational Research, 589-601

Singh, M.R., ve Mahapatra, S.S., 2016. A quantum behaved particle swarm optimization for flexible job shop scheduling, Computers & Industrial Engineering 93, 36–44

Smith, A., 1776. The wealth of nations, British Library Cataloging in Publication Data.

Şevkli, M. ve Yenisey, M., 2006. Atölye tipi çizelgeleme problemleri için parçacık sürü optimizasyonu yöntemi, İTÜ İşletme Fakültesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, 34357, Maçka, İstanbul

Taguchi, G., Elsayed, E. A., Hsiang, T., 1989. Quality Engineering in Production Systems, McGraw-Hill, New York, 173

Xin-She Yang ve He Xingshi, 2013. Firely Algorithm Recent Advances and Applications, Int. J. Swarm Intelligence, 1, 36--50

Yang, X. S. 2008. Nature-Inspired Metaheuristic Algorithms, Luniver Press, UK, 81-84

Yıldız, İ. 2019, Atölye Tipi Üretim Çizelgelemede Metasezgisel Yaklaşımlar ve Yapay Sinir Ağı Uygulaması, Çukurova Üniversitesi, Adana, Turkiye, https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=HUePXGNORTEqf62OPEOGLg&no=XsMV4D0ymUFE1GA8pUG1rQ

Zhang, G., Shao, X., Li, P., Gao, Li., .2009. An effective hybrid particle swarm optimization algorithm for multi-objective flexible job-shop scheduling problem, Computers & Industrial Engineering 56, 1309–1318

Bölüm 7

ÖRGÜTSEL DEDİKODU

Çağdaş IŞIKAY[1]

1 Öğr.Gör.Dr. , Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID:0000-0001-8983-8130

Dedikodu, modern toplumların veya kuruluşların geliştirdiği bir kavram olmaktan ziyade tarih öncesi çağlardan itibaren varlığını sürdürmektedir. Evrimsel kanıtlar, ilk insanların dedikodu yaptığını göstermektedir. Bu insanlar, dedikodunun uyumu teşvik ettiğini, sapkın davranışları kontrol altında tuttuğunu ve bu şekilde sosyal grupları bir araya getirmeyi kolaylaştırdığını fark etmiştir. Günümüzde de hemen herkes, işyerinde ya da özel hayatında bir dedikodu ortamının parçası haline gelebilmektedir. Modern örgütlerin kurulmasıyla birlikte, örgütsel dedikodunun olumlu yönlerinin yanında olumsuz yönlerinin de olduğu vurgulanmaya başlanmıştır.

Dedikodunun bir kuruluşa sistematik olarak zarar verdiği fikrine sahip araştırmacılar, dedikoduyu örgütlerden uzaklaştırmak gerektiğini savunmaktadır. Onlara göre dedikoduların tümü olumsuz sonuçlara neden olmaktadır ve örgütler dedikodu ile mücadele etmelidir. Dedikodu davranışı, başka bir kişinin itibarına, çalışma ortamına, işyeri dinamiklerine, iş verimliliğine zarar verebilir ve istenmeyen sonuçlara neden olabilir. Hatta dedikodu, profesyonel olmayan davranışlara, zorbalığa, tacize veya şiddete yol açabilecek nezaketsizliği artırmanın ilk adımı olarak görülmektedir. Ayrıca dedikodu, çalışanların dikkatini kolektif hedeflerden uzaklaştırabilmektedir. Buna karşın dedikodunun, olumlu örgütsel işlevlere hizmet edebileceğini öne süren araştırmacılarda bulunmaktadır. Örgüt üyeleri, başkaları hakkında bilgi alışverişinde bulunmak, bu bilgileri doğrulamak, sohbet ettikleri kişiyle duygusal bir bağ oluşturmak, eğlenmek, rahatlamak, grup üyelerini potansiyel olarak tehlikeli veya iş birliği yapmayan insanlardan korumak için dedikodu yapabilmektedir. Örgütsel dedikodu, günümüzde olumlu ve olumsuz şöhretiyle evrensel olmaya devam etmektedir.

Bu kitap bölümünde, örgütsel dedikodunun tanımı, nedenleri, türleri, birey/örgüte yönelik olumlu/olumsuz etkileri değerlendirilmiştir. Örgütsel dedikodu, türleri ve bu türlerin etkileri bakımından farklı bir bakış açısıyla sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, örgütlerde dedikoduya yönelik geliştirilebilecek bireysel/örgütsel yaklaşımlar açıklanmıştır. İlaveten gelecek araştırmalar için önerilerde bulunulmuştur.

1. Örgütsel Dedikodunun Tanımı

Dedikodu hakkında çok geniş bir akademik literatür bulunmamakla birlikte, giderek daha fazla sayıda araştırmacı dedikoduya daha olumlu bir bakış açısıyla bakmaktadır. Dedikodunun bir kuruluş içinde kendi türleri ve işlevleriyle kendi başına bir ilgi alanı olduğu ve gayri resmi iletişimin başka bir yönü olarak göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde öneriler vardır. Dedikodu, örgütsel süreçlerde önemli roller oynamaktadır (Darmon, 2019, s. 66). Dedikodu, çalışanlar tarafından örgütlerde gayrı resmi ilişkileri güçlendirmek için kullanılan ana mekanizmalardan biri olmakla birlikte meslektaşlar hakkında resmi olmayan konuşmaları içerir (Ellwardt vd., 2012, s.1).

KAYNAKÇA

Alshehre, R.A.M. (2017). Positive Effects of Gossiping at Work. Open Journal of Medical Psychology, 6, 126-132. https://doi.org/10.4236/ojmp.2017.62010

Andersson, L.M. & Pearson, C. M. (1999). Tit For Tat? The Spiraling Effect of Incivility in the Workplace. *Academy of Management Review,* 24(3), 452-471.

Bektaş, M. (2019). Akademide Dedikodu ve Söylenti Ağı Üzerine Nitel Bir Çalışma, Nitel Sosyal Bilimler, 1(1), 69-88

Bektaş, M. & Erdem, R. (2015). Örgütlerde İnformal İletişim Süreci: Kavramsal Bir Çerçeve. AKÜ İİBF Dergisi, 125-139.

Brady, D.L, Brown, D.J. & Liang, L.H. (2017). Moving beyond Assumptions of Deviance: The Reconceptualization and Measurement of Workplace Gossip. *J Appl Psychol*. 102, 1–25. doi: 10.1037/apl0000164

Cheng, S., Kuo, C.C., Chen, H.C., Lin, M.C. & Kuo, V. (2022). Effects of Workplace Gossip on Employee Mental Health: A Moderated Mediation Model of Psychological Capital and Developmental Job Experience. *Frontiers Public Health* 10, 791902. doi: 10.3389/fpubh.2022.791902

Darmon, D. (2019). An Intercultural Analysis of Gossip. *Intercultural Communication Studies*, *28*(1).

Dores Cruz, T.D., Beersma, B., Dijkstra, M.T.M. & Bechtoldt, M.N. (2019). The Bright and Dark Side of Gossip for Cooperation in Groups. *Front. Psychol.* 10, 1374. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01374

Ellwardt, L., Labianca, G. & Wittek, R. (2012). Who are the Objects of Positive and Negative Gossip at Work?: A Social Network Perspective on Workplace Gossip. *Soc. Netw*. 34 (2), 193–205. https://doi.org/10.1016/j.socnet.2011.11.003

Farley, S. D. (2011). Is Gossip Power? The Inverse Relationships between Gossip, Power, and Likability. *European Journal of Social Psychology*, *41*(5), 574-579.

Foster, E.K. (2004). Research on Gossip: Taxonomy, Methods, Future Directions. Rev Gen Psychol. 8,78–99. doi: 10.1037/1089-2680.8.2.78

Grosser, T., Kidwell, V. & Labianca, G. J. (2012). Hearing it through the Grapevine: Positive and Negative Workplace Gossip. *Organizational Dynamics*, *41*, 52-61.

Grosser, T. J., Lopez-Kidwell, V. & Labianca, G. (2010). A social network analysis of positive and negative gossip in organizational life. *Group & Organization Management*, *35*(2), 177-212.

Gürbüz, S. (2019). Örgütsel Dedikodu ile İş Yeri Yalnızlığı Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.

Hassona, H. A., Zaki, M. M. & Batikh, H. A. (2022). Studying the Impact of

Workplace Gossip on Employees' Attitudes and Performance in the Egyptian Hotels. *International Journal of Tourism and Hospitality Management*, *5*(1), 341-367.

Hekimoğlu, F. (2020). Örgütlerde Dedikodu ve Söylentinin Örgütsel İletişim Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.

Kuo, C.C., Chang, K., Kuo, T.K. & Cheng, S. (2019). Workplace Gossip and Employee Cynicism: the Moderating Role of Dispositional Envy. *Chin J Psychol*. 62:537–52. doi: 10.6129/CJP.202012_62(4)0.0005

Kuo, C.C., Lu, C.Y. & Kuo, T.K. (2013). The Impact of Workplace Gossip on Organizational Cynicism: Insights from the Employment Relationship Perspective. In: International Conference on Cross-Cultural Design (Berlin).

Michelson, G., Van Iterson, A. & Waddington, K. (2010). Gossip in Organizations: Contexts, Consequences and Controversies. *Group & Organization Management*, *35*(4), 371-390.

Noon, M. & Delbridge, R. (1993). News from behind my Hand: Gossip in Organizations. Organization Studies, 14(1), 23-36.

Pearson, C. M., Andersson, L. M. & Porath, C. L. (2000). Assessing and Attacking Workplace Incivility. *Organizational Dynamics, 29(2),* 123-137.

Solmaz, B. (2006). Söylenti ve Dedikodu Yönetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(16), 563-575.

Usta, M. E., Kaya, A. & Özyurt, D. (2018). Örgütsel Dedikodu Yönetimi. *Harran Education Journal,* 3(2), 1-13. doi:10.22596/2018.0302.1.13

Yalçınsoy, A. (2019). Örgütlerde Dedikodu: Nedenleri ve Sonuçları. Sosyal, Beşeri ve İdari bilimler Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler, Ankara: Gece Akademi, 103-110.

Bölüm 8

BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİ VE BAĞIMSIZ DENETİM KALİTESİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER[1]

Göksel ÇELEBİ[2], Suphi ASLANOĞLU[3]

1 Bu çalışma, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı Programında Prof. Dr. Suphi ASLANOĞLU danışmanlığında yürütülen "Mali Tabloların Bağımsız Denetim Kalitesini Belirleyen Faktörlerin Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemi İle Analizi" isimli doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

2 Öğr. Gör. Göksel ÇELEBİ, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, gokselcelebi@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8855-8284.

3 Prof. Dr. Suphi ASLANOĞLU, Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, yusufdinc@kku.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4394-5541.

GİRİŞ

Finansal tablo denetimi yapan bağımsız denetçiler, bilgi riskini en aza indirerek finansal tabloların güvenilirliğini artırmaktadırlar. Yatırımcılar, kredi veren kuruluşlar ve diğer tüm finansal tablo kullanıcıları, güvenilir olduğuna inanılan bu tablolar sayesinde en doğru kararı vermektedir. Tüm bu sonuçlara ulaşabilmek için denetimin en doğru ve en kaliteli şekilde yapılması gerekmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için denetçinin standartlara uygun ve kaliteli bir denetim gerçekleştirmesi gerekir. Buna karşın gözetim kuruluşları, meslek kuruluşları ve denetim firmaları dâhil denetimin kalitesini artıracak olan temel göstergeler ve bunların önem derecelerinin belirlenmesi konusunda tam bir fikir birliği söz konusu değildir. Denetimin kalitesini arttırmak amacıyla, birçok kurum ve kuruluş tarafından denetimde karşılaştırabilirliği ve şeffaflığı arttırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar kapsamında, farklı uluslararası paydaşların küresel olarak kabul edilmiş bir denetim kalitesi seti oluşturması gerektiği savunulmaktadır. Bağımsız denetim, uzun zamandır finansal raporlama sürecinin bir parçası olmuştur. Bu yüzden, denetim kalitesinin ne anlama geldiği, nasıl tanımlanabileceği ve hangi kriterlere daha fazla dikkat edilmesi gerektiği gibi konuların üzerinde durulması gerekmektedir. Aslında, son zamanlarda, denetim kuruluşları, meslek kuruluşları ve denetim firmaları tarafından denetim kalitesine giderek daha fazla önem verilmiştir. Halen, denetim kalitesini belirleyen faktörlerden hangisinin daha önemli olduğu konusunda ortak bir yaklaşım mevcut değildir. Bu çalışmada bağımsız denetim kavramı, bağımsız denetimi gerektiren nedenler, bağımsız denetim kalitesi kavramı ve bağımsız denetim kalitesini belirleyen başlıca faktörler ayrıntılı bir şekilde ele alınarak her birinin önemi açıklanmaya çalışılmıştır.

1. Bağımsız Denetim Kavramı ve Önemi

Denetim faaliyetleri, önceden belirlenmiş kriterlere göre ekonomik faaliyetlerin uygun olup olmadığının araştırılması ve bu bilgilere ihtiyaç duyan tarafları bilgilendirmek için tarafsız bir şekilde kanıt toplayan ve bu kanıtların sonuçlarını değerlendiren sistematik bir süreç olarak tanımlanır (Güredin, 1997: 5).

Bağımsız denetim ise işletmenin ya kendi talebiyle ya da kanunen zorunlu olarak kendi adına çalışan bir bağımsız denetçi veya bağımsız denetim firması aracılığı ile önceden belirlenmiş kurallara uygun olarak mali tablolarının denetlenmesi işlemidir (Aygün ve Sayın, 2016: 52)

Bağımsız Denetim Yönetmeliği çerçevesinde Kamu Gözetim Kurumu' na göre bağımsız denetim, işletmelerin mali tablolarının ve diğer mali bilgilerinin finansal raporlama standartlarına uygun ve doğru bir şekilde kabul edilebilir bir güvence sağlayacak yeterli ve uygun denetim kanıtları

KAYNAKÇA

Abbott, L., J., Park, Y., ve Parker, S., (2000). The Effects of Audit Committee Activity and Independence on Corporate Fraud, *Managerial Finance*, 26(11), 55–68.

Abu Bakar, N., B. ve Ahmad, M., (2009). Auditor İndependence: Malaysian Accountants' Perceptions, *International Journal of Business and Management*, 4(12), 129–141.

Ada, Ş., (2016). Bağımsız Denetim Kalitesi Üzerinde Etkili Olan Faktörler: Türkiye Örneği, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Akçay, A. ve Bilen, A. (2018). Denetim Kalitesi ve Göstergeleri, *The Journal of Social Science Institute*, 40, 227-256.

Al-Thuneibat, A., A., Issa, R., T., I., A. ve Baker, R., A., A., (2011). Do Audit Tenure and Firm Size Contribute to Audit Quality?: Empirical Evidence From Jordan, *Managerial Auditing Journal*, 26(4), 317-334.

Arens, A., A. ve Loebbecke, J., K., (2000). *Auditing: An Integrated Approach,* USA: Prentice Hall Publication.

Arens, A., A., Elder, R., J. ve Mark, B., (2012). *Auditing and Assurance Services: an Integrated Approach*. Boston: Prentice Hall.

Aygün, M. ve Sayın, H. C., (2016). Kurumsal Yönetişim ve Denetim Kalitesi: Borsa İstanbul Şirketleri Üzerine Bir İnceleme, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(618), 52.

Azgın, N., (2018). Denetçinin Mesleki Şüpheciliğinin Denetim Kalitesine Etkisi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Bağımsız Denetim Yönetmeliği, (2012). T.C. Resmi Gazete, 28509, 26 Aralık 2012.

Bakkal, H. ve Kasımoğlu, A., (2012). İç Kontrol Sistemine Karşılaştırmalı Bir Bakış Coso ve Coco Modeli, *Mevzuat Dergisi,* 15(178), 1-14.

Ball, F., Tyler, J. Ve Wells, P., (2015). Is Audit Quality Impacted by Auditor Relationships?, *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 11(2), 166-181.

Broberg, P., Tagesson, T., Argento, D., Gyllengahm, N. ve Martensson, O., (2017). Explainnig the İnfluence of Time Budget Pressure on Audit Quality in Sweden, *Journal of Management and Governance*, 21(2), 331-350.

Ceyhan, İ., F., (2014). Bağımsız Denetim Kalitesini Arttırıcı Bir Yöntem Olarak Veri Madenciliği: Borsa İstanbul Uygulaması, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Ceylan, A., (2007). Kalite Güvence Standardı, Türkiye'deki Durum ve Meslek Mensubunun Sorumlulukları, *2. Türkiye Muhasebe Forumu*, 220.

Darman, G., M., (2006). Kurumsal Yönetim Dünyadaki ve Türkiye'deki Gelişmeler, ASİAD Semineri, Antalya.

DeAngelo, L., E., (1981). Auditor Size and Audit Quality, *Journal of Accounting and Economist,*(3), 183-199.

Duff, A., (2004). *Auditqual: Dimensions of Audit Quality*, Edinburg: The Institute of Chartered Accountants of Scotland.

Erol, M., (2008). İşletmelerde Yaşanan Yolsuzluklara (Hata ve Hileler) Karşı Denetimden Beklentiler, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 13(1), 229-237.

European Court of Auditors (ECA). (2004). *Guidelines on Audit Quality*, 15 Mart 2023 tarihinde http://www.eca.europa.eu/sites/cc/en/Pages/ExpertGroupon-AuditQuality.aspx adresinden alındı.

Everett, J., Green, D. ve Neu, D., (2005). Independence, Objectivity and the Canadian CA Profession, *Critical Perspectives on Accounting*, 16(4), 415-440.

Göçen, C., A., (2010). Kurumsal Yönetim, İç Kontrol Ve Bağımsız Denetim: Parmalat Vakası, *Mali Çözüm* (97), 107-129.

Güredin, E., (1997). *Denetim*, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Güredin, E., (2008), *Denetim ve Güvence Hizmetleri.* İstanbul: Arkan Yayınları.

Holmes, S., A., Langford, M., Welch, O., J. ve Welch, S., T., (2002). Associations Between Internal Controls and Organizational Citizenship Behaviors, *Journal of Managerial Issues,* 14(1), 85-89.

IAASB, (2010). Annual Report, 10 Mart 2023 tarihinde https://www.ifac.org/system/files/publications/files/IAASB-2010-Annual-Report.pdf adresinden alındı.

Ionescu, L., (2009). Towards a Systematic Account of Auditing Ethics, *Geopolitics, History and International Relations*, 1(1), 187.

İbiş, C., ve Çatıkkaş, Ö., (2012). İşletmelerde İç Kontrol Sistemine Genel Bakış, *Sayıştay Dergisi,* 85(Nisan-Haziran), 95-121.

İsmail, A., H., Mohd-Sanusi, Z., Isa, Y., M., Kasim, S., Muhamad, K. ve Mastuki, N., (2008). Implementation Of Audit Quality Control System: Preliminary Evidence From Small and Medium Audit Practies in Malaysia, *The 9. Asian Akademice Accounting Association Annual Conference*, Dubai, 4.

Jeffry, C., (2008). Internal Control At Private Companies And Nonprofits. *The Cpa Journal*, 78(9), 52-54.

Kamu Gözetimi Kurumu, (2012). *Bağımsız Denetim* Yönetmeliği, 15 Mart 2023 tarihinde https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Mevzuat/BDY/Guncel%20BDY.pdf adresinden alındı.

Kapıcıgil, A., (2007), Kalite Nedir Hizmet Kalitesi Nedir Kalite Güvence Kavramı, *2. Türkiye Muhasebe Forumu*, 206.

Kinney Jr., William (1999). Auditor Independence : A Burdensome Constraint or Core Value? *Accounting Horizons, 13*(1), 68-75.

Knechel, W., R. ve Vanstraelen, A., (2007). The Relationship Between Auditor Tenure and Audit Quality Implied by Going Concern Opinions, *Auditing: a Journal of Practice & Theory*, 26(1), 113-131.

Köse, Ö., (2007). Dünyada ve Türkiye' de Yüksek Denetim, Ankara: Sayıştay 145. Yıl Yayınları.

Lee, T. ve Azham, M.A., (2008). The Evolution of Auditing: An Analysis of the Historical Developmant, J*ournal of Modern Accounting and Auditing*, 4(12), 1-9.

Nasr, S., M., (2004). *Towards a General Framework for Auditing and its Impact on Standards*, Tripoli Libya: Publications Academy of Graduate Studies.

Özkardeş, L., (2017). Kurumsal Firmaların İç Kontrol, İç Denetim ve Riske Yaklaşımları, *Journal Of Yaşar University*, 12(47), 191-200.

Saputra, W., (2015). The Impact of Auditor‘s Independence on Audit Quality: a Theoretical Approach, *International Journal of Technology Enhancements and Emerging Engineering Research*, 4(12), 348-353.

Senal, S., (2011). Bağımsız Denetim Kalitesinin Arttırılmasında Kamu Gözetim Kurulu' nun Rolü: Denetim Firmaları Üzerine Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.

Simunic, D., A., (1980). The Price of Audit Services: Theory and Evidence. *Journal of Accounting Research, 18*(1), 188-189.

Taffler, R. ve Ramalingam, K., (1982). *The determinants of audit fees in the U.K.: An exploratory Study,* London: City University Business School Working Paper No:37.

Tepalagul, N. ve Lin, L., (2015). Auditor Independence and Audit Quality: A Literature Review, *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 30(1), 101-121.

Tritschler, J., (2013). Audit Quality: Association Between Published Reporting Errors and Audit Firm Characteristics, Springer Science & Business Media.

Usul, H., Titiz, İ. ve Ateş, B., A., (2011). İç Kontrol Sisteminin Kurumsal Yönetimin Oluşumundaki Etkinliği: Marmara Bölgesi Belediye İşletmelerine Yönelik Bir Uygulama, *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Ocak, 48-56.

Uzay, Ş., (2007), Faaliyet Denetimine Genel Bakış, İSMMMO 8. Türkiye Muhasebe Denetimi Sempozyumu, Antalya.

Varıcı, İ., (2011). Hile Riski ve Denetçinin Sorumluluğu: Hile Riskinin Ölçülmesine Yönelik Bir Uygulama. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Wilson, A., (1998). Muhasebe Denetiminde Meslek Ahlakı Açısından Karşılaşılan Güçlükler. *III. Türkiye Muhasebe Sempozyumu, Muhasebe Denetim Mesleğinde Yetkiler Sorumluluklar ve Meslek Ahlakı.* İstanbul: İSMMMO.

Yahyaoğlu, G., (1991). Bağımsız Dış Denetimin Yapısı ve İşlevi, *Maliye Yazıları: Maliye, İktisat, Hukuk*, Eylül-Ekim, 81-104.

Yılancı, M., Yıldız, B. ve Kiracı, M., (2013), *Muhasebe Denetimi*, Ankara: Detay Yayıncılık.

Zhang, Y., Zhou, J. ve ZHOU, N., (2007). Audit Committee Quality, Auditor Independence and Internal Control Weaknesse, *Journal of Accounting and Public Policy*, 26.

https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Mevzuat/BDY/Guncel%20BDY.pdf 2023

Bölüm 9

OTOMOTİV YAN SANAYİ FİRMASINDA U HAT SİSTEMİ BENZETİM ÖRNEK UYGULAMASI

***İbrahim GÜRLER*[1]**

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Topkapı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, e-posta: ibrahim.gurler@topkapi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9755-0556

Rekabetin ön planda olduğu günümüzde, işletmelerde müşteri taleplerini en düşük maliyetle en hızlı şekilde karşılamak için, ürünlerde ve süreçlerde sürekli iyileştirmeye duyulan ihtiyaç açıkça bilinmektedir. Ülkemiz ve tüm dünyada da artarak uygulanan Yalın Üretim felsefesi de üreticiler için daha düşük maliyetler ve daha fazla rekabeti sağlamak amacıyla üretim süreçlerinden israf ve etkisizliği yok etmeyi hedefleyen bir metotlar toplamı olarak uygulamada en çok başvurulan yöntemlerden biri olmuştur. Yalın Üretim, üreticiler için en önemli üretim geliştirme tekniklerinden biridir.

Üretim gerçekleştiren işletmelerde, bir süreçteki işin bölünemez en küçük parçalara ayrılması ve bu parçaların ayrı ayrı işçiler tarafından yapılmasıyla daha seri ve ucuz üretim yapılabilmesinin mümkün olduğu görülmüştür. Bunun sonucu olarak işletmelerde bir mamulün üretimi, üzerinde değişik iş istasyonlarının bulunduğu belirli bir hat üzerine parçaların geçirilmesi yoluyla yapılmaktadır. Hatta giren yarı ürün ve ham maddeler, ilgili işlemleri geçirdikten sonra hattın sonundan nihai ürün olarak çıkarlar.

Bir üretimi hattı tasarlanırken; genelde üretim hattındaki iş istasyonlarına ilişkin işlem sürelerinin dengelenmesi sorunu oluşmaktadır. Bir üretim hattı üzerinde dikkate alınan performans ölçütlerinde iyileşme gerçekleştirilmesi için, o hattın iyi dengelenmesi gerekir. Dengesiz hatlar, üretimde verimsizliğe, maliyet artışlarına, teknoloji ve işçilikte daha birçok kayıplara neden olarak müşteri memnuniyetsizliğine ve pazar kaybına yok açmaktadır. Hat dengeleme problemi, üretim yapan işletmeler için hayati öneme sahiptir. Artan rekabet, zorlaşan piyasa şartları altında üretimi en verimli şekilde tasarlamak ve değişimlere cevap verebilecek düzeyde tutabilmek için hat dengeleme çalışmalarının işletmelerde her süreçte detaylı olarak yapılması gerekmektedir.

Bu çalışmada günümüzün güncel konularından "U Hat Sistemi işlenmiş, bu doğrultuda "yalın düşünce ve yalın üretim" konularının uygulamada bir işletmede benzetim yardımıyla yaratacağı değişimler incelenmiştir.

Bu çalışmada Türkiye'de otomotiv yan sanayinde uluslararası ve ulusal otomotiv üreticileri için ana tedarikçi konumunda bulunan bir üretim işletmesinde Yalın üretim tekniklerinden U hat sistemi uygulaması benzetim aracılığıyla incelenmiştir. Yapılan örnek uygulama kapsamında işletmenin yüzey işleme bölümü Yalın Üretim prensiplerine göre analiz edilerek, bu bölümde yer alan süreçler gözlenmiş ve çıkarılan iş akışlarına zaman etüdü çalışması yapılarak benzetim uygulamaları aracılığı üretim hattı için yeni U Hattı modeli tasarlanmıştır. Uygulamada elde edilen model mevcut durum ile karşılaştırılarak katma değer yaratmayan işler belirlenerek süreç iyileştirmeler yapılmıştır. Yapılan bu çalışma Üretim ve Operasyon Yönetim bilim alanında çalışan aynı zamanda üretim sistemleri konusu üzerine çalışmalar gerçekleştiren tüm araştırmacılara rehber niteliğindedir.

KAYNAKÇA

Ağpak, K., Yegül, M.F., Gökçen, H. (2012). Two-sided U-type assembly line balancing problem. International Journal of Production Research. 50(18), 5035-5047.

Akgeyik, Tekin., (1998). Stratejik Üretim Yönetimi, Sistem Yayıncılık, İstanbul

Battaia, O., Dolgui, A. (2013). A taxonomy of line balancing problems and their solution approaches. International Journal of Production Economics. 142,259–277.

Becker, C., Scholl, A. (2006). A survey on problems and methods in generalized assembly line balancing. European Journal of Operational Research. 168, 694–715.

Cusumano, M.A., (1989). The Japanese Automobile Industry, Harward University Press, Cambridge

Delice, Y., Aydoğan, E. K., Özcan, U. (2016). Stochastic two-sided U-type assembly line balancing: a genetic algorithm approach, International Journal of Production Research, 54:11, 3429-3451. 42 Pozitif ve Negatif Bölgeleme Kısıtlı Çift-taraflı U-tipi Montaj Hattı Dengeleme Problemi

Delice, Y., Aydoğan, E. K., Özcan, U., İlkay, M. S. (2017). Balancing two-sided U-type assembly lines using modified particle swarm optimization algorithm. 4OR. 15, 37-66.

Harry,J.Mikel, De Hodgins, Ofelia C.; Hulbert, Richard L.; Lacke, Christopher J.;-Mann,PremS. (2010). "Practitioner's guide for statistics and lean six sigma for process improvement" Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons.

Herron, C., Hicks, C., (2008). "The transfer of selected lean manufacturing techniques from Japanese automotive manufacturing into general manufacturing (UK) through change agents", Robotics and Computer-Integrated Manufacturing, 24(4) : 524-531

Kavrakoğlu, İ., (1992). Toplam Kalitenin Temelleri, Kalite Dergisi, Kalder Yayınları, Y:1, S:1 Türkiyede yalın

Li, M., Tang, Q., Zheng, Q., Xia, X., Floudas, C. A. (2017). Rules-based heuristic approach for the U-shaped assembly line balancing problem, Applied Mathematical Modelling, 48, 423-439.

Liker, J. K., (2004). "The Toyota Way", Sensory, Ü., Mc Graw Hill, New York, 37 – 324

Miltenburg, J. (1998). Balancing U-lines in a multiple U-line facility. European Journal of Operational Research. 109, 1-23.

Miltenburg, J., (2001). "U-shaped production lines: A rewiev of theory and practice", Int. J.Production Economics, 201-214.

Miltenburg, J., Wijngaard, J. (1994). The U-line balancing problem. Management

Science. 40(10), 1378–1388. [13] Urban, T. L. 1998. Optimal balancing of U-shaped assembly lines. Management Science. 44(5), 738–741.

Panizzolo, R., (1998). "Applying the lessons learned from 27 lean manufacturers.: The relevance of relationships management", International Journal of Production Economics, 55 (3) : 223-240

Rother, M., Harris , R. , (2001). "Sürekli Akış Yaratmak", Kulaç, Ü., The Lean Enterprise Institute, Brookline – Massachusetts, 21-78

Shah, R. , Ward, P. T. , (2003). "Lean manufacturing: context, practice bundles, and performance", Journal of Operations Management, 21(2) : 129-149

Shingo, S., (1988) : Non-Stock Production - The Shingo System for Continuous Improvement, Productivity Press, Cambridge.

Sivasankaran, P., Shahabudeen, P. (2014). Literature review of assembly line balancing problems. International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 73 (9-12), 1665-1694.

Urban, T. L., Chiang, W. C. (2006). An optimal piecewise-linear program for the U-line balancing problem with stochastic task times. European Journal of Operational Research. 168(3), 771-782.

Womack , J. P., Jones, D. T., (2007). "Yalın Düşünce", Yamak, O., Optimist Yayın Dağıtım, istanbul, 23 - 367

Yegül, M. F., Ağpak, K., and Yavuz, M. (2010). A new algorithm for U-shaped two-sided assembly line balancing. Transactions of the Canadian Society for Mechanical Engineering. 34 (2), 225–241.

Zhao, C.; Li, J. (2014). Analysis and improvement of multi-product assembly systems: An application study at a furniture manufacturing plant. Int. J. Prod. Res. 52, 6399–6413

Bölüm 10

KARAR FELCİ

Elif Türkan ARSLAN[1]

1 Doç.Dr. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID ID: 0000-0003-4002-2856.

1. GİRİŞ

Etkili karar verme, önemli bir iş ve yaşam yeteneğidir (Loo, 2000). Çünkü günümüz dünyasında insanların pek çok konuda karar vermesi gerekmektedir hatta araştırmacılara göre, ortalama bir yetişkin her gün pek çok karar vermektedir (Adriatico, Cruz, Tiong ve Racho-Sabugo, 2022).

Karar verme, genel olarak alternatifler arasından seçim yapmak (Robbins ve Judge, 2013; Koçel, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır ve bilgi toplama ve işleme, problem çözme, muhakeme, hafıza ve öğrenmeyi içeren bilişsel süreçleri içermektedir (Soubhari, Satheesh, Lineesh, Panakaje, Treesa ve Antony, 2022). Dar kapsamda karar verme iki ya da daha fazla alternatif arasından bir seçim yapmayı kapsarken; geniş kapsamda karar verme, bir problemi veya fırsatı fark etme, alternatifleri belirleme ve değerlendirme, bir alternatifi seçme, uygulama ve sonuçları değerleme sürecidir (Boone ve Kurtz, 2013). Bu bağlamda karar verme esasen bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Karar verme sürecinin başlayabilmesi için kişinin çeşitli alternatiflerle karşılaştığı bir durumun olması gerekmektedir (Hodgkinson, 2008). Karar verme bir başlangıç noktası olan ve bir tercihin yapılması ile sonuçlanan bir süreçtir (Koçel, 2005). Bu noktada, seçilmiş olan alternatifin uygulanması ve sonuçların değerlendirilmesini de karar verme sürecine dâhil edenler olduğu gibi alternatifler arasından seçimin yapılması ile sürecin sona erdiğini ileri sürenler olduğu da görülmektedir. Ancak salt karar verme açısından bakıldığında, süreç seçimin yapılması ile sona ermektedir ve seçimin yapılmasından sonraki aşama kararın uygulanması olarak dolayısıyla farklı bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Çünkü karar verme sürecinin asıl amacı bir karara ulaşmaktır ve seçim yapmakla karara ulaşılmış olmaktadır (Arslan ve Demir, 2020). Hodgkinson (2008) da karar verme sürecinin kişinin seçim yapmasıyla sonlandığını belirtmektedir.

Rasyonel karar teorisi, insanların rasyonel karar vericiler olduğunu varsayarak tercih ve seçimi açıklamaya çalışmıştır. Rasyonel seçim çerçevesine göre, insanlar, karşılaştıkları alternatiflerin tanımlanma, sunum veya sunum yollarındaki değişikliklerden esasen etkilenmeyen, iyi düzenlenmiş tercihlere sahiptir. Buradaki fikir, insanların tüm seçenekler önlerinde dizilmiş olarak yaşamlarını sürdürdükleridir. Yani insanlar her bir seçenekle ilgili maliyetler ve faydalar hakkında tam bilgiye sahiptirler. Seçenekleri birbirleriyle değer veya fayda ölçeğinde karşılaştırırlar. Ve karşılaştırma yaptıktan sonra, değerlerini veya faydalarını maksimize edecek şekilde bir seçim yaparlar (Schwartz, Ward, Monterosso, Lyubomirsky, White ve Lehman, 2002). Rasyonel Seçim teorisi, insanlara daha çok seçenek sunulduğunda, karar vericinin, tercihlerine göre seçenekleri etkili bir şekilde sıralayabildiği için, daha iyi durumda olacağını ileri sürer (Adrıatıco, vd., 2022). Dolayısıyla bu teorinin temel varsayımı, ekonomik aktörlerin fay-

KAYNAKÇA

Adriatico, J. M., Cruz, A., Tiong, R. C. ve Racho-Sabugo, C. R. (2022). An analysis on the impact of choice overload to consumer decision paralysis. *Journal of Economics, Finance and Accounting Studies*, 4(1), 55-75.

Aguilar, S. ve Kreinovich, V. (2022). *Why decision paralysis*. Technical Report: UTEP-CS-22-93.

Alison, L., Power, N., van den Heuvel, C., Humann, M., Palasinksi, M. ve Crego, J. (2015). Decision inertia: Deciding between least worst outcomes in emergency responses to disasters. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 88(2), 295-321.

Amir, O. ve Levav, J. (2008). Choice construction versus preference construction: The instability of preferences learned in context. *Journal of Marketing Research*, 45(2), 145–158.

Anderson, C. J. (2003). The psychology of doing nothing: Forms of decision avoidance result from reason and emotion. *Psychological Bulletin*, 129(1), 139.

Arslan, E. T. ve Demir, H. (2020). Yöneticilerin karar verme biçiminin çalışanların motivasyonu ve performansı üzerindeki etkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 115-131.

Asch, D. A., Baron, J., Hershey, J. C., Kunreuther, H., Meszaros, J., Ritov, I. ve Spranca, M. (1994). Omission bias and pertussis vaccination. *Medical Decision Making*, 14(2), 118-123.

Baron, J. ve Ritov, I. (1994). Reference points and omission bias. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 59(3), 475-498.

Baron, J. ve Ritov, I. (2004). Omission bias, individual differences, and normality. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 94(2), 74-85.

Bekir, I. ve Doss, F. (2020). Status quo bias and attitude towards risk: An experimental investigation. *Managerial and Decision Economics*, 41(5), 827-838.

Berens S. ve Funke J. (2020) A vignette study of option refusal and decision deferral as two forms of decision avoidance: Situational and personal predictors. *Plos One*, 15(10). https://doi.org/10.1371/journal.pone.0241182.

Besedeš, T., Deck, C., Sarangi, S. ve Shor, M. (2015). Reducing choice overload without reducing choices. *Review of Economics and Statistics*, 97(4), 793-802.

Bettman, J. R., Luce, M. F. ve Payne, J. W. (2008). Preference construction and preference stability: Putting the pillow to rest. *Journal of Consumer Psychology*, 18(3), 170-174.

Boone, L. E. ve Kurtz, D. L. (2013). *Çağdaş İşletme* (14. Baskı). (Çev. A. Yalçın, G. Gümüştekin). Ankara: Nobel Yayınları.

Botti, S. ve Hsee, C. K. (2010). Dazed and confused by choice: How the temporal costs of choice freedom lead to undesirable outcomes. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 112(2), 161-171.

Brooks, M. E. (2011). Management indecision. *Management Decision, 49(*5), 683–693. https://doi.org/10.1108/00251741111130788.

Brouwer, R., Logar, I. ve Sheremet, O. (2017). Choice consistency and preference stability in test-retests of discrete choice experiment and open-ended willingness to pay elicitation formats. *Environmental and Resource Economics*, 68, 729-751.

Burmeister, K. ve Schade, C. (2007). Are entrepreneurs' decisions more biased? An experimental investigation of the susceptibility to status quo bias. *Journal of Business Venturing*, 22(3), 340-362.

Campitelli, G. ve Gobet, F. (2010). Herbert Simon's decision-making approach: Investigation of cognitive processes in experts. *Review of General Psychology*, 14(4), 354-364.

Chernev, A., Böckenholt, U. ve Goodman, J. (2015). Choice overload: A conceptual review and meta-analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 333-358.

Connolly, T. ve Reb, J. (2003). Omission bias in vaccination decisions: Where's the "omission"? Where's the "bias"?. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 91(2), 186-202.

Cooke, A. D., Meyvis, T. ve Schwartz, A. (2001). Avoiding future regret in purchase-timing decisions. *Journal of Consumer Research*, 27(4), 447-459.

Dasgupta, U., Gangadharan, L., Maitra, P. ve Mani, S. (2017). Searching for preference stability in a state dependent world. *Journal of Economic Psychology*, 62, 17-32.

Denis, J. L., Dompierre, G., Langley, A. ve Rouleau, L. (2011). Escalating indecision: Between reification and strategic ambiguity. *Organization Science*, 22(1), 225-244.

Dhar, R. (1997). Context and task effects on choice deferral. *Marketing Letters*, 8, 119-130.

Fasolo, B., Carmeci, F. A. ve Misuraca, R. (2009). The effect of choice complexity on perception of time spent choosing: When choice takes longer but feels shorter. *Psychology & Marketing*, 26(3), 213-228.

Feldman, G., Kutscher, L. ve Yay, T. (2020). Omission and commission in judgment and decision making: Understanding and linking action-inaction effects using the concept of normality. *Social and Personality Psychology Compass*, 14(8), e12557, 1-15.

Fischer, G. W., Luce, M. F. ve Jia, J. (2000). Attribute conflict and preference uncertainty: Effects on judgment time and error. *Management Science*, 46(1), 88-103.

Fraser, I., Balcombe, K., Williams, L. ve McSorley, E. (2021). Preference stability in discrete choice experiments. Some evidence using eye-tracking. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 94, 101753.

Gal, D. ve Rucker, D. D. (2018). The loss of loss aversion: Will it loom larger than its gain?. *Journal of Consumer Psychology*, 28(3), 497-516.

Geng, S. (2016). Decision time, consideration time, and status quo bias. *Economic Inquiry*, 54(1), 433-449.

González-Artega, T., de Andrés Calle, R. ve Peral, M. (2017). Preference stability along time: the time cohesiveness measure. *Progress in Artificial Intelligence*, 6, 235-244.

Greifeneder, R., Scheibehenne, B. ve Kleber, N. (2010). Less may be more when choosing is difficult: Choice complexity and too much choice. *Acta Psychologica*, 133(1), 45-50.

Haupt, R. L. ve Shockley, A. J. (2018). Ethically speaking: Analysis paralysis. *URSI Radio Science Bulletin*, 2018(366), 23-24.

Haynes, G. A. (2009). Testing the boundaries of the choice overload phenomenon: The effect of number of options and time pressure on decision difficulty and satisfaction. *Psychology and Marketing,* 26(*3), 204–212.*

Hodgkinson, C. (2008). *Yönetim Felsefesi.* (Çev. Ed. Anıl. İ. ve Doğan. B.). İstanbul: Beta Yayınları.

Hoeffler, S. ve Ariely, D. (1999). Constructing stable preferences: A look into dimensions of experience and their impact on preference stability. *Journal of Consumer Psychology*, *8*(2), 113-139.

Holak, S. L. ve Lehmann, D. R. (1990). Purchase intentions and the dimensions of innovation: An exploratory model. *Journal of Product Innovation Management: an international publication of the product development & management association*, *7*(1), 59-73.

Houston, K. ve Cunningham, E. A. (2018). Waiting for a career epiphany-a barrier to decision-making?. *Journal of the National Institute for Career Education and Counselling*, *40*, 25-32.

Huber, F., Köcher, S., Meyer, F. ve Vogel, J. (2011). The Paralyzed Customer: An Empirical Investigation of Antecedents and Consequences of Decision Paralysis. *European Advances in Consumer Research,* 9, 417-423.

Huber, F., Köcher, S., Vogel, J. ve Meyer, F. (2012). Dazing diversity: Investigating the determinants and consequences of decision paralysis. *Psychology & Marketing*, 29(6), 467-478.

Iyengar, S. S. ve Lepper, M. R. (2000). When choice is demotivating: Can one desire too much of a good thing?. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 995.

Jessup, R. K., Veinott, E. S., Todd, P. M. ve Busemeyer, J. R. (2009). Leaving the store empty-handed: Testing explanations for the too-much-choice effect

using decision field theory. *Psychology & Marketing*, 26(3), 299-320.

Jung, D., Erdfelder, E., Bröder, A. ve Dorner, V. (2019). Differentiating motivational and cognitive explanations for decision inertia. *Journal of Economic Psychology*, 72, 30-44.

Kahneman, D. ve Tversky, A. (1982). The psychology of preferences. *Scientific American*, 246(1), 160-173.

Kahneman, D., Knetsch, J. L. ve Thaler, R. H. (1990). Experimental tests of the endowment effect and the coase theorem. *Journal of Political Economy*, 98, 1325–1348.

Kahneman, D., Knetsch, J. L. ve Thaler, R. H. (1991). Anomalies: The endowment effect, loss aversion, and status quo bias. *Journal of Economic Perspectives*, 5(1), 193-206.

Kermer, D. A., Driver-Linn, E., Wilson, T. D. ve Gilbert, D. T. (2006). Loss aversion is an affective forecasting error. *Psychological Science*, 17(8), 649-653.

Koçel, T. (2005), *İşletme Yöneticiliği* (10. Baskı), İstanbul: Arıkan Yayınları.

Kordes-de Vaal, J. H. (1996). Intention and the omission bias: Omissions perceived as nondecisions. *Acta Psychologica*, 93(1-3), 161–172. doi:10.1016/0001-6918(96)00027-3.

Kurien, R., Paila, A. R. ve Nagendra, A. (2014). Application of paralysis analysis syndrome in customer decision making. *Procedia Economics and Finance*, 11, 323-334.

Landman, J. (1987). Regret: A theoretical and conceptual analysis. *Journal for the Theory of Social Behavior,* 17*,* 135–160.

Leisti, T. ve Häkkinen, J. (2018). Learning to decide with and without reasoning: How task experience affects attribute weighting and preference stability. *Journal of Behavioral Decision Making*, 31(3), 367-379.

Li, C., Liu, J. ve Hong, C. (2019). The effect of preference stability and extremity on personalized advertising. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 96(2), 406-427.

Loewenstein, G. (1999). Is more choice always better. *Social Security Brief*, 7(1), 7.

Loo, R. (2000). A psychometric evaluation of the general decision-making style inventory. *Personality and Individual Differences*, 29(5), 895-905.

Manolică, A., Guță, A. S., Roman, T. ve Dragăn, L. M. (2021). Is consumer overchoice a reason for decision paralysis?. *Sustainability*, 13(11), 5920.

Maxwell, S. (2005). Hyperchoice and high prices: an unfair combination. *Journal of Product & Brand Management*, 14(7), 448-454.

Mourali, M., Yang, Z., Pons, F. ve Hassay, D. (2018). Consumer power and choice deferral: The role of anticipated regret. *International Journal of Research in Marketing*, 35(1), 81-99.

Osipow, S. H. (1999). Assessing career indecision. *Journal of Vocational behavior*, 55(1), 147-154.

Ratchford, B. T. (1982). Cost-Benefit models for explaining consumer choice and information seeking behavior. *Management Science,* 28(2), 197–212. doi:10.1287/mnsc.28.2.197.

Redelmeier, D. A. ve Shafir, E. (1995). Medical decision making in situations that offer multiple alternatives. *Jama*, 273(4), 302-305.

Rigby, D., Burton, M. ve Pluske, J. (2016). Preference stability and choice consistency in discrete choice experiments. *Environmental and Resource Economics*, 65, 441-461.

Ritov, I. ve Baron, J. (1990). Reluctance to vaccinate: Omission bias and ambiguity. *Journal of Behavioral Decision Making*, 3(4), 263-277.

Ritov, I. ve Baron, J. (1992). Status-quo and omission biases. *Journal of Risk and Uncertainty*, 5(1), 49-61.

Ritov, I. ve Baron, J. (1995). Outcome knowledge, regret, and omission bias. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 64(2), 119-127.

Ritov, I. ve Baron, J. (1999). Protected values and omission bias. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 79(2), 79-94.

Robbins, S. P. ve Judge, T. A. (2013). *Örgütsel Davranış* (14. Baskı). (Çev.), İ. Erdem. Ankara: Nobel Yayınları.

Samuelson, W. ve Zeckhauser, R. (1988). Status quo bias in decision making. *Journal of Risk and Uncertainty*, 1, 7-59.

Sautua, S. I. (2017). Does uncertainty cause inertia in decision making? An experimental study of the role of regret aversion and indecisiveness. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 136, 1-14.

Schmidt, R. (2016). Frozen. Using behavioral design to overcome decision-making paralysis. Deloitte University Press.

Schwartz, B. (2000). Self-determination: The tyranny of freedom. *American Psychologist*, 55(1), 79.

Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K. ve Lehman, D. R. (2002). Maximizing versus satisficing: Happiness is a matter of choice. *Journal of Personality and Social Psychology,* 83(5), 1178–1197. doi:10.1037/0022-3514.83.5.1178.

Schwartz, B. (2004). The tyranny of choice. *Scientific American*, 290, 70–75.

Senftleben, U., Schoemann, M., Rudolf, M. ve Scherbaum, S. (2021). To stay or not to stay: The stability of choice perseveration in value-based decision making. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 74(1), 199-217.

Shafir, E. ve Tversky (2002). Decision making. D. J. Levitin (Ed.), *Foundations of Cognitive Psychology* içinde (601- 620 ss.). London: The MIT Press Cambridge. ISBN 0-262-12247-2.

Shen, A. ve Ball, A. D. (2011). Preference stability belief as a determinant of response to personalized recommendations. *Journal of Consumer Behaviour*, 10(2), 71-79.

Shugan, S. M. (1980). The cost of thinking. *Journal of Consumer RESEARCH*, 7(2), 99-111.

Simon, H. A. (1957). *Models of man; social and rational*. New York: John Wiley & Sons.

Simon, H. A. (1979). Rational decision making in business organizations. *The American Economic Review*, 69(4), 493-513.

Simon, H.A. (1990). Bounded rationality. Eatwell, J., Milgate, M., Newman, P. (Ed), *Utility and Probability* içinde (ss.15-18). London: Palgrave Macmillan.

Sonsino, D., Benzion, U. ve Mador, G. (2002). The complexity effects on choice with uncertainty–Experimental evidence. *The Economic Journal*, 112(482), 936-965.

Soubhari, T., Satheesh, E. K., Lineesh, P., Panakaje, N., Treesa, J. ve Antony, M. (2022). Maximisers or Satisficers? Irony of choice and decision paralysis syndrome among adolescents in Kerala. *Business, Management and Economics Engineering*, 20(2), 839-862.

Spiegler, R. (2016). Choice complexity and market competition. *Annual Review of Economics*, 8, 1-25.

Spranca, M., Minsk, E. ve Baron, J. (1991). Omission and commission in judgment and choice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 27(1), 76-105.

Tang, Y. C., Hsieh, Y. C. ve Chiu, H. C. (2017). Purchase decision: does too much choice leave us unhappy?. *European Journal of Marketing*, 51(7/8), 1248-1265.

Thaler, R. (1980). Toward a positive theory of consumer choice. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 1(1), 39-60.

Thaler, R. H., Tversky, A., Kahneman, D. ve Schwartz, A. (1997). The effect of myopia and loss aversion on risk taking: An experimental test. *The Quarterly Journal of Economics*, 112(2), 647-661.

Tversky, A. ve Kahneman, D. (1991). Loss aversion in riskless choice: A reference-dependent model. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(4), 1039-1061.

Wu, A., Xie, L., Lee, B., Wang, Y., Cui, W. ve Qu, H. (2021). Learning to automate chart layout configurations using crowdsourced paired comparison. *Proceedings of the 2021 CHI Conference on Human Factors in Computing Systems* içinde (1-13 ss.).

Yechiam, E. (2019). Acceptable losses: The debatable origins of loss aversion. *Psychological Research*, 83(7), 1327-1339.

Zeelenberg, M. (1999). Anticipated regret, expected feedback and behavioral decision making. *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(2), 93-106.

Zeelenberg, M. ve Beattie, J. (1997). Consequences of regret aversion 2: Additional evidence for effects of feedback on decision making. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 72(1), 63-78.

Bölüm 11

BİREYSEL BANKACILIK VE BİREYSEL KREDİLER[1]

Arif ÇİLEK[2], Ebül Muhsin DOĞAN[3]

1 Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Ebül Muhsin Doğan danışmanlığında Arif Çilek tarafından "Bireysel Kredi Talebini Etkileyen Faktörler (Erzurum Örneği)" ismiyle 02.01.2014 tarihinde savunulan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, Bulancak Kadir Karabaş Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, arif.cilek@giresun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9277-3953.

3 Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, emdogan@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0281-6217.

1. GİRİŞ

Ülkemizde bankacılık yeni bir arayışın içinde bulunmaktadır. Sağladığı kaynakların maliyeti ile satış fiyatı arasındaki farktan oluşan kârlılık sürekli azaldığından dolayı, kârlılığı oluşturacak yöntemler, sağlanan kaynaklarla oluşturulan ürün yelpazesinden çok, öncelikle sunulan hizmet kalitesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Bankacılık hizmetlerini ya kendi bünyelerinde kurdukları birimler ya da yan kuruluşları aracılığıyla müşterilere sunan ve kurumsal bankalardan daha küçük bir hacme sahip olan perakendeci bankalar finansal piyasalardaki gelişmeler sonucunda tüketicilerin gereksinimlerine yönelik geniş bir hizmet yelpazesi ve ürün çeşitliği yaratmışlardır.

Tüketicilerin temel finansal gereksinimleri doğrultusunda perakendeci bankacılık piyasasında sunulan hizmetler; mevduat toplamak, kredi vermek, finansal danışmalık ve ödeme sistemlerine ilişkin hizmetler olarak sınıflandırılabilir. Perakendeci bankacılık bu yönüyle ele alındığında bireysel bankacılık çerçevesinde değerlendirilmektedir.

Bireysel bankacılık özellikle son dönemde sektörün yeniden yapılanmasını beraberinde getirmiştir. Tüketici merkezli iletişim hızlı olmayı gerektirir. Müşterileri bekletmenin fırsatların uçup gitmesi anlamına geldiğini her şirket çok iyi bilir. Telefon bankacılığı. ATM, POS, internet gibi erişim kanalları sunan teknolojileri bünyesine katan bankalar teknolojinin gelişimiyle paralel hareket etmişler ve veri ambarı, çağrı merkezi gibi sistemlere 2000 yılı itibariyle yatırım yapmaya başlamışlardır. Bunun yanında en önemli gelişmelerden birisi de mobil bankacılık kavramı olmuştur.

Teknolojik gelişmeler her ne kadar işgücü kullanımını azaltsa da, işlerin yürütülmesinde kullanılan diğer araç ve gereçlere ödenen bedeller, kısa zamanda değiştirilmesi mümkün olmayan maliyetler durumuna geçmektedir. Dolayısıyla, bankacılık sistemi, yakın bir gelecekte sabit maliyetlerini önemli ölçüde azaltabilme olanağına sahip olamayacaktır. Bu nedenle, Türkiye'deki bankalar için gerek mevcut sistemin algılanışı, gerekse gelecekteki yapılanma konusundaki öngörüler, kârlılık için mesleki işbirliği ve dayanışmanın gerçekleştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Türk bankacılığında, maliyet fiyatı ile satış fiyatı arasındaki farkın hala kârlı olduğu en önemli ürün bireysel krediler olmaktadır. Gerek nakit olarak kullandırılan tüketici krediler ve gerekse kredi kartları, bankalara hala önemli kârlılık olanakları sunmaktadır.

2. BİREYSEL KREDİ KAVRAMI VE TANIMI

Uluslararası çalışmalarda ve merkez bankalarının yayınladıkları raporlarda, bireysel krediler, bankalar ve tüketici finansman şirketleri tara-

KAYNAKÇA

Akipek, Ş. (1999). *Türk Hukuku ve Mukayeseli Hukuk Açısından Tüketici Kredisi*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Aksoy, T. (1998). *Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'deki Uluslarüstü Bankacılık.* Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No.109, Ankara.

Ansay, T. ve Yongalık, A. (2004). *Bankacılar İçin Şirketler Hukuku Bilgisi***.** Bankacılık ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Aslan, İ. Y. (2006). *Tüketici Hukuku.* Ekin Yayınevi, Bursa.

Aydın, S. (1994). *Kredi Kartları.* İş Bankası Yayınları, Ankara.

Balkan, B. (2013. Finansal İşlemler Açısından Tüketici Hakları. Erişim Tarihi: 20.04.2013 tarihinde http://www.legalisplatform.net/ozel_dosyalar/ Finansal%20%C4 %B0%C5%9Flemler%20A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan%20T%C3%BCketici%20Haklar%C4%B1.pdf adresinden alındı.

Banka Kartları ve Kredi Kartları Kanunu (2006). 16.03.2013 tarihinde, http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5464.htm adresinden alındı.

Bankalar Kanunu (2005). 13.03.2013 tarihinde, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/ KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc068/kanuntbmmc068/kanuntbmmc06803182.pdfadresinden alındı.

Baydemir M. (2004). *Her Yönüyle Kredi Kartları,* (1. Basım). Okan Matbaacılık, Kayseri.

Baykan, R. (2004). *Tüketici Hukuku.* İTO Yayınları, No.22, İstanbul.

BDDK (2012). *Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü***.** Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Yayınları, Sayı: 2. 30.04.2013 tarihinde http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/TBSGG/10862tbs_genel_gorunum_mart2012.pdf adresinden alındı.

Birgül, Ş. (2006). *Banka Kredileri ve Yönetimi*. Beta Basım Yayın, İstanbul.

Çırpan, B. (2000). *Kredi Kartları*. Ceren Basın Yayın, Bursa.

Duman, E. K. (1998). *Genel Olarak Kredi Kartı Sisteminin İşleyişi ve Türkiye'nin Dış Alem Kredi Kartı Gelirleri,* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul.

Duranlar, S. (2004). Türkiye'de Kredi Kartları Üzerine Bir İnceleme. *Ekonomik Yorumlar Dergisi*, *41*, 58-63.

Emir, D. (1994). *Banka Kredi Kartlarının Hizmetlerinin ve Üye İşyerleri ve Kart Hamilleri Açısından Değerlendirilmesi,* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi SBE, Trabzon.

Erdem, S. (2001). *Tüketici Pazarı Açısından Kredi Kartı Kullanımı,* (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi SBE, Malatya.

Gezder, Ü. (1998). *Tüketici Kredisi Sözleşmeleri* Beta Basım Yayım, İstanbul.

Gönen, E. ve Özlen, Ö. (2001). *Aile Ekonomisi*. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Yayın No. 1517, Ankara.

İnağ, N. (1990). *Tüketici Kredileri.* T.C. Merkez Bankası Tartışma Tebliği, No. 9011. 28.04.2013 tarihinde http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/9011tur.pdf adresinden alındı.

İnal, T. (2005). *Tüketici Kredisi ve Tüketici Kredisi Sözleşmeleri.* Kazancı Yayınları, İstanbul.

İşgüzar, H. (2003). *Banka Kartı Sözleşmeleri.* Yetkin Yayınları, Ankara.

Kapağan, G. (2004). *Bağlı Tüketici Kredileri,* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kirdaban, M. İbrahim (2005). *Ödeme Sistemlerindeki Gelişmeler ve Ödeme Sistemlerinin Finansal Sistem İstikrarı Üzerindeki Etkileri*. TCMB Uzmanlık Tezi, Ankara.

Özgen, Ö. (1997). Tüketicinin Kredi Kartı Kullanma Alışkanlıkları. *Standart Dergisi*, (421), 22-31.

Sayın, S. (2005). *Türk Hukukunda Kredi Kartı ve Kredi Kartının Hukuka Aykırı Kullanılmasından Doğan Hukuki Sorumluluk.* Kazancı Hukuk Yayım Evi, İstanbul.

Takan, M. (2001). *Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim.* (1. Basım) Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.

TBB (2012). *Tüketici Kredileri ve Konut Kredileri*. Türkiye Bankalar Birliği. 29.04.2013 tarihinde http://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistikiraporlar/Tuketici_Kredileri_ve_ Konut_Kredileri_/1213 adresinden alındı.

Teoman, Ö. (1996). *Hukuki Yönden Kredi Kartı Uygulaması*. Beta Basım Yayım.

Tüketici Kredisinde Erken Ödeme İndirimi ve Kredinin Yıllık Maliyet Oranını Hesaplama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (2003). 30.04.2013 tarihinde, http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.6578&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch= adresinden alındı.

Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (2003). 28.04.2013 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6502.pdf adresinden alındı.

Türetken, B. (1994). *Kredi Kartı ve Türkiye'deki Uygulaması; Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri,* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.

Türkiye Bankalar Birliği (2011). *Kayıtlı Ekonominin Geliştirilmesi Sürecinde Kartlı Ödeme Sistemleri İle Yeni Yöntem ve Teknolojiler.* Vergi Konseyi, Yayın No. 274, İstanbul.

Uslu, Ş. (1996). *Bankacılıkta Hizmet Pazarlaması, Tüketici Kredileri ve Bir Uygulama,* (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi, SBE, Malatya.

Yetim, S. (1997). *Kredi Kartları ve Tüketici Kredileri,* Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No.69, Ankara.

Yılmaz, E. (1999). *Türkiye'de Kredi Kartı Uygulaması ve Ekonomik Etkileri,* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, SBE, İstanbul

Zarakolu, A. (1977). *Para, kredi ve iktisadi faaliyetler*. Türkiye Bankalar Birliği, Ankara.

Bölüm 12

TÜRKMENİSTAN'IN ÇEVRE SORUNLARI

Selcen ÖZKAN[1]

1 Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi. https://orcid.org/0000-0001-9638-9724

Türkmenistan, fosil enerji kaynakları bakımdan zengin[1] ancak sürdürülebilir ekosistemler, canlı ve cansız varlıklar bakımından fırsatlardan ziyade resmi ve sivil otoritelerce önlemler alınmadığı takdirde riskleri daha çok dikkat çeken Batı Türkistan'da yer alan bir Türk cumhuriyetidir. Ülkenin 491 120 km^2'lik yüz ölçümünün %74'ünü çöller oluşturmaktadır. Türkmenistan, Sovyetler Birliği'nden ayrılmış, Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi diğer cumhuriyetlere göre daha az ağır sanayi, düşük nüfus ve araç yoğunluğuna sahip olmasına rağmen hiç ihmal edilmeyecek ölçüde, toprak su ve hava kirliliği sorunlarıyla karşı karşıyadır. Türkmenistan'ın başlıca çevre sorunları, kimyasal tarım ilaçları, pestitler ile ilkel ve aşırı sulama yöntemlerinin yol açtığı toprak ve yeraltı sularının kirlenmesi ve tuzlanması, çölleşmenin ilerlemesi, Hazar Denizinin kirliliği, Ceyhun Irmağının sularının büyük kısmını tarım arazilerinin bilinçsizce sulanması sebebiyle Aral Gölünün kuruması ve çölleşmesi ile fosil yakıt tüketiminden kaynaklanan karbon dioksit emisyonunun yüksekliğidir.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ve 27.10.1991 tarihinde bağımsızlığını kazanmasından sonra Türkmenistan'da, 1992 yılının Temmuz ayında çevre koruma, bitki örtüsünün ve hayvanların korunması, hidrometeoroloji, ormancılık, yönetim ve planlama bölümlerini içeren *Doğal Kaynakların Kullanımı ve Çevresel Koruma Bakanlığı* kurulmuştur. Sözü geçen bakanlığın çevre ile ilgili başlangıçta çalışmalarının, maddi kaynakların kısıtlılığı, Sovyetler Birliği döneminde yetişmiş yetersiz ve hantal bürokratik kadrolar sebebiyle toprak, hava ve su kaynakları bakımından ciddi bir kirliliğe maruz kalmış ülke için yeterli olmayıp, uluslararası çalışmalara paralel bilimsel projeler hazırlama, uygulama ve geliştirme konusunda tatmin edici bir ilerleme kaydettiğini söylemek pek mümkün görünmemektedir. Türkmenistan, 1992 Rio Zirvesinde karar altına alınan Bioçeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyota Protokolü, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi (UNCCD), Tehlikeli Atıkların Önlenmesi Sözleşmesi, Ozon Tabakasının Korumasına Dair Viyana Sözleşmesi gibi uluslararası anlaşmaları imzalamış ancak birkaçı dışında diğerlerini Türkmenistan Meclisi ve Aksakallar (Ýaşulularynyň) "Maslahaty"ndan geçirerek onaylamamıştır. Türkmenistan'ın hukuku mevzuatında çevre sorunları ile ilgili hususlar, anayasasına ancak 14 Eylül 2016 tarihindeki değişiklikle girmiştir. Türkmenistan Anayasasının "Kişi ve Vatandaşların Hakları, Özgürlükleri ve Görevleri (Türkmenistanda Adamyň We Raýatyň Hukuklary,

1 Türkmenistan, 19.5 trilyonmetreküp doğal gaz rezerviyle Rusya, İran ve Katar'dan sonra dünyada dördüncü sıradadır. Ülkenin Güneydoğusundaki Galkınış sahasında 30 milyar metreküp, Özbekistan sınırındaki Bahtiyarlık sahasında 13 milyar metreküp, bir miktar da yine Galkınış sahasına yakın Devleteabad'ta olmak üzere 2019 yılında toplam 63,2 milyar metreküp doğalgaz üretmiş olup, bunun 31.5 metreküpünü ülke içinde tüketmiş, kalan kısmını doğalgaz veya LNG olarak ihraç etmiştir. Türkmenistan'ın petrol üretimim 264 bin varil tüketimi ise 162 bin varil seviyelerindedir. Toplam petrol rezervinin ise 600 milyon varil olduğu tahmin edilmektedir(Yıldız, 2021 :217-229).

KAYNAKÇA

Charyyeva, Suray ve Öztürk Murat, (2018) "Dünden Bugüne Türkmenistan Tarımı" *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1). 36-46.

Dankova Rimma, Burton Martin, Salman Maher, Clark Alan K., Pek Eva, (2022) *Modernizing Irrigation In Central Asia Concept And Approaches*, Publications of FAO and The World Bank. 121 pp.

Eltazarov, Jo'liıboy, (2016), "Eski Orta Asya Oğuzcasının Kalıntısı- Harezm Oğuz Diyalekti Hakkında/ Эски Ўрта Осиё Ўғуз Тилининг Давомчиси Хоразмўғуз Лаҳжаси Ҳақида", *Tehlikedeki Türk Dilleri II B: Örnek Çalışmalar*, 3(81-94).

Gabdullaev, Behzod; Chen Su-Chin; Gaybullaev, Dilmurod, (2012) "Changes in water volume of the Aral Sea after 1960", *Appl Water Sci (2012*) 2:285–291 (Erişim Tarihi:23.09.2022).

Gerey, Begmurat (2004), *5000 Yıllık Sümer-Türkmen Bağları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

https://factsanddetails.com › ... Environmental Issues In Turkmenistan (Erişim Tarihi: 23.01.2023)

https://sputniknews.com.tr › Türkmenistan'da artık sadece beyaz arabalara izin var(Erişim tarihi: 04.05 2018)

https://ticaret.gov.tr › blog › turkmenistan › turkmenb... Erşim Tarihi: 21.01.2022

https://www.profmet.com.tr › Türkmenistanyň Konstitusiýasy | Rayatyn Hukuklary (Erişim Tarihi:17.01.223).

(https://unece.org › documents › kdb › Liiv.1.pdf Turkmenistan environmental challenges and opportunities (Erişim Tarihi: 23.01.2023)

https://turkmenistan.gov.tm › index.php › habar › dyn... Dynç alyş zolagy we wetland-seýilgäh: «Altyn kölüň» geljegine alymyň garaýşy (Erşim Tarihi: 15.07.2021).

https://fineconomic.gov.tm › habar › turkmen-koli-as. Türkmen köli — asyryň iri taslamasy – Habar Erişim Tarihi: 03.01.2023)

https://www.turkmenistan.gov.tm › habar › turkmenist... Türkmenistan suw-ekologiýa wezipelerini çözmekde ylmy ... (Erişim Tarihi: 03.01.2023)

https://vk.com › wall209533960) Azatlyk Radiosy: příspěvky profilu | **VK**16 Şubat 2015 (Erişim tarihi: 23.01.2022)

Karadağ, H. (2022), "Türkistan'da Bir Sancı Odağı: Fergana Vadisi" *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10, 8 – 18.

Muhammedcanov, Abdullah, (2009) "Sirderya", *TDV İslam Ansiklopedisi XXXVII*, 292.

Sakal, Halil Burak, (2020), "Havza Yönetiminde Bölgesel Elektrik Ticareti Mo-

deli: Aral ve Kura-Aras Havzaları Üzerine Bir Değerlendirme" *bilig*, Güz, 95, 241-270.

Okmen, Mustafa, (2001) "Türkmenistan'da Çevre Sorunları" *Avrasya Dosyası VII(2)*, 235-249.

Stone, R. (2008). A New Great Lake or Dead Sea. *Science*, 23(320)-(5879), 1002-1005.

Tolstov, S.P. (1948). Drevniy Khorezm. *Opıt İstoriko-Arkheologicheskogo İsslebovaniya*. M., S. 320-327.

Togan, A. Zeki Velidi (1981*), Bugünkü Türkili(Türkistan) ve Yakın Tarihi Cilt I, Batı ve Kuzey Türkistan 2. Basım*, İstanbul: Enderun Yayınları.

Yüksel, Burcu ve Aksoy Özlem, (2017) "Su Stresi Koşullarında Bitkilerde Gözlenen Değişimler", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi* 10 (2): 01-05.

Yıldız, Çağlayan, (2021), "Orta Asya Ülkelerinin Enerji Rezerv ve Kaynakları", *Dünya Enerji Trendleri, Rezervler, Kaynaklar ve Politikalar*, (Editörler: Kemal İnat, Büşra Zeynep Özdemir Daşçıoğlu), İstanbul: Seta Kitapları, 217-229.

Xenarios Stefanos, Shenhav Ronan, Abdullaev Iskander, Mastellari Alberto, (2018), "Current and Future Challenges of Water Security in Central Asia" *Water Resources Development and Management, World Water Council, Global Water Security*

Bölüm 13

BİLGİ TOPLUMUNDA BİLGİ YÖNETİMİ VE ÖNDERLİK KONUSUNA KAVRAMSAL BİR YAKLAŞIM[1]

Ahmed Emirhan ÖZDEMİR[2]

1 Bu çalışma Ahmed Emirhan ÖZDEMİR'in Doç.Dr.İsmail GÖKDENİZ danışmanlığında yürüttüğü Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı'da gerçekleştirilen "SAVUNMA SANAYİİNDE LİDERLİK TARZLARININ BİLGİ PAYLAŞIMINA ETKİSİ: TÜRK SAVUNMA SANAYİİNDE BİR UYGULAMA" isimli Doktora Teziyle ilişkilidir.

2 Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi. ORCID ID: 0002-9163-1996.

GİRİŞ

İnsanın, Yeryüzü'nde hayatını sürdürmek için ihtiyaçlarını karşılama serüveni çeşitli aşamalardan geçerek bugünkü durumuna gelmiştir. Oldukça artmış olan insan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerde ilk aşamanın "Toplamacılık ve Avcılık" ile başladığı kabul edilmektedir.

Yeryüzünde insan yaşamının başladığı ilk dönemlerde insanlar, kendi ihtiyaçlarını muhtemelen iki yolla karşılıyordu: Birincisi, çevredeki hayvanları avlayarak etinden ve diğer ürünlerinden yararlanmak; ikincisi, çevredeki ağaçların meyvelerinden yararlanmak.

Uzun dönemler geçtikten sonra bazı hayvanlar evcilleştirilmek suretiyle hayvancılık ürünleri; bazı toprakları işlemek suretiyle tahıl ve meyve üretimi yapıldı. Gerek tarım, gerekse hayvancılık alanında üretilen mallar, daha etkili ve denetimli yol ve yöntemlerle üretilme yoluna gidildi. Bugün bu faaliyetlere "Tarım ve Hayvancılık" adı verilmektedir. Bugün bile bu dönemlerin bazı özelliklerinin hala geçerliliğini görmek mümkündür.

İnsanlığın başlangıcından itibaren yapılan üretim faaliyetlerinde insan gücünün yanında hayvan gücü de kullanılmıştır. Bu durum sanayi devrimine kadar devam etmiştir.

1750 Yılı'nda Sanayi Devrimi ile buharlı makinenin icat edilmesinden sonra üretimde yeni bir döneme girilmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte üretimde hayvan gücü ve insan gücü yerini artık makinalara bırakmaya başlamıştır. Bu dönemin de bazı özelliklerini bugün hala görmek mümkündür; ancak bu çağda teknolojik buluşlar ve yenilikler insan hayatına damgasını vurmuştur.

Diğer taraftan, teknoloji üretiminin temelinde bilgi üretimi ve bilgi birikimi olduğu son elli yılda anlaşılır olmuştur. Doğrusu, bilim ve teknolojinin hızla ilerlediği son yıllarda bir yandan teknolojinin niteliği değişirken bir yandan da tüm dikkatler bilgi üzerinde yoğunlaşmıştır. Çünkü teknoloji son bir asır içinde çok hızlı bir ivme kazandığı bir gerçektir. Şöyle ki, bir iletişim teknolojisi olarak radyo, 1897 yılında kullanılmaya başlanmış, tüm toplum hayatında yaygınlaşması otuz yıldan uzun bir zaman almıştır.1991 Yılı'nda kullanılmaya başlayan internet ağları, yedi yılda yaygınlaşmıştır. Cep telefonları ise çok daha hızlı ve kısa sürede gelişme kaydetmiştir. Buna göre sonuç itibariyle radyo otuzsekiz yılda, Televizyon onüç yılda, internet dört yılda elli milyon sayısına ulaşabilirken, Facebook kırkiki ayda, Twitter dokuz ayda, instegram altı ayda elli milyon kişinin kullanımı düzeyine ulaşabilmiştir. (Sait ÇAMLICA, Teknoloji Kuşatmasında Geleceğimiz, Okuyorum Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019. s.17).

Önceden olduğu gibi bugün de askeri, ekonomik, siyasal ve kültürel örgütlere yön veren en önemli faktör bu örgütlerin yönetim anlayışıdır. Bu anlayışı planlayan, örgütleyen ve denetleyen önderler olduğu anlaşılmak-

KAYNAKÇA

Kitaplar

ADAİR, John, Etkili Liderlik (Çev. Fatma BEŞENEK), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004.

AKOVA, H. Oğuzhan ve Cengiz TAVUKÇUOĞLU : "Geleceğin Liderlik Profilli", Deniz Harp Okulu 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt - 1, İstanbul, 5-6 Haziran 1997.

ARAT, Melih ; 21. Yüzyıl için Yönetim : Yönetimin Temellerine Derin Bakışlar, Data Teknik Bilgisayar Sistemleri Tic. San. A.Ş., İstanbul, 1998.

AKTAN, Coşkun Can ; Değişim Çağında Yönetim, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2003.

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. VURAL, Bilgi Çağı, Bilgi Yönetimi ve Bilgi Sistemleri, Çizgi Kitabevi, 1.Baskı, Konya, 2005.

BARUTÇUGİL, İsmet, Bilgi Yönetimi, Kariyer Yayıncılık, İstanbul, 2002.

BAYKAL, Adnan Nur ; Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2001.

BENNIS, Warren ; "Liderin Lideri Olmak", (Haz. Rowan GİBSON: Geleceği Yeniden Düşünmek, Çev. Sinem GÜL), Sabah Kitapları, İstanbul, 1997.

BARNET, Richard J. ve Ronald E. MÜLLER, Çev. Osman Deniztekin, Evrensel Soygun Çok Uluslu Şirketlerin Gücü, E Yayını, İstanbul, 1976.

BIXLER, Harley Charles, Doctoral Dissertation, Creating a Dynamic Knowledge Management Maturity Continuun for Increased Enterprise Performance and Innovation, The George Washington University, Washington D.C., 21 May, 2000.

BONTIS, Nick, Intelectual Capital: An Explotary Study That Develops Measures and Models, Management Decision, Vol: 36, No: 2, 1998.

BOZKURT, Veysel ; Enformasyon Toplumu ve Türkiye, Sistem Yayıncılık, Bursa, 2000.

BRIDGES, William : "İş Yapısı Değişken Kuruluşların Yönetimi", (Çev. Hayrettin TOK : Geleceğin Lideri), Form Yayınları, İstanbul, 2000.

BURWASH, Peter ; Liderliğin Anahtarı, Timaş Yayınları, İstanbul, 1998.

BÜYÜKOZAN, Gülçin, Entelektüel Sermaye ve Yönetimi, Ed. Murat Dinçmen, Bilgi Yönetimi ve Uygulamaları, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2010.

CONNORS, Tracy. D., The Nonprofit Handbook: Management, John Wiley & Sons Inc, New York, 2002.

ÇAMLICA, Sait, Teknoloji Kuşatmasında Geleceğimiz, Okuyorum Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2019.

ÇELİK, Baran, Bilgi Yönetimin Geleceği, Ed. Sevinç Gülseçen, Bilgi ve Bilginin

Yönetimi, Papatya Yay., İstanbul, 2012.

DAVENPORT, Thomas H. ve Laurence Prusak, İş Dünyasında Bilgi Yönetimi, Çev. Günhan Günay, 1. Basım, Rota Yayınları, İstanbul, 2001.

DİNÇER, Ömer ; Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İz Yayıncılık, İstanbul 1994.

DİNÇER, Ömer ve Yahya Fidan, İşletme Yönetimine Giriş, 5. baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2000.

DRUCKER, Peter ; 21. Yüzyıl İçin Yönetim Tartışmaları (Çev.İrfan Bahçıvangil, Gülenay Gorbon), Epsilon Yayıncılık, İstanbul, 2000.

EKİN, Nusret ; Küresel Bilgi Çağında Eğitim – Verimlilik – İstihdam, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul, 1997.

EREN, Erol ; Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Yayınevi, İstanbul, 2002.

ERKAN, Hüsnü, Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Genel Yayın No:326, Bilim Dizisi 8, 2.Baskı, İzmir, 1994.

ESEN, Fatih Sinan, Metaverse: Geleceğin Dünyalarını İnşa Edecek Teknolojiler, Fırsatlar ve Tehditler, Nobel Basım Yayım, Ankara, 2022.

FINDIKÇI, İlhami ; İnsan Kaynakları Yönetimi, Alfa, İstanbul, 2001.

DURA, Cihan ve Hayriye Atik, Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye, Literatür Yayıncılık, 1. Basım, İstanbul, 2002.

JOHNSON, Mike, Gelecek Binyılda Yönetim, Çev. Sinem Gül, Sabah Yayınları, İstanbul, 1996.

JENNEX, Murray E., Knowledge Management in Modern Organizations, Idea Grup Publishing, United State of America, 2006.

JOHNSON, Mike ; Gelecek Bin Yılda Yönetim (Çev. Sultan GÜL), Sabah Kitapçılık, İstanbul, 1998.

KOÇEL, Tamer ; İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, İstanbul, 2003.

KUTLU, Erol, Bilgi Toplumunda Kalkınma Stratejileri, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No:1209, Eskişehir, 2000.

MINTZBERG, Henry, "Yöneticinin İşi - İnançlar ve Olgular", (Çev. Meral TÜZEL: Liderlik), Mess Yayınları, İstanbul, 1999.

MERTINS, Kai, P. Heising and J. Varback, Knowledge Management Concepts and Best Practises, Second Edition, Springer-Verlag Press, Berlin, 2003.

MC MORROW, N., Knowledge Management: An Introduction Annual Review of Information Science and Technology, 2001.

OK, Kerim, Bilgi ve Bilgi Yönetimine Giriş, Editör Sevinç Gülseçen, Bilgi ve Bilginin Yönetimi, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2012.

ÖĞÜT, Adem ; Bilgi Çağında Yönetim, Nobel Yayınları, Ankara, 2003.

ÖNER, Necati, Bilginin Serüveni, 2008, Ankara, Vadi Yayınları.

ÖZDEMİR, A. Emirhan, Bilgi Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.

ÖZEVREN, Mina, İşletmelerde Değer Yönetimi, Beta Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2008.

SAY, Ömer, Milli Devlet Kültürü Türkiye Yansımaları, Kaknüs Yayımları, İstanbul, 1998.

SEONGHEE, Kim, The Rolers of Knowledge Proffesionals for Knowledge Management, Inspel 34, 2001.

SIMON, Y. R., Pursuit of happiness and just for powerin technological society, In Ed., Carl Mitcham, R. Mackey, Philosophy and Technology, Free Press, New York, 1983.

STEWART, Thomas A., Entelektüel Sermaye Örgütlerin Yeni Zenginliği, Çev. Nurettin El Huseyni, MESS Yayın No 258, İstanbul, 1997.

ŞAHİN, Abdullah ; Başarı ve Mutluluk İçin Yönetici Liderlik, Dolunay Yayınları, İstanbul, 2003.

ŞİMŞEK, M. Şerif, Yönetim ve Organizasyon, Nobel Yayın Dağıtım, 5. Baskı, Ankara, 1999.

ŞİMŞEK, M.Şerif, Yönetim ve Organizasyon, 7. Baskı, Güney Ofset, Konya, 2002.

TEKİN, Emrullah ; Timur ve Devlet Yönetim Stratejisi, Burak Yayınevi, İstanbul, 1994.

TOFFLER, Alvin ; Üçüncü Dalga (Çev. Ali SEDEN), Altın Kitaplar, İstanbul, 1998.

TOFFLER, Alvin ; Şok: Gelecek Korkusu (Çev. Selami SARGUT), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1981.

TOFFLER, Alvin ; Dünyayı Nasıl Bir Gelecek Bekliyor (Çev. Murat ÇİFTKAYA), İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 2. Cilt, Hazırlayan: İsmail Parlatır ve Diğerleri, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 9. Baskı, Ankara, 1998.

US, Ahmet Talat, Geleceğin Liderleri, MÜSİAD Yayınları, İstanbul, 2003.

ZAİM, Halil, Bilginin Artan Önemi ve Bilgi Yönetimi, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

Makaleler

AKAR, Hulusi ; "Liderlik ve Kara Harp Okulu Lider Eğitim Sistemi", Kara Harp Okulu Uluslararası Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 15-16 Nisan 2004.

AKDEMİR, Ali ; "Yönetim Düşüncesindeki Dönüşümler ve Dönüştürücü Lider

Profili", Deniz Harp Okulu 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt - 1, İstanbul, 5-6 Haziran 1997.

AKTAN, C. Can, Türkiye Dünyanın Neresinde?, Ege Genç İşadamları Derneği, Yıllık Rapor, 1998.

ALLE, Verna, The Value Evolution: Addressing LargerImplication of an Intellectual Capital and Intangibles Perspective, Journal of Intellecdual Capital, Vol. 1, No. 1, 2000.

BABITA, Gupta, Iyer S. Lakshmi, Jay E. Aronson, Knowledge Management:Practises and Challenges, Industrial Management ve Data Systems, 2000, Vol: 100, No: 1.

BAŞAR, Hüseyin ; "Bilgi Çağında Liderlik", Deniz Harp Okulu 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt - 1, İstanbul, 5-6 Haziran 1997.

BONTIS, Nick, Intelectual Capital: An Explotary Study That Develops Measures and Models, International Journal of Technology Management, Vol. 18, No. 5,6,7,8, 1998.

ÇELİK, Adnan ; "Kriz Ortamında Liderlik", Deniz Harp Okulu 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt - 1, İstanbul, 5-6 Haziran 1997.

PARLAK, Bekir ; "Etkili Liderlik", Deniz Harp Okulu 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt - 1, İstanbul, 5-6 Haziran 1997.

PLESSIS, M. D., The Role of Knowledge Management in Innovation, Journal of Knowledge Management, Vol: 11, No: 4, 2007.

UZGÖREN, Ergin, "Bilgi Toplumunda Uluslararası Rekabet Edebilirlik Avantajının Yaratılmasına Yönelik Stratejik Yaklaşım: Devingen Yaratıcılık (Innovation)", Dumlupınar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1, Ocak 1999. s.1.)

İnternet

ACAR, Ahmet Cevat ; "Hava Harp Okulu ve İ.Ü. Öğrencilerinin Liderlik Yönelimlerine İlişkin Bir Araştırma", http : / /www.merih.net/m2/rsc/wcevaca01.htm., 31. 05. 2007.

ANG, Zhiyi ve Peter MASSINGHAM, National Culture and The Standardization Versus Adaptation of Knowledge Management, Journal of Knowledge Management, Vol: 11, No: 2, 2007.

ÇAPAR, Bengü, Bilgi: Yönetimi, Üretimi ve Pazarlaması, Erişim, www.kaynak.unak.org.tr, 23.02.2013.

ERKAN, Hüsnü ; "Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme", http://www.gata.edu.tr/kutuphane/kitap_ozetleri/bılgı_toplumu_ve_ekonomık_gelisme.htm9., 01. 02. 2007.

GÜÇLÜ, Nezahat, Örgüt Kültürü, Erişim, http://www.pdffactory.com, 18. 01. 2014.

KILINÇ, Tanıl ; "Conger ve Kanungo'nun Karizmaya Atıf Kuramı", http://216.239.59.104/search?q=cache:mH_N6RWG14J:www.merih.net/m2/lid/karizmamd.htm., 29. 05. 2007.

KILINÇ, Tanıl ; "Liderlikte Durumsallık Ötesi Modellerin Analizi", http://www.merih.net/m2/lid/lidermod0.htm., 29. 05. 2007.

KILINÇ, Tanıl ; "Liderlik Atık Modeli", http://www.merih.net/m2/lid/lidermod3.htm., 01. 02. 2007.

PERVAİZ, K. Ahmed, Kwang Kok Lim, Ann Y. E. Loh, Learning Through Knowledge Management, Butterworth- Heinemann, Oxford, 2002.

TEKİN, Mahmut ve Ercan ÇİÇEK, "Bilgi Çağında Bilgi Toplumu ve Bilgi Ekonomisi", http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl/_gos.php?nt=149#_ftn1., 23. 11. 2005.

Bölüm 14

YENİDEN İŞLENEBİLİR KUSURLU ÜRÜNLER İÇEREN EKONOMİK SİPARİŞ MİKTARI MODEL ÖNERİSİ[1]

Kemal Berkay AKTAŞ[2], Harun ÖZTÜRK[3]

1 Bu çalışma künyesi verilmiş olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Fiyatlandırmanın İşletme Karlılığına Etkisi: Talep Miktarının Satış Fiyatına Duyarlı Olduğu Ekonomik Sipariş Miktarı Modelleri Önerisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı, Tez Danışmanı Dr. Öğr. Üyesi Harun ÖZTÜRK, 2019.

2 Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Isparta-Türkiye e-posta: berkayaktas@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2310-8439

3 Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Isparta-Türkiye, e-posta: harunozturk@sdu.edu.tr; ORCID:0000-0003-0193-6663

1. GİRİŞ

İşletmeler için önemli kavramlardan biride üretimdir. Bunun nedeni işletme faaliyetlerinin üretimle başlaması ve işletmelerin üretim yapmak için kurulmuş olmasıdır. İşletmelerin üretim planlama aşamasında, bir takım sınırlayıcı etkenler bulunur. Bunlar arasında fiyat, kalite veya zaman gibi ürünün niteliğinden kaynaklanan ve işletmenin kontrolü altındaki faktörler olabildiği gibi piyasa ve müşteri talebindeki belirsizlikler gibi işletmenin kontrolü dışında gerçekleşen işletme dışı parametrelerin de olduğu muhakkaktır. Bu bağlamda, öngörülebilen veya öngörülemeyen parametreler, mevcut kaynakları etkin bir biçimde kullanarak en doğru kararların alınması süreci, işletme yönetiminin temel işlevleri arasında olan birincil önceliklerdendir (Sulak 2008).

Müşteri ihtiyaçlarını istenilen zamanda karşılayabilmek ve piyasadaki gücünü elinde tutmak amacıyla üretim ya da hizmet sektöründe faaliyet gösteren her işletme elinde belirli bir miktarda stok bulundurmalıdır. Eldeki stok miktarının optimum düzeyde olması, bir yandan kârlılığı belirlerken diğer yandan önceden verilen siparişlerin istenilen sayılarda gerçekleştirilmesini sağlar (Demir ve Gümüşoğlu 1998). İşletmelerin stoklara yaptıkları yatırım maliyetlerinin, maliyet kalemleri içerisinde en fazla paya sahip olmaları nedeniyle mali yönden nakit hacmini önemli ölçüde etkilemesi aşikârdır. Stok yönetimi, en uygun zamanda ve doğru yerde, minimum maliyetle optimal stok seviyesini bulundurmayı amaçlayan önemli bir uygulamadır. Talep edilen miktardan daha az stok bulundurmak, tedarik sisteminde aksaklıklara sebep olacağından maliyetleri artıracaktır, fazla miktarda stok bulundurmak ise uzun vadede rekabeti olumsuz etkileyecektir (Soysal, Çimen 2017). Etkili ve verimli bir stok yönetimiyle müşteri istek ve ihtiyaçlarının karşılanması beraberinde müşteri sayısında ve kâr oranında bir artış getirecektir. Bu nedenle, her bir işletme sahip olduğu üretim hacmi ve müşteri potansiyelini göz önüne alarak uygun stok kontrol politikası belirlemelidir (Ulucan 2004).

Günümüzde çoğu işletme, stok maliyetlerinin kârlılığa doğrudan etki ettiğini ve ekonomik olarak fayda sağladığını bildiğinden, stok maliyetlerinin azaltılması konusundaki çalışmalarını arttırıcı yönde girişimlerde bulunmaya başlamıştır. Bu bağlamda özellikle üniversitelerde yapılan araştırmalarda, eldeki stok miktarını ve ortaya çıkan maliyetleri azaltmak amacıyla satın almada daha doğru kararlar vermeyi sağlayan stok kontrol modelleri oluşturma çalışmaları yapılmaktadır.

Piyasadaki herhangi bir işletme müşteri taleplerini zamanında karşılayabilme ve rekabet gücünü artırabilmek için yeterli miktarda stok

KAYNAKÇA

Alamri, A.A., Harris, I., Syntetos, A.A., Efficient inventory control for imperfect quality items. Eur. J. Oper. Res. 254, 92–104, 2016.

Chan, W.M., Ibrahim, R.N., Lochert, P.B., A new EPQ model: integrating lower pricing, rework and reject situations, Production Planning & Control, 14(7): 588-595, 2003.

Chiu, Y.S.P., Determining the optimal lot size for the finite production model with random defective rate, the rework process and backlogging, Engineering Optimization, 35(4): 427-437, 2003.

Chung, K. J., Huang, Y. F., 2003. The Optimal Cycle Time for EPQ Inventory Model under Permissible Delay in Payments. International Journal of Production Economics, 84, 307-318.

Demir, M. H., Gümüşoğlu, Ş., Üretim Yönetimi (İşlemler Yönetimi), Beta Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Eroğlu, A., Sütçü, A., Sulak, H., 2008. Rassal Olarak Kusurlu Üretim Yapan Üretim Süreçleri İçin Ekonomik Üretim Miktarı Modeli. Gazi Üniversitesi Müh. Mim. Fak. Dergisi, Cilt 23, No 4, 923-929.

Flapper, S. D. P., Fransoo, J. C., Broekmeulen, R. A. C. M., Inderfurth, K., Planning and control of rework in the process industries: A review. Production Planning &Control 13(1): 26–34, 2002.

Goyal, S.K., Cárdenas-Barrón, L.E., Note on: economic production quantity model for items with imperfect quality—a practical approach. Int. J. Prod. Econ. 77, 85–87, 2002.

Hayek, P. A., Salameh, M.K., Production lot sizing with the reworking of imperfect quality items produced, Production Planning & Control, 12(6): 584-590, 2001.

Jaber, J.Y., Zanoni, S., Zavanella, L.E., Economic order quantity models for imperfect items with buy and repair options, International Journal Production Economics, 155: 126-131, 2014.

Jamal, A.M.M., Sarker, B.R.., Mondal, S., Optimal manufacturing batch size with rework process at a single-stage production system, Computers and Industrial Engineering, 47(1): 77-89, 2004.

Khan, M., Jaber, M.Y., Guiffrida, A.L., Zolfaghari, S., A review of the extensions of a modified EOQ model for imperfect quality items. Int. J. Prod. Econ. 132, 1–12, 2011.

Kırlıoğlu H., Kalite Maliyetleri Muhasebesi, Değişim Yayınları, Sakarya, 1998.

Kontantaras, I., Goyal, S.K., Papachristos, S., Economic ordering policy for an item with imperfect quality subject to the in-house inspection, International Journal of System Science, 38(6), 473-482, 2007.

Li, N., Chan, F.T.S., Chung, S.H., Tai, A.H., A stochastic production-inventory model in a two-state production system with inventory deterioration, rework process, and backordering, IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics: Systems, 47(6): 916-926, 2017.

Maddah, B., Jaber, M.Y., Economic order quantity for items with imperfect quality: Revisited, International Journal of Production Economics, 112(2), 808-815, 2008.

Özcan, Y., Sağlık Kurumları Yönetiminde Sayısal Yöntemler (Teknikler ve Uygulamalar), Siyasal Kitapevi, Ankara, 2013.

Özkan, Ş., Yöneylem Araştırması Nicel Karar Teknikleri, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2012.

Öztürk, H., Eroglu, A., Lee, G.M., An economic order quantity model for lots containing defective items with rework option. Int. J. Ind. Eng. Theory Appl. Pract. 22, 683–704, 2015.

Öztürk, H., Modeling an inventory problem with random supply, inspection and machine breakdown, OPSEARCH, 56(2): 497-527, 2019.

Öztürk, H., Optimal production run time for an imperfect production inventory system with rework, random breakdowns and inspection costs, Operational Research, 1-38, 2018.

Papachristos, S., Konstantaras, I., Economic ordering quantity models for items with imperfect quality, Interntional Journal of Production Economics, 100(1): 148-154, 2006.

Salameh, M.K., Jaber, M.Y., Economic production quantity model for items with imperfect quality. Int. J. Prod. Econ. 64, 59–64, 2000.

Soysal, M., Çimen, M., Süreç Esnekliği Tasarımlarının Farklı Talep Yapıları Altında Envanter Maliyeti Performansları Üzerine, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 54(633): 79-91, 2017.

Taleizadeh, A.A., A constrained integrated imperfect manufacturing-inventory system with preventive maintenance and partial backordering, Annual Operational Research, 261: 303-337, 2018.

Taleizadeh, A.A., Kalantari, S.S., Barrón, L.E.C., Pricing and lot sizing for an EPQ inventory model with rework and multiple shipments, TOP, 24: 143-155, 2016.

Ulucan, A., Yöneylem Araştırması (İşletmecilik Uygulamalı ve Bilgisayar Destekli Modelleme), Siyasal Kitapevi, Ankara, 2004.

Waters, C. D. J, A Practical Introduction to Management Science, Addison Wesley Publishing, England, 1989.

Wee, H. M., Yu, J., Chen, M.C., Optimal inventory model for items with imperfect quality and shortage backordering, Omega, 35(1): 7-11, 2007.

Zemestani, G., Tedarik Zinciri Stratejilerinde Deterministik ve Stokastik Stok Kontrol Modellerinin Kullanımı ve Bir Model Önerisi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2016.

İlahiyatta Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editör

Doç. Dr. Arslan KARAOĞLAN

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Arslan Karaoğlan

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-708-9

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

CEMAAT OLMANIN MİKRO SOSYOLOJİSİ: MESCİD-İ NEBEVÎ EKSENİNDE CAMİLER VE DİNÎ GRUPLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Mustafa SARMIŞ ***1***

Bölüm 2

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİĞİN DEĞİŞEN YÜZÜNE TUTULAN BİR AYNA OLARAK: HAKK LOKMASI "HAKKULLAH"

Gökhan AĞAOĞLU ***37***

Hasan ÇELİK ***37***

Bölüm 3

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN TEFSİR DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARI

Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU ***57***

Bölüm 4

KEMALPAŞAZÂDE'NİN İ'CÂZÜ'L-KUR'ÂN ANLAYIŞI

Mehmet Mahfuz ATA ***83***

Bölüm 5

ETKİLİ OKUL BAĞLAMINDA PROJE İMAM HATİP LİSELERİNDE BİR OKUL KÜLTÜRÜ İNŞA ETMEK

Ümit KALKAN ***99***

Bölüm 1

CEMAAT OLMANIN MİKRO SOSYOLOJİSİ: MESCİD-İ NEBEVÎ EKSENİNDE CAMİLER VE DİNÎ GRUPLARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Mustafa SARMIŞ[1*]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Sosyolojisi ABD, mustafa.sarmis@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0363-4861

Giriş

Mescid-i Nebevî'de gerçekleştirilen faaliyetler ve orada inananları cemaat haline getiren faktörler Müslümanlar için her dönemde örneklik oluşturmuştur. Bu çerçevede bu çalışmanın amacı, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde Müslümanlar açısından Mescid-i Nebevî'nin ne tür sosyal fonksiyonlara sahip olduğunu mikro sosyolojik bir yaklaşımla belirleyerek Mescid-i Nebevî'nin söz konusu özelliklerinin modern dönem camilerdeki ve dinî gruplardaki karşılıklarını karşılaştırmalar yaparak inceleme altına almaktır. Bu kapsamda öncelikle sosyal ve dinî grupların özellikleri ile İslam dini ve Müslümanlar açısından cemaatle namaz kılmanın önemi açıklanacaktır. Daha sonra Mescid-i Nebevî'de cemaati oluşturan en önemli faktörler mikro sosyolojik bir yaklaşımla tespit edilerek bu faktörlerin günümüz Türkiye'sindeki camilerde ve dinî gruplarda karşılıklarının neler olduğuna yönelik karşılaştırmalı bir analiz yapılacaktır. Böylece Mescid-i Nebevî'de cemaat olmanın modern dönemde genel olarak nelere karşılık geldiği sorgulanarak camilerin ve dinî grupların cemaat oluşturma açısından nasıl bir konumda bulunduklarına dair değerlendirmelerde bulunulacaktır.

Bu araştırmanın temel olarak odaklandığı konu, cemaat olmanın mikro sosyolojik analizidir. Bu çerçevede çalışmada öncelikle bireylerin Mescid-i Nebevî, cami ve dinî grup mekânlarında buluşmalarını sağlayan faktörler irdelenerek onların oradaki davranışlarını doğrudan ve dolaylı bir şekilde yönlendiren unsurlar öğrenilecektir. Zira ilk olarak böyle bir sorgulama yapılmadığı takdirde mikro sosyolojik ilişkilerin sağlıklı bir analizi gerçekleştirilemeyecektir. Daha sonra aynı mekânda bir araya gelen inananların orada gerçekleştirdikleri bireyler arası iletişim ve etkileşim biçimlerinin cemaat oluşturmadaki rolü incelenecektir. Dolayısıyla bu araştırmada mikro sosyolojik açıdan cemaat olmayı sağlayan ya da cemaat bağlarının zayıflamasına neden olan faktörler ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Makro sosyolojik yaklaşımlara, yalnızca mikro ilişkileri etkilemesi itibarıyla başvurulacaktır.

Çalışmada dokümantasyon yöntemiyle Mescid-i Nebevî, camiler ve dinî grupların özellikleri tespit edilecek, günümüzdeki camiler[1] ve dinî gruplara yönelik doğrudan ve dolaylı bir şekilde gerçekleştirilen gözlemlerden faydalanılacak ve tüm bu bilgiler yorumlayıcı bir yaklaşım üzerinden değerlendirilecektir. Araştırmanın hacmi ve sınırlılıkları çerçevesinde; camiler ve dinî gruplar sadece Türkiye özelinde incelenecek, diğer ül-

1 Günümüz Türkiye'sindeki camilerin sosyal özellikleri, camilerde cemaat olma ve cemaat içi etkileşim biçimleri hakkında bilgi verilirken yararlanılan son dönem alan araştırmaları için bkz. Karaman, 2021; Erdoğan, 2019; Dağcı ve Dağcı, 2018; Atalay, 2016; Yuca, 2015; Demir, 2015; Koca, 2015; Döner, 2015; Aksoy, 2014; Palabıyık, 2013; Ağçoban, 2014; Ozan, 2013; Yıldız, 2012; Öz, 2010; Erdiç, 2011; Özler, 2007; Çanakcı, 2015; Onay, 2006; Genç, 2004.

KAYNAKÇA

Ağçoban, S. (2014). *Türkiye'de Kadın ve Çocuklara Hizmet Veren Bir Kurum Olarak Cami*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Ağın, K. (2022). Grupların Genel Oluşumları, Yapıları ve Özellikleri Açısından Grup İçi İletişim Süreçlerinin İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 10(1), 494-518.

Ağırman, M. (2008). Hz. Peygamber'in Mescidde Yaptığı Sohbetler. İçinde M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (372-391). Ankara: DİB Yayınları.

Ağırman, M. (1997). *Hz. Muhammed Devrinde Mescid ve Fonksiyonları.* İstanbul: Ravza Yayınları.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. (1982). *el-Müsned*. 6 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Akın, A. (2016). Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15(29), 179-211.

Akpınar, A. (2008). Cami Merkezli Din Hizmeti Verenlerde Görülen Bazı Eksiklikler ve Bunların Giderilmesine Yönelik Teklifler. İçinde M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (Cilt 2, 13-30). Ankara: DİB Yayınları.

Aksoy, E. (2014). *Cami Eğitimi ve Cami Bağlantılı Halkla İlişkilerde İletişim Engelleri*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.

Akyüz, N. (2015). Dini Gruplar Sosyolojisi. (3. Basım). İçinde N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu (Ed.), *Din Sosyolojisi El Kitabı* (463-480). Ankara: Grafiker Yayınları.

Akyüz, N. (2000). Dinlerin Teşekkülünde Dini Liderlerin Karizması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 275-291.

Altıntaş, R. (2008). Cami Odaklı İrşad Hizmetlerinin Niteliği Nasıl Artırılabilir?. İçinde M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (Cilt 1, 233-244). Ankara: DİB Yayınları.

Arı, Y. (2021). Toplumsal Değişim ve Din. *Asya Studies*, 5(16), 131-142.

Arkonaç, S. A. (2016). *İnsan İnsan İçinde: Ana Akım ve Eleştirel Sosyal Psikoloji*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Arslantaş, H. A. (2008). Sosyal Değişme, Kentleşme ve Kentlileşmenin Din Üzerine Etkileri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 171-196.

Arslantürk, Z. (2009). Namazın Cemaatle Kılınması veya İbadetin Toplumsallaşması. İçinde B. Çetiner (Ed.), *Sosyal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Cami* (177-182). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Atalay, M. (2016). *Gençlere Yönelik Cami Merkezli Sosyal Din Hizmetleri*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Aydın, G. (2019). *Ayetler ve Hadisler Işığında Hastalara Manevi Destek*. Kayseri: Kimlik Yayınları.

Aydın, M. (2001). *İslam'ın Tarih Sosyolojisi: İlk Dönem İslam Toplumunun Şekillenişi*. (2. Basım). İstanbul: Pınar Yayınları.

Aytaç, Ö. (2017). Kent, Metropol ve Değişen Yer/Mekân İmajları. *Mukaddime*, 8(1), 1-23.

Azımlı, E. (2022). *Sosyal Kontrol ve Din*. Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Batur, B. (2015). Türkiye'de Modernleşme, Din ve Din Adamlığı. *Turkish Studies*, 10(10), 181-200.

Batur, B. (2020). Toplumsaldan Bireysele: Modern Toplumda Dinin Görünümü. *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 97-106.

Bauman, Z. (2020). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı*. (3. Basım). Çev. N. Soysal. Ankara: Say Yayınları.

Bayhan, V. (2005). Postmodern Cemaat Örüntüleri. *Muhafazakâr Düşünce*, 1(3), 197-212.

Baynal, F. ve Yaman, E. (2015). Kadınların Dinî Gruplara Yönelme, Katılma ve Bağlanma Nedenleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12(30), 141-179.

Berger, P. L. (1995). Dini Kurumlar (Çev. A. Çiftçi). *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9, 425-465.

Bilgin, V. (2020). Dinî Gruplar. İçinde K. Canatan ve M. Tekin (Ed.), *Din Sosyolojisi* (307-334). Ankara: Bilay Yayınları.

Bilgin, V. (2009). Dinî Sosyalleşme ve Dinî Bilinçlenmede Camiin Yeri ve Önemi. İçinde B. Çetiner (Ed.), *Sosyal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Cami* (187-209). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğîre. (1981). *el-Câmiu's-sahîh*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Bulut, R. (2022). Dini Gruplarda Karizmatik Otoritenin Sosyal Temsilleri. *RUSUH*, 2(2), 246-256.

Büyükkara, M. A. (2007). Dinî Grup Yapılarında Dine İlişkin Muhtemel Anlama ve Temsil Sorunları. *Usul İslam Araştırmaları*, 7(7), 107-136.

Can, H. (2019). Hz. Muhammed'in (s.a.v.) Sahabe ile İstişaresi ve Sahabenin Bazı Konularda Hz. Muhammed'e Yaptığı İtirazlar. *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14, 249-265.

Canlı, M. (2008). Hz. Peygamber Örnekliğinde Sözlü ve Sözsüz İletişim. *Bilimname*, 15(2), 147-177.

Cebeci, S., Cevherli, K., Doğruyol, F., Çakmaktaş, B. ve Özli, Z. (2019). Dini Grupların Birey ve Toplum Üzerindeki Etkileri: İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8, 69-88.

Certel, H. (2006). Dini İletişim ve Liderlik Açısından Hz. Peygamber'in Sıfatları. İçinde İ. Yakıt (Ed.), *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* (245-257). Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Çanakcı, A. A. (2015). Cami Cemaatinin Din Görevlilerine Bakışı: Balıkesir Örneği. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 253-282.

Çapcıoğlu, İ. (2008). Küreselleşme, Kültür ve Din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 49(2), 153-183.

Çapcıoğlu, İ. ve diğerleri. (2010). Max Weber Sosyolojisinde Karizmatik Otorite ve Dini Liderlik. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(14), 51-76.

Çetiner, B. (2009). Ferdî Namaz - Cemaatle Namaz. İçinde B. Çetiner (Ed.), *Sosyal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Cami* (151-160). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Dağcı, A. ve Dağcı, T. (2018). Camiye İlişkin İmgeler: Metaforik Bir Araştırma. *Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(1), 97-120.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman. (1992). *Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Daryal, A. M. (1969a). Cami Sosyolojisi ve Psikolojisi Üzerine Bir Deneme. *İslâm Medeniyeti*, 2(23), 14-17.

Daryal, A. M. (1969b). Cami Sosyolojisi ve Psikolojisi Üzerine Bir Deneme II. *İslâm Medeniyeti*, 2(24), 24-28.

Demir, Ç. (2015). *Camilerdeki Dini Hizmetlerin Yapılmasında Cami Cemaatinin Din Görevlilerinden Beklentilerinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi (Altınyayla İlçe Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Demirci, S. (2019). Hz. Peygamber'in Gençleri Kendi "Dünyasına" Katması: Kuşaklar Arası İletişim ve Yetişkin Sosyalleşmesi Nasıl Gerçekleşir?. İçinde *Peygamberimiz ve Gençlik* (288-303). İstanbul: DİB Yayınları.

Demirkol, B. (1996). Vaizlerin Ehliyetleri ve Mesleğe Yatkınlıkları Üzerine Deneysel Bir Araştırma. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 31(Özel Sayı), 283-330.

Döner, A. (2015). *Cami Hizmetlerinde Cemaatin Beklentileri Üzerine Sosyolojik Bir Analiz (Sivas/Zara İlçesi Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. (1981). *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Efe, A. (2013). *Dinî Gruplar Sosyolojisi*. İstanbul: Dönem Yayıncılık.

Efe, A. (2017). Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı. *İslami Araştırmalar*, 2017, 28(3), 290-301.

el-Ömerî, M. N. (2017). Hz. Peygamber'in Sahâbeye İnanç Esaslarını Öğretmede İzlediği Metot (Çev. Kılıç Aslan Mavil). *KADER*, 15(2), 452-492.

Erdem, G. (2009). Sosyal Açılımlı Cami Hizmetleri. İçinde *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri* (Cilt 2, 248-256). Ankara: -.

Erdiç, Ş. (2011). Din Görevlilerinin Sosyoekonomik Arka Planı (Antalya İli Örneği). *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 131-157.

Erdoğan, A. (2019). *Bir Cami Cemaatinin Anatomisi: Kızılay Hacı Osman Mescidi Cemaati Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Çorum: Hitit Üniversitesi.

Eren, S. (2000). Cemaatsel Oluşum ve Dinin Rolü. *Dini Araştırmalar*, 3(7), 93-112.

Ertit, V. (2014). Sekülerleşmenin Hızlandırıcısı Olarak Kentleşme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 247-253.

Erul, B. (2010). *Örnek Bir Lider Hz. Peygamber*. İstanbul: TDV Yayınları.

Genç, A. (2004). *Din Görevlilerinin Halkla İlişkileri (Suşehri ve Akıncılar İlçeleri Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Gezgin, A. G. (2006). Kur'an'da Hz. Peygamber ve Ashab İlişkileri -Ashabı Uyaran Ayetler Bağlamında-. İçinde İ. Yakıt (Ed.), *VII. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler)* (175-196). Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Güler, A. (2021). Gruplar ve Grup Dinamiği. İçinde E. Geçer ve M. Serdar (Ed.), *Sosyal Psikoloji El Kitabı* (131-153). Ankara: Grafiker Yayınları.

Günaydın, R. (2019). *1980 Sonrası Türk Sinemasında Din Adamı Temsili*. Yüksek Lisans Tezi. Ordu: Ordu Üniversitesi.

Güner, A. (1995). Asr-ı Saadet'te Mescidler/Camiler ve Fonksiyonları. İçinde V. Akyüz (Ed.), *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam* (Cilt 4, 155-223). İstanbul: Beyan Yayınları.

Günerigök, M. (2019). Cemaat Sosyolojisi: Bir Kavramın Tarihsel Serüveni. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(5), 287-297.

Güneş, A. (2018). Sosyolojik Olarak Dinin Boyutları ve İslam'da Cami/Cemaat Kavramları Etrafında Oluşan Erozyonun Günümüze Yansımaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28(2), 255-268.

Güneş, A. (2011). Hz. Peygamber'in Eğitimde Fiziksel Temas Yoluyla Duygusal İletişim Kurmasının Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 235-253.

Güngör, N. (2018). *İletişime Giriş*. (5. Basım). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güngör, Ö. (2012). Amerika'daki Türk Gençleri İçin Cami ve Dinî Sosyalleşme (New Jersey Örneği). Diyanet İlmî Dergi, 48(4), 117-136.

Haberli, M. (2012). Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 118-134.

Hamidullah, M. (1981). *İslam Müesseselerine Giriş*. (Çev. İhsan Süreyya Sırma). İstanbul: Düşünce Yayınları.

Horozcu, Ü. ve Kalkan, K. (2017). Cemaate Bağlılık Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirlilik. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(2), 27-37.

Hortaçsu, N. (2014). *Grup İçi ve Gruplar Arası Süreçler*. Ankara: İmge Kitabevi.

Işık, Z. Dini Grup Mensubu Kadınların Dini Grup Aidiyeti ve Diğer Dini Gruplara Yaklaşımları: Cerrahi Grubu Örneği. *Din Sosyolojisi Araştırmaları*, 1(1), 1-28.

İbn Mâce, Ebû Abdillah b. Yezid el-Kazvinî. (1981). *es-Sünen*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Kapar, M. A. (2001). Hz. Peygamber-Sahâbe İlişkisi. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12, 7-15.

Karaalp, C. (2021). Kur'ân'da "Mescid" Kavramı ve Türkiye'de Cami Hizmetlerinin İyileştirilmesi. *Van İlahiyat Dergisi*, 9(14), 64-90

Karacabey, S. (2003). Hz Peygamber'in İnsan İlişkilerine Verdiği Önem. *Diyanet İlmi Dergi*, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) -Özel Sayı-, 95-118.

Karaman, F. (2021). *Dini Sosyalleşmede Cami Etkisi: Terme Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kavaklıoğlu, M. (2003). Sahâbe-i Kirâmın İstek, Öneri ve İtirazları Karşısında Hz. Peygamber (Hz. Peygamber'in Sahâbede Oluşturmak İstediği Özgüven). *EKEV Akademi Dergisi*, 7(15), 43-67.

Kirman, M. A. (2000). *Türkiye'de Bir "Yeni Dinî Cemaat" Örneği Olarak Süleymancılık*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Kisbet, M. (2018). Beş Vakit Namazın Cemaatle Edasına Dair Fıkhi Görüşler ve Değerlendirilmesi. İslâmî İlimler Dergisi, 13(2), 2018, 265-294.

Koca, M. (2015). *Din Görevlilerinin İletişim Becerileri Konusunda Cami Cemaatinin Algıları ve Beklentileri*. Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Koç, E. (2019). Osmanlı Mahallesinde Cemaat İçi Ahlaki Oto-Kontrol Sistemi: Suç ile Suçlunun Tespiti, Kavramsallaştırılması ve Suçlunun Dışlanması (İhraç). *Akademik Bakış: Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, 71, 120-148.

Korkmaz, S. (2015). Türkiye'deki İslami Cemaatlerin Yaşadığı Temsil Sorunları. İçinde H. Hökelekli ve V. Bilgin (Ed.), *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme (Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler)* (281-293). Bursa: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Kubat, M. (2020). İslâm Toplumunun Birlik ve Beraberliğini Sağlama Merkezleri Olarak Câmi ve Mescidler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 5-31.

Midilli, Ş. (2018). *Erenköy Cemaatinde Kadın Sohbetleri: İçerenköy Semti Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî. (1981). *el-Câmiu's-Sahîh*. 3 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. (1981). *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Ok. B. (2015). Gündelik Hayatta Caminin Yeri. İçinde *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – I (Sosyoloji - Şehircilik ve Mimari)* (107-121). Kütahya: -.

Okiç, M. T. (1958-1959). İslâmiyette İlk Nüfus Sayımı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 11-20.

Onay, A. (2006). Cami Eksenli Din Hizmetleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12), 149-175.

Onay, A. (2020). Danimarka Türk Toplumunda Cami Merkezli Dindarlık. İçinde Y. Çoştu (Der.), *Göç ve Din Üzerine* (103-125). London: Transnational Press London.

Ozan, Ö. (2013). *Din Görevlisinin Toplumsal İmajını Etkileyen Faktörler (Samsun Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Önkal, A. ve Bozkurt, N. (1993). Cami. *DİA,* Cilt 7, 45-56. İstanbul: TDV Yayınları.

Önkal, A. (1983). Asr-ı Saadet'te Mescid'in Önemi ve Yaptığı Görevler. *Diyanet Dergisi*, 19(3), 49-55.

Önkal, A. (2008). Dinî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri Çerçevesinde İmam-Cemaat İlişkileri. İçinde M. Bulut (Ed.), *I. Din Hizmetleri Sempozyumu* (Cilt 2, 575-588). Ankara: DİB Yayınları.

Öz, N. (2021). İslâm Dininde İbadetlerin Sosyal Boyutu. *Mütefekkir*, 8(15), 217-242.

Öz, Ş. (2010). *Bir Cami Cemaatinin Anatomisi: Konya Kulu Merkez Kubbeli Cami Cemaati Üzerine Din Sosyolojisi Açısından Bir Yaklaşım*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi.

Özbolat, A. (2015). Toplumsal Fonksiyonları Bağlamında Dini Otorite: Tipolojik Bir Deneme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 1-23.

Özel, A. M. (2015). Camii: Kutsalın Kabarışı. İçinde Ş. Göküş vd. (Ed.), *İslâm ve Sanat* (565-573). İstanbul: İslâmi İlimler Araştırma Vakfı Yayınları.

Özkalp, E. (2004). Toplumsal Gruplar. (3. Basım). İçinde E. Özkalp (Ed.), *Davranış Bilimlerine Giriş* (93-107). Eskişehir: A.Ü. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Özler, İ. (2007). *Camilerin Zihniyet Değişimindeki Rolü (Erzurum Örneği)*. Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Palabıyık, H. H. (2013). *Yaygın Din Eğitimi Kurumu Olarak Camilerin Sosyo-Kültürel Hayata Etkileri (Mardin Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Parlamış, İ. (2022). Dinî Gruplarda Karizmanın Temellendirilmesi: Galip Kuşçuoğlu Örneği. *BAİD*, 15, 33-58.

Sancaklı, S. (2018). Cami'de Cemaatle Namaz Kılmanın Dini, Sosyal ve Psikolojik Açıdan Önemi ve Etkisi. *Academic Knowledge*, 1(1), 1-18.

Sarıkaya, M. S. (2009). Dinde Marjinalleşmenin Pratik Boyutuna Dair Bazı Değerlendirmeler (İslam Mezhepleri Tarihi Açısından Bir Çözümleme Denemesi). *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 27-41.

Sarıkaya, M. S. (2001). Dinî Zihniyetlerimizin Oluşumunda Dinî Tarikat ve Cemaatlerin Olumsuz İzdüşümleri. *Arayışlar -İnsan Bilimleri Araştırmaları-*, 3(5-6), 45-60.

Sarmış, M. (2014). Kur'an'da Toplumsal Çatışma. *Mütefekkir*, 1/2, 123-151.

Sarmış, M. (2022a). Dinî Gruplarda Hegemonik İşleyiş Mekanizması. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 63/1, 321-354.

Sarmış, M. (2022b). Toplumsal Değişme ve Dinî Gruplar. İçinde E. Perşembe (Ed.), *Toplumsal Değişme ve Din* (145-171). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sinanoğlu, A. F. (2014). Dinî Gruplar ve Grup Fanatizminin Toplumsal Boyutları. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 33-39.

Tan, Z. (2019). Farklı Karakterlerin İnşasında Mescid-i Nebevî'nin Fonksiyonu. İçinde M. Sürün. (Ed.), *IX. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu: Şehir ve Medeniyetin İnşasında Din Görevlilerinin Rolü* (183-194). İstanbul: Ravza Yayınları.

Taştan, N. (2021). Dini Sosyal Kimliğin İnşası: İsmailağa Cemaati Örneği. İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 5(2), 429-444.

Tatar, H. C. (1996). *Şehirleşme ve Dinî Cemaatleşme (Malatya Uygulaması).* Doktora Tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi.

Tatlılıoğlu, D. (2008). Dinî Cemaatlerin ve Tarikatların Fonksiyonel Analizi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 8(3), 97-125.

Tekin, M. (2012). Camiye Mahallenin Sosyalitesinde Yer Edindirmek. İçinde Ş. Göksu (Haz.), *Cami Merkezli Din Eğitimi* (179-192). İstanbul: Yecder Kitapları.

Tekin, Ü. (2004). Dünden Bugüne Sosyolojik Açıdan Cemaat ve Cemiyet Kavramları. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 1(2), 107-120.

Tetik, H. (1998). Yaygın Din Eğitiminde Cami Görevlileri-Cemaat İletişiminin Önemi. *Diyanet İlmi Dergi*, 34(2), 99-108.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Musâ b. ed-Dahhâk. (1981). *es-Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Togayhan, A. (1998). *Toplumsal Değişme ve Dinî Cemaatleşme "Kayseri Örneği"*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Türkyılmaz, H. (2017). Türk Modernleşmesinin Arka Yüzü: Dini Grupların Gündelik Hayatta Dışa Kapalı Yapılaşması ve "Taktik"sel Yaklaşımı. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 45, 7-40.

Türkyılmaz, H. (2021). *Dini Gruplar ve Cemaatlerin Sosyolojisi: Konya Örneği*. Konya: Çizgi Kitabevi.

Tüzen, M. A. (2018). Hiyerarşik Varlık Zincirinden Modern Bireyin Doğuşuna. *Mavi Atlas*, 6(3), 107-125.

Vuruşkan, H. (2022). Cemaatle Namazın Fazilet Dereceleri İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi. *Diyanet İlmî Dergi*, 58, 193-234.

Yağcı, H. (2017). Hz. Peygamber'in İnsanları Etkileyen Davranış Modelleri. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 1-23.

Yamaç, M. (2020). Sosyal Medyada Dini Topluluklar. *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 4(1), 101-122.

Yavuz, S. (2014). Bir Karizmatik Otorite Örneği Olarak İmamet ve Mehdi Anlayışı: Türkiye Caferileri (Iğdır Örneği). *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(25), 1-35.

Yazıcı, N. (2007). Din Hizmetleri Açısından Caminin Yeri ve Önemi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(2), 1-10.

Yelken, R. (1999). *Cemaatin Dönüşümü: Geç Modern Dönemler İçin Bir Cemaat Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

Yenen, İ. (2012), Yazılı Basında "Din Adamı" Kimliğinin Temsili. *Turkish Studies*, 7(2), 1161-1181.

Yıldırım, A. (2019). Yorumun Dinselleşmesinde Cemaat Söyleminin Rolü. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 46, 59-82.

Yıldırım, A. (2010). Peygamber-Sahabe İlişkisi Bağlamında Tasavvufî Düşünce ve Yorumlarda Şeyh-Mürid İlişkisi. *İslam Araştırmaları*, 3(1), 5-18.

Yıldırım, E. (2012). Cemevleri ve Cemevlerinin Dini ve Toplumsal Fonksiyonları. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 157-176.

Yıldız, M. C. (2012). Meslekler Sosyolojisi Açısından Din Görevliliği ve Din Görevlileri. İçinde *Uluslararası Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslamî İlimler Sempozyumu* (1-14). Bingöl: Bingöl Üniversitesi.

Yıldız, Z. (2016). Din Görevlisi Adaylarının İletişim Becerisi Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(29), 107-130.

Yılmaz, H. (2004). *Toplumsal Dönüşümde Sünnet*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Yuca, Y. (2015). *Türkiye'de, Geçmişten Günümüze Camilerin Eğitim Fonksiyonları*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Yurttaş, S. (2019). Toplumsal Gruplar ve Grup İçi Süreçler. İçinde E. Aksakal ve S. Yurttaş (Ed.), *Sosyolojik Açıdan Din ve Dini Gruplar* (51-81). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Bölüm 2

ALEVİLİK-BEKTAŞİLİĞİN DEĞİŞEN YÜZÜNE TUTULAN BİR AYNA OLARAK: HAKK LOKMASI "HAKKULLAH"

Gökhan AĞAOĞLU [1]

Hasan ÇELİK [2]

1 Araştırmacı / Yazar ve Türkolog, Pınarbaşı (Bulam) - Çelikhan - Adıyaman / Türkiye. E-posta: agaoglugokhann@outlook.com ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7988-3058

2 Araştırmacı / Yazar, Doğanşehir – Malatya / Türkiye. E-posta: hasancelikkafkas@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-9467-8960

"Yüzlerce talip bir Pir'e, bir Pir de yüzlerce talibe bakar...
El eli yıkar, el de döner yüzü yıkar.
Onun için el ele, el de Hakk'a deriz!.."

Giriş

Aleviliğin inanç yapısı ritüeller üzerine inşa edilmiştir. Bu ritüellerin ise "ocak" adı verilen hiyerarşik bir teşkilatlanma çatısı altında sistemleştirildiği ve organize edildiği görülür. Ocak sistemi ve bu sistem çerçevesinde gerçekleştirilen dinî ritüellerin işleyişini sağlayan kural ve kaidelerin tamamı ise "yol" ya da "erkân" olarak adlandırılır. Aslında yol, Alevi inancı mensuplarının Aleviliğe verdiği addır. Dolayısıyla yol kavramı; ocak sistemi ve ritüeller de dâhil olmak üzere Aleviliğe dair ne varsa tamamını kapsar (Akın, 2020b: 99). Alevilikteki esas gaye de bu yolun kesintisizce sürdürülmesi ve inancın karşılaşılan tüm zorluklara rağmen devam ettirilmesi ve yaşatılmasıdır. **"Yol cümleden uludur"** düsturu bu mânâda dile getirilen en bariz cümlelerden biridir ve talibin benliğini yol için feda edişinin deyimleşmiş bir ifadesidir.

Sosyolojik dönüşümlerin inançlar üzerinde ciddi etkiler yarattığı su götürmez bir gerçekliktir. Her inanç sistemi kendine ait manevi kurum ve erkânlarıyla varlıklarını ifade etmiş ve kendi ritüelleriyle bu inanç kimliklerini de gelecek nesillere aktarmak istemişlerdir. Osmanlı Devletinde 16. yüzyılda yaşanan gelişmelerden sonra dışlanan Alevi toplumu, bu dışlanmanın etkisi ile kabuğuna çekilmiş, varlığını, yaşamını sürdürebilmek için kendi iç dayanışmasını, örgütlenmesini çeşitli biçimlerde; birtakım araçlar, kurumlar aracılığı ile sağlamaya çalışmıştır (Gölbaşı, 2007: 1). Bu anlamda hem Alevilik hem de Aleviliğin içerisinden doğan Bektaşilik, inanç ritüelleriyle kimliklerini var edebilmişlerdir. "Yol" olarak adlandırdıkları inançlarının yüzlerce yıllık birikimiyle oluşturdukları sistemlerini Ocaklar ve Dedelik/Babalık kurumu üzerinden günümüze kadar taşıyabilmiş ve inançlarını yaşatabilmişlerdir. Ancak Türk toplum yapısındaki sosyal dönüşümler ve özellikle de "şehirleşme olgusu", geçmişte ve çoğunlukla kırsal alanda yaşamış olan Alevi/Kızılbaş topluluklarının inanç dünyalarında da ciddi değişikliklere neden olmuştur. Ocak merkezli yürütülen inanç hizmetleri şehirleşmeyle birlikte yeni bir forma bürünmüş ve ocakların karizmatik etkisinin yerini büyük ölçüde dernek ve cemevi eksenli yürütülen hizmetler almıştır. Bu anlamda değişen Dede-Talip ilişkilerine bağlı olarak, inanç içerisinde uygulanan kimi hizmetlerin ya değişmesi ya da eski önemini yitirmesi söz konusu olmuştur. Köy yaşamında inancın bireyler (talipler) üzerindeki otokontrolü çok daha güçlü ve etkiliyken, şehirleşmeyle beraber bu otokontrol de giderek zayıflamış veya etki gücünü yitirmiştir. Zayıflayan bu inançsal etkileşim, hem Aleviliğin hem de Bek-

KAYNAKÇA

Arı, Yılmaz (2021). "Ali Büyükşahin Dede İle Alevilik Ve Dini Otorite Üzerine". *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*. S. 7 (38), ss. 578-591.

Akın, Bülent (2020a). *Kızılbaş Oğuzlar ve Şah İsmail'in Anayurdu Diyarbakır.* İstanbul: Kitabevi Yayınları.

Akın, Bülent (2020b). "Alevilikte Niyâz Kavramı ve Niyâz Merkezli Ritüeller". Bolu: *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi,* S. 22, ss. 98-116.

Cengiz, Daimi (2014) "Kureyşan (Khuresu) Ocağı'nın Cem Ritüeli Ve Ritüel Musikisi". Tunceli: *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* C. 2, S. 5, ss. 55-94.

Çakır, Ruşen (2010). "Politik Alevilik İle Politik Sünnilik: Benzerlikler ve Zıtlıklar". Editörler: T. Olsson, E. Özdalga ve C. Raudvere. Çev. Bilge Kurt Torun ve Hayati Torun. *Alevi Kimliği.* İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çelik, Hasan ve Seda Kırteke (2017). "Alevi/Kızılbaşlıkta Ocak Kültü". Ankara: *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* S. 81, ss. 115-132.

Çelik, Hasan (2019). "Alevilikte Gönül Eğitimi ve Model Kişilik Olarak Hüseyin Doğan Dede". Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Doğan, Eşref ve Hasan Çelik (2022). Kavramlar ve Tasavvufî İzâhlar Açısından Aleviliğin El Kitabı. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Demirci, Ozan (2019). "Alevi-Bektaşi İnancının Şehirleşmeyle Değişimi". Ankara: *Turkish Studies Social Sciences,* S. 14, ss. 1421-1433.

Eliaçık, İhsan (2020). *Yaşayan Kur'an: Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal – Tefsir.* İstanbul: İnşa Yayıncılık.

Ertan, Mehmet (2021). *Aleviliğin Politikleşme Süreci (Kimlik Siyasetinin Kısıtlılıkları ve İmkânları).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Ersal, Mehmet (2016). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi Çubuk Havzası Örneği.* Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları.

Gezik, Erdal (2013) "Çıralık: Dinsel Bir Sistemin Sosyo-Ekonomik Boyutu". Derleyenler: Ş. Gürçağ Tuna ve Gözde Orhan. *Dört Dağa Sığmayan Kent: Dersim Üzerine Ekonomi - Politik Yazılar.* İstanbul: Patika Kitap Yayınları, ss. 113-163.

Gökbel, Ahmet (2019) *Ansiklopedik Alevi Bektaşi Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Gölbaşı, Haydar (2007). *Alevi-Bektaşi Örgütlenmeleri (Sosyolojik Bir İnceleme).* İstanbul: Alev Yayınları.

Korkmaz, Esat (2005). *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: Anahtar Kitap Yayınları.

Seven, Yusuf Can (2010). "İmam Rıza Ocağında İnanç Uygulamaları". Ankara: *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* S. 56, ss. 357-370.

Soyyer, A. Yılmaz (2019). *Hünkâr: Ansiklopedik Bektaşilik Sözlüğü.* İstanbul: Post Yayınevi.

Tanrıverdi, Ali (2020). "Adıyaman Kırsal Aleviliğinde Seküler Eğilimler". Kırıkkale: *Muhafazakâr Düşünce Dergisi.* Yıl: 16, Özel Sayı 1, ss. 94 - 117.

Uğurlu, Hünkar (Kaynak Kişi). Hıdır Âbdal Ocağı Dedesi ve Türkolog. Mülakat Tarihi ve Yeri: 01.01.2023, Cem Vakfı Genel Merkezi Yenibosna Cemevi – İstanbul.

Yaman, Ali (2006). *Kızılbaş Alevi Ocakları.* Ankara: Elips Kitap.

Bölüm 3

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN TEFSİR DERSİNE YÖNELİK TUTUMLARI

Süleyman GÜMRÜKÇÜOĞLU[1]

1 Süleyman Gümrükçüoğlu, Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, sgumrukcuoglu@ hotmail.com, ORCİD 0000-0001-5875-767X

Giriş

Vahye muhatap olan insan; akıllı ve düşünen bir varlıktır. İlahi vahyin içerdiği dini, ahlâkî, sosyal konuları algılama ve anlama kabiliyetine sahiptir. İnsanın bu yetisi ilahi vahyin ortaya koyduğu norm ve değerlerin öğrenilmesi ve yaşanması, bunların nesilden nesile aktarılması, doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılmasını gerekli kılmaktadır (Müminûn 23/68; Sa'd 38/29; Muhammed 47/24). Bu sorumluluk, insanın varlığıyla başlayıp kıyamete kadar devam edecek olan bir faaliyetin başlangıcını oluşturmuştur. İlahi vahyin son halkasını oluşturan Kur'an'ın, insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılayacak norm ve değerlere sahip olması, onun muhtevasını anlama gayretlerinin zeminini oluşturmuştur. Çünkü Kur'an 23 yıllık vahiy sürecinde, insanların ihtiyaçları çerçevesinde oluşmuş, hayatın her alanında karşılaşılan sorunlara çözüm üreten, inananlara yeni bir bakış ve anlayış kazandıran, yaşayan canlı bir hitaptı. Fakat zaman içinde inananlar için yazılı bir metne dönüşen Kur'an'ın, her an yeniden inzal oluyormuş gibi insanların ihtiyaçlarına cevap üretmesi gündeme gelmiştir.[1]

Bu ihtiyaç, Hz. Peygamberle başlayan tefsir faaliyetinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu faaliyet ilahi mesajın algılanması, anlaşılması ve hayata yansıması için gerekli usulleri belirleyen bir ilim dalı olan tefsiri ilmini ortaya çıkarmıştır. Bu noktada tefsir ilmi diğer İslami ilimlere kaynaklık yapmıştır. Bu durum, İslami ilimler içinde tefsir ilmini ayrıcalıklı bir konuma yükseltmiştir. İlahi mesajların anlaşılmasında; Hz. Peygamberin sözel ve fiili uygulamaları, sahabenin Kur'an'ı anlama biçimi, ayetlerin sebebi nüzulü ve Kur'an icazının inceliklerinin bilinmesi gerekmektedir. Tefsir ilminin muhtevasında var olan bu bilgiler, ayetlerin anlaşılması ve ilahi mesajların içselleştirilip yaşanma imkânının gerçekleşmesini sağlamaktadır.[2]

Tarihi süreçte Kur'an'ın anlaşılma noktasında birçok tefsir ekolleri ve tefsir çeşitleri ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede eğitim- öğretim faaliyetleri yapılmış ve kurumsallaşmaya gidilmiştir. Yakın tarihimizde üniversite niteliğinde kurulmuş olan Darülfünun içinde Ulûm-ı Âliye-i Diniye Şubesinin kurulması, medreselerden başka yüksek din eğitiminin temelini oluşturmuştur. Günümüzde de üniversite sistemi içerisinde yüksek din eğitimi ve öğretimi İlahiyat Fakülteleri bünyesinde sürdürülmektedir.[3]

---

1 Süleyman Gezer, *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an* (Ankara: Ankara Okulu, 2008), 248.

2 Mehmet Paçacı, *Kur'an'a Giriş* (Ankara: İsam Yay., 2021), 124-125; Necmettin Gökkır, *Kur'ân Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: İFAV., 2014), 19-23; Cela Kırca, "Kur'an'ı Anlama Sorunları Ve Yöntemleri", *Bilimname* 26/1 (2014), 7-24.

3 Zeki Salih Zengin, *Medreseden Darülfununa Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi* (İstanbul: Çamlıca Yay., 2011), 36; Mustafa Öcal, *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Dergâh Yay. 2015), 102; Muhammet Fatih Genç, Süleyman Gümrükçüoğlu "İlitam Bölümü Öğrencilerinin İlâhiyat Eğitimine Bakışı (Kocaeli Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İlitam Örneği)", *IHYA* 6/2 (2020), 643.

KAYNAKÇA

Acuner, Yusuf vd. "Akademisyenler Ve Öğrencilere Göre İlahiyat Fakültesinde Tefsir Dersi Üzerine Bir Alan Araştırması". *Tefsir Eğitim Ve Öğretiminin Problemleri.* ed. Ömer Kara. 57 -81. İstanbul: KURAV Yay., 2005.

Aydar, Hidayet. "Dârülfünûn İlahiyat Fakültesi Ve Türk Kültürü Hayatına Katkıları". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2006), 23-43.

Aydar, Hidayet. "Yaygınlık Bakımından Meallerimiz Ve Mealler Üzerinde İstatistiksel Bir Değerlendirme". *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 5 (2015), 109-147.

Ayhan, Halis. *Türkiye'de Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yay., 2004.

Bahçekapılı, Mehmet. *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü* (1997-2012). İstanbul: İlke Yay., 2012.

Demir, Ziya. *Osmanlı Müfessirleri Ve Tefsir Çalışmaları.* İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006.

Dölen, Emre. *Osmanlı Döneminde Dârülfünûn 1863-1922: Türkiye Üniversite Tarihi.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 2009.

Ev, Halit. (2015). "Yükseköğretimde Din Eğitimi". *Din Eğitimi*. Ed. Mustafa Köylü vd. 268-300. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2005.

Fırat, Erdoğan. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Eğitimleriyle İlgili Konular". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1989), 17-42.

Genç, Muhammet Fatih - Ayhan, Mehmet. (2021). "İlitam Bölümü Öğrencilerinin Hadis Dersine Yönelik Tutumları". *Mîzânü'l-Hak: İslami İlimler Dergisi* 12 (2021), 77-109.

Genç, Muhammet Fatih – Gümrükçüoğlu (2020) "İlitam Bölümü Öğrencilerinin İlâhiyat Eğitimine Bakışı (Kocaeli Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İlitam Örneği)", *IHYA* 6/2 (2020), 640-656.

Genç, Muhammet Fatih. "İmam Hatip Okulları Ve İlahiyat Fakülteleri Örneğinde Din Eğitiminde Kalite Sorunu". *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi* 7 (2019), 145-166.

Gezer, Süleyman. *Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Kur'an*. Ankara: Ankara Okulu, 2008.

Gökkır, Necmettin., *Kur'ân Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı.* İstanbul: İFAV., 2014.

Gül, Ahmet. *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Ve Bunlar Arasında Daru'l-Hadislerin Yeri.* Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997.

Güney, Necmeddin. "Bilgisayar Ortamındaki İslâmî İlimler Konulu Arapça Program Ve Cd'ler Üzerine". *Marife: Dini Araştırmalar Dergisi 5/2 (*2005), 153-185.

İhsanoğlu, Ekmelettin. "Dârülfünûn", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. Ankara: TDV Yayınları, 1993), 8/ 521-525.

İlahiyat Programı: https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=20041

Karacelil, Süleyman. "İlahiyat Fakültelerinde Tefsir Tarihi Ve Usûlü Dersinin Bazı Problemleri Ve Çözüm Önerileri", *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/5 (2012), 83-106.

Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri.*Ankara: Nobel Yay., 2011.

Kaya, Mevlüt. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problemleri (Samsun O. M. Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)". Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi 8 (2001), 77–114.

Kazıcı, Ziya. *Osmanlı'da Eğitim Öğretim*. İstanbul: Kayıhan Yay., 2016.

Kesgin, Salih. "İlahiyat Fakültelerinde Hadis Eğitiminin Dünü, Bugünü Ve Yarını: Tespit Ve Teklifler". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 16/1(2016), 9-45.

Kırca, Celal. "Kur'an'ı Anlama Sorunları Ve Yöntemleri". *Bilimname*: Düşünce Platformu, 26/1 (2014), 7-24.

Kiriş, Mehmet. *İlahiyat Fakülteleri Ve Diyanet İşleri Başkanlığı Ekseninde Türkiye'de Din Eğitimi.* Ankara: İlâhiyât Yay., 2018.

Koştaş, Münir. "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Dünü Bugünü)". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31 (1989), 1-27

Mehmedoğlu, Yurdagül."İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Eğitim Öğretim Beklentileri (M. Ü. İlahiyat Fakültesi Örneği)". *Gençlik Dönemi ve Eğitimi* (121-150). İstanbul: Ensar Neşr., 2000.

Nazıroğlu, Bayramali ."İlahiyat Fakültelerinde Din Eğitimi ve Sorunları". *Türkiye'de Din Eğitimi ve Sorunları. Ed.* Mustafa Köylü 169-208. İstanbul: DEM Yay., 2018.

Öcal, Mustafa. "İlahiyat Fakültelerinin Tarihçesi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* I/1(1986), 111-123.

Öcal, Mustafa. *Osmanlıdan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi.* İstanbul: Dergâh Yay., 2015.

Özdemir, Saadettin. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin İlahiyat Programı İle İlgili Görüşleri: Sdü İlahiyat Örneği". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/13 (2019), 1-33.

Paçacı, Mehmet. *Kur'an'a Giriş*. Ankara: İsam Yay., 2021.

Sağlamtunç, Tülin. "Türkiye'de Üniversite Kütüphanecilik Bölümlerinin 4. Sınıf Öğrencilerinin Özgür (Boş) Zaman Ders Dışı Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma". *Türk Kütüphaneciliği* 4/1(1990), 3-21.

Saracaloğlu, Asuman Seda vd. "Üniversite Öğrencilerinin Okuma İlgileri Ve Okuma Alışkanlıklarını Etkileyen Faktörler". *Eğitim Araştırmaları* 4 (2003), 149-157.

Soyupek, Hasan. "İlahiyat Fakültelerinde Yürütülen Arapça Öğretimine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi Isparta İlahiyat Fakültesi Örneği". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/10 (2003), 77-95.

Şenat, Fatma Asiye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin "Anlayarak Kur'an Okuma" Durumları Üzerine Boylamsal Perspectifli Bir Anket Çalışması". *Turkish Studies,* 12/10 (2017), 291-310.

Şenat, Fatma Asiye. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Anlayarak Kur'an Okuma Durumları Üzerine Bir Çalışma", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/1(2011), 143-164.

Uçar, Recep. "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Profili, Akademik Eğilimleri Ve Aldıkları Eğitime İlişkin Memnuniyet Algıları (İnönü Üniversitesi Örneği)". *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2017), 97-170.

Yılmaz, Bülent vd., "Hacettepe Üniversitesi Ve Bilkent Üniversitesi Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma". *Türk Kütüphaneciliği* 23/1 (2009), 22-51.

Yokatlas. "İlahiyat Programı". Erişim 28 Kasım 2022.

https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans-bolum.php?b=20041

YÖK: 41638 sayılı yazı; https://aofgiris.com/node/518. (Erişim: 21/01/2022)

Zengin, Zeki Salih. *Medreseden Darülfünuna Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi*. İstanbul: Çamlıca Yay., 2011.

Bölüm 4

KEMALPAŞAZÂDE'NİN İ'CÂZÜ'L-KUR'ÂN ANLAYIŞI

Mehmet Mahfuz ATA[1]

1 Dr. Öğretim. Üyesi Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Tefsir Anabilim Dalı, Burdur, Türkiye. mehmetata@mehmetakif.edu.tr https://orcid.org/000-0001-7151-9377

Giriş

Kemalpaşazâde, (ö. 940/1534) Osmanlı dönemindeki ilim ve kültür medeniyetinin en mühim şahsiyetlerinden biridir. (Turan, 2022, 25/238) Şeyhülislamlığının yanı sıra, çeşitli dillerde risale ve eserler yazması, İslamî ilimlere vukûfiyeti, tefsir edebiyatında kendine özgü fikirlerinin bulunması ve kimi zaman meselelere eleştirel yaklaşması gibi açılardan üzerinde önemle durulması gereken bir âlimdir. Osmanlı bilginleri tarafından kendisine "el-muallimu'l-evvel" ve "müfti's-Sekaleyn" (Turan, 2022, 25/238; Kırcı, 2022, s. 233) unvanı verilmiştir. O, kendinden önceki müfessirlerin düşünce ve lafızlarını olduğu gibi tekrar etmemiş, bilakis onların görüşlerini sentezleyerek yeniden yorumlamıştır. Bu nedenle ilimdeki derin anlayışından dolayı bazı âlimlerin takdirine mazhar olmuştur. (Bkz. et-Temîmî, 1983, 1/355-357; Leknevî, 1324/1886, s. 22; Karmış, 1986, s. 170; Arpa, 2008, s. 200)[1] İbn Kemal olarak da bilinen Kemalpaşazâde, Osmanlı Devletinin ilmî, iktisadî ve kültürel yönden zirvede olduğu bir zamanda yaşamıştır. Sahip olduğu ilmî kimliğinden dolayı yaşadığı dönemdeki padişahların teveccühünü kazanmıştır. (Gevheroğlu-Düzgün, 2021/47) Yetişkinliğinin ilk döneminde askerî sınıftan ilmiye sınıfına geçen Kemalpaşazâde, burada kadılık, müderrislik, kazaskerlik ve Şeyhülislamlık gibi görevleri ifa etmiştir. Kemalpaşazâde Molla Hatipzâde (ö. 901/1496), Muslihuddin Kesteli (Kastallânî), (ö. 901/1496) gibi hocalardan ders almıştır. (Taşköprüzâde, 1975, s. 226-227; Gevheroğlu-Düzgün, 2021/48) Hatipzâde Muhyiddin Mehmet (ö. 940/1534), Şeyhülislam Sa'di Çelebi (ö.945/1539), Şeyhülislam Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574) gibi birçok talebe yetiştirmiştir. (Alak, 2009, s. 146-150; Bahçeci, 2019, s. 3).

Kemalpaşazâde Kur'ân-ı Kerim-i retorik ve edebî sanatlar bakımından ele almış, i'câz yönüne vurgu yapmıştır. Bununla alakalı öne sürülen sarfe mezhebinin görüşlerini dile getirmiş, sarfenin genelde, Arapların Kur'ân'ın bir benzerini getirme kudretine sahipken bunun Allah Teâlâ tarafından engellenmesi savına dayandığını belirtmiştir. Daha sonra sarfe teorisini savunanların görüşlerine birtakım reddiyeler vermiştir. (Öge, 2014, s. 101) Bu çalışma, bir taraftan Kemalpaşazâde'nin i'câzü'l-Kur'ân'a dair eserlerindeki i'câzü'l-Kur'ân ve sarfe kavramını ele alırken diğer taraftan söz konusu alana mütavazi bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Kemalpaşazâde, Kur'ân âyetlerinin birbiriyle çelişmemesinin, onun lafzen ve manen i'câzının en büyük delillerinden olduğunu söylemiş, Hz. Peygamber'in (sav) mu'cizelerinden biri olan Kur'ân'ı aklî/akılla algılanabilen bir mu'cize şeklinde değerlendirmiştir. O, Kur'ân'ın, belâgat ve fesâhat yönünden meydan okuduğu halde, insanların ve cinlerin onun benzerini getiremediklerine dikkat çekmiş (İbn Kemal Paşa, 2018, 3/1120)

1 Her ne kadar bazı tabakât yazarları Kemalpaşazâde'yi, Suyûtî ve bazı âlimlerden üstün tutmuşsa da bu sözleri ihtiyatla karşılamak gerekmektedir. (Turan, 2022, 25/238)

KAYNAKÇA

Alak, M. (2009). *Kemalpaşazâde'nin Şerhu Tağyîri'l-miftâh Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Âmidî, Seyfüddîn Alî b. Muhammed b. Sâlim es-Sa'lebî (2004), Ebkâru'l-Efkâr fî Usûli'd-Dîn, thk. Ahmed Muhammed el-Mehdî, Kahire: Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesâkati'l-Kavmiyye.

Arpa, E. (2008). "Şeyhülislam Kemalpaşa Zâde ve Tefsir Anlayışı", *X. Kur'ân Sempozyumu Kur'ân ve Eğitim, 12-13 Mayıs 2007, Tokat.* Ankara: Fecr Yayınları.

Ata, M. M. (1992). *İbn Kemal ve Risâle fî İ'câzi'l-Kur'ân Adlı Eserinin Tahkiki*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Atik, B. (2018). "Mu'cize-Sünnetullah İlişkisi Bağlamında İ'câzu'l-Kurân", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 2/2, 185-216.

Bahçeci, R. H. (2019). *İbn Kemal Tefsirinin El-Keşşâf Geleneğindeki Yeri: Dil ve Belâgat İlimleri Çerçevesinde Mukayeseli Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Bahçıvan, S. (2005). *Şeyhülislam İbn Kemal Paşa ve Arâuhu'l-Îtikadiyye,* Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Beyzâvî, Nâsiruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer (1418/1997), thk Muhammed Abdullah el-Mer'aşlî, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî

Bulut, H. İ. (2002). "Kemal Paşazâde ve Risâle fî Hakikâtî'l-Mu'cize Adlı Risâlesinin Tahlil ve Değerlendirmesi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6, 187-207.

Cürcânî, Seyyid Şerif, (ts.) Şerhu'l-Mevâkıf, Dâru't- Tıbaâti'l-Âmira, ts.

Demir, H. ve Çatılı K. (2019). "İbn Kemal Üzerine Yapılmış İlmi Çalışmalar", *Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7/1.

Demir, R. (2015). "Şeyhu'l-İslam İbn Kemal'e Göre Mu'cize ve İcazü'l-Kur'ân Meselesi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu, 25-26 Eylül 2014*, Tokat: Yayına Haz. Ali Açıkel vd.

Dinç, Ö. (2021). "Osmanlı Tefsir Geleneği Çerçevesinde İbn Kemal Paşa'nın Gayb Âyetleri Hakkındaki Yorumları-Risâle fî Tahkîki'l-Gayb Özelinde Bir İnceleme-", *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, 5/1, 426-461.

Erdoğan, İ. H. (2013). "Câhız ve Sarfe Teorisine Farklı Bir Bakış", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2/4, 77-96.

Eş'arî, Ebü'l-Hasen Ali b. İsmâîl. (1990). *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfü'l-Musallîn,* thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye.

Ezherî, Ebu Mansûr Muhammed b Ahmed. (1964). *Tehzîbü'l-Lüga*, Mısır: y.y.

Ferâhidî, Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmed. (ts.) *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Sâmerrâî, y.y.: Dâru Mektebeti'l-Hilâl.

Gevheroğlu, M. Ç. ve Düzgün, O. (2021). *Ahmed İbn-i Kemâl Paşa ve Arap Dili ve Edebiyatına Dair Risaleleri.* Nüsha, 21 (53), 43-64.

Gölcük, Ş. Ve Toprak, S. (1998) *Kelam,* , 4. Basım, Konya:Tekin Kitabevi.

Hâlidî, Salâh Abdülfettâh. (1989). *el-Beyân fî İʿcâzi'l-Ḳurʾân*, Amman: y.y.

İbn Hazm Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelûsî. (1978). *el-Usûl ve'l-Furû'*, thk. Muhammed Âtıf el-Irâkî vd. Kahire: Dâru'n-Nahdeti'l-Arabiyye

İbn Kemal. "Î'câzu'l-Kur'ân", SK., Yazmalar 1398.

İbn Kemal. "Î'câzu'l-Kur'ân", SK., Ayasofya 4794.

İbn Kemal. *Risâle fî Tahkîki enne'l-Kur'ân'e Mu'ciz*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi AY. Bölm. nr. 3136, 200a-205a.

İbn Kemal. Şemseddin Ahmed b. Süleyman b. Kemalpaşazâde. (2018). *Tefsîru İbn Kemal Paşa*, thk ve ta'lik Mahir Edib Habbûş, İstanbul: Mektebetü'l-İrşâd,

İbn Kemale, Şemsuddin Ahmed b. Süleyman. (1316). "Risâle fî Hakîkati'l-Mu'cize ve Delâletihâ 'ala Sıdkı men İddea en-Nübüvve", *Resâili İbn Kemal*, nşr. Ahmed Cevdet, İstanbul: İkdam Matbaası.

İbn Kemal. "Risâle fî Kıdemi'l-Kur'ân", RES, ACN.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî. (1414/1994). *Lisânu'l-Arab*, Beyrut: y.y.

İbnü'l-Fâris. Ahmed b. Zekeriyya. (1979). *Mu'cumu Mekâyisi'l-Luga*, thk. Abdusselam Muhammed Hârûn, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

İpek, M. (2021). "Mu'tezile'nin Mu'cize Anlayışı ve Nazzâm'ın Sarfe Teorisi Bağlamında Genel Bir Değerlendirme", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8/2, 134-155.

Kaplan, İ. (2016), *Kelam Açısından Tahrif ve Kutsal Kitapların Mevsûkiyeti Meselesi*, Ankara: Gece Kitaplığı.

Karmış, O. (1986). "Kemalpaşazâde'nin Tefsiri İlmine Getirdiği Yenilikler" *Şeyhülislam İbn Kemal Sempozyumu, Tebliğler ve Tartışmalar, Tokat, 26-29 Haziran 1985,* Ankara: y.y.

Kattân, Menna' Halîl. (1986). *Mebâhis fi Ulûmi'-Kur'ân*, Beyrut: y.y.

Kemalpaşazâde, 13-14 Mayıs 2022 Uluslararası Kemalpaşazâde (İbn Kemal) Sempozyumu Bildirileri I, Editörler: Murat Demirkol vd., Ankara: 2022.

Kırcı, R. (2022). "Kemalpaşazâde'nin el-Fark beyne min et- teb'îziyye ve min et-tebyîniyye Adlı Risâlesinin Muhteva Analizi", *Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2, 227-240.

Leknevî, Abdulhay, *el-Fevaidu'l Behiyye*, Mısır: 1324/1886.Nesefî, Ebu'l-Mu'în Meymun b. Muhammed en-Nesefî. (1990). *Tabsıratu'l-Edille fî Usûli'd-Dîn*, thk. Claude Salame, Dımaşk: y.y.

Öge, A. (2014). "Şeyhu'l-İslam İbn Kemal'in Kur'ân-ı Kerim'in İ'câzıyla ilgili Görüşleri", *Diyanet İlmî Dergi* 50/2, 89-102.

Özbek, Ö. (2022). "Kıraat ve İ'câzü'l-Kur'ân Risâleleri Bağlamında Kemalpaşazâdenin Kur'ân Tasavvuru", *Kemalpaşazâde Felsefe-Din-Edebiyat Araştırmaları II*, Ed. Murat Demirkol vd. Ankara: Fecr Yayınları.

Polat, F. A. (2003). "Bir İ'câzü'l-Kur'ân İddiası: Sarfe", *Marife*, 3/3, 185-218.

Râgıb el-İsfahânî. (1412/1992). *el-Müfredât fî Garîbi'l-Ḳur'ân* nşr. Safvân Adnân Dâvûdî, Dımaşk-Beyrut: y.y.

Râzî, Fahruddîn Muhammed b. Ömer, (1992). *et-Tefsîru'l-Kebîr*, nşr. Mektebetu'l-İ'lâmi'l-İslâmi, İran: y.y.

Rummânî, Ebu'l-Hasan Ali İsa. (ts.). "en-Nüket fî İ'câzi'l-Kur'ân", *Selâsü Resâil fî İ'câzi'l-Kur'ân* içerisinde thk. Muhammed Halefullah Ahmed, Muhammed Zağlûl Selâm, Kahire: Daru'l-Meârif bi Mısr.

Sâbûnî, Nûreddîn. (1969). *Kitâbu'l-Bidâye mine'l-Kifâye fi'l-Hidâye fî Usûli'd-Dîn*, thk. Fethullah Huleyf, Kahire: Dâru'l Me'ârif.

Sekkâkî, Ebu Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Ali, *Miftâhu'l-Ulûm*, Beyrut: ts.

Süslü, M. Z. (2021). "Sünnî Âlimlerin Nazarında Sarfe", *Mizanü'l-Hak: İslamî İlimler Dergisi,* 13, 285-303.

Taşdelen, H. (1995). *Kemal Paşazade, Hayatı, Eserleri ve Belâgatla İlgili Görüşleri,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Taşköprüzâde, İsamuddin Ahmed b. Mustafa. (1975). *eş-Şekâiku'n-Nu'maniyye, fî Ulemâi Devleti'l-Osmâniyye*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-Arabî.

Teftâzânî, Mes'ûd b. Ömer b. Abdillah. (1989). *Şerhu'l-Makâsıd*, thk. Abdurrahman 'Umayra, Beyrut: y.y.

Tehanevî, Muhammed Ali b. Ali (1984), *Keşşâfül'-Istılâhâti'l-Fünûn ve'l-Ulûm*. İstanbul.

Temîmî, Takıyyüddin b. Abdülkâdir. (1983). *eṭ-Ṭabaḳātü's-Seniyye fî Terâcimi'l-Ḥanefiyye*, nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv, Riyad: Dâru'r-Rifâî.

Turan, Ş. (2022). "Kemalpaşazâde", *DİA,* 25/238-240. Ankara: TDV Yayınları.

Yavuz, Y. Ş. (2009). "Sarfe", *DİA,* 36/140- 141, İstanbul: TDV Yayınları.

Yavuz, Y. Ş. (2000). "İ'câzü'l-Kur'ân", *DİA,* 21/403- 406, İstanbul: TDV Yayınları.

Bölüm 5

ETKİLİ OKUL BAĞLAMINDA PROJE İMAM HATİP LİSELERİNDE BİR OKUL KÜLTÜRÜ İNŞA ETMEK

Ümit KALKAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, umit.kalkan@asbu.edu.tr, ORCID:0000-0002-4005-7488

GİRİŞ

Türkiye'de geçtiğimiz yüzyılda din eğitimi ve öğretimi tartışmalarının, imam hatip liseleri/okulları üzerinden olduğu görülür. Açıldıkları tarihten itibaren sürekli bir belirsizlik ve varlık sorunu yaşayan bu okullar, özellikle 90'lı yıllardan sonra kat sayı ve zorunlu temel eğitim uygulamaları ile öğrenci sayısı azalarak kapanma noktasına gelmiştir. 2000'li yıllardan sonra ise siyasi konjonktürdeki değişimin de etkisiyle din eğitimi alanında pozitif gelişmeler yaşanmıştır. Eğitim sisteminde bu pozitif gelişmeleri de yine imam hatip liseleri üzerinden din eğitimi/öğretimi alanına yönelik yapılan yasal düzenlemelerde görmek mümkündür. İmam hatip lisesi mezunlarının üniversiteye girişlerinde uygulanan kat sayı uygulamasının kaldırılması ve imam hatip ortaokullarının açılmasının yanı sıra 2014 yılında imam hatip liselerinde *program çeşitliliğine* gidilmiş, 2016 yılında ise *proje okul* uygulamasına geçiş süreci ile birlikte okul ve öğrenci sayısında ciddi oranda bir artış yaşanmıştır.

İmam hatip liselerindeki *program çeşitliliği*, "Türkiye'de din eğitiminde yeni bir model arayışı mı?" sorusunu akıllara getiren yönüyle dikkat çekicidir. Toplumsal değişim ve dönüşüm süreci özelinde bu modelin başarılı olabilmesi, okul ve öğrenci sayısındaki niceliksel artışın niteliksel kayba dönüşmemesi, nasıl bir insan, nasıl bir toplum ve nasıl bir gelecek tasavvurunu (İDE, 2021) dün, bugün ve gelecek bağlamında cevaplayabilen, din eğitimi/öğretiminin güçlü bir şekilde yapılandırılmasını sağlayacak bir model/model ihtiyacı olduğu aşikardır. Program çeşitliliği uygulaması, geleneksel imam hatip lisesi modelinin yanı sıra fen ve sosyal bilimler, dil, sanat, spor, örgün eğitimle birlikte hafızlık, uluslararası boyutuyla daha geniş bir perspektife hitap eden yönü, okul yönetim modeli, yönetici rolleri ve öğretmen dinamiklerinin değişim ve dönüşümünü zorunlu kılmaktadır. Başka bir deyişle, teorik çerçevede okulun "imam hatip lisesi" değişim ve dönüşümünü sadece tabelada değil pratikte de yönetici rolleri ve öğretmen dinamikleri ile desteklenmesi gerekmektedir.

Türk eğitim sistemine *proje okul* uygulamasının getirdiği yenilik *okul merkezli yönetim modeli*dir. Bu model, bir yönüyle Türk eğitim sistemindeki dönüşümsel sürece de işaret etmektedir. 21. yüzyıla girerken toplumlar yaşadığı değişim ve dönüşümle merkeziyetçilikten yerelliğe, otoriteden demokratikliğe, donmuş bilgiden devamlı yenilenen bilgiye vurgu yapan bir süreç yaşamaktadır (Naisbitt, 1982). Bu sürecin özellikle eğitim alanına da nüfûz ederek eğitim kurumlarındaki bürokratik yapısının değiştirilmesi gerektiği yönünde eleştiri ve çabaların artmasına da neden olmuştur. Bazı ülkeler bu eleştirilere karşı duyarsız kalmayarak, modern ve daha etkili bir okul anlayışı geliştirmek için önemli adımlar atmışlar ve alternatif okul yönetim modelleri ile okul etkililiğinin önemli boyutlarını oluşturan yönetici rolleri, öğretmen dinamikleri üzerine çalışmalara odaklanmışlardır(Açıkgöz, 1996).

KAYNAKÇA

Açıkgöz, K. (1994). *Eğitimde etkili yönetici davranışları*. İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Açıkgöz, K. (1996). Democratization of education and teachers: Turkish case. Ed. Galip Karagözoğlu, *Teacher Training For The Twenty First Century* içinde (ss.1-6). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Yayınları.

Açıkgöz, K. (1999). Eğitimde reform girişimlerinde temel eğilimler. *D.E.Ü. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* Özel Sayı, 10, 1-8. Erişim Adresi: https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/730

Ağlargöz, O. (2012). Yetki, güç ve liderlik. Ed: Celil Koparel. *Yönetim ve organizasyon* içinde (s.40-66). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. Erişim Adresi: https://mircafar.files.wordpress.com/2014/02/yonetim.pdf (08.08.2022)

Akıncı Vural, Z.B. (2016). *Kurum kültürü ve örgütsel iletişim*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Ayık, A. (2007). İlköğretim Okullarında Oluşturulan Okul Kültürü İle Okulların Etkili Okul Arasındaki İlişki (Erzurum ili örneği). Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi.

Ayık, A. ve Ada, Ş. (2009). İlköğretim okullarında oluşturulan okul kültürü ile okulların etkililiği arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8* (2), 429 -446. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/223549

Balcı, A. (1988). Etkili okul. *Eğitim ve Bilim Dergisi, 12*(70), 21-30. Erişim Adresi: http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5979/2110 (08.08.2022)

Balcı, A. (2013). *Etkili okul: Okul geliştirme kuram uygulama ve araştırma*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Başaran, İ. E. (2000). *Örgütsel davranış*. Ankara: Feryal Matbaası.

Brookover, W. B. & Gigliotti, R. J. (1988). *First teachers: Parental involvement in the public schools*. Alexandria, VA: National School Boards Association.

Bursalıoğlu, Z. (1998). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış*. Ankara: Pegem Yayınları.

Campo, C. (1993). Collaborative school cultures : How principals make a difference. *School Organization, 13* (2), 118-130.

Canter, L. & Canter, M. (2009). *Parents on your side: A teacher's guide to creating positive*. Second Edition, Printed in the United States of America. Erişim Adresi: https://books.google.com.tr/books?id=WWEXBwAAQBAJ&pg=PT215&lpg=PT215&dq=Brookover+ve+Gigliotti,+1988&source=bl&ots=f_MhT8mr_9&sig=ACfU3U06RNs5u2Fcc8WnyTyG-

NZFeGEqYaQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwjI94622K35AhWbYPE-DHZHeB20Q6AF6BAgREAM#v=onepage&q=Brookover%20ve%20Gigliotti%2C%201988&f=false (04.08.2022).

Clark, D. L., Lotto, L. S., & Astuto, T. A. (1984). Effective schools and school ımprovement: A comparative analysis of two lines of ınquiry. *Educational Administration Quarterly, 20*(3), 41-68. https://doi.org/10.1177/0013161X84020003004

Çakır, A. (2007). İlköğretim Okullarında Gören Yapan Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeyleri ve Okul Kültürü Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.

Çelik, V. (2009). *Okul kültürü ve yönetimi.* Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Çelikten, M. (2001). Etkili Okullarda Karar Süreci . *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 1* (11) , 1-12 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/erusosbilder/issue/23744/252917

Çubukçu, Z. ve Girmen, P. (2006). Ortaöğretim kurumlarının etkili okul özelliklerine sahip olma düzeyleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(16), 121-136. https://dergipark.org.tr/tr/pub/manassosyal/issue/49949/640131

Dalbudak, K. ve Özgenel, M. (2022). Okul etkililiği, okul imajı, öğretmenlerin performansı ve öğrencilerin akademik başarıları arasındaki ilişkiler örüntüsü. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi, 9*(1), 1-15. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2313259

Deal, T.E. & Peterson, K.D. (1999). *The principal's role in shaping school culture*. Washington: U.S. Department of Education.

Dinçer, Ö. (1992). *Stratejik yönetim ve işletme politikası.* İstanbul: Timaş Yayınları.

Erdem, F. ve İşbaşı, Ö.J. (2001). Eğitim kurumlarında örgüt kültürü ve öğrenci alt kültürünün algılamaları. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1*, 33-57. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/54587/744087

Fırat, N. (2007). Okul Kültürü ve Öğretmenlerin Değer Sistemleri. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Finnan, C. (2000). Implementing school reform models: Why is it so hard for some schools and easy for others? Paper presented at the meeting of the American Educational Research Association, New Orleans, LA, April 24-28. Erişim Adresi: https://www.researchgate.net/publication/234588080_Implementing_School_Reform_Models_Why_Is_It_So_Hard_for_Some_Schools_and_Easy_for_Others (06.08.2022).

Güçlü, N. (2003). Örgüt kültürü. *Kırgızistan Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (6)*, 147-159. Erişim Adresi: https://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/orgut_kulturu.pdf (05.08.2022).

Gümüşeli, A.İ. (2001). Çağdaş okul müdürünün liderlik alanları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 28*, 531-548. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10369/126911

Günal, Y. (2014). Etkili Okul Değişkenlerinin Öğrenci Başarısı ile İlişkisi ve Okul Hesap Verebilirliği. Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.

Harbaugh, R.J. (2005). Examining the Correlates of Effective Schools Present in an İntermediate School: A Case Study. Unpublished Doctoral Dissertation. Pennsylvania, USA: Immaculate University.

Hoy, W. K. & Hannum, J.W. (1997). Middle scholl climate: An emprical assesment of organizational health and sudent achievement. *Education Administration Quarterly, 33* (3), 290-312. https://www.researchgate.net/profile/Wayne-Hoy/publication/258132532_Middle_School_Climate_An_Empirical_Assessment_of_Organizational_Health_and_Student_Achievement/links/585d699f08ae6eb8719ff7e2/Middle-School-Climate-An-Empirical-Assessment-of-Organizational-Health-and-Student-Achievement.pdf

Hoy, W. K. & Miskel, C. G. (2012). *Educational administration: Theory, research, and practice*. Mc Graw-Hill Education-Europe.

İDE (İslam Düşünce Enstitüsü).(2021). *Din eğitiminde yeniden yapılanma: İnsanınanlam arayışına rehberlik.* Erişim adresi: https://ide.org.tr/TR/detail/idekitap

İpek, C. (1999). Resmi liseler ile özel liselerde örgütsel kültür ve öğretmen-öğrenci ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 5* (19), 411-442. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10377/126989

Karip E. ve Köksal, K. (1996). Etkili eğitim sistemlerinin geliştirilmesi. *Kuram ve Uygulamada Egitim Yönetimi*, (2), 245-257. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10389/127108

Kellison, D.W. (2022). Etkili okul Hareketini Kim Kirletti? AASA (The School Superintendents Association) M. Donald Thomas ve William L. Bainbridge "Etkili Okullar Hareketi'nin Kirlenmesi", Mart 2001 makalesine cevap makalesi, Erişim Adresi: https://www.aasa.org/SchoolAdministratorArticle.aspx?id=10828 (04.08.2022).

Kılıç, M.Y. (2019). Okullarda yöneticinin sağladığı etik iklimin, örgütsel bağlılık ve öğretmen performansına etkisi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 8*(3), 807-836. http://cije.cumhuriyet.edu.tr/tr/pub/issue/48894/561366

Küçük, M. (2002). Okul yaşamında törenler. *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü , 3* (1), 71-94. https://dergipark.org.tr/en/pub/ogusbd/issue/36879/420988

Landis, B. C. (1998). Looking at the effective school characteristics and performance assessment Pennsylvania elementary schools. Unpublished Doctoral Dissertation. Pennsylvania, USA: Lehigh University.

Lee, J. S. K. & Yu, K. (2004). Corporate culture and organizational perfor-

mance. *Journal of Managerial Psycholog, 19* (4), 340-359. https://doi.org/10.1108/02683940410537927

Lezotte, W. L. (1991). Correlates of effective school the first and second generations. Effective School Products, 1-6. Okemos, Michigan.

Mintzberg, H. (1998). On Managing Professionals. Harward Business Review. Cemal Çakır. Emotional Intellgence in The Foreign Language Teaching Context 3 rd International Inged Gazi Elt Conference Proceedings.

Naisbitt, J. (1982). Megatrends. *New York*, *17*, 1982.

Nelson, D.L. & Campbell, J.Q. (1997). *Organizational behavior.* West Pubishing Company.

Özdemir, A. (2006). Okul kültürünün oluşturulması ve çevreye tanıtılmasında okul müdürlerinden beklenen ve onlarda gözlenen davranışlar. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 4*(4), 411-433. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tebd/issue/26118/275151

Özdemir, S. ve Sezgin, F. (2002). Etkili okullar ve öğretim liderliği. *Kyrgyzstan Manas Journal of Social Sciences, 2*(3), 266-282. https://www.researchgate.net/publication/242173391_ETKILI_OKULLAR_ve_OGRETIM_LIDERLIGI

Özkalp, E. ve Kırel, Ç. (2021). *Örgütsel davranış*. Bursa: Ekin Kitabevi.

Pawlas, G. E. (1997). Vision and school culture. *NASSP Bulletin, 81*(587), 118–120. https://doi.org/10.1177/019263659708158718

Pressley, M., Raphael, L., Gallagher, J. D. & Dibella, J. (2004). Providence-st. mel school: How a school that works for African American students Works. *Journal of Educational Psychology, 96*(2), 216–235. http://www.theprovidenceeffect.com/press/epk/docs/archives/How%20a%20School%20That%20Works%20for%20African-American%20Students%20Works.pdf

Purkey, S. C. & Smith, M. S. (1982). Too soon to cheer? Synthesis of research on effective schools. *Educational Leadership*, 40 (3) 64-69.

Robbins, S.P. & Judge, T. A. (2020). *Örgütsel davranışın temelleri* (Essentials of Organizational Behavior). 14. Basımdan Çeviri. Ed: İnci Erdem Artan ve Gül Eser, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (2008). *Örgütsel psikoloji*. Bursa: Alfa Yayınları.

Şahin, M. (2013). Okul kültürünün bir öğesi olarak okul törenleri. *Milli Eğitim Dergisi, 43* (199), 169-185. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36166/406552

Şimşek, Y. (2003). Okul Müdürlerinin İletişim Becerileri ile Okul Kültürü Arasındaki İlişki (Eskişehir Örneği). Doktora Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Şişman, M. (2002). *Öğretim liderliği*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Şişman, M. ve Küçük, M. (2011). *Okul törenleri - Ritüel yeri olarak okul*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Townsend, T. (2007). 20 Years of ICSEI: The Impact of School Effectiveness and School Improvement on School Reform. In: Townsend, T. (eds) International Handbook of School Effectiveness and Improvement. Springer International Handbooks of Education, vol 17. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-1-4020-5747-2_1

Walker-Wied, J. K. (2005). The Role of A School's Culture in The İnduction and Socialization of Two Special Education Teachers in An Alternative Certification Program. Unpublished Doctoral Dissertation, The University of Wisconsin.

Yıldırım Duranay, P. (2005). Ortaöğretim Kurumlarının Etkili Okul Özelliklerini Karşılama Düzeyleri (İzmir Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zigarelli, M. A. (1996). An empirical test of conclusions from effective schools. *Journal of Educational Research, 90* (2), 103-111. https://mosaic.messiah.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1036&context=bus_ed

Mimarlık & Planlama & Tasarımda Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editörler

Doç. Dr. Gülbin ÇETİNKALE DEMİRKAN
Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Gülbin ÇETİNKALE DEMİRKAN

Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-707-2

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

AKDENİZ İKLİM BÖLGESİNDE YER ALAN ÜLKELERİN NZEB SÜRECİ VE UYGULAMALAR

Ahunur AŞIKOĞLU ***1***

Bölüm 2

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEREK EĞİTİM YAPISINA DÖNÜŞTÜRÜLEN YENİKAPI MEVLEVİHANESİ VE MEKAN ALGISI

Gizem Nur ÖNCÜ, Uğur ÖZCAN ***21***

Bölüm 3

KIRSAL ALANDA GAYRİMENKUL SATIN ALMA TERCİHLERİ VE ETKİLERİ: ÇANAKKALE-AYVACIK ÖRNEĞİ

Simge DOĞAN, Şükran YALPIR, Levent GENÇ ***45***

Bölüm 4

İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİNDE 19. YÜZYIL'DA ÜRETİLEN EĞİTİM YAPILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mine TANAÇ ZEREN, Ayşen ÇAĞLAR, Hilal Gülnihal KAYA ***65***

Bölüm 5

STOCKHOLM'ÜN AKILLI SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİR DENEYİMİ

Seval CÖMERTLER ***97***

Bölüm 6

MİMARİ TERİMLERDE ÇAĞRIŞIMSAL CİNSİYET

Z. Özlem PARLAK BİÇER, Nurbanu ŞAHİN ***127***

Bölüm 7

UŞAK TARİHİ KONUTLARINDA YAŞANAN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Fatmanur DEMİRCİ, Dilşen ONSEKİZ ***145***

Bölüm 8

20. YÜZYIL MİMARLARININ TASARIM YAKLAŞIMLARI – LOUİS KHAN

Betül ZERDECİ, Uğur ÖZCAN ***173***

Bölüm 9

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI AÇIK ALAN OYUN PARKI DONATILARI VE ÇOCUKLARDA BİLİŞSEL GELİŞİM

Didem ERTEN BİLGİÇ, Kadir BİNGÖL 189

BÖLÜM 10

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE: İRAN BAM (ARG-E BAM) ÖRNEĞİ

Sevil JAHED 217

Bölüm 1

AKDENİZ İKLİM BÖLGESİNDE YER ALAN ÜLKELERİN NZEB SÜRECİ VE UYGULAMALAR

Ahunur AŞIKOĞLU[1]

1 Araş.Gör. Dr. Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, Orcid No: 0000-0002-7227-1788, ahunur.asikoglu@deu.edu.tr

1. GİRİŞ

Son yıllarda dünya genelinde artan enerji ihtiyacı ve çevresel etkilerin sonucunda enerjinin etkin ve verimli kullanılması, dünyada ve Avrupa'da önemli bir gündem olmuştur. Toplam enerji tüketiminin %40'lık diliminde yer alan bina sektörü büyüdükçe, enerji tüketiminin artması kaçınılmazdır. Avrupa'da binalarda enerjinin etkin ve verimli kullanılmasının, binaların enerji performansının arttırılmasının ve iç mekan termal koşullarının iyileştirilmesinin yerel koşullar dikkate alınarak maliyet etkin bir şekilde yapılmasını zorunlu hale getiren 2002/91/EC sayılı Binalarda Enerji Performansı Direktifi (EPBD) yayınlanmıştır (EU, 2002) .

Binalarda Enerji Performansı Direktifi'ne göre; enerji tüketiminin azaltılması ve yenilenebilir kaynaklardan enerji kullanımının artması bina sektörü için önemli öncelikleri oluşturmaktadır (EU, 2010) (Kolokotsa vd., 2011). Yayınlanan EPBD doğrultusunda, Avrupa Birliği'ne üye devletlerin, binalarda enerji verimliliğini arttırmak amacıyla; ulusal Neredeyse Sıfır Enerjili Binalar (NZEB) tanımlamalarını yapmaları gerekmektedir (EU, 2010). NZEB; enerji ihtiyacını karşılamada önemli ölçüde yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanan, maliyet etkin çözümler kullanılarak inşa edilmiş, ısıtma, soğutma, havalandırma ve birincil enerji tüketimi açısından çok yüksek enerji performansına sahip binalar olarak tanımlanabilmektedir.

Bir NZEB tasarımını sadece enerji etkin yapı kabuğu iyileştirmesi önlemleriyle yapmak yerine, enerji tüketimi ve üretimi arasında uygun denge olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ile destekleyerek tasarlamak gerekmektedir (Carlisle ve Geet, 2009) (Kolokotsa et al., 2017). Binalarda yenilenebilir enerji kullanımı, geleneksel fosil yakıt kullanımına göre geri ödeme süresi açısından ekonomik ve çevre dostu bir çözümdür (Asdrubali et al., 2020) (Asdrubali et al.i 2018) (Martinopoulos, 2018). Avrupa Birliği'ne üye devletlerin NZEB üretimi süreçlerinde, kendilerine en uygun yenilenebilir enerji teknolojilerinden yararlanması beklenmektedir (Karunathilake et al., 2019). Bu süreçte, Avrupa'da binalarda yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılmasının arttırılması, kullanılmasının teşvikler aracılığı ile desteklenmesi amacıyla çeşitli politikalar oluşturulmuştur (De Luca et al., 2020). Bir binada genel olarak; ısıtma-soğutma-havalandırmada, kullanım suyu ısıtılması amacıyla ve günlük aktivitelerde (aydınlatma, ev elektroniği vs.) kullanmak üzere enerjiye ihtiyaç vardır (Gouveia et al., 2020). Binalarda enerjiyi yenilenebilir kaynaklardan sağlamak üzere yaygın olarak fotovoltaik panel kullanılsa da, biyokütle, biyogaz, dalga, gel-git, hidrolik, rüzgar, jeotermal gibi pek çok yenilenebilir enerji kaynağı vardır.

KAYNAKÇA

Asdrubali, F., Ballarini, I., Corrado, V., Evangelisti, L., Grazieschi, G., & Guattari, C. (2019). Energy and environmental payback times for an NZEB retrofit. *Building and Environment*, *147*, 461-472.

Asdrubali, F., Baggio, P., Prada, A., Grazieschi, G., & Guattari, C. (2020). Dynamic life cycle assessment modelling of a NZEB building. *Energy*, *191*, 116489.

Aşıkoğlu, A. (2022). *Pasif ev standartları doğrultusunda mevcut binaların iyileştirilmesi amaçlı bir istatistiksel yaklaşım önerisi.* Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi.

Androutsopoulos A., Giakoumi A., (2020). Implementation of the EPBD Greece. (https://epbd-ca.eu/wp-content/uploads/2022/02/Implementation-of-the-EPBD-in-Greece-2020.pdf)

Azzolini G., Martino A. (2020). Implementation of the EPBD Italy, Status in 2020. https://epbd-ca.eu/wp-content/uploads/2022/03/Implementation-of-the-EPBD-in-Italy-2020.pdf

Bordier R., Rezai N,, (2016). Implementation of the EPBD in France. (https://epbd-ca.eu/ca-outcomes/outcomes-2015-2018/book-2018/countries/france)

Carlisle, N., Van Geet, O., & Pless, S. (2009). *Definition of a'Zero Net Energy'Community* (No. NREL/TP-7A2-46065). National Renewable Energy Lab.(NREL), Golden, CO (United States).

Costanzo, E., Martino, A., Varalda, G. M., Antinucci, M., & Federici, A. (2016), EPBD implementation in Italy

CTE, (2006). The Spanish Technical Building Code. http://www.estif.org/fileadmin/estif/content/policies/downloads/CTE_solar_thermal_sections_ENGLISH.pdf

ÇŞB, (2023). https://www.csb.gov.tr/binalarda-yenilenebilir-enerji-zorunlulugu-1-ocakta-basliyor-bakanlik-faaliyetleri-37361

Dascalaki, E. G., Balaras, C. A., Gaglia, A. G., Droutsa, K. G., & Kontoyiannidis, S. (2012). Energy performance of buildings—EPBD in Greece. *Energy Policy*, *45*, 469-477.

De Luca, G., Ballarini, I., Lorenzati, A., & Corrado, V. (2020). Renovation of a social house into a NZEB: Use of renewable energy sources and economic implications. *Renewable Energy*, *159*, 356-370.

DELLA REPUBBLICA, I. P (2005). DECRETO LEGISLATIVO 19 agosto 2005, n. 192, Attuazione della direttiva 2002/91/CE relativa al rendimento energetico nell'edilizia.

DELLA REPUBBLICA, I. P (2006). DECRETO LEGISLATIVO 29 dicembre 2006, n. 311, Disposizioni correttive ed integrative al decreto legislativo 19 agosto 2005, n. 192, recante attuazione della direttiva 2002/91/CE

Dominguez, M., (2016). EPBD implementation in Spain. (https://epbd-ca.eu/ca-outcomes/outcomes-2015-2018/book-2018/countries/spain)

EU, *Directive 2002/91/EC.* (2002). 16 December 2002, https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:001:0065:0071:en:PDF

EU, *Directive 2018/844/EU.* (2018). 22 Temmuz 2021, https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2018.156.01.0075.01.ENG

EU, *Directive* 2010/31/EU. (2010). 19 May 2010, *European Parliament and the Council of the European Union*.

GEIGER, R., (1954). Landolt-Börnstein – Zahlenwerte und Funktionen aus Physik, Chemie, Astronomie, Geophysik und Technik, alte Serie Vol. 3, Ch. Klassifikation der Klimate nach W. Köppen. – Springer, Berlin. 603–607.

Gouveia, J. R., Silva, E., Mata, T. M., Mendes, A., Caetano, N. S., & Martins, A. A. (2020). Life cycle assessment of a renewable energy generation system with a vanadium redox flow battery in a NZEB household. *Energy Reports*, *6*, 87-94.

KENAK, (2010). REGULATION OF ENERGY PERFORMANCE OF BUILDINGS. http://portal.tee.gr/portal/page/portal/tptee/totee/FEK%20407-B-2010%20-%20KENAK.pdf

Karlessi, T., Kampelis, N., Kolokotsa, D., Santamouris, M., Standardi, L., Isidori, D., & Cristalli, C. (2017). The concept of smart and NZEB buildings and the integrated design approach. *Procedia engineering*, *180*, 1316-1325.

Karunathilake, H., Hewage, K., Mérida, W., & Sadiq, R. (2019). Renewable energy selection for net-zero energy communities: Life cycle based decision making under uncertainty. *Renewable energy*, *130*, 558-573.

Kolokotsa, D. E. K. D., Rovas, D., Kosmatopoulos, E. A., & Kalaitzakis, K. (2011). A roadmap towards intelligent net zero-and positive-energy buildings. *Solar energy*, *85*(12), 3067-3084.

Kottek, M., Grieser, J., Beck, C., Rudolf, B., & Rubel, F. (2006). World map of the Köppen-Geiger climate classification updated.

Köppen, W. (1900). Versuch einer Klassifikation der Klimate, vorzugsweise nach ihren Beziehungen zur Pflanzenwelt. *Geographische Zeitschrift*, *6*(11. H), 593-611.

LTECV, (2015). Energy Transition for Green Growth.

LEGGE, (2013). n. 90. Conversione in legge, con modificazioni, del decreto-legge 4 giugno 2013, n. 63, recante disposizioni urgenti per il recepimento della Direttiva 2010/31/UE del Parlamento europeo e del Consiglio del 19 maggio 2010, sulla prestazione energetica nell'edilizia

Martinopoulos, G. (2018). Life Cycle Assessment of solar energy conversion systems in energetic retrofitted buildings. *Journal of Building Engineering*, *20*, 256-263.

MISE, P. (2017). Piano d'Azione Nazionale per incrementare gli edifici ad energia quasi zero.

Novatek, B. I. (2016). European climate zones and bio-climatic design requirements. *Project report, Paris, France*.

Passivehouse, (bt.). https://passivehouse-database.org/index.php?lang=en

Peel, M. C., Finlayson, B. L., & McMahon, T. A. (2007). Updated world map of the Köppen-Geiger climate classification. *Hydrology and earth system sciences*, *11*(5), 1633-1644.

RT 2012, (2012). Reglementation thermique. (https://www.ecologie.gouv.fr/reglementation-thermiquert2012#:~:text=La%20RT2012%20permet%20de%20prendre,confondre%20avec%20l'%C3%A9nergie%20finale.)

Shakesby, R. A. (2011). Post-wildfire soil erosion in the Mediterranean: Review and future research directions. *Earth-Science Reviews*, *105*(3-4), 71-100.

Bölüm 2

YENİDEN İŞLEVLENDİRİLEREK EĞİTİM YAPISINA DÖNÜŞTÜRÜLEN YENİKAPI MEVLEVİHANESİ VE MEKAN ALGISI

Gizem Nur ÖNCÜ[1], Uğur ÖZCAN[2]

1 Mimar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, gizemnur.oncu @stu.fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6738-8682.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, uozcan@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0002-4478.

GİRİŞ

Mimarlık Sözlüğünde mekân, "kişiyi çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde çeşitli eylemlerini sürdürmesine elverişli olan bir boşluktur" (Hasol, 2010, s.313) şeklinde tanımlanmıştır. Mekân; yalnızca somut, fiziksel, bir kavram olmanın ötesinde öznenin mekân ile kurduğu ilişkiyle aynı zamanda soyut bir kavrama dönüşür.

> "Mekanın şeffaf, saf ve yansız olduğu yanılsaması (felsefe menşeli, ama Batı kültürüne yayılmış yanılsama) ağır ağır silinmektedir (…) Toplumsal mekan ayrı ve 10 ayırt edici özellikler içerir; bunlar saf zihinsel forma eklenirler, ama dışsal ve sonradan ilave edilmiş bir içerik gibi ondan ayrılmazlar. Bu özelliklerin analizi, mekanı (zihinsel) soyutlamaya terk etmek yerine, ona (pratik) somut bir varlık veren şeyi ifade eder"
>
> (Lefebvre, 2014, s.299).

İnsanın mekan ile bağ kurabilmesi için öncelikle o mekânı algılaması ve tanımlaması gerekmektedir. Duyular, mekân algılama sürecinin ilk basamağıdır. Kişi, duyular aracılığında mekanı deneyimleyerek içselleştirir ve algılar. Mekan algı oluşumunun düzlemini, çerçevesini belirler. Algı ise kişiden kişiye değişiklik gösteren çeşitli tanımları olan bir olgudur. Algı, felsefe sözlüğünde "Nesnel dünyayı duyular yoluyla öznel bilince aktarma" şeklinde tanımlanır. Algı, dış dünyanın duyumlarla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır. Nesneler duyu organlarını uyarır. Bu uyarı bilince aktarılır. Ne var ki algı, duyumlardan ansal bir işlevi gerektirmesiyle ayrılır. Örneğin görme duyumuz, her iki gözümüzde ve çeşitli planlarda beliren iki ağaç imgesi getirir. Bu iki ağaç imgesi ansal bir işlevle tekleşir. Tekleşen bu imgeye, bellekte biriken eski algılardan gerekli olanlar da çağrışım yoluyla eklendikten sonra ağaç algısı gerçekleşmiş olur. Özellikle görme, işitme ve dokunma duyuları insanın bilincine kavram ve düşünce yapımı için algısal gereçler taşırlar. Algı duyusal-ansal bir işlevdir. Alman düşünürü Leibniz'e göre de algı, bilinçdışı bir işlevdir. Algı, gerçek anlamında, öznenin kendisinin dışında olanı alması demektir" (Hançerlioğlu, 1999). Sanat sözlüğünde ise her tür gerçekliğin duyu organları aracılığıyla alınıp zihinde bilgiye dönüşmesi işlemidir. Bir sanat yapıtının yorumlanması onun önce algılanmasını gerektirir (Tanyeli ve Sözen, 2011) şeklinde tanımlanır. Psikoloji alanında ise algı tanımları çeşitlenir:

1. En genel anlamıyla, duyu organları vasıtasıyla alınan uyarıcıların (duyusal bilgilerin) tutarlı, anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde örgütlenmesiyle, analiziyle, yorumuyla ve senteziyle ilişkili -duyu uyarıcılarının duyu alıcılarına ulaştırmasından, algılanan şeyin tanınmasına, farkına

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2011). Tarihi çevre koruma ve restorasyon (6. Baskı). İstanbul: Yem Yayın.

Ahunbay, Z. (2013). 2013'ün Tartışmalı Yeniden Kullanım ve İhyaları. TMMOB Mimarlık Dergisi, (374), 49-53.

Aksoy, E., (1987). Mimarlıkta Tasarım Bilgisi, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara.

Al, S. (2014). Eğitim Yapılarının Fiziksel Konfor Koşullarının Öğrenci Başarısına Etkisi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Bilimler Dergisi, 11 (21), 1-10.

Alioğlu, F. ve Alper, B. (1998). Cibali Tütün Fabrikası: Sanayi Yapısından Üniversiteye, İstanbul Dergisi, 27, 40-48.

Alper, M. (2004b). Tütün Fabrikasından Üniversiteye, Arredamento Mimarlık, 100+71, 82- 86.

Alper, M. (2004a). Dünü ve bugünü ile Cibali Tütün ve Sigara Fabrikası, S. F. Göncüoğlu (Editör), Dünü ve bugünü ile Haliç sempozyumu:22-23 Mayıs 2003 Cibali İstanbul, Birinci Baskı, İstanbul, Kadir Has Üniversitesi Yayınları, s.33-40.

Altınoluk, Ü. (1998). Binaların Yeniden Kullanımı, YEM Yayınları, İstanbul.

Asar, H. (2013). Mimari Mekân Okumasında Algısal Deneyim Analizinin Bir Yöntem Yardımıyla İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Assmann, J. (2011). Cultural memory and early civilization: Writing remembrance and political imagination, Cambridge University Press.

Aytuğ, A., (1987). Mimaride Doku Kullanımının Psikolojik Etkileri Üzerine Bir Araştırma, Doktora Tezi, Y.Ü.Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bachelard, G., (1969). The Poetics Of Space, Beacon Pres, Boston.

Cevizci, A., (1996). Felsefe Sözlüğü, Ekin Yayınları, Ankara.

Ching, F., (1979). Architecture: From, Space And Order, Van Nostrand Reinhold, New York.

Ching, F., (2002). Mimarlık, Biçim, Mekan ve Düzen, Çev. Sevgi Gökçe, Yem, İstanbul.

Edirne J.; Khaftanı M.P.S., (2022). Yüzlerce Yıllık Anadolu-İran Kültürel Rotası: Mimari Tasarım Etkileşimi Bakımından "Kral Yolu", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, (170), 51-66.

Emre, Ş.B. (2008). Sanayileşme ve sanayi yapılarının yeniden işlevlendirilmesinin İstanbul'dan Örnekler Üzerinde Analizi, (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. M.S.G.S.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Eryiğit, Z. B. ve Anıktar, S. (2021). Yeniden işlevlendirilmiş endüstri yapılarında mekan algısı. İdealkent, 12(32), 708-734.

Evliya Çelebi. (1314). Seyahâtnâme, İstanbul, İkdâm Matbaası, I, s.392.

Gazi A. ve Boduroğlu E. (2015). İşlev değişikliğinin tarihi yapılar üzerine etkileri "Alsancak Levanten Evleri Örneği", MEGARON, 10(1), s.57-69.

Gezer, H. (2007). "Mekân ve Mekânın Algılanması", Mimarlıkta Malzeme Dergisi, 3(7), 33-42.

Gezer, H. (2012). "Mekânı Kavrama Sürecinde Algılama Bileşenleri", İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul.

Gibson, J.J., (1950). The Perception Of Visual World, Hougton Mifflin, Boston.

Göler, S. (2009). Biçim, renk, malzeme, doku ve ışığın mekân algısına etkisi. (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Ulusal Tez Merkezi. MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Hançerlioğlu, O., (1992). Felsefe Ansiklopedisi, Remzi Kitapevi, İstanbul.

Selçuk, M. (2006). "Binaların Yeniden İşlevlendirilmesinde Mekansal Kurgunun Değerlendirilmesi (Evaluation of Spatial Relations Durnig Re-functioning Progress)", Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Hasol, D. (2010). Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, YEM Yayınları, İstanbul.

Jeodicke, J., (1985). Space And Form İn Architecture, Karl Kramer Verlag, Stuttgart.

Kuban, D. (1973). Mimarlık kavramları, YEM Yayınları, İstanbul.

Lang, J., (1974). Theories Of Perception And Formal Design, Designing For Human Behavior, Molski, Vachon, Hutchinson, Pennsylvania.

Lang, J., (1987). Creating Architectural Theory, Von Nostrand Reinhold, New York.

Lefebvre, H., (1991). The Production Of Space, Nicholson-Smith, Blackwell Oxford.

Olgun, N. (2007). Zeytinburnu Yenikapı Mevlevihanesi Restorasyonu 2005-2007. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi, (17), 23-35.

Merleau-Ponty, M. (2017). Algının fenomenolojisi, (Çev. E. Sarıkartal ve E. Hacımuratoğlu), İthaki Yayınları, İstanbul.

Meriç, H. (2022). Merzifon Anadolu (Amerikan) Koleji Hastanesi'nin Eğitim Yapısı Olarak Yeniden İşlevlendirilmesi. Online Journal of Art and Design, 10(1).

Norberg-Schulz, C. (1982). Genius loci: Towards a phenomenology of architecture, Rizolli Publishers.

Özak,N., (2008). Bellek ve Mimarlık İlişkisi Kalıcı Bellekte Mekansal Öğeler.

İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul

Pallasmaa, J., Holl, S., ve Kılıç, A. U. (2011). Tenin gözleri: Mimarlık ve duyular, Yem Yayınları, İstanbul.

Rasmussen, S. E. (1959). Yaşanan mimari, 6.Basım, 2014, Çev.: Erduran, Ö., Remzi Kitabevi, İstanbul.

Schulz, N.C., (1965). Intentions İn Architecture, Cambridge; Mass. Mıt Pres.

Schulz, N.C., (1971). Existance, Space & Architecture, Studio Vista, London.

Schulz, N.C., (1984). Genious Loci, Rizzoli, New York.

Yorgancıoğlu, D., Tunalı, S., Çetinel, M., Kırdar, G., ve Aşık, M. A. (2018). Üniversite kampüsünün mekan ve pedagoji ilişkisi bağlamında değerlendirilmesi, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, (2), 314-326.

Zevı, B., (1990). Mimariyi Görmeyi Öğrenmek, Birsen Yayınevi, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

Url-1 <http://www.bilgi.edu.tr>, erişim tarihi 16.12.2022.

Url-2 <http://www.khas.edu.tr>, erişim tarihi 16.12.2022.

Url-3 <http://www.itusem.itu.edu.tr>, erişim tarihi 16.12.2022.

Url-4 <http://www.eskiistanbul.net>, erişim tarihi, 09.01.2023.

Url-5 <http://www.eskiistanbul.net>, erişim tarihi, 09.01.2023.

Url-6 <https://www.yapikatalogu.com>, erişim tarihi, 09.01.2023.

Bölüm 3

KIRSAL ALANDA GAYRİMENKUL SATIN ALMA TERCİHLERİ VE ETKİLERİ: ÇANAKKALE-AYVACIK ÖRNEĞİ

Simge DOĞAN[1], Şükran YALPIR[2], Levent GENÇ[3]

1 Yüksek Lisans öğrencisi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Enstitüsü, Gayrimenkul Geliştirme Yüksek Lisans Programı, simgedogan1998@gmail.com ORDCİD ID: 0000-0001-5085-9540

2 Doç. Dr. Konya Teknik Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, syalpir@ktün.edu.tr ORDCİD ID: 0000-0003-2998-3197

3 Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, leventgc@gmail.com ORDCİD ID: 0000-0002-0074-0987

GİRİŞ

İnsanların ya da grupların göç etmelerine neden olan konular göçün hangi amaçlarla yapıldığına göre değişiklik göstermektedir (Marshall,1999). Savaşlar, ekonomik krizler ve pandemi gibi beklenmedik göç hareketlilikleri yanında refah ve yaşam standardını artırmaya yönelik göçler, göç edilen bölgelerde yerleşim şekillerine, sosyal hayata ve gayrimenkul edinme ve tercihleri gibi ekonomik faaliyetlere etki etmektedir. Göç farklı nedenler için canlıların bir noktadan başka bir noktaya hareketi olarak tanımlanırken bu durum kalıcı veya geçici olabilmektedir (Lee, 1966).

Göç ile ilgili tanım ve teorilerin temeli, Ravenstein'in 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı 'Göç Kanunları (The Laws of Migration)' çalışmasına dayanmasına rağmen (Çelik,2005), güncel göç teorilerinin temelinde Everett Lee'nin (1966) 'A Theory of Migration' çalışmasında öne sürdüğü itme ve çekme modeli yer almaktadır. Bu teorik yaklaşıma göre, yer değişikliğine neden olan itici/negatif faktörler (-), göç edilecek yerin çekici/pozitif özellikler (+) ve göçe etki etmeyen nötr faktörler (0) olarak kategorize edilir. Bu nedenle, bireyler gidecekleri yerin çekici ve itici özelliklerini değerlendirerek göç etme kararı verme eğilimindelerdir (Lee, 1966; Er, 2015).

Türkiye'nin göç ile tanışması ise 2. Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen hızlı kentleşme süreciyle eş zamanlı olarak gerçekleşmiş ve kırsal alandan kentlere doğru olan nüfus artışı yaşanmıştır (Tekeli, 2008). Kırdan kente göçün hızlandığı 1950-1960 tarihlerinde özelikle tarım sektöründeki makineleşme önemli rol oynamıştır. Bu durum kırda işgücü fazlalığına neden olmuştur. Kentlerde sosyal ve ekonomik imkânların yanında eğitim, sağlık ve ulaşım hizmetleri gibi yaşamı kolaylaştıran faktörlerin de etkisi olduğu bilinmektedir (Gürbüz ve Karabulut, 2008; Tekeli, 2008; Özgen ve Doğrusoy, 2019; Güreşçi, 2010). Bunun yanında, kırsal alandan kente göçün diğer bir önemli nedeni ise kırsal alanda yaşayanların kendilerinden önce kentlere göç etmiş yakınlarının yaşam standartlarındaki artışı ifade etmeleri olmuştur. Farklı nedenlerle kırsaldan kente göçün 21. yy başlarında kentlerde ve dolayısı ile kırsalda bazı sorunlar ortaya çıkarttığı bilinmektedir. Öyle ki kırsal nüfusun azalması tarımsal üretim alanlarında ekim dikim faaliyetlerinde göreceli olarak azalmaya neden olmuştur. Kırsal alandan kentlere doğru göç hareketliliğinin diğer bir sonucu, kentlerde kontrolsüz bir nüfus artışı meydana gelmiş ve konut stokları beklentileri karşılayamaz hale gelmiştir. Kısa sürede gelişen bu durum, sağlık, eğitim ve ulaşım gibi hizmetler önceki yıllara oranla yetersiz kalmıştır. Benzer şekilde, kırdan kente göç edenlerin kültürlerini sürdürme, kentlerde uyum sağlama çabası zorlaşmış ve nüfus artışına paralel olarak işsizlik gibi sorunlar ortaya çıkmıştır (Pazarlıoğlu, 2007; Özgen ve Doğrusoy, 2019).

KAYNAKÇA

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E., (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı, Sakarya, Sakarya Yayıncılık, s. 379.

Bohman, H., Ryan, J., Stjernborg, V., ve Nilsson, D. (2021). A study of changes in everyday mobility during the Covid-19 pandemic: As perceived by people living in Malmö, Sweden. Transport Policy, 106, 109-119.

Büyüköztürk, Ş., (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı, Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 32, 470-483.

Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö. ve Köklü, N., (2014). Sosyal Bilimlerde İstatistik, Ankara, Pegem Akademi, 15-27, 57-78.

Cochrane, W., ve Poot, J. (2020). Effects of Immigration on Local Housing Markets. The Economic Geography of Cross-Border Migration, 269-292.

Çelik, F. (2005). İç göçler: Teorik bir analiz. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(2), 167-184.

Er, A. (2015). İtici ve çekici faktörler bağlamında iç göç: Gaye Hiçyılmaz'dan Fırtınaya Karşı. Göç Dergisi, 2(1), 43-5.

Ghose, R. (2004). Big sky or big sprawl? Rural gentrification and the changing cultural landscape of Missoula, Montana. Urban Geography, 25 (6), 528–49.

Golding, S. A., (2016). Gentrification and segregated wealth in rural America: Home value sorting in destination counties. Population Research and Policy Review, 35 (1), 127–46.

Leonardo, M. G., M., Rowe, F., & Fresolone-Caparrós, A. (2022). Rural revival? The rise in internal migration to rural areas during the COVID-19 pandemic. Who moved and Where?. Journal of Rural Studies, 96, 332-342.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü) Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara.

Gürbüz, M., ve Karabulut, M. (2008). Kırsal göçler ile sosyo-ekonomik özellikler arasındaki ilişkilerin analizi. Türk Coğrafya Dergisi, 50, 37-60.

Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de kentten-köye göç olgusu. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 11(1), 77-86.

Kauskale, L., Geipele, I., Zeltins, N., ve Vanags, J. (2018). Sustainable construction industry development and green buildings: a case of Latvia. Latvian Journal of Physics and Technical Sciences, 55(1), 44.

Lee, S. E. (1966). A theory of Migration. Demography, 3(1) 47-57.

Özdamar, K. (2002). Paket Programları İle İstatistiksel Veri Analizi (Çok Değişkenli Analizler) 2, 4. Baskı, Eskişehir.

Özgen, A. İ., ve Doğrusoy, İ. T. (2019). Kentten-Kıra Göç: İzmir-Urla Örneği Üzerinden Bir İnceleme.

Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), 22(22), 329-336.

Pazarlıoğlu, M. V. (2007). İzmir Örneğinde İç Göçün Ekonometrik Analizi. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 14(1), 121-135.

Petersen, W. (1958). A general typology of migration. American sociological review, 23(3), 256-266.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM), (2020). Parsel Sorgu Uygulaması, Alım Satım Yoğunluğu, Bağımsız Bölüm Satışı. Erişim Tarihi: 11.12.2022 https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM), (2021). Parsel Sorgu Uygulaması, Alım Satım Yoğunluğu, Bağımsız Bölüm Satışı. Erişim Tarihi: 11.12.2022 https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/.

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM), (2022). Parsel Sorgu Uygulaması, Alım Satım Yoğunluğu, Bağımsız Bölüm Satışı. Erişim Tarihi: 11.12.2022 https://parselsorgu.tkgm.gov.tr/.

Tosun, E. (2019). Türkiye'de Karşılaştırmalı Kırsal ve Kentsel Aile Yapısı. Sosyolojide Araştırma ve Uygulamaları.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2021). Nüfus ve Demografi, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi. İllere göre İl İlçe Nüfusları. Erişim Tarihi: 05.01.2023 https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Nufus-ve-Demografi-109.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2021). Nüfus ve Demografi, Göç İstatistikleri, İç göç İstatistikleri. İllerin Yerleşim Yerlerine Göre Verdiği Göç. Erişim Tarihi: 04.01.2023 https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=-Nufus-ve-Demografi-109.

Venter, Z. S., Barton, D. N., Gundersen, V., Figari, H., ve Nowell, M. (2020). Urban Nature İn A Time Of Crisis: Recreational Use Of Green Space İncreases During The Covıd-19 Outbreak İn Oslo, Norway. Environmental Research Lett .

İNTERNET KAYNAKLARI

URL1: Çanakkale'nin Turizm, Tarih ve Kültür Portal, (2022). Ayvacık İlçesi. Erişim Tarihi: 05.01.2023 https://www.canakkaletravel.com/ilce/ayvacik.

Bölüm 4

İZMİR TARİHİ KENT MERKEZİNDE 19. YÜZYIL'DA ÜRETİLEN EĞİTİM YAPILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mine TANAÇ ZEREN[1],

Ayşen ÇAĞLAR[2], Hilal Gülnihal KAYA[3]

1 Prof. Dr. Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, ORC-ID: 0000-0003-4803-9476

2 Y.Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ORC-ID:0009-0002-5755-0305

3 Y.Lisans Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, ORC-ID:0009-0007-1482-4122

GİRİŞ

İzmir kenti sahip olduğu stratejik konum sebebiyle ticari bir merkez olma özelliğine her zaman sahip olmuş bir kenttir. Osmanlı Dönemi'nde de pek çok farklı din, dil ve milleti bünyesinde barındıran bu çok kültürlü kent; içerisinde bulunan farklı özelliklerdeki eğitim yapıları ile de dikkat çekmektedir. Bu yapılar birbirinden ayrışan etnik özelliklere sahip toplulukların eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için açılmışlardır. Tarihsel süreçte kentte azınlıklara verilen haklar ve yaşanılan modernleşme süreçleri eğitim alanında da gelişmelere neden olmuştur.

Bu çalışmada İzmir kentinde yer alan ve Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılda inşa edilmiş olan eğitim yapılarından günümüze kadar ulaşanlarının mimari açıdan incelenmesi yapılmıştır. Bu tarihi yapılar İzmir Atatürk Lisesi, Namık Kemal Lisesi, İstiklal İlkokulu, İzmir Dış Ticaret Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, St. Joseph Lisesi ve Alliance Okulu'dur.

Çalışmanın kapsamında bu yapıların; Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'nde geçirmiş olduğu değişimler, mekan kurguları, mimari özellikleri ve günümüzde mevcut durumlarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Farklı nedenlerle günümüze ulaşamamış ve görselleri bulunamayan okullar araştırma içerisinde ele alınmamış fakat tarihsel süreçte önemlerine değinilmiştir.

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE İZMİR'DE EĞİTİM VE EĞİTİM YAPILARI

Tarihsel süreçte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan İzmir kenti Antik dönemden itibaren bilim alanında da önemli bir yer edinmiş liman kenti konumundadır. Bu bağlamda kentte eski tarihlerden itibaren eğitim alanında pek çok gelişmenin yaşandığını söylemek mümkündür.

Eğitim başlığı altında Osmanlı Dönemi ele alındığında Selçuklu Dönemi'nde olduğu gibi dine dayalı bir eğitim sisteminin benimsendiği bilinmektedir. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nde ilk adımda sıbyan mektepleri ardından ise medreseler kurulmuştur. Ardından 18. yüzyılda askeri okullar, 19. yüzyılın ortasında ise askeri okullara hazırlık amacıyla idadiler ve rüştiyeler açılmıştır. Bu döneme kadar olan eğitim sisteminin sadece erkek çocuklara yönelik olması ve din eğitimine ağırlık verecek şekilde ilerlemesi dikkat çekmektedir. 19. yüzyılın sonlarında eğitim sisteminde değişikliklerin yaşandığı ve Türk okullarının sayısının arttırıldığı görülmektedir. İzmir'de bu süreçte Hamidiye Sanat Mektebi ve İzmir İdadisi açılmıştır (Özkaban ve Altun, 2013).

İzmir'in içinde barındırdığı çok kültürlü kimlik nedeniyle Türklere ait eğitim kurumlarının yanı sıra farklı azınlıklara ve yabancı misyonerlere ait olan yapıların da varlığından söz etmek mümkündür. Bu okullar

KAYNAKÇA

Akyüz Levi, E. (2019). İzmir'deki Eğitim Yapılarından Bir Örnek: Rum Evangeliki Okulu (İzmir Namık Kemal Lisesi). *Mımarlık, Planlama Ve Tasarım Dergisi*, 79.

Atay, Ç. (1998). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İzmir Planları, İzmir: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

Atay, Ç. (2014). *İzmir 1900*, İzmir, *ESİAD*.

Avcı Özkaban, F. ve Akyol Altun, T. D. (2013). Eğitim Yapıları Mimarisi. *İzmir Kent Ansiklopedisi,* Mimarlık (2), İzmir: İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Beyru, R. (2000). 19. yy'da İzmir'de Yaşam, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Beyru, R (2011). 19. yy'da İzmir Kent, İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Eyyüce, Ö., (2015). 20. Yüzyılın Eşiğinde İzmir'de Eğitim Mekanları. *Ege Mimarlık Dergisi*, 7(25).

Kaptan, S. (2018). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir Eğitim Yapıları (İl merkezi*). Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Özel Şimşek, H. (2018). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Eğitim Yapıları*. Doktora Tezi,

Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Özeçoğlu, H. (2009). Modernleşme Sürecinde İzmir'de Müslim ve Gayrimüslimlerin Eğitimine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım (1856-1908). Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Tınal, M. (2008). Mekteb-i İdadiden Günümüze İzmir Atatürk Lisesi.Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, (24).

Vural M. K. (2013). *Cumhuriyet Döneminde İzmir'de Eğitim yapıları.* İzmir Kent Ansiklopedisi.

Url 1: Tarihi İstiklal Okulu. 3 Mart 2023

https://kontak.org.tr/tanisalim/tarihi-istiklal-okulu/

Url 2: Bir Asırlık Okul: Tarihi İstiklal Okulu. 3 Mart 2023,

https://kentimizizmir.org.tr/tarihi-istiklal-okulu/

Url 3: Tarihi İstiklal İlkokulu Restorasyonu. 3 Mart 2023,

https://www.konak.bel.tr/sayfa/tarihi-istiklal-ilkokulu-restorasyonu-648959

Url 4: Tarihi İstiklal Okulu. 3 Mart 2023,

http://www.tarkem.com/projeler/tarihi-istiklal-okulu/.

Url 5: İzmir Dış Ticaret Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Tanıtımı. 3 Mart 2023,

https://izmirtml.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/35/01/868622/dosyalar/2022_05/11152920_11111916_Okulumuz-tarihcesi-son.pdf?CHK=-6c620e8e80df235e0043f906d7925510

Url 6: İzmir Saint-Joseph Koleji Hakkında. 3 Mart 2023,

https://www.izmirsj.k12.tr/index.php/tr/aday-ogrenci/okulumuzun-tarihi.html#

Url 7: Mezarlıkbaşı Alliance Israélite Universelle Okulu. 3 Mart 2023,

https://kentyasam.com/2020/10/25/mezarlikbasi-alliance-israelite-universelle-okulu/

Bölüm 5

STOCKHOLM'ÜN AKILLI SÜRDÜRÜLEBİLİR ŞEHİR DENEYİMİ

Seval CÖMERTLER [1]

1 Dr. Şehir Plancısı, sevalcomertler@gmail.com, ORCİD: 0000-0001-9823-1509

GİRİŞ

Günümüzde dünya nüfusu yaşlanarak büyümektedir. Birleşmiş Milletlerin hazırladığı "Dünya Nüfus Beklentileri" raporuna göre, 2019'da 7,7 milyar olan dünya nüfusunun 2050 yılına gelindiğinde 9,7 milyara ulaşması beklenmektedir (United Nations, 2019a: 5). Nüfus artmaya devam ederken, bir yandan insanlar artık daha uzun yaşamaktadırlar. 2019 yılında dünya genelinde %9 olan 65 yaş ve üstü nüfus oranının 2050 yılına kadar %16'ya yükselmesi öngörülmektedir (United Nations, 2019a: 19). Büyüyen ve yaşlanan dünya nüfusu bir yandan kentleşmesine de devam etmektedir. Birleşmiş Milletlerin "Dünya Kentleşme Beklentileri" raporuna göre, kentsel alanlarda yaşayan kişi sayısı 4 milyarı aşmıştır. 2050 yılında bu sayının 6,7 milyara yükselmesi ve dünyanın büyük bir bölümünde kentsel nüfus oranının %75'in üzerinde olması beklenmektedir (United Nations, 2019b: 25, 36). Dünya genelinde kentsel nüfus artmaya devam ederken, küresel ısınma, hava kirliliği, atık sorunu, su kaynaklarının kirlenmesi, gecekondu, gürültü, yanı sıra iklim değişikliği, doğal afetler ve savaşlara bağlı yaşanan göç, açlık ve yoksulluk gibi sosyal, ekonomik ve çevresel sorunlar da büyüyerek süregitmektedir. Bu dinamiklerin sürdürülebilir gelişme üzerinde önemli sonuçları olmaktadır. Bu bağlamda, yaşlanan dünyada herkes için yaşam kalitesini korumak ve sürdürülebilir kentsel gelişmeyi[1] sağlamak güçleşmektedir, ancak çok daha fazla önem kazanmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda, günümüzde, akıllı kentlere dönüşüm yerel yönetimlerin önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiştir. Zira birçok şehir daha sürdürülebilir bir gelecek sağlamak ve sakinlerinin refahını artırmak için en son teknolojiyi kullanmak istemektedir.

Akıllı şehir, insani ve sosyal sermayeye, geleneksel ve modern iletişim altyapısına yapılan yatırımların katılımcı yönetişim yoluyla doğal kaynakların akıllıca yönetimini, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi ve yüksek yaşam kalitesini beslediği kenttir (Caragliu vd., 2011). Akıllı şehir birçok bileşeni kapsamaktadır. Bunlara ilişkin farklı sınıflandırmalar olmakla birlikte, Giffinger ve Gudrun (2010)'nun önerdiği, Avrupa Parlamento'sunun da esas aldığı bileşenler yaygın olarak kabul görmektedir. Bu bileşenler akıllı insan, akıllı yönetişim, akıllı yaşam, akıllı çevre, akıllı hareketlilik ve akıllı ekonomidir (European Parliament, 2014; Giffinger ve Gudrun, 2010). Çok bileşenli bir olgu olan akıllı kent gelişimi, doğal olarak çok disiplinli ve çok paydaşlı bir yapıya sahiptir. Başlıca paydaşlar hükümetler, yerel yönetimler, kent konseyleri, üniversiteler ve araştırma kurumları, sivil toplum kuruluşları, bilgi ve iletişim sektöründeki firma-

1 Sürdürülebilir kentsel gelişme kentsel alanların gelişimi ile çevrenin korunması arasında bir dengenin sağlanması ve bunu yaparken, gelir, istihdam, barınma, temel hizmetler, sosyal altyapı ve ulaşımda eşitliğin gözetilmesidir (Ahvenniemi vd., 2017; Hiremath vd., 2013).

KAYNAKÇA

Ahvenniemi, H., Huovila, A., Pinto-Seppa, I. ve Airaksinen, M. (2017). What are the Differences between Sustainable and Smart Cities? *Cities, 60,* 234-245.

Akande, A., Cabrala, P., Gomesa, P. ve Casteleyn, S. (2019). The Lisbon Ranking for Smart Sustainable Cities in Europe. *Sustainable Cities and Society, 44,* 475-487.

Al-Nasrawi, S., Adams, C. ve El-Zaart, A. (2015). A Conceptual Multidimensional Model for Assessing Smart Sustainable Cities, *JISTEM-Journal of Information Systems and Technology Management, 12(3),* 541-558.

Androniceanu, A. (2019). The Social Sustainability of Smart Cities: Urban Technological Innovation, Big Data Management, and the Cognitive Internet of Things. *Geopolitics, History, and International Relations, 11(2),* 110-115.

Anthopoulos, L. G. (2017). *Understanding Smart Cities: A Tool for Smart Government or an Industrial Trick?* Springer International Publishing.

Ataç, B. (2021). *Akıllı Şehir Ekosistemi, Sürdürülebilir Şehirlerde Yapılar ve İlişkiler*. Maltepe Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

Badidi, E. (2022). Edge AI and Blockchain for Smart Sustainable Cities: Promise and Potential. *Sustainability, 14.* 7609.

Batten, J. (2018). *Citizen Centric Cities, The Arcadis Sustainable Cities Index 2018*. Arcadis Global.

Bibri, S. E. (2021). Data-driven Smart Sustainable Cities of the Future: An Evidence Synthesis Approach to a Comprehensive State-of-the-art Literature Review. *Sustainable Futures, 3,* 100047

Bibri, S. E. (2019). The Anatomy of the Data-driven Smart Sustainable City: Instrumentation, Datafication, Computerization and Related Applications, *Journal of Big Data, 6(1),* 59.

Bibri, S. E. (2018a). A Foundational Framework for Smart Sustainable City Development: Theoretical, Disciplinary, and Discursive Dimensions and Their Synergies. *Sustainable Cities and Society, 38,* 758-794.

Bibri, S. E. (2018b). The IoT for Smart Sustainable Cities of the Future: An Analytical Framework for Sensor-based Big Data Applications for Environmental Sustainability. *Sustainable Cities and Society, 38,* 230-253.

Bibri, S. E. (2018c). *Smart Sustainable Cities of the Future: The Untapped Potential of Big Data Analytics and Context Aware Computing for Advancing Sustainability*. Springer, Berlin.

Bibri, S. E. ve Krogstie, J. (2019). Generating a Vision for Smart Sustainable Cities of the Future: A Scholarly Backcasting Approach. *European Journal of Futures Research, 7(1),* 5.

Bibri, S. E. ve Krogstie, J. (2017). Smart Sustainable Cities of the Future: An Extensive Interdisciplinary Literature Review. *Sustainable Cities and So-*

ciety, 31, 183-212.

Caragliu, A., Bo, C. D. ve Nijkamp, P. (2011). Smart Cities in Europe. *Journal of Urban Technology, 18(2)*, 65-82.

Chang, D. L., Sabatini-Marques, J., Da Costa, E. M. ve Mauricio, P. (2018). Knowledge-based, Smart and Sustainable Cities: A Provocation for a Conceptual Framework. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 4(1),* 5.

Chang, J., Kadry, S. K. ve Krishnamoorthy, S. (2020). Review and Synthesis of Big Data Analytics and Computing for Smart Sustainable Cities. *IET Intelligent Transport Systems, 14 (11),* 1363-1370.

City of Stockholm (2020). *Grow Smarter: From Dream to Reality, Recommendations for Policy Makers and Practitioners* (Ed.: Granström, S.). City of Stockholm.

City of Stockholm (2017). *Smart and Connected City.* https://international.stockholm.se/governance/ smart-and-connected-city/ Erişim: 01.01. 2023

City of Stockholm (2015). *Stockholm - The First European Green Capital*. City of Stockholm, Executive Office.

City of Stockholm (2011). *Stockholm - The First European Green Capital, Final Report.* City of Stockholm, Executive Office.

Cömertler, S. (2022). Yeni Bir Paradigma Olarak Akıllı Sürdürülebilir Şehir Yaklaşımı. *9. Uluslararası Akademik Araştırmalar Kongresi (ICAR), Bildiriler Kitabı*, (Ed: P. Göker), Asos Yayınevi, 157-158.

Cömertler, S. ve Cömertler, N. (2021). Akıllı Kentlerde Çevresel, Sosyal ve Ekonomik Sürdürülebilirlik, Kopenhag Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 6 (1),* 317-333.

EasyPark (2023). *The Cities of the Future Index*. https://easyparkgroup.com/studies/cities-of-the-future/en/ Erişim: 17.01.2023

European Parliament (2014). *Mapping Smart Cities in the EU*. Directorate General for Internal Policies. Policy Department A: Economic and Scientific Policy.

Franne, L. (2007). *Hammarby Sjöstad - A Unique Environmental Project in Stockholm*. Glashusett, Stockholm, Sweden.

Garau, C. ve Pavan, V. M. (2018). Evaluating Urban Quality: Indicators and Assessment Tools for Smart Sustainable Cities, *Sustainability, 10,* 575.

Giffinger, R. ve Gudrun, H. (2010). Smart Cities Ranking: An Effective Instrument for the Positioning of the Cities? *ACE, 4(12),* 7–26.

GrowSmarter (2023a). GrowSmarter Highlights. https://grow-smarter.eu/inform/publications/ Erişim: 17.01.2023

GrowSmarter (2023b). 12 Smart Solutions. https://grow-smarter.eu/solutions/ Erişim: 17.01.2023

Gürsoy, O. (2019). *Akıllı Kent Yaklaşımı ve Türkiye'deki Büyükşehirler İçin Uygulama İmkânları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hara, M., Nagao, T., Hannoe, S. ve Nakamura, J. (2016). New Key Performance Indicators for a Smart Sustainable City, *Sustainability, 8,* 206.

Herzberg, C. (2017). *Smart Cities, Digital Nations*. Roundtree Press.

Hiremath, R. B., Balachandra, P., Kumar, B., Bansode, S. S. ve Murali, J. (2013). Indicator-based Urban Sustainability - A Review. *Energy for Sustainable Development, 17,* 555-563.

Hollands, R. (2008). Will the Real Smart City Please Stand Up? *City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action, 12(3),* 303-320.

Höjer, M. ve Wangel, J. (2015). Smart Sustainable Cities: Definition and Challenges. (Ed.: L. M. Hilty; B. Aebischer) *ICT Innovations for Sustainability* içinde, Springer Publishing, Advances in Intelligent Systems and Computing 310, 333-349.

Huovila, A., Bosch, P. ve Airaksinen, M. (2019). Comparative Analysis of Standardized Indicators for Smart Sustainable Cities: What Indicators and Standards to Use and When? *Cities, 89,* 141-153.

Ibrahim, M., El-Zaart, A. ve Adams, C. (2018). Smart Sustainable Cities Roadmap: Readiness for Transformation towards Urban Sustainability. *Sustainable Cities and Society, 37,* 530-540.

Knieps, G. (2017). Internet of Things and the Economics of Smart Sustainable Cities, *Competition and Regulation in Network Industries, 18(1-2),* 115-131.

Martin, C. J., Evans, J. ve Karvonen, A. (2018). Smart and Sustainable? Five Tensions in the Visions and Practices of the Smart-Sustainable City in Europe and North America. *Technological Forecasting and Social Change, 133,* 269-278.

Metzger, J. ve Olsson, A.R. (2013). *Sustainable Stockholm: Exploring Urban Sustainability in Europe's Greenest City*. Routledge: London, UK.

Mora, L. ve Bolici, R. (2017). *How to Become a Smart City: Learning from Amsterdam*. (Ed. Bisello, A., Vettorato, D., Stephens, R., Elisei, P.). Smart and Sustainable Planning for Cities and Regions, Springer Publishing, Switzerland, 251-266.

Nordic Smart City Network (2023). *Nordic Urban Living Lab Projects*. https://nscn.eu/Citylabs Erişim: 17.01.2023

Sanchez-Corcuera, R., Nunez-Marcos, A., Sesma-Solance, J., vd. (2019). Smart Cities Survey: Technologies, Application Domains and Challenges for the Cities of the Future. *International Journal of Distributed Sensor Networks, 15(6),* 1-36.

Stockholm Open Lab (2023). *About Open Lab*. https://openlabsthlm.se/about/

Erişim: 14.02.2023

Stockholms Stad (2023a). Smart Traffic Management. https://smartstad.stockholm/smart-traffic/ Erişim: 31.01.2023

Stockholms Stad (2023b). Smarta Lås. https://smartstad.stockholm/smarta-las/ Erişim: 31.01.2023

Stockholms Stad (2023c). Open and Shared Data. https://smartstad.stockholm/open-and-shared-data/ Erişim: 31.01.2023

Stockholms Stad (2023d). Technical Conditions. https://smartstad.stockholm/technical-conditions/ Erişim: 31.01.2023

Stockholms Stad (2023e). IoT Stockholm. https://smartstad.stockholm/iot-stockholm/ Erişim: 31.01.2023

Stockholms Stad (2022). *Statistisk Årsbok för Stockholm 2023*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2021a). Sveriges Miljöbästa Kommun 2020, Kategori Storstad. https://start.stockholm/om-stockholms-stad/priser-och-utmarkelser/utmarkelser/sveriges-miljobasta-kommun-2020/ Erişim: 08.03.2023

Stockholms Stad (2021b). Sveriges Digitaliserings Kommun 2017. https://start.stockholm/om-stockholms-stad/priser-och-utmarkelser/utmarkelser/sveriges-digitaliseringskommun-2017/ Erişim: 08.03.2023

Stockholms Stad (2020a). *Möjligheternas Stockholm, Vision 2040*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2020b). *Smart Trafikstyrning*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2020c). *Smarta Lås, Införande av Smarta Lås i Hemtjansten*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2020d). *Öppna Data - en Samhällspotential Som Alla Kan Bidra Till*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2020e). *Projekt IoT Stockholm*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2019a). Utmärkelser Till Staden. https://start.stockholm/om-stockholms-stad/priser-och-utmarkelser/utmarkelser/ Erişim: 16.01.2023

Stockholms Stad (2019b). Stockholms Stads Priser. https://start.stockholm/om-stockholms-stad/priser-och-utmarkelser/priser/ Erişim: 26.02.2023

Stockholms Stad (2018a). *Smart Och Uppkopplad Belysning*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad (2018b). *Smarta Lås, Redovisning av Resultant: Slutrapport Smarta Lås*. Stockholms Stad, Stockholm.

Stockholms Stad Utrednings-och Statistikkontoret (2005). *Befolkningen I Stockholm 1252-2005*. Stockholms Stad, Stockholm.

UNECE (2015). *Key Performance Indicators for Smart Sustainable Cities to Assess the Achievement of Sustainable Development Goals*. 1603 ITU-T L.1603.

United Nations (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Resolution Adopted by the General Assembly on 25 September 2015 (A/RES/70/1).

United Nations (2019a). *World Population Prospects 2019: Highlights*. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (ST/ESA/SER.A/423).

United Nations (2019b). *World Urbanization Prospects: The 2018 Revision*. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations.

United Nations (2020). *Shared Responsibility, Global Solidarity: Responding to the Socio-economic Impacts of COVID-19*. United Nations.

Yılmaz, O. K. (2021). *Akıllı Şehir, Belediyeler İçin Amsterdam Deneyiminden Uygulama Örnekleri*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Yin, C. T., Xiong, Z., Chen, H., Wang, J. Y., Cooper, D. ve David, B. (2015). A Literature Survey on Smart Cities. *Science, China Information Sciences, 58(10),* 1-18.

Bölüm 6

MİMARİ TERİMLERDE ÇAĞRIŞIMSAL CİNSİYET

Z. Özlem PARLAK BİÇER[1], Nurbanu ŞAHİN[2]

1 Prof. Dr. Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-9700-2226
2 Araş. Gör., Erciyes Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-2841-5198

Giriş

Toplumu oluşturan bireylerin iletişim aracı olan dil; toplumsal olaylar, dünyadaki gelişmeler ve bireylerin deneyimlerinden etkilenmekte ve söz konusu durumlar üzerinde etki göstermektedir. Cinsiyet kavramı da toplumun yaşantısını ve dilini etkileyen bir başka faktör olarak öne çıkmaktadır.

Bir bireye biyolojik cinsiyeti doğrultusunda yüklenen görev ve sorumluluklar dilde de karşılık bulmakta, ayrımcı söylemlere yol açabilmektedir. Bu durum; toplumsal cinsiyet kavramının bir sonucu olarak görülmektedir. Kimi zaman yeni ortaya çıkmış kimi zaman ise yüzyıllar süren geleneklerin etkisi olarak kadına ya da erkeğe yüklenen roller, kullanılan dili de şekillendirmektedir. 1970'li yıllarda ortaya çıkan feminist dilbilim çalışmalarında dildeki bu ayrılıklar ele alınmıştır (Öztürk Dağabakan, 2012:98). 1990 ve sonrasında bireylerin dilbilgisi kullanımının ve dilbilgisindeki kelimelerin biyolojik cinsiyetten bağımsız; sosyokültürel ve politik açıdan değerlendirilmesi gerektiği düşüncesi ortaya atılmıştır (Çaylı Rahte, 2008:17). Bu düşünce; toplumsal cinsiyet kavramının dil üzerindeki etkilerinin araştırılmasını sağlamıştır.

Mimari ise tüm bu etkiler doğrultusunda şekillenmektedir. Toplumdan, toplumun kültüründen, dilinden, yaşantısından bağımsız bir mimarlık düşünülemez. Mimarlıkta sıklıkla kullanılan "yere ait" olma kavramı sadece topografyaya uyum sağlamak demek değildir. Yapının inşa edileceği yerin zeminine, iklimine, kültürüne, kullanıcısının kimliğine uyum sağlaması demektir. Mimari, toplumun bir yansımasıdır.

Türkçe; dilbilgisel cinsiyet içeren bir dil değildir. Fakat dilimizde cinsiyet tarifleyen kelimeler bulunmaktadır. Bu kelimeler arasında dilbilgisel cinsiyete sahip dillerden Türkçe' ye geçen kelimeler olduğu gibi, Türkçe kökenli kelimeler de yer almaktadır. Bu kelimelerde sözlüksel cinsiyet görülmektedir. Türkçe kelimelerde karşımıza çıkabilen bir başka cinsiyet kategorisi ise; çağrışımsal cinsiyettir. Çağrışımsal cinsiyet; direkt olarak cinsiyet tanımlamayan kelimelerin, kadın ya da erkek cinsiyetini çağrıştırması ve söz konusu cinsiyetlerle ilişkilendirilmesi olarak ifade edilebilir.

Bu çalışmada; Türkçe' deki cinsiyet ve çağrışımsal cinsiyetin teknik bir alan olan mimaride etki gösterip göstermediği anket yöntemi ile araştırılmıştır. Anket çalışmasında, mimarlık ve inşaat mühendisliği alanında çalışan ya da eğitim gören 200 kişinin katılımı ile gerçekleştirilen çalışmada 8 ayrı kategoride toplam 160 teknik terim sıralanarak; katılımcıların terimleri "feminen-maskülen-fikrim yok" seçeneklerine göre değerlendirmesi beklenmiştir. Çalışmanın amacı; Türkçe' deki çağrışımsal cinsiyetin ve toplumsal cinsiyet etkisinin mimari terimler üzerindeki etkilerini görmektir.

KAYNAKÇA

Bhasin, Kamla. *Toplumsal Cinsiyet /Bize Yüklenen Roller*, Çev. Kader Ay, Kadav Yayınları, 2003.

Braun, Friederike."Turkish. The Communication Of Gender In Turkish". Gender Across Languages: The Linguistic Representation Of Women And Men. Volume 1, [M. Hellinger-H. Bußmann (Ed.)], (2001): 283- 310.

Çaylı Rahte, Emek. "Popüler Bir Tecrübe"/ Tahakküm ve Direnişin Aracı Olarak Dedikodu: Türkiye Televizyonlarında Dedikodunun Söylemsel Analizi". Kültür ve İletişim. 11, no.2 (2008): 9 - 39.

Çolak, Gülcan. "Türk Edebiyatındaki Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti". Türklük Bilimi Araştırmaları. (2018): 87-125

Demir Kahraman, Meriç. "İnsan İhtiyaçları Ve Mekansal Elverişlilik Kavramları Perspektifinde Yaşanılırlık Olgusu Ve Mekansal Kalite". *Planlama* 24(2), (2014): 74-84

Durmuş Öztürk, Serap., Sever, Elif. "Reklam-Retorik-Mimarlık: Konut Reklamlarında Toplumsal Cinsiyet Algısı". Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Elazığ, Türkiye. Bildiri Kitabı. (2016):1162-1182

Ergin, Muharrem. Türk Dil Bilgisi, Boğaziçi Yayınları, 1986.

Güden, Menekşe Pınar. Dilde Cinsiyet Ayrımcılığı: Türkçe'nin İçerdiği Eril Ve Disil İfadeler Bakımından İncelenmesi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Kerimoğlu, Caner ve Doğan, Güner. "Türkçede Cinsiyet Görünümleri Ve Çağrışımsal Zihniyet". Türklük Bilimi Araştırmaları. (2015): 143-178

Newman, Louise. "Sex, Gender And Culture: Issues İn The Definition, Assessment And Treatment Of Gender Identity Disorder", Clinical Child Psychology and Psychiatry. 7(3), (2002): 352-359.

Öztürk Dağabakan, Fatma. "Toplumdilbilimsel Bir Kavram Olarak Kadın-Erkek Dil Ayrımına Türkçe Ve Almanca Açısından Bir Yaklaşım". Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (47), (2012): 87-106

Yalçınkaya, Ozan Deniz. "Gender-Sensitive Language İn Turkish And English: Changing Perceptions". Türkbilig, (39), (2020): 1-14 .

Yüce, Beyza. "Türk Dil Yapısında Cinsiyet". Dil Araştırmaları, 15 (28), (2021): 199-215

Bölüm 7

UŞAK TARİHİ KONUTLARINDA YAŞANAN DEĞİŞİM VE DÖNÜŞÜM

Fatmanur DEMİRCİ[1], Dilşen ONSEKİZ[2]

1 Şehir Plancısı. Karabağlar, İzmir. fatmanur.demirci1999@gmail.com (https://orcid.org/0000-0002-0668-1228)

2 Dr. Öğretim Üyesi. Uşak Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Uşak. dilsen.onsekiz@usak.edu.tr (https://orcid.org/0000-0002-8361-8097)

1. GİRİŞ

Tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapan tarihi dokular, kentlerin kültürlerini yansıtmasının yanı sıra o kentin kimliğinin oluşmasında da önemli bir role sahip olan yapılı çevrelerdir. Bu tarihi doku ve çevrelerin oluşumu bulunduğu kentin tarihi, iklimi, topoğrafyası, coğrafyası, sosyo-kültürel yapı ve değerleri gibi birçok etkene bağlıdır (Gündoğan, 2020:261). Bu anlamda tarihi kent dokuları geçmiş/eski medeniyetlerin sosyal, kültürel ve ekonomik yapıları ile yaşam felsefesi, estetik kaygıları gibi özelliklerini yansıtan insan ölçeğinde düzenlenmiş mekanlardır (Arabacıoğlu ve Aydemir, 2007:205).

Genel görünümleri, üslup ve biçim çeşitliliğini barındıran düzenlemeleri, organik sokakları, özenli işçilikleriyle tarihi çevreler toplumların yaratıcılığının bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Eski kent ve mahallelerin incelenmesi, kenti, kendimizi, dünümüzü, bugünümüzü tanımlamaya ve tanımaya yardımcı olan bir araçtır. Eski uygarlıkların sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapıları yaşam biçimi ve felsefesi, estetik duyarlılığı gibi konularla ilgili pek çok ayrıntı bu çevrelerde gizlidir (Ahunbay, 2017:118). Tarihi yapılar da "insanlığın ortak malı olan ve günümüze ulaşmış özgün nitelikleriyle geleceğe aktarılması gereken, farklı ölçek ve nitelikte olan ve tüm değerleriyle, bütünleşik koruma ilkelerine göre korunması gereken" değerler olarak birer mimari mirastır (ICOMOS, 2013). Kültürel mirasın önemli bileşenlerinden biridir.

Tarihi yapıların günümüzde varlıklarını korumaları ve sürdürebilmeleri, sürekli bakım-onarım ve restorasyon çalışmaları ile birlikte bu yapılara yeni işlev verilmesi ile gerçekleştirilebilmektedir. Bu işlevin önerilmesi, değerlendirilmesi bütünleşik bir ilişki sisteminin parçasıdır (Ata ve Eroğlu, 2019:12). Tarihi yapıların bulunduğu kentin yaşamına katılmasının sağlanması yeniden işlevlendirilmesi, yeniden kullanım değerinin belirlenmesiyle sağlanmaktadır. Bu aşamada gerçekleştirilecek çalışmaların niteliği kentsel ölçekte, mimari ölçekte, koruma ölçeğinde disiplinler açısından büyük bir değer olarak ifade edilebilir (Ata ve Eroğlu, 2019:13).

Ancak günümüzde sıklıkla ve özellikle bazı bölgelerde tarihi çevrenin bugünün gereksinimlerini karşılamadığı gerekçesiyle terk edildiği görülmektedir. Terk edilen binaların bakımsızlık nedeniyle değerlerini kaybetmesi, bu değer kaybının kullanıcı profilini değiştirmesi dokunun daha fazla tahrip olmasına neden olmaktadır. Bu da bilinçli bir tarihi çevre yaklaşımının oluşamamasını etkilemektedir. Ayrıca uygun ve doğru olmayan koruma yaklaşımları çevrenin daha da yıpranmasına, rant kaygısı ve ekonomik bileşenler ise kasıtlı bir yok edilme sürecine yol açabilmektedir. Yapılan planlama çalışmalarının sürekli hale getirilememesi ve

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z. (2017). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları. 9. Baskı.

Arabacıoğlu, P., & Aydemir, I. (2007). Tarihi Çevrelerde Yeniden değerlendirme Kavramı. *Megaron*, 2(4), 204-212.

Ata, İ. A., & Eroğlu, B. (2019). Tarihi Yapıların Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesinde Çok Yönlü Değerlendirme: Niğde Ulukışla Öküz Mehmet Paşa Külliyesi Örneği. *Artium*, 2019(1), 12-24.

Bilgen, N. (1999). Uşak Kent Coğrafyası. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul.

Gökçe, T. (2001). *Tahrir defterlerine göre XVI. Yüzyılda Uşak*. 21. Yüzyılın eşiğinde Uşak sempozyumu (20-27 Ekim 2001), C.1., İstanbul, 201-216.

Gündoğan, G. S. (2020). Geleneksel Konut Dokusunun Korunması: Çankırı Örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 5(2), 261-275.

Gürel, E. vd. (2007). *Uşak Koruma Amaçlı İmar Planı Plan Raporu ve Plan Notları*, Uşak.

ICOMOS, (2013). *Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi*, http://www.icomos.org.tr/Dos-yalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf (Erişim: 31.07.2022)

İnce, K. (2004). *Uşak'ta Türk Mimarisi*. Fakülte Kitabevi, Isparta.

Sayan, Y. (1997). *Uşak Evleri*. T.C. Kültür Bakanlığı Sanat Eserleri, Sanat Eserleri Dizisi/149. Türk Tarih Kurumu Basım Evi. Ankara.

Solak, E. (2002). *XX. Yüzyılda Uşak*. Uşak Valiliği İl Özel İdaresi, Uşak.

Uşak Valiliği. (2007). *Uşak Kültürel Değerler Yapı Envanteri*. Uşak Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını.

Bölüm 8

20. YÜZYIL MİMARLARININ TASARIM YAKLAŞIMLARI – LOUİS KHAN

Betül ZERDECİ[1], Uğur ÖZCAN[2]

1 Mimar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, betul.zerdeci@stu.fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7621-8175.
2 Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi,Mimarlık Bölümü, uozcan@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0002-4478.

GİRİŞ

20.yüzyıl tasarım yaklaşımları, dönemin getirmiş olduğu şartlara ve olaylara göre oluşmuştur. Dönemin başlarında gerçekleşen dünya savaşları ve sonrasındaki hızla toparlanma sürecinde bilimin, sanayinin, teknik ve endüstrinin gelişmesiyle yapı alanında yeni malzemeler (cam, çelik, beton) kullanılmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda var olan taklitçi, abartılı süslemelerden uzak, çağın getirilerine cevap verebilecek yeni bir üsluba ihtiyaç vardır. Bu sosyal ve kültürel durumların neticesi Modern Mimari'nin ortaya çıkışında etkili olmuştur. Hızla gelişen, şehirler ve endüstri nedeniyle daha basit formlara ve maliyeti daha düşük yapılara yönelinmiştir. Modernizm üslubu içinde barındırdığı sadelik ve abartıdan uzak üslubu bu döneme çok uygundur.

Wagner (2021) göre, "Modern Mimarlık" kitabında bahsettiği gibi, "mimar geleneğin zengin hazinesine el atabilir, ama seçtiğini kopya etmesi kesinlikle söz konusu olamaz, ona yeni biçim vererek kendimize ve amaca uydurmak ya da var olan örneklerin etkisinden amaçladığı etkiyi bulup çıkarmak zorundadır." Bu sözleriyle aslında modern mimarlıkta eski yapıların taklitçiliğinden uzak durulması gerekliliğini dile getirmiştir.

Modernizm kelime anlamı olarak "yeni ve güncel" demektir. Modernizm akımı sadeliğin önemini vurgulamıştır. Süslemeden uzak geometrik formlar, temiz çizgiler (yalın), modern malzemeler ve tekniklerin kullanıldığı formun işlevi takip ettiği bir üsluptur. Nötür duvarlar, griler, beyazlar ve yumuşak renkler kullanılmıştır. Büyük cam duvarlar, bant pencereler ve doğal ışık kullanımı vardır. Modern mimarlardan olan Mies Van Der Rohe, " az çoktur" ifadesi ile bu mimarinin temelini ifade eder. Modernizm her ne kadar insanı ön planda tuttuğunu ifade etsede aslında bir noktada ihmal eder. Çünkü küresel ölçekte tek tipleşme, yerin kimliğini ve topografyası düşünülmeden yapılan aynı tipteki binalar nedeniyle bir süre sonra tepki almaya başlamıştır.

Akın'a (2005) göre, modern mimarlığa eleştirel olarak bakıldığında, kapitalist veya fordist mantığı bir başka biçimde sürdüren sosyolist ekonomik sistemlerle iç içe geçmiş bir öykü olarak yorumlanacağını belirtir. Aslında kapitalist düzen içinde sosyo-ekonomik vaziyetlerin bu akımın şekillenmesinde etkili olduğunu anlatır.

Modernizm akımıda kendi içinde, zamanla yeni stiller oluşturmuştur. Brütalizm ve High Tech stil gibi. İlk olarak brütalizm, adından da anlaşıldığı gibi brüt betonun bol miktarda kullanıldığı tekrar eden pencere ve kat formları, taşıyıcı elemanları vurgulayan süslemeden uzak bir stildir. Kullanılan farklı geometrik formlar aynı zamanda akımın dikkat çeken unusurlardandır aynı zamanda yapının statiğine de katkı sağlar. Modernizmin bir kolu olması nedeni ile de yenilikçi estetik unsurlar da içermektedir.

KAYNAKÇA

Akın G., (2005). " İki Brütalizm", Betonart Dergisi, sayı:8, ss.49-69.

Aslan S., Yılmaz A.,(2001). "Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt:2, ss.93-106.

Bilir M., (2019). " Modernizmin Revizyonu Bağlamında Geleneğin İhyası", Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Edirne Erdinç J.,(2021). "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Ağır Sanayi Bölgesi Zeytinburnu", Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları, İstanbul.

Eşsiz Ö. & Özgen A. (1999). "High Tech Mimari", Tasarı+Kuram Dergisi, sayı:1, ss.36-50.

Gülgönen A., (2018). "Louis I. Kahn'da Beaux-Arts Etkisi", Janus Yayınları, İstanbul, ss.120-121.

Göloğlu S., (2014). " Mimarlık'ta Postmodern Kuram ve Uygulama" Mimarlık Dergisi, sayı: 376, Mart-Nisan, İstanbul.

Khan, N. (Yönetmen). (2003) My Architect: A Son's Journey (Mimar Babam: Bir Oğlun Yolculuğu) (Belgesel Film).

Köseoğlu E., (2017). "Louis I. Kahn Yapılarının Biçim Dili", Mimarlık Dergisi, sayı:394, Mart-Nisan, İstanbul.

Güvenç K., (2002). "Louis I. Kahn ve Tarih Modern Mimarlığın Öncüleri", Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

Wagner O., (2021). " Modern Mimarlık" Arketon Yayınları, İstanbul, ss.55.

Yetken C., (2020)."Klasik Müzik Islıkla Çalınmaz Louis Khan Stüdyo Ve Atölyesinde Birlikte Üretmek", Yem Yayınevi, İstanbul.

Yıldız Tümer H. Ö., (2014). "Anlam Kavramını 21. Yüzyıl Mimarlığı Üzerinden Okumaya Yönelik Bir Yaklaşım" , Doktora Tezi, Uludağ Üniverstesi, Bursa.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL1:https://www.archdaily.com/85971/ad-classics-unite-d-habitation-le-corbusier?ad_source=search&ad_medium=projects_tab, E.t:10.01.2023

URL 2:https://tr.wikipedia.org/wiki/Unit%C3%A9_d%27Habitation, E.t:10.01.2023

URL 3:https://archi101.com/yapilar/pompidou-merkezi/, E.t:10.01.2023

URL 4:https://www.arkitektuel.com/guggenheim-bilbao-muzesi/, E.t:10.01.2023

URL5:https://www.archdaily.com/159193/ad-classics-yale-center-for-british-art-louis-kahn, E.t:10.01.2023

URL 6:https://kimbellart.org/art-architecture/architecture/kahn-building, E.t:10.01.2023

URL 7:https://v3.arkitera.com/g160-meclis-binalari.html?year=&aID=2842, E.t:10.01.2023

URL 8:https://arkeopolis.com/louis-kahna-yeni-den-bakis-sergisi/, E.t:10.01.2023

URL9:https://www.latimes.com/entertainment/arts/miranda/la-et-cam-salk-institute-louis-kahn-20161107-htmlstory.html?utm_medium=website&utm_source=archdaily.com, E.t:10.01.2023

URL 10: https://www.youtube.com/watch?v=47hXQTNeXO4, E.t:10.01.2023

URL 11: https://www.youtube.com/watch?v=ZaUtcKqdL5E, E.t:10.01.2023

URL 12: https://decombo.com/postmodern-mimari-nedir/, E.t:10.01.2023

Bölüm 9

OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARI AÇIK ALAN OYUN PARKI DONATILARI VE ÇOCUKLARDA BİLİŞSEL GELİŞİM

Didem ERTEN BİLGİÇ[1], Kadir BİNGÖL[2]

1 Doç. Dr. Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü ORCID: 0000-0002-6304-8648
2 Arş. Gör. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü ORCID: 0000-0003-4005-3644

Giriş

Çocukların eğitimi, geleceğimizin yetişkinleri olmalarıyla bireysel ve toplumsal açıdan önemlidir. Çocuk gelişiminin önemli alt başlığı olan bilişsel gelişim çocukların etrafında olan biteni anlaması, yaşadıkları dünyaya dair bilgi sahibi olması adına çocukların gelecek yaşamlarını üzerine inşa ettikleri temel vazifesindedir. Bu temelin yapı malzemesini ise doğuştan gelen kalıtsal özellikler ve dış çevre şartları oluşturmaktadır. Bilişsel gelişimde çocuğun doğumu ile gelen birtakım kalıtımsal potansiyellerin ulaşacağı son noktayı içerisinde bulunduğu çevre belirlemektedir.

Yapılan araştırma ve gözlemler göstermektedir ki, kentleşmenin etkisi ile özellikle büyük kentlerde rekreasyon alanları azalmakta, mevcut alanlara özellikle yaya ulaşımı zorlaşmaktadır. Bu durum, çocukların günlerin önemli bir bölümünü geçirdikleri eğitim kurumlarının tasarım içeriklerinin doğru belirlenmesinin önemini ortaya koymaktadır. Okul öncesi dönem çocuğun bilişsel gelişiminin hızlı olduğu dönemdir. Dolayısıyla bu dönemde çocukların fazlaca vakit geçirdikleri okul öncesi eğitim kurumları açık alan oyun parkları donatıları bilişsel gelişimi destekleyen başlıca öğelerden olmalıdır. Bu çalışmada okul öncesi eğitim kurumları açık alan oyun parklarında çocuklarının motor gelişimlerinin yanı sıra bilişsel gelişimlerinin de göz önünde bulundurularak tasarım yapılması ve çalışma sonucunda belirlenen tasarım kriterlerinin alanda çalışan profesyoneller için başvuru niteliği taşıması amaçlanmaktadır.

Okul Öncesi Eğitim

Çocuk yaşamının ilk 6 yılı erken çocukluk dönemi ya da okul öncesi dönemi olarak adlandırılır. Bu dönemin önemini bireyin beyninde yaşanan gelişim bağlamında ele alan Millî Eğitim Bakanlığı'na göre bu dönem çocuk beyninin en hızlı şekilde geliştiği, öğrenme ve gelişime bağlı olarak nöronlar arasında bulunan sinaptik bağlantı yolları sayısının hızlı biçimde arttığı dönemdir. Dolayısıyla çocuklar okul öncesi dönemde fiziksel, bilişsel ve psiko-sosyal gelişim alanlarında oldukça hızlı yetkin duruma gelirler (MEB, 2013). Bu bilgiler bilişsel gelişim açısından okul öncesi dönemi ve bu dönemde verilen eğitimi oldukça önemli kılmaktadır. Oktay, okul öncesi eğitimi çocuğun doğumundan zorunlu eğitim dönemi olan ilköğretime başlayıncaya kadar olan tüm yaşantılarını içeren bir eğitim süreci şeklinde tanımlamaktadır (Oktay, 2005). Bu tanım ile Oktay, eğitimin çocuğun doğumundan itibaren başladığını vurgulamakta ve eğitimin kapsayıcı süreç yönüne dikkat çekmektedir. Pek çok farklı araştırmanın öznesi durumunda bulunan okul öncesi eğitim her ne kadar alanında uzman kişiler tarafından farklı şekillerde tanımlanmış olsa da konuya dair ortak kanı bu eğitimin çocukluğun erken dönemlerinde alınmasının çocuğa pozitif yönde yüksek getirileri olacağı yönündedir. Kuday, okul ön-

KAYNAKÇA

AL-Ayash, A., Kane, RT, Smith, D., & Green-Armytage, P. (2016). Öğrenme ortamlarında rengin öğrenci duygularına, nabzına ve performansına etkisi. Renk Araştırma ve Uygulama, 41 (2), 196-205.

Alkan, C. (1983). Eğitimde ergonomi. Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 16(1), 197-206.

Carneiro, Pedro ve Heckman, James J., (2003). Human capital policy, nber working paper no: 9495. Retrieved 29 August, 2022 from http://www.nber.org/papers/w9495.pdf

Çelik, A. (2012). Okul öncesi eğitim kurumlarında açık alan kullanımı: Kocaeli örneği. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(1), 79-88.

Edholm, O. G., & Murrell, K. H. (1973). History of the Ergonomics Research Society:(1949-1970). Warren & Son Limited.

Elibol, A. G. G. C., Kılıç, A. G. Y., & Burdurlu, E. (2006). Okul öncesi çocuk oyuncaklarında malzeme kullanımı ve 4-6 yaş çocuklarının renk tercihleri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 9(9), 35-44.

Engelbrecht, K. (2003). The impact of color on learning. Chicago, IL: Perkins & Will.

Erdal, K. (2019). Çocuk Oyunlarında Değerler Eğitimi. Uluslararası insan ve sanat araştırmaları dergisi, 1(1), 53-59.

Erten B. D. & Surur, A. S. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarında uygulanan eğitim sistemlerinin mekân biçimlenişine etkisi ve Reggio Emilia eğitim sisteminin mekân tasarımı üzerine denemeler. Megaron, 11(1). Retrieved 29 August, 2022 from https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-03016-ARTICLE-ERTEN_BILGIC.pdf

Erten Bilgiç, D. & Çiftci, S. K. (2020). Türkiye kentleşmesinin sonucu olan toplu konutlarda çocuk odasi tasarimi ve işlevsellik. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7 (7), 25-42. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/asead/issue/56000/765196

Filer, A., Pollard, A., and Thiessen, D. (Eds.). (2002). Children and their curriculum: The perspectives of primary and elementary school children. UK: Routledge.

Geney, F., Özsoy, Z., & Bay, D. N. (2019). Okul öncesi eğitim kurumlarının dış mekân özellikleri: Eskişehir ili örneği. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20, 735-767.

Güleş, F. & Erişen, Y. (2013). Okul öncesi eğitimde fiziksel çevre standartlarını belirleme: Paydaş görüşlerine dayalı bir analiz. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (30), 129-138.

İsmailoğlu, S., & Zorlu, T. (2018). İlkokullarda Dersliklerdeki Çalişma Birimlerinin Antropometrik Boyutlara Uygunluğu Üzerine Bir Değerlendirme.

Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 6, 293-301.

Karakaş, S. (2017). Prof. Dr. Sirel Karakaş Psikoloji Sözlüğü: Bilgisayar Programı ve Veritabanı- www.psikolojisozlugu.com (sürüm: 5.2.0/2022) (Ziyaret tarihi: 29 Haziran 2022)

Kaytaz, M. (2005). Türkiye'de okul öncesi eğitiminin fayda maliyet analizi. İstanbul: AÇEV

Koç, M., Yavuzer, Demir ve Çalışkan. (2001). Gelişim ve öğrenme. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 113.

Koçak, N. (2001). Erken çocukluk döneminde eğitim ve Türkiye'de erken çocukluk eğitiminin durumu. Milli Eğitim Dergisi. Sayı:151

Konrot, M. (1989). Okul öncesi çocukların oyun odası duvarları için seçtikleri renkler. Eskişehir: AÜ Eğitim Fakültesi Yüksek Lisans Tezi.

Kuday, F. S. (2007). Aile destekli kurum merkezli eğitim alan ve hiç okul öncesi eğitim almayan 3–6 yaş çocukların bilişsel gelişimlerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul

Meb, (2013). Okul öncesi eğitim programı. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, Temel Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara.

Nicolopoulou, A. (2004). Oyun, bilişsel gelişim ve toplumsal dünya: Piaget, Vygotsky ve sonrası. (Çev.M.Türkan Bağlı).Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES), 37(2), 137-169.

Önder, Namık Kemal. "Raven'in the coloured progressive matrices sets: A, AB, B test'inin ilkokul çocuklarına uygulama sonuçları", V. Ulusal Psikoloji Kongresi. Psikoloji-Seminer Dergisi. Özel Sayı: 8, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1990.

Ramazan, O. & Demir, S. (2011). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 36–48 aylık çocukların bilişsel gelişim düzeyleri. Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(2), 83–98. Retrieved from http://ebad-jesr.com/.

Senemoğlu, N., (1997). Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya. Ankara: Gazi kitapevi yayınları

Tandoğan, O. (2011). İstanbul'da Çocuk Dostu Kent için Açık Alanların Planlama, Tasarım ve Yönetim İlkelerinin Oluşturulması. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İstanbul.

Tapkı, S. & Canbay Türkyılmaz, Ç. (2018). İlköğretim Yapılarında Ergonomi Kavramının İncelenmesi: Tip Proje İlkokulu İle Tasarım Projesi İlkokulunun Karşılaştırılması. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi , Special Issue: ERGONOMICS 2017 , 220-233 . DOI: 10.21923/jesd.360651

Torrice, A. F., & Logrippo, R. (1989). In my room: Designing for and with children. Fawcett.

Tuncel, A. (1976). Okul öncesi eğitim sistemi ve mimariye yansıması. İsveç Örneği, Tübitak, Yapı Araştırma Enstitüsü, Ankara.

Türk Standardları Enstitüsü (19 Kasım 2018). Oyun alanı elemanları ve zemin düzenlemeleri. Retrieved from https://www.tse.org.tr/IcerikDetay?ID=2681&ParentID=7855

Yavuz, C. İ. & Güler, Ç. (2019). Okul çantası ergonomisi ve sağlık . Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi , 28 (6) , 447-451 . DOI: 10.17942/sted.461024

Yıldırım, M. (2017). Bağımsız anaokulu öğretmenlerinin dış mekân oyun alanlarına ve uygulamalarına ilişkin görüşleri (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).

Yüksel, G. (2015). Yaşam boyu gelişim (13. Basımdan çeviri). Ankara: Nobel.

Bölüm 10

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE: İRAN BAM (ARG-E BAM) ÖRNEĞİ

Sevil JAHED[1]

1 Öğr. Gör., Karabuk University, Department of Architecture, seviljahed@karabuk.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-2887-2284

1. Giriş

Bam şehri, İran'ın güneydoğusunda Lut Çölü'nün güneybatısında, 5-26 kuzey enlemi ve 27-58 doğu boylamında coğrafi bir konumda yer almaktadır. Deniz seviyesinden yüksekliği 1065 metre, yüzölçümü ise17755 kilometrekaredir. Nispi nüfusu 200.000'dir (9/5/2003 depreminden önce). İklim olarak sıcak ve kuru iklime sahiptir. Yıllık ortalama sıcaklık 22,8 santigrat derece ve yıllık ortalama yağış 3.62 mm'dir. Aralık-Mayıs ayları boyunca, yağış yılda %31'lik nem sağlamaktadır. Kış ve yaz aylarında rüzgârın yönü güneybatıdan, kuzey rüzgârı ise aynı mevsimlerde kuzeyden esmektedir. Bölgenin en yüksek dağı 3123 metre yüksekliği ile Sang Sayad dağı olarak bilinmektedir [43]. 3025 metre yüksekliğiler Şirkuh ve 2971 metre yüksekliği ile Kiraz Dağı olarak adlandırılır. Bölgenin güneyinde Barez dağları, batısında Hezar dağı ve kuzeyinde ise Kaboudi dağı bulunmasından dolayı Bam bölgesi kapalı bir çanak olarak önemli yeraltı su ve tarıma sahip olmaktadır. Bam şehri Tahran'a 1264 km ve ilin merkezi Kerman'a yaklaşık 200 km uzaklıktadır. Bam'ın jeolojisi ve tarihi coğrafyası üzerine çok sayıda araştırmalar yapılmaktadır [10].

Bam konum olarak çok önemli bir lokasyonda bulunmaktadır. Bam, Hormoz (şimdiki Minab), Bandar Tays (Çabahar yakınlarında), Sistan (doğuda) ve Gavashir (kuzeyde şu anki Kirman şehri) arasındaki bağlantı kavşağı olarak yer almaktadır. Umman Denizi, sahili Hindistan'ı ve binlerce kilometrelik çöl ve kumlu yollardan geçen kervanları Kerman, Yezd ve Tabas gibi kuzey şehirlerine bağlamaktadır. Binlerce devenin kervanlarını barındırabilecek kadar geniş ve prestijli bir kalenin (Arg-e Bam) inşası büyük ekonomik, askeri ve stratejik öneme sahip olmaktadır. Bam, batı İran'ı Hindistan'a, batıda Fars ve Kirman illerini, doğuda Sistan vilayetine bağlayan bir yolun yanında yer almaktadır. Ayrıca Bam, güneyde Jiroft aracılığıyla Basra Körfezi kıyılarına bağlanmaktadır [28]. Heinz Gobe, 1972 yılında yaptığı Bam Kalesi adlı araştırmasında, Bam'ın bölgedeki özel ticari konumunun hakkında söyle ifade ediyor. Doğuya giden yol boyunca İran'ın en güneydeki en dayanıklı kalesi olması nedeniyle, Orta Çağ'da hala tek örnek teşkil etmektedir. Bu nedenle orta çağda Abarik, Darzin ve Rayen gibi diğer örnekler ya ortadan kayboldu ya da Kırsal köylere dönüşerek ihmal edilmiştir. Günümüzde Bam şehri, Kerman'ın önemli şehirlerinden biri olarak gelişmeye devam etmektedir [32].

Şekil: Arg-e Bam'ın İran'daki konumu

KAYNAKÇA

1. Al-Din Munshi Kermani, N. (1983). *Samat al-Ali for the supreme harm*, edited by Abbas Iqbal, Tehran: Asatir.
2. Al-Din Sistani, M. S. H. I. M. A. (1322). *Revival of the Kings*, edited by Manouchehr Sotoudeh. Tehran: Tehran Book Translation and Publishing Company.
3. Ambassador, F. (1362). *Southern Iran Police (122)* Translated by Mansoureh Al-Hadiyeh and Mansoureh Cheri Nesharaki. Tehran, History of Iran Publishing.
4. Assembly of the Statistics Center of Iran (1997). *General Population and Housing Census- 1996, Bam city (160-3).* Tehran: Statistics Center of Iran.
5. Atamelak Jovini, A. A. I. B. (1937). *History of the Universal Correction of Muhamma Qazvini Leiden*. Tahran: Brill.
6. Balami, A. A. A. (1372). *History of Tabari (translation of the history of the Prophet and the kings)*. Mohammad Roshan Tehran: Soroush.
7. Bastani Parizi, M. E. (1989). *"Bam".* In Encyclopaedia of Iranica. London and New York: Routledge and Keganpaul.
8. Bastani Rad, H. (2003). *"We are in the midst of history", the book of the month of history and geography in the seventh year.* Tahran: Bahman, No. 76-75.
9. Blazeri, A. I. Y. (1967). *The conquest of the country, translated by Azartash Azarnoush*. Tehran: Culture Foundation Iran.
10. Center of the Geographical Organization of Iran. (1976). *Geographical Culture of Iran (Abadiha) 8th Province of Kerman and Makran.* Tehran: Geographical Organization of the Country.
11. Ceyhani, A. I. A. (1989). *The Forms of the World*, translated by Ali Ibn Abd al-Salam Katib, Tahran: Firooz Mansouri's collection and commentary.
12. Crying sen, A. (1995). *Iran during the Sassanids*, translated by Gholamreza Rashid Yasemi, Tehran: Book World.
13. Darvishzadeh, A. (1991). *Geology of Iran*. Tehran: Published.
14. English Ministry of Foreign Affairs. (1984). *Blue Book.* translated by Ahmad Bashiri, Tehran: New Publication.
15. Farmanfarma, F. M. (1342). *Travelogue of Kerman and Baluchistan.* By the efforts of Mansoura Nezam Mafi (Union). Tehran: Farmanfarmaeian Publications.
16. Flora, Willem (1986). The Fall of the Safavids, The Rise of Mahmud Afghan, translated by Abolghasem Sâri, Tehran.

17. Goyeh, H. (1986), "Bam Citadel", translated by Keramatullah Afsar, *A brief overview of urbanization and urban planning in Iran.* by Mohammad Yousef Kiani. Tehran: Ministry of Culture and Islamic Guidance.

18. Hafez Ebro, S. A. K. (1378). Geography of Hafez Ebro, Edited by Sadegh Sajjadi, *Historical Geography of Kerman and Hormone,* Volume 3. Tehran: Tehran Publication.

19. Heritage of the Limits of the World from the East to the West (1322). *Introduction and Comments and Minorski.* Translated by Mir Hossein Al-Sadegh Shah of Kabul University, Khosravi University.

20. http://www.argebam.ir/farsi/class.asp?id=436, Erişim Tarihi: 16 Kasım 2022.

21. http://www.chn.ir/news/?section=2&id=30699, Erişim Tarihi: 21 Aralık 2022.

22. http://www.hic.kmu.ac.ir/pages/bam/bam.htm, Erişim Tarihi: 26 Ekim 2022.

23. Karimi, A. (1999). *"Bam Citadel Architecture and Silk Industry", the Second Congress of the History of Iranian Architecture and Urban Planning (Kerman- Bam Citadel).* Tehran: Gardezi Cultural Heritage Organization.

24. Karzan, G. (1350). *Iran and the case of Iran*. Translated by A. Vahid Mazandarani, Tehran: Book Translation and Publishing Company.

25. Kermani, A. R. (1982). *Tazkereh in the manaqeb of Hazrat Shah Nematullah Vali,* Shah Nematullah Vali Edited by Jean Aubin, Tehran: Tahoori and the French Iranian Studies Association.

26. Kheirandish, A. (2003). *"Bam Citadel, a relic of the ancient history of Bam". Book of the Month of History and Geography of the Seventh Year*, Tahran: Soroush, No. 75-76.

27. Khosrow, S. (1999), *"Barwat, Bam", Encyclopedia of the Islamic World*. Tehran: The Great Encyclopedia Foundation Islami.

28. Lambton, A. K. S. (1980). *"Kirman",* in The Encyclopaedia of Islam. Vol V. Leiden: Brill.

29. Lockhart, L. (1960). *"Bam".* In The Encyclopaedia of Islam. Vol 1. Leiden: Brill.

30. Mabray, J. F. (1990). *Operations in Iran*. Translated by Kaveh Bayat. Tehran: Service Institute Cultural expressive.

31. Mahallati, M. M. (1986). *Geography of Bam.* Tehran: Islamic History.

32. Maheri, M. R. (2000). *The First Civilizations of Kerman.* Kerman: Kerman Studies Center.

33. Marashi Safari, M. M. K. (1983). *Iranian Culture Foundation*. Edited by Abbas Iqbal, Tehran: Sanai and Tahoori.

34. Ministry of Foreign Affairs of Tsarist Russia. (1988), *Orange Book,* translated by Ahmad Shiri Tehran, Ney Publishing.

35. Moazami Goodarzi, A. (1351). *Seismology*, Tehran: Ministry of Science and Higher Education.

36. Moemen Kermani, M. M. (2003). *Sahifa al-Arshad, History of Afshar in Kerman- The end of Safavid work, correction Mohammad Ebrahim Bastani Parizi,* Tehran: Alam.

37. Moinuddin Yazdi, A. I. M. (1326). *Divine Gifts in the History of Muzaffar.* edited by Saeed Issa Tehran: Iqbal.

38. Moshiri, M. M. S. (1989). *Safavid memoir of Kerman*, edited by Dr. Mohammad Ebrahim Bastani Parizi, Tehran: Alam.

39. Mostofi Bafi, M. M. (1982). *A useful chapter from the treatise of Sanatullah*. Nemat al-Amr by Nematullah Vali, edited by Jean Evin, Tehran: Tahoori and the French Iranian Studies Association.

40. Mostofi Folder, A. (1328). *Geographical Reports Lut Zangi Ahmad.* Tehran: University of Tehran.

41. Mostofi, H. (1362). *Nozhat al-Qulub,* edited by Kai Lestering. Tehran: Book World.

42. Nafisi, T. A. (1976). *An Introduction to the Geology of Iran.* Tehran: Ministry of Industries and Mines.

43. Nami Esfahani, M. M. S. M. (1989). *Tarikh Giti Gosha*. Tahran: Introduction by Saeed.

44. Nieder Meyer, S. (1984). *Under the Burning Sun of Iran.* Kikavous Jahandari, Tehran: Publication of Iranian History.

45. Perry, J. R. (1988). *"Arg"* in Encyclopaedia of Iranica. London: Boston.

46. Pope, A. U. (1977). *A Survey of Persian Art*. Vol 3. Tehran Sorush.

47. Rajabi, P. (1375). *"Arg". The Great Islamic Encyclopedia*, Volume 7, Tehran: The Great Islamic Encyclopedia Center.

48. Ranjbar, T. (2003). The nectar of hot date oases in Iran. *Shargh Newspaper.*

49. Rasoulzadeh, S. (2005), "The Garden of Art is Waiting, Engineer Bahar Moshiri". *Women's Magazine,* 4(122), 96.

50. Razmara, A. (1323). *Military Geography of Iran*. Kerman Tehran: Army Geographical Organization.

51. Rouhani, I. (1988). *Dates.* Tehran: University Publishing.

52. Saeedi Sirjani, A. A. (1337). *History of İran*. Tahran: Bam Culture Magazine to the Culture Department.

53. Salar Behzadi, A. (1995), *Bam Citadel*, by Batool Izadpanah. Kerman:

Automotive Industries.

54. Sarhnari, P. (1969). *Travels to Sindh and Baluchistan, translated by Shapur Goodarzi*. Tehran: Bookstore.

55. Sepahi, A. W. (2003). *The political situation of Balochistan from the beginning of Qajar to the Constitutional Movement (1324-1210 AH).* Master Thesis in Tehran History: Institute of Humanities and Cultural Studies.

56. Shapur Shahbazi, A. (2003). *"Haftvad"* in Encyclopaedia of Iranica, Vol XI. New York. Encyclopaedia Iranica Foundation.

57. Shirvani, H. Z. A. A. (1986). *Bostan Al-Siyaha*. Tehran: Alst Sanaei (1247 AH).

58. Sistan, T. (1314). *Edited by Malek Shoara Bahar*, Tehran: Khavar Institute.

59. Supervisor of Mawazort Sykes. (1961). *History of Iran*, translated by Seyed Mohammad Taghi Fakhr Dai Gilani . Tehran, Ministry of Culture.

60. Tabari, H. (2004). *"Bam, Arg",* The Great Islamic Encyclopedia, Vol. 13, Tehran: The Great Islamic Encyclopedia Center.

61. Tabari, M. I. J. (1973). *History of Tabari (Messengers and Kings),* translated by Abolghasem Payende, Tehran: Asatir.

62. Tohidi, M. (2004). *Argnameh*. Kerman: Kerman Studies Center.

63. Yaghoubi, A. I. A. W. (2002). *Al-Baldan*, translated by Mohammad Ibrahim Ayati, Tehran: Scientific and Cultural.

64. Zahak, A. S. A. H. I. (1363). *Geography of İran*, edit by Abdul Hai Habibi, Tehran: Book World.

65. Zaka, Y. (1372). *"The concept of doors and citadels or the core of the creation of cities in Iran" First Congress History of Iranian architecture and urban planning* (Kerman, Bam citadel) Tehran: Cultural Heritage Organization.

Mühendislikte Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editörler

Doç. Dr. Selahattin BARDAK
Doç. Dr. Ümit AYATA

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Selahattin Bardak

Doç. Dr. Ümit Ayata

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-706-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

06 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ (PAZARCIK, ELBİSTAN) DEPREMLERİ SONRASINDA MALATYA ÖZELİNDEKİ YIĞMA YAPILARDA HASAR OLUŞUMUNUN DEĞERLENDİRMESİ

Melek AKGÜL, Serkan ETLI ***1***

Bölüm 2

BEŞİNCİ NESİL TEKNOLOJİSİ (5G), KÜRESEL NAVİGASYON UYDU SİSTEMİ (GNSS) VE ANTEN YAPILARI

Cihan DÖĞÜŞGEN ERBAŞ ***23***

Bölüm 3

SİBER GÜVENLİKTE MAKİNE ÖĞRENİMİ DÖNEMİ

Ebubekir SEYYARER, Faruk AYATA ***39***

Bölüm 4

PEYNİR ALTI SUYUNUN KESİKLİ BİYOREAKTÖRDE ARITIMI

Nesrin DURSUN ***53***

Bölüm 5

TAŞIMA ENTEGRASYONLARININ İNCELENMESİ VE KIYASLANMASI

Onur DERSE ***69***

Bölüm 6

BENTONİTLERİN OLUŞUMU, SINIFLANDIRILMASI VE KULLANIM ALANLARI

Onur Eser KÖK, Adil ÖZDEMIR, Yasin ERDOĞAN ***81***

Bölüm 7

DESENLİ DİSK İLE HIZLI KATILAŞTIRILMIŞ AL-7075 ALAŞIMLARININ MİKROYAPI VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

M. Fatih KILIÇASLAN, Ümit YILMAZ,
Bekir AKGÜL, Yasin YILMAZ ***99***

Bölüm 8

BİNGÖL İLİ İLKÖĞRETİM YAPILARI İÇ MEKÂN HAVA KALİTESİ PARAMETRELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatma KÜRÜM VAROLGÜNEŞ, ... ***109***

Perihan ÇULUN, Gonca ÖZER YAMAN ***109***

Bölüm 9

MAKİNE ÖĞRENMESİNDEKİ DOĞRUSAL REGRESYON MODELLERİNİN İNCELENMESİ

Yunus DEMİR ***137***

Bölüm 1

06 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ (PAZARCIK, ELBİSTAN) DEPREMLERİ SONRASINDA MALATYA ÖZELİNDEKİ YIĞMA YAPILARDA HASAR OLUŞUMUNUN DEĞERLENDİRMESİ

Melek AKGÜL[1], Serkan ETLİ[2]

1 Munzur Üniversitesi Tunceli MYO, Tunceli, Orcid: 0000-0001-8815-3762
2 Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Tunceli, Orcid:0000-0003-3093-4106

1. **Giriş**

Türkiye'nin coğrafi sınırlarına dair deprem bölgelerinin tespitine yönelik ilk çalışma Sieberg tarafından 1932'de yapılmıştır. Az sayıda veri ve çalışma ile desteklenerek hazırlanan bu haritada, yalnızca deprem bölgeleri ve faylar değil konum tespitini kolaylaştırıcı nehirler, göller ve hatta yerleşim bölgelerinin isimleri de kullanılmıştır. Haritanın en dikkat çekici özelliği Kuzey Anadolu Fayı (KAF)'nın olmaması ve bugün bu fay zonu üzerinde olduğu bilinen bazı bölgelerin deprem bölgesi olarak nitelendirilmemesidir. Ayrıca Konya ve Ankara bu haritada deprem bölgesinde kabul edilmiştir (Şekil1).

Aktif fay hatlarının etkisinde olan Türkiye'nin ilk resmi deprem bölgeleri haritası "1945-Yersarsıntısı Bölgeleri Haritası"dır. Bu harita Türkiye'yi, üç bölgeye ayırarak değerlendirmiş olsa da zaman ve değişen bilimsel/teknolojik gelişmelere bağlı olarak en sonuncusu 2018'de olmak üzere birçok kez güncellenmiştir. 27 Aralık 1939 Erzincan depreminin ardından yaklaşık 5 yıllık bir sürece yayılan ve çok sayıda can kaybının yanı sıra maddi ve manevi zarara yol açan; Niksar-Erbaa (1942), Adapazarı-Hendek (1943), Tosya-Ladik (1943) ve Bolu-Gerede (1944) depremleri 1945-Yersarsıntısı Bölgeleri Haritası'nın gerekliliğine zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin bu ilk deprem haritasını destekleyici nitelikteki "Yersarsıntılarından Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun"da 1944 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu bağlamda ilk yasal düzenleme olmak bakımından büyük önem arz eden bu Kanun çerçevesinde Türkiye'de deprem tehlikesi ve olası risklerin belirlenmesi için hem merkezi hem de yerel yönetimlerin yetki, örgütlenme, yapılaşma ve sorumluluklarını şekillendirilmiştir. Türkiye için 1944 yılı sonrasında da resmi olmayan birçok deprem bölgeleri haritası hazırlanmıştır (Özmen, 2012).

KAYNAKÇA

AFAD (2018). Türkiye Deprem Tehlike Haritası. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı. Ankara.

AFAD (2023-a). Pazarcik (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu. T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı. Ankara.

AFAD (2023-b). AFAD Son Depremler. Erişim: https://deprem.afad.gov.tr Erişim Tarihi: 25 Şubat 2023

Akgül, M. & Doğan, O. (2019). Yığma yapılarda güçlendirme yöntemleri ve TBDY- 2018'de yığma yapılar. Munzur 1. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, Tunceli, Türkiye.

Akgül, M. & Doğan, O. (2020). 4 Nisan 2019 Elazığ-Sivrice Depreminin Yığma Yapılara Etkisinin Değerlendirilmesi. International Journal of Engineering Research and Development, 12 (1), 265-277. doi: 10.29137/umagd.621701

Akkar, S., Azak, T., Çan, T., Çeken, U., Demircioğlu Tümsa, M. B., Duman, T. Y., Erdik, M., Ergintav, S., Kadirioğlu, F. T., Kalafat, D., Kale, Ö., Kartal, R. F., Kekovalı, K., Kılıç, T., Özalp, S., Altuncu Poyraz, S., Şeşetyan, K., Tekin, S., Yakut, A., Yılmaz, M. T., Yücemen M. S. & Zülfikar Ö. Evolution of seismic hazard maps in Turkey. Bulletin of Earthquake Engineering, 16(8):3197-3228 doi:10.1007/s10518-018-0349-1

Ayala, D.D. & Speranza, E. (2003). Definition of collapse mechanisms and seismic vulnerability of historic masonry buildings. Earthquake Spectra, 19-3, 479-509

Demirtaş, R. (2019). 04 Nisan 2019 Sivrice (Elazığ) depremi (Mw 5.2) ve Doğu Anadolu Fay Sistemi'nin gelecek deprem potansiyeli. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi (AFAD). doi: 10.13140/RG.2.2.35050.57281

Döndüren, M.S., Şişik, Ö. & Demiröz, A. (2017). Tarihi Yapılarda Görülen Hasar Türleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi, 13, 45-58

Göker, Ş. & Karaşin, A. (2015). Depremde hasar gören kırsal yapılar için bir yapısal hasar değerlendirmesi. DÜMF Mühendislik Dergisi, 6(1), 31-38

Jagadish, K. S., Raghunath, S. & Nanjunda Rao, K.S. (2003). Behaviour of masonry structures during the Bhuj earthquake of january 2001. Journal of Earth System Science, 112(3), 431-440

Jitendra, K. B. & Hiçyılmaz, K. M. O. (2008). General Observatıons Of Buıldıng Behavıour Durıng The 8th October 2005 Pakıstan Earthquake. Bulletın Of The New Zealand Socıety For Earthquake Engıneerıng, 41(4). doi:10.5459/bnzsee.41.4.209-233

Keskin, E. & Bozdoğan, K. B. (2018). 2007 ve 2018 Deprem Yönetmeliklerinin Kırklareli İli Özelinde Değerlendirilmesi. Kırklareli Üniversitesi Mühen-

dislik ve Fen Bilimleri Dergisi, 4 (1), 74-90. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/klujes/issue/37436/421614

Koç, V. (2016). Depreme Maruz Kalmış Yığma ve Kırsal Yapı Davranışlarının İncelenerek Yığma Yapı Yapımında Dikkat Edilmesi Gereken Kuralların Derlenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2 (1), 36-57. doi: 10.28979/comufbed.307874

ODTÜ. (2023). ODTÜ 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş-Pazarcık Mw=7.7 ve Elbistan Mw=7.6 Depremleri Ön Değerlendirme Raporu. Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi. METU/EERC 2023-01, 28,29.

Oyguc, R. & Oyguc, E. (2017). 2011 Van earthquakes: Lessons from damaged masonry structures. Journal of Performance of Constructed Facilities, 10.1061/(ASCE)CF.1943-5509.0001057.

Oyguç, R.A. (2017). 2011 Van depremlerinden sonra yığma yapılarda gözlemlenen hasarlar. BAUN Fen Bil. Enst. Dergisi, 19(2), 296-315. doi: 10.25092/baunfbed.348482

Özmen, B. (2012). Türkiye deprem bölgeleri haritalarının tarihsel gelişimi. Geological Bulletin of Turkey, 55(1), 43-55

Öztürk, M. (2018). 2018 Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği ve Türkiye deprem Tehlike haritası ile ilgili İç Anadolu Bölgesi bazında bir değerlendirme. Selçuk-Teknik Dergisi, 17(2), 31-42

Sayın, E., Yön, B., Calayır, Y. & Gör, M. (2014). Construction failures of masonry and adobe buildings during the 2011 Van earthquakes in Turkey. Structural Engineering and Mechanics, 51(3), 503-518. doi:10.12989/sem.2014.51.3.503

TDY-2007. (2007). Deprem Bölgelerinde Yapılacak Binalar Hakkında Yönetmelik, Ankara.

TBDY-2018. (2018). Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği, Ankara.

Tomazevic, M. (2000). Shaking table tests of small-scale models of masonry buildings: advantages and disadvantages. Massivbau 2000: Forschung, Entwicklungen, Anwendungen.

MTA. (2023-a). Doğu Anadolu Fay Sisteminin ana segmentleri. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. Erişim: mta.gov.tr, Erişim Tairhi: 20 Şubat 2023

MTA. (2023-b). Diri fay haritaları. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü. Erişim: mta.gov.tr. Erişim Tarihi: 20 Şubat 2023.

Yön, B. &Onat, O. (2017). 3 Aralık 2015 Bingöl-Kiğı depreminin Tunceli ilindeki yığma yapılara etkisinin değerlendirilmesi. Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi, 9 (1), 375-385.

Zhuge, Y., Thambiratnam, D. & Corderoy, J. (1998). Nonlinear dynamic analysis of unreinforced masonry. Journal of Structural Engineering, 124(3), 270-277.

Bölüm 9

BEŞİNCİ NESİL TEKNOLOJİSİ (5G), KÜRESEL NAVİGASYON UYDU SİSTEMİ (GNSS) VE ANTEN YAPILARI

Cihan DÖĞÜŞGEN ERBAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü, cihan.dogusgen@yeniyuzyil.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1977-3567

1. GİRİŞ

Beşinci Nesil Teknolojisi (Fifth Generation-5G), geniş bantlı hücresel ağlar için beşinci nesil teknoloji standardıdır. 1980'lerde 1G ile sesli aramalar, 1990'larda 2G ile mesajlaşmalar, 1990'lar ve 2000'lerin başlarında 3G ile sınırlı multimedya, metin ve internet veri transferi ve 2000'lerin sonlarında ise 4G sayesinde çeşitli cihazlar kullanılarak dinamik bilgilere dayanan gerçek verilere ulaşmak mümkün olmuştur. 5G günümüzde kullanılan birçok kablosuz cihazda yer alan 4G' nin yerini almaktadır. 5G, 4G' nin bir devamı olmaktan çok yüksek veri hızı, düşük bekleme süresi, kitlesel bağlantı, ağ güvenliği ve enerji verimliliği özellikleri bakımından yenilikçi bir yapıya sahiptir. Bahsedilen özellikler nesnelerin interneti, teletıp, akıllı şehirlerin yönetimi, artırılmış sanal gerçeklik ve küresel konumlandırma gibi uygulamalarda yer almaktadır. Çok büyük boyutlu veriler, özellikle yüksek çözünürlüklü ve üç boyutlu videolar çok daha fazla insana yüksek hızlarda aktarılabilmektedir. 5G teknolojisine ait bilgiler Bölüm 2 altında sunulmuştur.

Küresel Navigasyon Uydu Sistemi (Global Navigation Satellite System-GNSS), iki veya üç boyutlu konum bilgisini küresel olarak sağlayan uydu navigasyon sistemidir ve üç bölümden oluşur: Uydu kümesi (uzay bölümü), yer kontrol/izleme ağı (kontrol bölümü) ve kullanıcılara ait alıcılar (kullanıcı bölümü). Kontrol bölümü uyduları izler, çalışma durumlarını denetler ve yörünge düzeninin devamlılığını sağlar. Ayrıca uydu saatini düzeltir ve diğer parametreleri günceller. Kullanıcı bölümü GNSS işaretlerini işleyen bir alıcıdır ve kullanıcının yerini, hızını ve zamanını belirler. Günümüzde ABD' ye ait Küresel Konumlandırma Sistemi (Global Positioning System-GPS), Avrupa Birliği' ne ait Galileo, Rus GLONASS ve Çin' e ait BeiDou 2 sistemleri de mevcut olup bu sistemler Bölüm 3 altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

GNSS' nin özellikle şehir bölgelerindeki konumlandırma doğruluğunu artırmak için 5G' nin sağlayabileceği konumlandırma özelliği ile entegrasyonu üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Bu entegrasyona ait bilgiler Bölüm 4 altında sunulmuştur.

5G ve GNSS' e ait literatürde yer alan çeşitli anten geometrileri ve performans parametreleri ise Bölüm 5 altında incelenmiştir.

2. 5G

2.1. 5G Kullanım Senaryoları ve Gereksinimleri

5G gereksinimleri geniş bant genişliği, yeni dalga şekilleri, geniş anten dizileri ve ağ yoğunlaştırılması yardımıyla karşılanmaktadır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği Radyo İletişim Sektörü (ITU-R) tarafından 5G ağları, cihazları ve hizmetleri için çeşitli gereksinimler yayın-

KAYNAKÇA

[1] Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2018). 5G ve dikey sektörler raporu, Ankara.

[2] Shafi, M., Molisch, A. F., Smith, P. J., vd. (2017). 5G: A tutorial overview of standards, trials, challenges, deployment, and practice, IEEE Journal on Selected Areas in Communications, 35, 1201-1221.

[3] Wilson, J. (2020). Results of the 2019 world radiocommunication conference (WRC-19), 29th World Radiocommunication Seminar, online.

[4] Hansen, C. J. (2011). WiGiG: Multi-gigabit wireless communications in the 60 GHz band, IEEE Wireless Communications, 18, 6-7.

[5] Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2018). 5G ve Ötesi Beyaz Kitap, Ankara.

[6] European Space Agency (2018), Fact Sheet, Avrupa Birliği.

[7] Alghisi, M., Biagi, L. (2023). Positioning with GNSS and 5G: Analysis of geometric accuracy in urban scenarios, Sensors, 23, 1-18.

[8] Bai, L., Sun, C., Dempster, A. G., vd. (2022). GNSS-5G hybrid positioning based on multi-rate measurements fusion and proactive measurement uncertainty prediction, IEEE Transactions on Instrumentation and Measurement, 71.

[9] Dwivedi, S., Shreevastav, R., Munier, F., vd. (2021). Positioning in 5G networks, IEEE Communications Magazine, 38-44.

[10] Liu, J., Gao, K., Guo, W., vd. (2020). Role, path, and vision of '5G+BDS/GNSS', Satellite Navigation, 1, 1-8.

[11] Destino, G., Saloranta, J., Seco-Granados, G., vd. (2018). Performance analysis of hybrid 5G-GNSS localization, 52nd Asilomar Conference on Signals, Systems and Computers, California, ABD, 8-12.

[12] Mahfuz, M. M. H., Islam, M. R., Habaebi, M. H., vd. (2022). A notched UWB microstrip patch antenna for 5G lower and FSS bands, Microw. Opt. Technol. Lett., 64, 796-802.

[13] Shamim, S. M., Dina, U.S., Arafin, N., vd. (2021). Design of efficient 37 GHz millimeter wave microstrip patch antenna for 5G mobile application, Plasmonics, 16, 1417-1425.

[14] Pattanvariya, D. G., Chatterjee, A. (2021). A compact bow-tie shaped wide-band microstrip patch antenna for future 5G communication networks, Radioengineering, 30, 40-47.

[15] Kim, G., Kim, A. S. (2021). Design and analysis of dual polarized broadband microstrip patch antenna for 5G mmWave antenna module on FR4 substrate, IEEE Access, 9, 64306-64316.

[16] Maharjan, J., Choi, D. Y. (2020). Four-element microstrip patch array anten-

na with corporate-series feed network for 5G communication, International Journal of Antennas and Propagation, 1-12.

[17] Benmahmoud, F., Lemaitre-Auger, P., Tedjini, S. (2022). Compact wideband multi-arm 3-D wire antenna for GNSS applications, International Journal of Electronics and Communications, 143, 1-10.

[18] Abdalrazik, A., Gomaa, A., Kishk, A. A. (2022). A wide axial-ratio beamwidth circularly-polarized oval patch antenna with sunlight-shaped slots for gnss and wimax applications, Wireless Networks, 28, 3779-3786.

[19] Fu, S., Zhao, X., Li, C., vd. (2022). Broadband circularly polarized tapered dipole antenna for GNSS applications, International Journal of RF and Microwave Computer-Aided Engineering, 1-7.

[20] Daming, L., Encheng, W., Jie, W. (2022). A wideband antenna for GNSS applications with improved orthogonal dipole, International Journal of Antennas and Propagation, 1-6.

[21] Guo, L., Zhang, P., Zeng, F. (2021). A novel four-arm planar spiral antenna for GNSS application, IEEE Access, 9, 168.

Bölüm 3

SİBER GÜVENLİKTE MAKİNE ÖĞRENİMİ DÖNEMİ

Ebubekir SEYYARER[1]

Faruk AYATA[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir SEYYARER, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, eseyyarer@yyu.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8981-0266.

2 Dr. Öğr. Üyesi Faruk AYATA, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Başkale MYO, farukayata@yyu.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-2403-3192.

1. Giriş

Makine öğrenimi teknolojisinin kullanımı, karmaşık süreçlerin otomasyonunu ve büyük miktarda verinin analizini mümkün kılmaktadır. Ayrıca verilerin daha önce mümkün olmayan veya çok maliyetli olan yöntemlerle analizine izin vermektedir. Verilerin bu otomasyonu ve analizi, daha hızlı karar verme, artan verimlilik ve daha iyi müşteri deneyimi sağlamaktadır. Makine öğreniminin bu avantajları dikkate alındığında, siber güvenlik de dahil olmak üzere, neredeyse toplanan her veri parçasının makine öğrenimi algoritmaları ile işlenip analiz edilebilmesi mümkündür.

Makine öğreniminin dijital güvenliğimize hem fayda sağlama hem de zarar verme potansiyeli açıktır. Makine öğrenimi tabanlı güvenlik sistemleri, saldırıları her zamankinden daha hızlı, doğru ve verimli bir şekilde algılayabilir ve önleyebilir. Makine öğrenimi güvenlik sistemleri, çok büyük miktarda veriyi otomatik olarak analiz ederek ve geçmiş davranışlardan öğrenerek, şüpheli etkinlikleri yüksek düzeyde doğrulukla tanımlayabilir ve engelleyebilir. Öte yandan, makine öğrenimi destekli sistemler, saldırganların daha gelişmiş ve karmaşık saldırılar gerçekleştirmesini de kolaylaştırabilir. Saldırganlar, makine öğreniminin güçlü yeteneklerinden yararlanarak sistemlerde yeni güvenlik açıklarını daha kolay bulabilir, otomatik saldırılar başlatabilir ve tespitten kaçmak için gelişmiş teknikler kullanabilir.

Kuruluşların kendilerini yeterince koruyabilmeleri için makine öğrenimiyle ilişkili riskleri anlamaları önemlidir. Kuruluşlar, makine öğrenimini sorumlu bir şekilde kullandıklarından ve sistemlerini riske atmadıklarından emin olmak için en iyi uygulamaları ve politikaları geliştirmeyi de düşünmelidirler. Ayrıca, kuruluşların potansiyel saldırganların bir adım önünde olabilmeleri için makine öğrenimi alanındaki güncel eğilimler ve gelişmelerden haberdar olmak önemlidir.

Bu çalışma makine öğrenimi teknolojisinin siber güvenlik alanında yarattığı hareketliliği ve bu hareketlilik doğrultusunda bireysel, kurum ve kuruluşların bu teknolojiye bakış açılarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. Yapay zekâ

Algoritmalar, öğrenme, heuristikler ve analiz gibi çeşitli tekniklerin bir araya gelmesi sonucu oluşan bir disiplindir. Bu teknikler, makinelere gerçek yaşamdaki problemleri çözmek için kullanılan çoklu araçları ve yaklaşımları sağlamaktadır. Yapay zeka, insanların kullanabileceği akıllı sistemler oluşturmak için kullanılmaktadır. Yapay zeka teknolojisi, kullanıcıların robotlar, periyodik cihazlar, uzaktan kumandalı cihazlar veya diğer bilgisayar sistemleri vasıtasıyla karar verme ve karşılaşılan problemle-

KAYNAKÇA

Alazab, A., Hobbs, M., Abawajy, J. ve Alazab, M., (2012). Using Feature Selection for Intrusion Detection System, International Symposium on Communications and Information Technologies (ISCIT).

Anderson, J., Michalski, R. ve Mitchell, T., (1983). Machine learning: An artificial intelligence approach, M. Kaufmann.

Arslan, R. S. (2021). Kötücül Web Sayfalarının Tespitinde Doc2Vec Modeli ve Makine Öğrenmesi Yaklaşımı, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (27), 792-801. DOI: 10.31590/ejosat.981450.

Aydın, A. , Doğru, İ. A. ve Dörterler, M., (2018). Makine Öğrenmesi Algoritmalarıyla Android Kötücül Yazılım Uygulamalarının Tespiti, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 22 (2), 1087-1094.

Aytan, B. ve Barışçı, N., (2018). Siber Savunma Alanında Yapay Zeka Tabanlı Saldırı Tespiti ve Analizi, 2nd International Symposium on Innovative Approaches in Scientific Studies.

Bahrololum, M., Salahi, E. ve Khalegni, M., (2009). Machine Learning Techniques for feature Reduction in Intrusion Detection Systems: A Comparison, Fourth International Conference on Computer Sciences and Convergence Information Technology.

Boswell, D., (2002). Introduction to Support Vector Machines.

Boyacı, M., Benzer, R. ve Ciylan, B., (2016). Siber Güvenlik Ve Yapay Sinir Ağları Yaklaşımıyla Bir Değerlendirme, 3rd International Management Information Systems Conference, İzmir, Türkiye.

Çalış, K., Gazdağı O. ve Yıldız, O., (2013), Reklam İçerikli Epostaların Metin Madenciliği Yöntemleri ile Otomatik Tespiti, Bilişim Teknolojileri Dergisi, cilt 6, no: 1.

Doğan, R., Güven, E.Y. ve Aydın, M.A, (2019). Makine Öğrenmesi ile İşletim Sistemi Tarama Saldırısı Tespiti, Proceedings of the International Conference on All Aspects of Cyber Security 2019 (A2CS'19)

Domingos, P. ve Pazzani, M. (1997). On the Optimality of the Simple Bayesian Classifier under Zero-One Loss, Springe.

Farid, D. ve Rahman, M., (2010). Anomaly Network Intrusion Detection Based on Improved Self Adaptive Bayesian Algorithm, Journal of computers, cilt 5, no. 1, pp. 23-31.

Gong, X. ve Guan, X., (2012). Intrusion Detection Model Based on the Improved Neural Network and Expert System, IEEE Symposium on Electrical & Electronics Engineering (EEESYM).

Han, J. ve Kamber, M. (2000). Data Mining Concepts and Techniques, Morgan Kaufmann Publishers, 1st Ed., San Francisco, USA.

Jemili, F., Zaghdoud, M. ve Ahmed, M., (2007). A Framework for an Adaptive

Intrusion Detection System using Bayesian Network, IEEE Intelligent and Security Informatics.

Kaya, Ç., ve Yıldız, O. (2014). Makine öğrenmesi teknikleriyle saldırı tespiti: Karşılaştırmalı analiz, Marmara University Journal of Science, 26(3), 108. doi:10.7240/mufbed.24684.

Keskenler, M.F. ve Keskenler, E.F. (2017). Geçmişten Günümüze Yapay Sinir Ağları ve Tarihçesi, Takvim-i Vekayi, 5 (2), 8-18. Retrieved from https: // dergipark.org.tr/tr/ pub/takvim/ issue/33375/ 346279.

Lee, S. J. ve Keng, S. (2001). A Review Of Data Mining Techniques, Industrial Management & Data Systems 1(101), s. 41-46.

Li Y., Xia J., Zhang S., Yan J., Ai X., ve Dai K., (2012). An efficient intrusion detection system based on support vector machines and gradually feature removal method, Expert Systems with Applications, vol.39, no.1, pp:424-430.

Liu, G., Yi, Z. ve Yang, S., (2012). A Hierarchical Intrusion Detection Model Based on the PCA Neural Networks, Neurocomputing, cilt 70, pp. 1561-1568.

Man, K.F., Tang, K.S. ve Kwong, S., (1999). Genetic Algorithms, Springer Publishing.

Michie, D., Spiegelhalter, D. ve Taylor, C., (1994). Machine Learning Neural and Statistical Classification, New York: Ellis Horwood Limited.

Mijwil, M. M., ve Shukur B. S., (2022). A Scoping Review of Machine Learning Techniques and Their Utilisation in Predicting Heart Diseases, Ibn AL-Haitham Journal For Pure and Applied Sciences, vol. 35, no.3, pp: 175-189. https://doi.org/10.30526/35.3.2813

Mu, Q., Chen, Y. ve Zhang, Y., (2012). Incremental SVM Algorithm to Intrusion Detection Base on Boundary Areas, International Conference on Systems and Informatics.

Murad N. M., Rejeb L., ve Said L. B., (2022). The Use of DCNN for Road Path Detection and Segmentation, Iraqi Journal For Computer Science and Mathematics, vol. 3, no. 2, pp: 119-127. https://doi.org/10.52866/ijcsm.2022.02.01.013

Nguyen, T. ve Armitage, G., (2008). A Survey of Techniques for Internet Traffic Classification Using Machine Learning, IEEE Communications Surveys and Tutorials, cilt 10, no. 4, pp. 56-76.

Öztürk, K., ve Şahin, M. E., (2018). Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâ'ya Genel Bir Bakış. Takvim-i Vekayi, vol.6, no.2, 25-36.

Rammo F. M. ve Al-Hamdani M. N., (2022). Detecting The Speaker Language Using CNN Deep Learning Algorithm, Iraqi Journal For Computer Science and Mathematics, vol. 3, no. 1, pp: 43–52, January 2022. https://doi.org/10.52866/ijcsm.2022.01.01.005

Sebastiani, F., (2002). Machine Learning in Automated Text Categorization,

ACM Computing Surveys (CSUR), cilt 34, no. 1, pp. 1-47.

Serengil, Ş. (2018). Yapay Zekanın Kısa Bir Tarihçesi, https://bilisim.io/2017/11/17/yapay-zekanin-kisa-bir-tarihcesi/. E.T.:19.12.20222.

Sharma, V. ve Nema, A., (2013). Innovative Genetic approach For Intrusion Detection by Using Decision Tree, International Conference on Communication Systems and Network Technologies (CSNT).

Skansi, S. (2018). Introduction to Deep Learning: From logical calculus to artificial intelligence, Switzerland: Springer.

Vapnik, V., (1198). Statistical Learning Theory, New York: John Wiley.

Wang, J., Li, T. ve Ren, R., (2010). A Real Time IDSs Based on Artificial Bee Colony Support Vector Machine Algorithm, Third International Workshop on Advanced Computational Intelligence.

Witten, I. ve Frank, E., (2011). Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques (Third Edition), Morgan Kaufmann Publication.

Zhang, Y. ve Zhu, Y., (2010). Application of Improved Support Vector Machines in Intrusion Detection, 2nd International Conference on e-Business and Information System Security.

Bölüm 4

PEYNİR ALTI SUYUNUN KESİKLİ BİYOREAKTÖRDE ARITIMI

***Nesrin DURSUN*[1]**

1 Ardahan Üniversitesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, İnşaat Bölümü, Ardahan, Türkiye. nesrindursun@ardahan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7463-1038

GİRİŞ

Dünya; hızlı nüfus artışı, sanayileşme, gıda üretim uygulamaları, artan yaşam standartları ve yetersiz su kullanım stratejilerinin neden olduğu su kalitesi ve küresel ısınma açısından, çevresel krizle karşı karşıyadır. Hızlı sanayileşme, kentleşme ve nüfus artışı, arıtılmamış evsel-endüstriyel atık suların nehirlere ve kanallara fazla miktarlarda deşarj edilmesine, dolayısıyla yüzey ve yeraltı su kalitesinde antropojenik bozulmalara neden olmuştur. Kirli su kalitesi, yeraltı sularını etkileyerek kentsel ve kırsal bölge sakinlerinin içme suyu güvenliğini tehdit etmekte, özellikle de su yaşamı ve biyosfer üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Atık su yönetiminin eksikliği, sucul ekosistemlerin biyolojik çeşitliliği üzerinde doğrudan etkiye sahip olup, kentsel gelişimden gıda üretimi ve sanayiye kadar çeşitli sektörlerin bağlı olduğu yaşam destek sistemlerinin temel bütünlüğünü bozmaktadır. Atık su yönetimi; sektörler, tatlı su ve denizcilik alanlarında faaliyet gösteren ekosistem tabanlı yönetimin bir parçası olarak düşünülmelidir. Çevresel kirleticileri ve sağlık tehlikelerini en aza indirmek, kirleticilerin arıtılarak alıcı ortamlara güvenli bir şekilde verilmesi için, izin verilen sınır değerlere indirilmesi gerekmektedir (Latif ve diğerleri, 2011). Bu kapsamda süt endüstrisi ve peynir işletmelerinde oluşan atıksular, en önemli endüstriyel kirleticileri temsil etmektedir. Dünyada, peynir altı suyu üretiminin yılda 160 milyon ton üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu toplam peynir altı suyu üretiminin yaklaşık yarısı, önemli miktarda kaynak kaybına ve büyük bir kirlilik sorununu temsil ederek doğrudan çevreye deşarj edilmektedir. 1 kg peyniri yapmak için 9 kg peynir altı suyu üretilmektedir (Chatzipaschali ve Stamatis, 2012).

Peynir altı suyu, peynir suyunun suda çözünebilir bileşenlerinin çoğunu ve sütte bulunan suyu içeren peynir üretim sürecinin sıvı yan ürünüdür. Daha spesifik olarak, peynir yapımı sırasında süt kazeininin çökmesini ve uzaklaştırılmasını takiben kalan sıvı, peynir altı suyu olarak elde edilmektedir. Kullanılan sütün kalitesine ve türüne bağlı olarak sarı/yeşil renge, bazen mavimsi bir renk tonuna sahiptir. Peynir altı suyunun içeriği değerlendirilen sütün kalitesi ve bileşimi, kullanılan peynir üretim teknikleri, maya miktarı, pıhtılaşma için kullanılan asit, pıhtılaşma süresi ve sıcaklığa bağlıdır. Peynir altı suyu, işlenen süt hacminin %85-95'ini temsil etmekte ve süt besinlerinin %55'ini yapısında bulundurmaktadır. Süt besinleri arasında en fazla bulunanlar; laktoz (ağırlık/hacim %4.5-5), çözünür proteinler (ağırlık/hacim %0.6-0.8), lipitler (ağırlık/hacim %0.4-0.5) ve mineral tuzları (%8-10 kurutulmuş ekstrakt) olarak sıralanabilir. Peynir altı suyu peynir tuzları NaCl ve KCI (%50'den fazla), kalsiyum tuzları (en fazla fosfat), protein olmayan azot bileşikleri (üre ve ürik asit), B grubu vitaminleri, laktik (ağırlık/hacim %0.05) ve sitrik asit gibi bileşenlerden oluşmaktadır (Chatzipaschali ve Stamatis, 2012; Siso, 1996).

KAYNAKÇA

Abu-Reesh, I. M. (2014). Kinetics of anaerobic digestion of labaneh whey in a batch reactor. *African Journal of Biotechnology*, *13*(16), 1745-1755.

Chatzipaschali, A. A., Stamatis, A. G. (2012). Biotechnological utilization with a focus on anaerobic treatment of cheese whey: Current status and prospects. *Energies*, *5*, 3492-3525.

Cruz-Salomón, A., Ríos-Valdovinos, E., Pola-Albores, F., Meza-Gordillo, R., Lagunas-Rivera, S., Ruíz-Valdiviezo, Víctor. M. (2017). Anaerobic treatment of agro-industrial wastewaters for COD removal in expanded granular sludge bed bioreactor. *Biofuel Research Journal*, *16*, 715-720.

Ergüder, T. H., Tezel, U., Güven, E., Demirer, G. N. (2001). Anaerobic biotransformation and methane generation potential of cheese whey in batch and UASB reactors. *Waste Management*, *21*(7), 643-650.

Fernández, C., Cuetos, M. J., Martínez, E. J., Gómez, X. (2015). Thermophilic anaerobic digestion of cheese whey: Coupling H_2 and CH_4 production. *Biomass and Bioenergy*, *81*, 55-62.

Gannoun, H., Khelifi, E., Bouallagui, H., Touhami, Y., Hamdi, M. (2008). Ecological clarification of cheese whey prior to anaerobic digestion in upflow anaerobic filter. *Bioresource Technology*, *99*(14), 6105-6111.

Ke, S., Shi, Z., Fang, H. H. P. (2005). Applications of two-phase anaerobic degradation in industrial wastewater treatment. *Int. J. Environment and Pollution*, *23*(1), 65-80.

Lagoa-Costa, B., Kennes, C., Veiga, M. C. (2020). Cheese whey fermentation into volatile fatty acids in an anaerobic sequencing batch reactor. *Bioresource Technology*, *308*, 123226.

Latif, M. A., Ghufran, R., Wahid, Z. A., Ahmad, A. (2011). Integrated application of upflow anaerobic sludge blanket reactor for the treatment of wastewaters. *Water Research*, *45*, 4683-4699.

Malaspina, F., Cellamare, C. M., Stante, L., Tilche, A. (1996). Anaerobic treatment of cheese whey with a downflow-upflow hybrid reactor. *Bioresource Technology*, *55*, 131-139.

Mockaitis, G., Ratusznei, S. M., Rodrigues, J. A. D., Zaiat, M., Foresti, E. (2006). Anaerobic whey treatment by a stirred sequencing batch reactor (ASBR): effects of organic loading and supplemented alkalinity. *Journal of Environmental Management*, *79*, 198-206.

Ottaviano, L. M., Ramos, L. R., Botta, L. S., Varesche, M. B. A., Silva, E. L. (2017). Continuous thermophilic hydrogen production from cheese whey powder solution in an anaerobic fluidized bed reactor: Effect of hydraulic retention time and initial substrate concentration. *International Journal of Hydrogen Energy*, *42*, 4848-4860.

Rodgers, M., Zhan, X-M., Dolan, B. (2004). Mixing characteristics and whey wastewater treatment of a novel moving anaerobic biofilm reactor. *Journal of Environmental Science and Health Part A-Toxic/Hazardous Substances & Environmental Engineering*, *A39*(8), 2183-2193.

Shilton, A., Powell, N., Broughton, A., Pratt, C., Pratt, S., Pepper, C. (2013). Enhanced biogas production using cow manure to stabilize co-digestion of whey and primary sludge. *Environmental Technology*, *34*(17), 2491-2496.

Siso, M. I. G. (1996). The biotechnological utilization of cheese whey: A review. *Bioresource Technology*, *57*, 1-11.

Sivakumar, P., Bhagiyalakshmi, M., Anbarasu, K. (2012). Anaerobic treatment of spoiled milk from milk processing industry for energy recovery-A laboratory to pilot scale study. *Fuel*, *96*, 482-486.

Tehranı, N. S., Najafpour, G. D., Rahımnejad, M., Attar, H. (2015). Performance of upflow anaerobic sludge fixed film bioreactor for the treatment of high organic load and biogas production of cheese whey wastewater. *Chem. Ind. Chem. Eng. Q.*, *21*(2), 229-237.

Teng, T. T., Wong, Y-S., Ong, S-A., Norhashimah, M., Rafatullah, M. (2013). Start-up operation of anaerobic degradation process for palm oil mill effluent in anaerobic bench scale reactor (ABSR). *Procedia Environmental Sciences*, *18*, 442-450.

Bölüm 5

TAŞIMA ENTEGRASYONLARININ İNCELENMESİ VE KIYASLANMASI

Onur DERSE[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Endüstri Mühendisliği Bölümü, Mühendislik Fakültesi, Tarsus Üniversitesi, Mersin, Türkiye. onurderse@tarsus.edu.tr ; https://orcid.org/0000-0002-4528-1999

TAŞIMACILIK

Taşımacılık, yolcu veya yüklerin belli bir amaç doğrultusunda yer değiştirmesi olarak tanımlanabilir. Taşımacılık veya ulaştırma hizmetleri olarak adlandırılan bu hizmet sisteminde farklı taşıma modları kullanılabilmektedir. Bu taşıma modları; karayolları, denizyolları, iç su yolları, demir yolları, hava yolları ve boru hattı taşımacılığı olarak sıralanabilir. Belirtilen taşıma modlarının birbirlerine göre üstünlükleri ve zayıflıkları söz konusudur. Bazı taşıma modları birim maliyet açısından, taşıma kapasitesi açısından avantaj sağlarken bazı taşıma modları daha esnek bir ulaşıma ve daha hızlı taşımaya olanak sağlamaktadır. Örneğin, hava yolu taşıma modu çok hızlı bir ulaştırma sağlarken birim maliyet açısından en dezavantajlı taşıma modudur. Deniz yolu taşımacılık modu ise hız açısından dezavantajlı olurken birim maliyet ve kapasite bakımından avantajlı bir taşıma modudur.

Tablo 1'de tek modlu (karayolları, denizyolları, iç su yolları, demir yolları, hava yolları ve boru hattı taşımacılığı) taşıma modlarının maliyet, hız, esneklik ve kapasite açısından kıyaslanması gösterilmektedir.

Tablo 1. Tek modlu taşıma modlarının kıyaslanması

Taşıma modu	**Maliyet**	**Hız**	**Esneklik**	**Kapasite**
Karayolu	Orta	Orta	Yüksek	Orta
Denizyolu	Düşük	Düşük	Düşük	Yüksek
Demir yolu	Düşük	Orta	Düşük	Yüksek
Hava yolu	Yüksek	Yüksek	Düşük	Orta
İç su yolu	Düşük	Düşük	Düşük	Orta
Boru hattı	Düşük	Düşük	Düşük	Düşük

Tablo 1'de görüldüğü gibi farklı taşıma modlarının farklı üstün özellikleri bulunmaktadır.

TAŞIMA ENTEGRASYONU

Yolcu ve yük taşıyıcılar, taşımaları için önemli kriterleri değerlendirirken taşıma modlarının avantajlarını ve dezavantajlarını gözeterek en uygun taşıma modunu seçmeye çalışırlar. Ancak her zaman tek bir taşıma modu ile taşıma gerçekleştirmek yeterli olmaz, bu nedenle taşıyıcılar birden fazla taşıma modunu aynı anda kullanmak yoluna da gidebilirler. Taşımanın akıcılığını sağlamak için kullanılan entegrasyon "taşımacılık entegrasyonu" olarak tanımlanabilir. Taşıma entegrasyonu kapsamında taşıma maliyetlerinin ve toplam taşıma süresinin azaltılmasına kadar birçok konuda avantaj sağlanabilmektedir. Vural ve ark. [1] taşıma entegrasyonları için, her bir ulaştırma türünün, maliyet, sürat, hizmet, güvenilirlik ve güvenlik anlamında avantajlı olduğu yönler bulunmaktadır. Bu kapsamda

KAYNAKÇA

1. Vural D, Gencer C, Karadoğan D. (2014). Ulaştırma uygulamalarına yönelik çok modlu model önerisi. Savunma Bilimleri Dergisi, 13(1), 75-105.

2. SteadieSeifi M, Dellaert NP, Nuijten W, Van Woensel T, Raoufi R. (2014). Multimodal freight transportation planning: A literature review. European journal of operational research, 233(1), 1-15.

3. UNECE (2009). Illustrated glossary for transport statistics. ISBN: 978-92-79-17082-9.

4. Paçaci B, Serpil E, Çubuk K. Çok Modlu Taşımacılığa Uygun Lojistik Merkez Yer Seçimi İçin Bir Öneri: Türkiye Uygulaması. Politeknik Dergisi, 1-1.

5. Nitsenko V, Kotenko S, Hanzhurenko I, Mardani A, Stashkevych I, Karakai M. (2020). Mathematical modeling of multimodal transportation risks. In Recent Advances on Soft Computing and Data Mining: Proceedings of the Fourth International Conference on Soft Computing and Data Mining (SCDM 2020), Melaka, Malaysia, January 22– 23, 2020 (pp. 439-447). Springer International Publishing.

6. Agamez-Arias ADM, Moyano-Fuentes J. (2017). Intermodal transport in freight distribution: a literature review. Transport Reviews, 37(6), 782-807.

7. Kurtuluş E, Çetin İB. (2020). Analysis of modal shift potential towards intermodal transportation in short-distance inland container transport. Transport Policy, 89, 24-37.

8. Tadić S, Kilibarda M, Kovač M, Zečević S. (2021). The assessment of intermodal transport in countries of the danube region. International Journal for Traffic & Transport Engineering, 11(3).

9. Equi L, Gallo G, Marziale S, Weintraub A. (1997). A combined transportation and scheduling problem. European journal of operational research, 97(1), 94-104.

10. Frémont A, Franc P. (2010). Hinterland transportation in Europe: Combined transport versus road transport. Journal of transport geography, 18(4), 548-556.

11. Verweij K. (2011). Synchronic modalities – critical success factors. Logistics yearbook edition, 75-88.

12. Yee H, Gijsbrechts J, Boute R. (2021). Synchromodal transportation planning using travel time information. Computers in Industry, 125, 103367.

13. Batarlienė N, Šakalys R. (2021). Mathematical model for cargo allocation problem in synchromodal transportation. Symmetry, 13(4), 540.

14. Guo W, Atasoy B, van Blokland WB, Negenborn RR. (2020). A dynamic shipment matching problem in hinterland synchromodal transportation. Decision Support Systems, 134, 113289.

15. Behdani B, Fan Y, Wiegmans B, Zuidwijk R. (2014). Multimodal schedule

design for synchromodal freight transport systems. Behdani, B., Fan, Y., Wiegmans, B., & Zuidwijk, 424-444.

16. Delbart T, Molenbruch Y, Braekers K, Caris A. (2021). Uncertainty in intermodal and synchromodal transport: Review and future research directions. Sustainability, 13(7), 3980.

17. Saaty T. L. (1980). The analytical hierarchy process, planning, priority. RWS publications, USA.

Bölüm 6

BENTONİTLERİN OLUŞUMU, SINIFLANDIRILMASI VE KULLANIM ALANLARI

Onur Eser KÖK[1], Adil ÖZDEMİR[2], Yasin ERDOĞAN[3]

1 İskenderun Teknik Üniversitesi, Petrol ve Doğalgaz Mühendisliği Bölümü, Hatay-Türkiye
2 Atatürk Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Erzurum-Türkiye
3 T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Ankara-Türkiye

1. Jeolojik Oluşum

Bentonit, içeriğinde bol miktarda camsı malzeme bulunduran volkanik kül, lav ve tüflerin kimyasal mekanizmalar sonucunda ayrışması sonucunda meydana gelmektedir. İçeriğindeki camsı minerallerin duraysız özellik göstermesi sonucunda hidroliz yoluyla montmorillonit minerali oluşmaktadır. Bu oluşum aşamaları ise silisyum alüminyum yapısının ayrışması, ayrışan yapının montmorillonit minerali formunda yeniden oluşması ve katyon konsantrasyonu yüksek eriyiklerin gözeneklerde yer alması ve mevcut yapıdan fala silisyumun çökeltilmesi olarak ifade edilmektedir (Kök, 2017).

Bentonitlerin oluşumu için kaynak konumundaki volkanik tüf ve külün alkali elementleri mutlaka içermesi ve alterasyon ortamı olması gerekmektedir (Şekil 1). Düşük miktarda alkali veya toprak alkali elementin bulunduğu durumlarda bentonit yerine halloysit ya da allofan oluşumu gerçekleşmektedir. Camsı malzemeleri yüksek konsantrasyonda içeren bileşenlerden kaynaklı bentonit oluşumu aşağıda verilen üç gruba ayrılmaktadır.

- Diyajenetik alterasyon
- Hidrotermal alterasyon
- Meteorik veya yüzeysel ayrışma

Diyajenetik alterasyon ile bentonit oluşumunda temel olarak çökel havzalarda yer alan sulu ortamlarda volkanit ve tüfler kimyasal reaksiyonlar sonucu ayrışmakta ve alterasyona uğrayarak yeni bir yapı meydana getirmektedir. Denizel çökel ortamlarda yığılma gösteren volkanik maddeler istiflenmeden önce jeokimyasal, mineralojik ve kristal yapısı bakımından değişime uğrarlar. Bentonit oluşumu ise bu değişimlerin sonucunda meydana gelmektedir (Akbulut, 1996).

Hidrotermal alterasyon ile bentonit oluşumu, temelde volkanizma kökenli buhar ve gazların yerkabuğundaki kırık, çatlak veya yarıklar aracılığı ile yüzeye çıkması ve kayaçların yapısında değişim meydana getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Volkanik kökenli gaz ve su buharları ile birlikte asidik yapıdaki magmatik kayaçlarda değişimler meydana gelmektedir. Bu durumdaki lav, tüf ve küllerin değişime uğraması sonucunda da bentonit oluşumu sağlanmaktadır (Savage ve ark., 2007).

Meteorik ve yüzeysel ayrışma ile bentonit oluşumunda volkanik kül ve tüflerin yağmur, rüzgar, sel gibi iklim koşullarına bağlı olarak kimyasal ayrışması sonucunda bentonit meydana gelmektedir (Akbulut, 1996). Volkanik kül ve tüflerden meydana gelen kayaçlar camsı yapıda, poroz ve düşük sertlik özelliklerine sahiptirler. Karasal ortalarda meydana ge-

KAYNAKÇA

Akbulut, A., 1996. Bentonit. MTA eğitim serisi no:32, Ankara.

API Spec 13A Standart, 2010. Specification for Drilling Fluids Materials. Washington, 20005.

Avcı, S.B., 2009. Soda ve MgO ile Aktiflendirilmiş Aratip Bentonitlerin Sondaj ve Döküm Bentoniti Karakteristiklerinin İncelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bloodworth A.J., Highley D.E., Inglethorpe, S.D., and Morgen D.J., 1993. Industrial Minerals Laboratory Manual Bentonite. British Geological Survey.

Chimeddorj, M., 2007. Farklı Bentonitlerin Nem Alıcı (Desikant) Özelliklerinin Belirlenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Costafreda, J. L., and Martín, D. A., 2021. Bentonites in Southern Spain: Characterization and Applications. Crystals, 11(6), 706.

Çakıcıoğlu, F., Böke, N., Umaç, S. ve Peker, S., 1985. Kilin Kuru Yöntemle Asit Aktivasyonuna Etki Eden Parametrelerin İncelenmesi. II. Ulusal Kil Sempozyumu, Ankara.

Çelik, K., Denli, M., ve Ersoy, İ.E., 2003. Yem Mikotoksinleriyle Savaşımda Killerin ve Değişik Adsorbanların Kullanımı. XI. Ulusal Kil Sempozyumu, İzmir.

Çetinel T., 2008. Ara ve Ca Bentonitlerin Soda ve MgO ile Aktivasyonu. Dumlupınar Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Çinku K., 2008. Aktivasyon Yöntemleri ile Bentonitten Su Bazlı Kıvamlaştırıcı Üretiminin Araştırılması. İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

Çinku, K., 1999. Yazır (Trakya) Bentonitinin Boya Sanayinde Kıvamlaştırıcı Olarak Kullanılmak Üzere Hazırlanması Olanaklarının Araştırılması. İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Demirel, H., 1995. Bentonit ve Diğer Killerin Absorbant Olarak Kullanımı. Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu, İzmir.

Dumlupınar, İ., 2008. Kapıkaya (Eskişehir) Bentonit Oluşumlarının Jeolojik, Mineralojik ve Jeokimyasal Özellikleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.

Erdinç, S.Ş., 1976. Bentonitlerin Metalurjik Uygulamaları Yönünden Araştırılması ve Reşadiye Bentonitlerinin Bu Açıdan İncelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

Erdogan, Y., Demir, M.H., Kök, O.E., 2021. Investigation and Prediction of Viscosity of Spud Type Drilling Muds Added Barite, Calcium Carbonate and Olivine by Artificial Neural Networks with Limiting Data. Fresenius Environmental Bulletin, 30(2A), 2169-2179.

Erdogan, Y., Kök, O.E., 2019a. Usage of Olivine as Additive Material in Wa-

ter-Based Drilling Muds. Fresenius Environmental Bulletin, 28(7), 5559-5568.

Erdoğan, Y. , Kök, O. E., Tanrıverdi, İ., 2017b. Çanakkale Tuzla Jeotermal Sondaj Sahası Çamur Maliyetinin Araştırılması. Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 32(4), 11-20 .

Erdoğan, Y., Kök, O. E., 2020. Flow Characteristics Of Eldivan-Çankırı (Turkey) Bentonites Compared to Wyomıng (USA) in Drilling Muds: An Experimental Approach. Architecture Sciences, 91.

Erdoğan, Y., Kök, O. E., Tanrıverdi, İ., 2017a. Atık İskenderun Siyah Mermer (Alexandrette Black) Tozunun Sondaj Çamurlarında $CaCO_3$ Olarak Kullanımı, 2nd International Mediterranean Science and Engineering Congress, Adana, Turkey.

Erdoğan, Y., Kök, O.E., 2019b. Production and Characterization of Nanobentonite from Sodium Bentonite with Mechanical Grinding. Fresenius Environmental Bulletin, 28(11), 8141-8150.

Garcıa, S.G., Jonsson, M., and Wold, S., 2006. Temperature Effect on the Stability of Bentonite Colloids in Water. Journal of Colloid and Interface Science, 298, 694-705.

Grim, R.E., 1968. Clay Minerology: 2. McGraw-Hill Book Company, New York.

Guerra, D. J. L., Mello, I., Resende, R., and Silva, R., 2013. Application as Absorbents of Natural and Functionalized Brazilian Bentonite in Pb^{2+} Adsorption: Equilibrium, Kinetic, pH, and Thermodynamic Effects. Water Resources and Industry, 4, 32-50.

Güngör, N. 1981 Bentonitik Kil Minerallerinin Yapı ve Özellikleri Üzerine Değişebilen Katyonların Etkilerinin Fiziksel Yöntemlerle İncelenmesi. İstanbul Üniversitesi, Doktora tezi, İstanbul.

Karagüzel C., Çetinel T., Boylu F., Çinku K., and Çelik M.S., 2010. Activation of (Na, Ca) Bentonites with Soda, MgO and Their Utilization as Drilling Mud. Applied Clay Science, 48, 398-404.

Kendall, J., 1996. Desiccant clay. Industrial Minerals.

Kozak, M., Domka, L. and Skrzypczak, A., 2002. Adsorption of the Quaternary Ammonium Salts on Bentonite. Physicochemical Problems of Mineral Processing, 36, 299-306.

Kök, O. E. , Tanrıverdi, İ., Erdoğan, Y., 2018. Usage of Vermiculite as Additive Material in Water-Based Drilling Muds. Natural and Engineering Sciences, 3(2), 179-186

Kök, O.E., 2017. Nanobentonit Eldesi ve Karakterizasyonu. İskenderun Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Hatay.

Köster, M. H., Williams, L. B., Kudejova, P., and Gilg, H. A., 2019. The Boron Isotope Geochemistry of Smectites from Sodium, Magnesium and Calcium Bentonite Deposits. Chemical Geology, 510, 166-187.

Li, H. F., Chen, M. Q., Fu, B. A., and Liang, B., 2019. Evaluation on the Thermal and Moisture Diffusion Behavior of Sand/Bentonite. Applied Thermal Engineering, 151, 55-65.

Mingelgrin, U., Kliger, L., Gal, M. and Saltzman, S., 1978. The Effect of Grinding on the Structure and Behaviour of Bentonites. Clays and Clay Minerals, 26, 299-307.

Molera, M., and Eriksen, T., 2002. Diffusion of $22Na^{+}$, $85Sr^{2+}$, $^{134}Cs^{+}$ and $57Co^{2+}$ in Bentonite Clay Compacted to Different Densities: Experiments and Modeling. Radiochimica Acta, 90(9-11), 753-760.

Nagendrappa, G., 2011. Organic Synthesis Using Clay and Clay-Supported Catalysts. Applied Clay Science, 53(2), 106-138.

Özdemir, A. ve Özcan, E., 2007. Bentonitin Sondaj Mühendisliği Özellikleri. Jeofizik Bülteni, 54, 352-357

Saeed, A., 1996. Bentonite in Animal Feed, a Living Mineral. Industrial Minerals, 346, 47-51.

Santaren, J., 1993. European Market Developments for Absorbent Clays. Industrial Minerals, 393, 35-50.

Sarıkaya, Y., Önal, M., Alemdaroğlu, T., ve Noyan, H., 2001. Bir Bentonitin Katyon Değiştirme Kapasitesi ile Şişmesi Arasındaki İlişki. 10. Ulusal Kil Sempozyumu, Konya.

Savage, D., Walker, C., Arthur, R., Rochelle, C., Oda, C., and Takase, H., 2007. Alteration of Bentonite by Hyperalkaline Fluids: A Review of The Role of Secondary Minerals. Physics and Chemistry of the Earth, Parts A/B/C, 32(1-7), 287-297.

Tüysüz, E., 2016. Çankırı-Eldivan Yöresi Bentonitinin Döküm Kalıp Kumu Özelliklerine Etkisinin İncelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Uz, B., 1990. Bentonit, Mineraller, Kristalografi. Mineraloji, 413-415.

Vatansever, A., 2009. Reşadiye Bentonitinden Organofilik Bentonit Sentezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yang, H., Long, D., Zhenyu, L., Yuanjin, H., Tao, Y., Xin, H., and Shuzhen, L., 2019. Effects of Bentonite on Pore Structure and Permeability of Cement Mortar. Construction and Building Materials, 224, 276-283.

Bölüm 7

DESENLİ DİSK İLE HIZLI KATILAŞTIRILMIŞ AL-7075 ALAŞIMLARININ MİKROYAPI VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

M. Fatih KILIÇASLAN[1], Ümit YILMAZ[2], Bekir AKGÜL[3], Yasin YILMAZ[4]

1 Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8507-390
2 Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8922-2387
3 Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4744-9097
4 Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Havacılık ve Uzay Bilimleri Fakültesi, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0690-8004

1. GİRİŞ

Al-7075 serisi alaşımlar özellikle havacılık ve savunma endüstrisinde üstün mekanik özelliklerinden dolayı sıklıkla tercih edilmektedir. Alüminyum alaşımları doğası gereği hafif bir metal (yoğunluğu 2,7 g/cm^3) olduğu için uçan araçlarda vazgeçilmez bir konumdadır. Al-7075 serisi alaşımlardın mekanik özelliklerinin daha fazla geliştirilmesi için çökelme sertleşmesi ve buna bağlı ısıl işlem sıcaklığı ve süresi üzerine çeşitli çalışmaları bulmak mümkündür (Durman & Murphy, 1991; Emani et al., 2009; Luo et al., 2020; Wang et al., 2021). Al-7075 alaşımına farklı tane inceltici veya arayer/yeralan atomu görevi görebilecek alaşım elementleri ilave ederek yine mekanik özellikler geliştirilmeye çalışılmıştır (Akinribide et al., 2022; Leng et al., 2021; Yang et al., 2020). Fakat literatür detay bir şekilde incelendiğinde bu tür alaşım elementi ilave edilen çalışmaların birçoğunda bazı mekanik özellikler artarken bazı mekanik veya fiziksel özelliklerin doğal olarak kafes yapısı çarpıldığı için zarar gördüğü bilinmektedir. Öte yandan çekme mukavemeti ve sertlik gibi mekanik özellikleri geliştirmenin bir diğer yolu ise deformasyon sertleştirmesidir (Li et al., 2009; Rajamuthamilselvan & Ramanathan, 2011; Shojaei et al., 2016). Sıcak, ılık veya soğuk yapılabilen haddeleme ve dövme gibi deformasyon işlemleri sayesinde dislokasyon ve kalıntı gerilim yoğunlukları arttırılarak yapı içinde kafeslerin esneklikleri sınırlandırılabilir. Ayrıca kaymayı kolaylaştıran dislokasyon hareketleri, yapı içinde oluşturulan dislokasyon yoğunluklarıyla engellenerek bu bölgede önemli bir direnç sağlanmaktadır (Akgul et al., 2023; Verhoeven, 1991). Benzer bir yaklaşım, kalıntı gerilimler ile dislokasyonların etkileşimi içinde söylenebilir. Fakat mikro yapıdaki bu aşırı kalıntı gerilimler malzemelerin stabilizasyonu için istenmeyen bir durumdur. Bu yüzden çoğu zaman stres giderme ısıl işlemi uygulanır. Bu ısıl işlem sayesinde kalıntı gerilimler giderilirken sıcaklığın etkisinde hareketliliği artan atomlar kısa mesafeli difüzyon hareketi ile tanelerin irileşmesini sağlarlar. Burada söz konusu sürücü kuvvet, tanelerin sahip olduğu enerjidir ve atomlar yüksek enerjili küçük tanelerden düşük enerjili iri tanelere hareket eder ve yapı genelinde minimum enerji eğilimindedirler. Ayrıca deformasyon sonrası mikro yapıda meydana gelen bir diğer mekanizma; tane boyutunun kırılarak, ikizlenerek veya yeniden kristalleşerek küçülmesidir. Bilindiği gibi, malzemelere herhangi bir kuvvet uygulandığında bu kuvvet doğrultusunda veya kuvvete dik doğrultularda dislokasyonlar kaymaya başlarlar ve önüne tane sınırı gibi bir engel çıkmadıkça yeterinde süneklilik sağlayabilir. Fakat deformasyon işlemi ile tane boyutunun küçültülmesi sayesinde tane sınırlarında da ciddi bir artış sağlanmıştır. Bu tane sınırları dislokasyon hareketlerini kısıtlayan en önemli engellerden biridir. Hall-Petch yasasına dayanan tane sınırı dayanım artış mekanizması aslında metallerin şekillendirildiği en

KAYNAKÇA

Akgul, B., Kul, M., & Erden, F. (2023). The puzzling thermal expansion behavior of invar alloys: a review on process-structure-property relationship. *Critical Reviews in Solid State and Materials Sciences*, 1–54. https://doi.org/10.1080/10408436.2023.2170975

Akinribide, O. J., Ogundare, O. D., Akinwamide, S. O., Gamaoun, F., & Olubambi, P. A. (2022). Alloying effect of copper in AA-7075 aluminum composite using bale out furnace. *Journal of Materials Research and Technology*, *18*, 3849–3856. https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2022.04.054

Balasubramanian, N., & Langdon, T. G. (2016). The Strength–Grain Size Relationship in Ultrafine-Grained Metals. *Metallurgical and Materials Transactions A: Physical Metallurgy and Materials Science*, *47*(12), 5827–5838. https://doi.org/10.1007/s11661-016-3499-2

Durman, M., & Murphy, S. (1991). Precipitation of metastable ϵ-phase in a hypereutectic zinc-aluminium alloy containing copper. *Acta Metallurgica et Materialia*, *39*(10), 2235–2242. https://doi.org/10.1016/0956-7151(91)90005-L

Duwez, P., Willens, R. H., & Klement, W. (1960). Continuous series of metastable solid solutions in silver-copper alloys [19]. In *Journal of Applied Physics* (Vol. 31, Issue 6, pp. 1136–1137). American Institute of PhysicsAIP. https://doi.org/10.1063/1.1735777

Emani, S. V., Benedyk, J., Nash, P., & Chen, D. (2009). Double aging and thermomechanical heat treatment of AA7075 aluminum alloy extrusions. *Journal of Materials Science*. https://doi.org/10.1007/s10853-009-3879-8

Hansen, N. (2004). Hall–Petch relation and boundary strengthening. *Scripta Materialia*, *51*(8), 801–806. https://doi.org/10.1016/J.SCRIPTAMAT.2004.06.002

Kilicaslan, M. F., Elburni, S. I., & Akgul, B. (2021). The Effects of Nb Addition on the Microstructure and Mechanical Properties of Melt Spun Al-7075 Alloy. *Advances in Materials Science*, *21*(2), 16–25. https://doi.org/10.2478/adms-2021-0008

Kılıçaslan, M. F., Yılmaz, Y., Akgül, B., Karataş, H., & Vurdu, C. D. (2021). Effect of Fe-Ni Substitution in FeNiSiB Soft Magnetic Alloys Produced by Melt Spinning. *Advances in Materials Science*, *21*(4), 79–89. https://doi.org/10.2478/adms-2021-0026

Kılıçaslan, M. F., Yılmaz, Y., Akgül, B., & Tiryaki, H. (2022). Effects of flash annealing and external magnetic field on magnetic properties of relatively high Nd content (37% by weight) NdFeB alloy. *Journal of Materials Science: Materials in Electronics*, *33*(29), 22728–22735. https://doi.org/10.1007/s10854-022-08992-2

Klement, W., Willens, R. H., & Duwez, P. (1960). Non-crystalline structure in solidified Gold-Silicon alloys. *Nature*, *187*(4740), 869–870. https://doi.org/10.1038/187869b0

Kul, M., Akgul, B., & Karabay, Y. Z. (2023). The relationship of hot and cold rolling processes with the structure and properties of invar 36. *Materials Chemistry and Physics*, *295*, 127215. https://doi.org/10.1016/j.matchemphys.2022.127215

Kul, M., Akgul, B., Oskay, K. O., Alsan, A. E., & Karaca, B. (2021). Optimisation of recycled moulding sand composition using the mixture design method. *International Journal of Cast Metals Research*, *34*(2), 104–109. https://doi.org/10.1080/13640461.2021.1936381

Leng, J., Ren, B., Zhou, Q., & Zhao, J. (2021). Effect of Sc and Zr on recrystallization behavior of 7075 aluminum alloy. *Transactions of Nonferrous Metals Society of China*, *31*(9), 2545–2557. https://doi.org/10.1016/S1003-6326(21)65674-1

Li, Y., Zheng, X., Zhang, W., & Luo, Z. (2009). Effect of deformation temperature on microstructures and properties of 7075/6009 alloy. *Transactions of Nonferrous Metals Society of China*, *19*(5), 1037–1043. https://doi.org/10.1016/S1003-6326(08)60403-3

Luo, J., Luo, H., Li, S., Wang, R., & Ma, Y. (2020). Effect of pre-ageing treatment on second nucleating of GPII zones and precipitation kinetics in an ultrafine grained 7075 aluminum alloy. *Materials and Design*. https://doi.org/10.1016/j.matdes.2019.108402

Rajamuthamilselvan, M., & Ramanathan, S. (2011). Hot deformation behaviour of 7075 alloy. *Journal of Alloys and Compounds*, *509*(3), 948–952. https://doi.org/10.1016/j.jallcom.2010.09.139

Shojaei, K., Sajadifar, S. V., & Yapici, G. G. (2016). On the mechanical behavior of cold deformed aluminum 7075 alloy at elevated temperatures. *Materials Science and Engineering: A*, *670*, 81–89. https://doi.org/10.1016/j.msea.2016.05.113

Szymanek, M., Augustyn, B., Kapinos, D., Boczkal, S., & Nowak, J. (2014). The production of material with ultrafine grain structure in Al-Zn alloy in the process of rapid solidification. *Archives of Foundry Engineering*. https://doi.org/10.2478/afe-2014-0037

Tkatch, V. I., Limanovskii, A. I., Denisenko, S. N., & Rassolov, S. G. (2002). The effect of the melt-spinning processing parameters on the rate of cooling. *Materials Science and Engineering A*, *323*(1–2), 91–96. https://doi.org/10.1016/S0921-5093(01)01346-6

Verhoeven, J. D. (1991). *Fundamentals of physical metallurgy*. John Wiley & Sons, Ltd.

Wang, Y., Wu, X., Cao, L., Tong, X., Zou, Y., Zhu, Q., Tang, S., Song, H., & Guo, M. (2021). Effect of Ag on aging precipitation behavior and mechanical properties of aluminum alloy 7075. *Materials Science and Engineering A*. https://doi.org/10.1016/j.msea.2020.140515

Yang, H. Bin, Li, M. N., Bu, H. Y., & Lu, X. (2020). Effects of alloying elements on the amounts of MgZn 2 and S-Al 2 CuMg phase in 7075 aluminum alloy. *Journal of Micromechanics and Molecular Physics*, *05*(02), 2050003. https://doi.org/10.1142/S2424913020500034

Bölüm 8

BİNGÖL İLİ İLKÖĞRETİM YAPILARI İÇ MEKÂN HAVA KALİTESİ PARAMETRELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fatma KÜRÜM VAROLGÜNEŞ[1], Perihan ÇULUN[2], Gonca ÖZER YAMAN[3]

1 Doçent Doktor, Bingöl Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Orcid no:
2 Doktor, Bingöl Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Makine Mühendisliği Bölümü, Orcid no: 0000-0002-1797-9695
3 Doktor Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Orcid no: 0000-0002-0156-3994

1. GİRİŞ

İnsanlar zamanlarının büyük bir bölümünü iç mekanlarda geçirmektedir. İç mekanlarda kullanıcıların sağlıklı yaşamaları için mekanların termal konfor koşullarının sağlanması gerekmektedir. Termal konfor, "ısıl çevreden memnuniyeti ifade eden ve öznel değerlendirme ile değerlendirilen zihin durumu" olarak tanımlanır (ASHRAE-Handbook, 1989). Yapılan birçok çalışma farklı bina ve iklim tiplerinde konfor şartlarının farklı olduğunu göstermektedir (Rodríguez ve ark., 2021; Kwong ve ark., 2014; De Dear ve Schiller Brager, 2001). Eğitim yapıları da farklı yaş gruplarında birçok öğrenci ve öğretmen tarafından kullanılmaktadır. Öğrenciler günün büyük bir bölümünü okullarda geçirmektedir ve eğitim alan çocuklar olumsuz bir iç ortam hava koşuluna maruz kalmaktadırlar (Bluyssen, 2016). Bu nedenle sınıf özellikleri ile konfor arasındaki ilişkiler dikkatle araştırılmalıdır (Bluyssen ve ark, 2018). Eğitim binalarının amacı, öğrenciler ve öğretmenler için en iyi öğrenme koşullarını sağlamak olduğundan (Mandell ve Heath, 2005), sınıflar konsantrasyonu artıran ve öğrenme sürecini teşvik eden (Mishra ve Ramgopal, 2014) ve aynı zamanda iklime duyarlı (Fantozzi ve ark., 2019) olacak şekilde tasarlanmalıdır. Öğrencilerin sağlığını ve üretkenliğini artırmak için sınıflarda termal konforun sağlanması esastır (Lamberti ve ark., 2020). Yang ve ark. (2018) küçük yaş grubunu içeren ilkokullara odaklanan çalışmaların literatürde sınırlı olduğunu belirtmiş ve yapılan çalışmaların da genel olarak tropik iklim, subtropik iklim, çöl iklimi, akdeniz iklimi ve sıcaklık iklim şartlarında yapıldığını belirtmiştir. Yine Türkiye'de de özellikle soğuk iklim bölgesinde yer alan okullarda termal konfor ve termal duyumlar üzerine çok fazla çalışma yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle çalışmada Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan Bingöl İlinde 4 devlet okulu tercih edilmiştir (100. Yıl Ortaokulu, 75. Yıl İlkokulu, Vali Kurtuluş Şişmantürk İlkokulu, Mimar Sinan İlkokulu). Projeye başlandığında 100. Yıl İlkokulu, başlangıçta ilkokul olarak hizmet verirken daha sonra yenilenerek ortaokul olarak hizmet vermeye başlamıştır. Yapılan çalışmada COVİD-19 nedeniyle ölçüm sayısı okulların eğitim dönemi olan güz ve bahar döneminde öğrencilerin okula gitme durumları dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu nedenle sınıf ölçümleri sınırlı tutulmuştur. 75. Yıl İlkokulunda Doğu-Batı doğrultusunda, Vali Kurtuluş Şişmantürk, Mimar Sinan İlkokulunda ve 100. Yıl ortaokulunda ise Kuzey-Güney doğrultusunda 2 sınıf ölçüm için seçilmiştir. Bu çalışmada iç ortam sıcaklığı, bağıl nem, hava akış hızı materyal bölümünde belirtilen cihazlar ile ölçülüp analiz edilmiştir, nitel yöntem kullanılarak PPD memnuniyetsizlik yüzdesi ve PMV duyum ölçeği anketler düzenlenerek değerlendirilmiştir. Çalışmaya literatür taraması yapılarak başlanılmış, çalışma kapsamı ortaya konulmuş ve ölçümler yapılmıştır. Yapılan çalışmada, doğal olarak havalandırılan sınıflarda öğ-

KAYNAKÇA

Altıntaş E. (2008) Termal Konfor Duyarlılık Ölçeğine Göre İlköğretim Dersliklerinin Termal Konfor Açısından Değerlendirilmesi. Master Thesis), Karadeniz Technical University, Trabzon.

Amorim PRdS. (2007) Energy expenditure and physical activity patterns in children: applicability of simultaneous methods. Queensland University of Technology.

Aparicio-Ruiz P., Barbadilla-Martin E., Guadix J., (2021) A field study on adaptive thermal comfort in Spanish primary classrooms during summer season. Building and Environment 203: 108089.

ASHRAE-Handbook. (1989) Physiological Principles: Comfort and Health.

ASHRAE-Standart-55. (2013) ASHRAE Standard 55 - Thermal Environmental Conditions for Human Occupancy(ANSI Approved), Atlanta: American Society of Heating, Refrigerating, and Air-Conditioning Engineers (ASHRAE).

Bluyssen, P.M. Health, Comfort and Performance of Children in Classrooms–New Directions for Research. Indoor Built Environ. 2016, 26, 1040–1050.

Bluyssen, P.M.; Zhang, D.; Kurvers, S.; Overtoom, M.; Ortiz-Sanchez, M. Self-Reported Health and Comfort of School Children in 54 Classrooms of 21 Dutch School Buildings. Build. Environ. 2018, 138, 106–123.

Corgnati S.P., Ansaldi R. ve Filippi M. (2009) Thermal comfort in Italian classrooms under free running conditions during mid seasons: Assessment through objective and subjective approaches. Building and Environment 44: 785-792.

Chen X., Yang H. ve Sun K. (2016) A holistic passive design approach to optimize indoor environmental quality of a typical residential building in Hong Kong. Energy 113: 267-281.

Choi J-H. ve Yeom D. (2019) Development of the data-driven thermal satisfaction prediction model as a function of human physiological responses in a built environment. Building and Environment 150: 206-218.

Çulun, P. , Kürüm Varolgüneş, F. , Özer, G. & Kılınç, C. (2022). Thermal Comfort Comparison of Different Dwelling Typologies . İDEALKENT , 13 (38) , 2677-2701 . DOI: 10.31198/idealkent.1133752.

De Dear R. ve Schiller Brager G. (2001) The adaptive model of thermal comfort and energy conservation in the built environment. International journal of biometeorology 45: 100-108.

De Oliveira C.C., Rupp R.F. ve Ghisi E. (2020) Influence of Air Movement and Air Humidity on Thermal Comfort in Office Buildings in Florianópolis, Brazil. 35th PLEA Conference-Sustainable Architecture and urban Design: Planning Post Carbon Cities.

Fanger P.O. (1970) Thermal comfort. Analysis and applications in environmental engineering. Thermal comfort. Analysis and applications in environmental engineering.

Fantozzi, F.; Hamdi, H.; Rocca, M.; Vegnuti, S. Use of Automated Control Systems and Advanced Energy Simulations in the Design of Climate Responsive Educational Building for Mediterranean Area. Sustainability 2019, 11, 1660.

Halıcı F. (2019) kalorifer ve havalandırma tesisatı ısı yalıtımı ve örnek proje, Birsen yayınevi, İstanbul.

Havenith G., Holmér I. ve Parsons K. (2002) Personal factors in thermal comfort assessment: clothing properties and metabolic heat production. Energy and Buildings 34: 581-591.

Humphreys M.A., Nicol J.F. ve Raja I.A. (2007) Field studies of indoor thermal comfort and the progress of the adaptive approach. Advances in building energy research 1: 55-88.

ISO EI. (2001) Ergonomics of the Thermal Environment—Instruments for Measuring Physical Quantities, International Standardisation Organisation, Brussels.

Kim J. ve de Dear R. (2018) Thermal comfort expectations and adaptive behavioural characteristics of primary and secondary school students. Building and Environment 127: 13-22.

Kwong Q.J., Adam N.M. ve Sahari B. (2014) Thermal comfort assessment and potential for energy efficiency enhancement in modern tropical buildings: A review. Energy and Buildings 68: 547-557.

Lamberti, G.; Fantozzi, F.; Salvadori, G. Thermal Comfort in Educational Buildings: Future Directions Regarding the Impact of Environmental Conditions on Students' Health and Performance. In Proceedings of the 2020 IEEE International Conference on Environment and Electrical Engineering and 2020 IEEE Industrial and Commercial Power Systems Europe (EEEIC/I&CPS Europe), Madrid, Spain, 9–12 June 2020; pp. 1–6.

Mendell, M.; Heath, G. Do Indoor Pollutants and Thermal Conditions in Schools Influence Student Performance? A Critical Review of Literature. Indoor Air 2005, 15, 27–52.

Metz Jane A., Finn A. (2015) Influenza and humidity e Why a bit more damp may be good for you!, Journal of infection, 71 pp.54-58.

Mishra, A.K.; Ramgopal, M. Thermal Comfort Field Study in Undergraduate Laboratories–An Analysis of Occupant Perceptions. Build. Environ. 2014, 76, 62–72.

Nagano K. and Mochida T. (2004). Experiments on thermal environmental design of ceiling radiant cooling for supine human subjects. Building and Environment, 39, 267-275.

Özdamar M. ve Umaroğulları F. (2017) Bir Ofis Yapısı Örneğinde Isıl Konfor ve İç Hava Kalitesinin İncelenmesi. Megaron 12.

Peeters L., De Dear R., Hensen J. (2009) Thermal comfort in residential buildings: Comfort values and scales for building energy simulation. Applied Energy 86: 772-780.

Rodríguez C.M., Coronado M.C. ve Medina J.M. (2021) Thermal comfort in educational buildings: The Classroom-Comfort-Data method applied to schools in Bogotá, Colombia. Building and Environment 194: 107682.

Shaman J., Pitzer Virginia E., Viboud Cecile , Grenfell B. T., Lipsitch M. (2010) Absolute humidity and the seasonal onset of ınfluenza in the continental United States, 8 (2) e1000316.

Teli D., Jentsch M.F. ve James P.A. (2012) Naturally ventilated classrooms: An assessment of existing comfort models for predicting the thermal sensation and preference of primary school children. Energy and Buildings 53: 166-182.

Trebilcock M., Soto-Muñoz J., Yañez M. (2017) The right to comfort: A field study on adaptive thermal comfort in free-running primary schools in Chile. Building and Environment 114: 455-469.

Türk Standardı TSE 825, Binalarda Isı Yalıtım Kuralları. Türk Standartları Enstitüsü, 2013, Ankara.

Wang Z. (2006) A field study of the thermal comfort in residential buildings in Harbin. Building and Environment 41: 1034-1039.

Yaman karadeniz R., Horuz İ., Coşkun S., Kaynaklı Ö, Yamankaradeniz N. (2015) iklimlendirme esasları ve uygulamaları, 3. Baskı, Bursa.

Yang B., Olofsson T., Wang F. (2018) Thermal comfort in primary school classrooms: A case study under subarctic climate area of Sweden. Building and Environment 135: 237-245.

Yilmaz Z. (2006) Akilli binalar ve yenilenebilir enerji. Tesisat Muhendisligi Dergisi,(91): 7-15.

Bölüm 9

MAKİNE ÖĞRENMESİNDEKİ DOĞRUSAL REGRESYON MODELLERİNİN İNCELENMESİ

Yunus DEMİR[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi Yunus DEMİR

ORCID: 0000-0003-3868-1860

Bursa Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi Endüstri Mühendisliği Bölümü

1. Giriş

Yapay zekâ (*Artificial Intelligence- AI*), yaygın olarak akıllı davranış olarak adlandırılan faaliyetlerin sayısal olarak anlaşılmasıyla ve bu tür davranışlar sergileyen araçların geliştirilmesi ile ilgilenen bir bilim ve mühendislik alanı olarak tanımlanır (Shapiro, 1992). Yapay zekâ (YZ) araştırmacıları, otuz yıldan beri mühendislik problemlerini çözmek için yeni teknikler geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu tekniklerden biri olan makine öğrenmesi (MÖ), ağırlıklı olarak, dijital arenada büyük ilgi gören dijitalleşme çözümlerinin önemli bir bileşenidir (Ray, 2019). MÖ, sistemlere açıkça programlanmadan verilerden öğrenme ve iyileştirme yeteneği sağlar. Özellikle deneysel verilerden net bir denklemin çıkarılmadığı uygulamalar için kullanılır (Seçkin ve diğer., 2019). En genel tanımı ile MÖ, bilgisayar sistemlerinin açıkça programlanmadan belirli bir görevi gerçekleştirmek için kullandığı algoritmalar ve istatistiksel modellerin bütünüdür (Mahesh, 2020). Bu algoritmalar, veri madenciliği, görüntü işleme, tahmine dayalı analitik vb. gibi çeşitli amaçlar için kullanılır. Makine öğrenimini kullanmanın temel avantajı, bir algoritmanın verilerle ne yapacağını öğrendiğinde işini otomatik olarak yapabilmesidir (Mahesh, 2020).

Algoritma prosedürü temelinde, MÖ teknikleri, denetimli öğrenme (*supervised learning*), denetimsiz öğrenme (*unsupervised learning*), yarı denetimli (*semi-supervised learning*) öğrenme ve pekiştirmeli öğrenme (*reinforcement learning*) olmak üzere dört temel sınıfa ayrılmaktadır (Jain ve diğer., 1999; Dutton ve Conroy, 1997). Bu çalışmada denetimli öğrenme konusuna odaklanılmıştır.

Denetimli öğrenme, regresyon ve sınıflandırma problemleri olarak gruplandırılabilir. Hedef değişken "yeşil", "kırmızı" ve "mavi" gibi bir kategorik değişken olduğunda, problem sınıflandırma olarak adlandırılır. Hedef değişken, “sıcaklık” veya “ağırlık” gibi sürekli bir değer olduğunda, problem regresyon olarak tanımlanır (Seçkin ve diğer., 2019). Denetimle makine öğrenmesi algoritmalarının işleyişi aşağıda verilmiştir (Mahesh, 2020):

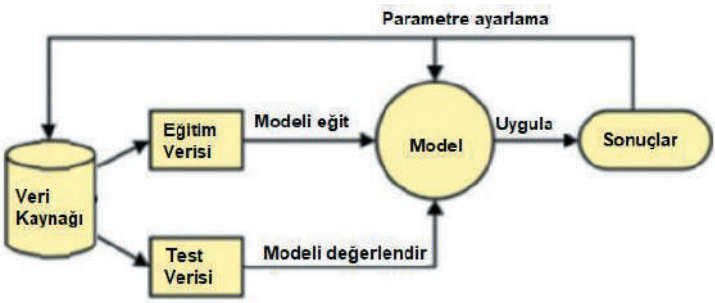

Şekil 1. Denetimli öğrenme algoritmaları iş akışı

KAYNAKÇA

Abdi, H., & Williams, L. J. (2013). Partial least squares methods: partial least squares correlation and partial least square regression. In Computational toxicology (pp. 549-579). Humana Press, Totowa, NJ.

Akdağlı Ece, 2021, https://ece-akdagli.medium.com/makine-%C3%B6%C4%9Freniminde-varyans-ve-yanl%C4%B1l%C4%B1k-nedir-d29c3c7bbd88

Alpar R. Çoklu Doğrusal Regresyon. İçinde: Alpar R. Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler.5.Baskı. Ankara: Detay Yayıncılık; 2017: 399-400.

Aytekin, H. T. Makine Öğreniminin Araştırmacıların Veri Analizi Bağlamında Potansiyel Önemi. Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(19), 85-106.

Büyükuysal, M. Ç., & Öz, İ. İ. (2016). Çoklu doğrusal bağıntı varlığında en küçük karelere alternatif yaklaşım: Ridge regresyon. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6(2), 110-114.

Dutton M. and G.V. Conroy, "A review of machine learning," The Knowledge Engineering Review, vol. 12, pp. 341-367, 1997.

Fidanoğlu, I., & Akdeniz, F. İstatistiksel Daraltıcı (Shrınkage) Model Ve Uygulamaları.

Fleming, S. W., & Garen, D. C. (2022). Simplified Cross-Validation in Principal Component Regression (PCR) and PCR-Like Machine Learning for Water Supply Forecasting. JAWRA Journal of the American Water Resources Association.

Geman, S., Bienenstock, E., and Doursat, R. Neural networks and the bias/variance dilemma. Neural computation, 4(1):1–58, 1992.

Garthwaite, P. H. An interpretation of partial least squares, Journal of the American Statistical Association 89, 122–127, 1994.

Gilpin, L. H., Bau, D., Yuan, B. Z., Bajwa, A., Specter, M., & Kagal, L. (2018). Explaining explanations: An overview of interpretability of machine learning. In 2018 IEEE 5th International Conference on data science and advanced analytics (DSAA). IEEE (pp. 80–89).

Gunst, R. F. and Mason, R. L. Some considerations in the evaluation of alternate prediction equations, Technometrics 21, 55–63, 1979.

Hans, C. (2011). Elastic net regression modeling with the orthant normal prior. Journal of the American Statistical Association, 106(496), 1383-1393.

Hoerl, A. E., & Kennard, R. W. (1970). Ridge regression: Biased estimation for nonorthogonal problems. Technometrics, 12(1), 55-67.

Jain, A. K., Murty, M. N., & Flynn, P. J. (1999). Data clustering: a review. ACM computing surveys (CSUR), 31(3), 264-323.

Johansson, U., Sönströd, C., Norinder, U., & Boström, H. (2011). Trade-off between accuracy and interpretability for predictive in silico modeling. Future medicinal chemistry, 3(6), 647-663.

Korkmaz, M., Güney, S., & YİĞİTER, Ş. (2012). The importance of logistic regression implementations in the Turkish livestock sector and logistic regression implementations/fields. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 16(2), 25-36.

Kuhn, M., & Johnson, K. (2013). Applied predictive modeling (Vol. 26, p. 13). New York: Springer.

Kwon, S., Han, S., & Lee, S. (2013). A small review and further studies on the LASSO. Journal of the Korean Data and Information Science Society, 24(5), 1077-1088.

Langeni, S.i 2022, https://towardsdatascience.com/multicollinearity-83d3ec2c8acf

Li, B., Morris, J., & Martin, E. B. (2002). Model selection for partial least squares regression. Chemometrics and Intelligent Laboratory Systems, 64(1), 79-89.

Lingitz, L., Gallina, V., Ansari, F., Gyulai, D., Pfeiffer, A., Sihn, W., & Monostori, L. (2018). Lead time prediction using machine learning algorithms: A case study by a semiconductor manufacturer. Procedia Cirp, 72, 1051-1056.

Lopez, F., Ibarra-Castanedo, C., de Paulo Nicolau, V., & Maldague, X. (2014). Optimization of pulsed thermography inspection by partial least-squares regression. Ndt & E International, 66, 128-138.

Mahesh, B. (2020). Machine learning algorithms-a review. International Journal of Science and Research (IJSR).[Internet], 9, 381-386.

Melkumova, L. E., & Shatskikh, S. Y. (2017). Comparing Ridge and LASSO estimators for data analysis. Procedia engineering, 201, 746-755.

Pfaffenberger, R. C., T. E. Dielman, A comparison of regression estimators when both multicollinearity and outliers, içinde: K. D. Lawrence, J. L. Arthur (Ed.) Robust Regression: Analysis and applications, Marcer Dekker Inc. New york and Basel, (1990) 243-270.

Phatak, A. and Jong, S. D. The geometry of partial least squares, Journal of Chemometrics 11, 311–338, 1997.

Pirouz, D. M. (2006). An overview of partial least squares. Available at SSRN 1631359.

McDonald, G. C. (2009). Ridge regression. Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Statistics, 1(1), 93-100.

Ray, S. (2019, February). A quick review of machine learning algorithms. In 2019 International conference on machine learning, big data, cloud and parallel computing (COMITCon) (pp. 35-39). IEEE.

Seçkin, M., Seçkin, A. Ç., & Coşkun, A. (2019). Production fault simulation and forecasting from time series data with machine

learning in glove textile industry. Journal of Engineered Fibers and Fabrics, 14, 1558925019883462.

Shapiro SC. Artificial intelligence. In: Shapiro SC. (ed) Encyclopedia of Artificial Intelligence, vol. 1, 2nd edn. New York: Wiley, 1992.

Tibshirani, R. J. (1996). Regression shrinkage and selection via the LASSO. Journal of the Royal Statistical Society B, 58, 267-288.

Topal, M., Eyduran, E., Yağanoğlu, A. M., SÖNMEZ, A., & Keskin, S. (2010). Çoklu doğrusal bağlantı durumunda ridge ve temel bileşenler regresyon analiz yöntemlerinin kullanımı. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 41(1), 53-57.

Yang, Z., Yu, Y., You, C., Steinhardt, J., & Ma, Y. (2020, November). Rethinking bias-variance trade-off for generalization of neural networks. In International Conference on Machine Learning (pp. 10767-10777). PMLR.

Versloot C, https://github.com/christianversloot/machine-learning-articles/blob/main/machine-learning-error-bias-variance-and-irreducible-error-with-python.md

Wold, H. (1966). Estimation of principal components and related models by iterative least squares. In P.R. Krishnaiaah (Ed.). Multivariate Analysis. (pp.391-420) New York: Academic Press.

Wold S, Martens H, Wold H. The Multivariate calibration problem in chemistry solved by the PLS method. In: Conference Matrix Pencils, Heidelberg, Germany; 1984.

Yahya, W. B., & Olaifa, J. B. (2014). A note on ridge regression modeling techniques. Electronic Journal of Applied Statistical Analysis, 7(2), 343-361.

Yeniay, Ö., & GÖKTAŞ, A. (2002). A comparison of partial least squares regression with other prediction methods. Hacettepe Journal of Mathematics and Statistics, 31, 99-111.

Yıldırım, D. D., & Çiftçi, A. T. (2021). Etkili değişkenlerin cezalı regresyon yöntemleri ile belirlenmesi: Diyabet veri kümesi üzerine bir uygulama. Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 14(1), 105-112.

Zou, H., & Hastie, T. (2003). Regression shrinkage and selection via the elastic net, with applications to microarrays. JR Stat Soc Ser B, 67, 301-20.

Sağlık Bilimlerinde Güncel Araştırmalar-I

Mart 2023

Editörler

Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU
Doç.Dr. Sibel KARACA SİVRİKAYA

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

Doç. Dr. Sibel KARACA SİVRİKAYA

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-705-8

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

İLACA BAĞLI GELİŞEN OSTEONEKROZ HASTALARINDA RADYOLOJİK OLARAK NELER BEKLERİZ?

***Gonca DUYGU*.....1**

Bölüm 2

DİŞ HEKİMLİĞİNDE BİYOAKTİF MATERYALLER

***Muhammet FİDAN, İbrahim Erhan GELGÖR* 19**

Bölüm 3

YOKSULLUK VE SAĞLIĞA ETKİLERİ

***Semra KOCATAŞ, Sedanur ÜNLÜ* 33**

Bölüm 4

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNDE SİMÜLASYON ÖĞRETİM YÖNTEMİNİN KULLANIMI

***Burcu USLU, Tülay SAĞKAL MİDİLLİ* 55**

Bölüm 5

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE DENTAL TRAVMA SONRASI ANKİLOZ VE DEKORONASYON

***Elif Sevde KARAEVREN* 73**

Bölüm 6

ÇİFTLİK HAYVANLARINDA YAPILAN EPİGENETİK ÇALIŞMALAR

***Gonca SÖNMEZ , Şeref İNAL* 89**

Bölüm 7

Dikkat Eksikliği/ Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) ve Beslenme

***İbrahim Hakkı ÇAĞIRAN* 107**

Bölüm 8

DOĞAL AFETLER SONRASI BULAŞICI HASTALIKLARIN KONTROLÜNDE HALK SAĞLIĞI MÜDAHALELERİ

***Evrim ÇELEBİ* 123**

Bölüm 9

ENDODONTİK TEDAVİ YAKLAŞIMLARINDA GÜNCEL İRRİGASYON AKTİVASYON YÖNTEMLERİ

Recai ZAN, Fatoş ALBAYRAK 149

Bölüm 10

DİŞ HEKİMLİĞİNDE İNTRAORAL TARAYICILAR

Hilal ŞİRİNER GÜMÜŞ 171

Bölüm 11

KORUYUCU DİŞ HEKİMLİĞİNDE PİT VE FİSSÜR ÖRTÜCÜLER

İsmail Sefa ÇAKIR, Ebru HAZAR BODRUMLU 185

Bölüm 12

FERMENTE SUCUKLARDA KULLANILAN STARTER KÜLTÜRLER

Pelin DEMİR, Ali ARSLAN 205

Bölüm 13

Konuşma Sesi Bozuklukları (Tanısal Özellikler, Değerlendirme ve Terapi)

İbrahim Can YAŞA, Selin TOKALAK 227

Bölüm 14

EMBRİYODAN ERİŞKİNE ERKEK ÜREME HÜCRELERİ

Gülnaz KERVANCIOĞLU 253

Bölüm 15

ÇENELERDE GÖRÜLEN FİBROOSSEOZ LEZYONLAR

Zeynep Betül ARSLAN 271

Bölüm 1

İLACA BAĞLI GELİŞEN OSTEONEKROZ HASTALARINDA RADYOLOJİK OLARAK NELER BEKLERİZ?

Gonca DUYGU[1]

1 Doçent Doktor, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Orcid ID: 0000-0002-5564-5776, gduygu@nku.edu.tr

GİRİŞ:

Bisfosfonatlar (BP'ler), kanser ile ilişkili durumların kontrolünde etkili olan antirezorptif ilaçlardır. Bu durumlar ise şöyle tanımlanabilir; maligniteye bağlı gelişen hiperkalsemi, omurilik sıkışması ve solid tümörler (prostat, meme kanseri gibi), kemik metastazları ile ilişkili patolojik kırıklar (iskeletle ilgili olaylar) ve multipl myelomdur. (Saad, vd., 2002, Saad, vd., 2012, Rosen, vd., 2003, Hortobagyi, vd., 1996, Hortobagyi, vd., 1998, Berenson, vd., 1996, Berenson, vd., 1998, Berenson, vd., 2002, Stopeck, vd., 2020). BP'ler ayrıca osteoporoz ve osteopeni hastalarında osteoporozla ilişkili kırıkların önlenmesi için de kullanılır (Demas, 2005, Watts, 2003, Gossiel, vd., 2020). Osteoporozu olan hastalarda vertebral ve vertebral olmayan kırıklarda önemli azalmaya neden olabildikleri bildirilmektedir (Black, vd., 1996, Black, vd., 2007, Nakamura, vd., 2017, Cranney, vd., 2002). BP tedavisi aynı zamanda Paget hastalığı ve osteogenezis imperfekta gibi diğer metabolik kemik hastalıkları için de endikedir (Delmas & Meunier, 1997, Letocha, vd., 2005, Florenzano, vd., 2019).

Oral olarak uygulanan BP'ler; - alendronat (Fosamax), risedronat (Actonel)

Parenteral olarak uygulanan BP'ler; zoledronik asit (Reclast) ve ibandronat (Boniva)

Nükleer faktör kappa-B ligandının (RANK-L) bir reseptör aktivatörü olan Denosumab (Dmab), RANK-L'ye karşı tamamen hümanize bir antikor olarak var olan ve osteoklast fonksiyonunu ve ilişkili kemik rezorpsiyonunu inhibe eden bir antirezorptif ajandır. Dmab (Prolia) altı ayda bir subkutan olarak uygulandığında, osteoporozlu hastalarda vertebral, vertebral olmayan ve kalça kırıkları riskinde önemli bir azalmanın olduğu belirtilmektedir (Cummings, vd., 2009, Papapoulos, vd., 2012, Kanis, vd., 2021, Miller, vd., 2020). Dmab (Xgeva) aylık olarak uygulandığı zaman, solid tümörlerin kemik metastazları ile ilişkili iskeletsel belirtilerde azaltmada etkilidir (Terpos, vd., 2021, Fizazi, vd., 2011, Stopeck, vd., 2010). RANK-L inhibitörlerinin ayrıca kemiğin dev hücreli tümörlerinde ve fibröz displazide tedavi etkinliği kanıtlanmıştır (Chawla, vd., 2013, Bredell, vd., 2018, Boyce, 2017, de Castro, vd., 2019, Palmisano, vd., 2019). BP'lerin aksine, RANK-L inhibitörleri kemiğe bağlanmaz ve bunların kemiğin yeniden şekillenmesi üzerindeki etkileri çoğunlukla tedavinin kesilmesinden sonraki altı ay içinde azalır.

Romosozumab, osteoporotik kadınlarda kırığın önlenmesinde kullanılan yeni bir monoklonal antikordur. Subkutan olarak uygulanan Romosozumab, sklerostine bağlanarak ve onu inhibe ederek Wnt yolu aracılığıyla çalışır, bu da kemik oluşumunun artmasına ve kemik erimesinin azalmasına neden olur (Saag, vd., 2017).

KAYNAKÇA

Baba, A, Goto TK, Ojiri H, Takagiwa M, Hiraga C., Okamura, M., Hasegawa, S., Okuyama, Y., Ogino, N., Yamauchi, H., Kobashi, Y., Yamazoe, S., Munetomo, Y., Mogami, T., Nomura, T. (2018). CT imaging features of anti-resorptive agent-related osteonecrosis of the jaw/medication-related osteonecrosis of the jaw. *Dentomaxillofac Radiol,* 47, 20170323. doi: 10.1259/dmfr.20170323.

Bagan, JV., Cibrian, RM., Lopez, J., Leopoldo-Rodado, M., Carbonell, E., Bagan, L., Utrilla, J., Scully, C. (2015). Sclerosis in bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaws and its correlation with the clinical stages: study of 43 cases. *Br J Oral Maxillofac Surg,* 53, 257-62. doi: 10.1016/j.bjoms.2014.12.004.

Bedogni, A., Blandamura, S., Lokmic, Z., Palumbo, C., Ragazzo, M., Ferrari, F., Tregnaghi, A., Pietrogrande, F., Procopio, O., Saia, G., Ferretti, M., Bedogni, G., Chiarini, L., Ferronato, G., Ninfo, V., Russo, LL., Muzio, LL., Nocini, PF. (2008). Bisphosphonate-associated jawbone osteonecrosis: a correlation between imaging techniques and histopathology. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod,* 105, 358-64. doi: 10.1016/j.tripleo.2007.08.040.

Berenson, JR., Hillner, BE., Kyle, RA., Anderson, K., Lipton, A., Yee, GC., Biermann, JS. (2002). American Society of Clinical Oncology Bisphosphonates Expert Panel. American Society of Clinical Oncology clinical practice guidelines: The role of bisphosphonates in multiple myeloma. *J Clin Oncol,* 20, 3719. doi: 10.1200/JCO.2002.06.037.

Berenson, JR., Lichtenstein, A., Porter, L., Dimopoulos, MA., Bordoni, R., George, S., Lipton, A., Keller, A., Ballester, O., Kovacs, M., Blacklock, H., Bell, R., Simeone, JF., Reitsma, DJ: Heffernan, M., Seaman, J., Knight RD. (1998). Long-term pamidronate treatment of advanced multiple myeloma patients reduces skeletal events. Myeloma Aredia Study Group. *J Clin Oncol,* 16, 593-602. doi: 10.1200/JCO.1998.16.2.593.

Berenson, JR., Lichtenstein, A., Porter, L., Dimopoulos, MA., Bordoni, R., George, S., Lipton, A., Keller, A., Ballester, O., Kovacs, M., Blacklock, H., Bell, R., Simeone, JF., Reitsma, DJ: Heffernan, M., Seaman, J., Knight RD. (1996). Efficacy of pamidronate in reducing skeletal events in patients with advanced multiple myeloma. Myeloma Aredia Study Group. *N Engl J Med,* 334, 488-93. doi: 10.1056/NEJM199602223340802.

Berg, BI., Mueller, AA., Augello, M., Berg, S., Jaquiery, C., (2016). Imaging in patients with bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaws (MRONJ). *Dent J (Basel),* 4, 29. doi: 10.3390/dj4030029.

Bianchi, SD., Scoletta, M., Cassione, FB., Migliaretti, G., Mozzati, M. (2007). Computerized tomographic findings in bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaw in patients with cancer. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod*, 104, 249-58. doi: 10.1016/j.tripleo.2007.01.040.

Black, DM., Cummings, SR., Karpf, DB., Cauley, JA., Thompson, DE., Nevitt, MC., Bauer, DC., Genant, HK., Haskel, WL., Marcus, R., Ott ,SM., Torner, JC., Quandt, SA., Reiss, TF., Ensrud, KE. (1996). Randomized trial of effect of alendronate on risk of fracture in women with existing vertebral fractures. Fracture Intervention Trial Research Group. *Lancet,* 348, 1535-41. doi: 10.1016/s0140-6736(96)07088-2.

Black, DM., Delmas, PD., Eastell, R., Reid, IR., Boonen, S., Cauley, JA., Cosman, F., Lakatos, P., Leung, PC., Man, Z., Mautalen, C., Mesenbrink, P., Hu, H., Caminis, J., Tong, K., Rosario-Jansen, T., Krasnow, J., Hue, TF., Sellmeyer, D., Eriksen, EF., Cummings, SR. (2007). Once-yearly zoledronic acid for treatment of postmenopausal osteoporosis. *N Engl J Med,* 356, 1809-22. doi: 10.1056/NEJMoa067312.

Boyce, AM. (2017). Denosumab: An emerging therapy in pediatric bone Disorders. Curr Osteoporos Rep. 15:283-292. doi: 10.1007/s11914-017-0380-1.

Bredell, M., Rordorf, T., Kroiss, S., Rücker, M., Zweifel, DF., Rostetter, C. (2018). Denosumab as a treatment alternative for central giant cell granuloma: A long-term retrospective cohort study. *J Oral Maxillofac Surg,*76, 775-784. doi: 10.1016/j.joms.2017.09.013.

Chawla, S., Henshaw, R., Seeger, L., Choy, E., Blay, JY., Ferrari, S., Kroep, J., Grimer, R., Reichardt, P., Rutkowski, P., Schuetze, S., Skubitz, K., Staddon, A., Thomas, D., Qian Y., Jacobs, I. (2013). Safety and efficacy of denosumab for adults and skeletally mature adolescents with giant cell tumour of bone: Interim analysis of an open-label, parallelgroup, phase 2 study. *Lancet Oncol,* 14, 901-8. doi: 10.1016/S1470-2045(13)70277-8.

Cranney A, Wells G, Willan A, Griddith L., Zytaruk N., Robinson V., Black D., Adachi J., Shea B., Tugwell P., Guyatt G. (2002). Meta-analyses of therapies for postmenopausal osteoporosis. II. Meta-analysis of alendronate for the treatment of postmenopausal women. *Endocr Rev,* 23:508-16. doi: 10.1210/er.2001-2002.

Cummings, SR., San Martin, J., McClung, MR., Siris, ES., Eastell, R., Reid, IR., Delmas, P., Zoog, HB., Austin, M., Wang, A., Kutilek, S., Adami, S., Zanchetta, J., Libanati, C., Siddhanti, S., Christiansen, C. (2009). Denosumab for prevention of fractures in postmenopausal women with osteoporosis. *N Engl J Med,* 361,756-65. doi: 10.1056/NEJMoa0809493.

de Castro, LF., Burke, AB., Wang, HD., Tsai, J., Florenzano, P., Pan, KS., Bhattacharyya, N., Boyce, AM., Gafni, GI., Molinolo, AA., Robey, PG., Collins, MT. (2019). Activation of RANK/ RANKL/OPG pathway is involved in the pathophysiology of fibrous dysplasia and associated with disease burden. *J Bone Miner Res,* 34, 290-294. doi: 10.1002/jbmr.3602.

Delmas, PD., Meunier, PJ. (1997). The management of Paget's disease of bone. *N Engl J Med,* 336,558-66. doi: 10.1056/NEJM199702203360807.

Delmas, PD. (2005). The use of bisphosphonates in the treatment of osteoporosis. *Curr Opin Rheumatol,* 17, 462-6. doi: 10.1097/01.

bor.0000163448.51661.87.

Favia, G., Tempesta, A., Limongelli, L., Crincoli, V., Maiorano, E. (2016). Medication-Related Osteonecrosis of the Jaws: Considerations on a New Antiresorptive Therapy (Denosumab) and Treatment Outcome after a 13-Year Experience. *Int J Dent*, 2016: 1801676. doi: 10.1155/2016/1801676.

Fizazi, K., Carducci, M., Smith, M., Damiao, R., Brown, J., Karsh, L., Milecki, P., Shore, N., Rader, M., Wang, H., Jiang, Q., Tadros, S., Dansey, R., Goessl, C. (2011). Denosumab versus zoledronic acid for treatment of bone metastases in men with castration-resistant prostate cancer: A randomized, double-blind study. *Lancet,* 377, 813- 22. doi: 10.1016/S0140-6736(10)62344-6.

Florenzano, P., Pan, KS., Brown, SM., Paul, SM., Kushner, H., Guthrie, LC., Castro, LF., Collins, MT., Boyce, AM. (2019). Age-related changes and effects of bisphosphonates on bone turnover and disease progression in fibrous. *J Bone Miner Res,* 34(4), 653-660. https://doi.org/10.1002/jbmr.3649.

Goller-Bulut, D., Ozcan, G., Avci, F. (2018). Changes in dimension of neurovascular canals in the mandible and maxilla: A radiographic finding in patients diagnosed with MRONJ. *Med. Oral Patol. Oral Cir. Bucal,* 23, e282-e289. doi: 10.4317/medoral.22274.

Gossiel F, Paggiosi MA, Naylor KE., McCloskey EV., Walsh J., Peel N., Eastell R. (2020). The effect of bisphosphonates on bone turnover and bone balance in postmenopausal women with osteoporosis: The T-score bone marker approach in the TRIO study. *Bone,* 131, 115158. doi: 10.1016/j.bone.2019.115158.

Guo, Y., Wang, D., Wang, Y., Peng, X., Guo C. (2016). Imaging features of medicine-related osteonecrosis of the jaws: comparison between panoramic radiography and computed tomography. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol,* 122, e69-76.doi: 10.1016/j.oooo.2016.04.007.

Hamada, H., Matsuo, A., Koizumi, T., Satomi, T., Chikazu D. (2014). A simple evaluation method for early detection of bisphosphonate-related osteonecrosis of the mandible using computed tomography. *J Craniomaxillofac Surg,* 42, 924-9. doi: 10.1016/j.jcms.2014.01.012.

Hortobagyi, GN., Theriault, RL., Lipton, A., Porter, L., Blayney, D., Sinoff, C., Wheeler, H., Simone, JF., Seaman, JJ., Knight, RD., Heffernan, M., Mellars, K., Reitsma, DJ. (1998). Long-term prevention of skeletal complications of metastatic breast cancer with pamidronate. Protocol 19 Aredia Breast Cancer Study Group. J Clin Oncol, 16, 2038-44. doi: 10.1200/JCO.1998.16.6.2038.

Hortobagyi, GN., Theriault, RL., Porter, L., Blayney, D., Lipton, A., Sinoff, C., Wheeler, H., Simone, JF., Seaman, JJ., Knight, RD. (1996). Efficacy of pamidronate in reducing skeletal complications in patients with breast cancer and lytic bone metastases. Protocol 19 Aredia Breast Cancer Study Group. *N Engl J Med,* 335,1785,-91. doi: 10.1056/NEJM199612123352401.

Kanis, JA., Harvey, NC., Lorentzon, M., Liu, E., Vandenput, L., McCloskey, EV., Johansson, H. (2021). Combining fracture outcomes in phase 3 trials of osteoporosis: An analysis of the effects of denosumab in postmenopausal women. *Osteoporos Int,* 32, 165-171. doi: 10.1007/s00198-020-05699-0.

Kitagawa, Y., Ohga, N., Asaka, T., Sato, J., Hata, H., Helman, J., Shiga, T. (2019). Imaging modalities for drug-related osteonecrosis of the jaw (3), Positron emission tomography imaging for the diagnosis of medication-related osteonecrosis of the jaw. Jpn Dent Sci Rev, 55, 65-70. doi: 10.1016/j.jdsr.2018.12.001.

Klingelhöffer, C., Klingelhöffer, M., Müller, S., Ettl, T., Wahlmann, U. (2016). Can dental panoramic radiographic findings serve as indicators for the development of medication-related osteonecrosis of the jaw? *Dentomaxillofac Radiol*, 45, 20160065. doi: 10.1259/dmfr.20160065.

Kubo, R., Ariji, Y., Taniguchi, T., Nozawa, M., Katsumata, A., Ariji, E. (2018). Panoramic radiographic features that predict the development of bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaw. *Oral Radiol,* 34, 151-160. doi: 10.1007/s11282-017-0293-9.

Letocha, AD., Cintas, HL., Troendle, JF., Reynolds, JC., Cann, CE., Chernoff, EJ., Hill, SC., Gerber, LH., Marini, JC. (2005). Controlled trial of pamidronate in children with types III and IV osteogenesis imperfecta confirms vertebral gains but not short-term functional improvement. *J Bone Miner Res,* 20,977-86. doi: 10.1359/JBMR.050109.

Marx, RE. (2003). Pamidronate (Aredia) and zoledronate (Zometa) induced avascular necrosis of the jaws: a growing epidemic J *Oral Maxillofac Surg,* 61, 1115–1117. doi:10.1016/s0278-2391(03)00720-1.

Miller, PD., Pannacciulli, N., Malouf-Sierra, J., Singer, A., Czerwinski, E., Bone, HG., Wang, C., Huang, S., Chines, A., Lems, W., Brown, JP. (2020). Efficacy and safety of denosumab vs. bisphosphonates in postmenopausal women previously treated with oral bisphosphonates. *Osteoporos Int,* 31, 181-191. doi: 10.1007/s00198-019-05233-x.

Miyashita, H., Nakahara, T., Asoda, S., Kameyama, K., Kawaida, M., Enomoto, R., Nakagawa, T. (2019). Clinical value of 3D SPECT/CT imaging for assessing jaw bone invasion in oral cancer patients. *J Craniomaxillofac Surg,* 47, 1139-1146. doi: 10.1016/j.jcms.2019.03.013.

Miyashita, H., Shiba, H., Kawana, H., Nakahara, T. (2015). Clinical utility of three-dimensional SPECT/CT imaging as a guide for the resection of medication-related osteonecrosis of the jaw. *Int J Oral Maxillofac Surg,* 44, 1106-1109. doi: 10.1016/j.ijom.2015.05.002.

Moreno-Rabié, C,. Gaêta-Araujo,. H, Oliveira-Santos, C., Politis, C., Jacobs, R. (2020). Early imaging signs of the use of antiresorptive medication and MRONJ: a systematic review. *Clin Oral Investig,* 24, 2973-2989. doi: 10.1007/s00784-020-03423-0.

Nakamura, T., Fukunaga, M., Nakano, T., Kishimoto, H., Ito, M., Hagino, H., Sone, T., Taguchi, A., Tanaka, S., Ohashi, M., Ota, Y., Shiraki, M. (2017). Efficacy and safety of once-yearly zoledronic acid in Japanese patients with primary osteoporosis: Two-year results from a randomized placebo-controlled double-blind study (ZOledroNate treatment in efficacy to osteoporosis; ZONE study). *Osteoporos Int,* 28, 389-398. doi: 10.1007/s00198-016-3736-y.

O'Ryan, FS., Khoury, S., Liao, W., Han, MM., Hui, RL., Baer, D., Martin, D., Liberty, D., Lo, JC. (2009). Intravenous bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaw: bone scintigraphy as an early indicator. *J Oral Maxillofac Surg,* 67, 1363-72. doi: 10.1016/j.joms.2009.03.005.

Orhan, K., Nishiyama, H., Tadashi, S., Murakami, S., Furukawa, S. (2006). Comparison of altered signal intensity, position, and morphology of the TMJ disc in MR images corrected for variations in surface coil sensitivity. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod,* 101, 515-522. doi: 10.1016/j.tripleo.2005.04.004.

Orhan, K., Nishiyama, H., Tadashi, S., Shumei, M., Furukawa, S. (2005). MR of 2270 TMJs: Prevalence of radiographic presence of otomastoiditis in temporomandibular joint disorders. *Eur J Radiol,* 55, 102-107. doi: 10.1016/j.ejrad.2004.11.001.

Rozylo-Kalinowska, I., Orhan, K. (Eds.) (2019). Imaging of the Temporomandibular Joint: Springer Cham.

Palmisano, B., Spica, E., Remoli, C., Labella, R., Filippo, AD., Donsante, S., Bini, F., Raimondo, D., Marinozzi, F., Boyde, A., Robey, P., Corsi, A., Riminucci, M. (2019). RANKL inhibition in fibrous dysplasia of bone: A preclinical study in a mouse model of the human disease. *J Bone Miner Res,* 34, 2171-2182. doi: 10.1002/jbmr.3828.

Papapoulos, S., Chapurlat, R., Libanati, C., Brandi, ML., Brown, JP., Czerwiński, E., Krieg, MA:, Man, Z., Mellström, D., Radominski, SC., Reginster, JY., Resch, H., Ivorra, JAR., Roux, C., Vittinghoff, E., Austin, M., Daizadeh, N., Bradley, MN., Grauer, A., Cummings, SR., Bone ,HG. (2012). Five years of denosumab exposure in women with postmenopausal osteoporosis: Results from the first two years of the FREEDOM extension. *J Bone Miner Res,* 27,694-701. doi: 10.1002/jbmr.1479.

Phal, PM., Myall, RW., Assael, LA., Weissman JL. (2007). Imaging findings of bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaws. AJNR *Am J Neuroradiol,* 28, 1139-45. doi: 10.3174/ajnr.A0518.

Pichardo, SE., Broek, FW., Fiocco, M., Appelman-Dijkstra, NM., van Merkesteyn, JP. (2020). A comparison of the cone beam computed tomography findings in medication-related osteonecrosis of the jaws related to denosumab versus bisphosphonates: an observational pilot study. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol,* 129, 411-17. doi: 10.1016/j.oooo.2019.09.010.

Rosen LS, Gordon D, Tchekmedyian S, Yanagihara R., Hirsh V., Krzakowski M.,

Pawlicki M., de Souza P., Zheng M., Urbanowitz G., Reitsma D., Seaman JJ. (2003). Zoledronic acid versus placebo in the treatment of skeletal metastases in patients with lung cancer and other solid tumors: A phase III, double-blind, randomized trial–the zoledronic acid lung cancer and other solid tumors study group. *J Clin Oncol,* 21,3150-7. doi: 10.1200/JCO.2003.04.105.

Ruggiero, SL., Dodson, TB., Aghaloo, T., Carlson, ER., Ward, BB., & Kademani, D. (2022). American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons' Position Paper on Medication-Related Osteonecrosis of the Jaws-2022 Update. *J Oral Maxillofac Surg, 80*(5), 920–943. https://doi.org/10.1016/j.joms.2022.02.008

Saad, F., Brown, JE., Van Poznak, C., Ibrahim, T., Stemmer, SM., Stopeck, AT., Diel, IJ., Takahashi, S., Shore, N., Henry, D. H., Barrios, C. H., Facon, T., Senecal, F., Fizazi, K., Zhou, L., Daniels, A., Carrière, P., Dansey, R. (2012). Incidence, risk factors, and outcomes of osteonecrosis of the jaw: Integrated analysis from three blinded active-controlled phase III trials in cancer patients with bone metastases. *Ann Oncol,* 23,1341-1347. https://doi.org/10.1093/annonc/mdr435.

Saad, F., Gleason, DM., Murray, R., Tchekmedyian, S., Venner, P., Lacombe, L., Chin, JL., Vinholes, JJ., Goas, JA., Chen, B., Zoledronic Acid Prostate Cancer Study Group (2002). A randomized, placebo-controlled trial of zoledronic acid in patients with hormone-refractory metastatic prostate carcinoma. *J Natl Cancer Inst,* 94, 1458 1468. https://doi.org/10.1093/jnci/94.19.1458

Saag, KG., Petersen, J., Brandi, ML., Karaplis, AC., Lorentzon, M., Thomas, T., Maddox, J., Fan, M., Meisner, PD., Grauer, A. (2017). Romosozumab or alendronate for fracture prevention in women with osteoporosis. *N Engl J Med,* 377, 1417-27. doi:10.1056/NEJMoa1708322

Sánchez-López, JD., Cariati, P., Cambil-Martin, J., Villegas-Calvo, M., Moreno-Martin, ML. (2018). Use of bone scintigraphy in the early diagnosis of bisphosphonate related osteonecrosis of the jaw. Case report and review of the literature. *J Clin Exp Dent,* 10, e1235-e1237. doi: 10.4317/jced.55248.

Stockmann, P., Hinkmann, FM., Lell, MM., Fenner, M., Vairaktaris, E., Neukam, FW., Nkenke, E. (2010). Panoramic radiograph, computed tomography, or magnetic resonance imaging. Which imaging technique should be preferred in bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaw? A prospective clinical study. *Clin Oral Investig,* 14, 311-317. doi: 10.1007/s00784-009-0293-1.

Stopeck, A., Brufsky, A., Kennedy, L., Bhatta, S., Bhowmik, D., Buchanan, J., Despiegel, N., Hechmati, G. (2020). Cost-effectiveness of denosumab for the prevention of skeletal-related events in patients with solid tumors and bone metastases in the United States. *J Med Econ,* 23,37-47. doi: 10.1080/13696998.2019.1651122

Stopeck, A. T., Lipton, A., Body, JJ., Steger, GG., Tonkin, K., de Boer, RH., Lichinitser, M., Fujiwara, Y., Yardley, DA., Viniegra, M., Fan, M., Jiang, Q., Dansey, R., Jun, S., Braun, A. (2010). Denosumab compared with zoledronic acid for the treatment of bone metastases in patients with advanced breast cancer: A randomized, double-blind study. *J Clin Oncol,* 28, 5132-39. doi: 10.1200/JCO.2010.29.7101 2010.

Subramanian, G., Kalyoussef, E., Blitz-Goldstein, M., Guerrero, J., Ghesani, N., Quek, SY. (2017). Identifying MRONJ-affected bone with digital fusion of functional imaging (FI) and cone-beam computed tomography (CBCT): Case reports and hypothesis. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol,* 123, e106-e116. doi: 10.1016/j.oooo.2016.11.007.

Taniguchi, T., Ariji, Y., Nozawa, M., Naitoh, M., Kuroiwa, Y., Kurita, K., Ariji, E. (2016). Computed tomographic assessment of early changes of the mandible in bisphosphonate-treated patients. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol,* 122, 362-72. doi: 10.1016/j.oooo.2016.06.002

Terpos, E., Raje, N., Croucher, P., Garcia-Sanz, R., Leleu, X., Pasteiner, W., Wang, Y., Glennane, A., Canon, J., Pawlyn, C. (2021). Denosumab compared with zoledronic acid on PFS in multiple myeloma: Exploratory results of an international phase 3 study. *Blood Adv,* 5:725-36. doi: 10.1182/bloodadvances.2020002378

Torres, SR., Chen, CS., Leroux, B. G., Lee, PP., Hollender, LG., Schubert, MM. (2011). Fractal dimension evaluation of cone beam computed tomography in patients with bisphosphonate-associated osteonecrosis. *Dentomaxillofac Radiol*, 40, 501-5. doi: 10.1259/dmfr/14636637

Troeltzsch, M., Pache, C., Troeltzsch, M., Kaeppler, G., Ehrenfeld, M., Otto, S., Probst, F. (2015). Etiology and clinical characteristics of symptomatic unilateral maxillary sinusitis: A review of 174 cases. *J Craniomaxillofac Surg,* 43,1522-9. doi: 10.1016/j.jcms.2015.07.021

Unsal, G., Ozgon, A., Senemtasi, A., Ozcan, I., Koray, M., 2017. Medication-Related Osteonecrosis of the Jaw A Case Report. Acta Scientific Dental Sciences 1(5).

Watanabe, S., Nakajima, K., Mizokami, A., Yaegashi, H., Noguchi, N., Kawashiri, S., Inokuchi, M., Kinuya, S. (2017). Bone scan index of the jaw: a new approach for evaluating early-stage anti-resorptive agents-related osteonecrosis. *Ann Nucl Med,* 31, 201–210. doi: 10.1007/s12149-016-1145-0

Watts, NB. (2003). Bisphosphonate treatment of osteoporosis. *Clin Geriatr Med,* 19, 395-414. doi: 10.1016/s0749-0690(02)00069-1.

Wilde, F., Heufelder, M., Lorenz, K., Liese, S., Liese, J., Helmrich, J., Schramm, A., Hemprich, A., Hirsch, E., Winter, K. (2012). Prevalence of cone beam computed tomography imaging findings according to the clinical stage of bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaw. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol*, 114: 804-11. doi: 10.1016/j.oooo.2012.08.458

Yajima, N., Munakata, M., Fuchigami, K., Sanda, M., Kasugai, S. (2017). Influence of Bisphosphonates on Implant Failure Rates and Characteristics of Postmenopausal Woman Mandibular Jawbone. *J Oral Implantol,* 43: 345-349. doi: 10.1563/aaid-joi-D-17-00015.

Zirk, M., Buller, J., Zoller, JE., Heneweer, C., Kubler, N., Lentzen, MP. (2019). Volumetric analysis of MRONJ lesions by semiautomatic segmentation of CBCT images. *Oral Maxillofac Surg,* 23, 465-472. doi: 10.1007/s10006-019-00805-x.

Bölüm 2

DİŞ HEKİMLİĞİNDE BİYOAKTİF MATERYALLER

Muhammet FİDAN[1], İbrahim Erhan GELGÖR[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi, muhammet.fidan@usak.edu.tr, 0000-0001-7869-4872
2 Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, ibrahim.gelgor@usak.edu.tr, 0000-0001-9845-7479

Giriş

Diş hekimliğinin gelişimi dental materyallerdeki gelişmelerle yakından ilişkilidir. Başlangıçta ideal restoratif materyallerin biyolojik olarak inert ve dolayısıyla biyouyumlu olduğu düşünülse de, son yirmi yılda biyoaktif materyallerin umut verici bir alternatif olarak ortaya çıktığı görülmüştür (Singh, 2021). Özellikle dentin-pulpa kompleksi ile ilgili olarak minimal invaziv yaklaşımlar sert dokuları koruyarak dişlerin şeklini, işlevini ve estetiğini geri kazandırmayı amaçlar. Bu stratejilerin temel amacı, mümkün olan en az restoratif müdahale ile restore edilmiş dişlerin fonksiyonel ömrünü uzatmaktır (Özcan ve ark., 2021).

Direkt adeziv restorasyonlar, temel olarak diş çürüklerinin ve/veya eski restoratif materyallerin (Demarco ve ark., 2015) çıkarılması sonucu hazırlanan kavite preparasyonlarına uygulanan yaklaşımlardır (Özcan ve ark., 2021). Günümüzde minimal invaziv yaklaşımlara dayalı olarak, bir kavitenin hazırlanması, sağlam diş dokusunun korunmasını hesaba katarak, dokulara potansiyel remineralizasyon için bir şans verir (Duncan ve ark., 2019). Bu nedenle, bu yaklaşım düşük maliyetli ve kolay tamir edilebilir (Özcan ve ark., 2021) restoratif materyaller kullanarak önleme, kontrol edilebilir ve diş tedavisi kavramlarını bütünleştirebilir (Featherstone & Doméjean, 2012).

Piyasada bulunan adeziv ajanlar ve adeziv simanlar nedeniyle, daha ince restorasyonlar yapılabilir, bu da konservatif diş preparasyonları ve diş canlılığının korunması ile sonuçlanır (Francesca, Gruetter, & Belser, 2013) (Schlichting ve ark., 2011). Bu nedenle, estetik malzemelerin gelişimi ve adeziv tekniklerinin ortaya çıkması nedeniyle, invaziv diş tedavilerinin döngüsü azaltılmıştır (Vailati & Carciofo, 2016). Minimal invaziv yaklaşım ile desteklenen direkt ve indirekt restorasyonlar vital dişlerde giderek daha fazla uygulanmaktadır. Bu nedenle, pulpa canlılığının sürdürülmesi ve sağlam sert dokuların korunması nedeniyle dişin yaşam süresi uzadığından, vital diş dokularının dikkatli bir şekilde korunması gerektiğini akılda tutmak önemlidir (Vailati & Carciofo, 2016)(Edelhoff ve ark., 2016).

Materyal biliminin büyük bir ivmeyle gelişmesi ve ilerlemesi ile, yerleştirildikleri sağlıklı dokuda iyileşme mekanizmalarını ve rekonstrüksiyonu tetikleyen, kendini tamir ederek yenileyebilen restorasyon materyalleri ile ilgili yapılan çalışmalar da hız kazanmıştır. Araştırmalar sonucunda kimyasal, fizyolojik ve biyolojik olarak canlı dokularla uyumlu, dental dokuların yenilenmesi ve onarılmasında aktif rol oynayan restorasyon materyallerinin üretim ve uygulanma oranları yükselerek artmaktadır (Cakan, Eren, & Günal, 2018).

Biyouyumluluk, bir malzemenin canlı bir dokuya zarar vermeden veya olumsuz etkilere neden olmadan etkileşime girme yeteneğidir (De Souza

KAYNAKÇA

Al-Sanabani, J. S., Madfa, A. A., & Al-Sanabani, F. A. (2013). Application of calcium phosphate materials in dentistry. *International Journal of Biomaterials*, *2013*. https://doi.org/10.1155/2013/876132

Almulhim, K. S., Syed, M. R., Alqahtani, N., Alamoudi, M., Khan, M., Ahmed, S. Z., & Khan, A. S. (2022). Bioactive inorganic materials for dental applications: A narrative review. *Materials,15*(19)*,* 6864. https://doi.org/10.3390/MA15196864

Asthana, G., & Bhargava, S. (2014). Bioactive materials: A Comprehensive review. *Scholars Journal of Applied Medical Sciences, 2*(6E), 3231–3237. https://doi.org/10.36347/sjams.2014.v02i06.075

Bhushan, M., Tyagi, S., Nigam, M., Choudhary, A., Khurana, N., & Dwivedi, V. (2015). Bioactive materials: A short review. *Journal of Orofacial Research*, *5*(4), 138–144.

Cakan, E. F., Eren, M. M., & Günal, Ş. (2018). Restoratif diş hekimliğinde biyoaktif materyaller. *Turkiye Klinikleri Restorative Dentistry - Special Topics*, *4*(1), 46–52.

Camilleri, J., & Pitt Ford, T. R. (2006). Mineral trioxide aggregate: a review of the constituents and biological properties of the material. *International Endodontic Journal*, *39*(10), 747–754. https://doi.org/10.1111/J.1365-2591.2006.01135.X

Camilleri, J. (2014). Hydration characteristics of Biodentine and Theracal used as pulp capping materials. *Dental Materials : Official Publication of the Academy of Dental Materials*, *30*(7), 709–715. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2014.03.012

Camilleri, J., Sorrentino, F., & Damidot, D. (2013). Investigation of the hydration and bioactivity of radiopacified tricalcium silicate cement, Biodentine and MTA Angelus. *Dental Materials : Official Publication of the Academy of Dental Materials*, *29*(5), 580–593. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2013.03.007

Cao, W., & Hench, L. L. (1996). Bioactive materials. *Ceramics International*, *22*(6), 493–507. https://doi.org/10.1016/0272-8842(95)00126-3

De Lourdes Rodrigues Accorinte, M., Loguercio, A. D., Reis, A., Muench, A., & De Araújo, V. C. (2005). Adverse effects of human pulps after direct pulp capping with the different components from a total-etch, three-step adhesive system. *Dental Materials*, *21*(7), 599–607. https://doi.org/10.1016/j.dental.2004.08.008

De Souza Costa, C. A., Lopes Do Nascimento, A. B., Teixeira, H. M., & Fontana, U. F. (2001). Response of human pulps capped with a self-etching adhesive system. *Dental Materials : Official Publication of the Academy of Dental Materials*, *17*(3), 230–240. https://doi.org/10.1016/S0109-5641(00)00076-2

De Souza Costa, Carlos A., Hebling, J., Scheffel, D. L. S., Soares, D. G. S., Basso, F. G., & Ribeiro, A. P. D. (2014). Methods to evaluate and strategies to improve the biocompatibility of dental materials and operative techniques. *Dental Materials : Official Publication of the Academy of Dental Materials*, *30*(7), 769–784. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2014.04.010

Demarco, F. F., Collares, K., Coelho-De-Souza, F. H., Correa, M. B., Cenci, M. S., Moraes, R. R., & Opdam, N. J. M. (2015). Anterior composite restorations: A systematic review on long-term survival and reasons for failure. *Dental Materials : Official Publication of the Academy of Dental Materials*, *31*(10), 1214–1224. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2015.07.005

Dorozhkin, S. V. (2010). Calcium Orthophosphates as Bioceramics: State of the Art. *Journal of Functional Biomaterials*, *1*(1), 22. https://doi.org/10.3390/JFB1010022

Duncan, H. F., Galler, K. M., Tomson, P. L., Simon, S., El-Karim, I., Kundzina, R., Krastl, G., Dammaschke, T., Fransson, H., Markvart, M., Zehnder, M., Bjørndal, L. (2019). European Society of Endodontology position statement: Management of deep caries and the exposed pulp. *International Endodontic Journal*, *52*(7), 923–934. https://doi.org/10.1111/IEJ.13080

Edelhoff, D., Liebermann, A., Beuer, F., Stimmelmayr, M., & Güth, J.-F. (2016). Minimally invasive treatment options in fixed prosthodontics. *Quintessence International*, *47*(3). https://doi.org/10.3290/J.QI.A35115

Featherstone, J. D. B., & Doméjean, S. (2012). Minimal intervention dentistry: part 1. From "compulsive" restorative dentistry to rational therapeutic strategies. *British Dental Journal*, *213*(9), 441–445. https://doi.org/10.1038/SJ.BDJ.2012.1007

Francesca, V., Gruetter, L., & Belser, U. C. (2013). Adhesively restored anterior maxillary dentitions affected by severe erosion: up to 6-year results of a prospective clinical study. *Eur J Esthet Dent*, *8*(8), 506–530. Retrieved from https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/24624375/

Grech, L., Mallia, B., & Camilleri, J. (2013). Characterization of set Intermediate Restorative Material, Biodentine, Bioaggregate and a prototype calcium silicate cement for use as root-end filling materials. *International Endodontic Journal*, *46*(7), 632–641. https://doi.org/10.1111/IEJ.12039

Islam, I., Kheng Chng, H., & Jin Yap, A. U. (2006). Comparison of the physical and mechanical properties of MTA and portland cement. *Journal of Endodontics*, *32*(3), 193–197. https://doi.org/10.1016/J.JOEN.2005.10.043

Jefferies, S. (2014). Bioactive and biomimetic restorative materials: a comprehensive review. Part II. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry : Official Publication of the American Academy of Esthetic Dentistry*, *26*(1), 27–39. https://doi.org/10.1111/JERD.12066

Niinuma, A. (1999). Newly developed resinous direct pulp capping agent containing calcium hydroxide (MTYA1-Ca). *International Endodontic Journal*,

32(6), 475–483. https://doi.org/10.1046/J.1365-2591.1999.00249.X

Nour, S., Baheiraei, N., Imani, R., Rabiee, N., Khodaei, M., Alizadeh, A., & Moazzeni, S. M. (2019). Bioactive materials: A comprehensive review on ınteractions with biological microenvironment based on the ımmune response. *Journal of Bionic Engineering, 16*(4), 563–581. https://doi.org/10.1007/S42235-019-0046-Z

Özcan, M., Garcia, L. da F. R., & Volpato, C. A. M. (2021). Bioactive materials for direct and ındirect restorations: Concepts and applications. *Frontiers in Dental Medicine*, *2*, 35. https://doi.org/10.3389/FDMED.2021.647267

Parirokh, M., & Torabinejad, M. (2010). Mineral trioxide aggregate: a comprehensive literature review-Part I: chemical, physical, and antibacterial properties. *Journal of Endodontics*, *36*(1), 16–27. https://doi.org/10.1016/J.JOEN.2009.09.006

Pathak, S. (2017). Advances in pulp capping materials: A review. *IOSR Journal of Dental and Medical Sciences*, *16*(2), 31-37. Retrieved from https://www.iosrjournals.org/iosr-jdms/papers/Vol16-issue2/Version-7/E1602073137.pdf

Qureshi, A., Soujanya, E., Kumar, N., Kumar, P., & Hivarao, S. (2014). Recent Advances in pulp capping materials: An overview. *Journal of Clinical and Diagnostic Research : JCDR*, *8*(1), 316. https://doi.org/10.7860/JCDR/2014/7719.3980

Schlichting, L. H., Maia, H. P., Baratieri, L. N., & Magne, P. (2011). Novel-design ultra-thin CAD/CAM composite resin and ceramic occlusal veneers for the treatment of severe dental erosion. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *105*(4), 217–226. https://doi.org/10.1016/S0022-3913(11)60035-8

Şimşek, E., & Akbulut, M. B. (2021). Güncel kalsiyum silikat esaslı kök tamir materyallerinin fizikokimyasal ve biyolojik özellikleri. *Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences*, *27*(1), 117–128. https://doi.org/10.5336/DENTALSCI.2020-74285

Singh, D. (2021). Bioactive Material in Pediatric Dentistry. *University J Dent Scie*, *7*(2), 117–123. Retrieved from https://ujds.in/index.php/ujds/article/view/448/247

Skallevold, H. E., Rokaya, D., Khurshid, Z., & Zafar, M. S. (2019). Bioactive glass applications in dentistry. *International Journal of Molecular Sciences*, *20*(23). https://doi.org/10.3390/IJMS20235960

Sonarkar, S., & Purba, R. (2015). Bioactive materials in conservative dentistry. *International Journal of Contemporary Dental and Medical Reviews*, *2015,* Article ID: 340115, 2015. doi:10.15713/ins.ijcdmr.47

Turkistani, A., Islam, S., Shimada, Y., Tagami, J., & Sadr, A. (2018). Dental cements: Bioactivity, bond strength and demineralization progression around restorations. *Am J Dent*, *31*(sp is B), 24–31. Retrieved from https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/31099209/

Vailati, F., & Carciofo, S. (2016). Treatment planning of adhesive additive rehabilitations: the progressive wax-up of the three-step technique. *International Journal Esthetic Dentisry*, *11*(3), 356–377. Retrieved from https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27433550/

Welch, K., Cai, Y., Engqvist, H., & Strømme, M. (2010). Dental adhesives with bioactive and on-demand bactericidal properties. *Dental Materials*, *26*(5), 491–499. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2010.01.008

Yamamoto, S., Han, L., Noiri, Y., & Okiji, T. (2017). Evaluation of the Ca ion release, pH and surface apatite formation of a prototype tricalcium silicate cement. *International Endodontic Journal*, *50* Suppl 2, e73–e82. https://doi.org/10.1111/IEJ.12737

Bölüm 3

YOKSULLUK VE SAĞLIĞA ETKİLERİ

Semra KOCATAŞ[1], Sedanur ÜNLÜ[2]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye, Email: skocatas@gmail.com; ORCID ID: 0000-0001-7566-0060
2 Hemşire (Yüksek Lisans Öğrencisi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Uygulama ve Araştırma Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Servisi, Sivas, Türkiye, Email: sedabsky58@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-5582-5021

Yoksulluk, bütün elemlerin beşiğidir.
Şüdraka

1. Giriş

Yoksulluk, günümüzde sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin değil küresel bir sorun olarak gelişmiş ülkelerin de önemli bir sorunudur. Dünya genelinde yoksulluk sorunu olmasına rağmen, çözümüne yönelik etkin politika ve stratejilerin uygulanamaması nedeniyle yoksulluk sorunu halen devam etmektedir (Albayrak, 2022; Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011; Daşlı, 2018; Yıldırım, 2019). Bilindiği üzere yoksulluk; insanların asgari yaşam standartlarına ulaşamamaları, yani temel gereksinimlerini karşılayacak düzeyde yeterli bir gelire sahip olmamaları ya da elde ettikleri gelirin hayatlarını devam ettirmeleri için gereken yiyecek, giyim gibi fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemesi durumudur (Albayrak, 2022; Şantaş, 2017; Yaşar ve Taşar, 2019). Yoksulluk tanımında geçen gelir miktarının düzeyi, kişilerin ihtiyaç ve harcama öncelikleri gibi birçok etken yoksulluk kavramının tanımlanmasını güçleştirmektedir (Şantaş, 2017; Yaşar ve Taşar, 2019; Yıldırım, 2019). Yine yoksulluk sadece maddi ihtiyaçların karşılanamaması yani ekonomik bir sorun olmanın ötesinde aynı zamanda bireylerin insani yaşam şartlarından mahrum olması durumunu da kapsamaktadır. Şöyle ki eğitim olanağından yararlanamama, sağlık hizmetlerine ulaşamama, olumsuz koşullarda yaşama, toplum içinde karar alma mekanizmalarında yer almama, iş arama ve istihdam olanaklarından, temiz içme suyundan mahrum kalma da yoksulluğun önemli göstergeleri arasında yer almaktadır (Ak, 2016; Albayrak, 2022; Yıldırım, 2019).

2. Yoksulluk Kavramı

Yoksulluk kavramı; kişilerin ve toplumların bakış açısına, algılarına, içinde bulunulan zamana, yaşanılan toplumun kültürel özelliklerine göre değişiklik gösterdiği için herkes tarafından kabul gören ortak bir "yoksulluk" tanımı yoktur. Yoksulluk kavramına eskiden daha çok ekonomik olarak yetersizlik şeklinde bakılırken, günümüzde maddi yetersizliğin yanı sıra birçok manevi ihtiyaçtan mahrum olunması, toplumsal yaşamdan ve sosyal olanaklardan tam anlamıyla yararlanılmaması durumu olarak bakılmaktadır. Çünkü zamanla toplumsal yapı ve işleyişler, insanların bakış açıları ve algıları değişmektedir. Bunların yanı sıra bir ülkedeki insanların ne kadarının yoksul olduğu, dolayısıyla yoksulluk oranı o ülke için belirlenen "açlık ve yoksulluk sınırı" ile ortaya konulabilmektedir (Yıldırım, 2019). Bu sınırlar, aynı zamanda ülkeler arası karşılaştırmaların daha kolay yapılabilmesine de katkı sağlamaktadır (Yaşar ve Taşar, 2019). Yoksulluğun ortaya konulmasında açlık ve yoksulluk sınırı, ele alınan temel göstergeler

KAYNAKÇA

1. Açıkgöz, R., & Yusufoğlu, Ö. Ş. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 76-117.

2. Ak, M. (2016). Toplumsal bir olgu olarak yoksulluk. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 54*, 296-306.

3. Albayrak, Ş. G. (2022). 2005 yılı sonrası Türkiye'de yoksulluk üzerine bir değerlendirme. *Journal of Recreation and Tourism Research /JRTR, 9*(1), 72-86. https://doi.org/10.5281/zenodo.6399151

4. Arpacıoğlu, Ö. & Yıldırım, M. (2011). Dünya'da ve Türkiye'de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4*(2), 60-76.

5. Awan, A. B. I. (2018). Poverty and mental health. *International Journal of Emergency Mental Health and Human Resilience (IJEMHHR), 20*(3), 1-3. https://doi.org/10.4172/1522-4821.1000405

6. Aytaç, S. (2006). "Sosyal hizmetler ve sosyal dışlanma". *Bilimin Işığında Aydınlanma Seminerleri*, Uludağ Üniversitesi, Bursa.

7. Banks, L.M., Kuper, H., & Polack, S. (2017). Poverty and disability in low- and middle- income countries: A systematic review. *PLoS One, 12*(12), e0189996. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0189996.

8. Barfield, W. D. (2021). Social disadvantage and its effect on maternal and newborn health. *Seminars in Perinatology, 45*(4), 151407. https://doi.org/10.1016/j.semperi.2021.151407

9. Bauman, Z., (1998). *Work, Consumerism and the New Poor*. Buckingham: Open University Press, 106pp.

10. Beyaz-Sipahi, B. (2021). Türkiye'de yoksulluk üzerine sağlık ve eğitim harcamalarının etkisi. *Social Sciences Development Journal, 6*(25), 64-74. http://dx.doi.org/10.31567/ssd.402

11. Ceyhan, T. (2016). Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Yoksulluk Sorunu. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

12. Chamberlain, L. J., Hanson, E. R., Klass, P., Schickedanz, A., Nakhasi, A., Barnes, M. M., Berger, S., Boyd, R. W., Dreyer, B. P., Meyer, D., Navsaria, D., Rao, S., & Klein, M. (2016). Childhood Poverty and Its Effect on Health and Well-being: Enhancing Training for Learners Across the Medical Education Continuum. *Academic Pediatrics, 16*(3), S155-S162.

13. Chetty, R., Stepner, M., Abraham, S., Lin, S., Scuderi, B., Turner, N., Bergeron, A., & Cutler, D. (2016). The association between income and life expectancy in the United States, 2001-2014. *JAMA, 315*(16), 1750-1766. https://doi.org/10.1001/jama.2016.4226

14. Chokshi, D. A. (2018). Income, poverty, and health inequality. *JAMA,*

319(13), 1312-1313. https://doi.org/10.1001/jama.2018.2521

15. Cinaroglu, S. (2021). Poverty effects of public health reforms in Turkey: A focus on out-of-pocket payments. *J Eval Clin Pract, 27*, 53-61. https://doi.org/10.1111/jep.13383

16. Cohen, B. E., & Reutter, L. (2007). Development of the role of public health nurses in addressing child and family poverty: A framework for action. *Journal of Advanced Nursing*, *60*(1), 96-107. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2006.04154.x

17. Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları*, Sayı: 59, 2010/2, 89-132.

18. Çiçek, Ş. E. (2012). Türkiye'de Belediyelerin Sosyal Hizmet ve Sosyal Politikaları: Batı Akdeniz Örneği. Türkiye Belediyeler Birliği Yayını, Isparta.

19. Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 19*(2), 525-542.

20. DPT. (2007). Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007/2013, Yayın no: DPT: 2742-ÖİK:691, Ankara.

21. Ergül, Ş. (2005). Yoksulluk sağlık ilişkisi ve hemşirelik yaklaşımı. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 95-104.

22. Foong, H. F., Hamid, T. A. Ibrahim, R., & Haron, S. A. (2021). The intersectional effects of ethnicity/race and poverty on health among community-dwelling older adults within multi-ethnic Asian populace: a population-based study. *BMC Geriatrics, 21*, 516. https://doi.org/10.1186/s12877-021-02475-5

23. Francis-Devine, B. (2022). *Poverty in the UK: Statistics.* House of Commons Library, 29 September 2022. https:// tinyurl.com/mr367wn6 (Erişim Tarihi: 20 Kasım 2022)

24. Gillum, T. L. (2019). The intersection of intimate partner violence and poverty in Black communities. *Aggression and Violent Behavior, 46*, 37-44. https://doi.org/10.1016/j.avb.2019.01.008

25. Global Multidimensional Poverty Index (2022). Unpacking deprivation bundles to reduce multidimensional poverty. United Nations Development Programme (UNDP), One United Nations Plaza, New York, NY 10017, USA. Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI), 2 South Parks Rd, Oxford, Oxford OX1 3TB, UK, 38p.

26. Gökyay, Ç. (2008). Türkiye'de mikro kredi uygulamaları ve istihdama yansımaları. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Adana.

27. Hobsbawm, E. (1996). *Short 20th Century 1914-1991 (Age of Extremes)*, Trans.: Yavuz Alogan, Istanbul, Spiral Spring.

28. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581 /(Erişim Tarihi: 06.02.2023)

29. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2020-37405 /(Erişim Tarihi: 06.02.2023)

30. https://journo.com.tr/birlesmis-milletler-bagli-kuruluslar (Erişim Tarihi: 06.02.2023)

31. https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34496 (Erişim Tarihi: 12.02.2023)

32. https://turkonfed.org/tr/detay/3843/dunya-bankasi-asiri-yoksullugu-2030a-kadar-yok-etmek-olasi-degil /(Erişim Tarihi: 10.02.2023)

33. https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/(Erişim Tarihi: 17.02.2023)

34. https://www.iklimhaber.org (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

35. https://www.imf.org/external/lang/turkish/np/sec/pr/2009/pr09347t.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2023)

36. https://www.iskur.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 08.02.2023)

37. https://www.mfa.gov.tr (Erişim Tarihi: 06.02.2023)

38. https://www.saglik.gov.tr/(Erişim Tarihi: 17.02.2023)

39. https://www.toki.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 10.04.2022)

40. https://www.turkis.org.tr/aralik-2021-aclik-ve-yoksulluk-siniri//(Erişim Tarihi: 08.02.2023)

41. https://www.turkis.org.tr/aralik-2022-aclik-ve-yoksulluk-siniri//(Erişim Tarihi: 08.02.2023)

42. https://www.turkis.org.tr/ekim-2022-aclik-ve-yoksulluk-siniri//(Erişim Tarihi: 08.02.2023)

43. https://www.turkis.org.tr/kasim-2022-aclik-ve-yoksulluk-siniri//(Erişim Tarihi: 08.02.2023)

44. https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity (Erişim Tarihi: 10.02.2023)

45. Hu, T., Cox, K. A., & Nyhof-Young, J. (2018). Investigating student perceptions at an international student-run free clinic serving marginalized populations. *Journal of Interprofessional Care, 32*(1), 75-79. https://doi.org/10.1080/13561820.2017.1363724

46. Human Development Report 2021/2022. (2022). Uncertain Times, Unsettled Lives: Shaping our Future in a Transforming World. Director and lead author: Pedro Conceição. The United Nations Development Programme 1 UN Plaza, New York, NY 10017 USA, 305p.

47. Johnson, A. M., & Howell, D. M. (2017). International service learning and

interprofessional education in Ecuador: Findings from a phenomenology study with students from four professions. *Journal of Interprofessional Care, 31*(2), 245-254. https://doi.org/10.1080/13561820.2016.1262337

48. Karadağ, G., & Mermer, G. (2020). Dezavantajlı gruplar olarak işsizlerin/yoksulların ruh sağlığının korunması. Yılmaz M, editör. *Dezavantajlı Gruplar ve Ruh Sağlığı*. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, p.56-60.

49. Karakoyun, İ. (2013). Sosyal yardımlar ve yoksulluk. *Karacadağ Bölgesel Kalkınma, 3*(4), 23- 26.

50. Karataş, K. (2008). Tüberküloz ve yoksulluk: Hastaların sosyo demografik özellikleri, yaşam koşulları, yoksulluk ve tüberküloz hastalığının nedenlerine ilişki. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 19*(2), 7-20.

51. Kaynak, C. (2006). İnönü Emin Aytan Sağlık Ocağı Bölgesinde Yoksulluğun Sağlık Üzerine Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi, İzmir.

52. Klopper, H. C. (2007). Poverty and development: Pulling forces and the challenges for nursing in Africa. *Nursing & Health Sciences*, *9*(4), 295-303.

53. Kurşun, A. (2015). Yoksulluk ile sağlık eşitsizliği arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, 48*, 118-126.

54. Küsmez, B. (2018). Yoksul çevrede büyüyen çocukların ailelerinin sosyodemografik özellikleri: Bağcılar örneği. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *2*(1), 28-50.

55. Lapena, C., Continente, X., Sanchez-Mascunano, A., Mari dell'Olmo, M., & Lo´ pez, M. J. (2022). Effectiveness of a community intervention to reduce social isolation among older people in low-income neighbourhoods. *European Journal of Public Health, 32*(5), 677-683. https://doi.org/10.1093/eurpub/ckac100

56. Larsson D., & Halleröd, B. (2008). Poverty, welfare problems and social exclusion. *International Journal of Social Welfare, 17*, 15-25.

57. Li, C., Wu, Q., & Liang, Z. (2019). Effect of poverty on mental health of children in rural China: The mediating role of social capital. *Applied Research in Quality of Life, 14*(1), 131-153. https://doi.org/10.1007/s11482-017-9584-x

58. Lipton, M. (1997). Poverty: Are there holes in the consensus?, *World Development, 25*(7), 1003-1007.

59. Liu, X., Zhang, L., He, R., Li, Z., Wu, Y., & Li, B. (2019). Measuring the effect of health on the income of people living in extreme poverty: A comparative cross-sectional analysis. *Int J Health Plann Mgmt, 34*, 714-726. https://doi.org/10.1002/hpm.2730

60. Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, Çev.).

İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

61. Murray, P. M., Sepulveda, A., & Baird, J. (2022). Longitudinal impact of a poverty simulation on healthcare practitioners' attitudes towards poverty. *Journal of Pediatric Nursing, 64*(2022), 24-30. https://doi.org/10.1016/j.pedn.2022.01.016

62. Odabaşı, F. (2009). Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

63. Özen Y. (2008). Health and Illness Experiences among the Urban Poor: The Case of Altındağ. The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical Unıversity, Doctoral Dissertation, Ankara.

64. Phillips, K. E., Roberto, A., Salmon, S., & Smalley, V. (2020). Nursing student interprofessional simulation increases empathy and improves attitudes on poverty. *Journal of Community Health Nursing*, *37*(1), 19-25. https://doi.org/ 10.1080/07370016.2020.1693095.

65. Polat, M. (2019). Sağlığın Sosyal Belirleyicileri İle Yoksulluk ve Sağlık Arasındaki İlişkiyi Açıklayacak İndeks Önerisi. Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Temel Tıp Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

66. Reid, C. A., & Evanson, T. A. (2016). Using simulation to teach about poverty in nursing education: A review of available tools. *Journal of Professional Nursing*, *32*(2), 130-140. https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2015.10.002.

67. Sams, L. D., Lampiris, L. N., White, T., & White, A. (2019). Enhancing allied dental health students' understanding of poverty through simulation. *Journal of Dental Hygiene (JDH), 93*(6), 6-12.

68. Soner, G., & Aydın-Avcı, İ. (2019). Savunmasız gruplar, risk yönetimi ve halk sağlığı hemşiresinin rolü. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*, *4*(1), 14-22.

69. Swinnerton, S. (2006) Living in poverty and its effects on health. *Contemporary Nurse, 22*(1), 75-80. https://doi.org/10.5172/conu.2006.22.1.75

70. Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.

71. Şantaş, F. (2017). Yoksulluğun sağlık statüsü ve sağlık hizmetleri kullanımı ile ilişkisi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13*, 545-591.

72. Tao, T., Shao, R., & Hu, Y. (2021). The effects of childhood circumstances on health in middle and later life: Evidence from China. *Frontiers in Public Health, 9*, 642520. https:// doi.org/10.3389/fpubh.2021.642520

73. Taş, F., & Akın, B. (2020). Hemşirelik öğrencilerinin yoksulluk, sağlık ve hemşirenin rolü konusundaki bilgi ve düşünceleri. *Sağlık ve Toplum*, *20*(1), 79-87.

74. Taş, Y., & Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve dünyada yoksulluk üzerine bir araştırma. *International Conference on Eurasian Economies 2012*, Session 3D: Büyüme ve Gelişme III, s. 423-430.

75. Tınar, Y. (2022). Türkiye'de yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarının önemi ve rolü. *Toplumsal Politika Dergisi, 3*(2), 129-151.

76. Turk, M. T., & Colbert, A. M. (2018). Using simulation to help beginning nursing students learn about the experience of poverty. *Nurse Education Today, 71*, 174-179. https:// doi.org/10.1016/j.nedt.2018.09.035

77. Wahlbeck, K., Cresswell-Smith, J., Haaramo, P., & Parkkonen J. (2017). Interventions to mitigate the efects of poverty and inequality on mental health. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol, 52*, 505-514. https:// doi.org/10.1007/s00127-017-1370-4

78. Waterall, J., Newland, R., & Murphy, S. (2022). Understanding the impact of money on people's health and wellbeing. *British Journal of Nursing, 31*(21), 1124-1125. https:// doi.org/10.12968/bjon.2022.31.21.1124.

79. Wedel, H. (2001). *Siyaset ve Cinsiyet: İstanbul Gecekondularında Kadınların Siyasal Katılımı*, Çev. Kurultay, C., Metis Yayınları, İstanbul.

80. World Bank, Poverty and Shared Prosperity 2020: Reversals of Fortune

81. Yar, F. (2015). *Türkiye'de Gelir Dağılımı & Yoksulluk*. Global Politika ve Strateji Analiz 2, Toplum ve Ekonomi Çalışmaları Merkezi, Ankara.

82. Yaşar, S., & Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye'de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 19*(38), 118-144.

83. Yersiz, B. (2018). Belediyelerde Kent Yoksulluğunun Önlenmesinde Sosyal Belediyecilik ve Yönetişim Uygulamalarının Etkisi: Elazığ Belediyesi Örneği. T.C. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

84. Yıldırım, A. (2019). Türkiye'de yoksulluk ve yoksullukla mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi, 1*(1), s. 15-33

85. Yücel, C. (2017). Yoksulluk, yerel ve küresel eşitsizlikler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *16*(63), 1111-1126.

86. Zhang, M., Gale, S. D., Erickson, L. D., Brown, B. L., Woody, P., Hedges, D. W. (2015). Cognitive function in older adults according to current socioeconomic status. Aging, *Neuropsychology, Development, and Cognition, 22*(5), 534-543. https:// doi.org/10.1080/13825585.2014.997663

Bölüm 4

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNDE SİMÜLASYON ÖĞRETİM YÖNTEMİNİN KULLANIMI

Burcu USLU[1], Tülay SAĞKAL MİDİLLİ[2]

1 Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Edirne, Türkiye. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-2099-6568.

2 Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi ,Hemşirelik Bölümü, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Manisa ,Türkiye. ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-8303-0237.

GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi ile güncellenmekte olan bilgi, tüm alanlarda olduğu gibi hemşirelikte de etkisini göstermektedir (Chang & Lai, 2021). Hemşirelik mesleği, teorik bilgiler ve pratik becerilerin iç içe olduğu uygulamalı bir meslektir. Hemşirelik eğitiminde de öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor öğrenim alanlarının hepsini kapsayan bir müfredat amaçlanmaktadır (Atakoğlu ve ark., 2020). Hemşirelik öğrencilerinin pratik becerilerini kazandığı klinik alanların yoğunluğunun artması, öğretim elemanı sayısındaki yetersizlik ve öğrenci sayısının fazlalığı nedeniyle öğrencilerin klinikte yeterli değerlendirilememesi, etkili bir öğrenmenin gerçekleştirilememesi sonucunda öğrenciler kendilerini yetersiz hissetmektedirler (Mert Karadaş & Terzioğlu, 2019; Atakoğlu ve ark., 2020). Hemşirelik eğitim müfredatının üçte ikisini beceri eğitimi oluşturduğundan dolayı yenilikçi öğrenmelerin kullanılması eğitimin kalitesi ve öğrencilerin kendilerini yeterli hissetmesi açısından oldukça önemlidir. Bu yenilikçi öğrenme yöntemlerinin başında ise beceri laboratuvarlarında kullanılan simülasyon temelli hemşirelik eğitimi gelmektedir (Atakoğlu ve ark., 2020).

Simülasyon, klinik ortamda yaşanan durumları canlandırma yöntemi ile öğretim olanağı sağlar. Simülasyon temelli eğitimde her öğrenciye eşit zaman ve farklı uygulama yöntemleriyle öğrenme fırsatı verilmektedir (Lei ve ark., 2022; Atakoğlu ve ark., 2020). Günümüzde hemşirelik eğitiminde teknik olan veya olmayan birçok becerinin öğretilmesi ve geliştirilmesinde etkili ve güvenilir bir öğretim yöntemi olarak kullanılmaktadır (Atakoğlu ve ark., 2020).

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından yayınlanmış olan profesyonel hemşire ve ebe eğitimdeki küresel standartlarda, hemşirelik eğitiminde öğrenme ve öğretme için simülasyonun kullanılması gerektiğini önermektedir (WHO, 2009). Ayrıca Amerikan Hemşirelik Kolejleri Derneği (AACN), Amerika Birleşik Devleti (ABD) Hemşirelik Eyalet Kurulları Ulusal Konseyi (NCSBN) ve ABD Ulusal Hemşirelik Birliği (NLN) de hemşirelik öğrencilerini klinik alana hazırlamak ve yeterli bilgi/ beceriyi kazandırmak için başta simülasyon ve diğer yenilikçi yöntemlerin kullanılmasını önermektedir (AACN, 2005; NCSBN, 2005).

1. SİMÜLASYON NEDİR?

Simülasyon kavramı, simulare "taklit etmek" ve similis "benzer" kelimelerinin kökünden gelmektedir (Sağlık Bakımında Simülasyon Sözlüğü). Simülasyon, Türk Dil Kurumu sözlüğünde kelime anlamı olarak; benzetim, öğrence anlamına gelmektedir (TDK). Sağlık Bakımında Simülasyon Sözlüğünde ise "deney ya da eğitim amaçlı model veya tam boy maket" anlamındadır (Sağlık Bakımında Simülasyon Sözlüğü).

KAYNAKÇA

1. American Association of Colleges of Nursing (AACN). (2005). Faculty short ages in baccalaureate and graduate nursing programs: scope of the problem and strategies for expanding the supply. Erişim: 10.03.2023.
2. Atakoğlu R, Asiye Gül, Türen S, Kıvanç MM, Özçalık CK. (2020). Hemşirelik Eğitiminde Simülasyon Kullanımının Önemi. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 3(2), 52-60.
3. Bağrıaçık, E., Aydın, N., Dal Yılmaz, Ü. (2022). Hemşirelik eğitiminde simülasyon kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri. Jaren; 8(2):63-70.
4. Barleycorn, D., Lee, G. A. (2018). How effective is trauma simulation as an educational process for healthcare providers within the trauma networks? A systematic review. International emergency nursing, 40, 37-45.
5. Chabrera, C., et al. (2021). Simulation in nursing education programs: findings from an international exploratory study. Clinical Simulation in Nursing, 59: 23-31.
6. Chang, Y. M., & Lai, C. L. (2021). Exploring the experiences of nursing students in using immersive virtual reality to learn nursing skills. Nurse Education Today, 97, 104670.
7. Cobbett, S., & Snelgrove-Clarke, E. (2016). Virtual versus face-to-face clinical simulation in relation to student knowledge, anxiety, and self-confidence in maternal-newborn nursing: A randomized controlled trial. Nurse Education Today, 45, 179-184.
8. Cook, D. A., Andersen, D. K., Combes, J. R., Feldman, D. L., & Sachdeva, A. K. (2018). The value proposition of simulation-based education. Surgery, 163(4), 944–949. https://doi.org/10.1016/j.surg.2017.11.008.
9. Crowe, S., Ewart, L., & Derman, S. (2018). The impact of simulation based education on nursing confidence, knowledge and patient outcomes on general medicine units. Nurse education in practice, 29, 70–75. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2017.11.017.
10. Çınar, S., Ay, A., Boztepe, H. (2021). Pediatri Hemşireliği Eğitiminde Standart Hasta Kullanımı. Sağlık Ve Toplum, 31(1), 39-46.
11. Demirtas, A., & Basak, T. (2021). Daily life activities simulation: Improving nursing students' attitudes toward older patients. Japan Journal of Nursing Science, 18(1), e12375.
12. Edeer Durmaz, A., & Sarıkaya, A. (2015). Hemşirelik eğitiminde simülasyon kullanımı ve simülasyon tipleri. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma;12(2):121-5.
13. Edward, M. I., & Chukwuka, L. (2020). Simulation in nursing education: implications for nurse educators and nursing practice. African Journal of Health, Nursing and Midwifery, 3(1), 13-23.

14. Gaberson, K. B., & Oermann, M. H. (2010). Clinical teaching strategies in nursing. Springer publishing company.

15. Guerrero, J. G., Rosales, N. S., & Castro, G. M. T. (2023). Impact of high-fidelity simulation exposure of nursing students with their objective structured clinical examination: A quasi-experimental study. Nursing Open, 10(2), 765-772.

16. Hayden, J. (2010). Use of simulation in nursing education: National survey results. Journal of Nursing Regulation, 1(3), 52-57.

17. https://sozluk.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 15.03.2023)

18. Hustad, J., Johannesen, B., Fossum, M., & Hovland, O. J. (2019). Nursing students' transfer of learning outcomes from simulation-based training to clinical practice: a focus-group study. BMC nursing, 18, 1-8.

19. Kirkpatrick, A. J., Cantrell, M. A., & Smeltzer, S. C. (2020). Palliative care knowledge and self-awareness in active and observing undergraduate nursing students after end-of-life simulation. International journal of palliative nursing, 26(3), 133–142. https://doi.org/10.12968/ijpn.2020.26.3.133

20. Koukourikos, K.,Tsaloglidou, A., Kourkouta, L., Papathanasiou, I. V., Iliadis, C., Fratzana, A., &Panagiotou, A. (2021). Simulation in Clinical Nursing Education. Actain for matica medica : AIM : journal of the Society for Medical Informatics of Bosnia& Herzegovina : casopis DrustvazamedicinskuinformatikuBiH, 29(1), 15–20. https://doi.org/10.5455/aim.2021.29.15-20

21. Labrague, L. J., McEnroe-Petitte, D. M., Bowling, A. M., Nwafor, C. E., Tsaras, K. (2019, July). High-fidelity simulation and nursing students' anxiety and self-confidence: A systematic review. In Nursing Forum; 54 (3): 358-368.

22. Lee, J., Lee, H., Kim, S., Choi, M., Ko, I. S., Bae, J., & Kim, S. H. (2020). Debriefing methods and learning outcomes in simulation nursing education: a systematic review and meta-analysis. Nurse Education Today, 87, 104345.

23. Lei, Y. Y., Zhu, L., Sa, Y. T. R., & Cui, X. S. (2022). Effects of high-fidelity simulation teaching on nursing students' knowledge, professional skills and clinical ability: A meta-analysis and systematic review. Nurse education in practice, 60, 103306. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2022.103306.

24. Lillekroken D. (2019). Nursing students' perceptions towards being taught the fundamentals of care by clinical nurses within a simulated learning environment: A qualitative study. Nurse education in practice, 36, 76–81. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2019.03.010.

25. Mårtensson, S., Knutsson, S., Hodges, E. A., Sherwood, G., Broström, A., & Björk, M. (2022). Undergraduate nursing students' experiences of practicing caring behaviours with standardised patients. Scandinavian Journal of Caring Sciences.

26. Martins, J. C. A., Mazzo, A., Baptista, R. C. N., Coutinho, V. R. D., Godoy, S. D., Mendes, I. A. C., & Trevizan, M. A. (2012). The simulated clinical experience in nursing education: a historical review. Acta Paulista de Enfermagem, 25, 619-625.

27. Mert Karadas, M., & Terzioglu, F. (2019). The impact of the using high-fidelity simulation and standardized patients to management of postpartum hemorrhage in undergraduate nursing students: A randomized controlled study in Turkey. Health Care for Women International, 40(5), 597-612.

28. Mıdık, Ö., Kartal, M. (2010). Simülasyona dayalı tıp eğitimi. Marmara Medikal Journal; 23(3):389-399.

29. Morse, C., Fey, M., Kardong-Edgren, S., Mullen, A., Barlow, M., & Barwick, S. (2019). The changing landscape of simulation-based education. AJN The American Journal of Nursing, 119(8), 42-48.

30. NationalCouncil of StateBoards of Nursing (NCSBN). (2005). Clinicalinstruction in prelicensurenursingprograms. Erişim: 10.03.2023. https://www.ncsbn.org/Final_Clinical_Instr_Pre_Nsg_programs.pdf.

31. Onarıcı, M., Karadağ, M. (2021). Yanıklı Hasta Bakımının Planlanmasında Simülasyon Yönteminin Etkinliğine ve Yanık Kliniği Uygulamasına Yönelik Hemşirelik Öğrencilerinin Görüşleri. Avrasya Sağlık Bilimleri Dergisi, 4(1), 52-61.

32. Öztürk, D., Dinç, L. (2014). Effect of web-based education on nursing students' urinary catheterization knowledge and skills. Nurse education today, 34(5), 802-808.

33. Padilha, J. M., Machado, P. P., Ribeiro, A., Ramos, J., & Costa, P. (2019). Clinical Virtual Simulation in Nursing Education: Randomized Controlled Trial. Journal of medical Internet research, 21(3), e11529. https://doi.org/10.2196/11529

34. Park, S., Hur, H. K., & Chung, C. (2022). Learning effects of virtual versus high-fidelity simulations in nursing students: a crossover comparison. BMC nursing, 21(1), 100. https://doi.org/10.1186/s12912-022-00878-2.

35. Saab, M. M., Hegarty, J., Murphy, D., & Landers, M. (2021). Incorporating virtual reality in nurse education: A qualitative study of nursing students' perspectives. Nurse Education Today, 105, 105045.

36. Seaton, P., et al. (2019). Levett-Jones T, Cant R, Cooper S, Kelly MA, McKenna L, vd. Exploring the extent to which simulation based education addresses contemporary patient safety priorities: A scoping review. Collegian;26(1):194–203. https://doi.org/10.1016/j.colegn.2018.04.006.

37. Seaton, Philippa, et al. Exploring the extent to which simulation-based education addresses contemporary patient safety priorities: A scoping review. Collegian, 2019, 26.1: 194-203.

38. Sezer, H., Orgun, F. (2017). Hemşirelik Eğitiminde Simülasyon Kullanımı Ve Simülasyon Modeli. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 33(2), 140-152.

39. Şahin, G., Koptaş, O. S., & Buzlu, S. (2019). Standardize hasta kullanılarak yapılan bir ruh sağlığı ve psikiyatri hemşireliği klinik simülasyon deneyimi. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, (3), 486-492.

40. Şendir, M., Doğan, P., Karaçay, P., Tarhan, M., Yılmaz Coşkun, E., Kolcu, G., (2020). Sağlık Bakımında Simülasyon (Sözlük) . Lori Lioce (Ed.). İstanbul: Society For Simulation İn Healthcare (Ssıh). Erişim Linki:https://www.researchgate.net/profile/Pelin-Karacay/publication/342421881_Healthcare_Simulation_Dictionary_Turkish_version_Saglik_Bakiminda_Simulasyon_Sozluk/links/5ef3843aa6fdcceb7b1fa076/Healthcare-Simulation-Dictionary-Turkish-version-Saglik-Bakiminda-Simuelasyon-Soezluk.pdf.

41. Terzioğlu, F., Yücel, Ç., Koç, G., Şimşek, Ş., Yaşar, B. N., Şahan, F. U., Akın, R., Öçal, S. E., Akdağ, C., Elçin, M., Mert, M., & Yıldırım, S. (2016). A new strategy in nursing education: From hybrid simulation to clinical practice. Nurse education today, 39, 104–108. https://doi.org/10.1016/j.nedt.2016.01.009.

42. Torkshavand, G., Khatiban, M., & Soltanian, A. R. (2020). Simulation-based learning to enhance students' knowledge and skills in educating older patients. Nurse education in practice, 42, 102678. https://doi.org/10.1016/j.nepr.2019.102678.

43. Tosunöz, İ. K. (2022). Hemşirelik Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesinde Kullanılan Öğretim Yöntemleri. Fenerbahçe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2(2), 497-505.

44. Uslu, Y., Yavuz van Giersbergen, M. (2019). Hemşirelik eğitiminde standardize hasta kullanımı. Kastamonu Eğitim Dergisi, 27(1), 271-280.

45. Uslusoy, E. Ç. (2018). Hemşirelik eğitiminde simülasyon kullanımı: öğrencilerin görüşleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 9(2), 13-18.

46. Watson, C., Gómez-Ibáñez, R., Granel, N., & Bernabeu-Tamayo, M. D. (2021). Nursing students first experience on high fidelity simulation: A phenomenological research study. Nurse Education in Practice, 55, 103162.

47. Weller J. M. (2004). Simulation in undergraduate medical education: bridging the gap between theory and practice. Medical education, 38(1), 32–38. https://doi.org/10.1111/j.1365-2923.2004.01739.x.

48. World Health Organization (WHO). Nursing & Midwifery human resources for health, Global standards for the initial education of Professional nurses and midwives. World Health Organization, Department of human resources for health, Switzerland, 2009. Erişim: 10.03.2023. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/44100/WHO_HRH_HPN_08.6_eng.

pdf?sequence=1

49. Yalçıntürk, A. A., Dikeç, G. (2021). Geropsikiyatri hemşireliğinde simülasyon kullanımı. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi, 3(1), 29-36. https://doi.org/10.48071/sbuhemsirelik.862453

50. Yıldırım, D , Özer, Z , Kocaağalar, E , Pınar Bölüktaş, R . (2019). Eğitimde İnovasyon: Sağlık Eğitiminde Simülasyon Kullanımı . Bilgi Ekonomisi Ve Yönetimi Dergisi , 14 (1) , 33-41.

Bölüm 5

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE DENTAL TRAVMA SONRASI ANKİLOZ VE DEKORONASYON

Elif Sevde KARAEVREN[1]

1 Araştırma Görevlisi, Ankara yıldırım Beyazıt Üniversitesi Diş hekimliği Fakültesi Çocuk Diş Hekimliği Anabilim Dalı E-mail: yunlusevde@gmail.com

Giriş

Dental travma dünya çapında bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmekte ve nüfusun %4 ila %33'ünü etkilemektedir (Hunter vd., 1990). Epidemiyolojik çalışmalar, çocuk ve ergenlerin en yaygın yaş grubu olduğunu ve en çok ön dişlerin etkilendiğini göstermiştir (Schatz, Hakeberg, Ostini ve Kiliaridis, 2013). Genç hastalarda, travmaya zemin hazırlayan ana faktörler belirgin bir overjet varlığı ve eksik dudak desteğidir (Feldens, Kramer, Ferreira, Spiguel ve Marquezan, 2010). Yetişkinlerde travmatik yaralanmalar daha çok araba kazaları, kavgalar ve spor aktivitelerinden sonra meydana gelir (Cohenca ve Stabholz, 2007). Travmaya uğramış bir dişin tedavisi multidisipliner bir yaklaşım gerektirir çünkü travmatik bir kazadan sonra estetik, pulpal ve periodontal komplikasyonlar yaygındır. (Hecova, Tzigkounakis, Merglova, ve Netolicky,2010; Lima vd., 2017).

İntrüziv lüksasyon ve avülsiyon, pulpa nekrozu ve kök rezorpsiyonunun daha yüksek oranda görülmesiyle ilişkili olarak en ciddi yaralanmalar olarak kabul edilir (Andreasen ve Pedersen, 1985). Periodontal ligamentin ciddi şekilde hasar gördüğü bu travmalarda dentoalveolar ankiloz görülür (Malmgren, Cvek, Lundberg ve Frykholm, 1984; Andreasen, Andreasen ve Andersson, 2018). Ankiloz yaygın bir komplikasyondur ve ilerleyen replasman rezorpsiyonuna yol açabilir. İntrüzif lüksasyon vakalarının %20 -%40'ında, avülsiyon vakalarının %50-%70'inde replasman rezorpsiyonu meydana gelir (Soares, Gomes, Zaia, Ferraz, ve de Souza-Filho, 2008; Hecova vd., 2010). Bu süreç, travma sırasında sement ve periodontal ligamentte meydana gelen hasar sonucunda başlar ve kök yüzeyini komşu kemik dokusundaki klastik hücrelerin etkisine maruz bırakır (Lima vd., 2017).

Ankiloz

Dento-alveolar ankiloz, sementin alveolar kemik ile anatomik olarak kaynaşması anlamına gelir (Owen, 1965). Ankiloz gelişimi için birincil etiyolojik faktör olarak dişlerdeki travmatik yaralanmalar (intrüzyon, ekstrüzyon, lateral lüksasyon veya avülsiyon) öne sürülmüş olsa da, bu tip füzyonun idiyopatik formları da tanımlanmıştır (Gault, 2013). Diş köküne gelen şiddetli travma periodontal ligament liflerinde hasara yol açarak enflamatuar bir süreci başlatır. Periodontal ligament boşluğunun kaybıyla birlikte, etkilenen bölgede mezenkimal aktivite artacaktır. Zamanla sementin kemikle progresif olarak yer değiştirmesiyle ankiloz ortaya çıkacaktır (Mohadeb, Somar ve He, 2016).

Ankiloze bir dişte kemik benzeri, metalik, yüksek perdeli bir perküsyon sesi görülür. Dişe bir dental aletin sapı ile vurulduğunda ve komşu hasarsız dişin normal perküsyon sesi ile karşılaştırıldığında metalik ses

KAYNAKÇA

Agabiti, I., Capparè, P., Gherlone, E. F., Mortellaro, C., Bruschi, G. B., & Crespi, R. (2014). New surgical technique and distraction osteogenesis for ankylosed dental movement. *The Journal of craniofacial surgery*, *25*(3), 828–830. https://doi.org/10.1097/SCS.0000000000000737

Andersson, L., Blomlöf, L., Lindskog, S., Feiglin, B., & Hammarström, L. (1984). Tooth ankylosis. Clinical, radiographic and histological assessments. *International journal of oral surgery*, *13*(5), 423–431. https://doi.org/10.1016/s0300-9785(84)80069-1

Andersson, L., Bodin, I., & Sörensen, S. (1989). Progression of root resorption following replantation of human teeth after extended extraoral storage. *Endodontics & dental traumatology*, *5*(1), 38–47. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.1989.tb00335.x

Andreasen, F. M., & Pedersen, B. V. (1985). Prognosis of luxated permanent teeth--the development of pulp necrosis. *Endodontics & dental traumatology*, *1*(6), 207–220. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.1985.tb00583.x

Andreasen, J. O., Andreasen, F. M., & Andersson, L. (Eds.). (2018). *Textbook and color atlas of traumatic injuries to the teeth*. (s 834-850) John Wiley & Sons.

ANDREASEN, J. O., Malmgren, B., & BAKLAND, L. K. (2006). Tooth avulsion in children: to replant or not. *Endodontic Topics*, *14*(1), 28-34.

Araújo, M. G., & Lindhe, J. (2005). Dimensional ridge alterations following tooth extraction. An experimental study in the dog. *Journal of clinical periodontology*, *32*(2), 212–218. https://doi.org/10.1111/j.1600-051X.2005.00642.x

Ashkenazi, M., Kaufman, A., & Einy, S. (2015). The diagnostic and treatment challenges associated with traumatized intruded permanent incisors: a case report. *Quintessence international (Berlin, Germany : 1985)*, *46*(4), 309–315. https://doi.org/10.3290/j.qi.a33401

Bouchardet, F., de Souza Gruppioni Cortes, M. I., Vilela Bastos, J., Costa de Morais Caldas, I. A., Caldas, M., Franco, A., & Pessoa Vieira, D. N. (2014). The impact of tooth avulsion on daily life performance using the Brazilian OIDP index in children and young adults. *The Journal of forensic odonto-stomatology*, *32*(1), 9–14.

Buczek, O., Zadurska, M., & Osmólska-Bogucka, A. (2014). Ankylosis in adolescence-treatment options with special focus on decoronation-review of literature. *J Stomat*, *67*(3), 346-359.

Chafaie, A., & Portier, R. (2004). Anterior fiber-reinforced composite resin bridge: a case report. *Pediatric dentistry*, *26*(6), 530–534.

Cohenca, N., & Stabholz, A. (2007). Decoronation - a conservative method to treat ankylosed teeth for preservation of alveolar ridge prior to permanent prosthetic reconstruction: literature review and case presentation. *Dental trau-*

matology : official publication of International Association for Dental Traumatology, *23*(2), 87–94. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2006.00454.x

Díaz, J. A., Sandoval, H. P., Pineda, P. I., & Junod, P. A. (2007). Conservative treatment of an ankylosed tooth after delayed replantation: a case report. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *23*(5), 313–317. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2006.00463.x

Einy, S., Kaufman, A. Y., Yoshpe, M., Philosoph, N., Aizenbud, D., & Lin, S. (2018). Decoronation of an ankylosed tooth: Postoperative restoration by means of an intermediate fixed orthodontic laboratory device. *Quintessence international (Berlin, Germany : 1985)*, *49*(3), 239–244. https://doi.org/10.3290/j.qi.a39744

Einy, S., Kridin, K., Kaufman, A. Y., & Cohenca, N. (2020). Immediate post-operative rehabilitation after decoronation. A systematic review. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *36*(2), 141–150. https://doi.org/10.1111/edt.12513

Feldens, C. A., Kramer, P. F., Ferreira, S. H., Spiguel, M. H., & Marquezan, M. (2010). Exploring factors associated with traumatic dental injuries in preschool children: a Poisson regression analysis. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *26*(2), 143–148. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2009.00858.x

Filippi, A., Pohl, Y., & von Arx, T. (2001). Decoronation of an ankylosed tooth for preservation of alveolar bone prior to implant placement. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *17*(2), 93–95. https://doi.org/10.1034/j.1600-9657.2001.017002093.x

Freilich, M. A., Meiers, J. C., Duncan, J. P., Eckrote, K. A., & Goldberg, A. J. (2002). Clinical evaluation of fiber-reinforced fixed bridges. *Journal of the American Dental Association (1939)*, *133*(11), 1524–1541. https://doi.org/10.14219/jada.archive.2002.0084

Gault P. (2013). Idiopathic ankylosis-resorption: diagnosis and treatment. *International orthodontics*, *11*(3), 262–277. https://doi.org/10.1016/j.ortho.2013.06.003

Gupta, A., Yelluri, R. K., & Munshi, A. K. (2015). Fiber-reinforced Composite Resin Bridge: A Treatment Option in Children. *International journal of clinical pediatric dentistry*, *8*(1), 62–65. https://doi.org/10.5005/jp-journals-10005-1285

Hecova, H., Tzigkounakis, V., Merglova, V., & Netolicky, J. (2010). A retrospective study of 889 injured permanent teeth. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *26*(6), 466–475. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2010.00924.x

Hunter, M. L., Hunter, B., Kingdon, A., Addy, M., Dummer, P. M., & Shaw, W. C. (1990). Traumatic injury to maxillary incisor teeth in a group of South

Wales school children. *Endodontics & dental traumatology*, *6*(6), 260–264. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.1990.tb00429.x

Jaikaria, A., & Thakur, S. (2019). Alveolar ridge preservation in a growing patient with decoronation: One-year follow-up. *Journal of the Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *37*(2), 214–217. https://doi.org/10.4103/JISPPD.JISPPD_242_18

Lam, R. V. (1960). Contour changes of the alveolar processes following extractions. *The Journal of prosthetic dentistry*, *10*(1), 25-32.

Lima, T. F. R., Vargas Neto, J., Casarin, R. C. V., Prado, M., Gomes, B. P. F., Almeida, J. F. A., Zaia, A. A., & Soares, A. J. (2017). Multidisciplinary approach for replacement root resorption following severe intrusive luxation: A case report of decoronation. *Quintessence international (Berlin, Germany : 1985)*, *48*(7), 555–561. https://doi.org/10.3290/j.qi.a38334

Lin, S., Schwarz-Arad, D., & Ashkenazi, M. (2013). Alveolar bone width preservation after decoronation of ankylosed anterior incisors. *Journal of endodontics*, *39*(12), 1542–1544. https://doi.org/10.1016/j.joen.2013.08.003

Mahakunakorn, N., Chailertvanitkul, P., Kongsomboon, S., & Tungkulboriboon, J. (2014). Decoronation as a treatment option for replacement root resorption following severe intrusive trauma: a case report. *Oral health and dental management*, *13*(2), 266–270.

Malmgren B. (2000). Decoronation: how, why, and when?. *Journal of the California Dental Association*, *28*(11), 846–854.

Malmgren B. (2013). Ridge preservation/decoronation. *Journal of endodontics*, *39*(3 Suppl), S67–S72. https://doi.org/10.1016/j.joen.2012.11.056

Malmgren, B., & Malmgren, O. (2002). Rate of infraposition of reimplanted ankylosed incisors related to age and growth in children and adolescents. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *18*(1), 28–36. https://doi.org/10.1034/j.1600-9657.2002.180104.x

Malmgren, B., Cvek, M., Lundberg, M., & Frykholm, A. (1984). Surgical treatment of ankylosed and infrapositioned reimplanted incisors in adolescents. *Scandinavian journal of dental research*, *92*(5), 391–399. https://doi.org/10.1111/j.1600-0722.1984.tb00907.x.

Malmgren, B., Malmgren, O., & ANDREASEN, J. O. (2006). Alveolar bone development after decoronation of ankylosed teeth. *Endodontic topics*, *14*(1), 35-40.

Malmgren, B., Tsilingaridis, G., & Malmgren, O. (2015). Long-term follow up of 103 ankylosed permanent incisors surgically treated with decoronation--a retrospective cohort study. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *31*(3), 184–189. https://doi.org/10.1111/edt.12166

Marks, S. C., Jr, & Schroeder, H. E. (1996). Tooth eruption: theories and facts. *The Anatomical record*, *245*(2), 374–393. https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-0185(199606)245:2<374::AID-AR18>3.0.CO;2-M

Misawa, M., Lindhe, J., & Araújo, M. G. (2016). The alveolar process following single-tooth extraction: a study of maxillary incisor and premolar sites in man. *Clinical oral implants research*, *27*(7), 884–889. https://doi.org/10.1111/clr.12710

Mohadeb, J. V., Somar, M., & He, H. (2016). Effectiveness of decoronation technique in the treatment of ankylosis: A systematic review. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *32*(4), 255–263. https://doi.org/10.1111/edt.12247

Ohkubo, K., Susami, T., Mori, Y., Nagahama, K., Takahashi, N., Saijo, H., & Takato, T. (2011). Treatment of ankylosed maxillary central incisors by single-tooth dento-osseous osteotomy and alveolar bone distraction. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, *111*(5), 561–567. https://doi.org/10.1016/j.tripleo.2010.06.026

Owen T. L. (1965). Ankylosis of teeth. *The Journal of the Michigan State Dental Association*, *47*(12), 347–350.

Peretz, B., & Nuni, E. (2012). Resin-bonded cantilever and twist-flex wire for maxillary incisor lost due to trauma. *Journal (Canadian Dental Association)*, *77*, C28.

Sapir, S., & Shapira, J. (2008). Decoronation for the management of an ankylosed young permanent tooth. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *24*(1), 131–135. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2006.00506.x

Sapir, S., Kalter, A., & Sapir, M. R. (2009). Decoronation of an ankylosed permanent incisor: alveolar ridge preservation and rehabilitation by an implant supported porcelain crown. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *25*(3), 346–349. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2009.00788.x

Schatz, J. P., Hakeberg, M., Ostini, E., & Kiliaridis, S. (2013). Prevalence of traumatic injuries to permanent dentition and its association with overjet in a Swiss child population. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *29*(2), 110–114. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2012.01150.x

Schwartz-Arad, D., Levin, L., & Ashkenazi, M. (2004). Treatment options of untreatable traumatized anterior maxillary teeth for future use of dental implantation. *Implant dentistry*, *13*(2), 120–128. https://doi.org/10.1097/01.id.0000116367.53563.19

Sigurdsson A. (2009). Decoronation as an approach to treat ankylosis in growing children. *Pediatric dentistry*, *31*(2), 123–128.

Soares, A.deJ., Gomes, B. P., Zaia, A. A., Ferraz, C. C., & de Souza-Filho, F. J.

(2008). Relationship between clinical-radiographic evaluation and outcome of teeth replantation. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *24*(2), 183–188. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.2007.00528.x

Thilander B. (1995). Basic mechanisms in craniofacial growth. *Acta odontologica Scandinavica*,*53*(3),144–151.https://doi.org/10.3109/00016359509005964

Tsukiboshi, M., & Tsukiboshi, T. (2014). Bone morphology after delayed tooth replantation - case series. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *30*(6), 477–483. https://doi.org/10.1111/edt.12111

Unlu, N., & Belli, S. (2006). Three-year clinical evaluation of fiber-reinforced composite fixed partial dentures using prefabricated pontics. *The journal of adhesive dentistry*, *8*(3), 183–188.

Yeluri, R., & Munshi, A. K. (2012). Fiber reinforced composite loop space maintainer: An alternative to the conventional band and loop. *Contemporary clinical dentistry*, *3*(Suppl 1), S26–S28. https://doi.org/10.4103/0976-237X.95099

Bölüm 6

ÇİFTLİK HAYVANLARINDA YAPILAN EPİGENETİK ÇALIŞMALAR

Gonca SÖNMEZ[1] , Şeref İNAL[2]

1 Arş. Gör. Dr. Selçuk Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Zootekni ve Hayvan Besleme Bölümü, Veterinerlik Genetiği Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-4946-3749
2 Prof. Dr. Selçuk Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Zootekni ve Hayvan Besleme Bölümü, Veterinerlik Zootekni Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0003-4746-8930

1. Sığırlarda Yapılan Epigenetik Çalışmalar

Süt sığırlarında DNA metilasyonu ve süt üretimi arasındaki ilişki araştırılmıştır. Laktasyon sırasında sığır αS1-kazein geni hipometile olarak gözlemlenmiştir (Platenburg ve ark 1996). Araştırmada, laktasyon döngüsü boyunca çeşitli fizyolojik koşullar altında bu genin karakterizasyonuna bakılmıştır. Laktasyon sırasında αS1-kazein kodlayan genin bir parçası olan STAT5-bağlayıcı laktasyon arttırıcı genin hipometilasyona uğradığı keşfedilmiştir (Vanselow ve ark 2006). Meme bezlerinin *Escherichia coli* enfeksiyonu sırasında, bu bölge üç CpG dinükleotitte meydana gelen metilasyon sonucu αS1-kazein anlatımının durmasına neden olduğu gözlemlenmiştir (Vanselow ve ark 2006). Bu gözlemler ayrıca *Streptococcus uberis* enfeksiyonu ile de gösterilmiştir (Swanson ve ark 2009). Aynı üç CpG dinükleotidlerin metilasyonu, sağlıklı sütçü sığırlarda süt sağımı aniden kesildiği zaman sağım yapılmayan dönemlerde de görülmüştür (Singh ve ark 2009). González-Recio ve ark (2012), süt sığırlarında yavrularının süt üretimini etkileyip etkilemediğini görmek için nesiller arası bir çalışma başlatmışlardır. Daha önceki doğumdan olan yavruyu emzirmekte olan ineklerden doğan dişi buzağıların ergin çağda ilk doğan buzağılara göre 18 ila 91 kg daha az süt ürettiklerini ve ömürlerinin daha kısa olduğunu tespit etmiştirler (González-Recio ve ark 2012). Araştırmacılar nesiller boyu etkisinin gözlemlenmesi nedeniyle epigenetik kalıtımın rolünün araştırılmasını önermişlerdir. Ancak bu çalışmada etkilenen buzağılarda kontrollere karşı epigenetik farklılıklara spesifik olarak bakılmamıştır.

Yağ kitlesi ve obezite ile ilişkili FTO geninin intron 1 bölgesideki tek nükleotid polimorfizmleri, gen anlatımının ve vücut ağırlığının artması, obezite ve tip 2 diabetes mellitus ile ilişkilendirilmiştir. Yüksek laktasyon performansı ile beraber yüksek süt verimi, son zamanlarda sütçü ineklerin meme epitel hücrelerinin aşırı derecede miRNA-29 ekspresyonuyla ilişkilendirilmiştir (Melnik ve Schmitz 2017). İnek sütü, süt tüketenlerin sistemik dolaşımına ve hedef mRNA'larına ulaşan önemli miktarda ekzozomal miRNA-29s sağlamaktadır. miRNA-29s DNMT'leri hedeflemekte ve böylece CpG metilasyonunu azaltmaktadır. Sütteki ekzozomal miRNA-29s'ler FTO metilasyonunu azaltıp süt tüketenlerde epigenetik olarak FTO anlatımını arttırabilmektedir (Melnik 2015).

Gluten ve kazein içermeyen diyetlerin, çeşitli hastalardaki bağırsak, otoimmün ve nörolojik belirtileri iyileştirdiği bildirilmiştir; ancak altta yatan etki mekanizması belirsizliğini korumaktadır. Postnatal erken gelişim sırasında ortaya çıkan CpG metilasyonu ve histon değişiklikleri de dahil olmak üzere epigenetik programlama, ilerleyen yaşlarda hastalık meydana gelme riskini etkileyebilmektedir. Gıda kaynaklı prolin bakımından zengin opioid peptidlerin insan nöronal ve gastrointestinal epitelyal hücre kültürlerinde opioid reseptörlerin epigenetik modifikasyonlarla aktivasyonu

KAYNAKÇA

Altmann S, Murani E, Schwerin M, Metges CC, Wimmers K, Ponsuksili S, 2012. Maternal dietary protein restriction and excess affects offspring gene expression and methylation of non-SMC subunits of condensin I in liver and skeletal muscle. Epigenetics, 7, 239–252.

Benny Klimek ME, Aydogdu T, Link MJ, Pons M, Koniaris LG, Zimmers TA, 2010. Acute inhibition of myostatin-family proteins preserves skeletal muscle in mouse models of cancer cachexia. Biochem Biophys Res Commun, 391, 1548–1554.

Berghof TV, Parmentier HK, Lammers A, 2013. Transgenerational epigenetic effects on innate immunity in broilers: an underestimated field to be explored? Poult Sci, 92, 2904–2913.

Braunschweig M, Jagannathan V, Gutzwiller A, Bee G, 2012. Investigations on transgenerational epigenetic response down the male line in F2 pigs. PLoS One, 7, e30583.

Bugaut M,1987. Occurrence, absorption and metabolism of short chain fatty acids in the digestive tract of mammals. Comp Biochem Physiol B, 86, 439–472.

Chen M, Dasgupta C, Xiong F, Zhang L, 2014. Epigenetic Up-regulation of Large-Conductance Ca2+-Activated K+ Channel Expression in Uterine Vascular Adaptation to Pregnancy. Hypertension, 3, 610-618.

Choi KH, Park JK, Son D, Hwang JY, Lee DK, Ka H, et al, 2016. Reactivation of Endogenous Genes and Epigenetic Remodeling Are Barriers for Generating Transgene-Free Induced Pluripotent Stem Cells in Pig. PLoS ONE, 11(6): e0158046.

Corominas J, Marchesi JA, Puig-Oliveras A, et al, 2015. Epigenetic regulation of the ELOVL6 gene is associated with a major QTL effect on fatty acid composition in pigs. Genetics, Selection, Evolution, GSE 47(1):20.

Dai E, Yu X, Zhang Y, et al, 2014. EpimiR: a database of curated mutual regulation between miRNAs and epigenetic modifications. Database: The Journal of Biological Databases and Curation, bau023.

Daniel ZC, Brameld JM, Craigon J, Scollan ND, Buttery PJ, 2007. Effect of maternal dietary restriction during pregnancy on lamb carcass characteristics and muscle fiber composition. J Anim Sci, 85, 1565–1576.

Davison F, Nair V, 2004. Marek's Disease: An Evolving Problem. London: Elsevier Science Press.

Dean W, Santos F, Stojkovic M, Zakhartchenko V, Walter J, Wolf E, Reik W, 2001. Conservation of methylation reprogramming in mammalian development: aberrant reprogramming in cloned embryos. Proc Natl Acad Sci USA, 98, 13734–13738.

Desmet KLJ, Van Hoeck V, Gagné D, et al, 2016. Exposure of bovine oocytes and embryos to elevated non-esterified fatty acid concentrations: integration

of epigenetic and transcriptomic signatures in resultant blastocysts. BMC Genomics, 17: 1004.

Fahey AJ, Brameld JM, Parr T, Buttery PJ, 2005. The effect of maternal undernutrition before muscle differentiation on the muscle fiber development of the newborn lamb. J Anim Sci, 83, 2564–2571.

Fan H, Zhang R, Tesfaye D, Tholen E, Looft C, Holker M, Schellander K, Cinar MU, 2012. Sulforaphane causes a major epigenetic repression of myostatin in porcine satellite cells. Epigenetics, 7, 1379–1390.

González-Recio O, Ugarte E, Bach A, 2012. Trans-generational effect of maternal lactation during pregnancy: a Holstein cow model. PLoS One, 7(12), e51816.

Green BB, Kerr DE, 2014. Epigenetic contribution to individual variation in response to lipopolysaccharide in bovine dermal fibroblasts. Vet Immunol Immunopathol, 157, 49–58.

Heinzmann J, Hansmann T, Herrmann D, Wrenzycki C, Zechner U, Haaf T, Niemann H, 2011. Epigenetic profile of developmentally important genes in bovine oocytes. Mol Reprod Dev, 78, 188–201.

Ho E, Clarke JD, Dashwood RH, 2009. Dietary sulforaphane, a histone deacetylase inhibitor for cancer prevention. J Nutr, 139, 2393–2396.

Hosseini SM, Dufort I, Nieminen J, et al, 2016. Epigenetic modification with trichostatin A does not correct specific errors of somatic cell nuclear transfer at the transcriptomic level; highlighting the non-random nature of oocyte-mediated reprogramming errors. BMC Genomics, 17: 16.

Hu Y, Xu H, Li Z, Zheng X, Jia X, Nie Q, Zhang X, 2013. Comparison of the genome-wide DNA methylation profiles between fast-growing and slow-growing broilers. PLoS One, 8, e56411.

Huan Y, Wang HM, Wu ZF, Zhang JG, Zhu J, Liu ZH, He HB, 2015. Epigenetic Modification of Cloned Embryos Improves Nanog Reprogramming in Pigs. Cellular Reprogramming. June, 17(3): 191-198.

Huan YJ, Zhu J, Wang HM, Wu ZF, Zhang JG, Xie BT, Li JY, Kong QR, Liu ZH, He HB, 2014. Epigenetic modification agents improve genomic methylation reprogramming in porcine cloned embryos. J Reprod Dev 60: 377–382.

Huang MB, Xu H, Xie SJ, Zhou H, Qu LH, 2011. Insulin-like growth factor-1 receptor is regulated by microRNA-133 during skeletal myogenesis. PLoS One, 6, e29173.

Hyldig SM, Croxall N, Contreras DA, Thomsen PD, Alberio R, 2011. Epigenetic reprogramming in the porcine germ line. BMC Dev Biol, 11, 11.

Itoh N, 2007.The Fgf families in humans, mice, and zebrafish: their evolutional processes and roles in development, metabolism, and disease. Biol Pharm Bull. 30, 1819–1825.

Kim SY, Kim TS, Park SH, et al, 2014. Siberian Sturgeon Oocyte Extract Induces

Epigenetic Modifications of Porcine Somatic Cells and Improves Developmental Competence of SCNT Embryos. Asian-Australasian Journal of Animal Sciences, 27(2):266-277.

Kruip TAM, den Daas JHG, 1997. In vitro produced and cloned embryos: effects on pregnancy, parturition and offspring. Theriogenology, 47, 43–52.

Li RW, Li C, 2006. Butyrate induces profound changes in gene expression related to multiple signal pathways in bovine kidney epithelial cells. BMC Genomics, 7, 234.

Liu X, Wang J, Li R, Yang X, Sun Q, Albrecht E, Zhao R, 2011. Maternal dietary protein affects transcriptional regulation of myostatin gene distinctively at weaning and finishing stages in skeletal muscle of Meishan pigs. Epigenetics, 6, 899–907.

Mao J, Zhang Q, Deng W, et al, 2017. Epigenetic Modifiers Facilitate Induction and Pluripotency of Porcine iPSCs. Stem Cell Reports, 8(1):11-20.

Melnik BC, 2015. Milk: an epigenetic amplifier of FTO-mediated transcription? Implications for Western diseases. Journal of Translational Medicine, 13: 385.

Melnik BC, Schmitz G, 2017. Milk's Role as an Epigenetic Regulator in Health and Disease. *Diseases*, *5*, 12.

Niculescu MD, Zeisel SH, 2002. Diet, methyl donors and DNA methylation: interactions between dietary folate, methionine and choline. J Nutr, 132, 2333–2335.

Niemann H, Carnwath JW, Herrmann D, Wieczorek G, Lemme E, Lucas-Hahn A, Olek S, 2010. DNA methylation patterns reflect epigenetic reprogramming in bovine embryos. Cell Reprogram, 12, 33–42.

Pistek VL, Furst RW, Kliem H, Bauersachs S, Meyer HH, Ulbrich SE, 2013. HOXA10 mRNA expression and promoter DNA methylation in female pig offspring after in utero estradiol-17beta exposure. J Steroid Biochem Mol Biol, 138, 435–444.

Platenburg GJ, Vollebregt EJ, Karatzas CN, Kootwijk EP, De Boer HA, Strijker R,1996. Mammary gland-specific hypomethylation of Hpa II sites flanking the bovine alpha S1-casein gene. Transgenic Res, 5, 421–431.

Porto-Neto LR, Fortes MRS, McWilliam SM, Lehnert SA, Reverter A, 2014. Variation in genes involved in epigenetic processes offers insights into tropically adapted cattle diversity. Frontiers in Genetics, 5, 89.

Salces-Ortiz J, González C, Bolado-Carrancio A, et al, 2015. Ovine HSP90AA1 gene promoter: functional study and epigenetic modifications. Cell Stress & Chaperones, 20(6):1001-1012.

Samiec M, Opiela J, Lipiński D, Romanek J, 2015. Trichostatin A-Mediated Epigenetic Transformation of Adult Bone Marrow-Derived Mesenchymal Stem Cells Biases the In Vitro Developmental Capability, Quality, and Plu-

ripotency Extent of Porcine Cloned Embryos. BioMed Research International, 2015:814686.

Singh K, Jaiswal D, 2012.One-Carbon Metabolism, Spermatogenesis, and Male Infertility. Reproductive Sciences, 20(6) 622-630.

Smith LC, Therrien J, Filion F, Bressan F, Meirelles FV, 2015. Epigenetic consequences of artificial reproductive technologies to the bovine imprinted genes SNRPN, H19/IGF2, and IGF2R. Frontiers in Genetics, 6, 58.

Song Y, Hai T, Wang Y, et al, 2014. Epigenetic reprogramming, gene expression and in vitro development of porcine SCNT embryos are significantly improved by a histone deacetylase inhibitor—m-carboxycinnamic acid bishydroxamide (CBHA). Protein & Cell, 5(5):382-393.

Swanson KM, Stelwagen K, Dobson J, Henderson HV, Davis SR, Farr VC, Singh K, 2009. Transcriptome profiling of Streptococcus uberis-induced mastitis reveals fundamental differences between immune gene expression in the mammary gland and in a primary cell culture model. J Dairy Sci, 92, 117–129.

Tarleton BJ, Wiley AA, Bartol FF, 2001. Neonatal estradiol exposure alters uterine morphology and endometrial transcriptional activity in prepubertal gilts. Domest Anim Endocrinol, 21, 111–125.

Tian F, Zhan F, Vanderkraats ND, Hiken JF, Edwards JR, Zhang H, Zhao K, Song J, 2013. DNMT gene expression and methylome in Marek's disease resistant and susceptible chickens prior to and following infection by MDV. Epigenetics, 8(4), 431–444.

Trivedi MS, Hodgson NW, Walker SJ, Trooskens G, Nair V, Deth RC, 2015. Epigenetic effects of casein-derived opioid peptides in SH-SY5Y human neuroblastoma cells. Nutrition & Metabolism, 12, 54.

Trivedi MS, Shah JS, Al-Mughairy S, et al, 2014. Food-derived opioid peptides inhibit cysteine uptake with redox and epigenetic consequences. The Journal of nutritional biochemistry, 25(10):1011-1018.

Urrego R, Rodriguez-Osorio N, Niemann H, 2014. Epigenetic disorders and altered gene expression after use of Assisted Reproductive Technologies in domestic cattle. Epigenetics,9(6):803-815.

Vanselow J, Yang W, Herrmann J, Zerbe H, Schuberth HJ, Petzl W, Tomek W, Seyfert HM, 2006. DNA-remethylation around a STAT5-binding enhancer in the alphaS1-casein promoter is associated with abrupt shutdown of alphaS1-casein synthesis during acute mastitis. J Mol Endocrinol, 37,463–477.

Wang Z, Dao R, Bao L, et al, 2014. Epigenetic reprogramming of human lung cancer cells with the extract of bovine parthenogenetic oocytes. Journal of Cellular and Molecular Medicine,18(9):1807-1815.

Weyrich A, Benz S, Karl S, Jeschek M, Jewgenow K, Fickel J, 2016. Paternal heat

exposure causes DNA methylation and gene expression changes of Stat3 in Wild guinea pig sons. Ecology and Evolution, 6(9):2657-2666.

Wu S, Li RW, Li W, Li CJ, 2012. Transcriptome characterization by RNA-seq unravels the mechanisms of butyrate-induced epigenomic regulation in bovine cells. PLoS One, 7, e36940.

Yao W, Li Y, Li B, et al, 2015. Epigenetic Regulation of Bovine Spermatogenic Cell-Specific Gene Boule. Schlatt S, ed. PLoS ONE, 10(6):e0128250.

Young LE, Sinclair KD, Wilmut I, 1998. Large offspring syndrome in cattle and sheep. Rev Reprod, 3, 155–163.

Zhang S, Rattanatray L, McMillen IC, Suter CM, Morrison JL, 2011. Periconceptional nutrition and the early programming of a life of obesity or adversity. Prog Biophys Mol Biol, 106, 307–314.

Zhu Y, Liao X, Lu L, et al, 2017. Maternal dietary zinc supplementation enhances the epigenetic-activated antioxidant ability of chick embryos from maternal normal and high temperatures. Oncotarget, 12, 19814-19824.

Bölüm 7

DİKKAT EKSİKLİĞİ/ HİPERAKTİVİTE BOZUKLUĞU (DEHB) VE BESLENME

İbrahim Hakkı ÇAĞIRAN[1]

1 Öğr. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen, Üniversitesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-3125-1198, dyt.ihcagiran@gmail.com

Giriş

Dikkat Eksikliği/ Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB), çocukluk gelişimi sırasında ortaya çıkan ve yetişkinliğe kadar devam eden yaygın bir nörogelişimsel bozukluktur (American Psychiatric Association, 2013; Anheyer, Lauche, Schumann, Dobos ve Cramer, 2017). DEHB, davranışsal anormalliklerin heterojenliğini kapsayan şemsiye terimlerdir. DEHB, dikkatsiz, hiperaktif ve dürtüsel davranışlarla karakterize davranışlar yer alır (American Psychiatric Association, 2013). DEHB dünya çapında 18 yaş altı çocukların yaklaşık %5'ini ve yetişkinlerin %2,5'ini etkilemektedir. Ek olarak DEHB, kişilik bozuklukları ve madde kötüye kullanımı gibi diğer akıl sağlığı sorunlarıyla da ilişkilidir. DEHB kişinin sosyal ve kişisel yaşamı üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabilir ve eğitimde yetersiz performans, işsizlik ve suç faaliyetlerine karışma gibi pek çok istenmeyen sonuca yol açabilmektedir. DEHB artık çocuklarda en sık teşhis edilen kronik psikolojik bozukluklar arasında kabul edilmektedir (Zhu ve diğerleri, 2021).

Yapılan birçok çalışmada DEHB'nin çeşitli çevresel faktörlerle ilişkili olduğunu gösterilmiştir. Annenin strese maruz kalması, maternal dönem alkol kullanımı gibi doğum öncesi risk faktörleri ve düşük doğum ağırlığı, prematürite gibi perinatal faktörler, çevresel toksinler (bifeniller, kurşun), psikososyal durumlar ve beslenme eksiklikleri en temel nedenler arasında yer almaktadır (Banaschewski ve diğerleri, 2017). Görsel-işitsel medyaya ve hızlı tempolu televizyona maruz kalma gibi ek çevresel faktörler, daha sonraki çocukluk dönemindeki dikkat sorunlarına neden olabilir (DiGirolamo ve Ramirez-Zea, 2009). DEHB, besin eksiklikleri ve "sağlıksız" yeme alışkanlıkları ile ilişkilendirilmiştir. DEHB'de sadece belirli besinler değil, aynı zamanda eksiksiz bir diyet uygulaması yapılması gerekmektedir (Wiegersma, Dalman, Lee, Karlsson ve Gardner, 2019). Demir, çinko, D vitamini ve omega-3 çoklu doymamış yağ asitlerinin (omega-3) anne eksikliklerinin fetüsün gelişmekte olan beynini etkilediği bulunmuştur (Banaschewski ve diğerleri, 2017; J. P.-C. Chang, Su, Mondelli ve Pariante, 2018; Ma ve diğerleri, 2021; H. Wang ve diğerleri, 2021). Hamilelik dönemi hiper tansiyon öyküsü, özellikle erken başlangıçlı preeklampsinin, nörogelişimsel bozukluklar geliştirme riskinin artmasıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, geliştirilmiş annenin hipertansiyon bakımına ve çocukların nörogelişimsel sorunlarının erken saptanması ve taranmasına yönelik kritik ihtiyacı vurgulamaktadır (H. Wang ve diğerleri, 2021).

Bu derleme çocuklarda dikkat eksikliği/ hiperaktivite bozukluğu gelişimine yol açabilecek beslenme yetersizliklerini incelemek amacıyla yazılmıştır. Bu faktörlerin belirlenmesi, çocukların ve ailelerin yaşamlarının birçok yönünü etkilediği ve genellikle diğer psikiyatrik ve zihinsel komorbiditelerle ilişkili olduğu için, DEHB'nin önlenmesine odaklanmaya ve insidansını azaltmaya da yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

Abbasi, S.-H., Heidari, S., Mohammadi, M.-R., Tabrizi, M., Ghaleiha, A. ve Akhondzadeh, S. (2011). Acetyl-L-Carnitine as an Adjunctive Therapy in the Treatment of Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder in Children and Adolescents: A Placebo-Controlled Trial. *Child Psychiatry & Human Development*, *42*(3), 367-375. doi:10.1007/s10578-011-0220-y

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. American Psychiatric Association. doi:10.1176/appi.books.9780890425596

Anheyer, D., Lauche, R., Schumann, D., Dobos, G. ve Cramer, H. (2017). Herbal medicines in children with attention deficit hyperactivity disorder (ADHD): A systematic review. *Complementary Therapies in Medicine*, *30*, 14-23. doi:10.1016/j.ctim.2016.11.004

Arnold, L. E., Amato, A., Bozzolo, H., Hollway, J., Cook, A., Ramadan, Y., … Manos, M. (2007). Acetyl-L-Carnitine (ALC) in Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Multi-Site, Placebo-Controlled Pilot Trial. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, *17*(6), 791-802. doi:10.1089/cap.2007.018

Arnold, L. E., DiSilvestro, R. A., Bozzolo, D., Bozzolo, H., Crowl, L., Fernandez, S., … Joseph, E. (2011). Zinc for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: Placebo-Controlled Double-Blind Pilot Trial Alone and Combined with Amphetamine. *Journal of Child and Adolescent Psychopharmacology*, *21*(1), 1-19. doi:10.1089/cap.2010.0073

Banaschewski, T., Becker, K., Döpfner, M., Holtmann, M., Rösler, M. ve Romanos, M. (2017). Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *Deutsches Ärzteblatt international*. doi:10.3238/arztebl.2017.0149

Barbosa, R. S. D. ve Vieira-Coelho, M. A. (2020). Probiotics and prebiotics: focus on psychiatric disorders – a systematic review. *Nutrition Reviews*, *78*(6), 437-450. doi:10.1093/nutrit/nuz080

Bekaroğlu, M., Asian, Y., Gedik, Y., Değer, O., Mocan, H., Erduran, E. ve Karahan, C. (1996). Relationships Between Serum Free Fatty Acids and Zinc, and Attention Deficit Hyperactivity Disorder: A Research Note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *37*(2), 225-227. doi:10.1111/j.1469-7610.1996.tb01395.x

Bilici, M., Yıldırım, F., Kandil, S., Bekaroğlu, M., Yıldırmış, S., Değer, O., … Aksu, H. (2004). Double-blind, placebo-controlled study of zinc sulfate in the treatment of attention deficit hyperactivity disorder. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, *28*(1), 181-190. doi:10.1016/j.pnpbp.2003.09.034

Bloch, M. H. ve Mulqueen, J. (2014). Nutritional Supplements for the Treatment of ADHD. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, *23*(4), 883-897. doi:10.1016/j.chc.2014.05.002

Bloch, M. H. ve Qawasmi, A. (2011). Omega-3 Fatty Acid Supplementation for the Treatment of Children With Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Symptomatology: Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *50*(10), 991-1000. doi:10.1016/j.jaac.2011.06.008

Bosch, A., Bierens, M., de Wit, A. G., Ly, V., van der Velde, J., de Boer, H., … Rommelse, N. N. (2020). A two arm randomized controlled trial comparing the short and long term effects of an elimination diet and a healthy diet in children with ADHD (TRACE study). Rationale, study design and methods. *BMC Psychiatry*, *20*(1), 262. doi:10.1186/s12888-020-02576-2

Cardoso, C. C., Lobato, K. R., Binfaré, R. W., Ferreira, P. K., Rosa, A. O., Santos, A. R. S. ve Rodrigues, A. L. S. (2009). Evidence for the involvement of the monoaminergic system in the antidepressant-like effect of magnesium. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, *33*(2), 235-242. doi:10.1016/j.pnpbp.2008.11.007

Ceylan, M. F., Sener, S., Bayraktar, A. C. ve Kavutcu, M. (2012). Changes in oxidative stress and cellular immunity serum markers in attention-deficit/hyperactivity disorder. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, *66*(3), 220-226. doi:10.1111/j.1440-1819.2012.02330.x

Ceylan, M., Sener, S., Bayraktar, A. C. ve Kavutcu, M. (2010). Oxidative imbalance in child and adolescent patients with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, *34*(8), 1491-1494. doi:10.1016/j.pnpbp.2010.08.010

Chang, J. P.-C., Su, K.-P., Mondelli, V. ve Pariante, C. M. (2018). Omega-3 Polyunsaturated Fatty Acids in Youths with Attention Deficit Hyperactivity Disorder: a Systematic Review and Meta-Analysis of Clinical Trials and Biological Studies. *Neuropsychopharmacology*, *43*(3), 534-545. doi:10.1038/npp.2017.160

Chang, S.-W. ve Lee, H.-C. (2019). Vitamin D and health - The missing vitamin in humans. *Pediatrics & Neonatology*, *60*(3), 237-244. doi:10.1016/j.pedneo.2019.04.007

Checa-Ros, A., Jeréz-Calero, A., Molina-Carballo, A., Campoy, C. ve Muñoz-Hoyos, A. (2021). Current Evidence on the Role of the Gut Microbiome in ADHD Pathophysiology and Therapeutic Implications. *Nutrients*, *13*(1), 249. doi:10.3390/nu13010249

Chotai, J., Serretti, A., Lattuada, E., Lorenzi, C. ve Lilli, R. (2003). Gene–environment interaction in psychiatric disorders as indicated by season of birth variations in tryptophan hydroxylase (TPH), serotonin transporter (5-HTTLPR) and dopamine receptor (DRD4) gene polymorphisms. *Psychiatry Research*, *119*(1-2), 99-111. doi:10.1016/S0165-1781(03)00112-4

Cosman, F., de Beur, S. J., LeBoff, M. S., Lewiecki, E. M., Tanner, B., Randall, S. ve Lindsay, R. (2014). Clinician's Guide to Prevention and Treatment of Osteoporosis. *Osteoporosis International*, *25*(10), 2359-2381. doi:10.1007/

s00198-014-2794-2

Cryan, J. F., O'Riordan, K. J., Cowan, C. S. M., Sandhu, K. V., Bastiaanssen, T. F. S., Boehme, M., … Dinan, T. G. (2019). The Microbiota-Gut-Brain Axis. *Physiological Reviews*, *99*(4), 1877-2013. doi:10.1152/physrev.00018.2018

Dawson-Hughes, B., Mithal, A., Bonjour, J.-P., Boonen, S., Burckhardt, P., Fuleihan, G. E.-H., … Yoshimura, N. (2010). IOF position statement: vitamin D recommendations for older adults. *Osteoporosis International*, *21*(7), 1151-1154. doi:10.1007/s00198-010-1285-3

DiGirolamo, A. M. ve Ramirez-Zea, M. (2009). Role of zinc in maternal and child mental health. *The American Journal of Clinical Nutrition*, *89*(3), S940-S945. doi:10.3945/ajcn.2008.26692C

Dufault, R., Schnoll, R., Lukiw, W. J., LeBlanc, B., Cornett, C., Patrick, L., … Crider, R. (2009). Mercury exposure, nutritional deficiencies and metabolic disruptions may affect learning in children. *Behavioral and Brain Functions*, *5*(1), 44. doi:10.1186/1744-9081-5-44

Ghanaatgar, M., Taherzadeh, S., Ariyanfar, S., Razeghi Jahromi, S., Martami, F., Mahmoudi Gharaei, J., … Shahrivar, Z. (2023). Probiotic supplement as an adjunctive therapy with Ritalin for treatment of attention-deficit hyperactivity disorder symptoms in children: a double-blind placebo-controlled randomized clinical trial. *Nutrition & Food Science*, *53*(1), 19-34. doi:10.1108/NFS-12-2021-0388

Gibson, G. R., Hutkins, R., Sanders, M. E., Prescott, S. L., Reimer, R. A., Salminen, S. J., … Reid, G. (2017). Expert consensus document: The International Scientific Association for Probiotics and Prebiotics (ISAPP) consensus statement on the definition and scope of prebiotics. *Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology*, *14*(8), 491-502. doi:10.1038/nrgastro.2017.75

Gibson, G. R. ve Roberfroid, M. B. (1995). Dietary Modulation of the Human Colonic Microbiota: Introducing the Concept of Prebiotics. *The Journal of Nutrition*, *125*(6), 1401-1412. doi:10.1093/jn/125.6.1401

Gkougka, D., Mitropoulos, K., Tzanakaki, G., Panagouli, E., Psaltopoulou, T., Thomaidis, L., … Tsitsika, A. (2022). Gut microbiome and attention deficit/hyperactivity disorder: a systematic review. *Pediatric Research*, *92*(6), 1507-1519. doi:10.1038/s41390-022-02027-6

Goksugur, S. B., Tufan, A. E., Semiz, M., Gunes, C., Bekdas, M., Tosun, M. ve Demircioglu, F. (2014). Vitamin D status in children with attention-deficit-hyperactivity disorder. *Pediatrics International*, *56*(4), 515-519. doi:10.1111/ped.12286

Hawkey, E. ve Nigg, J. T. (2014). Omega−3 fatty acid and ADHD: Blood level analysis and meta-analytic extension of supplementation trials. *Clinical Psychology Review*, *34*(6), 496-505. doi:10.1016/j.cpr.2014.05.005

Holick, M. F., Binkley, N. C., Bischoff-Ferrari, H. A., Gordon, C. M., Hanley, D.

A., Heaney, R. P., … Weaver, C. M. (2011). Evaluation, Treatment, and Prevention of Vitamin D Deficiency: an Endocrine Society Clinical Practice Guideline. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism*, *96*(7), 1911-1930. doi:10.1210/jc.2011-0385

Iuga, C., Alvarez-Idaboy, J. R. ve Vivier-Bunge, A. (2011). ROS Initiated Oxidation of Dopamine under Oxidative Stress Conditions in Aqueous and Lipidic Environments. *The Journal of Physical Chemistry B*, *115*(42), 12234-12246. doi:10.1021/jp206347u

Kalenik, A., Kardaś, K., Rahnama, A., Sirojć, K. ve Wolańczyk, T. (2021). Gut microbiota and probiotic therapy in ADHD: A review of current knowledge. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, *110*, 110277. doi:10.1016/j.pnpbp.2021.110277

Kawatani, M., Tsukahara, H. ve Mayumi, M. (2011). Evaluation of oxidative stress status in children with pervasive developmental disorder and attention deficit hyperactivity disorder using urinary-specific biomarkers. *Redox Report*, *16*(1), 45-46. doi:10.1179/174329211X12968219310873

Khoshbakht, Y., Moghtaderi, F., Bidaki, R., Hosseinzadeh, M. ve Salehi-Abargouei, A. (2021). The effect of dietary approaches to stop hypertension (DASH) diet on attention-deficit hyperactivity disorder (ADHD) symptoms: a randomized controlled clinical trial. *European Journal of Nutrition*, *60*(7), 3647-3658. doi:10.1007/s00394-021-02527-x

Konofal, E., Lecendreux, M., Deron, J., Marchand, M., Cortese, S., Zaïm, M., … Arnulf, I. (2008). Effects of Iron Supplementation on Attention Deficit Hyperactivity Disorder in Children. *Pediatric Neurology*, *38*(1), 20-26. doi:10.1016/j.pediatrneurol.2007.08.014

Kul, M., Unal, F., Kandemir, H., Sarkarati, B., Kilinc, K. ve Kandemir, S. B. (2015). Evaluation of Oxidative Metabolism in Child and Adolescent Patients with Attention Deficit Hyperactivity Disorder. *Psychiatry Investigation*, *12*(3), 361. doi:10.4306/pi.2015.12.3.361

Lopresti, A. L. (2015). Oxidative and nitrosative stress in ADHD: possible causes and the potential of antioxidant-targeted therapies. *ADHD Attention Deficit and Hyperactivity Disorders*, *7*(4), 237-247. doi:10.1007/s12402-015-0170-5

Ma, S., Zhu, D., Yin, W., Hao, J., Huang, K., Tao, F., … Zhu, P. (2021). The role of neonatal vitamin D in the association of prenatal depression with toddlers ADHD symptoms: A birth cohort study. *Journal of Affective Disorders*, *281*, 390-396. doi:10.1016/j.jad.2020.12.033

Munns, C. F., Shaw, N., Kiely, M., Specker, B. L., Thacher, T. D., Ozono, K., … Högler, W. (2016). Global Consensus Recommendations on Prevention and Management of Nutritional Rickets. *Hormone Research in Paediatrics*, *85*(2), 83-106. doi:10.1159/000443136

Parletta, N., Milte, C. M. ve Meyer, B. J. (2013). Nutritional modulation of cogni-

tive function and mental health. *The Journal of Nutritional Biochemistry*, *24*(5), 725-743. doi:10.1016/j.jnutbio.2013.01.002

Pärtty, A., Kalliomäki, M., Wacklin, P., Salminen, S. ve Isolauri, E. (2015). A possible link between early probiotic intervention and the risk of neuropsychiatric disorders later in childhood: a randomized trial. *Pediatric Research*, *77*(6), 823-828. doi:10.1038/pr.2015.51

Patrick, R. P. ve Ames, B. N. (2015). Vitamin D and the omega-3 fatty acids control serotonin synthesis and action, part 2: Relevance for ADHD, bipolar disorder, schizophrenia, and impulsive behavior. *FASEB Journal*, *29*(6), 2207-2222. doi:10.1096/fj.14-268342

Pinto, S., Correia-de-Sá, T., Sampaio-Maia, B., Vasconcelos, C., Moreira, P. ve Ferreira-Gomes, J. (2022). Eating Patterns and Dietary Interventions in ADHD: A Narrative Review. *Nutrients*, *14*(20), 4332. doi:10.3390/nu14204332

Recommendations Abstracted from the American Geriatrics Society Consensus Statement on Vitamin D for Prevention of Falls and Their Consequences. (2014).*Journal of the American Geriatrics Society*, *62*(1), 147-152. doi:10.1111/jgs.12631

Scassellati, C., Bonvicini, C., Faraone, S. V. ve Gennarelli, M. (2012a). Biomarkers and Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Systematic Review and Meta-Analyses. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *51*(10), 1003-1019.e20. doi:10.1016/j.jaac.2012.08.015

Scassellati, C., Bonvicini, C., Faraone, S. V. ve Gennarelli, M. (2012b). Biomarkers and Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder: A Systematic Review and Meta-Analyses. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *51*(10), 1003-1019.e20. doi:10.1016/j.jaac.2012.08.015

Schmidt, M. E., Kruesi, M. J. P., Elia, J., Borcherding, B. G., Elin, R. J., Hosseini, J. M., … Hamburger, S. (1994). Effect of dextroamphetamine and methylphenidate on calcium and magnesium concentration in hyperactive boys. *Psychiatry Research*, *54*(2), 199-210. doi:10.1016/0165-1781(94)90007-8

Sepehrmanesh, Z., Shahzeidi, A., Mansournia, M., Ghaderi, A. ve Ahmadvand, A. (2021). Clinical and metabolic reaction to probiotic supplement in children suffering attention-deficit hyperactivity disorder: A randomized, double-blind, placebo-controlled experiment. *International Archives of Health Sciences*, *8*(2), 90. doi:10.4103/iahs.iahs_112_20

Sonuga-Barke, E. J. S., Brandeis, D., Cortese, S., Daley, D., Ferrin, M., Holtmann, M., … Sergeant, J. (2013). Nonpharmacological Interventions for ADHD: Systematic Review and Meta-Analyses of Randomized Controlled Trials of Dietary and Psychological Treatments. *American Journal of Psychiatry*, *170*(3), 275-289. doi:10.1176/appi.ajp.2012.12070991

Sukmajaya, A. C., Lusida, M. I., Soetjipto ve Setiawati, Y. (2021). Systematic review of gut microbiota and attention-deficit hyperactivity disorder

(ADHD). *Annals of General Psychiatry*, *20*(1), 12. doi:10.1186/s12991-021-00330-w

Tolppanen, A.-M., Sayers, A., Fraser, W. D., Lewis, G., Zammit, S. ve Lawlor, D. A. (2012). The Association of 25-Hydroxyvitamin D3 and D2 with Behavioural Problems in Childhood. *PLoS ONE*, *7*(7), e40097. doi:10.1371/journal.pone.0040097

Toren, P., Eldar, S., Sela, B.-A., Wolmer, L., Weitz, R., Inbar, D., … Laor, N. (1996). Zinc deficiency in attention-deficit hyperactivity disorder. *Biological Psychiatry*, *40*(12), 1308-1310. doi:10.1016/S0006-3223(96)00310-1

Ubbenhorst, A., Striebich, S., Lang, F. ve Lang, U. E. (2011). Exploring the relationship between vitamin D and basic personality traits. *Psychopharmacology*, *215*(4), 733-737. doi:10.1007/s00213-011-2175-x

Van Oudheusden, L. J. ve Scholte, H. R. (2002). Efficacy of carnitine in the treatment of children with attention-deficit hyperactivity disorder. *Prostaglandins, Leukotrienes and Essential Fatty Acids*, *67*(1), 33-38. doi:10.1054/plef.2002.0378

Wang, H., László, K. D., Gissler, M., Li, F., Zhang, J., Yu, Y. ve Li, J. (2021). Maternal hypertensive disorders and neurodevelopmental disorders in offspring: a population-based cohort in two Nordic countries. *European Journal of Epidemiology*, *36*(5), 519-530. doi:10.1007/s10654-021-00756-2

Wang, L.-J., Yang, C.-Y., Kuo, H.-C., Chou, W.-J., Tsai, C.-S. ve Lee, S.-Y. (2022). Effect of Bifidobacterium bifidum on Clinical Characteristics and Gut Microbiota in Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder. *Journal of Personalized Medicine*, *12*(2), 227. doi:10.3390/jpm12020227

Weydert, J. (2014). Vitamin D in Children's Health. *Children*, *1*(2), 208-226. doi:10.3390/children1020208

Wiegersma, A. M., Dalman, C., Lee, B. K., Karlsson, H. ve Gardner, R. M. (2019). Association of Prenatal Maternal Anemia With Neurodevelopmental Disorders. *JAMA Psychiatry*, *76*(12), 1294. doi:10.1001/jamapsychiatry.2019.2309

Wu, A., Ying, Z. ve Gomez-Pinilla, F. (2006). Dietary curcumin counteracts the outcome of traumatic brain injury on oxidative stress, synaptic plasticity, and cognition. *Experimental Neurology*, *197*(2), 309-317. doi:10.1016/j.expneurol.2005.09.004

Zhang, X., Beaulieu, J.-M., Sotnikova, T. D., Gainetdinov, R. R. ve Caron, M. G. (2004). Tryptophan Hydroxylase-2 Controls Brain Serotonin Synthesis. *Science*, *305*(5681), 217-217. doi:10.1126/science.1097540

Zhu, Z., Wang, Y., Tang, S., Tan, H., Liu, C. ve Cheng, L. (2021). Maternal exposure to pesticides during pregnancy and risk for attention-deficit/hyperactivity disorder in offspring. *Medicine*, *100*(26), e26430. doi:10.1097/MD.0000000000026430

Bölüm 8

DOĞAL AFETLER SONRASI BULAŞICI HASTALIKLARIN KONTROLÜNDE HALK SAĞLIĞI MÜDAHALELERİ

Evrim ÇELEBİ[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi ORCID: 0000-0001-5641-5465

Afetler, olağan yaşam düzenini bozarak, can ve mal kayıplarına neden olan, toplumun yanıt verme ve uyum sağlama kapasitesini aşarak, dış yardım gereksinimi doğuran ekolojik olaylardır. Bir doğal olayın afete dönüşmesi için orada bir toplum bulunması ve bu toplumun fiziksel, örgütsel ve düşünsel yapısının yetersiz olması gerekir. Dünya genelinde afetlerin hem şiddetinin hem de sıklığının arttığı görülmektedir. (Çakmak, Ocaktan ve Akdur, 2018). Son 20 yılda doğal afetler milyonlarca insanın ölümüne neden olmuş, en az bir milyardan fazla insanın hayatını olumsuz etkilemiş ve önemli ekonomik zararlara yol açmıştır. ABD'deki Katrina Kasırgası (2005) ve Büyük Doğu Japonya Depremi ve tsunamisi (2011) gibi yıkıcı felaketlerin sonuçları, en gelişmiş ülkelerin bile doğal afetlere karşı savunmasız olduğunu göstermiştir (Kouadio ve ark. 2012). Gelişmekte olan ülkeler, kaynak, altyapı ve afete hazırlık sistemlerinden yoksun oldukları için doğal afetlerden orantısız bir şekilde etkilenmektedir (Watsons, Gayer ve Connoly, 2007).

Afetle birlikte ortaya yeni bir sosyal, fiziksel ve biyolojik çevre çıkar. Oluşan bu yeni çevreye uygun bir davranış içinde olunmaz ve çevre sağlığı hizmetlerine gereken önem ve özen gösterilmez ise epidemiler çıkması kaçınılmaz olur (Akdur, 2001). Afet sonrası risk değerlendirmesinde bulaşıcı hastalıkların oluşma potansiyeli ve etkileri açısından değerlendirilmesi gerekmektedir. Ancak bir afetin ardından bulaşıcı hastalık salgınlarının riskini, yalnızca olayın büyüklüğüne dayanarak tahmin etmek zordur (WHO, 1979).

Doğal afetleri takiben oluşan bulaşıcı hastalıklar, çoğunlukla yerel altyapının zarar görmesiyle birlikte halk sağlığı önlemlerinin kesintiye uğraması sonucunda afetin uzun süreli ikincil etkisi olarak ortaya çıkma eğilimindedir. Doğal afetlerin ardından bulaşıcı hastalık salgınları riski genellikle sağlık yetkilileri ve medya tarafından aşırı vurgulanarak paniğe, kafa karışıklığına ve bazen de gereksiz halk sağlığı faaliyetlerine yol açar. Doğal afetler sırasında veya hemen sonrasındaki yaralanmalar ve ölümler doğrudan kırıklar, laserasyonlar, künt travma, ezilme yaralanmaları, mermi yaralanmaları, yanıklar ve boğulma ile ilişkilidir. Çoğu insan, bir doğal afetten kısa bir süre sonra bulaşıcı hastalık bulaşma ve salgınların yüksek bir risk taşıdığına inanır. Bununla birlikte, özellikle afet önemli ölçüde nüfusun yer değiştirmesine neden olmadığında, bu inancı destekleyen hiçbir bilimsel kanıt yoktur (Kouadio ve ark. 2012). Afet sonrası nüfusun yer değiştirmesi birincil endişe kaynağıdır. Nüfusun yer değiştirmesi söz konusuysa, özellikle de yer değiştirme uzun sürerse salgınlar afetlerden sonra daha sık görülür. Afetlerden sonra bulaşıcı hastalık bulaşma riski, öncelikle yerinden edilen nüfusun boyutu ve özellikleri, çevresel değişiklikler, artan vektör üreme alanları, hastalık vektörlerinin çoğalması ve yüksek oranda maruz kalma, plansız ve aşırı kalabalık barınaklar, kötü su ve

KAYNAKÇA

Afad (2021). Doğa Kaynaklı Olay İstaistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2020yilidogakaynakliolayistatistikleri.pdf

Akdur, R. (2001). Afetlerde çevre Sağlığı Hizmetleri (İkincil hastalık ve ölümlerin önlenmesi). Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Ankara, 116-129.

Athan, E., Allworth, A. M., Engler, C., Bastian, I., & Cheng, A. C. (2005). Melioidosis in tsunami survivors. *Emerging infectious diseases*, *11*(10), 1638.

Attila, S. (2006). Afet Durumlarında Beslenme Hizmetleri (Ed. Güler, Ç, Akın, L.). Halk sağlığı Temel Bilgiler. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Avis, K., Tan, L., Anderson, C., Tan, B., & Muhajarine, N. (2007). Taking a closer look: An examination of measles, mumps, and rubella immunization uptake in Saskatoon. *Canadian journal of public health*, *98*, 417-421.

Basnyat, B. (2016). Typhoid versus typhus fever in post-earthquake Nepal. *The Lancet Global Health*, *4*(8), e516-e517.

Benedict, K., & Park, B. J. (2014). Invasive fungal infections after natural disasters. *Emerging infectious diseases*, *20*(3), 349.

Bhandari, D., & Pandey, P. (2018). Health problems while working as a volunteer or humanitarian aid worker in post-earthquake Nepal. *JNMA: Journal of the Nepal Medical Association*, *56*(211), 691.

Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED)—United Nations Office for Disaster Risk Reduction. *Human Cost of Disasters: An Overview of the Last 20 Years (2000–2019)*; CRED-UNDRR: Brussels, Belgium, 2020.

Clark, R. A., Besch, L., Murphy, M., Vick, J., Gurd, C., Broyles, S., & Lincoln, K. (2006). Six months later: The effect of Hurricane Katrina on health care for persons living with HIV/AIDS in New Orleans. *AIDS care*, *18*(sup1), 59-61.

Connolly, M. A. (Ed.). (2005). *Communicable disease control in emergencies: a field manual*. World Health Organization.

Çakmak, H., Ocaktan, M. E., & Akdur, R. (2018). Doğal afetler, eşitsizlikler ve sağlık sonuçları. *Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları (Akın A, Editör), Türkiye Klinikleri, Ankara*, *88*, 94.

Çalışkan, C., & Özcebe, H. (2013). Afetlerde Enfeksiyon Hastalıkları Salgınları ve Kontrol Önlemleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, *12*(5), 583-588

Ding, G., Gao, L., Li, X., Zhou, M., Liu, Q., Ren, H., & Jiang, B. (2014). A mixed method to evaluate burden of malaria due to flooding and waterlogging in Mengcheng County, China: a case study. *PloS one*, *9*(5), e97520.

Dube, A., Moffatt, M., Davison, C., & Bartels, S. (2018). Health outcomes for

children in Haiti since the 2010 earthquake: a systematic review. *Prehospital and disaster medicine*, *33*(1), 77-88.

Erickson, T. B., Brooks, J., Nilles, E. J., Pham, P. N., & Vinck, P. (2019). Environmental health effects attributed to toxic and infectious agents following hurricanes, cyclones, flash floods and major hydrometeorological events. *Journal of Toxicology and Environmental Health, Part B*, *22*(5-6), 157-171.

European Centre for Disease Prevention and Control (ECDC) (2022). Factsheet on Tularaemia. https://www.ecdc.europa.eu/en/tularaemia/facts (Erişim tarihi: 05.03.2023).

Gayer, M., & Connolly, M. A. (2005). Chapter 5: Communicable disease control after disasters. *Public Health Consequences of Disasters*, *2*.

Gostelow, L. (1999). The Sphere Project: the implications of making humanitarian principles and codes work. *Disasters*, *23*(4), 316-325.

Halliez, M. C., & Buret, A. G. (2013). Extra-intestinal and long term consequences of Giardia duodenalis infections. *World journal of gastroenterology: WJG*, *19*(47), 8974.

CDC (2008). Interim Immunization Recommendations for Individuals Displaced by a Disaster. Center for Disease Control. http://www.bt.cdc.gov/disasters/disease/vaccrecdisplaced.asp.

Issa, A., Ramadugu, K., Mulay, P., Hamilton, J., Siegel, V., Harrison, C., ... & Boehmer, T. (2018). Deaths related to Hurricane Irma—Florida, Georgia, and North Carolina, September 4–October 10, 2017. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, *67*(30), 829.

Jafari, N., Shahsanai, A., Memarzadeh, M., & Loghmani, A. (2011). Prevention of communicable diseases after disaster: A review. *Journal of research in medical sciences: the official journal of Isfahan University of Medical Sciences*, *16*(7), 956.

Jibson, R. W. (2002). A public health issue related to collateral seismic hazards: the valley fever outbreak triggered by the 1994 Northridge, California earthquake. *Surveys in Geophysics*, *23*(6), 511.

Johanning, E., Auger, P., Morey, P. R., Yang, C. S., & Olmsted, E. (2014). Review of health hazards and prevention measures for response and recovery workers and volunteers after natural disasters, flooding, and water damage: mold and dampness. *Environmental Health and preventive medicine*, *19*(2), 93-99.

Karadenizli, A., Gurcan, S., Kolayli, F., & Vahaboglu, H. (2005). Outbreak of tularaemia in Golcuk, Turkey in 2005: report of 5 cases and an overview of the literature from Turkey. *Scandinavian journal of infectious diseases*, *37*(10), 712-716.

Karvala, K., Uitti, J., Luukkonen, R., & Nordman, H. (2013). Quality of life of

patients with asthma related to damp and moldy work environments. *Scandinavian journal of work, environment & health*, 96-105.

Koenig, S. P., Rouzier, V., Vilbrun, S. C., Morose, W., Collins, S. E., Joseph, P., ... & Pape, J. W. (2015). Tuberculosis in the aftermath of the 2010 earthquake in Haiti. *Bulletin of the World Health Organization*, *93*, 498-502.

Kouadio, I. K., Aljunid, S., Kamigaki, T., Hammad, K., & Oshitani, H. (2012). Infectious diseases following natural disasters: prevention and control measures. *Expert review of anti-infective therapy*, *10*(1), 95-104.

Kouadio, I. K., Koffi, A. K., Attoh-Toure, H., Kamigaki, T., & Oshitani, H. (2009). Outbreak of measles and rubella in refugee transit camps. *Epidemiology & Infection*, *137*(11), 1593-1601.

Kunii, O., Nakamura, S., Abdur, R., & Wakai, S. (2002). The impact on health and risk factors of the diarrhoea epidemics in the 1998 Bangladesh floods. *Public health*, *116*(2), 68-74.

Lachish, T., Bar, A., Alalouf, H., Merin, O., & Schwartz, E. (2017). Morbidity among the Israeli Defense Force response team during Nepal, post-earthquake mission, 2015. *Journal of Travel Medicine*, *24*(2).

Lamden, K. H., & Gemmell, I. (2008). General practice factors and MMR vaccine uptake: structure, process and demography. *Journal of Public Health*, *30*(3), 251-257.

Ligon, B. L. (2006). Infectious diseases that pose specific challenges after natural disasters: a review. In *Seminars in pediatric infectious diseases, 17 (1),* 36-45).

Lorenz, W., Sigrist, G., Shakibaei, M., Mobasheri, A., & Trautmann, C. (2006). A hypothesis for the origin and pathogenesis of rheumatoid diseases. *Rheumatology international*, *26*, 641-654.

Maegele, M., Gregor, S., Yuecel, N., Simanski, C., Paffrath, T., Rixen, D., ... & Bouillon, B. (2006). One year ago not business as usual: wound management, infection and psychoemotional control during tertiary medical care following the 2004 Tsunami disaster in southeast Asia. *Critical care*, *10*, 1-9.

Masur, H., & Murray, P. (2005). Tsunami disaster and infection: Beware what pathogens the transport delivers to your intensive care unit. *Critical care medicine*, *33*(5), 1179-1180.

Mavrouli, M., Mavroulis, S., Lekkas, E., & Tsakris, A. (2023). The Impact of Earthquakes on Public Health: A Narrative Review of Infectious Diseases in the Post-Disaster Period Aiming to Disaster Risk Reduction. *Microorganisms*, *11*(2), 419.

Murray, K. O., Castillo-Carandang, N. T., Mandalakas, A. M., Cruz, A. T., Leining, L. M., Gatchalian, S. R., & PEER Health Bohol Pediatric Study Team. (2019). Prevalence of tuberculosis in children after natural disasters,

Bohol, Philippines. *Emerging infectious diseases*, *25*(10), 1884.

Myint, N. W., Kaewkungwal, J., Singhasivanon, P., Chaisiri, K., Panjapiyakul, P., Siriwan, P., ... & Mu, T. T. (2011). Are there any changes in burden and management of communicable diseases in areas affected by Cyclone Nargis?. *Conflict and health*, *5*, 1-11.

Naghii, M. R. (2005). Public health impact and medical consequences of earthquakes. *Revista Panamericana de Salud Pública*, *18*, 216-221.

Nigro, G., Bottone, G., Maiorani, D., Trombatore, F., Falasca, S., & Bruno, G. (2016). Pediatric epidemic of Salmonella enterica serovar typhimurium in the area of L'Aquila, Italy, four years after a catastrophic earthquake. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *13*(5), 475.

Noji, E. K. (1993). Analysis of medical needs during disasters caused by tropical cyclones: anticipated injury patterns. *The Journal of tropical medicine and hygiene*, *96*(6), 370-376.

Noji, E. K. (1997). *The nature of disaster: general characteristics and public health effects* (pp. 3-20). Oxford University Press, Oxford, United Kingdom.

Nomura, K., Murai, H., Nakahashi, T., Mashiba, S., Watoh, Y., Takahashi, T., & Morimoto, S. (2008). Outbreak of norovirus gastroenteritis in elderly evacuees after the 2007 Noto Peninsula earthquake in Japan. *Journal of the American Geriatrics Society*, *56*(2), 361-363.

MMWR (2005). Norovirus outbreak among evacuees from hurricane Katrina—Houston, Texas, September 2005. MMWR Morb Mortal Wkly Rep . 54, 1016– 1018.

Öztürk, C. E., Şahin, İ., Yavuz, T., Öztürk, A., AkgünoĞlu, M., & Kaya, D. (2004). Intestinal parasitic infection in children in post-disaster situations years after earthquake. *Pediatrics international*, *46*(6), 656-662.

Pacheco Barzallo, D., Pacheco Barzallo, A., & Narvaez, E. (2018). The 2016 earthquake in Ecuador: Zika outbreak after a natural disaster. *Health security*, *16*(2), 127-134.

Parks, R. M., Anderson, G. B., Nethery, R. C., Navas-Acien, A., Dominici, F., & Kioumourtzoglou, M. A. (2021). Tropical cyclone exposure is associated with increased hospitalization rates in older adults. *Nature Communications*, *12*(1), 1545.

Phanuwan, C., Takizawa, S., Oguma, K., Katayama, H., Yunika, A., & Ohgaki, S. (2006). Monitoring of human enteric viruses and coliform bacteria in waters after urban flood in Jakarta, Indonesia. *Water Science and Technology*, *54*(3), 203-210.

Rao, C. Y., Riggs, M. A., Chew, G. L., Muilenberg, M. L., Thorne, P. S., Van Sickle, D., ... & Brown, C. (2007). Characterization of airborne molds, endotoxins, and glucans in homes in New Orleans after Hurricanes Katrina and

Rita. *Applied and Environmental Microbiology*, *73*(5), 1630-1634.

Sack, R. B., & Siddique, A. K. (1998). Corpses and the spread of cholera. *The Lancet*, *352*(9140), 1570.

Sáenz, R., Bissell, R. A., & Paniagua, F. (1995). Post-disaster malaria in Costa Rica. *Prehospital and Disaster Medicine*, *10*(3), 154-160.

Salama, P., Spiegel, P., Talley, L., & Waldman, R. (2004). Lessons learned from complex emergencies over past decade. *The Lancet*, *364*(9447), 1801-1813.

Schmid, D., Lederer, I., Much, P., Pichler, A. M., & Allerberger, F. (2005). Outbreak of norovirus infection associated with contaminated flood water, Salzburg, 2005. *Weekly releases (1997–2007)*, *10*(24), 2727.

Sencan, I., Sahin, I., Kaya, D., Oksuz, S., & Yildirim, M. (2004). Assessment of HAV and HEV seroprevalence in children living in post-earthquake camps from Düzce, Turkey. *European journal of epidemiology*, 461-465.

Shenassa, E. D., Daskalakis, C., Liebhaber, A., Braubach, M., & Brown, M. (2007). Dampness and mold in the home and depression: an examination of mold-related illness and perceived control of one's home as possible depression pathways. *American journal of public health*, *97*(10), 1893-1899.

Sirinivas, M., Bonnie, H., Michael, C. (2013).Infectious Diseases Following Disasters. (Ed. Kollek, D.). 1st edition.

Tappero, J. W., & Tauxe, R. V. (2011). Lessons learned during public health response to cholera epidemic in Haiti and the Dominican Republic. *Emerging infectious diseases*, *17*(11).

Uckay, I., Sax, H., Harbarth, S., Bernard, L., & Pittet, D. (2008). Multi-resistant infections in repatriated patients after natural disasters: lessons learned from the 2004 tsunami for hospital infection control. *Journal of Hospital Infection*, *68*(1), 1-8.

Uras, N. (2022). Sel kaderiniz olmasın. Türkiye Acil Tıp Derneği Afet Komisyonu. https://tatd.org.tr/afet/afet-yazi-dizisi/sel-kaderiniz-olmasin/

Vahaboglu, H., Gundes, S., Karadenizli, A., Mutlu, B., Cetin, S., Kolayli, F., ... & Dündar, V. (2000). Transient increase in diarrheal diseases after the devastating earthquake in Kocaeli, Turkey: results of an infectious disease surveillance study. *Clinical infectious diseases*, *31*(6), 1386-1389.

Ventura, R. J., Muhi, E., de Los Reyes, V. C., Sucaldito, M. N., & Tayag, E. (2015). A community-based gastroenteritis outbreak after Typhoon Haiyan, Leyte, Philippines, 2013. *Western Pacific surveillance and response journal: WPSAR*, *6*(1), 1.

Vilain, P., Pagès, F., Combes, X., Cassou, P. J. M. D., Mougin-Damour, K., Jacques-Antoine, Y., & Filleul, L. (2015). Health impact assessment of cyclone Bejisa in Reunion Island (France) using syndromic surveillance. *Prehospital and Disaster Medicine*, *30*(2), 137-144.

Wade, T. J., Sandhu, S. K., Levy, D., Lee, S., LeChevallier, M. W., Katz, L., &

Colford Jr, J. M. (2004). Did a severe flood in the Midwest cause an increase in the incidence of gastrointestinal symptoms?. *American Journal of Epidemiology*, *159*(4), 398-405.

Watson, J. T., Gayer, M., & Connolly, M. A. (2007). Epidemics after natural disasters. *Emerging infectious diseases*, *13*(1), 1.

Wheeler, J. R., Reiter, K. L., Mead, S., Burkhardt, J. H., Bushee, G. R., & Sunshine, J. H. (2001). The use of volume standards in health services. *Quality Management in Healthcare*, *9*(4), 47-62.

WHO (1979). The risk of disease outbreaks after natural disasters. WHO Chron, 33:214– 216.

WHO (2022). Cholera. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/cholera (Erişim: 05.03.2023).

WHO (2022). World Malaria Report 2022. https://www.who.int/publications/i/item/9789240064898

WHO (2006). *The Interagency Emergency Health Kit (IEHK).* 3rd ed. Geneva.

WHO (2005). Ensuring food safety in the aftermath of natural disasters, Geneva.

Wisner, B., Adams, J., & Adams, J. (Eds.). (2002). *Environmental health in emergencies and disasters: a practical guide*. World Health Organization.

Woersching, J. C., & Snyder, A. E. (2004). Earthquakes in El Salvador: a descriptive study of health concerns in a rural community and the clinical implications–part II. *Disaster Management & Response*, *2*(1), 10-13.

Zheng, J., Han, W., Jiang, B., Ma, W., & Zhang, Y. (2017). Infectious diseases and tropical cyclones in Southeast China. *International journal of environmental research and public health*, *14*(5), 494.

Bölüm 9

ENDODONTİK TEDAVİ YAKLAŞIMLARINDA GÜNCEL İRRİGASYON AKTİVASYON YÖNTEMLERİ

Recai ZAN[1], Fatoş ALBAYRAK[2]

1 Doç. Dr. Kurumu: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı, Orcid ID: 0000-0002-2781-355X
2 Dr. Öğr. ÜyesiKurumu: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı, Orcid ID: 0000-0002-2682-162X

İrrigasyon, vücut boşluğu veya yarayı su ya da ilaçlı bir sıvı ile yıkamak anlamına gelmektedir. Dezenfektan ise hastalığa sebep olan mikroorganizmaları yok eden veya aktivitelerini durduran bir ajan olarak tanımlanmaktadır (O. A. Peters, Peters, & Basrani, 2018). Endodontik tedavilerde irrigasyonun amacı; kök kanallarından mikroorganizma, inorganik ve organik debrisler, pulpa dokusu ve ürünlerinin uzaklaştırılması ve kök kanallarının dezenfeksiyonunun sağlanmasıdır (Susila & Minu, 2019).

Kök kanal tedavisinin başarısı, büyük ölçüde kök kanal sisteminin mekanik preparasyonu ve etkili bir kimyasal irrigasyon protokolüyle bağlantılıdır (Hülsmann, Peters, & Dummer, 2005). Endodontik tedavi esnasında mekanik preparasyonun yapılması, irrigasyon solüsyonlarının kök kanallarına ulaşmasında uygun alanı oluşturmaktadır (Zehnder, 2006). Kök kanal sistemindeki apikal delta, isthmus, aksesuar ve lateral kanallar gibi düzensiz bölgelerin mekanik preparasyonla yeterli dezenfeksiyonunun sağlanmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir (Aniketh et al., 2015; de Gregorio, Estevez, Cisneros, Paranjpe, & Cohenca, 2010). Farklı enstrümantasyon teknikleri kullanılarak yapılan bir çalışmada şekillendirme sonrasında kök kanal dentin yüzeyinin %35'lik bir kısmının döner aletler ile temas etmediği mikro-bilgisayarlı tomografi kullanılarak gösterilmiştir (Ove A Peters, Schönenberger, & Laib, 2001). Mekanik olarak temizlenmemiş kök dentin yüzeyleri kanal sisteminin dezenfeksiyonunu riske atmakta ve enfeksiyöz bir sürece zemin hazırlayarak endodontik başarısızlığa yol açabilmektedir (J. Siqueira Jr et al., 2018). Bu bilgiler doğrultusunda, kompleks anatomik yapıya sahip kök kanal sisteminde ulaşılamayan alanların dezenfeksiyonunda irrigasyon işlemi önemli bir basamağı oluşturmaktadır (Akcay, Arslan, Mese, Durmus, & Capar, 2017; Cheung, Lee, & Cheung, 2021).

Endodontik tedavilerde mekanik enstrümantasyonun sınırlamaları nedeniyle kullanılan irrigasyon solüsyonlarının birtakım özelliklere sahip olması gereklidir (Arias-Moliz, Ruiz-Linares, & Ferrer-Luque, 2019). Kök kanallarında varlığını sürdüren mikroorganizmalar uygun koşullar altında periapikal bölgeye ulaşarak bu dokularda enfeksiyona neden olabilmekte veya var olan periapikal enfeksiyonun iyileşmesini engelleyebilmektedir (J. F. Siqueira Jr & Rôças, 2008). Bu mikroorganizmalar, yan yana geldiklerinde toplu olarak genomik yapılarında değişiklik oluşturarak "biyofilm" adı verilen organize olmuş dirençli bir forma dönüşürler. Biyofilm tabakasındaki mikroorganizmalara karşı antimikrobiyal etkili ve geniş spektrumlu özelliklerde olan irrigasyon ajanlarının kullanılması tedavi başarısında oldukça önemlidir (Del Pozo & Patel, 2007; J. F. Siqueira Jr & Rôças, 2008).

İdeal bir irrigasyon solüsyonun taşıması gereken özellikler şu şekilde özetlenebilir (Alaçam, 2012; Torabinejad, Handysides, Khademi, & Bakland, 2002);

KAYNAKÇA

Abuhaimed, T. S., & Abou Neel, E. A. (2017). Sodium hypochlorite irrigation and its effect on bond strength to dentin. *BioMed research international, 2017*.

Adigüzel, Ö. (2011). A literature review of self adjusting file. *International Dental Research, 1*(1), 18-25.

Akcay, M., Arslan, H., Durmus, N., Mese, M., & Capar, I. D. (2016). Dentinal tubule penetration of AH Plus, iRoot SP, MTA fillapex, and guttaflow bioseal root canal sealers after different final irrigation procedures: A confocal microscopic study. *Lasers in surgery and medicine, 48*(1), 70-76.

Akcay, M., Arslan, H., Mese, M., Durmus, N., & Capar, I. D. (2017). Effect of photon-initiated photoacoustic streaming, passive ultrasonic, and sonic irrigation techniques on dentinal tubule penetration of irrigation solution: a confocal microscopic study. *Clinical oral investigations, 21*, 2205-2212.

Akyuz Ekim, S. N., & Erdemir, A. (2015). Effect of different irrigant activation protocols on push-out bond strength. *Lasers in medical science, 30*, 2143-2149.

Al-Hadlaq, S. M., Al-Turaiki, S. A., Al-Sulami, U., & Saad, A. Y. (2006). Efficacy of a new brush-covered irrigation needle in removing root canal debris: a scanning electron microscopic study. *Journal of endodontics, 32*(12), 1181-1184.

Alaçam, T. (2012). *Endodonti*. Ankara: Özyurt Matbaacılık.

Aniketh, T., Idris, M., Geeta, I., Nandakishore, K., Sahu, G. K., Arul, P. T., . . . Kareem, S. A. (2015). Root canal irrigants and irrigation techniques: A review. *Journal of Evolution of Medical and Dental Sciences, 4*(27), 4694-4701.

Ari, H., Erdemir, A., & Belli, S. (2004). Evaluation of the effect of endodontic irrigation solutions on the microhardness and the roughness of root canal dentin. *Journal of endodontics, 30*(11), 792-795.

Arias-Moliz, M. T., Ruiz-Linares, M., & Ferrer-Luque, C. M. (2019). Irrigating solutions in root canal treatment. *Endod. Pract. Today, 13*, 131-146.

Aricioğlu, B. Farklı irrigasyon sistemleri ve foton ile indüklenmiş fotoakustik dalga tekniğinin kalsiyum hidroksit uzaklaştırma etkinliklerinin karşılaştırılması.

Armulescu, C., Dascălu, I. T., Bătăiosu, M., Dăguci, L., Camen, A., Diaconu, O. A., . . . Jana, M. (2021). Irrigants And Different Irrigation Systems In Endodontics–Retrospective Literature. *Romanian Journal of Oral Rehabilitation, 13*(1).

Beer, F., Buchmair, A., Wernisch, J., Georgopoulos, A., & Moritz, A. (2012). Comparison of two diode lasers on bactericidity in root canals—an in vitro study. *Lasers in medical science, 27*, 361-364.

Boutsioukis, C. (2019). Syringe irrigation revisited. *ENDO, 13*(2), 101-113.

Boutsioukis, C., Lambrianidis, T., Verhaagen, B., Versluis, M., Kastrinakis, E., Wesselink, P. R., & van der Sluis, L. W. (2010). The effect of needle-insertion depth on the irrigant flow in the root canal: evaluation using an unsteady computational fluid dynamics model. *Journal of endodontics, 36*(10), 1664-1668.

Bryce, G., MacBeth, N., Gulabivala, K., & Ng, Y. L. (2018). The efficacy of supplementary sonic irrigation using the EndoActivator® system determined by removal of a collagen film from an ex vivo model. *International endodontic journal, 51*(4), 489-497.

Bukhari, S., & Babaeer, A. (2019). Irrigation in endodontics: a review. *Current Oral Health Reports, 6*, 367-376.

Caron, G. (2007). Cleaning efficiency of the apical millimeters of curved canals using three different modalities of irrigant activation: an SEM study. *Paris: Paris VII University*.

Cheung, A. W. T., Lee, A. H. C., & Cheung, G. S. P. (2021). Clinical efficacy of activated irrigation in endodontics: a focused review. *Restorative Dentistry & Endodontics, 46*(1).

Darcey, J., Jawad, S., Taylor, C., Roudsari, R. V., & Hunter, M. (2016). Modern endodontic principles part 4: irrigation. *Dental update, 43*(1), 20-33.

De-Deus, G., Zehnder, M., Reis, C., Fidel, S., Fidel, R. A. S., Galan Jr, J., & Paciornik, S. (2008). Longitudinal co-site optical microscopy study on the chelating ability of etidronate and EDTA using a comparative single-tooth model. *Journal of endodontics, 34*(1), 71-75.

de Gregorio, C., Estevez, R., Cisneros, R., Paranjpe, A., & Cohenca, N. (2010). Efficacy of different irrigation and activation systems on the penetration of sodium hypochlorite into simulated lateral canals and up to working length: an in vitro study. *Journal of endodontics, 36*(7), 1216-1221.

Del Pozo, J., & Patel, R. (2007). The challenge of treating biofilm-associated bacterial infections. *Clinical Pharmacology & Therapeutics, 82*(2), 204-209.

Do, Q. L., & Gaudin, A. (2020). The efficiency of the Er: YAG laser and photoninduced photoacoustic streaming (PIPS) as an activation method in endodontic irrigation: a literature review. *Journal of lasers in medical sciences, 11*(3), 316.

Donnermeyer, D., Wyrsch, H., Bürklein, S., & Schäfer, E. (2019). Removal of calcium hydroxide from artificial grooves in straight root canals: sonic activation using EDDY versus passive ultrasonic irrigation and XPendo Finisher. *Journal of endodontics, 45*(3), 322-326.

Ekim, Ş. A., & Erdemir, A. (2015). Endodontide İrrigasyon Aktivasyon Yöntemleri. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 25*, 98-104.

Galler, K., Grubmüller, V., Schlichting, R., Widbiller, M., Eidt, A., Schuller, C., . . . Buchalla, W. (2019). Penetration depth of irrigants into root dentine af-

ter sonic, ultrasonic and photoacoustic activation. *International endodontic journal, 52*(8), 1210-1217.

Goldman, M., Kronman, J. H., Goldman, L. B., Clausen, H., & Grady, J. (1976). New method of irrigation during endodontic treatment. *Journal of endodontics, 2*(9), 257-260.

Görür, S. M. Türkiyede endodontistler tarafından endodontik tedavide tercih edilen materyal, yöntem ve tedavi protokolünün belirlenmesi.

Gu, L.-s., Kim, J. R., Ling, J., Choi, K. K., Pashley, D. H., & Tay, F. R. (2009). Review of contemporary irrigant agitation techniques and devices. *Journal of endodontics, 35*(6), 791-804.

Guivarc'h, M., Ordioni, U., Ahmed, H. M. A., Cohen, S., Catherine, J.-H., & Bukiet, F. (2017). Sodium hypochlorite accident: a systematic review. *Journal of endodontics, 43*(1), 16-24.

Gündoğar, M., Sezgin, G. P., Kaplan, S. S., Özyürek, H., Uslu, G., & Özyürek, T. (2021). Postoperative pain after different irrigation activation techniques: a randomized, clinical trial. *Odontology, 109*, 385-392.

Haapasalo, M., Shen, Y., Wang, Z., & Gao, Y. (2014). Irrigation in endodontics. *British dental journal, 216*(6), 299-303.

Hülsmann, M., Peters, O. A., & Dummer, P. M. (2005). Mechanical preparation of root canals: shaping goals, techniques and means. *Endodontic topics, 10*(1), 30-76.

Kanter, V., Weldon, E., Nair, U., Varella, C., Kanter, K., Anusavice, K., & Pileggi, R. (2011). A quantitative and qualitative analysis of ultrasonic versus sonic endodontic systems on canal cleanliness and obturation. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 112*(6), 809-813.

Keir, D. M., Senia, E. S., & Montgomery, S. (1990). Effectiveness of a brush in removing postinstrumentation canal debris. *Journal of endodontics, 16*(7), 323-327.

Kiran, S., Prakash, S., Siddharth, P. R., Saha, S., Geojan, N. E., & Ramachandran, M. (2016). Comparative evaluation of smear layer and debris on the canal walls prepared with a combination of Hand and Rotary ProTaper technique using scanning Electron microscope. *J. Contemp. Dent. Pract, 17*, 574-581.

Kirar, D. S., Jain, P., & Patni, P. (2017). Comparison of different irrigation and agitation methods for the removal of two types of calcium hydroxide medicaments from the root canal wall: an in-vitro study. *Clujul Medical, 90*(3), 327.

Lin, J., Shen, Y., & Haapasalo, M. (2013). A comparative study of biofilm removal with hand, rotary nickel-titanium, and self-adjusting file instrumentation using a novel in vitro biofilm model. *Journal of endodontics, 39*(5), 658-

663.

Ma, J., Wang, Z., Shen, Y., & Haapasalo, M. (2011). A new noninvasive model to study the effectiveness of dentin disinfection by using confocal laser scanning microscopy. *Journal of endodontics, 37*(10), 1380-1385.

Mandras, N., Pasqualini, D., Roana, J., Tullio, V., Banche, G., Gianello, E., . . . Alovisi, M. (2020). Influence of Photon-Induced Photoacoustic Streaming (PIPS) on root canal disinfection and post-operative pain: A randomized clinical trial. *Journal of Clinical Medicine, 9*(12), 3915.

Metzger, Z., Solomonov, M., & Kfir, A. (2013). The role of mechanical instrumentation in the cleaning of root canals. *Endodontic topics, 29*(1), 87-109.

Metzger, Z., Teperovich, E., Zary, R., Cohen, R., & Hof, R. (2010). The self-adjusting file (SAF). Part 1: respecting the root canal anatomy—a new concept of endodontic files and its implementation. *Journal of endodontics, 36*(4), 679-690.

Molina, B., Glickman, G., Vandrangi, P., & Khakpour, M. (2015). Evaluation of root canal debridement of human molars using the GentleWave system. *Journal of endodontics, 41*(10), 1701-1705.

Neuhaus, K. W., Liebi, M., Stauffacher, S., Eick, S., & Lussi, A. (2016). Antibacterial efficacy of a new sonic irrigation device for root canal disinfection. *Journal of endodontics, 42*(12), 1799-1803.

Nielsen, B. A., & Baumgartner, J. C. (2007). Comparison of the EndoVac system to needle irrigation of root canals. *Journal of endodontics, 33*(5), 611-615.

Oliveira, L. V., Maia, T. S., Zancope, K., Menezes, M. d. S., Soares, C. J., & Moura, C. C. G. (2018). Can intra-radicular cleaning protocols increase the retention of fiberglass posts? A systematic review. *Brazilian oral research, 32*.

Oswal, P., Martande, S. S., & Shenvi, S. (2020). To Evaluate the Efficacy of New Brush Covered Irrigation Needle in Removing Root Canal Debris In Vitro: A Scan-ning Electron Microscopy Study. *Int J Dentistry Oral Sci, 7*(12), 1211-1215.

Peters, O. A., Bardsley, S., Fong, J., Pandher, G., & DiVito, E. (2011). Disinfection of root canals with photon-initiated photoacoustic streaming. *Journal of endodontics, 37*(7), 1008-1012.

Peters, O. A., Peters, C. I., & Basrani, B. (2018). Cleaning and Shaping the Root Canal System. In K. M. Hargreaves & L. H. Berman (Eds.), *Cohen's Pathways of the Pulp* (11th ed., pp. 209-280). St. Louis: Elsevier Inc.

Peters, O. A., Schönenberger, K., & Laib, A. (2001). Effects of four Ni–Ti preparation techniques on root canal geometry assessed by micro computed tomography. *International endodontic journal, 34*(3), 221-230.

Ragul, P., Dhanraj, M., & Jain, A. R. (2018). Irrigation technique used in cleaning and shaping during endodontic treatment-A review. *Drug Invent Today,*

10(5), 739-743.

Ricardo, S., & Nursasongko, B. (2016). Comparison of Apical Third Cleanliness of Smear Layer Using Endoactivator® and Vibringe®. *Journal of International Dental & Medical Research, 9*(3).

Rôças, I. N., Provenzano, J. C., Neves, M. A., & Siqueira Jr, J. F. (2016). Disinfecting effects of rotary instrumentation with either 2.5% sodium hypochlorite or 2% chlorhexidine as the main irrigant: a randomized clinical study. *Journal of endodontics, 42*(6), 943-947.

Rödig, T., Bozkurt, M., Konietschke, F., & Hülsmann, M. (2010). Comparison of the Vibringe system with syringe and passive ultrasonic irrigation in removing debris from simulated root canal irregularities. *Journal of endodontics, 36*(8), 1410-1413.

SA, F. D. (2016). The XP-endo Finisher file brochure. In: Cited.

Sağlam, B. C., Hazar, E., Koçak, M., Koçak, S., & Türker, S. A. The Cleaning Efficacy of Passive Ultrasonic Irrigation and XP-Endo Finisher After Post Space Preparation. *Selcuk Dental Journal, 8*(2), 407-411.

Salas, H., Castrejon, A., Fuentes, D., Luque, A., & Luque, E. (2021). Evaluation of the penetration of CHX 2% on dentinal tubules using conventional irrigation, Sonic Irrigation (EDDY) and Passive Ultrasonic Irrigation (PUI) techniques: an in vitro study. *Journal of Clinical and Experimental Dentistry, 13*(1), e37.

Schoop, U., Kluger, W., Dervisbegovic, S., Goharkhay, K., Wernisch, J., Georgopoulos, A., . . . Moritz, A. (2006). Innovative wavelengths in endodontic treatment. *Lasers in Surgery and Medicine: The Official Journal of the American Society for Laser Medicine and Surgery, 38*(6), 624-630.

Setlock, J., Fayad, M. I., BeGole, E., & Bruzick, M. (2003). Evaluation of canal cleanliness and smear layer removal after the use of the Quantec-E irrigation system and syringe: a comparative scanning electron microscope study. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 96*(5), 614-617.

Siqueira Jr, J., Pérez, A., Marceliano-Alves, M., Provenzano, J., Silva, S., Pires, F., . . . Alves, F. (2018). What happens to unprepared root canal walls: a correlative analysis using micro-computed tomography and histology/scanning electron microscopy. *International endodontic journal, 51*(5), 501-508.

Siqueira Jr, J. F., & Rôças, I. N. (2008). Clinical implications and microbiology of bacterial persistence after treatment procedures. *Journal of endodontics, 34*(11), 1291-1301. e1293.

Susila, A., & Minu, J. (2019). Activated irrigation vs. conventional non-activated irrigation in endodontics–A systematic review. *European endodontic journal, 4*(3), 96.

Swimberghe, R., De Clercq, A., De Moor, R., & Meire, M. (2019). Efficacy of

sonically, ultrasonically and laser-activated irrigation in removing a biofilm-mimicking hydrogel from an isthmus model. *International endodontic journal, 52*(4), 515-523.

Tay, F. R., Gu, L.-s., Schoeffel, G. J., Wimmer, C., Susin, L., Zhang, K., . . . Pashley, D. H. (2010). Effect of vapor lock on root canal debridement by using a side-vented needle for positive-pressure irrigant delivery. *Journal of endodontics, 36*(4), 745-750.

Thulaseedharan, S., Kabbinale, P., Vallabhdas, A. K., Gowda, V. K. C. N., Chandrashekar, K. S., & Marulappa, R. (2020). In vitro comparative evaluation of effectiveness of sodium hypochlorite with conventional irrigation method versus EndoVac and ultrasonic irrigation in the elimination of Enterococcus faecalis from root canals. *Journal of Pharmacy & Bioallied Sciences, 12*(Suppl 1), S105.

Toljan, I., Bago, I., & Anić, I. (2016). Eradication of intracanal Enterococcus faecalis biofilm by passive ultrasonic irrigation and RinsEndo system. *Acta Stomatologica Croatica, 50*(1), 14.

Torabinejad, M., Handysides, R., Khademi, A. A., & Bakland, L. K. (2002). Clinical implications of the smear layer in endodontics: a review. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 94*(6), 658-666.

Townsend, C., & Maki, J. (2009). An in vitro comparison of new irrigation and agitation techniques to ultrasonic agitation in removing bacteria from a simulated root canal. *Journal of endodontics, 35*(7), 1040-1043.

Urban, K., Donnermeyer, D., Schäfer, E., & Bürklein, S. (2017). Canal cleanliness using different irrigation activation systems: a SEM evaluation. *Clinical oral investigations, 21*, 2681-2687.

Van der Sluis, L., Versluis, M., Wu, M., & Wesselink, P. (2007). Passive ultrasonic irrigation of the root canal: a review of the literature. *International endodontic journal, 40*(6), 415-426.

Vaz-Garcia, E. S., Vieira, V. T. L., Petitet, N. P. d. S. F., Moreira, E. J. L., Lopes, H. P., Elias, C. N., . . . Antunes, H. d. S. (2018). Mechanical properties of anatomic finishing files: XP-Endo Finisher and XP-Clean. *Brazilian Dental Journal, 29*, 208-213.

Vera, J., Arias, A., & Romero, M. (2012). Dynamic movement of intracanal gas bubbles during cleaning and shaping procedures: the effect of maintaining apical patency on their presence in the middle and cervical thirds of human root canals—an in vivo study. *Journal of endodontics, 38*(2), 200-203.

Vivan, R. R., Bortolo, M. V., Duarte, M. A. H., Moraes, I. G. d., Tanomaru-Filho, M., & Bramante, C. M. (2010). Scanning electron microscopy analysis of RinsEndo system and conventional irrigation for debris removal. *Brazilian Dental Journal, 21*, 305-309.

Walker, T. L., & Carlos, E. (1989). Histological evaluation of ultrasonic and sonic

instrumentation of curved root canals. *Journal of endodontics, 15*(2), 49-59.

Walsh, L. J., & George, R. (2017). Activation of alkaline irrigation fluids in endodontics. *Materials, 10*(10), 1214.

Walters, M. J., Baumgartner, J. C., & Marshall, J. G. (2002). Efficacy of irrigation with rotary instrumentation. *Journal of endodontics, 28*(12), 837-839.

Wang, Z., Shen, Y., & Haapasalo, M. (2012). Effectiveness of endodontic disinfecting solutions against young and old Enterococcus faecalis biofilms in dentin canals. *Journal of endodontics, 38*(10), 1376-1379.

Wu, M. K., Dummer, P., & Wesselink, P. (2006). Consequences of and strategies to deal with residual post-treatment root canal infection. *International endodontic journal, 39*(5), 343-356.

Zehnder, M. (2006). Root canal irrigants. *Journal of endodontics, 32*(5), 389-398.

Bölüm 10

DİŞ HEKİMLİĞİNDE İNTRAORAL TARAYICILAR

Hilal ŞİRİNER GÜMÜŞ[1]

1 Dr. Dt., Protez Uzmanı, Özel Klinik, İstanbul, Türkiye. e-mail: hilalsiriner@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-6690-7463

Giriş

Protez, eksik olan vücut uzuvlarının yapay olarak yerine konulmasına yardımcı olan tıbbi aygıtlardır. Diş hekimliğinde uygulanan protezler, herhangi bir sebeple çiğneme sisteminde meydana gelen madde kayıplarını fonksiyon, fonasyon ve estetiği göz önünde bulundurarak gidermeyi amaçlamaktadır [1].

Başarılı bir restorasyon üretmek için yapılan işlemlerin en önemlilerinden biri ölçü alma işlemidir. Uygun materyalleri uygun yöntemlerle kullanarak ağız ortamının bir bölümünün negatifinin oluşturulmasına ölçü denilir [2]. Kullanılan ölçü maddeleri ve uygulanan ölçü tekniği restorasyonların başarısını etkiler [3]. Ölçü tekniğinde ve malzeme seçiminde yapılan hatalar; protez ve dayanak (abutment) vidası gevşemesi, pasif uyumun sağlanamaması ve okluzal düzensizlikler gibi protetik komplikasyonlara neden olarak hem implantın hem de protetik restorasyonun başarısını olumsuz etkilemektedir [4].

Teknolojinin gelişmesiyle dijital sistemler artık kişisel ve profesyonel yaşamlarımızda oldukça büyük bir yer kaplamaktadır. Bu teknolojilerin kullanılması, tıp ve diş hekimliği alanlarında da etkisini göstermiştir. Hekimler gelişen şartlarda daha etkili ve hızlı tedaviler yaparak hastaların yaşam kalitesinin artmasını sağlamışlardır. Diş hekimliğinde fotoğraflardan hasta kayıtlarına, radyografilerden intraoral taramalara kadar olan dijital tanı sistemi, hasta/ hekim ilişkisini güçlendiren, multidisipliner yaklaşımı zenginleştiren ve uygulanan tedaviyi geliştiren bir yoldur. Bu yenilikçi sistem hastaların daha kısa sürede, daha uzun ömürlü ve daha estetik restorasyonlara sahip olmasını sağlamaktadır. Hekimlerin dijital sisteme olan ilgisi, yeteneği ve becerisi ile her alanında etkili ve verimli çözümler üretilebilmektedir [5].

Diş hekimliği alanındaki CAD/CAM (Computer Aided Design/Computer Aided Manufacture) (bilgisayar destekli tasarım/bilgisayar destekli üretim) uygulamalarının ilk aşamalarında, sistem oral kaviteden doğrudan bir fotoğraf çekiminden elde edilen verilerle restorasyonlar tasarladı ve üretti; ancak kullanımı yaygınlaşmadı çünkü restorasyonun uyumu geleneksel olarak üretilenler gibi uyumlu değildi. Daha sonra işlem yapılacak modeli optik ölçü esasına göre tarama yapan yeni bir sistem geliştirildi [6].

Günümüz diş hekimliğinde kullanılan CAD/CAM sistemlerinin gelişiminde 3 kişi öncü olmuştur. Bunlardan ilki 1970'li yıllarda Duret ve Preston'dur. Ağız içinden tarayıcı ile ölçü alıp CAD/CAM ile fonksiyonel kronlar üretmişlerdir. CAD/CAM sistemlerinin gelişiminde çok büyük rol oynayan Sopha sistemini geliştirmişlertir. İkinci olarak 1980'lerde Moermann ve Brandestini CEREC sistemi geliştirmiştir. Hastadan intraoral

KAYNAKÇA

1. Şahan M H, Kümbüloğlu Ö. (2022). Ölçüde Dijital Dönüşüm. *EÜ Dişhek Fak Derg*., 43(Supp: Ozel Sayi), 27-34.
2. Şen N. (2020). Farklı dijital ölçü sistemlerinin dental implantın ölçü netliğine etkisinin değerlendirilmesi. *EÜ Dişhek Fak Derg.,* 41(2), 77-82.
3. Çağlar İ, Duymuş Z Y, Ateş S. (2015). Diş hekimliğinde kullanilan ölçü sistemlerinde güncel yaklaşimlar: Dijital ölçü. *J Dent Fac Atatürk Uni*., 25, 135-140.
4. Kiraz M S, Çevik P. (2022). İmplant Üstü Protezlerde Konvansiyonel ve Dijital Ölçü Teknikleri. *Selcuk Dent J*., 9(1), 268-277.
5. Akarçay Ç, Güzel K U. (2021). İntraoral Tarayıcı ve Cad/Cam Sistemlerinin Çocuk Diş Hekimliğinde Kullanım Alanları. *Journal of Clinical Sciences*, 11(1),78-84.
6. Suese K. (2020). Progress in digital dentistry: The practical use of intraoral scanners. *Dental Materials Journal*, 39(1), 52-56.
7. Çelik G, Üşümez A, Sarı T. (2013). Bilgisayar destekli diş hekimliği ve güncel CAD/CAM sistemleri. *Cumhuriyet Dent J.,* 16(1), 74-82.
8. Bakıç H, Kocacıklı M, Korkmaz T. (2021). Diş Hekimliğinde Güncel İntraoral Tarayicilar. *J Dent Fac Atatürk Uni*., 31(2), 289-304.
9. Yağcı F. (2021). Dijital diş hekimliği hakkında bilgi kaynağı olarak YouTube'un değerlendirilmesi. *Selcuk Dent J*., 8(2), 296-302.
10. Cengiz S, Olcay F A. (2021). Geleneksel ve Dijital Ölçülerin Dezenfeksiyon ve Sterilizasyon İşlemleri. *Dental And Medical Journal*. 3(2),52-65.
11. Villaumbrosia P G, et al. (2016). In vitro comparison of the accuracy (trueness and precision) of six extraoral dental scanners with different scanning technologies. *J Prosthet Dent*., 116(4),543-550. e1.
12. Takeuchi Y, et al. (2018). Use of digital impression systems with intraoral scanners for fabricating restorations and fixed dental prostheses. *Journal of Oral Science,* 60(1),1-7.
13. Zotti F, et al. (2022). Digital dental models: is photogrammetry an alternative to dental extraoral and intraoral scanners? *Dent. J.,* 10(2),24.
14. Mangano F G, et al. (2019). Trueness and precision of 5 intraoral scanners in the impressions of single and multiple implants: a comparative in vitro study. *BMC Oral Health*,19(1),1-14.
15. Kim R J Y, Park J M, Shim J S. (2018). Accuracy of 9 intraoral scanners for complete-arch image acquisition: A qualitative and quantitative evaluation. *J Prosthet Dent*., 120(6), 895-903. e1.
16. Zimmermann M. (2017). Intraoral scanning systems: purchase decisions and system overview. *Zurich Open Repository and Archive*, 2017(1),6-14.

17. Güngör B E, Yılmaz M, and Çelikkol O. (2022). İntraoral Tarayıcılarda Doğruluk. *Aydın Dental,* 8(2),123-141.

18. Piedra-Cascón W, et al. (2020). Accuracy (trueness and precision) of a dual-structured light facial scanner and interexaminer reliability. *J Prosthet Dent.*, 124(5),567-574.

19. Mangano F, et al. (2017). Intraoral scanners in dentistry: a review of the current literature. *BMC Oral Health,* 17(1),1-11.

20. Revilla-León M, et al. (2020). Clinical study of the influence of ambient light scanning conditions on the accuracy (trueness and precision) of an intraoral scanner. *Journal of Prosthodontics*, 29(2), 107-113.

21. Zimmermann M, Ender A, and Mehl A. (2020). Local accuracy of actual intraoral scanning systems for single-tooth preparations in vitro. *JADA*, 51(2), 127-135.

22. Albanchez-González M I, et al. (2022). Accuracy of digital dental implants impression taking with intraoral scanners compared with conventional impression techniques: a systematic review of in vitro studies. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19(4), 2026.

Bölüm 11

KORUYUCU DİŞ HEKİMLİĞİNDE PİT VE FİSSÜR ÖRTÜCÜLER

İsmail Sefa ÇAKIR[1], Ebru HAZAR BODRUMLU [2]

1 Araş Gör. Dt. İsmail Sefa Çakır, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Pedodonti Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0003-2464-5068
2 Doç. Dr. Ebru HAZAR BODRUMLU, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Pedodonti Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-3474-5583

GİRİŞ

Oral bölgede en sık görülen diş çürüğü ve dişeti rahatsızlıkları gibi hastalıkların oluşmadan önce önlenmesini sağlayan uygulamalara koruyucu diş hekimliği uygulamaları denilmektedir. Koruyucu diş hekimliği uygulamaları arasında ağız hijyeni eğitimleri, topikal veya sistemik flor uygulamaları, antibakteriyel ve remineralizasyon ajanların kullanımı, pit ve fissür örtücü uygulamaları, lazer ve ozon uygulamaları yer almaktadır (Hyatt, 1928) Koruyucu diş hekimliği uygulamalarından fissür örtücü uygulaması dişlerin okluzal yüzeylerindeki çürükleri önlemede en sık kullanılan yöntem olarak bilinmektedir (Wright, Tampi vd, 2016).

Dişlerin okluzalindeki pit ve fissür boşluklarına yerleştirilen materyallere pit ve fissür örtücü adı verilmektedir. Fissür örtücüler bu bölgelerde çürüğe neden olan karyojenik bakterilerin, bakteri besinlerinin bölgeye tutunmasını ve birikmesini engelleyerek dişte çürük oluşumunu engellemektedir (R. J. J. P. d. Simonsen, 2002).

Dişlerin okluzal bölgelerinin uygun bir materyalle kapatılmasının çürük lezyon oluşumunu engelleyebileceği fikri ilk olarak 18. yüzyıl başında ortaya atılmıştır (Ünlügenç ve Bolgül, 2019). 1895 yılında Wilson tarafından çinko fosfat siman kullanılarak ilk pit ve fissür uygulaması yapılmıştır (Feigal ve Donly, 2006). Pit ve fissür çürüklerinin şiddetini ve görülme sıklığını azaltmak için 1920'lerde farklı teknikler geliştirilmiştir. 1924 yılında Thaddeus Hyatt, pit ve fissür çürüklerinin şiddetini ve görülme sıklığını azaltmak amacıyla profilaktik restorasyonları önermiştir. Bu uygulama dişlerin okluzal yüzeylerinin Sınıf I kaviteler açılarak amalgam ile restore edilmesini içermektedir (Hyatt, 1928; Ünlügenç ve Bolgül, 2019). Bodecker 1929 yılında Hyatt'a göre daha konservatif bir yaklaşım önererek pit ve fissürlerin ince uçlu bir sond yardımıyla temizlenerek içlerine fosfat siman yerleştirilmesini desteklemiştir (Arhakis, Damianaki ve Toumba, 2007). Buonocore 1955 yılında pit ve fissür örtücülerin tutuculuğunu arttırmak amacıyla minenin asitlenmesi gerektiğini ve asitleme sonucu oluşan bu mikroboşluklara rezin materyalin koyulması gerektiğini savunmuştur (M. G. J. J. o. d. r. Buonocore, 1955). 1967 yılında Buonocure ve Cueto tarafından, dişlerin okluzal bölgeleri asitlenip siyonoakrilat kullanılarak kapatılmış ve böylelikle fissür örtücünün klinik olarak ilk uygulamaları gözlenmiştir (Cueto ve Buonocore, 1967). Fakat siyonoakrilat materyalinin ağız ve deri mukozasında toksik etki oluşturması, nemli ortamda bozulmaya uğraması, uygulamanın kolay olmaması, kimyasal ve fiziksel özelliklerinin kötü olması gibi sebeplerle kullanımlarından kaçınılmıştır (Ünlügenç ve Bolgül, 2019).

Kent ve Wilson 1972 yılında cam iyonomer simanların formülünü oluşturarak, diş hekimliğinde dişlere kimyasal olarak bağlanabilen yeni bir

KAYNAKÇA

Alirezaei, M., Bagherian, A., & Sarraf Shirazi, A. (2018). Glass ionomer cements as fissure sealing materials: yes or no?: A systematic review and meta-analysis. *Journal of the American Dental Association (1939)*, *149*(7), 640–649.e9.

Arhakis, A., Damianaki, S., & Toumba, K. J. (2007). Pit and fissure sealants: types, effectiveness, retention, and fluoride release: a literature review. *Balkan Journal of Stomatology*, *11*(3), 151-162.

Babu, G., Mallikarjun, S., Wilson, B., & Premkumar, C. (2014). Pit and fissure sealants in pediatric dentistry. *SRM Journal of Research in Dental Sciences*, *5*(4), 253.

Beauchamp, J., Caufield, P. W., Crall, J. J., Donly, K., Feigal, R., Gooch, B., & Simonsen, R. (2008). Evidence-based clinical recommendations for the use of pit-and-fissure sealants: a report of the American Dental Association Council on Scientific Affairs. *The Journal of the American Dental Association*, *139*(3), 257-268.

Bhuridej, P., Damiano, P. C., Kuthy, R. A., Flach, S. D., Kanellis, M. J., Heller, K. E., & Dawson, D. V. (2005). Natural history of treatment outcomes of permanent first molars: a study of sealant effectiveness. *The Journal of the American Dental Association*, *136*(9), 1265-1272.

Buonocore, M. G. (1955). A simple method of increasing the adhesion of acrylic filling materials to enamel surfaces. *Journal of dental research*, *34*(6), 849-853.

Buonocore, M. (1970). Adhesive sealing of pits and fissures for caries prevention, with use of ultraviolet light. *The Journal of the American Dental Association*, *80*(2), 324-328.

Carvalho, J. C., Dige, I., Machiulskiene, V., Qvist, V., Bakhshandeh, A., Fatturi-Parolo, C., & Maltz, M. (2016). Occlusal caries: biological approach for its diagnosis and management. *Caries research*, *50*(6), 527-542.

Chaitra, T. R., Reddy, V. S., Devarasa, G. M., & Ravishankar, T. L. (2010). Flowable resin used as a sealant in molars using conventional, enameloplasty and fissurotomy techniques: an in vitro study. *Journal of Indian Society of pedodontics and preventive dentistry*, *28*(3), 145.

Crall, J. J., & Donly, K. J. (2015). Dental sealants guidelines development: 2002-2014. *Pediatric dentistry*, *37*(2), 111-115.

Croll, T. P. (1990). Glass ionomers for infants, children, and adolescents. *The Journal of the American Dental Association*, *120*(1), 65-68.

Cueto, E. I., & Buonocore, M. G. (1967). Sealing of pits and fissures with an adhesive resin: its use in caries prevention. *The Journal of the American Dental Association*, *75*(1), 121-128.

Dauvillier, B. S., Feilzer, A. J., De Gee, A. J., & Davidson, C. L. (2000). Visco-e-

lastic parameters of dental restorative materials during setting. *Journal of Dental Research*, *79*(3), 818-823.

Durham, S. N., Meyers, E. J., Bailey, C. W., & Vandewalle, K. S. (2017). Microleakage and shear bond strength of a new sealant containing prereacted glass ionomer particles. *General dentistry*, *65*(2), e12-e16.

Ekici, M. A. G., Alkan, F., Arısu, H. D., & Kıvanç, B. H. (2017). Kazein fosfopeptit-amorf kalsiyum fosfat (CPP-ACP) ve floridin ağartma ajanı uygulanmış mine mikrosertliği üzerine etkisi: ex vivo. *Acta Odontologica Turcica*, *34*(2), 61-66.

Ekstrand, K. R., Christiansen, J., & Christiansen, M. E. C. (2003). Time and duration of eruption of first and second permanent molars: a longitudinal investigation. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, *31*(5), 344-350.

Feigal, R. J., & Donly, K. J. (2006). The use of pit and fissure sealants. *Pediatric dentistry*, *28*(2), 143-150.

Garg, N., Indushekar, K. R., Saraf, B. G., Sheoran, N., & Sardana, D. (2018). Comparative evaluation of penetration ability of three pit and fissure sealants and their relationship with fissure patterns. *Journal of Dentistry*, *19*(2), 92.

Geiger, S. B., Gulayev, S., & Weiss, E. I. (2000). Improving fissure sealant quality: mechanical preparation and filling level. *Journal of dentistry*, *28*(6), 407-412.

Gorseta, K., Glavina, D., Borzabadi-Farahani, A., Van Duinen, R. N., Skrinjaric, I., Hill, R. G., & Lynch, E. (2014). One-year clinical evaluation of a Glass Carbomer fissure sealant, a preliminary study. *Eur J Prosthodont Restor Dent*, *22*(2), 67-71.

Grewal, N., & Chopra, R. (2008). The effect of fissure morphology and eruption time on penetration and adaptation of pit and fissure sealants: An SEM study. *Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *26*(2), 59.

Guler, C., & Yilmaz, Y. (2013). A two-year clinical evaluation of glass ionomer and ormocer based fissure sealants. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *37*(3), 263-268.

Güngör, H. C., Altay, N., & Alpar, R. (2004). Clinical evaluation of a polyacid-modified resin composite-based fissure sealant: two-year results. *Operative dentistry*, *29*(3), 254–260.

Gunjal, S., Nagesh, L., & Raju, H. G. (2012). Comparative evaluation of marginal integrity of glass ionomer and resin based fissure sealants using invasive and non-invasive techniques: an in vitro study. *Indian journal of dental research*, *23*(3), 320.

Handelman, S. L., Leverett, D. H., Espeland, M., & Curzon, J. (1987). Retention of sealants over carious and sound tooth surfaces. *Community dentistry and oral epidemiology*, *15*(1), 1-5.

Hatirli, H., Yasa, B., & Yasa, E. (2018). Microleakage and penetration depth of different fissure sealant materials after cyclic thermo-mechanic and brushing simulation. *Dental materials journal*, *37*(1), 15-23.

Hes, K. M. Y., Leung, S. K., & Wei, S. H. Y. (1999). Resin-ionomer restorative materials for children: A review. *Australian dental journal*, *44*(1), 1-11.

Hyatt, T. P. (1928). A statistical study of the location of dental caries shows the practical value of prophylactic odontotomy. *Dent. Digest*, *34*, 23543.

Kanık, Ö., & Türkün, L. Ş. (2016). Restoratif Cam iyonomer simanlarda güncel yaklaşımlar. *Ege Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi Dergisi*, *37*(2), 54-65.

Khanna, R., Pandey, R. K., Singh, N., & Agarwal, A. (2009). A comparison of enameloplasty sealant technique with conventional sealant technique: A scanning electron microscope study. *Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *27*(3), 158.

Kühnisch, J., Mansmann, U., Heinrich-Weltzien, R., & Hickel, R. (2012). Longevity of materials for pit and fissure sealing—results from a meta-analysis. *Dental Materials*, *28*(3), 298-303.

Locker, D., Jokovic, A., & Kay, E. J. (2003). Prevention. Part 8: The use of pit and fissure sealants in preventing caries in the permanent dentition of children. *British dental journal*, *195*(7), 375-378.

Lopes, C. M. C. D. F., Galvan, J., Chıbınskı, A. C. R., & Wambıer, D. S. (2018). Fluoride release and surface roughness of a new glass ionomer cement: glass carbomer. *Revista de Odontologia da UNESP*, *47*, 1-6.

Hervás García, A., Lozano, M., Cabanes Vila, J., Barjau Escribano, A., & Fos Galve, P. (2006). Composite resins: a review of the materials and clinical indications.

Matalon, S., Peretz, B., Sidon, R., Weiss, E. I., & Slutzky, H. (2010). Antibacterial properties of pit and fissure sealants combined with daily fluoride mouth rinse. *Pediatric dentistry*, *32*(1)

McLean, J. W., & Wilson, A. D. (1974). Fissure sealing and filling with an adhesive glass-ionomer cement. *British dental journal*, *136*(7), 269-276., 9-13.

Mehrabkhani, M., Mazhari, F., Sadeghi, S., & Ebrahimi, M. (2015). Effects of sealant, viscosity, and bonding agents on microleakage of fissure sealants: An in vitro study. *European journal of dentistry*, *9*(04), 558-563.

Mertz-Fairhurst, E. J., Schuster, G. S., & Failhurst, C. W. (1986). Arresting caries by sealants: results of a clinical study. *The Journal of the American Dental Association*, *112*(2), 194-197.

Papacchini, F., Goracci, C., Sadek, F. T., Monticelli, F., Garcia-Godoy, F., & Ferrari, M. (2005). Microtensile bond strength to ground enamel by glass-ionomers, resin-modified glass-ionomers, and resin composites used as pit and fissure sealants. *Journal of dentistry*, *33*(6), 459-467.

Park, S. H., Kim, S. S., Cho, Y. S., Lee, S. Y., & Noh, B. D. (2005). Comparison

of linear polymerization shrinkage and microhardness between QTH-cured & LED-cured composites.

Simonsen, R. J., & Neal, R. C. (2011). A review of the clinical application and performance of pit and fissure sealants. *Australian dental journal*, *56*, 45-58.

Simonsen, R. J. (2002). Pit and fissure sealant: review of the literature. *Pediatric dentistry*, *24*(5), 393-414.

Subcommittee, C. A. C. R. D., & American Academy of Pediatric Dentistry. (2012). Guideline on pediatric restorative dentistry. *Pediatric dentistry*, *34*(5), 173-180.

Subramaniam, P., Girish Babu, K. L., & Jayasurya, S. (2015). Evaluation of solubility and microleakage of glass carbomer sealant. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *39*(5), 429-434.

Subramaniam, P., Konde, S., & Mandanna, D. K. (2008). Retention of a resin-based sealant and a glass ionomer used as a fissure sealant: a comparative clinical study. *Journal of the Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *26*(3), 114–120.

Handelman, S. L., Leverett, D. H., Espeland, M., & Curzon, J. (1987). Retention of sealants over carious and sound tooth surfaces. *Community dentistry and oral epidemiology*, *15*(1), 1-5.

Toraman, F. (2018). Diş fırçalamanın farklı fissür örtücülerin retansiyonları üzerine etkisi.

Ünlü, N., & AR, Ç. (2008). Kompozit rezin materyallerin içeriklerindeki yeni gelişmeler. *Türkiye Klinikleri J Dental Sci*, *14*(3), 156-167.

Ünlügenç, E., & Bolgül, B. (2019). Güncel Fissür Örtücüler–Literatür Derlemesi. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *30*(3), 507-518.

Waggoner, W. F., & Siegal, M. (1996). Pit and fissure sealant application: updating the technique. *The Journal of the American Dental Association*, *127*(3), 351-361.

Welbury, R., Raadal, M., Lygidakis, N. A., & European Academy of Paediatric Dentistry (2004). EAPD guidelines for the use of pit and fissure sealants. *European journal of paediatric dentistry*, *5*(3), 179–184.

Wilson, A. D., Prosser, H. J., & Powis, D. M. (1983). Mechanism of adhesion of polyelectrolyte cements to hydroxyapatite. *Journal of dental research*, *62*(5), 590–592.

Wilson, A. D. (1972). A new translucent cement for dentistry: the glass-ionomer cement. *Br Dent J*, *132*, 133-135.

Wright, J. T., Crall, J. J., Fontana, M., Gillette, E. J., Nový, B. B., Dhar, V., ... & Carrasco-Labra, A. (2016). Evidence-based clinical practice guideline for the use of pit-and-fissure sealants: a report of the American Dental Association and the American Academy of Pediatric Dentistry. *The Journal of the American Dental Association*, *147*(8), 672-682.

Wright, J. T., Tampi, M. P., Graham, L., Estrich, C., Crall, J. J., Fontana, M., ... & Carrasco-Labra, A. (2016). Sealants for preventing and arresting pit-and-fissure occlusal caries in primary and permanent molars. *Pediatric dentistry*, *38*(4), 282-308.

Yıldız, E., & Şımşek, A. G. D. M. (2013). İki farklı fissür örtücünün ve polisaj tekniğinin klinik değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *23*(3), 337-341.

Yýlmaz, Y., Beldüz, N., & Eyübo, O. (2010). A two-year evaluation of four different fissure sealants. *European Archives of Paediatric Dentistry*, *11*(2), 88-92.

Zainuddin, N., Karpukhina, N., Law, R. V., & Hill, R. G. (2012). Characterisation of a remineralising Glass Carbomer® ionomer cement by MAS-NMR spectroscopy. *Dental Materials*, *28*(10), 1051-1058.

Bölüm 12

FERMENTE SUCUKLARDA KULLANILAN STARTER KÜLTÜRLER

Pelin DEMİR[1], Ali ARSLAN[2]

1 Dr., Fırat Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, Elazığ, Türkiye, p.demir@firat.edu.tr, 0000-0002-0824-1672
2 Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, Elazığ, Türkiye, aarslan2@firat.edu.tr, 0000-0002-3011-5592

Giriş

Starter kültürün tanımı, fermente edilen et ürünlerinde, olgunlaşma süresini kısaltmak ve kontrol altına almak, ürünün dayanıklılık süresini uzatmak, üründe mikrobiyal güvenliği artırmak, ürüne renk, tekstür, aroma ve lezzet kazandırmak ve standart ürün üretmek amacıyla tek ya da kombine halde kullanılan yararlı mikroorganizmalardır (1). "Starter" sözcüğü ingilizce bir sözcük olup, harekete geçiren, başlatan, başlatıcı demektir. Bunlar taze ve dondurulmuş (liyofilize edilmiş) canlı mikroorganizmalar olup, belirli enzimatik özelliklere sahiptirler (2,3). ABD Gıda ve İlaç İdaresi (FDA) tarafından GRAS (Generally Regarded As Safe) olarak kabul edilen starter kültürler, istenmeyen mikrobiyota yani patojen ve bozulma yapan mikroorganizmaların gelişmeşini engelleyebilmektedirler (4-6).

Günümüzde, et ürünlerinin imalatında starter kültürlerin kullanımı özel ilgi konusu olmuştur. Starter kültürler Türkiye, Hırvatistan, Romanya, Yunanistan, İtalya, İspanya, Portekiz, Tayland ve Çin başta olmak üzere tüm dünyada geleneksel ürünlerde kullanılmaktadır (7-13).

Starter kültür kullanımıyla oluşabilecek mikrobiyal ve kimyasal riskler (biyojen aminlerin, nitrözaminlerin, polisiklik aromatik hidrocarbonların ve mycotoxinlerin oluşumu) engellenmektedir. Mikrobiyal olarak istenilmeyen (patojen, toxinojen ve bozulmada rol oynayan saprofitler) mikroorganizmaların çoğalmaları engellenir, daha sağlıklı, olgunlaşma süresi kısa, kaliteli, daha uzun raf ömrüne, tat ve aromaya sahip, standart, sindirilebilme ve dilimlenebilme yeteneği yüksek bir ürün elde edilir (14-21).

Biyojenik aminler (BA), bazı amino asitlerin dekarboksilasyonundan kaynaklanan potansiyel olarak güvenli olmayan nitrojenli bileşiklerdir. Bazı mikroorganizmalar bunların oluşumundan sorumlu olabilir. Starterler, amino asit dekarboksilatif yeteneği olan mikroorganizmaların gelişimini engelleyerek hızlı bir pH düşüşüne neden olabilir, böylece fermente et ürünlerinde BA oluşumunu engellerler (22).

Fermantasyon yoluyla et muhafazası yıllar öncesinde olup, ancak starter kültür fikri ilk olarak kuru sucuklar için 1940'larda ABD'de ortaya atılmıştır (23). İlk ticari starter kültür olarak *Pediococcus acidilactici*' 1957 yılında ABD'de kullanılmıştır (24). Avrupa'da tanıtılan ilk starter kültür, renk ve aroma kusurlarını önlemek için kullanılan bir Fin sucuğundan izole edilen *Kocuria* cinsinden M53 suşu olmuştur (25).

Starter kültürler doğal fermentasyona (şans inokulasyonu, rastlantı inokulasyonu gibi) göre fermentasyon süresini %15-20 oranında daha kısaltır (26).

KAYNAKÇA

1. Yörük GN, Güner A. Laktik asit bakterilerinin sınıflandırılması ve *Weissella* türlerinin gıda mikrobiyolojisinde önemi. Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi 2011;6(2):163-176.

2. Montel MC, Talon R, Beragué JL, Cantonnet M. Effects of starter cultures on biochemical characterisrtics of French dry sausages. Meat Science; 1993;35:229-240.

3. Korel F. Analyses of fermented sausages and the use of starer cultures and carbohydrate substrates in fermented turkey sausage. Clemson University, Thesis of Master of Science Animal and Food Industries. Clemson, USA. 1996.

4. Holzapfel WH, Schillinger U, Geisen R, Lücke FK. Starter and protective cultures. In: Russell NJ, Gould GW (eds.) Food Preservatives. Boston, MA: Springer; 2003. p. 291-320. doi: 10.1007/978-0-387-30042-9_14.

5. Young NWG, O'sullivan GR. 5 - The influence of ingredients on product stability and shelf life. In: Kilcast D and Subramaniam P (eds.) Food and Beverage Stability and Shelf Life. Sawston: Woodhead Publishing; 2011. p. 132-183. doi: 10.1533/9780857092540.1.132.

6. Fraqueza MJ, Patarata L, Lauková A. Protective starter cultures and bacteriocins in fermented meats. In: N. Zdolec (ed.) Fermented Meat Products: Health Aspects. New York, NY: CRC Press; 2016. p. 228-269.,

7. Hampikyan H, Ugur M. The effect of nisin on *L. monocytogenes* in Turkish fermented sausages (sucuks). Meat Science; 2007;76:327-332. doi: 10.1016/j.meatsci.2006.11.014.

8. Luxananil P, Promchai R, Wanasen S, Kamdee S, Thepkasikul P, Plengvidhya V, et al. Monitoring Lactobacillus plantarum BCC 9546 starter culture during fermentation of Nham, a traditional Thai pork sausage. Int. J. Food Microbiology; 2009;129:312-315. doi: 10.1016/j.ijfoodmicro.2008.12.011.

9. Baka AM, Papavergou EJ, Pragalaki T, Bloukas JG, Kotzekidou P. Effect of selected autochthonous starter cultures on processing and quality characteristics of Greek fermented sausages. LWT Food Sci. Technology; 2011;44:54-61. doi: 10.1016/j.lwt.2010.05.019.

10. Wang XH, Ren HY, Liu DY, Zhu WY, Wang W. Effects of inoculating *Lactobacillus sakei* starter cultures on the microbiological quality and nitrite depletion of Chinese fermented sausages. Food Control; 2013;32:591-596. doi: 10.1016/j.foodcont.2013.01.050.

11. Ciuciu Simion AM, Vizireanu C, Alexe P, Franco I, Carballo J. Effect of the use of selected starter cultures on some quality, safety and sensorial properties of Dacia sausage, a traditional Romanian dry-sausage variety. Food Control; 2014;35:123-131. doi: 10.1016/j.foodcont.2013.06.047.

12. Elias M, Potes ME, Roseiro LC, Santos C, Gomes A, Agulheiro-Santos

AC. The effect of starter cultures on the portuguese traditional sausage "Paio do Alentejo" in terms of its sensory and textural characteristics and polycyclic aromatic hydrocarbons profile. J. Food Res; 2014;3:45-56.

13. Marusic N, Vidacek S, Janci T, Petrak T, Medic H. Determination of volatile compounds and quality parameters of traditional Istrian dry-cured ham. Meat Science; 2014;96:1409-1416. doi: 10.1016/j.meatsci.2013.12.003.

14. Laranjo M, Elias M, Fraqueza MJ. The Use of Starter Cultures in Traditional Meat Products. Hindawi Journal of Food Quality; 2017;ID 9546026:18.

15. Bacus JN, Brown WL. Use of microbiological cultures in meat products. Food Technology; 1981;24, 6:891-898.

16. Vural H, Öztan A. Türk sucuklarında ticari starter kullanımı üzerine araştırmalar. Gıda; 1991;16:4, 237-240.

17. Vignolo G, Castellano P, Fadda S. Bioprotective Cultures. In: Toldr´a F (ed.) Handbook of Fermented Meat and Poultry.JohnWiley & Sons, Ltd., 2015. p. 129-138.

18. Hammes WP, Knauf HJ. Starters in the processing of meat products. Meat Science; 1994;49(Suppl.1):125-138.

19. Candoğan K. Bacterial starter cultures, aging and fermentation effects on some characteristics of fermented beef sausages. Clemson University, Thesis of Doctor of Philosophy of Food Tecnology, Clemson, USA, 2000.

20. Lücke FK. Utilization of microbes to process and preserve meat. Meat Science; 2000;56(2):105-115.

21. Akbulut N, Kınık Ö. Starter Kültürlerin gıda ve süt endüstrisinde koruyucu roller. Gıda; 1993;18: 397-401.

22. Laranjo M, Potes ME, Elias M. Role of starter cultures on the safety of fermented meat products. Front. Microbiol; 2019;10.

23. Jensen LB, Paddock, LS. Sausage treatment, Patent US 2225783 A. 1940.

24. Everson CW, Danner WE, Hammes PA, "Bacterial starter cultures in sausage products," Journal of Agricultural and Food Chemistry; 1970;18(4):570-571.

25. Niinivaara FP, Pohja MS, Komulain Se. Some aspects about using bacterial pure cultures inmanufacture of fermented sausages. Food Technology; 1964; 18:147.

26. Arslan A. Et Muayenesi ve Et Ürünleri Teknolojisi. Özkan matbaacılık Ltd. Şti; Ankara, 2002.

27. Türk Gıda Kodeksi (TGK). Türk Gıda Kodeksi Et, Hazırlanmış Et Karışımları Ve Et Ürünleri Tebliği (Tebliğ No: 2018/52, Sayı: 30670), 2019.

28. Buckenhüskes HJ. Selection criteria for lactic acid bacteria to be used as starter cultures for various food commodities. FEMS microbiology reviews; 1993;12(1-3):253-271.

29. Lücke FK, Hechelmann H. Assessment of botulism hazards from German-type shelf-stable pasteurized meat products. In Proceedings, 2nd World Congress on Foodborne Infections and Intoxications, Berlin (W), 1986: 26-30.

30. Wright AV, Axelsson L. "Lactic Acid Bacteria: An Introduction," In: Lahtinen S, Ouwehand AC, Salminen S, Wright AV (eds.) Lactic Acid Bacteria: Microbiological and Functional Aspects. CRC Press, Taylor Francis Group, New York, NY, USA, 2012. p. 1-16,

31. Fraqueza MJ, Patarata L, Lauková A. Protective starter cultures and bacteriocins in fermented meats. In: Zdolec N (ed.) Fermented Meat Products: Health Aspects. New York, NY: CRC Press, 2016. p. 228-269.

32. Kröckel L. Bacterial fermentation of meat. In: Campbell-Plat G, Cook PE (eds.) Fermented Meats. Chapman abd Hall, New York, NY; 1995. p. 69-109.

33. Jessen B. Starter cultures for meat fermentation. In: Campbell-Plat G, Cook PE (eds.) Fermented Meats. Chapman abd Hall, New York, NY; 1995. p. 130-159.

34. Krockel L. The Role of Lactic Acid Bacteria in Safety and Flavour Development of Meat and Meat Products. London: Intech Open. 2013.

35. Bassi D, Puglisi E, Cocconcelli PS. Comparing natural and selected starter cultures in meat and cheese fermentations. Curr. Opin. Food Sci; 2015;2:118-122. doi: 10.1016/j.cofs.2015.03.002.

36. Caplice E, Fitzgerald GF. Food fermentations: role of microorganisms in food production and preservation. Int. J. Food Microbiol; 1999;50:131-149. doi: 10.1016/s0168-1605(99)00082-3.

37. Galvez A, Lopez RL, Abriouel H, Valdivia E, Omar NB. Application of bacteriocins in the control of foodborne pathogenic and spoilage bacteria. Crit. Rev. Biotechnol; 2008;28:125-152. doi: 10.1080/07388550802107202.

38. Young NWG, O'sullivan GR. 5 - The influence of ingredients on product stability and shelf life. In: Kilcast D, Subramaniam P (eds.) Food and Beverage Stability and Shelf Life. Sawston: Woodhead Publishing, 2011. p. 132-183.doi: 10.1533/9780857092540.1.132.

39. Reis JA, Paula AT, Casarotti SN, Penna ALB. Lactic acid bacteria antimicrobial compounds: characteristics and applications. Food Eng. Rev; 2012;4:124-140. doi: 10.1007/s12393-012-9051-2.

40. Baka AM, Papavergou EJ, Pragalaki T, Bloukas JG, Kotzekidou P. Effect of selected autochthonous starter cultures on processing and quality characteristics of Greek fermented sausages. LWT Food Sci. Technol; 2011;44:54-61. doi: 10.1016/j.lwt.2010.05.019.

41. Casquete R, Benito MJ, Martín A, Ruiz-Moyano S, Pérez-Nevado F, Córdoba MG. Comparison of the effects of a commercial and an autochtho-

nous *Pediococcus acidilactici* and *Staphylococcus vitulus* starter culture on the sensory and safety properties of a traditional Iberian dryfermented sausage "salchichón". Int. J. Food Sci; Technol. 2012;47:1011-1019. doi:10.1111/j.1365-2621.2011.02935.x.

42. Cenci-Goga BT, Rossitto PV, Sechi P, Parmegiani S, Cambiotti V, Cullor JS. Effect of selected dairy starter cultures on microbiological, chemical and sensory characteristics of swine and venison (*Dama dama*) nitrite-free dry-cured sausages. Meat Sci; 2012;90:599-606. doi: 10.1016/j.meatsci.2011.09.022.

43. Pragalaki ve ark., 2013

44. Gänzle MG. Lactic metabolism revisited: metabolism of lactic acid bacteria in food fermentations and food spoilage. Curr. Opin. Food Sci; 2015;2:106-117. doi: 10.1016/j.cofs.2015.03.001.

45. Di Gioia D, Mazzola G, Nikodinoska I, Aloisio I, Langerholc T, Rossi M, et al. Lactic acid bacteria as protective cultures in fermented pork meat to prevent *Clostridium* spp. growth. Int. J. Food Microbiol; 2016;235:53-59. doi: 10.1016/j.ijfoodmicro.2016.06.019.

46. Caplice E, Fitzgerald GF. Food fermentations: role of microorganisms in food production and preservation. International Journal of Food Microbiology; 1999;50:131-149.

47. Girard JP, Bucharles C. Acid fermentation. In: Girard JPA, Horwood E (eds.) Technology of meat and meat products. London, England, 1992. p. 138-164.

48. Ensoy Ü. Hindi Sucuğu Üretiminde Starter Kültür Kullanımı ve Isıl İşlem Uygulamasının Ürün Karakteristikleri Üzerine Etkisi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi. Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı. Ankara, 2004.

49. Özdemir H. Türk Fermente Sucuğunun Florasındaki Dominant Laktobasil Türlerinin Sucuğun Organoleptik Nitelikleri ile İlişkisi. Ankara Üniv. Vet. Fak. Derg; 1999;46(2-3):189-198.

50. Schillinger U, Lücke FK. Identification of lactobacilli from meat and meat products. Food Microbiology; 1987;4(3):199-208.

51. Çon AH, Gökalp HY. Production of bacteriocin-like metabolites by lactic acid cultures isolated from sucuk samples. Meat Science; 2000;55(1):89-96.

52. Johansson G, Berdagué JL, Larsson M, Tran N, Borch E. Lipoysis, proteolysis and formation of volatile components during ripening of a fermented sausage with Pediococcus pentosaceus and Staphylococcus xylosus as starter cultures. Meat Science; 1994;38:203-218.

53. Smith JL, Palumbo SA. Use of starter cultures in meats. Journal of Food Protection; 1983;46(11):997-1006.

54. Vignolo GM, Holgado APR, Oliver G. Use of bacterial cultures in the ripening of fermented sausages. Journal of Food Protection; 1989;52(11):787-791.

55. Dainty R, Blom H. Flavour chemistry of fermented sausages. Fermented Meats; 1995:176-193.

56. Hagen BF, Berdagué JL, Holck AL, Næs H, Blom H. Bacterial proteinase reduces maturation time of dry fermented sausages. Journal of Food Science; 1996;61 (5):1024-1029.

57. Talon R, Walter D, Chartier S, Barri`ere C, Montel MC. Effect of nitrate and incubation conditions on the production of catalase and nitrate reductase by Staphylococci. International Journal of Food Microbiology; 1999;52(1-2):47-56,

58. Talon R, Walter D, Montel MC. Growth and effect of staphylococci and lactic acid bacteria on unsaturated free fatty acids. Meat Science; 2000;54(1):41-47.

59. Stavropoulou DA, De Vuyst L, Leroy F. Nonconventional starter cultures of coagulase-negative staphylococci to produce animal-derived fermented foods, a SWOT analysis. J. Appl. Microbiol; 2018;125:1570-1586. doi:10.1111/jam.14054.

60. Cocconcelli PS, Fontana C. Bacteria. In: F. Toldrá (ed.) Handbook of Fermented Meat and Poultry. Chichester: JohnWiley & Sons; 2015:117-128.

61. Laranjo M, Gomes A, Agulheiro-Santos AC, et al., Characterisation of "Catal˜ao" and "Salsich˜ao" Portuguese traditional sausages with salt reduction. Meat Science; 2016;116: 34-42.

62. Lorenzo JM, Montes R, Purri˜nos L, Franco D. Effect of pork fat addition on the volatile compounds of foal dry-cured sausage. Meat Science; 2012; 91(4): 506-512,

63. Venturini AC, Cavenaghi AD, Castillo CJC, Qui˜nones EM. Sensory and microbiological evaluation of uncured fresh chicken sausage with reduced fat content. Ci^encia e Tecnologia de Alimentos; 2011; 31(3):629-634.

64. Ravyts F, Steen L, Goemaere O, Paelinck H, De Vuyst L, Leroy F. The application of staphylococci with flavourgenerating potential is affected by acidification in fermented dry sausages. Food Microbiology; 2010;27(7):945-954.

65. Mainar MS, Stavropoulou DA, Leroy F. Exploring the metabolic heterogeneity of coagulase-negative *staphylococci* to improve the quality and safety of fermented meats: A review. International Journal of Food Microbiology; 2017;247,

66. Casaburi A, Di Martino V, Ferranti P, Picariello L, Villani F. Technological properties and bacteriocins Production by Lactobacillus curvatus 54M16 and its use as starter culture for fermented sausage manufacture. Food

Control; 2016;59:31-45,

67. Barbosa MZ, Todorov SD, Ivanova I, Chobert JM, Haertl´e T, de Melo Franco BDG. Improving safety of salami by application of bacteriocins produced by an autochthonous Lactobacillus curvatus isolate. Food Microbiology; 2015;46:254262,

68. Simonov´a M, Strompfov´a V, Marciˇn´akov´a M, et al. Characterization of Staphylococcus xylosus and Staphylococcus carnosus isolated from Slovak meat products. Meat Science; 2006;73(4):559-564,

69. Fiorentini AM, Sawitzki MC, Bertol TM, Sant'Anna ES. Viability of Staphylococcus xylosus isolated from artisanal sausages for application as starter cultures in meat products. Brazilian Journal of Microbiology; 2009;40(1):129-133.

70. Bingol EB, Yilmaz F, Yardibi H, et al. Effect of lipolytic starter cultures on ripening and quality of Turkish type fermented sausages (sucuk). Current Opinion in Biotechnology; 2011;22:97.

71. Papamanoli E, Kotzekidou P, Tzanetakis N, Litopoulu-Tzanetaki E. Characterization of Micrococcaceae isolated from dry fermented sausage. Food Microbiology; 2002;19:441-449.

72. Tremonte P, Reale A, Di Renzo T, et al. Interactions between *Lactobacillus sakei* and CNC (*Staphylococcus xylosus* and *Kocuria varians*) and their influence on proteolytic activity. Letters in Applied Microbiology; 2010;51(5);586-594.

73. Gençcelep H. Sucuk Üretiminde Değişik Starter Kültürler ve Farklı Nitrit Seviyelerinin Biyojen Aminlerin Oluşmu Üzerine Etkileri. Atatürk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı. Doktora Tezi, 2006.

74. Berni E. Molds. In: Toldr´a F (ed.) Handbook of Fermented Meat and Poultry. UK, JohnWiley Sons, Ltd; 2015.

75. Hammes WP, Hertel C. New developments in meat starter cultures. Meat Science; 1998;49(1):125-138.

76. Bruna JM, Hierro EM, de la Hoz L, Mottram DS, Fernandez M, Ordonez JA. Changes in selected biochemical and sensory parameters as affected by the superficial inoculation of *Penicillium camemberti* on dry fermented sausages. International Journal of Food Microbiology; 2003;2657:1-15.

77. Alperden İ, Özay G. Fermantation Technologies in Food Production. TÜBİTAK, Marmara Research Center Food and Refrigeration Technology Department, 1993.

78. Bruna JM, Hierro EM, De La Hoz L, Mottram DS, Fern´andez M, Ord´oˇnez JA. Changes in selected biochemical and sensory parameters as affected by the superficial inoculation of *Penicillium camemberti* on dry fermented sausages. International Journal of Food Microbiology; 2003;85(1-2):111-

125,

79. Sunesen LO, Stahnke LH. Mould starter cultures for dry sausages-selection, application and effects. Meat Science; 2003;65(3):935-948,

80. Ludemann V, Greco M, Rodr´ıguez MP, Bas´ılico JC, Pardo AG. Conidial production by Penicillium nalgiovense for use as starter cultures in dry fermented sausages by solid state fermentation. LWT- Food Science and Technology; 2010;43(2):315-318.

81. Paulsen P, Vali S, Bauer F. Quality traits of wild boar mould-ripened salami manufactured with different selections of meat and fat tissue, and with and without bacterial starter cultures. Meat Science; 2011;89(4):486-490.

82.

83. Selgas MD, Garc´ıa ML. Yeasts. In: Toldr´a F. (ed.) Handbook of Fermented Meat and Poultry. USA, Wiley Blackwell; 2015:139-146.

84. Mendonc¸a RCS, Gouvˆea DM, Hungaro HM, Sodr´e ADF, Querol-Simon A. Dynamics of the yeast flora in artisanal country style and industrial dry cured sausage (yeast in fermented sausage). Food Control; 2013;29 (1):143-148.

85. Dura MA, Flores M, Toldra F. Effect of *Debaryomyces* spp. on the proteolysis of dry-fermented sausages. Meat Science; 2004;68:319-328.

86. Flores M, Dur´a MA, Marco A, Toldr´a F. Effect of *Debaryomyces* spp. on aroma formation and sensory quality of dry-fermented sausages. Meat Science; 2004;68(3):439-446,

87. Martin A, Cordoba JJ, Aranda E, Cordoba MG, Asensio MA. Contribution of a selected fungal population to the volatile compounds on dry-cured ham. International Journal of Food Microbiology; 2006;110:8-18,

88. Olesen PT, Stahnke LH. The influence of *Debaryomyces hansenii* and *Candida utilis* on the aroma formation in garlic spiced fermented sausages and model minces. Meat Science; 2000;56;357-368.

Bölüm 13

KONUŞMA SESİ BOZUKLUKLARI (TANISAL ÖZELLİKLER, DEĞERLENDİRME VE TERAPİ)

İbrahim Can YAŞA[1], Selin TOKALAK[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, İstanbul, ORDCID: 0000-0002-7630-1956
2 Öğr. Gör., Bahçeşehir Üniversitesi, Dil ve Konuşma Terapisi Bölümü, İstanbul, ORDCID: 0000-0002-6739-7597

Giriş

Konuşma sesi bozuklukları (KSB), bir dile ait konuşma sesi dizilerini yöneten fonotaktik kurallar da dahil olmak üzere konuşma seslerinin ve konuşma bölümlerinin algı, motor üretimi veya fonolojik temsiliyle ilgili herhangi bir zorluk veya zorlukların birleşimine atıfta bulunan şemsiye bir terimdir (Amerikan Konuşma, Dil ve İşitme Birliği (ASHA), t.y.). Klinik uygulamada ve profesyonel literatürde, KSB aynı zamanda artikülasyon bozuklukları, fonolojik bozukluklar, ifade edici fonolojik bozukluklar ve yetersiz fonolojik çıktı olarak da anılabilmektedir (Anthony, Aghara, Dunkelberger, Anthony, Williams ve Zhang, 2011).

Konuşma sesi bozukluğu olan çocuklar, yaşa uygun konuşma seslerini doğru bir şekilde üretme konusunda belirgin bir zayıflık sergilerler (Lewis, Freebairn, Hansen, Stein, Shriberg, Iyengar ve Gerry Taylor, 2006). Çocuklar konuşmayı öğrenirken bazı sesleri yanlış söyleyebilirler. /p/, /b/ veya /m/ gibi bazı sesleri daha erken öğrenebilirler. /z/, /l/ veya /r/ gibi diğer seslerin öğrenilmesi ise daha uzun sürebilir. Çoğu çocuk, 4 yaşına kadar neredeyse tüm konuşma seslerini doğru bir şekilde söyleyebilir. Beklenen yaşlarda sesleri söylemeyen bir çocukta konuşma sesi bozukluğu olabilir. Bunun gibi konuşma sesi bozukluklarını tanımlamak için "artikülasyon bozukluğu" ve "fonolojik bozukluk" terimlerini de duyabilirsiniz (ASHA, t.y.).

Artikülasyon (sesletim) bozukluğu, bireylerin fonetik düzeyde güçlük yaşadıkları ve algısal olarak kabul edilebilir belirli fonemleri üretemedikleri konuşma bozukluğudur. Taklit ve spontan konuşma görevleri sırasında, izole ses üretiminde ya da kelime veya cümlelerde aynı sesin üretiminde meydana gelen bozulmayı ifade eder (ASHA, t.y.; Bernthal, Bankson ve Flipsen, 2017, s.3; Bowen, 2015, s.66-67.).

Fonolojik bozukluk (sesbilgisel bozukluk) ise, konuşma seslerine ilişkin kurallar yeterince edinilemediğinde ya da yanlış edinildiğinde ortaya çıkar. Fonolojik bozukluklar, bir sesi doğru sesletmemekten değil hatalı kullanmaktan kaynaklanır. Yani asıl sorun, doğru şekilde sesletilebilen bir sesin, kimi sözcüklerde hatalı artikülasyonudur. Çocuklarda fonolojik bozukluklar, fonolojik sistemdeki kontrastların kaybı ile karakterizedir, bu nedenle fonolojik bozukluklar dilde anlam farklılıklarını işaret etme yeteneğini potansiyel olarak kısıtlamaktadır. Sesbilgisel bozukluklar sıklıkla dil bozukluğu ile birlikte ortaya çıkar. Fonolojik bozukluk, ifade edici dile yönelik (konuşma seslerini doğru bir şekilde ifade etme güçlükleri) veya alıcı dile yönelik (konuşma algısı ile ilgili zorluklar) olabilir. Fonolojik hatalar erken çocukluk döneminde gelişimsel olarak normatiftir; hatalar kalıcı olduğunda ve gelişimsel beklentilerin önemli ölçüde altında olduğunda, sesbilgisel bozukluk tanıları uygulanabilir (ASHA, t.y.; (Bernthal, Bankson ve Flipsen, 2017, s.3; Bowen, 2015, s.66-67.).

KAYNAKÇA

American Speech-Language-Hearing Association, (t.y.) *Speech Sound Disorders: Articulation and Phonology.* (Practice Portal). [26 Şubat 2023], www.asha.org/Practice-Portal/Clinical-Topics/Articulation-and-Phonology/.

American Speech-Language-Hearing Association (t.y.) Speech Sound Disorders: Articulation and Phonology. (Practice Portal). [26 Şubat 2023], www.asha.org/Practice-Portal/Clinical-Topics/Articulation-and-Phonology/.

American Speech-Language-Hearing Association, (2000). Communication Facts (Rockville, MD: American Speech–Language–Hearing Association).

Anthony, J. L., Aghara, R. G., Dunkelberger, M. J., Anthony, T. I., Williams, J. M., & Zhang, Z. (2011). *What Factors Place Children With Speech Sound Disorders at Risk for Reading Problems? American Journal of Speech-Language Pathology, 20(2), 146.* doi:10.1044/1058-0360(2011/10-0053)

Aram, D. M., & Hall, N. E. (1990). Longitudinal follow-up of children with pre-school communication disorders: Treatment implications. School of Psychology Review, 19, 487–501.

Baker, E., 2006, Management of speech impairment in children: the journey so far and the road ahead. Advances in Speech– Language Pathology, 8(3), 156–163.

Barrow CW, Körner K ve Strömbergsson S. (2021): A survey of Swedish speech-language pathologists' practices regarding assessment of speech sound disorders, Logopedics Phoniatrics Vocology, DOI: 10.1080/14015439.2021.1977383

Bernhardt, B. (1992). The application of nonlinear phonological theory to intervention with one phonologically disordered child. Clinical Linguistics and Phonetics, 6, 283–316.

Bernthal J. E. Bankson N. W. & Flipsen P. (2017). *Articulation and phonological disorders : speech sound disorders in children* (Eighth). Pearson.

Bird, J., Bishop, D. V. M., & Freeman, N. H. (1995). Phonological awareness and literacy development in children with expressive phonological impairments. Journal of Speech and Hearing Research, 38, 446–462.

Bishop, D. V. M., & Adams, C. (1990). A prospective study of the relationship between specific language impairment, phonological disorders and reading retardation. Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 31, 1027–1050.

Bishop, D. V., & Edmundson, A. (1987). Language-impaired 4-year- olds: Distinguishing transient from persistent impairment. Journal of Speech and Hearing Disorders, 52, 156–173.

Black, L. I., Vahratian, A., & Hoffman, H. J. (2015). Communication disorders and use of intervention services among children aged 3–17 years; United States, 2012 (NHS Data Brief No. 205). Hyattsville, MD: National Center

for Health Statistics.

Bowen C. (2015). *A Practical Update. In Children's Speech Sound Disorders*, Bowen C. (Ed.). (2. bs.). https://doi.org/10.1002/9781119180418.part1

Broomfield, J. Ve Dodd, B., (2004a). Children with speech and language disability: caseload characteristics. International Journal of Language and Communication Disability, 39, 303– 324.

Broomfield, J., & Dodd, B. (2004b). The nature of referred subtypes of primary speech disability. Child Language Teaching and Therapy, 20, 135–151.

Browning, G. G., Rovers, M. M., Williamson, I., Lous, J., & Burton, M. J. (2010). Grommets (ventilation tubes) for hearing loss associated with otitis media with effusion in children.

Camarata, S., "The application of naturalistic conversation training to speech production in children with speech disabilities." Journal of Applied Behavior Analysis, 26 (1993): 173–182.

Campbell, T. F., Dollaghan, C. A., Rockette, H. E., Paradise, J. L., Feldman, H. M., Shriberg, L. D., . . . Kurs-Lasky, M. (2003). Risk factors for speech delay of unknown origin in 3-year-old children. Child Development, 74, 346–357.

Carla Wikse Barrow, Karin Körner & Sofia Strömbergsson (2021): A survey of Swedish speech-language pathologists' practices regarding assessment of speech sound disorders, Logopedics Phoniatrics Vocology, DOI: 10.1080/14015439.2021.1977383

Carroll, J. M., & Snowling, M. J. (2004). Language and phonological skills in children at high risk of reading difficulties. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45, 631–640.

Catts, H. W. (2001). Speech production/phonological deficits in reading-disordered children. Journal of Learning Disabilities, 19, 504–508.

Choudhury, N., & Benasich, A. A. (2003). A family aggregation study: The influence of family history and other risk factors on language development. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 46, 261–272.

Crosbie, S Holm, A & Dodd, B (2005) Intervention for children with severe speech disorder: A comparison of two approaches. *International Journal of Language and Communication Disorders*, *40*, 467–491.

Crosbie, S., Pine, C., Holm, A., & Dodd, B. (2006). Treating Jarrod: A core vocabulary approach. *Advances in Speech Language Pathology*, *8*(3), 316-321.

Dale, P. S., Price, T. S., Bishop, D. V. M., & Plomin, R. (2003). Outcomes of early language delay: I. Predicting persistent and transient language difficulties at 3 and 4 years. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 46, 544–560.

Dean, E., & Howell, J. (1986). Developing linguistic awareness: A theoretically based approach to phonological disorders. *British Journal of Disorders of Communication, 21*, 223-238.

Dean, E., Howell, J., Hill, A., & Waters, D. (1990). *Metaphon Resource Pack*. Windsor, Berks: NFER Nelson.

Dean, E., Howell, J., Waters, D., & Reid, J. (1995). Metaphon: A metalinguistic approach to the treatment of phonological disorder in children. *Clinical Linguistics & Phonetics, 9,* 1–19.

Dean, E. C.; Howell, J.; Waters, D.; Reid, J. (1995). *Metaphon: A metalinguistic approach to the treatment of phonological disorder in children. Clinical Linguistics & Phonetics, 9(1), 1–19.* doi:10.3109/02699209508985318

Delgado, C. E. F., Vagi, S. J., & Scott, K. G. (2005). Early risk factors for speech and language impairments. Exceptionality, 13, 173–191.

Dodd, B., 2005, Differential Diagnosis and Treatment of Children with Speech Disorder, 2nd edn (London: Whurr).

Dodd, B., 2011, Differentiating speech delay from disorder. Does it matter? Topics in Language Disorders, 31(2), 96–111.

Dodd, B. (2014) Differential diagnosis of pediatric speech sound disorder. Current Developmental Disorders Reports, 3, 189–196.

Eadie, P., Morgan, A., Ukoumunne, O. C., Ttofari Eecen, K., Wake, M., ve Reilly, S. (2015). Speech sound disorder at 4 years: Prevalence, comorbidities, and predictors in a com- munity cohort of children. Developmental Medicine & Child Neurology, 57, 578–584.

Ege, P., Acarlar, F., & Turan, F. (2004). Ankara artikülasyon testi. Key Tasarım. Ankara.

Felsenfeld, S., Broen, P. A., & McGue, M. (1994). A 28-year follow-up of adults with a history of moderate phonological disorder: Educational and occupational results. Journal of Speech and Hearing Research, 37, 1341–1353.

Felsenfeld, S., McGue, M., & Broen, P. A. (1995). Familial aggregation of phonological disorders: Results from a 28-year follow-up. Journal of Speech and Hearing Research, 38, 1091–1107.

Felsenfeld, S., & Plomin, R. (1997). Epidemiological and offspring analyses of developmental speech disorders using data from the Colorado adoption project. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 40, 778–791.

Fey, M. (1992). Articulation and phonology: Inextricable constructs in speech pathology. Language, Speech, and Hearing Services in the Schools, 23, 225–233.

Fey, M. (1986). Language intervention with young children. Boston, MA: Allyn & Bacon.

Flipsen, P. (2015). Emergence and prevalence of persistent and residual speech errors. Seminars in Speech Language, 36, 217–223.

Fox, A. V., Dodd, B., & Howard, D. (2002). Risk factors for speech disorders in children. International Journal of Language & Communication Disorders,

37, 117–131.

Gierut, J.A. (1992). The conditions and course of clinically induced phonological change. Journal of Speech and Hearing Research, 35, 1049–1063.

Gierut, J.A. (1999). Syllable onsets: Clusters and adjuncts in acquisition. Journal of Speech, Language, and Hearing Research: JSLHR, 42, 708–726.

Gierut, J. A., 1998, Treatment efficacy: functional phonological disorders in children. Journal of Speech, Language and Hearing Research, 41, 85–100.

Gierut, J. (2005). Phonological intervention: The how or the what? In A. Kamhi & K. Pollock (Eds.), Phonological disorders in children: Clinical decision making in assessment and intervention (pp. 201–210). Baltimore: Brookes.

Gierut, J. A. (2007). Phonological complexity and language learnability. American Journal of Speech-Language Pathology, 16, 6–17.

Gillon, G. T., & Moriarty, B. C. (2007). Childhood apraxia of speech: Children at risk for persistent reading and spelling dis- order. Seminars in Speech and Language, 28, 48–57.

Glogowska, M., Roulstone, S., Peters, T. J., & Enderby, P. (2006). Early speech- and language-impaired children: Linguistic, liter- acy, and social outcomes. Developmental Medicine & Child Neurology, 48, 489–494.

Grunwell, P., 1981, The Nature of Phonological Disability in Children (London: Academic Press).

Grunwell, P. (1987). Clinical phonology (2nd ed.). Baltimore, MD: Williams & Wilkins.

Harrison, L. J., & McLeod, S. (2010). Risk and protective factors associated with speech and language impairment in a nationally representative sample of 4- to 5-year-old children. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 53, 508–529.

Hesketh, A. (2004). Early literacy achievement of children with a history of speech problems. International Journal of Language & Communication Disorders, 39, 453–468.

Highman, C., Hennessey, N., Sherwood, M., & Leitao, S. (2008). Retrospective parent report of early vocal behaviours in chil- dren with suspected childhood apraxia of speech (sCAS). Child Language Teaching & Therapy, 24, 285–306.

Hill, E. L. (2001). Non-specific nature of specific language im- pairment: A review of the literature with regard to concomi- tant motor impairments. International Journal of Language & Communication Disorders, 36, 149–171.

Hill, E. L., & Bishop, D. V. M. (1998). A reaching test reveals weak hand preference in specific language impairment and de- velopmental co-ordination disorder. Laterality, 3, 295–310.

Hodson, B. & Paden, E. (1991). Targetting Intelligible Speech: A Phonological

Approach to Remediation (2nd ed.). Austin, Texas: Pro-Ed.

Hodson, B. (2010). Evaluating and enhancing children's phonological systems: Research and theory to practice. Wichita, KS: PhonoComp.

Hoffman, P., Norris, J., & Monjure, J. (1990). Comparison of process targeting and whole language treatments for phonologically delayed preschool children. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 21, 102–109.

Hoffman, P., G. Schuckers, and R. Daniloff, Children's Phonetic Disorders: Theory and Treatment. Boston, MA: Little, Brown, 1989.

Ingram, D. (1989). Phonological disability in children (2nd ed.). London: Whurr Publishers.

JAKOBSON, R., FANT, C. G., and HALLE, M., Preliminaries to Speech Analysis. (2nd ed.) Cambridge, Mass.: MIT Press (1952).

Jessup, B., Ward, E., Cahill, L., & Heating, D. (2008). Prevalence of speech and/or language impairment in preparatory students in northern Tasmania. International Journal of Speech-Language Pathology, 10, 364–377.

Kamhi, A. G. (2006). Treatment Decisions for Children With Speech–Sound Disorders. Language Speech and Hearing Services in Schools, 37(4), 271. doi:10.1044/0161-1461(2006/031)

Kamhi, A., & Pollock, K. (Eds.). (2005). Phonological disorders in children: Clinical decision making in assessment and intervention. Baltimore: Brookes.

Keating, D., Turrell, G., & Ozanne, A. (2001). Childhood speech disorders: Reported prevalence, comorbidity and socioeco- nomic profile. Journal of Paediatrics and Child Health, 37, 431–436.

Larivee, L. S., & Catts, H. W. (1999). Early reading achievement in children with expressive phonological disorders. American Journal of Speech-Language Pathology, 8, 118–128.

Law, J., Boyle, J., Harris, F., Harkness, A., & Nye, C. (2000). Prevalence and natural history of primary speech and language delay: Findings from a systematic review of the literature. International Journal of Language & Communication Disorders, 35, 165–188.

Law, J., Rush, R., Schoon, I., & Parsons, S. (2009). Modeling developmental language difficulties from school entry into adulthood: Literacy, mental health, and employment outcomes. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 52, 1401–1416.

Leitao, S., Fletcher, J., & Hogben, J. (2000). Speech impairment and literacy difficulties: Underlying links. The Australian Educational and Developmental Psychologist, 17, 63–75.

Leitão, S., & Fletcher, J. (2004). Literacy outcomes for students with speech impairment: Long-term follow-up. International Journal of Language & Communication Disorders, 39.

Lewis, B. A. (1996, November). The comorbidity of phonology and reading disorders. Paper presented at the Annual Convention of the American Speech-Language-Hearing Association, Atlanta, GA.

Lewis, B. A., & Freebairn, L. (1997). Subgrouping children with familial phonologic disorders. Journal of Communication Disorders, 30, 385–401.

Lewis, B. A., Freebairn, L. A., Hansen, A. J., Stein, C. M., Shriberg, L. D., Iyengar, S. K., vd. (2006). Dimensions of early speech sound disorders: a factor analytic study. *J. Commun. Disord.* 39, 139–157. doi: 10.1016/j.jcomdis.2005.11.003

Macrae, T. & Tyler, A.A. (2014) Speech abilities in preschool children with speech sound disorder with and without co-occurring language impairment. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 45, 302–313.

McCormack, J., McLeod, S., McAllister, L. ve Harrison, L. J., (2009). A systematic review of the association between childhood speech impairment and participation across the lifespan. International Journal of Speech–Language Pathology, 11(2), 155–170.

McDonald, E. T., Articulation Testing and Treatment: A Sensory Motor Approach. Pittsburgh, PA: Stanwix House, 1964.

McKinnon, D. H., McLeod, S., & Reilly, S. (2007). The preva- lence of stuttering, voice, and speech-sound disorders in pri- mary school students in Australia. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 38, 5–15.

McLeod S, Baker E. Speech-language pathologists' practices regarding assessment, analysis, target selection, intervention, and service delivery for children with speech sound disorders. Clin Linguist Phon. 2014;28(7–8):508–531

McLeod, S., Verdon, S., & The International Expert Panel on Multilingual Children's Speech. (2017). Tutorial: Speech assessment for multilingual children who do not speak the same language(s) as the speech-language pathologist. American Journal of Speech-Language Pathology, 26, 691–708.

McLeod, S. ve Harrison, L. J., (2009). Epidemiology of speech and language impairment in a nationally representative sample of 4- to 5-year-old children. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 52, 1213–1229.

Menyuk, P., Chesnick, M., Liebergott, J. W., Korngold, B., D'Agostino, R., & Belanger, A. (1991). Predicting reading problems in at-risk children. Journal of Speech and Hearing Research, 34, 893–903.

Nathan, L., Stackhouse, J., Goulandris, N., & Snowling, M. J. (2004). The development of early literacy skills among children with speech difficulties: A test of the "Critical Age Hypothesis." Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 47, 377–391.

Pagel Paden, E. (1994). Otitis media and disordered phonologies: Some concerns and cautions. Topics in Language Disorders, 14, 72–83.

Paradise, J. L., Dollaghan, C. A., Campbell, T. F., Feldman, H. M., Bernard, B. S., Colborn, D. K., . . . Smith, C. G. (2005). Otitis media and tympanostomy tube insertion during the first three years of life: Developmental outcomes at the age of four years. Pediatrics, 112, 265–277.

Paradise, J. L., Feldman, H. M., Campbell, T. F., Dollaghan, C. A., Rockette, H. E., Pitcairn, D. L., . . . Pelham, W. J. (2007). Tym- panostomy tubes and development outcomes at 9 to 11 years of age. New England Journal of Medicine, 356, 248–261.

Pascoe, M., Stackhouse, J., & Wells, B. (2005). Phonological therapy within a psycholinguistic framework: Promoting change in a child with persistent speech difficulties. International Journal of Language and Communication Disorders, 40, 189–220.

Peterson, R. L., Pennington, B. F., Shriberg, L. D., & Boada, R. (2009). What influences literacy outcome in children with speech sound disorder? Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 52, 1175–1188.

Preston, J. & Edwards, M.L. (2010). Phonological awareness and types of sound errors in preschoolers with speech sound disorders. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 53, 44–60.

Raitano, N. A., Pennington, B. F., Tunick, R. A., Boada, R., & Shriberg, L. D. (2004). Pre-literacy skills of subgroups of children with speech sound disorders. Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45, 821–835.

Reilly, S., Wake, M., Bavin, E. L., Prior, M., Williams, J., Bretherton, L., . . . Ukoumunne, O. C. (2007). Predicting language at 2 years of age: A prospective community study. Pediatrics, 120, e1441–e1449.

Reilly, S., Wake, M., Ukoumunne, O. C., Bavin, E., Prior, M., Cini, E., . . . Bretherton, L. (2010). Predicting language outcomes at 4 years of age: Findings from Early Language in Victoria Study. Pediatrics, 126, e1530–e1537.

Rescorla, L. (2002). Language and reading outcomes to age 9 in late-talking toddlers. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 45, 360–371.

Rice, M. L., Taylor, C. L., & Zubrick, S. R. (2008). Language outcomes of 7-year-old children with or without a history of late language emergence at 24 months. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 51, 394–407.

Roberts, T. A. (2005). Articulation accuracy and vocabulary size contributions to phonemic awareness and word reading in English language learners. Journal of Educational Psychology, 97, 601–616.

Roberts, J., Rosenfeld, R. M., & Zeisel, S. A. (2004). Otitis media and speech and language: A meta-analysis of prospective stud- ies. Pediatrics, 113, e238–e248.

Robinson, R. J. (1991). Causes and associations of severe and persistent specific speech and language disorders in children. Developmental Medicine & Child Neurology, 33, 943–962.

Roulstone, S., Miller, L. L., Wren, Y., & Peters, T. J. (2009). The natural history of speech impairment of 8-year-old children in the Avon Longitudinal Study of Parents and Children: Error rates at 2 and 5 years. International Journal of Speech- Language Pathology, 11, 381–391.

Rvachew, S. (2007). Phonological processing and reading in chil- dren with speech sound disorders. American Journal of Speech- Language Pathology, 16, 260–270.

Rvachew, S., & Bernhardt, B. M. (2010). Clinical implications of dynamic systems theory for phonological development. American Journal of Speech-Language Pathology, 19, 34–50.

Shriberg, L., (1997). Developmental phonological disorders: one or many? In B. W. Hodson and M. L. Edwards (eds), Perspectives in Applied Phonology (Gaithersburg, MD: Aspen), pp. 105– 132.

Shriberg, L. D., & Kwiatkowski, J. (1988). A follow-up study of children with phonologic disorders of unknown origin. Journal of Speech and Hearing Disorders, 53, 144–155.

Shriberg, L. D. ve Kwiatkowski, J., (1991). Developmental phonological disorders 1: A clinical profile. Journal of Speech and Hearing Research, 37, 1100–1126.

Shriberg, L. D., Austin, D., Lewis, B. A., McSweeny, J. L., & Wilson, D. L. (1997). The Speech Disorders Classification System (SDCS): Extensions and lifespan reference data. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 40, 723–740.

Shriberg, L. D., Tomblin, J. B., & McSweeny, J. L. (1999). Prevalence of speech delay in 6-year-old children and comorbidity with language impairment. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 42, 1461–1481.

Shriberg, L. D., P. Flipsen, Jr., H. Thielke, J. Kwiatkowski, M. Kertoy, R. Nellis, and M. Block, “Risk for speech disorder associated with early recurrent otitis media with effusion:

Shriberg, L. (2009). Childhood Speech Sound Disorders : From Postbehaviorism to the Postgenomic Era LAWRENCE.

Snowling, M. J., Bishop, D. V. M., & Sothard, S. E. (2000). Is preschool language impairment a risk factor for dyslexia in adolescence? Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41, 587–600.

Stackhouse, J. ve Wells, B., 1997, Children’s Speech and Literacy Difficulties: A Psycholinguistic Framework (London: Whurr).

Stanton-Chapman, T. L., Chapman, D. A., Bainbridge, N. L., & Scott, K. G. (2002). Identification of early risk factors for lan- guage impairment. Research in Developmental Disabilities, 23, 390–405.

Storkel, H. L. (2018). The complexity approach to phonological treatment: How to select treatment targets. Language, Speech, and Hearing Sciences in Scho-

ols, 49, 463–481.

Sutherland, D., & Gillon, G. T. (2007). Development of phonolog- ical representations and phonological awareness in children with speech impairment. International Journal of Language & Communication Disorders, 42, 229–250.

Tomblin, J. B., Hardy, J. C., & Hein, H. A. (1991). Predicting poor-communication status in preschool children using risk factors present at birth. Journal of Speech and Hearing Research, 34, 1096–1105.

Topbaş, S. (2006). Türkçe sesletim-sesbilgisi testi: Geçerlik-güvenirlik ve standardizasyon çalışması.

Tyler, A. A., (2010). Subgroups, comorbidity, and treatment implications. In R. Paul and P. Flipsen, Jr (eds), Speech Sound Disorders in Children—in Honor of Lawrence D. Shriberg (San Diego, CA: Plural), pp. 71–92.

Van Riper, C. (1958, 1954, 1947). Speech Correction: Principles and Methods. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.

Visscher, C., Houwen, S., Moolenaar, B., Lyons, J., Scherder, E. J., & Hartman, E. (2010). Motor proficiency of 6- to 9-year-old children with speech and language problems. Developmental Medicine & Child Neurology, 52, e254–e258.

Visscher, C., Houwen, S., Scherder, E., Moolenaar, B., & Hartman, E. (2007). Motor profile of children with developmental speech and language disorders. Pediatrics, 120, e158–e163.

Waring, R. ve Knight, R. (2013). How should children with speech sound disorders be classified? A review and critical evaluation of current classification systems. International Journal of Language & Communication Disorders, 48, 25–40.

Webster, R. I., Majnemer, A., Platt, R. W., & Shevell, M. I. (2005). Motor function at school age in children with a preschool diagnosis of developmental language impairment. Journal of Pediatrics, 146, 80–85.

Williams, A. L. (2003). Target selection and treatment outcomes. *Perspectives on Language Learning and Education, 10,* 12–16.

Williams, A.L. (2005). Assessment, target selection, and intervention: Dynamic interactions within a systemic perspective. Topics in Language Disorder, 25, 231–242.

Wolke, D., & Meyer, R. (1999). Cognitive status, language attain- ment, and prereading skills of 6-year-old very preterm children and their peers: The Bavarian longitudinal study. Develop- mental Medicine & Child Neurology, 41, 94–109.

Wren, Y., Miller, L. L., Peters, T. J., Emond, A., & Roulstone, S. (2016). Prevalence and Predictors of Persistent Speech Sound Disorder at Eight Years Old: Findings From a Population Cohort Study. Journal of Speech Language

and Hearing Research, 59(4), 647. doi:10.1044/2015_jslhr-s-14-0282

Wren, Y., Harding, S., Goldbart, J., & Roulstone, S. (2018). A systematic review and classification of interventions for speech-sound disorder in preschool children. International Journal of Language & Communication Disorders, 53(3), 446–467. doi:10.1111/1460-6984.12371

Yliherva, A., Olsén, P., Mäki-Torkko, E., Koiranen, M., & Järvelin, M. R. (2001). Linguistic and motor abilities of low-birthweight children as assessed by parents and teachers at 8 years of age. Acta Paediatrica, 90, 1440–1449.

Zubrick, S. R., Taylor, C. L., Rice, M. L., & Slegers, D. W. (2007). Late language emergence at 24 months: An epidemio- logical study of prevalence, predictors, and covariates. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 50, 1562–1592.

Bölüm 14

EMBRİYODAN ERİŞKİNE ERKEK ÜREME HÜCRELERİ

***Gülnaz KERVANCIOĞLU*[1]**

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniveristesi Tıp Fakültesi Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı, E-mail: gulnazkervancioglu@aydin.edu.tr ; gkervancioglu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4737-3053

GİRİŞ

Embriyoda 3.-4. haftalar itibarıyla belirmeye başlayan öncül germ hücreleri, erişkin erkekte matür spermatozoaya dönüşene kadar uzun bir yol kat eder. Bu çok karmaşık bir süreçtir.

Üreme hücreleri, prenatal (embriyonal, fetal), postnatal, prepubertal ve erişkin dönemde morfolojik değişime uğrayıp matürasyon geçirmektedir. Böylece farklı potansiyel süreçlerine ulaşmaktadır. Üreme kök hücreleri çok erken dönemde embriyonik ektodermden kaynaklanan primordiyal germ hücre popülasyonunu oluştururlar (1).

Embriyonal primordiyal germ hücreleri diploid yuvarlak şekilli hücrelerdir. Daha sonraki aşamadaki sırasıyla gonositler ve spermatogonyumlar da diploid kromozomlu yine yuvarlak şekilli hücrelerdir. Spermatogonyumlar, spermasitogenez ve spermiyogenez süreci sonunda dölleme yeteneğine sahip haploid kromozomlu kamçılı spermatozoaya dönüşür.

Spermatogonyumlar kendini yenileme ve genetik bilgiyi yeni nesillere aktarma yeteneğine sahiptir (2).

Spermatogonyumlardan, spermatogonyal kök hücreler oluşur. Spermatogonyal kök hücrelerin oluşumundaki sorunlar erkeklerde infertiliteye neden olur. Bu hücrelerin organizasyon sürecinin bilinmesi/irdelenmesi infertilite tedavisi ve restorasyonu için önem arz etmektedir. İnvitro ve in vivo ortamlarda bu hücrelerin kültürlerinin yapılabilmesi kök hücre tedavilerini de beraberinde getirir (3).

Spermatogonyal kök hücreler mayoz bölünmeler geçirir diferansiyasyona uğrar spermatogenik seri hücrelerini oluşturarak spermatogenezi başlatır.

Spermatogonyal kök hücrelerle birlikte spermatogenik seri hücrelerini içeren spermatogenezin tüm aşamalarındaki üreme hücrelerinin irdelenmesi erkek çocuklarda ve erişkin erkekte fertilite restorasyonunda giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Puberte öncesi erkek çocuklarda olgun spermatozoanın henüz oluşmamış, germ hücreleri primordiyal germ hücreleri ve gonositler aşamasındadır. Bu nedenle onkoloji hastası erkek çocukların ileri yaşamında fertilite yeteneklerinin kazandırılması, bu aşamadaki hücrelerin de in vitro ve in vivo kültürlerinin yapılabilmesi restorasyon için gereklidir. Azoospermi ve spermatogenez arresti bulunan puberte sonrası/erişkin erkeklerde sebebin ve etken faktörlerin anlaşılabilmesi bu bilgilere gereksinim duymaktadır. Erkek üreme hücrelerinin her aşaması, hücre hattı oluşumunun incelenmesi infertilite tamirinin sağlanması yanında germ hücre kaynaklı tümörlerin tam olarak anlaşılması için de önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

1. Ginsburg M, Snow MH, McLaren A. Primordial germ cells in the mouse embryo during gastrulation. Development. Cambridge, U.K. 1990; 110(2), 521–528.
2. Kubota H, Brinster RL. Spermatogonial stem cells. Biol Reprod. 2018; 99(1):52-74
3. Diao L, Turek PJ, John CM, Fang F, Reijo Pera RA. Roles of Spermatogonial Stem Cells in Spermatogenesis and Fertility Restoration. . Front. Endocrinol. 2022;13:895528
4. Ibtisham F, Honaramooz A. Spermatogonial Stem Cells for In Vitro Spermatogenesis and In Vivo Restoration of Fertility. Cells. 2020; 9(3):745.
5. Moore K L, Persaud TVN. Klinik yönleriyle insan embriyolojisi (Çev: Dalçık H, Yıldırım M). s.244-283, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul,2009.
6. Tam PP, Snow MH. Proliferation and migration of primordial germ cells during compensatory growth in mouse embryos. J Embryol Exp Morphol 1981;64:133–47
7. de Rooij DG, Anton G J. Spermatogonial stem cells . Current Opinion in Cell Biology 1998; 10 (6):694-701.
8. Baillie AH. The histochemistry and ultrastructure of the gonocyte. J Anat 1964; 98:641–645
9. Nagano R, Tabata S, Nakanishi Y, etal. Reproliferation and relocation of mouse male germ cells (gonocytes) during prespermatogenesis. Anat Rec 2000; 258:210–220.
10. Clermont Y, Perey B. Quantitative study of the cell population of the seminiferous tubules in immature rats. Am J Anat 1957;100:241–267.
11. Resnick JL, Bixler LS, Cheng L, Donovan PJ. Long-term proliferation of mouse primordial germ cells in culture. Nature. London 1992; 359, 550–551.
12. Matsui Y, Zsebo K, Hogan B L. Derivation of pluripotential embryonic stem cells from murine primordial germ cells in culture. Cell 1992; 4: 70(5), 841–847.
13. Gaskell TL, Esnal A, Robinson LL et al. Immunohistochemical profiling of germ cells within the human fetal testis. Biol Reprod 2004; 71(6),2012–2021. .
14. McGuinness MP, Orth JM. Reinitiation of gonocyte mitosis and movement of gonocytes to the basement membrane in testes of newborn rats in vivo and in vitro. Anat Rec 1992; 233: 527–537.
15. Orth JM. in Cell and Molecular Biology of the Testis, eds. Desjardins, C. & Ewing, L. L. Oxford Univ. Press, New York, pp. 3–42, 1993.

16. Kyle E. Orwig, Buom-Yong Ryu, Mary R. Avarbock, and Ralph L. Brinster. Male germ-line stem cell potential is predicted by morphology of cells in neonatal rat testes. PNAS 2002;99(18), 11706-11711.

17. Manku G, Culty M. Dynamic changes in the expression of apoptosis-related genes in differentiating gonocytes and in seminomas. Asian Journal of Andrology 2015; 17(3), 403-414.

18. Drumond AL, Meistrich ML, Chiarini-Garcia H. Spermatogonial morphology and kinetics during testis development in mice: a high-resolution light microscopy approach. Reproduction 2011; 142: 145–155.

19. Culty M. Gonocytes, The Forgotten Cells of the Germ Cell Lineage. Birth Defects Research 2009; 87:1–26.

20. Russell LD, Ettlin RA, Hikim APS, Clegg ED. Histopathological Evaluation of The testis. 1st Edition, pp.1-58, Cache River Press 1990.

21. Kervancioglu G. Kanser hastalarında fertilitenin korunmasında kullanılan kriyoprezervasyon yöntemleri. Tıp Fakültesi Klinikleri. 2018; 1 (2): 17-26)

22. Ross MH, Pawlina W. Male reproductive system. Histology: A Text and Atlas. 6th Edition, pp.784-828, China 2011.

23. van Alphen MMA, van de Kant HJG, de Rooij DG. Depletion of the spermatogonia from the seminiferous epithelium of the rhesus monkey after X irradiation. Radiat Res 1988;113(3):473–486.

24. Goossens E, Tournaye H. Adult Stem Cells in the Human Testis. Semin Reprod Med 2013;31:39–48.

25. Bloom W, Fawcett DW. A Textbook of Histology. 11th Edition, pp.796-848, Saunders Company, Japan 1986.

26. Cheng CY, Mruk DD. Cell junction dynamics in the testis: Sertoli germ cell interactions and male contraceptive development. Physiol Rev 2002;82(4):825– 874.

27. Russell LD, Ettlin RA, Hikim APS, Clegg ED. Histopathological Evaluation of the testis. 1st Edition, pp.1-58, Cache River Press 1990.

28. Liu C-F, Barsoum I, Gupta R, Hofmann MC, Yao Humphrey H-C. Stem cell potential of the mammalian gonad. Front Biosci (Elite Ed) 2010; 1: 510–518.

29. Brinster R L, Avarbock MR. Germline transmission of donor haplotype following spermatogonial transplantation. Proc. Natl. Acad. Sci. 1994; 22: 91(24), 11303–11307.

30. Brinster R L. Germline stem cell transplantation and transgenesis. Science 2002; 21:296(5576) , 2174–2176.

31. Gartner LP, Hiatt JL. Color Textbook of Histology. 3th Edition, pp.489-510, Saunders Company, China, 2007.

32. Junqueira LC, Carneiro J. Temel histoloji (Çev: Aytekin Y, Solakoğlu S) s.431-447, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul, 2006.

33. Phillips BT, Gassei K, Orwig KE. Spermatogonial stem cell regulation and spermatogenesis. Phil Trans R Soc Lond B Biol Sci.2010; 365(1546):1663-1678

34. Potter SJ, De Falco T. Role of the testis interstitial compartment in spermatogonial stem cell function. Reproduction. 2017;153(4):151-162

35. Wang X. Stem cells in tissues, organoids, and cancers. Cell Mol Life Sci . 2019; 76 (20):4043–4070.

36. Tung PS, Skinner MK, Fritz IB. Cooperativity between Sertoli cells and peritubuler myoid cells in the formation of the basal lamina in the seminiferous tubule. Ann NY Acad. Sci. 1984; 438:435-446

37. Oatley JM, Brinster RL. The germlıne stem cell nıche unıt ın mammalian testes. Physiol Rev. 2012; 92(2): 577–595

38. Kervancioglu G, Karadeniz Z, Kervancioglu Demirci E. Current Approach to Spermatogonial Stem Cells in Vitro. Clin Exp Health Sci 2022; 12: 268-273

Bölüm 15

ÇENELERDE GÖRÜLEN FİBROOSSEOZ LEZYONLAR

Zeynep Betül ARSLAN[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Ağız, Diş ve Çene Radyolojisi Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000 0001 8826 1958

Fibroosseoz lezyonlar, çenedeki sağlıklı kemik dokusunun anormal kemik içeren fibröz doku ile yer değiştirmesi olarak tanımlanır (Pick ve ark.,2022; White ve Pharoah 2018). Bu lezyonlar çeşitli tip ve miktarlarda mineralize ürünler içeren fibröz doku ile karakterizedir (Pick ve ark.,2022; Nelson ve Phillips, 2019). Dünya Sağlık Örgütü 2022 yılında Odontojenik ve Maksillofasiyal Kemik Tümörleri Sınıflandırmasının 5. Baskını yayınlamış ve sınıflandırmayı değiştirmiştir. Odontomaksiller displazi fibroosseoz lezyonlar grubuna dahil edilmiştir. Önceki sınıflandırmada fibroosseoz lezyonlar grubunda olan Semento-ossifiying fibromaya, sadece benign mezenkimal odontojenik tümör grubunda yer verilmiştir. Ayrıca önceki sınıflandırmanın aksine, jüvenil trabeküler ossifiye fibroma ve psammomatoid ossifiye fibroma ayrı ayrı benign fibro-osseöz lezyonlar olarak tartışılmıştır. Güncel sınıflandırmaya göre Fibro-osseoz tümör ve displaziler grubu aşağıdaki gibi kategorize edilmiştir (Vered ve Wright, 2022).

- ✓ Fibröz displazi
- ✓ Semento-ossifiying displazi
- ✓ Jüvenil trabeküler ossifiye fibroma
- ✓ Psammomatoid ossifiye fibroma
- ✓ Familial gigantiform sementoma
- ✓ Segmental odontomaksiller displazi

FİBRÖZ DİSPLAZİ

Fibröz displazi, yüz ve çene kemiklerinde deformite ve asimetriye neden olabilen maksillofasiyal bölgeyi etkileyen önemli bir fibroosseoz lezyondur (Sontakke ve ark., 2011). Bu lezyon ilk olarak Lichtenstein ve Jaffe tarafından 1938'de tanımlanmıştır (Kaur ve ark., 2021**).** Fibröz displazinin etiyolojisi, GNAS geni tarafından kodlanan uyarıcı G proteininin alfa alt birimindeki somatik aktive edici mutasyonlarla ilişkilendirilmiştir (Sontakke ve ark., 2011; Lee ve ark., 2012; Tafti ve Cecava, 2022).

Fibröz displazi, normal kemiğin kötü organize dokulu kemik içeren fibröz dokuyla yer değiştirmesi ile karakterize iyi huylu, gelişimsel bir lezyon olarak tanımlanır (Lee ve ark., 2012; Pereira ve ark.,2019; Davidova ve ark., 2020). Hastalığın ilk teşhis edildiği zaman genellikle çocukluk veya ergenlik dönemidir. Bu yüzden başlangıcı çoğunlukla iskelet büyümesinin aktif dönemine denk gelmektedir. Kendini sınırlayan bir seyir gösterir ve stabilize olma eğilimindedir (Pereira ve ark.,2019). Fibröz displazili hastaların çoğuna yaşamın ilk otuz yılında teşhis konur ve kadın ile erkekler eşit derecede etkilenir (Bhattacharya ve Mishra, 2015).

KAYNAKÇA

Akkitap MP, Gumru B, Idman E, Erdem NF, Gumuser Z, Aksakalli FN. (2020) Cemento-Ossifying Fibroma: Clinical, Radiological, and Histopathological Findings. Clin Exp Health Sci, 10, 468-472.

Baumhoer, D., Haefliger, S., Ameline, B., Hartmann, W., Amary, F., Cleven, A., Klein, MJ., Thompson, LDR., Harder, D. & O'Donnell, P. (2022). Ossifying Fibroma of Non-odontogenic Origin: A Fibro-osseous Lesion in the Craniofacial Skeleton to be (Re-) considered. *Head and neck pathology*, *16*(1), 257-267.

Bhattacharya, S., & Mishra, RK. (2015). Fibrous dysplasia and cherubism. *Indian Journal of Plastic Surgery*, *48*(03), 236-248.

Burke, AB., Collins, MT., & Boyce, AM. (2017). Fibrous dysplasia of bone: craniofacial and dental implications. *Oral diseases*, *23*(6), 697-708.

Chandini, R., Saranya, R., Mohideen, K., Balasubramaniam, M., Ghosh, S., & Dhungel, S. (2023). Juvenile psammomatoid ossifying fibroma of the maxilla and mandible: A systematic review of published case reports. *Clinical and Experimental Dental Research*, *9*(1), 186-197.

Davidova, LA., Bhattacharyya, I., Islam, MN., Cohen, DM., & Fitzpatrick, SG. (2020). An analysis of clinical and histopathologic features of fibrous dysplasia of the jaws: a series of 40 cases and review of literature. *Head and Neck Pathology*, *14*(2), 353-361.

Eskandarloo, A., & Yousefi, F. (2013). CBCT findings of periapical cemento-osseous dysplasia: a case report. *Imaging science in dentistry*, *43*(3), 215-218.

Eversole, R., Su, L., & ElMofty, S. (2008). Benign fibro-osseous lesions of the craniofacial complex a review. *Head and neck pathology*, *2*(3), 177-202.

Fenerty, S., Shaw, W., Verma, R., Syed, A. B., Kuklani, R., Yang, J., & Ali, S. (2017). Florid cemento-osseous dysplasia: review of an uncommon fibro-osseous lesion of the jaw with important clinical implications. *Skeletal radiology*, *46*(5), 581-590.

Gupta, D., Garg, P., & Mittal, A. (2017). Suppl-1, M7: Computed Tomography in Craniofacial Fibrous Dysplasia: A Case Series with Review of Literature and Classification Update. *The open dentistry journal*, *11*, 384-403.

Harorlı, A. (2014). Ağız,Diş ve Çene Radyolojisi, İstanbul, Nobel Tıp Kitabevleri

Kaur, H., Mohanty, S., Kochhar, GK., Iqbal, S., Verma, A., Bhasin, R., & Kochhar, AS. (2021). Comprehensive management of malocclusion in maxillary fibrous dysplasia: A case report. *World Journal of Clinical Cases*, *9*(34), 10671.

Kaur, T. (2021). Fibro-osseous lesions in the maxillofacial region. In *Oral and Maxillofacial Surgery for the Clinician* (pp. 615-628). Springer, Singapore.

Kaur, T., Dhawan, A., Bhullar, RS., & Gupta, S. (2021). Cemento-ossifying fibro-

ma in maxillofacial region: a series of 16 cases. *Journal of Maxillofacial and Oral Surgery*, *20*(2), 240-245.

Kwon, Y., Shin, D., Kim, J., Lee, M., & Choi, H. (2020). Juvenile psammomatoid ossifying fibroma of the maxilla. *Archives of Craniofacial Surgery*, *21*(3), 193.

Lee, JS., FitzGibbon, EJ., Chen, YR., Kim, HJ., Lustig, LR., Akintoye, SO., Collins MT & Kaban, LB. (2012, June). Clinical guidelines for the management of craniofacial fibrous dysplasia. In *Orphanet journal of rare diseases* (Vol. 7, No. 1, pp. 1-19). BioMed Central.

MacDonald-Jankowski, D. (2009). Fibrous dysplasia: a systematic review. *Dentomaxillofacial Radiology*, *38*(4), 196-215.

Mainville, GN., Turgeon, DP., & Kauzman, A. (2017). Diagnosis and management of benign fibro-osseous lesions of the jaws: a current review for the dental clinician. *Oral diseases*, *23*(4), 440-450.

Nagar, SR., Mittal, N., Rane, SU., Bal, M., Patil, A., Ankathi, SK., & Thiagarajan, S. (2022). Ossifying Fibromas of the Head and Neck Region: A Clinicopathological Study of 45 Cases. *Head and Neck Pathology*, *16*(1), 248-256.

Nam, I., Ryu, J., Shin, S. H., Kim, YD., & Lee, JY. (2022). Cemento-osseous dysplasia: clinical presentation and symptoms. *Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, *48*(2), 79.

Nelson, BL., & Phillips, BJ. (2019). Benign fibro-osseous lesions of the head and neck. *Head and Neck Pathology*, *13*(3), 466-475.

Nilius, M., Nilius, MH., Müller, C., Lauer, G., Berit, K., & Marcus, K. (2022). Multifocal periapical cemental dysplasia in periodontal Ehlers–Danlos syndrome combined with leukoencephalopathy in the mutation of c. 890G> a, G297D [pEDS]. *Clinical Case Reports*, *10*(11), e6490.

Oh, D., Samuels, J., Chaw, S., Zhang, A., Selim, D., Lalla, Y., & Monsour, P. (2019). Cemento-osseous dysplasia: Re-visited. *J Dent Oral Health*, *1*, 1-11.

Pacino, GA., Cocuzza, S., Tonoli, G., Rizzo, P. B., Tirelli, G., Tofanelli, M., Ciprandi, G., Mantia, IL., Maniaci, A., Mosto, MCD., & Spinato, G. (2021). Jawbone fibrous dysplasia: retrospective evaluation in a cases series surgically treated and short review of the literature. *Acta Bio Medica: Atenei Parmensis*, *92*(1).

Patait, M., Chaudhari, V., Mathew, A., Mangrolia, R., & Ahire, M. (2020). Cemento-ossifying fibroma: Case report. *International Journal of Applied Dental Sciences*, *6*(4), 215-218.

Pereira, TDSF., Gomes, CC., Brennan, PA., Fonseca, FP., & Gomez, RS. (2019). Fibrous dysplasia of the jaws: Integrating molecular pathogenesis with clinical, radiological, and histopathological features. *Journal of Oral Pathology & Medicine*, *48*(1), 3-9.

Pick, E., Schäfer, T., Al-Haj Husain, A., Rupp, N. J., Hingsammer, L., & Valdec, S. (2022). Clinical, Radiological, and Pathological Diagnosis of Fibro-Os-

seous Lesions of the Oral and Maxillofacial Region: A Retrospective Study. *Diagnostics*, *12*(2), 238.

Prasad, C., Balaji, J., Arulmozhi, M., Jayanandhini, S., & Priyadharshini, R. (2022). A family of familial gigantiform cementoma: clinical study. *Journal of Maxillofacial and Oral Surgery*, *21*(1), 44-50.

Rageh, OA. (2018). Fibrous Dysplasia-A review Article. IOSR Journal of Dental and Medical Sciences (IOSR-JDMS), *16*(12), 54-60.

Ravikumar, SS., Vasupradha, G., Menaka, TR., & Sankar, SP. (2020). Focal cemento-osseous dysplasia. *Journal of Oral and Maxillofacial Pathology: JOMFP*, *24*(Suppl 1), S19.

Roghi, M., Scapparone, C., Crippa, R., Silvestrini-Biavati, A., & Angiero, F. (2014). Periapical cemento-osseous dysplasia: clinicopathological features. *Anticancer Research*, *34*(5), 2533-2536.

Sadeghi HM, Torabi ZS, Moslemi H, Sha ei S, Toghchi SG, Mashhadiabbas F. Juvenile trabecular ossifying broma of the maxilla: Case report of a diagnostic dilemma. Dent Res J 2021;18:102.

Seifi, S., Ghorbani, H., Khakbaz, O., & Bijani, F. (2022). Focal Cemento Osseous Dysplasia: A Case Report. *Journal of Dentistry*. 23(2), 151

Senia, ES., & Sarao, MS. (2015). Periapical cemento-osseous dysplasia: a case report with twelve-year follow-up and review of literature. *International endodontic journal*, 48(11), 1086-1099.

Sultan, AS., Schwartz, MK., Caccamese, JF., Papadimitriou, JC., Basile, J., Foss, RD., & Younis, RH. (2018). Juvenile trabecular ossifying fibroma. *Head and Neck Pathology*, *12*(4), 567-571.

Sontakke, SA., Karjodkar, FR., & Umarji, HR. (2011). Computed tomographic features of fibrous dysplasia of maxillofacial region. *Imaging science in dentistry*, *41*(1), 23-28.

Tafti D, Cecava ND. Fibrous Dysplasia. [Updated 2022 Oct 3]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2022 Jan-. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK532947/

Thakur, A., Gaikwad, S., Tupkari, JV., & Ramaswami, E. (2021). Florid cemento-osseous dysplasia: A case report. *Indian Journal of Dental Research*, *32*(1), 134.

Toledano-Serrabona, J., Núñez-Urrutia, S., Vegas-Bustamante, E., Sánchez-Torres, A., & Gay-Escoda, C. (2018). Florid cemento-osseous dysplasia: Report of 2 cases. *Journal of Clinical and Experimental Dentistry*, *10*(11), e1145.

Vered, M., & Wright, JM. (2022). Update from the 5th Edition of the World Health Organization classification of head and neck tumors: odontogenic and maxillofacial bone tumours. *Head and Neck Pathology*, *16*(1), 63-75.

White, S. ve Pharoah, M., 2018, Oral Radyoloji, İlkeler ve Yorumlama, 7. Baskıdan çeviri, Ankara, Palme Yayınevi.

Sağlık Bilimlerinde Güncel Araştırmalar-II

Mart 2023

Editörler

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Engin ŞAHNA

Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-719-5

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1
HEMŞİRELİKTE TÜKENMİŞLİK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR
Aysun TÜRE, Gözde ÇETİNKAYA ***1***

Bölüm 2
YATAY KEMİK BÜYÜTME TEKNİKLERİ
Elif Aslı GÜLŞEN ***23***

Bölüm 3
AĞIZ KANSERLERİ
Hilal DEMİR ***45***

Bölüm 4
VİTAL PULPA TEDAVİLERİNE GÜNCEL BAKIŞ
Muhammed AYHAN, Demet ALTUNBAŞ ***59***

Bölüm 5
PERİODONTOLOJİDE PROBİYOTİKLERİN KULLANIMI VE ÖNEMİ
Tuğçe DÖNMEZER ***83***

Bölüm 6
DİŞ HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN EKLEMELİ ÜRETİM TEKNİKLERİ
Çağlar BİLMENOĞLU ***101***

Bölüm 7
Endodontide Kalsiyum Hidroksit
Pelinsu ŞAHIN, Hüseyin GÜNDÜZ ***121***

Bölüm 8
ACİL TIP SERVİSLERİNE ERİŞİMDE KENTLEŞME VE ŞEHİR HASTANELERİNİN ETKİNLİĞİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME
Erkan BOĞA ***143***

Bölüm 9
ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE GÜMÜŞ DİAMİN FLORÜR
Sümeyye TÜRKER 155

Bölüm 10
Mersin Bitkisi (Myrtus Communis L.) ve Fizyolojik Etkileri
Burcu YÖN, Havva SERT 169

Bölüm 11
ENDODONTİDE MATÜR VE İMMATÜR DİŞLERDE REJENERASYON
Ceren TURAN, Esra Arılı ÖZTÜRK, İrem ÇETİNKAYA 183

Bölüm 12
ONLAY RESTORASYONLAR
Yasemin KABAK, Abdulkadir HARMANKAYA 199

Bölüm 13
GREFTSİZ MAKSİLLER SİNÜS LİFT TEKNİĞİ
Levent CİĞERİM, Zeynep Dilan ORHAN, İbrahim DOĞRU 209

Bölüm 14
YOĞUN BAKIMDA AKUT PANKREATİT TANI VE TEDAVİSİ
Berna YILMAZ..... 223

Bölüm 1

HEMŞİRELİKTE TÜKENMİŞLİK VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

Aysun TÜRE[1], Gözde ÇETİNKAYA[2]

1 Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Yönetimi Anabilim Dalı, ature@ogu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-2513-0904
2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, gozde13cetinkaya@gmail.com, Orcıd ID: 0000-0003-3666-9649

1.GİRİŞ

Sağlık organizasyonları insandan insana etkileşimin yüksek olduğu yapılar arasında yer almaktadır. Bu yapılarda sağlık profesyonellerinin birey, aile ve toplumla olan etkileşimleri sonucunda üzerinde uzun yıllardır durulan bir kavram olan tükenmişlik karşımıza çıkmaktadır. Tükenmişlik, umutsuzluk duygularının gelişmesi ve çalışma ortamının destekleyici olmaması sebebiyle bireyin işini yaparken etkinliğinin azaldığı, giderek kötüleşen bir durum olarak tanımlanmaktadır. (Mooney ve ark. 2017). Maslach ve Jackson tükenmişliği, duygusal isteklerle sürekli karşılaşan bireylerde görülen yorgunluk, bitkinlik, umutsuzluk ve çaresizlik duygularının, bireyin mesleğine, sosyal hayatına, kişiler arası ilişkilerine olumsuz şekilde yansımasıyla gelişen bir kavram olarak tanımlamaktadırlar. (Maslach ve Jackson 1984; Maslach ve Jackson 2001). Sağlık organizasyonlarında hemen hemen her gün ölüm ve yaşam arasındaki çizgide görev alan sağlık profesyonellerinin sorumluluklarını yerine getirirken hastalarına ve yakınlarına merhamet duygusuyla yaklaşmaları insani ve doğal bir durum olarak kabul edilmektedir. Sağlık profesyonelleri, özellikle hemşireler, işlerinin günlük pratiğinde hastalarının acı ve ıstırabına tanık olmaktadırlar. (Melvin ve ark.,2015; Fallek ve ark.2019). Bu süreçte bakım sağlamak, sağlık ekibi için fiziksel, duygusal ve ruhsal açıdan çok zahmetli olmaktadır. Sundukları bakım, empati, şefkat ve önemsedikleri bireylere ve ailelere yakınlık gibi belirli nitelikler gerektirmektedir. (Ruiz-Fernández.,2019; Ortega-Galán ve ark.,2019) Bu noktada dengeyi sağlamakta zorlanan bu profesyoneller merhamet yorgunluğuyla karşı karşıya kalabilmektedir. Özellikle hemşirelerin, başkalarının yaşadığı yoğun acılarına ve geçirdiği travmalarına sürekli olarak tanık oldukları ve onlarla temas ettikleri için merhamet yorgunluğunu yaşama ihtimali daha fazla olmaktadır. (Duarte ve Pinto-Gouveia, 2017). Merhamet yorgunluğu hastalara bakım verirken fiziksel, emosyonel ve ruhsal tükenme olarak tanımlanmaktadır (Soler ve ark.,2008; Berker ve ark. 2015). Tükenmişlik ve merhamet yorgunluğu arasındaki ana fark, travmaya ve acıya maruz kalmaktır. Tükenmişliğin başlangıcı daha kademeli, merhamet yorgunluğunun ise daha hızlı başlamaktadır. (Franza ve ark., 2015). Merhamet yorgunluğunun bakım veren profesyoneller için tipik olarak ortaya çıkmasıyla tükenmişliğin herhangi bir çalışan için çalışandan beklentinin fazla olmasının yarattığı strese ve çalışanın iş tatminsizliği yaşamasıyla sonuçlanan durum olması nedeniyle birbirlerinden ayrılan kavramlar olmaktadır. (Bride.,2007; Bride ve ark.2007; El-Bar, N.ve ark 2013). Ayrıca insan etkileşiminin fazla olduğu mesleklerde yaşanılan mesleki strese bir tepki olarak tükenmişlik ortaya çıkmaktadır (Thiseral ve Bandara, 2017). Günümüz de sağlık hizmeti verilen tıbbi ortamlarda hemşirelik profesyonelleri olağanüstü stresörlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Mesleki stres genel olarak hem gelişmiş hem

KAYNAKÇA

Aluwihare-Samaranayake D, Gellatly I, Cummings G, Ogilvie EL. (2018), A contextual work-life experiences model to understand nurse commitment and turnover. *Journal of Advanced Nursing.* doi: 10.1111/jan.13718.

Addae, H. M., Parboteeah, K. P., & Davis, E. E. (2006). Organizational commitment and intentions to quit: An examination of the moderating effects of psychological contract breach in Trinidad and Tobago. *International Journal of Organizational Analysis* 14, 225-238.

doi: 10.1108/19348830610823419

Aiken LH, Clarke SP, Sloane DM, Sochalski J, Silber JH. (2002) Hospital nurse staffing and patient mortality, nurse burnout, and job dissatisfaction. *Journal of The American Medical Association* 23-30;288(16):1987-93. doi: 10.1001/jama.288.16.1987.

Alharbi J. Jackson D. Usher K., (2019), Compassion Fatigue İn Critical Care Nurses, An İntegrative Review Of The Literatüre, *Saudi Medical Journal* ; 40 (11): 1087-97. doi: 10.15537/smj.2019.11.24569.

Allan J.L., Farquharson B., Johnston D.W., Jones M.C., Choudhary C.J. & Johnston M. (2014) Stress in telephone helpline nurses is associated with failures of concentration, attention and memory and with more conservative referral decisions. *British Journal of Psychology* 105, 200–213. doi: 10.1111/bjop.12030.

Al Ma'mari, Q., Sharour, L. A., & Al Omari, O. (2020). Fatigue, burnout, work environment, workload and perceived patient safety culture among critical care nurses. *British Journal of Nursing*, 29(1), 28-34. doi:10.12968/bjon.2020.29.1.28

A. Rudman and J. P. Gustavsson, (2011), Early-career burnout among new graduate nurses: a prospective observational study of intra-individual change trajectories, *International Journal of Nursing Studies*, 48(3), 292–306. doi: 10.1016/j.ijnurstu.2010.07.012.

Atilla Gök G., (2015) Merhamet Etmenin Dayanılmaz Ağırlığı: Hemşirelerde Merhamet Yorgunluğu, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*; 20(2): 299-313.

Barutçu E, Serinkan C. (2008), Günümüzün önemli sorunlarından biri olarak tükenmişlik sendromu ve Denizli'de yapılan bir araştırma. *Ege Akademik Bakış Dergisi* ;8: 541-61.

Berthelsen, M., Skogstad, A., Lau, B. and Einarsen, S. (2011). Do They Stay Or Do They Go? *International Journal of Manpower* 32(2):178-193. doi:10.1108/01437721111130198.

Bride BE: (2007), Prevalence of secondary traumatic stress among social workers. Social Work, 52:63–70. 19. doi: 10.1093/sw/52.1.63. PMID: 17388084.

Bride BE, Mellisa R, Figley C, (2007), Measuring compassion fatigue. *Clinical Social Work Journal*.2007, 35:155–163

Brandford, A.A.; Reed, D.B. (2016), Depression in Registered Nurses: A State of the Science. *Workplace Health Safety.*;*64*, 488–511. doi: 10.1177/2165079916653415.

Bush, N. (2009). Compassion fatigue: Are you at risk? *Oncology Nursing Forum*,36(1),24. doi: 10.1188/09.ONF.24-28. PMID: 19136336.

Centers for Disease Control and Prevention, National Institute for Occupational Safety and Health. (2013). *Women's safety and health issues at work*. Retrieved from http://www.cdc.gov/niosh/topics/ women/work-structure.html

Cetrano G, Tedeschi F, Rabbi L, Gosetti , Lora A, Lamonaca D. (2017),How Are Compassion Fatigue, Burnout, And Compassion Satisfaction Affected By Quality Of Working Life? Findings From A Survey Of Mental Health Staff İn Italy, Cetrano Et Al. Bmc Health Services Research ; 17(755):1-11. doi: 10.1186/s12913-017-2726.

Chen, J., Li, J., Cao, B., Wang, F., Luo, L., & Xu, J. (2020). Mediating effects of self-efficacy, coping, burnout, and social support between job stress and mental health among young Chinese nurses. *Journal of Advanced Nursing*, 76(1), 163–173. https:// doi.org/10.1111/jan.14208

Cocker, F., & Joss, N. (2016). Compassion fatigue among healthcare, emergency and community service workers: A systematic review. *International Journal of Environmental Research & Public Health*, 13(6),618. doi: 10.3390/ ijerph13060618.

Coetzee SK, Klopper HC. (2010), Compassion fatigue within nursing practice: a concept analysis. *Nursing Health Sciences* ;12:235–43akm. doi: 10.1111/ j.1442-2018.2010.00526.

Çınar, F., Şengül, H. ve Koyucu, R. (2016). Hastane Çalışanlarının Öğrenilmiş Güçlülük Düzeylerinin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 9(44), 1039-1046.

Daniel, K. M., & Smith, C. Y. (2018). Present and future needs for nurses. *Journal of Applied Biobehavioral Research*, 23(1), Article e12122. https://doi.org/10.1111/ jabr.12122.

Davis S, Lind BK, Sorensen C.A ,(2013), Comparison of burnout among oncology nurses working in adult and pediatric inpatient and outpatient settings. *Oncology Nursing Forum* ;40:E303–311

Duarte J. Pinto-Gouveia J., (2017),Empathy And Feelings Of Guilt Experienced By Nurses: A Cross-Sectional Study Of Their Role İn Burnout And Compassion Fatigue Symptoms, *Applied Nursing Research*;35: 42-47. doi: 10.1016/j.apnr.2017.02.006.

Duffield, C., Diers, D., O'Brien Pallas, L., Aisbett, C., Roche, M., King, M., & Aisbett, K. (2011).Nursing staffing, nursing workload, the work environ-

ment and patient outcomes. *Applied Nursing Research*, 24, 244-255. doi: 10.1016/j.apnr.2009.12.004

El-Bar, N., Levy, A., Wald, H. S., & Biderman, A. (2013). Compassion fatigue, burnout and compassion satisfaction among family physicians in the Negev area-a cross-sectional study. *Israel Journal of Health Policy Research*, 2(1), 1-8. doi: 10.1186/2045-4015-2-31.

Erdoğan, İlhan. (1999) *İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış*. İstanbul: Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.

Estryn-Behar M., van der Heijden B.I.J.M., Oginska H. et al. (2007) The impact of social work environment, teamwork characteristics, burnout, and personal factors upon intent to leave among European nurses. *Medical Care* 45 (10), 939–950. doi: 10.1097/MLR.0b013e31806728d8.

Fallek R., Tattelman E., Browne T., Kaplan R., Selwyn P.A. CE: (2019), Helping health care providers and staff process grief through a hospital-based program. *American of Journal Nursing*.;119:24–33. doi: 10.1097/01.NAJ.0000569332.42906.e7.

Ferguson, C., Low, G., & Shiau, G. (2020). Burnout in Canadian radiology residency: A national assessment of prevalence and underlying contributory factors. *Canadian Associations of Radiologies Journal*, 71(1): 40-47. https://doi.org/10.1177/0846537119885672

Figley, C. R. (1995). *Compassion fatigue: Coping with secondary traumatic stress disorder in those who treat the traumatized.* New York, NY: Brunner/Mazel.

Flynn, L., & Ironside, P. M. (2017). Burnout and its contributing factors among midlevel academic nurse leaders. *The Journal of Nursing Education* , 57(1), 28-34. https://doi.org/ 10.3928/01484834-20180102-06

Franza F. Buono G.D. Pellegrino F., (2015) Psychiatric Caregiver Stress: Clinical Implications Of Compassion Fatigue, Psychiatria Danubina; 27(1): 321–27. PMID: 26417788.

Freudenberger HJ. (1974). Staff burn-out. *Journal of Social Issues* ;30(1):159–65.

Freudenberger, N.J. And Richelson, G. (1981), *Burnout, How To Beat The High Cost Of Success*, New York: Bantom Boks, Doubleday-Companylnc.

Goleman, D. (2007). *Sosyal Zeka İnsan İlişkilerinin Yeni Bilimi*, 2. Baskı, İstanbul: Varlık.

Güçlü, N. (2001). Stres Yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21 (1),

G. Cohen, R. S. Blake, and D. Goodman,(2015) "Does turnover intention matter? evaluating the usefulness of turnover intention rate as a predictor of actual turnover rate," Review of Public Personnel Administration, vol. 36, no. 3, pp. 240–263. doi: 10.1177/0734371X15581850

Halfer D, Graf E. (2006),Graduate nurse perceptions of the work experience. *Nur-*

sing Economics; 24:150–5. PMID: 16786830.

Hayes, L. J., O'Brien-Pallas, L., Duffield, C., Shamian, J., Buchan, J., Hughes, F., Spence Laschinger, H. K., North, N., & Stone, P. W. (2006). Nurse turnover: a literature review. *International Journal of Nursing Studies*, 43(2), 237-263. doi: 10.1016/j.ijnurstu.2005.02.007

Hunsaker S, Chen HC, Maughan D, Heaston S. Factors that influence the development of compassion fatigue, burnout, and compassion satisfaction in emergency department nurses. J Nurs Scholarsh. 2015 Mar;47(2):186-94. doi: 10.1111/jnu.12122. Epub 2015 Jan 20. PMID: 25644276.

Joinson, C. (1992). Coping with compassion fatigue. Nursing, 22, 116- 120

Jofre AV, Valenzuela SS. (2005), Burnout em personal de enfermería de la unidad de cuidados intensivos pediátricos.*Aquichán* ;5(1):56–63

Jones James W., (1981). *Diagnosing and Treating Staff Burnout Among Health Professionals*, Park Ridge 111: London House Press: 107-126.

Jorgensen M, Davis K, Kotowski S, Aedla P, Dunning K: (2005), Characteristics of job rotation in the midwest US manufacturing sector. Ergonomics; 48:1721-1733.

Kaçmaz, Nazmiye (2005); Tukenmişlik (Burnout) Sendromu, *İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi* 68 (1),29-32.

Karaman, M., Yoldaş, A. ve Kılıç, B. (2020). Örgütsel Dışlanmanın İş Performansı ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 23 (2), 479-496

Kazak, P. (2012). *İşletmelerde Personel Devrinin Nedenleri ve İş görenlerin Eğitim Düzeyi ile İlişkisi Denizli'deki Bir İşletmede Ampirik Bir Araştırma*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Kebapçı, A. ve Akyolcu, N. (2011). Acil Birimlerde Çalışan Hemşirelerde Çalışma Ortamının Tükenmişlik Düzeylerine Etkisi, *Türkiye Acil Tıp Dergisi*, 11(2), 59-67.

Kelly, L., Runge J. ve Spencer, C. (2015). Predictors of compassion fatigue and compassion satisfaction in acute care nurses. *Journal of Nursing Scholarship*, 47(6), 522–528. doi: 10.1111/jnu.12162.

Lee, E., & Jang, I. (2019). Nurses' fatigue, job stress, organizational culture, and turnover intention: A culture–work–health model. *Western Journal of Nursing Research*, 42(2), 108–116. doi: 10.1177/0193945919839189

Leiter, M. P. ve Maslach, C. (1988). The Impact of Interpersonal Environment on Burnout and Organizational Commitment, *Journal of Organizational Behavior, 9*, 297-308.

Leiter MP, Harvie P, Frizzel C. (1998), The correspondence of patient satisfaction and nurse burnout. *Social Science Medicine*; 47:1611–7.

Letvak S., Ruhm C.J. & McCoy T. (2012) Depression in hospitalemployed nurses. *Clinical Nurse Specialist* 26, 177–182. doi: 10.1097/NUR.0b013e3182503ef0.

Lu, H. F., Chen, L. N., & Shi, Y. (2018). Analysis of influencing factors of turnover intention of nurses in Cardiology Department. *Chinese Journal of Modern Nursing*., 24 (28), 3436–3440. https://doi.org/10.3760/cma.j.issn.1674-2907.2018.28.023.

Lu, Y., Hu, X. M., Huang, X. L., Zhuang, X. D., Guo, P., Feng, L. F., ... Hao, Y. T. (2017). The relationship between job satisfaction, work stress, work-family conflict, and turnover intention among physicians in Guangdong, China: A cross-sectional study. BMJ Open, 7(5), Article e014894.

Letvak SA, Ruhm CJ, Gupta SN. Nurses' presenteeism and its effects on self-reported quality of care and costs. *American Journal of Nursing.* (2012);112(2):30-8; quiz 48, 39. doi: 10.1097/01.NAJ.0000411176.15696.f9. PMID: 22261652.

Maslach C, Jackson SE. (1981), Manual Of Maslach Burnout Inventory. Second edition, California, *Consulting Psychologists Press*; s.1-17.

Maslach C, Christina J, Susan E. (1981), The Measurement Of Experienced Burnout, *Journal Of Occupatıonal Behavıour ;* s. 99-113.

Masum AK, Azad MA, Hoque KE, Beh LS, Wanke P, Arslan Ö. Job satisfaction and intention to quit: an empirical analysis of nurses in Turkey. PeerJ. (2016) 26;4:e1896. doi: 10.7717/peerj.1896. PMID: 27168960; PMCID: PMC4860322.

Maslach Christina, Jackson Susan E., (1981). "The Measurement of Experienced Burnout"*, Journal of Occupational Behaviour* , S: 2:99-113.

Maslach C. (1976). Burned-out. *Human Behavior*, 5(9): 16–22

McSteen, K. L. (2010). *Compassion fatigue in oncology nursing: A witness to suffering*. Oncology Nurse Advisor*,*10, 17-22.

Melvin C.S. (2015), Historical review in understanding burnout, professional compassion fatigue, and secondary traumatic stress disorder from a hospice and palliative nursing perspective. *Journal of Hospice Palliative Nursing.*;17:66–72. doi: 10.1097/NJH.0000000000000126.

Mooney C, Fetter K, Gross BW, Rinehart C, Lynch C, Rogers FB. (2017) A Preliminary Analysis of Compassion Satisfaction and Compassion Fatigue With Considerations for Nursing Unit Specialization and Demographic Factors. *Journal Trauma Nursing*. ;24(3):158-163. doi: 10.1097/JTN.0000000000000284.

Muller, A. E., Hafstad, E. V., Himmels, J. P. W., Smedslund, G., Flottorp, S., Stensland, S. Ø., Stroobants, S., Van de Velde, S., & Vist, G. E. (2020). The mental health impact of the covid-19 pandemic on healthcare workers, and interventions to help them: *A rapid systematic review*. *Psychiatry Resear-*

ch, 293, 113441.doi:10.1016/j.psychres.2020.113441

Neff, K. (2003a). The development of validation of a scale to measure self compassion. *Self and Identity*, 2(3), 223-250.

Ohly, S., & Fritz, C. (2010). Work characteristics, challenge appraisal, creativity, and proactive behavior: A multi-level study. *Journal of Organizational Behavior*, 31, 543-565. https://doi.org/10.1002/job.633.

Opoku DA, Ayisi-Boateng NK, Osarfo J, Sulemana A, Mohammed A, Spangenberg K, Awini AB, Edusei AK. (2022). Attrition of Nursing Professionals in Ghana: An Effect of Burnout on Intention to Quit. *Nursing Research and Practiase* :3100344. doi: 10.1155/2022/3100344.

Ortega-Galán Á.M., Ruiz-Fernández M.D., Carmona-Rega M.I., Cabrera-Troya J., Ortíz-Amo R., Ibáñez-Masero O. (2019), Competence and compassion: Key elements of professional care at the end of life from caregiver's perspective. *American Journal Hospital Palliative Medicine.*;36:485–491. doi: 10.1177/1049909118816662.

Öngen Bilir B., Yaman Tüfekçi U., Aytaç S., (2018). İşe İlişkin duyguların işten ayrılma niyetine etkisinin yapısal eşitlik modeli ile incelenmesi, *İş-Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, (3), 53-71.

Pipe TB, Bortz JJ, Dueck A, Pendergast D, Buchda V, Summers J. (2009) Nurse Leader Mindfulness Meditation Program for Stress Management: A Randomized Controlled Trial. *The Journal of Nursing Administration*.; 39(3):130-137. doi: 10.1097/NNA.0b013e31819894a0.

Polat FN. Erdem R. (2017), Merhamet Yorgunluğu Düzeyinin Çalışma Yaşam Kalitesi ile İlişkisi: Sağlık Profesyonelleri Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*; 1(26):291-312.

Rafferty AM, Ball J, Aiken LH. (2001),Are teamwork and professional autonomy compatible, and do they result in improved hospital care? *Qual Health Care*.;10

Ruiz-Fernández M.D., Ortíz-Amo R., Ortega-Galán Á.M., Ibáñez-Masero O., Rodríguez-Salvador M.M., Ramos-Pichardo J.D. (2019),Mindfulness therapies on health professionals. *International Journal of Mental Health Nursing.* doi: 10.1111/inm.12652.

Sağlam Arı, G. ve Çına Bal, E. (2008). Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 15 (1),131-148.

Schug C, Geiser F, Hiebel N, Beschoner P, Jerg-Bretzke L, Albus C, Weidner K, Morawa E, Erim Y. Sick (2022), Leave and Intention to Quit the Job among Nursing Staff in German Hospitals during the COVID-19 Pandemic. *International Journal Environment Research Public Health* ;19(4):1947. doi: 10.3390/ijerph19041947.

Soler JK, Yaman H, Esteva M, Dobbs F, Asenova RS, Katic M, Ozvacic Z, Desgranges JP, Moreau A, Lionis C, Kotányi P, Carelli F, Nowak PR, de Aguiar

Sá Azeredo Z, Marklund E, Churchill D, Ungan M; (2008), European General Practice Research Network Burnout Study Group. Burnout in European family doctors: the EGPRN study. Fam Pract. 2008 Aug;25(4):245-65. doi: 10.1093/fampra/cmn038.

Su J.A., Weng H.H., Tsang H.Y. & Wu J.L. (2009) Mental health and quality of life among doctors, nurses and other hospital staff. Stress and Health 25, 423–430.

Sung, K., Seo, Y., & Kim, J. H. (2012). Relationships between compassion fatigue, burnout, and turnover intention in Korean hospital nurses. *Journal of Korean Academy of Nursing*, 42(7), 1087-1094.doi:10.4040/jkan.2012.42.7.1087

Suleman Q, Hussain I, Shehzad S, Syed MA, Raja SA (2018) Relationship between perceived occupational stress and psychological well-being among secondary school heads in Khyber Pakhtunkhwa, Pakistan. PLoS ONE 13(12): e0208143. doi:10.1371/journal. pone.0208143

Spence Laschinger, H. K., & Leiter, M. P. (2006). The impact of nursing work environments on patient safety outcomes: The mediating role of burnout engagement. *The Journal of Nursing Administration* 36(5), 259-267. doi:10.1097/00005110-200605000-00019

Stamm, B. H. (2005). The ProQOL manual: The professional quality of life scale: Compassion satisfaction, burnout & compassion fatigue/secondary trauma scales. Sidran Press

Telli, E., Ünsar, A. & Oğuzhan, A. (2012). Liderlik Davranış Tarzlarının Çalışanların Örgütsel Tükenmişlik Ve İşten Ayrılma Eğilimleri Üzerine Etkisi: Konuyla İlgili Bir Uygulama. Ejovoc *(Electronic Journal of Vocational Colleges)*,2(2):35-150

Thiseral TJR, Bandara MAPL. (2017),The Impact Of Emotional Labor On Emotional Exhaustion Of Academics İn State Universities Of Sri Lanka, Kelaniya *Journal Of Human Resource Management*; 12(1).

Thompson, C., Dalgleish, L., Bucknall, T., Estabrooks, C., Hutchinson, A. M., Fraser, K., de Vos, R., Binnekade, J., Barrett, G., & Saunders, J. (2008). The effects of time pressure and experience on nurses' risk assessment decisions: A signal detection analysis. *Nursing Research*, 57(5), 302-311. doi:10.109701.NNR.0000313504.37970.f9

Torun, Y. (2016). Personel Güçlendirme ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisinde Örgütsel Sinizmin Aracılık Rolü: Örgütsel Sinizm Ölçeği Geliştirmeye Yönelik Bir Araştırma. Basılmamış Doktora tezi: Marmara Üniversitesi.

Triggs DD, King PM: (2000), *Job rotation. Professional Safety*, 45:32-34

Türe, A., Akkoç, İ. (2021). Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Lider Üye Etkileşiminin İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde İşe Yabancılaşmanın Aracılık Rolü. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi* 24: 93-108

Twigg D, McCullough K. (2014),Nurse retention: A review of strategies to create and enhance positive practice environments in clinical settings. *International Journal of Nursing Studies*.; 51(11):1421-1538. doi: 10.1016/j.ijnurstu.2013.05.015.

Uğur E, Abaan S. (2008), Hemşirelerin iş yaşam kalitesi ve etkileyen faktörlere ilişkin görüşleri. *Tıp Bilimleri Dergisi*; 28:297- 31.

Yao, Y., Zhao, S., Gao, X., An, Z., Wang, S., Li, H., … Dong, Z. (2018). General self-efficacy modifies the effect of stress on burnout in nurses with different personality types. BMC *Health Services Research*, 18(1), 667. https://doi.org/10.1186/s1291 3-018-3478-y

Yıldız, S. (2015). *Lider Üye Etkileşimi İşyerinde Mobbing ve Mesleki Tükenmişlik İlişkisi,* İstanbul, Detay Yayıncılık.

Yılmaz B, Gökçe G, Gökler-Danışman I, Karancı N, Aker AT. (2016), Yardım çalışanlarında psikososyal gereksinim ve kaynaklar: Nitel Bir çalışma, 19. Ulusal Psikoloji Kongresi, Poster Bildiri, İzmir

Zhang YY, Zhang C, Han XR, Li W, Wang YL. (2018), Determinants of compassion satisfaction, compassion fatigue and burn out in nursing: A correlative meta-analysis. Medicine (Baltimore) ;97(26):e11086. https://doi.org/10.1097/MD.0000000000011086.

Zeytinoglu I.U., Denton M., Davies S., Baumann A., Blythe J. & Boos L. (2007) Deteriorated external work environment, heavy workload and nurses job satisfaction and turnover intention. *Canadian Public Policy 33* (Suppl), 31–48.

Zhu D, Wang J, Zhao Y, Yang L, Gao J, Chang X, Li S, Zheng Y. (2022) The Status of Occupational Stress and Its Influence on the Health of Medical Staff in Lanzhou, China. Int J Environ Res Public Health;19(17):10808. doi: 10.3390/ijerph191710808.

Quick, J. C., Macik-Frey, M. ve Nelson, D. L., (2017). *Job Stress*, Reference Module in Neuroscience and Biobehavioral Psychology: Elsevier, p. 467-474.

Wall T.D., Bolden R., Borrill C., Carter A., Golya D., Hardy G., Haynes C., Rick J., Shapiro D. & West M. (1997) Minor psychiatric disorder in NHS trust staff: occupational and gender differences. *The British Journal of Psychiatry* 171, 519–523. doi: 10.1192/bjp.171.6.519.

Wang J. (2005) Work stress as a risk factor for major depressive episode(s).*Psychological Medicine*; 35: 865– 871.

West CP, Halvorsen AJ, Swenson SL, McDonald FS. (2013),Burnout and distress among internal medicine program directors: results of a national survey. *Journal of General İnternal Medicine*;28(8):1056–1063. doi: 10.1007/s11606-013-2349-9.

West C.P., Huschka M.M., Novotny P.J., Sloan J.A., Kolars J.C., Habermann T.M. & Shanafelt T.D. (2006) Association of perceived medical errors

with resident distress and empathy: a prospective longitudinal study. *The Journal Of American Medikal Association*. 296, 1071–1078. doi: 10.1001/jama.296.9.1071. PMID: 16954486

Williams, K. D. and Nida, S. A. (2011). Ostracism: Consequences and Coping. Current Directions in *Psychological Science*, 20(2),71-75. doi: 10.1177/0963721411402480

Bölüm 2

YATAY KEMİK BÜYÜTME TEKNİKLERİ

Elif Aslı GÜLŞEN[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ağız, Diş ve Çene Cerrahisi AD. ORCİD İD:0000-0002-8543-5171

Diş eksikliği olan hastaların rehabilitasyonu için osseointegre implantlar kullanılması, diş hekimliği alanında devrim yaratmış ve hastaların yaşam kalitesini iyileştirmiştir. Bununla birlikte, çeşitli sistemik ve periodontal hastalıkların, travmaların ve tümörlerin neden olduğu kemik kaybı veya yetersizliği, osseointegrasyon açısından önemli bir sorun olmaktadır. Osseointegre implantlar ile uzun vadeli ve başarılı prognoz elde edebilmek için, implantasyon bölgelerinde yeterli miktarda kemik bulunmalıdır. Yeterli kemiğin bulunmaması dental implantın istenen pozisyonda yerleştirilmesini engelleyeceğinden ilave olarak kemik büyütme prosedürlerini gerektirmektedir. Alveoler kemikte sırt rezorpsiyonu meydana geldiğinde, yeterli kemik hacmini oluşturmak, hastalara uygun arklar arası boyutları sağlamak ve tatmin edici bir estetik sonuç sağlamak için kemik miktarını artırmak gerekmektedir (Elgali, Omar, Dahlin, & Thomsen, 2017).

İmplant yerleştirebilmek ve protetik rehabilitasyon için yeterli kemik hacmi elde etmek amacıyla; alveoler kemik boyutlarını hem dikey hem de yatay olarak artıracak çok sayıda rekonstrüksiyon prosedürü önerilmiştir. Cawood ve Howell (Cawood & Howell, 1988) yaptığı sınıflamaya göre Sınıf IV kretlerde kret yüsekliği yeterli iken genişlik yetersizdir. Bu gruptaki hastalara yatay genişletme teknikleri uygulanmalıdır.

Bu teknikler şunlardır:

(1) Yönlendirilmiş kemik rejenerasyonu

(2) Blok kemik greftleri

(3) Distraksiyon osteogenezisi

(4) Kret ayırma ve genişletme

(5) Bu tekniklerin birlikte kullanılması (Milinkovic & Cordaro, 2014).

1. Yönlendirilmiş Kemik Rejenerasyonu (YKR)

YKR, osteojenik olmayan dokuların yerine osteoprogenitör hücrelerin kemik defekt bölgesinde artarak defektli bölgenin yeniden kemikle doldurulmasına olanak sağlamaktır (Retzepi & Donos, 2010).

YKR, partiküllü kemik greftlerin ve bariyer membranların kullanıldığı cerrahi bir prosedürdür. Başarılı bir YKR için; epitel ve bağ doku göçünün engellenmesi, defekt boşluğunun korunması, fibrin pıhtısının stabil olması ve primer yara iyileşmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

Alfaro, F. (2006). Bone grafting in oral implantology. *Quintessence Pub, 44*, 27-83.

Aloy-Prósper, A., Carramolino-Cuéllar, E., Peñarrocha-Oltra, D., Soto-Peñaloza, D., & Peñarrocha-Diago, M. (2022). Intraoral onlay block bone grafts versus cortical tenting technique on alveolar ridge augmentations: a systematic review. *Med Oral Patol Oral Cir Bucal, 27*(2), e181-e190. doi:10.4317/medoral.25169

Anitua, E., & Alkhraisat, M. H. (2016). Is Alveolar Ridge Split a Risk Factor for Implant Survival? *J Oral Maxillofac Surg, 74*(11), 2182-2191. doi:10.1016/j.joms.2016.06.182

Bartee, B. K. (1995). The use of high-density polytetrafluoroethylene membrane to treat osseous defects: clinical reports. *Implant Dent, 4*(1), 21-26. doi:10.1097/00008505-199504000-00004

Bartee, B. K., & Carr, J. (1995). Evaluation of a high-density polytetrafluoroethylene (n-PTFE) membrane as a barrier material to facilitate guided bone regeneration in the rat mandible. *The Journal of oral implantology, 21*(2), 88-95.

Brugnami, F., Caiazzo, A., & Leone, C. (2009). Local intraoral autologous bone harvesting for dental implant treatment: alternative sources and criteria of choice. *Keio J Med, 58*(1), 24-28. doi:10.2302/kjm.58.24

Cawood, J. I., & Howell, R. A. (1988). A classification of the edentulous jaws. *Int J Oral Maxillofac Surg, 17*(4), 232-236. doi:10.1016/s0901-5027(88)80047-x

Chiapasco, M., Zaniboni, M., & Boisco, M. (2006). Augmentation procedures for the rehabilitation of deficient edentulous ridges with oral implants. *Clinical oral implants research, 17*(S2), 136-159. doi:https://doi.org/10.1111/j.1600-0501.2006.01357.x

Clavero, J., & Lundgren, S. (2003). Ramus or chin grafts for maxillary sinus inlay and local onlay augmentation: comparison of donor site morbidity and complications. *Clin Implant Dent Relat Res, 5*(3), 154-160. doi:10.1111/j.1708-8208.2003.tb00197.x

Dahlin, C., Gottlow, J., Linde, A., & Nyman, S. (1990). Healing of maxillary and mandibular bone defects using a membrane technique: an experimental study in monkeys. *Scandinavian Journal of Plastic and Reconstructive Surgery and Hand Surgery, 24*(1), 13-19.

Dahlin, C., Linde, A., Gottlow, J., & Nyman, S. (1988). Healing of bone defects by guided tissue regeneration. *Plastic and reconstructive surgery, 81*(5), 672-676.

Dongieux, J. W., Block, M. S., Morris, G., Gardiner, D., & Dean, K. (1998). The

effect of different membranes on onlay bone graft success in the dog mandible. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 86*(2), 145-151.

Elgali, I., Omar, O., Dahlin, C., & Thomsen, P. (2017). Guided bone regeneration: materials and biological mechanisms revisited. *European journal of oral sciences, 125*(5), 315-337. doi:https://doi.org/10.1111/eos.12364

Elnayef, B., Monje, A., Lin, G.-H., Gargallo-Albiol, J., Chan, H.-L., Wang, H.-L., & Hernandez-Alfaro, F. (2015). Alveolar ridge split on horizontal bone augmentation: a systematic review. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 30*(3).

Fontana, F., Maschera, E., Rocchietta, I., & Simion, M. (2011). Clinical classification of complications in guided bone regeneration procedures by means of a nonresorbable membrane. *International Journal of Periodontics and Restorative Dentistry, 31*(3), 265.

Garcia, J., Dodge, A., Luepke, P., Wang, H. L., Kapila, Y., & Lin, G. H. (2018). Effect of membrane exposure on guided bone regeneration: A systematic review and meta-analysis. *Clinical oral implants research, 29*(3), 328-338.

Holtzclaw, D. J., Toscano, N. J., & Rosen, P. S. (2010). Reconstruction of Posterior Mandibular Alveolar Ridge Deficiencies With the Piezoelectric Hinge–Assisted Ridge Split Technique: A Retrospective Observational Report. *Journal of Periodontology, 81*(11), 1580-1586. doi:https://doi.org/10.1902/jop.2010.100093

Hunt, D. R., & Jovanovic, S. A. (1999). Autogenous bone harvesting: a chin graft technique for particulate and monocortical bone blocks. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 19*(2).

Hutmacher, D., Hürzeler, M. B., & Schliephake, H. (1996). A review of material properties of biodegradable and bioresorbable polymers and devices for GTR and GBR applications. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 11*(5).

Ilizarov, G. A. (1989). The tension-stress effect on the genesis and growth of tissues: Part I. The influence of stability of fixation and soft-tissue preservation. *Clinical Orthopaedics and Related Research (1976-2007), 238*, 249-281.

Jensen, A. T., Jensen, S. S., & Worsaae, N. (2016). Complications related to bone augmentation procedures of localized defects in the alveolar ridge. A retrospective clinical study. *Oral and Maxillofacial Surgery, 20*(2), 115-122. doi:10.1007/s10006-016-0551-8

Jensen, O. T., Bell, W., & Cottam, J. (2010). Osteoperiosteal flaps and local osteotomies for alveolar reconstruction. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics, 22*(3), 331-346.

Khoury, F., Antoun, H., & Missika, P. (2007). *Bone augmentation in oral implantology*: Quintessence Publishing Hanover Park.

Khoury, F., & Khoury, C. (2006). Mandibular bone block grafts: instrumentation, harvesting technique and application. *JOURNAL DE PARODONTOLOGIE ET D IMPLANTOLOGIE ORALE, 25*(1), 15.

Le, B., Rohrer, M. D., & Prassad, H. S. (2010). Screw "tent-pole" grafting technique for reconstruction of large vertical alveolar ridge defects using human mineralized allograft for implant site preparation. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery, 68*(2), 428-435.

Liu, J., & Kerns, D. G. (2014). Mechanisms of guided bone regeneration: a review. *Open Dent J, 8*, 56-65. doi:10.2174/1874210601408010056

Lundgren, D., Lundgren, A. K., Sennerby, L., & Nyman, S. (1995). Augmentation of intramembraneous bone beyond the skeletal envelope using an occlusive titanium barrier. An experimental study in the rabbit. *Clinical oral implants research, 6*(2), 67-72.

Malchiodi, L., Scarano, A., Quaranta, M., & Piattelli, A. (1998). Rigid fixation by means of titanium mesh in edentulous ridge expansion for horizontal ridge augmentation in the maxilla. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 13*(5).

McCarthy, J. G., Schreiber, J., Karp, N., Thorne, C. H., & Grayson, B. H. (1992). Lengthening the Human Mandible by Gradual Distraction. *Plastic and reconstructive surgery, 89*(1).

Milinkovic, I., & Cordaro, L. (2014). Are there specific indications for the different alveolar bone augmentation procedures for implant placement? A systematic review. *International journal of oral and maxillofacial surgery, 43*(5), 606-625. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijom.2013.12.004

Misch, C. E., & Dietsh, F. (1993). Bone-grafting materials in implant dentistry. *Implant dentistry, 2*(3), 158-166.

Misch, C. M. (2004). Implant site development using ridge splitting techniques. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics, 16*(1), 65-74.

Oikarinen, K. S., Sàndor, G. K., Kainulainen, V. T., & Salonen-Kemppi, M. (2003). Augmentation of the narrow traumatized anterior alveolar ridge to facilitate dental implant placement. *Dental Traumatology, 19*(1), 19-29.

Peterson, L. J., Crump, T. B., Rivera-Hidalgo, F., Harrison, J. W., Williams, F. E., & Guo, I. Y. (1996). Influence of three membrane types on healing of bone defects. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 82*(4), 365-374.

Rasmusson, L., Sennerby, L., Lundgren, D., & Nyman, S. (1997). Morphological and dimensional changes after barrier removal in bone formed beyond the skeletal borders at titanium implants. A kinetic study in the rabbit tibia. *Clinical oral implants research, 8*(2), 103-116.

Retzepi, M., & Donos, N. (2010). Guided Bone Regeneration: biological principle and therapeutic applications. *Clinical oral implants research, 21*(6), 567-

576. doi:https://doi.org/10.1111/j.1600-0501.2010.01922.x

Rose, L. F., Mealey, B. L., & Genco, R. J. (2004). *Periodontics: medicine, surgery, and implants*: Mosby Incorporated.

Saruhan, N., & Ertaş, Ü. (2012). Atrofik Alveolar Kretlerin Ogmentasyonunda Ekstraoral Otojen Kemik Grefti Uygulamaları. *Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences Special Topics, 3*(3), 18-28.

Scarano, A., Piattelli, A., Murmura, G., Iezzi, G., Assenza, B., & Mancino, C. (2015). Delayed expansion of the atrophic mandible by ultrasonic surgery: a clinical and histologic case series. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 30*(1).

Schwarz, F., Rothamel, D., Herten, M., Wüstefeld, M., Sager, M., Ferrari, D., & Becker, J. (2008). Immunohistochemical characterization of guided bone regeneration at a dehiscence-type defect using different barrier membranes: an experimental study in dogs. *Clinical oral implants research, 19*(4), 402-415.

Selvig, K. A., Kersten, B. G., Chamberlain, A. D. H., Wikesjö, U. M., & Nilvúus, R. E. (1992). Regenerative surgery of intrabony periodontal defects using ePTFE barrier membranes: scanning electron microscopic evaluation of retrieved membranes versus clinical healing. *Journal of Periodontology, 63*(12), 974-978.

Simion, M., Baldoni, M., Rassi, P., & Zaffe, D. (1994). A comparative study of the effectiveness of e-PTFE membranes with and without early exposure during the healing period. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 14*(2).

Simion, M., Maglione, M., Iamoni, F., Scarano, A., Piattelli, A., & Salvato, A. (1997). Bacterial penetration through Resolut resorbable membrane in vitro. An histological and scanning electron microscopic study. *Clinical oral implants research, 8*(1), 23-31.

Sittitavornwong, S., & Gutta, R. (2010). Bone graft harvesting from regional sites. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics, 22*(3), 317-330.

Starch-Jensen, T., & Becktor, J. P. (2019). Maxillary Alveolar Ridge Expansion with Split-Crest Technique Compared with Lateral Ridge Augmentation with Autogenous Bone Block Graft: a Systematic Review. *J Oral Maxillofac Res, 10*(4), e2. doi:10.5037/jomr.2019.10402

Steflik, D. E., Corpe, R. S., Young, T. R., & Buttle, K. (1998). In vivo evaluation of the biocompatibility of implanted biomaterials: morphology of the implant-tissue interactions. *Implant Dent, 7*(4), 338-350. doi:10.1097/00008505-199807040-00013

Tolstunov, L., Hamrick, J. F. E., Broumand, V., Shilo, D., & Rachmiel, A. (2019). Bone augmentation techniques for horizontal and vertical alveolar ridge deficiency in oral implantology. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics, 31*(2), 163-191.

Urban, I. A., Nagursky, H., Lozada, J. L., & Nagy, K. (2013). Horizontal ridge augmentation with a collagen membrane and a combination of particulated autogenous bone and anorganic bovine bone-derived mineral: a prospective case series in 25 patients. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 33*(3).

Vercellotti, T. (2000). Piezoelectric surgery in implantology: a case report--a new piezoelectric ridge expansion technique. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 20*(4).

Von Arx, T., Broggini, N., Jensen, S. S., Bornstein, M. M., Schenk, R. K., & Buser, D. (2005). Membrane durability and tissue response of different bioresorbable barrier membranes: a histologic study in the rabbit calvarium. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 20*(6).

Zhang, S., Li, X., Qi, Y., Ma, X., Qiao, S., Cai, H., . . . Lee, E. S. (2021). Comparison of Autogenous Tooth Materials and Other Bone Grafts. *Tissue Eng Regen Med, 18*(3), 327-341. doi:10.1007/s13770-021-00333-4

Bölüm 3

AĞIZ KANSERLERİ

Hilal DEMİR[1]

1 Dr. Konya Beyhekim Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, e-mail: hilal_tunc@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-8825-2936

Giriş

Oral kanserler, ağız boşluğu ve dudaklarda görülen ve önemli derecede mortalite ve morbidite sebebi olan kötü huylu neoplazilerdir (Bektaş-Kayhan ve Ünür, 2011). Ağız, diğer vücut boşluklarından farklı olarak, görerek direkt muayene etme imkanı sağlar. Diş hekimlerinin çalışma alanı içinde yer alması nedeniyle teşhis ve hatta tedavi aşamalarında diş hekimine birçok görev düşmektedir (Özbayrak ve Pekiner, 2016). Dünya genelinde oral kanserlerin, en sık görülen altıncı kanser olduğu ve tüm kanserlerin yaklaşık %2-4'ünü oluşturduğu bilinmektedir (Bektaş-Kayhan ve Ünür, 2011).

Ağız boşluğu, dudakların vermilyon sınırından aşağıda dilin sirkumvallat papillalarına ve üstte sert ve yumuşak damağın birleştiği yere kadar uzanır. Ağız boşluğu birkaç anatomik alt bölgeye ayrılmıştır: dudak, dil, ağız tabanı, bukkal mukoza, üst ve alt dişeti, retromolar trigon ve sert damak . Yakınlıklarına rağmen, bu alt bölgeler, onkolojik tedavi planlanırken dikkate alınması gereken farklı anatomik özelliklere sahiptir (Montero ve Patel, 2015).

Son küresel tahminler, 2018'de 354.864 yeni vaka ve 177.384 ölüm olduğunu ortaya çıkarmıştır (Almangusha, Makitiee, Triantafylloug, de Breeh, Strojani vd., 2020). Ağız kanseri gelişme riski yaşla birlikte artar ve çoğunlukla 50 yaşın üzerindeki kişilerde görülür (Warnakulasuriya ve Kerr, 2021). Erkekler ve kadınlar için dünya çapında ağız kanseri insidans oranları (kümülatif risk) sırasıyla %0.66 ve %0.26'dır (Lo, Chang, Cheng, Wen, Wang vd., 2022). Dünyanın değişik ülkelerindeki insidanslar; yaşam beklentileri, koruyucu eğitim, farklı nüfus alışkanlıkları ve tıbbi kayıtların kalitesinden etkilenebilmektedir (Inchingolo, Santacroce, Ballini, Topi, Dipalma vd., 2020).

KAYNAKÇA

Abati, S., Bramati, C., Bondi, S., Lissoni, A., Trimarchi, M. (2020). Oral cancer and precancer: a narrative review on the relevance of early diagnosis. Int. J. Environ. Res. Public Health, 17, 2-14. doi:10.3390/ijerph17249160.

Almangusha, A., Makitiee, A.A., Triantafylloug, A., de Breeh, R., Strojani, P., Rinaldoj, A., Hernandez-Prerak, J.C., Suárezl, C., Kowalskin, L.P., Ferlitop, A., Leivoc, I. (2020). Staging and grading of oral squamous cell carcinoma: an update. Oral Oncology, 107, 1-6. https://doi.org/10.1016/j.oraloncology.2020.104799.

Al-Rawi, N., Sultan, A., Rajai, B., Shuaeeb, H., Alnajjar, M., Alketbi, M., Mohammada, Y., Shetty, S.R., Mashrah, M.A.(2022). The effectiveness of artificial intelligence in detection of oral cancer. International Dental Journal, 72, 436-47. https://doi.org/10.1016/j.identj.2022.03.001

Bektaş-Kayhan, K., Ünür, M. (2011). Ağız boşluğunda görülen kanserler ve sınıflandırılması. İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 45(1), 55-63.

Bruch, J.M., Treister, N.S. (2010). Oral cancer (s. 113-128). Clinical Oral Medicine and Pathology. London: Humana Press.

Bugshan, A., Farooq, I. (2020). Oral squamous cell carcinoma: metastasis, potentially associated malignant disorders, etiology and recent advancements in diagnosis [version 1; peer review: 3 approved]. F1000Research, 9:229, 1-10. https://doi.org/10.12688/f1000research.22941.1)

Chattopadhyay, I., Verma, M., Panda, M. (2021). Role of oral microbiome signatures in diagnosis and prognosis of oral cancer. Technology in Cancer Research & Treatment, 18, 1-19. DOI: 10.1177/1533033819867354.

Chi, A.C., Day, T.A., Neville, B.W. (2015). Oral cavity and oropharyngeal squamous cell carcinoma-an update. CA Cancer J Clin., 65, 401-21. doi: 10.3322/caac.21293.

Hübbers, C.U., Akgül, B. (2015). HPV and cancer of the oral cavity. Virulence, 6:3, 244-8. http://dx.doi.org/10.1080/21505594.2014.999570.

Ilhan, B., Lin, K., Guneri, P., Wilder-Smith, P. (2020). Improving oral cancer outcomes with imaging and artificial intelligence. Journal of Dental Research, 99(3), 241–8. https://doi.org/10.1177/002203452090212.

Inchingolo, F., Santacroce, L., Ballini, A., Topi, S., Dipalma, G., Haxhirexha, K., Bottalico, L., Charitos, I.A. (2020). Oral cancer: a historical review. Int. J. Environ. Res. Public Health, 17,1-24. doi:10.3390/ijerph17093168.

Irfan, M., Delgado, R.Z.R., Frias-Lopez, J. (2020). The oral microbiome and cancer. Frontiers in Immunology, 11, 1-18. doi: 10.3389/fimmu.2020.591088.

Kumar, M., Nanavati, R., Modi, T.G., Dobariya, C. (2016). Oral cancer: etiology

and risk factors: a review. Journal of Cancer Research and Therapeutics,12(2), 458-63. DOI: 10.4103/0973-1482.186696.

Lo, W., Chang, C., Cheng, P., Wen, M., Wang, C., Cheng, P., Liao, L. (2022). The applications and potential developments of ultrasound in oral cancer management. Technology in Cancer Research & Treatment, 21, 1-8. DOI: 10.1177/15330338221133216.

Montero, P.H., Patel, S.G. (2015). Cancer of the oral cavity. Surg Oncol Clin N Am., 24(3), 491–508. doi:10.1016/j.soc.2015.03.006.

Özbayrak, S., Pekiner, F.N. (2016). Ağız kanserleri, erken tanı bakımından dişhekimliği. İstanbul: Quintessence Books.

Rini, M.S., Zerbo, S., Spagnolo, E.V., Malta, G., Baldino, G., Argo, A. (2019). Oral cancer and treatment information involved in therapeutic decision-making. Clin Ter., 170(3), 216-22. doi: 10.7417/CT.2019.2136.

Rivera, C. (2015). Essentials of oral cancer. Int J Clin Exp Pathol, 8(9), 11884-94. Doi: ISSN:1936-2625/IJCEP0012234.

Rodríguez-Molinero, J., Migueláñez-Medrán, B.C., Puente-Gutiérrez, C., Delgado-Somolinos, E., Carreras-Presas, C.M., Fernández-Farhall, J., López-Sánchez, A.F. (2021). Association between oral cancer and diet: an update. Nutrients, 13, 1-15. https://doi.org/10.3390/nu13041299.

Scully, C., Bagan, J. (2010). Oral cancer.(s. 53-62). Medical Problems in Dentistry. Edinburgh: Churchill Livingstone Elsevier.

Stewart, C.M.(2001). Oral premalignancies and squamous cell carcinoma. Silverman, S., Eversole, L.R. (Ed.). Essentials of Oral Medicine.(s. 84-92). London: BC Decker Inc Hamilton.

Warnakulasuriya, S. (2018). Clinical features and presentation of oral potentially malignant disorders. Oral Surgery Oral Medicine Oral Pathology Oral Radiology and Endodontics, 1-32. DOI: 10.1016/j.oooo.2018.03.011.

Warnakulasuriya, S., Kerr, A.R. (2021). Oral cancer screening: past, present, and future. Journal of Dental Research, 100(12), 1313–20. https://doi.org/10.1177/00220345211014795.

Bölüm 4

VİTAL PULPA TEDAVİLERİNE GÜNCEL BAKIŞ[1]

Muhammed AYHAN[2], Demet ALTUNBAŞ[3]

1 Bu kitap bölümü "Semptomatik İrreversible Pulpitisli Daimi Dişlerin Vital Amputasyon Tedavilerinde Uygulanan NaOCl ve KTP Lazerin Postoperatif Ağrı Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi" isimli uzmanlık tezinden türetilmiştir. Uzmanlık tezi: Muhammed AYHAN Tez Danışmanı: Doç. Dr. Demet ALTUNBAŞ

2 Uzm. Dt., Amasya Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi, Amasya, Türkiye, dt.muhammedayhan@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0264-2149

3 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Anabilim Dalı, Sivas, Türkiye, dt_demmet@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7532-4785

Vital Pulpa Tedavilerinin Amacı ve Önemi

Vital pulpa tedavileri indirekt pulpa kaplaması, direkt pulpa kaplaması, parsiyel pulpotomi ve total pulpotomi olarak sınıflandırılmaktadır (1). Vital pulpa tedavilerinin (VPT) amacı sağlıklı pulpanın korunması ve iyileşme kabiliyetinin sürdürülmesidir (2). Pulpitisin reversible ya da irreversible aşamada olduğunun ayırımını yapmak neredeyse imkânsızdır çünkü bu ayırım genellikle ağrının şiddeti, süresi ve doğası gibi klinik semptomlara dayandığından pulpanın histolojik durumunu yansıtmamaktadır (2, 3). Klinik uygulamanın nispeten daha kolay olması, konservatif ve ekonomik olması, klinik çalışmalarda ve olgu raporlarında başarılı sonuçlar bildirilmesi (4, 5) VPT'nin irreversible pulpitis vakalarında da uygulanmasını tercih edilebilir hale getirmiştir (6, 7).

VPT'nin endikasyonlarında ve uygulamasında; kullanılan materyalerin gelişmesi ve pulpa biyolojisinin daha iyi anlaşılması sonucu değişiklikler gündeme gelmiştir. VPT'nin uygulama alanın genişlemiş olmasından dolayı, pulpanın enflamasyon ve iyileşme mekanizmasının, ayrıca irreversible pulpitis tanımının kapsamının bilinmesi gerekmektedir.

Pulpa Enflamasyonu

Pulpa mikroorganizmalara etkili bir şekilde karşı koyabilen dokuları içeren steril bağ dokusudur (8). Çürük, pulpa enflamasyonunun ve potansiyel nekrozunun birincil nedenidir. Çürük, pulpanın enfeksiyonuna/iltihabına neden olurken travma ise pulpa bakteriler tarafından kontamine olmadığı ve açığa çıkmadığı sürece genellikle pulpada aseptik enflamasyona neden olur. Mine ve dentini demineralize eden aktif çürüklerde asidojenik gram-pozitif bakteriler, streptokoklar ve laktobasiller ana metabolik yan ürün olarak laktik asit üretir (9). Histolojik çalışmalar, çürüğün mineye ulaştığı erken safhalarda pulpal reaksiyonun gözlenebileceğini belirtmektedir (10). Bununla birlikte, çoğu çalışma çürük primer dentine ulaştığında pulpa yanıtının fark edilebilir olduğunu göstermiştir (11, 12). Bakteriyel proteolitik enzimler, toksinler ve metabolik yan ürünlerin pulpa reaksiyonlarının başlatıcıları olduğu düşünülse de dentinin ve dentin sıvısının tamponlama kapasitesi muhtemelen bu uyarıcı etkileri azaltır (9). Pulpa, dentine bakteri penetrasyonunu engellemek için reaksiyoner ve reparatif dentin üreterek çürüğe yanıt verebilir (13). Çürük tedavi edilmezse bakteriler, koronal pulpada bir dizi enflamatuar reaksiyona ya da nekroza neden olabilir. Pulpa dokusu nekroz olduğunda bakteriler kök kanal sistemine yayılarak kolonize olurlar (8). İrreversible pulpitis vakalarında güncel önerilere göre, enflame pulpa çıkarılmasına rağmen geride kalan pulpa dokusunun iyileşemeyeceği bildirilmektedir (9). Savunma mekanizması olarak, immüno-inflamatuar hücreler pulpa enfeksiyonunun yayılmasını önlemek için nekrotik dokuyu ve bakteri kolonilerini çevreleyecektir. Bakteriyel

KAYNAKÇA

1. Okamoto M, Matsumoto S, Sugiyama A. Performance of a Biodegradable Composite with Hydroxyapatite as a Scaffold in Pulp Tissue Repair. Polymers, 12(4), 2020.
2. Asgary S, Fazlyab M, Sabbagh S, Eghbal MJ. Outcomes of different vital pulp therapy techniques on symptomatic permanent teeth: a case series. Iranian endodontic journal, 9(4):295, 2014.
3. Mejare I, Axelsson S, Davidson T, Frisk F, Hakeberg M, Kvist T ve ark. Diagnosis of the condition of the dental pulp: a systematic review. International endodontic journal, 45(7):597-613, 2012.
4. Galani M, Tewari S, Sangwan P, Mittal S, Kumar V, Duhan J. Comparative evaluation of postoperative pain and success rate after pulpotomy and root canal treatment in cariously exposed mature permanent molars: a randomized controlled trial. Journal of Endodontics, 43(12):1953-62, 2017.
5. Ricucci D, Siqueira Jr JF, Li Y, Tay FR. Vital pulp therapy: histopathology and histobacteriology-based guidelines to treat teeth with deep caries and pulp exposure. Journal of dentistry, 86:41-52, 2019.
6. Asgary S, Eghbal MJ, Ghoddusi J, Yazdani S. One year results of vital pulp therapy in permanent molars with irreversible pulpitis: an ongoing multicenter, randomized, non-inferiority clinical trial. Clinical oral investigations, 17(2):431-9, 2013.
7. Asgary S. Calcium-enriched mixture pulpotomy of a human permanent molar with irreversible pulpitis and condensing apical periodontitis. Journal of conservative dentistry: JCD, 14(1):90, 2011.
8. E. L ve Paz Cad. Microbiology of the inflamed and necrotic pulp. In: Bjørndal L, Kirkevang LL, Whitworth J, editors. Textbook of Endodontology. Thirdth ed. New Delhi, Indıa: Wiley Blackwell; p. 123-42, 2018.
9. Bogen G, Dammaschke T, Chandler N. Vital Pulp Therapy. In: Hargreaves KM, Berman LH, Rotstein I, editors. Cohen's Pathways of the Pulp. Twelfth ed. Canada: Elsevıer; p. 2817-925, 2020.
10. Brännström M ve Lind PO. Pulpal response to early dental caries. Journal of dental research, 44(5):1045-50, 1965.
11. Reeves R ve Stanley H. The relationship of bacterial penetration and pulpal pathosis in carious teeth. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 22(1):59-65, 1966.
12. Lin L ve Langeland K. Light and electron microscopic study of teeth with carious pulp exposures. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 53(3):292-316, 1981.
13. Farges JC, Alliot Licht B, Renard E, Ducret M, Gaudin A, Smith AJ ve ark. Dental pulp defence and repair mechanisms in dental caries. Mediators of inflammation, 2015:230251, 2015.

14. Ricucci D, Loghin S, Siqueira Jr JF. Correlation between clinical and histologic pulp diagnoses. Journal of Endodontics, 40(12):1932-9, 2014.

15. Bergenholtz G. Pathogenic mechanisms in pulpal disease. Journal of Endodontics, 16(2):98-101, 1990.

16. Kakehashi S, Stanley H, Fitzgerald R. The effects of surgical exposures of dental pulps in germ-free and conventional laboratory rats. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 20(3):340-9, 1965.

17. Taha N ve Abdelkhader S. Outcome of full pulpotomy using Biodentine in adult patients with symptoms indicative of irreversible pulpitis. International endodontic journal, 51(8):819-28, 2018.

18. Alqaderi H, Lee CT, Borzangy S, Pagonis TC. Coronal pulpotomy for cariously exposed permanent posterior teeth with closed apices: a systematic review and meta-analysis. Journal of dentistry, 44:1-7, 2016.

19. Lin LM, Ricucci D, Saoud TM, Sigurdsson A, Kahler B. Vital pulp therapy of mature permanent teeth with irreversible pulpitis from the perspective of pulp biology. Australian dental journal, 46(1):154-66, 2020.

20. Asgary S, Hassanizadeh R, Torabzadeh H, Eghbal MJ. Treatment outcomes of 4 vital pulp therapies in mature molars. Journal of Endodontics, 44(4):529-35, 2018.

21. Martin P ve Parkhurst SM. Parallels between tissue repair and embryo morphogenesis. Development (Cambridge, England), 131(13):3021–34, 2004.

22. Dominguez MS, Witherspoon DE, Gutmann JL, Opperman LA. Histological and scanning electron microscopy assessment of various vital pulp-therapy materials. Journal of Endodontics, 29(5):324-33, 2003.

23. Chacko DV ve Kurikose DS. Human pulpal response to mineral trioxide aggregate (MTA): a histologic study. Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 30(3):203-9, 2006.

24. Chueh LH ve Chiang CP. Histology of Irreversible pulpitis premolars treated with mineral trioxide aggregate pulpotomy. Operative dentistry, 35(3):370-4, 2010.

25. Kumar V, Abbas AK, Aster JC. Elsevier health sciences, Philadelphia, 1386 s, 2014.

26. Marquez-Curtis LA ve Janowska-Wieczorek A. Enhancing the migration ability of mesenchymal stromal cells by targeting the SDF-1/CXCR4 axis. BioMed research international, 561098, 2013.

27. Okiji T ve Yoshiba K. Reparative dentinogenesis induced by mineral trioxide aggregate: a review from the biological and physicochemical points of view. International journal of dentistry, 2009:464280, 2009.

28. Warfvinge J ve Bergenholtz G. Healing capacity of human and monkey dental pulps following experimentally-induced pulpitis. Endodontic &

dental traumatology, 2(6):256-62, 1986.

29. Mjör IA ve Tronstad L. The healing of experimentally induced pulpitis. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 38(1):115-21, 1974.

30. Bogen G ve Chandler NP. Vital Pulp Therapy. In: Rotstein I, Ingle JI, editors. Ingle's ENDODONTICS 7. 50th anniversary ed. Raleigh: PMPH USA, Ltd.; p. 885-910, 2019.

31. Torabinejad M, Alexander A, Vahdati SA, Grandhi A, Baylink D, Shabahang S. Effect of residual dental pulp tissue on regeneration of dentin-pulp complex: an in vivo investigation. Journal of Endodontics, 44(12):1796-801, 2018.

32. Wolters WJ, Duncan HF, Tomson PL, Karim IE, McKenna G, Dorri M ve ark. Minimally invasive endodontics: a new diagnostic system for assessing pulpitis and subsequent treatment needs. International endodontic journal, 50(9):825-9, 2017.

33. Qudeimat MA, Alyahya A, Hasan AA. Mineral trioxide aggregate pulpotomy for permanent molars with clinical signs indicative of irreversible pulpitis: a preliminary study. International endodontic journal, 50(2):126-34, 2017.

34. Seltzer S, Bender I, Ziontz M. The dynamics of pulp inflammation: correlations between diagnostic data and actual histologic findings in the pulp. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 16(7):846-71, 1963.

35. Mitchell DF ve Tarplee RE. Painful pulpitis: a clinical and microscopic study. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 13(11):1360-70, 1960.

36. Dummer P, Hicks R, Huws D. Clinical signs and symptoms in pulp disease. International endodontic journal, 13(1):27-35, 1980.

37. Chueh LH ve Chiang CP. Histology of Irreversible pulpitis premolars treated with mineral trioxide aggregate pulpotomy. Operative dentistry, 35(3):370-4, 2010.

38. Basbaum AI, Bautista DM, Scherrer G, Julius D. Cellular and molecular mechanisms of pain. Cell, 139(2):267-84, 2009.

39. Michaelson P ve Holland G. Is pulpitis painful. International endodontic journal, 35(10):829-32, 2002.

40. Cox C ve Bergenholtz G. Healing sequence in capped inflamed dental pulps of Rhesus monkeys (Macaca mulatta). International endodontic journal, 19(3):113-20, 1986.

41. Swift Jr EJ, Trope M, Ritter AV. Vital pulp therapy for the mature toot can it work? Endodontic Topics, 5(1):49-56, 2003.

42. Cox C, Bergenholtz G, Heys D, Syed S, Fitzgerald M, Heys R. Pulp capping of dental pulp mechanically exposed to oral microflora: a 1–2 year observation of wound healing in the monkey. Journal of Oral Pathology, 14(2):156-68, 1985.

43. Naseri M, Khayat A, Zamaheni S, Shojaeian S. Correlation between Histological Status of the Pulp and Its Response to Sensibility Tests. Iranian endodontic journal, 12(1):20-4, 2017.

44. Cisneros-Cabello R ve Segura-Egea JJ. Relationship of patient complaints and signs to histopathologic diagnosis of pulpal condition. Australian dental journal, 31(1):24-7, 2005.

45. Mainkar A ve Kim SG. Diagnostic accuracy of 5 dental pulp tests: a systematic review and meta-analysis. Journal of Endodontics, 44(5):694-702, 2018.

46. Santos JM ve Pereira JF. Vital Pulp Therapy in Permanent Mature Posterior Teeth with Symptomatic Irreversible Pulpitis: A Systematic Review of Treatment Outcomes. Medicina (Kaunas, Lithuania), 57(6), 2021.

47. Li Y, Sui B, Dahl C, Bergeron B, Shipman P, Niu L ve ark. Pulpotomy for carious pulp exposures in permanent teeth: A systematic review and meta-analysis. Journal of dentistry, 84:1-8, 2019.

48. Asgary S, Eghbal MJ, Bagheban AA. Long-term outcomes of pulpotomy in permanent teeth with irreversible pulpitis: A multi-center randomized controlled trial. American Journal of Dentistry, 30(3):151-5, 2017.

49. Matsuo T, Nakanishi T, Shimizu H, Ebisu S. A clinical study of direct pulp capping applied to carious-exposed pulps. Journal of Endodontics, 22(10):551-6, 1996.

50. Zanini M ve Hennequin M. Which procedures and materials could be applied for full pulpotomy in permanent mature teeth? A systematic review. Acta Odontologica Scandinavica, 77(7):541-51, 2019.

51. Hafez AA, Cox CF, Tarim B, Otsuki M, Akimoto N. An in vivo evaluation of hemorrhage control using sodium hypochlorite and direct capping with a one-or two-component adhesive system in exposed nonhuman primate pulps. Quintessence International, 33(4), 2002.

52. Stanley HR. Pulp capping: conserving the dental pulp—can it be done? Is it worth it? Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 68(5):628-39, 1989.

53. Alaçam T. Endodonti. Özyurt Matbaacılık, Ankara, 1348 s, 2012.

54. Dakin HD. On the use of certain antiseptic substances in the treatment of infected wounds. British dental journal, 2(2852):318, 1915.

55. Grossman LI. Irrigation of root canals. Journal of the American Dental Association (1939), 30(23):1915-7, 1943.

56. Thompson V, Craig RG, Curro FA, Green WS, Ship JA. Treatment of deep carious lesions by complete excavation or partial removal: a critical review. Journal of the American Dental Association (1939), 139(6):705-12, 2008.

57. Fairbourn DR, Charbeneau GT, Loesche WJ. Effect of improved Dycal and IRM on bacteria in deep carious lesions. Journal of the American Dental

Association (1939), 100(4):547-52, 1980.

58. Paddick JS, Brailsford SR, Kidd EA, Beighton D. Phenotypic and genotypic selection of microbiota surviving under dental restorations. Applied and environmental microbiology, 71(5):2467-72, 2005.

59. Lo EC, Holmgren CJ, Hu D, Van Palenstein Helderman W. Six-year follow up of atraumatic restorative treatment restorations placed in Chinese school children. Community dentinstry and oral epidemiology, 35(5):387-92, 2007.

60. Asgary S, Fazlyab M, Sabbagh S, Eghbal MJ. Outcomes of different vital pulp therapy techniques on symptomatic permanent teeth: a case series. Iran Endod J, 9(4):295, 2014.

61. Thompson V, Craig RG, Curro FA, Green WS, Ship JA. Treatment of deep carious lesions by complete excavation or partial removal: a critical review. Journal of the American Dental Association (1939), 139(6):705-12, 2008.

62. Tziafas D. The future role of a molecular approach to pulp-dentinal regeneration. Caries research, 38(3):314-20, 2004.

63. Gökçek M ve Bodrumlu EH. Vital Pulpa Tedavierinde Güncel Yaklaşımlar. Journal of Atatürk, 26(4):118-29, 2015.

64. Ghoddusi J, Forghani M, Parisay I. New approaches in vital pulp therapy in permanent teeth. Iranian endodontic journal, 9(1):15, 2014.

65. Tziafas D. The future role of a molecular approach to pulp-dentinal regeneration. Caries Res, 38(3):314-20, 2004.

66. Aguilar P ve Linsuwanont P. Vital pulp therapy in vital permanent teeth with cariously exposed pulp: a systematic review. Journal of Endodontics, 37(5):581-7, 2011.

67. Mente J, Geletneky B, Ohle M, Koch MJ, Ding PGF, Wolff D ve ark. Mineral trioxide aggregate or calcium hydroxide direct pulp capping: an analysis of the clinical treatment outcome. Journal of Endodontics, 36(5):806-13, 2010.

68. Bogen G, Kim JS, Bakland LK. Direct pulp capping with mineral trioxide aggregate: an observational study. Journal of the American Dental Association (1939), 139(3):305-15, 2008.

69. Bjørndal L, Fransson H, Simon S. Treatment of vital pulp conditions. In: Bjørndal L, Kirkevang LL, Whitworth J, editors. Textbook of Endodontology. 3th ed. New Delhi, India: Wiley blackwell; p. 79-100, 2018.

70. Hanna SN, Alfayate RP, Prichard J. Vital pulp therapy an insight over the available literature and future expectations. European endodontic journal, 5(1):46, 2020.

71. Siqueira Jr J ve Lopes H. Mechanisms of antimicrobial activity of calcium hydroxide: a critical review. International endodontic journal, 32(5):361-9, 1999.

72. Song JS, Mante FK, Romanow WJ, Kim S. Chemical analysis of powder and set forms of Portland cement, gray ProRoot MTA, white ProRoot MTA, and gray MTA-Angelus. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 102(6):809-15, 2006.

73. Song JS, Mante FK, Romanow WJ, Kim S. Chemical analysis of powder and set forms of Portland cement, gray ProRoot MTA, white ProRoot MTA, and gray MTA-Angelus. Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 102(6):809-15, 2006.

74. Parirokh M ve Torabinejad M. Mineral trioxide aggregate: a comprehensive literature review part I: chemical, physical, and antibacterial properties. Journal of Endodontics, 36(1):16-27, 2010.

75. Islam I, Chng H, Yap A. X-ray diffraction analysis of mineral trioxide aggregate and Portland cement. International endodontic journal, 39(3):220-5, 2006.

76. Camilleri J. Hydration mechanisms of mineral trioxide aggregate. International endodontic journal, 40(6):462-70, 2007.

77. Er K ve Akpinar KE. Apeksifikasyon (Bir olgu bildirimi). Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi 6(1):54-9, 2003.

78. Fridland M ve Rosado R. Mineral trioxide aggregate (MTA) solubility and porosity with different water-to-powder ratios. Journal of Endodontics, 29(12):814-7, 2003.

79. Parirokh M ve Torabinejad M. Mineral trioxide aggregate: a comprehensive literature review part I: chemical, physical, and antibacterial properties. J Endod, 36(1):16-27, 2010.

80. Wiltbank KB, Schwartz SA, Schindler WG. Effect of selected accelerants on the physical properties of mineral trioxide aggregate and Portland cement. Journal of Endodontics, 33(10):1235-8, 2007.

81. Ber BS, Hatton JF, Stewart GP. Chemical modification of ProRoot MTA to improve handling characteristics and decrease setting time. Journal of Endodontics, 33(10):1231-4, 2007.

82. Torabinejad M ve Chivian N. Clinical applications of mineral trioxide aggregate. Journal of Endodontics, 25(3):197-205, 1999.

83. Torabinejad M, Hong C, McDonald F, Ford TP. Physical and chemical properties of a new root-end filling material. Journal of Endodontics, 21(7):349-53, 1995.

84. Fridland M ve Rosado R. MTA solubility: a long term study. Journal of Endodontics, 31(5):376-9, 2005.

85. Bogen G, Kuttler S, Chandler N. Vital Pulp Therapy. In: Hargreaves KM, Berman LH, Rotstein I, editors. Cohen's Pathways of the Pulp. Eleventh ed. Canada: Elsevıer; p. 849-76, 2016.

86. Camilleri J ve Pitt Ford T. Mineral trioxide aggregate: a review of the cons-

tituents and biological properties of the material. International endodontic journal, 39(10):747-54, 2006.

87. Roberts HW, Toth JM, Berzins DW, Charlton DG. Mineral trioxide aggregate material use in endodontic treatment: a review of the literature. Dental Materials, 24(2):149-64, 2008.

88. Kuratate M, Yoshiba K, Shigetani Y, Yoshiba N, Ohshima H, Okiji T. Immunohistochemical analysis of nestin, osteopontin, and proliferating cells in the reparative process of exposed dental pulp capped with mineral trioxide aggregate. Journal of Endodontics, 34(8):970-4, 2008.

89. Schröder U. Effects of calcium hydroxide-containing pulp-capping agents on pulp cell migration, proliferation, and differentiation. Journal of dental research, 64(4):541-8, 1985.

90. Okiji T ve Yoshiba K. Reparative dentinogenesis induced by mineral trioxide aggregate: a review from the biological and physicochemical points of view. Int J Dent, 2009:464280, 2009.

91. Eghbal MJ, Asgary S, Baglue RA, Parirokh M, Ghoddusi J. MTA pulpotomy of human permanent molars with irreversible pulpitis. Australian Endodontic Journal, 35(1):4-8, 2009.

92. Asrari M ve Lobner D. In vitro neurotoxic evaluation of root-end–filling materials. Journal of Endodontics, 29(11):743-6, 2003.

93. Salako N, Joseph B, Ritwik P, Salonen J, John P, Junaid T. Comparison of bioactive glass, mineral trioxide aggregate, ferric sulfate, and formocresol as pulpotomy agents in rat molar. Dental traumatology, 19(6):314-20, 2003.

Bölüm 5

PERİODONTOLOJİDE PROBİYOTİKLERİN KULLANIMI VE ÖNEMİ

Tuğçe DÖNMEZER[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Namık Kemal Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Periodontoloji Bölümü, Tekirdağ, Türkiye, e-mail: tdonmezer@nkü.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-3732-1193

1. GİRİŞ

Probiyotikler, genel sağlığa fayda sağlayan ve hastalıkların özellikle gastrointestinal sistem hastalıklarının tedavisi gibi pek çok tıp alanında uygulanan,konağa yararlı etkileri olan canlı mikroorganizmalardır. Periodontal hastalıkların primer etkeni mikrobiyal dental plaktır. Bu nedenle konakta oluşturulan immun cevabın şiddeti ve derecesine bağlı olarak periodontal hastalıklar oluşur. Genelde periodontal hastalıkların tedavisinde başlangıç tedavisi, dişta şı temizliği, kök yüzeyi düzleştirme, gargaralar, antiseptikler, ağız hijyeni eğitimi ve antibiyotik uygulanır. Günümüzde probiyotiklerin patojen mikroorganizmaları azaltmada oldukça etkin olmasıyla periodontal hastalıkların tedavisinde kullanılmasına ve koruyucu olarak uygulanmasına yönelik çalışmalar sıklıkla artmaktadır. Başlangıç aşamasında olan bu çalışmalar verdikleri olumlu sonuçlarla ilerleyen dönemdeki çalışmaların artmasını sağlayacaklardır.

2. Probiyotiklerin Gelişimi

Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'nün 'konağa gerekli düzeyde uygulandıklarında sağlığı açısından yararlı olan canlı mikroorganizmalar' şeklinde tanımlandırdığı probiyotikler ilk olarak Lilly ve Stillwell tarafından kullanılmıştır(FAO/WHO. London, Ontario, Canada:Working group report on drafting guidelines for the evaluation of probiotics in food: 2002; April 30&May 1. Available from:http://www.who.int/foodsafety, Caglar & Kargul &Tanboga, 2005). Yunanca kökenli olan 'pro bios' yani 'yaşam için' anlamına gelir(Caglar &Kargul & Tanboga, 2005). 1965 yılında yapılan, bir protozoa türünün ürettiği maddelerin, diğer üretilen maddelerin logaritmik fazda üremesini etkilediğini gösteren çalışma ile ilk probiyotik tanımı ortaya konulmuştur(Lilly, 1965). Genel sağlığın korunmasında mikroorganizmaların kullanımı, Eski Romalıların mikroorganizmalarla fermente edilen besinleri teropatik ajan olarak kullanması kadar eski bir tarihe sahiptir(Shimauchi, vd 2008). Ağız florasında probiyotikler ilk kez 1954 yılında kullanılmıştır(Kragen, 1954). Günümüzde bazı sistemik ve enfeksiyoz hastalıklar (Carol, vd. 2006) Crohn hastalığı, akut diyare gibi, kardiyovasküler hastalıklar, ürogenital enfeksiyonlar, orafaranjiyal enfeksiyonlar ve kanser gibi hastalıkların (de Vrese & Schrezenmeir, 2008) tedavisinde başarıyla uygulanarak genel tıpta kullanımları oldukça yaygınlaşmıştır(Iqbal, vd, 2014).

Doğru beslenme ve ağız hijyeni alışkanlıklarına sahip sağlıklı bireylerde oral mikrobiyota, konakçı ile simbiyoz halinde yaşar, yabancı patojenlerin kolonizasyonunu önler ve konakçı fizyolojisine katkıda bulunur(Hezel&Weitzberg, 2015). Simbiyoz, konakçı ile sağlıklı bir durumla sonuçlanan dengeli bir ilişki sürdüren mikrobiyal bir bileşim, aktivite ve ekoloji olarak tanımlanır. Bununla birlikte, karbonhidrat tüketimi veya

KAYNAKÇA

Bartold PM, Narayanan AS. Molecular and cell biology of healthy and diseased periodontal tissues. Periodontol 2000-2006; 40:29-49.

Bonifait L, Chandad F, Grenier D: Probiotics for oral health: Myth or reality? J Can Dent Assoc. 2009; 75:585-90.

Burton JP, Wescombe PA, Moore CJ, Chilcott CN, Tagg JR. Safety assessment of the oral cavity probiotic Streptococcus salivarius K12. Appl Environ Microbiol 2006;72:3050-3.

Caffesse RG, Mota LF, Morrison EC. The rationale for periodontal therapy. Periodontol 2000 1995; 9: 7-13.

Caglar E, Kargul B, Tanboga I. Bacteriotherapy and probiotics role on oral health. Oral Dis. 2005; 11:131-7.

Carlsson J, Grahnen H, Jonsson G, Wikner S. Early establishment of Streptococcus salivarius in the mouth of infants. J Dent Res 1970: 49:415-8

Carol M, Borruel N, Antolin M, Llopis M, Casellas F, Guarner F, Malagelada JR. Modulation of apoptosis in intestinal lymphocytes by a probiotic bacteria in Crohn's disease. J Leukoc Biol. 2006; 79(5): 917-922.

Caufield PW, Cutter GR, Dasanayake AP. Initial acquisition of mutans streptococci by infants: evidence for a discrete window of infectivity. J Dent Res 1993:72:37-45.

Chatterjee A, Bhattacharya H, Kandwal A. Probiotics in periodontal health and disease. J Indian Soc Periodontol. 2011;15(1): 23-28.ats.

Chitra N, Kanakam E T, Viswaja K. Probiotics in dentistry. Adv Bio Tech. 2011; 10:13-5.

Chopra R, Mathur S. Probiotics in dentistry: A boon or sham. Dent Res J (Isfahan). 2013; 10:302– 6.

Cildir SK, Germec D, Sandalli N, Ozdemir FI, Arun T, Twetman S et al: Reduction of salivary mutans streptococci in orthodontic patients during daily consumption of yoghurt containing probiotic bacteria. Eur J Orthod. 2009; 31:407-11.

Dave H D, Shah C S, Shah M, Deshpande N. Probiotics in periodontics. good for bad: a review. Research and Reviews: Journal of Dental Sciences. 2013; 1:7-12.

De Vrese M, Schrezenmeir J. Probiotics, prebiotics, and synbiotics. Adv Biochem Eng Biotechnol. 2008; 111: 1-66.

Deepa D, Mehta DS. Is the role of probiotics friendly in the treatment of periodontal diseases!! Journal of Indian Society of Periodontology 2009;13(1):30–31.

Dewhirst FE, Chen T, Izard J, Paster BJ, Tanner AC, Yu WH, Lakshmanan A, Wade WG. 2010. The human oral microbiome.J Bacteriol. 192(19): 5002–5017

FAO/WHO. London, Ontario, Canada:Working group report on drafting guidelines for the evaluation of probiotics in food: 2002; April 30&May 1. Available from:http://www.who.int/foodsafety

Garcia VG, Knoll LR, Longo M, et al. Effect of the probiotic Saccharomyces cerevisiae on ligature-induced periodontitis in rats. J Periodont Res. 2016;51(1):26-37

Gatej SM, Marino V, Bright R, et al. Probiotic Lactobacillus rhamnosus GG prevents alveolar bone loss in a mouse model of experimental periodontitis. J Clin Periodontol. 2018;45(2):204-212. 57.

Gionchetti P, Rizzello F, Lammers KM, Morselli C, Sollazzi L, Davies S, Tambasco R, Calabrese C, Campieri M. Antibiotics and probiotics in treatment of inflammatory bowel disease. World J Gastroenterol. 2006; 12(21): 3306-13.

Griffen AL, Beall CJ, Campbell JH, Firestone ND, Kumar PS, Yang ZK, Podar M, Leys EJ. 2012. Distinct and complex bacterial profiles in human periodontitis and health revealed by 16S pyrosequencing. ISME J. 6(6):1176– 1185

Gupta V, Garg R. Probiotics. Indian J Med Microbiol. 2009; 27(3): 2029.

Haffajee AD, Socransky SS. Microbial etiological agents of destructive periodontal diseases. Periodontol 2000-1994; 5:78-111

Hatakka K, Ahola AJ. Probiotics reduce the prevalence of oral candida in the elderly-a randomized control trial. J Dent Res. 2007; 86:125-30.

Hayakawa M, et al. Synbiotic therapy reduces the pathological gram-negative rods caused by an increased acetic acid concentration in the gut. Dig Dis Sci 2012;57(10):2642-9.

Hezel MP, Weitzberg E. 2015. The oral microbiome and nitric oxide homoeostasis. Oral Dis. 21(1):7–16.

Hojo K, Nagaoka S, Murata S, et al. Reduction of vitamin K concentration by salivary Bifidobacterium strains and their possible nutritional competition with Porphyromonas gingivalis. J Appl Microbiol 2007;103(5):196974.

Human Microbiome Project Consortium. 2012. Structure, function and diversity of the healthy human microbiome. Nature. 486(7402):207–214

Iqbal MZ, Qadir MI, Hussain T, Janbaz KH, Khan YH, Ahmad B. Review: Probiotics and their beneficial effects against various diseases. Pak J Pharm Sci. 2014; 27(2): 405-15.

Jose E J, Padmanabhan S, Chitaranjan B A. Systemic consumption of probiotic curd and use of probiotic toothpaste to reduce Streptococcus mutans in plaque around orthodontic brackets. American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics. 2013; 144: 67-72.

Kang MS, Chung J, Kim SM, Yang KH, Oh JS. Effect of Weissella cibaria isolates on the formation of Streptococcus mutans biofilm. Caries Res. 2006; 40(5): 418-25

Kilian M, Chapple IL, Hannig M, Marsh PD, Meuric V, Pedersen AM, Tonetti MS, Wade WG, Zaura E. 2016. The oral microbiome—an update for oral healthcare professionals. Br Dent J. 221(10):657–666.

Kinane DF. Causation and pathogenesis of periodontal disease. Periodontol 2000. 2001; 25: 8-20.

Kligler B, Cohrssen A. Probiotics. American Family Physician 2008;78:1073-8.

Kragen H. The treatment of inflammatory affections of the oral mucosa with a lactic acid bacterial culture preparation. Zahnarztl Welt. 1954; 9(11): 306-8.

Krasse P, Carlsson B, Dahl C, Paulsson A, Nilsson A, Sinkiewicz G. Decreased gum bleeding and reduced gingivitis by the probiotic Lactobacillus reuteri. Swed Dent J. 2006; 30(2): 55-60

Lankaputhra, W.E.V., Shah, N.P. 1998b. Antimutagenic properties of probiotic bacteria and of organic acids. Mutation Res. 397: 169- 182.

LeBlanc JG, Milani C, de Giori GS, Sesma F, van Sinderen D and Ventura M. Bacteria as vitamin suppliers to their host: A gut microbiota perspective. Current Opinion in Biotechnology 2012; 24:160-168

Lilly DM, Stillwell RH. Probiotics: Growth-Promoting Factors Produced by Microorganisms. Science 1965. 147(3659):747-8. Maekawa T, Hajishengallis G. Topical treatment with probiotic Lactobacillus brevis CD2 inhibits experimental periodontal inflammation and bone loss. J Periodont Res. 2014;49(6):785-791. 60.

Messora MR, Oliveira LFF, Foureaux RC, et al. Effects of probiotic therapy on metabolic and inflammatory parameters of rats with ligature-induced periodontitis associated with restraint stress. J Periodontol. 2014;85(7):975-983. 61.

Majamaa H, Isolauri E. Probiotics: a novel approach in the management of food allergy. J Allergy Clin Immunol 1997;99(2)179-85

Mallikarjuna K, Gupta S, Singh S, Dadarya B, Dausage P, Gupta P. Probiotics in dentistry: Review of the current status. International Journal of Contemporary Dentistry. 2013;4:66-75. 27

Marsh PD. 1994. Microbial ecology of dental plaque and its significance in health and disease. Adv Dent Res. 8(2):263–271.

Marsh PD. 2003. Are dental diseases examples of ecological catastrophes? Microbiology. 149(Pt 2):279–294

Mayanagi G, Kimura M, Nakaya S, Hirata H, Sakamoto M, Benno Y, et al. Probiotic effects of orally administered Lactobacillus salivarius WB21-containing tablets on periodontopathic bacteria: a double-blinded, placebo-controlled, randomized clinical trial. J Clin Periodontol 2009;36(6):506-13.

Meurman JH. Probiotics do they have a role in oral medicine and dentistry? Eur J Oral Sci 2005;113(3):188-96.

Nagaoka S, Hojo K, Murata S, et al. Interactions between salivary Bifidobacterium adolescentis and other oral bacteria: in vitro coaggregation and coadhesion assays. FEMS Microbiol Lett 2008;281(2):183-9.

Nagraj T, Ravi B, Sankara SN, Madhu K. Probiotics and oral health. J Indian Aca Oral Med Radiol. 2012; 24:146-8

Narwal A. Probiotics in dentistry– a review. J Nutr Food Sci. 2011; 1:114.

Nase L, Hatakka K, Savilahti E, Saxelin M, Ponka A, Poussa T, Korpela R, Meurman JH. Effect of long-term consumption of a probiotic bacterium, Lactobacillus rhamnosus GG, in milk on dental caries and caries risk in children. Caries Res. 2001; 35(6): 412-20.

Oliveira LF, Salvador SL, Silva PH, et al. Benefits of Bifidobacterium Animalis Subsp Lactis Probiotic in Experimental Periodontitis. J Periodontol 2016:1-20

Page RC, Offenbacher S, Schroeder HE, Seymour GJ, Kornman KS. Advances in the pathogenesis of periodontitis: summary of developments, clinical implications and future directions. Periodontol 2000. 1997; 14: 216-48.

Patil MB, Reddy N. Bacteriotherapy and probiotics in dentistry. KSDJ. 2006; 2:98-102.

Ramachandran S, Vijaybala S, Dhinesh Raj KS. Probiotics the promising future-A review. The Southeast Asian Journal of Case Report and Review. 2013; 2:98-105.

Reddy JJ, Sampathkumar N, Aradhya S. Probiotics in dentistry: review of the current status. Rev Clín Pesq Odontol. 2010; 6:261-7.

Riccia DN, Bizzini F, Perilli MG, Polimeni A, Trinchieri V, Amicosante G, Cifone MG. Anti-inflammatory effects of Lactobacillus brevis (CD2) on periodontal disease. Oral Dis. 2007; 13(4): 376-85.

Ricoldi MST, Furlaneto FAC, Oliveira LFF, et al. Effects of the probiotic Bifidobacterium animalis subsp. lactis on the non-surgical treatment of periodontitis. A histomorphometric, microtomographic and immunohistochemical study in rats. PLoS One. 2017;12(6): e0179946. 58.

Salvi GE, Lawrence HP, Offenbacher S, Beck JD: Influence of risk factors on the pathogenesis of periodontitis. Periodontol 2000 1997; 14:173-201.

Saraf K, Shashikanth MC, Priy T, Sultana N, Chaitanya NC. Probiotics--do they have a role in medicine and dentistry? J Assoc Physicians India. 2010; 58:488-90.

Schiffrin EJ, et al. Immunomodulation of human blood cells following the ingestion of lactic acid bacteria. J Dairy Sci 1995;78(3): 491-7.

Shah, N. P.Functional foods from probiotics and prebiotics. Food Technology 55 (11) 46-53. 2001

Shimauchi H, Mayanagi G, Nakaya S, Minamibuchi M, Ito Y, Yamaki K, et al.

Improvement of periodontal condition by probiotics with lactobacillus salivarius WB21: A randomized, double-blind, placebo-controlled study. J Clin Periodontol 2008; 35:897-905.

Shivakumar V, Pavithrapriyadharshoni S, Gopinath V. Probiotics In Periodontology Indian Journal of Multidisciplinary Dentistry, Vol. 1, Issue 6, September-October 2011

Singh K, Kallali B, Kumar A, Thaker V. Probiotics: A review. Asian Pacific Journal of Tropical Biomedicine. 2011: S287-90.

Staab B, Eick S, Knöfler G, Jentsch H. The influence of a probiotic milk drink on the development of gingivitis: a pilot study. J Clin Periodontol 2009;36(10):850-56

Stamatova I, Meurman JH. Probiotics: health benefits in the mouth. Am J Dent. 2009; 22(6): 329-38.

Teughels W, Newman MG, Coucke W, Haffajee AD, Van Der Mei HC, Haake SK, et al. Guiding periodontal pocket recolonization: A proof of concept. J Dent Res 2007; 86:1078-82.

Teughels W, Van Essche M, Sliepen I, Quirynen M. Probiotics and oral healthcare. Periodontology 2000 2008;48: 111-47.

Tissier H. Recherches sur la flore intestinale des nourrissons : état normal et pathologique. Paris: G. Carré et C. Naud; 1900.

Turroni F, Ventura M, Buttó L, et al. Molecular dialogue between the human gut microbiota and the host: a Lactobacillus and Bifidobacterium perspective. Cellular and Molecular Life Sciences 2014; 71:183-203.

Twetman S, Derawi B, Keller M, Ekstrand K, Yucel-Lindberg T, StecksenBlicks C. Short-term effect of chewing gums containing probiotic Lactobacillus reuteri on the levels of inflammatory mediators in gingival crevicular fluid. Acta Odontol Scand. 2009; 67(1): 19-24.

Quirynen M, Teughels W, Soete MD and Steenberghe DV. Topical antiseptics and antibiotics in the initial therapy of chronic adult periodontitis: Microbiological aspects. Periodontology 2000 2002; 28:72-90

Vivekananda M, Vandana K, Bhat K. Effect of the probiotic Lactobacilli reuteri (Prodentis) in the management of periodontal disease: a preliminary randomized clinical trial. J Oral Microbiol 2010;2.

Volozhin AI, Il'in VK, Maksimovskii Iu M, Sidorenko AB, Istranov LP, Tsarev VN, Istranova EV, Aboiants RK. Development and use of periodontal dressing of collagen and Lactobacillus casei 37 cell suspension in combined treatment of periodontal disease of inflammatory origin (a microbiological study). Stomatologiia (Mosk). 2004; 83(6): 6-8.

Yli-Knuuttila H, Snall J, Kari K, Meurman JH. Colonization of Lactobacillus rhamnosus GG in the oral cavity. Oral Microbiol Immunol 2006; 21:129-31.

Zahradnik RT, Magnusson I, Walker C, McDonell E, Hillman CH, Hillman JD. Preliminary assessment of safety and effectiveness in humans of ProBiora3, a probiotic mouthwash. J Appl Microbiol 2009;107(2):682-90

Zhu Y, Xiao L, Shen D, Hao Y. Competition between yogurt probiotics and periodontal pathogens in vitro. Acta Odontol Scand 2010;68(5):261-8

Bölüm 6

DİŞ HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN EKLEMELİ ÜRETİM TEKNİKLERİ

Çağlar BİLMENOĞLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi AD, ORCID: 0000-0002-2580-9899

GİRİŞ

Prototipler, karmaşık olabilen veya çok sayıda üretilmesi amaçlanan nihai bir cihazın veya makinenin öncüleridir. Cihazların prototip örnekleri, Sanayi Çağı'ndan bu yana üretim ve pazarlanmada her zaman önemli bir rol oynamıştır. Prototipler, yapısal detayların fark edilmesi, üretimle ilgili sorunların çözülmesi ya da nihai ürünün son halinin görülmesi açısından faydalı araçlardır (Webb, 2000).

1970'lerin başından itibaren bilgisayarlar teknolojisindeki gelişmelerin bu alana da yansımasıyla, 3-boyutlu eğri ve yüzey modellemesi, yazılımların kontrolü altında ve yeterli grafik çözünürlüğü ile mümkün hale gelmiştir. Bu sayede bilgisayar destekli tasarım (CAD) yapılmaya başlanmış ve günümüzün gelişmiş bilgisayarları, üretimin yapılmasından çok önce modellerin gerçekmiş gibi 'vurgulanmasına', analiz edilmesine ve değiştirilmesine olanak tanımıştır. Bununla birlikte, modern termopolimerlerin geliştirilmesi, bunların manipüle edilebilmesi ve lazer teknolojisindeki gelişmeler, 3-boyutlu bilgisayar yazılımı ile prototip oluşturmanın kesişmesine yol açmıştır (Webb, 2000).

Prototip oluşturmak için "eklemeli" (additive) ve "eksiltici" (subtractive) gibi teknikler kullanılmaktadır (Petzold, Zeilhofer, & Kalender, 1999). Ancak günümüzde bu terim daha çok eklemeli üretim teknikleri için kullanılmaktadır (Kessler, Hickel, & Reymus, 2020). Teknik analiz ve veri değerlendirme sürelerinin kısalması, bu tekniğin büyük ölçekli motor uygulamalarından, telekomünikasyon endüstrisi için küçük plastik parçaların üretimine kadar birçok endüstri alanında uygulanması ve yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, mühendislik ve tıbbi bilimler arasındaki ilişki, bu teknolojinin tıp ve biyomedikal alanlarda da uygulanmasına yol açmıştır (Webb, 2000).

Hızlı prototipleme teknikleri, 1990'lardan beri tıpta karmaşık 3-boyutlu modeller oluşturmak için kullanılmaktadır (Petzold et al., 1999). Sinüs veya nörovasküler kanallar gibi andırkatlı, boşluklu veya karmaşık iç geometriye sahip tıbbi modellerin oluşturulması bu tekniklerin en büyük avantajıdır (Sun & Zhang, 2012). Ayrıca bu teknikler günümüzde esas olarak hassas, uygun maliyetli tıbbi teşhis ve doğru cerrahi planlama için kullanılmakta, bu da ameliyat süresini kısaltmakta ve hastaya yönelik riski önemli ölçüde azaltmaktadır (Sun & Zhang, 2012). Fiziksel modeller sayesinde cerrahlar görüntüleme teknikleri ile anlaşılamayan karmaşık anatomik ayrıntıları doğrudan, sezgisel olarak anlayabilmektedirler. Elinde fiziksel bir model bulunan bir cerrah, model üzerinde olağan cerrahi aletlerle egzersiz yapabilir ve böylece farklı cerrahi planları gerçekçi bir şekilde prova edebilir. Buna dayanarak, ameliyat en son görselleştirme teknolojileriyle bile mümkün olmayan bir şekilde simüle edilebilir. Cerrahi prosedürlerin böy-

KAYNAKÇA

Ahmad, S., Hasan, N., Fauziya, Gupta, A., Nadaf, A., Ahmad, L., et al. (2022). Review on 3D printing in dentistry: conventional to personalized dental care. *J Biomater Sci Polym Ed, 33*(17), 2292-2323. doi:10.1080/09205063.2022.2099666

Alharbi, N., Wismeijer, D., & Osman, R. B. (2017). Additive Manufacturing Techniques in Prosthodontics: Where Do We Currently Stand? A Critical Review. *Int J Prosthodont, 30*(5), 474–484. doi:10.11607/ijp.5079

Andjela, L., Abdurahmanovich, V. M., Vladimirovna, S. N., Mikhailovna, G. I., Yurievich, D. D., & Alekseevna, M. Y. (2022). A review on Vat Photopolymerization 3D-printing processes for dental application. *Dent Mater, 38*(11), e284-e296. doi:10.1016/j.dental.2022.09.005

ASTM, Committe F42 on additive manufacturing technologies. (2009). *Standard terminology for additive manufacturing—general principles and terminology*. Retrieved from

Barazanchi, A., Li, K. C., Al-Amleh, B., Lyons, K., & Waddell, J. N. (2017). Additive Technology: Update on Current Materials and Applications in Dentistry. *J Prosthodont, 26*(2), 156-163. doi:10.1111/jopr.12510

Della Bona, A., Cantelli, V., Britto, V. T., Collares, K. F., & Stansbury, J. W. (2021). 3D printing restorative materials using a stereolithographic technique: a systematic review. *Dent Mater, 37*(2), 336-350. doi:10.1016/j.dental.2020.11.030

Espinar, C., Della Bona, A., Perez, M. M., & Pulgar, R. (2022). Color and optical properties of 3D printing restorative polymer-based materials: A scoping review. *J Esthet Restor Dent, 34*(6), 853-864. doi:10.1111/jerd.12904

Gokuldoss, P. K., Kolla, S., & Eckert, J. (2017). Additive Manufacturing Processes: Selective Laser Melting, Electron Beam Melting and Binder Jetting-Selection Guidelines. *Materials (Basel), 10*(6). doi:10.3390/ma10060672

Haleem, A., & Javaid, M. (2020). 3D printed medical parts with different materials using additive manufacturing. *Clinical Epidemiology and Global Health, 8*(1), 215-223. doi:https://doi.org/10.1016/j.cegh.2019.08.002

Hegedus, T., Kreuter, P., Kismarczi-Antalffy, A. A., Demeter, T., Banyai, D., Vegh, A., et al. (2022). User Experience and Sustainability of 3D Printing in Dentistry. *Int J Environ Res Public Health, 19*(4). doi:10.3390/ijerph19041921

ISO 17296-2, (2015). *Additive manufacturing - general principles - part 2: overview of process categories and feedstock.*

ISO / ASTM 52900, (2015). *Additive manufacturing—general principles and terminology*.

Jockusch, J., & Özcan, M. (2020). Additive manufacturing of dental polymers: An overview on processes, materials and applications. *Dent Mater J, 39*(3),

345-354. doi:10.4012/dmj.2019-123

Kantaros, A. (2022). 3D Printing in Regenerative Medicine: Technologies and Resources Utilized. *Int J Mol Sci, 23*(23), 14621. doi:10.3390/ijms232314621

Kessler, A., Hickel, R., & Reymus, M. (2020). 3D Printing in Dentistry-State of the Art. *Oper Dent, 45*(1), 30-40. doi:10.2341/18-229-L

Khorsandi, D., Fahimipour, A., Abasian, P., Saber, S. S., Seyedi, M., Ghanavati, S., et al. (2021). 3D and 4D printing in dentistry and maxillofacial surgery: Printing techniques, materials, and applications. *Acta Biomater, 122*, 26-49. doi:10.1016/j.actbio.2020.12.044

Li, P., Fernandez, P. K., Spintzyk, S., Schmidt, F., Yassine, J., Beuer, F., & Unkovskiy, A. (2023). Effects of layer thickness and build angle on the microbial adhesion of denture base polymers manufactured by digital light processing. *J Prosthodont Res*. doi:10.2186/jpr.JPR_D_22_00126

Liu, Q., Leu, M. C., & Schmitt, S. M. (2006). Rapid prototyping in dentistry: technology and application. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 29*(3), 317-335. doi:10.1007/s00170-005-2523-2

Malas, A., Isakov, D., Couling, K., & Gibbons, G. J. (2019). Fabrication of High Permittivity Resin Composite for Vat Photopolymerization 3D Printing: Morphology, Thermal, Dynamic Mechanical and Dielectric Properties. *Materials (Basel), 12*(23). doi:10.3390/ma12233818

Mazzoli, A. (2013). Selective laser sintering in biomedical engineering. *Med Biol Eng Comput, 51*(3), 245-256. doi:10.1007/s11517-012-1001-x

Methani, M. M., Revilla-León, M., & Zandinejad, A. (2020). The potential of additive manufacturing technologies and their processing parameters for the fabrication of all-ceramic crowns: A review. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry, 32*(2), 182-192. doi:https://doi.org/10.1111/jerd.12535

Miedzinska, D., Gieleta, R., & Poplawski, A. (2020). Experimental Study on Influence of Curing Time on Strength Behavior of SLA-Printed Samples Loaded with Different Strain Rates. *Materials (Basel), 13*(24). doi:10.3390/ma13245825

Petzold, R., Zeilhofer, H. F., & Kalender, W. A. (1999). Rapid protyping technology in medicine--basics and applications. *Comput Med Imaging Graph, 23*(5), 277-284. doi:10.1016/s0895-6111(99)00025-7

Pillai, S., Upadhyay, A., Khayambashi, P., Farooq, I., Sabri, H., Tarar, M., et al. (2021). Dental 3D-Printing: Transferring Art from the Laboratories to the Clinics. *Polymers (Basel), 13*(1). doi:10.3390/polym13010157

Quan, H., Zhang, T., Xu, H., Luo, S., Nie, J., & Zhu, X. (2020). Photo-curing 3D printing technique and its challenges. *Bioactive Materials, 5*(1), 110-115. doi:https://doi.org/10.1016/j.bioactmat.2019.12.003

Revilla-Leon, M., Sadeghpour, M., & Ozcan, M. (2020). An update on applications of 3D printing technologies used for processing polymers used in

implant dentistry. *Odontology, 108*(3), 331-338. doi:10.1007/s10266-019-00441-7

Revilla-León, M., Sadeghpour, M., & Özcan, M. (2020). A Review of the Applications of Additive Manufacturing Technologies Used to Fabricate Metals in Implant Dentistry. *J Prosthodont, 29*(7), 579-593. doi:10.1111/jopr.13212

Salmi, M. (2021). Additive Manufacturing Processes in Medical Applications. *Materials (Basel), 14*(1). doi:10.3390/ma14010191

Schweiger, J., Edelhoff, D., & Guth, J. F. (2021). 3D Printing in Digital Prosthetic Dentistry: An Overview of Recent Developments in Additive Manufacturing. *J Clin Med, 10*(9). doi:10.3390/jcm10092010

Stansbury, J. W., & Idacavage, M. J. (2016). 3D printing with polymers: Challenges among expanding options and opportunities. *Dent Mater, 32*(1), 54-64. doi:10.1016/j.dental.2015.09.018

Sun, J., & Zhang, F. Q. (2012). The application of rapid prototyping in prosthodontics. *J Prosthodont, 21*(8), 641-644. doi:10.1111/j.1532-849X.2012.00888.x

Sürmen, H. K. (2019). Additive Manufacturing (3D Printing): Technologies and Application. *Uludağ University Journal of The Faculty of Engineering, 24*(2), 373-392. doi:10.17482/uumfd.519147

Tian, Y., Chen, C., Xu, X., Wang, J., Hou, X., Li, K., et al. (2021). A Review of 3D Printing in Dentistry: Technologies, Affecting Factors, and Applications. *Scanning, 2021*, 9950131. doi:10.1155/2021/9950131

Torabi, K., Farjood, E., & Hamedani, S. (2015). Rapid Prototyping Technologies and their Applications in Prosthodontics, a Review of Literature. *J Dent (Shiraz), 16*(1), 1-9.

Tumbleston, J. R., Shirvanyants, D., Ermoshkin, N., Janusziewicz, R., Johnson, A. R., Kelly, D., et al. (2015). Additive manufacturing. Continuous liquid interface production of 3D objects. *Science, 347*(6228), 1349-1352. doi:10.1126/science.aaa2397

Webb, P. A. (2000). A review of rapid prototyping (RP) techniques in the medical and biomedical sector. *J Med Eng Technol, 24*(4), 149-153. doi:10.1080/03091900050163427

Wei, X., Zou, N., Zeng, L., & Pei, Z. (2022). PolyJet 3D printing: Predicting color by multilayer perceptron neural network. *Annals of 3D Printed Medicine, 5*, 100049. doi:https://doi.org/10.1016/j.stlm.2022.100049

Wu, L., Zhao, L., Jian, M., Mao, Y., Yu, M., & Guo, X. (2018). EHMP-DLP: multi-projector DLP with energy homogenization for large-size 3D printing. *Rapid Prototyping Journal, 24*(9), 1500-1510. doi:10.1108/RPJ-04-2017-0060

Bölüm 7

ENDODONTİDE KALSİYUM HİDROKSİT

Pelinsu ŞAHIN[1], Hüseyin GÜNDÜZ[2]

1 Araş. Gör.Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Anabilim Dalı, Van, Türkiye https://orcid.org/0000-0002-1796-6683
2 Dr. Öğr. ÜyesiVan Yüzüncü Yıl Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Anabilim Dalı, Van, Türkiye https://orcid.org/0000-0003-1580-3159

Kök Kanal Medikamentleri

Apikal periodontitis, kök kanalının polimikrobiyal enfeksiyonunun neden olduğu inflamatuar bir hastalıktır. Apikal periodontitisin enfeksiyöz etiyolojisinin erken tanınması, endodontide bir dizi antimikrobiyal stratejinin geliştirilmesini sağlamıştır (Ricucci et al., 2018). Yirminci yüzyılın başında, önerilen tedavi, pulpa nekrozundan etkilenen dişlerin pulpa odasına güçlü antiseptiklerin yerleştirilmesiyle sınırlı kalmıştır. Mekanik ve kimyasal debridmanın rolünün yeterince anlaşılamamasına bağlı kanal içi ilacın hem güçlü hem de nüfuz edici olması gerekmektedir (Schilder, 1974). Kanal içi ilaçlara güvenin fazla olması ve istenen sonucu elde etmek için çok sayıda randevu verilmesi ise tedavi süresini uzatmaktadır.

Kanal içi ilaçların debris varlığında etkinliğinin tahmin edilemeyeceği bu nedenle de kök kanallarının tamamen debridmanının yerini alamayacağı bilinmektedir (Haapasalo et al., 2007). Ayrıca fiksatif etki gösteren kanal içi ilaçlar düşük etkileri ve güvenliklerinin şüpheli olmaları sebebi ile artık önerilmemektedir (Block et al., 1980). Son 30 yılda gelişmiş büyütme, ısıl işlem görmüş nikel titanyum aletler ve yeni irrigasyon protokollerinin kullanıma sunulması; klinisyenlere karmaşık vakaları ve ilişkili semptomları tek seansta yönetme imkanı sunmuştur. Bununla birlikte, uzun süredir devam eden bir enfeksiyonun varlığı, erişilemeyen alanlardaki mikroorganizmalara ulaşamama veya bazı durumlarda hastanın immün sistem yeterliliğinin azaldığı durumlarda prognoz olumsuz olabilmektedir (Fouad & Burleson, 2003). Hastanın immün sistem yeterliliğinin azalması; dirençli apikal periodontitis geliştirmeye yönelik genetik veya edinilmiş yatkınlığı içermektedir (Morsani et al., 2011). Diğer durumlarda, prognoz multifaktöriyeldir. Bu tip vakalarda, uygun debridmandan sonra kanal içi ilaç kullanımı klinik olarak avantaj sağlamaktadır. Çünkü; semptomlardaki iyileşme tedavi tamamlanmadan önce doğrulanabilmektedir.

Kök kanal medikamanları; kemomekanik işlemlerle kök kanal sisteminden uzaklaştırılamayan bakterileri elemine etmek, periradiküler enflamasyonu ve ağrıyı azaltmak, enflamatuar kök rezorpsiyonunu önlemek ve kök kanal sisteminin yeniden enfekte olmasını engellemek amacıyla kullanılmaktadır (Abbott et al., 1990). İdeal bir kanal içi medikaman; kök kanal sistemini bakterilerden arındırıp enflamasyonun önüne geçebilmeli, sert doku oluşumu uyarmakla birlikte çevre dokularda toksik etki göstermemelidir (Grieve et al., 1973). Enstrümantasyondan sonra kalan bakteri sayısının genellikle düşük olduğu gösterilse de seanslar arasında kanallar boş bırakılırsa kalan bakteriler neredeyse tedavi öncesi seviyelerine kadar çoğalabilmektedir.

Kök kanal medikamentleri kimyasal temellerine göre;

• Fenolik bileşikler (örn. öjenol ve kafurlu monoklorofenol [CMCP]),

KAYNAKÇA

Abbott, P.V., Hume, W.R. & Pearman, J.W. (1990). Antibiotics and endodontics. *Australian Dental Journal*, 35, 1-60.

Akcay, M. & Sari, S. (2014). The effect of sodium hypochlorite application on the success of calcium hydroxide and mineral trioxide aggregate pulpotomies in primary teeth. *Pediatric Dentistry*, 36, 316–321.

Al-Hiyasat, A., Barrieshi-Nusair, K.M. & Al-Omari, M.A. (2006). The radiographic outcomes of direct pulp capping procedures performed by dental students: a retrospective study. *Journal of the American Dental Association,* 137, 1699-705

Al-Mutairi, M.A. & Bawazir, O.A. (2013). Sodium hypochlorite versus Formocresol in primary molars pulpotomies: a randomized clinical trial. *European Journal of Paediatric Dentistry,* 14, 33–36.

Al-Sheeb, F., Al Mannai, G. & Tharupeedikayil, S. (2022). Nicolau Syndrome after Endodontic Treatment: A Case Report. *Journal of Endodontics*, 48(2), 269-272.

Andersen, M., Lund, A., Andreasen, J.O. & Andreasen, A.l. (1992). In vitro solubility of human pulp tissue in calcium hydroxide and sodium hypochlorite. *Endodontics and Dental Traumatology*, 8, 104-8.

Andersson, L., Andreasen, J.O., Day, P., Heithersay, G., Trope, M., Diangelis, A.J., Kenny, D.J., Sigurdsson, A., Bourguignon, C., Flores, M.T., Hicks, M.L., Lenzi, A.R., Malmgren, B., Moule, A.J. & Tsukiboshi, M. (2012). *International Association of Dental Traumatology*. International Association of Dental Traumatology guidelines for the management of traumatic dental injuries: 2. Avulsion of permanent teeth. *Dental Traumatology,* 28, 88-96.

Andreasen, J.O. (1970). Etiology and pathogenesis of traumatic dental injuries. A clinical study of 1,298 cases. *Scandinavian Journal of Dental Research* 78, 329-342.

Andreasen, J.O., Farik, B. & Munksgaard, E.C. (2002). Long-term calcium hydroxide as a root canal dressing may increase risk of root fracture. *Dental Traumatology,* 18(3), 134-137.

Arslan, H., Akcay, M., Capar, I.D., Saygili, G., Gok, T. & Ertas H. (2015). An in vitro comparison of irrigation using photon-initiated photoacoustic streaming, ultrasonic, sonic and needle techniques in removing calcium hydroxide. *International Endodontic Journal,* 48, 246-51.

Best, S., Ammons, C. L., Karunanayake, G. A., Saemundsson, S. R. & Tawil, P. Z. (2021). Outcome Assessment of Teeth with Necrotic Pulps and Apical Periodontitis Treated with Long-term Calcium Hydroxide. *Journal of Endodontics*, 47(1), 11–18.

Block, R.M., Lewis, R.D., Hirsch, J., Coffey, J. & Langeland, K. (1980). Syste-

mic distribution of N2 paste containing 14C paraformaldehyde following root canal therapy in dogs. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology,* 50, 350–360.

Boutsiouki, C., Frankenberger, R. & Krämer, N. (2018). Relative effectiveness of direct and indirect pulp capping in the primary dentition. *European Archives of Paediatric Dentistry,* 19, 297–309.

Bystrom, A., Claesson, R. & Sundqvist, G. (1985). The antibacterial effect of camphorated paramonochlorophenol, camphorated phenol and calcium hydroxide in the treatment of infected root canals. *Endodontics and Dental Traumatology*, 1(5), 170-5.

Calt, S. & Serper, A. (1999). Dentinal tubule penetration of root canal sealers after root canal dressing with calcium hydroxide. *Journal of Endodontics,* 25, 431-3.

Casas, M.J., Kenny, D.J., Johnston, D.H., Judd, P.L. & Layug, M.A.(2004). Outcomes of vital primary incisor ferric sulfate pulpotomy and root canal therapy. *Journal of the Canadian Dental Association,* 70, 34–38.

Chailertvanitkul, P., Paphangkorakit, J., Sooksantisakoonchai, N., Pumas, N., Pairojamornyoot, W., Leela-Apiradee, N. & Abbott, P.V. (2014). Randomized control trial comparing calcium hydroxide and mineral trioxide aggregate for partial pulpotomies in cariously exposed pulps of permanent molars. *International Endodontic Journal*, 47, 835–842.

Coll, J.A., Seale, N.S., Vargas, K., Marghalani, A.A., Al Shamali, S. & Graham, L.(2017) Primary Tooth Vital Pulp Therapy: A Systematic Review and Meta-analysis. *Pediatric Dentistry*, 15, 39(1), 16-123.

Cotran, R.S., Kumar, V. & Collins, T. (1999). Robbins Pathologic Basis of Disease (6 bs.). Philadelphia: W.B. Saunders.

Cvek, M., Cleaton-Jones, P.E., Austin, J.C. & Andreasen, J.O. (1982). Pulp reactions to exposure after experimental crown fractures or grinding in adult monkeys. *Journal of Endodontics,* 8, 391–317.

Cvek, M., Hollender, L. & Nord, C.E. (1976). Treatment of non-vital permanent incisors with calcium hydroxide. VI. A clinical, microbiological and radiological evaluation of treatment in one sitting of teeth with mature or immature root. *Odontologisk Revy*, 27(2), 93-108.

Deveaux, E., Dufour, D. & Boniface, B. (2000). Five methods of calcium hydroxide intracanal placement: an in vitro evaluation. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod,* 89, 349-55.

Dumsha, T.C. & Gutmann, J.L. (1985). Clinical techniques for the placement of calcium hydroxide. *Compendium of Continuing Education in Dentistry*, 6, 482-9.

Dumsha, T. (1985). Clinical techniques for the placement of calcium hydroxide. *Compendium of Continuing Education in Denistryt*, 6, 488-489.

Estrela, C. & Pesce, H. (1996). Chemical analysis of the liberation of calcium and hydroxyl ions from calcium hydroxide pastes in connective tissue in the dog–part I - PubMed. *Brazilian Dental Journal*, 7, 41–6.

Evans, M., Davies, J.K., Sundqvist, G. & Figdor, D. (2002). Mechanisms involved in the resistance of Enterococcus faecalis to calcium hydroxide. *International Endododontic Journal*, 35, 221-8.

Fabricius, L., Dahlen, G., Holm, S.E. & Moller, A.J. (1982). Influence of combinations of oral bacteria on periapical tissues of monkeys. *Scandinavian Journal of Dental Research*, 90, 200-6.

Farhad, A. & Mohammadi, Z. (2005). Calcium hydroxide: a review. International Dental Journal, 55(5), 293-301.

Fava, L.R.G. & Saunders, W.P. (1999). Calcium hydroxide pastes: classification and clinical indications. *International Endodontic Journal*, 32(4), 257-282.

Fouad, A.F. & Burleson, J. (2003) The effect of diabetes mellitus on endodontic treatment outcome: data from an electronic patient record. *The Journal American Dental Association,* 134, 43–51; quiz 117–118.

Grieve, A.R., Friend, L.A. & Plant, C.G. (1973). A clinical trial of three root canal medicaments. *Brazilian Dental Journal*, 134, 188-93.

Gruythuysen, R.J.M., Strijp, A.J.P. & Wu, M.K. (2010). Long-term Survival of Indirect Pulp Treatment Performed in Primary and Permanent Teeth with Clinically Diagnosed Deep Carious Lesions. *Journal of endodontics*, 36, 1490-3.

Haapasalo, M., Qian, W., Portenier, I. & Waltimo, T. (2007). Effects of dentin on the antimicrobial properties of endodontic medicaments. *Journal of Endodontics*, 33, 917–925.

Halliwell, B. (1987). Oxidants and human disease: some new concepts. *FASEB Journal*, 1(5), 358-364.

Hecova, H., Tzigkounakis, V., Merglova, V. & Netolicky, J. (2010). A retrospective study of 889 injured permanent teeth. *Dental Traumatology*, 26, 466-475.

Heithersay, G.S. (1975). Calcium hydroxide in the treatment of pulpless teeth with associated pathology. *International Endodontic Journal*, 8(2), 74-93.

Heling, I., Steinberg, D., Kenig, S., Gavrilovich, I., Sela, M.N. & Friedman, M. (1992) Efficacy of a sustained-release device containing chlorhexidine and Ca(OH)2 in preventing secondary infection of dentinal tubules. *International Endodontic Journal*, 25(1), 20-24.

Hermann, B.W. (1920). Calcium hydroxide as an agent for treating and filling tooth root canals (dissertation). WuÈrzburg, Med Diss, 29, 15.

Huth, K.C., Paschos, E., Hajek-Al-Khatar, N., Hollweck, R., Crispin, A., Hickel, R. & Folwaczny, M. (2005). Effectiveness of 4 pulpotomy techniques--randomized controlled trial. *Journal of Dental Research,* 84, 1144–1148.

Imlay, J.A. & Linn, S. (1988). DNA damage and oxygen radical toxicity. *Science*, 240 (4857), 1302-1309.

Iwaya, S., Ikawa, M. & Kubota, M. (2001). Revascularization of an immature permanent tooth with apical periodontitis and sinus tract. *Dental Traumatology,* 17, 185–7.

Kahn, F.H., Rosenberg, P.A., Schertzer, L., Korthals, G. & Nguyen, P.N.T. (1997). An in-vitro evaluation of sealer placement methods. *International Endodontic Journal*, 30, 181-6.

Kenee, D. M., Allemang, J. D., Johnson, J. D., Hellstein, J. & Nichol, B. K., (2006). A quantitative assessment of efficacy of various calcium hydroxide removal techniques. *Journal of Endodontics*, 32(6), 563-565.

Kennedy, J. & Hussey, D. (2007). The antimicrobial effects of root canal irrigation and medication. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology and Endodontology*, 103(4), 560-569.

Khaleel, H.Y., Al-Ashaw, A.J., Yang, Y., Pang, A.H. & Ma, J.Z., (2013). Quantitative comparison of calcium hydroxide removal by EndoActivator, ultrasonic and ProTaper file agitation techniques: an in vitro study. *Journal of Huazhong University Science and Technology Medical Science*, 33(1), 142-145.

Kitikuson, P. & Srisuwan, T. (2016). Attachment ability of human apical papilla cells to root dentin surfaces treated with either 3Mix or calcium hydroxide. *Journal of Endodontics,* 42, 89–94.

Kleier, D.J., Averbach, R.E. & Kawulok, T.C. (1985). Efficient calcium hydroxide placement within the root canal. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 53, 509-10.

Law, A.S., Nixdorf, D.R., Aguirre, A.M., Reams, G.J., Tortomasi, A.J. & Manne, B.D. et al. (2015). Predicting severe pain after root canal therapy in the National Dental PBRN. *Journal of Dental Research*, 94, 37–43.

Leonardo, M.R., Bonetti Filho, I., Silva, R.S. & Silva, L.A.B. (1993). Penetrability of the delay curative in the root canal system. *Evaluation of different products*, 41, 199-203.

Lopes, H.P., Estrela, C. & Siqueira, J.F. Jr (1998). Endodontic treatment in teeth with incomplete rhizogenesis. In: Berger CA, ed. Endodontics. Sao Paulo: Pancast.

Marques, J.L.L., Conti, R., Antoniazzi, J.H. & Gutz, I. (1994). Evaluation of the ionic dissociation rate of calcium hydroxide associated with different vehicles. *Journal of Dentistry From USP,* 8, 81-7.

Marques, N., Lourenco, Neto, N., Fernandes, A.P., Rodini, C., Hungaro, Duarte, M. & Rios, D. et al.(2015). Pulp tissue response to Portland cement associated with different radio pacifying agents on pulpotomy of human primary molars. *Journal of Microscopy,* 260, 281–286.

Molander, A., Reit, C. & Dahlén, G. (1999). The antimicrobial effect of calcium hydroxide in root canals pretreated with 5% iodine potassium iodide. *Endodontics and Dental Traumatology,* 15, 205-9.

Morsani, J.M., Aminoshariae, A., Han, Y.W., Montagnese, T.A. & Mickel, A. (2011). Genetic predisposition to persistent apical periodontitis. *Journal of Endodontics*, 37, 455–459.

Orhan, A.I., Oz, F.T. & Orhan, K. (2010). Pulp exposure occurrence and outcomes after 1- or 2-visit indirect pulp therapy vs complete caries removal in primary and permanent molars. *Pediatric Dentistry,* 32(4), 347-55.

Orstavik, D. & Haapasalo, M. (1990). Disinfection by endodontic irrigants and dressings of experimentally infected dentinal tubules. *Endodontics and Dental Traumatology*, 6(4), 142-9.

Podbielski, A., Spahr, A. & Haller, B. (2003). Additive antimicrobial activity of calcium hydroxide and chlorhexidine on common endodontic bacterial pathogens. *Journal of Endodontics*, 29, 340–345

Qudeimat, M.A., Barrieshi-Nusair, K.M. & Owais A.I. (2007). Calcium hydroxide vs mineral trioxide aggregates for partial pulpotomy of permanent molars with deep caries. *European Archives of Paediatric Dentistry. Official Journal of the European Academy of Paediatric Dentistry.*, 99–104.

Rafter, M. (2005). Apexification: a review. *Dental Traumatology,* 21, 1–8.

Reit, C. & Dahlén, G. (1988). Decision making analysis of endodontic treatment strategies in teeth with apical periodontitis. *International Endodontic Journal*, 21(5), 291-9.

Ricucci, D., Loghin, S., Gonçalves, L.S., Rôças, I.N. & Siqueira, J.F. (2018). Histobacteriologic conditions of the apical root canal system and periapical tissues in teeth associated with sinus tracts. *Journal of Endodontics*, 44, 405–413.

Rosenberg, B., Murray, P.E. & Namerow, K. (2007). The effect of calcium hydroxide root filling on dentin fracture strength. *Dental Traumatology*, 23(1), 26-29.

Rödig, T., Vogel, S., Zapf, A. & Hülsmann, M. (2010). Efficacy of different irrigants in the removal of calcium hydroxide from root canals. *International Endodontic Journal*, 43(6), 519-527.

Sağsen, B., Üstün, Y., Aslan, T. & Çanakçi, B.C. (2012). The effect of peracetic acid on removing calcium hydroxide from the root canals. *Journal of Endodontics,* 38(9), 1197-201.

Sathorn, C., Parashos, P. & Messer, H. (2008) The prevalence of postoperative pain and flare-up in single- and multiple-visit endodontic treatment: a systematic review. *International Endodontic Journal*, 41, 91–99.

Schilder, H. (1974). Cleaning and shaping the root canal. *Dental Clinics North America*, 18, 269–296.

Silva, L.A.B. (1988). Incomplete rhizogenesis. Effects of different calcium hydroxide pastes on root completion and periapical repair of dog teeth. Histological study (Thesis). Araraquara.

Sigurdsson, A., Stancill, R. & Madison, S. (1992). Intracanal placement of Ca(OH)2: a comparison of techniques. *Journal of Endodontics*, 18, 367-70.

Siqueira, J.F. Jr & Lopes, H.P. (1999). Mechanisms of antimicrobial activity of calcium hydroxide: a critical review. *International Endodontic Journal*, 32, 361-9.

Siqueira, J.F., Jr. & de Uzeda, M. (1996). Disinfection by calcium hydroxide pastes of dentinal tubules infected with two obligate and one facultative anaerobic bacteria. *Journal of Endodontics,* 22(12), 674-676.

Sjögren, U., Figdor, D., Spångberg, L. & Sundqvist, G. (1991). The antimicrobial effect of calcium hydroxide as a short-term intracanal dressing. *International Endodontic Journal*, 24(3), 119-25.

Smaïl-Faugeron, V., Glenny, A.M., Courson, F., Durieux, P., Muller-Bolla, M. & Fron Chabouis, H. (2018). Pulp treatment for extensive decay in primary teeth. *The Cochrane Database Systematic Reviews*, 36, 316.

Sundqvist, G. (1976). Bacteriological Studies of Necrotic Dental Pulps. Sweden: UmeP, UmeP University.

Sundqvist, G., Figdor, D., Persson, S. & Sjögren, U. (1998). Microbiologic analysis of teeth with failed endodontic treatment and the outcome of conservative re-treatment. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology*, 85, 86–93.

Teixeira, F.B., Levin, L.G. & Trope, M. (2005). Investigation of pH at different dentinal sites after placement of calcium hydroxide dressing by two methods. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology*, 99(4), 511-516.

Torabinejad, M., Kettering, J.D., McGraw, J.C., Cummings, R.R., Dwyer, T.G. & Tobias, T.S. (1988). Factors associated with endodontic interappointment emergencies of teeth with necrotic pulps. *Journal of Endodontics*, 14(5), 261-6.

Trope, M. (1991). Flare-up rate of single-visit endodontics. *International Endodontic Journal,* 24, 24–26.

Voet, D. & Voet, J.G. (1995). Biochemistry (2 bs.). New York: John Wiley & Sons.

Waltimo, T.M., Orstavik, D., Sirén, E.K. & Haapasalo, M.P. (1999). In vitro susceptibility of Candida albicans to four disinfectants and their combinations. *International Endododontic Journal*, 32(6), 421-9.

Waltimo, T.M., Sirén, E.K., Torkko, H.L., Olsen, I. & Haapasalo, M.P. (1997). Fungi in therapy-resistant apical periodontitis. *International Endododontic Journal*, 30, 96-101.

Webber, R.T., Schwiebert, K.A. & Cathey, G.M. (1981). A technique for placement of calcium hydroxide in the root canal system. *The Journal of the American Dental Association*, 103, 417- 21.

Willershausen, B., Willershausen, I., Ross, A., Velikonja, S., Kasaj, A. & Blettner, M. (2011) Retrospective study on direct pulp capping with calcium hydroxide. *Quintessence International,* 42(2), 165-71.

Yoldas, O., Topuz, A., Isçi, A.S. & Oztunc, H. (2004). Postoperative pain after endodontic retreatment: single- versus two-visit treatment. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology*, 98, 483–487.

Zerella, J.A., Fouad, A.F. & Spångberg, L.S. (2005). Effectiveness of a calcium hydroxide and chlorhexidine digluconate mixture as disinfectant during retreatment of failed endodontic cases. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod,* 100, 756-61.

Bölüm 8

ACİL TIP SERVİSLERİNE ERİŞİMDE KENTLEŞME VE ŞEHİR HASTANELERİNİN ETKİNLİĞİNE YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

***Erkan BOĞA*[1]**

1 Dr, Esenyurt Necmi Kadıoğlu Devlet Hastanesi Acil Tıp Bölümü, drerkanboga@gmail.com

1. Giriş

Sağlık hizmetlerinde rutin klinik sağlık hizmetlerinin yanında, acil servisler büyük önem taşımaktadır. Acil servisler branş kliniklerinden farklı olarak sağlığın akut olarak acil müdahale gerektirdiği vakalara sağlık hizmetleri verdiğinden, bu servislere erişim, diğer sağlık hizmetlerine erişime kıyasla çok daha önemlidir (Tiwari ve ark, 2021; Lane ve ark, 2021; Carter ve ark, 2018). Bireylerin acil sağlık hizmetlerini en etkili ve en hızlı biçimde alabilmeleri için, acil durumu meydana getiren olay ile hastanın servise gelmesi arasında geçen süre çoğu zaman hayati öneme sahip olup, yaşam ile ölüm arasındaki ince çizgiyi ve dengeyi göstermektedir. Bunun yanında akut olarak müdahale edilmesi gereken durumların çok hızlı şekilde ilerlemesi ve zarar mekanizmalarının biyolojik olarak üstel fonksiyona yakın bir ilerleme hızına sahip olması, bu servislere erişme süresinin, en az bu servislerde verilecek müdahale kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Derin bir kesi, kaza sonrası ağır kan kaybına sebep olan yaralanmalar gibi birçok acil müdahale gerektiren durumda, kullanılan tüm medikal yöntem ve teknikler ile teçhizat, hastanın yaşamsal fonksiyonları devam ettiği sürece bir anlam ifade etmektedir. Bu nedenle, acil servislere erişim süresi ve yöntemi hayati öneme sahiptir.

Kentlerde her geçen gün artan nüfus, trafikte artan araş sayısı, mahalle aralarında kurulan semt pazarları, kentsel dönüşüm sebepli yapılan inşaatlar ya da trafikte yaşanan kazalar gibi birçok nedenle, acil servislere erişim her zaman planlandığı gibi olmayabilmektedir. Bunun yanında yerleşim birimlerinin nüfusuna oranla sağlık hizmeti veren kurum ve kuruluşların kent içerisinde dağılımı ve ulaşım olanakları da, acil servislere erişim açısından önemli olan değişkenlerdir (Newgard ve ark, 2017; Langabeer ve ark, 2016).

Aslında normal sağlık hizmetlerinde de erişim önemli olsa da, acil servisler için önem düzeyi biraz daha fazladır. Ancak sadece acil servislere erişim değil, acil servislerin niteliği ve branşlara yönlendirme düzeyleri de hayati önem taşımaktadır. Bu bakımdan acil servisleri ayrı birer birim gibi değil, sağlık hizmetlerinin birer parçası gibi görmek gerekir (Meischke ve ark, 2012; Jensen ve ark, 2009). Ancak bu mümkün değilse bile, acil servislere erişimin mümkün olan en hızlı şekilde olması gerekir.

Kentsel planlama ve sağlık hizmetlerine fiziksel erişim konusunda ön plana çıkan bir diğer kavram ise şehir hastaneleridir. Şehir hastaneleri genel olarak bir yerleşim biriminin belirli bir mesafe dışında olan, tüm sağlık hizmetlerinin bir arada verildiği bir kompleks yapı olarak nitelendirilebilir. Aslında şehir hastanelerinin tanımında yerleşim birimi dışı ifadesi olmasa da, kompleks yapının büyüklüğü ve bunun için gerekli olan fiziksel alanın ancak şehir dışında olması, şehir hastanelerinin zorunlu olarak şehir dış-

KAYNAKÇA

Altuntaş, M. ve Özyurt, M. (2020). Kentleşme ve sağlık harcamaları: Türkiye üzerine ekonometrik bir çalışma. KAÜİİBFD, 11(22), 891-915.

Carter AJE, Jensen JL, Petrie DA, et al. State of the Evidence for Emergency Medical Services (EMS) Care: The Evolution and Current Methodology of the Prehospital Evidence-Based Practice (PEP) Program. *Healthc Policy*. 2018;14(1):57-70. doi:10.12927/hcpol.2018.25548

Gökkaya, D. ve Erdem, R. (2021). Türkiye'de Kamu Özel Ortaklığı Bağlamında Şehir Hastanelerinin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Araştırma. UİİİD-IJEAS, 2021 (31):73-96.

Howell EA, Janevic T, Hebert PL, Egorova NN, Balbierz A, Zeitlin J. Differences in Morbidity and Mortality Rates in Black, White, and Hispanic Very Preterm Infants Among New York City Hospitals. *JAMA Pediatr*. 2018;172(3):269-277. doi:10.1001/jamapediatrics.2017.4402

Jensen JL, Croskerry P, Travers AH. Paramedic clinical decision making during high acuity emergency calls: design and methodology of a Delphi study. *BMC Emerg Med*. 2009;9:17. Published 2009 Sep 21. doi:10.1186/1471-227X-9-17

Jiang TB, Deng ZW, Zhi YP, Cheng H, Gao Q. The Effect of Urbanization on Population Health: Evidence From China. *Front Public Health*. 2021;9:706982. Published 2021 Jun 16. doi:10.3389/fpubh.2021.706982

Kılıç, C. ve Kurt, Ü. (2020). Kentleşmenin sağlık harcamaları üzerindeki etkisi: Türkiye için ardl sınır testi yaklaşımı. KAÜİİBFD, 11(21),290-305.

Lane DJ, Blanchard IE, Buick JE, Shaw M, McRae AD. Changes in presentation, presenting severity and disposition among patients accessing emergency services during the first months of the COVID-19 pandemic in Calgary, Alberta: a descriptive study. *CMAJ Open*. 2021;9(2):E592-E601. Published 2021 Jun 1. doi:10.9778/cmajo.20200313

Langabeer JR 2nd, Gonzalez M, Alqusairi D, et al. Telehealth-Enabled Emergency Medical Services Program Reduces Ambulance Transport to Urban Emergency Departments. *West J Emerg Med*. 2016;17(6):713-720. doi:10.5811/westjem.2016.8.30660

Leng JC, Thorpe LE, Feldman GE, Thomas PA, Frieden TR. The volume and capacity of colonoscopy procedures performed at New York City hospitals in 2002. *Prev Chronic Dis*. 2005;2(1):A09.

Meischke H, Fahrenbruch C, Ike B, Hannon P, Harris JR. Feasibility of partnering with emergency medical services to identify people at risk for uncontrolled high blood pressure. *Prev Chronic Dis*. 2012;9:E48.

Newgard CD, Fu R, Bulger E, et al. Evaluation of Rural vs Urban Trauma Patients Served by 9-1-1 Emergency Medical Services. *JAMA Surg*. 2017;152(1):11-18. doi:10.1001/jamasurg.2016.3329

Shao Q, Tao R, Luca MM. The Effect of Urbanization on Health Care Expenditure: Evidence From China. *Front Public Health*. 2022;10:850872. Published 2022 Feb 15. doi:10.3389/fpubh.2022.850872

Tiwari R, Naidoo R, English R, Chikte U. Estimating the emergency care workforce in South Africa. *Afr J Prim Health Care Fam Med*. 2021;13(1):e1-e9. Published 2021 Dec 8. doi:10.4102/phcfm.v13i1.3174

Weiss B, Dang HM, Lam TT, Nguyen MC. Urbanization, and child mental health and life functioning in Vietnam: implications for global health disparities. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*. 2020;55(6):673-683. doi:10.1007/s00127-020-01838-4

Wu Y, Zhang Y, Han Z, Zhang S, Li X. Examining the Planning Policies of Urban Villages Guided by China's New-Type Urbanization: A Case Study of Hangzhou City. *Int J Environ Res Public Health*. 2022;19(24):16596. Published 2022 Dec 10. doi:10.3390/ijerph192416596

Bölüm 9

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE GÜMÜŞ DİAMİN FLORÜR

Sümeyye TÜRKER[1]

1 Arş.Gör., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Diş Hekimliği Fakülesi Çocuk Diş Hekimliği Anabilim Dalı, E-mail: turker.sumeyye25@gmail.com

Diş çürükleri dünya çapında en yaygın hastalıklardan biri olmaya devam etmekte ve bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir (Bridge, Martel, & Lomazzi, 2021). Tedavi edilmeyen orta/derin çürük lezyonları ağrıya ve estetik/fonksiyon kaybına yol açarak okula devamsızlığa ve düşük özgüvene neden olabilir (Martins-Junior, Oliveira, Marques, & Ramos-Jorge, 2012; Kassebaum vd., 2017). Bir araştırma, 2017 yılında yaklaşık 3,5 milyar insanın tedavi edilmemiş çürük lezyonu olduğunu kaydetmiştir (Küresel Hastalık Yükü 2017 Hastalık ve Yaralanma İnsidansı ve Prevalansı Çalışma grubu katılımcıları, 2018). Çürük lezyonlarının gelişimi diş sert dokusunun tahrip olmasına neden olur (Yu, Zhao, Mei, Lo, & Chu, 2016). İlerlemiş çürük lezyonları dentin-pulpa kompleksini etkileyerek ağızda ağrı ve enfeksiyona neden olur (Duangthip, Chen, Gao, Lo, & Chu, 2017). Diş çürükleri geleneksel olarak çürük dokunun operatif olarak uzaklaştırılması ve uzaklaştırılan dokuların dolgu malzemeleri ile değiştirilmesi ile yönetilmiştir (Ricketts, Innes, & Schwendicke, 2018). Operatif yönetim, özellikle derin çürük lezyonlarında olmak üzere, çürük dişlerde pulpanın açığa çıkma veya pulpa canlılığını kaybetme riskini artırmıştır (Ricketts vd., 2018). Bu nedenle, dinamik ve geri dönüşümlü bir hastalık olan diş çürüklerinin yönetimi için non-invaziv veya minimal invaziv tedavi önerilmektedir (Banerjee, Frencken, Schwendicke, & Innes, 2017).

Gümüş diamin florür (SDF), diş çürüklerinin tedavisinde yaygın olarak kullanılan non-invaziv bir tedavidir (Jiang vd., 2021). Topikal bir florür solüsyonu olarak yüksek konsantrasyonda florür ve gümüş iyonları içerir (Yu vd., 2018). SDF diş hekimliğinde 50 yılı aşkın bir süredir kullanılmaktadır (Zhang, Got, Yin, Lo, & Chu, 2021). İlk olarak 1969 yılında Japonya'da diş çürüklerini durdurmak için etkili bir çözüm olarak kullanılmıştır (Zaeneldin, Yu, & Chu, 2022). O zamandan beri, SDF doğu Asya ve Latin Amerika'da yaygın olarak kullanılmaktadır (Crystal, & Niederman, 2019). Kanada Sağlık Bakanlığı 2017 yılında Kanada'da SDF kullanımını onaylamıştır (Timms, Sumner, Deery, & Rogers, 2020). Daha sonra SDF, Birleşik Krallık'ta çürükleri durdurmak için bir çözüm olarak etiket dışı bir kullanımla duyarsızlaştırıcı bir ajan olarak tanıtılmıştır (Seifo vd., 2020). 2014 yılında, SDF'ye Amerika Birleşik Devletleri Gıda ve İlaç İdaresi tarafından dentin hassasiyetini giderici bir ajan olarak Amerikan pazarlarına erişim izni verilmiştir (Seifo vd., 2020). Amerikan Pediatrik Diş Hekimliği Akademisi kapsamlı bir çürük yönetimi programının bir parçası olarak süt dişlerindeki çürüklerin durdurulması için tavsiye etmiştir (Crystal vd., 2017). 2020 yılında Amerikan Diş Hekimleri Birliği, çürük yönetimi için SDF kullanımını desteklemiştir (Slayton vd., 2018).

SDF'nin Çürük Lezyonlarını Durdurma Etkisi

Bu etki, çürük lezyonlarının ilerlemesini sınırlayarak, demineralizasyonu inhibe ederek ve demineralize dentinde kolajeni koruyarak gösteril-

KAYNAKÇA

Banerjee, A., Frencken, J. E., Schwendicke, F., & Innes, N. P. T. (2017). Contemporary operative caries management: consensus recommendations on minimally invasive caries removal. British dental journal, 223(3), 215–222. https://doi.org/10.1038/sj.bdj.2017.672

Bawden J. W. (1998). Fluoride varnish: a useful new tool for public health dentistry. Journal of public health dentistry, 58(4), 266–269. https://doi.org/10.1111/j.1752-7325.1998.tb03007.x

Braga, M. M., Mendes, F. M., De Benedetto, M. S., & Imparato, J. C. (2009). Effect of silver diammine fluoride on incipient caries lesions in erupting permanent first molars: a pilot study. Journal of dentistry for children (Chicago, Ill.), 76(1), 28–33.

Bridge, G., Martel, A. S., & Lomazzi, M. (2021). Silver Diamine Fluoride: Transforming Community Dental Caries Program. International dental journal, 71(6), 458–461. https://doi.org/10.1016/j.identj.2020.12.017

Burgess, J. O., & Vaghela, P. M. (2018). Silver Diamine Fluoride: A Successful Anticarious Solution with Limits. Advances in dental research, 29(1), 131–134. https://doi.org/10.1177/0022034517740123

Chairside Guide: Silver Diamine Fluoride in the Management of Dental Caries Lesions. (2018). Pediatric dentistry, 40(6), 492–517.

Chu, C. H., Lo, E. C., & Lin, H. C. (2002). Effectiveness of silver diamine fluoride and sodium fluoride varnish in arresting dentin caries in Chinese pre-school children. Journal of dental research, 81(11), 767–770. https://doi.org/10.1177/0810767

Crystal, Y. O., & Niederman, R. (2019). Evidence-Based Dentistry Update on Silver Diamine Fluoride. Dental clinics of North America, 63(1), 45–68. https://doi.org/10.1016/j.cden.2018.08.011

Crystal, Y. O., Marghalani, A. A., Ureles, S. D., Wright, J. T., Sulyanto, R., Divaris, K., Fontana, M., & Graham, L. (2017). Use of Silver Diamine Fluoride for Dental Caries Management in Children and Adolescents, Including Those with Special Health Care Needs. Pediatric dentistry, 39(5), 135–145.

Dos Santos, V. E., Jr, de Vasconcelos, F. M., Ribeiro, A. G., & Rosenblatt, A. (2012). Paradigm shift in the effective treatment of caries in schoolchildren at risk. International dental journal, 62(1), 47–51. https://doi.org/10.1111/j.1875-595X.2011.00088.x

Duangthip, D., Chu, C. H., & Lo, E. C. (2016). A randomized clinical trial on arresting dentine caries in preschool children by topical fluorides--18 month results. Journal of dentistry, 44, 57–63. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2015.05.006

Duangthip, D., Chen, K. J., Gao, S. S., Lo, E. C. M., & Chu, C. H. (2017). Ma-

naging Early Childhood Caries with Atraumatic Restorative Treatment and Topical Silver and Fluoride Agents. International journal of environmental research and public health, 14(10), 1204. https://doi.org/10.3390/ijerph14101204

Fancher, M. E., Fournier, S., Townsend, J., & Lallier, T. E. (2019). Cytotoxic effects of silver diamine fluoride. American journal of dentistry, 32(3), 152–156.

GBD 2017 Disease and Injury Incidence and Prevalence Collaborators (2018). Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 354 diseases and injuries for 195 countries and territories, 1990-2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. Lancet (London, England), 392(10159), 1789–1858. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32279-7

Gao, S. S., Zhao, I. S., Hiraishi, N., Duangthip, D., Mei, M. L., Lo, E. C. M., & Chu, C. H. (2016). Clinical Trials of Silver Diamine Fluoride in Arresting Caries among Children: A Systematic Review. JDR clinical and translational research, 1(3), 201–210. https://doi.org/10.1177/2380084416661474

Gotjamanos T. (1996). Pulp response in primary teeth with deep residual caries treated with silver fluoride and glass ionomer cement ('atraumatic' technique). Australian dental journal, 41(5), 328–334. https://doi.org/10.1111/j.1834-7819.1996.tb03142.x

Gotjamanos T. (1997). Safety issues related to the use of silver fluoride in paediatric dentistry. Australian dental journal, 42(3), 166–168. https://doi.org/10.1111/j.1834-7819.1997.tb00115.x

Horst, J. A., Ellenikiotis, H., & Milgrom, P. M. (2017). UCSF Protocol for Caries Arrest Using Silver Diamine Fluoride: Rationale, Indications and Consent. Pennsylvania dental journal, 84(1), 14–26.

Jackson, S. M., Williams, M. L., Feingold, K. R., & Elias, P. M. (1993). Pathobiology of the stratum corneum. The Western journal of medicine, 158(3), 279–285.

Jiang, C. M., Duangthip, D., Chan, A. K. Y., Tamrakar, M., Lo, E. C. M., & Chu, C. H. (2021). Global research interest regarding silver diamine fluoride in dentistry: A bibliometric analysis. Journal of dentistry, 113, 103778. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2021.103778

Kassebaum, N. J., Smith, A. G. C., Bernabé, E., Fleming, T. D., Reynolds, A. E., Vos, T., Murray, C. J. L., Marcenes, W., & GBD 2015 Oral Health Collaborators (2017). Global, Regional, and National Prevalence, Incidence, and Disability-Adjusted Life Years for Oral Conditions for 195 Countries, 1990-2015: A Systematic Analysis for the Global Burden of Diseases, Injuries, and Risk Factors. Journal of dental research, 96(4), 380–387. https://doi.org/10.1177/0022034517693566

Kher, M. S., & Rao, A. (2019). Contemporary treatment techniques in pediatric

dentistry. Cham: Springer International Publishing.

Knight, G. M., McIntyre, J. M., & Mulyani (2006). The effect of silver fluoride and potassium iodide on the bond strength of auto cure glass ionomer cement to dentine. Australian dental journal, 51(1), 42–45. https://doi.org/10.1111/j.1834-7819.2006.tb00399.x 42–45.

Kucukyilmaz, E., Savas, S., Akcay, M., & Bolukbasi, B. (2016). Effect of silver diamine fluoride and ammonium hexafluorosilicate applications with and without Er:YAG laser irradiation on the microtensile bond strength in sound and caries-affected dentin. Lasers in surgery and medicine, 48(1), 62–69. https://doi.org/10.1002/lsm.22439

Li, R., Lo, E. C., Liu, B. Y., Wong, M. C., & Chu, C. H. (2016). Randomized clinical trial on arresting dental root caries through silver diammine fluoride applications in community-dwelling elders. Journal of dentistry, 51, 15–20. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2016.05.005

Llodra, J. C., Rodriguez, A., Ferrer, B., Menardia, V., Ramos, T., & Morato, M. (2005). Efficacy of silver diamine fluoride for caries reduction in primary teeth and first permanent molars of schoolchildren: 36-month clinical trial. Journal of dental research, 84(8), 721–724. https://doi.org/10.1177/154405910508400807

Martins-Júnior, P. A., Oliveira, M., Marques, L. S., & Ramos-Jorge, M. L. (2012). Untreated dental caries: impact on quality of life of children of low socioeconomic status. Pediatric dentistry, 34(3), 49–52.

Mei, M. L., Lo, E. C., & Chu, C. H. (2016). Clinical Use of Silver Diamine Fluoride in Dental Treatment. Compendium of continuing education in dentistry (Jamesburg, N.J. : 1995), 37(2), 93–quiz100.

Milgrom, P., Rothen, M., Spadafora, A., & Skaret, E. (2001). A case report: arresting dental caries. Journal of dental hygiene : JDH, 75(3), 241–243.

Nishino, M., Yoshida, S., Sobue, S., Kato, J., & Nishida, M. (1969). Effect of topically applied ammoniacal silver fluoride on dental caries in children. The Journal of Osaka University Dental School, 9, 149–155.

Nishino M. (1969). Studies on the topical application of ammoniacal silver fluoride for the arrest of dental caries. [Osaka Daigaku shigaku zasshi] The journal of Osaka University Dental Society, 14(1), 1–14.

Okuyama T. (1974). Shigaku = Odontology; journal of Nihon Dental College, 61(6), 1048–1071.

Oliveira, B. H., Rajendra, A., Veitz-Keenan, A., & Niederman, R. (2019). The Effect of Silver Diamine Fluoride in Preventing Caries in the Primary Dentition: A Systematic Review and Meta-Analysis. Caries research, 53(1), 24–32. https://doi.org/10.1159/000488686

Quock, R. L., Barros, J. A., Yang, S. W., & Patel, S. A. (2012). Effect of silver diamine fluoride on microtensile bond strength to dentin. Operative dentistry,

37(6), 610–616. https://doi.org/10.2341/11-344-L

Ricketts, D., Innes, N., & Schwendicke, F. (2018). Selective Removal of Carious Tissue. Monographs in oral science, 27, 82–91. https://doi.org/10.1159/000487838

Schwass, D., & Meledandri, C. (2014). Enhanced penetration of silver nanoparticles assemblies into dentine using iontophoresis: toward the treatment of dental caries. Chem Plus Chem., 79(12),1671–1675.

Schwass, D. R., Lyons, K. M., Love, R., Tompkins, G. R., & Meledandri, C. J. (2018). Antimicrobial activity of a colloidal AgNP suspension demonstrated in vitro against monoculture biofilms: toward a novel tooth disinfectant for treating dental caries. Advances in dental research, 29(1), 117-123.

Seifo, N., Robertson, M., MacLean, J., Blain, K., Grosse, S., Milne, R., Seeballuck, C., & Innes, N. (2020). The use of silver diamine fluoride (SDF) in dental practice. British dental journal, 228(2), 75–81. https://doi.org/10.1038/s41415-020-1203-9

Selvaraj, K., Sampath, V., Sujatha, V., & Mahalaxmi, S. (2016). Evaluation of microshear bond strength and nanoleakage of etch-and-rinse and self-etch adhesives to dentin pretreated with silver diamine fluoride/potassium iodide: An in vitro study. Indian journal of dental research : official publication of Indian Society for Dental Research, 27(4), 421–425. https://doi.org/10.4103/0970-9290.191893

Seto, J., Horst, J. A., Parkinson, D. Y., Frachella, J. C., & DeRisi, J. L. (2020). Enhanced Tooth Structure Via Silver Microwires Following Treatment with 38 Percent Silver Diamine Fluoride. Pediatric dentistry, 42(3), 226–231.

Sharma, G., Puranik, M. P., & K R, S. (2015). Approaches to Arresting Dental Caries: An Update. Journal of clinical and diagnostic research : JCDR, 9(5), ZE08–ZE11. https://doi.org/10.7860/JCDR/2015/12774.5943

Slayton, R. L., Urquhart, O., Araujo, M. W. B., Fontana, M., Guzmán-Armstrong, S., Nascimento, M. M., Nový, B. B., Tinanoff, N., Weyant, R. J., Wolff, M. S., Young, D. A., Zero, D. T., Tampi, M. P., Pilcher, L., Banfield, L., & Carrasco-Labra, A. (2018). Evidence-based clinical practice guideline on nonrestorative treatments for carious lesions: A report from the American Dental Association. Journal of the American Dental Association (1939), 149(10), 837–849.e19. https://doi.org/10.1016/j.adaj.2018.07.002

Soeno, K., Taira, Y., Matsumura, H., & Atsuta, M. (2001). Effect of desensitizers on bond strength of adhesive luting agents to dentin. Journal of oral rehabilitation, 28(12), 1122–1128. https://doi.org/10.1046/j.1365-2842.2001.00756.x

Sulyanto, R. M., Kang, M., Srirangapatanam, S., Berger, M., Candamo, F., Wang, Y., Dickson, J. R., Ng, M. W., & Ho, S. P. (2021). Biomineralization of Dental Tissues Treated with Silver Diamine Fluoride. Journal of dental research, 100(10), 1099–1108. https://doi.org/10.1177/00220345211026838

Timms, L., Sumner, O., Deery, C., & Rogers, H. J. (2020). Everyone else is using it, so why isn't the UK? Silver diamine fluoride for children and young people. Community dental health, 37(2), 143–149. https://doi.org/10.1922/CDH_00008Timms07

Vasquez, E., Zegarra, G., Chirinos, E., Castillo, J. L., Taves, D. R., Watson, G. E., Dills, R., Mancl, L. L., & Milgrom, P. (2012). Short term serum pharmacokinetics of diammine silver fluoride after oral application. BMC oral health, 12, 60. https://doi.org/10.1186/1472-6831-12-60

Withers, S., Bauer, J., Thapa, S., Alarcon, M., Sandhu, I., Rabanales, M., & Rodriguez, G. (2017). Effect of silver diamine fluoride as a treatment for dental caries [abstract]. J Dent Res. 96 Spec Iss A:0794

Yamaga, (1969).Arrestment of caries of deciduous teeth with diamine silver fluoride, Dent. Outlook, 33, 1007–1013.

Yee, R., Holmgren, C., Mulder, J., Lama, D., Walker, D., & van Palenstein Helderman, W. (2009). Efficacy of silver diamine fluoride for Arresting Caries Treatment. Journal of dental research, 88(7), 644–647. https://doi.org/10.1177/0022034509338671

Yu, O. Y., Zhao, I. S., Mei, M. L., Lo, E. C. M., & Chu, C. H. (2018). Caries-arresting effects of silver diamine fluoride and sodium fluoride on dentine caries lesions. Journal of dentistry, 78, 65–71. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2018.08.007

Zaeneldin, A., Yu, O. Y., & Chu, C. H. (2022). Effect of silver diamine fluoride on vital dental pulp: A systematic review. Journal of dentistry, 119, 104066. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2022.104066

Zhang, J., Got, S. R., Yin, I. X., Lo, E. C. M., & Chu, C. H. (2021). A concise Review of silver diamine fluoride on oral biofilm. Applied Sciences, 11(7), 3232.

Zhao, I. S., Gao, S. S., Hiraishi, N., Burrow, M. F., Duangthip, D., Mei, M. L., Lo, E. C., & Chu, C. H. (2018). Mechanisms of silver diamine fluoride on arresting caries: a literature review. International dental journal, 68(2), 67–76. https://doi.org/10.1111/idj.12320

Zhi, Q. H., Lo, E. C., & Lin, H. C. (2012). Randomized clinical trial on effectiveness of silver diamine fluoride and glass ionomer in arresting dentine caries in preschool children. Journal of dentistry, 40(11), 962–967. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2012.08.002

Bölüm 10

MERSİN BİTKİSİ (MYRTUS COMMUNİS L.) VE FİZYOLOJİK ETKİLERİ

Burcu YÖN[1], Havva SERT[2]

1 Öğr.Gör., Düzce Üniversitesi Sağlık Hizmetleri MYO, İlk ve Acil Yardım Programı, Düzce, TÜRKİYE ORCID ID: 0000-0002-5717-3637
2 Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları ABD, Sakarya, TÜRKİYE ORCID ID: 0000-0002-1658-6515

Giriş

Myrtaceae, sınıflandırılmış yaklaşık 5500 türü kapsayan 114 cinsi bulunan odunsu çiçekli bitkiler ailesidir. Myrtus Communis L. (Myrtaceae familyası), boyu yaklaşık 1-1,5 metre olan, yaprak dökmeyen, gür çalıdan oluşan bir ağaçtır. Mersin bitkisinin çiçekleri yıldız şeklinde, beyaz veya pembe renkli ve çok hoş kokuludur. Bu bitkinin yuvarlak yaban mersini meyvesi birkaç tohum içerir. Aromatik, mavi-siyah-beyaz renkte yuvarlak meyveler veren bu ağaç türü, daha çok Akdeniz ülkelerinde yetişse de Batı Asya, Kuzey Afrika, Amerika, Himalayalar ve Avustralya'da da görülmektedir (Sisay vd., 2017).

Dünya' da daha çok Myrtus Communis olarak isimlendirilen bu bitki (Kordalia vd., 2016; Babou vd., 2016), Türkiye' de ise Mersin ya da Murt olarak bilinmektedir (Tumen vd., 2017).

Resim 1: Mersin (Myrtus communis *L.)*

Resim 2: Farklı renklerde Mersin *bitkisi* (Myrtus communis *L.) meyvesi*

KAYNAKÇA

Ahmad, U., & Ahmad, R. S. (2018). Antioxidant and antidiabetic activity of aqueous extract of Myrtus Communis L. berries on streptozotocin-induced diabetic rats. BMC Complementary Alternative Medicine, 18, 179.

Alipour, G., Dashti, S., & Hosseinzadeh, H. (2014). Review of pharmacological effects of Myrtus communis L. and its active constituents. Phytotherapy research: PTR, 28(8), 1125–1136. https://doi.org/10.1002/ptr.5122

Armartmuntree, N., Murata, M., Techasen, A., Yongvanit, P., Loilome, W., Namwat, N., Pairojkul, C., Sakonsinsiri, C., Pinlaor, S., & Thanan, R. (2018). Prolonged oxidative stress down-regulates Early B cell factor 1 with inhibition of its tumor suppressive function against cholangiocarcinoma genesis. Redox biology, 14, 637–644. https://doi.org/10.1016/j.redox.2017.11.011

Aykac, A., Ozbeyli, D., Uncu, M., Ertaş, B., Kılınc, O., Şen, A., Orun, O., & Sener, G. (2019). Evaluation of the protective effect of Myrtus communis in scopolamine-induced Alzheimer model through cholinergic receptors. Gene, 689, 194–201. https://doi.org/10.1016/j.gene.2018.12.007

Azimihosaini, S., & Badiie, B. (1999). Assessment of the effect of Myrtle drug in the treatment of aphthous stomatitis. Journal of Ghazvin University of Medical Sciences 2, 4-9.

Azimi, M., & Hasheminasab, F. S. (2020). Evaluating the efficacy and safety of the myrtle (Myrtus communis) in treatment and prognosis of patients suspected to novel coronavirus disease (COVID-19): study protocol for a randomized controlled trial. *Trials*, *21*, 1-5.

Babou, L., Hadidi, L., Grosso, C., Zaidi, F., Valentão, P., & Andrade, P. B. (2016). Study of phenolic composition and antioxidant activity of myrtle leaves and fruits as a function of maturation. Eur Food Res Technol, 242(9), 1447-1457. DOI:10.1007/s00217-016-2645-9

Belenguer-Guallar, I., Jiménez-Soriano, Y., & Claramunt-Lozano, A. (2014). Treatment of recurrent aphthous stomatitis. A literature review. Journal of clinical and experimental dentistry, 6(2), e168–e174. https://doi.org/10.4317/jced.51401

Bento-Silva, A., Koistinen, V. M., Mena, P., Bronze, M. R., Hanhineva, K., Sahlstrøm, S., Kitrytė, V., Moco, S., & Aura, A. M. (2020). Factors affecting intake, metabolism and health benefits of phenolic acids: do we understand individual variability?. European journal of nutrition, 59(4), 1275–1293. https://doi.org/10.1007/s00394-019-01987-6

Bouzabata, A., Cabral, C., Gonçalves, M. J., Cruz, M. T., Bighelli, A., Cavaleiro, C., Casanova, J., Tomi, F., & Salgueiro, L. (2015). Myrtus communis L. as source of a bioactive and safe essential oil. *Food and chemical toxicology : an international journal published for the British Industrial Biological Research Association*, *75*, 166–172. https://doi.org/10.1016/j.fct.2014.11.009

Carvalho, M. T. B., Araújo-Filho, H. G., Barreto, A. S., Quintans-Júnior, L. J., Quintans, J. S. S., & Barreto, R. S. S. (2021). Wound healing properties of flavonoids: A systematic review highlighting the mechanisms of action. Phytomedicine : international journal of phytotherapy and phytopharmacology, 90, 153636. https://doi.org/10.1016/j.phymed.2021.153636

Cevikelli-Yakut, Z. A., Ertas, B., Sen, A., Koyuncuoglu, T., Yegen, B. C., & Sener, G. (2020). Myrtus communis improves cognitive impairment in renovascular hypertensive rats. Journal of physiology and pharmacology : an official journal of the Polish Physiological Society, 71(5), 10.26402/jpp.2020.5.07. https://doi.org/10.26402/jpp.2020.5.07

Chavan, M, Jain, H, Diwan, N, Khedkar S, Shete A, Durkar S. (2012). Recurrent aphthous stomatitis: a review J Oral Pathol Med. ; 41 :577–83.

Cruciani, S., Santaniello, S., Garroni, G., Fadda, A., Balzano, F., Bellu, E., Sarais, G., Fais, G., Mulas, M., & Maioli, M. (2019). Myrtus Polyphenols, from Antioxidants to Anti-Inflammatory Molecules: Exploring a Network Involving Cytochromes P450 and Vitamin D. Molecules (Basel, Switzerland), 24(8), 1515. https://doi.org/10.3390/molecules24081515

Hennia, A., Nemmiche, S., Guerreiro, A., Faleiro, M. L., Antunes, M. D., Aazza, S., & Miguel, M. G. (2019). Antioxidant and antiproliferative activities of myrtus communis l. essential oils from different algerian regions. *Journal of Essential Oil Bearing Plants*, *22*(6), 1488-1499.

Izgi, K., Iskender, B., Jauch, J., Sezen, S., Cakir, M., Charpentier, M., Canatan, H., & Sakalar, C. (2015). Myrtucommulone-A Induces both Extrinsic and Intrinsic Apoptotic Pathways in Cancer Cells. Journal of biochemical and molecular toxicology, 29(9), 432–439. https://doi.org/10.1002/jbt.21716

Jabri, M. A., Marzouki, L., & Sebai, H. (2018). Ethnobotanical, phytochemical and therapeutic effects of Myrtus communis L. berries seeds on gastrointestinal tract diseases: a review. Archives of physiology and biochemistry, 124(5), 390–396. https://doi.org/10.1080/13813455.2017.1423504

Jabri, M. A., Marzouki, L., & Sebai, H. (2018). Myrtle berries seeds aqueous extract abrogates chronic alcohol consumption-induced erythrocytes osmotic stability disturbance, haematological and biochemical toxicity. Lipids in health and disease, 17(1), 94. https://doi.org/10.1186/s12944-018-0746-0

Jabri, M. A., Rtibi, K., Sakly, M., Marzouki, L., & Sebai, H. (2016). Role of gastrointestinal motility inhibition and antioxidant properties of myrtle berries (Myrtus communis L.) juice in diarrhea treatment. Biomedicine & pharmacotherapy = Biomedecine & pharmacotherapie, 84, 1937–1944. https://doi.org/10.1016/j.biopha.2016.11.008

Jabri, M. A., Rtibi, K., Tounsi, H., Hosni, K., Marzouki, L., Sakly, M., & Sebai, H. (2017). Fatty acid composition and mechanisms of the protective effects of myrtle berry seed aqueous extract in alcohol-induced peptic ulcer in rat. Canadian journal of physiology and pharmacology, 95(5), 510–521. https://doi.org/10.1139/cjpp-2016-0094

Janbaz, K. H., Nisa, M., Saqib, F., Imran, I., Zia-Ul-Haq, M., & De Feo, V. (2013). Bronchodilator, vasodilator and spasmolytic activities of methanolic extract of Myrtus communis L. Journal of physiology and pharmacology : an official journal of the Polish Physiological Society, 64(4), 479–484.

Kadıoğlu Yaman, B., Çevik, Ö., Yalman, K., Ertaş, B., Şen, A., & Şener, G. (2020). Myrtus communis subsp. communis improved cognitive functions in ovariectomized diabetic rats. Gene, 744, 144616. https://doi.org/10.1016/j.gene.2020.144616

Khazaeli, P., Chamani, G., Mehrabani, M., & Mohammadi, N., (2005). Formulation and clinical evaluation of Myrtus Mucoadhesive paste in the treatment of recurrent aphthous stomatitis. Journal of Dental School Shahid Beheshti University of Medical Sciences 23, 429- 437.

Khodaie, S. A., Emadi, F., Naseri, M., Kamalinejad, M., Riahi, S. M., Alijaniha, F., & Roghani, M. (2021). The Effect of Myrtus communis Aqueous Extract-Containing Gel on Wound Healing in Streptozotocin-Induced Diabetic Rats. *Current drug discovery technologies*, *18*(4), 542–547. https://doi.org/10.2174/1570163817666200712163956

Kordali, S., Usanmaz, A., Cakir, A., Komaki, A., & Ercisli, S. (2016). Antifungal and Herbicidal Effects of Fruit Essential Oils of Four Myrtus communis Genotypes. Chemistry & biodiversity, 13(1), 77–84. https://doi.org/10.1002/cbdv.201500018

Kuru Yaşar, R., Kuru, D., Şen, A., Şener, G., Ercan, F., & Yarat, A. (2021). Effects of Myrtus communis L. Extract and Apocynin on Lens Oxidative Damage and Boron Levels in Rats with a High Fat-Diet. Turkish journal of ophthalmology, 51(6), 344–350. https://doi.org/10.4274/tjo.galenos.2021.27981

Mahboubi M. (2017). Effectiveness of Myrtus communis in the treatment of hemorrhoids. Journal of integrative medicine, 15(5), 351–358. https://doi.org/10.1016/S2095-4964(17)60340-6

Mahboubi, Mohaddese (2016). Myrtus communis L. and its application in treatment of Recurrent Aphthous Stomatitis. Journal of Ethnopharmacology, , S0378874116310480–. doi:10.1016/j.jep.2016.09.054

Maleki, S. J., Crespo, J. F., & Cabanillas, B. (2019). Anti-inflammatory effects of flavonoids. Food chemistry, 299, 125124. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2019.125124

Mechchate, H. de Castro Alves, CE. Es-Safi I, Amaghnouje A, Jawhari FZ, Costa de Oliveira R, de Freitas Gomes A, Conte R, Soares Pontes G, Bousta D, Grafov A. (2022). Antileukemic, Antioxidant, Anti-Inflammatory and Healing Activities Induced by a Polyphenol-Enriched Fraction Extracted from Leaves of Myrtus communis L. Nutrients. Nov 27;14(23):5055. doi: 10.3390/nu14235055. PMID: 36501085; PMCID: PMC9740279

Messaoud, C., & Boussaid, M. (2011). Myrtus communis berry color morphs: a comparative analysis of essential oils, fatty acids, phenolic compounds,

and antioxidant activities. Chemistry & biodiversity, 8(2), 300–310. https://doi.org/10.1002/cbdv.201000088

Mir, M. A., Bashir, N., Alfaify, A., & Oteef, M. D. Y. (2020). GC-MS analysis of Myrtus communis extract and its antibacterial activity against Gram-positive bacteria. BMC complementary medicine and therapies, 20(1), 86. https://doi.org/10.1186/s12906-020-2863-3

Mohamed-Amine Jabri, Haifa Tounsi, Kais Rtibi, Lamjed Marzouki, Mohsen Sakly & Hichem Sebai (2016). Ameliorative and antioxidant effects of myrtle berry seed (Myrtus communis) extract during reflux-induced esophagitis in rats, Pharmaceutical Biology, 54:9, 1575-1585, DOI: 10.3109/13880209.2015.1107748

Ozbeyli, D., Sen, A., Cilingir Kaya, O. T., Ertas, B., Aydemir, S., Ozkan, N., Yuksel, M., & Sener, G. (2020). Myrtus communis leaf extract protects against cerulein-induced acute pancreatitis in rats. Journal of food biochemistry, 44(2), e13130. https://doi.org/10.1111/jfbc.13130

Panjeshahin, M. R., Azadbakht, M., & Akbari, N. (2016). Antidiabetic activity of diferent extracts of Myrtus communis in streptozotocin induced diabetic rats. Romanian Journal of Diabetes Nutrition and Metabolic Diseases, 23, 183–190. 46.

Rahimvand, L., Niakan, M., & Naderi, N. J. (2018). The antibacterial effect of aquatic and methanolic extract of Myrtus communis on Actinobacillus actinomycetemcomitans, Porphyromonas gingivalis and Prevotella intermedia. Iranian journal of microbiology, 10(4), 254–257.

Raschi, E., Vasina, V., Ursino, M. G., Boriani, G., Martoni, A., & De Ponti, F. (2010). Anticancer drugs and cardiotoxicity: Insights and perspectives in the era of targeted therapy. Pharmacology & therapeutics, 125(2), 196–218.

Salimi Beni, A., Kocheki Shahmokhtar, M. K., Masoumias, A., & Khajehsharifi, H. (2017). Phytochemical and biological studies of some myrtus (Myrtus communis L.) populations of south west region of Zagros (Iran). *Natu Prod Chem Res*, *5*(7), 290.

Samareh Fekri, M., Mandegary, A., Sharififar, F., Poursalehi, H. R., Nematollahi, M. H., Izadi, A., Mehdipour, M., Asadi, A., & Samareh Fekri, M. (2018). Protective effect of standardized extract of Myrtus communis L. (myrtle) on experimentally bleomycin-induced pulmonary fibrosis: biochemical and histopathological study. Drug and chemical toxicology, 41(4), 408–414. https://doi.org/10.1080/01480545.2018.1459670

Singh, M.; Thrimawithana, T.; Shukla, R. & Adhikari, B.(2020). Managing Obesity through Natural Polyphenols: A Review. Future Foods.

Singh, P., Singh, N., Sengupta, S., & Palit, G. (2012). Ameliorative effects of Panax quinquefolium on experimentally induced reflux oesophagitis in rats. The Indian journal of medical research, 135(3), 407–413.

Sisay, M., & Gashaw, T. (2017). Ethnobotanical, Ethnopharmacological, and Phy-

tochemical Studies of Myrtus communis Linn: A Popular Herb in Unani System of Medicine. Journal of evidence-based complementary & alternative medicine, 22(4), 1035–1043. https://doi.org/10.1177/2156587217718958

Sisay, M., Engidawork, E., & Shibeshi, W. (2017). Evaluation of the antidiarrheal activity of the leaf extracts of Myrtus communis Linn (Myrtaceae) in mice model. BMC complementary and alternative medicine, 17(1), 103. https://doi.org/10.1186/s12906-017-1625-3

Sumbul, S., Ahmad, M. A., Asif, M., Saud, I., & Akhtar, M. (2010). Evaluation of Myrtus communis Linn. berries (common myrtle) in experimental ulcer models in rats. Human & experimental toxicology, 29(11), 935–944. https://doi.org/10.1177/0960327110364154

Talebianpoor, M. S., Talebianpoor, M. S., Mansourian, M., & Vafaiee-Nejad, T. (2019). Antidiabetic Activity of Hydroalcoholic Extract of Myrtus communis (Myrtle) Fruits in Streptozotocin-Induced and Dexamethasone-Induced Diabetic Rats. *Pharmacognosy Research*, *11*(2).

Tuberoso, C. I., Boban, M., Bifulco, E., Budimir, D., & Pirisi, F. M. (2013). Antioxidant capacity and vasodilatory properties of Mediterranean food: the case of Cannonau wine, myrtle berries liqueur and strawberry-tree honey. Food chemistry, 140(4), 686–691.

Tumen, İ., Kupeli Akkol, E., Suntar, İ., Erbey, G., Kurtca, M., Keles, H., Reunanen, M., & Pranovich A. (2017). Evaluatıon Of The Wound Healıng And Antı-Inflammatory Actıvıtıes And Phytochemıcal Analysıs Of Myrtus Communıs L. Fresenius Environmental Bulletin Volume 26.No.7/ pages 4420-4428

Zargari, A., (1995). Medicinal Plants. Tehran University Publication Press, Tehran, Iran. pp. 301-306.

Bölüm 11

ENDODONTİDE MATÜR VE İMMATÜR DİŞLERDE REJENERASYON

Ceren TURAN[1], Esra Arılı ÖZTÜRK[2], İrem ÇETİNKAYA[3]

1 Arş.Gör. ,Trakya Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı- 0000-0002-8628-1020
2 Arş.Gör.,Trakya Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı- 0000-0003-2137-4442
3 Dr.Öğr.Üyesi , Trakya Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti Anabilim Dalı- 0000-0001-6432-8054

Rejeneratif endodonti; dentin, sement, pulpa ve içerdiği hücreler dahil olmak üzere zarar görmüş diş yapılarını fizyolojik olarak yerine koymak/ değiştirmek için yapılan biyoloji temelli prosedürlerdir (Endodontists, 2003).

İmmatür bir dişte herhangi bir sebeple ilişkili pulpa nekrozu, hastalar için olumsuz sonuçlar yaratabilir. Rejeneratif tedaviden önce, immatür dişleri tedavi etmek için apeksifikasyon veya apikal bariyer yöntemleri kullanılmaktaydı (AAE, 2018).

2004 yılında immatür dişler için revaskülarizasyon adı verilen yeni bir tedavi prosedürü vaka raporu olarak paylaşıldı. Lüksasyonlu veya avulse immatur dişlerde revaskularizasyonun mümkün olduğu bilinmektedir (Kling, Cvek, & Mejare, 1986). Kök kanalının etkili dezenfeksiyonu, kanal boşluğunda yeni dokunun büyüyebileceği matris oluşturulması ve koronal girişin etkin kapatılması ile, avulse olmuş immatur dişte olduğu gibi nekrotik immatur dişlerin de rejenerasyonunun gerçekleşebileceği düşüncesiyle vakaya başlanmıştır. Vakanın takibinde kök dentininde kalınlaşma ve apeks kapanmasının gerçekleştiği fakat kök kanalında oluşan pulpa dokusunun kökeninin bilinmediği sonucuna varılmıştır. (Banchs & Trope, 2004).

Rejeneratif endodontik prosedürlerin sonucu olarak; apikal kapanma sağlanması, kök boyunun uzaması ve kök kanal dentininin kalınlaşması gibi sonuçlar beklenmektedir. Ayrıca bazı vakalarda uzun süreli takiplerde elektrikli pulpa testine ve/veya soğuk testine pozitif yanıt alındığı görülmüştür (AAE, 2018).

Amerikan Endodontistler Birliği tarafından önerilen rejeneratif endodontik prosedürler, konvansiyonel prosedürlerden farklıdır. Kanal içi dezenfeksiyon, minimum enstrümantasyon ve bol irrigasyon önerilmektedir. Kanal içi medikament olarak, üçlü antibiyotik patı (siprofloksasin, metronidazol ve minosiklin) veya kalsiyum hidroksit kombinasyonu kullanılmaktadır. 2. seansta medikament uzaklaştırıldıktan sonra kanama indüklenmektedir. Kanama sağlandıktan sonra MTA veya biodentine gibi biyouyumlu biyoseramik siman uygulanır, üst restorasyon yapılır (AAE, 2018).

Yara iyileşmesi, hücre-hücre ve hücre-hücre dışı matriks çapraz sinyalleşmesini ve büyüme/farklılaşma faktörlerini ve sitokinleri içeren biyolojik bir süreçtir (Clark, 2013). Rejenerasyon kelime anlamı olarak yara iyileşmesinde orijinal biyolojik durumu yapısal ve işlevsel olarak tekrardan inşa edebilmektir (Martin, 1997).

Dentin, kemik, sement gibi dokuların yara iyileşmesinde bulunan parankimal hücreler, yalnızca o dokuyu oluşturan hücre tipini içerir. Kalp, böbrek veya dentin-pulpa kompleksi gibi organların yara iyileşmesi birkaç

KAYNAKÇA

AAE. (2018). AAE Clinical Considerations for a Regenerative Procedure Revised. In *AAE*.

Almutairi, W., Al-Dahman, Y., Alnassar, F., & Albalawi, O. (2022). Intracanal calcification following regenerative endodontic treatment: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Oral Investigations, 26*(4), 3333-3342.

Anitua, E., Andia, I., Ardanza, B., Nurden, P., & Nurden, A. T. (2004). Autologous platelets as a source of proteins for healing and tissue regeneration. *Thrombosis and haemostasis, 91*(01), 4-15.

Arslan, H., Ahmed, H. M. A., Şahin, Y., Yıldız, E. D., Gündoğdu, E. C., Güven, Y., & Khalilov, R. (2019). Regenerative endodontic procedures in necrotic mature teeth with periapical radiolucencies: a preliminary randomized clinical study. *Journal of endodontics, 45*(7), 863-872.

Banchs, F., & Trope, M. (2004). Revascularization of immature permanent teeth with apical periodontitis: new treatment protocol? *Journal of endodontics, 30*(4), 196-200.

Brizuela, C., Meza, G., Urrejola, D., Quezada, M., Concha, G., Ramírez, V., . . . Khoury, M. (2020). Cell-based regenerative endodontics for treatment of periapical lesions: a randomized, controlled phase I/II clinical trial. *Journal of dental research, 99*(5), 523-529.

Choukroun, J., & Ghanaati, S. (2018). Reduction of relative centrifugation force within injectable platelet-rich-fibrin (PRF) concentrates advances patients' own inflammatory cells, platelets and growth factors: the first introduction to the low speed centrifugation concept. *European journal of trauma and emergency surgery, 44*, 87-95.

Chrepa, V., Joon, R., Austah, O., Diogenes, A., Hargreaves, K. M., Ezeldeen, M., & Ruparel, N. B. (2020). Clinical outcomes of immature teeth treated with regenerative endodontic procedures—a San Antonio study. *Journal of endodontics, 46*(8), 1074-1084.

Clark, R. A. (2013). *The molecular and cellular biology of wound repair*: Springer Science & Business Media.

Couve, E., Osorio, R., & Schmachtenberg, O. (2013). The amazing odontoblast: activity, autophagy, and aging. *Journal of dental research, 92*(9), 765-772.

Ekström, K., Omar, O., Graneli, C., Wang, X., Vazirisani, F., & Thomsen, P. (2013). Monocyte exosomes stimulate the osteogenic gene expression of mesenchymal stem cells. *PloS one, 8*(9), e75227.

El-Kateb, N. M., El-Backly, R. N., Amin, W. M., & Abdalla, A. M. (2020). Quantitative assessment of intracanal regenerated tissues after regenerative endodontic procedures in mature teeth using magnetic resonance imaging: a randomized controlled clinical trial. *Journal of endodontics, 46*(5), 563-574.

Endodontists, A. A. o. (2003). *Glossary of endodontic terms*: American Association of Endodontists.

Glynis, A., Foschi, F., Kefalou, I., Koletsi, D., & Tzanetakis, G. N. (2021). Regenerative endodontic procedures for the treatment of necrotic mature teeth with apical periodontitis: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Journal of endodontics, 47*(6), 873-882.

Goldberg, M., Kulkarni, A. B., Young, M., & Boskey, A. (2011). Dentin: Structure, Composition and Mineralization: The role of dentin ECM in dentin formation and mineralization. *Frontiers in bioscience (Elite edition), 3*, 711.

Hargreaves KM, L. A. H. K., Cohen S. Mosby Elsevier, St Louis, MO. (2011: 602-19.). *Regenerative Endodontics. Chapter 16. Pathways of the Pulp 10th ed. Eds, .*

He, L., Kim, S. G., Gong, Q., Zhong, J., Wang, S., Zhou, X., . . . Mao, J. J. (2017). Regenerative endodontics for adult patients. *Journal of endodontics, 43*(9), S57-S64.

Huang, G.-J., Gronthos, S., & Shi, S. (2009). Mesenchymal stem cells derived from dental tissues vs. those from other sources: their biology and role in regenerative medicine. *Journal of dental research, 88*(9), 792-806.

Jasmine, S., Thangavelu, A., Janarthanan, K., Krishnamoorthy, R., & Alshatwi, A. A. (2020). Antimicrobial and antibiofilm potential of injectable platelet rich fibrin—a second-generation platelet concentrate—against biofilm producing oral staphylococcus isolates. *Saudi Journal of Biological Sciences, 27*(1), 41-46.

Kling, M., Cvek, M., & Mejare, I. (1986). Rate and predictability of pulp revascularization in therapeutically reimplanted permanent incisors. *Dental Traumatology, 2*(3), 83-89.

Li, X., Hou, J., Wu, B., Chen, T., & Luo, A. (2014). Effects of platelet-rich plasma and cell coculture on angiogenesis in human dental pulp stem cells and endothelial progenitor cells. *Journal of endodontics, 40*(11), 1810-1814.

Lin, L., Ricucci, D., & Huang, G. J. (2014). Regeneration of the dentine–pulp complex with revitalization/revascularization therapy: challenges and hopes. *International Endodontic Journal, 47*(8), 713-724.

Liu, J., Jin, T., Ritchie, H. H., Smith, A. J., & Clarkson, B. H. (2005). In vitro differentiation and mineralization of human dental pulp cells induced by dentin extract. *In Vitro Cellular & Developmental Biology-Animal, 41*, 232-238.

Lovschall, H., Fejerskov, O., & Flyvbjerg, A. (2001). Pulp-capping with recombinant human insulin-like growth factor I (rhIGF-I) in rat molars. *Advances in Dental Research, 15*(1), 108-112.

Martin, P. (1997). Wound healing--aiming for perfect skin regeneration. *Science, 276*(5309), 75-81.

Murray PE, G.-G. F., Hargreaves KM, Goodis HE, Tay FR. Quintessence Publis-

hing Co Inc, Hanover Park,. (2012:91-108). Stem cells and regeneration of the pulpodentin complex. Chapter 5. Seltzer and Bender's Dental Pulp – 2nd ed. Eds.

Murray, P. E., Stanley, H. R., Matthews, J. B., Sloan, A. J., & Smith, A. J. (2002). Age-related odontometric changes of human teeth. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 93*(4), 474-482.

Peters, L., Wesselink, P., Buijs, J., & Van Winkelhoff, A. (2001). Viable bacteria in root dentinal tubules of teeth with apical periodontitis. *Journal of endodontics, 27*(2), 76-81.

Robbins, S. L., Cotran, R. S., Kumar, V., Abbas, A. K., Fausto, N., & Aster, J. C. (2010). Robbins and Cotran pathologic basis of disease. In *Robbins and Cotran pathologic basis of disease* (pp. 1450-1450).

Roberts-Clark, D., & Smith, A. (2000). Angiogenic growth factors in human dentine matrix. *Archives of oral biology, 45*(11), 1013-1016.

Ruparel, N. B., Teixeira, F. B., Ferraz, C. C., & Diogenes, A. (2012). Direct effect of intracanal medicaments on survival of stem cells of the apical papilla. *Journal of endodontics, 38*(10), 1372-1375.

Sabeti, M. A., Nekofar, M., Motahhary, P., Ghandi, M., & Simon, J. H. (2006). Healing of apical periodontitis after endodontic treatment with and without obturation in dogs. *Journal of endodontics, 32*(7), 628-633.

Saoud, T. M., Martin, G., Chen, Y.-H. M., Chen, K.-L., Chen, C.-A., Songtrakul, K., . . . Lin, L. M. (2016). Treatment of mature permanent teeth with necrotic pulps and apical periodontitis using regenerative endodontic procedures: a case series. *Journal of endodontics, 42*(1), 57-65.

Schmalz, G., Widbiller, M., & Galler, K. M. (2020). Clinical perspectives of pulp regeneration. *Journal of endodontics, 46*(9), S161-S174.

Sedgley, C. M., & Messer, H. H. (1992). Are endodontically treated teeth more brittle? *Journal of endodontics, 18*(7), 332-335.

Sonoyama, W., Liu, Y., Yamaza, T., Tuan, R. S., Wang, S., Shi, S., & Huang, G. T.-J. (2008). Characterization of the apical papilla and its residing stem cells from human immature permanent teeth: a pilot study. *Journal of endodontics, 34*(2), 166-171.

Textor, J. (2014). Platelet-rich plasma (PRP) as a therapeutic agent: platelet biology, growth factors and a review of the literature. *Platelet-Rich Plasma: Regenerative Medicine: Sports Medicine, Orthopedic, and Recovery of Musculoskeletal Injuries*, 61-94.

Thibodeau, B., Teixeira, F., Yamauchi, M., Caplan, D. J., & Trope, M. (2007). Pulp revascularization of immature dog teeth with apical periodontitis. *Journal of endodontics, 33*(6), 680-689.

Thibodeau, B., & Trope, M. (2007). Pulp revascularization of a necrotic infected

immature permanent tooth: case report and review of the literature. *Pediatric dentistry, 29*(1), 47-50.

Trevino, E. G., Patwardhan, A. N., Henry, M. A., Perry, G., Dybdal-Hargreaves, N., Hargreaves, K. M., & Diogenes, A. (2011). Effect of irrigants on the survival of human stem cells of the apical papilla in a platelet-rich plasma scaffold in human root tips. *Journal of endodontics, 37*(8), 1109-1115.

Tyrovolas, S., Koyanagi, A., Panagiotakos, D. B., Haro, J. M., Kassebaum, N. J., Chrepa, V., & Kotsakis, G. A. (2016). Population prevalence of edentulism and its association with depression and self-rated health. *Scientific reports, 6*(1), 37083.

Tziafas, D. (2003). Basic mechanisms of cytodifferentiation and dentinogenesis during dental pulp repair. *International journal of developmental biology, 39*(1), 281-290.

Wikström, A., Brundin, M., Lopes, M., El Sayed, M., & Tsilingaridis, G. (2021). What is the best long-term treatment modality for immature permanent teeth with pulp necrosis and apical periodontitis? *European Archives of Paediatric Dentistry, 22*, 311-340.

Bölüm 12

ONLAY RESTORASYONLAR

Yasemin KABAK[1], Abdulkadir HARMANKAYA[2]

1 Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Restoratif Diş Tedavisi Anabilim Dalı, dtyaseminkabak@gmail.com, Orcid: 0009-0004-2770-4830
2 Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Restoratif Diş Tedavisi Anabilim Dalı abdulkadirharmankaya@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8486-7725

GİRİŞ

İnleyler ve onleyler, direkt restorasyonlar için uygun olmayan veya direkt restorasyonların başarısız olduğu aşırı madde kaybı olan dişlerin restorasyonunda tercih edilebilir. Ayrıca tam kaplama kuron preparasyonlarına konservatif bir alternatif olur. Tam seramik kaplamalar ve metal alt yapılı seramik kronların aksine daha az madde kaybı ile dişin görünüşünü değiştirme imkânı sunarlar. Dişin gövdesi içinde kalan tüberkülleri kapsamayan restorasyonlar inley olarak kabul edilirken, tüberküllerin dahil olduğu diş dokusunun yerini onleyler alır.(Bartlett & Ricketts, 2011)

Diş restorasyonu yapılırken temel olarak iki teknik kullanılır, direkt yöntem ve indirekt yöntem. İnley ve onleyler indirekt yöntemle uygulanan restorasyon şekilleridir.

Direkt restorasyonların mantığı ışıkla sertleşen rezin kompozit materyalin direkt olarak kaviteye yerleştirilmesidir. Bu tekniğin en büyük avantajı diş yapısının maksimum korunmasını sağlamasıdır. Ek olarak, maliyeti daha düşüktür ve tek bir tedavi randevusunda gerçekleştirilirler. Bununla birlikte, doğrudan restorasyonların polimerizasyon büzülmesi ve düşük aşınma direnci gibi önemli dezavantajları vardır.(Barnes, Blank, Thompson, & Ginell, 1991; Feilzer, De Gee, & Davidson, 1987)

İndirekt teknikte diş prepare edildikten sonra ölçüsü alınır ve ağız dışında restorasyon üretimi yapılır. Bu teknik sayesinde siman aralığının genişliği, polimerizasyon büzülmesi gibi direkt tekniğin bazı dezavantajları elimine edilmiş olur.(Wassell, Walls, & McCabe, 1995) Ayrıca, inley ve onley sonradan polimerize edilerek daha iyi fiziksel ve mekanik özellikler kazanması sağlanır. İdeal okluzal morfoloji ve proksimal kontak uyumu daha kolay sağlanır. Ayrıca karşıt doğal diş yapısına benzer aşınma direnci gösterir. Ancak bu teknik daha fazla zaman alır ve ekstra maliyet ve randevu gerektirir, bu da hastanın isteklerini ve bütçesini aşabilir.(Barone, Derchi, Rossi, Marconcini, & Covani, 2008; Duquia, Osinaga, Demarco, de V Habekost, & Conceição, 2006)

Birçok in vitro çalışma, direkt ve indirekt kompozit restorasyonların davranışını ve dayanıklılığını incelemiştir.(Bayne, 2012; Lee, He, Lyons, & Swain, 2012) Her ne kadar birkaç çalışma bu malzemelerin uzun vadeli in-vivo performansını ayrı ayrı doğrulamış olsa da(Manhart, Neuerer, Scheibenbogen-Fuchsbrunner, & Hickel, 2000; van Dijken, 2000), sadece birkaçı bu teknikleri karşılaştırmıştır.(Cetin, Unlu, & Cobanoglu, 2013; Pallesen & Qvist, 2003) Yakın tarihli bir sistematik derlemede, Grivas ve ark. direkt yerine indirekt kompozit inley ve onleylerin kullanımı için önerilerde bulunmak için yeterli kanıt olmadığı sonucuna varmıştır.(Grivas, Roudsari, & Satterthwaite, 2014)

KAYNAKÇA

Aschheim, K. W. (2014). *Esthetic Dentistry: A Clinical Approach to Techniques and Materials*. Elsevier Health Sciences.

Banks, R. G. (1990). Conservative posterior ceramic restorations: a literature review. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 63(6), 619–626.

Barnes, D. M., Blank, L. W., Thompson, V. P., & Ginell, J. C. (1991). [Clinical investigation of a posterior composite materials after 5 and 8 years]. *Die Quintessenz*, 42(7), 1067–1080.

Barone, A., Derchi, G., Rossi, A., Marconcini, S., & Covani, U. (2008). Longitudinal clinical evaluation of bonded composite inlays: a 3-year study. *Quintessence International* , 39(1), 65–71.

Bartlett, D., & Ricketts, D. (2011). Inlays, onlays and veneers. In *Advanced Operative Dentistry* (pp. 151–162). Elsevier.

Bayne, S. C. (2012). Correlation of clinical performance with 'in vitro tests' of restorative dental materials that use polymer-based matrices. *Dental Materials: Official Publication of the Academy of Dental Materials*, 28(1), 52–71.

Becciani, R., & Castellucci, A. (2002). [ALINTI] La biomeccanica del dente trattato endodonticamente. Implicazioni cliniche. *Dental Cadmos*.

Broderson, S. P. (1994). Complete-crown and partial-coverage tooth preparation designs for bonded cast ceramic restorations. *Quintessence International* , 25(8), 535–539.

Brunton, P. A., Cattell, P., Burke, F. J., & Wilson, N. H. (1999). Fracture resistance of teeth restored with onlays of three contemporary tooth-colored resin-bonded restorative materials. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 82(2), 167–171.

Cetin, A. R., Unlu, N., & Cobanoglu, N. (2013). A five-year clinical evaluation of direct nanofilled and indirect composite resin restorations in posterior teeth. *Operative Dentistry*, 38(2), E1–11.

David Bartlett, David Ricketts Inlays, onlays and veneers Advanced Operative Dentistry 2011, Pages 151-162. (n.d.).

Dietschi, D., & Spreafico, R. (1997). Adhesive metal-free restorations : current concepts for the esthetic treatment of posterior teeth /by Didier Dietschi, Roberto Spreafico. Retrieved 15 March 2023 from https://www.semanticscholar.org/paper/4e09bf16d6ed23f7aa6d65c2dc6a5dbfb9be64ba

Dietschi, D., & Spreafico, R. (1998). Current clinical concepts for adhesive cementation of tooth-colored posterior restorations. *Practical Periodontics and Aesthetic Dentistry: PPAD*, 10(1), 47–54; quiz 56.

Duquia, R. de C. S., Osinaga, P. W. R., Demarco, F. F., de V Habekost, L., & Conceição, E. N. (2006). Cervical microleakage in MOD restorations: in vitro comparison of indirect and direct composite. *Operative Dentistry*, 31(6),

682–687.

Feilzer, A. J., De Gee, A. J., & Davidson, C. L. (1987). Setting stress in composite resin in relation to configuration of the restoration. *Journal of Dental Research*, 66(11), 1636–1639.

Garber, D., & Goldstein, R. (1994). Porcelain & Composite Inlays & Onlays: Esthetic Posterior Restorations. Retrieved 15 March 2023 from https://www.semanticscholar.org/paper/7b96f720199554dcd363d67f71db5900dd6837ed

Gönder, H. Y., Demirel, M. G., Mohammadi, R., Alkurt, S., Fidancioğlu, Y. D., & Yüksel, I. B. (2022). The Effects of Using Cements of Different Thicknesses and Amalgam Restorations with Different Young's Modulus Values on Stress on Dental Tissue: An Investigation Using Finite Element Analysis. *Coatings World*, 13(1), 6. Retrieved 15 March 2023 from

Grivas, E., Roudsari, R. V., & Satterthwaite, J. D. (2014). Composite inlays: a systematic review. *The European Journal of Prosthodontics and Restorative Dentistry*, 22(3), 117–124.

Lee, A., He, L. H., Lyons, K., & Swain, M. V. (2012). Tooth wear and wear investigations in dentistry. *Journal of Oral Rehabilitation*, 39(3), 217–225.

Magne, P., Schlichting, L. H., Maia, H. P., & Baratieri, L. N. (2010). In vitro fatigue resistance of CAD/CAM composite resin and ceramic posterior occlusal veneers. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 104(3), 149–157.

Manhart, J., Neuerer, P., Scheibenbogen-Fuchsbrunner, A., & Hickel, R. (2000). Three-year clinical evaluation of direct and indirect composite restorations in posterior teeth. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 84(3), 289–296.

Massa, F., Dias, C., & Blos, C. E. (2010). Resistance to fracture of mandibular premolars restored using post-and-core systems. *Quintessence International* , 41(1), 49–57.

Nagasiri, R., & Chitmongkolsuk, S. (2005). Long-term survival of endodontically treated molars without crown coverage: a retrospective cohort study. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 93(2), 164–170.

Nash, R., & Trushkowsky, R. D. (2014). Composite resin: indirect technique restorations. *Kenneth W Editors. Esthetic Dentistry: A Clinical Approach to Techniques and Materials 3a Ed. New York: Elsevier Inc*, 109–123.

Pallesen, U., & Qvist, V. (2003). Composite resin fillings and inlays. An 11-year evaluation. *Clinical Oral Investigations*, 7(2), 71–79.

Reeh, E. S., Messer, H. H., & Douglas, W. H. (1989). Reduction in tooth stiffness as a result of endodontic and restorative procedures. *Journal of Endodontia*, 15(11), 512–516.

Roberson TM, Heymann HO, Swift EJ Jr. Sturdevant's art and science of operative dentistry, 4th ed, Mosby Inc., St. Louis, 2002, pp.569-590. (n.d.).

Rocca, G. T., Rizcalla, N., Krejci, I., & Dietschi, D. (2015). Evidence-based con-

cepts and procedures for bonded inlays and onlays. Part II. Guidelines for cavity preparation and restoration fabrication. *The International Journal of Esthetic Dentistry*, 10(3), 392–413.

Schlichting, L. H., Maia, H. P., Baratieri, L. N., & Magne, P. (2011). Novel-design ultra-thin CAD/CAM composite resin and ceramic occlusal veneers for the treatment of severe dental erosion. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 105(4), 217–226.

Setcos, J. C., Babaei-Mahani, A., Silvio, L. D., Mjör, I. A., & Wilson, N. H. F. (2006). The safety of nickel containing dental alloys. *Dental Materials: Official Publication of the Academy of Dental Materials*, 22(12), 1163–1168.

van Dijken, J. W. (2000). Direct resin composite inlays/onlays: an 11 year follow-up. *Journal of Dentistry*, 28(5), 299–306.

Veneziani, M. (2017). Posterior indirect adhesive restorations: updated indications and the Morphology Driven Preparation Technique. *The International Journal of Esthetic Dentistry*, 12(2), 204–230.

Wassell, R. W., Walls, A. W., & McCabe, J. F. (1995). Direct composite inlays versus conventional composite restorations: three-year clinical results. *British Dental Journal*, 179(9), 343–349.

Yang, Y., Yang, Z., Zhou, J., Chen, L., & Tan, J. (2020). Effect of tooth preparation design on marginal adaptation of composite resin CAD-CAM onlays. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, 124(1), 88–93.

Bölüm 13

GREFTSİZ MAKSİLLER SİNÜS LİFT TEKNİĞİ

Levent CİĞERİM[1],
Zeynep Dilan ORHAN[2],
İbrahim DOĞRU[3]

1 Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi https://orcid.org/0000-0001-5218-8568
2 Dr. Öğr. Üyesi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi https://orcid.org/0000-0003-1333-9073
3 Dt. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi https://orcid.org/0000-0001-9174-9401

Dişsiz kretlerde zaman içerisinde oluşan rezorpsiyonlar protetik rehabilitasyon öncesinde vertikal ve horizontal kemik augmentasyonu ihtiyacı doğurmaktadır. Üst çene için bakıldığında zamanla oluşan rezorpsiyonla beraber maksiler sinüste oluşan sarkma nedeniyle de vertikal yetersizlik görülebilmektedir. İmplant destekli protetik rehabilitasyon planlanan bu hastalarda zigomatik implantlar, açılı implantlar veya maksiler sinüs lift (MSL) teknikleri kullanılarak vertikal kemik augmentasyonuyla geleneksel implantlar yapılabilir.

Maksiller Sinüs Anatomisi

Başarılı bir MSL için maksiler sinüs ve komşu yapıların anatomisi ve biyolojik önemi bilinmelidir.

Maksiller sinüs: Maksilla içinde orbita tabanı ile üst alveolar kemik arasında yerleşimli ve kendine özgü Schneiderian membranı (SM) denilen silyalı bir membran ile sınırlandırılmış bir boşluktur. Boşluklu olan bu yapının yan duvarlarında ve zemininde kemik septa olarak bilinen ince bir kortikal yapı bulunabilir[1]. Sinüs septaları; maksiller sinüste %25 ile %70 arasında görülen, ince, kırılgan, orak şeklindeki kemik çıkıntılarına denir. Septalar sinüsü iki veya daha fazla boşluğa bölebilir. Doğumdan önce geliştiklerinde primer septa, diş çekimi sonrasında maksiller sinüs tabanının pnömatizasyonundan kaynaklananlara sekonder septa denir. Septalar maksiller sinüs membranına sıkı bir şekilde yapıştıkları için özellikle sinüs tabanına yerleşimli olanlarda cerrahi komplikasyon oranı artar. Maksiller sinüsün beslenmesi posterior superior, infraorbital ve büyük palatinal arterlerden sağlanır. Anatomik yakınlıktan dolayı lateral pencere açılarak MSL yapılırken posterior superior alveolar arter iyi değerlendirilmelidir. Krestal yaklaşımla MSL yapılmasında ise genellikle arteriyel yaralanma riski düşüktür.

MAKSİLLER SİNÜS LİFT TEKNİKLERİ

Sinüs pnömatizasyonu nedeniyle sinüs sınırları maksiler diş kökleri arasına, dişsizlik durumunda alveolar kret tepesine kadar inebilmektedir. Bu durumdaki hastalara implant destekli protetik rehabilitasyon planlandığında vertikal yetersizlikten dolayı farklı yaklaşımlarla sinüs membranının kaldırılması ve gerekli durumlarda greft uygulanması gerekmektedir. İlk olarak Tatum tarafından önerilen ve daha sonra Boyne ve James tarafından geliştirilen MSL, sinüs membranına yaklaşım yöntemine göre internal ve eksternal sinüs lift olarak ikiye ayrılır. Sinüs membranına lateralden pencere açılarak yaklaşıma eksternal veya açık sinüs lift, alveolar kretten yaklaşılarak membranın kaldırılması ise internal veya kapalı sinüs lift olarak adlandırılır. Genel olarak sinüs tabanı ve kret tepesi mesafesi 6 mm üzerinde olan vakalarda internal yaklaşım, 6 mm ve aşağısında olduğu durumlarda eksternal yaklaşım ile sinüs tabanı kaldırma işlemi yapılır.

KAYNAKÇA

1- Lessa, A. M. G., Oliveira, V. S., Costa, R. B. A., Meneses, A. T. R., Crusoé-Rebello, I., Costa, F. W. G., & Neves, F. S. (2023). Anatomical study of the maxillary sinus: Which characteristics can influence its volume? Surgical and Radiologic Anatomy: SRA, 45(1), 81-87. https://doi.org/10.1007/s00276-022-03055-x

2- Schou, S. (2017). Maxillary Sinus Membrane Elevation With Simultaneous Installation of Implants Without the Use of a Graft Material: A Systematic Review. Implant Dentistry, 26(4). https://journals.lww.com/implantdent/Fulltext/2017/08000/Maxillary_Sinus_Membrane_Elevation_With.21.aspx

3- Kato, S., Botticelli, D., De Santis, E., Kanayama, M., Ferreira, S., & Rangel-Garcia Jr, I. (2021). Sinus mucosa thinning and perforation after sinus augmentation. A histological study in rabbits. Oral and Maxillofacial Surgery, 25(4), 477-485. https://doi.org/10.1007/s10006-021-00946-y

4- Lundgren, S., Anderson, S., Gualini, F., & Sennerby, L. (2004). Bone Reformation with Sinus Membrane Elevation: A New Surgical Technique for Maxillary Sinus Floor Augmentation. Clinical Implant Dentistry and Related Research, 6(3), 165-173. https://doi.org/10.1111/j.1708-8208.2004.tb00217.x

5- Lie, S. A. N., Claessen, R. M. M. A., Leung, C. A. W., Merten, H.-A., & Kessler, P. A. W. H. (2022). Non-grafted versus grafted sinus lift procedures for implantation in the atrophic maxilla: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery, 51(1), 122-132. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2021.03.016

6- Otero, A. I. P., Fernandes, J. C. H., Borges, T., Nassani, L., Castilho, R. de M., & Fernandes, G. V. de O. (2022). Sinus Lift Associated with Leucocyte-Platelet-Rich Fibrin (Second Generation) for Bone Gain: A Systematic Review. Journal of Clinical Medicine, 11(7), 1888. https://doi.org/10.3390/jcm11071888

7- Dohan Ehrenfest, D. M., Andia, I., Zumstein, M. A., Zhang, C.-Q., Pinto, N. R., & Bielecki, T. (2014). Classification of platelet concentrates (Platelet-Rich Plasma-PRP, Platelet-Rich Fibrin-PRF) for topical and infiltrative use in orthopedic and sports medicine: Current consensus, clinical implications and perspectives. Muscles, Ligaments and Tendons Journal, 4(1), 3-9.

8- Chaushu, L., Chaushu, G., Better, H., Naishlos, S., Kolerman, R., Aragoneses, J. M., … Nissan, J. (2020). Sinus Augmentation with Simultaneous, Non-Submerged, Implant Placement Using a Minimally Invasive Hydraulic Technique. Medicina, 56(2), 75. https://doi.org/10.3390/medicina56020075

9-Testori, T., Weinstein, T., Taschieri, S., & Wallace, S. S. (2019). Risk factors in lateral window sinus elevation surgery. Periodontology 2000, 81(1), 91–123. https://doi.org/10.1111/prd.12286

10-Croes, M., van der Wal, B. C. H., & Vogely, H. C. (2019). Impact of Bacterial Infections on Osteogenesis: Evidence From In Vivo Studies. Journal of Orthopaedic Research, 37(10), 2067-2076. https://doi.org/10.1002/jor.24422

11-Manekar, V. S. (2020). Graftless crestal hydraulic sinus lift with simultaneous implant insertion. National Journal of Maxillofacial Surgery, 11(2), 213-218. https://doi.org/10.4103/njms.NJMS_38_19

12- Parra, M., Olate, S., & Cantín, M. (2017). Clinical and biological analysis in graftless maxillary sinus lift. Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons, 43(4), 214–220. https://doi.org/10.5125/jkaoms.2017.43.4.214

13-Stacchi, C., Bernardello, F., Spinato, S., Mura, R., Perelli, M., Lombardi, T., Troiano, G., & Canullo, L. (2022). Intraoperative complications and early implant failure after transcrestal sinus floor elevation with residual bone height ≤5 mm: A retrospective multicenter study. Clinical oral implants research, 33(8), 783–791. https://doi.org/10.1111/clr.13959

Bölüm 14

YOĞUN BAKIMDA AKUT PANKREATİT TANI VE TEDAVİSİ

***Berna YILMAZ*[1]**

1 Yoğun bakım uzmanı

Manisa Şehir Hastanesi, Manisa, Türkiye

OID: https://orcid.org/0000-0001-9624-1535

GİRİŞ

Akut pankreatit (AP), proteolitik pankreatik enzimlerin aktivasyonu sonucu gelişen pankreasın inflamasyonudur. Sitokinler ve inflamatuar mediyatörlerin oluşturduğu pankreasın bu otodijestif hasarına sistemik enflamasyon çoğunlukla eşlik eder. Hastaların % 80'inde semptomatik tedavi ve destek tedavisi 3-4 gün içinde klinik düzelme için yeterlidir ancak % 3-17 ' sinde mortalite yüksek olabilir (1). Komplike vakalarda hospitalizasyon gerektiren pankreatik veya ekstrapankreatik nekrozda organ yetmezliği geliştiğinde mortalite % 35 e yükselir (2). Hastalığın ilk 7-14 gününde sistemik inflamatuar yanıt sendromu (SIRS) ve kardiyopulmoner veya renal organ hasarı gelişir. Bu erken fazda bakteriyemi ve pnömoni sık görülür ancak pankreas enfeksiyonu çoğunlukla eşlik etmez (3). Akut pankreatitte ölümlerin en sık nedeni enfeksiyon ile ilişkilidir. Hastaların % 40 ila 70 'inde görülen nekrotik pankreasın enfeksiyonu çoğunlukla hastalığın ikinci veya üçüncü haftasında gelişir (4). Hastalarda tedavi stratejileri enfeksiyon kontrolü ve organ yetmezliğinin önlenmesini amaçlamaktadır.

Bu bölümde AP' in etiyolojik nedenleri, patofizyolojisi, tanısı, evreleme, prognoz ve tedavisi incelenecektir.

AP ETİYOLOJİSİ

AP'li hastaların %10-20' sinde tanımlanabilen bir sebep olmaması nedeniyle idiyopatik pankreatit olarak kabul edilirler. Gelişmiş ülkelerde %70-80'inde alkol tüketimi veya safra yolu taşı sık nedenlerdir. Geriye kalan % 5-10' lük hasta grubunda hipertrigliseridemi, hiperkalsemi, ilaç ilişkili, enfeksiyon, otoimmunite, genetik mutasyonlar, oddi sfinkter disfonksiyonu, malignite, travma (ERCP sonrası dahil olmak üzere), iskemi, malnutrisyon gibi çeşitli etiyolojik nedenler görülebilir (5). Erkeklerde görülme sıklığı kadınlardan fazladır. Kadınlarda biliyor pankreatit daha sık görülürken erkeklerde alkolik pankreatit daha sık olarak rastlanır. İleri yaşta kolelithiazis prevelansında artışa bağlı biliyer pankreatit sıklığı artar (6).

AP PATOGENEZİ VE GENLER

Akut pankreatitte enflamasyonu başlatan mekanizma henüz netlik kazanmamıştır. Erken fazında asiner hücrelerde sekresyonda değişiklikler, proteazların hücre içi aktivasyonu ve inflamatuar mediatörlerin salınımı gerçekleşir. Proteolitik bir enzim olan tripsinin uygunsuz salınımı başlatıcı sebep olarak bilinir. Pankreasta tripsin aktivitesi asiner hücrelerden salgılanan pankreatik sekretuar tripsin inhibitörü (PSTI) ile inhibe edilir (7). Çeşitli koruyucu mekanizmalar pankreasta otosindirimi önler ve bu mekanizmalarda meydana gelen mutasyonlar akut pankreatit gelişimine yol açar ve /veya ciddiyetini belirler.

KAYNAKÇA

1.van Brunschot S, van Grinsven J, van Santvoort HC, Bakker OJ, Besselink MG, Boermeester MA, et al. Endoscopic or surgical step-up approach for infected necrotising pancreatitis: a multicen- tre randomised trial. Lancet. 2018;391(10115):51- 8

2. Banks PA, Bollen TL, Dernevis C, Gooszen HG, Johnson CD, Sare MG, Tsiotos CG, Vega SS;Acute Pancreatitis Classification Working Group. Classification of acute pancreatitis-2012. Gut. 2013; 62:102-11.

3. Gliem N,Ammer-Herrmenau C, Ellenrieder V, Neesse A. Management of Severe Acute Pancreatitis: An Update. Digestion.2021:102 (4): 503-507.

4. Besselink MG, van Santpoort HC, Boermeester MA, Nieuwenhuijs VB, van Goor H, Dejong CH, et al. Dutch Acute Pancreatitis Study Group. Timing and impact of infections in acute pancreatitis. Br J Sure 2009; 96: 267-73.

5. Zilio MB, Eyff TF, Azeredo-Da-Silva ALF, Bersch VP, Osvaldo AB, A systematic review and meta-analysis of the etiology of acute pancreatitis. HPB (Oxford).2019; 21(3): 259-267.

6. Huh JH, Jeon H, Park SM, Choi E, Lee GS, Kim JW, et al. Diabetes Mellitus is Associated With Mortality in Acute Pancreatitis. J Clin Gastroen- terol. 2018;52(2):178-83.

7. Mayerle J, Sendler M, Hegyi E, Beyer G, Lerch MM, Sahin-Tóth M. Genetics, Cell Biology, and Pathophysiology of Pancreatitis. Gastroenterology 2019; 156: 1951-1968.e1 [PMID: 30660731 DOI: 10.1053/j.gastro.2018.11.081]

8. Masamune A, Kotani H, Sörgel FL, Chen JM, Hamada S, Sakaguchi R, Masson E, Nakano E, Kakuta Y, Niihori T, Funayama R, Shirota M, Hirano T, Kawamoto T, Hosokoshi A, Kume K, Unger L, Ewers M, Laumen H, Bugert P, Mori MX, Tsvilovskyy V, Weißgerber P, Kriebs U, Fecher-Trost C, Freichel M, Diakopoulos KN, Berninger A, Lesina M, Ishii K, Itoi T, Ikeura T, Okazaki K, Kaune T, Rosendahl J, Nagasaki M, Uezono Y, Algül H, Nakayama K, Matsubara Y, Aoki Y, Férec C, Mori Y, Witt H, Shimosegawa T. Variants That Affect Function of Calcium Channel TRPV6 Are Associated With Early-Onset Chronic Pancreatitis. Gastroenterology 2020; 158: 1626-1641.e8 [PMID: 31930989 DOI: 10.1053/j.gastro.2020.01.005]

9. Mederos MA, Reber HA, Girgis MD. Acute Pancreatitis: A Review. JAMA 2021; 325: 382-390 [PMID: 33496779 DOI: 10.1001/jama.2020.20317]

10. Gardner TB. Acute Pancreatitis. Ann Intern Med 2021; 174: ITC17-ITC32 [PMID: 33556276 DOI: 10.7326/AITC202102160]

11. Vela S, Guerra A, Farrell G, Trivedi S, Chaffin H, Rood C, Singh R, Kostenko S, Chang YH, Snozek C, Patel K, Khatua B, Singh VP. Pathophysiology and Biomarker Potential of Fatty Acid Ethyl Ester Elevation During Alcoholic Pancreatitis. Gastroenterology 2021; 161: 1513-1525 [PMID:

34303660 DOI: 10.1053/j.gastro.2021.07.029]

12. Harshit Kumar A, Singh Griwan M. A comparison of APACHE II, BISAP, Ranson's score and modified CTSI in predicting the severity of acute pancreatitis based on the 2012 revised Atlanta Classification.Gastroenterol Rep (Oxf). 2018 May;6(2):127-131. doi: 10.1093/gastro/gox029. Epub 2017 Jul 28. PMID: 29780601

13. Komolafe O, Pereira SP, Davidson BR, Gurusamy KS. Serum C-reactive protein, procalcitonin, and lactate dehydrogenase for the diagnosis of pancreatic necrosis. Cochrane Database Syst

Rev. 2017;4(4):Cd012645.).

14. Szatmary P, Grammatikopoulos T, Cai W, Huang W, Mukherjee R, Halloran C, Beyer G, Sutton R. Acute Pancreatitis: Diagnosis and Treatment. Drugs. 2022 Aug;82(12):1251-1276. doi: 10.1007/s40265-022-01766-4. Epub 2022 Sep 8. PMID: 36074322; PMCID: PMC9454414.

15. Gou S, Yang Z, Liu T, Wu H, Wang C. Use of probiotics in the treatment of severe acute pancreatitis: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Crit Care. 2014 Mar 31;18(2):R57. doi: 10.1186/cc13809. PMID: 24684832; PMCID: PMC4056604.

16. Mandalia A, Wamsteker EJ, DiMagno MJ. Recent advances in understanding and managing acute pancreatitis. F1000Res. 2018 Jun 28;7:F1000 Faculty Rev-959. doi: 10.12688/f1000research.14244.2. PMID: 30026919; PMCID: PMC6039949.

17. Wolfe D, Kanji S, Yazdi F, Barbeau P, Rice D, Beck A, Butler C, Esmaeilisaraji L, Skidmore B, Moher D, Hutton B. Drug induced pancreatitis: A systematic review of case reports to determine potential drug associations. PLoS One. 2020 Apr 17;15(4):e0231883. doi: 10.1371/journal.pone.0231883. PMID: 32302358; PMCID: PMC7164626.

Sosyal & Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar - I

Mart 2023

Editörler

Doç. Dr. Güneş SALI
Doç. Dr. Ayşe ÇATALCALI CEYLAN

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Güneş SALI

Doç. Dr. Ayşe ÇATALCALI CEYLAN

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-703-4

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE NÜFUS SİYASETİNDE SAĞLIK POLİTİKALARININ ETKİSİ

Gül ÇAKIR 1

Bölüm 2

AMERİKA'DA MİLYONER OLMA MACERALARINDAN BİRİ

ONE OF THE ADVENTURES OF BEING A MILLIONAIRE IN AMERICA

Meryem GÜNAYDIN 23

Bölüm 3

GELİNCİK DAĞI (ÇERMİK-DİYARBAKIR) PERİBACALARI VE DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

Kemal KIRANŞAN 35

Bölüm 4

COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ TABANLI EROZYON DUYARLILIK ANALİZİ: KARAKÖPRÜ ÖRNEĞİ

Mustafa Recep İRCAN, Neşe DUMAN 53

Bölüm 5

TOPLUMSAL CİNSİYET VE DİN ODAKLI ÇALIŞMALARIN EPİSTEMOLOJİSİNE YÖNELİK BİR AÇILIM: FEMİNİST EPİSTEMOLOJİ VE İSLAMİ FEMİNİZM

Senem GÜRKAN, Erkan PERŞEMBE 77

Bölüm 6

MUHASEBE EĞİTİMİNDE ŞEMAYA DAYALI ÖĞRETİM STRATEJİSİNİN KULLANIMI

Tolga YEŞİL 91

Bölüm 7

PSİKOLOJİ VE SANAL GERÇEKLİK

Banu SAYINER 105

Bölüm 8
ABD İKLİM POLİTİKALARI VE FARKLI BAŞKANLIK DÖNEMLERİNDEKİ GELİŞMELER
Evren SAPMAZ VERAL 135

Bölüm 9
MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE AKIŞKAN MODERNİTE'DE ÖNE ÇIKAN RİSKLER
İrfan YILDIRIM 159

Bölüm 10
TÜRKİYE'NİN NATO'DAKİ AKTİF FAALİYETLERİ (1952-2022)
Nurhan AYDIN, Kübranur Öztürk DERİCİ 183

Bölüm 11
TÜRK DEMOKRASİSİ'NİN SANCILI GÜNLERİ: YEREL BASINA GÖRE 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ'NİN MUĞLA' YA YANSIMASI
Seher AKÇA 203

Bölüm 12
AKTİF YAŞLANMADA SPOR KÜLTÜRÜ: LİTERATÜR EKSENLİ BİR ANALİZ
Ahmed Hamza ALPAY, Mehmet YÖNAL 223

Bölüm 13
MADDİ YOKSUNLUĞUN BEKAR ANNELİ HANELERDEKİ EKONOMİK KIRILGANLIKLARI
Özlem KİREN GÜRLER 235

Bölüm 14
BİNGÖL İLİNDE TARIM VE HAYVANCILIK FAALİYETLERİ
Mehmet Emin YAKUT 249

Bölüm 15
TÜRK LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN KUŞAK VE YOL PROJESİ KAPSAMINDA MODERN İPEK YOLU TİCARETİNDEN BEKLENTİLERİNİN ARAŞTIRILMASI
Veli Ahmet ÇEVİK, Tülin DURUKAN 281

Bölüm 16
ÇELİŞMEZLİK İLKESİNİ METAFİZİK BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLEME
Eyüp ALSANCAK 307

Bölüm 17
KÜMELEME ANALİZİ İLE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA
Ceren YAMAN YILMAZ 323

Bölüm 18
Z KUŞAĞININ DİJİTALYAPISI VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA
Mehmet YALÇINKAYA 339

Bölüm 19
BÖLGESEL KALKINMA VE TURİZM
Serdar CEYLAN, İhsan BULUT 355

Bölüm 20
BEŞERİ SERMAYE: TEMEL UNSURLARI VE ARTAN ÖNEMİ
Kadir SAİN, Şakir BERBER 385

Bölüm 21
SİGORTACILIKTA YENİ ÜRÜN GELİŞTİRME VE ÇEŞİTLENDİRME
Mehmet Zafer TAŞCI 403

Bölüm 22
FAİZ ORANI PARİTESİ GEÇERLİLİĞİNİN TESTİ: TÜRKİYE ÜZERİNE SINIR TESTİ UYGULAMASI
Taner TAŞ 417

Bölüm 1

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE NÜFUS SİYASETİNDE SAĞLIK POLİTİKALARININ ETKİSİ

Gül ÇAKIR[1]

1 Dr. Öğretim Görevlisi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, gul.karacaer@deu.edu.tr (orcid:0000-0003-0041-9293)

Giriş:

Nüfus kelimesi genel anlamda belli bir alanda aynı zaman diliminde yaşayan insan sayısı olarak ifade edilmektedir (Aksu, 1998, s.219). Ülkelerin coğrafi özellikleri, iklimi, sağlık koşulları, sosyal, ekonomik gücü ve güvenlik koşulları sahip olduğu insan sayısını belirleyen faktörler arasında sayılmaktadır. Sahip olunan insan potansiyelinin niteliği ülkelerin refahı üzerinde etkisi çoğu zaman devletlerin nüfus siyasetinin bir belirleyicisi olmuştur. Bazı devletler, coğrafyalarındaki insan sayısını arttırmaya yönelik politikalar güderken bazıları ise sahip olunan nüfusu kontrol altına almaya çalışmaktadırlar. Türkiye ise kuruluşunun ilk yıllarından itibaren sahip olunan nüfusu sayısal olarak belirlemeye ve nüfusu artırmaya öncelik vermişti. Anadolu'da uzun süre devam eden savaşların bir sonucu olarak ülke nüfusu önemli ölçüde azalmıştı. Bu yeni nüfus düzeninde özellikle erkek sayısında önemli ölçüde bir düşüş yaşanmıştı (Kaştan, 2006, s.1).

Yeni devletin elinde ülke nüfusu ile ilgili güvenilir bir istatistik veya kaynak bulunmamaktaydı. Mustafa Kemal Paşa'ya göre; Anadolu'nun düşman işgalinde bulunduğu süreçte tüm nüfus kayıtları yok olmuştu. Bu nedenle ülkedeki nüfus sayısının acilen saptanması, bunun için de bir nüfus sayımının yapılması ve nüfus sicillerinin yenilenmesi gerekliydi. Türkiye'nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren nüfus sorunu devletin en yaşamsal sorunlarından biri olarak belirmişti. Ülkelerin askeri, yönetsel, ekonomik sorunlarının çözümlenmesi ve bu bağlamda yeni politikaların üretilmesi ülkedeki insan sayısının öğrenilmesi ile doğru orantılıydı. Bu durum Türkiye için de geçerli idi. Bu nedenle ülkenin gerçek nüfus miktarı saptanmalı, düzenli istatistikler tutulmalı ve yapılan sayımların sonucunda nüfus politikaları yeniden şekillenmeliydi. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada yeni devletin kuruluşunun ilk yıllarında hükümetin, ülkede yaşanan bir dizi felaketle uğraşmak zorunda kaldığını belirtmişti. Bu nedenle nüfus sorunu ile ilgilenilememişti. Parlamentoda, nüfus sorunu acil olarak ele alınmalı, nüfus sayımı ile ilgili yasa tasarısı ve akabinde de kanun çıkartılmalıydı (TBMM ZC, 1 Mart 1339,s.5).

Türkiye'deki nüfus politikalarının temellerinin atılmasında Mustafa Kemal Paşa'nın rolü büyüktü. Mustafa Kemal Paşa, nüfus politikalarının oluşturulması ve saptanmasında öncülük etmişti. Ülkenin sosyal ve ekonomik gelişiminin nüfusun niteliği ve niceliği ile olan bağlantısının farkında olan Mustafa Kemal Paşa yaptığı konuşmalarda özellikle de 1922 yılından itibaren nüfus meselesine dikkat çekmişti. Özellikle de sağlık ve nüfus politikalarını aynı düzlemde kesiştirmeye çalışmıştı. Türk toplumunun sağlığının korunması, güçlendirilmesi, salgın hastalıklarla mücadele edilmesi, toplumu oluşturan bireylerin bedenen sağlıklı bir yapıya ulaştırılması, üretken hale getirilmesi gerektiğini ifade eden Mustafa Kemal

KAYNAKÇA

1.Arşivler

TC. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi(BCA)

BCA, (16.08.1927). Kurum:30-10-0-0.Yer : 25.145.21.

BCA, (20.03.1927).Kurum: 30-18-1-1. Yer: 23-18-9.

BCA, (27.12.1926).Kurum: 30-10-0-0. Yer:124.884.8.

2.Resmi Yayınlar

28 Teşrin-i Evvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri,Vilayet, Kaza, Şehir ve Köyler İtibariyle Türkiye Nüfusu. (1928). Türk Ocakları merkez heyeti matbaası.

28 Teşrin-i evvel 1927 umumî nüfus tahriri.(1929). usuller, kanun ve talimatnameler, neticelerin tahlili. fasikül III. Ankara: Başvekâlet Müdevvenat Matbaası.

İstatistik Göstergeler 1923-2011.(2012). Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.

Millet Meclisi Tutanak Dergisi.(1 Kasım 1924). D.II. C.10. S.1.

T.C. Resmi Gazete (23 Mayıs 1935). No:3010.

T.C. Resmi Gazete (6 Mayıs 1930). No:1489.

T.C. Resmi Gazete. (4 Ağustos 1926). No:438.

T.C. Resmi Gazete. (7 Mart 1337). No:5.

Tahrir memurlarına mahsus mufassal talimatname.(1927). İstanbul: Dâhiliye Vekâleti Nüfus Müdüriyet-i Umumiyesi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri (TBMM ZC)

TBMM ZC (1 Nisan 1927). D.II. C.31. İ.IV. 33-45.

TBMM ZC (17 Mayıs 1933). D.IV. C.15. İ.2. 127-128.

TBMM ZC. (1 Mart 1338). D.I. C.18. Birinci İçtima.4.

TBMM ZC. (1 Mart 1339). D.I. C.28. Birinci İçtima. 5.

TBMM ZC. (19 Şubat 1340). D.II. C.6.106. İçtima.125.

TBMM ZC. (2 Mayıs 1336). C.I. İ.9.185.

TBMM ZC. (21 Kânûn-ı Evvel 1341). D.II. C.20.İçtima III. 202.

TBMM ZC. (21 Mart 1927). 2. Dönem. C.30. Birleşim 45.184.

TBMM ZC. (25 Mayıs 1935). D.V. C.8.235-240.

TBMM ZC. (25 Mayıs 1937). D.V. C.18.İ.2. 64. İnikat. 231-238.

TBMM ZC. (26 Aralık 1336). D.I. C.7. 33-47.

TBMM ZC. (26 Aralık 1336). D.I. C.7.36.

TBMM ZC. (5 Şubat 1337). D.I. C. VIII. İ.I. 84-89.

TBMM ZC.(24 Mayıs 1939). D VI. C.II.16. İnikat. 240-246.

TBMM ZC.(25 Mayıs 1935). D.V. C.8. 29. İnikat. 240-246.

TC. Resmi Gazete. (2 Haziran 1926). Merkezi İstatistik Dairesi İhdasına ve Vezâifine Müteallik Talimatname. No:388.

TC. Resmi Gazete. (20 Nisan 1927). No:587.

TC. Resmi Gazete. (6 Mayıs 1930). No:1489.

TC. Resmi Gazete. (6 Mayıs 1930). No:1489.

TC. Resmi Gazete. (6 Teşrîn-i Evvel 1934).No:2821.

Türkiye nüfusu.(1928) .Türkiye Cumhuriyeti Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyeti Ûmumiyesi Neşriyatı. Ankara: Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası.

Umumî nüfus tahriri: 28 Teşrin-i Evvel 1927 muvakkat rakamlar.(1927). Ankara: Başvekâlet Merkezi İstatistik Müdüriyet-i Umûmmiyesi Neşriyatı.

3.Süreli Yayınlar

a.Gazeteler

Akşam
Cumhuriyet
Hâkimiyet-i Milliye
Ulus

B.Dergiler

Gürbüz Türk Çocuğu
Resimli Ay
Ülkü

4.Telif ve Tetkik Eserler

Aksu, L. (1998) . Dünya'da ve Türkiye'de nüfus analizleri. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*. 25. 219-311.

Akkoyun, T. (2000). Cumhuriyet'in ilk yıllarında bekarlık vergisi teşebbüsleri. *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Tarih İncelemeleri Dergisi*. 15. 183-198.

Ali Vahid. (1924). *Birkaç Söz, Annelere, Memedeki Çocuk Nasıl Beslenir*, İstanbul: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti Hıfzıssıhha Şubesi Vatan Matbaası.

Annelere ve Çocuklara Salname. (1927). İstanbul: Ahmed İhsan Matbaası.

Asım İsmail. (1927). *İkinci Milli Türk Tıp Kongresi- verem mücadelesinin anahatları*, Ankara: Kader Matbaası

Atay, F.R. (25 İlk Teşrin 1935). Nüfusumuz. *Ulus*.1.

Barker, Z.N. (Mayıs 1935) .Yavrularımızın değerini bilelim. *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, V(27). 206-212.

Besim Ömer.(1339). *Nüfus meselesi ve küçük çocuklarda vefiyat.* İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Cemal Zeki Önal.(1928). Gebelik, doğum, lohusalık hıfzıssıhhası ve bu devrede görülen hastalık ve ölümlerden korunma çareleri. İstanbul: Kader Matbaası.

Cumhuriyet (27 Şubat 1937). Nüfus kütükleri ıslah edilecek- nüfus işleri için meclise üç kanun lâyihası verildi. 2.

Cumhuriyet Halk Partisi On Beşinci Yıl Kitabı (22 Teşrin-i Sâni 1938). Cumhuriyet Halk Partisi Yay.

Çakır, G. (2022). *Atatürk döneminde çocuk kadın ve aile algısı.* İstanbul: Libra Yay.

Dr. Ali Şükrü (Kânûn-ı Sâni). sağlam bir çocuk elde etmek için gebelik zamanında yapılması lazım gelen tedbirler. *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası*. 4. 18-20.

Dr.Fuat (Umay).(Şubat 1927). Milli facia: çocuklarımız yüzde yetmiş ölüyor. *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası.* 5.4.

Erdal, İ. (2011). Ülkü mecmuasına göre erken cumhuriyet dönemi nüfus politikası (1923-1938). *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi12.(*48).779-790.

Fatma Reşid. (Kânûn-ı Sâni 1927). Amerika'da çocuklar saltanat sürüyorlar. *Gürbüz Türk Çocuğu Mecmuası,* 4.4.

Gürgan, M. (2013). Cumhuriyetin ilk yıllarında, İzmir Veremle Mücadele Cemiyeti'nin propaganda faaliyetleri. *İzmir Göğüs Hastanesi Dergisi*, 26(2). 139-144.

İlikan Rasimoğlu, C. G. (2018). Verem iyi olur bir hastalıktır: Cumhuriyetin ilk yıllarında verem mücadelesi ve siyaset. *Toplumsal Tarih*. 296. 50-60.

İsmail Kenan.(1342). İçtimai Hastalıklardan Tahaffuz ve Vikaye Çareleri, İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası.

Karacaer Çakır, G. (2021). Cumhuriyet dönemi toplum sağlığı politikalarında bulaşıcı hastalıklar 1920-1940, *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (53). 202-228.

Kaştan, Y. (2006). Cumhuriyet döneminde nüfus hareketlerinin fonksiyonu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.7(1).65-76.

Oktay, E. Y. (2014). Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze uygulanan nüfus politikaları. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7). 31-53.

Onur, A. A. (28 Nisan 1938). Fennî doğumun nüfusun artmasında ehemmiyeti. *Akşam*. 6.

Resimli Ay (Nisan 1927).Çocuk Doğumu, Çocuk Ölümü ve Çocuk Iskatı Hakkında Doktorlarımız Ne Diyor?. 2(4). 30-33.

Sarc, Ö. C. (*2 İlkteşrin 1935)*. Yeni nüfus sayımımız. *Ulus.2.*

Sarıkaya, M.(2011). *Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti (1921-1935).* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Server Kamil (Tokgöz). (1928). *Verem hakkında öğütlerim*, İstanbul: Vilayet Matbaası.

Temel, M. (2008). *Atatürk döneminde bulaşıcı ve salgın hastalıklarla mücadele*, İstanbul: Nehir Yay.

Tengirşek, Y. K. (7 İlkteşrin 1935) 935 nüfus sayımı. *Ulus.* 3.

Toprak, Z. (1987). İstanbul'da fuhuş ve zührevi hastalıklar 1914-1933. *Tarih ve Toplum*. 31-40.

Tuğluoğlu, F. (2008)Türkiye'de sıtma mücadelesi 1924-1950. *Türkiye Parazitoloji Dergisi*. 32(4).351-359.

Tuğluoğlu, F. (2012) .Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci nüfus sayımı: 20 İlkteşrin 1935 "Ne Bir Eksik Ne Bir Fazla". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*. 25.62.

Ülkü (Birinci Teşrin 1933). Cumhuriyetin sağlık, bakım ve yardım işleri, 9(2), 253-257.

Vergili, A. (2020). Sağlık sosyolojisinin ilk kaynakları-cumhuriyet döneminde bulaşıcı hastalıklarla mücadele ve nüfus politikaları. Doğu Kitabevi: İstanbul.

Vergili, A. (2013). *Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönem nüfus politikası (1923-1960)*. Sosyoloji Yıllığı, 22. İstanbul: Doğu Kitabevi

Yıldırım, N.(2010) *İstanbul'un sağlık tarihi,* İstanbul: Düzey Matbaacılık.

Yusuf Kemal. (Kânûn-ı Evvel 1929). frenginin nesillere tesiri ve muafiyet. *Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti Sıhhiye Mecmuası.* 5(33).

Dijital Kaynaklar

https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istatistik-umum-mudurlugu/ E.T. 10.01.2023
https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Tarihce# E.T.26.12.2022

Bölüm 2

AMERİKA'DA MİLYONER OLMA MACERALARINDAN BİRİ

ONE OF THE ADVENTURES OF BEING A MILLIONAIRE IN AMERICA

Meryem GÜNAYDIN[1]

1 Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, E-posta: mgnydn@yahoo.com ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3957-1471

Giriş

Mehmet Zekeriya Sertel ve eşi Sabiha Sertel Türk basınına önemli çalışmalarıyla katkıda bulunmuş iki önemli isimdir. 1919'da Amerika'da Columbia Üniversitesi'nde eğitim görmek üzere bulunmuşlardır. Amerika'da kaldıkları sürede burada bulunan göçmen Türkleri ve yaşadıkları yerleri ziyaret ederek Türk işçilerini yakından dinleme fırsatı bulmuşlardır (Sertel, 2001, s. 91). Türk işçilerinin aralarında örgütlenebilmeleri için çalışmalarda bulunmuşlardır (Sertel, 1987, s. 41-43). 1923 yılında eğitimlerini tamamlayan çift Türkiye'ye geri dönmüştür.

Serteller, Amerika hatıralarını, özellikle göçmen Türklerin yaşamlarına ilişkin gözlemlerini kaleme almışlardır. Amerika'da 1919-1923 yılları arasında bulundukları dönemde Sabiha ve Zekeriya Sertel'in Amerika Mektupları Vakit Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Sabiha Zekeriya ve M. Zekeriya adıyla kaleme alınan mektuplarında Amerika ile Türkiye arasındaki siyasi ve ticari münasebetler bir takım konular etrafında ele alınmıştır. Ancak mektupların en temel konusu Amerika'daki göçmen Türkler olmuştur. Bu yazı dizisinde Osmanlı göçmenlerinin vaziyetlerinden özellikle iş ve barınma sorunlarından, çalışma koşullarından, eğitimlerinden, sosyal hayatlarından, Amerika'daki Türk cemiyetleri ile çalışmalarından bahsedildiği gibi Milli Mücadele yıllarına denk gelen bu dönemde Amerika'daki Türklerin yardım faaliyetlerini de anlatmışlardır (Güldürmez, 2016, s. 1-2).

Bu çerçevede mektupların en önemli konusu Amerika'da bulunan Türklerin yaşadığı sorunlardır. Bu konuda mektupların başkahramanı Ahmet isimli bir göçmendir. Ahmet elektrik tahsili görmek üzere Amerika'ya giden bir Türk gencidir. Genç Ahmet'in Amerika'ya gelişi burada yaşadığı sorunlar temsili bir hikaye olarak okuyucuyla paylaşılmıştır. Sabiha Zekeriya adıyla kaleme alınan "*Amerika'da Bir Türk Gencinin Sergüzeşti*" adlı yazı dizisi Ahmet'in Amerika'da yaşadıklarından ve memleketi İzmir'de geride bıraktıklarından bahsederek genç göçmenin ahvalini ortaya koymaktadır (Zekeriya, 21 Teşrin-i Evvel 1920, s. 3).

Ahmet'in Macaristan'da demir çelik tahsilinden Amerika'ya gidişi memleketten kaçmak isteyen gençlere bir ibret olması için kaleme alınan hikayelerden biridir. İzmirli bir ailenin altı çocuğundan biri olan Ahmet'in yoksul hayatı Macar Ticaret Odası'nın altı çocuğun tahsilini üstlenmesiyle değişmiştir. Macaristan'da sanat ve ziraat tahsil etmek üzere gider ve bir sene kalır. Burada demir, çelik ve elektrik öğrenir. Anne ve İzmir hasreti çekmesi üzerine geri döner. Macaristan'da iken birçok arkadaşının tahsil için Amerika'ya gittiğine şahit olmuştur. Amerika'nın ışıltılı ve cazibeli hayatını daha o zaman kavramış olan Ahmet, Amerika'ya gitmek için ihtiyaç duyulan otuz liraya sahip değildir. Bunun için babasından para talep ettiğinde babasından *"akşam ki çorbaya tuz yok"* cevabını almıştır (Ze-

KAYNAKÇA

Güldürmez, S. (2016). *Sabiha ve Zekeriya Sertel'in Vakit Gazetesinde Yayınlanan Amerika Mektupları Üzerine Tematik Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul.

Sertel, S. (1987). *Roman Gibi*, İstanbul: Belge Yayınları.

Sertel, Z. (2001). *Hatırladıklarım*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Zekeriya S. (19 Teşrin-i Evvel 1920). Amerika'da Bir Türk Gencinin Sergüzeşti. *Vakit Gazetesi*, s. 3.

Zekeriya S. (21 Teşrin-i Evvel 1920). Bir Türk Gencinin Sergüzeşti. *Vakit Gazetesi*, s. 3.

Zekeriya S. (22 Teşrin-i Evvel 1920). Amerika'da Bir Türk Gencinin Sergüzeşti. *Vakit Gazetesi*, s. 3.

Zekeriya S. (16 Teşrin-i Evvel 1920). Memleketten Kaçmak İsteyenlere Amerika'da Bir Türk Gencinin Sergüzeşti. *Vakit Gazetesi*, s. 3.

Zekeriya, M. (7 Muharrem 1339). Amerika'da Sahte Bir Muhteri. *Vakit Gazetesi*, s. 2.

Zekeriya, M. (14 Teşrin-i Sânî 1921). Kefen Soyucular Buraya da Geldiler. *Vakit Gazetesi*, s. 2.

Bölüm 3

GELİNCİK DAĞI (ÇERMİK-DİYARBAKIR) PERİBACALARI VE DOĞAL ORTAM ÖZELLİKLERİ

Kemal KIRANŞAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Bingöl Üniversitesi Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, kkiransan@bingol.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-6024-4571

GİRİŞ

"Peri" ve "baca" kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşmuş olan peribacası terimi, garip ve efsanemsi birtakım kabartı ve tepe şekillerini (İzbırak, 1977) ifade etmektedir. Yabancı dillerde peribacaları için " hoodoos, capped earth pillars, ladies with hairdos, erosion columns, fairy chimneys, chimney rocks" gibi farklı kelimeler kullanılır. Peribacaları "kule, koni, silindir, piramid, yuvarlak, tepesi sivri ve şemsiye biçimli, külahlı" (İzbırak 1977) şekiller olup birkaç santim ile 20-30 metre boyutlarındaki (Erinç, 2010) yer şekilleri olarak tanımlanır. Peribacaları, temelde coğrafya (jeomorfoloji) biliminin inceleme konusunu oluşturmakla birlikte petrografik özellikleri nedeniyle jeoloji; turizm ve arkeolojik özellikleri nedeniyle de bazı sosyal bilimlerin ilgi alanına girmektedir.

Peribacaları, kurak, yarı kurak ve yarı nemli morfoklimatik bölgelerdeki flüvyal ve flüvyo-volkanik topografyanın özel bir türü olan "badlans topografyası" içerisinde gelişen ve uzun ömürlü olmayan aşınım şekilleridir. Peribacalarının oluşumunda jeoloji, jeomorfoloji, iklim, bitki örtüsü, hidrografya ve zaman faktörleri etkilidir. Peribacaları "başlık ve gövde" olmak üzere iki bölümden oluşmakla birlikte sadece gövdeden oluşanları da bulunur. Peribacalarının oluşumunda farklı direnç özelliğine sahip olan volkano-sedimanter, volkanoklastik (piroklastik) ve sedimanter kayaçlar rol oynar. Peribacası oluşumları geçmişten günümüze pek çok araştırmacının ilgisini çekmiş ve birçok araştırmaya konu olmuştur. Bu araştırıcılar tarafından peribacalarının oluşumu ile ilgili çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Türkiye'de peribacalarının oluşum yaşı olarak literatürde Kuvaterner'in Pleyistosen ve Holosen devirleri olarak belirtilmektedir (Chaput, 1976; Sür, 1966; Pasquare, 1968; Yalçınlar, 1969; Erinç, 2010; Arık, 1981; Emre, 1985; Emre ve Güner, 1988; Doğaner, 1995; Atalay vd., 2005; Koçman vd., 2006). Türkiye'de peribacaları çoğu yerde görülmekle birlikte karakteristik olarak en iyi gelişmiş ve en çok bilinenleri antik adı Kapadokya olan Ürgüp, Göreme ve Soğanlı Çayı ile Damsa Çayı çevrelerinde olanlarıdır. Kapadokya dışında Manisa Kula çevresinde (Kuladokya), Van Başkale çevresinde (Selçuk ve Zorer, 2017) (Vanadokya), Erzurum Narman çevresinde, Afyon Seydiler çevresinde ve Türkiye'nin diğer birçok bölgesinde peribacası oluşumları görülmektedir. Dünya genelinde peribacalarının görüldüğü yerler Kanada'nın Alberta eyaleti, ABD'nin New Mexico eyaletinin kuzeybatı kesimleri, Montana, Teksas, Arizona eyaletleri, Tayvan Yehliu bölgesi, Fransa Alpleri bölgesi, İtalya ve İspanya'nın değişik yerleridir.

Gelincik Dağı peribacaları, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinin kesiştiği alanda Diyarbakır ilinin Çermik ilçesi sınırları içerisinde yer alır (Şekil 1). Peribacaları, Çermik ilçe merkezinin kuzeybatısında bulunan Gelincik Dağı (1354 m)'nın güneydoğu kesiminde bulunur.

KAYNAKÇA

Arık, A. (1981). Avanos (Nevşehir) Yöresinin Jeomorfolojisi, *Jeomorfoloji Dergisi*, 10(139-154)

Atalay, İ. Ieleıcz, M. Baleanu, D. Erdeli, G. & Marin, I. (2005). Cappadocia: Earth Pillars (Fairly Chimneys) and Badland Topography Region of Turkey, Natural Environment and Civilization, Proceedings of the Third Turkish-Romanian Geographical Academic Seminar, 15-24 September 2004, Balıkesir.

Chaput, E. (1976). *Türkiye'de Jeolojik ve Jeomorfolojik Tetkik Seyahatleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:324, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü Yay. No:11, 2. Baskı, İstanbul.

Doğaner, S. (1995). "Peribacalarının Turizm Bakımından Önemi", *Türk Coğrafya Dergisi*, Sayı: 30, ss.25-39, İstanbul.

Duran, O. Şemşir, D. Sezgin, İ. ve Perinçek, D., (1989). Güneydoğu Anadolu'da Midyat ve Silvan Gruplarının Stratigrafisi, Sedimantolojisi ve Paleocoğrafyası, Paleontolojisi, Jeoloji Tarihi, Rezervuar ve Diyajenez Özellikleri ve Olası Petrol Potansiyeli, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü, Arama Grubu Rapor No:6, 38-46p.

Durmuş, E. (2009), *Ergani İlçesinin Coğrafyası*, Fırat Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi (Yayınlanmamış), Sayfa: 389.

Emre, Ö., (1985). *Ürgüp-Avanos-Uçhisar Arasının Genel ve Uygulamalı Jeomorfolojisi*, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Emre, Ö. ve Güner, Y., (1988). "Ürgüp Yöresi Peribacalarının Morfojenezi", *Jeomorfoloji Dergisi*, Sayı: 16, s.23-30, Ankara.

Erinç, S. (1973), "Türkiye'nin Şekillenmesinde Neotektoniğin Rolü ve Jeomorfoloji-Jeodinamik İlişkileri", *Jeomorfoloji Dergisi*, 5, 1126, Ankara.

Erinç, S., (2010). Jeomorfoloji I, Der Yayınları, İstanbul.

İzbırak, R. (1977). *Sistematik Jeomorfoloji,* Harita Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Keskin, İ. (2011). 1/100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları L42 Paftası, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Jeoloji Etüdleri Dairesi, Ankara.

Keskin, İ. (2011). 1/100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları L43 Paftası, Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü Jeoloji Etüdleri Dairesi, Ankara.

Koçman, A., Kapsız, A. ve İrdem, C., (2006). Kula Yöresi Peribacaları ve Doğal Anıtların Jeoturizme Kazandırılması, Geçmişten Geleceğe Köprü Yanık Ülke Kula Sempozyumu (ÇevreKültür-Turizm), 1-3 Eylül 2006, s.431-444, Manisa

Pasquarè, G. (1968). Geology of the Cenozoic volcanic area of Central Anatolia. Accademia nazionale dei Lincei.

Selçuk, A. S. ve Zorer, H. (2017). Başkale Bölgesi'nin (Van) Jeolojik ve Jeomorfolojik Öğeleri. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 60(1), 77-92.

Sür, Ö., (1966). "Nevşehir ve Ürgüp Çevresinde Jeomorfoloji Araştırmaları", *Coğrafya Araştırma Dergisi,* Sayı: 1, s.179- 200, Ankara.

Şaroğlu, F. ve Yılmaz, Y. (1986). "Doğu Anadolu'da Neotektonik Dönemdeki Jeolojik Evrim ve Havza Modelleri", *MTA Dergisi*, Sayı: 107, Ankara.

Şengör, A.M.C. (1980). *Türkiye'nin Neotektoniğinin Esasları*, Türk. Jeoloji Kurultayı Konferanslar Serisi Yayınları, No: 2

Yalçınlar, İ., (1969). *Strüktüral Jeomorfoloji*, Cilt II, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:878, İstanbul.

Yılmaz, E. ve Duran, O. (1997). *Güneydoğu Anadolu Bölgesi Otokton ve Allokton Birimler Stratigrafi Adlama Sözlüğü "Lexicon".* Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı Genel Müdürlüğü Eğitim Yayınları, No: 31, s. 460.

İnternet Kaynakları:

(https://www.mgm.gov.tr/iklim/iklim-siniflandirmalari.aspx?m=CERMIK) 6 Mart 2023 tarihli erişim.

Bölüm 4

COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ TABANLI EROZYON DUYARLILIK ANALİZİ: KARAKÖPRÜ ÖRNEĞİ

Mustafa Recep İRCAN[1], Neşe DUMAN[2]

1 Uzm., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Mezunu, Çankırı/Türkiye, mustafarecepircan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3787-7688.
2 Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Çankırı/Türkiye, neseduman@karatekin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5398-8388.

1. Giriş

Toprak, bitkiler için besin maddesi ve su sağlarken, diğer canlılar için üzerinde yetişen bitkiler sayesinde besin kaynağını oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra toprak, kirleticileri de uzaklaştırarak ve temizleyerek su kaynaklarını da korur. Bu nedenle tüm canlılar için önemli bir yaşam kaynağıdır (Orgiazzi vd., 2016), ancak bu ekosistemi tehdit eden en önemli sorunlardan biri erozyondur.

Erozyon, yeryüzündeki toprak tabakasının çeşitli dış faktörlere bağlı olarak aşındırılması ve taşınmaya hazır hale getirilmesi, aşındırılan veya daha önce ayrışmış malzemenin taşınması ve bu sırada taşınan malzemeyle tekrar aşındırılması ve sonucunda da biriktirilmesi şeklinde ifade edilebilir. Erozyon dış faktörlerin etkisi, etkinliği ve bunların şiddetine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu nedenle erozyon dış faktörlere bağlı olarak sınıflandırılmaktadır. Erozyon çeşitleri; rüzgâr, su, dalga, buzul erozyonu gibi türlere ayrılabilir (Yılmaz, 2006: 5).

Toprak yüzeyinin aşınması aslında doğal koşullar altında normal olarak gelişen bir süreçtir. Ancak, yeryüzünde artan antropojenik etkilerle gelişen yanlış arazi kullanımı doğal sistemleri tehdit ederek olumsuz durumlar yaşanmasına neden olmaktadır. Yani doğal olarak gelişen erozyon insan etkisiyle farklı bir boyut kazanarak hızlandırılmış erozyon haline dönüşmektedir. Erozyonun yaşandığı bölgede verimli toprak tabakası aşınmaktadır (Duman ve İrcan, 2022: 221). Bu durum o sahadaki toprağın kalınlığını ve verimini azaltarak topraktaki bitki örtüsünü de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Toprak tabakasındaki kayıp, yağışla birlikte bitki örtüsünden yoksun alanlardaki su tutma kapasitesini azaltarak infilitrasyon sürecini düşürmekte (Lal ve Pierce, 1991) ve suyun yüzeysel akışa geçerek yüzey erozyonuna neden olmaktadır.

Türkiye'nin jeomorfolojisi, klimatolojisi, vejetasyon özellikleri ile yanlış tarım uygulamaları, orman ve mera alanlarının aşırı tahrip edilmesi gibi nedenlerle topraklarının büyük çoğunluğu, erozyona duyarlı ve erozyona maruz kalan ülkeler arasında yer almaktadır (Akalan, 1974). Nitekim, ülke topraklarının %99'u su erozyonuna, %1'i de rüzgâr erozyonu etkisinde kalmaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001). Ayrıca, ülkedeki mera alanlarının %64'ü; tarım alanlarının %59'u ve orman alanlarının %54'ü ve aktif erozyon sahası içerisinde yer almaktadır (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013). Türkiye'de erozyon duyarlılığının yüksek olması, bu konuda bölgesel ve yerel ölçekte birçok araştırmanın hazırlanmasını sağlamıştır.

Erozyona duyarlı alanların belirlenmesi ve duyarlılığının en aza indirilmesi için öncelikle erozyona neden olan faktörlerin belirlenmesi ve bununla alakalı analizlerin yapılması gerekmektedir. Erozyon duyarlılığı üzerine hazırlanan çalışmaların büyük bir çoğunluğu Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) taba-

KAYNAKÇA

Ardel, A. (1961). Umumi Coğrafya Dersleri (Cilt:1 Klimatoloji). İstanbul: Baha Matbaası.

Akalan, İ. (1974). Toprak ve Su Muhafazası. Ankara: A.Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları.

Ataol, M. & Kale, M. M. (2017). Flood Inundation Mapping for Tatlıçay (Çankırı). International Symposium On GIS Applications In Geography & Geosciences (ISGGG-2017) (pp. 349-354), 18-21 October 2017, Çanakkale Onsekiz Mart University: Çanakkale, Turkey.

Avcı, V. (2016). Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ile Gökdere Havzası ve çevresinin (Bingöl) erozyon duyarlılık analizi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (26), 170-193. doi: 10.16992/ASOS.1116

Avcı, A., & Yüksel, A. (2016). Büyükçay Havzası'nın (Elazığ) erozyon risk haritasının hazırlanması. Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 16 (2), 319-335.

Cürebal, İ. & Ekinci, D. (2006) Kızılkeçili Deresi Havzasında CBS Tabanlı RUSLE (3D) Yöntemiyle Erozyon Analizi, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 47, 115–130.

Cürebal, İ., Efe, R., Özdemir, H., Soykan, A. & Sönmez, S. (2016). GIS-Based Approach For Flood Analysis: Case Study Of Keçidere Flash Flood Event (Turkey). Geocarto International, 31(4), 355–366.

Ekinci, D. (2005). CBS tabanlı uyarlanmış Rusle yöntemi ile Kozlo Deresi Havzası'nda erozyon analizi. Coğrafya Dergisi, 13, 109-119.

Danacıoğlu, Ş., & Tağıl, Ş. (2017). Bakırçay Havzası'nda Rusle Modeli kullanarak erozyon riskinin değerlendirmesi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (37), 1-18.

Değerliyurt, M. (2013). Zilli Dere Havzası'nda (İskenderun) CBS tabanlı erozyon duyarlılık analizi. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 172 (172), 257-272. doi: 10.20296/tsad.62705

Devlet Planlama Teşkilatı, (2007-2013), Sekizinci Kalkınma Planı, Su Havzaları, Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara.

Duman, N., & İrcan, M. R. (2021). Şanlıurfa İlinin Yağış-Sıcaklık Eğilimleri. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 54, 515-536

Duman, N., & İrcan, M. R. (2022a). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Tabanında Çankırı Merkez İlçesinin Erozyon Risk Analizi. Coğrafi Bilimler Dergisi/ Turkish Journal of Geographical Sciences, 20 (1), 220-245, doi: 10.33688/aucbd.1074770

Duman, N. & İrcan, M.R. (2022b) Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanlı Çankırı Merkez İlçesinin Taşkın Duyarlılık Analizi / Flood Susceptibility Analysis of Çankırı Central District Based on Geographical Information Systems, Je-

omorfolojik Araştırmalar Dergisi, (9): 50-66. doi: 10.46453/jader.1165963

Güney, Y. & Turoğlu, H. (2018). Çok Ölçütlü Karar Analizi ile Erozyon Duyarlılık Çalışmalarında Erozyon Yüzeyleri Envanter Verisinin Kullanımı: Selendi Çayı Havzası Örneği. Coğrafi Bilimler Dergisi, 16 (1), 105-119, https://doi.org/10.1501/Cogbil_0000000193.

Gümüş, V., Başak, A. & Oruç, N. (2016). Standartlaştırılmış Yağış İndeksi (SYİ) Yöntemi ile Şanlıurfa istasyonunun kuraklık analizi. Harran Üniversitesi Mühendislik Dergisi, (01), 36–44.

Işık, F., Bahadır, M., Zeybek, H. İ. & Çağlak, S. (2020). Karadere Çayı Taşkını (Araklı -Trabzon). Mavi Atlas, 8(2): 526-547

İrcan, M. R. (2020). Şanlıurfa'nın İklim Özellikleri ve Kuraklık Analizi. Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Çankırı.

İrcan, M. R., & Duman, N. (2021a). Thornthwaite İklim Sınıflandırmasına Göre Şanlıurfa İklimi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 61(1), 68-93. DOI: 10.33171/dtcfjournal.2021.61.1.3.

İrcan, M. R., & Duman, N. (2021b). Standartlaştırılmış Yağış İndisi (SYİ) Yöntemi ile Şanlıurfa ili kuraklık analizi. Coğrafya Dergisi, 42, 1-18 https://doi.org/10.26650/JGEOG2020-0070

İrcan, M. R., & Duman N. (2022). *Şanlıurfa İlinde Yaşanan Hidroklimatolojik Kuraklıkların Zamansal ve Mekansal Dağılışının Coğrafi Bilgi Sistemleri Tabanında Değerlendirilmesi*. Faruk Alaeddinoğlu, Pınar Bostan, Onur Şatır, Serkan Kemeç, Şevket Alp, Atilla Durmuş, Hilal Çelik Kazıcı, Ayşegül Feray Meydan, Songül Özer (Ed.). İklim Çalışmaları 2022 (s. 29-47). Çanakkale: Paradigma Akademi.

Kale, M. M. (2021). Çankırı ilinde kütle hareketlerine duyarlı alanların belirlenmesi. Okan Türkan, Mustafa Murat Kale (Ed.). Çankırı Coğrafya Araştırmaları içinde (1-37). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kızılelma, Y. & Karabulut, M. (2011). Şanlıurfa İli'nde Kuraklık Analizi. I. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu, 26-28 Ekim 2011, (ss. 1141-1151). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi: Kahramanmaraş.

Kızılelma, Y., & Karabulut, M. (2014). Mut Havzasında erozyona duyarlı alanların belirlenmesi. Uluslararası Sosyal Aratırmalar Dergisi, 7 (31), 439-456.

Lal, R., & Pierce, F.J. (1991). "Soil Management for Sustainability" Soil and Water Conservation Society in Cooperation with World Association Soil and Water Conservation and Soil Science Society of America, Ankeny, IA. Monitoring vegetation systems in the great plains with ERTS. Proceedings of the 3rd ERTS Symposium NASA SP-351, 1: 48-62.

Malczewski, J. (1999). Spatial Multicriteria Decision Analysis, Part 1 in Decision Making and Analysis: A Geographic Information Sciences Approach. Edited by Jean-Claude Thill, New York.

Ocak, F. (2018). Ünye Şehir Sellerinin Zarar Görebilirlik Yöntemi ile İncelenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Ocak, F. ve Bahadır, M. (2021). Taşkın Bilgi ve Yönetim Sisteminin Oluşturulmasında WEB CBS Teknolojisi Kullanımı: Ordu-Ünye Şehir Selleri Örneği. Mehmet Fatih Döker, Ebru Akköprü (Ed.). Coğrafya Araştırmalarında Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları II (s. 205-221). Ankara: Pegem Akademi.

Ocak, F., Bahadır, M., Uzun, A. ve Şahin, K. (2021). Atakum ilçesi kıyı kuşağının taşkın ve duyarlılık analizi, Samsun/Türkiye. Mehmet Fatih Döker, Ebru Akköprü (Ed.). Coğrafya Araştırmalarında Coğrafi Bilgi Sistemleri Uygulamaları II (s. 273- 292). Ankara: Pegem Akademi.

Orgiazzi, A., Bardgett, R.D., Barrios, E., Behan-Pelletier, V., Briones, M.J.I., Chotte, J-L., ... Wall, D.H. (Eds.), 2016, Global Soil Biodiversity Atlas. Lüksemburg: European Commission Publications Office of the European Union.

Orman ve Su İşleri Bakanlığı, (2013). Erozyonla Mücadele Eylem Planı 2013-2017. Ankara.

Özdemir, H. (2006). Havran Çayı'nın (Balıkesir) Taşkın Sıklık Analizinde Gumbel ve Log Pearson Tip III Dağılımlarının Karşılaştırılması. Coğrafi Bilimler Dergisi, 6(1), 41-52.

Özşahin, E. (2014). Tekirdağ İlinde Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Analitik Hiyerarşi Süreci Kullanarak Heyelan Duyarlılık Analizi. Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (3), 167- 186, doi: 10.20304/husbd.84015.

Özür-Karakaş, N. (2022). "Yerleşime uygunluk analizi Çankırı ili örneğinde değerlendirme". Mustafa Murat Kale, Okan Türkan (Ed.). Çankırı Coğrafya Araştırmaları (s. 117-136). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Pakzel, H. (2015). Gelibolu Yarımadası'nda CBS tabanlı Rusle (3D) yöntemiyle erozyon duyarlılık analizi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3 (17), 131-151. doi: 10.16992/ASOS.807

Saaty T. L. (1980). The Analytic Hierarchy Process. New York: McGraw-Hill.

Sunkar, M. ve Tonbul, S. (2010). İluh Deresi Havzası'na (Batman) Yönelik Sel ve Taşkın Riski Analizleri, e-Journal of New World Sciences Academy, 5 (4), 255-273.

Sönmez M. E., Çelik, M. A., & Seven, M. (2013). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve uzaktan algılama yardımıyla Kilis merkez ilçesinin erozyon risk alanlarının belirlenmesi. KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), 1-21.

Şirin, M. ve Ocak, F. (2020). Gümüşhane Şehri'nde Afet ve Acil Durum Toplanma Alanlarının Coğrafi Bilgi Sistemleri Ortamında Değerlendirilmesi. Doğu Coğrafya Dergisi, 25 (44), 85-106.

Turan-Demirağ, İ., & Dengiz, O. (2017). Çok kriterli değerlendirme ile Ankara

Güvenç Havzası'nda erozyon risk tahminlenmesi. Tarım Bilimleri Dergisi, 23, 285-297. doi: 10.15832/ankutbd.447600

Turan-Demirağ, İ. & Uzun, A. (2021) Analitik Hiyerarşik Süreç ve CBS Teknikleri Kullanılarak Çorum Çayı Havzası'nda Toprak Erozyonu Riskinin Modellenmesi. Jeomorfolojik Araştırmalar Dergisi (6), 41-55 doi: 10.46453/jader.843857

Tüfekçioğlu, M., & Yavuz, M. (2016). Yusufeli mikro havzasında (Artvin) yüzey erozyonu toprak kaybının tahmin edilmesi ve erozyon risk haritasının oluşturulması. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 17 (2), 188-199. doi: 10.17474/acuofd.47342

Türkan, O. (2022). "CBS ve AHS ile Şabanözü ilçesinde güneş enerjisi santrali (GES) kurulabilecek alanların tespiti". Mustafa Murat Kale, Okan Türkan (Ed.). Çankırı Coğrafya Araştırmaları (s. 157-176). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Türkeş, M. (2018). Genel Klimatoloji Atmosfer, Hava ve İklimin Temelleri. İstanbul: Kriter Yayınevi.

Uludağ, M., & Fıçıcı, M. (2018). Saray ilçesinde (Tekirdağ) toprak erozyonunun RUSLE yöntemiyle değerlendirilmesi. Türk Coğrafya Dergisi, (70), 29-36. doi:19.17211/tcd.356669

Yetmen, H., Aytaç, A.S. & Özcanlı, M. (2017). Harran Ovası'nın kuraklık analizi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (46), 132-146.

Yılmaz, E. (2006). Çamlıdere Barajı Havzasında Erozyon Problemi ve Risk Analizi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yüksel, A., & Avcı, V. (2015). Coğrafi bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama ile Yamaç Havzası'nın (Bingöl) erozyon duyarlılık analizi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 32 (2), 116-128. doi:10.13002/jafag879

Bölüm 5

TOPLUMSAL CİNSİYET ve DİN ODAKLI ÇALIŞMALARIN EPİSTEMOLOJİSİNE YÖNELİK BİR AÇILIM: FEMİNİST EPİSTEMOLOJİ ve İSLAMİ FEMİNİZM

Senem GÜRKAN[1], Erkan PERŞEMBE[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye, 0000-0002-2061-6385, senemgrk@yahoo.com
2 Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, Türkiye 0000-0002-1659-3301, erkanper@omu.edu.tr

GİRİŞ

Yirminci yüzyılda pozitivizmle temellenen ve özellikle metodolojik tartışmalara yer verilen yelpaze içinde filizlenen, erkek merkezli olduğu iddia edilen toplum bilimleri paradigmasına karşı alternatifler sunan birtakım yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımlardan biri, literatürde "feminist duruş yaklaşımı, feminist bakış epistemolojisi, kadın deneyimi epistemolojisi veya kültürel feminizm" olarak da adlandırılabilen, toplumu kadının çerçevesinden kuramlaştırmayı, deneyimi bilgi üretiminin odak noktası olarak ele alan feminist epistemoloji yaklaşımıdır.

Yine 1900'lerin son dönemlerinde, Üçüncü Feminist Dalga döneminde ortaya çıkan İslami feminist hareket, evrensellik özelliği taşıyan İslam dininin temelinde kadın ve erkek eşitliği bulunmaktayken, böyle bir dinin nasıl olup da geleneklerden ve ataerkil fikirlerden etkilendiğini araştırır. Daha özel anlatımla, Üçüncü Dalga Feminizmle birlikte cinsiyet ayrımcılığının yanında ırk ve sınıf farklılıklarına odaklanma ihtiyacı da gündeme gelmiştir (Walters, 2009: 162). İslami feminist olarak adlandırılan bu Müslüman entelektüel kadınlar, İslam'ın kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim, peygamberi Hz. Muhammed'in sözleri olan Hadis-i Şerifler ve İslam'ın fıkıh, tefsir, vb. tüm kaynaklarının kadın penceresinden tekrar okunması ve yorumlanmasını gerçekleştirirler.

Bu çalışmanın amacı, İslami feministlerin çalışmalarıyla feminist epistemolojinin kesişim noktalarını ortaya koymaktır. Daha farklı bir ifadeyle, nitel araştırmanın paradigma ve süreçlerine göre yürütülen bu araştırmalarda, doküman analizi niteliğindeki literatürden çalışmalara değinilerek, feminist epistemolojinin İslami feminist hareket içerisindeki çalışmalarda nasıl yerini bulduğuna dair yorumlamalarda bulunmaktır. Dolayısıyla, feminist epistemolojinin olasılığıyla İslami feminist çalışmaların bu kapsamdaki görünürlüğü tartışılmış olacaktır. Bu çerçevede öncelikle feminist epistemoloji ile ilgili bilgi verilecek ve feminist epistemolojiyi temel alan Fransız feminizmi örnek olarak anlatılacak; sonrasında ise İslami feminizm tanımlanarak, feminist epistemolojinin bu hareket içerisindeki çalışmalarda nasıl yerini bulduğuna dair yorumlamalara başvurulacaktır.

Feminist Epistemoloji

Kadınların 17. yüzyılda cadı ve büyücü gibi benzetmelerle maruz bırakılmalarıyla eş anlı olarak modern bilim, kadınların bilgi üretimi aktivitelerinde bulunmalarını yasaklamış ve kadınlar bilim dışı bir alana itilmişlerdir (Bolat, 2014-2015).

Pozitivizmi eleştirerek yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımını izleyen, kadın veya erkek feminist araştırmacılar, erkek merkezli çalışmaların genellemesi yapılınca da kadınlar görmezden gelindiği için

KAYNAKÇA

"Psychoanalytic Feminism". (2021). *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Erişim 02.01.2022, https://plato.stanford.edu/entries/feminism-psychoanalysis/#FrenchFem.

Aktaş, Cihan. (1991). "Kadının Toplumsallaşması ve Fitne", *İslami Araştırmalar*. 5, 4. 251-259.

Badran, Margot. (2001). "Understandig Islam, Islamism, and Islamic Feminism". *Journal of Women's History*, 13.

Badran, Margot. (2002). "Feminism and the Qur'an". Encyclopaedia of the Qur'an, Vol. II. Leiden–Boston: Brill, 199-203.

Badran, Margot. (2010). "An historical Overview of Conferences on Islamic Feminism : Circulations and New Challenges". *Féminismes islamiques*.

Bauer, Karen. (2015). *Gender Hierarchy in the Qur'an*. NY: CUP.

Bakhtiar, Laleh. (2011). Concordance of the Sublime Quran. Chicago IL: Kazi Publications.

Beattie, Tina. (2004). "Religious Identity and The Ethics of Representation: The Study of Religion and Gender in The Secular Academy". Ursula King and Tina Beattie (Ed.). Gender, Religion and Diversity, Cross-Cultural Perspectives. 65-78. London: Continuum International Publishing Group.

Bolat, Demet (2014-2015). "Bilim, Cinsiyet, Nesnellik: Feminist Nesnellik Arayışı Üzerine Bir Tartışma". Sosyoloji Dergisi, 31-32, 1-17.

Bora, Tanıl. (2017). *Cereyanlar.* (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Cavallaro, Dani. (2003). *French Feminist Theory*. GB: Continuum.

Çaha, Ömer. (2010). Sivil Kadın, Ankara: Savaş Yayınevi.

Cihan, Sadık. (1997). *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi.* Samsun: Etüt Yayınları.

Çınar-Köysüren, Asiye. (2013). *Kültürel ve Dini Algıda Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Sentez.

Demir, Zekiye. (1997). *Modern ve Postmodern Feminizm.* İstanbul: İz Yayınları.

Doucet, A. - Mauthner, N. S. (2007). "Feminist Methodologies and Epistemologies". The Handbook of 21st Century Sociology. Editors: D.L. Peck, Bryant C.D. 36-42. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Fidan, Hafsa. (2005). *Kur'an'da Kadın İmgesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, Doktora Tezi.

Freire, Paulo. (1970). *Pedagogy of the Oppressed*. New York: Seabury Press.

Gelfand, E. & Hules, V.T. (1985). *French Feminist Criticism. Women, Language, Literature. An Annotated Bibliography*. New York and London: Garland Publishing.

Glesne, Corrine. (2011). *Nitel Araştırmaya Giriş*. Ali Ersoy ve Pelin Yalçınoğlu (Çev., Ed.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Gökkır, Necmettin. (2005). "Kur'an Araştırmalarında Kullanılan Yeni Metot ve

Teoriler". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (12). 75-103.

Guerin, W.L. et al. (1992). *A Handbook of Critical Approaches to Literature*. NY: OUP.

Güç, Ayşe. (2008). "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 17(2). 649-673.

Güçlü, Sevinç. (2012). "Feminist Metodoloji Tartışmaları". *Mediterranean Journal of Humanities*, II/ (1) 107-120.

Gürhan, Nazife. (2010). "Toplumsal Cinsiyet ve İslami Feminist Söylem". *International Symposium Contemporary Perceptions of Islam in The Context of Science, Ethics, and Art*. (26-28 Kasım 2010). Samsun: 365-383.

Gürkan, Senem. (2015). *İslami Feminist Bir Grup Olarak SIS (Sisters in Islam)'in Kadın Konusundaki Çalışmaları ve Düşünceleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Gürkan, Senem (2021). *Türkiye'de İslam İlmihallerine Toplumsal Cinsiyet Algısındaki Değişim Çerçevesinde Sosyolojik Yaklaşım*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Doktora Tezi.

Harding, Sandra. (1987). "Introduction: Is there a feminist methodology?". *Feminism and Methodology*.

Martı, Huriye. (2009). "Olumsuz kadın algısının uydurma rivayetlerdeki izleri". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi. 9(3), 101-116.

Milton Keynes (Ed.). 1-14. Open University Press.

Hekman, Susan (2020). "Feminizm ve Bilgi Anlayışı". *Sabah Ülkesi*, 2016 49. Erişim 16.08.2021. http://www.sabahulkesi.com/2016/10/18/feminizm-bilgi-anlay%C4%B1%C5%9F%C4%B1-susan-hekman/

Hidayatullah, Aysha A. (1999). Feminist Edges of the Qur'an. New York: Oxford University Press, 2014.

Ibn Ally, M. "Islam". *Ethical Issues in Six Religious Traditions.* Peggy Morgan ve Clive Lawton (ed.). 220-257. GB: Edinburgh University Press.

Janack, Marienne. (2020). "Feminist Epistemology". Internet Encyclopeda of Philosophy. https://iep.utm.edu/fem-epis/ 12.09.2021.

Kandiyoti, Deniz. (1995). "Çağdaş Feminist Çalışmalar ve Ortadoğu Araştırmaları". *Kadın Araştırmalarında Yöntem*. S. Çakır N. Akgökçe (Ed). İstanbul: Sel Yayıncılık.

Kandiyoti, Deniz. (1997). *Cariyeler Bacılar Yurttaşlar*. İstanbul: Metis Yayınları.

Kelly, Liz. (1988). *Surving Sexual Violence*. Cambridge: Polity.

Kırbaşoğlu, M. Hayri. (1991). "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler". *İslami Araştırmalar*, 5/4. 271-283.

Letherby, Gayle. (2003). *Feminist Research in Theory and Practice*. Philadelphia: Open University Press.

Mernissi, Fatıma. (1975). *Beyond The Veil: Male-Female Dynamics in A Modern Muslim Society.* NY: John Wiley.

Mies, Maria. (1995). "Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru". *Farklı Feminizmler Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem.* Ayşe Durakbaşa ve Aynur İlyasoğlu (Haz.). 48-64. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Mir- Hosseini, Z. (1999). *Islam and Gender: The Religious Debate in Contemporary Iran. Princeton*, NJ: PUP.

Mir-Hosseini, Z. (2006). Muslim Women's Quest for Equality: Between Islamic Law and Feminism. *Critical Inquiry*, 32 (4). 629-645.

Neuman, W. Lawrence. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. Sedef Özge Çev, Ankara: Yayın Odası.

Oakley, Ann. (1998). "Gender, Methodology and People's Ways of Knowing: Some Problems With Feminism and The Paradigm Debate in Social Science". *Sociology*, (32), 707–31.

Offen, Karen. (1988). On The French Origin of The Words Feminism and Feminist". *Feminist Issues* 8 (2). 45-51.

Öztürk, Emine. (2011). *Feminist Teori ve Tarihsel Süreçte Türk Kadını*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Penrod, Lynn. (1993). "Translating Hélène Cixous: French Feminism(s) and Anglo-American Feminist Theory". *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction*, 6 (2). 39–54.

Reinharz, Shulamit. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. Oxford: Oxford University Press.

Roald, Anne Sofie. (2002). *Women in Islam The Western Experience*. London: Routledge.

SIS "Introduction of Inheritance", Erişim: 12.09.2015. www.sistersinislam.org.my/news.php?.cat.42

Stowasser, Barbara. (1998). "Gender Issues and Contemporary Quran Interpretation". *Islam, Gender and Social Change*. Haddad, Y.Y. and Esposito, J.L. (ed.) 30-55. UK: OUP.

Şefkatli-Tuksal, Hidayet. (2012). *Kadın Karşıtı Söylemin İslam Geleneğindeki Izdüşümleri*. (4. Baskı). Ankara: Otto.

Şişman, Nazife (2012). "İslam ve Cinsiyet Meselesi: Metodolojik Problemler", Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet-II. (2012, 26-27 Mayıs).

Tyson, Lois. (2006). *Critical Theory Today*, 2nd edition, NY: Routledge.

Wadud-Muhsin, Amina. (1992). *Qur'an and Woman*. Kuala Lumpur: Penerbit Fajar Bakti SDN BHD.

Walters, M. (2009). Feminizm, 1.Bsk. Dost Ev: İstanbul.

Weber, Max. (1949). *The Methodology of the Social Sciences*. Glencoe, IL: Illinois Free Press.

Bölüm 6

MUHASEBE EĞİTİMİNDE ŞEMAYA DAYALI ÖĞRETİM STRATEJİSİNİN KULLANIMI

Tolga YEŞİL[1]

1 Doç. Dr. Tolga YEŞİL, Kurumu: Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, E-mail: tolga.yesil@usak.edu.tr

Giriş

İnsanlığın gelişim süreci incelendiğinde yerleşik hayat öncesinde (avcılık-toplayıcılık-tarım, vd.) çeşitli dönemlerden geçmiştir. Ayrıca bu süreçte, bir dönüm noktası niteliğinde olan sanayi devrimi gibi önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu süreçlerin hepsinde, insan doğduğu andan itibaren bir sosyal ortam (aile, arkadaş, vb.) içinde var olmuştur. Bu varoluş, insan yaşamının bir gerekliliğidir. Bu nedenle insanlar sürekli olarak birbirleriyle bir hesaplaşma süreci içindedir. Bazı semavi dinlerde insan, dini inanışları gereği inandığı yaratıcı ile bir hesaplaşmanın var olacağına inanarak yaşayışını sürdürmektedir. Muhasebe kavramının da kelime anlamı, "hesaplaşma ilmi" olarak ifade edilmektedir. Muhasebenin varoluşunun çeşitli bilimsel çalışmalarda da belirtildiği gibi insanlığın varoluşuyla ilişkilendirilmesi olağan bir durumdur.

Muhasebe biliminde yapılacak olan muhasebe kayıtlarına temel teşkil eden mali nitelikteki olayların gelişimi, şemalarla bu bölümde açıklanmaya çalışılmıştır. Hazırlanan şemalar, muhasebe kayıtlarında bir yol haritası niteliğindedir.

Öğretim yöntemleri teknikleri çerçevesinde öğrenme stratejilerinden birisi olan anlamlandırma stratejisi doğrultusunda, bireyin zihinsel imgeler oluşturma ve yine zihninde benzerlikler ağı tasarlayabilmesi önemlidir. Bireyin zihninde teorik bilgilerin kalıcı hale gelebilmesi için anlamlandırma ve benzerlikler kuramı kapsamında zihinsel ağ tasarımı oluşturabilmesi için bu çalışmada örnek şemalar oluşturulmuştur. Bu çalışmanın amacı, muhasebe eğitiminde şemaya dayalı bir öğretim stratejisi geliştirilmesidir. Şemalarla muhasebe eğitimi, görsel öğrenme stiline de uygundur.

1. Muhasebe Eğitimi

Muhasebenin tarihsel gelişim sürecinde, Irak'ın Uruk kentinde del'Enna tapınak bölgesindeki kil tabletler keşfedilmiştir. M.Ö 4000 yılında Mezopotamya'da Sümer medeniyetinde de muhasebeden bahsetmek mümkündür. Antik Mısır'da kullanılan papirüslerde de muhasebe varlığına işaret eden kanıtlar bulunmaktadır. Antik Yunan ve Antik Roma'daki kalıntılar sonucunda yine muhasebenin varlığına o dönemde işaret eden bilimsel çalışmalar bulunmaktadır (Kızıl ve Kocur; 2017;. 327-334). Türkiye'deki muhasebe eğitiminin gelişimi incelendiğinde ise ilk muhasebe eğitimi, 1868 yılındaki "Mekteb-i Mülkiyeyi Şahane" isimli okulda başlamıştır. Sonraki tarihi süreçte 1883 "Hamidiye Yüksek Ticaret Mektebi" ve 1914 yılındaki "Siyasal Bilgiler Fakültesi" ile muhasebe eğitimi gerçekleştirilmiştir (Tekşen vd. 2010, 102).

Muhasebe alanında uluslararası standartlar oluşturularak ülkeler arasında uyumlaştırma çalışmaları günümüzde sürdürülmektedir. Bu stan-

KAYNAKÇA

Akpınar, S. ve Yıldız, Ş. (2018). Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Muhasebe Algılarına Yönelik Metaforlar. Muhasebe ve Finansman Dergisi, 91-114.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., and Hassell, J. M. (2022). Accounting education literature review (2021). Journal of Accounting Education, 59, 100781.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., and Hassell, J. M. (2021). Accounting education literature review (2020). Journal of Accounting Education, 55, 100725.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., and Hassell, J. M. (2020). Accounting education literature review (2019). Journal of Accounting Education, 51, 100670.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., Hassell, J. M., and Rebele, J. E. (2018). Accounting education literature review (2017). Journal of accounting education, 43, 1-23.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., Hassell, J. M., and Rebele, J. E. (2017). Accounting education literature review (2016). Journal of Accounting Education, 39, 1-31.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., Hassell, J. M., and Rebele, J. E. (2015). Accounting education literature review (2013–2014). Journal of Accounting Education, 33(2), 69-127.

Apostolou, B., Dorminey, J. W., Hassell, J. M., and Watson, S. F. (2013). Accounting education literature review (2010–2012). Journal of Accounting Education, 31(2), 107-161.

Apostolou, B., Hassell, J. M., Rebele, J. E., and Watson, S. F. (2010). Accounting education literature review (2006–2009). Journal of Accounting Education, 28(3-4), 145-197.

Apostolou, B., Watson, S. F., Hassell, J. M., and Webber, S. A. (2001). Accounting education literature review (1997–1999). Journal of Accounting Education, 19(1), 1-61.

Bayazıtlı, E., Çelik, O. ve Gürdal, K. (2016), Genel Muhasebe, Siyasal Kitabevi, 2. Baskı, Ankara.

Çankaya F. ve Dinç, E. (2009). Powerpoint ve Klasik Usulde Muhasebe Eğitimi Alan Öğrenciler Arasındaki Farklılıkların Tespiti: Karadeniz Teknik Üniversitesinde Bir Araştırma. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (17) 2009 / 1: 28 – 52.

Çakıcı, D. (2011). Şema Kuramının Okuduğunu Anlama Sürecindeki Rolü. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, s.30, 77-86.

Doğan, Ö. (2023). Kelime İlişkilendirme Testi. İle Muhasebe Algısının Tespiti: Lisans Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma" Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi. s. 68, 263-276

Figen, Z. ve Ayanoğlu, Y. (2007). Muhasebe Eğitiminde Kalitenin Arttırılmasında Ders Programlarının Önemi: Türkiye'de Bir İnceleme. Gazi Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1), 115-136.

Gürbüz, C., Kıymık, H. ve Bitlisli, F. (2021). Türkiye'de Muhasebe Eğitimi Konusunda Yapılan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 24 (1), 173-186.

Hacirüstemoğlu, R. (2009). Türkiye'de Muhasebe Eğitimi İçin On yıllık Hedefler. World of Accounting Science, 11(3). 19-31.

International Federation of Accountants (IFAC), International Education Standards, New York 10017 USA

Karaer, H. (2020). Nicel analiz problemlerinin öğretiminde akış şemalarının kullanılmasına yönelik öğretmen adaylarının görüşleri. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 50, 201- 225.

Karasioğlu, F., ve Duman, H. (2011). Meslek Yüksekokullarında Muhasebe Eğitimi Ve Kalitesi Üzerine Bir Not. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 10(1). 165-180.

Korkmaz, T. ve Ceylan, A. (2012), Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi, 6. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.

Köse, U. ve Tüfekçi, A. (2015). Algoritma ve akış şeması kavramlarının öğretiminde akıllı bir yazılım sistemi kullanımı. Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi, 5(5), 569-586.

Kurnaz, E. (2019). Muhasebe Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin Öğrenme Yaklaşımları Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi Temmuz 2019; 12 (2): 237-254.

Özbirecikli, M. (2007). Ana Hatlarıyla IFAC Muhasebeci Eğitimi Standartları . Muhasebe ve Finansman Dergisi , (33) , 73-80 .

Özkubat, U., Karabulut, A., ve Akçayır, İ. (2020). Şemalarla matematik problemi çözme: Öğrenme güçlüğü olan öğrencilerle yürütülen şema temelli öğretim araştırmalarının incelenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 39(2), 327-342.

Özbirecikli, M., ve Pastacıgil, A. (2009). Türkiye'de Muhasebeci Eğitiminin Gelişim Süreci: IFAC Standartları ile Mukayeseli Bir İnceleme. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (41), 82-97.

Serçemeli, M. (2016). Muhasebe Eğitiminde Yeni Bir Yaklaşım Önerisi: Ters Yüz Edilmiş Sınıflar . Muhasebe ve Finansman Dergisi , (69) , 115-126.

Stainbank Prof, L. J., Reddy Jankeeparsad, T., and Algu, A. (2023). Using Accounting Software for Teaching and Learning in a Second-Year Accounting Course. The African Journal of Information Systems, 15(1), 2. 22-37.

Tekşen, Ö., Muzaffer T., ve Mehmet Gençtürk. (2010). Muhasebe Eğitiminin Değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne Bağlı Meslek Yüksekokulları Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi. 46. 100-112.

Utku, M., ve Kurtcebe, E. (2019). Muhasebe Meslek Örgütlenmesinin Türkiye'deki Tarihi ve TÜRMOB'un Mesleki Eğitimdeki Yeri. XXXVIII. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu, Denizli, 7-25.

Watson, S. F., Apostolou, B., Hassell, J. M., and Webber, S. A. (2007). Accounting education literature review (2003–2005). Journal of Accounting Education, 25. (1-2), 1-58.

Yaşar, Ş. ve Alkan, G. (2019). Muhasebe Eğitiminde Oyunlaştırma: Dijital Tabanlı Öğrenme. Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi. 12 (2), 331-352.

Bölüm 7

PSİKOLOJİ VE SANAL GERÇEKLİK

Banu SAYINER[1]

1 Psikolog Dr., İstanbul, Türkiye, e-mail: banusayiner@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4842-0712

GİRİŞ

Yaşadığımız çağda dijital teknolojilerin etkisi görülmektedir. Bilgisayar, tablet, akıllı telefon ile kullanıma açık olan süreç, internet ve sosyal medyanın desteği ile daha da işlerlik kazanmıştır. Dijital teknolojinin gelişimi ile ortaya çıkan yeni bir kavram olan Sanal Gerçeklik (SG-Virtual Reality-VR) uygulamaları görülmektedir. SG çeşitli teknolojik aletlerden yararlanarak Üç Boyutlu (3B-3Dimentional-3D) yaşamın yansıması olarak kişilerin hayatlarına girmektedir. SG uygulamaları dijital teknolojiyi kullanarak gerçeğe yakın 3B'li sanal ortamlar oluşturup, kişilerin sanal ortamda bulunma hissini yaşamalarını sağlayan proseslerin geliştirildiği bir süreci ifade etmektedir. Bu ortamlar zaman içerisinde ilerlemeler kaydederek, günümüzde yaygınlaşan kullanım alanlarına erişilmektedir.

Dijital cihazlar ile 3B olarak gerçekleşen bu uygulamalardan öncelikle havacılık, uçuş ve askeriyede yararlanılırken oyun-eğlence amacıyla kullanımına da sıklıkla rastlanmaktadır. Kişiler simule edilmiş (benzetilmiş) hayali ortamların içinde kendilerinin olduğu duygusunu hissetmektedirler. Bu duygu ile gitmek istedikleri ama gidemedikleri yerlere gidip, yapmak isteyip de yapamadıkları davranışları yapıp, katılmak isteyip de katılamadıkları etkinliklere katıldıkları süreçler yaşamaktadırlar. Kısacası dijitalleşen dünyada SG teknolojileri kişilere sanki gerçekmiş hissi veren ortamlar meydana getirmektedirler. SG ortamları gerçeğe çok yakın deneyimler oluşturduklarından, kişilerin aktif katılımını sağladıklarından, içerdikleri interaktif uygulamalar ile katılımcıları motive ettiklerinden ilgi çekici olup, kişileri etkilemekte ve merak uyandırarak kullanım isteği oluşturmaktadırlar.

Günümüzde SG uygulamalarından pek çok alanda faydalanılmaktadır. Psikoloji disiplini de bu alanlardan biri olarak görülmektedir. SG teknolojileri gerçekte deneyimlenmesi zor, tehlikeli, pahallı, tekrarı olmayan süreçler için pratik uygulamalar üretebilmesi, kişiye özel ortamlar oluşturabilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Bu simule edilmiş ortamların Psikoloji biliminde de çeşitli şekillerde kullanılarak insanların esenlik içinde yaşamalarına ve yaşam kalitelerinin yükseltilmesine yardımcı olması amaçlanmaktadır. İnsanların yaşadıkları pozitif deneyimlerle hayatlarına yeni bir bakış açısı kazandırabilecekleri düşünülmektedir.

SANAL GERÇEKLİK

Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki (BİT-Information and Communication Technologies-ICTs) ilerlemelerin etkileri sonucunda artan bilgisayar teknolojisinde yeni kullanım alanları görülmektedir. SG uygulamaları da yeni bir trend olarak kişilerin yaşamlarına yayılmaktadır. Türk Dil Kurumu (TDK) Sözlük'te sanal kavramı gerçekte yeri olmayıp zihinde tasar-

KAYNAKÇA

Abdullah, M. ve Shaikh, Z. A. (2018). An effective virtual reality based remedy for acrophobia. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications, 9*(6), 162-167.

Akdeniz, S., Ahçı, Z. ve Yumuşak, S. (2020). Sanal gerçeklik ve psikoterapide kullanımı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, (4),* 1-20.

Aksel-Stenberdt, V. ve Makransky, G. (2023). Mastery experiences in immersive virtual reality promote pro-environmental waste-sorting behavior. *Computers & Education, 198,* 1-17. doi:10.1016/compedu.2023.104760

Alexanian, S., Foxman, M. ve Pimentel, D. (2022). Virtual reality and music's impact on psychological well-being. *Frontiers in Rehabilitation Sciences, 3,* 1-16. doi:10.3389/fresc.2022.864990

Anderson, P. L., Price, M., Edwards, S. M., Obasaju, M. A., Schmertz, S. K., Zimand, E. ve Calamaras, M. R. (2013). Virtual reality exposure therapy for social anxiety disorder: A Randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 81*(5), 751-760.

Aslan, R. ve Erdoğan, S. (2017). 21.Yüzyılda hekimlik eğitimi: Sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik, hologram. *Kocatepe Veterinary Journal, 10*(3), 204-212.

Avcı, M. F. ve Taşdemir, Ş. (2019). Artirilmiş ve sanal gerçeklik ile periyodik cetvel öğretimi. *Selçuk-Teknik Dergisi, 18*(2), 68-83.

Aydın, F. ve Şahin, Ç. (2021). Sınıf öğretmeni adaylarının eğitimde sanal gerçeklik kullanımına ilişkin görüşleri. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 5*(2), 123-139.

Bailenson, J. N., Blascovich, J., Beall, A. C. ve Loomis, J. M. (2003). Interpersonal distance in immersive virtual environments. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29*(7), 819-833. doi:10.1177/0146167203029007002

Bailey, J. O. ve Bailenson, J. N. (2017) Considering virtual reality in children's lives. *Journal of Children and Media, 11*(1), 107-113. doi:10.1080/17482798.2016.1268779

Bayraktar, E. ve Kaleli, F. (2007). Sanal gerçeklik ve uygulama alanları. *Akademik Bilişim, 1*(6), 1-6.

Bellani, M., Fornasari, L., Chittaro, L. ve Brambilla, P. (2011). Virtual reality in autism: State of the art. Epidemiology and Psychiatric Sciences, 20(3), 235-238.

Belloch, A., Cabedo, E., Carrió, C., Lozano-Quilis, J. A., Gil-Gómez, J. A. ve Gil-Gómez, H. (2014). Virtual reality exposure for OCD: Is it feasible?. *Revista de Psicopatología y Psicología Clínica, 19*(1), 37-44.

Bilge, Y., Gül, E. ve Birçek, N. I. (2020). Bir sosyal fobi vakasında bilişsel davranışçı terapi ve sanal gerçeklik kombinasyonu. *Bilişsel Davranışçı Psiko-*

terepi ve Araştırmalar Dergisi, 9(2), 158-165. doi:10.5455/JCBPR.61718

Botella, C., Villa, H., Baños, R., Perpiña, C., ve García-Palacious, A. (1999). The treatment of claustroprohiba with virtual reality: Changes in other phobic behaviors not specifically treated. *Cyber Psychology & Behavior*, *2*(2), 135-141. doi:10.1089/cpb.1999.2.135

Botella, C., García-Palacious, A., Villa, H., Baños, R. M., Quero, S., Alcañiz, M. ve Riva, G. (2007). Virtual reality exposure in the treatment of panic disorder and agoraphobia: A controlled study. *Clinical Psychology and Psychotherapy, 14,* 164-175. doi:10.1002/cpp.524

Bouchard, S., Cote, S., St-Jacques, J., Robillard, G., ve Renaud, P. (2006). Effectiveness of virtual reality exposure in the treatment of anacarophobia using 3D games. *Technology and Health Care,14*, 19-27.

Brown, J. A. (2019). An exploration of virtual reality use and application among older adult populations. *Gerontology & Geriatric Medicine, 5,* 1-7. doi:10.1177/2333721419885287

Bütüner, R ve Özdemir, E. (2021). Sanal gerçeklik teknolojisi ile eğitimde devamlılığın sağlanması: Covid-19 salgınında karantinadaki öğrenciler. *Bilişim Sistemleri ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 1-7.

Cadet, L. B., Reynaud, E. ve Chainay, H. (2022). Memory for a virtual reality experience in children and adults according to image quality, emotion, and sense of presence. *Virtual Reality, 26*(1), 55-75. doi: 10.1007/s10055-021-00537-y

Caponnetto, P. ve Casu, M. (2022). Update on cyber health psychology: Virtual reality and mobile health tools in psychotherapy, clinical rehabilitation, and addiction treatment. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 19*(6), 1-12. doi:10.3390/ijerph19063516

Celik, Z., Alptekin, F. B. ve Yavuz, K. F. (2020). Acrophobia treatment with virtual reality-assisted acceptance and commitment therapy: two case reports. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences, 33,* 317-324. doi:10. 14744/DAJPNS.2020.00097

Cesa, G. L., Manzoni, G. M., Bacchetta, M., Castelnuovo, G., Conti, S., Gaggioli, A., Mantovani, F., Molinari, E., Cárdenas-López, G. ve Riva, G. (2013). Virtual reality for enhancing the cognitive behavioral treatment of obesity with binge eating disorder: Randomized controlled study with one-year follow-up. *Journal of Medical Internet Research, 15*(6), 1-13.

Chang, E., Kim, H. T., ve Yoo, B. (2020). Virtual reality sickness: A review of causes and measurements. Internatıonal *Journal of Human–Computer Interaction, 36*(17), 1658-1682. doi:10.1080/10447318.2020.1778351

Chaze, F., Hayden, L., Azevedo, A., Kamath, A., Bucko, D., Kashlan, Y., Dube, M., De Paula, J., Jackson, A., Reyna, C.,Warren-Norton, K., Dupuis, K. ve Tsotsos, L. (2022). Virtual reality and well-being in older adults: Results from a pilot implementation of virtual reality in long-term care. *Journal*

of Rehabilitation and Assistive Technologies Engineering, 9, 1-12. doi: 10.1177/20556683211072384

Chiquet, S., Martarelli, C. S., Weibel, D. ve Mast, F. W. (2023). Learning by teaching in immersive virtual reality-Absorption tendency increases learning outcomes. *Learning and Instruction, 84,* 1-13. doi:10.1016/j.learninstruc.2022.101716

Çoban, M. ve Göksu, İ. (2022). Using virtual reality learning environments to motivate and socialize undergraduates in distance learning. *Participatory Educational Research, 9*(2), 199-218. doi:10.17275/per.22.36.9.2

Daffern, H., Camlin, D. A., Egermann, H., Gully, A. J., Kearney, G., Neale, C. ve Rees-Jones, J. (2019). Exploring the potential of virtual reality technology to investigate the health and well being benefits of group singing. *International Journal of Performance Arts and Digital Media, 15*(1), 1-22. doi:10.1080/14794713.2018.1558807

D'Cunha, N. M., Nguyen, D., Naumovski, N., McKune, A. J., Kellet, J., Georgousopoulou, E. N., Frost, J. ve Isbel, S. (2019). A mini-review of virtual reality-based interventions to promote well-being for people living with dementia and mild cognitive impairment. *Gerontology, 65*(4), 430-440. doi:10.1159/000500040

Derin, G. ve Öztürk, E. (2020). Yapay zeka psikolojisi ve sanal gerçeklik uygulamaları. Öztürk E., editör. *Siber Psikoloji.* 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri, 41-47.

Didehbani, N., Allen, T., Kandalaft, M., Krawczyk, D. ve Chapman, S. (2016). Virtual Reality Social Cognition Training for children with high functioning autism. Computers in Human Behavior, 62, 703-711. doi:10.1016/j.chb.2016.04.033

Difede, J., ve Hoffmann, H. J. (2002). Virtual reality exposure therapy for world trade center post-traumatic stress disorder: A case report. *CyberPscyhology & Behavior, 5*(6), 529-535. doi:10.1089/109493102321018169

Difede, J., Cukor, J., Jayasinghe, N., Patt, I., Jedel, S., Spielman, L., Giosan, C., ve Hoffman, H. G. (2007). Virtual reality exposure therapy for the treatment of posttraumatic stress disorder following September 11, 2001. *Clinical Psychiatry Journal*, *68*(11), 1639-1647.

Dikshit, R. ve De Sousa, A. (2018). Ethical aspects of using virtual reality in online psychotherapy. *Global Bioethics Enquiry, 6*(3), 157-159.

Donker, T.,Van Esveld, S., Fischer, N. ve Van Straten, A. (2018). 0Phobia-towards a virtual cure for acrophobia: Study protocol for a randomized controlled trial. *Trials, 19*(1), 1-11. doi:10.1186/s13063-018-2704-6

Duran, İ. U. ve Çavuş, V. (2016). Akıllı telefon tabanlı sanal gerçekliğin mesleki eğitimde uygulanması. *Mesleki Bilimler Dergisi, 5*(2), 6-11.

Emmelkamp, P. M. G., Krijn, M., Hulsbosch, A. M., de Vries, S., Schuemie, M.

J., van der Mast, C.A.P.G. (2002). Virtual reality treatment versus exposure in vivo: A comparative evaluation in acrophobia. *Behaviour Research and Therapy, 40*(5), 509-516.

Fang, Y., Han, D. ve Luo, H. (2019). A virtual reality application for assessment for attention deficit hyperactivity disorder in schoolaged children. *Neuropsychiatric Disease and Treatment, 15,* 1517-1523.

Freeman, D. (2008). Studying and treating schizophrenia using virtual reality: A new paradigm. *Schizophrenia Bulletin, 34*(4), 605-610. doi:10.1093/schbul/sbn020

Freeman, D., Bradley, J., Antley, A., Bourke, E., DeWeever, N., Evans, N., Černis, E., Sheaves, B., Waite, F., Dunn, G., Slater M. ve Clark, D. M. (2016). Virtual reality in the treatment of persecutory delusions: Randomised controlled experimental study testing how to reduce delusional convic. *The British Journal of Psychiatry, 209,* 62-67. doi:10.1192/bjp.bp.115.176438

Garcia-Palacios, A., Hoffman, H., Carlin A., Furness III, T. A., Botella, C. (2002). Virtual reality in the treatment of spider phobia: A controlled study. *Behaviour Research and Therapy, 40,* 983-993.

Gedik, R. (2020). Sanal gerçeklik teknolojisinin ortaokul Sosyal Bilgiler dersi iklimler konusunda kullanlması üzerine öğrenci görüşleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, *3*(1), 33-53.

Geraets, C. N. W., van der Stouwe, E. C. D., Pot-Kolder, R. ve Veling, w. (2021). Advances in immersive virtual reality interventions for mental disorders: A new reality?. *Current Opinion in Psychology, 41,* 40-45. doi:10.1016/j.copsyc.2021.02.004

Inözü, M., Celikcan, U., b, Akin, B. ve Mustafaoğlu Cicek, N. (2020). The use of virtual reality (VR) exposure for reducing contamination fear and disgust: Can VR be an effective alternative exposure technique to in vivo?. *Journal of Obsessive-Compulsive and Related Disorders, 25,* 1-9. doi:10.1016/j.jocrd.2020.100518

Işıklı, S., Baran, Z. ve Aslan, S. (2019). Özgül fobilerde sanal gerçeklik teknolojisi uygulamaları ile tedaviye yardımcı araç geliştirme: Bir etkililik çalışması. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 22,* 316-328. doi:10.5505/kpd.2019.43660

Jerald, J. (2016). *The VR Book: Human-Centered Designed for Virtual Reality.* Ed. M. T. Özsu. Illinois: Association for Computing Machinery and Morgan & Claypool Publishers.

Kaya-Erdem, B. ve Karakoç, E. (2020). Yas ve melankolide sanal gerçekliğin duygulanımsal boyutu. *Intermedia International e-Journal, 7*(12), 252-269. doi:10.21645/intermedia.2020.79

Ke, F. ve Lee, S. (2015). Virtual reality based collaborative design by children with high-functioning autism: Design-based flexibility, identity, and norm construction. *Interactive Learning Environments, 24*(7), 1511-1533. doi:10.1080/10494820.2015.1040421

Kennedy, R. S., Lanham, D. S., Drexler, J. M., Massey, C. J., ve Lilienthal, M. G. (1997). A comparison of cybersickness incidences, symptom profiles, measurement techniques, and suggestions for further research. *Teleoperators and Virtual Environments, 6*(6), 638-644. doi:10.1162/pres.1997.6.6.638

Keskin, İ. (2017). Matematik öğretmeni adaylarinin eğitimde sanal gerçeklik kullanimina ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 4*(11), 294-302.

Kim, K., Kim, C.-H., Cha, K. R., Park, J., Han, K., Kim, Y. K., Kim, J.-J., Kim, I. Y. ve Kim, S. I. (2008). Anxiety provocation and measurement using virtual reality in patients with Obsessive-Compulsive Disorder. *CyberPsychology & Behavior, 11*(6), 637-641. doi:10.1089/cpb.2008.0003

Kim, S. ve Kim, E. (2020). The use of virtual reality in psychiatry: A review. *Journal of the Korean Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 31*(1), 26-32. doi:10.5765/jkacap.190037

Klingenberg, S., Jørgensen , M. L. M., Dandanell, G., Skriver, K., Mottelson, A. ve Makransky, G. (2020). Investigating the effect of teaching as a generative learning strategy when learning through desktop and immersive VR: A media and methods experiment. *British Journal of Educational Technology, 51*(6), 2115-2138. doi:10.1111/bjet.13029

Krijn, M., Emmelkamp, P. M. G., Biemond, R., de Wilde de Ligny, C., Schuemie, M. J., van der Mast, C. A. P. G. (2004). Treatment of acrophobia in virtual reality: The role of immersion and presence. *Behaviour Research and Therapy, 42*(2), 229-239. doi:10.1016/S0005-7967(03)00139-6

Lee, L. N., Kim, M. J. ve Hwang, W., J. (2019). Potential of augmented reality and virtual reality technologies to promotewellbeing in older adults. Applied Sciences, 9(17), 1-17. doi:10.3390/app9173556

Li, A., Montaño, Z., Chen, V. J. ve Gold, J. I. (2011). Virtual reality and pain management: Current trends and future directions. *Pain Management, 1*(2), 147-157. doi:10.2217/pmt.10.15

Li, Y., Song, H. ve Guo, R. (2021). A study on the causal process of virtual reality tourism and its attributes in terms of their effects on subjective well-being during COVID-19. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 18*(3), 1-16. doi: 10.3390/ijerph18031019

Liu, Q., Wang, Y., Tang, Q. ve Liu, Z. (2020). Do you feel the Same as I do? Differences in virtual reality technology experience and acceptance between elderly adults and college students. *Frontiers in Psychology, 11,* 1-11. doi: 10.3389/fpsyg.2020.573673

Makransky, G ve Mayer, R. E. (2022). Benefits of taking a virtual field trip in immersive virtual reality: Evidence for the immersion principle in multimedia learning. *Educational Psychology Review, 34*(3), 1771-1798. doi:10.1007/s10648-022-09675-4

Malbos, E. Mestre, D. R., Note, I. D. ve Gellato, C. (2008). Virtual reality and claustrophobia: Multiple components therapy involving game editor virtual environments exposure. *Cyberpsychology & Behavıor, 11*(6), 695-697. doi:10.1089/cpb.2007.0246

Martin, H. V., Botella, C., García-Palacios, A. ve Osma, J. (2007). Virtual reality exposure in the treatment of panic disorder with agoraphobia: A case study. *Cognitive and Behavioral Practice, 14,* 58-69.

Matsangidou, M., Otkhmezuri, B., Ang, C. S., Avraamides, M., Riva, G., Gaggioli, A., Iosif, D. ve Karekla, M. (2022) "Now i can see me" designing a multi-user virtual reality remote psychotherapy for body weight and shape concerns. *Human–Computer Interaction, 37*(4), 314-340. doi: 10.1080/07370024.2020.1788945

Matsangidou, M. , Solomou, T., Frangoudes, F., Ioannou, K., Theofanous, P., Papayianni, E. ve Pattichis, C. S. (2023). Affective out-world experience via virtual reality for older adults living with mild cognitive impairments or mild dementia. *International Journal of Environmental Research Public Health, 20*(4), 1-15. doi.org/10.3390/ijerph20042919

Meyerbröker, K. ve Morina, N. (2021). The use of virtual reality in assessment and treatment of anxiety and related disorders. *Clinical Psychology & Psychotherapy, 28*(3), 466-476. doi:10. 1002/cpp.2623

Mo, J., Vickerstaff, V., Minton, O , Tavabie, S., Taubert, M., Stone, P ve White, N. (2022). How effective is virtual reality technology in palliative care? A systematic review and meta-analysis. *Palliative Medicine, 36*(7), 1047-1058. doi:10.1177/02692163221099584

Montana, J. I., Matamala-Gomez, M., Maisto, M., Mavrodiev, P. A., Cavalera, C. M., Diana, B., Mantovani, F. ve Realdon, O. (2020). The benefits of emotion regulation ınterventions in virtual reality for the ımprovement of wellbeing in adults and older adults: A systematic review. *Journal of Clinical Medicine, 9*(2), 1-22. doi:10.3390/jcm9020500

North, M. M., North, S. M. ve Coble, J. R. (1997). Virtual environments psychotherapy: A case study of fear of flying disorder. *Presence, 6*(1), 127-132.

Oxford Dictionary. (2023). https://oxfordlearnersdictionaires.com. (Erişim tarihi: 09.03.2023).

Özden, Ö. (2020). Sanal gerçeklik destekli maruz bırakma uygulamaları avantajlar sınırlılıklar ve etik konular. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 3*(2), 38-51.

Özkan, F. ve Zincir, H. (2017). Serebral palsili çocuklarin rehabilitasyonunda sanal gerçeklik tedavisi: Sistematik derleme. *Sağlık Bilimleri Dergisi, 26*(2), 181-188.

Özsezer, G. ve Ataç, M. (2021). Sanal gerçeklik uygulamalarıyla mindfulness temelli stres azaltma programının hemşirelikte kullanımı. *Journal of Awareness.* 6(3), 123-131. doi:10.26809/joa.6.3.04

Park, K.-M., Ku, J., Choi, S.-H., Jang, H.-J., , Park, J.-Y., Kim, S. I. ve Kim, J.-J. (2011). A virtual reality application in role-plays of social skills training for schizophrenia: A randomized, controlled trial. *Psychiatry Research, 186,* 166-172. doi:10.1016/j.psychres.2011.04.003

Parrish, D. E., Oxhandler, H. K., Duron, J. F., Swank, P., ve Bordnick, P. (2016). Feasibility of virtual reality environments for adolescent social anxiety disorder. *Research on Social Work Practice, 26*(7), 825-835. doi:10.1177/1049731514568897

Parsons, S. ve Cobb, S. (2011). State-of-the-art of virtual reality technologies for children on the autism spectrum. *European Journal of Special Needs Education, 26*(3), 355-366. doi:10.1080/08856257.2011.593831

Parsons, T. D., Bowerly, T., Buckwalter, J. G. ve Rizzo. A. A. (2007). A controlled clinical comparison of attention performance in children with ADHD in a virtual reality classroom compared to standard neuropsychological methods. *Child Neuropsychology, 13*, 363-381. doi: 10.1080/13825580600943473

Parsons, T. D. , Riva, G., Parsons, S., Mantovani, F., Newbutt, N., Lin, L., Venturini, E. ve Hall, T. (2017). Virtual reality in pediatric psychology. *Pediatrics, 140,* 86-91. doi: 10.1542/peds.2016-1758I

Peng, X., Menhas, R., Dai, J. ve Younas, M. (2022). The COVID-19 pandemic and overall wellbeing: Mediating role of virtual reality fitness for physical-psychological health and physical activity. *Psychology Research and Behavior Management, 15,* 1741-1756.

Pierce, C. ve Aguinis, H. (1997). Using virtual reality technology in organizational behavior research. *Journal of Organizational Behavior, 18,* 407-410.

Plante, T. G., Aldridge, A., Su, D., Bogdan, R., Belo, M. ve Kahn, K. (2003). Does virtual reality enhance the management of stress when paired with exercise? An exploratory study. *International Journal of Stress Management, 10*(3), 203-216.

Pretsch, J., Pretsch, E., Saretzki, J., Kraus, H. ve Grossmann, G. (2020). Improving employee well-being by means of virtual reality-REALEX: An empirical case study. *European Journal of Economics and Business Studies, 6*(1), 95-105.

Riva, G. (2005). Virtual reality in psychotherapy: Review. *CyberPsychology & Behavior, 8*(3), 220-240.

Rothbaum, B. O., Hodges, L., Kooper, R., Opdykes, D., Williford, J., ve North, M. (1995). Effectiveness of computer-generated (virtual reality) graded exposure in the treatment of acrophobia. *American Journal of Psychiatry*, *152*(4), 626-628.

Rothbaum, B. O., Hodges, L., Watson, B. A., Kessler, G. D. ve ve Opdyke, D. (1996). Virtual reality exposure therapy in the treatment of fear of flying: A case report. *Behaviour Research and Therapy, 34,* 477-481.

Rothbaum, B. O., Hodges, L., Alarcon, R., Ready, D., Shahar, F., Graap, K., Pair, J., Hebert, P., Gotz, D., Wills, B. ve Baltzell, D. (1999a). Virtual reality exposure therapy for PTSD Vietnam veterans: A case study. *Journal of Traumatic Stress,* 12(2), 263-271.

Rothbaum, B. O., Hodges, L. ve Smith, S. (1999b). Virtual reality exposure therapy abbreviated treatment manual: Fear of flaying application. *Cognitive and Behavioral Practice, 6,* 234-244. doi:10.1016/S1077-7229(99)80081-9

Segal, R., Bhatia, M. ve Drapeau, M. (2011). Therapists' perception of benefits and costs of using virtual reality treatments. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 14*(1-2), 29-34. doi:10.1089/cyber.2009.0398

Siani, A. ve Marley, S. A. (2021). Impact of the recreational use of virtual reality on physical and mental wellbeing during the Covid−19 lockdown. *Health and Technology, 11*(2), 425-435. doi: 10.1007/s12553-021-00528-8

Sterna, R. ve Zibrek, K. (2021). Psychology in virtual reality: Toward a validated measure of social presence. *Frontiers in Psychology, 12,* 1-4. doi:10.3389/fpsyg.2021.705448

Steuer, J. (1992). Defining virtual reality: Dimensions determining telepresence. *Journal of Communication, 42*(4), 73-93. doi:10.1111/j.1460-2466.1992.tb00812.x

Syed-Abdul, S., Malwade, S., Nursetyo, A. A., Sood, M., Bhatia, M., Barsasella, D., Liu, M. F., Chang, C.-C., Srinivasan, K., Raja, M. ve Li, Y.-C. J. (2019). Virtual reality among the elderly: A usefulness and acceptance study from Taiwan. *BMC Geriatrics, 19*(1), 1-10. doi: 10.1186/s12877-019-1218-8

TDK. (2023). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Türk Dil Kurumu https://sozluk.gov.tr. (Erişim tarihi: 09.03.2023).

Tominari, M., Uozumi, R., Becker, C. ve Kinoshita, A. (2021). Reminiscence therapy using virtual reality technology affects cognitive function and subjective well-being in older adults with dementia. *Cogent Psychology, 8,* 1-20. doi:10.1080/23311908.2021.1968991

Torous, J., Bucci, S., Bell, I. H., Kessing, L. V., Faurholt-Jepsen, M., Whelan, P., Carvalho, A. F., Keshavan, M., Linardon, J. ve Firth, J. (2021). The growing field of digital psychiatry: current evidence and the future of apps, social media, chatbots, and virtual reality. *World Psychiatry, 20*(3), 318-335.

Uğuz, S. ve Zehir, B. (2020). İmalat mühendisliği eğitimi için sanal gerçeklik sistemi tasarımı ve geliştirilmesi. *Fen Bilimleri Dergisi, 8*(4), 845-857.

Üzümcü, E., Akın, B., Nergiz, H., İnözü, M. ve Çelikcan, U. (2018). Anksiyete bozukluklarında sanal gerçeklik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10*(1), 99-117. doi:10.18863/pgy.336593

Van Bennekom, M. J., Kasanmoentalib, M. S., de Koning, P. P. ve Denys, D. (2017). A virtual reality game to assess obsessive-compulsive disorder.

Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 20(11), 718-722. doi:10.1089/cyber.2017.0107

Van Houwelingen−Snippe, J., Ben Allouch, S., ve Van Rompay, T. J. L. (2021). Virtual reality representations of nature to improve well−being amongst older adults: A rapid review. *Journal of Technology in Behavioral Science, 6,*464-485. doi:10.1007/s41347-021-00195-6

Vardarlı, B. (2021). Teknolojik bir yaklaşım: Sanal gerçeklik maruz bırakma terapisi. *Ege Eğitim Dergisi, 22*(1), 40-56. doi:10.12984/egeefd.807422

Wald, J. (2004). Efficacy of virtual reality exposure therapy for driving phobia: A multiple baseline across-subjects design. *Behavior Therapy, 35,* 621-635.

Wald, J. ve Taylor, S. (2000). Efficacy of virtual reality exposure therapy to treat driving phobia: A case report. *Journal of Behaviour Therapy and Experimental Psychiatry, 31,* 249-257.

Wilson, C. J. ve Soranzo, A. (2015). The use of virtual reality in psychology: A case study in visual perception. *Computational and Mathematical Methods in Medicine, 2015,* 1-7. doi:10.1155/2015/151702

Yahara, M., Niki, K., Ueno, K., Okamoto, M., Okuda, T., Tanaka, H., Naito, Y., Ishii, R., Ueda, M, ve Ito, T. (2021). Remote Reminiscence using immersive virtual reality may be efficacious for reducing anxiety in patients with Mild Cognitive Impairment even in COVID-19 Pandemic: A case report. *Biological Pharmaceutical Bulletin, 44* (7), 1019-1023.

Yıldırım, E. (2022). Dijital Nöropsikoloji: Yaşlı bireylerin bilişsel işlevlerinin değerlendirilmesinde kullanılan teknolojik yaklaşımlar. *Psikoloji Çalışmaları, 42*(1), 43-69. doi:10.26650/SP2021-963370

Zhai, K., Dilawar, A., Yousef, M. S., Holroyd, S., El-Hammali, H. ve Abdelmonem, M. (2021). Virtual reality therapy for depression and mood in long-term care facilities. *Geriatrics, 6*(2), 1-12. doi:10.3390/geriatrics6020058

Bölüm 8

ABD İKLİM POLİTİKALARI VE FARKLI BAŞKANLIK DÖNEMLERİNDEKİ GELİŞMELER

Evren SAPMAZ VERAL[1]

1 Dr., Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-7936-7416, e-posta: esveral@gmail.com

GİRİŞ

Dünyanın en büyük ekonomisine, en kalabalık üçüncü nüfusuna ve en geniş üçüncü yüzölçümüne sahip Amerika Birleşik Devletleri (ABD), küresel iklim politikasının temel aktörlerinden biridir. İklim değişikliğinde Avrupa ülkeleri ile birlikte tarihsel sorumluluğu en fazla olan ülkeler arasında bulunan ABD'de enerji, ulaşım, tarım gibi başlıca sektörlerde ağırlıklı olarak fosil yakıtlar kullanılmaktadır (US NDC, 2021).

Günümüzde ciddi bir güvenlik sorununa dönüşen iklim değişikliğinin gerçekleştiği konusunda ABD uzunca bir süre ayak diremiş, sadece şirketler değil, özellikle Cumhuriyetçi parti dönemlerinde hükümet de inkârcı ve şüpheci çalışmaları desteklemiş; iklim değişikliğiyle mücadele için yürütülen uluslararası ortak çabaları da engelleyen bir tutum izlemiştir. Ulusal düzeyde de ortak bir politika oluşturulması kolay olmamıştır. ABD'nin iklim değişikliği ile mücadele politikasının temellerinden birini Başkan Nixon döneminde 1970'de kabul edilen Temiz Hava Yasası oluşturmaktadır. Yasanın 1977 ve 1990 yıllarında revize edilen 108. Maddesi, Çevre Koruma Ajansı (EPA)'ya halk sağlığına zarar vereceği öngörülen hava kirliliğine yol açan kirleticilere ilişkin düzenleme yapma yetkisi vermiş ve belirlenmiş standartlara ulaşılması için eyaletleri hava kalitesini iyileştirmeye zorunlu kılmıştır. Yasa, daha sonra asit yağmuru ve ozon tabakasının incelmesi gibi problemlere de cevap verecek şekilde revize edilmiştir (EPA, 2022a). 1999 yılında, yasanın iklim değişikliği ile mücadele için EPA tarafından kullanılması yolunu tıkayan Kongre karşısında, çevreciler eyaletlerde dava açmaya başlamıştır. Nisan 2007'de Massachusetts eyaleti EPA davasında, ABD Yüksek Mahkemesi'nin 'EPA'nın sera gazı salımlarını düzenleyebileceği ve düzenlemesi gerektiği' yönündeki kararı doğrultuda EPA, yasayı CO_2 emisyonlarına da kapsayacak şekilde yeniden düzenlemiştir, sözkonusu mahkeme kararı ABD'de iklim değişikliği ile mücadele için alınmış en doğru kararlardan biri olarak görülmektedir.

ABD'nin son otuz yıldaki iklim değişikliği ile mücadele sözleşmesi kapsamında yürütülen müzakerelerdeki pozisyonu, ulusal çıkarlarının korunması, piyasa araçlarının kullanılması ve ikili ilişkilerin kurulması ile karakterize edilmektedir (Kovalev, 2022). ABD, CO_2 emisyonlarının azaltımına ilişkin tüm ülkeler tarafından bağlayıcı taahhütler yerine gönüllü taahhütlerin kabul edilmesinde ısrarcı olmuştur. 1992 tarihli Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin (BMİDÇS) kabul edildiği yılda ilk onaylayan ülkelerden biri olan ABD, zorunlu emisyon azaltımı getiren Kyoto Protokolünü imzalamış ancak onaylamamıştır. Başkan Yardımcısı Al Gore tarafından temsil edilen Clinton yönetimi Kyoto Protokolü'nü imzalamasına rağmen, gerekli olan üçte ikilik çoğunluğu alamayacağı için hiçbir zaman ABD Senatosu'na değerlendirilmek üzere sunulmamıştır (Selin ve Vandeveer, 2011). ABD'nin protokole taraf ol-

KAYNAKÇA

Ballew, M. T., Leiserowitz, A., Roser-Renouf, C., Rosenthal, S. A., Kotcher, J. E., Marlon, J. R., ... & Maibach, E. W. (2019). Climate Change In The American Mind: Data, Tools, And Trends. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, *61*(3), 4-18.

Brewer, P. R. & Pease, A. (2008). Federal Climate Politics In The United States: Polarization And Paralysis. *Turning Down the Heat: The Politics of Climate Policy in Affluent Democracies*, 85-103.

Carbon Brief (2021). "Analysis for Climate Change Historical Responsibities". https://www.carbonbrief.org/analysis-which-countries-are-historically-responsible-for-climate-change/ . (E.T: 11.02.2023)

Damro, C. & MacKenzie, D. (2008). The European Union and The Politics of Multi-level Climate Governance. *Turning down the heat: The politics of Climate Policy in Affluent Democracies*, 65-84.

Denchak, M. (2021). Paris Climate Agreement: Everything You Need to Know. *National Resources Defense Council*, www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know . (E.T: 07.02.2023)

Deliktaş, A. (2021). Küresel İklim Değişikliği Konusuna Amerikan Yaklaşımı. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(2), 309-322.

Environment Protection Agency (EPA) (2022a). https://www.epa.gov. (E.T: 11.02.2023)

EPA (2022b). "US GHG Inventory" https://www.epa.gov/system/files/documents/2022-04/us-ghg-inventory-2022-chapter-executive-summary.pdf . (E.T: 11.02.2023)

EPA (2022c). "US GHG Sectoral Distribution".https://www.epa.gov/ghgemissions/sources-greenhouse-gas-emissions (E.T: 11.02.2023)

Gerrard, M. B. & Welton, S. (2014). US Federal Climate Change Law In Obama's Second Term. *Transnational Environmental Law*, *3*(1), 111-125.

Hansen, J. E. (2005). A Slippery Slope: How Much Global Warming Constitutes "Dangerous Anthropogenic Interference"?. *Climatic Change*, *68*, 269-279.

Kincaid, G., & Roberts, J. T. (2013). No Talk, Some Walk: Obama Administration First-Term Rhetoric On Climate Change And US International Climate Budget Commitments. *Global Environmental Politics*, *13*(4), 41-60.

Kovalev Y.Y. (2022). Climate Policy Of The United States: Features Of Evolution And The Current State. *History and Modern Perspectives*, 1, 24-32.

Lin, A. C. (2022). Climate Policy Buffers. *Yale J. on Reg*., 39, 699.

Neale, J. (2008). *Stop Global Warming: Change The World*. Bookmarks Publications.

Numan, A. (2014). ABD-Çin İklim Anlaşmasına Vardı. *Yeşil Gazete*. https://yesilgazete.org/abd-cin-iklim-anlasmasina-vardi/ .

Sapmaz Veral, E. (2022). Yeşil Yıkama Ile Mücadele: Avrupa Birliği'nde Yeşil İddiaların Doğrulanması Girişimi. *Sayıştay Dergisi*, *33*(124), 101-109.

Selin, H. & VanDeveer, S. D. (2007). Political Science and Prediction: What's Next For US Climate Change Policy?. *Review of Policy Research*, *24*(1), 1-27.

Selin, H. & VanDeveer, S. D. (2011). Climate Change Regionalism In North America. *Review of Policy Research*, *28*(3), 295-304.

Schreuder, D. Y. (2009). *The Corporate Greenhouse: Climate Change Policy In A Globalizing World*. Bloomsbury Publishing.

Schumacher, K. (2021). Carbonwashing: ESG data greenwashing in a Post-Paris World. *Settling Climate Accounts: Navigating the Road to Net Zero*, 39-58.

The United States' Nationally Determined Contributions (NDC) (2021)- Reducing Greenhouse Gases in the United States: 2030 Emissions Target. https://unfccc.int/sites/default/files/NDC/2022-06/United%20States%20NDC%20April%2021%202021%20Final.pdf . (E.T: 07.02.2023)

The White House (2021a). "Executive Order on Tackling the Climate Crisis at Home and Abroad, January 27, 2021". https://www.whitehouse.gov/briefing-room/presidential-actions/2021/01/27/executive-order-on-tackling-the-climate-crisis-at-home-and-abroad/ .(E.T: 09.02.2023)

The White House (2021b). "Executive Order on Catalyzing America's Clean Energy Economy Through Federal Sustainability, December 08, 2021". https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/12/08/fact-sheet-president-biden-signs-executive-order-catalyzing-americas-clean-energy-economy-through-federal-sustainability/ . (E.T: 09.02.2023)

Tokar, B. (2010). *Toward Climate Justice: Perspectives On The Climate Crisis And Social Change*. Communalism.

Workman, A., Blashki, G., Bowen, K. J., Karoly, D. J., & Wiseman, J. (2020). Political Leadership On Climate Change: The Role Of Health In Obama-Era US Climate Policies. *Environmental Research Letters*, *15*(10), 105003.

Bölüm 9

MODERNİTE, POSTMODERNİTE VE AKIŞKAN MODERNİTE'DE ÖNE ÇIKAN RİSKLER

İrfan YILDIRIM[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ORCİD:0000-0001-9949-7667

Giriş

Modern döneme giriş, insanlık tarihinin belki de en önemli ve keskin dönüşümünü ifade etmesi, hedeflediği değişim ve dönüşümün boyutları ve insan eliyle imal ettiği riskler nedeniyle üzerinde önemle durulmayı gerektirmektedir. Geleneksel yaşam tarzından uzaklaşarak insanların yeni ve bireysel bir yaşama geçmesine, tarıma dayalı üretim biçiminden işbölümü ve otomasyona dayalı üretim sistemine dâhil olmasına başlangıç teşkil eden sanayi devrimi, aynı zamanda modern dönemin başlangıcı olarak kabul görmektedir. Ancak sadece sanayi devrimiyle şekil kazanmayan modernitenin aynı zamanda, Aydınlanma döneminde belirginleşen fikirlerle, kapitalizmin egemen ilişkileriyle, dini ve siyasi otoritelerin baskılarında kurtulma talepleriyle de yakından ilişkisi bulunmaktadır. Yaklaşık iki asır boyunca hayatın tüm alanlarında etkili olan modernitenin gerçekte öngörülen veya tasarlanmış bir proje olmadığı günümüzde dahi tartışılmaktadır. Bu bağlamda modernitenin ne olduğu, hangi alanlarda karşımıza çıktığı, peşine düştüğü hedeflerin ve gerçekleştirdiği dönüşümlerin neler olduğu, sonraki dönemlerde hangi görünümlere büründüğü önem arz etmektedir. Dolayısıyla moderniteyi, postmodernliği ve akışkan modernliği günümüzdeki yansımaları üzerinden, özellikle dijital çağda baş gösteren potansiyel tehlikeler üzerinden ve ayrıca risk toplumu çerçevesinde okumak ve değerlendirmek sosyolojik boyuttan önemli bir konudur.

Bu çalışmada modernitenin belirginleştiği dönemden günümüze kadar geçirdiği süreçler, kontrol altına almaya çalıştığı alanlar, sonraki dönemlerde tartışma konusu haline gelen görünümleri üzerinde durulmaktadır. Yaklaşık iki asır boyunca modernizm üzerinden gerçekleştirilen değişim ve dönüşümlerin neler olduğu ve bunların oluşturduğu riskler ele alınmaktadır. Son yarım asırda öne çıkan 'postmodernizm'in sahip olduğu özellikler veya farklılıkların yanında küreselleşme ile ilişkisi ve neden olduğu müphemlikler ise ayrıca çalışmada üzerinde durulan konulardır. 21.yüzyıla girişle daha da belirgin hale gelen geç modernlik veya 'akışkan modernlik' kavramları, modernitenin günümüzdeki yansımalarını anlamak açısından üzerinde durulmayı hak eden kavramlar olarak karşımız çıkmaktadır. Esasen bu çalışma, birbirinin devamı niteliğindeki kavramların (modernite, postmodernite ve akışkan modernite) anlaşılır kılınmalarını ve son asırlarda öne çıkan, sıklıkla ele alınan ve üzerinde durulan risk kavramıyla ilişkilerini ele almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede literatürdeki çalışmalardan da istifade edilerek genel olarak modernleşme aşamalarında beliren riskler üzerinde durulmaktadır.

Modernite (Modernlik, Sanayi Toplumları, Modernizm)

Modernite, sanayi devrimi döneminde gerçekleşen ücretli iş yapma pratikleri çerçevesinde insanların üretimi esas almalarıyla öne çıkan, bi-

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2011). Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup, (Çev.: P. Siral), Habitus Yayıncılık, İstanbul.

Bauman, Z. (2014). Modernlik ve Müphemlik. (Çev.: İ. Türkmen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2015). Özgürlük. (Çev.: K. Eren), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2016). Postmodern Etik. (Çev.: A. Türker), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2017). Akışkan Modernite. (Çev.: S. O. Çavuş), Can Yayınları, İstanbul.

Bauman, Z. (2018). Akışkan Hayat. (Çev.: A. E. Pilgir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Beck, U. (2009). *World at Risk*, Polity Press, Cambridge and Malden.

Çuhacı, A. (2007). Ulrıch Beck'in Risk Toplumu Kuramı, *Sosyoloji Dergisi*, 3. Dizi, 14. Sayı. S.129-157.

Dereli, M. D. (2019). Dini Kimliklerin Siber Uzamda Akışkanlaşması, *İnsan&Toplum*, 9(1), ss.85-115.

Duman, M. Z. (2021). *Zygmunt Bauman Sosyolojisi*, Nobel Yayıncılık, Ankara.

Elmas, M. S. (2013). *Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı, Tehdit, Risk ve Risk Toplumu Perspektifinden Güvenlik*, Usak Yayınları, Ankara.

Giddens, A. (2000). *Runaway world: How globalisation is resharping our lives*, Routledge, New York.

Gelekçi, C. (2011). Zygmunt Bauman: Modernlik ve Postmodernlik, Çağdaş Sosyoloji Kuramları. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss:76-97.

Gültekin, M. (2007). Charles Baudelaire ve Modernizm, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* C.6 S.19 (82-94).

Kaplan, Y. (2005). Antikiteden Postmodernite: Tanrısız Araziden İnsansız Arazi'ye Paganizmin Serüvenleri, *Siyaset Düşünce Dergisi*, S:21, ss. 139-169.

Özbölük, T.(2019). Sahipliğin Sıkıcılığından Erişimin Özgürlüğüne Karşı Kaçış: Akışkan Tüketime İlişkin Kavramsal Bir Çerçeve. *Journal of Economy Culture and Society*. ISSN:2602-2656/E-ISSN:2645-8772. ss:257-276.

Sarup, M. (2004). *Post Yapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev.: A. Güçlü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

Sığın, A. (2021). Ulrich Beck ve Anthony Giddens'ın Risk Toplumu Kavramsallaştırması Işığında Sosyal Medya ve Bilginin Güvenliği ve Gizliliği İlkesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 24, s. 415-432

Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler,* (Çev.: Ü. Tatlıcan). Sentez Yayıncılık, İstanbul.

Solmaz, M. & Alkan, E.Ö. (2021). Akışkan Modern Toplum, Saf İlişki ve İnsani

Birlikteliklerin Geçici Hale Gelişi, *Bilgi*, 23 (2):387-403.

Soydemir, S. (2013). *Risk Kavramının Toplumsal Yansıması: Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardımlaşma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Şimşek, M. E. (2016). *Modernite, Postmodernite ve Bauman*. Belge Yayınları, İstanbul.

Tüzen, H. (2008). Postmodernizm Mitosu. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. S:17, ss:145-158.

Bölüm 10

TÜRKİYE'NİN NATO'DAKİ AKTİF FAALİYETLERİ (1952-2022)

Nurhan AYDIN[1], Kübranur Öztürk DERİCİ[2]

1 Prof. Dr. , Kafkas Üniversitesi, 0000-0003-2240-2548.
2 Doktora Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi, 0000-0003-3240-3499.

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın devam ettiği yıllarda Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Roosevelt ile İngiltere Başbakanı Winston Churchill, kendi halklarının çıkarları öncelikli olmak üzere savaş sonrasında oluşacak yeni düzenle ilgili bir bildiri yayınladılar. Bu bildiri daha sonra "Atlantik "Paktı" olarak anıldı. Söz konusu bildiride liderler topraklarını büyütmek istemediklerini, her milletin kendi istediği hükümet şeklini seçme hakkına uyacaklarını, uluslararası alanda ekonomide iş birliği yapılacağı ve bütün milletlere de savaş sonrasında barış içinde yaşayacaklarına dair bir teminat veriliyordu. Atlantik Bildirisinin imzalanmasından bir sene sonra 1 Ocak 1942 tarihinde 26 devlet Washington'da Birleşmiş Milletler Bildirgesi'ni imzaladılar. Savaşın bitiminin ardından da devletler, uluslararası bir örgüt kurulması için anlaşmışlar, bu da 1 Kasım 1943 tarihinde Moskova Bildirgesi'ni imzalanmasıyla açıklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanya'sının Japonya'ya teslim olmasından birkaç hafta önce 26 Haziran 1945 tarihinde 50 milletin temsilcileri San Francisco'da bir araya gelerek Birleşmiş Milletler Antlaşması'nı imzaladılar[1].

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Sovyetler Birliği'nin Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini işgal ve manipüle yoluyla kendi tarafına çekmesi, bu ülkelerde Sovyet modeli totaliter rejimler kurması, Batı'ya karşı büyük bir askeri güce sahip olması, Türkiye'den Boğazların yönetimi ile Kuzey Anadolu'dan toprak istemesi, diğer yandan Yunanistan üzerinden Balkanları baskı altında tutması, özellikle de Batı Avrupa ve ABD'yi Sovyetler'e karşı tedbir aldırmaya yöneltti. Bu tedbirlerden en önemlisi de 4 Nisan 1949 tarihinde imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması idi[2]. O yıllarda Kuzey Kore'nin Güney Kore'yi işgal etmesini Sovyetler Birliği'ne bağlayan ABD ile Kuzey Atlantik Antlaşması'nı imzalayan devletler, Sovyetler Birliği'ne karşı Washington Antlaşması'nı temel alarak askeri ve siyasi nitelikte bir teşkilatlanma olan NATO'yu kurdular. Sovyetler Birliği'nin baskısını yakından hisseden Türkiye ile Yunanistan ise Amerika'nın yardımını aldılar. Bu yardımla birlikte 20-25 Şubat 1952 tarihlerinde Lizbon Zirvesi'nde de NATO'ya üye oldular[3].

1. İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikası

İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru 19 Mart 1945 tarihinde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı istemesi ve Boğazların

1 Arif Zengin, "Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Sonrasının Türk İç ve Dış Politikasına Yansımaları", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,** Manisa 2016, s.7.

2 Kuzey Atlantik Antlaşması Metni için bkz: "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en , Washington DC, 4 April 1949.

3 Ali L. Karaosmanoğlu, "NATO'nun Dönüşümü", **Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi,** Cilt: 10, Sayı: 40, Yıl: 2014, s.5-6.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

Resmî Gazete, "Kuzey Atlantik Antlaşması'na Türkiye Cumhuriyeti'nin Katılmasına Dair Kanun", Sayı: 5886, 19.02.1952.,

Resmî Gazete, 1 Şubat 1981, Sayı: 17238.

Resmî Gazete, Türkiye Cumhuriyeti ile Amerika Birleşik Devletleri Arasında "Kuzey Atlantik Antlaşması'na Taraf Devletler Arasında Kuvvetlerinin Statüsüne Dair Sözleşme"nin Tatbikatına Müteallik Anlaşmanın Tasdikine Dair Kanun", Sayı: 6427, 07.07.1954.,

TBMM Tutanakları için bkz: TBMM 10. Dönem, Cilt:1, Birleşim 15, 30.06.1954.

TBMM Tutanakları için bkz: TBMM 9. Dönem, Cilt: 13, Birleşim: 41, 18.02.1952.

http://ua.mfa.gov.tr/ , "Hükümetimiz ile Amerika Birleşik Devletleri Hükümetleri Arasında Kuzey Atlantik Andlaşması'nın II. ve III. Maddelerine Uygun Olarak Savunma ve Ekonomik Alanda İşbirliğinde Bulunulmasına Dair Anlaşma ve Bununla İlgili Tamamlayıcı Anlaşmalar ve Uygulama Anlaşmaları".

Gazeteler

Akşam, "Türkiye'de Yeni Askeri Tesisler", 19 Şubat 1954, Sene: 36, No: 12709.

Cumhuriyet, "Millet Meclisi'nin Dünkü Tarihi Kararı", 19 Şubat 1952, Sene: 27, Sayı: 9897.

Son Posta, "Kore Savaşı'na 4500 Kişilik Bir Askeri Kuvvetle Katılıyoruz", 26 Temmuz 1950, Sene: 20, No: 5637.

Diğer Yayınlar

ARSLAN, İ. (2014). "Kosova Sorunu: Tarihsel Perspektiften Bir Değerlendirme", Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi, 15: 45-67.

BAYKALMIŞ, H. H. (2003). Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Kamuoyu, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

BİLGİN, T. E. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Değişen Kolektif Güvenlik Anlayışı Çerçevesinde NATO-Türkiye İlişkileri, Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÇİMEN, H. (2007). "Amerika'nın Irak'a Müdahalesi Sonrasında Yaşanan Gelişmelerin Türk-Amerikan İlişkilerine Etkisi", Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

EKER, A.A. (2007). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci (1945-1952), Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

İLHAN, M. (2015). Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Savunma Politikaları, İstan-

bul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

KARADEMİR, T. (2021) Neo-Liberal Kurumsalcılık Kuramı Çerçevesinde NATO ve NATO-Türkiye İlişkileri, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Muğla.

KARAOSMANOĞLU, A. L. (2014). "NATO'nun Dönüşümü", Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi, 10:40, 2-38.

KAYACI, H. (2017) Türkiye'nin NATO'daki Yeri, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

KIYANÇ, S. (2020) "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'deki ABD Üs ve Tesisleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 36:101, 203-252.

Kuzey Atlantik Antlaşması Metni için bkz: "The North Atlantic Treaty", https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=en , Washington DC, 4 April 1949.

MOLLA, A. (2009) "Soğuk Savaş Sonrası Körfez Krizleri ve Türkiye-ABD-NATO İlişkileri", Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7:11, 29-45.

OĞUZ, Ş. (2014) Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO'nun Nükleer Silah Politikasının Uluslararası Güvenliğe Etkileri ve Türkiye, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

OK, M. (2015) Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun İcra Ettiği Askeri Müdahalelerin Türkiye Perspektifinden İncelenmesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

ÖZDEMİR, G. (2020) Değişen Güvenlik Algılamaları ve Türk Savunma Konsepti: ABD-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Bir Değerlendirme, Management and Political Sciences Review Dergisi, 2:2, 130-158.

TARÇIN, U. (2021) Yeni Güvenlik Ortamında NATO'nun Rolü ve Türkiye'ye Etkileri (1991-2019/Jeopolitik ve Strateji), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi, İstanbul.

YELTİN, H. (2021) "Türkiye ve S-400 Hava Savunma Sistemleri: Türkiye-ABD-Rusya İlişkilerindeki Yeri", 3:1, 65-78.

YÜCEL, H. (2020). "Türk-Amerikan İlişkilerinde S-400 Krizi", SETA Analiz Dergisi, Sayı: 302, 7-27.

YÜKSEL, Ç. (2013). NATO ve Türkiye'nin Dış Politikasına Etkileri (1949-1974), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

ZENGİN, A. (2016). Türkiye'nin NATO'ya Girişi ve Sonrasının Türk İç ve Dış Politikasına Yansımaları, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Bölüm 11

TÜRK DEMOKRASİSİ'NİN SANCILI GÜNLERİ: YEREL BASINA GÖRE 27 MAYIS 1960 ASKERİ DARBESİ'NİN MUĞLA' YA YANSIMASI

Seher AKÇA[1]

1 Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, seherakca@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4987-8087

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nı Türkiye'nin müttefiki olan hür devletlerin kazanması üzerine bu devletler savaşın olumsuzluklarını ortadan kaldırmak ve yeni dünya düzenini hürriyet esasları üzerine inşa etmek için ABD'nin Sanfransisko şehrinde bir konferans yaparak Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nı kurmayı kararlaştırmıştır. Bu konferansa 5 Mart 1945 tarihinde Türkiye de davet edildi. Konferansa giden heyette bulunan Feridun Cemal Erkin'e İsmet Paşa; Amerikalıların sorması halinde en kısa zamanda demokrasiye geçileceğini söylemesi, talimatını vermişti. II. Dünya Savaşı'nı demokrasi cephesinin kazanması, Türkiye de dâhil bütün dünyada demokrasinin yayılmasının önünü açtı. Diğer taraftan II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik ve sosyal zorlukları aşmak için iktidarın çıkardığı 18 Ocak 1940 tarihli Milli Korunma Kanunu, 1942 yılında çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu,26 Nisan 1944 tarihli Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu, 1945 yılında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu kendisine karşı toplumun bir kesiminden ve parti içinden bir muhalefetin oluşmasına neden oldu. İşte parti içinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuad Köprülü'den oluşan bu muhalefet grubu 7 Haziran 1945 tarihinde CHP Meclis Grubuna Dörtlü Takrir verdi. Takrirde, çok partili hayata geçişi engelleyen kanun ve tüzüklerin değiştirilmesi, meclis denetiminin sağlanması ve insan hak ve hürriyetinin güvence altına alınması istendi. Bu takrir 12 Haziran 1945 tarihinde parti grubunda okundu ve ret edildi. Daha sonra İsmet İnönü bir açıklama yaparak; muhalefeti parti içinde yapmamalarını, istiyorlarsa yeni bir parti kurarak mücadelelerini orada yürütmelerini istedi. Ancak Dörtlü Takrir sahiplerinin yeni bir siyasi parti kurmaları beklenirken işadamlarından Nuri Demirağ 7 Temmuz 1945 tarihinde İçişleri Bakanlığına Milli Kalkınma Partisi adında bir parti kurmak için dilekçe verdi ve iznin alınmasıyla 22 Eylül 1945 tarihinde CHP karşısına ikinci bir siyasi parti resmen kuruldu. Dörtlü Takrir sahiplerinden Adnan Menderes ve Fuad Köprülü 21 Eylül 1945 tarihinde CHP'den çıkarıldı. 28 Eylül 1945 tarihinde ise Celal Bayar CHP'den istifa etti. Arkadaşlarının CHP'den çıkarılmasının CHP tüzüğüne aykırı olduğunu iddia den Refik Koraltan da partiden çıkarıldı. Böylece CHP ile yollarını ayırın bu dört kişi 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti'yi kurdu. Böylece Demokrat Parti'nin kurulmasıyla Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başladı (Haytoğlu,1997:46-53, Akça,2000,s.155, Akça- Arslan, 2021,s.1455-1500, Akça-Köse,2011,s.85-92)

1. 27 Mayıs Darbesi Öncesi Muğla'da Siyasi Gelişmeler

1.1. Milli Mücadele Dönemi ve Sonrası

5 ilçe, 3 bucak ve 329 köyden oluşan Menteşe Sancağı, 30 Ekim 1913'te Aydın Vilayetinden ayrılarak il olmuş ve Muğla adını almıştır (Muğla Valiliği, 2021).

KAYNAKÇA

Süreli Yayınlar:

Milliyet Gazetesi, 2 Mayıs 1951

Muğla'da Halk, 4 Mayıs 1954

Muğla Gazetesi, 9 Mayıs 1956

Muğla Gazetesi, 28 Mayıs 1960

Muğla Gazetesi, 30 Mayıs 1060

Muğla Gazetesi, 31 Mayıs 1060

Muğla Gazetesi, 1 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 2 Haziran 1960)

Muğla Gazetesi, 3 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 4 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 9 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 10 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 11 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 13 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 14 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 16 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 17 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 18 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 20 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 22 Haziran 1960

Muğla Gazetesi, 24 Haziran 1960

Muğla Gazetesi,25 Haziran 1960

Muğla Gazetesi,28 Haziran 1960

Muğla'da Halk, 20 Temmuz 1946

İzmir Gazetesi, 29 Temmuz 1946

İzmir Gazetesi,10 Aralık 1946

Muğla'da Halk,18 Mart 1950

Muğla'da Halk,26 Nisan 1950

Muğla'da Halk, 26 Nisan 1950

Muğla'da Halk, 6 Eylül 1950

Muğla'da Halk, 30 Eylül 1950

Muğla'da Halk, 24 Ocak 1951

Muğla Gazetesi, 5 Ağustos 1953

Muğla Gazetesi, 27 Eylül 1954

Muğla Gazetesi, 28 Ekim 1957

Muğla Gazetesi, 1 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 2 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 4 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 5 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 14 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 16 Temmuz, 1960

Muğla Gazetesi, 18 Temmuz, 1960

Muğla Gazetesi, 21 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 26 Temmuz 1960

Muğla Gazetesi, 1 Ağustos 1960

Muğla Gazetesi, 3 Ağustos 1960

Muğla Gazetesi, 5 Ağustos 1960

Muğla Gazetesi, 13 Ağustos 1960

Muğla Gazetesi, 15 Ağustos 1960

Muğla Gazetesi, 20 Ağustos 1960

Kitaplar ve Makaleler

AKÇA, B. (2002). *Sosyal-Siyasal ve Ekonomik Yönüyle Muğla (1923-1960),* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

AKÇA, B. (2000). "İkinci Dünya Savaşı'nda Muğla" *Askeri Tarih Bülteni*, Yıl.25, Sayı.49, Ankara.

AKÇA, B. (2008). "Lozan Antlaşması'ndan Sonra Muğla Vilayeti'ne Gelen Balkan Muhacirleri'nin İskânı Meselesi", *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (21), s. 17-32.

AKÇA, B. (2013). *Cumhuriyet Dönemi Muğla'da Göç (1923-1990*), Muğla Valiliği Yayınları, Muğla.

AKÇA, B. -KÖSE.O (2011). "Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Muğla Vilayetine Yaptığı Geziler", *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı.26,Muğla, 85-92, Bahar.

AKÇA, B.-ARSLAN.R (2021). "Demokrat Parti Döneminde Turizm Politikası", *Kuruluştan Darbeye Demokrat Parti (1946-1960)*, Editörler: Dilşen İnce

Erdoğan, İsmail Hakkı Demircioğlu, Serpil Seda Şimşek, 2.Cilt, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s.1455-1500.

AKÇA. B- AKÇA. S. (2022). "Osmanlı Devleti Son Dönemi Mutasarrıflarından Serficeli Hilmi Bey", Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt.8, Sayı.2, Haziran 2022, s.480-489.

AKÇA. B- AKÇA. S. (2022). "TBMM'ye Gönderilen Telgraflar Işığında Milli Mücadele Döneminde Menteşe (Muğla) Sancağı", Tarih ve Gelecek Dergisi, Cilt.8, Sayı.3, Eylül 2022, s.780-795.

ARSLAN, R. (2017). 1957 Fethiye Depremi ve Bölgeye Etkileri, " *Turkish Studies*",Volume.12/35, Ankara, s.33-44.

AYDIN, N. Z. (2011). " 27 Mayıs 1960 Döneminde Maraş'ta Propaganda Faaliyetleri: Halk Postası Gazetesi Örneği (1960)", *Belgi Dergisi*, Denizli, Kış, s.301-311.

BERBER, O. ve MENEKŞE. M (2022). "Unutulmuş veya Unutulmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Meslekleri İcra Eden Ustaların Karşılaştıkları Sorunlara Dair Bazı Tespitler: Muğla Kent Merkezi Örneği", *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Tam Metin Kitabı,* Cilt: 3, (Editörler: M. Fatih Sansar vd.), Asos Yayınevi, İzmir 2022, s.284-312.

HAYTOĞLU, E. (1997). " Türkiye'de Demokratikleşme Süreci ve 1945'de Çok Partili Siyasi Hayata Geçişin Nedenleri (1908-1945)", *PAÜ, Eğitim Fakültesi. Dergisi*. Sayı.3,Denizli, 46-53.

ÖZTÜRK, K. (1998). *Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem, 1950-1951*,Cilt.7, Ankara.

ZÜRCHER E.J. (2015). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

KÖSE, O. -AKÇA. B (2018). "Demokrat Parti Dönemi'nde Muğla'da Siyasi Hayat", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi,* C.lt.19, Sayı.41,Muğla, s.161-183.

MENEKŞE, M. (2021). "Osmanlı'da Balkan Göçlerinin Sosyo-Psikolojik Boyutu Üzerine Bir İnceleme: "Bir Ayrılık, Bir Yoksulluk, Bir Ölüm", Uluslararası Göç Çalışmaları Kongresi (20-22 Mayıs 2021,Ankara/Turkey) Tam Metin Kitabı, (Editors: Meryem Bulut, Ceren Aksoy Sugiyama, Kadriye Şahin), Bidge Publications, Ankara, s. 276-294.

MENEKŞE, M. (2021). "Girit Müslümanlarının İskân Yerlerinde Karşılaştıkları Kültürel Uyum ve Toplumsal Kabul Sorunu: Ana Dilde Yabancılık", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, 19(30), s. 1-50.

ÇELEBİ, M. (2013). "Menteşe Sancağında İtalyanlar", *Milli Mücadelede Menteşe Sancağı ve Yörük Ali Efe*, (Editör. Günver Güneş), İstanbul.

METE, Z. (2005). "Muğla", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 30, İstanbul, s.377-381.

TÜRKEŞ, Ü. (1973). *Kurtuluş Savaşında Muğla,* İstanbul.

Bölüm 12

AKTİF YAŞLANMADA SPOR KÜLTÜRÜ: LİTERATÜR EKSENLİ BİR ANALİZ

Ahmed Hamza ALPAY[1], Mehmet YÖNAL[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Yaşlı Bakımı Pr., ahamzaalpay@bayburt.edu.tr, ORCID:0000-0002-8781-6939

2 Doktora Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Doktora Programı, mehmetyonal@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1789-6320

Giriş

Bu çalışma, 'yaşlanma' olarak bilinen karmaşık fenomenin bazı temel boyutlarına usta bir giriş sağlamayı amaçlamaktadır. Giriş kelimesi, yaşlanmanın birçok farklı yönünün işaretlendiğini ve kısaca tartışıldığını ima eder. Amaç, yaşlanmanın herhangi bir yönü üzerinde uzmanlaşmadan, çok fazla zemin kaplamaktır. Kaçınılmaz olarak bu, birçok sorun ve tartışmanın incelikleri ve ayrıntılarının tam olarak keşfedilmediği anlamına gelir. Ancak, okuyuculara tek bir çalışmanın sınırları içinde, konuya ilişkin genel bir bakış sağlama niyeti göz önüne alındığında; bu kaçınılmazdır (Timonen, 2008: ix). Tüm sanayileşmiş ve daha gelişmiş ülkelerde, nüfusun "Demografik Değişimi", hükümetlerin bir sonraki gelecekte yüzleşmek zorunda kalacakları en önemli toplumsal zorluklardan biridir (Rossini & Marra, 2014: 23). Ulusal nüfuslarımızın değişen demografisi, büyük bir sosyal ve ekonomik fırsat sunuyor. 65 yaş ve üstü insan sayısının önümüzdeki on yılda daha hızlı artacağı tahmin ediliyor. Bu, yaşlı vatandaşlara hitap eden spor, eğlence, turizm, konaklama, yiyecek, içecek, koruyucu sağlık, yardımcı teknoloji ve diğer birçok ürün ve hizmete yönelik artan bir talebi tetikliyor. 65 yaş üstü, 30 yıl içinde beşte bir olduğu tahmin edilen en hızlı büyüyen gruptur ve aralarındaki en büyük grup; 15 yıl içinde, yine 2045'te ve yine 2069'da ikiye katlanacak olan 85 yaş üstüdür. Bu zorluğun üstesinden gelmek için, üç kilit alanda paydaşların aktif bir iş birliği gereklidir: (1) Kamu sektörü (sağlık, sosyal bakım, eğitim, araştırma), (2) özel sektör (finans, endüstri, yatırım) ve (3) toplum (yerel, bölgesel ve ulusal) birden fazla girişimde birlikte çalışmak, hepsi aynı sonuca ulaşmak ve yeni bir vizyon oluşturmak durumundadır (Hazelton vd., 2019: 19).

Bu çerçevede, "Yaşam boyunca sağlıklı yaşlanma" olarak adlandırılan, aktif yaşlanma için sporu geliştirme ve hastalık önleme hizmetlerinin, 50 yaş üstü kişilerin ihtiyaçlarına ve risklerine özel dikkat gösterilmesini sağlayan bazı eylemlerle sunulması gerekir. Aktif ve sağlıklı yaşlanmaya yönelik politikaların uygulanmasının değerlendirilmesi ve izlenmesi için araçlar geliştiriliyor. Raporlama sistemleri destekleniyor ve eylemlerin başarılı bir şekilde uygulanmasını izlemek için araştırmalar yapılıyor (Ricciardi vd., 2014: 2). Yaşlı yetişkinlerin maruz kaldığı eforda; fiziksel kısıtlamalar ile psikolojik ve sosyal engellerin nasıl iç içe geçtiğini ve fiziksel yeniden etkinleştirme (aktif oyunlar) için karşılaştıkları sorunların nasıl ele alınacağını anlamayı amaçlayan araştırmalara öncelik verilmelidir. Yanıtlanması gereken ana araştırma sorusu şudur: Spor kültüründe egzersiz deneyimi, sosyal bağlılığı artırmak için yaşlı yetişkinlerde bulunan fiziksel koşullara nasıl uyarlanabilir? (Velazquez vd., 2017: 61). Bu nedenle, yaşa bağlı ortalama eğilimler ele alındığında, benzer yaştaki bireyler arasında da farklılıklar olduğunu akılda tutmak önemlidir (Zacher vd., 2018: 38).

KAYNAKÇA

Aisa, R., Larramona, G., & Pueyo, F. (2015). Active aging, preventive health and dependency: Heterogeneous workers, differential behavior. *Journal of Economic Behavior & Organization,* 117, 1-9.

Arun, Ö. (2018). Türkiye'de Yaşlanma Çalışmaları Dün, Bugün, Yarın. *Mediterranean Journal of Humanities,* 8(2), 41-61.

Ballantyne, A., Cheek, J., Gillham, D., & Quan, J. (2005). Information about the information: Navigating services and supports for older people. *Quality in Ageing and Older Adults*, 6(3), 17-23.

Bartlett, H. (2003). *An ageing perspective.* Foresight, 5(6), 26-33.

Compañó, R., Bock, A., Burgelman, J., Cabrera, M., Da Costa, O., Mattsson, P., & Malanowski, N. (2006). Converging applications for active ageing policy. *Foresight*, 8(2), 30-42.

Hazelton, L., Gillin, L., Kerr, F., Kitson, A., & Lindsay, N. (2019). An ageing well collaboration: opportunity or wicked problem. *Journal of Business Strategy,* 40(1), 18-27.

Henkens, K., Schippers, J., Frerichs, F., Lindley, R., Aleksandrowicz, P., Baldauf, B., & Galloway, S. (2012). Active ageing in organisations: a case study approach. *International Journal of Manpower*, 33(6), 666-684.

Ricciardi, W., Specchia M. L., & Marino, M. (2014). Health of the Elderlies and Healthy Ageing: A Challenge for Europe. In G. Riva, P. A. Marsan, & C. Grassi (Eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life* (pp. 1-9). Amsterdam, Netherlands: IOS Press.

Robbins, T. D., Lim Choi Keung, S. N., & Arvanitis, T. N. (2018). E-health for active ageing; A systematic review. *Maturitas,* 114, 34-40.

Rossini, P. M., & Marra, C. (2014). Demographic Changes and the Challenge for a Healthy Ageing. In G. Riva, P. A. Marsan, & C. Grassi (Eds.), *Active Ageing and Healthy Living: A Human Centered Approach in Research and Innovation As Source of Quality of Life* (pp. 23-31). Amsterdam, Netherlands: IOS Press.

Stute, P., von Bergen, M., Bitterlich, N., Meissner, F., von Wolff, M., & Poethig, D. (2019). Measuring cognitive performance in way that incorporates the concept of active and healthy ageing (AHA). *Maturitas,* 125, 27-32.

Timonen, V. (2008). *Ageing Societies : A Comparative Introduction.* Maidenhead, England: McGraw-Hill Education.

Velazquez, A., Martínez-García, A. I., Favela, J., & Ochoa, S. F. (2017). Adaptive exergames to support active aging: An action research study. *Pervasive and Mobile Computing,* 34, 60-78.

Zacher, H., Kooij, D. T. A. M., & Beier, M. E. (2018). Active aging at work: Cont-

ributing factors and implications for organizations. *Organizational Dynamics,* 47(1), 37-45.

Bölüm 13

MADDİ YOKSUNLUĞUN BEKAR ANNELİ HANELERDEKİ EKONOMİK KIRILGANLIKLARI

Özlem KİREN GÜRLER[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, e-posta: ozlem.kiren@deu. edu.tr, ORCID: 0000-0002-6385-982X

Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kırılganlıkları literatürde yeni bir olgu değildir. Son zamanlarda, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kırılganlıkları yeniden uluslararası gündemin üst sıralarında yer almaktadır. Kırılganlık, genellikle endemik yoksulluk, zayıf hükümet kapasitesi, yetersiz kamu hizmeti sunumu ve ekonomik dışlanma ve marjinalleşme gibi çok sayıda faktörden kaynaklanmaktadır. Siyasi istikrarsızlık, sivilleri hedef alan yinelenen şiddet döngüleri ve yerleşik suç ağları, ekonomik şokların, zayıf hukukun üstünlüğünün ve insanlarına en temel hizmetleri sağlayamayan kurumların işaretlendiği yerlerde giderek daha yaygın hale gelmektedir Ekonomik kırılganlık ise; en genel anlamı ile makroekonomik şoklar, eşitsiz büyüme ve yüksek genç işsizliği gibi ekonomik temellerdeki ve beşeri sermayedeki zayıflıklardan kaynaklanan risklere karşı kırılganlık olarak tanımlanmaktadır. Toplam istihdamın bir oranı olarak savunmasız istihdam edilenlerin sayısı; devlet borcu; istihdam edilmeyen, eğitim veya öğretimde olmayan gençlerin sayısı; yardıma bağımlılık ve işsizlik oranı gibi faktörler risk faktörleri olarak en başta yer almaktadır (OECD, 2016).

Günümüz dünyasında aile yapıları farklı şekillerde karşımıza çıkmakta ve bu yapısal farklılıklar aile sistemi içindeki insanları ve özellikle çocukların gelişimini etkilemektedir (Poyraz, 2022:9). Aile yapısı türleri arasında; geleneksel aileler, tek çekirdek aileler ve tek ebeveynli aileler yer almaktadır. Aile yapısının farklı şekillerde olması kadın istihdamı ile ilgili bir çok araştırmanın ilgi odağı olmuştur. Hane içerisindeki ilişkilerinin yapısı, aile içerisindeki bireylerin yaş, cinsiyet ve içinde yaşayan kişi sayısı açısından farklı kültürlerde çeşitlilik göstermektedir (Dedeoğlu, 2000). Aile türleri arasındaki tek ebeveynlik, boşanma, ölüm veya aile üyelerinin bir arada bulunmama kararı gibi çeşitli nedenlerle çocuğuna tek başına bakan ve çocuklarının bakımından yalnızca ebeveynin sorumlu olduğu ebeveyn olarak tanımlanabilir. Literatürde tek ebeveynli aile "Tek ebeveyn ile evlenmemiş çocuk(lardan) oluşan aileler" olarak tanımlanmaktadır. Bu haneler ebeveynlerin boşanmaları, bir arada oturmamaları ya da birinin ölmesi sonucu oluşan hanelerdir (TAYA, 2011).

Tek ebeveynli aileler, iş yoksulluğu söz konusu olduğunda iki ebeveynin olduğu ailelerden farklı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. İkinci bir kazanç sağlayan yada çocuklara bakacak biri olmadan bekar ebeveynler kazanç dağılımındaki konumları korumak için sürekli mücadele etmek zorundadırlar. Özellikle güvencesiz istihdam ve cinsiyete dayalı ücret eşitsizliğiyle karşı karşıya kalan bekar annelerin bulunduğu tek ebeveynli aileler çalışırken bile yoksulluk ile yaşama konusunda yüksek risklidirler. (Nieuwenhuis ve Maldonad, 2018). Bu ailelerdeki annelerin işgücüne katılımları, yaşadıkları bölge, yaş ve eğitim seviyeleri gibi nedenler ekonomik olarak kırılganlıklarını etkilemektedir.

KAYNAKÇA

ALAN, A. (2007). *An Introduction to Categorical Data Analysis,* Second Edition, Canada, Wilwy & Sons, Inc

BECKER, G.S. (1985). Human Capital, Effort, and the Sexual Division of Labor. *Journal of Labor Economics*, *3*(1), S33–S58. http://www.jstor.org/stable/2534997

BECKER, G. S., CHİSWİCK, B. R. (1966). Education and the Distribution of Earnings. *The American Economic Review*, *56*(1/2), 358–369.

BOROOAH, Vani K. (2002). *Logit and Probit Ordered and Multinomial Models*, Sage Publications

DEDEOĞLU, S: (2000), Toplumsal Cinsiyet Rolleri Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği *Toplum ve Bilim Dergisi,* 86(3), 139-170.

DEMİR, S., ÇELEBİ, Ş. (2017). Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları: Nitel Bir Araştırma . *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi* , 7 (13) , 111-128 . DOI: 10.17828/yalovasosbil.333891

DEUTSCH, J., GUİO, AC., POMATI, M., SILBER , J. Material Deprivation in Europe: Which Expenditures are Curtailed First?. *Soc Indic Res* 120, 723–740 (2015). https://doi.org/10.1007/s11205-014-0618-6

GUJARATİ, D. N, PORTER, D.C. (2009), *Basic Econometrics,*5th Edition Boston, Mc Graw-Hill.

GÜRLER, Ö. K., ÜÇDOĞRUK, Ş. B. (2007). Türkiye'de Cinsiyete Göre Gelir Farklılığının Ayrıştırma Yöntemiyle Uygulanması. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi* , 2 (6) , 571-589 .

LONG, S.J. (1997). *Regression Models for Categorical and Limited Dependent Variable*, London, Sage Publications.

MARLİER, E., ATKİNSON, A. B., CANTİLLON, B., NOLAN, B. (2007). *The EU and social inclusion: Facing the challenges*. Bristol: Policy Press.

MINCER, J., (1974), *Schooling, Experience, And Earning*, National Bureau of Economic

Research: United States of America.

NİEUWENHUİS, R., MALDONADO, L. C. (2018). Single-parent families and in-work poverty. *Handbook on in-work poverty* (pp. 171-192) https://doi.org/10.4337/9781784715632.00016

OECD (2016), ***S**tates of Fragility 2016 Understanding Violence*, https://www.oecd-ilibrary.org/development/states-of-fragility-2016_9789264267213-en (Erişim Tarihi, 17.02.2023)

PAMPEL, F. C (2000). *Logistic Regression, Quantitative Applications in the Social Sciences*, Sage Publications, Inc

PORTERFIELD, S. L. (2001). Economic Vulnerability among Rural Single-Mother Families. *American Journal of Agricultural Economics*, *83*(5), 1302–1311.

POYRAZ, F. (2022), Türkiye'nin İktisadi Ve Mali Yapısının Ekonomik Kırılganlık Göstergeleri Kapsamında İncelenmesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi

STACK, R.J., MEREDİTH A. (2018). The Impact of Financial Hardship on Single Parents: An Exploration of the Journey From Social Distress to Seeking Help. *J Fam Econ Issues.* 39(2), 233-242.

SEZGİN, F.Z. (2022). Single parenting during the pandemic: Exploring the role of creative capacity, Yayınlanmış Doktora tezi,

TURGUT, M. (2021). Türkiye'nin Maddi Yoksunluk Oranındaki Değişiminin İncelenmesi . *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi* , 2 (1) , 63-108 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/ufebud/issue/60065/935847

TÜİK (2022), *İstatistiklerle Aile, 2021,* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Statistics-on-Family-2021-45632 (Erişim Tarihi, 17.02.2023)

TÜİK (2022), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581 (erişim 27.01.2023)

TÜRKİYE AİLE YAPISI ARAŞTIRMASI (2018)*,* https://www.aile.gov.tr/athgm/yayin-kaynak/arastirmalar/ (erişim 27.01.2023)

Bölüm 14

BİNGÖL İLİNDE TARIM VE HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Mehmet Emin YAKUT[1]

1 Dr.Öğretim Üyesi, Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Bingöl, meyakut@bingol.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-2745-7110

Giriş

Beslenme insanoğlunun temel ihtiyaçlarının başında gelir. Besin maddeleri de tarımsal ve hayvansal kaynaklardan sağlanmaktadır (Doğanay, 1998: 229). Bu nedenle bu ihtiyacın karşılandığı doğal kaynakların önemi tarihte hiç azalmamıştır. Tarımla birlikte yerleşik hayata geçen insanlık üretimin artması ve çeşitlenmesiyle birlikte daha iyi beslenmiş ve nüfusu hızla artmıştır. Özellikle günümüzde dünya nüfusunun hızla arttığı bir zamanda sağlıklı ve temiz gıdaya erişim daha da önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda tarım toprakları en önemli kaynak olarak görülmektedir. Malesef, son yıllarda toprağın amacı dışında kullanılması nedeniyle tarım alanları daralmaktadır (Doğan, 2011: 141). Dolayısıyla mevcut doğal kaynakların tespiti ve amacına uygun şekilde kullanımının bilimsel verilerle ortaya konması gerekmektedir.

Konunun önemi bir başka açıdan artan nüfusla ilgilidir. Dünya nüfusu son yüzyılda neredeyse 4 kat artarak 8 milyara ulaşmıştır. Türkiye'de de nüfus 6 kat artarak 85 milyona ulaşmıştır (TÜİK,2022). Ancak aynı dönemde tarım arazileri yanlış arazi kullanımı nedeniyle azalmıştır (Bayar, 2018: 189). Bu nedenle hızla artan nüfusun gıda ihtiyacının karşılanması ve nesillerin sağlıklı ve dengeli belenmesi için ciddi bir planlama yapmak zorunluluğu bulunmaktadır. Nüfus artış hızı gıda üretim hızından daha fazla olduğundan kişi başına düşen gıda miktarı azalmaktadır. Birleşmiş Milletler verilerine göre son 11 yılda 1 milyar artan dünya nüfusu 2022 yılı itibariyle 8 milyara ulaşmıştır. Dünya nüfusunun 15 yıl sonra 9 milyar olacağı ön görülmektedir. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) verilerine göre dünya gayrisafi hasılanın % 3,2'sini tarım sektörü oluşturmaktadır. Bunun da % 37'sini hayvancılık sektörü oluşturmaktadır (Tigem, 2019: 3). Türkiye'de iktisaden faal nüfusun yaklaşık % 20'si tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Ancak tarımın GSYİH içindeki payı % 6 seviyesindedir (Ağazade ve Eştürk, 2019: 243).

Gelecekte gıda ile ilgili sorunların yaşanmaması ve sürdürülebilir kalkınma için bölge planlama esaslarına göre arazi kullanımı yapmak büyük önem taşımaktadır. Bingöl İli de tarım alanlarının kısıtlı ancak mera alanlarının geniş yer tuttuğu bir ildir. Bu kapsamda tarım arazilerinin hassasiyetle korunması gerekirken mera arazilerinden de optimal düzeyde yararlanmak gerekmektedir. Bununla birlikte ilin tarım ve hayvancılık potansiyelinin ortaya konması planlama yapmak açısından önemlidir. Bingöl, yüksek hayvancılık, ormancılık ve tarım potansiyeline sahiptir. Ancak, bu potansiyel tam anlamıyla değerlendirilememekte, hatta son yıllarda yanlış arazi uygulamaları nedeniyle kısmen gerileme görülmektedir.

Türkiye'de il düzeyinde ziraat coğrafyası (tarım ve hayvancılık) alanındaki bilimsel çalışmalar birkaç il ile sınırlı kalmıştır. Bu tür çalışma-

KAYNAKÇA

Ağazade, S. ve Eştürk, Ö. (2019). Türkiye Tarım Sektöründe Emek Verimliliği ve İstihdam İlişkisinin İncelenmesi, Sosyal Güvenlik Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 237-254, Ankara.

Avci, V, Esen, F. ve Kıranşan, K., (2018), Bingöl İlinin Fiziki Coğrafya Özellikleri, Bingöl Araştırmaları Dergisi, 4 (2), 9-40.

Balcı Akova, S. (2021). Tarım Coğrafyası, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (Ed: Mesut DOĞAN ve Özlem SERTKAYA DOĞAN), Pegem Akademi (4. Baskı).

Bayar, R. (2018). Arazi Kullanımı Açısından Türkiye'de Tarım Alanlarının Değişimi, Coğrafi Bilimler Dergisi, 16 (2), s. 187-200.

Baytar İ., Doğan M. (2021). Muş İlinde Tarım ve Hayvancılık Faaliyetleri, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, cilt.4, sa.2, ss.302-320, 2021

Bingöl İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, (2020). İl Brifing Raporu.

Bingöl İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, (2021). İl Brifing Raporu.

Bingöl Tarımsal Yatırım Rehberi, (2022). Tarım ve Orman Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Tarımsal Yatırımcı Danışma Ofisi, Ankara.

Doğan, M. (2019), Türkiye'de Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık, Türkiye Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası (Ed. Serkan Doğanay, Mete Alım), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Doğanay, H. (1998). Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

Doğanay, H. ve Coşkun, O. (2020). Tarım Coğrafyası, Pegem Akademi (5. Baskı).

Erpolat, M.S. (2006). Çapakçur Kanunnamesi Hakkında Bir Değerlendirme, Kamu Hukuku Arşivi, Cilt: 9, Sayı: 2, s. 105-109.

Esen, F. (2016). Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) ve Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) ile Bingöl Ovası ve Yakın Çevresinde Optimal Arazi Kullanımını Belirlenmesi. The Journal of Academic Social Science, 38(4), 176-193.

Esen, F. (2017a). Bingöl İli Arazi Kullanım Özelliklerinin CORINE Sistemine Göre Analizi ve Sürdürülebilir Arazi Kullanım Önerileri. The Journal of Academic Social Science, 41(5), 162-181.

Esen, F. (2017b). Bingöl İli'nde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13), 83-100.

Güler, İ. E., (2013). Bingöl İlinin Tarımsal Yapısı ve Mekanizasyon Durumu, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 101-110, Bingöl.

Hayli, S. (2002a). Erzincan Ovasında Genel Arazi Kullanımı, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:1, s. 1-23.

Hayli, S. (2002b). Erzincan Ovasında Tarımın Başlıca Özellikleri, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:12, Sayı:2, s. 1-30.

Karadavut, U., Çakmak, C., Özdemir, G. Ve Sevinç, N. (2013). Bingöl İli Hayvancılık İşletmelerinin Teknik ve Ekonomik Yapıları Üzerine Bir Araştırma, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 37-46, Bingöl.

Koca, H. ve Sever, R. (2006). Karlıova'da (Yukarı Göynük Çayı Havzası) Büyük ve Küçükbaş Hayvancılık. Doğu Coğrafya Der. Sayı:16, s.165-192.

Koç, B.ve Noomene, R. (2013). Bingöl İlinde Organik Hayvancılık Kapsamında Keçi Yetiştiriciliğinin Önemi ve Gelişim Eğilimi, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 47-58, Bingöl.

Koçak, Z. (2013). XIX. Yüzyılda Çapakçur ve Çevresinde Tarım ve Hayvancılık, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 339-344, Bingöl.

Özbay, N. (2013). Bingöl İli Örtüaltı Yetiştiriciliğinin Mevcut Durumu Geliştirilme Olanaklarının Araştırılması, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 69-76, Bingöl.

Özbay, N., Ergun, M., Osmanoğlu, A., Çakır, A., (2015). Bingöl'de Bitkisel Üretimin Durumu, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Türk Doğa ve Fen Dergisi, 4(1), s. 54-58.

Sami, Şemseddin, (1896). Kamus'ul Alam, Tarih ve Coğrafya Lugatı, Cilt: V, Mihran Matbaası, İstanbul.

Sandal, E. K. ve Kan, C. (2013). Bingöl İlinde Arıcılık Faaliyetleri, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı: 60, s. 1-11, İstanbul.

Sever, R. (2016). Karlıova'da (Bingöl) Sürdürülen Yarı-Göçebelik, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:8, Sayı:14, s.65-91.

Sever, R. (2019). Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri Arasında Sürdürülen Yaylacılık Faaliyetlerine Coğrafi Bir Bakış, Uluslararası Yaylacılık Ve Yayla Kültürü Sempozyumu (26-28 Eylül 2019), s.72-86, Giresun.

Söğüt, B., Şeviş, H.E., Karakaya, E., İnci, H. ve Yılmaz, H. Ş. (2019). Bingöl İlinde Arıcılık Faaliyetinin Mevcut Yapısı Üzerine Bir Araştırma, Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, s. 168-177,

Şimşek, M., Yıldırım, H., Demirkıran, A.R ve Yüksel, A. (2013). Bingöl İlinin Meyvecilik Potansiyeli ve Toprak İstekleri Açısından Değerlendirilmesi, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 85-92, Bingöl.

Tigem, (2019). Hayvancılık Sektör Raporu, Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2007). Ekonomik Coğrafya (Küreselleşme ve Kalkınma), Çantay Kitabevi, İstanbul.

Ulupınar, M. Meral, R, Kırıcı, M ve Doğan Demir, A. (2013). Bingöl İli Su Ürünlerinin Mevcut durumu ve Geleceği, III. Bingöl Sempozyumu (17-19 Eylül 2010), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 193-196, Bingöl.

http://www.fao.org/faostat/en/#data/QA/visualize (Erişim Tarihi: 01.10.2022).

http://www.tarimkutuphanesi.com/bugday_yetistiriciligi_00033.html (Erişim Tarihi: 12.08.2022).

https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr (Erişim Tarihi: 02.11.2022).

https://www.tarimorman.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 05.10.2022).

Bölüm 15

TÜRK LOJİSTİK SEKTÖRÜNÜN KUŞAK VE YOL PROJESİ KAPSAMINDA MODERN İPEK YOLU TİCARETİNDEN BEKLENTİLERİNİN ARAŞTIRILMASI[1]

Veli Ahmet ÇEVİK[2], Tülin DURUKAN[3]

1 *Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı "Türk Lojistik Sektörünün Kuşak ve Yol Projesi Kapsamında Modern İpek Yolu Ticaretinden Beklentilerinin Araştırılması " (2021) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Öğr. Gör. Dr., Hitit Üniversitesi, Osmancık Ömer Derindere MYO. Lojistik Programı,veliahmetcevik@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-1981-7275

3 Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, t-durukan@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5228-3274

GİRİŞ

Uluslararası ticaretin tarihte bilinen en büyük ve en önemli güzergâhı ipek yolu olmuştur (İsayev ve Özdemir, 2011, s.112) . Uzun yıllar boyunca ipek yolu güzergâhındaki ülkeler ticaretten paylarını almış ve zenginleşmişlerdir. Coğrafi keşiflerle birlikte ticaret yollarının değişmesi, ülkelerin refah düzeylerini yükseltmiştir. Ülkelerin neredeyse tamamı yakın veya uzak coğrafyalarda bölgesel ve küresel çapta kurulan ticari birliklere üye olmayı istemekte veya uluslararası boyutta ticaret koridorunda yer almak için yeni projeler üretmektedir.

Günümüz dünyasında üretim yerinin doğuda Asya-Pasifik ve tüketim yerinin de batıda Avrupa ve Amerika olduğunu göz önüne aldığımızda küresel ticaretin doğu–batı yönünde aktığını söyleyebiliriz. Bu ticaret akışının kesintisiz olmasını en çok isteyen devlet ise Asya pasifik ülkelerinin en büyük ekonomisi olan Çin Halk Cumhuriyeti'dir. Çin hükümeti çıkarları doğrultusunda uluslararası ticaretinin akışını güvence altına alarak ticaretini hızlandırmak istemekte ve alternatif güzergâhlar aramaktadır. Bu amaçla 2013 yılında Çin Devlet Başkanı, kıtalararası ölçekte bağlantıya ve işbirliğine odaklanan bir kalkınma stratejisi olan Kuşak ve Yol Girişimini önermiştir (Jiao, 2013) . Bu girişim; bir taraftan kara alanında tarihi İpek Yolu'nu takip ederek ve geliştirerek, diğer taraftan da deniz yolu ile Asya boyunca, Avrupa ve Doğu Afrika ile olan ticaret hacmini artırarak ekonomik büyümeyi destekleyecek çeşitli ekonomik koridorlar oluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak Çin'in bu işbirliğine dahil olmanın avantajlarının yanında dezavantajlarının olduğu da görülmektedir. Bu amaçla çalışmada Türkiye'deki ticaret ve lojistik sektörünün bu girişime olan bakış açısı ve beklentileri araştırılmıştır. Kuşak Yol Girişimi'nin resmi olarak duyurulmasının üzerinden yaklaşık 7 yıl geçmesine rağmen henüz tam bir harita veya temel bir çerçeve planı oluşturulamamasına rağmen çalışmalar dinamik bir şekilde devam etmektedir.

Bu çalışma, Kuşak Yol Girişimi kapsamında hazırlanan ilk akademik çalışmalar arasındadır. Sürecin devam ediyor olması nedeniyle literatürde akademik kaynak kıtlığı vardır. Bu amaçla projede şu ana kadar gelinen noktayı açıklamanın önemli olduğu kanaatindeyiz. Söz konusu çalışma diğer taraftan, Çin ile girişim kapsamında kurulacak ilişkileri anlayabilmek için ön bilgi sunmayı ve Kuşak Yol Projesi kapsamında literatürdeki eksikliği gidererek, sosyal bilimlere katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1. Kuşak ve Yol Girişimi

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, 7 Eylül 2013'te Kazakistan'daki Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın ortaklaşa inşa edilmesine ilişkin stratejik bildiriyi ilk defa

KAYNAKÇA

AAIB. (2020). Members of the Bank. (Erişim Tarihi: 8.12.2020) https://www.aiib.org/en/about-aiib/governance/members-of-bank/index.html

Aliev, B. (2019). Bir Kuşak Bir Yol Projesi Kapsamında Türkiye-Tacikistan Dış Ticareti: İstanbul ve Duşanbe'nin Lojistik Üs Olma Potansiyeli Üzerine Bir Araştırma. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bağ, M. (2019). Çin Merkez Bbankasından Türkiye'ye 1 Milyar Dolar. (Erişim Tarihi: 15.09.2020)https://tr.euronews.com/2019/08/10/cin-merkez-bankasindan-turkiye-ye-1-milyar-dolar

BBC. (2017). Erdoğan: Modern İpek Yolu Vatandaşlarımızın Hayat Standardını Artıracak. (Erişim Tarihi: 20.09.2020) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39913491.

Bloomberg. (2019). China Merchants Seeks Majority Stake in Turkish Bridge Project. (Erişim Tarihi:15.09.2020) https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-12-05/china-merchants-seeking-majority-stake-in-turkish-bridge-project

Bloomberght.com. (2019). Vakıf Bank, Çin Exim Bank'tan 140 Milyon Dolar Kaynak Temin Etti. (Erişim Tarihi:15.09.2020) https://www.bloomberght.com/vakifbank-cin-exim-bank-tan-140-milyon-dolar-kaynak-temin-etti-2233423

Boomsma, R. S. (2013). The Construction and Operationalisation of NGO Accountability: Directing Dutch Governmentally Funded NGO's Towards Quality Improvement. Universiteitvan Amsterdam [Host].

Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal.* Vol. 9 No. 2, pp. 27-40.

Çetin, Ü. (2012). Erdoğan: Demir İpek Yolu Kuruyoruz, Çinli Yatırımcı Yeni Teşvikleri Kaçırmasın. (Erişim Tarihi: 20.09.2020) https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/erdogan-demir-ipek-yolu-kuruyoruz-cinli-yatirimci-yeni-tesvikleri-kacirmasin-20324418

Corbetta, P. (2003). *Socialresearch: Theory, Methods and Techniques.* Sage Publications Ltd., London.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı (2020). Ulaşan ve Erişen Türkiye.

Devonshire, C. (2020). How the Belt and Road Initiative Will Boost China's Production Capacity. (Erişim Tarihi: 8.12.2020) https://www.china-briefing.com/news/china-belt-and-road-initiative-access-low-cost-offshore-workers-production-capacity/

Dünya Gazetesi. (2015). Kumport Limanı, Cosco Pacific'e Satıldı. (Erişim Tarihi: 15.09.2020) https://www.dunya.com/sirketler/kumport-limani-cosco-pacific039e-satildi-haberi-292370

Durdular, A. (2018). Çin'in Ortaklık İlişkileri ve Türkiye-Çin Stratejik İşbirliği. *Avrasya Etüdleri*, 53(1), 117–144.

EBRD. (2018). Belt and Road Initiative (BRI). (Erişim Tarihi: 03.10.2019) https://www.ebrd.com/what-we-do/belt-and-road/overview.html

Güneş, H. (2019). Türk Eximbank'a, ICBC Turkey Bank'tan 350 Milyon Dolarlık Fon.

(Erişim Tarihi: 15.09.2020)https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turk-eximbanka-icbc-turkey-banktan-350-milyon-dolarlik-fon-/1414883

HKTDC. (2017). What Does "'Belt and Road'" Mean? (Erişim Tarihi: 12.12.2017) https://secure.beltandroad.hktdc.com/en/node/15081

Hürriyet. (2019). Havanın 'İpek Yolu' Merkezi İstanbul Olacak.(Erişim Tarihi: 20.09.2020) https://www.hurriyet.com.tr/gundem/havanin-ipek-yolu-merkezi-istanbul-olacak-41262219

İsayev, E. ve Özdemir, M. (2011). The Great Silk Road And Turkish World. Zeitschrift für die Welt der Türken *Journal of World of Turks*, 3(1).

Jiao, W. (2013). President Xi Gives Speech to Indonesia's Parliament. (Erişim Tarihi: 26.05.2020)https://www.chinadaily.com.cn/china/2013xiapec/2013-10/02/content_17007915_2.htm

Kunyi, Y. (2020). Turkey Uses Chinese Yuan for Import Payment 1st Time Under Swap Agreement. (Erişim Tarihi: 16.09.2020) https://www.globaltimes.cn/content/1192282.shtml

Liu, W.,Zhang, Y. ve Xiong, W. (2020). Financing the Belt and Road Initiative. *EurasianGeographyandEconomics*, 61(2), 137–145.

Lorcu, F. (2015). Örneklerle Veri Analizi: SPSS Uygulamalı, 1. Baskı, *Detay Yayıncılık*, Ankara, 207–208.

Resmi Gazete. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın, 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolu'nun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun. Pub. L. No. 6792 (2017). (Erişim Tarihi: 13.09.2020) https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/03/20170308-28.pdf

Sejko, D. (2017). Financing the Belt and Road Initiative: MDBs, SWFs, SOE Sand the Long Wait for Private Investors, *Royal Melbourne Institute of Technology*.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (2019). Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi İlişkileri / T.C. Dışişleri Bakanlığı. (Erişim Tarihi: 26.08.2020) http://www.mfa.gov.tr/turkiye-cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-iliskileri.tr.mfa

TBMM. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İpek Yolu Ekonomik Kuşağı'nın, 21. Yüzyıl Denizdeki İpek Yolu'nun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Mutabakat Zaptı. Pub. L. No. 378 (2016). (Erişim Tarihi: 15.09.2020) http://www.

tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic

TCBB.gov.tr. (2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Türkiye-Çin İş Forumu'na Katıldı. (Erişim Tarihi: 20.09.2020)https://tccb.gov.tr/haberler/410/34000/cumhurbaskani-erdogan-turkiye-cin-is-forumuna-katildi.html

The Economist. (2020). How the Belt and Road Initiative Got its Name. (Erişim Tarihi: 18.05.2021) https://www.economist.com/special-report/2020/02/06/how-the-belt-and-road-initiative-got-its-name

Tr.china-embassy.org/. (2011). 2012 yılı Türkiye'de Çin Kültür Yılı. (Erişim Tarihi: 20.09.2020) 20 Eylül 2020 tarihinde http://tr.china-embassy.org/tur/4321dcba/t885022.htm

Tracy, E. F.,Shvarts, E., Simonov, E. ve Babenko, M. (2017). China's new Eurasian Ambitions: the Environmental Risks of the Silk Road Economic Belt. *Eurasian Geography and Economics*, 58(1), 56–88.

Trademap. (2020). Trade Map – Trade Statistics for International Business Development. (Erişim Tarihi: 25.01.2020) https://www.trademap.org/Index.aspx

TÜİK. (2022) Dış Ticaret İstatistikleri, Aralık 2021, (Erişim Tarihi: 10.01.2022) https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dis-Ticaret-Istatistikleri-Aralik-2021-45535

Ülker, K. (2018). Alibaba, Trendyol'a 728 Milyon Dolar ödedi. (Erişim Tarihi: 15.09.2020) https://www.dunya.com/kose-yazisi/alibaba-trendyola-728-milyon-dolar-odedi/424231

Williams, C. (2007). Researchmethods. *Journal of Business &Economics Research (JBER)*, 5(3).

Yalçın, H. H., Dinçsoy, H. C. ve Özdoğan, İ. (2019). Türkiye'nin Kuşak ve Yol Girişimi'nde Konumlandırılması. *DEİK, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*, İstanbul.

Yin, R. K. (2017). Case Study Research and Applications: Design and Methods (Çev. İlhan Günbayı) (6. bs.). London: *Sagepublications.*

Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi. *Eğitim ve Bilim*, 23(112).

Yılmaz, C. (2019). Adana'daki 1.7 Milyar Dolarlık Proje Başladı. (Erişim Tarihi: 16.09.2020)https://cinhaber.net/ekonomi/adanadaki-1-7-milyar-dolarlik-proje-basladi-h2939.html

Bölüm 16

ÇELİŞMEZLİK İLKESİNİ METAFİZİK BAĞLAMINDA ÇÖZÜMLEME

Eyüp ALSANCAK[1]

1 Dr., MEB Sivas Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik Öğretmeni. alsancakeyup@gmail.com ORCİD: 0000-0002-4200-948X

Giriş

Mantık ilmi genel bir kanıyla Aristoteles'le anılır. Doğal olarak Aristoteles mantık tarihinin de başındadır. Sokrates'in nesne tanımı arayışı ve Elealı Zenon'un *reductio ad absurdum* şeklindeki akıl yürütmelerinin ve geometrideki ispatlama tekniklerinin de ötesine geçerek Aristoteles'in *Organon* adını verdiği mantık teorisi kurması onun bir mantık sistemi geliştiren filozof olduğunu gösterir (Cevizci, 2013: 1044). Her ne kadar Aristoteles akıl yürütme yöntemleri geliştirse de bu durum John Locke için yeterli değildir. Nitekim Locke bu konuda şu ifadeleri kullanmıştır:

> "Tanrı, insanları iki ayaklı yaratıp da onları akılcı kılmayı Aristo'ya bırakmış olamaz... Tanrı insanlara bundan daha cömert davranmıştır. İnsanlara tasım yöntemlerini öğrenmeksizin uslamlayabilen bir zihin bağışlamıştır. Anlama yetisine bu kurallara göre uslamlama yapması öğretilmiş değildir; zihinde idelerin uyum ya da uyumsuzluklarını algılayıcı bir doğuştan yeti vardır ki, bununla, sıkıcı tekrarlara gerek kalmadan idelerini düzenleyebilir..." (Locke, 2000: 411).

Aristoteles'in mantık sistemi genel geçer bir doğruluk olmadığı ya da kabul görmediğine yönelik birtakım eleştirilere maruz kalmaktadır. Akılcılık, deneycilik, sezgicilik gibi bilgi edinme tarzlarına bağlı olarak dünyayı algılama biçimlerimiz farklılıklar göstermektedir. Öyle ki, benzer şekilde Aristoteles'in de sahip olduğu akılcı tutum kendisinden önceki filozoflara yaklaşım tarzını da etkilemektedir. Bu bakımdan değineceğimiz üzere Aristoteles'in Protagoras eleştirisi, çelişmezlik ilkesinin ispatında dolaylı bir ispat yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aristoteles bir bilim olarak ele aldığı metafiziği, gerçekliğin ötesindeki varlıkların incelenmesi olarak tanımlamıştır. Bu varlık ötesi şeyler, dünyada görülemese de düşünülebilen varlıklar olarak kabul edilir. Örneğin, Aristoteles, kendi metafizik anlayışında, evrenin sonsuz bir varlık olduğunu ve bu varlığın sonsuz bir zaman dilimi içinde hareket ettiğini iddia eder. Aristoteles'in metafizik anlayışı ayrıca, insan zihninin evreni anlamaya yönelik yeteneklerine de odaklanır. Aristoteles'e göre, insan zihni, evreni anlama yeteneğine sahiptir ve bu yetenek, insanların gerçekliği anlamaya yönelik çalışmalarının temelidir. Bu nedenle, Aristoteles'e göre, metafizik, insanların gerçekliği anlama yeteneklerinin incelenmesi olarak da kabul edilebilir.

Çelişmezlik ilkesi, temelde her mahiyete özeldir; diğer bir söylemle, her özün kendisine has bir çelişmezlik yasası vardır. Bu nedenle çelişmezlik ilkesinin, "varlık olmak bakımından varlık ve ona ait en genel niteliklerin incelenmesi" anlamına gelen metafiziğin veya ontolojinin araştırma sınırlarına gireceği açıktır (Arslan, 2007: 117). Bu bakımdan denilebilir ki kanıtlamanın temel ilkeleri olan özdeşlik veya çelişmezlik ilkeleri yalnızca

KAYNAKÇA

Aristoteles. (1996a). *Metafizik*. (Çev. A. Arslan). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Aristoteles. (1996b). *Organon II.* (H. R. Atademir, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Aristoteles. (1996c). *Yorum Üzerine*. (S. Babür, Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.

Aristoteles. (2002). *İkinci Çözümlemeler.* (A. Houshiary, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Arslan, A. (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2007). *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Atademir, H. R. (1974). *Aristo'nun Mantık ve İlim Anlayışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Cevizci, A. (2013). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Çüçen, A. K. (1999). Mantığın Kaynağı Problemi. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 40, Sayı 2-3, 83-96.

Özlem, D. (2004). *Mantık*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gökberk, M. (2011). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Locke, J. (2000). *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*, (M. D. Topçu, Çev.). Ankara: Öteki Yayınevi.

Kahveci*, K. (2002).* Aklın İlkelerine Ontolojik ve Epistemolojik Bir Yaklaşım. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,* Cilt II, Sayı: 2, 231-242.

Öner, N. (1969). Mantığın Ana İlkeleri ve Bu İlkelerin Varlıkla Olan İlişkileri. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 17, 285-303.

Ross, D. (2011). *Aristoteles.* (A. Arslan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Bölüm 17

KÜMELEME ANALİZİ İLE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Ceren YAMAN YILMAZ[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, AHBVÜ, İİBF, Adalet Yönetimi Bölümü, ORCID ID 0000-0002-6922-0664

Türk Bankacılık Sistemi

"Banka" kelimesinin kökeninin İtalya'daki tefecilerin kullandıkları masa, sıralara verilen isim olan "Banco" dan geldiği düşünülmektedir. İlk bankacılık hizmetlerinin M.Ö 3500 yıllarında Sümerler tarafından yapıldığı, buna ek olarak erken dönemlerde Babil, Mısır ve Yunanistan'da da bankacılık faaliyetlerinin gerçekleştirildiği ileri sürülmektedir. Bahsi geçen ilk bankacılık faaliyetleri borç vermekten öteye geçmemiştir. Fakat zaman içerisinde gelişerek dönüşen borç verme işlemine, faiz ve kaynakların muhafaza işleminin de eklenmesiyle birlikte, işlemlerin gerçekleştirilmesinde riskler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu riskler, para kavramının gelişmesine paralel olarak artmış ve bankacılık faaliyetlerinin güvenli bir şekilde yapılması elzem hale gelmiştir. Böylelikle bankacılık tarihi ve parasal gelişmeler birlikte meydana gelmiştir.

Bankalar için yapılabilecek farklı tanımlar şöyledir (Ayanoğlu, 2013, s.3-4);

"Bankalar, faiz karşılığı para alışverişi yapan, kırdırma, kredi ve kambiyo işlemlerini yürüten, değerli belge, para, eşyaları kasalarda muhafaza eden ve buna ek olarak birçok ekonomik faaliyeti yapan kuruluşlardır."

Bir başka banka tanımı; *"*Bankalar, sermaye, para ve kredi ile ilgili her çeşit işlemi düzenleyen ve gerçekleştiren, kamu ve özel kişiler ile işletmelerin söz konusu alandaki tüm taleplerini karşılayan ekonomik birimlerdir."

"Bankalar, kredi işlemlerinde kullanmak üzere mevduat kabul eden ve faaliyetlerinin temeli düzenli bir şekilde kredi almak veya vermek olan mali kuruluşlardır."

Banka, kendi bünyesinde bulunan veya faiz ya da kâr payı vermek üzere çeşitli kaynaklardan topladığı (halk ya da özel kaynaklar) paraları, faiz karşılığı ya da kâr/zarara katılacak biçimde kredi olarak kullandırarak para akışının bir parçası olan iktisadi işletmenin ve ilgili işletmenin sahibi niteliğindeki anonim şirket olarak tanımlanabilmektedir.

Bahsedilen tanımlara göre bankaların üç temel fonksiyonu aşağıdaki gibi sıralanabilmektedir (Ayanoğlu, 2013, s. 4):

- Alıcılardan mevduat kabul edilmesi ve bu mevduatların korunması,
- Kabul edilen mevduatın belirli bir kısmını talep eden müşterilere, belirli bir meblağ karşılığında kullanıma açmak,
- Paranın nakit olarak bankadan çekilmesini ve bir hesaptan diğerine aktarılmasını sağlamak.

Bankalar, Bankalar Kanunu ve kapsamları ile sermaye kaynaklarına

KAYNAKÇA

Akgüç, Ö. (1992). *100 Soruda Türkiye'de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ayanoğlu, Y. (2013). Bankaların kuruluşu ve organizasyon yapısı. *Bankaların yönetimi ve denetimi* içinde (s. 3-33), Yayın No: 2746, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Baltacı, N. (2016). Türk Bankacılık Sektörünün Tarihsel Gelişimi ve Bugünü. Hasan AYAYDIN, Savaş DURMUŞ (Ed.), *Banka ve Finansal Sistem* içinde (s. 1-25), Bursa: Ekin Yayınevi.

Bulut, H. (2018). *R Uygulamaları ile Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler*, Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çam, Z.. (2021). Kümeleme Analizi. Kaan Zülfikar Deniz (Ed.), *İstatistikolay 2 Çok Değişkenli İstatistik* içinde (s.189-219). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Hair, J. F. Jr., William, C. B., Barry, J. B. ve Rolph, E. A. (2014). *Multivariate Data Analysis*, Harlow: Pearson Education Limited.

Hardle, K. W., & Simar, L., (2015). *Applied Multivariate Statistical Analysis*, Berlin: SpringerVerlag.

Karapınar, A. (2013). Bankacılık faaliyetleri. *Bankaların yönetimi ve denetimi* içinde (s. 35-65). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özdamar, K. (2018). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi*, Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Tatlıdil, H. (2002). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Analiz*. Ankara: Akademi Matbaası.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye'de Bankacılık Sistemi*, Yayın no: 262, İstanbul.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2022). *Bankalarımız 2021*. Yayın No. 346.

Türkiye Bankalar Birliği (TBB). (2022). *Türkiye Bankacılık Sistemi'nde Seçilmiş Göstergelerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı*, Rapor No:YT06.

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (TCMB). (2011). *Yıllık Rapor*.

Uçar, N. (2017). Kümeleme Analizi. Şeref Kalaycı (Ed.), SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri içinde (s. 349-376). Ankara: Dinamik Akademi.

Umut, A. (2016). Türkiye'de Finansal Krizler ve Para Politikası. Yılmaz Aydın (Ed.), *Türkiye'de Para ve Kur Politikası* içinde (s. 163-181), İstanbul: Der Kitabevi.

Yetiz, F. (2016). Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9(2),* 107-117.

Yaman Yılmaz, C. (2020). Türkiye'deki İllerin Bankacılık Faaliyetleri Açısından Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler ile İncelenmesi. *Alanya Akademik*

Bakış, 4(2), 471-493.

Yaman Yılmaz, C., Algün Doğu, G. (2021). Kümeleme Analizi ile İllerin Okul Sporları Faaliyetleri Bakımından İncelenmesi, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 26*, 182-205.

5411 Sayılı Bankacılık Kanunu

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5411.pdf

Bölüm 18

Z KUŞAĞININ DİJİTALYAPISI VE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK ALGISI ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Mehmet YALÇINKAYA[1]

1 Öğr. Gör. Dr. , Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık Bölümü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı, mail:mehmetyalcinkaya32@gmail.com, Ordu/TÜRKİYE ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5171-552X

1.GİRİŞ

Toplumsal, kültürel, yasal, eğitimsel ve teknolojik unsurların sürekli değiştiği dünyada insan varlığının da bu değişimin bir sonucu olarak duygu, düşünce ve tutumları dönüşmekte ve değişmektedir. Dünya genelinde bu ve benzeri unsurlara bağlı olarak var olan değişimlerden hareketle oluşmuş zaman aralıklarına "kuşak" denilmektedir(McCrindle, Wolfinger, 2010). 1830-1840 yılları arasında kuşak çalışmaları ile ilgili bilimsel araştırmaları başlatan ilk kişi Auguste Comte olmuştur. Comte, (1974) kuşaksal değişikliklerin tarihsel süreç içerisinde hareket eden kuvvetler olduğunu ortaya koyarak, sosyal ilerlemenin ancak bir kuşağın bir sonraki kuşağa aşılayacağı birikimler ile mümkün olduğunu belirtmiştir. Kuşak kavramının değerlendirilmesinde gelecek on yılların hükümdarı olacak olan ve 2000-2018 yılları arasında dünyaya geldiği kabul edilen Z kuşağı; yüksek derecede eğitimli, teknolojik açıdan anlayışlı, yenilikçi ve yaratıcıdır. Çevrimiçi yaşayan ve sanal olarak en sevdiği markalarla bütünleşen ve etkileşime giren dijital bir dünyada doğan ilk nesildir. Z kuşağı, teknolojinin ağır kullanıcılarıdır ve bunu onlar için bir araç olarak görmektedirler. Z kuşağı bir zorluktur, zira daha önceki nesillere göre daha farklı davranırlar ve bu davranış tercihlerinde değişikliklere yol açabilir(Schlossberg, 2016).

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramı ise daha ayrıntılı hesap verebilirlik, dürüstlük, iyi iletişim, şeffaflık, yüksek idealler, mantıklı gelişim ve değişim sağlayarak karşılıklı yarar sağlayan faaliyetler bütününü içermektedir. Kurumsal sosyal sorumluluk, modern kapitalizm için gerekli bir koşul haline gelmiş olmakla birlikte ahlakı geliştirmeye yöneliktir. Sosyal sorumluk anlayışının da dünyada özellikle küresel ekonomide giderek önemini artırdığı görülmektedir(Pava, 2008).

Çalışmamızın ilk bölümünde Z kuşağının dijital yapısı ele alınmış, ikinci bölümde kurumsal sosyal sorumluluk irdelenmiş, son bölümde ise üniversite öğrencileri üzerinde yapılan Z kuşağının dijital yapısı ve kurumsal sosyal sorumluluk algısı ile ilgili araştırmanın değerlendirmesine yer verilmiştir.

2.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Z Kuşağının Dijital Yapısı

Kuşak çalışmaları üzerine yapılan araştırmaların çoğunda, araştırmacılar, belirli bir kuşağı tanımlamak için bir dizi demografik özelliğin eşlik ettiği bir kuşağı tanımlamak için genellikle doğum tarihi aralıklarına göre sınıflandırmışlardır(Cogin, 2012). Bu kuşak grubu (kohort) içindeki insanların deneyimler, olaylar vb. ile birbirine bağlı olduğu fikrine dayanan bir kuşaklar teorisi oluşturulmuştur(Mannheim, 1952). Literatürde kuşakların

KAYNAKÇA

Bauman C. W. & Skitka L. J.(2012). Corporate social responsibility as a source of employee satisfaction. Research in Organizational Behavior, S: 63-86.

Boulouta I. & Pitelis N. C. (2014). Who needs CSR? The impact of corporate social responsibility on national competitiveness. Journal of Business Ethics, S: 349-364

Carbonell X., Chamarro A., Oberst U., Rodrigo B.& Prades M. (2018),Problematic Use of the Internet and Smartphones in University Students: 2006–2017. Int. J. Environ. Res. Public Health, S:1-13

Carroll A. B. (1999). Corporate social responsibility. Business & Society, S:268-295.

Çetin, C. ve Karalar, S. (2016). X, Y ve Z Kuşağı Öğrencilerin Çok Yönlü ve Sınırsız Kariyer Algıları Üzerine Bir Araştırma, Yönetim Bilimleri Dergisi, 28.

Chicca, J. & Shellenbarger T. (2018). Generation Z: Approaches and teaching-learning practices for nursing professional development practitioners. Journalfor Nurses in Professional Development, S:230–256

Cogin J.(2012). Are generational differences in work values fact or fiction? Multi-country evidence and implications. Int. J. Hum. Resour. Manage. S:2268-2294.)

Comte A. (1974), The Positive Philosophy (New York: AMS Pres.) (Ed.: Abraham S. Blumberg)

Kanji G. K. & Chopra P. K. (2010). Corporate social responsibility in a global economy, Total Quality Management, S: 119-143

Longo M., Mura M. & Bonoli A. (2005). Corporate social responsibility and corporate performance: the case of Italian SMEs. Corporate Governance, S:28-42.

Loveland, E. (2017). Instant generation. The Journal of College Admission, 235.

Mannheim K.(1952) The problem of generations. In: Kecskemeti, P. (ed.) Essays on the Sociology of Knowledge Collect Work, Routledge, New York, S:276–322

McCrindle M. & Wolfinger E. (2010), ‘‘Generations Defined,’’ Ethos, S:8-18.

McLennan S. & Banks G. (2019). Reversing the lens: Why corporate social responsibility is not community development. Corporate Social Responsibility and Environmental Management, S: 117-126.

Nakip M. (2013), Pazarlama Araştırmalarına Giriş, Dördüncü Baskı, Seçkin Yayıncılık, İstanbul.

Özgen E.(2017). Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projeleri, Profil Kitap, İstanbul.

Pava M.(2008), Why Corporations Should Not Abandon Social Responsibility', Journal of Business Ethics, S: 805-812.

Peltekoğlu F. B. (2016), Halkla İlişkiler Nedir?, Beta Yayınevi: İstanbul.

Senior J. & Gyarmathy E.(2021), AI and Developing Human Intelligence Future Learning and Educational Innovation; Routledge: New York, S:1-223

Seyfi Ü. (2016). X ve Y Kuşaklarının Ruhsal Zekâ Özellikleri ile Çalışma Algıları Üzerine Bir Analiz. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi.

Schlossberg M. (2016). Teen Generation Z is being called 'millennials on steroids,' and that could be terrifying for retailers. Retrieved 9, 2016, from Business Insider UK.

Tabachnick B.G. & Fidell L.S. (2013) Using multivariate statistics, 5th edn. Allyn & Bacon/Pearson Education, Boston

Talmon G.A(2019) Generation Z: What's Next? Medical Science Educator. Springer, S: 9–11.

Tuncer A. İ. ve Tuncer, M. U. (2016). Eğlence Reklamlarının Viral Uygulamaları ve Z Kuşağı Üzerinden Bir Değerlendirme, TRT Akademi Eğlence Endüstrisi Sayısı, 1.

Twenge J. M. (2017). iGen: Why today's super-connected kids are growing up less rebellious, more tolerant, less happy- and completely unprepared for adulthood* and what that means for the rest of us. New York.

Uche S.C.(2018),Generation Z and corporate social responsibility, Master Thesis, Syracuse University.

Bölüm 19

BÖLGESEL KALKINMA VE TURİZM

Serdar CEYLAN[1], İhsan BULUT[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. serdar_ceylan_51@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9599-5586
2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya. ihsanbulut@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-4873-3479

Giriş

Kapitalizmin kendi doğası içerisinde bir eşitsizlik doğurduğu bilinmektedir. Kapitalist serbest piyasa ekonomisinin belirli bölgeleri gelişmişlik ve yatırım bakımından öne çıkardığı, geri kalmış bölgelerin ise aynı rekabet ortamı oluşturamayıp daha az gelişmesine neden olduğu ve bu durumun diğer bölgeler ile arasındaki bölgesel eşitsizliği artırdığı görülmektedir. Yatırımların belirli bölgelerde yoğunlaşarak bazı bölgelerin yatırımda öne çıkması, bölgelerarası gelişmişlik farklarını artırmaktadır. Devletlerin müdahalesi olmadan bölgeler arası gelişmişlik farklılığını azaltmak pek de mümkün olmamaktadır. Günümüzün küreselleşen dünyasında, ülkeler arası rekabetin yerini bölgelerarası rekabetin alması, ülkeler arası işbirliği yerine bölgelerarası ekonomik işbirliklerinin öne çıkması, yatırımların belirli bölgelerde yoğunlaşmasını hızlandırmaktadır. Bölgesel ekonomik işbirlikleri, serbest ticaret bölgeleri ve bölgelerarası gümrük birliği anlaşmaları gibi düzenlemeler, bölgelerarası gelişmişlik farklılığını ve bölgelerarası rekabeti artırmaktadır. Bölgelerarası gelişmişlik farklılığı, ülke içerisindeki nüfusun dağılışını tayin ettiği gibi, bölgelerde hangi ekonomik faaliyetin yapılacağını ya da hangi sektörün bölgede öne çıkacağını da belirleyebilmektedir. Günümüzün modern ulus devletleri içerisinde de bir bölgenin tarım, sanayi, ticaret, ulaşım ya da turizm sektörünün biri ya da birkaçında öne çıkması, diğer bölgelerin yatırım ve teşvikler konusunda kaderine terk edilmesi durumu görülebilmektedir. Nitekim günümüz ekonomik ve siyasi konjonktüründe, bölgesel kalkınmanın politik ekonomiden ve ideolojiden bağımsız olmadığı söylenebilir. Nitekim hükümetlerin teşvik[1] ve yatırımlarındaki siyasi kararlar, bir bölgenin gelişmesinde ya da geri kalmasında önemli bir faktör olabilmektedir. Örneğin Tümertekin ve Özgüç'e (2015: 468-486) göre, ABD'nin kuzeydoğusu, Avrupa'nın batı bölgeleri, Çin'in pasifik kıyıları daha fazla sanayileşen ve daha fazla gelişerek kalkınan bölgeler olurken; Doğu Avrupa ile Çin'in batı ve iç kesimleri için aynı şey söylenememektedir. Ulaşım ve iletişim altyapısı güçlü olan bölgeler ile uygun sit ve situasyona sahip bölgelerin yatırım ve teşviklerde öncelikli bölgeler arasında değerlendirildiği görülebilmektedir. Deniz limanlarına sahip kıyı bölgeleri, iç bölgelere göre dünya ile bütünleşmede daha avantajlı olabilmesi teşvik ve yatırımları kendisine çekmede önemli bir faktör olabilmektedir.

Bölgesel dengesizlikler ve bölgesel kalkınma konusu; iktisat bilimi, bölge bilimi, şehir ve bölge planlama ve ekonomik coğrafya gibi sosyal bilimlerce incelenmektedir. Bu çalışmada bölgesel kalkınma konusu turizm coğrafyası bakımından ele alınmış, bölgesel kalkınma ile turizm ilişkisi ortaya koyulmuştur. Bu bağlamda araştırmanın amacı, bölgesel kalkınma ile turizm ilişkisini anlamaya çalışmaktır. Diğer bir deyişle araştırmanın

1 Yatırım ve teşviklerin bölgesel dağılımı için ayrıca bkz. Yavan, 2012; Tezel, 2014

KAYNAKÇA

Akın, N. (2006). Bölgesel Kalkınma Araçları İle Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği ve Koordinasyonu, TEPAV Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Yönetişim Sempozyumu (7-8 Eylül 2006), ODTÜ, s.295-304.

Akpınar, R., Taşcı, K., Özsan, M. E. (2011). Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları. Bursa: Ekin Yayıncılık.

Anadolu Ajansı (2023a). "Hakkâri 9 ayda 78 bin 387 turist ağırladı" https://www.aa.com.tr/tr/yasam/hakkari-9-ayda-78-bin-387-turisti-agirladi/2726226 (Erişim: 07.02.2023).

Anadolu Ajansı (2023b). "Turizmden 2023'te 50 Milyar Dolar Gelir Bekleniyor" https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turizmden-2023te-50-milyar-dolar-gelir-bekleniyor/2720910#:~:text=T%C3%BCrkiye'nin%202023%20turizm%20geliri,11%2C9%20gece%20olarak%20belirlendi. (Erişim: 07.02.2023).

Alam, Md. S., Paramati, S.R. (2016). The Impact of Tourism on Income Inequality in Developing Economies: Does Kuznets Curve Hypothesis Exist? Annals of tourism research, 61, 111-126. https://doi.org/10.1016/j.annals.2016.09.008

Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 4(7), 275-294.

Avcıkurt, C. (2009). Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Aydemir, C., Karakoyun, İ. (2011). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı ve Kalkınma Ajansları: Karacadağ Kalkınma Ajansı Örneği. Bursa. Ekin Yayıncılık.

Bahar, O., Kozak, M. (2012). Turizm Ekonomisi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bahar, O., Kozak, M. (2013). Turizm Ekonomisi (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Bakırcı, M. (2007). Türkiye'de Kırsal Kalkınma: Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Baykul, A., Işık-Maden, S. (2017). Bölgesel Kalkınma ve Turizm İlişkisi: TR61 Bölgesi Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(2), 65-73.

Braden, P.V., Louse, W. (1980). "Bringing Travel, Tourism and Cultural Resource Activities in Harmony with Regional Economic Development" Inside (Eds.: D. E. Hawkings, E. L. Shafer, J. M. Rovelstad), Tourism Marketing and Management Issues, Washington: George Washington University, pp. 33-41.

Boyacıoğlu, E. Z. (2015). "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Etkisi" İçinde (D. Küçükaltan, H. Çeken, Ş. O. Mercan) Değişik Perspektifleriyle Turizm Politi-

kası ve Planlaması. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bozdoğan, M. N. (2014). "Bölgesel Kalkınma ve İBBS Esasına Dayanan Yeni Yatırım Teşvik Sisteminin Uygulama Sonuçlarının Değerlendirilmesi" İçinde (Ed.: M. N. Bozdoğan) Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Can, E. (2011). Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü: İzmir Kalkınma Ajansı Örneği. İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

Can, M. (2007). Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi. Sapard ve Ipard Örneği, Ankara: Tarımsal Araştırma Enstitüsü.

Çeken, H. (2003). Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi, Sakarya: Değişim Yayıncılık.

Çeken, H. (2014). Turizm Ekonomisi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çeken, H. (2019). Turizm Ekonomisi (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Çımat, A., Bahar, O. (2003). Turizm Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi Üzerine Bir Değerlendirme, Akdeniz İİBF Dergisi, 6, 1-18.

Clark, G., Huxley, J., Mountford, D. (2010). Organising Local Economic Development: The Role of Development Agencies and Companies, Paris: OECD Publications. https://doi.org/10.1787/9789264083530-en

Demirhan, H. (2014). "Bölgesel Politikalar Eksenindeki Değişim Sürecinde Türkiye'de İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikalarının Analizi" İçinde (Ed.: M. N. Bozdoğan) Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dinler, Z. (1986). Bölgesel İktisat. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Dinler, Z. (2008). Bölgesel İktisat (8. Basım). Bursa: Ekin Kitabevi.

Dinler, Z. (2012). Bölgesel İktisat (9. Basım). Bursa: Ekin Kitabevi.

Doğan, S., Yıldız, Z. (2007). Bölgesel Kalkınma, Turizmin İlişkisi ve Göller Bölgesi Kalkınmasında Alternatif Turizm Potansiyelinin Kullanılabilirliğine Yönelik Bir Araştırma, SDÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 2(6), 147-181.

Doğanay, H. (1984). Bölge Planlamasının Coğrafi Esasları: Erzurum: Atatürk Üniversitesi, FEF, Edebiyat Bölümleri Ders Notları No: 63.

Doğaner-Gönel, F. (2010). Kalkınma Ekonomisi (I. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.

DPT (1997). Recent Developments in Regional Problems and Policies in Turkey.

DPT (2000a). Küreselleşme Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT: 2544-ÖİK: 560, Ankara.

DPT (2000b). Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyon Raporu. Ankara: DPT Yay. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Bolgesel-Gelisme-OIK-Raporu.pdf

Durgun, A. (2007). Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Kalkınmada Turizm, Yerel Siyaset Dergisi, 1(16), 58-61.

Elmas, G. (2001). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Dengesizlikler: AB ve Türkiye. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Eraydın, A. (2004). Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarda Yaşanan Değişimler, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Denizli, Cilt: I, s.126-146, https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Kentsel-Ekonomik-Arastirmalar-Sempozyumu-Cilt1.pdf

Erkal, M. (1978). Bölgelerarası Dengesizlik ve Doğu Kalkınması. İstanbul: Şamil Yayınevi.

Erkan, H. (1981). Bölgesel Gelişme Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım. Ege Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İzmir.

Gaziantep İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü (2023). "Turizm İşletme Belgeli Otellerde Konaklayan Turist Sayısı" https://gaziantep.ktb.gov.tr/TR-127941/turizm-isletme-belgeli-tesislerde-konaklayan-turist-say-.html (Erişim: 07.02.2023).

Giritlioğlu, İ., Bulut, E. (2015). Yerel Halkın Bakış Açısına Göre Gaziantep Turizmi ve Sürdürülebilirlik. International Journal of Social and Economic Sciences, 5(1), 25-31.

Haddad, E. A., Porsse, A. A., Rabahy, W. (2013). Domestic Tourism and Regional Inequality in Brazil, Tourism Economics, 19(1), 173-186.

Helmsing, B. (2001). Local Economic Development; New Generation of Actors, Policies and Industruments" A Summary Report Prepared for the UDCF Symposium on decentralization local govarnance in africa, ss.59-78.

Hoover, E. M., Giarratani, F. (1985). An Introduction to Regional Economics. Regional research ınstitute, west Virginia university. USA. hhtp://www.rri.wvu.edu/WebBook/Giarratani/contents.html (Erişim: 05.07.2010).

Ildırar, M. (2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri. Ankara: Nobel Basımevi.

İçöz, O., Kozak, M. (2002). Turizm Ekonomisi, Turizmin Mikro ve Makro Ekonomik Etkileri (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

İçöz, O., Kozak, M. (2019). Turizm Ekonomisi. Ankara: Turhan Kitabevi.

İncekara, A. (2001). Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri. İstanbul: İTO Yayını, No: 28.

İlkin, A., Dinçer, M. Z. (1991). Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi, Ankara: TOBB Yayınları, No. 217, Ongun Kardeşler Matbaa.

İşçi, C. (2019). "Turizmde Ekonomik Sorunlar ve Çözüm Önerileri" İçinde (Ed.: A. Türker, G. Özaltın-Türker) Güncel Turizm Sorunları. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kara, M. A. (2013). Bölgesel Ekonomi Teori ve Politikalar. Ankara: Orion Kitabevi.

Kaya, M. (2022). Bölgesel Turizm Gelişiminde Eko-Kalkınma Modeli: Silifke Örneği. Konya: Eğitim Yayınevi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007). "Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013" https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0 (Erişim: 09.02.2023).

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2023). "Turizm İstatistikleri" https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9851/turizm-istatistikleri.html (Erişim: 19.02.2023).

Lee, S. (2009). Income Inequality in Tourism Services-Dependent Counties. Current Issues in Tourism, 12(1), 33-45. https://doi.org/10.1080/13683500802248001

Li, H., Chen, J. L., Li, G., Goh, C. (2016). Tourism and Regional Inequality: Evidence from China, Annals of Tourism Research, 58, 81-89.

Massidda, C., Etzo, I. (2012). The Determinants of Italian Domestic Tourism: A Panel Data Analysis. Tourism Management, 33(3), 603-610.

Olalı, H., Timur, A. (1998). Turizm Ekonomisi, İzmir: Ofis Ticaret Matbaacılık.

Özdemir-Yılmaz, G., Girgin, G. K. (2014). "Turizmin Ekonomik Etkileri" İçinde (Edt.: F. Özkök) Turizm Ekonomisi. Edirne: Ceren Yayıncılık.

Özey, R. (2012). Doğal Bölgeler Coğrafyası: İstanbul: Aktif Kitabevi.

Özgüç, N. (1998). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitabevi

Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler (5. Baskı). İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özgür, A. E. (2019). Bölgesel Kalkınmaya Giriş: Teoriler, Yaklaşımlar ve Kalkınma Ajansı Deneyimleri. İstanbul: Hümanist Yayıncılık.

Roney, S. A. (2011). Turizm Bir Sistemin Analizi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Samırkaş, M., Bahar, O. (2013). Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları. Ankara: Detay Yayıncılık.

Seckelmann, A. (2002). Domestic Tourism-A Chance for Regional Development in Turkey?, Tourism Management, 23, 85-92.

Selçuk, G. N. (2013). "Turizmin Ekonomik Etkisinin Ölçümü: Turizm Uydu Hesapları" İçinde (Ed.: Ş. Aydın Tükeltürk, M. Boz) Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Selçuk, G. N. (2022). Turizm Ekonomisi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Somuncu, M. (2006). Turizmin Kalkınmaya Etkisi ve Türkiye Turizmindeki Bölgesel Farklılıklar, TÜCAUM IV. Ulusal Coğrafya Sempozyumu (25-26 Mayıs 2006), s.163-178.

Şahin, A. (1990). İktisadi Kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye'de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi, Ankara: TOBB Yayın No: 149.

Stilwell, F. J. B. (1980). Bölgesel İktisat Politikası. Macmillian İktisat Serisi Akbank Kültür Yayınları (Çev. S. Güran). İstanbul. Batur Matbaası.

Şahinkaya, S. (2001). Bölgesel İktisadi Dengesizlikleri Giderme Çabaları/Politikaları Üzerinde Bazı Değerlendirmeler, Cevat Geray'a Armağan, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları No: 25.

Tezel, M. (2014). Türkiye'de 1980-2010 Yılları Arasında Yatırımlara Sağlanan Teşviklerin İBSS Çerçevesinde Bölgesel ve Sektörel Dağılımı Ve Bölgesel Gelişme Farklılıkları İle İlişkisi" İçinde (Ed.: M. N. Bozdoğan) Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Toskay, T. (1983). Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım. İstanbul: Der Yayıncılık.

Tosun, C., Timothy, D. J., Öztürk, Y. (2003). Tourism Growth, National Development and Regional Inequality in Turkey, Journal of Sustainable Tourism, 11(2-3), 133-161.

Tutar, E., Öztürk, N. (2003). Türkiye'de Gerçekleştirilen Bölgesel Planlama Çalışmaları, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17(1-2), 1-20.

Tümertekin, E., Özgüç, N. (2015). Ekonomik Coğrafya: Küreselleşme ve Kalkınma. İstanbul: Çantay Kitabevi.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). "On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)"https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf (Erişim: 20.02.2023).

Uçar, M., Çeken, H., Ökten, Ş. (2010). Kırsal Turizm ve Kırsal Kalkınma Fethiye Örneği. Ankara: Detay Yayıncılık.

UNWTO. (2023). "EU Guidebook on Sustainable Tourism for Development" https://www.unwto.org/EU-guidebook-on-sustainable-tourism-for-development (Erişim: 18.02.2023).

Uysal-Şahin, Ö. (2014). "Bölgesel Kalkınma Açısından Türkiye'de Kamu Yatırımlarının Pay Dönüşümü Analizi" İçinde (Ed.: M. N. Bozdoğan) Türkiye'de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Ünlüören, T., Tayfun, A., Kılıçlar, A. (2007). Turizm Ekonomisi. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Wen, J., Tisdell, C. (1997). Regional Inequality and Tourism Distribution in China, Pasific Tourism Review, 1(2), 119-128.

Yağcı, Ö. (2007). Turizm Ekonomisi (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Yavan, N. (2012). Türkiye'de Yatırım ve Teşviklerin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz, Coğrafi Bilimler Dergisi, 10(1), 9-37.

Bölüm 20

BEŞERİ SERMAYE: TEMEL UNSURLARI VE ARTAN ÖNEMİ[1]

Kadir SAİN[2], Şakir BERBER[3]

1 Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazarın danışmanlığında hazırladığı "Beşeri Sermaye Gücü Olarak Yükseköğretimin Küresel Rekabet İle İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Panel Veri Analizi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr., sainkadir33@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6923-5268

3 Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu Eğitimi Anabilim Dalı, sberber@gazi.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7699-2080

Giriş

Ülkeler tarihsel süreç boyunca refah seviyelerini yükseltmek, ekonomik etkinliklerini artırmak, sosyal-siyasal-kültürel-ekonomik gelişimlerini sağlamak, vatandaşlarının yaşam standartlarını yükseltmek, sonraki nesiller için güvenli bir ortam ve gelecek inşa etmek, gelişimlerini ve büyümelerini sürdürülebilir kılmak, küresel rekabet ortamında söz sahibi olabilmek ve gelişmiş ülkelerin seviyelerini yakalayabilmek için çeşitli arayışların ve çalışmaların içerisine girmişlerdir.

Kişi başına düşen gelirin yüksek olması; gelir dağılımının daha dengeli ve adil olması; eğitim ve sağlık olanaklarının yüksek ve gelişmiş olması; kişi başına düşen öğretmen, doktor, hemşire sayısının görece fazla olması; yaşam standartları ve refah düzeyinin yüksek olması; ekonominin katma değeri yüksek inovatif bilgi ve teknoloji üretimine dayalı olması; ortalama yaşam süresinin uzun olması; beyin göçü alma vb. nitelikler ile karakterize edilen günümüz gelişmiş ülkeleri, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeler için ulaşılması gereken bir hedef nokta olmuşlardır. Bu durum, gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkeleri, gelişmiş ülkelerin gelişimlerini sağlayan faktörlerin neler olduğu problemi ile karşı karşıya getirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında bilgi, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin etkisiyle yaşanan hızlı gelişmeler, ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha çok açılmasına yol açmıştır (Bozkurt & Balmumcu, 2018; Danışoğlu, 2015, s. 1; Tunalı & Yılmaz, 2016). Bu durum, ülkelerin gelişimini sağlayan faktörlerin neler olduğu problemini daha da önemli hale getirmiştir. Bu noktada Klasik İktisadi Teorilerin egemen olduğu 1960'lı yıllara kadar temel belirleyici faktörün ekonomik büyüme ve kalkınma olduğu ortaya konulmuştur. Ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınmalarında ve böylece gelişmiş ülkelerin seviyelerini yakalamalarında belirleyici unsurların temel üretim faktörleri (doğal kaynak, fiziki sermaye, emek/kas gücü ve girişimci) olduğu düşünülmüştür.

Doğal kaynaklar, doğada kendiliğinden bulunan yer altı ve yer üstü zenginliklerinin tamamını ifade etmektedir. Toprak, su, orman, hava, petrol, demir, altın, kömür, doğal gaz vb. gibi oluşumunda insan aklı ve tekniğinin etkisi olmayan kaynaklardır (Kuyucuklu, 1998, s. 16). Fiziki sermaye, bir ekonomide ürünlerin ve hizmetlerin üretimini kolaylaştıran makinalar, araçlar, fabrikalar, tesisler, ulaşım sistemleri ve araçları, yollar, limanlar, hammadde vb. gibi varlıkların toplamını ifade etmektedir (Özsağır, 2008, s. 342; Taban, 2011, s. 19). Emek (işgücü), insanın ürün ve hizmet üretimi için kullandığı her türlü kas (beden) ve zihin (bilgi, beceri ve donanımlar) gücüdür (Özgü, 1987, s. 4). Girişimci ise, en genel ifadeyle, doğal kaynakları, sermayeyi ve emeği bir araya getirerek ürün ve hizmet ortaya koymaya çalışan kişidir.

KAYNAKÇA

Aghion, P. & Howitt, P. (1992). A model of growth through creative destruction. *Econometrica, 60*(2), 323-351.

Awan, A. G. (2012). Diverging trends of human capital in BRC countries. *International Journal of Asian Social Science, 2*(12), 2195-2219.

Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of political economy, 98*(5), 103-126.

Barro, R. J. (1991). Economic growth in a cross section of countries. *The Quarterly Journal of Economics, 106*(2), 407-443.

Becker, G. S. (1994). *Human capital: a theoretical and empirical analysis with special reference to education.* Chicago: University of Chicago.

Berber, Ş. (1998). *Beşeri sermaye kaybı olarak beyin göçü ve Türkiye*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Berber, Ş. (1999). Teknoloji transferinde eğitimin yeri ve önemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, *1*(3), 17-28.

Berkman, K. (2008). *Beşeri sermayenin ekonomik büyüme üzerine etkisi: Türkiye örneği.* Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Bloom, D. E., Canning, D., & Sevilla, J. (2004). The effect of health on economic growth: a production function approach. *World Development, 32*(1), 1-13.

Bozkurt, K. & Balmumcu, Ö. (2018). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: gelişmekte olan ülkeler için bir panel veri analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,* Prof. Dr. Harun Terzi Özel Sayısı, 391-405.

Brempong, K. G. & Wilson, M. (2004). Health human capital and economic growth in Sub-Saharan African and OECD Countries. *The Quarterly Review of Economies and Finance, 4*, 296-320.

Cengiz, O. (2013). *Beşeri sermayenin ekonomik büyümeye etkisi: Japonya üzerine bir uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Chakraborty, S. (2004). Endegenous lifetime and economic growth. *Journal of Economic Theory, 116*(1), 119-137.

Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin ekonomiye ve kalkınmaya etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*, 33-41.

D'Autume, A. & Michel, P. (1993). Endogenous growth in Arrow's learning by doing model. *European Economic Review, 37*(6), 1175-1184.

Danışoğlu, F. (2015). *Ekonomik kalkınmada beşeri sermayenin rolü, Türkiye'de beşeri sermayenin profili ve Türkiye üzerine ampirik bir analiz (1983-2003)*. Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.

Denison, E. F. (1962). Education, economic growth and gaps in information. *Journal of Political Economy, 70*(5), 124-128.

Durusoy, S. (2007). Sanayi toplumundan bilgi toplumuna: beşeri sermayeye ihtiyaç artarken. O. Karadeniz (Ed.), *Avrupa birliği yolunda Türkiye'de eğitim ve beşeri sermaye* içinde (s. 1-17). Ankara: Gazi.

Ercan, N. Y. (2002). İçsel büyüme teorisi: genel bir bakış. *Planlama Dergisi*, *Özel Sayı* (DPT'nin Kuruluşunun 42. Yılı), 129-138.

Eser, K. & Ekiz Gökmen, Ç. (2009). Beşeri sermayenin ekonomik gelişme üzerindeki etkileri: dünya deneyimi ve Türkiye üzerine gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *1*(2), 41-56.

Gökçen, B. (2006). *Beşeri sermayenin iktisadi gelişmedeki rolü ve önemi: Adana iline ilişkin bir uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Grossman, G. M. & Helpman, E. (1991). *Innovation and growth in global economy*. Cambridge: MIT.

Gümüş, S. (2004). *Beşeri sermaye ve ekonomik kalkınma: Türkiye üzerine ekonometrik bir analiz (1960-2002)*. Doktora Tezi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Jones, C. I. (1996). *Human capital, ideas, and economic growth.* Paper presented at the VIII Villa Mondragone International Economic Seminar on Finance, Research, Education, and Growth, Rome, Italy. https://web.stanford.edu/~-chadj/Rome100.pdf sayfasından erişilmiştir.

Kalemli, Ö. Ş. Ryder, H. E. & Weil, D. N. (2000). Mortality decline, human capital investment and economic growth. *Journal of development economics, 62*, 1-23.

Karadeniz, O. (2007). Türkiye'de beşeri sermayenin durumu ve çeşitli ülkeler ile karşılaştırılması. O. Karadeniz (Ed.), *Avrupa birliği yolunda Türkiye'de eğitim ve beşeri sermaye* içinde (s. 51-81). Ankara: Gazi.

Karagül, M. (2002). *Beşeri sermayenin iktisadi gelişmedeki rolü ve Türkiye'deki önemi*. Afyon: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi.

Kelly, T. (1997). Puclic expenditures and growth. *Journal of Development Studies, 34*(1), 60-84.

Keskin, A. (2011). Ekonomik kalkınmada beşeri sermayenin rolü ve Türkiye. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 25*(3-4), 125-153.

Kuyucuklu, N. (1998). *Doğal kaynaklar ve çevre ekonomisi*. İstanbul: Filiz.

Lau, L. J., Jamison, D. T., Liu, S-C. & Rivkin, S. (1993). Education and economic growth some cross-sectional evidence from Brazil. *Journal of Development Economics, 41*(1), 45-70.

Lin, T-C. (2003). Education, technical progress, and economic growth: *The case of Taiwan. Economics of Education Review, 22*(2), 213-220.

Lucas, R. E. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics, 22*, 3-42.

Mathur, V. J. (1999). Human capital-based strategy for regional economic development. *Economic Development Quarterly, 13*(3), 203-216.

Mayer, D. (2001). The long-term impact of health on economic growth in Mexico, 1950-1995. *Journal of International Development, 13*, 123-126.

McMahon, W. W. (2000). *Impact of human capital on non-market outcomes and feedbacks on economic development.* https://www.researchgate.net/publication/237376100_The_Impact_of_Human_Capital_on_Non-Market_Outcomes_and_Feedbacks_on_Economic_Development sayfasından erişilmiştir.

Odyakmaz, N. (2000). *Büyüme modelleri çerçevesinde yeni ekonominin makro ekonomi üzerindeki etkileri*. Ankara: DTM.

OECD. (1998). *Human capital investment-an international comparison*. Paris: OECD.

OECD. (2001). *The well-being of nations-The role of human and social capital*. https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264189515 en.pdf?expires=1643140505&id=id&accname=guest&checksum=EDB92D04AAD6AE3932901C5FD06994CE sayfasından erişilmiştir.

Özgü, T. (1987). *Eğitim bilimleri eğitim ekonomisi* (A. Hakan, Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Özsağır, A. (2008). Dünden bugüne büyümenin dinamiği. *Kahramanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10*(14), 332-347.

Özsoy, C. (2009). Türkiye'de eğitim ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin var modeli ile analizi. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi, 4*(1), 71-83.

Peran, T. (2005). *Beşeri sermaye yatırımlarından eğitim ve sağlık harcamalarının kalkınmaya etkileri ve Türkiye*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Psacharopoulos, G. (1995). *Building human capital for better lives*. Washington D.C: The World Bank.

Rebelo, S. (1991). Long-run policy analysis and long-run growth. *Journal of Political Economy, 99*(3), 500-521.

Romer, P. M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy, 94*(5), 1002-1037.

Romer, P. M. (1990). Endogenous technological change. *Journal of Political Economy, 98*(5), 71-102.

Schultz, T. W. (1960). Capital formation by education. *Journal of Political Economy, 68*(6), 571-583.

Schultz, T. W. (1961). Investment in human capital. *The American Economic Re-*

view, 51(1), 1-17.

Schultz, T. W. (1971). *Investment in human capital: The role of education and of research.* New York: The Free.

Seçgin, Ö. (2008). *Beşeri sermayede eğitimin rolü: Karaman ilinde bir uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Songur, M. (2017). Türkiye'de beşeri sermaye ve fiziksel sermaye arasındaki ikame olanakları: translog üretim fonksiyonu yaklaşımı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7*(2), 201-224.

Soubbotina, T. P. (2004). *Beyond economic growth: an introduction to sustainable development.* Washington, D.C.: The World Bank.

T. C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf sayfasından erişilmiştir.

Taban, K. & Kar, M. (2006). Beşeri sermaye ve ekonomik büyüme: nedensellik analizi, 1969-2001. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(*1), 159-182.

Taban, S. (2004, Kasım). *Türkiye'de sağlık ve ekonomik büyüme ilişkisi: nedensellik testi.* III. Ulusal Bilgi ve Ekonomi Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Taban, S. (2011). *İktisadi büyüme kavram ve modeller*. Ankara: Nobel Akademik.

Taş, U. & Yenilmez, F. (2008). Türkiye'de eğitimin kalkınma üzerindeki rolü ve eğitim yatırımlarının geri dönüş oranı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(1), s. 155-186.

Thurow, L. C. (1970). *Investment in human capital*. California: Wadworth.

Tuna, Y. & Yumuşak, İ. G. (2002). Kalkınmışlık göstergesi olarak beşeri kalkınma indeksi ve Türkiye üzerine bir değerlendirme. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 52*(1), 1-26.

Tunalı, H. N. & Yılmaz, A. (2016). Büyüme, beşeri sermaye ve kalkınma ilişkisi: OECD ülkelerinin ekonometrik bir incelemesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(4), 295-318.

Türkmen, F. (2002). *Eğitimin ekonomik ve sosyal faydaları ve Türkiye'de eğitim ekonomik büyüme ilişkisinin araştırılması*. Ankara: Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı.

UNDP. (2019). *Human development report 2019. Beyond income, beyond averages, beyond today: inequalities in human development in the 21 st century*. http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr2019.pdf sayfasından erişilmiştir.

Uzay, N. (2005). *Verimlilik ve büyüme*. Ankara: Nobel.

WB. (2020). *The human capital ındex 2020 update: human capital in the time of Covid-19.* https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34432 sayfasından erişilmiştir.

WEF. (2017). *Global human capital ındex-2017*. http://reports.weforum.org/global-human-capital-report-2017/sub-indexes/ sayfasından erişilmiştir.

Wolff, E. N. (2000). Human capital investment and economic growth: Exploring the crosscountry evidence. *Structural Change and Economic Dynamics, 11*, 433-472

Yaylalı, M. & Lebe, F. (2011). Beşeri sermaye ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkisinin ampirik analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 30*(1), 23-51.

Yumuşak, İ. G. & Kar, A. (2000). Nüfus artış hızının düşürülmesi iktisadi kalkınmayı düşürür mü? *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*, 97-104.

Bölüm 21

SİGORTACILIKTA YENİ ÜRÜN GELİŞTİRME VE ÇEŞİTLENDİRME

Mehmet Zafer TAŞCI[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Zara Veysel Dursun Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, mztasci@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5848-259X

GİRİŞ

İnsanların hayatları ve malları doğduklarından beri çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır. Tehlikeler sadece bireyler için değil aynı zamanda tüzel kişiler içinde geçerlidir. Tüm bireyler ve işletmelerin temel düşüncesi bu riskler sonucu ortaya çıkabilecek maddi ve manevi zararları en düşük seviyeye indirmektir. Ancak meydana gelme olasılığı bulunan bu risklere karşı önceden tedbir alabilmek veya riskin meydana gelmesi halinde oluşacak zararı giderebilmek insanların ve tüzel kişilerin maddi güçlerini aşabilecektir. Bu nedenle bireylerin ve işletmelerin çeşitli risklerin gerçekleşmesi sonucu zararların birlikte karşılanması düşüncesi sigortacılık faaliyetlerini ortaya çıkarmıştır. Bunu takip eden süreçte sigorta şirketleri bu riskleri ortadan kaldırmak amacı ile ortaya çıkmış ve günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir (Ünal, 2019).

Sigortacılık, bankacılık sektörü gibi finansal hizmet sağlayan sektörlerden biridir; bu iki sektör risk piyasasında yer almakta ve ekonomik büyümede temel bir rol oynamaktadır (Camino-Mogro ve Bermúdez-Barrezueta, 2019). Sigorta, bir kişi ve kurum ile bir şirket arasındaki bir sözleşme veya anlaşmadır. Burada şirket, sözleşme şartlarına ve politikalarına dayalı olarak sigortaya konu riske karşı müşterilerine güvence altına alınan bir meblağı ödemeyi taahhüt eder. Sigorta yaptırmanın en önemli nedeni, pek çok açıdan güvenlik sağlamasıdır. Sigorta, finansal kaynaklar yaratır, ekonomik büyümeyi teşvik eder, ticareti hareketlendirir, iş ve aile istikrarını sağlar ve tasarrufları teşvik ederek gelecekteki hedefleri güvence altına alır. İyi organize edilmiş bir sigorta planı, risklerin yönetilmesine yardımcı olur (Dwivedi vd., 2021).

Pazarlamanın temel öğesi olan ürün, işletmelerin satışlarını artıran ve kar elde etmelerini sağlayan faktördür. Ekonomik ve sosyal alanda çok hızlı değişimlerin yaşandığı, günden güne yeni teknolojik gelişmelerin ortaya çıktığı ve müşteri beklentilerinin sürekli olarak arttığı günümüzde, işletmeler başarılı olma ve hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Ürün, pazarlama karması elemanları arasında en önemli unsur olan ürün pazarlamanın var olmasını sağlayan en önemli ayaklardan unsurlardan birisidir. Pazarlama karması elamanlarının en önemlisi üründür demek yanlış olmayacaktır. Çünkü eğer bir işletmenin pazara sunacağı mevcut bir ürün yoksa, pazarlamaya da gerek kalmayacaktır. Dolayısıyla ancak pazara sunulacak bir ürünün mevcut olması halinde pazarlama karmasının diğer unsurları da anlam kazanacaktır (Öztürk, 2017).

Hizmet sektöründe ürün pazarlaması üretim ve tüketimin aynı zamanda olması, değişkenlik, dayanıksızlık, soyut olma ve sahiplik gibi birtakım özellikleri bakımından mal pazarlamasından farklılık göstermektedir. Hizmet ürünlerinin piyasasında yüksek rekabet söz konusudur. Bu nedenle

KAYNAKÇA

AKPINAR, Özgür (2017). Sigorta Sektöründe Pazarlama Süreci: Acentelerin Rolü ve Önemi, Ticari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı:1.

BAŞOL, R. Ö. (2016). PAZARLAMA HALKLA İLİŞKİLERİ KAVRAMINA DAİR TEORİK BİR DEĞERLENDİRME. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *5*(2), 136-146.

Bayar, M. (2021). Türkiye'de Sigorta İşletmelerinin Büyüme ve Gelişimindeki Ürün Geliştirme Üzerinde Oluşan Zorluklar. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 5(21), 8-29.

Camino-Mogro, S., & Bermúdez-Barrezueta, N. (2019). Determinants of profitability of life and non-life insurance companies: evidence from Ecuador. International Journal of Emerging Markets, 14(5), 831-872.

Dwivedi, R., Prasad, K., Mandal, N., Singh, S., Vardhan, M., & Pamucar, D. (2021). Performance evaluation of an insurance company using an integrated Balanced Scorecard (BSC) and Best-Worst Method (BWM). Decision Making: Applications in Management and Engineering, 4(1), 33-50.

ELBEYLİ, M. Ünsal. (2001). Sigorta ve Sigorta Pazarlaması, İstanbul: Anka Yayınevi.

ELLİALTI, Yeliz. (2009). Ürün Özellikleri, Görece Ürün Kalitesi ve Tüketici Etnosentrizminin Yerli Ürün Satın Alma Eğilimine Etkisi: Kozmetik Sektöründe Bir Uygulama, Marmara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İşletme Anabilim Dalı/ Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı/ Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Erdal, H. & Korucuk, S. (2018). İMALAT İŞLETMELERİNDE YENİ ÜRÜN GELİŞTİRME KRİTERLERİ: KARADENİZ BÖLGESİ ÖRNEĞİ. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (1), 99-112.

EVREN, Gökçe Nezihe. (2007). Türkiye'de Sigortacılık Sektörünün Pazarlama Karması Açısından İncelenmesi, Adnan Menderes Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü/ İşletme Anabilim Dalı/ Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

IRONS, K.W.N. (2003). Sigorta Pazarlaması, Ergin Gediz(çev.), İstanbul; Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları, No: TSEV 66.

İLHAN, Ahmet. (2018). Yeni Ürün Geliştirme Sürecinde Müşteri Odaklı Yaklaşım ve Pazar Araştırması: Sakarya İli Mobilya Sektöründe Örnek Bir Uygulama, Düzce Üniversitesi/ Fen Bilimleri Enstitüsü/ Yüksek Lisans Tezi, Düzce.

Jim Blythe (2005). Essentials of Marketing, Third Edition, Prentice Hall.

Lynn, G. S., Abel, K. D., Valentine, W. S., & Wright, R. C. (1999). Key factors in increasing speed to market and improving new product success rates. Industrial Marketing Management, 28(4), 319-326.

Merle Crawford, Anthony Di Benedetto, (2015) NEW PRODUCTS MANAGEMENT, ELEVENTH EDITION, McGraw-Hill Education.

Özgül, SU., & KAPLAN, B. (2017). KONUT PAZARLAMASINDA PAZARLAMA KARMASI STRATEJİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA. Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(15), 1-26.

ÖZTÜRK, Aziz ve GÜVEN. (2014). Ömer Faruk. Bankacılıkta ve Sigortacılıkta Pazarlama, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

ÖZTÜRK, Aziz. (2017). PAZARLAMA İLKELERİ Gözden Geçirilmiş 3. Baskı, Gazi Kitabevi.

Rafiq, M., & Ahmed, P. K. (1995). Using the 7Ps as a generic marketing mix: an exploratory survey of UK and European marketing academics. Marketing intelligence & planning, 13(9), 4-15.

TENEKECİOĞLU, Birol. (2004). Pazarlama Yönetimi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı.

TİMUR, Mehmet Necdet. (2006). Banka ve Sigorta Pazarlaması, Yavuz ODABAŞI(Ed.), 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

ÜNAL, E. A. (2019). Bütünleşik Entropi ve Edas Yöntemleri Kullanılarak Bist Sigorta Şirketlerinin Performansının Ölçülmesi. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(4), 555-566.

YASLIDAĞ, Beyhan. (2017). Sigortacılık Sigorta Aracıları- Sigorta İşlemleri, Ankara, 3. Baskı. Seçkin Yayıncılık.

Bölüm 22

FAİZ ORANI PARİTESİ GEÇERLİLİĞİNİN TESTİ: TÜRKİYE ÜZERİNE SINIR TESTİ UYGULAMASI

Taner TAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Ekonomi ve Finans Bölümü, Orcid: 0000-0002-2861-5467, taner.tas@gmail.com.

1. GİRİŞ

Karşılanmamış faiz oranı paritesi (Uncovered Interest Rate Parity – UIRP), iki ülkenin döviz kurunda gerçekleşmesi beklenen değişimin yine bu iki ülke arasındaki nominal faiz oranı farkına eşit olması gerektiğini varsaymaktadır ve ayrıca eğer UIRP hipotezine ait varsayım sağlanıyorsa, getirisi yüksek olan para birimlerinin, başka bir ifadeyle yüksek faiz oranlarına sahip olan ekonomilerin para birimlerinin değer kaybetmesi beklenmektedir (Chinn, 2007). UIRP'nin altında yatan temel varsayım, etkin piyasa hipotezidir (Efficient Market Hypothesis – EMH). EMH'ye göre fiyatın piyasa katılımcıları için mevcut olan tüm bilgileri, tam olarak yansıtması gerekmektedir ve bu sebepten piyasada fazladan bir getiri elde edilememektedir. Bu duruma ilave olarak, EMH'nin piyasa katılımcılarının rasyonel beklentilere sahip oldukları ve risk nötr davranışlar sergiledikleri şeklinde bir varsayımı daha vardır (Taylor, 1995). Bu beklentiler altında UIRP hipotezinin varsayımı gerçekleşiyorsa, herhangi bir para birimini elde tutmanın beklenen getirisi, başka bir para birimini tutmanın fırsat maliyeti ile dengelenmektedir (Foy, 2005).

Bu anlamda değerlendirildiğinde, döviz kuru ile faiz oranı arasındaki ilişki makroekonomik çalışmalar için her zaman aktif bir konu olmuştur. Kimi ülkelerde faiz oranı üretim üzerinden ekonomik birimlerin üzerinden etkili olurken kimi ülkelerde de faiz oranı yurtiçi yerleşiklerin döviz talebi üzerinde doğrudan etkili olmaktadır (Yılmaz, 2022). Özellikle son on yılda, faiz oranlarının ve döviz kurlarının arbitraj koşullarıyla nasıl bir ilişki içinde olduğunun belirlenmesine yönelik ilgi oldukça canlı bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelere odaklanan çalışmaların büyük bir kısmı, UIRP varsayımının geçerli olmadığına yönelik sonuçlara ulaşmaktadır ve hatta yüksek faiz oranına sahip ülkelerin para birimlerinin UIRP hipotezinde öne sürüldüğü gibi değer kaybetmek yerine aksine değer kazandığını göstermektedir (Engel, 1996). Ancak yine de UIRP hala oldukça ilgi gören bir hipotez olmakta ve literatürde çokça tartışılan makroekonomik konuların başında gelmektedir. UIRP literatürünün büyük ölçüde gelişmiş ekonomilere ilişkin analizlerden oluşması UIRP hipotezine ilişkin yeni çalışmaların gelişmekte olan ekonomilere yönelik olmasını zorunlu kılmaktadır (Alper vd., 2009).

Bu çalışmanın amacı, yukarıda belirtilen bakış açısı çerçevesinde Türkiye ekonomisi için UIRP varsayımının geçerli olup olmadığını incelemektir. Bunun için Dolar/TL döviz kuru paritesi ve Türkiye'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin faiz oranları kullanılarak ekonometrik bir analiz gerçekleştirilmekte ve bu sayede faiz farkları ile döviz kuru değişimi arasındaki ilişki tespit edilerek gelişmekte olan ülkeler UIRP literatürüne yeni bir katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışmanın izleyen bölümünde UIRP hipotezine ilişkin teorik açıklamalara, üçüncü bölümde

KAYNAKÇA

Alper, E.C., Ardic, O.P. ve Fendoğlu, S. (2007). The Economics of Uncovered Interest Parity Condition for Emerging Markets. *Journal of Economic Surveys*, 23(1), 115-138.

Altuntaş, M. (2021). The Interest Rate Parity in Fragile Five Countries: Evidence From Unit Root Tests With Breaks. *Journal of Economic Policy Researches*, *8*(2), 327-349.

Anker, P., (1999). Uncovered Interest Parity, Monetary Policy and Time-Varying Risk Premia, *Journal of International Money and Finance* 18, p. 835-851.

Bhatti, R. H. (2014). The Existence Of Uncovered Interest Parity in The CIS Countries. *Economic Modelling*, *40*, 227-241.https://doi.org/10.1016/j.econmod.2014.04.002.

Božović, M. (2021). Uncovered Interest-rate Parity and Risk Premium: Evidence from EUR/RSD Exchange Rate. *Eastern European Economics*, *59*(3), 271-294.

Büberkökü, Ö. (2020). Bazı Gelişen Piyasa Ekonomilerinde Garantisiz (Uncovered) Faiz Oranı Paritesinin Geçerliliğinin İncelenmesi. *Maliye Dergisi* 177, 160-176.

Chaboud, A. P. ve Wright, J. H. (2005). Uncovered Interest Parity: It Works, But Not for Long. *Journal of International Economics*, 66(2), 349-362.

Chang, H. L. ve Su, C. W. (2015). Uncovered Interest Parity and Monetary Integration in East Asian Countries Based On China. *The Journal of International Trade & Economic Development*, *24*(4), 451-464. https://doi.org/10.1080/09638199.2014.920402.

Chinn, M. (2007). "Forward Premium Puzzle", *World Economy – Forward Premium Puzzle1 (entry written for the Princeton Encyclopedia of the World Economy),* (2007), pp. 1-8.

Chinn, M., (2006). The (Partial) Rehabilitation of Interest Rate Parity in the Floating Rate Era: Longer Horizons, Alternative Expectations, and Emerging Markets, *Journal of International Money and Finance* 25, p. 7-21.

Coleman, A. (2012). Uncovering Uncovered Interest Parity During The Classical Gold Standard Era, 1888–1905. *The North American Journal of Economics and Finance*, *23*(1), 20-37. https://doi.org/10.1016/j.najef.2011.10.001.

Coulibaly, D. ve Kempf, H. (2019). Inflation Targeting And The Forward Bias Puzzle in Emerging Countries. *Journal of International Money and Finance*, *90*, 19-33.

Cuestas, J. C. ve Harrison, B. (2010). Further Evidence on The Real Interest Rate Parity Hypothesis in Central And East European Countries: Unit Roots And Nonlinearities. *Emerging Markets Finance and Trade*, *46*(6), 22-39.

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1979). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.

Dreger, C., (2010). Does the Nominal Exchange Rate Regime Affect the Real Interest Parity Condition? *North American Journal of Economics and Finance,* 21, p. 274-285.

Engel, C. (1996). The Forward Discount Anomaly and the Risk Premium: A Survey of Recent Evidence. *Journal of Empirical Finance*, 3, 123-192.

Erdemlioglu, D.M. ve Alper, C.M., (2007). A New Test Of Uncovered İnterest Rate Parity: Evidence From Turkey, *MPRA Paper* No. 10787, retrieved online from http://mpra.ub.uni-uenchen.de/10787/.

Foy, Teresa M. (2005). "An Empirical Analysis of Uncovered Interest Rate Parity and the Forward Discount Anomaly", *Department of Economics, Queen's University, Ontario, Canada, K7L 3N6*, (March 29, 2005), pp.1-8.

Francis, B.B., Hasan, I. ve Hunter, D.M., (2002). Emerging Market Liberalization and the Impact on Uncovered Interest Rate Parity, *Journal of International Money and Finance,* 21, p. 931-956.

Fukuda, S. I. (2016). Regional Liquidity Risk And Covered Interest Parity During The Global Financial Crisis: Evidence From Tokyo, London, and New York. *International Economic Journal*, *30*(3), 339-359. https://doi.org/10.1080/10168737.2016.1211842.

Genç, A. ve Aksoy, B. (2020). Faiz Oranı Paritesinin Geçerliliğinin Test Edilmesi: Kırılgan Beşli Ülkeleri Üzerinde Ampirik Bir Uygulama. *Dokuz Eylul University Journal of Graduate School of Social Sciences*, *22*(4).

Harvey, J. T. (2004). Deviations from Uncovered Interest Rate Parity: A Post Keynesian Explanation. *Journal of Post Keynesian Economics*, 27(1), 19-35.

Inci, A.C. (2006). Co-Integrating Currencies and Yield Differentials, *Review of Financial Economics* 15, p. 159-175.

Ismailov, A. ve Rossi, B. (2018). Uncertainty And Deviations From Uncovered Interest Rate Parity. *Journal of International Money and Finance*, *88*, 242-259.

Karahan, Ö., ve Çolak, O. (2012). Does Uncovered Interest Rate Parity Hold in Turkey?. *International Journal of Economics and Financial Issues 2*(4):386-394.

Kim, H., ve Cho, J. (2011). A Test of the Revised Interest Parity in China And Asian Emerging Markets. *Emerging Markets Finance And Trade*, *47*(sup4), 23-41. https://doi.org/10.2753/REE1540-496X4705S402.

King, A. (1998). Uncovered Interest Parity: New Zealand's Post-Deregulation Experience. *Applied Financial Economics*, 8(5), 495-503.

Lily, J., Kogid, M., Abd Karim, M. R., Asid, R. ve Mulok, D. (2011). Empirical Testing on Uncovered İnterest Rate Parity in Malaysia. *Journal of Applied Finance and Banking*, *1*(2), 95.

Lily, J., Kogid, M., Mulok, D., ve Asid, R. (2012). Revisiting Uncovered Interest Rate Parity: An Empirical Testing Using Bounds Test Approach. *Procedia Economics and Finance*, *2*, 45-52.

Mehl, A., Cappiello, L. (2007). Uncovered İnterest Parity At Distant Horizons Evidence On Emerging Economies And Nonlinearities, *Working Paper Series* No. 801, 2007, retrieved from http://ssrn.com/abstract_id=1005122.

Mike, F. (2018). Faiz Oranı Paritesi Ve Etkin Piyasa Hipotezinin Gelişen Piyasa Ekonomileri İçin Test Edilmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi,* 13(1), 65-86.

Özbek, S. (2020). Korumasız Faiz Oranı Paritesinin Geçerliliği: Gelişmiş Ülkelerden Yeni Kanıtlar. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *4*(2), 167-186.

Pesaran, M. H., Shin, Y. ve Smith, R. J. (2001), "Bounds Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships", *Journal of Applied Econometrics*, Vol.16: 289–326.

Phillips, P. C. ve Perron, P. (1988). Testing for a Unit Root in Time Series Regression. *Biometrika*, 75(2), 335-346.

Phillips, P. ve Hansen, B. (1990). "Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I(1) Processes" *Review of Economic Studies*, 57, s.99–125.

Suh, S. ve Kim, Y. J. (2016). Covered Interest Parity and Arbitrage Paradox in Emerging Markets: Evidence From The Korean Market. *Pacific-Basin*

Finance Journal, *38*, 161-176. https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2016.04.003.

Tang, K. B. (2011). The Precise Form of Uncovered Interest Parity: A Heterogeneous Panel Application in ASEAN-5 Countries. *Economic Modelling*, 28(1-2), 568-573.

Taylor, M. P. (1995). "The Economics of Exchange Rates", *Journal of Economic Literature*,
33, pp. 13-47.

Vasilyev, D., Busygin, V. ve Busygin, S. (2017). Testing And Interpreting Uncovered Interest Parity in Russia. *Russian Journal of Economics*, *3*(2), 158-173.

Yılmaz, K. Ç. (2022). Time-varying Causality Between Dollarization and Exchange Rate. *Business & Management Studies: An International Journal*, 10(1), 163.

Sosyal & Beşerî Bilimlerde Güncel Araştırmalar - II

Mart 2023

Editörler

Doç. Dr. Güneş SALI
Doç. Dr. Ayşe ÇATALCALI CEYLAN

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Güneş SALI

Doç. Dr. Ayşe ÇATALCALI CEYLAN

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-704-1

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

AVRUPA BİRLİĞİ SİBER GÜVENLİK POLİTİKALARI

Duhan KALKAN.....1

Bölüm 2

BACIM SULTAN VE TÜRBESİ ETRAFINDA OLUŞAN BAZI SAĞALTMA YÖNTEMLERİ

Fahri DAĞI.....19

Bölüm 3

TÜRK RESMİNDE DIŞAVURUMCU BETİMLER; RESSAM DİLEK IŞIKSEL VE İSTANBULU

İlona BAYTAR.....33

Bölüm 4

DEMOKRASİ VE SOSYAL HİZMET - SOSYAL HİZMETİN SOSYOLOJİK TEMELLERİ ÜZERİNE KISA BİR GİRİŞ

Selman YARCI.....49

Bölüm 5

ETİK LİDERLİĞİN ETİK İKLİM VE ÇALIŞAN PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Gaye ONAN, Ömür N.T.ÖZMEN.....65

Bölüm 6

BİR CUMHURİYET AYDINI

VASFİ RAŞİT SEVİG

Tuğba KORHAN.....89

Bölüm 7

CUMHURİYET DÖNEMİ BİR KÖY TAHLİLİ DENEMESİ

(KADIOĞULLARI REHBERİNE GÖRE ERZİNCAN REFAHİYE GÜNYÜZÜ KÖYÜ 1976-1987)

Ferruh KAYALAN.....113

Bölüm 8

GÖÇÜN AİLELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Elif AKTUNA.....131

Bölüm 9

II. EKATERİNA DÖNEMİNDE RUS DONANMASI (1762-1796)

Sinan YÜKSEL.....147

Bölüm 10

AR-GE HARCAMALARININ MALİYET VE GİDER KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Pınar DALOĞLU 171

Bölüm 11

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DEMOKRASİ TEŞVİKİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA 1999-2009 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yıldırım TURAN 187

Bölüm 12

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ İNSAN KAYNAKLARINI YENİDEN YAPILANDIRMA İŞLEVİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR: FENOMENOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME

Esma ESGİN GÜNDER 211

Bölüm 13

JEOTURİZM – TEMEL KAVRAMLAR VE TÜRKİYE'DE JEOTURİZM ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nihat ÇEŞMECİ 233

Bölüm 14

TÜRK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMASI ÖRNEĞİ: KARABÜK/OVACIK İLÇESİNDE "YILANCIK OCAĞI"

Öznur ÇELİK, Fahri DAĞI 255

Bölüm 15

EĞİTİM MÜZİK VE MÜZİK TERAPİ İLİŞKİSELLİĞİNE DAİR METODOLOJİK VE TERMİNOLOJİK BİR İNCELEME

Burak SAĞIRKAYA 269

Bölüm 16

KİLİKİA BÖLGESİ VE MISIR TİCARİ İLİŞKİLERİNE DAİR YENİ VERİLER: ELAIUSSA SEBASTE'DE ELE GEÇEN MISIR ÜRETİMİ AMPHORALAR

H. Asena KIZILARSLANOĞLU 295

Bölüm 17

SAĞLIK İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA SAĞLIK BAKANLIĞI OBEZİTE KONULU FAALİYETLERİ VE ABD'DE UYGULANAN LET'S MOVE KAMPANYASI ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ömer Faruk ÖZGÜR 317

Bölüm 1

AVRUPA BİRLİĞİ SİBER GÜVENLİK POLİTİKALARI

Duhan KALKAN[1]

1 Dr.

1. Giriş

Güvenlik, tarih boyunca hep varolmuş, günümüze kadar varlığını sürdüren gerekli bir kavram olarak karşımıza çıkmıştır. Bu kavram tarihin başlangıcına, bireylerin hayatta kalma mücadelesi, yırtıcılara karşı korunma, rahatlık ve güvenlik hissi ve risk ve tehditlerden kaçınma ile açıklanmıştır. Varolan bu halin devam ettirilmesine yönelik çabalarla, insanların çağdaş devletler dahilinde refah içinde yaşamaya ve çalışmaya devam etme arzusu, özgür, adil, eşit, risk ve tehlike olmadan hayatta kalma çabasıyla farklı güvenlik yaklaşımları ortaya çıkmıştır. Tarihin ilk günlerinden günümüze en genel haliyle güvenlik, tüm risk ve tehlikelere karşı hayatta kalabilme çabası şeklinde tanımlanabilir. Zamanla değişen şey ise güvenliğin algılanma şekli ve düzeyi olmuştur.

Her ne kadar uluslararası ilişkiler teorilerinin çoğunda olsa da Buzan'a göre güvenlik Az gelişmiş bir kavramdır. Kavrama ilişkin ampirik düzeyde yapılan tartışmaların kavramın daha derin ve genel bir anlayıştan yoksun olması gerçeğine karşın Buzan güvenlik kavramının az gelişmişliğini beş farklı şekilde açıklamaktadır. İlk açıklama; kavramın doğasının güç, adalet, barış, sevgi ve özgürlük kadar olmasa da karmaşık olmasıdır. Gallie'nin de belirttiği gibi "özünde tartışmaya açık" olma özelliği kavramın gelişmesine engeldir. İkinci neden güç ve güvenlik kavramlarının birbiriyle çakışmasıdır. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş süresinde devletler arasında daimi bir güç mücadelesi vardı. Bu süreçte güvenlik ise askeri gücün yan ürünü şeklinde ele alınmış ve güvenlik kavramına ilişkin bir ilerleme kaydedilmemiştir. Buzan'a göre üçüncü neden ise 1950-1970 yılları arasında Uluslararası İlişkiler disiplininde yaşanan yöntemsel kargaşadır. Dördüncü olarak ise çalışmaların Batı'nın savunma politikası ihtiyaçları doğrultusunda Anglo-Amerikan bir söylemle güvenliğin az geliştiğini söylemiştir. Son olarak ise kamu politikası uygulayıcılarının güvenlik kavramının sembolik belirsizliğini sürdürmeye devam etmeleri için zorlayıcı nedenler vardır (Buzan, 2015, s. 26-32). Ullman (1983, s. 133) ise güvenliği tehditlerle ilişkilendirerek tanımlamaya çalışmıştır. Bir devletin ulusal güvenliğine yönelik tehditlerin o devlette yaşayan insanların yaşam standardını düşüreceğini ve devlet ve devlet dışı aktörlerin karar alma sürecini olumsuz etkileyeceğini belirtir. Ullman buna ek olarak güvenliğin değerinin, kaybedildiğinde ya da tehdit edildiğinde anlaşıldığını vurgular. Realizm akımının öncülerinden olan Carr (1946, s. 105), devletin en önemli amacının güç toplamak ve güvenliklerini sağlamak olduğunu savunur. Booth (2007, s. 2-3) ise, güvenlik durumunun devlet güvenliği yerine bireysel güvenliğin sağlanarak sürdürülebileceğini ve bireylerin güvenliğinin özgürlükle ilişkili olduğunu söyler.

Uluslararası sistem, toplumların yaşadığı değişimlere bağlı olarak farklı aşamalardan geçerek gelişmektedir. Uluslararası ilişkilerin çeşit-

KAYNAKÇA

AB Delegasyonu. (2019). *AB Türkiye'de Şebeke ve Bilgi Sistemleri Güvenliğini Destekliyor*. 04 13, 2022 tarihinde https://www.avrupa.info.tr/tr/pr/ab-turkiyede-sebeke-ve-bilgi-sistemleri-guvenligini-destekliyor-9420 adresinden alındı

Ada, M., & Çakır, H. (2017). Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü'nün (NATO) Siber Güvenlik Stratejisinin İncelenmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5*(2), 632-656.

Al-Zubaidi, F. H. (2015). National Security Risk Assessment Methodology an Analytical Study of National Security Risk Assessment Methodology. *Strategic Perspectives*, 10-11.

Avrupa Birliği Bakanlığı. (2013). *Türkiye'nin AB Gündemi*. 04 12, 2022 tarihinde https://www.ab.gov.tr/files/bulten/aylik_bulten_subat2013.pdf adresinden alındı

Aydın, M. (2013). *21. Yüzyılda Siber Güvenlik.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Bayraktar, G. (2014). Harbin Beşinci Boyutunun Yeni Gereksinimi: Siber İstihbarat. *Güvenlik Stratejileri, 10*(20), 119-147.

Bıçakcı, S. (2012). Yeni Savaş ve Siber Güvenlik Arasında NATO'nun Yeniden Doğuşu. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9*(34), 204-226.

Bıçakcı, S. (2014). NATO'nun Gelişen Tehdit Algısı: 21. yüzyılda siber güvenlik. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 10*(40), 100-130.

Bologna, S., Fasani, A., & Martellini, M. (2013). Cyber Security and Resilience of Industrial Control Systems and Critical Infrastructures. M. Martelli içinde, *Cyber Security: Deterrence and IT Protection for Critical Infrastructures* (s. 57-72). İtalya: Landau Network Centro Volta.

Booth, K. (2007). *Theory of World Security.* Cambridge : Cambridge University Press.

Buzan, B. (2015). *İnsanlar Devletler, Korku.* (E. Çıtak, Çev.) İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Bülbül, H. B. (2018). *2016 Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık Seçimine Rusya'nın Siber Müdahalesi İddialarının Uluslararası Hukuk Açısından Analizi*. 04 12, 2022 tarihinde Istanbul Center for International Law: https://icil.org.tr/2016-amerika-birlesik-devletleri-baskanlik-secimine-rusyanin-siber-mudahalesi-iddialarinin-uluslararasi-hukuk-acisindan-analizi/ adresinden alındı

Canbek, G., & Sağıroğlu, Ş. (2006). Bilgi, Bilgi Güvenliği ve Süreçleri Üzerine Bir İnceleme. *Politeknik Dergisi, 9*(3), 165-174.

Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations.* Londra: Macmillan & Co. Ltd.

Commission of the European Communities. (2000). *eEurope 2002*. 04 12, 2022 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=-COM:2000:0330:FIN:EN:PDF adresinden alındı

Çakmak, H., & Altunok, T. (2009). *Suç - Terör - Savaş Üçgeninde Siber Dünya.* İstanbul: Platin Yayınları.

Çiftçi, H. (2013). *Her Yönüyle Siber Savaş.* Ankara: Tübitak Yayınları.

Darıcılı, B. (2017). Demokrat Parti Hack Skandalı Bağlamında ABD ve RF'nin Siber Güvenlik Stratejilerinin Analizi. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 1*(1), 1-24.

Denning, D. E. (2000). *Cyberterrorism*. 04 12, 2022 tarihinde http://palmer.wellesley.edu/~ivolic/pdf/Classes/Handouts/NumberTheoryHandouts/Cyberterror-Denning.pdf adresinden alındı

Dutta, S., & Osorio, B. (2012). *The Global Information Technology Report 2012: Living in a Hyperconnected World*. 04 12, 2022 tarihinde https://www3.weforum.org/docs/Global_IT_Report_2012.pdf adresinden alındı

EDPS. (2013). *Cyber Security Strategy of the European Union: an Open, Safe and Secure Cyberspace*. 04 12, 2022 tarihinde European Data Protection Supervisor: https://edps.europa.eu/sites/default/files/publication/13-06-14_cyber_security_en.pdf adresinden alındı

Eren, M. (2017). *Avrupa Birliğinin Siber Güvenlik Politikası.* İstanbul: Beta Yayınları.

EU. (2005). *Council Framework Decision 2005/222/JHA of 24 February 2005*. https://lexparency.org/eu/32005F0222/ adresinden alındı

EUR-Lex. (2006). *On the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending*. 04 12, 2022 tarihinde Directive 2002/58/EC: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32006L0024&from=EN adresinden alındı

EUR-Lex. (2006). *On the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC*. 04 12, 2022 tarihinde https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0024 adresinden alındı

EUR-Lex. (2018). *On the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data*. 04 12, 2022 tarihinde Directive 95/46/EC: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A31995L0046 adresinden alındı

European Commission. (2014). *Critical infrastructure*. 04 12, 2022 tarihinde https://ec.europa.eu/home-affairs/pages/page/critical-infrastructure_en adresinden alındı

European Commission. (2019). *The EU Cybersecurity Act*. 04 12, 2022 tarihinde

https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/eu-cybersecurity-act adresinden alındı

Farwell, J. P., & R. Rohozinski, R. (2011). StuxnetandtheFuture of CyberWar. *Survival, 53*(1), 23-40.

Googman, S. E. (2008). Critical Information Infrastructure Protection. C. O. Terrorism içinde, *Responses To Cyber Terrorism NATO Science For Piece and Security.* Ankara: IOS Press.

Gürkaynak, M., & İren, A. (2011). Reel Dünyada Sanal Açmaz: Siber Alanda Uluslararası İlişkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16*(2), 263-279.

Hagerott, M. (2014). Stuxnet and the vital role of critical infrastructure. *International Journal of Critical Infrastructure Protection*(7), 244-246.

ICA. (2017). *Background to "Assessing Russian Activities and Intentions in Recent US Elections": The Analytic Process and Cyber Incident Attribution*. 04 12, 2022 tarihinde https://www.dni.gov/files/documents/ICA_2017_01.pdf adresinden alındı

Krasavin, S. (2000). *What is Cyber-terrorism?* 04 12, 2022 tarihinde Computer Crime Research Center: https://www.crime-research.org/library/Cyber-terrorism.htm adresinden alındı

Leither, M., Pahi, T., & Skopik, F. (2017). Situational Awareness for Strategic Decision Making on a National Level. F. Skopik içinde, *Collaborative Cyber Threat Intelligence* (s. 225-276). New York: CRC Press.

NTV. (2016). ABD, 35 Rus diplomatı sınır dışı etti. 04 12, 2022 tarihinde https://www.ntv.com.tr/dunya/abd-35-rus-diplomati-sinir-disi-etti,AShJwsrm5UmQRNXpTCdAbw adresinden alındı

Polat, D. Ş. (2020). NATO'nun Yeni Operasyon Alanı: Siber Uzay. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*(UGK Özel Sayı), 135-158.

Sağıroğlu, S. (2018). Siber Güvenlik ve Savunma: Önem, Tanımlar ve Önlemler. Ş. Sağıroğlu, & M. Alkan içinde, *Siber Güvenlik ve Savunma - Farkındalık ve Caydırıcılık* (s. 19-45). Ankara: Grafiker Yayınları Kitap Serisi.

UDHB. (2016). *2016-2019 Ulusal Siber Güvenlik Stratejisi ve Eylem Planı.* Ankara: UDHB Yayını.

Ullman, R. H. (1983). Redefining Security. *International Security, 8*(1), 129-153.

USA - Homeland Security. (2016). *Executive Summary of Grizzly Steppe Findings from Homeland Security Assistant Secretary for Public Affairs Todd Breasseale*. https://www.dhs.gov/news/2016/12/30/executive-summary-grizzly-steppe-findings-homeland-security-assistant-secretary adresinden alındı

Ünal, A. N. (2015). *Siber Güvenlik ve Elektronik Bileşenleri.* Ankara: Nobel Yayınevi.

Winther, R. G., & Dahll, B. A. (2005). *Computer Safety, Reliability, and Security.*

Norveç: Fredrikstad.

Yadegari, B., & Mueller, P. (2012). *The Stuxnet Worm*. 04 12, 2022 tarihinde https://www2.cs.arizona.edu/~collberg/Teaching/466-566/2012/Resources/presentations/2012/topic9-final/slides.pdf adresinden alındı

Yener, Y. (2015). *8. Yılında Estonya Saldırılarına Çok Boyutlu Bir Bakış*. 04 12, 2022 tarihinde Siber Bülten: https://siberbulten.com/siber-saldirilar-2/8-yilinda-estonya-saldirilarina-cok-boyutlu-bir-bakis/ adresinden alındı

Yeşilyurt, H. (2015). Ulusal Güvenlik Perspektifinde Siber Güvenlik. F. Tombul, M. Güneştaş, & O. Başıbüyük içinde, *Siber Suçlar: Tehditler, Farkındalık ve Mücadele* (s. 169-195). Ankara: Global Politika ve Strateji Yayınları.

Bölüm 2

BACIM SULTAN VE TÜRBESİ ETRAFINDA OLUŞAN BAZI SAĞALTMA YÖNTEMLERİ

Fahri DAĞI[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, Turizm Rehberliği Bölümü, fahridaği@karabuk.edu.tr

GİRİŞ

Sağaltma ve kadın arasında tarih öncesi dönemlerden itibaren güçlü bir bağ olduğu aşikardır. Kadınlar hem hekim hem eczacı hem de uygulayıcı olarak insanlığın ilk dönemlerinden günümüze sağaltma kurumunun başaktörleri olmuşlardır. Türkler arasında da ilk hekimler "kam" adını verdiğimiz büyük çoğunluğu kadın olan şifacı büyücülerdi. İslamiyet'i kabul ettikten sonra her ne kadar kadınlar bu görevlerini bırakıyor gibi görünse de aslında "ocak", "ocaklı" adları etrafında kadınların yüzyıllardır bu görevlerini yürüttüklerini ve bugün Anadolu coğrafyasında sağaltma görevini üstlenmiş yüzlerce kadın ocaklı olduğunu görmekteyiz. Bu makalemizde Ankara'ya bağlı Nallıhan ilçesinde bulunan Bacım Sultan namıyla bilinen yatır etrafında oluşan sağaltma pratiklerinden bahsedeceğiz

Eski toplumlarda kadın; bereket, sonsuz yaşam, yeniden dirilme, doğurganlık, sağaltma, ateş gibi unsurları oluşturan bir sembol olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadın, başta sonsuz yaşamı temsil eden ağaç, yılan ve ay gibi unsurlarla bir algılanmış sağaltmanın en önemli figürü haline gelmiştir. Türk toplumunda kadın, tarihin en eski çağlarından itibaren toplum içinde saygı görmüş toplumda önemli bir yer edinmiştir. Bugün bile evde ilk hekim, ilk eczacı, ilk hemşire olarak karşımıza çıkan Türk kadını bu vazifesini zamana yenik düşmeden icra etmektedir. Diğer alanlarda olduğu gibi kadınlar, bu alanda da kendisini gösteren, ihtiyacı olan insanları tedavi etme yetisine sahip olan önemli bir faktör olmuşlardır.

Eski Türk toplumunda sağaltma görevini "kamlar" yapmaktaydı. Eski Türklerde hem erkek hem de kadın kamlar vardı. Kadın Kamlık kurumu paleotik dönemde özellikle avcılık ekonomik sistemin gelişmesiyle ortaya çıkmıştır. (Bayat 2019).

Yakutlar, ağacın her şeyin anası olduğuna inanıyorlardı. Yine Yakutlarda doğum ve hayat tanrıçası olan Humayana kutsal kayın ağacı altında oturmakta ve çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar bu ağaca tapınarak ona kurbanlar adamaktaydılar. Yakut kadınlarının üzerlerinde Umay Ana'nın sembolü olan ağaçta boncuk bulundurdukları da bilinmektedir (Bayat 2019).

Eski toplumlar hastalıklarının kökenini kötü ruhlara bağlamışlardır. Eski toplumlar animist bir yaklaşımla her şeyin ruhu olduğunu kabul etmekte ve bu ruhların değişik dünyalarda yaşadığı düşüncesini savunmaktaydılar. Kamlar insan ruhuyla iletişim kurabilen, toplumun huzur ve refahını, sağlığını olumsuz etkilerden koruyabilen insanüstü kişilerdir. Kadın şamanlar fal bakarak gelecekten haber alabildikleri gibi hastaları iyileştirmek, ölen adamın ruhunu öteki dünyaya götürmek, kısırlığı tedavi etmek, kayıp şeylerden haber vermek, mevsim ritüellerini düzenlemek, evi kötü ruhlardan temizlemek gibi işlevlere sahip olmuşlardır. Daha önceki

KAYNAKÇA

BAYAT, Fuzili (2019). Türk Kültüründe Kadın Şaman, İstanbul Ötüken Yayınları

DUYMAZ, Ali (2019) "Eşik Kültü ve Tabtuk'un Eşiğinde Yunus Emre", AKAD, C.5, S10-11, s. 1-19.

ELİADE, Mircea (1991). Kutsal ve Dindışı (Çev. Mehmet Ali Kılıç Bay), Ankara: Gece Kitaplığı

ELİADE, Mircea (1996). Şamanizm,(Çev. İsmet Birkan). İstanbul: İmge Kitabevi.

ELİADE, Mircea (2003). Dnler Tarihine Giriş (Çev. Lale Arslan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

ERGUN, Metin (2012). Altay Şamanizmi. Konya: Kömen Yayınları.

ERGUN, Pervin (2012). Türk Kültüründe Ağaç Kültü, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

ŞENER, Mesut (2018). Nallıhan Kitabı. Ankara: Nadir Kitap. ÖGEL, Bahaeddin (1995). Türk Mitolojisi II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

TEZEL, Naki (1944). "Rivâyetten Gerçeğe: Nallıhan ve Yunus Emre",Ülkü Milli Kültür Dergisi (Yeni Seri), 63: 13-14.

Ziya Gökalp (2017). Türk Medeniyeti Tarihi, Haz. Ali Duymaz, İstanbul: Ötüken Neşriyat (3. Bs.)

Kaynak Kişiler

K1.

Adı Soyadı: Abdullah Yıldız

Doğum Yılı:1938

Doğum Yeri: Tekkeköy, Nallıhan

İkamet Aderesi: Tekkeköy, Nallıhan

Eğitim Durumu: İlkokul

K2.

Adı Soyadı: Ali Demir

Doğum Yılı:1950

Doğum Yeri: Tekkeköy, Nallıhan

İkamet Aderesi: Tekkeköy, Nallıhan

Eğitim Durumu: Ortaokul

K3.

Adı Soyadı: Ali Yıldız

Doğum Yılı:1974

Doğum Yeri: Nallıhan

İkamet Aderesi: Nallıhan

Eğitim Durumu: Lise

Bölüm 3

TÜRK RESMİNDE DIŞAVURUMCU BETİMLER; RESSAM DİLEK IŞIKSEL VE İSTANBULU

İlona BAYTAR[1]

1 Dr. Sanat Tarihçi Araştırmacı, TBMM Basın, Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı İstanbul ORCID ID: 0000-0001-8564-5665 e-posta: ilonabaytar@gmail.com

Çok katmanlı kültürel dokusu ile İstanbul romanlardan tuvallere hemen her daim sevilerek çalışılan temalar arasında yer alır. Kimi zaman mimari dokusu, kimi zaman Bizans'ın mozaikleri, kimi zaman da Osmanlı'nın minyatürleri ilham verir sanatçısına. Sanatın her alanında İstanbul, yüzyıllarla süregelen görsel bir şölene dönüşür. Tarih boyunca uğruna savaşılan bu şehir için *"İstanbul yalnızca bir şehir değildir. Bir hayat tarzıdır, bir dünya görüşüdür, tarihtir."* der Ara Güler, İstanbul soluk alan, yaşayan, her güne gülümseyerek başlayan bir dünyadır. Pek çok sanatçının tuvaline konu olmuştur. Hikmet Onat İstanbul aşığı bir ressam olarak Boğaziçi'nin görünümlerini tuvallerine taşırken, Ara Güler objektifinden İstanbul manzaralarını yansıtmıştır. İstanbul'da yaşayan her sanatçı gibi Dilek Işıksel de İstanbul'u tuvallerine taşıyan sanatçılardan biridir. Işıksel'in çalışmaları çağdaşı diğer sanatçılardan farklılaşır ve İstanbul salt bir şehir silueti olmanın ötesinde rengin ve ışığın birlikteliği ile düşsel bir atmosfere dönüşür.

3 Kasım 1948'de Ankara-Keçiören'de doğan Işıksel iyi bir ailede yetişir. Babası Refik Yetkin asker ve aynı zamanda bir bilim insanıdır. Türkiye'de kuduz aşısını ilk uygulayan kişidir aynı zamanda. Babasının görevi gereği çocukluk yıllarını farklı yerlerde (Ankara, İzmir, Adapazarı ve İstanbul) geçirir. İstanbul Üsküdar Amerikan Kız Lisesi'nden mezun olduktan sonra İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümüne girer. (Şerifoğlu, 2022:17-18) Işıksel'in Akademide eğitim aldığı dönemler Türk resmi adına önemli adımlar atılmış, manzara teması ile başlayan ardından figürün sorun olarak algılandığı var olma mücadelesinin üzerinden çok zaman geçmiştir. Resim sanatında artık soyut sanat ve soyutlamalar hâkimdir. Özellikle 1950'li yılların siyasi yapısındaki çoğulcu dönem ve milliyetçi değerlerin önem kazanması bireysel sanat biçimine yeni bir anlam kazandırmaya yönelirken Anadolu kültürü ve geçmişin değerlerinden beslenme anlayışı hem konu hem de üslup olarak önem kazanır. (Berk, 1973: 74) Dönemin sanatçıları minyatür etkili Anadolu insanını, kübist kompozisyonların içinde betimleyerek geleneksel motifleri, parçalanmış kübist formlarda yedirirler. Söz konusu betimleme anlayışı kimi zaman Bedri Rahmi'nin çalışmalarındaki gibi kendi içinde tutarlı ve özgün sonuçlar ortaya çıkarırken kimi zaman da Sabri Berker'in kendine özgü arabesk yorumlu kompozisyon örgüsü ile ortaya çıkar. (Düben, https://saltonline.org/tr/1432/ipek-duben-yazi-ve-soylesileri-1978-2010) Dolayısıyla 1930'lardan itibaren başlayan resimdeki üslupsal yorum ve geçmiş dönemin minyatür sanatını güncel tekniklerle birleştirme düşüncesi 1950'li yıllarda Bedri Rahmi resimleri ile çağdaş yorumuna ulaşır.

18. yüzyıla kadar yerini koruyan minyatür sanatında kompozisyon perspektifsiz bir mekân içinde belirlenmiş ve tekrarlanan formlar ile kur-

KAYNAKÇA

Angelopoulos T, Karaindrou,E., (2009), *The Dust of Time*, ECM New series

Bachelard, G. (1996), *Mekânın Poetikası*, İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Berger, J., (2016), *Hoşbeş*, İstanbul: Metis Yayınları.

Berk, N., Gezer, H. (1973), *50 Yılın Türk Resim ve Heykeli,* İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Çalıkoğlu, L., (2010*), Gelenekten Çağdaşa, Modern Türk* Sanatında *Kültürel Bellek,* İstanbul Modern Sanat Müzesi, İstanbul: Mas Matbaacılık A.Ş.,

Demirel, A., Yayan, G. H. (2020). Günümüz Türk Resminde Minyatür Sanatına Çağdaş Yaklaşımlar. Turkish Studies, 15(3), 1767-1782. https://dx.doi.org/10.29228/TurkishStudies.43620

Duben, İ., Yıldız, E. (2008), *Seksenlerde Türkiye'de* Çağdaş *Sanat: Yeni Açılımlar*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Elmas H., (2000), *Çağdaş Türk Resminde Minyatür Etkileri*, Konya: İl Kültür Müdürlüğü Yayınları.

Eyüboğlu, B.R., (1977), s. 35, 237

Eyüboğlu, B.R., (2004), s. 132.

Giray, K. *Türkiye İş Bankası Koleksiyonu*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Giray, K. "Bedri Rahmi Eyüboğlu ve Yeni Türk Resmi Yaratma Ülküsü", http://www.antikalar.com/bedri-rahmi-eyuboglu Erişim Tarihi:06.04.2022

Güler, A. (1995), *Yitirilmiş Renkler*, İstanbul: Dünya Şirketler Grubu

Işıksel, D., (2011), "Kendim Hakkında", *Görsel Şiirler*, Sergi Kataloğu

İpek Düben, (2016), *İpek Düben Yazı ve Söyleşileri 1978-2010*, (Haz. Seza Ateş, Sezin Romi) https://saltonline.org/tr/1432/ipek-duben-yazi-ve-soylesileri-1978-2010 Erişim Tarihi 10-05-2022

Koşan, Sema, (2002), "Dilek Işıksel'le Bir Söyleşi", *Sanat Çevresi,* S. 283, s. 12-13.

Öztürk, E. Ö., (2013), "Tuvalden Taşan İstanbul", *Vizyon Dergisi*, S. 287, s. 70.

San, İnci, (2011), "Dilek Işıksel'in Görsel Şiirleri" *Sergi Kataloğu*.

Şengel, D.,(2002), "Ut Pictura Poesis: Kısa bir Tarih", *Parşömen,* 4(2): 1-69.

Şerifoğlu, Ö. F., (2022), *Rengin ve Zamanın Ötesi İstanbul'dan Ölümsüz Düşler*, İstanbul: Mas Matbaası A.Ş.

Tansuğ, S., (1994), "İnce Arıtılmış Bir Doğa İçin", *Dilek Işıksel Resim Sergisi,* İstanbul: İş Bankası Parmakkapı Sanat Galerisi.

Tükel, U. (2003), "İmge ve Dizde: Osmanlı Minyatürünün Klasik Dili Üstüne Gözlemler", *Dipnot,* İstanbul: MSGSÜ Yayınları S.1, s.98-99.

Görsel Kaynakçası: Şerifoğlu, Ö. F., (2022), *Rengin ve Zamanın Ötesi İstanbul'dan Ölümsüz Düşler*, İstanbul: Mas Matbaası A.Ş. adlı yayımdan alınan izinle kullanılmıştır.

Bölüm 4

DEMOKRASİ VE SOSYAL HİZMET - SOSYAL HİZMETİN SOSYOLOJİK TEMELLERİ ÜZERİNE KISA BİR GİRİŞ

Selman YARCI[1]

1 Dr.Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, selmanyarci@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1098-8732

Giriş

Tüm eksikliklerine ve aksayan yönlerine rağmen demokrasi düşüncesinin hala geçerliliğini koruması nasıl açıklanabilir? Bu soruya verilebilecek muhtemel cevaplar arasında, demokrasinin, temel değerleri ve prensipleri olarak görülen özgürlük (*liberté*), eşitlik (*égalité*) ve kardeşlik (*fraternité*) fikirlerini içeren ve fakat bunları da aşacak şekilde bir sosyal norm haline gelmesi sürecini içeren cevaplar sayılabilir. Farklı bir ifadeyle demokrasi, temel değer ve prensiplerini modern toplumsal değerlerle harmanlayıp kurumsallaştığı uzun soluklu bir *öğrenme* süreci olarak tecrübe edilen sui generis bir varlık olarak düşünülebilir (Raschke, 2020, s. 17-26).

Sosyal hizmet sözkonusu bu süreç içerisinde gelişen bir disiplin ve meslek olmasına rağmen, ilginç bir şekilde sosyal hizmet ile demokrasi arasındaki ilişkiyi teorik olarak değerlendiren yaklaşımlar oldukça yeni ve kısıtlıdır. Buna rağmen demokrasi fikri oldukça uzun bir süredir toplumsal ilişkileri etkilemektedir. Sosyal hizmet mesleği de sözkonusu bu etkileşimden azade değildir. Sosyal hizmet ile demokrasi arasındaki ilişkinin, sosyal hizmet mesleği açısında oldukça temel bir ilişki olduğu iddia edilebilir. Profesyonel bir meslek olarak sosyal hizmet bir taraftan demokratik değerlerle sıkı sıkıya bağlıdır, diğer taraftan benzer bir bağlılık kapitalist toplumun ekonomik ve sosyal şartlarının belirleyiciliği açısından da geçerli gözükmektedir.

Temel demokratik değerlerden olan eşitlik fikrinin sosyal alana yaygınlaşmış şekli olan kardeşlik değeri toplumsal dayanışma fikrinin kurucu bir prensip olarak ortaya konulmasıyla alakalıdır. Farklı bir ifadeyle kardeşlik ve insanlık onuru değerleri ile birlikte başta yoksulluk, suç ve şiddet gibi konular toplumsal meseleler haline gelmişlerdir. Böylece toplumsal durumların değiştirilebilir olduğuna ve bireylerin kendi kaderlerini tayin etme haklarına sahip olduklarına yönelik zihinsel dönüşümle birlikte bireylerin toplumsal konumları karşısında bir şeyler yapma ihtiyacı duymaları aynı zamanda tam da bu noktada onların desteklenmeleri gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Böylece bir meslek olarak sosyal hizmet demokratik dönüşümün açtığı yolsa kullanılan işlevsel bir destek mekanizmasına dönüşmüştür.

Bu bağlamda demokratik değer ve prensiplerin sosyal hizmet mesleğine ne kadar içkin olduğu ya da olmaya devam ettiği temel sorulardan sayılabilir. Özellikle sosyal hizmetin egemenin elinde bir kontrol aygıtına dönüşmesi tehlikesi sözkonusu bu soruyu daha da anlamlı hale getirmektedir. Bu çalışma çerçevesinde öncelikle demokrasi ve sosyal hizmet kavramlarına yönelik genel çerçeveler çizilmeye çalışılacaktır. Buradan hareketle demokrasi ve sosyal hizmet arasındaki ilişkinin, demokratik temel değerlere ek olarak "daha iyi bir yaşam", "herkesin katılımı" gibi değerler-

KAYNAKÇA

Alpman, P. S. (2014). Toplumsal Hareketler Tartışması İçin Kısa Bir Giriş. *Yurt ve Dünya Dergisi*. Sayı: 3, (19-25. ss.). https://goo.gl/Kexkcy [16.03.2023, 13:18].

Alpman, P. S. (2018). Maduniyet Üreten Mekanizmalar Karşısında Eleştirel Sosyal Hizmetin İmkânları. S. Batal (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Alternatif Yorumlar* içinde (9-28. ss.) Ankara: Gece Kitaplığı.

Branndstetter, M. (2010). Die Soziologie des Helfens–Benefit für eine Theorienbildung Sozialer Arbeit? Brandstetter, M., Vyslouzil, M. (Ed.), *Soziale Arbeit im Wissenschaftssystem. Von der Fürsorgeschule zum Lehrstuhl* içinde (104-120 ss.) Wiesbaden: VS Verlag.

Geisen, T., Kessl, F., olk, T., Schnurr, S. (2013). Soziale Arbeit und Demokratie: Zur notwendigen Bestimmung eines weitgehend unbestimmten Zusammenhangs. T. Geisen, F. Kessl, T. Olk, S. Schnurr (Ed.), *Soziale Arbeit und Demokratie* içinde (9-24 ss.) Wiesbaden: Springer Fachmedien. DOI 10.1007/978-3-531-94184-4

Meyer, T. (2009). *Was ist Demokratie? Eine diskursive Einführung*. Wiesbaden: VS Verlag.

Oehler, P. (2018). *Demokratie und Soziale Arbeit. Entwicklungslinien und Konturen demokratischer Professionalität*. Wiesbaden: Springer Fachmedien. https://doi.org/10.1007/9783658216535

Olk, T., Hübenthal, M. (2013). Soziale Arbeit und Demokratie-Skizzen zu einem komplexen Wechselverhältnis. T. Geisen, F. Kessl, T. Olk, S. Schnurr (Ed.), *Soziale Arbeit und Demokratie* içinde (267-296 ss.) Wiesbaden: Springer Fachmedien. DOI 10.1007/978-3-531-94184-4

Özdemir, U. (2018). *Sosyal Hizmetin Ne'liği. Sosyal Hizmete Giriş.* Ankara: Nobel.

Raschke, J. (2020). *Die Erfindung des modernen Demokratie*. Wiesbaden: Springer.

Schössler, M. (2014). *Demokratie modern denken. Die Entschlüsselung des modernen Gemeinwesens bei Alexis de Tocqueville.* Wiesbaden: Springer Fachmedien.

Sommerfeld, P. (2013). Demokratie und Soziale Arbeit-Auf dem Weg zu einer selbstbewussten und autonomen Profession? T. Geisen, F. Kessl, T. Olk, S. Schnurr (Ed.), *Soziale Arbeit und Demokratie* içinde (167-188 ss.) Wiesbaden: Springer Fachmedien. DOI 10.1007/978-3-531-94184-4

Staub-Bernasconi, S. (1995). *Das fachliche Selbstverständnis Sozialer Arbeit-Wege aus der Bescheidenheit Soziale Arbeit als Human Rights Profession*. 28.02.2023 tarihinde, https://t.ly/lIq7I adresinden erişildi.

Wendt, W. R. (2020). *Kurze Geschichte der Sozialen Arbeit*. Wiesbaden: Springer

Fachmedien. https://doi.org/10.1007/978-3-658-30353-2

Yarcı, S. (2022). İmkân ve Mümkün Arasında Demokrasi. R. Şimşek, E. Ş. Ahmedi (Ed.). Siyaset ve Postmodern Toplum içinde (27-50 ss.) Bursa: Bursa Akademi.

Bölüm 5

ETİK LİDERLİĞİN ETİK İKLİM VE ÇALIŞAN PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME [1]

Gaye ONAN[2], Ömür N.T.ÖZMEN[3]

---

1 Bu çalışma Ömür N.T ÖZMEN danışmanlığında yürütülen "Etik Liderlik, Etik İklim, Çalışan Performansı ve Hizmet Kalitesi İlişkileri: Bankacılık Sektörü Örneği" adlı Doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Anamur UTIYO Konaklama İşletmeciliği Bölümü, 0000-0001-6302-5211

3 Prof .Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, 0000-0002-3379-317X

Giriş

Günümüzde yoğun rekabet ortamında faaliyet göstermeye çalışan işletmelerin hemen hemen hepsi etik sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Giderek şiddeti artan rekabetçi bir ortamda faaliyet göstermeye çalışmak etik olmayan davranışlara yol açabilmektedir. Böyle bir ortamda özellikle liderlerin örgütte yaşanan etik ile ilgili sorunların çözümüne yönelik uygulamalar ortaya konması ve dolayısıyla etik bir ortam yaratılmasına yönelik sorumlulukları çok fazladır. Bir liderin etik bakış açısına ve etik yönetim anlayışına sahip olup olmaması liderlik anlayışını doğrudan etkileyen unsurlardan biridir. Uzun mesai saatlerinde aynı ortamda ve bir arada bulunan çalışanlar liderin davranışlarından istemsizce etkilenirler. Dolayısıyla liderler ve çalışanlar arasındaki olumlu ya da olumsuz etkileşimin işletme içi çalışma ortamını etkileyeceği açıktır. Örgütler için etik davranış anlayışına sahip ve bu anlayışı düşünce ve davranışlarına yansıtan çalışanlara sahip olmak çok önemlidir. Gerçekleştirilen araştırmalar çalışma ortamının çalışanların davranışları, tutumları ve örgütsel çıktıları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Çalışma ortamının etik özelliklerini tanımlayan etik iklim işin yapılma biçimini doğrudan veya dolaylı olarak etkiler. Başka bir deyişle, olumlu bir etik ortamın çalışan performansını olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir. Bir örgütte olumlu bir etik ortamın varlığından bahsedebilmek için öncelikle liderlerin davranışlarında etiği ön plana çıkarması ve çalışanlara etik davranış konusunda iyi bir örnek oluşturması gerekmektedir. Etik liderlik, etik bir çalışma ortamı yaratmanın temel faktörlerinden biri olarak tanımlanmıştır. Araştırmalar, etik liderliğin ve etik iklimin örgütlerde önemli ve güçlü bir ortam oluşturduğunu, bu nedenle çalışanların iş davranışlarını etkileyerek daha yüksek performans sonuçlarına yol açtığını göstermektedir. Tüm bunlardan yola çıkarak bu bölümde etik liderliğin etik iklim ve çalışan performansı üzerindeki etkisi kavramsal bir bakış açısıyla ele alınmaktadır. İlk olarak etik liderlik, etik iklim ve çalışan performansı kavramları ayrıntılı olarak açıklanmış, ardından bu kavramlar arasındaki ilişki açıklanmıştır.

1.ETİK LİDERLİK KAVRAMI

Liderlik üzerine gerçekleştirilen pek çok araştırma birçok farklı liderlik türü ve davranış tarzını ortaya koymuştur. Bu liderlik türlerinden biri de etik liderliktir. Son yıllarda iş dünyasını etkileyen krizler ve skandallar etik liderlik kavramının önemine dikkat çekmiştir. Bu krizlerin etkisi yalnızca etkilenen şirketler ve faaliyet gösterdikleri sektörlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda dünya çapında olumsuz etkiler de yaratmıştır. Yaşanan bu skandallara yakından bakıldığında ise liderlerin özellikle etik davranış konusunda büyük eksiklikleri ve hataları olduğu ortaya çıkmaktadır. Yüksek performans ve başarılı olma baskısı , “ne pahasına olursa

KAYNAKÇA

Ahn, J., Lee, & S.,Yun, S.(2018). Leaders' core self-evaluation, ethical leadership, and employees' job performance: The moderating role of employees' exchange ıdeology. *Journal of Business Ethics.*27-1, 1-14.

Aftab, J., Sarwar, H., Amin, A., & Kiran, A. (2021). Does CSR mediate the nexus of ethical leadership and employee's job performance? Evidence from North Italy SMEs. *Social Responsibility Journal*, *18*(1), 154-177.

Akdoğan, A., & Demirtaş, Ö.(2014). Etik liderlik davranışlarının etik iklim üzerindeki etkisi: Örgütsel politik algılamaların aracı rolü. *AKÜ İİBF Dergisi.* Cilt: XVI Sayı: 1. Haziran,107-123.

Akkoç, İ.(2012). Gelişim kültürü ve etik iklimin yenilikçiliğe etkisinde dağıtım adaletinin rolü**.** *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*. 4 (3).45-60.

Aksoy, S. (2013). Etik liderin ve etik iklimin iş performansına etkisi: İlac mumessilleri üzerinde yapılan bir araştırma. *Kafkas Üniversitesi 18. Ulusal Pazarlama Kongresi Bildiri Kitabı.*19-22 Haziran. 92-102.

Al Halbusi, H., Williams, K. A., Ramayah, T., Aldieri, L., & Vinci, C. P. (2021). Linking ethical leadership and ethical climate to employees' ethical behavior: the moderating role of person–organization fit. *Personnel Review*, *50*(1), 159-185.

Arslantaş, C.C., & Dursun, M. (2008). Etik liderlik davranışının yöneticiye duyulan güven ve psikolojik güçlendirme üzerindeki etkisinde etkileşim adaletinin dolaylı rolü. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt:8. Sayı1. 111–128.

Ayan, A. (2015). Etik liderlik tarzının iş performansı, içsel motivasyon ve duyarsızlaşma üzerine etkisi: kamu kuruluşunda bir uygulama. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi.10*(3).117-141.

Barutçugil, İ. (2002). *Performans yönetimi*. Kariyer Yayıncılık. İstanbul.

Bedi, A., Alpaslan C.M.,& Green, S.(2015) A meta-analytic review of ethical leadership outcomes and moderators*. Journal of Business Ethics*,139-3, 517-536.

Bello, S.M.(2012). Impact of ethical leadership on employee job performance. *International Journal of Business and Social Science*. 3(11).28-237.

Boshoff, C., & Arnolds, C.(1995). Some antecedents of employee commitment and their ınfluence on job performance. *South African Journal of Business Management*, *2.* 125-135.

Bouckenooghe, D., Zafar, A., & Raja, U.(2015). How ethical leadership shapes employees' job performance: The mediating roles of goal congruence and psychological Capital. *Journal of Business Ethics.129*(2), 251-264.

Brown, M. E., Trevino, L. K., & Harrison, D. A.(2005). Ethical leadership: A social learning perspective for construct development and testing. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 97 (2), 117–134.

Brown, M. E. & Trevino, L. (2006). Ethical leadership: A review and future directions. *The Leadership Quarterly*, 17 (6), 595–616.

Büte, M. (2011). Etik iklim, örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* Cilt: 25, Sayı:1, 171-192.

Campbell, J.(1990). Modeling the performance prediction problem in industrial and organizational psychology. M. Dunnette & L. Hough (Eds.), *Handbook of industrial and organizational psychology* içinde (ss.686–707). Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press

Çöl, G. (2008). Algılanan güçlendirmenin işgören performansı üzerine etkileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (1). 35-46.

De Hoogh, A.H.B. & Den Hartog, D.N.(2008). Ethical and despotic leadership, relationships with leader's social responsibility, top management team effectiveness and subordinates' optimism: A multi-method study. *The Leadership Quarterly.*19(3).297-311.

Deshpande, S.P., George, E., & Joseph, J.(2000). Ethical climates and managerial success in russian organizations. *Journal of Business Ethics,* Vol. 23, No. 2, 211-217.

DeConinck, J.,B.(2010). The influence of ethical climate on marketing employees' job attitudes and behaviors. *Journal of Business Research*, 63, 384–391.

Dey, M., Bhattacharjee, S., Mahmood, M., Uddin, M. A., & Biswas, S. R. (2022). Ethical leadership for better sustainable performance: Role of employee values, behavior and ethical climate. *Journal of Cleaner Production*, *337*, 130527, 1-11.

Elçi, M. (2005). Örgütlerde etik iklimin personelin vatandaşlık davranışlarına etkileri. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.

Enwereuzor, I. K., Onyishi, I. E., Albi-Oparaocha, F. C., & Amaeshi, K. (2020). Perceived leader integrity as a mediator between ethical leadership and ethical climate in a teaching context. *BMC psychology*, *8*(1), 1-11.

Gardner, W. L., Avolio, B. J., Luthans, F., May, D.R., & Walumbwa, F.O. (2005). Can you see the real me? A self-based model of authentic leader and follower development. *The Leadership Quarterly*.16 (3). 343-372.

Grojean, M.W., Resick, C.J., Dickson, M.W., & Smith, D.B.(2004). Leaders, values, and organizational climate: Examining leadership strategies for establishing an organizational climate regarding ethics. *Journal of Business Ethics.* 55, 223–241.

Helvacı, A. (2002). Performans yönetim sürecinde performans değerlendirmenin önemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt 35. Sayı 1-2. 155-169.

Kalshoven K., Den Hartog D.N., & De Hoogh A.H.B. (2011). Ethical leadership at work questionnaire (ELW): Development and validation of a multidimensional measure. *The Leadership Quarterly*. 22,. 51–69.

Kılavuz, R. (2002). Yönetsel etik ve halkın yönetsel etik oluşumuna etkileri. *Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(2), 255-266.

Kia, N., Halvorsen, B., & Bartram, T. (2019). Ethical leadership and employee in-role performance: The mediating roles of organisational identification, customer orientation, service climate, and ethical climate. *Personnel Review*. 48 (7), 1716-1733.

Koopmans, L., Bernaards, C.M., Hildebrandt, V.H., Schaufeli, W.B., W. de Vet, H.C., & Van der Beek, A.J. (2011). Conceptual frameworks of individual work performance: *A Systematic Review. JOEM,* Volume 5,. Number 8, 856-866.

Liu, J., Kwan, H., K., Fu, P.,P., & Mao, Y.(2013). Ethical leadership and job performance in china: The roles of workplace friendships and traditionality. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 86 (4), 564–584

Martin, K.,D., & Cullen, J.,B.(2006). Continuities and extensions of ethical climate theory: A meta-analytic review. *Journal of Business Ethics*. 69.175–194

Mayer D.M. , Kuenzi M. , Greenbaum R., Bardes M., & Salvador R. (2009). How low does ethical leadership flow? Test of a trickle-down model. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*,108 (1),1–13.

Mayer, D., M., Kuenzi, M., & Greenbaum, R.,L. (2010). Examining the link between ethical leadership and employee misconduct:The mediating role of ethical climate. *Journal of Business Ethics* 95. 7–16.

Mayer D.M., Aquino K., Greenbaum R.L., & Kuenzi M. (2012)..Who displays ethical leadership, and why does ıt matter? An examination of antecedents and consequences of ethical leadership. *Academy of Management Journal*. Vol. 55, No. 1, 151–171.

Mihelič K.K., Lipičnik B.,& Tekavčič M. (2010). Ethical leadership.*International Journal of Management & Information Systems*. Fourth Quarter.14 (5). 31-42.

Milkovich, G.T.,& Wigdor, A.K. (1991). *Pay for performance: Evaluating performance appraisal and merit pay.* National Academy Press, Washington.

Mulki, J.P., Jaramillo, J.F., & Locander, W.B.(2009). Critical role of leadership on ethical climate and salesperson behaviors. *Journal of Business Ethics.* 86.125–141.

Neubert, M. J., Carlson, D. S., Kacmar, K. M., Roberts, J. A. & Chonko, L. B.

(2009). The virtuous ınfluence of ethical leadership behavior: Evidence from the field. *Journal of Business Ethics,*90,157-170.

Özmutaf, N.M.(2007). Örgütlerde bireysel performans unsurları ve çatışma. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* Cilt 8, Sayı 2. 41-60.

Pelletier, K. L., & Bligh, M. C. (2008). The aftermath of organizational corruption: Employee attributions and emotional reactions. *Journal of Business Ethics*, *80*(4), 823-844.

Peterson, D.K.(2002). The relationship between unethical behavior and the dimensions of the ethical climate questionnaire. *Journal of Business Ethics.* 41, 313–326.

Piccolo, R.,F., Greenbaum, R., Den Hartog, D.,N., & Folger, R. (2010). The relationship between ethical leadership and core job characteristics. *Journal of Organizational Behavior*. 31 (2-3), 259–278.

Resick C.,J, Hanges P.J., Dickson M.W., & Mitchelson J.K. (2006). A cross-cultural examination of the endorsement of ethical leadership. *Journal of Business Ethics.* 63: 345–359.

Resick, C. J., Martin, G. S., Keating, M. A., Dickson, M. W., Kwan, H. K., & Peng, C. (2011). What ethical leadership means to me: Asian, American, and European perspectives. *Journal of Business Ethics*.*101*(3).435-457.

Saeed, R., Shakeel, M., Lodhi, & R.,N. (2013). Ethical behavior and employees job performance in education sector of Pakistan. *Middle-East Journal of Scientific Research*, 18 (4),524-529.

Saleh, T. A., Sarwar, A., Islam, M. A., Mohiuddin, M., & Su, Z. (2022). Effects of leader conscientiousness and ethical leadership on employee turnover intention: the mediating role of individual ethical climate and emotional exhaustion. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(15), 8959.

Sayğan, S., & Bedük, A.(2012). Ahlaki olmayan davranışların duyurulması (whistleblowing) ve etik iklimi ilişkisi üzerine bir uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt:28. Sayı:1. 1-23

Schminke, M., Ambrose, M.L., & Neubaum, D.O.(2005). The effect of leader moral development on ethical climate and employee attitudes. *Organizational Behavior and Human Decision Processes.* 97 (2),135–151.

Schminke, M., Arnaud, A, & Kuenzi, M.(2007). The power of ethical work climates. *Organizational Dynamics*. Vol. 36, No. 2, 171–186.

Schwepker, C. H., Ferrell, O. C., & Ingram, T. N.(1997). The influence of ethical climate and ethical conflict on role stress in the sales force. *Journal of the Academy of Marketing Science*, *25*(2), 99-108

Sezgül, İ.,(2010). Liderlik ve etik: Geleneksel, modern ve postmodern liderlik tanımları bağlamında bir değerlendirme. *Toplum Bilimleri Dergisi.* Haziran 2010 • 4 (7) : 239-251.

Shafique, I., N Kalyar, M., & Ahmad, B. (2018). The nexus of ethical leadership, job performance, and turnover intention: The mediating role of job satisfaction. *Interdisciplinary Description of Complex Systems: INDECS*, *16*(1), 71-87.

Shin, Y.(2012). CEO Ethical leadership, ethical climate, climate strength, and collective organizational citizenship behavior. *Journal of Business Ethics,* 108, 299–312.

Syahrani, M., Hernawaty, H., & Winarno, A. (2022). The Effect of Ethical Leadership On Job Performance: The Mediating Role of Public Service Motivation and Normative Commitment. *Journal of Leadership in Organizations*, *4*(1). 41-60.

Türk Dil Kurumu (TDK). (2023). *Performans.* Güncel Türkçe sözlük, https://sozluk.gov.tr/

Thanh, N. N., Thuy, H. T. T., Hoa, N. T. T., & Thien, N. D. (2022). The relationship between ethical leadership, job engagement, and job performance: evidence from the public sector in Vietnam. *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*, *19*(2), 1161-1176.

Toor, S.,R., & Ofori, G.(2009). Ethical leadership: Examining the relationships with full range leadership model, employee outcomes, and organizational culture. *Journal of Business Ethics*. Vol. 90. No. 4. 533-547

Trevino, L.K., Hartman L.P., & Brown M. (2000) Moral person and moral manager: How executives develop a reputation for ethical leadership. *California Management Review*, Vol 42, No. 4 Summer. 128-142.

Trevino, L.K., Brown, M., & Hartman, L.P. (2003) A Qualitative investigation of perceived executive ethical leadership: Perceptions from inside and outside the executive suite, *Human Relations,* Vol.56, No.1.5-37.

Tutar. H., Altınöz, M., & Çakıroğlu, D.(2011). Is ethical leadership and strategic leadership a dilemma? A descriptive survey. *Procedia Social and Behavioral Sciences*. 24. 1378-1388.

Uhl-Bien, M., & Carsten, M.,K. (2007). Being ethical when the boss is not. *Organizational Dynamics.* Vol. 36.No. 2,187–201.

Victor, G.,Y.,S., & Soutar, G.,N. (2005). The role of ethical behavours in the relations between leadership styles and job performance. *ANZMAC 2005 Conference: Corporate Responsibility*. 5-7 December. 24-33.

Walumbwa, F.O., Mayer, D.,M., Wang., P.,Wang, H., Workman, K., & Christensen, A.,L.(2011). Linking ethical leadership to employee performance: The roles of leader–member exchange, self-efficacy, and organizational identification. *Organizational Behavior and Human Decision Processes.* 115. 204–213

Wimbush,J.C.,& Shepard, J.M.(1994).Toward an understanding of ethical climate: Its relationship to ethical behavior and supervisory influence. *Journal of*

Business Ethics. 13. 637-647.

Wimbush J.C., Shepard J.M., & Markham, S.E. (1997). An empirical examination of the relationship between ethical climate and ethical behavior from multiple levels of analysis. *Journal of Business Ethics*. 16, 1705–1716.

Victor, B., & Cullen, J. B. (1987). A theory and measure of ethical climate in organizations. *Research in corporate social performance and policy*, *9*(1), 51-71.

Victor, B., & Cullen, J. B. (1988). The organizational bases of ethical work climates. *Administrative science quarterly*, 33(1), 101-125.

Yıldız, O., & ,Erdil, T. S. (2013). Türkiye havayolu yolcu taşımacılığı sektöründe hizmet kalitesinin karşılaştırmalı ölçümlenmesi. *Öneri Dergisi*, C.10. S.39, 89-100.

Yücel, R., & Çiftçi, G.E. (2012). İş görenin iş etiği tutum ve davranış algısı. *İş Ahlakı Dergisi,* Mayıs, Cilt 5, Sayı 9, 131-161.

Zehir, C., & Erdoğan, E.(2011). The association between organizational silence and ethical leadership through employee performance. *Procedia Social and Behavioral Sciences.* 24.1389–1404

Bölüm 6

BİR CUMHURİYET AYDINI

VASFİ RAŞİT SEVİG

Tuğba KORHAN[1]

1 Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, https://orcid.org/0000-0001-8902-0670

Cumhuriyetin ilk yıllarında milletvekilliği, akademisyenlik ve avukatlık yapmış olan Vasfi Raşit Sevig, 1887 yılında Yemen'in Meneha şehrinde doğmuştur. Babası, emekli mutasarrıf Mehmet Raşit Paşa (BCA 403-40-22-08-1324), annesi Lütfiye Hanım'dır. Vasfi Raşit Sevig, ağabeyi Muammer Raşit ile birlikte ilk ve orta öğrenimini Galatasaray Sultanisi'nde okumuş (Binark, 1996: 535) ve 1906 yılında 508 numaralı öğrenci olarak mezun olmuştur. Sevig ile ilgili sınıf arkadaşı Sermet Muhtar Alus, ileride iyi bir hukukçu olacağının alameti olarak, okudukları dönemde müfredata yeni eklenen *kavanin derslerinin yetenekli talebesiydi* yorumunu yapıştır (Alus, 2005: 85). Sermet Muhtar Alus'un öngördüğü gibi Vasfi Raşit Bey, Galatasaray Sultanisi'nden sonra İstanbul Hukuk Mektebi'nde öğrenim görmüş, 1906 yılında bu okuldan mezun olarak hukukçu olmuştur (Binark, 1996: 536).

Vasfi Raşit Bey'in hukuk fakültesini bitirmesi II. Meşrutiyet'in ilanından iki yıl önceye rastlamaktadır. Yeni mezun genç avukat Sevig bu dönemde, İttihatçı olarak bilinen ve hatta bürosu İttihat Terakki'nin İstanbul şubelerinden biri olarak kullanılan Avukat Baha (Pars) Bey'in bürosunda çalışmıştır. Ziya Şakir Bey, anılarında Vasfi Raşit Bey'in bu bürodaki durumundan bahsetmiştir;

Avukat Baha Bey'in bürosunda henüz hukuk tahsilini bitirmiş olan bir genç avukat bulunmakta idi. Kendisi bugün kıymetli saylavlarımız arasında bulunan Vasfi Raşit Sevig'dir. Vasfi Bey, henüz gençliğine ve tecrübesizliğine rağmen pek büyük hizmetler ifa etmiş, hayatını tehlikeye koyarak hürriyet tarihimize altın kalemle yazılacak kadar kıymetli faaliyet göstermiştir (Şakir, 1936:10) [1]. Ziya Şakir Bey 1933 yılında yayınlanmış olan anlarında bu yardım hakkında detaylı bilgi vermiştir. Ziya Şakir Bey'in anlatımına göre, İttihat ve Terakki Cemiyeti II. Meşrutiyet'in ilanından evvel, Selanik'ten İstanbul'a vükelayı tehdit etmek amacıyla bir beyanname yazılmıştır. Onüç sayfadan oluşan bu beyannamede*; ef'al ve harekatınızla bu zavallı vatanı ve bu biçare milleti mahvediyorsunuz. Derhal makamınızı terk ediniz. Eğer bunu yapmazsanız milletin size hazırladığı ağır cezayı çekeceksiniz* yazmaktadır. Ziya Şakir Bey'e göre bu beyannameler, Zişan Hanım[2] tarafından Selanikten İstanbul'da Baha Bey'in bürosuna getiril-

1 Ziya Şakir Bey'in anlattıklarına göre Avukat Baha Bey'in bürosuna Avukat Vasfi Raşit Bey ile aynı dönemde başka ittihatçılar da gelmekteydi. Bunlar arasında Ziya Şakir Bey'in anıların yazmış olduğu1936 yılından önce vefat etmiş olan Muharrir Sadık Sıtkı Bey, Darüşşifa matematik öğretmeni Fatih Bey vardı. Fatih Bey 1936 yılında Rasathane Müdürü olarak görev yapmaktadır. Büroya gelenler arasında Mustafa Salim ya da Çolak Salim olarak bilinen bir dönem İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin veznedarlığını yapmış olan Selanikli Salim Bey de vardır. Salim Bey, Ziya Şakir Bey'in anılarını yazdığı dönemde matematik profesörüdür. Ayrıca büroda bu kişilerin yanında II. Abdülhamit'in baş mabeyncisi Ragıp Paşa'nın oğlu olan hukuk mektebi öğrencisi Abid (Abidin) Bey de bulunmaktadır.

2 Zişan Hanım, Manyasizade Refik Bey'in kayınvalidesidir. Zişan Hanım ve Refik Bey'in eşi olan kızı Meveddet Hanım, Selanik ve İstanbul arasında kuryelik yapmakta ve Baha Bey'e gizli şekilde evrak götürmekteydi. Bkz: Asım Çalıkoğlu, "Gizli Cemiyette Erkekler Kadar Ciddiyet

KAYNAKÇA

Arşivler

Askeri Tarih Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE)

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BCA)

Resmi Yayınlar

Ankara Hukuk Fakültesi 40. Yıl Armağanı Kitabı. (1966), Ankara: Ajans Türk Matbaası.

CHF III. Büyük Kongre Zabıtları. (1931), Ankara: Devlet Matbaası.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1942), Devre IV, Cilt I, Ankara: TBMM Matbaası.

Telif Eserler ve Makaleler

AKIN, R. (2009), *Gazi'den Günümüze Cumhurbaşkanlığı, 1923-2007*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınevi.

ALTINSU, A. (1972), O*smanlı Şeyhülislâmları,* Ankara: Ayyıldız Matbaası.

ALUS, S. M. (2005), 30 Sene Evvel İstanbul, İstanbul: İletişim Yayınları.

AKAY, O. (2010), *Bu Sofrada Ben Varım*, İstanbul: Alfa Yayınları.

ARTVİNLİ, F. (2007), *Osman Bölükbaş*ı *Seraba Harcanmış Bir Ömür,* İstanbul: Kitap Yayınevi.

BABACAN, H. (2005), *Mehmed Talât Paşa, 1874-1921: Siyasi Hayatı ve İcraatı,* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

BAĞLUM, K. (1991), *Anıpolitik*, Ankara: Bilgi Yayınevi.

BAYUR, Y. H. (1991), *Türk İnkılâbı Tarihi,* Cilt III, Kısım III, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BİNARK, İ. (1996), *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM IV. Dönem, (1931-1935), Cilt II, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Yayın No: 12.

CENGİZ, H. E. (1991), *Enver Paşa'nın Anıları,* Enver Paşa, Halil Erdoğan Cengiz, İstanbul: İletişim Yayınları.

DERE, U. (2020) "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eski Başkent'te Yeni Rejimin Sembolü: Sarayburnu Atatürk Heykeli", *Atatürk Yolu Dergisi,* 67, 67-117.

DURMUŞ, E. (1990), *Yassıada'dan İmralı'ya, İstanbul:* Boğaziçi Yayınları.

ERİM, N. (2005), *Günlükler,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ERK, H. B. (1954), *Meşhur Türk Hukukçuları*, Adana: basım yeri yok.

GÖK, H. V. (2021), "Fevzi Çakmak'ın Vefatının Türk Basınına Yansıması ve Radyoevi Hadisesi", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* Güz (35), 125-154.

GÜNEŞ, İ. (1997). *Türk Parlamento Tarihi,* Ankara: TBMM Vakfı Yayınları, Dönem V, (1935-1939), Cilt III.

HÜSMAN, H. (1975), *Hatırladıklarım, Düşündüklerim*, İstanbul: Baha Matbaası.

KALKAÇ, A. H. (Basım yılı yok), *Kendi Kitabım,* İstanbul: Yeni Matbaa.

KARABEKİR, K. (2020), *İttihat ve Terakki,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

KESKİNBORA, H. K. (2010), Esat Işık, *Bilimde Siyasette Milli Mücadelede Bir Işık,* İstanbul: Som Kitap.

KORLE, S. (1953), *Gecmiş zaman olur ki, Prenses Mevhibe Celalettin'in Anıları,* İstanbul: M. Sıralar Matbaası.

KURUÇ, B. (1988), *Belgelerle Türkiye İktisat Politikası*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

KÜLÇE, S. (1946), *Mareşal Fevzi Çakmak, Askeri ve Hususi Hayatı,* İstanbul: Yeni Asır Matbaası.

MİROĞLU, O. (2005), *Hevsel Bahçesinde Bir Dut Ağacı: Canip Yıldırım'la Söyleşi,* İstanbul: İletişim Yayıncılık.

SARISAMAN, S. (2018), "Birinci Dünya Savaşı'nda Bir Asayiş Sorunu Şebinkarahisar Ermeni İsyanı" *History Studies*, 10, 221-239.

SOKO, Z. Ş. (2014), *İttihat ve Terakki Nasıl Yaşadı?,* İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.

ŞAHİN, G. (2019), "I. Dünya Savaşı'nda Suşehri ve Çevresinde Kafkas Cephesi'nin Nakliyatını Engellemeye Yönelik Ermeni Faaliyetleri" *I Uluslararasi XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Ermeni İliskileri Sempozyumu Bildiri Kitapçığı,* SEKA, 16-18 Ekim, 322-360.

TOKER, M. (1990), *DP'nin Altın Yılları,* İstanbul: Bilgi Yayınevi.

UZUN, H. (2010), "Tek Parti Döneminde Yapılan Cumhuriyet Halk Partisi Temelinde Değişmez Genel Başkanlık", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi,* Sayı 9, Cilt 21, 233-271.

Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Haber

İbret

İkdam

Kudret

Millet

Son Posta

Star

Türk Dili

Türkyolu

Ulus

Vakit

Yeni Sabah

Bölüm 7

CUMHURİYET DÖNEMİ BİR KÖY TAHLİLİ DENEMESİ (KADIOĞULLARI REHBERİNE GÖRE ERZİNCAN REFAHİYE GÜNYÜZÜ KÖYÜ 1976-1987)

Ferruh KAYALAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Balıkesir, Türkiye, Orcid: 0000-0003-0544-0454.

GİRİŞ

Şecere kelimesi arapça bir kelime olup, sözlükte ağaç, soy ağacı anlamına gelmektedir. Yaygın kullanımda ise şecere; bir kişinin veya bir ailenin, tarihi olarak en eski atasından itibaren başlayıp en son yaşayan ferdine kadar ulaşan ve bütün aile fertlerinin gösterildiği ağaç şeklinde şematik çizime denir (Bozkurt, 2010, s. 403). Diğer milletler gibi Türkler de ilk dönemlerden itibaren şecereyi önemli görmüşlerdir. Zira onlar için soylu bir aileden gelmek, ait olduğu toplumda üstünlüklerinin bir göstergesi olmuştur. Bilhassa yönetici kesim için kendi soyunun ortaya çıkarılması önemli bir iştir (Bu anlamda en meşhur şecere çalışması Ebulgazi Bahadır Han'ın Türklerin soy kütüğü ile ilgili olan Şecere-i Terâkime'sidir (Karataş, 2019, s. 5). Osmanlıların şeceresine ait kitaplar da yazılmıştır.

Bununla beraber son dönemlerde Türklerde şecere işine ait ilginin çeşitli sebeplerle azaldığı tespit edilen bir durumdur. Bu anlamda özellikle Osmanlı Devleti'nin inkıraz dönemlerinde art arda gelen savaşlar, göçler ve salgın hastalıklar gibi afetler nesiller arasında bir kopukluk meyadan getirmiş ve bu da bilgi aktarımını engellemiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde Batılı devletlerde olduğu gibi oturmuş bir nüfus sayım sistemi tam anlamıyla oluşturulamamıştır (Ekinci, 2017, s. 54-65).

Şecere çalışmalarında önemli bir yer tutan nüfus sayımları çağdaşı olan batılı devletlerden çok sonra Osmanlı Devleti'nde uygulanmaya başlanmıştır. Zira modern anlamda Avrupada ilk resmi nüfus sayımı 17. Yüzyılın ortalarında Fransa'nın sömürgesi olan Kanada'da hayata geçirilmiştir. Bundan sonra bahsi geçen nüfus sayımları sırasıyla 1742'de Almanya'da, 1748'de İsveç'te, 1769'da Dominik'te, 1787'de İspanya'da, 1790'da Amerika'da ve 1801'de İngiltere'de yapılmıştır. Bilimsel nitelikte ilk sayım ise 1847'de Belçika'da gerçekleştirilmiştir (Dündar, 2000, s. 14-15). Osmanlı Devleti'nde ise modern anlamda ilk nüfus sayımı 1831'de tatbik olunmuştur. Daha sonra, sırasıyla 1844, 1852, 1856, 1866, 1881/82, 1906 ve 1914 yıllarında yapılmıştır. Fakat bu nüfus sayımlarından 1906 Nüfus Sayımı kısmen hariç olmak üzere, Avrupa'da yapılan sayımlara kıyasla bir takım eksiklikler sebebiyle sorunlu bir yapı teşkil etmişlerdir (Sakin, 2008, s. 133-155; Aydoğan ve Çoban, 2016, s. 118; Kayalan, 2022, s. 262).

Osmanlı Devleti'nin ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde ise nüfus sayımlarının ilki 1927'de yapılmıştır. Bu sayım bundan sonra her on senede yapılacak olan nüfus sayımlarının temelini oluşturması açısından önemlidir. Modern anlamda tam bir nüfus sayımı özelliği olan 1927 Nüfus Sayımı sayesinde Türk toplumunun demografik bütün özellikleri ortaya çıkarılmıştır (Çakmak, 2009, s. 100-107). Bundan sonra 1935, 1945, 1955, 1965, 1975, 1985 ve 1990 tarihli nüfus sayımları da kesin ve doğru sonuçları görmek bakımından yeterli bir yapı arz etmişlerdir. Bu nedenle

KAYNAKLAR

Resmi Gazete

Resmi Gazete, Sayı 30229, 03.11.2017, Karar 7039, Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu.

Belgeler

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, (TCBİGD). (1937). 1935 Genel Nüfus Sayımı 20 İlkteşrin 1935 (Erzincan Vilayeti). İstanbul: Hüsnütabiat Basımevi.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık İstatistik Genel Direktörlüğü, (TCBİGD). (1945). 1945 Genel Nüfus Sayımı İstanbul.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (TCDİE). (1968). 1965 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş (İl,İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları, Yayın No: 537, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (TCDİE). (1977). 1975 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş (İl,İlçe, Bucak ve Köy (Muhtarlık) Nüfusları, Yayın No: 813, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, (TCDİE). (1987). 1985 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Ssoyal ve Ekonomik Nitelikleri Erzincan 1985, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Yayın No: 1237, Ankara.

Kitaplar ve Makaleler

Aydoğan E. ve Çoban E. (2016), Türkiye'de Nüfus Sayımları ve Uygulanan Nüfus Politikaları, *Yaşam Bilimleri Dergisi*; Cilt 6 Sayı 2/1, ss.113-126.

Bulut, H., Tozlu S. (2008), XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Refahiye Kazası, *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi* Cilt-Sayı: 10-2, ss.99-115.

Çakmak, F. (2009), Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nüfusu Kayıt Altına Almaya Yönelik Girişimler, *ÇTTAD,* VIII/18-19, ss.89-115.

Dündar, F. (2000), *Türkiye Nüfus Sayımlarında Azınlıklar*, İstanbul: Berdan Matbaası.

Ekinci, E. B. (2017), Soyağacı (Şecere) Nasıl Hazırlanır?, *Fi Tarih Dergisi*, 1 Ocak ss.54-65.

Kayalan, F. (2022). 1935 Nüfus sayımına göre Balıkesir vilayetinin demografik yapısı ve özellikleri . Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 25 (47) , 259-282

Miroğlu, İ. (1990). *Kemah Sancağı ve Erzincan Kazası (1520-1566)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Naldan, F. (2020), Hurufat Defterlerine Göre 17. Ve 18. Yüzyıllarda Gercanis'de (Refahiye) Bulunan Vakıf Eserler, *Vakıflar Dergisi*, Haziran 2020, sayı 53, ss.115-131.

Sakin, O. (2008), *Osmanlı'da Etnik Yapı ve 1914 Nüfusu*, İstanbul: Ekim Yayınları.

Yurtbası, M. (1985 a). *Kadıoğulları Rehberi (Günyüzü Köyü- Refahiye),* İstanbul.

Yurtbası, M. (1987 b). *Kadıoğulları Rehberi (Günyüzü Köyü- Refahiye)*, İstanbul.

Tezler

Karataş, H. (2019), Şecere Kavramı ve Osmanlı Tarihi Araştırmalarındaki Yeri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacıbayram Üniversitedi Lisanüstü Eğitim Enstitüsü.

Ansiklopedi

Bozkurt, N. (2010), Şecere, *TDV* İslam Ansiklopedisi, 38 cilt, İstanbul, ss.403.

Gazeteler

Güneş (1985).

Tercüman, (1987).

Bölüm 8

GÖÇÜN AİLELER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Elif AKTUNA[1]

1 Bütünleşik Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, elifaktunaa@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6246-7309

GİRİŞ

Göç, bireylerin ya da ailelerin bir şehirden, bölgeden veya ülkeden farklı bir şehir, bölge ya da ülkeye kalıcı olarak yerleşim hareketidir (Eslek ve Yılmaz Irmak, 2018). Birey ya da ailelerin kendi ülkelerini ve yaşadıkları bölgeyi terk edip yeni bir ülke ve bölgeye göç etmesinin pek çok nedeni bulunmaktadır. Bunlar; yaşadıkları bölgede çatışma ve savaşların olması, maddi yetersizlikler ve ekonomik bunalım, doğal afetler, siyasi, dini, sosyal ve kültürel nedenler, yaşanılan bölgede huzur ve sağlıklı yaşama imkânlarının bulunmaması olarak sıralanabilir. Tüm bu sebeplerden ötürü göçmen sayısı küresel düzeyde giderek artış göstermektedir. Göç Örgütü'nün (IOM) yayınladığı rapora göre 2020'de dünya üzerindeki uluslararası göçmen sayısı 281 milyon, göçmenlerin küresel nüfus üzerindeki yüzdesi %3,6, göçmen işçi sayısı ise 164 milyondur (IOM, 2022). Ayrıca Dünya Göç Raporu'na göre uluslararası göçmenlerin yüzde 48'i kadın, yüzde 52'si erkektir ve tüm uluslararası göçmenlerin yüzde 74'ü çalışma çağındaki (20–64 yaş) bireylerden oluşmaktadır (IOM, 2020). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre ise, 2019 yılında yurtdışından Türkiye'ye göç edenlerin sayısı 677 bin 42 kişi iken göç eden nüfusun %45,6'sını kadınlar, %54,4'ünü erkekler, oluşturmuştur. Ayrıca 2019 yılında Türkiye'den yurt dışına göç eden kişi sayısı ise 330 bin 289 kişidir. Türkiye'den yurtdışına göç eden nüfusun %45,4'ünü ise kadınlar, %54,6'sını ise erkekler oluşturmuştur (TÜİK, 2019).

Hem Türkiye genelinde hem de uluslararası boyutta göç ve göçmen olgusunun ne denli büyük olduğu veriler üzerinden anlaşılmaktadır. Çeşitli sebeplerle göç eden birey ve aileler hem göç öncesinde hem göç sırasında hem de göç sonrasında çeşitli problemlerle karşılaşmaları olasıdır. Göç eden ailelerin üyelerinden çocuklar, kadınlar, engelliler ve yaşlılar zaten dezavantajlı gruplar iken bir de göç olgusuyla bir araya geldiklerinde göç deneyimleri bu dezavantajlı gruplarda travmatik etkiler bırakabilmektedir. Fakat toplumda göçmen bireylerin yaşadıkları bu problemler görülmek yerine özellikle göç edilen ülkenin vatandaşları tarafından göçmen aileler ayrımcılık ve damgalanmayla toplumdan dışlanmaktadır. Bu da göçmen bireyler üzerinde stres yaratmaktadır. Bu noktada göçün birey ve aileler üzerindeki etkisi çok önemlidir. Göçmenler hem sosyal-kültürel alanda hem sağlık alanında hem eğitim alanında hem de sosyal uyum konusunda problemler yaşamaktadırlar. Göç ettikleri ülkenin kültürüne yabancı olan göçmen ve ailesi dil bilmemenin de etkisiyle sosyal yaşama uyum sağlayamamaktadır. Ayrıca sağlıksız kötü koşullarda yaşayan göçmen, göç ettiği ülkede sağlık hizmetlerine erişimde de pek çok sıkıntılar çekmektedir. Hem fiziksel olarak hem ruhsal olarak sağlığını kaybeden göçmen iyileşmek için yeterli imkanlara sahip olamamaktadır. Sağlık hizmetlerine erişimin yanı sıra kötü ekonomik koşullara sahip göçmenler çocuklarını eğitim almaları için okula gönderememekte ve gönderse de çocuklar dil

KAYNAKÇA

Akdeniz, E. (2007) Göçmen Türk kadınlarının sorunlarının odak grup görüşmesi yöntemi ile belirlenmesi ve psikoeğitimsel modele göre danışmanlık hizmeti verilmesi (Doktora tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi.

Aksu, H., ve Sevil, Ü. (2010). Göç ve kadın sağlığı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, *2*(3), 133-138.

Alsancak, F., ve Kutlu, İ. (2020). Çifte mağduriyetin özneleri olarak engelli mültecilere ilişkin bir inceleme. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *15*(2), 590-598.

Aydoğan, S. ve Metintas S. (2017). Türkiye'ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri. *Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Halk Sağlığı Dergisi*. 2(2),37-45.

Biehl, K., ve Danış, D. (2020). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları.

Bülbül, S., ve Köse, A. (2010). Türkiye'de bölgelerarası iç göç hareketlerinin çok boyutlu ölçekleme yöntemi ile incelenmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, *39*(1), 75-94.

Cebeci, M. (2015). Sosyolojik açıdan göç ve göçmenlerin sosyal kültürel entegrasyonları: kavramsal bir çalışma. Disiplinler arası göç ve göç politikaları sempozyumu. s.135.

Coşkun, E. (2017). Türkiye'de kağıtsız göçmen kadınlar ve sosyal hizmetler. *Çalışma ve Toplum*, *54*(3).

Çakmak, S. (2010). Değişen hayatların görünmez sahipleri: göçmen kadınlar. *Fe Dergi*, *2*(2), 50-64.

Çetiner, S. ve Günay, E. (2021). Uluslararası göçün sosyo-kültürel etkilerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 18 (47), 1-21.

Demir, S. A. (2018). Sakarya'daki yaşlı Suriyelilerin göç deneyimleri ve sorunları. *Göç Dergisi*, *5*(2), 205-218.

Deniz, O., ve Etlan, E. (2009). Kırdan kente göç ve göçmenlerin uyum süreci üzerine bir çalışma: Van örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 6(2), 472-498.

Ereş, F. (2015). Türkiye'de göçmen eğitimi sorunsalı ve göçmen eğitiminde farklılığın yönetimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(2), 17-30.

Eslek, D. ve Yılmaz Irmak, T. (2018). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde göçmen çocuklar ve oyunları üzerine bir derleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20 (3), 347-362.

Grinberg, L. ve Grinberg, R. (1989). Psychoanalytical perspectives on migration and exile (N. Festinger, Çev.). New Haven, Connecticut: Yale University

Press.

Güder, M. (2016). Türkiye'deki dış göç olgusuna sosyoekonomik bir yaklaşım ve Avrupa Birliği ile geri kabul anlaşması'nın olası etkileri. *Sosyoekonomi*, *24*(30), 129-138.

Gümüş, Y. (2015). Göçün sağlık üzerindeki etkileri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, *18*(1).

Güreşçi, E. (2016). Ortak ve farklı yönleriyle iç ve dış göçler. *Journal of International Social Research*, *9*(43).

Kan, M. (2013). İstanbul'da bulunan sığınmacılar üzerinde zorunlu göçün travmatik etkileri: Zorlu koşullara karşı ruhsal dayanıklılık ve sığınmacıların "ev" algıları (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Karaman, H. B., ve Bulut, S. (2018). Göçmen çocuk ve ergenlerin eğitim engelleri, psikolojik sorunları ve çözüm önerileri üzerine bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 393-412.

Karasu, M. A. (2017). Göç ve Uyum Sorunu. *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetimi Rolü*, *11*, 631-649.

Kaya, M. (2017). Türkiye'deki savaş mağduru engelli Suriyeli mültecilerin toplumsal hayata adaptasyon süreçleri: özel ve kamusal alan engelleri. *Diyalektolog*, (16).

Kaya, Y., ve Hicdurmaz, D. (2018). Göç olgusunun ergen ruh sağlığına etkisi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, *15*(2), 136-141.

Keleşmehmet, H. (2018). Dünyada ve Türkiye'de göçmen sağlığı. *The Journal of Turkish Family Physician*, *9*(4), 119-126.

Kılıç, Z. N. A., ve Şahin, F. T. (2021). Türkiye'deki göçmen ailelerin çocuklarıyla ilişkileri ve uyum süreçlerinin incelenmesi. *Turkish Online Journal of Design Art and Communication*, *11*(3), 1190-1209.

Korkmaz Yaylagül, N. ve Aslan, M. (2020). Yaşlılık, mültecilik ve sosyal dışlanma: suriyeli yaşlı mültecilerin deneyimleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 406-422.

Lordoğlu, K., ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen göçmen çocukların işçiliği: Türkiye'deki Suriyeli çocuklar. *Çalışmama ve Toplum*, *57*(2).

Özpolat, A. O. (2021). Türkiye'de çocuk hizmetleri. *Ankara: Çizgi Yayınevi*.

Özpolat, A. O. (2022). Sosyal hizmetlerin sunumunda yeni bir model olan aile sosyal destek programının (ASDEP) incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *22*(54), 141-167.

Özpolat, A. O. (2023). Çocuk ihmal ve istismarının politikalarla ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *28*(1), 141-153.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi*

Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD), (5), 33-44.

Snoubar, Y., ve Karataş, K. (2015). Bir sakatlık nedeni olarak savaş, çatışmalar ve engelli çocukların hakları: filistin örneği. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *14*(1), 1-14.

Şanliöz, S. A. (2016). Dış Göç Olgusunun Düzensiz Göç Gerçeği: Karşılaşılan Etkilere Ekonomik ve Sosyolojik Çözüm Önerileri. *Sosyoekonomi*, *24*(30), 139-146.

TDK (Türk Dil Kurumu), (2019), "Büyük Türkçe Sözlük", https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 01.04.2022.

Topçu, S., ve Beşer, A. (2006). Göç ve sağlık. *CÜ Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, *10*(3), 37-42.

Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). Göçün psikososyal boyutu. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1): 56-66.

Tuzcu, A. ve Ilgaz, A. 2015). Göçün kadın ruh sağlığı üzerine etkileri. *Psikiyatride güncel yaklaşımlar.* 7(1): 56-67.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUIK). 2019 Uluslararası göç istatistikleri. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) [2020]. 2020 Dünya göç raporu. Erişim adresi: https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-1

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) [2022]. Veri ve kaynaklar. Erişim adresi: https://turkey.iom.int/tr/veri-ve-kaynaklar

Ünlütürk Ulutaş, Ç., ve Kalfa, A. (2009). Göçün kadınlaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri.

Yüksel, H., ve Hiçdurmaz, Z. (2019). "Misafir işçiden'' ''yaşlı göçmene" Avrupa'da yaşlanan göçmenlerin sorunları: Fransa örneği. *Journal of Economy Culture and Society*, (59), 213-234.

Bölüm 9

II. EKATERİNA DÖNEMİNDE RUS DONANMASI (1762-1796)[1]

Sinan YÜKSEL[2]

1 Bu çalışma, INCSOS (Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi) tarafından 2-4 Haziran 2022 tarihlerinde Bakü'de düzenlenen "INCOSS VII KARABAĞ Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi" adlı kongrede, "II. Ekaterina Döneminde Rus Donanması (1762-1796)" olarak sunulan bildiri metninin genişletilmiş halidir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, sinanyksel@yahoo.com

GİRİŞ

Rusya'da bir donanma oluşturma düşüncesi, 16. yüzyılda Livonya savaşları sırasında IV. İvan'ın (Korkunç İvan) girişimi de dahil olmak üzere hepsi başarısızlıkla sonuçlandı. Tüm bu başarısızlıkların nedeni donanmanın inşası için ekonomik koşulların oluşmamasıydı. Bu tür ekonomik koşullar 17. yüzyılın sonunda olgunlaştı ve Çar I. Petro Rus donanmasını kurdu (Zolatarev ve Kozlov, 2003: 138). Burada şunun altını çizmek gerekir ki donanmanın oluşturulmasında her ne kadar ekonomik nedenler önemli olursa olsun Çar Petro'nun deniz tutkusu ve Rusya'nın büyük devlet olması için denizlere çıkması gerektiğine inanmasının da çok önemli bir yeri vardır.

Çocukluğundan beri donanmaya ve denize âşık olan Çar Petro, Karadeniz, Baltık Denizi ile Hazar Denizi'ne çıkabilmek ve buralarda etkin olabilmek için güçlü bir donanmaya ihtiyacının olduğunu çok iyi biliyordu. Bu konuda oldukça kararlı ve azimli olan Petro, Rus donanmasını oluşturmak için çalışmalara başladı. Bunun için Çar Petro 1697 yılında Batı Avrupa devletleriyle bağları güçlendirmek, onlarla Osmanlı karşıtı bir ittifak yapmak, silah satın almak ve çeşitli alanlarda uzmanları Rus hizmetine davet etmek için bir dizi ülkeyi ziyarete göndereceği elçilik heyetiyle Avrupa'ya gitti. Büyükelçilik gezisinin güzergâhı belirlenirken Çar Petro'nun gemi inşası ve diğer denizcilik işleri deneyimlerini kapsamlı bir şekilde incelemeyi umduğu Hollanda ve İngiltere'yi ziyaret etme isteği de dikkate alındı. Bunun için Çar'ın yardımcıları arasında gemi inşasında bazı becerilere sahip olan 35 gönüllü büyükelçiliğe dâhil edildi. Çar Petro bu gönüllülerin arasında ustabaşı Peter Mihayloviç adı altında yer aldı. Çar gezi sırasında Batı Avrupa'nın en büyük liman ve gemi inşa merkezi Amsterdam'a gitti. Burada gemi inşaatında çalıştı. Buradan İngiltere'ye geçen Çar Petro, Londra ve Porthmouth'da tersaneleri gezdi ve denizcilik konusunda bilgi edindi. Petro, Venedik'i de ziyaret etmeyi düşünse de Moskova'da ordu içerisinde çıkan isyandan dolayı acilen Rusya'ya döndü. Çar Petro beraberinde gemi ve liman yapım işlerinde uzman olan 672 kişiyi de Rusya'ya getirdi (Zolatarev ve Kozlov, 2003: 62;69-70;139). Bu gezi Çar Petro'nun ufkunu açtı ve Rus donanmasını oluşturmasını mümkün kıldı.

Çar Petro Azak, Baltık ve Hazar donanmalarını oluşturdu. Azak donanması için Azak, Taganrog ve Varonej'de donanma üsleri kurdurdu. Gemi yapımını başlattı. 1711'de Osmanlı Devleti'ne karşı kaybedilen Prut Savaşı sonrasında Rusya Azak kıyılarını terk etti. Azak ve Taganrog Osmanlı Devleti'ne iade edildi. Azak donanması ortadan kaldırıldı (Zolatarev ve Kozlov, 2003: 87;201). 1700'de İsveç ile başlayan Kuzey savaşı sırasında Rus ordusu Neva Nehri kıyılarına ve Fin körfezine ulaşır ulaşmaz sahilin savunmasını organize etmek gerekti. Bunun için bir donanmanın gerekliliği ortaya çıktı. Logoda Gölünün tersanelerinde Baltık donanmasının

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), AE. SABH.I., 167-11232.

BOA, C.BH, 52-2439.

BOA, C.DH. 9-411.

BOA, C.HR. 76-3755.

BOA. HAT. 1399-56343.

BOA., HAT., 151-6358

BOA., TS.MA.e. 497-54.

BOA. TS.MA. e. 519-32.

BOA., TS.MA.e. 557-16.

BOA, TS.MA.e. 715-59.

BOA., TS.MA.e. 730-29.

BOA., TS.MA.e. 730-31.

BOA., TS.MA.e. 730-51.

ANDERSON, M. S. (Dec.,1952)., "Great Britain And The Russian Fleet, 1769-1770", *The Slavonic and East European Review*, Vol, 31, No:76

BESKROVNIY, L. G. (1958), *Russkaya Armiya i Flot v XVIII Veke*, Moskva.

HAMMER, J. V., *Büyük Osmanlı Tarihi*, Çeviren: Vecdi Bürün-Refik Özdek, cilt:8, Üçdal Neşriyat, s. 448.

İŞİPEK, A. R. (2009), *Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, İstanbul.

KALLİSTOV, N. D. (1912), "Arhipelajskaya Ekspeditsiya", *İstoriya Russkoy Armii i Flot*, Tom:8, Moskva.

KALLEK, C. (2002), "Kile", *Türk Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt: 25, Ankara.

KALLEK, C. (2002), "Okka", *Türk Diyanet İslam Ansiklopedisi*, cilt:33, İstanbul 2007.

KURTOĞLU, F. (1942), *1768-1774 Türk-Rus Harbinde Akdeniz Harekâtı ve Cezayirli Hasan Paşa*, Deniz Matbaası.

LEŞİLOVSKAYA, İ. İ. (2000), "Yugoslavyanskie Narodı", *Vek Ekaterinı II Dela Balkanskie*, Moskva.

MOZGFESKY (1935), *Rus Karadeniz Filosu Tarihi*, Çeviren: Fevzi Kurtoğlu, İstanbul.

SEYFİ, A. R. (1943), *Çeşme Deniz Muharebesi Faciası ve Akdeniz'de İlk Rus Donanması*, İstanbul.

SMİLYANSKAYA, İ.M. – VELİJEV, M.B.,- SMİLYANSKAYA, Ye. B. (2011), *Rossiya v Sredizemnomore*, Moskva.

NOVİKOV, N.V. (1912), "Znaçeniye Flota v Svyazi s Zadaçami Natsionalnoy Politiki Rossii v Tarstvovanie Ekaterinı II. Mrı Dlya Vozrojdeniya Russkoy Morskoy Silı", *İstoriya Russkoy Armii i Flot*, Tom:8, Moskva.

NOVİKOV, N. V. (1912), "Sozdaniye Flota Na Çernom More Vtoraya Turetskaya Voyna", *İstoriya Russkoy Armii i Flot*, Tom:8, Moskva.

NOVİKOV, N. V. (1912), "Şvedskaya Voyna 1788-90 gg.", *İstoriya Russkoy Armii i Flot*, Tom:8, Moskva.

SMİRNOV, A.A. (1994), "Vo Glave Stroitelstva Çernomorskogo Flota", *Voenno-İstoriçeskiy Jurnal*, Moskva 7 İyul-Avgust.

SKRYAGİN, S.A. (1890), *Voenno-Morskaya Deystvıya Russkago Flota, Sto Let Nazadi Bv 1790–m Godu*, Sen Peterburg,.

ŞİROKORAD, A. B. (2008), *Rossiya Na Sredizemnom More*, Moskva.

ŞİROKORAD, A. B. (2013), *Osmanlı-Rus Savaşları*, Çeviren: Nergize Turaeva, İstanbul.

TARLE, Y. V. (2015), *Çesmenskiy Boy i Pervaya Russkaya Ekspeditsiya v Arhipelag (1769-1774)*, Moskva: Direct Media.

Uzunçarşılı, İ. H. (1995), *Osmanlı Tarihi*, cilt:4, 1 Kısım, Ankara.

YÜKSEL, S. (2011), *Rusların Karadeniz Devleti Olması ve Bu Süreçte Osmanlı-Rus İlişkileri*, Ankara Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.

ZİNKEİSEN, J. W. (2011), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Çeviren: Nilüfer Epçeli, Cilt:5, İstanbul.

ZOLATAREV, V. A, -KOZLOV, İ.A. (2003), *Tri Stoletiya Rossiyskogo Flota*, Tom Pervıy 18 vv, Sankt-Peterburg.

ZOLATAREV, V. A. - KOZLOV, İ. A. (1988), *Rossiyskiy Voennıy Flot Na Çernom More i v Vostoçnom Sredizemnomere*, Moskva.

Bölüm 10

AR-GE HARCAMALARININ MALİYET VE GİDER KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Pınar DALOĞLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, T.C. İstanbul Arel Üniversitesi, İİBF, İşletme., pinardaloglu@arel.edu.tr

1. GİRİŞ

İşletmelerde belirli amaçlara yönelik faaliyetlerin geliştirilmesinde temel amaç kar elde etmektir. İşletmeler amaçladıkları kâra ulaşmak için bir takım fedakârlıklara katlanmaktadırlar. İşletmenin kârı artırıcı ve maliyeti azaltıcı çalışmaları da fayda-maliyet arasındaki ilişkiye göre şekillenmektedir. Faaliyet konusu mal ticareti veya mal ve hizmet üretimi olan tüm işletmeler için bu analizlerin ve çalışmaların önemi yadsınamamaktadır. Muhasebe teorileri ve ilkeleri kapsamında değerlendirildiğinde, maliyet analizlerinin yapılabilmesi için harcama-maliyet-gider ayrımının doğru bir biçimde yapılabiliyor olması gerekmektedir. Maliyetlerini doğru belirleyebilen, doğru satış ve fiyat politikası ile tüketiciye ulaşma düzeyini arttırabilmektedir. Klasik ekonomide, maliyet avantajının etkin olduğu kabul edilmektedir. Günümüzde ise "yenilik" ile piyasada fark yaratan işletmeler rekabette avantaj sağlamaktadır. Teknolojinin tarihsel gelişimi ile işletmeler yeniliğin öncüsü olmak, uluslararası rakiplerine karşı üstünlük kazanmak ve sürdürülebilirlik sağlamak adına Araştırma ve Geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine önem vermiştir. Ar-Ge yoğun işletmelerin ilgili maliyetlerin yönetilmesi, kontrol edilmesi, kaynak kullanım etkinliğinin ölçülmesi ve performansa yönelik değerlendirmelerin yapılmasında bilgi ihtiyacı da artmıştır. (Sürmen ve Bayraktar, 2021:39)

Ar-Ge bilimsel ve teknik bilgi birikimini arttırmak amacıyla sistematik bir temele dayalı olarak yürütülen yaratıcı çaba ve bu bilgi birikiminin yeni uygulamalarda kullanımı olarak tanımlanmaktadır. (OECD, 1970) Ulusal ve uluslararası düzenlemeler neticesinde Ar-ge çalışmalarına yönelim artmıştır. Üniversitelerin de bu süreçte Ar-Ge faaliyetlerini destekleyici çalışmaları olduğu gözlemlenmektedir. Ar-Ge faaliyetlerinin sonucu olarak elde edilen buluşların tescil edilmesi sayesinde patent alımı hız kazanmıştır. Tescil ettirilen patent sayısı Ar-Ge için önemli bir gösterge olmaya başlamıştır. (Kaya, 2021:175)

Ar-Ge faaliyetlerinin küresel anlamda önem kazanması ile birlikte, Ar-Ge için yapılan harcamaların ne şekilde muhasebeleştirilmesi ve raporlanması gerektiği de ilgili otoriteler tarafından belirlenmiştir. Türkiye'de Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Vergi Usul Kanunu (VUK) düzenlemelerinde Ar-Ge harcamalarının muhasebeleştirilmesine ilişkin hususlar açıklanmaktadır. Bu düzenlemeler genel olarak harcamaların "gider" veya "maliyet" olarak kaydedilmesi hususlarına dayanmaktadır. Çalışmada öncelikle harcama, maliyet ve gider kavramları ele alınmaktadır. Sonrasında Ar-Ge harcamalarının TMS ve VUK çerçevesinde muhasebeleştirme esasları incelenmektedir. Gider veya maliyet ayrımının özündeki sebep, muhasebe teorisi kapsamında irdelenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, H. (2012). *Maliyet Muhasebesi.* Balıkesir: Dora Yayınevi.
- Akdoğan, N. (1998) *Maliyet Muhasebesi Uygulamaları.* İstanbul: ISMMMO Yayınları.
- Bursal, N.ve Ercan, Y. (1994). *Maliyet Muhasebesi Prensipler Ve Uygulama*. İstanbul: Der Yayınları.
- Büyükmirza, K. (2012). *Maliyet ve Yönetim Muhasebesi.* Ankara: Gazi Kitabev
- Civelek, M. ve Özkan, A. (2004). *Temel ve Tekdüzen Maliyet Muhasebesi.* Ankara: Detay Yayıncılık.
- Elmacı, O.; Gümüş, Y.ve Güngörmüş, H. (2002). *Maliyet Muhasebesi*. Kütahya: Nadir Yayınevi.
- Ferhatoğlu, E. ve Köse, T. (2009). Ar-Ge indirimlerinin TMS-12 açısından değerlendirilmesi. *Mali Çözüm*, 94.
- Hacırüstemoğlu, R., ve Şakrak, M. (2002). Maliyet Muhasebesinde Güncel Yaklaşımlar. İstanbul: Türkmen Kitabevi. *Enstitüsü Dergisi 2012 16 (1): 477*, *496*.
- Kaya, K. (2021). Sipariş Üzerine Yapılan Ar-Ge Projeleri Ve Muhasebe Sürecinin İncelenmesi. *Mali Cozum Dergisi/Financial Analysis*, *30*(163).
- Kaygusuz, S.ve Dokur, Ş. (2012). *Yönetim Muhasebesi.* Bursa: Dora Yayınevi.
- Meyer, J. (1973).*İş İdaresi Denetimi.* İstanbul: Reklam Yayınları.
- Sürmen, Y.,ve Bayraktar, Y. (2021). Türkiye'deki Muhasebe Düzenlemeleri Çerçevesinde Araştırma Ve Geliştirme (Ar-Ge) Harcamalarının Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, *21*(63), 39-60.
- OECD,"The Measurement of Scientific and technical Activities" DAS/SPR-1970
- Öğredik, G. (Çevrimiçi) Ar-Ge harcamalarının gider veya maliyet olarak muhasebeleştirileceği dönem. http://www.muhasebetr.com/yazarlarimiz/guray/001/#_ftn2 (Erişim Tarihi: 15.12.2022)
- Öztürk, V. ve Çınar Bal, E.(2008). TMS 38 Maddi olmayan duran varlıklar standardı kapsamında araştırma ve geliştirme harcamaları ve İMKB'de işlem gören şirketlerde incelenmesi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi.* 10,2, (2008):165-182.
- Uragun, M. (1993). *Maliyet Muhasebesi ve Mali Tablolar.* ANKARA: Yetkin Basım Evi.
- Üstün, R. (1996). *Maliyet Muhasebesi*. İstanbul: Bilim Teknik Yayın Evi.

- Yardımcıoğlu, M., Demirel, N. ve Özer, V. (2008). Araştırma-Geliştirme harcamalarının ve maddi olmayan duran varlıkların TMS-38, tekdüzen muhasebe sistemi ve SPK Tebliği'ne göre muhasebeleştirilmesi işlemlerinin karşılaştırılması. *Mali Çözüm*. 85, 43-58.
- Yükçü, S. (2011). *Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi.* İzmir: Altın Nokta Yayınevi.
- 28/2/2008 tarih ve 5746 sayılı Araştırma ve Geliştirme Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun
- 03/04/2007 tarihli 1 Seri No'lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliği

Bölüm 11

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN DEMOKRASİ TEŞVİKİ POLİTİKASI BAĞLAMINDA 1999-2009 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE – AB İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ[1]

Yıldırım TURAN[2]

1 Bu makale Yıldırım Turan tarafından, Doç.Dr. Kemal İnat danışmanlığında tamamlanan "Avrupa Birliği'nin Demokrasi Teşviki Politikası: Türkiye'nin Demokratikleşmesindeki Rolü ve İkilemi" başlıklı doktora tezine dayanılarak üretilmiştir.

2 Dr.Öğr.Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, E-posta: yildirimturan@sakarya.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7440-9237

Giriş

Avrupa Birliği (AB), genişleme süreci ve komşuluk politikası bağlamında demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğünün teşvikini öncelikli hedefler arasında benimsemektedir (European Commission, 2012:2). Bu nedenle, aday ve potansiyel aday ülkeler açısından bu hedefler büyük önem arz etmektedir. Türkiye, 1999 yılından beri resmi olarak AB üyeliği için aday ülke konumunda olup, bu politikaların etkisiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışma, AB'nin Türkiye üzerindeki demokrasi teşviki politikasının farklı dönemlerdeki başarı ve başarısızlıklarını değerlendirmekte olup, analiz sürecinde ele alınan belirli zaman aralıklarına göre değişen perspektifleri dikkate almaktadır.

2000'li yılların başlarında, Türkiye'deki demokratikleşme süreci, AB'nin etkisiyle olumlu yönde gelişmeler kaydetmiştir. Örnek olarak, yasal ve kurumsal reformlar, idam cezasının kaldırılması, sivil-asker ilişkilerindeki dönüşümler ve yargı reformları gibi önemli adımlar atılmıştır (Aydın-Düzgit ve Gürsoy, 2015). Fakat, son yıllarda Türkiye'nin AB üyelik sürecindeki ilerlemesinin yavaşladığı ve bazı durumlarda gerilediği görüşleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin siyasi manzarasındaki AB etkisi, 2016 yılındaki başarısız darbe girişimi ve sonrasında yaşanan iç siyasi gelişmeler, AB'nin kendi içinde yaşadığı zorluklar ve Türkiye-AB ilişkilerindeki farklılaşan çıkarlar gibi çeşitli faktörler nedeniyle zayıflama eğilimindedir.

Bu çerçevede, çalışma, Türkiye'nin AB üyeliği ve demokrasi durumunu ele alarak, 2000'lerin başındaki AB'nin demokrasi teşvik politikasının başarısını ve daha sonraki dönemlerdeki başarısızlıklarını değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, AB'nin Türkiye'ye yönelik demokrasi teşviki politikasının etkinliğini ve mevcut durumunu analiz etmeyi hedeflemektedir.

Demokrasi Teşviki nedir?

Demokrasi teşviki, demokrasinin yayılması ve güçlenmesi amacıyla yapılan çeşitli faaliyetler ve politikaları ifade eder. Bu faaliyetler, ülkelerin demokratik kurumlarını ve süreçlerini desteklemeye, insan haklarını ve temel özgürlükleri teşvik etmeye ve demokratik değerlerin benimsenmesine yardımcı olmaya yöneliktir.

Demokrasi teşviki, aşağıdaki gibi çeşitli alanlarda gerçekleştirilebilir (Carothers, 1999):

1. Eğitim ve kapasite geliştirme: Demokratik süreçlerin ve değerlerin anlaşılması ve benimsenmesi için eğitim ve farkındalık yaratma faaliyetleri düzenlenir. Ayrıca, sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler ve diğer demokratik aktörlerin kapasitelerini güçlendirmeye yönelik çalışmalar yapılır.

KAYNAKÇA

Avrupa Birliği (1992), Maastricht Antlaşması: Avrupa Birliği Üzerine Antlaşma. https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/tr/information-and-communication/publications/other-publications/milestones/treaty-of-maastricht

AYDIN-DÜZGİT, Senem ve GÜRSOY, Yaprak (2015). The Rule of Law and Judicial Reforms in Turkey between 2002 and 2013. Siyasetin Bilimi: İlter Turan'a Armağan, İstanbul, Istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

BAÇ, Meltem Müftüler (2001*), Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa, İstanbul.

BAÇ, Meltem Müftüler (2009), "Avrupa Birliği Genişleme Süreci: Türkiye-AB İlişkilerine Kuramsal Bir Yaklaşım", Editörler: Oğuz Esen ve Filiz Başkan, *Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri: Beklentiler ve Kaygılar,* Eflatun Yayınevi, Ankara.

BARACANI, Elena (2004), "The EU and Democracy Promotion: A Strategy of Democratization in the framework of Neighbourhood Policy", Ed: Fulvio Attinà ve Rosa Rossi, *European Neighbourhood Policy: Political, Economic and Social Issues,* The Jean Monnet Centre "Euro med", Catania, s.37-57.

BÖRZEL, Tanja A., & LEBANIDZE, Bidzina (2015). European Neighbourhood Policy at the Crossroads: Evaluating the Past and Shape the Future. MAXCAP Working Paper Series, No. 12, July 2015.

CAROTHERS, Thomas (1999). Aiding Democracy Abroad: The Learning Curve. Carnegie Endowment for International Peace.

DIAMOND, Larry (2008). The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World. Times Books.

DIEZ, Thomas, & PACE, Michelle (2007). Normative Power Europe and Conflict Transformation. In T. Diez Normative Power Europe and Conflict Transformation. In: Whitman, R.G. (eds) Normative Power Europe. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230305601_11

European Commission (1997), "*Agenda 2000, For a stronger and wider Union*", 15 Temmuz. http://aei.pitt.edu/3137/01/000033.PDF

European Commission (2021a). Accession Criteria. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/glossary/terms/accession-criteria_en

European Commission (2021b). European Neighbourhood Policy. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/overview_en

European Commission (2021c). Eastern Partnership. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/neighbourhood/eastern-partnership_en

European Commission (2021d). Development Cooperation. https://ec.europa.eu/

international-partnerships/topics/development-cooperation_en

European Commission. (2012). "*Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council*". COM(2012) 600 final. Brussels.

European Union External Action Service (2021). Human Rights & Democracy. https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/414/human-rights-democracy_en

FREYBURG, Tina., LAVENEX, Sandra., SCHIMMELFENNIG, Frank., SKRIPKA Tatiana & WETZEL, Anne (2009). EU promotion of democratic governance in the neighbourhood. Journal of European Public Policy, 16(6), 916-934. https://doi.org/10.1080/13501760903087604

GERSHMAN, Carl ve ALLEN, Michael (2006), "The Assault on Democracy Assistance", *Journal of Democracy*, Cilt:17, No:2, s.36-51

GRABBE, Heater (2006). The EU's Transformative Power: Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe. New York: Palgrave Macmillan.

GÜRLEYEN, Işık (2009), "AB Seçkinleri Söyleminde Türkiye", *Avrupa Birliği ve Türkiye İlişkileri,* Ed: Oğuz ESEN ve Filiz BAŞKAN, Eflatun Yayınevi, Ankara.

İNAT, Kemal (2007), "Türkiye'nin Dönüşümünde Avrupa Birliği'nin Etkisi", *Dönüşüm Sürecindeki Türkiye,* ed. Davut Dursun vd. Alfa, İstanbul, ss. 97–120.

İREM, Nazım (2006). Postmodern ve Çokkültürcü Bir Alan Olarak Avrupa Birliği: Teknikleşen Siyaset ve Ulusal Demokrasilerin Açmazı . Uluslararası İlişkiler Dergisi , Special Issue: Globalization , 51-87, https://dergipark.org.tr/en/pub/uidergisi/issue/39250/462218

KARACASULU, Nilüfer Göksel, ÇELEBİ, Zühal Ünalp (2006), "European Neighbourhood Policy and Democracy Promotion", *European Consortium for Political Research*, http://www.jhubc.it/ecpr-istanbul/virtualpaperroom/062.pdf. (17.03.2009).

KARDAŞ, Tuncay (2009) "Turkey: Secularism, Islam and EU", Ed: Tuncay Kardaş, Stig Jarle Hansen ve Atle Mesoy, *The Borders of Islam: Exploring Samuel Huntingdon's Faultlines, from Al-Andalus to Virtual Ummah*, Columbia University Press, London: Hurst & New York.

KARLUK, Rıdvan (2005), *Avrupa Birliği ve Türkiye,* İstanbul, Beta Basım A.Ş.

MAGEN, Amichai (2007). Transformative Engagement Through Law: The Acquis Communautaire as an Instrument of EU External Influence. European Journal of Law Reform, 9(3), 361-393.

MANNERS, Ian (2002), Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235-258. https://doi.org/10.1111/1468-5965.00353

MANNERS, Ian (2006), The European Union as a normative power: a response to Thomas Diez. *Millennium*, 35(1), 167-180. https://doi.org/10.1177/03058298060350010801

NUGGET, Neill (2005), *European Union Enlargement,* Palgrave Macmillan, New York.

PRIDHAM, Geoffrey (2005), *Designing Democracy, EU Enlargement and Regime Change in Post-Communist Europe,* Palgrave Mamillan, Houndmills.

RYNNING, Sten (2003), "The European Union: Towards a Strategic Culture?", Security Dialogue, Vol. 34, No:4, s. 479-496.

SCHIMMELFENNIG, Frank & SCHOLTZ, Hanno (2008). EU Democracy Promotion in the European Neighbourhood: Political Conditionality, Economic Development and Transnational Exchange. European Union Politics, 9(2), 187-215. https://doi.org/10.1177/1465116508089087

SCHIMMELFENNIG, Frank (2001), "The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union", *International Organization*, Vol. 55, No. 1, s.47-80

SJURSEN, Helene (2006), *Questioning the Enlargement: Europe in Search of Identity,* 2006, Routledge, London & New York.

SMITH, Karen E. (2005). The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. International Affairs, 81(4), 757-773. https://doi.org/10.1111/j.1468-2346.2005.00483.x

TURKISH DAILY NEWS, 9 Aralık 1999.

Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2002, *Avrupa Birliği Genel Sekreterliği web sayfası,* http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&l=1

Türkiye Düzenli İlerleme Raporu 2002, *Avrupa Birliği Genel Sekreterliği web sayfası,* http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=123&l=1

UĞUR, Mehmet, (2004), *Avrupa Birliği ve Türkiye. Bir Dayanak/İnandırıcılık İkilemi*, Agora Kitaplığı, İstanbul.

WHITMAN, Richard G. (2011). Norms, Power and Europe: A New Agenda for Study of the EU and International Relations. In: Whitman, R.G. (eds) Normative Power Europe. Palgrave Studies in European Union Politics. Palgrave Macmillan, London. https://doi.org/10.1057/9780230305601_1

YOUNGS, Richard (2002). The European Union and the Promotion of Democracy: Europe's Mediterranean and Asian Policies. Oxford: Oxford University Press.

Bölüm 12

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ İNSAN KAYNAKLARINI YENİDEN YAPILANDIRMA İŞLEVİNE YÖNELİK YAKLAŞIMLAR: FENOMENOLOJİK BİR ÇÖZÜMLEME[1]

Esma ESGİN GÜNDER[2]

1 Bu çalışma yazarın, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalında danışmanlığını Prof. Dr. Ercan TATLIDİL'in yürüttüğü "İnsan Kaynaklarının Yeniden Yapılandırılmasında Yükseköğretim Kurumlarının İşlevi ve Değişimi" (2012) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Salihli MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, esma.esgin@cbu.edu.tr, ORCID : 0000-0002-5766-7194

Giriş

Akademik çalışmalarda sıklıkla ifade edilen ve atıf yapılan küreselleşme sürecine yönelik yapılan tanımlar bir araya getirildiğinde küreselleşmenin daha çok ekonomik ve ideolojik yönünün ağırlık kazandığı görülebilir. Ancak, küreselleşme süreci yalnızca ekonomik ve ideolojik süreçlerle sınırlı kalmayan; sosyal, kültürel, siyasal ve teknolojik nicel ve nitel pek çok boyuta sahip bütüncül bir etkileşim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sürecin, özellikle de niteliksel boyutuyla dünyanın küçüldüğü, ulusal kültürlerin ve sınırların bütünleştiği bir yeniden yapılanma süreci olduğu görüşü kabul görmektedir.

Küreselleşmeyi farklı açılardan tanımlamanın yanı sıra, küreselleşmenin neden ve sonuçları ile olumlu-olumsuz yönlerini irdeleyen yaklaşımlar Held ve arkadaşları (1999), tarafından sınıflandırılarak; "Radikaller" (hyperglobalist), "Kuşkucular" (skeptical) ve "Dönüşümcüler" (transformationalist) şeklinde ifade edilmektedir. Bu sınıflamada hem Radikaller'in "*egemen ulus devletin sonunun geldiği*" iddialarını, hem de küreselleşme karşıtı Kuşkucular'ın "*hiçbir şey değişmedi*" tezini reddetmekte olan - ve bu çalışmada benimsenen - yaklaşım Dönüşümcüler olarak adlandırılmaktadır. Dönüşümcüler'e göre evrenselci Aydınlanma düşüncesi ile modernitenin bir türevi (McGrew'den aktaran: Çelik, 2012: 65) olarak değerlendirilen *küreselleşme süreci*, ulusal hükümetlerin gücünü yeniden yapılandırmaktadır. Bu yaklaşımda, küreselleşme modern toplumları ve dünya düzenini yeniden şekillendiren hızlı sosyal, siyasal ve ekonomik değişmelerin arkasındaki *temel güç olarak*; içinde yer aldığımız süreç de yeniden yapılanma süreci olarak değerlendirilmektedir.

Yeni eğilimlerin güç kazandığı günümüz dünyasında, yeni hammadde ve enerji sistemlerinin üretim sürecinde yarattığı dönüşümle birlikte bilim ve teknolojiye yönelik araştırma geliştirme (Ar-Ge) faaliyetlerine yapılan yatırımların hız kazandığı yeni bir yapılanma süreci yaşanmaktadır. Yeniden yapılanma olarak tanımlanan bu süreç, pazar ekonomisinin etkisiyle toplumdaki pek çok kurumun ekonomik ve politik hedefler doğrultusunda işlevlerinin yeniden tanımlanarak örgütlendiği bir süreçtir. Bu sürecin yeni dünya düzeni ile birleşerek kapsamlı ve yaygın bir şekil alması nedeniyle yeniden yapılanma, küreselleşme sürecinin doğal ve zorunlu bir sonucu olarak da kabul edilmektedir.

Yeniden yapılanma sürecinde tüm toplumsal kurumlarda değişim gözlenmekle birlikte; bu çalışmada eğitim kurumuna odaklanılmıştır. Eğitim kurumu, küreselleşme ve yeniden yapılanma sürecinde, hem etkilenen hem de değişimi etkileyen olarak günümüz küreselleşen dünyasında bireyler ve toplumlar açısından önemi giderek artan bir kurumdur. Yalnızca dünya genelinde değil Türkiye'de de küreselleşme sürecinde, insan kaynaklarının

KAYNAKÇA

Arslan, M. M. ve Eraslan, L. (2003). Yeni Eğitim Paradigması ve Türk Eğitim Sisteminde Dönüşüm Gerekliliği, *Millî Eğitim Dergisi*,160. https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/160/arslan-eraslan.htm

Çelik, M.Y. (2012). Boyutları ve Farklı Algılarıyla Küreselleşme, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:32, Cilt:2, s. 57-74, Kütahya.

Duderstadt, J. J. (2000). *A University for the 21st Century*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Günay, D. (2007). Yirmibirinci Yüzyılda Üniversite, Çoşkun C. Aktan (Ed.) *Değişim Çağında Yükseköğretim*, s 77-78, İzmir: Yaşar Üniversitesi Yayını.

Günay, V.D. (2002). Göstergebilim Yazıları, İstanbul: Multilingual.

Held, D., McGrew, A., Goldblatt D., Perraton, J. (1999). Global Transformations: Global Transformations-Politics, Economics and Culture, Cambridge: Polity Press.https://www.geog.mcgill.ca/documents/Held%20et%20al%20 1999.PDF (Erişim: 12.01.2023)

Karasar, N. (1994). Bilimsel Araştırma Yöntemi Kavramlar, İlkeler, Teknikler, 6. Basım, Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

Kaya, Y.K. (1989). İnsan Yetiştirme Düzenimize Yeni Bir Bakış: Eğitimde Model Arayışı, Ankara: Bilim Yayınları.

Küçükcan, T. ve Gür, B.S. (2009) Türkiye'de Yükseköğretim Karşılaştırmalı Bir Analiz, 1.Baskı, Ankara: Seta Yayınları.

Laurillard, D. (2002). Rethinking Teaching for the Knowledge Society, *Educause from Educause Review*, Vol.37, No.1. https://er.educause.edu/-/media/files/article-downloads/erm0201.pdf (Erişim: 24.02.2023)

Nohutçu, A. (2006). Bilgi Toplumunda Yükseköğretim Kurumlarının Yeniden Yapılandırılması ve Yönetimi: Başlıca Eğilimler, Gelişmeler ve Bologna Süreci, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 12.

Rifat, M. (2009). Göstergebilimin ABC'si, İstanbul: Say Yayınları.

Scott, P. (2002). Küreselleşme ve Üniversite: 21. Yüzyılın Önündeki Meydan Okumalar, Çev. S. Çiftçi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2(1). 191–208.

Taylor, J. & A. Miroiu (2002). Policy-Making, Strategic Planning, and Management of Higher Education, UNESCO-CEPES, Paris. https://www.researchgate.net/publication/44829799_Policy-making_strategic_planning_and_management_of_higher_education#fullTextFileContent

Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual.

Bölüm 13

JEOTURİZM – TEMEL KAVRAMLAR VE TÜRKİYE'DE JEOTURİZM ARAŞTIRMALARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nihat ÇEŞMECİ[1]

1 Doktor Öğretim Üyesi, Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölümü, ORCID: 0000-0003-0736-4133

GİRİŞ

Günümüzde her alanda olduğu gibi turizm alanında da çok hızlı bir dönüşüm söz konusudur. Dünya çapındaki teknolojik gelişmelerin, şehirleşme ve nüfus artışının da tetiklediği bu dönüşümde, doğaya ve doğal ürünlere yönelim artmakta, bunun paralelinde de turistik faaliyetlerde doğa temelli turizm türlerine ilgi giderek artmaktadır. Doğaya yönelişle birlikte, bütün ekonomik ve sosyo-kültürel faaliyet alanlarında sürdürülebilirlik her zamankinden fazla ön plana çıkmaktadır. Turizm alanında sürdürülebilirliğin sağlanmasında, ülkemiz için de oldukça yeni bir turizm türü olan jeoturizm, değerli bir fırsat olarak görülebilir. Jeoturizm, ağırlıklı olarak cansız doğayı incelemeye dayalı, jeolojik unsurları ve yeryüzü şekillerini konu alan, ancak bütünsel bakış açısıyla canlı doğayı ve kültürü de kapsayan sürdürülebilir bir turizm türüdür. Jeoturim, turistlerin volkanik ve tektonik süreçler ve bunların sonuçları hakkında bilgi edinebilecekleri, manzaraya dayalı estetik izlenimler oluşturabilecekleri, çevreye bakış açısında yenilik getiren, doğaya dayalı turizm yaklaşımlarının bir alt dalı olarak da ele alınabilecek bir yaklaşımıdır.

Türkiye özelinde bakıldığında, ülkemizin jeoturizme yönelik oldukça geniş bir potansiyele ve doğal kaynak çeşitliliğine sahip olduğu ifade edilebilir. Alp-Himalaya dağ kuşağının bir parçası olan ülkemizde, her jeolojik zaman ve hatta her jeolojik devreye ait farklı niteliklerde araziler görülmektedir. Milyonlarca yıl boyunca çok sayıda dağ oluşumu hareketi geçiren Anadolu yarımadası, ayrıca tarihi çağlara kadar devam eden volkanik faaliyetlere de sahne olmuştur. Bu bakımdan ülkemiz, Atalay'ın (1992: 9) da belirttiği gibi, "hem yer hareketleri açısından hem de çeşitli jeolojik zamanlarda oluşmuş volkanik, tortul ve metamorfik kaya gruplarına sahip olup bir jeoloji laboratuvarı ve albümü görünümü arz etmektedir." Tektonik hareketlerin, yani depremlerin sıklıkla görüldüğü ülkemizde, jeoturizm turistlere yönelik değerli bilgilenme imkânı da sunmaktadır. Bu tür felaketlerin tarih boyunca nasıl ve nerelerde yaşandığı, ne tür izler bıraktığı ve bu felaketlere yönelik hangi tedbirlerin alınması gerektiği ile ilgili turistlerin bilinçlendirilmesi, bu turizm türünün temel çıktılarından biri olarak görülebilir.

Jeoturizm konusunda son yıllarda akademik ilgi oldukça artmış durumdadır. Konuya yönelik uluslararası hakemli dergiler yayına başlamış, kongreler gerçekleştirilmiş (Ruban, 2015) ve hatta henüz çok aktif olmasa da Polonya'da Uluslararası Jeoturizm Birliği (IAGt) kurulmuştur (Hose vd., 2011). Dünya genelinde artan bu ilgiye rağmen, Türkiye'de özellikle turizm araştırmacıları tarafından konuya yönelik ilginin sınırlı kaldığı ifade edilebilir. Örneğin, Ruban (2015), jeoturizm ile ilgili yaptığı Scopus veri tabanına dayalı bibliyometrik araştırmasında, 2012-2014 yılları arasında

KAYNAKÇA

Ardıç Yetiş, Ş. (2022) Kapadokya Bölgesi'nin jeoturizm açısından mevcut durumunun belirlenmesi. Journal of Gastronomy Hospitality and Travel, 5(2), 702-709.

Aşılıoğlu, F., (2021). Evaluation of Pelitçik Petrified Forest Landscape Application Project within the framework of UNESCO Global Geoparks and SITES Rating System / Pelitçik Fosil Ormanı Peyzaj Uygulama Projesinin UNESCO Küresel Jeoparkları ve SITES Derecelendirme Sistemi çerçevesinde değerlendirilmesi, Journal of Environmental and Natural Studies, 3(2), 137-167.

Arouca Declaration. (2011). Arouca Declaration on Geotourism, November 12, 2011 Portugal. http://www.europeangeoparks.org/?p=223 (Erişim Tarihi: 03.02.2023).

Atalay, İ. (1992). *Türkiye Coğrafyası* (Genişletilmiş 3. Baskı), Ege Ün. Basımevi, İzmir.

Birleşmiş Milletler Çevre Programı, UNEP. (1992). Convention on Biological Diversity. Convention Text. https://www.cbd.int/convention/articles/?a=cbd-02 (Erişim Tarihi: 21.05.2021).

Boley, B. B. (2009). Geotourism in the crown of the continent: Developing and testing the geotourism survey instrument (GSI). Unpublished Master Thesis, University of Montana Missoula.

Brocx, M., & Semeniuk, V. (2007). Geoheritage and geoconservation-history, definition, scope and scale. *Journal of the Royal Society of Western Australia*, 90(2), 53-87.

Burek, C.V., & Prosser, C.D. (2008). A history of geoconservation: an introduction. In: Burek, C.V., Prosser, C.D. (Eds.), *The History of Geoconservation*. (pp. 1–5). The Geological Society, vol. 300. Special Publications, London.

Çeşmeci, N., (2021). Ekoturizm ve biyoçeşitlilik. A. Ö. Özgen Çiğdemli (Ed.). *Ekoturizmi Anlamak.* İçinde. (ss. 36-50), Ankara: Detay Yayıncılık.

Dowling, R. K. (2013). Global geotourism – An emerging form of sustainable tourism. *Czech Journal of Tourism*, 2(2) 59-79.

Dowling, R. K., & Newsome, D. (2018). Geotourism: Definition, characteristics and international perspectives. In R. K. Dowling & D. Newsome (Eds.), *Handbook of geotourism* (pp. 1–22). Edward Elgar.

Erikstad, L. (2008). History of geoconservation in Europe. In: Burek, C.V., Prosser, C.D. (Eds.), *The History of Geoconservation*. (pp. 249-256). The Geological Society, vol. 300. Special Publications, London.

Farsani, N. T., Coelho, C. O., & Costa, C. M. (2011). Geotourism and geoparks as novel strategies for socio-economic development in rural areas. *International Journal of Tourism Research*, 13(1), 68-81.

Farsani, N. T., Coelho, C. O., & Costa, C. M. (2014). Analysis of network activities in geoparks as geotourism destinations. *International Journal of Tourism Research*, 16(1), 1-10.

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Herrera-Franco, G., Montalván-Burbano, N., Carrión-Mero, P., Apolo-Masache, B., & Jaya-Montalvo, M. (2020). Research trends in geotourism: A bibliometric analysis using the Scopus database. *Geosciences*, 10(10), 379.

Hose, T. A. (2006). Geotourism and interpretation. In: R. K. Dowling and D. Newsome (Eds.), *Geotourism* (pp. 221–241). Oxford: Elsevier Butterworth Heinemann.

Hose T. A. (1996). Geotourism, or can tourists become casual rock hounds? In: Bennett M. R. (Ed.) *Geology on your doorstep: The role of urban geology in earth heritage conservation*. (pp 207–228). London: The Geological Society.

Hose, T. A. (2008). Towards a history of geotourism: definitions, antecedents, and the future. Geological Society, London, Special Publications, 300(1), 37-60.

Hose, T. A., Marković, S. B., Komac, B., & Zorn, M. (2011). Geotourism–a short introduction. *Acta geographica Slovenica*, 51(2), 339-342.

Hose, T. A., & Vasiljević, D. A. (2012). Defining the nature and purpose of modern geotourism with particular reference to the United Kingdom and South-East Europe. *Geoheritage*, 4, 25-43.

Kazancı, N., Erdem, N. Ö., & Erturaç, M. K. (2017). Kültürel jeoloji ve jeolojik miras; yerbilimlerinin yeni açılımları. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 60(1), 1-16.

Kazancı, N., Şaroğlu, F. & Suludere, Y. (2015). Geological heritage and framework list of the geosites in Turkey. *Bulletin of the Mineral Research and Exploration*, 151 (151), 259-268.

Kocalar, A. C. (2020). Latmos geopark (Beşparmak mountains) with Herakleia-latmos antique harbour city and Bafa lake natural park in Turkey. *Turkish Journal of Engineering*, 4 (4), 176-182.

Koçan, N. (2013). Kızılcahamam-Çamlıdere (Ankara) Bölgesi Jeolojik Mirasının Koruma Kullanma Potansiyeli. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 13 (1), 36-47.

Migoń, P., & Pijet-Migoń, E. (2019). Natural disasters, geotourism, and geo-interpretation. *Geoheritage*, 11(2), 629-640.

Migoń, P., & Pijet-Migoń, E. (2017). Viewpoint geosites-Values, conservation and management issues. *Proceedings of the Geologists' Association*, 128(4), 511-522.

Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & PRISMA Group. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the

PRISMA statement. *Annals of internal medicine*, 151(4), 264-269.

Newsome, D., & Dowling, R. K. (2006). The scope and nature of geotourism. In: R. K. Dowling and D. Newsome (Eds.), *Geotourism.* (pp. 31–53). Oxford: Elsevier Butterworth Heinemann.

Newsome, D., & Dowling, R. K. (2010). Setting an agenda for geotourism. In: D. Newsome and R. K. Dowling (Eds.), *Geotourism: The tourism of geology and landscape*. (pp. 1-12). Goodfellow Publishers Ltd.

Newsome, D., Dowling, R.K., & Leung, Y. F. (2012). The nature and management of geotourism: A case study of two established iconic geotourism destinations. *Tourism management perspectives*, 2, 19-27.

Ólafsdóttir, R., & Tverijonaite, E. (2018). Geotourism: a systematic literature review. *Geosciences*, 8(7), 234.

Ollier, C. (2012). Problems of geotourism and geodiversity. *Quaestiones Geographicae*, 31(3) 57-61.

Pralong, J. (2006). Geotourism: A new form of tourism utilising natural landscapes and based on imagination and emotion. *Tourism Review*, 61(3), 20–25.

Reynard, E. (2004). Geosite. In A. S. Goudie (Ed.), *Encyclopedia of Geomorphology*. vol. 1, (p. 440) London: Routledge.

Ruban, D. A. (2015). Geotourism - A geographical review of the literature. *Tourism Management Perspectives*, 15, 1-15.

Sadry B. N. (2009). *Fundamentals of Geotourism: With Special Emphasis on Iran*. Tehran: SAMT Publications.

Sadry B. N. (2021) The scope and nature of geotourism in the 21st century. In: Sadry B.N. (Ed.) *The Geotourism Industry in the 21st Century: The Origin, Principles, and Futuristic Approach*. (pp. 3–21). Palm Bay: Apple Academic Press.

Stueve, A. M., Cook, S. D. & Drew, D. (2002). *The Geotourism Study: Phase 1 Executive Summary.* National Geographic Traveller, Travel Industry Association of America.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Sit. *Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim Tarihi: 18.02.2023, https://sozluk.gov.tr/.

Thomas, M. F. (2016). New keywords in the geosciences–some conceptual and scientific issues. *Revista do Instituto Geológico (Descontinuada)*, 37(1), 1-12.

Toktaş, Ş. (2022). Nemrut Jeoparkı'nın UNESCO ağına alınması için arazide çalışma yapıldı. Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi: 19.02.2023, https://www.aa.com.tr/tr/kultur/nemrut-jeoparkinin-unesco-agina-alinmasi-icin-arazide-calisma-yapildi-/2752884.

UNESCO Türkiye Millî Komisyonu (t.y.). *UNESCO Küresel Jeoparkları.* Erişim Tarihi:19.02. 2023, https://www.unesco.org.tr/Pages/129/126/UNES-

CO-Küresel-Jeoparkları.

Wimbledon, W. A. P. (1996). Geosites - a new conservation initiative. *Episodes Journal of International Geoscience*, 19(3), 87-88.

Yılmaz, G. (2022). Zonguldak Kömür Jeoparkı, UNESCO adayı oldu. Anadolu Ajansı. Erişim Tarihi: 19.02.2023, https://www.aa.com.tr/tr/gundem/zonguldak-komur-jeoparki-unesco-adayi-oldu/2733468.

Bölüm 14

TÜRK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL HALK HEKİMLİĞİ UYGULAMASI ÖRNEĞİ: KARABÜK/OVACIK İLÇESİNDE "YILANCIK OCAĞI"[1]

Öznur ÇELİK[2], Fahri DAĞI[3]

1 Bu çalışma Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim Dalında, Dr. Öğretim Üyesi Fahri DAĞI' nın Danışmanlığında "KARABÜK KADIN SAĞALTICILAR" adlı YÜKSEK Lisans Tezinden üretilmiştir.

2 Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, mail: oznur7877@gmail.com., Orcid ID:0000-0001-8142-5526

3 Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği, mail: fahridagi@karabuk.edu.tr., Orcid ID:0000-0002-2222-1192

GİRİŞ

Yüzyıllardır tarih sahnesinde yer alan Türkler, çok geniş coğrafyalara yayılarak bu alanlara yerleşmiş, bunun sonucunda birçok milletle, dini inançla ve kültürle temasta bulunmuştur. Farklı topluluklarla temas halinde bulunan Türkler, farklı dinleri ve kültürleri zaman içerisinde benimseyerek kabul etmiştir. Türk kültürünün, tarih serüveninde hangi dinden ya da kültürden ne kadar etkilendiğini tam anlamıyla bilmek mümkün değildir. Son derece zengin birikime sahip olan Türk kültürü halk hekimliği yöntemleri bakımından da önemli bir birikime ve deneyime sahip olmuştur. Türk halk hekimliğini İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve günümüz halk hekimliği olarak değerlendirmek gerekmektedir. İslamiyet'ten önce Türk inancının kamlık geleneği, İslamiyet'ten sonra Türk halk hekimliğinin odak noktası olmuştur. Türklerin Orta Asya göçünden itibaren Anadolu topraklarının pek çok bölgesinde varlığını sürdüren halk hekimliği uygulamaları günümüzde bağımsız olarak etkinliğini devam ettirmektedir.

Müslüman Türklerde de unutulmayan kamlık geleneği, Horasan'a Müslüman olarak geçen Selçuk Oğuzlarının, Dede Korkut hikâyelerinden anlaşıldığı üzere kam geleneklerini koruduğu aşikârdır. Örneğin aygır kesip yemek vermek, ağacı kutlu saymak, kurban adağını adak edenin çevresinde dolaştırmak vb. gibi. Selçuk Oğuzların torunları olan Anadolu Türklerinde de eski inanç ve göreneklerin derin izleriyle karşılaşılmaktadır. Uzun ömürlü olması için çocuklara, Yaşar, Durmuş, Dursun, Satılmış gibi isimler vermek, çalılara, kutlu ağaçlara ve türbelere bez parçası bağlamak, albastı (al karası), hastalık dolayısıyla çocuğun adını özel bir törenle değiştirmek vb. gibi adetler günümüze kadar intikal etmiştir (İnan, 2006: 207). Kurşun dökmek tespih çekmek, lohusalık, çocuk bakım usulleri, ölümden sonra lokma tatlısı pişirmek, yağmur duası gibi yaygın olarak Anadolu coğrafyasında devam ettirilen adetler de kam izlerinin devamı niteliğindedir (Yörükan, 2019: 37). Unutulmayan eski Türk geleneklerinden bir diğeri Kamların, kutsal mekân sayılan ölmüş kimselerin mezarlarının ziyaret edilmesi sonucunda şifa bulacağı inancına sahip olmalarıdır. Bu mekânlar zaman içerisinde değişime uğrayarak *"Kutsal Atalar Mezarlığı"* ismini almıştır. Bir Allah dostunun mezarını ziyaret edenlerin hastalıklarına şifa bulacağını, isteklerinin yerine geleceğini düşünerek kurban kesip dua etmesi ve ağaçlara bez bağlanması gibi davranışlar kam geleneğinin izleridir. Günümüzde halen Anadolu'da muska yazma, okuyup üfleme, yel bağlama, vb. usuller hastalıkların sağaltılmasında kullanılan yöntemler arasındadır. Buda İslamiyet'in binlerce yıldır kam geleneklerinin izlerini silip atamadığını gösterir. Türk kültüründe inançlar, tarihi, coğrafi, ekonomik ve sosyal gibi olgularla beslenmiş ve zamanla geleneksel kültür haline gelip toplumun kendi istekleri doğrultusunda şekillenerek günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

KAYNAKÇA

Ateş, M., (2012). *Mitolojiler ve Semboller "Ana Tanrıça ve Doğurganlık"* İstanbul: Milenyum.

Barlas, U., (2020). *Anadolu Halk Hekimliğinde Geleneksel Ağrı Kesiciler***.** Piya Art Yayınları, İstanbul.

Bayat, F., (2010). *Türk Kültüründe Kadın Şaman.* Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.

Bayat, F., (2012). *Türk Mitoljik Sistemi (ontolojik ve epistemeolojik bağlamada Türk Mitolojisi).* II. Cilt, 2. Baskı, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul.

Dağı, F., (2020). *Türk Halk Anlatılarında Halk Hekimliği.* Gece Kitaplığı, Ankara.

Diker, O. ve Deniz, T., (2017). *Coğrafya ve Tarih Perspektifinden Somut Kültürel Miras ve Türkiye*. Pegem A, Ankara.

Durbilmez, B. ve Tekin, F., (2020). *Kazan-Tatar Türklerinin Halk Anlatılarında "Yılan", "Ejderha" ve "Yuha".* Türk Dünya Araştırmaları, Cilt:124, Sayı:245, Sayfa: 307-326.

Eliade, M., (2003). Dinler Tarihine Giriş. 1. Baskı, (Çev. Lale Arslan), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Eliade, M., (2018). *Şamanizm.* (Çev. İsmet Birkan), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Erbuğa, H., (1983). *Nazarın Bilimsel Yönü*. Yankı Dergisi, 5-30 Haziran, s. 635.

Ergun, P., (2012). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü.* 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

İnan, A., (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar***.** 6. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Kumartaşlıoğlu, S. (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak Kültü*. Balıkesir Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Balıkesir.

Öngel, G., (1997). *Denizli Halk Hekimliğinde Ocakla*r. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Denizli.

Schimmel, A., (2000). *Sayıların Gizemi.* (Çev. Mustafa Küpüşoğlu), Kabalcı Yayınları, İstanbul.

Sivri, M. Ve Akbaba, C. (2018). Dünya Mitlerinde Yılan. Folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:96, 2018/4

Şar, S., (2005). *Anadolu'da Halk Hekimliği Uygulamaları.* Eczacılık İşletmeciliği AD, Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi, Ankara.

Şentürk, G., Ş., (2019). *İslahiye'de (Gaziantep) Halk* Hekimliği. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana-

bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep.

Türkdoğan, O. (1991). *Kültür ve Sağlık-Hastalık Sistemi.* Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 2213, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 522, Araştırma ve İnceleme Dizisi:17, İstanbul.

Uyar, A., (2013). *Halk Hekimliği Kapsamında Yozgat Ocaklar.* Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitütüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Yozgat.

Yörükan, Y., Z. (2019). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm.* 8. Baskı. Ötüken Yayınları. İstanbul.

İNTERNET KAYNAKÇASI

URL.1: https://karabukili.tr.gg/Ovac%26%23305%3Bk.htm (Erişim Tarihi: 21.11.2022)

KAYNAK KİŞİ

KK.1: Şerife BATI, 1934 Ovacık/Bürnü Köyü Doğumlu, Okuma-Yazma Yok, Yılancık Ocağı, Bürnük Yazıcılar Mah. (Görüşme Tarihi:21.07.2020).

Bölüm 15

EĞİTİM MÜZİK VE MÜZİK TERAPİ İLİŞKİSELLİĞİNE DAİR METODOLOJİK VE TERMİNOLOJİK BİR İNCELEME

Burak SAĞIRKAYA[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Şırnak Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bölümü - Türkiye, burak.sagirkaya@sirnak.edu.tr ,https://orcid.org/0000-0001-5244-957X

GİRİŞ

Bu incelemede eğitim, müzik ve müzik terapi ilişkisi analitik bir düzlemde ele alınmıştır. Eleştirel bir bakış açısıyla konuya dair terminolojik ve metodolojik bilgiler verilmektedir. İncelemenin son söz başlıklı bölümünde sürece dair yargı tümcelerine yer verilerek ulaşılan hipotezin dayanağı güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Eğitim sürecine dâhil edilen bireyin gelişim alanlarının desteklenmesine yönelik tamamlayıcı bir unsur olarak müzik destekli uygulamalardan yararlanıldığı bilinmektedir. Ne var ki eğitim süreçlerinin devamlılığı için bireyin rehabilitatif olarak desteklenip iyi olma halinin devamlığının sağlanması önemli bir ihtiyaçtır. Bu yüzden eğitim süreçlerinde müzik elementlerinin müzik dışı sosyal, fiziksel, zihinsel ve duygusal alanlara yönelik etkilerinin ortaya konulması gerekmektedir. Bu gereklilikten yola çıkarak "Eğitimde müziğin terapötik etkisi ne boyuttadır?" sorusuna cevap aranmalıdır.

Bu çalışmada eğitimde müzik terapinin medikal, psikolojik ve pedagojik alanlarla olan ilişkisinin örneklerle ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu noktada bir disiplin olarak eğitimde müzik terapinin doğru bir terminoloji ile tanımlanmasına gerek olduğu görülmüştür. Böylece eğitimde müzik terapinin pedagojik müzik uygulamaları ve pedagojik müzik eğitimi ile benzerliğine de yer verilerek, metodolojik ve terminolojik bir tanımlama yapılacaktır.

Çalışmada eğitimde müzik terapi üzerine ulusal ve uluslararası alanyazın incelemesi yapılmış ve tespit edilen kaynakların güncel, bilimsel, genelgeçer bilgiler içermesine özen gösterilmiştir. Alanın nispeten yeni oluşu ve terminolojinin sağlam temellerden beslenmesi adına popüler içerik ve temalı yazınlar tarama dışı bırakılmaya gayret edilmiştir. Elde edilen veriler araştırmacının bilgi ve birikim süzgecinden geçirilerek, betimleyici bir aktarım yolu izlenmiştir. Ne var ki alanyazında betimleyici ve terminolojik bir tanımlama üzerinde duran çalışmalara rastlanmamıştır. Bundan dolayı bu çalışmada aktarılan bilgilerin, geçerlilik ve güvenirliklerinin, tespit edilen alanyazın kaynaklarının kendi geçerlilik ve güvenirlikleri dâhilinde sağlandığı ve araştırmacının alan üzerindeki akademik ve pedagojik birikimi neticesinde oluştuğu varsayılmıştır. Eğitim/pedagoji sarmalında müzik terapinin bilimsel bir terminoloji ışığında incelendiği çalışmanın alana yönelik çalışacak araştırmacılar için kavramsal bir zeminin oluşturduğu düşünülmektedir.

Buna göre bu çalışma; müzik terapi, eğitimde müzik terapi, pedagojik müzik terapi, müzik eğitiminin müzik dışı birey temelli etkileri, müzik eğitiminin terapötik etkileri, terapötik müzik ve müzik destekli uygulamalar,

KAYNAKÇA

Almen, B. ve Pearsall, E. (2006). *Approaches to meaning in music*. USA: Indiana University Press.

Bruscia, K. E. (1987). *Improvisational models of music therapy*. USA: Charles C. Thomas. Publisher.

Bruscia, K. E. (2014). *Defining music therapy.* (3 Edition). USA: Barcelona Publishers.

Çuhadar, C. H. (2016). Müzik ve müzik eğitimi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25 (1), 217-230.

Degryse, M. (2010). Creating a safe place in the midst of aggression: Music therapy in child psychiatry. *Approaches: Music Therapy & Special Music Education*, 2(2), 48-54.

Demirel, Ö. (1999). *Öğretme Sanatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Finkelstein, S. (2000). *Müzik neyi anlatır*. Çeviri: M, H, Spatar. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Mawby, S. (2015). *Music education and music therapy in schools for children with special educational needs: similarities, crossovers and distinctions.* University of Leeds School of Music, UK: Researchgate Publishers.

Nordoff, P. and Robbins, C. (1983). *Music therapy in special education.* (2nd Edition), By Paperback, USA: Barcelona Publishers.

Nordoff, P. and Robbins, C. (2004). *Therapy in music for handicapped children*. USA: Barcelona Publishers.

Ockelford, A. (2000). Music in the education of children with severe or profound and multiple learning difficulties: Issues in current U.K. provision, a new conceptual framework, and proposals for research. *Psychology of Music*, 28(2), 197-217.

Okur-Berberoğlu, E. ve Uygun, S. (2013). Sınıf dışı eğitimin dünyadaki ve türkiye'deki gelişiminin incelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9 (2), 32-42.

Robertson, J. (2000). An educational model for music therapy: the case for a continuum. *British Journal of Music Therapy*, 14(1), 41–46.

Sağırkaya, B. (2020). *Özel eğitim öğretmenlerinin pedagojik müzik terapi tekniklerini uygulama durumları.* Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Sağırkaya, B. (2021). Eğitimde müzik terapi, 8. *EJER Uluslararası Euroasian Eğitim Araştırmaları Kongresi, Özet Bildiriler Kitabı* (s. 7738-329) Anı Yayıncılık.

Sağırkaya, B. (2022). İnsanlık ve toplum perspektifinden müzik temelli etkileşim ve iletişim. *International Social Sciences Studies Journal, 8* (100), 2355-2360.

T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Daire Başkanlığı Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları ve İlgili Mevzuat, (2016). Erişim: (14.03.2023) https://shgmgetatdb.saglik.gov.tr/Eklenti/27552/0/mevzuat-trpdf.pdf

Torun, Ş. (2022). Kanıta dayalı müzik terapisi uygulamalarında müziğin rolü. T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü GETAT Daire Başkanlığı. *Anadolu Tıbbı Dergisi*, 2: 1-12

Uçan, A. (1994). *Müzik eğitimi: temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar ve Türkiye'de Cumhuriyetin ilk altmış yılındaki durum*. Ankara: Müzik ansiklopedisi yayınları.

Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi: Temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Bölüm 16

KİLİKİA BÖLGESİ VE MISIR TİCARİ İLİŞKİLERİNE DAİR YENİ VERİLER: ELAIUSSA SEBASTE'DE ELE GEÇEN MISIR ÜRETİMİ AMPHORALAR

H. Asena KIZILARSLANOĞLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kuzeykent Kampüsü, KASTAMONU, E-Mail: asenakizilarslan@hotmail.com. ORCID: 0000-0001-6727-8232.

Neolitik Dönemden itibaren, farklı dönem ve özelliklerde yerleşimlerin tespit edildiği Kilikia Bölgesi, konumunun avantajını hem üretim, hem de ticari faaliyetler açısından kullanabilmiştir. Özellikle Dağlık Kilikia Bölgesi limanlara sahip kentleri ile Batı Akdeniz, Ege Bölgesi, Mezopotamya, Afrika, Mısır ve Kıbrıs için bir durak, geçiş bölgesi olmuştur. Çalışmanın konusunu oluşturan amphoralar, Dağlık Kilikia kentlerinden, Roma Döneminde kurulduğu bilinen Elaiussa Sebaste'de ele geçmiştir. Günümüz Mersin ili sınırları içerisinde bulunan ve doğal iki limana sahip olan kent, ilk olarak ana karaya ince bir kıstakla bağlanmış olan ada üzerinde kurulmuştur (Equini-Schneider, 1998). Şu ana kadar Elaiussa Sebaste kazıları sonucunda ortaya çıkan seramik buluntulardan, belli grupların genel değerlendirmeleri yapılmış ve yayınlanmıştır. Hazırlanan makale çalışması ile kentte tespit edilen Mısır üretimi amphoraların bir ön değerlendirmesinin yapılması, Elaiussa Sebaste'nin, Kilikia Bölgesi ile Mısır arasında bilinen ticari ilişkiler içerisindeki konumunun, amphora buluntuları aracılığıyla ortaya konması amaçlanmıştır.

Kilikia Bölgesi'nin özellikle Hellenistik çağ ile hareketlendiği tarihsel süreç ve sonrasını Elaiussa Sebaste kentinde de takip edebilmek mümkündür. Kentin şekillenmesi ve gelişmesinde etkili olan süreç ise Roma İmparatorluk Dönemi ile başlamıştır. MÖ 20'de Augustus tarafından Archelaos idaresine verilen kent, sadece ticari faaliyetler açısında değil, aynı zamanda idare merkezi kimliği de kazanarak büyümeye başlamıştır. Kentin ana üretim ve ticaret ürünleri, kereste (Strabon, XIV, V-6), şarap ve kente adını veren zeytinin ihracatında, Toroslardan kesilen sedir ağaçlarının Mısır'a götürülmesinde Sebaste'nin iki büyük limanı kullanılmıştır (Özbay, 2001: 146). Yunan koloni şehirleri ve diğer kentlerin tercihi olan Rhodos ve Knidos şarabı, ekonomik üstünlüğünü MS 1. yüzyıl başlarına kadar devam ettirmiş, sonrasında yavaş yavaş Roma şarapları piyasaya hakim olmaya başlamıştır (Alpözen, 1975: 6). Roma'nın ticaret sistemindeki etkisi, İmparatorluğun MS 395'de bölünmesinin ardından gücünü yitirmiş, Doğu Roma olarak ta adlandırılan, Bizans İmparatorluğu'nun temelleri atılmaya başlanmıştır (Akşit, 1970: 9). Bu tarihsel süreç Roma İmparatorluğu'nun hakim olduğu tüm toprakları değişim sürecine sokmuştur. Kilikia Bölgesi ve dolayısıyla Elaiussa Sebaste de bu değişimden etkilenmiştir. Ticari sistem içerisinde ürünlerin taşınmasında kullanılan amphoralar önemini korumuş, Kilikia, Kıbrıs, Mısır, Afrika, Suriye-Filistin gibi Doğu Akdeniz ülkeleri ticaret hayatında çok daha etkin rol oynamaya başlamıştır. MS 7. yüzyıldaki Arap akınlarına kadar Elaiussa Sebaste hem amphora üreten, hem de amphora ithal eden bir kent olmaya devam etmiştir (Ferrazzoli ve Ricci, 2010; Kızılarslanoğlu ve Aytek, 2018; Kızılarslanoğlu, 2019).

Kilikia Bölgesi gibi, Mısır'ın da Akdeniz'e kıyısı olmasının yanı sıra, Mareotis Gölü, Nil nehri kanallar sisteminin avantajı ve verimli arazisi

KAYNAKÇA

AKŞİT, O. (1970), *Roma İmparatorluk Tarihi (MS 193-395),* İstanbul.

ALPÖZEN, T. O. (1975), "Bodrum Müzesi Ticari Amphoraları", Türk Arkeoloji Dergisi (TAD), Sayı: XXII-2, Ankara, 5-32.

BALDASSARI, R., CIRELLI, E. (2009), "Amphorae and Trade in Classe and Ravenna frorn 5th to 7th Century", *Actas del VIII Congreso Internacional de Cerámica Medieval en el Mediterráneo* (Ciudad Real, 2006), 923-927.

BALLET, P., MAHMOUD, F., VICHY, M., PICON, M. (1991), "Artisanat de la Céramique dans L'Égypte Romaine Tardive et Byzantine. Prospections D'Ateliers de Potiers de Minia à Assouan", Cahiers de la Céramique Égyptienne, Caire, 129-143.

BALLET, P. (2001), "Céramiques Hellénistiques et Romaines d'Égypte", *Céramiques Hellénistiques et Romaines d'Égypte III*, 105-144.

BENOIT, F. (1958), "Nouvelles Épaves de Provenge", *Gallia, Tome 16*, 5-39.

BEZECZKY, T. (2013), *The Amphorae of Roman Ephesus*, OAW, Forschungen in Ephesos, Band XV/1, Wien.

CORSI-SCIALLANO, M., SIBELLA, P. (1991), *Amphores, Comment les Identifier?,* Aix-en-Provence, 1991.

DANYS, K. A. (2018), "Seventh Century Pottery from Old Dongola in the Light of Recent Finds from Palatial Building B. I", *Nubian Archaeology in the XXIst Century, Proceedings of the Thirteenth International Conference for Nubian Studies, Neuchâtel, 1st-6th September 2014,* Orientalia Lovaniensia Analecta 273, Ed.: M. Honegger, Paris, 609-614.

DIXNEUF, D. (2011), "Amphores Égyptiennes. Production, typologie, contenu et diffusion (IIIe siècle avant J.-C.- IXe siècle après J.-C.)", Études alexandrines 22, CeAlex, Alexandrie, CRAIBL, Vol. 155, 1591–1594.

EGLOFF, M. (1977), *Kellia, La Poterie Copte. Quatre Siecles D'Artisanat et D'Echanges en Basse-Egypte,* Geneva.

ELTON, H. (2005), "The Economy of Southern Asia Minor and LR 1 Amphorae", *LRCW 1, Late Roman Course Wares and Amphorae in the Mediterranean,* Volume II, Ed.: J. M. Gurt i Esparraguera - J. Buxeda i Garrigós - M. A. Cau Ontiveros, BAR International Series 1340, 691-695.

EMPEREUR, J. Y., PICON, M. (1989), "Les Regions de Production D'Amphores Impériales en Méditerranée Orientale", *Anfore Romane e Storia Economica: Un Decennio Di Ricerche,* Collection De L'Ecole Française de Rome 114, 224-248.

EMPEREUR, J. Y. (1998), "Les Amphores Completes du Musee d'Alexandrie: Importations et productions locales", *Commerce et artisanat dans l'Alexandrie Hellenistique et Romaine, Actes du Colloque d'Athènes,*1988, *BCH Suppl. 33*, 393-399.

EQUINI SCHNEIDER, E. (1998), Elaiussa Sebaste I, Campagne di scavo 1995–1997, Bibliotheca Archaeologica Series 24, Roma.

FERRAZZOLI, A. F. - RICCI, M. (2010). "Un Centro di Produzione delle Anfore LR 1: Elaiussa Sebaste in Cilicia. Gli Impianti, Le Anfore", *LRCW 3, Volume II,* Ed.: S. Menchelli – S. Santoro – M. Pasquinucci – G. Guiducci, BAR International Series 2185, 815-819.

HAYES, J. W. (1972), Late Roman Pottery, The British School at Rome, London.

HAYES, J. W. (1976), *Roman Pottery in the Royal Ontario Museum, A Cataloque*, Toronto.

HAYES, J. W. (1992), *Excavations at Saraçhane in İstanbul,* Volume II, The Pottery, Princeton, New Jersey.

KARA, Ü. (2021). "Constantinopolis'in Hinterlandının Geç Antik Dönem Ticaretine Bir Bakış", *TÜBA-AR 29*, 73-93.

KIZILARSLANOĞLU, H. A., AYTEK, A. İ. (2018), "Elaiussa Sebaste Üretimi "Geç Roma 1" Amforalarının Geleneksel Tipoloji ve Geometrik Morfometrik Analizlerle Değerlendirilmesi", *MASROP E-Dergi,* 12/2, 16-44.

KIZILARSLANOĞLU, H. A. (2019), "Elaiussa Sebaste Seramik Buluntuları: Üretim ve Ticaret Verileri", *SEBASTE, Studies in Honour of Eugenia Equini Schneider,* Ed.: A. Polosa – H. A. Kızılarslanoğlu – M. Oral, Ege Yayınları, 413-423.

LECUYOT, G. (2007a), Amphores de la Basse Époque à l'époque copte Provenant de Saqqâra, secteur de mastaba d'Akhethetep", Amphores D'Égypte, de la Basse Époque à l'époque arabe, Volume I, Cahiers de la Céramique Égyptienne 8, Ed.: S. Marchand – A. Marangou, Amphores d'Égypte, *CCE 8,* 199-206.

LECUYOT, G. (2007b), Amphores de provenant de Thèbes-Ouest de la Basse Époque à l'époque copte", Amphores D'Égypte, de la Basse Époque à l'époque arabe, Volume I, Cahiers de la Céramique Égyptienne 8, Ed.: S. Marchand – A. Marangou, Amphores d'Égypte, *CCE 8,* 377-187.

MARCHAND, S. (2007). "Amphores de Karnak, Cfeetk, secteur de "tombeau d'Osiris" et de Dendara", Amphores D'Égypte, de la Basse Époque à l'époque arabe, Volume I, Cahiers de la Céramique Égyptienne 8, Ed.: S. Marchand – A. Marangou, *Amphores d'Égypte, CCE 8,* 369-376.

ÖZBAY, F. (2001), "Elaiussa Sebaste ve Korykos Su Sistemi", *OLBA IV,* 145-161.

RAUTMAN, M. (2000). "The Busy Countryside of Late Roman Cyprus", *Report of the Department of Antiquities Cyprus*, 317-331.

PEACOCK, D. P. S., WILLIAMS, D. F. (1986), *Amphorae and the Roman Economy,* London.

PIERI, D. (1998). "Les Importations D'Amphores Orientales en Gaule Meridionale Durant L'Antiquite Tardive et le Haut-Moyen Age (IVe - VIIe siecles apres J.-C.) Typologie, chronologie et contenu", *SFECAG, Actes du Cong-*

res d'lstres, 97-106.

PIERI, D. (2005), *Le Commerce du vin Oriental, A l'Epoque Byzantine (V e- VIIe siecles), Le Temoignage des Amphores en Gaule,* Institute Francais du Proche-Orient, Bibliothèque Archéologique Et Historique T. 174, Beyrouth.

PIERI, D. (2007), Béryte dans le Grand Commerce Méditerranéen, Production et importation d'amphores dans le Levant protobyzantin (Ve-VIIe s. ap. J.-C.), Productions et échanges dans la Syrie gréco-romaine. Actes du 2e colloque international sur la Syrie antique (Tours, 12-13 juin 2003), suppl. *Topoi 8,* 297-327.

REYNOLDS, P. (2018a), "Amphorae in Beirut from the Umayyads to the Crusaders: a Guide to Trends in Local and Imported Products", *Archeologia Medievale XLV,* 91-110.

REYNOLDS, P. (2018b), "The Supply Networks of the Roman East and West: Interaction, Fragmentation and the Origins of the Byzantine Economy", Trade, Commerce and the State in the Roman World, Oxford Studies on the Roman Economy 4, Oxford University Press, Oxford, Ed.: A. Wilson – A. Bowman, 353-395.

RILEY, J. A. (1979), "Typology of the Hellenistic and Roman Coarse Pottery of Berenice, Amphoras", *Excavations at Sidi Khrebish, Benghazi (Berenice), Volume II, , Suppl. to Libya Antiqua V, Vol. II,* Ed.: J. A. Lloyd, Tripoli.

RILEY, J. A. (1980), "New Light on Relations Between the Eastern Mediterranean and Carthage in the Vandal and Byzantine Periods: The Evidence from the University of Michigan Excavations", *Actes, Colloque sur la Ceramique Antique*, Carthage.

RILEY, J. A. (1981), "Chapter 4. The Pottery from Cisterns 1977.1, 1977.2 and 1977.3", Excavations at Carthage 1977, *Conducted by the University of Michigan, Volume 6,* Ed.: J. H. Humphrey, 85-124.

SCORPAN, C. (1977), "Contribution à la Connaissance de Certains Types Céramiques Romano-Byzantins (IVe – VIIe Siècles) dans L'Espace Istro-Pontique", *DACIA, Revue D'Archéologie et D'Histoire Ancienne, Nouvelle Série*, XXI, 269-296.

ŞENOL, A. K. (2000), *İskenderiye Kazılarında Ele Geçen Amphoralar Işığında Kentin Roma Dönemi Şarap, Zeytinyağı, Salamura Balık ve Sos Ticareti,* Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İzmir.

ŞENOL, A. K. - CANKARDEŞ-ŞENOL, G. (2000), "Yeni Bulgular Işığında Mısır Amphoralarının Tipolojik Özellikleri ve Akdeniz'deki Dağılımı", *SBT,* Ankara, 125-133.

ŞENOL, A. K. (2007), "A Statistical Essay on the Distribution of Imported Amphorae Finds of the CEAlex Salvage Excavations", *Amphores D'Egypte, de la Basse Epoque a l'Epoque Arabe, Vol I,* Ed.: S. Marchand – A. Marangou, 57-75.

ŞENOL, A. K. (2008), "Cilician Commercial Relations with Egypt due to the New Evidence of Amphora Finds", *OLBA XVI,* KAAM Yayınları, 109-131.

ŞENOL, A. K. (2009), Taşucu Aslan Eyce Amphora Müzesi, Taşeli Matbaacılık, Mersin.

TOMBER, R., WILLIAMS, D. (2000), "Egyptian Amphorae in Britain and the Western Provinces", Britannia, Vol.31, 41-54.

USCATESCU, A. (2003), "Report on the Levant Pottery (5th- 9th century AD)", Table Ronde de Rome à Byzance; de Fostat à Cordoue: Évolution des Faciès Céramiques en Méditerranée (V^{e}-IXe siècles)", Ed.: M. Bonifay, 546-558.

VINGO, P. D. (2005), "Liguria in Late Antiquity and in the Early Middle Ages: İts Trade Relations with the Western and Eastern Mediterranean Sea Through Transport Amphorae", *LRCW I, Late Roman Coarse Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry, BAR International Series 1340,* 341-353.

VOKAER, A. (2017), "Late Roman Amphorae from Apamea, Syria", *LRCW 5, Late Roman coarse wares, cooking wares and amphorae in the Mediterranean, Archaeology and archaeometry,* Vol. 2, Ed.: D. Dixneuf., 779-703.

WILLIAMS, C. (1989), *Anemurium, The Roman and Early Byzantine Pottery, The Excavations at Anemurium in Rough Cilicia,* Subsidia Mediaevalia, 16. Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 59, Queen's Park Crescent East.

ZEMER, A. (1978), *Storage Jars in Ancient Sea Trade,* The National Maritime Museum, Haifa.

Kısaltmalar

AE: Amphores Egyptiennes

A.Ç.: Ağız Çapı

B.Y.: Buluntu Yeri

D.Ç.: Dip Çapı

DR: Dressel

D.Y.R.: Dış Yüzey Rengi

Ed.: Editör

fig.: Figür

H.: Yükseklik

H.R.: Hamur Rengi

Kat.No.: Katalog Numarası

K.Ç.: Kulp Çapı

LR: Late Roman (Geç Roma)

LRA: Late Roma Amphora (Geç Roma Amphorası)

Figürler Listesi

Figür 1: Kat.No.1 / E.Sebaste - AE3.

Figür 2: Kat.No.2 / E.Sebaste - AE3.

Figür 3: Kat.No.3 / E.Sebaste - AE3.

Figür 4: Kat.No.4 / E.Sebaste - AE3.

Figür 5: Kat.No.5 / E.Sebaste - AE7.

Figür 6: Kat.No.6 / E.Sebaste - AE7.

Figür 7: Kat.No.7 ve Kat.No.8 / E.Sebaste - AE7.

Bölüm 17

SAĞLIK İLETİŞİMİ BAĞLAMINDA SAĞLIK BAKANLIĞI OBEZİTE KONULU FAALİYETLERİ VE ABD'DE UYGULANAN LET'S MOVE KAMPANYASI ÖRNEĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Ömer Faruk ÖZGÜR [1]

1 Ömer Faruk Özgür, Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, omerfarukozgur@duzce.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5263-2403

Bu çalışmada Sağlık İletişimi bağlamında halkla ilişkilerde kampanya süreci kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümünde halkla ilişkiler faaliyet alanlarından biri olan sağlık iletişimi kavramına değinilmiştir. Çalışmanın örnek olay bölümlerinde ise T.C Sağlık Bakanlığı'nın uyguladığı obezite karşı faaliyetler ve ABD'de uygulanan Let's Move konulu kampanya faaliyetleri halkla ilişkiler perspektifinden incelenmiştir.

Halkla İlişkiler ve Kampanya Süreci

"Halkla ilişkiler deyiminin ilk kez ABD Başkanı Thomas Jefferson'un 1807 yılında Kongreye gönderdiği bir mesajda kullanıldığı çeşitli kaynaklarda ifade edilmiş ve genel kabul görmüş bir durumdur. Bununla birlikte halkla ilişkilerin gelişimine ilişkin olayları Kazancı kitabında şu başlıklarla ifade etmiştir: a. İdeolojik devlet faaliyetinin önem kazanması b. Yönetsel etkinliği artırma zorunluluğu c. Yönetimin karmaşıklaşması d. Halkla güvene dayalı ilişkiler koyma zorunluluğu e. Özel kesimde rekabetin etkisi" (Kazancı, 2007, ss. 16-36). Her ülkenin kendi dinamikleri olmakla beraber Kazancı'nın yukarıda bahsettiği hususlar birçok ülkede halkla ilişkilerin öneminin anlaşılmasına sebep olan olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Literatürde halkla ilişkilerle alakalı birçok tanım yapılmaktadır. Ayrıca halkla ilişkilerin tam olarak ne olduğu ile alakalı da tartışmaların varlığı göz ardı edilmemelidir. Kimileri için halkla ilişkiler bir bilim dalı iken kimileri için ise halkla ilişkiler bir sanattır. Ayrıca halkla ilişkiler bazı benzer alanlarla da zaman zaman ortak çalışma yapması zaman zaman ise aynı araçları kullanması sebebi ile birbirine karıştırılmaktadır. Halkla ilişkilerle birbirine karıştırılan bu alanlara reklam, propaganda ve pazarlama verilebilecek temel örneklerdendir. Ancak artık literatürde bu karışıklığın önüne geçecek tanımlamalar yapılmıştır. Halkla ilişkilerin bilim mi sanat mı meslek mi olduğu ve karıştırıldığı alanlara çok fazla girmeden kısaca halkla ilişkilerle alakalı birkaç tanımı burada paylaşmanın konu bütünlüğü açısından faydalı olacağına inanıyoruz.

"Halk ve ilişki kavramlarına yüklenen anlam halkla ilişkiler kavramıyla ne kastedildiğini genel hatlarıyla ortaya koymaktadır. Ancak bu yol halkla ilişkileri net bir biçimde betimlemek için pek de yeterli değildir. Bu bağlamda gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde halkla ilişkiler teorisyenleri tarafından halkla ilişkiler tanımları verilmeye çalışılmıştır" (Arklan, 2011, s. 43). "Halkla İlişkiler konusunda uluslararası çatı örgütlerinden IPRA (The International Public Relations Association) şu şekilde bir tanım söylemiştir: "IPRA, yaşadığımız zamana uygun yeni bir PR tanımı oluşturmuştur. Tanım şu şekildedir: Halkla ilişkiler, güvenilir ve etik iletişim yöntemleri aracılığıyla bilgilerin sağlanmasına dayalı olarak kuruluşlar ve kamuları

KAYNAKÇA

ABC News. (2012). First Lady Launches "Let's Move" Anniversary Tour.

Ahmed, R., & Bates, B. R. (2016). *Health Communication and Mass Media An Integrated Approach Policy and Practice*. Routledge.

Aktuğlu, I. (2013). Halkla İlişkiler Kampanyalarının Genel Çerçevesi. Içinde N. Başok (Ed.), *Halkla İlişkiler Kampanyaları* (ss. 277-297).

Arklan, Ü. (2011). Halkla İlişkiler: Kavram, Kapsam ve İlişkili Olduğu Alanlar. Içinde M. Işık & M. Akdağ (Ed.), *Dünden Bugüne Halkla İlişkiler* (ss. 13-49).

Backer, T. E., Rogers, E. M., & Sopory, P. (1992). *Designing Health Communication Campaigns: What Works?* Sage Publications.

Bozkanat, E. (2018). *Sağlık İletişiminde Kamu Segmentasyonu* (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Budak, G., & Budak, G. (2004). *Halkla İlişkiler Davranışsal Bir Yaklaşım* (4. bs). Barış Yayınları.

Demir, E. (2022). *Yabancı Uyruklu Öğrencilerin Sağlık İletişiminde Yaşadıkları Kültürlerarası İletişim Problemleri* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, M. (2021). *Sağlık İletişimi Kampanyalarının Davranış Değişikliği Oluşturmadaki Rolü: "Türkiye'de Son 5 Yılda Yapılmış Kampanyalar Üzerine Bir İnceleme* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi İletişim Bilimi ve İnternet Enstitüsü.

Erdoğan, İ. (2006). *Teori ve Pratikte Halkla İlişkiler*. Ankara: Erk.

Freimuth, V. S., & Quinn, S. C. (2004). The Contributions of Health Communication to Eliminating Health Disparities. *American Journal of Public Health*, *94*, 2053-2055.

Goldstein, S., MacDonald, N. E., & Guirguis, S. (2015). Health communication and vaccine hesitancy. *Vaccine*, *33*, 4212-4214.

Gürgen, H. (2006). Halkla İlişkilerde Ortam ve Araçları. Içinde H. Gürgen (Ed.), *Halkla İlişkiler* (ss. 161-187). Anadolu Üniversitesi.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2023a). Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Haberler.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2023b). Obezite Nedir.

Hornik, R. C. (2002). *Public Health Communicaiton Evidence for Behaviour Change*. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

IPRA. (2023). IPRA: A new definition of public relations.

Ishikawa, H., & Kiuchi, T. (2010). Health literacy and health communication. *BioPsychoSocial Medicine*, *4*(18), 1-5.

Institute of Medicine Staff. (2002). *Speaking of Health:Assesing Health Communication Strategies for Diverse Populations*. National Academies Pres.

Kazancı, M. (2007). *Kamuda ve Özel Kesimde Halkla İlişkiler* (7. bs). Turhan Kitabevi.

Koçak, A., & Bulduklu, Y. (2010). Sağlık İletişimi: Yaşlıların Televizyonda Yayınlanan Sağlık Programlarını İzleme Motivasyonları. *Selçuk İletişim*, *6*(3), 5-17.

Kreps, G. L., Bonaguro, E. W., & Query, J. L. (1998). The History and Development of the Field of Health Communication. Içinde L. D. Jackson & B. K. Duffy (Ed.), *Health Communication Research: Guide to Developments and Directions* (ss. 1-15).

Kumar Vemula, R., & Gavaravarapu, S. M. (2016). *Health Communication in the Changing Media Landscape Perspectives from Developing Countries Global Transformations in Media and Communication Research* (R. Kumar Vemula & S. M. Gavaravarapu, Ed.). Palgrave Macmillan. Geliş tarihi gönderen http://iamcr.org/

Let's Move Web Site. (2023). Let's Move.

Narcı, M., & Konuk Kandemir, N. (2021). Sağlık İletişiminde Değişim ve Yeni Yönelimler. *Communication and Technology Congress* , 853-858. Istanbul Aydin University. https://doi.org/10.17932/ctc.2021/ctc21.083

National Cancer Institute. (2004). *Making Health Communication Programs Work: A Planners Guide*.

Okay, A. (2014). *Sağlık İletişimi* (İkinci Baskı). Derin Yayınları.

Okay, A., & Okay, A. (2014). *Halkla İlişkiler Kavram Strateji ve Uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları.

Orhan, M. (2022). *Sağlık İletişimi Aracı olarak Kamu Spotları: Corona Virüs Temalı Kamu Spotları Üzerine Bir Araştırma* (Yüksek Lisans). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, G. (2022). *Sağlık İletişimi Bağlamında Kamu Spotları Analizi* (Yüksek Lisans). Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Peltekoğlu, F. B. (2001). *Halkla İlişkiler Nedir*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Rice, R. E., & Katz, J. E. (2001). *Teh Internet and Health Communication Expeeiences and Expectations*. Sage Publications.

Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı. (2023). Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Daire Başkanlığı Görev Tanımı.

Schiavo, R. (2014). *Health Communication From Tehory to Practice* (Second Edition). Jossey-Bass.

Sezgin, D. (2010). *Sağlık İletişimi Paradigmaları ve Türkiye: Medyada Sağlık Haberlerinin Analizi* (Doctoral Thesis). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü.

Sharif, S. K., & Kimani, F. M. (2009). *Reproductive Health Communication Strategy 2010–2012*.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2013). *Türkiye Sağlıklı Beslenme ve Hareketli Hayat Programı*. Ankara.

T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. (2019). *Yetişkin ve Çocukluk Çağı Obezitesinin Önlenmesi ve Fiziksel Aktivite Eylem Planı* .

Theaker, A. (2006). *Halkla İlişkilerin El Kitabı*. MediaCat Kitapları.

Thomas, K. T. (2006). *Health Communication*. Springer Science+Business Media Inc.

Thompson, T. L., Parrott, R., & Nussbaum, J. F. (2011). *The Routledge Handbook of Health Communication* (Second Edition). Taylor and Francis.

Viswanath, K. (2008). Health Communication. Içinde *The International Encyclopedia of Communication* (ss. 1-16).

Wilcox, D. L., Cameron, G. T., Ault, P. H., & Agee, W. K. (2003). *Public relations strategies and tactics*. Alynn and Bacon.

World Health Organization. (1997). *Communicating Family Planning Reproductive Health Key Messages for Communicators*.

Current Research in Sports

Sporda Güncel Araştırmalar

March / Mart 2023

Editors / Editörler

Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Gökmen KILINÇARSLAN
Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Erdil DURUKAN
Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Mehmet ILKIM

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Gökmen KILINÇARSLAN
Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Erdil DURUKAN
Assoc. Prof. Dr. / Doç. Dr. Mehmet ILKIM

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-702-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin
almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way
without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Chapter / Bölüm 1

RAGBİ SPORCULARININ SPORDA MÜCADELE VE ENDİŞE DURUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Osman GIDIK, Onur ŞİPAL 1

Chapter / Bölüm 2

TÜRKİYE'DE BASKETBOL ALTYAPI TAKIMLARININ DURUMUNUN BELİRLENMESİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDEKİ SİSTEM İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Benil KISTAK ALTAN, Ayça KAYA, Ege UZER, Aysel PEHLİVAN.... 21

Chapter / Bölüm 3

YAŞLILIK VE EGZERSİZ

Fatmanur ER 41

Chapter / Bölüm 4

TERAPÖTİK REKREASYON KAPSAMINDA MÜZİK TERAPİSİ

Merve Ceylan..... 59

Chapter / Bölüm 5

KADIN PERFORMANS SPORCULARINDA BESLENME VE ANTRENMAN

Yunus CAFEROĞLU, M. Fatih BİLİCİ..... 73

Chapter / Bölüm 6

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN REKREASYON FARKINDALIKLARI İLE FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Batıkan KARAVELİOĞLU, Bekir Barış CİHAN..... 87

Chapter / Bölüm 7
SPORTİF PERFORMANS VE BESLENME
Ercan TİZAR*..... *113

Chapter / Bölüm 8
SPOR YÖNETİMİNDE LİDERLİK
Sermin AĞRALI ERMİŞ*..... *123

Chapter / Bölüm 9
CİRİT SPORCULARININ MÜSABAKA KAYGILARININ İNCELENMESİ (BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ)
Osman GIDIK, Hüsniye ÇELİK*..... *137

Chapter / Bölüm 10
SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SPORA ÖZGÜ BAŞARI MOTİVASYONU VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ
Mehmet YILDIRIM, Fatma Şeyda YAZAN, Serap KIZILAY*..... *159

Chapter / Bölüm 11
ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY
Bekir Erhan ORHAN*..... *185

Chapter / Bölüm 1

RAGBİ SPORCULARININ SPORDA MÜCADELE VE ENDİŞE DURUMLARININ FARKLI DEĞİŞKENLER BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Osman GIDIK[1]*, Onur ŞİPAL[2]

1 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0003-0811-9324
2 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0002-4064-6813

Giriş

Dünya çapında iki yüz yıllık geçmişi olan Ragbi sporu, İngiltere'nin West Midlands Bölgesinde Warwickshire'de bir kasabanın ismidir (Anonim, 2019a). Kasabada bulunan Ragbi Okulu bu sporun doğum yeridir. Bu okulda ilk maç top ile birlikte ve sınırsız oyuncu sayısı ile oynanmıştır. William Webb Ellis isimli sporcu tarafından 1823 yılında topun kurallara aykırı kullanılması ile ragbi sporu müsabaka haline getirilmiş ve 1820-1830 yılları arasında yeni hareketler eklenerek kuralları oluşturulmuştur (Anonim, 2019b). Rekreaktif etkinlik olarak ortaya çıkan ragbi sporu; Birleşik Krallık ülkelerinde benimsenmeye başlayıp, o günlerden günümüze kadar gelmiş ve dünyanın 107 ülkesinde de yaygın olarak oynanmaya başlandığı bilinmektedir. Ülkemiz, 1800'lü yıllarda başta İngiltere ve Birleşik Krallıklarda sistemli ve kurallı olarak oynanan ragbi sporunu Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde bulunan esirler sayesinde tanımıştır. Birleşik krallıkta büyük kitlelere yayılarak oynanmasına rağmen ülkemizde ragbi sporu; 2000'li yıllara kadar çok gelişim göstermemekle birlikte son zamanlarda üniversite ligleri ile birlikte tanınırlığını önemli ölçüde arttırmıştır.

Ragbi; iki devre halinde 40 dakikadan oynanan ileriye doğru pas vermenin doğrudan yasak olduğu, topun eller ve ayaklarla kontrol edildiği ve top el ile rakibin kale çizgisinin arkasına taşınmasını hedefleyen bir takım sporu olup, 7, 13 ve 15 sporcudan oluşan farklı ragbi türlerinin de olduğu bilinmektedir. Ragbi sporu, güç ve çevikliğin yanında cesaretinde ön planda olduğu spor dalıdır (Şahin, 2006). Spor branşları içerisinde ragbi sporunu diğer branşlardan ayıran en önemli özelliği saygılı ve centilmence oynanmasıdır. Maç boyunca fiziksel olarak rakibine üstünlük sağlamak isteyen takımların maç boyunca mücadele ve endişelerine rağmen maçı dostça bitirmeleri de bu sporun en önemli farklılıklarından birisidir (Anonim, 2019a).

Sporun insanlar üzerinde birçok fiziksel ve psikolojik faydası bulunurken, özellikle sporcular rekabet, stres, tehdit gibi psikolojik durumlarla sıklıkla karşılaşılmaktadır (Kumar ve ark., 2017; Singh, & Parmar, 2015). Bazı insanlar için motive edilmiş performans durumu bir meydan okuma olarak görülürken, başkaları için bir tehdit olarak görülebilir (Meijen ve ark., 2013).

Araştırmanın amacı; ragbi sporcularının sporda mücadele ve endişe durumlarının farklı değişkenler bakımından incelenmesidir. Ülkemizde ragbi sporu ile ilgili literatür incelendiğinde, bu spor dalı ile ilgili yapılan çalışmaların çok az olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle bu araştırmanın bu spor ile ilgili yapılacak çalışmalara destek olacağı ve ülkemizdeki gelişim ve değişim sürecine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adatepe, E., Kul, M., Şipal, O., Adatepe, S., Şipal, Ö., & Demirezen A. E. (2021). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin hedonik tüketim davranışlarının incelenmesi: Bayburt Besyo Örneği. s-51-66. Gece Kitaplığı. Ankara.

Adatepe, E., & Gıdık, O. (2022). Gençler kategorisi kriket sporcularının spora bağlılık düzeylerinin incelenmesi. Her Yönüyle Spor Araştırmaları III. s-175-189. Akademisyen Kitapevi. Ankara.

Adatepe, E., & Çelik, H. (2022). Amatör futbolcuların sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlarının incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi 2022, Cilt 5, Özel Sayı 1.

Ağırbaş, Ö., Koç, Y., Ağgön, E., Gün, A., Tatlısu, B., & Çakmak Yıldızhan, Y. (2019). Lise öğrencilerinin egzersiz bağımlılık durumlarına göre fiziksel aktivite düzeylerinin incelenmesi (Erzincan Örneği). Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 21(2).

Akyürek, D., Acet, M. & Ekizoğlu, Ö. (2022). Investigation of the level of participation ınınternational sports activities according tosome variables of ındividuals taking a role in non-governmental organizations, AnatoliaSport Research, 3(3): 28-42.

Anonim, (2019a). Rugby on city population. http://www.rugbyfootballhistory.com. Erişim tarihi: 09.11.2019.

Anonim, (2019b). Rugby World Cup History. www.rugbyfootballhistory.com. Erişim tarihi: 11.11.2019.

Aras, L., & Asma, M. B. (2020). Farklı türdeki ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumlarının incelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5(1), 27-39.

Bacak, İ. (2022). Eskrim Sporu Yapan Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Karakter Yapıları ile Zihinsel Dayanıklılıkları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Ceyhan, M. A., & Çakır, Z. (2021). Examination of Fear of Missing Out (FOMO) States of Students Who Study at the School of Physical Education and Sports in Terms of Some Variables. (December 18, 2021). Education Quarterly Reviews, Vol.4 No.4

Ceyhan, M. A., Çakır, Z. & Gönen, M. (2021). Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanım amaçlarının incelenmesi. Aralık. s.77-93. Gece Kitaplığı. Ankara.

Costa, S., Cuzzocrea, F., Hausenblas, H. A., Larcan R., & Oliva, P. (2012). Psychometric examination and factorial validity of the Exercise Dependence Scale-Revised in Italian exercisers. J Behav Addict, 1(4):186-190.

Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı. Sakarya Yayıncılık, Güncellenmiş 9. Baskı, Sakarya.

Çakır, Z., & Ceyhan, M. A. (2021). An Investigation of the Handball Attitudes of Secondary School Students in Terms of Some Variables. In: Education Quarterly Reviews, Vol.4, No.4, 397-405.

Çakır, Z., Gönen, M., & Ceyhan, M. A. (2022). Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin metaverse farkındalıklarının incelenmesi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 17(2), 406-418.

Çelik, H., Demirel, N., Şam, T. H. (2021). Relationship Between Anxiety Levels and Exercise Addiction of Higher School Students Studying in the Field of Sports Sciences During Covid-19 Pandemic Process. Pakistan Journal of Medical and Health Sciences. 15(10):2994-2998.

Çelik, H., Tozoğlu, E., & Demirel, N. (2021). Pandemi Döneminde Üniversite Öğrencilerinin Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Covid 19 Sürecinin Sağlıklı Yaşam Boyutuna İlişkin Psikososyal Araştırmalar. Aralık. s.131-146. Gazi Kitapevi.

Çelik, H., Demirel, N., & Şam, C. T. (2021). Relationship Between Anxiety Levels and Exercise Addiction of Higher School Students Studying in the Field of Sports Sciences During Covid-19 Pandemic Process. P J M H S Vol. 15, No.10, Oct.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Hokey sporcularının liderlik öz-yeterlik durumlarının belirlenmesi. Sporda Güncel Araştırmalar. Haziran. 287-303. Gece Kitaplığı. Ankara.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Hokey A Milli kadın sporcularının mutluluk düzeylerinin farklı değişkenler bakımından incelenmesi. 1st International Conference on Scientific and Academic Research. December 10-13. Konya, Turkey.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Kriket sporcularının mutluluk düzeylerinin incelenmesi. Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler. Ekim. s.89-100. Gece Kitaplığı. Ankara.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Kriket Gençler Türkiye Birinciliği Şampiyonasına katılan sporcuların, kriket sporunu tercih etme nedenleri. Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar. Ekim. s.35-51. Serüven Yayınevi. Ankara.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2023). Hokey sporcularının besin takviyeleri inanç durumlarının farklı değişkenler bakımından incelenmesi. 1st International Conference on Frontiers in Academic Research. February 18-21, 2023, Konya, Turkey.

Dayı, F., Esmer, Y., & Kukuş, B. A. (2019). An ınvestigation of financial management behaviors of managers: Example of KOSGEB. İşletme Araştırmaları Dergisi. 11(1), 468-477.

Duman, A., & Öktem T. (2021). Öğretmenlerin spora yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Bayburt ili Örneği). Spor Bilimlerin-

de Araştırma ve Değerlendirmeler – III. Aralık. s. 113-128. Gece Kitaplığı. Ankara.

Ekizoğlu, Ö. & Akyüz, M. S. (2022). Türk futbolunda seyircilerin video yardımcı hakem (VAR) uygulamasına bakış açılarının incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6. Akademik Spor Araştırmaları Kongresi Özel Sayısı, 622-635.

Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,11-14.

Erdoğan Tarakçı, İ., & Göktaş B., (2019). The impact of work-family conflict on hedonic consumption: A Survey on Industrial Workers, Journal of Business Research-Turk, 11 (3), 2216-2230.

Erdoğan Tarakçı, İ., & Baş, M. (2019). Pazarlama iletişiminde sosyal medya kullanımı: amaçlar ve motivasyonlar. Euroasia Journal Of Social Sciences & Humanities Internetional Indexed & Refereed. s.167-179. ISSN: 2651-5261.

Ekizoğlu, Ö., & Hasırcı, S. (2022). Amatör sporcuların batıl inançlarının özgüvene etkisi. Spor Bilimlerinde Uluslararası Araştırmalar. Aralık. s. 87-102. Gece Kitaplığı. Ankara.

Ekizoğlu, Ö., & Oruç, G. (2022). Determınatıon Of The Sports Products Consumer Profıles Of The Turkısh Armed Forces Personnel. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 1582–1591.

Ekizoğlu, Ö. (2023). Examınatıon of amateur football players'football attıtude and ınjury concerns ın sports. European Journal of Physical Education and Sport Science. Volume 9, Issue 4.

Erbaş, Ü. (2022). Mücadele sporcularının zihinsel dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi, International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 13(48), 638-655.

Esmer, Y., & Gıdık, B. (2020). Organik Tarım Öğrencilerinin Tarımsal Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. Tarım Ekonomisi Dergisi. Cilt: 26. Sayı: 2. Sayfa: 147-156.

Evli, F., Gıdık, O., & Cerit, E. (2020). Anxiety levels of footballers in regional amateur and professional leagues during pandemic process. Ambient Science, 2020: Vol. 07(Sp1); 81-85.

Gıdık, O., Kul, M., Elbir, T., & Gıdık, B. (2022). Hokey Milli takım aday kadrosunda bulunan U14-U16 sporcularının ve antrenörlerinin organik gıda tüketim algı düzeyleri. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1): 69-92.

Gıdık, O., & Kul, M. (2022). Ragbi A Milli takımındaki sporcuların mücadele sporlarına ilişkin tutumlarının incelenmesi. 1st International Conference on Scientific and AcademicResearch. December 10-13. Konya, Turkey.

Gıdık, O., & Kul, M. (2022). Türkiye Milli Hokey takımı aday kadrosunda bulunan U14-U16 sporcularının ve antrenörlerin Kovid-19 korku düzeyleri.

Sporda Güncel Araştırmalar. Mart. s.275-296. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., & Çelik, H. (2022). A Milli kadın hokey takımı sporcularının, hokey sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. 1st International Conference on Scientific and AcademicResearch. December 10-13. Konya, Turkey.

Gıdık, O., Kul, M., & Çelik, H. (2022). Dünya kupası ön eleme maçları oynayan, Türkiye Futsal A Milli takımı sporcularının, Kovid-19 Korku düzeylerinin incelenmesi. Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler. Ekim. s.101-118. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., Kul, M., & Adatepe, E. (2022). Dünya Kupası ön eleme maçları oynayan, Türkiye Futsal A Milli takımı sporcularının, futsal sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar. Ekim. s.159-173. Serüven Yayınevi. Ankara.

Gıdık, O., Çelik, H., & Kul, M. (2022). 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Türkiye Şampiyonasına katılan U-15 kız ve erkek Hokey5s sporcularının Kovid-19 korku düzeyleri. Sporda Güncel Araştırmalar. Haziran. s. 167-183. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., Çelik, H., & Adatepe, E. (2022). 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Türkiye Şampiyonasına katılan U-15 kız ve erkek hokey5s sporcularının organik gıda tüketim algı düzeylerinin incelenmesi. Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar. Ekim. s. 73-97. Serüven Yayınevi. Ankara.

Gıdık, O., & Çelik, H. (2023). Hokey A Milli Takım sporcularının spora bağlılık düzeylerinin farklı değişkenler bakımından incelenmesi. 1st International Conference on Frontiers in Academic Research. February 18-21, 2023, Konya, Turkey.

Gıdık, O., & Kul, M. (2023). U-15 kız ve erkek hokey5s sporcularının hokey sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1): 24-40.

Göktaş, B., & Gıdık, B. (2019). "Consumption of Medicinal and Aromatic Plants Collected from Nature in Bayburt", Vol:2, Issue:6; pp:303-311.

Göktaş, B., & Erdoğan Tarakçı, İ. (2020). Marka evangelizminin satın alma bağımlılığı, satın alma niyeti ve tavsiyede bulunmaüzerindeki etkisi: Taraftar Ürünleri Örneği, İşletme Araştırmaları Dergisi, 12 (1), 126-145.

Gönen, M., & Öktem, T. (2022). The Relationship Between Trait Anxiety Levels And Future Expectations Of YoungIndividuals.Int. J. Life Sci. Pharma Res.12(1), L194-199.

Gülbahçe, Ö., Tatlısu, B. Gülbahçe, A., & Dursun M. (2017). Analysis of Peer Support Levels for Disabled Individuals withDemographic and Sports-Related Variables. Journal of Education and Practice. Vol.8, No.29.

Gürbüz, B., Akoğlu, H. E., Öncü, E. & Özbek, O. (2021). Adaptation of the Challenge and Threat in Sport Scale into Turkish: A validity and reliability testing study. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(3), 417-430. doi:10.33468/sbsebd.254.

İmamlı, H., & Ünver, G. (2018). Spor Karakterinin Demografik Nitelikler Açısından İncelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 1 (1), 36-49.

Karaman, E., & Ekizoğlu, Ö. (2022). Spor fitness merkezi üyelerinin hizmet kalite algısı ile Covıd-19'a yakalanma kaygısının değerlendirilmesi. Multidisipliner Yaklaşımla Güncel Spor Araştırmaları I. Ekim. s. 141-158. Gazi Kitabevi. Ankara.

Karasar, N. (2007). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kul, M., Şipal, O., Aksoy, Ö. F. & Boz, E. (2020). Sporcu algılarına göre halter antrenörlerinin etik liderlik davranışlarının incelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(2), 247-256.

Kul, M., Aksoy, Ö. F. & Boz, E. (2020). Halter antrenörlerinin etik liderlik davranışlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. Bilimsel Araştırma ve Proje Geliştirme Derneği Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Öğrenci Kongresi. Bildiri Özet Kitabı 16 Mayıs. İstanbul.

Kul, M., Şipal, O., Ceylan, R., Aksoy, Ö. F., & Akova, A. (2020). Temel Halter eğitimi alan üniversite öğrencilerinin fiziksel parametre değişimlerinin incelenmesi, Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 22(4).

Kul, M., & Gıdık, O. (2021). Covid-19 sürecinde amatör lig futbolcu ve antrenörlerinin sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi: Çanakkale ili örneği. Gece Kitaplığı. Ankara.

Kul, M., Ceyhan, M. A., Adatepe, E., Şipal, O., Aksoy, Ö. F., & Boz, E. (2021), An ınvestigation of high school students' continuous anxiety towards physical education and sports course. In: Education Quarterly Reviews, Vol.4 Special Issue 1: Primary and Secondary Education, 449-456.

Kul, M., Gıdık, B., Gıdık, O., Şipal, O., & Şipal. Ö. (2021). Organic food nutrition knowledge level of Olympic Boxers in Turkey. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi; 4(3): 250-260.

Kul, M., Gıdık, O., Çelik. H., & Gıdık, B. (2022). Yüzme Sporu Yapan Bireylerin ve Sporcuların Organik Gıdalara Yönelik Algı ve Tutum Düzeylerinin Belirlenmesi (Bayburt ili Örneği). Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi. Cilt 2, Sayı 2, 155-173.

Kumar, V., Singh, A., Sandhu, J. S., Gupta, N., & Pandey, R. M. (2017). Comparative study of sports competition anxiety among contact and non-contact sports persons. International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education, 2(2), 77-79.

Meijen, C., Jones, M. V., McCarthy, P. J., Sheffield, D., & Allen, M. S. (2013). Cognitive and affective components of challenge and threat states. Journal of Sports Sciences, 31(8), 847–855. Doi: 10.1080/02640414.2012.753157.

Öktem, T. (2020). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin spor gi-

yim ürünlerine yönelik tüketici karar verme tarzlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Haziran. s. 297-312. Gece Kitaplığı. Ankara.

Öktem, T. (2020). Investigation of physical education and sports students' attitudes towards E-learning. Journal of Education and Learning 9(4):49.

Öktem, T., & Kul, M. (2020). Investigation of perceptions concerning leadership roles of physical education and sport teachers. Journal of Education and Learning 9(5):277.

Öktem, T., & Kul, M. (2020). Examining the relationship between self-efficacy and aggression levels of students interested in weightlifting sports. African Educational Research Journal. Vol. 8(4), pp. 681-688, October.

Öktem, T., Şipal, O., Kul, M., & Dilek, A. N. (2020). Olimpiyat oyunlarına katılmaya aday boksörlerin Covıd-19 kaygı düzeylerinin incelenmesi. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7(62), 3620-3627.

Özbek, A., & Esmer, Y. (2020). Türk tekstil ve giyim sektörünün geleceği: Tekstil Mühendisliği Öğrencilerinin Düşünceleri. s. 40-55. Haziran. Ekin Yayınevi. Bursa.

Singh, A., & Parmar, D. S. (2015). A comparative study of competitive anxiety between basketball and volleyball players. International Research Journal of Management, IT and Social Sciences, 2(1), 1-4.

Şahin, M. (2006). Beden Eğitimi ve Spor Sözlüğü. Morpa Kültür Yayınları.

Şipal, O., Kul, M., Ceyhan, M. A., Dilek, A. N., & Aksoy, Ö. F. (2020). Sporcu algılarına göre boks antrenörlerinin etik dışı davranışlarının incelenmesi. s-29-42. Gece Kitaplığı. Ankara.

Tatlısu, B., & Bayraktar, G. (2020). Beden eğitimi ve spor lisans öğrencilerine göre "sporda hoşgörü" kavramı (Bayburt Üniversitesi Örneği), Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 22(1).

Tatlısu, B., Turan, M., & Tatlısu, T. (2020). Üniversitesi öğrencilerinin yaşam anlamı düzeylerinin spor ve farklı değişkenlere göre incelenmesi. Anatolia Sport Research, 1(1): 37-48.

Tatlısu, B., Ozan, M., Uçan, İ., & Kan, E. (2022). Elit boksörlerde farklı değişkenlerin atletik zihinsel enerji düzeylerine etkisinin incelenmesi, Anatolia Sport Research, 3(1):1-13.

Tatlısu, B., & Seçkin Ağırbaş, İ. (2022). Üniversite öğrencilerinde spor ve farklı değişkenlerin başarı yönelimleri ve kariyer kararlarına etkisi. Multidisipliner Yaklaşımla Spor Bilimlerinde Bilimsel Araştırmalar. s.83-103. Akademisyen Kitapevi. Ankara.

Temür, H. B., & Üçüncü M. (2022). Yüzme sporu yapan bireylerin, yüzme sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi (Bayburt ili Örneği). Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler. Aralık. s. 173-184. Gece Kitaplığı. Ankara.

Tozoğlu, E., Bayraktar, G., Aka, S. T., & Tatlısu, B. (2014). Studyıng the effects of

sportıng habıts on the self-esteem of dısabled ındıvıduals. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(2), 233-241.

Tozoğlu, B., Polat, Ş., Çelik, H., & Mazlumoglu, B. (2022). Examination of Obesity Awareness Levels of University Students in Terms of Different Variables. Journal of Health and Medical Sciences, 5(2), 133-142.

Turan, M., & Tatlısu, B. (2021). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi (Bayburt Üniversitesi Örneği). Şubat. Spor Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler. s.187-202. Gece Kitaplığı. Ankara.

Turan, M., & Tatlısu, B. (2021). Bayburt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin sportif uygulamalarda müziğin etkisi algılarının incelenemesi. Karadeniz Zirvesi 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 19-21 Şubat. Rize.

Turan, M., & Tatlısu, B. (2022). Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü personellerinin yöneticilerinin meritokrasi (liyakat) algısının işten ayrılma niyeti üzerine etkisinin incelenmesi. Her Yönüyle Spor Araştırmaları II. s.117-129. Akademisyen Kitapevi. Ankara.

Türker, Ü., & Kul, M. (2020). Huzurevinde yaşayan yaşlılarda egzersiz ve fiziksel aktivitelerin yaşam doyum düzeylerine etkisi. Spor Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar-2. Haziran. s. 211-221. Gece Kitaplığı. Ankara.

Uçar, M., & Kaplan T. (2020). Konya amatör lig futbolcularında zihinsel dayanıklılığın incelenmesi. Ömer Halis Demir Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14 (2), 145-157.

Yazıcı, F. Ö. (2021). Sporcu karakterinin sportmenlik davranışları rekabetçi agresiflik ve öfke ile ilişkisi. (Doktora Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.

Yetim, E., & Ekizoğlu, Ö. (2022). Uygulamalı Bilimler alanındaki öğretmenlerinin mesleki alanlarına ve serbest zamanlarını değerlendirmesine göre Covid-19 ile ilişkili psikolojik sıkıntı düzeylerinin incelenmesi. Spor ve İletişim Bilimlerinde Güncel Araştırmalar. Aralık. s. 23-34. Gazi Kitabevi. Ankara.

Yıldız, A. (2015). Ebeveynlerin Çocuklarının Beden Eğitimi ve spor dersine katılımına yönelik tutumlarının incelenmesi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yıldız, Y. (2019). Bireysel ve Takım Sporcularının Sportif Karakterlerinin ve Zekâ Boyutlarının Sportif Başarı Motivasyonları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. (Doktora Tezi). Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Yıldız, Y., & Özmaden, M. (2019). Spor Yapan Üniversite Öğrencilerinin Sportif Karakter Durumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. Journal of Human Sciences, 16 (4), 1197-1206.

Chapter / Bölüm 2

TÜRKİYE'DE BASKETBOL ALTYAPI TAKIMLARININ DURUMUNUN BELİRLENMESİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ'NDEKİ SİSTEM İLE KARŞILAŞTIRILMASI

Benil KISTAK ALTAN[1], Ayça KAYA[2], Ege UZER[3], Aysel PEHLİVAN[4]

1 Öğr. Gör. – Haliç Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, benilkistak@halic.edu.tr , ORCID: 0000-0002-5868-6856

2 Dr. Öğr. Üyesi - Haliç Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, aycabagmenkaya@halic.edu.tr , ORCID: 0000-0001-7510-7708

3 Lisans Mezun - Haliç Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, egeuzer@ogr.halic.edu.tr , ORCID: 0000-0003-0240-1628

4 Prof. Dr. - Haliç Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ayselpehlivan@halic.edu.tr , ORCID: 0000-0003-4130-9672

GİRİŞ

Dünyada popüler spor dallarından biri olan basketbol; kendine özgü teknik temellerden oluşan ve iki takımla oynanan bir takım sporudur. Basketbolda amaç rakibin sayı atmasını engellemek ve rakibin potasına sayı atmaktır (Yamaner, 2001, s. 193-196). Basketbolda oyunu öğrenme süreci 5-6 yıl olarak kabul edilmektedir (Şen, 2000, s. 41). Basketbolun ortaya çıkmasını ve yaygınlaşmasını sağlayan ülke Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olarak kabul edilse de basketbolun mucidi olarak bilinen Dr. James Naismith aslen Kanadalıdır (Kara, Pehlivan, Tiryaki ve Bayhan, 2017, s. 218-219).

Yetenekli gençlerin okul durumları ve eğitim süreçleri de gözetilerek ülkenin önde gelen büyük kulüplerinin altyapılarında yetiştirilmeleri ve karşılıksız ekipman, tesis kullanımıyla desteklenmeleri ile profesyonel Türk basketboluna birçok yetenekli ve kaliteli basketbol oyuncusu kazandırılmıştır (Granit, 2019, s. 330-333). Günümüzde Türk basketbolunda; ortaokul, lise ve üniversite ligleri mevcudiyetini korusa da eski değerini ve olması gereken konumunu kaybetmiştir. 18 yaş ve altı basketbol oyuncularının çok büyük çoğunluğu ise spor okulları adı verilen kurumların bünyesinde basketbol öğrenimlerini ve gelişimlerini sürdürmektedir. 18 yaş ve altı özel veya federasyona bağlı basketbol liglerinde yetişen basketbol oyuncularının büyük çoğunluğu gelecekte, profesyonel basketbol seviyesindeki A Takımlarda oynayamamakta ve basketbolu bırakmaktadır (Sunay, 2000, s. 64-66; Hürriyet, 2004; Granit, 2019, s. 330-333; Ayas ve Biçer, 2021, s. 225-226).

Yenal (2004) köşe yazısında Türk basketbolunun sorunlarından bahsetmiş ve ülkemizdeki basketbol anlayışına geniş açıdan bakılması gerektiğini, o zamanlardaki maçların kalitesinin düşüklüğünü ve yazılı/görsel basında basketbol haberlerinin azlığını dile getirmiştir (Yenal, 2004). 2009 yılında yapılan çalışmada ise ülkemizde bu sporun geliştiği fakat hala ABD ile karşılaştırıldığında farklılıkların teknik ve taktiksel açıdan var olduğu belirtilirken doğru sistem içerisinde bilgilerin doğru yöntemlerle kullanılması gerekliliği de vurgulanmıştır (Sevim ve Suveren, 2009, s. 39-40). Bunun yanı sıra, ülkemizde çocuklarını basketbol sporuna yönlendiren velilerin nedenleri arasında çocuklarının ileriki yaşamlarında maddi anlamda kazanç elde edeceği düşüncesinin olmadığı vurgulanırken; velilerin bu yönlendirmedeki amaçları, bu sporun çocuklarının bedenen, ruhen ve zihnen gelişimlerine katkı sağlamasıdır (Öztürk, Akın ve Damar, 2016, s. 10-11).

Amerikan lise ve kolejlerinde eğitim ile ilgili sorumlulukların yanında sporun organizasyonu ile birlikte öğrencilere sportif aktivitelere katılım fırsatları da sunulmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren liseler arasında ve kolejler arasında başlayan spor yarışmaları tüm hızıyla

KAYNAKÇA

Ateş, C., Yıldız, Y. ve Yıldız, K. (2018). Profesyonel basketbol ve voleybolcuların antrenör iletişim beceri düzeyleri algısı ve sporcuların kaygı düzeylerinin araştırılması. *Erciyes İletişim Dergisi, 5*(3), 40-52.

Ayas, H. ve Biçer, T. (2021). Geçmişte lisanslı basketbol oynayan bireylerin hedef yönelimleri ve sporu sürdürme biçimleri ilişkisinin incelenmesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1), 220-229.

Ayyıldız, E. (2018). Amerika Basketbol Ligi (NBA) maç sonuçlarının yapay sinir ağları ile tahmini. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 3*(1), 40-53.

Başer, T. (2009). *Türkiye basketbol erkekler 1. Ligi'nde (Beko basketbol ligi) görev yapan antrenörlerin algılanan liderlik özellikleri ile gerçekte var olan liderlik özelliklerinin incelenmesi ve yeni bir model önerisi* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Benoot, C., Hannes, K. ve Bilsen, J. (2016). The use of purposeful sampling in a qualitative evidence synthesis: A worked example on sexual adjustment to a cancer trajectory. *BMC Medical Research Methodology*, *16*(1), 1-12.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (25. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Chepyator-Thomson, J., Turcott, R. ve Smith, M. L. (2016). Exploring migration patterns and university destination choices of international student-athletes in NCAA Division I men's basketball (2004-2014). *International Journal of Sport Management, 17*(4), 576-592.

Creswell, J.W. (2013). *Qualitative methods. In research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4. Baskı). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K. ve Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, *4*(1), 95-107.

DiFiori, J. P., Brenner, J. S., Comstock, D., Côté, J., Güllich, A., Hainline, B. ve Malina, R. (2017). Debunking early single sport specialisation and reshaping the youth sport experience: an NBA perspective. *British Journal of Sports Medicine, 51*(3), 142-143.

Fan, Y. W. ve Fan, X. (2014). Comparative analysis of the professional situations and system of television basketball commentator in China and America. *Advanced Materials Research*, 989, 5033-5036.

Granit, A. (2019). *Adanmak*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.

Hürriyet (2004). Basketbola Başlama Yaşı 7. 01.07.2021 tarihinde https://www.hurriyet.com.tr/basketbola-baslama-yasi-7-281269 adresinden alınmıştır.

Kara, O., Pehlivan, M., Tiryaki, K. ve Bayhan, M. A. (2017). Türkiye basketbol

liglerinin rekabet yapısı ve spor endüstrisi ile ilişkisi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *6*(6), 213-237.

Konter, E. (2007). Antrenörlerin ve sporcuların cinsiyetlerine göre liderlik gücü algıları. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 85-90.

Lee, J. ve McFarlin, J. (2015). A European solution to America's basketball problems: Reforming amateur basketball in the united states. *Harvard Journal of Sports & Entertainment Law, 6*, 96-158.

Levent, C. (2010). *İstanbul basketbol altyapı liglerinin işletmecilik boyutunda yönetimi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Lopez, K. A. ve Willis, D. G. (2004). Descritive versus interpretive phenomenology: Their contributions to nursing knowledge. *Qualitative Health Research, 14*(5), 726-735.

Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage

NCAA (2021). 03.06.2021 tarihinde https://www.ncaa.org/ adresinden alınmıştır.

NCAA, D1 (2021). 03.06.2021 tarihinde https://www.ncaa.org/d1 adresinden alınmıştır.

NCAA, D2 (2021). 05.06.2021 tarihinde https://www.ncaa.org/d2 adresinden alınmıştır.

NCAA, D3 (2021). 05.06.2021 tarihinde https://www.ncaa.org/d3 adresinden alınmıştır.

Ötkan, C. Ç. ve Çolakoğlu, T. (2017). NBA'de uygulanan Salary Cap sistemi ve Türkiye basketbol liglerine uyarlanabilirliği. *Journal of Human Sciences*, *14*(1), 963-975.

Özçakır, S. (2019). Geçmişten günümüze Amerikan okul sporları sisteminin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 17*(2), 13-23.

Öztürk, H., Akın, A. ve Damar, D. (2016). Velilerin çocuklarını basketbol okullarına gönderme sebeplerinde etkili olan nedenlerin tespiti. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 11*(1), 1-12.

Sarı, İ. ve Şahin, D. (2021). Sporcunun ailesi kene gibi zararlı mı kale gibi güvenli mi? Antrenörlerin sporcuların ailesine yönelik metaforik algıları. *Türkiye Klinikleri Spor Bilimleri Dergisi*, *13*(1), 110-23.

Selağzı, S. ve Çepikkurt, F. (2009). Antrenör ve sporcu iletişim düzeylerinin belirlenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *9*(1), 11-18.

Sevim, O. ve Suveren, S. (2009). Türk ve Amerikan basketbolcularının oyun anlayışına bir bakış. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergis*i, 11(1), 30-40.

Sunay, H. (2000). Türkiye'de sporun yaygınlaştırılması. *Milli Eğitim Dergisi*, 147, 64-66.

Suri, H. (2011). Purposeful sampling in qualitative research synthesis. *Qualitative Research Journal, 11*(2), 63-75.

Şahin, S., Kaya, B., Bastık, C. ve Donuk, B. (2011). Türkiye kadın basketbol takımlarındaki sporcu, antrenör ve yöneticilerinin iletişimsel yapısının incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13*(2), 30-41.

Şen, C. (2000). *Basketbol teknik.* Ankara: Bağırgan Yayınevi.

TBF (2020). 2019-2020 Sezonu Altyapı Faaliyetleri Şampiyona Sirküleri. 15.06.2021 tarihinde https://www.tbf.org.tr/haber/2019-2020-sezonu-altyapi-faaliyetleri-sirkuleri-yayinlandi adresinden alınmıştır.

Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, *24*(24), 543-559.

Varol, R. (2017). *Üniversite öğrencilerinin spora yönelik tutumları ve kadınların spor etkinliklerine katılımlarına dair görüşlerinin incelenmesi (Bartın Üniversitesi örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bartın.

Wimmer, R.D. ve Dominick, J.R. (2014). *Mass media research: An introduction* (10. Baskı). Wadsworth, Boston: Cengage Learning.

Yamaner, F. (2001). *Beden eğitimi ve sporda temel ilkeler.* Bursa: Ekin Kitabevi.

Yenal, M. (2004). Basketbolda Sorunlar ve Çözüm Önerileri. 15.06.2021 tarihinde NTV-MNSCB http://arsiv.ntv.com.tr/news/252135.asp#TO adresinden alınmıştır.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Chapter / Bölüm 3

YAŞLILIK VE EGZERSİZ

Fatmanur ER[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Antrenörlük Eğitimi Bölümü, fatmanur.er@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Dünya yaşlı nüfusu her geçen gün hızla artmaktadır. 2030 yılına kadar 65 yaş üstü yaşlı yetişkinlerin nüfusun %20'sini oluşturacağı (Nied ve Franklin, 2002) ve 2050 yılına kadar dünya çapında 60 yaş ve üstü insan sayısının %21,1 veya 2 milyar olacağı tahmin edilmektedir (Sander vd., 2015). Ülkemiz de dünyada yaşanan demografik sürece benzer şekilde hızla yaşlanmaktadır. Türkiye'de yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2019 yılında %9,1'e ulaşmıştır ve bu artışın hızla devam edeceği öngörülmektedir (TUİK, 2019)

Hızlı nüfus yaşlanmasıyla birlikte, fiziksel yeteneklerini yeniden kazanmak, sürdürmek veya geliştirmek için bilgi, tavsiye, destek veya tedavi arayan yaşlıların sayısı da hızla artmaktadır. Genç yetişkinlerle karşılaştırıldığında, 65 yaşın üzerindeki kişilerde osteoartrit, diyabet, depresyon, inme ve Parkinson hastalığı gibi kronik rahatsızlıkların insidansı daha yüksektir (WHO, 1996). 65-100 yaş arası bireylerin en az bir kronik rahatsızlığı vardır ve bu sayı ilerleyen yaşla birlikte artmaya devam etmektedir (Hoffman vd. 1996, Rice vd. 1996). Yaşlı insanlar, sadece nüfusa göre daha yüksek düzeyde engelliliğe sahip olmakla kalmazlar, sağlık hizmetlerinin yoğun kullanıcıları olarak tıbbi hizmetler üzerinde ciddi bir yük oluştururlar. (Hoffman vd.,1996; Hopman-Rock vd., 1997). Bu nedenle, yaşlı bakımı sektöründeki sağlık bakım maliyetlerinin önümüzdeki 50 yıl içinde önemli ölçüde artması beklenmektedir (Baum, 1998).

Yaşlanma sürecinde organizmada fizyolojik ve psikolojik birtakım gerilemeler görülür ve bu duruma bağlı olarak bireyin yaşam kalitesi düşer. Hareketsizlik, yaşlı insanların sağlığının önündeki en önemli engeldir. Hareketsizlik kondisyon kaybı, kilo alımı, kardiyovasküler hastalık, ileriki yaşamda osteoartrit ve depresyon ile ilişkilendirilebilir. Uzun süreli hareketsizlik ve yerleşik bir yaşam tarzı da bazı yaşlı bireylerde osteopeni ve sarkopeniye yatkınlık yaratabilir ve bu da sakatlığa katkıda bulunabilir (Morris ve Shoo, 2004).

Yaşlı insanlarda fiziksel aktivitenin azalmasının pek çok nedeni vardır. Bunlar içerisinde engellilik, zaman eksikliği, güven eksikliği, egzersiz yapma becerisi hakkındaki yanlış kanılar, egzersizin yararları ve ihtiyacı hakkında bilgi eksikliği öncelikli sırada gelir. (Smith ve diğerleri, 1999). Televizyon izlemek ve bilgisayar kullanmak gibi hareketsiz boş zaman etkinlikleri de son zamanlarda yaşlılarda artmıştır (McGinnis, 1995). Bu doğrultuda yaşlı yetişkinleri harekete geçirecek sağlığı geliştirici programların önemi artmaktadır. Çok sayıda çalışma terapötik egzersizler ve fiziksel aktivite gibi sağlığı geliştirme programlarının, yaşlı insanlarda birçok hastalığın başlangıcının, ilerleme hızının ve ciddiyetinin önlenebi-

KAYNAKÇA

Baum, F. (1998). *The new public health: an Australian perspective*. Oxford University Press, Melbourne

Baumgartner, R.N., Koehler, K.M., Gallagher, D., Romero, L., Heymsfield, S.B., Ross, R.R., ... Lindeman, R.D. (1998). Epidemiology of sarcopenia among the elderly in New Mexico. *American journal of epidemiology*, *147*(8), 755-763.

Binder, E.F., Schechtman, K.B., Ehsani, A.A., Steger-May, K., Brown, M., Sinacore, D.R., ... Holloszy, J.O. (2002). Effects of exercise training on frailty in community-dwelling older adults: results of a randomized, controlled trial. *Journal of the American Geriatrics Society*, *50*(12), 1921-1928.

Bloomfield, S., & Smith, S. (2003). Chapter 34: Osteoporosis. *Durstine, LJ & Moore, G, 2nd Edition, ACSM's Exercise Management for Persons with Chronic Diseases and Disabilities. Champaign, USA. Human Kinetics.*

Chodzko-Zajko, W.J., Proctor, D.N., Singh, M.A.F., Minson, C. T., Nigg, C. R., … Skinner, J. S. (2009). Exercise and physical activity for older adults. *Medicine & Science in Sports & Exercise*, 41(7), 1510-1530.

F. Er, "Yaşlılar ve Egzersiz," In *Genel Antrenman Bilgisi* , Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2020, s: 264-68

Genç, A., Gönül, Y., Karabacak, H., Çoban, N.F., Üçok, K. (2013). Yaşlanmanın Fizyolojisi ve Anatomisi. *Yaşlılarda Güncel Sağlık Sorunları ve Bakımı,* İstanbul Tıp Kitapevi, (s 11).

Günay, M., Cicioğlu, İ., Şıktar, E., Şıktar, E. (2018). *Çocuk, Kadın, Yaşlı ve Özel Gruplarda Egzersiz.* Ankara: Gazi Kitabevi

Haskell, W. L., Lee, I. M., Pate, R. R., Powell, K. E., Blair, S. N., Franklin, B. A., ... & Bauman, A. (2007). Physical activity and public health: updated recommendation for adults from the American College of Sports Medicine and the American Heart Association. *Circulation*, *116*(9), 1081.

Hawkins, S.A., Wiswell, R.A., Schroeder, E.T. (2002). The relationship between bone adaptations to resistance exercise and reproductive-hormone levels. *Journal of Aging and Physical Activity*, *10*(1), 64-75.

Hoffman, C., Rice, D., Sung, H.Y. (1996). Persons with chronic conditions: their prevalence and costs. *Jama*, *276*(18), 1473-1479.

Hopman-Rock, M., De Bock, G.H., Bijlsma, J.W., Springer, M.P., Hofman, A., Kraaimaat, F.W. (1997). The pattern of health care utilization of elderly people with arthritic pain in the hip or knee. *International Journal for Quality in Health Care*, *9*(2), 129-137.

Kasch, F.W., Boyer, J.L., Van Camp, S., Nettl, F., Verity, L.S., Wallace, J. P. (1995). Cardiovascular changes with age and exercise: A 28-year longitudinal study. *Scandinavian journal of medicine & science in sports*, *5*(3), 147-151.

Kirkeby, S., & Garbarsch, C. (2000). Aging affects different human muscles in various ways. An image analysis of the histomorphometric characteristics of fiber types in human masseter and vastus lateralis muscles from young adults and the very old. *Histology and histopathology*, *15*(1), 61-72.

Kraemer, W.J., Adams, K., Cafarelli, E., Dudley, G. A., Dooly, C., Feigenbaum, M. S., ... & Triplett-McBride, T. (2002). American College of Sports Medicine position stand. Progression models in resistance training for healthy adults. *Medicine and science in sports and exercise*, *34*(2), 364-380.

Lexell, J., Downham, D., Sjöström, M. (1986). Distribution of different fibre types in human skeletal muscles: fibre type arrangement in m. vastus lateralis from three groups of healthy men between 15 and 83 years. *Journal of the neurological sciences*, *72*(2-3), 211-222.

McGinnis, J.M. (1992). The public health burden of a sedentary lifestyle. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, *24*(6 Suppl), S196-200.

Morris, M., & Shoo, A. (2004). Optimizing exercise and physical activity in older people. Physiotherapy Theory and Practice, 20(2), 143-143.

Morris, M., & Shoo, A. (2004). Optimizing exercise and physical activity in older people. *Physiotherapy Theory and Practice*, *20*(2), 143-143.

Nelson, M.E., Rejeski, W.J., Blair, S.N., Duncan, P.W., Judge, J.O., King, A.C., ... Castaneda-Sceppa, C. (2007). Physical activity and public health in older adults: recommendation from the American College of Sports Medicine and the American Heart Association. *Circulation*, *116*(9), 1094.

Nied, RJ. & Franklin, B. (2002). Promoting and prescribing exercise for the elderly. *Am Fam Physician*, 65(3):419- 26.

Sander, M., Oxlund, B., Jespersen, A., Krasnik, A., Mortensen, E.L., … Westendorp, R.G.J. (2015). The challenges of human population ageing. *Age Ageing*, 44:185-187

Singh, M.A.F. (2002). Exercise comes of age: rationale and recommendations for a geriatric exercise prescription. *The Journals of Gerontology Series A: Biological Sciences and Medical Sciences*, *57*(5), M262-M282.

Smith, E.L., & Gilligan, C. (1989). Biological aging and the benefits of physical activity. *Mature stuff: Physical activity for the older adult*, 45-60.

Smith, J.R., Owen, N., Leslie, E., Bauman, A. (1999). Active for life: Physical activity patterns and health impacts in Victoria 1998. *Melbourne: Department of Human Services*.

Spirduso, W.W., Francis, K. L., & MaRae, P. G. (2005). Physical dimensions of aging Champaignurdana, IL: Human Kinetics in women. *Arthritis Rheum*, *41*(11), 1951-1959.

Sullivan, G.M., & Pomidor, A. K. (Eds.). (2015). *Exercise for aging adults: A guide for practitioners* (No. 12211). Springer International Publishing.

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2008-2019

Tümerdem, Y. (2006). Gerçek yaş. *Turkish Journal of Geriatrics*, *9*(3), 195-196.

Van Norman, K.A. (2010). *Exercise and Wellness for Older Adults: practical programming strategies*. Champaign, IL: Human Kinetics.

Vigorito, C., & Giallauria, F. (2014) Effects of exercise on cardiovascular performance in the elderly. *Frontiers in Physiology.* 5(1):1-8.

WHO Information Fact Sheet. Population ageing-a public health challenge, Number 135, September 1998 (https://apps.who.int/ inf-fs/en/fact135.html, 19.7.2011.

Chapter / Bölüm 4

TERAPÖTİK REKREASYON KAPSAMINDA MÜZİK TERAPİSİ

Merve CEYLAN[1]

1 Merve Ceylan, Dr. Öğr. Üyesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Orcid: 0000-0001-7814-7967

GİRİŞ

Serbest zaman olgusunun tam olarak gelişmediği, serbest zaman etkinliği olarak sadece dinsel kökenli bayramlar, evliliğe adım törenleri ve tarımsal hasat zamanı kutlamalarının yapıldığı çiftçi insandan kentli insana geçiş ve ardından iş- işçilik algısının ortaya çıkması beraberinde serbest zaman ihtiyacını da getirmiştir. Modern toplumda serbest zaman, karşılanması zorunlu ihtiyaçlar grubuna girmiştir.

Teknolojinin hayatımıza girmesiyle beraber hareket etme ihtiyacının da azaldığı görülmektedir. Teknolojik cihazların çokluğu ve ulaşılabilir olması, ulaşım araçlarının yaygınlığı, ev ve iş yerlerinde kullanılan araç gereçlerin kişinin hayatına sağladığı kolaylık ve daha birçok etken kişinin günlük hayat temposu içinde yaptığı pek çok şeyi minimum hareketle yapabilme sebep olmuştur. Dolayısıyla ortaya çıkan bu hareketsiz yaşam sağlık sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Rekreasyon faaliyetleri içinde, birçok insanın ihtiyacına cevap verebilecek çeşitlilikte ve özellikte olan etkinlikler önemli bir yer tutmaktadır. İş hayatının getirdiği rekabet ve stres, kilo problemleri, sigara, alkol gibi birey üzerinde negatif etki yaratan unsurların farkına varılması, sağlık konusunda yeni bir bilincinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İşte bu nedenler bireylerin kendilerini stresten uzaklaştıracak, ruhsal ve bedensel sağlık kazandıracak birtakım girişimlerde bulunmalarında önemli bir rol oynamaktadır.

Terapötik Rekreasyon Nedir?

Rekreasyonun bir çalışma alanı olan terapötik rekreasyon; özel eğitim kurumları, bakım evleri, rehabilitasyon merkezleri, çocuk esirgeme kurumları, cezaevleri ve hastanelerde uygulanan, bedensel ve ruhsal açıdan bireye pozitif katkı sağlama amacıyla yapılan etkinlikleri içermektedir. Amerikan terapi rekreasyonu kuruluşu terapi rekreasyonunu, engelli ve hastalıklı insanlar için tedavi hizmetleri ve rekreasyon hizmetlerinin sağlanması olarak tanımlamıştır. Terapi rekreasyonuyla ilgili olan tedavi hizmetlerinin başlıca amacı; hastalık ve engelin etkisini azaltmak ya da tamamen ortadan kaldırmak, bağımsızlığı ve işlevselliği arttırmak için, rehabilite, tedavi ve yeniden sağlık kazandırmaktır. Terapi rekreasyonunun başlıca rolü; psikolojik ya da fizyolojik hastalara yardım ederek kapasitelerini geliştirmek ve hastalıkla baş edebilecek yöntemleri geliştirmektir (Sourby, 1998).

Terapötik rekreasyonunun meslek olarak ortaya çıkışı 2. dünya savaşı sıralarında olmuştur. O dönemlerde bu hizmet, hastane rekreasyonu olarak bilinmekte ve savaş sırasında yaralanan askerlere hizmet verilmekteydi. Savaşı takip eden zamanlarda benzer hizmetler geliştirilmiş ve hızlı bir şekilde psikiyatrik bölümler, hastaneler ve zihinsel engelli insanların kalabileceği yerler kurulmuştur (Austin, 2004).

KAYNAKÇA

Altınölçek, H., 2004. Tedavide Müzik ve Antik Dönem'de Uygulanması. Müzik ve Bilim Dergisi, Sayı:1

Altun Ekiz, M., Atasoy, M. Sportif Uygulamalarda Müzik: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi 2021, Cilt 4, Sayı 2

Arnon S, Shapsa A, Forman L, Regev R, Bauer S, Litmanovitz I, et al. Live music is beneficial to preterm infants in the neonatal intensive care unit environment. Birth 2006;33(2):131-6.

Auh, M. S. (1995). Prediction of Musical Creativity In Composition Among Selected Variables. University of Case Western Reserve

Austin, D., 2004. **Therapeutic Recreation: A Long Past, but a Brief History,** Palaestra Macomb, Vol.20, Iss. 1; pg. 37, 5 pgs

Ayan, B., E., Kaya, S. (2016). Okul öncesinde müzik ve hareketin öğrenme üzerindeki etkisi. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 18(1).

Campbell, D., 2002, Mozart Etkisi

Chang SC, Chen CH. Effects of music therapy on women's physiologic measures, anxiety, and satisfaction during cesarean delivery. Res Nurs Health 2005;28(6):453-61.

Covington H, Crosby C. Music therapy as a nursing intervention. J Psychosoc Nurs Ment Health Serv 1997;35(3):34-7.

Csikszentmihalyi, M. 1990. Flow: The Psychology Of Optimal Experience. New York: Harper Perennial.

Çilden, Ş. 2001. Müzik, Çocuk Gelişimi ve Öğrenme. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1, 1-8.

ÇOBAN, A. 2005. Ruh Sağlığı İçin Müzikle Terapi, İstanbul: Timaş yayınları,2005

Fındık, E., 2007. Müzikle Tedavi, Genç Hayat Dergisi, Sayı 25

Fullagar, C. J., Knight P.A. & Sovern, H. S. (2013). Challenge/Skill Balance, Flow And Performance Anxiety. Applied Psychology: An International Review, 62/2, 236-259

Gençel, Ö., 2006. Müzikle Tedavi, Kastamonu Eğitim Dergisi

Güvenç, R., 200., Eski Türklerde Müzik İle Tedavi, Türkler Cilt 3

Karaçay, B. 2010. Müzik ve Beyin. Bilim ve Teknik dergisi, s.36

Koç, E. 2006. Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültelerinin Çocuk Gelişimi ve Eğitimi İle Ana Sınıfı Bölümlerinde Okutulan Müzik Öğretimi Derslerinin Genel Durumunun Değerlendirilmesi. Yülsek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens.

Kurtuldu, K. 2015. Müziğin Gücü. (Editör) Z. Nacakcı,Z ve. Canbay, A.:Müzik Kültürüiçinde (s. 35-56). Ankara: Pegem

Sharon, L. 2011. The Effects of Music on Student Psychology. Web site: http://www.eric.ed.gov/ERICWebPortal/search/detailmini.jsp?_nfpb=true&_&ERICExtSearch_SearchValue_0=ED519172&ERICExtSearch_SearchTy pe_0=no&accno=ED519172

Somakçı, P. 2003. Türklerde Müzikle Tedavi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 15 Yıl : 2003/2 (131-140 s.)

Sourby, C. 1998. The Relatıonshıp Between Therapeutıc Recreatıon And Pallıatıon In The Treatment Of The Advanced Cancer Patıent, Herbert H. Lehman College

Tezcan, M. 1977. Boş Zaman Sosyolojisi.Ankara: Doğan Matbaası.

Theodorakou, K.; Zervas, Y.(2003) The Effects of Creative Movement Teaching Method And The Traditional Teaching Method on Elementary School Childrens‟ Self-Esteem. Sport, Education and Society. Sayı:8. No:1

TÜMATA (Türk Musikisini Araştırma ve Tanıtma Grubu), 2005. Müzikterapi. Türk Müziği ile Tedavi

Tsay SL, Wang JC, Lin KC, Chung UL. Effects of acupressure therapy for patients having prolonged mechanical ventilation support. J Adv Nurs 2005;52(2):142-50.

Wardlaw III, F. B., McGuire, F. A., *2007.* Therapeutıc Recreatıon: Optımal Health Treatment For Orthopaedıc Disability. *Occupational Outlook Handbook*

Yiğitbaş, S., 1972, Musiki İle Tedavi

Chapter / Bölüm 5

KADIN PERFORMANS SPORCULARINDA BESLENME VE ANTRENMAN

Yunus CAFEROĞLU[1]
M. Fatih BİLİCİ[2]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 220223002@alparslan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1344-8739
2 Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, f.bilici@alparslan.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-1028-0504

KADIN VE SPOR

Kadınlar 1800'lerde daha fazla ev işleri, yemek pişirme, alış-veriş vb. yapması gerektiği fiziksel aktivitelerde bulundukları, daha fazla üst vücut egzersizleri ve aerobik egzersiz olarak yürüyüş yaptığı bilgisi bilinmektedir.1900'lü yıllarda fiziksel aktivitenin üreme fonksiyonlarını kötü etkilediği söylentileri yaygınlaşmaya başlamıştır (Ergen vd., 2002).

Kadınların dünyada spor alanında kabul görmemeleri, eski dönemlerde yapılan Yunan olimpiyatlarına kadınların katılmasına izin verilmemesiyle başlamış, daha sonradan modern oyunların yeniden gündeme gelmesiyle birlikte, Baron De Coubertin tarafından da devam ettirilmiştir (McPherson vd., 1989).

Kadın Sporcularda Performans

Kadınların farklı spor dallarına eğilimleri, kadınlar hakkında bilinmeyen pek çok bilgiye de beraberinde getirmiştir. Eskiden kadınlar hakkında olumsuz bir biçimde öne sürülen bilgiler, kadınların sportif eylemlerinde ortaya koydukları başarılar ile çürütülmüştür. Gelişmişlik düzeyi farklı olan milletlerde kadınların bu beklenmeyen başarıları, bilim adamlarını bu konuda çalışmalar yapmaya yönlendirmiş ve bu konudaki çalışmalar sonucu, spor bilimlerinin içerisinde kadın ve spor ayrı ve çok önemli bir konu olarak ele alınmıştır (Sevim, 2002). Ayrıca sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının benimsenmesi, sporcuların hayatlarını daha verimli yaşamalarının yanı sıra seçtikleri spor dalında başarıya ulaşmalarını sağlayacaktır (Çetiner ve Kahraman, 2023).

1-Genetik Özellikler:

Kadınlarda 44 otosomal kromozom ile birlikte XX seks kromozomu da bulunur. Erkeklerde ise bu kromozom XY'dir. Bu özellikler çok kesin bilgiler ile doğrulanmıştır ve kadın-erkek cinslerinin birbirinden ayrı olarak ele alınmasını sağlar (Kalyon, 1997).

2-Morfolojik Özellikler:

***a) İskelet Sistemi**:* Ergenlik döneminde kemik gelişimi yönünden kadınlar, genel olarak erkeklerden 2 yıl daha ileri durumdadırlar. Kemik gelişimi kadınlarda yaklaşık olarak 18 yaşına kadar ilerlerken, erkeklerde 21–22 yaşına kadar ilerleyebilmektedir (Sevim, 2002).

b) Vücut Yağ Oranı: İnsanı oluşturan bedenin bütünü; yağ, kemik, kas hücreleri ve hücre dışı sıvılardan oluşmaktadır. Vücut bileşimi bu dört grubun belirlenen oranlarda bir araya gelmesiyle harikulade bir hale gelir (Danacı, 2008).

Yapılan çalışmalarda kadın sporcularda en az yağ oranı %6- %15 olduğu anlaşılmıştır. Daha yüksek seviyelerdeki yağ oranları ise daha çok

KAYNAKÇA

Alphan, E. (2013). *Hastalıklarda beslenme tedavisi* (1. Baskı). Ankara: Hatipoğlu Yayınları

Amman, M. T. (2006). *Kadın ve spor.* İstanbul: Morpa Kültür Yayınları. 58.

Baysal. A, (2011). *Beslenme*. Ankara: Hatiboğlu Yayınları, (ss. 109),

Berg, J.M., Tymoczko, J.L. & Stryer L, (2002). *Protein Structure and Function, Biochemistry.* 5th edition. WH Freeman. New York. Chapter 3.

Bompa, T. (2002). Teoria şi metodologia antrenamentului. Periodizarea.(Theory and methodology of training. Periodization). *Bucureşti, ExPonto*, 4-45.

Boutcher, S. H. (2011). High-intensity intermittent exercise and fat loss. *Journal of obesity*, *2011*. https://doi.org/10.1155/2011/868305

Bülbül, A., (2021). Sporda Beslenme. Ilkım, M. (Ed.), *Spor Bilimlerinde Araştırmalar ve Değerlendirmeler*, Ankara: Gece Kitaplığı. (ss. 147-162).

Çetiner, E., Kahraman, M. Z. (2023). Analysis of healthy lifestyle behaviors of adolescent athletes: The example of Van province. *International Journal of Eurasian Education and Culture*, *8*(20), 135-155.

Çınar, V., Bostancı, Ö., Şahan, H., ve Aytaç, K. (2004). Karbonhidratlar ve sporcularda kullanımı. *Atatürk Üniversitesi BESYO, Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 45-50.

Danacı, M. (2008). *Adana İlinde Farklı Tipteki Liselerde Öğrenim Gören Adölesan Dönemi Sedanter ve Spor Yapan Erkek Öğrencilerin Spora Yaklaşımı, Fiziksel Yapıları ve Fizyomotorik Özeliklerinin Saptanması.* (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Ergen, E., Demirel, H., Güner, R., Turnagöl, H., Başoğlu, S., Zergeroğlu, A., ve Ülkar, B. (2002). *Egzesiz Fizyolojisi.* Ankara: Nobel kitabevi.

Gümüş, H., Bulduk, S., ve Akdevelioğlu, Y. (2011). Yetiştirme yurtlarında kalan adolesanların beslenme ve fiziksel aktivite durumlarının vücut kompozisyonları ile ilişkisinin saptanması. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 786-808.

Günay, M., Şıktar, E., ve Şıktar, E. (2019). *Antrenman Bilimi*. Ankara: Gazi Kitapevi. (ss, 57).

Houtkooper, L. B., & Going, S. B. (1994). Body composition: how should it be measured? Does it affect sport performance. *Sports Science Exchange*, *7*(5), 1-10.

Kahraman, M. Z., Şen, İ. ve Demir, H. (2021). *Kadın futbolcularda yoğun intevral antrenmanın lipit peroksidasyonu ve antioksidanlara etkisi*. Ankara: Nobel Yayınevi, s.1-68.

Kalyon, T. A. (1997). *Spor Hekimliği*. Ankara: Gata Basımevi, s.143-147.

Karacan S., Günay, M. (2003). Aerobik antrenman programının menopoz döne-

mindeki kadınların kardiyovasküler risk faktörlerine etkisi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *23*(3).

Karasu, Ö. (2006). *Yatılı olan ve yatılı olmayan lise öğrencilerinin beslenme bilgisi ve durumlarının değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

Kılıç, E., ve Şanlıer, N. (2007). Üç kuşak kadınının beslenme alışkanlıklarının karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *15*(1), 31-44.

Lohman, T. G. (1996). Dual energy X-ray absorptiometry. *Human body composition. Champaign: Human Kinetics*, 63-78.

McPherson, B. D., Curtis, J. E., & Loy, J. W. (1989). The Social Sgnificance of Sport, *Human Kinetics, Champaign.*

Menopoz, T. B. (1996). *Kardiyovasküler sistem*. Editör: Hassa H. Klinikte menopoz "değerlendirme ve yönetim". Gestet Basım Tanıtım Hizmetleri ve Tic. LTD. gTG. Organon Yayınları, 13-25.

Önder, H. U., ve Eler, S. (2008). Ankara ili birinci lig takımlarında oynayan bayan voleybolcuların bazı fizikselve fizyolojik parametrelerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *10*(3):15–22.

Özenoğlu, A., Gün, B., Karadeniz, B., Koç, F., Bilgin, V., Bembeyaz, Z., ve Saha, B. S. (2021). Yetişkinlerde beslenme okuryazarlığın sağlıklı beslenmeye ilişkin tutumlar ve beden kütle indeksi ile ilişkisi. *Life Sciences*, *16*(1), 1-18.

Sevim, Y. (2002). *Antrenman Bilgisi*. Ankara: Nobel Yayınevi, s.365–366.

Sevim, Y., Tuncel, F., Erol, E., ve Sunay, H. (2001). *Antrenör eğitimi ve ilkeleri*. Ankara: Gazi Kitapevi, 4, 92-95.

Şubaş, M. (2017). *Derince Sedaş Tek Spor Kulübü Futbol Branşı 11-12-13 Yaş Grupları Sporcularının Beslenme Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tekbaş, F., ve Çelik, T. (1994). Sporcu beslenmesinin önemi ve son gelişmeler. *T Klin Tıp Bilimleri (14)*, 336-340.

Tietjen-Smith, T., Mercer, J., & Fountain Valley, C. A. (2008). The female athlete triad: A statement of the problem. *Journal of Sports and Recreation*, *2*, 1-6.

Wein, D. (1997). Nutrition for ultra endurance event: Energy and macronutrient guidelines. *Performance Training Journal, 6*(4),17-18.

Yaman, H. (2002). Kadın ve spor kavramına ilişkin güncel gelişmeler. *Spor ve Tıp Dergisi, İstanbul*, *10*(1-2), 28-29.

Yaşar. H. & Melek. S, (2014). *Beslenme ve Besinler.* Ankara: Hatiboğlu Yayınları, (ss. 36),

İNTERNET KAYNAKALRI

URL-1. https://www.fitbull.com/proteinler-nelerdir.htm

URL-2. https://www.yesilmarka.com/blog/spor-yaparken-beslenme-duzeniniz-nasil-olmali/

URL-3. https://kaosgl.org/gokkusagi-forumu-kose-yazisi/kadin-ve-spor-politikalari

Chapter / Bölüm 6

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN REKREASYON FARKINDALIKLARI İLE FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ[1]

Batıkan KARAVELİOĞLU[2]

Bekir Barış CİHAN[3]

1 Bu araştırma; Yozgat Bozok Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalında Doç. Dr. Bekir Barış CİHAN danışmanlığında yürütülen **Batıkan KARAVELİOĞLU**'nun "**Yozgat Bozok Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Rekreasyon Farkındalıkları İle Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi**" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Batıkan KARAVELİOĞLU, Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yozgat/Türkiye,

3 Dr. Bekir Barış CİHAN, Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Yozgat/Türkiye ://orcid.org/ 0000-0002-3107-3849

GİRİŞ

Boş zamanların artışı ve bu kavramın sosyal yaşantımıza entegre olması, boş zamanların değerlendirilmesi olarak tanımlanabilen rekreasyon kavramını meydana getirmiştir (Ceyhun, 2008). Bireylerin sorumluluklarından arta kalan zamanlarını değerlendirmesi olarak bilinen rekreasyon, kişilerin gönüllülük esaslı katıldıkları ve rejenerasyon sağlayan aktivitelerdir. Sosyolojik bakımdan insanların birlikte vakit geçirebilmesini ve birçok duyguyu paylaşabilmesine olanak sağlayan ortamların zeminini hazırlayarak bireylerin sosyal hayatta gelişmiş ve özgüvenli insanlar olmasına katkı sağlamasının yanı sıra sosyal hayatla ve çevreyle iç içe olmayı bu sayede daha uyumlu bir birey olmayı desteklemektedir. Birey gönüllü olarak katıldığı etkinliklerden keyif alacak böylelikle gün içinde oluşan sorumluluklarını yerine getirdikten sonra bu sıkıcı psikolojiden çıkarak kendine zaman ayırmanın vermiş olduğu haz ile sosyal bir ortamda yenilenmeyi sağlayacaktır (Erkan, 1995).

Rekreasyonel faaliyetlerin oldukça fazla alanını oluşturan spor, pasif veya aktif katılım olarak, günümüz yaşamının sedanter yapısından kaynaklanan ve mutsuzluğu baskın olan bireylerin stresi ile başa çıkma ve bu yaşam tarzının getirmiş olduğu birçok problemin oluşturduğu rahatsızlıkların etkisini minimum düzeye indirme veya kontrol edilebilir düzeyde tutmak için oldukça önemli bir yere sahiptir (Karaküçük ve Başaran, 1996).

İskelet kaslarının kasılması sonucunda üretilen fiziksel aktivite, dinlenik nabız seviyesinin üzerinde bir enerji harcamayı gerektiren fiziksel hareketlerın tamamı olarak tanımlanabilir. Başka bir tanıma göre ise fiziksel aktivite iskelet kaslarının aracılığıyla vücudun hareket etmesi ve bunun sonucu olarak enerji tüketimi sağlanmasıdır. Fiziksel aktivitelerin hepsi enerji harcanmasını sağlamaktadır. Fiziksel aktiviteler farklı kriterlere göre sınıflandırılabilirler. Bu kriterler amaç ve yoğunluğa göre değişebilir (Özer, 2006). Sporun sosyalleşme üzerine etkisi hakkında Öcal Karaç (2019) yapmış olduğu çalışmada sosyal grupların sporcuların kendilerini kötü hissetmelerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. İnan ve ark. (2019) spor faaliyetlerine katılan bireylerin sosyal kaygısını ve beraberinde getirdiği olumsuz etkilerde bir azalma olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Sırgancı ve ark., (2019) bireylerin spor faaliyetleri esnasında psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyinin yüksek olmasının spora bağlılık düzeyini artıracağı yönünde görüş belirtmiştir.

Fiziksel aktivite günlük yaşam akışının içerisinde bireyin iskelet kaslarını kullanarak enerji harcamasına verilen isimdir. Kişiler fiziksel aktivite seçimi yaparken birçok kriteri göz önünde bulundurmalılar. Bu kriterlerden bazıları; Boy, kilo, yaş, çevre, hastalık, maddi durum, erişim,

KAYNAKÇA

Akbulut, B. A. (2020). *Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü Çalışanlarının Rekreatif Etkinliklere Katılımını Kolaylaştıran Faktörlerin ve İş Yeri Rekreasyon Farkındalıklarının İncelenmesi*. (Master's Thesis), Giresun Üniversitesi, Giresun.

Akbulut, V. Küçük Kılıç, S., Öncü, E. ve Gürbüz, B. (2016). Serbest Zaman Etkinliklerine Katılımı Neler Kolaylaştırır? Sınıf Öğretmeni Adayları Örneği, 14. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, Antalya, TÜRKİYE.

Arabacı, R., ve Çankaya, C. (2007). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Fiziksel Aktivite Düzeylerinin Araştırılması. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, (20), 1-15.

Aslan, Z. (1993). Sanayileşme ve Kentleşmenin Doğada Rekreasyon Faaliyetlerine Duyulan Gereksinimi Arttırıcı Etkisi. *Ekoloji: Çevre Dergisi*, 8, 22-24.

Atienza, A. A. (2001). A Review of Empirically-Based Physical Activity Program For Middle-Aged to Older Adults. *Journal of Aging and Physical Activity*, *9*(1), 38-55.

Bebek, S. (2020). *Kadınların Bedeni Beğenme Tutumları, Rekreasyon Farkındalık Düzeyleri ve Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (Master's thesis), Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Erzincan

Bozdağ, B. (2019). *Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Yaşam Kaliteleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* (doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Brown, D. W., Balluz, L. S., Heath, G. W., Moriarty, D. G., Ford, E. S., Giles, W. H., & Mokdad, A. H. (2003). Associations Between Recommended Levels of Physical Activity and Health-Related Quality of life Findings from the 2001 Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS) Survey, *Preventive Medicine*, *37*(5), 520-528.

Bucher, A. C., & Bucher, R. D. (1974). Recreation for Today Society. Frentice-Hall. *Inc. Englewood Cliffs, Nev Jersey*, *7.*

Burke, S.M., Carron, A.V., Eys, M.A. (2005). Physical Activity Context and University Student's Propensity to Meet The Guidelines Centers For Disease Control and Prevention/American College of Sports Medicine. Med Sci Monit.11,171- 176.

Büyüköztürk, Ş. (*2015). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, (Yirmibirinci baskı). Ankara: Pegem Akademi, 121.

Cengiz, C., İnce, M. L., & Çiçek, Ş. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeyleri Ve Fiziksel Aktivite Tercihleri. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *14*(2), 23-32.

Ceyhun, S. (2008). SPOR Tesislerinin Rekreatif Açıdan Kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *16*(1), 325-332.

Chin Tsai, K. (2013). Leisure Involvement, Leisure Benefits, Quality of Life, and Job Satisfaction. A Case Study on 2011 Creating Sports Island Plan in Chiayi City, Taiwan Held by Sports Affairs Council, Executive Yuan. *International Review of Management and Business Research*, 2(2), 421-428

Coşkun, Y. ve Altay, C.A. (2009). Lise Öğrencilerinde Yabancılaşma ve Benlik Algısı İlişkisi. *Marmara Üniversitesi, Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 41-56.

Çalışkan, E., Şirinkan, A., Erciş, S., Saraçoğlu, N., Akoğuz, N. (2008). *Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Beden Eğitimi ve Spor Etkinlikleri Hakkındaki Görüşleri*. 10. Uluslararası spor bilimleri kongresi poster bildiri uzun özetleri kitabı. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Demirel, H., Kayıhan, H., Özmert, E. N., & Doğan, A. (2014). Türkiye Fiziksel Aktivite Rehberi. TC. Sağlık Bakanlığı, Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, *2*.

Ebem, Z. (2007). *Health Promoting Behaviors and Exercise Stages of Change Levels Of Students At Transation To University*, (yüksek lisans tezi), Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Ekinci, N. E. (2017). *Üniversite Öğrencilerinin Rekreatif Etkinlikler Hakkındaki Farkındalıklarının Araştırılması*. (doktora tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya

Erkan, N. (1995). *Boş Zamanı Değerlendirme*, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Akademisi Ders Notları.

Eroler, M. (2015). *Resmi Ortaöğretim Kurumlarında Görev Yapan Öğretmenlerin Boş Zamanlarını Değerlendirmelerinin İncelenmesi*. (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Marmara Üniversitesi, İstanbul

Ertüzün, E., Gaye, H. A. D. İ., & Fidan, E. (2020). Spor Merkezine Üye Bireylerin Rekreasyon Fayda Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, *11*(3), 231-244.

Genç, M.E., Eğri, M., Kurçer, M.A., Kaya, M., Pehlivan, E. & Karaoğlu L. (2001). Malatya Kent Merkezindeki Banka Çalışanlarında Fiziksel Aktivite Sıklığı. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 9(4), 237240

Haase, A., Steptoe, A., Sallis, J.F., Wardle, J. (2004). Leisure-Time Physical Activity University Students From 23 Countries: Associations With Health Belief, *Risk Awareness, And National Economic Development*. Prev Med.39,182-190.

Hallal, P.C., Victora, C.G., Wells, J.C., Lima, R.C. (2000). Physical İnactivity: Prevalence and Associated Variables in Brazilian Adults. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 1894-1900.

Huang, C. Y. (2003). The Relationships Among Leisure participation. Leisure Satisfaction, and Life Satisfaction of College Students in Taiwan (PhD Thesis). University of the Incarnate Word, Faculty of the Graduate School.

İnan, M., İnan., S. A., Varol, Y., K., Çolakoğlu F., F., ve Çolakoğlu Tekin. (2018).

Ergenlerin Sosyal Görünüş Kaygılarının Beden Eğitimi Dersine Yönelik Sürekli Kaygı Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 12,3: 258-265.

Kara, A., İzci, E. ve Murathan F. (2011). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Serbest Zamanlarını Değerlendirme Alışkanlıkları ve Öğrenmeye Yönelik Tutumları. *eJournal of New World*

Karaküçük, S., Başaran, Z. (1997). *Stresle Başaçıkmada Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme) faktörü*. Milli Eğitim: Eğitim-Sanat-Kültür. 134: 63-68

Kargün, M., Togo, O. T., Biner, M., & Adem, P. A. L. A. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi. *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 61-72.

Köksal, O. (2016). *Sağlık Bilimlerinde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Yaşam Kalitesi Arasındaki İlişkinin Diğer Bölümlerde Öğrenim Gören Üniversite Öğrencileriyle Karşılaştırılması.* (Master's thesis), Haliç Üniversitesi, İstanbul.

MacVicar, A., & Ogden, S. M. (2001). Flexible Working in Sport and Recreation: Current Practices in Scottish Public, Not-For-Profit and Private Leisure Facilities. *Managing Leisure*, *6*(3), 125-140.

Mclean, D.D., Hurd, A.R. ve Rogers, N.B. (2005). *Recreation and Leisure in Modern Society*, USA: Johns and Bartlett Publishers

Orak, S., Özen, T., & Orak, M. E. (2009). Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin Sigara, Alkol Alışkanlıkları ve Sosyokültürel Özelliklerinin İncelenmesi. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 11(3).

Öcal Karaç Y. (2019). Spor Bilimleri Alanında Araştırma Makaleleri. Gece Akademi Yayıncılık. Ankara.

Ölçücü, B., Vatansever, Ş. Özcan, G., Çelik, A. Paktaş, Y. (2015). Üniversite Öğrencilerinde Fiziksel Aktivite Düzeyi ile Depresyon ve Anksiyete İlişkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Derg*isi, 3(4), 294-303.

Özbey, S., Çelebi M., (2003) *Spor Bilimlerine Giriş*. (N. Mirzeoğlu, Yay. Haz.) *Rekreasyon içinde* (s.227-259). Ankara: Bağırgan Kitapevi

Özer, K., (2006). *Fiziksel Uygunluk*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Özkan, R. T. (2018). *Yöneticilerin İşyeri Rekreasyon Farkındalık Algılarının ve Etkinliklere Katılımlarının İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Özkatar Kaya, E., Sarıtaş N., Yıldız, K., & Kaya, M. (2018). Sedanter Olan ve Olmayan Bireylerin Fiziksel Aktivite Ve Yaşam Tatmin Düzeyleri Üzerine Araştırma. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(3), 89-94

Özşaker M. (2012). Gençlerin Serbest Zaman Aktivitelerine Katılamama Nedenleri Üzerine Bir İnceleme. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi,*.126-131.

Öztürk, A.S., Göçer, E. ve Karaküçük, S. (2016). *Rekreasyon ve Turizm*. Suat Karaküçük (Ed.), Rekreasyon Bilimi (s. 313-392). Ankara: Gazi Kitabevi.

Robinson J.A (2003). Perceived Freedom and Leisure Satisfaction of Mothers With Preschool-Aged Children, Master Thesis.Ohio University Faculty of College of Healt and Human Services, Ohio.

Savcı, S., Öztürk, M., Arıkan, H., inal-ince, D., Tokgözoğlu, L. (2006). Physical Activity Levels of University Students. *Archieves of Turkish Cardiology*, 34, 166-172.

Serdar, E. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Katıldıkları Serbest Zaman Etkinliklerinden Tatmin Olma ve Algılanan Özgürlük Düzeylerinin İncelenmesi (yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul

Sırgancı, G., Ilgar A. E., Cihan, B. B. (2019). Spora Bağlılık Ölçeği 'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 7(17), 171-182.

Siyahtaş, A., Tükenmez, A. G. A., Hocaoğlu, A. G. M., & Donuk, B. (2018). Üniversitede Öğrenim Gören Bireylerin Serbest Zaman Engelleri ile Kolaylaştırıcıları Arasındaki İlişki. The Relatıonshıp Between The Leisure Time Constraınts And Facılıtators Of Unıversıty Students. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research (Jshsr)*, *5*(24), 1795-1805.

Steptoe, A., Wardle, J., Fuller, R., Holte, A., Justo, J., Sanderman, R., Wichstrom, L. (1997). *Lelsure-Time Physical Exercise: Prevalence, Attltudinal Correlates and Behavioral Correlates Among Young Europeans From 21 Countries*. Preventive Medicine, 26, 845-54.

Şahan, H. (2008). Üniversite Öğrencilerinin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15, 260-278.

Şahin, CK, Akten S, Erol UE. (2009). Eğirdir Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Rekreasyon Faaliyetlerine Katılımlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma. *Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergis*i, 10(1), 62-71.

Tekin, Gülcan, M. Tayfun Amman ve Ali Tekin (2009). Serbest Zamanlarda Yapılan Fiziksel Egzersizin Üniversite Öğrencilerinin Depresyon Ve Atılganlık Düzeylerine Etkisi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2): 149-159.

Tekkanat, Ç. (2008). *Öğretmenlik Bölümünde Okuyan Öğrencilerde Yaşam Kalitesi Ve Fiziksel Aktivite Düzeyleri*, (Master's thesis), Pamukkale Üniversitesi. Denizli.

Terzioğlu, A., Yazıcı, M. (2003). Üniversite Öğrencilerinin Boş Zamanlarını Değerlendirme Anlayış ve Alışkanlıkları, (Atatürk Üniversitesi Örneği). *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi,* 5(2), 1–31.

Yalçın, R. (2016). *İzmir İl Sağlık Müdürlüğü Çalışanlarında Fiziksel Aktivite Düzeyinin Mesleki Tükenmişliğe Etkisi.* (yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir

Yaman, B. (2016). Gençlik Merkezi Faaliyetlerine Katılan Bireylerin Serbest Zaman Tatmin Düzeylerinin İncelenmesi, (yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Yaşartürk, F. (2016). Elit *Düzeydeki Sporcuların Rekreatif Etkinlik Tercihlerinde Tutum, Sıkılma Algısı İle Yaşam Doyumlarının İncelenmesi*, (doktora tezi), Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Yetim, A. (2005). *Sosyoloji ve Spor*, Yaylacık Matbaası.

Yıldırım, M., Araç Ilgar, E., ve Uslu, S. (2018). Lise öğrencilerinin spora yönelik tutumlarının incelenmesi, *Turkish Studies*, 13(11), 1711-1727.

Yılmaz, H. (2004). *Kamu ve Özel Okul Türlerinin Karşılaştırılması*, (yüksek lisans tezi), Sakarya Üniversitesi. Sakarya.

Yue, G. J. (2012). *The Relationship Between Leisure Involvement of Remote Control Plane Activities and Leisure Benefits*. Unpublished Master Thesis, University of the Great Leaf, School of Management.

Chapter / Bölüm 7

SPORTİF PERFORMANS VE BESLENME

Ercan TİZAR

1 Arş. Gör. Dr. Ercan TİZAR, Dicle Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, ORCID ID: 0000-0002-3961-7417

Son yılarda, orijinal araştırma ve inceleme yayınlarının sayısında ve konularında, spor organizasyonlarından fikir birliği ifadelerinde ve sporcu beslenmesi ve diyeti ile ilgili yeterlilik ve akreditasyon fırsatlarında bir artış görüldü. Bu, hem sporculara sunduğu destek kapsamında hem de ilkelerini destekleyen kanıtların gücünde gelişmeye devam eden dinamik bir bilim ve uygulama alanı olarak spor beslenmesine tanıklık etmektedir. Bireysel konuların bir tartışmasına başlamadan önce, çağdaş spor beslenmesinde bu çalışmadaki önerileri destekleyen ve birleştiren bir dizi temayı belirlemek değerlidir (1).

Uygun bir enerji alımı, uygun vücut fonksiyonunu desteklediği, makro besin ve mikro besin alım kapasitesini belirlediği ve vücut kompozisyonunun düzenleme edilmesine yardımcı olduğu için sporcu diyetinin temel taşıdır. Bir sporcunun yiyeceklerden, sıvılardan ve takviyelerden aldığı enerji, tartılmış/ölçülmüş yiyecek kayıtlarından (tipik olarak 3-7 gün), çok geçişli 24 saatlik bir hatırlamadan veya yiyecek sıklığı anketlerinden elde edilebilir. Alımların eksik bildirilmesine yönelik bir önyargıyla, bu yöntemlerin tümü ile ilgili sınırlamalar vardır. Alımların belgelenmesinin amacı ve protokollerine ilişkin kapsamlı eğitim, uyumluluğa yardımcı olabilir ve kendi bildirdiği bilgilerin doğruluğunu ve geçerliliğini artırabilir (2).

Bu arada bir sporcunun enerji gereksinimleri, periyodik antrenman ve müsabaka döngüsüne bağlıdır ve antrenman hacmi ve yoğunluğundaki değişikliklere göre yıllık antrenman planı boyunca günden güne değişiklik gösterecektir. Enerji ihtiyaçlarını normal başlangıç seviyelerinin üzerine çıkaran faktörler arasında soğuğa veya sıcağa maruz kalma, korku, stres, yüksek irtifaya maruz kalma, bazı fiziksel yaralanmalar, belirli ilaçlar veya ilaçlar (örneğin, kafein, nikotin), yağsız kütledeki artışlar ve muhtemelen, adet döngüsünün luteal fazı etkili olabilir (3).

Antrenmandaki azalmanın yanı sıra, yaşlanma, yağsız kütledeki (FFM) azalma ve muhtemelen adet döngüsünün foliküler fazı ile enerji gereksinimleri azalır. Enerji dengesi, toplam Enerji Alımının (EI), sırasıyla bazal metabolizma hızının (BMR), Gıdanın Termik Etkisinin (TEF) ve Aktivitenin Termik Etkisinin (TEA) toplamından oluşan Toplam Enerji Harcamasına (TEE) eşit olduğunda oluşur (4). BMR ölçümü deneklerin yalnızca istirahatte kalmasını gerektirdiğinden, %10 daha yüksek olabilen istirahat metabolizma hızını (RMR) ölçmek daha pratiktir. Popülasyona özgü regresyon denklemleri teşvik edilse de, TEE'yi tahmin etmek için uygun bir aktivite faktörü uygulanarak Cunningham veya Harrisedict denklemleri kullanılarak makul bir BMR tahmini elde edilebilir. RMR, sedanter bireyler için TEE'nin %60-80'ini temsil ederken, TEA'sı TEE'nin %50'si kadar yüksek olabilen elit dayanıklılık sporcuları için TEE'nin %38-47'si kadar az olabilir (2).

KAYNAKLAR

1. Deakin V, Kerr D, Boushey C. Measuring nutritional status of athletes: clinical and research perspectives. In: Burke L, Deakin V, eds. Clinical Sports Nutrition. 5th eds. North Ryde, Australia: McGraw-Hill; 2015:27–53.

2. Ayhan, S. (2022). The Effect of E-Sports Games on Stress Hormones and Biochemical Parameters of Athletes. Pakistan Journal of Medical & Health Sciences, 16(02), 406-406.

3. Manore M, Thompson J. Energy requirements of the athlete: assessment and evidence of energy efficiency. In: Burke L, Deakin V, eds. Clinical Sports Nutrition. 5th eds. Sydney, Australia: McGraw-Hill; 2015:114–139.

4. Spriet LL. New insights into the interaction of carbohydrate and fat metabolism during exercise. Sports medicine. 2014;44(Suppl 1):S87–96.

5. Gözaçık, Y. (2022). Hareketsiz Yaşam Davranışları ile Fiziksel Aktivitenin Sağlıklı Yaşam Üzerine Etkileri. V. Kavak, Y.K. Haspolat, S. Ertuğrul (Ed.), Sağlıklı Yaşam ve Spor (ss. 460-469.). Ankara: Orient Yayınları.

6. Stellingwerff T, Maughan RJ, Burke LM. Nutrition for power sports: middle-distance running, track cycling, rowing, canoeing/ kayaking, and swimming. Journal of sports sciences. 2011; 29(Suppl 1):S79–89.

7. Gözaçık, Y., Mimaroğlu, R., & Ayhan, S. (2022). Vücut Geliştirme Sporu Yapan Bireylerin Riskli Sağlık Davranışlarının İncelenmesi. Spor, Sağlık ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1(2), 36-46.

8. Sundgot-Borgen J, Garthe I. Elite athletes in aesthetic and Olympic weight-class sports and the challenge of body weight and body compositions. Journal of Sports Sciences. 2011;29(Suppl 1): S101–114.

9. Steffes GD, Megura AE, Adams J, et al. Prevalence of metabolic syndrome risk factors in high school and NCAA division I football players. Journal of Strength and Conditioning Research / National Strength & Conditioning Association. 2013;27(7):1749–1757.

10. Ackland TR, Lohman TG, Sundgot-Borgen J, et al. Current status of body composition assessment in sport: review and position statement on behalf of the ad hoc research working group on body composition health and performance, under the auspices ofthe I.O.C. Medical Commission. Sports Medicine. 2012;42(3): 227–249.

11. Santos DA, Dawson JA, Matias CN, et al. Reference values for body composition and anthropometric measurements in athletes. PloS One. 2014;9(5):e97846.

12. Erdogan, R., Tel, M., Cinar, V., & Pala, R. (2021). Effect of Regular Exercise on Fat Metabolism in Rats Fed on Zinc Picolinate Supplemented Diet. Pakistan Journal of Zoology, 53(6).

13. Maughan RJ, Gleeson M. The Biochemical Basis of Sports Performance. OUP Oxford; 2010.

14. Farajian P, Kavouras SA, Yannakoulia M, Sidossis LS. Dietary intake and nutritional practices of elite Greek aquatic athletes. International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism. 2004;14(5):574–585.

15. Woolf K, Manore MM. B-vitamins and exercise: does exercise alter requirements? International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism. 2006;16(5):453–484.

16. Haymes E. Iron. In: Driskell J, Wolinsky I, eds. Sports Nutrition: Vitamins and Trace Elements. New York, NY: CRC/Taylor & Francis; 2006:203–216.

17. Nattiv A, Loucks AB, Manore MM, et al. American College of Sports Medicine position stand. The female athlete triad. Medicine and Science in Sports and Exercise. 2007;39(10):1867–1882.

18. Erdoğan, R. (2021). Seasonal change of some biochemical parameters of athletes attending school sports.

19. Antioksidan Türleri. https://www.medicalpark.com.tr/antioksidan-nedir/hg-2687. Erişim Tarihi: 23.01.2023.

Chapter / Bölüm 8

SPOR YÖNETİMİNDE LİDERLİK

Sermin AĞRALI ERMİŞ[1]

1 Dr.Sermin AĞRALI ERMİŞ. Adnan Menderes Üni Spor Bilimleri Fak. ,Orcid: 0000 0002 9653 233X

1. Giriş

Spor geçmişten bugüne kadar tüm dünyayı etkisi altına alan bir alandır. Spor, insanların tek başına veya toplu şekilde fiziksel, düşünsel ve psikolojik yeteneklerini, önceden belirlenmiş bir düzen içerisinde ve belli kurallar çerçevesinde geliştirerek ortaya koyduğu eylemlerin tümüne denir (Özbek, 1999). Sporda başarılı olabilmek için başarılı bir sporcu olmak ne kadar önemliyse, başarılı sporcunun sahip olduğu yetenekleri ortaya çıkaracak iyi bir yöneticinin olması da bir o kadar önem taşımaktadır.

Yönetim düşüncesinin temel unsurunu oluşturan "Yönetim" kavramı, en geniş anlamıyla; amaçlarına ulaşmak isteyen insan gruplarının iş birliği ve koordinasyonlu bir şekilde yapmış olduğu faaliyetlerdir. Bir başka tanımla yönetim; örgütlenmiş insan gruplarının amaçlarını verimli ve etkili bir şekilde gerçekleştirmek amacıyla, planlı, örgütlü, koordineli şekilde ve denetim fonksiyonlarına ait kavramları, teorileri, modelleri ve teknikleri bilinçli bir biçimde maharetle uygulaması ile ilgili faaliyetlerin bütünüdür (Baransel, 1979). Yönetim işbirliğin, ekip çalışmasının bir sanata dönüştürülme halidir diyebiliriz.

Spor yöneticisi; belli bir spor branşın da görev alan ve karar verme süreçlerini yöneten, alan fark etmeksizin bir spor branşında hiyerarşinin en üstünde yer alan bireydir. Spor yöneticiliği, bir kurumun belirlediği hedefleri gerçekleştirmesi için grubun içerisinde ve dışarısındaki bireylerle karşılıklı iletişim sürecini takımının vizyonu doğrultusunda ortaya koyan rehber ve liderdir (Yetim, 1996).

İnsanoğlu gruplar halinde yaşayan sosyal bir varlıktır ve amaçlarına ulaşmak için belli gruplar oluştururlar ve bu gruplara yön verecek, onları yönlendirecek, hedeflerine ulaşmalarını sağlayacak liderlere her zaman ihtiyaç duyarlar (Eren, 2014). Günümüzde sürekli bir değişim ve gelişim halinde olmamız ve yaşanan teknolojik gelişmeler nedeniyle liderlere olan ihtiyaç artmıştır.

Liderlik belirli amaçlar doğrultusunda heyecanlı ve istekli olarak başkalarını ikna edebilme yeteneği ve yönetici ile yönetilen arasındaki ilişkiyi kapsamaktadır ve aynı zamanda liderlik başarılı olan bir yöneticinin sahip olması gerekli olan önemli bir fonksiyondur, etkili bir lider olabilmek için etkili iletişim kurabilme becerisi de çok önemlidir. Çünkü iyi bir lider vermek istediği mesajı etkili bir şekilde lideri olduğu gruba aktaramıyor ve grup üyelerini motive edemiyorsa vermek istediği mesajın bir anlamı kalmamış olur (Yetim, 1996; Maxwell, 1999). Liderde olması beklenen önemli özelliklerden biri olan iletişim sosyal varlık olan insanın hayatında büyük öneme sahiptir. Sağlıksız kurulan bir iletişimin insanlar arasında her zaman çatışmaya yol açacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Alioğulları, Z.D. (2019). Liderin Politik Becerisi, Lider - Üye Etkileşimi, Etik Liderlik ve Bazı İş Sonuçları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilm Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.* Erzurum.

Baransel, A., (1979). Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi, Cilt: I, İstanbul,

Bass, B. M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. Free Press.

Biçer T. (2008). Sporda Toplam Kalite Yönetimi ve Futbol Uygulamaları, Beyaz Yayınları, İstanbul, s. 12, 57-58.

Bünyamin Ö. (2004). Kamu Yönetiminde Yönetici Çıkmazı, *Maliye Dergisi, sayı:145, s.97.*

Canbolat, S. G. (2016). Yöneticilerin Liderlik Tarzlarına İlişkin Çalışan Algıları, ÇEDAŞ Grup Şirketleri Örneği (Çorumgaz, Sürmeligaz, Kargaz). *Yüksek Lisans Tezi,* Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum.

Cüceloğlu, D. (1998). İçimizdeki Biz, *Sistem Yayıncılık,* İstanbul.

Çalışkan, E. N. (2010). Çokuluslı İşletmlelerde Motivasyon ve Liderlik. C. Serinkan içinde, *Liderlik ve Motivasyon Geleneksel ve Güncel Yaklaşımlar* (s. 255-273). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Doğan, O. (2004), *Spor psikolojisi ders kitabı.* Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları. Sivas.

Donuk, B. (2005). *Spor yöneticiliği ve istihdam alanları.* Ötüken.

Donuk, B. (2016a). *Liderlik ve Spor.* İstanbul: Ötüken Neşriyat. (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 663579)

Ehtiyar, R. & Tekin Y. (2011). *Başarının Temel Aktörleri*: Vizyoner Liderler. Journal of Yasar University. Cilt. 24. Sayı. (6), 4007-4023.

Ekmekçi, R. (2009). *Spor yönetimi: Kavram ve özellikleri. spor yönetimi içinde,* Detay Yayıncılık.

Eren, E. (2014). Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Ergun Özler, N. D. (2013). Liderlik. (ss. 94-123). 5. Ünite. *Yönetim ve Organizasyon* (Edit.: Celil Koparal ve İnan Özalp) kitabı içinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2944.

Gökçe, Z. (2005). Spor yönetiminin farklı boyutlarında yer alan spor yöneticilerinin liderlik tiplerinin araştırılması (Ege bölgesi örneği). *Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Öğretmenliği Anabilim Dalı, Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Bilim Dalı, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)* . Manisa.

Gündoğdu, F. (2014). Spor Yöneticilerinin Liderlik Stilleri ile Sporun Yaygınlştırılması Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi e Spor Anabilim Dalı, (Basılmamış Doktora Tezi)* . Ankara.

Güney, S. (2015). *Liderlik.* Nobel Yayıncılık, Ankara.

Hoy KW, Miskel, GC. (1991). Educational Administration. Fourth Edition. Mc Graw Hill. New York, 1991.

Işık İnan, Ö., & Serinkan, C. (2020). Liderlik Kavramı, Liderlik Yaklaşımları ve Spor Yönetiminde Liderlik. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi* (PIAR), 7(2), 308-332.

İmamoğlu, A.F. (1992). Fonksiyonel açıdan spor yönetiminin anlam ve önemi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 8(1), 22-33.

Kılınç, Z. (2013). Kadın Spor Yöneticilerinin Labirentteki Yolculuğu: Liderlik Becerileri, Algılanan Engeller ve Toplumsal Cinsiyet Rolleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Ana Bilim dalı, (Basılmamış Doktora tezi)* . Bolu.

Kocamaz Adaş, S., Dursun, M., Arı, Ç., & Ulun, C. (2019). Spor Örgütlerinde Çlaışan Bireylerin Lider Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. O. Kızar içinde, *Spor Bilimler Alanında Araştırma Makaleleri* - 1 (s. 199-214). Ankara: Gece Akademi.

Koçel, T. (1988*). İşletme yöneticiliği.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Köseoğlu, D. (2019). Liderlik Tiplerinin İnsan Kaynakları Yönetimini Algılamaya Etkisi: Yerel Yönetimlerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma. *Sakarya Üniversitesi.* Doktora Tezi.

Kurnaz, S. (2019). Liderlik Tarzı Örgütsel Sessizlik İlişkisinde Örgütsel Politikanın Düzenleyici Rolü: Kamu Kurumlarında Bir Araştırma. *İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yönetim Bilimleri Bilim Dalı (Basılmamış Doktora Tezi),* . Malatya.

Maxwell, J.C. (1999). *Reddedilemez 21 Liderlik Yasası.* İstanbul, Beyaz Yayınları, 13-14.

Northouse, P.G. (2010). *Leadership: theory and practice. ın: leadership: theory and practice.* SAGE.

Northouse, P.G. (2016). Leadership: *Theory and Practice* (7th. ed.): Sage.

Özbek, O., (1999). "Sporda Etik Dışı Davranış Alanları ve Etik İlkeler", Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, Sayı: 4, s.38.

Özcan, K. & Balyer, A., (2013) Liderlik oryantasyon ölçeğinin Türkçeye uyarlanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1(9), 136-150.

Robbins, S. (1984). Management: Concepts and Practices, Prentice-Hall, New Jersey, p.117, 389-391, 402-410

Şişman, M. (2002). *Öğretim liderliği.* Ankara: Pegem A Yayıncılık

Tengilimoğlu, D. (2005). Kamu ve Özel Sektör Örgütlerinde Liderlik Davranışı Özelliklerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(14), 1-16.

Terlemez, M. (2019). Sporda Liderlik Tipleri, Yaklaşımları ve Fonksiyonları. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 138-151.

Tınaz, P., ve Okakın, N. (1997). Liderin Astları İlgilendiren On Özelliği ve İnşaat Sektöründe Bir Uygulama. 21. Yüzyılda Liderlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C.1, Deniz Harp Okulu Basımevi, İstanbul.

Tunçer, P. (2012). *Yönetim ve Organizasyon*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yavuz, E. & Tokmak, C. (2009). "İş görenlerin Etkileşimci Liderlik ve Örgütsel Bağlılık ile ilgili Tutumlarına Yönelik Bir Araştırma". *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi.* Cilt. 1. Sayı. 2, 17-35.

Yetim, A. (1996). Spor Yönetiminde Liderlik. *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi,* 1(3), 85-94

Chapter / Bölüm 9

CİRİT SPORCULARININ MÜSABAKA KAYGILARININ İNCELENMESİ (BAYBURT İLİ ÖRNEĞİ)

Osman GIDIK[1]*, Hüsniye ÇELİK[2]

1 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0003-0811-9324
2 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0001-8022-4466

Giriş

Spor, insanlar arasındaki cinsiyet, ırk, din ve dil ayrımının yapılmadığı, kendilerini özgürce ifade ettikleri, belli kurallar içerisinde temelinin rekabet olduğu, bireysel veya takım halinde yaptıkları sportif aktiviteler olarak bilinmektedir (Anonim, 1994; Gürten & Erenel, 2012).

Amatör ve profesyonel düzeylerde yapılan sportif faaliyetlerin, sağlıklı bir yaşam sürmenin bir parçası olmasının yanında, kişilerin geçim kaynağı haline geldiği de bilinmektedir. Amatör düzeyde yapılan aktiviteler gelir kaynağının yanında eğlenme amacı taşıdığı da görülmektedir. Bu durum amatör etkinlikler yapan bireylerin gelir elde etmediği anlamına gelmemektedir. Amatör olarak sportif aktiviteler yapan birçok spor dalında bireylerin gelir elde ettikleri de görülmektedir. Profesyonel düzeyde yapılan spor aktivitelerinin ise, eğlence amacından ziyade, meslek ve gelir elde etmek için yapıldığı bilinmektedir (Yatkın, 2006).

Kaygının en sık kullanılan anlamının "endişe" olduğu görülürken, literatürde yapılan çalışmalarda ise; "anksiyete" teriminin çok kullanıldığı görülmektedir. Kaygı kişiden kişiye değişen, iç ve dış dünyamızda oluşmuş olan his ve duyguların korkuya dönüşmüş hali olup bazen de gerçek dışı hislerin ve korkuların gerçekleşmediği de bilinmektedir (Köknel, 2004; Öztürk, 2004; Yavuz, 2009). Kişilerde yaşanılan kaygılar hakkında birçok görüş olmasına rağmen, kaygıların sebeplerinin hala net olarak bilinmediği görülmektedir. Bireylerin yaşamış oldukları iç çelişkileri, başarısızlıklar, kendini beğenmişlik, başarısızlıktan korkma, hayatta yaşamış oldukları belirsizlikler, geçmiş zamanlarda oluşan olumsuzluklar, yakınlarından yeteri kadar destek alamamak gibi durumlarda kaygılar yaşamaktadırlar (Cüceloğlu, 1996). Kaygı çeşitlerinin çok olmasına rağmen, sürekli ve durumluk kaygı en çok rastlanan kaygı çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Durumluk kaygı; sürekli olarak devam etmeyen, bireylerin duygusal durumuna göre değişiklikler gösteren ve geçici şekilde ortaya çıkabilen kaygı çeşidi olarak bilinmektedir. Bu kaygıyı ilk olarak Spielberger, (1966), kişileri tehdit eden anılar, olaylar ile birlikte sonrasında yaşanılan duyusal ve özel durumlar olarak tanımlamıştır. Bunun yanında, Öner & Le Compte, (1983), bireylerin içinde bulundukları stresi ve sıkıntılı durumların kişilere vermiş oldukları korkular olduğunu tanımlarken, Öner, (1994) ise, kişilerin içsel dünyasında yaşadıkları korkuların tümü olarak tanımladığı görülmektedir.

Sürekli kaygıyı ise; Spielberger, (1966), bireylerin içinde bulundukları ortamlardan kaynaklanan, genellikle kaygılı, düşünceli ve stresli oldukları yönünde tanımlamıştır. Bu kaygının ortaya çıkma derecesi, bireylerin karakteristik özellikleri ve kaygıya olan eğilimleri ile doğrudan ilişkili olduğu

KAYNAKÇA

Adatepe, E., Kul, M., Şipal, O., Adatepe, S., Şipal, Ö., & Demirezen A. E. (2021). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin hedonik tüketim davranışlarının incelenmesi: Bayburt Besyo Örneği. s-51-66. Gece Kitaplığı. Ankara.

Adatepe, E., & Gıdık, O. (2022). Gençler kategorisi kriket sporcularının spora bağlılık düzeylerinin incelenmesi. Her Yönüyle Spor Araştırmaları III. s-175-189. Akademisyen Kitapevi. Ankara.

Ağırbaş, Ö., Koç, Y., Ağgön, E., Gün, A., Tatlısu, B., & Çakmak Yıldızhan, Y. (2019). Lise öğrencilerinin egzersiz bağımlılık durumlarına göre fiziksel aktivite düzeylerinin incelenmesi (Erzincan Örneği). Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 21(2).

Aka, S. T., Baş, M., & Eraslan, M. (2012). Atlı cirit sporcularının sosyal beceri düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Türk Spor ve Egzersiz Dergisi, 14(3), 82-90.

Akyürek, D., Acet, M. & Ekizoğlu, Ö. (2022). Investigation of the level of participation ınınternational sports activities according tosome variables of ınindividuals taking a role in non-governmental organizations, AnatoliaSport Research, 3(3): 28-42.

Anonim, (1994). AnaBritanica genel kültür ansiklopedisi. İstanbul: Ana Yayıncılık.

Aras, L., & Asma, M. B. (2020). Farklı türdeki ortaöğretim kurumlarında okuyan öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumlarının incelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 5(1), 27-39.

Başaran, M. H., Taşğın, Ö., Sanioğlu, A., & Taşkın, A. K. (2009). Sporcularda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), 533-542.

Bayındır, O. (2021). Elit genç güreşçilerin spor yaralanması kaygı düzeylerinin incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Çorum.

Budak, H., Sanioğlu, A., Keretli, Ö., Durak, A. & Öz, B. (2020). Spor Yaralanmasının Kaygı Üzerindeki Etkileri. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4 (1), 38-47.

Ceyhan, M. A., Çakır, Z. & Gönen, M. (2021). Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanım amaçlarının incelenmesi. Aralık. s.77-93. Gece Kitaplığı. Ankara.

Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Güncellenmiş 9. Baskı, Sakarya.

Cüceloğlu, D. (1996). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakır, Z., & Ceyhan, M. A. (2021). An Investigation of the Handball Attitudes of Secondary School Students in Terms of Some Variables. In: Education Quarterly Reviews, Vol.4, No.4, 397-405.

Çakır, Z., Gönen, M., & Ceyhan, M. A. (2022). Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin metaverse farkındalıklarının incelenmesi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 17(2), 406-418.

Çelik, H., Tozoğlu, E., & Demirel, N. (2021). Pandemi Döneminde Üniversite Öğrencilerinin Sağlıklı Beslenmeye İlişkin Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. Covid 19 Sürecinin Sağlıklı Yaşam Boyutuna İlişkin Psikososyal Araştırmalar. Aralık. s.131-146. Gazi Kitapevi.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Hokey sporcularının liderlik öz-yeterlik durumlarının belirlenmesi. Sporda Güncel Araştırmalar. Haziran. 287-303. Gece Kitaplığı. Ankara.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Kriket sporcularının mutluluk düzeylerinin incelenmesi. Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler. Ekim. s.89-100. Gece Kitaplığı. Ankara.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Kriket Gençler Türkiye Birinciliği Şampiyonasına katılan sporcuların, kriket sporunu tercih etme nedenleri. Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar. Ekim. s.35-51. Serüven Yayınevi. Ankara.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2022). Hokey A Milli kadın sporcularının mutluluk düzeylerinin farklı değişkenler bakımından incelenmesi. 1st International Conference on Scientific and Academic Research. December 10-13. Konya, Turkey.

Çelik, H., & Gıdık, O. (2023). Hokey sporcularının besin takviyeleri inanç durumlarının farklı değişkenler bakımından incelenmesi. 1st International Conference on Frontiers in Academic Research. February 18-21, 2023, Konya, Turkey.

Çınar Ö. & Cengiz S. (2022). Acil durum ve afetlere müdahale personelinin kriz anı kurum içi iletişimlerinin değerlendirilmesi: Trabzon ili Örneği. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 140-152.

Çifçi, F., & Demir, A. (2020). COVID-19 pandemisinde Türk Profesyonel futbolcuların COVID-19 korkusu ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi, 2 (Özel Sayı 1), 26-38.

Civan, A., Özdemir, İ., Taş, İ., & Çelik, A. (2012). Bedensel engelli ve engelli olmayan tenis sporcularının durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14(1), 83-87.

Deniz, Y., Akçakoyun, F., Ceylan, M., & Mutlu, V. (2023). Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü çalışanlarının örgütsel bağlılık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi (Balıkesir ili Uygulaması). Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. Volume: 3-Issue: 1 Pages: 8-16.

Duman, A., & Öktem T. (2021). Öğretmenlerin spora yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Bayburt ili Örneği). Spor Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler – III. Aralık. s. 113-128. Gece Kitaplığı. Ankara.

Ekizoğlu, Ö., & Hasırcı, S. (2022). Amatör sporcuların batıl inançlarının özgüvene etkisi. Spor Bilimlerinde Uluslararası Araştırmalar. Aralık. s. 87-102. Gece Kitaplığı. Ankara.

Ekizoğlu, Ö., & Oruç, G. (2022). Determınatıon Of The Sports Products Consumer Profıles Of The Turkısh Armed Forces Personnel. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 1582–1591.

Ekizoğlu, Ö. & Akyüz, M. S. (2022). Türk futbolunda seyircilerin video yardımcı hakem (VAR) uygulamasına bakış açılarının incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6. Akademik Spor Araştırmaları Kongresi Özel Sayısı, 622-635.

Ekizoğlu, Ö. (2023). Examınatıon of amateur football players'football attıtude and ınjury concerns ın sports. European Journal of Physical Education and Sport Science. Volume 9, Issue 4.

Erbaş, Ü. (2022). Mücadele sporcularının zihinsel dayanıklılıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi, International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 13(48), 638-655.

Erdoğan Tarakçı, İ., & Göktaş B., (2019). The impact of work-family conflict on hedonic consumption: A Survey on Industrial Workers, Journal of Business Research-Turk, 11 (3), 2216-2230.

Esmer, Y., & Gıdık, B. (2020). Organik tarım öğrencilerinin tarımsal girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Tarım Ekonomisi Dergisi. Cilt: 26. Sayı: 2. Sayfa: 147-156.

Evli, F., Gıdık, O., & Cerit, E. (2020). Anxiety levels of footballers in regional amateur and professional leagues during pandemic process. Ambient Science, 2020: Vol. 07(Sp1); 81-85.

Ghareeb, M., & Kaya, M. (2022). Futbolcuların karar verme stillerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 5 (1), 119-131.

Gıdık, O., Kul, M., Elbir, T., & Gıdık, B. (2022). Hokey Milli takım aday kadrosunda bulunan U14-U16 sporcularının ve antrenörlerinin organik gıda tüketim algı düzeyleri. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1): 69-92.

Gıdık, O., & Kul, M. (2022). Türkiye Milli Hokey takımı aday kadrosunda bulunan U14-U16 sporcularının ve antrenörlerin Kovid-19 korku düzeyleri**.** Sporda Güncel Araştırmalar. Mart. s.275-296. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., & Çelik, H. (2022). A Milli kadın hokey takımı sporcularının, hokey sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. 1st International Conferen-

ce on Scientific and AcademicResearch. December 10-13. Konya, Turkey.

Gıdık, O., Çelik, H., & Adatepe, E. (2022). 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Türkiye Şampiyonasına katılan U-15 kız ve erkek hokey5s sporcularının organik gıda tüketim algı düzeylerinin incelenmesi. Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar. Ekim. s. 73-97. Serüven Yayınevi. Ankara.

Gıdık, O., Kul, M., & Çelik, H. (2022). Dünya kupası ön eleme maçları oynayan, Türkiye Futsal A Milli takımı sporcularının, Kovid-19 Korku düzeylerinin incelenmesi. Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler. Ekim. s.101-118. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., Çelik, H., & Kul, M. (2022). 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Türkiye Şampiyonasına katılan U-15 kız ve erkek Hokey5s sporcularının Kovid-19 korku düzeyleri. Sporda Güncel Araştırmalar. Haziran. s. 167-183. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., Kul, M., & Adatepe, E. (2022). Dünya Kupası ön eleme maçları oynayan, Türkiye Futsal A Milli takımı sporcularının, futsal sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar. Ekim. s.159-173. Serüven Yayınevi. Ankara.

Gıdık, O., & Çelik, H. (2023). Hokey A Milli takım sporcularının spora bağlılık düzeylerinin farklı değişkenler bakımından incelenmesi. 1st International Conference on Frontiers in Academic Research. February 18-21, 2023, Konya, Turkey.

Gıdık, O., & Kul, M. (2022). Ragbi A Milli takımındaki sporcuların mücadele sporlarına ilişkin tutumlarının incelenmesi. 1st International Conference on Scientific and AcademicResearch. December 10-13. Konya, Turkey.

Gıdık, O., & Kul, M. (2023). U-15 kız ve erkek hokey5s sporcularının hokey sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1): 24-40.

Göktaş, B., & Gıdık, B. (2019). "Consumption of Medicinal and Aromatic Plants Collected from Nature in Bayburt", Vol:2, Issue:6; pp:303-311.

Göktaş, B., & Erdoğan Tarakçı, İ. (2020). Marka evangelizminin satın alma bağımlılığı, satın alma niyeti ve tavsiyede bulunmaüzerindeki etkisi: Taraftar Ürünleri Örneği, İşletme Araştırmaları Dergisi, 12 (1), 126-145.

Gönen, M., & Öktem, T. (2022). The Relationship Between Trait Anxiety Levels And Future Expectations Of YoungIndividuals.Int. J. Life Sci. Pharma Res.12(1), L194-199.

Gümüş, M., Akalın T. C., Tutkun, E., & Acar, H. (2016). Assessment of state and trait anxiety levels of national team athletes during camping period, International Journal of Academic Research, 8(4), 36-39

Gürer, B. (2022). Dağcılık-heyecan arayışı ve ölüm kaygısı üzerine bir inceleme. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7(1), 97-108.

Gürten, K., & Erenel, S. E. (2012). LexSportiva: Spor hukukunun küreselliği,

İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 3 (1), 297.

Güven, Ö. (1999). Türklerde spor kültürü. Geliştirilmiş 2. Baskı, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Alp Ofset, 58-59.

İmamlı, H., & Ünver, G. (2018). Spor Karakterinin Demografik Nitelikler Açısından İncelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 1 (1), 36-49.

Kabak, S., & Çelik, A. (2022). Spor alanı ile ilgili özel yetenek sınavına girecek olan bireylerin branşlarına göre spor yaralanma kaygı düzeylerinin incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6. Akademik Spor Araştırmaları Kongresi Özel Sayısı, 444-455.

Karaman, E., & Ekizoğlu, Ö. (2022). Spor fitness merkezi üyelerinin hizmet kalite algısı ile Covıd-19'a yakalanma kaygısının değerlendirilmesi. Multidisipliner Yaklaşımla Güncel Spor Araştırmaları I. Ekim. s. 141-158. Gazi Kitabevi. Ankara.

Karasar, N. (2007). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Karcıoğlu, U. (2017). Türk kültüründe atın önemi ve ata sporlarımızdan atlı cirit oyunu. Anasay, (2), 167-198.

Koçan, N. (2007). Geleneksel sporlarımızdan ciritin rekreasyon amacı ile günümüze uyarlanması. Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri, 2(1), 31-39.

Köknel, Ö. (2004). Korkular takıntılar saplantılar. İstanbul: Altın Kitaplar.

Köknel, Ö. (2013). Kaygıdan korkuya, İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 17-25.

Kul, M., Aksoy, Ö. F. & Boz, E. (2020). Halter antrenörlerinin etik liderlik davranışlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. Bilimsel Araştırma ve Proje Geliştirme Derneği Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Öğrenci Kongresi. Bildiri Özet Kitabı 16 Mayıs. İstanbul.

Kul, M., Aksoy, Ö. F. & Boz, E. (2020). Halter antrenörlerinin etik liderlik davranışlarının demografik değişkenlere göre incelenmesi. Bilimsel Araştırma ve Proje Geliştirme Derneği Sosyal Bilimler ve Eğitim Bilimleri Öğrenci Kongresi. Bildiri Özet Kitabı 16 Mayıs. İstanbul.

Kul, M., Şipal, O., Ceylan, R., Aksoy, Ö. F., & Akova, A. (2020). Temel Halter eğitimi alan üniversite öğrencilerinin fiziksel parametre değişimlerinin incelenmesi, Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 22(4).

Kul, M., & Gıdık, O. (2021). Covid-19 sürecinde amatör lig futbolcu ve antrenörlerinin sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi: Çanakkale ili örneği. Gece Kitaplığı. Ankara.

Kul, M., Ceyhan, M. A., Adatepe, E., Şipal, O., Aksoy, Ö. F., & Boz, E. (2021), An ınvestigation of high school students' continuous anxiety towards physical education and sports course. In: Education Quarterly Reviews, Vol.4 Special Issue 1: Primary and Secondary Education, 449-456.

Kul, M., Gıdık, B., Gıdık, O., Şipal, O., & Şipal. Ö. (2021). Organic food nutrition knowledge level of Olympic Boxers in Turkey. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi; 4(3): 250-260.

Kul, M., Gıdık, O., Çelik. H., & Gıdık, B. (2022). Yüzme Sporu Yapan Bireylerin ve Sporcuların Organik Gıdalara Yönelik Algı ve Tutum Düzeylerinin Belirlenmesi (Bayburt ili Örneği). Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi. Cilt 2, Sayı 2, 155-173.

Kul Avan, S., Şebin, K., Şebin, H., & Birinci, M. C. (2022). Curling sporuna katılan bireylerin rekreasyonel akış deneyimlerinin incelenmesi. Anatolia Sport Research, 3(3), 1-8.

Menteş, G., & Saygın, Ö. (2019). E-spor ve geleneksel spor ile uğraşan sporcuların zihinsel dayanıklılık ve bilişsel esneklik durumlarının incelenmesi. International Journal of Sport Exercise and Training Sciences-IJSETS, 5(4), 238-250.

Namlı, S., & Buzdağlı, Y. (2020). Aktif sporcuların yaralanma sonrası kaygı düzeylerinin incelenmesi. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 25 (4) , 469-480

Öktem, T. (2020). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin spor giyim ürünlerine yönelik tüketici karar verme tarzlarının çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Haziran. s. 297-312. Gece Kitaplığı. Ankara.

Öktem, T. (2020). Investigation of physical education and sports students' attitudes towards E-learning. Journal of Education and Learning 9(4):49.

Öktem, T., & Kul, M. (2020). Examining the relationship between self-efficacy and aggression levels of students interested in weightlifting sports. African Educational Research Journal. Vol. 8(4), pp. 681-688, October.

Öktem, T., & Kul, M. (2020). Investigation of perceptions concerning leadership roles of physical education and sport teachers. Journal of Education and Learning 9(5):277.

Öktem, T., Şipal, O., Kul, M., & Dilek, A. N. (2020). Olimpiyat oyunlarına katılmaya aday boksörlerin Covıd-19 kaygı düzeylerinin incelenmesi. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 7(62), 3620-3627.

Öner, N., & Le Compte, A. (1983). Süreksiz durumluk / Sürekli kaygı envanteri el kitabı, İstanbul: Boğaziçi Yayınlar.

Öner, N. & Le Compte, A. (1985). Durumluk – Sürekli kaygı envanter el kitabı. (2. Basım). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Öner, N. (1994). Türkiye'de kullanılan psikolojik testler. İstanbul: Boğaziçi Yayınlar.

Öntürk, Y., İmamoğlu, O., & Karacabey, K. (2019). Elit tekvandoculardа durumluk ve sürekli kaygının araştırılması. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8 (4), 3764-3774.

Özbek, A., & Esmer, Y. (2020). Türk tekstil ve giyim sektörünün geleceği: Tekstil

Mühendisliği Öğrencilerinin Düşünceleri. s. 40-55. Haziran. Ekin Yayınevi. Bursa.

Öztürk, O. (2004). Ruh sağlığı ve bozuklukları (10.Baskı). Ankara: Nobel Tıp.

Spielberger, C. D. (Ed.). (1966). Anxiety and behavior. Academic Press.

Spielberger, C. D. (1970). Anxiety as emototional state, anxiety currents trend in theory on research, Academic Press New York, p:23-43.

Şeyhoğlu, M. (2005). Öğretmenlerin ve yöneticilerin bilgisayar kaygı düzeyleri (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Ankara. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir. (Tez No. 197186).

Şipal, O., Kul, M., Ceyhan, M. A., Dilek, A. N., & Aksoy, Ö. F. (2020). Sporcu algılarına göre boks antrenörlerinin etik dışı davranışlarının incelenmesi. s-29-42. Gece Kitaplığı. Ankara.

Tatlısu, B., & Bayraktar, G. (2020). Beden eğitimi ve spor lisans öğrencilerine göre "sporda hoşgörü" kavramı (Bayburt Üniversitesi Örneği), Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 22(1).

Tatlısu, B., Turan, M., & Tatlısu, T. (2020). Üniversitesi öğrencilerinin yaşam anlamı düzeylerinin spor ve farklı değişkenlere göre incelenmesi. Anatolia Sport Research, 1(1): 37-48.

Tatlısu, B., & Seçkin Ağırbaş, İ. (2022). Üniversite öğrencilerinde spor ve farklı değişkenlerin başarı yönelimleri ve kariyer kararlarına etkisi. Multidisipliner Yaklaşımla Spor Bilimlerinde Bilimsel Araştırmalar. s.83-103. Akademisyen Kitapevi. Ankara.

Tavacıoğlu, L. (1999). Spor Psikolojisi bilişsel değerlendirmeler. Bağırgan Yayınevi, Ankara.

Temür, H. B., & Üçüncü M. (2022). Yüzme sporu yapan bireylerin, yüzme sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi (Bayburt ili Örneği). Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler. Aralık. s. 173-184. Gece Kitaplığı. Ankara.

Tozoğlu, E., Bayraktar, G., Aka, S. T., & Tatlısu, B. (2014). Studyıng the effects of sportıng habıts on the self-esteem of dısabled ındıvıduals. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(2), 233-241.

Tozoğlu, B., Polat, Ş., Çelik, H., & Mazlumoglu, B. (2022). Examination of Obesity Awareness Levels of University Students in Terms of Different Variables. Journal of Health and Medical Sciences, 5(2), 133-142.

Tutel, E. (1998). At yarışları ve atlı sporlar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Turan, M., & Tatlısu, B. (2021). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin zihinsel dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi (Bayburt Üniversitesi Örneği). Şubat. Spor Bilimlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler. s.187-202. Gece Kitaplığı. Ankara.

Turan, M., & Tatlısu, B. (2021). Bayburt Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin sportif uygulamalarda müziğin etkisi algılarının incelenemesi. Karadeniz Zirvesi 5. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi 19-21 Şubat. Rize.

Uçar, M., & Kaplan T. (2020). Konya amatör lig futbolcularında zihinsel dayanıklılığın incelenmesi. Ömer Halis Demir Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14 (2), 145-157.

Ünver, Ş., Şimşek, E., İslamoğlu, İ., & Arslan, H. (2020). Üniversite takımlarında yer alan sporcuların yaralanma kaygı düzeylerinin incelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 14(3), 400-410.

Yalçın, Y. (2021). Sürekli kaygı düzeyinin durumluk kaygı düzeyi üzerine etkisi var mıdır? Halk Oyuncuları Örneği. EJERCongress 2021 Bildiri Kitabı. EJERCongress 2021 Conrefence Proceedings.

Yatkın, M. C. (2006). Türkiye'de sporcuların vergilendirilmesi (Yüksek lisans tezi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden edinilmiştir (Tez No. 214590).

Yavuz, K. E. (2009). Duygusal zeka. İstanbul: Hayat Yayınları.

Yıldıran, İ. (2018). Atlı cirit ve rahvan binicilik. Z Kültür-Sanat-Şehir, Tematik Mevsimlik Dergi, (3), 315-319.

Yıldırım, F., & Yıldız, A. (2013). Cirit atları: Anket çalışması. Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi, 8(1), 35-41.

Yıldız, Y. (2019). Bireysel ve Takım Sporcularının Sportif Karakterlerinin ve Zekâ Boyutlarının Sportif Başarı Motivasyonları Üzerine Etkisinin İncelenmesi. (Doktora Tezi). Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Yıldırım, M., & Hanayoğlu, T., & Güçlü, M. (2022). Futbol hakemlerinin Covid-19 korkusu düzeylerinin incelenmesi. Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi, 5(5), 648–656.

Chapter / Bölüm 10

SPOR BİLİMLERİ FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN SPORA ÖZGÜ BAŞARI MOTİVASYONU VE PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Mehmet YILDIRIM[1],

Fatma Şeyda YAZAN[2], Serap KIZILAY[3]

1 Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, mehmet2682@hotmail.com, ORCID:0000-0002-9707-6540

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, seyda40bugra@gmail.com, ORCID:0000-0002-1233-1312

3 Yüksek Lisans Öğrencisi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, serapademkizilay@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8470-0554

GİRİŞ

Motivasyonla ilgili son yıllarda yapılan araştırmalar incelendiğinde sadece psikoloji alanında değil egzersiz ve spor bilimleri alanında da birçok araştırma olduğu görülmektedir. Eri (2018)'ye göre sporcuların müsabakalardan önce çok yönlü ve güçlü bir motivasyona ihtiyaç duymalarından dolayı motivasyon kavramı, sporun içerisinde yer alan ve oldukça önemli ve kritik olan bir kavramdır. Konter (1998)'e göre ise sporcunun yüksek motivasyona sahip olması hedefini belirlemesinde, uzmanlık becerilerini geliştirmesinde ve kendini ödüllendirmesinde en iyi yöntemlerden birisidir. Birçok sporcu benzer düzeylerde yeteneklere ve antrenman imkânlarına sahipken, çok azı başarı elde edebilmektedir. Bunun en önemli nedeni de sporcuların motivasyon düzeyleridir (Aydoğdu, Şahan ve Erdem, 2018). Spor ve spor bilimleri alanlarında performansın yükseltilmesi için sadece kondisyonel ve fiziksel özelliklerin değil, psikolojik özelliklerin de geliştirilmesinin önemli olduğu anlaşılmıştır. Bu psikolojik özelliklerin en önemlilerinden bir tanesinin de motivasyon olduğu bilinmektedir (Aslan ve Kuru, 2022). Sporcunun ulaşmak istediği ve amaçladığı başarı motivasyon gücü ile doğrudan bağlantılıdır (Azeez, 2016). Motivasyon sporda ve sporcuda oldukça önemli bir yere sahiptir ve sporcunun müsabaka veya antrenman öncesi kendini motive etmesi başarıya ulaşmasını kolaylaştıran önemli bir faktördür (Karageorghis, 2011). Terzioğlu (1992) spor bilimleri ile ilgilenen herkesin motivasyon kavramını çok iyi bilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bhargav ve Sreenivas (2017)'a göre sporcunun sahip olduğu performansını daha da geliştirebilmesi için motivasyonunun yüksek düzeyde olması gerekmektedir. Aksi halde, sporcunun diğer tüm bilişsel faktörleri (odaklanma, özgüven, duygular vb.) etkisiz hale gelecektir. Bu açıklamalar dikkate alındığında motivasyonun sadece psikoloji alanı için değil spor ve egzersiz bilimleri alanı için de oldukça önemli bir kavram olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Motivasyon kavramı psikoloji alanı başta olmak üzere çeşitli alanlarda uzun yıllardır çalışılan kavramlardan birisidir. Bu nedenle motivasyon kavramının belirgin bir tanımını yapmak oldukça zordur (Kantar, 2013). Özcan ve Karaca (2018)'ya göre motivasyon, insanların belirledikleri bir faaliyeti uygulamak ya da amaçlarını gerçekleştirmek için gerekli olan ve içten veya dıştan gelen bir uyarıcıdır. Yaman (2017)'a göre motivasyon insanları amaçlarını gerçekleştirmek için harekete geçiren ve duygusal olarak doyum sağlayan bir olgudur. Bir başka tanıma göre ise insanların içinde var olan enerjini belirli bir hedef doğrultusunda harekete geçirilmesi ve aktif edilmesidir (Düren, 2000). Bu tanımlardan yola çıkarak, motivasyon insanların belirli bir amaç doğrultusunda harekete geçmesini sağlayan, içsel veya dışsal olabilen ve insanlara duygusal olarak doyum sağlayan bir uyarıcı olarak tanımlanabilir. Spor bilimleri alanında sürekli olarak ant-

KAYNAKÇA

Abakay, U. ve Kuru, E. (2010). Profesyonel ve amatör futbolcuların statü değişkeni açısından, başarı motivasyonu farklılıkları. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *4*(3), 186-191.

Abakay, U. ve Kuru, E. (2013). The communication level of woman footballers with coach and success motivation relationship . *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12 (1), 20-33.

Afacan, S. ve Kaya, E. E. (2022). Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin problem çözme becerilerinin çoklu değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Metodolojisi Dergisi, 8*(1), 117-127.

Aksoy, S. (2021). Aktif Spor Yapan Sporcuların Pandemi Sürecinde Covid-19 Salgınına Karşı Yakalanma Kaygı Düzeyi ile Spora Özgü Başarı Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Tekirdağ İli Örneği). (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Namık Kemal Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Aktaş, Z., Çobanoğlu, G., Yazıcılar, İ. ve Nihal, E. R. (2006). Profesyonel basketbolcularda spora özgü başarı motivasyon düzeyinin cinsiyetler açısından karşılaştırılması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 55-59.

Aktop, A. (2002). Spora Özgü Başarı Motivasyonu ile Psikolojik ve Yapısal Özellikler Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Alp, H. (2020). Examining the success motivation of the wrestlers in the Turkish national team. *International Journal of Curriculum and Instruction*, *12*(2), 388-399.

Ardahan, F. ve Turgut, T. (2013). Comparing the motivational factors of recreational fishers and hunters, life satisfaction level of participants and non participants in these activities: Turkey case. *The Online Journal of Recreation and Sport*, *2*(1), 1-11.

Aslan, A. ve E. Kuru (2002). Profesyonel ve amatör futbolcuların başarı motivasyonu farklılıkları ve sportif tecrübe ile ilişkisi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *7*(2), 23-30.

Atan, T., Göçer, S. ve Ünver, Ş. (2018). Farklı branşlardaki erkek ve kadın sporcuların atılganlık ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(60), 1359-1366.

Aydın, A. (2021). Boksörlerin Özgüvenlerinin Problem Çözme Becerisine Etkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

Aydoğdu, C., Şahan, A. ve Erdem, K. A. (2018). Genç tenisçilerde spora özgü başarı motivasyon düzeyinin müsabaka performansı üzerine etkisinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 655-666.

Azeez, A. O. (2016). 14 -16 Yaş Grubu Iraklı ve Türk Erkek Çocukların Spora Özgü Başarı Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Bhargav, S. ve Sreenivas, M. (2017). Motivation factors among elite retired sport persons. *Indian Journal of Applied Research*, *7*(11), 204-206.

Bora, M. V. (2013). Beden Eğitimi Öğretmeni ve Sporcu Öğrenciler Arasındaki İletişimin Sportif Başarı Motivasyonuyla İlişkisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Harran Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Can, Y., Güven, H., Soyer, F., Demirel, M., Bayansalduz, M. ve Şahin, K. (2009). Elit taekwondo sporcularında aile-antrenör-kulüp desteği ve başarı motivasyonu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 240 252.

Çağlayan, H. S., Taşğın, Ö. ve Yıldız, Ö. (2008). Spor yapan lise öğrencilerinin problem çözme becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2*(1), 62-77.

Çinkılıç, İ. ve Soyer, F. (2013). Beden eğitimi öğretmen adaylarının çoklu zekâ alanları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 8*(1),1306-4371.

Dirmen, A. (2015). Farklı Liglerde Oynayan Kadın Futbol Takımı Oyuncularının Başarı Motivasyon Düzeylerinin Karşılaştırılması. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doğan, İ. (2020). Spor bilimleri öğrencilerinin yaşam kalite algıları ile problem çözme yaklaşımları arsındaki ilişkiler. *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18*(1), 156-175.

Dönmez, K. H. (2010). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin (1., 2., 3., ve 4. sınıf) Sosyal Özyeterlikleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Düren, A. Z. (2000). *2000'li Yıllarda Yönetim*. İstanbul: Alfa Basım Yayınları.

Erdemli, E. ve Yaşartürk, F. (2020). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin serbest zaman doyum düzeyi ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *9*(3), 1871-1882.

Eri, E. (2018). Futbol Oynayan Altyapı Sporcularında Algılanan Ebeveyn Tutumları ile Başarı Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eroğlu Yavuz, S. ve Eroğlu, E. (2019). Üniversite spor takımlarında oynayan öğrencilerin anksiyete ve spora özgü başarı motivasyonu düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 88-96.

Günel, İ. (2019). Algılanan Hizmet Kalitesinin Sporcuların Spora Özgü Başarı Motivasyonu Üzerin Etkisi: Türkiye Olimpik Hazırlık Merkezlerinde Eğitim Alan Sporcular Üzerine Bir Uygulama. (Yayımlanmamış doktora tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Heppner, P. P. ve Petersen, C. H. (1982). The development and implications of a personal problem solving inventory. *Journal of Counseling Psychology, 29*, 66–75.

Hosseınalıpour, F. (2015). Üniversiteli Sporcu Öğrencilerin Sporda, Motivasyon Düzeyleri ve Stresle Başa Çıkma Yöntemlerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hoşman, Y. O. (2018). Tenisçilerin Spora Özgü Başarı Motivasyon ve Benlik Saygısı Düzeylerinin Karşılaştırılması. (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Kantar, H. (2013). *İşletmede Motivasyon*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.

Karabulut, C. S. (2000). Takım ve Bireysel Sporcuların Başarı Motivasyonu Düzeylerinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi 6.Spor Bilimleri Kongresi Bildiri Kitapçığı* (221- 222). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Karabulut, E. O. ve Kuru, E. (2009). Ahi Evran üniversitesi beden eğitimi öğretmenliği bölümü öğrencilerinin problem çözme becerileri ile kişilik özelliklerinin çeşitli değişkenler bakımından incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *10*(3), 119-127.

Karageorghis, C. V. (2011). *Inside Sport Psychology*. İstanbul: Nobel Yayınevi.

Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Kartal, Z., Güvendi, B., Türksoy, A. ve Altıncı, E. E. (2017). Takım sporcularının imgeleme kullanımları ile başarı motivasyonları arasındaki ilişki. *İstanbul Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7*(1), 41-53.

Kaya, F. ve Şarlı, E. (2020). Spor Bilimleri Fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin problem çözme becerilerinin psikolojik dayanıklılık ve benlik saygısı ile ilişkisi. *Eurasian Research in Sport Science, 5*(1), 60-77.

Khan, Z., Haider, Z., Ahmad, N. ve Khan, S. (2011). Sports achievement motivation and sports competition anxiety: A relationship study. *Journal of Education and Practice*, *2*(4), 1-5.

Kılınç, M., Ulucan, H., Kaya, K. ve Türkçapar, Ü. (2011). Takım sporu yapanların motivasyon düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(2), 133-144.

Kiremitçi, O. ve Canpolat, A. M. (2014). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencilerinin çoklu zeka alanlarının üstbilişsel farkındalık ve problem çözme becerilerini belirlemedeki rolü. *Spor Bilimleri Dergisi, 25*(3), 118-126.

Konter, E. (1998). *Sporda Psikolojik Hazırlığın Teori ve Pratiği*. Ankara: Bağırgan.

Kurudirek, M. İ., Kurudirek, M. A., Karababa, B., Bindesen, M. A. ve Yılmaz, E. (2022). Buz hokeyi oyuncularının sporda zihinsel dayanıklılık düzeylerinin incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, *5*(1), 295-308.

Kusan, O. (2014). Güreş, Boks, Taekwondo Branşındaki Elit Düzeydeki Sporcuların Başarı Motivasyonunun Çeşitli Değişkenlere Göre Değerlendirilmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Nurhayati, S. (2019). The relationship between coach leadership style and achievement motivation of west java kempo athletes. License Dissertation, Educatıon Unıversıty Health and Recreatıon Faculty, Indonesıan.

Oruç, N. (2018). Üniversiteler Arası 1., 2. ve Süper Lig Tenis Müsabakalarına Katılan Sporcuların Spora Özgü Başarı Motivasyon Düzeyinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gelişim Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özcan, Z. ve Karaca, F. (2018). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinde akademik motivasyon ile psikolojik iyi oluş ilişkisi üzerine bir araştırma. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, *2*(50), 321-341.

Özgün, A., Yaşartürk, F., Ayhan, B. ve Bozkuş, T. (2017). Hentbolcuların spora özgü başarı motivasyonu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *International Journal of Cultural and Social Studies*, *3*(Özel Sayı), 83-94.

Öztürk, A., Bayazıt, B. ve Gencer, E. (2016). Judocuların problem çözme becerilerinin ve sportif güven düzeylerinin incelenmesi (Trabzon Olimpiyat Hazırlık Merkezi örneği). *SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *14*(2), 145-151.

Öztürk, F., Koparan, Ş. ve Efe, M. (2008). Boks antrenör adaylarının problem çözme becerisi ve atılganlık düzeylerinin tespiti. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 447-459.

Pehlivan, Z. ve Konukman, F. (2004). Bedn eğitimi öğretmenleri ile diğer branş öğretmenlerinin problem çözme becerisi açısından karşılaştırılması. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 55-59.

Pişkin, A. E. (2002). Rize'de Lise Düzeyinde Öğrenim Gören Okul Takımı Sporcularının Spora Özgü Başarı Motivasyon Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Rize.

Pulur, A., Karabulut, E. O., Hürmüz, K. (2012). Farklı branşlardaki üst düzey üniversiteli sporcuların problem çözme becerilerinin incelenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 10*(1), 1-6.

Sağıroğlu, İ. ve Ayar, H. (2017). Fitness ve crossfit merkezlerinde rekreatif egzersiz amaçlı katılımda etkili olan motivasyon faktörlerinin incelenmesi. *Uluslararası Anadolu Spor Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 167-179.

Salim E. (2018). Oryantiring Sporcularında Problem Çözme Becerisi ve Hedef Bağlılığının İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Soyer, F., Can, Y., Güven, H., Hergüner, G., Bayansalduz, M. ve Tetik, B. (2010). Sporculardaki başarı motivasyonu ile takım birlikteliği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 225-239.

Sönmez, B. (2018). Bedensel Engelli Sporcuların Spora Özgü Başarı Motivasyonlarının Değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.

Susuz, Y. E. (2022). Üniversitelerin Spor Takımlarında Yarışan Öğrencilerin Spora Özgü Başarı Motivasyon Düzeyleri ve Genel Öz Yeterliliklerinin Belirlenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şahin, N., Şahin N. H. ve Heppner P. P. (1993). Psychometric proporties of the problem solving inventory in a group of Turkish university students. *Cognitive Therapy and Research*, *4*(17), 379-396.

Şencan, H. (2005). *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlik*. Ankara: Seçkin.

Şimşek, O. F. (2007). *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş, Temel İlkeler ve Lisrel Uygulamaları*, Ankara: Ekinoks.

Taşpınar, H. A. (2019). Farklı Liglerde Oynayan Futbolcuların Ruh Halleri ile Motivasyonları Arasında İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Balıkesir Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Taylan, S. (1990). Heppner'in Problem Çözme Envanterinin Uyarlama, Güvenirlik ve Geçerlik Çalışmaları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Tazegül, Ü. (2013). Bazı branştaki sporcuların narsisizm düzeyleri ile sosyodemografik özellikleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 23-32.

Terzioğlu A, E. (1992). Spor eğitiminde motivasyon kavramı. *Atatürk Eğitim Fakültesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2, 10-13.

Tiryaki, Ş. ve Gödelek, E. (1997). *Spora Özgü Başarı Motivasyonu Ölçeğinin Türk Sporcuları İçin Uyarlama Çalışması.* I. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Bağırgan.

Turan, M., Uras, M. ve Mavibaş, M. (2021). An investigation of the effect of elite athletes' self-talk (ınner speech) during competition on perceptions of coping with stress. *Pakistan Journal of Medicine & Health Sciences, 15*(10), 3009-3016.

Turhan, M. (2009). Profesyonel Futbolcularda Depresyon Düzeyi, Anksiyete Düzeyi ve Kişilik Özellikleri İle Sporda Başarı Motivasyonu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Turhan, M. Ö. (2021). Sportif Uygulamalarda Müziğin Etkisi ile Spora Özgü Başarı Motivasyonunu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muş Alparslan Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muş.

Türe, A. Ö. (2019). Büyükler Süper Liginde Yarışan Judocuların Problem Çözme Becerileri ve İnternet Kullanım Düzeylerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Türkmen, M. (2005). Profesyonel Erkek Futbolcular ile Amatör Erkek Futbolcuların Başarı Motivasyonu Düzeylerinin Karşılaştırılması İzmir Manisa Örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Celal Bayar Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Üstün, Ü. D., M. Acet ve A. Ersoy (2016).Sporcular için spora özgü başarı motivasyonu: Yaz spor okulundan bir örnek. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *49*, 115-123.

Willis, D. J. (1982). Three scales to measure sport related motives in sports. *Journal of Sport Psychology*, *4,* 338-353.

Yaman, A. (2017). Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları İle İş gören Motivasyonunun İş Tatmini Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Bir Devlet Hastanesinde Araştırma. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gelişim Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yavuz Eroğlu, S. ve Eroğlu, E. (2019). Üniversite spor takımlarında oynayan öğrencilerin anksiyete ve spora özgü başarı motivasyonu düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Spor Bilimleri Dergisi, 3*(2), 88-96.

Yıldız, L., Zırhlıoğlu, G., Yalçınkaya, M. ve Güven, Ş. (2011). Beden eğitimi öğretmen adaylarının yaratıcılık ve problem çözme becerileri. *Van Yüzüncüyıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(Özel Sayı), 18-36.

Yiğit, Ş. (2019). Öğrencilerin spora özgü başarı ve motivasyon düzeylerinin incelenmesi. *Social Science Studies*, *7*(1), 249-258.

Chapter / Bölüm 11

ADAPTED PHYSICAL ACTIVITY

Bekir Erhan ORHAN[1]

1 Asst. Prof. Dr. Bekir Erhan ORHAN, https://orcid.org/ 0000-0002-3149-6630, Faculty of Sport Science, Istanbul Aydın University, Istanbul, TÜRKIYE, bekirerhanorhan@aydin.edu.tr

Introduction

Adapted Physical Activity (APA) is a field of study that aims to provide physical activity opportunities for individuals with disabilities. The concept of APA emerged as a response to the growing need for inclusion and accessibility in sports and physical activities. Physical activity has numerous health benefits, including improved physical, mental, and social well-being. However, environmental, social, and personal factors often create barriers for individuals with disabilities who want to participate in physical activity. APA seeks to overcome these barriers by developing and implementing inclusive programs that cater to the unique needs of individuals with disabilities (Janssen, 2007; San Román-Mata et al., 2020). The history of APA can be traced back to the early 20th century when the first rehabilitation centres were established to provide care for individuals with disabilities. These centres provided physical therapy and recreational activities to help individuals with disabilities recover from injuries sustained during war and accidents. The primary focus was restoring physical function and improving the quality of life for individuals with disabilities. In the 1960s, the civil rights movement in the United States brought attention to the needs of individuals with disabilities. The movement led to the passage of the Rehabilitation Act of 1973, which prohibited discrimination against individuals with disabilities in any program or activity receiving federal funds (Steadward, Watkinson and Wheeler, 2003; Reid, 2003).

This legislation paved the way for the development of APA as a distinct field of study. Today, APA is a multidisciplinary field that draws on principles from physical education, kinesiology, rehabilitation, and special education. APA professionals work in various settings, including schools, community centres, hospitals, and rehabilitation facilities. They design and implement programs that cater to the unique needs and abilities of individuals with disabilities, promoting inclusion and accessibility. APA programs may include adapted sports, physical therapy, exercise programs, and recreational activities. These programs may be designed for individuals with specific disabilities, such as spinal cord injuries, cerebral palsy or autism. APA professionals may also work with individuals with multiple disabilities or complex medical conditions. For example, adapted Physical Activity is a field of study that aims to promote physical activity and inclusion for individuals with disabilities. By developing and implementing inclusive programs, APA professionals aim to overcome barriers to participation in physical activity and improve the quality of life for individuals with disabilities. The field has a rich history and continues to evolve to meet the needs of an increasingly diverse population of individuals with disabilities (Yun & Beamer, 2018; Agiovlasitis et al., 2018; Colas et al., 2022).

REFERENCE

Agiovlasitis, S., Yun, J., Jin, J., McCubbin, J. A., & Motl, R. W. (2018). Physical activity promotion for persons experiencing disability: The importance of interdisciplinary research and practice. Adapted physical activity quarterly, 35(4), 437–457.

Amini, H., Habibi, S., Islamoglu, A. H., Isanejad, E., Uz, C., & Daniyari, H. (2021). COVID-19 pandemic-induced physical inactivity: the necessity of updating the Global Action Plan on Physical Activity 2018-2030. Environmental Health and Preventive Medicine, 26(1), 1-3.

Arem, H., Moore, S. C., Patel, A., Hartge, P., De Gonzalez, A. B., Visvanathan, K., ... & Matthews, C. E. (2015). Leisure time physical activity and mortality: a detailed pooled analysis of the dose-response relationship. JAMA internal medicine, 175(6), 959–967.

Bedimo-Rung, A. L., Mowen, A. J., & Cohen, D. A. (2005). The significance of parks to physical activity and public health: a conceptual model. American journal of preventive medicine, 28(2), 159-168.

Bedimo-Rung, A. L., Mowen, A. J., & Cohen, D. A. (2005). The significance of parks to physical activity and public health: a conceptual model. American journal of preventive medicine, 28(2), 159-168.

Bishop, J., & Driver, S. (2007). Implementing service-learning in undergraduate adapted physical education. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, *78*(8), 15–19.

Bredahl, A. M. (2008). Ethical aspects in research in adapted physical activity. Sports Ethics and Philosophy, 2(2), 257-270.

Building Healthy Inclusive Communities through the National Center on Health, Physical Activity and Disability(NCHPAD). 2023.https://www.nchpad.org/

Cacioppo, M., Bouvier, S., Bailly, R., Houx, L., Lempereur, M., Mensah-Gourmel, J., ... & ECHO Group. (2021). Emerging health challenges for children with physical disabilities and their parents during the COVID-19 pandemic: The ECHO French survey. Annals of physical and rehabilitation medicine, 64(3), 101429.

Caspersen, C. J., Powell, K. E., & Christenson, G. M. (1985). Physical activity, exercise, and physical fitness: definitions and distinctions for health-related research. *Public health reports*, *100*(2), 126.

Colas, C., Bayle, M., Labeix, P., Botelho-Nevers, E., Gagneux-Brunon, A., Cazorla, C., ... & Hupin, D. (2022). Management of Long COVID—The CoviMouv'Pilot Study: Importance of Adapted Physical Activity for Prolonged Symptoms Following SARS-CoV2 Infection. Frontiers in Sports and Active Living, 4.

Crosland, P., Ananthapavan, J., Davison, J., Lambert, M., & Carter, R. (2019). The economic cost of preventable disease in Australia: a systematic review of estimates and methods. Australian and New Zealand Journal of Public Health, 43(5), 484-495.

Cunningham, C., O'Sullivan, R., Caserotti, P., & Tully, M. A. (2020). Consequences of physical inactivity in older adults: A systematic review of reviews and meta-analyses. Scandinavian journal of medicine & science in sports, 30(5), 816–827.

DePauw K. P. & Doll Tepper G. (1989). European perspectives on adapted physical activity. Adapted Physical Activity Quarterly, 6 (2), 95-99.

DePauw, K. P., & Sherrill, C. (1994). Adapted physical activity: present and future. Physical Education Review, 17(1), 6–13.

Gula, L., & Sumayang, K. (2022). The increasing physical inactivity of teenagers aged 12-16 years old at Saint Joseph College.

Haegele, J. A., Lee, J., & Porretta, D. L. (2015). Research trends in adapted physical activity quarterly from 2004 to 2013. Adapted Physical Activity Quarterly, 32(3), 187-2016.

Hutzler, Y., & Sherrill, C. (2007). Defining adapted physical activity: International perspectives. Adapted Physical Activity Quarterly, 24(1), 1-20.

IDEA. About IDEA. 2023. https://sites.ed.gov/idea/about

Janssen, I. (2007). Physical activity guidelines for children and youth. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, *32*(S2E), S109-121.

Kelly, L. E. (2019). *Adapted physical education national standards*. Human Kinetics Publishers.

Lee, I. M., Shiroma, E. J., Lobelo, F., Puska, P., Blair, S. N., & Katzmarzyk, P. T. (2012). Effect of physical inactivity on major non-communicable diseases worldwide: an analysis of disease burden and life expectancy. The Lancet, 380(9838), 219-229.

Nikitara, K., Odani, S., Demenagas, N., Rachiotis, G., Symvoulakis, E., & Vardavas, C. (2021). Prevalence and correlates of physical inactivity in adults across 28 European countries. European Journal of Public Health, 31(4), 840-845.

O'Donovan, G., & Shave, R. (2007). British adults' views on the health benefits of moderate and vigorous activity. Preventive medicine, 45(6), 432–435.

Obidovna, D. Z., & Sulaymonovich, D. S. (2022). Physical activity and its impact on human health and longevity. Достижения науки и образования, (2 (82)), 120-126.

Piletic, C. K., & Davis, R. (2010). A Profile of the Introduction to Adapted Physical Education Course within Undergraduate Physical Education Teacher Education Programs. *ICHPER-SD Journal Of Research*, *5*(2), 26-32.

Raichlen, D. A., Pontzer, H., Zderic, T. W., Harris, J. A., Mabulla, A. Z., Hamilton, M. T., & Wood, B. M. (2020). Sitting, squatting, and the evolutionary biology of human inactivity. Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(13), 7115-7121.

Reid, G. (2003). Defining adapted physical activity. Adapted physical activity, pp. 11–25.

Reid, G., & Stanish, H. (2003). Professional and disciplinary status of adapted physical activity. Adapted Physical Activity Quarterly, 20(3), 213–229.

Rhodes, R. E., Janssen, I., Bredin, S. S., Warburton, D. E., & Bauman, A. (2017). Physical activity: Health impact, prevalence, correlates and interventions. Psychology & Health, 32(8), 942-975.

Ricci, F., Izzicupo, P., Moscucci, F., Sciomer, S., Maffei, S., Di Baldassarre, A., ... & Gallina, S. (2020). Recommendations for physical inactivity and sedentary behaviour during the coronavirus disease (COVID-19) pandemic. Frontiers in public health, 8, 199.

Rikli, R. E. (1997). Measurement challenges in assessing special populations: implications for behavioural research in adapted physical activity. Measurement in Physical Education and Exercise Science, 1(2), 117–126.

San Román-Mata, S., Puertas-Molero, P., Ubago-Jiménez, J. L., & González-Valero, G. (2020). Benefits of physical activity and its associations with resilience, emotional intelligence, and psychological distress in university students from southern Spain. *International journal of environmental research and public health*, *17*(12), 4474.

Savucu, Y. (2019). Uyarlanmış Beden Eğitimi ve Spor. International Journal of Sport Exercise and Training Sciences-IJSETS, 5(4), 192-200.

Steadward, R. D., Watkinson, E. J., & Wheeler, G. D. (2003). Adapted physical activity. The University of Alberta.

Trudeau, F., & Shephard, R. J. (2008). Physical education, school physical activity, school sports and academic performance. International journal of behavioural nutrition and physical activity, 5(1), 1–12.

Warburton, D. E., & Bredin, S. S. (2017). Health benefits of physical activity: a systematic review of current systematic reviews. Current opinion in cardiology, 32(5), 541-556.

Warburton, D. E., & Bredin, S. S. (2019). Health benefits of physical activity: A strengths-based approach. *Journal of clinical medicine*, *8*(12), 2044.

Winnick, J. P. (1986). History of adapted physical education: Priorities in professional preparation. Adapted Physical Activity Quarterly, 3(2), 112-117.

World Health Organization. Physical Activity. 2020. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity.

Yun, J., & Beamer, J. (2018). Promoting physical activity in adapted physical education. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 89(4), 7-13.

Ziraat & Orman, Su Ürünlerinde Güncel Araştırmalar

Mart 2023

Editörler

Prof. Dr. Oğuzhan DOĞANLAR
Dr. Öğr. Üyesi Figen CERİTOĞLU

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Oğuzhan DOĞANLAR

Dr. Öğr. Üyesi Figen CERİTOĞLU

Birinci Basım / First Edition • © Mart 2023

ISBN • 978-625-430-701-0

© copyright

Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing

Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR

Telefon / Phone: +90 312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com

e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume

Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

AVRUPA MELEZİ (*LARİX DECİDUA* MİLL.) ODUNUNA AİT BAZI YÜZEY ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE DOĞAL YAŞLANDIRMA ETKİSİ

Levent GÜRLEYEN, Göksel ULAY, Ümit AYATA..... 1

Bölüm 2

DÜNYA VE TÜRKİYE SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

Gökhan ARSLAN, Pınar OĞUZHAN YILDIZ 13

Bölüm 3

ET VE ET ÜRÜNLERİNDE AKILLI AMBALAJ TEKNOLOJİLERİ

Engin YARALI 29

Bölüm 4

TOPRAK TESTİNE MARUZ KALMIŞ BAZI AHŞAP TÜRLERİNDE RENK PARAMETRELERİNİN TESPİT EDİLMESİ

Levent GÜRLEYEN, Göksel ULAY, Ümit AYATA..... 53

Bölüm 1

AVRUPA MELEZİ (*Larix decidua* MİLL.) ODUNUNA AİT BAZI YÜZEY ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE DOĞAL YAŞLANDIRMA ETKİSİ

Levent GÜRLEYEN[1], Göksel ULAY[2], Ümit AYATA[3]

1 Doç. Dr. Levent GÜRLEYEN, Düzce Borsa İstanbul Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Düzce, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-6867-8059, leventgurleyen@hotmail.com
2 Dr. Öğretim Üyesi Göksel ULAY, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojisi Bölümü, Mobilya Dekorasyon Programı, Van, Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-4080-8816, gokselulay@gmail.com
3 Doç. Dr. Ümit AYATA, Bayburt Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Bayburt, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-6787-7822, umitayata@bayburt.edu.tr

1. Giriş

Ahşap, selüloz, hemiselüloz (ksilan ve mannan), lignin ve ekstraktifler gibi kimyasal bileşenlerden oluşan doğal bir yenilenebilir polimerik kompozittir. Bu ahşap bileşenleri, ahşabın fiziksel, mekanik ve biyolojik özelliklerinin çoğundan sorumludur; her bileşenin kendine özgü benzersiz işlevi vardır. Selüloz, yüksek derecede polimerizasyonu ve kristalliği nedeniyle ağaç lifindeki mukavemetten sorumludur; hemiselülozlar, selüloz için matris görevi görür ve lifli selüloz ile amorf lignin arasında bağlantı görevi görmektedir (Winandy ve Rowell, 1984; Singha ve Thakur, 2009). Yaşlanma mekanizmaları çok karmaşıktır ve birçok faktörden (örneğin yağmur, güneş radyasyonu ve sıcaklık) etkilenir (Sell, 1975; Feist ve Hon, 1984).

Genel olarak ahşabın bozulması mikrobiyal, su, ısı, ışık, radyasyon, hava, kimyasal ve mekanik etki ile meydana gelir. Güneş ışığı, rüzgâr ve yağmurun neden olduğu bozulmaya ***ayrışma*** denir. Ayrışma yoluyla, ahşabın önce rengi değişir, yüzeyin yumuşak organizasyonu bozulur ve ahşabın sert kısımları açığa çıkar. Ardından, sonunda tüm yüzey boyunca uzanan ve ahşap parçaların ucunda kırılmalara neden olan küçük çatlaklar ortaya çıkar (Yin ve ark., 2004). Ligninin fenolik hidroksil grupları, renk değişiklikleri için gereklidir (Leary, 1967). Fotodegradasyonun bir sonucu olarak kimyasal bağlar kopar ve odunun lignin içeriği azalır. Maruz kalma süresi arttıkça yeni kromoforlar oluşur (Müller ve ark., 2003; Pandey, 2005). Ayrıca, hem oksidatif ajanlar, sıcaklık ve nem ile kombinasyon halinde, hem de ultraviyole ışınımının etkisi ve güneş ışınımının görünür spektrumunun fraksiyonları nedeniyle ahşap renginde değişiklikler meydana gelir (Rosu ve ark., 2010).

Ultraviyole ışığın, ahşabın doğal aşınmasında merkezi bir rol oynadığı görülmektedir. Bu, güneşten gelen UV ışınlarının çoğunun, özellikle daha kısa dalga boylarında, dış atmosferdeki ozon tabakası tarafından soğurulmasına rağmen böyle olmaktadır (Desai, 1968).

Dalga boyu aralıklarına göre 315-400 nm için UVA, 280-315 nm için UVB ve 200-280 nm için UVC şeklinde ayırt edilebilmektedir (Nikafshar ve ark., 2017). UV ışığının bir fotonunun kimyasal bir değişime yol açabilmesi için, enerjisinin en azından bir bileşikteki elektronlardan birini temel enerji seviyesinden daha yüksek bir seviyeye çıkaracak ve böylece kimyasal bağların kırılmasını veya oluşmasını sağlayacak kadar olması gerekmektedir (Wayne, 1996).

Avrupa melezi (*Larix decidua* Mill.) ağaç türü, Karpatlar ve Avrupa Alpleri olmak üzere iki bölgede güçlü ayrık dağılımı ile karakterize edilen, Avrupa'ya özgü iğne yapraklı bir ağaç türüdür (Geburek, 2010; McComb, 1955; Danek ve ark., 2017). Karpatlar'da, türün dağılımı dağınıktır

KAYNAKÇA

Akpınar, E., (2012). Trabzon-Maçka yöresinde yetiştirilmiş Avrupa melezi (*Larix decidua* Mill.) odununun fiziksel ve mekanik özellikleri üzerine gövde yüksekliğinin etkisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

ASTM D 1641, (2004). Standard practice for conducting outdoor exposure test of varnishes, American Society for Testing and Materials, West Conshohocken, Pennsylvania, United States.

ASTM D 2244-3, (2007). Standard practice for calculation or color tolerances and color, differences from instrumentally measured color coordinates, ASTM International, West Conshohocken, PA.

ASTM E313-15e1, (2015). Standard practice for calculating yellowness and whiteness indices from instrumentally measured coordinates. USA: ASTM International.

Ayata, Ü., (2022a). Opepe (*Nauclea diderrichii*) ahşabında doğal yaşlandırma performansı üzerine bazı yüzey özelliklerinin araştırılması, 1. Uluslararası Güncel Akademik Çalışmalar Sempozyumu, 1 - 4 Aralık 2022, Abant - Bolu, Türkiye, 147-157.

Ayata, Ü., (2022b). Dış ortam şartlarına maruz kalmış kızılçam odunda meydana gelen bazı yüzey özelliklerinin araştırılması, Mobilya ve Ahşap Malzeme Araştırmaları Dergisi, 5(2): 83-92. DOI: 10.33725/mamad.1184911.

Ayata, Ü., ve Can, A., (2023). Meranti red (*Shorea curtisii*) odununda bazı yüzey özellikleri üzerine dış ortam çevre şartlarının etkisi, Afrika 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 12-15 Ocak 2023, Kahire, 41-49.

Bal, B.C., Ayata, Ü., Çavuş, V., ve Efe, F.T., (2018). Dişbudak, doğu kayını, göknar ve Avrupa melezi ağaç türlerinde çivi tutma direncinin belirlenmesi, 5. Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi, Bildiri Tam Metin Kitabı, 02-03 Kasım, Antalya, Türkiye, 1(1): 397-406.

Bal, B.C., ve Ayata, Ü., (2022). Karakavak odununda renk, beyazlık indeksi ve parlaklık özellikleri üzerine doğal yaşlandırmanın etkisi, Akdeniz 8. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, 19-20 Kasım 2022, Girne, 305-315.

Barański, J., Klement, I., Vilkovská, T., and Konopka, A., (2017). High temperature drying process of beech wood (*Fagus sylvatica* L.) with different zones of sapwood and red false heartwood, BioResources, 12(1): 1861-1870. DOI: 10.15376/biores.12.1.1861-1870.

Caudullo, G., Welk, E., and San-Miguel-Ayanz, J., (2017). Chorological maps for the main European woody species, Data in Brief, 12: 662-666. DOI: 10.1016/j.dib.2017.05.007.

Cavus, V., Sahin, S., Esteves, B., and Ayata, U., (2019). Determination of thermal

conductivity properties in some wood species obtained from Turkey, Bioresources, 14(3): 6709-6715. DOI: 10.15376/biores.14.3.6709-6715.

Cui, W., Kamdem, P., and Rypstra, T., (2004). Diffuse reflectance infrared Fourier transform spectroscopy (DRIFT) and color changes of artificial weathered wood, Wood and Fiber Science, 36: 291-301.

Çamlıbel, O., ve Ayata, Ü., (2023). Ekaba (*Tetraberlinia bifoliolata* Haum.) ahşabında bazı yüzey özellikleri üzerine doğal yaşlandırmanın etkileri, Balkan Zirvesi 7. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, 3 - 5 Şubat 2023, Üsküp,

Danek, M., Chuchro, M., and Walanus, A., (2017). Variability in larch (*Larix Decidua* Mill.) tree-ring growth response to climate in the Polish Carpathian Mountains, Forests, 8(10): 354. DOI: 10.3390/f8100354

de Almeida, T.H., de Almeida, D.H., Gonçalves, D., and Lahr, F.A.R., (2021). Color variations in CIELAB coordinates for softwoods and hardwoods under the influence of artificial and natural weathering, Journal of Building Engineering, 35: 101965. DOI: 10.1016/j.jobe.2020.101965.

Desai, R.L., (1968). Photodegradation of cellulose materials - A review of the literature, Pulp and paper magazine of Canada, 69: 53-61.

Feist, W.C., and Hon, D.N.S., (1984). Chemistry of weathering and protection, R.M. Rowell (Ed.), The chemistry of solid wood, ACS, Washington (DC), pp. 401-574.

Gangakhedkar, N.S., (2010). 12 - Colour measurement of paint films and coatings, Colour Measurement, 279-311. DOI: 10.1533/9780857090195.2.279.

Geburek, T., (2010). *Larix decidua* Miller, 1768, A. Roloff, H. Weissgerber, U. Lang, B. Stimm (Eds.), Bäume Mitteleuropas, Wiley-Vch, Weinheim, pp. 431-450.

Gonzalez de Cademartori, P.H., Missio, A.L., Dufau Mattos, B., and Gatto, D.A., (2015). Natural weathering performance of three fast-growing Eucalypt woods, Maderas. Ciencia y tecnología, 17(4): 799-808. DOI: 10.4067/S0718-221X2015005000069.

Gürleyen, L., Tonguç, F., Ergül, H.A., ve Ayata, Ü., (2022). *Eucalyptus globulus* Labill. odununda doğal yaşlandırma üzerine bazı yüzey özelliklerindeki değişikliklerin belirlenmesi, Gece Kitaplığı Yayınevi, Ziraat & Orman, Su Ürünlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler, Editör: Doç. Dr. Ümit AYATA, 277-296. ISBN: 978-625-430-565-8.

ISO 2813, (1994). Paints and varnishes - determination of specular gloss of non-metallic paint films at 20 degrees, 60 degrees and 85 degrees, International Organization for Standardization, Geneva, Switzerland.

ISO 554, (1976). Standard atmospheres for conditioning and/or testing, International Standardization Organization, Geneva, Switzerland.

Jane, F.W., (1970). The structure of wood, 2nd edn. Black, London, p 478.

Joiner, A., and Luo, W., (2017). Tooth colour and whiteness: A review, Journal of Dentistry, 67: S3-S10. DOI: 10.1016/j.jdent.2017.09.006.

Joiner, A., Hopkinson, I., Deng, Y., and Westland, S., (2008). A review of tooth colour and whiteness, Journal of Dentistry, 36(1): 2-7. DOI: 10.1016/j.jdent.2008.02.001.

Kerber, P.R., Stangerlin, D.N., Pariz, E., de Melo, R.R., de Souza, A.P., and Calegari, L., (2016). Colorimetry and surface roughness of three amazon woods submitted to natural weathering, Nativa, Sinop, 4(5), 303-307. DOI: 10.14583/2318-7670.v04n05a06.

Leary, G.J., (1967). The yellowing of wood by light, Tappi J, 50(1): 17-19.

McComb, A., (1955). The European larch: its races, site requirements and characteristics, Forest Science, 1: 298-318.

Mohebby, B., and Saei, A.M., (2015). Effects of geographical directions and climatological parameters on natural weathering of fir wood, Construction and Building Materials, 94: 684-690. DOI: 10.1016/j.conbuildmat.2015.07.049.

Müller, U., Rätzsch, M., Schwanninger, M., Steiner, M., and Zöbl, H., (2003). Yellowing and IR-changes of spruce wood as result of UV-irradiation, Journal of Photochemistry and Photobiology B: Biology, 69(2): 97-105. DOI: 10.1016/S1011-1344(02)00412-8.

Nikafshar, S., Zabihi, O., Ahmadi, M., Mirmohseni, A., Taseidifar, M., and Naebe, M., (2017). The effects of UV light on the chemical and mechanical properties of a transparent epoxy-diamine system in the presence of an organic UV absorber, Materials, 10(2): 180. DOI: 10.3390/ma10020180.

Pan, Q., Westland, S., and Ellwood, R., (2018). Evaluation of colorimetric indices for the assessment of tooth whiteness, Journal of Dentistry, 76: 132-136. DOI: 10.1016/j.jdent.2018.07.004.

Pandey, K.K., (2005). Study of the effect of photo-irradiation on the surface chemistry of wood, Polym Degrad Stab, 90: 9-20.

Poohphajai, F., Sandak, J., Sailer, M., Rautkari, L., Belt, T., and Sandak, A., (2021). Bioinspired living coating system in service: evaluation of the wood protected with biofinish during one-year natural weathering, Coatings, 11(6): 701. DOI: 10.3390/coatings11060701.

Rosu, D., Teaca, C.A., Bodirlau, R., and Rosu, L., (2010). FTIR and color change of the modified wood as a result of artificial light irradiation, Journal of Photochemistry and Photobiology B: Biology, 99(3): 144-149.

Saei, A.M., Mohebby, B., and Abdeh, M.R., (2015). Effects of oleothermal treatment and polydimethylsiloxane (PDMS) coating on natural weathering of beech and fir woods, Maderas. Ciencia y tecnología, 17(4): 905-918. DOI: 10.4067/S0718-221X2015005000079.

Sandak, J., Sandak, A., and Riggio, M., (2015). Characterization and monitoring of surface weathering on exposed timber structures with a multi-sensor

approach, International Journal of Architectural Heritage, 9(6): 674-688. DOI: 10.1080/15583058.2015.1041190.

Schnabel, T., Zimmer, B., and Petutschnigg, A.J., (2009). On the modelling of colour changes of wood surfaces, European Journal of Wood and Wood Products, 67: 141-149. DOI: 10.1007/s00107-008-0293-x.

Sell, J., (1975). Grundsätzliche Anforderungen an Oberfächenbehandlungen für Holz im Außenbau (Literaturübersicht), Holz als Roh- und Werkstoff, 33(9): 336-340.

Silvennoinen, R., Peiponen, K.E., and Myller, K., (2010). Specular gloss. Elsevier.

Singha, A.S., and Thakur, V.K., (2009). Study of mechanical properties of urea-formaldehyde thermosets reinforced by pine needle powder, BioResource, 4(1): 292-308.

Tolvaj, L., and Faix, O., (1995). Artificial ageing of wood monitored by drift spectroscopy and CIE *L*a*b** color measurements 1. effect of UV light, Holzforschung, 49(5): 397-404. DOI: 10.1515/hfsg.1995.49.5.397.

Tonguç, F., Ergül, H.A., ve Ayata, Ü., (2022a). Doğu çınarı (*Platanus orientalis* L.) odununda doğal yaşlandırma performansı, Ziraat, Orman ve Su Ürünleri Alanında Yeni Trendler 1,

Tonguç, F., Ergül, H.A., ve Ayata, Ü., (2022b). Monteri çamı (*Pinus radiata* D Don) odununda renk, parlaklık ve beyazlık indeksi üzerine doğal yaşlandırma uygulamasının etkisi, Bozok Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 1(2): 116-126.

Ulusoy, H., ve Peker, H., (2020). Larex (*Larix decidua* Mill.) odununda modern/klasik yangın geciktiricilerin bazı teknolojik özellikler üzerine etkileri, Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (Special Issue), 194-198.

Wayne, C.E., (1996). Photochemistry, Oxford University Press, Oxford, UK.

Winandy, J.E., and Rowell, R.M., (1984). The chemistry of wood strength, R.M. Rowell (Ed.), The Chemistry of Solid Wood, ACS Publication, pp. 211-255.

Yin, X., Fujimoto, T., and Chiba, N., (2004). CG representation of wood aging with distortion, cracking and erosion, The Journal of the Society for Art and Science, 3(4): 216-223. DOI: 10.3756/artsci.3.216.

Bölüm 2

DÜNYA VE TÜRKİYE SU ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜNE GENEL BAKIŞ

Gökhan ARSLAN[1], Pınar OĞUZHAN YILDIZ[2]

1 Atatürk Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Erzurum, Türkiye, gokhan.arslan@atauni.edu.tr, 0000-0002-8634-8598
2 Atatürk Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Erzurum, Türkiye, pinaroguzhan@atauni.edu.tr, 0000-0002-9892-7925

GİRİŞ

Su ürünleri sektörü Dünya genelinde son zamanlarda önemli bir ivme kazanmıştır. Özellikle iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden kaynaklı, tarımsal gıdaların temininde duyulan sıkıntılar sektörün gelişmesini hızlandırmıştır. Ayrıca gıda kaynaklı çok sayıda hastalığın ortaya çıkmasından dolayı da dünya genelinde insanlar sağlık açısından faydalı gıdalara yönelim göstermektedir. Bu gıdalar içerisinde su ürünleri, zengin protein içeriği ve sağlık açısından oldukça önem arz eden çoklu doymamış yağ asitleri ile vücudun temel ihtiyaçlarını karşılayabilme özelliğine sahiptir. Bu nedenle su ürünleri tüketimi de önemli ölçüde artmıştır (Kaya vd. 2004). Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD)'ye göre tarımsal ürünler içerisinde hızlı büyümeyi su ürünleri sektörünün sağladığını kaydetmiştir. Benzer şekilde 2020 yılı Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) raporunda da tarım sektörleri içerisinde en fazla gelişim gösteren sektörün son yıllarda su ürünleri olduğu bildirilmiştir.

DÜNYA SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ

Dünya su ürünleri üretiminde 1951-2017 yılları arasında artış görülmektedir (Grafik 1). Özellikle 1980'li yıllarda başlayan ivme yetiştiricilik yöntemiyle elde edilen su ürünleri miktarının artışına vesile olmuştur. 1980'lerden günümüze avcılık yöntemi ile elde edilen su ürünleri miktarındaki durağanlık ise aşırı avlanmayla, kirlilik ve iklim değişikliğinin olumsuz yönleriyle açıklanabilmektedir.

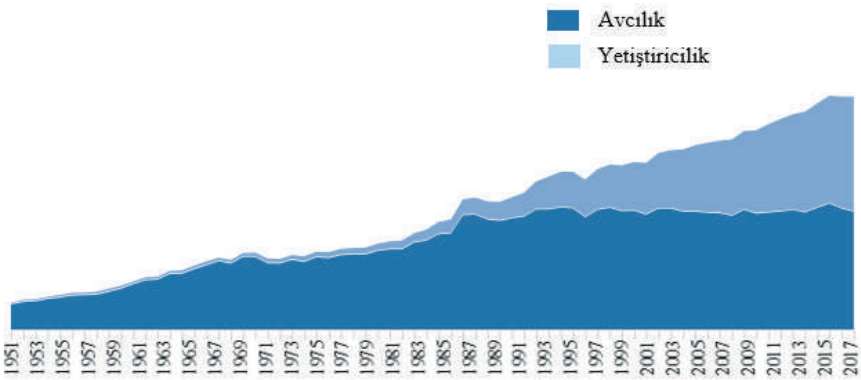

Grafik 1. *Dünya Su Ürünleri Üretimi (FAO 2022)*

Özellikle de son 5 yılda dünya su ürünleri üretiminde bir artış söz konusu olup, yetiştiricilik yöntemiyle elde edilen su ürünleri miktarı yıllar içinde avcılık yöntemi ile elde edilen su ürünleri miktarına yaklaşmış durumdadır (Tablo 1). Bu durum yetiştiricilik sistemlerindeki gelişmelerden olduğu gibi iklim değişikliğinden kaynaklı avcılık miktarının düşmesiyle de alakalı bir durumdur.

KAYNAKÇA

Anonim (2022). Tarım ve Orman Dergisi Ocak-Şubat Sayısı, http://www.turktarim.gov.tr/Haber/735/su-urunleri-yetistiriciligi-her-gecen-yil-artiyor.

Arslan, G., Yıldız, P. O. (2021). Türkiye Su Ürünleri Sektörüne Genel Bakış. Menba Kastamonu Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 7(1), 46-57.

Bilgüven M., Can G. (2018). Balık Yemlerinde Balık Unu Yerine Tavuk Ununun Kullanılma Olanakları, Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 32(2), 189-200.

Demir, O. (2008). Türkiye Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Yem Sektörüne Genel Bakış. Journal of Fisheries Sciences, 2(5): 704-710.

FAO (2018). FishStat Plus-Universal software for fishery statistical time series https://www.fao.org/3/CA0191TR/ca0191tr.pdf (Erişim tarihi: 31.01.2023).

FAO (2019). FishStat Plus-Universal software for fishery statistical Erişim Tarihi 31.01.2023).

FAO (2022). FishStat Plus-Universal software for fishery statistical time series http://www.fao.org/fishery/statistics/software/fishstat/en (Erişim tarihi: 31.01.2023).

Kaya Y., Duyar H.A., Erdem M.E. (2004). Balık Yağ Asitlerinin İnsan Sağlığı İçin Önemi, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi, 21(3-4), 365-370.

Özden, O., Fırat, K., Büke, E., Saka, Ş. (2005). Fangri Balığı (*Pagrus pagrus)* Yetiştiriciliği. T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müd., 239s. Öziş Matba-Ankara.

TUİK (2022). Dış Ticaret İstatistikleri https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul (Erişim tarihi: 01.02.2023).

TÜİK (2022). Su Ürünleri İstatistikleri https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=97&locale=tr (Erişim tarihi: 01.02.2023).

Bölüm 3

ET VE ET ÜRÜNLERİNDE AKILLI AMBALAJ TEKNOLOJİLERİ

Engin YARALI[1]

1 Doç. Dr. Engin Yaralı. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Çine Meslek Yüksekokulu. Çine/Aydın. ORCID: 0000-0003-1525-0371

1. Giriş

Ambalajlama; taze ve işlenmiş gıdaların kalitesinin, depolama, taşıma ve tüketimine kadar geçen süre içerisinde korunmasını sağlayan önemli bir muhafaza işlemidir. Her ürünün kendi özelliklerine uygun ambalaj materyalinin seçilmesi ve tasarlanması, kalitenin korunması açısından son derece önemli bir uygulamadır (Özçandır ve Yetim, 2010)).

Günümüzde gıda ürünlerinde kullanılan ambalajlar, tüketici satın alma açısından önemli bir araçtır. Doğru yöntem ve ürün özellikleri dikkate alınarak yapılan bir ambalajlama sistemi, ürünün raf ömrünü ve satışını önemli ölçüde artırırken uygunsuz bir ambalajlama ürünün başarısına sekte vurabilmektedir (Meyers ve Lubnier, 2004). Ambalaj teknolojisindeki gelişmelere paralel olarak çok farklı özelliklere sahip çeşitli ambalaj materyalleri kullanılmaya başlanmıştır. Gıda endüstrisinde cam, kâğıt, karton, mukavva, alüminyum ve çeşitli plastikler ambalaj materyali olarak kullanılabilmektedir. Bu materyallerin hepsi sahip oldukları özellikler doğrultusunda az veya çok oranda gıdaya kimyasal madde geçişine neden olabilmektedir (Kosikowski, 1982).

Aktif paketleme yöntemleri, gıdaların duyusal özelliklerini iyileştirmek, raf ömrünü uzatmak ve gıda güvenliğini sağlamak için geliştirilmiş uygulamalardır. Bu anlamda en popüler aktif paketleme yöntemi Modifiye Atmosferde Paketleme (MAP) uygulamasıdır ve bu sistem gıdaların raf ömrünü uzatarak, bozulmaya neden olan mikroorganizmaların gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Ancak aktif paketleme sistemleri söz konusu gıdanın tüketimden önce veya tüketim anında kalitesi hakkında herhangi bir bilgi vermemekte ve ürünü izleyememektedir. Bunun için akıllı ambalajlama yöntemleri önerilmektedir. Akıllı ambalajlama, gıda güvenliğini artırmak, kaliteyi yükseltmek ve gıda taşıma ve depolama sırasında oluşan olası sorunlar hakkında uyarıda bulunmak için gıda paketindeki bozulmaları tespit eden, algılayan ve kaydeden bir paketleme sistemidir (Yam vd., 2005).

Akıllı etiketler olarak da bilinen bu teknoloji, ürün ambalajının içine veya dışına entegre şeklinde kullanılabilmektedir. Bu sistemde, gıdaların üretiminden tüketimine kadar geçen nakliye ve depolama süreçlerinde maruz kalınan sıcaklık değişimleri, mikrobiyal bozulma ve ambalaj bütünlüğünün bozulması gibi özellikler izlenerek, ürünün kalitesi ve tazeliği takip edilmektedir (Yam vd., 2005; Üçüncü, 2011). Akıllı ambalajlama teknolojisi içinde genel olarak, sensörler (gaz sensörler, floresan bazlı gaz sensörler, biyosensörler), indikatörler (zaman sıcaklık indikatörleri, tazelik indikatörleri) ve RFID etiketler kullanılmaktadır (Mohebi ve Marquez, 2015).

KAYNAKÇA

1. Abad, E., Zampolli, S. ve Marco, S. (2007). Flexible tag microlab development: gas sensors integration in RFID flexible tags for food logistic. *Sensors and Actuators B: Chemical.127*(1):2–7.

2. Abad, E., Palacio, F., Nuin, M., Gonzalez de Zarate, A., Juarros, A., Gomez, J.M. ve Marco, S. (2009). Rfid smart tag for traceability and cold chain monitoring of foods: demonstration in an intercontinental fresh fish logistic chain. *Journal of Food Engineering. 93*(4):394–399.

3. Abdallah, S., Al-Shatti, L., Alhajraf, A., Al-Hammad, N. ve Al-Awadi, B. (2013). The detection of foodborne bacteria on beef: the application of the electronic nose. *SpringerPlus. 2*(1):1–9.

4. Ahvenainen, R. ve Hurme, E. (1997). Active and smart packaging for meeting consumer demands for quality and safety. *Food Additives and Contaminants. 14*(6–7):753–763.

5. Ahvenainen, R. (2003). *Novel Food Packaging Techniques*. Woodhead Publishing Limited and CRC Press LLC. New York, Washington DC.

6. Alocilja, E.C. ve Radke, S.M. (2003). Market analysis of biosensors for food safety. *Biosensors and Bioelectronics. 18*(56):841–846

7. Angeles, R. (2005). RFID technologies, supply-chain applications and implementation issues. *International System Management*. 22: 51-65.

8. Avella, M., Errico, M.E., Gentile, G. ve Volpe, M.G. (2011). *Nanocomposite sensors for food packaging.* NATO Science for Peace and Security Series-B:Physics and Biophysics; p. 501–510.

9. Bağdatlı, A.B. ve Kayaardı, S. (2010). Et ve et ürünlerinde kullanılan paketleme yöntemleri, *Akademik Gıda. 8*(2),24-30.

10. Bejerholm, C. ve Aaslyng, M.D. (2004). The influence of cooking technique and core temperature on results of a sensory analysis of pork-depending on the raw meat quality. *Food Quality Preference. 15*(1):19–30.

11. Blixt, Y. ve Borch, E. (1999). Using an electronic nose for determining the spoilage of vacuum-packaged beef. *International Journal of Food Microbiology. 46*(2):123–134.

12. Borchert, N.B., Kerry, J.P. ve Papkovsky, D.B. (2013). A CO_2 sensor based on Pt-porphyrin dye and FRET scheme for food packaging applications. *Sensors Actuators B: Chemical.* 76:157–165.

13. Brody, A. (2000). What's active about intelligent packaging. *Food Technology. 55*(6):75.

14. Byrne, L., Lau, K.T. ve Diamond, D. (2002). Monitoring of headspace total volatile basic nitrogen from selected fish species using reflectance spectroscopic measurements of ph sensitive films. *Analyst.* 127:1338–1341.

15. Duncan, T.V. (2014). Applications of nanotechnology in food packaging and food safety: Barrier materials, antimicrobials and sensors. *Journal of Colloid Interface Science*. *363*(1):1–24.

16. Eggins, B. (2002). *Chemical Sensors and Biosensors*. University of Ulster at Jordanstown. Northern Ireland, UK. Analytical Techniques in the Sciences (AnTs), Wiley.

17. Gök, V., Batu, A. ve Telli, R. (2006). Akıllı paketleme teknolojisi, *Türkiye 9. Gıda Kongresi*, Bolu. p.45-48.

18. Gök, V. (2007). Gıda paketleme sanayiinde akıllı paketleme teknolojisi. *Gıda Teknolojisi Dergisi*. 1: 45-58.

19. Han, J.H. (2007). *Packaging for nonthermal processing of food*. Blackwell, USA, p. 131-137.

20. Hecer, C. (2012). Et teknolojiisnde ambalajlama yöntemleri. *Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*. *31*(1): 57-61.

21. Hernandez-Czares, A.S., Aristoy, M.C. ve Toldr, F. (2010). Hypoxanthine-based enzymatic sensor for determination of pork meat freshness. *Food Chemistry.123*(3):949–954.

22. Hong, S.I. ve Park, W.S. (2000). Use of color indicators as an active packaging system for evaluating kimchi fermentation. *Journal of Food Engineering*. *46*(1):67–72.

23. Hong, X., Wang, J. ve Hai, Z. (2012). Discrimination and prediction of multiple beef freshness indexes based on electronic nose. *Sensors Actuators B: Chemical*. *161*(1):381–389.

24. Huang, X., Xin, J. ve Zhao, J. (2011). A novel technique for rapid evaluation of fish freshness using colorimetric sensor array. *Journal of Food Engineering*. *105*(4):632–637.

25. Kerry, J.P. ve Papkovsky, D.B. (2002). Development and use of nondestructive, continuous assessment, chemical oxygen sensors in packs containing oxygen sensitive foodstuffs. *Research Advances in Food Science*. 3:121-140.

26. Kerry, J., Ogrady, M. ve Hogan, S. (2006). Past, current and potential utilization of active and intelligent packaging systems for meat and muscle-based products: a review. *Meat Science*. *74*(1):113–130. (*52nd International Congress of Meat Science and Technology (52nd ICoMST)* 13-18 August 2006 Dublin, Ireland.)

27. Khodaei, S.M. (2023). Gholami-Ahangaran M, Sani IK, Esfandiari Z, Eghbaljoo H. Application of intelligent packaging for meat products: A systematic review. *Veterinary Medicine and Science*. 9:481–493. doi: 10.1002/vms3.1017.

28. Kokangül, G. ve Fenercioğlu, H. (2012). Gıda endüstrisinde akıllı ambalaj kullanımı. *Gıda Teknolojileri Elektronik Dergisi*. 7:31-43.

29. Kolle, C., Gruber, W., Trettnak, W., Biebernik, K., Dolezal, C., Reininger, F. ve O'Leary, P. (1997). Fast optochemical sensor for continuous monitoring of oxygen in breath-gas analysis. *Sensors Actuators B: Chemical. 38*(13):141–149.

30. Kosikowski, F.V. (1982). *Cheese and Fermented Milk Foods*. New York: Great Falls Virginia.

31. Kress-Rogers, E. (2001). *Instrumentation for food quality assurance*. In: Kress-Rodgers E, Brimelow CJB. (Editors). Instrumentation and Sensors for the Food Industry. Cambridge, UK: Woodhead Publishing Ltd. p. 581-669.

32. Kuswandi, B., Wicaksono, Y., Jayus Abdullah, A., Heng, L.Y. ve Ahmad, M. (2011). Smart packaging: sensors for monitoring of food quality and safety. *Sensing and Instrumentation for Food Quality and Safety. 5*(3–4):137–146.

33. Kuswandi, B., Jayus Larasati, T., Abdullah, A. ve Heng, L.Y. (2012). Real-time monitoring of shrimp spoilage using on-package sticker sensor based on natural dye of curcumin. *Food Analytical Methods. 5*(4):881–889.

34. Kuswandi, B., Jayus Oktaviana, R., Abdullah, A. ve Heng, L.Y. (2014). A novel on-package sticker sensor based on methyl red for real-time monitoring of broiler chicken cut freshness. *Packaging Technology and Science. 27*(1):69–81.

35. Liu, L., Hu, J., Zhang, J., Fu, J. ve Zhang, J. (2010). Development of timetemperature data collection program for frozen fish in the cold chain. *Sensor Letters. 8*(1):47–51.

36 Meyers, H.M. ve Lubnier, M.J. (2004). *Başarılı ambalaj ve başarılı pazarlama*. (Üsdiken Z, Çev.). İkinci Baskı, İstanbul: Rota Yayınları.

37. Mohebi, E. ve Marquez, L. (2015). Intelligent packaging in meat industry: An overview of existing solutions. *Journal of Food Science Technology. 52*(7):3947–3964. doi:10.1007/s13197-014-1588-z.

38. Montanari, R. (2008). Cold chain tracking: a managerial perspective. *Trends in Food Science and Technology. 19*(8):425–431.

39. Mukhopadhyay, S.C., Karunanayaka, S.D., Suri, V. ve Gupta, G.S. (2006). A novel bio-sensor for non-invasive meat inspection. *IEEE SENSORS 2006, EXCO, Daegu, Korea*. October 22-25, 2006. p. 931–934.

40. Murkovic, I., Steinberg, M.D. ve Ivan, Z. (2014). Wireless smart tag with onboard conductometric chemical sensor. *Sensors Actuators B: Chemical*. 196:208–214.

41. Niculescu, M., Nistor, C., Fre´Bort, I., Pec, P., Mattiasson, B. ve Csöregi, E. (2000). Redox hydogel-based amperometric bienzyme electrode for fish freshness monitoring. *Analytical Chemistry*.72: 1591–1597.

42. Öksüztepe, G. ve Beyazgül, P. (2015). Akıllı ambalajlama sistemleri ve gıda

güvenliği. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Veteriner Dergisi. 29*(1):67–74.

43. Özçandır, S., ve Yetim, H. (2010). Akıllı ambalajlama teknolojisi ve gıdalarda izlenebilirlik. *Gıda Teknolojisi Elektronik Dergisi. 5*(1):1-11.

44. Pacquit, A., Frisby, J., Diamond, D., Lau, K.T. ve Farrell, A, (2007). Quilty B, Diamond D. Development of a smart packaging for the monitoring of fish spoilage. *Food Chemistry. 102*(2):466–470.

45. Panea, B., Ripoll, G., González, J., Fernandez-Cuello, A. ve Alberti P. Effect of nanocomposite packaging containing different proportions of ZnO and Ag on chicken breast meat quality. *Journal of Food Engineering.* 123, 104–112.

46. Panigrahi, S., Balasubramanian, S., Gu, H., Lague, C.M. ve Marchello, M. (2006). Design and development of a metal oxide based electronic nose for spoilage classification of beef. *Sensors Actuators B: Chemical. 119*(1):2–14.

47. Papkovsky, D.B., Smiddy, M., Papkovskaia, N. ve Kerry, J.P. (2002). Non-destructive measurement of oxygen in modified atmosphere packaged hams using a phase-fluorimetric sensor system. *Journal of Food Science. 67*(8):3164–3169.

48. Pereira, P.F., de Sousa Picciani, P.H., Calado, V. ve Tonon, R.V. (2021). Electrical gas sensors formeat freshness assessment and qualitymonitoring:A review. *Trends in Food Science and Technology.* 118: 36–44.

49. Roberts, C. (2006). Radio frequency identification (RFID). *Computers and Security. 25*(1):18–26.

50. Salinas, Y., Ros-lis, J.V., Vivancos, J.l., Martinez Menez, R., Dolores Marcos, M., Aucejo, S., Herranz, N., Lorente, I. ve Garcia E. (2014). A novel colorimetric sensor array for monitoring fresh pork sausages spoilage. *Food Control. 35*(1):166–176.

51. Smiddy, M., Papkovsky, D. ve Kerry, J. (2022a). Evaluation of oxygen content in commercial modified atmosphere packs (map) of processed cooked meats. *Food Research International. 35*(6):571–575.

52. Smiddy, M., Papkovskaia, N., Papkovsky, D.B. ve Keryy, J.P. (2002b). Use of oxygen sensors for the non-destructive measurement of the oxygen content in modified atmosphere and vacuum packs of cooked chicken patties; impact of oxygen content on lipid oxidation. *Food Research International. 35*(6):577–584.

53. Smiddy, M., Fitzgerald, M., Kerry, J.P., Papkovsky, D.B., O'Sullivan, C.K. ve Guibault, G.G. (2002c). Use of oxygen sensors to non-destructively measure the oxygen content in modified atmosphere and vacuum packed beef: impact of oxygen content on lipid oxidation. *Meat Science. 61*(3):285–290.

54. Smolander, M., Hurme, E. ve Latva-Kala, K. (2002). Myoglobin-based indi-

cators for the evaluation of freshness of unmarinated broiler cuts. *Innovative Food Science and Emerging Technologies*. 3:279-288.

55. Smolander, M. (2003). The use of freshness indicators in packaging. *Novel Food Packaging Techniques.* Woodhead Publishing Ltd. UK. p. 128–143.

56. Taoukis, P.S. ve Labuza, T.P. (1989). Applicability of time-temperature indicators as shelf-life monitors of food products. *Journal of Food Science*. *54*(4):783–788.

57. Taoukis, P. (2010). *14-commercialization of time-temperature integrators for foods.* (In: Doona CJ, Kustin K, Feeherry FE, ed.) Case Studies in Novel Food Processing Technologies, Woodhead Publishing Series in Food Science, Technology and Nutrition. Woodhead Publishing. p 351–366.

58. Trettnak, W., Gruber, W., Reininger, F. ve Klimant, I. (1995). Recent progress in optical oxygen sensor instrumentation. *Sensors Actuators B: Chemical. 29*(13):219–225. (*Proceedings of the 2nd European Conference on Optical Chemical Sensors and Biosensors*).

59. Turhan, K.N. (2009). Gıda ambalajlamada yeni teknolojiler. *Dünya Gıda Dergisi*. *7*(2): 31-43.

60. Üçüncü, M. (2011). *Gıda ambalajlama teknolojisi*. Ambalaj Sanayicileri Derneği İktisadi İşletmesi, İstanbul.

61. Üçüncü, M. (2012). *Gıdaların ambalajlanması*. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir; 2007. p. 733-787.

62. Üstündağ, A. (2005). RFID Technology: A Paradigm shift in business processes. *35th International Conference on Computers and Industrial Engineering*, İstanbul, Turkey 2065-2070, 20-22 Haziran 2005.

63. Vaikousi, H., Biliaderis, C.G. ve Koutsoumanis, K.P. (2009). Applicability of a microbial time temperature indicator (tti) for monitoring spoilage of modified atmosphere packed minced meat. *International Journal of Food Microbiology. 133*(3):272–278.

64. Vernat-Rossi, V., Garcia, C., Talon, R., Denoyer, C. ve Berdague, J.L. (1996). Rapid discrimination of meat products and bacterial strains using semiconductor gas sensors. *Sensors Actuators B: Chemical*. *37*(1–2):43–48.

65. Wang, X.D. ve Wolfbeis, O.S. (2013). Fiber-optic chemical sensors and biosensors. *Analytical Chemesitry. 85*(2):487–508. doi:10.1021/ac303159b.

66. Watanabe, E., Ando, K., Karube, I., Matsuoka, H. ve Suzuki, S. (1983). Determination of hypoxanthine in fish meat with an enzyme sensor. *Journal of Food Science*. *48*(2):496–500.

67. Watanabe, E., Toyama, K. ve Karube, I. (1984). Enzyme sensor for hypoxanthine and inosine determination in edible fish. *Applied Microbiology and Biotchnology.* 19:18-22.

68. Xiao-wei, H., Xiao-bo, Z., Ji-yong, S., Yanin, G., Jie-wen, Z., Jianchun, Z. ve Limin, H. (2014). Determination of pork spoilage by colorimetric gas

sensor array based on natural pigments. *Food Chemisty.* 145:549–554.

69. Yam, K.L,, Takhistov, P.T. ve Miltz, J. (2005). Intelligent packaging: concepts and applications. *Journal of Food Science*. *70*(1):1-9.

70. Yano, Y., Kataho, N., Watanabe, M., Nakamura, T. ve Asano, Y. (1995). Changes in the concentration of biogenic amines and application of tyramine sensor during storage of beef. *Food Chemistry.* 54:155–159.

71. Yano, Y., Numata, M., Hachiya, H., Ito, S., Masadome, T., Ohkubo, S., Asano, Y. ve Imato, T.Y. (2001). Application of a microbial sensor to the quality control of meat freshness. *Talanta*. *54*(2):255–262.

72. Yüksel, M.E.ve Zaim, A.H. (2009). Yeni nesil teknoloji olarak RFID, RFID sistem yapıları ve bir RFID sistem tasarımı yaklaşımı. *5.Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu (IATS'09).* Karabük. Türkiye, 13-15 Mayıs 2009.

73. Zaragoza, P., Ribes, S., Fuentes, A., Vivancos, J.L., Fernandez-Segovia, I., Ros-Lis, J.V., Barat, J.M. ve Martinez-Manez, R. (2012). Fish freshness decay measurement with a colorimetric array. *Procedia Engineering.* 47:1362–1365.

.

Bölüm 4

TOPRAK TESTİNE MARUZ KALMIŞ BAZI AHŞAP TÜRLERİNDE RENK PARAMETRELERİNİN TESPİT EDİLMESİ

Levent GÜRLEYEN[1], Göksel ULAY[2], Ümit AYATA[3]

1 Doç. Dr. Levent GÜRLEYEN, Düzce Borsa İstanbul Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi, Düzce, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-6867-8059, leventgurleyen@hotmail.com
2 Dr. Öğretim Üyesi Göksel ULAY, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Van Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojisi Bölümü, Mobilya Dekorasyon Programı, Van, Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-4080-8816, gokselulay@gmail.com
3 Doç. Dr. Ümit AYATA, Bayburt Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Bayburt, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-6787-7822, umitayata@bayburt.edu.tr

1. Giriş

Ahşap, tarihin başlangıcından beri insan tarafından yaygın olarak kullanılan, doğal, yenilenebilir ve mükemmel performansa sahip çok yönlü bir malzemedir. Aynı zamanda karasal ortamlarda tutulan en büyük karbon deposudur. Bununla birlikte, kimyasal bileşimi ve yapısı onu biyolojik olarak bozulmaya yatkın hale getirir ve mantarlar ana ahşap bozundurucularıdır (Brischke ve Alfredsen, 2020; Goodell ve ark., 2008).

Ahşabın karmaşık yapısı, onu çeşitli maddeler tarafından bozunmaya karşı oldukça dirençli kılar, ancak ahşap uygun koşullar altında bozulur. Ahşabın bozulması, biyotik (canlı) ve abiyotik (cansız) etkenlerin neden olduğu hasar olarak sınıflandırılabilir. Çoğu durumda, biyotik ve abiyotik hasar çıplak gözle benzer görünür (Morrell, 2018).

Ahşap bileşenleri lignin, karbonhidratlar (hemiselüloz ve selüloz) ve yabancı bileşenlerden (ekstarktifler ve inorganik mineraller) oluşmaktadır (Gezahegn, 2020). Dekoratif son kullanımlarda (parke, panel, mobilya vb.) ve şeffaf kaplama ile korunan dış doğramalarda doğal ahşap yüzeyin renk stabilizasyonu gerekmektedir (Ayadi ve ark., 2003).

Ahşap, çitler veya direkler gibi basit yapılardan balkonlar, köprüler veya çok katlı binalar gibi daha karmaşık yapılara kadar her tür inşaat için her zaman kullanılmıştır (Mahapatra ve Gustavsson, 2009). Ahşabın iyi doğal malzeme özellikleri vardır ve ahşap ürünlerde, kontrplakta, mobilya ve iç dekorasyonda, inşaat yapı malzemelerinde vb. yaygın olarak kullanılır (Wu ve ark., 2018; Toumpanaki ve ark., 2021).

Ahşabın rengi denilince akla kurutulmuş ahşabın doğal renk tonu gelir (Ugrenović, 1950). Renk, masif ahşap panellerin önemli bir yüzey karakteristik parametresi olmasının yanı sıra ahşap ürünlerin kalitesini, derecesini ve pazar değerini değerlendirmek için önemli bir indekstir (Wang ve ark., 2021). Ahşabın rengi, ahşap mobilyalar ve zeminler için tüketici tercihinde önemli bir etkiye sahip olabilecek, görünüşle ilgili bir özelliktir. Ahşabın rengi tüketici tercihlerini karşılamak için renklendirilebilir (Miklečić ve ark., 2012).

Diri odun ve öz odun arasında çeşitli farklılıklar gösteren türlerde, öz odunun doğal rengi genellikle diri odununkinden daha koyudur ve çok sık olarak kontrast dikkat çekicidir. Renk normalde öz odunun birikinti ile üretilen kimyasal maddesinden gelmektedir. Bu nedenle farklı herhangi bir renk önemli ölçüde farklı olamaz (Musa, 2014).

Ahşabın rengi önemli bir kalite kriteridir ve genellikle tüketiciler için belirleyicidir. Mobilya veya diğer iç donanımda ahşap, çelik, taş, cam, çeşitli plastikler ve dekoratif kâğıtlar gibi diğer malzemelerle rekabet halindedir. Ahşap, estetik özellikleri, özellikle rengi nedeniyle sıklıkla tercih

KAYNAKÇA

ASTM D 2244-3, (2007). Standard practice for calculation or color tolerances and color, differences from instrumentally measured color coordinates, ASTM International, West Conshohocken, PA.

Ayadi, N., Lejeune, F., Charrier, F., Charrier, B., and Merlin, A., (2003). Color stability of heat-treated wood during artificial weathering, Holz als Roh- und Werkstoff, 61: 221-226. DOI: 10.1007/s00107-003-0389-2.

Ayata, Ü., ve Can, A., (2023). Karakavak, wenge ve manolya odunlarında renk özellikleri üzerine aktif toprakta oluşan zararlı organizmalara karşı maruz kalmanın etkileri, Afrika 1. Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Kongresi, 12-15 Ocak 2023, Kahire, 50-60.

Brischke, C., and Alfredsen, G., (2020). Wood-water relationships and their role for wood susceptibility to fungal decay, Applied Microbiology and Biotechnology, 104: 3781-3795. DOI: 10.1007/s00253-020-10479-1.

Brischke, C., Meyer, L., and Olberding, S., (2014). Durability of wood exposed in ground-Comparative field trials with different soil substrates, International Biodeterioration & Biodegradation, 86, Part B: 108-114. DOI: 10.1016/j.ibiod.2013.06.022.

Brocco, V.F., Paes, J.B., da Costa, L.G., Kirker, G.T., and Brazolin, S., (2020). Wood color changes and termiticidal properties of teak heartwood extract used as a wood preservative, Holzforschung, 74(3): 233-245. DOI: 10.1515/hf-2019-0138.

DIN 5033, (1979). Deutsche Normen, Farbmessung. Normenausschuß Farbe (FNF) im DIN Deutsches Institut für Normung eV, Beuth, Berlin März.

Gezahegn, S., (2020). Wood and Bamboo Biochars and Their Application in Soils and Biocomposites. University of Toronto (Canada).

Goodell, B., Qian, Y., and Jellison, J., (2008). Fungal Decay of Wood: Soft Rot-Brown Rot-White Rot. In Development of Commercial Wood Preservatives; ACS Symposium Series; American Chemical Society: Washington, DC, USA, Volume 982, pp. 9-31. ISBN 978-0-8412-3951-7.

Hawley, L., Fleck, L., and Richards, C.A., (1924). The Relation between Durability and Chemical Composition in Wood. Industrial & Engineering Chemistry, 16(7): 699-700.

Hon, D.N.S., and Minemura, N., (2000). Color and discoloration, Wood and cellulosic chemistry, 385-442.

Klumpers, J., Janin, G., Becker, M., and Lévy, G., (1993). The influences of age, extractive content and soil water on wood color in oak: the possible genetic determination of wood color, In annales des sciences forestières (Vol. 50, No. Supplement, pp. 403s-409s). EDP Sciences.

Mahapatra, K., and Gustavsson, L., (2009). General conditions for constructi-

on of multi-storey wooden buildings in Western Europe. Reports, No 59: School of Technology and Design, Växjö University.

Marais, B.N., Brischke, C., and Militz, H., (2022). Wood durability in terrestrial and aquatic environments - A review of biotic and abiotic influence factors, Wood Material Science & Engineering, 17(2): 82-105. DOI: 10.1080/17480272.2020.1779810.

Miklečić, J., Španić, N., and Jirouš-Rajković, V., (2012). Wood color changes by ammonia fuming, BioResources, 7(3): 3767-3778.

Morrell, J.J., (2018). Protection of wood-based materials. In Handbook of Environmental Degradation of Materials (pp. 343-368). William Andrew Publishing.

Musa, S.A., (2014). Effect of moisture on strength of four different wood species commonly used in North Cyprus (Doctoral dissertation, M. Sc Thesis submitted to Department of Civil Engineering Near East University, Cyprus).

Pařil, P., (2016). Wood impregnation, Mendel University in Brno Faculty of Forestry and Wood Technology Department of Wood Science, Doctoral Thesis.

Toumpanaki, E., Shah, D.U., and Eichhorn, S.J., (2021). Beyond what meets the eye: imaging and imagining wood mechanical-structural properties, Advanced Materials, 33(28): 2001613.

TS ENV 807, (2006). Ahşap koruyucular - yumuşak çürüklük yapan mikro mantarlara ve toprakta gelişen diğer zararlı mikro organizmalara karşı etkinliğinin tayini, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara, Türkiye.

TS ISO 3129, (2021). Odun - küçük kusursuz odun numunelerinin mekanik ve fiziksel muayenesi için genel gerekler ve numune alma yöntemleri, Türk Standartları Enstitüsü, Ankara.

Ugrenović, A., (1950). Tehnologija drveta. Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb.

Wang, Z., Zhuang, Z., Liu, Y., Ding, F., and Tang, M., (2021). Color classification and texture recognition system of solid wood panels, Forests, 12(9): 1154. DOI: 10.3390/f12091154.

Wu, Y., Tang, C., Wu, J., and Huang Q.T., (2018). Research progress of transparent wood: a review, Journal of Forestry Engineering, 3(4): 12-18. DOI: 10.13360/j.issn.2096-1359.2018.04.002.

Yang, X., Berthold, F., and Berglund, L.A., (2019). High-density molded cellulose fibers and transparent biocomposites based on oriented holocellulose, ACS Appl Mater Interfaces, 11: 10310-10319. DOI: 10.1021/acsami.8b22134.

June 2023

Academic Studies in Educational Sciences

EDITORS

Prof. Dr. Erdal BAY
Doç. Dr. Çiğdem KAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Erdal BAY
Doç. Dr. Çiğdem KAN
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-861-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

CHAPTER 1

LANGUAGE FACTOR AND OTHER COMPONENTS IN IMPROVE ORGANIZATIONAL COMMUNICATION

Emre CALISKAN 1

CHAPTER 2

AN ANALYSIS OF THE COMMENTS OF PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS ON GENDER DISCRIMINATION

Çiğdem KAN 9

CHAPTER 3

DESCRIPTIVE CONTENT ANALYSIS OF LEARNING THEORIES USED IN ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF SCIENCE EDUCATION

Tülin HÜNDÜR , Caner ÇABUK, Erol TAŞ 21

CHAPTER 4

THE ROLE OF SOCIOECONOMIC STATUS, CULTURE AND ETHNICITY IN ACADEMIC SOCIALIZATION

Turhan ŞENGÖNÜL..... 43

CHAPTER 5

A META-ANALYTIC REVIEW OF THE EFFECT OF ARGUMENTATION-BASED INSTRUCTION ON ATTITUDE AND HIGHER-ORDER THINKING SKILLS

Ayhan KOÇOĞLU, Sedat KANADLI 65

CHAPTER 6

GENDER AND SCHOOL-BASED DIFFERENCES ON STUDENTS' SCIENCE TEACHING PERCEPTIONS, NATURE OF SCIENTIFIC INQUIRY VIEWS AND SCIENCE ACHIEVEMENT

Ömer ACAR, Tuba KAYA ***89***

CHAPTER 7

THE INVESTIGATION OF SCIENCE, TECHNOLOGY, ENGINEERING, AND MATHEMATICS CAREER İNTEREST OF SECONDARY STUDENTS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Oylum ÇAVDAR, Asuman KUTLU ***107***

CHAPTER 8

META-ANALYTICAL RESEARCH ON THE INFLUENCE OF PARENTAL INVOLVEMENT ON STUDENTS' ACADEMIC SUCCESS

Turhan ŞENGÖNÜL ***127***

CHAPTER 9

TROLLING AND FLAMING BEHAVIORS THAT PLASTIC SURGEONS ARE EXPOSED TO ON SOCIAL MEDIA PLATFORMS

Rüçhan GÖKDAĞ, Muhammed Enes YILMAZ, Nazanin MOVAFFAGH, Cevdet Uğurcan ÖZTÜRK ***149***

CHAPTER 1

LANGUAGE FACTOR AND OTHER COMPONENTS IN IMPROVE ORGANIZATIONAL COMMUNICATION

Emre CALISKAN[1]

1 Dr., Ministry of National Education, emre.uygula@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6665-7510

Culture can spread to employees in a variety of ways, and the most influential of these are stories, habits, physical symbols, and language (Robbins & Judge, 2013). 1. Stories: Includes narrative events related to the organization's founders, employees, past events, reactions, organizational coping. These stories connect the present to the past, explain and legitimize current practices. Rituals: A set of stereotypical activities that express and reinforce the core values of the organization. Language: Many organizations and their subordinates use language that helps their members integrate, accept, and sustain the culture. This language covers terms related to work-related equipment, employees, suppliers, customers, and products.

If we look at communication from the point of view of the school and the school as an organization, it can be said that it is the most important element of the management process, which means that what needs to be done is done through communication. people. In this context, it is possible to define the organization as a communication system. Organizational communication, on the other hand, can be defined as the production, transmission and interpretation of symbols by the members of the organization in order to coordinate and coordinate the actions of all employees of the organization in a way that meets the goals of the organization. Communication is at the center of organizational interaction and it is not possible to exempt communication from any area of organizational activities. In other words, communication should always be considered central to organizational actions and plays a fundamental role in shaping the relationship between formal and informal groups of the organization. In addition to being the basic condition for the healthy functioning of management processes, communication can also be considered as an effective tool in achieving organizational goals. The success of organizations largely depends on the effectiveness of communication.

Since organizational communication has a power that directs the relationship between the internal and external environment of the organization, it also affects organizational results. Effectively and efficiently arranging the elements of the communication process necessary for organizational success will not only enable employees to understand the roles and functions expected of them, but also encourage them to mobilize their knowledge, skills and abilities to achieve organizational goals. Organizational employees learn what is expected of them, how to do their job and what others think about their jobs through all communication tools. The organizational communication system should be insulated from the barriers of access to the information obtained by the employees from both the internal and external environment and should be provided with a structure that will encourage the production of new knowledge. Such a structure will create the values shared by the organization and strengthen the awareness of the

RESOURCES

Dauber, D., Fink, G., and Yolles, M. (2012). The Structuring Model of Organizational Culture. SAGE On.

Demirel, Y., Seçkin, Z. and Özçınar, M. F. (2011). A Research on the Relationship Between Organizational Communication and Organizational Citizenship Behavior. Çukurova University Journal of Social Sciences Institute, 20(2), 33-47.

Denison, DR (1990). Wiley series on organizational evaluation and change. Corporate culture and organizational impact. John Wiley and Sons.

Fink, G., Mayrhofer, W. (2009). Intercultural competence and management-setting the scene. European Journal of Intercultural Competence and Management, 1, 42-65.

Hatch, MJ, Cunliffe, AL (2006). organizational theory. Oxford, United Kingdom: Oxford University Press.

Hofstede, G. (1980). Consequences of culture—International differences in work-related values. Newbury Park, CA: SAGE.

Hofstede, G. (2001). Consequences of culture: Comparison of international values, attitudes, institutions and organizations. London, England: SAGE.

Hofstede, G., Neuijen, B., Ohayv, D. D., Sanders, G. (1990). Measuring organizational cultures: A qualitative and quantitative study on twenty cases. Administrative Science Quarterly, 35, 286-316.

Mary Jo Hatch (1993). Dynamics of Organizational Culture, https://journals.aom.org/journal/amr.

Ouchi and Wilkins, 1985, Organizational culture, Vol. 11, 1985 Ouchi, pp 457-483, Vol. 11: 457-483 (Volume published August 1985).

Schein, EH (1985). Organizational culture and leadership. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Schein, EH (1986). What you need to know about organizational culture. Journal of Education and Development.

Schein, EH (1990). Organizational culture .Vol. 45, No.2, p. 109. American Psychological Association.

Van Vianen, A. E. (2000). Person-Organızatıon Fıt: The Match Between Newcomers'and Recruıters'preferences For Organızatıonal Cultures. *Personnel psychology, 53*(1), 113-149.

Whetten, D. A. (1989). What constitutes a theoretical contribution. *Academy of Management Journal, 14,* 490-495.

Wilkins, A. L., & Ouchi, W. G. (1983). Efficient cultures: Exploring the relationship between culture and organizational performance. Administrative science quarterly, 468-481.

CHAPTER 2

AN ANALYSIS OF THE COMMENTS OF PRE-SERVICE SOCIAL STUDIES TEACHERS ON GENDER DISCRIMINATION

Çiğdem KAN[1]

1 Doç. Dr. , Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi / Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Elazığ/Türkiye ckan@firat.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8513-7740

INTRODUCTION

In traditional societies, female roles are mostly limited to household roles, while male roles are mostly associated with breadmaking and outside the household and disassociated with household chores. Similar expectations are prominent in gender roles in the new society dominated by technological advances. It could be suggested that there the social roles have not changed significantly. The genetic attributes of individuals are called gender, while the roles assigned to the genders by the culture are described as gender roles. In the Turkish Language Institution dictionary, gender was described as an innate attribute that assigns separate reproductive roles to the individual and differentiates the male and female and gender discrimination was defined as different attitudes and behavior towards the individual in educational and professional life due to the possession of a male or female name (Turkish Language Institution Dictionary, sozluk.gov.tr).

The social studies course scrutinizes the human, society and the environment in relation to the individuals and society. In short, social studies aims to train citizens equipped to contribute to the democratic process. Social studies curricula aim to train students with democratic citizenship values and skills (Kabapınar, 2014, 3).

Social reality is the opposite. Due to gender inequality, women are discriminated in health, education, employment and income against men. National or international policies lead to gender inequality favoring men. It is very important to strengthen the position of women and adopt an egalitarian approach in gender practices (Bal, 2014, 15-28).

Through education, individuals are not expected to adopt traditional gender roles, but participative, more egalitarian roles required in the age of technology. However, studies demonstrated that gender inequality is reinforced both by culture and education. In a study conducted by Erbil (2019), it was reported that female students' attitudes towards gender role were more egalitarian when compared to those of the male students and their values in life were higher than male students. In a study conducted by Erdol, Özen and Toraman (2019), it was determined that the ideation of pre-service teachers that women were dependent on men and men were superior was at a moderate level, and as the class level increased, their views became more negative, demonstrating that their views on gender were influenced by variables such as their department at school, the region of residence, and the education level of their parents. This was also true for the textbooks. Based on the findings reported by Yorgancı (2008), the analysis of the pictures and texts in 1-5th grade primary education textbooks revealed several sexist expressions.

REFERENCES

Ak, M. & Çakıcı, F. Okur. (2018). Çalışan kadınların toplumsal cinsiyet algısı: Gümüşhane'de çalışan kadınlar üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 9 (22), 253-275.

Bal, M. Demirgöz. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi (KASHED),* 15:28.

Can, Yücel. (2013). Kadına yönelik şiddetin toplumsal cinsiyet temelleri. Niğde örneği. *Journal of World of Turks,* 5 (1), 203-216.

Daniel, A. (2015). Factor influencing low level of woman participation in literacy programme in maiha local goverment area of adamawa state. *Journal of Education And Practice,* 6(15), 183-188.

Easterly, D. M.; Richard, Cynthia S. (2011). Concious effert to and unconcious bias; why women leave academic research. *Journal of Research Administration,* 17(1), 61-73

Erbil, N. (2019). Relationship between life values and gender roles attitudes of university students. *Ordu University Journal of Nursing Studies,* 2(1), 33-45.

Erdol, T. A., Özen, F. and Toraman, Ç. (2019). Türkiye'de eğitim fakültesi öğrencilerinin toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik görüşleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(2), 819-844.

Gao, H., Lin, Y., Ma,Y. (2015): Sex discrimination and female top managers; evidence from china. Journal of Business Ethics, 683-702. DOI 10.1007/s10551-015-2892-x. 25.02.2020 tarihinde https://link.springer.com/article/10.1007/s10551-015-2892-x adresinden alınmıştır.

İnandı, Y., Özkan, S., Peker, S. & Atik, Ü. (2009). Kadın öğretmenlerin kariyer geliştirme engelleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 5(1), 77-96.

Kabapınar, Y. (2014). *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgiler öğretimi.* Ankara: Pegem A Akademi.

Kahraman, A. B.; Tunçdemir, N. Ozansoy; Özcan, A. (2015). Toplumsal cinsiyet bağlamında hemşirelik bölümünde öğrenim gören erkek öğrencilerin mesleğe yönelik algıları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi,* 18 (2), 108-144.

Kalaycı, N. (2015). Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından bir çizgi film çözümlemesi: *Pepee.* 40 (177), 243-270. DOI: http://dx.doi.org/10.15390/EB.2015.3836

Pınar, G., Taşkın, L. and Eroğlu, K. (2008). The behaviours of the students in dormitory of Baskent University Against Sexsuel Role Patterns. *Hacettepe University Fakulty of Healty Sciences Nursing Journal,* 47-57.

Seçgin, F. & Tural, A. (2011). Sınıf öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları. *E-Journal of New World*

Scences Academy, 6 (4), 2446-2458.

Seçgin, F. & Kurnaz, Ş. (2015). Sosyal bilgiler dersinde toplumsal cinsiyet etkinliklerinin öğrencilerin algı ve tutumlarına etkisi. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* Ekim, 24-38.

Sever, R. (2015). *Sosyal bilgiler öğretimi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık.

Özkan, B. & Gündoğdu, A. E. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçe'de Atasözleri ve Deyimler. *Turkish Studies,* 6 (3), 1133-1147.

Öngen, B. & Aytaç, S. (2013). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumları ve yaşam değerleri ilişkisi, *Sosyoloji Konferansları,* 48 (2), 1-18.

Uygun, K. & Önsan, Ö. (2020). Social gender perceptions of social studies teachers. *Usak University Journal of Social Sciences*, 13 (2), 99-114.

Yaylı, D. & Çınar, E. Kitiş. (2014). Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet. *Turkish Studies,* 9 (5), 2075-2096.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yorgancı, F. (2008). *İlköğretim ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rollerinin inşası*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Turkish Language Institution Dictionary, Retrieved on: 17.05.2023 from https://sozluk.gov.tr site.

CHAPTER 3

DESCRIPTIVE CONTENT ANALYSIS OF LEARNING THEORIES USED IN ARTICLES PUBLISHED IN THE FIELD OF SCIENCE EDUCATION

Tülin HÜNDÜR[1] , Caner ÇABUK[2], Erol TAŞ[3]

1 Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı tlnhndr75@gmail.com
2 Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı cnrcabuk@gmail.com
3 Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı eroltass@gmail.com

INTRODUCTION

Considering that human beings make sense of the world by learning it becomes clear how vital learning is for human beings. Some distinguishing features that human beings from other living things are that they can think, make inferences from what they think, learn, and structure what they have learned. Learning is an action that takes place throughout a person's entire life. For this reason, the question of how the act of learning, which is of great importance for human beings, has always been on the agenda of scientists from past to present, many types of research have been made on this subject, and some theories and approaches have been developed about how people learn and what factors are effective in the learning process (Yazar & Karatas, 2018).

Since many of the behaviors of human beings are learned behaviors, it is necessary to investigate what learning means in terms of definition and the reasons for the formation of these behaviors to clarify how these behaviors occur. It will be beneficial for humanity to find answers to questions such as how learning occurs in individuals, which information can be learned in which way, and at what time. For example, parents who want to help their children learn and teachers who want to contribute to the effective learning of their students in the classroom need information about learning (Senemoğlu, 2020).

According to Bower and Hilgard (1981), learning is the process of generating or altering behaviors in response to the environment. This definition excludes innate behaviors, orientations, and transient situations with some external influences. Then, for a behavior to be considered learned, a change in the behavior must be evident and result from gaining experience; it cannot happen suddenly or temporarily as a result of some external factors, nor can it happen solely as a result of growth. In the course of this process, psychologists and educators who support various hypotheses to explain how learning takes place have established certain theories on learning. Learning theories describe the nature of learning, how it happens, and in what way, and under what conditions the best learning will or will not occur. Since each learning theory best explains a particular learning product, any learning theory is not effective and sufficient to explain all types of learning (Senemoğlu, 2020).

The creation of curriculum for educational systems depends critically on the existence of teaching theories that address learning from many perspectives. All teaching activities in schools are designed or organized using learning theories since ensuring that learning is realized in each individual is the primary goal of school establishment and education. Looking back on recent history, new methods to science education have emerged as a re-

REFERENCES

Akyol, A. (2011). 2005 İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Dersi Öğretim Programında Eleştirel Okuma. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Avgın, S. & Uygun, B. (2021). Fen Eğitiminde İşbirlikli Öğrenme Kuramı, Buluş Yoluyla Öğrenme Stratejisi ve Yapılandırmacı Yaklaşım Basamaklarının Akademik Başarı Üzerinde Etkisinin Karşılaştırılması. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (1), 1-16.

Aztekin, S. & Taşpınar Şener, Z. (2015). Türkiye'de Matematik Eğitimi Alanındaki Matematiksel Modelleme Araştırmalarının İçerik Analizi: Bir Meta-Sentez Çalışması. Eğitim ve Bilim, 40(178), 139-161.

Bahar, M., Yener, D., Yılmaz, M., Emen, H., Gürer, F. (2018). 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programı Kazanımlarındaki Değişimler ve Fen Teknoloji Matematik Mühendislik (Stem) Entegrasyonu. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 18(2), 702-735.

Bower, G. H. & Hilgard, E. R. (1981). Theories Of Learning. Englewood Cliffs, New Jersey, 686s.

Boztunç Öztürk, N.; Eroğlu, M.G. & Kelecioğlu, H. (2015). Eğitim Alanında Yapılan Ölçek Uyarlama Makalelerinin İncelenmesi. Eğitim ve Bilim, 40(178), 123-137.

Candaş, B., Kıryak, Z., Kılınç, A., Güven, O., & Özmen, H. (2019). 2013 ve 2018 Fen Bilimleri Öğretim Programlarının Genel Eğilimler ve Yaklaşımlar Açısından Karşılaştırılması. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1), 1668-1697.

Creswell, J.W. (2016). Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları. Ankara: Eğiten Kitap.

Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. Education & Science/Egitim ve Bilim, 39(174), 33-38.

Çelikoğlu, M., Taş, M., Ayyıldız, H., & Yeşiltaş, H. M. (2022). Evaluation Of Science And Mathematics Textbooks İn Context Of Digital Competence. Journal Of Computer And Education Research, 10(19), 259-286.

Çelikoğlu, M., Taş, Yeşiltaş, H. M., Taş, E., Hündür, T., Demirel, H. & Ayyıldız, H. (2022). Critical Thinking Dispositions Of Preservıce Teachers: The Case Of Ordu University, Prof. Muıco Earl Jones, Prof. Amelie Chıco, Serhat Akçan (Ed.), 9th Internatıonal "Başkent" Congress On Humanıtıes And Socıal Scıences Proceedıngs Book: Vol. 1. (381-392). Ankara, Türkiye ISBN: 978-625-6879-03-4

Çiltaş, A., Güler, G., Sözbilir,M. (2012). Mathematics Education Research İn Turkey: A Content Analysis Study. Educational Sciences: Theory & Practice. 12(1), 574-578.

Deveci, İ. (2018). Türkiye'de 2013 ve 2018 Yılı Fen Bilimleri Dersi Öğretim Pro-

gramlarının Temel Öğeler Açısından Karşılaştırılması. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(2), 799-825.

Efe, H. & Bakçı, S. (2022). Çoklu Zekâ Kuramı ile İlgili Türkiye'de Yapılan Fen Eğitimine Yönelik Çalışmalar Üzerine Bir Araştırma: Bir Meta-Sentezi Çalışması. Ajer-Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi 2022, 7(1), 24-43.

Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme.* Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 226s.

Filiz, S. B., & Kaya, V. H. (2013). İlköğretim Fen ve Teknoloji Dersi Öğretim Programı ile Fen Bilgisi Öğretmenliği Lisans ve Lisansüstü Öğretim Programının Felsefe, Amaç ve İçerik İlişkisinin İncelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 11(2), 185-208.

Gültekin, M. & Burak, D. (2019). Türkiye'de Uyarlanabilir Öğrenme Yaklaşımı Kapsamında Yapılan Tezler Üzerine Bir İçerik Analizi. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 9(2), 438-462

Gürel, D. K., Merve, S. A. K., Ünal, Z. Ş., Özbek, V., Candaş, Z., & Sinem, Ş. E. N. (2017). 1995-2015 Yılları Arasında Türkiye'de Fizik Eğitimine Yönelik Yayınlanan Makalelerin İçerik Analizi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (42), 143-167.

Hündür, T., Yeşiltaş, H. M., Çelikoğlu, M. & Taş, E. (2022). Fen Eğitiminde Sanal Laboratuvar Kullanımı ile İlgili 2012-2022 Yılları Arasında Yayınlanmış Çalışmaların İncelenmesi. R. GAFARLI (ed.), III. Internatıonal Congress of Modern Studies in Social Sciences and Humanities: Vol. 2. (s. 132-142). Karabağ, Azerbaycan. ISBN: 978-625-8323-18-4

Kara, A. (2009). The Effect Of A 'Learning Theories' Unit On Students' Attitudes Toward Learning. Australian Journal Of Teacher Education, 34(3), 100-113.

Oğuzman, T., Metin, M., & Kaya, H. (2021). Türkiye'deki Astronomi Eğitimi Araştırmalarının İncelenmesi: Bir Betimsel İçerik Analizi. Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(1), 43-65.

Özmen, H. (2019). Kuramdan Uygulamaya Fen ve Teknoloji Öğretimi, Editör: Çepni, S., Pegem Akademi, Ankara, 474s.

Özmen, H. (2014). Deneysel araştırma yöntemi. M. Metin (ed.) Kuramdan uygulamaya eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri (47-76). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Özerbaş, M.A. (2007). "Yapılandırmacı Öğrenme Ortamlarının Öğrencilerin Akademik Başarılarına ve Kalıcılığa Etkisi". Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(4), 609-635.

Özarslan, F., & Özcan, B. N. (2022). Türkiye'de Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Alanlarını Birlikte Ele Alan Çalışmaların İçerik Analizi. Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi, 5(1), 18-36.

Senemoğlu, N. (2020). Gelişim, Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya.

Anı Yayınları, Ankara, 720s.

Sözbilir, M., Kutu, H. (2008). Development And Current Status Of Science Education Research İn Turkey. Essays İn Education, Special Issue, 1-22.

Taşkın, T. (2020). Fen Eğitiminde Kavram Karikatürü ile İlgili Çalışmalar Üzerine Bir İçerik Analizi. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(1), 622-651.

Tosun, M. F. (2014). Ortaokullarda Eleştirel Okuma Eğitimin Türkçe Öğretmenlerinin Görüşlerine Göre İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Turgut, Y. E., & Denizalp, N. V. (2021). Türkiye'de Eğitim Alanında Sanal Gerçeklik Araştırmalarının Eğilimleri: Bir İçerik Analizi. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23(2), 533-555.

Uysal, P. K., Köse, S. & Pehlivan, D. (2021). Türkiye'de "Eleştirel Okuma Eğitimi"ne İlişkin Araştırmalar: Betimsel İçerik Analizi. İ. Kalenderoğlu, & P. Kanık Uysal İçinde, Türkçe Eğitimine Adanan Bir Ömür: Dr. Asiye Duman'a Armağan (S. 697-728). Pegem Akademi.

Yavuz, S., & Yavuz, G. (2017). Fen Eğitiminde Proje Tabanlı Öğretimle İlgili Tezlerin İçerik Analizi: Türkiye örneği (2002-2014). Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (43), 255-282.

Yayla-Eskici, G. & Özsevgeç, T. (2019). Yaşam Becerileri ile İlgili Çalışmaların Tematik İçerik Analizi: Bir Meta-Sentez Çalışması. International E-Journal Of Educational Studies, 3(5), 1-15.

Yazar, T. & Karataş, K. (2018). Öğrenme Öğretme Kuram ve Yaklaşımları, Editör: Oral, B., Pegem Akademi, Ankara, 703s.

Yakut Çayır, M., & Sarıtaş, M. T. (2017). Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011-2016). Necatibey Faculty Of Education Electronic Journal Of Science & Mathematics Education, 11(2).

Yakut Çayır, M., & Sarıtaş, M. T. (2017). Computer Assisted Qualitative Data Analysis: A Descriptive Content Analysis (2011-2016). Necatibey Faculty Of Education Electronic Journal Of Science & Mathematics Education, 11(2).

Yeşilyaprak, B. (2022). Eğitim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme-Öğretim. Pegem Akademi Yayıncılık, Anakara, 434s.

Yeşiltaş, H. M., Çelikoğlu, M., & Erol, T. A. Ş. (2023). Descriptive Content Analysis Of Digital Literacy Studies İn Education İn Türkiye. The Journal Of Limitless Education And Research, 8(1), 37-55.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2018). Qualitative Research Methods İn The Social Sciences. Ankara: Seçkin Yayınları.

CHAPTER 4

THE ROLE OF SOCIOECONOMIC STATUS, CULTURE AND ETHNICITY IN ACADEMIC SOCIALIZATION

Turhan ŞENGÖNÜL[1]

1 Doç. Dr., Ege University, Faculty of Education, Elementary Education Department, Classroom Education Science' Branch Bornova/ İZMİR Turkey, e-mail: turhan.sengonul@ege.edu.tr ORCID Number: 0000-0003-4760-2204

Theorists and researchers are progressively drawing more attention to parents' role in the academic socialization of children and adolescents in order to facilitate and enable their educational development and academic success. The present study aims to offer comparative and complex perspectives for identifying and addressing the roles of socioeconomic status (SES), culture and ethnicity in versatile academic socialization processes from preschool to university education. The author of the study addresses the impact of socioeconomic status, culture and ethnicity on academic socialization by trying to present an overall view and further aspects of research.

Parents may use academic socialization as a way of facilitating and enabling the educational development and academic success of children and youths. Academic socialization processes involve parents' educational beliefs, expectations and behaviors in order to manage and influence the educational development and academic success of children and adolescents (Pomerantz, Ng, Cheung, & Qu, 2014; Puccioni, 2015). Academic socialization may also play a crucial role in the development of children's academic beliefs, attitudes and abilities from early childhood to adolescence (Hoover-Dempsey, Walker, Sandler, Whetsel, Green, Wilkins, & Closson, 2005; Sonnenschein, Galindo, Metzger, Thompson, Huang, & Lewis, 2012). Nevertheless, a large number of studies indicate that the patterns and impacts of academic socialization can differ and vary according to the socioeconomic status, cultural and ethnic backgrounds of families (García Coll & Marks, 2009; Pomerantz et al., 2014; Yamamoto & Holloway, 2010). Culture and socioeconomic status may serve or interact to influence parents' beliefs, involvement and engagement as well as academic socialization practices that can help and contribute to the educational development and academic success of children and adolescents (Serpell, Baker, & Sonnenschein, 2005). It is crucial to acquire a deeper understanding of the relationships, interactions and intersections among socioeconomic status, culture and ethnicity, and to comprehend how much they moderate or mediate academic socialization processes throughout the educational development and success of children and adolescents.

Studies involving various socioeconomic status and ethnic groups demonstrate the impact of SES, culture and ethnicity on academic socialization, development and achievement. The current research aims to introduce comparative and complex perspectives on the role of socioeconomic status, culture and ethnicity in versatile academic socialization processes. The author discusses how parents' academic socialization can impact academic beliefs, engagement, and school outcomes of children and adolescents.

REFERENCES

Baird, G. L., Scott, W. D., Dearing, E., & Hamill, S. K. (2009). Cognitive self-regulation in youth with and without learning disabilities: Academic self-efficacy, theories of intelligence, learning vs. performance goal preferences, and effort attributions. *Journal of Social and Clinical Psychology, 28*, 881-908.

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York, NY: Freeman.

Brooks-Gunn, J., & Markman, L. B. (2005). The contribution of parenting to ethnic and racial gaps in school readiness. *The Future of Children*, *15*, 139-168.

Bornstein, M. H., & Bradley, R. H. (2012). *Socioeconomic status, parenting, and child development*. New York, NY: Routledge.

Byun, S., & Kim, K. (2010). Educational inequality in South Korea: The widening socioeconomic gap in student achievement. *Research in Sociology of Education*, *17*, 155-182.

Chao, R. K. (1994). Beyond parental control and authoritarian parenting style: Understanding Chinese parenting through the cultural notion of training. *Child Development*, 65, 1111-1119.

Cheadle, J. E. (2008). Educational investment, family context, and children's math and reading growth from kindergarten through the third grade. *Sociology of Education*, *81*, 1-31.

Cooper, S. M., & Smalls, C. (2010). Culturally distinctive and academic socialization: Direct and interactive relationships with African American adolescents' academic adjustment. *Journal of Youth and Adolescence*, *39*, 199-212.

Crosnoe, R., & Fuligni, A. (2012). Children from immigrant families: Introduction to the special section. *Child Development, 83*, 1471-1476.

Else-Quest, N. M., & Morse, E. (2015). Ethnic variations in parental ethnic socialization and adolescent ethnic identity: A longitudinal study. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology,* 21, 54-64.

Engle, P. L., & Black, M. M. (2008). The effect of poverty on child development and educational outcomes. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1136*, 243-256.

Ferna´ndez-Alonso, R., Sua´rez-A´lvarez, J. & Mun˜iz, J. (2016). Homework and performance in mathematics: The role of the teacher, the family and the student's background. *Revista de Psicodida´ ctica*, 21, 5-23.

French, S. E., Coleman, B. R., & DiLorenzo, M. L. (2013). Linking racial identity, ethnic identity, and racial-ethnic socialization: A tale of three race-ethnicities. *Identity*: *An International Journal of Theory & Research, 13*, 1-45.

García Coll, C., Lamberty, G., Jenkins, R., McAdoo, H. P., Crnic, K., Wasik, B. H.,

& Garcia, H. (1996). An integrative model for the study of developmental competencies in minority children. *Child Development*, *67*, 1891-1914

García Coll, C., & Marks, A. K. (2009). *Immigrant stories: Ethnicity and academics in middle childhood*. New York, NY: Oxford University Press.

Gottfried, A. E., Fleming, J. S., & Gottfried, A.W. (1998). Role of cognitively stimulating home environment in children's academic intrinsic motivation: A longitudinal study. *Child Development 69*, 1448-1460.

Grolnick, W. S., & Slowiaczek, M. L. (1994). Parents' involvement in children's schooling: A multidimensional conceptualization and motivational model. *Child Development, 65*, 237-252.

Gutman, L. M., Sameroff, A. S., & Eccles, J. S. (2002). The academic achievement of African American students during early adolescence: An examination of risk, promotive, and protective factors. *American Journal of Community Psychology, 30*, 367-399.

Hill, N. E., & Taylor, L. C. (2004). Parental school involvement and children's academic achievement,.*Current Directions in Psychological Science, 13*, 161-164.

Hill, N. E., & Tyson, D. F. (2009). Parental involvement in middle school: A meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. *Developmental Psychology, 45*, 740-763.

Holloway, S. D., Campbell, E. J.,Nagase, A., Kim, S.,Suzuki, S., Wang, Q., Iwatate, K. & Baak, S.Y. (2016). Parenting Self-Efficacy and Parental Involvement: Mediators or Moderators Between Socioeconomic Status and Children's Academic Competence in Japan and Korea?, *Research in Human Development, 13*(3), 258-272.

Hoover-Dempsey, K. V.,Walker, J. M. T., Sandler, H. M., Whetsel, D., Green, C. L.,Wilkins, A. S., & Closson, K. (2005). Why do parents become involved? Research findings and implications. *Elementary School Journal*, *106*, 105-130.

Hughes, D. (2003). Correlates of African American and Latino parents' messages to children about ethnicity and race: A comparative study of racial socialization. *American Journal of Community Psychology, 31*, 15-33.

Jiang, Y., Ekono, M., & Skinner, C. (2015). Basic facts about low-income children: Children under 18 years, 2013. New York, NY: Columbia University, National Center for Children in Poverty, Mailman School of Public Health. Retrieved from http://www.nccp.org/publications/pdf/text_1100.pdf

Kena, G., Musu-Gillette, L., Robinson, J., Wang, X., Rathbun, A., Zhang, J., . . . Dunlop Velez, E. (2015). *The condition of education 2015* (NCES 2015-144). Washington, DC: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Retrieved from http://nces.ed.gov/pubs2015/2015144.pdf

Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: Class, race and family life*. Berkeley and Los Angeles, CA: University of California Press.

Lee, J., & Zhou, M. (2015). *The Asian American achievement paradox*. New York: Russell Sage.

Li, J., Holloway, S. D., Bempechat, J., & Loh, E. (2008). Building and using a social network: Nurture for low-income Chinese American adolescents' learning. *New Directions for Child and Adolescent Development, 121*, 9-25.

Li, J. (2012). *Cultural foundations of learning: East and West*. New York: Cambridge University Press.

McNeal Jr, R. B. (2014). Parent involvement, academic achievement and the role of student attitudes and behaviors as mediators. *Universal Journal of Educational Research*, 2(8), 564-576.

Ng, F. F., Tamis-LeMonda, C. S., Godfrey, E. B., Hunter, C. J., & Yoshikawa, H. (2012). Dynamics of mothers' goals for children in ethnically diverse populations across the first three years of life. *Social Development, 21*, 821-848

Pomerantz, E. M., Ng, F., & Wang, Q. (2006). Mothers' mastery-oriented involvement in children's homework: Implications for the well-being of children with negative perceptions of competence. *Journal of Educational Psychology, 98*, 99-111.

Pomerantz, E., Ng, F. F.-Y., Cheung, C. S.-S., & Qu, Y. (2014). Raising happy children who succeed in school: Lessons from China and the United States. *Child Development Perspectives*, *8*(2), 71-76.

Puccioni, J. (2015). Parents' conceptions of school readiness, transition practices, and children's academic achievement trajectories. *Journal of Educational Research*, *108*, 130-147

Raikes, H. A., & Thompson, R. A. (2005). Efficacy and social support as predictors of parenting stress among families in poverty. *Infant Mental Health Journal, 26*, 177-190

Rivas-Drake, D., & Marchand, A. (2016). Academic socialization among Latino families: Exploring the compensatory role of cultural processes. *Research in Human Development, 13*(3), 225-240.

Sebastian, J., Moon, J.-M., & Cunningham, M. (2017). The relationship of school-based parental involvement with student achievement: A comparison of principal and parent survey reports from PISA 2012. *Educational Studies, 43*, 123-146.

Serpell, R., Baker, L., & Sonnenschein, S. (2005). *Becoming literate in the city: The Baltimore early childhood project*. New York, NY: Cambridge University Press.

Sonnenschein, S., Galindo, C., Metzger, S. R., Thompson, J. A., Huang, H. C., & Lewis, H. (2012). Parents' beliefs about children's math development and

children's participation in math activities. *Child Development Research Journal Online*, 1-13.

Suizzo, M. A., Pahlke, E., Hilliard, C. C. & Harvey, K. E. (2016). African American and Mexican American youths' college adjustment and perceptions of parental academic socialization: Interactions between ethnicity and parental education, *Research in Human Development, 13*(3), 241-257,

Trautwein, U., & Lu¨dtke, O. (2009). Predicting homework motivation and homework effort in six school subjects: The role of person and family characteristics, classroom factors, and school track. *Learning and Instruction, 19*, 243-258.

Wang, M. T., & Eccles, J. S. (2012). Adolescent behavioral, emotional, and cognitive engagement trajectories in school and their differential relations to educational success. *Journal of Research on Adolescence, 22*, 31-39.

Wang, M. T. & Sheikh-Khalil, S. (2014). Does parental involvement matter for student achievement and mental health in high school? *Child Development*, 85(2), 610-625.

Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: A meta-synthesis. *Educational Review, 66*, 377-397.

Yamamoto, Y., Holloway, S. D., & Suzuki, S. (2006). Maternal involvement in preschool children's education in Japan: Parenting beliefs and socioeconomic status. *Early Childhood Research Quarterly, 21*, 332-346.

Yamamoto, Y., & Brinton, M. C. (2010). Cultural capital in East Asian educational systems: The case of Japan. *Sociology of Education*, *83*, 67-83

Yamamoto, Y., & Holloway, S. D. (2010). Parental expectations and children's academic performance in sociocultural context. *Educational Psychology Review 22*, 189-214.

Yamamoto, Y. (2015). Social class and Japanese mothers' support of young children's education: A qualitative study. *Journal of Early Childhood Research 13*, 165-180.

Yamamoto, Y & Sonnenschein, S. (2016). Family contexts of academic socialization: The role of culture, ethnicity, and socioeconomic status. *Research in Human Development*, 13(3), 183-190.

Yamamoto, Y., Li, J. & Liu, J. L. (2016). Does socioeconomic status matter for Chinese immigrants' academic socialization? Family environment, parental engagement, and preschoolers' outcomes. *Research in Human Development, 13*(3), 191-206.

Yeung, W. J., Linver, M. R., & Brooks-Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development*, *73*, 1861-1879.

Zhou, M. (2008). The ethnic system of supplementary education: Nonprofit and for-profit institutions in Los Angeles' Chinese immigrant community. In B.

Shinn & H. Yoshikawa (Eds.), *Toward positive youth development: Transforming schools and community programs* (pp. 229-251). New York, NY: Oxford University Press.

CHAPTER 5

A META-ANALYTIC REVIEW OF THE EFFECT OF ARGUMENTATION-BASED INSTRUCTION ON ATTITUDE AND HIGHER-ORDER THINKING SKILLS[1]

Ayhan KOÇOĞLU[2], Sedat KANADLI[3]

1 This study was prepared based on the doctoral thesis titled "The Effect of Argumentation-Based Instruction on Different Variables: A Mixed-Research Synthesis" written by Ayhan KOÇOĞLU (2022) under the supervision of Associate Professor Sedat Kanadlı.

2 Dr. , Ministry of National Education, Mersin, Turkey, ayhan.kocoglu@gmail.com https://orcid.org/0000-0002-0245-3957

3 Associate Professor, Mersin University, Education Faculty, Mersin, Turkey, sedatkanadli@hotmail.com , https://orcid.org/0000-0002-0905-8677

Introduction

The rapid changes occurring in all areas of life are also evident in education systems, highlighting certain characteristics that future individual should possess. At the forefront of these characteristics are qualities such as researching, accessing knowledge, and even constructing first-hand knowledge, enabling individuals to adapt to the current age. When it comes to education, the suitability of educational programs is imperative to have individuals acquire the mentioned characteristics. Today, a constructivist understanding continues in education programs and the changes in the roles of individuals who can keep up with the times are underlined in these programs. The roles expected from students are also expressed in various education programs (primary, secondary, and high school mathematics and science courses). Students with these qualifications are expected to be able to produce information, use information functionally in life, solve problems, think critically, be entrepreneurial and determined, and have communication skills. Furthermore, the required instructional environments and processes for raising such individuals have been addressed. The creation of learning environments where students can freely express their opinions has been emphasized as contributing to their ability to disclose their thoughts and enhance their reasoning and communication skills (MoNE, 2018). Also, it is stated that environments, where students can freely express their ideas, support their thoughts with different justifications, and develop counterarguments to refute their friends' claims, should be established and that the learning process should involve discovering, inquiring, designing products, and developing arguments (MoNE, 2018, p.11). When closely examined, the changes in educational programs indicate references to all three types of constructivism, with particular emphasis on methods based on social constructivism, such as discussions and argumentation.

The concept of argumentation, first translated into Turkish as Learning Science by Doing and Writing (LSDW), was used as Argumentation-Based Science Learning (ABSL) in subsequent years (Günel, Kıngır & Geban, 2012, p.318). In order to ensure the unity of expressions concerning the concept of argumentation in this study, all studies using the argumentation method, including Learning Science by Doing and Writing, Argumentation-Based Science Learning, and Scientific Discussion were addressed under the concept of Argumentation-Based Instruction (ABI). Considering the advantages of the argumentation method, supports higher-order thinking skills (Newton, Driver, & Osborne, 1999, p.64), increases student achievement (Kabataş-Memiş, 2011), and improves communication and critical thinking skills (Jiménez-Aleixandre & Erduran, 2007). However, one could argue that the most important limitations are taking a lot of time (Karakaş, 2022) and insufficient knowledge of students and teachers about

References

References marked with (*) are included in this meta-analysis.

*Ateş, E. (2019). *The effect of argumentation based teaching method on academic achievements, science attitudes and discussion skills of primary school students* (Unpublished master's thesis). Zonguldak Bülent Ecevit University, Zonguldak.

*Aydoğdu-Demir, H. (2019). *Argumentation Practices in Social Sciences Teaching* (Unpublished master's thesis). Recep Tayip Erdoğan University, Rize.

Balcı, C., & Yenice N. (2016). Effects of the Scientific Argumentation Based Learning Process on Teaching the Unit of Cell Division and Inheritance to Eighth Grade Students. *Journal of Education in Science Environment and Health*, *2 (1)*, 67–84.

Borenstein, Hedges M. L. V., Higgins, J. P. T. & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis.* Chichester, UK: John Wiley & Sons, Ltd.

Card, N. A. (2012). *Applied meta-analysis for special science research*. New York: The Guilford Press.

Cevger, F. (2018). *The effect of argumentation based learning on students' academic success, scientific thinking skills, and scientific discussion levels in social sciences course* (Unpublished doctoral dissertation). Atatürk University, Erzurum.

*Ceylan, K. E. (2012). Teaching 5th grades elementary students with scientific argument based method in the area of world and universe learning (Unpublished master's thesis). Gazi University, Ankara.

Cooper, H. (2010). *Research synthesis and meta-analysis: A step by step approach* (4th Ed.). Thousand Oaks: SAGE Publication.

Deveci, A. (2009). Developing Seventh Grade Middle School Students? Socio-scientific argumentation, level of knowledge and cognitive thinking skills in the structure of matter subject (Unpublished master's thesis). Marmara University, Istanbul.

Duval, S., & Tweedie R. (2000). Trim and fill: A simple funnel plot-based method of testing and adjusting for publication bias in meta-analysis. *Biometrics, 56 (2),* 455–463.

Egger, M., Smith, G. D., Schneider, M. & Minder, C. (1997). Bias in meta-analysis detected by a simple, graphical test. *British Medical Journal, 315(7109*), 629.

*Giri, V., & Paily, M. U. (2020). Effect of scientific argumentation on the development of critical thinking. *Science and Education, 29(3),* 673–690.

Günel, M., Kıngır, S. & Geban, Ö. (2012). Analysis of argumentation and questioning patterns in argument-based inquiry classrooms. *Education and Science*, *37(164)*, 316-330.

Higgins, J. P., Thompson, S. G., Deeks, J. J., & Altman, D. G., (2003). Measuring inconsistency in meta-analyses. *Bmj, 327(7414),* 557–560.

İnceoğlu, M. (2011). *Tutum-algı iletişim* [Attitude-perception communication]. Ankara: Siyasal Press.

İspir, B., & Yıldız, A. (2021). Discussing the limitations during the implementation of the argumentation method. *Journal of Social Research and Behavioural Science 7 (13),* 236–258.

Jiménez-Aleixandre, M. P., & Erduran, S. (2007). Argumentation in science education: an overview. *Argumentation in Science Education, 35*, 3–27.

Kabataş-Memiş, E. (2011). Effects of the argumentation based science learning approach and self-evaluation on primary school students? Science and technology course achievement and retention of the achievement (Unpublished doctoral dissertation). Atatürk University, Erzurum.

Kağıtçıbaşı, Ç., & Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden bugüne insan ve insanlar: Sosyal psikolojiye giriş* [People and people from past to present: Introduction to social psychology]. Ankara: Evrim Press.

Kanadlı, S. (2019). *Sosyal bilimlerde teoriden uygulamaya araştirma sentezi: nicel, nitel ve karma yöntem*ler [Research synthesis from theory to practice in social sciences: Quantitative, qualitative, and mixed-methods]. Ankara: Pegem Akademi Press.

Karakaş, H. (2022). Views of primary school teachers on argumentation-based learning approach. *Sivas Cumhuriyet University Educational Sciences Institute Journal, 1(1*), 1–9.

*Kardaş, N. (2013). *The impact of argumentation focused teaching in science education on the decision making and problem solving skills of students* (Unpublished master's thesis). Eskişehir Osman Gazi University, Eskişehir.

*Koçak, K. (2014). *The Effect of argumentation-based science learning on pre-service teachers' achievement in solutions subject and their critical thinking dispositions* (Unpublished master's thesis). Hacettepe University, Ankara.

*Meral, E. (2018). The *effects of the argumentation-based science learning approach on students' academic achievement critical thinking dispositions and argument development skills* (Unpublished doctoral dissertation). Atatürk University, Erzurum.

Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gøtzsche, P. C., Ioannidis, J. P. A., … Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic reviews and meta-analyses of studies that evaluate health care interventions: explanation and elaboration. Journal of Clinical Epidemiology, 62(10), 1–34.

MoNE. (2018). *Fen bilimleri dersi öğretim programi* (ilkokul ve ortaokul 3, 4, 5, 6, 7. ve 8. sınıf) [Science curriculum (primary and secondary school 3, 4, 5, 6, 7th and 8th grades)] Ankara: National Education Press.

Newton, P., Driver, R., & Osborne, J. (1999). The place of argumentation in the pedagogy of school science. *International Journal of Science Education*, *21 (5)*, 553–576.

*Öç, U. (2019). *Scientific process skills of science lab applications based on argumentation, their effects on the attitude for laboratory and the creativity* (Unpublished master's thesis). Sivas Cumhuriyet University, Sivas.

*Özer, G. (2009). *Investigating the effect of scientific argumentation based instruction approach on students' conceptual change and success concerning the concept of mole* (Unpublished master's thesis). Gazi University, Ankara.

Pluye, P., Gagnon, Griffith, F., & Johnson-Lafleur, J. (2009). A scoring system for appraising mixed methods research, and concomitantly appraising qualitative, quantitative and mixed methods primary studies in mixed studies reviews. *International Journal of Nursing Studies, 46*, 529–546, doi: 10.1016/j.ijnurstu.2009.01.009

Polat, H., & Emre, F. B. (2022). The effect of argumentation method on critical thinking skills: Meta-analysis study. *Inonu University Journal of the Faculty of Education*, *23*(3), 1624-1643. https://doi.org/10.17679/inuefd.1139781

Rosenthal, R. (1979). The file drawer problem and tolerance for null results. *Psychological Bulletin, 86 (3)*, 638–641.

*Tekeli, A. (2009). The Effect of an argumentation-centered class environment on the conceptual change about acid-base and the understanding nature of science (Unpublished master's thesis). Gazi University, Ankara.

*Temiz-Çınar, B. (2016). *The effect of teaching based on argumentation on elementary school students' success conceptual understanding and critical thinking: Electricity on our lives unit* (Unpublished doctoral dissertation). Marmara University, Istanbul.

Thalheimer, W., & Cook, S. (2002). *How to calculate effect sizes from published research articles: a simplified methodology*. http://education.gsu.edu/coshima

Türk, G. E., Tüysüz, M., & Tüzün, Ü. N. (2018). The effect of thought experiments-based argumentation on high school students' critical thinking skills in teaching organic chemistry concepts. *Kastamonu Education Journal, 26 (6)*, 2021–2032.

*Yeşiloğlu, S. N. (2007). *Teaching gases topic to high school students through argumentation* (Unpublished doctoral dissertation). Gazi University, Ankara.

*Yılmazçelik, E. (2020). *The effect of argumentation method on the academic achievement and attitude of science teacher candidates in 'genetic copying' unit* (Unpublished master's thesis). Süleyman Demirel University, Isparta.

CHAPTER 6

GENDER AND SCHOOL-BASED DIFFERENCES ON STUDENTS' SCIENCE TEACHING PERCEPTIONS, NATURE OF SCIENTIFIC INQUIRY VIEWS AND SCIENCE ACHIEVEMENT

Ömer ACAR[1], Tuba KAYA[2]

1 Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesi; ORCID ID: 0000-0002-9369-5539, acarok@gmail.com
2 Fen ve Teknoloji Laboratuvar Koordinatörü, Bayrampaşa Belediyesi Bilim Merkezi, ORCID ID: 0000-0003-3727-1819, kayatuba15@gmail.com

Introduction

One of the major obstacles related to raising scientifically literate students in Turkey is a considerable school-based achievement difference noticed both in national and international assessment programs such as Programme for International Student Assessment (PISA) (Dincer & Uysal, 2010; Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2009; Suna et al., 2020). This school-based achievement difference is present both in middle and high school years. Since students are accepted to middle school based on their residence, socioeconomic differences among districts in a city is a major cause of this gap in middle school years. Furthermore students are accepted to high school based on their performance on a nationwide exam, i.e., High School Entrance Examination (LGS), which is administered at the end of middle school which exaggerates this school-based achievement gap in high school years (Suna et al., 2020).

There is also gender-based science achievement gap in favor of girls in Turkey which has been observed in several student assessment programs (Milli Eğitim Bakanlığı, 2010, 2015, 2019). More specifically, Gevrek and Sieberlich (2014) found that this science achievement gap is largest at the 50th quantile of the science achievement distribution. In addition, Acar (2020) demonstrated that gender-based science achievement gap is more apparent in schools with high achievement levels compared to the ones with low achievement levels.

Students in schools having different achievement not only differ by their academic achievement but also differ by their students' level of possession of important cognitive and motivational variables. Particularly, after analyzing Trends in Mathematics and Science Study (TIMSS) in 1999, Aypay et al. (2007) found that student-centered science instruction is a characteristic of low achieving schools (LAS) and teacher-centered instruction and having more positive attitudes towards science are characteristics of high achieving schools (HAS) based on student responses to the student questionnaire. From a similar vein, Acar (2017) found that students in HAS have more sophisticated learning and study beliefs compared to their peers in LAS.

Problem Statement

Although school and gender-based achievement gaps in Turkey have been examined in large scale assessments such as TIMSS and PISA (e.g., Aypay et al., 2007; Gevrek & Sieberlich, 2014), these assessments cover a specific age group and grade-level and neglect other grade-levels. For getting the real picture related to these achievement gaps, other grade-levels should be taken into account especially for secondary education level.

References

Acar, Ö. (2017). An investigation of the differences between students in low and high achieving schools and between female and male students based on motivational and cognitive variables in Turkey. Journal of the Human and Social Science Researches, 6(1), 500-518.

Acar, Ö. (2019). Investigation of the science achievement models for low and high achieving schools and gender differences in Turkey. Journal of Research in Science Teaching, 56(5), 649-675.

Acar, Ö. (2020). An Investigation of Grade Level and Gender-Based Science Achievement Gaps in Schools with Different Science Achievement Levels= Farkli fen basari düzeylerine sahip okullarda sinif düzeyi ve cinsiyete dayali fen basari farkliliklarinin arastirilmasi. Pegem Journal of Education and Instruction, 10(1), 1-16.

Acar, O., & Çelik, G. (2019). Farklı fen başarı düzeylerine sahip ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin bazı özelliklerinin fen başarılarına olan etkisi. Milli Eğitim Dergisi, 48(1), 203-221.

Aypay, A., Erdoğan, M., & Sözer, M. A. (2007). Variation among schools on classroom practices in science based on TIMSS-1999 in Turkey. Journal of Research in Science Teaching, 44(10), 1417-1435.

Dincer, M. A., & Uysal, G. (2010). The determinants of student achievement in Turkey. International Journal of Educational Development, 30(6), 592–598.

Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı. (2009). ÖBBS 2008: İlköğretim öğrencilerinin başarılarının belirlenmesi: Fen ve teknoloji raporu. Ankara: EARGED.

Gevrek, Z. E., & Seiberlich, R. R. (2014). Semiparametric decomposition of the gender achievement gap: An application for Turkey. Labour Economics, 31, 27-44.

Hacıeminoğlu, E., Ertepınar, H., Yılmaz-Tüzün, Ö., & Çakır, H. (2015). Students and school characteristics related to elementary school students' views of the nature of science. Education 3-13, 43(6), 700-721.

Kalender, I., & Berberoglu, G. (2009). An assessment of factors related to science achievement of Turkish students. International Journal of Science Education, 31(10), 1379-1394.

Lederman, N.G. & Abd-El-Khalick, F. (1998). Avoiding de-natured science: Activities that promote understandings of the nature of science. In McComas, W. (Ed.), The nature of science in science education: Rationales and strategies (pp. 83–126). Dordrecht, The Netherlands: Kluwer Academic.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2010). PISA 2006 Projesi Nihai Rapor. Retrieved on 15.06.2023 from http://pisa.meb.gov.tr/eski%20dosyalar/wp-content/uploads/2013/07/PISA2006-Ulusal-Nihai-Rapor.pdf.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). PISA 2012 Araştırması Ulusal Nihai Rapor. Retrieved on 15.06.2023 from https://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_12/23172540_pisa2012-ulusal-nihai-raporu.pdf.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). PISA 2018 Türkiye Ön Raporu. Retrieved on 15.06.2023 from https://pisa.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/15170226_PISA_2018_Turkiye_On_Raporu.

Önal, S. İ. (2015). TIMSS 2011 cross country comparisons: Relationship between student- and teacher-level factors and 8th grade students' science achievement and attitude toward science. Unpublished doctoral thesis, Middle East Technical University, Ankara.

Özmusul, M. (2012). Upper primary school students' views towards scientific knowledge: An analysis for information literacy. Elementary Education Online, 11(3), 629-645.

Suna, H. E., Tanberkan, H., & Özer, M. (2020). Changes in literacy of students in Turkey by years and school types: Performance of students in PISA applications. Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology, 11(1), 76-97.

The Organisation for Economic Co-operation and Development. (2014). PISA 2012 results: What students know and can do – Student performance in mathematics, reading and science (volume I, revised edition, February 2014). Paris, France: OECD Publishing.

The Organisation for Economic Co-operation and Development. (2016). PISA 2015 results (volume II): Policies and practices for successful schools. Paris, France: OECD Publishing.

CHAPTER 7

THE INVESTIGATION OF SCIENCE, TECHNOLOGY, ENGINEERING, AND MATHEMATICS CAREER İNTEREST OF SECONDARY STUDENTS IN TERMS OF VARIOUS VARIABLES

Oylum ÇAVDAR[1], Asuman KUTLU[2]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0001-8405-0969
2 Öğretmen, 100. Yıl Zafer İmam Hatip Ortaokulu, ORCID ID:0009-0002-0662-3084

1. INTRODUCTION

STEM; It is an approach that is formed by bringing together the first letters of the concepts of Science, Technology, Engineering and Mathematics and is based on the understanding of using these disciplines together as a philosophy. STEM was originally designed as a process that includes all stages of cognitive taxonomy.

STEM Education; means educating students in these four specific disciplines: Science, Technology, Engineering and Mathematics (STEM). Rather than educating students in any of these areas, using STEM education combines these four disciplines with a hands-on approach so that students are better equipped to have a career and consider real-world applications.

STEM education focuses on project-based learning in the classroom. It offers real-time apps and learning experiences. Students apply various areas of STEM in a way that helps them make a connection between the classroom and the world around them.

STEM education is an approach that covers all grade levels, from preschool to higher education. In order to increase the awareness of individuals in their career choices, STEM activities should be applied from an early age and a basis should be gained (Gülhan & Şahin, 2016). It aims to enable students to look at problems from an interdisciplinary perspective and to gain knowledge and skills with a new generation education approach. STEM aims to empower individuals with their ability to succeed and adapt to this changing world. Students learn by doing research and questioning away from rote. Since the four disciplines are used by transferring them to daily life in an intertwined manner, permanence in learning is ensured.

STEM also contributes to the development of students' 21st century skills. Increases Science, Mathematics and Technology literacy levels. It gives critical and critical thinking skills. It helps them become aware of the life problems they will encounter in daily life. The aim of STEM education is to provide permanent and meaningful learning as a result of establishing a connection between the learned information and the information encountered in real life in an integrated structure of disciplines (Smith & Karr-Kidwell, 2000). It contributes to being productive individuals and increases creativity. It strengthens collaborative working skills. Develops interpersonal communication skills. It arouses a sense of curiosity towards change and innovation. It supports the development of entrepreneurial skills.

STEM makes it easy to meet the need in career fields. STEM education contributes to raising individuals who produce creative solutions to

6. KAYNAKÇA

Akgün, İ. H. (2015). Yedinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler dersi bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanına yönelik akademik başarılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4*(2), 770-782.

Akgündüz, D., Aydeniz, M., Çakmakçı, G., Çavaş, B., Çorlu, M. S., Öner, T. ve Özdemir, S. (2015). STEM eğitimi Türkiye raporu: Günün modası mı yoksa gereksinim mi? [A report on STEM Education in Turkey: A provisional agenda or a necessity?]. İstanbul: İstanbul Aydın Üniversitesi.

Aschbacher, P. R., Ing, M., & Tsai, S. M. (2014). Is science me? Exploring middle school students' STE-M career aspirations. *Journal of Science Education and Technology*, *23*, 735-743.

Azgın, A. O., & Şenler, B. (2019). İlkokulda STEM: Öğrencilerin kariyer ilgileri ve tutumları. *Journal of Computer and Education Research*, *7*(13), 213-232.

Bozgeyikli, H., Durmuşçelebi, M., & Akyar, M. (2018). Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin FETEMM (fen, teknoloji, matematik, mühendislik) meslekleri-ne yönelik ilgileri ile meslek kararı verme yetkinlikleri arasındaki ilişki. 27. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi*, *18*, 22.

Brown, P. L., Concannon, J. P., Marx, D., Donaldson, C., & Black, A. (2016). An examination of middle school students' STEM self-efficacy, interests and perceptions. *Journal of STEM Education: Innovations and Research*, *17*(3).

Büyüköztürk, Ş. (2012). Veri analizi el kitabı. (17. Basım). Ankara:Pegem Akademi Yayınları.

Choi, N., & Chang, M. (2011). Interplay among school climate, gender, attitude toward mathematics, and mathematics performance of middle school students. *Middle Grades Research Journal, 6*, 14.

Christensen, R., & Knezek, G. (2017). Relationship of middle school student STEM interest to career intent. *Journal of education in science environment and health*, *3*(1), 1-13.

Dabney, K. P., Tai, R. H., Almarode, J. T., Miller-Friedmann, J. L., Sonnert, G., Sadler, P. M., & Hazari, Z. (2012). Out-of-school time science activities and their association with career interest in STEM. *International Journal of Science Education, Part B: Communication and Public Engagement, 2*(1), 63-79.

Ergün, A. (2019). Identification of the interest of Turkish middle-school students in STEM careers: Gender and grade level differences. *Journal of Baltic Science Education*, *18*(1), 90-104.

Gelbal, S. (2008). Sekizinci sınıf öğrencilerinin sosyoekonomik özelliklerinin türkçe başarısı üzerinde etkisi. *Eğitim ve Bilim, 33*(150), 1-13.

Gülhan, F., Şahin, F. (2016). Fen-teknoloji-mühendislik-matematik entegrasyonunun (STEM) 5. sınıf öğrencilerinin bu alanlarla ilgili algı ve tutumlarına etkisi. International Journal of Human Sciences, 602-620. doi:10.14687/ijhs.v13i1.3447

Karakaya, F., & Avgın, S. S. (2016). Effect of demographic features to middle school students' attitude towards FeTeMM (STEM). *Journal of Human Sciences*, *13*(3), 4188-4198.

Karakaya, F., & Avgın, S. S. (2016). Effect of demographic features to middle school students' attitude towards FeTeMM (STEM). *Journal of Human Sciences, 13*(3), 4188-4198.

Karakaya, F., Avgın, S. S., & Yılmaz, M. (2018). Ortaokul öğrencilerinin fen-teknoloji-mühendislik-matematik (FeTeMM) mesleklerine olan ilgileri, *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi.*

Karasar, N. (2013). Bilimsel araştırma yöntemi. (25. baskı), Nobel Yayıncılık.

Kırıktaş, H., & Şahin, M. (2019). Lise Öğrencilerinin Stem Alanlarına Yönelik Kariyer İlgileri Ve Tutumlarının Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 55-77.

Kier, M. W., Blanchard, M. R., Osborne, J. W., & Albert, J. L. (2014). The development of the STEM career interest survey (STEM-CIS). *Research in Science Education, 44*, 461-481.

Knezek, G., Christensen, R., Tyler-Wood, T., & Periathiruvadi, S. (2013). Impact of environmental power monitoring activities on middle school student perceptions of STEM. *Science Education International, 24*(1), 98-123.

Koyunlu Unlu, Z., Dokme, I., & Unlu, V. (2016). Adaptation of the science, technology, engineering, and mathematics career interest survey (STEM-CIS) into Turkish. *Eurasian Journal of Educational Research*, 63, 21-36.

Koyunlu Ünlü, Z., & Dökme, İ. (2020). Multivariate assessment of middle school students' interest in STEM career: a profile from Turkey. *Research in Science Education*, *50*, 1217-1231.

Liben, L. S., & Bigler, R. S. (2002). The developmental course of gender differentiation: Conceptualizing, measuring, and evaluating constructs and pathways. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 67*, 1–183.

MEB. (2017). İlköğretim kurumları fen bilimleri dersi taslak öğretim programı. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. Ankara.

Olivarez, N. (2012). *The Impact of a STEM program on academic achievement of eighth grade students in a south texas middle school*. (Doctoral Thesis). https://www.proquest.com sayfasından erişilmiştir.

Roberts, A. (2013). STEM is here. Now what? Technology and Engineering Teacher, 73(1), 22– 27.

Smith, J., & Karr-Kidwell, P. J. (2000). The Interdisciplinary Curriculum: A Literary Review and a Manual for Administrators and Teachers. http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED443172.pdf adresinden alınmıştır.

Turhan, F., Aydoğdu, M., Şensoy, Ö., & Yıldırım, H. İ. (2008). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin bilişsel gelişim düzeyleri, fen bilgisi başarıları, fen bilgisine karşı tutumları ve cinsiyet değişkenleri arasındaki ilişkinin incelenmesi, *Kastamonu Eğitim Dergisi, 16*(2), 439-450.

Wyss, V. L., Heulskamp, D., & Siebert, C. J. (2012). Increasing middle school student interest in STEM careers with videos of scientists. *International Journal of Environmental and Science Education*, 7(4), 501-522.

CHAPTER 8

META-ANALYTICAL RESEARCH ON THE INFLUENCE OF PARENTAL INVOLVEMENT ON STUDENTS' ACADEMIC SUCCESS

Turhan ŞENGÖNÜL[1]

1 Doç. Dr., Ege University, Faculty of Education, Elementary Education Department, Classroom Education Science' Branch Bornova/ İZMİR Turkey, e-mail: turhan.sengonul@ege.edu.tr ORCID Number: 0000-0003-4760-2204

Introduction

The current research presents and discusses meta-analyses and their findings related to the impacts of parental involvement and participation on academic success of students. Parental involvement is recognized as a social need for children and adolescents. Parents regard it as their right and responsibility to be involved in the education of their children and adolescents and endeavor to promote, nurture and enhance their educational and academic development. In general, positive family-school collaboration may contribute to the educational and academic development and achievement of children and adolescents. In a general sense, parental involvement can be defined as the efforts and active participation of parents in all aspects of children and adolescents to provide them better and more successful social, emotional and academic development. Parental educational involvement refers to a broad series of issues, such as parents' expectations about academic future of their children, controlling homework, helping them to learn schoolwork or do homework, as well as the frequency or degree of parents' physical presence at school. Educational involvement may come forth depending on the personal parental decisions and indicate the attitudes and behaviors parents have developed for their children and adolescents. Promoting academic success through socializing, adopting, internalizing, enhancing and supporting values such as holding high expectations for educational achievement and acquisition, parental involvement such as helping with homework and volunteering require direct parental involvement along behavioral and psychosocial dimensions. Parents may contribute to the learning process through home-based activities and can directly take part in education of their children by helping them with their homework assignments (Chen & Gregory, 2010). When parental involvement is regarded as a tool that improves and increases children's academic success, its nature as an independent variable and its potential degree of influencing students' educational outcomes turns into a research topic in itself.

Many studies have proposed that parental involvement and participation can function as a protective factor against negative and harmful effects in poor SES families and disadvantaged, vulnerable groups (Chen & Gregory, 2010; Hango, 2007; Lee & Bowen, 2006; Strayhorn, 2010). Research studies have focused on the effectiveness of programs aimed at promoting parental educational involvement (Jeynes, 2010), possible alternatives to encourage parental involvement (LaRocque, Kleiman, & Darling, 2011), perception of different members in educational communities to have the nature and connotation of parental involvement (Anderson & Minke, 2007; Barınyak & McNeelly, 2009; Tekin, 2011) or the most effective style of parental involvement and participation (Park, Byun & Kim,

REFERENCES

Anderson, K. J., & Minke, K. M. (2007). Parent involvement in education: toward an understanding of parents' decision making. *The Journal of Educational Research*, 100(5), 311-323.

Barnyak, N. C., & McNelly, T. A. (2009). An urban school district's parent involvement: a study of teachers' and administrators' beliefs and practices. *The School Community Journal*, 19(1), 33-58.

Baumert, J., Lüdtke, O., & Trautwein, U. (2006). *Interpreting effect sizes in large-scale educational assessment*. Berlin: Max Planck Institute for Human Development.

Castro, M., Expósito-Casas, E., López-Martín, E., Lizasoain, L., Navarro-Asencio, E., & Luis Gaviri, J. (2015). *Educational Research Review*, 14, 33-46.

Chen, W.-B., & Gregory, A. (2010). Parental involvement as a protective factor during the transition to high school. *The Journal of Educational Research*, 103(1), 53-62.

Cohen, J. (1969). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. New York: Academic Press.

Cooper, H. (2001). Homework for all-in moderation. *Educational Leadership*, 58, 34-38.

Fan, X. (2001). Parental involvement and students' academic achievement: a growth modeling analysis. *The Journal of Experimental Education*, 70(1), 27-61.

Erikson, E. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.

Erion, J. (2006). Parent tutoring: a meta-analysis. *Education and Treatment of Children*, 29(1), 79-106.

Grayson, P. J. (1999). Who goes to university and why? *Education Canada*, 39(2), 37-39.

Gutman, L. M., & Midgley, C. (2000). The role of protective factors in supporting the academic achievement of poor African American students during the middle school transition. *Journal of Youth and Adolescence*, 29, 223-248.

Hango, D. (2007). Parental investment in childhood and educational qualifications: can greater parental involvement mediate the effects of socioeconomic disadvantage? *Social Science Research*, 36(4), 1371-1390.

Hill, N. E., & Tyson, D. F. (2009). Parental involvement in middle school: a meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. *Developmental Psychology*, 45(3), 740-763.

Jeynes, W. H. (2003). A meta-analysis: the effects of parental involvement on minority children's academic achievement. *Education and Urban Society*, 35(2), 202-218.

Jeynes, W. H. (2005a). The effects of parental involvement on the academic achievement of African American youth. *Journal of Negro Education*, 74(3), 260-274.

Jeynes, W. H. (2005b). A meta-analysis of the relation of parental involvement to urban elementary school student academic achievement. *Urban Education*, 40(3), 237-269.

Jeynes, W. H. (2007). The relationship between parental involvement and urban secondary school student academic achievement. A meta-analysis. *Urban Education*, 42(1), 82-110.

Jeynes, W. H. (2010). The salience of the subtle aspects of parental involvement and encouraging that involvement: implications for school-based programs. *Teachers College Record*, 112(3), 747-774.

Jeynes, W. H. (2012). A meta-analysis of the efficacy of different types of parental involvement programs for urban students. *Urban Education*, 47(4), 706-742.

Laursen, B., Coy, K. C., & Collins, W. A. (1998). Reconsidering changes in parent-child conflict across adolescence: A meta-analysis. *Child Development*, 69, 817-832.

Lee, J. S., & Bowen, N. K. (2006). Parent involvement, cultural capital, and the achievement gap among elementary school children. *American Educational Research Journal*, 43(2), 193-218.

LaRocque, M., Kleiman, I., & Darling, S. M. (2011). Parental involvement: the missing link in school achievement. *Preventing School Failure*, 55(3), 115-122.

Mattingly, D. J., Prislin, R., McKenzie, T. L., Rodriguez, J. L., & Kayzar, B. (2002). Evaluating evaluations: the case of parent involvement programs. *Review of Educational Research*, 72(4), 549-576.

Mulroy, M. T., Goldman, J., & Wales, C. (1998). Affluent parents of young children: Neglected parent education audience. *Journal of Extension*, 36(1), 15-30.

Park, H., Byun, S. Y., & Kim, K. K. (2011). Parental involvement and students' cognitive outcomes in Korea, focusing on private tutoring. *Sociology of Education*, 84(1), 3-22.

Patall, E. A., Cooper, H., & Robinson, J. C. (2008). Parent involvement in homework: a research synthesis. *Review of Educational Research*, 78(4), 1039-1101.

Sénéchal, M., & Young, L. (2008). The effect of family literacy interventions on children's acquisition of reading from kindergarten to grade 3: a meta-analytic review. *Review of Educational Research*, 78(4), 880-907.

Strayhorn, T. L. (2010). The role of schools, families, and psychological variables on math achievement of black high school students. *The High School Journal*, 93(4), 177-194.

Tekin, A. K. (2011). Parents' motivational beliefs about their involvement in young children's education. *Early Child Development and Care*, 181(10), 1315-1329.

Topor, D. R., Keane, S. P., Shelton, T. L., & Calkins, S. D. (2010). Parent involvement and student academic performance: a multiple mediational analysis. *Journal of Prevention & Intervention in the Community*, 38(3), 183-197.

Wilder, S. (2014). Effects of parental involvement on academic achievement: a meta-synthesis. *Educational Review*, 66(3), 377-397.

Zellman, G. L., & Waterman, J. M. (1998). Understanding the impact of parent school involvement on children's educational outcomes. *Journal of Educational Research*, 91(6), 370-380

CHAPTER 9

TROLLING AND FLAMING BEHAVIORS THAT PLASTIC SURGEONS ARE EXPOSED TO ON SOCIAL MEDIA PLATFORMS[1]

Rüçhan GÖKDAĞ[2], Muhammed Enes YILMAZ[3], Nazanin MOVAFFAGH[4], Cevdet Uğurcan ÖZTÜRK[5]

1 The study was previously presented as a paper. Gökdağ, R. Yılmaz, M. E., Movaffagh, N. and Öztürk, C. U., (4-6 May 2023). Sosyal Medyadaki Plastik Cerrahları Hedef Alan Trolleme ve Parlama Davranışları. 9. Sağlık İletişimi Sempozyumu (SİS 2023), İzmir Katip Çelebi University, Karantina Adası, Urla, İzmir, Turkey.

2 Prof. Dr., Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Dept. of Communication Design and Management, Orcid No: 0000-0002-9475-0499, rgokdag@anadolu.edu.tr

3 Res. Asst., Nişantaşı University, Faculty of Art and Design, Department of Communication and Design, Orcid No: 0009-0004-1368-8171, muhammed.enesyilmaz@nisantasi.edu.tr

4 English Translator and Graphic Designer, nazaninm@anadolu.edu.tr

5 Graphic Designer, cuo@anadolu.edu.tr

Introduction

Cyberbullying has become an important problem affecting all areas of life in the digital age, and it has also affected many professionals in varying fields. Plastic surgeons have also been the victims of such attacks as trolling and flaming, being targeted on social media platforms. This not only damages their professional reputation but also negatively affects their personal and professional lives. Plastic surgeons are highly skilled professionals dedicating their lives to helping people look physically and mentally feel good. They receive long years of training to acquire the necessary skills to perform complex surgical procedures in their professional lives. However, the increase in online harassment and bullying experienced by plastic surgeons has led many surgeons to consider quitting their professions or reducing their online presence.

This study aims to contribute to the current literature on plastic surgeons by examining online trolling and flaming cases on some social media platforms such as Twitter, Instagram, Google Reviews and YouTube.

Online bullying is a multidimensional issue that appears in various ways, such as trolling and flaming (Bishop, 2014). Trolling is the name given to the act of intentionally sending provocative, humiliating or provocative messages with the aim of getting emotional reactions from those exposed to the act (Buckels, Trapnell & Paulhus, 2014). Flaming, on the other hand, is a hostile and aggressive form of online communication carried out using insults, offensive language and personal attacks (O'Sullivan & Flanagin, 2003). Both trolling and flaming are important fields of study in the context of cyberbullying, as they have the potential to cause significant damage to the individuals exposed to trolling and flaming.

There has been an increasing interest in the issue of cyberbullying recently, and many studies having been conducted in this field are focused on the prevalence, causes and methods of intervention of cyberbullying (Patchin & Hinduja, 2015; Tokunaga, 2010). However, the studies that are specifically focused on the experiences of plastic surgeons regarding cyberbullying are quite few, so more information is needed on this topic due to the high-profile nature of their work and possible negative outcomes on their patients. This research aims to fill the gap in the relevant literature by examining cases of online bullying against plastic surgeons experienced on social media platforms.

The research in the relevant literature reveals that online bullying occurs for various reasons, such as personal hostility, jealousy, competition, and psychological problems that bullies have (Hinduja & Patchin, 2013; Kowalski, Giumetti, Schroeder & Lattanner, 2014). When considered from the perspective of plastic surgeons, these motivations could be further in-

REFERENCES

Arisanty, M., & Wiradharma, G. (2022). The motivation of flaming perpetrators is cyberbullying behaviour in social media. *Jurnal Kajian Komunikasi*, *10*(2), 215-227.

Baltacı, A. (2018). Nitel Araştırmalarda Örnekleme Yöntemleri ve Örnek Hacmi Sorunsalı Üzerine Kavramsal Bir İnceleme. Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 231-274.

Bishop, J. (2014). Representations of 'trolls' in mass media communication: A review of media-texts and moral panics relating to 'internet trolling'. International Journal of Web-Based Communities, 10(1), 7-24.

Buckels, E. E., Trapnell, P. D., & Paulhus, D. L. (2014). Trolls just want to have fun. Personality and Individual Differences, 67, 97-102.

Citron, D. K. (2014). Hate crimes in cyberspace. Harvard University Press.

Clausen Sten-Erik (1998), Applied Correspondence Analysis, Sage Publication, USA

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006), Multivariate Data Analysis, Upper Saddle River, N.J.:Prentice Hall, Fifth Edition, USA.

Gönülşen, G., (2022). "Sosyal Medyada Siber Zorbalık, Trollük ve Linç Kültürünün Sinemaya Yansıması: The Hater Filmi İncelemesi" ODÜSOBİAD 12 (3), 2105-2134 Doi:10.48146/ odusobiad.1085392.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2013). Social influences on cyberbullying behaviours among middle and high school students. Journal of Youth and Adolescence, 42(5), 711-722.

Karataş, Z. (2022). Sosyal medyada yaygınlaşan linç kültürünün twıtter mecrası özelinde incelenmesi ve linç atlası uygulaması.

Kaya, B., & Cenkseven Önder, F. (2022). Türkiye'deki öğrencilerin siber zorbalık türlerinin ve baş etme yöntemlerinin incelenmesi: Bir meta-sentez çalışması. Humanistic Perspective, 4 (3), 512-528. https://doi.org/10.47793/hp.1143663

Kayaduman, A. C. (2020). Sosyal medya trollerinin motivasyonu ve trolleme çeşitleri üzerine bir inceleme . Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , (32) , 1-14 . DOI: 10.20875/ makusobed.592414

Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. Psychological Bulletin, 140(4), 1073-1137.

Kowalski, R. M., Limber, S. P., & McCord, A. (2019). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. Aggression and Violent Behavior, 45, 20-32.

O'Sullivan, P. B., & Flanagin, A. J. (2003). Reconceptualizing 'flaming' and other problematic messages. New Media & Society, 5(1), 69-94.

Özdamar, Kazım (2004), Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi-2, Kaan Kitabevi, Eskişehir.

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. Aggression and Violent Behavior, 23, 69-74.

Şimşek, A., Doğanay, A., Ataizi, M., Balaban Salı, J., & Akbulut, Y. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. Computers in Human Behavior, 26(3), 277-287.

Ültay, E., Akyurt, H., & Ültay, N. (2021). Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik analizi. Ibad Sosyal Bilimler Dergisi, 189-201.

Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları. B. Yıldırım içinde, İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle (s. 105-153). Konya: Literatürk Academia.

İSAPS. (2021): Isaps International Survey On Aesthetic/Cosmetic Procedures performed in 2021. https://www.isaps.org/media/vdpdanke/isaps- global-survey_2021.pdf Access Date: April 26, 2023

Haziran 2023

Eğitim Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Erdal BAY
Dr. Öğr. Üyesi Kübra Dilek TANKIZ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Erdal BAY
Dr. Öğr. Üyesi Kübra Dilek TANKIZ
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-849-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ERGENLERDE AKADEMİK MOTİVASYON VE ÖZNEL İYİ OLUŞ İLİŞKİSİNDE GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Abdulkadir GÜLEN, Birol ALVER 1

BÖLÜM 2

EBEVEYNLİK STRESİ

Nazlı Ceren ÇAĞLAR, Zülal ERKAN 31

BÖLÜM 3

ÖĞRENME ANALİTİKLERİ

Selami ERYILMAZ, Sibel BOZDEMİR 47

BÖLÜM 4

MESLEK YÜKSEKOKULUNDA ÖĞRENİM GÖREN YER BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN GRAFİK YORUMLAMA BECERİLERİNİN CİNSİYET VE SINIF DÜZEYİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Tolga GÖK 65

BÖLÜM 5

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ İÇİN KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE

Ali Haydar AKARSU, Kaya YILMAZ.....87

BÖLÜM 6

MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ MESLEĞİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİK ALGILARI

M. Kayhan KURTULDU 111

BÖLÜM 7

REHBERLİ- SORGULAMAYA DAYALI ÖĞRETİM TEMELLİ ÖĞRENME ORTAMINA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ

Öznur ÇAMBAY, Sefa KAZANÇ 125

BÖLÜM 8

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA YÖNELİK TUTUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hacı Mehmet YEŞİLTAŞ, Erol TAŞ 151

BÖLÜM 9

ALTERNATİF BİR EĞİTİM MODELİ: WALDORF PEDAGOJİSİ

Ali Haydar AKARSU.....171

BÖLÜM 10

POLİSİYE ROMAN ÇEVİRİLERİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ STRATEJİLERİNİN HEDEF ODAKLI KURAMA GÖRE İNCELENMESİ

Semra TAYDAŞ OSMAN.....195

BÖLÜM 11

BİLİŞİM DESTEKLİ MÜZİK EĞİTİMİNDE KULLANILAN MÜZİK YAZILIMLARI

Kübra Dilek TANKIZ, Harun BARIŞ 223

BÖLÜM 1

ERGENLERDE AKADEMİK MOTİVASYON VE ÖZNEL İYİ OLUŞ İLİŞKİSİNDE GİRİŞİMCİLİK EĞİLİMİNİN DÜZENLEYİCİ ROLÜ

Abdulkadir GÜLEN[1], Birol ALVER [2]

1 Kırıkkale Üniversitesi, ORCID-ID: 0000-0003-2156-8132
2 Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, ORCID-ID: 0000-0001-9654-0965

GİRİŞ

Problem

Günlük yaşamda bireyin tercihlerini etkileyen ve duygu-durumuna ilişkin önemli ipucu sağlayan öznel iyi oluş kavramı 1980'li yıllarda pozitif psikoloji alanın gelişmesi ile literatürde yerini almaya başlamıştır (Eryılmaz, 2009). Pozitif psikoloji alanı içerisinde yer alan öznel iyi oluş kavramı, bireyin yaşam kalitesine yönelik gerçekleştirmiş olduğu bireysel ve toplumsal anlamda değerlendirme süreci olarak ifade edilebilir (Diener, Oishi, Lucas, 2003). Öznel iyi oluş, bir değerlendirme süreci olmakla birlikte değerlendirme sonucuna bağlı olarak yaşam içerisinde yer alan tercihleri barındıran kavramdır. Öznel iyi oluş düzeyi, bilişsel ve duygusal çıktıların bir araya gelmesi ile oluşur (Deiner, 2001). Öznel iyi oluş kavramı, mutluluk hali olarak nitelendirilmekle birlikte alan yazında yer alan çalışmaların ışığında mutluluk halinden daha kapsamlı bir kavram olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Bilişsel ve duygusal değerlendirmelerin ardından yargıda bulunma süreci içeren öznel iyi oluş kavramını, bireyin yaşam kalitesini doğrudan etkileyen bir unsur olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda öznel iyi oluş düzeyi, bireyin çeşitli duygulanımlarından ve eğilimlerinden etkilenmektedir. Buradan hareketle öğrenim yaşantılarında güdüleyici bir faktör olan akademik motivasyon ile pozitif yönde ilişkisi olduğu alan yazından yer bulan çalışmalarda belirtilmiştir (Eryılmaz,2019). Motivasyon kavramı, bireyin yaşantılarında davranışını tetikleyen, davranışın devamlılığını sağlayan ve davranışlarına ilişkin yönlendirmelerde bulunduran içsel bir süreçtir (Sternberg ve Williams, 2009). Alan yazında yer alan çalışmalara göre akademik başarı üzerinde önemli bir etkisinin görüldüğü kavramlardan biri de motivasyondur (Alderman, 2004). Bu tanımdan hareketle akademik motivasyon, bireyin akademik yaşantılarını etkileyen ve sürdüren bir kavram olarak kabul edilebilir.

Öğrenim yaşantılarında, önemli bir yere sahip olan akademik motivasyon kavramı koruyucu faktörler arasında gösterilmektedir. Bu sebeple bireyin, iyi oluş hali ile ilişkili ve yaşam kalitesine olumlu yönde ilişkin etkilerinin bulunduğu söylenebilir. Alan yazında yer alan çalışmalardan hareketle bireyin yaşamında, olumlu duygulanımlar daha fazla olduğu biliniyorsa bireyin iyi oluş seviyesinin de yüksek olduğu söylenilmektedir (Eryılmaz, 2010). Bu ilişkiye yönelik iyi oluş düzeyini arttırma stratejilerine yönelik çalışmalar alan yazında yer bulmuştur. Öznel iyi oluş düzeyini arttırmaya yönelik stratejiler üzerinde çalışan Tkach ve Lyubomirsky'e (2006) göre öznel iyi oluş düzeyini arttırma stratejilerden biri de aktif ve pasif girişimlerde bulunmaktır (Eryılmaz, 2010). Bu çalışmanın temelini oluşturan ve problem durumu belirgin hale getiren araştırma sonucu da aktif ve pasif girişimlerin öznel iyi oluş düzeyine olan etkisi olarak söylenebilir.

Kaynakça

Abirami, V. ve Kumar, S. S. (2014). Entrepreneurial awareness among the college students to become an entrepreneur with reference to tirupur district. *AJMS*, 3(2), 8-11.

Aktürk, E. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Kişilik Özelliklerinin Girişimcilik Eğilimleri Üzerindeki Etkisi: Düzce Üniversitesinde Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Düzce.

Alderman, M. K. (2004). *Motivation for achievement: Possibilities for teaching and learning* (2. baskı). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Arı, E. & Güler, Y. (2019). Ergenlerde öznel iyi oluş, kimlik statüleri ve aile bütünlük duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 7*(18), 185-212.

Arıkan, S. (2002). *Girişimcilik temel kavramlar ve bazı güncel konular.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Aytaç, Ö. (2006). Girişimcilik:sosyo-kültürel bir perspektif, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 139-160.

Aytaç, Ö. ve İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimcikültür: sosyolojik bir perspektif. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 101-120.

Barkawi, W. (2015). The dynamic new trends of entrepreneurship. Entrepreneur Middleeast. https://www.entrepreneur.com/article/247319

Basım, N. ve Şeşen H. (2012). Demografik faktörler ve kişiliğin girişimcilik niyetine etkisi: spor bilimleri alanında öğrenim gören üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış, 12*, 21-28.

Başar, M. (2013). *Girişimcilik: girişimcilik ve girişimcilik süreçleri* (Ürper, Y. Edt.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.

Bozkurt, Ö. (2006). Girişimcilik eğiliminde kişilik özelliklerinin önemi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1*(2), 93-111.

Börü, D. (2006). *Girişimcilik eğilimi: marmara üniversitesi işletme bölümü öğrencileri üzerinde bir araştırma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Coulter, M. (2003) *Entrepreneurship in action* (2. baskı). New Jersey: Prentice Hall.

Coulter, M. ve Robbins, P. S. (2003). *Management* (7. baskı). New Jersey: Prentice Hall

Cüceloğlu D. (2003), *İnsan ve davranışı: psikolojinin temel kavramları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (1994) *İnsan ve davranışı.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çapulcuoğlu, U. & Gündüz, B. (2013). Lise öğrencilerinde tükenmişliğin cinsiyet, sınıf düzeyi, okul türü ve algılanan akademik başarı değişkenlerine göre incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3*(1), 12-24.

Çelebi D. Ç. ve Sezgin O. (2015). Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşları ile ahlâkî olgunluk seviyeleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 5*(2), 99-146.

Çetinkaya Bozkurt, Ö. (2011). *Dünyada ve Türkiye'de girişimcilik eğitimi: başarılı girişimciler ve öğretim üyelerinden öneriler*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çetinkaya Bozkurt, Ö., Kalkan, A., Koyuncu, O. & Alparslan, A. M. (2012). Türkiye'de girişimciliğin gelişimi: girişimciler üzerinde nitel bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 229-247.

Deiner, E. (2001). Subjective well-being: The science of happiness and a proposal for a national index. *American Psychologist, 55*(1), 34-43.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95*, 542-575.

Diener, E., Oishi, S., & Lucas, R. E. (2003). Personality, culture and subjective well-being: emotional and cognitive evaluations of life. *Annual Review Psychology, 54*(1), 403-425.

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., ve Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress, *Psychological Bulletin, 125*, 276-302.

Dilsiz, I. ve Kölük, N. (2005). *Girişimcilik*. Ankara, Detay Yayıncılık.

Eryılmaz, A. (2009). Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(4), 975-989.

Eryılmaz, A. (2010). Ergenlerde Öznel iyi oluşu artırma stratejilerini kullanma ile akademik motivasyon arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri*, *13*(2), 77-84.

Gencer, N. (2018). Öznel iyi oluş: genel bir bakış. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 11*(3), 2621-2638.

Gottfried, A. E., Fleming, J. S., & Gottfried, A. W. (2001). Continuity of academic intrinsic motivation from childhood through late adolescence: A longitudinal study. J*ournal of educational psychology, 93*(1), 3.

Güreşçi, E. (2014). Girişimcilik eğilimi üzerine bir araştırma: İspir Hamza Polat MYO örneği, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 9*(1), 23-38.

Halıcı, E. (2008). Girişimcilik ve Teknoparklar: Girişimciliğin Eski ve Yeni Yüzü. http://www.emo.org.tr/ekler/1f860e3b7f548ab_ek.pdf, Erişim tarihi: 26.05.2023.

Hattie, J. (2014). *Self-concept.* Psychology Press.

Hisrich, R. D. ve Peters, M. P. (1998). *Entrepreneurship*. New York: Irwin Mc Graw Hill.

İşcan, Ö. F. & Kaygın, E. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Eğilimle-

rini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15*(2), 443-462.

Kahraman, A., Artıran, M. & Eryılmaz, A. (2019). Motivasyon unsurlarının ergenlerde öznel iyi oluşa etkileri. *Gençlik Araştırmaları Dergisi, 7*(19), 105-120.

Karasar, N. (2011). *Araştırmalarda rapor hazırlama*. Ankara: Nobel Yay.

Kasapoğlu, F. & Kış, A. (2016). Öznel iyi oluşun cinsiyet açısından incelenmesi: bir meta-analiz çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(3), 770-782.

Keleş, H., Kıral Özkan, T., Doğaner, M. & Altunoğlu, A. (2012). Önlisans öğrencilerinin girişimcilik düzeylerini belirlemeye yönelik bir araştırma. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi,* (9), 107-118.

Korkmaz, O. (2012). Üniversite öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerini belirlemeye yönelik bir araştırma: bülent ecevit üniversitesi örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14*(2), 209-226.

Kök, S. (2007). *Küçük ve orta ölçekli işletmeler ve kadın girişimciliği*. Denizli: Denizli Ticaret Odası Ekonomik Araştırma Serisi.

Küçüktekin, K. (2006). Girişimcilik politikası çerçeversinde avrupa birliği'nin kobi politikası ve avrupa birliği müktesebatına uyum çerçevesinde türkiye'nin kobi politikası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı,* Ankara.

Marangoz, M. vd., (2014). Eğitim alanı girişimcilik niyetini nasıl etkilemektedir? Üniversite öğrencilerine yönelik bir inceleme. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3*(1), 75-95.

Müftüoğlu, T. (1996). *Girişimcilik*, Eskişehir: AU-AOF Yayınları.

Myers, D.G. ve Diener, E. (1995). Who is happy?. *Psychological Science, 6*(1), l0-17.

Öneren, M. (2012). İç Anadolu bölgesindeki genç nüfusun girişimcilik eğilimleri üzerine bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7*(2). 7-28.

Özçoban, E. (2018). Temel motivasyon kaynaklarının girişimcilik eğilimi üzerine etkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencileri üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Isparta.

Özdemir, Lütfiye, (2015). Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler açısından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20*(1), 41-65.

Özdemir, Y. ve S. Mazgal (2012). Bir kariyer tercihi olarak girişimcilikte dışsal faktörlerin etkisi: Sakarya örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 7*(1), 87-102.

Özgüner, M. (2015). Girişimcilik tipleri ve kişilik tipleri ilişkisi üzerine bir inceleme. *Route Educational and Social Science Journal, 2*(1), 148-160.

Öztırak, M. (2017). Kurumsal eğitim veren eğitmenlerde girişimci kişilik ile işkoliklik ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. İstanbul.

Reeve, J. (2009). Why teachers adopt a controlling motivating style toward students and how they can become more autonomy supportive. *Educational Psychologist, 44*, 159-175.

Rouse, H. L., & Fantuzzo, J. W. (2009). Multiple risks and educational well being: A population-based investigation of threats to early school success. *Early Childhood Research Quarterly, 24*(1), 1-14.

Ryan, R. M. (Ed.). (2012). *The Oxford handbook of human motivation*. OUP USA.

Schiefele, U., Schaffner, E., Möller, J., & Wigfield, A. (2012). Dimensions of reading motivation and their relation to reading behavior and competence. *Reading research quarterly, 47*(4), 427-463.

Schumpeter, J. A. (1991). *The Economics and Sociology of Capitalism,* Swedberg, R.(edt.), New Jersey: Princeton University Press.

Schunk, D. (2011). *Eğitimsel bir bakışla öğrenme teorileri* (2. baskı). (Muzaffer Şahin Çev. Edt.). Nobel.

Schunk, D. H., & Usher, E. L. (2012). Social cognitive theory and motivation. İçinde R. M. Ryan (Edt.), *The Oxford handbook of human motivation* (ss. 13–27). Oxford University Press.

Schunk, D. H., Meece, J. L., and Pintrich, P. R. (2013). *Motivation in education* (4. baskı). USA: Pearson.

Sönmez, A. ve Toksoy A. (2014). Türkiye'de girişimcilik ve Türk girişimci profili üzerine bir analiz. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 21*(2), 41-58.

Sternberg, R. J., & Williams, W. M. (2009). *Educational psychology* (2. baskı). New Jersey: Pearson.

Timuroğlu, M. K. & Çakır, S. (2014). Girişimcilerin yeni bir girişim yapma niyetlerinin risk alma eğilimi ile ilişkisi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16*(2), 119-136.

Top, S. (2006). *Girişimcilik keşif süreci* (1. Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.

Tulunay, L. (2010). Girişimciliği etkileyen faktörler ve girişimci profili: İstanbul, Kayseri ve Van örnekleri. Yüksek Lisans Tezi. *Hacettepe Üniversitesi*, Ankara.

Tuzgöl Dost, M. (2010). Güney Afrika ve Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Eğitim Ve Bilim, 35*(158).

Tükel, Y., Atılgan, D. & Temel, A. S. (2020). Spor lisesi öğrencilerinin girişimcilik eğilimleri (Konya ili örneği). *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi,*

14(3), 450-464.

TÜSİAD. (t.y.) www.tusiad.org. Erişim tarihi: 23.05.2023.

Uçkun, C. G., Korkmaz, F. & Yener, S. (2019). Öz-yönelimin yaşam tatmini üzerindeki etkisinde girişimcilik algısının aracı rolü. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 6*(12), 148-166.

Uludağlı, N.P. & Sayıl, M. (2009). Orta ve ileri ergenlik döneminde risk alma davranışı: Ebeveyn ve akranların rolü. *Türk Psikoloji Yazıları, 12*(23), 14-24.

Ülgen, A. A. (2016). *Girişimcilik*. İstanbul: Beta Yayınları.

Vallerand, R.J., Pelletier, L.G., Blais, M.R, Brière, N.M., Senécal, C. and Vallières, E.F. (1992). The academic motivation scale: a measure of ıntrinsic, extrinsic, and amotivation in education. *Educational and Psychological Measurement, 52*, 1003-1017.

Wentzel, K. R., & Miele, D. B. (Edt.). (2016). *Handbook of motivation at school* (2. baskı). Routledge.

Wentzel, K. R., & Miele, D. B. (Edt.). (2016). *Handbook of motivation at school* (2. baskı). Routledge.

Wentzel, K. R., & Wigfield, A. (2009). Introduction. İçinde K. R. Wentzel, & A. Wigfield (Eds.), *Handbook of Motivation in School* (ss. 1-8). New York: Routledge.

Zimmerman, B. J. (2000). Self-efficacy: An essential motive to learn. *Contemporary educational psychology, 25*(1), 82-91.

BÖLÜM 2

EBEVEYNLİK STRESİ

Nazlı Ceren ÇAĞLAR[1], Zülal ERKAN [2]

1 Okul Öncesi Öğretmeni \ Mersin Üniversitesi Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi
2 Doç.Dr. Mersin Üniversitesi, Eğitim Fakültesi / Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı .orcid.org/0000-0001-5134-9673

Ebeveynlik, bir çocuğun büyütülmesi ve gelişimine rehberlik etmekle ilgili bir rol ve sorumluluktur. Ebeveynler, çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılamak, güvenli bir ortam sağlamak, sevgi ve ilgi göstermek, uygun disiplin anlayışı uygulamak ve çocuklarının yeteneklerini ve ilgi alanlarını desteklemek gibi birçok görevi yerine getirirler. Ebeveynler, çocuklarının sağlıklı bir şekilde büyümesi ve hayatta başarılı olması için gereken temel değerleri ve becerileri öğretmekle de sorumludurlar. Ebeveynlik yetişkinlik döneminin en önemli, en zor ve en keyif verici görevlerindendir (Mackler, Kelleher, Shanahan, Calkins, Keane, O'Brien, 2015). Ebeveynlik, her kültürde ve toplumda önemli bir rol oynar ve çocukların yetişkin olduklarında sergileyeceği davranışları, tutumları ve başarıları üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Stres ve neşe çok farklı kavramlar olmasına rağmen dünyanın her yerinde ve her kültürde ebeveynliğin doğasında aynı anda bulunur (Deater-Deckard, 2014).

Anne-babaların çocuğun doğasına ve ebeveynliğe dair düşünüş şekilleri ve davranışları doğrudan ve dolaylı yollarla çocuğun gelişimine etki eder (Nacak, Yağmurlu, Durgel, Vijver, 2011). Ebeveynlik, birçok farklı şekilde uygulanabilir ve uygulamalar çeşitli faktörlere bağlı olarak değişebilir. Ancak genellikle ebeveynlik, sevgi, şefkat, disiplin, sınırlar ve öğretme gibi temel unsurları içeren bir dizi davranış ve tutumdan oluşur.

Ebeveynlerin çocuklarına karşı davranış ve tutumlarından bahsedildiğinde akla ilk gelen çocuk yetiştirme stilleri olmaktadır. Çocuk yetiştirme stilleri ebeveynler arasında farklı görüşlere neden olmakta ve ebeveynlerin birbirinden farklı hayat tarzlarından meydana gelmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına karşı sergiledikleri ebeveynlik stillerinin çocuğun ileride sahip olacağı davranışları etkileyeceği ve ebeveynlik uygulamalarının çocukların gelişiminde hayati bir önemi olduğu anlaşılmıştır (Aydoğdu, Dilekmen, 2016). Ebeveynlerin çocuklarının gelişiminde oynadığı rolü anlamak için ebeveynlik stili ile ebeveynlik uygulamaları arasında bir ayrım yapılması gerekliliği araştırmacılar tarafından ortaya koyulmaktadır (Darling ve Steinberg, 1993).

Bu noktada, ebeveynlik stili ve ebeveynlik uygulamalarının birbirinden farklı konular olduğundan bahsetmekte yarar vardır. Ebeveynlik stili, çocukla iletişim kurmaya yönelik tutumların tümü, yani çocukla ebeveyn arasındaki ilişkinin yansıması ve kalitesi, ebeveyn ile çocuk arasında duygusal bir ortam yaratmaya yönelik bütün ebeveyn davranışları olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, Kılıç, Kahraman,

Kaynakça:

Abidin, R. R. (1982). Parenting Stress And Utilization Of Pediatric Services. Children Health Care, Vol. 2, 70-73.

Abidin, R. R. (1992). The Determinants of Parenting Behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, *21*(4), 407–412. https://doi.org/10.1207/s15374424jccp2104_12

Aksoy, D. D. A. B. , Kılıç, U. Ş. & Gözün Kahraman, Ö. (2009). Asya Kültürlerinde Ebeveynlik Stilleri Ve Uygulamaları . Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 18 (2) , 14-25 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4382/60121

Alabay, E. (2017). Okul öncesi Dönem çocuğu Olan Ebeveynlerin Ebeveynlik Tutumlarının İncelenmesi. Erken Çocukluk Çalışmaları Dergisi, 1(2), 156–174. https://doi.org/10.24130/eccd-jecs.196720171234

Anthony, L. G., Anthony, B. J., Glanville, D. N., Naiman, D. Q., Waanders, C., & Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. Infant and Child Development, 14(2), 133–154. doi:10.1002/icd.385

Aydoğdu, F., & Dilekmen, M. (2016). Ebeveyn Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 2*.

Apaydın, S. (2022). The Effect Of Posıtıve Dıscıplıne Parentıng Program On Parental Dıscıplınary Practıces, Parentıng Stress And Parentıng Self-Effıcacy [Yayınlanmış doktora tezi]. Middle East Technical University, Ankara.

Bailey , Michelle L.. (2011). *Parenting Your Stressed Child : 10 Mindfulness-Based Stress Reduction Practices to Help Your Child Manage Stress and Build Essential Life Skills*. New Harbinger Publications.

Baltaş Acar, & Baltaş Zuhal. (2010). *Stres ve Başaçıkma Yolları*. Remzi Kitabevi.

Bauduin, S. E. E. C. (2022, November 23). Stressed-out stress systems: dysregulated stress-systems in the pathophysiology of stress-related disorders. Retrieved from https://hdl.handle.net/1887/3487160

Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, *55* (1), 83-96. https://doi.org/1129836

Belsky, J. and Jaffee, S.R. (2015). The Multiple Determinants of Parenting. In Developmental Psychopathology (eds D. Cicchetti and D.J Cohen). https://doi.org/10.1002/9780470939406.ch2

Belsky, J., Woodworth, S., & Crnic, K. (1996). Trouble in the second year: Three questions about family interaction. *Child Development*, *67*(2), 556. https://doi.org/10.2307/1131832

Crnic, K. A., Gaze, C., & Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: Relations to maternal parenting and child behaviour at age 5. *Infant and Child Development*, *14*(2), 117–132. https://doi.org/10.1002/icd.384

Cüceloğlu, D. İnsan ve Davranışı. Psikolojinin Temel Kavramları. İstanbul: Remzi

Kitabevi,1994.

Çekiç, A. (2002). Ebeveyn Stresi. In Prof. Dr. P. Ünüvar (Ed.), *Eğitim Bilimleri Alanında Yeni Trendler II* (pp. 7–14). Duvar Yayınları.

Çekiç, A., Akbaş, T., & Hamamcı, Z. (2015). Anne Baba Stres Ölçeği'nin Türkçe' ye Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *14(3):647-667*.

Dabrowska, A., & Pisula, E. (2010). *Parenting stress and coping styles in mothers and fathers of pre-school children with autism and Down syndrome. Journal of Intellectual Disability Research, 54(3), 266–280.* doi:10.1111/j.1365-2788.2010.01258.x

Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An Integrative Model. Psychological Bulletin, 113, 487-496.

Deater-Deckard, K. (2014). Parenting Stress. Yale University Press.

Deater-Deckard, K. (2005). *Parenting Stress And Children's Development: İntroduction To The Special Issue. Infant and Child Development, 14(2), 111–115.* doi:10.1002/icd.383

Güçlü, N. (2001). Stres Yönetimi. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt 21, Sayı 1 (2001) 91-109*.

Hannigan, B., Edwards, D., & Burnard, P. (2004). *Stress and stress management in clinical psychology: Findings from a systematic review. Journal of Mental Health, 13(3), 235–245.* doi:10.1080/09638230410001700871

Haskett, M. E., Ahern, L. S., Ward, C. S., & Allaire, J. C. (2006). *Factor Structure and Validity of the Parenting Stress Index-Short Form. Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 35(2), 302–312.* doi:10.1207/s15374424jccp3502_14

İlhan, T. (2017). Özel Gereksinimli 3-6 yaş çocuklarının ebeveynlerinin stres düzeyleri ile rolleri arasındaki ilişki. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 18(3), 383-400. doi: 10.21565/ozelegitimdergisi.28678

Hayes, S. A., & Watson, S. L. (2012). *The Impact of Parenting Stress: A Meta-analysis of Studies Comparing the Experience of Parenting Stress in Parents of Children With and Without Autism Spectrum Disorder. Journal of Autism and Developmental Disorders, 43(3), 629–642.* doi:10.1007/s10803-012-1604-y

Kaner, S. (2002). Aile stres değerlendirme ölçeği (The questionnaire on resources and stress/QRS-F) faktör yapısı, güvenirlik ve geçerlik çalışmaları. Ankara

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 34(1-2),1-10.

Kaymak-Özmen, S. ve Özmen, A. (2012). Anne baba stress ölçeğinin geliştirilmesi. Milli Eğitim Dergisi, 196, 1-16. https://toad.halileksi.net/sites/default/files/pdf/anne-babastres-olcegi-toad_1.pdf 'den alınmıştır.

Mackler, J. S., Kelleher, R. T., Shanahan, L., Calkins, S. D., Keane, S. P., & O'Brien, M. (2015). Parenting stress, parental reactions, and externalizing behavior from ages 4 to 10. *Journal of Marriage and Family*, *77*(2), 388–406. https://doi.org/10.1111/jomf.12163

Maryam Zarra-Nezhad, Jaana Viljaranta, Nina Sajaniemi, Kaisa Aunola & Marja-Kristiina Lerkkanen (2022) The impact of children's socioemotional development on parenting styles: the moderating effect of social withdrawal, Early Child Development and Care, 192:7, 1032-1044, DOI: 10.1080/03004430.2020.1835879

Nacak Melike, Yağmurlu Bilge, Durgel Elif, & Vijver, Fons. van de. Metropol ve Anadolu'da Ebeveynlik: Biliş ve Davranışlarda Şehrin ve Eğitim Düzeyinin Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi, Haziran 2011, 26 (67), 85-100.*

Östberg, M. ve Hagekull, B. (2000). A structural modeling approach to the understanding of parenting stress. *Journal of Clinical Child Psychology*, *29*(4), 615-625. http://dx.doi.org /10.1207/S15374424JCCP2904_13

Östberg, M., Hagekull, B., & Hagelin, E. (2007). *Stability and prediction of parenting stress. Infant and Child Development, 16(2), 207–223.* doi:10.1002/icd.516

Özben, Ş. ve Argun, Y. (2002). Okul öncesi çocukların anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili değişkenlerin incelenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 14, 18-28.

Öztürk, A. (2022). Ebeveynlerin İyi Oluşlarında Bilinçli Farkındalık, Öz-Anlayış Ve Ebeveynlik Stresinin Rolü: Bursa İli Örneği [Yayınlanmış doktora tezi]. Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Solem, M.-B., Christophersen, K.-A., & Martinussen, M. (2011). Predicting parenting stress:

Vicki Vrint. (2021). *Help Your Child De-Stress : 101 Ways to Ease Worries and Encourage Calm*. Vie.

Ward, K. P., & Lee, S. J. (2020). Mothers' and fathers' parenting stress, responsiveness, and child wellbeing among low-income families. *Children and Youth Services Review*, *116*, 105218. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105218

BÖLÜM 3

ÖĞRENME ANALİTİKLERİ

Selami ERYILMAZ[1], Sibel BOZDEMİR [2]

1 Prof.Dr., BÖTE, 0000-0002-6507-740X
2 Doktorat, Eğitim Bilimleri Ensititüsü, 0000-0002-2223-6837

Giriş

Öğrenme analitiği, çalışma deneyimlerini geliştirmeyi, çalışmaların kalitesini yükseltmeyi, öğrencilerin motivasyonunu artırmayı ve okul terk oranlarını azaltmayı hedefleyen önemli bir araçtır. Ayrıca, öğrenme analitiğinin uygulanması, çevrimiçi öğrenme ortamlarında geleneksel, yüz yüze sınıflara kıyasla oldukça farklı olan öğretme ve öğrenme süreçlerinin (Czerkawski, 2015) derinlemesine anlaşılmasını sağlayabilir. Genellikle öğretmenden öğrencilere rehberlik etme konusunda çok daha fazlasını ister (Bennet & Lockyer, 2004; Oliver & Herrington 2001). Bu bağlamda, eğitimcilerin çeşitli eğitim uygulamalarına ilişkin farkındalığını artırabilir ve öğretme ve öğrenme süreçlerini iyileştirmeye yönelik stratejiler geliştirmeye yardımcı olabilir (Siemens & Gasevic, 2012). Öğrenme analitiği, mevcut eğitim bilgisini temel alarak yalnızca yararlılığını artırmakla kalmaz, aynı zamanda öğrenme süreçlerine ilişkin mevcut anlayışın doğrulanması ve iyileştirilmesi için değerli fırsatlar da sağlayabilir . Ayrıca, öğrenme analitiği ile yakından ilişkili akademik analitik ve eğitsel veri madenciliği (EDM) (Elias, 2011; van Harmelen & Workman, 2012) gibi farklı çalışma alanlarının olduğu unutulmamalıdır.

Öğrenme Analitiği Nedir?

Öğrenme analitiği kavramını tanımlamak için çeşitli girişimler olmuştur. İlk çabalardan biri, öğrenme analitiğini 'bilgi ve sosyal bağlantıları keşfetmek ve öğrenme hakkında tahminde bulunmak ve tavsiyelerde bulunmak için akıllı verilerin, öğrenen tarafından üretilen verilerin ve analiz modellerinin kullanımı' olarak tanımlayan teorisyen Siemens (2010) tarafından yapılmıştır. Başka bir deyişle, öğrenme analitiği, akademik başarıyı tahmin etmek ve/veya öğrenme sürecini iyileştirmek için öğrencilere tavsiyelerde bulunmak, danışmak için kullanılabilen, bir öğrenci tarafından oluşturulan verilerin toplanması ve analizidir. Bununla birlikte, kavramın bu şekilde açıklanması, öğrenme ortamıyla bağlantıdan yoksundur. 1. Uluslararası Öğrenme Analitiği ve Bilgi Konferansı (2011), öğrenme analitiğini 'öğrenmeyi ve gerçekleştiği ortamları anlamak ve optimize etmek amacıyla öğrenenler ve bağlamları hakkında verilerin ölçülmesi, toplanması, analizi ve raporlanması' olarak tanıttı.

Long ve Siemens (2011), "öğrenme analitiğinin, öğrenen, içerik, kurum ve eğitimci arasındaki ilişkinin analizini içeren öğrenme sürecine odaklandığını" belirtmektedir (s. – 12 – Yukarıda verilen açıklamalar göz önüne alındığında, bu araştırma, öğrenme analitiğini, öğrenme ve öğretme süreçlerini öğretmen tarafından gerekli müdahaleler konusunda daha verimli hale getirmek için çevrimiçi öğrenme ortamında öğrenen tarafından oluşturulan verilerin değerlendirilmesi, yorumlanması ve analizi için bir araç olarak tanımlar. akademik başarılarını artırmak için öğrencilere zamanında tavsiye-

Kaynakça

Anderson, T. (2017). How communities of inquiry drive teaching and learning in the digital age. teachonline.ca. https:// teachonline.ca/sites/default/files/pdf/e

Andres, J. M. L., Baker, R. S., Gasevic, D., Siemens, G., Crossley, S. A., & Joksimovic, S. (2018). Studying MOOC completion at scale using the MOOC replication framework. In Proceeding of International Conference on Learning Analytics and Knowledge (LAK'18), 1-8. https://doi.org/10.1145/3170358.3170369

Chatti, M. A., Dyckhoff, A. L., Schroeder, U., & Thüs, H. (2012). A reference model for learning analytics. International Journal of Technology Enhanced Learning (IJTEL), 4(5/6). https://doi. org/10.1504/IJTEL.2012.051815

Duval, E. (2011). Attention please! Learning analytics for visualization and recommendation. Proceeding of the 1st International Conference on Learning Analytics and Knowledge (LAK'11), 9-17. https://doi.org/10.1145/2090116.2090118

Romero, C., & Ventura, S. (2007). Educational data mining: A survey from 1995 to 2005. Expert Systems with Applications, 33(1), 135-146. https://doi.org/10.1016/j.eswa.2006.04.005

Romero, C., Romero, J. R., Luna, J. M., & Ventura, S. (2010). Mining rare association rules from e-learning data. In Proceedings of the 3rd International Conference on Educational Data Mining (pp. 171-180). https://sci2s.ugr.es/keel/pdf/keel/ congreso/RareAssociationRuleMining.pdf

Schön, D. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. London, UK: Temple Smith.

Siemens, G. (2010). What are learning analytics? Retrieved form http://www.elearnspace.org/blog/2010/08/25/whatare-learning-analytics/

Siemens, G. (2015). Learning analytics: The emergence of a discipline. American Behavioral Scientist, 57(10), 1380–1400. https://doi.org/10.1177/0002764213498851.

Siemens, G., & Gasevic, D. (2012). Guest editorial - Learning and knowledge analytics. Educational Technology and Society, 15(3), 1–2. https://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.15.3.1

BÖLÜM 4

MESLEK YÜKSEKOKULUNDA ÖĞRENİM GÖREN YER BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN GRAFİK YORUMLAMA BECERİLERİNİN CİNSİYET VE SINIF DÜZEYİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Tolga GÖK [1]

1 Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Torbalı Meslek Yüksekokulu, ORCID-ID:0000-0001-7612-7348

Giriş

Çoklu temsiller (diyagram, formüller, grafikler, resimler vb.), fizik, fen ve matematik eğitiminde önemli bir rol oynar ve bilgi edinimi ile problem çözme sürecini kolaylaştırır (Bursal ve Yetis, 2020; Savinainen, Nieminen, Makynen ve Viiri, 2013; Wong, Poo, Hock ve Kang, 2011). Munfaridah, Avraamidou ve Goedhart (2021) öğrencilerin bir diyagramı çizerken veya bir problemi çözerken çoklu temsilleri kullanılabileceğini gösterdi. Çoklu temsiller bir hareketin sözel temsili ile matematiksel temsili arasında bir ilişki kurmak için kullanılır (Kohnle ve Passante, 2017; Petrova, 2016). Çoklu temsiller ayrıca bilginin somuttan soyuta geçişini kolaylaştırır. Çoklu temsilleri kullanan öğrenciler problemleri daha kolay çözerken, kavramları daha kolay analiz ederek derin ve anlamlı öğrenme gerçekleştirir (Gok ve Gok, 2022; Theasy, Wiyanto ve Sujarwata, 2018). Birçok çalışma, çoklu temsilleri kullanan öğrencilerin akademik başarısına ve grafik yorumlama becerisine olumlu katkı yaptığını göstermiştir (Klein, Viiri, Mozaffari, Dengel ve Kuhn, 2018; Maries ve Singh, 2018; McPadden ve Brewe, 2017; Susac, Bubic, Martinjak, Planinic ve Palmovic, 2017; Susac, Bubic, Planinic, Movre ve Palmovic, 2019; Sutopo ve Waldrip, 2014).

Birçok fen eğitimcisi, fen öğretiminde öğretim stratejisi olarak çoklu temsilleri kullanır. Bu, çoklu temsiller soyut kavramların kolayca görselleştirilmesinde ve kavramlar arasındaki ilişkilerin yorumlanmasın da yardımcı olur (Harata ve Sirait, 2016; Manurung, Mihardi, Rustaman ve Siregar, 2018). Gok ve Gok (2022) araştırmasında laboratuvar çalışmaları sırasında elde edilen verilere dayanarak oluşturulan çoklu temsillerin öğrencilerin analitik ve bilimsel düşünmesini teşvik ettiğini göstermiştir. Ayrıca araştırmalarında çoklu temsillerin öğrenme sürecinde, öğrencilerin verilen temsilleri yorumlayabilmelerini ve farklı temsiller arasında nasıl geçiş yapabilmelerinin önemini belirtmiştir. Wong ve diğerleri (2011) öğrencilerin çoklu temsillerin formatlarını öğrenmeleri gerektiğini ve çoklu temsillerin belirli kavramları nasıl temsil edilebileceğini açıklamıştır (örneğin, hareket diyagramları için kinematik, ışın diyagramları için geometri, serbest cisim diyagramları için kuvvet ve dinamik vb.).

Çoklu temsillerin kullanımlarından birisi de grafiklerdir. Grafikler fiziğin temellerinin anlaşılması için etkili ve verimli bir araçtır. Nixon, Godfrey, Mayhew ve Wiegert (2016) öğrencilerin fizikçiler gibi düşünerek grafikleri anlamaya çalıştıklarını belirtmiştir. Çünkü grafikler, bilimsel iletişimin önemli araçlarından birisidir. Fizikçiler, düşüncelerini iletmek için grafikler oluştururlar. Ayrıca fizikçiler, başkaları tarafından oluşturulan grafikleri yorumlamayı ve değerlendirmeyi de sever. Öğrencilerden de fizik öğretiminde grafikler aracılığıyla iletilen mesajları yorumlamaları ve anlamaları beklenir (Podolefsky ve Finkelstein, 2006).

Kaynakça

Ainsworth, S. (1999). The functions of multiple representations. *Computers and Education*, *33*(2- 3), 131-152. https://doi.org/10.1016/s0360-1315(99)00029-9

Amin, B. D., Shib, E. P., Harianto, Y. I., Patandeani A. J., Herman, & Sujiono, E. H. (2020). The interpreting ability on science kinematics graphs of senior high school students in south Sulawesi, Indonesia. *Jurnal Pendidikan IPA Indonesia, 9*(2), 179-186. https://doi.org/10.15294/jpii.v9i2.23349

Beichner, R. J. (1994). Testing student interpretation of kinematics graphs. *American Journal of Physics, 62*, 750-762. https://doi.org/10.1119/1.17449

Bektasli, B., & White, A. L. (2012). The relationships between logical thinking, gender, and kinematics graph interpretation skills. *Eurasian Journal of Educational Research, 48*, 1-20.

Bollen, L., Van Kampen, P., Baily, C., Kelly, M., & De Cock, M. (2017). Student difficulties regarding symbolic and graphical representations of vector fields. *Physical Review Physics Education Research, 13*(2), 020109. https://doi.org/10.1103/PhysRev PhysEducRes.13.020109

Bursal, M., & Yetis, S. (2020). Middle school students' graph skills and affective states about graphs. *International Journal of Research in Education and Science (IJRES), 6*(4), 692-704. https://doi.org/10.46328/ijres.v6i4.1136

Celik, H., & Pektas, H. M. (2017). Graphic comprehension and interpretation skills of pre-service teachers with different learning approaches in a technology-aided learning environment. *International Journal of Science and Mathematics Education, 15*, 1-17. http://dx.doi.org/10.1007/s10763-015-9667-9

De Cock, M. (2012). Representation use and strategy choice in physics problem solving. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research,* 8(020117), 1-15. https://doi.org/10.1103/PhysRevSTPER.8.020117

Ergul, N. R. (2018). Pre-service science teachers' construction and interpretation of graphs. *Universal Journal of Educational Research, 6*(1), 139-144. doi: 10.13189/ujer.2018.060113

Gok, T., & Gok, T. (2022). High school students' comprehension of kinematics graphs with peer instruction approach. *Jurnal Pendidikan Fisika Indonesia, 18*(2), 144-155.

Haratua, TMS., & Sirait, J. (2016). Representations based physics instruction to enhance students' problem solving. *American Journal of Educational Research, 4*(1), 1-4. doi: 10.12691/education-4-1-1

Ivanjek, L., Susac, A., Planinic, M., & Andrasevic, A. (2016). Student reasoning about graphs in different contexts. *Physical Review Physics Education Research, 12*(010106), 1-13. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.12.010106

Klein, P., Viiri, J., Mozaffari, S., Dengel, A., & Kuhn, J. (2018). Instruction-based clinical eye- tracking study on the visual interpretation of divergence: How do students look at vector field plots? *Physical Review Physics Education Research, 14*(1), 10116. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.14.010116

Kohnle, A., & Passante, G. (2017). Characterizing representational learning: A combined simulation and tutorial on perturbation theory. *Physical Review Physics Education Research, 13*(2), 020131. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.13.020131

Korff, V. J., & Rebello, N. S. (2012). Teaching integration with layers and representations: A case study. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research, 8*(1), 010125. https://doi.org/10.1103/ PhysRevSTPER.8.010125

Kosslyn, S. M. (1985). Graphing and human information processing. *Journal of the American Statistical Association, 80*(391), 499-512. https://doi.org/10.2307/2288463

Kuo, E., Hull, M. M., Gupta, A., & Elby, A. (2013). How students blend conceptual and formal mathematical reasoning in solving physics problems. *Science Education, 97*(1), 32-57. https://doi.org/10.1002/sce.21043

Lienhardt, G., Zaslavsky, O., & Stein, M. K. (1990). Function, graphs, and graphing: Tasks, learning, and teaching. *Review of Education Research, 60*(1), 1-64.

Magana, A. J., Serrano, M. I., & Rebello, N. S. (2019). A sequenced multimodal learning approach to support students' development of conceptual learning. *Journal of Computer Assisted Learning, 35*(4). https://doi.org/10.1111/jcal.12356

Maries, A., & Singh, C. (2013). Exploring one aspect of pedagogical content knowledge of teaching assistants using the test of understanding graphs in kinematics. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research, 9*(020120), 1-13. https://doi.org/10.1103/PhysRevSTPER.9.020120

Maries, A., Lin, S. Y., & Singh, C. (2017). Challenges in designing appropriate scaffolding to improve students' representational consistency: The case of a Gauss's law problem. *Physical Review Physics Education Research, 13*(2), 020103. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.13.020103

Maries, A., & Singh, C. (2018). Case of two electrostatics problems: Can providing a diagram, adversely impact introductory physics students' problem solving performance? *Physical Review Physics Education Research, 14*(1), 10114. https://doi.org/ 10.1103/PhysRevPhysEducRes.14.010114

Manurung, S. R., Mihardi, S., Rustaman, N. Y., & Siregar, N. (2018). Improvement of graph interpretation ability using hypertext-assisted kinematic learning and formal thinking ability. *Jurnal Pendidikan Fisika Indonesia, 14*(1), 1-6. https://doi.org/10.15294/jpfi.v14i1.9444

McDermott, L. C., Rosenquist, M. L., & van Zee, E. H. (1987). Student difficulties in connecting graphs and physics: Examples from kinematics. *American Journal of Physics, 55*(6), 503- 513. https://doi.org/10.1119/1.15104

McPadden, D., & Brewe, E. (2017). Impact of the second semester university modeling instruction course on students' representation choices. *Physical Review Physics Education Research, 13*(2), 020129. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.13.020129

Meltzer, D. E. (2005). Relation between students' problem-solving performance and representational format. *American Journal of Physics, 73*(5), 463-478. https://doi.org/10.1119/1.1862636

Munfaridah, N., Avraamidou, L., & Goedhart, M. (2021). The use of multiple representations in undergraduate physics education: What do we know and where do we go from here? *EURASIA Journal of Mathematics, Science and Technology Education, 17*(1), 1-19. https://doi.org/10.29333/ejmste/9577

Nixon, R. S., Godfrey, T. J., Mayhew, N. T., & Wiegert, C. C. (2016). Undergraduate student construction and interpretation of graphs in physics lab activities. *Physical Review Physics Education Review, 12*(010104), 1-19. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.12.010104

Petrova, H. G. (2016). Developing students' graphic skills in physics education at secondary school. *IOSR Journal of Research & Method in Education, 6*(5), 123-126. DOI: 10.9790/7388- 060501123126

Planinic, M., Ivanjek, L., & Susac, A. (2013). Comparison of university students' understanding of graphs in different contexts. *Physical Review Special Topics- Physics Education Research, 9*(020103), 1-9. https://doi.org/10.1103/PhysRevSTPER.9.020103

Podolefsky, N. S., & Finkelstein, N. D. (2006). Use of analogy in learning physics: The role of representations. *Physical Review Special Topics-Physics Education Research,* 2(2), 020101. https://doi.org/10.1103/PhysRevSTPER.2.020101

Rosengrant, D., Van Heuvelen, A., & Etkina, E. (2009). Do students use and understand free-body diagrams? *Physical Review Special Topics - Physics Education Research, 5*(1), 010108. https://doi.org/ 10.1103/PhysRevSTPER.5.010108

Savinainen, A., Nieminen, P., Makynen, A., & Viiri, J. (2013). Teaching and evaluation materials utilizing multiple representations in mechanics. *Physics Education, 48*(3), 372-377. DOI:10.1088/0031-9120/48/3/372

Sengel, E., & Ozden, M. Y. (2010). The effects of computer simulated experiments on high school students' understanding of the displacement and velocity concepts. *Eurasian Journal of Educational Research, 39*, 191-211.

Susac, A., Bubic, A., Martinjak, P., Planinic, M., & Palmovic, M. (2017). Graphical representations of data improve student understanding of measurement

and uncertainty: An eye-tracking study. *Physical Review Physics Education Research, 13*(2), 020125.https://doi.org/10.1103/PhysRev PhysEducRes.13.020125

Susac, A., Bubic, A., Planinic, M., Movre, M., & Palmovic, M. (2019). Role of diagrams in problem solving: An evaluation of eye-tracking parameters as a measure of visual attention. *Physical Review Physics Education Research, 15*(1), 13101. https://doi.org/10.1103/ PhysRevPhysEducRes.15.013101

Sutopo, & Waldrip, B. (2014). Impact of a representational approach on students' reasoning and conceptual understanding in learning mechanics. *International Journal of Science and Mathematics Education, 12*(4), 741-765. https://doi.org/10.1007/s10763-013-9431-y

Theasy, Y., Wiyanto, & Sujarwata (2018) Multi-representation ability of students on problem solving representation. *IOP Conf. Series: Journal of Physics: Conf. Series, 986*, 21-24.

Vaara, R. L., & Sasaki, D. G. G. (2019). Teaching kinematics graphs in an undergraduate course using an active methodology mediated by video analysis. *LUMAT: International Journal on Mathematics, Science and Technology Education, 7*(1), 1-26. https://doi.org/10.31129/LUMAT.7.1.374

Wong, D., Poo, S. P., Hock, N. E., & Kang, W. L. (2011). Learning with multiple representations: An example of a revision lesson in mechanics. *Physics Education, 46*(2),178-186. DOI:10.1088/0031-9120/46/2/005

Zavala, G., Tejeda, S., Barniol, P., & Beichner, R. J. (2017). Modifying the test of understanding graphs in kinematics. *Physical Review Physics Education Research, 13*(2), 020111. https://doi.org/10.1103/PhysRevPhysEducRes.13.020111

BÖLÜM 5

DEMOKRATİK VATANDAŞLIK EĞİTİMİ İÇİN KAVRAMSAL BİR ÇERÇEVE[1]

Ali Haydar AKARSU[2], Kaya YILMAZ[3]

1 Bu çalışma, 2022 yılında Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Doktora Programında Prof. Dr. Kaya Yılmaz danışmanlığında tamamlanmış olan "Ortaokul Öğrencilerine Yönelik Demokratik Vatandaşlık Yeterliklerinin Geliştirilmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, alihaydar.akarsu@erdogan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-8531-0678

3 Prof. Dr. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, kayayilmaz@cumhuriyet.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-2344-1074

Giriş

Demokrasi, demokratik değerlere inanan, demokrasinin özellikleri ve demokratik bir toplumun anlamı hakkında bilgi sahibi olan ve demokratik şeyler yapan (Doğanay 2008, Parker, 2008), özgür ve bağımsız kararlar alan, rasyonel ve demokratik vatandaşlar gerektirir. Bu nedenle vatandaşlık eğitimi sadece bilgi, beceri ve değerleri değil; aynı zamanda bu bilgi, beceri ve değerleri gerçek yaşam koşullarında uygulamayı da kapsar (Doğanay, 2012). Öğrencilerin demokratik kültüre katılmak ve onu geliştirmek için bilgili, aktif ve uyumlu vatandaşlar olarak yetişmeleri önemlidir. Crick'e (2016) göre demokratik vatandaşlar, kamusal yaşamda etki yaratmaya istekli, yetenekli ve donanımlıdır. Bu kapsamda Demokratik Vatandaşlık Eğitimi (DVE) yaşam boyu devam eden bir öğrenme süreci olarak (Birzea, 2000) öğrencilerin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel hayata bilgili ve sorumlu birer demokratik birey olarak katılabilmeleri için onların yeteneklerini geliştirmeyi ve öğrencileri daha donanımlı hâle getirmeyi amaçlayan uygulamalar ve faaliyetler bütünü olarak görülmektedir (Birzea, 2000, s.18; Naval ve diğer., 2002). Bu durum, demokratik ve siyasal bir kültürü etkileyen vatandaşlık anlayışı ve uygulamalarını oluşturmak ve sürdürmek bakımından DVE'ni önemli hâle getirmektedir.

1.Klasik Vatandaşlık Eğitimi Anlayışından Demokratik Vatandaşlık Anlayışına Yöneliş

Klasik/geleneksel vatandaşlık anlayışını benimseyen ulus temelli toplumlarda vatandaşlık eğitimi, devletin sürekliliği, ulusal değerler, demokrasinin tanımı ve kuralları, yönetim biçimleri, hak ve sorumluluklar vb. konularda geleneksel bilgiler didaktik bir anlayışla aktarılmaktadır. Bu toplumlarda devlete ve millete bağlılık esastır. Geleneksel toplumlar ulus devlet eksenli asimilasyoncu, millî ve benzeştirici (homojen) bir anlayışa sahiptirler. Dolayısıyla millî kimlikler inşa etmek, mevcut güç ilişkilerini sürdürmek için otoriteye itaat eden bireyler yetiştiren bir eğitim anlayışına sahiptirler (İnal, 2008). Vatandaşlık aktarımını önemseyen gelenekçi toplumlarda eğitim kurumları birer ideolojik aygıt olarak (Althusser, 2019) resmî ideolojiyi bireylere benimsetmeye çalışır. Bireylerin, devletin temel ilkelerine bağlı olarak, vatandaşlık hak ve sorumlulukları bilgisini kazanarak davranış hâline getirmesi (Akbaş, 2008) amaçlanır. Waghid (2005) Muhafazakâr/gelenekçi vatandaşlık anlayışının okullarda yasa ve yönetmeliklerin uygulanması gibi toplumun mikro seviyelerinde bir sorumluluk, kimlik ve katılım duygusu yaratmakla ilgili olduğunu belirtir.

Heater (2007) insanları kalıplaştıran bu tür statükocu eğitimi eleştirmektedir. Devletler siyasi ve sosyal açıdan dinamik oldukları için vatandaşlık eğitiminin de bu paralelde dinamik olması gerektiğini ve değişimlere ayak uydurması gerektiğini belirtmektedir (s.195). Benzer bir şekilde

KAYNAKÇA

Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6 (16), 9-27.

Alt, D., ve Reingold, R. (2012). Multicultural and Democratic Curriculum. History, Problems and Related Metaphors. In D. Alt & R. Reingold (Ed.), *Moral Development and Citizenship Education: Changes İn Teachers' Moral Role From Passive Observers to Moral and Democratic Lenders*. Rotterdam: Sense Publishers.

Althusser, L. (2019). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, (Çev: Alp Tümertekin) 7. Baskı, İthaki Yayınları, İstanbul.

Apple, M. W., & Beane, J. A. (2016). *Demokratik okullar,* (Çev. Mediha Sarı). 2. Baskı, Dipnot Yayınları, Ankara.

Audiger, F. (1996). *Teaching about Society Passing on Values. Elementary Law in Civic Education. A Secondary Education for Europe.* Strasbourg, Council of Europe Publishing.

Audigier, F. (2000). *Project "educatıon for democratıc cıtızenshıp": Basic concepts and core competencies for education for democratic citizenship.* Strasbourg: Council for Cultural Co-operation.

Banks, J. A. (2004) *Diversity and citizenship education* (San Francisco, CA, Jossey-Bass). Bauman, Z. (1993) Postmodern ethics (Oxford, Blackwell). (Ed.)

Banks, J. A. (2008). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age. *Educational Researcher,* 37(3), 129-139. doi:10.3102/0013189X08317501

Banks, J.A., ed. 2009. *The Routledge international companion to multicultural education.* New York, NY: Routledge.

Banks, J. A. (2011). Educating citizens in diverse societies. *Intercultural Education,* 22(4), 243-251. doi:10.1080/14675986.2011.617417

Biesta, G.J.J. (2007). Education and the democratic person: Towards a political conception of democratic education. *Teachers college record,* 109(3), 740-769.

Birzea, C. (2000). *Education for democratic citizenship: A lifelong learning perspective.* Strasbourg: Council for Cultural Co-operation.

Branson, M. S. & Quigley, C.N. (1998). The role of civic education. *Center for Civic Education.* [online] New York: The Communitarian Network. http://gwdspace.wrlc.org:8180/xmlui/bitstream/handle/1961/581/bransonrole-199809.pdf?sequence=1

Brubaker, R. (2009). *Fransa ve Almanya'da vatandaşlık ve ulus ruhu* (Çev.V. Pekel,). Ankara: Dost Kitabevi.

Castro, A. J. ve Knowles, R.T, (2017). Democratic Citizenship Education Rese-

arch Across Multiple Landscapes and Contexts (pp 287-318). *The Wiley handbook of social studies research.* Edited by Meghan McGlinn Manfra and Cheryl Mason Bolick.

Caymaz, B. (2007). *Türkiye'de vatandaşlık resmî ideoloji ve yansımaları.* İstanbul: Bilgi University Publications.

Caymaz, B. (2008). Citizenship education in Turkey. In A.- M. Nohl, A. Akkoyunlu-Wigley, ve S. Wigley (Ed.), Education in Turkey (Vol. *European Studies in Education*, (pp 195–226). Münster: Waxmann.

Council of Europe (CoE), (1999). Declaration and Programme *On Education For Democratic Cıtızenship, Based On The Rights and Responsibilities Of Citizens.* (Adopted By The Committee Of Ministers On 7 May 1999, at Its 104th Session). https://rm.coe.int/09000016805359c1

Council of Europe (CoE), (2010). *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education 3. Relationship Between Education for Democratic Citizenship and Human Rights.* Council of Europe Publishing.

Council of Europe (CoE). (2016). *Competencies for democratic culture: living together as equals in culturally diverse democratic societies.* Strasbourg: Avrupa Konseyi. https://rm.coe.int/16806ccc0c adresinden erişildi.

Council of Europe (CoE), (2018). Reference Framework of Competences for Democratic Culture. Volume 1: Context, Concepts and Model. https://rm.coe.int/prems- 008318-gbr-2508-reference-framework-of-competences-vol-1-8573-co/16807bc66c

Cogan, J. J. ve Derricott, R. (2000). *Citizenship for the 21st century: an international perspective on education.* London: Kogan Page.

Cowan, P., & Maitles, H. (2016). *Understanding and teaching holocaust education*. Sage.

Crick, B. (1998). *Educationf or Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools.* London, Qualifications and Curriculum Authority.

Crick, B. (2016). Civic *Republicanism and Citizenship: The Challange for Today.* In Blaug, R. and Schwarzmantel, J. (Eds.), In Democracy: A Reader (2nd ed.). Newyork: Columbia University Press.

Çayır, K. & Bağlı, M.T. (2011). No-one respects them anyway: Secondary students' perceptions of human rights education in Turkey. *Intercultural Education,* 22(1), 1-14. doi: 10.1080/14675986.2011.549641

Dewey. J. (1916). *Democracy and Education.* New York: Macmillan.west.

Dewey. J. (2020). *Demokrasi ve eğitim.* (Çev. Mustafa Karaman). Ankara, Gece Kitaplığı.

Doğanay, A. (2008). Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2),77-96. DOI: 10.1207/s15430421tip4001_2

Doğanay, A. (2012). *A curriculum framework for active democratic citizenship education.* M. Print and D. Lange (Ed.), Schools, curriculum and civic education for building democratic citizens, (s. 19-39). Netherlands: Sense Publishers.

Dumitru, V. (2017). Education for democratic citizenship. *Cogito Multidisciplinary Research Journal,* 9 (2), 14-24.

Eurydice, (2005). *Citizenship education at schools in Europe.* http://www.moec.gov.cy/programs/eurydice/publication.pdf

European Commission, (1998). *Education and active Citizenship in the Eur Union*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Freire, P. (1985). *The Politics of education*, New York: Bergin and Garvey.

Freire, P. (2008) *Ezilenlerin Pedagojisi*, (Çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giroux, H. A. (1980). Critical theory and rationality in citizenship education. *Curriculum Inquiry,* 10(4), 329- 366. doi:10.2307/1179823

Giroux, H. A., ve McLaren, P. (1989). Schooling, cultural politics, and the struggle for democracy. *Critical pedagogy, the state, and cultural struggle,* 12-97.

Gömleksiz, M. N. ve Akyıldız, S. (2012). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi öğretim programının uygulamadaki etkililiğinin değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 41(196), 69-92.

Gömleksiz, M. N., ve Kılınç, H. H. (2013). Vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersi kazanımları ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Electronic Turkish Studies,* 8(12).

Gülmez, M., (2001). İnsan hakları ve demokrasi eğitimi, egemenlik insanındır. No: 303. İkinci basım. Ankara: TODAİE Yayını.

Güneş, H. (2012). *Demokrasi ve demokratik eğitim*. Ankara: Eğitim kitap.

Habermas, J. (1990). *Moral Consciousness and Communicative Action.* Cambridge, MA: MIT Press.

Heater, D. B. (2007). *Yurttaşlığın kısa tarihi*. (Çev. Meral Delikara Üst.). Ankara: İmge Kitabevi.

Hecht, Y. (2022). *Demokratik okullar.* (Çev. Eda Askeri). İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

İnal, K., Akkaymak, G. Ve Yıldırım, D. (2014). The Constructivist Curriculum Reform in Turkey in 2004: In Fact What Is Constructed? (Eds. Antonia Darder, Peter Mayo, Joao Paraskeva) *International Critical Pedagogy Reader* (1 st Ed.) Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315092584

İnce, B. (2012). Citizenship education in Turkey: inclusive or exclusive. *Oxford Review of Education*, 38(2), 115-131. doi:10.1080/03054985.2011.651314

Jørgensen P. S. (2004). Children's Participation In A Democratic Learning Environment. In: MacBeath J and Moos L (Eds.) *Democratic Learning: The Challenge to School Effectiveness.* pp. 113–131. London: Routlege Falmer,

Kaltsounis, T. (1999). Democratic Citizenship Education in Albania. *The Social Studies*, 90(6), 245-249, DOI: 10.1080/00377999909602423

Karataş, H. Ve Som, İ. (2015). Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi* 1(1):33-50 DOI:10.29065

Kerr, D. (1999). Changing the political culture: The advisory group on education for citizenship and the teaching of democracy in school. *Oxford Review of Education,* 25(12), 274–285.

Kerr, D. (2003). Citizenship: Local, National and International. In Gearon, L. (Ed.), *Learning to teach citizenship in the secondary school* (pp. 7-8). New York: Routledge Falmer.

Kirlin, M. (2005). Understanding the relationship between civic skills and civic participation: *Educating future public managers. Journal of Public Affairs Education,* 11(4), 305-314.

Kymlicka, W., ve Norman, W. (2012). Return Of The Citizen: A Survey Of Recent Work On Citizenship Theory. (C. Cemgil, Çev..). A. Kadıoglu, (Ed.) *Vatandaşlığın dönüşümü: Üyelikten haklara* (ss. 185-217). İstanbul: Metis Yayınları.

Leeman, Y. ve Reid, C. (2006) Multi/intercultural education in Australia and the Netherlands. *Compare,* 36(1), 57–72.

Menthe, J. (2012). Education for democratic citizenship. Values Vs Process. in: M. Print & D. Lange (Eds) *Schools, curriculum and civic education for building democratic citizens* (73-78). Sense Publishers (Brill).

Merey, Z., Karatekin, K. Ve Kuş, Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 11 (25), 183-214.

McLaren, P. (2011) *Okullarda Yaşam Eleştirel Pedagojiye Giriş* (Çev. Ed. Mustafa Yunus Eryaman ve Hasan Arslan). Ankara.: Anı Yayıncılık.

MEB, (1998). İlköğretim Okulu Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersi (7 ve 8. Sınıf) Öğretim Programı. TTKB Yayınları. Ankara.

MEB. (2012). İlköğretim kurumları (ilkokul ve ortaokul) haftalık ders çizelgesi. Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, 75(2658), 314-316.

Naval, C. (2000) *Educar ciudadanos: La polémica liberal comunitarista en educación.* Pamplona: Eunsa.

Naval, C., Print, M., ve Veldhuis, R. (2002). Education for Democratic Citizenship in the New Europe: Context and Reform. *European Journal of Education,* 37(2), 107-128.

NCSS National Council for the Social Studies. (2002). National standards for social studies teachers Vol. 1, http://www.socialstudies.org/teacherstandards

O'Shea, K. (2001-2004). Demokratik Vatandaşlık Eğitimi. Ortak Bir Anlayışın Geliştirilmesi. Council of Europe.

Oğuz Haçat, S., & Demir, F. (2017). İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi dersine ilişkin görüşleri. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 1-17.

Osler, A. ve Starkey, H. (2006). Education for democratic citizenship: A review of research, policy and practice 1995-2005. *Research Papers in Education,* 21 (4), 433-466.

Osler, A., ve Starkey, H. (2005). *Changing citizenship: Democracy and inclusion in education.* Maidenhead, England: Open University Press.

Özpolat, A. (2009). *Demokratik vatandaşlık. Birlikte yaşama kültürü.* Ankara: Hegem Yayınları.

Parker, W. C. (2003). *Teaching democracy.* New York: Teacher's College Press.

Parker, W. C. (2008). Knowing and doing in democratic citizenship education. L. S. Levstik, ve C. A. Tyson, (Ed.), *Handbook of research in social studies education* içinde (65–80). New York: Routledge

Parker, W. C. (2018). *Demokratik vatandaşlık eğitimi* (Çev. Muhammet Avaroğulları). İlkokul ve ortaokulda sosyal bilgiler eğitimi, Filiz Zayimoğlu Öztürk ve Selçuk Beşir Demir (Eds.) içinde (s.70-115). Ankara: Pegem Yayıncılık.

Parker, W. C., ve Beck, T. A. (2017). *Social studies in elementary education.* Pearson.

Phipps, S. B. (2010). *High School Social Studies Teachers Beliefs And Education For Democratic Citizenship.* (Yayınlanmamış doktora tezi). The University Of Missouri-Kansas City.

Print, M. (1999). *Building democracy for the twenty-first century: Rediscovering civics and citizenship education in Australia,* in: C. Bahmeuller & J. Patrick (Eds) Principles and Practices of Education for Democratic Citizenship, Bloomington, Indiana, ERIC Clearinghouse.

Print, M. (2013). A delphi approach. Civic Education and Competences for Engaging Citizens in Democracies, in: M. Print ve D. Lange (Eds) *Schools, curriculum and civic education for building democratic citizens* (149-162), Rotterdam: Sense.

Print, M. (2013). Competences for democratic citizenship in Errope. in: M. Print & D. Lange (Eds) Schools, curriculum and civic education for building democratic citizens (39-48). (Rotterdam, Sense).

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community.* New York: Simon and Schuster.

QCA, (Qualifications and Curriculum Authority). (1998). *Education for citizens-*

hip and teaching of democracy in schools. Final report of the advisory group on citizenship.

Rauner, M. (1999). UNESCO as an organizational carrier of civics education information. *International Journal of Educational Development,* 19(1), 91–100.

Ross, A. (2008). Organizing a curriculum for active citizenship education. In J. Arthur, I. Davies, ve C. L. Hahn (Eds*) The SAGE handbook of education for citizenship and democracy* (pp. 492–505). London, UK: SAGE.

Slaughter, D. (2017). *Stop telling members of marginalized groups to be tolerant.*

Soysal, Y. N., ve Wong, S. Y. (2007). Educating future citizens in Europe and Asia. School knowledge in comparative and historical perspective (pp. 73-88.) *Springer,* Dordrecht. doi:10.1007/978-1-4020-5736- 6_5

Şen, A., ve Starkey, H. (2017). The rise and fall of citizenship and human rights education in Turkey. *Journal of Social Science Education,* 16(4), 84–96. doi.org/10.4119/UNIBI/jsse-v16-i4-1689

Torney-Purta, J., Schwille, J., & Amadeo, J. (Eds.) (1999). *Civic education across countries. Twenty-four national case studies from the IEA Civic Education Project.* Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement.

Uçman, H. (2018). *Türkiye'de vatandaşlık anlayışı (Kuruluştan günümüze).* (1. Baskı). Ankara: Alter Yay.

UNDP (2015). Human Development Report 2015: *Work for Human Development,* http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf,

UNDP, (2020). Human Development Report *2020: The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene,* https://www.undp.org/tag/human-development-report?type=publications

Üstel, F. (2019*). "Makbul vatandaş"ın peşinde: II. Meşrutiyet'ten bugüne Türkiye'de vatandaşlık eğitimi.* (8. baskı.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Veldhuis, R. (1997). *Education for Democratic Citizenship: Dimensions of citizenship, core competencies, variables and international activities,* Strasbourg: Council of Europe.

Veugelers, W. (2007). Creating critical-democratic citizenship in education: Empowering humanity and democracy in Dutch education. *Compare: A Journal of Comparative and International Education,* 37(1) 105-119. DOI: 10.1080/03057920601061893

Waghid, Y. (2005). Action As An Educational Virtue: Toward A Different Understanding of Democratic Citizenship Education. *Educational Theory. 55*(3), 322-342.

Westheimer, J. ve Kahne, J. (2004). What kind of citizen? The politics of education for democracy. *American Educational Research Journal,* 41 (2), 237-269.

BÖLÜM 6

MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN MÜZİK ÖĞRETMENLİĞİ MESLEĞİNE YÖNELİK ÖZ YETERLİK ALGILARI

M. Kayhan KURTULDU[1]

1 Prof. Dr. Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Müzik Öğretmenliği ABD, kayhankurtuldu@gmail.com

Giriş

Müzik öğretmenliği ve bu süreçte yaşanan tecrübeler, öğreten bireyin yaptığı işe olan inancı ve güveni ile pekişmektedir. Gerek mesleki donanım, gerek kazanılan tecrübe, gerekse karakteristik yapı, var olan ya da zamanla gelişecek olan mesleki öz güveni ve buna bağlı öz yeterlik algısını kuvvetlendirir. Hemen her işte olduğu gibi öğretme işinde de kendine güven duygusu önemli ve sürükleyici bir duygudur. Bu duygu doğru planlama ve doğru uygulama ile de birleşirse öğretmenlerin yaptığı işe inancı ve buna bağlı öz yeterlik algıları da ilerleme kaydeder.

İnsanların davranışları, kişilerin bir şeyleri yapabilme becerisine sahip olmalarından ziyade, kapasiteleri konusunda kendilerine olan inançlarına dayanır. Bu durum da, insanların davranışları ile sahip oldukları kapasitenin neden bazen birbirini ile aynı olamadığı, diğer bir deyişle birbirine benzeyen bilgi ve becerilere sahip olmalarına karşın, ortaya çıkan durumun farklı olmasını açıklamaya yardımcıdır. Bu noktada ortaya çıkan başarılı denemeler, kişilerin öz-yeterlik inancını artırırken, tersine yaşanan olumsuz durumlar da bu inancın gerilemesine neden olur (Kurbanoğlu, 2004).

Bandura (1997), öz-yeterlik kavramı için insanların belirli hedefleri gerçekleştirmek için yaptığı planları ve bu planları yürütme becerisine olan inançlar olarak tanımlamıştır. Diğer bir deyişle, bu durum kişinin kendi bireysel yeterliklerine ve sahip olduğu potansiyeline olan inancı olarak da tanımlanabilir (Akt: Sakız, 2013).

Bireylerdeki güçlü yeterlilik algısı, başarı ve genel olumlu hisler açısından önemlidir. Bu noktada yeterlik algısı düşükse verilen görevi yerine getirmek yerine görevden kaçınma, basitçe geçiştirme ya da görevi reddetme hisleri oluşur. Bu his yüksekse zorlu görevden kaçınmak yerine tüm motivasyonun bu görevlere odaklanması, gücün buna odaklı kullanılması, hedeflere bağlılık gibi durumlar gerçekleşir. Olası başarısızlık sonrasında da gerekli yeterlik hissi hızlı bir toparlanma ve çabayı da beraberinde getirir. Bu noktada öz yeterlik tüm bu süreçler için başarıya odaklanma, başarmak için çaba gösterme ve çalışmaya zaman harcama gibi sonuçları da beraberinde getirir (Sarıkaya, 2018; Şeker, 2017).

Bireylerin öğrenme/öğretme sürecinde sahip oldukları öz güven inançları, bu davranışları başarılı bir şekilde yapabilmesi için birer fırsattır. Bireylerin bu noktada yaşayacağı düşük öz yeterlik inancı, başarı konusunda olumsuz dönütler sağlarken, yüksek öz yeterlik inancı da başarı konusunda olumlu dönütler sağlar (Karataş, 2019). Öz yeterliğin öğrenme ve öğretme sürecindeki önemli etkisi, bu sürecin öğreteni olan öğretmenler düzeyinde farklı bir boyut kazanmaktadır. Kendini yeterli hisseden bir öğretmenin planlamadan uygulamaya ve değerlendirmeye kadar tüm süreçlerde başarılı olması beklenebilir.

Kaynaklar

Afacan, Ş. (2008). Müzik öğretimi öz yeterlilik ölçeği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 9(1), 1-11.

Akpınar, E (2021). *Okul öncesi öğretmenlerinin müzik eğitimi öz-yeterlik inançlarının incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.

Arslan, G. (2015). Ergenlerde psikolojik sağlamlık: bireysel koruyucu faktörlerin rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(44), 73–82.

Birer-Hamzaoğlu, A. R. ve Sonsel, Ö. B. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının mesleki öz-yeterlik durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Selçuk üniversitesi örneği. *Fine Arts,* 8(4), 389-398.

Can, A. (2017). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde veri analizi*. Ankara: Pegem Akademi.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni: Nitel nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Çev. Ed. S. B. Demir), Ankara: Eğiten Kitap.

Çevik, D. B. (2011). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimi öz yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12(1), 145-168.

Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi.

Delice, F. (2019). *Müzik öğretmenlerinin müzik öğretimine yönelik öz yeterlik düzeyleri üzerine bir inceleme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Demir-Yıldız, Z. ve Yıldız, Y. (2018). Müzik Öğretmeni Adaylarının Öz Yeterlik İnançlarının ve Mesleğe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies,* 71, 113-135.

Garvis, S. (2013). Beginning generalist teacher self-efficacy for music compared with maths and English. *British Journal of Music Education*, 30(1), 85-101.

Johnson, B. & Chiristensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları nitel nicel ve karma yaklaşımlar*. (Çev. Ed. S. B. Demir), (4. Baskıdan çeviri), Ankara: Eğiten Kitap.

Karataş, A. (2019). *Müzik öğretmeni adaylarının bireysel ses eğitimine yönelik tutum ve öz yeterlik algılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keskin, H. Ü ve Çiçek, E. U. (2009). Tanımlayıcı istatistikler. Kalaycı, Ş. (Ed.) *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* içinde, Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kibici, V. B. (2022). Müzik öğretmenlerinin öğretmenlik genel öz-yeterlikleri ve

müzik öğretimi öz yeterliklerinin incelenmesi. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi),* 6(1), 64-76.

Kurbanoğlu, S. S. (2004). Öz-yeterlik inancı ve bilgi profesyonelleri için önemi. *Bilgi Dünyası*, 5(2), 137-152.

Kurtuldu, M. K. (2010). Müzik öğretmeni adayı öz yeterlik ölçeği geçerlik güvenirlik çalışması. *e-Journal of New World Sciences Academy (Fine Arts), 5(2)*, 40-48.

Kurtuldu, M. K. (2017). Piyano öğrencilerinin öz yeterlik düzeyleri ile piyano dersi başarılarının karşılaştırılması. *Kastamonu Eğitim Dergisi,* 25(1), 67-78.

Küçük, D. (2011). Müzik öğretmeni adaylarının müzik yeteneğine ilişkin öz yeterlik algıları özel yetenek sınavı başarıları ve akademik başarıları arasındaki ilişki. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi,* 34(34), 171-181.

Kürücü, N. (2019). *Müzik öğretmeni adaylarının müzik öğretimi öz yeterlilik algılarının incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Mentiş-Köksoy, A. (2017). Sınıf öğretmeni adaylarının müzik öğretimi öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44, 297-320.

Öztutgan, Z. (2018). Okul öncesi öğretmen adaylarının müzik eğitimine ilişkin öz-yeterlik algıları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29, 574-593.

Sakız, G. (2013). Başarıda anahtar kelime: Öz-yeterlik. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 26(1), 185-210.

Sarıkaya, M. (2018). *Müzik öğretmeni adaylarının mükemmeliyetçilik ve öz-yeterlik inançlarına göre müzik performans kaygılarının yordanması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sevinç, B. (2017). Survey araştırması yöntemi. K. Böke (Ed.), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* içinde, ss. 245 – 284, İstanbul: Alfa Yayınları.

Skaalvik, E. M. and Skaalvik, S. (2010). Teacher self-efficacy and teacher burnout: A study of relations. *Teaching and Teacher Education,* 26(4), 1059-1069.

Şeker, S. S. (2014). Müzik öğretmeni adaylarının akademik özyeterlik düzeyleri ile çalgı çalışmaya ilişkin tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Fine Arts,* 9(3), 135-149.

Şeker, S. S. (2017). Müzik eğitimi bölümü öğretmen adaylarının akademik güdülenme ve akademik öz-yeterlik düzeylerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 17(3), 1465-1484.

Temiz, E. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının öğretim sürecine ilişkin öz yeterlik inançları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9(18), 1-9.

Tunç, T. ve Bulut, F. (2016). Müzik öğretmeni adaylarının müzik öğretimine yönelik özyeterlik inançlarının incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi (JRET),* 5(3), 308-314.

Vural, L. (2013). Grasha-riechmann öğrenme stili ölçeğinin yapı geçerliği çalışmaları. *Eğitimde Kuram ve Uygulama,* 9(4): 481–496.

Yağcı, U. ve Aksoy, V. (2015). Müzik öğretmeni adaylarının akademik öz yeterlikleriyle öğretmenlik öz yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1(33), 84-104.

Yıldırım, N. (2013). *Normal dağılım için uyum iyiliği testleri ve bir simülasyon çalışması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yıldız, M. A. ve Çevik, G. B. (2016). Evli bireylerin evlilik doyumlarının ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi,* 13(1), 227–242.

Yokuş, T. (2014). Müzik öğretmeni adaylarının eğitme-öğretme öz-yeterlikleri açısından değerlendirilmesi. *Sanat Eğitimi Dergisi,* 2(2), 43-56.

BÖLÜM 7

REHBERLİ- SORGULAMAYA DAYALI ÖĞRETİM TEMELLİ ÖĞRENME ORTAMINA YÖNELİK ÖĞRENCİ GÖRÜŞLERİ[1]

Öznur ÇAMBAY[2], Sefa KAZANÇ[3]

1 Bu çalışma, Öznur ÇAMBAY'ın Sefa KAZANÇ danışmanlığında yürüttüğü "Rehberli-Sorgulamaya Dayalı Öğretimin Öğrencilerin Kavramsal Anlama, Sorgulayıcı Öğrenme Becerileri Ve Öğrenme Stillerine Etkisinin İncelenmesi " adlı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr., E-posta : oznurcambay@hotmail.com ORCID ID: 0000-0002-6761-108X

3 Prof. Dr., Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Matematik Fen Bilimleri Anabilim dalı Fen bilimleri Bölümü ORCID ID: 0000-0002-8896-8571

1. GİRİŞ

Günümüz eğitiminin temel amacı; bilgiyi üreten ve kullanabilen, kendi öğrenme sürecini bilinçli olarak yönetebilen, eleştirel düşünebilen, araştıran ve sorgulayan aynı zamanda problem çözebilen bireyler yetiştirebilmektir. Çevre ile kurulan etkileşimler sonucu elde edilen deneyimler sayesinde öğrenci bilgiye ulaşabilir. Öğrencinin merkezde olduğu yapılandırmacı öğrenme yaklaşımında, öğrenci aktif öğrenme ortamlarında olduğundan edindiği yeni bilgileri sahip olduğu eski bilgilerle ilişkilendirip anlamlandırarak yapılandırabilmektedir (Balcı, 2009). Ancak yeni bilgi ve deneyimler, öğrencinin sahip olduğu eski bilgiler ile çelişiyorsa bilgi yapılandırılamayabilir. Böyle durumlarda öğrenci, yeni bilgileri öğrenirken, bilgiye kendince bir anlam yükleyebilir aynı zamanda eski bilgilerini yeni bilgilere göre düzenleyip değiştirebilir (Bodner, 1986; Jonassen, 1991). Yapılandırmacı yaklaşımda öğrenci kendisi için yeni olan bilgiyi kendisi yapılandırdığından; yeni ve kullanışlı üretimde bulunmak anlamına gelen yaratıcılık kavramı ile yapılandırmacı öğrenme kavramı aynı olmasalar bile benzer kavramlardır (Craft, 2005). Yaratıcı öğrenmede öğrenci görevine bağlıdır ve bu bağlılıkla birlikte bireysel olarak oluşturduğu yeni bilgilere ulaşma sürecinde oldukça aktiftir (Savage ve Fautley, 2007). Bu sebeple birçok üstbilişsel düşünce becerisine benzeyen yaratıcı düşünme yapılandırmacı yaklaşımının esas alındığı öğretme durumlarında yer alabilir (Ausubel, 2012). Şahin (2003) toplumların gelişmesinde ve ilerlemesinde yaratıcılığın önemli bir yere sahip olduğunu ve bireylerin toplumsal hayata hazırlandığı eğitim kurumlarında yaratıcılığın değerlendirilmesi ve geliştirilmesinin, toplumsal ilerlemeye büyük bir katkı sağladığını ifade etmektedir. Yaratıcı düşünme becerisinin geliştirilmesi, bütün eğitim aşamalarında önemli bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında öğrencilerin yaratıcı düşünmenin desteklendiği yapılandırmacı yaklaşıma uygun SDÖ öğretim modeliyle öğrenim görmesi eğitim açısından büyük önem taşımaktadır. Yapılandırmacı kuramın öğretim uygulamaları İşbirliğine dayalı, probleme dayalı, buluşa dayalı, araştırmaya dayalı, anlamlı ve sorgulamaya dayalı öğrenmelerdir (İnal, 2013).

Sorgulamaya dayalı öğretim yaklaşımı, fen eğitimi alanında önemli bir konuma sahip olduğu; önemi ve etkileri ile de son yıllarda tartışıldığı görülmektedir. İlk olarak Rutherford (1964), teorik olarak bilimsel bilgiyi, bilimsel araştırmadan ayırmanın öğrencinin her iki kavramıda iyi anlamama olasılığını artırdığına dair atıfta bulunarak bilimsel araştırmanın önemini ön plana çıkardığı görülmüştür. Minner, Levy ve Century (2010) ise sorgulamaya dayalı bir yaklaşımın olumlu etkilerini, özellikle öğrencilerin aktif düşünmesini teşvik etme ve elde edilen verilerden sonuçlar geliştirmeye yönelik bir yaklaşım olduğunu vurgulamışlardır. Sorgulama dayalı öğretimin (SDÖ), öğrencilerin fen öğrenimine katılımını geliştirdi-

KAYNAKÇA

Anderson, R. D. (2002). Reforming science teaching: What research says about inquiry. *Journal of Science Teacher Education*, *13*(1), 1–12.

Ausubel, D. P. (2012). *The acquisition and retention of knowledge: a cognitive view*. Springer Science & Business Media.

Balcı, S. (2009). *Yapılandırmacı öğrenme kuramına dayalı 5'e modelinin biyoloji öğretmen adaylarının akademik başarısına etkisi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bartos, S.A. & Lederman, N.G. (2014). Teachers' knowledge structures for nature of science and scientific inquiry: Conceptions and classroom practice. *JRS*T, 51(9), 1150–1184. https://doi.org/10.1002/tea.21168 .

Bodner, G. (1986). Constructivism: A theory of knowledge. *Journal of Chemical Education, 63*(10), 873.

Bozkurt, O., Ay, Y. & Fansa, M. (2013). Araştırmaya dayalı öğrenmenin fen başarısı ve fene yönelik tutuma etkisi ile öğretim sürecine yönelik öğrenci görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13(2).

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Cairns, D., & Areepattamannil, S. (2017). Exploring the relations of inquiry-based teaching to science achievement and dispositions in 54 countries. *Research in Science Education*, 1–23. doi: 10.1007/s11165-017-9639-x.

Capps, D. K. & Crawford, B. A. (2013b). Inquiry-based instruction and teaching about nature of science: Are they happening? *Journal of Science Teacher Education*, 24, 497–526.

Capps, D. K., Shemwell, J. T. & Young, A. M. (2016). Over reported and misunderstood? A study of teachers' reported enactment and knowledge of inquiry-based science teaching. *International Journal of Science Education*, 38(6), 934–959.

Chin, C. & Osborne, J. (2008). Öğrencilerin soruları: bilimi öğretmek ve öğrenmek için potansiyel bir kaynak. *Fen Eğitiminde Çalışmalar*, 44 (1), 1-39.

Chinn, C. A., & Malhotra, B. A. (2002). Epistemologically authentic inquiry in schools: A theoretical framework for evaluating inquiry tasks. *Science Education*, *86*(2), 175–218.

Constantinou, C. P., Tsivitanidou, O. E., & Rybska, E. (2018). What is inquiry-based science teaching and learning? In O.E. Tsivitanidou, P. Gray, E. Rybska, L. Louca,& C. Constantinou (Eds.), *Professional development for inquiry-based science teaching and learning* (pp. 1–23). Cham: Springer International Publishing.

Craft, A. (2005). *Creativity in schools: tensions and dilemmas*. Routledge.

Crawford, B. A. (2000). Embracing the essence of inquiry: New roles for science teachers. *Journal of Research in Science Teaching*, 37(9), 916–937.

Crawford, B. A. (2014). *From inquiry to scientific practices in the science classroom*. In N. Lederman & S. Abell (Eds.), Handbook of Research on Science Education (Vol. II). Abingdon: Routledge.

Creswell, J. W., & Guetterman, T.C. (2019). Educational research: Planning. *Conducting, and Evaluating.* New Jersey: Pearson.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches.* California: Sage Publications.

de Jong T. & Lazonder AW (2014). The guided discovery learning principle in multimedia learning. In: Mayer RE (ed) The Cambridge handbook of multimedia learning, (pp. 371–390) 2nd edn. Cambridge University Press, New York, NY, .

Duban, N. (2016). *Sorgulanmaya dayalı öğrenme yaklaşımı*, Şengül S. Anagün ve Nil Duban (Editörler). Fen bilimleri öğretimi (s. 221-240) içinde (2.baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Duschl, R. A. (2007). Quality argumentation and epistemic criteria. In S. Erduran & M. P. Jimenez-Aleixandre (Eds.), *Argumentation in science education: Perspectives from classroom-based research* (pp. 159–175). Dordrecht: Springer.

Ge, X. & Land, S. M. (2003). Scaffolding students' problem-solving processes in an illstructured task using question prompts and peer interactions. *Educational Technology Research and Development*, 51(1), 21–38.

Ge, X. & Land, S. M. (2004). A conceptual framework for scaffolding ill-structured problem-solving processes using question prompts and peer interactions. *Educational Technology Research and Development*, 52(2), 5–22.

Gillies, R. & Boyle, M. (2010). Teachers' reflections on cooperative learning: Issues of implementation. *Teaching and Teacher Education*, 26, 933--940.

Hodson, D. & Wong, S. L. (2014). From the horse's mouth: Why scientists' views are crucial to nature of science understanding. *International Journal of Science Education, 36*(16), 2639–2665.

İnal, P. (2013). *Araştırmaya dayalı öğrenmenin madde konusunda ilköğretim öğrencilerinin akademik başarıları, kavramsal anlamaları, tutumları, bilimsel süreç ve iletişim becerileri üzerine etkisi*.(Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Jonassen, D. H. (1991). Objectivism versus constructivism: Do we need a new philosophical paradigm? *Education Technology Research and Development*, 39, 5-14.

Kober, N. (2015). *Reaching students: What research says about effective inst-*

ruction in undergraduate science and engineering. In Board on Science Education, Division of Behavioural and Social Sciences and Education. Washington, DC: National Academies Press.

Köksal, E. A. (2008). *Öğretmen rehberliğindeki sorgulayıcı araştırma yöntemi ile bilimsel süreç becerilerinin kazandırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Lazonder, A. W. & Harmsen, R. (2016). Meta-analysis of inquiry-based learning: Effects of guidance. *Review of Educational Research*, 86, 681–718. https://doi.org /10.3102/ 0034654315627366.

Mansour, N. (2013). Consistencies and inconsistencies between science teachers' beliefs and practices. *International Journal of Science Education, 35*(7), 1230–1275.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J. (2015). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. San Francisco: John Wiley & Sons.

Minner, D. D., A. J. Levy, & J. Century. 2010. Inquiry-based Science Instruction - What Is It and Does It Matter? Results from a Research Synthesis Years 1984 to 2002. *Journal of Research in Science Teaching* 47 (4): 474–496. doi:10.1002/tea.20347.

Nas, C. (2020). *Otantik öğrenme yaklaşımına dayalı araştırma ve sorgulama temelli etkinliklerin 5. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarına ve yaratıcı problem çözme özelliklerine etkisinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Pluta, W. J., Chinn, C. A., & Duncan, R. G. (2011). Learners' epistemic criteria for good scientific models. *Journal of Research in Science Teaching*, *48*(5), 486–511.

Prince, M. J., & Felder, R. M. (2006). Inductive teaching and learning methods: Definitions, comparisons, and research bases. *Journal of Engineering Education, 95*(2), 123–138.

Rutherford, F. J. 1964. The Role of Inquiry in Science Teaching. *Journal of Research in Science Teaching* 2 (2): 80–84. doi:10.1002/tea.3660020204.

Rutten N, van der Veen J. & van Joolingen W (2015) Inquiry-based whole-class teaching with computer simulations in physics. *Int J Sci Educ* 37(8):1225–1245.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, *55*(1), 68–78. doi: 10.1037/0003-066X.5501.68.

Sandoval, W. A., Greene, J. A., & Bråten, I. (2016). Understanding and promoting thinking about knowledge origins, issues, and future directions of research on epistemic cognition. *Review of Research in Educa-*

tion, *40*(1), 457–496.

Savage, J., & Fautley, M. (2007). *Creativity in secondary education*. Learning Matter

Smetana L.K. & Bell R.L. (2012) Computer simulations to support science instruction and learning: a critical review of the literature. *Int J Sci Educ* 34(9), 1337–1370.

Songer, N. B., Lee, H.-S. & McDonald, S. (2003). Research towards an expanded understanding of inquiry science beyond one idealized standard. *Science Education*, 87(4), 490–516.

Şahin, Ç. (2003). Değişen dünyada sınıf öğretmenlerinin değişen toplumsal ve yaratıcılık rolleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(1), 1-9.

Teig, N., Scherer, R. & Nilsen, T. (2018). More isn't always better: the curvilinear relationship between inquiry-based teaching and student achievement in science. *Learning and Instruction*, 56, 20–29. https://doi.org/10.1016/j.learninstruc. 2018.02.006.

Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi, 6*(4), 543-559.

Yıldırım, A ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BÖLÜM 8

FEN BİLGİSİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMAYA YÖNELİK TUTUMLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hacı Mehmet YEŞİLTAŞ[1], Erol TAŞ[2]

1 Arş. Gör., Ordu Üniversitesi,Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0002-3359-3450
2 Prof. Dr. Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0003-4077-7351

1.GİRİŞ

Çağımız ve beraberinde dünyamız hızlı bir dönüşümün tam da merkezinde yer almaktır. Teknolojideki gelişmeler başda olmak üzere insan oğlu tarihi dönemlerinin en gelişime açık dönemini yaşamaktadır (Yeşiltaş, Çelikoğlu & Taş, 2023) . Bu ilerlemeler toplumlar arası rakbeti görükleyen hususlardan biridir. Ortaya çıkan rekabet gezegenimizde yer alan kaynakların hızlı ve kontrolsüzce tüketilmesine zemin hazırlamıştır (Østergaard ve ark., 2020). Her geçen gün temiz enerji kaynakların ortaya çıkarılmak istenmesinin temelinde, insanlığın geleceğinin düşünüldüğü kadar ülkeler arasında ki rakabet de önemli bir rol oynamaktadır. Günümüzde fosil yakıtlarının sınırlılığı alternatif enerji kaynaklarının arayışına yol açsa da, dünyamız gelecek nesiller için yaşanabilirlikten uzaklaşmaktadır (Bundschuh ve ark., 2021). Çevresel atıkların, sosyal ve ekeolojik sorunlar başta olmak üzere kaynakların verimsiz kullanımı, güçlü bir çevresel adımın ortaya konulmasını dersteklemektedir (Baykal & Baykal, 2008). Bu adımın atılması kaynaklarımızın devamlığı açısından önemli bir başlangıcı oluşturması düşünülmektedir.

Toplumsal anlamda farklı alanlarda sıklıkla duyduğumuz sürdürülebilik kavramı, toplumların sosyal, kültürel, bilimsel, doğal ve insan kaynaklarını verimli ve özenli kullanılmasını kapsayan bir bakış açısı olarak tanımlanmaktadır (Gladwin vd., 1995). Sürdürülebilir kalkınma ulusal ve uluslararası alanda çevrenin korunması ve kontrol edilmesinde merkez kavramlardan bir tanesidir (Paden, 2000). Benzer şekilde sürdürülebilir kalkınma günümüzde yer alan kaynakların ve çevresel öğelerin korunmasının yanı sıra gelecek yıllara aktarılamasını kapsayan adımlar bütünüdür (Kaya, Çobanoğlu & Artvinli, 2011). Ortaya çıkan çevresel sorunlar beraberinde sosyal ve ekonomik sorunlar ile birleşerek daha farklı sorunların oluşmasına neden olmaktadır (Colglazier, 2015). Dünyanın ilerleyen yıllar, yüz yıllarda daha yaşananılabilir bir toplum olması için yalnızca çevre sorunlarını değil beraberin de sosyal ve ekonomik kaynaklarında verimli bir şekilde yürütülmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Sürüdürülebilir kalkınma kavramına ilişkin alt boyutlar; ekolojik, sosyal ve ekonomik boyutlar olarak değerlendirilmektedir (Colglazier, 2015).

KAYNAKÇA

Akman, O. (2017). Teacher Candidates' Attitudes, Knowledge Levels and Sensitivities towards Environmental Problems. *Journal of Education and Practice*, 8(10), 1-16.

Al, İ. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma Ve Yeşil Ekonomi: Türkiye İçin Bir Endeks Önerisi. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12(1), 112-124.

Ardoin, N. M., Bowers, A. W., & Gaillard, E. (2020). Environmental education outcomes for conservation: A systematic review. *Biological Conservation*, 241, 108224.

Arık,S. & Yılmaz, M. (2017). Fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları ve çevre kirliliğine yönelik metaforik algıları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *25*(3), 1147-1164.

Assembly, G. (2015). Sustainable development goals. *SDGs Transform Our World 2030,* 6-28.

Ateş, H. (2019). Fen bilimleri dersi öğretim programının sürdürülebilir kalkınma eğitimi açısından analizi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(1), 101-127.

Baykal, H., & Baykal, T. (2008). Küreselleşen Dünya'da çevre sorunları/Environmental problems in a globalized World. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9).

Bitik, Ö. (2018). SUR101: Sürdürülebilirlik kavramına kısa bir giriş. https://www.yesilist.com/sur101-surdurulebilirlik-kavramina-kisa-bir-giris/. Erişim Trihi; 6 Haziran 2023.

Bundschuh, J., Kaczmarczyk, M., Ghaffour, N., & Tomaszewska, B. (2021). State-of-the-art of renewable energy sources used in water desalination: Present and future prospects. Desalination, 508, 115035.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E.K., Akgün, Ö.E., Karadeniz Ş. ve Demirel, F. (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Pegem A Akademi.

Chinedu, C. C., Olabiyi, O. S., & Kamin, Y. B. (2015). Strategies for improving higher order thinking skills in teaching and learning of design and technology education. *Journal of technical education and training,* 7(2).

Colglazier, W. (2015). Sustainable development agenda: 2030. Science, 349(6252), 1048-1050.

Çelik, M. (2019). *Fen bilgisi öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınmaya yönelik farkındalıkları ve çevre sorunlarına yönelik davranışları üzerine inceleme çalışması*. Yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi,Antalya.

Çelikoğlu, M., Taş, E., Ayyıldız, H., & Yeşiltaş, H. M. (2022). Evaluation of science and mathematics textbooks in context of digital competence. Journal of Computer and Education Research, 10(19), 259-286.

Çepni, S. (2009). Araştırma ve proje çalışmalarına giriş. Genişletilmiş 4. baskı, Celepler Matbaacılık, Trabzon.

Erol, G. H. (2005). *Sınıf öğretmenliği ikinci sınıf öğrencilerinin çevre ve çevre sorunlarına yönelik tutumları*. Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Erol, G. H., & Gezer, K. (2006). Sınıf Öğretmenliği Öğretmen Adaylarına Çevreye ve Çevre Sorunlarýna Yönelik Tutumları. *International Journal of Environmental & Science Education*, 1(1).

Genç, M., & Genç, T. (2013). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Asian Journal of Education* , 1 (1), 9-19.

Goller, A., & Rieckmann, M. (2022). What do we know about teacher educators' perceptions of Education for Sustainable Development? A Systematic Literature Review. Journal of Teacher Education for Sustainability, 24(1), 19-34.

Gupta, J., & Vegelin, C. (2016). Sustainable development goals and inclusive development. International environmental agreements: Politics, law and economics, 16, 433-448.

Güne, MH, Güne, O., & Hoplan, M. (2011). Fotosentez ile ilgili yanılgıların giderilmesi için bilgisayarın kullanılması. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* , 15 , 1130-1134.

Holmberg, J., & Sandbrook, R. (2019). Sustainable development: what is to be done?. In Policies for a small planet (pp. 19-38). Routledge.

İşyar, N., (1999). *İlköğretim (3.,4.,5. sınıf) Öğrencilerinin Olumlu Çevresel Tutumlarının Yaş ve Sosyo-ekonomik Düzeye Göre Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

Kanbak, A. (2015). Üniversite öğrencilerinin çevresel tutum ve davranışları: Farklı değişkenler açısından Kocaeli üniversitesi örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (30), 77-90.

Kanmaz, D. (2019). *7. ve 8. Sınıf öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik tutumları ve tutumlarla ilgili faktörler* (Doctoral dissertation). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Kaya, N., Çobanoğlu, M., & Artvinli, E. (2011). Sürdürülebilir kalkınma için Türkiye'de ve dünyada çevre eğitimi çalışmaları. 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, 3(5), 407-417.

Østergaard, P. A., Duic, N., Noorollahi, Y., Mikulcic, H., & Kalogirou, S. (2020). Sustainable development using renewable energy technology. *Renewable Energy*, 146, 2430-2437.

Paden, M. (2000). Education for sustainability and environmental education. Education for a sustainable future: A paradigm of hope for the 21st century,

7-13.

Sukma, E., Ramadhan, S., & Indriyani, V. (2020). Integration of environmental education in elementary schools. In Journal of Physics: Conference Series (Vol. 1481, No. 1, p. 012136). IOP Publishing.

Şama, E. (2003). Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 23(2).

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebİlİr kalkinma ve çevre: Teorİk bİr İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 57-73.

Türer, B. (2010). *Fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sürdürülebilir kalkınma farkındalıklarının belirlenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Uğraş, M., & Zengin, E. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının sürdürülebilir kalkınma için eğitim ile ilgili görüşleri. Journal of Theoretical Educational Science, 12(1), 298-315.

Uluçınar Sağır, Ş., Aslan, O., & Cansaran, A. (2008). İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Bilgisi ve Çevre Tutumlarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, *7*(2), 496-511.

Yeşiltaş, H. M., Çelikoğlu, M., & Taş, E. (2023). Descriptive Content Analysis of Digital Literacy Studies in Education in Türkiye. Journal of Limitless Education & Research, 8(1).

Yılmaz, S., & Aydoğdu, B. (2020). Fen bilimleri öğretmen adaylarının yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *International Journal of Active Learning*, 5(2), 127-141.

BÖLÜM 9

ALTERNATİF BİR EĞİTİM MODELİ: WALDORF PEDAGOJİSİ

Ali Haydar AKARSU[1]

1 Arş. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, alihaydar.akarsu@erdogan.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-8531-0678

"Çocukları saygıyla kabul edin,
Sevgiyle eğitin,
Geleceğe özgürce yollayın."
(Rudolf Steiner)

Giriş

Modern felsefenin öncülerinden olan Descartes, beden ve zihin ikiliğini (düalizmi) savunmuştur. Descartes, *düşünen ben'i* merkeze alarak düşüncenin temeline bilinci koymuş ve özne merkezli bir teamülü başlatmıştır. Böylece, *düşünen beni* doğadan, evrenden, gereklikten, kısacası nesne konumundaki her şeyden ayrıştıran bir düşünme ve bilme biçimi, yeni bir şuur ve idrak ortaya koymuştur (Kenan, 2009, s.269). Descartes'i takiben Newton, dünyadaki bütün olayların maddenin mekanik hareketleri sonucunda meydana geldiğini savunarak kâinatın bir makine gibi işlediğini iddia etmiştir. Descartes'in düalist anlayışından sonra Newton'un ortaya koyduğu mekanik dünya görüşü, eğitimin sisteminin uzun süreler boyunca modern bilincin ürettiği pozitivist paradigmanın etkisinde kalmasına neden olmuştur.

Gözlenemeyen ve deney dışı her türlü bilgiyi reddeden aydınlanma rasyonalizmine ve egemen Pozitivist bakış açısına dayalı (Kutluer, 1985) eğitim anlayışına ilk tepkiyi Jean Jacques Rousseau (1712-1778) vermiştir. 18. yüzyılda özgür düşünce ve eğitim paradigmasını *Émile Ya da Eğitim Üzerine* adlı eserinde ortaya koyan Rousseau'ya göre birey doğuştan doğal ve saf haldedir. Eğitim belli düşünce ve kanaatlerin bireylere kabul ettirilmesi ve dayatılmasıyla değil, çocuğun gelişimini sağlayan doğal ve özgür bir süreç olmalıdır (Rousseau, 2020). Rousseau, pozitivistlerin aksine, gerçeğe ulaşmada duyguların akıldan daha iyi bir rehber olduğu fikrini öne çıkarmaktadır. Rousseau'nun insan doğasına ve eğitime ilişkin bu yaklaşımı Pestalozzi, Salzman, Froebel, Neill, Steiner gibi pek çok düşünür tarafından alternatif eğitim arayışlarının kuramsal ve felsefi çıkış noktası olarak kullanılmıştır.

Pek çok eğitim kuramcısı, son yüz yıldır uygulamaya geçirilen alternatif pedagojiyi mevcut eğitime karşı çıkış olarak ele almaktan ziyade, insan felsefesiyle ilintili bir paradigma olarak ele almaktadır (Neill, tarihsiz; Steiner, 1995). Bu pedagoglar; insanı oluşturmak, şekillendirmek, istendik davranışlara yönlendirmek anlayışının yerine *insanı görmek, insanı duymak* anlayışını ortaya koyan paradigmatik bir dönüşüme öncülük etmişlerdir (Steiner, 1995; Freire, 2008; McLaren, 2011; Neill, tarihsiz). İnsanı ve yaşadığı çevreyi tanıma, anlamlandırma, ilişkiler/bağlantılar kurma ve bunları güçlendirme çabasını taşıyan alternatif eğitim, aynı zamanda insan doğasının özüne yapılan yolculuğun *iyi olma halini* temsil etmektedir.

KAYNAKLAR

Almon, J. (1992). Educating for creative thinking: The Waldorf approach. *Revision*, 15(2), 71-78.

Ashley, M. (2009). *Education for freedom: The goal of Steiner/Waldorf schools.* P.A.Woods ve G.J.Woods (Ed.), Alternative education for the 21st century (ss.209-226), Palgrave Macmillan, New York.

Barnes, H. (1991). "Learning that grows with the learner: An introduction to Waldorf educationé",*Educational Leadership,* 49(2), 52-54.

Beckham, S. (2015). New Kid in School Demysifying The Waldorf Education Method. *Jacksonville Magazine*, 46-48.

Driscoll, A., Nagel, N.G. (1999). *Childhood Education, Birth-8.Allyn and Bacon,* Boston: USA.

Edwards, C. P. (2002). Three approaches from Europe: Waldorf, Montessori, and Reggio Emilia. *Early Childhood Research and Practice,* 4(1), 2-14

Eğitim Sanatı Dostları Derneği (2014). *Waldorf Girişimi İstanbul, Bülten.* Eğitim Sanatı Dostları Derneği Yayınları. İstanbul

Ekici, F.Y. (2015). Okul öncesi eğitimde uygulanan çocuk merkezli yaklaşımların kuramsal temel, eğitim ortamı ve öğretmenin rolü açısından karşılaştırılması. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(12), 192-212.

Freire, P. (2008) *Ezilenlerin Pedagojisi*. (Çev. Dilek Hattatoğlu-Erol Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Göbel, N. (2020). Dünya Genelinde Waldorf Pedagojisi. (Çev. Bereket Uluşahin). *Alternatif Eğitim.* Sayı:13. (7-11).

Gürkan, T., ve Ültanır, G. (1994). Rudolf Steiner'ın eğitim felsefesi ve Waldorf okullarına genel bir bakış. *Ankara Üniversitesi Dergisi*.

Harrington, S. (1993). Waldorf Education: An innovative tradition. *National Catholic Education,* 24, 17-21.

İnce, A. T. (2013). *Waldorf Okulları. Okul Dünyası* içinde (Editör. Mustafa Girgin). Ankara: Vize Yayıncılık

Kenan, S. (2009). Modern eğitimde kaybolan nokta: Değerler eğitimi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9(1), 259-295.

Kotaman, H. (2009). Rudolf Steiner ve Waldorf Okulu. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi.* 1 (1): 174-194.

Kutluer, İ. (1985). *Modern Bilimin Arka Planı.* İstanbul: İnsan Yayınları.

Lang, P. (2020). Çocukların Neye İhtiyacı Var? (Çev. Tarhan Onur). *Alternatif Eğitim.* Sayı:13: (33-37).

Lohman, J. (2020). Yaşam Süreçleri ve Öğrenme Süreçleri. (Çev.Tarhan Onur).

Alternatif Eğitim. Sayı:13: (92-93).

McDermott, R. A. (1984). *The essential Steiner. San Fransico:* Harper Collins Publishers.

Mcdermott, R., (1992), Waldorf Education in America: A Promise And Its Problems. *Questia Journal,* 15 (2). 82.

McLaren, P. (2011) *Okullarda Yaşam Eleştirel Pedagojiye Giriş* (Çev. Ed. Mustafa Yunus Eryaman ve Hasan Arslan). Ankara: Anı Yayıncılık.

Merkle- Yeşildağ, L. Ve Yeşildağ, C. (2018). *Yaşam için eğitim: Waldorf eğitimine giriş.* Ankara: Vizetek Yayıncılık.

Neil, A.S. (Tarihsiz). *Bir eğitim mucizesi.* (Çev. Güler Dikmen Nalbantoğlu). İstanbul: Yaprak Yayınları

Nicholson, W. D. (2010). Layers of experience: Forms of representation in a Waldorf School classroom. *Journal of Curriculum Studies,* 32, 575-587.

Oberman, I. (2007*). Learning from Rudolf Steiner: The relevance of Waldorf Education for urban public schools.* American Education Research Assocation, Chicago IL.

Oberski, I., Pugh, A., Maclean, A., & Cope, P. (2007). Validating Steiner-Waldorf teacher education programme. *Teaching in Higher Education,* 12, 135-139.

Onur, T. (2020). Eğitim Sanatı. *Alternatif Eğitim*. Sayı:13: (19-22).

Paull, J. (2011). Rudolf Steiner and the Oxford conference: the birth of Waldorf Education in Britain. *European Journal of Educational Studies,* 3(1), 53-66.

Paull, J., ve Hennig, B. (2020). Rudolf Steiner Education and Waldorf Schools: Centenary World Maps of the Global Diffusion of" The School of the Future*". Journal of Social Sciences and Humanities,* 6, 24-33.

Rahmen, A. (2020). Waldorf Okulları. (Çev.Tarhan Onur). *Alternatif Eğitim.* Sayı:13: (79-83).

Rawson, M. (2021). *Steiner Waldorf Pedagogy in schools: A Critical Introduntion.* First edition. Routledge. ISBN: 978-0-367-33397-3

Richards, M.C. (1980). *Toward wholeness: Rudolf Steiner education in America. Middletown Connecticu.* Wesleyan University Press.

Rousseau, J.-J. (2020). *Émile ya da eğitim üzerine.* (Çev. Yaşar Avunç) İstanbul: Türkiye İ İş Bankası Kültür Yayınları.

Ruenzel, D. (2001), The spirit of waldorf education, *Education Week*, 20 (41): 38-46.

Schieren, J. (2015). Anthroposophy and Waldorf Education – a dynamic relationship. *Research on Steiner Education.* 6 (2): 139-149.

Schouten .D. Ineke van der. (2020). İnsanın Kendini Tanıması İçin Bir Yöntem:Biyografi Çalışması. (Çev.Tarhan Onur). *Alternatif Eğitim.* Sayı:13: (94-96).

Schwartz, Eugene. (1996). Playing and thinking: How the kindergarten provides the basisfor scientific understanding.

Steiner, R. (1965). *The education of the child in the light of Anthroposophy.* London: Rudolf Steiner Press.

Steiner, R. (1995). *The Education of the Child: And Early Lectures on Education.* Anthroposophic Press.

Steiner, R. (1996). *Rudolf Steiner in the Waldorf School.* Hudson: Anthroposophic Press.

Steiner, R. (1997). The essentials of education (Vol. 18). Steiner Books.

Steiner, R. (2007). *Study of man (general education course): Fourteen lectures given in Stuttgart between 21 August and 5 September 1919.* (D. Harwood & H. Fox, Trans.). Forest Row: Rudolf Steiner Press.

Toran, M. (2015). *Steiner Pedagojisi ve Waldorf Okulları.* (Ed. Fulya Temel). Okul Öncesi Eğitimde Alternatif Yaklaşımlar. Ankara; Hedef Yayıncılık

Whedon, S. W. (2007). *Hands, hearts, and heads: Childhood and esotericism in American Waldorf education.* University of California, Santa Barbara.

Williams, C. & Johnson, J. E. (2005). *The Waldorf approach to early childhood education.* Chapter 15 (Fourth Edition). Prentice Hall, America.

İnternet Kaynakları:

URL-1: https://www.steinerwaldorf.org/

URL-2: https://ecswe.eu/ (European Council for Steiner Waldorf Education (ECSWE).

URL-3:https://www.freunde waldorf.de/fileadmin/user_upload/images/Waldorf_World_List/Waldorf_World_List.pdf

URL-4: https://waldorflibrary.org/images/stories/articles/RB12_2steiner.pdf

URL-5: https://www.waldorfeducation.org/waldorf-education/faqs-about-waldorf

URL-6: iaswece.org/waldorf-education/what-is-waldorf-education

BÖLÜM 10

POLİSİYE ROMAN ÇEVİRİLERİNDE KULLANILAN ÇEVİRİ STRATEJİLERİNİN HEDEF ODAKLI KURAMA GÖRE İNCELENMESİ[1]

Semra TAYDAŞ OSMAN[2]

1 Yazarın 2020 yılında, Prof. Dr. Perihan Yalçın danışmanlığında hazırladığı "Polisiye Roman Çevirisi: Georges Simenon Örneği" başlıklı doktora tezinin makalesidir.

2 Dr. Öğretim Görevlisi, RWTH Aachen Üniversitesi-Almanya, ORCID ID: 0000-0002-5419-8249

Giriş

Bir dili başka bir dile aktarmak işlemi olan çevirinin geçmişi, insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Yazının bulunmasıyla birlikte çeviri de adından söz ettirmektedir. İletişim kurma, anlaşılma, farklı dini, dili, edebiyatı ve insanı meydana getiren maddi-manevi değerler bütünü olan kültürü öğrenme isteği, çeviriyi her zaman vazgeçilmez kılmaktadır. Göktürk'e (2010) göre, çeviri insanın kendi yaşam çevresi dışındaki olgularla düşleri bilme çabasının bir sonucudur. Çeviri, yazılı ya da sözlü ifade edilen düşünceleri başka bir dile dönüştürmektir. Bu dönüştürmede birtakım eksiklik ya da fazlalıkların olması kaçınılmazdır. Nihayetinde çeviri yapmak bir bakıma yeniden yazmaktır, yeniden yorumlamaktır.

Farklılıklarla beslenen bir dili başka bir dile çevirmek kolay olmayacaktır. Çeviriyi gerçekleştirebilmek için her iki dili ve kültürü de iyi bilen çevirmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. İlkhan, "bir çevirinin başarılı sayılabilmesi için amaç metnin kaynak metinle yapı, biçem, içerik, anlatım bakımlarından eşdeğer olması, sonuçta da çeviri metnin özgün metnin okuru üzerinde kaynak dilde yarattığı etkiyi kendi dilinde kendi okuru üzerinde yaratması gerekir" diye görüşünü dile getirir (1994, s. 17). Çevirmen hem kaynak metnin hem de erek metnin dilinin derinliğine hâkim olmalıdır.

Çeviri etkinliğinde önem arz eden diğer bir husus kaynak dildeki anlamı en üst düzeyde mümkün olduğunca anlamsal, biçimsel eşdeğerlikte hedef dile aktarabilmektir. Kültürün taşıyıcısı olan dilin çevrilmesi muhakkak ki zorluklar vardır. Bu anlamda çevirmenlere yol gösterecek onlara kılavuzluk yapacak çeviri kuramları ve çeviri stratejileri mevcuttur. Bunlar sayesinde çevirmen kaynak metin dilinde yer alan iletiyi erek metnin dilsel, kültürel, sosyal, ekonomik vb. farklılıktan kaynaklanan özellikleri göz önünde bulundurarak erek dil okuyucuları için daha anlaşılır bir şekilde çevirmek durumundadır.

Çeviri bir bilim dalı, disiplin olarak daha sistemli şekilde 20. yüzyılın yarısından sonra adını "çeviribilim" olarak duyurmuştur. 1950'li yıllarda kavramları iyice şekillenen dilbilim, göstergebilim ve metin dilbilim bir "çeviribilim" oluşmasına da zemini hazırlamıştır. Son elli yılda antropoloji, dilbilim ve anlambilim alanlarında yapılan çalışmalar, çeviri araştırmalarına yeni bir soluk getirmiştir. Çeviribilim bilişsel psikolojiye dayanmaktadır. Çünkü çeviri çözümleme, yeniden anlamlandırma, kıyaslama, benzetme, çıkarımda bulunma, ihtimalleri göz önünde bulundurma, yeniden organize etme ve bütünleştirme gibi süreçlerin bulunduğu zihinsel işlemler sürecinin son halkası olan "yeniden üretme" den daha fazlasıdır. Bu bağlamda, çeviri işlemi bilişsel bir etkinliktir (Tommala, 1986). Rıfat'a göre çeviribilim, çeviri deneyiminin düşünsel anlamda kendini tekrar gözden geçirmesidir (2004, s. 23). Aksoy'a göre (2002, s. 52) "çeviribilimin

Kaynaklar

Abasıyanık, S. F. (2016). *Yaşamak hırsı.* Everest Yayınları.

Aksoy, B. N. (2002). *Geçmişten günümüze yazın çevirisi.* İmge Kitabevi.

Alplâçin, O. (2017). *Üç kardeştiler.* Everest Yayınları.

Bassnett, S. (2004). *Translation studies.* Shanghai Foreign Language Education Press.

Bastin, G. L. (1993). La notion d'adaptation en traduction. *Érudit Journals Meta*, 38*(3)*, p. 473–478.

Bener, E. (2017). *Ormandaki deli.* Everest Yayınları.

Bengi-Öner, I. (1995). Çeviri eğitiminde kaynak metni yorumlama ve çeviri metni oluşturmaya yönelik yöntem arayışları: geniş bir bakış açısı. I. Bengi-Öner (Ed.), *Ankara: A.Ü. TÖMER,* Çeviribilim 1, Çeviri Eğitiminde Yöntem Önerileri, 125-144.

Bengi-Öner, I. (2008). *Çeviribilimde bireysel kuramlardan geniş ölçekli bir bakış açısına doğru.* M. Rifat, (Haz.), Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler, 159-174. Sel Yayıncılık.

Eruz, S. (2005) "Türkiye'de çevirmen olmak, çevirmenlik mesleği" (Çeviri piyasası-çeviri eğitimi). 4. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu, *Çanakkale Üniversitesi. Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries) 7(2)*, 307.

Gezer, H. (2006). *Türk edebiyatında polisiye roman ve Ahmet Ümit'in polisiye roman kurguları* (Yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Göktürk, A. (2010). *Çeviri: dillerin dili.* Yapı Kredi Yayınları.

Gürçağlar, Ş. (*2016*).*Çevirinin* ABC'si. Say yayınları.

İlkhan, İ. (1994). Filoloji eğitim ve öğretiminde "edebi çeviri" üzerine düşünceler. IV. *Ulusal Çeviri Semineri Özel Sayısı,* Uludağ.

Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Nobel Yayın Dağıtım.

Karasu, B. (2016). *Bella'nın ölümü.* Everest Yayınları.

Knox, R. (1998). Polisiyenin 10 emri. *Virgül Aylık Kitap ve Eleştiri Dergisi,* Nr. 5*(7),X.*

Mandel, E. (1996). *Hoş cinayet polisiye romanın toplumsal bir tarihi.* Yazın yayınları.

Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış* 3. İletişim Yayınları.

Munday, J. (2001). *Introducing translation studies.* Routledge.

Oskay, Ü. (2000). *Tek kişilik haçlı seferleri*. İnkılâp Kitabevi.

Roloff, B. ve Seeblen, G. (1997). *Cinayet sineması polisiye sinemanın tarihi ve mitolojisi, sinemanın temelleri-3.* Alan Yayıncılık.

Rifat, O. (2016). *Kanaldaki ev.* Everest Yayınları.

Simenon, G. (1938). *L'homme qui regardait passer les trains*. Éditions Gallimard.

---------- (1933). *La maison du canal*. Presses de la Cité.

---------- (1952). *La mort de belle.* Presses de la Cité.

---------- (1937). *L'assassin*. Éditions Gallimard.

---------- (1932). *Les frères rico.* Presses de la Cité.

---------- (1932). *Le fou de bergerac.* Presses de la Cité.

Taydaş Osman, S. (2020). *Polisiye roman çevirisi: Georges Simenon örneği* (Doktora tezi). Gazi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tommala, Hannu et al. (1986). Euralex ´92 Proceedings I-II Part II. Studia Translatologica Ser. A. Vol. 2. Tampere: Tampereen Yliopisto.

Toury, G. (1995). *Descriptive translation studies and beyond.* Jhon Benjamins.

Üyepazarcı, E. (2017). En nitelikli ve üretken polisiye roman yazarı: Georges Simenon. *221B Dergi,* Sayı 10.

Vinay, J. P. ve Darbelnet, J. (1958). *Stylistique comparée du français etlL'anglais.* Didier.

Yalçın, P. (2015). *Çeviri stratejileri, kuram ve uygulama.* Grafiker Yayınları.

Yazıcı, M. (2005). *Çeviribilimin temel kavram ve kuramları.* Multilingual.

Yücel, T. (2016). *Katil.* Everest Yayınları.

BÖLÜM 11

BİLİŞİM DESTEKLİ MÜZİK EĞİTİMİNDE KULLANILAN MÜZİK YAZILIMLARI[1]

Kübra Dilek TANKIZ[2], Harun BARIŞ[3]

1 Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Kübra Dilek TANKIZ danışmanlığında yürütülen, 2022 yılında İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda kabul edilen "Güzel Sanatlar Lisesi Bilişim Destekli Müzik Dersinin İşlenişine İlişkin Öğretmen Görüşleri" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, dilek.tankiz@inonu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-9900-6477

3 Öğr. Gör., Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sanat-Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü, harun.baris@ozal.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-6114-0451

1. Giriş

Yaşamın her alanında önemli ve kaçınılmaz bir yeri olan teknoloji kullanımı, günümüz eğitim sisteminin de önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Eğitimin yapı taşları olan bilgi ve iletişim kavramları teknoloji ile bütünleşerek "bilişim" olarak adlandırılmaktadır. Bilişim alanı; günümüzde hızla gelişmekte olan yenilikçi teknolojilerin kullanımını ve etkilerini araştıran, inceleyen ve uygulayan bir disiplindir. Bilişim; bilgiye erişimi kolaylaştıran, verilerin saklanılmasını ve paylaşılmasını sağlayan, iletişim ağlarının kurulmasına ve yönetilmesine imkânı sunan teknolojik süreçleri kapsar.

Bilişim teknolojisi ise; bilgisayar, tablet ve akıllı (smart) telefonlar için üretilen yazılım (software) ve donanımların (hardware) incelenmesi, tasarlanması, geliştirilmesi ve desteklenmesine verilen ad olarak tarif edilebilir (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2016). Bilişim Teknolojileri başta bilgisayarlar olmak üzere sistemlerin ve cihazların tasarlanması, geliştirilmesi, kullanılması ve yönetimi ile bilgiyi işleme, analiz etme, ağ bağlantıları sağlama, yazılım geliştirme vb. konuları kapsar. Bilişim teknolojileri, iş dünyasından eğitime, sağlıktan iletişime kadar birçok alanda kullanılmaktadır ve çağdaş yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Son yıllarda Millî Eğitim Bakanlığının "FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesi" kapsamında başlattığı akıllı (etkileşimli) tahta uygulaması da bu teknolojik gelişimin eğitim alanına yansımalarından biridir. Etkileşimli tahtalar sayesinde, derslerle ilgili görsel ve işitsel içerikler öğretme-öğrenme sürecini hızlandırmış ve zamanın etkili kullanımı sağlanmıştır (Karaönçel, 2019: 464).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılması anlamına gelen "bilişim destekli eğitim" (BDE) öğrencilere daha etkili ve güdüleyici bir öğrenme ortamı sunarken; eğitimcilere de eğitim ve öğretim faaliyetlerinin sistemli bir biçimde planlanmasında, yürütülmesinde ve değerlendirilmesinde pek çok kolaylık ve yenilik sunmaktadır. Bilişim destekli eğitime ilişkin hızla gelişen bu yenilikler sayesinde eğitimciler BDE ile öğrencilerin gelişimini takip edebilir, anlık geribildirim sağlayabilir, eğitim ve öğretim sürecini daha verimli bir şekilde planlayabilirler.

Geleneksel eğitim ortamlarına kıyasla bilgiye, hızlı ve kolay erişim imkânı sağlayan teknoloji ile donatılmış eğitim ortamları, eğitimciler ve öğrenciler açısından teknolojinin eğitimde etkin kullanımını ayrıcalık değil elzem bir zorunluluk haline getirmiştir. BDE kapsamında kullanılan bilgisayarlar, tabletler, akıllı telefonlar, etkileşimli tahtalar, etkileşimli materyaller, animasyonlar, simülasyonlar, dijital araçlar ve daha birçok öğretim materyali sayesinde farklı öğrenme stillerine sahip olan öğrenciler

KAYNAKÇA

Ableton, (t.y.). *Create your perfect take.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.ableton.com/ adresinden alındı.

Apple, (t.y.). *Incredible music, in the key of easy.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.apple.com/tr/mac/garageband/ adresinden alındı.

Apple, (t.y.). *Ridiculously powerful, seriously creative*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.apple.com/tr/logic-pro/ adresinden alındı.

Audacity, (t.y.). *Free, open source, cross-platform audio software.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.audacityteam.org/ adresinden alındı.

Audiosdroid, (t.y.). *Audiosdroid audio studio is a professional digital audio workstation.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.audiosdroid.com/ adresinden alındı.

Avid, (t.y.). *Looking to create sound for pictures?.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.avid.com/pro-tools adresinden alındı.

Avid, (t.y.). *Music notation software for everyone.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.avid.com/ sibelius adresinden alındı.

Barış, H. (2022a). *Güzel sanatlar lisesi bilişim destekli müzik dersinin işlenişine ilişkin öğretmen görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Barış, H. (2022b, Haziran 6). *Aralık çalışması* (musictheory.net). Harun Barış-Eğitim, Kültür- Sanat ve Müzik Bloğu. 12 Haziran 2023 tarihinde http://harunbaris.blogspot.com/2022/07/aralk-calsmas-musictheorynet.html adresinden alındı.

Beatronik, (t.y.). *DJ studio 5 by beatronik.* 6 Haziran 2023 tarihinde http://www.beatronik.com/ adresinden alındı.

Cakewalk, (t.y.). *Craft your masterpiece.* BandLab. 6 Haziran 2023 tarihinde http://www.cakewalk.com/Products/SONAR adresinden alındı.

Cohortor, (t.y.). *Gstrings is a chromatic tuner application.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.cohortor.org/gstrings adresinden alındı.

Demir, G. ve Nayiş, S. (2021). *Bilişim destekli müzik 12.sınıf ders kitabı.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

EarMaster, (t.y.). *Ear training and sight-singing app.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.earmaster.com/ adresinden alındı.

EUMLab, (t.y.). *Instuner - chromatic tuner with tone generator.* 6 Haziran 2023 tarihinde http://eumlab.com/instuner/ adresinden alındı.

EUMLab, (t.y.). *Pro metronome - tempo,beat,subdivision, polyrhythm.* 6 Haziran 2023 tarihinde http://eumlab.com/pro-metronome/ adresinden alındı.

Finale, (t.y.). *Finale music notation software*. Make Music. 6 Haziran 2023 tari-

hinde https://www.finalemusic.com/ adresinden alındı.

FLStudio, (t.y.). *The fastest way from your brain to your speakers.* İmage Line. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.image-line.com/ adresinden alındı.

Google, (t.y). *Akort aracı.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://g.co/kgs/bCCq3v adresinden alındı.

Google, (t.y). *Metronom aracı.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://g.co/kgs/9JHRDB adresinden alındı.

Grubbe, L. (t.y). *Musicca helps you learn essential skills for understanding music, reading music, and playing an instrument.* Musicca. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.musicca.com/ adresinden alındı.

GuitarPro, (t.y.). *The best tab maker and reader to create, play and share sheet music*!. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.guitar-pro.com/ adresinden alındı.

Karaönçel, F. (2019). Müzik eğitiminde müzik yazılımı destekli uygulamalar üzerine bir inceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi, 8*(56), 463-472. https://doi.org/10.7816/idil-08-56-04

Keuwl, (t.y.). *Metronome with graphical metronome and staff showing beat progress*. 06 Haziran 2023 tarihinde http://www.keuwl.com/Metronome/ adresinden alındı.

Loudly, (t.y.). Drop a track. share it with the world. Loudly. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.loudly.com/musicmakerjam adresinden alındı.

Milli Eğitim Bakanlığı (2016). *Güzel Sanatlar Lisesi Bilişim Destekli Dersi Öğretim Programı.* Ankara: MEB. http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=704 adresinden 6 Haziran 2023'de alınmıştır.

Mus2, (t.y.). *Türk makam müziği, mikrotonal müzik ve klasik batı müziği için nota yazım uygulaması.* Musiki.org. 6 Haziran 2023 tarihinde www.mus2.com.tr adresinden alındı.

MuseScore, (t.y.). *Professional music notation software*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://musescore.org/ adresinden alındı.

Musictheory, (t.y.). Our lessons, exercises and tools are provided online for free. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.musictheory.net/tools adresinden alındı.

Movaudio, (t.y.). *Music and sound apps for android.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.movaudio.com/en/dictadomusical/ adresinden alındı.

Neuratron, (t.y.). *Play back and edit scanned sheet music and PDF's.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.neuratron.com/photoscore.htm adresinden alındı.

N-Track, (t.y). *N-track tuner & spectrum analyzer.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://ntrack.com/ios.php#tuner adresinden alındı.

Önen, U. (2017). *Ses kayıt ve müzik teknolojileri.* (10. Baskı). İstanbul: Çitlembik

Yayınları.

Perfect Ear, (t.y.). *The ultimate ear training app*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.perfectear.app/ adresinden alındı.

Piascore, (t.y.). *Chromatic instrument tuner.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://piascore.com/service/tuner/ adresinden alındı.

Presonus, (t.y.). *Create without boundaries*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.presonus.com/products/Studio-One adresinden alındı.

Prometheus Interactive Team, (t.y.). *Precise and responsive free chromatic tuning app with a simple interface.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://prometheusinteractive.com/ adresinden alındı.

RecForge, (t.y.). *Recforge II - audio recorder.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.recforge.ovh/ adresinden alındı.

Revontulet, (t.y.). *Walk band is a music studio customized for android.* 6 Haziran 2023 tarihinde http://www.revontuletsoft.com/ adresinden alındı.

ScoreCreator, (t.y.). *Music notation and composition app for mobile platforms.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://scorecreator.net/ adresinden alındı.

Singlecell Software, (t.y.). *Caustic 3 is a music creation tool inspired by rack-mount synthesizers / samplers rigs.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://singlecellsoftware.com/caustic adresinden alındı.

Skypaw, (t.y.). *A professional dBA noise meter app*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.skypaw.com/decibelx.html adresinden alındı.

SobeApp, (t.y.). *Bağlama akort uygulaması*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://play.google.com/store/apps/developer?id=sobe+app adresinden alındı.

SonicScores, (t.y.). *Creating music made easy and fun!.* 6 Haziran 2023 tarihinde

https://sonicscores.com/score-writer/ adresinden alındı.

Soundcorset, (t.y.). *Tuner, metronome & recorder.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.soundcorset.com/ adresinden alındı.

StaffPad, (t.y.). *Make beautiful music.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.staffpad.net/ adresinden alındı.

Steinberg, (t.y.). *Create, produce, mix, repeat.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.steinberg.net/cubase/ adresinden alındı.

Steinberg, (t.y.). *The true art of mastering.* Yousician. 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.steinberg.net/wavelab/ adresinden alındı.

Stonekick, (t.y.). *Metronome beats online and on your phone.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://stonekick.com/metronome.html adresinden alındı.

Tarikçi, A. (2019). *Müzik teknolojisine giriş.* (2. Baskı). Ankara: Müzik Eğitimi Yayınları.

Tarzia, S. (t.y.). *ClapIR is a tool for measuring the acoustic properties of a room.*

Apple. 6 Haziran 2023 tarihinde https://apps.apple.com/gb/app/clapir-acoustics-measurement-tool/id521153051?l=tr adresinden alındı.

Techsmith, (t.y.). *The best all-in-one screen recorder and video editor.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.techsmith.com/video-editor.html adresinden alındı.

Török, S. (t.y.). *7metronome is a versatile metronome for android devices.* 7Metronome. 6 Haziran 2023 tarihinde https://7metronome.sandortorok.com/ adresinden alındı.

TPVapps, (t.y.). *Complete with multi-touch and super fun realistic animations.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://www.tpvapps.com/#ourapps adresinden alındı.

Tunca O. E., (t.y.). *Anadolu üniversitesi müzik algısı testi. AUMMAT*. 6 Haziran 2023 tarihinde https://aummat.anadolu.edu.tr/ adresinden alındı.

Yousician, (t.y.). *Guitartuna app features.* 6 Haziran 2023 tarihinde https://yousician.com/guitartuna adresinden alındı.

June 2023

Academic Studies in Engineering

EDITORS

Prof. Dr. Coşkun ÖZALP
Doç. Dr. Savaş BAYRAM
Doç. Dr. Mahmut KAYAR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Coşkun ÖZALP
Doç. Dr. Savaş BAYRAM
Doç. Dr. Mahmut KAYAR
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-862-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

CHAPTER 1
MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING METHODS – APPLICATIONS IN TEXTILE AND APPAREL INDUSTRY

Öykü Ceren BULUR, Mahmut KAYAR 1

CHAPTER 2
TIME SERIES PREDICTION FROM COMMERCIAL AIRCRAFT ACCELERATION SENSOR DATA WITH DEEP NEURAL NETWORKS: A BENCHMARK STUDY

Hatice Vildan DÜDÜKÇÜ, Murat TAŞKIRAN 33

CHAPTER 3
THE EFFECT OF EARTHQUAKES ON FLOODS

Zeynep Özge KURT 47

CHAPTER 4
PROBLEMS CAUSED BY ANTIBIOTIC RESIDUES IN MILK AND DAIRY PRODUCTS

Ezgi EDEBALİ, Murat Emre TERZİOĞLU, İhsan BAKIRCI 63

CHAPTER 1

MULTI-CRITERIA DECISION-MAKING METHODS – APPLICATIONS IN TEXTILE AND APPAREL INDUSTRY[1]

Öykü Ceren BULUR[2], Mahmut KAYAR[3]

1 This book chapter was produced from Öykü Ceren BULUR's Master's Thesis titled "Application of Multiple Criteria Decision-Making Methods For Selection of Subcontracting Workshop of Apparel Companies", which she prepared in the Marmara University Institute of Pure and Applied Science, Textile Engineering Program in 2019. The thesis supervisor is Assoc. Prof. Dr. Mahmut KAYAR.

2 Marmara University, Institute of Pure and Applied Sciences, Department of Textile Engineering, Göztepe Campus, Istanbul / Türkiye oykucerenbulur@gmail.com / ORCID: 0000-0002-5278-5001

3 Assoc. Prof. Dr. Mahmut KAYAR, Marmara University, Faculty of Technology, Department of Textile Engineering, Recep Tayyip Erdoğan Campus, Istanbul / Türkiye mkayar@marmara.edu.tr / ORCID: 0000-0002-0862-6900

INTRODUCTION

Decision-making is an important concept that we encounter in many subjects from meeting a simple need to choosing the location of a factory. So much so that regardless of gender, profession, educational status or income status, it is an activity that every person performs in almost every subject, in all processes from daily life to business life. Due to this importance, the issue of decision-making has been the focus of attention of researchers from past to present and different studies have been carried out in almost every field on this subject.

Since multi-criteria decision-making is a wide subject, in this chapter, only decision-making (DM), types of DM, DM situations and elements, factors affecting DM, DM process, Multi-Criteria Decision-Making (MCDM) and MCDM techniques and the applications of these techniques in apparel and textiles are included.

1. GENERAL CONCEPTS FOR DECISION MAKING

1.1. Decision-Making

Decision-making is an integral part of daily life and concerns large groups and societies, from individual life to global organizations. Decision-making examines situations ranging from simple to complex and involving multiple criteria [1].

Decision-making is a concept that is constantly evolving with the change of thought structures that have existed for centuries. Decisions taken for a single purpose, in the beginning, have started to move towards systems aimed at providing more than one purpose, with the differentiation of goals and preferences [2].

Decision-making is the process of choosing one or more of the available options, accompanied by a set of criteria, in order to solve a particular problem and achieve the desired goal [3].

By another definition, decision-making is the process whereby an individual, group or organization reaches conclusions about what future actions to pursue given a set of objectives and limits on available resources [4].

The decision-making process is an indispensable and inseparable part of human life, and people are faced with the decision-making situation on every issue, from the simplest to the most complex. People have to choose from many options in order to meet both their personal and social needs throughout their lives. This selection work that needs to be done is called “decision making” [3].

REFERENCES

[1] Koçak, D. (2014). Mobilya Sektöründe En Uygun Tedarikçi Seçimi için Çok Kriterli Karar Verme Tekniğinin Uygulanması [Application of Multi-Criteria Decision Making Technique for Selection of the Most Appropriate Supplier in the Furniture Industry]. *Master Thesis*, Erciyes University Institute of Science and Technology, Kayseri, Türkiye.

[2] Kuru, A. (2011). Entegre Yönetim Sistemlerinde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerinin Kullanımına Yönelik Yaklaşımlar Ve Uygulamaları [Approaches and Applications of Multi-Criteria Decision Making Techniques in Integrated Management Systems]. *Ph.D. Thesis*, Marmara University Institute of Science and Technology, Istanbul, Türkiye.

[3] Ünal, Y. (2011). Bulanık Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri Ve Bir Takım Oyunu İçin Oyuncu Seçimi Uygulaması [Fuzzy Multi-Criteria Decision Making Methods and Application of Player Selection for a Team Game]. Master Thesis, Selcuk University, Institute of Science and Technology, Konya, Türkiye.

[4] Schoemaker, P.J.H. & Russo, J.E. (2016). *Decision-Making*. The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management, Palgrave Macmillan, London.

[5] Saat, M. (2000). Çok Amaçlı Karar Vermede Bir Yaklaşım: Analitik Hiyerarşi Yöntemi [An Approach to Multi-Purpose Decision Making: Analytical Hierarchy Method]. *Journal of Gazi University Faculty of Economics and Administrative Sciences, 2(2),* 149-162.

[6] Evren, R. & Ülengin, F. (1992). Yönetimde Çok Amaçlı Karar Verme [Multi-Purpose Decision Making in Management], Vol.1490, Istanbul Technical University Printing House, İstanbul, Türkiye.

[7] Öztürk, A. (2004). Yöneylem Araştırması [Opertions Research], Extended 9th Edition, Ekin Publishing House, Bursa, Türkiye.

[8] Özkan, Y. (1992). Karar Destek Sistemleri: Nedir? Ne Değildir? [Decision Support Systems: What is it? What is Not?] *Journal of Türkiye Bilişim*, April.

[9] Tekin, M. (1996). Üretim Yönetimi [Production Management]. 3rd Edition, Arı Press, Konya, Türkiye.

[10] Aktaş, R. & Doğanay, M. (2000). Personel Seçiminde Analitik Hiyerarşi Modelinin Kullanılması [Using Analytical Hierarchy Model in Personnel Selection]. İnsan Kaynakları Yönetimi Sempozyumu [Human Resources Management Symposium], Konya, Türkiye.

[11] Frıshammar, J. (2003). Information use in Strategic Decision Making. *Management Decision,* 41(4):318-326.

[12] Nas, S. (2006). Gemi Operasyonlarının Yönetiminde Kaptanın Bireysel Karar Verme Süreci Analizi Ve Bütünleşik Bir Model Uygulaması [Analy-

sis of the Captain's Individual Decision Making Process and Application of an Integrated Model in the Management of Ship Operations]. *Ph.D. Thesis*, Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, İzmir, Türkiye.

[13] Morgül, T. (2014). Karar Verme Türleri [Types of Decision Making] *Bachelor Thesis*, York University Türkiye Representation, Department of Business Administration, Yalova, Türkiye.

[14] Karaca, Y. (2011). Çok Kriterli Karar Verme Metotları Ve Analitik Hiyerarşi Süreci İle Matematik Eğitimi Alanında Bir Uygulama [An Application in the Field of Mathematics Education with Multi-Criteria Decision Making Methods and Analytical Hierarchy Process]. *Master Thesis*, Bozok University, Institute of Social Sciences, Yozgat, Türkiye.

[15] Weber, M. (1987). Decision Making with Incomplete Information. *European Journal of Operational Research*, 28(1), 44-57.

[16] Haghighat, H. & Kennedy, S.W. (2012) A Bilevel Approach to Operational Decision Making of a Distribution Company in Competitive Environments. IEEE Transactions on Power Systems, 27(4), 1797-1807. doi: 10.1109/TPWRS.2011.2182214.

[17] Ünal, C. & Atılgan, T. (2007). Decision Making Techniques in Apparel Industry. *Tekstil Ve Konfeksiyon*, 17(4), 256-263.

[18] Yağcı, A. (2002). Analitik Hiyerarşi Proses Yöntemi Ve Tedarikçi Seçimi Probleminde Bir Uygulaması [Analytical Hierarchy Process Method and Its Application in Supplier Selection Problem]. *Master Thesis*, Ankara University Institute of Social Sciences, Ankara, Türkiye.

[19] Esin, A. (2003). Yöneylem Araştırmalarında Yararlanılan Karar Yöntemleri [Decision Methods Used in Operations Research]. 5th Edition, Gazi Press, Ankara, Türkiye.

[20] Pazek, K. & Rozman, C. (2009). Decision making under conditions of uncertainty in agriculture: A case study of oil crops. *Poljoprivreda* [online], 15(1), 45–50. [Accessed 31 May 2023].

[21] Bulur, Ö.C. (2019). Hazır Giyim İşletmelerinde Fason Atölye Seçiminde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Uygulanması [Applıcatıon Of Multıple Crıterıa Decısıon-Makıng Methods For Selectıon Of Subcontractıng Workshop Of Apparel Companıes] *Master Thesis*, Marmara University, Institute of Pure and Applied Sciences, İstanbul,Türkiye.

[22] Anaral, F. (2012). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi İle Yazılım Geliştirme Metodolojisi Seçimi [Software Development Methodology Selection with Multi-Criteria Decision Making Method]. *Master Thesis*, İstanbul Technical University, Institute of Science and Technology, İstanbul, Türkiye.

[23] Özkara, B. (2010). İş Fikri Bulma Yöntemleri Üzerinde Kişiliğin Ve Karar Verme Tarzlarının Etkisi: Isparta Ve Burdur İllerindeki Girişimciler Üzerinde Bir Araştırma [The Effect of Personality and Decision-Making Styles on Business Idea Finding Methods: A Study on Entrepreneurs in Isparta

and Burdur Provinces]. *Master Thesis*, Süleyman Demirel University, Institute of Social Sciences, Isparta, Türkiye.

[24] Sağır, C. (2006). Karar Verme Sürecini Etkileyen Faktörler Ve Karar Verme Sürecinde Etiğin Önemi: Uygulamalı Bir Araştırma [Factors Affecting the Decision Making Process and the Importance of Ethics in the Decision Making Process: An Applied Research]. *Master Thesis*, Trakya University, Institute of Social Sciences, Edirne, Türkiye.

[25] Akar, C. (2002). Çok amaçlı karar verme tekniği olarak hedef programlama ve bir uygulama denemesi [Çok amaçlı karar verme tekniği olarak hedef programlama ve bir uygulama denemesi]. *Master Thesis*, Balıkesir University, Institute of Social Sciences, Balıkesir, Türkiye.

[26] Demirer, B. (2012) Çok Kriterli Karar Verme Sürecinde Dinamik Programlama Uygulaması [Dynamic Programming Application in Multi-Criteria Decision Making Process]. Master Thesis, Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, İzmir, Türkiye.

[27] Koçel, T. (2003). İşletme Yöneticiliği [Business Management]. 9th Edition, Beta Press, İstanbul, Türkiye.

[28] Atıcı, K.B. & Ulucan, A. (2009). Enerji Projelerinin Değerlendirilmesi Sürecinde Çok Kriterli Karar Verme Yaklaşımları Ve Türkiye Uygulamaları [Multi Criteria Decision Analysis Approaches in Energy Projects Evaluation Process and Turkey Applications]. *Journal of Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Sciences,* 27(1), 161-186.

[29] Eleren, A. (2007). Markaların Tüketici Tercih Kriterlerine Göre Analitik Hiyerarşi Süreci Yöntemi İle Değerlendirilmesi: Beyaz Eşya Sektöründe Bir Uygulama [Evaluation of Brands According to Consumer Preference Criteria by Analytical Hierarchy Process Method: An Application in the White Goods Industry]. *Celal Bayar University Journal of Methods and Economics*, 14, (2), 47-64.

[30] Malczewski, J. (2000) GIS And Multicriteria Decision Analysis, John Wiley & Sons, Inc., New York.

[31] Özden, Ü.H. (2023). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri [Multi Criteria Decision Making Methods] Istanbul Commerce University (Accessed: 14.05.2023).

[32] Figueira, J., Salvatore G. & Matthias, E. (2005). Multiple Criteria Decision Analysis: State of the Art Surveys. New York: Springer Science Business Media, Inc.

[33] Uludağ, A.S. & Doğan, H. (2016). Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinin Karşılaştırılmasına Odaklı Bir Hizmet Kalitesi Uygulaması [A Service Quality Application Focused on Comparison of Multi-Criteria Decision Making Methods]. Çankırı Karatekin University Journal of The Faculty of Economics Fakültesi Dergisi and Administrative Sciences, 6(2), 17-47.

[34] Dalbudak, E. & Rençber, Ö.F. (2022), A Lıterature Revıew On Multıcrıte-

rıa Decısıon Makıng Methods, GAUNIIBFD, 4(1), 1-16.

[35] Brans, JP. & Mareschal, B. (2005). Promethee Methods. In: Multiple Criteria Decision Analysis: State of the Art Surveys. *International Series in Operations Research & Management Science*, Vol. 78. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/0-387-23081-5_5

[36] Özkan, Ö. (2007) Personel Seçiminde Karar Verme Yöntemlerinin İncelenmesi: AHP, ELECTRE ve TOPSIS Örneği [Examining Decision Making Methods in Personnel Selection: AHP, ELECTRE and TOPSIS Example]. *Master Thesis*, Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, İzmir, Türkiye.

[37] Chakraborty, S., & Yeh, C. (2009). A simulation comparison of normalization procedures for TOPSIS. *2009 International Conference on Computers & Industrial Engineering*, 1815-1820.

[38] Hwang, F. P., Chen, S. J., & Hwang, C. L. (1992). Fuzzy multiple attribute decision making: Methods and applications. Springer Berlin/Heidelberg.

[39] Demirer, B. (2012). Çok Kriterli Karar Verme Sürecinde Dinamik Programlama Uygulaması [Dynamic Programming Application in Multi-Criteria Decision Making Process]. *Master Thesis*, Dokuz Eylül University, Institute of Social Sciences, İzmir, Türkiye.

[40] Ramanathan, R. (2004). Multicriteria Analysis of Energy, Encyclopedia of Energy, Vol. 4, 77-88.

[41] Kheybari, S., Rezaie, F.M. & Farazmand, H. (2020). Analytic network process: An overview of applications, *Applied Mathematics and Computation*, Vol. 367. https://doi.org/10.1016/j.amc.2019.124780.

[42] Saaty, T.L. (1999). Fundamentals of the analytic network process, *Proceedings of the 5th International Symposium on the Analytic Hierarchy Process*, 12–14.

[43] García-Melón, M., Ferrís-Oñate, J., Aznar-Bellver, J., Aragonés-Beltrán, P. & Poveda-Bautista, R. (2008). Farmland appraisal based on the analytic network process. *J Glob Optim*, 42, 143–155 https://doi.org/10.1007/s10898-007-9235-0.

[44] e Souza Rodrigues, B., Martins Floriano, C., Pereira, V. and Costa Roboredo, M. (2021). An algorithm to elicitate ELECTRE II, III and IV parameters", *Data Technologies and Applications*, 55(1), 82-96. https://doi.org/10.1108/DTA-07-2020-0161.

[45] Roy, B. (1991), The Outranking Approach and the Foundations of ELECTRE Methods, *Theory and Decision*, Vol. 31, 49-73, doi: 10.1007/BF00134132.

[46] He-Hua, W., Jian-Jun, Z., Xiao-Yan, G. & Ye, C. (2018). A Multiple Criteria Decision Analysis Method for Alternative Assessment Results Obeying a Particular Distribution and Application. *Mathematical Problems in Engi-*

neering. 1-14. Doi: 10.1155/2018/2108726.

[47] Brans, J.P., Mareschal, B., Figueira, J., Greco, S. & Ehrogott, M. (2005). Promethee Methods. *Multiple Criteria Decision Analysis: State of the Art Surveys.* DOI: 10.1007/0-387-23081-5_5.

[48] Dağdeviren, M. & Eraslan, E. (2008). PROMETHEE Sıralama Yöntemi İle Tedarikçi Seçimi [Supplier Selection with PROMETHEE Sorting Method]. *Journal of Gazi University Faculty of Engineering and Architecture*, 23(1), 69-75.

[49] Oubahman,L. & Duleba,S. (2021). Review of PROMETHEE method in transportation. *Production Engineering Archives*,27(1) 69-74. https://doi.org/10.30657/pea.2021.27.9.

[50] Kaya, N. (2021). A Review on Manufacturing Applications of the VIKOR Approach, bmij 9(4): 1673-1695, doi: https://doi.org/10.15295/bmij.v9i4.1896.

[51] Kuruüzüm, A. & Atsan, N. (2001). Çok Kriterli Karar Verme İle Avrupa Birliği Ve Aday Ülkelerinin Yaşam Kalitesinin Analizi [Analysis of the Quality of Life of the European Union and Candidate Countries with Multi-Criteria Decision Making]. Journal of Econometrics and Statistics, (13), 80-94.

[52] Opricovic, S., & Tzeng, G. (2004). Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS. Eur. J. Oper. Res., 156, 445-455. DOI:10.1016/S0377-2217(03)00020-1.

[53] Opricovic, S. (1998). Multicriteria Optimization of Civil Engineering Systems. *Ph.D. Thesis*, Faculty of Civil Engineering, Belgrade, 302 p.

[54] Hamurcu, M., & Eren, T. (2022). Applications of the MOORA and TOPSIS methods for decision of electric vehicles in public transportation technology. *Transport*, 37(4), 251–263. https://doi.org/10.3846/transport.2022.17783

[55] Karaca, T., (2011). Proje Yönetiminde Çok Kriterli Karar Verme Tekniklerini Kullanarak Kritik Yolun Belirlenmesi [Determining the Critical Path Using Multi-Criteria Decision Making Techniques in Project Management]. *Master Thesis,* Gazi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Ankara, Türkiye.

[56] Brauers, W.K.M. & Zavadskas E.K. (2006). The MOORA Method and its Applications to Privatization in a Transition Economy. *Control and Cybernetics*, 35, 445-469.

[57] Akın, N.G. (2017). Evaluatıng The Factors That Affect The Professıonal Selectıon Of The Busıness Department Students Wıth Fuzzy Dematel Method, *Int. Journal of Management Economics and Business*, 13(4).

[58] Nilashi, M., Zakaria, R., Ibrahim, O., Majid, M.Z.A., Zin, R.M. & Farahmand, M. (2015). MCPCM: A DEMATEL- ANP – based multi-criteria decision-making approach to evaluate the critical success factors in construc-

tion projects. *Arabian Journal for Science and Engineering,* 40, 343-361.

[59] Thakkar, J.J. (2021). Decision-Making Trial and Evaluation Laboratory (DEMATEL). In: Multi-Criteria Decision Making. Studies in Systems, *Decision and Control*, vol 336. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-33-4745-8_9

[60] Tzeng, G. H., & Huang, J. J. (2011). Multiple attribute decision making methods and application. *CRC Press*.

[61] Sumrit, D. & Anuntavoranich, P. (2013). Using DEMATEL Method to Analyze the Causal Relations on Technological Innovation Capability Evaluation Factors in Thai Technology-Based Firms, *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies.* 4(2).

[62] Jahan, A., Edwards, K.L. & Bahraminasab, M. (2016). Materials selection in the context of design problem-solving, Editor(s): Ali Jahan, Kevin L. Edwards, Marjan Bahraminasab, *Multi-criteria Decision Analysis for Supporting the Selection of Engineering Materials in Product Design* (Second Edition), Butterworth-Heinemann, 25-40.

[63] Robin, K. (2016). Design quality management, Editor(s): Robin Kent, *Quality Management in Plastics Processing*, Elsevier, 227-262.

[64] Kiran, D.R. (2017). Quality Function Deployment, Editor(s): D.R. Kiran, *Total Quality Management*, Butterworth-Heinemann, 425-437.

[65] Berk, J. & Berk, S. (2000). Quality Function Deployment: Understanding and satisfying customer expectations, Editor(s): Joseph Berk, Susan Berk, *Quality Management for the Technology Sector*, Butterworth-Heinemann, 124-134.

[66] Laso, J., Cristóbal, J., Margallo, M., Aldaco, R. & Vázquez-Rowe, I. (2022). The combined use of life cycle assessment and data envelopment analysis to analyse the environmental efficiency of multi-unit systems, Editor(s): Carmen Teodosiu, Silvia Fiore, Almudena Hospido, *Assessing Progress Towards Sustainability*, Elsevier, 137-160.

[67] Martín-Gamboa, M. & Iribarren, D. (2021). Coupled life cycle thinking and data envelopment analysis for quantitative sustainability improvement, Editor(s): Jingzheng Ren, *Methods in Sustainability Science*, Elsevier, 295-320.

[68] Cooper, W.W., Seiford, L.M. & Zhu, J. (2011). Data Envelopment Analysis: History, Models, and Interpretations. ICooper, W., Seiford, L., Zhu, J. (eds) Handbook on Data Envelopment Analysis. *International Series in Operations Research & Management Science,* Vol. 164. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-6151-8_1

[69] Panwar, A., Olfati, M., Pant, M. & Snasel, V. (2022). A Review on the 40 Years of Existence of Data Envelopment Analysis Models: Historic Development and Current Trends. *Arch Computat Methods Eng,* Vol. 29,

5397–5426. https://doi.org/10.1007/s11831-022-09770-3

[70] Kara, İ. & Ecer, F. (2016). AHP-VIKOR Entegre Yöntemi İle Tedarikçi Seçimi: Tekstil Sektörü Uygulaması [Supplier Selection with AHP-VIKOR Integrated Method: Textile Industry Application]. *Dokuz Eylul University Journal of Social Sciences Institute*, 18 (2), 255-272.

[71] Kargı, S.A. (2016). Bir Tekstil Firmasında Bulanık TOPSIS Yöntemiyle Tedarikçi Seçimi [Supplier Selection with the Fuzzy TOPSIS Method in a Textile Company]. *Management and Economy*, 23(3), 789-803. .

[72] Güleş, H.K., Çağlıyan, V. & Şener, T. (2014). Hazır Giyim Sektöründe Analitik Hiyerarşi Prosesi Yöntemine Dayalı Tedarikçi Seçimi [Supplier Selection Based on Analytical Hierarchy Process Method in Apparel Industry]. *Selcuk University Journal of Social Sciences Institute,* Dr. Mehmet Yıldız Special Issue, 159-170.

[73] Öztürk, A., Erdoğmuş, Ş. & Arıkan, V.S. (2011). Analitik Hiyerarsi Süreci (AHS) Kullanılarak Tedarikçilerin Değerlendirilmesi: Bir Tekstil Firmasında Uygulama [Evaluation of Suppliers Using the Analytical Hierarchy Process (AHP): Application in a Textile Company]. *Journal of Dokuz Eylül University Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 36 (1), 93-112.

[74] Chen, Y.J. (2011). Structured Methodology for Supplier Selection and Evaluation in a Supply Chain. *Information Sciences*, 181, 1651-1670.

[75] Chan, F.T.S. & Chan, H.K. (2010.) An AHP Model for Selection of Suppliers in the Fast Changing Fashion Market. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 51(9-12), 1195-1207.

[76] Tayyar, N. & Arslan, P. (2013). Hazır Giyim Sektöründe En İyi Fason İşletme Seçimi İçin AHP Ve VIKOR Yöntemlerinin Kullanılması [Using AHP and VIKOR Methods for Selection of the Best Contract Business in the Apparel Sector]. *Celal Bayar University Journal of Social Sciences*, 11(1), 340-358.

[77] Reyhan, M.A. (2010). Hazır Giyim İşletmelerinde Fason Kesimhane Seçiminde TOPSIS Yönteminin Uygulanması [A Workout Related To The Applıcatıon Of Topsıs Method For Cuttıng Room Selectıons In Ready Made Garment Companıes]. *Master Thesis,* İstanbul Kültür University, Institute of Social Sciences, İstanbul, Türkiye.

[78] Arıkan, V.S. (2008). Fasoncu Seçimi İçin AHS Modelinin Bir Tekstil İşletmesine Uygulanması [Application of the AHP Model to a Textile Company for Subcontractor Selection]. *Master Thesis,* Uludağ University, Institute of Social Sciences, Bursa, Türkiye.

[79] Dursun, E. (2009). Bulanık AHP Yöntemi İle Tedarikçi Seçimi ve Tekstil Sektöründe Bir Uygulama [Supplier Selection with Fuzzy AHP Method and an Application in Textile Industry]. *Master Thesis*, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, Istanbul, Türkiye.

[80] Sinan, S.T. (2008). Bir Hazır Giyim İşletmesinde Tedarikçi Seçme Ve AHP Destekli Tedarikçi Değerlendirme Sistemi [Supplier Selection and AHP Supported Supplier Evaluation System in a Garment Business]. *Master Thesis*, Istanbul University Institute of Science and Technology, Istanbul, Türkiye.

[81] Karataş Cevizci, D. (2019). Konfeksiyon İşletmelerinde Tedarikçi Seçiminin Çok Kriterli Karar Destek Sistemleri Yardımıyla Analizi [Analysis of Supplier Selection in Apparel Businesses with the Help of Multi-Criteria Decision Support Systems]. *Master Thesis*, Dokuz Eylül University, Institute of Science and Technology, Izmir, Türkiye.

[82] Arslan, P. (2013). Hazır Giyim Sektöründe En İyi Fason İşletme Seçimi İçin Bulanık AHS ve Bulanık TOPSIS Yöntemlerinin Kullanılması [Using Fuzzy AHP and Fuzzy TOPSIS Methods for Selection of the Best Subcontractor in the Apparel Sector]. *Master Thesis*, Uşak University, Institute of Social Sciences, Uşak, Türkiye.

[83] Yücel, Y.B. (2018). Çok Kriterli Karar Verme Teknikleri İle Tekstil Sektöründe En Uygun Tedarikçi Seçimi Ve Bir Yazılım Uygulaması [The Most Appropriate Supplier Selection and A Software Application in the Textile Industry with Multi-Criteria Decision Making Techniques]. *Master Thesis*, Bartın University, Institute of Social Sciences, Bartın, Türkiye.

[84] Bulur, Ö.C. & Kayar, M. (2021). Using TOPSIS and AHP Methods in Job Distribution to Subcontractors in Apparel Companies and Comparing the Results. *FIBRES & TEXTILES IN EASTERN EUROPE,* 29(4), 24-31. DOI10.5604/01.3001.0014.8227

[85] Mumcu Karatepe, Y., Kayar, M. & Bulur, Ö.C. (2022). An application of Artificial Neural Network solution in the apparel industry for Job distribution to subcontractors, *Advances in Engineering Software,* Vol. 174. https://doi.org/10.1016/j.advengsoft.2022.103325.

[86] Akyüz, Y. & Soba, M. (2013). ELECTRE Yöntemiyle Tekstil Sektöründe Optimal Kuruluş Yeri Seçimi: Uşak İli Örneği [Optimal Establishment Location Selection in the Textile Industry with the ELECTRE Method: The Case of Uşak]. *International Journal of Management, Economics and Business*, 9 (19), 185-198.

[87] Ertuğrul, İ. & Karakaşoğlu, N. (2008). Comparison of Fuzzy AHP and Fuzzy TOPSIS Methods for Facility Location Selection. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 39 (7-8), 783-795.

[88] Alp, S. & Gündoğdu, C.E. (2012). Kuruluş Yeri Seçiminde Analitik Hiyerarşi Prosesi Ve Bulanık Analitik Hiyerarşi Prosesi Uygulaması [Analytical Hierarchy Process and Application of Fuzzy Analytical Hierarchy Process in Establishment Site Selection]. *9 Eylül University Journal of Social Sciences Institute*, 14(1), 7-25.

[89] Acar, E. (2016). Optımal Plant Location Selection in Apparel Company By Usıng Multi Criteria Decision Making Method. *Master Thesis*, Dokuz

Eylül University, Graduate School of Social Sciences, İzmir, Turkey

[90] Konak, T., Elbir, G., Yılmaz, S., Karataş, B.M., Durman, Y. & Düzakın, H. (2018). Borsa İstanbul'da İşlem Gören Tekstil Firmalarının TOPSIS ve MOORA Yöntemi ile Analizi [Analysis of Textile Companies Traded in Borsa Istanbul by TOPSIS and MOORA Method]. *Çukurova University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 22 (1), 11-44.

[91] Deng, H., Yeh, C.H. & Willis, R.J. (2000). Inter-company Comparison Using Modified TOPSIS With Objective Weights. *Computers & Operations Research*, 27(10), 963-973.

[92] Temizel, F. & Bayçelebi, B.E. (2016). Finansal Oranların TOPSIS Sıralaması ile Yıllık Getiriler Arasındaki İlişki: Tekstil İmalatı Sektörü Üzerine Bir Uygulama [The Relationship Between TOPSIS Ranking of Financial Ratios and Annual Returns: An Application on the Textile Manufacturing Industry]. *Anadolu University Journal of Social Sciences,* 16(2), 159-170.

[93] Durdudiler, M. (2006). Perakende Sektöründe Tedarikçi Performans Değerlemesinde AHP Ve Bulanık AHP Uygulaması [AHP and Fuzzy AHP Application in Supplier Performance Evaluation in Retail Industry]. *Master Thesis*, Yıldız Technical University, Graduate School Of Scıence And Engıneerıng, İstanbul, Türkiye.

[94] Yılmaz, S.M. (2018) Hazır Giyim Tedarikçilerinin Performans Değerlendirmesi İçin Bir Model Önerisi [A Model Proposal for the Performance Evaluation of Apparel Suppliers]. *Master Thesis*, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, Istanbul, Türkiye.

[95] Acar, E. & Güner, M. (2014). Bir Konfeksiyon İşletmesinde Anahtar Müşterinin TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Metodu Kullanılarak Belirlenmesi [Determination of Key Customer in an Apparel Business Using TOPSIS Multi-Criteria Decision Making Method]. *XIII. International İzmir Textile and Ready-to-Wear Symposium*, 2 – 5 April 2014 – 137-145, İzmir, Türkiye

[96] Ertuğrul, İ. (2007). Bulanık Analitik Hiyerarşi Süreci Ve Bir Tekstil İşletmesinde Makine Seçim Problemine Uygulanması [Fuzzy Analytical Hierarchy Process and its Application to Machine Selection Problem in a Textile Company]. *Hacettepe University Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences,* Vol:25 (1), 171-192.

[97] Acar, E., Kılıç, M. & Güner, M. (2015). Measuring Sustainability Performance in the Textile Industry Using Multi-Criteria Decision Making Method, *Tekstil ve Konfeksiyon*, 25(1), 3-9.

[98] Tanrıverdi, Y. (2010). Tedarik Zinciri Ve Stok Yönetimi Üzerine Bir Uygulama [An Application on Supply Chain and Inventory Management]. *Master Thesis*, Pamukkale University Institute of Social Sciences, Denizli, Türkiye.

[99] Baylavlı, M. (2011). Erkek Gömleği Üretiminde En Uygun Üretim Süreci Belirlemede Analitik Hiyerarşi Süreci Ve Örnek Bir Uygulama [Analytical Hierarchy Process and An Example Application in Determining the Most Appropriate Production Process in Men's Shirt Production]. *Master Thesis*, Gazi University, Institute of Educational Sciences, Ankara, Türkiye.

[100] Şener, T. (2011). Personel Seçimi Probleminde Analitik Hiyerarşi Prosesi: Tekstil Sektörü İçin Örnek Uygulama [Analytical Hierarchy Process in Personnel Selection Problem: A Case Study for Textile Industry]. *Master Thesis*, Selcuk University, Institute of Social Sciences, Konya, Türkiye.

[101] Aydın, S.D. (2012). Developing A Model to Compare the Performance Attrıbutes Of Apparel Retaılers Using Scor Model And Ahp: A Case Study, *Master Thesis*, Istanbul Technical University, Graduate School of Science, Engineering and Technology, İstanbul, Türkiye..

[102] Aksoy, A. (2013). Hazır Giyim Perakende Sektöründe İçsel Kıyaslama Çalışmasına Bir Örnek [An Example of Internal Comparison Study in the Ready-to-Wear Retail Industry]. *Master Thesis*, Istanbul Technical University, Institute of Science and Technology, Istanbul, Türkiye.

[103] Öztürk, O. (2014). Türk Tekstil Ve Hazır Giyim Firmalarının 2012 Yılı İhracat Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi (VZA) Ve Analitik Hiyerarşi Süreci (AHS) Yöntemleriyle Değerlendirilmesi [Evaluation of 2012 Export Activities of Turkish Textile and Apparel Companies by Data Envelopment Analysis (DEA) and Analytical Hierarchy Process (AHP) Methods]. *Master Thesis*, Eskisehir Osmangazi University Institute of Social Sciences, Eskisehir, Türkiye.

[104] Güzel, B. (2017). Tekstil Sektöründe Tersine Lojistik Sistemlerinin Tasarımını Etkileyen Kriterlere İlişkin Bir Karar Analizi [A Decision Analysis of the Criteria Affecting the Design of Reverse Logistics Systems in the Textile Industry]. *Master Thesis,* Çankaya University, Institute of Social Sciences, Ankara, Türkiye.

CHAPTER 2

TIME SERIES PREDICTION FROM COMMERCIAL AIRCRAFT ACCELERATION SENSOR DATA WITH DEEP NEURAL NETWORKS: A BENCHMARK STUDY

Hatice Vildan DÜDÜKÇÜ[1], Murat TAŞKIRAN[2]

1 Research Assistant, Yildiz Technical University, 0000-0002-0314-6262
2 Lecturer PhD, Yildiz Technical University, 0000-0002-6436-6963

1. Introduction

Optimizing the flight routes of Aerial Vehicles (AVs) used for different purposes and ensuring the safety of these AVs has been an important issue for researchers for years. Since the beginning of the 2000s, researchers have been performing the optimization and safety processes of aircraft by using sensor data. In the aforementioned studies, in general, various data are obtained from many sensors in Aerial Vehicles, and the interpretation of these data is commonly carried out by machine learning algorithms.

In the literature, there are many studies that process time series data obtained from sensors in AVs and interpret these data with machine learning algorithms (Cao et. al, 2018; Tong et. al, 2018a; Tong et. al, 2018b; Wang. et al, 2019; Alkhamisi & Mehmood, 2020; Memarzadeh et. al, 2020; Balakrishnan et. al, 2021; Lee et. al, 2021; Memarzadeh et. al, 2022). In (Cao et al., 2018), researchers focused on the optimization of the LSTM model structure and parameters and feature extraction, in order to avoid the big problems that may arise during the estimation of the large amount of data obtained by the engineers during the test flights of the aircraft. In one of the studies conducted by Tong et al. in 2018, a new deep learning approach was proposed to predict future flight landing speed (Tong et. al, 2018a). In the study carried out using Quick Access Record (QAR) data, it has been shown by experimental studies that the proposed LSTM based deep learning model showed high performance compared to the methods of that period. In another study conducted by Tong et al. in 2018, the LSTM-based recurrent neural network model was used for Aircraft hard landing prediction, one of the IoT applications in the aviation field (Tong et. al, 2018b). As seen in both studies, LSTM-based systems have shown high performance in solving prediction problems. In the study carried out by Balakrishnan et al., health monitoring of the aircraft engine was carried out by using data from 13 different sensors of a military aircraft. The Whale Optimization Algorithm based Artificial Neural Network (WOANN) method proposed by the researchers within the scope of the study performed much better than 3 different classical artificial neural networks (Balakrishnan et. al, 2021).

Deep learning models are widely used to perform risk prediction in aviation systems (Alkhamisi & Mehmood, 2020; Lee et. al, 2021). A new safety assurance model in which deep learning and machine learning algorithms are ensembled for aviation systems was proposed by Alkhamisi and Mehmood in 2020. In another study conducted for the same purpose, a model in which convolutional neural networks (CNNs) and long short-term memory (LSTM) layers were used together was proposed by Lee et al., and it was aimed to increase the performance in risk prediction with this proposed model (Lee et. al, 2021).

References

Alkhamisi, A. O., & Mehmood, R. (2020, March). An ensemble machine and deep learning model for risk prediction in aviation systems. In 2020 6th Conference on Data Science and Machine Learning Applications (CDMA) (pp. 54-59). IEEE.

Bai, S., Kolter, J. Z., & Koltun, V. (2018). An empirical evaluation of generic convolutional and recurrent networks for sequence modeling. arXiv preprint arXiv:1803.01271.

Balakrishnan, N., Devasigamani, A. I., Anupama, K. R., & Sharma, N. (2021). Aero-engine health monitoring with real flight data using whale optimization algorithm based artificial neural network technique. Optical Memory and Neural Networks, 30, 80-96.

Cao, Z., Zhu, Y., Sun, Z., Wang, M., Zheng, Y., Xiong, P., ... & Tian, L. (2018, September). Improving prediction accuracy in LSTM network model for aircraft testing flight data. In 2018 IEEE International Conference on Smart Cloud (SmartCloud) (pp. 7-12). IEEE.

Cho, K., Van Merriënboer, B., Gulcehre, C., Bahdanau, D., Bougares, F., Schwenk, H., & Bengio, Y. (2014). Learning phrase representations using RNN encoder-decoder for statistical machine translation. arXiv preprint arXiv:1406.1078.

Dudukcu, H. V., Taskiran, M., & Kahraman, N. (2022, July). Instantaneous Power Consumption Prediction with Modified Temporal Convolutional Network for UAVs. In 2022 45th International Conference on Telecommunications and Signal Processing (TSP) (pp. 106-109). IEEE.

Hochreiter, S., & Schmidhuber, J. (1997). Long short-term memory. Neural computation, 9(8), 1735-1780.

Lea, C., Vidal, R., Reiter, A., & Hager, G. D. (2016). Temporal convolutional networks: A unified approach to action segmentation. In Computer Vision–ECCV 2016 Workshops: Amsterdam, The Netherlands, October 8-10 and 15-16, 2016, Proceedings, Part III 14 (pp. 47-54). Springer International Publishing.

Lee, H., Puranik, T. G., & Mavris, D. N. (2021). Deep spatio-temporal neural networks for risk prediction and decision support in aviation operations. Journal of Computing and Information Science in Engineering, 21(4).

Memarzadeh, M., Matthews, B., & Avrekh, I. (2020). Unsupervised anomaly detection in flight data using convolutional variational auto-encoder. Aerospace, 7(8), 115.

Memarzadeh, M., Akbari Asanjan, A., & Matthews, B. (2022). Robust and Explainable Semi-Supervised Deep Learning Model for Anomaly Detection in Aviation. Aerospace, 9(8), 437.,

Sagi, O., & Rokach, L. (2018). Ensemble learning: A survey. Wiley Interdisciplin-

ary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery, 8(4), e1249.

Tong, C., Yin, X., Wang, S., & Zheng, Z. (2018a). A novel deep learning method for aircraft landing speed prediction based on cloud-based sensor data. Future Generation Computer Systems, 88, 552-558.

Tong, C., Yin, X., Li, J., Zhu, T., Lv, R., Sun, L., & Rodrigues, J. J. (2018b). An innovative deep architecture for aircraft hard landing prediction based on time-series sensor data. Applied Soft Computing, 73, 344-349.

Wang, B., Wang, Z., Liu, L., Liu, D., & Peng, X. (2019, May). Data-driven anomaly detection for UAV sensor data based on deep learning prediction model. In 2019 Prognostics and System Health Management Conference (PHM-Paris) (pp. 286-290). IEEE.

CHAPTER 3

THE EFFECT OF EARTHQUAKES ON FLOODS

Zeynep Özge KURT[1]

1 Asst. Prof.; Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Engineering and Architecture, Department of Civil Engineering, 24002, Erzincan, Türkiye; e-mail: zterzioglu@erzincan.edu.tr; ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6230-0787

1. INTRODUCTION

1.1. Floods

Approximately 10% of the world's population is reported to live in coastal areas, and these areas are typically characterized by densely populated cities in terms of population density (McGranahan et al., 2007). Cities constructed in coastal areas and near rivers can occasionally be exposed to terrestrial hazards such as rising sea levels, floods, tsunamis, and storm surges caused by both natural and anthropogenic processes (Syvitski et al., 2009; Nicholls and Cazenave, 2010). The rising sea and river levels can result in significant loss of life and material damage in cities established in coastal areas and near rivers (Nicholls and Cazenave, 2010; Hallegatte et al., 2013).

Floods can be defined as the result of increased water input due to factors such as excessive rainfall, snowmelt, glacier breakage, ice accumulation, rising lake/sea levels, and the destruction of bridges/dams, causing the water to exceed the banks of river channels and submerge the surrounding areas that are normally not covered with water (Terzioğlu, 2018; Kron et al., 2019). Floods can be triggered by natural phenomena, including river floods, tides, coastal storms, and intensified rainfall in urban areas, resulting in the breaching or overflow of river embankments. Additionally, floods can occur due to anthropic events such as the uncontrolled release of water, hydraulic structure malfunctions, and dam collapse (Maranzoni et al., 2023).

Floods are natural disasters that cause the highest loss of life and property worldwide after earthquakes. Floods are responsible for 43% of natural disasters globally and 47% of weather-related natural disasters. It is reported that between 1995 and 2015, floods adversely affected 2.3 million people and caused approximately $662 billion in damages. However, it is also emphasized that the number of people living in flood-prone areas in the world is approximately 800 million, and about 70 million of these people are exposed to floods every year (UNISDR, 2015). Furthermore, floods occurring in impermeable and highly inclined terrains not only result in loss of life but also cause significant damage to lands, agricultural crops, roads, railways, buildings, possessions, and company stocks (Elbaşı, 2022).

Floods can have destructive, intense, and deadly effects by carrying large volumes of water in international rivers for weeks or months, while also occurring in urban basins with relatively less impact but over a shorter period of hours (Kron et al., 2019; Kundzewicz et al., 2019). Floods are classified as natural disasters, and they are influenced by various fac-

REFERENCES

Ahmad, D., Afzal, M. (2019). Household vulnerability and resilience in flood hazards from disaster-prone areas of Punjab, Pakistan. Natural Hazards, 99(1), 337-354.

Ahmad, D., Afzal, M. (2020). Flood hazards and factors influencing household flood perception and mitigation strategies in Pakistan. Environmental Science and Pollution Research, 27(13), 15375-15387.

Bernal, G.A., Cardona, O.D. (2018). Next generation CAPRA software. In 16th European Conference on Earthquake Engineering, 18-21 June, Thessaloniki, Greece.

Cavalieri, F., Franchin, P., Giovinazzi, S. (2023). Multi-hazard assessment of increased flooding hazard due to earthquake-induced damage to the natural drainage system. Reliability Engineering & System Safety, 237, 109348.

Choudhury, M., Verma, S., Saha, P. (2016). Effects of earthquake on the surrounding environment: an overview. In Proceedings of International Conference on Recent Advances in Mechanics and Materials (ICRAMM), 1-7.

De Almeida, G.A.M., Bates, P., Ozdemir, H. (2018). Modelling urban floods at submetre resolution: challenges or opportunities for flood risk management?. Journal of Flood Risk Management, 11, 2, 855-865.

De Moel, H.D., Van Alphen, J., Aerts, J.C. (2009). Flood maps in Europe–methods, availability and use. Natural Hazards and Earth System Sciences, 9(2), 289-301.

De Ruiter, M.C., Ward, P.J., Daniell, J.E., Aerts, J.C. (2017). A comparison of flood and earthquake vulnerability assessment indicators. Natural Hazards and Earth System Sciences, 17(7), 1231-1251.

Dong, Z.Q., Li, G., Song, B., Lu, G.H., Li, H.N. (2022). Failure risk assessment method of masonry structures under earthquakes and flood scouring. Mechanics of Advanced Materials and Structures, 29(21), 3055-3066.

Elbaşı, E. (2022). Producing flood hazard maps using regional flood frequency analysis. PhD Thesis, İstanbul University, İstanbul.

Ergünay, O. (2007). Türkiye'nin afet profili. TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 5(7), 1-14.

European Council. (2007). Directive 2007/60/EU of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the assessment and management of flood risks. https://eur-lex.europa.eu/ legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007L0060

Ganesh Prasad, G., Banerjee, S. (2013). The impact of flood- induced scour on seismic fragility characteristics of bridges. Journal of Earthquake Engineering, 17(6), 803-828.

Hallegatte, S., Green, C., Nicholls, R.J., Corfee-Morlot, J. (2013). Future flood losses in major coastal cities. Nature Climate Change, 3(9), 802-806.

IPCC. (2012). Managing the risks of extreme events and disasters to advance climate change adaptation. Special Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change. In C. B. Field, V. Barros, T.F. Stocker, Q. Dahe, D.J. Dokken, K.L. Ebi, M.D. Mastrandrea, K.J. Mach, G.-K. Plattner, S.K. Allen, M. Tignor, P.M. Midgley (Eds.). Cambridge University Press. https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/SREX_Full_R eport-1.pdf

Ketin, İ. (1969). Kuzey Anadolu fayı hakkında. MTA Dergisi, 72, 1-27.

Kıyak, A., Pamuk, E., Köksal, S., Bakar, M.L., Tosuner, S. (2023). New high resolution aeromagnetic anomaly map of Türkiye and its various derivative-based maps. Turkish Journal of Earth Sciences, 32(2), 231-247.

Kron, W. (2002). Keynote lecture: Flood risk= hazard× exposure× vulnerability. Flood Defence, 1, 82-97.

Kron, W., Löw, P., Kundzewicz, Z.W. (2019). Changes in risk of extreme weather events in Europe. Environmental Science & Policy, 100, 74-83.

Kundzewicz, Z.W., Pińskwar, I., Brakenridge, G.R. (2018). Changes in river flood hazard in Europe: a review. Hydrology Research, 49(2), 294-302.

Kundzewicz, Z.W., Su, B., Wang, Y., Wang, G., Wang, G., Jiang, T. (2019). Flood risk in a range of spatial perspectives–from global to local. Natural Hazards and Earth System Sciences, 49, 294-302.

Maranzoni, A., D'Oria, M., Rizzo, C. (2023). Quantitative flood hazard assessment methods: A review. Journal of Flood Risk Management, 16(1), e12855.

McEwan, E., Stahl, T., Howell, A., Langridge, R., Wilson, M. (2023). Coseismic river avulsion on surface rupturing faults: Assessing earthquake-induced flood hazard. Science Advances, 9(18), eadd2932.

McGranahan, G., Balk, D., Anderson, B. (2007). The rising tide: assessing the risks of climate change and human settlements in low elevation coastal zones. Environment and Urbanization, 19(1), 17-37.

Nicholls, R.J., Cazenave, A. (2010). Sea-level rise and its impact on coastal zones. Science, 328(5985), 1517-1520.

Sür, Ö. (1993). Türkiye'nin deprem bölgeleri. Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 2, 53-68.

Quigley M., Duffy, B. (2020). Effects of earthquakes on flood hazards: A case study from Christchurch, New Zealand. Geosciences, 10(3), 114.

Sönmez, M.E. (2011). Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) tabanlı deprem hasar riski analizi: Zeytinburnu (İstanbul) örneği. Türk Coğrafya Dergisi, 56, 11-22.

Syvitski, J.P., Kettner, A.J., Overeem, I., Hutton, E.W., Hannon, M.T., Brakenridge, G.R., Day, J., Vörösmarty, C., Saito, Y., Giosan, L., Nicholls, R.J. (2009). Sinking deltas due to human activities. Nature Geoscience, 2(10), 681-686.

Tatevossian, R.E., Rogozhin, E.A., Arefiev, S.S., Ovsyuchenko, A.N. (2009),

Earthquake intensity assessment based on environmental effects: principles and case studies, The Geological Society, London, Special Publications, 316, 73-91.

Terzioğlu, Z.Ö. (2018). Estimation of flood damages, damage rating and risk classification: An application for the Eastern Black Sea. PhD Thesis, Karadeniz Technical University, Trabzon.

Türkoğlu, N. (2001). Türkiye'nin yüzölçümü ve nüfusunun deprem bölgelerine dağılışı. Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 8, 133-148.

Tyagunov, S., Vorogushyn, S., Munoz Jimenez, C., Parolai, S., Fleming, K. (2018). Multi-hazard fragility analysis for fluvial dikes in earthquake- and flood-prone areas, Natural Hazards and Earth System Sciences, 18(9), 2345-2354.

UNISDR-The United Nations Office for Disaster Risk Reduction: The human cost of weather-related disas- ters 1995–2015, available at: https://www.unisdr.org/files/ 46796_cop21weatherdisastersreport2015.pdf (last access: 28 June 2019), 2015.

Üsküplü, S. (2012). Preparation of earthquake scenarios of Hatay province and its surroundings by using GIS analysis techniques and comparison of these scenarios with historical earthquakes. Master Thesis, İstanbul Technical University, İstanbul.

Uysal, A., Sunkar, M. (2022). Erzincan ovası kuzeyindeki yerleşmelerin yer değiştirmesine neden olan afetler: Sel, taşkın ve çamur akmaları. Afet ve Risk Dergisi, 5(2), 693-714.

CHAPTER 4

PROBLEMS CAUSED BY ANTIBIOTIC RESIDUES IN MILK AND DAIRY PRODUCTS

Ezgi EDEBALİ[1], Murat Emre TERZİOĞLU[2], İhsan BAKIRCI[3]

1 Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Food Engineering, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: ezgi4955@hotmail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6912-7569

2 Asst. Dr., Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Food Engineering, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: murat.terzioglu@atauni.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0001-6370-0694

3 Prof. Dr., Atatürk University, Faculty of Agriculture, Department of Food Engineering, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: ibakirci@atauni.edu.tr ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3744-3863

INTRODUCTION

Milk and dairy products are recognized as important sources of animal protein that contribute significantly to human growth and development (Dikko et al., 2010). Milk can be consumed directly as drinking milk as a result of different heat treatments, or it can be used by processing into various products (such as butter, cheese, kefir, yogurt, and ice cream) (Adetunji, 2008). However, due to industrial and/or agricultural wastes, various chemical substances that can negatively affect human health may be found in milk available on the market (Girma, 2014). These chemical substances are defined as antibiotics, pesticides, mycotoxins, heavy metals, and dioxins (Khaniki, 2007).

Antibiotics are defined as antimicrobial substances that inhibit the growth and development of various microorganisms. Currently, antibiotics are widely used worldwide to treat animal diseases, promote animal weight gain and increase production efficiency (Berghich et al., 2021; Georgakakos et al., 2021). It is reported that approximately 12,000 tons of antibiotics are used annually in the livestock industry worldwide, of which approximately 9,000 tons are used to treat infectious diseases (Moghadam et al., 2016). Beta-lactams, aminoglycosides, tetracyclines, sulfonamides, macrolides, and quinolones are among the antibiotic groups used especially in the treatment of mastitis, respiratory tract infections, and digestive system infections in dairy animals and in the treatment of infectious diseases in farm animals. Antibiotics are applied as an infusion into the udder during the treatment of mastitis, which is common in dairy cattle (Mahmoudi et al., 2013; Khanal et al., 2018; Chiesa et al., 2021).

After antibiotics are given to animals, a certain amount of time must pass for the drug to be eliminated from the body. Meat, eggs, and milk should not be consumed in accordance with the instructions until this period is completed (Moudgil et al., 2019). In general, most of the major compounds of antibiotics and their metabolites are excreted in the urine, with a lesser degree of excretion in the feces. However, after excretion, a portion of the drugs can remain as residues in milk, eggs, and meat for a certain period of time (Sachi et al., 2019). Antibiotic residues are defined as the chemicals or metabolites of pharmaceutical products that may accumulate in the tissues or oral cavities of animals treated with antibiotics. The presence of antibiotic residues in milk is associated with the overuse of antibiotics. Several types of antibiotics can be found in milk, depending on the amount used, and these antibiotics can have harmful effects on human health (Zheng et al., 2019). In terms of human health and safety, maximum residue limits (MRLs) have been determined for different classes of antibiotics in food, generally ranging from 4 to 1500 µg/kg (Gaudin, 2017). Although these limits help to protect the rights of consumers, there

REFERENCES

Adetunji, V.O. (2008). Antibiotic residues and drug resistant strains of bacteria in milk products from Ibadan, Southwestern Nigeria. Tropical Veterinarian, 26(1-2), 1-6.

Alimohammadi, M., Askari, S.G., Azghadi, N.M. (2020). Antibiotic residues in the raw and pasteurized milk produced in Northeastern Iran examined by the four-plate test (FPT) method. International Journal of Food Properties, 23, 1248-1255.

Anika, T.T., Al-Noman, Z., Ferdous, M.R.A. (2019). Time dependent screening of antibiotic residues in milk of antibiotics treated cows. Journal of Advanced Veterinary and Animal Research, 6, 516-520.

Asadpour, Y. (2016). Survey on the tetracycline and oxytetracycline residues from collected milk centers of Guilan by HPLC method. Iranian Veterinary Journal, 12(1), 118-123.

Avşar, C., Berber, İ. (2014). Plasmid profiling and antibiotics resistance of *Escherichia coli* strains isolated from *Mytilus galloprovincialis* and seawater. Journal of Coastal Life Medicine, 2(9), 689-693.

Bahmani, K., Shahbazi, Y., Nikousefat, Z. (2020). Monitoring and risk assessment of tetracycline residues in foods of animal origin. Food Science and Biotechnology, 29, 441-448.

Bahramian, B., M.S., Parsa-Kondelaji, M., Hosseini, H., Khaledian, Y., Rezaie, M. (2022). Antibiotic residues in raw and pasteurized milk in Iran: A systematic review and meta-analysis. AIMS Agriculture and Food, 7(3), 500-519.

Bakırcı, İ., Akyüz, N. (1996). Süt ve mamüllerinde antibiyotik kalıntı problemi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 6(1), 119-131.

Berghiche, A., Khenenou, T., Labied, I. (2021). Importance of antibiotic residues in foodstuffs of avian origin marketed in souk ahras (Algerian republic). International Journal of Veterinary Sciences and Animal Husbandry, 3, 5-10.

Berruga, M., Battacone, G., Molina, M.P. (2007). Influence of beta-lactams on Manchego cheese manufacture. 5th International Symposium on the challenge to sheep and goats milk sectors. Special Issue of the International Dairy Federation, Alghero, Italia. 801, Part II, 222–225.

Berruga, M., Molina, A., Althaus, R.L. (2016). Control and prevention of antibiotic residues and contaminants in sheep and goat's milk. Small Ruminant Research, 142, 38-43.

Beyene, T. (2016). Veterinary drug residues in food-animal products: Its risk factors and potential effects on public health. Journal of Veterinary Science and Technology, 7(1), 1-7.

Bonyadian, M., Mahmoodi, Kordi. F. (2020). Comparison of yogurt test with commercial kit for detection of antibiotic residues in raw and pasteurized milk. Iranian Journal of Veterinary Medicine 14, 394-402.

Chiesa, L.M., DeCastelli, L., Nobile, M., Martucci, F., Mosconi, G., Fontana, M., Castrica, M., Arioli, F., Panseri, S. (2020). Analysis of antibiotic residues in raw bovine milk and their impact toward food safety and on milk starter cultures in cheese-making process. LWT, 148, 109783.

Chiesa, L.M., Di Cesare, F., Nobile, M. (2021). Antibiotics and non-targeted metabolite residues detection as a comprehensive approach toward food safety in raw milk. Foods, 10, 544.

Cox, L.M., Blaser, M.J. (2015). Antibiotics in early life and obesity. Nature Reviews Endocrinology, 11, 182-190.

Çelik, H., Durak, Y., Uysal, A. (2016). Bazı ticari ve ev yapımı yoğurtlardan izole edilen laktik asit bakterilerinin antibiyotik duyarlılıkları. Fen Fakültesi Fen Dergisi, 42(2), 149-160.

Darwish, W.S., Eldaly, E.A., El-Abbasy, M.T., Ikenaka, Y., Nakayama, S., Ishizuka, M. (2013). Antibiotic residues in food: The African scenario. Japanese Journal of Veterinary Research, 61, 13-22.

Dikko, A.H., Malik, A.A., Egena, S.S.A., Ibrahim, H. (2010). Chemical and bacteriological assessment of kindirmo (local yoghurt) put on sale in Niger State. Proceedings of the 35th Annual Conference of the Nigerian Society for Animal Production (NSAP), Nigeria 794-796.

European Food Safety Authority (EFSA), 2008. Foodborne antimicrobial resistance as a biological hazard-Scientific Opinion of the Panel on Biological Hazards. EFSA Journal, 6(8), 765.

FDA, (2016). U.S. Food and Drug Administration, "Foodborne illness-causing organisms in the U.S. what you need to know," *The U.S Food Drug Adm. Cent. Food Saf. Appl. Nutr.*, vol. 888, p. 888.

Gajda, A., Nowacka-Kozak, E., Gbylik-Sikorska, M., Posyniak, A. (2018). Tetracycline antibiotics transfer from contaminated milk to dairy products and the effect of the skimming step and pasteurisation process on residue concentrations. Food Additives & Contaminants: Part A, 35, 66-76.

Gaudin, V. (2017). Advances in biosensor development for the screening of antibiotic residues in food products of animal origin-A comprehensive review. Biosensors and Bioelectronics, 90, 363-377.

Gaurav, A. (2015). Studies on antibiotic residues in food of animal origin. Antimicrobial Resistance and Infection Control, 4, 168.

Gaurav, A., Gill, J.P.S., Aulakh, R., Bedi, J. (2014). ELISA based monitoring and analysis of tetracycline residues in cattle milk in various districts of Punjab. Veterinary Medicine, 7, 26-29.

Gbylik-Sikorska, M., Gajda, A., Nowacka-Kozak, E., Posyniak, A. (2021). The "force" of cloxacillin residue will be with you in various dairy products-The last experimental evidence. Food Control, 121, 107628.

Geçer, B. (2006). Detection of antibiotic residues in pasteurised and UHT milk by

HPLC. Master Thesis, Ankara University, Ankara, Türkiye.

Georgakakos, C.B., Hicks, B.J., Walter, M.T. (2021). Farmer perceptions of dairy farm antibiotic use and transport pathways as determinants of contaminant loads to the environment. Journal of Environmental Management, 281, 111880.

Giraldo, J., Althaus, R.L., Beltrán, M.C., Molina, M.P. (2017). Antimicrobial activity in cheese whey as an indicator of antibiotic drug transfer from goat milk. International Dairy Journal, 69, 40-44.

Girma, K. (2014). Review on milk safety with emphasis on its public health. World Journal of Dairy & Food Sciences, 9(2), 166-183.

Gutierrez, G., Elez, M., Clermont, O., Denamur, E., Matic, I. (2011). *Escherichia coli* YafP protein modulates DNA damaging property of the nitroaromatic compounds. Nucleic Acids Research, 39, 4192-4201.

Han, J.H., Chen, D.H., Li, S.S., Li, X.F., Zhou, W.W., Zhang, B.L., Jia, Y.M. (2015). Antibiotic susceptibility of potentially probiotic *Lactobacillus strains*. Italian Journal of Food Science, 27, 282-289.

Hummel, A.S., Hertel, C., Holzapfel, W.H., Franz, C.M. (2007). Antibiotic resistances of starter and probiotic strains of lactic acid bacteria. Applied and Environmental Microbiology 73, 730-739.

Karami-Osboo, R., Miri, R., Javidnia, K. (2016). Simultaneous chloramphenicol and florfenicol determination by a validated DLLME-HPLC-UV method in pasteurized milk. Iranian Journal of Pharmaceutical Research, 15, 361-368.

Katla, A.K., Kruse, H., Johnsen, G., 2001. Antimicrobial susceptibility of starter culture bacteria used in Norwegian dairy products. International Journal of Food Microbiology, 67, 147-152.

Khanal, B.K.S., Sadiq, M.B., Singh, M. (2018). Screening of antibiotic residues in fresh milk of Kathmandu Valley, Nepal. Journal of Environmental Science and Health Part B, 53, 57-86.

Khaniki, G.R. (2007). Chemical contaminants in milk and public health concerns: A review. International Journal of Dairy Science, 2(2), 104-115.

Lanyi, K., Laszlo, N., Darnay, L., Conway, K., Laczay, P. (2018). The way as antibiotic residues in milk may affect soft cheese making. The 10th Cheese Symposium, 4-6 April, Rennes, France.

Mahmoudi, R., Asadpour, R., Pajohi, A. (2013). Raw cow milk quality: Relationship between antibiotic residue and somatic cell count. International Food Research Journal, 20, 3347-3350.

McSweeney, P., Sousa., M.J. (2000). Biochemical pathways for the production of flavour compounds in cheeses during ripening: A review. Le Lait 80, 293-324.

Meklati, F.R., Panara, A., Hadef, A., Meribai, A., Ben-Mahdi, M.H., Dasenaki, M.E., Thomaidis, N.S. (2020). Comparative Assessment of antibiotic resi-

dues using Liquid Chromatography Coupled with Tandem Mass Spectrometry (LC-MS/MS) and a rapid screening test in raw milk collected from the North-Central Algerian Dairies. Toxics, 10(1), 19.

Miranda, É.J.P.D., Oliveira, G.S.S.D., Roque, F.L., Santos, S.R.D.R., Olmos, D., Lotufo, P. A. (2014). Susceptibility to antibiotics in urinary tract infections in a secondary care setting from 2005-2006 and 2010-2011, in são paulo, Brazil: data from 11, 943 urine cultures. Revista do Instituto de Medicina Tropical de São Paulo, 56, 313-324.

Moghadam, M.M., Amiri, M., Riabi, H.R.A. (2016). Evaluation of antibiotic residues in pasteurized and raw milk distributed in the South of Khorasan-e Razavi Province, Iran. Journal of Clinical and Diagnostic Research, 10(12), FC31.

Mokbul, M., Islam, T., Alim, S.R. (2016). Bacteriological quality analysis of ice cream produced by the small factories of dhaka city. International Journal of Health Sciences & Research, 6, 235-240.

Mottaghiyanpour, E., Aminzare, M., Banikhademi, S. (2018). Direct screening of antibiotic residues in pasteurized, sterilized and raw milk supplied in Zanjan market, Iran. Studia Universitatis "Vasile Goldiş", Seria Ştiinţele Vieţii, 28, 22-28.

Moudgil, P., Bedi, J.S., Aulakh, R.S. (2019). Antibiotic residues and mycotoxins in raw milk in Punjab (India): a rising concern for food safety. Journal of Food Science and Technology, 56, 5146-5151.

Movassagh, M., Karamibonari, A. (2014). Determination of neomycin residues in pasteurized milks produced in some dairy processing establishments in East-Azarbaijan Province, Iran. Food Hygiene, 4, 43-49.

Munita, J.M., Arias, C.A. (2016). Mechanisms of antibiotic resistance. Virulence Mechanisms of Bacterial Pathogens, 4(2), 481-511.

Navrátilova, P., Borkovcova, I., Stastkova, Z., Bednarova, I., Vorlova L. (2022). Effect of cephalosporin antibiotics on the activity of yoghurt cultures. Foods, 11, 2751.

Nemati, Z.N., Khaniki, G.J., Alikord, M. (2020). ELISA and Copan based evaluation and analysis of antibiotic residues in cattle milk in Qazvin, Iran. Infection Epidemiology and Microbiology, 6, 219-227.

Noori, N., Karim, G., Raeesian, M. (2013). Antibiotic residues and aflatoxin M1 contamination in milk powder used in Tehran dairy factories, Iran. Iranian Journal of Veterinary Medicine, 7, 221-226.

Novés, B., Librán, C., Licón, C.C. (2015). Technological failures caused by cephalexin in set-type sheep's milk yogurt. CyTA-Journal of Food, 13, 408-414.

Padol, A.R., Malapure, C.D., Domple, V.D., Kamdi, B.P. (2015). Occurrence, public health implications and detection of antibacterial drug residues in cow milk. Environment and We an International Journal of Science and Tech-

nology, 10, 7-28.

Priyanka, P., Panigrahi, S., Sheoran, M.S., Ganguly, S. (2017). Antibiotic residues in milk-a serious public health hazard. Journal of Environment and Life Sciences 2, 99-102.

Quintanilla, P., Beltrán, M.C., Molina, A., Escriche, I., Molina, M.P. (2019). Characteristics of ripened Tronchón cheese from raw goat milk containing legally admissible amounts of antibiotics. Journal of Dairy Science, 102(4), 2941-2953.

Rasooli, A., Amani, Z., Bahonar, A. (2014). A trace analysis of oxytetracycline and tetracycline residues in pasteurized milk supplied in Tehran: A one-year study. Iranian Journal of Veterinary Medicine, 8(2), 119-123.

Redwan, H., Sarker, A., Das M.R. (2021). A review on antibiotic residue in foodstuffs from animal source: global health risk and alternatives. International Journal of Environmental Analytical Chemistry, 2021, 1912334.

Roca, I., Akova, M., Baquero, F., Carlet, J., Cavaleri, M., Coenen, S., Cohen, J., Findlay, D., Gyssens, I., Heure, O.E. (2015). The global threat of antimicrobial resistance: Science for intervention. New Microbes and New Infections, 6, 22-29.

Roca, M., Villegas, L., Kortbitarte, M.L., Althaus, R.L., Molina, M.P. (2011). Effect of heat treatments on stability of β-lactams in milk. Journal of Dairy Science, 94, 1155-1164.

Sachi, S., Ferdous, J., Sikder, M.H., Hussani, A.K. (2019). Antibiotic residues in milk: Past, present, and future Journal of Advanced Veterinary and Animal Research, 6(3), 315-332.

Samaržija, D., Zamberlin, Š., Pogačić, T. (2012). Psychrotrophic bacteria and their negative effects on milk and dairy products quality. Dairying Magazine for the Improvement of Proizv and Milk Processing, 62(2), 77-95.

Shappell, N.W., Shelver, W.L., Lupton, S.J. (2017). Distribution of animal drugs among curd, whey, and milk protein fractions in spiked skim milk and whey. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 65, 938-949.

Singh, S., Shukla, S., Tandia, N. (2014). Antibiotic residues: A global challenge. Pharma Science Monitor, 5, 184-197.

Sohel, M.D., Akter, M., Hasan, F.,1 Shahin M., Islam, M.J., Islam, A., Islam, K., Al Mamun, A. (2022). Antibiotics resistance pattern of food-borne bacteria isolated from ice cream in Bangladesh: A Multidisciplinary Study. Journal of Food Quality, 2022, 1-12.

Tabak, R. (2018). Isolation, molecular identification and determination of some properties of starter bacteria in traditional yoghurt. PhD Thesis, Hacettepe University, Ankara, Türkiye.

Thierry, A., Collins, Y.F., Abeijón Mukdsi, M.C., McSweeney, P.L.H., Wilkinson, M.G., Spinnler, H.E. (2017). Lipolysis and metabolism of fatty acids

in cheese. Editor(s): McSweeney, P.L.H., Fox, P.F., Cotter, P.D., Everett, D.W. Cheese (Fourth edition), Academic Press, 423–444.

Tian, L., Khalil, S., Bayen, S. (2017). Effect of thermal treatments on the degradation of antibiotic residues in food. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 57, 3760-3770.

Tona, G.O., Olusola, A.D. (2014). Determination of tetracycline antibiotic residue in dairy products sold in Ogbomoso, South-Western Nigeria. International Journal of Food, Agriculture and Veterinary Science, 4(1), 136-140

Treiber, F.M., Beranek-Knauer, H. (2021). Antimicrobial residues in food from animal origin-A Review of the literature focusing on products collected in stores and markets worldwide. Antibiotics, 10, 534.

Vishnuraj, M.R., Kandeepan, G., Rao, K.H., Chand, S., Kumbhar, V. (2016). Occurrence, public health hazards and detection methods of antibiotic residues in foods of animal origin: A comprehensive review. Cogent Food & Agriculture, 2(1), 1235458.

WHO, (2007). Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives. Meeting (67th 2006, Rome, Italy), World Health Organization & Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2007). Evaluation of certain food additives and contaminants: sixty-seventh report of the Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives. World Health Organization. https://apps.who.int/iris/handle/10665/43592

Zarangush, Z., Mahdavi, S. (2016). Determination of antibiotic residues in pasteurized and raw milk in Maragheh and Bonab counties by Four Plate Test (FPT) method. Journal of Ilam University of Medical Sciences, 24(5), 48-54.

Zheng, N., Wang, J., Han, R. (2013). Occurrence of several main antibiotic residues in raw milk in 10 provinces of China. Food Additives & Contaminants: Part B, 6, 84-89.

Haziran 2023
June 2023

Fen Bilimleri & Matematikte

Güncel Araştırmalar

Academic Studies in

Science and Mathematics

EDİTÖRLER /EDITORS

Prof. Dr. Alpaslan DAYANGAÇ
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Doç. Dr. Zafer ÖZOMAY
Dr. Öğr. Üyesi Meral ÖZOMAY

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors •Prof. Dr. Alpaslan DAYANGAÇ
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Doç. Dr. Zafer ÖZOMAY
Dr. Öğr. Üyesi Meral ÖZOMAY
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-853-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1/CHAPTER 1

BİTKİ BİYOÇEŞİTLİLİĞİNİN DNA TABANLI TANIMLAMA SİSTEMİ İLE KORUNMASI

Asiye ULUĞ* *1

BÖLÜM 2/CHAPTER 2

ANTİK BİTKİ DNA ÇALIŞMALARI

Funda ÖZDEMİR DEĞİRMENCİ* *13

BÖLÜM 3/CHAPTER 3

BİYOAKTİF PEPTİDLERİN TERAPÖTİK UYGULAMALARI

Özden CANLI TAŞAR* *25

BÖLÜM 4/CHAPTER 4

E_1^3 MINKOWSKI UZAYINDA SABİT ORANLI BAZI DÖNEL YÜZEYLER

Sezgin BÜYÜKKÜTÜK* *51

BÖLÜM 5/CHAPTER 5

SUPERNOVAE EXPLOSIONS AND THEIR EFFECTS ON EARTH

E. Nihal ERCAN* *67

BÖLÜM 6/CHAPTER 6

THE STRUCTURAL, OPTICAL AND ELECTROCHEMICAL PROPERTIES OF UNDOPED AND CO DOPED NIO FILMS

Olcay GENÇYILMAZ* *83

BÖLÜM 7/CHAPTER 7

GENERALIZED ADDITIVE MODELS FOR LOCATION, SCALE AND SHAPE: MODELING EUROPEAN UNION COVID-19 PANDEMIC DATA USING ZERO-TRUNCATED POISSON AND ZERO-TRUNCATED NEGATIVE BINOMIAL TYPE-I REGRESSION MODELS

Mohamad ALNAKAWA, Neslihan İYİT*..... *107

BÖLÜM 8/CHAPTER 8

RECENT PROGRESS ON POLY(LACTIC-CO-GLYCOLIC ACID) MICRO AND NANOPARTICLES

Gülce TAŞKOR ÖNEL* *127

BÖLÜM 9/CHAPTER 9

MYXOMYCETES OF THE GENUS *FULIGO* HALLER (PHYSARALES, MYXOMYCETES) IN TURKEY

Hasan AKGÜL, Celal BAL, Emre Cem ERASLAN,

Mustafa SEVİNDİK* *141

BÖLÜM 10/CHAPTER 10

PROBABILITY OF RUIN: A SIMULATION STUDY ON DIFFERENT RUIN SCENARIOS

Demet SEZER, Fahreddin KALKAN, İsmail Hakkı KINALIOĞLU,

İsmail KINACI* *155

BÖLÜM 11/CHAPTER 11

A STUDY OF THE GENUS OLIGONEMA ROSTAF. (TRICHIALES, MYXOMYCETES) IN TURKEY

Hayri BABA, Hasan AKGÜL* *169

BÖLÜM 12/CHAPTER 12

FUNGI AND THEIR ROLES IN AQUATIC ECOSYSTEMS

Emre Cem ERASLAN, Mustafa SEVİNDİK, Hasan AKGÜL* *189

BÖLÜM 1

CHAPTER 1

BİTKİ BİYOÇEŞİTLİLİĞİNİN DNA TABANLI TANIMLAMA SİSTEMİ İLE KORUNMASI

Asiye ULUĞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Kafkas üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-5524-8431

1. Bitki biyoçeşitliliği

Ekosistemlerin dengeli bir şekilde işleyişi tür zenginliği, tür bileşimi, genetik çeşitlilik ve türler arasındaki fonksiyonel ilişkilere bağlıdır. Bu yüzden, biyoçeşitlilikteki mevcut değişiklikler ekosistemlerin işleyişinde de değişikliklere yol açmaktadır. Ekosistemleri dengede tutarak yaşanabilir hale getiren biyoçeşitlilik, artan dünya nüfusunun beraberinde getirdiği kirlilik, habitat kaybı, avlanma, iklim değişikliği ve doğal afetler gibi stres faktörleri nedeniyle günden güne azalmaktadır. Bir ekosistemde yaşayan herhangi bir türün neslinin tükenmesi, canlıların beslenme ilişkilerini, madde döngülerinin sürdürülebilirliğini, doğal kaynakların kullanımını ve yenilenebilirliğini de önemli ölçüde etkilemektedir.

Doğal bitki kaynaklarını korumak; tozlaşma, besin geri dönüşümü, gıda ve orman ürünleri gibi canlılığın devamını sağlayan temel ekosistem hizmetlerini sağlamak adına kritik öneme sahiptir. Biyoçeşitliliği şekillendiren türler ve bu türlere ait popülasyonları korumak için popülasyonlarda meydana gelen değişikliklerin ekolojik ve moleküler düzeyde izlenmesi gerekmektedir. Küresel ısınmanın eşlik ettiği yüksek çevresel baskı, özellikle artan buharlaşma oranı ve yüksek irtifalarda sert iklim koşulları nedeniyle kendilerini stabil olmayan ekosistemlerde bulunan türlerin değişen çevre koşullarına karşı evrimsel potansiyel sağlayan genetik çeşitliliklerinin açığa çıkarılması ve korunması gerekmektedir (Dobson, 1997a; Khan vd., 2013). Uluslarası Doğanın Korunması Birliği (IUCN) ve Kırmızı Liste kategorileri (IUCN Red List of Threatened Species, 2022) başta endemik türler olmak üzere türlerin dağılımı ve popülasyon durumunu değerlendirmek için envanterlerin çıkarılması gerekliliğini vurgulamıştır (BakshComeau vd., 2016). IUCN kriterlerine göre son derece nadir, tehlikede veya kritik derecede tehlikede olan endemik türlerin moleküler tanımlamasının yapılarak bu endemik türlerin evrimsel ilişkilerinin açığa çıkarılması ve popülasyonlarının korunması için gerekli bilimsel çalışmaların yapılması ülkelerin biyoçeşitliliğini korumak açısından büyük önem arz etmektedir.

2. DNA barkodlama ve biyoçeşitliliğin korunması

Biyoçeşitliliğin korunması için yapılan taksonomik değerlendirmeler, popülasyon büyüklüğünün ve floranın dağılımının belirlenmesi moleküler çalışmalardan önce, genellikle herbaryumlar tarafından geliştirilen morfolojik tanımlayıcıların değerlendirmesine dayanıyordu (Godfray, 2002; Li vd., 2015). Mevcut örnekler karmaşık bir cinse aitse veya alt türleri içeriyorsa, morfolojik belirteçlerle doğru tür tanımlama yapmak mümkün olmamaktadır (Ortega vd., 2007). Bir türün doğru tanımlanması ve genetik kaynaklarının analizi biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için önem arz etmektedir. Son yirmi yıldır klasik morfoloji ve fizyolojinin yanı sıra filogenetik çalışmalarla genetik çeşitlilik değerlendirme

Kaynakça

Alvarez, I., Wendel, J.F. (2003), Ribosomal ITS sequences and plant phylogenetic inference, *Mol Phylogenet Evolut*, 29(3), 417–434.

Amirahmadi, A., Osaloo, S.K., Mozaffar, M.K., Charkhchian, M.M. (2014), A new species of Onobrychis sect. Onobrychis (Fabaceae) from Iran, *Turkish Journal of Botany*, 38 (4), 658-664.

Bailey, C. (2003), Characterization of angiosperm nrDNA polymorphism, paralogy, and pseudogenes, *Molecular Phylogenetics and Evolution*, 29(3), 435–455.

BakshComeau, Y.S., Maharaj, S.S., Adams, C.D., Harris, S.A.,Hawthorne, W.D. (2016), An annotated checklist of the vascular plants of *Trinidad* and *Tobago* with analysis of vegetation types and botanical "hotspots", *Phytotaxa*, 250: 1–431

Barrett, R.D.H., Hebert, P.D.N. (2005), Identifying spiders through DNA barcodes, *Canadian Journal of Zoology*, 83, 481–491.

Bell, D., Long, D.G., Forrest, A.D., Hollingsworth, M.L., Blom, H.H., Hollingsworth, P.M. (2012), DNA barcoding of European *Herbertus* (Marchantiopsida, Herbertaceae) and the discovery and description of a new species: DNA BARCODING HERBERTUS, *Molecular Ecology Resources*, 12, 36–47.

Bendiksby, M., Brysting, A.K., Thorbek,L., Gussarova,G. and Ryding,O. (2011), Molecular phylogeny and taxonomy of the genus Lamium L. (Lamiaceae): Disentangling origins of presumed allotetraploids, *Taxon*, 60 (4), 986-1000.

Çabuk Şahin, E. (2016), Identification of Colchicum L. genus belong to Turkey's flora by morphological parameters and DNA barcoding system, *Dissertation*, Marmara University, İstanbul, Türkiye.

CBOLPlantWordingGroup.(2009),DNAbarcodeforlandplants,*PNAS,*106:12794–12797.

Chase, MW., Cowan, R.S., Hollingsworth, P.M., van den Berg, C., Madriñán, S., Petersen, G. (2007), A proposal for a standardised protocol to barcode all land plants, *Taxon*, 56(2), 295–299.

Chen, Q., Hu, H., Zhang, D. (2022), DNA Barcoding and phylogenomic analysis of the genus *Fritillaria* in China based on complete chloroplast genomes, *Frontiers in Plant Sciences*, 13:764255.

Davis, P.H., Mill, R.R., Tan, K. (1988), *Flora of Turkey and East Aegean Islands*, 10, (Supplement 1), Edinburgh University Press.

Dobson, A.P., Bradshaw, A.D., Baker, A.J.M. (1997a), Hopes for the future: Restoration ecology and conservation biology, *Science*, 277, 515-521.

Dong, W., Liu, J., Yu, J., Wang, L., Zhou, S. (2012), Highly variable chloroplast

markers for evaluating plant phylogeny at low taxonomic levels and for DNA barcoding, *PLoS One*, 7: E35071.

Doyle, J. (1991), DNA Protocols for Plants. Molecular Techniques in Taxonomy, NATO ASI Series Series H: *Cell Biology*, vol 57. Editörler: Hewitt, G.M., Johnston, A.W.B., Young, J.P.W. Berlin, Heidelberg: Springer.

Dönmez, A., Aydın, Z.U., Koca, A.D. (2017). Can DNA Barcoding provide any help for conservation of the Turkish geophytes? *XIX International Botanical Congress.*

Godfray, C. (2002), Challenges for taxonomy-The discipline will have to reinvent itself if it is to survive and flourish, *Nature*, 417, 17-19.

Güneş, F., Özba, B. (2014), *Kars çiçekleri (1. Baskı)*, Kars, Kafkas Üniversitesi Yayınları.

Hashim, A.M., Alatawi, A., Altaf, F.M., Qari, S.H., Elhady, M.E., Osman, G.H., Abouseadaa, H.H. (2021), Phylogenetic relationships and DNA barcoding of nine endangered medicinal plant species endemic to Saint Katherine protectorate, *Saudi Journal of Biological Sciences*, 28, 1919–1930.

Hebert, P.D.N., Cywinska, A., Ball, S.L., deWaard, J.R. (2003), Biological identifications through DNA barcodes, *Proceedings of the Royal Society of London B: Biological Sciences,* 270, 313–321.

Hollingsworth, P.M. (2008), DNA barcoding plants in biodiversity hot spots: Progress and outstanding questions, *Heredity*, 101, 1–2.

Hollingsworth, P.M., Graham, S.W., Little, D.P. (2011), Choosing and using a plant DNA barcode, *PLoS ONE*, 6, e19254. 668.

Hosein, F.N., Austin, N., Maharaj, S., Johnson, W., Rostant, L., Ramdass, A.C., Rampersad, S.N. (2017), Utility of DNA barcoding to identify rare endemic vascular plant species s in Trinidad, *Ecology and Evolution*, 7, 7311–7333.

Hürkan, K. (2020), Analysis of various DNA barcodes on the Turkish protected designation of origin apricot "Iğdır Kayısısı" (*Prunus armeniaca* cv. Şalak), *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology,* 8(9):1982-1987.

International Union for Conservation of Nature, IUCN (2022), https://www.iucn.org/.

Inal B., Karaca M. (2019), matK ve trnH-psbA barkot genleri kullanilarak bazi bitki taksonlarinin moleküler olarak siniflandirilmasi, *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 6(1): 87-93.

Kang, Y., Deng, Z., Zang, R., Long, W. (2017), DNA barcoding analysis and phylogenetic relationships of tree species in tropical cloud forests, *Sci Rep* 7, 12564.

Katz-Downie, D.S., Valiejo-Roman, C.M., Terentieva, E.I. et al. (1999), Towards a molecular phylogeny of *Apiaceae* subfamily *Apioideae*: Additional information from nuclear ribosomal DNA ITS sequences, *Plant Systematic and*

Evolution, 216, 167–195.

Keskin, E., Atar, H.H. (2013a), DNA barcoding commercially important aquatic invertebrates of Turkey, *Mitochondrial DNA*, 24(4): 440-450.

Keskin, E., Atar H.H. (2013b), DNA barcoding commercially important fish species of Turkey, *Molecular Ecology Resources*, 13(5): 788-797.

Khan, S.M., Page, S.E., Ahmad, H., Harper, D.M. (2013), Sustainable utilization and conservation of plant biodiversity in montane ecosystems: the western Himalayas as a case study, *Annals of Botany,* 112: 3, 479–501.

Kress, W.J., Erickson, D.L. (2007), A two locus global DNA barcode for land plants: the coding rbcL gene complements the non-coding trnH-psbA spacer region, *PLoS ONE*, 2(6), e508.

Kuzoff, R.K., Sweere, J.A., Soltis, D.E., Soltis, P.S., Zimme, E.A. (1998), The phylogenetic potential of entire 26S rDNA sequences in plants, *Mol Biol Evolut*, 15(3):251–263.

Li, X., Yang, Y., Henry, R. J., Rossetto, M., Wang, Y., Chen, S. (2015), Plant DNA barcoding: from geneto genome, *Biological Reviews*, 90(1), 157–166.

Mishra, P., Kumar, A., Sivaraman, G., Shukla, A.K., Kaliamoorthy, R., Slater, A., Velusamy, S. (2017), Character-based DNA barcoding for authentication and conservation of IUCN Red listed threatened species of genus Decalepis (Apocynaceae), *Scientific Reports*, 7: 14910.

Mavrodiev, A.S, Tancig, M., Sherwood, A.M. et al. (2005), Phylogeny of Tragopogon L. (Asteraceae) based on ınternal and external transcribed spacer sequence data, 2005, *International Journal of Plant Sciences*, 166(1):117-133.

Ortega, J.F., Valentin, E.S., Acevedo, P., Lewis, C., Pipoly J., Meerow, A.W., Maunder, M. (2007), Seed plant genera endemic to the Caribbean Island Biodiversity Hotspot: A review and a molecular phylogenetic perspective, *The Botanical Review*, 73(3):183-234.

Oskoueiyan, R., and Kazempour S., Amirahmadi, A. (2014), Molecular phylogeny of the genus Lathyrus (Fabaceae-Fabeae) based on cpDNA matK Sequence in Iran, *Iranian Journal of Biotechnology*, 12, 41-48.

Özhatay, N. (2006), *Türkiye'nin BTC boru hattı boyunca önemli bitki alanları*, İstanbul.

Özhatay, N., Byfield A., Atay, S. (2005), *Türkiye'nin 122 önemli bitki alanı*, WWF Türkiye, İstanbul.

Piwczyński M., Puchałka, R., Spalik, K. (2015), The infrageneric taxonomy of *Chaerophyllum* (Apiaceae) revisited: new evidence from nuclear ribosomal DNA ITS sequences and fruit anatomy, *Botanical Journal of the Linnean Society*, 178: 2, 298–313.

Şapcı Selamoğlu, H. (2022), DNA barcoding of two narrow endemic plants; *Astragalus argaeus* and *Astragalus stenosemioides* from Mount Erciyes, Tur-

key, *Conservation of Genetic Resources*, 14, 81–84.

Savolainen, O., Karhu, A. (2000). Assessment of Biodiversity with Molecular Tools in Forest Trees. In: Jain, S.M., Minocha, S.C. (Eds.), Molecular Biology of Woody Plants: Volume 1, *Forestry Sciences*. Springer, Netherlands, Dordrecht, pp. 395– 406.

Srivastava, D., Manjunath, K. (2020), DNA barcoding of endemic and endangered orchids of India: A molecular method of species identification, *Pharmacognosy Magasine*,16: S290-9.

The International Barcode of Life Consortium (2022). International Barcode of Life project (IBOL). Occurrence dataset https://doi.org/10.15468/inygc6 accessed via GBIF.org on 2023-03-30.

The IUCN Red List as follows: IUCN. 2022. The IUCN Red List of Threatened Species.

White, T.J., Bruns, T., Lee, S.H., Taylor, J.W. (1990), *PCR protocols: aguide to methods and application*, San Diego, 315−322.

Wilson, C.A. (2009), Phylogenetic relationships among the recognized series in Iris Section Limniris, *Systematic Botany*, 34 (2), 277-284.

Yılmaz, M.N. (2012), Kafkas Üniversitesi Kampüs Florası, (*Yüksek Lisans Tezi*), Dumlupınar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

BÖLÜM 2

CHAPTER 2

ANTİK BİTKİ DNA ÇALIŞMALARI

Funda ÖZDEMİR DEĞİRMENCİ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi , Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8875-0273

1. Tarımın ortaya çıkışı ve yayılışı

Tarımsal ekonomiye dayalı yerleşik hayata geçiş olarak adlandırılan 'Neolitik dönüşüm' süreci dünyanın farklı bölgelerinde birbirinden bağımsız olarak farklı zamanlarda başlamış ve zaman içinde tüm kıtalara yayılmıştır (Diamond vd., 2003; Gepts, 2004). Arkeolojik, antropolojik ve genetik çalışmalar, Neolitik dönüşümün günümüzden yaklaşık 13 bin yıl önce Doğu Akdeniz'in kıyı bölgesi (Güney Levant), İran ve Irak'ın Toros-Zagros sınırları, Kuzey Mezopotamya, Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu'yu içeren Bereketli Hilal olarak adlandırılan bölgede gerçekleştiğini göstermektedir (Özdoğan, 2011; Riehl vd., 2013; Broushaki vd., 2016). Her ne kadar tarımın ve hayvan evcilleştirilmesinin ilk olarak Bereketli Hilal bölgesinde başladığı kabul edilsede, son yıllarda yapılan arkeolojik, antropolojik ve genetik veriler ışığında tarımın Yakın Doğu'da tek bir noktada başlamadığı, birden fazla çekirdek bölgede farklı toplumlar tarafından yapıldığı açığa çıkarılmıştır (Salamini vd., 2002; Gebel, 2004; Fuller vd., 2011; Özbaşaran, 2011; Stiner vd., 2014; Hodder, 2014). Fuller vd. (2011) Bereketli Hilal'de yer alan Neolitik yerleşim yerlerinde yapılan kazı çalışmalarında bulunan darı, arpa, buğday, burçak ve keten gibi tarımsal ürünlerin ve bunların yabanıl atalarının dağılımını arkeobotanik verileri kullanarak göstermişlerdir. Elde edilen veriler bu tarım ürünlerinin tek bir merkezde değilde birden fazla bölgede bulunduğunu ve kültüre alındığını göstermektedir. Ayrıca Levant, İran ve Orta Anadolu Neolitik insanlarının arkeogenomik incelemeleri de yerel avcı toplayıcıların farklı bölgelerde tarımı başlattığı ve birbirleri ile genetik etkileşim içinde olmadıklarını göstermiştir (Lazaridis vd., 2016).

Orta Anadolu bölgesinde açığa çıkarılan 11 Neolitik yerleşim merkezinin 5 tanesinde tarım uygulamalarının izlerine rastlanmıştır (Baird, 2009, 2012a). Bu toplumların birbirleriyle ve Bereketli Hilal'de bulunan Neolitik topluluklarla bölgesel ve bölgeler arası sosyal ve ekonomik etkileşimlerinin olduğu bulunmuştur (Gerard ve Thissen, 2002; Özbaşaran, 2011). Orta Anadolu Hitit devletinin liderleri, Batı Anadolu'daki ticaret yollarına erişimi olan toprakların kontrolü ve diplomatik bağlantıları için Ege, Levant ve Mısır'ın stratejik bölgelerinde yaşayarak bu bölgeler arasındaki sosyal ve ticari ilişkilerini devam ettirmişlerdir (Bryce, 2005). Günümüzden yaklaşık 13 bin yıl önce Yakın Doğu'da başlayan tarımsal faaliyetlerin (Özdoğan ve Başgelen, 1999), aşamalı olarak hem Akdeniz hem de Ege kıyıları ve kuzey batı Anadolu üzerinden 6 bin yıl önce Avrupa'ya yayıldığı, yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bulgularla desteklenmektedir (Özdoğan, 2011; Fort vd., 2012). Radyokarbon (C^{14}) tarihlendirmesi, seramik analizleri ve iklim verileri, Batı Anadolu ve güney Avrupa Neolitik toplumları arasında çeşitli dinamik ilişkilerin olduğunu göstermiştir. Evcil hayvanların kalıntılarıyla yapılan antik DNA (aDNA) çalışmaları da bu

Kaynakça

Allaby, R.G., O'Donoghue, K., Sallares, R., Jones, M.K., Brown, T.A. (1997). Evidence for the survival of ancient DNA in charred wheat seeds from European archaeological sites. *Ancient Biomolecule*s, 1, 119-129.

Alsos, I.G., Coissac, E., Edwards, M.E., Merkel, M., Gielly, L. (2015). Plant DNA in sediments: to which degree do they represent the flora? *Genome*, 58, 163–303.

Alsos, I.G., Sj€ogren, P., Edwards, M.E., Landvik, J.Y., Gielly, L., Forwick, M., Coissac, E., Brown, A.G., Jakobsen, L.V., Føreid, M.K. et al. (2016). Sedimentary ancient DNA from Lake Skartjørna, Svalbard: assessing the resilience of arctic flora to Holocene climate change. *The Holocene*, 26, 1–16.

Anderson-Carpenter, L., Mclachlan, J., Jackson, S., Kuch, M., Lumibao, C., Poinar, H. (2011). Ancient DNA from lake sediments: bridging the gap between paleoecology and genetics. *BMC Evolutionary Biology*, 11, 1–15.

Bacilieri, R., Bouby L., Figueiral I. vd. (2017). Potential of combining morphometry and ancient DNA information to investigate grapevine domestication. *Vegetation History and Archaeobotany*, 26, 345.

Baird, D. (2009). The Boncuklu Project: Investigating the Beginnings of Agriculture, Sedentism and Herding in Central Anatolia, *Anatolian Archaeology*. 15, 9-10.

Baird, D. (2012a). Pınarbaşı: From Epi-Paleolithic Camp-Site to Sedentarising Village in Central Anatolia, in: Özdoğan, M., Başgelen, N. and Kuniholm, P. (eds.) The Neolithic in Turkey, Vol 3 (Central Turkey), pp. 181-218. *Archaeology and Art Publications*, Istanbul.

Beja-Pereira, A. et al. (2006). The origin of European cattle: evidence from modern and ancient DNA. *PNAS,* 103:21, 8113-8118.

Bilgic¸ H., Hakki, E.E., Pandey, A., Khan, M.K., Akkaya, M.S. (2016). Ancient DNA from 8400year-old Çatalhöyük wheat: implications for the origin of Neolithic agriculture. *PLoS One*, 11:3, e0151974.

Boessenkool, S., McGlynn, G., Epp, L.S., Taylor, D., Pimentel, M., Gizaw, A., Memomissa, S., Brochmann C, Popp, M. (2013). Use of ancient sedimentary DNA as a novel conservation tool for high-altitude tropical biodiversity. *Conservation Biology*, 28, 446–455.

Broushaki, F. et al. (2016). Early Neolithic genomes from the eastern Fertile Crescent. *Science*, 353, 499-503.

Brown, T.A. (1999). How ancient DNA may help in understanding the origin and spread of agriculture. *Philosophical Transaction of the Royal Society London Biological Sciences*, 354, 89–98.

Brown, T.A., Allaby, R.G., Sallares, R., Jones, G. (1998). Ancient DNA in charred wheats: taxonomic identification of mixed and single grains. *Ancient Bio-*

molecules, 2, 185-193.

Cappellini, E., Gilbert, M.T., Geuna, F. vd. (2010). A multidisciplinary study of archaeological grape seeds. *Naturwissenschaften*, 97, 205-217.

China Plant CBOL Group, Li, D.Z., Gao, L.M., vd. (2011). Comparative analysis of a large dataset indicates that internal transcribed spacer ITS should be incorporated into the core barcode for seed plants. *Proc. Nat. Acad. Sci*. U.S.A., 108, 19641-19646.

Çiftci, A., Değirmenci, F.O., Luke, C., vd. (2019). aDNA extraction and amplification from 3500-year-old charred economic crop seeds from Kaymakçı in Western Turkey: comparative sequence analysis using the 26S rDNA gene. *Genetic Resources and Crop Evolution*, 66, 1279.

Diamond, J. et al. (2003). Farmers and Their Languages: The First Expansions. *Science*, 300, 597-603.

Fernandez, H., Hughes, S., Vigne, J.D., Helmer, D., Hodgins, G., Miquel, C., Hänni, C., Luikart, G., Taberlet, P. (2006). Divergent mtDNA lineages of goats in an Early Neolithic site, far from the initial domestication areas. *PNAS,* 103 :42, 15375-15379.

Fort et al. (2012). Modelling The Neolithic Transition In The Near East And Europe. *American Antiquity*, 77, 203-219.

Fuller, D.Q., Willcox, G. and Allaby, R.G. (2011). Cultivation and domestication had multiple origins: arguments against the core area hypothesis for the origins of agriculture in the Near East. *World Archaeology*. 43, 628-652.

Gebel H.G. (2004). There was no centre: The polycentric evolution of the Near Eastern Neolithic. *Neolithics,* 1: 28.

Gepts, P. (2004). Domestication as a long-term selection experiment*. Plant Breeding Reviews*, 24:2, 1–44.

Gerard, F. and Thissen, L. (ed.) (2002). The Neolithic of Central Anatolia: Internal development and external relations during the 9th-6th millennium BC, Proceeding of the International CANeW Table Ronde, Istanbul, 23-24 November 2001. *Ege Yayınları*, İstanbul.

Gismondi, A., Di Marco, G., Martini, F., Sarti, L., Crespan, M., Martínez-Labarga, C., Rickards, O., Canini, A. (2016). Grapevine carpological remains revealed the existence of a Neolithic domesticated Vitis vinifera L. specimen containing ancient DNA partially preserved in modern ecotypes. *Journal of Archaeological Sciences*, 69, 75-84.

Gugerli, F., Parducci, L., Petit, R.J. (2005). Ancient plant DNA: review and prospects. *New Phytologist*, 166:2, 409–418.

Haak, W. et al. (2010). Ancient DNA from European early Neolithic farmers reveals their Near Eastern affinities. *PLoS Biology*. 8, e1000536.

Hodder, I. (2014). Çatalhöyük: The leopard changes its spots. A summary of recent work. *Anatolian Studies*, 64, 1–22.

Kılınc¸ G.M et al. (2016). The demographic development of the first farmers in Anatolia. *Current Biology*, 26:19, 2659–2666.

Kistler, L., Ware, R., Smith, O., Collins, M. and Allaby, R. G. (2017). A new model for ancient DNA decay based on paleogenomic meta-analysis. *Nucleic Acids Researches*, 45, 6310-6320.

Larson, G. et al. (2007). Ancient DNA, pig domestication, and the spread of the Neolithic into Europe. *PNAS*, 104 (39), 152-176.

Lazaridis I. et al. (2016). Genomic insights into the origin of farming in the ancient Near East. *Nature*, 536, 419-424.

Leino, M. W., Boström, E. and Hagenblad, J. (2013). Twentieth-century changes in the genetic composition of Swedish field pea metapopulations. *Heredity*, 110, 338-346.

Li, C., Lister, D.L., Li, H., Xu, Y., Cui, Y., Bower, M.A., Jones, M.K., Zhou, H. (2011). Ancient DNA analysis of desiccated wheat grains excavated from a Bronze Age cemetery in Xinjian. *Journal of Archaeological Sciences*, 38(1), 115–119.

Lydolph, M.C., Jacobsen, J., Arctander, P., Gilbert, M.T.P., Gilichinsky, D.A., Hansen, A.J., Willerslev, E., Lange, L. (2005). Beringian paleoecology inferred from permafrostpreserved fungal DNA. *Applied and Environmental Microbiology*, 71, 1012–1017.

Malenica, N., Ŝimon, S., Besendorfer, V., Matelić, E., Kontić, J.K., Pejić, I. (2011). Whole genome amplification and microsatellite genotyping of herbarium DNA, revealed the identiy of an ancient grapevine cultivar. *Naturwissenschaften*, 98, 763–772.

Manen, J., Bouby, L., Dalnoki, O., Marinval, P., Turgay, M., Schlumbaum, A. (2003). Microsatellites from Archaeological Vitis vinifera Seeds Allow a Tentative Assignment of the Geographical Origin of Ancient Cultivars. *Journal of Archaeological Science,* 30, 721-729.

Mascher, M., Schuenemann, V.J., Davidovich, U., Marom, N., Himmelbach, A., Hubner, S., Korol, A., David, M., Reiter, E., Riehl, S., Schreiber, M., Vohr, S.H., Green, R.E., Dawson, I.K., Russell, J., Kilian, B., Muehlbauer, G.J., Waugh, R., Fahima, T., Krause J., Weiss, E., Stein, N. (2016). Genomic analysis of 6,000-year-old cultivated grain illuminates the domestication history of barley. *Nature Genetics.*, 48:9, 1089-93.

Mikic, A., Medovic, A., Jovanovic, Z., Stanisavljevic, N. (2015). A note on the earliest distribution, cultivation and genetic changes in bitter vetch (*Vicia ervilia*) in ancient Europe. *Genetika*, 47:1, 1–11.

Mullis, K., Faloona, F., Scharf, S., Saiki, R., Horn, G. and Erlich, H. (1986). Specific enzymatic amplification of DNA in vitro: the polymerase chain reaction, Cold Spring Harbor symposia on quantitative biology. *Cold Spring Harbor Laboratory Press*, 263-273.

Nesbitt, M., Samuel, D. (1998). Wheat domestication: archaeobotanical evidence. *Science*, 279: 1431–1431.

Oliveira, H. R., Civáň, P., Morales, J., Rodríguez-Rodríguez, A., Lister, D. L., Jones, M. K. (2012). Ancient DNA in archaeological wheat grains: Preservation conditions and the study of pre-Hispanic agriculture on the island of Gran Canaria Spain. *Journal of Archaeological Sciences*, 39 (4), 828–835.

Özbaşaran, M. (2011). The Neolithic on the Plateau", in S. Steadmann & G. McMahon (ed.) The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: (10.000-323 B. C.E.). *Oxford University Press*, 99-124.

Özdoğan, M., Başgelen, N. (1999). Neolithic in Turkey, the Cradle of Civilization: New Discoveries, İstanbul. *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*.

Özdoğan, M. (2011). Archaeological Evidence on the Westward Expansion of Farming Communities from Eastern Anatolia to the Aegean and the Balkans. *Cur. Anthology*, 52 :4, 415-S430.

Özkan, H. et al. (2002). AFLP analysis of a collection of tetraploid wheats indicates the origin of emmer and hard wheat in southeast Turkey. *Molecular Biology and Evolution*, 19, 1797–1801.

Paabo, S., Poinar, H., Serre, D., Jaenicke-Despres, V., Hebler, J., Rohland, N., Kuch, M., Krause- Vigilant, L., Hofreiter, M. (2004). Genetic analyses from ancient DNA. *Annual Review of Genetics*, 38, 645–647.

Palmer, S.A., Moore, J.D., Clapham, A.J., Rose, P., Allaby, R.G. (2009). Archaeogenetic evidence of ancient nubian barley evolution from six to two-row indicates local adaptation. *PLoS One*, 4:7, e6301, doi:10.1371/journal.pone.0006301.

Parducci, L., Remy, P. (2004). Ancient DNA - Unlocking plants'fossil secrets. *New Phytologist*, 161:2, 335–339.

Parducci, L., V€aliranta, M., Salonen, J.S., Ronkainen, T., Matetovici, I., Fontana, S.L., Eskola, T., Sarala, P., Suyama, Y. (2015). Proxy comparison in ancient peat sediments: pollen, macrofossil and plant DNA. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 370, 20130382.

Riehl, et al. (2013). Emergence of Agriculture in the Foothills of the Zagros Mountains of Iran. *Science*, 341: 65-67.

Rogers, S.O., Kaya, Z. (2006). DNA from ancient cedar wood from King Midas Tomb, Turkey, and Al-Aksa Mosque, Israel. *Silvae Genetica*, 55(1–6):54–62.

Salamini, F., Özkan, H., Brandolini, A., Schäfer-Pregl. R., Martin. W. (2002). Genetics and geography of wild cereal domestication in the Near East. *Nature Reviews Genetics*, 3: 429–441.

Smýkal, P., Jovanović, Ž., Stanisavljević, N. vd. (2014). A comparative study of ancient DNA isolated from charred pea (Pisum sativum L.) seeds from an Early Iron Age settlement in southeast Serbia: inference for pea domestica-

tion. *Genetic Resources and Crop Evolution*, 61, 1533–1544.

Stiner, M. C., Buıtenhuıs, H., Duru, G., Kuhn, S. L., Mentzer, S., Munro, N. D., Pöllath, N., Quade, J., Tsartsıdou, G. and Özbaşaran, M. (2014). A Forager-Herder Trade-Off, from Broad-Spectrum Hunting to Sheep Management at Aşıklı Höyük, Turkey. *PNAS* 111/23: 8404-8409.

Taberlet, P., Coissac, E., Pompanon, F., Brochmann, C., Willerslev, E. (2012b). Towards next-generation biodiversity assessment using DNA metabarcoding. *Molecular Ecology*, 21, 2045–2050.

Weninger, B., Clare, L., Gerritsen, F., Horejs, B., Krauß, R., Linstädter, J., Özbal, R., & Rohling, E. J. (2014). Neolithisation of the Aegean and Southeast Europe during the 6600–6000 calBC period of Rapid Climate Change. *Documenta Praehistorica*, 41, 1-31. https://doi.org/10.4312/dp.41.1.

Willerslev, E., Cappellini, E., Boomsma, W., Nielsen, R., Hebsgaard, M.B., Brand, T.B., Hofreiter, M., Bunce, M., Poinar, H.N., Johnsen, S. et al. (2007). Ancient biomolecules from deep ice cores reveal a forested southern Greenland. *Science*, 317: 111–114.

BÖLÜM 3

CHAPTER 3

BİYOAKTİF PEPTİDLERİN TERAPÖTİK UYGULAMALARI

Özden CANLI TAŞAR[1]

1 Öğr. Gör. Dr. , Erzurum Teknik Üniversitesi, Yüksek Teknoloji Uygulama ve AraştırmaMerkezi, Erzurum, Türkiye, e-mail: ozden.tasar@erzurum.edu.tr, ORCID: 000-0002-4313-5373

Giriş

İnsan sağlığı ve gelişimi üzerine etki eden çeşitli faktörler mevcuttur. Çevresel faktörler ve hayat tarzının yanında, beslenme şekli ve alışkanlıklar insanların yaşam kalitesini belirler. Mikroorganizmaların diyetle alınması ve simbiyotik mikroorganizmaların sindirim sisteminde gösterdiği faaliyetler sonucunda hastalıkların etki mekanizmaları değişiklik gösterir. Günümüzde, mikrobiyata ile insan sağlığı arasındaki ilişkinin aydınlatılması amacıyla yapılan çalışmalar artmaktadır (Levy et al., 2017). Son yıllarda yapılan çalışmalarda, insan vücudunda bulunan mikrobiyotanın çeşitli hastalıklardaki rolleri araştırılmaktadır. Klinik olarak bilinen tek rutin tedavi, *Clostridium difficile* enfeksiyonlarına karşı yapılmaktadır. Kommensal bakterilerin direkt olarak insan vücudunda fonksiyonel olarak aktif olması ve bununla birlikte, salgıladıkları moleküllerin vücut döngüsüne karışarak insan fizyolojisi ve hastalık oluşturulması üzerine etkileri nedeniyle, mikroorganizmalar tarafından oluşturulan moleküllerin terapötik özellikleri merak konusu olmuştur (Thaiss & Elinav, 2017). Bu metabolitler bakteriyel metabolizma ürünü oldukları gibi, diyetle alınan besinlerin, sindirim sisteminde bulunan mikroorganizmalar tarafından işlenmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Mikrobiyomun endokrin aktivitesi ve çok sayıda karmaşık hastalığa dahil olması, mikrobiyomun modüle ettiği metabolitleri yeni tedavilerin geliştirilmesi için çekici bir hedef haline getirmiştir. Bu bağlamda, geniş bir konsantrasyon aralığında doğal olarak meydana gelme, fonksiyonel pleiotropi, uygulama kolaylığı ve doku biyoyararlanımı gibi bazı özelliklerden dolayı metabolit bazlı tedavi çeşitlerinde mikrobiyom uygulamaları artmaktadır (Descamps et al., 2019).

Peptidler, proteinlerin sindirimi sonucu doğal olarak oluşan moleküller olup, enzimatik sindirimle oluştuğu gibi, kimyasal maddelerin kullanımları sonucunda sentetik olarak elde edilebilmektedir. Antibiyotiğe dirençli mikroorganizmaların çoğalması nedeniyle antimikrobiyal peptidlerin üzerine yapılan araştırmalar artış göstermektedir. Elde edilen peptidlerin, zararlı mikroorganizmaların zarlarına ve hücre duvarlarına zarar vermek suretiyle etki ettikleri tespit edilmiştir. Bu biyoaktif peptidlerin ayrıca biyofilm oluşumunun engellenmesinde rol oynadıkları bilinmektedir (Souza et al., 2020). Biyoaktif peptidlerin insan sağlığı ve hastalıkların iyileştirilmesi amacıyla kullanılabilirlikleri üzerine yapılan çalışmalar umut vericidir. Peptidlerin fonksiyonlarını yapısal olarak içerdiği amino asitlerin dizilimi etkiler. Çoğunlukla 2-20 amino asit uzunluğunda olan peptidlerin güncel çalışmalar sonucunda daha uzun yapıya sahip oldukları da belirlenmiştir (Yada 2017). Enzimatik olarak hidroliz olan peptidler aktif hale gelir ve çeşitli fizyolojik fonksiyonlarda görev alırken, sentetik olarak üretilen peptidler eş sekansı ile birlikte iken normal şartlar altında inaktif halde bulunurlar (Okasha, 2020).

Kaynaklar

1. Amorim, M., Marques, C., Pereira, J.O., Guardao, L., Martins, M.J., Osorio, H., Moura, D., Calhau, C., Pinheiro, H., Pintado, M., (2019). Antihypertensive effect of spent brewer yeast peptide. Process Biochemistry, 76, 213-218.

2. Aykut, M., Esen, Y. & Taşar, G. E. (2016). New host-parasite association of Acherontacarus rutilans (Acari, Hydrachnidia, Acherontacaridae) on Scarodytes halensis (Coleoptera: Dytiscidae). *International Journal of Acarology*, 42(5), 242-246.

3. Aykut, M., Tasar, G. E., & Ferry, H. (2018). Deronectes taron sp. n. from the eastern Anatolian region of Turkey (Coleoptera, Dytiscidae, Hydroporinae). *Zootaxa*, *4422*(3), 403–410.

4. Aykut, M., & Taşar, G. E. (2018). Contributions to the knowledge of Adep-hagan Fauna in Adıyaman Province, Turkey (Coleoptera: Dytiscidae, Gyrinidae, Haliplidae and Noteridae). *Munis Entomology & Zoology*, 13(1): 249-255.

5. Aykut, M., Taşar, G. E., & Fery, H. (2021). Bidessus anatolicus adiyaman ssp. n. from Adıyaman province, southern Turkey (Coleoptera, Dytiscidae, Bidessini). Zootaxa, 5027(4): 563-575.

6. Babini, E., Tagliazucchi, D., Martini, S., Dei Più, L., & Gianotti, A. (2017). LC-ESIQTOF- MS identification of novel antioxidant peptides obtained by enzymatic and microbial hydrolysis of vegetable proteins. *Food Chemistry*, 228, 186-196.

7. Beaumont, A. (1983). Putative Peptide Neurotransmitters: The Opioid Peptides, *Int Rev Exp Path,* 25, 279-305.

8. Bengoa, A.A., Iraporda, C., Garrote, G. L., & Abraham, A. G. (2019). Kefir micro-organisms: their role in grain assembly and health properties of fermented milk. *Journal of Applied Microbiology*, 126, 686-700.

9. Canli, O., Tasar, G. E., & Taskin, M. (2013). Inulinase production by Geotrichum candidum OC-7 using migratory locusts as a new substrate and optimization process with Taguchi DOE. *Toxicology and Industrial Health*, *29*(8), 704–710. https://doi.org/10.1177/0748233712442737

10. Canlı Taşar, Ö., & Taşar, G.E. (2023). Evaluation of an Edibleİinsect (Locusta migratoria) as a Substrate for Microbial β-fructofuranosidase Production. *Journal of the Institute of Science and Technology*, 120–129. https://doi.org/10.21597/jist.1190049

11. Cobanoglu, S. and Yazici, A., (2022). Isolation, characterization, and antibiofilm activity of pigments synthesized by *Rhodococcus* sp. SC1. *Current Microbiology,* 79, 15.

12. Chabance, B., Marteau, P., Rambaud, J.C., Migliore-Samour, D., Boynard, M., Perrotin, P., Guillet, R., Jolles, P., Fiat, A.M. (1998). Casein peptide

release and passage to the blood in humans during digestion of milk or yogurt. *Biochimie,* 80:155-165.

13. Corrêa, A. P., Daroit, D. J., Coelho, J., Meira, S. M., Lopes, F. C., Segalin, J., Brandelli, A. (2011). Antioxidant, antihypertensive and antimicrobial properties of ovine milk caseinate hydrolyzed with a microbial protease. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, 91(12), 2247-2254.

14. Cotter, P. D., Ross, R. P., & Hill, C. (2013). Bacteriocins A viable alternative to antibiotics? *Nature Reviews Microbiology*, 11, 95-105.

15. Çakıcı, İ., Ercan, Z.S., Kanzık, İ. (1987). Opioid peptidler, Pharmacia, JTPA, 27, 58 (1), 30-36.

16. Daliri, E. B. M., Lee, B. H., & Oh, D. H. (2018). Current trends and perspectives of bioactive peptides. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 58(13), 2273-2284.

17. De la Hoz, L., Ponezi, A. N., Milani, R. F., Nunes da Silva, V. S., De Souza, A. S., & Bertoldo-Pacheco, M. T. (2014). Iron-binding properties of sugar cane yeast peptides. *Food Chemistry*, 142, 166-169.

18. Descamps, H. C., Herrmann, B., Wiredu, D., & Thaiss, C. A. (2019). The path toward using microbial metabolites as therapies. In *EBioMedicine* (Vol. 44, pp. 747–754). Elsevier B.V. https://doi.org/10.1016/j.ebiom.2019.05.063

19. Dewapriya, P., Khalil, Z. G., Prasad, P., Salim, A. A., Cruz-Morales, P., Marcellin, E., &Capon, R. J. (2018). Talaropeptides A-D: Structure and biosynthesis of extensivelyN-methylated linear peptides from an Australian marine tunicate-derived Talaromyces sp. Frontiers in Chemistry, 6, 394.

20. Elfahri, K. R., Vasiljevic, T., Yeager, T., & Donkor, O. N. (2014). Potential of novel *Lactobacillus helveticus* strains and their cell wall bound proteases to release physiologically active peptides from milk proteins. International Dairy Journal, 38, 37-46.

21. Elfahri, K. R., Vasiljevic, T., Yeager, T., & Donkor, O. N. (2016). Anticolon cancer and antioxidant activities of bovine skim milk fermented by selected *Lactobacillus helveticus* strains. *Journal of Dairy Science*, 99, 31-40.

22. Erdmann, K., Grosser, N., Schipporeit, K., Schroder, H. (2006). The ACE inhibitory dipeptide Met-Tyr diminishes free radical formation in human endothelial cells via induction of heme oxygenase-1 and ferritin. *Journal of Nutrition*, 136:2148-2152.

23. Erman, Ö. K., Taşar, G. E., Aykut, M., Kurt, K. (2018). First Record of *Hydaticus histrio* Clark, 1864 (Coleoptera, Dytiscidae) from Turkey. Acta Biologica Turcica, 31(4), 174-177.

24. Faye, T., Holo, H., Langsrud, T., Nes, I.F., Brede, D.A. (2011). The unconventional antimicrobial peptides of the classical propionibacteria. Applied Microbiology and Biotechnology, 89, 3, 549-554.

25. García-Tejedor, A., Sánchez-Rivera, L., Recio, I., Salom, J. B., & Manzanares, P. (2015). Dairy Debaryomyces hansenii strains produce the antihypertensive caseinderived peptides LHLPLP and HLPLP. *LWT Food Science and Technology*, 61, 550-556.

26. Giri, A., Nasu, M., & Ohshima, T. (2012). Bioactive properties of Japanese fermented fish paste, fish miso, using koji inoculated with *Aspergillus oryzae*. *International Journal of Nutrition and Food Sciences*, 1, 13-22.

27. Goffeau, A. (2005). Multiple moulds. Nature, 438, 1092-1093.

28. Gogineni, V., & Hamann, M. T. (2018). Marine natural product peptides with therapeutic potential: Chemistry, biosynthesis, and pharmacology. *Biochimica et Biophysica Acta -General Subjects*, 1862(1), 81-196.

29. Gu, Y., Majumder, K., & Wu, J. (2011). QSAR-aided in silico approach in evaluation of food proteins as precursors of ACE inhibitory peptides. *Food Research International*, 44, 2465-2474.

30. Guo, W., Wang, S., Li, N., Li, F., Zhu, T., Gu, Q., Li, D. (2018). Saroclides A and B, cyclic depsipeptides from the mangrove-derived fungus *Sarocladium kiliense* HDN11-112. Journal of Natural Products, 81(4), 1050-1054.

31. Guo, L., Niu, S., Chen, S., & Liu, L. (2020). Diaporone A, a new antibacterial secondary metabolite from the plant endophytic fungus Diaporthe sp. The Journal of Antibiotics, 73 (2), 116-119.

32. Guo, Z., Huo, R., Niu, S., Liu, X., & Liu, L. (2021). Alternariasin A, new pentacyclic cytochalasin from the fungus Alternaria alternata. The Journal of Antibiotics, 74(9), 596-600.

33. Hartmann, R., & Meisel, H. (2007). Food-derived peptides with biological activity: from research to food applications. In *Current Opinion in Biotechnology* (Vol. 18, Issue 2, pp. 163–169). https://doi.org/10.1016/j.copbio.2007.01.013.

34. Hernandez-Ledesma, B., Davalos, A., Bartolome, B., Amigo, L. (2005). Preparation of antioxidant enzymatic hydrolysates from alpha-lactalbumin and beta-lactoglobulin. Identification of active peptides by HPLC-MS/MS. *J Agric Food Chem*, 53:588-593.

35. Horiguchi, N., Horiguchi, H., Suzuki, Y. (2005). Effect of wheat glüten hydrolysate on the immune system in healthy human subjects. *Biosci Biotechnol Biochem*, 69:2445-2449.

36. Hou, H., Li, B., Zhao, X., Zhang, Z., & Li, P. (2011). Optimization of enzymatic hydrolysis of Alaska pollock frame for preparing protein hydrolysates with low-bitterness. *Food Science & Technology*, 44, 421-428.

37. Houston, M. E., Jr., Campbell, A. P., Lix, B., Kay, C. M., Sykes, B. D., & Hodges, R. S. (1996). Lactam bridge stabilization of alpha-helices: The role of hydrophobicity in controlling dimeric vs monomeric alpha-helices. *Biochemistry*, 35(31), 10041-10050.

38. Ibrahim, S. A., & Bezkorovainy, A. (1994). Growth-promoting factors for Bifidobacterium longum. *Journal of Food Science*, 59, 189-191.

39. Jian, S., Yang, K., Zhang, L., Zhang, L., Xin, Z., Wen, C., He, S., Deng, J., & Deng, B. (2023). The modulation effects of plant-derived bioactive ingredients on chronic kidney disease: Focus on the gut–kidney axis. In *Food Frontiers*. John Wiley and Sons Inc. https://doi.org/10.1002/fft2.209

40. Kalibulla Syed Ibrahim, Karhika, R., Divyaa, N., Moniusha, J., Praveen, R. (2023). Peptides with therapeutic applications from microbial origin. Recent Advances and Future Perspectives of Microbial Metabolites*, Elsevier*, ISBN: 978-0-323-90113-0.

41. Kampa, M., Bakogeorgou, E., Hatzoglou, A., Damianaki, A., Martin, P.M., Castanas, E. (1997). Opioid alkaloids and casomorphin peptides decrease the proliferation of prostatic cancer cell lines (LNCaP, PC3 and DU145) through a partial interaction with opioid receptors. *Eur J Pharmacol*, 335:255-265.

42. Kirkpatrick, C.L., Parsley, N.C., Bartges, T.E., Wing, C.E., Kommineni, S., Kristich, C.J., Salzman, N.H., Patrie, S.M., Hicks, L.M., (2018). Exploring bioactive peptides from bacterial secretomes using PePSAVI-MS:identification and characterization of Bac-21 from *Enterococcus faecalis.* Microbial Biotechnology, 11, 5, 943-951.

43. Kitts, D.D. and Weiler, K. (2003). Bioactive proteins and peptides from food sources. Applications of bioprocesses used in isolation and recovery. Curr. Pharm. Des., 16, 1309-1323.

44. Knudsen, L. (2010). Liraglutide: The therapeutic promise from animal models. International Journal of Clinical Practice. *Supplement,* 64(167), 4-11.

45. Kodera T, Nio N., (2006). Identification of an angiotensin I-converting enzyme inhibitory peptides from protein hydrolysates by a soybean protease and the antihypertensive effects of hydrolysates in spontaneously hypertensive model rats. *J Food Sci*, 71:C164-C173.

46. Korhonen, H. And Pihlanto A. (2006). Bioactive peptides: Production and functionality. *International Dairy Journal,* 16, 945960.

47. Kumagai, H. (2010). Wheat proteins and peptides. In Y. Mine, E. Li-Chan, & B. Jiang (Eds.), Bioactive proteins and peptides as functional foods and nutraceuticals (pp. 289-303). Oxford, UK: Wiley-Blackwell.

48. Lafarga, T., Aluko, R. E., Rai, D. K., O'Connor, P., & Hayes, M. (2016). Identification of bioactive peptides from a papain hydrolysate of bovine serum albumin and assessment of an antihypertensive effect in spontaneously hypertensive rats. *Food Research International*, 81, 91-99.

49. Lassoued, I., Mora, L., Barkia, A., Aristoy, M. C., Nasri, M., & Toldrá, F. (2015). Bioactive peptides identified in thornback ray skin's gelatin hydrolysates by proteases from *Bacillus subtilis* and *Bacillus amyloliquefaciens*. *Journal of Proteomics*, 128, 8-17.

50. Lee, J.E., Bae, I.Y., Lee, H.G., Yang, C.B. (2006). Tyr-Pro-Lys, an angiotensin I-converting enzyme inhibitory peptide derived from broccoli (*Brassica oleracea* Italica). *Food Chem,* 99:143-148.

51. Levy, M., Kolodziejczyk, A. A., Thaiss, C. A., & Elinav, E. (2017). Dysbiosis and the immune system. In *Nature Reviews Immunology* (Vol. 17, Issue 4, pp. 219–232). *Nature Publishing Group*. https://doi.org/10.1038/nri.2017.7.

52. Lewis, R.V., Stern, A.S. (1983). Biosynthesis of the enchephalins and enchephalin containing polypeptides. *Ann Rev Phamacol Toxicol,* 23, 353-372.

53. Lima, C. A., Campos, J. F., Lima Filho, J. L., Converti, A., da Cunha, M. G. C., & Porto, A. L. (2015). Antimicrobial and radical scavenging properties of bovine collagen hydrolysates produced by Penicillium aurantiogriseum URM 4622 collagenase. *Journal of Food Science and Technology*, 52, 4459-4466.

54. Mandal, S., Xu, X., Jin, F., Panda, A., & Ibrahim, K. (Eds.). (2023). Recent Advances and Future Perspectives of Microbial Metabolites, *Elsevier*, ISBN: 978-0-323-90113-0.

55. McCann, K.B., Shiell, B.J., Michalski, W.P., Lee, A., Wan, J., Roginski, H., Coventry, M.J. (2006). Isolation and characterisation of a novel antibacterial peptide from bovine aS1-casein. *Int Dairy J*., 16:316-323.

56. Meinlschmidt, P., Ueberham, E., Lehmann, J., Schweiggert-Weisz, U., & Eisner, P. (2016). Immunoreactivity, sensory and physicochemical properties of fermented soy protein isolate. *Food Chemistry*, 205, 229-238.

57. Meisel H, Walsh DJ, Murray BA, FitzGerald RJ, (2006). ACE inhibitory peptides. In Nutraceutical Proteins and Peptides in Health and Disease. Edited by Mine V, Shahidi F. Taylor and Francis; 269-315.

58. Mine, Y., Kovacs-Nolan, J. (2006). New insights in biologically active proteins and peptides derived from hen egg. *Worlds Poult Sci J*, 62:87-95.

59. Mirzaei, M., Shavandi, A., Mirdamadi, S., Soleymanzadeh, N., Motahari, P., Mirdamadi, N., Goriely, S. (2021). Bioactive peptides from yeast: A comparative review on production methods, bioactivity, structure-function relationship, and stability. *Trends in Food Science and Technology*, 118, 297-315.

60. Mizushima, S., Ohshige, K., Watanabe, J., Kimura, M., Kadowaki, T., Nakamura, Y., Tochikubo, O., Ueshima, H. (2004). Randomized controlled trial of sour milk on blood pressure in borderline hypertensivemen. *Am J Hypertens,* 17:701-706.

61. Moller, N. P., Scholz-Ahrens, K. E., Roos, N., & Schrezenmeir, J. (2008). Bioactive peptides and proteins from foods: Indication for health effects. *European Journal of Nutrition*, 47, 171-182.

62. Murray, B.A. and FitzGerald, R.J., (2007). Angiotensin converting enzyme inhibitory peptides derived from food proteins: biochemistry, bioactivity and production. *Curr. Pharm. Des.*, 13, 8, 773-791.

63. Nagai T, Suzuki N, Nagashima T., (2006). Antioxidative activities and angiotensin I-converting enzyme inhibitory activities of enzymatic hydrolysates from commercially available Kamaboko species. *Food Sci Technol*, 12:335-346.

64. Nagaoka, S., Futamura, Y., Miwa, K., Awano, T., Yamuchi, K., Kanamaru, Y., Tadashi, K., Kuwata, T, (2001). Identification of novel hypocholesterolemic peptides derived from bovine milk betalactoglobulin. *Biochem Biophys Res Commun*, 281, 11-17.

65. Nishie, M., Nagao, J.I., and Sonomoto, K. (2012). Antibacterial Peptides "Bacteriocins": An Oveerview of Their Diveerse Characteristics and Applications. Biocontrol Science, 17, 1, 1-16.

66. Nishiwaki, T., Yoshimizu, S., Furuta, M., & Hayashi, K. (2002). Debittering of enzymatic hydrolysates using an aminopeptidase from the edible basidiomycete Grifola frondosa. *Journal of Bioscience and Bioengineering*, 93, 60-63.

67. O'Brien, K. T., Golla, K., Kranjc, T., O'Donovan, D., Allen, S., Maguire, P., Shields, D. C. (2019). Computational and experimental analysis of bioactive peptide linear motifs in the integrin adhesome. PLoS One, 14(1), e0210337.

68. Oda, H., Wakabayashi, H., Yamauchi, K., Sato, T., Xiao, J. Z., Abe, F., & Iwatsuki, K. (2013). Isolation of a bifidogenic peptide from the pepsin hydrolysate of bovine lactoferrin. *Applied and Environmental Microbiology*, 79, 1843-1849.

69. Okasha, H. (2020). Gene reports synthesis and molecular cloning of antimicrobial peptide chromogranin A N-46 gene using conventional PCR. *Gene Reports*, *18*(100571).

70. O'Loughlin, I. B., Murray, B. A., FitzGerald, R. J., Brodkorb, A., & Kelly, P. M. (2014). Pilot-scale production of hydrolysates with altered bio-functionalities based on thermally-denatured whey protein isolate. *International Dairy Journal*, 34, 146-152.

71. Ozaki, T., Minami, A., Oikawa, H., (2023). Recent advances in the biosynthesis of ribosomally synthesized and posttranslationally modified peptides of fungal origin. Journal of Antibiotics, 76, 1, 3-13.

72. Pan, J., Xu, H., Cheng, Y., Mintah, B. K., Dabbour, M., Yang, F., Chen, W., Zhang, Z., Dai, C., He, R., & Ma, H. (2022). Recent Insight on Edible Insect Protein: Extraction, Functional Properties, Allergenicity, Bioactivity, and Applications. In *Foods* (Vol. 11, Issue 19). MDPI. https://doi.org/10.3390/foods11192931.

73. Perez Espitia, P. J., de Fátima Ferreira Soares, N., dos Reis Coimbra, J. S.,

de Andrade, N. J., Souza Cruz, R., & Alves Medeiros, E. A. (2012). Bioactive peptides: Synthesis, properties, and applications in the packaging and preservation of food. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 11, 187-204.

74. Perez, R.H., Zendo, T., Sonomoto, K. (2022). Multiple bacteriocin production in lactic acid bacteria. Journal of Bioscience and Bioengineering, 134, 4, 277-287.

75. Petersdorff, R.G., Adams, R.D., Braunwald, E., Isselbacher, K.J., Martin, J.J., Wilson, J.D. (1984). Harrison's Principles of International Medicine, Tenth Edition. Opiates and Synthetic Analgesics. Chapter 239. *McGraw-Hill Book Company.*

76. Polyudova, T.V., Lemkina, L.M., Likhatskaya, G.N., Korobov, V.P., (2017). Optimization of Production Conditions and 3-D Structure Modeling of Novel Antibacterial Peptide of Lantibiotic Family. Applied Biochemistry and Microbiology, 53, 1, 40-46.

77. Prakash Nirmal, N., Singh Rajput, M., Bhojraj Rathod, N., Mudgil, P., Pati, S., Bono, G., Nalinanon, S., Li, L., & Maqsood, S. (2023). Structural characteristic and molecular docking simulation of fish protein-derived peptides: Recent updates on antioxidant, anti-hypertensive and anti-diabetic peptides. In *Food Chemistry* (Vol. 405). Elsevier Ltd. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2022.134737

78. Quah, Y., Tong, S.-R., Bojarska, J., Giller, K., Tan, S.-A., Ziora, Z. M., Esatbeyoglu, T., & Chai, T.-T. (2023). Bioactive Peptide Discovery from Edible Insects for Potential Applications in Human Health and Agriculture. *Molecules*, *28*(3), 1233. https://doi.org/10.3390/molecules28031233.

79. Rai, A. K., Kumari, R., Sanjukta, S., & Sahoo, D. (2016). Production of bioactive protein hydrolysate using the yeasts isolated from soft chhurpi. *Bioresource Technology*, 219, 239-245.

80. Rao, L., Shi, H.C., Zou, Y. (2023). A fungal nonribosomal peptide-polyketide hybrid synthase synthezis 2- pyrrolidinone alkaloid. Tetrahedron, 125, 133060, eDOI: 10.1016/j.tet.2022.133060.

81. Roscetto, E., Contursi, P., Vollaro, A., Fusco, S., Notomista, E., & Catania, M. R. (2018). Antifungal and anti-biofilm activity of the first cryptic antimicrobial peptide from an archaeal protein against *Candida* spp. clinical isolates. Scientific Reports, 8(1), 17570.

82. Sable, R., Parajuli, P., & Jois, S. (2017). Peptides, peptidomimetics, and polypeptides from marine sources: A wealth of natural sources for pharmaceutical applications. *Marine Drugs*, *15*(4), 124.

83. Sagar, S., Esau, L., Holtermann, K., Hikmawan, T., Zhang, G., Stingl, U., Kaur, M. (2013). Induction of apoptosis in cancer cell lines by the Red Sea brine pool bacterial extracts. *BMC Complementary and Alternative Medicine*, 5(13), 344.

84. Sagardia, I., Iloro, I., Elortza, F., & Bald, C. (2013). Quantitative structure-activity relationship based screening of bioactive peptides identified in ripened cheese. International Dairy Journal., 33, 184-190.

85. Saleem, M., Ali, M., Hussain, S., Jabbar, A., Ashraf, M., & Lee YS. (2007). Marine natural products of fungal origin. *Natural Product Reports*, *24*, 1142–1152.

86. Sánchez, A., & Vázquez, A. (2017). Bioactive peptides: A review. *Food Quality and Safety*, *1*, 29–46.

87. Sanjukta, S., & Rai, A. K. (2016). Production of bioactive peptides during soybean fermentation and their potential health benefits. *Trends in Food Science and Technology*, 50, 1-10.

88. Santos-Aberturas, J., Chandra, G., Frattaruolo, L., Lacret, R., Pham, T. H., Vior, N. M., Truman, A. W. (2019). Uncovering the unexplored diversity of thioamidated ribosomal peptides in Actinobacteria using the RiPPER genome mining tool. Nucleic Acids Research, 47(9), 4624-4637.

89. Selamassakul, O., Laohakunjit, N., Kerdchoechuen, O., & Ratanakhanokchai, K. (2016). A novel multi-biofunctional protein from brown rice hydrolysed by endo/endo-exoproteases. *Food & Function*, 7, 2635-2644.

90. Souza, P. F. N., Marques, L. S. M., Oliveira, J. T. A., Lima, P. G., Dias, L. P., Neto, N. A. S., Lopes, F. E. S., Sousa, J. S., Silva, A. F. B., Caneiro, R. F., Lopes, J. L. S., Ramos, M. V., & Freitas, C. D. T. (2020). Synthetic antimicrobial peptides: From choice of the best sequences to action mechanisms. *Biochimie*, *175*, 132–145. https://doi.org/10.1016/j.biochi.2020.05.016.

91. Tadesse, S. A., & Emire, S. A. (2020). Production and processing of antioxidant bioactive peptides: A driving force for the functional food market. *Heliyon*, 6(8), e04765.

92. Takahashi, M., Moriguchi, S., Yoshikawa, M., Sasaki, R. (1994). Isolation and characterization of oryzatensin - a novel bioactive peptide with ileum-contracting and immunomodulating activities derived from rice albumin. *Biochem Mol Biol Int,* 33:1151-1158.

93. Tasar, G.E., (2014a). A Contribution to the knowledge of Turkish Dryopidae, Elmidae and Heteroceridae (Coleoptera: Byrrhoidea) Fauna. *Archives of Biological Sciences Belgrade.*, *66*(4), 1473–1478.

94. Taşar, G.E., Mascagni, A. (2014b). Checklist of Heteroceridae (Coleoptera) of Turkey. Pakistan Journal of Zoology, 46(6), 1685-1690.

95. Taşar, G.E., (2014c). The occurrence of the subgenus *Methydrus* Rey, 1885 in Turkey (Coleoptera: Hydrophilidae, *Enochrus*) with taxonomic and distributional notes. Munis Entomology & Zoology, 9(1), 478-482.

96. Tasar, G.E., (2017a). *Hydrochus adiyamanensis* sp. n. from Adıyaman Province in south-eastern Turkey (Coleoptera: Hydrochidae). *Zoology in the Middle East*, *63*(4), 356–361.

97. Taşar, G.E., (2017b). Hydrophiloidea (Coleoptera: Helophoridae, Hydrochidae and Hydrophilidae) Fauna of Adıyaman Province. KSU Journal of Naturel Sciences, 20(2): 103-110.

98. Tasar, G. E. (2018a). Contributions to the knowledge of Aquatic Coleoptera Fauna (Dryopidae, Helophoridae, Heteroceridae, Hydrochidae, Hydrophilidae, Gyrinidae, Haliplidae and Noteridae) of Diyarbakır, Mardin and Batman Provinces (Turkey). *Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, *18*, 927–936.

99. Taşar, G.E., (2018b). Investigations on the Hydrophiloidea (Coleoptera: Helophoridae, Hydrochidae and Hydrophilidae) Fauna of Şanlıurfa Province. KSU Journal of Agriculture and Nature, 21(2): 111-118.

100. Taşar, G. E. (2018c). Checklist of Dryopidae and Elmidae (Coleoptera: Byrrhoidea) of Turkey. Biharean Biologist, 12(1) 1-6.

101. Taşar, G.E., (2022a). Insac Scientific Researches in Natural and Engineering Sciences. Bölüm Adı: Sucul Böcekler, Yayın Yeri: Duvar Kitabevi, Editör: Yıldızel Sadık Alper, Ruşen Selmin Ener, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:284, ISBN:978-625-8261-13-4, Bölüm Sayfaları: 102-140.

102. Taşar, G. E. (2022b). Fen Bilimleri ve Matematik Alanında Güncel Tartışmalar. Bölüm Adı: Adıyaman İlinin (Türkiye) Sucul Böcek Çeşitliliği, Taşar Gani Erhan, Kızılkaya Murat, Kızılkaya Selda, Yayın Yeri: Duvar Kitabevi, Editör: Demirçalı Aykut, Basım sayısı:1, Sayfa sayısı:245, ISBN:978-625-8109-78-8, Bölüm Sayfaları:109-126.

103. Taşar, G.E., & Canlı Taşar, Ö. (2022). Yenilebilir Sucul Böcekler. Duvar Kitabevi, Editörler: Doç. Dr. Mustafa Tolga ÇÖĞÜRCÜ, Dr. Mehmet UZUN. Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 416, ISBN: 978-625-8109-01-6, Türkçe (Bilimsel Kitap). In *INSAC Natural and Technology Sciences*.

104. Thaiss, C. A., & Elinav, E. (2017). The remedy within: will the microbiome fulfill its therapeutic promise? In *Journal of Molecular Medicine* (Vol. 95, Issue 10, pp. 1021–1027). Springer Verlag. https://doi.org/10.1007/s00109-017-1563-z

105. Timmerman, P., Puijk, W. C., & Meloen, R. H. (2007). Functional reconstruction and synthetic mimicry of a conformational epitope using CLIPS technology. *Journal of Molecular Recognition*: JMR, 20, 283-299.

106. Tu, M., Cheng, S., Lu, W., & Du, M. (2018). Advancement and prospects of bioinformatics analysis for studying bioactive peptides from food-derived protein: Sequence, structure, and functions. TrAC Trends in Analytical Chemistry, 105, 7-17.

107. Uhlig, T., Kyprianou, T., Martinelli, F. G., Oppici, C. A., Heiligers, D., Hills, D., Verhaert, P. (2014). The emergence of peptides in the pharmaceutical business: From exploration to exploitation. *EuPA Open Proteomics*, 4, 58-69.

108. Vercruysse, L., Van Camp, J., Smagghe, G. (2005). ACE inhibitory pepti-

des derived from enzymatic hydrolysates of animal muscle protein: a review. *J Agr Food Che*, 53:8106-8115.

109. Walker, G., Cai, F., Shen, P., Reynolds, C., Ward, B., Fone, C., Honda, S., Koganei, M., Oda, M., Reynolds, E. (2006). Increased remineralization of tooth enamel by milk containing added casein phosphopeptide-amorphous calcium phosphate. *J Dairy Res*, 73:74-78.

110. Xu, B. H., Lu, Y. Q., Ye, Z. W., Zheng, Q. W., Wei, T., Lin, J. F., & Guo, L. Q. (2018). Genomics-guided discovery and structure identification of cyclic lipopeptides from the Bacillus siamensis JFL15. PLoS One, 13(8), e0202893.

111. Yada, R. Y. (2017). Plant proteases for bioactive peptides release: A review. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 8398, 2147-2163.

112. Yazici, A., Ortucu, S., Taskin, M., Marinelli, L., (2018). Natural-based antibiofilm and antimicrobial peptides from microorganisms. *Current Topics in Medicinal Chemistry*, 18, 24, 2102-2107.

113. Yazici, A., Ortucu, S., Taskin, M., (2021). Screening and characterization of a novel antibiofilm polypeptide derived from filamentous fungi. *Jounal of Proteomics,* 233, 104075.

114. You, M., Liao, L., Hong, S., Park, W., Kwon, D., Lee, J., Shin, J. (2015). Lumazine peptides from the marine-derived fungus *Aspergillus terreus*. *Marine Drugs*, 13, 1290-1303.

115. Youssef, F. S., Ashour, M. L., Singab, A., & Wink, M. (2019). A comprehensive review of bioactive peptides from marine fungi and their biological significance. *Marine Drugs*, 17, 559.

116. Yu, Y. J., Amorim, M., Marques, C., Calhau, C., & Pintado, M. (2016). Effects of whey peptide extract on the growth of probiotics and gut microbiota. *Journal of Functional Foods*, 21, 507-516.

117. Zhang, Q., Ren, J., Zhao, H., Zhao, M., Xu, J., & Zhao, Q. (2011). Influence of casein hydrolysates on the growth and lactic acid production of *Lactobacillus delbrueckii* subsp. *bulgaricus* and *Streptococcus thermophilus*. *International Journal of Food Science & Technology*, 46, 1014-1020.

118. Zhang, Q. T., Liu, Z. D., Wang, Z., Wang, T., Wang, N., Wang, N., Zhao, Y. F. (2021). Recent advances in small peptides of marine origin in cancer therapy. *Marine Drugs*, 19(2), 115.

119. Zhu KX, Zhou HM, Qian HF (2006). Antioxidant and free radicalscavenging activities of wheat germ protein hydrolysates (WGPH) prepared with alcalase. *Process Bioc*hemistry, 41:1296-1302.

120. Ziodrou, C, Streaty RA, Klee WA (1979). Opioid peptides derived from food proteins exorphins. Journal of Biological Chemistry, 254, 2446-2449.

BÖLÜM 4

CHAPTER 4

E_1^3 MINKOWSKI UZAYINDA SABİT ORANLI BAZI DÖNEL YÜZEYLER

Sezgin BÜYÜKKÜTÜK[1]

1 Kocaeli Üniversitesi Gölcük Meslek Yüksekokulu, Gölcük-Kocaeli, Türkiye (ORCID: 0000-0002-1845-0822) sezgin.buyukkutuk@kocaeli.edu.tr

GİRİŞ

Sabit oranlı yüzeyler ve sabit oranlı eğriler geçtiğimiz yirmi yıl içinde geometri alanında önemli sınıflandırmalar içinde yer almıştır [8,9,10]. Bu kavram ilk olarak Bang Yen Chen tarafından tanıtılmış, sonrasında ise özellikle sabit oranlı eğriler neredeyse tüm uzaylarda farklı çatılara göre çalışılmıştır [4, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 19, 20].

$S:\varphi(x,y):(x,y)\in U\ (U\subset IE^2)$, n- boyutlu Minkowski uzayında bir yüzey olsun. Yüzeyin pozisyon vektörü S'nin teğetsel bileşeni ile S'nin normal bileşeninin toplamı olarak düşünülebilir:

$$\varphi=\varphi^T+\varphi^N \tag{1}$$

Eğer φ^T nin normu φ^N nin normu arasında bir oran var ise ele alınan $S:\varphi(x,y)$ yüzeyine sabit oranlı yüzey denir [8,9]. $\{v_1, v_2, ..., v_n\}$, S yüzeyinin ortonormal çatısı olmak üzere, uzaklık fonksiyonu $d=\|\varphi\|$ nin gradiyenti

$$\operatorname{grad}(d)=\sum_{i=1}^{n} v_i(d)v_i \tag{2}$$

ile hesaplanır. Ayrıca $\langle\ ,\ \rangle_L$, IE_1^n de tanımlı Lorentz iç çarpımı olmak üzere

$$v_i(d)=\frac{\langle v_i,\varphi\rangle_L}{\|\varphi\|} \tag{3}$$

bağıntısını kullanarak (2) eşitliği

$$\operatorname{grad}(d)=\sum_{i=1}^{n}\frac{\langle v_i,\varphi\rangle_L}{\|\varphi\|}v_i \tag{4}$$

haline gelir. Dolayısıyla, grad(d) nin normu

$$\|\operatorname{grad}(d)\|^2=\sum_{i=1}^{n}\frac{\left(\langle v_i,\varphi\rangle_L\right)^2}{\|\varphi\|^2} \tag{5}$$

dir. Son eşitliğe göre, bir yüzeyin sabit oranlı olması demek

$$\operatorname{grad}(d)=\eta\ ,\quad \eta\in IR^+ \tag{6}$$

anlamına gelir.

3. KAYNAKLAR

[1] Alegre, P., Arslan, K., Carriazo, A., Murathan, C. And Öztürk, G., Some special types of developable ruled surface, Hacet. J. Math. Stat., 2010, Vol. 39, 319–325.

[2] Althibany, N.M., Construction of developable surface with geodesic or line of curvature coordinates, Journal of New Theory, 2021, Vol. 36, 75–87.

[3] Blair, D.E., On a generalization of the Catenoid, Can. J. Math., 1975, Vol. 27(2), 231–236.

[4] Büyükkütük, S., Kişi İ., Öztürk G., A characterization of curves according to paralel transport frame in Euclidean n-space E^n, New Trends in Mathematical Science, 2017, Vol. 5,(2) 61-68.

[5] Büyükkütük, S., Kişi İ., Öztürk G., A characterization of non-lightlike curves with respect to paralel transport frame in Minkowski space-time, Malaysian Journal of Mathematical Sciences, 2018, Vol. 12(2), 223-234.

[6] Büyükkütük, S., Kişi İ., Öztürk G., Arslan, K., Some characterizations of curves in n-dimensional Euclidean space, Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2020, Vol. 10(2), 1273-1285.

[7] Büyükkütük, S., Kişi İ., Mishra, V.N., Öztürk G., Some characterizations of curves in Galilean 3-space G3, Facta Universitatis Series: Mathematics and Informatics, 2016, Vol. 31(2), 503-512.

[8] Chen, B.Y., Constant-ratio hypersurfaces, Soochow Journal of Mathematics, 2001, Vol. 27, 353-362.

[9] Chen,B. Y., More on convolution of Riemannian manifolds, Beitrage zur Algebra and Geometrie Contributions to Algebra and Geometry, 2003, Vol. 44, 9-24.

[10] Gürpınar, S., Arslan, K., Öztürk, G., A characterization of constant ratio curves in Euclidean 3-space, Acta Universtatis Apulensis, 2015, Vol. 44, 39–51.

[11] Kişi, İ., Büyükkütük, S., Öztürk, G., Constant ratio timelike curves in pseudo-Galilean 3-space G_1^3, Creative Mathematics and Informatics, 2018, Vol. 27(1), 57–62.

[12] Kişi, İ., Büyükkütük, S., Öztürk, G., Zor, A., A new characterization of curves on dual unit sphere, Journal of Abstract and Computational Mathematics, 2017, Vol. 2(1), 71-76.

[13] Kişi, İ., Öztürk, G., A new approach to canal surface with parallel transport frame, International Journal of Geometric Methods in Modern Physics, 2017, Vol. 14(2), 1750026.

[14] Kişi, İ., Öztürk, G., Constant ratio curves according to Bishop frame in Minkowski 3-space, Facta Universitatis Ser. Math. Inform., 2015, Vol. 30,

527–538.

[15] Kişi, İ., Öztürk, G., Tubular surface having pointwise 1-type Gauss map in Euclidean 4-space, International Electronic Journal of Geometry, 2019, Vol. 12(2), 202–209.

[16] Lee, S., Varnado, J.H., Timelike constant mean curvature surfaces of revolution in Minkowski 3- space, Differential Geometry and Dynamical Systems, 2007, Vol. 9, 82-102.

[17] Lee, T.U., Xie, Y.M., From ruled surfaces to elastica-ruled surfaces: New possibilities for creating architectural forms, Journal of the International Association for Shell and Spatial Structures, 2021, Vol. 62(4), 271-281.

[18] O'Neill, B., Semi-Riemannian Geometry with applications to relativity, Pure and Applied Mathematics, Academic Press, 1983.

[19] Öztürk,, G., Büyükkütük, S., Kişi, İ., A characterization of curves in Galilean 4-space G_4, Bulletin of Irannian Mathematical Society, 2017, Vol. 43(3), 771-780.

[20] Öztürk,, G., Kişi, İ., Büyükkütük, S., Constant ratio quaternionic curves in Euclidean spaces,Advances in Applied Clifford Algebras, 2017, Vol. 27(2), 1659-1673.

BÖLÜM 5

CHAPTER 5

SUPERNOVAE EXPLOSIONS AND THEIR EFFECTS ON EARTH

E. Nihal ERCAN[1]

1 Prof.Dr. Boğaziçi University, Physics Department

INTRODUCTION

A supernova is basically the greatest explosion in our universe. For us to understand this sentence, we should define what is an explosion. An explosion is an instant increment in volume with a highly great energy release of the material. Most of the explosions come up with the high energy flow inside the material.

As we can see in the name of supernovae, supernovae are 'supernovae and novae is a sudden increase in luminosity. It usually happens to faint stars. This increase in luminosity causes stars to explode and shine. While this event is happening, the faint unseen star happens to be visible to an observer. In this sense, this astronomical event is named novae which means "new" in Latin. Also, in supernovae eruption follows with an increase in luminosity but this increase is much greater than the novae. In the novae explosion after some time the star return to its initial structure and luminosity. But in the supernovae case, the star loses most of its mass during the eruption. Henceforth, supernovae destroy the star, but novae do not. In this work, other than the properties of novae and supernovae we will be focusing on near-earth supernovae. A near-earth supernova is a supernova that is sufficiently close to affecting Earth. Mostly released gamma radiation is responsible for this effect. Gamma radiation triggers the formation of nitrogen oxide in the Earth's biosphere. Also, there is a probability that near-earth supernovae have biological effects on Earth. Such researchers estimate that some evolutionary processes are caused by cosmic radiation. And the main output of cosmic radiation is supernovae. Therefore, this theory says that supernovae and evolution are somehow correlated. The aim of this study is to understand supernovae explosions and their effect on Earth. This understanding process needs to know other various astronomical terms. So, we include such concepts in this study. After the explanation of supernovae, we will examine the effects of near-earth supernovae with known theories and research.

NOVAE

A nova is a sudden increase in luminosity, the brightness of the star that slowly fades over in time. This fading process may be a couple of weeks or many months. All known novae are seen at white dwarf stars and in close binary systems. A white dwarf is a very dense star compared to the other star types. White Dwarves are considered to be the last stage of the one path of star evolution. They are located at the very bottom of the HR-Diagram. These binary systems in which novae occur usually contain a white dwarf and either a red giant, subgiant, or a main sequence star. For novae to start orbital period must decrease to one day or so. White dwarfs become so close to other stars that matter flows toward to white dwarf from

REFERENCES related by the text:

https://en.wikipedia.org/wiki/Supernova

https://spaceplace.nasa.gov/supernova/en/

The Physics of Supernova Explosions S. E. Woosley and Thomas A. Weaver Annual Review of Astronomy and Astrophysics 1986 24:1, 205-253

https://en.wikipedia.org/wiki/Explosion

Theory of core-collapse supernovae Th. Jankaa, K. Langankebc, A. Mareka, G. Martínez-Pinedob, B. Müllera

https://en.wiktionary.org/wiki/influx

https://en.wikipedia.org/wiki/Nova

https://en.wikipedia.org/wiki/Near-Earth_supernova

https://en.wikipedia.org/wiki/White_dwarf

Biologic Effects of Supernovae K. D. TERRY AND W. H. TUCKER

https://www.sciencedirect.com/topics/physics-and-astronomy/gravitational-collapse

https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_supernova_observation#Telescope_observation

https://www.universetoday.com/92173/supernova-alphabet-soup/

https://astronomy.swin.edu.au/cosmos/S/supernova+classification

https://www.ngawhetu.com/index.php/stellar-evolution-hdn?start=13

https://en.wikipedia.org/wiki/Chandrasekhar_limit

https://astronomy.swin.edu.au/cosmos/c/core-collapse

https://en.wikipedia.org/wiki/Photodisintegration

https://en.wikipedia.org/wiki/Alpha_process

https://en.wikipedia.org/wiki/Radiolysis

https://iopscience.iop.org/article/10.1086/346127/meta

https://www.amnh.org/exhibitions/dinosaurs-ancient-fossils/extinction/mass-extinction#:~:text=Mass%20extinctions%E2%80%94when%20at%20least,of%20all%20species%20went%20extinct.

CLARK, D., MCCREA, W. & STEPHENSON, F. Frequency of nearby supernovae and climatic and biological catastrophes. *Nature* **265,** 318–319 (1977).

https://arxiv.org/abs/astro-ph/9605128v1

Theory of core-collapse supernovae, H.-Th. Janka, K. Langanke, A. Marek, G. Martínez-Pinedo, B. Müller, Physics Reports, Elsevier, April 2007

J. H. Oort, in Interstellar Matter in Galaxies, L. Woltjer

S. Colgate and R. White, 1966 ,The Astrophysical Journal

Colgate, S. A. (1979). “Supernovae as a standard candle for cosmology”.

Woosley, S. E.; Janka, H.-T. (2005). “The Physics of Core-Collapse Supernovae”

Barwick, S. W; Beacom, J. F; Cianciolo, V.; Dodelson, S.; Feng, J. L; Fuller, G. M; Kaplinghat, M.; McKay, D. W; Meszaros, P.; Mezzacappa, A.; Murayama, H.; Olive, K. A; Stanev, T.; Walker, T. P (2004). “APS Neutrino Study: Report of the Neutrino Astrophysics and Cosmology Working Group”

https://www.innovationnewsnetwork.com/supernovae-and-life-earth-are-seemingly-connected/16784/

https://interestingengineering.com/science/supernovae-pose-a-threat-to-life-on-earth-says-nasa-study

https://www.sci.news/astronomy/x-ray-luminous-supernovae-11849.html

https://www.universetoday.com/158316/how-dangerous-are-nearby-supernovae-to-life-on-earth/

https://astronomy.com/magazine/2019/07/how-supernovae-have-affected-life

https://www.space.com/new-supernova-type-destroy-planet-atmosphere

https://www.skyatnightmagazine.com/space-science/what-happen-supernova-close-to-earth/

https://www.space.dtu.dk/english/news/2022/01/supernovae-and-life-on-earth-appears-to-be-closely-connected?id=acf3fcac-075f-4e09-a3b6-a763305f1b84

https://www.popularmechanics.com/space/deep-space/a34686420/supernovas-change-earth-climate-tree-rings/

REFERENCES related with the Figures provided in the text.:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/11/GKPersei-MiniSuperNova-20150316.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:GKPersei-MiniSuperNova-20150316.jpg

https://en.wikipedia.org/wiki/File:SN1994D.jpg

http://large.stanford.edu/courses/2008/ph204/deaconu1/images/f1big.png

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:SNIIcurva.svg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Nucleosynthesis_periodic_table.svg

BÖLÜM 6

CHAPTER 6

THE STRUCTURAL, OPTICAL AND ELECTROCHEMICAL PROPERTIES OF UNDOPED AND Co DOPED NiO FILMS

Olcay GENÇYILMAZ[1]

1 Assoc. Prof., Çankırı Karatekin University, ORDIC ID: 0000-0002-7410-2937

1. Introduction

Nickel oxide is one of p-type semiconductors with stable wide band gap (3.6 - 4.0 eV) and it has 3d transition properties (Kunz, 1981). NiO is a well-studied material due to its use as the positive electrode in batteries, electrochromic devices, fuel cell electrodes, catalysis, gas sensors, and magnetic materials (Soleimanpour et al., 2012; Avendaño et al., 2016). In addition, NiO is the most important of the p-type metal oxides used in different applications due to its electronic band structure, high chemical stability, and electrochromic efficiency. NiO has the property of showing anodic electrochromic and can be colored with charge output. Because of these properties, it is used in areas such as medical, architectural, automotive and electrochromic devices. NiO films are also used in gas sensors, solar cells and fuel cells. The potential use of NiO films in these areas depends on the morphology, conductivity, transmittance and crystal structure of the films. One of the most important experimental parameters affecting these properties is the base used in NiO production. Therefore, ITO, FTO and glass substrates are generally preferred as substrates for the production of films.

NiO thin films are prepared by different physical and chemical methods like sputtering (Sato 1993), electrodeposition (Koussi-Daoud et al., 2016), sol- gel (Sreethawong et al., 2007) , chemical precipitation (Taşköprü et al., 2015), and spray pyrolysis (Yu and Kim, 2013). Among these techniques, spray pyrolysis has recently received attention. The spray technique is preferred more because of its economic, practicality, production on wide and different bases, and reproducibility. Also it is one of the most widely used techniques in the production of n-type and p-type thin films. This technique is suitable for thin film storage on different substrates such as FTO, ITO, glass. Another parameter that affects the physical and chemical properties of NiO films is doping. Doping is a fundamental technique to control the properties of semiconductors and to obtain new multifunctional technological materials.

Physical and chemical properties of NiO films strongly depend on doping elements. In order to provide some interesting properties, nickel oxide is doped by several elements such as lithium, cadmium, iron, magnesium, tungsten, manganese (Li et al., 2016; Taşköprü et al., 2015; Sharma et al., 2016; Yin, 2014). NiO and Co both have rock-salt structure, with lattice parameters 4.177 and 4.261 Å, respectively (Taşköprü et al., 2015). The lattice mismatch between them is 2 %. The crystal ionic radii of Co^{2+} (0.745 Å) and Ni^{2+} (0.69 Å) closely match each other. Thus, it is possible to dope NiO with relatively high amounts of Co without causing much lattice strain. Also, there are a few works on the effect of Co doping on structural, optical, morphological properties of NiO films deposited by spray pyroly-

References

Agrawal, S., PArveen, A., Azam, A. (2017), Microwave assisted synthesis of Co doped NiO nanoparticles and its fluorescence properties, Journal of Luminescence 184, 250-255.

Akaltun, Y., Çayir, T. (2015), Fabrication and characterization of NiO thin films prepared by SILAR method, Journal of Alloys Compounds 625, 144-148.

Avendaño, E., Berggren, L., Niklasson, G. A., Granqvist, C. G., Azens, A. (2006), Electrochromic materials and devices: Brief survey and new data on optical absorption in tungsten oxide and nickel oxide films, Thin Solid Films, 496, 30-36.

Bakr, N. A., Salman, S. A., Shano, A. M. (2015), International Letter Chemical Physics Astronomy, 41, 15-30.

Boubaker, K. (2011), Atomic structures beyond the spherical approximation along with PNC as conjectured explanations to Urbach tailing in neutral isolated ytterbium, The European Physical Journal B: Condensed Matter and Complex Systems, 84(2), 235-239.

Chia-ching, W., Cheng-fu, Y. (2013), Investigation of the properties of nanostructured Li-doped NiO films using the modified spray pyrolysis method, Nanoscale Research Letters, 8, 33.

Fterich, M., Nasr, F. B., Lefi, R., Toumi M., Guermazi, S. (2016), Effect of concentration of hexamethylenetetramine in structure,microstructure and optical properties of CuO nanoparticles synthesized by hydrothermal route, Material Science Semiconductor Processing, 43, 114-122.

Gençyilmaz, O. (2021), The Nanostructured CuO Films in The Different Thermal Oxidation Mediums: Production and XRD, UV-vis-NIR, FESEM and Raman Investigations, European Journal of Science and Technology, 32, S. 248-256.

Gençyilmaz, O., Taşköprü, T., Atay, F., Akyüz, I., (2015), Synthesis, characterization and ellipsometric study of ultrasonically sprayed Co_3O_4 films, Applied Physics A 121, 245-254.

Ghosh, R., BAsak, D., Fujihar, S., (2004), Effect of substrate-induced strain on the structural, electrical, and optical properties of polycrystalline ZnOZnO thin films, Journal of Applied Physics, 96, 2689.

Gurumurugan, K., Mangalaraj, D., NArayandass, S. K., Sekar, K., Girija C. P. Vallabhan, (1994), Characterization of transparent conducting CdO films deposited by spray pyrolysis, Semiconductor Science Technolony, 9, 1827-32.

Hannachi, L., Bouarissa, N. (2009), Band parameters for cadmium and zinc chalcogenide compounds, Physica B: Condensed Matter, 404, 3650-3654.

Huang, B., Jang, Y. I., Chiang, Y. M., Sadoway, D. R. (1998), Electrochemical evaluation of LiCoO2 synthesized by decomposition and intercalation of

hydroxides for lithium-ion battery applications, Journal of Applied Electrochemica, 28, 1365–1369.

Koussi-daoud, S., Majerus, O., Schaming, D., Pauporté, T. (2016), Electrodeposition of NiO films and ınverse opal organized layers from polar aprotic solvent-based electrolyte, Electrochimica Acta, 219, 638-646.

Kunz, A.B. J. (1981), Electronic structure of NiO,Journal of Physics C, 14L, 445.

Li, Y., Li, X. H., Wang, Z. X., Guo, H. J., Li, T. (2016), One-step synthesis of Li-doped NiO as high-performance anode material for lithium ion batteries, Ceramic International, 42, 14565-14572.

Mahr, H. (1962), Ultraviolet Absorption of KI Diluted in KCl Cryst als, Physical Review Journals Archive, 125, 1510.

Mezrag, F., Kara M. W., Bouarissa, N. (2010), The effect of zinc concentration upon optical and dielectric properties of Cd1−xZnxSe, Physica B: Condensed Matter, 405, 2272-2276.

Pankove, J. I., (1975), Optical Processes in Semiconductors, Dover Publication, New York.

Patil, P. S., Kawar R. K., Sadale S. B. (2005), Electrochromism in spray deposited iridium oxide thin films Electrochimica Acta, 50, 2527-2532.

Predanocy, M., Hotový, I., Čaplovičová, M. (2017), Structural, optical and electrical properties of sputtered NiO thin films for gas detection, Applied Surface Science, 395, 208-213.

Sato, H., Minami, T., Takata, S., Yamada, T. (1993), Study of Optical and Electrical Properties of Nickel Oxide (NiO) Thin Films Deposited by Using a Spray Pyrolysis Technique, Thin Solid Films 236, 27-31.

Sharma, R., Acharya, A. D., Moghe, S., Shrivastava, S. B., Gangrade, M., SHripathi, T., Ganesan, V. (2014), Effect of cobalt doping on microstructural and optical properties of nickel oxide thin films, Material Science Semiconductor Processing, 23, 42-49.

Sharma, R., Acharya, A. D., Shrivastava, S. B., Patidar, M. M., Gangrade, M., Shripathi, T., Ganesan, V. (2016), Fabrication, structural, optical, electrical, and humidity sensing characteristics of hierarchical NiO nanosheet/nanoballflower-like structure films, Optik 127, 4661-4668.

Soleimanpour, A. M., Jayatissa, A. H. (2012), Preparation of nanocrystalline nickel oxide thin films by sol–gel process for hydrogen sensor applications, Material Science Engineer C, 32, 2230-2234.

Sreethawong, T., Chavadej, S., Ngamsinlapasathian, S., Yoshikawa, S. (2007), A Modified sol–Gel Process-Derived Highly Nanocrystalline Mesoporous NiO with Narrow Pore Size Distribution, C Colloids and Surfaces A Physicochemical and Engineering Aspects296(1-3, (2007) 222-229.

Stock, S. R., Cullity, B.D. (2001), Elements of X-Ray Diffraction, Prentice-Hall Inc., New Jersey.

Şahin, B., Bayansal, F., Yüksel, M., Çetinkara H. A. (2014), Influence of annealing to the properties of un-doped and Co-doped CdO films, Materials Science in Semiconductor Processing, 18, 135-140.

Taşköprü, T., Bayansal, F., Şahin, B., Zor, M. (2015), Structural and optical properties of Co-doped NiO films prepared by SILAR method, Philosophical Magazine, 95, 32-40.

Taşköprü, T., Zor, M., Turan, E. (2015), Structural characterization of nickel oxide/hydroxide nanosheets produced by CBD technique, Material Research Bulletin, 70, 633-639.

Umar, A., Hahn, Y. B. (2010), Metal Oxide Nanostructures and Their Applications, American Scientific Publisher, California.

Uplane, M. M., Mujawar, S. H., Inamdar, A. I., Shinde, P. S., Sonavane, A., Patil P. S. (2007),Structural, optical and electrochromic properties of nickel oxide thin films grown from electrodeposited nickel sulphide, Applied Surface Science, 253, 9365-9371.

Urbach, F. (1953), The Long-Wavelength Edge of Photographic Sensitivity and of the Electronic Absorption of Solids, Physics Review, 92, 1324-1324.

Windisch, C., Exarhos, G., Ferris, K. , Engelhard, M., Stewart, D., (2001), Infrared transparent spinel films with p-type conductivity, Thin Solid Films 45, 398–399.

Xuping, Z., Guoping, C. (1997), The microstructure and electrochromic properties of nickel oxide films deposited with different substrate temperatures, Thin Solid Films 298, 53-56.

Yin, J. L., Park, J. Y. (2014), Electrochemical investigation of copper/nickel oxide composites for supercapacitor applications, International Journal of Hydrogen Energy, 39, 16562-16568.

Yu, J., Kim, D. (2013), The preparation of nano size nickel oxide powder by spray pyrolysis process, Powder Technology, 235, 1030-1037.

BÖLÜM 7

CHAPTER 7

GENERALIZED ADDITIVE MODELS FOR LOCATION, SCALE AND SHAPE: MODELING EUROPEAN UNION COVID-19 PANDEMIC DATA USING ZERO-TRUNCATED POISSON AND ZERO-TRUNCATED NEGATIVE BINOMIAL TYPE-I REGRESSION MODELS[1]

Mohamad ALNAKAWA[2], Neslihan İYİT[3]

---

1 Mohamad Alnakawa is Ph.D. student of the second author Assoc.Prof. Dr.Neslihan Iyit. This study is a part of Mohamad Alnakawa's Ph.D. Thesis entitled " Modeling Count Data Using Some Distributions from Generalized Additive Models with Applications in R-Programming" supervised by Assoc. Prof.Dr.Neslihan Iyit continuing in Selcuk University, Institute of Science, Statistics Department.

2 Ph.D Student, Department of Statistics, Faculty of Science, Selcuk University, Konya, Türkiye, ORCID ID: 0000-0001-7080-5005

3 Corresponding Author, Assoc.Prof.Dr., Department of Statistics, Faculty of Science, Selcuk University, Konya, Türkiye, niyit@selcuk.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5727-6441

1.Introduction

There are many types of distributions that can be used in analyzing "count data". Some of these distributions belong to the "exponential family". To model these distributions from the "exponential family" in statistics, we use generalized linear model (GLM) approach considered as a generalization of the traditional linear model (Alnakawa, 2020; Özaltın and İyit, 2018; İyit, 2021; İyit et al., 2023). The GLM approach which is based on only the location parameter, ignoring the other parameters of the model leads to significant deficiencies in modeling of the data (Hilbe, 2011; İyit et al, 2016; İyit, 2018). Therefore, the GLMs are extended to "Generalized Additive Models for Location, Scale, and Shape (GAMLSS)" having the flexibility of modeling all parameters of any interested distribution regardless of whether it comes from the exponential family or not (Alnakawa and İyit, 2022). In this aspect, GAMLSS method is more effective and flexible than other methods in modeling count data. At this point, "count regression models" are statistical models used to analyze count data taking non-negative integer values. Count data are often utilized in various fields such as in energy (Catz, 1999), economics (Heberling et al., 2009), public health (Espinoza et al., 2021), criminology (Skardhamar et al., 2010), social sciences (Böhning et al., 1997), and etc. Count regression models are useful statistical tools in situations where the response variable is a count variable, and the explanatory variables are continuous, categorical or a combination of both.

There are several types of count regression models such as Poisson regression model, Negative Binomial regression model, Zero-inflated regression models, Hurdle regression models, truncated regression models, and etc. Truncated data occurs when some of the data in structure of the data is missing since it has been cut off or truncated beyond a

References

1) Alnakawa, M. (2020). An Application Based on Zero-inflated Poisson and Negative Binomial Regression Models (Master's thesis, Fen Bilimleri Enstitüsü).

2) İyit, N., Sevim, F., & Kahraman, Ü. M. (2023). Investigating the impact of CO2 emissions on the COVID-19 pandemic by generalized linear mixed model approach with inverse Gaussian and gamma distributions. Open Chemistry, 21(1), 20220301.

3) Özaltın, Ö., and İyit, N. (2018). Modelling the US diabetes mortality rates via generalized linear model with the Tweedie distribution. Int. J. Sci. Res, 7(2), 1326-1334.

4) İyit, N., Yonar, H., and Yonar, A. (2021). An Application of Generalized Linear Model Approach on Econometric Studies. Research & Reviews in Science and Mathematics-II, Gece Publishing, 175-188.

5) Iyit, N. (2018). Modelling world energy security data from multinomial distribution by generalized linear model under different cumulative link functions. Open Chemistry, 16(1), 377-385.

6) İyit, N., Yonar, H., and Genç, A. (2016). Generalized linear models for European Union countries energy data. Acta Physica Polonica A, 130(1), 397-400.

7) Alnakawa, M., and İyit, N. (2022). Usage of Generalized Additive Models for Some Discrete Distributions in Modelling Bangladesh's Enterprises Count Data in the Field of Business Administration. Academic Studies in Social, Human, and Administrative Science, Gece Publishing, 195-215.

8) Athiany, H., Wanjoya, A., Orwa, G. and Mwalili, S. (2020) Bayesian Analysis of Zero-Truncated Poisson Model: Application to the Self-Controlled Case-series Design, International Journal of Data Science and Analysis, 6(6), 170-182.

9) Bakouch, H. S. and Ristić, M. M. (2010). Zero truncated Poisson integer-valued AR (1) model. Metrika, 72, 265-280.

10) Bohdan, A., Maziarz, B. and Dornfeld-Kmak, A. (2021). Impact of the COVID-19 pandemic on the legal migrant in Poland, Portugal, Latvia, and Belgium.

11) Böhning, D., Dietz, E. and Schlattmann, P. (1997). Zero-inflated count models and their applications in public health and social science. Applications of latent trait and latent class models in the social sciences, 333-344.

12) Catz, H. (1999). Energy data book. France in the world.

13) Chen, T. and Lucock, M. (2022). The mental health of university students during the COVID-19 pandemic: An online survey in the UK. PloS one, 17(1), e0262562.

14) Chodkiewicz, J., Miniszewska, J., Krajewska, E. and Biliński, P. (2021).

Mental health during the second wave of the COVID-19 pandemic—Polish studies. International journal of environmental research and public health, 18(7), 3423.

15) Dahiya, R. C. and Gross, A. J. (1973). Estimating the zero class from a truncated Poisson sample. Journal of the American Statistical Association, 68(343), 731-733.

16) David, F. N. and Johnson, N. L. (1952). The truncated poisson. Biometrics, 8(4), 275-285.

17) Edelhauser, E. and Lupu-Dima, L. (2021). One year of online education in COVID-19 age, a challenge for the Romanian education system. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(15), 8129.

18) Fisman, D. N., Bogoch, I., Lapointe-Shaw, L., McCready, J. and Tuite, A. R. (2020). Risk factors associated with mortality among residents with coronavirus disease 2019 (COVID-19) in long-term care facilities in Ontario, Canada. JAMA network open, 3(7), e2015957-e2015957.

19) Ghitany, M. E., Al-Mutairi, D. K. and Nadarajah, S. (2008). Zero-truncated Poisson–Lindley distribution and its application. Mathematics and Computers in Simulation, 79(3), 279-287.

20) Grogger, J. T. and Carson, R. T. (1991). Models for truncated counts. Journal of applied econometrics, 6(3), 225-238.

21) Hartley, H. O. (1958). Maximum likelihood estimation from incomplete data. Biometrics, 14(2), 174-194.

22) Heberling, M. T. and Templeton, J. J. (2009). Estimating the economic value of national parks with count data models using on-site, secondary data: the case of the Great Sand Dunes National Park and Preserve. Environmental Management, 43, 619-627.

23) Hilbe, J. M. (2011). Negative binomial regression. Cambridge University Press.

24) COVID-19 Data. [Online]. Available https://github.com/owid/covid-19-data/tree/master/public/data/

25) Irshad, M. R., Chesneau, C., Shibu, D. S., Monisha, M. and Maya, R. (2022). Lagrangian Zero Truncated Poisson Distribution: Properties Regression Model and Applications. Symmetry, 14(9), 1775.

26) Johnson, D. (2005). Two-wave panel analysis: Comparing statistical methods for studying the effects of transitions. Journal of Marriage and Family, 67(4), 1061-1075.

27) Johnson, N. L., Kemp, A. W. and Kotz, S. (2005). Univariate discrete distributions. John Wiley&Sons.

28) Jollant, F., Blanc-Brisset, I., Cellier, M., Ambar Akkaoui, M., Tran, V. C., Hamel, J. F., Aude Piot, M., Nourredine, M., Nisse, P., The French Poison Center Control Research Group, Hawton, K.,Descatha, A. and Vodovar,

D. (2022). Temporal trends in calls for suicide attempts to poison control centers in France during the COVID-19 pandemic: a nationwide study. European journal of epidemiology, 37(9), 901-913.

29) Kalbfleisch, J. D. and Lawless, J. F. (1992). Some useful statistical methods for truncated data. Journal of Quality Technology, 24(3), 145-152.

30) Klein, J. P. and Moeschberger, M. L. (2003). Survival analysis: techniques for censored and truncated data (Vol. 1230). New York: Springer.

31) Largent, E. A. and Miller, F. G. (2021). Problems with paying people to be vaccinated against COVID-19. Jama, 325(6), 534-535.

32) Lim, K. K. (2023). Analysis of Railroad Accident Prediction using Zero-truncated Negative Binomial Regression and Artificial Neural Network Model: A Case Study of National Railroad in South Korea. KSCE Journal of Civil Engineering, 27(1), 333-344.

33) Liu, X., Saat, M. R., Qin, X. and Barkan, C. P. (2013). Analysis of US freight-train derailment severity using zero-truncated negative binomial regression and quantile regression. Accident Analysis & Prevention, 59, 87-93.

34) Rose, C. and Smith, M. D. (2002). Mathematical Statistics with Mathematica. Springer.

35) Rose, C. and Smith, M. D. (2002). Mathematical statistics with Mathematica (Vol. 1). New York: Springer.

36) Shanker, R. and Shukla, K. K. (2017). Zero-truncated Poisson-Garima distribution and its applications. Biostat Biometrics Open Access Journal, 3(1), 555605.

37) Skardhamar, T., Schweder, T. and Schweder, S. G. (2010). Modelling'crime-proneness'. A comparison of models for repeated count outcomes (No. 611). Discussion Papers.

38) Stasinopoulos, M. D., Rigby, R. A. and Bastiani, F. D. (2018). GAMLSS: A distributional regression approach. Statistical Modelling, 18(3-4), 248-273.

39) Stasinopoulos, M. D., Rigby, R. A., Heller, G. Z., Voudouris, V. and De Bastiani, F. (2017). Flexible regression and smoothing: using GAMLSS in R. CRC Press.

40) Tate, R. F. and Goen, R. L. (1958). Minimum variance unbiased estimation for the truncated Poisson distribution. The Annals of Mathematical Statistics, 755-765.

41) Trifonova Price, L. and Antonova, V. (2022). Challenges and Opportunities for Journalism in the Bulgarian COVID-19 Communication Ecology. Journalism Practice, 1-18.

42) Winkelmann, R. (2008). Econometric analysis of count data. Springer Science & Business Media.

43) Zavras, D. (2021). A cross-sectional population-based study on the influence of the COVID-19 pandemic on incomes in Greece. AIMS Public Health, 8(3), 376.

44) Zhao, S., Shen, M., Musa, S. S., Guo, Z., Ran, J., Peng, Z., Zhao, Y., MarcK.C.,Y., Daihai He, C. and Wang, M. H. (2021). Inferencing superspreading potential using zero-truncated negative binomial model: exemplification with COVID-19. BMC Medical Research Methodology, 21, 1-8.

45) Zuur, A. F., Ieno, E. N., Walker, N., Saveliev, A. A., Smith, G. M. and Smith, G. M. (2009). Zero-truncated and zero-inflated models for count data. Mixed effects models and extensions in ecology with R, 261-293.

BÖLÜM 8

CHAPTER 8

RECENT PROGRESS ON

POLY(LACTIC-CO-GLYCOLIC ACID) MICRO AND NANOPARTICLES

Gülce TAŞKOR ÖNEL[1]

1 Asst. Prof., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Pharmacy, Dept. of Analytical Chemistry, ORCID: 0000-0002-9375-2329, gulce.onel@erzincan.edu.tr, gulcetaskor@gmail.com

INTRODUCTION

Poly(lactic-*co*-glycolic acid) (PLGA), which has been widely researched for therapeutic purposes recently, is a synthetic biopolymer in polyester structure approved by US Food and Drug Administration (FDA) and European Medicine Agency (EMA). Excellent biocompatibility and controlled biodegradability of PLGA have given very effective properties for therapy in the medical related field such as drug/gene delivery, biomaterials, etc. For instance, a new nanomedicine approach was presented with the design of catalase&imiquilod-encapsulated PLGA nanoparticles that increase the effectiveness of radiotherapy by Chen et al. A PLGA nanoparticular system was prepared that modulates the tumor microenvironment and induces a strong antitumor immune response. The PLGA nanoparticle system also created a long-term immunological memory and created the synergy of preventing metastasis. (Chen et al., 2019)

PLGA micro (MPs) and nanoparticles (NPs) can be prepared in a matrix (capsule) or core-shell (sphere) morphology in sizes of 1-1000 µm (Mishra & Singh, 2020) and 1-1000 nm (Zielińska et al., 2020), respectively, according to their areas of use. Polysorbate-80 coated PLGA nanoparticle formulations loaded with the anti-cancer drug rapamycin, which has a classic water solubility problem, have been investigated for the treatment of glioma. Nanoparticles showing promise for advanced treatments demonstrated good results in the in vitro drug release behavior, storage stability, and in vitro anti-glioma activity. (Escalona-Rayo et al., 2019) In another study, two synthetic controlled-release biomaterials, hydrogel/PLGA MP vaccine delivery system were developed to activate immune cells as vaccine adjuvants. With this study, the successful results of hydrogel/PLGA MPs that prevent type 1 diabetes were shown by explaining their mechanisms. (Yoon et al., 2015) Saleh et all. explained that chlorogenic acid (CGA) isolated from *Euphorbia milii* flowers was an effective phytochemical against respiratory tract infections. The phytochemical was nano-formulated into the PVA/PLGA polymeric matrix by the electrospray technique. They reported that CGA PVA/PLGA nanoparticles had antiviral activity on coronavirus (HCoV-229E) and (Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV), NRCEHKU270), which were global problems during the pandemic. (Saleh et al., 2023)

In this chapter, as described with a few examples above, it was aimed to summarize the considerable literature regarding recent progress in the PLGA micro- and nanoparticles. Special focuses would be on the novel properties, preparation methods, characterization, pharmaceutical formulations, loading methods, and release mechanisms of macro and nanoparticles as well as radiotherapy, chemo-chemodynamic therapy, stem/stromal cell therapeutics, regenerative medicine, gene therapy, and vaccine systems.

REFERENCES

Adams, M. L., Lavasanifar, A., & Kwon, G. S. (2003). Amphiphilic block copolymers for drug delivery. *Journal of Pharmaceutical Sciences, 92*(7), 1343-1355. doi:https://doi.org/10.1002/jps.10397

Aksoy, E. A., Taskor, G., Gultekinoglu, M., Kara, F., & Ulubayram, K. (2018). Synthesis of biodegradable polyurethanes chain-extended with (2S)-bis(2-hydroxypropyl) 2-aminopentane dioate. *Journal of Applied Polymer Science, 135*(5), 45764. doi:https://doi.org/10.1002/app.45764

Blackmore, L., & Bernal, W. (2015). Acute liver failure. *Clin Med (Lond), 15*(5), 468-472. doi:10.7861/clinmedicine.15-5-468

Chandan, G., Saini, A. K., Kumari, R., Chakrabarti, S., Mittal, A., Sharma, A. K., & Saini, R. V. (2023). The exploitation of enzyme-based cancer immunotherapy. *Human Cell, 36*(1), 98-120. doi:10.1007/s13577-022-00821-2

Chandrasekaran, S. K., Capozza, R., & Wong, P. S. L. (1978). Therapeutic systems and controlled drug delivery. *Journal of Membrane Science, 3*(2), 271-286. doi:https://doi.org/10.1016/S0376-7388(00)83027-6

Chen, Q., Chen, J., Yang, Z., Xu, J., Xu, L., Liang, C., . . . Liu, Z. (2019). Nanoparticle-Enhanced Radiotherapy to Trigger Robust Cancer Immunotherapy. *Advanced Materials, 31*(10), 1802228. doi:https://doi.org/10.1002/adma.201802228

Cheng, X., Wang, L., Liu, L., Shi, S., Xu, Y., Xu, Z., . . . Li, C. (2023). A sequentially responsive cascade nanoplatform for increasing chemo-chemodynamic therapy. *Colloids and Surfaces B: Biointerfaces, 222*, 113099. doi:https://doi.org/10.1016/j.colsurfb.2022.113099

Dai, J., Liang, M., Zhang, Z., Bernaerts, K. V., & Zhang, T. (2021). Synthesis and crystallization behavior of poly (lactide-co-glycolide). *Polymer, 235*, 124302. doi:https://doi.org/10.1016/j.polymer.2021.124302

Danhier, F., Ansorena, E., Silva, J. M., Coco, R., Le Breton, A., & Préat, V. (2012). PLGA-based nanoparticles: An overview of biomedical applications. *Journal of Controlled Release, 161*(2), 505-522. doi:https://doi.org/10.1016/j.jconrel.2012.01.043

Desante, G., Pudełko, I., Krok-Borkowicz, M., Pamuła, E., Jacobs, P., Kazek-Kęsik, A., . . . Schickle, K. (2023). Surface Multifunctionalization of Inert Ceramic Implants by Calcium Phosphate Biomimetic Coating Doped with Nanoparticles Encapsulating Antibiotics. *ACS Applied Materials & Interfaces, 15*(17), 21699-21718. doi:10.1021/acsami.3c03884

Elbatanony, R. S., Parvathaneni, V., Kulkarni, N. S., Shukla, S. K., Chauhan, G., Kunda, N. K., & Gupta, V. (2021). Afatinib-loaded inhalable PLGA nanoparticles for localized therapy of non-small cell lung cancer (NSCLC)-development and in-vitro efficacy. *Drug Deliv Transl Res, 11*(3), 927-943. doi:10.1007/s13346-020-00802-8

Escalona-Rayo, O., Fuentes-Vázquez, P., Jardon-Xicotencatl, S., García-Tovar, C. G., Mendoza-Elvira, S., & Quintanar-Guerrero, D. (2019). Rapamycin-loaded polysorbate 80-coated PLGA nanoparticles: Optimization of formulation variables and in vitro anti-glioma assessment. *Journal of Drug Delivery Science and Technology, 52*, 488-499. doi:https://doi.org/10.1016/j.jddst.2019.05.026

Gentile, P., Chiono, V., Carmagnola, I., & Hatton, P. V. (2014). An overview of poly(lactic-co-glycolic) acid (PLGA)-based biomaterials for bone tissue engineering. *Int J Mol Sci, 15*(3), 3640-3659. doi:10.3390/ijms15033640

Ghitman, J., Biru, E. I., Stan, R., & Iovu, H. (2020). Review of hybrid PLGA nanoparticles: Future of smart drug delivery and theranostics medicine. *Materials & Design, 193*, 108805. doi:https://doi.org/10.1016/j.matdes.2020.108805

González-González, A. M., Cruz, R., Rosales-Ibáñez, R., Hernández-Sánchez, F., Carrillo-Escalante, H. J., Rodríguez-Martínez, J. J., . . . Ludert, J. E. (2023). In Vitro and In Vivo Evaluation of a Polycaprolactone (PCL)/Polylactic-Co-Glycolic Acid (PLGA) (80:20) Scaffold for Improved Treatment of Chondral (Cartilage) Injuries. *Polymers, 15*(10). doi:10.3390/polym15102324

Gu, P., Wusiman, A., Zhang, Y., Liu, Z., Bo, R., Hu, Y., . . . Wang, D. (2019). Rational Design of PLGA Nanoparticle Vaccine Delivery Systems To Improve Immune Responses. *Molecular Pharmaceutics, 16*(12), 5000-5012. doi:10.1021/acs.molpharmaceut.9b00860

Guo, X., Zuo, X., Zhou, Z., Gu, Y., Zheng, H., Wang, X., . . . Wang, F. (2023). PLGA-Based Micro/Nanoparticles: An Overview of Their Applications in Respiratory Diseases. *International Journal of Molecular Sciences, 24*(5). doi:10.3390/ijms24054333

Gustafson, K. T., Mokhtari, N., Manalo, E. C., Montoya Mira, J., Gower, A., Yeh, Y.-S., . . . Fischer, J. M. (2023). Hybrid Silica-Coated PLGA Nanoparticles for Enhanced Enzyme-Based Therapeutics. *Pharmaceutics, 15*(1). doi:10.3390/pharmaceutics15010143

Han, F. Y., Thurecht, K. J., Whittaker, A. K., & Smith, M. T. (2016). Bioerodable PLGA-Based Microparticles for Producing Sustained-Release Drug Formulations and Strategies for Improving Drug Loading. *Frontiers in Pharmacology, 7*. doi:10.3389/fphar.2016.00185

Hines, D. J., & Kaplan, D. L. (2013). Poly(lactic-co-glycolic) acid-controlled-release systems: experimental and modeling insights. *Crit Rev Ther Drug Carrier Syst, 30*(3), 257-276. doi:10.1615/critrevtherdrugcarriersyst.2013006475

Jeong, J. H., Kim, S. W., & Park, T. G. (2004). Biodegradable Triblock Copolymer of PLGA-PEG-PLGA Enhances Gene Transfection Efficiency. *Pharmaceutical Research, 21*(1), 50-54. doi:10.1023/B:PHAM.0000012151.05441.bf

Jin, Y., Zhang, J., Xu, Y., Yi, K., Li, F., Zhou, H., . . . Li, M. (2023). Stem cell-derived hepatocyte therapy using versatile biomimetic nanozyme incorporated nanofiber-reinforced decellularized extracellular matrix hydrogels for the treatment of acute liver failure. *Bioactive Materials, 28*, 112-131. doi:https://doi.org/10.1016/j.bioactmat.2023.05.001

Li, J., Stayshich, R. M., & Meyer, T. Y. (2011). Exploiting Sequence To Control the Hydrolysis Behavior of Biodegradable PLGA Copolymers. *Journal of the American Chemical Society, 133*(18), 6910-6913. doi:10.1021/ja200895s

Li, Z., Zhang, X.-Q., Ho, W., Bai, X., Jaijyan, D. K., Li, F., . . . Xu, X. (2022). Lipid-Polymer Hybrid "Particle-in-Particle" Nanostructure Gene Delivery Platform Explored for Lyophilizable DNA and mRNA COVID-19 Vaccines. *Advanced Functional Materials, 32*(40), 2204462. doi:https://doi.org/10.1002/adfm.202204462

Little, A., Wemyss, A. M., Haddleton, D. M., Tan, B., Sun, Z., Ji, Y., & Wan, C. (2021). Synthesis of Poly(Lactic Acid-co-Glycolic Acid) Copolymers with High Glycolide Ratio by Ring-Opening Polymerisation. *Polymers, 13*(15). doi:10.3390/polym13152458

Makadia, H. K., & Siegel, S. J. (2011). Poly Lactic-co-Glycolic Acid (PLGA) as Biodegradable Controlled Drug Delivery Carrier. *Polymers, 3*(3), 1377-1397. doi:10.3390/polym3031377

Mishra, B., & Singh, J. (2020). Chapter 4 - Novel drug delivery systems and significance in respiratory diseases. In K. Dua, P. M. Hansbro, R. Wadhwa, M. Haghi, L. G. Pont, & K. A. Williams (Eds.), *Targeting Chronic Inflammatory Lung Diseases Using Advanced Drug Delivery Systems* (pp. 57-95): Academic Press.

Oliveira, A. S. R., Pereira, P., Mendonça, P. V., Fonseca, A. C., Simões, S., Serra, A. C., & Coelho, J. F. J. (2023). Novel degradable amphiphilic 4-arm star PLA-b-POEOA and PLGA-b-POEOA block copolymers: synthesis, characterization and self-assembly. *Polymer Chemistry, 14*(2), 161-171. doi:10.1039/D2PY01216B

Pandey, A., & Jain, D. S. (2015). Poly Lactic-Co-Glycolic Acid (PLGA) Copolymer and Its Pharmaceutical Application. In *Handbook of Polymers for Pharmaceutical Technologies* (pp. 151-172).

Quan, P., Guo, W., LinYang, Cun, D., & Yang, M. (2023). Donepezil accelerates the release of PLGA microparticles via catalyzing the polymer degradation regardless of the end groups and molecular weights. *International Journal of Pharmaceutics, 632*, 122566. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijpharm.2022.122566

Saleh, A., Abdelkader, D. H., El-Masry, T. A., Eliwa, D., Alotaibi, B., Negm, W. A., & Elekhnawy, E. (2023). Antiviral and antibacterial potential of electrosprayed PVA/PLGA nanoparticles loaded with chlorogenic acid for the management of coronavirus and Pseudomonas aeruginosa lung infection. *Artificial Cells, Nanomedicine, and Biotechnology, 51*(1), 255-267. doi:10

.1080/21691401.2023.2207606

Sanapalli, B. K. R., Yele, V., Singh, M. K., Thumbooru, S. N., Parvathaneni, M., & Karri, V. V. S. R. (2023). Human beta defensin-2 loaded PLGA nanoparticles impregnated in collagen-chitosan composite scaffold for the management of diabetic wounds. *Biomedicine & Pharmacotherapy, 161*, 114540. doi:https://doi.org/10.1016/j.biopha.2023.114540

Sarkar, C., Kommineni, N., Butreddy, A., Kumar, R., Bunekar, N., & Gugulothu, K. (2022). PLGA Nanoparticles in Drug Delivery. In *Nanoengineering of Biomaterials* (pp. 217-260).

Schiliro, C., & Firestein, B. L. (2021). Mechanisms of Metabolic Reprogramming in Cancer Cells Supporting Enhanced Growth and Proliferation. *Cells, 10*(5). doi:10.3390/cells10051056

Schoenmaker, L., Witzigmann, D., Kulkarni, J. A., Verbeke, R., Kersten, G., Jiskoot, W., & Crommelin, D. J. A. (2021). mRNA-lipid nanoparticle COVID-19 vaccines: Structure and stability. *International Journal of Pharmaceutics, 601*, 120586. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijpharm.2021.120586

Shah, S. M., Joshi, D., Chbib, C., Roni, M. A., & Uddin, M. N. (2023). The Autoinducer N-Octanoyl-L-Homoserine Lactone (C8-HSL) as a Potential Adjuvant in Vaccine Formulations. *Pharmaceuticals, 16*(5). doi:10.3390/ph16050713

Sharma, D., Rout, S. R., Kenguva, G., Khatravath, M., Jain, G. K., Aggarwal, G., . . . Dandela, R. (2023). Chapter 12 - PLGA-based nanoparticles as regenerative medicine. In P. Kesharwani (Ed.), *Poly(lactic-co-glycolic acid) (PLGA) Nanoparticles for Drug Delivery* (pp. 335-356): Elsevier.

Shaver, M. P., & Cameron, D. J. A. (2010). Tacticity Control in the Synthesis of Poly(lactic acid) Polymer Stars with Dipentaerythritol Cores. *Biomacromolecules, 11*(12), 3673-3679. doi:10.1021/bm101140d

Sher, M., Zahoor, M., Shah, S. W. A., & Khan, F. A. (2023). Is particle size reduction linked to drug efficacy: an overview into nano initiatives in pharmaceuticals. doi:doi:10.1515/zpch-2023-0221

Son, G.-H., Lee, B.-J., & Cho, C.-W. (2017). Mechanisms of drug release from advanced drug formulations such as polymeric-based drug-delivery systems and lipid nanoparticles. *Journal of Pharmaceutical Investigation, 47*(4), 287-296. doi:10.1007/s40005-017-0320-1

Spampinato, S. F., Caruso, G. I., De Pasquale, R., Sortino, M. A., & Merlo, S. (2020). The Treatment of Impaired Wound Healing in Diabetes: Looking among Old Drugs. *Pharmaceuticals (Basel), 13*(4). doi:10.3390/ph13040060

Taşkor Önel, G. (2023). Synthesis and Characterization of Poly(lactic-co-glycolic acid) Derived with LGlutamic Acid and L-Aspartic AcidSynthesis and Characterization of Poly(lactic-co-glycolic acid) Derived with LGlutamic Acid and L-Aspartic Acid. *Erzincan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*

Dergisi, 16, 155-168. doi:10.18185/erzifbed.1235522

Vanza, J. D., Lalani, J. R., Patel, R. B., & Patel, M. R. (2023). DOE supported optimization of biodegradable polymeric nanoparticles based dry powder inhaler for targeted delivery of afatinib in non-small cell lung cancer. *Journal of Drug Delivery Science and Technology, 84*, 104554. doi:https://doi.org/10.1016/j.jddst.2023.104554

Xu, J., Cui, Y., Liu, M., An, Z., Li, K., Gu, X., . . . Fan, Y. (2023). Enhanced hydrophilicity of one-step electrosprayed red blood cell-like PLGA microparticles by block polymer PLGA-PEG-PLGA with excellent magnetic-luminescent bifunction and affinity to HUVECs. *European Polymer Journal, 191*, 112040. doi:https://doi.org/10.1016/j.eurpolymj.2023.112040

Yoo, J., & Won, Y.-Y. (2020). Phenomenology of the Initial Burst Release of Drugs from PLGA Microparticles. *ACS Biomaterials Science & Engineering, 6*(11), 6053-6062. doi:10.1021/acsbiomaterials.0c01228

Yoon, Y. M., Lewis, J. S., Carstens, M. R., Campbell-Thompson, M., Wasserfall, C. H., Atkinson, M. A., & Keselowsky, B. G. (2015). A combination hydrogel microparticle-based vaccine prevents type 1 diabetes in non-obese diabetic mice. *Scientific Reports, 5*(1), 13155. doi:10.1038/srep13155

Yuan, J., Guo, M., Zhao, S., Li, J., Wang, X., Yang, J., . . . Song, X. (2023). Core-shell lipid-polymeric nanoparticles for enhanced oral bioavailability and antihypertensive efficacy of KY5 peptide. *Chinese Chemical Letters, 34*(4), 107943. doi:https://doi.org/10.1016/j.cclet.2022.107943

Zhang, Y., Jiang, W., Kong, L., Fu, J., Zhang, Q., & Liu, H. (2023). PLGA@IL-8 nanoparticles-loaded acellular dermal matrix as a delivery system for exogenous MSCs in diabetic wound healing. *International Journal of Biological Macromolecules, 224*, 688-698. doi:https://doi.org/10.1016/j.ijbiomac.2022.10.157

Zielińska, A., Carreiró, F., Oliveira, A. M., Neves, A., Pires, B., Venkatesh, D. N., . . . Souto, E. B. (2020). Polymeric Nanoparticles: Production, Characterization, Toxicology and Ecotoxicology. *Molecules, 25*(16). doi:10.3390/molecules25163731

Zolnik, B. S., & Burgess, D. J. (2007). Effect of acidic pH on PLGA microsphere degradation and release. *Journal of Controlled Release, 122*(3), 338-344. doi:https://doi.org/10.1016/j.jconrel.2007.05.034

BÖLÜM 9

CHAPTER 9

MYXOMYCETES OF THE GENUS *FULIGO* HALLER (PHYSARALES, MYXOMYCETES) IN TURKEY

Hasan AKGÜL[1], Celal BAL[2], Emre Cem ERASLAN[3], Mustafa SEVİNDİK[4]

1 Department of Biology, Faculty of Science, Akdeniz University, 07100, Antalya, Turkey.
2 Oguzeli Vocational High School, Gaziantep University, 27900, Gaziantep, Turkey.
3 Department of Food Processing, Bahçe Vocational School of Higher Education, Osmaniye Korkut Ata University, Osmaniye 80500, Turkey.
4 Department of Biology, Facult of Science and Literature, Osmaniye Korkut Ata University, 80500, Osmaniye, Turkey.

Introduction

Myxomycetes are known as true slime molds, plasmodial slime molds or Myxogastrea. Myxomycetes are multinuclear single-celled organisms that can produce one or more spores (Stephenson & Stempen, 1994; Baba and Sevindik, 2018; Sevindik et al., 2018). Myxogastrea species are abundant in cool, moist and shaded areas such as rotten tree trunks, branches, alive or dead bark, decayed fruit or fruit scraps, decayed leaves and leaf debris. Myxomycetes live in the environment by feeding on other microorganisms (bacteria, yeasts, fungus hyphae, blue-green bacteria and green algae) (Farr, 1981; Sevindik and Akgül, 2019). Myxogastrea fruitbodies could develop spontaneously in the nature. Furthermore, especially after identification with the moist chamber technique, they could be detected especially on plant surfaces (Härkönen & Ukkola, 2000). The number of known Myxomycetes species is 1088 taxa globally (Lado, 2023). 309 taxa were identified in Turkey (Baba and Sevindik, 2019; Baba and Atay, 2019; Baba et al., 2018; Ocak and Konuk, 2018; Baba et al., 2019; Baba and Sevindik, 2020a; Baba et al., 2020a; Baba et al., 2020b; Sesli et al., 2020; Baba, 2021; Baba and Sevindik, 2021; Baba et al., 2021a; Baba et al., 2021b; Baba et al., 2021c; Eroğlu, 2021; Baba and Sevindik, 2022a; Baba and Sevindik, 2022b; Baysal and Eroğlu, 2022).

In Order Physarales: Fruiting bodies with granular or crystalline calcareous deposits on some of their structures, calcium in the peridium, stalk, or capillitium. Columella present or absent. Capillitium always present, filamentous or tubular, sometimes provided with calcareous nodules. Spores black, dark purple or purplish brown in mass, dark purple to purplish brown under the microscope. Plasmodium of the phaneroplasmodium type. The distinguishing characteristic of the Physarales is the presence of lime (calcium carbonate) in some parts of the fruiting bodies, either in stalk, peridium or capillitium.

Family Physaraceae: Fruiting bodies sessile or stalked, sporocarpic or plasmodiocarpic, rarely aethalioid, with calcareous deposits in some parts of their structure, without oil or wax. Peridium usually with granular calcareous deposits, the wall a thin membrane, usually with an outer layer of minute roundish granules of lime. Stipe present or often absent, seldom prolonged within the sporangium as a columella. Columella absent, rarely present, sometimes with a calcareous pseudocolumella. Capillitium a network of hyaline tubules connecting calcareous nodes, sometimes with branched threads or simple and unbranched peridial outgrowths. Consisting of slender tubules, which branch repeatedly in every direction and anastomose to form an intricate network, the extremities attached on all sides to the wall of the sporangium. The tubules more or less expanded at the angles of the network and inclosing minute roundish granules of

References

Adamonyte G, (2007). Myxomycetes of the Genus Clastoderma in Lıthuanıa. Botanica Lithuanica, 13(1): 27–32.

Alexopoulos CJ, Mims CW, Blackwell M (1996). Introductory Mycology, 4.th Edition, John Wiley and Sons Inc., New York.

Baba H and Atay M (2019). Myxomycetes of Kumlu and Reyhanlı districts of Hatay/Turkey province. Biological Diversity and Conservation, ISSN 1308-8084 Online; ISSN 1308-5301 Print 12/2 41-50.

Baba H and Doğan Y (2018). Investigation of Myxomycetes (Myxomycota) in South Amanos Mountains (Hatay-Turkey). Celal Bayar Univ. J. Sci., 14: 277–284.

Baba H and Sevindik M (2019). Mycetozoa of Turkey (Checklist), Mycopath 17(1):1-14.

Baba H and Sevindik M (2020a). Myxomycetes of Eşmişek Plateau (Kırıkhan-Hatay). KSÜ Tarım ve Doğa Derg KSU J. Agric Nat 23(4): 917-923, 2020

Baba H and Sevindik M (2021). A New Myxomycetes record (Myxogastria) from Turkey: Didymium listeri Massee. KSU J. Agric Nat 24 (4): 820-823.

Baba H and Sevindik M (2022a). Myxomycetes diversity in Adana Province (Turkey) with two new records. Phytotaxa 547 (1): 031–042.

Baba H and Sevindik M (2022b). New Records of Myxogastria (Mycetozoa) from the Eastern Mediterranean Region of Turkey. ISSN 1062-3590, Biology Bulletin, Vol. 49, No. 2, pp. 85–94.

Baba H and Tamer AÜ (2007). A study on the Myxomycetes in Manisa. Herb J. Syst. Bot., 14:179–196.

Baba H, Altaş B and Sevindik M (2021b). Myxomycetes Diversity of Batman Province and Hasankeyf District. KSÜ Tarım ve Doğa Derg 24 (2): 435-441.

Baba H, Cennet E, Sevindik M (2019). Investıgatıon of Myxomycetes (Myxomycota) in Kırıkhan (Hatay Provınce). Commun. Fac. Sci. Univ. Ank. Series C Volume 29, Number 2, Pages 160-169.

Baba H, Er A, Sevindik M (2020). Myxomycetes Diversity of Belen Region of Hatay Province (Turkey). Kastamonu Univ., Journal of Forestry Faculty, 20(2): 86-96.

Baba H, Gelen M, Sevindik M (2018). Taxonomic investigation of myxomycetes in Altınözü, Turkey. Mycopath, 16(1): 23–31.

Baba H, Gündoğdu F and Sevindik M (2021a). Myxomycetes biodiversity in Gaziantep Province (Turkey) with four new records. Phytotaxa 478 (1): 105–118.

Baba H, Sevindik M, Dogan M, Akgül H (2020b). Antıoxıdant, antımıcrobıal actıvıtıes and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin Volume 29 – No. 09/2020 pages 7840-7846.

Baba H, Sevindik M, Er A, Atay M, Doğan Y, Altaş B and Akgül A (2021c). New four Mycetozoa records from South East Anatolia-Turkey. Fresenius Environmental Bulletin Volume 30 – No. 04 pages 3565-3574.

Baba, H. (2021). Five new myxomycetes (Myxogastria) records from Turkey. Phytotaxa, 507(2), 131-143.

Baba, H., & Doğan, Y. (2018). Investigation of Myxomycetes (Myxomycota) in South Amanos Mountains (Hatay-Turkey). Celal Bayar University Journal of Science, 14(3), 277-284.

Baba, H., & Er, A. (2018). Craterium dictyosporum: A new record of Myxomycetes from Hatay, Turkey. Acta Biologica Turcica, 31(1), 33-35.

Baba, H., & Sevindik, M. (2018). The roles of myxomycetes in ecosystems. J Bacteriol Mycol Open Access, 6(3), 165-166.

Baysal R and Eroğlu G (2022). Diversity of myxomycete on Konya-Beyşehir highway route. Anatolian Journal of Botany 6(1): 55-61.

Ergül CC and Akgül H (2011). Myxomycete diversity of Uludağ National Park, Turkey. Mycotaxon, 116: 479.

Ergül CC and Dülger B (2000d). Myxomycetes of Turkey. Karstenia, 40: 39–41.

Ergül CC and Dülger B (2002c). New records for the myxomycetes flora of Turkey. Turk. J. Bot., 26: 277–280.

Ergül CC and Gücin F (1994). A new record for Turkish myxomycetes: (Fuligo septica (L.) Wiggers). In: Aktaç N. et al., (eds). XII. Ulusal Biyoloji Kongresi, Trakya Üniversitesi, Edirne. 157–159 (In Turkish).

Ergül CC, Dülger B, Akgül H (2005a). Myxomycetes of Mezit Stream valley of Turkey. Mycotaxon, 92: 239–242.

Ergül CC, Dülger B, Oran RB, Akgül H (2005b). Myxomycetes of the western Black Sea Region of Turkey. Mycotaxon, 93: 269–272.

Eroğlu G (2021). Cribraria lepida, Physarum dictyosporum, P. diderma, and P. spectabile newly recorded from Turkey. ISSN (print) 0093-4666 (online) 2154-8889 Mycotaxon, Volume 136, pp. 853–863.

Eroğlu G and Kaşık G (2013a). Myxomycete of Hadim and Taşkent districts (Konya/Turkey) and their ecology. Biodivers. Conserv., 6: 120–127.

Farr ML (1976). Flora Neotropica. Monograph No. 16. New York Botanical Garden Press.

Farr ML (1981). True Slime Molds. Dubuque Iowa: Wm. C. Brown Comp.

Harkönen M and Ukkola T (2000). Conclusions on myxomycetes compiled over

twenty-five years from 4793 moist chamber cultures. Stapfia 73, zugleich Kataloge des OO. Landesmuseums, Neue Folge Nr. 155: 105-112.

Ing B (1994). The phytosociology of myxomycetes. New Phytologist 126: 175–201.

Lado C (2005–2023). An on line nomenclatural information system of Eumycetozoa. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid, Spain. http://www.nomen.eumycetozoa.com. Last updated April 25, 2023.

Lado C and Pando F (1997). Flora Mycologica Iberica, Madrid, Spain: CSIC, vol. 2.

Martin GW and Alexopoulos CJ (1969). The Myxomycetes. Iowa City, Univeristy of Iowa Press.

Martin GW, Alexopoulos CJ, Farr ML (1983). The Genera of Myxomycetes. Univ. of Iowa Pres., Iowa City.

Neubert H, Nowotny W, Baumann K, Marx H (2000). Die Myxomyceten (Band III). Karlheinz Baumann Verlag Gomaringen.

Ocak İ (2015). Seasonal distribution of field-collected myxomycete in the Köroğlubeli Forest, Afyonkarahisar, Turkey. Ekoloji, 24: 48–56.

Ocak İ and Hasenekoğlu İ (2005). Myxomycetes from Trabzon and Giresun Provinces (Turkey). Turk. J. Bot., 29: 11–21.

Ocak İ and Konuk M (2018). Diversity and ecology of Myxomycetes from Kütahya and Konya (Turkey) with four new records. Mycobiology, 46: 215-223.

Oran RB, Ergül CC, Dülger B (2006). Myxomycetes of Belgrad Forest (Istanbul). Mycotaxon, 97: 183–187.

Sesli E, Asan A, Selçuk F. (edlr.) Abacı Günyar Ö, Akata I, Akgül H, Aktaş S, Alkan S, Allı H, Aydoğdu H, Berikten D, Demirel K, Demirel R, Doğan HH, Erdoğdu M, Ergül CC, Eroğlu G, Giray G, Halikî Uztan A, Kabaktepe Ş, Kadaifçiler D, Kalyoncu F, Karaltı İ, Kaşık G, Kaya A, Keleş A, Kırbağ S, Kıvanç M, Ocak İ, Ökten S, Özkale E, Öztürk C, Sevindik M, Şen B, Şen İ, Türkekul İ, Ulukapı M, Uzun Ya, Uzun Yu, Yoltaş A. 2020. Türkiye Mantarları Listesi. Ali Nihat Gökyiğit Vakfı Yayını. İstanbul.

Sevindik, M., & Akgul, H. (2019). Fruiting bodies structures of myxomycetes. Journal of Bacteriology & Mycology, 7(6), 144-148.

Sevindik, M., Baba, H., Bal, C., Colak, O., & Akgul, H. (2018). Antioxidant, oxidant and antimicrobial capacities of Physarum album (Bull.) Chevall. JBMOA, 6(6), 317-320.

Stephenson SL and Rojas C (2017). Myxomycetes: Biology, Systematics, Biogeography and Ecology. London, Academic Press. p. 299-332.

Stephenson SL and Stempen H (1994). Myxomycetes: A Handbook of Slime Molds. Portland, USA: Tımber Press.

Thind KS (1977). The Myxomycetes of India, New Delhi: I.C.A.R.

Yağız D and Afyon A, 2007b. The ecology and chorology of myxomycetes in Turkey. Checklist to Mycotaxon, 101: 279–282.

Zümre, M., Baba H, & Sevindik, M. (2019). Investigation of myxomycetes in Selcen Mountain (Turkey) and its close environs. Eurasian Journal of Forest Science, 7(3), 284-292.

BÖLÜM 10

CHAPTER 10

PROBABILITY OF RUIN: A SIMULATION STUDY ON DIFFERENT RUIN SCENARIOS

Demet SEZER[1], Fahreddin KALKAN[2],
İsmail Hakkı KINALIOĞLU[3], İsmail KINACI[4]

1 Asst. Prof. Dr., Department of Actuarial Sciences, Faculty of Science, Selcuk University, Konya, Türkiye. ORCID ID: 0000-0002-0680-948X
2 Res. Asst., Department of Actuarial Sciences, Faculty of Science, Selcuk University, Konya, Türkiye.ORCID ID: 0000-0002-1175-5359
3 Asst. Prof. Dr., Department of Actuarial Sciences, Faculty of Science, Selcuk University, Konya, Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-7445-3510
4 Prof. Dr., Department of Actuarial Sciences, Faculty of Science, Selcuk University, Konya, Türkiye.ORCID ID: 0000-0002-0992-4133

1. INTRODUCTION

The probability of ruin is a value that insurance companies wonder about, and it is also very meaningful in determining premium strategies. Of course, for the ruin probability to be meaningful, the claim frequency and size must be modeled correctly, which are components of the risk process. While discrete distributions are used for claim frequency, continuous distributions are generally used for claim size, but discrete distributions can also be used. The reason for using discrete distribution instead of continuous distribution for claim size is the difficulty of obtaining the aggregate claim size distribution.

2. CLAIM SIZE DISTRIBUTIONS

In actuarial studies, probability distributions are often used when evaluating the probabilities of future events. These distributions are used to describe the probability of a particular event and the extent of risk. Some important distributions for claim size in insurance are Pareto, lognormal and Weibull distributions. These distributions are frequently preferred for modeling claim size due to their flexibility and long tail characteristics. While flexibility provides the ability to model loss sizes with different characteristics, long tailing enables insurance companies to determine a cautious premium policy against the risks that will arise. Here, some distributional properties are mentioned about them.

2.1. Lognormal Distribution

The lognormal distribution is a probability distribution that is frequently used in many actuarial areas such as cost projections, premium estimations, and modeling of investment returns. The lognormal distribution is useful for modeling values greater than zero. Lognormal distribution is frequently used especially in financial markets and insurance premium estimations. The lognormal distribution represents situations where the natural logarithm of a variable is normally distributed. Thanks to this feature, it allows the use of statistical methods based on normal distribution. The lognormal distribution does not have a symmetrical structure like the normal distribution. This reflects the fact that most financial data sets are unsymmetrical and skewed to the right. It is important to consider this unsymmetrical structure in actuarial analysis. These features of the lognormal distribution make it easy to assess risk and uncertainty in actuarial analysis and to predict the probabilities of future events. Actuaries can make reliable estimates in many areas such as insurance premiums, risk reserves and future cost projections using the lognormal distribution.

The probability density function, expected value and variance for a

REFERENCES

1) Cramer, H. (1930), On the Mathematical Theory of Risk. Skandia Jubilee Volume, Stockholm.

2) Dickson, D. C. M. (1996), Insurance Risk and Ruin, Second Edition, Cambridge University Press.

3) Lundberg, F. (1903), I Approximerad Framstdllning av Sannolikhetsfunktionen. II Aterforsdkring av Kollektivrisker . Almqvist & Wiksell, Uppsala.

4) Lundberg, F. (1926), Forsdkringsteknisk Riskutjdmning. F. Englunds Boktryckeri AB, Stockholm.

5) Mikosch, T. (2009), Non-life Insurance Mathematics: An introduction with the Poisson process, Second Edition, Springer.

6) Sundt, B. (1993), An Introduction to Non-life Insurance Mathematics, VVW.

7) Tse Y. K. (2009), Nonlife Actuarial Models: Theory, Methods and Evaluation. International Series on Actuarial Science, 1st edition. Cambridge University Press.

BÖLÜM 11

CHAPTER 11

A STUDY OF THE GENUS OLIGONEMA ROSTAF. (TRICHIALES, MYXOMYCETES) IN TURKEY

Hayri BABA[1], Hasan AKGÜL[2]

1 Department of Biology, Faculty of Science and Art, Hatay Mustafa Kemal University, Hatay 31060, Turkey. hayribaba_68@hotmail.com
2 Department of Biology, Faculty of Science, Akdeniz University, Antalya 07058, Turkey.

Introduction

Myxomycetes are known as true slime molds, plasmodial slime molds or Myxogastrea. Myxomycetes are multinuclear single-celled organisms that can produce one or more spores (Stephenson & Stempen, 1994). Myxogastrea species are abundant in cool, moist and shaded areas such as rotten tree trunks, branches, alive or dead bark, decayed fruit or fruit scraps, decayed leaves and leaf debris. Myxomycetes live in the environment by feeding on other microorganisms (bacteria, yeasts, fungus hyphae, blue-green bacteria and green algae) (Farr, 1981; Baba and Sevindik, 2018). Myxogastrea fruitbodies could develop spontaneously in the nature. Furthermore, especially after identification with the moist chamber technique, they could be detected especially on plant surfaces (Härkönen & Ukkola, 2000). The number of known Myxomycetes species is 1088 taxa globally (Lado, 2023). 309 taxa were identified in Turkey (Sevindik et al., 2018; Baba and Sevindik, 2019; Baba and Atay, 2019; Baba et al., 2019; Sevindik and Akgul, 2019; Baba and Sevindik, 2020a; Baba et al., 2020a; Baba et al., 2020b; Baba, 2021; Baba and Sevindik, 2021; Baba et al., 2021a; Baba et al., 2021b; Baba et al., 2021c; Baba and Sevindik, 2022a, Baba and Sevindik, 2022b, Baysal and Eroğlu, 2022; Eroğlu, 2021; Ocak and Konuk, 2018; Sesli et al., 2020).

In Trichiales order; Stipitate or sessile sporophores, greater than 500 µm in total height, with ornate capillitium and without columella. Peridium persistent, at least at the base of the sporotheca. Capillitium generally ornamented with warts, spines, teeth, semi-rings, rings or spirals. Trichiaceae family has tubular capillitium, ornamented with spiral bands, elateriform. Oligonema genus has tubuler capillitium with well-defined spiral bands (with very vague bands, almost smooth tubules, and with warts or rings in.

The genus Oligonema was published in 1875 by Rostafinski. It belongs to the family Trichiaceae of the Order Trichiales. Rostafinski distinguished the new taxon from the Trichia and Perichaena genera by the differences in capillitium ornamentation, as well as peridium and sporocarp characteristics. Recently, based on the analyses of two genes (SSU rRNA, elongation factor 1-alpha), Fiore-Donno et al. (2013) proposed that members of this taxon such as *O. schweinitzii* may in fact be aberrant forms of Trichia and suggested further studies to clarify their distinction at the genus level (Cavalcanti et al., 2015). Capillitial tubules simple or little branched, not matted, sometimes smooth or with warts or rings between the whorls. According to the literature only 11 species are recognized all over the World (Lado, 2023), *Oligonema affine* (de Bary) García-Cunch., J.C. Zamora & Lado, *O. aurantium* Nann.-Bremek., *O. dancoii* Aramb. & Spinedi, *O. favogineum* (Batsch) García-Cunch., J.C. Zamora & Lado, *O. flavidum* (Peck) Peck, *O. fulvum* Morgan, *O. intermedium* Haan, *O. oe-*

References

Adamonyte G, (2007). Myxomycetes of the Genus Clastoderma in Lıthuanıa. Botanica Lithuanica, 13(1): 27–32.

Alexopoulos CJ, Mims CW, Blackwell M (1996). Introductory Mycology, 4.th Edition, John Wiley and Sons Inc., New York.

Baba H (2021). Five new Myxomycetes (Myxogastria) records from Turkey. Phytotaxa 507 (2): 131–143.

Baba H, Altaş B, Sevindik M (2021b). Myxomycetes Diversity of Batman Province and Hasankeyf District. KSÜ Tarım ve Doğa Derg 24 (2): 435-441.

Baba H, Arslan Ç (2017b). Myxomycetes of North Amanos Mountains (Hatay/Turkey). Biological Diversity and Conservation, 10: 88-95.

Baba H, Atay M (2019). Myxomycetes of Kumlu and Reyhanlı districts of Hatay/Turkey province. Biological Diversity and Conservation, ISSN 1308-8084 Online; ISSN 1308-5301 Print 12/2 41-50.

Baba H, Cennet E, Sevindik M (2019). Investıgatıon of Myxomycetes (Myxomycota) in Kırıkhan (Hatay Provınce). Commun. Fac. Sci. Univ. Ankara Series C Volume 29, Number 2, Pages 160-169.

Baba H, Doğan Y, (2018). Investigation of Myxomycetes (Myxomycota) in South Amanos Mountains (Hatay-Turkey). Celal Bayar Univ. J. Sci., 14: 277–284.

Baba H, Er A, Sevindik M (2020b). Myxomycetes diversity of Belen Region of Hatay province (Turkey). Kastamonu Univ., Journal of Forestry Faculty, 20(2): 86-96.

Baba H, Gelen M, Sevindik M (2018). Taxonomic investigation of myxomycetes in Altınözü, Turkey. Mycopath, 16(1): 23–31.

Baba H, Gündoğdu F, Sevindik M (2021a). Myxomycetes biodiversity in Gaziantep Province (Turkey) with four new records. Phytotaxa 478 (1): 105–118.

Baba H, Kolukırık M, Zümre M (2015). Differentiation of some myxomycetes species by ITS sequences. Turkish Journal of Botany, 39: 377-382. doi:10.3906/bot-1405-12.

Baba H, Sevindik M (2019). Mycetozoa of Turkey (Checklist). Mycopath 17(1):1-14.

Baba H, Sevindik M (2020a). Myxomycetes of Eşmişek Plateau (Kırıkhan-Hatay). KSÜ Tarım ve Doğa Derg KSU J. Agric Nat 23(4): 917-923.

Baba H, Sevindik M (2021). A New Myxomycetes record (Myxogastria) from Turkey: *Didymium listeri* Massee. KSU J. Agric Nat 24 (4): 820-823.

Baba H, Sevindik M (2022a). Myxomycetes diversity in Adana Province (Turkey) with two new records. Phytotaxa 547 (1): 031–042.

Baba H, Sevindik M (2022b). New Records of Myxogastria (Mycetozoa) from

the Eastern Mediterranean Region of Turkey. ISSN 1062-3590, Biology Bulletin, Vol. 49, No. 2, pp. 85–94.

Baba H, Sevindik M, Dogan M, Akgül H (2020a). Antıoxıdant, antımıcrobıal actıvıtıes and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin Volume 29 – No. 09/2020 pages 7840-7846.

Baba H, Sevindik M, Er A, Atay M, Doğan Y, Altaş B, Akgül A (2021c). New four Mycetozoa records from South East Anatolia-Turkey. Fresenius Environmental Bulletin Volume 30 – No. 04 pages 3565-3574.

Baba H, Tamer AÜ (2008a). A study on the Myxomycetes in Manisa. The Herb Journal of Systematic Botany, 14(2): 179–196.

Baba H, Zumre M, Gelen M, (2016). An Investigation on North Adana (Turkey) Myxomycetes. Chiang Mai J. Sci., 43: 54-67.

Baba H, Zümre M, Gelen M (2013). Biodiversity of Kuseyr Plateau Myxomycetes (Hatay-Turkey). Journal of Selcuk University, Natural and Applied Science, Part 1: 669–683.

Baba, H., & Sevindik, M. (2018). The roles of myxomycetes in ecosystems. J Bacteriol Mycol Open Access, 6(3), 165-166.

Baysal R, Eroğlu G (2022). Diversity of myxomycete on Konya-Beyşehir highway route. Anatolian Journal of Botany 6(1): 55-61.

Cavalcanti LH, Costa AAA, Barbosa DI, Agra LANN, Bezerra ACC (2015). Distribution and occurrence of Oligonema (Trichiales, Myxomycetes) in Brazil. Braz. J. Bot (2015) 38(1):187–191. doi 10.1007/s40415-014-0107-9.

De Haan M, De Pauw S, Bogaerts A (2004). A study of the genus Oligonema (Myxomycota) in Belgium. Syst Geogr Plants 74:251–260.

Ergül CC, Akgül H (2011). Myxomycete diversity of Uludağ National Park, Turkey. Mycotaxon, 116: 479.

Ergül CC, Dülger B (2000d). Myxomycetes of Turkey. Karstenia, 40: 39–41.

Ergül CC, Dülger B (2002c). New records for the myxomycetes flora of Turkey. Turk. J. Bot., 26: 277–280.

Ergül CC, Dülger B, Akgül H (2005a). Myxomycetes of Mezit Stream valley of Turkey. Mycotaxon, 92: 239–242.

Eroğlu G (2021). *Cribraria lepida, Physarum dictyosporum, P. diderma,* and *P. spectabile* newly recorded from Turkey. ISSN (print) 0093-4666 (online) 2154-8889 Mycotaxon, Volume 136, pp. 853–863.

Eroğlu G, Kaşık G (2013a). Myxomycete of Hadim and Taşkent districts (Konya/Turkey) and their ecology. Biodivers. Conserv., 6: 120–127.

Farr ML (1976). Flora Neotropica. Monograph No. 16. New York Botanical Garden Press.

Farr ML (1981). True Slime Molds. Dubuque Iowa: Wm. C. Brown Comp.

Härkönen M (1988). Some additions to the knowledge of Turkish myxomycetes. Karstenia, 27: 1–7.

Harkönen M, Ukkola T (2000). Conclusions on myxomycetes compiled over twenty-five years from 4793 moist chamber cultures. Stapfia 73, zugleich Kataloge des OO. Landesmuseums, Neue Folge Nr. 155: 105-112.

https://doi.org/10.1111/j.1469-8137.1994.tb03937.x

Ing B (1994). The phytosociology of myxomycetes. New Phytologist 126: 175–201.

Ing B (1999). The Myxomycetes of Britain and Ireland. The Richmond Publishing Co.

Lado C (2005–2023). An on line nomenclatural information system of Eumycetozoa. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid, Spain. http://www.nomen.eumycetozoa.com. Last updated April 25, 2023.

Lado C, Pando F (1997). Flora Mycologica Iberica, Madrid, Spain: CSIC, vol. 2.

Li Y, Chen SL, Li HZ (1992). Myxomycetes from China VIII. The Genus Oligonema New to China with a New Spe- cies. Mycosystema 1992: 171-173.

Martin GW, Alexopoulos CJ (1969). The Myxomycetes. Iowa City, Univeristy of Iowa Press. Nannenga-Bremekamp NE (1974). De Nederlandse myxomyceten. Kon. Nederl. Natuurhist. Verenig.

Martin GW, Alexopoulos CJ (1969). The Myxomycetes. Univ. of Iowa Pres., Iowa City.

Martin GW, Alexopoulos CJ, Farr ML (1983). The Genera of Myxomycetes. Univ. of Iowa Pres., Iowa City.

Moreno G, Castillo A, Thüs H (2022). Critical revision of Trichiales (Myxomycetes) at the Natural History Museum London (BM). Phytotaxa 567 (1): 001–020. https://doi.org/10.11646/phytotaxa.567.1.1

Ndiritu GG, Winsetti KE, Spiegel FW, Stephenson SL (2009). A checklist of African myxomycetes. Mycotaxon 107:353–356.

Neubert H, Nowotny W, Baumann K (1993). Die Myxomyceten (Band I). Karlheinz Baumann Verlag Gomaringen.

Ocak İ (2015). Seasonal distribution of field-collected myxomycete in the Köroğlubeli Forest, Afyonkarahisar, Turkey. Ekoloji, 24: 48–56.

Ocak İ, Hasenekoğlu İ (2003b). Four new records of myxomycetes from Turkey. Turk. J. Bot., 27: 333–337.

Ocak İ, Hasenekoğlu İ (2005). Myxomycetes from Trabzon and Giresun Provinces (Turkey). Turk. J. Bot., 29: 11–21.

Ocak İ, Konuk M (2018). Diversity and ecology of Myxomycetes from Kütahya and Konya (Turkey) with four new records. Mycobiology, 46: 215-223.

Oran RB, Ergül CC, Dülger B (2006). Myxomycetes of Belgrad Forest (Istanbul).

Mycotaxon, 97: 183–187.

Salamaga A (2013). *Oligonema flavidum* (Myxomycetes): a species new to Poland. Pol Bot J 58:747–749.

Sesli E, Asan A, Selçuk F. (edlr.) Abacı Günyar Ö, Akata I, Akgül H, Aktaş S, Alkan S, Allı H, Aydoğdu H, Berikten D, Demirel K, Demirel R, Doğan HH, Erdoğdu M, Ergül CC, Eroğlu G, Giray G, Halikî Uztan A, Kabaktepe Ş, Kadaifçiler D, Kalyoncu F, Karaltı İ, Kaşık G, Kaya A, Keleş A, Kırbağ S, Kıvanç M, Ocak İ, Ökten S, Özkale E, Öztürk C, Sevindik M, Şen B, Şen İ, Türkekul İ, Ulukapı M, Uzun Ya, Uzun Yu, Yoltaş A. 2020. Türkiye Mantarları Listesi. Ali Nihat Gökyiğit Vakfı Yayını. İstanbul.

Sevindik, M., & Akgul, H. (2019). Fruiting bodies structures of myxomycetes. Journal of Bacteriology & Mycology, 7(6), 144-148.

Sevindik, M., Baba, H., Bal, C., Colak, O., & Akgul, H. (2018). Antioxidant, oxidant and antimicrobial capacities of Physarum album (Bull.) Chevall. JBMOA, 6(6), 317-320.

Stephenson SL, Rojas C (2017). Myxomycetes: Biology, Systematics, Biogeography and Ecology. London, Academic Press. p. 299-332.

Stephenson SL, Stempen H (1994). Myxomycetes: A Handbook of Slime Molds. Portland, USA: Tımber Press.

Thind KS (1977). The Myxomycetes of India, New Delhi: I.C.A.R.

Yağız D, Afyon A (2005). A study on the myxomycetes of Seydişehir (Konya) District. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5: 55–60 (In Turkish).

Zümre M, Baba H, Sevindik M (2019). Investigation of myxomycetes in Selcen Mountain (Turkey) and its close environs. Eurasian Journal of Forest Science. 7(3): 284-292.

BÖLÜM 12

CHAPTER 12

FUNGI AND THEIR ROLES IN AQUATIC ECOSYSTEMS

Emre Cem ERASLAN[1], Mustafa SEVİNDİK[2], Hasan AKGÜL[3]

1 Department of Biology, Faculty of Science, Akdeniz University, Antalya, Turkey
2 Department of Biology, Science Faculty, Osmaniye Korkut Ata University, Osmaniye, Turkey
3 Department of Biology, Faculty of Science, Akdeniz University, Antalya, Turkey

Introduction

Fungi are organisms that spread in many ecosystems. Their role in the ecosystem distinguishes fungi from other organisms (Sevindik et al., 2017; Bal et al., 2019). Many fungi species have a rotting role due to their saprotrophic properties. Fungi exhibit a remarkable level of biodiversity, owing to their possession of eukaryotic cellular architecture (Bal et al., 2023). Unlike other organisms, fungi lack chlorophyll within their cellular structure and instead rely on the absorption of nutrients. Furthermore, fungi reproduce through the dispersal of spores (Taylor et al., 1998; Sevindik et al., 2022). They have the ability to thrive in a wide range of terrestrial and aquatic ecosystems, including extreme environments like polar regions, deserts, and highly saline soils (Gaad 2017). Previous studies suggested that there were approximately 1.5 million fungal species. However, recent studies have revised this estimate to a range of 2.2 to 3.8 million fungal species. Nevertheless, the estimated count of identified species stands at approximately 120.000 (Hawksworth 2001; Hawksworth ve Lücking 2017). Out of the aforementioned species, a mere 3000 have been identified as being connected to aquatic environments, with a mere 465 species being observed in marine waters (Shearer et al., 2007). Based on recent studies, the current count of sea mushroom species is reported to be 1857 (Jones vd. 2019). Marine fungi, while primarily categorised as an ecological group rather than a taxonomic group, encompass a diverse range of species. One such example is Halosphaeriales, which belongs to the Ascomycete order. This order comprises a significant number of marine species, with approximately 133 species distributed across 43 genera (Jones, 1995). Aquatic environments possess considerable potential as habitats for numerous species; however, the relatively limited representation of aquatic fungal taxa is a notable and unexpected observation. According to this concept, it is believed that the current count of aquatic fungi exceeds 3000 species. The assemblage encompasses a diverse array of species that possess ecological functions that have yet to be identified or understood (Wurzbacher vd. 2011). The ecological definitions of marine fungi were established by Kohlmeyer and Kohlmeyer in their publications in 1979. They classified marine fungi into two categories: obligate sea mushrooms and facultative sea mushrooms. Obligate sea mushrooms exclusively grow in marine or estuarine habitats, while facultative sea mushrooms have the ability to grow in marine environments but can also thrive in freshwater or terrestrial environments. The fungi, which may possess spore-forming capabilities, can be referred to as facultative sea mushrooms (Kohlmeyer ve Kohlmeyer, 1979). Sea mushrooms, also known as marine fungi, exhibit a wide distribution across various marine habitats. These habitats include the deep sea, marine sediments that contain methane hydrate, driftwood,

References

Baba H, Sevindik M, 2018. The roles of myxomycetes in ecosystems. *J. Bacteriol. Mycol. Open Access*, 6(3): 165-166.

Baba, H., & Sevindik, M. (2022). Myxomycetes diversity in Adana province (Turkey) with two new records. *Phytotaxa*, *547*(1), 31-42.

Baba, H., Sevindik, M., Doğan, M., and Akgül, H., Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes, Fresen. Environ. Bull., 2020, vol. 29, no. 9, pp. 7840–7846.

Baba, H., & Sevindik, M. (2022). New records of Myxogastria (Mycetozoa) from the Eastern Mediterranean region of Turkey. *Biology Bulletin*, *49*(2), 85-94.

Baba, H., Sevindik, M., Er, A., Atay, M., Doğan, Y., Altaş, B., & Akgül, H. (2021). New four Mycetozoa records from South East Anatolia-Turkey. *Fresenius Enviromental Bulletin*, *30*(4), 3565-3574.

Bal, C., Eraslan, E. C., & Sevindik, M. (2023). Antioxidant, Antimicrobial Activities, Total Phenolic and Element Contents of Wild Edible Mushroom Bovista nigrescens. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 37-41.

Bal, C., Sevindik, M., Akgul, H., & Selamoglu, Z. (2019). Oxidative stress index and antioxidant capacity of Lepista nuda collected from Gaziantep/Turkey. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 37(1), 1-5.

Bärlocher, F. (1992). in The Ecology of Aquatic Hyphomycetes (ed. Bärlocher, F.), (Spinger, Heidelberg, 1-15.

Belliveau, M. J. R., & Bärlocher, F. (2005). Molecular evidence confirms multiple origins of aquatic hyphomycetes. *Mycological research*, *109*(12), 1407-1417.

Blanchette, R.A., Nilsson, T., Daniel, G. and Abad, A. (1990) Biological degradation of wood. In Archaelogical wood, properties, chemistry and conservation (R.M. Rowen and R.J. Barbour, eds), pp 141±76 [Advances in Chemistry Series No. 125]. Washington: American Chemical Society.

Braun, A. (1856). Über Chytridium: eine Gattung einzelliger Schmarotzergewächse auf Algen und Infusorien [German] (Königl Akademie der Wissenschaften, 1856).

Cole, J. J., Caraco, N. F., & Likens, G. E. (1990). Short-range atmospheric transport: A ignificant source of phosphorus to an oligotrophic lake. Limnology and Oceanography, 35(6), 1230-1237.

Dang, C. K., Gessner, M. O., & Chauvet, E. (2007). Influence of conidial traits and leaf structure on attachment success of aquatic hyphomycetes on leaf litter. *Mycologia*, *99*(1), 24-32.

Dix, N. J., & Webster, J. (1995). Aquatic fungi. *Fungal Ecology*, 225-283.

Eaton, R. A., & Hale, M. D. (1993). *Wood: decay, pests and protection*. Chapman

and Hall Ltd.

Ergül CC and Akgül H (2011). Myxomycete diversity of Uludağ National Park, Turkey. Mycotaxon, 116: 479.

Ergül CC, Dülger B, Akgül H (2005a). Myxomycetes of Mezit Stream valley of Turkey. Mycotaxon, 92: 239–242.

Ergül CC, Dülger B, Oran RB, Akgül H (2005b). Myxomycetes of the western Black Sea Region of Turkey. Mycotaxon, 93: 269–272.

Fischer, H., Mille-Lindblom, C., Zwirnmann, E., & Tranvik, L. J. (2006). Contribution of fungi and bacteria to the formation of dissolved organic carbon from decaying common reed (Phragmites australis). Archiv für Hydrobiologie, 166(1), 79-97.

Gadd, G. M. (2017). The Geomycology of Elemental Cycling and Transformations in The Environment. *Microbiology spectrum*, *5*(1), 5-1.

Grossart, H. P., Van den Wyngaert, S., Kagami, M., Wurzbacher, C., Cunliffe, M., & Rojas-Jimenez, K. (2019). Fungi in aquatic ecosystems. *Nature Reviews Microbiology*, *17*(6), 339-354.

Hawksworth, D.L. (2001). The Magnitude of Fungal Diversity: The 1-5 Million Species Estimate Revisited. Mycological Research, 105(12), 1422-1432.

Hawksworth, D.L. and Lücking, R. (2017). Fungal Diversity Revisited: 2.2 to 3.8 Million Species. Microbiology Spectrum, 5(4), 5-4.

Holt, D.M. and Jones, E.B.G. (1983) Bacterial degradation of ligni®ed wood cell walls in anaerobic aquatic habitats. Appl. Environ. Microbiol. 46, 722±7.

Hyde, K. D., Jones, E. G., Leaño, E., Pointing, S. B., Poonyth, A. D., & Vrijmoed, L. L. (1998). Role of fungi in marine ecosystems. *Biodiversity & Conservation*, *7*, 1147-1161.

Hyde, K.D. (1996) Marine fungi. In Fungi of Australia. Vol 1B (C. Grgurinovic and K. Mallett, eds), pp. 39±64. Canberra: ABRS/CSIRO.

Ingold, C.T. 1975. Guide to Aquatic Hyphomycetes. Freshwater Biological Association Scientific Publication, Cumbria, England, 96 pp.

Jones EBG, Pang KL, Abdel-Wahab MA, Scholz B, Hyde KD, Boekhout T, Ebel R, Rateb ME, Henderson L, Sakayaroj J, Suetrong S, Dayarathne MC, Kumar V, Raghukumar S, Sridhar KR, Bahkali AHA, Gleason FH, Norphanphoun C. (2019). An online resource for marine fungi. Fungal Divers 96:347–433.

Jones, E.B.G. (1994) Fungal adhesion. Mycol. Res. 98, 961±81.

Jones, E.B.G. (1995). Ultrastructure and taxonomy of the aquatic ascomycetous order Halosphaeriales. Can. J. Bot. 73 (suppl.), 5790±801.

Kearns, S. G., & Bärlocher, F. (2008). Leaf surface roughness influences coloniza-

tion success of aquatic hyphomycete conidia. *Fungal Ecology*, *1*(1), 13-18.

Kohlmeyer, J., & Kohlmeyer, E. (1979). *Marine mycology: the higher fungi*. Academic Press, New York.

Mancinelli, G., Costantini, M. L., & Rossi, L. (2002). Cascading effects of predatory fish exclusion on the detritus-based food web of a lake littoral zone (Lake Vico, central Italy). Oecologia, 133(3), 402-411.

Mora, C., Tittensor, D.P., Adl, S., Simpson, A.G.B., Worm, B., 2011. How many species are there on earth and in the ocean? PLoS Biol. 9 (8)e1001127.

Mouzouras, R. (1989) Soft rot decay of wood by marine fungi. J. Inst. Wood. Sci. 11, 193±201.

Muratoğlu, Ş. (2011). Bursa-Uludağ Kirazlıyayla Sucul (Aquatic) Mantarları Üzerine Taksonomik Araştırmalar, Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. BURSA.

Nayak SS, Gonsalves V, Nazareth S (2011) Isolation and salt tolerance of halophilic fungi from mangroves and solar salterns – India. Indian J Geo-Mar Sci 41:164–172.

Pang, K. L., Hassett, B. T., Shaumi, A., Guo, S. Y., Sakayaroj, J., Chiang, M. W. L., ... & Jones, E. G. (2021). Pathogenic fungi of marine animals: A taxonomic perspective. *Fungal Biology Reviews*, *38*, 92-106.

Pereira, C. R. D., Anderson, N. H., & Dudley, T. (1982). Gut Content Analysis of Aquatic Insects from Wood Substrates. Melanderia (39), 23-33.

Raghukumar, S. (2017). *Fungi in coastal and oceanic marine ecosystems* (Vol. 378). New York, NY, USA:: Springer.

Rai JN, Tewari JP, Mukerji KG (1969) Mycoflora of mangrove mud. Mycopathol Mycol Appl 38:17–31.

Read, S.J., Moss, S.T. and Jones, E.B.G. (1992) Attachment and germination of conidia, in The Ecology of Aquatic Hyphomycetes (ed. F. Biirlocher) Springer-Verlag, Berlin, pp. 135-51.

Sevindik, M., & Akgul, H. (2019). Fruiting bodies structures of myxomycetes. Journal of Bacteriology & Mycology, 7(6), 144-148.

Sevindik, M., Baba, H., Bal, C., Colak, O., & Akgul, H. (2018). Antioxidant, oxidant and antimicrobial capacities of Physarum album (Bull.) Chevall. JBMOA, 6(6), 317-320.

Sevindik, M., Akgül, H., & Tosunoglu, A. (2022). Temporal variations in fungal spores in Mardin city atmosphere, upper Mesopotamia, SE-Turkey. Grana, 61(1), 67-80.

Sevindik, M., Akgul, H., Akata, I. L. G. A. Z., Alli, H., & Selamoglu, Z. (2017). Fomitopsis pinicola in healthful dietary approach and their therapeutic potentials. Acta alimentaria, 46(4), 464-469.

Shearer, C. A., Langsam, D. M., & Longcore, J. E. (2004). Fungi in Freshwa-

ter Habitats: Biodiversity of Fungi, Ed.: Mueller, G.M., Bills G.F., Foster, M.S., Elsevier Academic Press, Amsterdam, pp: 513-531.

Shearer, C., Descals, E., Kohlmeyer, B., Kohlmeyer, J., Marvanová, L., Padgett, D., et al. (2007). Fungal biodiversity in aquatic habitats. Biodiversity Conserv, 16(1), 49-67.

Singh P, Raghukumar C, Meena R, Verma P, Shouche Y. (2012). Fungal Diversity in Deep-Sea Sediments Revealed by Culture-dependent and Culture-independent Approaches. *Fungal Ecology,* 5: 543-553.

Singh, A.P., Nilsson, T. and Daniel, G. (1990) Bacterial attack of Pinus sylvestris wood under near araerobic conditions. J. Inst. Wood Sci. 11, 237±49.

Sparrow, F. K. (1960). Aquatic Phycomycetes (Second Rev.). The University of Michigan Press, Ann Arbor.

Sridhar, K. R., & Sudheep, N. M. (2011). Do the tropical freshwater fishes feed on aquatic fungi? Frontiers of Agriculture in China, 5(1), 77-86. doi: 10.1007/s11703-011-1055-9.

Taylor, D.J., Green, N.P.O., Stout, G.W. and Soper, R. (1998). Text Book of Biological Science. Cambridge University Press, pp. 1-984.

Torun, Z. (2021). *Aspergillus niger* ve *Trichoderma virilente* Mantarları Üzerine Farmakognozik Araştırmalar. Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Doktora Tezi. ANKARA.

Ulken A (1983a) Distribution of Phycomycetes in mangroge swamps with brackish waters an wates of high salinithy, Chapter 8. In: Teas HJ (ed) Biology and ecology of mangroves tasks for vegetations science, vol 8. Springer, The Netherlands, pp 111–116.

Ulken A (1983b) Phycomyceten im Watt des Jadebusens. Ver€off Inst Meeresforsch Bremerh 19:177–183.

Webster, J. (1959) Experiments with spores of aquatic hyphomycetes I. Sedimentation and impaction on smooth surfaces. Annals of Botany, Landon, NS, 23, 595-611.

Webster, J., & Descals, E. (1981). Morfology, distribution and ecology of conidial fungi in freshwater habitats In: Bology of Conidial Fungi. *New York Acad. Press*, *1*, 259.

Wurzbacher, C., Kerr, J., & Grossart, H. P. (2011). Aquatic fungi. *The Dynamical Processes of Biodiversity,* 227-257.

Zümre, M., Baba, H., & Sevindik, M. (2019). Investigation of myxomycetes in Selcen Mountain (Turkey) and its close environs. *Eurasian Journal of Forest Science*, *7*(3), 284-292.

Haziran 2023
June 2023

Filoloji
Alanında Akademik Çalışmalar

Academic Studies in
Philology

EDİTÖRLER /EDITORS

Doç.Dr Mehmet BARDAKÇI
Dr. Öğr.Üyesi Şaziye DURUKAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Doç.Dr Mehmet BARDAKÇI
Dr. Öğr.Üyesi Şaziye DURUKAN

Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-857-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BÖLÜM 1/CHAPTER 1

HAYATI VE ESERLERİ BAĞLAMINDA ABDULHAMÎD B. HADDÛKA VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

Sedef GÜLER 1

BÖLÜM 2/CHAPTER 2

MODERN STANDART ARAPÇANIN SES BİLGİSİNDE ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

Zeynep ÖZKANLI 19

BÖLÜM 3/CHAPTER 3

A POSTMODERN DETECTIVE FICTION:

CHASING UP FLAUBERT'S PARROT

Mehtap DEMİRTÜRK, Kuğu TEKİN..... 39

BÖLÜM 4/CHAPTER 4

DISSECTING OSCAR WILDE'S AN IDEAL HUSBAND

Emre SAY 57

BÖLÜM 1

CHAPTER 1

HAYATI VE ESERLERİ BAĞLAMINDA ABDULHAMÎD B. HADDÛKA VE EDEBİ KİŞİLİĞİ

***Sedef GÜLER*[1]**

1 Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Konya/Türkiye, email: sadafcon_@hotmail.com. ORDCID https://orcid.org/0000-0002-0384-6306

GİRİŞ

Abdulhamîd b. Haddûka, Cezayir'deki modern Arap edebiyatının ilk kurucularından kabul edilmesi hasebiyle Cezayirli Arap romancılar arasında önemli bir konuma sahiptir. Mütedeyyin, kültürlü ve Müslüman bir Arap ailede yetişen, aklî ve naklî ilimlerde bilgi sahibi olan yazar, ayrıca plastik sanatlar, tiyatro, hukuk ve radyoculuk alanlarında da eğitim almıştır. Gerek aile ortamından ve yaşadığı coğrafyadan gelen kültürel etkileşimleri gerekse farklı disiplinlerde aldığı eğitimlerden gelen kültürel birikimleri harmanlayarak sahne sanatları, medya ve edebiyata ustalıkla yansıtmıştır. Fransız işgali döneminde Haddûka'ya kadar çeşitli roman denemeleri yapılmış olsa da *Rîhu'l- Cenûb*'un Cezayir edebiyatında ana dil Arapça ile kaleme alınan modern anlamdaki ilk gerçek roman kabul edilmesi, onun edebiyat ve sanat dünyasında giderek büyüyen saygın bir yer kazanmasına imkân sağlamıştır.

Ülkemizde her ne kadar Haddûka'nın bazı eserleri çalışılmışsa da bunların onun bazı eserlerindeki tek bir motif ve şekil üzerine odaklandığı kısıtlı bilgilerden ibaret çalışmalar olduğu, burada hassaten yazarın hayatının, eserlerinin ve edebi yönünün üzerinde durulmadığı gözlenmiştir. Söz konusu bu boşluğun doldurulması ve eksikliklerin giderilmesinin hedeflendiği bu çalışma, yazarın hayatının detaylı olarak anlatılması, eserlerinin toplu halde verilmesi ve tüm bunların ışığında edebi kişiliğinin ortaya çıkarılması açısından önem arzetmektedir. Bu bağlamda, çalışmada hayatını Cezayir'e, Cezayir halkına, edebiyatına ve bağımsızlığına adayan ve bu minvalde ülkesinin bağımsızlığına kavuşması amacıyla hem siyasi hem de kültürel mecralarda önemli faaliyetlerde bulunan Abdulhamîd b. Haddûka'nın mücadelelerle dolu hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verilecek ve bunlar ışığında onun edebi kişiliği gözler önüne serilerek genelde Arap, özelde Cezayir edebiyatındaki önemi ortaya koyulacaktır.

1. HAYATI

Cezayirli yazar Abdulhamîd Haddûka, 9 Ocak 1925 yılında Cezayir'in Setîf vilayetine bağlı el- Manṣûra (Burc Bû Arîrîc)'ya yakın el-Ḥamrâ' köyünde eğitimli ve orta halli bir ailede, Berberî bir anne ve Arap bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiştir. İki dilli olarak dünyaya geldiğini ifade eden yazar, ilk olarak annesinden Berberice, Kur'ân, fıkıh, dil ve edebiyat gibi alanlarda eğitim veren bir hoca olan babasından ise Arapça öğrenmiştir (Campbell, 1996, s. 354; Komisyon, 2014, s. 440; el-Arabî, 2016, s. 5).

Abdulhamîd, ilkokulu okuduğu el-Manṣûra medresesinden mezun oluncaya kadar Fransızca eğitim görmüş ve bundan büyük bir zevk aldığını dile getirmiştir (el-Arûsî, 2009, s. 152). Haddûka, bir komşularının böyle dindar ve ilim sahibi bir babanın oğlunun nasıl olur da Fransızca öğrendiğine tepki gösterdiğini ve babasını azarladığına dikkat çekerek o dönemde

KAYNAKÇA

Bedrî, O. (1998). Ed-Delâle el-Mufâraḳa li'l-Mekânir-Rivâ'î İnde Abdilhamîd b. Haddûka—Kırâ'e fî Rivâyetey: Rîḥu'l-Cenûb, Nihâyetu'l-Ems. *Mecelle Akâdemiyye İlmiyye Yusdiruhâ Ma'hedu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ-Câmiatu'l-Cezâir*, el-Luğa ve'l-Edeb, (13), 57-102.

Buğra, Y. (2017). Delâletu'l-Feḍâi'r-Rivâiyyi fî Ḳıṣaṣ-i Abdilhamîd b. Haddûḳa-Ẕikreyât ve Cirâḥ Enmûẕecen. *Kulliyâtu'l-Âdâb ve'l-Luğât, Câmi'a Muhammed Bûḍiyâf el-Musîle*, Havliyyâtu'l-Âdâb ve'l-Luğât, *2*(9).

Bûtâcîn, es-S. (1998). el-İştiġâl el-'Âmilî fî Rivâye Ġaden Yevm Cedîd li Abdilhamîd b. Haddûka –Dirâse Bunyeviyye. *Mecelle Akâdemiyye İlmiyye Yusdiruhâ Ma'hedu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ-Câmiatu'l-Cezâir*, el-Luğa ve'l-Edeb, (13).

Campbell, R. b. (1996). *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabî'l-Mu'âṣır Siyer ve Siyer Ẕâtiyye* (C. 1). Beyrut: eş-Şeriketu'l-Muttehide li't-Tevzî'.

Dîk, Z. (1983). *Min Ravâi'i'l-Edebi'l-Cezâirî*. Cezayir: Dâru'l-Hudâ li'n-Neşr ve't-Tevzî'.

el-Ahdar, ez-Z. (1998). Kırâ'e fî Rivâye Nihâyeti'l-Ems Abdilhamîd b. Haddûka. *Mecelle Akâdemiyye İlmiyye Yusdiruhâ Ma'hedu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ-Câmiatu'l-Cezâir*, el-Luğa ve'l-Edeb, (13), 103-128.

el-Arabî, M. (2016, 2017). *Abdulhamîd b. Haddûka ve'l-Bu'du'l-İctimâî–Rîḥu'l-Cenûb Enmûzecen*. (Yayımlanmamış muzekkira mukaddime li-neyl şehâdete'l-mastır fi'l-luğa ve'l-edebi'l-arabî-kısmu'l-luğa ve'l-edebu'l-arabî). el-Cumhûriyye el-Cezâiriyye ed-Dîmukrâtiyye eş-Şa'biyye, Vizâratu't-Ta'lîmi'l-Âlî ve'l-Bahsi'l-İlmî.

el-Arûsî, et-T. V. (2009). *A'lâm mine'l-Edebi'l-Cezâirî'l-Ḥadîṯ*. Cezayir: Dâru'l-Hikme li'n-Neşr ve't-Tevzî'.

Fâsî, M. (1998). Rîḥu'l-Cenûb' el-Mer'e'r-Rîfiyye ve Ḳuvvetu'l-Vâḳi'. *Mecelle Akâdemiyye İlmiyye Yusdiruhâ Ma'hedu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ-Câmiatu'l-Cezâir*, el-Luğa ve'l-Edeb, (13), 11-38.

Harfî, S. (1972). *Er-Ru'yâ el-Vâḳi'iyye fî Rîḥi'l-Cenûb*. Mecelletu's-Sekâfe. Cezayir: Vizâratu's-Sekâfe.

Hevvârî, M. (2017). *A'lâmu'l-Edebi'l-Arabi'l-Mu'âṣır (Terceme Hakîkiyye li-Hamsîne Şahsiyye Edebiyye)*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Komisyon. (2014). *Mevsû'atu'l-"Ulemâ" ve'l-Udebâ'i'l-Cezâiriyyîn* (C. I). Cezayir: Menşûrâtu'l-Hadâra.

Mâlik, R. b. (1998). Sîmyâiyyetu'l-Fedâ' fî Rivâyeti Rîḥi'l-Cenûb. *Mecelle Akâdemiyye İlmiyye Yusdiruhâ Ma'hedu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ-Câmiatu'l-Cezâir*, el-Luğa ve'l-Edeb, (13), 39-48.

Masâyif, M. (1983). *Er-Rivâye el-Cezâiriyye el-Ḥadîṯ Beyne'l-Vâki'iyye ve'l-İltizâm*. Cezayir: eş-Şeriketu'l-Vataniyye li'n-Neşr ve't-Tevzî'.

Mekkî, et-T. A. (1999). *El-Ḳıṣṣatu'l-Ḳaṣîra Dirâse ve Muḫtârât* (2. bs.). Kahire: Dâru'l-Meârif.

Murtâḍ, A. (2007). *Mu'cemu'ş-Şu'arâi'l-Cezâiriyyîn fi'l-Ḳarni'l-'İşrîn*. Cezayir: Dâru Heme.

Sa'dullah, E.-K. (2007). *Târîḫu'l-Cezâ'iri'ş-Şeḳafî* (C. 10). Cezayir: Dâru'l-Basâ'ir.

Sâlî, L. (2014, 2015). *Taḥavvulâtu'r-Rivâye el-Cezâiriyye fî Fetrati's-Seb'înât Rivâye "Rîḥu'l-Cenûb" li-Abdilhamîd Haddûka Enmûzecen*. (Yayımlanmamış muzekkira mukaddime listikmâl şehâdeti'l-master fi'l-luğa ve'l-edebi'l-arabî). Câmi'a Becâye Kulliyetu'l-Âdâb ve'l-Luğa-Kısmu'l-Luğa ve'l-Edebi'l-Arabî.

Sârî, M. (t.y.). *Mihnetu'l-Kitâbe*. Cezayir: Menşûrâtu'l-Berzah.

Ukâşe, Ş. (1998). Ḳırâ'e Mefâtiḥiyye fî Rivâyeti Rîḥi'l-Cenûb li Abdilhamîd b. Haddûka. *Mecelle Akâdemiyye İlmiyye Yusdiruhâ Ma'hedu'l-Luğati'l-Arabiyye ve Âdâbihâ-Câmiatu'l-Cezâir*, el-Luğa ve'l-Edeb, (13), 49-56.

Yaşlak, S. (2014). *Abdulhamîd b. Haddûka ve Ğaden Yevm Cedîd Adlı Romanı*. (Yayımlanmamış yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Elektronik Kaynaklar

Abdulhamîd b. Haddûka. (t.y.). 3 Şubat 2022 tarihinde https://www.benhedouga.com/content/%D9%82%D8%B1%D8%A7%D8%A1%D8%A9 adresinden erişildi.

Aleksei Arbuzov. (t.y.).*Bıblıothèque Centrale Unıversıté Sétıf 1 Ferhat Abbas*. 4 Şubat 2023 tarihinde https://tinyurl.com/2lcyrhkg adresinden erişildi.

Emsâl Cezâiriyye. (t.y.). 9 Şubat 2022 tarihinde https://tinyurl.com/2qwyn7z7 adresinden erişildi.

en-Nesr ve'l-'Uḳâb. (t.y.). *Abdulhamîd b. Haddûka*. 3 Şubat 2022 tarihinde https://tinyurl.com/2g36bc6s adresinden erişildi.

Fâsî, M. (t.y.). Bâne'ṣ-Ṣubh li-Abdilhamîd b. Haddûka Ṣurâ'u'l-Ecyâl el-Âbâ' ve'l-Ebnâ. *Abdulhamîd b. Haddûka*. 9 Aralık 2019 tarihinde http://www.benhedouga.com/content/ adresinden erişildi.

Fîlm Riyhi'l-Cenûb. (1975). https://www.youtube.com/watch?v=DFimomqZNQk adresinden erişildi.

Mubârekiyye, A. (t.y.). El-Câziye ve'd-Derâvîş Beyne't-Turâsi's-Serdî-er-Ru'ye ve Cemâliyye'l-Mekân. *Abdulhamîd b. Haddûka*. 10 Aralık 2019 tarihinde http://www.benhedouga.com/content/ adresinden erişildi.

BÖLÜM 2

CHAPTER 2

MODERN STANDART ARAPÇANIN SES BİLGİSİNDE ÜNSÜZ BENZEŞMESİ

Zeynep ÖZKANLI[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belâgati Ana Bilim Dalı, zeynepozkanli@yahoo.com, orcid.org/0000-0003-1466-9592

Giriş

Bir dile ait dil bilgisi öğretimi, ses bilgisi, biçim bilgisi ve cümle bilgisi olmak üzere üç alt disiplin ile desteklenmektedir. Bu alt disiplinler arasında yer alan ses bilgisi, dil seslerini fiziksel görünümler olarak ele almakta ve bunların konuşma içerisindeki görevlerini incelemektedir. Bu nedenle ses bilgisinin, kelimeleri oluşturan sesler arasında meydana gelen ses olayları ile de yakından ilişkisi bulunmaktadır. Ses olayları, benzeşme, aykırılaşma ve göçüşme olmak üzere farklı bölümlere ayrılmaktadır. Bu ses olayları arasında yer alan benzeşme ise, aynı veya farklı kelimeler içerisinde yan yana bulunan seslerden birinin diğerine sesletim yeri veya sesletim biçimi bakımından benzemesi anlamına gelmektedir (Ḥamed, 2004: 205; Cumʿa, 2008: 117; Zsiga, 2013: 232). Bu ses olayı, farklı türdeki fonemler arasında gerçekleşebilir. Bunlardan ünlü adı verilen fonemler arasında meydana gelen benzeşme, ünlü benzeşmesi; ünsüzler arasında meydana gelen benzeşme ise ünsüz benzeşmesi şeklinde isimlendirilir. Bu araştırma, literatür taraması yöntemi kapsamında gerçekleştirilen uluslararası alanyazın taraması verilerine dayanarak Modern Standart Arapçada ünsüz benzeşmesi olayını ortaya koymayı hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda MSA'da ünsüz benzeşmesi olarak değerlendirilebilen ses değişmeleri, Modern fonetik araştırmaları çerçevesinde adlandırma, sınıflandırma ve açıklama gibi yönleriyle ele alınacaktır. Ünsüz benzeşmesi adı verilen ses olayı, bu türden benzeşmeye etki eden ses bilgisi unsurları dikkate alınarak ve ses bilgisine ait kavramlarla yeniden adlandırılıp, sebep-sonuç ilişkisi içerisinde çeşitli başlıklar altında sınıflandırılacağından çalışmanın bu yönüyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Dil bilgisinin alt dallarından biri olan fonetiğin, konuları arasında yer alan ses değişmeleri, genellikle seslerin telaffuzunu kolaylaştırma ve sözlerin en az çaba yasasına uygun olarak söylenmeleri ile daha hızlı bir iletişim sağlama yönelimine dayanmaktadır (ʿUkkâşe, 2007: 81). Bu iki yönelim, sesbirimsel değişikliklerde rol oynamakla birlikte söz ailelerinin bazı üyelerinin, bir gramer birliği içerisindeki dizilişi üzerinde de etki sahibidir (Ryding, 2014: 23). İlk kez klasik dönem Arap dilcilerinden İbn Cinnî (300/913 – 392/1002) tarafından milâdi dokuzuncu yüzyılda ayrıntılı bir biçimde ortaya konan, Arapçadaki seslerin yan yana bulunabilme ilkesi, bunun somut bir tezahürü mesabesindedir. İbn Cinnî, bu ilke bağlamında sesleri, telaffuzlarındaki kolaylık ve zorluğa göre hafif (ar. خَفِيفٌ) ve ağır (ar. ثَقِيلٌ) olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Bu tasnife göre telaffuz bakımından zor olan sesler, Arapça bir kelime içerisinde yan yana geldiklerinde, aralarına hafif olarak adlandırılan başka bir yardımcı ses girmeli veya bu seslerden biri, hafif seslerden bir başka sese dönüşmelidir. Örneğin; Arapça kelimelerde خ;[x] ve ع; [ʕ] gibi boğaz sesleri, bazı istisnâi durumlar dışında genel olarak yan yana gelememekte; iki boğaz sesi yan yana geldiğinde

Kaynakça

ʿAbduh, D. (2010). *Dirâsât fî ʿİlmi'l-Eṣvâti'l-ʿArabî*. Amman: Dâru'l-Cerîr.

Ashby, M. ve Maidment, J. (2005). *Introducing Phonetic Science*. New York: Cambridge University Press.

Bereke, B. (1988). *ʿİlmu'l-Eṣvâti'l-ʿÂmm: Eṣvâtu'l-Luġati'l-ʿArabî*. Beyrut: Merkezu'l-İnhâʾi'l-Ḳavmî.

Bişr, K.(2000). *ʿİlmu'l-Eṣvât*. Kahire: Dâru Ġarîb.

Cumʿa, M.(2008). *Meʿâni'l-Ḳurʾân fî't-Turâṯi'l-ʿArabî*. Mısır: Balancia.

Davenport, M. ve Hannahs, S.J. (2005). *Introducing Phonetics & Phonology*. England: Hodder Arnold.

Farghaly, A. (2012). Statistical and Symbolic Paradigms in Arabic Computational Linguistics. Bassıounay, R. ve Katz, E. G. Editör, *Arabic Language and Linguistics(*35-59*)*.Washington, DC: Georgetown University Press.

Ḫalîl, İ.(2013). *Muḳaddime fî ʿİlmi Eṣvâti'l-Luġati'l- ʿArabî*, Amman: Emvâc.

Ḥamed, Ġ.Ḳ.(2004). *el-Medḫal ilâ ʿIlmi Eṣvâti'l-ʿArabî*. Ürdün: Dâru ʿAmmâr li'n-Neşr ve't-Tevzîʿi

Hilâl, 'A. Ḥ. (1996). *Eṣvâtu'l-Luġati'l- ʿArabî*. Kahire: Mektebetu Vehbe.

İbn Cinnî, E.F.ʿU. (2012). *Sırru Ṣınâʿati'l-İʿrâb*. (M.Ḥ. İsmâʿîl ve A.R.ʿÂmir, Thk.). Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Ladefoged, P. ve Johnson, K. (2011). *A Course in Phonetics*. Boston: Wadsworth.

Malmberg, B. (1984). *ʿİlmu'l-Eṣvât*, (ʿA.Şâhîn.Çev). Kahire: Mektebetu'ş-Şebâb.

Muberred, A.M.Y.(1999). *el-Muḳteḍab*. (Ḥ.Ḥamid ve R.Yaʿkûb, Thk.). Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l- ʿİlmiyye.

Nâṣır, ʿA. (2012). *Şerḥu Ṣavtiyyât Sîbeveyhi*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye.

Nûreddîn, ʿİ.(1992). *ʿİlmu'l-Eṣvâti'l-Luġavî: el-Fûnûtîka*. Beyrut: Dâru'l-Fikri'l-Lubnânî.

Owens, J. (2006). *A Linguistic History of Arabic*. New York: Oxford University Press.

Râciḥî, ʿA.(2016). *et-Taṭbîḳu'ṣ-Ṣarfî*. Ürdün: Dâru'l-Messîra.

Ryding, K.C. (2014). *Arabic: A Linguistic Introduction*. United Kingdom: Cambridge University Press.

Sâmerrâʾî, M.F.(2013). *eṣ-Ṣarfu'l-Arabi*. Beyrut: Dâru İbn Keṯîr.

Saʿrân, M.(ts.). *'İlmu'l-Luġa: Muḳaddime li'l-Ḳâriʾi'l-ʿArabî*. Beyrut: Dâru'n-Nahḍati'l-ʿÂrabî.

Sîbeveyh, ʿA.ʿU.Ḳ.Ḥ. (2009). *el-Kitâb* (Cilt.5). (ʿA. M. Hârûn, Thk.). Kahire: Mektebetu'l-Ḫâncî.

Sîbeveyh, ʿA.ʿU.Ḳ.Ḥ.(2009). *el-Kitâb (Cilt.4)*. (ʿA. M. Hârûn, Thk.). Kahire, Mektebetu'l-Ḫâncî, 2009.

ʿUkkâşe, M. (2007). *Eşvâtu'l-Luġa*. Kahire: Akâdemiyyetu'l-Ḥadîse li'l-Kitâbi'l-Câmiʿî.

ʿUmer, A. M.(1997). *Dirâse Ṣavti'l-Luġavî*. Kahire:ʿÂlemu'l-Kutub.

Zemaḫşerî, Ḳ.C.M.ʿU. (1999). *el-Mufaṣṣal fî Ṣanʿati'l-İʿrâb*. (E.B. Yʿakûb, Haz.). Lübnan: Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye.

Zsiga, E. C. (2013). *The Sounds of Language: An Introduction to Phonetics and Phonology*. United States of America: Wiley Blackwell.

BÖLÜM 3

CHAPTER 3

A POSTMODERN DETECTIVE FICTION:

CHASING UP FLAUBERT'S PARROT[1]

Mehtap DEMİRTÜRK[2], Kuğu TEKİN[3]

1 This study is produced from Mehtap Demirtürk's unpublished doctoral dissertation with the title of "The Expression of Truth Throughout History in Julian Barnes' Flaubert's Parrot, A History of The World in 10 ½ Chapters and The Sense of an Ending" written under the supervision of Assoc. Prof. Dr. Kuğu Tekin, in Graduate School of Social Sciences, Department of English Language and Literature, English Culture and Literature Doctoral Program at Atılım University-Ankara, July 2021.

2 Asst. Prof. Dr., Sinop University, School of Foreign Languages, md.demirturk@gmail.com, mehtapd@sinop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3664-8215.

3 Assoc. Prof. Dr., Atılım University, School of Arts and Sciences, Department of English Language and Literature, kugu.tekin@atilim.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-0123-8523.

Introduction

The concept of truth has always been viewed as being contested. Significant philosophers and writers, as well as everyday individuals from various countries and cultures, have pursued it to determine whether what they perceive, hear, read, experience or recall constitutes reality or not. While tangible evidence may be sufficient proof of truth for some of them, it may be misleading for others. The concept of truth has always been contested, but with the rise of postmodernism following World War II, it has come to be widely acknowledged as an illusion. This movement challenges all of the established cultural myths by making the pursuit of the truth one of its goals. Since they contend that even in the present world, obtaining the truth is difficult, so how can people be so certain about a mystery? Postmodern writers and philosophers raise this possibility by asking what if historical records, religious texts, and memorials as well as concrete proof are made up of lies.

Detective fiction is a popular literary genre whose standard rules are challenged by postmodernism and Julian Barnes' *Flaubert's Parrot* (1984) is a postmodern novel which can be analysed as an example of it. In the novel, Barnes questions what the true-life story is behind Gustave Flaubert through the French writer's stuffed parrot, and he chases after pieces of evidence; but it is hard to access the concrete truth, for there are other stuffed parrots. The Flaubert-obsessed protagonist begins his investigation to find which parrot is real. Step by step, his efforts seem to be successful; but at the end of the novel, the mystery is still unresolved. As a postmodern novel blending reality and fiction to generate a postmodern biography, it explores the reasons for this book's reputation as a postmodern work of literature, Barnes' use of biography to problematize reality, and how postmodernism challenges detective fiction. In the novel, he seeks evidence to answer the question of what Gustave Flaubert's real-life narrative is, but it is challenging to come to a firm conclusion. It becomes clearer how truth is expressed in postmodern biography by making broad reference to Hutcheon's claims on the traits of parody and historiographic metafiction. Thus, as a postmodern writer, Barnes problematizes the conventional rules of detective fiction and the purpose of this study is to present the characteristics of postmodern detective fiction with the help of Linda Hutcheon's concerns such as 'historiographic metafiction' and 'parody'.

Julian Barnes was born in 1946 as the second son of French teacher parents (Guignery, 2006; 1-2). He attended Magdalen College and Oxford University to study "philosophy" (Guignery, 2006; 2) and "modern languages", and he instructed English at a "French Catholic School in Rennes between 1964 and 1968" (Groes and Childs, 2011; xi). In 1969, he began to work as a "lexicographer" for "the Oxford English Dictionary Supple-

References

Abrams, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. Seventh Edition. Thomson, Wadsworth.

Auden, W. H. (1948). "The Guilty Vicarage" *Harper's Magazine*. New York: Harper's Magazine Foundation, May: pp. 406-412.

Barnes, J. *Flaubert's Parrot*. London, Vintage: 2012.

_____. (2005). "When Flaubert Took Wing". *The Guardian*. 5 March. https://www.theguardian.com/books/2005/mar/05/fiction.julianbarnes

Barthes, R. (2000). "Textual Analysis: Poe's 'Valdemar'" *Modern Criticism and Theory: A Reader.* Ed: David Lodge. London: Longman: pp. 151-172.

Best, S. and Kellner, D. (1997). *The Postmodern Turn*. New York: Guilford Press.

Childs, P. (2011). *Julian Barnes*. Manchester: Manchester University Press.

Greenblatt, S., et al. (2006). *The Norton Anthology of English Literature*, 8th Ed. London: Norton.

Groes, S. and Childs, P. (2011). *Julian Barnes: Contemporary Critical Perspectives*. Continuum International Publishing Group Ltd.

Guignery, V. (2006). *The Fiction of Julian Barnes*. London: Macmillan Education UK.

Hutcheon, L. (1995). *A Poetics of Postmodernism: History, Theory and Fiction*. London: Routledge.

_____. (1989). "'The Pastime of Past Time': Fiction, History, Historiographic Metafiction". *Postmodern Genres*. Oklahoma: University of Oklahoma Press, pp. 54-74.

_____. (2007). *The Politics of Postmodernism*. London: Routledge.

"Julian Barnes in Conversation". *Cercles*. 4, 2002: 255–69. https://www.cercles.com/n4/barnes.pdf

Landrum, L. N. (1999). *American Mystery and Detective Novels: A Reference Guide*. Westport, Conn: Greenwood Press, 1999.

Moseley, M. (1997). *Understanding Julian Barnes*. Columbia, SC: University of South Carolina Press.

Nicol, B. (2009). *The Cambridge Introduction to Postmodern Fiction*. UK: Cambridge University Press.

Owen, K. B. (1997). " "The Game's Afoot": Predecessors and Pursuits of a Postmodern Detective Novel". *Theory and Practice of Classic Detective Fiction*. USA: Greenwood Press, pp. 73-84.

Roberts, R. (2011). "Inventing a Way to the Truth: Life and Fiction in Julian Barnes's" *Julian Barnes: Contemporary Critical Perspectives*. Continuum International Publishing Group Ltd: 24-36.

Rzepka, C. J. (2005). *Detective Fiction*. Cambridge: Polity.

Seymour-Smith, M. (1980). *Novels and Novelists*. New York: St. Martin's Press.

Smith, A. (1989). "Julian Barnes". *Publishers Weekly*. 236 3 Nov.: 73- 74.

Sorapure, M. (1995). "The Detective and the Author: City of Glass". *Beyond the Red Notebook: Essays on Paul Auster*, USA: University of Pennsylvania Press, pp.71-87.

Swope, R. (1998). "Approaching the Threshold(s) in Postmodern Detective Fiction: Hawthorne's "Wakefield"; and Other Missing Persons." *Critique: Studies in Contemporary Fiction*. 39.3, pp. 207-227.

Todorov, T. (2000). "The Typology of Detective Fiction" *Modern Criticism and Theory: A Reader*. Ed: David Lodge. London: Longman, pp. 137-144.

BÖLÜM 4

CHAPTER 4

DISSECTING OSCAR WILDE'S AN IDEAL HUSBAND

Emre SAY[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi Emre Say, Dokuz Eylül Üniversitesi Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü, ORCID 0000-0001-5618-7992.

1. *An Ideal Husband*

1.a. Play

The first act of Wilde's *An Ideal Husband* opens with a realistic description of the Octagon Room at Sir Robert Chiltern's house at Grosvenor Square during a dinner party given by Lady Chiltern, who is the wife of Sir Robert Chiltern, an 'honourable'(!) man holding a high-rank post at the government. In the first scene Mrs. Marchmont and Lady Basildon are depicted as two 'charming' members of the English society who are representatives of the take-it-easy type in general sense. Mrs. Marchmont implicitly complains about Lady Chiltern, who tries to persuade her to seek for a 'serious purpose' in her life. Lady Basildon – in a way – assents to Mrs. Marchmont's disagreement with Lady Chiltern's suggestion as she observes that almost nobody in the society cares about a 'serious purpose' in their lives. Next, Vicomte de Nanjac, who works as an attaché at the French Embassy in London, is depicted as a young *anglophile*. In the following scene, Lord Caversham, an elderly gentleman, complains to Mabel Chiltern – Sir Robert Chiltern's sister – regarding the idleness of his son – Lord Goring and the meaninglessness of the English society in a wider sense. In the coming scene Lady Markby and Mrs. Cheveley are introduced to the audience as they enter the Octagon Room. Mrs. Cheveley is depicted as a stereotypical *femme fatale* figure due to Wilde's description of her physical features. Lady Chiltern and Mrs. Cheveley greet each other rather reservedly, particularly on the part of Lady Chiltern as she has an unfavourable acquaintance of Mrs. Cheveley dating back to their school days as she later on reveals that Mrs. Cheveley has been dismissed from the school for committing theft. Then Mrs. Cheveley and Sir Robert Chiltern meet and exchange greetings. In their this first encounter Mrs. Cheveley quite subtly points out to Sir Robert Chiltern that she is acquainted with Baron Arnheim, who has played a remarkable role in his past. In the next scene Lord Goring joins the party and meets Mrs. Cheveley, whom he is acquainted with. After conducting a brief conversation with her, he approaches Mabel Chiltern, with whom he flirts. Afterwards, as Vicomte de Nanjac takes and accompanies Mabel Chiltern to the music room, Lord Goring tunes in to a conversation with Lady Basildon and Mrs. Marchmont, who clearly express their discontent at being married to rather 'ideal husbands' who breed a stainless disposition free from a scandalous past. Besides, they – almost explicitly – confess to Lord Goring that they cheat their husband since they are sick of their spotless and tedious nature. After this confession, they turn to gossip about Mrs. Cheveley. The next scene assumes a key role in the development of the play on the grounds that Mrs. Cheveley blackmails Lord Goring as she threatens Sir Robert to reveal that he, as a young secretary, has whispered a governmental secret

BIBLIOGRAPHY

Behn, Aphra. *The Lucky Chance*.

Congreve, William. *The Way of the World*.

Shakespeare, William. *Othello*.

Wilde, Oscar. *An Ideal Husband*.

Wilde, Oscar. *Lady Windermere's Fan*.

Haziran 2023

Güzel Sanatlar Alanında Akademik Çalışmalar

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ
Prof. Dr. Hasan ARAPGİRLİOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ
Prof. Dr. Hasan ARAPGİRLİOĞLU
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-850-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'DEKİ RESİM ELEŞTİRİSİ ÖRNEKLERİNDEKİ SORUNLAR

Ayhan ÖZER ***1***

BÖLÜM 2

RESİM SANATINDA ÜÇ BOYUTLU BASKI TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI ÜZERİNE TEKNİK BİR ANALİZ

Zafer GÜNGEN ***43***

BÖLÜM 3

MUSİKİ (1931) DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet ARSLANBOĞA ***71***

BÖLÜM 1

TÜRKİYE'DEKİ RESİM ELEŞTİRİSİ ÖRNEKLERİNDEKİ SORUNLAR

Ayhan ÖZER[1]

1 Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Gaziantep, Türkiye. ayhanozer77@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0014-4608

GİRİŞ

Sanat, tarih boyunca insanların duygularını ifade etmek, düşüncelerini aktarmak ve dünyayı anlamlandırmak için yaptıkları, bunun yanında, hayatlarını "güzelleştirmek" ve ruhsal gereksinimlerini gidermek için geliştirdikleri benzersiz bir üretme alanıdır. Resim sanatı ise, renkler, formlar, dokular ve kompozisyonlar aracılığıyla görsel deneyim sunan, bilinen en eski sanat disiplinlerinden biridir. Resimler, sanatçıların hayal gücünü, duygularını ve bakış açılarını yansıtan ve izleyiciye derin içsel bir deneyim sunan güçlü bir estetik yaşantı ve iletişim aracıdır. Matisse bunu "Renk bize, doğayı taklit etmek için verilmedi. Bize duygularımızı ifade etmemiz için verildi" (Akt. Lytvyn, 2017) diyerek vurgular. Ancak gerek geçmişte yapılan ve gerekse günümüzde gittikçe karmaşıklaşan ve anlamsal zenginlik kazanan resimleri anlamak ve anlamlandırmak zorlaşmıştır. Tam da bu noktada devreye sanat eleştirisi ve eleştirmenler girmektedir.

Sanat eleştirisi, sanat eserlerinin analiz edildiği, değerlendirildiği ve yorumlandığı bir çalışma alanıdır. Sanat eleştirmenleri, sanat eserlerini çeşitli açılardan inceler ve izleyicilere eserler hakkında bilgi ve anlayış kazandırmayı, derinlikli bir bakış sunmayı hedefler. Yine sanat eleştirisi, bir sanat eserinin estetik değerini, anlatımını, teknik özelliklerini, temalarını ve bağlamını ortaya çıkarmakla da ilgilenir. Eleştirmenler, inceledikleri eserin güçlü yönlerini vurgulayabilir, zayıf yönlerini tespit edebilir ve eserin izleyici üzerindeki olası etkilerini bulgulayabilirler. Aynı zamanda, sanatçının sanatsal amacını, eserin tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamlarını da göz önünde bulundurarak, okurun kavrayışını geliştirmek amacıyla çıkarımlarını ve yorumlarını yaparlar.

Sanat eleştirisi, sanat eserlerinin estetik ve düşünsel değerlerini belirlemede ve sanatın evrensel dilinin izleyiciler tarafından anlaşılmasında da önemli bir rol oynar. Eleştirmenler, izleyicilere eserler hakkında daha derin bir bilgi ve anlayış kazandırarak, onları, sanatın sadece biçimsel ve yüzeysel değerine değil, görünenin altında yatan anlamlara da yönlendirmeyi amaçlarlar. Tüm bunların yanında, eleştiri, sanatçılar için de önemli bir geri bildirim kaynağıdır ve sanatın gelişimine katkıda bulunur. Sanat eleştirisi, eleştirmenin kişisel yargılarından ziyade objektif ve adil bir değerlendirme yapmayı hedefler. Eleştirmenler eser analizlerini; mantık, bilgi ve estetik anlayışlara dayandırarak ve bir ölçüt üzerinden tarafsız bir şekilde yapmaya çalışırlar. Bununla birlikte, eleştiri sürecinde zaman zaman, öznel unsurlar da bulunduğu ve farklı eleştirmenlerin, farklı çıkarımlarda bulundukları, kendilerine özgü yorumlar yapabildikleri de görülür.

Sanat eleştirisi, neredeyse sanatın kendisi kadar eski bir geçmişe sahiptir. Bilinen ve günümüze kalan ilk örnek ve kaynaklar önemlerini günümüzde de sürdürmeye devam etmektedirler. Aristoteles (MÖ 384-322)

Kaynakça

Aristoteles. (2013). Politika. (Çev. Murat Temelli). İstanbul: Ark Kitapları.

Barthes, R. (2016). S/Z. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Baudelaire. C. (2021). (Çev. Ali Berktay). İstanbul: İletişim Yayınları.

Berger. J. (2019). Görme Biçimleri. İstanbul: Metis Yayınları.

Clement Greenberg. Art and Culture Critical Essay. Boston. Beacon Press.

Derrida, J. (1987). The Truth in Painting. (Fr. Çev. Geoff Bennington ve Ian McLeod). Chicago: The University of Chicago Press.

Feldman. E. B., (1992).Varieties of Visual Experience, New York: H.N. Abrams,

Kant. İ. (2003). Aru Usun Eleştirisi. (Çev. Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Moran, B. (2016). Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lyotard. J. F. (2014). Postmodern Durum. (Çev. İsmet Birkan). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Lytvyn. L. (2017). Henri Matisse İn Quotes About Art, Colours and Beauty. (Erişim: 10.05.2023). https://arthive.com/publications/3099~Henri_Matisse_in_quotes_about_art_colours_and_ beauty

Vasari. G. (2023). Sanatçıların Hayat Hikayeleri. İstanbul: Sel Yayıncılık.

BÖLÜM 2

RESİM SANATINDA ÜÇ BOYUTLU BASKI TEKNOLOJİSİNİN KULLANIMI ÜZERİNE TEKNİK BİR ANALİZ

Zafer GÜNGEN[1]

1 Doç., Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Uşak, Türkiye. zafer.gungen@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2012-0774

Giriş

Sanat dünyası, teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte yeni ifade ve üretim araçlarına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda, üç boyutlu baskı teknolojisi, resim sanatında heyecan verici bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı, resim sanatında üç boyutlu baskı teknolojisinin kullanımını teknik bir analiz çerçevesinde incelemektir. Üç boyutlu baskı teknolojisinin sanat dünyasında giderek yaygınlaşması ve kullanımının artmasıyla birlikte, bu çalışma, sanatçıların teknolojiyi nasıl benimsediğini ve resim sanatına nasıl entegre edebileceğini araştırmayı hedeflemektedir.

Bu analizin ilk bölümünde, üç boyutlu yazıcıların çalışma prensibi ve yapısı ele alınacaktır. Üç boyutlu baskı, katmanlar halinde malzemenin bir araya gelerek istenen formun oluşturulduğu bir süreçtir. Bu bölümde, 3D baskı teknolojisinin temel işleyiş mekanizması, yazıcının yapısı ve kullanılan malzemelerin özellikleri incelenecektir. Ayrıca, farklı üç boyutlu yazıcı modelleri ve bunların sanatçılar tarafından nasıl kullanılabileceği de tartışılacaktır.

İkinci bölümde, üç boyutlu baskı sürecinde karşılaşılabilecek baskı problemleri ve çözüm önerileri üzerinde durulacaktır. Bu teknolojiyi kullanırken, malzeme uyumluluğu, katmanlama hataları, destek malzemelerinin kullanımı gibi zorluklarla karşılaşılabilmektedir. Bu bölümde, bu tür problemlerin nasıl tespit edilebileceği ve nasıl çözümlenebileceği ele alınacak ve sanatçılara pratik bilgiler sunulacaktır.

Üçüncü bölüm, üç boyutlu yazıcıların çeşitli sanat ve tasarım alanlarında nasıl kullanıldığını inceleyecektir. Resim sanatıyla birlikte heykel, rölyef, seramik gibi farklı sanat disiplinlerinde üç boyutlu baskının nasıl uygulandığı ve yaratıcılığa sağladığı olanaklar bu bölümde tartışılacaktır. Sanatçılar, üç boyutlu yazıcıları kullanarak karma medya çalışmaları üretebilir, doku ve derinlik etkilerini artırabilir ve geleneksel resim anlayışına yeni bir boyut katabilirler.

Dördüncü bölüm, açık kaynak çoğulculuğu ve sanat ilişkisini ele alacaktır. Açık kaynak yazılımlar ve tasarımlar, sanatçıların üç boyutlu yazıcı teknolojisine daha kolay erişmelerini sağlamaktadır. Bu bölümde, açık kaynak hareketinin sanat dünyasına olan etkileri ve üç boyutlu yazıcıların yaygınlaşmasındaki rolü incelenecektir.

Beşinci bölüm, sanatsal çalışmalarda üç boyutlu yazıcıların kullanılmasının yaratabileceği riskleri değerlendirecektir. Teknolojinin kullanımıyla ortaya çıkan etik, telif hakkı ve orijinallik gibi konular ele alınacak ve sanat dünyasında bu teknolojinin getirdiği bazı tartışmalara ışık tutulacaktır. Altıncı bölüm, üç boyutlu yazıcıların resim sanatında kullanımına odaklanacak ve özellikle üç boyutlu yazıcılarla rölyef kolaj yapmanın po-

Kaynakça

Balletti, C., Ballarin M., Guerra F. (2017). 3D printing: State of the art and future perspectives, Journal of Cultural Heritage, http://dx.doi.org/10.1016/j.culher.2017.02.010 (erişim: 06.2023)

Ford M. (2018). Robotların Yükselişi Yapay Zeka Ve İşsiz Bir Gelecek Tehlikesi. İstanbul: Kronik Yayınları.

Kelly K. (2016). Büyük Teknolojik Dönüşüm. İstanbul: Türk Hava Yolları Yayınları.

Kökhan, S. & Özcan, U. (2018). 3D yazıcıların eğitimde kullanımı. Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi), 2(1), 81-85. (erişim: 06.2023)

Özdemir, A. (2022). Bilgisayar Destekli Tasarım Ve Tasarımcı. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 12 (4), 2562-2571. OI:10.30783/nevsosbilen.1206528 (erişim: 06.2023)

Sarı, O. 3 Boyutlu Yazıcılarla Meydana Getirilen Ürünlerin Tasarımları Üzerinde Hak Sahipliği. YÜHFD, C.XVIII, 2021/1,s.333-375 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1631895 (erişim: 06.2023)

Sevim, S. S. & Tutaş, V. (2020). Üç Boyutlu Yazıcıların Çağdaş Seramik Sanatına Yansıması. Sanat ve Tasarım Dergisi , Sanat ve Tasarım Dergisi , 627-645. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sanatvetasarim/issue/58750/848503 (erişim: 06.2023)

TingZhou T. & Lei H. (2020) Research on Sculpture Art Based on 3D Printing Technology T J. Phys.: Conf. Ser. 1533 022030. https://iopscience.iop.org/article/10.1088/1742-6596/1533/2/022030 (erişim: 06.2023)

Torta, S. & Torta, J. (2019). 3D Printing: An Introduction. Amerika: Mercury Learning and Information.

Yuan, J., Chen, C., Yao, D., & Chen, G. (2020). 3D Printing of Oil Paintings Based on Material Jetting and Its Reduction of Staircase Effect. Polymers, 12(11), 2536. https://doi.org/10.3390/polym12112536 (erişim: 06.2023)

BÖLÜM 3

MUSİKİ (1931) DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mehmet ARSLANBOĞA[1]

1 Öğr. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Musiki Devlet Konservatuvarı,arslanbogamehmet@ohu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5567-7516

Ülkemizde müzik yayıncılığının tarihine bakıldığında, müzik dergilerinin özellikle 2000'li yıllardan itibaren gerek akademik gerekse akademik olmayan yayınlar bağlamında, konu çeşitliliği noktasında, nicelik ve nitelikçe yüksek bir seviyeye ulaştığı söylenebilir.

Türkiye'de müzik dergiciliğinin ilk örneklerini, Osmanlı Devleti'nin sonlarından itibaren görmek mümkündür.[1]

Cumhuriyetin ilanından sonra 1928 yılında gerçekleşen Harf İnkılâbı'nın yeni alfabesiyle yayımlanan ilk müzik dergisi Ziytak'a (2013) göre "T.H.M. Halk Bilgisi Haberleri" dergisidir. Bu derginin ardından 1931 yılında yayın hayatına başlayan *Musiki*, yeni alfabe ile yayımlanan müzik dergilerinin ilk örneklerinden biri olması nedeniyle kıymetlidir.

Anadolu coğrafyasının polifonik müzikle -bir başka ifadeyle Batı müziği ile- tanışması Tanzimat'la başlamıştır. Mehterin lağvedilip yerine modern tipte ilk müzik okulu sayılabilecek Muzıka-ı Hümayun'un kurulması, çok sesli müzik bağlamında kurumsal temellerin atılmasını sağlamıştır. Batı müziğinin ise toplumun görece geniş kesimlerine ve sistematik bir müfredat dâhilinde eğitim sürecine taşınması Cumhuriyet ile mümkün olabilmiştir (Satır ve Reyhan, 2016, s. 120).

Bu eğitim sürecini destekleyen yayınlar arasında ise müzik dergileri önemli bir konuma sahiptir. Bu dönem, özellikle musiki inkılâbını destekler nitelikte yayın yapan dergiler, müzik eğitiminin ihtiyaç duyduğu yazılı materyallerin bir nebze olsun giderilmesinde de etkili olmuştur.

Bu çalışma, *Musiki* dergisi bahsedilen bu ihtiyacın hangi yönleriyle giderilmeye çalışıldığına dair bir değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

"Musiki" Dergisinin Tanıtımı

Musiki dergisi 1 Mart 1931 yılında yayın hayatına başlamış aylık müzik dergisidir. Derginin *sahibi* ve *mes'ul müdürü* Ahmet Muhtar[2] (Ataman)'dır. Ankara'da yayımlanan dergi, *Köy Hocası Matbaası*'nda basılmıştır ve 24 sayfadan[3] oluşmaktadır. Satış fiyatı 25 kuruş olan *Musiki'*nin yıllık abone fiyatı ise 250 kuruş olarak belirlenmiştir. Merkezi *Ankara Muallimler Birliği Hususi Ofisi*'nde bulunan *Musiki*'nin *satış yeri* ise Ankara'da bulunan *Anadolu Maarif Kütüphanesi'*dir. Toplam yedi sayı yayımlanan *Musiki*'de, her sayının kapağında *Aylık Resimli Mecmua* başlığı

1 Osmanlı Devleti'nde doğrudan müzik odaklı dergilerde bilinen en eski derginin "Nivak Osmanyan" isimli dergi olduğuna işaret eden (Ziytak, 2013), dolaylı yoldan müziği ele alan ve müziğe yer veren derginin "Bağçe" (Hicrî 1324-1326) olduğunu işaret eder.

2 Ahmet Muhtar Ataman (1896-1962) – Türk besteci ve müzik eğitimcisi.

3 Derginin 4.-7. sayılarına 1 sayfa daha eklenmiş ancak sayfa numarası verilmemiştir. Eklenen sayfalarda ise haber metni, dernek tüzüğü vb. metinler yer almıştır.

KAYNAKÇA

Ahmet Muhtar. (1931). Mekteplerde musikiyi nasıl okutacağız? *Musiki*, (1), 22-23.

Askeri Musiki Bahisleri. (1931a).*Musiki*, (1), 19-21.

Askeri Musiki Bahisleri. (1931b).*Musiki*, (2), 20-23.

Berthond, E. (1931a). Keman san'atı. *Musiki*, (2), 14-15.

Berthond, E. (1931b). Keman san'atı. *Musiki*, (3), 16-18.

Berthond, E. (1931c). Keman san'atı. *Musiki*, (7), 16-17.

Çakar, D. (2015). Hacettepe üniversitesi ankara devlet konservatuvarı (Cebeci'den Beşevler'e). *Sahne ve Müzik*, (1), 9-34.

Gratia, L. E. (1931a). Piyano tedrisatı. *Musiki*, (2), 18-19.

Gratia, L. E. (1931b). Piyano tedrisatı. *Musiki*, (4), 12-13.

Gratia, L. E. (1931c). Piyano tedrisatı. *Musiki*, (5), 20-22.

Halil Bedi. (1931a). Prag muallimleri korosu. *Musiki*, (4), 2-5.

Halil Bedi. (1931b). Keman pedagogu otokar sevcik. *Musiki*, (5), 3-5.

Halil Bedi. (1931c). Viteszlav novak. *Musiki*, (7), 3-4.

Halil Bedi. (1931d). Alois haba ve çeyrek ses sistemi. *Musiki*, (3), 3-7.

Kolukırık, K. (2014). Osmanlı devleti'nde ilk resmî konservatuvar olan dârülelhanda derleme ve yayım faaliyetleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 479-498.

Mahmut Ragıp. (1931a). Ferhunde h. - Necdet b. : Türk virtüöz kardeşler. *Musiki*, (2), 9-11.

Mahmut Ragıp. (1931b). Yeni musiki direktifini nasıl vereceğiz? *Musiki*, (1), 2-3.

Mahmut Ragıp. (1931c). Yunanistan musiki hareketleri. *Musiki*, (4), 8-11.

Mahmut Ragıp. (1931d). Yunanistan musiki hareketleri. *Musiki*, (6), 5-7.

Mahmut Ragıp. (1931e). Yunanistan musiki hareketleri. *Musiki*, (7), 5-8.

Mahmut Ragıp. (1931f). Bulgaristan musiki hareketleri. *Musiki*, (2), 2-4.

Mahmut Ragıp. (1931g). Bulgaristan musiki hareketleri. *Musiki*, (3), 11-13.

Memduh, C. (1931a). Keman ve tekâmülü. *Musiki*, (1), 11-13.

Memduh, C. (1931b). Keman ve tekâmülü. *Musiki*, (2), 13.

Musiki. (1931). "Musiki" niçin çıkıyor? *Musiki*, (1), 1-2.

Mustafa Şevki Bey. (1931). Musiki tarihimizde mühim bir uzuv. *Musiki*, (2), 1.

Philipp, I. (1931a). Piyano tedrisatı hakkında bazı mülahazalar. *Musiki*, (2), 18-19.

Philipp, I. (1931b). Piyano tedrisatı hakkında bazı mülahazalar. *Musiki*, (3), 14-15.

Satır, Ö. C. ve Reyhan, H. (2016). Çocuklara seslenen müzik yapıtlarında Türk ulusal kimliğinin inşası. *Kesit Akademi Dergisi*, *5*(5), 109-143. doi:10.18020/kesit.83

Viyolonist Bedri Bey. (1931a). İlimler ve san'atlar arasında musikinin mevkii nedir? *Musiki*, (2), 4-7.

Viyolonist Bedri Bey. (1931b). İlimler ve san'atlar arasında musikinin mevkii nedir? *Musiki*, (3), 4-7.

Viyolonist Bedri Bey. (1931c). İlimler ve san'atlar arasında musikinin mevkii nedir? *Musiki*, (4), 4-7.

Viyolonist Bedri Bey. (1931d). İlimler ve san'atlar arasında musikinin mevkii nedir? *Musiki*, (5), 4-7.

W., E. (1931). Keman san'atı. *Musiki*, (1), 14-15.

Ziytak, S. (2013). *Türk musikisi alanında çıkan süreli yayınların değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.

June 2023

Academic Studies in Health Sciences

EDITORS

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-863-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

CHAPTER 1

BIOMATERIALS USED IN THE FIELD OF HEALTH

Nurhan GÜMRÜKÇÜOĞLU *1*

CHAPTER 2

BODY MASS INDEX, FOOT POSTURE, AND KNEE PATHOLOGIES

Ebrar ATAK *17*

CHAPTER 3

DETRUSOR MUSCLE PHYSIOLOGY AND EMERGENCY MEDICINE

Leyla ÖZTÜRK SÖNMEZ *43*

CHAPTER 4

THE FACT THAT SHOULD BE DETECTED EARLY: AMBLYOPIA (LAZY EYE)

Levent DOĞAN, İbrahim Edhem YILMAZ *59*

CHAPTER 5

MAMMARY GLAND IMMUNOLOGY AND PRESENCE OF CYTOKINES IN COW MASTITIS

Tarık ŞAFAK, Öznur YILMAZ, Ali RİŞVANLI *71*

CHAPTER 6

OMENTIN: A NOVEL UNDERRECOGNIZED ADIPOKINE

Serpil AYGÖRMEZ, Şaban MARAŞLI, Emine ATAKİŞİ *85*

CHAPTER 7

GHRELIN HORMONE; ITS PHYSIOLOGICAL SIGNIFICANCE AND EFFECT PATHWAYS

Hamit USLU, Gözde ATİLA USLU *97*

CHAPTER 8

LENTINAN: NEW MEDICAL TREATMENT AS IMMUNOMODULATORY AND VACCINE ADJUVANT

Irmak DiK, Burak DiK.....115

CHAPTER 9

VITAMINS

Gamze GÖK.....127

CHAPTER 10

PROBIOTICS IN THE MAINTENANCE OF ORAL HEALTH

Ezgi Cahide AYDAŞ, Nuran BAYRAMOV,

Şebnem ERÇALIK YALÇINKAYA.....143

CHAPTER 11

REPRODUCTION AND UROGENITAL SYSTEM IN MALE RATS

Saadet BELHAN 157

CHAPTER 12

DIAGNOSIS AND MANAGEMENT OF NERVE INJURIES IN MAXILLOFACIAL REGION

Nuri Mert TAYSİ, Aysegul Erten TAYSİ 169

CHAPTER 13

THE ELEMENTS IN CLINICAL LABORATORY MEDICINE

Gamze GÖK.....193

CHAPTER 14

ARGINASE 2, FASTING INTERMITTENTLY, AND GROWTH HORMONE: INVESTIGATING CROSS-TALK IN THE NEUROENDOCRINE SYSTEM

Ebru BARDAS OZKAN 211

CHAPTER 1

BIOMATERIALS USED IN THE FIELD OF HEALTH

Nurhan GÜMRÜKÇÜOĞLU[1]

1 Prof. Dr. , ORCID ID https:// orcid.org/0000-0002-9669-6318 Karadeniz Technical University, Vocational School of Health Sciences, Department of Medical Services and Techniques, Trabzon, TURKEY ngumrukcuoglu@ktu.edu.tr

By nature, human is a living organism that struggles with health problems. Although there are systems of protection, prevention, healing properties, there are times when the human body is vulnerable to certain disease-causing organisms. That's why, human beings have always sought ways to overcome their weaknesses, and wanted to replace a lost tooth, leg, arm. While doing this, it aimed to use synthetic material closest to the biological structure.

Synthetic or natural materials that take on the task of living tissue, support it or serve as a part of the system are called biomaterials. Briefly; Structures consisting of a mixture of natural or artificial substances other than drugs used to fulfill a function of the organ or body are defined as biomaterials. Biomaterials are in contact with body fluids continuously or for a certain period of time. Dialysis machines, dental implants, artificial joints, surgical threads, plastic surgery, contact lenses are actually the areas of use of biomaterials that we frequently encounter in our daily lives. It is also used in orthopedic applications as joint prosthesis and bone replacement material, artificial heart parts, heart valve, catheter, fixator material, spinal instrumentation, metal parts, screws, screw washers, eye screws, nails, fixator wires, anatomical plates, hip plates. , angled plates and implantable devices, etc. [1]. One of the most important issues in this area is the selection of suitable biomaterials that will meet the expected requirements. For this purpose, table 1 is considered [2].

Today, intensive researches are carried out in order to develop these artificial and natural materials. Thanks to these R&D studies in the field of biomaterials, materials with superior properties are obtained. Therefore, the types of materials used in different fields are increasing day by day. Thanks to the developments in information technologies, nanotechnology and manufacturing sector, biomaterials with different properties are obtained [3]. The use of biomimetic nanotechnology, which makes use of naturally occurring processes, draws attention in the identification of cells. Thanks to biomimetic approaches, the development of microfluidic devices that enable the identification and separation of cells is provided. These devices achieve results by using the natural process of cell cycles.

REFERENCES

1. Gümüşderelioğlu, M. (2002). Tıbbın geleceği biyomalzemeler. *Bilim ve Teknik Dergisi*

2.Cömert, Z.Y., Cömert, I. Bakkaloğlu, A. (2004). Toz metalurjisinde kullanılan biyomalzemeler, *11th International Materials Symposium*, 161-165.

3. Myung, J.H., Gajjar, K.A., Saric, J., Eddington, D.T., Hong, S. (2011). Dendrimer-mediated multivalent binding for the enhanced capture of tumor cells. *Angew. Chem. Int. Ed*., *50*, 11769- 11772. DOI: 10.1002/anie.201105508.

4. Bilim Teknik Temmuz 2002

5. documents.tips/documents/biyomateryaller-ve-kullanim-alanlari-bitirme-tezi.html (28.04.2017).

6. Güven, Ş.Y. (2010). Ortopedik malzemelerin biyouyumlulukları ve mekanik özelliklerine göre seçimi. *Ulusal Tasarım İmalat ve Analiz Kongresi*, 472-484.

7. Gür, A.K., Taşkın, M. (2004). Metalik biyomalzemeler ve biyouyum. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları.*

8. Tüylek, Z. (2017). Biomaterials and use their in health. *Bozok Med. J. 7*, 4, 80-89.

9. Cheng, L., Ye, F., Yang, R., Lu, X., Shi, Y. et al. (2010). Osteoinduction of hydroxyapatite/βtricalcium phosphate bioceramics in mice with a fractured fibula. *Acta Biomater.*, *6*, 1569-1574. DOI: 10.1016/j.actbio.2009.10.050

10. Güven, Ş.Y., Çetin, H. (2007). Metalik biyomalzemeler ve implantlar. *S.D.Ü. 15. Yıl Mühendislik Mimarlık Sempozyumu*, 175-181.

11. Park, J.B. Kim, Y.K. (2000). Metallic biomaterials. *The Biomedical Engineering Handbook, Second Edition*, CRC Press LLC.

12. Corces, A. (2004). Metallic alloys. *Medicine Instant Access to the Minds of Medicine*, Section 1 of 11.

13. Fillingham, Y. A., Cvetanovich, G.L., Haughom, B.D., Erickson, B.J., Gitelis, S. (2016). Bioceramic bone graft substitute for treatment of unicameral bone cysts. *J Orthop Surg*., *24,* 222-227. DOI: 10.1177/1602400220

14. El-Ghannam, A. (2005). Bone reconstruction: from bioceramics to tissue engineering. *Expert Rev. Med. Dev*., 2, 87-101. DOI: 10.1586/17434440.2.1.87

15. Williams, D.F (1999). The Williams dictionary of biomaterials. *Liverpool University Press*, Liverpool, p. 368.

16. Villermaux, F. (2000). Zirconia-alumina as the new generation of ceramic-ceramic THP: wear performance evaluation including extreme life conditions. *In Transactions of the Sixth World Biomaterials Congress*, *Minneapolis: Society for Biomaterials*, p. 878.

17. Tamimi, F., Le Nihouannen, D., Eimar, H., Sheikh, Z., Komarova, S., et al.

(2012). The effect of autoclaving on the physical and biological properties of dicalcium phosphate dihydrate bioceramics: brushite vs. monetite. *Acta Biomater*., 8, 3161-3169. DOI:10.1016/j.actbio.2012.04.025

18. Kümbüloğlu, Ö., Oral, O. (2013). Biyomateryaller. *EÜ Dişhek Fak Derg*., 34, 1, 27-33. DOI: 10.5505/eudfd.2013.15238

19. Temenoff, J.S., Mikos, A.G. (2000). Tissue engineering for regeneration of articular cartilage. *Biomaterials*, 21, 431-440. DOI: 10.1016/s0142-9612(99)00213-6

20. Agrawal, C.M., Ray, R.B. (2001). Biodegradable polymeric scaffolds for musculoskeletal tissue engineering. *J. Biomed. Mater. Res*., 55, 141-150. DOI: 10.1002/1097-4636(200105)55:2<141::aid-jbm1000>3.0.co;2-j

21. Deng, C., Jiang, Y.J., Cheng, R., Meng, F.H., Zhong, Z.Y. (2012). Biodegradable polymeric micelles for targeted and controlled anticancer drug delivery: promises, progress and prospects. *NanoToday*, 467-480. DOI:10.1016/J.NANTOD.2012.08.005

22. Gibas, I., Janik, H. (2010). Synthetic polymer hydrogels for biomedical applications. *Chem. Chem. Technol*., 4, 4, 298-304. DOI:10.23939/CHCHT04.04.297

23. Jiang, T., James, R., Kumbar, S.G., Laurencin, C.T. (2014). Chitosan as a biomaterial: structure, properties, and applications in tissue engineering and drug delivery, natural and synthetic biomedical polymers. In: Sangamesh Kumbar, CatoLaurencin, MengDeng (ed.), Chapter 5, ElsevierInc. ISBN: 978- 0-12-396983-5, 91-107.

24. Rivron, N.C., Liu, J., Rouwkema, J., De Boer, J., Van Blitterswijk, C.A. (2008). Engineering vascularised tissues in vitro. *Eur Cell Mater*., 27-40. DOI: 10.22203/ecm.v015a03

25. Saha, K., Agasti, S.S., Kim, C., Li, X., Rotello, V.M. (2012). Gold nanoparticles in chemical and biological sensing. *Chem Rev*., 112, 2739-2779. DOI: 10.1021/cr2001178.

26. kimyaca.com/biyouyumlu-polimerik-malzemeler (28.04.2017).

27. Lee, B., Khang, H., Lee, G.L.J., Ed Bronzino, J.D. (2000). Polymeric biomaterials. *Biomed. eng. handb*., Second Edition.

28. Bonfield, W., Taner, E. (1997). Hydroxyapatite composite biomaterials–Evolution and applications. *Materials World*, 18- 20.

29. Keskin, A.O. (2000). Hidroksiapatit seramiklerin mekanik özelliklerinin zirkonya ilavesi ile geliştirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*, İTÜ, İstanbul.

30. NPCS board of consultants & Engineers. Disposable Products Manufacturing Handbook, 2014, ISBN: 9789381039328.

31. Bajpai, A.K., Shukla, S.K., Bhanu, S., Kankane, S. (2008). Responsive polymers in controlled drug delivery. *Prog. Polym. Sci*., 1088-1118. DOI:10.1016/j.progpolymsci.2008.07.005

CHAPTER 2

BODY MASS INDEX, FOOT POSTURE, AND KNEE PATHOLOGIES

Ebrar ATAK[1]

1 PhD, Assistant Professor, Istanbul Gedik University, Faculty of Health Sciences, Department of Physiotherapy and Rehabilitation. Orcid ID: 0000-0001-9426-7010

INTRODUCTION

Body Mass Index (BMI) is a simple, useful, and valid method that is scientifically accepted and used to calculate whether people's body weights are within normal limits. Studies have shown that being overweight is a negative factor in terms of knee pathologies in individuals with high BMI (Burton et al., 1985). When the relationship between BMI increase and knee pathologies is considered, it is suggested that there is an increase in mechanical strain due to excess load on the knee joint, which leads to joint degeneration and pathologies. Additionally, situations where the anatomical alignment in the knee joint is disrupted, such as varus or valgus, can cause some knee pathologies, and conversely, varus or valgus deformities can develop after some knee pathologies (Must et al., 1999). It is believed that these pathologies develop secondary to degenerative changes in the knee. However, it is also known that changes in the foot arch affect knee biomechanics. In deformities such as pes planus or pes cavus that occur in the foot, it can be said that these pathologies easily disrupt the biomechanical alignment in higher-level joints and cause various problems, considering that the body is a closed kinetic chain. When looked at from the perspective of human creation and existence, the foot is one of the most basic indicators of human characteristics. Humans, who still have the quality of possessing the most advanced structure among living forms, stand on two feet and differentiate themselves from other living beings by turning all these advanced functions into action on two feet.

In this context, human foot structure has very distinct features compared to all other living beings since humans spend most of their functional life exerting great effort against gravity on two legs. Additionally, considering static and dynamic loads, the foot needs to withstand all processes and loads while maintaining a balanced, ambulatory, mobile, yet stable structure. Even under normal physiological and anatomical conditions, being able to withstand all of these loads is a magnificent design and existence wonder. However, all of these anatomical and physiological processes may not always be balanced for everyone.

The muscles that affect the foot, the dynamic structures that make up the foot and its arch, the skin that makes up the sole of the foot, congenital or acquired problems, systemic diseases, incorrect shoe choices, and most importantly, the direct effects of the loads on the foot can all cause the foot to be mechanically and dynamically stressed while transferring the vertical loads on the body to the ground, leading to pathological processes related to the foot. Foot arch pathologies have been addressed by many researchers, and detailed classifications have been made regarding their diagnosis, classification, etiology, and pathophysiology. However, there are not many studies in the literature that examine how the knee is affected by foot arch

REFERENCES

Burton, B. T., Foster, W. R., Hirsch, J., & Van Itallie, T. B. (1985). Health implications of obesity: an NIH Consensus Development Conference. International journal of obesity, 9(3), 155–170.

Hubert, H. B., Feinleib, M., McNamara, P. M., & Castelli, W. P. (1983). Obesity as an independent risk factor for cardiovascular disease: a 26-year follow-up of participants in the Framingham Heart Study. Circulation, 67(5), 968–977. https://doi.org/10.1161/01.cir.67.5.968

Haffner, S. M., Mitchell, B. D., Hazuda, H. P., & Stern, M. P. (1991). Greater influence of central distribution of adipose tissue on incidence of non-insulin-dependent diabetes in women than men. The American journal of clinical nutrition, 53(5), 1312–1317. https://doi.org/10.1093/ajcn/53.5.1312

Colditz, G. A., Willett, W. C., Rotnitzky, A., & Manson, J. E. (1995). Weight gain as a risk factor for clinical diabetes mellitus in women. Annals of internal medicine, 122(7), 481–486. https://doi.org/10.7326/0003-4819-122-7-199504010-00001

Han, T. S., van Leer, E. M., Seidell, J. C., & Lean, M. E. (1995). Waist circumference action levels in the identification of cardiovascular risk factors: prevalence study in a random sample. BMJ (Clinical research ed.), 311(7017), 1401–1405. https://doi.org/10.1136/bmj.311.7017.1401

Must, A., Spadano, J., Coakley, E. H., Field, A. E., Colditz, G., & Dietz, W. H. (1999). The disease burden associated with overweight and obesity. JAMA, 282(16), 1523–1529. https://doi.org/10.1001/jama.282.16.1523

Lean, M. E., Han, T. S., & Seidell, J. C. (1999). Impairment of health and quality of life using new US federal guidelines for the identification of obesity. Archives of internal medicine, 159(8), 837–843. https://doi.org/10.1001/archinte.159.8.837

Barry, R. J., & Scranton, P. E., Jr (1983). Flat feet in children. Clinical orthopaedics and related research, (181), 68–75.

Rodgers M. M. (1988). Dynamic biomechanics of the normal foot and ankle during walking and running. Physical therapy, 68(12), 1822–1830. https://doi.org/10.1093/ptj/68.12.1822

Morris J. M. (1977). Biomechanics of the foot and ankle. Clinical orthopaedics and related research, (122), 10–17.

Hintermann, B., & Ruiz, R. (2021). Biomechanics of Medial Ankle and Peritalar Instability. Foot and ankle clinics, 26(2), 249–267. https://doi.org/10.1016/j.fcl.2021.03.002

Bernhardt D. B. (1988). Prenatal and postnatal growth and development of the foot and ankle. Physical therapy, 68(12), 1831–1839. https://doi.org/10.1093/ptj/68.12.1831

Salathé, E. P., Jr, Arangio, G. A., & Salathé, E. P. (1990). The foot as a shock absorb-

er. Journal of biomechanics, 23(7), 655–659. https://doi.org/10.1016/0021-9290(90)90165-y

Turner, C., Gardiner, M. D., Midgley, A., & Stefanis, A. (2020). A guide to the management of paediatric pes planus. Australian journal of general practice, 49(5), 245–249. https://doi.org/10.31128/AJGP-09-19-5089

Gould N. (1983). Evaluation of hyperpronation and pes planus in adults. Clinical orthopaedics and related research, (181), 37–45.

Tiberio D. (1988). Pathomechanics of structural foot deformities. Physical therapy, 68(12), 1840–1849. https://doi.org/10.1093/ptj/68.12.1840

Landsmeer, M. L. A., Runhaar, J., van Middelkoop, M., Oei, E. H. G., Schiphof, D., Bindels, P. J. E., & Bierma-Zeinstra, S. M. A. (2019). Predicting Knee Pain and Knee Osteoarthritis Among Overweight Women. Journal of the American Board of Family Medicine : JABFM, 32(4), 575–584. https://doi.org/10.3122/jabfm.2019.04.180302

Sukerkar, P. A., & Doyle, Z. (2022). Imaging of Osteoarthritis of the Knee. Radiologic clinics of North America, 60(4), 605–616. https://doi.org/10.1016/j.rcl.2022.03.004

MacDessi, S. J., Griffiths-Jones, W., Harris, I. A., Bellemans, J., & Chen, D. B. (2021). Coronal Plane Alignment of the Knee (CPAK) classification. The bone & joint journal, 103-B(2), 329–337. https://doi.org/10.1302/0301-620X.103B2.BJJ-2020-1050.R1

Luvsannyam, E., Jain, M. S., Leitao, A. R., Maikawa, N., & Leitao, A. E. (2022). Meniscus Tear: Pathology, Incidence, and Management. Cureus, 14(5), e25121. https://doi.org/10.7759/cureus.25121

Fithian, D. C., Kelly, M. A., & Mow, V. C. (1990). Material properties and structure-function relationships in the menisci. Clinical orthopaedics and related research, (252), 19–31.

Hu, J., Xin, H., Chen, Z., Zhang, Q., Peng, Y., & Jin, Z. (2019). The role of menisci in knee contact mechanics and secondary kinematics during human walking. Clinical biomechanics (Bristol, Avon), 61, 58–63. https://doi.org/10.1016/j.clinbiomech.2018.11.009

Hassebrock, J. D., Gulbrandsen, M. T., Asprey, W. L., Makovicka, J. L., & Chhabra, A. (2020). Knee Ligament Anatomy and Biomechanics. Sports medicine and arthroscopy review, 28(3), 80–86. https://doi.org/10.1097/JSA.0000000000000279

Slattery, C., & Kweon, C. Y. (2018). Classifications in Brief: Outerbridge Classification of Chondral Lesions. Clinical orthopaedics and related research, 476(10), 2101–2104. https://doi.org/10.1007/s11999.0000000000000255

Katz, J. N., Arant, K. R., & Loeser, R. F. (2021). Diagnosis and Treatment of Hip and Knee Osteoarthritis: A Review. JAMA, 325(6), 568–578. https://doi.org/10.1001/jama.2020.22171

Abramoff, B., & Caldera, F. E. (2020). Osteoarthritis: Pathology, Diagnosis, and Treatment Options. The Medical clinics of North America, 104(2), 293–311. https://doi.org/10.1016/j.mcna.2019.10.007

Belyaeva, E. A., & Avdeeva, O. S. (2019). Terapevticheskii arkhiv, 91(5), 96–102. https://doi.org/10.26442/00403660.2019.05.000213

Davenport, M., & Oczypok, M. P. (2020). Knee and Leg Injuries. Emergency medicine clinics of North America, 38(1), 143–165. https://doi.org/10.1016/j.emc.2019.09.012

Habusta, S. F., Coffey, R., Ponnarasu, S., Mabrouk, A., & Griffin, E. E. (2022). Chondromalacia Patella. In StatPearls. StatPearls Publishing.

Dekker, T. J., Aman, Z. S., DePhillipo, N. N., Dickens, J. F., Anz, A. W., & LaPrade, R. F. (2021). Chondral Lesions of the Knee: An Evidence-Based Approach. The Journal of bone and joint surgery. American volume, 103(7), 629–645. https://doi.org/10.2106/JBJS.20.01161

Gaitonde, D. Y., Ericksen, A., & Robbins, R. C. (2019). Patellofemoral Pain Syndrome. American family physician, 99(2), 88–94.

Fulkerson J. P. (2002). Diagnosis and treatment of patients with patellofemoral pain. The American journal of sports medicine, 30(3), 447–456. https://doi.org/10.1177/03635465020300032501

CHAPTER 3

DETRUSOR MUSCLE PHYSIOLOGY AND EMERGENCY MEDICINE

Leyla ÖZTÜRK SÖNMEZ[1]

1 M.D., Department of Emergency Medicine, Beyhekim Training and Research Hospital, Konya, Turkey.

Ph.D. Physiology

Introduction

Smooth muscle cell layers or plates are present in different parts of the body including blood vessels, stomach, intestines, bladder, air tracts, uterus, and sinuses. Smooth muscle is different from skeletal muscle and cardiac muscle in histological terms as it lacks lines (1).

The contraction activity in smooth muscles mainly takes place through the phosphorylation condition of the myosin light chain. The myosin light chain phosphorylation in some smooth muscle cells is kept at a low level unless an external stimulator (receptor or mechanical activation) is present. This activity ends up with smooth muscle tonus and its intensity may change (1). Intracellular Ca^{++} concentration increase is quite important to start smooth muscle contraction (2). Smooth muscle relaxation takes place through the disappearance of a contractile stimulator or the effect of a material preventing contraction mechanism. Regarding relaxation; a decrease in intracellular Ca^{++} concentration and myosin light chain (MLC) phosphatase activity should happen(3,4).

The bladder muscle wall forms the detrusor muscle. Detrusor muscle presents smooth muscle characteristics.

The bladder has constructed of two parts: The body part which lies above the ureteral orifices and the base part including the bladder neck and the trigone. Since the two areas are different but in harmony with themselves regarding morphological, neurological, and pharmacological constructure. The body part's histological examination consists of randomly settled myofibrils. This formation is different from the longitudinal and circular smooth muscle configuration of the ureter and gastrointestinal tract.

The bladder outlet is composed of the external urethral sphincter, urethra, and the base of the bladder. A laminar configuration exists in the bladder base. A longitudinal superficial layer exists beneath the trigone. There exists a muscle layer under the superficial layer which continues with detrusor. The deep muscle layer of the bladder base consists of smaller muscle fibers which have a circular configuration(5).

This review will cover detrusor muscle physiology.

Materials and methods

Search strategy

PubMed, Medline, Excerpta Medica Database (Embase), and Cumulative Index to Nursing and Allied Health Literature (CINAHL) databases had been searched from 1980 to 2022 and "detrusor", "bladder', "muscle", "physiology» words were searched. Also, a search was done amongst the references of the identified articles. The abstract and the full paper were

References

1- Webb RC. Smooth Muscle Contraction And Relaxation. Adv Physiol Educ. 2003;27(1-4):201-6.

2- Brading AF, Teramoto N, Dass N, and McCoy R. Morphological and physiological characteristics of urethral circular and longitudinal smooth muscle. Scand J Urol Nephrol. 2001;35 Suppl 207: 12–18

3- Morgan K. The role of calcium in the control of vascular tone as assessed by the Ca indicator Aequorin. Cardiovasc Drugs Ther. 1990;4: 1355–1362

4- Somlyo AP, Wu X, Lalker LA, and Somlyo AV. Pharmacomechanical coupling: the role of calcium, G-proteins, kinases and phosphatases. Rev Physiol Biochem Pharmacol. 1999;134: 201– 234.

5- Yoshimura N, Chancellor MB. Physiology and Pharmacology of the Bladder and Urethra Campbell-Walsh Urology, Pages 1786-1833.

6- Andersson KE, Arner A. Urinary bladder contraction and relaxation:physiology and pathophysiology. Physiological Reviews 2004;84:935-86.

7- Fry CH, Vahabi B. The Role of the Mucosa in Normal and Abnormal Bladder Function. Basic Clin Pharmacol Toxicol. 2016 Oct;119 Suppl 3(Suppl 3):57-62.

8- Mitchell BM, Chitaley KC, Webb RC. Vascular smooth muscle contraction and relaxation. In: Hypertension Primer: The Essentials of High Blood Pressure, edited by Izzo JL and Black HR. Dallas, TX: Am. Heart Assoc., 2003, p. 97–99.

9- Moro C, Chess-Williams R. Non-adrenergic, non-cholinergic, nonpurinergic contractions of the urothelium/ lamina propria of the pig bladder. Auto Autocoid Pharmacol. 2012; 32:53–9.

10- Moro C, Leeds C, Chess-Williams R. Contractile activity of the bladder urothelium/ lamina propria and its regulation by nitric oxide. Eur J Pharmacol. 2012; 674:445–9.

11- Lukasz Dobreka–d, Beata Skowronb, Agnieszka Baranowskab, Piotr J. Thore. Spectral Heart Rate Variability Analysis in Experimental Obstructive and Chemical Overactive Bladder Models. f. Adv Clin Exp Med. 2013;22, 3, 337–346.

12- Acharya P, Beckel J, Ruiz WG, Wang E, Rojas R, Birder L, Apodaca G. Distribution of the tight junction proteins ZO-1, occludin, and claudin- 4, -8, and -12 in bladder epithelium. Am J Physiol Renal Physiol. 2004; 287: F305–18.

13- Lewis SA. Everything you wanted to know about the bladder epithelium but were afraid to ask. Am J Physiol Renal Physiol. 2000;278: F867–74.

14- Ebashi S, Mikawa T, Kuwayama H, Suzuki M, Ikemoto H, Ishizaki Y, Koga R.Calcium regulation in smooth muscle.in:M.J.Seigman, A.P. Somlyo, N.L. Stephens (Eds.)Regulation and Contraction of Smooth Muscle.A.R. Liss,New York. 1987;109–118.

15- Stull JT, Kamm KE, Taylor DA.Calcium control of smooth muscle contractility. Am. J. Med. Sci. 1988; 296:241.

16- Adelstein RS, Sellers JR. Effects of calcium on vascular smooth muscle contraction. *Am J Cardiol*. 1987;59(3):4B-10B. doi:10.1016/0002-9149(87)90076-2

17- Margot ve ark. 1997 Margot S. Damaser, Kap-Byung Kim, Penelope A. Longhurst, Alan J. Wein And Robert M. Levin. Calcium Regulation Of Urinary Bladder Function. The Journal Of Urology Vol. 1997;157, 732-738.

18- Levin ve ark. 1989. Levin R.M, Hypolite J, Ruggieri M.R, Longhurst P.A, Wein A.J.Effects of muscarinic stimulation on intracellular calcium in the rabbit bladder: comparison with metabolic response. Pharmacology. 1989; 39:69.

19- Morgan KG, Suematsu E. Calcium and vascular smooth muscle tone. Am J Hypertens. 1990;3: 2915- 2985.

20- Yoshimura Y, Yamaguchi O. Calcium Independent Contraction of Bladder Smooth Muscle J Urol. 1997; 4:62-67

21- Mostwin JL. Receptor operated intracellular calcium stores in the smooth muscle of the guinea pig bladder. J Urol. 1985; 133: 900–5

22- Kishii KI, Hisayama T, Takayanagi I. Comparison of contractile mechanisms by carbachol and ATP in detrusor strips of rabbit urinary bladder.Jap. J. Pharmacol. 1992; 58:219.

23- Andersson KE. Detrusor contraction – Focus on muscarinic receptors. Scand J Urol Nephrol Suppl. 2004; 215:54–7.

24- Brading AF, Williams JH. Contractile responses of smooth muscle strips from rat and guinea-pig urinary bladder to transmural stimulation: effects of atropine and α, β-methylene ATP. Br J Pharmacol. 1990; 99: 493–8

25- Tagliani M, Candura SM, Di Nucci A, Franceschetti GP, D'Agostino G, Ricotti P, Fiori E, Tonini M. A re-appraisal of the nature of the atropine-resistant contraction to electrical field stimulation in the human isolated detrusor muscle. Naunyn Schmiedebergs Arch Pharmacol. 1997; 356(6): 750–5.

26- Fujii K. Evidence for adenosine triphosphate as an excitatory transmitter in guinea- pig, rabbit and pig urinary bladder. J Physiol. 1988; 404: 39–52

27-) Brading AF, Mostwin JL. Electrical and mechanical responses of guinea-pig bladder muscle to nerve stimulation. Br J Pharmacol. 1989; 98:1083–90.

28- Iacovou JW, Hill SJ, Birmingham AT. Agonist-induced contraction and accumulation of inositol phosphates in the guinea-pig detrusor: evidence that muscarinic and purinergic receptors raise intracellular calcium by different

mechanisms. J Urol. 1990; 144: 775–9.

29- Hashitani H, Bramich NJ, and Hirst GD. Mechanisms of excitatory neuromuscular transmission in the guinea-pig urinary bladder. J Physiol. 2000;524: 565–579

30- Wu C, Bayliss M, Newgreen D, Mundy AR, Fry CH. A comparison of the mode of action of ATP and carbachol on isolated human detrusor smooth muscle. J Urol. 1999; 162:1840–7.

31- Fovaeus ve ark. 1987 Fovaeus M, Andersson KE, Hedlund H. Effects of some calcium channel blockers on isolated human penile erectile tissues. J Urol. 1987; 138: 1267–72.

32- Takeda M, Obara K, Mizusawa T, Tomita Y, Arai K, Tsutsui T, Hatano A, Takahashi K, Nomura S. Evidence for β3-adrenoceptor subtypes in relaxation of the human urinary bladder detrusor: analysis by molecular biological and pharmacological methods. J Pharmacol Exp Ther. 1999; 288: 1367–1373.

33- Sacco E, Bientinesi R. Mirabegron: a review of recent data and its prospects in the management of overactive bladder. Ther Adv Urol. 2012; 4:315–24

34- Kaneda T, Takeuchi M, Shimizu K, Urakawa N, Nakajyo S, Mochizuki-Kobayashi M, Ueda F, Hondo R. Inhibitory mechanism of monensin on high K+ induced contraction in guniea-pig urinary bladder. J. Pharmacol. 2006;100: 133–141.

35- Mukerji G, Yiangou Y, Grogono J, Underwood J, Agarwal SK, Khullar V, Anand P. Localization of M2 and M3 muscarinic receptors in human bladder disorders and their clinical correlations. Journal of Urology. 2006; 176:367–373.

36- Eglen RM. Muscarinic receptor subtypes in neuronal and non-neuronal cholinergic function. Auton Autacoid Pharmacol. 2006; 26: 219–33

37- Chess-Williams R. Muscarinic receptors of the urinary bladder: detrusor, urothelial and prejunctional. Auton Autacoid Pharmacol. 2002;22: 133–145.

38- Jezior JR, Brady JD, Rosenstein DI, McCammon KA, Miner AS, Ratz PH. Dependency of detrusor contractions on calcium sensitization and calcium entry through LOE-908-sensitive channels. Br J Pharmacol. 2001;134: 78–

39- Harriss DR, Marsh KA, Birmingham AT, Hill SJ. Expression of muscarinic M3- receptors coupled to inositol phospholipid hydrolysis in human detrusor cultured smooth muscle cells. J Urol 1995; 154: 1241–1245

40- Hegde SS, Choppin A, Bonhaus D, Briaud S, Loeb M, Moy TM, Loury D, Eglen RM. Functional role of M2 and M3 muscarinic receptors in the urinary bladder of rats in vitro and in vivo. Br J Pharmacol. 1997; 120: 1409–18.

41- Kotlikoff MI, Dhulipala P, Wang YX. M2 signaling in smooth muscle cells. Life Sci. 1999; 64: 437–42.

42- Nakamura T, Kimura J, Yamaguchi O. Muscarinic M2 receptors inhibit Ca2+

activated K+ channels in rat bladder smooth muscle. Int J Urol. 2002; 9: 689– 96

43- Kumar V, Cross RL, Chess-Williams R, Chapple CR. Recent advances in basic science for overactive bladder. Current Opinion in Urology. 2005; 15:222–226

44- Braverman AS, Ruggieri MR. Hypertrophy changes the muscarinic receptor subtype mediating bladder contraction from M3 toward M2. Am J Physiol Regul Integr Comp Physiol. 2003; 285: R701–8.

45- Pontari MA, Braverman AS, Ruggieri MR Sr. The M2 muscarinic receptor mediates in vitro bladder contractions from patients with neurogenic bladder dysfunction. Am J Physiol Regul Integr Comp Physiol. 2004; 286: R874–80

46- Mattiasson A, Andersson KE, Elbadawi A, Morgan E, Sjogren C. Interaction between adrenergic and cholinergic nerve terminals in the urinary bladder of rabbit, cat and man. J Urol. 1987;137: 1017–1019.

47- Perlberg S and Caine M. Adrenergic response of bladder muscle in prostatic obstruction. Its relation to detrusor instability. Urology. 1982; 20: 524–527.

48- Scofield ve ark. 1995 Scofield M.A, Liu F, Abel PW, Jeffries WB. Quantification of steady state expression of mRNA for alpha-1 adrenergic receptor subtypes using reverse transcription and a competitive polymerase chain reaction. J. Pha rmacol. Exp. Ther. 1995;275, 1035–1042

49- Nomiya M. & Yamaguchi O. A quantitative analysis of mRNA expression of α1 and β-adrenoceptor subtypes and their functional roles in human normal and obstructed bladders. J.U rol. 2003;170, 649–653.

50 - Nguyen V,Tiemann D,Park E,Salehi A. Alpha-2 Agonists. Anesthesiol Clin. 2017;35(2):233-245

51- Levin R.M., Ruggieri M.R. & Wein A.J. Identification of receptor subtypes in the rabbit and human urinary bladder by selective radio-ligand binding. J.U rol. 1988;139, 844–848.

52- Maggi C.A, Santicioli P, Furio M, Meli A. Dual effects of clonidine on micturition reflex in urethane anesthetized rats. J. Pharmacol.E. 1985; 235, 528–536.

53- Kunisawa Y, Kawabe K, Nııjıma T, Honda K, Takenaka T. A pharmacological study of alpha adrenergic receptor subtypes in smooth muscle of human urinary bladder base and prostatic urethra. J.U rol. 1985;134, 396–398.

54- Li G, Zheng XH, Li K, Li ZH, Luo XD, Liu YL, Wang P. Age-dependent changes in β-adrenoceptor function in human detrusor and possible mechanisms. Zhonghua Wai Ke Za Zhi. 2003;41(7):526-9.

55- Wuest M, Eichhorn B, Grimm MO, Wirth MP, Ravens U, Kaumann AJ. Catecholamines relax detrusor through beta 2-adrenoceptors in mouse and beta 3- adrenoceptors in man. J Pharmacol Exp Ther. 2009;328: 213–222.

56- Rouget C, Rekik M, Camparo P, Botto H, Rischmann P, Lluel P, Palea S, Westfall TD. Modulation of nerve-evoked contractions by β3-adrenoceptor agonism in human and rat isolated urinary bladder. Pharmacol Res. 2014; 80:14–20

57-D' Agostino G, Maria Condino A, Calvi P. Involvement of β3-adrenoceptors in the inhibitory control of cholinergic activity in human bladder: direct evidence by [(3)H]-acetylcholine release experiments in the isolated detrusor. Eur J Pharmacol. 2015;758: 115–122.

58 - Igawa Y, Yamazaki Y, Takeda H, Hayakawa K, Akahane M, Ajisawa Y, Yoneyama T, Nishizawa O, Andersson KE. Functional and molecular biological evidence for a possible beta3-adrenoceptor in the human detrusor muscle. Br J Pharmacol. 1999;126: 819–825.

59- Otsuka A, Kawasaki H, Matsumoto R, Shinbo H, Kurita Y, Iwashita T, Ozono S. Expression of β-adrenoceptor subtypes in urothelium, interstitial cells and detrusor of the human urinary bladder. Low Urin Tract Symptoms. 2013;5: 173–180.

60- Limberg ve ark. 2010 Limberg BJ, Andersson KE, Aura Kullmann F, Burmer G, de Groat WC, Rosenbaum JS. β-Adrenergic receptor subtype expression in myocyte and non-myocyte cells in human female bladder. Cell Tissue Res. 2010; 342:295–30

61- Silva I, Costa AF, Moreira S, Ferreirinha F, Magalhães-Cardoso MT, Calejo I, Silva- Ramos M , Correia-de-Sá P. Inhibition of cholinergic neurotransmission by β3- adrenoceptors depends on adenosine release and A1-receptor activation in human and rat urinary bladders. Am J Physiol Renal Physiol. 2017;313(2): F388-F403.

62- Beaulieu JM,Gainetdinov RR. The physiology, signaling, and pharmacology of dopamine receptors. Pharmacol Rev. 2011;63(1):182-217.

63- Sullivant A, Mackin A, Pharr T, Cooley J, Wills R, Archer T. Identification ofhistamine receptorsin the canine gastrointestinal tract. Vet Immunol Immunopathol. 2016;182:29-36.

64- Neuhaus J, Oberbach A, Schwalenberg T, Stolzenburg JU. Cultured smooth muscle cells of the human vesical sphincter are more sensitive to histamine than are detrusor smooth muscle cells. Urology. 2006;67(5):1086-92.

65- Poli E, Coruzzi G, Bertaccini G. Pre- and postjunctional effects of histamine on the guinea pig urinary bladder: evidence for heterogeneity in the H1-receptor population. Agents Actions. 1988;23(3-4):241-3.

66- Torres G, Gainetdinov R, Caron, M. Plasma membrane monoamine transporters: structure, regulation and function. Neuroscience. 2003;4, 13–26.

67- Owens M.J. Molecular and cellular mechanisms of antidepressant drugs. Depression and Anxiety. 1996;4, 153–159.

68- Ni W, Watts S. 5-Hydroxytryptamine in the cardiovascular system: focus on

the serotonin transporter (SERT).Clinical and Experimental Pharmacology and Physiology. 2006;33, 575–583.

69- Mohammad- Zadeh ve ark. 2008). Mohammad - Zadeh LF, Moses L, Gwaltney-Brant SM. Serotonin: a review. J Vet Pharmacol Ther. 2008;31(3):187-99.

70- McCarron JG, Chalmers S, Bradley KN, MacMillan D, Muir TC. Ca2+ microdomains in smooth muscle. Cell Calcium. 2006;40: 461–493.

71- Standen NB, Quayle JM. K+ channel modulation in arterial smooth muscle. Acta Physiol Scand. 1998;164: 549–557

72- Kishimoto A, Takai Y, Mori T, Kikkawa U, Nishizuka Y. Activation of calcium and phospholipid-dependent protein kinase by diacylglycerol, its possible relation to phos phatidylinositol turnover. J Biol. Chem. 1980;255, 2273-2276.

73- Nishizuka Y. The molecular heterogeneity of protein kinase C and implications for cellular regulation. Nature. 1998;334, 661-665

74- Ono Y, Fujii T, Igarashi K, Kuno T, Tanaka C, Kikkawa U, Nishizuka Y. Phorbol ester binding to protein kinase C requires a cysteine-rich zinc-finger-like sequence. Proc. Natl. Acad. Sci. 1989;4868-4871.

75- Denning M.F, Dlugosz A.A, Howett M.K, Yuspa S.H. Expression of an oncogenic rasHa gene in murine kerat inocytes induces tyrosine phosphorylation and reduced activity of protein kinase C delta. J. Biol. Chem. 1993;268,26079-26081

CHAPTER 4

THE FACT THAT SHOULD BE DETECTED EARLY: AMBLYOPIA (LAZY EYE)

Levent DOĞAN[1], İbrahim Edhem YILMAZ[2]

1 Dr., Göz Hastalıkları Uzmanı, Kilis Devlet Hastanesi, ORCID: 0000-0002-4849-3698
2 Dr., Göz Hastalıkları Uzmanı, Kilis Devlet Hastanesi, ORCID: 0000-0003-1154-425X

Amblyopia, popularly known as lazy eye, is a neurodevelopmental disease that can be seen in both eyes, often in one eye, resulting in low vision (Martin, Lee, White, Solomon, & Rüttiger, 2001). In patients with amblyopia, there is no pathology in the eye or the visual pathways that continue behind the eye(McKee, Levi, & Movshon, 2003). In addition, another accepted definition of amblyopia is the presence of at least two lines of visual acuity difference between both eyes according to the Snellen or logMAR charts(Holmes et al., 2001). In patients who develop amblyopia, not only the visual level, but also the factors affecting the visual quality such as three-dimensional visual quality, color vision quality, and position acuity are affected(Holmes et al., 2001). The main risk factors for amblyopia include premature birth, low birth weight, growth retardation, and presence of amblyopia in first-degree relatives(Herbison et al., 2013; Li et al., 2013).

Amblyopia usually occurs because of one of the pathologies of strabismus, anisometropia and deprivation. As a result of strabismus, the image of an object does not fall on the same area of the retina in both eyes, the brain generally suppresses the blurrier image and images from the dominant eye are used. Anisometropia, on the other hand, is the refractive error between the two eyes of different sizes, and as a result, a more blurred retinal image occurs in one of the eyes. Physical barriers such as cataracts, droopy eyelids (ptosis) that prevent the formation of a high-quality retinal image can cause deprivation amblyopia. In addition, symmetrical, high refractive errors in both eyes can cause bilateral deprivation amblyopia.

a) Epidemiology

Amblyopia is the most prevalent cause of monocular vision loss in children, with an estimated population frequency of 2% to 5% (Li et al., 2013). Delays in diagnosing and treating amblyopia can result in a considerable visual impairment in adults, and amblyopia is one of the primary causes of monocular vision loss in adults.

Deprivation ambliopia is less common than other types of amblyopia. A number of clinical studies have shown that one-third of ambliopia is caused by anisometropia, a third by strabismus, and the majority of the remaining group occurs as a result of conditions where strabismus and anisometropia are seen together (Holmes, Leske, Burke, & Hodge, 2003). But strabismus-related ambliopia can be detected by families earlier than other causes of amblyopia, and treatment can be started earlier. Therefore, these rates can vary in different age groups.

b) Diagnosis of Amblyopia

The main element in the diagnosis of amblyopia is visual acuity meas-

References

Beck, R. W. (1998). The pediatric eye disease investigator group. In (Vol. 2, pp. 255-256).

Beck, R. W., Moke, P. S., Turpin, A. H., Ferris III, F. L., SanGiovanni, J. P., Johnson, C. A., . . . Blair, R. C. (2003). A computerized method of visual acuity testing: adaptation of the early treatment of diabetic retinopathy study testing protocol. *American journal of ophthalmology, 135*(2), 194-205.

Campos, E., Schiavi, C., Benedetti, P., Bolzani, R., & Porciatti, V. (1995). Effect of citicoline on visual acuity in amblyopia: preliminary results. *Graefe's archive for clinical and experimental ophthalmology, 233*, 307-312.

Force, U. P. S. T. (2011). Vision screening for children 1 to 5 years of age: US Preventive Services Task Force Recommendation statement. *Pediatrics, 127*(2), 340-346.

Fresina, M., Dickmann, A., Salerni, A., De Gregorio, F., & Campos, E. C. (2008). Effect of oral CDP-choline on visual function in young amblyopic patients. *Graefe's Archive for Clinical and Experimental Ophthalmology, 246*, 143-150.

Gopal, S. K., Kelkar, J., Kelkar, A., & Pandit, A. (2019). Simplified updates on the pathophysiology and recent developments in the treatment of amblyopia: A review. *Indian journal of ophthalmology, 67*(9), 1392.

Group, P. E. D. I. (2004). A randomized trial of atropine regimens for treatment of moderate amblyopia in children. *Ophthalmology, 111*(11), 2076-2085. e2074.

Group, P. E. D. I. (2008). Patching vs atropine to treat amblyopia in children aged 7 to 12 years: a randomized trial. *Archives of ophthalmology, 126*(12), 1634-1642.

Group, V. i. P. S. (2004). Comparison of preschool vision screening tests as administered by licensed eye care professionals in the Vision in Preschoolers Study. *Ophthalmology, 111*(4), 637-650.

Herbison, N., Cobb, S., Gregson, R., Ash, I., Eastgate, R., Purdy, J., . . . Foss, A. (2013). Interactive binocular treatment (I-BiT) for amblyopia: results of a pilot study of 3D shutter glasses system. *Eye, 27*(9), 1077-1083.

Holmes, J. M., Beck, R. W., Repka, M. X., Leske, D. A., Kraker, R. T., Blair, R. C., . . . Hertle, R. W. (2001). The amblyopia treatment study visual acuity testing protocol. *Archives of ophthalmology, 119*(9), 1345-1353.

Holmes, J. M., Leske, D. A., Burke, J. P., & Hodge, D. O. (2003). Birth prevalence of visually significant infantile cataract in a defined US population. *Ophthalmic epidemiology, 10*(2), 67-74.

Holmes, J. M., Manh, V. M., Lazar, E. L., Beck, R. W., Birch, E. E., Kraker, R. T., . . . Summers, A. I. (2016). Effect of a binocular iPad game vs part-time

patching in children aged 5 to 12 years with amblyopia: a randomized clinical trial. *JAMA ophthalmology, 134*(12), 1391-1400.

Iuvone, P. M., Tigges, M., Fernandes, A., & Tigges, J. (1989). Dopamine synthesis and metabolism in rhesus monkey retina: development, aging, and the effects of monocular visual deprivation. *Visual neuroscience, 2*(5), 465-471.

Kraus, C. L., & Culican, S. M. (2018). New advances in amblyopia therapy II: refractive therapies. *British Journal of Ophthalmology, 102*(12), 1611-1614.

Li, J., Thompson, B., Deng, D., Chan, L. Y., Yu, M., & Hess, R. F. (2013). Dichoptic training enables the adult amblyopic brain to learn. *Current Biology, 23*(8), R308-R309.

Loudon, S., & Simonsz, H. (2005). The history of the treatment of amblyopia. *Strabismus, 13*(2), 93-106.

Martin, P. R., Lee, B. B., White, A. J., Solomon, S. G., & Rüttiger, L. (2001). Chromatic sensitivity of ganglion cells in the peripheral primate retina. *Nature, 410*(6831), 933-936.

McKee, S. P., Levi, D. M., & Movshon, J. A. (2003). The pattern of visual deficits in amblyopia. *Journal of vision, 3*(5), 5-5.

Membreno, J. H., Brown, M. M., Brown, G. C., Sharma, S., & Beauchamp, G. R. (2002). A cost-utility analysis of therapy for amblyopia. *Ophthalmology, 109*(12), 2265-2271.

Mohan, K., Saroha, V., & Sharma, A. (2004). Successful occlusion therapy for amblyopia in 11-to 15-year-old children. In (Vol. 41, pp. 89-95): Slack Incorporated Thorofare, NJ.

Newsham, D. (2000). Parental non-concordance with occlusion therapy. *British Journal of Ophthalmology, 84*(9), 957-962.

Newsham, D. (2002). A randomised controlled trial of written information: the effect on parental non-concordance with occlusion therapy. *British Journal of Ophthalmology, 86*(7), 787-791.

Repka, M., Wallace, D., Beck, R., Kraker, R., Birch, E., Cotter, S., & Holmes, J. (2005). Pediatric eye disease investigator group two-year follow-up of a 6-month randomized trial of atropine vs patching for treatment of moderate amblyopia in children. *Arch Ophthalmol, 123*(2), 149-157.

Repka, M. X., Beck, R. W., Holmes, J. M., Birch, E. E., Chandler, D. L., Cotter, S. A., . . . Quinn, G. E. (2003). A randomized trial of patching regimens for treatment of moderate amblyopia in children. *Archives of ophthalmology (Chicago, Ill.: 1960), 121*(5), 603-611.

Repka, M. X., Kraker, R. T., Beck, R. W., Holmes, J. M., Cotter, S. A., Birch, E. E., . . . Glaser, S. R. (2008). A randomized trial of atropine vs patching for treatment of moderate amblyopia: follow-up at age 10 years. *Arch Ophthalmol, 126*(8), 1039-1044. doi:10.1001/archopht.126.8.1039

Repka, M. X., Kraker, R. T., Holmes, J. M., Summers, A. I., Barnhardt, C. N.,

Tien, D. R., & Glaser, S. R. (2014). A randomized trial of atropine versus patching for treatment of moderate amblyopia: follow-up at 15 years of age. *Journal of American Association for Pediatric Ophthalmology and Strabismus {JAAPOS}, 18*(4), e9.

Rydberg, A., Ericson, B., Lennerstrand, G., Jacobson, L., & Lindstedt, E. (1999). Assessment of visual acuity in children aged 1½-6 years, with normal and subnormal vision. *Strabismus, 7*(1), 1-24.

Scheiman, M. M., Hertle, R. W., Beck, R. W., Edwards, A. R., Birch, E., Cotter, S. A., . . . Donahue, S. (2005). Randomized trial of treatment of amblyopia in children aged 7 to 17 years. *Archives of ophthalmology (Chicago, Ill.: 1960), 123*(4), 437-447.

Sofi, I. A., Gupta, S. K., Bharti, A., & Tantry, T. G. (2016). Efficiency of the occlusion therapy with and without levodopa-carbidopa in amblyopic children-A tertiary care centre experience. *International Journal of Health Sciences, 10*(2), 249.

Spierer, A., Raz, J., BenEzra, O., Herzog, R., Cohen, E., Karshai, I., & BenEzra, D. (2010). Treating amblyopia with liquid crystal glasses: a pilot study. *Investigative ophthalmology & visual science, 51*(7), 3395-3398.

Tommila, V., & Tarkkanen, A. (1981). Incidence of loss of vision in the healthy eye in amblyopia. *British Journal of Ophthalmology, 65*(8), 575-577.

Wallace, D. K. (2005). Tests of fixation preference for amblyopia. *American Orthoptic Journal, 55*(1), 76-81.

Williams, C., Harrad, R., Harvey, I., Sparrow, J., & Team, A. S. (2001). Screening for amblyopia in preschool children: results of a population-based, randomised controlled trial. *Ophthalmic epidemiology, 8*(5), 279-295.

CHAPTER 5

MAMMARY GLAND IMMUNOLOGY AND PRESENCE OF CYTOKINES IN COW MASTITIS

Tarık ŞAFAK[1], Öznur YILMAZ[2], Ali RİŞVANLI[3]

1 Assistant Professor, Kastamonu University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Obstetrics and Gynecology, Kastamonu, Türkiye. https://orcid.org/0000-0002-6178-4641

2 Assistant Professor, Siirt University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Obstetrics and Gynecology, Siirt, Türkiye. https://orcid.org/0000-0003-0424-9471

3 Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Obstetrics and Gynecology, Elazığ, Türkiye. https://orcid.org/0000-0001-5653-0025

Kyrgyz-Turkish Manas University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Obstetrics and Gynecology, Bishkek, Kyrgyzstan. https://orcid.org/0000-0001-5653-0025

Mastitis is one of the most common and costly diseases worldwide. Mastitis is an infection that affects individual or herd health, udder health and milk yield. Mastitis is defined as inflammation of the udder tissue (Halasa et al., 2007; Darbaz et al., 2023). Innate and adaptive immunity is formed in the organism against mastitis. It has been known that cytokines, which are one of the parts of both immune systems, have had an effect on the pathophysiology of mastitis for decades (Sordillo et al., 2018). Immune cells have trouble to eradicate invading pathogens during mastitis. Cytokines are crucial for establishing an immune response against an intramammary infection. Cytokines are a general term describing molecules in the structure of the polypeptide, protein, or mostly glycoprotein, formed by the combination of the words cyto (cell) and kinos (action). So far, scientists have discovered a plethora of cytokines (Dembic, 2015). Cytokines are mostly produced by T and B lymphocytes, macrophages, and dendritic and granulocyte cells (Abbas et al., 2015). Cytokines play important roles in numerous physiological and pathological processes within the organism. These responsibilities include immune system cell differentiation, activation (immunostimulation), and deactivation (immunosuppression). On the other hand, immune system cells play crucial roles in tissue and organ migration (chemotaxis). Cytokines exert their effects by binding to receptors on the target cell's membrane. These receptors are specific for a single cytokine as well as multiple cytokine groups (Dembic, 2015). Cytokines have autocrine (the cytokine acts on the cell where it is secreted), paracrine (the secreted cytokine affects the cell next to it), and endocrine effects (the cytokine is carried through the blood and affects the cell in another part of the body). Cytokines have effects both on their own and in combination with one another. Cytokines have properties such as pleiotropy (one cytokine has different effects in different cells), redundant (various cytokines have the same impact on the same cell), synergistic (cytokines increase the development of each other), antagonistic (one cytokine inhibits the effect of another cytokine) and cascade (cytokines stimulate the production of another cytokine in the form of a chain) (Owen et al., 2013). Even though cytokines are very important in infections, they can also harm the organism. Therefore, there is a delicate balance between the amount and duration of cytokine expressions for cytokines' positive and negative effects on the organism. Nevertheless, significant immunomodulatory abilities on udder functions have been demonstrated according to the roles of cytokines in the organism, the cells they originate from, and the cells they affect. Significant groups of cytokines studied to date include interferons (IFN), Colony Stimulating Factor (CSF), interleukins (IL), and Tumor Necrosis Factor (TNF) (Sordillo and Streicher, 2002; Rişvanlı et al., 2019).

References

Abbas, A., Lichtman, A., & Pillai, S. (2015). *Basic immunology: functions and disorders of the immune system*. Elsevier.

Alluwaimi, A. M., & Cullor, J. S. (2002). Cytokines gene expression patterns of bovine milk during middle and late stages of lactation. *Journal of veterinary medicine, series B, 49*(2), 105-110.

Alnakip, M., Quintela-Baluja, M., Böhme, K., Fernández-No, I., Caamaño-Antelo, S., Calo-Mata, P., & Barros-Velázquez, J. (2014). The immunology of mammary gland of dairy ruminants between healthy and inflammatory conditions.*Journal of veterinary medicine*, *2014*, 1–31.

An, D., Guo, Y., Bao, J., Luo, X., Liu, Y., Ma, B., ... & Wang, J. (2017). Molecular characterization and biological activity of bovine interferon-omega3. *Research in veterinary science*, *115*, 125-131.

Bannerman, D. D. (2009). Pathogen-dependent induction of cytokines and other soluble inflammatory mediators during intramammary infection of dairy cows. *Journal of animal science*, *87*, 10–25.

Bannerman, D. D., Paape, M. J., Hare, W. R., & Hope, J. C. (2004b). Characterization of the bovine innate immune response to intramammary infection with *Klebsiella pneumoniae*. *Journal of dairy science*, *87*(8), 2420-2432.

Bannerman, D. D., Paape, M. J., Lee, J. W., Zhao, X., Hope, J. C., & Rainard, P. (2004c). *Escherichia coli* and *Staphylococcus aureus* elicit differential innate immune responses following intramammary infection. *Clinical and vaccine ımmunology*, *11*(3), 463-472.

Bannerman, D., Paape, M., Goff, J., Kimura, K., Lippolis, J., & Hope, J. (2004a). Innate immune response to intramammary infection with *Serratia marcescens* and *Streptococcus uberis*. *Veterinary research*, *35*(6), 681-700.

Bochniarz, M., Zdzisińska, B., Wawron, W., Szczubiał, M., & Dąbrowski, R. (2017). Milk and serum IL-4, IL-6, IL-10 and amyloid A (MAA, SAA) concentrations in cows with subclinical mastitis caused by coagulase-negative staphylococci (CNS). *Journal of dairy science 100* (12), 9674-9680.

Canning, P., Hassfurther, R., TerHune, T., Rogers, K., Abbott, S., & Kolb, D. (2017). Efficacy and clinical safety of pegbovigrastim for preventing naturally occurring clinical mastitis in periparturient primiparous and multiparous cows on US commercial dairies. *Journal of dairy science*, *100*(8), 6504-6515.

Daniel, C. W., Robinson, S., & Silberstein, G. B. (2001). The transforming growth factors beta in development and functional differentiation of the mouse mammary gland. *Bioactive components of human milk*, *501*, 61-70.

Darbaz, I., Ulusoy, B. H., Darbaz, T., Hecer, C., & Aslan, S. (2023). The importance of somatic cell count in dairy technology. *Mljekarstvo*, *73*(2), 75-84.

De Weerd, N. A., & Nguyen, T. (2012). The interferons and their receptors-distri-

bution and regulation. *Immunology and cell biology*, *90*(5), 483-491.

Dembic, Z. (2015). *The cytokines of the immune system the role of cytokines in disease related to immune response*. Mica Haley.

Dernfalk, J., Waller, K. P., & Johannisson, A. (2007). The xMAP™ technique can be used for detection of the inflammatory cytokines IL-1β, IL-6, and TNF-α in bovine samples. *Veterinary immunology and immunopathology*, *118*(1-2), 40-49.

Diker, K. (2005). *İmmünoloji*. Medisan.

Fonseca, I., Silva, P.V., Lange, C.C., Guimarães, M.F.M., Del Cambre Amaral Weller, M.M., Sousa, K.R.S., Lopes, P.S., Guimarães, J.D., & Guimarães, S.E.F. (2009). Expression profile of genes associated with mastitis in dairy cattle. *Genetics and molecular biology, 32* (4), 776-781.

Hagiwara, K., Yamanaka, H., Hisaeda, K., Taharaguchi, S., Kirisawa, R., & Iwai, H. (2001). Concentrations of IL-6 in serum and whey from healthy and mastitic cows. *Veterinary research communications*, *25*, 99-108.

Halasa, T., Huijps, K., Østerås, O., & Hogeveen, H. (2007). Economic effects of bovine mastitis and mastitis management: A review. *Veterinary quarterly*, *29*(1), 18-31.

Hisaeda, K., Hagiwara, K., Eguchi, J., Yamanaka, H., Kırısawa, R., & Iwaı, H. (2001). Interferon-γ and tumor necrosis factor-α levels in sera and whey of cattle with naturally occurring coliform mastitis. *Journal of veterinary medical science*, *63*(9), 1009-1011.

Isaacs, A., & Lindenmann, J. (1957). Virus interference. I. The interferon. *Proceedings of the royal society of london. series b-biological sciences*, *147* (927), 258-267.

Ivashkiv, L. B., & Donlin, L. T. (2014). Regulation of type I interferon responses. *Nature reviews ımmunology*, *14*(1), 36-49.

Kaçar, C., & Kırşan, İ. (2016). Memenin savunma mekanizması. In: Kaymaz, M., Fındık, M., Rişvanlı, A., Köker. A. (Eds). *Evcil hayvanlarda meme hastalıkları*. (1st ed., pp.41-58). Malatya Medipress.

Kajdaniuk, D., Marek, B., Borgiel-Marek, H., & Kos-Kudła, B. (2013). Transforming growth factor beta1 (TGFbeta1) in physiology and pathology. *Endokrynologia polska*, *64*(5), 384-396.

Kozovska, M. E., Hong, J., Zang, Y. C. Q., Li, S., Rivera, V. M., Killian, J. M., & Zhang, J. Z. (1999). Interferon beta induces T-helper 2 immune deviation in MS. *Neurology*, *53*(8), 1692-1692.

Lahouassa, H., Moussay, E., Rainard, P., & Riollet, C. (2007). Differential cytokine and chemokine responses of bovine mammary epithelial cells to *Staphylococcus aureus* and *Escherichia coli*. *Cytokine*, *38*(1), 12-21.

Lee, J. W., Bannerman, D., Paape, M., Huang, M. K., & Zhao, X. (2006). Characterization of cytokine expression in milk somatic cells during intramamma-

ry infections with *Escherichia coli* or *Staphylococcus aureus* by real-time PCR. *Veterinary research*, *37*(2), 219-229.

Ma, J. L., Zhu, Y. H., Zhang, L., Zhuge, Z. Y., Liu, P. Q., Yan, X. D., ... & Wang, J. F. (2011). Serum concentration and mRNA expression in milk somatic cells of toll-like receptor 2, toll-like receptor 4, and cytokines in dairy cows following intramammary inoculation with *Escherichia coli*. *Journal of dairy science*, *94*(12), 5903-5912.

Male, D., Brostoff, J., Roth, D. B., & Roitt, I. (2012). *Immunology*. China.

Mühl, H., & Pfeilschifter, J. (2003). Anti-inflammatory properties of pro-inflammatory interferon-γ. *International immunopharmacology*, *3*(9), 1247-1255.

Ohtsuka, H., Kudo, K., Mori, K., Nagaı, F., Hatsugaya, A., Tajıma, M., ... & Kawamura, S. I. (2001). Acute phase response in naturally occurring coliform mastitis. *Journal of veterinary medical science*, *63*(6), 675-678.

Osman, K. M., Hassan, H. M., Ibrahim, I. M., & Mikhail, M. M. (2010). The impact of staphylococcal mastitis on the level of milk IL-6, lysozyme and nitric oxide. *Comparative immunology, microbiology and infectious diseases*, *33*(1), 85-93.

Owen, J., Punt, J., Stranford, S. A., & Jones, P. (2013). Cytokines and chemokines. In: Owen, J., Punt, J., Stranford, S. A. (Eds). *Kuby immunology*. (7th ed., pp. 105-140), H. Freeman and Company.

Rambeaud, M., Almeida, R. A., Pighetti, G. M., & Oliver, S. P. (2003). Dynamics of leukocytes and cytokines during experimentally induced *Streptococcus uberis* mastitis. *Veterinary immunology and immunopathology*, *96*(3-4), 193-205.

Riollet, C., Rainard, P., & Poutrel, B. (2000). Differential induction of complement fragment C5a and inflammatory cytokines during intramammary infections with *Escherichia coli* and *Staphylococcus aureus*. *Clinical diagnostic laboratory ımmunology*, *7*(2), 161-167.

Riollet, C., Rainard, P., & Poutrel, B. (2001). Cell subpopulations and cytokine expression in cow milk in response to chronic Staphylococcus aureus infection. *Journal of dairy science*, *84*(5), 1077-1084.

Rişvanlı, A., Doğan, H., Şafak, T., & Öcal, H. (2019). Memenin savunma sistemi: Meme savunmasında meme başı ve meme başı kanalının rolü. In: Öcal, H. (Ed.). *İneklerde mastitis dışındaki meme, meme başı ve meme derisinin hastalıkları*. (1st ed., pp.1-10). Ankara, Türkiye Klinikleri.

Ruiz, R., Tedeschi, L. O., & Sepúlveda, A. (2017). Investigation of the effect of pegbovigrastim on some periparturient immune disorders and performance in Mexican dairy herds. *Journal of dairy science*, *100*(4), 3305-3317.

Safak, T., & Risvanli, A (2021). Changes in somatic cell count, composition and cytokine levels in milk from cows with mastitis due to mixed infections. *Acta scientiae veterinariae, 49*, 1830.

Safak, T., & Risvanli, A. (2022). Udder defense system: Effect of milk SCC level on Th1/Th2 cytokine balance. *Journal of the hellenic veterinary medical society, 73*(2), 4135–4140.

Safak, T., Risvanli, A., & Asci-Toraman, Z. (2022). Th1/Th2 cytokine polarization in milk according to different pathogens causing subclinical mastitis in cows. *Mljekarstvo*, *72*(2), 105-113.

Sakemi, Y., Tamura, Y., & Hagiwara, K. (2011). Interleukin-6 in quarter milk as a further prediction marker for bovine subclinical mastitis. *Journal of dairy research*, *78*(1), 118-121.

Scheller, J., Garbers, C., & Rose-John, S. (2014). Interleukin-6: from basic biology to selective blockade of pro-inflammatory activities. *Seminars in immunology, 26*, 1-11.

Schukken, Y. H., Günther, J., Fitzpatrick, J., Fontaine, M. C., Goetze, L., Holst, O., ... & Seyfert H. M. (2011). Host-response patterns of intramammary infections in dairy cows. *Veterinary immunology and immunopathology*, *144*(3-4), 270-289.

Kurt, S., T., Eski, F., Mis, L., & Demir, P. A. (2021). Evaluation of oxidative stress, immune system and mineral concentrations in milk and serum of cows with clinical and subclinical mastitis naturally infected by Staphylococcus aureus. *Kafkas üniversitesi veteriner fakültesi dergisi*, *27*(6), 755-762.

Sordillo, L. M. (2018). Mammary gland immunobiology and resistance to mastitis. *Veterinary clinics: food animal practice*, *34*(3), 507-523.

Sordillo, L. M., & Streicher, K. L. (2002). Mammary gland immunity and mastitis susceptibility. *Journal of mammary gland biology and neoplasia*, *7*, 135-146.

Takahashi, H., Odai, M., Mitani, K., Inumaru, S., Arai, S., Horino, R., & Yokomizo, Y. (2004). Effect of intramammary injection of rboGM-CSF on milk levels of chemiluminescence activity, somatic cell count, and *Staphylococcus aureus* count in Holstein cows with *S. aureus* subclinical mastitis. *Canadian journal of veterinary research*, *68*(3), 182-187.

Tizard, I. R. (2004). *Veterinary immunology*. Saunders Company. Philadelphia.

Waller, K. P., Colditz, I. G., Lun, S., & Östensson, K. (2003). Cytokines in mammary lymph and milk during endotoxin-induced bovine mastitis. *Research in veterinary science*, *74*(1), 31-36.

Wedlock, D. N., Doolin, E. E., Parlane, N. A., Lacy-Hulbert, S. J., Woolford, M. W., & Buddle, B. M. (2000). Effects of yeast expressed recombinant interleukin-2 and interferon-γ on physiological changes in bovine mammary glands and on bactericidal activity of neutrophils. *Journal of dairy research*, *67*(2), 189-197.

Wedlock, D. N., McCarthy, A. R., Doolin, E. E., Lacy-Hulbert, S. J., Woolford, M. W., & Buddle, B. M. (2004). Effect of recombinant cytokines on leucocytes

and physiological changes in bovine mammary glands during early involution. *Journal of dairy research*, *71*(2), 154-161.

Zecconi, A., Piccinini, R., Fiorina, S., Cabrini, L., Daprà, V., & Amadori, M. (2009). Evaluation of interleukin-2 treatment for prevention of intramammary infections in cows after calving. *Comparative immunology, microbiology and infectious diseases*, *32*(5), 439-451.

CHAPTER 6

OMENTIN: A NOVEL UNDERRECOGNIZED ADIPOKINE

Serpil AYGÖRMEZ[1], Şaban MARAŞLI[2], Emine ATAKİŞİ[3]

1 Research Assistant PhD, Kafkas University Faculty of Veterinary Medicine Department of Biochemistry Kars/TURKEY, ORCID: 0000-0002-5675-5096, e-mail: serpilaygormez@hotmail.com
2 Professor Doctor, Kafkas University Faculty of Veterinary Medicine Department of Biochemistry Kars/TURKEY, ORCID: 0000-0003-0182-6712, e-mail: sabanmarasli@gmail.com
3 Professor Doctor, Kafkas University Faculty of Veterinary Medicine Department of Biochemistry Kars/TURKEY, ORCID: 0000-0002-5685-1870, e-mail: et_tasci@hotmail.com

1. Adipokines

Adipose tissue insulates the body thermally and stores energy in the form of triacylglycerol (Ntaios et al. 2013). Cell signaling mediators secreted by this tissue are called adipokines. Adipose tissue has been identified as a multifaceted tissue that releases numerous adipokines, which can serve as humoral or immunomodulatory agents (Alsaif et al. 2015). Approximately one third of adipose tissue are comprised of adipocytes, with fibroblasts, macrophages, stromal cells, and monocytes comprising the remaining portion (Leal and Mafra. 2013). Among the molecules considered adipokines, leptin, resistin, omentin-1, vaspin, chemerin, ghrelin, visfatin, apelin, retinol binding protein-4, plasminogen activator inhibitor-1, serum amyloid A, and adiponectin are the most abundant ones and constitute 0.05% of plasma proteins. Molecules such as proinflammatory cytokines, tumor necrosis factor-alpha (TNF-α), and interleukin-6 produced by macrophages in adipose tissue are also considered adipokines (Leal and Mafra 2013, Ntaios et al. 2013, Alsaif et al. 2015, Azas et al 2017). Elevated body fat levels impact the adipokine production, leading to metabolic modifications that seem to influence labor through their effect on the uterus (Ntaios et al. 2013, Alsaif et al. 2015, Azas et al 2017, Shibata et al. 2017). Adipokines or adipose tissue products play an important role in endocrine and metabolic disorders (Alipoor et al 2018). Adipokines indirectly influence arteriosclerosis by acting as hormones or growth factors that modulate insulin resistance and fat and glucose metabolism. Additionally, adipokines directly affect endothelial function, vascular homeostasis, and atherogenesis (Ntaios et al. 2013). Dysfunctional adipose tissue in obesity can affect glucose and lipid metabolism. Therefore, adipokines may have a critical role in the development of obesity-related complications and inflammatory conditions (Alsaif et al. 2015). Research on the role of adipokines in the development of obesity and arteriosclerosis has been extensive, with a focus on their potential as therapeutic targets to decrease cardiovascular morbidity and mortality (Ntaios et al. 2013). Adipocyte-derived hormones have structural homology with cytokines, which are actively involved in the regulation of numerous biological processes. Adipose tissues release several adipokines such as adiponectin, visfatin, and omentin. These adipokines play a vital role in insulin sensitivity, adipocyte differentiation, proliferation, and neuropeptide Y regulation (Nway et al. 2016).

2. Omentin Hormone

Omentin was first identified as intelectin-1 in 2001 and was named "omentin" in 2004 because it was highly expressed in the omentum tissue (Yang et al. 2006, Sittichoroon ve ark. 2014). Omentin is a novel fat depot adipocytokine isolated from omental visceral adipose tissue in 2003 and

References

Abeyta, M. A., Horst, E. A., Goetz, B. M., Rodriguez-Jimenez, S., Mayorga, E. J., Al-Qaisi, M., & Baumgard, L. H. (2023). Effects of hindgut acidosis on inflammation, metabolism, and productivity in lactating dairy cows fed a high-fiber diet. *Journal of Dairy Science,* 21(23),73-75.

Abuelo, A., Hernández, J., Benedito, J. L., & Castillo, C. (2015). The importance of the oxidative status of dairy cattle in the periparturient period: revisiting antioxidant supplementation. *Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition,* 99(6),1003-1016.

Aktas, G., Alcelik, A., Ozlu, T., Tosun, M., Tekce, B. K., Savli, H., Tekce, H., & Dikbas, O. (2014). Association between omentin levels and insulin resistance in pregnancy. *Experimental and Clinical Endocrinology & Diabetes,* 122,163-166.

Alipoor, E., Mohammad, H. F., & Hosseinzadeh, A. M. J. (2018). Adipokines in critical illness: A review of the evidence and knowledge gaps. *Biomedicine & Pharmacotherapy,* 108,1739-1750.

Alsaif, S., Mumtaz, S., & Wray, S. (2015). A short review of adipokines, smooth muscle and uterine contractility. *Life Sciences,* 125,2-8.

Asal, D. M., Mesbah, N. M., Abo-Elmatty, D. M., Fathy, H., & Abdel-Hamed, A. R. (2022). Association of vaspin rs2236242 and Val109Asp omentin genes polymorphism and their serum levels with increased risk of breast cancer. *Meta Gene,* 31,101016.

Auguet, T., Quintero, Y., Riesco, D., Morancho, B., Terra, X., Crescenti, A., Broch, M., Aguilar, C., Olona, M., Porras, J. A., Hernandez, M., Sabench, F., Castillo, D., & Richart, C. (2011). New adipokines vaspin and omentin. circulating levels and gene expression in adipose tissue from morbidly obese women. *BMC Medical Genetics,* 12,60.

Aygormez, S. & Atakisi, E. (2021). Investigation of omentin-1 and metabolic parameters in periparturient cows. *Journal of the Hellenic Veterinary Medical Society,* 72,2733-2740.

Azas, H., Leroy, A., Ghesquiere, L., Deruelle, P., & Hanssens, S. (2017). Effects of adipokines and obesity on uterine contractility. *Cytokine & Growth Factor Reviews,* 34,59-66.

Boron, D., Czerny, B., Bartkowiak-Wieczorek, J., Sieron, D., & Wolski, H. (2015). Omentin polymorphism and its relations to bone mineral density in women. *Archives of Current Medical Research,* 46,173-180.

Briana, D. D., Boutsikou, M., Baka, S,. Gourgiotis, D., Marmarinos, A., Liosi, S., Hassiakos, D., & Malamitsi-Puchner, A. (2011). Omentin-1 and vaspin are present in the fetus and neonate, and perinatal concentrations are similar in normal and growth-restricted pregnancies. *Metabolism-Clinical and Experimental,* 60,486-490.

Brunetti, L., Di Nisio, C., Recinella, L., Chiavaroli, A., Leone, S., Ferrante, C., Orlando, G., & Vacca, M. (2011). Effects of vaspin, chemerin and omentin-1 on feeding behavior and hypothalamic peptide gene expression in the rat. *Peptides,* 32,1866-1871.

Brunetti, L., Orlando, G., Ferrante, C., Recinella, L., Leone, S., Chiavaroli, A., Di Nisio, C., Shohreh, R., Manippa, F., Ricciuti, A., & Vacca, M. (2013). Orexigenic effects of omentin-1 related to decreased CART and CRH gene expression and increased norepinephrine synthesis and release in the hypothalamus. *Peptides,* 44,66-74.

Drackley, J. K. (1999). Biology of dairy cows during the transition period: the final frontier?. *Journal of Dairy Science,* 2,2259-2273.

Ebrahimi, S., Gargari, B. P., Izadi, A., Imani, B., & Asjodi, F. (2018). The effects of Ramadan fasting on serum concentrations of vaspin and omentin-1 in patients with nonalcoholic fatty liver disease. *European Jouenal of Integrative Medicine,* 19,110-114.

Elsaid, N. H., Sadik, N. A., Ahmed, N. R., Fayez, S. E., & El-Ghaffar Mohammed, N. A. (2018). Serum omentin-1 levels in type 2 diabetic obese women in relation to glycemic control, insulin resistance and metabolic parameters. *Journal of Clinical & Translational Endocrinology,* 13,14-19.

Garces, M. F., Ruíz-Linares, C. E., Vallejo, S. A., Peralta, J. J., Sanchez, E., Ortiz-Rovira, A., Curtidor, Y., Parra, M. O., Leal, L. G., Alzate, J. P., Acosta, B. J., Dieguez, C., Nogueiras, R., & Caminos, J. E. (2015). Maternal serum omentin-1 profile is similar in humans and in the rat animal model. *Cytokine,* 75,136-141.

Kabir, M., Hasan, M. M., Tanni, N. S., Parvin, M. S., Asaduzzaman, M., Ehsan, M. A., & Islam, M. T. (2022). Metabolic profiling in periparturient dairy cows and its relation with metabolic diseases. *BMC Research Notes,* 5,231.

Kafalidis, G., Boutsikou, T., Briana, D. D., Boutsikou, M., Marmarinos, A., Baka, S., Hassiakos, D., Gourgiotis, D., & Malamitsi-Puchner, A. (2013). Adipokines vaspin and omentin-1 are up-regulated in large for gestational age infants at term. *Cytokine,* 62,70-74.

Karabulut, S., Afsar, C. U., Karabulut, M., Alis, H., Bozkurt, M. A., Aydoğan, F., Serilmez, M., & Tas, F. (2016). Clinical significance of serum omentin-1 levels in patients with pancreatic adenocarcinoma. *BBA Clinical,* 6,138-142.

Krysiak, R., Handzlik-Orlik, G., & Okopien, B. (2012). The role of adipokines in connective tissue diseases. *European Journal of Nutrition,* 51,513-528.

Leal, VdeO, & Mafra, D. (2013). Adipokines in obesity. *Clinica Chimica Acta,* 419,87-94.

Li, Z., Liu, B., Zhao, D., Wang, B., Liu, Y., Zhang, Y., Li, B., & Tian, F. (2017).

Omentin-1 prevents cartilage matrix destruction by regulating matrix metalloproteinases. *Biomedicine & Pharmacotherapy,* 92,265-269.

Lin, S., Li, X., Zhang, J., & Zhang, Y. (2021). Omentin-1: Protective impact on ischemic stroke via ameliorating atherosclerosis. *Clinica Chimica Acta,* 517,31-40.

Luis, D. A., Izaola, O., Primo, D., & Aller, R. (2017). Modifications of serum levels of omentin-1 and other cardiovascular risk factors following weight loss secondary to a mediterranean hypocaloric diet. *Clinical Nutrition,* 5614,31407-31403.

Moreno-Navarrete, J. M., Catalán, V., Ortega, F., Gómez-Ambrosi, J., Ricart, W., Frühbeck, G., & Fernández-Real, J. M. (2010). Circulating omentin concentration increases after weight loss. *Nutrition & Metabolism,* 9,7-27.

Ntaios, G., Gatselis, N. K., Makaritsis, K., & Dalekos, G. N. (2013). Adipokines as mediators of endothelial function and atherosclerosis. *Atherosclerosis,* 227,216-221.

Nway, N. C., Sitticharoon, C., Chatree, S., & Maikaew, P. (2016). Correlations between the expression of the insulin sensitizing hormones, adiponectin, visfatin, and omentin, and the appetite regulatory hormone, neuropeptide Y and its receptors in subcutaneous and visceral adipose tissues. *Obesity Research & Clinical Practice,* 10,256-263.

Ohashi, K., Shibata, R., Murohara, T., & Ouchi, N. (2014). Role of anti-inflammatory adipokines in obesity-related diseases. *Trends in Endocrinology & Metabolism,* 25,348-355.

Opatrilova, R., Caprnda, M., Kubatka, P., Valentova, V., Uramova, S., Nosal, V., Gaspar, L., Zachar, L., Mozos, I., Petrovic, D., Dragasek, J., Filipova, S., Büsselberg, D., Zulli, A., Rodrigo, L., Kruzliak, P., & Krasnik, V. (2018). Adipokines in neurovascular diseases. *Biomedicine & Pharmacotherapy,* 98,424-432.

Pan, H. Y., Guo, L., & Li, Q. (2010). Changes of serum omentin-1 levels in normal subjects and in patients with impaired glucose regulation and with newly diagnosed and untreated type 2 diabetes. *Diabetes Research and Clinical Practice,* 88,29-33.

Panagiotou, G., Mu, L., Na, B., Mukamal, K. J., & Mantzoros, C. S. (2014). Circulating irisin, omentin-1, and lipoprotein subparticles in adults at higher cardiovascular risk. *Metabolism,* 63,1265-1271.

Saremi, A., Asghari, M., & Ghorbani, A. (2010). Effects of aerobic training on serum omentin–1 and cardiometabolic risk factors in overweight and obese men. *Turkish Journal of Sports Science,* 28,993-998.

Shen, X. D., Zhang, L., Che, H., Zhang, Y. Y., Yang, C., Zhou, J., & Liang, C. Z. (2016). Circulating levels of adipocytokine omentin-1 in patients with renal cell cancer. *Cytokine,* 77,50-55.

Shibata, R., Ouchi, N., Ohashi, K., & Murohara, T. (2017). The role of adipokines in cardiovascular disease. *The Anatolian Journal of Cardiology,* 70,329-334.

Sitticharoon, C., Nway, N. C., Chatree, S., Churintaraphan, M., Boonpuan, P., & Maikaew, P. (2014). Interactions between adiponectin, visfatin, and omentin in subcutaneous and visceral adipose tissues and serum, and correlations with clinical and peripheral metabolic factors. *Peptides,* 62,164-175.

Souza, B. C. M., Yang, R. Z., Lee, M. J., Glynn, N. M., Yu, D. Z., Pray, J., Ndubuizu, K., Patil, S., Schwartz, A., Kligman, M., Fried, S. K., Gong, D. W., Shuldiner, A. R., Pollin, T. I., & McLenithan, J. C. (2007). Omentin plasma levels and gene expression are decreased in obesity. *Diabetes,* 56,1655-1661.

Tan, B. K., Adya, R., & Randeva, H. S. (2010). Omentin: A novel link between inflammation, diabesity, and cardiovascular disease. *Trends in Cardiovascular Medicine,* 20,143-148.

Tan, Y. L., Zheng, X. L., & Tang, C. K. (2015). The protective functions of omentin in cardiovascular diseases. *Clinica Chimica Acta,* 448,98-106.

Tohidi, M., Akbarzadeh, S., Larijani, B., Kalantarhormozi, M., Ostovar, A., Assadi, M., Vahdat, K., Farrokhnia, M., Sanjdideh, Z., Amirinejad, R., & Nabipour, I. (2012). Omentin-1, visfatin and adiponectin levels in relation to bone mineral density in Iranian postmenopausal women. *Bone,* 51,876-881.

Ucgun, T., Başar, C., Memişoğulları, R., Demirin, H., Turker, Y., & Aslantaş, Y. (2014). Serum visfatin and omentin levels in slow coronary flow. *Revista Portuguesa de Cardiologia,* 33,789-794.

Yang, R., Xu, A., Pray, J., Hu, H., Jadhao, S., Hansen, B., Shuldiner, A., Mc-Lenithan, J., & Gong, D. (2003). Cloning of omentin, a new adipocytokine from omental fat tissue in humans. *Diabetes,* 1,13-17.

Yang, R. Z., Lee, M. J., Hu, H., Pray, J., Wu, H. B., Hansen, B. C., Shuldiner, A. R., Fried, S. K., McLenithan, J. C., & Gong, D. W. (2006). Identification of omentin as a novel depot-specific adipokine in human adipose tissue: possible role in modulating insulin action. *American Journal of Physiology-Endocrinology and Metabolism,* 290,1253-1261.

CHAPTER 7

GHRELIN HORMONE; ITS PHYSIOLOGICAL SIGNIFICANCE AND EFFECT PATHWAYS

Hamit USLU[1], Gözde ATİLA USLU[2]

1 Assoc. Prof. Dr. Department of Physiology, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Erzincan – Türkiye. hamit_uslu@hotmail.com Orcid Id: 0000-0002-3974-5814

2 Assoc. Prof. Dr. Department of Physiology, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Erzincan – Türkiye. gzd.gozde@hotmail.com Orcid Id: 0000-0002-2328-9164

Introduction

The name of the hormone Ghrelin a 28-amino acid (aa) hunger hormone, is a combination of the Proto-Indo-European words "ghre" meaning "grow" and "relin" meaning to secrete, referring to its ability to stimulate the release of Growth hormone (GH) (Kojima and Kangawa, 2007). Ghrelin, which is produced in humans from the precursor preproghrelin, which has 117 amino acids, is found at locus 3p25–26 of chromosome 3. It has five exons and four introns. The 1st exon of 23 aa is separated as a residual portion and proghrelin of 94 aa is formed. With the separation of the C-terminus of 66 aa from proghrelin, ghrelin of 28 aa is formed (İlhan and Erdost, 2009; Date et al., 2000). The majority of circulating ghrelin is produced by X/A-like cells in the oxyntic mucosa of the stomach (the highest content is in the gastric fundus), it is mostly synthesized in the X/A-like cells of the small intestine after the stomach, but in small amounts, pancreas, kidney, placenta, lymphatic tissue, gonads, thyroid. Ghrelin is thought to be produced in a different organs, including the pituitary, heart, lungs, and hypothalamus (Date et al., 2000; Gnanapavan et al., 2002). When its receptors were investigated, it was first identified as the GH secreting receptor (GHS-R) as a specific G-protein coupled receptor, but it was soon discovered that its endogenous ligand was ghrelin. When ghrelin receptors are examined, two types of receptors, GHS-R1a and GHS-R1b, draw attention. GHS-R1a is reported to have 366 aa and seven transmembrane domains that allow it to bind ghrelin, whereas GHS-R1b has 289 aa and five transmembrane domains plus a carboxyl-terminal region, and ghrelin does not bind GHSs (Guan et al., 1997; Camina et al., 2006). According to research, GHS-R1a is strongly expressed in the pituitary, the hypothalamus (particularly in the arcuate nucleus), and the hippocampus. Additionally, it is present in the substantia nigra pars compacta, dorsal-medial raphe, and the ventral tegmental area. According to reports, GHS-R1a is released in a lot of organs and tissues in the periphery, such the thyroid, adrenal glands, pancreas, spleen, heart muscle, testicles, ovaries, stomach, and bowels (Gnanapavan et al., 2002; Guan et al., 1997). GHSR1b's functional role is not yet completely understood. However, in a study, it was suggested that GHSR1b caused a weakening in the signaling capacity of GHRS-la in human embryonic kidney 293 cells expressing GRLN-R, and it did not produce a detectable response both intracellularly and extracellularly in Ca^{2+} mobilization experiments (Chan and Cheng, 2004). Additionally stimulating the secretion of GH-releasing hormone (GHRH), ghrelin has an orexigenic effect, stimulates intestinal motility and gastric acid secretion, regulates sleep, sense of taste and reward-seeking behavior, energy and glucose homeostasis, modulation of stress and anxiety, cell It has been found to be effective in proliferation, bone physiology and improvement of

References

Baatar, D., Patel, K., Taub, D.D. (2011). The effects of ghrelin on inflammation and the immune system. *Molecular and cellular endocrinology, 340*(1), 44–58.

Bake, T., Le May, M.V., Edvardsson, C.E., Vogel, H., Bergström, U., Albers, M.N., Skibicka, K.P., Farkas, I., Liposits, Z., Dickson, S.L. (2020). Ghrelin receptor stimulation of the lateral parabrachial nucleus in rats increases food intake but not food motivation. *Obesity, 28*(8), 1503–1511.

Briggs, D.I., Andrews, Z.B. (2011). Metabolic status regulates ghrelin function on energy homeostasis. *Neuroendocrinology*, *93*(1), 48–57.

Camina, J.P. (2006). Cell biology of the ghrelin receptor. *J Neuroendocrinol, 18*(1), 65–76.

Caminos, J.E., Tena-Sempere, M., Gaytan, F., Sanchez-Criado, J.E., Barreiro, M.L., Nogueiras, R., Casanueva, F.F., Aguilar, E., Dieguez, C. (2003). Expression of ghrelin in the cyclic and pregnant rat ovary. *Endocrinology, 144*(4), 1594–1602.

Celik, O., Celik, N., Aydin, S., Aygun, B.K., Haberal, E.T., Kuloglu, T., Ulaş, M., Aktun, L.H., Acet, M., Celik, S. (2016). Ghrelin action on GnRH neurons and pituitary gonadotropes might be mediated by GnIH-GPR147 system. *Hormone Molecular Biology and Clinical Investigation, 25*(2), 121–128.

Chan, C.B., Cheng, C.H. (2004). Identification and functional characterization of two alternatively spliced growth hormone secretagogue receptor transcripts from the pituitary of black seabream Acanthopagrus schlegeli. *Mol Cell Endocrinol, 214*(1-2), 81–95.

Chen, J., Liu, X., Shu, Q., Li, S., Luo, F. (2008). Ghrelin attenuates lipopolysaccharide-induced acute lung injury through NO pathway. *Medical Science Monitor, 14*(7), BR141–BR146.

Date, Y., Kojima, M., Hosoda, H, Sawaguchi, A., Mondal, M.S, Suganuma, T., Matsukura, S., Kangawa, K., Nakazato, M. (2000). Ghrelin, a novel growth hormone-releasing acylated peptide, is synthesized in a distinct endocrine cell type in the gastrointestinal tracts of rats and humans. *Endocrinology, 141*(11):4255–4261.

De Guia, R.M., Hassing, A.S., Skov, L.J., Ratner, C., Plucińska, K., Madsen, S., Diep, T.A., Cruz, G.V.D., Trammell, S.A.J., Sustarsic, E.G., Emanuelli, B., Gillum, M.P., Gerhart-Hines, Z., Holst, B., Jonas, T. (2020). Treebak Fasting-and ghrelin-induced food intake is regulated by NAMPT in the hypothalamus. *Acta Physiol, 228*(4), e13437.

Dixit, V.D., Schaffer, E.M., Pyle, R.S., Collins, G.D., Sakthivel, S.K., Palaniappan, R., Lillard, J.W., Taub, D.D. (2004). Ghrelin inhibits leptin- and activation-induced proinflammatory cytokine expression by human monocytes and T cells. *J Clin Invest, 114*(1), 57–66.

Elias, C.F., Saper, C.B., Maratos-Flier, E., Tritos, N.A., Lee, C., Kelly, J., Tatro, J.B., Hoffman, G.E., Ollmann, M.M., Barsh, G.S., Sakurai, T., Yanagisawa, M., Elmquist, J.K. (1998). Chemically defined projections linking the mediobasal hypothalamus and the lateral hypothalamic area. *J Comp Neurol, 402*(4), 442–459.

Eslami, M., Sadeghi, B., Goshadrou, F. (2018). Chronic ghrelin administration restores hippocampal long-term potentiation and ameliorates memory impairment in rat model of Alzheimer's disease. *Hippocampus, 28*(10), 724–734.

Fernández-Fernández, R., Tena-Sempere, M., Aguilar, E., Pinilla, L. (2004). Ghrelin effects on gonadotropin secretion in male and female rats. *Neuroscience letters, 362*(2), 103–107.

Fernández-Fernández, R., Tena-Sempere, M., Navarro, V.M., Barreiro, M.L., Castellano, J.M., Aguilar, E., Pinilla, L. (2005). Effects of ghrelin upon gonadotropin-releasing hormone and gonadotropin secretion in adult female rats: in vivo and in vitro studies. *Neuroendocrinology, 82*(5-6), 245–255.

Fernández-Fernández, R., Tena-Sempere, M., Roa, J., Castellano, J.M., Navarro, V.M., Aguilar, E., Pinilla, L. (2007). Direct stimulatory effect of ghrelin on pituitary release of LH through a nitric oxide-dependent mechanism that is modulated by estrogen. *Reproduction, 133*(6), 1223–1232.

Gauna, C., Meyler, F.M., Janssen, J.A.M.J.L, Delhanty, P.J.D., Abribat, T., Van Koetsveld, P., Hofland, L.J., Broglio, F., Ghigo, E., Van Der Lely, A.J. (2004). Administration of acylated ghrelin reduces insulin sensitivity, whereas the combination of acylated plus unacylated ghrelin strongly improves insulin sensitivity. *J Clin Endocrinol, 89*(10), 5035–5042.

Gnanapavan, S., Kola, B., Bustin, S.A., Morris, D.G., McGee, P., Fairclough, P., Bhattacharya, S., Carpenter, R., Grossman, A.B., Korbonits, M., (2002). The tissue distribution of the mRNA of ghrelin and subtypes of its receptor, GHS-R, in humans. *J Clin Endocrinol Metab, 87*(6), 2988–2991.

Gruzdeva, O.V., Borodkina, D.A., Belik, E.V., Akbasheva, O.E., Palicheva, E.I., Barbarash, O.L. (2019). Ghrelin physiology and pathophysiology: focus on the cardiovascular system. *Kardiologiia, 59*(3), 60–67.

Guan, X.M., Yu, H., Palyha, C., McKee, K.K., Feighner, S.D., Sirinathsinghji, D.J.S., Smith, R.G., Van der Ploeg, L.H.T., Howard A.D. (1997). Distribution of mRNA encoding the growth hormone secretagogue receptor in brain and peripheral tissues. *Brain Res Mol Brain Res, 48*, 23–29.

Harrold, J.A., Dovey, T.M., Blundell, J.E., Halford, J.C. (2012). CNS regulation of appetite. *Neuropharmacology, 63*(1), 3–17.

Hattori, N. (2009). Expression, regulation and biological actions of growth hormone (GH) and ghrelin in the immune system. *Growth Horm. IGF Res, 19*, 187–197.

Himmerich, H., Sheldrick, A. (2010). TNF-α and ghrelin: opposite effects on immune system, metabolism and mental health. *Protein & Peptide Letters, 17*(2), 186–196.

Hornsby, A.K., Bundwal, L., Carisi, M.L., Santos, V.V., Jhonson, F., Roberts, L.D., Sassi, M., Mequinon, M., Stark, R., Reichenbach, A., Lockie, S.H., Siervo, M., Howel, O., Morgan, A.H., Wells, T., Andrews, Z.B., Burn, D.J., Davies, J.S. (2020). Unacylated-ghrelin impairs hippocampal neurogenesis and memory in mice and is altered in Parkinson's dementia in humans. *Cell Rep, 1*(7), 100120.

İlhan, T., Erdost, H. (2009). Ghrelin. *Uludag Univ J Fac Vet Med, 28*(1), 67–74.

Khatib, N., Gaidhane, S., Gaidhane, A.M., Khatib, M., Simkhada, P., Gode, D., Zahiruddin, Q.S. (2014). Ghrelin: ghrelin as a regulatory Peptide in growth hormone secretion. *J Clin Diagn Res, 8*(8), MC13–MC17.

Kojima, M., Hosoda, H., Date, Y., Nakazato, M., Matsuo, H., Kangawa, K. (1999). Ghrelin is a growth-hormone-releasing acylated peptide from stomach. *Nature, 402*(6762), 656–660.

Kojima, M., Kangawa, K. (2005). Ghrelin: structure and function. *Physiol Rev, 85*, 495–522.

Kristenssson, E., Sundqvist, M., Astin, M., Kjerling, M., Mattsson, H., De La Cour, C.D., Håkanson, H., Lindström, E. (2006). Acute psychological stress raises plasma ghrelin in the rat. *Regulatory peptides, 134*(2-3), 114–117.

Lanfranco, F., Bonelli, L., Baldi, M., Me, E., Broglio, F., Ghigo, E. (2008). Acylated ghrelin inhibits spontaneous LH pulsatility and responsiveness to naloxone, but not that to GnRH in young men: evidence for a central inhibitory action of ghrelin on the gonadal axis. *J Clin Endocrinol Metab, 93*, 3633–3639.

Lee, J.H., Kim, T.J., Kim, J.W., Yoon, J.S., Kim, H.S., Lee, K.M. (2016). The anti-apoptotic effect of ghrelin on restraint stress-induced thymus atrophy in mice. *Immune network, 16*(4), 242–248.

Leite-Moreira, A.F., Soares, J.B. (2007). Physiological, pathological and potential therapeutic roles of ghrelin. *Drug Discov Today, 12*(7-8), 276–288.

Li, N., Xiao, K., Mi, X., Li, N., Guo, L., Wang, X., Sun, Y., Li, G., Zhou, Y. (2021). Ghrelin signaling in dCA1 suppresses neuronal excitability and impairs memory acquisition via PI3K/Akt/GSK-3β cascades. *Neuropharmacology, 203*, 108871.

Lindqvist, A., Shcherbina, L., Prasad, R.B., Miskelly, M.G., Abels, M., Martínez-Lopéz, J.A., Fred, R.G., Nergård, B.J., Hedenbro, J., Groop, L., Hjerling-Leffler, J., Wierup, N. (2020). Ghrelin suppresses insulin secretion in human islets and type 2 diabetes patients have diminished islet ghrelin cell number and lower plasma ghrelin levels. *Mol Cell Endocrinol*, *511*, 110835.

Masuda, Y., Tanaka, T., Inomata, N., Ohnuma, N., Tanaka, S., Itoh, Z., Hosoda, H., Kojima, M., Kangawa, K. (2000). Ghrelin stimulates gastric acid secretion and motility in rats. *Biochem Biophys Res, 276*(3), 905–908.

Messini, C.I., Dafopoulos, K., Chalvatzas, N., Georgoulias, P., Messinis, I.E. (2009). Effect of ghrelin on gonadotrophin secretion in women during the menstrual cycle. *Human Reproduction, 24*(4), 976–981.

Morin, V., Hozer, F., Costemale-Lacoste, J.F. (2018). The effects of ghrelin on sleep, appetite, and memory, and its possible role in depression: a review of the literature. *L'encephale, 44*(3), 256–263.

Müller, T.D., Nogueiras, R., Andermann, M.L. (2015). Ghrelin. *Mol metab, 4*(6):437–460.

Nazari-Serenjeh, F., Darbandi, N., Majidpour, S., Moradi, P. (2019). Ghrelin modulates morphine-nicotine interaction in avoidance memory: Involvement of CA1 nicotinic receptors. *Brain Res, 1720*, 146315.

Ochi, M., Tominaga, K., Tanaka, F., Tanigawa, T., Shiba, M., Watanabe, T., Fujiwara, Y., Oshitani, N., Higuchi, K., Arakawa, T. (2008). Effect of chronic stress on gastric emptying and plasma ghrelin levels in rats. *Life sciences, 82*(15-16), 862–868.

Reimer, M.K., Pacini, G., Ahrén, B.O. (2003). Dose-dependent inhibition by ghrelin of insulin secretion in the mouse. *Endocrinology, 144*(3), 916–921.

Sakata, I., Sakai, T. (2010). Ghrelin cells in the gastrointestinal tract. *Int J Pept*, 2010, 945056.

Shiiya, T., Nakazato, M., Mizuta, M., Date, Y., Mondal, M.S., Tanaka, M., Nozoe, S., Hosoda, H., Kangawa, K., Matsukura, S. (2002). Plasma ghrelin levels in lean and obese humans and the effect of glucose on ghrelin secretion. *J Clin Endocrinol Metab, 87*(1), 240–244.

Shintani, M., Ogawa, Y., Ebihara, K., Aizawa-Abe, M., Miyanaga, F., Takaya, K., Hayashi, T., Inoue, G., Hosoda, G., Kojima, M., Kangawa, K., Nakao, K. (2001). Ghrelin, an endogenous growth hormone secretagogue, is a novel orexigenic peptide that antagonizes leptin action through the activation of hypothalamic neuropeptide Y/Y1 receptor pathway. *Diabetes*, *50*(2), 227–232.

Smith, R.G., Jiang, H., Sun, Y. (2005). Developments in ghrelin biology and potentialclinical relevance. *Trends Endocrinol Metab, 16*, 436–442.

Steiger, A., Dresler, M., Schüssler, P., Kluge, M. (2011). Ghrelin in mental health, sleep, memory. *Molecular and Cellular Endocrinology, 340*(1), 88–96.

Stevanović, D., Milošević, V., Starčević, V.P., Severs, W.B. (2007). The effect of centrally administered ghrelin on pituitary ACTH cells and circulating ACTH and corticosterone in rats. *Life sciences, 80*(9), 867–872.

Sun, M.L., Niu, X., Xiao, X.Y., Chen, X. (2021). The differences in plasma/serum ghrelin levels between obstructive sleep apnea-hypopnea patients and

controls: A protocol for systematic review and meta-analysis. *Medicine, 100*(8), e24368.

Szczepankiewicz, D., Skrzypski, M., Pruszynska-Oszmalek, E., Zimmermann, D., Andralojc, K., Kaczmarek, P., Wojciechowicz, T., Sassek, M., Nowak, K.W. (2010). Importance of ghrelin in hypothalamus–Pituitary axis on growth hormone release during normal pregnancy in the rat. *Journal of Physiology and Pharmacology, 61*(4), 443.

Taub, D.D., Murphy, W.J., Longo, D.L. (2010). Rejuvenation of the aging thymus: growth hormone-mediated and ghrelin-mediated signaling pathways. *Curr. Opin. Pharmacol. 10,* 408–424.

Theander-Carrillo, C., Wiedmer, P., Cettour-Rose, P., Noguerias, R., Perez-Tilve, D., Pfluger, P., Casteneda, T.R., Muzzin, P., Schürmann, A., Szanto, I., Tschöp, M.H., Rohner-Jeanrenaud, F. (2006). Ghrelin action in the brain controls adipocyte metabolism. *J Clin Investig*, *116*(7), 1983–1993.

Tong, J., Prigeon, R.L., Davis, H.W., Bidlingmaier, M., Kahn, S.E., Cummings, D.E., Tschöp, M.H., D'Alessio, D. (2010). Ghrelin suppresses glucose-stimulated insulin secretion and deteriorates glucose tolerance in healthy humans. *Diabetes*, *59*(9), 2145–2151.

Toshinai, K., Mondal, M.S., Nakazato, M., Date, Y., Murakami, N., Kojima, M., Kangawa, K., Matsukura, S. (2001). Upregulation of ghrelin expression in the stomach upon fasting, insulin-induced hypoglycemia, and leptin administration. *Biochem Biophys Res, 281*(5), 1220–1225.

Tümer, C., Oflazoğlu, H.D., Obay, B.D., Kelle, M., Taşdemir, E. (2008). Effect of ghrelin on gastric myoelectric activity and gastric emptying in rats. *Regul Pept*, *146*(1-3), 26–32.

Unniappan, S., Peter, R.E. (2004). In vitro and in vivo effects of ghrelin on luteinizing hormone and growth hormone release in goldfish. *Am J Physiol Regul, 286*(6), R1093–R1101.

Van der Lely, A.J. (2009). Ghrelin and new metabolic frontiers. *Horm Res in Paediatr*, 71(1), 129–133.

Van der Lely, A.J., Tschop, M., Heiman, M.L., Ghigo, E. (2004). Biological, physiological, pathophysiological, and pharmacological aspects of ghrelin. *Endoc. Rev, 25*, 426–457.

Vulliémoz, N.R., Xiao, E., Xia-Zhang, L., Germond, M., Rivier, J., Ferin, M. (2004). Decrease in luteinizing hormone pulse frequency during a five-hour peripheral ghrelin infusion in the ovariectomized rhesus monkey. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, 89*(11), 5718–5723.

Wang, W., Bansal, S., Falk, S., Ljubanovic, D., Schrier, R. (2009). Ghrelin protects mice against endotoxemia-induced acute kidney injury. *American Journal of Physiology-Renal Physiology, 297*(4), F1032–F1037.

Yamazaki, M., Nakamura, K., Kobayashi, H., Matsubara, M., Hayashi, Y., Kanga-

wa, K., Sakai, T. (2002). Regulational effect of ghrelin on growth hormone secretion from perifused rat anterior pituitary cells. *J Neuroendocrinol, 14*(2), 156–162.

Yang, C.G., Wang, W.G., Yan, J., Fei, J., Wang, Z.G., Zheng, Q. (2013). Gastric motility in ghrelin receptor knockout mice. *Mol Med Rep, 7*(1), 83–88.

Yuan, M.J., Huang, C.X., Tang, Y.H., Wang, X., Huang, H., Chen, Y.J., Wang, T. (2009). A novel peptide ghrelin inhibits neural remodeling after myocardial infarction in rats. *European journal of pharmacology, 618*(1-3), 52–57.

Zareian, P., Abtahi, S.R., Serenjeh M.N. (2018). Influence of Sleep Deprivation on the 24-Hour Ghrelin Secretion Pattern. *Shiraz E Medical J,19*(10), e66327.

Zhang, D.M., Pang, X.L., Huang, R., Gong, F.Y., Zhong, X., Xiao, Y. (2018). Adiponectin, omentin, ghrelin, and visfatin levels in obese patients with severe obstructive sleep apnea. *BioMed research international, 2018*, 3410135.

Zhou, M., Aziz, M., Ochani, M., Yang, W.L., Sharma, A., Wang, P. (2018). The protective role of human ghrelin in sepsis: restoration of CD4 T cell proliferation. *PLoS One, 13*(7), e0201139.

CHAPTER 8

LENTINAN: NEW MEDICAL TREATMENT AS IMMUNOMODULATORY AND VACCINE ADJUVANT

Irmak DiK[1], Burak DiK[2]

1 Ass.Prof.Dr.; Department of Virology, Veterinary Faculty, University of Selcuk, Konya, Turkey. irmakdik@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2516-9489

2 Asc.Prof. Dr.; Department of Pharmacology and Toxicology, Faculty of Veterinary Medicine, Selcuk University, Konya, Turkey. burakdik@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2738-6911

1. Introduction

For many years, people have utilized mushrooms as food and for therapeutic purposes. Polysaccharides, which have been proven to have antiviral, anticancer, and immune-system boosting properties, are the primary active components in mushrooms. One of the most popular mushrooms, Lentinus edodes (L. edodes), is widely grown in China, Japan, and other Asian nations, partly because of its flavor and nutritional benefits. Lentinus edodes is a kind of fungus that is commonly cultivated and consumed in Asian nations. (Zhang et al., 2011). Lentinula edodes (shiitake) mushrooms have been used medicinally for many years in China (Zhang et al., 2019). Lentinula edodes is a medicinal mushroom species used as a food, and lentinan (LNT) extracted from L. edodes has various therapeutic effects (Kumar et al., 2023).

Lentinan (LNT) is a (1,3)-D-glucan that was isolated from this mushroom. Initial research indicated that LNT was thought to have anti-cancer properties when studied in a sarcoma-bearing mice model in the 1960s. Later research revealed it to be a physiologically active macromolecule having immunomodulatory, antiviral, antitumor, anticancer, and anticoagulant activities (Liu et al., 1999; Zhang et al., 2011; Zi et al., 2020). Additionally, it has been claimed that LNT aids with the body's immune system, including T-cells, natural killer cells, and macrophages. LNT has also been used in the therapy of COVID-19 (Kumar et al., 2023). Lentinan has recently gained popularity as a nutritional supplement and complementary medicine across the globe. Despite the powerful anti-cancer and anti-viral activity of LNT has been known for nearly 40 years, problems in its extraction and purification, chain structure, and structure-effect relationship are an obstacle to the development of LNT as a therapeutic agent (Zhang et al., 2011).

In recent years, naturally sourced immunomodulatory supplements have stand out in the food and drug industries (Liu et al., 1999; Zhang et al., 2011). Also, adjuvants can be obtained from simple natural extracts and polysaccharide-based adjuvants have emerged safer and more biocompatibility (He et al., 2020; Talarico et al., 2005).

2. Structural and Pharmacological Features

Structural Features

LNT has isolated from the body and mycelium of Lentinula edodes mushroom in the 1970s. The aqueous solution of LNT shows a triple helical structure, while its in dimethyl sulfoxide (DMSO) shows a random helical structure. The addition of water to dissolved LNT in DMSO, the helix structure of LNT and the aggregation process can be disrupted. The link

References

Aguilar, J. C., & Rodriguez, E. (2007). Vaccine adjuvants revisited. *Vaccine*, *25*(19), 3752-3762.

Bao, L., Wang, Y., Ma, R., Ren, X., Cheng, R., & Agula, B. (2015). Apoptosis-inducing effects of lentinan on the proliferation of human bladder cancer T24 cells. *Pakistan journal of pharmaceutical sciences*, *28*(5).

Barton, C., Vigor, K., Scott, R., Jones, P., Lentfer, H., Bax, H. J., Josephs, D. H., Karagiannis, S. N., & Spicer, J. F. (2016). Beta-glucan contamination of pharmaceutical products: How much should we accept? *Cancer immunology, immunotherapy*, *65*, 1289-1301.

Chen, G., LianShun, C., Lei, L., Sheng, B., Ju-Xiang, S., Yue, D., & Shiwei, C. (2012). Lentinan has a Regulatory Effect Th Immune Response in BALB/c mice Infected with Toxoplasma Gondii. *Chin. J. Microecol*, *12*, 1064-1070.

Chen, Q., Peng, H., Dong, L., Chen, L., Ma, X., Peng, Y., Dai, S., & Liu, Q. (2016). Activation of the NRF2-ARE signalling pathway by the Lentinula edodes polysaccharose LNT alleviates ROS-mediated cisplatin nephrotoxicity. *International Immunopharmacology*, *36*, 1-8.

Cheung, N.-K. V., Modak, S., Vickers, A., & Knuckles, B. (2002). Orally administered β-glucans enhance anti-tumor effects of monoclonal antibodies. *Cancer immunology, immunotherapy*, *51*, 557-564.

Chihara, G., Hamuro, J., Maeda, Y., Shiio, T., Suga, T., Takasuka, N., & Sasaki, T. (1987). Antitumor and metastasis-inhibitory activities of lentinan as an immunomodulator: an overview. *Cancer detection and prevention. Supplement: official publication of the International Society for Preventive Oncology, Inc*, *1*, 423-443.

Clem, A. S. (2011). Fundamentals of vaccine immunology. *Journal of global infectious diseases*, *3*(1), 73.

Facciolà, A., Visalli, G., Laganà, A., & Di Pietro, A. (2022). An overview of vaccine adjuvants: current evidence and future perspectives. *Vaccines*, *10*(5), 819.

Gu, S., Xu, J., Teng, W., Huang, X., Mei, H., Chen, X., Nie, G., Cui, Z., Liu, X., & Zhang, Y. (2022). Local delivery of biocompatible lentinan/chitosan composite for prolonged inhibition of postoperative breast cancer recurrence. *International Journal of Biological Macromolecules*, *194*, 233-245.

Guan, Z., Liu, Y., Liu, P., Yin, L., Chen, L., & Duan, W. (2023). Lentinan regulates the immune efficacy of macrophage for lung metastasis in triple negative breast. *Journal of Functional Foods*, *105*, 105560.

Guo, Z., Hu, Y., Wang, D., Ma, X., Zhao, X., Zhao, B., Wang, J., & Liu, P. (2009). Sulfated modification can enhance the adjuvanticity of lentinan and improve the immune effect of ND vaccine. *Vaccine*, *27*(5), 660-665.

He, J., Liu, Z., Jiang, W., Zhu, T., Wusiman, A., Gu, P., Liu, J., & Wang, D. (2020).

Immune-adjuvant activity of lentinan-modified calcium carbonate microparticles on a H5N1 vaccine. *International Journal of Biological Macromolecules*, *163*, 1384-1392.

Jiang, M.-H., Zhu, L., & Jiang, J.-G. (2010). Immunoregulatory actions of polysaccharides from Chinese herbal medicine. *Expert opinion on therapeutic targets*, *14*(12), 1367-1402.

Kumar, A., Paliwal, R., & Gulbake, A. (2023). Lentinan: An unexplored novel biomaterial in drug and gene delivery applications. *Journal of Controlled Release*, *356*, 316-336.

Liu, F., Ooi, V., & Fung, M. (1999). Analysis of immunomodulating cytokine mRNAs in the mouse induced by mushroom polysaccharides. *Life sciences*, *64*(12), 1005-1011.

Liu, W., Gu, J., Qi, J., Zeng, X. N., Ji, J., Chen, Z. Z., & Sun, X. L. (2015). Lentinan exerts synergistic apoptotic effects with paclitaxel in A549 cells via activating ROS-TXNIP-NLRP 3 inflammasome. *Journal of cellular and molecular medicine*, *19*(8), 1949-1955.

Liu, Y., & Huang, G. (2019). Extraction and derivatisation of active polysaccharides. *Journal of enzyme inhibition and medicinal chemistry*, *34*(1), 1690-1696.

Liu, Z., Yu, L., Gu, P., Bo, R., Wusiman, A., Liu, J., Hu, Y., & Wang, D. (2020). Preparation of lentinan-calcium carbonate microspheres and their application as vaccine adjuvants. *Carbohydrate Polymers*, *245*, 116520.

Masterson, C., Murphy, E., Major, I., Gonzalez, H., O'toole, D., McCarthy, S., Laffey, J., & Rowan, N. (2019). Purified beta-glucan from the Lentinus edodes mushroom attenuates antibiotic resistant Klebsiella pneumoniae-induced pulmonary sepsis. In *Bacterial and Viral Lung Infections and Pathogenesis* (pp. A1222-A1222). American Thoracic Society.

McCormack, E., Skavland, J., Mujić, M., Bruserud, Ø., & Gjertsen, B. T. (2010). Lentinan: hematopoietic, immunological, and efficacy studies in a syngeneic model of acute myeloid leukemia. *Nutrition and cancer*, *62*(5), 574-583.

Meng, X., Liang, H., & Luo, L. (2016). Antitumor polysaccharides from mushrooms: a review on the structural characteristics, antitumor mechanisms and immunomodulating activities. *Carbohydrate Research*, *424*, 30-41.

Mohamed, E. M., Ibrahim, E. E.-S., & Mohamed, F. S. (2013). Effect of administration of ultra-corn with bivalent Foot and Mouth disease oil vaccine in calves. *Veterinary World*, *6*(8), 486.

Murphy, E. J., Masterson, C., Rezoagli, E., O'Toole, D., Major, I., Stack, G. D., Lynch, M., Laffey, J. G., & Rowan, N. J. (2020). β-Glucan extracts from the same edible shiitake mushroom Lentinus edodes produce differential in-vitro immunomodulatory and pulmonary cytoprotective effects—Implications for coronavirus disease (COVID-19) immunotherapies. *Science of*

the Total Environment, *732*, 139330.

O'Hagan, D. T. (2007). MF59 is a safe and potent vaccine adjuvant that enhances protection against influenza virus infection. *Expert review of vaccines*, *6*(5), 699-710.

Pérez, O., Romeu, B., Cabrera, O., González, E., Batista-Duharte, A., Labrada, A., Pérez, R., Reyes, L. M., Ramírez, W., & Sifontes, S. (2013). Adjuvants are key factors for the development of future vaccines: lessons from the Finlay adjuvant platform. *Frontiers in immunology*, *4*, 407.

Pulendran, B., & Ahmed, R. (2011). Immunological mechanisms of vaccination. *Nature immunology*, *12*(6), 509-517.

Sen, A., Saravanan, P., Balamurugan, V., Rajak, K. K., Sudhakar, S. B., Bhanuprakash, V., Parida, S., & Singh, R. K. (2010). Vaccines against peste des petits ruminants virus. *Expert review of vaccines*, *9*(7), 785-796.

Suzuki, M., Takatsuki, F., Maeda, Y. Y., Hamuro, J., & Chihara, G. (1994). Antitumor and immunological activity of lentinan in comparison with LPS. *International Journal of Immunopharmacology*, *16*(5-6), 463-468.

Talarico, L., Pujol, C., Zibetti, R., Faría, P., Noseda, M., Duarte, M., & Damonte, E. (2005). The antiviral activity of sulfated polysaccharides against dengue virus is dependent on virus serotype and host cell. *Antiviral research*, *66*(2-3), 103-110.

Vanderslott, S., & Marks, T. (2021). Charting mandatory childhood vaccination policies worldwide. *Vaccine*, *39*(30), 4054-4062.

Vannucci, L., Sima, P., Vetvicka, V., & Krizan, J. (2017). Lentinan properties in anticancer therapy: A review on the last 12-year literature. *American Journal of Immunology*, *13*(1), 50-61.

Vetter, J. (2023). The Mushroom Glucans: Molecules of High Biological and Medicinal Importance. *Foods*, *12*(5), 1009.

Wang, D., Guo, Z., Ma, X., Hu, Y., Huang, X., Fan, Y., Yang, S., & Guo, L. (2010). Effects of sulfated lentinan on cellular infectivity of avian infectious bronchitis virus. *Carbohydrate Polymers*, *79*(2), 461-465.

Wang, D., Hu, Y., Sun, J., Kong, X., Zhang, B., & Liu, J. (2005). Comparative study on adjuvanticity of compound Chinese herbal medicinal ingredients. *Vaccine*, *23*(28), 3704-3708.

Wang, J., Li, W., Huang, X., Liu, Y., Li, Q., Zheng, Z., & Wang, K. (2017). A polysaccharide from Lentinus edodes inhibits human colon cancer cell proliferation and suppresses tumor growth in athymic nude mice. *Oncotarget*, *8*(1), 610.

Wang, Y., Han, X., Li, Y. D., Wang, Y., Zhao, S. Y., Zhang, D. J., & Lu, Y. (2017). Lentinan dose dependence between immunoprophylaxis and promotion of the murine liver cancer. *Oncotarget*, *8*(56), 95152.

Xu, H., Zou, S., & Xu, X. (2017). The β-glucan from Lentinus edodes suppress-

es cell proliferation and promotes apoptosis in estrogen receptor positive breast cancers. *Oncotarget*, *8*(49), 86693.

Zhang, L., Li, X., Xu, X., & Zeng, F. (2005). Correlation between antitumor activity, molecular weight, and conformation of lentinan. *Carbohydrate Research*, *340*(8), 1515-1521.

Zhang, M., Zhang, Y., Zhang, L., & Tian, Q. (2019). Mushroom polysaccharide lentinan for treating different types of cancers: A review of 12 years clinical studies in China. *Progress in molecular biology and translational science*, *163*, 297-328.

Zhang, Y., Li, Q., Shu, Y., Wang, H., Zheng, Z., Wang, J., & Wang, K. (2015). Induction of apoptosis in S180 tumour bearing mice by polysaccharide from Lentinus edodes via mitochondria apoptotic pathway. *Journal of Functional Foods*, *15*, 151-159.

Zhang, Y., Li, S., Wang, X., Zhang, L., & Cheung, P. C. (2011). Advances in lentinan: Isolation, structure, chain conformation and bioactivities. *Food hydrocolloids*, *25*(2), 196-206.

Zhang, Y., Liu, Y., Zhou, Y., Zheng, Z., Tang, W., Song, M., Wang, J., & Wang, K. (2021). Lentinan inhibited colon cancer growth by inducing endoplasmic reticulum stress-mediated autophagic cell death and apoptosis. *Carbohydrate Polymers*, *267*, 118154.

Zhang, Y., Xu, X., & Zhang, L. (2008). Gel formation and low-temperature intramolecular conformation transition of a triple-helical polysaccharide lentinan in water. *Biopolymers: Original Research on Biomolecules*, *89*(10), 852-861.

Zhang, Y., Zhang, M., Jiang, Y., Li, X., He, Y., Zeng, P., Guo, Z., Chang, Y., Luo, H., & Liu, Y. (2018). Lentinan as an immunotherapeutic for treating lung cancer: a review of 12 years clinical studies in China. *Journal of cancer research and clinical oncology*, *144*, 2177-2186.

Zhang, Y., Zheng, Z., Yang, X., Pan, X., Yin, L., Huang, X., Li, Q., Shu, Y., Zhang, Q., & Wang, K. (2018). A sensitive and rapid radiolabelling method for the in vivo pharmacokinetic study of lentinan. *Food & function*, *9*(6), 3114-3125.

Zheng, Z., Pan, X., Wang, H., Wu, Z., Sullivan, M. A., Liu, Y., Liu, J., Wang, K., & Zhang, Y. (2021). Mechanism of lentinan intestinal absorption: Clathrin-mediated endocytosis and macropinocytosis. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, *69*(26), 7344-7352.

Zheng, Z., Zhang, Y., Liu, Y., Wang, J., Cui, Z., Pan, X., Liu, Y., Tang, W., & Wang, K. (2021). Metabolic degradation of lentinan in liver mediated by CYP450 enzymes and epoxide hydrolase. *Carbohydrate Polymers*, *253*, 117255.

Zi, Y., Jiang, B., He, C., & Liu, L. (2020). Lentinan inhibits oxidative stress and inflammatory cytokine production induced by benzo (a) pyrene in human keratinocytes. *Journal of Cosmetic Dermatology*, *19*(2), 502-507.

CHAPTER 9

VITAMINS

Gamze GÖK[1]

1 Uz. Dr., T.C. Sağlık Bakanlığı Ankara Bilkent Şehir Hastanesi Tıbbi Biyokimya Laboratuvarı, Orchid No:0000-0002-2804-5548

Vitamins are the essential substances that take place in metabolic reactions in the human body. They have vital functions in human metabolism, and serious diseases occur in cases of missing or excess intake. Vitamins can be classified into two groups. These groups are water-soluble vitamins and fat-soluble vitamins (Yaşar & Melek, 2014).

1. Water Soluble Vitamins

There is not any structural similarity in the organic compounds of water-soluble vitamins.' They play essential roles in normal cellular growth, development, and functions. Water-soluble vitamins exist in the diet in minute quantities. Deficiency or existing sub-optimal levels of water-soluble vitamins affect human health negatively (Said, 2011).

After entering the body, the water-soluble vitamins dissolve in water, and due to the dissolving in water properties, humans are not able to store surplus amounts of water-soluble vitamins. (Lykstad & Sharma, 2019)

Vitamin C and Vitamin B complex vitamins are members of the water-soluble vitamins. Vitamin B1, B2, B3, B5, B6, B7, B9, and B12 are the memebers of Vitamin B complex vitamins. For avoiding the deficiency of water-soluble vitamins, water-soluble vitamins must be taken regularly. Many foods including fruits, vegetables, fortified grains, cereals, meat, peas, and eggs contain water-soluble vitamins (Lykstad & Sharma, 2019).

1.1 Vitamin B1 (Thiamin):

Vitamin B1i s also called Thiamin. Vitamin B1 is in the vitamin B complex group. This vitamin is a substantial vitamin for the human and takes place in various biological processes. In the deficiency of Thiamin, an increased risk of morbidity and mortality occurs. If the patient is untreated or inadequately treated the mortality rates approach 20%. Irreversible neurological situations may occur in nearly 85% of the survivors (Latt & Dore, 2014). For a lot of enzymes, Vitamin B1 acts as a cofactor. Some of these enzymes involve pyruvate dehydrogenase, branched-chain ketoacid dehydrogenase, alpha-ketoglutarate, and transketolase. These enzymes take place in generating energy in the metabolism of glucose (Sica, 2007).

Vitamin B1 deficiency causes an activity decrease of the enzymes and a reduction in pyruvate oxidation may occur. Lactate accumulation in the brain and blood occurs due to Vitamin B1 deficiency. During this process, adenosine triphosphate (ATP) production decreases. Accumulation of lactate causes lactic acidosis. Furthermore, the decrease in the pH level of the brain may lead to neurological symptoms accompanying Vitamin B1 deficiency. Also, the reduction of enzyme activity can cause a decrease in neurotransmitter synthesis (Manzetti, Zhang, & van der Spoel, 2014).

REFERENCES

Adkins, Y., & Lönnerdal, B. (2003). Potential host-defense role of a human milk vitamin B-12–binding protein, haptocorrin, in the gastrointestinal tract of breastfed infants, as assessed with porcine haptocorrin in vitro. *The American journal of clinical nutrition, 77*(5), 1234-1240.

Ahmad, I., Mirza, T., Qadeer, K., Nazim, U., & Vaid, F. H. (2013). Vitamin [B. sub. 6]: deficiency diseases and methods of analysis. *Pakistan journal of pharmaceutical sciences, 26*(5), 1057-1070.

Akkuş, İ. (1995). Serbest radikaller ve fizyopatolojik etkileri. *Mimoza Yayınları, Konya, 1*, 57-63.

Aslan, D. (2005). Tietz Klinik Kimyada Temel İlkeler. *Beşinci baskıdan çeviri. Ankara: Palme Yayıncılık*.

Babior, B., & Bunn, H. (1996). Megaloblastic Anemias. Kurt JI, Eugene B, Jean DW et al. *Harrison's Principles of Internal Medicine. Thirteenth Edition. New York*, 1726-1732.

Balasubramaniam, S., Christodoulou, J., & Rahman, S. (2019). Disorders of riboflavin metabolism. *Journal of inherited metabolic disease, 42*(4), 608-619.

Banka, S. S., Thachil, R., Levine, A., Lin, H., Kaafarani, H., & Lee, J. (2017). Randomized controlled trial of different aspirin regimens for reduction of niacin-induced flushing. *American Journal of Health-System Pharmacy, 74*

Baysal, A. (2004). *Beslenme*: Hatiboğlu Yayınevi.

Booth, S. L. (2009). Roles for Vitamin K Beyond Coagulation. *Annual review of nutrition, 29*(1), 89-110. doi: 10.1146/annurev-nutr-080508-141217

Booth, S. L., & Suttie, J. (1998). Dietary intake and adequacy of vitamin K. *The Journal of nutrition, 128*(5), 785-788.

Charoenngam, N., Shirvani, A., & Holick, M. F. (2019). Vitamin D for skeletal and non-skeletal health: What we should know. *Journal of clinical orthopaedics and trauma, 10*(6), 1082-1093.

Costakos, D. T., Greer, F. R., Love, L. A., Dahlen, L. R., & Suttie, J. W. (2003). Vitamin K prophylaxis for premature infants: 1 mg versus 0.5 mg. *American journal of perinatology, 20*(08), 485-490.

Dezfouli, M. A., Jaberi, E., Alavi, A., Rezvani, M., Shahidi, G., Elahi, E., & Rohani, M. (2012). Pantothenate kinase 2 mutation with eye-of-the-tiger sign on magnetic resonance imaging in three siblings. *Iranian Journal of Neurology, 11*(4), 155.

Ellison, D. L., & Moran, H. R. (2021). Vitamin D: vitamin or hormone? *Nursing Clinics, 56*(1), 47-57.

Ferland, G. (1998). The vitamin K-dependent proteins: an update. *Nutrition reviews, 56*(8), 223-230.

Fieser, L. F. (1939). Synthesis of vitamin K1. *Journal of the American Chemical Society, 61*(12), 3467-3475.

Griffiths, H., & Lunec, J. (2001). Ascorbic acid in the 21st century–more than a simple antioxidant. *Environmental Toxicology and Pharmacology, 10*(4), 173-182.

Hartvig, P., Lindner, K., Bjurling, P., Långström, B., & Tedroff, J. (1995). Pyridoxine effect on synthesis rate of serotonin in the monkey brain measured with positron emission tomography. *Journal of Neural Transmission/General Section JNT, 102*, 91-97.

Hegyi, J., Schwartz, R. A., & Hegyi, V. (2004). Pellagra: dermatitis, dementia, and diarrhea. *International journal of dermatology, 43*(1), 1-5.

Hellmann, H., & Mooney, S. (2010). Vitamin B6: a molecule for human health? *Molecules, 15*(1), 442-459.

Hodge, C., & Taylor, C. (2023). Vitamin A Deficiency.[Updated 2023 Jan 2]. *StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing*.

Hombali, A. S., Solon, J. A., Venkatesh, B. T., Nair, N. S., & Peña-Rosas, J. P. (2019). Fortification of staple foods with vitamin A for vitamin A deficiency. *Cochrane Database of Systematic Reviews*(5).

Hunt, A., Harrington, D., & Robinson, S. (2014). Vitamin B12 deficiency. *Bmj, 349*.

Jacob, R. (2002). i Sotoudeh G., Vitamin C function and status in chronic disease. *Nutrition in Clinical Care, 5*, 66-74.

Jeon, S.-M., & Shin, E.-A. (2018). Exploring vitamin D metabolism and function in cancer. *Experimental & molecular medicine, 50*(4), 1-14.

Joosten, V., & van Berkel, W. J. (2007). Flavoenzymes. *Current opinion in chemical biology, 11*(2), 195-202.

Kalem, P., Benli, A. R., Koroglu, M., Benli, N. C., Koyuncu, M., Cesur, O., & Dane, P. B. K. (2016). The effect of ferritin, vitamin B12 and folic acid on pregnancy outcomes. *Int J Clin Exp Med, 9*(11), 22413-22417.

Kall, M. A. (2003). Determination of total vitamin B6 in foods by isocratic HPLC: a comparison with microbiological analysis. *Food Chemistry, 82*(2), 315-327.

Kemnic, T., & Coleman, M. (2022). Vitamin E Deficiency. 2021 Jul 18. *StatPearls. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing*.

Khan, K. M., & Jialal, I. (2018). Folic acid deficiency.

Kim, K.-H. (1997). Regulation of mammalian acetyl-coenzyme A carboxylase. *Annual review of nutrition, 17*(1), 77-99.

Klee, G. G. (2000). Cobalamin and folate evaluation: measurement of methylmalonic acid and homocysteine vs vitamin B12 and folate. *Clinical chemistry, 46*(8), 1277-1283.

Latt, N., & Dore, G. (2014). Thiamine in the treatment of W ernicke encephalopathy in patients with alcohol use disorders. *Internal medicine journal, 44*(9), 911-915.

Leal, N. A. (2004). *B12 metabolism in humans*: University of Florida.

Leon-Del-Rio, A. (2019). Biotin in metabolism, gene expression, and human disease. *Journal of inherited metabolic disease, 42*(4), 647-654.

Leonardi, R., & Jackowski, S. (2007). Biosynthesis of pantothenic acid and coenzyme A. *EcoSal Plus, 2*(2).

Li, Y., & Schellhorn, H. E. (2007). New developments and novel therapeutic perspectives for vitamin C. *The Journal of nutrition, 137*(10), 2171-2184.

Lykkesfeldt, J., & Tveden-Nyborg, P. (2019). The pharmacokinetics of vitamin C. *Nutrients, 11*(10), 2412.

Lykstad, J., & Sharma, S. (2019). Biochemistry, water soluble vitamins.

Mahajan, S. K., & Aundhakar, S. C. (2015). A study of the prevalence of serum vitamin B12 and folic acid deficiency in Western Maharashtra. *Journal of family medicine and primary care, 4*(1), 64.

Makarov, M. V., Trammell, S. A., & Migaud, M. E. (2019). The chemistry of the vitamin B3 metabolome. *Biochemical Society Transactions, 47*(1), 131-147.

Manzetti, S., Zhang, J., & van der Spoel, D. (2014). Thiamin function, metabolism, uptake, and transport. *Biochemistry, 53*(5), 821-835.

Merrell, B., & McMurry, J. (2023). Folic Acid.[Updated 2022 Dec 21]. *StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing*.

Mert, N., Bildik, A., Ertekin, A., & Dede, S. (1999). Biyokimya, YY Ü. *Veteriner Fakültesi Yayını, Van*, 162-164.

Morris, M. S., Picciano, M. F., Jacques, P. F., & Selhub, J. (2008). Plasma pyridoxal 5′-phosphate in the US population: the National Health and Nutrition Examination Survey, 2003–2004. *The American journal of clinical nutrition, 87*(5), 1446-1454.

Nasreddine, L., Hwalla, N., Sibai, A., Hamzé, M., & Parent-Massin, D. (2006). Food consumption patterns in an adult urban population in Beirut, Lebanon. *Public health nutrition, 9*(2), 194-203.

Nishikimi, M., Fukuyama, R., Minoshima, S., Shimizu, N., & Yagi, K. (1994). Cloning and chromosomal mapping of the human nonfunctional gene for L-gulono-gamma-lactone oxidase, the enzyme for L-ascorbic acid biosynthesis missing in man. *Journal of biological chemistry, 269*(18), 13685-13688.

Percudani, R., & Peracchi, A. (2009). Address: Department of Biochemistry and Molecular Biology, University of Parma, 43100 Parma, Italy. *BMC Bioinformatics, 10*, 273.

Reddy, P., & Jialal, I. (2021). Biochemistry, Fat Soluble Vitamins.[Updated 2020 Sep 21]. *StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; Available from: https://www. ncbi. nlm. nih. gov/books/NBK534869*.

Rumsey, S. C., & Levine, M. (1998). Absorption, transport, and disposition of ascorbic acid in humans. *The Journal of Nutritional Biochemistry, 9*(3), 116-130.

Saari, J. C. (2016). Vitamin A and vision. *The Biochemistry of Retinoid Signaling II: The Physiology of Vitamin A-Uptake, Transport, Metabolism and Signaling*, 231-259.

Said, H. M. (1999). Biotin bioavailability and estimated average requirement: why bother? (Vol. 69, pp. 352-353): Oxford University Press.

Said, H. M. (2011). Intestinal absorption of water-soluble vitamins in health and disease. *Biochemical Journal, 437*(3), 357-372.

Said, H. M. (2012). Biotin: biochemical, physiological, and clinical aspects. *Water Soluble Vitamins: Clinical Research and Future Application*, 1-19.

Sanvictores, T., & Chauhan, S. (2020). Vitamin B5 (pantothenic acid).

Sica, D. A. (2007). Loop diuretic therapy, thiamine balance, and heart failure. *Congestive heart failure, 13*(4), 244-247.

Sizar, O., Khare, S., Goyal, A., Bansal, P., & Givler, A. (2021). Vitamin D Deficiency.[Updated 2021 Jul 21]. *StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing*.

Smith, E. L., Fantes, K., Ball, S., Waller, J., Emery, W., Anslow, W., & Walker, A. (1952). B12 vitamins (cobalamins). 1. Vitamins B12c and B12d. *Biochemical Journal, 52*(3), 389.

Subramanian, S., Rhodes, J. M., Taylor, J. M., Milan, A. M., Lane, S., Hewison, M., . . . Nitchingham, D. (2022). Vitamin D, vitamin D—binding protein, free vitamin D and COVID-19 mortality in hospitalized patients. *The American journal of clinical nutrition, 115*(5), 1367-1377.

Suzuki, H., Kume, A., & Herbas, M. S. (2018). The potential of vitamin E deficiency, induced by inhibition of α-tocopherol efflux, in murine malaria infection. *International Journal of Molecular Sciences, 20*(1), 64.

Traber, M. G. (2014). Vitamin E inadequacy in humans: causes and consequences. *Advances in nutrition, 5*(5), 503-514.

Winterburn, P., Montgomery, R., Dryer, R., Conway, T., & Spector, A. (1982). Biochemistry: a Case-Oriented Approach: Wiley Online Library.

Yaşar, H., & Melek, S. (2014). Beslenme ve besinler. *Hatipoğlu Yayınları Ankara, 171*(8), 17-43.

Zemel, M. B., & Shi, H. (2000). Pro-opiomelanocortin (POMC) deficiency and peripheral melanocortins in obesity. *Nutrition reviews, 58*(6), 177-180.

Zempleni, J., Wijeratne, S. S., & Hassan, Y. I. (2009). Biotin. *Biofactors, 35*(1), 36-46.

CHAPTER 10

PROBIOTICS IN THE MAINTENANCE OF ORAL HEALTH

Ezgi Cahide AYDAŞ[1], Nuran BAYRAMOV[2], Şebnem ERÇALIK YALÇINKAYA[3]

1 Res. Assist. Marmara University Faculty of Dentistry, Department of Oral and Maxillofacial Radiology ORCID ID: 0000-0002-9894-8750
2 Asst. Prof., Istanbul Aydın University Faculty of Dentistry, Department of Oral and Maxillofacial Radiology ORCID ID: 0000-0002-8217-8819
3 Prof., Marmara University Faculty of Dentistry, Department of Oral and Maxillofacial Radiology ORCID ID: 0000-0003-2924-1935

History of Probiotics

The history of probiotics parallels the evolution of humanity and may be traced back to ancient times, almost 10,000 years ago, thanks to current sophisticated techniques (Ozen and Dinleyici, 2015). The modern history of probiotics began in the early 1900s, when Dr. Metnikov in Russia found that some people in Bulgaria lived longer, without pain or disease (Gasbarrini *et al.,* 2016). His explanation for their healthy longevity was their diet. Yoghurt, sourdough, bread and buttermilk were part of their diet. Dr. Metnikoff found out that these fermented foods involved beneficial, friendly bacteria capable of digesting decaying food and releasing nutrient-rich by-products that destroyed the oral malodor. These friendly bacteria, which prevented the potential pathogenic agents from causing illness, became known as probiotic bacteria (Bhardwaj and Bhardwaj*,* 2012). German scientist Werner Kollath introduced the word probiotic (meaning "for life") to describe "substances essential to healthy life development". It has been used by Lilly and Stillwell (1965) as material secreted by one organism and it stimulates the growth of another. In 1992, Fuller described probiotics as "live microbial feed supplements that beneficially affect host animals by improving gut microbial balance" (Gasbarrini *et al., 2015*). The definition of "probiotic" changed numbers of time until 2002, when the WHO and the Food and Agriculture Organization (FAO) developed a new definition that is generally recognized as "a live microbial agent that, when ingested at an adequate dose, may have a beneficial effect on the host" (Zhang *et al.,* 2002). The International Life Science Institute (ILSI) Europe proposes a definition that a probiotic is "a viable microbial food supplement that beneficially affects host health" (Salminen *et al*., 1998). Despite some variations, all definitions require probiotics to be live and to exert health benefits (Vrese and Schrezenmeier, 2008). The first probiotic species found in research was *Lactobacillus acidophilus* by Hull and colleagues in 1984, *Bifidobacterium* was the second probiotic species found by Holcomb and colleagues in 1991 (Bhardwaj and Bhardwaj, 2012). The probiotic strains that belong to the genera Streptococcus, Lactobacillus and Bifidobacterium are the most commonly used types. Species of Lactobacillus include *L. casei, L. acidophilus, L. salivarius, L. lactis, L. helveticus, L. plantarum, L. bulgaricus, L. reuteri, L. rhamnosus, L. fermentum, L. del-brueckii, L. johnsonii.* The strains of Bifidobacterium include *Bifidobacterium longum, Bifidobacterium infantis* and *Bifidobacterium bifidum. Other strains include Enterococcus faecium, Enterococcus faecalis, Saccharomyces boulardii* and *Streptococcus thermophilus* (Mishra *et al.,* 2020).

Oral cavity and microbiome

The oral cavity is one of the most significant entry points to the human body. Food enters the mouth through chewing and saliva as it moves to

REFERENCES

Aggour, R. L., Mahmoud, S. H., & Abdelwhab, A. (2021). Evaluation of the effect of probiotic lozenges in the treatment of recurrent aphthous stomatitis: a randomized, controlled clinical trial. *Clin Oral Investig*. 25(4):2151-2158.

Amargianitakis, M., Antoniadou, M., Rahiotis, C., & Varzakas, T. (2021). Probiotics, Prebiotics, Synbiotics and Dental Caries. New Perspectives, Suggestions, and Patient Coaching Approach for a Cavity-Free Mouth. *Applied Sciences*. 11(12):5472.

Anusha, R. L., Umar, D., Basheer, B., & Baroudi, K. (2015). The magic of magic bugs in oral cavity: Probiotics. *J Adv Pharm Technol Res*. 6(2):43-47.

Archambault, L. S., & Dongari-Bagtzoglou, A. (2022). Probiotics for Oral Candidiasis: Critical Appraisal of the Evidence and a Path Forward. *Front Oral Health*. 3:880746.

Benic, G. Z., Farella, M., Morgan, X. C., Viswam, J., Heng, N. C., Cannon, R. D., & Mei, L. (2019). Oral probiotics reduce halitosis in patients wearing orthodontic braces: a randomized, triple-blind, placebo-controlled trial. *Journal of breath research*, *13*(3), 036010.

Bhardwaj, A. K., & Bhardwaj, S. V. (2012). Role of Probiotics in Dental Caries and Periodontal Disease. *Archives of Clinical and Experimental Surgery, 1*, 45-49.

Bohora, A., & Kokate, S. (2017). Evaluation of the Role of Probiotics in Endodontic Treatment: A Preliminary Study. *Journal of International Society of Preventive & Community Dentistry*, *7*(1), 46–51.

Pradeep, C., Khedkar, S. U., Karde P. A., Patil, A. G., & Dani, N. H. (2017). Potential antibacterial activity of probiotics against endodontic pathogens: An in-vitro pilot study. *International Journal of Scientific Research*. 6(9), 23-25.

Chaurasiya, S., Yadav, G., Tripathi A. M., & Dhinsa, K. (2016). Endodontic Failures and its Management: A Review. *Int J Oral Health Med Res.* 2(5):144-148.

Cheng, B., Zeng, X., Liu, S., Zou, J., & Wang, Y. (2020). The efficacy of probiotics in management of recurrent aphthous stomatitis: a systematic review and meta-analysis. *Scientific reports*, *10*(1), 21181.

Chugh, P., Dutt, R., Sharma, A., Bhagat, N., & Dhar, M.S. (2020). A critical appraisal of the effects of probiotics on oral health. *Journal of Functional Foods, 70*, 103985.

Collado, M. C., Gueimonde, M., & Salminen, S. (2010). Probiotics in adhesion of pathogens: mechanism of action. Bioactive Foods in Promoting Health. 1st ed. Elsevier, 353.

Conrads, G., About, I. (2018). Pathophysiology of Dental Caries. *Monogr Oral Sci*. 27:1-10.

Contaldo, M., Di Stasio, D., Romano, A., Fiori, F., Della Vella, F., Rupe, C., Lajolo, C., Petruzzi, M., Serpico, R., & Lucchese, A. (2023). Oral Candidiasis and Novel Therapeutic Strategies: Antifungals, Phytotherapy, Probiotics, and Photodynamic Therapy. *Current drug delivery*, *20*(5), 441–456.

Dewhirst, F. E., Chen, T., Izard, J., Paster, B. J., Tanner, A. C., Yu, W. H., Lakshmanan, A., & Wade, W. G. (2010). The human oral microbiome. *Journal of bacteriology*, *192*(19), 5002–5017.

Elad, S., Cheng, K. K. F., Lalla, R. V., Yarom, N., Hong, C., Logan, R. M., Bowen, J., Gibson, R., Saunders, D. P., Zadik, Y., Ariyawardana, A., Correa, M. E., Ranna, V., Bossi, P., & Mucositis Guidelines Leadership Group of the Multinational Association of Supportive Care in Cancer and International Society of Oral Oncology (MASCC/ISOO) (2020). MASCC/ISOO clinical practice guidelines for the management of mucositis secondary to cancer therapy. *Cancer*, *126*(19), 4423–4431.

Gameiro, G. H., Nouer, D. F., Pereira-Neto, J. S., Urtado, M. B., Novaes, P. D., de Castro, M., & Veiga, M. C. (2008). The effects of systemic stress on orthodontic tooth movement. *Australian orthodontic journal*, *24*(2), 121–128.

Gasbarrini, G., Bonvicini, F., & Gramenzi, A. (2016). Probiotics History. *Journal of clinical gastroenterology*, *50 Suppl 2, Proceedings from the 8th Probiotics, Prebiotics & New Foods for Microbiota and Human Health meeting held in Rome, Italy on September 13-15, 2015*, S116–S119.

Hajishengallis G. (2015). Periodontitis: from microbial immune subversion to systemic inflammation. *Nature reviews. Immunology*, *15*(1), 30–44.

Hadjidakis, D. J., & Androulakis, I. I. (2006). Bone remodeling. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1092*, 385–396.

Hallström, H., Lindgren, S., Widén, C., Renvert, S., & Twetman, S. (2016). Probiotic supplements and debridement of peri-implant mucositis: a randomized controlled trial. *Acta odontologica Scandinavica*, *74*(1), 60–66.

Jäsberg, H., Tervahartiala, T., Sorsa, T., Söderling, E., & Haukioja, A. (2018). Probiotic intervention influences the salivary levels of Matrix Metalloproteinase (MMP)-9 and Tissue Inhibitor of metalloproteinases (TIMP)-1 in healthy adults. *Archives of oral biology*, *85*, 58–63.

Koybasi, S., Parlak, A. H., Serin, E., Yilmaz, F., & Serin, D. (2006). Recurrent aphthous stomatitis: investigation of possible etiologic factors. *American journal of otolaryngology*, *27*(4), 229–232.

Kumar S. S. (2022). Can probiotics stop oral cancer progression?. *Evidence-based dentistry*, *23*(1), 22–23.

Kumar, M., Kumar, A., Nagpal, R., Mohania, D., Behare, P., Verma, V., Kumar, P., Poddar, D., Aggarwal, P. K., Henry, C. J., Jain, S., & Yadav, H. (2010). Cancer-preventing attributes of probiotics: an update. *International journal of food sciences and nutrition*, *61*(5), 473–496.

Lalla, R. V., Brennan, M. T., Gordon, S. M., Sonis, S. T., Rosenthal, D. I., & Keefe, D. M. (2019). Oral Mucositis Due to High-Dose Chemotherapy and/or Head and Neck Radiation Therapy. *Journal of the National Cancer Institute. Monographs*, *2019*(53), lgz011.

Lederberg, J., & McCray, A., T. (2001). 'Ome Sweet 'Omics- A Genealogical Treasury of Words. *Genealogical Treasury of Words. Scientist.* 15(7):8.

Lee, D. S., Kim, M., Nam, S. H., Kang, M. S., & Lee, S. A. (2021). Effects of Oral Probiotics on Subjective Halitosis, Oral Health, and Psychosocial Health of College Students: A Randomized, Double-Blind, Placebo-Controlled Study. *International journal of environmental research and public health*, *18*(3), 1143.

Liu, Y. C., Wu, C. R., & Huang, T. W. (2022). Preventive Effect of Probiotics on Oral Mucositis Induced by Cancer Treatment: A Systematic Review and Meta-Analysis. *International journal of molecular sciences*, *23*(21), 13268.

Llewellyn, C. D., Johnson, N. W., & Warnakulasuriya, K. A. (2001). Risk factors for squamous cell carcinoma of the oral cavity in young people--a comprehensive literature review. *Oral oncology*, *37*(5), 401–418.

Meurman J. H. (2005). Probiotics: do they have a role in oral medicine and dentistry?. *European journal of oral sciences*, *113*(3), 188–196.

Mishra, S., Rath, S., & Mohanty, N. (2020). Probiotics-A complete oral healthcare package. *Journal of integrative medicine*, *18*(6), 462–469.

Mundula, T., Ricci, F., Barbetta, B., Baccini, M., & Amedei, A. (2019). Effect of Probiotics on Oral Candidiasis: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Nutrients*, *11*(10), 2449.

Nadkerny, P. V., Ravishankar, P. L., Pramod, V., Agarwal, L. A., & Bhandari, S. (2015). A comparative evaluation of the efficacy of probiotic and chlorhexidine mouthrinses on clinical inflammatory parameters of gingivitis: A randomized controlled clinical study. *Journal of Indian Society of Periodontology*, *19*(6), 633–639.

Ozen, M., & Dinleyici, E. C. (2015). The history of probiotics: the untold story. *Beneficial microbes*, *6*(2), 159–165.

Palmer R. J., Jr (2014). Composition and development of oral bacterial communities. *Periodontology 2000*, *64*(1), 20–39.

Pradeep, C., Khedkar, S. U., Karde, P. A., Patil, A. G., & Dani, N., H. (2017). Potential antibacterial activity of probiotics against endodontic pathogens: An in-vitro pilot study. *International Journal of Scientific Research*. 6(9).

Pazzini, C. A., Pereira, L. J., da Silva, T. A., Montalvany-Antonucci, C. C., Macari, S., Marques, L. S., & de Paiva, S. M. (2017). Probiotic consumption decreases the number of osteoclasts during orthodontic movement in mice. *Archives of oral biology*, *79*, 30–34.

Penala, S., Kalakonda, B., Pathakota, K. R., Jayakumar, A., Koppolu, P., Lakshmi, B. V., Pandey, R., & Mishra, A. (2016). Efficacy of local use of probiotics as an adjunct to scaling and root planing in chronic periodontitis and halitosis: A randomized controlled trial. *Journal of research in pharmacy practice*, *5*(2), 86–93.

Nair P. N. (2004). Pathogenesis of apical periodontitis and the causes of endodontic failures. *Critical reviews in oral biology and medicine: an official publication of the American Association of Oral Biologists*, *15*(6), 348–381.

Qiu, W., Zhou, Y., Li, Z., Huang, T., Xiao, Y., Cheng, L., Peng, X., Zhang, L., & Ren, B. (2020). Application of Antibiotics/Antimicrobial Agents on Dental Caries. *BioMed research international*, *2020*, 5658212.

Saiz, P., Taveira, N., & Alves, R. (2021). Probiotics in Oral Health and Disease: A Systematic Review. *Applied Sciences*. 11(17):8070.

Santos, H. B., dos Santos, T. K., Paz, A. R., Cavalcanti, Y. W., Nonaka, C. F., Godoy, G. P., & Alves, P. M. (2016). Clinical findings and risk factors to oral squamous cell carcinoma in young patients: A 12-year retrospective analysis. *Medicina oral, patologia oral y cirugia bucal*, *21*(2), 151–156.

Salminen, S., Bouley, C., Boutron-Ruault, M. C., Cummings, J. H., Franck, A., Gibson, G. R., Isolauri, E., Moreau, M. C., Roberfroid, M., & Rowland, I. (1998). Functional food science and gastrointestinal physiology and function. *The British journal of nutrition*, *80 Suppl 1*, 147–171.

Socransky, S. S., Haffajee, A. D., Teles, R., Wennstrom, J. L., Lindhe, J., Bogren, A., Hasturk, H., van Dyke, T., Wang, X., & Goodson, J. M. (2013). Effect of periodontal therapy on the subgingival microbiota over a 2-year monitoring period. I. Overall effect and kinetics of change. *Journal of clinical periodontology*, *40*(8), 771–780.

Taddei, S. R., Moura, A. P., Andrade, I., Jr, Garlet, G. P., Garlet, T. P., Teixeira, M. M., & da Silva, T. A. (2012). Experimental model of tooth movement in mice: a standardized protocol for studying bone remodeling under compression and tensile strains. *Journal of biomechanics*, *45*(16), 2729–2735.

Wan Mohd Kamaluddin, W. N. F., Rismayuddin, N. A. R., Ismail, A. F., Mohamad Aidid, E., Othman, N., Mohamad, N. A. H., & Arzmi, M. H. (2020). Probiotic inhibits oral carcinogenesis: A systematic review and meta-analysis. *Archives of oral biology*, *118*, 104855.

Wang, Q., Ma, J. B., Wang, B., Zhang, X., Yin, Y. L., & Bai, H. (2019). Alterations of the oral microbiome in patients treated with the Invisalign system or with fixed appliances. *American journal of orthodontics and dentofacial orthopedics: official publication of the American Association of Orthodontists, its constituent societies, and the American Board of Orthodontics*, *156*(5), 633–640.

Vigneswaran, N., & Williams, M. D. (2014). Epidemiologic trends in head and neck cancer and aids in diagnosis. *Oral and maxillofacial surgery clinics of North America*, *26*(2), 123–141.

Voidarou, C., Antoniadou, M., Rozos, G., Tzora, A., Skoufos, I., Varzakas, T., Lagiou, A., & Bezirtzoglou, E. (2020). Fermentative Foods: Microbiology, Biochemistry, Potential Human Health Benefits and Public Health Issues. *Foods (Basel, Switzerland)*, *10*(1), 69.

de Vrese, M., & Schrezenmeir, J. (2008). Probiotics, prebiotics, and synbiotics. *Advances in biochemical engineering/biotechnology*, *111*, 1–66.

Zhang, Y., Ding, Y., & Guo, Q. (2022). Probiotic Species in the Management of Periodontal Diseases: An Overview. *Frontiers in cellular and infection microbiology*, *12*, 806463.

Zini, A., Czerninski, R., & Sgan-Cohen, H. D. (2010). Oral cancer over four decades: epidemiology, trends, histology, and survival by anatomical sites. *Journal of oral pathology & medicine: official publication of the International Association of Oral Pathologists and the American Academy of Oral Pathology*, *39*(4), 299–305.

CHAPTER 11

REPRODUCTION AND UROGENITAL SYSTEM IN MALE RATS

Saadet BELHAN[1]

1 Assoc. Prof. Dr. , Van Yuzuncu Yıl University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Reproduction and Artificial Insemination, Van, Turkey. ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8115-2051

INTRODUCTION

Experimental animals are preferred in in vivo experimental studies for the development of diagnosis and treatment methods in pathological conditions, as well as investigating the physiological process in humans, due to the lack of an alternative situation. In experimental studies on male reproduction, rats are preferred over other experimental animals. Although many factors (care, feeding, reproduction) have an impact on this preference, their easy availability and easier semen retrieval come first. The larger body size of rats compared to mice may facilitate blood collection and also provide an opportunity for time-course sampling. Considering the situation only in terms of body size, it can be thought that large animal models (dog, pig, sheep, etc.) can also be used in this sense. However, the high maintenance costs, longevity, and small number of offspring of large breeds are not conducive to completion of studies. Rats are popular animals as research models in experimental studies, especially with their metabolic similarities with humans (Johnson and Shayne, 2007).

The rat is a good model for investigating the endocrine system because the endocrine organs are of normal size, neither too small nor too large. This situation facilitates both the removal of organs and the application of chemical agents in experimental studies. In this sense, understanding the reproductive behavior of rats can provide convenience in reproductive studies. In addition, it is necessary to know the reproductive process in order to evaluate the physiological and pathological conditions of reproduction.

1. UROGENITAL SYSTEM IN MALE RATS

1.1. Penis

The anatomy of the ratta penis (length: 20-28 mm, width: 3.6 mm, height: 2.8 mm) is similar to that of a human, but contains a bone and the glans penis is more anatomically complex. There is no clear information about the full function of the os penis. However, it is thought that it may have a role in force transmission during mating. The glans penis is covered with hairless skin with short cornified spines pointing towards the base of the penis. The preputial contains the preputial glands and covers the glans (Hebel and Stromberg, 1976; Kelly, 2000).

1.2. Testicle and Epididymis

Ratta testis (length: 20 mm, diameter: 14 mm) is dense, collagenous, whitish-blue in color and oval in appearance. The visceral layer of the tunica vaginalis (the part of the processus vaginalis that surrounds the testis) is in contact with the tunica albuginea (mean thickness: 20 40 μm), but

REFERENCES

Baird DT. Reproduction in Mammals. In: Austin CR, Short RV (Eds) Hormonal Control of Reproduction. Cambridge: Cambridge University Press. 1984:91–114.

Baker DEJ. Reproduction and breeding. In: Baker HJ, Lindsey JR, Weisbroth SH (Eds). The Laboratory Rat. Volume 1, New York: Academic Press. 1979;153–168.

Bennett JP, Vickery BH. Rats and mice. In: Hafez ESE (Ed). Reproduction and Breeding Techniques for Laboratory Animals. Lea and Febiger, Philadelphia, PA. 1970:299–315.

Bishop MWH, Walton A. Spermatogenesis and the Structure of Mammalian Spermatozoa. Chapter 7 In: Parkes AS (Ed), Volume 1: Part 2 of Marshall's Physiology of Reproduction. Longmans Green and Co Ltd, London. 1960:1–129.

Clarke IJ, Cummins JT. The temporal relationship between gonadotropin releasing hormone (GnRH) and luteinizing hormone (LH) secretion in ovariectomized ewes. *Endocrinology.* 1982;111(5):1737–9. https://doi.org/10.1210/endo-111-5-1737.

Cowie AT. Lactation. In: Austin CR, Short RV (Eds). Reproduction in Animals. Volume 3, Cambridge University Press, New York, NY. 1984:195–231.

Creasy DM. Evaluation of testicular toxicity in safety evaluation studies: the appropriate use of spermatogenic staging. *Toxicologic Pathology.* 1997;25(2):119–31. https://doi.org/10.1177/019262339702500201.

Crispel Y, Katz O, Ben-Yosef D, Hochberg. Effects of breastfeeding on body composition and maturational tempo in the rat. *BMC Medicine.* 2013;11:114–122. https://doi.org/10.1186/1741-7015-11-114.

Fox JG. Laboratory animal medicine. In: Otto G, Pritchett-Corning KR, Whary MT, Anderson LC (Eds). A Volume in American College of Laboratory Animal Medicine. Elsevier. 2015.

Fox RR, Laird JW. Sexual Cycles. In: Hafez ESE (Ed). Reproduction and Breeding Tecniques for Laboratory Animals. Lea &Febiger, Philadelphia, Chapter 5, 1970.

Gay VL, Sheth NA. Evidence for a periodic release of LH in castrated male and female rats *Endocrinology.* 1972;90(1):158–62.

Greene EC. Anatomy of the Rat. Transactions of the American Philosophical Society. New Series, Hafner Publishing Company. New York and London. 1935.

Hall EF. Regulation of Spermatogenesis. In: Knobil E, Neill JD (Eds). The Physiology of Reproduction. 2nd Edition, Raven Press, New York. 1994;1335–1362.

Harkness JE, Wagner JE. The Biology and Medicine of Rabbits and Rodents. Third ed. Philadelphia, London. Chapter 2–4. 1989.

Harris MA, Kesel M. An improved method for accurately timed mating in rats. Laboratory Animal Science. 1990;40(4):424–425.

Hebel R, Stromberg MW. Anatomy of the Laboratory Rat. The Williams & Wilkins Company, Baltimore. 1976.

Johnson MDG, Shayne C. The rat. In: Gad SC (Ed). Animal Models in Toxicology. Second ed. Chemical Rubber Company Press, Boca Raton FL. 2007;150

Kelly DA. Anatomy of the baculum-corpus cavernosum interface in the Norway rat (Rattus norvegicus), and implications for force transfer during copulation. *Journal of Morphology.* 2000;244:69–77. https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4687(200004)244:1<69:AID-JMOR7>3.0.CO;2-#.

Korenbrot CC, Huhtaniemi IT, Weiner RI. Preputial separation as an external sign of pubertal development in the male rat. *Biology of Reproduction*. 1997;17(2):298–303. https://doi.org/10.1095/biolreprod17.2.298.

Leblond CP, Clermont Y. Definition of the stages of the cycle of the seminiferous epithelium in the rat. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1952;55(4):548–573. https://doi.org/10.1111/j.17496632.1952.tb26576.x.

Maloy S, Hughes K. Brenner's Encyclopedia of Genetics. Second ed. Elsevier. 2013.

Marty MS, Chapin RE, Parks LG, Thorsrud BA. Development and maturation of the male reproductive system. *Birth Defect Research. Part B, Developmental and Reproductive Toxicology*. 2003;68(2):125–136. https://doi.org/10.1002/bdrb.10015.

Moenter SM, Brand RM, Midgley AR, Karsch FJ. Dynamics of gonadotropin-releasing hormone release during a pulse. *Endocrinology*. 1992;130(1):503–10. https://doi.org/10.1210/endo.130.1.1727719.

Mok KW, Mruk DD, Lee WM, Cheng CY. A study to assess the assembly of a functional blood-testis barrier in developing rat testes. *Spermatogenesis*. 2011;1(3):270–280. https://doi.org/10.4161/spmg.1.3.17998.

Mruk DD, Cheng CY. Sertoli-Sertoli and Sertoli-Germ Cell Interactions and Their Significance in Germ Cell Movement in the Seminiferous Epithelium during Spermatogenesis. *Endocrine Reviews*. 2004;25(5):747–806. https://doi.org/10.1210/er.2003-0022.

Nagatani S, Guthikonda P, Foster DL. Appearance of a Nocturnal Peak of Leptin Secretion in the Pubertal Rat. Hormones and Behavior. 2000;37(4):345–352.

Picut CA, Remick AK. Male reproductive system. In: Parker GA, Picut CA (Eds). Atlas of Histology of the Juvenile Rat. Academic Press, London. 2016;227–256.

Russell LD. Normal development of the testis. In: Mohr U, Dungworth DL, Capen CC (Eds). Pathobiology in the Aging Rat. Volume 1, ILSI Press, Washington, DC. 1992:395–405.

Saito TR, Hokao R, Wakafuji Y, Igarashi N, Agematsu Y, Takahashi KW. Parachloroamphetamine (PCA) induced ejaculation in aged rats, semen analysis and artificial insemination. *Laboratory Animals*. 1996;30(4):332–336. https://doi.org/10.1258/002367796780739844.

Setchell BP. Spermatogenesis and spermatozoa. In: Austin CR, Short RV (Eds). Reproduction in Mammals. Volume 1, Cambridge University Press, New York, NY. 1982:63–101.

Sharpe RM. Regulation of Spermatogenesis. In: Knobil E, Neill JD (Eds). The Physiology of Reproduction. Raven Press, New York. 1988;1363-1434.

Smith ER, Stefanick ML, Clark JT, Davidson JM. Hormones and sexual behavior in relationship to aging in male rats. *Hormones and Behavior*. 1992;26(1):110–35. https://doi.org/10.1016/0018-506x(92)90035-t

Zhang YH, Liang HC, Guo HL, Zhang JX. Exaggerated male pheromones in rats may increase predation cost. *Current Zoology*. 2016;62(5):431–437. https://doi.org/10.1093/cz/zow047.

CHAPTER 12

DIAGNOSIS AND MANAGEMENT OF NERVE INJURIES IN MAXILLOFACIAL REGION

Nuri Mert TAYSİ[1], Aysegul Erten TAYSİ[2]

1 Asst. Prof. Dr., Istanbul University- Cerrahpaşa, Dentistry Faculty, Department of Oral and Maxillofacial Surgery. Orcid ID: 0000-0002-5595-9302, nurimert.taysi@iuc.edu.tr, mtaysi23@hotmail.com

2 Asst. Prof. Dr., Altinbas University, Dentistry Faculty, Department of Oral and Maxillofacial Surgery. Orcid ID: 0000-0002-9156-9109, aysegul.erten@altinbas.edu.tr, denterten@gmail.com

Introduction

Nerve injuries related to oral and maxillofacial area could occur as a consequence of several factors including trauma, neoplasms, local infection, overfilling of the root canals in endodontic treatment, local anesthesia administration and surgical procedures such as orthognathic, pre-prosthetic surgery, tooth extraction and dental implant operation (Sivolella et al., 2014; Steinberg et al., 2015). Many nerve injuries related to dentoalveolar surgery are related to inaccurate assessment and can be avoided with proper imaging techniques, and thorough preoperative examination (Steinberg et al., 2015); however, the injuries can be an inevitable due to the surgical proximity to the nerves. Nerve injuries can be catastrophic for patients, resulting in loss or changes of sensation, paralysis, and pain. Moreover, permanent deficits may have serious functional, psychological, and socioeconomic consequences for their victims (Bage and Power, 2021). Therefore, early diagnosis and evaluation of nerve injuries in oral and maxillofacial region is crucial in order to manage the severe consequences. As healthcare providers need to understand the serious consequences of the nerve injuries, and to eliminate the risk of injuries, aims of this chapter are (1) understanding of potential injury mechanisms, specific anatomical sites, (2) risk-reduction strategies to prevent from the injuries, and (3) to review of the treatment methods.

1. Recalling the nerve anatomy in maxillofacial region

To discuss the nerve injuries in dentistry, it is essential to become full knowledge of the nerve anatomy in the cranial region. Major cranial nerves innervating the maxillofacial region are; trigeminal, facial, glossopharyngeal and hypoglossal nerve. The trigeminal and facial nerve, which are close functional and anatomical relationships in both their sensory and motor divisions, are mostly affected ones from nerve afflictions situation that lead to the most problematic consequences in the field of dentistry with serious medical and legal implications (Poorian et al., 2016; Renton, 2018). The trigeminal nerve, also named as cranial nerve-V, innervate the facial sensation and masticatory muscles, while the facial nerve, also named as cranial nerve-VII, primarily controls facial expression muscles as well as the sense of taste. Within the taste sensation, electrophysiological studies exhibited that the trigeminal nerve, which is responsible for somato-sensation on the tongue, regulates the gustatory neurons originating from solitary nucleus of facial nerve located in the medulla and lower pons (Sanders et al., 2010; Park et al., 2022).

There are three divisions of the trigeminal nerve, which separate at the trigeminal ganglion near the cavernous sinus, including ophthalmic nerve as the first division, maxillary nerve as the second division, and mandib-

REFERENCES

Agbaje, J. O., Salem, A. S., Lambrichts, I., Jacobs, R., & Politis, C. (2015). Systematic review of the incidence of inferior alveolar nerve injury in bilateral sagittal split osteotomy and the assessment of neurosensory disturbances. *International journal of oral and maxillofacial surgery*, 44(4), 447-451.

Aquilanti, L., Mascitti, M., Togni, L., Contaldo, M., Rappelli, G., & Santarelli, A. (2022). A Systematic Review on Nerve-Related Adverse Effects following Mandibular Nerve Block Anesthesia. International journal of environmental research and public health, 19(3), 1627. https://doi.org/10.3390/ijerph19031627

Alves, F. R., Coutinho, M. S., & Gonçalves, L. S. (2014). Endodontic-related facial paresthesia: systematic review. *Journal (Canadian Dental Association)*, 80, e13.

Atkinson, M. E. (2013). Anatomy for dental students (4th ed.). Oxford University Press.

Bage, T., & Power, D. M. (2021). Iatrogenic peripheral nerve injury: a guide to management for the orthopaedic limb surgeon. *EFORT open reviews*, *6*(8), 607–617.

Bagheri, S. C., & Meyer, R. A. (2012). Management of trigeminal nerve injuries. *Current therapy in oral and maxillofacial surgery*, 224-237.

Bates JAV, Nathan PW. (1980). Transcuaneous electrical nerve stimulation for chronic pain. *Anaesthesia*, 35:817-824.

Behnia H, Kheradvar A, Shahrokhi M. (2000) An anatomic study of the lingual nerve in the third molar region. *J Oral Maxillofac Surg*, 58:649–653.

Bhandari, P. S. (2019). Management of peripheral nerve injury. *Journal of clinical orthopaedics and trauma*, 10(5), 862-866.

Büttner, R., Schulz, A., Reuter, M., Akula, A. K., Mindos, T., Carlstedt, A., & Morrison, H. (2018). Inflammaging impairs peripheral nerve maintenance and regeneration. *Aging cell*, 17(6), e12833.

Campbell RL, Parks KW, Dodds RN. (1990). Chronic facial pain associated with endodontic therapy. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol,* 69: 287–90.

Censi, R., Vavassori, V., Borgonovo, A. E., & Re, D. (2016). Infection Related Inferior Alveolar Nerve Paresthesia in the Lower Premolar Teeth. *Case reports in dentistry*, 2016, 2623507.

Chandan, S. N., Shetty, S. K., Shetty, S. K., & Shah, A. K. (2021). Inferior alveolar nerve dysfunction in mandibular fractures: a prospective cohort study. *Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, 47(3), 183-189.

Chen, L., Ogalo, E., Haldane, C., Bristol, S. G., & Berger, M. J. (2021). Relationship Between Sensibility Tests and Functional Outcomes in Patients With Traumatic Upper Limb Nerve Injuries: A Systematic Review. *Archives of*

rehabilitation research and clinical translation, 3(4), 100159.

Chuong R, Donoff RB, Guralnick WC. (1983) A retrospective analysis of 327 mandibular fractures. *J Oral Maxillofac Surg*, 41: 305–309.

de Matos, F. P., Arnez, M. F., Sverzut, C. E., & Trivellato, A. E. (2010). A retrospective study of mandibular fracture in a 40-month period. *International journal of oral and maxillofacial surgery*, 39(1), 10–15.

Diakonoff, H., & Moreau, N. (2022). Inferior alveolar nerve injury following dental implant placement: A medicolegal analysis of French liability lawsuits. *Journal of Stomatology, Oral and Maxillofacial Surgery*, 123(2), 158-162.

Dos Santos Alves, J. M., de Freitas Alves, B. W., de Figueiredo Costa, A. C., Carneiro, B. G. D. S., de Sousa, L. M., & Gondim, D. V. (2019). Cranial nerve injuries in Le Fort I osteotomy: a systematic review. *International journal of oral and maxillofacial surgery*, 48(5), 601–611.

Ellis, H., & Mahadevan, V. (2013). Clinical anatomy: applied anatomy for students and junior doctors. John Wiley & Sons.

Evans, G. R. (2001). Peripheral nerve injury: a review and approach to tissue engineered constructs. *The Anatomical Record: An Official Publication of the American Association of Anatomists*, 263(4), 396-404.

Genc Sen, O., & Kaplan, V. (2015). Temporary Mental Nerve Paresthesia Originating from Periapical Infection. *Case reports in dentistry*, 457645.

Ghai S, Choudhury S. (2018). Role of panoramic imaging and cone beam CT for assessment of inferior alveolar nerve exposure and subsequent paresthesia following removal of impacted mandibular third molar. *J Maxillofac Oral Surg*, 17:242-7.

Hillerup S. (2008). Iatrogenic injury to the inferior alveolar nerve: etiology, signs and symptoms, and observations on recovery. *Int J Oral Maxillofac Surg*, 37(8):704-9.

Hillerup, S., Jensen, R. H., & Ersbøll, B. K. (2011). Trigeminal nerve injury associated with injection of local anesthetics: needle lesion or neurotoxicity?. *Journal of the American Dental Association*, 142(5), 531–539.

Hogan, Q. H. (2008). Pathophysiology of peripheral nerve injury during regional anesthesia. *Regional anesthesia and pain medicine*, 33(5), 435-441.

Hui, L., Hung, K.F., Bornstein, M.M. et al. (2022). Assessment of the prevalence and length of the anterior and caudal loops of the mental nerve as anatomical variants of exiting the mandible at the mental foramen using cone-beam computed tomography: a systematic review and meta-analysis. *Clin Oral Invest*, 26, 6423–6441.

Jędrzejewski M, Smektała T, Sporniak-Tutak K, Olszewski R. (2015). Preoperative, intraoperative, and postoperative complications in orthognathic surgery: a systematic review. *Clin Oral Investig*, 19:969–977.

Jerjes W, Upile T, Shah P, Nhembe F, Gudka D, Kafas P et al. (2010). Risk factors

associated with injury to the inferior alveolar and lingual nerves following third molar surgery—revisited. Oral Surg Oral Med Oral Pathol Oral Radiol Endod, 109:335–345

Juodzbalys, G., Wang, H. L., & Sabalys, G. (2011). Injury of the inferior alveolar nerve during implant placement: a literature review. *Journal of oral & maxillofacial research*, 2(1), e1.

Kaleem, A., Amailuk, P., Hatoum, H., & Tursun, R. (2020). The Trigeminal Nerve Injury. *Oral and maxillofacial surgery clinics of North America*, 32(4), 675–687.

Khan, T. U., Rahat, S., Khan, Z. A., Shahid, L., Banouri, S. S., & Muhammad, N. (2022). Etiology and pattern of maxillofacial trauma. *PloS one*, 17(9), e0275515.

Khoury, J., & Townsend, G. (2011). Neural blockade anaesthesia of the mandibular nerve and its terminal branches: rationale for different anaesthetic techniques including their advantages and disadvantages. *Anesthesiology research and practice*, 307423.

Kim, Y. T., Pang, K. M., Jung, H. J., Kim, S. M., Kim, M. J., & Lee, J. H. (2013). Clinical outcome of conservative treatment of injured inferior alveolar nerve during dental implant placement. *Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, 39(3), 127.

Kim, E. J., Kim, H. Y., & Ahn, J. H. (2020). Neurotoxicity of local anesthetics in dentistry. *Journal of dental anesthesia and pain medicine*, 20(2), 55–61.

Kim, Y. K. (2017). Complications associated with orthognathic surgery. *Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, 43(1), 3-15.

Koh KM, Yang JY, Leem DH, Baek JA, Ko SO, Shin HK. (2011). Facial nerve palsy after sagittal split ramus osteotomy: follow up with electrodiagnostic tests. *J Korean Assoc Maxillofac Plast Reconstr Surg*., 33:190–197.

Kulkarni, V., Sahoo, N. K., Roy, I. D., & Ghosh, S. (2021). Neurosensory evaluation of inferior alveolar nerve following mandibular fracture fixation using modified Zuniga and ESSICK'S protocol. *Advances in Oral and Maxillofacial Surgery*, *4*, 100171.

Lee J, Park J, Moon SY, Lee K. (2022). Automated Prediction of Extraction Difficulty and Inferior Alveolar Nerve Injury for Mandibular Third Molar Using a Deep Neural Network. *Applied Sciences*, 12(1):475.

Lee MH, Kim HJ, Kim DK, Yu SK. (2015). Histologic features and fascicular arrangement of the inferior alveolar nerve. *Arch Oral Biol*, 60(12):1736-41.

Leung, Y. Y. (2019). Management and prevention of third molar surgery-related trigeminal nerve injury: time for a rethink. *Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, 45(5), 233-240.

Libersa P, Savignat M, Tonnel A. (2007). Neurosensory disturbances of the inferior alveolar nerve: a retrospective study of complaints in a 10-year period. *J*

Oral Maxillofac Surg, 65(8):1486–9.

Lin, C. S., Wu, S. Y., Huang, H. Y., & Lai, Y. L. (2016). Systematic Review and Meta-Analysis on Incidence of Altered Sensation of Mandibular Implant Surgery. *PloS one*, 11(4), e0154082.

MacKinnon SE, Dellon AL. 1988b. Classification of nerve injuries as the basis for treatment. In: Mackinnon SE, Dellon AL, editors. Surgery of the peripheral nerve. New York: Thieme. p 35–63.

Markiewicz, M. R., Callahan, N., & Miloro, M. (2021). Management of traumatic trigeminal and facial nerve injuries. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics*, 33(3), 381-405.

Miloro M, Halkias LE, Slome HW, Chakeres DW. (1997). Assessment of the lingual nerve in the third molar region using magnetic resonance imaging. *J Oral Maxillofac Surg*, 55:134–137.

Mishra, S.K., Nahar, R., Gaddale, R. et al. (2021). Identification of anterior loop in different populations to avoid nerve injury during surgical procedures—a systematic review and meta-analysis. *Oral Maxillofac Surg,* 25, 159–174.

Nguyen E, Grubor D, Chandu A. (2014). Risk factors for permanent injury of inferior alveolar and lingual nerves during third molar surgery. *J Oral Maxillofac Surg*, 72:2394–401.

Ozen T, Orhan K, Gorur I, et al. (2006). Efficacy of low level laser therapy on neurosensory recovery after injury to the inferior alveolar nerve. *Head Face Med*, 2:3.

Ozkan, B. T., Celik, S., & Durmus, E. (2008). Paresthesia of the mental nerve stem from periapical infection of mandibular canine tooth: a case report. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, *105*(5), e28–e31.

Padmanabhan, H., Kumar, A. V., & Shivashankar, K. (2020). Incidence of neurosensory disturbance in mandibular implant surgery - A meta-analysis. *Journal of Indian Prosthodontic Society*, 20(1), 17–26.

Park, S. Y., Jaiswal, M. S., Jang, Y. S., Choi, J. H., Kim, G. C., Hong, J. W., & Hwang, D. S. (2022). Effect of No-ozone Cold Plasma on Regeneration after Crushed Mental Nerve Injury in rats. *International journal of medical sciences*, 19(12), 1732–1742.

Pelka, M., & Petschelt, A. (2008). Permanent mimic musculature and nerve damage caused by sodium hypochlorite: a case report. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, 106(3), e80–e83.

Piccinni C., Gissi D.B., Gabusi A., Montebugnoli L., Poluzzi E. (2015). Paraesthesia after Local Anaesthetics: An Analysis of Reports to the FDA Adverse Event Reporting System. *Basic Clin. Pharmacol. Toxicol,* 117:52–56.

Pogrel M. A. (2017). Nerve damage in dentistry. *General dentistry*, *65*(2), 34–41.

Pogrel M.A. (2012). Permanent Nerve Damage from Inferior Alveolar Nerve

Blocks: A Current Update. *J. Calif. Dent. Assoc*, 40:795–797

Pogrel MA, Jergensen R, Burgon E, Hulme D. (2011). Long-term outcome of trigeminal nerve injuries related to dental treatment. *J Oral Maxillofac Surg*, 69(9):2284–8.

Pogrel, M. A. (2011). Nerve damage in dentistry. Current Therapy In Oral and Maxillofacial Surgery, 271.

Polycarpou, N., Ng, Y. L., Canavan, D., Moles, D. R., & Gulabivala, K. (2005). Prevalence of persistent pain after endodontic treatment and factors affecting its occurrence in cases with complete radiographic healing. *International endodontic journal*, 38(3), 169–178.

Poole TE, Holland I, Peterson LJ. (1993). Clinical efficacy of low level laser treatment of oro-facial neurosensory deficits. *J Oral Maxillofac Surg*, 51(suppl3): 182-6.

Poorian, B., Bemanali, M., & Chavoshinejad, M. (2016). Evaluation of Sensorimotor Nerve Damage in Patients with Maxillofacial Trauma; a Single Center Experience. *Bulletin of emergency and trauma*, 4(2), 88–92.

Renton, T. (2013). Nonsurgical management of trigeminal nerve injuries. *Trigeminal nerve injuries*, 213-227.

Renton, T. (2018). Trigeminal nerve injuries. *Australian Endodontic Journal*, *44*(2), 159-169.

Renton, T. (2021). Trigeminal Nerve Injuries. In: Bonanthaya, K., Panneerselvam, E., Manuel, S., Kumar, V.V., Rai, A. (eds) Oral and Maxillofacial Surgery for the Clinician. Springer, Singapore.

Renton, T., & Van der Cruyssen, F. (2023). Posttraumatic Trigeminal Neuropathic Pain in Association with Dental Implant Surgery. *Dental Clinics*, 67(1), 85-98.

Renton, T., & Yilmaz, Z. (2011). Profiling of patients presenting with posttraumatic neuropathy of the trigeminal nerve. *Journal of orofacial pain*, 25(4), 333.

Roccuzzo A, Molinero-Mourelle P, Ferrillo M, Cobo-Vázquez C, Sanchez-Labrador L, Ammendolia A, Migliario M, de Sire A. (2021). Type I Collagen-Based Devices to Treat Nerve Injuries after Oral Surgery Procedures. A Systematic Review. *Applied Sciences*, 11(9):3927.

Rosen E. Nerve injury during endodontic surgical procedures. In: Tsesis I, editor. Complications in endodontic surgery. Berlin Heidelberg: Springer-Verlag; 2014. p. 137–51.

Rosen, E. (2017). The diagnosis and management of nerve injury during endodontic treatment. *Evid.-based endod*, 2, 7.

Sanders R. D. (2010). The Trigeminal (V) and Facial (VII) Cranial Nerves: Head and Face Sensation and Movement. Psychiatry (Edgmont (Pa.: Township)), 7(1), 13–16.

Schiavone, M., & Ziccardi, V. B. (2021). Trigeminal nerve injuries in oral and maxillofacial surgery: a literature review. *Frontiers of Oral and Maxillofacial Medicine*, 3, 28.

Sivolella, S., Brunello, G., Ferrarese, N., Della Puppa, A., D'Avella, D., Bressan, E., & Zavan, B. (2014). Nanostructured guidance for peripheral nerve injuries: a review with a perspective in the oral and maxillofacial area. *International journal of molecular sciences*, *15*(2), 3088–3117.

Steinberg, M. J., & Kelly, P. D. (2015). Implant-related nerve injuries. *Dental clinics of North America*, *59*(2), 357–373.

Sung YF, Kutner MH, Cerine FC, Frederickson EL. (1977). Comparison of the effects of acupuncture and codeine on postoperative dental pain. *Anesth Analg*, 56(4):473-8.

Susarla, S. M., Kaban, L. B., Donoff, R. B., & Dodson, T. B. (2007). Functional sensory recovery after trigeminal nerve repair. *Journal of oral and maxillofacial surgery*, 65(1), 60-65.

Thygesen, T. H., Bardow, A., Norholt, S. E., Jensen, J., & Svensson, P. (2009). Surgical risk factors and maxillary nerve function after Le Fort I osteotomy. *Journal of oral and maxillofacial surgery*, 67(3), 528-536.

Tojyo, I., Nakanishi, T., Shintani, Y. et al. (2019). Risk of lingual nerve injuries in removal of mandibular third molars: a retrospective case-control study. *Maxillofac Plast Reconstr Surg*, 41, 40.

Verweij JP, Mensink G, Fiocco M, van Merkesteyn JP. (2016). Incidence and recovery of neurosensory disturbances after bilateral sagittal split osteotomy in different age groups: a retrospective study of 263 patients. *Int J Oral Maxillofac Surg*, 45:898–903.

Waldman, S. D. (2014). Atlas of Interventional Pain Management E-Book. Elsevier Health Sciences.

Wolf KT, Brokaw EJ, Bell A, Joy A. (2016). Variant Inferior Alveolar Nerves and Implications for Local Anesthesia. *Anesth Prog*, 63(2):84-90.

Wong, N. S. M., & Leung, Y. Y. (2023). Comparison of the quality of life changes of patients receiving sagittal split ramus osteotomy or intraoral vertical subsigmoid osteotomy for mandibular prognathism. *Clinical oral investigations*, 27(4), 1435–1448.

Yang HJ, Hwang SJ. (2014). Contributing factors to intraoperative clockwise rotation of the proximal segment as a relapse factor after mandibular setback with sagittal split ramus osteotomy. *J Craniomaxillofac Surg*, 42:e57–e63.

Yang, R., & Tufaro, A. P. (2020). Secondary Nerve Reconstruction. In Facial Trauma Surgery (pp. 514-521). Elsevier.

Yoshioka, I., Khanal, A., Tominaga, K., Horie, A., Furuta, N., & Fukuda, J. (2008). Vertical ramus versus sagittal split osteotomies: comparison of stability after mandibular setback. *Journal of oral and maxillofacial surgery: of-*

ficial journal of the American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons, *66*(6), 1138–1144.

Zuniga, J. R., Meyer, R. A., Gregg, J. M., Miloro, M., & Davis, L. F. (1998). The accuracy of clinical neurosensory testing for nerve injury diagnosis. *Journal of oral and maxillofacial surgery*, 56(1), 2-8**.**

CHAPTER 13

THE ELEMENTS IN CLINICAL LABORATORY MEDICINE

Gamze GÖK[1]

1 Uz. Dr., T.C. Sağlık Bakanlığı Ankara Bilkent Şehir Hastanesi Tıbbi Biyokimya Laboratuvarı, Orchid No:0000-0002-2804-5548

According to National Committee for Clinical Laboratory Standards (NCCLS), elements can be divided into four groups. The first group is the essential major elements. This group's members are; Sodium, magnesium, potassium, calcium, phosphorus, sulfur, and chlorine. The second group is the essential trace elements including these members; vanadium, chromium, manganese, molybdenum, cobalt, copper, zinc, selenium, iron, and iodine. The third group is non-essential toxic elements involving these members: aluminum, beryllium, arsenic, cadmium, mercury, thallium, and lead. The fourth group is therapeutic elements including these members: lithium, platinum, and gold (Parsons & Barbosa Jr, 2007).

1. Essential Major Elements

1.1 Sodium

The extracellular fluid's dominant cation in the body is sodium (Barma et al., 2018). Sodium has various roles in the body. It helps regulate the cell membrane's potential and takes place in the maintenance of the extracellular fluid's volume. In the cell membrane during the active transport sodium exchanges through potassium (Ferrannini, 2017). When the level of serum sodium is lower than 135 mmol/L hyponatremia occurs. Some of the hyponatremia symptoms are headache, nausea, and confusion. When the level of serum sodium is higher than 145 mmol/L hypernatremia occurs. Some of the hypernatremia symptoms are restlessness, sleeping difficulties, and tachypnea (Buffington & Abreo, 2016). The kidneys regulate sodium levels. (Palmer & Schnermann, 2015)

1.2 Magnesium

Magnesium is a cation located in the intracellular part of the cell. Magnesium takes place in the metabolism of adenosine triphosphate (ATP), and the functions of muscles and neurons (Jahnen-Dechent & Ketteler, 2012). When the serum magnesium level is lower than 1.46 mg/dL hypomagnesemia arises. Hypomagnesemia may occur due to omeprazole medication, alcohol-consuming disorders, excessive losses through the kidneys, and gastrointestinal system conditions. Hypomagnesemia symptoms involve ventricular arrhythmias (Hansen & Bruserud, 2016).

1.3 Potassium

Potassium is an ion located in the intracellular part of the cell. The Sodium-potassium homeostasis is regulated by the sodium-potassium ATPase pump. Sodium is pumped out of the cell and potassium is entered in the cell by this pump. Potassium filtration takes part in the glomerulus of the kidneys. In the proximal tubule and the Henle loop, potassium reabsorption occurs (Gumz, Rabinowitz, & Wingo, 2015).

REFERENCES

Akcan, A. B., & Dursun, O. (2008). Civa zehirlenmeleri. *Güncel Pediatri, 6*(3), 72-75.

Akdeniz, V., KINIK, Ö., Yerlikaya, O., & Ecem, A. (2016). İnsan sağlığı ve beslenme fizyolojisi açısından çinkonun önemi. *Akademik Gıda, 14*(3), 307-314.

Aschner, J. L., & Aschner, M. (2005). Nutritional aspects of manganese homeostasis. *Molecular aspects of medicine, 26*(4-5), 353-362.

Ashokkumar, T., Arockiaraj, J., & Vijayaraghavan, K. (2016). Biosynthesis of gold nanoparticles using green roof species Portulaca grandiflora and their cytotoxic effects against C6 glioma human cancer cells. *Environmental Progress & Sustainable Energy, 35*(6), 1732-1740.

Atsdr, U. (1999). Toxicological profile for mercury. *Atlanta: Agency for Toxic Substances and Disease Registry, US Department of Health and Human Services*.

Baker, D. H. (2004). Iodine toxicity and its amelioration. *Experimental Biology and Medicine, 229*(6), 473-478.

Barma, M. A., Soiza, R. L., Donnan, P. T., McGilchrist, M. M., Frost, H., & Witham, M. D. (2018). Serum sodium level variability as a prognosticator in older adults. *Scandinavian journal of clinical and laboratory investigation, 78*(7-8), 632-638.

Bayrakçı, B. (2001). Kronik zehirlenmeler. *Katkı Pediatri Dergisi, 22*, 431-449.

Belgemen, T., & Nejat, A. (2004). ÇİNKONUN YAŞAMSAL FONKSİYONLARI VE ÇİNKO METABOLİZMASI İLE İLİŞKİLİ GENLER. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 57*(3).

Berkelhammer, C., & Bear, R. (1984). A clinical approach to common electrolyte problems: 3. Hypophosphatemia. *Canadian Medical Association Journal, 130*(1), 17.

Bethesda, L. (2012). Clinical and Research Information on Drug-Induced liver injury [Internet]. *National Institute of Diabetes and Digestive and Kidney Diseases*.

Buffington, M. A., & Abreo, K. (2016). Hyponatremia: a review. *Journal of intensive care medicine, 31*(4), 223-236.

Ceren, İ., & ÇAĞINDI, Ö. Demir Minerali: Fonksiyonları, Gıda İşlemenin Biyoyararlılığı Üzerine Etkileri ve Biyoaktif Bileşenler ile İnteraksiyonları. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 35*(2), 151-164.

Charkiewicz, A. E., & Backstrand, J. R. (2020). Lead toxicity and pollution in Poland. *International journal of environmental research and public health, 17*(12), 4385.

Chokhawala, K., Lee, S., & Saadabadi, A. (2021). Lithium. StatPearls: StatPearls

Publishing LLC Treasure Island (FL).

Cooper, M. S., & Gittoes, N. J. (2008). Diagnosis and management of hypocalcaemia. *Bmj, 336*(7656), 1298-1302.

Curtis, D. (2013). Casarett and Doull's TOXICOLOGY The Basic Science of Poisons Eighth Edition.

Erikson, K. M., & Aschner, M. (2019). Manganese: its role in disease and health. *Met Ions Life Sci, 19*(10.1515), 9783110527872-9783110527016.

Fan, M., Han, Y., Gao, S., Yan, H., Cao, L., Li, Z., . . . Zhang, J. (2020). Ultrasmall gold nanoparticles in cancer diagnosis and therapy. *Theranostics, 10*(11), 4944.

Ferrannini, E. (2017). Sodium-glucose co-transporters and their inhibition: clinical physiology. *Cell metabolism, 26*(1), 27-38.

Fontenot, A. P., Falta, M. T., Freed, B. M., Newman, L. S., & Kotzin, B. L. (1999). Identification of pathogenic T cells in patients with beryllium-induced lung disease. *The Journal of Immunology, 163*(2), 1019-1026.

Genchi, G., Sinicropi, M. S., Lauria, G., Carocci, A., & Catalano, A. (2020). The effects of cadmium toxicity. *International journal of environmental research and public health, 17*(11), 3782.

González-Ballesteros, N., Prado-López, S., Rodríguez-González, J., Lastra, M., & Rodríguez-Argüelles, M. (2017). Green synthesis of gold nanoparticles using brown algae Cystoseira baccata: Its activity in colon cancer cells. *Colloids and Surfaces B: Biointerfaces, 153*, 190-198.

Grandjean, E. M., & Aubry, J.-M. (2009). Lithium: updated human knowledge using an evidence-based approach: part III: clinical safety. *CNS drugs, 23*, 397-418.

Gumz, M. L., Rabinowitz, L., & Wingo, C. S. (2015). An integrated view of potassium homeostasis. *New England Journal of Medicine, 373*(1), 60-72.

Halliwell, B., & Gutteridge, J. (1984). Oxygen toxicity, oxygen radicals, transition metals and disease. *Biochemical Journal, 219*(1), 1.

Halmo, L., & Nappe, T. M. (2019). Lead toxicity.

Hansen, B.-A., & Bruserud, Ø. (2016). Hypomagnesemia as a potentially life-threatening adverse effect of omeprazole. *Oxford medical case reports, 2016*(7), 147-149.

Heffern, M. C., Yamamoto, N., Holbrook, R. J., Eckermann, A. L., & Meade, T. J. (2013). Cobalt derivatives as promising therapeutic agents. *Current opinion in chemical biology, 17*(2), 189-196.

Horning, K. J., Caito, S. W., Tipps, K. G., Bowman, A. B., & Aschner, M. (2015). Manganese is essential for neuronal health. *Annual review of nutrition, 35*, 71-108.

Inan-Eroglu, E., & Ayaz, A. (2018). Is aluminum exposure a risk factor for neu-

rological disorders? *Journal of research in medical sciences: The official journal of Isfahan University of Medical Sciences, 23*.

Jahnen-Dechent, W., & Ketteler, M. (2012). Magnesium basics. Clin Kidney J 5: i3–i14.

Johannes, L., Fu, C.-Y., & Schwarz, G. (2022). Molybdenum Cofactor Deficiency in Humans. *Molecules, 27*(20), 6896.

Jomova, K., Makova, M., Alomar, S. Y., Alwasel, S. H., Nepovimova, E., Kuca, K., . . . Valko, M. (2022). Essential metals in health and disease. *Chemico-Biological Interactions*, 110173.

KANGALGİL, M., & YARDIMCI, H. (2017). SELENYUMUN İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ VE DİYABETES MELLİTUSLA İLİŞKİSİ Effects of Selenium on Human Health and its Relationship With Diabetes Mellitus. *Bozok Tıp Dergisi, 7*(4), 66-71.

Karcioglu, O. (2019). *Kurşun zehirlenmesi nedir? Tanı ve tedavisi nasıldır? Lead poisoning*.

Kartalou, M., & Essigmann, J. M. (2001). Recognition of cisplatin adducts by cellular proteins. *Mutation Research/Fundamental and Molecular Mechanisms of Mutagenesis, 478*(1-2), 1-21.

Ke, Y., Al Aboody, M. S., Alturaiki, W., Alsagaby, S. A., Alfaiz, F. A., Veeraraghavan, V. P., & Mickymaray, S. (2019). Photosynthesized gold nanoparticles from Catharanthus roseus induces caspase-mediated apoptosis in cervical cancer cells (HeLa). *Artificial cells, nanomedicine, and biotechnology, 47*(1), 1938-1946.

Kemnic, T. R., & Coleman, M. (2018). Thallium toxicity.

Khokhar, A. R., Al-Baker, S., Shamsuddin, S., & Siddik, Z. H. (1997). Chemical and biological studies on a series of novel (trans-(1 R, 2 R)-, trans-(1 S, 2 S)-, and cis-1, 2-diaminocyclohexane) platinum (IV) carboxylate complexes. *Journal of medicinal chemistry, 40*(1), 112-116.

Klotz, K., Weistenhöfer, W., Neff, F., Hartwig, A., van Thriel, C., & Drexler, H. (2017). The health effects of aluminum exposure. *Deutsches Ärzteblatt International, 114*(39), 653.

Linder, M. C. (2013). *Biochemistry of copper* (Vol. 10): Springer Science & Business Media.

Mitchell, S. C. (2021). Nutrition and sulfur *Advances in food and nutrition research* (Vol. 96, pp. 123-174): Elsevier.

Mitra, P., Sharma, S., Purohit, P., & Sharma, P. (2017). Clinical and molecular aspects of lead toxicity: An update. *Critical reviews in clinical laboratory sciences, 54*(7-8), 506-528.

Niwattisaiwong, S., Burman, K. D., & Li-Ng, M. (2017). Iodine deficiency: Clinical implications. *Cleve Clin J Med, 84*(3), 236-244.

Novotny, A. (2018). J.; A Peterson, C. *Molybdenum. Adv. Nutr, 9*, 272-273.

Organization, W. H. (2021). WHO guideline for clinical management of exposure to lead.

Osamu, W. (2004). What are Trace Elements? *Trace Elements, 351*.

Palmer, L. G., & Schnermann, J. (2015). Integrated control of Na transport along the nephron. *Clinical Journal of the American Society of Nephrology, 10*(4), 676-687.

Parsons, P. J., & Barbosa Jr, F. (2007). Atomic spectrometry and trends in clinical laboratory medicine. *Spectrochimica Acta Part B: Atomic Spectroscopy, 62*(9), 992-1003.

Ratnaike, R. N. (2003). Acute and chronic arsenic toxicity. *Postgraduate medical journal, 79*(933), 391-396.

Rehder, D. (2016). Perspectives for vanadium in health issues. *Future medicinal chemistry, 8*(3), 325-338.

Rodriguez-Diaz, E., & Pearce, E. N. (2020). Iodine status and supplementation before, during, and after pregnancy. *Best Practice & Research Clinical Endocrinology & Metabolism, 34*(4), 101430.

Royer, A., & Sharman, T. (2020). Copper toxicity.

Saner, G., Neyzi, O., & Ertuğrul, T. (2002). Mikroelementler çinko, Pediatri Cilt 1, 3. *Baskı, Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul*, 174-175.

Shen, D.-W., Pouliot, L. M., Hall, M. D., & Gottesman, M. M. (2012). Cisplatin resistance: a cellular self-defense mechanism resulting from multiple epigenetic and genetic changes. *Pharmacological reviews, 64*(3), 706-721.

Shrimanker, I., & Bhattarai, S. (2019). Electrolytes.

Sipahi, H., Palabıyık, Ş., Balcı, S., & Şahin, G. (2015). Alüminyum toksisitesi ve nörodejeneratif hastalıklardaki rolü. *Türkiye Klinikleri J Neur, 10*(1), 6-14.

Stearney, E. R., Jakubowski, J. A., & Regina, A. C. (2022). Beryllium Toxicity *StatPearls [Internet]*: StatPearls Publishing.

Stedwell, R. E., Allen, K. M., & Binder, L. S. (1992). Hypokalemic paralyses: a review of the etiologies, pathophysiology, presentation, and therapy. *The American journal of emergency medicine, 10*(2), 143-148.

Tapiero, H., Townsend, D. á., & Tew, K. (2003). Trace elements in human physiology and pathology. Copper. *Biomedicine & pharmacotherapy, 57*(9), 386-398.

Turner, J. J. (2017). Hypercalcaemia–presentation and management. *Clinical Medicine, 17*(3), 270.

Viera, A. J., & Wouk, N. (2015). Potassium disorders: hypokalemia and hyperkalemia. *American family physician, 92*(6), 487-495.

Vincent, J., & Lukaski, H. (2018). Chromium. Adv Nutr 9 (4): 505–506.

Walker, H. K., Hall, W. D., & Hurst, J. W. (1990). Clinical methods: the history, physical, and laboratory examinations.

Wang, L., Xu, J., Yan, Y., Liu, H., Karunakaran, T., & Li, F. (2019). Green synthesis of gold nanoparticles from Scutellaria barbata and its anticancer activity in pancreatic cancer cell (PANC-1). *Artificial cells, nanomedicine, and biotechnology, 47*(1), 1617-1627.

Wang, L., Xu, J., Yan, Y., Liu, H., & Li, F. (2019). Synthesis of gold nanoparticles from leaf Panax notoginseng and its anticancer activity in pancreatic cancer PANC-1 cell lines. *Artificial cells, nanomedicine, and biotechnology, 47*(1), 1216-1223.

CHAPTER 14

ARGINASE 2, FASTING INTERMITTENTLY, AND GROWTH HORMONE: INVESTIGATING CROSS-TALK IN THE NEUROENDOCRINE SYSTEM

Ebru BARDAS OZKAN[1]

1 Prof.Dr., Erzincan Binali Yildirim University, Faculty of Medicine, Department of Physiology Erzincan-TÜRKİYE, drebrubardas@gmail.com ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7089-8771

INTRODUCTION

The protection of human health is greatly influenced by eating behaviors, sleeping patterns, and eating frequency (Aksungar FB vd., 2005). Since ancient times, individuals all across the world have engaged in the practice of intermittent fasting, which involves voluntary abstention from food and drink. Numerous types and practices of famine are discussed in books on religion and ethnology (Patterson RE vd., 2015). Numerous types of intermittent fasting practices have also been the subject of scientific study (Moro T vd., 2016). Time-restricted feeding, a sort of intermittent fasting, entails following a daily schedule that calls for fasting at specific times of the day and consuming at other times. This makes it more like a regular eating routine than other forms of intermittent fasting. Many people mistakenly miss breakfast and don't eat anything after dinner each day, which brings them fairly close to this eating pattern. The key distinction between time-restricted feeding and other fasting methods, though, is that it never permits you to eat anything you want all day long but instead only for a few hours each day. The maximum number of calories that a person will consume in a short period of time to satisfy hunger will be smaller the shorter the allowable feeding interval is (Zhang Y vd., 201; Rahbar AR vd.,2019). In a typical population, prolonged fasting is challenging to adhere to, but studies have shown that intermittent fasting has a higher rate of compliance (Rahbar AR vd.,2019). Time-restricted feeding is seen as a more stable intermittent fasting approach because the feeding interval is fairly long.

Treatment options for obesity, insulin resistance, and its consequences include calorie restriction and intermittent fasting. The mechanisms behind this response, though, are not yet fully understood. In a recent study, arginase-2 (Arg2) was discovered to be a fasting-induced hepatocyte factor that shields obese mouse models from developing insulin and glucose intolerance, accumulating hepatic and peripheral fat, and responding inflammatory responses in the liver. In diabetic mice models, it was discovered that overexpressing hepatocyte-specific Arg2 increased basal thermogenesis and prevented weight gain, insulin resistance, glucose intolerance, hepatic steatosis, and hepatic inflammation. Studies on how hepatocyte Arg2 is regulated in nutrient-rich and fasting stages, as well as in healthy and diseased states, continue to pique interest (McCue MD, 2010).

In the growth and development of people, insulin-like growth factor-1 (IGF-1) is crucial. In addition to controlling many intracellular signaling pathways, this factor directly stimulates the IGF-1 receptor (IGF-1R). Additionally, it has been suggested that IGF-1R may play a role in a number of life-threatening conditions, including cancer, cardiovascular disease, age-related macular degeneration, and diabetic retinopathy (Chakravarthy MV and Booth FW, 2004; McCue MD, 2012). There are few research ex-

REFERENCES

1.Aksungar FB, Eren A, Ure S, Teskin O, Ates G. Effects of intermittent fasting on serum lipid levels, coagulation status and plasma homocysteine levels, Ann. Nutr. Metab., 2005, 49(2):77-82.

2. Patterson RE, Laughlin GA, LaCroix AZ, Hartman SJ, Natarajan L, Senger CM,Martínez ME, Villaseñor A, Sears DD, Marinac CR, Gallo LC. Intermittent Fasting and Human Metanbolic Effects, J. Acad. Nutr. Diet., 2015, 115(8): 1203–1212.

3. Moro T, Tinsley G, Bianco A, Marcolin G, Pacelli QF, Battaglia G, Palma A, Gentil P, Neri M, Paoli A. Effects of eight weeks of time-restricted feeding (16/8) on basal metabolism, maximal strength, body composition, inflammation, and cardiovascular risk factors in resistance-trained males, J. Transl. Med., 2016, 14(1):290.

4. Zhang Y, Higgins CB, Fortune HM, Chen P, Stothard AI, Mayer AL, Swarts BM, De Bosch BJ. Hepatic arginase 2 (Arg2) is sufficient to convey the therapeutic metabolic effects of fasting, Nat. Commun., 2019, 10(1): 1-16.

5. Rahbar AR, Safavi E, Rooholamini M, Jaafari F, Darvishi S, Rahbar A. Effects of Intermittent Fasting during Ramadan on Insulin-like Growth Factor-1, Interleukin 2, and Lipid Profile in Healthy Muslims, Int. J. Prev. Med., 2019, 10(1): 7.

6. McCue MD. Starvation physiology: reviewing the different strategies animals use to survive a common challenge, Comparative Biochemistry and Physiology, Part A, 2010, 156:1-18.

7. Chakravarthy MV, Booth FW. Eating, exercise, and "thrifty" genotypes: connecting the dots toward an evolutionary understanding of modern chronic diseases, J. App. Physiol., 2004, 96:3-10.

8. McCue MD. Comparative Physiology of Fasting, Starvation, and Food Limitation, 1st ed. Berlin, Springer-Verlag Berlin and Heidelberg, 2012:1-25.

9. Scheen AJ. The future of obesity: new drugs versus lifestyle interventions, Expert. Opin. Investig. Drugs., 2008, 17(3):263-367.

10. Anton SD, Moehl K, Donahoo WT, Marosi K, Lee SA, Mainous AG, Leeuwenburgh C, Mattson MP. Flipping the Metabolic Switch: Understanding and Applying the Health Benefits of Fasting, Obesity, 2017, 26(2):254-268.

11. Safdie FM, Dorff T, Quinn D, Fontana L, Wei M, Lee C, Longo VD. Fasting and cancer treatment in humans: a case series report, Aging, 2009, 1(12), 988–1007.

12. Varady KA, Hoddy KK, Kroeger CM, Trepanowski JF, Klempel MC, Barnosky A, Bhutani S. Determinants of weight loss success with alternate day fasting, Obes. Res. Clin. Pract., 2016, 10(4):476-480.

13. Panda S. Circadian physiology of metabolism, Science, 2016, 354(6315):1008-1015.

14. McAllister MJ, Pigg BL, Renteria LI, Waldman HS. Time-restricted feeding improves markers of cardiometabolic health in physically active college-age men: a 4-week randomized pre-post pilot study, Nutr. Res., 2020, 75:32-43.

15. Longo VD, Panda S. Fasting, Circadian rhythms, and time-restricted feeding in healthy lifespan,Cell Metab., 2016, 23(6):1048-1059.

16. Sutton EF, Beyl R, Early KS, Cefalu WT, Ravussin E, Peterson CM. Early timerestricted feeding ımproves ınsulin sensitivity, blood pressure, and oxidative stress even without weight loss in men with prediabetes, Cell Metab., 2018, 27(6):1212-1221.

17. Johnson JB, Summer W, Cutler RG, Martin B, Hyun DH, Dixit VD, Mattson MP. Alternate day calorie restriction improves clinical findings and reduces markers of oxidative stress and inflammation in overweight adults with moderate asthma, Free Radical Biology and Medicine, 2007, 42(5):665–674.

18. Klempel MC, Kroeger CM, Varady KA. Alternate day fasting (ADF) with a highfat diet produces similar weight loss and cardio-protection as ADF with a low-fat diet, Metabolism., 2013, 62(1):137-143.

19. Parvaresh A, Razavi R, Yaghooblo K, Hassanzadeh A, Mohammadifard N, Abbasi B, Clark CCT. Modified alternate-day fasting vs. calorie restriction in the treatment of patients with metabolic syndrome: a randomized clinical trial, Complement. Ther. Med., 2019, 47(1):1-19.

20. Anson RM, Guo Z, de Cabo R, Iyun T, Rios M, Hagepanos A, Ingram DK, Lane MA, Mattson MP. Intermittent fasting dissociates beneficial effects of dietary restriction on glucose metabolism and neuronal resistance to injury from calorie intake, Proc. Natl. Acad. Sci. USA., 2003, 13;100(10):6216-6220.

21. Gotthardt JD, Verpeut JL, Yeomans BL, Yang JA, Yasrebi A, Roepke TA, Bello NT. Intermittent fasting promotes fat loss with lean mass retention, ıncreased hypothalamic norepinephrine content, and ıncreased neuropeptide y gene expression in diet-ınduced obese male mice, Endocrinology, 2016, 157(2):679-691.

22. Bhutani S1, Klempel MC, Berger RA, Varady KA. Improvements in coronary heart disease risk indicators by alternate-day fasting involve adipose tissue modulations, Obesity, 2010, 18(11):2152-2159.

23. Wu G, Bazer FW, Davis TA, Kim SW, Li P, Marc Rhoads J, Carey Satterfield M, Smith SB, Spencer TE, Yin Y. Arginine metabolism and nutrition in growth, health and disease, Amino Acids, 2009, 37(1):153-68.

24. Jahani M, Noroznezhad F, Mansouri K. Arginine: Challenges and opportunities of this two-faced molecule in cancer therapy, Biomed. Pharmacother., 2018, 102(1):594-601.

25. Hsu CN, Tain LY. Impact of arginine nutrition and metabolism during pregnancy on offspring outcomes, Nutrients, 2019, 11(7):1452.

26. Morris SM. Arginine metabolism: boundaries of our knowledge, J. Nutr., 2007, 137(6):1602-1609.

27. Li H, Meininger CJ, Hawker JR, Haynes TE, Kepka-Lenhart D, Mistry SK, Morris SM Jr, Wu G. Regulatory role of arginase I and II in nitric oxide, polyamine, and proline syntheses in endothelial cells, Am. J. Physiol. Endocrinol. Metab., 2001, 280(1):75-82.

28. Flynn NE, Bird JG, Guthrie AS. Glucocorticoid regulation of amino acid and polyamine metabolism in the small intestine, Amino Acids, 2009, 37(1):123-129.

29. Wu G, Meininger CJ. Regulation of nitric oxide synthesis by dietary factors, Annu. Rev. Nutr., 2002, 22(1):61-86.

30. Wu M, Xiao H, Shao F, Tan B, Hu S. Arginine accelerates intestinal health through cytokines and intestinal microbiota, Int. Immunopharmacol., 2020, 81(1): 1-10.

31. Shatanawi A, Gharaibeh AM, Gharaibeh MN. The Effect of Ramadan Fasting on Arginase Activity in Healthy Volunteers, Fasebj., 2019, 33(1).

32. Giustina A, Mazziotti G, Canalis E. Growth hormone, insulin-like growth factors, and the skeleton, Endocr. Rev., 2008, 29(5): 535–559.

33. Werner H, Sarfstein R, LeRoith D, Bruchim I. Insulin-like growth factor 1 signaling axis meets p53 genome protection pathways, Front. Oncol., 6(1):1-13.

34. Kineman RD, Rio-Moreno M, Sarmento-Cabral A. Understanding the tissuespecific roles of IGF1/IGF1R in regulating metabolism using the Cre/loxP system, Journal of Molecular Endocrinology, 2018, 61(1): 187-198.

35. Beaune B, Blone S, Fellmann N, Bedu M, Coudert J. Serum insulin like growth factor-I and physical performance in prepubertal Bolivian girls of a high and low socio-economic status, Eur. J. Appl. Physiol., 1997, 76(1):98-102.

36. Pollak MN, Schernhammer ES, Hankinson SE. Insulin-like growth factors and neoplasia, Nat. Rev. Cancer., 2004, 4(7):505-518.

37. Rahmani J, Kord Varkaneh H, Clark C, Zand H, Bawadi H, Ryan PM, Fatahi S, Zhang Y. The influence of fasting and energy restricting diets on IGF-1 levels in humans: a systematic review and meta-analysis, Ageing Res. Rev., 2019, 53:1-8.

38. Guevara-Aguirre J, Balasubramanian P, Guevara-Aguirre M, Wei M, Madia F, Cheng CW, Hwang D, Martin-Montalvo A, Saavedra J, Ingles S, de Cabo R, Cohen P, Longo VD. Growth hormone receptor deficiency is associated with a major reduction in pro-aging signaling, cancer, and diabetes in humans, Sci. Transl. Med., 2011, 3(70):70-83.

39. Wei T, Ye P, Peng X, Wu LL, Yu GY. Circulating adiponectin levels in various malignancies: an updated meta-analysis of 107 studies, Oncotarget, 2016, 7(30):48671-48691.

40. Dulloo AG, Montani JP. Body composition, inflammation and thermogenesis in pathways to obesity and the metabolic syndrome: an overview, Obes. Rev., 2012, 13(2):1–5.

41. Harvie M, Howell A. Potential benefits and harms of ıntermittent energy restriction and ıntermittent fasting amongst obese, overweight and normal weight subjects—a narrative review of human and animal evidence, Behav. Sci., 2017, 7(1):4.

42. Varady KA, Bhutani S, Church EC, Klempel M. Short-term modified alternateday fasting: a novel dietary strategy for weight loss and cardioprotection in obese adults, Am. J. Clin. Nutr., 2009, 90:1138–1143.

43. Rothschild J, Hoddy KK, Jambazian P, Varady KA. Time-restricted feeding and risk of metabolic disease: a review of human and animal studies, Nutrition Reviews, 2014, 72(5): 308-318.

44. Sundaram S, Yan L. Time-restricted feeding reduces adiposity in mice fed a highfat diet, Nutrition Research, 2016, 36(6): 603-611.

45. Chaix A, Zarrinpar A, Miu P, Panda S. Time-Restricted Feeding is a preventative and therapeutic intervention against diverse nutritional challenges, Cell Metab., 2014, 20(6): 991-1005.

46. Gabel K, Hoddy KK, Haggerty N, Song J, Kroeger CM, Trepanowski JP, Panda S, Varady KA. Effects of 8-hour time restricted feeding on body weight and metabolic disease risk factors in obese adults: a pilot study, Nutrition and Healthy Aging, 2018, 4(4): 345-353.

47. Betts JA, Richardson JD, Chowdhury EA, Holman GD, Tsintzas K, Thompson D. The causal role of breakfast in energy balance and health: a randomized controlled trial in lean adults, Am. J. Clin. Nutr., 2014, 100(2): 539-547.

48. Harder-Lauridsen NM, Rosenberg A, Benatti FB, Damm JA, Thomsen J, Mortensen EL, Pedersen BK, Krogh-Madsen R. Ramadan model of intermittent fasting for 28 d had no major effect on body composition, glucose metabolism, or cognitive functions in healthy lean men, Nutrition, 2017, 37: 92-103.

49. Kessler CS, Stange R, Schlenkermann M, Jeitler M, Michalsen A, Selle A, Raucci F, Steckhan N. A nonrandomized controlled clinical pilot trial on 8 wk of intermittent fasting (24 h/wk), Nutrition, 2018, 46:143-152.

50. Anderson LJ, Tamayose JM, Garcia JM. Use of growth hormone, IGF-I, and insulin for anabolic purpose: pharmacological basis, methods of detection, and adverse effects, Mol. Cell Endocrinol., 2017, 464:65-74.

51. Bouhlel E, Zaouali M, Miled A, Tabka Z, Bigard X, Shephard R. Ramadan fasting and the GH/IGF-1 axis oftrained men during submaximal exercise,

Ann.Nutr. Metab., 2008, 52:261–266.

52. Oh HS, Oh SK, Lee JS, Wu C, Lee SJ. Effects of L-arginine on growth hormone and insulin-like growthfactor 1, Food Sci. Biotechnol., 2017, 26(6):1749–1754

Haziran 2023

İktisadi - İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar

EDİTÖR

Doç. Dr. Cumhur ŞAHİN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Cumhur ŞAHİN
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-848-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ, BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Mahmut Turan EKTİREN ***1***

BÖLÜM 2

OECD ÜLKELERİ ARASINDA TÜRKİYE'NİN BELİRLENEN ENDEKS VERİLERİ ÜZERİNDEN VERGİ CENNETİ OLARAK KONUMLANDIRILMASI

Serhat UZAN ***21***

BÖLÜM 3

İKTİSAT POLİTİKALARINDA GELENEKSEL VE DAVRANIŞSAL POLİTİKA AYRIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Süleyman AÇIKALIN ***37***

BÖLÜM 4

ENDÜSTRİ 4.0'IN DEPO YÖNETİMİNE SUNDUĞU TEKNOLOJİ ARAÇLARI: AKILLI DEPO SİSTEMLERİ UYGULAMALARI

Esma IRMAK ***57***

BÖLÜM 5

ÖNLİSANS MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER HEDEFLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Muzaffer TEKİN ***83***

BÖLÜM 6

DIŞ TİCARET HADLERİ VE FAKİRLEŞTİREN BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİNE BAKIŞ

Mehmet AYDINER ***95***

BÖLÜM 7

ETİK İKLİM ALGISI VE YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAHİPLENMENİN ARACILIK ETKİSİ

Pınar ERKAL ***111***

BÖLÜM 8

TÜRKİYE'DEKİ DOĞAL GAZ TÜKETİMİNE YÖNELİK TAHMİNLERİN ÇOKLU REGRESYON ANALİZİ İLE BELİRLENMESİ

Ramazan YILDIZ ***135***

BÖLÜM 9

FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI: ÖZELLİKLERİ, TARİHSEL GELİŞİMİ VE EKONOMİDEKİ ROLLERİ

Süleyman AÇIKALIN, Meltem TOKER KÖSE ***159***

BÖLÜM 10

HELAL LOJİSTİK

Aslıhan TURGUT ***185***

BÖLÜM 1

DEMOKRASİ VE EKONOMİK BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ, BİR SİSTEMATİK DERLEME ÇALIŞMASI

Mahmut Turan EKTİREN[1]

1 Dr., Millî Eğitim Bakanlığı, mahmutektiren@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4756-4351

Giriş

Bir ülkenin refahı için siyasi bir sistemin -demokrasi veya diktatörlük- önemi çok uzun zamandır ilgi alanı olmuştur. Özgür insan açısından siyasal özgürlük sunan sistem demokrasidir. İktisatçıların eserlerinde bu sistem arzu edilen bir sistem olarak sunulmaktadır. Ayrıca İktisatçılar, bir ülkenin ekonomik gelişmişlik düzeyine bağlı olarak demokrasinin ortaya çıkması ve gelişmesi için gerekli koşulların bulunduğunu belirtmektedirler (Piątek vd., 2013).

Son yıllarda demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki önemli ölçüde dikkat çekmiştir: (Tavares ve Wacziarg, 2001; Kurzman vd., 2002; Islam ve Winer, 2004; Mobarak, 2005; Kisangani, 2006; De Haan, 2007; Tang, 2008; Aixalá ve Fabro, 2009; Coccia, 2010; Timmons, 2010; Gerring vd., 2011; Narayan vd., 2011; Bonaiuti, 2012; Libman, 2012; Mizuno vd., 2012; Piątek vd., 2013; Chandra ve Rudra, 2013; Carbone vd., 2014; Magee ve Doces, 2014; Heo ve Hahm, 2015; Gründler ve Krieger, 2016; Baklouti ve Boujelbene, 2016; Ma ve Ouyang, 2016; Williams, 2016; Boudreaux ve Holcombe, 2017; Koçak ve Uzay, 2018; Lipscy, 2018; Korotayev vd., 2019; Bougharriou vd., 2019; Colagrossi vd., 2019; Fritzsche ve Vogler, 2020; Tütüncü, 2020; Nguyen, 2021). Ayrıca demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki siyaset iktisadının ve siyaset biliminin en tartışmalı alanlarından birinin konusudur (Alfano ve Baraldi, 2016).

Ekonomik büyüme ile demokrasi arasındaki bağlantı iki kola ayrılabilir: ilki, demokrasinin gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) üzerindeki etkisi; ikinci aşama ise ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkisidir. İlk düşünce çizgisiyle ilgili olarak bu çizginin savunucuları savlarını, demokrasinin gerçekten ekonomik kalkınmayı desteklemeye yardımcı olup olmadığı argümanına dayandırırlar. İlgili çalışmaların ikinci kolu ise daha çok ekonomik büyümenin demokrasi üzerindeki etkisini incelemeyi ele almıştır. Aslında ikincisi, ekonomik büyümeyle ilgili prosedürlerin demokratikleşme sürecinin kurulmasına ve demokrasinin sağlamlaştırılmasına ne ölçüde katıldığını incelemeyi önermiştir (Baklouti ve Boujelbene, 2016).

Politik iktisadın en önemli sorunları, temel olarak ekonomik gelişme ve büyümede ülkeler arası farklılıkların nedenleriyle ilgilidir. Bazı ülkeleri diğerlerinden daha zengin yapan nedir? Neden bazı ülkeler ekonomik olarak büyürken diğerleri ilerleme kaydedemiyor? Araştırmaların çoğunluğu, demokrasinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini tartışmaya adanmıştır (Bakkar ve Ögcem, 2019). Demokrasinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini inceleyen teorik ve ampirik çalışmalar, demokrasi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin doğası konusunda fikir birliği olmadığını ortaya koymaktadır (Bougharriou vd., 2019).

Kaynaklar

Aixalá, J., ve Fabro, G. (2009). Economic freedom, civil liberties, political rights and growth: a causality analysis. *Spanish Economic Review*, 11, 165-178.

Alfano, M. R., ve Baraldi, A. L. (2016). Democracy, political competition and economic growth. *Journal of International Development*, 28(8), 1199-1219.

Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.

Bearman, M., ve Dawson, P. (2013). Qualitative synthesis and systematic review in health professions education. *Medical Education*, 47(3), 252-260.

Bakkar, Y., ve Ögcem, A. R. (2019). Democracy and economic development: Disentangling the effect of elections and rule of law. *TalTech Journal of European Studies*, 9(4), 173-205.

Baklouti, N., ve Boujelbene, Y. (2016). The nexus between democracy and economic growth: evidence from dynamic simultaneous-equations models. *Journal of the Knowledge Economy*, 9, 980-998.

Bonaiuti, M. (2012). Growth and democracy: Trade-offs and paradoxes. *Futures,* 44(6), 524-534.

Boudreaux, C. J., ve Holcombe, R. G. (2017). Economic institutions and the durability of democracy. *Atlantic Economic Journal,* 45, 17-28.

Bougharriou, N., Benayed, W., ve Gabsi, F. B. (2019). The democracy and economic growth nexus: do FDI and government spending matter? Evidence from the Arab world. Economics: The Open-Access, *Open-Assessment E Journal*, 13(1).

Carbone, G. M., Memoli, V., ve Quartapelle, L. (2014). Are lions democrats? The impact of democratization on economic growth in Africa, 1980–2010. *Democratization*, 23(1), 27-48.

Chandra, S., ve Rudra, N. (2013). Reassessing the links between regime type and economic performance: Why some authoritarian regimes show stable growth and others do not. *British Journal of Political Science*, 45(2), 253-285.

Coccia, M. (2010). Democratization is the driving force for technological and economic change. *Technological Forecasting and Social Change*, 77(2), 248-264.

Colagrossi, M., Rossignoli, D., ve Maggioni, M. A. (2019). Does democracy cause growth? A meta-analysis (of 2000 regressions). *European Journal of Political Economy*, 61, 101824.

De Haan, J. (2007). Political institutions and economic growth reconsidered: Presidential address for the European Public Choice Society conference, Turku, April 2006. *Public Choice,* 131(3-4), 281-292.

Fritzsche, E., ve Vogler, A. (2020). Why the confusion? Reasons and remedies for shortcomings and progress in modernization theory. *Democratization*, 27(7), 1261-1279.

Gerring, J., Kingstone, P., Lange, M., ve Sinha, A. (2011). Democracy, history, and economic performance: a case-study approach. *World Development*, 39(10), 1735-1748.

Gründler, K., ve Krieger, T. (2016). Democracy and growth: Evidence from a machine learning indicator. *European Journal of Political Economy*, 45, 85-107.

Heo, U., ve Hahm, S. D. (2015). Democracy, institutional maturity, and economic development. *Social Science Quarterly*, 96(4), 1041-1058.

Islam, M. N., ve Winer, S. L. (2004). Tinpots, totalitarians (and democrats): an empirical investigation of the effects of economic growth on civil liberties and political rights. *Public Choice*, 118(3-4), 289-323.

Kisangani, E. F. (2006). Economic growth and democracy in Africa: Revisiting the Feldstein-Horioka puzzle. *Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne de Science Politique*, 39(4), 855-881.

Koçak, E., ve Uzay N. (2018). Demokrasi, ekonomik özgürlükler ve ekonomik büyüme: Kurumların rolü üzerine bir araştırma. *Sosyoekonomi*, 26(36), 81-102.

Korotayev, A., Vaskin, I., ve Tsirel, S. (2019). Economic growth, education, and terrorism: A re-analysis. *Terrorism and Political Violence*, 33(3), 572-595.

Kurzman, C., Werum, R., ve Burkhart, R. E. (2002). Democracy's effect on economic growth: a pooled time-series analysis, 1951–1980. *Studies in Comparative İnternational Development*, 37, 3-33.

Libman, A. (2012). Democracy, size of bureaucracy, and economic growth: evidence from Russian regions. *Empirical Economics*, 43, 1321-1352.

Lipscy, P. Y. (2018). Democracy and financial crisis. *International Organization*, 72(4), 937-968.

Ma, T. C., ve Ouyang, L. (2016). Democracy and growth: A perspective from democratic experience. *Economic Inquiry*, 54(4), 1790-1804.

Magee, C. S.P., ve Doces, J. A. (2014). Reconsidering regime type and growth: lies, dictatorships, and statistics. *International Studies Quarterly*, 59(2), 223-237.

Marshall, C. ve Rossman, G. B. (2014). *Designing qualitative research*. New York: Sage.

Mizuno, N., Naito, K., ve Okazawa, R. (2012). Inequality, extractive institutions, and growth in nondemocratic regimes, *Public Choice* 170(1):115–142

Mobarak, A. M. (2005). Democracy, volatility, and economic development. *Review of Economics and Statistics*, 87(2), 348-361.

Mulrow, C. D. (1994). Systematic reviews: rationale for systematic reviews. *British Medical Journal*, 309(6954), 597-599.

Narayan, P. K., Narayan, S., ve Smyth, R. (2011). Does democracy facilitate economic growth or does economic growth facilitate democracy? An empirical study of Sub-Saharan Africa. *Economic Modelling*, 28(3), 900-910.

Nguyen, H. T. (2021). Financial Development, Income Inequality and the Role of Democracy: Evidence from Vietnam. *The Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 8(11), 21-29.

Ural, A., ve Kılıç, İ. (2005). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

Piątek, D., Szarzec, K., ve Pilc, M. (2013). Economic freedom, democracy and economic growth: a causal investigation in transition countries. *Post-Communist Economies*, 25(3), 267-288.

Tang, M. (2008). Examining the lagged effect of economic development on political democracy: A panel-VAR model. *Democratisation*, 15(1), 106-122.

Tavares, J., ve Wacziarg, R. (2001). How democracy affects growth. *European Economic Review*, 45(8), 1341-1378.

Timmons, J. F. (2010). Does democracy reduce economic inequality?. *British Journal of Political Science*, 40(4), 741-757.

Tütüncü, A. (2020). Gelişmekte olan ülkelerde demokrasinin ekonomik büyümeye etkisi. *Sosyoekonomi*, 28(44), 27-40.

Williams, K. (2016). Does democracy dampen the effect of finance on economic growth?. *Empirical Economics*, 52(2), 635-658.

BÖLÜM 2

OECD ÜLKELERİ ARASINDA TÜRKİYE'NİN BELİRLENEN ENDEKS VERİLERİ ÜZERİNDEN VERGİ CENNETİ OLARAK KONUMLANDIRILMASI

Serhat UZAN[1]

1 Öğr. Gör. ID: 323629 ORCID:0000-0001-6419-0243

1.GİRİŞ

Tarihsel süreç içerisinde devletin kamusal ihtiyaçların karşılanması konusunda üstlendiği role göre farklı devlet anlayışı teorileri ortaya atılmıştır. Önceleri para politikasının hakim olduğu bir düzenden 1929 Ekonomi buhranıyla beraber maliye politikasına geçiş yapılmış ve bu politikanın savucucusu olan J.M.Keynes düşünceleri önem kazanmıştır. Keynes piyasayı reddetmez; ancak piyasa başarısızlıklarının telafisi için güçlü bir kamu maliyesine(devlete) ihtiyaç olduğunu savunmuştur(Bilici, 2019, s. 31).Kamu harcamaları konusunda devletin olabildiğince az harcama yapması gerektiğini ilke edinmiş cimri klasik maliye anlayışından devleti çalışan, harcayan ve tüketen bireylerin oluşturduğu "bireyler bütünü" olarak gören bir modern maliye anlayışına doğru kaymıştır.

Özellikle 19. yüzyıldan sonra devlet hızlı bir artış gösteren kamu harcamalarını iç ve dış güvenliği sağlama, ekonomik büyüme ve istihdamı sağlama gibi asli unsurlar için kullanmıştır. (Pehlivan, 2020, s.72-73). Devlet egemenlik hakkını kullanarak, kanun çıkararak gerektiğinde zor kullanarak kamu harcamalarının finansmanı için gelir elde etmektedir. Bu gelirlerin başında vergi ve benzeri gelirler gelmektedir. Ayrıca bu gelirlerin ve benzeri gelirlerin ödenmemesi durumunda zorunlu borçlar, para basımı ve para cezası gibi uygulamalardan da gelir elde etmektedir (Pehlivan, 2020, s. 88). Kamusal ihtiyaçların finansmanının sağlanması için devletin egemenlik hakkını kullanarak gerktiğinde yasal çerçevede cebir kullanabilmektedir. Her ülkenin verginin nasıl kullanılacağı, nasıl düzenleneceği konusunda özgür bir iradeye sahip olduğu bilinmektedir. Ancak vergilemenin herhangi bir zorlamaya tabi olmadığı ülkelerde, diğer adıyla vergi cenneti olarak ifade edilen yerler, sermaye sahibi kişilerin ve özellikle büyük şirketler kendi bölgelerindeki vergisel sorumluluklarından kurtulmasına imkan sunarak vergi kayıp ve kaçağına ortam sağlamaktadır. Ülke içinde elde edilmesi planlanan vergi gelirleri ile fiilen toplanan vergi kazançları arasında oluşan vergi kaybının önemli bir kısmı vergi cennetlerinden kaynaklanmaktadır(Birinci 2018:70).

İngilizcede "tax havens" olarak adlandırılan vergi cennetleri, vergi talep etmeme ya da az vergi ödeme teşvikiyle kişisel veya kurumsal yatırımları kendi ülkesine çekmeye çalışan ülkeler olarak tanımlanmıştır (Yılmaz 2018:198). Esasen vergi cennetlerinin sebep olduğu gelir kaybı ve adaletsizlik araştırmacıların tahmin ettiğinden ya da tespit ettiklerinden daha yüksek düzeylerde olmaktadır. Bu ülkeler yüzünden vergi rekabeti, zenginlerin vergi yükümlülüklerini azaltmakta ve geliri düşük olan kesim üzerindeki vergi oranını artırararak vergi sistemlerini sıkıştırmaktadır(Birinci 2018:79). Türkiye'nin Vergi toplama açısından yüksek bir potansiyele sahip olmasına rağmen vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığının her ülkede olduğu gibi Türkiye'de de devlet gelirlerini tehdit ettiği bilinmektedir. Do-

KAYNAKÇA

Arslan, M. O. (2020). *Kamu Ekonomisi I.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Bilici, N. (2019). *Kamu Maliyesi II (İktisadi Boyut).* Savaş Yayınevi.

Birinci, N. (2018). *Vergi Cennetlerinin Global Düzeyde Neden Olduğu The Extent Of Tax Loss And Evas İon Caused By Tax Havens At Global Level Giriş Globalleşme yeni bir olgu olmamakla birlikte , ulusal ekonomilerin ve piyasaların entegrasyonu*. 19–22.

Bunn, D. (2022, 03 25). *International Tax Competitiveness Index 2022.* Tax Foundation Network: https://files.taxfoundation.org adresinden alındı

Daniel , B., & Elke, A. (2023, 03 25). *International Tax Competitiveness Index 2021.* Tax Foundaition: https://taxfoundation.org/2021-international-tax-competitiveness-index/#Index adresinden alındı

Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2011). *Kamu Maliyesi.* Ekin Yayınevi.

Network, T. J. (2022, 03 24). *Tax Justice Network*. Financial Secrecy İndex 2022: https://fsi.taxjustice.net/ adresinden alındı

Network, T. J. (2023, 03 25). *Corporate Tax Haven Index - 2021 Results*. Tax Justice Network: https://cthi.taxjustice.net/en/ adresinden alındı

Network, T. J. (2023, 03 23). *Identifying Tax Havens and Offshore Finance Centres.* Tax Justice Network: https://taxjustice.net/ adresinden alındı

OECD. (1998). *Harmfull Tax Competition: An Emerging Global Issue.* OECDilibrary: http://www.oecd.org adresinden alındı

Öztürk, S., & Ülger, Ö. (2016). Vergi Cennetlerinin Küresel Finansal Kriz Üzerine Ekonomik Etkileri: Vergi Kaçırma, Vergiden Kaçınma Ve Kara Para Aklamadaki Rolü. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9*(1), 237-254.

Pehlivan, O. (2020). *Kamu Maliyesi.* Celepler Yyıncılık.

Syed, A. A. (2013). TAX Haven: A Global Scenario . *International Journal of Advances in Engineering Sciences, 3*(3), 125-127.

Tanzi, V. (1996, 12 01). *IMF elibrary.* https://doi.org/https://doi.org/10.5089/9781451928280.001

Tobin, G., & Walsh, K. (2013). What Makes a Country a Tax Haven? An Assesstment of İnternational Standarts Shows Why Ireland İs Not a Tax Haven. *The Economic and Social Review, 44*(3), 401- 424.

Yeldan, E. (2001). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi.* İletişim Yayınları.

Yıldız, A., & Demir, M. (2019). Vergi Cennetleri ve Küresel Gelir Eşitsizliği. *Maliye Dergisi, 179*, 329-354.

Yılmaz, M. (2018). Vergi Cennetleri ve Ülke Uygulamaları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16*(4), 197-222. https://doi.org/10.18026/cbayarsos.505974

BÖLÜM 3

İKTİSAT POLİTİKALARINDA GELENEKSEL VE DAVRANIŞSAL POLİTİKA AYRIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Süleyman AÇIKALIN[1]

1 Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, suleymanacikalin@hitit.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-9634-3897.

1. Giriş

İktisadi politika yapımında geleneksel yaklaşımın yanında davranışsal yaklaşımın giderek daha fazla rol oynadığı görülmektedir. İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birçok gelişmiş ülke politika yapımında kullanılmak üzere davranışsal ekipler oluşturmuş ve birçok uluslararası örgüt davranışsal yaklaşım raporları yayınlamıştır. İngiltere'de Başbakan David Cameron 2010 yılında Başbakanlık Hizmetleri bünyesinde Davranışsal Öngörü Ekibini kurmuş ve kalabalık bir uzman araştırmacı grubunu burada bir araya getirmiştir. Bu tarihte ABD'de de benzer girişimler başlamıştır. Avrupa Komisyonu, davranışsal ekonomi ve kamu politikası araştırmalarını desteklemek için araştırma programları başlatmıştır. Avustralya, Fransa ve İsviçre gibi ülkelerdeki hükümetler ve OECD gibi bazı kuruluşlar da davranışsal iktisat çerçevesinde yer alan "dürtme" programları geliştirmek için harekete geçmişlerdir (Croson ve Treich, 2014). Başkan Obama 2015 yılında düzenlediği bir yürütme emri ile Sosyal ve Davranış Bilimleri Ekibini (SBST) kurmuştur(15 Eylül 2015 tarihli İcra Emri 13707, "Amerikan Halkına Daha İyi Hizmet Vermek için Davranış Bilimi İçgörülerini Kullanmak", Federal Yönetmelikler Yasası, Başlık 3, 56365–67) (Congdon ve Shankar, 2018).

Davranışsal iktisadın insan davranışını daha gerçekçi temellerle açıklamaya yönelik modellerinin ve bunlara dayalı olarak oluşturulan politika araçlarının kullanımı 2000'li yıllardan itibaren daha fazla yaygınlık kazanmıştır. Bu konuda 2002 ve 2017 yıllarında verilen iki Nobel ödülünün de önemli pozitif etkisi olmuştur. Bir psikolog olan Daniel Kahneman "Beklenti Teorisi" üzerine yaptığı çalışmalar nedeni ile 2002 Nobel Ekonomi Ödülüne layık görülmüştür. Öte taraftan 2017 Nobel Ekonomi ödülü ise "Davranışsal İktisat" alanındaki çalışmaları nedeni ile bir ekonomist olan Richard Thaler'a verilmiştir.

Neoklasik iktisat teorisine göre piyasa gücü, kamu malları, bilgi asimetrisi ve dışsallıklar gibi piyasa başarısızlıklarının olmadığı bir ortamda rasyonel insan davranışı sosyal refah maksimizasyonunu sağlayan etkin çözümlere ulaşabilmektedir. Piyasa başarısızlıkları durumunda ise farklı geleneksel müdahale araçları bulunmaktadır ve uygulamaya geçişleri 19. yüzyıla kadar geriye gidebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ilk antitröst yasası olan Sherman Yasasının 1890'da çıkarıldığını ve yasanın serbest ve sınırsız rekabeti korumayı amaçlayan kapsamlı bir ekonomik özgürlük sözleşmesi olarak görüldüğünü anlamaktayız (FTC, 2023). Pigou'nun 1920 yılında yayınlanan *The Economics of Welfare* adlı kitabında negatif dışsallıkların vergi ve pozitif dışsallıkların ise sübvansiyonlarla dengelenmesi gerektiği savunulmuştur (Pigou, 1920).

Rasyonel seçim, açıklanmış tercihler ve beklenen fayda maksimizas-

KAYNAKÇA

Açıkalın, S. (2022). Davranışsal Ekonominin Gelişimi ve Tüketici Davranışına Etkileri. *Tüketici ve Tüketim Araştırmaları Dergisi*, *14*(1), 307-338.

Bhargava, S., & Loewenstein, G. (2015). Behavioral economics and public policy 102: Beyond nudging. *American Economic Review*, *105*(5), 396-401.

Cadario, R., & Chandon, P. (2020). Which healthy eating nudges work best? A meta-analysis of field experiments. *Marketing Science*, *39*(3), 465-486.

Caldari, K., & Masini, F. (2011). Pigouvian versus Marshallian tax: Market failure, public intervention and the problem of externalities. *The European Journal of the History of Economic Thought*, *18*(5), 715-732.

Camerer, C., Issacharoff, S., Loewenstein, G., O'donoghue, T., & Rabin, M. (2003). Regulation for conservatives: behavioral economics and the case for" asymmetric paternalism". *University of Pennsylvania law review*, *151*(3), 1211-1254.

Camerer, C. F., & Loewenstein, G. (2011). Behavioral Economics: Past, Present, Future. In *Advances in Behavioral Economics* (pp. 3-52). Princeton University Press.

Carlsson, F., Gravert, C., Johansson-Stenman, O., & Kurz, V. (2021). The use of green nudges as an environmental policy instrument. *Review of Environmental Economics and Policy*, *15*(2), 216-237.

Coase, R. H. (1960). The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, *3*, 1.

Congdon, W. J., & Shankar, M. (2018). The role of behavioral economics in evidence-based policymaking. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *678*(1), 81-92.

Croson, R., & Treich, N. (2014). Behavioral environmental economics: promises and challenges. *Environmental and Resource Economics*, *58*, 335-351.

Etzioni, A. (2011). Behavioral economics: Toward a new paradigm. *American Behavioral Scientist*, *55*(8), 1099-1119.

FTC (Federal Trade Commission). Antitrust Laws, https://www.ftc.gov/advice-guidance/competition-guidance/guide-antitrust-laws/antitrust-laws

Goldstein, D. G., Johnson, E. J., Herrmann, A., & Heitmann, M. (2008). Nudge your customers toward better choices. *Harvard Business Review*, *86*(12), 99-105.

Galizzi, M. M. (2017). Behavioral aspects of policy formulation: experiments, behavioral insights, nudges. In *Handbook of policy formulation* (pp. 410-430). Edward Elgar Publishing.

Gilovich, T., Griffin, D., & Kahneman, D. (Eds.). (2002). *Heuristics and biases: The psychology of intuitive judgment*. Cambridge University Press.

Hammond, D., & Parkinson, C. (2009). The impact of cigarette package design on

perceptions of risk. *Journal of public health*, *31*(3), 345-353.

Hausman, D. M., & Welch, B. (2010). Debate: To nudge or not to nudge. *Journal of Political Philosophy*, *18*(1), 123-136.

Helbling, T. (2010). What are externalities? *Finance & development*, *47*(4), 198.

Herrnstein, R. J., Loewenstein, G. F., Prelec, D., & Vaughan Jr, W. (1993). Utility maximization and melioration: Internalities in individual choice. *Journal of behavioral decision making*, *6*(3), 149-185.

Jones, B. D. (2002). Bounded rationality and public policy: Herbert A. Simon and the decisional foundation of collective choice. *Policy Sciences*, *35*(3), 269-284.

Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1984). Choices, values and frames, *American Psychologist*, Vol. 394), 342-350.

Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision under risk, *Econometrica*, *47*(2), 363-391.

Kapeliushnikov, R. (2015). Behavioral economics and the 'new' paternalism. *Russian Journal of Economics*, *1*(1), 81-107.

Levmore, S. (2014). Internality Regulation through Public Choice. *Theoretical Inquiries in Law*, *15*(2), 447-470.

Loewenstein, G., & Chater, N. (2017). Putting nudges in perspective. *Behavioural Public Policy*, *1*(1), 26-53.

Pigou, A. C. (1924). *The economics of welfare*. Macmillan.

Reimer, D., & Houmanfar, R. A. (2017). Internalities and their applicability for organizational practices. *Journal of Organizational Behavior Management*, *37*(1), 5-31.

Rozin, P., Scott, S., Dingley, M., Urbanek, J. K., Jiang, H., & Kaltenbach, M. (2011). Nudge to nobesity I: Minor changes in accessibility decrease food intake. *Judgment and Decision making*, *6*(4), 323-332.

RSF (2016) Behavioral Economics Roundtable https://www.russellsage.org/research/behavioral-economics/behavioral-economics-roundtable

Sent, E. M. (2004). Behavioral economics: How psychology made its (limited) way back into economics. *History of political economy*, *36*(4), 735-760.

Simon, H. A. (1955). A behavioral model of rational choice. *The quarterly journal of economics*, *69*(1), 99-118.

Stanovich, K.E. ve West, R. F. (2000). "Individual Differences in Reasoning: Implications for the Rationality Debate," *Behavioral and Brain Sciences*, Vol. 23, 645-665.

Thaler, R. H., & Sunstein, C. R. (2003). Libertarian paternalism. *American Econo-*

mic Review, *93*(2), 175-179.

Thaler, R.H., & Sunstein, C. (2008). *Nudge: Improving decisions about health, wealth and happiness.* New Haven, CT: Yale University Press.

Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases: Biases in judgments reveal some heuristics of thinking under uncertainty. *Science*, *185*(4157), 1124-1131.

Volpp, K. G., Asch, D. A., Galvin, R., & Loewenstein, G. (2011). Redesigning employee health incentives—lessons from behavioral economics. *The New England journal of medicine*, *365*(5), 388.

Witkin, N. (2019). A theory of impact bonds as an alternative to Pigouvian tax and public provision: Application for climate change. *Journal of Applied Business & Economics*, *21*(5), 139-53.

BÖLÜM 4

ENDÜSTRİ 4.0'IN DEPO YÖNETİMİNE SUNDUĞU TEKNOLOJİ ARAÇLARI: AKILLI DEPO SİSTEMLERİ UYGULAMALARI

Esma IRMAK[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Dış Ticaret Programı, ORCİD: 0000-0002-1956-0548

GİRİŞ

Küresel rekabetin getirdiği ortamda ürün yaşam döngüsünün kısalması, satış ve dağıtım giderlerinin artması, yeni teknolojilerin kullanılması, endüstri kaynaklarının azalması tüketicilerin taleplerine hızlı cevap verme yeteneği lojistik faaliyetlerin önemini ortaya koymaktadır. Günümüz endüstrisinde firmaların ayakta kalabilmeleri ve varlığını sürdürmeleri için rekabet koşullarını iyileştirmesi gerekmektedir.

Geçmişte sık kullanılan geleneksel depolar yerini robotik tabanlı sistemlere bırakmıştır. Özellikle rekabet üstünlüğü sağlamak isteyen firmalar geleneksel depolar yerine akıllı depo sistemlerini tercih etmektedirler. Geleneksel depolarda daha yoğun insan emeği kullanılmaktadır bu sebeple üretim aşamasından sevkiyat aşamasına kadar ki süreçte akıllı depolara göre daha fazla aksaklıklar ve iş kazaları yaşanmaktadır. Yaşanan aksaklıkların minimuma indirilebilmesi için yazılım alt tabanlı bilgisayarlar ile uzaktan komut edilebilecek depo sistemlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Soyaslan vd., 2017, s.170). İşletmeler maliyetlerini minimize etmek ve tüketici taleplerini karşılayabilmek adına inovasyonlara yönelmekte veya akıllı sistemlere geçmeye çalışmaktadır. Akıllı sistemlere geçmeye başlamanın temeli Endüstri 4.0'dır. Endüstri 4.0 işletmelere iş modellerinde birçok yenilik fırsatı vermektedir. Endüstri 4.0'ın kullanımı iş modellerinde teknolojinin kullanımına izin vererek işletmelerde verimli sistemler yaratmayı hedeflemektedir. Endüstri 4.0 ile birlikte gelen otonom robotlar nesnelerin interneti gibi araçların kullanımı ile teknolojik yenilikler işletmelerde yer almaya başlamıştır.

Bu çalışmada, akıllı depo sistemleri ve kavramları sunulmuş depo yönetim sürecindeki teknolojik kullanımların hakkında kapsamlı bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada, ilk olarak Endüstri 4.0 hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, depola yönetiminin önemi vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde ise Endüstri 4.0 kavramının depo yönetimine sunduğu teknoloji araçları hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde Geleneksel depolama ve akıllı depo karşılaştırılması ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Sonuç kısmında ise günümüzde Endüstri 4.0'ın depo yönetimine sunduğu teknoloji araçları bakımından geldiği son nokta değerlendirilmiştir.

1. ENDÜSTRİ 4.0

Endüstri 4.0, iş süreçlerinin veri ve bilimsel yöntemlerle yönetildiği, internet bilişiminden yararlanan bir Sanayi Devrimi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde, nesnelerin interneti (IoT), büyük veri ve makineler arası iletişim teknolojilerinin entegrasyonuyla birlikte ortaya çıkan bir dönüşüm sürecidir. İleri teknolojilerin gelişimiyle, insanlar artık bulundukları yerden IoT aracılığıyla başka bir ortamdaki nesneleri kontrol edebilme ve ta-

KAYNAKÇA

Alnıpak, S. ve Alkan, G. (2017). *Sanayi 4.0'ın lojistik ve limancılık sektörüne etkileri*. III. Ulusal Liman Kongresi, İzmir, Türkiye.

Atabey, A. ve Dindarik, N. (2022). Akıllı lojistik uygulamalarında müşteri kârlılık analizi yaklaşımı. *Fenerbahçe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(1), 97-112.

Aylak, B. L., Kayıkcı, Y. ve Taş, M. A. (2020). Türkiye'de lojistik sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin dijital trendlerinin incelenmesi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, *15*(57), 98-116. https://doi.org/10.19168/jyasar.569599

Bağcı, E. (2018). Endüstri 4.0: Yeni üretim tarzını anlamak. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9*(24), 122-146.

Barreto, L. Amaral, A. ve Pereira, T. (2017). *Industry 4.0 ımplications ın logistics: An Overview*, Manufacturing Engineering Society International Conference, MESIC 2017, 28-30 June 2017, Spain: Vigo (Pontevedra). https://doi.org/10.1016/j.promfg.2017.09.045

Bastian Solutions (ts.). Global Material Handling System Integrators. *25.04.2023 tarihinde* https://www.bastiansolutions.com/solutions/technology/asrs/ adresinden alındı.

Bilge, U. ve Tanchoco, J. M. A. (1997). AGV systems with multi-load carriers: basic ġssues and potential benefits. *Journal of Manufacturing Systems*, *16*(3), 159– 174.

Caboni, F. ve Hagberg, J. (2019). Augmented reality in retailing: A review of features, applications and value. *International Journal of Retail & Distribution Management*, *47*(11), 1125-1140. https://doi.org/10.1108/IJRDM-12-2018-0263

Ceran, Y. ve Alagöz, A. (2007). Lojistik maliyet yönetimi: lojistik maliyetler ve lojistik maliyet muhasebesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi,* 5(2), 137-156.

Çakılcı, C. ve Öztürkoğlu, Y. (2021). Yeni dijital çağ yaklaşımı ile lojistik sektöründe yenilikçi çözümler. *Journal of Business in The Digital Age*, *4*(1), 65-75. https://doi.org/10.46238/jobda.836758

Çelik, R. (2020). Lojistik sektöründe kullanılan yeni bilişim sistemleri: Lojistik 4.0 örneği. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(4), 85-90.

Daıfuku, (ts.). Automated handling solutions. *17.04.2023 tarihinde* https://www.wynright.com/products/automated-storage adresinden alındı.

DHL, (2014). Augmented reality in logistics. *12.04.2023 tarihinde* file:///C:/Users/SAMSUNG/Downloads/dhl-csi-augmented-reality-report%20(10).pdf adresinden alındı.

Fırat, O. Z. ve Fırat, S. Ü. (2017). Endüstri 4.0 yolculuğunda trendler ve robotlar. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, *46*(2), 211-223.

Genç, E. ve Tunalı, İ. (2022). Endüstri 4.0 ve Lojistik 4.0 kapsamında akıllı depo

sistemleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *9*(4), 194-215.

Jay Solutions (ts.). Automated storage & retrıeval systems (as/rs) wıth radıo shuttles. 27.05.2023 tarihinde //www.jaystoragesolutions.com/automated-storage&retrieval-systems-AS-RS-with-Radio-Shuttles.html adresinden alındı.

Maraşlı, F. ve Çıbuk, M. (2015). RFID teknolojisi ve kullanım alanları. *Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *4*(2), 249-275.

Kalkan, B. ve Kalkan, K. (2016). *Lojistik yönetimde coğrafi bilgi sistemi uygulamaları.* 6. Uzaktan Algılama-Cbs Sempozyumu, Adana, Türkiye.

Lee, I., ve Lee, B. C. (2010). an ınvestment evaluation of supply chain RFID technologies: A normative modeling approach. *International Journal of Production Economics, 125*(2), 313-323. https://doi.org/10.1016/j.ijpe.2010.02.006

Muller-Seitz, G., Dautzenberg, K., Creusen, U. ve Stromereder, C. (2009). Customer acceptance of RFID technology: Evidence from the German Electronic Retail Sector. *Journal of Retailing and Consumer Services*, *16*(1), 31-39.

Oplog, (2019). Akıllı Depo Sistemlerinin E-Ticaret İçin Avantajları. 12.02.2023 tarihinde https://oplog.com.tr/akilli-depo-sistemlerinin-e-ticaret-icin-avantajlari/ adresinden alındı.

Oral, O. ve Çakır, M. (2017). Nesnelerin interneti kavramı ve örnek bir prototipin oluşturulması. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, 172-177.

Oyucu, S. ve Polat, H. (2015). *M2M sistemlerde Sql Veya Nosql Kullanımı.* 17. Akademik Bilişim, Eskişehir, Turkey.

Oyucu, S. ve Polat, H. (2017). M2M ve IoT platformları üzerinde prototip uygulama geliştirme. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, *9*(2), 11-20.

Önden, İ. (2018). *İnsansız Lojistik Ağlarının Geleceğinin Değerlendirilmesi*. Tübitak Tüsside, İstanbul.

Öztemel, E., ve Gürsev, S. (2018). Türkiye'de lojistik yönetiminde Endüstri 4.0 etkileri ve yatırım imkanlarına bakış üzerine anket uygulaması. *Marmara Fen Bilimleri Dergisi*, *30*(2), 145-154. https://doi.org/10.7240/marufbd.408560

Sarı, E. B., Özveri, O. ve Şenyay, U. E. (2019). Endüstri 4.0'ın iş süreçleri yönetimine etkisi: akıllı depolama sistemi uygulaması. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2*(2), 466-477.

Saatçioğlu, Ö., Kök, G. ve Özispa, N. (2018). Endüstri 4.0 ve lojistik sektörüne yansimalarinin örnek olay kapsaminda değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *23*(Endüstri 4.0 ve Örgütsel Değişim Özel Sayısı), 1675-1696.

Soyaslan, M., Kozkurt, C. ve Fenercioglu, A. (2017). A new truck based order picking model for automated storage and retrieval system (AS/RS). *Journal*

of Engineering Research, *5*(4), 169-194.

Soyaslan, M., Közkurt, C. ve Fenercioğlu, A. (2015). Otomatik depolama ve boşaltma sistemleri (ODBS): depo kurulumu ve performans çalışmaları üzerine Araştırma. *Academic Platform Journal of Engineering and Science*, *3*(3), 8-26.

Soylu, A. (2018). Endüstri 4.0 ve girişimcilikte yeni yaklaşımlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 43-57. https://doi.org/10.30794/pausbed.424955

Sun H. (2009). *The application of barcode technology in logistics and warehouse management*. 2009 First International Workshop on Education Technology and Computer Science, Wuhan, China.

Sundaram, D., Zhou, W., Piramuthu, S. ve Pienaar, S. (2010). Knowledge-based RFID enabled web service architecture for supply chain management. *Expert Systems with Applications*, 37, 7937-7946.

Taşkın, E., Gezik, N., Yumuşak, R. ve Tamer, E. (2022). Depo yönetiminde Endüstri 4.0 uygulaması: bir işletme için RFID teknoloji seçimi. *Endüstri Mühendisliği*, *33*(1), 194-211. https://doi.org/10.46465/endustrimuhendisligi.960374

Tüsiad, (2016). *Türkiye'nin Küresel Rekabetçiliği İçin Bir Gereklilik Olarak Endüstri 4.0 – Gelişmekte Olan Ekonomi Perspektif, 12.03.2023 tarihinde* http://www.tusiad.org/indir/2016/sanayi-40.pdf adresinden alındı.

Yıldız, A. (2018). Endüstri 4.0 ve akıllı fabrikalar. *Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *22*(2), 546-556.

Yılmaz, Ü. ve Duman, B. (2019). Lojistik 4.0 kavramına genel bir bakış: geçmişten bugüne gelişim ve değişimi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *4*(1), 186-200.

Yılmaz, Ü. ve Duman, B. (2019). Artırılmış gerçeklik teknolojisinin lojistik faaliyetleri üzerine olan etkilerinin incelenmesi. *Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi*, *2*(3), 1-7.

Yılmaz, Ü. ve Kuvat, Ö. (2021). Nesnelerin interneti teknolojisinin lojistik faaliyetlerindeki uygulama alanları ve verimliliğe Etkileri. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (31), 746-754.

Qin, J., Liu, Y. ve Grosvenor, R. (2016). A categorical framework of manufacturing for İndustry 4.0 and beyond. *Procedia cirp*, 52, 173-178.

Wang, X. ve Dunston, P. S. (2007). Design, strategies, and ıssues towards an augmented reality-based construction training platform, ITcon, 12, 363-380.

Zhou, F., Duh, H. B. L. ve Billinghurst, M. (2008). *Trends in augmented reality tracking, interaction and display: A review of ten years of ISMAR*. 7th IEEE/ACM International Symposium on Mixed and Augmented Reality (s. 193-202). Cambridge: IEEE.

BÖLÜM 5

ÖNLİSANS MUHASEBE VE VERGİ UYGULAMALARI PROGRAMI ÖĞRENCİLERİNİN KARİYER HEDEFLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Muzaffer TEKİN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Muhasebe Bölümü, mtekin@mehmetakif.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4475-0722

1.GİRİŞ

Bireylerin yaşamlarında verecekleri en önemli kararlardan birisi, meslek seçmektir. Bireylerin sahip oldukları kişisel özellik ve değerleri, kişisel ilgileri, mevcut bilgi ve tecrübeleri ve elde edecekleri tatmin düzeyleri meslek seçimlerinde etkili olmaktadır. Ayrıca bireylerin üniversite sınavına girme aşamasına geldiklerinde yapacakları tercihler doğrultusunda alacakları eğitimler geleceklerine yön vermektedir. Genel itibariyle eğitim, bireylerin kişiliğinin gelişmesine, bilgi ve beceri kazanmalarına, ilgi ve yeteneklerine göre meslek sahibi olmalarına, sosyalleşmelerine ve çevreye karşı duyarlı olmalara vd. katkı sağlamaktadır (Kandemir vd. 2016). Bu bağlamda kariyer hedefini isteyerek ya da istemeyerek üniversite sınav tercihlerinde muhasebe olarak belirleyen öğrencilerin bu mesleğe bakış açıları bu bölümde ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Ülkemizde hemen hemen tüm üniversitelerde muhasebe ve vergi uygulamaları programı bulunmaktadır (Tekşen vd. 2010). Bu yüzden muhasebe mesleğinin öğrenciler nezdinde kariyer hedefi olup olmadığının değerlendirilmesi ve düşünceleri önemlidir.

Ülkemizde muhasebe mesleği için gerekli olan nitelikli eleman ihtiyacının önemli bir bölümü, meslek yüksekokulları mezunlarından karşılanmaktadır (Kandemir vd. 2016). İki yıl süren bu eğitimlerin bir kısmı teorik bazda iken bir kısmı uygulama ağırlıklıdır (Özkan ve Alan, 2022). Muhasebe eğitimlerinin amacı, eğitim alan bireylerin işletmelerin alacağı finansal ya da yatırım kararlara yardımcı olması amacıyla doğru ve güvenilir verilerin toplanması, işlenmesi, doğruluğunun denetlenmesi ve raporlanması becerilerinin kazandırılmasıdır (Tekşen vd. 2010). İşletmelerin ekonomik faaliyetlerinden dolayı işletme faaliyetlerinin ve değişimlerinin izlenmesi, etkileri ve sonuçlarının bilinmesi için nitelikli muhasebe elemanlarına ihtiyaç her zaman duyulmaktadır. Doğru, güncel ve güvenilir bilginin sağlanması ise etik ilkeler doğrultusunda yetiştirilmiş muhasebe meslek elemanlarından geçmektedir (Çakır vd. 2014).

Bu bölümde Burdur Mehmet Akif Ersy Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu bünyesinde bulunan Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programında öğrenim gören birinci ve ikinci sınıf öğrencilerinin program tercihi yapmadan önceki ve okula başladıktan sonraki kariyer hedefleri hakkında nitel bir araştırma yapılmıştır. Bu araştırmayla öğrencilerin kariyer hedeflerinde muhasebe mesleği ne kadar önemli bir yer tutuyor ve neden bu meslek sorularının yanıtları aranyama çalışılmıştır.

3. YÖNTEM

3.1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Burdur MAKÜ SBMYO Muhasebe ve Vergi

KAYNAKÇA

Apalı, A., Ertürk, Ş. & Acun, Ö. (2019). Muhasebe Eğitimi Alan Ve Almayan Öğrencilerin Muhasebe Mesleği Ve Muhasebe Meslek Mensuplarına Karşı Bakış Açılarının Karşılaştırmalı İncelenmesi: Sdü Örneği. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special Issue, 387-399.

Bozkurt, İ., Öksüz, S. ve Karakuş, R. (2013). Muhasebe Eğitiminin Niteliği Ve Bu Eğitimin Muhasebecilik Mesleği İle İlgili Algılara Etkisi: Çankırı Meslek Yüksekokulu Örneği. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (1), 60-76.

Bulca, H. ve Erem, I. (2014). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe ve Finans Eğitimine Yönelik Düşünceleri: Uşak Üniversitesi'nde Bir Araştırma. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (3), 67-94.

Çakır, N., Canbaz, S. ve Gümüş, S. (2014). Meslek yüksekokulu öğrencilerinin muhasebe eğitimindeki algı ve beklentilerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma: Uzunköprü MYO örneği. Uluslararası Hakemli Pazarlama ve Pazar Araştırmaları Dergisi, 2(1), http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11857/306.

Ezin, Ö. G. Y., Bilen, A. ve Aslan, R. (2017). Üniversitelerde Öğrenim Gören Öğrencilerin Muhasebe Eğitimi Hakkındaki Görüşleri Üzerine Bir Araştırma, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(47), 468-479.

Kandemir, T., Kardeş, Z. ve Baykut, E. (2016). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açıları: Afyon Kocatepe Üniversitesi Meslek Yüksekokulları Örneği. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18 (2), 133-151

Özkan, T. ve Alan, B. (2022). Meslek Yüksekokullarında 3+1 Eğitim Modeli Kapsamında İş Yeri Uygulaması ve Öğrenci Kazanımları. Yükseköğretim Dergisi, 12 (1), 153-167.

Tekşen, Ö., Tekin, M. e Gençtürk, M. (2010). Muhasebe Eğitiminin Değerlendirilmesi: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne Bağlı Meslek Yüksekokulları Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (46), 100-112.

Temelli, F. (2019). Muhasebe Eğitimi Alan Öğrencilerin Muhasebe Mesleği Seçiminde Etkili Olan Faktörler: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İİBF Örneği. Muhasebe ve Finansman Dergisi, August 2019 (Special Issue), 141-160

Terim, B. ve Öztürk, A. (2009). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Muhasebe Eğitimine Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Gördes Meslek Yüksekokulunda Bir Uygulama. Sosyal Bilimler, 7(2), 153-168.

BÖLÜM 6

DIŞ TİCARET HADLERİ VE FAKİRLEŞTİREN BÜYÜME: TÜRKİYE ÖRNEĞİNE BAKIŞ

Mehmet AYDINER[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, A. Adnan Menderes Üniv., maydiner@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9385-5045

1. Giriş

Türkiye, başlangıcı 1980 yılı olan ekonomide serbestleşme sürecinin önemli bir ayağı olarak dış ticarette de dışa açıklık politikalarını uygulamaya devam etmektedir. Dış ticarette serbestleşme kapsamında kambiyo mevzuatının yanında özellikle ihracat ve ithalatta kısıtlayıcı politikalardan vazgeçilmiştir. Günlük hayatta kullanılan terimlerle söylenecek olursa ihracat ve ithalat piyasa kurallarına ve dünya ticaret normlarına göre yürütülmektedir. Ülkenin dış ticarette serbest politikalara geçişinin en temel gerekçesi ekonomik büyümenin ihracata dayalı olarak gerçekleştirilmesidir. Bu bağlamda İhracata Dayalı Büyüme Modeli uzun süredir uygulanmaktadır. Model, ülkenin dış ticaretinin serbestleşmesi ile birlikte ülke ihracatının artmasını ülkenin döviz girdilerinin yükselmesi ile de kalkınmanın finansmanın daha kolay yapılabilmesini, üretimde kalite ve verimlilik artışları ile birlikte rekabet gücünün de artacağını öngörmektedir.

İhracat Dayalı Kalkınma Modelinin uygulanmaya başladığı 1980 sonrası Ülkenin ihracatı hızla artmış ve ihraç malları, ihraç pazar ülkeleri de çeşitlenmiştir. Ancak ihracat geliri artışının özellikle 1980 öncesi yaşanan döviz krizlerinin tekrar yaşanmasının önüne geçeceği beklentisi tam olarak karşılanamamıştır. İhracat hacminin arttığı bu süreçte ülkenin ithalatı da hızla yükselmiş, ülke son 40 yıldır sürekli dış ticaret açığı ve büyük oranda dış ticaret açığına bağlı cari açık sorunları yaşamıştır. Nitekim son 10 yıllık döneme bakıldığında ülkenin karşılaştığı en büyük sorunlardan biri cari açığın finansmanı olmuştur. Cari açık sorunu ülkede yaşanan döviz krizlerinin de altında yatan temel neden haline gelmiştir. Cari açığın finansmanı genellikle ülkeye giren yabancı sermaye ve dış borç yoluyla yapıldığından ülkenin kamu ve özel sektör anlamında dış borç yükü artmıştır. Cari açığın finanse edilebilmesi için elzem hale gelen yabancı sermaye girişleri yüksek faiz ile cazip hale getirilmeye çalışılmıştır. Son dönemde uygulanan ekonomi politikalarının bir sonucu olarak yüksek dış ticaret açığına bağlı cari açık ülke ekonomisini kırılgan hale getirmiştir. Yüksek cari açık yanında ülkedeki yerleşiklerin tasarruflarını değerlendirme yolu olarak döviz satın almaya yönelmesi, para ikamesinin artması döviz açığını ülke için daha yakıcı bir sorun haline dönüştürmüştür.

Ülke 1980 yılından beri cari açığını kapatmak amacıyla ihracatını artırmak için çok sayıda teşvik, yardım, destek paketleri geliştirmiş ve ihracatı teşvik etmek için değişik politikalar uygulamıştır. Ülke dışındaki dönemsel ekonomik koşullara bağlı olarak zaman zaman ihracattaki başarı dış ticaret açığını azaltsa da soruna kalıcı ve kesin bir çözüm üretmek mümkün olmamıştır. Bu dönemde ihracat hacmi artmasına karşın bilgi ve teknoloji yoğun mal ve hizmet ihracatında kısıtlı artış olduğundan ileri teknoloji ve bilgi yoğun mal ihracatının toplam ihracat içindeki payı oldukça düşük kalmıştır. İhraç mallarının orta ve düşük teknoloji düzeyli ürünler

Kaynakça

Altson, J. M., & Martin, W. J. (1995). Reversal of Fortune: Immiserizing Technical Change in Agriculture. American Agricultural Economics Association, 77, 251-259.

Ateş, İ, & Bostan, A. (2007). Türkiye'de Dış Ticaretin Serbestleşmesi ve Yoksullaştıran Büyüme (1989 – 2004). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE), 18, 1-10.

Bhagwati, J. N. (1958). Immiserizing Growth: A Geometric Note. Review of Economic Studies, 25(3), 201-205.

Bhagwati, J. N. (1969).Optimal Policies and Immiserizing Growth. The American Economic Review, 59(5), 967-970.

Barrett, C. B. (1998). Immiserized Growth in Liberalized Agriculture. World Development, 26(5), 743-753.

Konak, A. (2019).Ticari Liberalizasyon Kapsamında Yoksullaştıran Büyüme Hipotezi Geçerli Mi? Türkiye Örneği. Sakarya İktisat Dergisi. 8(1), 34-55.

Kaplinsky, R. & Morris, M. (2002). The Globalization of Product Markets and Immiserizing Growth: Lessons From The South African Furniture Industry. World Development. 30(7), 1159–1177.

Sağlam, Y. & Egeli, H. A. (2014). Reel Döviz Kurunun Dış Ticaret Üzerine Etkisi ve Yoksullaştıran Büyüme: 2003-2013 Türkiye Örneği. International Conference On Eurasian Economies 2014, Skopje/Macedonia, 1-3 July 2014, 419-427.

Sarıdoğan, H. Ö. & Çetin, D. (2016). Turizm ve Yoksullaştıran Büyüme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(4) (Nisan Özel), 922-932.

Todorova, T. (2010). World Demand as a Determinant of Immiserizing Growth. iBusiness, 2, 255-267.

Yiğit, M. & Yiğit, A. G. (2018). Yoksullaştıran Büyüme Hipotezinin Sınanması: 2003-2018 Türkiye Örneği. İzmir Uluslararası İktisadi İdari Bilimler Kongresi, Aralık 2018, 2103-2114, İzmir/Türkiye.

BÖLÜM 7

ETİK İKLİM ALGISI VE YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİDE PSİKOLOJİK SAHİPLENMENİN ARACILIK ETKİSİ

Pınar ERKAL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Meslek Yüksekokulu, 0000-0003-4698-8475

1. GİRİŞ

Çok hızlı değişimin yaşandığı günümüzde örgütler değişime uyum sağlamak için yenilikçi olmak durumundadırlar. Çevrelerindeki değişim karşısında örgütler yeniliklere açık olup rekabet ederek varlıklarını sürdürebilirler. Örgütlerin yenilikçi olması sadece örgüt içindeki bir birim ya da birkaç kişinin sorumluluğunda olan bir görev değildir. Örgütsel başarıya ulaşmada örgüt içinde her bir çalışanın yenilikçi davranışlarda bulunmasının rolü giderek önem kazanmaktadır. Bu yüzden son yıllarda araştırmalar çalışanların yenilikçi iş davranışlarında bulunmalarının öncülleri ve sonuçları üzerine yoğunlaşmaktadır. Yenilikçi iş davranışı çalışanların yeni fikirler ürettiği, geliştirdiği, uyguladığı, problemlerin çözüme kavuşturulduğu bir dizi süreci ifade eder (Ayoub vd., 2023:120).

Etik iklim, örgütlerin etik değerleri benimseyip, etik ilke ve değerlere ne kadar uyulduğunu değerlendirmek için araştırılan bir konudur. Etik iklim algısı etik davranışları benimseyen, ahlaki değerlere önem veren örgüt kültürünün parçasıdır. Etik ilkelere uygun hareket edilmesiyle iş ortamlarında yüksek düzeyde etik iklim algısının oluşması sağlanır. Böylece etik iklim algısı çalışan performansının, örgüte bağlılığın, sosyal sorumluluk düzeyinin artması gibi örgütte olumlu etkiler oluşmasına katkı sağlar (Yeşil, 2017: 20).

Psikolojik sahiplenme yasal sahiplenme olmadan çalışanların işlerine ve örgütlerine karşı sahiplenme duygusunun oluşmasıdır. Çalıştığı örgütü psikolojik sahiplenen çalışanlar olumlu tutum ve davranışlar geliştirir (Uçar, 2017: 169). Psikolojik sahiplenme ile çalışanlar sorumluluk duygusu kazanarak işlerinde daha fazla zaman ve enerji harcarlar. Psikolojik sahiplenme tıpkı yasal sahiplenmede olduğu gibi insanlara mülkiyet duygusunu da psikolojik olarak verir. Bu yüzden psikolojik sahiplenme ile çalışanlar sahiplendiği şeyle ilgili etkili olmak ve onu kontrol etmek isterler. Sahiplenileni kaybetmemek ve daha da büyütmek, ileriye götürmek için yeni yollar ya da yeni fikirler ortaya atarak değerlendirmek isterler (Derin, 2018:7).

Bu araştırma çalışanların yenilikçi iş davranışlarında bulunmalarını etkileyeceği düşünülen etik iklim algısı ve psikolojik sahiplenme konularını literatür tarama ve nicel araştırma yöntemleriyle incelemektedir. Yapılan literatür taraması ile etik iklim ve yenilikçi iş davranışları (Biçer, 2018; Novitasari, vd., 2022), etik iklim ve psikolojik sahiplenme (Arslan ve Gül, 2022; Avey, 2012), psikolojik sahiplenme ve yenilikçi iş davranışları ilişkisi (Liu, vd., 2019; Derin, 2018) ile ilgili araştırmaların olduğu görülmektedir. Ancak etik iklim algısı, psikolojik sahiplenme ve yenilikçi iş davranışları konularını tek bir araştırma modeli ile inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu araştırmanın literatüre katkı sağlayaca-

KAYNAKÇA

Ahmed, F., Faraz, N. A., Ahmad, N. ve Iqbal, K. (2022). Supportive leadership and post-adoption use of moocs: the mediating role of innovative work behavior, *Journal of Organizational and End User Computing,* 34(1), 1-23.

Akkoç, İ. (2012). Gelişim kültürü ve etik iklimin yenilikçiliğe etkisinde dağıtım adaletinin rolü. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi,* 4(3), 45-50.

Aktan, C.C. (2009). Ahlak ve ahlak felsefesine giriş. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi,* 1(1), 38-59.

Anderson, N.R. ve West, M.A. (1998). Measuring climate for work group innovation: development and validation of the team climate inventory. *Journal of Organizational Behavior*, 19(3), 235-258.

Arslan, A. ve Gül, H. (2022). Örgütsel etik iklimin psikolojik sahiplenmeye etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi,* 14 (3), 2013-2029.

Aslan, M. ve Ateşoğlu, H. (2020). Psikolojik sahiplenme ölçeğinin Türkçe uyarlaması, güvenirlik ve geçerlilik çalışmaları. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 12*(4), 4184-4195.

Atacan, T. ve Genç, K.Y. (2020). *İş etiği*. Ankara:Astana Yayınları.

Atmaca, K. (2010). İnsan kaynakları yönetimi ve etik. *Sayıştay Dergisi*, 26, 63-76.

Avey, J. B., Avolio, B.J., Crossley, C.D. ve Luthans, F. (2009). Psychological ownership: theoretical extensions, measurement and relation to work outcomes. *Journal of Organizational Behavior,* 30(2), 173-191.

Avey, J. B., Wernsing, T. S. ve Palanski, M. E. (2012). Exploring the process of ethical leadership: The mediating role of employee voice and psychological ownership. *Journal of Business Ethics*, *107*, 21-34.

Ayoub, A. E. A. H. ve Almahamid, L.F..S. (2023). Innovative work behavior scale: development and validation of psychometric properties in higher education in the GCC countries. *European Journal of Innovation Management*, 26(1), 119-133.

Barnett, E. ve Schubert, E. (2002). Perceptions of the ethical work climate and covenantal relationships. *Journal of Business Ethics,* 36, 279-290.

Baron, R. ve Kenny, D., (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: comceptual, strategic, and statistical considerations's, *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173-1182.

Biçer, M. (2005). *Satış elemanlarının iş tatmini, örgütsel bağlılığı ve işten ayrılma niyetinin etik iklim ile ilişkisi: sigorta ve ilaç sektörlerinde bir araştırma* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Biçer, M. (2018). A research on the relationship between ethical climate, organizational learning and innovative behavior. *International Journal of Business Managemet and Economic Research,* 9(1), 1207-1218.

Büte, M. (2011). Etik iklim, örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 25(1), 171-192.

Choi, B.K., Moon, H.K. ve Ko, W. (2013). An organization's ethical climate, innovation, and performance effects of support for innovation and performance evaluation. *Management Decision,* 51(6), 1250-1275.

Çetin, A., Güleç, R. ve Kayasandık, A. E. (2015). Etik iklim algısının çalışanların işten ayrılma niyetine etkisi: tükenmişliğin aracı değişken rolü. *Electronic Journal of Vocational Colleges,* 18-31.

Çevik Tekin, İ. ve Akgemci, T. (2019). Psikolojik güçlendirmenin yenilikçi iş davranışına etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi,* 11 (3), 1674- 1692.

De Jong, J.P. ve Den Hartog, D. N. (2008). Innovative work behavior: measurement and validation. *EIM Business and Policy Research, A report submitted to Netherlands Ministry of Economic Affairs,*1-27.

Derin, N. (2018). Kuruma duyulan psikolojik sahiplenme ile yenilikçi iş davranışı arasındaki ilişkide sanal kaytarmanın düzenleyici rolü. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 36(1), 63-81.

Derin, O. B., Toker, K. ve Gorener, A. (2022). The relationship between knowledge sharing and innovative work behaviour: the mediating role of ethical climate. *Knowledge Management Research Practice,* 20(4), 5457-5470.

El-Kassar, A. N., Dagher, G. K., Lythreatis, S. ve Azakir, M. (2022). Antecedents and consequences of knowledge hiding: The roles of HR practices, organizational support for creativity, creativity, innovative work behavior, and task performance. *Journal of Business Research*. 140, 1-10.

Erdem, A.T. (2021). Güçlendirici liderliğin yenilikçi iş davranışlarına etkisinde bilgi paylaşımının aracı rolü: bilişim sektöründe bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30(1), 119-131

Gürbüz, S., ve Şahin F. (2018). S*osyal bilimlerde araştırma yöntemleri-felsefe-yöntem-analiz.* 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Haque, A. U. ve Yamoah, F. A. (2021). The role of ethical leadership in managing occupational stress to promote innovative work behaviour: A cross-cultural management perspective. *Sustainability*, *13*(17), 9608.

Hunsaker, W.D. ve Ding, W. (2022). Workplace spirituality and innovative work behavior: the role of employee flourishing and workplace satisfaction. *Employee Relations: The International Journal,* 44(6), 1355-1371.

Jannsen, O. (2000), Job demands, perceptions of effort-reward fairness and innovative work behaviour. *Journal of Occupational and Organizational Psychology,* 73(3), 287-302.

Jia K., Zhu T, Zhang W., Rasool SF., Asghar A. ve Chin T. (2022). The linkage between ethical leadership, well-being, work engagement, and ınnovative work behavior: the empirical evidence from the higher education sector of China. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 19 (5414), 1-15.

Jussila, I., Tarkiainen, A., Sarstedt, M. ve Hair, J.F. (2015), Individual psychological ownership: concepts, evidence, and implications for research in marketing. *Journal of Marketing Theory and Practice,* 23(2), 121-139.

Kalaycı, Ş. (2010). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri.* Ankara: Asil Yayın Dağıtım.

Kalfaoğlu, S. ve Efeoğlu, M. S. (2022). Psikolojik sahiplenme ile örgütsel güven ilişkisi: hizmet sektöründe bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 27(4), 583-602.

Kalmaz, M. ve Tozkoparan, G. (2020). Psikolojik sahiplenmenin çalışanların ekstra rol davranışı üzerine etkisi: özel sektörde bir araştırma. *İzmir İktisat Dergisi,* 35(2), 255-270.

Kittisak, J., Chankoson, T., Malik, I. ve Thaicharoen, W. (2021). Linking Islamic work ethics with employee performance: percived organizational support and psyhological ownership as a potential mediators in financial institutions. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24(15), 1-11.

Kline, R. B. (2015). Principles and practice of structural equation modeling, New York: Guilford Publications.

Liu, F., Chow, I. H. S., Zhang, J. C. ve Huang, M. (2019). Organizational innovation climate and individual innovative behavior: exploring the moderating effects of psychological ownership and psychological empowerment. *Review of Managerial Science*, *13*, 771-789.

Öğe, S. (2001). Örgüt iklimi*, Selçuk İletişim Dergisi*, 1(4), 132-143.

Montani, F., Battistelli, A. ve Odoardi, C. (2017). Proactive goal generation and innovative work behavior: The moderating role of affective commitment, production ownership and leader support for innovation. *The Journal of Creative Behavior*, *51*(2), 107-127.

Novitasari, D., Radita, F. R., Sukriyah, S., Jumiran, J. ve Asbari, M. (2022). From Islamic leadership to ethical climate and innovative work. *International Journal of Social and Management Studies*, *3*(2), 300-310.

Örücü, E., Akgül, G. ve Çinar, B. (2020). Etik iklim algısının bireysel yenilikçilik üzerine etkisinde örgüt kültürünün düzenleyici rolü. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 9(2), 899-915.

Özdemir, M. (2008). Kamu yönetiminde etik. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(7), 179-195.

Özyıldız, K.H. ve Alkan, A. (2022). Hekim sahiplenme: bir ölçek geliştirme çalışması. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 25(1), 209-232.

Pierce, J. L., Kostova, T. ve Dirks, K. T. (2003). The state of psychological ownership: Integrating and extending a century of research. *Review of general psychology*, *7*(1), 84-107.

Schwepker, C. H., Ferrell, O. C. ve Ingram, T. N. (1997). The infulence of ethical climate and ethical conflict on role strees in the sales force. *Academy of Marketing Science Journal,* Spring, 25(2), 99-108.

Scott, S. G. ve Bruce, R. A. (1994), *Determinants of innovative behavior: a path model of individual innovation in the workplace*, Academy of Management Journal, 37 (3), 580-607.

Shukla, A. ve Singh, S. (2015), Psychological ownership: scale development and validation in the Indian context, *International Journal of Indian Culture and Business Management,* 10 (2), 230-251.

Singhapakdi, A. ve Vitell, S. J. (1991). Analyzing the ethical decision making of sales professionals. *Journal of Personal Selling & Sales Management*, *11*(4), 1-12.

Tıngöy, Ö. (2009). *Bilişim Çağında Etik*. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Tohidi, H. ve Jabbari, M.M. (2012). The important of innovation and its crucial role in growth survival and success of organizations. *Procedia Technology,* 1, 535-538.

Tokmak, M. (2020). A study on the relationship between ethical climate perception and innovative work behavior in health workers. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(4), 51-64.

Tonus, Z. ve Oruç, İ. (2012). İnsan Kaynakları Yönetiminde Etik Dışı Davranışlar ve Yönetimi: Bir İşletmenin Personel Yönetmeliği İçerik Analizi. *İş Ahlakı Dergisi,* 5(10), 149-181.

Töre, E. (2017). *Entelektüel sermayenin yenilikçi iş davranışına etkisinin bilgi paylaşımı, özyeterlilik ve iç denetim odağı perspektifinden incelenmesi üzerine bir araştırma* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Uçar, Z. (2017). Psikolojik sahiplenme: örgütsel alana ilişkin bir model önerisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 32(1), 167-200.

Ülgen, H. ve Mirze, S.K. (2004). *İşletmelerde Stratejik Yönetim.* İstanbul: Literatür Yayınları.

Victor, B. ve Cullen, J. B. (1988). The organizational Bases of ethical work climates, *Administrative Science Quarterly,* 33(1), 101-125.

Wang, X., Fielding, K.S. ve Dean, A. J. (2022). Psychological ownership of nature: a conceptual elaboration and research agenda, *Biological Conservation*, 1-9.

Woon, W., Tan, C. L. ve Nasurdin, A. M. (2017). Linking organizational climate, psychological ownership, and intention to stay: A proposed model. *Glo-*

bal Business and Management Research: An International Journal, 9(1s Special Issue 2017), 128-14.

Yeşil, S., Mavi, Y. ve Ceylan, S. (2017). Etik iklim algısı ve bireysel sonuçlar üzerine etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 51, 19-38.

Zahra, T. T., Ahmad, H. M., ve Waheed, A. (2017). Impact of ethical leadership on innovative work behavior: mediating role of self-efficacy. *Journal of Behavioural Sciences*, *27*(1), 94-108.

Zencirkıran, M. ve Keser, A. (2018). *Örgütsel Davranış,* Bursa: Dora Basım-Yayın.

BÖLÜM 8

TÜRKİYE'DEKİ DOĞAL GAZ TÜKETİMİNE YÖNELİK TAHMİNLERİN ÇOKLU REGRESYON ANALİZİ İLE BELİRLENMESİ

Ramazan YILDIZ[1]

1 Öğr. Gör. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yenice Meslek Yüksekokulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü, ramazanyildizahmet@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8437-8171

GİRİŞ

Enerji, günümüzde en fazla talep edilen ürünlerin başında gelmektedir. Teknolojinin hızla gelişmekte olduğu Endüstri 4.0 çağında, kullanılan birçok cihazlar, enerji ile çalışmaktadır. Bu durum dünyanın giderek daha fazla enerjiye bağımlı hale geleceğini göstermektedir. Enerji, ülkeleri ekonomik, siyasal, askeri ve politik açıdan da etkilemektedir. Geçmişten günümüze dünyada oluşan birçok savaşların başlıca sebeplerinden birisi enerjidir. Enerji üretiminde; doğal gaz, petrol, hidroelektrik, termik elektrik, nükleer, güneş ve rüzgar gibi kaynaklar kullanılmaktadır. Fakat, dünyadaki enerjilerin % 80'nini fosil yakıtlı kaynaklardan (doğal gaz, petrol vb.) oluşmaktadır. Dolayısı ile elektrik enerjisi üretiminde doğal gaz, en önemli kaymalardan biridir (Tezekici, 2005).

Dünyada, enerji tüketiminin %33'ü petrolden karşılanırken (2016 yılı verilerine göre) % 24,1'i doğal gazdan karşılanmaktadır. Türkiye'de doğal gaz ağırlıklı olarak sanayi, elektrik üretimi ve ısınma amaçlı kullanılmaktadır. Türkiye'deki yerli doğal gaz üretim miktarı %1 civarında olmasından dolayı, doğal gaz ihtiyacının büyük çoğunluğu dış ülkelerden karşılamaktadır. Ayrıca 2018 yılı verilerine göre elektrik enerjisinin % 34'ü doğal gazdan elde edilmiştir (Koç, vd. 2018).

Günümüzde doğal gaz (DG), ülkelerin sürdürülebilir kalkınmaları için en önemli enerji kaynaklarından birisi haline gelmiştir. Doğal gaza duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktadır. Ayrıca DG kullanımı diğer fosil yakıtlı enerji türlerine göre çevreyi daha az kirletmektedir (Liu, vd. 2021; Li, vd. 2023). Dünyada kıt miktarda olan doğal gaz arzlarının etkili bir şekilde yönetilmesi, iyi bir doğal gaz tahmin teknolojisine bağlı olmaktadır. Ülkeler doğru ve güvenilir talep tahmin çalışmaları ile, uygun DG tedarik palanları oluşturabilmekte ve buna bağlı olarak uygun sözleşmeler yapabilmektedirler. Ayrıca doğru yapılmış talep tahmini ile, DG taşımacılığında operasyonel verimlilikler arttırabilmekte ve ihtiyaca bağlı olarak gerekli altyapıları oluşturabilmektedirler (Soldo, 2012).

DG ihtiyaçlarının regresyon yöntemi ile tahmin edilmesine yönelik birçok yerli ve yabancı çalışmalar yapılmıştır. Bu konuda öne çıkan çalışmaların başında; Zhang, vd. (2010) Kuzey Çin bölgesindeki gaz tedarik verilerini alarak, kısa vadeli gaz talebi tahminini çalışmasını yapmışlardır. Çalışmada tahmin değerlerinin % 5 hatadan daha az seviyede doğal gaz ihtiyacını belirlemişlerdir. Bianco, vd. (2014), İtalya'daki konutlarla ilgili doğal gaz tüketim tahmini yapmışlardır. Çalışmada; kişi başına düşen gelir, gaz fiyatı ve hava durumu değişkenlerini kullanmışlardır. Nandakumar ve Annaswamy (2017) Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusundaki, yenilenebilir enerjiye bağlı doğal gaz ihtiyacının tahmin çalışmalarını yapmışladır. Akpınar ve Yumuşak (2020), Türkiye'deki evlerde doğal gaz

KAYNAKÇA

Akgül, S. ve Yıldız, Ş. (2013). Doğal Gaz Tüketim Tahmini. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, *8012*(1), 440–452. Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi

Akpınar, M. veYumuşak, N. (2020). Daily Basis Mid-Term Demand Forecast Of City Natural Gas Using Univariate Statistical Techniques. *Journal Of The Faculty Of Engineering And Architecture Of Gazi University*, *35*(2), 725–741. Https://Doi.Org/10.17341/Gazimmfd.494094

Aydemir, H. (2016). Türkiye'de Boru Hattı Ulaştırması: Genel Durumu, Uluslararası Karşılaştırmalar Ve Hedef İle Politikalara Yönelik Öneriler, *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi*, *Fen Ve Mühendislik Dergisi,* Cilt: 18 No: 3 Sayı: 54 Sayfa No: 401.

Aydın, B. ve Biçer, A. (2018). Elazığ İlinde Doğal Gaz Tüketiminin Tahmini. *Fırat Üniversitesi Müh. Bil. Dergisi,* 30(1), 69-78.

Aydin, G. (2015). Forecasting Natural Gas Production Using Various Regression Models. *Petroleum Science And Technology*, *33*(15–16), 1486–1492. Https://Doi.Org/10.1080/10916466.2015.1076842

Baldacci, L., Golfarelli, M., Lombardi, D. ve Sami, F. (2016). Natural Gas Consumption Forecasting For Anomaly Detection. *Expert Systems With Applications*, *62*, 190–201. Https://Doi.Org/10.1016/J.Eswa.2016.06.013

Barreto, L., Amaral, A. ve Pereira, T. (2017). Industry 4.0 İmplications İn Logistics: An Overview. *Procedia Manufacturing*, *13*, 1245-1252.

Battal, Ü. (2016). Ulaştırma Sistemleri, Ed.Aras, N. Ve Gerede, E. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2505 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1476, E-ISBN: 978-975-06-2761-3 Eskişehir.

Bianco, V., Scarpa, F. ve Tagliafico, L. A. (2014). Analysis And Future Outlook Of Natural Gas Consumption İn The Italian Residential Sector. *Energy Conversion And Management*, *87*, 754–764. Https://Doi.Org/10.1016/J.Enconman.2014.07.081

BOTAŞ, (2021). Boru Hatları İle Petrol Taşıma Anonim Şirketi, Https://Www.Botas.Gov.Tr/, 11.04.2023.

Cebeci, E.B. (2010). Boru Hatları Ekonomisi Tarife Belirleme Kriterleri. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Chae, G. Y., An, S. H. ve Lee, C. Y. (2021). Demand Forecasting For Liquified Natural Gas Bunkering By Country And Region Using Meta-Analysis And Artificial İntelligence. *Sustainability (Switzerland)*, *13*(16). Https://Doi.Org/10.3390/Su13169058

Çalmaşur, G. ve Tuna, Ç. (2020). Doğal Gaz Talep Tahmini: Erzurum İli İçin BiR Uygulama. Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 16, Yıl 16, Sayı 1, 2020, Ss. 257-273.

Çekerol, G.S. (2013). Tedarik Zinciri Yönetimi, Edit.Timur, M.N. Ve Çekerol,

G.S., T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2889 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1846. ISBN 978-975-06-1552-8 1. Baskı.

EPDK, (2023). Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Https://Www.Epdk.Gov.Tr/Detay/ Downloaddocument?İd=Kdn4bm1kaya, 14.06.2023.

Eren, T. ve Kaçtıoğlu, S. (2017). Türkiye'deki Doğal Gaz Tüketimi Ve Gri Tahmin Metoduyla Tahmin Edilmesi, *Istanbul Commerce University, Journal Of Science*, 16(31), 23–41.

GMR, (2022). Gas Market Report, Q1-2022 – Analysis – IEA, Https://Www.İea.Org/Reports/Gas-Market- Report-Q1-2022. 11.04.2023.

Gorucu, F. B. ve Gumrah, F. (2004). Evaluation And Forecasting Of Gas Consumption By Statistical Analysis. *Energy Sources*, *26*(3), 267–276. Https://Doi.Org/10.1080/00908310490256617

Hamie, H., Hoayek, A., Kamel, M. ve Auer, H. (2020). Northwestern European Wholesale Natural Gas Prices: Comparison Of Several Parametric And Non-Parametric Forecasting Methods. *International Journal Of Global Energy Issues*, *42*(3–4), 259–284. Https://Doi.Org/10.1504/IJGEI.2020.108951

İyigün, İ. (2019). Taşımacılık Sistemleri, Ed. Kitapcı, H., Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi, ISBN: 978-605-7894-50-2, Erzurum.

Kakışım, C. (2020). Türkiye'nin Bölgesel Doğal Gaz Merkezine Dönüşebilme Potansiyeli. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *8*(24), 255–280.

Koç, A., Yağlı, H., Koç, Y. ve Uğurlu, İ. (2018). Dünyada Ve Türkiye ' De Enerji Görünümünün Genel Değerlendirilmesi General Evaluation Of Energy Outlook İn Turkey And The World. *Mühendis Ve Makina Dergisi*, *59*(692), 84–112.

Li, X., Zuo, Y. ve Jiang, J. (2023). Application Of Regression Analysis Using Broad Learning System For Time-Series Forecast Of Ship Fuel Consumption. *Sustainability (Switzerland)*, *15*(1), 1–21. Https://Doi.Org/10.3390/Su15010380

Liu, J., Wang, S., Wei, N., Chen, X., Xie, H. ve Wang, J. (2021). Natural Gas Consumption Forecasting: A Discussion On Forecasting History And Future Challenges. *Journal Of Natural Gas Science And Engineering*, *90*(February), 103930. Https://Doi.Org/10.1016/J.Jngse.2021.103930

Nandakumar, N. ve Annaswamy, A. M. (2017). Impact Of İncreased Renewables On Natural Gas Markets İn Eastern United States. *Journal Of Modern Power Systems And Clean Energy*, *5*(3), 424–438. Https://Doi.Org/10.1007/S40565-017-0292-1

Nebati, E. E., Taş, M. ve Ertaş, G. (2021). Türkiye'de Elektrik Tüketiminde Talep Tahmini: Zaman Serisi Ve Regresyon Analizi İle Karşılaştırma. *European Journal Of Science And Technology*, *31*(31), 348–357. Https://Doi.Org/10.31590/Ejosat.998277

Soldo, B. (2012). Forecasting Natural Gas Consumption. *Applied Energy*, *92*, 26–37. Https://Doi.Org/10.1016/J.Apenergy.2011.11.003

Tezekici, S. (2005). Türkiye ' De Enerji Sektörü Ve Elektrik Enerjisi Talep Projeksiyonu (Kaynaklar-Politikalar), Doktora Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Tudorica, D. (2014). A Comparative Analysis Of Various Methods Of Gas, Crude Oil And Oil Derivatives Transportation. *International Journal Of Sustainable Economies Management*, *3*(1), 16–25. Https://Doi.Org/10.4018/İjsem.2014010102

TÜİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu, Https://Www.Tuik.Gov.Tr/, 10.04.2023

UDHB, (2013). Ulaştırma, Denizcilik Ve Haberleşme Bakanlığı, Http://Atlantis.Udhb.Gov.Tr/ Giris.Net/, 23.05.2023.

Yaman, R. (2011). Üretim Planlama Kontrol Ve Bütünleştirme, Nobel Akademik Yayımcılık Eğitim Danışmanlık, 1. Baskı, ISBN: 978-605-5426-08-8

Zhang, C., Liu, Y., Zhang, H., Huang, H. ve Zhu, W. (2010). Research On Short-Term Gas Load Forecasting Based On Support Vector Machine Model. *Lecture Notes İn Computer Science (Including Subseries Lecture Notes İn Artificial Intelligence And Lecture Notes İn Bioinformatics)*, *6329 LNCS*(-PART 2), 390–399. Https://Doi.Org/10.1007/978-3-642-15597-0_43

BÖLÜM 9

FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI: ÖZELLİKLERİ, TARİHSEL GELİŞİMİ VE EKONOMİDEKİ ROLLERİ[1]

Süleyman AÇIKALIN[2], Meltem TOKER KÖSE[3]

1 Bu çalışma Doç. Dr. Süleyman Açıkalın danışmanlığında Meltem Toker Köse tarafından 03.01.2018 tarihinde savunulan Fikri Mülkiyet Hakları Çerçevesinde Patentin İktisadi Boyutu ve Türkiye Örneği" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

2 Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, suleymanacikalin@hitit.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-9634-3897

3 Yüksek Lisans Mezunu Öğrenci, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat YL, meltemtoker@hotmail.com, https://orcid.org/0009-0007-3245-6992

1. Giriş

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, bilgi ekonomisi kavramının doğmasına neden olarak bilgiyi üretimin temel girdisi haline getirmiştir. Üretim süreçlerinde bilginin kazandığı öneme paralel olarak bilgiye dayalı fikri ürünlerin de değeri artmıştır. Yaratıcı süreçlere dayalı fikri ürünler özellikle ekonomik açıdan toplumların gelişimi için önemli rol oynamaktadır. AR-GE faaliyetleri sonucunda ortaya çıkan ve fikri ürünler kapsamında değerlendirilen yeni ürün ve teknolojiler, günümüzde bilgiye dayalı rekabet eden ekonomilerin en önemli mal varlığı haline gelmiştir.

Zamanla fikri ürünlerin ekonomik değerinin anlaşılması ve uluslararası ticareti dünyada serbestleştirme çabalarının artmasına paralel olarak fikri ürünlerin korunması uluslararası platformda önemli hale gelmiştir. Fikri ürünlerin ulaştığı ekonomik büyüklük bu ürünleri korumaya yönelik hukuki düzenlemelerin önemini de göstermektedir. Fikri ürünlerin ve fikri mülkiyet haklarının önemini ve ekonomik rolünü ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada fikri mülkiyet haklarının kapsamı, özellikleri, tarihsel gelişimi ve ekonomideki rolleri ele alınmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde fikri mülkiyet haklarının özellikleri ve çeşitleri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde fikri mülkiyet hakları içerisinde yer alan fikir ve sanat eserleri kısa geçilmiş ve sınai mülkiyet hakları çeşitleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde fikri mülkiyet haklarının tarihsel gelişim konusu ele alınmaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise fikri mülkiyet haklarının ekonomik hayat içerisindeki yeri üzerinde durulmaktadır. Bu bölümde fikri mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme, teknoloji transferi, paralel ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlar ilişkileri incelenmektedir.

2. Fikri Mülkiyet Haklarının Özellikleri ve Çeşitleri

İnsan doğası gereği toplum içinde yaşamını sürdürür. Toplu halde yaşayan insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin düzen içinde sürdürülebilmesi için birtakım kurallara ihtiyaç vardır. Hukuk, din, örf, adet ve görgü kuralları farklı şekillerde toplum düzenini korumaya hizmet etmektedir.

2.1. Fikri Mülkiyet Haklarının Özellikleri

Hukuk kuralları yapıları gereği diğerlerinden ayrı bir yere sahiptir ve insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenlemektedir. Bu düzenlemelerde bireysel ve toplumsal menfaatler dikkate alınmaktadır. "*Bir menfaatin hukuk kurallarıyla (yaptırıma bağlanarak) korunması (güvence altına alınması) durumunda, o menfaat hak mertebesine yükselmektedir.*" Hakkın temelinde yer alan menfaatin kişisel olması durumunda,

Kaynakça

Açıkalın, S. (2009). Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Nedensellik İlişkisi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(2),1-14.

Adıgüzel, M. (2011), *Bilgi toplumu ve küreselleşme bağlamında küresel rekabet ortamı*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Alan, H., & Yeloğlu, O. (2013), Markalaşma ve yenilikçilik. *İktisadi Yenilik Dergisi*, *1*(1), 13-26.

Atalı, M. (2018), *Medeni Usul Hukuku*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web- Ofset Tesisleri.

Ateş, M. (2003), *Fikir ve Sanat Eserleri Üzerindeki Hakların Kapsamı ve Sınırlandırılması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bayraç, N. (2003), Yeni Ekonominin Toplumsal, Ekonomik ve Toplumsal Boyutlar', *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 41-62.

Canbolat, T. (2007), *İşçi Buluşları*, İstanbul: Beta Basım

Demir, A. (1970), *Çağdaş Teknolojik Gelişmeler*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını Toffler, 2008: 437

DPT. (2000), Fikri Haklar Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, DPT: 2500 . ÖİK: 512.

Dura, C. (1990), *Bilgi Toplumu*, Ankara: Bil Ofset Matbaası

Erbay, H. (2007), Türk Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının AB Mevzuatına Uyum Düzeyinin Tespiti ve Eğitim Gereklerinin Analizi, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dış Ticaret Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi.

Ercan, K. M. (2001), Doğrudan Yabancı Yatırımlar ile Ülkenin Kalkınmışlığı ve Krizler Arasındaki İlişki, *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 2, 81-92.

Erdost, C. (1982), *Sermayenin Uluslararalılaşması ve Teknoloji Transferi*, Ankara: Savaş Yayınevi.

Erel, Ş. (2009), *Türk Fikir ve Sanat Hukuku*, Ankara: Yetkin Basımevi Fenerci, 2004: 76-77.

Fenerci, T. (2004), Bilgi Politikaları Açısından Kapitalist Ekonomik Sistemde Bilgi Toplumu Olgusu, *Bilgi Dünyası*, 5(1), 74-92.

Gemrik, S. (2008), Fikri Mülkiyet Hakları Bağlamında Korsan Yayıncılığın Ekonomi Politiği, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Gökovalı, U. ve Bozkurt, K. (2006), Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakkı (FSMH) olarak Patentler: Dünya ve Türkiye Açısından Tarihsel Bir Bakış, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 17, s.136.

Güler, K. (2015), Türk Gümrük Sisteminde Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları Korunurken Paralel İthalatın Karşılaştığı Engeller, *İstanbul Ticaret Üniversitesi*

Dış Ticaret Endüstrisi Tartışma Metinleri, WPS No: 10/2015-11.

Jones, I. C. (2001), *İktisadi Büyümeye Giriş*, Çev. Çeviren: Ateş, Sanlı. İsmail Tuncer, Literatür Yayıncılık.

Karakuzu, B. D. (2005), *Fikir Mülkiyeti Hukuku*, İstanbul: Beta Basım Yayım A.Ş.

Karyağdı, N. ve Duman, Ö. (2000), *Telif Kazançlarının Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirilmesi*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Kıymaz, T. Ve Tarakçıoğlu, M. (2002), Biyoteknoloji Alanındaki Gelişmelerin Yansımaları ve Türkiye'nin Politika Seçenekleri, *Planlama Dergisi*, DPT Kuruluşunun 42. Yılı Özel Sayısı, 235-242.

Korkmaz, F., & Tellan, D. (2010), Fikri Mülkiyet Haklarının Gelişimini İletişim Teknolojileri Örneğinde Değerlendirmek. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 30. Sayı*.

Memduhoğlu, H. B. (2008), Kültürel ve Sanatsal Yaratıcılığın Teşvik Edilmesi ve Etik Yükümlülükler Bağlamında Telif Haklarının Korunmasına İlişkin Kavramsal Bir Çözümleme, *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 119.

Özdil, K. (2013), *Fikri Mülkiyetin Küresel Ekonomi Politiği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Parlakyıldız, F. M. (2011), Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Büyümeye Etkileri: G8 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Pınar, H. (2004), *Uluslararası Rekabette Fikri Mülkiyet Haklarının Önemi ve Türkiye*, İstanbul: İTO Yayınları.

Safran, B. (2003), 'Biyoteknoloji Alanında Sektörel Kriz Kaynakları, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* S. 10, 115-131.

Soyak, A. (2005), Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları: Tanımı, Tarihsel Gelişimi ve GOÜ'ler Açısından Önemi, *Legal Fikri ve Sınaî Haklar Dergisi,* 1. 11-30.

Suluk, C. (2004), *Telif Hakları ve Korsanlıkla Mücadele*, İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Süel, S., Evran, Ş., Yaldız, Z., Türkel, D. T, ve Çiftçi, P. (2004), Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Takımının Dava Dosyası, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 6(2), 345-412.

Tanrıverdi, S. (2007), *Fikri Mülkiyet Haklarının Ekonomik Temelleri ve Ekonomiye Yansımaları,* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tezcek, F. Ö. (2013), Kapitalizmde Emeğin Gayri-maddi Bileşenleri: TEPAV Örneğinde Bilgi İşçilerinin Yükselişi, *Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi,* 11(42), 94-164.

Tiryakioğlu, M. (2006). Araştırma Geliştirme-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Seçilmiş OECD Ülkeleri Üzerine Uygulama, Afyon: Afyon Kocatepe Üniversi-

tesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tekdemir, Y. (2003), "Marka Haklarının Tüketilmesi İlkesi ve Paralel İthalat Sorununa İktisadi Bir Yaklaşım 1. Fiyat Tükenme Rejimleri 2. Türkiye İçin Politika Önerisi", *Rekabet Dergisi*, S. 13, 3-31.

Taş, S. (2006), Fikri ve Sınai Mülkiyet Alnındaki Sorunlar, Gelişmeler ve Türkiye-AB İlişkileri Açısından Bir Değerlendirme, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F Dergisi,* 10, 80-95.

Toffler, A. (2008), *Üçüncü Dalga*, İstanbul: Umut Matbaacılık.

Yıldırım, M. (2011), *Gayri Maddi Haklar ve Vergilendirilmesi,* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yosmaoğlu, N. (1978), *Patentler ve Know How'lar, Markalar*, Ankara: Mis Matbaası.

Yüksel, M. (2001), Küreselleşme Sürecinde Fikri Mülkiyet Hakları, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2, 557.

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5846.pdf

http://www.telifhaklari.gov.tr

http://www.turkpatent.gov.tr/dosyalar/yayinlar/basvuru_kilavuz/PATENT_BK.pdf

https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=556&mevzuatTur=KHK&mevzuatTertip=5

BÖLÜM 10

HELAL LOJİSTİK

Aslıhan TURGUT[1]

1 Arş. Gör. Dr, Selçuk Üniversitesi, İİBF, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, Lojistik Anabilim Dalı, ORCID:0000-0002-7836-8513, aslihan.turgut@selcuk.edu.tr

GİRİŞ

İslam ekonomisinin merkezinde yer alan helal endüstrisi, dünyadaki en büyük ve kazançlı tüketici pazarlarından biri olarak kabul edilmektedir. Helal kavramı sadece gıda endüstrisinde değil, kozmetik, ilaç ve sağlık ürünleri gibi diğer sektörlerde de sıklıkla kullanılmaktadır. Helal ürünlerin bütünlüğünü desteklemek için, helal tedarik zincirinin anlaşılması ve uygulanması gerekliliği araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır (Masudin vd., 2022: 5). Nestlé, Unilever, McDonald's, Kentucky Fried Chicken, Campbell's, Colgate-Palmolive, HSBC, Tesco, Carrefour ve küresel bir reklam ajansı olan J. Walter Thompson (JWT) gibi dünyaca tanınan firmalar da dahil olmak üzere birçok firma, kazançlı helal endüstri pastasından pay alabilmek için kıyasıya rekabet etmektedir. Müslüman nüfusundaki artış ve hem müslüman hem de müslüman olmayan nüfusun değişen tüketim alışkanlıkları, helal ürünlere olan talebi artıran en önemli faktörlerdendir (Izberk-Bilgin ve Nakata, 2016: 286).

Helal lojistik, helal mal bütünlüğünü yasak unsurlardan koruduğu ve lojistik süreçlerin şeriat ilkelerine göre yürütülmesini sağladığı için helal tedarik zincirinde kritik bir rol oynamaktadır (Zailani vd., 2017:128-131). Kurniawati ve Cakravastia, (2023: 9) helal tedarik zincirinde; nakliye, depolama ve lojistik gibi belirli taraflara odaklanan daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu boşluk göz önüne alınarak yapılan çalışmada amaç; gelişen bir pazar olan helal lojistik endüstrisinin ayrıntılı incelemesi olarak belirlenmiştir. Bu amaçla, çalışma şu şekilde düzenlenmiştir: Birinci bölümünde; helal, helal ürün ve helal lojistik ile ilgili literatür taraması yapılmış, ikinci bölümde; çalışmanın sonuçları verilmiş ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

1.LİTERATÜR İNCELEMESİ

1.1 Helal ve Helal Ürün

Helal kelimesi, yasal, izin verilen veya kabul edilen anlamlarına gelen "Kur'an" terimidir. Helal kelimesinin zıt anlamlısı, islam inancına göre "haram" dır. Helal; hijyeni, güvenliği, bütünlüğü, etik uygulamaları sembolize etmekte ve sadece dini bir mesele olarak görülmemektedir (Haleem ve Khan, 2017: 1592). Helâl; Allah'ın kullarına yapmasına müsaade ettiği bir yaşam biçimini ve fikir bütünlüğünü ifade etmektedir (Dinçer ve Bayram, 2017: 1592).

Helal kavramı, tüketicilerin helal mal ve/veya hizmetleri önemsemesi nedeniyle evrensel bir konu haline gelmiştir. Tüketiciler, son yıllarda yeni

KAYNAKÇA

Ab Talib, M. S., & Wahab, S. N. (2021). Halal logistics in a rentier state: an observation. *Modern Supply Chain Research and Applications*, 3(2), 155-170.

Ab Talib, M. S., Abdul Hamid, A. B., & Chin, T. A. (2016). Can halal certification influence logistics performance?. *Journal of Islamic Marketing*, 7(4), 461-475.

Ab Talib, M. S., Rubin, L., & Zhengyi, V. K. (2013). Qualitative Research on Critical Issues In Halal Logistics. *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 1(2), 131-150.

Aigbogun, O., Ghazali, Z., & Razali, R. (2015). Resilience Attributes of Halal Logistics on the Pharmaceutical Supply Chain. *Global Business & Management Research*, 7(3).

Aziz, A. A., & Zailani, S. (2016). Halal logistics: the role of ports, issues and challenges. *In Advances in Islamic Finance, Marketing, and Management* (pp. 309-321). Emerald Group Publishing Limited.

Dinçer, F. İ., & Bayram, G. E. (2017). İslami bakış açısıyla helal turizm. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi,* 2(1), 26-42.

Doğaner, B., & Fidan, Y. (2021). Helal Lojistik Açısından Türkiye Ve Malezya Karşılaştırması Ve Ekonomiye Katkı Potansiyeli. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1467-1480.

Haleem, A., & Khan, M. I. (2017). Towards successful adoption of Halal logistics and its implications for the stakeholders. *British Food Journal*. Cilt. 119 No.7, s. 1592-1605.

https://tse.org.tr/IcerikDetay?ID=41&ParentID=34, Erişim Tarihi: 20.04.2023

https://www.databridgemarketresearch.com/reports/global-halal-logistics-market, Erişim Tarihi: 15.04.2023

https://www.grandviewresearch.com/industry-analysis/halal-logistics-market, Erişim Tarihi: 01.05.2023

Izberk-Bilgin, E., & Nakata, C. C. (2016). A new look at faith-based marketing: The global halal market. *Business horizons*, 59(3), 285-292.

Kamaruddin, R., Iberahim, H., & Shabudin, A. (2012). Willingness to pay for halal logistics: the lifestyle choice. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 50, 722-729.

Karia, N. (2022). Halal logistics: practices, integration and performance of logistics service providers. *Journal of Islamic Marketing*, 13(1), 100-118.

Karia, N., Asaari, M. H. A. H., Mohamad, N., & Kamaruddin, S. (2015, March). Assessing Halal logistics competence: An Islamic-based and resource-based view. *In 2015 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management* (IEOM) (pp. 1-6). IEEE.

Khan, S., Haleem, A., Ngah, A. H., & Khan, M. I. (2023). Exploration of risks

with halal logistics: a case of emerging economy. *Journal of Global Operations and Strategic Sourcing*, (ahead-of-print).

Kurniawati, D. A., & Cakravastia, A. (2023). A Review of Halal Supply Chain Research: Sustainability and Operations Research Perspective. *Cleaner Logistics and Supply Chain*, 100096. 1-12.

Kurniawati, D. A., & Savitri, H. (2020). Awareness level analysis of Indonesian consumers toward halal products. *Journal of Islamic Marketing*, 11(2), 522-546.

Lestari, Y. D., Susanto, J. M., Simatupang, T. M., & Yudoko, G. (2018). Intention towards halal logistics: a case study of Indonesian consumers. *Journal for Global Business Advancement*, 11(1), 22-40.

Lugo, L., Cooperman, A., O'Connell, E., & Stencel, S. (2011). The future global Muslim population projections for 2010-2030, http://features. preforum. org. Future Global Muslim Population-WebPDF. pdf., Erişim Tarihi: 01.06.2023

Malaikhah, F., Mulyati, H., Cahyadi, E., & Ab Rahman, S. (2021, May). Creating Strategies for Implementing Halal Logistics in Malaysia. *In Proceedings of the 1st International Conference on Sustainable Management and Innovation*, ICoSMI 2020, 14-16 September 2020, Bogor, West Java, Indonesia.

Masudin, I., Rahmatullah, B. B., Agung, M. A., Dewanti, I. A., & Restuputri, D. P. (2022). Traceability System in Halal Procurement: A Bibliometric Review. *Logistics*, 6(4), 67.

Özispa, N., & Sürücü, E. (2017). Türkiye'de Helal Lojistik Uygulamaları: Bir Vaka Analizi. *The International New Issues In Social Sciences*, 5(5), 159-174.

Standard, D. (2022).Annual OIC Halal Economy Report, https://icdt-cidc.org/annual-oic-halal-economy-report-2022/ , Erişim Tarihi: 10.05.2023

Susanty, A., Puspitasari, N. B., Caterina, A. D., & Jati, S. (2021). Mapping the barriers for implementing halal logistics in Indonesian food, beverage and ingredient companies. *Journal of Islamic Marketing,* 12(4), 649-669.

Syazwan Ab Talib, M., & Bakar Abdul Hamid, A. (2014). Halal logistics in Malaysia: a SWOT analysis. Journal of Islamic Marketing, 5(3), 322-343.

Tieman, M. (2011), "The application of halal in supply chain management: in-depth interviews", *Journal of Islamic Marketing,* 2(2), 186-195.

Tieman, M., Che Ghazali, M., & Van Der Vorst, J. G. (2013). Consumer perception on halal meat logistics. *British Food Journal*, 115(8), 1112-1129.

Uyanık, M. Z. (2020). Helal gıda sertifikalarının fıkıh ve mevzuat açısından problemleri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, (*35), 665-678.

Zailani, S., Iranmanesh, M., Aziz, A. A., & Kanapathy, K. (2017). Halal logistics opportunities and challenges. *Journal of Islamic Marketing*, 8(1), 127-139.

Haziran 2023

İlahiyat Alanında Akademik Çalışmalar

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Fevzi RENÇBER
Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Fevzi RENÇBER
Doç. Dr. M. Sait UZUNDAĞ
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-856-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ALEVİ - BEKTAŞİ İNANCINDA HIZIR ORUCU VE RİTÜELLERİ

***Çiğdem UĞUR* 1**

BÖLÜM 2

İBN SÎNÂ AÇISINDAN TANRI'NIN BASİTLİĞİ ZAT OLMASINA ENGEL MİDİR?

***İsmail YALÇINTAŞ* 17**

BÖLÜM 3

KÖTÜLÜK VE TEODİSE: GOD ON TRIAL FİLM ÖRNEĞİ

***Fatımatüzzehra YAŞAR*.....37**

BÖLÜM 4

DİNİ SORULAR IŞIĞINDA AİLE KURUMUNA SOSYOLOJİK BAKIŞ

***İdris YAKUT* 55**

BÖLÜM 1

ALEVİ - BEKTAŞİ İNANCINDA HIZIR ORUCU VE RİTÜELLERİ

Çiğdem UĞUR[1]

1 Araştırmacı Yazar , Ankara-Türkiye cigdemuras2013@gmail.com ORCID ID:0009-0001-1230-6256

Giriş

Hızır, olağanüstü durumların, mucizelerin ve insanların gerçekleşmesi imkansız görünen dileklerinin sembolleşmiş ve gerçeğe dönüştürülmüş bir hali olarak kabul edilir. Hızır'ın var olup olmadığı veya geçmişte var olup olmadığı kesin bir kanıtla ispatlanamaz. Yapılan tespitlerin çoğu yoruma ve inanca dayanır. Hızır kavramı, gerçeği anlamış bir bilge insanın tarifini verir. Alevilikte, Hızır Orucu da Kur'an-ı Kerim'e dayandırılan ibadetlerden biridir. Alevi-Bektaşi Kültürü'nde, halk bilgeliği ürünleri içindeki tüm kimlikler kutsanır ve Hz. Ali, Hızır'ın dönüşmüş yeni bir bedeni olarak tasavvur edildiği için, Alevi-Bektaşi toplulukları için Hıdrellez Gelenekleri özenle, istekle ve heyecanla yaşatılır ve kutlanır. Bektaşilikte ise üç günlük Hızır orucu tutulur. Bu oruç, Hıdır-Nebi Bayramı olarak da adlandırılır ve Nevruz'dan altı hafta önce, şubat ayı ortalarında tutulur. Eski Rumi takvimine göre 31 Ocak ile 1 ve 2 Şubat günlerine denk gelen Hızır Orucu, daha sonra Miladi Takvim'in kullanılmasıyla 13-14-15 Şubat günlerinde kutlanmaya başlanmıştır (Korkmaz, 2005: 323).

Hızır'ı anlamlandırmaya çalışma çabaları ancak bu konu ile ilgili kaynakları taramakla şekil alıp gerçek anlamda ete kemiğe bürünecektir. Konu ile ilgili çalışma yaparken kullanılacak temel kaynakları bilmek, içeriğin sağlam ve bilimsel temellere oturmasını sağlayacaktır. Bu konuda otorite sayılan Ocak'a göre Hızır ile ilgili kaynaklar beş gruba ayrılır. Bunlar sırasıyla:

- İlahiyat
- Tarih
- Tasavvuf
- Edebiyat
- Folklor kaynaklarıdır.

Hızır, çoğunlukla mazlumun yanında yer alan ve zalime karşı duran bir figür olarak tasvir edilir. Bu özelliğiyle Hızır, halkın dilini ve kalbini temsil eder. Zorluklardan ve sıkıntılardan kurtuluşun, dolayısıyla umudun ve eylemin sembolüdür. Umut, dileklerin ve beklentilerin ifadesidir. Eylem ise bir araya gelme, birlik olma, olumsuzu haykırma, birlikte hareket etme ve beklenenin gerçekleşmesi için adım atma anlamına gelir. Oruç, cem, kurban, lokma, niyaz gibi ritüeller, aslında halkın birlik ve umut hâlini sağlar ve halkla birlikte gerçekleştirilir. Soyut bir kavram olan Hızır, bu

KAYNAKLAR

Akkaya, Hasan. 1936. Yazıhan/Malatya, ilkokul, Karacaköy-Yazıhan/Malatya, Hacım Sultan Ocağı.

Bakardzhieva, Teodora, (2010), "Rusçuk'ta Bektaşiliğin Geçmişi ve Bugünü", III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (30-31 Ekim 2009 Üsküp/Scopje), Ankara.

Döğüş, Selahattin. (2015) "Anadolu'da Hızır-İlyas Kültü ve Hıdrellez Geleneği", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi. 74. Ankara. 77-100.

Eyidoğan, Mustafa. 1942, Tokat, ilkokul, Kuyucak-Milas/Muğla, Kızıldeli Ocağı dedesi.

Gündoğdu, Hüseyin. 1965, Kiğı/Bingöl, lise, Aydın, Kureyşan Ocağı.

Keskin, Veysel. 1967, Ula/Muğla, lise, Çörüş-Ula/Muğla, Yanyatır Ocağı.

Korkmaz, Esat. (2005).Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü. Anahtar Kitapları Yayınevi. İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar.(200'7).Alevi ve Bektaşi inançlarının İslam Öncesi Temelleri. iletişim Yayınları. İstanbul.

Ocak, Ahmet Yaşar (2012). Hızır-İlyas Kültü, İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 1.

Özcan, Taki. 1958, Mut, ilkokul, Mut/Mersin, Yanyatır Ocağı dedesi.

Sarıkaya, Mehmet Saffet, (2007). "Hızırname'nin Bektaşiliğe Dair Malumatı ve Hızırname Çerçevesinde Bektaşi Kültüründe Hızır İnancı", 2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni (17-19 Ekim 2007) Bildiri Kitabı, II, ed. Filiz Kılıç-Tuncay Bülbül, Ankara. 1463-148.

Sönmez, Medet. 1964, Mecitözü/Çorum, lise terk, Birlik Mah./Ankara. İmam Rıza Ocağı, zakir.

Turan, İbrahim. 1965, Pülümür/Tunceli, üniversite, Bodrum/Muğla, Kureyşan Ocağı.

Üçyıldız, C. Necati. 1950, Silifke, üniversite, Silifke/Mersin, Yanyatır Ocağı.

Yıldırım, Murat. 1950, İmranlı, lise, Datça, Babamansur Ocağı.

BÖLÜM 2

İBN SÎNÂ AÇISINDAN TANRI'NIN BASİTLİĞİ ZAT OLMASINA ENGEL MİDİR?

İsmail YALÇINTAŞ[1]

1 Dr., Öğretmen, Yozgat Anadolu İmam Hatip Lisesi, selam72@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0210-1708.

Giriş

Basitlik anlayışı, Tanrı'da metafiziksel bir ayrım olmadığı düşüncesine dayanmaktadır (İbn Sînâ, 2013b: 89-92; Aquinas, 1947: 1. 3. 4; 2007: 239; Stump-Kretzman, 1985: 353; Saeedimehr, 2007: 191). Diğer bir ifadeyle Tanrı, varlığında herhangi bir parça, bileşiklik, çokluk, potansiyellik bulunmayan salt/basit varlıktır. Buna göre, Tanrı'nın varlığından ayrı mahiyeti yoktur (İbn Sînâ, 2013b: 92). Literatürde Tanrı'nın salt/basit varlık olmasına iki temel eleştirinin yöneltildiği söylenebilir: Birincisi bir şeyi bilmek için o şeyin ne'liğini bilmeye ihtiyaç varken, Tanrı'nın basit varlık olmasının , O'nun ne'liği hakkında soru sormayı dolayısıyla da bilinmesini mümkün kılmadığı eleştirisidir. Bu anlamda basitlik düşüncesi bir tür via negativa düşüncesini beraberinde getirmekte hatta Tanrı'nın bilenemeyeceği anlamında agnostisizme yol açmaktadır. İkincisi ise basitlik düşüncesinin, Tanrı'yı bir nitelik yaptığı, bir niteliğin ise zat (person) dolayısıyla da Tanrı olamayacağı iddiasıdır (Plantinga, 1980: 47; Stump, 2003: 94; Kerr, 2015: 150). Biz bu çalışmada basitlik düşüncesine yöneltilen ikinci eleştirinin tutarlı olup olmadığını İbn Sînâ (980-1037) açısından irdeleyeceğiz.

Tanrı'nın varlığıyla ilgili önemli tartışmalardan birisi, varlığıyla mahiyeti özdeş olan bir varlığın zat olarak nitelendirilip nitelendirilemeyeceği meselesidir. Tanrı'nın, tanrılık için bir mahiyete sahip olmasının gerekli olduğunu düşünenler, Tanrı'da varlık-mahiyet ayrımının zorunlu olduğunu iddia etmektedir. Örneğin Ebû Hâmid el-Gazzâlî (1058-1111), Tanrı'nın mahiyetinin olmamasını, gerçekliğinin yadsınmasıyla ilişkilendirmekte, adeta mahiyeti olmayan bir varlığın nasıl Tanrı olabileceğini sorgulamaktadır (Gazzâlî, 2014: 116-118; Reçber, 2008: 310-311). Benzer şekilde Fahreddin er-Râzî'ye (1150-1210) göre de Tanrı, varlığından ayrı bir mahiyete sahiptir; ancak Tanrı, mükemmel bir varlık olduğu için mümkünlerden farklı olarak O'nun mahiyeti varlığını gerektirmektedir (er-Râzî, 1384: 358-360; Erdem, 2012: 199, 298). Bu tartışmayı bir adım daha öteye taşıyan çağdaş din felsefecilerden Alvin Plantinga (1932-) ise Tanrı'nın varlığından ayrı mahiyetinin olmamasını, soyut bir nitelik olmakla ilişkilendirmekte ve zat olmasına engel olarak yorumlamaktadır (Plantinga, 1980: 47). Varlık-mahiyet ayrımını öngörenler, Tanrı'nın mükemmelliğini, bir taraftan Tanrı'da varlık-mahiyet ayrımı olduğu kabulüyle öbür taraftan da O'nun mahiyetinin, mümkünlerin mahiyetinden farklı olarak varlığını gerektirmesi biçiminde izah etmektedir. Burada sanki basitlik ile mükemmellik arasında bir çelişki olduğu varsayımından hareketle böyle bir düşüncenin benimsendiği anlaşılmaktadır (İbn Sînâ, 2013b: 89-92; Erdem, 2021: 661). Peki, İbn Sînâ açısından Tanrı'nın varlığından ayrı bir mahiyetinin olmaması veya basit bir varlık olması, O'nun mükemmel bir varlık olarak tasavvur edilmesine veya zat olmasına engel midir? Bu çalışmada

KAYNAKÇA

Acar, Rahim. (2005a). *Talking About God and Talking About Creation: Avicenna's and Thomas Aquinas Positions.* Boston: Brill.

Acar, Rahim. (2005b). "Yaratan Bilmezse Kim Bilir: İbn Sînâ'ya Göre Allah'ın Cüzleri Bilmesi", *İslâm Araştırmaları Dergisi* 13, 1-23.

Adamson, Peter. (2013). "From the Necessary Existent to God". *Interpreting Avicenna Critical Essays*, ed. Peter Adamson, Cambridge: Cambridge University Press, 170-189.

Aquinas, Thomas. (1947). *Summa Theologica*, ing. çev. Fathers of English Dominican Province, New York: Benziger Bros. Edition.

Aquinas, Thomas. (2007). "On Being and Essence-De Ente et Essentia-". *Medieval Philosophy: Essential Readings with Commentary*, ed. Gyula Klima vd., Oxford: Blackwell, 227-249.

Aristoteles. (1996). *Metafizik*. çev. Ahmet Arslan, İstanbul: Sosyal Yay.

Az, Mehmet Ata (2014). "İbn Sînâ'nın Varlık-Mâhiyet Aynîliğinin/Ayrımının Aquinas'ın Eleştirileri Bağlamında Değerlendirilmesi." *Eskiyeni* 29, 75-102.

Bertolacci, Amos. (2002). "The Distinction of Essence and Existence in Avicenna's Metaphysics: The Text and Its Context". *İslamic Philosophy, Science, Culture and Religion Studies in Honor of Dimitri Gutas*, ed. F. Opwis-David Reisman, Leiden-Boston: Brill, 257-288.

Bozkurt, Ömer. (2014). "İbn Sînâ'nın Tanrı Anlayışının Dayandığı İlkeler", *Diyanet İlmî Dergi* 50 (1), 67-86.

Charnock, Stephen. (1979). *The Existence and Attributes of God,* 2 vols. Michagan: Baker Book House.

Dewan, Lawrance. (1989). "Saint Thomas, Alvin Plantinga, and the Divine Simplicity". *Modern Schoolman* 66 (2), 141-151.

Dolazel, James E. (2011). *God Without Parts: Simplicity and The Metaphysics of Divine Absoluteness*. Michagan: ProQuest LLC.

Erdem, Engin. (2012). *Metafizik Delil: İbn Sînâ'nın İsbât-ı Vâcip Yöntemi.* Ankara: Yayınevi.

Erdem, Engin. (2008). "Hanefî-Mâtürîdî Gelenekte Bilgi ve İman." *Diyanet İlmî Dergi* 54, 59-78.

Erdem, Engin. (2021). "Tecrîd Geleneğinde Zorunlu Varlık'ın Zorunluluğu Tartışması: İsfehânî, Kuşçu ve Devvânî". *Beytulhikme* 11 (2), 659-681.

Fazlur Rahman, (1958). "Essence and Existence in Avicenna". *Medieval and Renaissance Studies* 4, 1-16.

Gale, Richard. (1991). *On The Nature and Existence of God.* Cambridge: Camb-

ridge University Press.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid. (2014). *Filozofların Tutarsızlığı*. nşr.-ter. Mahmut Kaya-Hüseyin Sarıoğlu, İstanbul: Klasik Yayınları.

Gülaçar, İzzet. (2022). *İbn Sînâ'nın Tabiat Felsefesinde Hareket*. Ankara: Elis Yayınları.

Hasker, William. (2016). "Is Divine Simplicity a Mistake?". American Catholic Philosophical Quarterly, 90 (4), 699-725.

İbn Sînâ. (1363). *el-Mebde ve'l-Meâd*. thk. Abdullah Nurani, Tahran: İntişarati Müessese-i Mütalat-ı İslami Danişgahi.

İbn Sînâ. (1908a). "Risâletü'n-Neyrûziye". *Tis'u Resâil fi Hikmeti ve't-Tabiiyyat*, Kahire: Matbaatü'l Hindiye.

İbn Sînâ, (1908b). "Risâle fi Aksâmü'l-Ulûmu'l-Akliyye". *Tis'u Resâil fi Hikmeti ve't-Tabiiyyat*, Kahire: Matbaatü'l Hindiye.

İbn Sînâ, (1908c). "Risâleti'l-Hudûd". *Tis'u Resâil fi Hikmeti ve't Tabiiyyâtı*. Matbaatül Hindiyye, Kahire.

İbn Sînâ, (1973). *et-Ta'lîkât*, thk.-nşr. Abdurrahman Bedevi, Kahire: Daru'l-İslamiyye.

İbn Sînâ, (1980a). *er-Risâletü'l-Arşiyye: fi Hakâiki't-Tevhîd ve İsbâtü'n-Nübüvve*. thk. İbrahim Hilal, Kahire: Câmiatü'l-Ezher.

İbn Sînâ, (1980b). *Uyûnü'l-Hikme*. thk. Abdurrahman Bedevî, Beyrut: Dâru'l-Kalem.

İbn Sînâ, (1982). *Kitâbu'n-Necât: fi'l-Hikmeti'l-Mantıkıyye ve't-Tabiiyye ve'l-İlâhiyyye*. thk. Macit Fahri, Beyrut: Menşuratı Daru'l-Ufuk el-Cedide.

İbn Sînâ, (2005). "Kaderin Sırrı". çev. Gürbüz Deniz, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 18 (3), 323-324.

İbn Sînâ, (2013a). *Kitâbu'ş-Şifâ Metafizik I*. nşr.-trc. Ekrem Demirli-Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbn Sînâ, (2013b). *Kitâbu'ş-Şifâ Metafizik II*. nşr.-trc. Ekrem Demirli-Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbn Sînâ, (2013c). *İşaretler ve Tembihler*. çev. Muhittin Macit, Ali Durusoy, Ekrem Demirli, İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbn Sînâ, (2013d). *Dânişnâme-i Alâî-Alâî Hikmet Kitabı-*. çev. Murat Demirkol, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.

İbn Sînâ, (2014). *İhlâs Sûresi Tefsir*. ter.-şerh. Ahmed Hamdi Akseki, Ankara: DİB.

İbn Sînâ, (2017), *Kitâbu'ş-Şifâ Mantığa Giriş-Medhal-*. çev. Ömer Türker, İstanbul: Litera Yayıncılık.

Kerr, Gaven. (2015). *Aquinas's Way to God: The Proof in De Ente et Essentia*.

Oxford: Oxford University Press.

Kutluer, İlhan. (2013). *İbn Sînâ Ontolojisinde Zorunlu Varlık*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Leftow, Brain. (1990). "Is God an Abstract Object?". *Nous* 24, 581-598.

Lizzini, Olga. (*2020). "İbn* Sina's Metaphysics", *https://plato.stanford.edu/entries/ibn-sina-metaphysics/. First published 2015; substantive revision.*

Mann, William E. (1982). "Divine Simplicity". *Religious Studies* 18: 4, 451-471.

Mann, William E. (1983). "Simplicity and Immutability in God". *International Philosophical Quarterly* 23 (3), 267-276.

McGinnis, Jon. (2010). *Avicenna*, Oxford: Oxford University Press.

McGinnis, Jon. (2022). "Simple is a simple does: Plantinga and Ghazâlî on Divine Simplicity". *Religious Studies* 58, 97-109.

el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr. (2002). Kitâbü't-*Tevhîd Tercümesi,* ter. Bekir Topaloğlu, Muhammed Aruçi, Ankara: İSAM Yayınları.

el-Mâtürîdî, Ebû Mansûr. (2005). *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*. (1-17), İstanbul: Mizan Yayınevi.

Morewedge, Parviz. (1972). "Philosophical Analysis and İbn Sina's Essence-Existence Dinstinction". *Journal of The American Oriental Society* 92:3, 425-435.

Morris, Thomas V. (1991). *Our Idea of God: An Introduction to Philosophical Theology*. Notre Dame and London: University of Notre Dame Press.

Mueller, Ian. (2005). "Mathematics and the Divine in Plato". *Mathematics and Divine: A Historical Study*, ed. T. Koetsier and L. Bergmans, 101-121, London, Elsevier.

Öçal, Şamil. (2017), "Platon'un *Timaios* Diyalogunda Tanrı ve Evrenin Oluşumu", *Beytulhikme* 7 (I), 65-83.

Özalp, Hasan. (2013). "Tanrı-Doğa İlişkileri Bağlamında Metafiziksel Fail Neden: İbn Sînâ Örneği". *Journal Of Islamic Research* 24: 3, 146-159.

Plantinga, Alvin. (1980). *Does God have a Nature?.* Milwaukee: Marquette University Press.

er-Râzî*,* Fahreddîn. (1384). *Şerhu'l-İşârât ve't-Tenbîhât* (I-II). thk. Ali Rıza Necefzâde, Tahran: Encümen-i Âsâr.

Reçber, Mehmet S. (2008). "Vâcibü'l-Vücûd'un Mâhiyeti Meselesi". *Uluslararası İbn Sînâ Sempozyumu Bildirileri* (I-II). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş., 308-311.

Rosheger, John P. (2002). "Is God a "What?" Avicenna, William of Auvergne, and Aquinas on the Divine Essence". *Medieval Philosophy and The Calssical Tradition: in İslam, Judaism and Christianity*, ed. John Inglis, 233-249, London&New York: Routledge.

Saeedimer, M. (2007). “Divine Simplicity”. *Topoi* 26, 191-199.

Sebti, Meryem- Smet, Daniel De. (2009). “*Avicenna’s Philosophical approach to the Quran in the light of his tafsir surat al-ikhlas”*. Journal of Quranic Studies 11(2), 134-148.

Stump, E.-Kretzman, N. (1985). “Absolute Simplicity”. *Faith and Philosophy: Journal of the Society of Christian Philosophers* 2: 4, 353-382.

Stump, Eleonore. (2003). *Aquinas*. London and New York: Routledge.

Stump, Eleonore. (2012a). “God’s Simplicity”. in *The Oxford Handbook of Aquinas*, ed. by Brain Davies and Eleonore Stump, Oxford: Oxford University Press, 135-146.

Stump, Eleonore. (2012b). “Simplicity and Aquinas’s Quantum Metaphysics”. in *The Reception of Aristotle’s Metaphysics in the Middle Ages*, ed. Gerhard Kriger, Oxford: Oxford University Press.

eş-Şîrâzî, Molla Sadra. (2007). *Şerh ve Ta’lika-i Sadri’l-Müteellihin İlahiyyât-ı Şifâ*. I-II, Beyrut: Müessesetü’t-Tarihi’l-Arabi.

et-Tûsî, Nasîruddîn (1380). *Şerhu’l-İşârât ve’t-Tenbihât.* (I-III), Kudüs-Kum: Neşrul Beliğa.

Türker, Ömer. (2010). *İbn Sînâ Felsefesinde Metafizik Bilginin İmkânı Sorunu.* İstanbul: İSAM.

Yalçıntaş, İsmail. (2021). "İbn Sînâ’ya Göre Yaratma ve Âlemin Zamansal Ezelîliği”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 32 (1), 10-29.

Yalçıntaş, İsmail. (2023). *İbn Sînâ’nın Tanrı Anlayışı*, Ankara: Elis Yayınları.

Yazır, Elmalılı M. H. (2000). *Hak Dini Kur’ân Dili*. İstanbul: Azim Dağıtım.

Yıldız, İbrahim - Aslantatar, Nesim. (2021). “İbn Rüşd’ün “Faslu’l Makal” Risalesi Bağlamında Felsefe-Din Çelişmezliği”. *İslam Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlakı III*, ed. Teceli Karasu - Mahsum Aytepe, İstanbul: İlbey Matbaa, 507-515.

Yıldız, İbrahim. (2021). *Teizm ve Ateizm: Delilci Kötülük Problemi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri, Doktora Tezi.

Zarepour, M. Saleh, (2022). *Necesary Existence and Monotheism: an Avicennian Account of the Islamic Conception of Divine Unity*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wisnovsky, Robert. (2003). *Avicenna’s Metaphysics in Context*. Ithaca: Cornell University Press.

BÖLÜM 3

KÖTÜLÜK VE TEODİSE: GOD ON TRIAL FİLM ÖRNEĞİ

Fatımatüzzehra YAŞAR[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı

Giriş

İnsan, biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve daha birçok yönü olan bir canlıdır. Öyle ki onu ait olduğu canlı grubundan düşünmesi ve bu düşünmesini ifade edebilme becerisi ayırır denilebilir. Sanat da bu ifadenin araçlarından bir tanesidir. Duygu, düşünce, istek ve arzuların aktarımında sanat oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira sanat eseri ortaya koymanın bir cihetle bireyin Tanrı'ya yaklaşma veya benzeme çabası olarak da görüldüğü düşünülmektedir.(Bayraktar, 2009, ss. 112-113) Sanat kutsalın bir tezahür biçimidir. Sanatın ifadedeki etkililiği ve başarısı onu dinle arasındaki bağda felsefeden öne alır. Çünkü gerek din gerekse sanat her türden sembolleri kullanarak bir şey anlatırlar. Hem din hem sanat sembollere yer vermesi nedeniyle bir araya geldiklerinde iki kat sembolizasyon meydana getirirler. (Tokat, 2005, s. 162)

İnsanı sanat yapmaya götüren gücü Platon güzel ideasına bağlayarak açıklar. İnsan ruhunun sonsuz güzeli elde edebilmesi için güzel ideasından pay alması gerekir.(Ülger, 2013, s. 17) Ona göre doğanın bir taklidi olan sanat sadece taklitte kalmamalıdır. İdealara ulaşılması için sanatçının ideal ve akılsal olanı ifade etmesi gerekmektedir.(Kavuran & Dede, 2013, s. 53) Dahası sanat aşkın olana ulaşmayı hedeflerse o zaman bir anlam kazanabilir. Mükemmele ulaşabilmesi nispetinde de sanatın ideaya ulaşabileceğini söyler.(Kavuran & Dede, 2013, s. 56)

Peki bu ikisi arasındaki ilişki ne zaman başlamıştır; bu ikisinin doğuşuyla beraber ilişkileri de başlamıştır denilebilir. Sanat, çeşitli dinlerin tarih boyunca getirmiş olduğu Tanrı, evren ve insan anlayışlarının iletilmesinde bir araç vazifesi görmüştür ve sanatlar da mevzu olan dinlerin ekseninde oluşmuştur. Dahası sanat dini inançları kendisine konu edinmiş ve bazı zamanlarda bu dini inançların iletilmesini etkin bir şekilde sağlamıştır.(Lüleci, 2007, s. 1) Sinema da bu dışavurumun bir uzantısı sayılabilecek dallarından birisidir sanatın. Din, filmlere yeni anlamlar katabiliyorsa filmler de dinlere yeni anlamlar katabilir mi? Bu sorunun cevabı birçok filmin dinlere farklı yaklaşımlar getirebileceği yönündedir.(Blizek, 2015, s. 1225)

Toplumların kendilerini daha net görebilmelerinde sinema bir ayna gibidir denilebilir. Gerçeğin bu aynada yansıtılıp yansıtılmadığı sorusu görüntüye ne kadar gerçekçi baktığımızla ilgilidir. Çünkü görme kabiliyeti ve sınırları görüntünün netliğinde belirleyicidir. Ne görmek ve göstermek istediğimiz de kurgulanan her filmle doğru orantılıdır. Heidegger'in ifadesiyle dünyaya fırlatılmışlığın hem acısını dindiren hem de ifade aracı olabileceği gibi Hegel'in Mutlak Ruh'unun kendini açıkladığı varlığın karşısında duran bir âlem olarak da açıklanabilir sinema. Zira varlık âlemi sinema ve filmlerin üslubunu belirleyen gerçek ölçüttür.(Cumaoğlu & Özbey, 2021, s. 5)

Kaynakça

Akbaş, M. (2002). *Yahudi Düşüncesinde Holocaust ve Tanrı*. Ankara: Ayraç Yayınevi.

Akti, S. (2017). Gazzâlî ve Leibniz Optimizminden Kant'ın Otantik Teodisesine Kötülük Sorunu. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (6), 33-56.

Aslan, A. (2008). Kötülük Problemi: Spekülatif-Teorik Yaklaşıma Karşı Dinî-Pratik Yaklaşım. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, (19), 87-114.

Aslantatar, N., & Yıldız, İ. (2022). Teodik Bireyciliğe Karşı İvaz Teorisi. *Journal of Islamic Research*, *33*(2), 423-433.

Başcı, V., Yazoğlu, R., & İmamoğlu, T. (2015). *Din Felsefesi Dersleri* (1. bs). Erzurum: Eser Basın Yayın.

Bayraktar, F. (2009). Sanatçının Yaratıcılığı ya da Yaratılışa Tanıklığı Üzerine Bir Değerlendirme. *Felsefe Dünyası*, (50), 111-120.

Blizek, W. L. (2015). Dinleri Değerlendirmek/Eleştirmek İçin Filmleri Kullanma. İçinde B. Yorulmaz (Çev.), *Sinema ve Din* (ss. 1225-1236). Dem Yayınları.

Cumaoğlu, U., & Özbey, A. U. (2021). *Sinema ve Toplum Toplumsal Dönüşümün ve Kırılmaların Filmlerle Analizi* (F. Yıldırım, Ed.). Önsöz Yayıncılık.

Çelik, C. (2007). Teodisenin Sosyolojisi: Toplumsal Süreçlerle İlişkisi İçinde Teodise Konusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım. *Bilimname*, *XIII*(2), 37-66.

Dostoyevski, F. M. (2020). *Karamazov Kardeşler* (N. Yalaza Taluy, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.

Efil, Ş. (2011). İbn Arabî'ye Göre Tasavvuf Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise. *Felsefe Dünyası*, (53), 92-110.

Epiktetos. (1989). *Düşünceler ve Sohbetler* (B. Toprak, Çev.). İstanbul: M. E. B.

İmamoğlu, T. (2002). Seneca Felsefesinde Kötülük. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, *2*(4), 51-57.

Kavuran, T., & Dede, B. (2013). Platon ve Aristoteles'in Sanat Etiği, Estetik Kavramı ve Yansımaları. *Sanat Dergisi*, (23), 47-64.

Keyifli, Ş. (2015). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Sinema Algısı Üzerine Bir Alan Araştırması. İçinde *Sinema ve Din* (ss. 147-174). İstanbul: Dem Yayınları.

Lüleci, Y. (2007). *Sinema ve Din: Türk Sineması Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ok, A. (2022). *Peyami Safa'nın Romanlarında Kötülük Olgusu* (Yüksek Lisans Tezi). Şeyh Edebali Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilecik.

Öksüz, C. (2018). *Yeni Türk Sinemasında Kötülüğün Sunumu: Zeki Demirkubuz Filmlerinde Kötülüğün Temsiliyeti* (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Russell, J. B. (1999). *Şeytan* (N. Plümer, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Sezen, A. (2009). Günümüz İnsanının Anlamsızlık Sorunu Bağlamında Frankl ve Fowler'da Bireyin Anlam Arayışı. *SB ArD*, (14), 189-201.

Taylan, N. (1997). Din Felsefesinde Kötülük Problemi. *Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (11-12), 47-79.

Tokat, L. (2005). Sanat Kutsalın İfşâsı mıdır? *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, (29), 137-163.

Türkben, Y. (2012). *İbn Sina ve Thomas Aquinas'ta Kötülük Problemi*. Ankara: Elis Yayınları.

Uzdu, H. (2021). An Assessment In Terms of Sociology of Religion Over "Life of Pi" The Movie. *Kafkas Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, *15*(18), 211-229.

Ülger, E. (2013). Platon'un Sanat Kuramının Düşünsel Evrimi. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (16), 15-28.

Ünal, A. (2015). Uyumlu Bir Dünya İnşası Bağlamında Sinema ve Din İlişkisi: "Life of Pi" Örneği. *International Journal of Sport Culture and Science*, *3*(Special Issue 4), 567-583. https://doi.org/10.14486/IJSCS438

Werner, C. (2000). *Kötülük Problemi* (S. Umran, Çev.). Kaknüs Yayınları.

Yalom, İ. (2002). *Ölüm Korkusunu Yenmek* (Z. Babayiğit, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yasa, M. (2016). *Tanrı ve Kötülük*. Ankara: Elis Yayınları.

Yazoğlu, R. (2006). Süreç Teolojisinde Kötülük Sorunu. *Ekev Akademi Dergisi*, *10*(29), 135-144.

Yıldırım, A. (2019). *İlahi Buyruk Teorisi*. Ankara: Elis Yayınları.

Yıldız, S. (2019). *Yahudi Dünyasında Holokost Sonrası İnanç Tartışmaları: "Kutsal İnkar" Tecrübesinden Siyonizm Teolojisine* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

Yüce, F. (2016). Din Felsefesinde Kötülük Problemi ve Teodise: Algısal Kötülük Kavramıyla Yeni Bir Perspektif. *Felsefe Dünyası*, (63), 179-202.

BÖLÜM 4

DİNİ SORULAR IŞIĞINDA AİLE KURUMUNA SOSYOLOJİK BAKIŞ

İdris YAKUT[1]

1 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, yakut2094@gmail.com, ORCİD: 0000-0001-8741-7842

Giriş

Tarih boyunca varlığını farklı biçimlerde sürdüren aile kurumu, bireylerin davranışlarına etki eden önemli sosyal yapılardan biridir. Aynı zamanda aile, biyolojik ilişkiler sonucunda insan neslinin devamının sağlandığı, belirli kurallar çerçevesinde biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyal, ahlaki, dini vb. toplumsal zenginliklerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında başrol oynayan sosyal bir birimdir (Sayın, 2020: 33). Dolayısıyla içinde bulunduğumuz yüzyılda gelişen teknoloji ve bilimsel çalışmalar, sanayileşmenin artması, hızlı kentleşme ve göç hareketlerinin artmasıyla birlikte toplumlarda yaşanan değişim ve dönüşümler aile kurumunu da etkilemekte; ailevi değerlerin, aile yapısının rol ve işlevlerinin de farklılaşmasına neden olmaktadır (Nirun, 2007: 36).

Aile yapısının ve değerlerinin şekillenmesinde etkin olan dinamiklerden biri de dindir. Zira din ve aile tarihi süreçte en ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar varlığını sürdüren önemli sosyal kurumlardan ikisidir. Bu nedenle bu iki kurumun karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleri kaçınılmazdır (Abanoz, 2005: 1). Geleneksel toplum yapısının en temel kurumlarından biri olan din, aile kurumunun sağlam temeller üzerinde kurulmasına ve varlığını devam ettirmesine önem vererek aileyi korumaya çalışmıştır (Aluş, 2016: 30). Aile de; dini inancın, toplumsal kültürün ve değerlerin aktarılmasında ve yaygınlaşmasında önemli fonksiyonlara sahiptir(Kağıtçıbaşı, 2010: 75). Bu kapsamda çalışmanın konusu din ve aile kurumu arasındaki ilişkinin imamlara, müftülüklere, Diyanet İşleri Başkanlığı kurumuna vb. sorulan ya da internetten araştırılan sorular ışığında sosyolojik olarak analiz edilmesidir. Ayrıca toplumun aile hayatıyla ilgili hangi konularda soru sorduğu ve bu soruların cevaplarını araştırmada hangi iletişim kanallarını kullandığıyla ilgili sayısal bilgilerin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Ailenin Tanımı

İnsanlık tarihi kadar eski olup toplumun en küçük yapı birimi olan ailenin, toplumlar gibi boyutları, yapısı ve işlevleri bakımından büyük dönüşümler geçirdiği için evrensel bir tanımını yapmak oldukça güçtür (Gökçe, 1976: 46-47). Canatan, dünya genelinde farklı aile türleri olması nedeniyle belirli bir topluma göre aile tanımı yapılamayacağını, bu şekilde yapılacak bir tanımın etnosentrik (kültür merkezci) olacağını ifade etmiştir. Ayrıca ailenin yapısı, işlevleri, aile içi ilişkiler ve aile hakkındaki düşüncelerin tarihsel süreç içerisinde sürekli değişime maruz kalması nedeniyle ortak bir tanım yapılması önünde engel olduğunu belirtmiştir (Canatan, 2011: 60-62).

KAYNAKÇA

Abanoz, Mustafa. 2005. "Dinin Aileyi Koruyucu Fonksiyonu (ümraniye-Erenköy Örneği)". Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aluş, Yadigar. 2016. "Türk Ailesinde Eşler Arası Mutluluk Algısı Ve Beklentileri: Sakarya İli Örneği". Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi.

Arslantürk, Zeki, ve M. Tayfun Amman. 2000. *Sosyoloji - Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Avşaroğlu, Selahattin. 2011. "Aile İçi İlişkiler Ve İletişim". içinde *Kişilerarası İlişkiler Ve Etkili İletişim*, editör A. Kaya. Ankara: Pegem Akademi.

Aydın, Mehmet Akif. 2000. "Aile". 2:196.

Aydın, Mustafa. 1997. *Kurumlar Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, ve Funda Demirel. 2016. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. 21. Basım. Ankara: Pegem Akademi.

Canatan, Kadir. 2011. "Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi". Ss. 97-119 içinde *Aile Sosyolojisi*, editör K. Canatan ve E. Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap.

Creswell, John W. 2018. *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma Ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çağan, Kenan. 2019. "Ailenin İşlevleri". Ss. 83-96 içinde *Aile Sosyolojisi*, editör K. Canatan ve E. Yıldırım. İstanbul: Açılım Kitap.

Çelik, Celaleddin. 2010. "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı Ve Din Paradigmatik Anlam Ve İşlev Farklılaşması". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 8:25-35.

Dikeçligil, F. Beylü. 2012. "Aileye Dair Kabullerin Ezber Bozumu". *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 8(31):21-52.

Dönmezler, İbrahim. 1999. *Ailede İletişim Ve Etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Dündar, Özge Zeybekoğlu. 2012. "Değişen Ve Değiş(e)meyen Yönleriyle Aile: Yapısı, Türleri, İşlevleri". Ss. 39-64 içinde *Değişen Toplumda Değişen Aile Sosyolojik Tartışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ergün, Mustafa. 1987. *Eğitim Ve Toplum, Eğitim Sosyolojisine Giriş*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

Freyer, Hans. 1964. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Freyer, Hans. 2016. *Din Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Giddens, Anthony. 2012. *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Gökalp, Ziya. 1977. *Makaleler IV*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gökçe, Birsen. 1976. "Aile Ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme". *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi* 8(12).

Gökçen, Ahmet. 2016. "Aile Türleri Ve Başlıca Aile Sınıflandırmaları". Ss. 81-104 içinde *Sistematik Aile Sosyolojisi*, editör M. Aydın. Konya: Çizgi Kitabevi.

Güneş, Abdurrrahman. 2014. "Dinin Bazı Sosyal Kurumlarla İlişkisi". *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4(7):113-29.

İmamoğlu, Emine Olcay. 1991. "Aile İçinde Kadın-Erkek Rolleri". *Türk Aile Ansiklopedisi* 832-35.

el-İsfahani, Ragıb. 2007. *El-Müfredat Kur'an Kavramları Sözlüğü*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Çiğdem. 2010. *Benlik, Aile Ve İnsan Gelişimi*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Kır, İbrahim. 2011. "Toplumsal Bir Kurum Olarak Ailenin İşlevleri". *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 10(36):381-404.

Kirman, Mehmet Ali. 2011. *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*. 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Morgan, David L. 1996. "Focus Groups as Qualitative Research". *New York: Sage Publications* 16.

Nirun, Nihat. 2007. *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını (AKM).

Ozankaya, Özer. 1975. "Aile". *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü* 1.

Ozankaya, Özer. 1991. *Toplumbilim*. İstanbul: Cem Yayınları.

Özkiraz, Ahmet, Müşrike Nazan Arslanel, ve Taylan Şengül. 2016. "Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğrencilerinin Aile Kurumuna Bakışı". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 30(2):243-68.

Sayın, Önal. 2020. *Aile Sosyolojisi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Selman, Adnan. 2018. "Aile-Din İlişkisi Ve Aile İçi Roller". *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi* 4(1):13-20.

Taylan, Hasan Hüseyin. 2009. "Türkiye'de Köy Ailesinde Aile İçi İlişkiler". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (22):117-38.

Tekin, Mustafa. 2011. "Dinlerin Perspektifinden Aile Kurumu". Ss. 235-62 içinde *Aile Sosyolojisi*, editör K. Canatan ve E. Yıldırım. İstanbul.

Tezcan, Mahmut. 1995. *Sosyolojiye Giriş Temel Kavramlar*. 4. baskı. Ankara: Feryal Matbaası.

Yakut, Selahattin. 2022. *Ahlaki Zeka, Din Ve Dindarlık (Psikososyal Bir Bakış)*. İKSAD Publishing House.

Yıldırım, Ali, ve Hasan Şimşek. 2006. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 6. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Haziran 2023
June 2023

Mimarlık, Planlama ve Tasarım

Alanında Akademik Çalışmalar

Academic Studies in

Architecture, Planning and Design

EDİTÖRLER /EDITORS

Prof. Dr. Z. Özlem PARLAK BİÇER
Doç. Dr. Murat DAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Z. Özlem PARLAK BİÇER
Doç. Dr. Murat DAL
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-855-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1/CHAPTER 1

BOZCAADA'DA KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA'IN İMAR FAALİYETLERİNE DAİR BİR İNCELEME

***Aras KAHRAMAN*.....1**

BÖLÜM 2/CHAPTER 2

MİMARİ PROJELERDE PROJE YÖNETİMİ VE MALİYET ANALİZİ

***Melike ÖZSOBACI, Kerem ERCOŞKUN*.....27**

BÖLÜM 3/CHAPTER 3

KERPİÇ MALZEMENİN ÇAĞDAŞ BİR MALZEME OLARAK YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE

***Aynur YÜCE, Uğur ÖZCAN*.....43**

BÖLÜM 4/CHAPTER 4

SİT TÜRLERİ VE SİT ALANLARINDA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLAMASI

***Hüsne TEMUR, Seçil Gül MEYDAN YILDIZ*.....61**

BÖLÜM 5/CHAPTER 5

KENTSEL KIYI - MEKÂNSAL KALİTE İLİŞKİSİ: İZMİR BOSTANLI ÖRNEĞİ

***Rojda ÇELİK, Abdullah KELKİT*.....77**

BÖLÜM 6/CHAPTER 6

DEPREM ARA YÜZÜ VE DEPREM SONRASI BARINMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA GEÇİCİ BARINMA BİRİMLERİNİN TASARIM ÖLÇÜTLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

***Ceren ASİLKAN, Ceren GÜNEŞ, Gökhan UŞMA*.....95**

BÖLÜM 7/CHAPTER 7

OTURMA ELEMANLARININ TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE İŞLEVSEL VE ERGONOMİK GELİŞİMİNİN İRDELENMESİ

Sibel DEMİRARSLAN ***113***

BÖLÜM 8/CHAPTER 8

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE RİSK ANALİZLERİNİN RİSK YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİSİ

Fatmanur ÖZDEMİR, Rüveyda KÖMÜRLÜ ***139***

BÖLÜM 9/CHAPTER 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARİDE YAPI BİLGİ MODELLEMESİNİN (YBM) ÜSTLENDİĞİ ROL

Çağrı ÜÇEL, Rüveyda KÖMÜRLÜ ***159***

BÖLÜM 10/CHAPTER 10

KORUNAN ALANLARDA EKOTURİZM: YEDİGÖLLER MİLLİ PARKI'NIN EKOTURİZM FAALİYETLERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Betül BAYRAM, Pınar GÜLTEKİN ***179***

BÖLÜM 11/CHAPTER 11

PLANNING OF SUBURBAN CAMPUSES: BURSA TECHNICAL UNIVERSITY KESTEL CAMPUS

Ekrem Bahadır ÇALIŞKAN ***201***

BÖLÜM 12/CHAPTER 12

CARBON FOOTPRINT IN TACKLING CLIMATE CHANGE

Seyhan SEYHAN, Elif BAYRAMOĞLU ***219***

BÖLÜM 13/CHAPTER 13

URBAN LIFE QUALITY IN HOUSING ENVIRONMENTAL DESIGN PROJECTS

Elif BAYRAMOĞLU, Pınar Özge PARLAK ***235***

BÖLÜM 1

CHAPTER 1

BOZCAADA'DA KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA'IN İMAR FAALİYETLERİNE DAİR BİR İNCELEME

Aras KAHRAMAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Yeditepe Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü. E-posta: aras.kahraman@yeditepe.edu.tr ; ORCID ID: 0000-0001-8081-6859

1. Giriş

Antik Dönemde Tenedos adını taşıyan Bozcaada, tarih akışı boyunca farklı dönemlerdeki hakimiyetler için stratejik, ekonomik ve jeopolitik açıdan aynı derecelerde önem taşımasa da, XV. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin büyümesiyle stratejik önemi artmıştır. Adanın isminin Bozcaada olarak anılmasının ilk olarak Pir-i Re'is'in 1521 tarihli "Kitab-ı Bahriye" adlı eserinde geçtiğini söylemek mümkündür (Özükan, 2013, 29; Orhonlu, 1989). B. Randolph "Ege Adalarının Mevcut Durumu" adlı eserinde adanın isminden bahsederken halk arasındaki kullanılan ismi Boş Adası olarak belirtmiştir (Randolph, 1687, 43-44; Orhonlu, 1989). Sipahizade Ahmed "Gazavatname-i Cezire-i Girit" adlı eserinde adadan bir yerde Bokça Ceziresi olarak bahseder.[1] Köprülü Mehmed Paşa'nın vakfiyesinde, Evliya Çelebi ve Katib Çelebi'nin eserlerinde de adanın ismi Bozcaada olarak geçmiştir (SYEK, DN 00001, 10; Çelebi, 1896a, 308; Çelebi, 2007b, 19,149,155,157,158). Alaybey Camii'nin haziresinde bulunan H. 1272 (M. 1855/1856) tarihli Bohçaadalı Yahya'nın Oğlu Ali Bey ile H. 1250 (M. 1834/1835) tarihli Bohçaadalı Sağ Kol Ağası'nın Zevcesi Ümmü Gülsüm Hanım'a ait olan iki mezar taşından anlaşıldığı üzere adanın bu tarihlerdeki adı Bohçaada olarak geçmekteydi. Günümüzde de halk adayı Bozcaada olarak anmaktadır.

Bozcaada'nın Türk hakimiyetine geçişi 1329 yılında Aydınoğulları tarafından gerçekleşse de, ada 1455 yılında Fatih Sultan Mehmed Han döneminde Venediklilerden alınıp Osmanlı idaresine geçmiştir (Aygen, 1985, 44-45). Bu tarihlere gelene kadar yani XIV. yüzyıl ile XV. yüzyılın ilk yarısı arasındaki dönemde ada Bizanslılar, Venedikliler ve Cenevizliler arasındaki ticaret ve egemenlik mücadelelerine tanıklık etmiştir (Kazhdan, 1991, 2025). Bu dönemde batılı seyyahların anlatılarına dayanarak adanın kayda değer nüfus ve sosyal yapıyı barındırmadığı anlaşılmaktadır. 1403 yılında Timur ile görüşmek için Semerkand'a gönderilen İspanyol elçi Ruy Gozales de Clavijo Bozcaada'dan geçtiğinde, adanın hayli harap, ıssız ve boş olduğunu kaydetmiştir. Clavijo'ya göre Venedikliler ile Cenevizliler arasında çıkan savaş sonucunda adadaki sakinlerin büyük bölümü öldürülmüştür (Clavijo 1993: 33).[2] 1436 yılında seyahatı sırasında adayı ziyaret eden diğer İspanyol gezgin Pero Tafur'dur. Tafur adanın 8-10 mil

1 Eserin Türkçe transkripti yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. Ancak transkripsiyonda yanlışlıkla "Bokça Ceziresi" ibaresi "Bofça Ceziresi" olarak aktarılmıştır. Tez için bkz., (Arslan, 2009)

2 Clavijo'nun anlatılarından yola çıkarak John Paleologolos'un yönetimindeki Bizans İmparatorluğu ile Sultan I. Murad yönetimindeki Osmanlı İmparatorluğu arasındaki mücadelede Cenevizlilerin Bizans'a yardımı karşılığında Tenedos Adası'nın (Bozcaada) Cenevizlilere bırakılacağı anlaşılmaktadır (Clavijo, 1993, 33). Bu olay hakkında etraflıca bilgi için bkz., (Uzunçarşılı, 1988a, 133-134). Ancak Bizans İmparatoru daha sonra bu anlaşmayı ihlal edip adayı Venediklilere sattığından dolayı Cenevizliler ile Venedikliler arasında çıkan muharebede adadaki kale ve mimari yapılar tahrip edilip, sakinler öldürülmüştür. Clavijo bu zamandan itibaren adanın boş kaldığı kanaatini ileri sürmüştür (Clavijo, 1993, 34).

Kaynaklar

Aygen,Mehmet Saadettin . (1985). *Bütün Yönleriyle Bozcaada.* Afyon;Türkeli Matbaası.

Arslan, Mürvet (2009). *Sipâhizâde Ahmed'in Gazâvat-Nâme-İ Cezîre-İ Girit Ve Zadre İsimli Eseri (Değerlendirme -Transkripsiyon),* İstanbul : Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Braudel, Fernand. (1989). *Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, I. Cilt , çev. *Mehmet Ali Kılıçbay*. İstanbul : Eren Yayıncılık

Clavijo, R.G. (1993). *Anadolu, Orta Asya ve Timur,* çev. Ömer Rıza Doğrul, 1. Baskı, İstanbul : Ses Yayınları

Çabuk, Vahid. (1988). *Köprülüler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul : Oğul Matbaası

Durmuş, Hüseyin. (2006). *Bozcaada'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Kültürü,* Yayınlanmış Tez Çalışması, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir

Çelebi, E. (1896a). *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, V. Cilt İstanbul: İkdam Matbaâsı.

Çelebi, Kâtib., & Gökyay, O. Ş. (2007b). *Deniz savaşları hakkında büyüklere armağan:(Tuhfetü'l-kibâr fî esfâri'l-bihâr)*. İstanbul : Kabalcı Yayınevi.

Dehkhoda, Aliakbar. (1946). *Lugâtnâme-i Deh'hüdâ*, Meclis Matbaası, Tahran

Demircan, Yasemin & Keleş. Hamza. (1999). Köprülü Mehmed Paşa'nın 1068 (1658) Tarihli Bozcaada Vakfiyesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*

Dündar, Mesut. (2017). Çanakkale'de Geç Osmanlı Dönemi Camileri. *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı* , 61-92.

Erzincan, Tuğba. (2005). Mihrap. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, *30*, 30-37, Türkiye Diyanet Vakfı

Eyice, Semavi. (2001). *Kasım Ağa : Osmanlı İç Siyasetine de Karışmış Olan Hassa Başmimarı,* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, 24. Cilt : 539-540, Türkiye Diyanet Vakfı

Groat, Linda. N. & Wang, David. (2013). *Architectural research methods*. John Wiley & Sons.

Gülmek,Âdem. (2002). *Türk Tarihinde Bozcaada*, _stanbul;Seyhan Grafik Sanatlar Matbaası

Gürüney, M. Hakan. (2009). *Bozcaada Harita ve Gravürleri.* Bozcaada: Bozcaada Yerel Tarih ve Araştırma Merkezi Yayınları NO.1.

İlgürel, Mücteba. (2000). *Köprülü Mehmed Paşa.* Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (s. 26, 258-65.). içinde Türkiye Diyanet Vakfı.

İnalcık, Halil. (2014). *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar III. Köprülüler Devri* Türkiye İş Bankası Külütr Yayınları, İstanbul : Ayhan Matbaası.

Kahraman, Aras. (2017). *Bozcaada Gezisi Kapsamında Çekilen Fotoğraflar,* MIT613 : Akdeniz'in Tarihi Liman Kentleri ve Mimarlık, İstanbul : İTÜ Mimarlık Tarihi Kürsüsü

Kazhdan, Alexander. P. (1991). *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York : Oxford University Press.

Kodaman, Bayram. (2007). Osmanlı Devleti'nin yükseliş ve çöküş sebeplerine genel bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *2007*(16).

Korkmaz, Şerif. (2011). Bozcaada'nın 1840'da Sosyal ve Ekonomik Yapısına Dair Tespit ve Değerlendirmeler. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *26*(2), 423-458.

Kuban, Doğan (1968). *Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi*, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler, Vakıflar Dergisi, 7.

Küçük, S.G & Eyüpgiller, K. Kutgün. (2016). *Çatalca Vilayeti İçerisindeki Tarihi Kırma Çatılı Kırsal Alan Camileri*, Bakü : III. Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu

Kurtman, Nazife. (1991). *Çanakkale Eserlerinden Örnekler.*

Orhonlu, Cengiz (1972). *1657 Tarihli Bozcaada Tahrîri ve Ada'daki Türk Eserlerine Ait Bazı Notlar*, *Tarih Dergisi* (26): 67-74.

Orhunlu,Cengiz. (1989). Bozcaada;*Türk Kültürü(Aylık Dergi),* Sayı:83,Eylü,l Ankara;Türk Kültürü Arastırma Enstitüsü Yayınları.

Orhunlu, Cengiz. (1996). Bozcaada'da Türk Eserleri Ve Kitabeleri;*Türk Kültürü(Aylık Dergi)*, Sayı.86,Aralık,Ankara:Türk Kültürünü Arastırma Enstitüsü Yayınları.

Özcan, Abdülkadir. (2003). Mehmed IV. *DİA. C*, *28*, 414-418.

Özükan, Bülent. (2013). *Piri Reis The Book of Bahriye*, İstanbul : Boyut Yayıncılık ve Tic. A. Ş.

Randolph, Bernard. (1687). *The Present State o the lslands in the Archipelago,* Oxford : Printed at the Theater

Saygı, Abdurrahman Sedat. (2015). *Bozcaada'da Geleneksel Konut Mimarisi : Tipoloji Çalışması,* Yaınlanmış Tez Çalışması,Ankara : Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Şeker, Fırat. (2014). *Mimar Sinan'ın Kırma Çatılı Cami ve Mescidleri.*Yayınlanmış Tez Çalışması, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi. (TEZ ÇALIŞMASI YAYINLANMIŞ İSE YAYINLANAN BASKISI KULLANILIR)

Tafur, Pero. (1926). *Travels and Adventures*, 1435-1439, trans. *M. Letts,* London : Published by George Routledge & Sons

Uzunçarşılı, İsmail. Hakkı. (1988a). *Osmanlı tarihi* (1. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail. Hakkı. (1988b). *Osmanlı tarihi* (2. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Uzunçarşılı, İsmail. Hakkı. (1988c). *Osmanlı tarihi* (3. Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Yavaş, Alptekin. (2009). *Bozcaada Köprülü Mehmed Paşa ve Alaybey Camileri,* Pamukkale Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Yayınları, No:1, 671-680

Yüksel, İ. A. (2004). *Osmanlı Mimarisinde Kanuni Sultan Süleyman Devri*, 6. Cilt, 1. Baskı, Ankara: Nurol Matbaaclılık.

Kısaltmalar

AE.SAMD.III. Ali Emiri Ahmed III

AE.SSLM.III. Ali Emiri Selim III

A}MKT.NZD. Sadaret Mektubi Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı

BEO. Babıali Evrak Odası

BOA. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri

CBSS. Cezayir-i Bahri Sefid Salnamesi

C.EV. Cevdet Evkaf

C.MF. Cevdet Maarif

EV.d. Evkaf Defterleri

HAT. Hatt-ı Hümayun

İE.ENB. İbnülemin Ensab

İ.EV. İrade Evkaf

İ.ŞD. İrade Şura-yı Devlet

SYEK. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

ŞD. Şura-yı Devlet Evrakı

V.G.M. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Birinci Kaynaklar

- BOA. A.}MKT. NZD. Dosya No : 196 Gömlek No : 42

BOA. AE.SAMD.III. Dosya No : 175 Gömlek No : 17072

BOA. BEO. Dosya No : 2265 Gömlek No : 169838

BOA. BEO. Dosya No : 2381 Gömlek No : 17850

BOA.C.EV. Dosya No : 614 Gömlek No : 30958

BOA. C.EV. Dosya No : 2 Gömlek No : 97

BOA. C.EV. Dosya No : 56 Gömlek No : 2765

BOA. C.MF. Dosya No : 151 Gömlek No : 7546

BOA. EV.d. Dosya No : - Gömlek No : 17483

BOA. HAT. Dosya No : 1522 Gömlek No : 42

BOA. HAT. Dosya No : 1522 Gömlek No : 42

BOA. İE. ENB. Dosya No : 5 Gömlek No : 542

BOA. İ.EV Dosya No : 152 Gömlek No : 59

BOA. ŞD. Dosya No : 152 Gömlek No : 59

BOA. ŞD. Dosya No : 165 Gömlek No : 68

BOA. TS.MA.d. Dosya No : 7022 Gömlek No : -

SYEK, Köprülü İlavesi. *Köprülü Mehmed Paşa Vakfiyesi*, Demirbaş No : 00001

SYEK, *Cezâyi-î Bahr-î Sefîd Sâlnâmesi*, Ali Emiri Salname Koleksyonu, Demirbaş No : 00252 - s. 295

SYEK, Köprülü İlavesi. *Köprülü Mehmed Paşa'nın Bozcaada'daki Vakfına Dair*, Demirbaş No : 00247

V.G.M, *Köprülü Mehmed Paşa Camii'nin 2005 Yılındaki Restorasyon Raporu*, Belge No : 170401002, Ankara

BÖLÜM 2

CHAPTER 2

MİMARİ PROJELERDE PROJE YÖNETİMİ VE MALİYET ANALİZİ

Melike ÖZSOBACI[1], Kerem ERCOŞKUN[2]

1 İstanbul Okan Üniversitesi (0000-0003-4057-0705)
2 Dr., İstanbul Okan Üniversitesi (0000-0001-6658-4967)

1.GİRİŞ

Proje, başı ve sonu belli olan, önceden belirlenmiş bir hedefe ulaşmak için yapılandırılmış ve sınırlı kaynakların kullanıldığı bir faaliyet zincirinden meydana gelen, bilimsel yordamların ve yöntemlerin kullanıldığı ve belli yetkinlikte bir ekip tarafından yürütülen ve tek defalık, yani benzeri olmayan bir süreçtir. Proje yönetimi, bu faaliyet zincirini ilgilendiren para, metot (teknik), malzeme, işgücü ve ekipman kaynaklarını proje başlamadan önce doğru planlamak suretiyle projenin en verimli şekilde sonuçlandırılabilmesi için, bu kaynakların ne zaman ve ne kadar kullanılacağını planlamak, bu sürecin yönetimi ve denetlenmesi için uygulanacak yol haritasını belirlemek ve bilimsel yöntemleri uygulamaktan ibarettir. Günümüzde Proje ve Proje Yönetimi kavramları ile ilgili daha gelişmiş tanımlar da mevcuttur. Bu tanımlara araştırmanın sonuçları irdelenirken yer verilecektir.

1.1 Literatür Çalışmaları

İnşaat projelerinde ana hedef tasarım ekibi tarafından belirlenir. Her ne kadar tasarım günümüzde bir ekip işiyse de bu tasarımın özünü oluşturan "yaşam kalitesi" ile ilgili kararlar Mimari Tasarım süreçlerinde alınmaktadır. Bu nedenle Mimari projelerin başarısındaki en önemli etkenlerin başında bu sürece hakim bir ekip, proje yönetim tekniklerini etkin biçimde uygulayabilen bir ekip başı ve yönetim gelmektedir. İnsanların ihtiyaçlarından kaynaklanan eylemler, teknolojinin gelişimi paralelinde daha karmaşık ve çok fonksiyonlu hale evrilmektedir. Bu evrim mikro düzeyde teknolojik aletlerin kullanımı bağlamında belirginleşmekte makro düzeye eriştikçe de teknolojik bileşenlerin sayısındaki artış ve bunların birbirleri ile olan ilişki ve koordinasyon ihtiyacı ile betimlenmektedir. Bu değişim proje yönetim süreçleri üzerinde de etkisini göstermekte ve projelerin yürütülmesi için kaotik ortamı yönetebilir hale getirecek çağdaş yalın yönetim yaklaşımları geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Çağımızın değişim dinamikleri, ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel kaynakların tüketimi üzerinde bir baskı yaratırken, yalın proje yönetim sistemi çözümleri bu kaynakları daha etkin ve verimli değerlendirmeyi kolaylaştırmakta ve insanların sürdürülebilirlik ihtiyaçlarını karşılamayı daha olası hale getirmektedir (Sarı, 2017).

Teknolojinin gelişmesiyle seçenekleri çeşitlenmiştir.İnşaat endüstrisinde mühendislik, malzeme temini ve inşaat üretimi yüklenicileri kaynaklarını farklı projeler arasında paylaştırmaktadırlar. Bir grup projeyi koordinasyonlu biçimde yönetmek, bir program hazırlanmasını gerektirir. Her bir yüklenici kendine ait programı yönetir (Ersöz, 2002). Proje yönetimi, olağan faaliyetlerin yönetiminden çok farklıdır. Karmaşık ve özgün çabalar olmaları, birbirini izleyen veya birlikte yürütülen ancak tekrarlanmayan faaliyetlerden oluşmaları nedeniyle projelerin yönetimi, özel örgütleme biçimlerini ve özel olarak geliştirilmiş planlama ve denetim tekniklerini

KAYNAKLAR

Beset A.., (2007). *"A model for assessing project management maturity level of architectural design offices (arch – pmm)",* Graduate School of Engineering and Sciences of Izmir Institute of Technology, Doctor of Philosophy,İzmir

Bolposta S.., (2001). *"Konut yapıları üretiminde proje yönetimi",*Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi,İzmir.

Çal,Duygu..,(2017). *"Project managament and A Case Study For A Start-Up Company"*,Istanbul Bilgi University, Graduate School Of Social Sciences Banking And Finance

Deniz Y.., (2000) *"Proje yönetimi ve planlaması"*, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Endüstri Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul.

Eker E.., (2008) *"Alman inşaat (proje) yönetiminin hizmet ve uygulama standardı ile Amerikan inşaat (proje) yönetiminin hizmet ve uygulama standardının karşılaştırmalı analizi"*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi,İstanbul.

Ercoşkun K.., (1998) *"Kalite Yönetimin'de şartnameler ve Performans Şartnameleri"*, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,İstanbul.

Ersöz,E.., (2002) *"İnşaat proje yönetiminde başarıya etkiyen parametrelerin araştırılması ve tam zamanında (JIT) proje yönetimi simülasyonu"*, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gümüşburun Ayalp G,Öcal M.., (2016*) "Türk inşaat sektöründe mimari tasarım süreci hataları ve nedenleri",* Erciyes Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Kayseri, Cilt:32 Sayı:1.

Karaçar P..,(2000) *"Türk inşaat sektöründe ihale sürecine yönelik risk yönetimi kapsamında alan çalışması"* İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kurşunoğlu Z..,(2019) *"Proje yönetiminde başarı kriterleri üzerine bir araştırma"*,Gebze Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi, Gebze.

Kürkçüoğlu Arda.., (2006) *"Proje yönetimi 1.HİBM.K.LIĞI Iso 14000 çalışmaları proje yönetimi uygulaması"*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Namlı E..,(2012*) "Proje yönetimi kapsamında risk tabanlı ve yapay zeka destekli bir maliyet tahmin modeli"*, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,-Doktora Tezi, İstanbul.

Okul,S..,(2019*) "Project management consultancy services in Turkish construction industry"*, Graduate Program in Civil Engineering Bogazici University, İstanbul.

PMBOK.., (2013) ***"****Project Management Institute"*

Sarı,İ.., (2017) *"A model proposal for sustainable project managament"*, Division of Structural Engineering Programme of Construction Project, Mimar Sinan Fine Arts University Institute Of Science And Technology, İstanbul.

Yasan E.., (2019) *"Proje yönetiminde başarı faktörleri:Bir uygulama"*, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mühendislik Yönetimi Anabilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi, İstanbul/Türkiye.

URL-1:www.projeyönetimiau207istanbulüniversitesi.com Erişim:26.11.22

BÖLÜM 3

CHAPTER 3

KERPİÇ MALZEMENİN ÇAĞDAŞ BİR MALZEME OLARAK YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE

Aynur YÜCE[1], Uğur ÖZCAN[2]

1 Mimar, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimarlık Doktora Programı, mim.aynuryuce@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8813-3128.
2 Dr. Öğr. Üyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, uozcan@fsm.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0002-4478.

1. GİRİŞ

Toprak çok eski dönemlerden beri insanların barınak yapımında kullandıkları yerel ve geleneksel bir malzemedir. Kolay ulaşılabilir bir malzeme olması toprağın tüm dünyada yaygınlığını arttırmaktadır. UNESCO Dünya Mirası Listesi'nde yer alan yapıların yaklaşık %30'unu toprak yapılar oluşturmaktadır (Jaquin ve Augarde, 2011). Bu da kültürel miras değerlerinin geleceğe aktarılması hususunda toprağın araştırma konusu olmasına katkı sağlamaktadır. Ülkemizde Anadolu'daki konut geleneğinin on bin yıllık geçmişinde toprak malzemenin önemli bir yeri vardır (Tuztaşı ve Çobancaoğlu, 2006). Bu da toprak malzemenin ülkemizde önemli bir yerinin olduğunu gösterir.

Sanayi ve teknolojinin ilerleme ile birlikte ortaya çıkan yeni ileri teknolojik ürünlere eğilimin artması sonucu toprak malzeme önemini kaybetmiştir. Kırsal bölgeler ile sınırlı kalıp, hatta bu bölgelerde de yıkılanların yerini betonarme yapılar almıştır. Toprak yapılar, olanak bulunmadığı dönemlerde tercih edilen fakat refah düzeyinin yükselmesi sonucu olanakların artması ile terk edilen prestiji düşük yapılar olarak görülmektedir. Dünya genelinde konut ve bina taleplerinin artması sonucu önemli miktarda doğal kaynakların tüketimine neden olmuştur. Ayrıca yapı sektörü önemli ölçüde karbon ayak izi bırakmaktadır. Doğal kaynakların giderek azalması, çevre kirliliğinin artması, malzeme fiyatlarının artması sürdürülebilirlik bağlamında toprak malzemenin yeniden değerlendirilmesi hususunda önemini korumuştur.

Bu çalışmada kerpiç malzemenin geleneksel yöntemleri, harcının katkı malzemeleri ile stabilizasyonu, üretim ve uygulamalarının iyileştirilmesi konuları üzerinde durulmuştur. Tüm dünyada yapılan çalışmaların devam etmesi kerpiç malzemenin önemini koruduğunu ve her zaman alternatif bir yol oluşturduğunu göstermektedir.

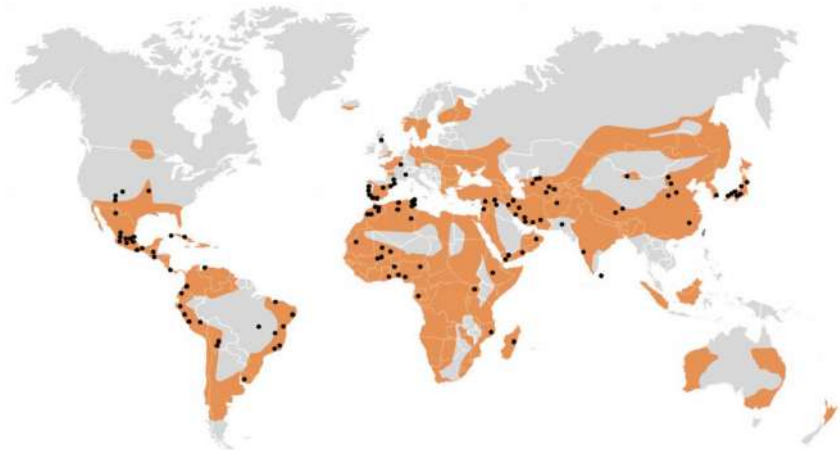

Şekil 1. 1 : *Kerpiç Mimari ve Miras Alanları (Anysz, 2019)*

KAYNAKÇA

Anysz, H. & Narloch, P. (2019), Designing the Composition of Cement Stabilized Rammed Earth Using Artificial Neural Networks, *MPDI Journal Materials*, *12*(9), 1396.

Houben, H. &Hubert, G. (1994), Earth Constraction A Comprehensive Guide, CraTerre, Maison levret,Reu de lac, BP 53, F-38092, Villefontaine cedex, France.

Houben, H.And Guillard H., (1989), Earth Construction, Intermediate Technology Publications, London.

Windstorm, B., Schmidt, A., (2013), A Report of Contemporary Rammed Earth Construction and Research in North America, *Sustainability*, *5*, 400-416

Saqr, M., Dabanlı, Ö., Al Rafei, M., (2020), Effects of Stabilizer in Compressed Earth Blocks, 8th International Kerpic Conference: KERPIC'20, 26-27 November 2020, Istanbul.

Kafescioğlu, R., & Gürdal, E., (1985), *Çağdaş Yapı Malzemesi Alker "Alçılı Kerpiç"*. Kafescioğlu, R. (2017), *Çağdaş Yapı Malzemesi Toprak ve Alker*. İTÜ Vakfı Yayınları.

Acun Özgünler, S., & Gürdal, E. (2012), Dünden Bugüne Toprak Yapı Malzemesi : *Kerpiç. Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 9, 29–37.

Çalişkan, C.İ., Arpacioğlu, Ü., (2020), Yapı Üretiminde Eklemeli İmalat Teknolojilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 25(2).

Çelebi, M. R., (2012), *Anadolu Kerpiç Mimarlığı*, İstanbul Kültür Üniversitesi.

Gür, N. V., & Deniz, Ö. Ş. (2012), Kagir Yığma Duvarlarda Taşıyıcı Malzeme ve Bileşenler, *6. Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu,* Uludağ Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi - Görükle Kampüsü, Bursa.

Gür, N. V., Ekinci, S., & Deniz, Ö. Ş. (2012), Yapı Kültürü ve Tasarım Verileri Işığında " Kâgir Yığma Dış Duvarların " Tarihsel Gelişimi.

Kocataş, M., (2011), Akşehir'de Bulunan Tarihi Yapıların Tipolojisi Üzerine Bir Araştırma, Y.Lisans Tezi, T.C Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Kömürcüoğlu, E.A., (1962), *Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç ve Kerpiç İnşaat Sistemleri*, İTÜ Matbaası.

Özcan, U., Öztürk, P., (2021), "Çağdaş Kerpiç Yapı Örneklerinde Sürdürülebilirlik Değerlendirmesi", İçinde: Şolt, H. Burçin Henden (Ed.), 2021, Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Araştırma ve Değerlendirmeler Cilt I (ISBN: 978-625-7411-53-0), Gece Kitaplığı Yayınevi, Ankara.

Almaç, U., (2002), Alçı Bağlayıcılı Hazır Harç İle Toprak Karışımının Hasarlı Kerpiç Yapılarda Onarım Harcı Olarak Kullanılabilmesi İçin Deneysel Araştırma, Y.Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Akkaş, F., (2011), Lif Katkılı Kerpiç Panel Üretilme Olanaklarının Araştırılması, Y.Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Demirtaş, G., (2020), Konya-türbeönü Tescilli Kerpiç Yapılarının Restorasyonunda Kullanılacak Uygun Harç Tayini, Y.Lisans Tezi, Konya Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Arpacıoğlu, Ü**.,** Geçmişten Günümüze Kerpiç Malzeme Üretim Teknikleri ve Güncel Kullanım Olanakları", MSGSÜ Mimarlık Fakültesi Yapı Fiziği ve Malzeme Bilim Dalı.

Çavuş, M., Ulusu, H., Aruntaş, H. Y., (2015), Sürdürülebilir Bir Yapı Malzemesi Olarak Kerpiç , 2nd İnternational Sustainable Buildings symposium, Ankara.

Edouard C. (2017), TerraPerforma Is the Last Stage of the Open Thesis Fabrication Program in 2016-2017.

Wasp (2016), Giant 3d Printer for Building 3d Printed House.

Schonnopp, G., (1943), *Die Lehmbau Weisen Teil I und II,* Industrie-Und Handelsverlag G.M.B.H.,Hamburg.

Binici, H., Aksogan, O., Bakbak, D., Kaplan, H., Isık, B., (2009), Sound İnsulation Of fibre Reinforced Mud Brick Walls, Construction and Building Materials 23,1035–1041.

Turanli, L., Saritas, A., (2011), Strengthening The Structural Behavior Of Adobe Walls Through The Use Of Plaster Reinforcement Mesh, Construction and Building Materials 25 1747–1752.

Kariyawasam, K.K.G.K.D., Jayasinghe, C., (2016), Cement stabilized rammed earth as a sustainable construction material, Construction and Building Materials 105, 519–527.

Çalışkan, C.İ., Arpacıoğlu, Ü., (2020), Yapı Üretiminde Eklemeli İmalat Teknolojilerinin Karşılaştırmalı Değerlendirmesi, *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2.

Kim, Nak-Kyung, K., Man-Yop, H., Sung-Bo, K., (2004), Development Of Innovative Prestressed Sıipport Earth Retention System, Jour. of the KGS, Vol. 20, No. 2. March 2004, pp. 107-113.

Akkaş, F., (2011), Lif Katkılı Kerpiç Panel Duvar Üretilme Olanaklarının Araştırılması, Y.Lisans Tezi, İTÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Perker, Z.S., Akkuş, K., (2019), Toprakyapı Malzemesi ile Mimarlık: Çağdaş Uygulamalar Üzerine Bir Değerlendirme, *Online Journal of Art and Design,* volume 7, issue 4, October 2019.

Tuztaşı, U., Çobancaoğlu, T., (2006), Anadolu'da Kerpicin Kullanım Geleneği ve Kerpiç Konut Yapım Sistemlerinin Karşılaştırılması. *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Tasarım+Kuram Dergisi*, 3(5):95-104.

Khorasani, F. F., Kabir, M.M., (2022), Experimental study on the effectiveness of

short fiber reinforced clay mortars and plasters on the mechanical behavior of adobe masonry walls, Case Studies in Construction Materials 16.

Yardımlı, S., (2021), Çevreci Yaklaşımlarda Malzeme ve Yapım Tekniği; Çağdaş Kerpiç Yapılar, Kent Akademisi, Volume, 14, Issue 2, 389-413,

Jaquin, P., Augarde, C., (2001), Earth Building: History, Science and Conservation. IHS BRE Press, Durham, UK.

İnternet Kaynakları

(URL-1): https://www.insaatim.com/gelenekli-turk-evinin-kaynaklari/

(URL-2) :https://insapedia.com/kerpic-nedir-kerpic-kullanim-alanlari-ve-yapi-elemanlari/

(URL-3) : https://i2.milimaj.com/i/milliyet/75/0x0/5c8cb57245d2a04bdc30ae94.jpg

(URL-4): https://www.youtube.com/watch?v=X4Zqqj-slis

BÖLÜM 4

CHAPTER 4

SİT TÜRLERİ VE SİT ALANLARINDA KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLAMASI

Hüsne TEMUR[1], Seçil Gül MEYDAN YILDIZ[2]

1 Yüksek Şehir ve Bölge Plancısı, Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, husne.temur@yobu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1735-7132

2 Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, secil.meydan@yobu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9869-4159

GİRİŞ

Yeraltı ve yerüstünde gizlenmiş olan tarihi izler kültür katmanları aracılığıyla geleceğe aktarılmaktadır (Çalışır Hovardaoğlu, 2009). Kentler, ortaya çıktıkları dönemin toplumsal yapılarını, yapım teknolojilerini, estetik kaygılarını, kültürlerini yansıtan mimari katmanlardan oluşmaktadır (Bahçeci Başarmak, 2022: 338). Kentlerin geçmişleriyle kurdukları bağlar bu katmanlar aracılığıyla günümüze kadar ulaşabilmekte ve kültürel mirası yaratmaktadır. Yerleşmeler tarihi açısından kentler yaşanmışlıklara tanıklık etmiş ve gelişmelerden etkilenmiştir. Bu tarihi birikim ve kültür katmanlarının korunup gelecek kuşaklara aktarılması kültürel mirasın sürdürülebilirliği açısından da önemlidir (Mengi, 2016). Oluşturuldukları dönemin izlerini günümüze taşıyan kültürel miraslar doğal çevreyle bütüncül ele alındığında bir anlam ifade etmektedir. Öyle ki ilkel toplumlarda kaya parçalarını yerinden çıkarıp onları şekillendirmelerinin tam olarak nedeni bilinmese de ölümlü olan insanın doğada bir iz bırakma ya da başarısını gösterme çabasının bir işareti olduğu düşünülmektedir. Aslında bu anıtlar ilkel toplumlarda geçmişten kalan bir anı olmaktan çok sembolik değer olarak algılandığı ve doğayla olan bağlarını güçlendirdiği söylenebilir. Bu sebepten dolayı anıtların korunmasında siyasal, dini, sanatsal ve estetik yönelimlerin etkili olduğu görülmektedir. Koruma kaygısı sonucu tek yapı ölçeğinde koruma anlayışı benimsenmiştir. Böylece koruma bilinci oluşmaya başlamış aynı zamanda yapıların işlevsel olarak kullanım süresini uzatma isteği de koruma tekniklerinin gelişmesinde etkili olmuştur (Erder, 2018: 31-37).

İnsanoğlunun gelecek nesillere kendi dönemlerinden birer iz bırakma gayreti "zaman kavramı" bilincinin oluşmasıyla birlikte gelişmiştir. Eski Mısır ve Mezopotamya uygarlıklarında anıtları koruma duygusu genellikle dini inanç ve törelerden kaynaklı olduğu bilinmektedir. Mezopotamya'da her yıl tapınakların onarılması ve Sümerlilerin de aynı tapınakları binlerce yıl yenileyerek kullanmaya devam etmeleri Antik Çağ'da korumanın önemini vurgulamaktadır (Meydan Yıldız, 2018). Ege uygarlıklarında ise her kent bir önceki kent üzerine kurulmuştur. Fakat bu kentler kurulurken kutsal alanlar korunmuştur. Eski Yunan kültürlerinde ise dinsel bağlar zayıflamaya başlamış ve artık anıtlar kişiler adına dikilmeye başlanmıştır. Roma Dönemi'nde ise Yunan Dönemi yapıların formlarının korunduğu görülmektedir. Koruma davranışlarını değer yargıları şekillendirirken tarihi yapıları onarım konusunda da farklı arayışlar olduğu her dönemde görülmektedir. Helenistik dönemde güç sahibi kişiler itibarlarını geleceğe aktarabilmek adına koruma kaygısı içerisine girmiştirler. Romalılarda kendilerinden önceki Helenistik dönem mirasına tarih bilinciyle sahip çıkmaya başlamıştır. Diğer taraftan Hristiyanlığın yayılmaya başlamasıyla birlikte farklı inançları temsil eden her şey yok edilmeye çalışılmıştır. Bu

KAYNAKÇA

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, RG. 23.7.1983/ 18113.

Ahunbay, Z. (2019). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, İstanbul: Yem Yayınları.

Çalışır Hovardaoğlu, S. (2009). Tarihi Süreklilikte Kentsel Katmanlaşmanın Belgelenmesi Bağlamında Kayseri Kent Merkezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.

Erder, C. (1999). Tarihi Çevre Kaygısı, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları.

Erder, C. (2018). Tarihi Çevre Algısı, İstanbul: Yem Yayınları.

Eröksüz, C. (2016). Korunan Alanlar Doğal Sit ve İlgili Mevzuat, Ankara: Adalet Yayınları.

Etimoloji Sözlüğü, 2023. (Web Sayfası: https://www.etimolojiturkce.com/kelime/sit, Erişim Tarihi: 25.05.2023).

Keleş, R. (1998). Kent Bilim Terimleri. İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R. ve Mengi, A. (2014). *İmar Hukukuna Giriş*, 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R. ve Mengi, A. (2019). *İmar Hukuku Hukuksal, Yönetsel ve Siyasal Boyutlarıyla*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Keleş, R. ve Mengi, A. (2021). *Kent Hukuku*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Kuban, D. (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, İstanbul: Yem Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023. (Web Sayfası: https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html, Erişim Tarihi: 25.05.2023).

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği, (2014). RG. 14.06.2014/ 29030.

Mengi, A. (2007). "Kente Karşı Suç İmar Suçu", *Dosya 06: Kent ve Suç,* Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, s. 47-50.

Mengi, A. (2016). "2000'li Yıllarda Türkiye'de Kentsel ve Çevresel Politikalara ilişkin Sorunlar", *İnsan Çevre Toplum,* Yayına Hazırlayan: Ruşen Keleş, 3. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Özgür, E. M. (2011). COG 237 Kentsel Coğrafya Ders Notları, Ankara Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Ankara.

Tuna, A. (2019). Arkeolojik Sit Koruma Pratikleri: Türkiye ve ABD Karşılaştırması, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 18 (2), 724-735.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, (2023). (Web Sayfası: https://sozluk.gov.tr/, Erişim Tarihi: 25.05.2023).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982.

UNESCO, (1976). Recommendation Concerning The İnternational Exchange Of Culturel Property, Nairobi, November.

Usta, E. N., Bilgin Altınöz, A. G. (2017). İnsanların Mekanla Kurduğu Diyaloğun Ürünü Olarak "Anı"ları Ortaya Çıkarmak ve Korumak: Milas Örneği, 131-137. Koruma Geçmiş | Bugün | Gelecek Arasındaki Diyalog, 26-27-28 Ekim 2017, Ankara, Şehir Plancıları Odası, s. 399.

Varuy, N. (1990). Koruma Hukukunun Gelişmesi ve Uygulamaları, Şehircilik, Hukuk ve Yönetim İlişkileri Türkiye 12. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu 16-17-18 Kasım 1988, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi ve Basın Yayın Yüksekokulu Basımevi, Ankara.

Venedik Tüzüğü, (1964). (Web Sayfası: http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0243603001536681730.pdf, Erişim Tarihi: 25.05.2023).

BÖLÜM 5

CHAPTER 5

KENTSEL KIYI - MEKÂNSAL KALİTE İLİŞKİSİ: İZMİR BOSTANLI ÖRNEĞİ[1]

Rojda ÇELİK[2], Abdullah KELKİT[3]

1 Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, ÇANAKKALE ORCID: 0000-0001-6339-9918

3 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, ÇANAKKALE ORCID:0000-0002-5364-6425

1. Giriş

Günümüzde artan yaşam standartları ve bireylerin sosyalleşebileceği alanlarda bulunma isteği, mekân kalitesine yönelik beklentileri ve eğilimleri artırmıştır (Özsoy, 1995).

Kentsel düzeyde yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve değerlendirilmesi "mekân kalitesi" kavramını öncelikli duruma getirmektedir. Mekân kalitesi, koşullara ve ortama göre değişebilen birden fazla tanıma sahip karmaşık bir kavramdır. Bu kavram, genel anlamı ile insanların mekânın tüm özelliklerinden memnun olmaları şeklinde açıklanabilmektedir (Topçu ve Birsel, 2016).

Mekân; insanların kendileri için ürettiği dinamik bir oluşumdur. Toplumdaki bireyler sosyal veya kamusal mekân kavramının oluşmasını sağlamıştır (Rendell, 2000). Kamusal mekânlar henüz tam olarak anlaşılamamış olsa da kültürel anlamda bir odak işlevi görme potansiyelleri mevcuttur. Çünkü bu alanlarda gerçekleştirilen her türlü etkinlik, çok sayıda insanı bu alanlara çekmektedir (Woolley, 2003).

Kentsel mekânlar, alanı kullanan bireylerin ihtiyaçlarını karşılayan ve herkese eşit imkanlar sağlayan mekânlar olmalıdır. Kullanıcı odaklı mekânlar, bireylerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla tasarlanmış ve planlanmış alanlardır. Kentsel mekânların oluşumunda göz önünde bulundurulması gereken en önemli ihtiyaçlar dinlenme, konfor, keşfetme, sosyalleşme ve insani ihtiyaçlardır. (Carr, vd., 1992).

Kentsel kıyı, kullanılmayan, doğal veya yerleşim alanı barındırmayan kıyılardan farklı incelenmesi gereken bir kavramdır. Kıyı, sıradan bir su kaynağının doğal kenarını tanımlarken, kentsel kıyılar ise genellikle kentin ihtiyaçları yönünde değiştirilmiş ve tasarlanmış çok yönlü alanlardır (Kılıç ve Gül, 2009). Kentsel kıyı alanları, toplum için sosyal yönden önemli kamusal alanlardır. Kıyılar, toplumun ilgisini çeken tarafıyla kentin planlanmasında önemli bir yere sahiptir. Bu doğrultuda, kentsel kıyı bölgeleri kamusal kullanıma hizmet eden alanlardır (Kırkık, 2010).

Kıyıların kent içindeki verimliliği kullanıcılar için oldukça önemlidir. Kıyılar içinde barındırdığı yeşil alan sayesinde açık alan aktivitelerinde tercih edilen öncelikli alanlardandır. Aynı zamanda suyun bireyler üzerindeki olumlu etkisi ve kıyıların görsel güzelliği kıyıda vakit geçirme isteğini arttırmaktadır.

Bu çalışmada, Bostanlı sahilini elde edilen mekânsal kalite kriterleri yönünden inceleyerek, mekan kalitesinin yükseltilmesine yönelik önerilerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Mekân kalitesi doğrultusunda incelenen Bostanlı sahilinin olanakları ve alanın yeterliliğinin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda İzmir ilinin Karşıyaka ilçesinde bulunan

5. Kaynaklar

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. G., and Stone, A. M. (1992). "Public space", Cambridge University Press.

Çiçek, Ü. (2006). "İzmir'in Tarihçesi", *İzmir Ticaret Odası,* İzmir.

Greene, S. (1992). "Cityshape communicating and evaluating community design", *Journal of the American Planning Association*, 58(2), 177-189

Karadağ, A. (1998). "Metropol Kent Olarak İzmir'in Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi/ Coğrafi Bilimler, İzmir.

Kılıç A. ve Gül, A., (2009). "Kentsel kıyı kavramı ve suyun hafızası", Kıyı Sempozyumu, 23- 24 Ekim 2009, Mimarlar Odası, İstanbul Büyükkent Şubesi, Trakya (Bakırköy) Büyükkent Bölge Temsilciliği.

Kırılmaz, L. ve Uhri, A. (2019). "Kentlilik Bilinci ve İzmir Tarihi", Ege Üniversitesi Rektörlüğü Basımevi Müdürlüğü, Bornova, İzmir.

Kırkık, K. P. (2010). "Tarihi Süreç İçerisinde Kıyı Alanlarının Kamusal Kullanımına Kentsel Tasarım Yaklaşımları-Haliç Örneği", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü/Mimarlık Anabilim Dalı/Şehircilik Bilim Dalı).

Lynch, K. (1984). "Good city form", *MIT press*.

Onur, B. E. (2009). "Çevre Kalitesinin Yükseltilmesinde Katılımcı Yaklaşım: İ.Ü. Avcılar Kampusu Örneği", Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Özsoy, A. (1995). "Toplu Konutlarda Kalite ve Sürdürülebilirliği", *Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu*, ĐTÜ Haziran, S: 209-214.

PPS. (2022). Project for Public Spaces, https://www.pps.org/ adresinden alındı.

Rendell, J., (2000), "Public Art:Between Public and Private", *Advances in Art and Urban Futures Volume 1*, Locality, Regeneration and Diversities, ed. Sarah Bennet and John Butler,Intellect Books, Cromwell Press, Wiltshire.

Tekeli, İ. (2012). "İzmirlilerin Denizle İlişkisini Güçlendirmekte Uygulanacak Tasarım Stratejisi Raporu", İzmir.

Topçu, K., ve Bilsel, S. G. (2016). "Geleneksel Gaziantep Çarşısının Mekansal Kalite Açısından Değerlendirilmesi", *Artium*, 4(1).

Van der Voort, T. J. M., ve Van Wegen, H. B. R. (2005). "Architecture in use: An Introductiontothe Programming, Design and Evalution of Buildings", *Architectural Press*, Netherlands.

Woolley, H. (2003). "Urban open spaces", *Taylor & Francis*.

BÖLÜM 6

CHAPTER 6

DEPREM ARA YÜZÜ VE DEPREM SONRASI BARINMA YAKLAŞIMLARI BAĞLAMINDA GEÇİCİ BARINMA BİRİMLERİNİN TASARIM ÖLÇÜTLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ceren ASİLKAN[1], Ceren GÜNEŞ[2], Gökhan UŞMA[3]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ORCID ID: 0009-0001-6192-9521, ceren.asilkan0@gmail.com

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ORCID ID: 0009-0004-5053-9909, cerengunes60@gmail.com

3 Dr. Öğr. Üyesi, Adana Alparslan Türkeş Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-7293-123X, usmagokhan@gmail.com

Giriş

Tarih süreci boyunca çeşitli doğal afetlerle karşılaşılmış ve yaşanan doğal afetler insanlar üzerinde izler bırakmıştır. Nerede ve ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan doğal afetler sonucu çoğu zaman insanoğlu yaşadığı alanı terk etmek zorunda kalmıştır. Ancak günümüzde bilim ve teknolojinin ilerlemesi ile yaşanılan alanı terk etmek yerine, zararları azaltma ve doğadan etkin bir şekilde yararlanarak oluşan zararları en aza indirmek amacıyla durum kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Doğal afetlerden sonra oluşabilecek bu zararlar önlenmez ise bu zararlar toplumda kalıcı tehlikeleri doğurabilecek duruma gelebilmektedir. Bu nedenle, günümüzde gelişmiş birçok ülkenin ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile depremlerin zararlarını önemli ölçüde azaltmayı hedeflediği ve bu sorun üzerinde yoğunlaşmakta olduğu görülmektedir. Ancak bu durum her ülke için aynı koşulları içermemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde sınırlı kaynak ve sınırlı bilgi birikimleri nedeni ile benzer bir oranda bir başarının elde edilemediği görülmektedir (İlhan, 2010).

Yaşanan bu doğal afetlerin başında genellikle yıkıcı etkisi ile depremler gelmektedir. Depremler, insanoğlunun yaşamsal gereksinimlerinin başında gelen barınma kavramı üzerine ani ve yoğun etki bırakmaktadır. Depremlerden sonra ortaya çıkan barınma kavramı birçok afetzedeyi etkilemekte olup çeşitli sorunlara ortam yaratmaktadır. Deprem doğal afetinin yıkıcı etkisi nedeni ile hem can hem de mal kayıpları meydana gelmekte, depremin ardından ağır hasar gören barınma birimleri, afet sonrası barınmada ciddi bir sorun ve barınma gereksinimi ortaya çıkarmaktadır (Karaduman, 2002; Çetindaş, 2019).

Deprem sonrası ön plana çıkan ana konulardan olan barınma kavramında çalışmalar acil yardım aşamasından başlayarak yeni yerleşim alanlarının kurulması ile bu alanlarda yaşamın iyileştirmesini sağlayan bir süreci kapsayacak şekildedir. Bu süreç üç aşamalı olarak; acil yardım, rehabilite ve kalıcı konutların oluşmasında etkili olan yeniden yapım aşaması şeklinde sıralanmaktadır. Depremin ilk günlerindeki acil dönemden sonra barınma gereksiniminin kısa ve uzun süreli çözüm aşaması başlamaktadır. Gereksinim hiyerarşinde barınma sorununun üst seviyelerde olduğu görülmektedir (Şengün,2007). Hazırlık aşaması ve rehabilite aşamasında geçici barınma ilişkileri kurulurken yapımı daha uzun süren kalıcı yerleşim birimleri ile çevrelerinin oluşturulması ile kalıcı yerleşime geçilmektedir. Ancak bu geçici barınmadan kalıcı barınmaya geçerken birçok sorun ve problem de kendini göstermektedir. Deprem sonrası barınma sürecindeki tüm aşamalarda ortaya çıkmakta olan ekonomik ve çevresel sıkıntılar ile afetzedelerin gereksinimlerinin karşılanmaması gibi nedenler geçici barınma üzerinde soru işaretlerine neden olmaktadır (Karaduman, 2002).

Kaynaklar

AFAD. (2018). Türkiye'de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf / (Son Erişim Tarihi: 05.05.2023).

AFAD. (2023). 06 Şubat 2023 Pazarcık (Kahramanmaraş) Mw 7.7 Elbistan (Kahramanmaraş) Mw 7.6 Depremlerine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu. https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Kahramanmaras%20%20Depremleri_%20On%20Degerlendirme%20Raporu.pdf (Son Erişim Tarihi:05.05.2023).

AFAD. (2019). Stratejik Plan 2019-2023. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/AFAD_2019_2023_STRATEJIK_PLAN.pdf /(Son Erişim Tarihi:05.05.2023)

AFAD. (2014). TAMP Türkiye Afet Müdahale Planı https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Planlar/TAMP.pdf (Son Erişim Tarihi:05.05.2023)

AFAD. (2015). Geçici Barınma Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi Hakkında Yönerge,https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/goc-afet-ve-acil-durumlarda psikososyal-destek/gecici-barinma-merkezlerinin-kurulmasi-yonetimi-ve-isletilmesi-hakkinda yonerge.pdf, (Son Erişim Tarihi:05.05.2023)

Arslan, H. (2004). Geçici konut yapılarının planlama/organizasyon, üretim süreçlerinin incelenmesi ve kullanım sonrası yeniden değerlendirilme potansiyellerinin araştırılması, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Tarafından Desteklenen Bilimsel Araştırma Projesi, Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli.

Avlar, E., Limoncu, S. & Tızman, D. (2023). Post-earthquake temporary housing unit: CLT E-BOX, Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 38 , Sayı 1, s.471-482.

Beyatlı, C. (2010). Acil Durum Barınakları Ve Bir Barınak Olarak Acil Durum Konteynır Öneri Modeli, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.

Beyaz, B. (2018). Afet sonrası dönem konutları, Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Arel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Can, İ. & Saka, A.E. (2022). Deprem sonrası geçici barınma birimleri için alternatif bir çözüm önerisi: Wikigeb, Online Journal of Art and Design Dergisi, Cilt 10, Sayı 2, s.115-125.

Coğrafi Bilgi Sistemi. (1998). Depremlerle ilgili istatistiki bilgiler, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Deprem Araştırma Dairesi, Ankara.

Çetindaş, C. M. (2019). Afet sonrası kalıcı konutlarda katılımcı yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çınar, A. K., Akgün, Y. & Maral, H. (2018). Afet sonrası acil toplanma ve geçici

barınma alanlarının planlanmasındaki faktörlerin incelenmesi: İzmir-Karşıyaka örneği, Planlama Dergisi. Cilt 28, Sayı 2, s.179-200.

Dayanır, H., Çınar, A.K., Akgün, Y.& Çorumluoğlu, Ö. (2022). Delphi yöntemi kullanarak afet sonrası geçici barınma alanı seçimi ve planlaması ölçütlerinin belirlenmesi: İzmir/Seferihisar örneği, Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, Cilt 8, Sayı 1, s.87-102.

Dostoğlu, N. & Efe, B. (2021). Geçici Barınma Mekânlarını Oluşturmak Üzere Tasarım Parametrelerinin Belirlenmesi, Yapı Mimarlık, Tasarım, Kültür ve Sanat Dergisi, 472 Aralık 2021- Ocak 2022 Sayısı, https://yapidergisi.com/gecici-barinma-mekanlarini-olusturmak-uzere-tasarim-parametrelerinin-belirlenmesi/, Son Erişim Tarihi:05.05.2023.

IFRC. (2013). Post-disaster Shelter: Ten Designs. Geneva: International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, http://www.ceptm.iue.edu.ar/pdf/10designs.pdf (Son Erişim Tarihi:10.05.2023).

İlhan, H. B. (2010). Afet Sonrası Rehabilitasyon Aşamasında Barınma Uygulamalarının Sürdürülebilirlik Doğrultusunda İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Johnson, C. (2005). Strategies for the reuse of temporary housing, Development Planning Unit, University College London, United Kingdom.

Karaduman, N. E. (2002). 1999 Doğu Marmara depremleri sonrası üretilen kalıcı konutların değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kımıllı, Z. M. (2006). Depreme duyarlı bölgelerde sürdürülebilir mimari tasarım; Isparta/Mavikent örneği, Yüksek Lisans Tezi, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

Özge, Ç. (2019). Afet ve Acil Durum Sonrası Sürdürülebilir Geçici Konut Uygulamalarının İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

SBB,2023, 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf (Son Erişim Tarihi: 05.05.2023).

Şengün, H. (2007). Afet yönetimi sistemi ve Marmara depremi sonrasında yaşanan sorunlar, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Kent Ve Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı, Ankara.

Şenocak, G. (2019). Türkiye'deki mülteci kamplarında geçici konut tasarım örneği olarak Sarıçam Kampı'nın mekânsal analizi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Tüzün, E. (2002). Ev/yaşama mekânı: afet sonrası gereksinimler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yamalı, S., Akgün, Y. & Karaveli K. A. (2015). Deprem Sonrası Acil Barınma Birimi Tasarımları Üzerine bir Değerlendirme*, 3. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*, DEÜ,İzmir,14-16 Ekim.

Yılmaz, S. (2021). Afet Sonrası Geçici Barınmanın Çevresel Ekonomik Ve Sosyal Sürdürülebilirliğinin Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

BÖLÜM 7

CHAPTER 7

OTURMA ELEMANLARININ TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE İŞLEVSEL VE ERGONOMİK GELİŞİMİNİN İRDELENMESİ

Sibel DEMİRARSLAN[1]

1 Doç. Dr. Mimar & Sosyolog & İşletmeci Kocaeli Üniversitesi KMYO İnşaat Bölümü sdarslan@kocaeli.edu.tr ORCID: 0000-0002-6979-5150

1. GİRİŞ

İnsanlar günlük yaşam akışı içerisinde öncelikle temel ihtiyaçlarını gidermek zorundadırlar. Daha sonra ise diğer ihtiyaçlar gelmektedir. Yemek-içmek eyleminin yanında günlük faaliyetler içinde yürümek, oturmak, yatmak gibi bedeni ve zihni dinlendirmek için gerçekleştirdikleri zorunlu eylemler yer alır. Gün içerisinde uyanık olunan zamanlarda tarih içerisinde yaşam şekline göre değişen günlük eylemler, bugün oturma eylemi üzerinde yoğunlaşmış durumdadır. Özellikle dünyanın genelinde yaşanan pandemi döneminde neredeyse tüm işlerin çevrimiçi hale dönmesi oturma eylemi ile birlikte oturma elemanının önemine de dikkat çekmiştir.

Evde dinlenmek için, ofiste iş için, okulda eğitim için, sinemada film izlemek için, otobüs durağında beklemek için, parkta dinlenmek için, tekerlekli sandalyede mobilite için gibi pek çok nedenle oturma eyleminin çeşitlendiği görülmektedir. Her bir oturma eylemi başka bir beden formu içerir. Bu nedenle oturma elemanlarının işleve uygun, ergonomik, antropometrik boyutlarla uyumlu olması istenir. Diğer yandan estetik, ekonomik, sürdürülebilir malzemelerle üretilmiş, geri dönüştürülebilirliğin olması, kolay montaj için doğru tasarım ve detaylandırmanın yapılmış olması önemlidir. Küreselleşme ile birlikte dünyanın her yerine mobilya gönderimi/sevkiyatı yapılabilmesi ve her yerden mobilya alınabilmesi de oturma elemanları üzerinden kültür alışverişini mümkün kılmaktadır.

2. YÖNTEM

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Literatür taraması ile oturma eylemi ve oturma elemanları anlatılacaktır. Kültür ve teknoloji transferi ile oturma biçimleri, işlevler, imalat biçimleri, çok işlevlilik gibi yeni uygulamaların var olduğu oturma elemanları da deneyimlenmektedir. Bunları örneklendirmek için göstergebilim yöntemi ile gösterge-gösterilen-gösteren arasındaki ilişkilerin örneklendirilmesi hedeflenmektedir.

3. OTURMA EYLEMİ

Oturmak, sadece insanlarda değil diğer bazı canlılarda da görülen bir vücut eylemidir. TDK sözlükte "Vücudun belden yukarısı dik duracak biçimde ağırlığı kaba etlere vererek bir yere yerleşmek; bu biçimde yerleştiği yerde kalmak" ifadeleri ile tanımlanmaktadır. Şekilde işlev değişikliği ile değişen oturma biçimleri görülmektedir. Bu durumda ergonomik tasarım sağlanması için eylem ve postür ilişkisinin doğru kurulması önemlidir. Çalışmak ile yemek/içmek, toplantı yapmak ile film seyretmek için oturma pozisyonlarında ve tefriş ögesi boyutlandırılmasında farklılık olmalıdır.

KAYNAKÇA

Drew, P. (2023) Sydney Opera House: A history of muddle, 16.02.2023, architectureau.com/articles/sydney-opera-house-a-history-of-muddle/

İşsever, H. Ergonomi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi'nde okutulmak için hazırlanmış ders notu, İstanbul; http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/ergonomiau257.pdf

Panero, J. & Zelnik,M.(1979) Human dimension&interior space A Source Book Of Desıgn Reference Standards, ISBN 0-8230-7271-1, First published, Whitney Library of Design, an imprint of Watson-Guptill Publications, a Crown Publishing Group, a division of Random House Inc., New York

Neufert,E. Yapı Tasarım Bilgisi, 35. Baskı, Editör: Özaslan,Ç.

Openshaw, S. & Taylor, E. (2006) Ergonomics and Design A Reference Guide, Allsteel Inc

http://www.arkeolojidunyasi.com/antik_kentler/aspendos.html

https://artsandculture.google.com/asset/armchair-model-b4/PQEmvP_aUzQ-XQ

http://www.antiktarih.com/2018/07/31/catalhoyuk/

https://www.bilimseldunya.com/hititler-kimdir/

http://www.etsm.org.tr/etsm/index.php?r=collection/view&id=926

https://www.fulmaks.com/urun/sport-alman-tasarim-akulu-tekerlekli-sandalye-7860

http://www.furniturestyles.net/ancient/egyptian/

https://gelisenbeyin.net/antropometri-nedir.html

http://gezginmimar-merze.blogspot.com/2019/03/anadoluda-geleneksel-konut-ve-avlularn.html

https://goldmedikal.com/hoggi-supra-2-0-engelli-cocuk-aktif-tekerlekli-sandalye.html

https://goldmedikal.com/comfort-plus-dm-809-standart-tekerlekli-sandalye.html

https://istanbultarihi.ist/317-istanbul-evlerinin-ici

https://isteataturk.com/g/icerik/Istanbul---Dolmabahce-Sarayi/1438

https://www.jamesbroadinteriors.net/blog/furniture-icons-the-barcelona-chair-ludvig-van-der-rohe-1929

https://www.lastwordonnothing.com/2014/01/10/you-dont-know-squat/

https://www.lamoneta.com.tr/urun/honey-puf

https://www.luxiamobilya.com/urun/laser-bar-sandalyesi

https://markut.net/sayi-7/ikonik-tasarimlar-koltuk/

https://www.millisaraylar.gov.tr/saray-kosk-ve-kasirlar/dolmabahce-sarayi

https://www.next.cc/journey/language/chairs

https://nomatto.com/tekirdag-arkeoloji-ve-etnografya-muzesi

https://www.onlinedesignteacher.com/2016/02/furniture-design-history.html

https://www.sahibinden.com/ilan/ikinci-el-ve-sifir-alisveris-ev-dekorasyon-mobilya-zirve-model-285-220-usb-sarj-uniteli-kose-takimi-14.900tl-1100594353/detay

https://sanayi313.com/tr/paper/finds-tr/iskandinav-tasariminin-mucidi/

https://www.sofasandsectionals.com/furniture-ancient-egypt

https://theculturetrip.com/europe/united-kingdom/articles/these-are-the-most-beautiful-cinemas-from-around-the-world/

https://www.theglobeandmail.com/life/home-and-garden/decor/sleek-abstract-minimal-why-the-future-of-furniture-is-technology-itself/article18986186/

https://www.thonetsandalye.com/

https://www.trendhunter.com/trends/rbt-task-chair

https://www.trendyol.com/pollud/elektrikli-mekanizmali-usb-sarj-girisli-tv-koltugu-baba-koltugu-antrasit-krm6022-p-641393934

https://10layn.com/10-maddede-padaung-kabilesi-ve-zurafa-boyunlu-kadinlar/

BÖLÜM 8

CHAPTER 8

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNDE RİSK ANALİZLERİNİN RİSK YÖNETİMİ ÜZERİNE ETKİSİ

Fatmanur ÖZDEMİR[1], Rüveyda KÖMÜRLÜ[2]

1 Mimar, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmit, Kocaeli, Türkiye, fatmanur.ozdemir.1789@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6966-6802
2 Doçent Doktor, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bolümü, İzmit, Kocaeli, Türkiye, ruveydakomurlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0665-481X

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nden önce derebeylik rejiminin hâkim olduğu dünyada üretim toprak sahiplerinin elindeydi. Bu sebeple çalışan hakları gibi konular toprak sahiplerinin inisiyatifine bırakılmıştı ve çalışan hakları konusu belirsiz ve göreli bir durumdaydı. Sanayi Devrimi ile birlikte gelişen teknoloji, değişen üretim anlayışı ve insan hakları kavramının güçlenmesi ile çalışanların çalışma koşullarının insan haklarına olan aykırılıkları göze çarpmaya başladı. Bu gelişmeler literatüre iş ve işçi sağlığı kavramını kattı. Aslında tarihte iş sağlığı kavramının kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Fakat modern anlamda iş sağlığı kavramının ortaya çıkmasını tetikleyen olay İngiltere'de çocukların baca temizliğinde kullanılması üzerine gerçekleşmiştir. Bunun üzerine 1788 yılın Baca Temizleyicileri Yasası ve 1833 yılında İngiliz Fabrikaları Yasası çıkartılmıştır (Çetindağ, 2010). İş sağlığı bu yasalarla dünyada hızlı bir şekilde yayılmış ve önemli hale gelmeye başlamıştır. 1919 yılında ILO (International Labour Organization- Uluslararası Çalışma Örgütü) kurulmuş ve 1945 yılında bağımsız bir kurum olarak çalışmalarını yürütmeye başlamıştır (Çiçek ve Öçal, 2016). Akabinde dünyada birçok ülke kendi iş sağlığı ve güvenliği kanununu çıkartmış ve bu konu üzerine standartlar geliştirilmiştir. Günümüzde en çok kullanılan standart 1999 yılında oluşturulan OHSAS 18001 (Occupational Health and Safety Management Systems - İş Sağlığı ve Güvenliği) standardıdır ve ülkemizde bu standarttan uyarlanmış olan TS 18001 standardı kullanılmaktadır.

Yapılan bunca çalışma üzerine hala dünya çapında yılda 2,3 milyon erkeğin ve kadının, iş kazası veya meslek hastalığına maruz kaldığı tahmin ediliyor ve bu tahminden yola çıkarak yapılan oranlara göre günlük 6000'den fazla kişi ölümlü iş kazası yaşayarak hayatlarını kaybediyorlar (URL 1). Türkiye' de ise Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) verilerine bakıldığında 2020 yılında ülke çapında toplam 1231 kişi ölümlü iş kazasından hayatını kaybetmiştir (SGK, 2020). Aynı yıl ölümlü kazaların %28'i inşaat sektöründe gerçekleşmiştir. Yapılan istatistikler ve çalışmalar aslında uygulanan kanun ve yönetmeliklerin, iş sağlığı güvenliği eğitimlerinin ve alınan tedbirlerin hala tam anlamıyla etkili olmadığını göstermektedir.

İş kazası ve meslek hastalıklarının oranları bu kadar yüksekken, işveren açısından farklı sorunlara yol açmaktadır. Kuruluşların yaşadığı en büyük problemlerden biri emniyetli ve güvenilir çalışma alanları sağlayamamalarıdır. Bu şartların sağlanamaması insan sağlığına ve can varlığına zararlar verirken bu zararlar sonucu edinilen meslek hastalıkları çalışma kalitesini ve verimini düşürür. Bu durumla birlikte firmalar, ulusal ve uluslararası ün ve prestijlerini kaybetmemek ve karı artırmak amacıyla, iş sağlığı ve güvenliği konusunda rekabet içine girmişlerdir. Aynı zamanda dolaylı ve doğrudan olmak üzere mali anlamda iş kazaları işvereni büyük

KAYNAKLAR

Akarsu, H., Ayan, B., Çakmak, E., Doğan, B., Eravcı, D., Karaman, E. ve Koçak, D., (2013). *Meslek Hastalıkları-ÇASGEM*, Özyurt Matbaacılık, Ankara.

Berk, N. (1992). Sigortacılıkta Risk Yönetimi, *Emek Sigorta Yayınları*, İstanbul.

Çetindağ, Ş. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi ve Mevzuattaki Güncel Durum, Toprak İşveren Dergisi, 86, 1-6.

Çiçek, H. ve Kavgacı, Y. (2019). Kamu Hastanelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının Çalışanların İş Performansına Etkisi: Burdur İli Örneği, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(28).

Çiçek, Ö., Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(11), 106-129.

ÇSGB, (2006). *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu*, 5510 Sayılı, Ankara, https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf

ÇSGB, (2012). İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, Ankara, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121229-13.htm

ÇSGB, (2012a). Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, Ankara, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/05/20180524-1.htm

ÇSGB, (2012b). *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu*, 6331 Sayılı, Ankara, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120630-1.htm

ÇSGB, (2015). Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi (III) ve Eylem Planı 2014 Yılı Faaliyet Raporu, Ankara, https://www.csgb.gov.tr/medias/3899/pbep_faaliyetraporu_2014.pdf

ÇSGB, (2021). İSG Hizmet Yönetim Rehberi, Ankara, https://www.csgb.gov.tr/isggm/hizmetlerimiz/yayinlar/

Dağsuyu C., Göçmen E., Müfide N., Kokangül A.,(2016) Classical and Fuzzy FMEA Risk Analysis in a Sterilization Unit, *Computers & Industrial Engineering*, 101, pp.286-294.

Ercan, A. (2010). Türkiye'de Yapı Sektöründe İşçi Sağlığı ve Güvenliğinin Değerlendirilmesi, *Politeknik Dergisi*, 13(1), 49-53.

Hopkin, P. (2013). Risk Management, *Kogan Page Publisher*,120 Pentonville Road, London, United Kingdom.

İri, A. (2007). OHSAS 18001 *İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Bir İnşaat Firmasında Uygulanması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Programı, İstanbul.

Kalkan, M., E. ve Deniz, V. (2013). Risk Kavramı Üzerine. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 13(48), 43-48 .

Kokangül A., Polat U., Dağsuyu C., (2017). A new approximation for risk assess-

ment using the AHP and Fine Kinney methodologies, *Safety Science*, 91, 24-32.

Kouabenan, D. R., Ngueutsa, R. and Mbaye, S. (2015). "Safety Climate, Perceived Risk, and Involvement in Safety Management", Safety Science, 77, 72–79.

Merna, T. and Al-Thani F. F., (2008). Corparate Risk Management, *John Wiley & Sons*, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex, England.

Oturakçı, M., Dağsuyu, C. and Kokangül, A. (2015). A New Approach to Fine Kinney Method and an Implementation Study, *The Journal of Operations Research, Statistics, Econometrics and Management Information Systems*, 3(2).

Oturakçı, M. ve Dağsuyu, C. (2017). Risk Değerlendirmesinde Bulanık Fine-Kinney Yöntemi ve Uygulaması, *Karaelmas İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, 1(1), 17-25.

Özsoy, H. D. (2014). ISO Çevre Yönetim Sistemi ve Çevresel Risk Analizi Sunumu, Mersin Üniversitesi.

SGK, (2020). Sosyal Güvenlik Kurumu Yıllık İstatistikler, https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/

Project Management Institute (PMI), (2017). A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK Guide), Sixth Edition, Newton Square: Project Management Institute, Pennsylvaia, USA.

URL 1, Erişim Tarihi: 01.03.2023, https://www.ilo.org/moscow/areas-of-work/occupational-safety-and-health/WCMS_249278/langen/index.htm#:~:text=The%20ILO%20estimates%20that%20some,of%20work%2Drelated%20illnesses%20annually

Yılmaz, N. ve Şenol, M. B. (2017). İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirme Süreci İçin Bulanık Çok Kriterli Bir Model ve Uygulaması, *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, 32(1), 77-87.

BÖLÜM 9

CHAPTER 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR MİMARİDE YAPI BİLGİ MODELLEMESİNİN (YBM) ÜSTLENDİĞİ ROL

Çağrı ÜÇEL[1], Rüveyda KÖMÜRLÜ[2]

1 Mimar, Yüksek Lisans Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmit, Kocaeli, Türkiye. cagriucel@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3110-9570
2 Doçent Doktor, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İzmit, Kocaeli, Türkiye. ruveydakomurlu@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0665-481X

1. GİRİŞ

Sürdürebilirlik kavramının ilk olarak Dünya Doğayı Koruma Birliği tarafından ilk defa gündeme getirdiği Dünya Doğa Şartı belgesinde geçen tanıma göre sürdürebilirlik, insanların kaynakları kullanırken olabilecek en verimli şekilde sürdürülebilirliği sağlamalıdır. Ama bunu yaparken çevreye ve çevrede yaşayan canlılara zarar vermeden yapılması gerekir, şeklinde tanımlanmıştır (Akbay, 2021). Sürdürebilirliğin gündeme gelmesinin sebeplerine odaklanacak olursak, dünyada enerji ve enerji tüketimi önemli bir olgudur. Dünyanın kaynaklarının tükeneceği gerçeği ile yüzleşmeye başlandıktan sonra sürdürebilirlik önlemleri alınması konusunda çalışmalar başlanmıştır. Bu kavramın ortaya çıkış sebeplerinden birinin OPEC krizi olmuştur. 1973 yılında yaşanan krizde petrol üretici ülkelerin petrol satışını kısıtlaması, ambargo koyması ile dünya genelinde o dönemler sanayileşmenin etkileri ile ana enerji kaynağı olan petrole ulaşım zorlaşmıştır. Bu kriz dünyaya bu enerji kaynağının tükenebilir bir enerji kaynağı olduğu gerçeğini hatırlatmıştır. Bu kriz belki diplomatik olarak çözüldü. Ancak dünya devletleri alternatif kaynak arayışları başlamıştır. Binalar dünyadaki enerji tüketiminin %20'sinden sorumludur ve binalardaki enerji tüketiminin 2012 ile 2040 yılları arasında yıllık %1,5 oranında artması beklenmektedir (IEO, 2016). Enerji tüketimi ve karbon ayak izinin azaltılması hayati öneme sahiptir. Bu durum enerji verimliliği veya yeni sistemlerin geliştirilmesini gerektirmiştir. Enerji kaynağı çeşitlendirme çalışmalarını etkileyen faktörlerden birisi de çevre kirliliğinin kontrol edilemez boyuta ulaşması ve küresel iklim krizinin de etkisi olmuştur. Sürdürebilirlik kavramı hastane gibi çok büyük enerji tüketimi olan yapılarda enerjiyi dönüştürme, su depolama gibi önlemler alınması gibi etkiler yaratmıştır. Sürdürebilirlik kavramının mimariye yansımasıyla "Yeşil Bina" kavramı ortaya çıkmıştır. Ölçme ve değerlendirme sistemlerinden olan Yeşil bina sertifikasyon sistemleri ile bu kavram kontrol altına alınmış ve önemli bir tasarım kriteri olarak literatürde ve uygulamalarda kendine yer bulmuştur. Amerikan kökenli LEED ve İngiliz kökenli BREEAM gibi yeşil bina sertifikasyonları öne çıkan sertifikasyon sistemlerinden olmuştur. Dünyada inşaat sektöründe yıllardır kullanılan Yapı Bilgi Modellemesi - YBM, nD boyuta sahip olan ve işleri kolaylaştıracak teknoloji henüz ülkemizde tam anlamıyla uygulanamamaktadır. YBM'in 8 boyutunun 3D boyutu tasarım kısmı ile ilgilidir. 4D boyutu iş programı, 5D boyutu maliyet hesabı, 6D boyutu Sürdürebilirlik, 7D boyutu bina işletmesi, 8D boyutu ise son olarak eklenen iş güvenliği boyutudur (Ofluoglu, 2021; Özorhon, 2018). Bu çalışmada incelenecek kısım ise YBM'in 6D boyutu olan sürdürebilirlik boyutudur. YBM altyapısını kullanan programların sürdürebilirlik açısından getirdiği yeniliklerden en önemlileri analiz kısımları diyebiliriz. Güneş analizleri metraj hesapları gibi analizlerin verdiği imkanlar doğrultusun-

KAYNAKLAR

Akbay, C., Naimi, S. (2021). "İnşaat Sektöründe Sürdürülebilirlik Kavramı ve Leed Sertifikalı Mall of İstanbul Projesinin Aldığı Puan Kriterlerinin Değerlendirilmesi", *MAS Journal of Applied Sciences*, 6(2): 406–421.

Akkoyunlu, T. (2015). "Kentsel Dönüşüm Projeleri İçin BIM Uygulama Planı Önerisi", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, *Doktora Tezi*, İstanbul, 184.

Autodesk, (2015), *Autodesk Building Performance Analysis Certificate Program* http://sustainabilityworkshop.autodesk.com/bpac, (Erişim Tarihi; 20.11.2021).

BİÇER, Z. B., (2020). "Kayseri'de Yeşil Bina Yönetim Sistemlerinin Geliştirilmesine Yönelik Alan Çalışması", *Uluslararası Mühendislik, Tasarım ve Teknoloji Dergisi*, 2(2), (51-67)

Ölçer, B., (2020). "İklim Krizinde Bim'in Üstleneceği Rol", *Yapı Bilgi Modelleme*, C. 02, 02, 19- 29. ISSN 2687-4660

BIMSOFT, *BIM Nedir? BIM'in Avantajları Nelerdir,* https://bimsoft.com.tr/bim-nedir/ (Erişim Tarihi: 18.12.2021)

Becerik-Gerber ve Rice, (2010). The Perceıved Value Of Buıldıng Informatıon Modelıng In The U.S. Buıldıng Industry, *Journal of Information Technology in Construction*, ITcon Vol. 15, pg. 201-ISSN 1874-4753

Baddeley, M.; Chang, C.; (2015). "İşbirlikçi Yapı Bilgi Modellemesi (BIM): Davranışsal Ekonomi ve Teşvik Teorisinden İçgörüler", Kraliyet Yeminli Sörveyörler Kurumu (RICS): Londra, Birleşik Krallık.

Dikmen, Ç.B. 2011. Enerji Etkin Yapı Tasarım Ölçütlerinin Örneklenmesi, *Politeknik Dergisi*, 14(2): 121-134.

Dome Mimarlık. (2018). BIM Execution Plan. İstanbul.

Erdede, Karakurt-Tosun, E. (2009). Sürdürülebilirlik olgusu ve kentsel yapıya etkileri, *Paradoks, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 1305-7979.

Erdik, M., (2018). Yapı Sektöründe Yapı Bilgi Modellemesinin Adaptasyonu, *Yüksek Lisans Tezi*, BAUN, Balıkesir.

İGA sürdürebilirlik raporu, (2019). *İstanbul havalimanı Sürdürebilirlik Raporu*, İGA. https://www.igairport.aero/surdurulebilirlik/yesil-kutuphane/ (Erişim Tarihi: 22.12.2021)

İGA sürdürebilirlik raporu, (2020). *İstanbul havalimanı Sürdürebilirlik Raporu*, İGA. https://www.igairport.aero/media/qd0h5px0/iga-srd-raporu_2020_tr.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2022)

International Energy Outlook 2016 With Projections to 2040, (2016). U.S. Energy Information Administration, https://www.eia.gov/outlooks/ieo/pdf/0484(2016).pdf

Ofluoğlu, S., (2021). BIM Destekli Tasarımlar daha Sürdürülebilir Yapılar Yaratıyor, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Enformatik Bölümü, *Yapı Magazin Dergisi*, 202, S.42-46

Oral, H., V., Sürdürülebilir Bina Tasarımı ve Enerji Yönetimi Ders Notları, İstanbul.

Özorhon, B., ve Karahan, U. (2016). "Critical Success Factors of Building Information Modeling (BIM) Implementation", ASCE Journal of Management in Engineering, 33 (3).

Özorhon, B., (2018). Yapı Bilgi Modellemesi İBB Anadolu Yakası Raylı Sistem Projeleri, İstanbul, *Abaküs Yayınevi*. Pehlevan, E.E., (2018).

Ölçer, B., (2020). İklim Krizinde Bim'in Üstleneceği Rol, Yapı Bilgi Modelleme, C. 02, 02, 19-29. ISSN 2687-4660

REVIT Yapı Bilgi Sistemi, (2016) Sürdürülebilir Tasarım İçin BIM (Yapı Bilgi Sistemi) https://docplayer.biz.tr/3776650-Surdurulebilir-tasarim-icin-bim-yapi-bilgi-sistemi.html, (Erişim Tarihi: 24.12.2021)

Said, F.S., Harputlugil, T. 2019. A Research on Selecting the Green Building Certification System Suitable for Turkey, *GRID- Mimarlık ve Tasarım Dergisi*, 2(1): 25-53.

Uzun, Fatih, (2019). Bım - Yapı Bilgi Modellemesi'ne Geçiş Ve Uygulama Süreçlerinin İncelenmesi:3 Vaka Analizi, *Yüksek Lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü

YeşilBina, (2010). Sürdürülebilir Yapılar Kapsamında Tasarım, Analiz ve Simülasyon için Autodesk Çözümleri, Yeşil Bina Dergisi, s2, https://www.yesilbinadergisi.com/yayin/696/surdurulebilir-yapilar-kapsaminda-tasarim-analiz-ve-simulasyon-icin-autodesk-cozumleri_20927.html

Yeşil Bina Sürdürülebilir Yapı Teknolojileri Dergisi, (2010). Sürdürülebilir Yapılar Kapsamında Tasarım, Analiz ve Simülasyon için Autodesk Çözümleri, https://www.yesilbinadergisi.com/yayin/696/surdurulebilir-yapilar-kapsaminda-tasarim-analizve-simulasyon-icin-autodesk-cozumleri_20927.html#.YcujJiDP1PY

BÖLÜM 10

CHAPTER 10

KORUNAN ALANLARDA EKOTURİZM: YEDİGÖLLER MİLLİ PARKI'NIN EKOTURİZM FAALİYETLERİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ[1]

Betül BAYRAM[2], Pınar GÜLTEKİN[3]

1 Bu çalışma Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı'nda devam eden "Korunan Alanlarda Ekoturizm: Yedigöller Milli Parkının Ekoturizm Kapsamında Değerlendirilmesi" başlıklı tez çalışmasından üretilmiştir. Tez Sahibi: Betül BAYRAM, Tez Danışmanı:Doç. Dr. Pınar GÜLTEKİN

2 Peyzaj Mimarı, ORCID ID: 0009-0006-8235-7469 , Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, betulbayram2112@gmail.com

3 Doç. Dr. , ORCID ID: 0000-0002-9461-784X, Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, pinargultekin@duzce.edu.tr

1. GİRİŞ

Korunan alanlar, IUCN tarafından 2008 yılında yapılan tanıma göre; ekosistem hizmetlerinin ve kültürel değerlerin, doğayla birlikte uzun vadeli korunması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla mevzuatla tanımlanan ve yönetilen coğrafi bir alanlardır (Karataş ve Altunel, 2017). Milli park kavramı ise bilimsel ve estetik bakımından, ulusal ve uluslararası ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm alanlarına sahip doğa alanlarını ifade etmektedir (Ozaner 2002; Öztura 2010). Türkiye'de korunan alanlar aynı zamanda kullanıcıların doğadan talep ettikleri turistik ve rekreasyonel gereksinimlerini karşılamalarına imkan sunan fiziksel aktivite olanaklarına sahiptirler. Ülkemizde korunan alan olarak statüsü kazandırılmış sahalar; Milli parklar kanunu, orman kanunu, kara avcılığı kanunu ve uygulama yönetmelikleri ile korunan alanların tespit, tescil ve onayına ilişkin usul ve esaslara dair yönetmelik kapsamında tescil ve ilan edilerek statü kazanmış alanlardır. Ülkemizde korunan alanlarda ekoturizm; daha çok milli parklar kanununa göre ilan edilen; milli park, tabiat parkı, tabiat anıtları ve tabiatı koruma alanlarında yapılmaktadır.

Ekoturizmin amaçları ile korunan alanların amaçları arasındaki bağlantılar literatürde uzun yıllardır araştırılmaktadır (Ceballos-Lascurain 1996; Pegas ve Castley 2014). Sanchez (2014)'e göre ekoturizm, biyolojik araştırma, korunan alanlar arasında köprü kuracak biyolojik koridorlar, çevre eğitimi ve ağaçlandırma projeleri ile kırsal yerleşimlerde topluluk gelişimi için kırsal turizm çabaları korunan alanlarda yapılan faaliyetler olarak sıralanabilir. Ekoturizmin farklı yönlerini ele alan pek çok tanımı mevcuttur (Steele 1995; Gültekin ve diğ. 2017). Ekoturizm, doğal yerlere yapılan, doğal ortamı ve kaynaklarını koruyup, yöre insanının ekonomik refahını artırıcı güvenilir bir turizm türü olarak tarif edilmektedir (Bayhan, 2018). Kitle turizminin aksine, genellikle doğal ortamlarda küçük gruplar tarafından gerçekleştirilir (Horton, 2009). Ekoturizm faaliyetleri korunan ve hassas değerlere sahip olan doğal ortamların korunmasına katkı sağladığı gibi bu alanlara verilen değerin artmasına da zemin oluşturmaktadır (Sezer, 2015).

Çalışma kapsamında korunan alanlarda ekoturizm faaliyetlerine ilişkin değerlendirmenin yapılması amacı ile çalışma alanı olarak Türkiye'de Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan 1965 yılında korunan alan olarak tescillenen Yedigöller Milli Parkı seçilmiştir. Doğal ve kültürel kaynakların oldukça yoğun olması, ekoturistler tarafından sıklıkla tercih edilen ekoturizm aktiviteleri açısından yüksek potansiyeli bulunan bir korunan alan olması nedeniyle araştırma kapsamında Yedigöller Milli Parkı ele alınmıştır.

5. KAYNAKLAR

Akten, M. (2003). "Isparta İlindeki Bazı Rekreasyon Alanlarının Mevcut Potansiyellerinin Belirlenmesi", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi,Seri: A, 2: 115-132.

Akyol, A., Uygun, A.A., (2017). Sürdürülebilir turizm uygulamaları kapsamında ziyaretçi tercihleri: Pastoral Vadi Ekolojik Yaşam Çiftliği örneği. Forestry, 18(2), 133-139.

Bayhan, Ü.B 2018, Kahramanmaraş Onikişubat İlçesi Dağlık Bölgelerinin Ekoturizm Potansiyeli ve Turist Profilinin Belirlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, Türkiye.

Ceballos-Lascurain, H. (1996).Tourism, ecotourism, and protected areas. Gland: InternationalUnion for the Conservation of Nature (IUCN).

Girti, V.V., Yerli, Ö. (2021). Batı Karadeniz Bölgesinde Banka Çalışanlarının Ekoturizm Algı ve Tutumlarının Özel Banka Örneğinde Belirlenmesi, Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler, Gece Kitaplığı yayınları, 2021 Aralık.

Google Earth 2021, Explore Google Earth.https://earth.google.com Erişim tarihi: 11.13.2022.

Göktaş, L. S., & Kızılırmak, İ. (2017). Bolu Yedigöller Milli Parkı'nın glamping turizmi potansiyeli açısından değerlendirilmesi. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(4), 43-51.

Gültekin, Y. S., & Gültekin, P. (2012). Kabatepe Orman Kampı-Karavan ve Çadırlı Kamp Alanının Rekreasyonel Değerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler, I. Rekreasyon Araştırmalar Kongresi, 12(15), 353-363.

Gültekin, P., Gültekin, Y. S., Uzun, O. & Gök, H. (2018). Katılımcı ekoturizm planlamasında yapısal eşitlik modellemesi ile paydaş analizi: Batı Karadeniz Bölgesi örneği. Journal of Forestry, 14 (2), 33-56.

Gültekin, P., Gültekin, Y.S. (2017). Gençlerin Ekoturizm Aktivitelerine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Düzce Üniversitesi Öğrencileri Örneği, 1 st International Sustainable Tourism Congress / November 23-25, 2017 / Kastamonu-Turkey.

Gültekin, Y.S., Gültekin, P., Uzun, O., & Gök, H. (2017). Use of Structural Equation Modeling in Ecotourism: A Model Proposal. Periodicals of Engineering and Natural Sciences, 5(2).

Gültekin P., Gültekin Y.S., & Uzun, O. (2014). The Relationship between local people and ecotourism in Participatory Planning: Example of Düzce Aydınpınar Village. Uluslararası Odundışı Orman Ürünleri Sempozyumu, Kahramanmaraş.

Gültekin, P., Gültekin, Y.S., Uzun, O. (2015). Ekoturizmde Çatışma Yönetiminin Düzce Uğursuyu ve Aksu Havzaları Örneğinde İrdelenmesi. IV. Orman-

cılıkta Sosyo-Ekonomik Sorunlar Kongresi, 15-17 Ekim 2015, Trabzon.

Gültekin, P., Gültekin, Y.S., & Uzun, O. (2013). Düzce Uğursuyu ve Aksu Havzalarında Katılımcı Ekoturizm Algı Ölçeğinin Geliştirilmesi. Peyzaj Mimarlığı V. Kongresi, 14-17 Kasım, 904-921, Adana.

Gültekin, Y. S., & Sari, H. (2021). Assessment of Ecotourism Perception of Rural Youth for Rural Development: A Case Study of Yigilca. International Society for Technology, Education, and Science.

Gültekin, Y. S. (2022). Ecotourism through the perception of forest villagers: understanding via mediator effects using structural equation modeling. Environmental Science and Pollution Research, 29(47), 70899-70908.

Horton, L. (2009). Buying up Nature: Economic and Social Impacts of Costa Rica's Ecotourism Boom. Latin American Perspectives, Vol. (36), 93–107.

Karadağ, A., Gültekin, Y.S., Mutlu, S.(2019). Açık ve Yeşil Alanların Konut Seçimine Etkisinin Belirlenmesi Temelinde Bir Ölçek Geliştirme Çalışması. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 7 (2019) 223-238.

Karadağ, A.A., Gültekin, Y.S.,Mutlu, S (2019) "Yapısal Eşitlik Modellemesi ile Konut Seçimi Ölçeğinin Geliştirilmesi", Düzce Ormancılık Dergisi, 15(2), 78-95.

Karataş, A. G. İ., & Altunel, T. (2017). Korunan Alanlarda Sürdürülebilir Ekoturizm Faaliyetleri. Proceedings Book, 923.

Kement, Ü., & Bükey, A. (2020). Yeşil satın alma davranış teorisi kapsamında ekorekreasyon faaliyetlerine katılan bireylerin davranışlarının incelenmesi: Bolu Yedigöller örneği. Tourism and Recreation, 2(2), 134-145.

Kiniş, S., & Duyar, A. (2017). Bolu Aladağ Yaylacılarının Ekoturizme Yaklaşımı. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(6), 59-70.

Kiper, T., Uzun, O., Özdemir, G., & Topal, T. Ü. (2016). Orman Köylerinde Ekoturizm Planlama Sürecinde Turistlerin Rolü: Kıyıköy Örneği. Ormancılık Dergisi 12(2) 94-107.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). Yedigöller milli parkı; Bolu, https://bolu.ktb.gov.tr/TR-70000/yedigollermilliparki. Erişim tarihi.15.02.2023

Land-Zandstra, A., Agnello, G., & Gültekin, Y. S. (2021). Participants in citizen science. The science of citizen science, 243, 259.

Ozaner, Faruk Sancar, "Milli Parklarda Çevre Eğitim Eko-Rehber Yetiştirilmesinde ve Ekoturizmin Yaygınlaştırılmasındaki Önemi‖ Turizm Eğitimi Konferansı/Workshop, Ankara 11-13 Aralık 2002, Ankara, 2002.

Öztura, E. (2010). Truva Tarihi Milli Parkı, Kazdağı Milli Parkı ve Spil Dağı Milli Parkı ziyaretçilerinin Türkiye'de milli park kavramı ve eğitimi üzerine görüşleri (Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Öztürk, S., & Aydoğdu, A. (2012). Ilgaz Dağı Milli Parkı'nın Rekreasyonel Ola-

nakları, I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, 12, 15.

Pegas, F. D. V., & Castley, J. G. (2014). Ecotourism as a conservation tool and its adoption by private protected areas in Brazil. Journal of Sustainable Tourism, 22(4), 604-625.

Sanchez, R. V. (2018). Conservation strategies, protected areas, and ecotourism in Costa Rica. Journal of Park and Recreation Administration, 36(3), 115-128.

Saraçoğlu, S., & Kanca, B. (2022). Yerel Paydaşların Ekoturizm Algısı Ve Görüşleri: Ordu İli Örneği. Karadeniz Araştırmaları, 19(76), 1293-1309.

Sezer, İ. (2015). Koç Kayası Tabiat Parkı'nın ekoturizm olanakları açısından değerlendirilmesi. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 7(12), 172-207.

Sezgin, A. R., & Gültekin, Y. S. (2022). Orman Suçlarının Mekânsal ve Sosyoekonomik Analizi: Yığılca İlçesi Örneği. Duzce University Journal of Science & Technology, 10(3).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı (2007).Türkiye Turizm Stratejisi(2023), Ankara.

TODEG (2010). Türkiye Ormancılar Derneği Ekoturizm Grubu, Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalıştayı 20-22 Mayıs 2010 Ankara, ISBN Numarası: 978-9944-0048-4-8.

Uzun, O., Gültekin, P., & Gültekin, Y. S. (2015). Assessment of participatory ecotourism planning and management using by different stages of basin scale. MACODESU 2015 Trabzon.

Yerli, Ö., Aşıkkutlu, H. S., Demir, Z. ve Müderrisoğlu, H. (2012). Kamp ve Pikniğe Dayalı Rekreasyon Gürültüsünün Değerlendirilmesi: Yedigöller Milli Parkı Örneği, I. Rekreasyon Araştırmaları Kongresi, Antalya.

BÖLÜM 11

CHAPTER 11

PLANNING OF SUBURBAN CAMPUSES: BURSA TECHNICAL UNIVERSITY KESTEL CAMPUS

Ekrem Bahadır ÇALIŞKAN[1]

1 Dr. Instructor.; Ankara Yıldırım Beyazıt University Faculty of Architecture and Fine Arts Department of Architecture. ebcaliskan@aybu.edu.tr ORCID No: 0000-0002-5258-2976

INTRODUCTION

Universities serve with their educational and research activities and cultural, social, and sports activities within their campuses. Campuses are divided into two categories: urban universities, located within the city, and non-urban universities, located outside the city, based on their relationships with their locations and cities (Güneş & Gökçe, 2022). Each university establishes a relationship with the city and mutually benefits from each other. The relationship between the university and the city where it is founded differs in each case, depending on what has changed or developed there (Kuyrukçu & Alkan, 2021). In urban universities, there is a greater advantage in sharing each other's cultural and social spaces and activities.

In contrast, universities located outside the city have the opportunity to develop and plan their own rational rules (Erçevik & Önal, 2011). From this perspective, it is beneficial to have a campus located in a convenient location with easy access to the city and sufficient space for development. Well-planned multi-functional campuses integrating cultural and recreational functions experience increased continuous usage and vitality (Özdemir & Sivri, 2019). Therefore, the site selection and development plans made when establishing universities affect not only education within the university but also the interaction with the city. For example, universities established in towns or small cities significantly impact shaping their surroundings (Merlin, 2006). In larger cities, universities interact with their environment through their influence and activities. In both cases, universities, as important actors, contribute actively and passively (Gürsoy, 2018). The structural conditions of university campuses and the surrounding environmental factors are crucial within this social structure.

After 2000, approximately 140 government and foundation universities were established in Turkey, reaching 208 (YÖK, 2023). Some of these universities were established in cities where universities already existed, while others were founded as the first. Establishing 16 universities in 2006, 22 in 2007, 15 in 2008, 9 in 2009, and 17 in 2010 can be considered important information to understand the recent increase in higher education institutions (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2023). The newly established universities have started to develop and build one or more campuses of different sizes. The selection and allocation of campuses within or outside the city are designed based on their project conditions and strategic plans.

The universities established have developed campus plans according to their strategic plans on the allocated lands and have commenced construction activities, with a significant portion of them being substantially completed. Each of these examples contains important information within its context and provides materials for various disciplines. For instance, a

REFERENCES

Bursa Teknik Üniversitesi. (2023). Retrieved 18 May 2023, from https://btu.edu.tr/

Bursa Uludağ Üniversitesi. (2023). Retrieved 8 March 2023, from https://www.uludag.edu.tr/

Dober, R. (1992). *Campus Design*. New York: Wiley&Sons.

Erçevik, B. (2008). *Üniversitelerde Sosyal Mekan Kullanımlarının İncelenmesi: Kent Üniversitesi, Kent İçi Ve Kent Dışı Kampüsler*. Yıldız Teknik University.

Erçevik, B., & Önal, F. (2011). Üniversite Kampüs Sistemlerinde Sosyal Mekan Kullanımları. *Megaron Journal*, *6*(3), 151–161.

Erkman, U. (1990). *Büyüme ve Gelişme Açısından Üniversite Kampüslerinde Planlama ve Tasarım Sorunları*. İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi.

Göçer, Ö., Torun, A. Ö., & Bakoviç, M. (2018). Thermal comfort, behavioral mapping and space syntax analysis of outdoor spaces in a suburban campus. *Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University*, *33*(3), 853–873. https://doi.org/10.17341/gazimmfd.416389

Google Earth. (2023). Retrieved 18 May 2023, from https://earth.google.com

Güneş, Z., & Gökçe, D. (2022). Dağınık Planlı Kent Dışı Genç Üniversite Yerleşkelerinde Büyüme ve Gelişme: Düzce Üniversitesi Konuralp Yerleşkesi Örneği. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, *10*, 847–861. https://doi.org/10.29130/dubited.755187

Gürsoy, M. (2018). Üniversitelerin İçinde Doğdukları Kentlere Yönelik Sosyal ve Kültürel İşlevleri: Adıyaman Örneği. In *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* (Vol. 9). https://doi.org/10.26466/opus.472674

Kahveci, H. (2021). Sustainability of University Campuses: Bilecik Seyh Edebali University Example, Bilecik/Turkey. *European Journal of Science and Technology*, (27), 810–817. https://doi.org/10.31590/ejosat.983505

Körmeçli, P. Ş. (2022). Üniversite Yerleşkelerinde Ulaşım Ağının Mekân Dizimi ve CBS ile Değerlendirilmesi: Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluyazı Kampüsü Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, *7*(1), 248–262. https://doi.org/10.30785/mbud.1074617

Kuyrukçu, Z., & Alkan, A. (2021). Üniversitelerin Şehir içi Yer Seçimine Yönelik Metodolojik Bir Yaklaşım. *Yuksekogretim Dergisi*, *11*(3), 649–670. https://doi.org/10.2399/yod.20.704647

Lidsky, A. J. (2002). A perspective on campus planning. In *New Directions for Higher Education* (Vol. 2002, pp. 69–76). Wiley. https://doi.org/10.1002/HE.73

Merlin, P. (2006). The campus or back to the city? City-university spatial relationships. In *Ciudad y universidad. Ciudades universitarias campus urba-*

nos. Mileno.

Mevzuat Bilgi Sistemi, T. C. (2023). *Yükseköğretim Kurumlari Teşkilati Kanunu*.

Özdemir, N., & Sivri, G. H. (2019). Üniversite ile Kent Arasında Bir İletişim Aracı Olarak Üniversite Müzeleri. *Mimarlık Dergisi*, *Temmuz-Ağu*, 55–58.

Sun, C. J., & Chiou, S. C. (2019). The comparison of campus planning development at the initial stage of school establishment: A study of the two newly instituted private universities of science and technology in Taiwan. *Sustainability (Switzerland)*, *11*(6). https://doi.org/10.3390/su11061525

T.C. Bursa Valiliği. (2023). Retrieved 16 May 2023, from http://www.bursa.gov.tr/

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). Retrieved 6 March 2023, from https://www.sbb.gov.tr/

Terro, M. J., Soliman, A. M., & Angell, J. (2021). Taxonomy of tertiary education campus planning. *Journal of Architecture and Urbanism*, *45*(1), 19–37. https://doi.org/10.3846/jau.2021.13514

TÜİK. (2023). Retrieved 12 May 2023, from https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=bursa&dil=1

Türeyen, M. N. (2002). *Yükseköğretim Kurumları-Kampüsler*. İstanbul: Tasarım Yayın Grubu.

Turner, P. V. (1984). *Campus: An American planning tradition. Cambridge*. MIT Press Series 7.

Yerli, O., & Ozdede, S. (2017). Design Process of a Campus Plan: A Case Study of Duzce University Konuralp Campus. *Journal of Engineering Research and Application Www.Ijera.Com*, *7*, 50–59. https://doi.org/10.9790/9622-0704015059

YÖK. (2023). Yükseköğretim Kurulu. Retrieved 27 February 2023, from https://www.yok.gov.tr/universiteler/universitelerimiz

BÖLÜM 12

CHAPTER 12

CARBON FOOTPRINT IN TACKLING CLIMATE CHANGE

Seyhan SEYHAN[1], Elif BAYRAMOĞLU[2]

1 Res.Assist., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon / Turkey, seyhanseyhan2@gmail.com, 0000-0002-6046-5024

2 Assoc. Prof. Dr, Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon / Turkey, elifsol_@hotmail.com, 0000-0002-6757-7766

11.INTRODUCTION

In the period from the 19th century to the present, there has been constant destruction in the natural and built environment due to various reasons. The consequences of environmental destruction are becoming more and more evident. Result of the climate change problem, human-oriented activities, the accumulation of greenhouse gases occurs. The increase in the severity and frequency of different types of disasters due to this is a major problem today (Baş & Partigöz, 2022). Industrialization and the environmental destruction it brought with it caused it to face a load above its carrying capacity. Therefore, greenhouse gas concentrations in the atmosphere have also increased. The rise in greenhouse gases disrupts the earth's energy balance and increases the average surface temperatures. Melting of glaciers, rise in sea level, increase in precipitation regimes due to hot air currents cause many natural events in the historical process (Figure1)(Doğan & Tüzer, 2011).

Figure 1. Climate Change Effect in The World (Url-1)

International scientific studies are carried out on climate change and its prevention. In the process of technical information, organization and preparations for a legal framework, as well as intergovernmental negotiations and agreements, there have been significant changes in a period of approximately 20 years (Türkeş, 1995). In this context, climate change combat programs have been prepared. In the fight against climate change, mitigation and adaptations are two equally important strategies, as emphasized in the Paris Climate Agreement (UNFCCC, 2015). The main purpose of mitigation actions is to reduce greenhouse gas emissions that cause glo-

REFERENCES

Argun, M. E., Ergüç, R., & SARI, Y., 2019. Konya/Selçuklu İlçesi Karbon Ayak İzinin Belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, 7(2), 287-297.

Algedik, Ö., Bayar, H.İ., Biçer, B.E., Çelik, E., Keleş, M., Kocaman, H., Talu, N., 2016. TMBB'nin İklim Değişikliği Politikasındaki Rolü 'Politikacılar İçin Özet'. 32s.

Civelekoğlu, G., & Bıyık, Y., 2018. Ulaşım Sektöründen Kaynaklı Karbon Ayak İzi Değişiminin İncelenmesi. Bilge International Journal Of Science And Technology Research, 2(2), 157-166.

Doğan, S., & Tüzer, M., 2011. Küresel İklim Değişikliği ile Mücadele: Genel Yaklaşımlar Ve Uluslararası Çabalar. Istanbul Journal Of Sociological Studies, (44), 157-194.

Esin, B. A. Ş., & Partigöç, N. S., 2022. İklim Değişikliğine Uyum Sürecinde Kent Planlamanın Rolü. Resilience, 6(1), 127-143.

Howard, L., 1818. The Climate Of London. Http://Urbanclimate.Org/Documents/Lukehoward_Climate-Of-London-V1

IPCC (2014a). Ar5 Report, Working Group Iı: Climate Change: Impacts, Adaptation And Vulnerability, Summary For Policy Makers, Ipcc

Kaypak Ş.,2013. Ekolojik Ayak İzinden Çevre Barışına Bakmak, Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, 2013,6 (1),154-159.

Köse, İ., 2018. İklim Değişikliği Müzakereleri: Türkiye'nin Paris Anlaşmasi'ni İmza Süreci. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 9(1), 55-81.

Kutay Karaçor, E., Yerli, Ö., Girti Gültekin, P. Ve Özdede, S., 2010. Peyzaj Tasarımında Kullanılan Yapısal Elemanların Karbon Ayak İzlerinin Değerlendirilmesi, Iıı. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, Cilt: Iv, S. 1558-1563.

Mala, P., Palanivel, M., Priyan, S., Anbazhagan, N., Acharya, S., Joshi, G. P., & Ryoo, J. (2021). Sustainable Decision-Making Approach for Dual-Channel Manufacturing Systems under Space Constraints. Sustainability, 13(20), 11456.

Mirici, M. E., & Berberoğlu, S., 2017. İklim Değişimi Çerçevesinde Karbon Ekonomisi, Karbonun Sosyal Maliyeti (Scc) ve Rıce Modeli. Türkiye İklim Değişikliği Kongresi.

Özen, M., Tüydeş-Yaman, H., 2013. Türkiye'de Şehirlerarası Yük Trafiği Co2 Emisyonlarının Tahmini. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 17(3), 56.

Özsoy, C. E., 2015. Düşük Karbon Ekonomisi ve Türkiye'nin Karbon Ayak İzi. Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4(9), 198-215.

Kaba, E. D., 2020. "İklim Değişikliğine Dirençli Kentler Oluşturulmasında Yerel Politikaların Rolü". Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Li-

sansüstü Eğitim Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı.

Talu, N., 2019. Yerel İklim Eylem Planlaması ve Türkiye Pratikleri, İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 10. Https://Www.İklimin.Org/Wp-Content/Uploads/Egitimler/Seri_10.Pdf

Türkeş, M. 1995a. 'Toronto 1988'den Berlin 1995'e İklim Değişikliği Sözleşmesi', Tübitak Bilim Ve Teknik Dergisi, 331, 46-49, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2015. 1990-2015. National Gas Inventory Report 1990-2015 Annual Report For Submission Under The „United Nations Framework Convention On Climate Change". 552s

Url-1.https://www.noaa.gov/education/resource-collections/climate/climate-change-impacts, 05.06. 2023

Url-2. https://climatechange.lta.org/get-started/learn/co2-methane-greenhouse-effect/05.06. 2023

Url-3. https://www.grida.no/resources/6889, 05.06. 2023

Url-4. https://blogs.worldbank.org/governance/political-economy-tackling-climate-change, 05.06. 2023

Url-5.https://grimstad.uia.no/puls/climatechange2/nni04/16nni04.htm, 05.06. 2023

Url-6.https://archive.dhakatribune.com/magazine/arts-letters/2021/06/10/everything-change-addressing-the-climate-crises-through-innovative-storytelling-and-adaptive-thinking,05.06.2023

Url-7.https://www.geeksforgeeks.org/carbon-footprint/,05.06.2023

Unep/Wmo. 1995. United Nations Framework Convention On Climate Change, Unep/Wmo Information Unit On Climate Change And Climate Change Secretariat, Geneva.

United Nations ,1992. United Nations Framework Convention On Climate Change.

Uysal, Y., 2022. İklim Değişikliği ve Küresel Isınma İle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Tespitler Ve Öneriler. Kesit Akademi Dergisi, 8(30), 324-354.

WWF, 2012a, Türkiye'nin Ekolojik Ayak İzi Raporu, Wwf Rapor Tr 2012, (Http://Awsassets.Wwftr.Panda.Org/Downloads/Turkiyenin_Ekolojik_Ayak_İzi_Raporu.Pdf E

BÖLÜM 13

CHAPTER 13

URBAN LIFE QUALITY IN HOUSING ENVIRONMENTAL DESIGN PROJECTS

Elif BAYRAMOĞLU[1], Pınar Özge PARLAK[2]

1 Assoc. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon, Turkey, elifsol_@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6757-7766

2 Res. Assist., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon, Turkey, yenicirak.ozge@gmail.com, ORCID ID: 0000 - 0002 - 3905 - 1871

1. Introduction

Since the industrial revolution, cities have started to grow rapidly and this growth continues uncontrollably. Cities are constantly changing with technology and the industrial revolution. For this reason, the fact that time and space can be controlled has had an impact on the cultural life and political structure as well as the economy. However, the life of individuals has accelerated and out of control compared to past periods (Karakurt Tosun, 2013). Uncontrolled growth has caused not only the decrease in the diversity in nature, but also the destruction of the unique beauty of nature. For this reason, it has also led to a decrease in the quality of life of the individuals living in that region. The unique characteristics and cultural accumulation of individuals living in these cities have been damaged. As a result, the quality of life of the urban population has been adversely affected (Özden & Yücel Batmaz, 2022). The poor areas of cities have become widespread in the developing world and the problems emanating from here have begun to threaten developed countries. For this purpose, in Goal 11, it is foreseen to improve the living conditions of 100 million urban poor by 2020 (Görün & Kara, 2010).

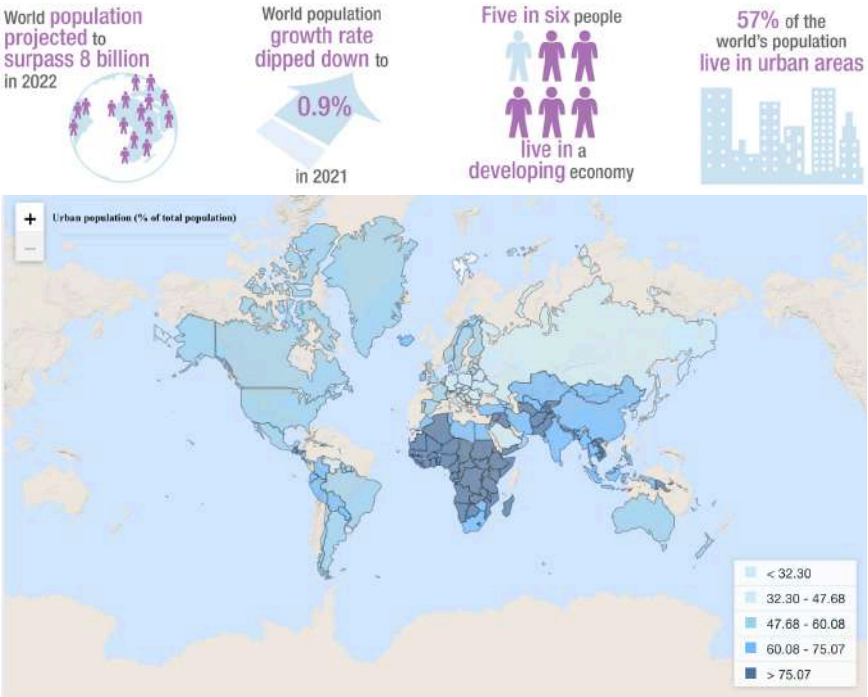

Figure 1. *Urban population (% of total population) (UNCTAD, 2023; The World Bank, 2023).*

Kaynaklar

Akpolat, Y., Çımrın, F. K., & Çalışkan, A. (2021). Kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde kavramsal değerlendirmeler ve boyut önerileri. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 313-335.

Akyol Altun, D. (2010). Kapalı konut siteleri ve 'mahalle'kavramı. *İdealkent*, *1*(2), 216-244.

Amerigo, M. (2002). A Psychological Approach to the Study of Residential Satisfaction. Residential Environments. London.

Bağcı, Ö. (2010). Yenişehir (Mersin) Kentsel Alanında Peyzaj Mimarlığı Disiplini Kapsamında Kentsel Gönenç Araştırması, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Bai, Y., Zhang, Y., Zotova, O., Pineo, H., Siri, J., Liang, L., ... & Gong, P. (2022). Healthy cities initiative in China: Progress, challenges, and the way forward. *The Lancet Regional Health-Western Pacific*, *27*, 100539.

Bıçkı, D. (2005). Kent(te) yoksulluk ayrışma ve yaşam kalitesi. Bursa: Dora Yayıncılık.

Campbell, A., P.E. Converse & W.L. (1976). Rodgers, The Ouality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfactions, Russell Sage Foundation, New York.

Çoban, M. (2018). Türkiye'de gecekondularda yaşam kalitesi (Hatay örneği) (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin

Dissart, J.C. & Deler, S.C. (2000) "Quality of Life in the Planning Literature", *Journal of Planning Literature*, 15(1).

Düzenli, T., & Alpak, E. M. (2021). ınterpretıng urban open spaces as an art object: Trabzon Pazarkapı Envıronmental Desıgn Projects. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal* , 36, 64-82.

Elgar, E. (2004). What Has Happened To The Quality of Life, in The Advanced İndustrialized Nations. Northampton,USA: Edward Elgar Publishing.

Geray, C. (1998) "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", *Türk İdare Dergisi*, 70(421), ss. 326-341.

Görün, M., & Kara M. (2010). Kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik bağlamında Türkiye'de kentsel yaşam kalitesinin artırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 137-164.

Koyuncu, B. (2011). Kentsel yaşam kalitesi kriterleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Maslow, A.H. (1968). Toward a Psychology of Being, D. Van Nostrand Company.

Marans, R. (2007). Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi. *Mimarlık Dergisi*, 335, 28-35.

Marans, R. & Cooper, L. (2000) "Measuring the Quality of Community Life: A Program for Longitudinal and Comparative International Research", Paper Presented to the Second International Conference on Quality of Life in Cities, Singapore.

Marans R., & Stimson R. (2011) An overview of quality of urban life, Investigating quality of urban life-theory, Methods and Empirical Research, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, Social Indicators Series, London:Springer.

Mazıcıoğlu, E. (2018). Konut ve konut çevresi seçiminde etkili parametrelerin kentsel yaşam kalitesi bağlamında incelenmesi; Gaziantep örneği, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

McCrea, R. Stimson, R. & Marans, R.W. (2011). The Evolution of Integrative Approaches to the Analysis of Quality of Urban Life. İçinde Stimson, R. ve Marans, R.W. (Eds.) Investigating Quality of Urban Life (ss. 77-104). New York: Springer

Özden, E., Yücel Batmaz, N. (2022) Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesı Üzerine Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(1). 45-66.

Tognoli, J., (1987). Residential Environments. Handbook of Environmental Psychology, 1, New York, Plenum Pub. Corp.

Topçu, E. Ü. (2003). İstanbul'un Değişik Mahallelerinde Kullanıcı Hoşnutluğunun Karşılaştırılması. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türkoğlu, H. (1993). İstanbul'da konut bölgelerinde kullanıcıların konut ve yakın çevresinden memnuniyet derecesinin belirlenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu. İstanbul

Salihoğlu, T., & Türkoğlu, H. (2019). Konut Çevresi ve Kentsel Yaşam Kalitesi. *Megaron*, *14*.

Schneider, B. (1975). Organizational climates: An essay. Personnel Psychology, 28(4), 447-479

Seyhan, S., & Kurdoğlu, B. Ç. (2021). Relating the Recreation Service Offered by Urban Open-Green Areas with Quality of Life and Sustainable City Criteria. *Recent Academic Studies in Sciences*, 45.

Stimson, R. & Marans, R. (2011). Objective Measurement of Quality of Life Using Secondary Data Analysis, Investigating Ouality of Urban Life-Theory, Methods and Empirical Research, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, social Indicators Series, London:Springer

The World Bank (2023). Urban population (% of total population). https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?view=map, Access date: 19.06.2023

Karakurt Tosun, E. (2013). Yaşam kalitesi ekseninde şekillenen alternatif bir kentsel yaşam modeli: Yavaş kentleşme hareketi. *Uludag Journal of Economy*

& Society, *32*(1).

UNCTAD (2023). Total and urban population. https://hbs.unctad.org/total-and-urban-population/, Access date: 19.06.2023

URL1 (2023). https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/cross-sectional-topics/city-statistics/indicators-quality-life.assetdetail.1481139.html, Access date: 19.06.2023

URL2 (2023). https://pharmalat.net/quality-of-life/, Access date: 19.06.2023

URL3 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/290834088447904730/, Access date: 15.06.2023

URL4 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/1058134874930867167/, Access date: 15.06.2023

URL5 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/405957353922776212/, Access date: 15.06.2023

URL6 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/760193612116645161/, Access date: 15.06.2023

WLA (2023). IDEO O2, Bangkok, Thailand | Redland-scape, https://worldlandscapearchitect.com/ideo-o2-bangkok-thailand-redland-scape/?v=ebe021079e5a, Access date: 16.06.2023

Haziran 2023

Mühendislik Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Coşkun ÖZALP
Doç. Dr. Savaş BAYRAM
Doç. Dr. Mahmut KAYAR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Coşkun ÖZALP
Doç. Dr. Savaş BAYRAM
Doç. Dr. Mahmut KAYAR
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-854-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

BİYODİZEL TEKNOLOJİLERİ

Canan CİMŞİT, Arzu KEVEN 1

BÖLÜM 2

ARDUINO GELİŞTİRME ORTAMINDA KESME İŞLEMLERİ

Ali KAVURUR.....15

BÖLÜM 3

MANYETİK REZONANS GÖRÜNTÜLERİNDEN BEYİN TÜMÖRÜNÜN TESPİTİNDE DERİN EVRİŞİMLİ SİNİR AĞLARI HİPERPARAMETRELERİNİN ETKİSİ

Ceren KAYA, Rukiye UZUN ARSLAN, Irem SENYER YAPICI.....39

BÖLÜM 4

GIDALARDAKİ FİTALAT ESTERLERİNİN VARLIĞI VE GIDA GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gürsel İŞÇİ 59

BÖLÜM 4

BATI KARADENİZ HAVZASI'NDA YER ALAN İLLERİN KÖPPEN-TREWARTHA YÖNTEMİNE DAYALI İKLİM SINIF TÜRÜNÜN TESPİTİ

Berna AKSOY, Rukiye UZUN ARSLAN.....73

BÖLÜM 5

TERMİK SANTRALLERDE AKIŞKAN YATAK PROSESİ VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Zehra ÇETINKAYA 87

BÖLÜM 6

ATIK YAĞLARIN BİTÜMLÜ SICAK KARIŞIMLARIN PERFORMANS ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Belit KERMAN, Ali Osman ATAHAN, Murat KARACASU 105

BÖLÜM 7

DERİN ÇEKME İŞLEMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Vedat TAŞDEMİR, Cebeli ÖZEK 121

BÖLÜM 1

BİYODİZEL TEKNOLOJİLERİ

Canan CİMŞİT[1], Arzu KEVEN[2]

1 Kocaeli Üniversitesi Gölcük Meslek Yüksekokulu, Gölcük-Kocaeli, Türkiye (ORCID: 0000-0002-3222-1735) ccimsit@kocaeli.edu.tr
2 Kocaeli Üniversitesi Gölcük Meslek Yüksekokulu, Gölcük-Kocaeli, Türkiye (ORCID: 0000-0003-0040-9167) arzu.keven@kocaeli.edu.tr

GİRİŞ

Dünya nüfusunun artışı ve yeni teknolojilerin gelişmesiyle birlikte günümüzde enerjiye olan ihtiyaç her geçen gün daha fazla artmaktadır. Enerjiye olan yoğun talebe rağmen, fosil kaynaklar hızla tükenmektedir. Bu nedenle alternatif enerji kaynaklarına olan ilgi artmakta olup, bu kaynakların kullanımlarının yaygınlaştırılması amacıyla çalışmalar devam etmektedir. Alternatif enerji kaynakları arasında başta güneş enerjisi, jeotermal enerji ve atık ısı enerjisi gelmektedir.

Doğada kolay bozulabilmesi, çevre dostu olması, herhangi bir modifikasyon gerekmeden dizel motorda kullanılabilmesi, yenilenebilmesi gibi özellikleriyle biyodizel, alternatif olarak görülen kaynaklardan biridir [1].

Fosil yakıtların büyük ölçekli yanması hava kirliliğine neden olur. Geleneksel petrol dizelinin ikame yakıtı, teknik olarak mümkün, ekonomik olarak rekabetçi, çevreye zararsız ve makul bir maliyetle yeterince temin edilebilir olmalıdır. Bu kapsamda bitkisel yağlar, bio-alkoller, biogaz ve biodizel alternatif seçenekler olarak değerlendirilmektedir. Bu alternatif yakıtlar arasında biyodizel, dizel motorlara ek yakıt olarak tanıtılmaktadır. Biyodizel, bitkisel yağlardan elde edilen uzun zincirli yağ asitlerinin mono-alkil esterlerinden oluşur. Yenilenebilir, toksik olmayan, biyolojik olarak parçalanabilir ve çevre dostudur ve ayarlanabilir fiziksel ve kimyasal özellikleri nedeniyle çok az değişiklikle veya hiç değişiklik yapılmadan sıkıştırma ateşlemeli (dizel) motorlarda kullanılabilir. Aynı zamanda, çok daha az karbon monoksit üreten uygun yanma emisyon profiline sahiptir [2].

Dizel yakıtı, yüksek verimliliği nedeniyle sanayi, elektrik ve ulaşım alanlarında yaygın olarak kullanılan bir yakıttır. Dizel yakıtın yanmasından kaynaklanan karbon monoksit, duman ve hidrokarbonlar gibi kirleticiler, insan sağlığı ve çevre üzerinde ciddi bir etkiye sahiptir. Bu emisyonları düşürmeyi kolaylaştırmak için, yenilenebilir bir kaynaktan elde edilen yakıt oldukça umut vericidir. Biyodizel ve biyoalkoller, mevcut motorlarda çok fazla değişikliğe uğramadan kullanılabilecek potansiyel yakıtlardır. Bu yakıtlar dizele benzer yakıt özelliklerine sahiptir [3].

Bu çalışmada biyodizel teknolojileri ele alınmıştır. Çalışmada biyodizel hammaddeleri, biyodizelin özellikleri, biyodizel üretim teknolojileri ve biyodizelin avantajları ve dezavantajları incelenmiştir.

1. BİYODİZEL HAMMADDELERİ

Biyoetanol, biyodizel ve biyogaz, farklı biyokimyasal yollardan üretilen çeşitli tarımsal biyokütlenin ana biyoyakıt bileşenleridir [4].

Dünya çapındaki büyük miktarda dizel yakıt talebi ve doğrudan yan-

8. KAYNAKLAR

[1] Aksoy, L., Alternatif enerji kaynağı olarak biyodizel ve üretim prosesleri, Taşıt Teknolojileri Elektronik Dergisi (TATED), 2010, Cilt 2, No: 3, 45-52.

[2] Thangaraj, B., Solomon,R. P., Muniyandi, B., Ranganathan, Lin, L., Catalysis in biodiesel production-a review, Clean Energy, 2019, Vol. 3, No. 1, 2–23.

[3] Devarajan, Y., Munuswamy, D., Nagappan, M., Subbiah, G., Experimental assessment of performance and exhaust emission characteristics of a diesel engine fuelled with Punnai biodiesel/ butanol fuel blends, Petroleum Science, 2019, 16:1471–1478.

[4] Hamzah,N. H., Khairuddin, N., Siddique,B.,M. and Hassan, M.A., Potential of Jatropha curcas L. as Biodiesel Feedstock in Malaysia: A Concise Review, Processes, 2020, 8, 786.

[5] Hajjari, M., Tabatabaei, M., Aghbashlo, M., Ghanavati, H., A review on the prospects of sustainable biodiesel production: A global scenario with an emphasis on waste-oil biodiesel utilization, Renewable and Sustainable Energy Reviews, 2017, 72, 445–464.

[6] Kumar, N., Sant, V., Chauhan, R., Performance and emission characteristics of biodiesel from different origins: A review Renewable and Sustainable Energy Reviews, Volume 21, May 2013, Pages 633-658.

[7] Oğuz, H., Öğüt, H., Gökdoğan, O., Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enst. Der. / Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech. 2(2, Ek:A): 77-84, 2012.

[8] Acaroğlu, M., Alternatif Enerji Kaynakları, Atlas Yayınları, İstanbul, 2003.

[9] Takase, M., Zhao, T., Zhang, M., Chen, Y., Liu, H., Yang, L., Wu, X., An expatiate review of neem, jatropha, rubber and karanja as multipurpose non-edible biodiesel resources and comparison of their fuel, engine and emission properties, Renewable and Sustainable Energy Reviews, Volume 43, 2015, 495-520.

[10] Singh, D., Sharma, D., Soni, S.L., Sharma, S., Sharma, P. K., Jhalani, A., A review on feedstocks, production processes, and yield for different generations of biodiesel, Fuel, 2020, Volume 262, 15, 116553.

[11]Alptekin, E., Çanakçı, M, Biyodizel ve Türkiye'deki Durumu, 2006, Mühendis Makina Cilt: 47 Sayı: 561.

[12] Kurnuç, A., Badem, S. A., Erzincan ilindeki hayvansal atıkların biyogaz potansiyelinin araştırılması, APJES 6-1, 2018, 25-35.

[13] Altun Ş, Öner C, Hayvansal yağların dizel motor yakıtı olarak değerlendirilmesi, Electronic Journal of Vehicle Technologies (EJVT), 20120, Vol:2, No:3, (1-11).

[14] Gül, Ü. D. & Bayazıt, Yenilenebilir enerji üretiminde mikrobiyal biyoproseslerin kullanımı, European Journal of Science and Technology, 2021.

[15] Ar, F., Biyoyakıtlar Tehdit mi - Fırsat mı ?, Mühendis Makine, 2008, Cilt : 49 Sayı: 581.

[16] S. Göçer, Z. Zaimoğlu, Üçüncü ve dördüncü nesil biyoyakıtların araştırılması Uluslararası GAP Yenilenebilir Enerji ve Enerji Verimliliği Kongresi, 2018.

[17] Singh, Digambar, Sharma, D., Soni, S.L., Sharma, S., Kumari, D., Chemical compositions, properties, and standards for different generation biodiesels: A review, Fuel, 2019, Volume 253, Pages 60-71.

[18] Tubino, M., Aricetti, J.A., A green potentiometric method for the determination of the iodine number of biodiesel, Fuel, 2013, 103, 1158–1163 1159.

[19-29] Gebremariam, S. N., Marchetti, J. M., Biodiesel production technologies: review, AIMS Energy, 2017, 5(3): 425-457.

[20] K. Dincer, Lower Emissions from Biodiesel Combustion, Energy Sources, Part A, 2008, 30:963–968.

[21] Shaah, M. A., Allafi, F., Hossain, M. S., Alyaa, A., Ismail, N., Kadir, M. O., Ahmad, A., Candlenut oil: review on oil properties and future liquid biofuel prospects, 2021, 17057-17079, First Published..

[22] Fidan, M.S., Alkan E.; Bitkisel hammaddelerden elde edilen biyodizelin alternatif enerji kaynağı olarak kullanılması, Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 2014, Cilt:4, Sayı:2.

[23] Demirbaş, A., Importance of biodiesel as transportation fuel, Energy Policy, 2007, 35, 4661–4670.

BÖLÜM 2

ARDUINO GELİŞTİRME ORTAMINDA KESME İŞLEMLERİ

Ali KAVURUR[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Kontrol ve Otomasyon Bölümü, Burdur, Türkiye kavurur@mehmetakif.edu.tr

1. Giriş

Mikrodenetleyicilerde çalışmakta olan programın çalışmasını durdurup, belirli şartların oluşması halinde önceden tanımlanmış bir fonksiyonu icra edip tekrar ana programda kaldığı yerden devam etmesi işlemini kesme (interrupt) olarak tanımlayabiliriz. Tanımlanmış olan bu fonksiyona da kesme fonksiyonu denilmektedir. Arduino kesme (interrupt) özelliği, bir işlevi yürütürken, işlemci döngüsünün çalışmasını kesmek ve bir kesme kaynağından gelen bir sinyal tarafından tetiklenen bir işlevi hızla yürütmek için kullanılır. Programın çalışması esnasında çoğunlukla giriş çıkış uçları ve birtakım registerlar sürekli taranmaktadır. Bu tarama işlemi sadece program tarafından yapıldığında, programın önemli bir kısmını işgal eder. Programla yapılması gereken birtakım işleri kesme birimleri gerçekleştirirse, mikrodenetleyicinin iş yükü azalacağından aynı anda birden fazla işlem yapabilir. Bu da bize daha verimli ve esnek programların yazılmasına imkan verir [1].

Kesme (interrupt), belirli görevlerin programdan bağımsız şekilde arka planda kontrol edilip, şartlar sağlandığında programın durdurulup belirlenen kesme fonksiyonun çalışmasını sağlamaya yöneliktir. Kesme fonksiyonunun tamamlanmasının ardından, program kaldığı yerden çalışmaya devam eder. Kesme olayının gerçekleştiği alt programlar ISR (Interrupt Service Routine/ Kesme Servis Altprogramı) olarak adlandırılır (Şekil 1).

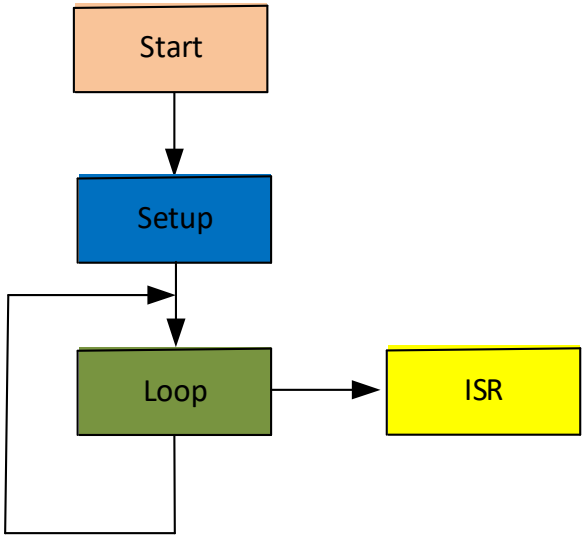

Şekil 1. *Arduino Programında Kesme Oluşması*

Bu bölümde ARDUINO UNO kartına ait kesmeler işlenecektir. ARDUINO UNO kartı Atmel firmasının ATMEGA 328P denetleyicisini

KAYNAKLAR

[1] Çiçek, S. (2021), Mikrodenetleyici: CCS C İle PIC Programlama, Altaş Yayıncılık, ISBN-10: 9758834207, ISBN-13 : 978-9758834204

[2] Barrett, S. F. (2013), Arduino Microcontroller Processing for Everyone!: Third Edition, Morgan & Claypool Publishers; 3rd edition (August 1, 2013), ISBN-10¶ : ‚1627052534, ISBN-13¶ : ‚978-1627052535

[3] https://dronebotworkshop.com/interrupts/ Erişim tarihi:07-05-2023

[4] Atmega 328 Data Sheet, https://ww1.microchip.com/downloads/en/DeviceDoc/Atmel-7810-Automotive-Microcontrollers-ATmega328P_Datasheet.pdf (son Erişim Tarihi: 30.03.2023)

[5] https://www.youtube.com/watch?v=2kr5A350H7E Erişim tarihi:07-05-2023

[6] Taşbaşı, A. (2008), Atmel AVR (Atiny 2313) Programlama, Altaş Yayıncılık, ISBN: 9789758834242

[7] Naimi, S., Naimi, S., Mazidi, M.A. (2012), The AVR Microcontroller and Embedded Systems Using Assembly and C: Using Arduino Uno and Atmel Studio 1st Edition, Pearson India Education, ISBN 10: 8131791386 ISB N 13: 9788131791387

[8] https://akuzechie.blogspot.com/2020/11/input-capture-interrupt-in-arduino.html Erişim tarihi:07-05-2023

BÖLÜM 3

MANYETİK REZONANS GÖRÜNTÜLERİNDEN BEYİN TÜMÖRÜNÜN TESPİTİNDE DERİN EVRİŞİMLİ SİNİR AĞLARI HİPERPARAMETRELERİNİN ETKİSİ

Ceren KAYA[1], Rukiye UZUN ARSLAN[2], Irem SENYER YAPICI[3]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Biyomedikal Mühendisliği Bölümü, Zonguldak, Türkiye, e-mail: ceren.kaya@beun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-1970-2833

2 Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, Zonguldak, Türkiye, e-mail: rukiyeuzun67@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2082-8695

3 Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, Zonguldak, Türkiye, e-mail: senyerirem@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0655-340X

Beyin, birbirine bağlı çok sayıda nöron aracılığıyla insanların tüm yaşamsal fonksiyonlarını (düşünme, hareket etme, konuşma, duyular, yazma, öğrenme, bilgi toplama gibi) kontrol eden merkezi sinir sisteminin önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Dandıl, 2015; Dearmond, Fusco ve Dewey, 1989). Günümüzde en yaygın görülen hastalıklardan olan kanserin henüz tedavisi tam olarak bulunamadığından insan sağlığını tehdit etmeye devam etmektedir (Kaya, Senyer Yapici ve Uzun Arslan 2022). İnsan vücudunu hemen hemen her yaş ve cinsiyette etkileyen beyin ve diğer sinir sistemi kanserleri, dünya genelinde ölüm nedenleri açısından 10. sırada yer almaktadır ("Brain Tumor:Statistics", 2023).

Beyin tümörü, beyinde veya merkezi omurga kanalında meydana gelen ani ve kontrolsüz anormal hücre büyümesi olarak tanımlanmaktadır. Beyin tümörleri birincil (temel) ve ikincil (metastatik) olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Ancak tıp alanında ise uzman doktorlar beyin tümörlerin iyi huylu (benign) ve kötü huylu (malign) şeklinde sınıflandırmaktadırlar ("American Bran Tumor Asscociation", 2023). İyi huylu beyin tümörleri yavaş büyüme eğilimine ve belirgin sınırlara sahip olup, nadiren vücudun diğer bölgelerine yayılırlar. Buna karşılık genellikle hızlı büyüme eğilimi gösteren kötü huylu beyin tümörleri ise vücuttaki uzak ve farklı organlara metastaz (sıçrama) yapabilmekte, bundan dolayı da istilacı ve yaşamı tehdit edici nitelik sergilerler.

Beyin tümörleri çoğunlukla konumlarına, içerdiği hücrelerin yapısına ve tümörün tipine (iyi veya kötü huylu) göre farklı isimlerle anılmaktadırlar. Şimdiye kadar 120'den fazla farklı beyin tümör tipi tespit edilmiş ve tanımlanmıştır. Bunların arasında en yaygın görülenleri meninjiyom (beyin zarı), gliom ve pitüiter (hipofiz bezi) tümörleridir (Khan ve diğerleri, 2022; Kaplan, 2020). Gliom, beyinde destekleyici dokuyu oluşturmakla görevli olan glial hücrelerinde görülen bir grup tümöre verilen genel bir tıbbi terimdir. Bu tümör çeşidi genellikle kötü huylu olup, beyin ve merkezi sinir sistemi tümörlerinin büyük bir kısmını kapsar. Meninjiyom, beyin veya omuriliği saran zarlarda meydana gelen, çoğunlukla iyi huylu ve yavaş yavaş büyüyen tümör çeşididir. Pitüiter tümörü ise beynin alt kısımda bulunan hipofiz bezindeki kontrolsüz hücre büyümesinden dolayı oluşur. Bu tip tümörler çoğunlukla iyi huylu olmakla birlikte, meninjiyom ve gliom tümörlerinden sonra en sık rastlanılan birincil beyin tümör çeşididir (Gab Allah, Sarhan ve Elshennawy, 2023; Kesav ve Jibukumar, 2022, "Brain Tumor Types", 2023).

Kliniksel ortamda tüm beyin tümörleri arasında gliom, meninjiyom ve pitüiter tümörlerinin insidans oranları sırasıyla yaklaşık %45, %15 ve %15 olarak hesaplanmıştır (Swati ve diğerleri, 2019). Beyin tümör tedavisi ve uygulama şekli; tümörün tipi, çapı, oluşum yeri ve hastanın durumu gibi birçok faktöre bağlı olarak değişmektedir (Ismael, Mohammed ve Hefny,

Kaynakça

Aamir, M., Rahman, Z., Dayo, Z. A., Abro, W. A., Uddin, M.I., Khan, I. … Hu, Z. 2022. A deep learning approach for brain tumor classification using MRI images. *Computers and Electrical Engineering*, 101, 108105.

Afshar, P., Mohammadi, A., Plataniotis, K. N., Oikonomou, A. & Benali, H. (2019). From handcrafted to deep-learning-based cancer radiomics: challenges and opportunities. *IEEE Signal Processing Magazine*, 36(4), 132-160. doi: 10.1109/MSP.2019.2900993

Ali, R., Al-jumaili, S., Duru, A. D., Uçan, O. N., Boyaci, A. & Duru, D. G. (2022, October). *Classification of brain tumors using MRI images based on convolutional neural network and supervised machine learning algorithms*. 2022 International Symposium on Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies (ISMSIT), Ankara, Turkey. doi:10.1109/ISMSIT56059.2022.9932690

American Brain Tumor Association (ABTA), About Brain Tumors (A Primer for Patients and Caregivers). (2023, May 12). Retrieved from http://www.abta.org/secure/about-brain-tumors-a-primer.pdf

Anaraki, A. K., Ayati, M. & Kazemi, F. (2019). Magnetic resonance imaging based brain tumor grades classification and grading via convolutional neural networks and genetic algorithms. *Biocybernetics Biomed. Eng.*, 39(1), 63-74. doi:10.1016/j.bbe.2018.10.004

Aslan, M. (2022). Derin öğrenme tabanlı otomatik beyin tümör tespiti. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 34, 1, 399-407. doi:10.35234/fumbd.1039825

Aurna, N. F., Yousuf, M. A., Taher, K. A., Azad, A. K. M. & Moni, M. A. (2022). A classification of MRI brain tumor based on two stage feature level ensemble of deep CNN models. *Computers in Biology and Medicine*, 146, 105539. doi: 10.1016/j.compbiomed.2022.105539

Ayadi, W., Elhamzi, W., Charfi, I. & Atri, M. (2021). Deep CNN for brain tumor classification. *Neural Processing Letters*, 53(1), 671-700. doi: 10.1007/s11063-020-10398-2

Brain Tumor: Statistics. (2023, May 12). Retrieved from https://www.cancer.net/cancer-types/brain-tumor/statistics

Citak-Er, F., Firat, Z. Kovanlikaya, I., Ture, U. & Ozturk-Isik, E. (2018). Machine-learning in grading of gliomas based on multiparametric magnetic resonance imaging at 3T. *Computers in Biology and Medicine*, 99, 154–160. doi: 10.1016/j.compbiomed.2018.06.009

Convolutional neural networks, (2023, May 12). Retrieved from https://www.ibm.com/cloud/learn/convolutional-neural-networks.

Dandıl, E. (2015). *MR Görüntüleri ve MR Spektroskopi verileri ile yapay öğrenme tabanlı beyin tümörü tespit yöntemi ve uygulaması*. (Doktora Tezi). Sakar-

ya Üniversitesi, Sakarya. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No. 382339)

Dearmond, S.J., Fusco, M. M. & Dewey, M. M. (1989). *Structure of the human brain: A photographic atlas*. Oxford University Press.

Deepak, S. & Ameer, P.M. (2021). Automated categorization of brain tumor from MRI using CNN features and SVM. *J. Ambient Intell. Hum. Comput.*, 12(8), 8357–8369. doi: 10.1007/s12652-020-02568-w

Deepak, S. & Ameer, P.M. (2019). Brain tumor classification using deep CNN features via transfer learning. *Comput. Biol. Med.,* 111, 103345. Doi: 10.1016/j.compbiomed.2019.103345

Gab Allah, A. M., Sarhan, A. M. & Elshennawy, N.M. (2023). Edge U-Net: Brain tumor segmentation using MRI based on deep U-Net model with boundary information. *Expert Systems with Applications*, 213, 118833. doi:10.1016/j.eswa.2022.118833

Gaikwad, S. Patel, S. & Shetty, A. (2021, May). *Brain tumor detection: an application based on machine learning*. 2021 2nd International Conference for Emerging Technology (INCET), Belagavi, India. doi:10.1109/INCET51464.2021.9456347

Ge, C., Gu, I. Y. H., Jakola, A. S. & Yang, J. (2020). Enlarged training dataset by pairwise gans for molecular-based brain tumor classification. *IEEE Access*, 8, 2560–22570. doi:10.1109/ACCESS.2020.2969805

Hemanth, D. J., Anitha, J., Naaji, A., Geman, O., Popescu, D. E. & Son, L. H. (2018). A modified deep convolutional neural network for abnormal brain image classification. *IEEE Access,* 7, 4275–4283. doi: 10.1109/ACCESS.2018.2885639

Huang, Z., Zhu, X., Ding, M. & Zhang, X. (2020). Medical image classification using a light-weighted hybrid neural network based on PCANet and DenseNet. *IEEE Access*, 8, 24697–24712. doi:10.1109/ACCESS.2020.2971225

Irmak, E. (2021). Multi-classification of brain tumor mri images using deep convolutional neural network with fully optimized framework. *Iran. J. Sci. Technol., Transac. Electr. Eng.*, 45(3), 1015-1036. doi: 10.1007/s40998-021-00426-9

Ismael, S. A. A., Mohammed, A. & Hefny, H. (2020). An enhanced deep learning approach for brain cancer MRI images classification using residual networks. *Artificial Intelligence in Medicine*, 102, 101779. Doi: 10.1016/j.artmed.2019.101779

Jain, R., Jain, N., Aggarwal, A. & Hemanth, D. J. (2019). Convolutional neural network based Alzheimer's disease classification from magnetic resonance brain images. *Cognitive Systems Research*, 57, 147–159. doi:10.1016/j.cogsys.2018.12.015

Kaplan, K. (2020). *Beyin tümör tiplerinin makine öğrenmesi ve derin öğrenme*

tabanlı teknikler ile sınıflandırılması. (Doktora Tezi), Kocaeli Üniversitesi, İzmit. Yükseköğretim Kurumu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi. (Tez No. 667599)

Kaya, C., Senyer Yapici, I. & Uzun Arslan, R. (2022, March). *Colon cancer outcome prediction from histopathological images using deep convolutional neural network*. 4th International Engineering Research Symposium (INERS'22), Duzce, Turkey, 2022. Erişim adresi: https://umas.duzce.edu.tr/yuklemeler/abstract_book_iners_(10.03.2022)%20(1).pdf

Kesav, N. & Jibukumar, M. G. (2022). Efficient and low complex architecture for detection and classification of Brain Tumor using RCNN with Two Channel CNN. *Journal of King Saud University-Computer and Information Sciences*, 34(8), 6229-6242. doi:10.1016/j.jksuci.2021.05.008

Kesav, N., & Jibukumar, M. G. (2021). Complexity reduced Bi-channel CNN for image classification. In *Machine Learning for Predictive Analysis: Proceedings of ICTIS 2020* (pp. 119-131). Springer Singapore.

Khan, Md. S. I., Rahman, A., Debnath, T., Karim, Md. R., Nasir, M. K. … Dehzangi, I. (2022). Accurate brain tumor detection using deep convolutional neural network. *Computational and Structural Biotechnology Journal*, 20, 4733-4745. doi:10.1016/j.csbj.2022.08.039.

Kumar, S., Dabas, C. ve Godara, S. (2017). Classification of brain MRI tumor images: a hybrid approach. *Procedia Computer Science*, 122, 510-517. doi:10.1016/j.procs.2017.11.400.

Kumar, R. L., Kakarla, J., Isunuri, B. V. & Singh, V. (2021). Multi-class brain tumor classification using residual network and global average pooling. *Multimedia Tools and Applications*, 80(9), 13429–13438. doi:10.1007/s11042-020-10335-4

Kumar, S. & Mankame, D. P. (2020). Optimization driven deep convolution neural network for brain tumor classification. *Biocybern. Biomed. Eng.*, 40(3), 1190–1204. doi:10.1016/j.bbe.2020.05.009

Mohsen, H., El-Dahshan, E. S. A., El-Horbaty, E. S. M. & Salem, A. B. M. (2018). Classification using deep learning neural networks for brain tumors. *Future Computing and Informatics Journal*, 3(1), 68-71. doi:10.1016/j.fcij.2017.12.001

Narin, A., Kaya, C. & Pamuk, Z. (2021). Automatic detection of coronavirus disease (covid-19) using X-ray images and deep convolutional neural networks, *Pattern Analysis and Applications*, 24, 1207-1220. doi:10.1007/s10044-021-00984-y

National Brain Tumor Society, Brain Tumor Types. (2023, May 12). Retrieved from https://braintumor.org/brain-tumors/about-brain-tumors/brain-tumor-types/

Nickparvar, M. (2021). *Brain Tumor MRI Dataset* [Data set]. Kaggle. https://doi.org/10.34740/KAGGLE/DSV/2645886

Öksüz, C., Urhan, O. & Güllü, M. K. (2022). Brain tumor classification using the fused features extracted from expanded tumor region. *Biomedical Signal Processing and Control*, 72, 103356. doi: 10.1016/j.bspc.2021.103356

Polat, Ö. (2022). Sadeleştirilmiş U-Net mimarisi ile beyin tümörü segmentasyonu. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 11(4), 856-861. doi:10.28948/ngmuh.1111082

Sahayam, S., Nenavath, R., Jayaraman, U. & Prakash, S. (2022). Brain tumor segmentation using a hybrid multi resolution U-Net with residual dual attention and deep supervision on MR images. *Biomedical Signal Processing and Control*, 78, 103939. doi:10.1016/j.bspc.2022.103939

Sajjad, M., Khan, S., Muhammad, K., Wu, W., Ullah, A. & Baik, S. W. (2019). Multigrade brain tumor classification using deep CNN with extensive data augmentation. *Journal of Computer Science*, 30, 174–182. doi:10.1016/j.jocs.2018.12.003

Salama, W. M. & Shokry, A. (2022). A novel framework for brain tumor detection based on convolutional variational generative models. *Multimedia Tools and Applications*, 81(12), 16441-16454. doi:10.1007/s11042-022-12362-9

Shahin, A. I., Aly, W. & Aly, S. (2023). MBTFCN: A novel modular fully convolutional network for MRI brain tumor multi-classification. *Expert Systems with Applications,* 212, 118776. doi: 10.1016/j.eswa.2022.118776

Shao, L., Zhu, F. & Li, X. (2014). Transfer learning for visual categorization: A survey. *IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems*, 26(5), 1019–1034.doi:10.1109/TNNLS.2014.2330900

Singh, V., Sharma, S., Goel, S., Lamba, S. & Garg, N. (2021). Brain tumor prediction by binary classification using VGG-16. *Smart and Sustainable Intelligent Systems*, 127-138. doi:10.1002/9781119752134.ch9 (KİTAP BÖLÜMÜ)

Sultan, H. H., Salem, N. M. & Al-Atabany, W. (2019). Multi-classification of brain tumor images using deep neural network. *IEEE Access*, 7, 69215–69225. doi:10.1109/ACCESS.2019.2919122

Swati, Z. N. K., Zhao, Q., Kabir, M., Ali, F., Ali, Z., Ahmed, S. & Lu, J. (2019). Content-based brain tumor retrieval for MR images using transfer learning. *IEEE Access*, 7, 17809-17822. doi: 10.1109/ACCESS.2019.2892455

Şeker, A., Diri, B. & Balık, H.H. (2017). Derin öğrenme yöntemleri ve uygulamaları hakkında bir inceleme. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 3(3), 47-64. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/394923

Ucar, M. & Incetas, M. O. (2022). Classification of brain MRI using EfficientNet CNN model and feature selection method. M. Şaşma (Ed.), Engineering from machine learning to virtual reality, (s. 19-36) içinde. Yer: İKSAD Publishing House.

Uckuner, M. & Erol, H. (2021, September). *A new deep learning model for*

skin cancer classification. 6th International Conference on Computer Science and Engineering (UBMK), Ankara, Turkey. doi:10.1109/UBMK52708.2021.9558936

Uzen, H., Yeroglu, C. & Hanbay, D. (2019, September). *Development of CNN architecture for honeybees disease condition*. 2019 International Artificial Intelligence and Data Processing Symposium (IDAP), Malatya, Turkey. doi:10.1109/IDAP.2019.8875886

Vani, N., Sowmya, A. & Jayamma, N. (2017). Brain tumor classification using support vector machine. *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*, 4(7), 792–796. Erişim adresi: https://www.irjet.net/archives/V4/i7/IRJET-V4I7367.pdf

Vankdothu, R., Hameed, M. A. & Fatima, H. (2022). A brain tumor identification and classification using deep learning based on CNN-LSTM method. *Computers and Electrical Engineering*, 101, 107960. doi: 10.1016/j.compeleceng.2022.107960

Yamashita, R., Nishio, M., Do, R. K. G. & Togashi, K. (2018). Convolutional neural networks: an overview and application in radiology. *Insights Imaging,* 9, 611–629, 2018. doi:10.1007/s13244-018-0639-9

BÖLÜM 4

GIDALARDAKİ FİTALAT ESTERLERİNİN VARLIĞI VE GIDA GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Gürsel İŞÇİ[1]

1 Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi,04100, Ağrı Türkiye E-mail:gisci@agri.edu.tr ORCID ID: Gürsel İşçi: 0000-0002-3863-8291

1. Giriş

Plastikler, kimyasal anlamda saf polimerler olmayıp ambalajın kalite ve özelliklerini geliştirmek/iyileştirmek amacıyla plastik malzemelerin üretiminde plastikleştiriciler, stabilizatörler, UV emiciler, antioksidanlar, antistatik ajanlar, renklendiriciler, optik parlatıcılar gibi katkı maddeleri olarak kullanılabilmektedir (García Ibarra et al., 2019). Plastiklerin doğal yapısı gereği sert ve kırılgan olduklarından dolayı özellikle polivinil klorür (PVC) gibi plastikler başta olmak üzere yapılarına esnekliğini ve dayanıklığını arttırmak amacıyla plastikleştirici maddeler katılabilmektedir (Guo and Kannan, 2012). Fitalat esterlerin 1920'lerde bilimsel olarak keşfinden (Biscardi et al., 2003) beri en çok kullanılan plastikleştirici kimyasallardır. Stabiliteleri, akışkanlıkları düşük uçuculuk ve yüksek molekül ağırlığına sahip olmaları gibi eşsiz özellikleri sebebiyle fitalat esterleri plastikleştirici olarak son derece uygun bileşikler olarak kabul edilmektedirler (Herrero et al., 2021). Keşfinden bu güne gıdaların ambalajlanmasında plastiklerin kullanımının giderek artmasıyla birlikte Dünya çapında yaklaşık olarak 8 milyon tondan fazla fitalat esteri üretildiği belirtilmektedir (Li et al., 2021). Ayrıca fitalat esterleri, kişisel kozmetikler (Notardonato et al., 2019), farmasötikler, besin takviyeleri (Wu et al., 2012), çözücüler, yapıştırıcılar , boyalar, vernikler , böcek öldürücüler , temizlik malzemeleri, medikal araçlar (SCENIHR, 2016), çocuk oyuncakları (Bošnir et al., 2003) ve gıda ambalajı (Arfaeinia et al., 2020; Jeddi et al., 2015; Li et al., 2004; Pourzamani et al., 2020) gibi ürünlerin kalitesini veya performansını artırmak için birçok kimyasal bileşik için de yaygın olarak kullanılmaktadır (Gao and Wen, 2016). Fitalatların plastik malzemelerin kullanımını kolaylaştırıcı birçok avantajı olmasına rağmen ambalaj maddesine kimyasal olarak bağlı olmadığından dolayı ısı, sıcaklık, pH, gıda maddesinin bileşimi gibi şartlara bağlı olarak gıdalara geçişi olabilmektedir. Gıdalara geçen fitalat esteri bazen toksik metabolitlere dönüşebilmekte, çocuklar ve bebekler başta olmak üzere insan sağlığını olumsuz etkilemekte, aynı zamanda gıdaların organoleptik özellikleri üzerinde de değişikliklere sebebiyet vermektedirler (Fasano et al., 2012). Ayrıca karaciğer, böbrek ve üreme sistemi üzerinde toksik etki oluşturduğu için endokrin bozucu olarak da bilinmektedir (Okpara et al., 2022). Bu kimyasal bileşiklerin gıdalardaki muhtemel varlığı ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle çeşitli yiyeceklerde fitalat seviyelerinin izlenmesi oldukça önem arz etmektedir (Montuori et al., 2008). Çin Ulusal Çevre İzleme Merkezi, Avrupa Birliği ve ABD Çevre Koruma Ajansı, Uluslararası Kanser Araştırmaları Ajansının fitalat esterleri, İnsan ve çevre etkileşimini göz önünde bulundurularak yaptığı çalışmalar sonucunda, bu bileşiklerin mutajenlik, teratojenite ve kanserojenlik açısından fitalatları öncelikli kirletici maddeler olarak sınıflandırılmaktadır (Becerra-Herrera et al., 2022) Bu derlemenin amacı içeceklerde

4. Kaynaklar

Abtahi, M., Dobaradaran, S., Torabbeigi, M., Jorfi, S., Gholamnia, R., Koolivand, A., Darabi, H., Kavousi, A., Saeedi, R., 2019. Health risk of phthalates in water environment: Occurrence in water resources, bottled water, and tap water, and burden of disease from exposure through drinking water in tehran, Iran. Environ. Res. 173, 469–479. https://doi.org/10.1016/J.ENVRES.2019.03.071

Adenuga, A.A., Ayinuola, O., Adejuyigbe, E.A., Ogunfowokan, A.O., 2020. Biomonitoring of phthalate esters in breast-milk and urine samples as biomarkers for neonates' exposure, using modified quechers method with agricultural biochar as dispersive solid-phase extraction absorbent. Microchem. J. 152, 104277. https://doi.org/10.1016/J.MICROC.2019.104277

Arfaeinia, L., Dobaradaran, S., Nasrzadeh, F., Shamsi, S., Poureshgh, Y., Arfaeinia, H., 2020. Phthalate acid esters (PAEs) in highly acidic juice packaged in polyethylene terephthalate (PET) container: Occurrence, migration and estrogenic activity-associated risk assessment. Microchem. J. 155, 104719. https://doi.org/10.1016/J.MICROC.2020.104719

Bang, D.Y., Kyung, M., Kim, M.J., Jung, B.Y., Cho, M.C., Choi, S.M., Kim, Y.W., Lim, S.K., Lim, D.S., Won, A.J., Kwack, S.J., Lee, Y., Kim, H.S., Lee, B.M., 2012. Human Risk Assessment of Endocrine-Disrupting Chemicals Derived from Plastic Food Containers. Compr. Rev. Food Sci. Food Saf. 11, 453–470. https://doi.org/10.1111/J.1541-4337.2012.00197.X

Becerra-Herrera, M., Arismendi, D., Molina-Balmaceda, A., Uslar, J., Manzo, V., Richter, P., Caraballo, M.A., 2022. Initial phthalates fingerprint and hydrochemical signature as key factors controlling phthalates concentration trends in PET-bottled waters during long storage times. Food Chem. 372, 131248. https://doi.org/10.1016/J.FOODCHEM.2021.131248

Biscardi, D., Monarca, S., De Fusco, R., Senatore, F., Poli, P., Buschini, A., Rossi, C., Zani, C., 2003. Evaluation of the migration of mutagens/carcinogens from PET bottles into mineral water by Tradescantia/micronuclei test, Comet assay on leukocytes and GC/MS. Sci. Total Environ. 302, 101–108. https://doi.org/10.1016/S0048-9697(02)00349-2

Bošnir, J., Puntarić, D., Škes, I., Klarić, M., Šimić, S., Zorić, I., 2003. Migration of Phthalates from Plastic Products to Model Solutions. Coll. Antropol. 27, 23–30.

Bradley, E.L., Burden, R.A., Leon, I., Mortimer, D.N., Speck, D.R., Castle, L., 2013. Determination of phthalate diesters in foods. Food Addit. Contam. - Part A 30, 722–734. https://doi.org/10.1080/19440049.2013.781683

Buckley, J.P., Quirós-Alcalá, L., Teitelbaum, S.L., Calafat, A.M., Wolff, M.S., Engel, S.M., 2018. Associations of prenatal environmental phenol and phthalate biomarkers with respiratory and allergic diseases among children aged 6 and 7 years. Environ. Int. 115, 79–88. https://doi.org/10.1016/J.ENVINT.2018.03.016

Carneado, S., Hernández-Nataren, E., López-Sánchez, J.F., Sahuquillo, A., 2014. Migration of antimony from polyethylene terephthalate used in mineral water bottles. Food Chem. 166, 544–550. https://doi.org/10.1016/j.foodchem.2014.06.041

Chen, X., Xu, S., Tan, T., Lee, S.T., Cheng, S.H., Lee, F.W.F., Xu, S.J.L., Ho, K.C., 2014. Toxicity and Estrogenic Endocrine Disrupting Activity of Phthalates and Their Mixtures. Int. J. Environ. Res. Public Heal. 2014, Vol. 11, Pages 3156-3168 11, 3156–3168. https://doi.org/10.3390/IJERPH110303156

Cheshmazar, E., Arfaeinia, L., Vasseghian, Y., Ramavandi, B., Moradi, M., Hashemi, S.E., Asgari, E., Arfaeinia, H., Dragoi, E.N., Mousavi Khaneghah, A., 2021. Phthalate acid esters in pickled vegetables packaged in polyethylene terephthalate container: Occurrence, migration, and estrogenic activity-associated risk assessment. J. Food Compos. Anal. 99, 103880. https://doi.org/10.1016/j.jfca.2021.103880

Di Bella, G., Potortì, A.G., Lo Turco, V., Saitta, M., Dugo, G., 2014. Plasticizer residues by HRGC-MS in espresso coffees from capsules, pods and moka pots. Food Control 41, 185–192. https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2014.01.026

Dualde, P., Leon, N., Pardo, O., Coscollà, C., Vento, M., Pastor, A., Yusà, V., 2020. Risk assessment of exposure to phthalates in breastfeeding women using human biomonitoring. Chemosphere 255, 127003. https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2020.127003

Fasano, E., Bono-Blay, F., Cirillo, T., Montuori, P., Lacorte, S., 2012. Migration of phthalates, alkylphenols, bisphenol A and di(2-ethylhexyl)adipate from food packaging. Food Control 27, 132–138. https://doi.org/10.1016/j.foodcont.2012.03.005

Fierens, T., Servaes, K., Van Holderbeke, M., Geerts, L., De Henauw, S., Sioen, I., Vanermen, G., 2012a. Analysis of phthalates in food products and packaging materials sold on the Belgian market. Food Chem. Toxicol. 50, 2575–2583. https://doi.org/10.1016/J.FCT.2012.04.029

Fierens, T., Vanermen, G., Van Holderbeke, M., De Henauw, S., Sioen, I., 2012b. Effect of cooking at home on the levels of eight phthalates in foods. Food Chem. Toxicol. 50, 4428–4435. https://doi.org/10.1016/j.fct.2012.09.004

Gao, D.W., Wen, Z.D., 2016. Phthalate esters in the environment: A critical review of their occurrence, biodegradation, and removal during wastewater treatment processes. Sci. Total Environ. 541, 986–1001. https://doi.org/10.1016/J.SCITOTENV.2015.09.148

García Ibarra, V., Sendón, R., García-Fonte, X.X., Paseiro Losada, P., Rodríguez Bernaldo de Quirós, A., 2019. Migration studies of butylated hydroxytoluene, tributyl acetylcitrate and dibutyl phthalate into food simulants. J. Sci. Food Agric. 99, 1586–1595. https://doi.org/10.1002/jsfa.9337

Ge, W.P., Yang, X.J., Wu, X.Y., Wang, Z., Geng, W., Guo, C.F., 2016. Phthalate

residue in goat milk-based infant formulas manufactured in China. J. Dairy Sci. 99, 7776–7781. https://doi.org/10.3168/jds.2016-11061

González-Mariño, I., Ares, L., Montes, R., Rodil, R., Cela, R., López-García, E., Postigo, C., López de Alda, M., Pocurull, E., Marcé, R.M., Bijlsma, L., Hernández, F., Picó, Y., Andreu, V., Rico, A., Valcárcel, Y., Miró, M., Etxebarria, N., Quintana, J.B., 2021. Assessing population exposure to phthalate plasticizers in thirteen Spanish cities through the analysis of wastewater. J. Hazard. Mater. 401, 123272. https://doi.org/10.1016/J.JHAZMAT.2020.123272

Guart, A., Bono-Blay, F., Borrell, A., Lacorte, S., 2014. Effect of bottling and storage on the migration of plastic constituents in Spanish bottled waters. Food Chem. 156, 73–80. https://doi.org/10.1016/J.FOODCHEM.2014.01.075

Guo, Y., Kannan, K., 2012. Challenges encountered in the analysis of phthalate esters in foodstuffs and other biological matrices. Anal. Bioanal. Chem. 404, 2539–2554. https://doi.org/10.1007/S00216-012-5999-2

Guo, Y., Kannan, K., 2011. Comparative assessment of human exposure to phthalate esters from house dust in China and the United States. Environ. Sci. Technol. 45, 3788–3794. https://doi.org/10.1021/ES2002106

Herrero, L., Quintanilla-López, J.E., Fernández, M.A., Gómara, B., 2021. Plasticisers and preservatives in commercial milk products: A comprehensive study on packages used in the Spanish market. Food Chem. 338, 128031. https://doi.org/10.1016/J.FOODCHEM.2020.128031

Jeddi, M.Z., Rastkari, N., Ahmadkhaniha, R., Yunesian, M., 2015. Concentrations of phthalates in bottled water under common storage conditions: Do they pose a health risk to children? Food Res. Int. 69, 256–265. https://doi.org/10.1016/j.foodres.2014.11.057

Jones, B., Han, T.L., Delplancke, T., McKenzie, E.J., De Seymour, J. V., Chua, M.C., Tan, K.H., Baker, P.N., 2018. Association between maternal exposure to phthalates and lower language ability in offspring derived from hair metabolome analysis. Sci. Rep. 8. https://doi.org/10.1038/S41598-018-24936-5

Jurewicz, J., Hanke, W., 2011. Exposure to phthalates: reproductive outcome and children health. A review of epidemiological studies. Int. J. Occup. Med. Environ. Health 24, 115–141. https://doi.org/10.2478/S13382-011-0022-2

Keresztes, S., Tatár, E., Czégény, Z., Záray, G., Mihucz, V.G., 2013. Study on the leaching of phthalates from polyethylene terephthalate bottles into mineral water. Sci. Total Environ. 458–460, 451–458. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2013.04.056

Kim, K.N., Lee, M.R., Choi, Y.H., Lee, B.E., Hong, Y.C., 2018. Association between phthalate exposure and lower lung function in an urban elderly population: A repeated-measures longitudinal study. Environ. Int. 113, 177–183. https://doi.org/10.1016/j.envint.2018.02.004

Li, B., Wang, Z.W., Bai, Y.H., 2019. Determination of the partition and diffusion coefficients of five chemical additives from polyethylene terephthalate material in contact with food simulants. Food Packag. Shelf Life 21, 100332. https://doi.org/10.1016/j.fpsl.2019.100332

Li, C., Xu, J., Chen, D., Xiao, Y., 2016. Detection of phthalates migration from disposable tablewares to drinking water using hexafluoroisopropanol-induced catanionic surfactant coacervate extraction. J. Pharm. Anal. 6, 292–299. https://doi.org/10.1016/j.jpha.2016.04.002

Li, H., Li, C., An, L., Deng, C., Su, H., Wang, L., Jiang, Z., Zhou, J., Wang, J., Zhang, C., Jin, F., 2019. Phthalate esters in bottled drinking water and their human exposure in Beijing, China. Food Addit. Contam. Part B Surveill. 12, 1–9. https://doi.org/10.1080/19393210.2018.1495272

Li, X., Zeng, Z., Chen, Y., Xu, Y., 2004. Determination of phthalate acid esters plasticizers in plastic by ultrasonic solvent extraction combined with solid-phase microextraction using calix[4]arene fiber. Talanta 63, 1013–1019. https://doi.org/10.1016/j.talanta.2004.01.006

Li, X., Zhang, W., Lv, J., Liu, W., Sun, S., Guo, C., Xu, J., 2021. Distribution, source apportionment, and health risk assessment of phthalate esters in indoor dust samples across China. Environ. Sci. Eur. 33, 1–14. https://doi.org/10.1186/S12302-021-00457-3/FIGURES/8

Luo, Q., Liu, Z. hua, Yin, H., Dang, Z., Wu, P. xiao, Zhu, N. wu, Lin, Z., Liu, Y., 2018. Migration and potential risk of trace phthalates in bottled water: A global situation. Water Res. https://doi.org/10.1016/j.watres.2018.10.002

Mei, H., Deng, L., Xie, J., Li, X., Wu, N., Hu, L., Huang, G., Mo, F., Chen, D., Xiao, H., Yang, P., 2023. Co-exposure to phenols and phthalates during pregnancy with the difference of body size in twins at one month old. Chemosphere 311, 136991. https://doi.org/10.1016/J.CHEMOSPHERE.2022.136991

Montuori, P., Jover, E., Morgantini, M., Bayona, J.M., Triassi, M., 2008. Assessing human exposure to phthalic acid and phthalate esters from mineral water stored in polyethylene terephthalate and glass bottles. Food Addit. Contam. Part A. Chem. Anal. Control. Expo. Risk Assess. 25, 511–8. https://doi.org/10.1080/02652030701551800

Notardonato, I., Protano, C., Vitali, M., Bhattacharya, B., Avino, P., 2019. A method validation for simultaneous determination of phthalates and bisphenol a released from plastic water containers. Appl. Sci. 9, 1–15. https://doi.org/10.3390/app9142945

Okpara, K.E., Phoungthong, K., Agbozu, I., Edwin-Isotu, E., Techato, K., 2022. Phthalate esters in tap water, southern Thailand: daily exposure and cumulative health risk in infants, lactating mothers, pregnant and nonpregnant women. Int. J. Environ. Res. Public Health 19, 2187. https://doi.org/10.3390/IJERPH19042187

Otero, P., Saha, S.K., Moane, S., Barron, J., Clancy, G., Murray, P., 2015. Impro-

ved method for rapid detection of phthalates in bottled water by gas chromatography–mass spectrometry. J. Chromatogr. B 997, 229–235. https://doi.org/10.1016/J.JCHROMB.2015.05.036

Pang, X., Skillen, N., Gunaratne, N., Rooney, D.W., Robertson, P.K.J., 2021. Removal of phthalates from aqueous solution by semiconductor photocatalysis: A review. J. Hazard. Mater. 402, 123461. https://doi.org/10.1016/J.JHAZMAT.2020.123461

Petersen, J.H., Breindahl, T., 2000. Plasticizers in total diet samples, baby food and infant formulae. Food Addit. Contam. 17, 133–141. https://doi.org/10.1080/026520300283487

Pourzamani, H., Keshavarz, M., Moazeni, M., Heidari, Z., Zarean, M., 2020. Effect of common storage condition on the release of phthalate contaminants of bottled water in polyethylene terephthalate: A chemical analysis and human health risk assessment. Int. J. Environ. Health Eng. 9, 1–9. https://doi.org/10.4103/ijehe.ijehe_8_20

Robertson, G.L., 2013. Food Packaging: Principles and Practice, 3rd editio. ed. CRC Press, England.

Salazar-Beltrán, D., Hinojosa-Reyes, L., Ruiz-Ruiz, E., Hernández-Ramírez, A., Luis Guzmán-Mar, J., 2017. Determination of phthalates in bottled water by automated on-line solid phase extraction coupled to liquid chromatography with uv detection. Talanta 168, 291–297. https://doi.org/10.1016/J.TALANTA.2017.03.060

SCENIHR, 2016. The safety of medical devices containing DEHP plasticized PVC or other plasticizers on neonates and other groups possibly at risk. https://doi.org/10.2772/45179

Szendi, K., Gyöngyi, Z., Kontár, Z., Gerencsér, G., Berényi, K., Hanzel, A., Fekete, J., Kovács, A., Varga, C., 2018. Mutagenicity and phthalate level of bottled water under different storage conditions. Expo. Heal. 10, 51–60. https://doi.org/10.1007/s12403-017-0246-x

Ustun, I., Sungur, S., Okur, R., Sumbul, A.T., Oktar, S., Yilmaz, N., Gokce, C., 2015. Determination of Phthalates Migrating from Plastic Containers into Beverages. Food Anal. Methods 8, 222–228. https://doi.org/10.1007/s12161-014-9896-5

Wu, M.T., Wu, C.F., Wu, J.R., Chen, B.H., Chen, E.K., Chao, M.C., Liu, C.K., Ho, C.K., 2012. The public health threat of phthalate-tainted foodstuffs in Taiwan: The policies the government implemented and the lessons we learned. Environ. Int. 44, 75–79. https://doi.org/10.1016/j.envint.2012.01.014

BÖLÜM 4

BATI KARADENİZ HAVZASI'NDA YER ALAN İLLERİN KÖPPEN-TREWARTHA YÖNTEMİNE DAYALI İKLİM SINIF TÜRÜNÜN TESPİTİ

Berna AKSOY[1], Rukiye UZUN ARSLAN[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, Zonguldak, Türkiye, e-mail: berna.oaksoy@beun.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6925-1594

2 Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, Zonguldak, Türkiye, e-mail: rukiyeuzun67@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2082-8695

Canlıların yaşam sürekliliğini dolaylı veya dolaysız (doğrudan) yoldan etkileyen iklim, yeryüzünde belirli bir bölgenin meteorolojik hava şartlarının (sıcaklık, nem, hava basıncı, rüzgâr, yağış gibi) uzun bir süre boyunca gözlemlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Türkeş 2010). Bu gözlemler istasyon ölçümleri, uydu ölçümleri ve model çıktısı veri kümeleri kullanılarak gerçekleştirilmektedir (Dursun ve Yazıcı, 2022).

Dünya genelinde görülen iklim tiplerinin sayısının fazla olması nedeniyle, farklı bilim insanları farklı iklim sınıflandırmaları yapmıştır. Yapılan sınıflandırmalar neticesinde iklim tipleri belirlenebilmekte, benzer ve farklı olanların sınırları açıkça ortaya konulabilmektedir (Yeşilnacar, Yazgan ve Gerger, 1998; Öztürk, Çetinkaya ve Aydın, 2017). Bu nedenle iklim sınıflandırması, klimatoloji biliminde en çok araştırılan konulardan biri olmuştur. Yeryüzünde herhangi bir coğrafi bölgeden fayda sağlanabilmesi hususu, büyük ölçüde o bölgenin iklimsel özellikleriyle ilişkilendirilmektedir (Erinç 1984). Bu nedenle iklim sınıflandırılması çalışmaları hem bilimsel hem de uygulama açısından büyük önem arz etmektedir.

Dünya genelinde iklim, 1900'lü yılların başlarında Alman klimatolog Wladimir Köppen tarafından kantitatif olarak ilk kez sınıflandırılmıştır (Kottek, Grieser, Beck, Rudolf ve Rubel, 2006). Köppen yönteminde aylık, yıllık sıcaklık ve yağış verileri göz önünde tutularak, iklim tipleri ekvatordan bölgesinden kutup bölgesine doğru A (tropikal), B (kuru), C (ılıman), D (kıtasal) ve E (kutupsal) olmak üzere beş ana gruba ayrılmıştır. Köppen yöntemi, zaman içerisinde modifikasyona uğrayarak birçok farklı sınıflandırma yöntemi geliştirilmiştir (Belda, Holtanová, Halenka, ve Kalvová, 2014; Köppen, 1918).

Köppen-Trewartha yöntemi bunlardan biri olup, çalışma kapsamında da bu yöntemden yararlanılmıştır. Köppen-Trewartha yönteminde A (Tropikal İklim), B (Kurak İklim), C (Subtropikal İklim), D (Ilıman İklim), E (Kuzey İklimi) ve F (Kutup İklimi) olmak üzere 6 faklı ana iklim grubu tanımlanmaktadır. Trewartha (1968) A, C, D, E ve F iklim gruplarını temel termal bölgeler olmak üzere, B iklim grubunu ise kutup iklimi hariç diğer tüm iklim gruplarıyla kesişen kuru iklim kuşağı olarak tanımlamıştır (Tablo 1). Böylelikle kurak ve nemli iklim bölgelerin sınıflandırılması daha ayrıntılı yapılabilmektedir. Bu yöntem B grubunu kuraklık açısından alt sınıflara ayırması nedeniyle Köppen yönteminden ayrılmaktadır ("Köppen-Trewartha İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi", 2023).

Köppen-Trewartha yönteminde ana iklim türleri belirli bir bölgede uzun bir süre periyodunda gözlemlenen sıcaklık ve yağış miktarlarının yıllık ortalaması alınarak tespit edilmektedir (Trewartha 1968). Bu yöntemde C, D ve E tipi iklim grupları yeniden tanımlanmış, ayrıca nemli ve kurak iklimleri ayırt etmek için eşik değerleri yeniden belirlenmiştir ("Köp-

Kaynaklar

Belda, M., Holtanová, E., Halenka, T. & Kalvová, J. (2014). Climate classification revisited: from Köppen to Trewartha. *Climate research*, 59(1), 1-13. doi: 10.3354/cr01204

Dursun, İ. & Yazıcı, N. (2022). Köppen-Trewartha ve Thornthwaite Yöntemlerine Göre Isparta Yöresi İklim Tipinin Belirlenmesi. Doğal Afetler ve Çevre Dergisi, 8(2), 264-279. doı: 10.21324/dacd.1025029

Erinç, S., (1984). Klimatoloji ve Metodları. Yer: İstanbul Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü.

Kottek, M., Grieser, J., Beck, C., Rudolf, B. & Rubel, F. (2006). World map of the Köppen-Geiger climate classification updated. *Meteorologische Zeitschrift*, 15(3), 259-263. doi: 10.1127/0941-2948/2006/0130

Köppen, W. (1918). Klassifikation der Klimada nach Temperatur, Niederschlag und Jahresablauf (Classification of climates according to temperature, precipitation and seasonal cycle). *Petermanns Geographische Mitteilungen*, 64,193-203.

Öztürk, M. Z., Çetinkaya, G. & Aydın, S. (2017). Köppen-Geiger iklim sınıflandırmasına göre Türkiye'nin iklim tipleri. *Coğrafya Dergisi*, 35, 17-27. doi: 10.26650/JGEOG295515

T. C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, İstasyon Bilgileri Veritabanı. (24 Mayıs 2023). Erişim adresi: https://www.mgm.gov.tr/kurumsal/istasyonlarimiz.aspx?il=Ankara

T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Köppen-Trewartha İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi. (24 Mayıs 2023). Erişim adresi: https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/iklim_siniflandirmalari/K%C3%B6ppen-Trewatha.pdf

T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Batı Karadeniz Havzası Taşkın Yönetim Planları. (24 Mayıs 2023). Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Ta%C5%9Fk%C4%B1n%20Y%C3%B6netim%20Planlar%C4%B1%2026.12.2022/Bat%C4%B1%20Kardeniz%20Ta%C5%9Fk%C4%B1n%20Y%C3%B6netim%20Planlar%C4%B1.pdf

T. C. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Batı Karadeniz Havzası Taşkın Yönetim Planları Yönetici Özeti. (24 Mayıs 2023). Erişim adresi: https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/Ta%C5%9Fk%C4%B1n%20Y%C3%B6netim%20Planlar%C4%B1/BATI%20KARADEN%C4%B0Z%20HAVZASI%20TA%C5%9EKIN%20YONETIM%20PLANI%20Y%C3%96NET%C4%B0C%C4%B0%20%C3%96ZET%C4%B0.pdf

Trewartha, G. T. (1968). An introduction to climate. Publishing House: McGraw-Hill, New York.

Türkeş, M. (2010). Klimatoloji ve Meteoroloji. Yer: Kriter Yayınevi, İstanbul.

Yeşilnacar, M. İ., Yazgan, M. S. & Gerger, R. (1998). *GAP kapsamındaki illerin su bilançosu.* II. Ulusal Hidroloji Kongresi, İstanbul, Türkiye.

BÖLÜM 5

TERMİK SANTRALLERDE AKIŞKAN YATAK PROSESİ VE TÜRKİYE'DEKİ DURUMU

Zehra ÇETINKAYA[1]

1 Öğr. Gör. Dr., Çukurova Üniversitesi, Merkezi Araştırma Laboratuvarı, ORCID ID: 0000-0002-0553-0102

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızla ilerlemesiyle birlikte enerji ihtiyacının artması, bir dizi sorunu da beraberinde getirmektedir. Azalan kaliteli enerji kaynakları, düşük kaliteli yakıtların kullanımı ve çevresel sorunlar gibi faktörler, bu sorunların başında gelmektedir. Ülkemizde kullanılan linyit, konvansiyonel sistemlerde zor yanma sorunlarına neden olan düşük ısıl kapasiteye, yüksek uçucu madde, yüksek kükürt içeriği ve yüksek kül oranına sahiptir. Düşük ısıl kapasite, linyitin yakılacağı tasarımlarda bazı zorluklar doğururken, yüksek uçucu madde oranı, ısı transferi seçimini etkileyerek atmosfere büyük miktarda SO_2 salınımı ve çevre kirliliği riskini artırmaktadır. Yüksek kül oranı ise yanma verimini düşürerek yakma sürecinin tasarımını etkilemektedir.

Linyit rezervlerinin diğer enerji kaynaklarına göre önemli olması, bu kaynakların kullanılmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. Ancak, linyit tüketiminin olumsuz etkilerini, yani CO_2, SO_2, NO_x ve toz emisyonlarını en aza indiren yeni teknolojilerin devreye girmesiyle azaltmak mümkün olabilecektir (Rahim ve Gündüz, 2013).

Türkiye'nin enerji ihtiyaçları hızla artarken, çevre dostu ve verimli enerji üretim yöntemlerine olan talep de artmaktadır. Akışkan yatak teknolojisi, yüksek verimlilik, düşük emisyonlar ve çeşitli yakıtların kullanılabilmesi gibi avantajlarıyla dikkat çekmektedir. Akışkan yatak teknolojisinin uygulanması, yerel enerji kaynaklarının daha verimli bir şekilde kullanılmasını sağlayarak enerji ithalatının da azaltılmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

2. AKIŞKAN YATAK PROSESİ

Akışkan yataklı reaktörlerin kimya sanayinde çeşitli işlemlerde kullanımı, daha eski dönemlere dayanmasına rağmen kömür yakma kazanı olarak kullanımı 1970'li yıllardan sonra başlamıştır. Bu tarihten sonra akışkan yataklı yanma teknolojisi endüstriyel ölçekte buhar ve elektrik enerjisi üretimi için önemli bir rol oynamıştır (Güven ve Karakurt 2009).

Akışkan yataklı yakıcılar, silindir veya köşeli bir kap içine yerleştirilmiş kül veya kum gibi taneli bir yatak sisteminden oluşur. Kapın tabanında, çok sayıda küçük deliğe sahip bir ızgara bulunur. Bu deliklerden kül veya kum taneleri geçemez, ancak hava geçebilir. Şekil 1'de, akışkan yatağın temel yapısı gösterilmektedir. Alt kısımdan verilen hava (1-3 m/s hızında), deliklerden çıkarak taneleri yukarı doğru itmekte ve yataktan geçmektedir. Yukarı doğru hava akımının hızı belli bir değeri aştığında, taneler hava akımı içinde asılı kalır. Taneli kütlesi sıvı benzeri özellikler göstermeye başlar ve yatak akışkanlaşır. Hava hızı daha da arttırılırsa, sıvı içinden geçen hava durumuna benzer şekilde, hava akışkan yatak içinden kabarcıklar oluştu-

KAYNAKLAR

(URL-1)https://www.selnikel.com/wp-content/uploads/2021/06/Selnikel-Boiler-Catalogue-2020-Y%C3%BCksek-%C3%87%C3%B6z..pdf

(URL-2) http://eng.harran.edu.tr/~hbulut/buhar.pdf

(URL3) https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/b81c4484ebf263f_ek.pdf

(URL-4) https://www.euas.gov.tr/santraller/18-mart-can

(URL-5) https://www.cinergroup.com.tr/enerji-madencilik/silopi-elektrik-uretim

(URL-6)https://www.kariyer.net/firma-profil/polat-elektrik-uretim-insaat-ith-ve-ihr-a-s-3011-229740

(URL-7) https://baru.com.tr/polat-1-termik-santrali

(URL-8)https://www.aksainvestorrelations.com/tr/aksa-enerji-uretim-as-hakkinda/enerji-santralleri/linyit/bolu-goynuk-termik-santrali/

(URL-9) https://www.enerjigazetesi.ist/bolu-goynuk-termik-enerji-santral-sahasinda-gunes-santrali-kuruluyor/

(URL-10) https://www.enerjisauretim.com.tr/enerji-uretimi/diger-santrallerimiz/tufanbeyli-linyit-santrali

(URL-11) https://www.adularya.com/tr/enerji-santrali/2

BROEDERMANN P., 1987. Calching of Fine-Grained in The Circulating Fluid Bed, Lurgi GmbH, Germany.

DÜLGER, 2007. Akışkan Yataklı Kömür Yakma Sistemlerinde Otomatik Kontrol Tasarım ve Uygulaması. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü-Yüksek Lisans Tezi, 172s.

ELEKTRIK ÜRETIM A.Ş. (EÜAŞ). (2015). 18 Mart Çan Termik Santrali. http://www.euas.gov.tr/18Mart/Sayfalar/Tarih%C3%A7emiz.aspx (Erişim 06/08/2018 22:15)

ELEKTRIK ÜRETIM A.Ş. (EÜAŞ). (2022). Çanakkale İli Çan Termik Santrali'nde Kojenerasyonla Bölgesel Isıtma Sistemi Ön Fizibilite Raporu. https://www.gmka.gov.tr/dokumanlar/yayinlar/canakkale-ili-can-termik-santrali-kojenerasyonla-bolgesel-isitma-sistemi-on-fizibilite-raporu2022.pdf

GÜVEN T. Y., KARAKURT O. Akışkan yatakta yakma teknolojisi nedir, nerelerde kullanılır, avantajları nelerdir? Türkiye Kalkınma Bankası Yayını Nisan-Haziran 2009, sayı: 52, 39-44.

PLASS L., BIERBACH H. and GUMMEL P., 1987. Experience With Combustion in Circulating Fluidized Beds, Lurgi GmbH, Germany.

RAHİM, M. A., GÜNDÜZ, D., 2013. Dolaşımlı Akışkan Yataklı Bir Isıl-Güç Çevrim Santralinin Simülasyonu ve Duyarlılık Analizi. Gazi Üniversitesi Fen

Bilimleri Dergisi Part:C, Tasarım ve Teknoloji GU J Sci Part:C, 1(2):37-47.

YOLCU S., 1989. Pilot Boyutta Bir Dolaşımlı Akışkan Yatak Yakma Sistemi Tasarım ve Kurulması. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 22-42, 46-50.

BÖLÜM 6

ATIK YAĞLARIN BİTÜMLÜ SICAK KARIŞIMLARIN PERFORMANS ÖZELLİKLERİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Belit KERMAN[1], Ali Osman ATAHAN[2], Murat KARACASU[3]

1 İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi ORCID: 0009-0002-1690-2394
2 Prof. Dr., İnşaat Mühendisliği Bölümü, İstanbul Teknik Üniversitesi ORCID: 0000-0002-4800-4022
3 Prof. Dr., İnşaat Mühendisliği Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi ORCID: 0000-0001-9721-0984

1. LİTERATÜR

Temel olarak esnek, rijit ve kompozit yol kaplaması şeklinde üç çeşit kaplama tipi bulunmaktadır. Kompozit yol kaplamaları, genel olarak, deforme olmuş asfalt betonunu düzeltmek amacıyla normal betonun uygulandığı ya da deforme olmuş normal betonunu düzeltmek için asfalt betonunun uygulandığı yol kaplamasının iyileştirilme ve onarılma işlemi sonucu ortaya çıkmaktadır. Rijit yol kaplamalarında ise genellikle orta tabakası bulunan ya da bulunmayan alt zeminin üstüne konumlandırılmış normal beton katmanından meydana gelmektedir. Rijit üstyapılarda, normal beton katmanı granüler temel katmanının üst kısmına konumlandırıldığı gibi taban zeminin üstüne de konumlandırılabilmektedir. Esnek yol kaplamalarında ise çoğunlukla, alt zemin olarak tanımlanan sıkıştırılmış toprak ile güçlendirilen granüler temel/alt temel katmanları üstüne konumlandırılmış asfalt betonundan meydana gelmektedir. Esnek üstyapıda, birçok alt tabakadan meydana gelebilen asfalt beton katmanı, sırasıyla konumlandırılmış olan alt zeminin ve granüler temel/alt temel tabakalarının üst kısmına konumlandırılmaktadır. Tabakalar arasındaki adezyonu oluşturmak amacıyla yapıştırma tabakası kullanılabilmektedir. Yukarıda belirtilen yol kaplama tiplerine esnek ve rijit denilmesinin nedeni oluşan gerilmeleri diğer tabakalara aktarma biçimlerinden dolayıdır. [1]. Esnek yol üstyapı kaplamasının tümü yük etkisinde elastik sapma gösterir. Esnek üstyapı da kullanılan bitüm malzemesinden dolayı rijit yol üstyapısına göre daha elastiktir. Bununla beraber, esnek üstyapının daha çok deforme olma eğilimi vardır [2].

Asfalt betonu üretimi süreçlerinde farklı atık maddelerin agrega yerine kullanılabilir hale getirilmesi çevresel kirlilik azalımı açısından faydalı olabilir ve yol yapım çalışmalarının sürdürülebilir bir hale getirilmesini sağlayabilir. Asfalt betonu malzemelerinin geri dönüştürülmesinin sağlanması ile beraberinde daha sürdürülebilir bir yol üstyapısı oluşturmada ve atık yönetim süreci sağlanmasında önemli bir yer alabilir. Değişik atık çeşitleri sürdürülebilir yol yapımında kullanılabilirliğini gözlemlemek amacıyla sürekli olarak araştırılmaktadır. Polimer ve plastik materyaller kullanılarak yapılan çalışmalarda Marshall stabilitesinin ve akmanın artışı gözlemlenmiştir. Bina yıkım atıklarının asfalt betonunda değerlendirilmesi beton atık oluşumunu azaltmıştır. Lastik kauçuk tozu malzemesi çeşitli çalışmalarda incelenerek yüksek sıcaklık özelliklerinin iyileştirildiği incelenmiştir. Atık değerlendirilmesi bağlamında atık cam, tuğla ve seramikler mekanik performanslar açısından olumlu sonuçların görüldüğü çalışmalar gerçekleştirilmiştir [5,6]. Sürdürülebilir bir çevrenin sağlanabilmesi için ilk olarak çevre kirliliği en aza indirilmesi gerektiği konusunda birçok çalışma gerçekleştirilmiştir [3].

Su kaynaklarına ve toprağa karışan atık yağlar zararlı sonuçlar oluşturmaktadır. Bu nedenle, sürdürülebilir bir ortam sağlamak için atık yağların

KAYNAKLAR

[1] Papagiannakis, A. T., & Masad, E. A. (2008). Pavement design and materials. John Wiley & Sons.

[2] Uljarević, M., & Šupić, S. (2016). Comparative analysis of flexible and rigid pavement design. 4th International Conference Contemporary achievements in civil engineering, Subotica, Serbia. 591-601.

[3] Gschösser, F., Wallbaum, H., & Adey, B. T. (2014). Environmental analysis of new construction and maintenance processes of road pavements in Switzerland. Structure and Infrastructure Engineering: Maintenance, Management, Life-Cycle Design and Performance, 10(1), 1-24.

[4] Li, H., Zhang, F., Feng, Z., Li, W., & Zou, X. (2021). Study on waste engine oil and waste cooking oil on performance improvement of aged asphalt and application in reclaimed asphalt mixture. Construction and Building Materials, 276, 122138.

[5] Rahman, M. T., Mohajerani, A., & Giustozzi, F. (2020). Recycling of waste materials for asphalt concrete and bitumen: A review. Materials, 13(7), 1495.

[6] Miliutenko, S., Björklund, A., & Carlsson, A. (2013). Opportunities for environmentally improved asphalt recycling: the example of Sweden. Journal of cleaner production, 43, 156-165.

[7] El-Shorbagy, A. M., El-Badawy, S. M., & Gabr, A. R. (2019). Investigation of waste oils as rejuvenators of aged bitumen for sustainable pavement. Construction and Building Materials, 220, 228-237.

[8] Banerji, A. K., Chakraborty, D., Mudi, A., & Chauhan, P. (2022). Characterization of waste cooking oil and waste engine oil on physical properties of aged bitumen. Materials Today: Proceedings, 59, 1694-1699.

[9] Salehi, S., Arashpour, M., Kodikara, J., & Guppy, R. (2021). Sustainable pavement construction: A systematic literature review of environmental and economic analysis of recycled materials. Journal of Cleaner Production, 313, 127936.

[10] Karayolları Teknik Şartnamesi, (2013). Karayolları Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara.

[11] Lavin, P. G., (2003). Asphalt pavements: a practical guide to design, production and maintenance for engineers and architects. Spon Press.

[12] Superpave Mix Design. Superpave Series No. 2 (SP-2). Asphalt Institute.

[13] Kaya, D., & Topal, A. (2016). Marshall ve Superpave Tasarım Yöntemleri Arasındaki Farklılıkların Ilık Karışım Asfaltlar Açısından İncelenmesi. CBÜ Fen Bil. Dergisi, 12(2), 289-302.

[14] Canpolat, M., Beycioğlu, A., Morova, N., Çetin, S., Çetin, H. M., & Gündoğan, H. (2022). Atık Olivin Mineralinin Asfalt Betonunda Filler Olarak Kullanımı. Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 10(2), 555-566.

[15] Karacasu, M. (2016). Yol Üstyapı Deneyleri, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

[16] Kuiry, M., Karati, S., & Roy, T. K. (2023). Determination of Marshall parameters of bituminous mix by using non-destructive testing method. Materials Today: Proceedings.

[17] Tan, E. H., Zahran, E. M. M., & Tan, S. J. (2022). The optimal use of crumb rubber in hot-mix asphalt by dry process: A laboratory investigation using Marshall mix design. Transportation Engineering, 10, 100145.

[18] Zoorob, S. E., & Suparma, L. B. (2000). Laboratory design and investigation of the properties of continuously graded Asphaltic concrete containing recycled plastics aggregate replacement (Plastiphalt). Cement & concrete composites, 22(4), 233-242.

[19] Zhu, J., Ma, T., Fan, J., Fang, Z., Chen, T., & Zhou, Y. (2020). Experimental study of high modulus asphalt mixture containing reclaimed asphalt pavement. Journal of Cleaner Production, 263, 121447.

[20] Alan Emisyonlu Taramalı Elektron Mikroskobu (FE-SEM). (2023). Merkezi Araştırma Laboratuvarı Uygulama ve Araştırma Merkezi. https://arum.ogu.edu.tr/Sayfa/Index/80/alan-emisyonlu-taramali-elektron-mikroskobu-fe-sem

BÖLÜM 7

DERİN ÇEKME İŞLEMİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER[1]

Vedat TAŞDEMİR[2], Cebeli ÖZEK[3]

1 Bu çalışma Vedat Taşdemir'in "Açılı derin çekme kalıplarında sıcaklığın limit çekme oranına etkisinin araştırılması" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir. Danışman: Doç. Dr. Cebeli ÖZEK

2 Doç. Dr. Vedat Taşdemir, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Simav Teknoloji Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü, Kütahya, Türkiye, vedat.tasdemir@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2375-9525

3 Prof. Dr. Cebeli Özek, Fırat Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, Makine Mühendisliği Bölümü, Elazığ, Türkiye, cozek@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7603-415X

1. Giriş

Bir katı cismin şeklini başka bir şekle dönüştürmek için uygulanan ve dönüşüm işlemi sırasında kütle ve bileşim değişikliğine yol açmayan üretim yöntemlerine plastik şekil verme denir [1].

Derin çekme işlemi, metallere plastik şekil verme işlemlerinde yaygın olarak kullanılan yöntemlerinden biridir. Derin çekme, zımbanın mekanik hareketi ile sac metale kalıp şeklini veren bir sıkıştırma-germe işlemidir. Bu işlemle iki boyutlu, düzlemsel geometriye sahip iş parçasının çekme kalıbı yardımıyla presste çökertilmesi sonucunda belirli derinlik ve profillere sahip üç boyutlu parçalar elde edilir. Çekme yardımıyla elde edilmesi düşünülen kaplar birden fazla operasyon ile de oluşturulabilirler. Birbirini takip eden ve çok sayıda çekme işleminden oluşan bu imalat yöntemi derin çekme yöntemi olarak bilinmektedir [2-5].

Şekil 1'de, dairesel iş parçasından d çapına sahip silindirik bir kabın çekme işlemiyle elde edilmesi şematik olarak verilmiştir.

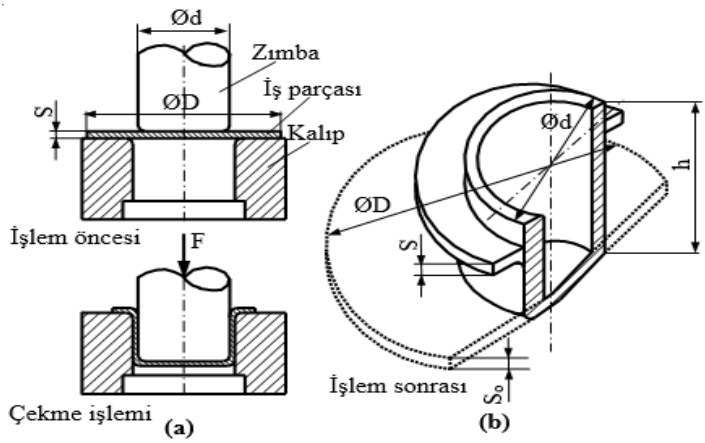

Şekil 1. Derin çekme işlemi, a. Şematik, b. Perspektif [6]

Şekilde görüldüğü gibi, başlangıçta *s* kalınlığı ve D başlangıç çapına sahip düzlemsel, metalik ve şekillendirilebilir bir levha, d çapındaki bir zımba yardımıyla kalıp (matris) içine çekilmek suretiyle, altı düz, silindirik bir parça haline getirilmektedir [6].

Çekme olayında zımbanın sac levhaya baskı yapması ile sac levha kalıp kenarlarındaki radyüsler (kalıp kavis yarıçapı) üzerine doğru eğilerek kalıp boşluğuna girmeye başlar. Zımbanın ileri hareketi ile sac levha zımba ile kalıp arasında halka şeklinde bulunan çekme boşluğundan kalıp içine doğru hareket ederek düz düşey duvar oluşturur. Son aşamada

Kaynakça

[1] Çapan, L., 2010. Metallere Plastik Şekil Verme, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

[2] Ethiraj, N., Senthilkumar, V. S., 2010. Experimental İnvestigation on Warm Deep Drawing of Stainless Steel AISI 304, Applied Mechanics and Materials, Vol. 26-28, pp 436-442.

[3] Güneş, A.T., 2002. Pres İşleri Tekniği Cilt 2, Makine Mühendisleri Odası, Ankara.

[4] Özek, C., Ünal, E., 2011. Optimization and modeling of angular deep drawing process for square cups. Mater. Manuf. Process. 26, 1117–1125.

[5] Savaş, V., Seçgin, Ö., 2010. An experimental investigation of forming load and side-wall thickness obtained by a new deep drawing die. Int. J. Mater. Form. 3, 209–213.

[6] Topaç, M. M., 2003. Karbonlu Çeliklerde Derin Çekmeye Etki Eden Faktörlerin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

[7] Demiray, K., 2006. Al 1050 Malzemesinin Derin Çekme İşleminde Baskı Plakasının Etkisinin Teorik Ve Deneysel Olarak İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Karabük.

[8] Seçkin, Ö., 2005. DKP Sac Çeliğinin Derin Çekilmesinde Matris Yüzey Açı Değişiminin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

[9] Özek, C., Ünal, E., 2012. The effect of die / blank holder angles on limit drawing ratio and wall thickness in deep drawing of square cups. J. Fac. Eng. Archit. Gazi Univ. 27, 615–622.

[10] T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2006. Makine Teknolojisi, Çekme Kalıpları-I, Ankara.

[11] Tschaetsch, H., 2006. Metal Forming Practise, Processes–Machines–Tools, Springer, Germany.

[12] Ataşimşek, S., 1977. Kesme, Delme ve Biçimlendirme Kalıpları, Bursa.

[13] Gunnarsson, L., Asnafi, N. and Schedin E., 1998. In-process control of blank holder force in axi-symmetric deep drawing with degressive gas springs, Journal of Materials Processing Technology, 73, 89-96

[14] Altan, T., 1998. Metal Forming Handbook, Schuler Springer – Verlag Berlin Heidelberg, Germany.

[15] Özçelik, G., 2008. Derin Çekme İşleminin Simülasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

[16] Gürün, H., 2008. Derin Çekme Kalıplarındaki Parametrelerin Deneysel Olarak İncelenmesi ve Bulanık Mantık İle Tahmini, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[17] Uzun, İ., ve Erişkin, Y., 2002. Sac Metal Kalıpçılığı, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.

[18] Aytaç, F., 2007. Matris Açılı Derin Çekme Kalıplarında Alüminyumun Derin Çekilmesinde Açı Değişiminin Çekme Oranı Üzerine Etkisinin Deneysel Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

[19] Schey, J. A., 2000. Introduction to Manufacturing Processes, New York: McGraw Hill Companies Inc.

[20] Ay, İ., İmalat Yöntemleri-II ders notları, Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.

[21] Çapan L., 1979. Derin Çekmede Allotropi, Doçentlik Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Makine Fakültesi.

[22] Simith, A. D., 1990. Die Design Handbook‖, Society of Manufacturing Engineers, Michigan, 10,1-12,43.

[23] Ünal, E., 2011. Kare Kesitli Kapların Derin Çekilmesinde Kalıp Geometrisi ve Radyüsünün Çekme Oranına Etkisinin Araştırılması, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

[24] Erişkin, Y., 1986. Uygulamalı Sac Metal Kalıp Konstrüksiyonu, Gazi Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, Ankara.

[25] Schumann, M. L. and Simoes, D., 2001. Choosing a Lubricant for Deep Drawing, www.thefabricator.com.

[26] Romanowski, W. P., Handbuch der Stanzereitechnik VEB Verlag Technik/ Berlin.

[27] Manninen, T., Säynäjäkangas, J., 2012. Mechanical Properties of Ferritic Stainless Steels at Elevated Temperature. Proc. Fourth Int. Expert. Semin. Stainl. Steel Struct. 4th, 1–15.

[28] Erdin, M. E., Aykul, H. ve Tunalıoğlu, Ş., 2005. Forming of High Strength/ Low Formability Matal Sheets at Elevated Temperatures, Mathematical and Computational Applications, Vol. 10, No. 3, pp 331-340.

[29] Li, W., Kou, H., Zhang, X., Ma, J., Li, Y., Geng, P., Wu, X., Chen, L., Fang, D., 2019. Temperature-dependent elastic modulus model for metallic bulk materials. Mech. Mater. 139, 103194.

[30] Hirsch, J., Brünger, E., Keller, S., Amborn, P., Kipry, K., 2015. Hot forming of Al-Mg-Mn alloys for light-weight car design.

[31] Jiang, J., Bi, G., Wang, G., Jiang, Q., Lian, J., Jiang, Z., 2014. Strain-hardening and warm deformation behaviors of extruded Mg-Sn-Yb alloy sheet. J. Magnes. Alloy. 2, 116–123.

[32] Savaşkan, T., 2009. Malzeme Bilgisi ve Muayenesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Celepler Matbaacılık, Trabzon.

[33] Dieter, G. E., 1988. Mechanical Metallurgy SI Metric Editions, McGraw-Hill Book Company, Singapur.

[34] Yiğit, O., Dilmeç, M., Halkacı, S., 2008. Tabaka Kaldırma Yöntemi ile Kalıntı Gerilmelerin Ölçülmesi ve Diğer Yöntemlerle Karşılaştırılması, Mühendis ve Makine, Cilt 49, Sayı 579.

Haziran 2023

Sağlık Bilimleri

Alanında Akademik Çalışmalar

Cilt 1

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-843-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ORTODONTİDE MİNİ VİDA UYGULAMALARI

Demet SÜER TÜMEN 1

BÖLÜM 2

INTRAKORONAL BLEACHING

Tolga Han EDEBAL, Nezif ÇELİK, Ahmet AKAY 19

BÖLÜM 3

PREGOREKSİYA

Merve EKİCİ 37

BÖLÜM 4

TARİH BOYUNCA EMBRİYO ÇALIŞMALARINDAKİ GELİŞMELER VE YENİ YAKLAŞIMLAR

Sema AVCI 47

BÖLÜM 5

REJENERATİF ENDODONTİ

Celalettin TOPBAŞ 63

BÖLÜM 6

MAKSİLLOFASİYAL BÖLGEDE ULTRASONOGRAFİK GÖRÜNTÜLEMEDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

İlknur ENİNANÇ 91

BÖLÜM 7

ORAL VE MAKSİLLOFASİYAL CERRAHİDE BOTULİNUM TOKSİNİNİN YERİ

Gizem ÇALIŞKAN Nesrin SARUHAN KÖSE 111

BÖLÜM 8

ENDODONTİK PERFORASYONLAR

Güliz Rana TELLİOĞLU AVCI *127*

BÖLÜM 9

UBİKİTİN-PROTEAZOM SİSTEMİ VE NÖRODEJENERATİF HASTALIKLAR

Mustafa EDREMİTLİOĞLU, Serdar YALÇIN *141*

BÖLÜM 10

DENTAL CAD/CAM SİSTEMLERİNDE KULLANILAN TAM SERAMİKLER

Mustafa AYATA *167*

BÖLÜM 11

İYİLEŞMEYEN APİKAL PERİODONTİTİSE SAHİP DİŞLERDE ENDODONTİK TEDAVİ TEKRARI VE ENDODONTİK CERRAHİ TEDAVİ SEÇENEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Gürkan GÜNEÇ, Büşra PEHLİVAN, Kemal ÇAĞLAR *179*

BÖLÜM 12

DİŞ HEKİMLİĞİNDE RENK SİSTEMLERİ VE GÜNCEL RENK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

Handan YILDIRIM IŞIK..... *199*

BÖLÜM 13

HAMİLELİKTE AKILCI ANTİBİYOTİK KULLANIMI

Nezif ÇELİK *213*

BÖLÜM 14

İMPLANT YÜKLEME PROTOKOLLERİ

Serap SASA *223*

BÖLÜM 15

ŞAVAK SALAMURA BEYAZ PEYNİRLERDE POTASYUM SORBAT, NİSİN VE LİZOZİMİN KULLANIMI

Selçuk ALAN, Gülsüm ÖKSÜZTEPE 239

BÖLÜM 16

TESTİS KANSERLERİ, TANI VE TEDAVİSİ

Resul ÇİÇEK 263

BÖLÜM 17

KADIN İNFERTİLİTESİNDE GELENEKSEL VE ALTERNATİF TEDAVİ YÖNTEMLERİNİN KULLANILMASI

Ezgi TUNA, Şükran YEDİEL ARAS 277

BÖLÜM 18

İNTRAKRANYAL PATOLOJİLERDE SUSEPTİBİLİTE AĞIRLIKLI GÖRÜNTÜLEMENİN TANIYA KATKISI

Süheyl POÇAN 295

BÖLÜM 19

DİŞ HEKİMLİĞİNDE BEYAZLATMA UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Aliye Tuğçe GÜRCAN, Soner ŞİŞMANOĞLU 317

BÖLÜM 20

TİP 2 DİYABET VE FTO GEN VARYASYONLARI (RS9939609 VE RS17817449) ARASINDAKİ İLİŞKİ

Suat ÇAKINA 339

BÖLÜM 1

ORTODONTİDE MİNİ VİDA UYGULAMALARI

Demet SÜER TÜMEN[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Dicle Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Ortodonti Anabilim Dalı, Diyarbakır, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-1496-9694

Ortodontik tedavi, dişlerin hizalanması ve çene yapısının düzeltilmesi için kullanılan bir tedavi yöntemidir. Temel amaç, istenilen diş hareketinin minimum yan etki ile gerçekleştirilmesidir (Proffit, 1993). Ortodontik tedavi, ağız ve diş sağlığını iyileştirmenin yanı sıra estetik amaçlarla da uygulanabilir. Tedavinin uygulanmasının ardından dişlerin ve çene yapısının uygun şekilde hizalanması, çiğneme fonksiyonunun düzeltilmesi, dişler arasındaki boşlukların kapatılması, çapraşıklıkların düzeltilmesi, dişlerin aşınmasının ve kırılmasının önlenmesi gibi birçok fayda sağlanabilir. Ankraj kontrolü ortodontik tedavinin başarısını etkileyen en önemli faktördür. Ortodontide ankraj, istenmeyen diş hareketine karşı olan dirençtir. Geleneksel ankraj yöntemleri arasında diş sayısının arttırılması, kasların, kemiğin ve ağız dışı aygıtların kullanımı yer almaktadır (Angle, 1900). Ortodontik ankrajı kuvvetlendirmek için, transpalatal ark, nance apareyi ve ağız dışı aygıtlar gibi geleneksel yöntemlerin kullanımı da tercih edilmektedir (Ülgen, 1993) (Southard, Marshall, & Grosland, 2007). Bununla birlikte, geleneksel ankraj sistemlerinde; hasta uyumunda yaşanan zorluklar, iyatrojenik hatalar, allerjik reaksiyonlar ve istenmeyen diş hareketlerinin gelişebilmesi gibi sorunlar klinisyenlerin stabil ankraj sağlayan aygıtlara yönelimini artırmıştır (Kuroda, Yamada, Deguchi, Kyung, & Takano-Yamamoto, 2009).

Son yıllarda mini vidaların ortodontik tedavi planlamasına dahil edilmesi, öngörülebilir ankraj kontrolüne izin vermiş ve ciddi iskeletsel ve dişsel anomalilerin düzeltilme imkanını artırmıştır (Muhamad & Watted, 2014). Mini vidalar, daha az yardımcı mekanikler ile daha etkili ve verimli bir tedavi sağlayan biyomekanik avantajlara sahiptir. Diş hareketine karşı direncin tahmin edilebilir olması, olası yan etkileri en aza indirmekte ve daha kısa sürede daha başarılı sonuçlar elde edilmesini sağlamaktadır (Lee, Kim, Park, & Vanarsdall, 2007). Geleneksel tedavi yöntemleriyle planlanması zor olan vakalar mini vidalarla çok kolay tedavi edilebilmektedir.

Günümüzde klinisyenler, ortodontik tedavi ile mini vidaları birlikte kullanmayı tercih etmektedir (Papadopoulos, 2007). Mini plakların yüksek başarı oranlarına rağmen, invaziv yerleştirme prosedürleri ve yüksek maliyetli olmaları kullanımını kısıtlamaktadır (Shroff & Lindauer, 2010). Osseoentegre mini implantların kullanımı da, osseointegrasyon için uzun bekleme süreleri, büyük boyutları ve yüksek maliyetleri nedeniyle sınırlıdır (Higuchi & and Slack, 1991) (Odman, Lekholm, Jemt, & Thilande, 1994). Bununla beraber mini vidalar, küçük boyutlu olmaları, yerleştirilmesinin ve çıkarılmasının kolay olması, hemen yüklenebilmeleri, düşük maliyetleri ve yüksek hasta uyumu nedeniyle daha çok tercih edilmektedir (Papadopoulos, 2007). Mini vidalar stabilitelerini esas olarak kemikteki mekanik retansiyondan alırlar ve yerleştirmeden hemen sonra yükleme yapılabilmektedir (Miyawaki, ve diğerleri, 2003).

Kaynakça

Albrektsson, T., & Johansson, C. (2001). Osteoinduction, osteoconduction and osseointegration. *Eur Spine J, 10*(2), 96-101.

Alraawi, M., Tatlı, U., & Toroğlu, M. (2020). Ortodontik Tedavide İskeletsel Ankraj Amaçlı Olarak Kullanılan Mini Vidalar: Literatür Derlemesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 29*(2), 116-121.

Angle, E. (1900). *Malocclusion of the Teeth and Fractures of the Maxillae* (ed 6. b.). Philadelphia: S.S. White Dental.

Berglundh, T., Abrahamsson, I., Lang, N., & Lindhe, J. (2003). De novo alveolar bone formation adjacent to endosseous implants. *Clin Oral Implants Res, 14*(3), 251-262.

Branemark, P. (1983). Osseointegration and its experimental background. *J Prosthet Dent, 50*(3), 399-410.

Branemark, P., Zarb, G., & Albrektsson, T. (1985). *Tissue Integrated Prostheses: Osseointegration in Clinical Practice* (1. edition b.). Chicago: Quintessence Publishing Co.

Brunski, J., Puleo, D., & Nanci, A. (2000). Biomaterials and biomechanics of oral and maxillofacial implants: current status and future developments. *Int J Oral Maxillofac Implants, 15*(1), 15-46.

Bryant, S. (1998). The effects of age, jaw site, and bone condition on oral implant outcomes. *Int J Prosthodont, 11*(5), 470-490.

Buchter, A., Wiechmann, D., Koerdt, S., Wiesmann, H., Piffko, J., & Meyer, U. (2005). Load-related implant reaction of mini-implants used for orthodontic anchorage. *Clin Oral Implants Res, 16*(4), 473-479.

Campelo, L., & Camara, J. (2002). Flapless implant surgery: a 10-year clinical retrospective analysis. *Int J Oral Maxillofac Implants, 17*(2), 271-276.

Chen, Y.-J., Chang, H.-H., Huang, C.-Y., Hung, H.-C., Lai, E., & Yao, C.-C. (2007). A retrospective analysis of the failure rate of three different orthodontic skeletal anchorage systems. *Clin Oral Implants Res, 18*, 768-775. doi:10.1111/j.1600-0501.2007.01405.x.

Cheng, S., Tseng, I., Lee, J., & Kok, S. (2004). A prospective study of the risk factors associated with failure of mini-implants used for orthodontic anchorage. *Int J Maxillofac Implants, 19*, 100-106.

Choi, S., Kim, S., Lee, K., Sung, S., Chun, Y., & Hwang, C. (2016). Stress distributions in peri-miniscrew areas from cylindrical and tapered miniscrews inserted at different angles. *Korean J Orthod, 46*, 189-198.

Christensen, F., Dalstra, M., Sejling, F., Overgaard, S., & Bunger, C. (2000). Titanium-alloy enhances bone-pedicle screw fixation: mechanical and histomorphometrical results of titanium-alloy versus stainless steel. *European*

spine journal, 9(2).

Chung, K., Kim, S.-H., & Kook , Y.-C. (2005). Orthodontic microimplant for distalization of mandibular dentition in Class III correction. *Angle Orthodontics, 75*, 119-128.

Cooper, L. (1998). Biologic determinants of bone formation for osseointegration: clues for future clinical improvements. *J Prosthet Dent, 80*(4), 439-449.

Cope, J. (2005). Temporary anchorage devices in orthodontics: A paradigm shift. *Seminars in Orthodontics, 11*, 3-9.

Costa, A., Raffaini, M., & Melsen, B. (1998). Microscrews as orthodontic anchorage: A preliminary report. *Int J Adult Orthod Orthognath Surg, 13*, 201-209.

Creekmore, T., & Eklund, M. (1983). The possibility of skeletal anchorage. *J Clin Orthod*, 266-269.

Dalstra, M., Cattaneo, P., & Melsen, B. (2004). Load transfer of miniscrews for orthodontic anchorage. *Orthodontics, 1*, 53-62.

De Smet, E., Jaecques, S., Vandamme, K., Vander Sloten, J., & Naert, I. (2005). Positive effect of early loading on implant stability in the bicortical guinea-pig model. *Clin Oral Implants Res, 16*(4), 402-407.

Drago, C., & Del Castillo, R. (2006). A retrospective analysis of osseotite NT implants in clinical practice: 1-year follow-up. *In j period resto dent, 26*, 337-345.

Enacar, A., Giray, B., Pehlivanoglu, M., & Iplikcioglu, H. (2003). Facemask therapy with rigid anchorage in a patient with maxillary hypoplasia and severe oligodontia. *Am J Orthod Dentofacial Orthop, 123*(5), 571-577.

Favero, L., Pisoni, A., & Paganelli, C. (2007). Removal torque of osseointegrated mini implants: An in vivo evaluation. *Eur J Orthod, 29*, 443-448.

Gainsforth, B., & Higley, L. (1945). A study of orthodontic anchorage possibilities in basal bone. *American Journal of Orthodontics and Oral Surgery, 31*, 406-417.

Herman, R., & Cope, J. (2005). Temporary anchorage devices in orthodontics: mini implants. *Seminars in Orthodontics, 11*, 32-39.

Higuchi, K., & and Slack, J. (1991). The use of titanium fixtures for intraoral anchorage to facilitate orthodontic tooth movement. *International Journal of Oral Maxillofacial Implants*(6), 338-344.

Hong, R.-K., Heo, J.-M., & Ha, Y.-K. (2004). Lever-arm and mini-implant system for anterior torque control during retraction in lingual orthodontic treatment. *Angle Orthodontics, 75*, 129-141.

Hoshaw, S., Brunski, J., & Cochran, G. (1994). Mechanical loading of Branemark implants affects interfacial bone remodelling and remodelling. *Int J Oral Maxilofac Implants, 9*, 345-360.

Ishii, T., Nojima, K., Nishii, Y., Takaki, T., & Yamaguchi, H. (2004). Evaluation of the İmplantation position of mini-screws for orthodontic treatment in the maxillary molar area by a micro CT. *Bull Tokyo Dent Coll, 45*, 165-172.

Jacobs, R. (2003). Preoperative radiologic planning of implant surgery in compromised patients. *Periodontol 2000, 33*, 12-25.

Kanomi, R. (1997). Mini-implant for orthodontic anchorage. *J Clin Orthod, 31*, 763-767.

Kärcher, H., Byloff, F., & Clar, E. (2002). The Graz implant supported pendulum, a technical note. *J Craniomaxillofac Surg, 30*(2), 87-90.

Kawakami, M., Miyawaki, S., & Noguchi, H. (2004). Screw-type implants used as anchorage for lingual orthodontic mechanics: A case of bimaxillary protrusion with second premolar extraction. *The Angle orthodontist, 74*(5), 715-719.

Kim, Y., Yang, S., Kim, S., Lee, J., Kim, K., Gianelly, A., & Kyung, S. (2010). Midpalatal miniscrews for orthodontic anchorage: Factors affecting clinical success. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics, 137*(1), 66-72.

Kuroda, S., Yamada, K., Deguchi, T., Kyung, H., & Takano-Yamamoto, T. (2009). Class II malocclusion treated with miniscrew anchorage: comparison with traditional orthodontic mechanics outcomes. *Am J Orthod Dentofac Orthop*(135), 302-309.

Kyung, H.-M., Park, H.-S., Bae, S.-M., Kwon, O.-W., & Sung, J.-H. (2008). Brochure for the AbsoAnchor orthodontic microimplant. *Development of the orthodontic microimplant, 6th edition*. Daegu, Korean: Dentos Inc.

Kyung, S., Hong, S., & Park, Y. (2003). Distalization of maxillary molars with a midpalatal miniscrews. *Journal of Clinical Orthodontics, 37*(1), 22-26.

Lee, J., Kim, J., Park, Y., & Vanarsdall, R. (2007). *Applications of orthodontic mini-implants* (First Edition b.). Chicago: Quintessence Publishing Co. Inc.

Lin, J., Liou, E., Yeh, C., & Evans, C. (2007). A comparative evaluation of current orthodontic miniscrew systems. *World journal of orthodontics, 8*(2), 136-144.

Lotzof, L., Fine, H., & Cisneros, G. (1996). Canine retraction: a comparison of two preadjusted bracket systems. *Am J Orthod Dentofacial Orthop, 110*(2), 191-196.

Maino, G., Mura, P., & Bednar, J. (2015). Miniscrew implants: The Spider Screw Anchorage System. *Seminars in Orthodontics, 11*(1), 40-46.

Marquezan, M., Mattos, C., Sant'Anna, E., de Souza, M., & Maia, L. (2014). Does cortical thickness influence the primary stability of miniscrews?: A systematic review and meta-analysis. *Angle Orthod, 84*(6), 1093-1103.

McGuire, M., Scheyer, E., & Gallerano, R. (2006). Temporary anchorage devices for tooth movement: a review and case reports. *J Periodontol, 77*(10),

1613-1624.

Melsen, B. (2005). Mini-implants: where are we? *J Clin Orthod, 39*(9), 539-547.

Melsen, B., & Costa, A. (2000). Immediate loading of implants used for orthodontic anchorage. *Clin Orthod Res, 3*, 23-28.

Melsen, B., & Verna, C. (2005). Miniscrew implants: The Aarhus anchorage system. *Seminars in Orthodontics, 11*, 24-31. doi:10.1053/j.sodo.2004.11.005

Miyamoto, I., Tsuboi, Y., Wada, E., Suwa, H., & Iizuka, T. (2005). Influence of cortical bone thickness and implant length on implant stability at the time of surgeryclinical, prospective, biomechanical, and imaging study. *Bone, 37*, 776-780.

Miyawaki, S., Koyama, I., Inoue, M., Mishima, K., Sugahara, T., & Takano-Yamamoto, T. (2003). Factors associated with the stability of titanium screw placed in the posterior region for orthodontic anchorage. *American journal of orthodontics and dentofacial orthopedics, 124*(4), 373-378. doi:10.1016/S0889540603005651

Motoyoshi, M., Yoshida, T., Ono, A., & Shimizu, N. (2007). Effect of cortical bone thickness and implant placement torque on stability of orthodontic mini-implants. *International Journal of Oral Maxillofacial Implants, 22*(5), 779-784.

Muhamad, A.-H., & Watted, N. (2014). Miniscrews: Clinical Application of Orthodontic. *RESEARCH AND REVIEWS: JOURNAL OF DENTAL SCIENCES*(2(3)), 32-43.

Nanda, R. (2009). *Biomechanics in Clinical Orthodontics* (First Edition b.). Canada: Elsevier Canada.

Newman, M., Takei, H., & Carranza, F. (2002). *Carranza's Clinical Periodontology.* Philadelphia: Saunders.

Odman, J., Lekholm, U., Jemt, T., & Thilande, B. O. (1994). Osseointegrated implants as orthodontic anchorage in the treatment of partially edentulous adult patients. *European Journal of Orthodontics, 16*(3), 187-201.

Önçağ, G. (2010). Ortodontide mini vida uygulamalarında temel kavramlar. *Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 31*, 61-68.

Papadopoulos, M. A. (2007). The use of miniscrew implants for temporary skeletal anchorage in orthodontics: a comprehensive review. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology and endodontics*(103(5)), e6-e15.

Park, H., Jeong, S., & Kwon, O. (2006). Factors affecting the clinical success of screw implants used as orthodontic anchorage. *Am J Orthod Dentofacial Orthop, 130*, 18-25.

Perry, C., & Gilula, L. (1992). Basic principles and clinical uses of screws and bolts. *Orthopaedic review, 21*(6), 709-713.

Proffit, W. (1993). *Contemporary Orthodontics* (ed 2. b.). St Louis: Mosby-Year-

book.

Ritto, A., & Kyung, H. (2003). Solutions with microimplants. *Orthodontia, 8*, 6-13.

Shroff, B., & Lindauer, S. (2010). Temporary Anchorage Devices: Biomechanical Opportunities and Challenges. R. Nanda, & S. Kapila içinde, *Current therapy in orthodontics* (s. 278-290). Mosby Inc. doi:10.1016/B978-0-323-05460-7.00022-3

Southard, T., Marshall, S., & Grosland, N. (2007). Friction does not increase anchorage loading. *Am J Orthod Dentofac Orthop, 131*, 412-414.

Sugawara, J. (1999). Dr. Junji Sugawara on the skeletal anchorage system. Interview by Dr. Larry W. White. *J Clin Orthod, 33*, 689-696.

Sung, J., Kyung, H., Bae, S., Park, H., Kwon, O., & McNamara, J. (2006). *Microimplants in orthodontics.* Daegu, McNamara JA., Korea: Dentos inc.

Tan, F., Wang, C., Yang, C., Huang, Y., & Fan, Y. (2017). Biomechanical Effects of Various Bone-Implant Interfaces on the Stability of Orthodontic Miniscrews: A Finite Element Study. *J Healthc Eng, 2017*(7495606). doi:10.1155/2017/7495606

Tseng, Y., Hsieh, C., Chen, C., Shen, Y., Huang, I., & Chen, C. (2006). The application of mini-implants for orthodontic anchorage. *Int J Oral Maxillofac Surg, 35*, 704-707.

Uhl, R. (1989). The biomechanics of screws. *Orthopaedic review, 18*(12), 1302-1307.

Uzuner, F., & Işık Aslan, B. (2015). Miniscrew Applications in Orthodontics. I. Turkyilmaz içinde, *Current Concepts in Dental Implantology* (s. 211-237). London, United Kingdom: InTech. doi:10.5772/59879

Ülgen, M. (1993). *Ortodontik tedavi prensipleri* (4. Baskı b.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Vande Vannet, B., Sabzevar, M., Wehrbein, H., & Asscherickx, K. (2007). Osseointegration of miniscrews: A histomorphometric evaluation. *Eur J Orthod, 29*, 437-442.

Wehrbein, H., & Diedrich, P. (1993). Endosseous titanium implants during and after orthodontic load--an experimental study in the dog. *Clin Oral Implants Res, 4*(2), 76-82.

Wilmes, B., Ottenstreuer, S., Su, Y., & Drescher, D. (2008). Impact of implant design on primary stability of orthodontic mini-implants. *J Orofac Orthop, 69*, 42-50.

Wilmes, B., Rademacher, C., Olthoff, G., & Drescher, D. (2006). Parameters affecting primary stability of orthodontic mini-implants. *Journal of Orofacial Orthopedics, 67*(3), 162-174.

Yavuz, İ., & Şeker, E. (2017). Ortodontide Mini Vidalar. *Sağlık Bilimleri Dergisi,*

26, 193-197.

Yeşil, T. (2010). Maksiller kanin distalizasyonunda mini-vida ankraj uygulamasının incelenmesi. *Maksiller kanin distalizasyonunda mini-vida ankraj uygulamasının incelenmesi Ankara,2010*. Ankara, Ankara-Ulus, Türkiye: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ortodonti Programı Doktora Tezi.

BÖLÜM 2

INTRAKORONAL BLEACHING

Tolga Han EDEBAL[1], Nezif ÇELİK[2], Ahmet AKAY[3]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti A. B.D, ORCID: 0000-0002-3914-4701
2 Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti A. B.D ORCID: 0000-0002-0099-6384
3 Dr.Öğr.Üyesi, Harran Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti A. B.D ORCID: 0000-0002-1182-7471

GİRİŞ

Günümüzde estetik kaygıların artması ile birlikte insanların daha güzel bir gülüşe ihtiyaç duyduğu ve bu yüzden estetik sebeplerle diş hekimlerine gitme sıklığının daha da arttığı görülmüştür. Bu estetik problemlerin başında diş renginden memnuniyetsizlik bulunmaktadır.(ÇELİK, 2017)

RENKLENME NEDİR?

Diyetteki kromojenler ve diğer dış etkenler, diş yüzeyinde veya pelikıl tabakası içinde doğrudan ya da dolaylı olarak ekstrensek renk değişikliği oluşturmak üzere birikebilir. intrensek renklenmeler ise genellikle sistemik veya pulpal kaynaklıyken, diş yüzeyindeki çatlaklar gibi sebeplerle dentine invaze olan dış etkenler sonucu da oluşabilir. (Suleiman, 2005). Ayrıca minenin ışık geçirme özelliğinden kaynaklı olarak diş yüzeyindeki mine kalınlıklarının farklılıklarından ötürü de pseudo renklenmeler oluşabilir. (Alaçam, 2000)

RENKLENMELERİN SINIFLANDIRILMASI VE ETİYOLOJİSİ

EKSTRENSEK RENKLENMELER:

Nathoo Sınıflaması:

N_1 Tip Renklenme:

- Kromojen dişe bağlanır ve renklenmeyi oluşturur.
- Kromojenin rengi ile diş rengi benzerdir.
- Çay,kahve şarap,kromojenik bakteriler ve metaller bunlara sebep olabilir.

N_2 Tip Renklenme:

- Kromojen dişe bağlandıktan sonra renk değiştirir.

N_3 Tip Renklenme:

- Renksiz madde veya prekromojen dişlere yapışarak kimyasal reaksiyonla lekelenmeye neden olur.
- Karbonhidrat açısından zengin yemekler (örneğin elma, patates), kalaylı florür ve klorheksidin, hepsi N3 tipi lekeler oluşturur. (İbrahim ve ark. , 2021).

KAYNAKÇA

Abou-Rass, M. (1998). Long-term prognosis of intentional endodontics and internal bleaching of tetracycline-stained teeth. *Compendium of Continuing Education in Dentistry (Jamesburg, NJ: 1995)*, *19*(10), 1034-8.

Alaçam, T. (2000). Endodonti ANKARA, Şafak Matbaacılık San. *Tic. Ltd. Şti*., 947-989

Anitua, E., Zabalegui, B., Gil, J., & Gascon, F. (1990). Internal bleaching of severe tetracycline discolorations: four-year clinical evaluation. *Quintessence International*, *21*(10).

Asal Çalı, A. (2011). *İntrakoronal beyazlatmada karbamid peroksit jellerin servikal bölgeye penetrasyonunun değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation, University of Ankara).

Attin, T., Paque, F., Ajam, F., & Lennon, A. M. (2003). Review of the current status of tooth whitening with the walking bleach technique. *International endodontic journal*, *36*(5), 313-329.

Baratieri, L. N., Ritter, A. V., Monteiro Jr, S., Caldeira de Andrada, M. A., & Cardoso Vieira, L. C. (1995). Nonvital tooth bleaching: guidelines for the clinician. *Quintessence International*, *26*(9).

Barta, J. E., King, D. L., & Jorgensen, R. L. (1989). ABO blood group incompatibility and primary tooth discoloration. *Pediat Dent*, *11*(4), 316-318.

Brown, G. (1965). Factors influencing successful bleaching of the discolored root-filled tooth. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*, *20*(2), 238-244.

Bussell, R. M., & Deery, C. (2010). Blue chromogenic dental staining in child with West syndrome. *European Archives of Paediatric Dentistry*, *11*(6), 298-300.

Chandra, S. (1967). Bleaching of discoloured non-vital teeth. *Journal of the Indian Dental Association*, *39*(10), 157-161.

Ciftci, V., Kılavuz, S., Bulut, F. D., Mungan, H. N., Bisgin, A., & Dogan, M. C. (2019). Congenital erythropoietic porphyria with erythrodontia: A case report. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *29*(4), 542-548.

Costas, F. L., & Wong, M. (1991). Intracoronal isolating barriers: effect of location on root leakage and effectiveness of bleaching agents. *Journal of endodontics*, *17*(8), 365-368.

Cvek, M., & Lindvall, A. M. (1985). External root resorption following bleaching of pulpless teeth with oxygen peroxide. *Dental Traumatology*, *1*(2), 56-60.

ÇELİK, Ç. (2017). Diş Renklenmelerinin Tedavisi. *Turkiye Klinikleri J Restor Dent-Special Topics*, *3*(2), 104-12.

ÇİFTÇİ, Y. Dr. Şenay CANAY1. (2003)

de Oliveira Melo, N. S. F., & de Lima, A. A. S. (2015). Green teeth resulting from

neonatal hyperbilirubinemia: Report of a case. *Pediatria Polska*, *90*(2), 155-160.

Dishman, M. V., Covey, D. A., & Baughan, L. W. (1994). The effects of peroxide bleaching on composite to enamel bond strength. *Dental Materials*, *10*(1), 33-36.

Esin, E. K. İ. Z., & ODABAŞ, M. (2015). BAŞLANGIÇ LEZYONLARININ TEDAVISINDE REZIN INFILTRASYON TEKNIĞININ ETKINLIĞININ DEĞERLENDIRILMESI. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *25*, 86-91.

FRIEDMAN, S. (1997). Internal bleaching: long-term outcomes and complications. *The Journal of the American Dental Association*, *128*, 51S-55S.

Friedman, S., Rotstein, I., Libfeld, H., Stabholz, A., & Heling, I. (1988). Incidence of external root resorption and esthetic results in 58 bleached pulpless teeth. *Dental Traumatology*, *4*(1), 23-26.

Fuss, Z., Szajkis, S., & Tagger, M. (1989). Tubular permeability to calcium hydroxide and to bleaching agents. *Journal of endodontics*, *15*(8), 362-364.

Garcia-Godoy, F., Dodge, W. W., Donohue, M., & O'quinn, J. A. (1993). Composite resin bond strength after enamel bleaching. *Operative dentistry*, *18*, 144-144.

Geurtsen, W., & Günay, H. (1995). Bleichen von Zähnen. *Hupfauf, L., Nolden, R. Ästhetik in der Zahnheilkunde–PdZspezial. Urban & Schwarzenberg, München, Wien, Baltimoore*, *141*.

Glockner, K., Ebeleseder, K., & Stadtler, P. (1997). Das Bleichen von verfarbten Frontzahnen. *Deutsche Zahnarztliche Zeitschrift*, *52*(5), 311-317.

GÜVEN, G., & BAŞAK, (2007), F. İki Dentinogenezis İmperfekta Olgusunda Protetik ve Restoratef Tedavi Yaklaşımı. *ADO Klinik Bilimler Dergisi*, *1*(3), 61-65.

Howell, R. A. (1981). The prognosis of bleached root-filled teeth. *International Endodontic Journal*, *14*(1), 22-26.

Ibrahim, M. B., Dawood, A. A. A., Fathi, A. A., Zaatari, R. A. T., Alamri, S. F., Alghamdi, A. A., ... & Noorsaeed, A. S. (2021). Causes and Management of Tooth Discoloration: A Review. *Journal of Pharmaceutical Research International*, 969-976..

Jiménez-Rubio, A., & Segura, J. J. (1998). The effect of the bleaching agent sodium perborate on macrophage adhesion in vitro: implications in external cervical root resorption. *Journal of endodontics*, *24*(4), 229-232.

Johar, K., & Kirpa, J. (2011). *Fundamentals of laser dentistry*. JP Medical Ltd..

Josey, A. L., Meyers, I. A., Romaniuk, K., & Symons, A. L. (1996). The effect of a vital bleaching technique on enamel surface morphology and the bonding of composite resin to enamel. *Journal of oral rehabilitation*, *23*(4), 244-250.

Kinomoto, Y., Carnes Jr, D. L., & Ebisu, S. (2001). Cytotoxicity of intracanal bleaching agents on periodontal ligament cells in vitro. *Journal of Endodontics*, *27*(9), 574-577.

KURTDEDE, E. (2017). Türkiye'de florozis sorunu ve florun biyokimyasal etkileşimi. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, *12*(3), 320-326.

Lin, L. C., Pitts, D. L., & Burgess Jr, L. W. (1988). An investigation into the feasibility of photobleaching tetracycline-stained teeth. *Journal of endodontics*, *14*(6), 293-299.

MacIsaac, A. M., & Hoen, C. M. (1994). Intracoronal bleaching: concerns and considerations. *Journal (Canadian Dental Association)*, *60*(1), 57-64.

Madison, S., & Walton, R. (1990). Cervical root resorption following bleaching of endodontically treated teeth. *Journal of endodontics*, *16*(12), 570-574.

Murchison, D. F., Charlton, D. G., & Moore, B. K. (1992). Carbamide peroxide bleaching: effects on enamel surface hardness and bonding. *Operative Dentistry*, *17*(5), 181-185.

Nathoo, S. A. (1997). The chemistry and mechanisms of extrinsic and intrinsic discoloration. *The Journal of the American Dental Association*, *128*, 6S-10S.

Niederman, R., Erguson, M., Rdaneta, R., Adovinac, R., Christie, D., Tantraphol, M., & Rasool, F. (1998). Evidence-based esthetic dentistry. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, *10*(5), 229-234.

Pashley, D. H., & Livingston, M. J. (1978). Effect of molecular size on permeability coefficients in human dentine. *Archives of Oral Biology*, *23*(5), 391-395.

Patel, M., McDonnell, S. T., Iram, S., & Chan, M. W. (2013). Amelogenesis imperfecta-lifelong management. Restorative management of the adult patient. *British dental journal*, *215*(9), 449-457..

Perdigão, J., Ballarin, A., Gomes, G., Ginjeira, A., Oliveira, F., & Lopes, G. C. (2016). Intracoronal whitening of endodontically treated teeth. *Tooth whitening: An evidence-based perspective*, 169-197.

Rotstein, I., Friedman, S., Mor, C., Katznelson, J., Sommer, M., & Bab, I. (1991). Histological characterization of bleaching-induced external root resorption in dogs. *Journal of Endodontics*, *17*(9), 436-441.

Rotstein, I., Zyskind, D., Lewinstein, I., & Bamberger, N. (1992). Effect of different protective base materials on hydrogen peroxide leakage during intracoronal bleaching in vitro. *Journal of endodontics*, *18*(3), 114-117.

Sánchez, A. R., Rogers III, R. S., & Sheridan, P. J. (2004). Tetracycline and other tetracycline-derivative staining of the teeth and oral cavity. *International journal of dermatology*, *43*(10), 709-715.

Schroeder, H. E. (1992). Orale Strukturbiologie. 421 pp.

Smith, J. J., Cunningham, C. J., & Montgomery, S. (1992). Cervical canal leakage

after internal bleaching procedures. *Journal of Endodontics*, *18*(10), 476-481.

Steiner, D. R., & West, J. D. (1994). A method to determine the location and shape of an intracoronal bleach barrier. *Journal of endodontics*, *20*(6), 304-306.

Sulieman, M. (2005). An overview of tooth discoloration: extrinsic, intrinsic and internalized stains. *Dental update*, *32*(8), 463-471.

Swift Jr, E. J., & Perdigao, J. (1998). Effects of bleaching on teeth and restorations. *Compendium of continuing education in dentistry (Jamesburg, NJ: 1995)*, *19*(8), 815-20.

Titley, K. C., Torneck, C. D., Smith, D. C., & Adibfar, A. (1988). Adhesion of composite resin to bleached and unbleached bovine enamel. *Journal of Dental Research*, *67*(12), 1523-1528.

Titley, K. G., Torneck, C. D., Smith, D. C., & Applebaum, N. B. (1989). Adhesion of a glass ionomer cement to bleached and unbleached bovine dentin. *Dental Traumatology*, *5*(3), 132-138.

Toko, T., & Hisamitsu, H. (1993). Shear bond strength of composite resin to unbleached and bleached human dentine. *Asian Journal of Aesthetic Dentistry*, *1*(1), 33-36.

Van der Burgt, T. P., & Plasschaert, A. J. M. (1985). Tooth discoloration induced by dental materials. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*, *60*(6), 666-669.

Watanabe, K., Shibata, T., Kurosawa, T., Morisaki, I., Kinehara, M., Igarashi, S., & Arisue, M. (1999). Bilirubin pigmentation of human teeth caused by hyperbilirubinemia. *Journal of oral pathology & medicine*, *28*(3), 128-130.

Weiger, R. (1992). Bleichen verfärbter wurzelkanalbehandelter Zähne. *Endodontie*, *1*, 109-116.

Yamaza, H. (2021). Bilirubin induces discoloration and hypodontia on tooth. *Pediatric Dental Journal*.

Yılmaz, Ü., & Özdemir, R. (2014). West sendromu: Klinik özellikleri ve kısa dönem prognozu. *Journal of Clinical and Experimental Investigations*, *5*(1), 86-92.

Zimmerli, B., Jeger, F., & Lussi, A. (2010). Bleaching of nonvital teeth. *Schweiz Monatsschr Zahnmed*, *120*(4), 306-13.

BÖLÜM 3

PREGOREKSİYA

Merve EKİCİ[1]

1 Arş. Gör., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Ağrı, Türkiye merveekici592@gmail.com; ORCID:0000-0002-0613-5972

Gebelik, gelişmekte olan fetüsün ihtiyaçları ile ilişkili vücutta dinamik değişikliklere maruz kalındığı, bir kadının hayatındaki özel bir dönemdir. Bu değişiklikler anne adayında hem fiziksel hem de psikolojik zorlanmaya neden olabilmektedir (Harasim-Piszczatowska ve Krajewska-Kułak, 2017).

Kadının yeni role adaptasyonu bireysel bir süreçtir ve özellikle gebeliğin son haftalarında kendi vücudunun algısını ve yargısını etkiler. Kilo alımı, kadınsılığa bir destek olarak veya tam tersine çekiciliğin tehlikeye atılması olarak algılanabilir (Sullivan, 2010).

Birçok kadın için gebelik dönemindeki vücudundaki değişiklikler, ergenlik döneminde yaşadıklarından beri en aşırı değişiklikler olduğu için gebelik dönemi yeme bozukluğu için tetikleyici bir faktör olarak görülmektedir (Czech-Szczapa ve diğerleri, 2015).

Tanımı ve Sınıflandırması

Pregoreksiya terimi, "pregnant (gebelik)" ve "anoreksiya (iştahsızlık)" kelimelerinden oluşmaktadır. Pregoreksiya, gebe bir kadın tarafından zayıf kalma saplantısı olarak tanımlanmaktadır (Tuncer, Gumus ve Keser, 2020). Aynı zamanda gebelik sırasında ilk kez ortaya çıkan iştahsızlık olarak da ifade edilmektedir (Mathieu, 2009).

Pregoreksiya terimi için uluslararası kabul görmüş bir tanımı bulunmamaktadır ayrıca tıbbi tanıda ayırt edici özellikleri tanımlanmamış olduğu için DSM-V (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) kriterlerine göre pregoreksiya resmi olarak yeme bozukluğu olarak sınıflandırılmamaktadır (American Psychiatric Association, 2013)

Pregoreksiya terimi, ilk olarak 2008 yılında "Fox News" ve "The Early Show" adlı televizyon programında diyetlerindeki kalori miktarını aşırı derecede azaltan ve yoğun fiziksel egzersiz yapan gebe kadınların yeme bozukluğunu tanımlamak için kullanılmıştır (Sullivan, 2010). Pregoreksiya ile ilgili ilk sinyallerin 2004 yılında New York'un "Mükemmel Küçük Yumru" başlıklı bir makale yayınlamasıyla başlamış olabileceği de söylenmektedir. Bu makalede, kalp atış hızlarını maksimum güvenli sınıra getirmek için her gün kalp monitörleriyle çalışacak kadar ileri giden, "mükemmel" bir gebelik bedenine sahip olmak isteyen modaya uygun New York City kadınlarının endişeli hayatları anlatılmıştır (Mathieu, 2009).

Pregoreksiyada gebe kadınlar, sağlıklı bir bebek yetiştirmek ve vücut şekillerindeki değişikliği kabul etmek yerine gebelikte düzgün bir figür tutmak için gebeliğin vücut üzerindeki etkisini hafifletmeye çalışırlar (Mandera ve diğerleri, 2019).

İnce figürü modaya uygun veya mükemmel olarak tanıtan medya özellikle, zayıf gebe ünlülerin fotoğraflarıyla toplumda kadınların gebe-

KAYNAKLAR

Arnold, C., Johnson, H., Mahon, C. ve Agius, M. (2019). The effects of eating disorders in pregnancy on mother and baby: A review. *Psychiatria Danubina*, *31*, S615–S618.

American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders. 5th ed American Psychiatric Association; Washington

Aydemir, Ö., Köksal, B., Yalin Sapmaz, Ş. ve Yüceyar, H. (2015). Kadın üniversite öğrencilerinde REZZY yeme bozuklukları ölçeği Türkçe formunun güvenilirlik ve geçerliliği. Anadolu Psikiyatri Derg*isi*, *16*, 31–35. doi:10.5455/apd.174219

Babicz-Zielinska, E., Wadolowska, L. ve Tomaszewski, D. (2013). Eating disorders: Problems of contemporary civilisation - A review. *Polish Journal of Food and Nutrition Sciences*, *63*(3), 133–146. doi:10.2478/v10222-012-0078-0

Bulik, C. M., Sullivan, P. F., Fear, J. L., Pickering, A., Dawn, A., & McCullin, M. (1999). Fertility and reproduction in women with anorexia nervosa: a controlled study. *The Journal of clinical psychiatry*, *60*(2), 130-137. doi: 10.4088/jcp.v60n0212

Coker, E. ve Abraham, S. (2015). Body weight dissatisfaction before, during and after pregnancy: a comparison of women with and without eating disorders. *Eating and Weight Disorders*, *20*(1), 71–79. doi:10.1007/s40519-014-0133-4

Czech-Szczapa, B., Szczapa, T., Merritt, T. A., Wysocki, J., Gadzinowski, J., Ptaszyński, T. ve Drews, K. (2015). Disordered eating attitudes during pregnancy in mothers of newborns requiring Neonatal Intensive Care Unit admission: A case control study. *Journal of Maternal-Fetal and Neonatal Medicine*, *28*(14), 1711–1715. doi:10.3109/14767058.2014.966675

Dinas, K., Daniilidis, A., Sikou, K., Tantanasis, T., Kasmas, S. ve Tzafettas, J. (2008). Anorexia nervosa in pregnancy: a case report and review of the literature. *Obstetric Medicine*, *1*(2), 97–98. doi:10.1258/om.2008.080026

Harasim-Piszczatowska, E. ve Krajewska-Kułak, E. (2017). Pregoreksja - anoreksja kobiet ciężarnych. *Pediatria i Medycyna Rodzinna*, *13*(3), 363–367. doi:10.15557/PiMR.2017.0038

Kouba, S., Hällström, T., Lindholm, C. ve Hirschberg, A. L. (2005). Pregnancy and neonatal outcomes in women with eating disorders. *Obstetrics and Gynecology*, *105*(2), 255–260. doi:10.1097/01.AOG.0000148265.90984.c3

Mandera, A., Pawlikowska, A., Szuster, M., Calkoksinski, A., Kostrzewska, P. ve Majewski, M. (2019). The pregorexia: Anorexia during the pregnancy. *Journal of Chemical Information and Modeling*, *9*(5), 137–144.

Mathieu, J. (2009). What Is Pregorexia? *Journal of the American Dietetic Association*, *109*(6), 976–979. doi:10.1016/j.jada.2009.04.021

Micali, N., Treasure, J. ve Simonoff, E. (2007). Eating disorders symptoms in pregnancy: A longitudinal study of women with recent and past eating disorders and obesity. *Journal of Psychosomatic Research*, *63*(3), 297–303. doi:10.1016/j.jpsychores.2007.05.003

Newton, M. S. ve Chizawsky, L. L. K. (2006). Treating vulnerable populations: The case of eating disorders during pregnancy. *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, *27*(1), 5–7. doi:10.1080/01674820500451517

Özdemir, F., Bodur, S., Nazik, E. ve Nazik, H. (2010). Hiperemezis Gravidarum Tanısı Alan Gebelerin Sosyal Destek Düzeyinin Belirlenmesi. *TAF Preventive Medicine BulletinResearch Article TAF Prev Med Bull*, *9*(5), 463–470.

Sollid, C. P., Wisborg, K., Hjort, J. ve Secher, N. J. (2004). Eating disorder that was diagnosed before pregnancy and pregnancy outcome. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, *190*(1), 206–210. doi:10.1016/S0002-9378(03)00900-1

Sullivan, S. (2010, Ekim). *I'm not fat, I'm pregnant: an examination of the prevalence and causation of pregorexia in Ireland.* https://direct.mit.edu/leon/article/43/5/515-516/46911 adresinden erişildi.

Tiller, J. ve Treasure, J. (1998). Eating disorders precipitated by pregnancy. *European Eating Disorders Review*, *6*(3), 178–187. doi:10.1002/(SICI)1099-0968(199809)6:3<178::AID-ERV231>3.0.CO;2-Y

Triunfo, S. ve Lanzon, A. (2015). Impact of maternal under nutrition on obstetric outcomes. *Journal of Endocrinological Investigation*, *38*(1), 31–38. doi:10.1007/s40618-014-0168-4

Tuncer, E., Gumus, A. B. ve Keser, A. (2020). The Importance of Pregorexia Awareness. *Clin Exp Health Sci*, *10*, 186–190. doi:10.33808/clinexphealthsci.673306

Watson, H. J., Torgersen, L., Zerwas, S., Reichborn-Kjennerud, T., Knoph, C., Stoltenberg, C., … Bulik, C. M. (2014). Eating disorders, pregnancy, and the postpartum period:Findings from the Norwegian Mother and Child Cohort Study (MoBa). *Norsk Epidemiologi*, *24*(1–2), 51–62. doi:10.5324/nje.v24i1-2.1758

BÖLÜM 4

TARİH BOYUNCA EMBRİYO ÇALIŞMALARINDAKİ GELİŞMELER VE YENİ YAKLAŞIMLAR

Sema AVCI[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilimdalı, Antalya/Türkiye e:mail:sema.avci@gmail.com

Tarihçe

Kısırlık yada infertilite, "bir yıl boyunca düzenli ve korunmasız cinsel ilişkiye rağmen gebelik elde edilememesi" olarak tanımlanmaktadır(-Lindsay & Vitrikas, 2015) ve dünya çapında yaklaşık 186 milyon kişiyi etkilemektedir(Agarwal, Mulgund, Hamada, & Chyatte, 2015). Kısırlık, 1980'lerden bu yana birçok alan ve disiplinde araştırma potansiyeli hızla yükselen bir profile sahip olsada(Charis, 2005), aslında insanlık tarihi boyunca ilgi duyulan önemli bir konu olmuştur. Eski Mısırda kısırlık çiftler için gerçek bir endişe kaynağıydı. Diğer uygarlıklardan farklı olarak, kısırlık ilahi bir ceza olarak değil, teşhis ve tedavi girişimini hak eden bir hastalık olarak görülüyordu. Mısırlılar kısırlık vakalarının tamamının kadın kaynaklı olmayabileceğini düşünüyorlardı(Morice, Josset, Chapron, & Dubuisson, 1995). Eski Yunan toplumunda, Hipokrat kısırlık sorundan haberdardı ve bunu teşhis etmek için kendine has yöntemler kullanıyordu(Flemming, 2013). Ortaçağda boyuncada kısırlık ve bununla ilişkili sorunlar ele alınmış ve çözümler aranmıştır(Sharma, Saxena, & Singh, 2018). Orta Çağdan modern tarihe doğru yaklaştığımızda ise, kısırlık tedavisi de dahil olmak üzere tıp alanında bilimsel ilerlemenin kaydedildiği en dikkat çekici dönem Rönesans olmuştur(Johnston, 1963). Kısırlık sorununun aşılması, embriyo oluşumunun ve yapısının anlaşılması için bu dönemi takip eden uzun yıllar boyunca pek çok çalışma yapılsada, belki de en önemli dönüm noktalarından biri, 1779'da Spallanzani tarafından embriyonun yumurta ile sperm arasındaki fiziksel temas sonucu geliştiğinin ilk kez tespit edilmesiydi(Lazzaro Spallanzani, 1789).

Genel bir tanım olarak memeli embriyogenezisi, döllenme sonrası zigotun oluşması ile başlar ve anne (oosit) ve baba (sperm) gametleri, ilk embriyonik hücre olan diploid zigotu oluşturmak için birleşir(Mole, Weberling, & Zernicka-Goetz, 2020). Embriyo ile ilişkili embriyoloji bilimi ise, bir zigotun bir organizmaya dönüşmesini, doku ve organların değişen hücresel bileşimini farklı açılardan tanımlamayı amaçlar(Ghimire, Mantziou, Moris, & Martinez Arias, 2021). Memeli embriyolarının anne uterusu dışında manipüle edilmesine yönelik teknolojik gelişmeler, preimplantasyon, embriyo gelişiminin incelenmesi, memeli gelişim olaylarının tanımlanması ve uygulanabilir teknolojinin daha da geliştirilmesi(Anderson, 1985) kronolojik tarih boyunca literatürde sıklıkla araştırılmıştır. Embriyoloji alanında biriken bilgiler değerlendirildiğinde, embriyo gelişime ait moleküler mekanizmalar ve doku farklılaşma süreçleri üzerine yapılan çalışmaların aslında ortak amacının, gelişim detaylarını anlamaya yönelik evrensel bir ipucunu ortaya çıkarmak olduğunu söyleyebiliriz.

1950' lerden bugüne gelindiğinde, oosit ve sperm toplama prosedürlerine ait basamaklar rutin hale gelecek şekilde ilerledi ve embriyo kültü-

REFERANSLAR

Acton, B. M., Jurisicova, A., Jurisica, I., & Casper, R. F. (2004). Alterations in mitochondrial membrane potential during preimplantation stages of mouse and human embryo development. *Mol Hum Reprod, 10*(1), 23-32. doi:10.1093/molehr/gah004

Agarwal, A., Mulgund, A., Hamada, A., & Chyatte, M. R. (2015). A unique view on male infertility around the globe. *Reprod Biol Endocrinol, 13*, 37. doi:10.1186/s12958-015-0032-1

Anderson, G. B. (1985). Manipulation of the mammalian embryo. *J Anim Sci, 61 Suppl 3*, 1-13. doi:10.1093/ansci/61.supplement_3.1

Arav, A. (2022). Cryopreservation by Directional Freezing and Vitrification Focusing on Large Tissues and Organs. *Cells, 11*(7). doi:10.3390/cells11071072

Arav, A., Friedman, O., Natan, Y., Gur, E., & Shani, N. (2017). Rat Hindlimb Cryopreservation and Transplantation: A Step Toward "Organ Banking". *Am J Transplant, 17*(11), 2820-2828. doi:10.1111/ajt.14320

Borini, A., Lagalla, C., Cattoli, M., Sereni, E., Sciajno, R., Flamigni, C., & Coticchio, G. (2005). Predictive factors for embryo implantation potential. *Reprod Biomed Online, 10*(5), 653-668. doi:10.1016/s1472-6483(10)61675-6

Brison, D. R., Houghton, F. D., Falconer, D., Roberts, S. A., Hawkhead, J., Humpherson, P. G., . . . Leese, H. J. (2004). Identification of viable embryos in IVF by non-invasive measurement of amino acid turnover. *Hum Reprod, 19*(10), 2319-2324. doi:10.1093/humrep/deh409

Bromer, J. G., & Seli, E. (2008). Assessment of embryo viability in assisted reproductive technology: shortcomings of current approaches and the emerging role of metabolomics. *Curr Opin Obstet Gynecol, 20*(3), 234-241. doi:10.1097/GCO.0b013e3282fe723d

Cedars, M. I. (2015). Introduction: Childhood implications of parental aging. *Fertil Steril, 103*(6), 1379-1380. doi:10.1016/j.fertnstert.2015.04.011

Cha, K. Y., Lee, D. R., Cho, J. H., & Yoon, T. K. (2006). In vitro maturation of immature oocytes and IVF/ICSI in PCOS patients. *J Indian Med Assoc, 104*(8), 446, 448, 473. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17240801

Charis, T. (2005). Making Parents: The Ontological Choreography of Reproductive Technologies. *Cambridge, Mass.: MIT Press, pp. 1–4*.

Choi, Y. J., Lee, H. K., & Kim, S. K. (2023). Doppler ultrasound investigation of female infertility. *Obstet Gynecol Sci, 66*(2), 58-68. doi:10.5468/ogs.22131

Conaghan, J., Hardy, K., Handyside, A. H., Winston, R. M., & Leese, H. J. (1993). Selection criteria for human embryo transfer: a comparison of pyruvate uptake and morphology. *J Assist Reprod Genet, 10*(1), 21-30. doi:10.1007/BF01204436

Conley, B. J., Young, J. C., Trounson, A. O., & Mollard, R. (2004). Derivation, propagation and differentiation of human embryonic stem cells. *Int J Biochem Cell Biol, 36*(4), 555-567. doi:10.1016/j.biocel.2003.07.003

D, D. F., Zokaei, S., Keykhaei, M., & Zarif Yeganeh, M. (2019). Strong Evidences of the Ovarian Carcinoma Risk in Women after IVF Treatment: A Review Article. *Iran J Public Health, 48*(12), 2124-2132. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/31993380

Dumoulin, J. C., Bergers-Janssen, J. M., Pieters, M. H., Enginsu, M. E., Geraedts, J. P., & Evers, J. L. (1994). The protective effects of polymers in the cryopreservation of human and mouse zonae pellucidae and embryos. *Fertil Steril, 62*(4), 793-798. doi:10.1016/s0015-0282(16)57006-x

Edwards, R. G., Bavister, B. D., & Steptoe, P. C. (1969). Early stages of fertilization in vitro of human oocytes matured in vitro. *Nature, 221*(5181), 632-635. doi:10.1038/221632a0

Edwards, R. G., Steptoe, P. C., & Purdy, J. M. (1970). Fertilization and cleavage in vitro of preovulator human oocytes. *Nature, 227*(5265), 1307-1309. doi:10.1038/2271307a0

Flemming, R. (2013). The invention of infertility in the classical Greek world: medicine, divinity, and gender. *Bull Hist Med, 87*(4), 565-590. doi:10.1353/bhm.2013.0064

Gardner, D. K. (2008). Dissection of culture media for embryos: the most important and less important components and characteristics. *Reprod Fertil Dev, 20*(1), 9-18. doi:10.1071/rd07160

Gardner, D. K., Hamilton, R., McCallie, B., Schoolcraft, W. B., & Katz-Jaffe, M. G. (2013). Human and mouse embryonic development, metabolism and gene expression are altered by an ammonium gradient in vitro. *Reproduction, 146*(1), 49-61. doi:10.1530/REP-12-0348

Gardner, D. K., Lane, M., Stevens, J., & Schoolcraft, W. B. (2001). Noninvasive assessment of human embryo nutrient consumption as a measure of developmental potential. *Fertil Steril, 76*(6), 1175-1180. doi:10.1016/s0015-0282(01)02888-6

Ghimire, S., Mantziou, V., Moris, N., & Martinez Arias, A. (2021). Human gastrulation: The embryo and its models. *Dev Biol, 474*, 100-108. doi:10.1016/j.ydbio.2021.01.006

Giritharan, G., Talbi, S., Donjacour, A., Di Sebastiano, F., Dobson, A. T., & Rinaudo, P. F. (2007). Effect of in vitro fertilization on gene expression and development of mouse preimplantation embryos. *Reproduction, 134*(1), 63-72. doi:10.1530/REP-06-0247

Johnston, D. R. (1963). The history of human infertilit. *Fertil Steril, 14*, 261-272. doi:10.1016/s0015-0282(16)34860-9

Jones, H. W., Jr. (2003). IVF: past and future. *Reprod Biomed Online, 6*(3), 375-

381. doi:10.1016/s1472-6483(10)61860-3

Kalista, T., Freeman, H. A., Behr, B., Pera, R. R., & Scott, C. T. (2011). Donation of embryos for human development and stem cell research. *Cell Stem Cell, 8*(4), 360-362. doi:10.1016/j.stem.2011.02.018

Kragh, M. F., & Karstoft, H. (2021). Embryo selection with artificial intelligence: how to evaluate and compare methods? *J Assist Reprod Genet, 38*(7), 1675-1689. doi:10.1007/s10815-021-02254-6

Kuleshova, L., Gianaroli, L., Magli, C., Ferraretti, A., & Trounson, A. (1999). Birth following vitrification of a small number of human oocytes: case report. *Hum Reprod, 14*(12), 3077-3079. doi:10.1093/humrep/14.12.3077

Lazzaro Spallanzani. (1789). Dissertations relative to the natural history of animals and vegetables. *London, Printed for J. Murray,*.

Levi-Setti, P. E., Patrizio, P., & Scaravelli, G. (2016). Evolution of human oocyte cryopreservation: slow freezing versus vitrification. *Curr Opin Endocrinol Diabetes Obes, 23*(6), 445-450. doi:10.1097/MED.0000000000000289

Li, R., Zhong, C., Yu, Y., Liu, H., Sakurai, M., Yu, L., . . . Izpisua Belmonte, J. C. (2019). Generation of Blastocyst-like Structures from Mouse Embryonic and Adult Cell Cultures. *Cell, 179*(3), 687-702 e618. doi:10.1016/j.cell.2019.09.029

Lindsay, T. J., & Vitrikas, K. R. (2015). Evaluation and treatment of infertility. *Am Fam Physician, 91*(5), 308-314. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25822387

Louis, C. M., Erwin, A., Handayani, N., Polim, A. A., Boediono, A., & Sini, I. (2021). Review of computer vision application in in vitro fertilization: the application of deep learning-based computer vision technology in the world of IVF. *J Assist Reprod Genet, 38*(7), 1627-1639. doi:10.1007/s10815-021-02123-2

Medical Advisory, S. (2006). In vitro fertilization and multiple pregnancies: an evidence-based analysis. *Ont Health Technol Assess Ser, 6*(18), 1-63. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23074488

Mercader, A., Valbuena, D., & Simon, C. (2006). Human embryo culture. *Methods Enzymol, 420*, 3-18. doi:10.1016/S0076-6879(06)20001-6

Mole, M. A., Weberling, A., & Zernicka-Goetz, M. (2020). Comparative analysis of human and mouse development: From zygote to pre-gastrulation. *Curr Top Dev Biol, 136*, 113-138. doi:10.1016/bs.ctdb.2019.10.002

Morice, P., Josset, P., Chapron, C., & Dubuisson, J. B. (1995). History of infertility. *Hum Reprod Update, 1*(5), 497-504. doi:10.1093/humupd/1.5.497

Neuber, E., Mahutte, N. G., Arici, A., & Sakkas, D. (2006). Sequential embryo assessment outperforms investigator-driven morphological assessment at selecting a good quality blastocyst. *Fertil Steril, 85*(3), 794-796. doi:10.1016/j.fertnstert.2005.08.064

Niakan, K. K., Han, J., Pedersen, R. A., Simon, C., & Pera, R. A. (2012). Human pre-implantation embryo development. *Development, 139*(5), 829-841. doi:10.1242/dev.060426

Norwitz, E. R., Schust, D. J., & Fisher, S. J. (2001). Implantation and the survival of early pregnancy. *N Engl J Med, 345*(19), 1400-1408. doi:10.1056/NEJMra000763

Ojosnegros, S., Seriola, A., Godeau, A. L., & Veiga, A. (2021). Embryo implantation in the laboratory: an update on current techniques. *Hum Reprod Update, 27*(3), 501-530. doi:10.1093/humupd/dmaa054

Pandian, Z., Gibreel, A., & Bhattacharya, S. (2015). In vitro fertilisation for unexplained subfertility. *Cochrane Database Syst Rev, 2015*(11), CD003357. doi:10.1002/14651858.CD003357.pub4

Pereira Daoud, A. M., Popovic, M., Dondorp, W. J., Trani Bustos, M., Bredenoord, A. L., Chuva de Sousa Lopes, S. M., . . . Heindryckx, B. (2020). Modelling human embryogenesis: embryo-like structures spark ethical and policy debate. *Hum Reprod Update, 26*(6), 779-798. doi:10.1093/humupd/dmaa027

Revelli, A., Casano, S., Salvagno, F., & Delle Piane, L. (2011). Milder is better? Advantages and disadvantages of "mild" ovarian stimulation for human in vitro fertilization. *Reprod Biol Endocrinol, 9*, 25. doi:10.1186/1477-7827-9-25

Reznichenko, A. S., Huyser, C., & Pepper, M. S. (2016). Mitochondrial transfer: Implications for assisted reproductive technologies. *Appl Transl Genom, 11*, 40-47. doi:10.1016/j.atg.2016.10.001

Sakkas, D., Percival, G., D'Arcy, Y., Sharif, K., & Afnan, M. (2001). Assessment of early cleaving in vitro fertilized human embryos at the 2-cell stage before transfer improves embryo selection. *Fertil Steril, 76*(6), 1150-1156. doi:10.1016/s0015-0282(01)02901-6

Saragusty, J., & Arav, A. (2011). Current progress in oocyte and embryo cryopreservation by slow freezing and vitrification. *Reproduction, 141*(1), 1-19. doi:10.1530/REP-10-0236

Sathananthan, A. H., & Osianlis, T. (2010). Human embryo culture and assessment for the derivation of embryonic stem cells (ESC). *Methods Mol Biol, 584*, 1-20. doi:10.1007/978-1-60761-369-5_1

Sharma, R. S., Saxena, R., & Singh, R. (2018). Infertility & assisted reproduction: A historical & modern scientific perspective. *Indian J Med Res, 148*(Suppl), S10-S14. doi:10.4103/ijmr.IJMR_636_18

Simmons, D. G., Fortier, A. L., & Cross, J. C. (2007). Diverse subtypes and developmental origins of trophoblast giant cells in the mouse placenta. *Dev Biol, 304*(2), 567-578. doi:10.1016/j.ydbio.2007.01.009

Smith, A. U. (1956). Studies on golden hamsters during cooling to and rewarming from body temperatures below 0 degrees C. I. Observations during

chilling, freezing and supercooling. *Proc R Soc Lond B Biol Sci, 145*(920), 391-407. doi:10.1098/rspb.1956.0052

Sozen, B., Amadei, G., Cox, A., Wang, R., Na, E., Czukiewska, S., . . . Zernicka-Goetz, M. (2018). Self-assembly of embryonic and two extra-embryonic stem cell types into gastrulating embryo-like structures. *Nat Cell Biol, 20*(8), 979-989. doi:10.1038/s41556-018-0147-7

Tesarik, J. (2022). Control of Maternal-to-Zygotic Transition in Human Embryos and Other Animal Species (Especially Mouse): Similarities and Differences. *Int J Mol Sci, 23*(15). doi:10.3390/ijms23158562

Trounson, A. (1990). Cryopreservation. *Br Med Bull, 46*(3), 695-708. doi:10.1093/oxfordjournals.bmb.a072425

Trounson, A., & Mohr, L. (1983). Human pregnancy following cryopreservation, thawing and transfer of an eight-cell embryo. *Nature, 305*(5936), 707-709. doi:10.1038/305707a0

Valley, J. K., Swinton, P., Boscardin, W. J., Lue, T. F., Rinaudo, P. F., Wu, M. C., & Garcia, M. M. (2010). Preimplantation mouse embryo selection guided by light-induced dielectrophoresis. *PLoS One, 5*(4), e10160. doi:10.1371/journal.pone.0010160

Wagner, G. P., Kin, K., Muglia, L., & Pavlicev, M. (2014). Evolution of mammalian pregnancy and the origin of the decidual stromal cell. *Int J Dev Biol, 58*(2-4), 117-126. doi:10.1387/ijdb.130335gw

Wallingford, M. C., Angelo, J. R., & Mager, J. (2013). Morphogenetic analysis of peri-implantation development. *Dev Dyn, 242*(9), 1110-1120. doi:10.1002/dvdy.23991

Wang, S. X. (2011). The past, present, and future of embryo selection in in vitro fertilization: Frontiers in Reproduction Conference. *Yale J Biol Med, 84*(4), 487-490. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22180687

Whittingham, D. G., Leibo, S. P., & Mazur, P. (1972). Survival of mouse embryos frozen to -196 degrees and -269 degrees C. *Science, 178*(4059), 411-414. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/5077328

Zhang, W., Xiao, X., Zhang, J., Wang, W., Wu, J., Peng, L., & Wang, X. (2018). Clinical outcomes of frozen embryo versus fresh embryo transfer following in vitro fertilization: a meta-analysis of randomized controlled trials. *Arch Gynecol Obstet, 298*(2), 259-272. doi:10.1007/s00404-018-4786-5

BÖLÜM 5

REJENERATİF ENDODONTİ

Celalettin TOPBAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Diş Hekimliği Fakültesi Endodonti A.D., dt.c.topbas@gmail.com

GİRİŞ

TANIMLAR

Modern diş hekimliğinin endodontik hedefleri; dokuların değişim ihtiyacına cevap vermek ve biyolojik temelli bir prosedür oluşturmaktır. Rejeneratif endodontide geleneksel yaklaşımımız; hastalıklı, eksik veya travmatize olmuş pulpanın yerini alacak yeni dokuların oluşturulması ve kazandırılmasıdır [1]. Endodontik rejenerasyon uyarılabilir bir yetenektir. Hastalıklı doku, sağlıklı doku ile yer değiştirebilir. Çürükler ve periodontal sorunları ortadan kaldırmaya yardımcı olmak için hastalıklı patojenleri genetik olarak değiştirilebilir. Doku mühendisliği tedavisi hastaların ihitiyaçlarını karşılayabilir [2].

Rejeneratif Endodonti: Dentin ve kök yapılarının yanı sıra pulpa-dentin kompleksinin hücreleri de dahil olmak üzere hasarlı diş yapılarını fizyolojik olarak değiştirmek için tasarlanmış biyolojik tabanlı prosedürlerdir [3].

Doku Mühendisliği: Doku işlevini eski haline getiren, sürdüren veya iyileştiren biyolojik devamlılık için olan maddelerinin geliştirilmesine yönelik mühendislik ve yaşam bilimleri ilkesini uygulayan disiplinler arası bir alandır. Kök hücreler, morfojenler ve hücre iskeleti gibi bazı bileşenlerin dahil edilmesiyle, kanser ve travma dahil hastalıklar nedeniyle kaybolan parçaların yerinin alacak yeni dokuların tasarımı ve üretimi bilimidir [4]. Normal veya patolojik memeli dokularındaki yapı-işlev ilişkisinin temel anlayışına ve doku veya organ işlevinin onarımı ve yenilenmesi için biyolojik ikame geliştirilmesine yönelik mühendislik ve yaşam biliminin ilke ve yöntemlerinin uygulanması ile ilgilenir.

Biyomimetik: Rejenerasyonun oluşacağı beklentisiyle, doğal süreci veya dokuyu yeniden inşa etme veya taklit etme bilimidir [5].

Revaskülarizasyon: Olgunlaşmamış kalıcı dişlere vasküler beslemenin yeniden sağlanmasıdır [5].

Revitalizasyon: Orijinal kayıp dokuya benzemeyen canlı dokunun kök içine doğru büyümesidir [5].

Maturogenezis: Fizyolojik kök gelişimidir ancak apikal segment ile sınırlı değildir [5].

Tamir: Normal yapı ve işlevi eski haline getirme girişiminde, yaralanmaya sonrasında bir yaranın iyileşmesidir [5].

Rejenerasyon: Bozulan veya kaybolan dokunun devamlılığının, yapıları ve işlevi eski haline getiren doku ile geri kazanıldığı biyolojik bir süreçtir [5].

KAYNAKLAR

1) Langer, R., & Vacanti, J. P. (1993). Tissue engineering. *Science (New York, N.Y.)*, *260*(5110), 920–926. https://doi.org/10.1126/science.8493529

2) Gutmann JL. Grossman's Endodontic Practice – 13th Edition. J Conserv Dent. 2016 Sep-Oct;19(5):494. doi: 10.4103/0972-0707.190011. PMCID: PMC5026116

3) Cohen., 2015: (In) Cohen's Pathways of the Pulp. 11th. Regenerative Endodontics., Elsevier, India., 602-617.

4) T.Nivethithan et al. Stem cells in regenerative endodontics. International Journal of Pharmaceutical Sciences And Research 2017;90(14) :1-6

5) Stephen Cohen, Richard C. Burns, Cohen's Pathways of the Pulp Expert Consult 12th Edition, Elsevier, 447-474

6) Lin, L. M., & Kahler, B. (2017). A review of regenerative endodontics: current protocols and future directions. Journal of Istanbul University Faculty of Dentistry, 51(3 Suppl 1), S41–S51. https://doi.org/10.17096/jiufd.53911

7) Caplan, D. J., Cai, J., Yin, G., & White, B. A. (2005). Root canal filled versus non-root canal filled teeth: a retrospective comparison of survival times. Journal of public health dentistry, 65(2), 90–96. https://doi.org/10.1111/j.1752-7325.2005.tb02792.x

8) Van der Burgt, T. P., & Plasschaert, A. J. (1985). Tooth discoloration induced by dental materials. Oral surgery, oral medicine, and oral pathology, 60(6), 666–669. https://doi.org/10.1016/0030-4220(85)90373-1

9) Huang G. T. (2008). A paradigm shift in endodontic management of immature teeth: conservation of stem cells for regeneration. Journal of dentistry, 36(6), 379–386. https://doi.org/10.1016/j.jdent.2008.03.002

10) Thouseef ch et al. Scaffolds in Regenerative Endodontics: a Review. September 2017; International Journal of Advanced Research 5(9):415-423

11) Marc Llaquet et al. Regenerative endodontic procedures: a review of the literature and a case report of an immature central incisor 2017; Giornale Italiano di Endodontia;31 :65-72

12) Saaid Ayesh Alshehadat et al. Scaffolds for dental pulp tissue regeneration:A review 2016;International Dental & Medical Journal of Advanced Research; 2:1-12

13) Zeng, Q., Nguyen, S., Zhang, H., Chebrolu, H. P., Alzebdeh, D., Badi, M. A., Kim, J. R., Ling, J., & Yang, M. (2016). Release of Growth Factors into Root Canal by Irrigations in Regenerative Endodontics. Journal of endodontics, 42(12), 1760–1766. https://doi.org/10.1016/j.joen.2016.04.029

14) Gathani KM, Raghavendra SS. Scaffolds in regenerative endodontics: A review. Dent Res J (Isfahan). 2016 Sep;13(5):379-386. doi: 10.4103/1735-3327.192266.

15) Kaushik SN, Kim B, Walma AM, Choi SC, Wu H, Mao JJ, Jun HW, Cheon K. Biomimetic microenvironments for regenerative endodontics. Biomater Res. 2016 Jun 2;20:14. doi: 10.1186/s40824-016-0061-7.

16) Kim SG. Infection and Pulp Regeneration. Dent J (Basel). 2016 Mar 10;4(1):4. doi: 10.3390/dj4010004.

17) Yoshpe, M., Einy, S., Ruparel, N., Lin, S., & Kaufman, A. Y. (2020). Regenerative Endodontics: A Potential Solution for External Root Resorption (Case Series). Journal of endodontics, 46(2), 192–199. https://doi.org/10.1016/j.joen.2019.10.023.

18) Milia, E., Eramo, S., D'Arcangelo, C., Santona, C., Beretta, M., & Gallusi, G. (2020). Paediatric endodontics Part 2: Pulp regeneration: current approaches. European journal of paediatric dentistry, 22(4), 331–333. https://doi.org/10.23804/ejpd.2020.21.04.14

19) Abbass, M. M. S., El-Rashidy, A. A., Sadek, K. M., Moshy, S. E., Radwan, I. A., Rady, D., Dörfer, C. E., & Fawzy El-Sayed, K. M. (2020). Hydrogels and Dentin-Pulp Complex Regeneration: From the Benchtop to Clinical Translation. Polymers, 12(12), 2935. https://doi.org/10.3390/polym12122935

20) Cvek, M., Cleaton-Jones, P., Austin, J., Lownie, J., Kling, M., & Fatti, P. (1990). Pulp revascularization in reimplanted immature monkey incisors--predictability and the effect of antibiotic systemic prophylaxis. Endodontics & dental traumatology, 6(4), 157–169. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.1990.tb00412.x

21) Kling, M., Cvek, M., & Mejare, I. (1986). Rate and predictability of pulp revascularization in therapeutically reimplanted permanent incisors. Endodontics & dental traumatology, 2(3), 83–89. https://doi.org/10.1111/j.1600-9657.1986.tb00132.x

22) Elnaggar, S. E., El Backly, R. M., Zaazou, A. M., Morsy Elshabrawy, S., & Abdallah, A. A. (2021). Effect of different irrigation protocols for applications in regenerative endodontics on mechanical properties of root dentin. Australian endodontic journal : the journal of the Australian Society of Endodontology Inc, 47(2), 228–235. https://doi.org/10.1111/aej.12457

23) Rakhmanova, M. S., & Korolenkova, M. V. (2020). Sravnitel'nyi analiz metodik apeksifikatsii gidroksidom kal'tsiya i regeneratsii pul'popodobnoi tkani dlya stimulirovaniya rosta kornevogo dentina v reztsakh s nesformirovannymi kornyami i nekrozom pul'py [Comparative analysis of calcium hydroxide apexification and regenerative endodontic procedure for root dentine growth stimulation in immature incisors with pulp necrosis]. Stomatologiia, 99(6), 55–63. https://doi.org/10.17116/stomat20209906155

24) Riaz, A., & Shah, F. A. (2021). Regenerating the Pulp-Dentine Complex Using Autologous Platelet Concentrates: A Critical Appraisal of the Current Histological Evidence. Tissue engineering and regenerative medicine, 18(1), 37–48. https://doi.org/10.1007/s13770-020-00291-3

25) Jain, G., Goel, A., Rajkumar, B., Bedi, R. S., Bharti, D., & Sawardeker, A. (2020). Evaluation of Effectiveness of Intracanal Medicaments on Viability of Stem Cells of Apical Papilla. Journal of pharmacy & bioallied sciences, 12(Suppl 1), S228–S232. https://doi.org/10.4103/jpbs.JPBS_67_20

26) Sato, I., Ando-Kurihara, N., Kota, K., Iwaku, M., & Hoshino, E. (1996). Sterilization of infected root-canal dentine by topical application of a mixture of ciprofloxacin, metronidazole and minocycline in situ. International endodontic journal, 29(2), 118–124. https://doi.org/10.1111/j.1365-2591.1996.tb01172.x

27) Iwaya, S. I., Ikawa, M., & Kubota, M. (2001). Revascularization of an immature permanent tooth with apical periodontitis and sinus tract. Dental traumatology: official publication of International Association for Dental Traumatology, 17(4), 185–187. https://doi.org/10.1034/j.1600-9657.2001.017004185.x

28) Shimizu, E., Jong, G., Partridge, N., Rosenberg, P. A., & Lin, L. M. (2012). Histologic observation of a human immature permanent tooth with irreversible pulpitis after revascularization/regeneration procedure. Journal of endodontics, 38(9), 1293–1297. https://doi.org/10.1016/j.joen.2012.06.017

29) Becerra, P., Ricucci, D., Loghin, S., Gibbs, J. L., & Lin, L. M. (2014). Histologic study of a human immature permanent premolar with chronic apical abscess after revascularization/revitalization. Journal of endodontics, 40(1), 133–139. https://doi.org/10.1016/j.joen.2013.07.017

30) Neha, K., Kansal, R., Garg, P., Joshi, R., Garg, D., & Grover, H. S. (2011). Management of immature teeth by dentin-pulp regeneration: a recent approach. Medicina oral, patologia oral y cirugia bucal, 16(7), e997–e1004. https://doi.org/10.4317/medoral.17187

31) hen, M. Y., Chen, K. L., Chen, C. A., Tayebaty, F., Rosenberg, P. A., & Lin, L. M. (2012). Responses of immature permanent teeth with infected necrotic pulp tissue and apical periodontitis/abscess to revascularization procedures. International endodontic journal, 45(3), 294–305. https://doi.org/10.1111/j.1365-2591.2011.01978.x

32) Pulyodan, M. K., Paramel Mohan, S., Valsan, D., Divakar, N., Moyin, S., & Thayyil, S. (2020). Regenerative Endodontics: A Paradigm Shift in Clinical Endodontics. Journal of pharmacy & bioallied sciences, 12(Suppl 1), S20–S26. https://doi.org/10.4103/jpbs.JPBS_112_20

33) Nakashima M. (2005). Bone morphogenetic proteins in dentin regeneration for potential use in endodontic therapy. Cytokine & growth factor reviews, 16(3), 369–376. https://doi.org/10.1016/j.cytogfr.2005.02.011

34) Huang, C. Y., Huang, T. H., Kao, C. T., Wu, Y. H., Chen, W. C., & Shie, M. Y. (2017). Mesoporous Calcium Silicate Nanoparticles with Drug Delivery and Odontogenesis Properties. Journal of endodontics, 43(1), 69–76. https://doi.org/10.1016/j.joen.2016.09.012

35) Kitasako, Y., Shibata, S., Pereira, P. N., & Tagami, J. (2000). Short-term dentin bridging of mechanically-exposed pulps capped with adhesive resin systems. Operative dentistry, 25(3), 155–162.

36) Desgrandchamps F. (2000). Biomaterials in functional reconstruction. Current opinion in urology, 10(3), 201–206. https://doi.org/10.1097/00042307-200005000-00003

37) Yoshpe, M., Kaufman, A. Y., Lin, S., & Ashkenazi, M. (2021). Regenerative endodontics: a promising tool to promote periapical healing and root maturation of necrotic immature permanent molars with apical periodontitis using platelet-rich fibrin (PRF). European archives of paediatric dentistry : official journal of the European Academy of Paediatric Dentistry, 22(3), 527–534. https://doi.org/10.1007/s40368-020-00572-4

38) Sato, T. P., Rodrigues, B. V. M., Mello, D. C. R., Münchow, E. A., Ribeiro, J. S., Machado, J. P. B., Vasconcellos, L. M. R., Lobo, A. O., Bottino, M. C., & Borges, A. L. S. (2021). The role of nanohydroxyapatite on the morphological, physical, and biological properties of chitosan nanofibers. Clinical oral investigations, 25(5), 3095–3103. https://doi.org/10.1007/s00784-020-03633-6

BÖLÜM 6

MAKSİLLOFASİYAL BÖLGEDE ULTRASONOGRAFİK GÖRÜNTÜLEMEDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

İlknur ENİNANÇ[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Ağız Diş ve Çene Radyolojisi Anabilim Dalı, Türkiye, i.eninanc2@gmail.com, 0000-0002-4583-6237

1. Ultrasonografinin Tarihçesi ve Genel Bilgiler

Ultrasonografi (USG), tıpta ve diş hekimliğinde kullanılan, iyonlaştırıcı radyasyon içermeyen, non-invaziv, düşük maliyetli ve kolay uygulanabilir bir görüntüleme yöntemidir. Ultrasonun temel ilkeleri ve uygulamaları ilk olarak 1880'de Pierre ve Jacques Curie kardeşler tarafından keşfedilmiştir ve ultrason (US) görüntüleme tekniği 1937'de Dussik kardeşler tarafından tanımlanmıştır (Joshi, Pol, & Sudesh, 2014).

Tıbbi anlamda USG Avusturyalı nörolog Dr. Karl Theo Dussik tarafından, ilk defa hipersonografi cihazıyla beynin ventriküler sisteminin incelenmesinde kullanılmıştır (Edler & Lindström, 2004). Diş hekimliğinde ise 1963 yılında Baum ve ark. tarafından tanısal USG cihazıyla 15 MHz dalga boyu kullanılarak ilk kez dişlerin iç yapıları görüntülenmiştir (Baum ve ark., 1963).

Yumuşak doku ve parankimal organların incelenmesinde kullanılan USG yönteminde, yüksek frekanslı ses dalgaları kullanılmaktadır (Kossoff, 2000). Görüntü oluşumu için ses dalgaları dokuya gönderilmekte, sonrasında dokudan yansıyan ses dalgalarından alınan veriler işlenmektedir (Seçil, 2008).

Görüntü oluşumunda piezoelektrik etkisi olarak açıklanan olay gerçekleşir. Kuartz gibi bazı kristaller elektrik enerjisi verilmesiyle genişleyip daralarak, dokulara iletilen ses dalgalarını üreten bir dizi titreşimler oluşturur. Bu olayda; elektrik sese dönüştürülmekte, geri yansıyan ses (eko) ise yine aynı şekilde elektrik enerjisine çevrilmektedir (Kossoff, 2000). Bu şekilde enerji dönüştürücü maddelere transduser denir ve USG cihazlarında transduser (dönüştürücü) olarak seramik diskler kullanılmaktadır. Yüksek frekanstaki ses dalgaları transduserlerde üretilir ve vücuda gönderilerek, doku yüzeylerinden yansımalar saptanır (Namdar Pekiner, 2017). Transduseri taşıyan başlığa prob denir (Kossoff, 2000). Transdusere dönen ekolardan elde edilen veriler elektronik olarak gri tonlardan oluşan bir görüntüye çevirilir (Namdar Pekiner, 2017).

USG'de dalgaların büyük bir kısmı dokulardan açılı bir şekilde yansır ve geri dönemezler ya da transdusere geri dönmeksizin dokular içinde yollarına devam ederler. Vücuda giren ses dalgalarının sadece %1'i geriye transdusere doğru yansıtılır ve görüntüleri oluşturan ses dalgaları da bunlardır (Aldrich, 2007). Ses dalgalarının iletilmesi ve geri yansıması saniyede 7000'den fazla sayıda gerçekleşir. Bu veriler bilgisayara işlendiklerinde kesintisiz görünen gerçek zamanlı, dinamik iki boyutlu görüntüler oluşturulur (Sites ve ark., 2007).

Probta transduserin frekansı incelenecek dokunun kalınlığına göre değişir. Dokuya gönderilen ses dalgaları izlediği yol boyunca bir takım fi-

KAYNAKLAR

Adeyemo, W. L., & Akadiri, O. A. (2011). A systematic review of the diagnostic role of ultrasonography in maxillofacial fractures. *International journal of oral and maxillofacial surgery, 40*(7), 655-661. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2011.02.001

Akgünlü, F., & İçöz, D. (2016). Doppler ve Renkli Doppler Ultrasonografinin Fiziksel Özellikleri ve Oral Vasküler Anomalilerde Kullanımı. *Turkiye Klinikleri Oral and Maxillofacial Radiology-Special Topics, 2*, 80-84.

Al-Delayme, R. e. M. A., Alnuamy, S. H., Hamid, F. T., Azzamily, T. J., Ismaeel, S. A., Sammir, R., . . . Alfalahi, S. J. (2017). The efficacy of platelets rich plasma injection in the superior joint space of the tempromandibular joint guided by ultra sound in patients with non-reducing disk displacement. *Journal of maxillofacial and oral surgery, 16(1)*, 43-47. https://doi.org/10.1007/s12663-016-0911-9

Appis A. W, Tracy M. J., & Feinstein, S. B, (2015). Update on the safety and efficacy of commercial ultrasound contrast agents in cardiac applications. *Echo Res Pract., 2*(2), R55-62. https://doi.org/10.1530/ERP-15-0018

Arda, K., Ciledag, N., Aktas, E., Aribas, B. K., & Köse, K. (2011). Quantitative assessment of normal soft-tissue elasticity using shear-wave ultrasound elastography. *AJR-American Journal of Roentgenology, 197*(3), 532. https://doi.org/10.2214/AJR.10.5449

Azlag Pekince, K., Caglayan, F., & Pekince, A. (2020). Imaging of masseter muscle spasms by ultrasonography: a preliminary study. *Oral Radiology, 36*, 85-88. https://doi.org/10.1007/s11282-019-00383-4

Balleyguier, C., Ciolovan, L., Ammari, S., Canale, S., Sethom, S., Al Rouhbane, R., . . . Dromain, C. (2013). Breast elastography: the technical process and its applications. *Diagnostic and interventional imaging, 94*(5), 503-513. https://doi.org/10.1016/j.diii.2013.02.006

Bamber, J., Cosgrove, D., Dietrich, C. F., Fromageau, J., Bojunga, J., Calliada, F., . . . Drakonaki, E. (2013). EFSUMB guidelines and recommendations on the clinical use of ultrasound elastography. Part 1: Basic principles and technology. *Ultraschall in der Medizin-European Journal of Ultrasound, 34*(2), 169-184. https://doi.org/10.1055/s-0033-1335205

Baum, G., Greenwood, I., Slawski, S., & Smirnow, R. (1963). Observation of internal structures of teeth by ultrasonography. *Science, 139*(3554), 495-496. https://doi.org/10.1126/science.139.3554.495

Caglayan, F., & Bayrakdar, I. S. (2018). The intraoral ultrasonography in dentistry. *Nigerian journal of clinical practice, 21*(2), 125-133. https://doi.org/10.4103/1119-3077.197016

Caglayan, F., İlbaş, F. N. Y., & Aksakal, B. S. (2021). The use of ultrasonography in oral radiology: An ultrasound archive study. *Journal of Oral and Maxillofacial Radiology, 9*(1), 20. https://doi.org/10.4103/jomr.jomr_6_21

Caliskan, E., Ozturk, M., Bayramoglu, Z., Comert, R. G., & Adaletli, I. (2018). Evaluation of parotid glands in healthy children and adolescents using shear wave elastography and superb microvascular imaging. *La radiologia medica, 123*, 710-718. https://doi.org/10.1007/s11547-018-0897-0 1 3

Carovac, A., Smajlovic, F., & Junuzovic, D. (2011). Application of ultrasound in medicine. *Acta Informatica Medica, 19*(3), 168. https://doi.org/10.5455/aim.2011.19.168-171

Cha, Y. H., Park, J.-K., Yang, H.-M., & Kim, S. (2019). Ultrasound-guided versus blind temporomandibular joint injections: a pilot cadaveric evaluation. *International journal of oral and maxillofacial surgery, 48*(4), 540-545. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2018.09.002

Champs, B., Corre, P., Hamel, A., Laffite, C., & Le Goff, B. (2019). US-guided temporomandibular joint injection: Validation of an in-plane longitudinal approach. *Journal of stomatology, oral and maxillofacial surgery, 120*(1), 67-70. https://doi.org/10.1016/j.jormas.2018.10.008

Chan, V., & Perlas, A. (2011). Basics of ultrasound imaging. *Atlas of ultrasound-guided procedures in interventional pain management*, 13-19.

Chiorean, L., Cui, X.-W., Tannapfel, A., Franke, D., Stenzel, M., Kosiak, W., . . . Dietrich, C. F. (2015). Benign liver tumors in pediatric patients-Review with emphasis on imaging features. *World Journal of Gastroenterology: WJG, 21*(28), 8541-61. https://doi.org/10.3748/wjg.v21.i28.8541

Chung Y. E., & Kim K. W. (2015). Contrast-enhanced ultrasonography: advance and current status in abdominal imaging. Ultrasonography, *34*(1), 3-18. https://doi.org/10.14366/usg.14034

Claudon, M., Tranquart, F., Evans, D. H., Lefèvre, F., & Correas, J. (2002). Advances in ultrasound. *European radiology, 12*, 7-18. https://doi.org/10.1007/s00330-001-1185-1

Coltrera, M. (2008). Essential physics of ultrasound. *Head and neck ultrasonography*, 9-25.

Culjat, M. O., Choi, M., Singh, R. S., Grundfest, W. S., Brown, E. R., & White, S. N. (2008). Ultrasound detection of submerged dental implants through soft tissue in a porcine model. *The Journal of prosthetic dentistry, 99*(3), 218-224. https://doi.org/10.1016/S0022-3913(08)60046-3

Çağlayan, F., Sümbüllü, M. A., & Akgül, H. M. (2019). Is ultrasonography sufficient for evaluation of mental foramen? *Dentomaxillofacial Radiology, 48*(3), 20180252. https://doi.org/10.1259/dmfr.20180252

Çelenk, P., Sapancı İ., & Çelenk, Ç. (2016). Dil Kanserlerinin Ultrasonografik Tanısı. . *Turkiye Klinikleri Oral and Maxillofacial Radiology-Special Topics., 2*(3), 7-10.

David, C. M., & Tiwari, R. (2015). Ultrasound in maxillofacial imaging: A review. *Journal of Medicine, Radiology, Pathology and Surgery, 1*(4), 17-23. htt-

ps://doi.org/10.15713/ins.jmrps.23

David, E., Cantisani, V., De Vincentiis, M., Sidhu, P., Greco, A., Tombolini, M., . . . Rubini, A. (2016). Contrast-enhanced ultrasound in the evaluation of parotid gland lesions: an update of the literature. *Ultrasound, 24*(2), 104-110. https://doi.org/10.1177/1742271X15626611

Dharti, N., Neerjesh, P., Wadhawan, R., Luthra, K., Reddy, Y., & Solanki, G. (2014). Ultrasonography; A boon as a diagnostic & therapeutic aid in dentistry: A review. *Int J Biomed Adv Res, 5*, 472-479. https://doi.org/10.7439/ijbar

Dietrich, C. F., Averkiou, M., Nielsen, M. B., Barr, R. G., Burns, P. N., Calliada, F., . . . Clevert, D.-A. (2018). How to perform contrast-enhanced ultrasound (CEUS). *Ultrasound international open, 4*(01), E2-E15. https://doi.org/10.1055/s-0043-123931

Duymuş, M., Menzilcioğlu, M. S., Gök, M., & Avcu, S. (2016). Böbrek Ultrason Elastografisi: Derleme. *Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi, 6*(2), 121-129. https://doi.org/10.5505/kjms.2016.60490

Edler, I., & Lindström, K. (2004). The history of echocardiography. *Ultrasound in medicine & biology, 30*(12), 1565-1644. https://doi.org/10.1016/S0301-5629(99)00056-3

Garra, B. S., Cespedes, E. I., Ophir, J., Spratt, S. R., Zuurbier, R. A., Magnant, C. M., & Pennanen, M. F. (1997). Elastography of breast lesions: initial clinical results. *Radiology, 202*(1), 79-86. https://doi.org/10.1148/radiology.202.1.8988195

Gianfranco, G., Eloisa, F., Vito, C., Raffaele, G., Gianluca, T., & Umberto, R. (2014). Color-Doppler ultrasound in the diagnosis of oral vascular anomalies. *North American Journal of Medical Sciences, 6*(1), 1. https://doi.org/10.4103/1947-2714.125852

Gumussoy, I., Miloglu, O., Bayrakdar, I., Dagistan, S., & Caglayan, F. (2014). Ultrasonography in the evaluation of the mid-palatal suture in rapid palatal expansion. *Dentomaxillofacial Radiology, 43*(8), 20140167. https://doi.org/10.1259/dmfr.20140167

Gültekin, S. (2014). Ultrasonografide Yeni Uygulamalar. *Türk Radyoloji Derneği, 2*, 158-170. https://doi.org/10.5152/trs.2014.013

Ignee, A., Schuessler, G., Cui, X., & Dietrich, C. (2013). Intracavitary contrast medium ultrasound-different applications, a review of the literature ad future prospects. *Ultraschall in der Medizin (Stuttgart, Germany: 1980), 34*(6), 504-528.

Iro, H., Zenk, J., & Bozzato, A. (2013). *Atlas of head and neck ultrasound* (Vol. 399): Thieme Stuttgart.

Aldrich J. E. (2007). *Basic physics of ultrasound imaging. Critical Care Medicine,* 35(5),131-7. https://doi.org/10.1097/01.CCM.0000260624.99430.22

Joshi, P. S., Pol, J., & Sudesh, A. S. (2014). Ultrasonography–a diagnostic modality for oral and maxillofacial diseases. *Contemporary Clinical Dentistry, 5*(3), 345. https://doi.org/10.4103/0976-237X.137942

Kampitak, W., Tansatit, T., & Shibata, Y. (2018). A novel technique of ultrasound-guided selective mandibular nerve block with a lateral pterygoid plate approach: a cadaveric study. *Regional Anesthesia & Pain Medicine, 43*(7), 763-767. http://dx.doi.org/10.1097/AAP.0000000000000760

Kocasarac, H. D., & Angelopoulos, C. (2018). Ultrasound in dentistry: toward a future of radiation-free imaging. *Dental Clinics, 62*(3), 481-489. https://doi.org/10.1016/j.cden.2018.03.007

Korkut, B. (2016). A New Diagnostic Tool for Detecting Dental Caries and Tooth Wear: Ultrasonic System. *screen.* International Journal Of Scientific Research, *5*(8),389-91.

Kossoff, G. (2000). Basic physics and imaging characteristics of ultrasound. *World journal of surgery, 24*(2), 134-142. https://doi.org/10.1007/s002689910026

Kundra, P., Mishra, S. K., & Ramesh, A. (2011). Ultrasound of the airway. *Indian journal of anaesthesia, 55*(5), 456. https://doi.org/10.4103/0019-5049.89868

Lim, A., Satchithananda, K., Dick, E., Abraham, S., & Cosgrove, D. (2018). Microflow imaging: new Doppler technology to detect low-grade inflammation in patients with arthritis. *European radiology, 28*, 1046-1053. https://doi.org/10.1007/s00330-017-5016-4

Mahmoud, A. M., Ngan, P., Crout, R., & Mukdadi, O. M. (2010). High-resolution 3D ultrasound jawbone surface imaging for diagnosis of periodontal bony defects: an in vitro study. *Annals of biomedical engineering, 38*, 3409-3422. https://doi.org/10.1007/s10439-010-0089-0

Marotti, J., Heger, S., Tinschert, J., Tortamano, P., Chuembou, F., Radermacher, K., & Wolfart, S. (2013). Recent advances of ultrasound imaging in dentistry–a review of the literature. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology and Oral Radiology, 115*(6), 819-832. https://doi.org/10.1016/j.oooo.2013.03.012

McDicken, W., & Anderson, T. (2002). The difference between colour Doppler velocity imaging and power Doppler imaging. *European Journal of Echocardiography, 3*(3), 240-244. https://doi.org/10.1053/euje.3.3.240

Namdar Pekiner, F. (2017). Ultrasonografi, Ed: Özcan İ. Diş Hekimliğinde Radyolojinin Esasları (s: 317-33), İstanbul: İstanbul Tıp Kitabevleri.

Narang, D. (2022). Ultrasound in dentistry. *International Journal of Dental Research, 4*(1), 62-6.

Okasha, H. H., Mansour, M., Attia, K. A., Khattab, H. M., Sakr, A. Y., Naguib, M., . . . Ezzat, R. (2014). Role of high resolution ultrasound/endosonography and elastography in predicting lymph node malignancy. *Endoscopic ultra-*

sound, 3(1), 58. https://doi.org/10.4103/2303-9027.121252

Onur, M. R., & Göya, C. (2013). Ultrason elastografi: Abdominal uygulamalar. *Türkiye Klinikleri J Radiol, 6*, 59-69.

Ophir, J., Cespedes, I., Ponnekanti, H., Yazdi, Y., & Li, X. (1991). Elastography: a quantitative method for imaging the elasticity of biological tissues. *Ultrasonic imaging, 13*(2), 111-134. https://doi.org/10.1016/0161-7346(91)90079-W

Pallagatti, S., Sheikh, S., Puri, N., Mittal, A., & Singh, B. (2012). To evaluate the efficacy of ultrasonography compared to clinical diagnosis, radiography and histopathological findings in the diagnosis of maxillofacial swellings. *European journal of radiology, 81*(8), 1821-1827. https://doi.org/10.1016/j.ejrad.2011.04.065

Petrovan, C., Nekula, D. M., Mocan, S. L., Voidăzan, T. S., & Coşarcă, A. (2015). Ultrasonography-histopathology correlation in major salivary glands lesions. *Rom J Morphol Embryol, 56*(56), 491-497.

Piscaglia, F., & Bolondi, L. (2006). The safety of Sonovue in abdominal applications: retrospective analysis of 23188 investigations. *Ultrasound Med Biol, 32*(9), 1369-1375. https://doi.org/10.1016/j.ultrasmedbio.2006.05.031

Raghav, N., Reddy, S. S., Giridhar, A., Murthy, S., Devi, B. Y., Santana, N., . . . Kaushik, A. (2010). Comparison of the efficacy of conventional radiography, digital radiography, and ultrasound in diagnosing periapical lesions. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 110*(3), 379-385. https://doi.org/10.1016/j.tripleo.2010.04.039

Resnick, C. M., Vakilian, P. M., Kaban, L. B., & Peacock, Z. S. (2017). Is intra-articular steroid injection to the temporomandibular joint for juvenile idiopathic arthritis more effective and efficient when performed with image guidance? *Journal of oral and maxillofacial surgery, 75*(4), 694-700. https://doi.org/10.1016/j.joms.2016.09.045

Seçil, M. (2008). Temel ultrasonografi ve Doppler. *Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir*.

Sezgin, O., & Üçbilek, E. (2017).Ultrasonografi Teknolojisindeki Yenilikler. Güncel Gastroenteroloji, 21(4):277-89.

Shimizu, M., & Weerawanich, W. (2019). Sonographic diagnosis in the head and neck region: from an educational lecture presented at the 56th General Assembly and Annual Scientific Congress of the Japanese Society for Oral and Maxillofacial Radiology. *Oral Radiology, 35*, 101-126. https://doi.org/10.1007/s11282-018-0353-9

Shung, K. K. (2011). Diagnostic ultrasound: Past, present, and future. *J Med Biol Eng, 31*(6), 371-374.

Sites, B. D., Brull, R., Chan, V. W., Spence, B. C., Gallagher, J., Beach, M. L., . . . Hartman, G. S. (2007). Artifacts and pitfall errors associated with ultrasound-guided regional anesthesia: Part I: Understanding the basic principles

of ultrasound physics and machine operations. *Regional Anesthesia & Pain Medicine, 32*(5), 412-418. https://doi.org/10.1016/j.rapm.2007.05.005

Sofferman R.A., & Ahuja A.T. (2012). *Physics and principles of ultrasound. Ultrasound of the Thyroid and Parathyroid Glands.* (1st ed. ed.). New York: Springer.

Souren, C., Kloss-Brandstätter, A., Stadler, A., Kross, K., Yamauchi, K., Ketelsen, D., . . . Lethaus, B. (2016). Ultrasound-guided fine-needle aspiration cytology as a diagnostic tool in comparison to ultrasound and MRI for staging in oral-and oropharyngeal squamous cell tumors. *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery, 44*(2), 197-201. https://doi.org/10.1016/j.jcms.2015.11.003

Sümbüllü, M. A. & Çağlayan, F.(2020). Ultrason Görüntülemede Güncel Gelişmeler. Baksı Şen BG, editör. Maksillofasiyal Görüntülemede Güncel Teknikler. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 6-10.

Taljanovic, M. S., Gimber, L. H., Becker, G. W., Latt, L. D., Klauser, A. S., Melville, D. M., . . . Witte, R. S. (2017). Shear-wave elastography: basic physics and musculoskeletal applications. *Radiographics, 37*(3), 855-870. https://doi.org/10.1148/rg.2017160116

Taş, A., & Yılmaz, S. (2020). Diş Hekimliğinde Ultrasonografi ve Malign Dokularda Kullanımı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11*(4), 486-493. https://doi.org/10.22312/sdusbed.677994

Tucunduva, M.-J., Tucunduva-Neto, R., Saieg, M., Costa, A.-L., & de Freitas, C. (2016). Vascular mapping of the face: B-mode and doppler ultrasonography study. *Medicina Oral, Patología Oral y Cirugía Bucal, 21*(2), e135. https://doi.org/10.4317/medoral.20754

Tuncel, E. (2008) Klinik Radyoloji. Radyolojik yöntemler. 2. Baskı ed. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri, 184-94.

White, D. (1982). Johann Christian Doppler and his effect—A brief history. *Ultrasound in medicine & biology, 8*(6), 583-591. https://doi.org/10.1016/0301-5629(82)90114-4

Yagel, S., Cohen, S., Rosenak, D., Messing, B., Lipschuetz, M., Shen, O., & Valsky, D. (2011). Added value of three-/four-dimensional ultrasound in offline analysis and diagnosis of congenital heart disease. *Ultrasound in obstetrics & gynecology, 37*(4), 432-437. https://doi.org/10.1002/uog.8867

Yalcin, E. D., & Aslan Ozturk, E. M. (2022). Ultrasonographic evaluation of the effect of splint therapy on masseter muscle and blood flow in patients with bruxism. *CRANIO®*, 1-9. https://doi.org/10.1080/08869634.2022.2088575

Yokota, K., Tsuzuki Wada, T., Akiyama, Y., & Mimura, T. (2018). Detection of synovial inflammation in rheumatic diseases using superb microvascular imaging: comparison with conventional power Doppler imaging. *Modern Rheumatology, 28*(2), 327-333. https://doi.org/10.1080/14397595.2017.1337288

Yu, X., Li, Z., Ren, M., Xi, J., Wu, J., & Ji, Y. (2018). Superb microvascular imaging (SMI) for evaluating hand joint lesions in patients with rheumatoid arthritis in clinical remission. *Rheumatology International, 38*(10), 1885-1890. https://doi.org/10.1007/s00296-018-4112-3

BÖLÜM 7

ORAL VE MAKSİLLOFASİYAL CERRAHİDE BOTULİNUM TOKSİNİNİN YERİ

Gizem ÇALIŞKAN[1] Nesrin SARUHAN KÖSE[2]

1 Arş. Gör., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Ağız Diş ve Çene Cerrahisi Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-4944-0344

2 Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Ağız Diş ve Çene Cerrahisi Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-1160-4179

Giriş

Hastaların iyilik halinin devamı ya da artırılması amaçlı yapılan tıbbi hizmetlerden biri olan botulinum toksin uygulaması, terapötik ya da kozmetik olarak günümüzde sıkça uygulanmaktadır(Small & Dalano, 2015). Anaerob, gram pozitif sporlu bir bakteri olan Clostridium botulinum tarafından yapılan bir protein olan botulinum toksini bilinen en potent toksindir(Van Ermengem, 1979). Clostridium'un fazla oranda maruz kalınırsa botulizme sebep olabilecek A, B, C (1 ve 2), D, E, F ve G olmak üzere 7 suşu vardır ve her bir suş isimlendirildiği harfe karşılık gelen 7 farklı nörotoksin üretimi yapar(Majid, 2010). Bilinen en toksik madde olan toksinin A ve B formu günümüzde tıbbi sebeplerden kullanımda olan tipleridir(-Durmazlar & Eskioğlu, 2008).

Paralitik etkisini nöromuskuler kavşakta kolinerjik sinir ucuna bağlanıp asetilkolin salınımını bloke ederek yapar(Burgen, Dickens, & Zatman, 1949). Ağır ve hafif zincirden oluşan toksinin ağır zinciri hücreye bağlanmadan sorumluyken hafif zinciri proteaz görevi üstlenerek hücre duvarındaki SNARE (Soluble N-Eethylmaleimide-sensitive factor Attachment Protein Receptor) proteinine bağlanır ve parçalar(Jankovic, 2004). Botulinum toksinin etki mekanizmasının keşfi çok daha eskilere dayansa da önce hayvan deneylerinde sonrasında da ilk kez 1980'li yıllarda strabismus tedavisinde insanlarda kullanılmaya ve başarılı sonuçlar elde edilmeye başlanmıştır(Majid, 2010). Glabellar çizgilerdeki çizgiyi ortadan kaldırıcı etkisinin görülmesiyle beraber 2002 yılında kozmetik amaçla da kullanım onayı alınmıştır(J. D. Carruthers & Carruthers, 1992).

Botulinum toksin uygulamasından sonra 2-5 gün arası kasın paralizi gerçekleşmeye başlar, etkisinin tamamlanması 2 haftaya kadar sürer ve kas hacmine göre etki devamlılığı 6 aya kadar devam eder(Titirinli, Koçyiğit, Önder, Atıl, & Tekin, 2013). Botulinum toksini presinaptik uca irreversible olarak bağlandığı için kasın fonksiyonunun tekrar başlaması nöron sonlanmalarının rejenere olması yeni nöronal bağlantı noktalarının oluşmasıyla gerçekleşir bu sebeple klinik etkisinin geçme süresi 6 aya kadar uzayan bir süreçtir(Jankovic, 2004).

Botulinum Toksini Dozaj Kontrolü ve Saklama Koşulları

18-20 gram dişi Swiss-Webster farelerinden meydana gelen grubun %50'sini öldüren toksin miktarına eşdeğer olan botulinum toksininin ölçü birimi, potens ya da biyoaktivite birimi olarak adlandırılan fare birimidir(U)(Brin, 1997). Uygulanması önerilen tedavi dozu her marka için farklı olan botulinum toksininin farklı vücut bölgelerinde değişik etkilere neden olabileceği göz önünde bulundurularak dozaj kontrolünün dikkatli bir şekilde yapılması gerekir(Freeman & Cohen, 2008).

KAYNAKLAR

Abouelhuda, A. M., Kim, Y.-K., & Hegazy, S. A. (2018). Non-invasive different modalities of treatment for temporomandibular disorders: review of literature. *Journal of the Korean Association of Oral and Maxillofacial Surgeons, 44*(2), 43-51.

Araya, E. I., Claudino, R. F., Piovesan, E. J., & Chichorro, J. G. (2020). Trigeminal neuralgia: basic and clinical aspects. *Current neuropharmacology, 18*(2), 109-119.

Archana, M. (2016). Toxin yet not toxic: botulinum toxin in dentistry. *The Saudi dental journal, 28*(2), 63-69.

Arıkan, S. (2022). *Bruksizm Hastalarında Massater ve Temporal Botoksun Temporomandibular Eklem Diski Üzerinde Stres Oluşumu Etkilerinin Sonlu Elemanlar Analizi ile İncelenmesi.* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Arinci, A., Güven, E., Yazar, M., Başaran, K., & Keklik, B. (2009). Effect of injection of botulinum toxin on lateral pterygoid muscle used together with the arthroscopy in patients with anterior disk displacement of the temporomandibular joint. *The Turkish Journal of Ear Nose and Throat, 19*(3), 122-129.

Bartolo, C., Sara, D. L., & Francesco, M. (2012). Botulinum toxin A for oral cavity cancer patients: in microsurgical patients BTX injections in major salivary glands temporarily reduce salivary production and the risk of local complications related to saliva stagnation. *Toxins, 4*(11), 956-961.

Bhola, M., Neely, A. L., & Kolhatkar, S. (2008). Immediate implant placement: clinical decisions, advantages, and disadvantages. *Journal of Prosthodontics: Implant, Esthetic and Reconstructive Dentistry, 17*(7), 576-581.

Brin, M. F. (1997). Botulinum toxin: chemistry, pharmacology, toxicity, and immunology. *Muscle & Nerve: Official Journal of the American Association of Electrodiagnostic Medicine, 20*(S6), 146-168.

Buescher, J. J. (2007). Temporomandibular joint disorders. *American family physician, 76*(10), 1477-1482.

Burgen, A., Dickens, F., & Zatman, L. (1949). The action of botulinum toxin on the neuro-muscular junction. *The Journal of physiology, 109*(1-2), 10.

Cabin, J. A., Massry, G. G., & Azizzadeh, B. (2015). Botulinum toxin in the management of facial paralysis. *Current opinion in otolaryngology & head and neck surgery, 23*(4), 272-280.

Carruthers, A., & Carruthers, J. (2017). *Procedures in Cosmetic Dermatology Series*

Carruthers, J. D., & Carruthers, J. A. (1992). Treatment of glabellar frown lines with C. botulinum-A exotoxin. *The Journal of dermatologic surgery and oncology, 18*(1), 17-21.

Chen, S. (2012). Clinical uses of botulinum neurotoxins: current indications, limi-

tations and future developments. *Toxins, 4*(10), 913-939.

Coté, T. R., Mohan, A. K., Polder, J. A., Walton, M. K., & Braun, M. M. (2005). Botulinum toxin type A injections: adverse events reported to the US Food and Drug Administration in therapeutic and cosmetic cases. *Journal of the American academy of dermatology, 53*(3), 407-415.

Çeker, B. (2021). *Diş hekimliği Cerrahisinde Botulinum Toksini Uygulamaları.* İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Dertzbaugh, M. T., & West, M. W. (1996). Mapping of protective and cross-reactive domains of the type A neurotoxin of Clostridium botulinum. *Vaccine, 14*(16), 1538-1544.

Dıraçoğlu, D., Teksöz, B., Karan, A., & Aksoy, C. (2009). Botulinum Toksin Tip A ve Kuru İğneleme ile Tedavi Edilen Bir Oromandibuler Distoni Olgusu. *Nobel Medicus Journal, 5*(1).

Durmazlar, P., & Eskioğlu, F. (2008). Botulinum toksini (Uygulamaya geçmeden bilinmesi gerekenler). *Turkiye Klinikleri J Med Sci, 29*, 702-707.

Dym, H., & Pierre, R. (2020). Diagnosis and treatment approaches to a" gummy smile". *Dental Clinics, 64*(2), 341-349.

Erdil, D., Farsiani, H., & Bağış, N. (2019). Dental Botoks Uygulamaları. *Dental and Medical Journal-Review, 1*(3), 89-102.

Fernández-Núñez, T., Amghar-Maach, S., & Gay-Escoda, C. (2019). Efficacy of botulinum toxin in the treatment of bruxism: Systematic review. *Medicina oral, patologia oral y cirugia bucal, 24*(4), e416.

Freeman, S. R., & Cohen, J. L. (2008). New neurotoxins on the horizon. *Aesthetic surgery journal, 28*(3), 325-330.

Gassner, H. G., Brissett, A. E., Otley, C. C., Boahene, D. K., Boggust, A. J., Weaver, A. L., & Sherris, D. A. (2006). *Botulinum toxin to improve facial wound healing: a prospective, blinded, placebo-controlled study.* Paper presented at the Mayo clinic proceedings.

Gonnering, R. S. (1988). Negative antibody response to long-term treatment of facial spasm with botulinum toxin. *American journal of ophthalmology, 105*(3), 313-315.

Hanagasi, H. A., Bilgic, B., Gurvit, H., & Emre, M. (2004). Clozapine treatment in oromandibular dystonia. *Clinical neuropharmacology, 27*(2), 84-86.

Hexsel, C., Hexsel, D., Porto, M. D., Schilling, J., & Siega, C. (2011). Botulinum toxin type A for aging face and aesthetic uses. *Dermatologic therapy, 24*(1), 54-61.

Ho, M.-L., Juliano, A., Eisenberg, R. L., & Moonis, G. (2015). Anatomy and pathology of the facial nerve. *American journal of roentgenology, 204*(6), W612-W619.

Huang, W., Foster, J. A., & Rogachefsky, A. S. (2000). Pharmacology of botulinum

toxin. *Journal of the American academy of dermatology, 43*(2), 249-259.

Hwang, W.-S., Hur, M.-S., Hu, K.-S., Song, W.-C., Koh, K.-S., Baik, H.-S., Lee, K.-J. (2009). Surface anatomy of the lip elevator muscles for the treatment of gummy smile using botulinum toxin. *The Angle Orthodontist, 79*(1), 70-77.

Jabbari, B. (2020). *Botulinum Toxin Treatment in Surgery, Dentistry, and Veterinary Medicine*: Springer.

Jankovic, J. (2004). Botulinum toxin in clinical practice. *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry, 75*(7), 951-957.

Kavi, Z. (2021). *Maksillofasiyal Bölgede Botulinum Toksin Uygulamaları.* İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Kwon, J.-S., Kim, S., Jeon, Y., & Choi, J. (2009). Effect of botulinum toxin type A injection into human masseter muscle on stimulated parotid saliva flow rate. *International journal of oral and maxillofacial surgery, 38*(4), 316-320.

Ludlow, C., Hallett, M., Rhew, K., Cole, R., Shimizu, T., Sakaguchi, G., Koda, J. (1992). Therapeutic use of type F botulinum toxin. *The New England journal of medicine, 326*(5), 349-350.

Majid, O. (2010). Clinical use of botulinum toxins in oral and maxillofacial surgery. *International journal of oral and maxillofacial surgery, 39*(3), 197-207.

Marur, T., Tuna, Y., & Demirci, S. (2014). Facial anatomy. *Clinics in dermatology, 32*(1), 14-23.

Moradi, A., & Shirazi, A. (2022). A Retrospective and Anatomical Study Describing the Injection of Botulinum Neurotoxins in the Depressor Anguli Oris. *Plastic and Reconstructive Surgery, 149*(4), 850-857.

Nayyar, P., Kumar, P., Nayyar, P. V., & Singh, A. (2014). Botox: broadening the horizon of dentistry. *Journal of clinical and diagnostic research: JCDR, 8*(12), ZE25.

Park, J. H., Papademetriou, M., & Kwon, Y.-D. (2016). *Orthodontic considerations in orthognathic surgery: Who does what, when, where and how?* Paper presented at the Seminars in Orthodontics.

Patel, D., Mehta, F., Trivedi, R., Thakkar, S., & Suthar, J. (2013). Botulinum toxin and gummy smile-a review. *IOSR J Dent Med Sci, 4*(1), 1-5.

Rao, L. B., Sangur, R., & Pradeep, S. (2011). Application of Botulinum toxin type A: an arsenal in dentistry. *Indian Journal of Dental Research, 22*(3), 440.

Rustemeyer, J., Eufinger, H., & Bremerich, A. (2008). The incidence of Frey's syndrome. *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery, 36*(1), 34-37.

Santiago-Rosado, L. M., & Lewison, C. S. (2022). Trismus *StatPearls*. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing Copyright © 2022, StatPearls Publis-

hing LLC.

Schwartz, M., & Freund, B. (2002). Treatment of temporomandibular disorders with botulinum toxin. *Clin J Pain, 18*(6 Suppl), S198-203. doi:10.1097/00002508-200211001-00013

Seok, H., & Kim, S.-G. (2018). Correction of malocclusion by botulinum neurotoxin injection into masticatory muscles. *Toxins, 10*(1), 27.

Shin, S.-H., Kang, Y.-J., & Kim, S.-G. (2018). The effect of botulinum toxin-A injection into the masseter muscles on prevention of plate fracture and post-operative relapse in patients receiving orthognathic surgery. *Maxillofacial plastic and reconstructive surgery, 40*, 1-5.

Small, R., & Dalano, H. (2015). *Botulinum Toksin Uygulamaları* (Ü. Gül Ed.). Ankara: Dünya Tıp Kitabevi.

Soğancı, G., & Yağcı, F. (2016). Diş Hekimliğinde Botoks: Derleme. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 26*(2).

Song, P., Schwartz, J., & Blitzer, A. (2007). The emerging role of botulinum toxin in the treatment of temporomandibular disorders. *Oral diseases, 13*(3), 253-260.

Srivastava, S., Kharbanda, S., Pal, U., & Shah, V. (2015). Applications of botulinum toxin in dentistry: A comprehensive review. *National journal of maxillofacial surgery, 6*(2), 152.

Thambar, S., Kulkarni, S., Armstrong, S., & Nikolarakos, D. (2020). Botulinum toxin in the management of temporomandibular disorders: a systematic review. *British Journal of Oral and Maxillofacial Surgery, 58*(5), 508-519.

Titirinli, K., Koçyiğit, İ. D., Önder, M. E., Atıl, F., & Tekin, U. (2013). Oral ve Maksillofasiyal Cerrahide Botulinum Toksin Uygulamaları. *ADO Klinik Bilimler Dergisi, 7*(2), 1469-1478.

Türe, E., Yazar, A., Dündar, M., Bakdik, S., Akin, F., & Pekcan, S. (2021). Treatment of sialorrhea with botulinum toxin A injection in children. *Nigerian Journal of Clinical Practice, 24*(6), 847-852.

Van Ermengem, E. (1979). A new anaerobic bacillus and its relation to botulism. *Reviews of infectious diseases*, 701-719.

Van Zandijcke, M., & Marchau, M. (1990). Treatment of bruxism with botulinum toxin. *J Neurol Neurosurg Psychiatry, 53*, 530.

Yılmaz, O., Balaban, E., & Çandırlı, C. (2017). Temporomandibular Eklem Dislokasyonunun Bilateral Eminektomi İle Tedavisi: Bir Olgu Sunumu. *Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 38*(3), 182-186.

Yoshida, K., Kaji, R., Shibasaki, H., & Iizuka, T. (2002). Factors influencing the therapeutic effect of muscle afferent block for oromandibular dystonia and dyskinesia: implications for their distinct pathophysiology. *International journal of oral and maxillofacial surgery, 31*(5), 499-505.

BÖLÜM 8

ENDODONTİK PERFORASYONLAR

Güliz Rana TELLİOĞLU AVCI[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Batman Üniversitesi Endodonti Anabilim Dalı, 0000-0003-3116-2929

Endodontik tedavi yapılırken bazen komplikasyonlar meydana gelebilmektedir. Bu komplikasyonların başında perforasyonlar gelmektedir ve kök kanal tedavisinin başarısızlığının nedenlerinden biridir (Fuss & Trope, 1996).

Perforasyon, kök kanal tedavisi sırasında periodonsiyum ve kök kanal boşluğu arasında devamlı bir ilişkiye sebep olan bir açıklığın meydana gelmesidir. Perforasyonların oluşma sebepleri arasında iatrojenik hatalar, rezorpsiyonlar ve çürük gibi patolojiler sayılabilir. Perforasyonun nedeni ne olursa olsun, varlığı kök kanal tedavisinin prognozunu düşüren bir durumdur (Hamad, Tordik, & McClanahan, 2006). Oluşan perforasyonun tedavisinde meydana gelen herhangi bir gecikme kök kanalı içerisine mikroorganizmaların girmesine ve böylece komplike periodontal endodontik lezyonların oluşumuna neden olabilmektedir. Bu nedenle perforasyon tespit edildiği zaman vakit kaybetmeden tedavi edilmesi önerilmektedir (Aggarwal, Singla, Miglani, & Kohli, 2013). Yapılan bir çalışmada perforasyon meydana gelen bir dişin başarısının defekti kapatmadan geçen süreye ve defektin lokalizasyonuna bağlı olduğu bildirilmiştir (Sinai, 1977). Furkasyon bölgesinde meydana gelen perforasyonların tamiri, bu bölgenin dişeti oluğuna ve epitelyal ataçmana yakınlığından dolayı oldukça zordur (Tsesis & Fuss, 2006).

İyatrojenik perforasyonlar, giriş kavitesi açılırken dişhekiminin pulpa odasının anatomik varyasyonlarına dikkat etmemesinden, bilgi ve deneyiminin eksik olmasından kaynaklanabileceği gibi post yuvası hazırlanırken ya da kök kanalının mekanik preparasyonu esnasında da meydana gelebilir. Dişin travmaya uğraması ya da irritanlara maruz kalması nedeni ile dişte kalsifiye doku miktarında artma ve yaşla birlikte kök kanallarında sklerozis meydana gelmesi pulpa odasında perforasyon oluşma riskini artırır. Pulpa odasında taban ile tavan arasındaki mesafenin az olduğu ve kavite açılırken frezin dikkatli bir şekilde kullanılmadığı durumlarda furkasyon bölgesinde iyatrojenik perforasyonlar oluşabilmektedir (GROSSMAN, 1957).

Kuron restorasyonlu dişlerde, var olan kuron sökülmeden yapılan kök kanal tedavilerinde dişin protetik tedavi öncesi aksının tam olarak bilinmemesinden dolayı perforasyon meydana gelme ihtimali artmaktadır. Perforasyonların görülme oranının %3-10 olduğu bildirilmiştir (Eleftheriadis & Lambrianidis, 2005).

Retreatment (kök kanalı yenileme) tedavilerinin başarı insidansının değerlendirildiği bir çalışmada, önceden yapılmış kök kanal tedavilerinin %7-12'sinde perforasyon olduğu bildirilmiştir (Gorni & Gagliani, 2004).

Perforasyon varlığının ve yerinin doğru tespit edilmesi yapılacak olan tedavinin prognozu açısından önemlidir (Tsesis & Fuss, 2006). Var olan

KAYNAKLAR

Abdullah, D., Ford, T. P., Papaioannou, S., Nicholson, J., & McDonald, F. (2002). An evaluation of accelerated Portland cement as a restorative material. *Biomaterials, 23*(19), 4001-4010.

Aggarwal, V., Singla, M., Miglani, S., & Kohli, S. (2013). Comparative evaluation of push-out bond strength of ProRoot MTA, Biodentine, and MTA Plus in furcation perforation repair. *Journal of Conservative Dentistry: JCD, 16*(5), 462.

Alhadainy, H. A., & Himel, V. T. (1993). Evaluation of the sealing ability of amalgam, Cavit, and glass ionomer cement in the repair of furcation perforations. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 75*(3), 362-366.

Benenati, F. W., Roane, J. B., Biggs, J. T., & Simon, J. H. (1986). Recall evaluation of latrogenic root perforations repaired with amalgam and gutta-percha. *Journal of endodontics, 12*(4), 161-166.

Bogaerts, P. (1997). Treatment of root perforations with calcium hydroxide and SuperEBA cement: a clinical report. *International endodontic journal, 30*(3), 210-219.

Bramante, C. M., & Berbert, A. (1987). Root perforations dressed with calcium hydroxide or zinc oxide and eugenol. *Journal of endodontics, 13*(8), 392-395.

Bryan, E. B., Woollard, G., & Mitchell, W. (1999). Nonsurgical repair of furcal perforations: a literature review. *General dentistry, 47*(3), 274-278; quiz 279.

Camilleri, J. (2008). Characterization of hydration products of mineral trioxide aggregate. *International endodontic journal, 41*(5), 408-417.

Camilleri, J. (2013). Investigation of Biodentine as dentine replacement material. *Journal of dentistry, 41*(7), 600-610.

Camilleri, J., Montesin, F. E., Brady, K., Sweeney, R., Curtis, R. V., & Ford, T. R. P. (2005). The constitution of mineral trioxide aggregate. *Dental Materials, 21*(4), 297-303.

Camilleri, J., Sorrentino, F., & Damidot, D. (2013). Investigation of the hydration and bioactivity of radiopacified tricalcium silicate cement, Biodentine and MTA Angelus. *Dental Materials, 29*(5), 580-593.

Clauder, T., & SHIN, S. J. (2006). Repair of perforations with MTA: clinical applications and mechanisms of action. *Endodontic topics, 15*(1), 32-55.

Dammaschke, T., Gerth, H. U., Züchner, H., & Schäfer, E. (2005). Chemical and physical surface and bulk material characterization of white ProRoot MTA and two Portland cements. *Dental Materials, 21*(8), 731-738.

Eleftheriadis, G., & Lambrianidis, T. (2005). Technical quality of root canal treatment and detection of iatrogenic errors in an undergraduate dental clinic. *International endodontic journal, 38*(10), 725-734.

Fuss, Z., Assooline, L. S., & Kaufman, A. Y. (1996). Determination of location of root perforations by electronic apex locators. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 82*(3), 324-329.

Fuss, Z., & Trope, M. (1996). Root perforations: classification and treatment choices based on prognostic factors. *Dental Traumatology, 12*(6), 255-264.

Gartner, A. H., & Dorn, S. O. (1992). Advances in endodontic surgery. *Dental Clinics of North America, 36*(2), 357-378.

Gorni, F. G., & Gagliani, M. M. (2004). The outcome of endodontic retreatment: a 2-yr follow-up. *Journal of endodontics, 30*(1), 1-4.

Grech, L., Mallia, B., & Camilleri, J. (2013). Investigation of the physical properties of tricalcium silicate cement-based root-end filling materials. *Dental Materials, 29*(2), e20-e28.

GROSSMAN, L. I. (1957). The management of accidents encountered in endodontic practice. *Dental Clinics of North America, 1*(3), 903-912.

Guneser, M. B., Akbulut, M. B., & Eldeniz, A. U. (2013). Effect of various endodontic irrigants on the push-out bond strength of biodentine and conventional root perforation repair materials. *Journal of endodontics, 39*(3), 380-384.

Hamad, H. A., Tordik, P. A., & McClanahan, S. B. (2006). Furcation perforation repair comparing gray and white MTA: a dye extraction study. *Journal of endodontics, 32*(4), 337-340.

Hartwell, G. R., & England, M. C. (1993). Healing of furcation perforations in primate teeth after repair with decalcified freeze-dried bone: a longitudinal study. *Journal of endodontics, 19*(7), 357-361.

Kaufman, A. Y., & Keila, S. (1989). Conservative treatment of root perforations using apex locator and thermatic compactor—case study of a new method. *Journal of endodontics, 15*(6), 267-272.

Kvinnsland, I., Oswald, R., Halse, A., & Grønningsaeter, A. (1989). A clinical and roentgenological study of 55 cases of root perforation. *International endodontic journal, 22*(2), 75-84.

Lee, D., & Bogen, G. (2001). Multifaceted use of ProRootTM MTA root canal repair material. *Pediatric Dent, 23*(4), 326-330.

Lee, S.-J., Monsef, M., & Torabinejad, M. (1993). Sealing ability of a mineral trioxide aggregate for repair of lateral root perforations. *Journal of endodontics, 19*(11), 541-544.

Lemon, R. R. (1992). Nonsurgical repair of perforation defects: internal matrix concept. *Dental Clinics of North America, 36*(2), 439-457.

Luo, Z., Li, D., Kohli, M. R., Yu, Q., Kim, S., & He, W.-x. (2014). Effect of Biodentine™ on the proliferation, migration and adhesion of human dental pulp stem cells. *Journal of dentistry, 42*(4), 490-497.

Main, C., Mirzayan, N., Shabahang, S., & Torabinejad, M. (2004). Repair of root perforations using mineral trioxide aggregate: a long-term study. *Journal of endodontics, 30*(2), 80-83.

Malkondu, Ö., Kazandağ, M. K., & Kazazoğlu, E. (2014). A review on biodentine, a contemporary dentine replacement and repair material. *BioMed research international, 2014*.

Nicholls, E. (1962). Treatment of traumatic perforations of the pulp cavity. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 15*(5), 603-612.

Oynick, J., & Oynick, T. (1985). Treatment of endodontic perforations. *Journal of endodontics, 11*(4), 191-192.

Roane, J. B., & Benenati, F. W. (1987). Successful management of a perforated mandibular molar using amalgam and hydroxylapatite. *Journal of endodontics, 13*(8), 400-404.

Seltzer, S., Sinai, I., & August, D. (1970). Periodontal effects of root perforations before and during endodontic procedures. *Journal of Dental Research, 49*(2), 332-339.

Sinai, I. H. (1977). Endodontic perforations: their prognosis and treatment. *The Journal of the American Dental Association, 95*(1), 90-95.

Sluyk, S., Moon, P., & Hartwell, G. (1998). Evaluation of setting properties and retention characteristics of mineral trioxide aggregate when used as a furcation perforation repair material. *Journal of endodontics, 24*(11), 768-771.

Torabinejad, M., Hong, C., McDonald, F., & Ford, T. P. (1995). Physical and chemical properties of a new root-end filling material. *Journal of endodontics, 21*(7), 349-353.

Tsesis, I., & Fuss, Z. (2006). Diagnosis and treatment of accidental root perforations. *Endodontic topics, 13*(1), 95-107.

Unal, G. C., Maden, M., & Isidan, T. (2010). Repair of furcal iatrogenic perforation with mineral trioxide aggregate: two years follow-up of two cases. *European journal of dentistry, 4*(04), 475-481.

Weldon Jr, J. K., Pashley, D. H., Loushine, R. J., Weller, R. N., & Kimbrough, W. F. (2002). Sealing ability of mineral trioxide aggregate and super-EBA when used as furcation repair materials: a longitudinal study. *Journal of endodontics, 28*(6), 467-470.

Zhou, H.-m., Shen, Y., Wang, Z.-j., Li, L., Zheng, Y.-f., Häkkinen, L., & Haapasalo, M. (2013). In vitro cytotoxicity evaluation of a novel root repair material. *Journal of endodontics, 39*(4), 478-483.

BÖLÜM 9

UBİKİTİN-PROTEAZOM SİSTEMİ VE NÖRODEJENERATİF HASTALIKLAR

Mustafa EDREMİTLİOĞLU[1], Serdar YALÇIN[2]

1 Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi Fizyoloji Anabilim Dalı, E-mail: gymedr@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0002-0510-9852

2 Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Fizyoloji Anabilim Dalı, E-mail: dryalcinserdar@gmail.com, ORCID ID: 0009-0006-4701-2190

Giriş

Hücresel proteinler dinamik bir halde olup, sentez ve yıkımları arasında hassas bir denge bulunmaktadır. Hücre içi proteinlerin yıkımı çok sıkı bir şekilde düzenlenerek kontrol altında tutulmaktadır. Geçmişte hücresel proteinlerin yıkımından sorumlu tek organelin lizozomlar olduğu kabul ediliyordu (Ciechanover ve Schwartz, 1994).

Günümüzde ise, hücresel proteinlerin yıkımında görevli iki farklı hücresel sistem olduğu bilinmektedir. Bunlardan birincisi, lizozomlar, endozomlar ve endoplazmik retikulum gibi yapıların görevli olduğu vakuolar sistemler, ikincisi ise Ubikitin-proteazom sistemidir (UPS).

Proteazom, hücre içerisindeki en önemli proteolitik sistemlerden biri olmakla birlikte, bir diğer proteolitik sistem, çok sayıda farklı katepsin ve kalpainler içeren lizozomal enzim sistemidir (Kurz vd., 2008). Lizozomal sistemin ana görevi hücre içi organellerin yıkımı olup, proteazomun ana görevi ise hasarlı veya yanlış katlanmış proteinlerin yıkımıdır. Hatalı katlanmış, oksidatif hasar görmüş ya da artık ihtiyaç duyulmayan proteinlerin yaklaşık %70-90'lık kısmı proteazomal sistem ile yıkılır (Peters, 1994). Proteazomlar, hem sitozolde hem de hücre çekirdeğinde bulunabildikleri gibi, endoplazmik retikuluma (ER) bağlı şekilde hücre iskeletiyle ilişkili halde de bulunabilmektedirler (Scherrer ve Bey, 1994).

Proteazomlar

Hücrenin canlılığının ve fonksiyonelliğin devamının sağlanabilmesi için, hatalı katlanmış, oksidatif hasara uğramış veya görevi sona ermiş olan proteinlerin tespit edilerek yıkılması gereklidir (Friguet vd., 2000). Ökaryotik hücrelerde, hem çekirdekte hem de sitoplazmada, ubikitinler ile işaretlenmiş olan hedef proteinlerin yıkımının gerçekleştiği en önemli proteaz, 26S proteazomlardır (Bard vd., 2018).

Proteazom, ilk kez 1968 yılında Harris tarafından insan eritrositlerinde tespit edilmiş olup, büyük silindirik protein kompleksi yapısından dolayı silindirin ismiyle tanımlanmıştır. 1970'li yılların sonlarında ise Hershko & Ciechanover, hücre içerisinde yapısı bozulmuş olan proteinlerin, ATP kullanılarak nötral pH'da yıkıldıklarını gözlemlemişlerdir. Daha sonra ise, 76 aminoasitten oluşan bir polipeptid olan ubikitin izole edilmiştir (Ciechanover ve Schwartz, 1994).

Yıkımı gerçekleştirilecek olan proteinler, ilk olarak ubikitin polipeptidleri ile işaretlenir ve böylelikle proteazomlar tarafından tanınarak yıkımları gerçekleştirilir (Hochstrasser, 1995). 2 megadalton büyüklüğünde bir yapı olan 26S proteazom ubikitinlenmiş proteinlerin yıkımını gerçekleştirir (Löwe vd., 1995). 26S proteazomun, proteinlerin yıkımını gerçekleştirmesi için ATP varlığı ve yıkımı gerçekleştirilecek olan proteinlerin

Kaynakça:

1. Akahane, T., Sahara, K., Yashiroda, H., Tanaka, K., & Murata, S. (2013). Involvement of Bag6 and the TRC pathway in proteasome assembly. *Nature communications*, *4*, 2234. https://doi.org/10.1038/ncomms3234

2. Al-Chalabi, A., Jones, A., Troakes, C., King, A., Al-Sarraj, S., & van den Berg, L. H. (2012). The genetics and neuropathology of amyotrophic lateral sclerosis. *Acta neuropathologica*, *124*(3), 339–352. https://doi.org/10.1007/s00401-012-1022-4

3. Ambrose, C. M., Duyao, M. P., Barnes, G., Bates, G. P., Lin, C. S., Srinidhi, J., Baxendale, S., Hummerich, H., Lehrach, H., Altherr, M., Wasmuth, J., Buckler, A., Church, D., Housman, D., Berks, M., Micklem, G., Durbin, R., Dodge, A., Read, A., Gusella, J., … MacDonald, M. E. (1994). Structure and expression of the Huntington's disease gene: evidence against simple inactivation due to an expanded CAG repeat. *Somatic cell and molecular genetics*, *20*(1), 27–38. https://doi.org/10.1007/BF02257483

4. Armstrong R. A. (2013). What causes alzheimer's disease?. *Folia neuropathologica*, *51*(3), 169–188. https://doi.org/10.5114/fn.2013.37702

5. Bard, J. A. M., Goodall, E. A., Greene, E. R., Jonsson, E., Dong, K. C., & Martin, A. (2018). Structure and Function of the 26S Proteasome. *Annual review of biochemistry*, *87*, 697–724. https://doi.org/10.1146/annurev-biochem-062917-011931

6. Becker, E., & Richardson, D. R. (2001). Frataxin: its role in iron metabolism and the pathogenesis of Friedreich's ataxia. *The international journal of biochemistry & cell biology*, *33*(1), 1–10. https://doi.org/10.1016/s1357-2725(00)00067-4

7. Binder, L. I., Guillozet-Bongaarts, A. L., Garcia-Sierra, F., & Berry, R. W. (2005). Tau, tangles, and Alzheimer's disease. *Biochimica et biophysica acta*, *1739*(2-3), 216–223. https://doi.org/10.1016/j.bbadis.2004.08.014

8. Blokhuis, A. M., Groen, E. J., Koppers, M., van den Berg, L. H., & Pasterkamp, R. J. (2013). Protein aggregation in amyotrophic lateral sclerosis. *Acta neuropathologica*, *125*(6), 777–794. https://doi.org/10.1007/s00401-013-1125-6

9. Bonilla E. (2000). Enfermedad de Huntington. Revisión [Huntington disease. A review]. *Investigacion clinica*, *41*(2), 117–141.

10. Byrne, S., Walsh, C., Lynch, C., Bede, P., Elamin, M., Kenna, K., McLaughlin, R., & Hardiman, O. (2011). Rate of familial amyotrophic lateral sclerosis: a systematic review and meta-analysis. *Journal of neurology, neurosurgery, and psychiatry*, *82*(6), 623–627. https://doi.org/10.1136/jnnp.2010.224501

11. Catalgol, B., & Grune, T. (2012). Proteasome and neurodegeneratıve diseases. *Progress in molecular biology and translational science*, *109*, 397–414. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397863-9.00011-0

12. Chen, J. J., Lin, F., & Qin, Z. H. (2008). The roles of the proteasome pathway in signal transduction and neurodegenerative diseases. *Neuroscience bulletin*, *24*(3), 183–194. https://doi.org/10.1007/s12264-008-0183-6

13. Chondrogianni, N., & Gonos, E. S. (2012). Structure and function of the ubiquitin-proteasome system: modulation of components. *Progress in molecular biology and translational science*, *109*, 41–74. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397863-9.00002-X

14. Chondrogianni, N., Sakellari, M., Lefaki, M., Papaevgeniou, N., & Gonos, E. S. (2014). Proteasome activation delays aging in vitro and in vivo. *Free radical biology & medicine*, *71*, 303–320. https://doi.org/10.1016/j.freeradbiomed.2014.03.031

15. Cicero, C. E., Mostile, G., Vasta, R., Rapisarda, V., Signorelli, S. S., Ferrante, M., Zappia, M., & Nicoletti, A. (2017). Metals and neurodegenerative diseases. A systematic review. *Environmental research*, *159*, 82–94. https://doi.org/10.1016/j.envres.2017.07.048

16. Ciechanover, A., & Brundin, P. (2003). The ubiquitin proteasome system in neurodegenerative diseases: sometimes the chicken, sometimes the egg. *Neuron*, *40*(2), 427–446. https://doi.org/10.1016/s0896-6273(03)00606-8

17. Ciechanover, A. J., & Schwartz, A. L. (1994). Cellular proteolytic systems. *New York: Wiley-Liss.*

18. Ciechanover, A., & Schwartz, A. L. (1994). The ubiquitin-mediated proteolytic pathway: mechanisms of recognition of the proteolytic substrate and involvement in the degradation of native cellular proteins. *FASEB journal : official publication of the Federation of American Societies for Experimental Biology*, *8*(2), 182–191. https://doi.org/10.1096/fasebj.8.2.8119489

19. Coppola, G., Choi, S. H., Santos, M. M., Miranda, C. J., Tentler, D., Wexler, E. M., Pandolfo, M., & Geschwind, D. H. (2006). Gene expression profiling in frataxin deficient mice: microarray evidence for significant expression changes without detectable neurodegeneration. *Neurobiology of disease*, *22*(2), 302–311. https://doi.org/10.1016/j.nbd.2005.11.014

20. Crews, L., & Masliah, E. (2010). Molecular mechanisms of neurodegeneration in Alzheimer's disease. *Human molecular genetics*, *19*(R1), R12–R20. https://doi.org/10.1093/hmg/ddq160

21. Davies K. J. (2001). Degradation of oxidized proteins by the 20S proteasome. *Biochimie*, *83*(3-4), 301–310. https://doi.org/10.1016/s0300-9084(01)01250-0

22. Delatycki M. B. (2009). Evaluating the progression of Friedreich ataxia and its treatment. *Journal of neurology*, *256 Suppl 1*, 36–41. https://doi.org/10.1007/s00415-009-1007-y

23. Deshaies, R. J., & Joazeiro, C. A. (2009). RING domain E3 ubiquitin ligases. *Annual review of biochemistry*, *78*, 399–434. https://doi.org/10.1146/

annurev.biochem.78.101807.093809

24. Deveraux, Q., Ustrell, V., Pickart, C., & Rechsteiner, M. (1994). A 26 S protease subunit that binds ubiquitin conjugates. *The Journal of biological chemistry*, *269*(10), 7059–7061.

25. Du, J., Fu, L., Sui, Y., & Zhang, L. (2020). The function and regulation of OTU deubiquitinases. *Frontiers of medicine*, *14*(5), 542–563. https://doi.org/10.1007/s11684-019-0734-4

26. Dubiel, W., Ferrell, K., & Rechsteiner, M. (1995). Subunits of the regulatory complex of the 26S protease. *Molecular biology reports*, *21*(1), 27–34. https://doi.org/10.1007/BF00990967

27. Finley D. (2009). Recognition and processing of ubiquitin-protein conjugates by the proteasome. *Annual review of biochemistry*, *78*, 477–513. https://doi.org/10.1146/annurev.biochem.78.081507.101607

28. Friguet, B., Bulteau, A. L., Chondrogianni, N., Conconi, M., & Petropoulos, I. (2000). Protein degradation by the proteasome and its implications in aging. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *908*, 143–154. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2000.tb06643.x

29. Fu, X., & Chang, Z. (2019). Biogenesis, quality control, and structural dynamics of proteins as explored in living cells via site-directed photocrosslinking. *Protein science : a publication of the Protein Society*, *28*(7), 1194–1209. https://doi.org/10.1002/pro.3627

30. Gardner, R. C., & Yaffe, K. (2015). Epidemiology of mild traumatic brain injury and neurodegenerative disease. *Molecular and cellular neurosciences*, *66*(Pt B), 75–80. https://doi.org/10.1016/j.mcn.2015.03.001

31. Giordana, M. T., Piccinini, M., Grifoni, S., De Marco, G., Vercellino, M., Magistrello, M., Pellerino, A., Buccinnà, B., Lupino, E., & Rinaudo, M. T. (2010). TDP-43 redistribution is an early event in sporadic amyotrophic lateral sclerosis. *Brain pathology (Zurich, Switzerland)*, *20*(2), 351–360. https://doi.org/10.1111/j.1750-3639.2009.00284.x

32. Goswami, A., Dikshit, P., Mishra, A., Mulherkar, S., Nukina, N., & Jana, N. R. (2006). Oxidative stress promotes mutant huntingtin aggregation and mutant huntingtin-dependent cell death by mimicking proteasomal malfunction. *Biochemical and biophysical research communications*, *342*(1), 184–190. https://doi.org/10.1016/j.bbrc.2006.01.136

33. Groettrup, M., Pelzer, C., Schmidtke, G., & Hofmann, K. (2008). Activating the ubiquitin family: UBA6 challenges the field. *Trends in biochemical sciences*, *33*(5), 230–237. https://doi.org/10.1016/j.tibs.2008.01.005

34. Grune, T., Reinheckel, T., & Davies, K. J. (1997). Degradation of oxidized proteins in mammalian cells. *FASEB journal : official publication of the Federation of American Societies for Experimental Biology*, *11*(7), 526–534.

35. Gunawardena, S., Her, L. S., Brusch, R. G., Laonym, R. A., Niesman, I. R., Gordesky-Gold, B., Sintasath, L., Bonini, N. M., & Goldstein, L. S. (2003). Disruption of axonal transport by loss of huntingtin or expression of pathogenic polyQ proteins in Drosophila. *Neuron*, *40*(1), 25–40. https://doi.org/10.1016/s0896-6273(03)00594-4

36. Güney, Y., & Bilgihan, A. (2002). Ubiquitin System. *Turkiye Klinikleri J Med Sci.* 22(6):616-9.

37. Hardiman, O., van den Berg, L. H., & Kiernan, M. C. (2011). Clinical diagnosis and management of amyotrophic lateral sclerosis. *Nature reviews. Neurology*, *7*(11), 639–649. https://doi.org/10.1038/nrneurol.2011.153

38. Harper P. S. (1992). Huntington disease and the abuse of genetics. *American journal of human genetics*, *50*(3), 460–464.

39. Hendrick, J. P., & Hartl, F. U. (1993). Molecular chaperone functions of heat-shock proteins. *Annual review of biochemistry*, *62*, 349–384. https://doi.org/10.1146/annurev.bi.62.070193.002025

40. Hilt, W., & Wolf, D. H. (1995). Proteasomes of the yeast S. cerevisiae: genes, structure and functions. *Molecular biology reports*, *21*(1), 3–10. https://doi.org/10.1007/BF00990964

41. Hochstrasser M. (1995). Ubiquitin, proteasomes, and the regulation of intracellular protein degradation. *Current opinion in cell biology*, *7*(2), 215–223. https://doi.org/10.1016/0955-0674(95)80031-x

42. Huang, Q., & Figueiredo-Pereira, M. E. (2010). Ubiquitin/proteasome pathway impairment in neurodegeneration: therapeutic implications. *Apoptosis : an international journal on programmed cell death*, *15*(11), 1292–1311. https://doi.org/10.1007/s10495-010-0466-z

43. Imai, J., Maruya, M., Yashiroda, H., Yahara, I., & Tanaka, K. (2003). The molecular chaperone Hsp90 plays a role in the assembly and maintenance of the 26S proteasome. *The EMBO journal*, *22*(14), 3557–3567. https://doi.org/10.1093/emboj/cdg349

44. Imbimbo, B. P., Lombard, J., & Pomara, N. (2005). Pathophysiology of Alzheimer's disease. *Neuroimaging clinics of North America*, *15*(4), 727–ix. https://doi.org/10.1016/j.nic.2005.09.009

45. Jaiswal, M. K., & Keller, B. U. (2009). Cu/Zn superoxide dismutase typical for familial amyotrophic lateral sclerosis increases the vulnerability of mitochondria and perturbs Ca2+ homeostasis in SOD1G93A mice. *Molecular pharmacology*, *75*(3), 478–489. https://doi.org/10.1124/mol.108.050831

46. Jung, T., & Grune, T. (2012). Structure of the proteasome. *Progress in molecular biology and translational science*, *109*, 1–39. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-397863-9.00001-8

47. Keller, J. N., Huang, F. F., & Markesbery, W. R. (2000). Decreased levels of proteasome activity and proteasome expression in aging spinal

cord. *Neuroscience*, *98*(1), 149–156. https://doi.org/10.1016/s0306-4522(00)00067-1

48. Kim, H. J., Kim, N. C., Wang, Y. D., Scarborough, E. A., Moore, J., Diaz, Z., MacLea, K. S., Freibaum, B., Li, S., Molliex, A., Kanagaraj, A. P., Carter, R., Boylan, K. B., Wojtas, A. M., Rademakers, R., Pinkus, J. L., Greenberg, S. A., Trojanowski, J. Q., Traynor, B. J., Smith, B. N., … Taylor, J. P. (2013). Mutations in prion-like domains in hnRNPA2B1 and hnRNPA1 cause multisystem proteinopathy and ALS. *Nature*, *495*(7442), 467–473. https://doi.org/10.1038/nature11922

49. King, R. W., Deshaies, R. J., Peters, J. M., & Kirschner, M. W. (1996). How proteolysis drives the cell cycle. *Science (New York, N.Y.)*, *274*(5293), 1652–1659. https://doi.org/10.1126/science.274.5293.1652

50. Komander, D., Clague, M. J., & Urbé, S. (2009). Breaking the chains: structure and function of the deubiquitinases. *Nature reviews. Molecular cell biology*, *10*(8), 550–563. https://doi.org/10.1038/nrm2731

51. Köhler, A., Cascio, P., Leggett, D. S., Woo, K. M., Goldberg, A. L., & Finley, D. (2001). The axial channel of the proteasome core particle is gated by the Rpt2 ATPase and controls both substrate entry and product release. *Molecular cell*, *7*(6), 1143–1152. https://doi.org/10.1016/s1097-2765(01)00274-x

52. Krüger, E., Kuckelkorn, U., Sijts, A., & Kloetzel, P. M. (2003). The components of the proteasome system and their role in MHC class I antigen processing. *Reviews of physiology, biochemistry and pharmacology*, *148*, 81–104. https://doi.org/10.1007/s10254-003-0010-4

53. Kurz, T., Terman, A., Gustafsson, B., & Brunk, U. T. (2008). Lysosomes and oxidative stress in aging and apoptosis. *Biochimica et biophysica acta*, *1780*(11), 1291–1303. https://doi.org/10.1016/j.bbagen.2008.01.009

54. Le Guerroué, F., & Youle, R. J. (2021). Ubiquitin signaling in neurodegenerative diseases: an autophagy and proteasome perspective. *Cell death and differentiation*, *28*(2), 439–454. https://doi.org/10.1038/s41418-020-00667-x

55. Lehmann, A., Niewienda, A., Jechow, K., Janek, K., & Enenkel, C. (2010). Ecm29 fulfils quality control functions in proteasome assembly. *Molecular cell*, *38*(6), 879–888. https://doi.org/10.1016/j.molcel.2010.06.016

56. Lim, K. L., & Tan, J. M. (2007). Role of the ubiquitin proteasome system in Parkinson's disease. *BMC biochemistry*, *8 Suppl 1*(Suppl 1), S13. https://doi.org/10.1186/1471-2091-8-S1-S13

57. Lin, S. Y., Chen, W. Y., Lee, F. Y., Huang, C. J., & Sheu, W. H. (2005). Activation of ubiquitin-proteasome pathway is involved in skeletal muscle wasting in a rat model with biliary cirrhosis: potential role of TNF-alpha. *American journal of physiology. Endocrinology and metabolism*, *288*(3), E493–E501. https://doi.org/10.1152/ajpendo.00186.2004

58. Liu, C. W., Millen, L., Roman, T. B., Xiong, H., Gilbert, H. F., Noiva, R., DeMartino, G. N., & Thomas, P. J. (2002). Conformational remodeling of proteasomal substrates by PA700, the 19 S regulatory complex of the 26 S proteasome. *The Journal of biological chemistry*, *277*(30), 26815–26820. https://doi.org/10.1074/jbc.M201782200

59. Löwe, J., Stock, D., Jap, B., Zwickl, P., Baumeister, W., & Huber, R. (1995). Crystal structure of the 20S proteasome from the archaeon T. acidophilum at 3.4 A resolution. *Science (New York, N.Y.)*, *268*(5210), 533–539. https://doi.org/10.1126/science.7725097

60. Moore, D. J., West, A. B., Dawson, V. L., & Dawson, T. M. (2005). Molecular pathophysiology of Parkinson's disease. *Annual review of neuroscience*, *28*, 57–87. https://doi.org/10.1146/annurev.neuro.28.061604.135718

61. Mungenast, A. E., Siegert, S., & Tsai, L. H. (2016). Modeling Alzheimer's disease with human induced pluripotent stem (iPS) cells. *Molecular and cellular neurosciences*, *73*, 13–31. https://doi.org/10.1016/j.mcn.2015.11.010

62. Murakami, Y., Matsufuji, S., Kameji, T., Hayashi, S., Igarashi, K., Tamura, T., Tanaka, K., & Ichihara, A. (1992). Ornithine decarboxylase is degraded by the 26S proteasome without ubiquitination. *Nature*, *360*(6404), 597–599. https://doi.org/10.1038/360597a0

63. Niedzielska, E., Smaga, I., Gawlik, M., Moniczewski, A., Stankowicz, P., Pera, J., & Filip, M. (2016). Oxidative Stress in Neurodegenerative Diseases. *Molecular neurobiology*, *53*(6), 4094–4125. https://doi.org/10.1007/s12035-015-9337-5

64. Nisbet, R. M., Polanco, J. C., Ittner, L. M., & Götz, J. (2015). Tau aggregation and its interplay with amyloid-β. *Acta neuropathologica*, *129*(2), 207–220. https://doi.org/10.1007/s00401-014-1371-2

65. Pandolfo M. (2009). Friedreich ataxia: the clinical picture. *Journal of neurology*, *256 Suppl 1*, 3–8. https://doi.org/10.1007/s00415-009-1002-3

66. Pandolfo, M., & Pastore, A. (2009). The pathogenesis of Friedreich ataxia and the structure and function of frataxin. *Journal of neurology*, *256 Suppl 1*, 9–17. https://doi.org/10.1007/s00415-009-1003-2

67. Peters J. M. (1994). Proteasomes: protein degradation machines of the cell. *Trends in biochemical sciences*, *19*(9), 377–382. https://doi.org/10.1016/0968-0004(94)90115-5

68. Peters, J. M., Cejka, Z., Harris, J. R., Kleinschmidt, J. A., & Baumeister, W. (1993). Structural features of the 26 S proteasome complex. *Journal of molecular biology*, *234*(4), 932–937. https://doi.org/10.1006/jmbi.1993.1646

69. Pickart, C. M., & Eddins, M. J. (2004). Ubiquitin: structures, functions, mechanisms. *Biochimica et biophysica acta*, *1695*(1-3), 55–72. https://doi.org/10.1016/j.bbamcr.2004.09.019

70. Radhakrishnan, S. K., Lee, C. S., Young, P., Beskow, A., Chan, J. Y., &

Deshaies, R. J. (2010). Transcription factor Nrf1 mediates the proteasome recovery pathway after proteasome inhibition in mammalian cells. *Molecular cell*, *38*(1), 17–28. https://doi.org/10.1016/j.molcel.2010.02.029

71. Ravi, S. K., Ramesh, B. N., Mundugaru, R., & Vincent, B. (2018). Multiple pharmacological activities of Caesalpinia crista against aluminium-induced neurodegeneration in rats: Relevance for Alzheimer's disease. *Environmental toxicology and pharmacology*, *58*, 202–211. https://doi.org/10.1016/j.etap.2018.01.008

72. Reinstein, E., & Ciechanover, A. (2006). Narrative review: protein degradation and human diseases: the ubiquitin connection. *Annals of internal medicine*, *145*(9), 676–684. https://doi.org/10.7326/0003-4819-145-9-200611070-00010

73. Rezazadeh, M., Khorrami, A., Yeghaneh, T., Talebi, M., Kiani, S. J., Heshmati, Y., & Gharesouran, J. (2016). Genetic Factors Affecting Late-Onset Alzheimer's Disease Susceptibility. *Neuromolecular medicine*, *18*(1), 37–49. https://doi.org/10.1007/s12017-015-8376-4

74. Rizek, P., Kumar, N., & Jog, M. S. (2016). An update on the diagnosis and treatment of Parkinson disease. *CMAJ : Canadian Medical Association journal = journal de l'Association medicale canadienne*, *188*(16), 1157–1165. https://doi.org/10.1503/cmaj.151179

75. Rotin, D., & Kumar, S. (2009). Physiological functions of the HECT family of ubiquitin ligases. *Nature reviews. Molecular cell biology*, *10*(6), 398–409. https://doi.org/10.1038/nrm2690

76. Rousseau, A., & Bertolotti, A. (2016). An evolutionarily conserved pathway controls proteasome homeostasis. *Nature*, *536*(7615), 184–189. https://doi.org/10.1038/nature18943

77. Rufini, A., Fortuni, S., Arcuri, G., Condò, I., Serio, D., Incani, O., Malisan, F., Ventura, N., & Testi, R. (2011). Preventing the ubiquitin-proteasome-dependent degradation of frataxin, the protein defective in Friedreich's ataxia. *Human molecular genetics*, *20*(7), 1253–1261. https://doi.org/10.1093/hmg/ddq566

78. Sadowski, M., Suryadinata, R., Tan, A. R., Roesley, S. N., & Sarcevic, B. (2012). Protein monoubiquitination and polyubiquitination generate structural diversity to control distinct biological processes. *IUBMB life*, *64*(2), 136–142. https://doi.org/10.1002/iub.589

79. Sanjari Moghaddam, H., Valitabar, Z., Ashraf-Ganjouei, A., Mojtahed Zadeh, M., Ghazi Sherbaf, F., & Aarabi, M. H. (2018). Cerebrospinal Fluid C-Reactive Protein in Parkinson's Disease: Associations with Motor and Non-motor Symptoms. *Neuromolecular medicine*, *20*(3), 376–385. https://doi.org/10.1007/s12017-018-8499-5

80. Santos, R., Lefevre, S., Sliwa, D., Seguin, A., Camadro, J. M., & Lesuisse, E. (2010). Friedreich ataxia: molecular mechanisms, redox considerations,

and therapeutic opportunities. *Antioxidants & redox signaling*, *13*(5), 651–690. https://doi.org/10.1089/ars.2009.3015

81. Sasaki, S., Warita, H., Murakami, T., Shibata, N., Komori, T., Abe, K., Kobayashi, M., & Iwata, M. (2005). Ultrastructural study of aggregates in the spinal cord of transgenic mice with a G93A mutant SOD1 gene. *Acta neuropathologica*, *109*(3), 247–255. https://doi.org/10.1007/s00401-004-0939-7

82. Saxton, R. A., & Sabatini, D. M. (2017). mTOR Signaling in Growth, Metabolism, and Disease. *Cell*, *168*(6), 960–976. https://doi.org/10.1016/j.cell.2017.02.004

83. Schapira A. H. (2015). Glucocerebrosidase and Parkinson disease: Recent advances. *Molecular and cellular neurosciences*, *66*(Pt A), 37–42. https://doi.org/10.1016/j.mcn.2015.03.013

84. Scherrer, K., & Bey, F. (1994). The prosomes (multicatalytic proteinases; proteasomes) and their relationship to the untranslated messenger ribonucleoproteins, the cytoskeleton, and cell differentiation. *Progress in nucleic acid research and molecular biology*, *49*, 1–64. https://doi.org/10.1016/s0079-6603(08)60047-1

85. Schmucker, S., & Puccio, H. (2010). Understanding the molecular mechanisms of Friedreich's ataxia to develop therapeutic approaches. *Human molecular genetics*, *19*(R1), R103–R110. https://doi.org/10.1093/hmg/ddq165

86. Seemüller, E., Lupas, A., Stock, D., Löwe, J., Huber, R., & Baumeister, W. (1995). Proteasome from Thermoplasma acidophilum: a threonine protease. *Science (New York, N.Y.)*, *268*(5210), 579–582. https://doi.org/10.1126/science.7725107

87. Selkoe, D. J., & Hardy, J. (2016). The amyloid hypothesis of Alzheimer's disease at 25 years. *EMBO molecular medicine*, *8*(6), 595–608. https://doi.org/10.15252/emmm.201606210

88. Simon, S. M., Peskin, C. S., & Oster, G. F. (1992). What drives the translocation of proteins?. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *89*(9), 3770–3774. https://doi.org/10.1073/pnas.89.9.3770

89. Song, S., Kim, S. Y., Hong, Y. M., Jo, D. G., Lee, J. Y., Shim, S. M., Chung, C. W., Seo, S. J., Yoo, Y. J., Koh, J. Y., Lee, M. C., Yates, A. J., Ichijo, H., & Jung, Y. K. (2003). Essential role of E2-25K/Hip-2 in mediating amyloid-beta neurotoxicity. *Molecular cell*, *12*(3), 553–563. https://doi.org/10.1016/j.molcel.2003.08.005

90. Spataro, V., Norbury, C., & Harris, A. L. (1998). The ubiquitin-proteasome pathway in cancer. *British journal of cancer*, *77*(3), 448–455. https://doi.org/10.1038/bjc.1998.71

91. Strickland, E., Hakala, K., Thomas, P. J., & DeMartino, G. N. (2000). Re-

cognition of misfolding proteins by PA700, the regulatory subcomplex of the 26 S proteasome. *The Journal of biological chemistry*, *275*(8), 5565–5572. https://doi.org/10.1074/jbc.275.8.5565

92. Sugars, K. L., & Rubinsztein, D. C. (2003). Transcriptional abnormalities in Huntington disease. *Trends in genetics : TIG*, *19*(5), 233–238. https://doi.org/10.1016/S0168-9525(03)00074-X

93. Suraweera, A., Münch, C., Hanssum, A., & Bertolotti, A. (2012). Failure of amino acid homeostasis causes cell death following proteasome inhibition. *Molecular cell*, *48*(2), 242–253. https://doi.org/10.1016/j.molcel.2012.08.003

94. Tan, S. H., Karri, V., Tay, N. W. R., Chang, K. H., Ah, H. Y., Ng, P. Q., Ho, H. S., Keh, H. W., & Candasamy, M. (2019). Emerging pathways to neurodegeneration: Dissecting the critical molecular mechanisms in Alzheimer's disease, Parkinson's disease. *Biomedicine & pharmacotherapy = Biomedecine & pharmacotherapie*, *111*, 765–777. https://doi.org/10.1016/j.biopha.2018.12.101

95. Tanaka K. (2009). The proteasome: overview of structure and functions. *Proceedings of the Japan Academy. Series B, Physical and biological sciences*, *85*(1), 12–36. https://doi.org/10.2183/pjab.85.12

96. Unno, M., Mizushima, T., Morimoto, Y., Tomisugi, Y., Tanaka, K., Yasuoka, N., & Tsukihara, T. (2002). The structure of the mammalian 20S proteasome at 2.75 A resolution. *Structure (London, England : 1993)*, *10*(5), 609–618. https://doi.org/10.1016/s0969-2126(02)00748-7

97. Van Driest, S. L., Gakh, O., Ommen, S. R., Isaya, G., & Ackerman, M. J. (2005). Molecular and functional characterization of a human frataxin mutation found in hypertrophic cardiomyopathy. *Molecular genetics and metabolism*, *85*(4), 280–285. https://doi.org/10.1016/j.ymgme.2005.04.010

98. Vigouroux, S., Briand, M., & Briand, Y. (2004). Linkage between the proteasome pathway and neurodegenerative diseases and aging. *Molecular neurobiology*, *30*(2), 201–221. https://doi.org/10.1385/MN:30:2:201

99. Vonsattel, J. P., & DiFiglia, M. (1998). Huntington disease. *Journal of neuropathology and experimental neurology*, *57*(5), 369–384. https://doi.org/10.1097/00005072-199805000-00001

100. Xie, Y., & Varshavsky, A. (2001). RPN4 is a ligand, substrate, and transcriptional regulator of the 26S proteasome: a negative feedback circuit. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *98*(6), 3056–3061. https://doi.org/10.1073/pnas.071022298

101. Yewdell J. W. (2005). Immunoproteasomes: regulating the regulator. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *102*(26), 9089–9090. https://doi.org/10.1073/pnas.0504018102

102. Zhang, X., Schulz, R., Edmunds, S., Krüger, E., Markert, E., Gaedcke, J., Cormet-Boyaka, E., Ghadimi, M., Beissbarth, T., Levine, A. J., Moll, U.

M., & Dobbelstein, M. (2015). MicroRNA-101 Suppresses Tumor Cell Proliferation by Acting as an Endogenous Proteasome Inhibitor via Targeting the Proteasome Assembly Factor POMP. *Molecular cell*, *59*(2), 243–257. https://doi.org/10.1016/j.molcel.2015.05.036

103. Zhao, J., & Goldberg, A. L. (2016). Coordinate regulation of autophagy and the ubiquitin proteasome system by MTOR. *Autophagy*, *12*(10), 1967–1970. https://doi.org/10.1080/15548627.2016.1205770

BÖLÜM 10

DENTAL CAD/CAM SİSTEMLERİNDE KULLANILAN TAM SERAMİKLER

Mustafa AYATA[1]

1 Protetik Diş Tedavisi Uzmanı Dt, Özel Klinik, Kayseri, Türkiye e.mail: dt.mustafaayata@gmail.com Orcid ID: 0000-0001-6102-9729

CAD/CAM sistemlerinin diş hekimliğinde artan kullanımıyla birlikte, restorasyonlarda fonksiyonel ve estetik beklentiler bir hayli artmıştır. Günümüzde dental materyal teknolojisindeki gelişmeler ile, farklı yapısal ve fiziksel özelliklerde tam seramik materyallerin üretimi mümkün hale gelmiştir.

Diş hekimlerinin uygulamayı düşündüğü tam seramik materyal tercihi, hastanın sosyo-ekonomik durumu ile planlanan restorasyonun ağızdaki konumuna ve tipine göre değişebilmektedir (Fasbinder, 2010; Giordano, 2006).

Dental CAD/CAM sistemlerinde kullanılan tam seramik materyaller, Şekil 1'de gösterildiği gibi sınıflandırılabilir (Stawarczyk ve ark 2017).

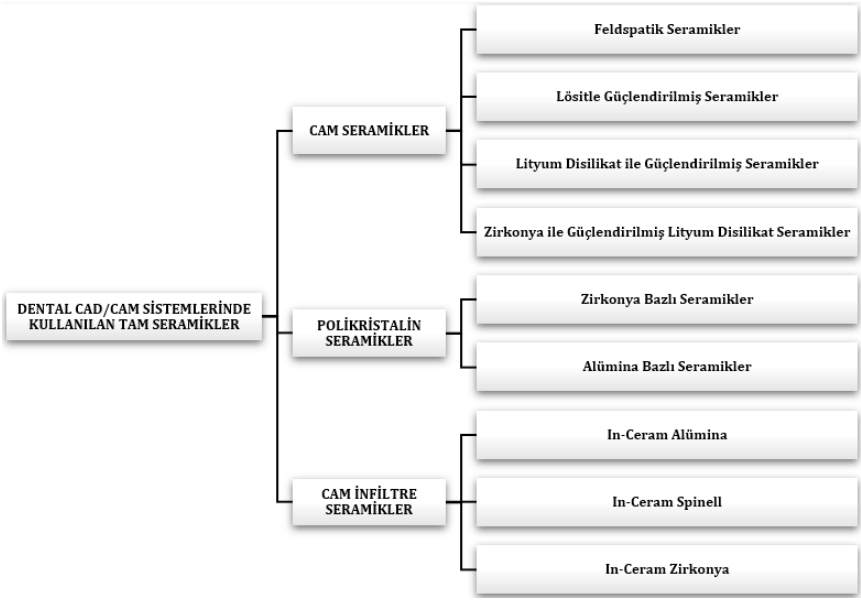

Şekil 1. *Dental CAD/CAM sistemlerinde kullanılan tam seramik materyallerin sınıflandırılması*

CAM SERAMİKLER

Dental CAD/CAM sistemlerinde kullanılan cam seramik materyalleri dört başlık altında inceleyebiliriz.

Feldspatik Seramikler

Feldspatik içeren tam seramik bloklar, dental CAD/CAM sistemlerinde kullanılan ilk seramik bloklardır (Otto ve ark 2002). Bu bloklarda,

KAYNAKÇA

Albakry M, Guazzato M, Vincent Swain M, "Biaxial flexural strength and microstructure changes of two recycled pressable glass ceramics," J Prosthodont, 13, 3, 141-9, 2004.

Andersson M, Carlsson L, Persson M, Bergman B, "Accuracy of machine milling and spark erosion with a CAD/CAM system," J Prosthet Dent, 76, 2, 187-93, 1996.

Asai, Tetsuya, et al, "Effect of overglazed and polished surface finishes on the compressive fracture strength of machinable ceramic materials," Dental Materials Journal, 29.6: 661-667, 2010.

Bajraktarova-Valjakova E, Korunoska-Stevkovska V, Kapusevska B, Gigovski N, Bajraktarova-Misevska C, & Grozdanov A, "Contemporary dental ceramic materials, a review: chemical composition, physical and mechanical properties, indications for use," Open access Macedonian journal of medical sciences, 6(9): 1742-1755, 2018.

Bennani, A., Mdaghri, MEL., Tohry A, "Alloys and Ceramics Used for Crowns and Bridges: Survey Among Dentists in Private Section in The City of Casablanca Morocco," Oral Health Dental Sci, 4.3: 1-7, 2020.

Blatz MB, Conejo J, "The current state of chairside digital dentistry and materials," Dental Clinics, 63(2): 175-197, 2019.

Chaiyabutr Y, Kois JC, LeBeau D, Nunokawa G, "Effect of abutment tooth color, cement color, and ceramic thickness on the resulting optical color of a CAD/CAM glass-ceramic lithium disilicate-reinforced crown," J Prosthet Dent, 105, 2, 83-90, 2011.

Conrad HJ, Seong WJ, Pesun IJ, "Current ceramic materials and systems with clinical recommendations: a systematic review," J Prosthet Dent, 98, 5, 389-404, 2007.

Denry I, Kelly JR, "State of the art of zirconia for dental applications," Dent Mater, 24, 3, 299-307, 2008.

Fasbinder, D. J., "Materials for chairside CAD/CAM restorations," Compendium of Continuing Education in Dentistry, 31(9): 702–709, 2010.

Giordano, R., "Materials for chairside CAD/CAM-produced restorations," Journal of The American Dental Association, 137, 14–21, 2006.

Goswami, Harshita, et al, "CAD-CAM–A review by the Restorative Dentist," Journal of Advanced Health Sciences and Research, January-June 1.1: 42, 2020.

Kelly JR, Benetti P, "Ceramic materials in dentistry: historical evolu-

tion and current practice," Australian Dental Journal, 56 Suppl 1, 84-96., 2011.

Krüger S, Deubener J, Ritzberger C, Höland W, "Nucleation kinetics of lithium metasilicate in ZrO_2-bearing lithium disilicate glasses for dental application," Int J Appl Glass Sci, 4, 1, 9-19, 2013.

Lambert, Hugo, et al, "Dental biomaterials for chairside CAD/CAM: State of the art," The Journal of Advanced Prosthodontics, 9.6: 486-495, 2017.

Miyazaki, Takashi, et al, "Current status of zirconia restoration," Journal of Prosthodontic Research, 57.4: 236-261, 2013.

Otto T, De Nisko S., "Computer-aided direct ceramic restorations: a 10-year prospective clinical study of Cerec CAD/CAM inlays and onlays," Int J Prosthodont.; 15: 122-128, 2002.

Piconi C, Maccauro G, "Zirconia as a ceramic biomaterial," Biomaterials, 20, 1, 1-25, 1999.

Rezaee, Samaneh, Khalil Ranjbar, and AR Kiasat, "Characterization and strengthening of porous alumina-20 wt% zirconia ceramic composites," Ceramics International, 46.1: 893-902, 2020.

Rinke, Sven, et al, "Fabrication of zirconia-reinforced lithium silicate ceramic restorations using a complete digital workflow," Case reports in dentistry, 2015.

Rosenstıel SF, Land MF, Walter R, "Contemporary fixed prosthodonticse-book," Elsevier Health Sciences, 2022.

Shenoy A, Shenoy N, "Dental ceramics: An update," Journal of Conservative Dentistry, 13, 4, 195-203, 2010.

Sorensen J, Kang S, Avera S, "Porcelain-composite interface microleakage with various porcelain surface treatments," Dent Mater, 7, 2, 118-23, 1991.

Spitznagel, F. A., J. Boldt, and P. C. Gierthmuehlen, "CAD/CAM ceramic restorative materials for natural teeth," Journal of Dental Research, 97.10: 1082-1091, 2018.

Stawarczyk B, Özcan M, Hallmann L, Ender A, Mehl A, Hämmerlet CH., "The effect of zirconia sintering temperature on flexural strength, grain size, and contrast ratio," Clin Oral Investig., 17, 1, 269-74, 2013.

Sulaıman TA, "Materials in digital dentistry-A review," Journal of Esthetic and Restorative Dentistry: official publication of the American Academy of Esthetic Dentistry, 32(2): 171–181, 2020.

Surlari, Zinovia, et al. "Dental Ceramics-A Literature Review," Romanian Journal of Medical and Dental Education, 9.6, 2020.

Weyhrauch M, Wentaschack S, Igiel C, Scheller H, Lehmann KM, "Influence of abutment configuration on fracture strength of CAD/CAM-fabricated ceramic crowns," Journal of Restorative Dentistry, 3, 3, 80, 2015.

Zhao, Ke, et al. "Influence of veneer and cyclic loading on failure behavior of lithium disilicate glass-ceramic molar crowns," Dental Materials, 30.2: 164-171, 2014.

BÖLÜM 11

İYİLEŞMEYEN APİKAL PERİODONTİTİSE SAHİP DİŞLERDE ENDODONTİK TEDAVİ TEKRARI VE ENDODONTİK CERRAHİ TEDAVİ SEÇENEKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Gürkan GÜNEÇ[1], Büşra PEHLİVAN[2], Kemal ÇAĞLAR[3]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Anabilim Dalı, İstanbul/ Türkiye, Orcid ID: 0000-0002-7056-7876

2 Diş Hekimi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, ORCID ID: 0009-0009-1286-6251

3 Diş Hekimi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Diş Hekimliği Fakültesi, Endodonti Anabilim Dalı, İstanbul/Türkiye, ORCID ID: 0009-0007-7657-6865

GİRİŞ

"Apikal periodontitis (AP)" terimi, pulpa veya nekrotik pulpa dokusu enfeksiyonunun neden olduğu periodontal ligamentte bir enflamasyon görüldüğü anlamına gelir. Zararlı materyal ve bakteriyel yan ürünler, apikal foramina yoluyla periodonsiyuma geçmiştir. Pulpa boşluğu ile çevreleyen periodonsiyum arasında furkasyon veya aksesuar kanallarla iletişim varsa, bu yerlerde de periodontal enflamasyon meydana gelebilmektedir (Bhaskar, S.N. 1966). Apikal periodontitis, endodontik kökenli etiyolojik faktörlerin neden olduğu periradiküler dokuların iltihaplanması ve yıkımıdır (Orstavik D. 1986). Kök kanal sisteminin enfeksiyonu AP'nin etiyolojisidir ve genellikle kök çevresindeki periapikal kemiğin harabiyeti ile sonuçlanır (Kakekashi vd., 1965) (Möller, A.J. vd.1981) (Stashenko vd., 1989). Apikal periodontitis yaşla birlikte artan yaygın bir hastalıktır. Bazı popülasyonlarda, yetişkin popülasyonun yaklaşık yarısının apikal periodontitisli en az bir dişi bulunmaktadır. Apikal periodontitis tedavi edilmediği durumda ağrıya neden olabilir, çiğneme fonksiyonunu azaltabilir ve sonunda diş kaybına neden olabilir (Fletcher vd., 2014).

Apikal periodontitisin histopatolojik sınıflandırması, cerrahi olmayan kök kanal tedavisinin prognozunu etkilediği düşünüldüğünden tarihsel olarak büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda, apikal periodontitis üç ana histopatolojik duruma ayrılmıştır: apikal granülom, apikal kist ve apikal apse. Histopatolojik tanının yokluğunda, temel olarak birkaç klinik belirti ve semptom apikal periodontitis tanısının teşhis edilmesine yardımcı olur.

Apikal periodontitisin klinik tanısının koyulabilmesi için, klinisyenler tarafından tanınabilir semptomlardan yararlanılır. Apikal periodontitis ile başvuran hastalarda hiçbir semptom görülmeyebilir, çiğneme ile birlikte hafif ila orta şiddette ağrıdan şikayet edebilir ve rahatsız eden dişe göre şişlik olsun ya da olmasın şiddetli ağrı ile başvurabilir. Semptomlar veya test sonuçları, pulpa ve periapikal durumun sınırlı öngörüsüne sahip olabileceğinden, semptomların sunumu ve geçmişi hakkında mümkün olduğu kadar çok bilgi toplanmalı ve nihai tanı belirlenmeden önce mümkün olduğunca çok sayıda değerlendirme yapılmalıdır. Radyografik özellikler, ilgili dişin apeksine (veya yan sınırına) ilişkin bir hipodansite alanı, periodontal ligamentin genişlemesi ve radyolusensi alanında lamina duranın yokluğunu içerir. Radyografik hipodensite alanı yaygın olabilir veya iyi tanımlanmış kortikal bir sınırla çevrelenmiş olabilir. Nadiren, radyolusensin sınırında artmış radyografik yoğunluk alanı bulunur. Apikal periodontitis ile ilişkili yerleşmiş periapikal kemik yıkımı, genellikle konvansiyonel radyografilerde kolayca tanımlanabilir.

Semptomatik Apikal Periodontitis (SAP), ısırma ve perküsyon hassasiyeti ve/veya palpasyon hassasiyeti gibi klinik semptomlara neden olan

KAYNAKÇA

1. Abella, F., de Ribot, J., Doria, G., Duran-Sindreu, F. and Roig, M. (2014). Applications of piezoelectric surgery in endodontic surgery: *A literature review*. *J Endod,* 40, 325–332.

2. Álvaro Z. M., Muñoz P., Deglow E. R., Panadero A. R. and Álvarez J. M. (2020). *J. Clin. Med,* 9, 129; doi:10.3390/jcm9010129

3. Areai, D. M. et al. (2011). Self-reported oral health, dental self-care and dental service use among New Zealand secondary school students: findings from the Youth 07 study. *N Z Dent J,* 107, 121–6.

4. Barnett, F. et al. (1988). Ciprofloxacin treatment of periapical Pseudomonas aeruginosa infection. *Endod Dent Traumatol,* 4, 132–137.

5. Bender, I. B. and Seltzer, S. (2003). Roentgenographic and direct observation of experimental lesions in bone: I. 1961. *J Endod,* 29, 702–706.

6. Bergenholtz, G. et al. (1979). Retreatment of endodontic fillings. *Scand J Dent Res,* 87, 217–224.

7. Bhaskar, S. N. (1966). Oral surgery – oral pathology conference No. 17, Walter Reed Army Medical Center. Periapical lesions – types, incidence, and clinical features. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol,* 21 (5), 657–671.

8. Boyne, P. J., Lyon, H. W. and Miller, C. W. (1961). The effects of osseous implant materials on regeneration of alveolar cortex. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology,* 14, 369–378.

9. Brynolf, I. (1967). A histological and roentgenological study of the periapical region of human upper incisors. *Odontologisk revy*, Supplement 11, 176s.

10. Kaya, B. Ü., Keçeci A. D. (2006). Kök kanal tedavisi başarısızlıklarında retreatment uygulamaları. *S.D.Ü. Tıp Fak. Derg,* 13(4), 1-6.

11. Card, S. J., Sigurdsson A., Orstavik D., Trope M. (2002). The effectiveness of increased apical enlargement in reducing intracanal bacteria. *J Endod*, 28(11), 779-83. doi: 10.1097/00004770-200211000-00008

12. Corbella, S., Taschieri, S., Elkabbany, A., Del Fabbro, M., von Arx, T. (2016). Guided tissue regeneration using a barrier membrane in endodontic surgery. *Swiss Dent J,* 126, 13–25.

13. Corbella, S., Taschieri, S., Mannocci, F., Rosen, E., Tsesis, I., Del Fabbro, M. (2017). Inferior alveolar nerve block for the treatment of teeth presenting with irreversible pulpitis: A systematic review of the literature and meta-analysis. *Quintessence Int,* 48, 69–82.

14. Del Fabbro, M., Taschieri, S., Lodi, G., Banfi, G., Weinstein, R. L. (2009). Magnification devices for endodontic therapy. *Cochrane Database of Systematic Reviews,* Issue 3. Art. No. CD005969. DOI: 10.1002/14651858. CD005969.pub2.

15. Del Fabbro, M., Taschieri, S. (2010). Endodontic therapy using magnification devices: a systematic review. J Dent, 38(4), 269-75. doi: 10.1016/j.jdent.2010.01.008.

16. Estrela, C., Bueno, M. R., Azevedo, B. C., Azevedo, J. R., Pécora, J. D. (2008). A new periapical index based on cone beam computed tomography. *J Endod,* 34(11), 1325-31.

17. Fletcher, R. H., Fletcher, S. W., and Fletcher, G. S. (2014). Clinical epidemiology. *The Essentials*, Baltimore, Williams & Wilkins.

18. Fouad, A. F., Walton, R. E., and Rittman, B. R. (1993). Healing of induced periapical lesions in ferret canines. *J Endod,* 19, 123–129.

19. Friedman, S., Stabholz, A., Tamse, A. (1990). Endodontic retreatment-case selection and technique. Part 3. Retreatment techniques. *Journal of Endodontics,* 16, 543-549.

20. Friedman, S. (1998). Treatment outcome and prognosis of endodontic therapy. In Orstavik, D., Pitt-Ford, TR, editors: Essential Endodontology. Prevention and Treatment of Apical Periodontitis, London, Blackwell Science Ltd, p 367.

21. Gutmann, J. L. and Harrison, J.W. (1991). Surgical Endodontics. Boston, *Blackwell Scientific Publications.*

22. Kakekashi, S., Stanley, H. R., Fitzgerald, R. J. (1965). The effects of surgical exposures of dental pulps in germ-free and conventional laboratory rats. *Oral Surg. Oral Med. Oral Pathol* 20, 340–349.

23. Karamifar, K., Tondari, A., Saghiri, M. A. (2020). Endodontic Periapical Lesion: An Overview on the Etiology, Diagnosis and Current Treatment Modalities. *European endodontic journal*, 5(2), 54– 67.

24. Kerekes, K. and Tronstad, L. (1979). Long-term results of endodontic treatment performed with a standardized technique. *J Endod,* 5, 83–90.

25. Kerekes, K. and Tronstad, L. (1977). Morphometric observations on the root canals of human molars. *J Endod,* 3, 114–118.

26. Molander, A., Reit, C., Dahlen, G., Kvist, T. (1998). Microbiological status of root-filled teeth with apical periodontitis. *Int Endod J*, 31 17.

27. Molven, O., Halse, A., Grung, B. (1987). Observer strategy and the radiographic classification of healing after endodontic surgery. *Int J Oral Maxillofac Surg* 16: 432–439.

28. Möller, A. J. et al. (1981). Influence on periapical tissues of indigenous oral bacteria and necrotic pulp tissue in monkeys. *Scand J Dent Res* 89, 475–484.

29. Nair, P. N. (2006). On the causes of persistent apical periodontitis: A review. *Int Endod J,* 39, 249-281.

30. Nair, P. N. (2004). Pathogenesis of apical periodontitis and the causes of endodontic failures. *Critical Reviews in Oral Biology and Medicine*: an Official Publication of the American Association of Oral Biologists. 15(6), 348-381.

31. Ng, Y. L., et al. (2008). Outcome of primary root canal treatment: systematic review of the literature – Part 2. Influence of clinical factors. *Int Endod J,* 41, 6–31.

32. Ng, Y. L., Mann, V. and Gulabivala, K. (2011). A prospective study of the factors affecting outcomes of nonsurgical root canal treatment: part 1: periapical health. *Int Endod J,* 44, 583–609.

33. Orstavik, D., Kerekes K., Eriksen H, M. (1986). The periapical index: a scoring system for radiographic assessment of apical periodontitis. *Endod Dent Traumatol*. 2(1), 20-34. doi: 10.1111/j.1600-9657.1986.tb00119.x. PMID: 3457698.

34. Patel, S. Brown, J. Pimentel, T. Kelly, R.D. Abella, F. and Durack, C. (2019). Cone beam computed tomography in endodontics – a review of the literature. *Int Endod J,* 52, 1138–1152.

35. Prof. Dr. Bade Sonat (2016). A.Ü.Diş Hekimliği/Endodonti, Periapikal Doku Hastalıklarının Sınıflamaları Teşhisleri Ve Tedavileri.

36. Ricucci, D. et al. (2015). Extraradicular infection as the cause of persistent symptoms: a case series. *J Endod,* 41, 265–273.

37. Riis, A., Taschieri, S., Del Fabbro, M., and Kvist, T. (2018). Tooth survival after surgical or nonsurgical endodontic retreatment: Long-term follow-up of a randomized clinical trial. *J Endod,* 44, 1480–1486.

38. Rud, J., Andreasen, J. O. and Jensen, J. E. (1972). Radiographic criteria for the assessment of healing after endodontic surgery. Int *J Oral Surg,* 1, 195–214.

39. Ruddle, C. J. (1998). Nonsurgical endodontic retreatment. In: Cohen S, Burns R (eds). *Pathways of the Pulp. 8th ed.* St. Louis: Mosby, 875-929.

40. Siqueira, J. F., Jr. Rocas, I. N., Ricucci, D. and Hulsmann, M. (2014). Causes and management of post-treatment apical periodontitis. Br *Dent J,* 216, 305–312.

41. Schwartz, S. F. and Foster, J. K. Jr. (1971). Roentgenographic interpretation of experimentally produced bony lesions. I. *Oral Surg Oral Med Oral Pathol* 32, 606–612.

42. Sjögren, U. et al. (1990). Factors affecting the long-term results of endodontic treatment. *J Endod,* 16, 498–504.

43. Stashenko, P., and Yu, S. M. (1989). T helper and T suppressor cell reversal during the development of induced rat periapical lesions. *J Dent Res* 68: 830–834.

44. Taschieri, S., Corbella, S., and Del Fabbro, M. (2014). Do gingival soft tissues benefit from the application of a papilla preservation flap technique in endodontic surgery? *J Oral Maxillofac Surg,* 72, 1898–1908.

45. Torabinejad, M., Parirokh, M., and Dummer, P.M.H. (2018). Mineral trioxide aggregate and other bioactive endodontic cements: An updated overview – part II: Other clinical applications and complications. *Int Endod J,* 51, 284–317.

46. Ørstavik, D., Kerekes, K. and Eriksen, H. M. (1987). Clinical performance of three endodontic sealers. *Endod Dent* Traumatol, 3, 178–186.

47. Velvart, P. (2002). Papilla base incision: A new approach to recession-free healing of the interdental papilla after endodontic surgery. *Int Endod J,* 35, 453–460.

48. Walton, R.E. (1992). Current concepts of canal preparation. *Dent Clin North Am,* 36, 309–326.

BÖLÜM 12

DİŞ HEKİMLİĞİNDE RENK SİSTEMLERİ VE GÜNCEL RENK ÖLÇÜM YÖNTEMLERİ

Handan YILDIRIM IŞIK[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Beykent Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Restoratif Diş Tedavisi AD, ORCID: 0000-0001-8850-3523, handanyildirim@beykent.edu.tr

GİRİŞ:

Dental restorasyonların estetik başarısı doğru renk seçimi ve restorasyon renginin doğal dişlerle uyumlu olmasına bağlıdır. Dişlerin karmaşık optik özelliklerinden dolayı doğru renk uyumunu yakalamak diş hekimler açısından zor ve önemli bir basamaktır (Keyf et al., 2009). Bu nedenle estetik diş hekimliğinde başarılı sonuçların alınabilmesi ışık ve renk özelliklerinin çok iyi anlaşılmasına bağlıdır.

Işık, dalga boylarından oluşan, görülebilir elektromanyetik bir enerjidir ve birimi nanometredir (Wee et al., 2006). İnsan gözü sadece 380- 780 nm gibi oldukça dar bir aralıktaki dalga boyunu algılayabilir. Elektromanyetik spektrumda bu bölgeye görünür ışık aralığı denir (Joiner et al., 2004).

Renk ise, cisimlerin ışığın çeşitli dalga boylarını absorbe etmesi ve yansıtmasıyla algılanan psikofiziksel bir yanıttır (Keyf et al., 2009). Yansıyan bu ışık demetlerinin dalga boyları ise cismin rengini belirler. Bir cisim tüm dalga boylarını yansıtıyorsa beyaz, tüm dalga boylarını absorbe ediyorsa siyah görünür (Joiner et al., 2004).

1. Renk Sistemleri

Renk, 1611 yılında Sigried Forsius tarafından üç boyutlu olarak tanımlanmıştır. Günümüzde rengin bu özelliğini açıklamak için geliştirilen birçok sistem ve yaklaşım mevcuttur (Sproull et al., 2001).

1.1. Munsell Renk Sistemi

1905 yılında Albert H. Munsell tarafından geliştirilen bu sistem ile renkler; ton (hue), parlaklık (value) ve doygunluk (chroma) parametrelerine göre sınıflandırılmış ve üç boyutlu olarak şematize edilmiştir. Kolay uygulanması ve güvenilir olması nedeniyle renk seçimi için diş hekimliğinde sıklıkla tercih edilir (Paravina et al., 2004; Munsell, 1919).

Ton (hue): Ana rengi ifade eder. Bir rengin diğer renklerden ayrılmasını sağlayan (kırmızı, mavi, yeşil, vs.) özelliktir (Munsell, 1919). Vita Klasik renk skalasında (Vita Zahnfabrik, Bad Sackingen, Germany) A,B,-C,D harfleri ile gösterilir (Fondriest et al., 2003).

Parlaklık (value): Rengin koyuluk- açıklığını veya parlaklığını ifade eder. Munsell renk sistemine göre value, siyah-beyaz bir skaladır. Saf beyaz “0” değeriyle gösterilirken, saf siyah “10” değeriyle gösterilir. Cisimden yansıyan ışık miktarı arttıkça parlaklığı artar, cismin içerdiği gri miktarı azalır (Chu et al., 2004). Açık renkler koyu renklere göre daha yüksek parlaklık değerine sahiptir. Aynı renk tonuna sahip cisimlerin daha açık veya daha koyu algılanmasının sebebi parlaklık değerlerinin farklı olmasıdır. Renk seçimindeki en önemli basamak parlaklığın belirlendiği aşamadır (Chu et al., 2004; Fondriest, 2003; Paravina et al., 2004).

KAYNAKÇA

Brook, A. H., Smith, R. N. ve Lath, D. J. (2007). The clinical measurement of tooth colour and stain. International dental journal, 57(5), 324-330.

Brewer JD, Wee A, Seghi R. Advances in color matching. Dent Clin North Am 2004;48(2):341-58.

Cal E,Güneri P,Köse T.Comparison of digital and spectrophotometric measurements of colour shade guides. J Oral Rehabil 2006; 33(3):221-8.

Chu SJ, Devigus A, Mieleszk AJ. Fundamentals of color: shade matching and communication in esthetic dentistry: Quintessence Publishing Company; 2004.

Chu SJ, Trushkowsky RD, Paravina RD. Dental color matching instruments and systems. Review of clinical and research aspects. J Dent 2010;38(Suppl 2):e2-16.

Commission Internationale de l'Eclairage. CIE Technical Report: Colorimetry. CIE Pub No. 15.3. Vienna, Austria: CIE Central Bureau; 2004.

Corcodel N, Helling S, Rammelsberg P, Hassel AJ. Metameric effect between natural teeth and the shade tabs of a shade guide. Eur J Oral Sci. 2010;118(3):311–6.

Curd FM, Jasinevicius TR, Graves A, Cox V, Sadan A. Comparison of the shade matching ability of dental students using two light sources. J Prosthet Dent 2006; 96.6: 391-6

Doğan A, Yüzügüllü B. Renk seçiminde gün- cel teknolojik gelişmeler. J Dent Fac Atatürk Uni 2011;4:65-72

Fondriest J. Shade matching in restorative dentistry: the science and strategies. Int J Periodontics Restorative Dent 2003;23(5):467- 79.

Garber DA, Adar P, Goldstein RE, Salama H. The quest for the all-ceramic restoration. Quintessence Dent Technol 2000; 23: 27-36. 24.

Ghinea R, Pérez MM, Herrera LJ, Rivas MJ, Yebra A, Paravina RD. Color difference thresholds in dental ceramics. J Dent. 2010;38(SUPPL. 2):57–64.

Guler AU, Kurt S, Kulunk T. Effects of various finishing procedures on the staining of provisional restorative materials. J Prosthet Dent. 2005;93(5):453–8.

Gómez-Polo C, Muñoz MP, Lorenzo Luengo MC, Vicente P, Galindo P, Martín Casado AM. Comparison of the CIELab and CIEDE2000 color difference formulas. J Prosthet Dent. 2016;115(1):65–70.

Ishikawa-Nagai S, Ishibashi K, Tsuruta O, Weber HP. Reproducibility of tooth color gradation using a computer color-matching technique applied to ceramic restorations. J Prosthet Dent 2005;93(2):129-37.

Johnston, W. M., Hesse, N. S., Davis, B. K. ve Seghi, R. R. (1996). Analysis of edge-losses in reflectance measurements of pigmented maxillofacial elastomer. Journal of dental research, 75(2), 752-760.

Joiner A. Tooth colour: A review of the literature. J Dent. 2004;32(SUPPL.):3–12.

Kandi SG, Tehran MA. Investigating the effect of texture on the performance of color difference formulae. Color Res Appl. 2010;35(2):94–100.

Keyf F, Uzun G, Altunsoy S., Choice of color in dentistry. Hacettepe Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi 2009;33(4):52-8.

Kielbassa, A. M., Beheim-Schwarzbach, N. J., Neumann, K., Nat, R., & Zantner, C. (2009). In vitro comparison of visual and computer-aided pre- and post-tooth shade determination using various home bleaching procedures. The Journal of prosthetic dentistry,.

Kim-Pusateri S, Brewer J, Davis EL, Wee AG. Reliability and accuracy of four dental shade-matching devices. Journal of Prosthetic Dentistry 2009;101:93–9.

Knispel G. Factors affecting the process of color matching restorative materials to natural teeth. Quintessence Int 1991;22(7):525-31.

Lasserre JF, Pop-Ciutrila IS, Colosi HA. A comparison between a new visual method of colour matching by intraoral camera and conventional visual and spectrometric methods. J Dent. 2011;39(SUPPL. 3):1–8.

Lee YK, Bum-Soon L, Cheol-We K. Effect of surface conditions on the color of dental resin composites. J Biomed Mater Res 2002; 63.5: 657-63.

Li Q, Wang YN. Comparison of shade matching by visual observation and an intraoral dental colorimeter. J Oral Rehabil. 2007;34(11):848–54.

Luo MR, Cui G, Rigg B. The development of the CIE 2000 colour-difference formula: CIEDE2000. Color Res Appl. 2001;26(5):340–50.

Mayekar SM. Shades of a color. Illusion or reality? Dent Clin North Am 2001; 45(1): 155-172.

Munsell AH. A color notation. 5th ed. New York: Munsell Color Comp; 1919.

O'Brien WJ. Color and appeareance. In: Dickson A, ed. Dental Materials and Their Selection. 3rd ed. Canada: Quintessence Publishing; 2002. p.24-36.

Paravina RD, Ghinea R, Herrera LJ, Bona AD, Igiel C, Linninger M, et al. Color difference thresholds in dentistry. J Esthet Restor Dent. 2015;27(S1):S1–9.

Paravina RD. Performance assessment of dental shade guides. J Dent 2009;37(Suppl 1):e15-20.

Paravina RD, Powers JM. Esthetic Color Training in Dentistry. 1st ed. St Louis: Elsevier Mosby; 2004. p. 3-170

Paravina, R. (2018). Understanding Color. İçinde: R.E. Goldstein (Ed.) Ronald E. Goldstein's Esthetics in Dentistry. New York City, NY: John Wiley&Sons; 272-292.

Paul S, Peter A, Pietrobon N, Hämmerle CHF. Visual and spectrophotometric shade analysis of human teeth. J Dent Res 2002; 81(8): 578-582.

Pecho OE, Ghinea R, Alessandretti R, Pérez MM, Della Bona A. Visual and inst-

rumental shade matching using CIELAB and CIEDE2000 color difference formulas. Dent Mater [Internet]. 2016;32(1):82–92. Available from: http://dx.doi.org/10.1016/j.dental.2015.10.015

Pérez MM, Pecho OE, Ghinea R, Pulgar R, Bona A Della. Recent Advances in Color and Whiteness Evaluations in Dentistry. Curr Dent. 2018;1(1):23–9.

Sarıkaya I, Güler AU. Diş Hekimliği Uygulamalarında Renk Kavramı. Türkiye Klinikleri J Dental Sci 2009;15(2):118-29.

Seghi RR, Johnston WM, O'Brien WJ. Spectrophotometric analysis of color differences between porcelain systems. J Prosthet Dent. 1986;56(1):35–40.

Sproull RC. Color matching in dentistry. Part I. The three-dimensional nature of color. 1973. J Prosthet Dent 2001;86(5):453-7.

Sundar V, Amber PL. Opals in nature. J Dent Technol 1999;16.8:15-17

Ten Bosch JJ. Coops JC. Tooth color and reflectance as related to light scattering and enamel hardness. J Dent Res 1995; 74.1: 374- 80. 25.

Trakyalı G. Diş Rengi Belirlenmesinde Kullanılan Yöntemler. EÜ Dişhek Fak Derg 2013; 34(1):1-10.

Turgut S, Bağış B. [Color in dentistry and color measuring methods]. J Dent Fac Atatürk Uni 2012;Suppl 5: 65-75.

Van der Burgt TP, Ten Bosch JJ, Borsboom PCF, Kortsmit WJPM. A comparison of new and conventional methods for quantification of tooth color. J Prosthet Dent 1990; 63(2): 155- 62.

Watts A, Addy M. Tooth discolouration and staining: Tooth discolouration and staining: a review of the literature. British Dental Journal, 190(6), 309–316. Br Dent J. 2001;190(6):309–16.

Wee AG. Description of Color, Color- Replication Process, and Esthetics. Rosenstiel SF, Land M, Fujimoto J. Contemporary Fixed Prosthodontic. 5th ed. CV Mosby Co. 2001. p.624-45.

Wee AG. Description of Color, Color Replication Process, and Esthetics. In: Rosenstiel SF, Land MF, Fujimoto J, eds. Contemporary Fixed Prosthodontics. 4th ed. St. Louis: Mosby; 2006. p.709-39

BÖLÜM 13

HAMİLELİKTE AKILCI ANTİBİYOTİK KULLANIMI

Nezif ÇELİK[1]

1 Dr.Öğr.Üye. Harran Üniversitesi Endodonti Anabilim Dalı Https://Orcid.Org/0000-0002-0099-6384

Dünya Sağlık Örgütü, 1985 yılında Nairobi'de düzenlenen toplantıda akılcı ilaç kullanımını; *"kişilerin klinik bulgularına ve bireysel özelliklerine göre uygun ilacı, uygun süre ve dozda, en düşük fiyatta ve kolayca sağlayabilmeleri*" olarak tanımlamıştır(*Conference of Experts on The Rational Use of Drugs*, 1985). Bu tanıma göre güvenli ilaç seçerken göz önünde bulundurulması gereken koşullar; teşhisin doğru konulması, tedavide ilaç gerekip gerekmediğine karar verilmesi, ilaçların etki mekanizmalarının, yan etkilerinin ve etkileşimlerinin bilinmesi, hastaya uygun dozun ayarlanması, hasta uyumunun dikkate alınması, tedavi maliyetinin değerlendirilmesi, ilacın kolay bulunabilirliği olarak sıralanmaktadır.

Gebelik ve sonrasında meydana gelen ağız ve diş hastalıkları uluslararası önemli bir halk sağlığı sorunu olarak devam etmektedir. Dünyada ortalama her iki hamile kadından biri diş ağrılarından etkilenmektedir. Bu ağrılar pulpal ve /veya periapikal kökenli enfeksiyonlardan kaynaklanabilir. (da Silva & Vettore, 2016; Geevarghese, Baskaradoss, & Sarma, 2017).

Gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemde meydana gelen enfeksiyonlar sadece anne için değil aynı zamanda çocuk için de hayati riskler barındırabilir. Çocuk ta kromozomal anomaliler ve immünolojik hastalıklarla birlikte, gebelikte ilk üç ayda meydana gelen bir enfeksiyon düşük için en önemli nedeni oluşturur(Mylonas, Bauerfeind, & Friese, 2005). İkinci ve üçüncü, üç aylar da meydana gelen enfeksiyonlar ise erken doğum için önemli bir neden teşkil etmektedir(Mylonas, 2011a).

Birçok hamile kadın, doğmamış çocuk üzerindeki olası potansiyel zararlı etkileri nedeniyle antibiyotik kullanma konusunda çok temkinlidir. Ancak antibiyotiklerin, endikasyonu olan hastalılarda özellikle de yeterli dozda kullanılması tam olarak çocuğun da korunması için hayati önem teşkil etmektedir (Mylonas, 2011a).

American Dental Association, American College of Obstetricians and Gynecologists ile iş birliği içinde 2012'de bir konsensüs bildirisi geliştirdi ve 2019'da yeniden onaylandı. Bildiri de, sağlıklı bir gebeliğin kritik bir bileşeni olarak, odontojenik enfeksiyonların önlenmesi ve yönetimi de dahil olmak üzere, zamanında ve uygun ağız sağlığı bakımının önemini vurgulamaktadır. Diş tedavisinin hamile kadınlara tüm trimesterlerde güvenle uygulanabileceğini belirtmektedir (Dellinger & Livingston, 2006). Amerikan Kadın Hastalıkları ve Doğum Uzmanları ve Jinekologlar Koleji (ACOG), diş çekimi, kök kanal tedavileri veya restorasyonlar gibi acil durum tedavilerinin hamilelik sırasında güvenli bir şekilde uygulanabileceği ve tedaviyi geciktirmenin daha büyük sorunlara yol açabileceği konusunda hemfikirdir (Komitesi, 2017; Mark, 2018). Buna rağmen, birçok diş hekimi hamilelik sırasında ağız ve diş sağlığı hizmeti vermekten kaçınmaktadır. Bunun nedenlerinden bazıları, ilaçların güvenlik profili hakkında bir

KAYNAKÇA

Arafat, A. (1974). The prevalence of pyogenic granuloma in pregnant women. *Journal of the Baltimore College of Dental Surgery, 29*(2), 64-70.

Bérard, A., Sheehy, O., Zhao, J. P., & Nordeng, H. (2015). Use of macrolides during pregnancy and the risk of birth defects: a population-based study. *Pharmacoepidemiology and drug safety, 24*(12), 1241-1248.

Bhaskar, S., & Jacoway, J. (1966). Pyogenic granuloma--clinical features, incidence, histology, and result of treatment: report of 242 cases. *Journal of oral surgery (American Dental Association: 1965), 24*(5), 391-398.

Briggs, G. G., Freeman, R. K., & Yaffe, S. J. (2012). *Drugs in pregnancy and lactation: a reference guide to fetal and neonatal risk*: Lippincott Williams & Wilkins.

Conference of Experts on The Rational Use of Drugs. (1985). Paper presented at the 1. World Health Organization (WHO). Conference of Experts on The Rational Use of Drugs. World Health Organization 1985,

, Nairobi, Kenya,.

da Silva, A. N., & Vettore, M. (2016). Sense of coherence modifies the association between untreated dental caries and dental pain in low-social status women. *Community Dent Health, 33*(1), 54-60.

Dellinger, T. M., & Livingston, H. M. (2006). Pregnancy: physiologic changes and considerations for dental patients. *Dental Clinics, 50*(4), 677-697.

Dencker, B., Larsen, H., Jensen, E., Schønheyder, H., Nielsen, G., & Sørensen, H. T. (2002). Birth outcome of 1886 pregnancies after exposure to phenoxymethylpenicillin in utero. *Clinical microbiology and infection, 8*(4), 196-201.

Fan, H., Li, L., Wijlaars, L., & Gilbert, R. E. (2019). Associations between use of macrolide antibiotics during pregnancy and adverse child outcomes: a systematic review and meta-analysis. *PLoS One, 14*(2), e0212212.

Florio, K. L., DeZorzi, C., Williams, E., Swearingen, K., & Magalski, A. (2021). Cardiovascular medications in pregnancy: a primer. *Cardiology clinics, 39*(1), 33-54.

Friese, K., & Melchert, F. (2002). Arzneimitteltherapie in der Frauenheilkunde. *Lernmaterialien). Wissenschaftliche Verlagsges*.

Friese, K., Mörike, K., Neumann, G., Windorfer, A., & Kleinebrecht, J. (2016). *Arzneimittel in der Schwangerschaft und Stillzeit: ein Leitfaden für Ärzte und Apotheker*: Stuttgart: Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft Stuttgart.

Garratty, G., Leger, R. M., & Arndt, P. A. (1999). Severe immune hemolytic anemia associated with prophylactic use of cefotetan in obstetric and gynecologic procedures. *American journal of obstetrics and gynecology, 181*(1), 103-104.

Geevarghese, A., Baskaradoss, J. K., & Sarma, P. S. (2017). Oral health-related quality of life and periodontal status of pregnant women. *Maternal and child health journal, 21*(8), 1634-1642.

Haas, A., & Maschmeyer, G. (2008). Antibiotic therapy in pregnancy. *Deutsche medizinische Wochenschrift (1946), 133*(11), 511-515.

Hughes, D. (2010). Oral health during pregnancy and early childhood: barriers to care and how to address them. *Journal of the California Dental Association, 38*(9), 655-660.

Komitesi, A. C. o. O. a. G. Y. H. A. K. İ. S. H. (2017). Retrieved from https://www.acog.org/clinical/clinical-guidance/committee-opinion/articles/2013/08/oral-health-care-during-pregnancy-and-through-the-lifespan

Mark, A. M. (2018). Dental care during pregnancy. *The Journal of the American Dental Association, 149*(11), 1001.

Muanda, F. T., Sheehy, O., & Bérard, A. (2017). Use of antibiotics during pregnancy and risk of spontaneous abortion. *Cmaj, 189*(17), E625-E633.

Mylonas, I. (2011a). Antibiotic chemotherapy during pregnancy and lactation period: aspects for consideration. *Archives of Gynecology and Obstetrics, 283*(1), 7-18. Retrieved from https://doi.org/10.1007/s00404-010-1646-3. doi:10.1007/s00404-010-1646-3

Mylonas, I. (2011b). Antibiotic chemotherapy during pregnancy and lactation period: aspects for consideration. *Archives of Gynecology and Obstetrics, 283*, 7-18.

Mylonas, I., Bauerfeind, I., & Friese, K. (2005). Impfungen in der Schwangerschaft. *Der Gynäkologe, 38*(9), 771-779.

Neumann, G., & Vetter, K. (2019). Medicaments and drugs during pregnancy. *Der Gynäkologe, 52*, 547-560.

Raber-Durlacher, J., Leene, W., Palmer-Bouva, C., Raber, J., & Abraham-Inpijn, L. (1993). Experimental gingivitis during pregnancy and post-partum: immunohistochemical aspects. *Journal of periodontology, 64*(3), 211-218.

Rustia, M., & Shubik, P. (1979). Experimental induction of hepatomas, mammary tumors, and other tumors with metronidazole in noninbred Sas: MRC (WI) BR rats. *Journal of the National Cancer Institute, 63*(3), 863-868.

Schaefer, C., Spielmann, H., & Vetter, K. (2001). *Arzneiverordnung in Schwangerschaft und Stillzeit*: Urban & Fischer München Jena.

Simon, C., & Stille, W. (2000). Antibiotika-Therapie in Klinik und Praxis, 10. *Aufl. Schattauer, Stuttgart New York*.

Steinberg, B. J., Minsk, L., Gluch, J. I., & Giorgio, S. K. (2008). Women's oral health issues. *Women's health in clinical practice: A handbook for primary care*, 273-293.

Zachariasen, R. D. (1993). The effect of elevated ovarian hormones on periodontal health: oral contraceptives and pregnancy. *Women & health, 20*(2), 21-30.

BÖLÜM 14

İMPLANT YÜKLEME PROTOKOLLERİ

Serap SASA[1]

1 Uzm. Dt. Özel Kayseri Hospitadent Diş Hastanesi, Kocasinan/Kayseri, Türkiye dt.serapsasa@gmail.com ORCID ID: 0009-0004-9802-6336

1970'li yıllarda başlayan ve diş hekimliğinde gittikçe popülerlik kazanan implant uygulamaları hasta isteklerine paralel olarak klinik pratiğinde kullanımı yaygınlaşmıştır (Branemark, 1977; Brånemark, at al., 1969). Brånemark tarafından osseointegrasyon kavramının tanıtılmasıyla dental implantlar bilimsel bir zemine oturtulmuş, zamanla değişim ve gelişim sürecinden geçmiştir. İlk implant uygulamalarında osseointegrasyonun sağlanması optimal iyileşmenin sağlanması için cerrahi operasyondan 3-6 ay kadar bir sürenin beklenmesi gerektiği savunulmuştur (Adell, Lekholm, Rockler, & Brånemark, 1981). Bu yaklaşımın nedeni implant üzerinde oluşabilecek kuvvetlerin implantta mikro hareket oluşmasına neden olacağı düşüncesiydi. 100 µm'lik bir hareket; iyileşmede osseointegrasyon yerine fibröz integrasyon oluşturacağı, hatta 150 µm'lik harekette fibröz bir bağlantı oluşabileceği düşünülmekteydi (Szmukler, Salama , Reingewirtz, & Dubruille, 1998). Daha sonraki yıllarda 50 µm' lik mikro hareketlerin iyileşme sırasında osseointegrasyon oluşumunu engellemediği hatta belirli seviyenin altındaki hareketlerin iyileşmeye pozitif katkı sağladığını bildiren çalışmalar mevcuttur.

Yapılan bir hayvan çalışmasında iki farklı implanttan biri kemiğe gömülmüş , diğeri ise 9 mm kalacak şekilde açıkta bırakılmıştır (Atieh, & Shahmiri, 2013). Histolojik çalışma sonucunda gömülen implantlarda kemik apozisyonu izlenirken, gömülmeyen implantların apikal bölgelerinde bağ dokusu oluştuğu gözlenmiştir. Sonuç olarak araştırmacılar implantın açıkta bırakılması ve dış uyaranlara maruz bırakılması sonucu implantla kemik arasında fibröz bağ doku oluştuğunu düşünmüşler ve başlangıçta implantların gömülmesinin rijit fiksasyonu sağlayacağını ileri sürmüşlerdir (Akagawa, Hashimoto, Kondo, Satomi, & Tsuru, 1986). Ancak, geç yükleme protokollerinde, kemik iyileşmesini engellememek için geçici protezin 2 hafta kullanılmaması, geçici protezin kullanımı sırasında oluşan ağrı, çiğneme zorluğu ve ikinci cerrahi operasyona ihtiyaç duyulması gibi bazı klinik problemlerin oluşmasına neden olmuştur(Schnitman, at al., 1997).

İmplant çevresinde kemik remodelasyonu üç kısımdan oluşur(Albrektsson, Brånemark, Hansson, & Lindström, 1981; Garg, 1999).

Osseofilik Faz: İmplantın yerleştirilmesini takiben inflamatuar fazın 3. gününde vasküler olay başlar üçüncü haftada ise vasküler ağ oluşur. Kemiğin endosteal yüzeyinden osteoblast emigrasyonu ve ossifikasyon ilk hafta gözlemlenir. Bu faz bir ay sürer.

Osseokondüktif Faz: Üçüncü ayda fibrokartilojenöz kallus kemiğe dönüşür. İmplant yerleştirilmesini takiben 4 ay sonunda implant yüzeyi kemikle kaplanır.

Kaynakça

Adell, R., Lekholm, U., Rockler, B. R. Ä. N. E. M. A. R. K., & Brånemark, P. I. (1981). A 15-year study of osseointegrated implants in the treatment of the edentulous jaw. *International journal of oral surgery*, *10*(6), 387-416.

Akagawa, Y., Hashimoto, M., Kondo, N., Satomi, K., Takata, T., & Tsuru, H. (1986). Initial bone-implant interfaces of submergible and supramergible endosseous single-crystal sapphire implants. *The Journal of prosthetic dentistry*, *55*(1), 96-100.

Albrektsson, T., Brånemark, P. I., Hansson, H. A., & Lindström, J. (1981). Osseointegrated titanium implants: requirements for ensuring a long-lasting, direct bone-to-implant anchorage in man. *Acta Orthopaedica Scandinavica*, *52*(2), 155-170.

Arvidson, K., Bystedt, H., Frykholm, A., von Konow, L., & Lothigius, E. (1992). A 3-year clinical study of Astra dental implants in the treatment of edentulous mandibles. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *7*(3).

Åstrand, P., Almfeldt, I., Brunell, G., Hamp, S. E., Hellem, S., & Karlsson, U. (1996). Non-submerged implants in the treatment of the edentulous lower jaw. A 2-year longitudinal study. *Clinical Oral Implants Research*, *7*(4), 337-344.

Atieh, M. A., & Shahmiri, R. A. (2013). Evaluation of optimal taper of immediately loaded wide-diameter implants: a finite element analysis. *Journal of Oral Implantology*, *39*(2), 123-132.

Attard, N. J., & Zarb, G. A. (2005). Immediate and early implant loading protocols: a literature review of clinical studies. *The Journal of prosthetic dentistry*, *94*(3), 242-258.

Babbush, C. A., & Shimura, M. (1993). Five-year statistical and clinical observations with the IMZ two-stage osteointegrated implant system. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *8*(3).

Becker, W., Hujoel, P. P., Becker, B. E., & Willingham, H. (2000). Osteoporosis and implant failure: an exploratory case-control study. *Journal of periodontology*, *71*(4), 625-631.

Brånemark, P. I., Breine, U., Adell, R., Hansson, B. O., Lindström, J., & Ohlsson, Å. (1969). Intra-osseous anchorage of dental prostheses: I. Experimental studies. *Scandinavian journal of plastic and reconstructive surgery*, *3*(2), 81-100.

Branemark, P. I. (1977). Osseointegrated implants in the treatment of the edentulous jaw: experience from a 10-year period. *Scad J Plast Reconstr Surg*, *16*, 1-132.

Buchs, A. U., Levine, L., & Moy, P. (2001). Preliminary report of immediately loaded Altiva Natural Tooth Replacement dental implants. *Clinical implant dentistry and related research*, *3*(2), 97-106.

Chaushu, G., Chaushu, S., Tzohar, A., & Dayan, D. (2001). Immediate loading of single-tooth implants: immediate versus non-immediate implantation. A clinical report. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *16*(2).

Chiapasco, M., Gatti, C., Rossi, E., Haeflige, W., & Markwaldel, T. H. (1997). Implant-retained mandibular overdentures with immediate loading: a retrospective multicenter study on 226 consecutive cases. *Clinical oral implants research*, *8*(1), 48-57.

Chow, J., Hui, E., Liu, J., Li, D., Wat, P., Li, W., ... & Law, H. (2001). The Hong Kong Bridge Protocol. Immediate loading of mandibular Brånemark fixtures using a fixed provisional prosthesis: preliminary results. *Clinical implant dentistry and related research*, *3*(3), 166-174.

Cochran, D. L., Buser, D., Ten Bruggenkate, C. M., Weingart, D., Taylor, T. M., Bernard, J. P., ... & Simpson, J. P. (2002). The use of reduced healing times on ITI® implants with a sandblasted and acid-etched (SLA) surface: Early results from clinical trials on ITI® SLA implants. *Clinical oral implants research*, *13*(2), 144-153.

Cochran, D. L., Schenk, R. K., Lussi, A., Higginbottom, F. L., & Buser, D. (1998). Bone response to unloaded and loaded titanium implants with a sandblasted and acid-etched surface: A histometric study in the canine mandible. *Journal of Biomedical Materials Research: An Official Journal of The Society for Biomaterials, The Japanese Society for Biomaterials, and the Australian Society for Biomaterials*, *40*(1), 1-11.

Colomina, L. E. (2001). Immediate loading of implant-fixed mandibular prostheses: a prospective 18-month follow-up clinical study—preliminary report. *Implant dentistry*, *10*(1), 23-29.

DeAngelis, V. (1970). Observations on the response of alveolar bone to orthodontic force. *American journal of orthodontics*, *58*(3), 284-294.

Eriksson, A. R., & Albrektsson, T. (1983). Temperature threshold levels for heat-induced bone tissue injury: a vital-microscopic study in the rabbit. *The Journal of prosthetic dentistry*, *50*(1), 101-107.

Eriksson, A. R., Albrektsson, T., & Albrektsson, B. (1984). Heat caused by drilling cortical bone: temperature measured in vivo in patients and animals. *Acta Orthopaedica Scandinavica*, *55*(6), 629-631.

Evans, G. H., Mendez, A. J., & Caudill, R. F. (1996). Loaded and Nonloaded Titanium Versus Hydroxyapatite-Coated Threaded Implants in the Canine Mandible. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *11*(3).

Friberg, B., Sennerby, L., Linden, B., Gröndahl, K., & Lekholm, U. (1999). Stability measurements of one-stage Brånemark implants during healing in mandibles: a clinical resonance frequency analysis study. *International journal of oral and maxillofacial surgery*, *28*(4), 266-272.

Friberg, B., Ekestubbe, A., Mellström, D., & Sennerby, L. (2001). Brånemark

implants and osteoporosis: a clinical exploratory study. *Clinical implant dentistry and related research*, *3*(1), 50-56.

Ganeles, J., Rosenberg, M. M., Holt, R. L., & Reichman, L. H. (2001). Immediate loading of implants with fixed restorations in the completely edentulous mandible: report of 27 patients from a private practice. *International journal of oral & maxillofacial implants*, *16*(3).

Garg, A. K. (1999). The future role of growth factors in bone grafting. *Dental implantology update*, *10*(1), 5-7.

Hodosh, M., Povar, M., & Shklar, G. (1969). The dental polymer implant concept. *The Journal of prosthetic dentistry*, *22*(3), 371-380.

Horiuchi, K., Uchida, H., Yamamoto, K., & Sugimura, M. (2000). Immediate loading of Brånemark system implants following placement in edentulous patients: a clinical report. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *15*(6).

Ivanoff, C. J., Gröndahl, K., Bergström, C., Lekholm, U., & Brånemark, P. I. (2000). Influence of bicortical or monocortical anchorage on maxillary implant stability: a 15-year retrospective study of Brånemark System implants. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *15*(1).

Lindquist, L. W., Carlsson, G. E., & Jemt, T. (1996). A prospective 15-year follow-up study of mandibular fixed prostheses supported by osseointegrated implants. Clinical results and marginal bone loss. *Clinical oral implants research*, *7*(4), 329-336.

Lum, L. B., & Beirne, O. R. (1986). Viability of the retained bone core in the core-vent dental implant. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *44*(5), 341-345.

Maló, P., Rangert, B., & Dvärsäter, L. (2000). Immediate function of Brånemark implants in the esthetic zone: a retrospective clinical study with 6 monthhs to 4 years of follow-up. *Clinical implant dentistry and related research*, *2*(3), 138-146.

Matthews, L. S. & Hirsch, C. (1972). Temperatures measured in human cortical bone when drilling. *JBJS*, *54*(2), 297-308

Meyer, U., Joos, U., Mythili, J., Stamm, T., Hohoff, A., Fillies, T., ... & Wiesmann, H. P. (2004). Ultrastructural characterization of the implant/bone interface of immediately loaded dental implants. *Biomaterials*, *25*(10), 1959-1967.

Misch C. E. (1998). Bone Dentistry. A key determinant for clinical success. *Contemporary implant dentistry*, *1*, 109-118.

Misch, C. E. (1999). Prosthetic options in implant dentistry. *Contemporary implant dentistry*, *3*, 105-126.

Mori, H., Manabe, M., Kurachi, Y., & Nagumo, M. (1997). Osseointegration of dental implants in rabbit bone with low mineral density. *Journal of oral and maxillofacial surgery*, *55*(4), 351-361.

O'Sullivan, D., Sennerby, L., & Meredith, N. (2004). Influence of implant taper on the primary and secondary stability of osseointegrated titanium implants. *Clinical oral implants research*, *15*(4), 474-480.

Piattelli, A., Ruggeri, A., Franchi, M., Romasco, N., & Trisi, P. (1993). An histologic and histomorphometric study of bone reactions to unloaded and loaded non-submerged single implants in monkeys: a pilot study. *The Journal of oral implantology*, *19*(4), 314-320.

Raghavendra, S., Wood, M. C., & Taylor, T. D. (2005). Early wound healing around endosseous implants: a review of the literature. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *20*(3).

Randow, K., Ericsson, L., Nilner, K., Petersson, A., & Glantz, P. O. (1999). Immediate functional loading of Brånemark dental implants. An l8-month clinical follow-up study. *Clinical Oral Implants Research*, *10*(1), 8-15.

Riggs, B. L., & Melton III, L. J. (1986). Involutional osteoporosis. *New England journal of medicine*, *314*(26), 1676-1686. Roberts, W. E., Smith, R. K., Zilberman, Y., Mozsary, P. G., & Smith, R. S. (1984). Osseous adaptation to continuous loading of rigid endosseous implants. *American journal of orthodontics*, *86*(2), 95-111.

Romanos, G., Toh, C. G., Siar, C. H., Swaminathan, D., Ong, A. H., Donath, K., ... & Nentwig, G. H. (2001). Peri-implant bone reactions to immediately loaded implants. An experimental study in monkeys. *Journal of periodontology*, *72*(4), 506-511.

Rosenlicht, J. L. (1993, August). Advanced surgical techniques in implant dentistry: contemporary applications of early techniques. In *The Journal of Dental Symposia* (Vol. 1, pp. 16-19).

Sagara, M., Akagawa, Y., Nikai, H., & Tsuru, H. (1993). The effects of early occlusal loading on one-stage titanium alloy implants in beagle dogs: a pilot study. *The Journal of prosthetic dentistry*, *69*(3), 281-288.

Salama, H., Rose, L. F., Salama, M., & Betts, N. J. (1995). Immediate loading of bilaterally splinted titanium root-form implants in fixed prosthodontics--a technique reexamined: two case reports. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry*, *15*(4).

Satomi, K., Akagawa, Y., Nikai, H., & Tsuru, H. (1988). Bone-implant interface structures after nontapping and tapping insertion of screw-type titanium alloy endosseous implants. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *59*(3), 339-342.

Schnitman, P. A., Wöhrle, P. S., Rubenstein, J. E., DaSilva, J. D., & Wang, N. H. (1997). Ten-year results for Brånemark implants immediately loaded with fixed prostheses at implant placement. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *12*(4).

Schimmel, M., Srinivasan, M., Herrmann, F. R., & Mueller, F. (2014). Loading protocols for implant-supported overdentures in the edentulous jaw: a sys-

tematic review and meta-analysis. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *29*.

Sennerby, L., & Roos, J. (1998). Surgical determinants of clinical success of osseointegrated oral implants: a review of the literature. *International Journal of Prosthodontics*, *11*(5).

Szmukler-Moncler, S., Salama, H., Reingewirtz, Y., & Dubruille, J. H. (1998). Timing of loading and effect of micromotion on bone–dental implant interface: review of experimental literature. *Journal of biomedical materials research*, *43*(2), 192-203.

Tarnow, D. P., Emtiaz, S., & Classi, A. (1997). Immediate loading of threaded implants at stage 1 surgery in edentulous arches: ten consecutive case reports with 1-to 5-year data. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *12*(3).

Trisi, P., Rao, W., & Rebaudi, A. (1999). A histometric comparison of smooth and rough titanium implants in human low-density jawbone. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *14*(5).

Uhthoff, H. K. (1973). Mechanical factors influencing the holding power of screws in compact bone. *The Journal of Bone and Joint Surgery. British volume*, *55*(3), 633-639.

Wakimoto, M., Matsumura, T., Ueno, T., Mizukawa, N., Yanagi, Y., & Iida, S. (2012). Bone quality and quantity of the anterior maxillary trabecular bone in dental implant sites. *Clinical oral implants research*, *23*(11), 1314-1319.

Wolfe, L. A., & Hobkirk, J. A. (1989). Bone response to a matched modulus endosseous implant material. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *4*(4).

BÖLÜM 15

ŞAVAK SALAMURA BEYAZ PEYNİRLERDE POTASYUM SORBAT, NİSİN VE LİZOZİMİN KULLANIMI[1]

Selçuk ALAN[2], Gülsüm ÖKSÜZTEPE[3]

1 Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazarın danışmanlığında hazırladığı "Salamura Solüsyonuna İlave Edilen Potasyum Sorbat, Nisin ve Lizozimin Şavak Salamura Peynirinin Kalitesi Üzerine Etkisi" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Gıda ve Yem Şubesi, Elazığ Orcid: 0000-0002-4473-7835 E-mail: selcukalannn@gmail.com

3 Prof. Dr. Fırat Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı, Elazığ Orcid: 0000-0003-3267-6841 E-mail: goksuztepe@firat.edu.tr

1. GİRİŞ

Peynir, süt ürünleri tablosunda önemli bir payı olan ve çeşitliliği oldukça fazla olan bir üründür. Geleneksel yöntemlerle çiğ sütten üretilmekte ya da endüstriyel formatta ısıl işlem uygulanarak yapılmaktadır. Peynir diğer süt ürünleri ile birlikte değerlendirildiğinde olgunlaşma boyunca birçok önemli biyokimyasal ve mikrobiyolojik değişimlere uğrayan oldukça dinamik bir yapıya sahiptir (1,2).

Türk Gıda Kodeksi Peynir Tebliği'nde peynirin tanımı *"Hammaddenin uygun bir pıhtılaştırıcı kullanılarak pıhtılaştırılması ve pıhtıdan peyniraltı suyunun ayrılmasıyla ya da sütün permeatının ayrılmasından sonra pıhtılaştırılmasıyla elde edilen, farklı sertliklerde ve yağ içeriklerinde, salamura ile ya da kuru tuzlama ile tuzlanarak ya da tuzlanmadan, starter kültür kullanarak ya da kullanmadan, telemesi haşlanarak ya da haşlanmadan, çeşnili ya da çeşnisiz olarak, tekniğine uygun olarak üretilen, olgunlaştırılmadan ya da olgunlaştırıldıktan sonra tüketilen, çeşidine özgü karakteristik özellikleri gösteren süt ürünlerini ifade eder"* olarak geçmektedir (3).

1.1. Peynir Yapımının Tarihsel Süreci

Peynir yapımının arkeolojik kazılara göre M.Ö. 6000-7000'li yıllara dayandığı tahmin edilse de yaklaşık 8000 yıl önce "Bereketli Hilal" olarak adlandırılan coğrafyada yani Dicle ve Fırat nehrinin kıyılarından Türkiye'de Akdeniz kıyı şeridine kadar uzanan bölgede (Irak) yapıldığına dair belgeler bulunmaktadır. Bir rivayete göre ilk defa Kanan ismindeki Arap bir tüccar çölde uzun bir yolculuğa çıktığı zaman koyun işkembesinden yapılan kese içerisine bırakmış olduğu sütün tesadüfen peynire dönüştüğünü görmüştür (4). Herotodus, Hippocrates, Strabo ilk defa peynirin İskit Türklerince kısrak sütü kullanılarak ve tamamen tesadüfi olarak bulunduğunu bildirmektedirler. Ayrıca Kuntze peynir yapımının yine ilk olarak Fin göçerlerince bulunduğu kanaatindedir. Mezopotamya bölgesinde bulunan M.Ö. 3500-3100 yıllarına ait olan taş kabartmalarda bulunan figürlerden Sümerlerin (M.Ö. 4000) süt ve süt ürünlerini iyi bildikleri tahmin edilmektedir. Akadlar ve Sümerlerin de 200 civarında peynir çeşidini yaptıkları tarihsel vesikalardan anlaşılmaktadır (5, 6, 7).

Türkiye'de peynir yapımının hangi dönemlerde başladığına ait kesin veriler bulunmamasına rağmen mihaliç peynirinin tahminen 200-300 yıl öncesinden yapılmaya başlandığı sanılmaktadır. Karacaoğlan'ın peynir kelimesini kullanarak yavuklusundan bahsetmesi peynirin o dönemlerde Anadolu Türkleri tarafından bilindiğine bir işarettir. Romalılar ile savaşan Atilla'nın askerlerine peynir ikram ettiği ve onların esas yiyecekleri olduğu bilinmektedir (6). Varro eserlerinde "yumuşak ve yeni peynir" ve "eski ve kuru peynir" kelimesini kullanarak Roma'da ilkbahar ve yaz aylarında

3. KAYNAKLAR

1. Tekinşen C, Tekinşen K. Süt Ürünleri Teknolojisi. Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi Yayınları, Konya, 2005.
2. McSweeney PL, Sousa MJ. Biochemical pathways for the production of flavour compounds in cheeses during ripening: A review. Lait 2000; 80 (3): 293-324.
3. Anonim, 2015. Türk Gıda Kodeksi Peynir Tebliği, Tebliğ No. 2015/6, RG: 08.02.2015, Sayı: 29261, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
4. Farnworth E. Handbook of Fermented Functional Foods. Food Research and Development Centre Agriculture and Agri-Food Canada. CRC Press, New York Washington DC 2003: 2-17.
5. Bilir Ormancı FS. Süt Hijyeni ve Teknolojisi. 1. Baskı, Ankara Nobel Tıp Kitabevleri, Ankara, 2020.
6. Eralp M. Peynir Teknolojisi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 533 Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1974.
7. Adam RC. Peynir. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Matbaası No: 176, İzmir, 1974.
8. Bilgehan G, Alan S, Akgöl M, İncili GK, Öksüztepe G. Şavak taze beyaz peynirlerde *Listeria monocytogenes* ve *Salmonella* spp. varlığının araştırılması. FÜ Sağlık Bil Vet Derg 2021; 35 (3): 131-135.
9. Baran A. Beyaz Peynirde Salamura Konsantrasyonu ve Olgunlaşma Sıcaklığının Staphylococcus Aureus'un Gelişimi ve Toksin Üretimine Etkisi. Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı, 2015.
10. Bernard N, Rance P, Botkine F, Dieterlen J. Cheeses of the World. Rizzoli (Editors), 2002.
11. Hayaloğlu AA. Türkiye'nin Peynirleri-Genel Bir Perspektif. 10. Gıda Kongresi. Erzurum, 21-23 Mayıs 2008.
12. Çakmakçı, S. Türkiye Peynirleri. Peynir Biliminin Temelleri. Hayaloğlu AA, Özer B (Editörler) 1. Baskı, 2011: 585-614.
13. Çetinkaya A. Yöresel Peynirlerimiz. 1. Baskı, Academic Book Production, Kars, 2005: 212.
14. Swan S. Türkiye'nin Peynir Hazineleri. Boyut Grup, İstanbul, 2005.
15. Hayaloğlu AA, Güven M, Fox PF. Microbiological, biochemical and technological properties of turkish white cheese. Int J Dairy Sci 2002; 12: 635-648.
16. Tuncay RM. Otlu Peynirlerde *Listeria monocytogenes*'in Olgunlaşma Süresince Canlılığı ve Antibiyotik Dirençliliklerinin Belirlenmesi. Doktora Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı, 2018.

17. Üçüncü M. A'dan Z'ye Peynir Teknolojisi. Ege Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, Cilt 1, İzmir, 2004.

18. Flaim E, Ferreri LF, Thye FW, Hill JE, Ritchey SJ. Plasma lipid and lipoprotein cholesterol concentrations in adult males consuming normal and high cholesterol diets under controlled conditions. J Clin Nutr 1981; 34: 1103-1108.

19. Renner E. Nutritional aspects of cheese. In: Fox PF. (Editor) Cheese, Chemistry, Physics and Microbiology 2nd Edition, London: Chapman and Hall 1993: 557-579.

20. İnal T. Süt ve Süt Ürünleri Hijyen ve Teknolojisi. Final Ofset A.Ş. İstanbul, 1990.

21. Kamber U. Traditional Turkey cheeses and their classification. Van Veterinary Journal 2015; 26(3): 161-171.

22. Tüik. "Süt ve Süt Ürünleri Üretimi, Ağustos 2022"

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sut-ve-Sut-Urunleri-Uretimi-Agustos-2022-45756 / 01.05.2023

23. Ünsal A. Süt Uyuyunca Türkiye Peynirleri. Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, 1997.

24. Adam RC. Peynir. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Matbaası No: 176, İzmir, 1974.

25. Patır B, Arslan A, Güven A. Şavak salamura beyaz peynirlerinin mikrobiyolojik kalitesi. Ataturk Univ Vet Bilim Derg 1995; 11 (1): 51- 56.

26. Temelli S, Anar Ş, Sen C, Akyuva P. Determination of microbiological contamination sources during Turkish white cheese production. Food Control 2006; 17: 856-861.

27. Tekinşen OC, Çelik C. Şavak peynirinde *Staphylococcus*'lar ve *Micrococcus*'lar. Ankara Univ Vet Fak Derg 1979; 26 (3-4): 47-63.

28. Tekinşen OC, Patır B, Alkan M. Şavak peynirinde koliform grubu mikroorganizmalar üzerine araştırmalar. Eurasian J Vet Sci 1993; 9 (2): 8-12.

29. Patır B, Arslan A, Güven A. Şavak salamura beyaz peynirlerinde bazı patojen mikroorganizmaların varlığı üzerine araştırmalar. Istanbul Univ Vet Fak Derg 1998; 24(1): 45-54.

30. Güven M, Arslan A, Patır B. Şavak salamura beyaz peynirde koliform grubu mikroorganizmaların araştırılması. Kafkas Univ Vet Fak Derg 1996; 2(2): 167-172.

31. Arslan A, Güven A, Patır B. Şavak salamura beyaz peynirlerinde psikrotrof mikroorganizmaların araştırılması. Kafkas Univ Vet Fak Derg 1995; 1(1-2): 82-85.

32. Anonim, 2013. Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği.

RG:30.06.2013, Sayı: 28693, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

33. Öztürkcan A, Acar S. Yaygın olarak kullanılan antimikrobiyal gıda katkı maddeleri ile ilgili genel bir değerlendirme. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi 2017; (1): 1-17.

34. Altuğ T. Gıda Katkı Maddeleri. 3. Baskı, Sidas Yayınevi, İzmir, 2009.

35. Kıvanç M. Gıda koruyucusu olarak sorbik asit ve tuzları: Genel özellikleri. Gıda 1989; 14(5): 315-320.

36. Dinçoğlu A. Sorbik asit ve tuzlarının süt ve süt ürünlerinde kullanımı. Fırat Univ Doğu Araş Derg 2005; 4(1): 77-83.

37. Sofos JN, Busta FF. Antimicrobial activity of sorbate. J Food Protect 1981; 44 (8): 614-622.

38. Marin S, Abellana M, Rubinat M, Sanchis V, Ramos AJ. Efficacy of sorbates on the control of the growth of eurotium species in bakery products with near neutral pH. Int J Food Microbiol 2003; 87(3): 251-258.

39. Çakmakçı S. Gıda Katkı Maddeleri. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: Erzurum, 1995.

40. Dziezek JD. Antimicrobial agents. J Food Technol 1986; 40: 104-111.

41. Öztek L. Peynirlerin muhafazasında sorbik asit ve tuzlarının kullanılması. Ankara Univ Zir Fak Derg 1983; 14 (1-2): 119.

42. Adams M, Smid E. Nisin in Multifactorial Food Preservation. 1st Edition, Guildford, 2003.

43. Chen H, Hoover DG. Bacteriosins and their food applications. Comphrehensive Reviews In Food Science and Food Safety 2003; 2: 82-100.

44. Millette M, Tien CL, Smoragiewicz W, Lacroix M. Inhibition of Staphylococcus aureus on beef by nisin-containing modified alginate films and beads. Food Control 2007; 18(7): 878-884.

45. Nel S, Lues JFR, Buys EM, et al. Bacterial populations associated with meat from the deboning room of a high throughput red meat abattoir. Meat Science 2004; 66: 667-674.

46. Koponen O. Studies of Producer Self-Protection and Nisin Biosynthesis of *Lactococcus lactis*. Institute of Bio technology and Depertmant of Applied Chemistry and Microbiology, 2004.

47. Breukink E, Kruijff B. The lantibiotic nisin, a special case or not? Biochimica et Biophysica Acta (BBA)-Biomembranes 1999; 1462 (1-2): 223-234.

48. Hampikyan H, Çolak H. Nisin ve gıdalardaki antimikrobiyal etkisi. Kor Hek 2007; 6(2).

49. Bruno ME, Kaiser A, Montville TJ. Depletion of proton motive force by nisin in *Listeria monocytogenes* cells. Appl Environ Microbiol 1992; 58(7):

2255-2259.

50. Gönül Ö, Bostan K. Kremaların mikrobiyolojik kalitesi üzerine nisin ve lisozimin etkisi. Aydın Gastronomy 2018; 2(1): 1-13.

51. Güzel Aİ, Özcan N, Kasap H. Cloning and expression of bacteriophage T4 lysozyme gene (gene e) in *Escherichia coli* via PCR amplification. Turkish J of Vet Anim Sci 2002; 26(1): 133-138.

52. Yılmaz B, Tosun H. Sütte bulunan doğal antimikrobiyal sistemler ve bunların gıda sanayiinde kullanımı. Celal Bayar Üniv Fen Bil Derg 2012; 8(1): 11-20.

53. Erkan Şahin H, Yavaş A, Yıldız Akgül F, Gürsoy A. Lizozim enzim preparatlarının antibakteriyal ve antifungal özellikleri. ADÜ Zir Derg 2022; 19 (2): 267-274.

54. Wu T, Jiang Q, Wu D, Hu Y, Chen S, Ding T, Ye X, Liu D, Chen J. What Is new in lysozyme research and its application in food industry? A review. Food Chemistry 2019; 274: 698-709.

55. Le´snierowski G, Yang T. Lysozyme and its modified forms: A critical appraisal of selected properties and potential. Trends in Food Sci and Techn 2021; 107: 333-342.

56. Wang S, Ye X, Rao P. Isolation of a novel leguminous lysozyme and study on the antifungal activity. Food Res Int 2012; 47: 341-347.

57. Lewko L, Krawczyk J, Calik J. Effect of genotype and some shell quality traits on lysozyme content and activity in the albumen of eggs from hens under the biodiversity conservation program. Poultry Sci 2021; 100 (3), 100863.

58. Vasavada P, Cousin M. Dairy Science and Technology. Handbook, Volumes 13. John Wiley and Sons, Edited by: Hui, YH, 2005.

59. Chung W, Hancock RE. Action of lysozyme and nisin mixtures against lactic acid bacteria. Int J Food Microbiol 2000; 60 (1): 25-32.

60. Gálvez A, Abriouel H, López RL, Omar NB. Bacteriocin-based strategies for food biopreservation. Int J Food Microbiol 2007; 120 (1-2): 51-70.

61. Pellegrino L, Tirelli A. A senstive HPLC method to detect hen's egg white lysozyme in milk and dairy products. Int Dairy J 2000; 10 (7): 435-442.

62. Schneider N, Werkmeister K, Becker CM, Pischetsrieder M. Prevalence and stability of lysozyme in cheese. Food Chemistry 2011; 128: 145-151.

63. Davidson PM, Juneja VK, Branen JK. Antimicrobial agents. In: Branen AL, Davidson PM, Salminen S, Thorngate III JH. (Editors). Food Additives 2nd Edition, New York 2002: Chapter 20.

64. Ramanauskas R. Care of hard cheese during ripening using sorbic acid. Trudy-Litovskogo-Filiala-Vsesayuznogo-Nauch No-Issledovatel' Skogo- Instituta-Maslodel'no I-I Syrodel'noi-Promyshlennostij Abstr 1971; 6: 73-89.

65. Zaki MH, SAZ Mahmoud, AM Mousa. The effect of some inhibitors on the activities of some organisms responsible for gassiness in soft cheese. Zentralblatt-Fuer-Bakteriologie-Parasitenkunde-Infektionskrank-heiten-Und-Hygiene-Ii-Abteilung Abstr 1972; 127 (1): 52-60.

66. Liewen MB, Marth EH. Growth and inhibition of microorganisms in the presence of sorbic acid. A rewiew. J Food Protect 1985; 48, 364-375.

67. El-Zayat AT. Toxic bacteria in soft cheese. Egyptian J Food Sci 1988; 16: 127- 134.

68. Kasrazadeh M, Genigeorgis C. Potential growth and control of Salmonella in Hispanic type soft cheese. Int J Food Microbiol 1994; 22: 127-140.

69. Aly ME. Prolongation of the keeping quality of mozzarella cheese by treatment with sorbate. Nahrung 1996; 4: 194-200.

70. Topal S. Kaşar Ambalajlarında Küflenme ve ambalajlamanın önemi. Her yönüyle peynir. II. Milli Süt ve Ürünleri Sempozyumu. Tekirdağ, 1996: 122-133.

71. Doğruer Y, Gürbüz Ü, Nizamlıoğlu M. Potasyum sorbatın beyaz peynirin kimyasal ve mikrobiyolojik kalitesine etkisi. Eurasian J Vet Sci 1996; 12: 109-116.

72. Han JH, Floros JD. Potassium sorbate diffusivity in American processed and Mozzarella cheeses. J Food Sci 1998; 63 (3): 435-437.

73. Yılmaz L, Kurdal E. Effect of sorbic acid and potassium sorbate addition to the brine on microbiological and chemical properties of Turkish white cheese during ripening. Food Sci Technol Res 2008; 14 (5): 437-444.

74. Özdemir C, Demirci M. Selected microbiological properties of kashar cheese samples preserved with potassium sorbate, Int J Food Prop 2006; 9 (3): 515-521.

75. Deeb AM, Ahmed HF. Effect of potassium sorbate and/or probiotic bacteria on spoilage bacteria during cold storage of soft cheese. Global Veterinaria 2010; 4 (5): 483-488.

76. Gomaa M, El-Sokkary E, Refaey M. The effect of potassium sorbate and packing conditions on the quality of ricotta cheese. J Dairy Sci 2010; 1 (5): 287-300.

77. Öksüztepe G, İlhak Oİ, Dikici A, Çalıcıoğlu M, Patır B: Effect of potassium sorbate on some microbiological properties of çökelek stored at different temperatures. Kafkas Univ Vet Fak Derg 2010; 16: 99-105.

78. Demir P, Öksüztepe G, İncili GK, İlhak Oİ. Vakum paketli Şavak tulum peynirlerinde potasyum sorbatın kullanımı. Kafkas Univ Vet Fak Derg 2017; 23 (1): 23-30.

79. Babacan A, Özdemir S. The effect of sorbate on microbiological, sensory properties and ripening parameters of kashar cheese. Food and Health 2018; 4 (3): 147-158.

80. Şimşek B, Sağdıç O, Gül Karahan A. Süt starter kültürleri tarafından üretilen bakteriosinlerin süt teknolojisindeki önemleri. Müh Bil Derg 2002; 8 (3): 335-341.

81. Aktürkoğlu E, Erol İ. Beyaz peynir üretiminde nisin kullanımı ile L. monocytogenes'in inhibisyonu. Turkish J Vet Anim Sci 1999; 23: 785-792.

82. Boussouel N, Mathieu F, Junelles RAM, Miliere JB. Effects of combinations of lactoperoxidase system and nisin on the behaviour of L. monocytogenes ATCC 15313 in skim milk. Int J Food Microbiol 2000; 61: 169-175.

83. Singh B, Falahee M, Adams MR. Synergistic inhibiton of L. monocytogenes by nisin and garlic extract. Food Microbiology 2001; 18: 133-139.

84. Samelis J, Kakouri A, Rogga KJ, Savvaidis IN, Kontominas MG. Nisin treatments to control *Listeria monocytogenes* post-processing contamination on Anthotyros, a traditional Greek whey cheese, stored at 4°C in vacuum packages. Food Microbiology 2003; 20 (6): 661-669.

85. López-Pedemonte T, Roig-Sagués AX, Trujillo AJ, Capellas M, Guamis B. Inactivation of spores of Bacillus cereus in cheese by high hydrostatic pressure with the addition of nisin or lysozyme. *J Dairy Sci 2003; 86 (10):* 3075-81.

86. Chollet E, Sebti I, Martial-Gros A, Degraeve P. Nisin preliminary study as a potential preservative for sliced ripened cheese: NaCl, fat and enzymes influence on nisin concentration and its antimicrobial activity, Food Control 2008; 19 (10): 982-989.

87. Pinto MS, Carvalho AF, Dos Santos Pires AC, Souza AAC, Da Silva PHF, Sobral D, De Lima Santos A. The effects of nisin on Staphylococcus aureus count and the physicochemical properties of Traditional Minas Serro cheese. Int Dairy J 2011; 21 (2): 90-96.

88. Sudagidan M, Yemenicioğlu A. Effects of nisin and lysozyme on growth inhibition and biofilm formation capacity of Staphylococcus aureus strains isolated from raw milk and cheese samples. J Food Prot 2012; 75 (9): 1627-1633.

89. Al-Holy MA, Al-Nabulsi A, Osaili TM, Ayyash MM, Shaker RR. Inactivation of *Listeria innocua* in brined white cheese by a combination of nisin and heat. Food Control 2012; 23 (1): 48-53.

90. Dal Bello B, Zeppa G, Bianchi DM, Decastelli L, Traversa A, Gallina S, Coisson J, Locatelli M, Travaglia F. Effect of nisin-producing *Lactococcus lactis* starter cultures on the inhibition of two pathogens in ripened cheeses. Int J Dairy Techn 2013; 66 (4): 468-477.

91. Mohammadi K, Jodeiri H. Effects of nisin and temperature on behavior of enterotoxigenic *Staphylococcus aureus* in model cheeses. Kafkas Univ Vet Fak Derg 2014; 20 (3): 461-464.

92. Felicio BA, Pinto MS, Oliveira FS, Lempk MW, Pires AC, Lelis CA. Effects of nisin on Staphylococcus aureus count and physicochemical properties of Minas Frescal cheese. J Dairy Sci 2015; 98 (7): 4364-9.

93. Cui HY, Wu J, Li CZ, Lin L. Anti-listeria effects of chitosan-coated nisin-silica liposome on Cheddar cheese. J Dairy Sci 2016; 99 (11): 8598-8606.

94. Can ÖP, Hastaoğlu E. The effects of nisin on the growth of milk derived *Staphylococcus aureus* strains in the cheese. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi 2020; 24 (3): 310-316.

95. Khudhir ZS. Evaluation the antibacterial activity of the brine, nisin solution, and ozonated water against E. coli O157: H7 in the experimentally local produced soft cheese. The Iraqi J of Vet Med 2021; 45 (1): 17-21.

96. Bester BH, Lombard SH. Influence of lysozyme on selected bacteria associated with Gouda cheese. J of Food Prot 1990; 53 (4): 306-311.

97. Özkul N. Lizozimin Clostridium tyrobutyricum Üzerine Etkisinin Laboratuvar Koşullarında ve Üründe Araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Adana: Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2003.

98. Duan J, Park SI, Daeschel MA, Zhao Y. Antimicrobial chitosan-lysozyme (CL) films and coatings for enhancing microbial safety of mozzarella cheese. J of Food Sci 2007; 72 (9): 355-362.

99. Conte A, Brescia I, Del Nobile MA. Lysozyme/EDTA disodium salt and modified-atmosphere packaging to prolong the shelf life of burrata cheese. J of Dairy Sci 2011; 94 (11): 5289-5297.

100. Anonymus. Lysozyme and Grana Padano PDO. https://www.granapadano.it/en-ww/lysozyme-grana-padano-pdo.aspx. 01.05.2023

BÖLÜM 16

TESTİS KANSERLERİ, TANI VE TEDAVİSİ

Resul ÇİÇEK[1]

1 Dr. , Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesi ORCID ID: 0000-0003-2622-681X

Testis kanserleri çok sık görülen kanserler olamamakla birlikte erişkin bireylerdeki kanserlerin %1'ini ve ürolojik kanserlerin ise %5'ini oluşturmaktadır (Park, Kim ve Elghiaty, 2018, e12390). Daha çok genç erkeklerde görülen ve erken teşhis sonucu tedavinin yüksek oranda başarılı olduğu bu kanser türü 25-35'li yaşlarda daha sık görülmektir. Testis kanserlerinin histopatolojik subtiplerin insidanslarının en yüksek olduğu dönemler non-seminom ve mikst germ hücreli tümörler için 3.dekat iken, seminomlar için ise 4.dekattır (Oosterhuis , Looijenga, 2005, 210).

Testis Kanserlerinin Gelişiminde Rol Alan Risk Faktörleri:

Testis kanserleri genetik, çevresel faktörlerle birlikte birçok risk faktörünün rol oynadığı hastalıklardır. Bunlardan önemli olan bazıları:

- Kriptorşidizmi kapsayan testiküler disgenezi sendromu
- Hipospadias
- Azalmış spermatogenez ve infertilite
- Cinsiyet gelişimi bozuklukları (Klinefelter Sendromu gibi)
- Ailede testis kanseri öyküsü
- Karşı testiste testis tümörü veya germ hücreli neoplazi in situ bulunması
- Çevresel maruziyetler
- Sigara…vs.

Özellikle Kriptorşidizm (inmemiş testis) testis kanseri risk faktörleri arasında en önemli olanıdır. Öyle ki testis kanseri olan hastaların %10'unda görülür (Lip , Murchison, Cullis, Govan, Carachi,2013, 20-6), (Slowikowska-Hilczer ve diğerleri, 2020,20), (Bosl , Motzer,1997, 242-53).

Testis Kanserlerinin Histolojik Sınıflandırılması:

Germ hücreli tümörler testis tümörlerinin %90-95'ini oluştururken, seks kord stromal tümörler daha nadir görülür. Germ hücreli tümörler de seminom ve nonseminom olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Seminomlar daha yavaş büyüyen ve daha iyi prognoza sahip olan tümörlerdir. Seminomlar genellikle tek bir testiste tek bir kitle olarak ortaya çıkarlar ve lenf yolu ile yayılırlar. Nonseminomlar ise daha agresif seyreden ve çeşitli histolojik tipleri (embriyonel karsinom, yolk sak tümörü, koriyokarsinom, teratom) içeren tümörlerdir. Nonseminomlar genellikle tek bir testiste birden fazla kitle olarak ortaya çıkarlar ve hem lenf hem de kan yolu ile yayılırlar (Yücetaş, Faydacı,2016, s.1-7)

Kaynakçalar:,

1.Park, J.S., et al. Recent global trends in testicular cancer incidence and mortality. Medicine (Baltimore), 2018. 97: e12390.

2. Oosterhuis, J.W., et al. Testicular germ-cell tumours in a broader perspective. Nat Rev Cancer, 2005. 5: 210.

3. Lip, S.Z., et al. A meta-analysis of the risk of boys with isolated cryptorchidism developing testicular cancer in later life. Arch Dis Child, 2013. 98: 20.

4. Slowikowska-Hilczer, J., et al. Risk of gonadal neoplasia in patients with disorders/differences of sex development. Cancer Epidemiol, 2020. 69: 101800. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32905884/

5. Bosl, G.J., et al. Testicular germ-cell cancer. N Engl J Med, 1997. 337: 242. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/9227931/

6. Yücetaş U,Faydacı G, Testis kanseri epidemiyolojisi,Testis Kanseri Güncelleme,2016,s:1-7

7. M.P. Laguna et al. Guidelines on Testicular cancer. EAU Guidelines Office, 2022. European Association of Urology Guidelines Office Arnhem,The Netherlands

8. Brierley, J.E., et al., The TNM Classification of Malignant Tumours 8th edition. 2016.

9. Klepp, O., et al. Early clinical stages (CS1, CS1Mk+ and CS2A) of non-seminomatous testis cancer. Value of pre- and post-orchiectomy serum tumor marker information in prediction of retroperitoneal lymph node metastases. Swedish-Norwegian Testicular Cancer Project (SWENOTECA). Ann Oncol, 1990. 1: 281.

10. Beyer, J., et al. Survival and New Prognosticators in Metastatic Seminoma: Results From the IGCCCG-Update Consortium. J Clin Oncol, 2021. 39: 1553.

11. Moul, J. Timely diagnosis of testicular cancer. Urol Clin North Am, 2007. 34: 109.

12. Mieritz, M.G., et al. Gynaecomastia in 786 adult men: clinical and biochemical findings. Eur J Endocrinol, 2017. 176: 555

13. Pierorazio, P.M., et al. Performance Characteristics of Clinical Staging Modalities for Early Stage Testicular Germ Cell Tumors: A Systematic Review. J Urol, 2020. 203: 894.

14. Kim, W., et al. US MR imaging correlation in pathologic conditions of the scrotum. Radiographics, 2007. 27: 1239.

15. Tsili, A.C., et al. When to ask for an MRI of the scrotum. Andrology, 2021. 9: 1395.

16. Beyer, J., et al. Maintaining success, reducing treatment burden, focusing on survivorship: highlights from the third European consensus conference on diagnosis and treatment of germ-cell cancer. Ann Oncol, 2013. 24: 878

17. Gilligan, T.D., et al. American Society of Clinical Oncology Clinical Practice Guideline on uses of serum tumor markers in adult males with germ cell tumors. J Clin Oncol, 2010. 28: 3388.

18. Dieckmann, K.P., et al. Serum Tumour Markers in Testicular Germ Cell Tumours: Frequencies of Elevated Levels and Extents of Marker Elevation Are Significantly Associated with Clinical Parameters and with Response to Treatment. Biomed Res Int, 2019. 2019: 5030349

19. Patel, H.D., et al. Testis-sparing surgery and scrotal violation for testicular masses suspicious for malignancy: A systematic review and meta-analysis. Urol Oncol, 2020. 38: 344.

20. Nason, G.J., et al. Partial orchiectomy: The Princess Margaret cancer centre experience. Urol Oncol, 2020. 38: 605 e19

21. Dieckmann, K.P., et al. Diagnosis of contralateral testicular intraepithelial neoplasia (TIN) in patients with testicular germ cell cancer: systematic two-site biopsies are more sensitive than a single random biopsy. Eur Urol, 2007. 51: 175.,

22. Dieckmann, K.P., et al. Prevalence of contralateral testicular intraepithelial neoplasia in patients with testicular germ cell neoplasms. J Clin Oncol, 1996. 14: 3126

23. Thornton, C.P. Best Practice in Teaching Male Adolescents and Young Men to Perform Testicular Self-Examinations: A Review. J Pediatr Health Care, 2016. 30: 518.

24. Petersen, P.M., et al. Semen quality and reproductive hormones before and after orchiectomy in men with testicular cancer. J Urol, 1999. 161: 822.

25. Petersen, P.M., et al. Effect of graded testicular doses of radiotherapy in patients treated for carcinoma-in-situ in the testis. J Clin Oncol, 2002. 20: 1537.

26. Lampe, H., et al. Fertility after chemotherapy for testicular germ cell cancers. J Clin Oncol, 1997. 15: 239

BÖLÜM 17

KADIN İNFERTİLİTESİNDE GELENEKSEL VE ALTERNATİF TEDAVİ YÖNTEMLERİNİN KULLANILMASI

Ezgi TUNA[1], Şükran YEDİEL ARAS[2]

1 Kafkas Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kars, Türkiye.
2 Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Ebelik Bölümü, Kars, Türkiye.

1.GİRİŞ

1.1. Amaç ve Kapsam

İnfertilite, bir yıl içinde herhangi bir korunma yöntemi kullanılmadan düzenli cinsel ilişkiye rağmen gebeliğin oluşmaması durumudur ve küresel olarak eşlerin %10-15'inin infertil olduğu bilinmektedir. Kliniğe başvuran kadının infertilite riski olduğu bilinen bir nedeni varsa bu durum jinekolog tarafından detaylı değerlendirilmelidir ve tıbbi ve obstetrik öykü detaylı sorgulanmalıdır. Kadında infertilite tanısı için kullanılan testlerde yumurtalık rezervine, yumurtlama fonksiyonuna ve yapısal anormalliklere bakılmalıdır. Üreme organlarının sağlıklı gebeliğin oluşumu için yeterli-koşullarda olduğunun belirlenmesi için görüntüleme yöntemleri kullanılmaktadır. Görüntüleme yöntemleri tubal açıklığı ve pelvik patolojiyi gösterir ve yumurtalık rezervini belirler (Breitkopf ve Hill 2019).

Kadınlar infertilite ile baş ederken çareyi modern tedavi dışında veya ek olarak geleneksel yöntemlerde ve alternatif tıpta aramaktadır. Modern tıp ile geleneksel-tamamlayıcı/alternatif tıp uygulamalarının birbirinden ayrılmasının nedeni; modern tıpta nedene bağlı kalınarak ve kesin bilimsel bilgiden faydalanılması, geleneksel yöntemlerde inançlar ve deneyimlere bağlı yöntemler uygulanmasıdır. Tamamlayıcı tıpta ise modern tıp uygulanılırken ek olarak alternatif tıptan yararlanılır. Geleneksel uygulamalar bir toplumun maruz kaldığı hastalık için uyguladıkları yöntemlerdir ve geçmişten günümüze kadar uzanan yöntemlerdir (Kaplan 2008). Derlememizde kadın infertilitesinde geçmişten günümüze gelmiş geleneksel/alternatif tedavi yaklaşımlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

2.GENEL BİLGİLER

2.1.İnfertilite Tanımı ve Epidemiyolojisi

İnfertilite; bir yıl içinde sürekli korunmasız cinsel ilişkiye rağmen gebelik oluşmaması durumudur ve infertilite tanısı için geçerli süre 35 yaş üzerindeki kadınlarda 6 ay olduğu belirtilmektedir (Breitkopf ve Hill 2019). Eğer kadında belirtilen süre içerisinde gebelik oluşmamış ise bu durum primer inferilite olarak adlandırılır. Kadının daha önce bir çocuğu olmasına rağmen ikinci bir gebeliğin olmaması ise sekonder infertilite olarak adlandırılmaktadır (Soto ve Copperman 2011). Açıklanamayan infertilite ise klinik testlerle nedeni belirlenemeyen durum olarak tanımlanmaktadır (Mutlu ve ark. 2013). Açıklanamayan infertilite, infertil çiftlerin %30 kadarını kapsamaktadır (Breitkopf ve Hill 2019). Dünyada 80 milyondan fazla kadının infertil olduğu belirtilmektedir (Seymenler ve Siyez 2018). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2018) verilerine göre doğurgan çağdaki kadınların infertilite tanısı alma oranı %4 olarak bildirilimiştir (TNSA 2018).

6.KAYNAKLAR

Anderson B, Rosenthal L: Acupuncture and in vitro fertilization: critique of the evidence and application to clinical practice. Complementary therapies in clinical practice.p. 1-5, 2013.

Avcıbay B, Beji KN: İnfertilite tedavisinde tamamlayıcı/alternatif tıp uygulamaları, Androloji Bülteni, 15(52):71-74, 2013.

Bali A: Gaziantep yöresi doğum geleneklerinde anne ve çocuk sağaltımı. Electronic Turkish Studies, 12(5), 2017.

Barbieri RL, Domar AD, Loughlin KR: Six steps to increased fertility: An integrated medical and mind/body program to promote conception. Simon and Schuster, 2000.

Başar ÖÜF: İnfertilitede tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları.In 4th International Scientific Research Congress. p. 97, 2019.

Bates D: 21. yüzyılda kültürel antropoloji. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.p. 339, 2009.

Bergmann J, Luft B, Boehmann S , Runnebaum B, Gerhard I: The efficacy of the complex medication Phyto-Hypophyson L in female, hormone-related sterility. A randomized, placebo-controlled clinical double-blind study. Forschende Komplementarmedizin und Klassische Naturheilkunde= Research in Complementary and Natural Classical Medicine, 7(4):190-199, 2000.

Breitkopf DM, Hill M. ÜÜ: Infertility Workup for the Women's Health Specialist. Obstetrics and Gynecology, 133(6):377-384, 2019.

Bulut ÖÜ, Şahin S: Obezite ve D vitamini düzeylerinin infertilite üzerine etkisi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 4(2): 29-33, 2021.

Corless IB, Abrams D, Nicholas PK, McGibbon CA: The use of complementary and alternative therapies. AACN Advanced Critical Care, 11(1):4-6, 2000.

Coşkun NÇ: Mersin'de doğumla ilgili âdetlerin halk hekimliği yönünden incelenmesi. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 1(3):1-12, 2011.

Çabuş Ü, Nazlı ÇİL, Kabukçu C: İntrasitoplazmik sperm enjeksiyonu (ICSI) uygulanan infertil kadınlarda gebelik başarısını etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. Pamukkale Tıp Dergisi, 14(3):748-759, 2021.

Çalışkan Erol ŞS: Bartın ili doğum ritüelleri. Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi,8(2): 63-81, 2021.

Çayır Y, Gürsoy PG: İn Vitro Fertilizasyon ve Akupunktur. Konuralp Medical Journal/Konuralp Tıp Dergisi, 10(3): 420-423, 2018.

Çetin I, Berti C, Calabrese S: Role of micronutrients in the periconceptional period. Human reproduction update, 16(1): 80-95, 2021.

Çubukçu B, Sarıyar G, Meriçli A, Sütlüpınar N, Mat A, Meriçli F: Fitoterapi yar-

dımcı ders kitabı. İÜ Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, 2002.

Destrem H: Expérimentation de la gelée royale d'abeilles en pratique gériatrique, Revue Française de Gérontologie.p.3, 1956.

Dhont N, Luchters S, Ombelet W, Vyankandondera J, Gasarabwe A, Van de Wijgert J, Temmerman M: Gender differences and factors associated with treatment-seeking behaviour for infertility in Rwanda. Human Reproduction, 25(8):2024-2030, 2010.

Duvan Cİ, Şatıroğlu H, Berker B, Çetinkaya E, Kahraman K: Yardımla üreme tekniklerinde implantasyon ve gebelik oranlarını etkileyen faktörler. Journal of Clinical Obstetrics & Gynecology, 13(6): 466-475, 2003.

Elçi DÖ:Kısırlığa Çare Arayışları Olarak Dinsel-Büyüsel İnanışlar ve Geleneksel Tedaviler: Şırnak Örneği. Şarkiyat, 14(2):693-711, 2022.

Engin R, Pasinlioğlu T: Erzurum ve yöresinde infertil kadınların infertilite ile ilgili geleneksel ve uygulamaları. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 5(1):6-9, 2002.

Eryilmaz OG, Devran A, Sarikaya E, Aksakal FN, Mollamahmutoğlu L, Cicek N: Melatonin improves the oocyte and the embryo in IVF patients with sleep disturbances, but does not improve the sleeping problems. Journal of assisted reproduction and genetics, 28(9): 815-820, 2011.

Fellowes D, Barnes K, Wilkinson SS: Aromatherapy and massage for symptom relief in patients with cancer. Cochrane Database of Systematic Reviews, (3), 2004.

Fırat YY, Didem K, İnanç N: İnfertil Kadınların Bitkisel Ürün Kullanım Durumları. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 6(2): 7-13, 2021.

Fido A, Zahid MA: Coping with infertility among Kuwaiti women: Cultural perspectives. International Journal of social psychiatry, 50(4):294-300, 2004.

Gerrits, T: Social and cultural aspects of infertility in Mozambique. Patient education and counseling, 31(1):39-48, 1997.

Guntupalli A, Chenchelgudem P: Perceptions, causes and consequences of infertility among the Chenchu tribe of India. Journal of Reproductive and Infant Psychology, 22(4):249-259, 2004.

Güven F: Sinop halk kültüründe doğum etrafında gelişen uygulamalar. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 8(25):302-316, 2020.

Hollos M, Larsen U, Obono O, Whitehouse B: The problem of infertility in high fertility populations: meanings, consequences and coping mechanisms in two Nigerian communities. Social science & medicine, 68(11):2061-2068, 2009.

İlhan F: Stay healthy with homeopathy. J Tradit Complem Med. 1(1):29-34, 2018.

İpekoğlu HY, Oral HB: İnfertilitede kullanılan geleneksel tedavi yöntemeleri ve

çeşitli uygulamalar: Isparta bölgesi. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 12(25): 105-119, 2019.

Kaplan M: Geleneksel tıbbın yeniden üretim sürecinde kadın.Ankara, 2010.

Kocaadam B, Akdevelioğlu Y: Fitoöstrojenler ve üreme sağlığı. Beslenme ve Diyet Dergisi, 46(1): 84-89, 2018.

Kurt G, Arslan H: İnfertilite tedavisi alan çiftlerin kullandıkları tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. Cukurova Medical Journal, 44:329-338, 2019.

Lewis R: The infertility cure: The ancient Chinese wellness program for getting pregnant and having healthy babies. Hachette UK, 2008.

Lunenfeld B, Gooren LJ, Morales A, Morley J. (Eds.): Textbook of Men's Health and Aging. CRC Press, 2007.

Mascarenhas MN, Flaxman SR, Boerma T, Vanderpoel S, Stevens GA: National, regional, and global trends in infertility prevalence since 1990: a systematic analysis of 277 health surveys. Plos medicine, 9(12):1001-1356, 2012.

Merhi Z, Doswell A, Krebs K, Cipolla M: Vitamin D alters genes involved in follicular development and steroidogenesis in human cumulus granulosa cells. The Journal of Clinical Endocrinology & Metabolism, 99(6):1137-1145, 2014.

Mishima S, Suzuki KM, Isohama Y, Kuratsu N, Araki Y, Inoue M, Miyata T: Royal jelly has estrogenic effects in vitro and in vivo. Journal of ethnopharmacology, 101(1-3):215-220, 2005.

Mistry HD, Pipkin FB, Redman CW, Poston L: Selenium in reproductive health. American journal of obstetrics and gynecology, 206(1): 21-30, 2012.

Monnet E, Twedt DC: Laparoscopy. Veterinary Clinics: Small Animal Practice, 33(5):1147-1163, 2003.

Morice P, Josset P, Dubuisson JB: History of sterility in ancient times. II. Sterility in Hippocrates treatise, Contraception, fertilite, sexualité (1992)., 23(10): 605- 610, 1995.

Mutlu MF, Baştu E, Öktem M: Açıklanamayan infertiliteye güncel bakış. Gazi Medical Journal, 24(1), 2013.

NCCIH (2021) Homeopathy: What you need to know, https://www.nccih.nih.gov/health/homeopathy Erişim tarihi:01.12.2022.

Örnek SV: Sivas ve çevresinde hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili batıl inançların ve büyüsel işlemlerin etnolojik tetkiki. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1966.

Özcan H, Beji NK: İnfertilitede tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları. Okmeydanı Tıp Dergisi, 32(1): 36-44, 2016.

Özkaya MO, Nazıroğlu M, Barak C, Berkkanoglu M: Effects of multivitamin/mineral supplementation on trace element levels in serum and follicular fluid of women undergoing in vitro fertilization (IVF). Biological trace element

research, 139(1): 1-9, 2011.

Papreen N, Sharma A, Sabin K, Begum L, Ahsan SK., Baqui AH: Living with infertility: experiences among urban slum populations in Bangladesh. Reproductive health matters, 8(15): 33-44, 2000.

Raga F, Bauset C, Remohi J, Bonilla-Musoles F, Simón C, Pellicer A: Reproductive impact of congenital Müllerian anomalies. Human Reproduction (Oxford, England), 12(10):2277-2281, 1997.

Reiter RJ, Tamura H, Tan DX, Xu XY: Melatonin and the circadian system: contributions to successful female reproduction. Fertility and sterility, 102(2): 321-328, 2014.

Saravelos SH, Cocksedge KA, Li TC: Prevalence and diagnosis of congenital uterine anomalies in women with reproductive failure: a critical appraisal. Human reproduction update, 14(5): 415-429, 2008.

Sever M: Türk halk inançlarında ve halk hekimliği uygulamalarında meyve. Türklük Bilimi Araştırmaları, (16), 2004.

Seymenler S, Siye DM: İnfertilite psikolojik danışmanlığı. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 10(2); 186-197, 2018.

Sezgin H, Hocaoğlu Ç: İnfertilitenin psikiyatrik yönü. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 6(2):165-184, 2014.

Soderstom RM: Distending the uterus: what medium is best. Clinical obstetrics and gynecology, 35(2): 225-228, 1992.

Soto E, Copperman AB: Factors affecting fertility. Infertility.p. 1-7, 2011.

Sundby J: Infertility in the Gambia: Traditional and modern health care. Patient Education and counseling, 31(1):29-37, 1997.

Şahin A, Şahin H, Yüksel B: Bir infertilite olgusunda hipnoz terapileri sonrasında spontan gebelik eldesi, vaka sunumu. Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi.s. 13, 2016.

Taşkın L : Doğum ve kadın sağlığı hemşireliği. Akademisyen Kitabevi, 2016.

Tekçi A: Araştırma görevlisi hekimlerin geleneksel, tamamlayıcı ve alternatif tıp uygulamaları ile ilgili bilgi ve tutumları, Tıpta Uzmanlık Tezi, Dicle Üniversitesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Diyarbakır, 2017.

Topal E, Yücel B, Kösoğlu M: Arı Ürünlerinin Hayvancılık Sektöründe Kullanımı, 2015.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara, 2018. Erişim adresi: http://http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2018/rapor/TNSA_2018_anarapor.pdf, Erişim tarihi: 02.12.2022.

Uğur AS: İnfertilite tedavisi alan kadınlarda üreme problemlerinin fiziksel, duygusal, sosyal veilişkisel yaşam alanlarına etkisi .Master's thesis, İstanbul Bilim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Yıldırım M: Histerosalpingografi ve İnfertilite. Journal of Clinical Obstetrics & Gynecology, 1(1): 2-13, 1991.

Zeren F: İnfertilite tedavisi alan çiftlerde, çift uyumunun yaşam kalitesi üzerine etkisi .Master's thesis, ESOGÜ, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016.

Zollman C, Vickers A: Users and practitioners of complementary medicine, 319(7213): 836-838, 1999.

BÖLÜM 18

İNTRAKRANYAL PATOLOJİLERDE SUSEPTİBİLİTE AĞIRLIKLI GÖRÜNTÜLEMENİN TANIYA KATKISI

Süheyl POÇAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Nişantaşı Üniversitesi Tıp Fakültesi, ORCID ID: 0000-0002-3932-2272

GİRİŞ

Manyetik rezonans (MR) ekipmanındaki donanım ve yazılım gelişmeleri, nöroradyolojide devrim yaratmıştır. Nöroradyoloji bu gelişmeden en çok fayda sağlayan radyoloji alanlarından biridir. Çok da uzak olmayan geçmişe göre bugünle karşılaştırıldığında nörogörüntülemede yapabileceklerimiz lezyon saptama düzeyinden neredeyse patolojik tanı koymaya kadar uzanıyor. Gelişmiş MR uygulamaları sayesinde artık kafa içi hastalıkları çok daha iyi tespit edebiliyoruz.

Kafa içi hastalıkların tanımlanması, gerekirse evrelerinin belirlenmesi, tedavilerinin planlaması ve prognozunun tespiti çok önemli hale gelmiştir. Konvansiyonel sekanslara ek olarak kullanılan ileri MR uygulamaları bize bu konuda önemli bilgiler vermektedir. Kafa içi tümör süreçleri için, perfüzyon MR ve rCBV haritaları (regional cerebral blood volume, bölgesel serebral kan hacmi), tümör evresini artıran ana faktörlerden biri olan intratümöral neoanjiyogenez hakkında fikir verebilir ve rCBV'de bir artışın kanıtı gösterge olabilir. Takibi yapılmakta olan düşük evreli tümörlerde malign transformasyon olup olmadığı gösterilebilir. Difüzyon tensör görüntüleme (DTI), önemli ak madde yollarının tümör infiltrasyonu veya deplasmanı gösterebilirken, fonksiyonel MR görüntüleme (fMRI) motor korteks veya Broca alanı ile çevre dokulardaki invazyonu belirleyebilir. MR spektroskopi (MRS) ile bazı tümör içi metabolitlerin miktarı ölçülerek, tümör evresi hakkında bir fikir edinilebilir. Difüzyon ağırlıklı görüntüleme (DAG) lezyonun selülaritesini gösterebilir ve ayırıcı tanıya yardımcı olabilir.

Yukarıda belirtilen gelişmiş MR uygulamalarına ek olarak, gradyan eko manyetik duyarlılığa dayalı bir teknik olan suseptibilite ağırlıklı görüntüleme (SWI) sekansı son yıllarda giderek daha popüler hale gelmiştir.

Bu yazıda SWI sekansının kısmi teknik ayrıntılarını gözden geçirerek, intraakranyal patolojilerin SWI sekansındaki görüntüleme özelliklerini ve bulgularını açıklamak amaçlanmıştır.

MANYETİK REZONANS GÖRÜNTÜLEME

MR, çeşitli gradientler yardımıyla farklı dokuların çok yüksek bir manyetik alan içerisindeki davranış değişimlerinin dedektörler aracılığıyla kaydedildiği ve özel yazılımlar yoluyla dokulardan gelen sinyallerin gri tonlamalı görüntülere dönüştürüldüğü bir süreçtir. MR görüntüleri, dokuların nükleer manyetik özellikleri kullanılarak elde edilir. Hidrojen insan vücudunda en çok bulunan elementtir, dolayısıyla dokularda bol miktarda bulunan bu hidrojen protonları, MR görüntüleri oluşturmak için kullanılan doku sinyallerinin ana hedefidir. Bu atomların nükleer manyetizması, MR görüntüleri oluşturmak için kullanılır. Bu manyetizma, tek kütle numaralı

KAYNAKLAR

1. KONEZ, Dr. Orhan. Manyetik Rezonans Görüntüleme: Temel Bilgiler. İstanbul: KONEZ, Dr. Orhan, 1995.
2. Jerrold T. Bushberg, John M. Boone. The Essential Physics of Medical Imaging. (2012) ISBN: 9780781780575
3. M A Flower. Webb's Physics of Medical Imaging, Second Edition. (2016) ISBN: 9781466568952
4. Alfred L. Horowitz. MRI Physics for Physicians. (2012) ISBN: 9781468403336
5. Enochs WS, Petherick P, Bogdanova A, Mohr U, Weissleder R. Paramagnetic metal scavenging by melanin: MR imaging. *Radiology.* 1997;204(2):417–423. doi: 10.1148/radiology.204.2.9240529.
6. Heindel W, Friedmann G, Bunke J, Thomas B, Firsching R, Ernestus R. Artifacts in MR Imaging After Surgical Intervention. J Comput Assist Tomogr. 1986;10(4):596-9. doi:10.1097/00004728-198607000-00009
7. Schweser F, Deistung A, Lehr BW et-al. Differentiation between diamagnetic and paramagnetic cerebral lesions based on magnetic susceptibility mapping. Med Phys. 2010;37 (10): 5165-78
8. Wu Z, Mittal S, Kish K et-al. Identification of calcification with MRI using susceptibility-weighted imaging: a case study. J Magn Reson Imaging. 2009;29 (1): 177-82. doi:10.1002/jmri.21617
9. Barnes S & Haacke E. Susceptibility-Weighted Imaging: Clinical Angiographic Applications. Magn Reson Imaging Clin N Am. 2009;17(1):47-61. doi: 10.1016/j.mric. 2008.12.002
10. Tong KA, Ashwal S, Obenaus A et-al. Susceptibility-weighted MR imaging: a review of clinical applications in children. AJNR Am J Neuroradiol. 2008;29 (1): 9-17. doi:10.3174/ajnr. A0786
11. Wang Y, Yu Y, Li D, et al. Artery and vein separation using susceptibilitydependent phase in contrast-enhanced MRA. J Magn Reson Imaging. 2000;12: 661-70.
12. Sadeghi N, D'Haene N, Decaestecker C, et al. Apparent diffusion coefficient and cerebral blood volume in brain gliomas: relation to tumor cell density and tumor microvessel densitybased on stereotactic biopsies. AJNR Am J Neuroradiol 2008;29: 476-482. doi:10.3174/ajnr.A0851. PMid:18079184.
13. Nair JR, Van Hecke W, De Belder F, et al. High-resolution susceptibilityweighted imaging at 3 T with a 32-channel head coil: technique and clinical applications. AJR Am J Roentgenol. 2010;195: 1007-14.
14. Haacke EM, Mittal S, Wu Z, Neelavalli J, Cheng YC. Susceptibilityweigh-

ted imaging: technical aspects and clinical applications, part 1. AJNR Am J Neuroradiol. 2009;30: 19-30.

15. Mittal S, Wu Z, Neelavalli J, Haacke EM. Susceptibility-weighted imaging: technical aspects and clinical applications, part 2. AJNR Am J Neuroradiol. 2009;30: 232-52.

16. Deistung A, Schweser F, Wiestler B, Abello M, Roethke M, Sahm F, Wick W, Nagel AM, Heiland S, Schlemmer HP, Bendszus M, Reichenbach JR, Radbruch A. Quantitative susceptibility mapping differentiates between blood depositions and calcifications in patients with glioblastoma. PLoS One. 2013; 8(3): e57924.

17. Haacke EM, Xu Y, Cheng YC, Reichenbach JR. Susceptibility weighted imaging (SWI). Magn Reson Med. 2004;52: 612-8.

18. Xu Y, Haacke EM. The role of voxel aspect ratio in determining apparent vascular phase behavior in susceptibility weighted imaging. MagnReson Imaging. 2006;24: 155-60.

19. Roberto Gasparotti, Lorenzo Pinelli, Roberto Liserre; New MR sequences in daily practice: susceptibility weighted imaging. A pictorial essay; Insights Imaging (2011)2: 335–347.

20. Sehgal V, Delproposto Z, Haddar D, Haacke EM, Sloan AE, Zamorano LJ, Barger G, Hu J, Xu Y, Prabhakaran KP, Elangovan IR, Neelavalli J, Reichenbach JR. Susceptibility-weighted imaging to visualize blood products and improve tumor contrast in the study of brain masses. J Magn Reson Imaging. 2006 Jul;24(1):41-51. doi: 10.1002/jmri.20598. PMID: 16755540.

21. Park MJ, Kim HS, Jahng GH, Ryu CW, Park SM, Kim SY. Semiquantitative assessment of intratumoral susceptibility signals using non-contrast-enhanced high-field high-resolution SWI in patients with gliomas: comparison with MR perfusion imaging; AJNR Am J Neuroradiol. 2009Aug;30(7):1402-8.

22. Hori M, Mori H, Aoki S, et al. Three-dimensional susceptibilityweighted imaging at 3 T using various image analysis methods in the 57 estimation of grading intracranial gliomas. Magn Reson Imaging. 2010;28: 594-8.

23. Noebauer-Huhmann IM, Pinker K, Barth M, et al. Contrast enhanced, highresolution, susceptibility-weighted magnetic resonance imaging of the brain: dosedependent optimization at 3 tesla and 1.5 tesla in healthy volunteers. Invest Radiol. 2006;41: 249-55.

24. Peters S, Knöß N, Wodarg F, Cnyrim C, Jansen O. Rofo.; Glioblastomas vs. lymphomas: more diagnostic certainty by using susceptibilitiy-weighted imagingSWI); Rofo, 2012 Aug;184(8):713-8.

25. Haacke EM., Reichenbach J. Susceptibility Weighted Imaging in MRI Basic Concepts and Clinical Applications: Wiley-Blackwell, 2011.

26. Reichenbach, J.R., Venkatesan, R., Schillinger, D.J., Kido, D.K. ve Haacke, E.M. (1997). Small vessels in the human brain: MR venography with deoxyhemoglobin as an intrinsic contrast agent. Radiology, 204(1), 272-7.

27. Y. Ge, S. Barnes, S. Heller, Y. Xu, Q. Chen, E. M. Haacke, and R. I. Grossman: Three-dimensional high resolution venography using susceptibility weighted imaging at 7T; Chin J Magn Reson Imaging, 2010, Vol 1, No 2.

28. Kim HS, Jahng GH, Ryu CW, Kim SY; Added value and diagnostic performance of intratumoral susceptibility signals in the differential diagnosis of solitary enhancing brain lesions: preliminary study; AJNR Am J Neuroradiol. 2009 Sep;30(8):1574-9.

29. Lupo JM, Banerjee S, Hammond KE, Kelley DA, Xu D, Chang SM, Vigneron DB, Majumdar S, Nelson SJ; GRAPPA-based susceptibility weight imaging of normal volunteers and patients with brain tumor at 7 T; Magn Reson Imaging. 2009 May; 27(4):480-8.

30. Dr Yuranga Weerakkody, Dr Frank Gaillard et al. Radiopedia.org. [Alıntı Tarihi: 06.06.2023] http://radiopaedia.org/articles/susceptibilityweighted-imaging-1.

31. Vural A. Akut iskemik inmede manyetik duyarlılık ağırlıklı görüntüleme (susceptibility weighted imaging, SWI) bulgularının, diğer klinik ve görüntüleme bulgularıyla ilişkisinin incelenmesi: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı Uzmanlık Tezi Ankara 2013.

32. Robinson, R.J. ve Bhuta, S. (2011). Susceptibility-weighted imaging of the brain: current utility and potential applications. J Neuroimaging,21(4), e189-204.

33. Chastain, C.A., Oyoyo, U.E., Zipperman, M., Joo, E., Ashwal, S., Shutter, L.A.ve diğerleri. (2009). Predicting outcomes of traumatic brain injury by imaging modality and injury distribution. J Neurotrauma, 26(8), 1183-96.

34. Ghostine, S., Raghavan, R., Khanlou, N., Vinters, H.V., Tong, K. A. Johnson, W.D.ve diğerleri. (2009). Cerebral amyloid angiopathy: micro-haemorrhages demonstrated by magnetic resonance susceptibility-weighted imaging. Neuropathol Appl Neurobiol, 35(1), 116-9.

35. Haacke, E.M., DelProposto, Z.S., Chaturvedi, S., Sehgal, V., Tenzer, M., Neelavalli, J.et al (2007). Imaging cerebral amyloid angiopathy with susceptibility-weighted imaging. AJNR Am JNeuroradiol, 28(2), 316-7

36. Cooper, A.D., Campeau, N.G. ve Meissner, I. (2008). Susceptibilityweighted imaging in familial cerebral cavernous malformations. Neurology, 71(5), 382.

37. De Souza, J.M., Domingues, R.C., Cruz, L.C., Jr., Domingues, F.S., Iasbeck, T. ve Gasparetto, E.L. (2008) Susceptibility-weighted imaging for the evaluation of patients with familial cerebral cavernous malformations: a comparison with t2-weighted fast spin-echo and gradient-echo sequences. AJNR Am J Neuroradiol, 29(1), 154-8.

38. Nakagawa, I., Taoka, T., Wada, T., Nakagawa, H., Sakamoto, MKichikawa, K., et al (2013): The use of susceptibility-weighted imaging as an indicator of retrograde leptomeningeal venous drainage and venous congestion with dural arteriovenous fistula: diagnosis and follow-up after treatment. Neurosurgery, 72(1), 47-54; discussion 55.

39. Letourneau-Guillon, L. ve Krings, T. (2012). Simultaneous arteriovenous shunting and venous congestion identification in dural arteriovenous fistulas using susceptibility-weighted imaging: initial experience. AJNR Am J Neuroradiol, 33(2), 301-7

40. Wang, J. ve Gong, X. (2011). Superficial siderosis of the central nervous system: MR findings with susceptibility-weighted imaging. Clinical Imaging, 35(3), 217-2

BÖLÜM 19

DİŞ HEKİMLİĞİNDE BEYAZLATMA UYGULAMALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Aliye Tuğçe GÜRCAN[1], Soner ŞİŞMANOĞLU[2]

1 Doçent Doktor, Özel Muayenehane, Çocuk Diş Hekimliği Uzmanı, Orcid: 0000-0002-8444-17
2 Doçent Doktor, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Diş Hastalıkları ve Tedavisi AD. Orcid: 0000-0002-1272-5581

Giriş

Estetik diş hekimliği uygulamaları, dental restoratif uygulamaların çok önemli bir parçasıdır. Günümüzde bireyler yalnızca sağlıklı dişlere sahip olmakla yetinmeyip aynı zamanda mükemmel bir gülümsemeye sahip olmak istemektedirler (Joiner, 2004). Estetik endişelerin artmasıyla birlikte, bireyler daha beyaz bir gülümseme için diş kliniklerine başvurmaktadırlar. Daha beyaz dişler hem sağlık hem de güzellikle ilişkilendirilmektedir ve bireyler genellikle diş renklerinden memnun değildir. Diş rengi ile ilgili yapılan bir hasta memnuniyeti çalışmasında, hastaların %50'sinin dişlerinin rengini önemsemediği, %30'unun dişlerinin renginden memnun olmadığı ve %10'unun dişlerinin renginden çok memnun olmadığı bildirilmiştir (Odioso ve ark., 2000). Kompozit reçine veya porselen lamine uygulamaları, kuronlar, kompozit reçine restorasyonlar, mekanik aşındırma ve beyazlatma, diş rengi ile ilgili sorunların giderilmesinde tercih edilen tedaviler arasında yer almaktadır. Yapılan bir ankete göre, diş hekimlerinin %91'i kliniklerinde beyazlatma tedavisi uyguladıklarını ve başarı oranının %79 olduğunu bildirmiştir (Christensen ve Christensen, 1995). Ayrıca, 14-19 yaş arasındaki bireyler üzerinde yapılan bir araştırmada, katılımcıların dişlerine beyazlatma tedavisi uygulattıkları ve gerekirse bu tedaviyi tekrar yaptırma düşüncesinde oldukları bildirilmiştir (Boeiral ve ark., 2016). Diş renkleşmelerinin tedavisi için vital beyazlatma prosedürleri, restoratif tedavilere kıyasla daha koruyucu ve maliyet etkin bir yaklaşımdır (Dutra ve ark., 2004; Barghi, 1998). Beyazlatma tedavisi, diş hekimi tarafından ofiste yapılabileceği gibi, hasta tarafından evde diş hekiminin kontrolünde de uygulanabilir (Haywood, 1992; Haywood ve Heymann, 1989; Sulieman ve ark., 2005). Ofiste hızlı, güvenli ve çok etkili bir beyazlatma sağlamak için yüksek konsantrasyonlarda hidrojen peroksit veya karbamid peroksit kullanılmaktadır.

Dental renkleşmeler

Dental renkleşmeler, kökenlerine göre ekstrinsik (dışsal) ve intrinsik (içsel) renkleşmeler olarak sınıflandırılmaktadır. Ekstrinsik renkleşmeler, kromojenik gıdaların ve içeceklerin tüketimi, tütün ürünleri, klorheksidin gibi ilaçlar nedeniyle oluşmaktadır (Haywood ve Heymann, 1989; Watts ve Addy, 2001). Diş yüzeyi üzerindeki pelikıl, renkleşmeye yatkın bir oluşumdur (Viscio ve ark., 2000), ve ekstrinsik renkleşmeler genellikle yetersiz fırçalama ile ulaşılması zor olan dişeti kenarları ve dişler arasındaki interdental papillaların yanındaki bölgelerde gözlenmektedir. Bu nedenle, başlangıç periodontal tedavi ve polisaj çoğu ekstrinsik renkleşmeyi uzaklaştırırken (Walsh, 2000; Yap ve Wattanapayungkul, 2002), dirençli lekelerin giderilmesi için beyazlatma tedavileri tercih edilmektedir. İntrinsik renkleşmeler, kromojenik maddelerin odontogenez sırasında veya dişin sürmesi sırasında mine ve dentin dokusuna geçişiyle oluşmaktadır

Kaynaklar

Akpata, E. S. (2001). Occurrence and management of dental fluorosis. *International Dental Journal*, 51(5), 325-333.

Amato, M., Scaravilli, M. S., Farella, M., Riccitiello, F. (2006). Bleaching teeth treated endodontically: longterm evaluation of a case series. *Journal of Endodontics*, 32(4), 376-378.

Andreasen, F. M. (1986). Transient apical breakdown and its relation to color and sensibility changes after luxation injuries to teeth. *Dental Traumatology*, 2(1), 9-19.

Arens, D. (1989). The role of bleaching in esthetics. *Dental Clinics of North America*, 33(2), 319-336.

Aschheim, K. W. (2014). *Esthetic dentistry: a clinical approach to techniques and materials*, 3rd Edition. Elsevier Health Sciences.

Atkinson, C. B. (1892). Fancies and some facts. *The Dental Cosmos*, 34(12), 968-972.

Attin, T., F. Ajam, P. F., Lennon, A. M. (2003). Review of the current status of tooth whitening with the walking bleach technique. *International Endodontic Journal*, 36(5), 313-329.

Azer, S. S., Hague, A. L., Johnston, W. M. (2011). Effect of bleaching on tooth discolouration from food colourant in vitro. *Journal of Dentistry*, 39(Suppl 3), 52-56.

Azer, S. S., Machado, C., Sanchez, E., Rashid, R. (2009). Effect of home bleaching systems on enamel nanohardness and elastic modulus. *Journal of Dentistry*, 37(3), 185-190.

Barghi, N. (1998). Making a clinical decision for vital tooth bleaching: at-home or in-office? *Compendium Of Continuing Education In Dentistry*, 19(8), 831-838.

Belobrov, I., Parashos, P. (2011). Treatment of tooth discoloration after the use of white mineral trioxide aggregate. *Journal of Endodontics*, 37(7), 1017-1020.

Bersezio, C., Martin, J., Pena, F., Rubio, M., Estay, J., Vernal, R., Junior, O. O., Fernandez E. (2017). Effectiveness and impact of the walking bleach technique on esthetic self-perception and psychosocial factors: a randomized double-blind clinical trial. *Operative Dentistry*, 42(6), 596-605.

Bizhang, M., Heiden, A., Blunck, U., Zimmer, S., Seemann, R., Roulet, J. F. (2003). Intracoronal bleaching of discolored non-vital teeth. *Operative Dentistry*, 28(4), 334-340.

Boeiral, G. F., SalasI, M. M. S., AraújoI, D. C., MasottiI, A. S., CorreaI, M. B., Demarco, F. F. (2016). Factors influencing dental appearance satisfaction in adolescents: a cross-sectional study conducted in southern brazil. *Brazilian Journal of Oral Sciences*, 15(1), 8-15.

Boutsioukis, C., Noula, G., Lambrianidis, T. (2008). Ex vivo study of the efficiency of two techniques for the removal of mineral trioxide aggregate used as a root canal filling material. *Journal of Endodontics*, 34(10), 1239-1242.

Brown, G. (1965). Factors influencing successful bleaching of the discolored root-filled tooth. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*, 20(2), 238-244.

Cambruzzi, J. V., Greenfeld, R. S. (1983). Necrosis of crestal bone related to the use of excessive formocresol medication during endodontic treatment. *Journal of Endodontics*, *9*(12), 565–567.

Carey, C. M. (2014). Tooth whitening: what we now know. *Journal of Evidence-Based Dental Practice*, 14(suppl.), 70-76.

Carrillo, A., Arredondo Trevino, M. V., Haywood, V. B. (1998). Simultaneous bleaching of vital teeth and an open-chamber nonvital tooth with 10% carbamide peroxide. *Quintessence International*, 29(10), 643-648.

Christensen, G. J. Christensen, R. P. (1995). Home use bleaching survey. *CRA Newsletter* 19(1).

Dankert, J., Gravenmade, E. J., Wemes, J. C. (1976). Diffusion of formocresol and glutaraldehyde through dentin and cementum. *Journal of endodontics*, 2(2), 42-46.

Deliperi, S. (2008). Clinical evaluation of nonvital tooth whitening and composite resin restorations: fiveyear results. *The European Journal of Esthetic Dentistry*, 3(2), 148-159.

Deliperi, S. and Bardwell, D. N. (2005). Two-year clinical evaluation of nonvital tooth whitening and resin composite restorations. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, 17(6), 369-378.

Dietschi, D. (2006). Nonvital bleaching: general considerations and report of two failure cases. *The European Journal of Esthetic Dentistry*, 1(1), 52-61.

Dutra, A., Frary, J., Wise, R. (2004). Higher-order needs drive new growth in mature consumer markets. *Journal of Business Strategy*, 25(5), 26-34.

Faunce, F. (1983). Management of discolored teeth. *Dental Clinics of North America*, 27(4), 657-670.

Fisher, G. (1911). The Bleaching of discolored teeth with H2O2. *The Dental Cosmos*, 53, 246-247.

Freedman, G., Gerlach, R. W., Greenwall, L. H. (2012). *Contemporary esthetic dentistry*. In Contemporary Esthetic Dentistry, Mosby, 341-404.

Fuss, Z., Szajkis, S., Tagger, M. (1989). Tubular permeability to calcium hydroxide and to bleaching agents. *Journal of Endodontics*, 15(8), 362-364.

Garcia-Lopez, M., Martinez-Blanco, M., Martinez-Mir, I., Palop, V. (2001). Amoxycillin-clavulanic acid-related tooth discoloration in children. *Pediatrics*, 108(3), 819.

Gerlach, R. W., Barker, M. L., Karpinia, K., Magnusson, I. (2009). Single site meta-analysis of 6% hydrogen peroxide whitening strip effectiveness and safety over 2 weeks. *Journal of Dentistry*, 37(5), 360-365.

Glockner, K., Hulla, H., Ebeleseder, K., Stadtler, P. (1999). Five-year follow-up of internal bleaching. *Brazilian Dental Journal*, 10(2), 105-110.

Goldstein, R. E. and Garber, D. A. (1995). *Complete dental bleaching*. Quintessence Pub. Co.

Gupta, S. K., Saxena, P. (2014). Evaluation of patient satisfaction after non-vital bleaching in traumatized discolored intact anterior teeth. *Dental Traumatology*, 30(5), 396-399.

Gutierrez, J. H., Guzman, M. (1968). Tooth discoloration in endodontic procedures. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*, 26(5), 706-711.

Hannig, C., Zech, R., Henze, E., Dorr-Tolui, R., Attin, T. (2003). Determination of peroxides in saliva-kinetics of peroxide release into saliva during home-bleaching with Whitestrips® and Vivastyle®. *Archives of Oral Biology*, 48(8), 559-566.

Harrington, G. W., Natkin, E. (1979). External resorption associated with bleaching of pulpless teeth. *Journal of Endodontics*, 5(11), 344-348.

Haywood, V. B. (1991). Overview and status of mouthguard bleaching. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, 3(5), 157-161.

Haywood, V. B. (1992). History, safety, and effectiveness of current bleaching techniques and applications of the nightguard vital bleaching technique. *Quintessence International*, 23(7), 471-488.

Haywood, V. B. (2001). *Fundamentals of operative dentistry: a contemporary approach*. Eds. Submit, J.B., Robbins, J.W., and Schwart, R.S. Chicago, Quintessence Pub. Co., 401-426.

Haywood, V. B., Heymann, H. O. (1989). Nightguard vital bleaching. *Quintessence International*, 20(3), 173-176.

Haywood, V. B., Heymann, H. O. (1991). Nightguard vital bleaching: how safe is it? *Quintessence International*, 22(7), 515-523.

Heithersay, G. S. (1999a). Invasive cervical resorption: an analysis of potential predisposing factors. *Quintessence International*, 30(2), 83-95.

Heithersay, G. S. (1999b). Invasive cervical resorption following trauma. *Australian Endodontic Journal*, 25(2), 79-85.

Holland, R., de Souza, V., Nery, M. J., Faraco Junior, I. M., Bernabe, P. F., Otoboni Filho, J. A., Dezan Junior, E. (2001). Reaction of rat connective tissue to implanted dentin tube filled with mineral trioxide aggregate, portland cement or calcium hydroxide. *Brazilian Dental Journal*, 12(1), 3-8.

Joiner, A. (2004). Tooth colour: a review of the literature. *Journal of Dentistry*, 32(suppl.), 3-12.

Joshi, S. (2016). An overview of vital teeth bleaching. *Journal of Interdisciplinary Dentistry*, 6(1), 3-13.

Kashima-Tanaka, M., Tsujimoto, Y., Kawamoto, K., Senda, N., Ito, K., Yamazaki, M. (2003). Generation of free radicals and/or active oxygen by light or laser irradiation of hydrogen peroxide or sodium hypochlorite. *Journal of Endodontics*, 29(2), 141-143.

Kim, S. T., Abbott, P. V., McGinley, P. (2000). The effects of ledermix paste on discolouration of mature teeth. *International Endodontic Journal*, 33(3), 227-232.

Kupietzky, A., Waggoner, W.F., Galea, J. (2003). The clinical and radiographic success of bonded resin composite strip crowns for primary incisors. *Pediatric Dentistry,* 25(6), 577-81.

Lado, E. A., Stanley, H. R., Weisman, M. I. (1983). Cervical resorption in bleached teeth. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*, 55(1), 78-80.

Lambrianidis, T., Kapalas, A., Mazinis, M. (2002). Effect of calcium hydroxide as a supplementary barrier in the radicular penetration of hydrogen peroxide during intracoronal bleaching in vitro. *International Endodontic Journal*, 35(12), 985-990.

Lee, G. P., Lee, M. Y., Lum, S. O., Poh, R. S., Lim, K. C. (2004). Extraradicular diffusion of hydrogen peroxide and ph changes associated with intracoronal bleaching of discoloured teeth using different bleaching agents. *International Endodontic Journal*, 37(7), 500-506.

Leonard, R. R. H., Garland, G. E., Eagle, J. C., Caplan, D. J. (2002). Safety issues when using a 16% carbamide peroxide whitening solution. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, 14(6), 358-367.

Markowitz, K. (2010). Pretty painful: why does tooth bleaching hurt? *Medical Hypotheses*, 74(5), 835-840.

Maroto, M., Barberia, E., Vera, V., Garcia-Godoy, F. (2006). Dentin bridge formation after white mineral trioxide aggregate (white mta) pulpotomies in primary molars. *American Journal of Dentistry*, 19(2), 75-79.

Meireles, S. S., da Silva Dos Santos, I., Bona, A. D., Demarco, F. F. (2009). A double-blind randomized controlled clinical trial of 10 percent versus 16 percent carbamide peroxide tooth-bleaching agents. *Journal of the American Dental Association*, 140(9), 1109-1117.

Nutting, E. B. and Poe, G. S. (1963). A new combination for bleaching teeth. *Journal Southern California Dental Association*, 31, 289-301.

Odioso, L. L., Gibb, R. D., Gerlach, R. W. (2000). Impact of demographic, behavioral, and dental care utilization parameters on tooth color and personal satisfaction. *Compendium Of Continuing Education In Dentistry*, 29(suppl.), 35-41.

Pinto, C. F., de Oliveira, R., Cavalli, V., Giannini, M. (2004). Peroxide bleaching

agent effects on enamel surface microhardness, roughness and morphology. *Brazilian Oral Research*, 18(4), 306-311.

Plotino, G., Buono, L., Grande, N. M., Pameijer, C. H., Somma, F. (2008). Non-vital tooth bleaching: a review of the literature and clinical procedures. *Journal of Endodontics*, 34(4), 394-407.

Rostein, I. (2002). *Tooth discoloration and bleaching*. In Endodontics, Hamilton, Ontario, Canada: BC Decker Inc., 845-860.

Sánchez, A. R., Rogers, R. S., Sheridan, P. J. (2004). Tetracycline and other tetracycline-derivative staining of the teeth and oral cavity. *International Journal of Dermatology*, 43(10), 709-715.

Settembrini, L., Gultz, J., Kaim, J., Scherer, W. (1997). A technique for bleaching nonvital teeth: inside/ outside bleaching. *Journal of the American Dental Association*, 128(9), 1283-1284.

Sherwood, I. (2010). Fluorosis varied treatment options. *Journal of Conservative Dentistry*, 13(1), 47.

Spasser, H. F. (1961). A simple bleaching technique using sodium perborate. *NY State Dental Journal*, 27, 332-334.

Sulieman, M. (2004). An overview of bleaching techniques: I. history, chemistry, safety and legal aspects. *Dental Update*, 31(10), 612-616.

Sulieman, M. (2005). An overview of bleaching techniques: 2. night guard vital bleaching and non-vital bleaching. *Dental Update*, 32(1), 39-46.

Sulieman, M. (2008). An overview of tooth-bleaching techniques: chemistry, safety and efficacy. *Periodontology 2000*, 48(1), 148-169.

Tam, L. (1999). Clinical trial of three 10% carbamide peroxide bleaching products. *Journal Canadian Dental Association*, 65(4), 201-205.

Tay, L. Y., Kose, C., Loguercio, A. D., Reis, A. (2009). Assessing the effect of a desensitizing agent used before in-office tooth bleaching. *Journal of the American Dental Association*, 140(10), 1245-1251.

Thylstrup, A., Fejerskov, O. (1978). Clinical appearance of dental fluorosis in permanent teeth in relation to histologic changes. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, 6(6), 315-328.

Torres, C. R., Batista, G. R., César, P. D., Barcellos, D. C., Pucci, C. R., Borges, A. B. (2009). Influence of the quantity of coloring agent in bleaching gels activated with led/laser appliances on bleaching efficiency. *The European Journal of Esthetic Dentistry*, 4(2), 178-186.

Tronstad, L., Andreasen, J. O., Hasselgren, G., Kristerson, L., Riis, I. (1981). PH changes in dental tissues after root canal filling with calcium hydroxide. *Journal of Endodontics*, 7(1), 17-21.

van der Burgt, T. P., Mullaney, T. P., Plasschaert, A. J. (1986a). Tooth discoloration induced by endodontic sealers. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Patho-*

logy, 61(1), 84-89.

van der Burgt, T. P., Eronat, C., Plasschaert, A. J. (1986b). Staining patterns in teeth discolored by endodontic sealers. *Journal of Endodontics*, 12(5), 187-191.

Vilhena, K. F. B., Nogueira, B. C. L., Fagundes, N. C. F., Loretto, S. C., Angelica, R. S., Lima, R. R., Silva E., Souza M. H. J. (2019). Dental enamel bleached for a prolonged and excessive time: morphological. *PLos One*, 14(4), e0214948.

Viscio, D., Gaffar, A., Fakhry-Smith, S., Xu, T. (2000). Present and future technologies of tooth whitening. *Compendium of Continuing Education In Dentistry*, 28(suppl.), 36-43.

Vogel, R. I. (1975). Intrinsic and extrinsic discoloration of the dentition. (a literature review). *Journal of Oral Medicine*, 30(4), 99-104.

Walsh, L. J. (2000). Safety issues relating to the use of hydrogen peroxide in dentistry. *Australian Dental Journal*, 45(4), 257-269.

Watts, A., Addy, M. (2001). Tooth discolouration and staining: a review of the literature. *British Dental Journal*, 190(6), 309-316.

Yap, A. U. J., Wattanapayungkul, P. (2002). Effects of in-office tooth whiteners on hardness of tooth-colored restoratives. *Operative Dentistry*, 27(2), 137-141.

Zimmerli, B., Strub, M., Jeger, F., Stadler, O., Lussi, A. (2010). Composite materials: composition, properties and clinical applications. A literature review. *Schweizer Monatsschrift fur Zahnmedizin*, 120(11), 972-86.

BÖLÜM 20

TİP 2 DİYABET VE FTO GEN VARYASYONLARI (RS9939609 VE RS17817449) ARASINDAKİ İLİŞKİ

Suat ÇAKINA[1]

1 Doçent Doktor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, 17100 Çanakkale, Türkiye, e-mail: suatcakina@comu.du.tr, ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-3990-7641

GİRİŞ

Diyabet, kanda yüksek glikoz konsantrasyonu ile karakterize edilen ve zaman içinde kalp, karaciğer, böbrek gibi çeşitli organlarda hasara yol açan metabolik bir hastalıktır. Bu hastalıktan dünya çapında 5 milyon insanın öldüğü tahmin edilmektedir ve bu ölümlerin %48'i 70 yaşından önce gerçekleşmiştir. Diyabetin klinik tanımı açık olsa da, bu hastalığın etiyolojisi hala yeterince anlaşılamamıştır (Donath & Shoelson, 2011).

Tip 2 diyabet (T2DM), genetik (değiştirilemez) ve çevresel (değiştirilebilir) faktörler arasındaki etkileşimden kaynaklanan heterojen bir hastalıktır. Bu etkileşimler, insülin direnci, betasel disfonksiyonu, obezite ve diyabetes mellitus gelişme riskini artırmaktadır (Cuschieri, 2019). T2DM poligenik bir hastalıktır. T2DM genetik bağlantısı, tek yumurta ve çift yumurta ikizleri arasındaki karşılaştırmalı çalışmalarla daha da güçlendirilmiştir. Hem genetik hem de çevresel (tek başına ve birlikte) faktörler, diyabetik fenotipe katkıda bulunan farklı özellikleri (betasel kütlesi, insülin reaksiyonu, insülin salgısı, yağ dağılımı ve obezite) etkilemektedir. Bu genetik yatkınlık, hareketsiz yaşam tarzı ve sağlıksız gibi çevresel faktörlerle daha da artmaktadır. Aslında, fiziksel aktivitenin insülin direncini azalttığı, yüksek karbonhidrat ve yağ içeren diyetlerin ise insülin direncini arttırdığı bildirilmiştir. Obezite ve T2DM arasındaki ilişki uzun süredir rapor edilmektedir ve her iki durumun da yatkınlık genlerinin bulunduğu öne sürülmektedir (Bonadonna, 2004; Collins, Guyer, & Chakravarti, 1997; Stumvoll, Goldstein, & van Haeften, 2005).

Bugüne kadar, genom çapında ilişkilendirme çalışmaları (GWAS) ile 250'den fazla genetik lokusun T2DM ile ilişkili olduğu bildirilmiştir. Kromozom 16 üzerinde bulunan insan yağ kütlesi ve obezite ile ilişkili (FTO) geni, alfa-ketoglutarat bağımlı bir dioksijenazı kodlamaktadır. Başlangıçta, FTO gen polimorfizmleri bir obezite duyarlılık faktörü olarak iyi biliniyordu (Huong, Nguyen, & Nhung, 2021). Son yıllarda yapılan çalışmalarda FTO genindeki varyantın obezite ve T2DM riski ile ilişkili olduğu bulunmuştur (Younus, Algenabi, Abdul-Zhara, & Hussein, 2017).

Bu bölümün amacı; T2DM ile FTO geni hakkında genel bilgilerin verilmesinin yanısıra, bu hastalığın etyolojisi ile FTO gen varyasyonları arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalardan elde edilen sonuçların özetlenmesidir.

TİP 2 DİYABET

Dünya Sağlık Örgütü tarafından 21. yüzyılın küresel salgını olarak bildirilen diyabezite, Tip 2 Diabetes Mellitus (T2DM) ve obeziteye bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Birçok çalışma T2DM ve obeziteyi proinflamatuar sitokinler (tümör nekroz faktörü ve interlökin-6), insülin direnci,

KAYNAKÇA

Bazzi, M. D., Nasr, F. A., Alanazi, M. S., Alamri, A., Turjoman, A. A., Moustafa, A. S., Parine, N. R. (2014). Association between FTO, MC4R, SLC30A8, and KCNQ1 gene variants and type 2 diabetes in Saudi population. Genet Mol Res, 13(4), 10194-10203. doi:10.4238/2014.December.4.14

Bonadonna, R. C. (2004). Alterations of glucose metabolism in type 2 diabetes mellitus. An overview. Reviews in Endocrine and Metabolic Disorders, 5(2), 89-97. doi:10.1023/B: REMD.0000021429.89218.c6

Chang, Y. C., Liu, P. H., Yu, Y. H., Kuo, S. S., Chang, T. J., Jiang, Y. D., Chuang, L. M. (2014). Validation of type 2 diabetes risk variants identified by genome-wide association studies in Han Chinese population: a replication study and meta-analysis. PLoS One, 9(4), e95045. doi:10.1371/journal. pone.0095045

Collins, F. S., Guyer, M. S., & Chakravarti, A. (1997). Variations on a theme: Cataloging human DNA sequence variation. Science, 278(5343), 1580-1581. doi:10.1126/ science. 278.5343. 1580

Cuschieri, S. (2019). The genetic side of type 2 diabetes – A review. Diabetes & Metabolic Syndrome: Clinical Research & Reviews, 13(4), 2503-2506. doi:https://doi.org/10.1016/j. dsx.2019.07.012

Davison, G. W., Irwin, R. E., & Walsh, C. P. (2021). The metabolic-epigenetic nexus in type 2 diabetes mellitus. Free Radical Biology and Medicine, 170, 194-206. doi:https://doi.org /10. 1016/j.freeradbiomed.2020.12.025

Donath, M. Y., & Shoelson, S. E. (2011). Type 2 diabetes as an inflammatory disease. Nat Rev Immunol, 11(2), 98-107. doi:10.1038/nri2925

Dourmashkin, J. T., Chang, G. Q., Gayles, E. C., Hill, J. O., Fried, S. K., Julien, C., & Leibowitz, S. F. (2005). Different forms of obesity as a function of diet composition. Int J Obes (Lond), 29(11), 1368-1378. doi:10.1038/ sj.ijo.0803017

Frayling, T. M., Timpson, N. J., Weedon, M. N., Zeggini, E., Freathy, R. M., Lindgren, C. M., . . . McCarthy, M. I. (2007). A common variant in the FTO gene is associated with body mass index and predisposes to childhood and adult obesity. Science, 316(5826), 889-894. doi:10.1126/science.1141634

Golson, M. L., Misfeldt, A. A., Kopsombut, U. G., Petersen, C. P., & Gannon, M. (2010). High Fat Diet Regulation of β-Cell Proliferation and β-Cell Mass. Open Endocrinol J, 4. doi:10.2174/1874216501004010066

Hayyawi, A., Hasan, K., & Lafta, R. (2016). Impact of nutrition clinic on obesity in Baghdad, Iraq: First year outcome. 4(2), 80-85. doi:10.4103/2347-2618.197703

Horikoshi, M., Hara, K., Ito, C., Shojima, N., Nagai, R., Ueki, K., Kadowaki, T. (2007). Variations in the HHEX gene are associated with increased risk of type 2 diabetes in the Japanese population. Diabetologia, 50(12), 2461-

2466. doi:10.1007/s00125-007-0827-5

Huong, P. T., Nguyen, C. T. T., & Nhung, V. T. (2021). The association between FTO polymorphisms and type 2 diabetes in Asian populations: A meta-analysis. Meta Gene, 30, 100958. doi:https://doi.org/10.1016/j.mgene.2021.100958

Kahn, S. E., Cooper, M. E., & Del Prato, S. (2014). Pathophysiology and treatment of type 2 diabetes: perspectives on the past, present, and future. The Lancet, 383(9922), 1068-1083. doi:https://doi.org/10.1016/S0140-6736(13)62154-6

Keller, M. P., & Attie, A. D. (2010). Physiological insights gained from gene expression analysis in obesity and diabetes. Annu Rev Nutr, 30, 341-364. doi:10.1146/annurev.nutr. 012809. 104747

Ling, C., & Rönn, T. (2019). Epigenetics in Human Obesity and Type 2 Diabetes. Cell Metab, 29(5), 1028-1044. doi:10.1016/j.cmet.2019.03.009

Liu, Y., Liu, Z., Song, Y., Zhou, D., Zhang, D., Zhao, T., Xu, H. (2010). Meta-analysis Added Power to Identify Variants in FTO Associated With Type 2 Diabetes and Obesity in the Asian Population. Obesity, 18(8), 1619-1624. doi:https://doi.org/10.1038/oby.2009.469

Locke, A. E., Kahali, B., Berndt, S. I., Justice, A. E., Pers, T. H., Day, F. R., The International Endogene, C. (2015). Genetic studies of body mass index yield new insights for obesity biology. Nature, 518(7538), 197-206. doi:10.1038/nature14177

Meli, R., Mattace Raso, G., Irace, C., Simeoli, R., Di Pascale, A., Paciello, O., Santamaria, R. (2013). High Fat Diet Induces Liver Steatosis and Early Dysregulation of Iron Metabolism in Rats. PLoS One, 8(6), e66570. doi:10.1371/journal.pone.0066570

Muoio, D. M., & Newgard, C. B. (2008). Fatty acid oxidation and insulin action: when less is more. Diabetes, 57(6), 1455-1456. doi:10.2337/db08-0281

Parveen, S., Khan, S., Ahsan, H., Manger, P. T., Gupta, B., & Alam, R. (2022). Fat mass and Obesity Associated (FTO) gene and polycystic ovary syndrome: Insight into pathogenesis and association with insulin resistance. Human Nutrition & Metabolism, 30, 200174. doi:https://doi.org/10.1016/j.hnm.2022.200174

Prasad, M., Rajagopal, P., Devarajan, N., Veeraraghavan, V. P., Palanisamy, C. P., Cui, B., Jayaraman, S. (2022). A comprehensive review on high -fat diet-induced diabetes mellitus: an epigenetic view. The Journal of Nutritional Biochemistry, 107, 109037. doi:https://doi. org/10.1016/j.jnutbio.2022.109037

Rohde, K., Keller, M., la Cour Poulsen, L., Blüher, M., Kovacs, P., & Böttcher, Y. (2019). Genetics and epigenetics in obesity. Metabolism, 92, 37-50. doi:10.1016/j.metabol.2018.10.007

Sabarneh, A., Ereqat, S., Cauchi, S., AbuShamma, O., Abdelhafez, M., Ibrahim, M., & Nasereddin, A. (2018). Common FTO rs9939609 variant and risk of type 2 diabetes in Palestine. BMC Medical Genetics, 19(1), 156. doi:10.1186/s12881-018-0668-8

Scott, L. J., Mohlke, K. L., Bonnycastle, L. L., Willer, C. J., Li, Y., Duren, W. L., Boehnke, M. (2007). A genome-wide association study of type 2 diabetes in Finns detects multiple susceptibility variants. Science, 316(5829), 1341-1345. doi:10.1126/science.1142382

Siemelink, M., Verhoef, A., Dormans, J. A., Span, P. N., & Piersma, A. H. (2002). Dietary fatty acid composition during pregnancy and lactation in the rat programs growth and glucose metabolism in the offspring. Diabetologia, 45(10), 1397-1403. doi:10.1007/s00125-002-0918-2

Stratigopoulos, G., Padilla, S. L., LeDuc, C. A., Watson, E., Hattersley, A. T., McCarthy, M. I., Leibel, R. L. (2008). Regulation of Fto/Ftm gene expression in mice and humans. Am J Physiol Regul Integr Comp Physiol, 294(4), R1185-1196. doi:10.1152/ajpregu.00839.2007

Stumvoll, M., Goldstein, B. J., & van Haeften, T. W. (2005). Type 2 diabetes: principles of pathogenesis and therapy. The Lancet, 365(9467), 1333-1346. doi:https://doi.org/10.1016/ S0140-6736(05)61032-X

van Dijk, S. J., Tellam, R. L., Morrison, J. L., Muhlhausler, B. S., & Molloy, P. L. (2015). Recent developments on the role of epigenetics in obesity and metabolic disease. Clinical Epigenetics, 7(1), 66. doi:10.1186/s13148-015-0101-5

Van Gaal, L. F., Mertens, I. L., & De Block, C. E. (2006). Mechanisms linking obesity with cardiovascular disease. Nature, 444(7121), 875-880. doi:10.1038/nature05487

Yang, Y., Liu, B., Xia, W., Yan, J., Liu, H. Y., Hu, L., & Liu, S. M. (2017). FTO Genotype and Type 2 Diabetes Mellitus: Spatial Analysis and Meta-Analysis of 62 Case-Control Studies from Different Regions. Genes (Basel), 8(2). doi:10.3390/genes8020070

Younus, L. A., Algenabi, A. H. A., Abdul-Zhara, M. S., & Hussein, M. K. (2017). FTO gene polymorphisms (rs9939609 and rs17817449) as predictors of Type 2 Diabetes Mellitus in obese Iraqi population. Gene, 627, 79-84. doi:10.1016/j.gene.2017.06.005

Zhang, Y., & Kutateladze, T. G. (2018). Diet and the epigenome. Nat Commun, 9(1), 3375. doi:10.1038/s41467-018-05778-1

Zhao, X., Yang, Y., Sun, B.-F., Zhao, Y.-L., & Yang, Y.-G. (2014). FTO and Obesity: Mechanisms of Association. Current Diabetes Reports, 14(5), 486. doi:10.1007/s11892-014-0486-0

Haziran 2023

Sağlık Bilimleri

Alanında Akademik Çalışmalar

Cilt 2

EDİTÖRLER

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU
Doç. Dr. Sibel KARACA SİVRİKAYA
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-844-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

BAKTERİLERDE ANTİBİYOTİK DİRENÇ MEKANİZMALARI

Halil BAL ***1***

BÖLÜM 2

RATLARDA DENEYSEL DİYABET OLUŞTURMA MODELLERİ

Berat YAĞMUR, Tufan ULCAY, Hasan Esat YÜCEL ***15***

BÖLÜM 3

DENTAL İMPLANT ABUTMENTLERİ

Mustafa AYATA ***31***

BÖLÜM 4

DEMANS HASTALARINDAKİ SEMPTOMLARIN TAHMİNE DAYALI BİLGİ İŞLEME (PREDICTIVE CODING) ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sabiha TEZCAN AYDEMİR ***45***

BÖLÜM 5

GERİATRİK ACİLLER VE BAKIM

Merve AKPINAR YILMAZ, Münevver KIYAK,

Güler BALCI ALPARSLAN ***67***

BÖLÜM 6

HEMŞİRELİKTE EKİP ÇALIŞMASI

Aysun TÜRE, Melek ÖZTÜRK GÜL ***89***

BÖLÜM 7

MESLEK HASTALIKLARINDA BİYOLOJİK RİSK ETMENLERİNİN ROLLERİ

Kaan KALTALIOĞLU, Hüseyin ŞAHİN ***107***

BÖLÜM 8

ANTENATAL KORTİKOSTEROİD TEDAVİSİ

Raziye TORUN*..... *121

BÖLÜM 9

BİREYSEL GENLER VE BİREYSEL BESLENME

İbrahim KESER*..... *131

BÖLÜM 10

BAŞLANGIÇ ÇÜRÜK LEZYONLARININ REMİNERALİZASYONUNDA KULLANILAN AJANLAR

Meryem Beyza KALENDEROĞLU, Merve KÜTÜK ÖMEROĞLU* *147

BÖLÜM 11

DİŞ HEKİMLİĞİNDE GÜLÜŞ ESTETİĞİ BİLEŞENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Işıl DOĞRUER, Yalın Orhan ALP* *171

BÖLÜM 12

MATERNİTY DÖNEMİNDE AİLE BAKIMI

Tuğba TODİL, Şenay ÇETİNKAYA* *197

BÖLÜM 13

ENDOKRON RESTORASYONLAR

Serap SASA* *213

BÖLÜM 14

TOTAL PROTEZLERDE BİLATERAL BALANSLI OKLÜZYON

Taner TÜRKAY, Necla DEMİR*..... *227

BÖLÜM 15

PRURİTUS

Selve ARSLAN UTKU*..... *249

BÖLÜM 16

PERİODONTOLOJİDE DOĞAL PREPARATLARIN KULLANIMI

Elif Töre SARİ, Nazlı Zeynep ALPASLAN..... *277*

BÖLÜM 17

AKUT BÖBREK HASARINDA BİYOBELİRTEÇLER

Berna YILMAZ..... *289*

BÖLÜM 18

ANTERİOR OPEN-BİTE, ETİYOLOJİSİ VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Yasemin TUNCA, Nihal FAHRZADEH..... *301*

BÖLÜM 19

KARDİYOPULMONER REHABİLİTASYONDA KULLANILAN EGZERSİZ TESTLERİ

Betül TAŞPINAR, Ayşe AKKUŞ, Ferruh TAŞPINAR..... *319*

BÖLÜM 20

EKOLOJİK SİSTEM PERSPEKTİFİNDE TOPLUM RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİ

Salih KARİP, Serap DAŞBAŞ..... *343*

BÖLÜM 21

ÇENELERDE GÖRÜLEN ODONTOJENİK KİSTLER

Fatma Büşra DOĞAN..... *363*

BÖLÜM 22

ÇENELERDE OSTEONEKROZA SEBEP OLAN İLAÇLARIN PROTETİK TEDAVİ UYGULANAN HASTALAR İÇİN ÖNEMİ

Meryem ŞAHİN..... *377*

BÖLÜM 1

BAKTERİLERDE ANTİBİYOTİK DİRENÇ MEKANİZMALARI

Halil BAL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Mikrobiyoloji Anabilim Dalı, halilbal@cumhuriyet.edu.tr, Sivas/Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-0017-3425

GİRİŞ

Antibiyotiklerin keşfi, geçmişten günümüze bulaşıcı hastalıklarla mücade eden insanlık için enfeksiyonların kontrol altına alınabilmesi ve önlenebilmesi açısından umut verici olmuştur (1). Ancak ilerleyen yıllarda bilinçsiz antibiyotik kullanımı, antibiyotiklerin tarım, hayvancılık, endüstri alanında kullanımının yaygınlaşması gibi etkenler, antimikrobiyal direncinin bakteriler ile kontrolsüz şekilde yayılmasına neden olmuştur (2). Bu durumun sonucunda, enfeksiyonların sayısında artış ve tedavideki zorluklar dünya çapında sorun olmaya devam etmektedir (3).

Antimikrobiyal direnç sayesinde mikroorganizmalar antimikrobiyallerin etkilerine karşı hayatta kalabilirler. Antibiyotik, dezenfektan ve gıda koruyucuları gibi antimikrobiyaller, mikroorganizmalar üzerinde büyüme kapasitelerini azaltıcı, çoğalmayı engelleyici ve öldürücü şeklinde etki göstermektedir. Antibiyotikler etki mekanizmalarına göre, hücre duvarı sentezini engelleyenler (β-laktamlar, glikopeptitler), hücre zarının yapısını bozanlar (siklik lipopeptit, polimiksinler), protein sentezini (makrolidler, tetrasiklinler), nükleik asitlerin sentezini (florokinonlar) engelleyenler ve metabolik yola etki edenler (süfonamidler) şeklinde gruplandırabilir (2,4,5).

Antimikrobiyal direnç sorunun çözümü için yeni stratejiler geliştirilmeye çalışılmıştır. 2017 yılından günümüze uzanan çalışmalar sonucunda Amerikan İlaç İdaresi (FDA) ve Avrupa Tıp Ajansı (EMA) tarafından sefiderokol, seftobiprole, rifamisin, eravasiklin, saresiklin, omadasiklin, plazomisin, kontezolid, lefamulin, pretomanid ayrıca imipenem, cilastatin ve relebaktam kombinasyonu gibi çok sayıda antibiyotik kullanım onayı almıştır (6,7,8). Bu çalışmalara ek olarak Dünya Sağlık Örgütü (WHO) insan sağlığı için tehdit oluşturan bakteri listesini açıklamıştır. Kısaca ESKAPE (*Enterococcus faecium*, *Staphylococcus aureus*, *Klebsiella pneumoniae*, *Acinetobacter baumannii*, *Pseudomonas aeruginosa* ve *Enterobacter* türleri) olarak adlandırılan bu bakterileri öncelikli durum olarak değerlendirmiş ve antimikrobiyal direnç sorunu için yeni antibiyotiklerin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (9,10).

ESKAPE patojenleri, mobil genetik eleman ve mutasyon ile oksazolidinonlara, lipopeptitlere, makrolidlere, florokinolonlara, tetrasiklinlere, β-laktamlara, β-laktam-β-laktamaz inhibitör kombinasyonlarına karşı direnç mekanizmaları geliştirmiştir (12). Lipoglikopeptitlere direnç nadir olarak görülmektedir (13).

Son yıllarda antibiyotiğe dirençli bakteri sayısının giderek artması küresel bir sorun haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütünün 2019 yılındaki verilerine göre antimikrobiyal direnci 700.000 kişinin ölümüne neden olduğu, bu sayının 2050 yılında 20 milyon kişiye ulaşılacağı ve maliyetin 2,9

KAYNAKLAR

1. Kapoor, G., Saigal, S., & Elongavan, A. (2017). Action and resistance mechanisms of antibiotics: A guide for clinicians. *Journal of anaesthesiology, clinical pharmacology*, *33*(3), 300–305. https://doi.org/10.4103/joacp.JOACP_349_15

2. Baran, A., Kwiatkowska, A., & Potocki, L. (2023). Antibiotics and Bacterial Resistance-A Short Story of an Endless Arms Race. *International journal of molecular sciences*, *24*(6), 5777. https://doi.org/10.3390/ijms24065777

3. Gajdács M, Albericio F. Antibiotic Resistance: From the Bench to Patients. *Antibiotics*. 2019; 8(3):129. https://doi.org/10.3390/antibiotics8030129

4. Tenover F. C. (2006). Mechanisms of antimicrobial resistance in bacteria. *The American journal of medicine*, *119*(6 Suppl 1), S3–S70. https://doi.org/10.1016/j.amjmed.2006.03.011

5. Zhou, G., Shi, Q. S., Huang, X. M., & Xie, X. B. (2015). The Three Bacterial Lines of Defense against Antimicrobial Agents. *International journal of molecular sciences*, *16*(9), 21711–21733. https://doi.org/10.3390/ijms160921711

6. Terreni, M., Taccani, M., & Pregnolato, M. (2021). New Antibiotics for Multidrug-Resistant Bacterial Strains: Latest Research Developments and Future Perspectives. *Molecules (Basel, Switzerland)*, *26*(9), 2671. https://doi.org/10.3390/molecules26092671

7. Yusuf, E., Bax, H. I., Verkaik, N. J., & van Westreenen, M. (2021). An Update on Eight "New" Antibiotics against Multidrug-Resistant Gram-Negative Bacteria. *Journal of clinical medicine*, *10*(5), 1068. https://doi.org/10.3390/jcm10051068

8. Andrei, S., Droc, G., & Stefan, G. (2019). FDA approved antibacterial drugs: 2018-2019. *Discoveries (Craiova, Romania)*, *7*(4), e102. https://doi.org/10.15190/d.2019.15

9. Mulani, M. S., Kamble, E. E., Kumkar, S. N., Tawre, M. S., & Pardesi, K. R. (2019). Emerging Strategies to Combat ESKAPE Pathogens in the Era of Antimicrobial Resistance: A Review. *Frontiers in microbiology*, *10*, 539. https://doi.org/10.3389/fmicb.2019.00539

10. De Oliveira, D. M. P., Forde, B. M., Kidd, T. J., Harris, P. N. A., Schembri, M. A., Beatson, S. A., Paterson, D. L., & Walker, M. J. (2020). Antimicrobial Resistance in ESKAPE Pathogens. *Clinical microbiology reviews*, *33*(3), e00181-19. https://doi.org/10.1128/CMR.00181-19

11. R.R. Watkins, R.A. Bonomo (2016). Overview: global and local impact of antibiotic resistance Infect Dis Clin North Am, 30 (2016), pp. 313-322, 10.1016/j.idc.2016.02.001

12. Beatson, S. A., & Walker, M. J. (2014). Microbiology. Tracking antibiotic

resistance. *Science (New York, N.Y.)*, *345*(6203), 1454–1455. https://doi.org/10.1126/science.1260471

13. Kussmann, M., Karer, M., Obermueller, M., Schmidt, K., Barousch, W., Moser, D., Nehr, M., Ramharter, M., Poeppl, W., Makristathis, A., Winkler, S., Thalhammer, F., Burgmann, H., & Lagler, H. (2018). Emergence of a dalbavancin induced glycopeptide/lipoglycopeptide non-susceptible Staphylococcus aureus during treatment of a cardiac device-related endocarditis. *Emerging microbes & infections*, *7*(1), 202. https://doi.org/10.1038/s41426-018-0205-z

14. Chellat, M. F., Raguž, L., & Riedl, R. (2016). Targeting antibiotic resistance. *Angewandte Chemie International Edition*, *55*(23), 6600-6626.

15. Mandal, S. M., Roy, A., Ghosh, A. K., Hazra, T. K., Basak, A., & Franco, O. L. (2014). Challenges and future prospects of antibiotic therapy: from peptides to phages utilization. *Frontiers in pharmacology*, *5*, 105. https://doi.org/10.3389/fphar.2014.00105

16. Uddin, T. M., Chakraborty, A. J., Khusro, A., Zidan, B. R. M., Mitra, S., Emran, T. B., Dhama, K., Ripon, M. K. H., Gajdács, M., Sahibzada, M. U. K., Hossain, M. J., & Koirala, N. (2021). Antibiotic resistance in microbes: History, mechanisms, therapeutic strategies and future prospects. *Journal of infection and public health*, *14*(12), 1750–1766. https://doi.org/10.1016/j.jiph.2021.10.020

17. Chuanchuen, R., Karkhoff-Schweizer, R. R., & Schweizer, H. P. (2003). High-level triclosan resistance in Pseudomonas aeruginosa is solely a result of efflux. *American journal of infection control*, *31*(2), 124–127. https://doi.org/10.1067/mic.2003.11

18. Randall, C. P., Mariner, K. R., Chopra, I., & O'Neill, A. J. (2013). The target of daptomycin is absent from Escherichia coli and other gram-negative pathogens. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, *57*(1), 637–639. https://doi.org/10.1128/AAC.02005-12

19. Gautier-BouchardonA.V.(2018).Antimicrobial Resistance in *Mycoplasma* spp. *Microbiology spectrum*, *6*(4),10.1128/microbiolspec.ARBA-0030-2018https://doi.org/10.1128/microbiolspec.ARBA-0030-2018

20. Cox, G., & Wright, G. D. (2013). Intrinsic antibiotic resistance: mechanisms, origins, challenges and solutions. *International journal of medical microbiology : IJMM*, *303*(6-7), 287–292. https://doi.org/10.1016/j.ijmm.2013.02.009

21. Woodford, N., & Ellington, M. J. (2007). The emergence of antibiotic resistance by mutation. *Clinical microbiology and infection : the official publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases*, *13*(1), 5–18. https://doi.org/10.1111/j.1469-0691.2006.01492.x

22. Gómez-Gómez, C., Blanco-Picazo, P., Brown-Jaque, M., Quirós, P., Rodríguez-Rubio, L., Cerdà-Cuellar, M., & Muniesa, M. (2019). Infectious pha-

ge particles packaging antibiotic resistance genes found in meat products and chicken feces. *Scientific reports*, *9*(1), 13281. https://doi.org/10.1038/s41598-019-49898-0

23. Papp-Wallace, K. M., Endimiani, A., Taracila, M. A., & Bonomo, R. A. (2011). Carbapenems: past, present, and future. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, *55*(11), 4943–4960. https://doi.org/10.1128/AAC.00296-11

24. El Amin, N., Giske, C. G., Jalal, S., Keijser, B., Kronvall, G., & Wretlind, B. (2005). Carbapenem resistance mechanisms in Pseudomonas aeruginosa: alterations of porin OprD and efflux proteins do not fully explain resistance patterns observed in clinical isolates. *APMIS : acta pathologica, microbiologica, et immunologica Scandinavica*, *113*(3), 187–196. https://doi.org/10.1111/j.1600-0463.2005.apm1130306.x

25. Studemeister, A. E., & Quinn, J. P. (1988). Selective imipenem resistance in Pseudomonas aeruginosa associated with diminished outer membrane permeability. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, *32*(8), 1267–1268. https://doi.org/10.1128/AAC.32.8.1267

26. EngidawAbebe, BetelihemTegegne and Solomon Tibebu (2016). A Review on Molecular Mechanisms of Bacterial Resistance to Antibiotic. European Journal of Applied Sciences 8 (5): 301-310.

27. Mah T. F. (2012). Biofilm-specific antibiotic resistance. *Future microbiology*, *7*(9), 1061–1072. https://doi.org/10.2217/fmb.12.76

28. Van Acker, H., Van Dijck, P., & Coenye, T. (2014). Molecular mechanisms of antimicrobial tolerance and resistance in bacterial and fungal biofilms. *Trends in microbiology*, *22*(6), 326–333. https://doi.org/10.1016/j.tim.2014.02.001

29. Kumar, S., & Varela, M. F. (2013). Molecular mechanisms of bacterial resistance to antimicrobial agents. *chemotherapy*, *14*, 522-534.

30. Silva, J. (1996). Mechanisms of antibiotic resistance. *Current therapeutic research*, *57*(13), 30-35.

31. Naas, T., & Nordmann, P. (1999). OXA-type beta-lactamases. *Current pharmaceutical design*, *5*(11), 865–879.

32. Wright G. D. (2005). Bacterial resistance to antibiotics: enzymatic degradation and modification. *Advanced drug delivery reviews*, *57*(10), 1451–1470. https://doi.org/10.1016/j.addr.2005.04.002

33. Ramirez, M. S., & Tolmasky, M. E. (2010). Aminoglycoside modifying enzymes. *Drug resistance updates : reviews and commentaries in antimicrobial and anticancer chemotherapy*, *13*(6), 151–171. https://doi.org/10.1016/j.drup.2010.08.003

34. Jaimee, G., & Halami, P. M. (2016). Emerging resistance to aminoglycosides in lactic acid bacteria of food origin-an impending menace. *Applied microbiology and biotechnology*, *100*(3), 1137–1151. https://doi.

org/10.1007/s00253-015-7184-y

35. Disney M. D. (2012). Studying modification of aminoglycoside antibiotics by resistance-causing enzymes via microarray. *Methods in molecular biology (Clifton, N.J.)*, *808*, 303–320. https://doi.org/10.1007/978-1-61779-373-8_21

36. Jana, S., & Deb, J. K. (2006). Molecular understanding of aminoglycoside action and resistance. *Applied microbiology and biotechnology*, *70*(2), 140–150. https://doi.org/10.1007/s00253-005-0279-0

37. Labby, K. J., & Garneau-Tsodikova, S. (2013). Strategies to overcome the action of aminoglycoside-modifying enzymes for treating resistant bacterial infections. *Future medicinal chemistry*, *5*(11), 1285–1309. https://doi.org/10.4155/fmc.13.80

38. Yang, W., Moore, I. F., Koteva, K. P., Bareich, D. C., Hughes, D. W., & Wright, G. D. (2004). TetX is a flavin-dependent monooxygenase conferring resistance to tetracycline antibiotics. *The Journal of biological chemistry*, *279*(50), 52346–52352. https://doi.org/10.1074/jbc.M409573200

39. Blair, J. M., Webber, M. A., Baylay, A. J., Ogbolu, D. O., & Piddock, L. J. (2015). Molecular mechanisms of antibiotic resistance. *Nature reviews. Microbiology*, *13*(1), 42–51. https://doi.org/10.1038/nrmicro3380

40. Hooper, D. C., & Jacoby, G. A. (2015). Mechanisms of drug resistance: quinolone resistance. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *1354*(1), 12–31. https://doi.org/10.1111/nyas.12830

41. Jacoby G. A. (2005). Mechanisms of resistance to quinolones. *Clinical infectious diseases : an official publication of the Infectious Diseases Society of America*, *41 Suppl 2*, S120–S126. https://doi.org/10.1086/428052

42. Džidic S, Šuškovic J, Kos B. (2008) Antibiotic resistance mechanisms in bacteria: Biochemical and genetic aspects. *Food Technol Biotechnol.* ;46:11–21.

43. Grundmann, H., Aires-de-Sousa, M., Boyce, J., & Tiemersma, E. (2006). Emergence and resurgence of meticillin-resistant Staphylococcus aureus as a public-health threat. *Lancet (London, England)*, *368*(9538), 874–885. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(06)68853-3

44. Ahmed, M. O., & Baptiste, K. E. (2018). Vancomycin-Resistant Enterococci: A Review of Antimicrobial Resistance Mechanisms and Perspectives of Human and Animal Health. *Microbial drug resistance (Larchmont, N.Y.)*, *24*(5), 590–606. https://doi.org/10.1089/mdr.2017.0147

45. Giedraitienė, A., Vitkauskienė, A., Naginienė, R., & Pavilonis, A. (2011). Antibiotic resistance mechanisms of clinically important bacteria. *Medicina (Kaunas, Lithuania)*, *47*(3), 137–146.

46. Blake, K. L., & O'Neill, A. J. (2013). Transposon library screening for identification of genetic loci participating in intrinsic susceptibility and

acquired resistance to antistaphylococcal agents. *The Journal of antimicrobial chemotherapy*, *68*(1), 12–16. https://doi.org/10.1093/jac/dks373

47. García-Quintanilla, M., Carretero-Ledesma, M., Moreno-Martínez, P., Martín-Peña, R., Pachón, J., & McConnell, M. J. (2015). Lipopolysaccharide loss produces partial colistin dependence and collateral sensitivity to azithromycin, rifampicin and vancomycin in Acinetobacter baumannii. *International journal of antimicrobial agents*, *46*(6), 696–702. https://doi.org/10.1016/j.ijantimicag.2015.07.017

48. Baba, T., Bae, T., Schneewind, O., Takeuchi, F., & Hiramatsu, K. (2008). Genome sequence of Staphylococcus aureus strain Newman and comparative analysis of staphylococcal genomes: polymorphism and evolution of two major pathogenicity islands. *Journal of bacteriology*, *190*(1), 300–310. https://doi.org/10.1128/JB.01000-07

49. Moreillon P. (2008). New and emerging treatment of Staphylococcus aureus infections in the hospital setting. *Clinical microbiology and infection : the official publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases*, *14 Suppl 3*, 32–41. https://doi.org/10.1111/j.1469-0691.2008.01961.x

50. Van Bambeke, F., Balzi, E., & Tulkens, P. M. (2000). Antibiotic efflux pumps. *Biochemical pharmacology*, *60*(4), 457–470. https://doi.org/10.1016/s0006-2952(00)00291-4

51. Kornelsen, V., & Kumar, A. (2021). Update on Multidrug Resistance Efflux Pumps in Acinetobacter spp. *Antimicrobial agents and chemotherapy*, *65*(7), e0051421. https://doi.org/10.1128/AAC.00514-21

52. Munita, J. M., & Arias, C. A. (2016). Mechanisms of antibiotic resistance. *Virulence mechanisms of bacterial pathogens*, 481-511.

53. Greene, N. P., Kaplan, E., Crow, A., & Koronakis, V. (2018). Antibiotic Resistance Mediated by the MacB ABC Transporter Family: A Structural and Functional Perspective. *Frontiers in microbiology*, *9*, 950. https://doi.org/10.3389/fmicb.2018.00950

54. Pérez-Boto, D., Acebo, P., García-Peña, F. J., Abad, J. C., Echeita, M. A., & Amblar, M. (2015). Isolation of a point mutation associated with altered expression of the CmeABC efflux pump in a multidrug-resistant Campylobacter jejuni population of poultry origin. *Journal of Global Antimicrobial Resistance*, *3*(2), 115-122.

55. Leus, I. V., Weeks, J. W., Bonifay, V., Smith, L., Richardson, S., & Zgurskaya, H. I. (2018). Substrate Specificities and Efflux Efficiencies of RND Efflux Pumps of Acinetobacter baumannii. *Journal of bacteriology*, *200*(13), e00049-18. https://doi.org/10.1128/JB.00049-18

56. Dreier, J., & Ruggerone, P. (2015). Interaction of antibacterial compounds with RND efflux pumps in Pseudomonas aeruginosa. *Frontiers in microbi-*

ology, *6*, 660.

57. Castanheira, M., Deshpande, L. M., Jones, R. N., & Farrell, D. J. (2012). Evaluation of quinolone resistance–determining region mutations and efflux pump expression in Neisseria meningitidis resistant to fluoroquinolones. *Diagnostic microbiology and infectious disease*, *72*(3), 263-266.

58. Yuan, J., Xu, X., Guo, Q., Zhao, X., Ye, X., Guo, Y., & Wang, M. (2012). Prevalence of the oqxAB gene complex in Klebsiella pneumoniae and Escherichia coli clinical isolates. *Journal of Antimicrobial Chemotherapy*, *67*(7), 1655-1659.

59. Wong, M. H. Y., Chan, E. W. C., Xie, L., Li, R., & Chen, S. (2016). IncHI2 plasmids are the key vectors responsible for oqxAB transmission among Salmonella species. *Antimicrobial Agents and Chemotherapy*, *60*(11), 6911-6915.

60. Hassan, K. A., Liu, Q., Elbourne, L. D. H., Ahmad, I., Sharples, D., Naidu, V., Chan, C. L., Li, L., Harborne, S. P. D., Pokhrel, A., Postis, V. L. G., Goldman, A., Henderson, P. J. F., & Paulsen, I. T. (2018). Pacing across the membrane: the novel PACE family of efflux pumps is widespread in Gram-negative pathogens. *Research in microbiology*, *169*(7-8), 450–454. https://doi.org/10.1016/j.resmic.2018.01.001.

61. Bolla, J. R., Howes, A. C., Fiorentino, F., & Robinson, C. V. (2020). Assembly and regulation of the chlorhexidine-specific efflux pump AceI. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, *117*(29), 17011–17018. https://doi.org/10.1073/pnas.2003271117

62. Chung, Y. J., & Saier Jr, M. H. (2001). SMR-type multidrug resistance pumps. *Current opinion in drug discovery & development*, *4*(2), 237-245.

63. Saier Jr, M. H., Beatty, J. T., Goffeau, A., Harley, K. T., Heijne, W. H., Huang, S. C., ... & Virk, P. S. (1999). The major facilitator superfamily. *J Mol Microbiol Biotechnol*, *1*(2), 257-279.

64. Yang, S., Clayton, S. R., & Zechiedrich, E. L. (2003). Relative contributions of the AcrAB, MdfA and NorE efflux pumps to quinolone resistance in Escherichia coli. *The Journal of antimicrobial chemotherapy*, *51*(3), 545–556. https://doi.org/10.1093/jac/dkg126

65. Li, Y., Wen, H., & Ge, X. (2021). Hormesis Effect of Berberine against *Klebsiella pneumoniae* Is Mediated by Up-Regulation of the Efflux Pump KmrA. *Journal of natural products*, *84*(11), 2885–2892. https://doi.org/10.1021/acs.jnatprod.1c00642

66. Wand, M. E., Jamshidi, S., Bock, L. J., Rahman, K. M., & Sutton, J. M. (2019). SmvA is an important efflux pump for cationic biocides in Klebsiella pneumoniae and other Enterobacteriaceae. *Scientific reports*, *9*(1), 1344. https://doi.org/10.1038/s41598-018-37730-0

67. Kuroda, T., & Tsuchiya, T. (2009). Multidrug efflux transporters in the MATE family. *Biochimica et biophysica acta*, *1794*(5), 763–768. https://

doi.org/10.1016/j.bbapap.2008.11.012

68. Bush, K., & Bradford, P. A. (2016). β-Lactams and β-Lactamase Inhibitors: An Overview. *Cold Spring Harbor perspectives in medicine*, *6*(8), a025247. https://doi.org/10.1101/cshperspect.a025247

69. Binda, E., Marinelli, F., & Marcone, G. L. (2014). Old and New Glycopeptide Antibiotics: Action and Resistance. *Antibiotics (Basel, Switzerland)*, *3*(4), 572–594. https://doi.org/10.3390/antibiotics3040572

70. Kahne, D., Leimkuhler, C., Lu, W., & Walsh, C. (2005). Glycopeptide and lipoglycopeptide antibiotics. *Chemical reviews*, *105*(2), 425–448. https://doi.org/10.1021/cr030103a

71. Katz, L., & Ashley, G. W. (2005). Translation and protein synthesis: macrolides. *Chemical reviews*, *105*(2), 499–528. https://doi.org/10.1021/cr030107f

72. Douthwaite S. (1992). Interaction of the antibiotics clindamycin and lincomycin with Escherichia coli 23S ribosomal RNA. *Nucleic acids research*, *20*(18), 4717–4720. https://doi.org/10.1093/nar/20.18.4717

BÖLÜM 2

RATLARDA DENEYSEL DİYABET OLUŞTURMA MODELLERİ

Berat YAĞMUR[1], Tufan ULCAY[2], Hasan Esat YÜCEL[3]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı, E-mail: beratyagmurr40@gmail.com, ORCID ID: 0009 0002 1082 8226,
2 Doç. Dr. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı, E-mail: tufanulcay@gmail.com, ORCID ID: 0000 0003 2203 3850,
3 Dr. Öğr. Üyesi. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı, E-mail: drh.esat@hotmail.com, ORCID ID: 0000 0001 7788 0227,

1. GİRİŞ

Günümüzde başlıca olarak hastalıkların tanısı, patogenezlerinin belirlenmesi, hastalıklara karşı koruma ve tedavi yollarının araştırılabilmesi gibi pek çok bilimsel çalışmalarda kullanılan hayvanlar ‘’Deney Hayvanları’’ olarak tanımlanır. Başta sıçan (rat), fare, tavşan, hamster ve kobay gibi hayvanlar bu çalışmalarda öncelikli olarak kullanılan canlılardır.

Bilimsel çalışma esnasında meydana gelen değişkenlerin deney hayvanları üzerinde kolaylıkla kontrol edilebilir olması, istatistiki açıdan anlamlı sonuç verecek örneklem sayısının kolaylıkla elde edilebilmesi ve araştırmanın süresinin kısa sürede tamamlanabilir olması deney hayvanlarının kullanım avantajları arasında yer almaktadır (Pickup JC, 2002).

2. DİABETES MELLİTUS

İnsülin hormonunun pankreastan yetersiz salgılanması veya pankreastan salgılanan insülinin vücutta dokular tarafından yeterli bir şekilde kullanılamaması sonucunda karbonhidrat, yağ ve protein metabolizmasını etkileyen hastalık diabetes mellitus (DM) olarak adlandırılır.

Ciddi bir metabolik hastalık olan diabetes mellitus, 21. yüzyılın en önemli sağlık sorunlarından birisi olarak görülmektedir. 2019 yılı itibariyle dünyada yaklaşık olarak 463 milyon insanın diyabet hastası olduğu belirlenmiştir. Diyabet hastası sayısının 2045 yılı itibariyle yaklaşık %51’lik bir artışla 700 milyon insana ulaşacağı da tahmin edilmektedir (CANBOLAT, EKENLER, & POLAT, 2022).

Başlıca Tip 1 (T1D) ve Tip 2 (T2D) diyabet olmak üzere 2 ana formu bulunan diyabet hastalığının son zamanlarda yapılan bir çalışma ile aslında 5 adet alt türü olduğu belirlenmiştir (Pathak, Pathak, O’Neill, Guduric-Fuchs, & Medina, 2019).

Pankreasta yer alan ve insülin üretimiyle görevli olan beta (ß) hücrelerinin T hücreleri tarafından yıkımlanması sonucunda %70-90 oranında otoantikorların oluşmasıyla meydana gelen otoimmün hastalık ‘’Tip 1 diyabet’’ olarak adlandırılır. Tedavi edilmediği takdirde hiperglisemi ile sonuçlanan Tip 1 diyabet insüline bağımlı olmayan diyabet olarak da adlandırılır (Burn, 2010).

Tip 1 diyabet hastalığı, tüm dünyada diyabet teşhisi konulan vakalarının sadece %5 ile %10’unu oluşturmasına rağmen hastalığın jüvenil başlangıçlı olması ve hem uzun hem de kısa vadeli sonuçlarının ciddi metabolik sorunlara yol açması nedeniyle her zaman gündemde kalan kronik bir hastalık olarak görülür (Daneman, 2006).

Tip 1 diyabetten farklı olarak geçmişte ‘’erişkin diyabet’’ ya da ‘’insüline bağımlı olmayan diyabet’’ olarak adlandırılan Tip 2 diyabet ise diyabet

7. Kaynakça

Akça, M., & Çeltik, M. (2013). Kemirgenlerde Diabetes Mellitus Modelleri. *Gr. Anal, 28*, 104-105.

Arison, R., Ciaccio, E., Glitzer, M., Cassaro, J., & Pruss, M. (1967). Light and electron microscopy of lesions in rats rendered diabetic with streptozotocin. *Diabetes, 16*(1), 51-56.

Bell Jr, R. H., & Hye, R. J. (1983). Animal models of diabetes mellitus: physiology and pathology. *Journal of surgical Research, 35*(5), 433-460.

Bonner-Weir, S., Trent, D., & Weir, G. (1983). Partial pancreatectomy in the rat and subsequent defect in glucose-induced insulin release. *The Journal of clinical investigation, 71*(6), 1544-1553.

Burn, P. (2010). Type 1 diabetes. *Nature reviews Drug discovery, 9*(3), 187.

CANBOLAT, Ö., EKENLER, Ş., & POLAT, Ü. (2022). DİYABET ÖZYÖNETİMİNDE ENGELLER VE KOLAYLAŞTIRICILAR. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 29*(1), 143-148.

Daneman, D. (2006). Type 1 diabetes. *The Lancet, 367*(9513), 847-858.

Etuk, E. (2010). Animals models for studying diabetes mellitus. *Agric Biol JN Am, 1*(2), 130-134.

Federation, I. D. (2003). World Diabetes Foundation. *Diabetes Atlas. 2nd Ed. Brussels: International Diabetes Federation Publ*.

Furnes, M. W., Zhao, C.-M., & Chen, D. (2009). Development of obesity is associated with increased calories per meal rather than per day. A study of high-fat diet-induced obesity in young rats. *Obesity surgery, 19*, 1430-1438.

Golfman, L., Dixon, I. M., Takeda, N., Lukas, A., Dakshinamurti, K., & Dhalla, N. S. (1998). Cardiac sarcolemmal Na+-Ca 2+ exchange and Na+-K+ ATPase activities and gene expression in alloxan-induced diabetes in rats. *Molecular and Cellular Effects of Nutrition on Disease Processes*, 91-101.

Greiner, D. L., Rossini, A. A., & Mordes, J. P. (2001). Translating data from animal models into methods for preventing human autoimmune diabetes mellitus: caveat emptor and primum non nocere. *Clinical Immunology, 100*(2), 134-143.

Hagemann, R., Schenken, L., & Poulakous, L. (1976). Review of mechanism of action studies of the nitrosoureas. *Cancer treatment reports, 60*(6), 699.

Hazman, Ö. (2011). Oral antidiyabetik ilaç Sitagliptinin oksidan-antioksidan denge üzerine etkisinin deneysel tip 2 diyabet modeli oluşturulan ratlarda araştırılması.

Jaouhari, J., Lazrek, H., & Jana, M. (2000). The hypoglycemic activity of Zygophyllum gaetulum extracts in alloxan-induced hyperglycemic rats. *Journal of ethnopharmacology, 69*(1), 17-20.

Jorgens, V. (2006). Oskar Minkowski (1858-1931). An outstanding master of diabetes research. *HORMONES-ATHENS-, 5*(4), 310.

Jun, H., & Yoon, J. (2001). The role of viruses in type I diabetes: two distinct cellular and molecular pathogenic mechanisms of virus-induced diabetes in animals. *Diabetologia, 44*, 271-285.

Katsumata, K., & Katsumata, Y. (1992). Protective effect of diltiazem hydrochloride on the occurrence of alloxan-or streptozotocin-induced diabetes in rats. *Hormone and metabolic research, 24*(11), 508-510.

Kurcer, Z., & Karaoglu, D. (2012). The use of alloxan and streptozotocin in experimental diabetes models/Deneysel Diyabet Modellerinde Alloksan ve Streptozotosin Kullanimi. *Turkish Journal of Endocrinology and Metabolism, 16*(2), 34-41.

Lenzen, S., Tiedge, M., Jörns, A., & Munday, R. (1996). Alloxan derivatives as a tool for the elucidation of the mechanism of the diabetogenic action of alloxan. *Lessons from Animal Diabetes VI: 75th Anniversary of the Insulin Discovery*, 113-122.

Leung, J. Y., Kwok, E. W., Liu, G., & Pang, C. C. (2010). Attenuated α-adrenoceptor-mediated arterial and venous constrictions in rat models of diabetes. *European journal of pharmacology, 642*(1-3), 128-133.

Masiello, P., Broca, C., Gross, R., Roye, M., Manteghetti, M., Hillaire-Buys, D., . . . Ribes, G. (1998). Experimental NIDDM: development of a new model in adult rats administered streptozotocin and nicotinamide. *Diabetes, 47*(2), 224-229.

Mellitus, W. S. G. o. D. (1985). *Diabetes mellitus: report of a WHO study group* (Vol. 727): World Health Organization.

Özpak, L., & PAZARBAŞI, A. (2021). Tip 2 Diyabet Modeli Ratların Karaciğer Dokularında Kodlanan Genlerin İfade Düzeyleri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 10*(1), 25-34.

Pathak, V., Pathak, N. M., O'Neill, C. L., Guduric-Fuchs, J., & Medina, R. J. (2019). Therapies for type 1 diabetes: current scenario and future perspectives. *Clinical Medicine Insights: Endocrinology and Diabetes, 12*, 1179551419844521.

Pickup JC, W. G. (2002). *Textbook of Diabetes* (2 ed. Vol. 1): Blackwell Science.

Portha, B., Levacher, C., Picon, L., & Rosselin, G. (1974). Diabetogenic effect of streptozotocin in the rat during the perinatal period. *Diabetes, 23*(11), 889-895.

Robinson, B., & Wright, P. (1961). Guinea-pig anti-insulin serum. *The Journal of Physiology, 155*(2), 302.

Rohilla, A., & Ali, S. (2012). Alloxan induced diabetes: mechanisms and effects. *International journal of research in pharmaceutical and biomedical sciences, 3*(2), 819-823.

Sinzato, Y., Damasceno, D. C., Laufer-Amorim, R., Rodrigues, M., Oshiiwa, M., Taylor, K., & Rudge, M. V. C. (2011). Plasma concentrations and placental immunostaining of interleukin-10 and tumornecrosis factor-α as predictors of alterations in the embryo-fetal organism and the placental development of diabetic rats. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research, 44*, 206-211.

Srinivasan, K., Viswanad, B., Asrat, L., Kaul, C., & Ramarao, P. (2005). Combination of high-fat diet-fed and low-dose streptozotocin-treated rat: a model for type 2 diabetes and pharmacological screening. *Pharmacological research, 52*(4), 313-320.

Şen, S. (2010). *Tip 2 diyabet modeli oluşturulan ratlarda asetilsalisilik asitin beyin proinflamatuvar sitokinler, vazopressin ve oksidatif stres üzerine etkisi.* Sağlık Bilimleri Enstitüsü,

Zhang, M., Lv, X.-Y., Li, J., Xu, Z.-G., & Chen, L. (2008). The characterization of high-fat diet and multiple low-dose streptozotocin induced type 2 diabetes rat model. *Experimental diabetes research, 2008*.

BÖLÜM 3

DENTAL İMPLANT ABUTMENTLERİ

Mustafa AYATA[1]

1 Protetik Diş Tedavisi Uzmanı Dt, Özel Klinik, Kayseri, Türkiye e.mail: dt.mustafaayata@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-6102-9729

İmplant üstü restorasyonlarda kullanılan abutmentler, dental implant tedavilerin estetik ve fonksiyonel yönlerinde oldukça önem arz etmektedir. Abutmentler, restorasyonların optimal pozisyonda yerleştirilmesine olanak sağlar ve restorasyonlara retansiyon ve stabilite görevinde bulunur. Abutmentler tedavilerin uzun dönem başarısında doğrudan etki gösterir.

Abutmentlerde tip ve materyal seçimi, dental implant tedavilerinin başarısı için oldukça önemlidir. Bu tedavilerin başarılı olabilmesi için abutmentlerin materyali, restorasyonlarla olan retansiyonu, kullanım yerleri ve implanta olan bağlantısı gibi pek çok seçeneğin iyi analiz edilmesi gerekmektedir (Shah ve ark 2014). Abutmentlerin sınıflandırılmasını da bu seçenekler oluşturmaktadır (Şekil 1).

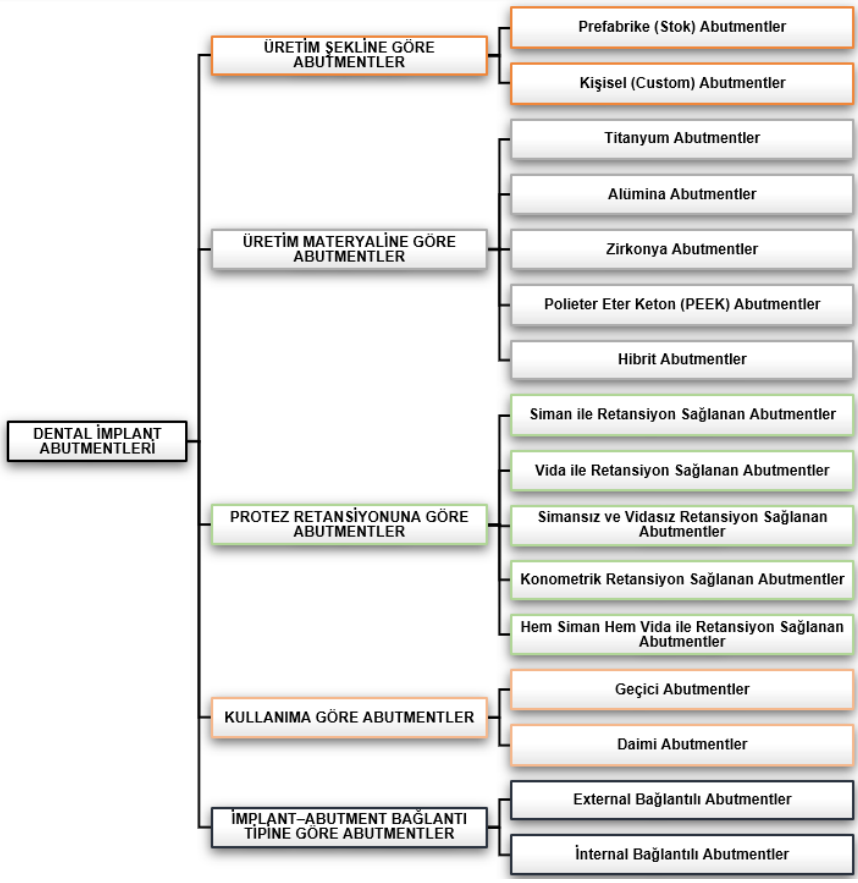

Şekil 1. *Dental implant abutmentlerinin sınıflandırılması*

KAYNAKÇA

Adatia ND, Bayne SC, Cooper LF, Thompson JY, 2009. Fracture resistance of yttria-stabilized zirconia dental implant abutments. Journal of Prosthodontics: Implant, Esthetic and Reconstructive Dentistry, 18, 1, 17-22.

Andreiotelli M, Wenz HJ, Kohal RJ, 2009. Are ceramic implants a viable alternative to titanium implants? A systematic literature review. Clin Oral Implan Res, 20, 32-47.

Antonaya-Martin JL, Del Rio-Highsmith J, Moreno-Hay I, Lillo-Rodríguez JC, Gomez-Polo MA, Celemin-Viñuela A. CAD/CAM Conic Crowns for Predictable Retention in Implant-Supported Prostheses. Int J Prosthodont. 2016;29(3):230-2.

Atsü SS, Aksan E, Bulut AC, 2019. Fracture Resistance of Titanium, Zirconia, and Ceramic Reinforced Polyetheretherketone Implant Abutments Supporting CAD/CAM Monolithic Lithium Disilicate Ceramic Crowns After Aging. Int J Oral Max Impl, 34, 3.

Bağrıvatan GN, Çelik M, Çilingir A, Bayraktar G, 2015. Estetik İmplant Dayanaklar. Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 36, 2, 60-6.

Binon P, 2000. The external hexagonal interface and screw-joint stability: A primer on threaded fasteners in implant dentistry. Quintessence Dent Technol, 23, 1, 91-102.

Bressan E, Lops D, Tomasi C, Ricci S, Stocchero M, Carniel EL. Experimental and computational investigation of Morse taper conometric system reliability for the definition of fixed connections between dental implants and prostheses. Proc Inst Mech Eng H. 2014;228(7):674-81.

Brodbeck U, 2003. The ZiReal Post: A new ceramic implant abutment. Journal of Esthetic and Restorative Dentistry, 15, 1, 10-24.

Butz F, Heydecke G, Okutan M, Strub J, 2005. Survival rate, fracture strength and failure mode of ceramic implant abutments after chewing simulation. Journal of oral rehabilitation, 32, 11, 838-43.

Dds PP. The combination prosthesis: A digitally designed retrievable cement and screw-retained implant-supported prosthesis. J Prosthet Dent. 2018;535-539.

Degidi M, Nardi D, Sighinolfi G, Degidi D, Piattelli A. The Conometric Concept: A Two-Year Follow-Up of Fixed Partial CEREC Restorations Supported By ConeIn-Cone Abutments. J Prosthodont. 2019;28(2):e780-7.

Drago C, Lazzara RJ, 2010. Guidelines for implant abutment selection for partially edentulous patients. Compendium of Continuing Education in Dentistry (Jamesburg, NJ: 1995), 31, 1, 14 20, 3.

Eger DE, Gunsolley JC, Feldman S. Comparison of Angled and Standard Abutments and Their Effect on Clinical Outcomes: A Preliminary Report. Int J Oral Maxillofac Implants. 2000;15(6):819-23.

Ferrari M, Tricarico MG, Cagidiaco MC, Vichi A, Gherlone EF, Zarone F, Sorrentino R, 2016. 3-Year randomized controlled prospective clinical trial on different CAD-CAM implant abutments. Clinical implant dentistry and related research, 18, 6, 1134-41.

Gaviria L, Salcido JP, Guda T, Ong JL. Current trends in dental implants. J Korean Assoc Oral Maxillofac Surg. 2014;40(2):50-60

Gracis S, Michalakis K, Vigolo P, Steyern PV von, Zwahlen M, Sailer I. Internal vs. external connections for abutments/reconstructions: a systematic review. Clin Oral Implants Res. 2012;23(s6):202-16.

Grossmann Y, Madjar D, 2002. Prosthetic treatment for severely misaligned implants: A clinical report. The Journal of prosthetic dentistry, 88, 3, 259-62.

Grossmann Y, Pasciuta M, Finger IM, 2006. A novel technique using a coded healing abutment for the fabrication of a CAD/CAM titanium abutment for an implant-supported restoration. The journal of prosthetic dentistry, 95, 3, 258-61.

Gültekin P, 2015. Kişiye Özel Dayanaklar. Turkiye Klinikleri J Prosthodont-Special Topics, 1, 1, 69- 76. Wismeijer D, Brägger U, Evans C, Kapos T, Kelly JR, Millen C, Wittneben J-G, Zembic A, Taylor TD, 2014. Consensus statements and recommended clinical procedures regarding restorative materials and techniques for implant dentistry. Int J Oral Max Impl, 29, S, 137-40.

Hornbrook D, 2015. Case report using the" H" abutment: achieving esthetics, strength, and predictability for the anterior implant. Compendium of Continuing Education in Dentistry (Jamesburg, NJ: 1995), 36, 3, 192, 4-8, 200.

Karunagaran S, Paprocki GJ, Wicks R, Markose S, 2013. A review of implant abutments abutment classification to aid prosthetic selection. The Journal of the Tennessee Dental Association, 93, 2, 18-23; quiz

Kohal RJ, Att W, Bächle M, Butz F, 2008. Ceramic abutments and ceramic oral implants. An update. Periodontology 2000, 47, 1, 224-43.

Kurbad A, 2013. CAD/CAM-based Implant Abutments Made of Lithium Disilicate. International Journal of Computerized Dentistry, 16, 125-41.

Langer A. Telescope retainers and their clinical application. J Prosthet Dent. 1980;44(5):516 22. Langer A. Telescope retainers for removable partial dentures. J Prosthet Dent. 1981;45(1):37 43.

Linkevicius T, Apse P, 2008. Influence of abutment material on stability of peri-implant tissues: a systematic review. Int J Oral Max Impl, 23, 3.

Malet J, Mora F, Bouchard P. Implant Dentistry at a Glance. John Wiley & Sons; 2018. 250 s.

Marchack CB, Vidjak FM, Futatsuki V, 2007. A simplified technique to fabricate a custom milled abutment. The Journal of prosthetic dentistry, 98, 5, 416-7.

Misch C, 2005. Dental implant prosthetics, Mosby, St. Louis Missouri, 32-41.

Misch CE. Contemporary implant dentistry. Canada. Mosby, Inc; 2008.

Muley N, Prithviraj, Gupta V, Mahesh L. Evolution of External and Internal Implant to Abutment Connection. Int J Oral Implantol Clin Res. 2012.

Nardi D, Degidi M, Sighinolfi G, Tebbel F, Marchetti C. Retention Strength of Conical Welding Caps for Fixed Implant-Supported Prostheses. Int J Prosthodont. 2017;30(6):553-5.

Nogueira LBLV, Moura CDVS, Francischone CE, Valente VS, Alencar SMM, Moura WL, Soares Martins GA, 2016. Fracture strength of implant-supported ceramic crowns with customized zirconia abutments: Screw retained vs. cement retained. Journal of Prosthodontics, 25, 1, 49- 53.

Öztürk Ö, 2016. Kişiye Özel Dental İmplant Abutmentları. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 26, 15, 73-9.

Polat S, Tokar E, 2020. Güncel Abutment Materyalleri. Türkiye Klinikleri Tıp Etiği-Hukuku Tarihi Dergisi, Protetik Materyaller ve Güncel Uygulamaları, p.23-9.

Priest G. Virtual-Designed and Computer-Milled Implant Abutments. J Oral Maxillofac Surg. 2005;63(9 Suppl 2):22-32.

Sadaqah N, Al-Wahadni A, Alhıja E. Implant abutment types: a literature review–Part 1. J Implant Adv Clin Dent. 2010;2(3):93-9.

Shah RK, Aras AM, Chitre V. Implant-abutment selection: A literature review. Int J Oral Implantol Clin Res. 2014;5(2):43-9.

Stimmelmayr M, Edelhoff D, Güth J-F, Erdelt K, Happe A, Beuer F, 2012. Wear at the titanium– titanium and the titanium–zirconia implant–abutment interface: A comparative in vitro study. Dental Materials, 28, 12, 1215-20.

Şen N, Us YÖ, 2019. İmplant Destekli Sabit Protetik Restorasyonlar için Dayanak Seçimi. Turkiye Klinikleri. Dishekimligi Bilimleri Dergisi, 25, 1, 104-12.

Tan PLB, Dunne Jr JT, 2004. An esthetic comparison of a metal ceramic crown and cast metal abutment with an all-ceramic crown and zirconia abutment: a clinical report. The Journal of prosthetic dentistry, 91, 3, 215-8.

ten Bruggenkate CM, Sutter F, Oosterbeek HS, Schroeder A. Indications for angled implants. J Prosthet Dent. 1992;67(1):85-93.

Urdaneta RA, Marincola M, Weed M, Chuang S-K. A Screwless and Cementless Technique for the Restoration of Single-tooth Implants: A Retrospective Cohort Study. J Prosthodont. 2008;17(7):562-71.

Urdaneta RA, Marincola M. The Integrated Abutment CrownTM, a Screwless and Cementless Restoration for Single-Tooth Implants: A Report on a New Technique. J Prosthodont. 2007;16(4):311-8.

Wittneben JG, Joda T, Weber HP, Brägger U, 2017. Screw retained vs. cement retained implant- supported fixed dental prosthesis. Periodontology 2000, 73, 1, 141-51.

Wittneben J-G, Joda T, Weber H-P, Brägger U. Screw retained vs. cement retained implant supported fixed dental prosthesis. Periodontol 2000. 2017;73(1):141-51.

BÖLÜM 4

DEMANS HASTALARINDAKİ SEMPTOMLARIN TAHMİNE DAYALI BİLGİ İŞLEME (PREDICTIVE CODING) ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Sabiha TEZCAN AYDEMİR[1]

1 Uzm. Dr. T.C. Sağlık Bakanlığı Sincan Eğitim ve Araştırma Hastanesi Bilkent Aysel Sabuncuoğlu Umram Beyin Araştırmaları Merkezi Orchid ID: 0000-0002-1288-4232

Tarihçe

Tahmine dayalı bilgi işlemleme beynimizin algı sürecine kattığı yorumu modellemektedir ve literatürde ilk defa Alman fizikçi Helmholtz tarafından temelleri atılmıştır(1860). Alman Fizikçi Görsel algımız sırasında yaptığımız bilinçsiz çıkarımlardan bahsetmiştir. Ardından Amerikan Psikolog Jerome Bruner beklentinin ve motivasyonun algıya etkisinden bahsederek tahmine dayalı bilgi işlemleme üzerinde durmuştur (1940). Son olarak da, Amerikan Bilgisayar Mühendisi Dana H. Ballard yapay zeka, öğrenmenin modellenmesi ve nöral ağlar üzerine çalışmaları ile modern tahmine dayalı bilgi işlemlemenin temellerini atmıştır.(H. Ballard, 1999)

Tanım

Çevredeki uyaranlar bizler için oldukça tahmin edilebilir ve tekrarlayıcı niteliktedir. Bu tüm uyaran tipleri için geçerli olmakla birlikte, görsel uyaranlar için en belirgindir. Her gün gördüğümüz görsel uyaranlar belli bir düzen içerisindedir. Örneğin, gördüğümüz sahnelerde ışığın hep yukarıdan gelmesi, bir halının hep görüntünün alt kısmında yer alması, insan yüzlerinin genelde görüntünün üst kısmında yer alması gibi görmeyi beklediğimiz bir düzen söz konusudur. Bilinç dışı öğrendiğimiz bu düzen, görsel uyaranlar için istatistiksel öğrenme olarak adlandırılır (Torralba vd. 2003;Geisler vd. 2008).

Bu istatistiksel öğrenmeye ters düşen, ya da daha önce görmediğimiz yeni bir uyaran, "aşağıdan yukarı" beyin yolakları ile, sistemde bir "tahmin hatası" oluşturarak geçmiş bilgilerimize katılır ve hiyerarşik olarak üst merkezlerde depolanmaya değer olarak belirlenir. Yeni uyarana dair depolanan bu bilgi, uyaran çevremize ait tahminlerimize katılır ve gelecek uyaranların işlemlenmesinde "yukarıdan aşağı" yolaklar aracılığı ile rol oynar. Yani, tahmini kodlama ile beynimiz sürekli çevremizdeki uyaranların güncel ve hatasız çalışan bir temsilini oluşturur ve bu durum tüm duysal modalitedeki uyaranlar için geçerlidir. Yani, bu işlemleme dinamik bir süreçtir ve yeni uyaranlara maruz kaldıkça sürekli güncellenir(Picard vd.2014; Wacongne vd. 2011; Parras vd. 2017, de Lange vd.2018). Tahmine dayalı bilgi işlemeyi araştıran çalışmalarda, beynimizin sadece o anda gördüğü uyaranı, aşağıdan yukarı yolaklar aracılığıyla işlemekle kalmayıp, geçmiş dünya bilgisi ve geçmiş uyaran maruziyetlerini, yeni bilgiyi işlemede nasıl kullandığı modellenmeye çalışılmaktadır (Rust vd.2021). Bu modelleme, bir nevi algımızın kişiselleşmesi anlamına gelmektedir. Bu modellemenin örneği, karmaşık görsel bir uyaran için Şekil.1 de gösterilmiştir.

Kaynaklar

1. Antonio Torralba & Aude Oliva (2003) Statistics of natural image categories, Network: Computation in Neural Systems, 14:3, 391-412, DOI: 10.1088/0954-898X_14_3_302.

2. Baran Z, Cangoz B, Ozel-Kizil ET. The impact of aging and Alzheimer's disease on emotional enhancement of

memory. Eur Neurol. 2014;72(1-2):30-7. doi: 10.1159/000359924. Epub 2014 May 14. PMID: 24853408.

3. Brenowitz WD, Keene CD, Hawes SE, et al. Alzheimer's disease neuropathologic change, Lewy body disease, and vascular brain injury in clinic and community-based samples. Neurobiol Aging 2017;53:83-92.

4. Breijyeh Z, Karaman R. Comprehensive Review on Alzheimer's Disease: Causes and Treatment. Molecules. 2020 Dec 8;25(24):5789. doi: 10.3390/molecules25245789. PMID: 33302541; PMCID: PMC7764106.

5. Chan, J. S., Wibral, M., Stawowsky, C., Brandl, M., Helbling, S., Naumer, M. J., Kaiser, J., & Wollstadt, P. (2021). Predictive Coding Over the Lifespan: Increased Reliance on Perceptual Priors in Older Adults—A Magnetoencephalography and Dynamic Causal Modeling Study. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *13*.

6. Chen CP, Alder JT, Bowen DM, Esiri MM, McDonald B, Hope T et al (1996). Presynaptic serotonergic markers in community-acquired cases of Alzheimer's disease: correlations with depression and neuroleptic medication. *J Neurochem* 66: 1592–1598.

7. Cummings, J., Ballard, C., Tariot, P. *et al.* Pimavanserin: Potential Treatment For Dementia-Related Psychosis. *J Prev Alzheimers Dis* 5, 253–258 (2018).

8. de Lange FP, Heilbron M, Kok P. How Do Expectations Shape Perception? Trends Cogn Sci. 2018 Sep;22(9):764-779. doi: 10.1016/j.tics.2018.06.002. Epub 2018 Jun 29. PMID: 30122170.

9. de Lange FP, Heilbron M, Kok P. How Do Expectations Shape Perception? Trends Cogn Sci. 2018 Sep;22(9):764-779. doi: 10.1016/j.tics.2018.06.002. Epub 2018 Jun 29. PMID: 30122170.

10. Dennis, E. L., & Thompson, P. M. (2014). Functional Brain Connectivity using fMRI in Aging and Alzheimer's Disease. *Neuropsychology review*, *24*(1), 49.

11. Diamond EL, Miller S, Dickerson BC, Atri A, DePeau K, Fenstermacher E, Pihlajamäki M, Celone K, Salisbury S, Gregas M, Rentz D, Sperling RA. Relationship of fMRI activation to clinical trial memory measures in Alzheimer disease. Neurology. 2007 Sep 25;69(13):1331-41. doi: 10.1212/01.wnl.0000277292.37292.69. PMID: 17893294.

12. Dickson, D. W., & Weller, R. O. (2011). Neurodegeneration: The Molecular Pathology of Dementia and Movement Disorders: Second Edition. Wiley-Blackwell.

13. Elliott DB. Contrast sensitivity decline with ageing: a neural or optical phenomenon? Ophthalmic Physiol Opt. 1987;7(4):415-9. PMID: 3454919.

14. Ffytche DH, Creese B, Politis M, Chaudhuri KR, Weintraub D, Ballard C, Aarsland D. The psychosis spectrum in Parkinson disease. Nat Rev Neurol. 2017 Feb;13(2):81-95.

15. FitzGerald JM. The role of predictive coding in the pathogenesis of delirium. Med Hypotheses. 2017 Jun;103:71-77. doi: 10.1016/j.mehy.2017.04.015. Epub 2017 Apr 22. PMID: 28571816.

16. Gaeta H, Friedman D, Ritter W, Cheng J. Changes in sensitivity to stimulus deviance in Alzheimer's disease: An ERP perspective. Neuroreport. 1999;10(2):281–287.

17. Garcia-Esparcia, P., López-González, I., Grau-Rivera, O., García-Garrido, M. F., Konetti, A., Llorens, F., Zafar, S., Carmona, M., Zerr, I., Gelpi, E., & Ferrer, I. (2017). Dementia with Lewy Bodies: Molecular Pathology in the Frontal Cortex in Typical and Rapidly Progressive Forms. *Frontiers in Neurology*, *8*. https://doi.org/10.3389/fneur.2017.00089.

18. Gardiner, J.M . (1988). Functional aspects of recollective experience. Memory and Cognition, 1 6, 309.3,13.

19. Geisler, W. S. Visual perception and the statistical properties of natural scenes. Annu. Rev. Psychol. 59, 167–192 (2008).

20. Gianfranco Dalla Barba (1997) Recognition Memory and Recollective Experience in Alzheimer's Disease, Memory, 5:6, 657-672, DOI: 10.1080/741941546.

21. Gilbert JR, Wusinich C, Zarate CA Jr. A Predictive Coding Framework for Understanding Major Depression. Front Hum Neurosci. 2022 Mar 3;16:787495. doi: 10.3389/fnhum.2022.787495. PMID: 35308621; PMCID: PMC8927302.

22. Gjini K, Casey C, Tanabe S, Bo A, Parker M, White M, Kunkel D, Lennertz R, Pearce RA, Betthauser T, Christian BT, Johnson SC, Bendlin BB, Sanders RD. Greater tau pathology is associated with altered predictive coding. Brain Commun. 2022 Aug 17;4(5):fcac209. doi: 10.1093/braincomms/fcac209. PMID: 36226138; PMCID: PMC9547525.

23. Happé F, Frith U. The weak coherence accountdetail-focused cognitive style in autism spectrum disorders. J Autism Dev Disord 2006;36(1):5–25.

24. Huey ED, Putnam KT, Grafman J. A systematic review of neurotransmitter deficits and treatments in frontotemporal dementia. Neurology. 2006 Jan 10;66(1):17-22. doi: 10.1212/01.wnl.0000191304.55196.4d. PMID: 16401839; PMCID: PMC4499854.

25. "Helmholtz's Treatise on Physiological Optics - Free". 2018-03-20. Archived from *the original* on 20 March 2018. Retrieved 2022-01-05.

26. Hezemans FH, Wolpe N, Rowe JB. Apathy is associated with reduced precision of prior beliefs about action outcomes. J Exp Psychol Gen. 2020 Sep;149(9):1767-1777. doi: 10.1037/xge0000739. Epub 2020 Feb 10. PMID: 32039624; PMCID: PMC7397861.

27. Kocagoncu E, Klimovich-Gray A, Hughes LE, Rowe JB. Evidence and implications of abnormal predictive coding in dementia. Brain. 2021 Dec 16;144(11):3311-3321. doi: 10.1093/brain/awab254. PMID: 34240109; PMCID: PMC8677549.

28. Kok P, Rait LI, Turk-Browne NB. Content-based Dissociation of Hippocampal Involvement in Prediction. J Cogn Neurosci. 2020 Mar;32(3):527-545. doi: 10.1162/jocn_a_01509. Epub 2019 Dec 10. PMID: 31820676; PMCID: PMC6996939.

29. Kok, Peter & Turk-Browne, Nicholas. (2018). Stimulus prediction in the hippocampus. 10.1101/246843.

30. Kok, P., Jehee, J. F., & De Lange, F. P. (2012). Less is more: Expectation sharpens representations in the primary visual cortex. Neuron, 75, 265–270.

31. Kok, P., & Turk-Browne, N. B. (2018). Associative prediction of visual shape in the hippocampus. Journal of Neuroscience, 38, 6888–6899.

32. Kok P, Rait LI, Turk-Browne NB. Content-based Dissociation of Hippocampal Involvement in Prediction. J Cogn Neurosci. 2020 Mar;32(3):527-545. doi: 10.1162/jocn_a_01509. Epub 2019 Dec 10. PMID: 31820676; PMCID: PMC6996939.

33. Lai MKP, Tsang SWY, Francis PT, Keene J, Hope T, Esiri MM et al (2002). Postmortem serotoninergic correlates of cognitive decline in Alzheimer's disease. Neuroreport 13: 1175–1178.

34. Laptinskaya D, Thurm F, Ku¨ ster OC, et al. Auditory memory decay as reflected by a new mismatch negativity score is associated with episodic memory in older adults at risk of dementia. Front Aging Neurosci. 2018;10:5.

35. Lee JY, Ahn J, Kim TW, Jeon BS. Optical coherence tomography in Parkinson's disease: is the retina a biomarker? J Parkinsons Dis. 2014;4(2):197-204. doi: 10.3233/JPD-130306. PMID: 24518436.

36. Levin BE, Llabre MM, Reisman S, Weiner WJ, Sanchez-Ramos J, Singer C, Brown MC. Visuospatial impairment in Parkinson's disease. Neurology. 1991 Mar;41(3):365-9. doi: 10.1212/wnl.41.3.365. PMID: 2006002.

37. Levy, R., Dubois, B., 2006. Apathy and the functional anatomy of the prefrontal cortexbasal

38. ganglia circuits. Cereb. Cortex. http://dx.doi.org/10.1093/cercor/bhj043.

39. Leyland LA, Bremner FD, Mahmood R, Hewitt S, Durteste M, Cartlidge MRE, Lai MM, Miller LE, Saygin AP, Keane PA, Schrag AE, Weil RS. Visual tests predict dementia risk in Parkinson disease. Neurol Clin Pract. 2020 Feb;10(1):29-39. doi: 10.1212/CPJ.0000000000000719. PMID: 32190418; PMCID: PMC7057066.

40. Liang, Z., Li, A., Xu, Y., Qian, X., & Gao, X. (2021). Hearing Loss and Dementia: A Meta-Analysis of Prospective Cohort Studies. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *13*.

41. Mann, M. A., & Snowden, J. S. (2017). Frontotemporal lobar degeneration: Pathogenesis, pathology and pathways to phenotype. *Brain Pathology*, *27*(6), 723-736.

42. Matthews BR. Memory dysfunction. Continuum (Minneap Minn). 2015 Jun;21(3 Behavioral Neurology and Neuropsychiatry):613-26. doi: 10.1212/01.CON.0000466656.59413.29. PMID: 26039844.

43. Meyer, S. (2020). Visual associative learning in Alzheimer's Disease and performance validity: New applications

of the Visual Association Test. [Doctoral Thesis, Maastricht University]. ProefschriftMaken Maastricht.

44. Migeot JA, Duran-Aniotz CA, Signorelli CM, Piguet O, Ibáñez A. A predictive coding framework of allostatic-interoceptive overload in frontotemporal dementia. Trends Neurosci. 2022 Nov;45(11):838-853. doi: 10.1016/j.tins.2022.08.005. Epub 2022 Sep 1. PMID: 36057473.

45. Noudoost B, Chang MH, Steinmetz NA, Moore T. Top-down control of visual attention. Curr Opin Neurobiol 2010;20(2):183–90.

46. Nuttall, R., Pasquini, L., Scherr, M., & Sorg, C. (2016). Degradation in intrinsic connectivity networks across the Alzheimer's disease spectrum. *Alzheimer's & Dementia: Diagnosis, Assessment & Disease Monitoring*, *5*, 35-42.

47. Parras, G. G. et al. Neurons along the auditory pathway exhibit a hierarchical organization of prediction error. Nat. Commun. 8, 2148 (2017).

48. Pekkonen E, Hirvonen J, Ja¨ a¨ skela¨ inen IP, Kaakkola S, Huttunen J. Auditory sensory memory and the cholinergic system: Predictive coding in dementia BRAIN 2021: 144; 3311–3321.

49. Picard F, Friston K. Predictions, perception, and a sense of self. Neurology. 2014 Sep 16;83(12):1112-8. doi: 10.1212/WNL.0000000000000798. Epub 2014 Aug 15. PMID: 25128179; PMCID: PMC4166359.

50. Rao, R., Ballard, D. Predictive coding in the visual cortex: a functional interpretation of some extra-classical receptive-field effects. *Nat Neurosci* 2, 79–87 (1999).

51. Rogers, S. L., & Friedman, R. B. (2008). The Underlying Mechanisms of Semantic Memory Loss in Alzheimer's Disease and Semantic Dementia.

Neuropsychologia, *46*(1), 12.

26.

52. Rust NC, Palmer SE. Remembering the Past to See the Future. Annu Rev Vis Sci. 2021 Sep 15;7:349-365. doi: 10.1146/annurev-vision-093019-112249. Epub 2021 Jul 16. PMID: 34270350; PMCID: PMC9751846.

53. Samudra, N., Patel, N., Womack, K. B., Khemani, P., & Chitnis, S. (2016). Psychosis in Parkinson Disease: A Review of Etiology, Phenomenology, and Management. *Drugs & aging*, *33*(12), 855.

54. Sava AA, Paquet C, Krolak-Salmon P, Dumurgier J, Hugon J, Chainay H. Emotional memory enhancement in respect of positive visual stimuli in Alzheimer's disease emerges after rich and deep encoding. Cortex. 2015 Apr;65:89-101.

55. Serý O, Povová J, Míšek I, Pešák L, Janout V. Molecular mechanisms of neuropathological changes in Alzheimer's disease: a review. Folia Neuropathol. 2013;51(1):1-9. doi: 10.5114/fn.2013.34190. PMID: 23553131.

56. Tromp D, Dufour A, Lithfous S, Pebayle T, Després O. Episodic memory in normal aging and Alzheimer disease: Insights from imaging and behavioral studies. Ageing Res Rev. 2015 Nov;24(Pt B):232-62. doi: 10.1016/j.arr.2015.08.006.

57. Van Kesteren MT, Ruiter DJ, Ferna´ndez G, Henson RN. How schema and novelty augment memory formation. Trends Neurosci. 2012;35(4):211–219.

58. Wacongne, C. et al. Evidence for a hierarchy of predictions and prediction errors in human cortex. Proc. Natl Acad. Sci. USA 108, 20754–20759 (2011).

59. Yeo BSY, Song HJJMD, Toh EMS, et al. Association of Hearing Aids and Cochlear Implants With Cognitive Decline and Dementia: A Systematic Review and Meta-analysis. JAMA Neurol. 2023;80(2):134–141. doi:10.1001/jamaneurol.2022.4427 .

60. Zarkali A, Adams RA, Psarras S, Leyland LA, Rees G, Weil RS. Increased weighting on prior knowledge in Lewy body-associated visual hallucinations. Brain Communications. 1: fcz007.

61. Zhang W, Luck SJ. Feature-based attention modulates feedforward visual processing. Nat Neurosci 2009;12(1):24–5.

BÖLÜM 5

GERİATRİK ACİLLER VE BAKIM

Merve AKPINAR YILMAZ[1], Münevver KIYAK[2], Güler BALCI ALPARSLAN[3]

1 Öğr. Gör. Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi Bolvadin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ORCID ID: 0000-0002-5384-9345
2 Öğr. El. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu ORCID ID: 0000-0002-8161-077X
3 Prof. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi ORCID ID: 0000-0003-3734-3843

Yaşlılık sürecinde fiziksel, sosyal ve psikolojik kayıplar, strese ve yaşam şartlarına uyumda azalma, kronik hastalıklarda artış, fonksiyonel kapasitede yetersizlikler ve sosyal sorunlar yaşanmaktadır (Çelik, Çelik ve Hastaoğlu, 2022). Bu dönemde yaşlılarda ortaya çıkan geriatrik sendromlar, kronik hastalıklara bağlı yaşanılan sorunlar, geriatrik bireylerin acil servisi kullanımını ve hastaneye yatışlarını arttıran en önemli sebepler arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda geriatrik bireylerin diğer yaş gruplarına oranla acil sağlık hizmetlerine başvuru oranlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle 75 yaş üstü bireylerin acil servise ambulans ile başvuru oranı %43, ambulans kullanımı ise 11-139/1000 arasında olduğu ifade edilmektedir (Düzgün, Çınar ve Türeyen, 2020). Özbudak ve ark. yaşlıların 112 acil servis kullanım nedenlerini incelendiği çalışmada; acil servise başvuranların %40.7'sinin 65 yaş ve üzeri olduğu, başvuru nedenleri arasında %33.6 ile medikal sorunların, %17.1 kardiyak problemlerin, %16.2 travma, % 14.6 solunum, %11.3 genel ve %7.1 nörolojik sorunların yer aldığı ifade edilmektedir (Özbudak, Taş ve Karadakovan, 2021). Bir başka çalışmada ise yaşlıların solunum problemleri (%34.2), gastrointestinal sistem problemleri (%18.0) ve non-spesifik problemler (%14.1) nedeniyle acil servise başvurduğu, ayrıca yaşlı bireylerin son 6 ay içerisinde acil servis başvuru sıklığının 1-5 kez olduğu belirlenmiştir (Yıldız ve Bilgili, 2016). Çelik ve ark. yaptığı çalışmada, acil servise başvuru yapan geriatrik bireylerin %97.6'sının kronik hastalığa sahip olduğu, hastaların en fazla genel durum bozukluğu ile başvurduğu, son bir yıl içerisinde yaşlıların %38.2'sinin acil servis başvuru sayısının beş ve üzerinde olduğu ifade edilmektedir (Çelik, Çelik ve Hastaoğlu, 2022). Acil servise başvuran geriatrik hastaların incelendiği bir başka çalışmada ise; yaşlılara konulan ön tanının %15.4'ünün onkolojik hastalıklar ve aciller, %8.9'unun kalp yetmezliği, %6.9'unun ise KOAH ve astım olduğu bildirilmektedir (Bedel ve Tomruk, 2018). Acil servise başvuran yaşlıların diğer yaş gruplarına oranla acil serviste kalma süresinin daha uzun olduğu (Düzgün, Çınar ve Türeyen, 2020), tanı yöntemlerinin kullanılma ve yoğun bakıma alınma oranının yüksek olduğu görülmektedir (Sağlam Gürmen ve Tulay, 2019). Varışlı ve ark. çalışmasında; acil servise başvuran geriatrik bireylerin müşahede süreleri 431.58- 341.54 dakika olduğu, geriatrik bireylerin %53.3'ünün hastaneye yatışının yapıldığı ve 85 yaş üstü geriatrik bireylerin maliyet oranının diğer yaş grubunda ki bireylerden daha yüksek olduğu ifade edilmektedir (Varışlı, Doğan ve Yiğitbaş, 2018).

Geriatrik bireylerde kronik hastalıklara bağlı acil durumların sık görülmesi, komorbit durumların varlığı, hastalıklara bağlı semptomların atipik olması, acil bakımlarının çok yönlü ve karmaşık olması nedeniyle acil servislerde özellikli bir grup olarak ele alınması gerekmektedir. Acil servise kabul edilen geriatrik bireylerin klinik durumlarının belirlenmesi, acil

KAYNAKLAR

Açıksöz, Ü.(2016). *Acil servise başvuran geriatrik hastalarda sepsis sıklığının araştırılması.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kırıkkale.

Akdemir, N. ve Küçükgüçlü,Ö. (2020). Yaşlılık Sorunları ve Hemşirelik Bakımı, Akdemir, N. (Ed.) içinde, *İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı(s.231)*. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Akın, S.,Yalçın, C., Kazan, S., Kılıç, S., Tekçe, M. ve Aliustaoğlu, M.(2016). Diyabet nedeniyle acil servise başvuran geriatrik tip 2 diabetes mellitus hastalarının geriye dönük değerlendirilmesi. *J Kartal TR, 27*(1),7-10. doi: 10.5505/jkartaltr.2015.58219

Aksel, G. ve Kavalcı, C.(2015). Onkolojik aciller içinde (ss.1-19). Ankara: Derman Tıbbi Yayıncılık. https://silo.tips/download/onkolojik-aciller-derman-gkhan-aksel-cemil-kavalc-derman-tbbi-yaynclk-1

Aksu, K.(2018). Anafilaksi. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi, 6*(2),157-160. doi: 10.5152/gghs.2018.026

Alp, Ç., Sarak, T., Çifçi, A. ve Kabalcı, M.(2018). Yaşlılarda hipertansiyona yaklaşım. *Turkish Journal of Clinics and Laboratory, 9*(3),233-236. doi: 10.18663/tjcl.303497

Anmak, H.(2021). *Acil servise mental durum değişikliği ile başvuran 65 yaş üstü hastalarda 4'a's test (4at) deliryum değerlendirme ölçeğinin deliryum tanısındaki yeri.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kocaeli.

Arslan, S.(2020).Yaşlılarda koah ve beslenme yaklaşımları. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *5*(1), s.78-90. doi:10.25279/sak.417312

Asiri, F.Y., Alshahrani, A., Aseeri, M.F., Alam, M.M. Ataalla, S.M., Almohiza, M.A. and Abdulhamed, I.A.(2018). Fall risks factors among home-based health care patients in the aseer province: observational study. *Biomedical Research, 29*(12),2640-2645. doi:10.4066/biomedicalresearch.29-18-654

Atakul, U.D.G.(2017). Anafilaksi. *Klinik Tıp Pediatri Dergisi,9*(1),19-23.

Aurich, S., Dölle-Bierke, S., Francuzik, W., Bilo, M.B., Christoff, G., Fernandez-Rivas, M. and Worm, M.(2019). Anaphylaxis in elderly patients—data from the European Anaphylaxis Registry. *Frontiers in Immunology, 10*,750. doi:10.3389/fimmu.2019.00750

Balcı Alparslan, G., Akdemir, N. ve Babadağ, B.(2019). Erişkin ve yaşlı hipertansiyonu ve bakım. G. Balcı Alparslan (Ed.), *Hipertansiyonda bakım* (1. baskı) içinde (ss.7-38). Ankara: Vize Yayıncılık.

Bedel, C. ve Tomruk, Ö.(2018). Bir üniversite acil servisine başvuran geriatrik hastaların özellikleri. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 25*(4),393-399. doi:10.17343/sdutfd.370472

Biberci Keskin, E. ve Büyükaydın, B.(2018). Geriatrik diabetes mellitus olgula-

rında kan şekeri regülasyon durumu ve tedavi yaklaşımlar. *Geriatrik Bilimler Dergisi, 1*(3), 96-103.

Biçer, S. ve Demir, G.(2018). Yaşlı bireylerde düşme ve kazalar. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 11*(2), 37-40.

Birnbach, B., Höpner, J. and Mikolajczyk, R.(2020). Cardiac symptom attribution and knowledge of the symptoms of acute myocardial infarction: a systematic review. *BMC Cardiovascular Disorders, 20*(1),1-12. doi:10.1186/s12872-020-01714-8

Bolluk, A.Ç. ve Özçakar, N.(2019). Yaşlılarda kardiyovasküler sistem hastalıklarına yaklaşım. *Türkiye Klinikleri J Fam Med-Special Topics, 10*,69-75.

Canlı, S. ve Bingöl, N.(2018). Yaşlı popülasyonda düşmeler ve acil yaklaşım. *Hastane Öncesi Dergisi, 3*(2),63-73.

Canlı Özer, Z. ve Demir, Ş. (2012). Akut koroner sendromlarda hemşirelik bakımı. *Türk Kardiyol Dern Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi*, doi: 10.5543/khd.2012.003

Çağlayan, T.(2016). Acil *serviste hemorajik ve iskemik serebrovasküler hastalık tanısı alan hastalarda kan laktat düzeyinin prognoz üzerine etkisi.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Eskişehir.

Çelik, P., Çelik, Ş. ve Hastaoğlu, F.(2022). Acil servise başvuran geriatrik hasta profilinin incelenmesi. *Geriatrik Bilimler Dergisi, 5*(3),72-80. doi:10.47141/geriatrik.1202842

Çelikdemir, T.(2017). *Yaşlılarda toplum kaynaklı enfeksiyonların irdelenmesi.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi, Edirne.

Çoban, H.(2020). Astım Atağı. *Yönetimi Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi, 8*(2),137-147. doi:10.5152/gghs.2020.026

Çubukçu, E. ve Oyucu Orhan, S.(2022) Onkolojik aciller. *Uludağ İç Hastalıkları Kitabı* içinde (ss.1223-1240). Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları.

Demirden Erişti, E. ve Yazıcı, G. (2021). Acil geriatrik vakalar ve hemşirelik bakımı. 5. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırmalar Kongresi Tam Metin Kitabı, ss:153-164

Demirci Şahin, A., Üstü, Y. ve Işık, D.(2015). Serebrovasküler hastalıklarda önlenebilen risk faktörlerinin yönetimi. *Ankara Med J, 15*(2),106-113. doi: 10.17098/amj.48090

Durmuş, U.(2017). *Acil servise koah akut alevlenmeyle başvuran hastalarda, yatış kararının verilmesinde laktat klirensinin değerliliği.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kocaeli.

Düzgün, G., Çınar, D. ve Türeyen, A.(2020). Acil servis hemşiresinde bilgi ve farkındalık gerektiren bir durum: geriatrik sendromların değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences, 12(*2).

Elçin, G., Yolcu, S., Kapçı, M., Değerli, V., Gün, B. ve Parlak, İ.(2014). Acil servise bilinç değişikliği ile başvuran geriatrik hastalar. *Bozok Tıp Dergisi, 4*(2),20-5. doi:10.16919/btd.48445

Erdem, İ.(2017). *Acil servise başvuran kanser hastalarının klinik karakteristikleri ve aciliyet durumlarının değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi, Kocaeli.

Ertan, E.(2018, Ekim). Tüsad, Gold 2017 stabil koah ve alevlenme tanı ve tedavi raporu. Sözlü sunum, Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği Kongresi, Antalya.

Genç, F. ve Yiğitbaş, Ç.(2021). Hipertansif yaşlıların hipertansiyon algıları ve kontrollerine ilişkin davranışları. *Genel Tıp Dergisi, 31*(1),1-11.

Germini, F., Veronese, G., Marcucci, M., Coen, D., Ardemagni, D., Montano, N. and Fabbri, A.(2018). COPD exacerbations in the emergency department: epidemiology and related costs. A retrospective cohort multicentre study from the Italian Society of Emergency Medicine (SIMEU). *European Journal of Internal Medicine, 51*(74-79). doi:10.1016/j.ejim.2018.01.010

Gökçek, M.B., Gökçek, İ., Yılmaz, T., Kasım, İ., Yılmaz, T.E. ve Özkara, A.(2019). Düşme şikâyeti ile acil servise başvuran 65 yaş ve üzeri hastaların düşme nedenleri ve risk faktörlerinin araştırılması. *Konuralp Medical Journal, 11*(2),217-226. doi:10.18521/ktd.522262

Jafari, A., Rezaei-Tavirani, M., Salimi, M., Tavakkol, R. and Jafari, Z.(2020). Oncological emergencies from pathophysiology and diagnosis to treatment: A narrative review. *Social Work in Public Health, 35*(8),689-709. doi:10.1080/19371918.2020.1824844

Kalpaklıoğlu, A.F. ve Baççıoğlu, A. *Yaşlılarda astım.* Erişim tarihi:05.04.2023, https://www.solunum.org.tr/TusadData/Book/677/17102018114029-015.pdf

Kapucu, S.(2019).Geriatrik Aciller ve Bakım, Kapucu, S.(Ed.) içinde, *Geriatri Hemşireliği.*(ss.211-226). Ankara: Hipokrat Kitabevi.

Karaca Sivrikaya, S.(2019). Geriatrik diyabetlinin bakım yönetimi. *Güncel diyabet yönetimi* (1. Baskı) içinde (ss.29-33). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Kayani, W.T., Khan, M.R., Deshotels, M.R. and Jneid, H.(2020). Challenges and controversies in the management of ACS in elderly patients. *Current Cardiology Reports, 22*,1-13.

Keskin, T. ve Başkurt, Z.(2020). KOAH tanılı yaşlı bireylerde pulmoner rehabilitasyon. *CBU-SBED, 8*(1),157-161. doi:10.34087/cbusbed.760603

Kılavuz, A., Yalçın, M.A. ve Akçiçek, F.(2014). Yaşlıda hipertansif acillere yaklaşım. *Ege Tıp Dergisi, 53.*

Kıyak, M. ve Balcı Alparslan, G.(2020, Aralık). The effect of music on decreasing of adaptation difficulty in the patients with alzheimer. Sözlü sunum, 2. Uluslararası İç Hastalıkları Hemşireliği Kongresi, İzmir.

Kıyak, M.(2019). *Alzheimer hastalarında müziğin uyum güçlüğünü azaltmadaki*

etkisi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Klemencic, S. and Perkins, J.(2019). Diagnosis and management of oncologic emergencies. *Western Journal of Emergency Medicine, 20*(2),316. doi: 10.5811/westjem.2018.12.37335

Kolcu, M. ve Ergün, A.(2017). Yaşlılarda hipertansiyon. *Marmara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 1*(1),17-23. doi:10.26567/marsag.2017130062

Lee, S.H., Yim, S.J. and Kim H.C.(2016). Aging of the respiratory system. *Kosin Medical Journal, 31*(1),11- 18. doi:10.7180/kmj.2016.31.1.11

Liu, P., Shen, WQ. and Chen, H.L.(2017). The incidence of pressure ulcers in the emergency department: A Metaanalysis. *Wounds, 29*(1),14-19.

McCabe, J.J. and Kennelly, S.P.(2015). Acute care of older patients in the emergency department: strategies to improve patient outcomes. *Open Access Emerg Med, 7,*45–54. doi:10.2147/OAEM.S69974

Nurlu Temel, E. ve Akçam, F.Z.(2012).Geriatrik hastalarda infeksiyonların değerlendirilmesi. *S.D.Ü Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3*(3),126-132.

Özbudak, G., Taş, D. ve Karadakovan, A.(2021). Yaşlı bireylerin 112 acil servisi kullanma nedenlerinin retrospektif incelenmesi. *Hastane Öncesi Dergisi, 6*(2),229-241.

Özkardeş, S.(2018). Kanser *tedavisi gören yetişkin hastaların acil servise başvuru nedenlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Paşa, S. ve Dağ, İ.(2019). Geriatrik hastalarda kronik dahili hastalıklara yaklaşım. *Geriatriye Disiplinler Arası Yaklaşım* içinde (ss. 25-96). İstanbul: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.

Rosenberg, M.S., Carpenter, C.R., Bromley, M., Caterino, J.M. and Chun, A.(2014). Geriatric emergency department guidelines. *Annals of Emergency Medicine, 63*(5),7-25. doi:10.1111/jgs.12883

Sağlam Gürmen, E. ve Tulay C.M.(2019). Acil serviste geriatrik hastalar: solunum sıkıntısı ve göğüs ağrısı. *Van Tıp Dergisi, 26(*2),232-235. doi:10.5505/vtd.2019.27870

Scott, M.M. and Lianc, S.Y.(2021). Infections in older adults. *Emerg Med Clin N Am 39*, 379–394. doi:10.1016/j.emc.2021.01.004

Shah, K.B., Gupta, S.D., Rana, D.A., Malhotra, S.D. and Patel, P.R.(2018). Analysis of drug related electrolyte disturbances in emergency medicine department. *International Journal of Basic and Clinical Pharmacology, 7*(10),2005-2009. doi:10.18203/2319-2003.ijbcp20183938

Southerland, L.T., Vargas, S.J., Nagaraj, L., Güre, T.R. and Caterino, J.M. (2018). An emergency department observation unit ıs a feasible setting for multidisciplinary geriatric assessments in compliance with the geriatric emergency department guidelines. *Academic Emergency Medicine, 25*(1),76-

82. doi:1111/acem.13328

Telafarlı, M.A.(2018). *Acil serviste hemorajik ve iskemik serebrovasküler hastalık tanısı alan hastalarda kan gazı laktat düzeyinin prognoz üzerine etkisi.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çanakkale.

Telatar, T.G.(2020). Yaşlılarda düşmeler ve ilişkili risk faktörlerinin yaş ve cinsiyete göre değerlendirilmesi. *Selçuk Tıp Dergisi, 36*(2),101-108. doi: 10.30733/std.2020.01297

Terkeş, N., Kalav, S. ve Bektaş, H.(2021). Geriatri hemşireliği bakım modelleri. *Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi, 12*,180-196. doi:10.17371/UHD.2018.1.10

Turan Kavradım, S., Sert, M. ve Özer, Z.(2022). Miyokard infarktüsü geçiren bireylerin ölüm kaygısı ve başa çıkma tutumlarının belirlenmesi. *Turkish Journal of Cardiovascular Nursing,13*,65-73. doi: 10.5543/khd.2022.214169

Türkiye Ulusal Alerji ve Klinik İmmünoloji Derneği, Yaşlılarda ilaç alerjisi. Erişim tarihi: 01.03.2023, https://www.aid.org.tr/yaslilarda-ilac-alerjisi/

Umberger, R., Callen, B. and Brown, M.L.(2015). Severe sepsis in older adults. *Crit Care Nurs Q, 38*(3),259-270. doi:10.1097/CNQ.0000000000000078

Üstü, Y. ve Uğurlu, M.(2018). Hipertansiyona pratik yaklaşım. *Ankara Medical Journal, 18*(3),447-453. doi:10.17098/amj.461664

Varışlı, B., Doğan, F.S. ve Yiğitbaş, M.R.(2018).Acil servise başvuran geriatrik yaş grubu hastaların klinik, demografik ve maliyet açısından incelenmesi. *Anatolian Journal of Emergency Medicine, 1*(2),18-24.

Yalçınlı, S.(2013). *Acil servise ateş yüksekliği ile başvuran 65 yaş üzeri hastalarda etyolojik faktörlerin, prognozun ve maliyet yükünün araştırılması.* Yayınlanmamış tıp uzmanlık tezi, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi, İzmir.

Yıldız, S. ve Bilgili, N.(2016). Acil servise başvuran yaşlı hastaların bireysel özellikleri ve başvurularının değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,1*(1),15-31.

BÖLÜM 6

HEMŞİRELİKTE EKİP ÇALIŞMASI

Aysun TÜRE[1], Melek ÖZTÜRK GÜL[2]

1 Doç. Dr. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Yönetimi Anabilim Dalı, 26040 Eskişehir/Türkiye ature@ogu.edu.tr 0000- 0003-2513-0904
2 Yüksek Lisans Öğrencisi Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, 26040 Eskişehir/Türkiye melek.ozturk50@gmail.com 0000-0003-3620-255

1) Giriş

Günümüz örgütleri, gelişen ve değişen ihtiyaçlar doğrultusunda insan gücü sermayesinin daha fazla kullanılması nedeniyle birlikte çalışmayı zorunlu hale getirmektedir. Bu doğrultuda farklı bilgi ve becerilere sahip ekibi oluşturan üyelerin birlikte ürettiği ürünlerin ihtiyaçlara cevap verme olasılığı da daha yüksek olmaktadır. Dolayısıyla örgütlerin ortak bir amacı gerçekleştirmek için; ekip olarak ele alınması ve ekip üyelerinin yapılacak işleri paylaşmaları gerekmektedir (Selek, 2015). Örgütsel anlamda ekipler genellikle örgütsel sorunlara yaratıcı ve rekabet avantajı kazandırıcı çözümler aramak için oluşturulmaktadır (Eren, 2015). Ekibin amacı birbirleriyle iş birliği içinde olan bir grup oluşturup, üyelerin becerilerine, farklılıklarına ve davranış biçimlerine saygılı olmaktır (Millward ve Jeffries, 2001; Selek, 2015). Ekip çalışması, örgütsel amaçları belirlemek, çalışanların ve yönetimin iş süreçlerini ve yöntemlerini geliştirmek, koordinasyon ve iletişim sağlamak için ekip üyelerinin birlikte çalışmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Rosen ve ark.,2015; Çelik ve Karaca, 2017). Ayrıca ekip çalışması, örgütlerde yönetsel sorunların çözümünde de yönetim süreci olarak kullanılmaktadır (Düzgün ve ark., 2019). Örgütler ekip anlayışı ile yönetildiğinde; çalışanların motivasyonu, yaratıcılığı ve iş doyumu gibi bireysel yararlar sağlamasının yanı sıra çalışanlar arasında bilgi paylaşımı ve iletişimi artırdığı için örgüt açısından da yarar sağlamaktadır (Ghorbanhosseini, 2013; Hu ve Lieden, 2015; Mayo, 2020). Ancak ekip çalışması benimsenmediğinde; örgüt içinde rol karmaşasının arttığı, verimlilik, motivasyon ve iş doyumunun azaldığı görülmektedir (Carver ve Candela 2008; Çelik ve Karaca, 2017; O'Neill ve Mclarnon, 2018). Bu nedenlerle; örgütler örgütsel bağlılığı sağlamak, örgüt kültürü oluşturmak ve verimliliği artırmak istediğinde ekip çalışmasına yönelmektedir (Ghorbanhosseini, 2013; Körner ve ark.,2015). Ekip çalışması örgütlerde iletişimin ve bilgi paylaşımının artmasını, ekip üyelerinin yönetime katılımının sağlanmasını ve ekip üyeleri ve yöneticileri arasında sinerjinin elde edilmesini sağlamaktadır (Düzgün ve ark., 2019). Böylelikle örgüt kültürü, örgütsel bağlılık, ekip dayanışması ve liderlik anlayışı oluşturulur. Yöneticilerin personel ihtiyacı, eğitim, yenileşim çalışmalarına odaklanmasını sağlamasına yardımcı olmaktadır (Berkün ve Durmaz, 2019; Öztürk, 2018).

Sağlık kurumları, yapısal ve teknolojik olarak gelişmiş bir yapıda olan, yüksek uzmanlaşmaya sahip meslek profesyonellerinin olduğu örgütlerdendir. Sağlık kurumlarında meslek gruplarının birbirine bağımlı yapısı ve hastalık süreçlerinin karmaşıklığı arttıkça kaliteli bir bakım için ekip çalışması gereklilik olarak kabul görmektedir. Ekip çalışması sağlık hizmetlerinin ayrılmaz bir bileşenidir, sunulan sağlık hizmeti bir ekip çalışmasıdır (Salas ve Furush, 2012). Sağlık hizmetlerinin çok yönlü anlayışı nedeniyle sağlık kurumlarında multidisipliner bir ekip yapısı benimsen-

9) Kaynakça

- Aiken, L. H., Sloane, D. M., Bruyneel, L., Van den Heede, K., Sermeus, W., & Rncast Consortium. (2013). Nurses' reports of working conditions and hospital quality of care in 12 countries in Europe. *International journal of nursing studies*, *50*(2), 143-153. https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2012.11.009
- Baker, D.P., Day, R. ve Salas, E. (2006). Teamwork as an essential component of highreliability organizations. *Health Services Research,* 41(4), 1576-1598.
- Berkün, S., Durmaz, V. (2019). Yerel yönetimlerin etkinliğinde ekip çalışmasının rolü: yerel yönetim birlikleri. *ınternational Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal*, *5*(1), 43-54.
- Bragadóttir, H., Kalisch, B.J. ve Tryggvadóttir, G.B. (2019). The extent to which adequacy of staffing predicts nursing teamwork in hospitals. *Journal of Clinical Nursing,* 28, 4298- 4309.

https://doi.org/10.1111/jocn.14975.

- Burns, L., Bradley, E. ve Weiner, B. (2012). Shortell and Kaluzny's healthcare management: Organization design and behavior. Canada: Cengage Learning.
- Carpenter, J., Schneider, J., Brandon, T., & Wooff, D. (2003). Working in multidisciplinary community mental health teams: The impact on social workers and health professionals of integrated mental health care. *British Journal of Social Work*, *33*(8), 1081-1103.
- Carver, L., & Candela, L. (2008). Attaining organizational commitment across different generations of nurses. *Journal of Nursing Management,* 16(8),984–991. https://doi.org/10.1111/j.1365-2834.2008.00911.x
- Çelik, A., Karaca, A. (2017). Hemşirelerde ekip çalışması ve motivasyon arasındaki ilişkinin ve etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, *14*(4), 254-263.
- Demirci, M. K., Develioğlu, K., & Özenli, H. Ö. V. S. (2006). Örgütsel kültür ve takım çalışması uygulamaları arasındaki ilişki: ampirik bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(2).
- Dengiz, G. M. (2000). Takım çalışması teknikleri. Ankara: Academiplus Yayınevi.
- Driskell, J. E., Salas, E., & Driskell, T. (2018). Foundations of teamwork and collaboration. *American Psychologist*, *73*(4), 334. https://doi.org/10.1037/amp0000241
- Düzgün, F., Yılmaz, D. U., Karaman, D., Çınar, H. G., Dikmen, Y., ve Yılmaz, D. (2019). Yoğun bakım hemşirelerinin ekip çalışması tutumların incelenmesi. *Çağdaş Tıp Dergisi*, *9*(1), 32-36.

- Eren, E. (2015). Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Ergün, N. (2001). Takım çalışmasında liderin rolü ve türk hava yolları uçak bakım ünitesi"nde bir uygulama. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Etherington, C., Burns, J. K., Kitto, S., Brehaut, J. C., Britton, M., Singh, S., & Boet, S. (2021). Barriers and enablers to effective interprofessional teamwork in the operating room: A qualitative study using the Theoretical Domains Framework. *PloS one*, *16*(4).

https://doi.org/10.1371/journal.pone.0249576.

- Ghorbanhosseini, M. (2013). The effect of organizational culture, teamwork and organizational development on organizational commitment: the mediating role of human capital. *Technical Gazette*, *20*(6), 1019-1025.
- Hamilton, B. H., Nickerson, J. A. and Owan, H. (2003). 'Team incentives and worker heterogeneity: an empirical analysis of the impact of teams on productivity and participation'. *Journal of Political Economy*, 111(3): 465- 497.
- Hellyar, M., Madani, C., Yeaman, S., O'Connor, K., Kerr, K. M. ve Davidson, J. E. (2019). Case study investigation decreases burnout while improving interprofessional teamwork, nurse satisfaction, and patient safety. *Critical Care Nursing Quarterly,* 42(1), 96-105.

http://doi.org/10.1097/NNR.0b013e3181c3bd42.

- Hu, J., & Liden, R. C. (2015). Making a difference in the teamwork: Linking team prosocial motivation to team processes and effectiveness. *Academy of Management Journal*, *58*(4), 1102-1127.
- Kalisch, B. J., Curley, M. ve Stefanov, S. (2007). An intervention to enhance nursing staff teamwork and engagement. *JONA: The Journal of Nursing Administration,* 37(2), 77-84.
- Kalisch, B. J., Lee, H., & Salas, E. (2010). The development and testing of the nursing teamwork survey. *Nursing Research*, *59*(1), 42-50. http://doi.org/10.1097/00005110-200702000-00010.
- Kaya, H., Kaya, N., & Karaman, N. (2008). Bir devlet hastanesinde çalışan hemşirelerin sağlık ekibi hizmeti anlayışları ve yaşanan sorunlar. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, *16*(62), 102-113.
- Khan, M. R., & Wajidi, A. (2019). Role of leadership and team building in employee motivation at workplace. *GMJACS*, *9*(1), 11-11.
- Körner, M., Wirtz, M. A., Bengel, J., Göritz, A. S. (2015). Relationship of organizational culture, teamwork and job satisfaction in interprofessional teams. *BMC Health Services Research*, *15*, 1-12. http://doi.org/10.1186/s12913-015-0888-y.
- Leonard, M., Graham, S., & Bonacum, D. (2004). The human factor: the

critical importance of effective teamwork and communication in providing safe care. *Quality & Safety in Health Care, 13*(1), 85–90. http://doi.org/10.1136/qhc.13.suppl_1.i85.

- Lo, L. (2011). Teamwork and communication in healthcare: A literature review. Edmonton, AB: Canadian Patient Safety Institute.
- Lyubovnikova, J., West, M. A., Dawson, J. F., & Carter, M. R. (2015). 24-Karat or fool's gold? Consequences of real team and co-acting group membership in healthcare organizations. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, *24*(6), 929-950.
- Manser, T. (2009) Teamwork and Patient Safety in Dynamic Domains of Healthcare: A Review of the Literature. *Acta Anaesthesiologica Scandinavica*, 53(1), 143-151. http://doi.org/10.1111/j.1399-6576.2008.01717.x
- Maynard, M. T., Kennedy, D. M., & Sommer, S. A. (2015). Team adaptation: A fifteen-year synthesis (1998–2013) and framework for how this literature needs to "adapt" going forward. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, *24*(5), 652-677.
- Mayo, A. T. (2020). Teamwork in a pandemic: insights from management research. *BMJ Leader*
- Millward, L. J., Jeffries, N. (2001). The team survey: a tool for health care team development. *Journal of advanced nursing*, *35*(2), 276-287.

http://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2001.01844.x.

- O'Neill, T. A., & Mclarnon, M. J. (2018). Optimizing team conflict dynamics for high performance teamwork. *Human Resource Management Review*, *28*(4), 378-394.
- Öğüt, A., Kaya, Ş. D. (2011). Sağlık kurumlarında ekip çalışması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi,* (1), 87-96.
- Öztürk H. (2018). Yönetimle ilgili temel konular-Takım çalışması. Tatar Baykal Ü, Ercan Türkmen E. Hemşirelik Hizmetleri Yönetimi İçinde (s. 217-256). İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık.
- Rosen, M. A., Dietz, A. S., Yang, T., Priebe, C. E., & Pronovost, P. J. (2015). An integrative framework for sensor-based measurement of teamwork in healthcare. *Journal of the American Medical Informatics Association*, *22*(1), 11-18.

http://doi.org/10.1136/amiajnl-2013-002606.

- Salas, E., & Frush, K. (2012). *Improving patient safety through teamwork and team training*. Oxford: University Press.
- Salas, E., Burke, C.S., & Cannon-Bowers, J. A. (2000). Teamwork: emerging principles. *International Journal of Management Reviews*, *2*(4), 339-356.

- Salas, E., Cooke, N. J., & Rosen, M. A. (2008). On teams, teamwork, and team performance: Discoveries and developments. *Human factors*, *50*(3), 540-547.

http://doi.org/10.1518/001872008X288457.

- Salas, E., Reyes, D. L., & McDaniel, S. H. (2018). The science of teamwork: Progress, reflections, and the road ahead. *American Psychologist*, *73*(4), 593.

http://doi.org/10.1037/amp0000334.

- Salas, E., Rico, R., & Passmore, J. (2017). The psychology of teamwork and collaborative processes. *The Wiley Blackwell handbook of the psychology of team working and collaborative processes*, 1-11.

- Salas, E., Shuffler, M. L., Thayer, A. L., Bedwell, W. L., & Lazzara, E. H. (2015). Understanding and improving teamwork in organizations: A scientifically based practical guide. *Human resource management*, *54*(4), 599-622.

- Salas, E., Sims, D. E. ve Burke, C. S. (2005). Is there a "big five" in teamwork?. *Small Group Research,* 36(5), 555-599.

- Saygılı, M., ve Özer, Ö. (2020). Sağlık çalışanlarında ekip çalışması tutumlarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, *11*(27), 444-454.

https://doi.org/10.21076/vizyoner.656545

- Schmutz, J. B., Meier, L. L.ve Manser, T. (2019). How effective is teamwork really? The relationship between teamwork and performance in healthcare teams: a systematic review and meta-analysis. *BMJ Open*, 9(9), 1-16.

http://doi.org/10.1136/bmjopen-2018-028280.

- Selek, İ. (2015). Süreç Yönetiminin Başarısında Ekip Çalışmasının Etkisi ve Funika Tekstil AŞ'De Bir Uygulaması. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

- Stepars, M.B. Thompson, CL. ve Buchanan, M.L. (2002). The role of nurse on a transdisciplinary early intervention. *Public Health Nurse*, (19), 238-247.

http://doi.org/10.1046/j.1525-1446.2002.19403.x.

- Türe Yılmaz, A., Yıldırım, A. (2018). Hemşirelerin ekip çalışmasına ilişkin tutumları ve etkileyen faktörler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(67), 40-52.

http://doi.org/10.16992/ASOS.13441

- Ulusoy, H., & Tokgöz, D. M. (2009). Hekim ve hemşirelerin ekip çalışmasına ilişkin görüşleri. *Pamukkale Tıp Dergisi*, (2), 55-61.

- Wheelan, S. A., Burchill, C. N. ve Tilin, F. (2003). The link between teamwork and patients' outcomes in intensive care units. *American Journal of Critical Care,* 12(6), 527-534.
- Xyrichis, A., & Ream, E. (2008). Teamwork: a concept analysis. *Journal Of Advanced Nursing*, *61*(2), 232-241. http://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2007.04496.x.
- Yardımcı, F., Başbakkal, Z., Beytut, D., Muslu, G., ve Ersun, A. (2012). Ekip çalışması tutumları ölçeğinin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *13*(2).
- Yoder-Wise, P. S. (2014). The future of leadership. *JONA: The Journal of Nursing Administration*, *44*(6), 318-320.
- Zhao, Y., Su, J., Ma, D., Li, H., Li, Y., Zhang, X., & Sun, J. (2021). The role of teamwork in the implicit rationing of nursing care: A systematic mixed-methods review. *Journal of Nursing Management*, *29*(5), 890-904.

http://doi.org/10.1111/jonm.13231

BÖLÜM 7

MESLEK HASTALIKLARINDA BİYOLOJİK RİSK ETMENLERİNİN ROLLERİ

Kaan KALTALIOĞLU[1], Hüseyin ŞAHİN[2]

1 Dr., Giresun Üniversitesi Espiye Meslek Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, 28600, Giresun Türkiye, ORCID ID: 0000-0002-4995-2657
2 Dr., Giresun Üniversitesi Espiye Meslek Yüksekokulu, İş Sağlığı ve Güvenliği Programı, 28600, Giresun Türkiye, OCID ID: 0000-0002-6018-1494

GİRİŞ

Uluslararası İş Hijyeni Derneği (IOHA) tarafından iş sağlığı ve güvenliği (İSG) terimi, işyerinden kaynaklanan çalışanların sağlığını ve refahını bozabilecek tehlikeleri tahmin etme, tanıma, değerlendirme ve kontrol etme bilimi olarak tanımlanmaktadır (ÇASGEM, 2018). Bu terim, toplum ve çevre üzerindeki olası etkilerini de dikkate alır. İşyerindeki güvenliğin sağlanması ve işçi sağlının korunması için yapılan İSG uygulamaları, işçi ve işverenin uyumlu bir şekilde çalışmasını gerektirmektedir. Bu uyumun ve gerekli yasal zeminin sağlanması için ise ülkemizde 2012 yılında 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu yürürlüğü girmiş ve bu kanun ile işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenleyerek işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğini sağlamak ve mevcut sağlık ve güvenlik koşullarını iyileştirmek hedeflenmiştir (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012).

İSG nüfus artışı, sanayileşme, eğitim seviyesinin yükselmesi, küreselleşme vb. alanlarda çağın getirdikleri sonucu önemi ve popülaritesi hızla artan bir bilimdir. Bu gelişmeler ile birlikte işyerinde görülebilecek risk ve tehlikeler de artmakta ve çalışanlar için yeni tehditler ortaya çıkmaktadır. Bu risk ve tehlikeler çalışan bireyler için iş kazası ve meslek hastalıklarına neden olmakta ve sonuç olarak sağlık, günlük yaşam kalitesi, işyeri kalitesi ve verim gibi konularda sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Az tehlikeli, tehlikeli veya çok tehlikeli sınıfta sayılan çok sayıda sektör ve iş kolunda görülen risk etmenleri biyolojik (bakteri, virüs vb.), fiziksel (gürültü, titreşim vb.), kimyasal (solvent, maden vb.), psikososyal (stres, mobbing vb.) ve ergonomik (duruş bozukluğu, çalışma süresi vb.) risk etmenleri olarak beş grup altında incelenebilir. Bakteri, virüs, parazit ve mantar gibi ajanlardan oluşan biyolojik risk etmenleri özellikle sağlık, atık yönetimi, tarım, hayvancılık gibi sektörlerde çalışanlar için büyük bit tehdit unsurudur. Bu etkenler yeterli önlem alınmadığında solunum sistemi hastalıklarına, enfeksiyon hastalıklarına, alerjik ve toksik reaksiyonlara sebebiyet verebilmektedir.

Biyolojik risk etmenleri veya kısaca biyolojik etkenler, doğrudan temas yoluyla (ısırık vb.), zoonotik (hayvandan insana geçen hastalık) ajanlar ile etkileşim yoluyla veya hayvansal materyallere (bruselloz vb.) temas yoluyla insanlara bulaşarak etki gösterebilir. Bazı hastalıklar ise doğrudan veya dolaylı olarak bulaşabilir (toksoplazmozis vb.). Bazı paraziter hastalıklar zoonotiktir (hidatik kist hastalığı vb.). Bununla birlikte malaria (sıtma, anofel cinsi sivrisineğin taşıdığı parazit ile), leishmaniasis (şark çıbanı, kum sineklerinin taşıdığı parazit ile) ve dang humması (kırık kemik humması, *Aedes* cinsi sivrisineklerin taşıdığı virüs ile) hastalıkları böcek vb. vektörler ile taşınmalarına rağmen yaşam döngülerinin bir kısmının

KAYNAKLAR

Bilgehan, H. (2005). *Temel Mikrobiyoloji ve Bağışıklık Bilimi*, 11. Baskı, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir.

Biyolojik Etkenlere Maruziyet Risklerinin Önlenmesi Hakkında Yönetmelik. (2013). *T.C. Resmi Gazete* (28678, 15 Haziran 2013).

Coşar, Ş. (2012). *Toplu Çalışma Alanlarında Biyolojik Ajanlar ve Çalışan Üzerine Etkileri Önleme Yöntemleri*, Uzmanlık Tezi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara.

ÇASGEM. (2016). *Ofis Çalışanlar için Ergonomi*. Yayın No: 97, Ayan, B., Çınar Altay, F. Ankara.

ÇASGEM. (2018). *İş Sağlığı ve Güvenliği ILO Standartları: Sağlıklı ve Güvenli Bir Çalışma Ortamının Geliştirilmesi*. Yayın No: 978-975-455-297-3, Koçak, D., Boz Eravcı, D., Ayan, B., Çelik, E., Akaner, Ö. (editör). Ankara.

Diker, K. S., Akan, M., Çarlı, K. T., Yardımcı, H., Şen, A., Ülgen, M., Sareyyüpoğlu, B. ve Çetin, C. (2011). *Veteriner Mikrobiyoloji ve Epidemiyoloji*, 2317, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Duran, E. (2022). *Aydın İli Bazı Tarım Makinaları İmalatçılarının İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulamalarının Araştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

ILO. (1996). *Recording and notification of occupational accidents and diseases*. Geneva: ILO.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). *T.C. Resmi Gazete* (28339, 30 Haziran 2012).

Kang, S.K & Kim, E.A. (2010). Occupational Diseases in Korea, *Occupation & Environmental Medicine*, *25*(Suppl), S4-S12.

Karjalainen A. (2000). *International statistical classification of diseases and related health problems (ICD-10) in occupational health*. Geneva: World Health Organization.

Kılkış, İ. & Demir, S. (2012). İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimi Verme Yükümlülüğü Üzerine Bir İnceleme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, *3*(1), 23-47.

Newman-Martin, G. (2012). Biological Hazards, In *HaSPA (Health and Safety Professionals Alliance), The Core Body of Knowledge for Generalist OHS Professionals*. VIC. Safety Institute of Australia, Tullamarine.

Sosyal Sigorta Sağlık İşlemleri Tüzüğü. (1972). *T.C. Resmi Gazete* (14223, 22 Haziran 1972).

Tavman, A. (2016). *Kimyasallar ve Tehlikeleri*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları.

Tayar, M. ve Kılıç, V. (2014). *Gıda Endüstrisinde Hijyen ve Sanitasyon*, 1. Baskı, Dora Yayınevi, Bursa.

Yakut, M. (2019). *Moleküler Biyoloji ve Genetik Laboratuvarlarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi, Örnek Hücre Kültür Laboratuvar Çalışması*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İstanbul.

BÖLÜM 8

ANTENATAL KORTİKOSTEROİD TEDAVİSİ

Raziye TORUN[1]

1 Op. Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Kadın Hastalıkları ve Doğum Ana bilim dalı, Perinatoloji Bölümü. dr.razzz_03@hormail.com, ORCİD: 0000-0002-0272-7196

Giriş

İlk olarak 1972' de Liggins ve Howie tarafından respiratuar distres sendromu (RDS) ve yenidoğan ölümünde azalma etkisi gösterilen antenatal kortikosteroid uygulaması, preterm doğuma bağlı morbidite ve mortaliteyi önleyen en etkili ve maliyet etkin prenatal yöntemdir (1).

Preterm doğumun yenidoğan üzerine olabilecek olumsuz etkilerini azaltmak amacı ile preterm doğum tehdidi ile karşı karşıya kalan gebelere, antenatal kortikosteroidler uygulanırlar.

Antenatal Kortikosteroidlerin Etki Mekanizması

Antenatal kortikosteroid tedavisi tip 1 ve tip 2 pnömositlerin gelişimini hızlandırarak, birtakım yapısal ve biyokimyasal değişikliklerle akciğerin mekanizmasını ve gaz alışverişini iyileştiren değişikliklere yol açar (1-6). Diğer etkileri arasında, sürfaktan salınımında artış ve uyarıldığında alveolar sıvının emiliminde rol oynayan pulmoner beta reseptörlerinin uyarılması, fetal akciğer antioksidan enzimlerinin uyarılması, postnatal akciğer sıvısının absorbsiyonunda önemli olan pulmoner epitelyal sodyum ve sıvı emilimi mediyatörü genlerinin upregülasyonunu sağlamaktır (3, 7-9). Bununla birlikte, bu değişikliklerin meydana gelmesi için, akciğerlerin kortikosteroidlere biyolojik olarak yanıt veren bir gelişim aşamasına ulaşmış olması gerekir.

Antenatal Kortikosteroidlerin Uygulama Zamanı

İdeal olarak, antenatal kortikosteroid tedavisi, doğumdan önce maksimum etkinliğe ulaşılacak şekilde zamanlanır ve bu pencere, ilk dozun uygulanmasından iki ila yedi gün sonrasıdır (10). İlk dozdan sonraki 24 saatten kısa zaman diliminde etkinlik eksiktir ve yedi gün sonrasında etkinliğin düşüşe geçtiği görülmektedir (11-14).

Gözlemsel veriler, neonatal faydaların antenatal kortikosteroid uygulamasından sonraki birkaç saat içinde artmaya başladığını göstermektedir (15). Yapılan çalışmalarda intrauterin bir doz betametazon alan ancak ikinci doz verilmeden önce dünyaya gelen bebekler, herhangi bir antenatal kortikosteroid tedavisi almayan bebeklere göre daha iyi sonuçlara sahipti (15,16).

Laboratuar verileri ilk enjeksiyondan 6 saat sonra erken bir fizyolojik etkinin ortaya çıktığını desteklemektedir (17,18).

Bununla birlikte hangi hastanın doğum öncesi 2 ile 7 gün arasında olduğunu tahmin etmek genellikle son derece belirsizdir. 7 gün içinde doğum yapma olasılığı yüksek bazı gebelik örnekleri arasında; ≥3 cm servikal değişiklikle birlikte spontan preterm eylem belirtileri gösteren hastalar, spontan preterm doğum öncesi membran rüptürü olan hastalar ve şiddetli

KAYNAKÇA

1.Bonanno C, Wapner RJ. Antenatal corticosteroid treatment: what's happened since Drs Liggins and Howie? Am J Obstet Gynecol 2009; 200:448.

2.Smolders-de Haas H, Neuvel J, Schmand B, et al. Physical development and medical history of children who were treated antenatally with corticosteroids to prevent respiratory distress syndrome: a 10- to 12-year follow-up. Pediatrics 1990; 86:65.

3.Ballard PL, Ballard RA. Scientific basis and therapeutic regimens for use of antenatal glucocorticoids. Am J Obstet Gynecol 1995; 173:254.

4.Ballard PL. Hormonal regulation of surfactant in fetal life. Mead Johnson Symp Perinat Dev Med 1978; :25.

5.Walther FJ, David-Cu R, Mehta EI, et al. Higher lung antioxidant enzyme activity persists after single dose of corticosteroids in preterm lambs. Am J Physiol 1996; 271:L187.

6.Polk DH, Ikegami M, Jobe AH, et al. Preterm lung function after retreatment with antenatal betamethasone in preterm lambs. Am J Obstet Gynecol 1997; 176:308.

7.Grier DG, Halliday HL. Effects of glucocorticoids on fetal and neonatal lung development. Treat Respir Med 2004; 3:295.

8.O'Brodovich HM. Immature epithelial Na+ channel expression is one of the pathogenetic mechanisms leading to human neonatal respiratory distress syndrome. Proc Assoc Am Physicians 1996; 108:345.

9.Süvari L, Helve OM, Kari MA, et al. Glucocorticoids, sodium transport mediators, and respiratory distress syndrome in preterm infants. Pediatr Res 2021; 89:1253.

10.WHO recommendations on interventions to improve preterm birth outcomes Highlights and Key Messages from the World Health Organization's 2015 Global Recommendations http://www.who.int/reproductivehealth/publications/maternal_perinatal_health/preterm-birth-highlights/en/.

11.Committee on Obstetric Practice. Committee Opinion No. 713: Antenatal Corticosteroid Therapy for Fetal Maturation. Obstet Gynecol 2017; 130:e102.

12.Melamed N, Shah J, Soraisham A, et al. Association Between Antenatal Corticosteroid Administration-to-Birth Interval and Outcomes of Preterm Neonates. Obstet Gynecol 2015; 125:1377.

13.Wilms FF, Vis JY, Pattinaja DA, et al. Relationship between the time interval from antenatal corticosteroid administration until preterm birth and the occurrence of respiratory morbidity. Am J Obstet Gynecol 2011; 205:49.e1.

14.Waters TP, Mercer B. Impact of timing of antenatal corticosteroid exposure on neonatal outcomes. J Matern Fetal Neonatal Med 2009; 22:311.

15.Elimian A, Figueroa R, Spitzer AR, et al. Antenatal corticosteroids: are incomplete courses beneficial? Obstet Gynecol 2003; 102:352.

16.Norman M, Piedvache A, Børch K, et al. Association of Short Antenatal Corticosteroid Administration-to-Birth Intervals With Survival and Morbidity Among Very Preterm Infants: Results From the EPICE Cohort. JAMA Pediatr 2017; 171:678.

17.Gross I, Ballard PL, Ballard RA, et al. Corticosteroid stimulation of phosphatidylcholine synthesis in cultured fetal rabbit lung: evidence for de novo protein synthesis mediated by glucocorticoid receptors. Endocrinology 1983; 112:829.

18.Ikegami M, Polk D, Jobe A. Minimum interval from fetal betamethasone treatment to postnatal lung responses in preterm lambs. Am J Obstet Gynecol 1996; 174:1408.

19.Hackney DN, Olson-Chen C, Thornburg LL. What do we know about the natural outcomes of preterm labour? A systematic review and meta-analysis of women without tocolysis in preterm labour. Paediatr Perinat Epidemiol 2013; 27:452.

20.McGoldrick E, Stewart F, Parker R, Dalziel SR. Antenatal corticosteroids for accelerating fetal lung maturation for women at risk of preterm birth. Cochrane Database Syst Rev 2020; 12:CD004454.

21.Williams MJ, Ramson JA, Brownfoot FC. Different corticosteroids and regimens for accelerating fetal lung maturation for babies at risk of preterm birth. Cochrane Database Syst Rev 2022; 8:CD006764.

22.Resnik R. Creasy and Resnik's Maternal-Fetal Medicine: Principles and Practice. 8th Edition

23.Gyamfi C, Mele L, Wapner RJ, et al. The effect of plurality and obesity on betamethasone concentrations in women at risk for preterm delivery. Am J Obstet Gynecol 2010; 203:219.e1.

24.Deshmukh M, Patole S. Antenatal corticosteroids in impending preterm deliveries before 25 weeks' gestation. Arch Dis Child Fetal Neonatal Ed 2018; 103:F173.

25.Stubblefield PG. Pulmonary edema occurring after therapy with dexamethasone and terbutaline for premature labor: a case report. Am J Obstet Gynecol 1978; 132:341.

26.Ogburn PL Jr, Julian TM, Williams PP, Thompson TR. The use of magnesium sulfate for tocolysis in preterm labor complicated by twin gestation and betamimetic-induced pulmonary edema. Acta Obstet Gynecol Scand 1986; 65:793.

27.Ogunyemi D. Risk factors for acute pulmonary edema in preterm delivery. Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol 2007; 133:143.

28.Amorim MM, Santos LC, Faúndes A. Corticosteroid therapy for prevention of

respiratory distress syndrome in severe preeclampsia. Am J Obstet Gynecol 1999; 180:1283.

29.Subtil D, Tiberghien P, Devos P, et al. Immediate and delayed effects of antenatal corticosteroids on fetal heart rate: a randomized trial that compares betamethasone acetate and phosphate, betamethasone phosphate, and dexamethasone. Am J Obstet Gynecol 2003; 188:524.

30.Mulder EJ, Derks JB, Visser GH. Antenatal corticosteroid therapy and fetal behaviour: a randomised study of the effects of betamethasone and dexamethasone. Br J Obstet Gynaecol 1997; 104:1239.

31.Senat MV, Minoui S, Multon O, et al. Effect of dexamethasone and betamethasone on fetal heart rate variability in preterm labour: a randomised study. Br J Obstet Gynaecol 1998; 105:749.

32.Rotmensch S, Liberati M, Vishne TH, et al. The effect of betamethasone and dexamethasone on fetal heart rate patterns and biophysical activities. A prospective randomized trial. Acta Obstet Gynecol Scand 1999; 78:493.

33.Rotmensch S, Lev S, Kovo M, et al. Effect of betamethasone administration on fetal heart rate tracing: a blinded longitudinal study. Fetal Diagn Ther 2005; 20:371.

34.Kelly MK, Schneider EP, Petrikovsky BM, Lesser ML. Effect of antenatal steroid administration on the fetal biophysical profile. J Clin Ultrasound 2000; 28:224.

35.Rotmensch S, Liberati M, Celentano C, et al. The effect of betamethasone on fetal biophysical activities and Doppler velocimetry of umbilical and middle cerebral arteries. Acta Obstet Gynecol Scand 1999; 78:768.

36.Katz M, Meizner I, Holcberg G, et al. Reduction or cessation of fetal movements after administration of steroids for enhancement of lung maturation. I. Clinical evaluation. Isr J Med Sci 1988; 24:5.

37.Roberts D, Brown J, Medley N, et al. Antenatal corticosteroids for accelerating fetal lung maturation for women at risk of preterm birth. Cochrane Database Syst Rev. 2017;3:CD004454.

38.Wapner RJ, Sorokin Y, Thom EA, et al. Single versus weekly courses of antenatal corticosteroids: evaluation of safety and efficacy. Am J Obstet Gynecol 2006; 195:633

39.Murphy KE, Willan AR, Hannah ME, et al. Effect of antenatal corticosteroids on fetal growth and gestational age at birth. Obstet Gynecol 2012; 119:917

40.Wapner RJ, Sorokin Y, Mele L, et al. Long-term outcomes after repeat doses of antenatal corticosteroids. National Institute of Child Health and Human Development Maternal-Fetal Medicine Units Network. N Engl J Med 2007;357:1190–8.

41.Moore KL, Persaud TVN. The respiratory system. In: The Developing Human, 5th ed, WB Saunders, Philadelphia 1993. p.226.

42.Chawla S, Wyckoff MH, Rysavy MA, et al. Association of Antenatal Steroid Exposure at 21 to 22 Weeks of Gestation With Neonatal Survival and Survival Without Morbidities. JAMA Netw Open 2022; 5:e2233331.

43.Raju TN, Mercer BM, Burchfield DJ, Joseph GF Jr. Periviable birth: executive summary of a joint workshop by the Eunice Kennedy Shriver National Institute of Child Health and Human Development, Society for Maternal-Fetal Medicine, American Academy of Pediatrics, and American College of Obstetricians and Gynecologists. Am J Obstet Gynecol 2014; 210:406.

44.http://www.acog.org/About-ACOG/News-Room/Practice-Advisories/Practice-Advisory-Antenatal-Corticosteroid-Administration-in-the-Late-Preterm-Period (Accessed on April 05, 2016).

45.Society for Maternal-Fetal Medicine (SMFM) Publications Committee. Implementation of the use of antenatal corticosteroids in the late preterm birth period in women at risk for preterm delivery. Am J Obstet Gynecol. 2016;215(2):B13.

46.https://www.nice.org.uk/guidance/ng25/chapter/Recommendations#maternal-corticosteroids.

47.RCOG. Antenatal corticosteroids to reduce neonatal morbidity and mortality. Green-top Guideline No. 74. February 2022 https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1471-0528.17027?campaign=woletoc (Accessed on June 21, 2022).

48.FIGO Working Group on Good Clinical Practice in Maternal-Fetal Medicine. Good clinical practice advice: Antenatal corticosteroids for fetal lung maturation. Int J Gynaecol Obstet. 2019;144(3):352-355

49.Kamath-Rayne BD, Rozance PJ, Goldenberg RL, Jobe AH. Antenatal corticosteroids beyond 34 weeks gestation: What do we do now? Am J Obstet Gynecol 2016; 215:423.

50.Sweet DG, Carnielli V, Greisen G, et al. European Consensus Guidelines on the Management of Respiratory Distress Syndrome - 2019 Update. Neonatology 2019; 115:432.

51.Lee MJ and Guinn D. Antenatal corticosteroid therapy for reduction of neonatal respiratory morbidity and mortality from preterm delivery. In: UpToDate, Lockwood CJ, Martin R (Ed), UpToDate, 2019.

BÖLÜM 9

BİREYSEL GENLER VE BİREYSEL BESLENME

İbrahim KESER[1]

1 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Biyoloji ve Genetik Anabilim Dalı, Antalya, ORCID ID: 0000-0002-5321-0701

Giriş

İnsanın uzun evrimsel yolculuğundan günümüzdeki modern insanın ortaya çıkışı ve dünyaya yayılışı binlerce yıl öncesine dayanmaktadır. En az 200 bin yıl önce dünyaya yayılan insan, gidilen yerdeki besin potansiyeline göre seçilime uğramıştır. Bu süreç içinde doğadaki seçilimi genetik yapı üzerinden işlerken, beslenme ve metabolizma uyumu da seçilen genlerin işleyişi ile günümüze kadar gelmiştir. Doğası gereği bugün de çevre, besin-diyet ve gen etkileşimi ile bu seçilim de devam etmektedir (1,2).

İnsan Genom Projesi (İGP); 1953'te genetik yapımız olan DNA yapısının ortaya konulması, sonrasında DNA-kromozom dönüşümünün belirlenmesi, DNA'nın dizisinin (nükleotid ve bazların), DNA'nın belli dizilimine karşılık gelen ve bir özelliğimizi belirleyen gen yapısının aydınlatılmasını takiben, tüm verilerle 1990 yılında başladı ve 2003 yılında tamamlandı. İGP, genetik yapımızın büyüklüğü, kapasitesi ve gen sayıları ile ilgili çok kapsamlı veriler ortaya çıkardı (Şekil-1)(3).

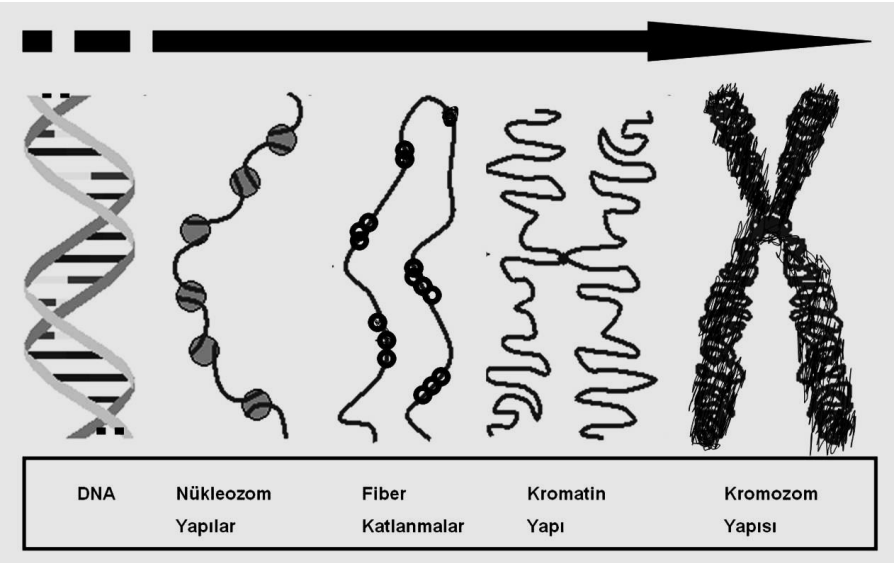

Şekil-1: İnsan genetik materyali DNA'nın kromozoma paketlenme basamakları.

İnsan genetik yapısında 46 kromozom vardır. Bunların yarısını anneden, diğer yarısını babadan alır. Kromozomlar uzun ve çift zincirli DNA'ların paketlenmiş şekilleridir (Şekil-2)(3).

Kaynaklar

1. Gluckman P., beedle A., Hanson M.: Evrimsel Tıbbın İlkeleri, Ed: Çıplak B., Başkurt OK.,Uysal H. Palme Yayıncılık, 1.Baskı, Ankara, 2012, 179-208.
2. Luca, F.; Perry, G.H.; Di Rienzo, A. Evolutionary adaptations to dietary changes. Annu. Rev. Nutr. 2010, 30, 291–314.
3. Keser İ.: Spor Genetiği: Mağaradan Spor salonuna DNA Yolculuğu. Çukurova Nobel Tıp Kitabevi, 2021,Ankara, 1-32.
4. https://www.genecards.org/ (June 19, 2023 Accession)
5. Fan, S.; Hansen, M.E.; Lo, Y.; Tishko, S.A. Going global by adapting local: A review of recent human adaptation. Science 2016, 354, 54–59.
6. Keser İ.: Research and Reviews in Health Sciences. Eds:Kalafat UM., Akbaş M., Goncagül G.:In:Nutrigenetics in The Triangel Of The Gene-Nutrient-Disease. Chapter 15., 2019, pp:157-170.
7. Shils ME, Shike M, Ross A.C, Caballero B,J-Cousins R. Modern Nutrition in Health and Disease. 10th ed. lippincott Williams A wolters Kluwer Company. Philadelphia. Chapter 2006:39.
8. Subbiah MT. Nutrigenetics and nutraceuticals: the next wave riding on personalized medicine. Transl Res, 2007,149(2): 55–61.
9. Lapides, R.A.; Savaiano, D.A. Gender, age, race and lactose intolerance: Is there evidence to support a differential symptom response? A scoping review. Nutrients 2018, 10, 1956.
10. Salzberg, S.L. Open questions: How many genes do we have? BMC Biol. 2018, 16, 94.
11. Gibbs, R.A.; Belmont, J.W.; Hardenbol, P.; Willis, T.D.; Yu, F.; Yang, H.; Ch'ang, L.Y.; Huang, W.; Liu, B.; Shen, Y.; et al. The International HapMap Project. Nature 2003, 426, 789–796.
12. Li, J.Z.; Absher, D.M.; Tang, H.; Southwick, A.M.; Casto, A.M.; Ramachandran, S.; Cann, H.M.; Barsh, G.S.; Feldman, M.; Cavalli-Sforza, L.L.; et al. Worldwide human relationships inferred from genome-wide patterns of variation. Science 2008, 319, 1100–1104.
13. Auton, A.; Abecasis, G.R.; Altshuler, D.M.; Durbin, R.M.; Abecasis, G.R.; Bentley, D.R.; Chakravarti, A.; Clark, A.G.; Donnelly, P.; Eichler, E.E.; et al. A global reference for human genetic variation. Nature 2015, 526, 68–74.
14. Nelson, M.R.; Marnellos, G.; Kammerer, S.; Hoyal, C.R.; Shi, M.M.; Cantor, C.R.; Braun, A. Large-scale validation of single nucleotide polymorphisms in gene regions. Genome Res. 2004, 14, 1664–1668.
15. Wright, C.F.; West, B.; Tuke, M.; Jones, S.E.; Patel, K.; Laver, T.W.; Beaumont, R.N.; Tyrell, J.; Wood, A.R.; Frayling, T.M.; et al. Assessing the

pathogenicity, penetrance, and expressivity of putative disease-causing variants in a population setting. Am. J. Hum. Genet. 2019, 104, 275–286.

16. Nikpay, M.; Goel, A.;Won, H.H.; Hall, L.M.;Willenborg, C.; Kanoni, S.; Saleheen, D.; Kyriakou, T.; Nelson, C.P.; Hopewell, J.C.; et al. A comprehensive 1000 Genomes-based genome-wide association meta-analysis of coronary artery disease. Nat. Genet. 2015, 47, 1121–1130.

17. Solovie, N.; Cotsapas, C.; Lee, P.H.; Purcell, S.M.; Smoller, J.W. Pleiotropy in complex traits: Challenges and strategies. Nat. Rev. Genet. 2013, 14, 483–495.

18. Nagel, R.L. Pleiotropic and epistatic effects in sickle cell anemia. Curr. Opin. Hematol. 2001, 8, 105–110.

19. Bordoni, L.; Marchegiani, F.; Piangerelli, M.; Napolioni, V.; Gabbianelli, R. Obesity-related genetic polymorphisms and adiposity indices in a young Italian population. IUBMB Life 2017, 69, 98–105.

20. Medina-Gomez, C.; Felix, J.F.; Estrada, K.; Peters, M.J.; Herrera, L.; Kruithof, C.J.; Duijts, L.; Hofman, A.;van Duijn, C.M.; Uitterlinden, A.G.; et al. Challenges in conducting genome-wide association studies in highly admixed multi-ethnic populations: The Generation R Study. Eur. J. Epidemiol. 2015, 30, 317–330.

21. Bersaglieri, T.; Sabeti, P.C.; Patterson, N.; Vanderploeg, T.; Scha ner, S.F.; Drake, J.A.; Rhodes, M.; Reich, D.E.; Hirschhorn, J.N. Genetic signatures of strong recent positive selection at the lactase gene. Am. J. Hum. Genet. 2004, 74, 1111–1120.

22. Malcomson, F.C.; Mathers, J.C. Nutrition, epigenetics and health through life. Nutr. Bull. 2017, 42, 254–265.

23. Choi, S.W.; Friso, S. Epigenetics: A new bridge between nutrition and health. Adv. Nutr. 2010, 1, 8–16.

24. Homann, T.J.; Kvale, M.N.; Hesselson, S.E.; Zhan, Y.; Aquino, C.; Cao, Y.; Cawley, S.; Chung, E.; Connell, S.; Eshragh, J. Next generation genome-wide association tool: Design and coverage of a high-throughput European-optimized SNP array. Genomics 2011, 98, 79–89.

25. International HapMap Consortium. A second generation human haplotype map of over 3.1 million SNPs. Nature 2007, 449, 851–861.

26. De Caterina, R.; El-Sohemy, A. Moving toward specific nutrigenetic recommendation algorithms: Caffeine, genetic variation and cardiovascular risk. Lifestyle Genom. 2016, 9, 106–115.

27. Nehlig, A. Interindividual differences in caffeine metabolism and factors driving caffeine consumption. Pharmacol. Rev. 2018, 70, 384–411.

28. Algrain, H.A.; Thomas, M.E.; Carrillo, A.E.; Ryan, E.J.; Kim, C.H.; LettanII, R.B.; Ryan, E.J. The Effects of a polymorphism in the cytochrome P450 CYP1A2 gene on performance enhancement with caffeine in recre-

ational cyclists. J. Caffeine Res. 2016, 6, 34–39.

29. Edenberg, H.J. The genetics of alcohol metabolism: Role of alcohol dehydrogenase and aldehyde dehydrogenase variants. Alcohol Res. Health 2007, 30, 5–13.

30. Hurley, T.D. Genes encoding enzymes involved in ethanol metabolism. Alcohol Res. Health 2012, 34, 339–344.

31. Peng, S.; Zhu, Y.; Xu, F.; Ren, X.; Li, X.; Lai, M. FTO gene polymorphisms and obesity risk: A meta-analysis.BMC Med. 2011, 9, 71.

32. Agagunduz, D.; Gezmen-Karadag, M. Association of FTO common variant (rs9939609) with body fat in Turkish individuals. Lipids Health Dis. 2019, 18, 212.

33. Fawcett, K.A.; Barroso, I. The genetics of obesity: FTO leads the way. Trends Genet. 2010, 26, 266–274.

34. Liu, S.; Liu, J.;Weng, R.; Gu, X.; Zhong, Z. Apolipoprotein E gene polymorphism and the risk of cardiovascular disease and type 2 diabetes. BMC Cardiovasc. Disord. 2019, 19, 213.

35. Abondio, P.; Sazzini, M.; Garagnani, P.; Boattini, A.; Monti, D.; Franceschi, C.; Luiselli, D.; Giuliani, C.The genetic variability of APOE in different human populations and its implications for longevity. Genes 2019, 10, 222.

36. Sibani, S.; Christensen, B.; O'Ferrall, E.; Saadi, I.; Hiou-Tim, F.; Rosenblatt, D.S.; Rozen, R. Characterization of six novel mutations in the methylenetetrahydrofolate reductase (MTHFR) gene in patients with homocystinuria. Hum. Mutat. 2000, 15, 280–287.

37. Liew, S.C.; Gupta, E.D. Methylenetetrahydrofolate reductase (MTHFR) C677T polymorphism: Epidemiology, metabolism and the associated diseases. Eur. J. Med. Genet. 2015, 58, 1–10.

38. Sepulveda-Villegas, M.; Elizondo-Montemayor, L.; Trevino, V. Identification and analysis of 35 genes associated with vitamin D deficiency: A systematic review to identify genetic variants. J. Steroid Biochem. Mol. Biol. 2020, 196, 105516.

39. Shao, B.; Jiang, S.; Muyiduli, X.; Wang, S.; Mo, M.; Li, M.; Wang, Z.; Yu, Y. Vitamin D pathway gene polymorphisms influenced vitamin D level among pregnant women. Clin. Nutr. 2018, 37, 2230–2237.

40. Dolinoy DC, Jirtle RL. Environmental epigenetics in human health. Environ Mol Mutagen, 2008, 49(1): 4-8.

41. Feero,W.G.;Wicklund, C.A. Consumer genomic testing in 2020. JAMA 2020.

42. Camp, K.M.; Trujillo, E. Position of the Academy of Nutrition and Dietetics: Nutritional Genomics. J. Acad.Nutr. Diet. 2014, 114, 299–312.

43. Ferguson LR. Nutrigenomics: integrating genomics approaches into nutrition research. Mol Diag Ther, 2006, 10(2):101-8.

44. Kaptur J, Raymond LR. Nutritional genomics: the next frontier in the Post genomic era. Physiol Genomics, 2004,16: 167-77.

45. Trujillo E, Davis C, Milner J. Nutrigenomics, Proteomics, Metabolomics, and the Practice of Dietetics. J Am Diet Assoc, 2006, 106(3): 403-13.

BÖLÜM 10

BAŞLANGIÇ ÇÜRÜK LEZYONLARININ REMİNERALİZASYONUNDA KULLANILAN AJANLAR

Meryem Beyza KALENDEROĞLU[1],
Merve KÜTÜK ÖMEROĞLU[2]

1 Serbest Diş Hekimi, Özel Kalender Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği, Antalya, 0009-0002-4626-6712
2 Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Okan Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Restoratif Diş Tedavisi Anabilim Dalı, İstanbul, 0000-0002-0253-4212

Diş çürüğü, kalsifiye diş dokularının inorganik kısımlarının demineralizasyonu ve organik maddenin yıkılması sonucu oluşan mikrobiyal bir hastalıktır. Diş sert dokularının, bölgesel şekilde çözülmesi sonucu meydana gelen diş çürüğü, toplumda sıklıkla karşılaşılan kronik hastalıklardan biridir (1). Bu yüzden uzun yıllardır çürüklerin engellenmesi ve başlangıç çürüklerinin remineralizasyonu üzerine birçok araştırma yapılmıştır (2). Günümüz diş hekimliğinin en büyük amaçlarından biri de, diş çürüğünün oluşmadan engellenmesi ve başlangıç çürük lezyonlarının minimal invaziv bir şekilde tedavi edilmesidir (3).

Başlangıç çürükleri ilk olarak mine sert dokusunu etkilemektedir. Mine, dişi dışarıdan koruyucu bir tabaka gibi saran, vücudun en sert yapısıdır ve insan vücudunda mineral yoğunluğu en yüksek olan dokudur. Mine dokusu aynı zamanda pöröz bir yapıya sahiptir. Bu pöröz yapısı sayesinde demineralizasyon ve remineralizasyon özelliği gösteren bir dokudur (4).

Diş sert dokuları, oral çevredeki pH değişimlerinden sürekli olarak etkilenmektedir. Ağız içerisindeki pH düzeylerinin minede bulunan hidroksiapatit kristalleri için önem taşıyan kritik değer olan 5,5'in altına düşmesi, mine dokusunda bulunan kalsiyum (Ca) ve fosfat (PO_4^{3-}) iyonlarının çözünerek dokudan ayrılmasına neden olmakta ve diş sert dokularının demineralizasyon sürecini başlatmaktadır (5). Bu demineralizasyon sonucu mine yapısında boşluklar meydana gelir ve zamanla kavitasyon oluşur. Remineralizasyon ise demineralizasyon sonucunda kaybedilen iyonların diş yüzeyine tekrar depolanması olarak tanımlanmaktadır. Ağız ortamının pH'sı 5,5'ten yüksek olduğu zaman tükürük içerisindeki kalsiyum ve fosfat, flor varlığının desteğiyle hasarlı minenin kristal yapısına nüfuz ederek remineralizasyonu sağlar (3). Böylece çürük dokusu ve kavitasyon daha derin dokulara ulaşmadan engellenmiş olur.

Ağız içinde bu demineralizasyon ve remineralizasyon arasındaki denge demineralizasyon tarafına doğru bozulursa diş çürükleriyle karşılaşırız. Diş sert dokularındaki bu çözünmenin sonucunda beyaz nokta lezyonları olarak da isimlendirilen başlangıç mine lezyonları meydana gelmektedir. Başlangıç mine lezyonları, bozulmamış mine katmanı altındaki mineral kaybı sonucu beyaz opak bir görünümdedirler. Diş çürükleri oluşumunun ilk safhası olan başlangıç mine lezyonlarındaki demineralizasyon, bu aşamada iken non-invaziv yöntemlerle durdurulabileceği, mine yapısının yeniden onarılabileceği ve sonuç olarak yapının remineralize edilebileceği bildirilmektedir (6).

Diş hekimliğinde ve dental tedavilerde güncel yaklaşım diş yapısının maksimum oranda korunmasıdır. Günümüzde minimal invaziv tedavi seçeneklerini hastalara sunmak, bir diş hekiminin en önemli etik görevlerinden biri haline gelmiştir. Önleyici yöntemler ile başarılı olma ihtimalinin oldu-

KAYNAKLAR:

1. Sezer, B., & Kargül, B. (2020). Çürük Yönetiminde Güncel Remineralizasyon Ajanları. *Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences*, *26*(3).
2. Sungurtekin E.E., & Özdemir Ö.D. (2017). Süt dişlerinde görülen beyaz nokta lezyonlarının remineralizasyon tedavilerinde güncel yaklaşımlar. *Turkiye Klinikleri Restorative Dentistry - Special Topics*, 3(1).
3. Ermiş R.B. (2017). Nanohidroksiapatitli diş macunları ve remineralizasyon. *Turkiye Klinikleri Restorative Dentistry - Special Topics,* 3(1): 35-4.
4. Güler E. (2017). Başlangıç mine çürüğünden korunma yöntemleri . *Turkiye Klinikleri J Restor Dent-Special Topics*, 3(1):14-8
5. Savaş, S., & Küçükyılmaz, E. (2014). Diş Hekimliğinde Kullanılan Remineralizasyon Ajanları Ve Çürük Önleyici Ajanlar. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *24*(3), 113-125
6. Featherstone, J. D. B. (2004). The continuum of dental caries—evidence for a dynamic disease process. *Journal of dental research*, *83*(1_suppl), 39-42
7. Guerrieri, A., Gaucher, C., Bonte, E., & Lasfargues, J. J. (2012). Minimal intervention dentistry: part 4. Detection and diagnosis of initial caries lesions. *British Dental Journal*, *213*(11), 551-557.
8. Nizel, A. E. (1972). Nutrition in Preventive Dentistry: Science and Practice. Chapter 13: Fluoride metabolism, safety and role in caries.194-218.
9. Epstein, J. B., Chin, E. A., Jacobson, J. J., Rishiraj, B., & Le, N. (1998). The relationships among fluoride, cariogenic oral flora, and salivary flow rate during radiation therapy. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology*, *86*(3), 286-292.
10. Buzalaf, M. A. R., Pessan, J. P., Honório, H. M., & Ten Cate, J. M. (2011). Mechanisms of action of fluoride for caries control. *Fluoride and the oral environment*, *22*, 97-114.
11. ‘’Ağız Diş Sağlığını İyileştirmede Flor Kullanımı Programı’’Rehberi. (1997). Sağlık Bakanlığı
12. Akgün, Ö. M., Görgülü, S., & Altun, C. (2012). Diş çürüğüne karşı koruyucu flor uygulamaları Protective flouride applications against dental caries. *Smyrna Tıp Dergisi*, 82-6.
13. Baeshen, H. A., Lingström, P., & Birkhed, D. (2011). Effect of fluoridated chewing sticks (Miswaks) on white spot lesions in postorthodontic patients. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics*, *140*(3), 291-297.
14. Rodrigues, E., Delbem, A. C. B., Pedrini, D., & Cavassan, L. (2010). Enamel remineralization by fluoride-releasing materials: proposal of a pH-cyc-

ling model. *Brazilian dental journal*, *21*, 446-451.

15. Chu, C. H., & Lo, E. C. (2008). Microhardness of dentine in primary teeth after topical fluoride applications. *Journal of Dentistry*, *36*(6), 387-391.

16. Calvo, A. F. B., Tabchoury, C. P. M., Del Bel Cury, A. A., Tenuta, L. M. A., Da Silva, W. J., & Cury, J. A. (2012). Effect of acidulated phosphate fluoride gel application time on enamel demineralization of deciduous and permanent teeth. *Caries Research*, *46*(1), 31-37.

17. Policy on the use of silver diamine fluoride for pediatric dental patients. (2017). *American Academy of Pediatric Dentistry.* 39(6): 51-53.

18. Nozari, A., Ajami, S., Rafiei, A., & Niazi, E. (2017). Impact of nano hydroxyapatite, nano silver fluoride and sodium fluoride varnish on primary teeth enamel remineralization: an in vitro study. *Journal of clinical and diagnostic research: JCDR*, *11*(9), ZC97.

19. Punyanirun, K., Yospiboonwong, T., Kunapinun, T., Thanyasrisung, P., & Trairatvorakul, C. (2018). Silver diamine fluoride remineralized artificial incipient caries in permanent teeth after bacterial pH-cycling in-vitro. *Journal of dentistry*, *69*, 55-59.

20. Takatsuka, T., Exterkate, R. A., & ten Cate, J. M. (2008). Effects of Isomalt on enamel de-and remineralization, a combined in vitro pH-cycling model and in situ study. *Clinical Oral Investigations*, *12*, 173-177.

21. Pecharki, G. D., Cury, J. A., Paes Leme, A. F., Tabchoury, C. P. M., Del Bel Cury, A. A., Rosalen, P. L., & Bowen, W. H. (2005). Effect of sucrose containing iron (II) on dental biofilm and enamel demineralization in situ. *Caries research*, *39*(2), 123-129.

22. Martinhon, C. C. R., de Moraes Italiani, F., de Magalhães Padilha, P., Bijella, M. F. T. B., Delbem, A. C. B., & Buzalaf, M. A. R. (2006). Effect of iron on bovine enamel and on the composition of the dental biofilm formed "in situ". *Archives of oral biology*, *51*(6), 471-475.

23. Brookes, S.J., Robinson, C., Shore, R.C., Kirkham, J. (2004). Inhibitory effect of metal ions on acid demineralization. *Caries Research,* 38 (4): 401–401

24. Lee, Y. (2013). Diagnosis and prevention strategies for dental caries. *Journal of lifestyle medicine*, *3*(2), 107.

25. Yaman B, C. Florür içermeyen remineralizasyon materyalleri. (2017). *Turkiye Klinikleri Restorative Dentistry - Special Topics*, 3(1):1-6.

26. Thaweboon, S., Thaweboon, B., & Soo-Ampon, S. (2004). The effect of xylitol chewing gum on mutans streptococci in saliva and dental plaque. *The Southeast Asian journal of tropical medicine and public health*, 35(4):1024-7.

27. Bradshaw, D. J., & Marsh, P. D. (1994). Effect of sugar alcohols on the composition and metabolism of a mixed culture of oral bacteria grown in a

chemostat. *Caries research*, *28*(4), 251-256.

28. Gaffar, A., Blake-Haskins, J. C., Sullivan, R., Simone, A., Schmidt, R., & Saunders, F. (1998). Cariostatic effects of a xylitol/NaF dentifrice in vivo. *International dental journal*, *48*(1), 32-39.

29. Takatsuka, T., Exterkate, R. A., & ten Cate, J. M. (2008). Effects of Isomalt on enamel de-and remineralization, a combined in vitro pH-cycling model and in situ study. *Clinical Oral Investigations*, *12*, 173-177.

30. Bruun, C., & Givskov, H. (1978). Release of fluoride from fluoride-containing chewing gum. *Community Dentistry and Oral Epidemiology*, *6*(1), 27-29.

31. Willmot, D. (2008, September). White spot lesions after orthodontic treatment. In *Seminars in Orthodontics* (Vol. 14, No. 3, pp. 209-219). WB Saunders.

32. Bae, K., Jun, E. J., Lee, S. M., Paik, D. I., & Kim, J. B. (2006). Effect of water-soluble reduced chitosan on Streptococcus mutans, plaque regrowth and biofilm vitality. *Clinical oral investigations*, *10*, 102-107.

33. Ravi, K.M., Muzzarelli, R.A., Muzzarelli, C., Sashiwa, H., Domb, A.J. (2004). Chitosan Chemistry And Pharmaceutical Perspectives. *Chemical Reviews*, 104(12):6017-84.

34. Arnaud, T. M. S., de Barros Neto, B., & Diniz, F. B. (2010). Chitosan effect on dental enamel de-remineralization: an in vitro evaluation. *Journal of dentistry*, *38*(11), 848-852.

35. Bae, K., Jun, E. J., Lee, S. M., Paik, D. I., & Kim, J. B. (2006). Effect of water-soluble reduced chitosan on Streptococcus mutans, plaque regrowth and biofilm vitality. *Clinical oral investigations*, *10*, 102-107.

36. Fujiwara, M., Hayashi, Y., & Ohara, N. (2004). Inhibitory effect of water-soluble chitosan on growth of Streptococcus mutans. *The new microbiologica*, *27*(1), 83-86.

37. Chu, J. P., Li, J. Y., Hao, Y. Q., & Zhou, X. D. (2007). Effect of compounds of Galla chinensis on remineralisation of initial enamel carious lesions in vitro. *Journal of dentistry*, *35*(5), 383-387.

38. Huang, S., Gao, S., Cheng, L., & Yu, H. (2010). Combined effects of nano-hydroxyapatite and Galla chinensis on remineralisation of initial enamel lesion in vitro. *Journal of dentistry*, *38*(10), 811-819.

39. Zhang, L. L., Li, J. Y., Zhou, X. D., Cui, F. Z., & Li, W. (2009). Effects of Galla chinensis on the surface topography of initial enamel carious lesion: an atomic force microscopy study. *Scanning: The Journal of Scanning Microscopies*, *31*(5), 195-203

40. Xie, Q., Li, J. Y., Zuo, Y. L., & Zhou, X. D. (2005). The effect of galla chinensis on the growth of cariogenic bacteria in vitro. *West China journal of stomatology*, *23*(1), 82-84

41. Furiga, A., Roques, C., & Badet, C. (2014). Preventive effects of an original combination of grape seed polyphenols with amine fluoride on dental biofilm formation and oxidative damage by oral bacteria. *Journal of applied microbiology*, *116*(4), 761-771.

42. Mirkarimi, M., Eskandarion, S., Bargrizan, M., Delazar, A., & Kharazifard, M. J. (2013). Remineralization of artificial caries in primary teeth by grape seed extract: an in vitro study. *Journal of dental research, dental clinics, dental prospects*, *7*(4), 206.

43. Tang, C. F., Fang, M., Liu, R. R., Dou, Q., Chai, Z. G., Xiao, Y. H., & Chen, J. H. (2013). The role of grape seed extract in the remineralization of demineralized dentine: micromorphological and physical analyses. *Archives of oral biology*, *58*(12), 1769-1776.

44. Amaechi, B. T., Porteous, N., Ramalingam, K., Mensinkai, P. K., Ccahuana Vasquez, R. A., Sadeghpour, A., & Nakamoto, T. (2013). Remineralization of artificial enamel lesions by theobromine. *Caries research*, *47*(5), 399-405

45. Kargul, B., Özcan, M., Peker, S., Nakamoto, T., Simmons, W. B., & Falster, A. U. (2012). Evaluation of human enamel surfaces treated with theobromine: a pilot study. *Oral Health and Preventive Dentistry*, *10*(3), 275.

46. Nakamoto, T., Simmons Jr, W. B., & Falster, A. U. (1999). *U.S. Patent No. 5,919,426*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.

47. Nakamoto, T., Simmons Jr, W. B., & Falster, A. U. (2001). *U.S. Patent No. 6,183,711*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.

48. Earl, J. S., Topping, N., Elle, J., Langford, R. M., & Greenspan, D. C. (2011). Physical and chemical characterization of the surface layers formed on dentin following treatment with a fluoridated toothpaste containing NovaMin. *The Journal of clinical dentistry*, *22*(3), 68-73.

49. Layer, T. M. (2011). Development of a fluoridated, daily-use toothpaste containing NovaMin technology for the treatment of dentin hypersensitivity. *The Journal of clinical dentistry, 22*(3), 59-61.

50. Golpayegani, M. V., Sohrabi, A., Biria, M., & Ansari, G. (2012). Remineralization effect of topical NovaMin versus sodium fluoride (1.1%) on caries-like lesions in permanent teeth. *Journal of dentistry (Tehran, Iran)*, *9*(1), 68.

51. Diamanti, I., Koletsi-Kounari, H., Mamai-Homata, E., & Vougiouklakis, G. (2011). In vitro evaluation of fluoride and calcium sodium phosphosilicate toothpastes, on root dentine caries lesions. *Journal of dentistry*, *39*(9), 619-628.

52. Prabhakar, A. R., & Arali, V. (2009). Comparison of the remineralizing effects of sodium fluoride and bioactive glass using bioerodible gel systems. *Journal of dental research, dental clinics, dental prospects*, *3*(4), 117.

53. Mehta, A. B., Kumari, V., Jose, R., & Izadikhah, V. (2014). Remineralization potential of bioactive glass and casein phosphopeptide-amorphous calcium phosphate on initial carious lesion: An in-vitro pH-cycling study. *Journal of conservative dentistry: JCD*, *17*(1), 3.

54. Ceyhan, T., Gunay, V., Capoglu, A., Sayrak, H., & Karaca, C. (2007). Production and characterization of a glass-ceramic biomaterial and in vitro and in vivo evaluation of its biological effects. *Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica*, *41*(4), 307-313.

55. Zhao, W., Wang, J., Zhai, W., Wang, Z., Chang, J. (2005). The self-setting properties and in vitro bioactivity of tricalcium silicate. *Biomaterials,* 26(31), 6113-21.

56. Wang, Y., Li, X., Chang, J., Wu, C., & Deng, Y. (2012). Effect of tricalcium silicate (Ca_3SiO_5) bioactive material on reducing enamel demineralization: An in vitro pH-cycling study. *Journal of dentistry*, *40*(12), 1119-1126.

57. Dong, Z., Chang, J., Deng, Y., & Joiner, A. (2011). Tricalcium silicate induced mineralization for occlusion of dentinal tubules. *Australian dental journal*, *56*(2), 175-180.

58. Lee, J. J., Lee, Y. K., Choi, B. J., Lee, J. H., Choi, H. J., Son, H. K., ... & Kim, S. O. (2010). Physical properties of resin-reinforced glass ionomer cement modified with micro and nano-hydroxyapatite. *Journal of nanoscience and nanotechnology*, *10*(8), 5270-5276.

59. Huang, S. B., Gao, S. S., & Yu, H. Y. (2009). Effect of nano-hydroxyapatite concentration on remineralization of initial enamel lesion in vitro. *Biomedical materials*, *4*(3), 034104.

60. Huang, S., Gao, S., Cheng, L., & Yu, H. (2011). Remineralization potential of nano-hydroxyapatite on initial enamel lesions: an in vitro study. *Caries research*, *45*(5), 460-468.

61. Swarup, J. S., & Rao, A. (2012). Enamel surface remineralization: Using synthetic nanohydroxyapatite. *Contemporary clinical dentistry*, *3*(4), 433.

62. Aimutis, W. R. (2004). Bioactive properties of milk proteins with particular focus on anticariogenesis. *The Journal of nutrition*, *134*(4), 989S-995S.

63. Reynolds, E. C., Cai, F., Cochrane, N. J., Shen, P., Walker, G. D., Morgan, M. V., & Reynolds, C. (2008). Fluoride and casein phosphopeptide-amorphous calcium phosphate. *Journal of Dental Research*, *87*(4), 344-348.

64. Zhou, C., Zhang, D., Bai, Y., & Li, S. (2014). Casein phosphopeptide–amorphous calcium phosphate remineralization of primary teeth early enamel lesions. *Journal of dentistry*, *42*(1), 21-29.

65. Sitthisettapong, T., Doi, T., Nishida, Y., Kambara, M., & Phantumvanit, P. (2015). Effect of CPP-ACP paste on enamel carious lesion of primary upper anterior teeth assessed by quantitative light-induced fluorescence: a one-year clinical trial. *Caries research*, *49*(4), 434-441.

66. Andersson, A., Sköld-Larsson, K., Haligren, A., Petersson, L. G., Twetman, S., & Hallgren, A. (2007). Effect of a dental cream containing amorphous cream phosphate complexes on white spot lesion regression assessed by laser fluorescence. *Oral health & preventive dentistry*, *5*(3).

67. Job, T., Narayana, G., Venkappa, K., Nathan, B., Ahsan, S., & Jayakkodi, H. (2018). Remineralization potential of three different dentifrices using Raman spectroscopy and confocal laser scanning microscope.

68. Reynolds, E. (1997). Remineralization of enamel subsurface lesions by casein phosphopeptide-stabilized calcium phosphate solutions. *Journal of dental research*, *76*(9), 1587-1595.

69. Yazicioğlu, O., Yaman, B. C., Güler, A., & Koray, F. (2017). Quantitative evaluation of the enamel caries which were treated with casein phosphopeptide-amorphous calcium fluoride phosphate. *Nigerian journal of clinical practice*, *20*(6), 686-692.

70. Jayarajan, J., Janardhanam, P., & Jayakumar, P. (2011). Efficacy of CPP-ACP and CPP-ACPF on enamel remineralization-An in vitro study using scanning electron microscope and DIAGNOdent®. *Indian journal of dental research*, *22*(1), 77.

71. Rezvani, M. B., Atai, M., Rouhollahi, M. R., Malekhoseini, K., Rezai, H., & Hamze, F. (2015). Effect of nano-tricalcium phosphate and nanohydroxyapatite on the staining susceptibility of bleached enamel. *International Scholarly Research Notices*, *2015*.

72. Rirattanapong, P., Vongsavan, K., Saengsirinavin, C., & Pornmahala, T. (2014). Effect of fluoride varnishes containing different calcium phosphate sources on mineralization of initial primary enamel lesions. *Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health*, *45*(6), 1503.

73. Vogel, G. L., Zhang, Z., Carey, C. M., Ly, A., Chow, L. C., & Proskin, H. M. (1998). Composition of plaque and saliva following a sucrose challenge and use of an a-tricalcium-phosphate-containing chewing gum. *Journal of dental research*, *77*(3), 518-524.

74. Whitesides, G. M., Mathias, J. P., & Seto, C. T. (1991). Molecular self-assembly and nanochemistry: a chemical strategy for the synthesis of nanostructures. *Science*, *254*(5036), 1312-1319.

75. Brunton, P. A., Davies, R. P. W., Burke, J. L., Smith, A., Aggeli, A., Brookes, S. J., & Kirkham, J. (2013). Treatment of early caries lesions using biomimetic self-assembling peptides–a clinical safety trial. *British dental journal*, *215*(4), E6-E6.

76. Kind, L., Stevanovic, S., Wuttig, S., Wimberger, S., Hofer, J., Müller, B., & Pieles, U. (2017). Biomimetic remineralization of carious lesions by self-assembling peptide. *Journal of dental research*, *96*(7), 790-797.

77. Alkilzy, M., Santamaria, R. M., Schmoeckel, J., & Splieth, C. H. (2018). Treatment of carious lesions using self-assembling peptides. *Advances in*

dental research, *29*(1), 42-47.

78. Sullivan, R. J., Masters, J., Cantore, R., Roberson, A., Petrou, I., Stranick, M., ... & Gaffar, A. (2001). Development of an enhanced anticaries efficacy dual component dentifrice containing sodium fluoride and dicalcium phosphate dihydrate. *American journal of dentistry*, *14*, 3A-11A.

79. Wefel, J. S., & Harless, J. D. (1987). The use of saturated DCPD in remineralization of artificial caries lesions in vitro. *Journal of Dental Research*, *66*(11), 1640-1643.

80. Goswami, M., Saha, S., & Chaitra, T. R. (2012). Latest developments in non-fluoridated remineralizing technologies. *Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *30*(1), 2.

81. Kitasako, Y., Tanaka, M., Sadr, A., Hamba, H., Ikeda, M., & Tagami, J. (2011). Effects of a chewing gum containing phosphoryl oligosaccharides of calcium (POs-Ca) and fluoride on remineralization and crystallization of enamel subsurface lesions in situ. *Journal of dentistry*, *39*(11), 771-779.

82. To-o, K., Kamasaka, H., Nishimura, T., Kuriki, T., Saeki, S., & Nakabou, Y. (2003). Absorbability of calcium from calcium-bound phosphoryl oligosaccharides in comparison with that from various calcium compounds in the rat ligated jejunum loop. *Bioscience, biotechnology, and biochemistry*, *67*(8), 1713-1718.

83. Duke, S. A. (1986). Effect induced by a chalk-based toothpaste on the pH changes of plaque challenged by a high sugar diet over an 8-hour period. *Caries Research*, *20*(4), 381-384.

84. Cury, J. A., Simoes, G. S., Del Bel Cury, A. A., Gonçalves, N. C., & Tabchoury, C. P. M. (2005). Effect of a calcium carbonate-based dentifrice on in situ enamel remineralization. *Caries Research*, *39*(3), 255-257.

85. Danelon, M., Takeshita, E. M., Sassaki, K. T., & Delbem, A. C. (2013). In situ evaluation of a low fluoride concentration gel with sodium trimetaphosphate in enamel remineralization. *Am J Dent*, *26*(1), 15-20.

86. O'mullane, D. M., Kavanagh, D., Ellwood, R. P., Chesters, R. K., Schafer, F., Huntington, E., & Jones, P. R. (1997). A three-year clinical trial of a combination of trimetaphosphate and sodium fluoride in silica toothpastes. *Journal of dental research*, *76*(11), 1776-1781.

87. Manarelli, M. M., Delbem, A. C. B., Binhardi, T. D. R., & Pessan, J. P. (2015). In situ remineralizing effect of fluoride varnishes containing sodium trimetaphosphate. *Clinical oral investigations*, *19*, 2141-2146.

88. Rezende, K. M., Zuim, J. P., Carvalho, T. S., Côrrea, M. S., & Bönecker, M. (2017). Can babies oral wipes with fluoride and/or calcium glycerophosphate prevent cariogenic demineralization? An in-vitro study. *Minerva stomatologica*, *66*(5), 226-231.

89. Sezer, B., Tuğcu, N., Durmus, B., Bekiroglu, N., & Kargula, B. (2017).

Efficacy of mineral containing gel for remineralization in MIH-affected incisors: a 3-months clinical study. In *64th ORCA Congress. Caries Research,* (Vol. 51, p. 362).

BÖLÜM 11

DİŞ HEKİMLİĞİNDE GÜLÜŞ ESTETİĞİ BİLEŞENLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Işıl DOĞRUER[1], Yalın Orhan ALP[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Okan Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Restoratif Diş Tedavisi Anabilim Dalı, 0000-0003-4162-1404
2 Dt., Serbest Diş Hekimi, 0009-0006-7774-3701

Gülümseme; kültürden kültüre değişiklik göstererek birbirinden farklı duygular uyandırsa da çoğu zaman kişilere mutluluk ve keyif verici bir yüz ifadesi olmuştur (1). Estetiğin ve sosyalliğin giderek önem kazandığı günlük yaşantımızda, dentofasiyal estetiğin iyileştirilmesi birçok kişi tarafından ilgi çeken bir konu haline gelmiştir. Yüz estetiğini iyileştirmek ve sosyal yaşam kalitesini yükseltmek estetik beklenti içinde olan hastaların temel nedenlerindendir (2). Dentofasiyal estetiğin başlıca bileşenlerinden biri olan gülüş estetiğine günümüzde diş hekimleri tarafından büyük önem verilmektedir (3,4). Hoş gülümsemede, çeşitli çizgiler, oranlar ve yapılar birbiriyle görsel denge içinde olduğunda uyumlu olarak algılanmaktadır. Gülüşün zaten var olan durumu, bu oranlar değiştirilerek, illüzyonlar oluşturularak ve yanlış hizalanmış dişler, diş etleri ve dudakların oluşturduğu olumsuzluğu en aza indirerek iyileştirilebilmektedir. Her unsuru ve ilgili faktörleri daha kapsamlı bir şekilde anlamak için, diş yapısının tüm görsel yönlerinde detaylara dikkat edilmeli, her biri ayrı ayrı ve dikkatlice incelenmelidir (5, 6, 7).

Estetik Gülüş Bileşenleri

Estetik bir gülüş elde edebilmek için, yüz kompozisyonu ile diş kompozisyonunun mükemmel uyumunu sağlamak gerekmektedir. Yüz kompozisyonu, yüzün yumuşak ve sert dokularını içermektedir. Diş kompozisyonu ise dişler ve bunların diş eti dokularıyla olan ilişkilerini içermektedir. Gülüşte estetiğin sağlanabilmesi için hem yüz kompozisyonunun hem de diş kompozisyonunun değerlendirilmesi ve analizi doğru yapılmalıdır (8).

1. Yüz Kompozisyonu

Yüz güzelliği, yüzün doğru hizalanması, simetrisi ve yüz oranlarını da kapsayan standart estetik ilkelere dayanmaktadır. Yüz estetiği için analiz, değerlendirme ve tedavi planlaması yapılmalıdır. Bu tedavi planması ortodonti, ortognatik cerrahi, periodontoloji, estetik diş hekimliği ve plastik cerrahiyi de içine alan multidisipliner bir yaklaşımı içermektedir (9).

Gülüş estetiğinde önemli rol oynayan iki yüz özelliği bulunur:

1. Göz bebekleri hattı

2. Dudaklar

Göz bebekleri hattı, yüzün orta çizgisine dik ve oklüzal düzleme göre paralel olmalıdır. Dudaklar, gülüş estetiğinin sınırlarını oluşturdukları için çok önemli rol oynamaktadırlar. Yukarıda bahsedilen iki kriterde büyük çelişkilerle karşılaşılırsa, diş kompozisyonunu düzeltmeye başlamadan önce yüz kompozisyonunun düzeltilmesi ciddiyetle düşünülmelidir (10).

Ön profilden yüzün temel şekli aşağıdaki gibi olabilmektedir:

Kare

KAYNAKÇA

1. Pessa, J. E., Zadoo, V. P., Garza, P. A., Adrian Jr, E. K., Dewitt, A. I., & Garza, J. R. (1998). Double or bifid zygomaticus major muscle: anatomy, incidence, and clinical correlation. *Clinical Anatomy: The Official Journal of the American Association of Clinical Anatomists and the British Association of Clinical Anatomists*, *11*(5), 310-313.

2. Proffit, W. R. (2013). Contemporary orthodontics/Proffit WR, Fields Henry W., Sarver David M.–5th Edition.–St. Louis: Mosby.

3. Goldstein, R. E. (1969). Study of need for esthetics in dentistry. *The Journal of prosthetic dentistry*, *21*(6), 589-598.

4. Mandalı G, Biçer A.Z.Y, Bulut Z, Konakçı B. (2011) Anterior bölgede estetik yaklaşımlar: olgu sunumu. Atatürk Üniv Diş Hek Fak Derg;21:80-5.

5. Donovan, T. E., Gandara, B. K., & Nemetz, H. (1985). Review and survey of medicaments used with gingival retraction cords. *The Journal of prosthetic dentistry*, *53*(4), 525-531.

6. Nemetz, E. H., & Seibly, W. (1990). The use of chemical agents in gingival retraction. *General dentistry*, *38*(2), 104-108.

7. Ramadan, F. A., & Harrison, J. D. (1970). Literature review of the effectiveness of tissue displacement materials. *Egyptian dental journal*, *16*(3), 271-282.

8. Kokich Jr, V. O., Asuman Kiyak, H., & Shapiro, P. A. (1999). Comparing the perception of dentists and lay people to altered dental esthetics. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, *11*(6), 311-324.

9. Goldstein, R. E., Belinfante, L., & Nahai, F. (1997). *Change your smile*. Quintessence Publishing Company.

10. Davis, N. C. (2007). Smile design. *Dental Clinics of North America*, *51*(2), 299-318.

11. LaVere, A. M., Marcroft, K. R., Smith, R. C., & Sarka, R. J. (1992). Denture tooth selection: An analysis of the natural maxillary central incisor compared to the length and width of the face. Part I. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *67*(5), 661-663.

12. Blitz, N., Steel, C., & Willhite, C. (2001). Diagnosis and treatment evaluation in cosmetic dentistry. *A guide to accreditation criteria. american academy of cosmetic dentistry*.

13. Paul, S. J. (2001). Smile analysis and face-bow transfer: enhancing aesthetic restorative treatment. *PRACTICAL PROCEDURES AND AESTHETIC DENTISTRY*, *13*(3), 217-222.

14. Miller, E. L., Bodden Jr, W. R., & Jamison, H. C. (1979). A study of the relationship of the dental midline to the facial median line. *The Journal of prosthetic dentistry*, *41*(6), 657-660.

15. Frush, J. P., & Fisher, R. D. (1958). The dynesthetic interpretation of the dentogenic concept. *The Journal of prosthetic dentistry*, *8*(4), 558-581.

16. Latta Jr, G. H. (1988). The midline and its relation to anatomic landmarks in the edentulous patient. *The Journal of prosthetic dentistry*, *59*(6), 681-683.

17. Morley, J., & Eubank, J. (2001). Macroesthetic elements of smile design. *The Journal of the American Dental Association*, *132*(1), 39-45.

18. Allen, E. P. (1988). Use of mucogingival surgical procedures to enhance esthetics. *Dental Clinics of North America*, *32*(2), 307-330.

19. Chiche, G. J., & Pinault, A. (1994). *Esthetics of anterior fixed prosthodontics*. Quintessence Publishing (IL).

20. Miller, L. L. (1991). Porcelain crowns and porcelain laminates. Problems and solutions. In *Quintessence International Symposium*.

21. Bloom, D. R., & Padayachy, J. N. (2006). Increasing occlusal vertical dimension—Why, when and how. *British dental journal*, *200*(5), 251-256.

22. Pound, E. (1973). *Personalized Denture Procedures: Dentists' Manual*. Denar Corporation.

23. Robinson, S. C. (1969). Physiological placement of artificial anterior teeth. *Journal of the Canadian Dental Association*, *35*(5), 260-266.

24. Moskowitz, M. E., & Nayyar, A. (1995). Determinants of dental esthetics: a rational for smile analysis and treatment. *Compendium of continuing education in dentistry (Jamesburg, NJ: 1995)*, *16*(12), 1164-1166.

25. Chiche, G. J., & Pinault, A. (1993). Smile rejuvenation: a methodic approach. *Practical periodontics and aesthetic dentistry: PPAD*, *5*(3).

26. Grant, D. A., Stern, I. B., & Everett, F. G. (1968). Orban's Periodontics, ed. 3, St.

27. Rufenacht, C. R. (2000). *Principles of esthetic integration*. Quintessence Publishing (IL).

28. Al-Habahbeh, R., Al-Shammout, R., Al-Jabrah, O., & Al-Omari, F. (2009). The effect of tooth and gender on tooth display in the anterior region during rest and smiling. *Eur J Esthet Dent*, *4*, 382-95.

29. Chu, S. J., TAN, J. H. P., Stappert, C. F., & Tarnow, D. P. (2009). Gingival zenith positions and levels of the maxillary anterior dentition. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, *21*(2), 113-120.

30. Berscheid, E., Walster, E., & Bohrnstedt, G. (1973). The happy American body: A survey report.

31. Miller, P. D. (1988). Regenerative and reconstructive periodontal plastic surgery: Mucogingival surgery. *Dental Clinics of North America*, *32*(2), 287-306.

32. Morley, J. (2000). A multidisciplinary approach to complex aesthetic restora-

tion with diagnostic planning. *Practical periodontics and aesthetic dentistry: PPAD*, *12*(6), 575-577.

33. Wheeler, R. C. (1965). A Textbook of Dental Anatomy and Physiology, 207•227.

34. Levin, E. I. (1978). Dental esthetics and the golden proportion. *The Journal of prosthetic dentistry*, *40*(3), 244-252.

35. Ricketts, R. M. (1982). The biologic significance of the divine proportion and Fibonacci series. *American journal of orthodontics*, *81*(5), 351-370.

36. Gillen, R. J., Schwartz, R. S., Hilton, T. J., & Evans, D. B. (1994). An analysis of selected normative tooth proportions. *International journal of prosthodontics*, *7*(5).

37. Borisavljević M. The Golden Number and the Scientific Aesthetics of Architecture. Alec Tiranti,1964

38. Goldstein, E. R. (1998). Esthetics in Dentistry, BC Decker Inc. *Hamilton. London*, *9*(8), 133-186.

39. Ward, D. H. (2001). Proportional smile design using the recurring esthetic dental (red) proportion. *Dental Clinics of North America*, *45*(1), 143-154.

40. Renner, R. P. (1985). *An introduction to dental anatomy and esthetics*. Quintessence Publishing Company, 241-273.

41. Dawson PE. (1974) Evaluation, diagnosis and treatment of occlusal problems. The C.V, Mosby Company;173.

42. Shillingburg, H. T., Hobo, S., Whitsett, L. D., Jacobi, R., & Brackett, S. E. (1997). *Fundamentals of fixed prosthodontics* (Vol. 194). Chicago, IL, USA: Quintessence Publishing Company; 419-432.

43. Tau, S., & Lowental, U. (1980). Some personality determinants of denture preference. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *44*(1), 10-12.

44. Golub-Evans, J. (1994). Unity and variety: essential ingredients of a smile design. *Current opinion in cosmetic dentistry*, 1-5.

45. Goodkind, R. J., & Schwabacher, W. B. (1987). Use of a fiber-optic colorimeter for in vivo color measurements of 2830 anterior teeth. *The Journal of prosthetic dentistry*, *58*(5), 535-542.

46. Vanini, L. (1996). Light and color in anterior composite restorations. *Practical periodontics and aesthetic dentistry: PPAD*, *8*(7), 673-82.

47. Yamamoto, M., Miyoshi, Y., & Kataoka, S. (1990). Fundamentals of esthetics: contouring techniques for metal ceramic restorations. *Quintessence Dent Technol*, *199011991*, 14-81.

48. Touati, B., Miara, P., & Nathanson, D. (1999). Esthetic dentistry and ceramic restorations. *Br. Dent. J*, *186*, 533.

49. Lammie, G. A., & Posselt, U. L. F. (1965). Progressive changes in the dentition

of adults. *The Journal of Periodontology*, *36*(6), 443-454.

50. Strub JR, Türp JC (1999). Esthetics in dental prosthetics: fundamentals and treatment concept. In: fischer j(ed). Esthetics and prosthetics. Chicago: Quintessence,
51. Gürel, G. (2003). *The science and art of porcelain laminate veneers*. Berlin: Quintessence.
52. Rufenacht, C. R. (1990). *Fundamentals of esthetics*. Quintessence Publishing (IL). 73,80-2, 89, 94, 95, 125-7,138.
53. Matthews, T. G., Blatterfein, L., Morrow, R. M., & Payne, S. H. (1978). The anatomy of a smile. *The Journal of prosthetic dentistry*, *39*(2), 128-134.
54. Hogarth, B. (1989). *Drawing the human head*. Watson-Guptill.
55. Heinlein, W. D. (1980). Anterior teeth: esthetics and function. *The Journal of prosthetic dentistry*, *44*(4), 389-393.
56. Burstone, C. J. (1967). Lip posture and its significance in treatment planning. *American journal of orthodontics*, *53*(4), 262-284.

BÖLÜM 12

MATERNİTY DÖNEMİNDE AİLE BAKIMI

Tuğba TODİL[1], Şenay ÇETİNKAYA[2]

1 Dr., Batman Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ORCID: 0000-0003-3666-280X
2 Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ORCID: 0000-0001-9578-5610

1. GİRİŞ

Maternity hemşireliği hamileliğin tüm evrelerini, doğumu, doğum yapan kadının ailesini ve doğumdan sonraki ilk dört haftadaki bakıma odaklanmıştır (Lowdermilk 2007).

Ülke nüfusunun yarısını oluşturması ve anne olarak ailenin en önemli öğesi olması hasebiyle kadınlarımızın sağlığı kendileri için olduğu kadar doğacak çocuklarının sağlığını etkilemesi bakımından da önemlidir. Ailenin temelini oluşturmasından dolayı aynı zamanda toplumun temeli olarak da düşünülebilen annenin sağlığı aile ve toplum sağlığından ayrı tutulmamalıdır. Zira kadının sağlıklı olması ile sağlıklı bir gebelik dönemi geçirmesi mümkün olur, dolayısıyla doğacak sağlıklı çocuklarla da sağlıklı bir toplumu meydana getirilebilir (Turan 2008). Gebelik kadının sosyo-ekonomik, psikolojik ve biyo-fiziksel yönlerine etki edebilir. Bu durumlar, kadının yaşam aktiviteleri üzerine olumsuz etkiler oluşturarak kadının öz-bakım gücünün zayıflamasına neden olabilir (Yılmaz 2010). Her ne kadar yeni bir canlının dünyaya getirilmesi annede coşku, mutluluk ve huzur getirse de, gebelik sürecinin meydana getireceği kısıtlamalar, rahatsızlıklar ve fiziksel değişiklerle birlikte bu duygular yerini huzursuzluk, sıkıntı ve endişeye bırakabilmektedir. Dolayısıyla anne ve fetüsün sağlığı açısından anneye bakım ve eğitim vermek oldukça önem arz etmektedir (Erdoğan 1999).

2. MATERNİTY DÖNEMİNDE AİLE BAKIMI

Gebeliğin başından itibaren tıbbi kontrollerin yapılması gebelik sürecinin anne ve bebek için sağlıklı geçmesi açısından önemlidir (Kılıç 2007; Turan 2008). Gebelik sürecinde annede meydana gelen fizyolojik, psikolojik ve sosyal değişimler ailede kriz dönemi olarak ele alınmaktadır. Kadının doğum ve yenidoğan ile ilgili taşıdığı endişeler gebeliğin son trimesterinde artarken, gebeliğin aynı zamanda kadın için yeterli bir anksiyete kaynağı olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır (Aydın 2014). Gebelik ve doğum ile ilgili endişe ve korkuların varlığı yapılmış olan araştırma sonuçları ve alandaki benzer çalışmalarca belirlenmiştir. Çalışmalardan elde edilen bulgular ışığında, gebelerin eğitilmeleri taşıdıkları endişe ve korkunun azalmasında yardımcı olabileceği görülmektedir. Bu endişelerin giderilebilmesi sağlık çalışanlarınca gerçekleştirileceğinden alandaki personelin eğitilmesi de önem arz etmektedir (Kitapçıoğlu 2008).

Anne ve fetüsün gebelik süresince belirli aralıklarla ihtiyaç duyulan muayenelerinin yapılması, gerekli önerilerin verilmesi ve bir sağlık personelince takip edilmesi doğum öncesi bakım (DÖB) olarak ifade edilmektedir (Beşer 2007; Sözeri 2006). Güvenli annelik hizmetlerinin sunulduğu ilk alan DÖB'dür. Anne adayının yüzleşebileceği tehlike belirtileri hakkında bilgilendirme de bu süreçte verilmelidir (Müdürlüğü. 2008).

KAYNAKLAR

Altuntuğ, K., Acar, A. (2011). Doğum Sonu Dönemde Primipar Anne ve Ebe/ Hemşirelerin Eğitim Önceliklerinin Karşılaştırılması. Sted Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 20(3).

Arslantas, H., Ergin, F, Balkaya, N.A. (2009). Aydın İl Merkezinde Doğum Sonrası Depresyon Sıklığı Ve İlişkili Risk Etmenleri. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 10(3), 13-22.

Aydın, M., Şenol, D.K., Erdoğan, S. (2014). Sezaryen ile Doğum Yapacak Kadınların Ameliyat Öncesi Anksiyete Düzeylerinin Belirlenmesi. Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 5(1).

Başer, M., Mucu, S.,Korkmaz, Z., Seviğ, Ü. (2005). Postpartum Dönemde Anne ve Babaların Yenidoğan Bakımına İlişkin Gereksinimlerinin Belirlenmesi. Sağlık Bilimleri Dergisi, 14, 54-58.

Beşer, E., Ergin, F., Sönmez, A. (2007). Aydın İl Merkezinde Doğum Öncesi Bakım Hizmetleri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(2).

Beydağ, K. D. (2007). Doğum Sonu Dönemde Anneliğe Uyum ve Hemşirenin Rolü. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(6), 479-484.

Bolat, F., Uslu, S., Bolat, G., Bülbül, A., Arslan, S., Çelik, M., Cömert, S., Nuhoğlu, A. (2011). İlk Altı Ayda Anne Sütü İle Beslenmeye Etki Eden Faktörler. Çocuk Dergisi, 11(1), 5-13.

Doğan, S. (2012). Perinatal Dönemde Hemşirenin Rolü. Acıbadem Bakırköy HastanesİI.

Erdoğan, F. (1999). Antenatal İzlemin Önemi. Paper presented at the 7.Ulusal Permatoloji Kongresi. http://www.perinataljournal.com/Files/Archive/tr-TR/Articles/PD-19990072064tr.pdf

Gölbaşı, Z. (2003). Postpartum Dönemde Erken Taburculuk, Evde bakım Hizmetleri ve Hemşirelik. C. Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 7(2), 15-22.

Kaplan, S., Bahar, A., Sertbaş, G. (2007). Gebelerde Doğum Öncesi Ve Doğum Sonrası Dönemlerde Durumluk Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 10(1).

Kılıç, S., Uçar, M., Temir, P., Erten, Ü., Şahin, E., Karaca, B., Yüksel, S., Özkır, F. (2007). Hamile Kadınlarda Doğum Öncesi Bakım Alma Sıklığı ve Bunu Etkileyen Faktörler. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 6(2), 191-197.

Kitapçıoğlu, G., Yanıkkerem, E., Sevil, Ü., Yüksel, D. (2008). Gebelerde Doğum ve Postpartum Döneme İlişkin Endişeler; Bir Ölçek Geliştirme ve Validasyon Çalışması. ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi, 9(1), 47-54.

Klossner, N. J., Hatfield, N.T. (2006). Introductory Maternity and Pediatric Nursing. USA: Lippincott Williams and Wilkins.

Lowdermilk, D. L., Perry, S.E. (2007). Maternity and Women's Health Care (Ninth

Edition ed.). China: Mosby Elsevier.

Mercer, R. (2004). Becoming A Mother Versus Maternal Role Attaintment. Journal of Nursing Scholarship, 36(3), 226-232.

Mercer, R. (2006). Nursing Support of the Process of Becoming A motheR. Journal of Obstetric, Gynecolojic and Neonatal Nursing, 35(5), 649-651.

Meyer, B. A., Arnold , J.A., Pascali, B.D. (2001). Social Support By Doulas During Labor And The Early Postpartum Period. Hospital Physician, 37, 57-65.

Doğum Öncesi Bakım Protokolü, (2008).

Özkan, H., Polat, S. (2011a). Annelik Davranışını Öğrenme Süreci ve Hemşirelik Desteği. Bozok Tıp Dergisi,, 3, 35-39.

Özkan, H., Polat, S. (2011b). Maternal Identity Development Education Maternity Role Attaintment and My Baby Perception of Primipars. Asian Nursing Research, 5(2).

Samlı, G., Kara, B.,Ünalan, C.P., Sarper, N., Gökalp, A.S. (2006). Annelerin Emzirme ve Süt Çocuğu Beslenmesi Konusundaki Bilgi, İnanış ve Uyguları: Niteliksel Bir Araştırma. Marmara Medical Journal, 19(1), 13-20.

Sözeri, C., Cevahir, R., Şahin, S., Semiz, O. (2006). Gebelerin Gebelik Süreci ile İlgili Bilgi ve Davranışları. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 1(3).

Taşkın, L. (2009). Doğum ve Kadın Sağlığı Hemşireliği (6 ed.). Ankara: Sistem Ofset Matbaacılık.

Turan, T., Ceylan, S.S., Teyikçi, S. (2008). Annelerin Düzenli Prenatal Bakım Alma Durumları ve Etkileyen faktörler. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 3(9).

Türkoğlu, N., Çelik, A.S., Pasinlioğlu, T. (2014). Annelerin Doğum Sonrası Sosyal Destek İhtiyaçlarının ve Alınan Desteğin Belirlenmesi. Hemşirelikte Eğitim Ve Araştırma Dergisi, 11(1), 18-24.

Üstüne, F., Bodur, S. (2009). Bebeklerde Aylık İzlem ve Hemşire Tarafından Annenin Pekiştirici Emzirme Eğitimi İle İlk Altı Ay Yalnızca Anne Sütü Verme Arasındaki İlişki. Genel Tıp Dergisi, 19(1), 25-32.

Vatandaş, N. Ş. (2004). Bebek Bakımında Aileye Öneriler. Sted, 13(1).

Yıldız, D., Akbayrak, N. (2014). Doğum Sonrası Primipar Annelere Verilen Eğitim ve Danışmanlık Hizmetlerinin Bebek Bakımı. Kaygı düzeyleri ve Annelik Rolüne Etkisi, Gülhane Tıp Dergisi, 56, 36-41.

Yılmaz, S. D., Beji, N.K. (2010). Gebelikte Öz-Bakım Gücünün Değerlendirilmesi. Genel Tıp Dergisi, 20(4).

Yüreğir, Ö. Ö., Büyükkurt, S., Koç, F. (2012). Prenatal (Doğum Öncesi) Tanı. Archives Medical Review Journal.

BÖLÜM 13

ENDOKRON RESTORASYONLAR

Serap SASA[1]

1 Uzm. Dt., Özel Kayseri Hospitadent Diş Hastanesi, Kocasinan/Kayseri, Türkiye dt.serapsasa@gmail.com ORCID ID: 0009-0004-9802-6336

Kanal tedavili ve aşırı madde kaybı bulunan dişler restore edilirken uygulanacak tedavi yöntemi çoğu zaman klinisyenleri düşündürmektedir (Zhu, , Dong, He, Pan, & Tang, 2015; Ree, & Schwartz, 2010). Bu dişlerin restorasyonundaki esas buluş, adeziv sistemlerinin gelişmesiyle oluşmuştur. Adeziv restorasyonların yeterli doku yüzey varlığında, makroretantif elemanlara ihtiyaç duymaması en büyük avantajlarıdır. Bu tedavi seçeneğiyle, geleneksel restorasyonların uygulanmasında kanal içine yerleştirilen postların kullanımı bir kural olmaktan çıkmıştır. Günümüzde; minimal invaziv preparasyonların uygulanması, var olan dokunun maksimum korunması, endodontik tedavili dişlerin protetik rehabilitasyonunda 'altın standart' olarak kabul edilir. Bu gelişmeler ışığında son yıllarda geleneksel tedavilere alternatif olarak endokron restorasyonlar uygulanmaya başlanmıştır.

Endokronlar, aşırı kron harabiyeti bulunan kanal tedavili molar, premolar ve kesici dişlere kısaca ark üzerinde bulunan tüm dişlerin restoratif tedavisinde uygulanabilmekle birlikte yaygın olarak molar dişlerde uygulanmaktadır (Sedrez-Porto, at al., 2016). Literatürde endokron tekniğini ilk Pissis (Pissis, 1995) uygulamış ve bu yöntemi 'monoblok porselen tekniği' şeklinde tanımlamıştır. 1999 yılında ise esas endokron tanımı ilk olarak Bindl ve Mörmann (Bindl, & Mörmann, 1999) tarafından, adeziv endodontik kron olarak yapılmıştır ve endodontik tedavili arka grup dişlere uygulanan tam porselen kronlar olarak bildirilmiştir. Endokron restorasyonlar, hem pulpa odasından hem de kavite kenarlarından destek aldığından, makromekanik tutuculuk; kavite duvarlarından mikromekanik tutuculuk ise adeziv simanla simante edildiğinde elde edilmektedir (Chang, Kuo, Lin, & Chang, 2009). Her iki interproksimal duvarı içeren kavitelerde yani geniş MOD kaviteler oklüzal yükleri dengelemek ve tüberkül kırıklarının oluşmasını engellenmek için oklüzal yüzeylerin tamamının kaplanması gerekliliğine dayanarak endokronlar uygulanmaktadır (Lin, at al., 2010).

Endikasyonları;

- Kısa klinik kronu bulunan dişler,
- Aşırı koronal doku kaybı bulunan dişler,
- Post uygulamasını imkansız hale getiren kalsifiye kısa kırılgan ve eğri kök kanallarının varlığında
- Apikal kök rezeksiyonu yapılan dişlerde
- Dişeti çekilmesi ve buna bağlı furkasyonun açıldığı dişlerde,
- İnteroklüzal mesafenin yetersiz olduğu durumlarda,
- Kalan diş dokusuyla ferrule etkinin sağlanamayacağı dişlerde endikedir.

Kaynakça

Aktas, G., Yerlikaya, H., & Akca, K. (2018). Mechanical failure of endocrowns manufactured with different ceramic materials: an in vitro biomechanical study. *Journal of prosthodontics*, *27*(4), 340-346.

Aversa, R., Apicella, D., Perillo, L., Sorrentino, R., Zarone, F., Ferrari, M., & Apicella, A. (2009). Non-linear elastic three-dimensional finite element analysis on the effect of endocrown material rigidity on alveolar bone remodeling process. *Dental materials*, *25*(5), 678-690.

Belleflamme, M. M., Geerts, S. O., Louwette, M. M., Grenade, C. F., Vanheusden, A. J., & Mainjot, A. K. (2017). No post-no core approach to restore severely damaged posterior teeth: An up to 10-year retrospective study of documented endocrown cases. *Journal of Dentistry*, *63*, 1-7.

Biacchi, G. R., Mello, B., & Basting, R. T. (2013). The endocrown: an alternative approach for restoring extensively damaged molars. *Journal of Esthetic and Restorative Dentistry*, *25*(6), 383-390.

Biacchi, G. R., & Basting, R. T. (2012). Comparison of fracture strength of endocrowns and glass fiber post-retained conventional crowns. *Operative dentistry*, *37*(2), 130-136.

Bilgin, M. S., Erdem, A., & Tanrıver, M. (2016). CAD/CAM endocrown fabrication from a polymer-infiltrated ceramic network block for primary molar: a case report. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *40*(4), 264-268.

Bindl, A., & Mörmann, W. H. (1999). Clinical evaluation of adhesively placed Cerec endo-crowns after 2 years-preliminary results. *Journal of Adhesive Dentistry*, *1*(3).

Bindl, A., Richter, B., & Mörmann, W. H. (2005). Survival of ceramic computer-aided design/manufacturing crowns bonded to preparations with reduced macroretention geometry. *International Journal of Prosthodontics*, *18*(3).

Cekic-Nagas, I., Ergun, G., Egilmez, F., Vallittu, P. K., & Lassila, L. V. J. (2016). Micro-shear bond strength of different resin cements to ceramic/glass-polymer CAD-CAM block materials. *Journal of prosthodontic research*, *60*(4), 265-273.

Chang, C. Y., Kuo, J. S., Lin, Y. S., & Chang, Y. H. (2009). Fracture resistance and failure modes of CEREC endo-crowns and conventional post and core-supported CEREC crowns. *Journal of Dental Sciences*, *4*(3), 110-117.

da Cunha, L. F., Gonzaga, C. C., Pissaia, J. F., & Correr, G. M. (2017). Lithium silicate endocrown fabricated with a CAD-CAM system: A functional and esthetic protocol. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *118*(2), 131-134.

Dietschi, D., Duc, O., Krejci, I., & Sadan, A. (2008). Biomechanical considerations for the restoration of endodontically treated teeth: a systematic review of the literature, Part II (Evaluation of fatigue behavior, interfaces, and in vivo studies). *Quintessence international*, *39*(2).

Einhorn, M., DuVall, N., Wajdowicz, M., Brewster, J., & Roberts, H. (2019). Preparation ferrule design effect on endocrown failure resistance. *Journal of Prosthodontics*, *28*(1), e237-e242.

El-Damanhoury, H. M., Haj-Ali, R. N., & Platt, J. A. (2015). Fracture resistance and microleakage of endocrowns utilizing three CAD-CAM blocks. *Operative dentistry*, *40*(2), 201-210.

Fages, M., & Bennasar, B. (2013). The endocrown: a different type of all-ceramic reconstruction for molars. *J Can Dent Assoc*, *79*, d140.

Fasbinder, D. J. (2010). Materials for chairside CAD/CAM restorations. *Compend Contin Educ Dent*, *31*(9), 702-4.

Gaintantzopoulou, M. D., & El-Damanhoury, H. M. (2016). Effect of preparation depth on the marginal and internal adaptation of computer-aided design/computer-assisted manufacture endocrowns. *Operative dentistry*, *41*(6), 607-616.

Govare, N., & Contrepois, M. (2020). Endocrowns: A systematic review. *The Journal of prosthetic dentistry*, *123*(3), 411-418.

Gregor, L., Bouillaguet, S., Onisor, I., Ardu, S., Krejci, I., & Rocca, G. T. (2014). Microhardness of light-and dual-polymerizable luting resins polymerized through 7.5-mm-thick endocrowns. *The Journal of prosthetic dentistry*, *112*(4), 942-948.

Guo, J., Wang, Z., Li, X., Sun, C., Gao, E., & Li, H. (2016). A comparison of the fracture resistances of endodontically treated mandibular premolars restored with endocrowns and glass fiber post-core retained conventional crowns. *The journal of advanced prosthodontics*, *8*(6), 489-493.

Jedynakiewicz, N. M., & Martin, N. (2001). CEREC: science, research, and clinical application. *Compendium of continuing education in dentistry (Jamesburg, NJ: 1995)*, *22*(6 Suppl), 7-13.

Kanat-Ertürk, B., Saridağ, S., Köseler, E., Helvacioğlu-Yiğit, D., Avcu, E., & Yildiran-Avcu, Y. (2018). Fracture strengths of endocrown restorations fabricated with different preparation depths and CAD/CAM materials. *Dental materials journal*, *37*(2), 256-265.

Krejci, I., Duc, O., Dietschi, D., & de Campos, E. (2003). Marginal adaptation, retention and fracture resistance of adhesive composite restorations on devital teeth with and without posts. *Operative Dentistry*, *28*(2), 127-135.

Lambert, H., Durand, J. C., Jacquot, B., & Fages, M. (2017). Dental biomaterials for chairside CAD/CAM: State of the art. *The journal of advanced prosthodontics*, *9*(6), 486-495.

Lin, C. L., Chang, Y. H., Chang, W. J., & Cheng, M. H. (2006). Evaluation of a reinforced slot design for CEREC system to restore extensively compromised premolars. *Journal of dentistry*, *34*(3), 221-229.

Lin, C. L., Chang, Y. H., Chang, C. Y., Pai, C. A., & Huang, S. F. (2010). Finite

element and Weibull analyses to estimate failure risks in the ceramic endocrown and classical crown for endodontically treated maxillary premolar. *European journal of oral sciences*, *118*(1), 87-93.

Lise, D. P., Van Ende, A., De Munck, J., Suzuki, T. Y. U., Vieira, L. C. C., & Van Meerbeek, B. (2017). Biomechanical behavior of endodontically treated premolars using different preparation designs and CAD/CAM materials. *Journal of dentistry*, *59*, 54-61.

Magne, P., & Knezevic, A. (2009). Thickness of CAD–CAM composite resin overlays influences fatigue resistance of endodontically treated premolars. *Dental Materials*, *25*(10), 1264-1268.

Mörmann, W. H., Bindl, A., Lüthy, H., & Rathke, A. (1998). Effects of preparation and luting system on all-ceramic computer-generated crowns. *International Journal of Prosthodontics*, *11*(4).

O'Brien, W. J. (2002). Dental materials and their selection, 2002. *Quintessence*.

Pegoraro, T. A., da Silva, N. R., & Carvalho, R. M. (2007). Cements for use in esthetic dentistry. *Dental Clinics of North America*, *51*(2), 453-471.

Pissis, P. (1995). Fabrication of a metal-free ceramic restoration utilizing the monobloc technique. *Practical periodontics and aesthetic dentistry: PPAD*, *7*(5), 83-94.

Ramírez-Sebastià, A., Bortolotto, T., Cattani-Lorente, M., Giner, L., Roig, M., & Krejci, I. (2014). Adhesive restoration of anterior endodontically treated teeth: influence of post length on fracture strength. *Clinical oral investigations*, *18*, 545-554.

Rocca, G. T., Rizcalla, N., & Krejci, I. (2013). Fiber-reinforced resin coating for endocrown preparations: a technical report. *Operative dentistry*, *38*(3), 242-248.

Rocca, G. T., & Krejci, I. (2013). Crown and post-free adhesive restorations for endodontically treated posterior teeth: from direct composite to endocrowns. *Eur J Esthet Dent*, *8*(2), 156-79.

Rocca, G. T., Saratti, C. M., Poncet, A., Feilzer, A. J., & Krejci, I. (2016). The influence of FRCs reinforcement on marginal adaptation of CAD/CAM composite resin endocrowns after simulated fatigue loading. *Odontology*, *104*, 220-232. Ree, M., & Schwartz, R. S. (2010). The endo-restorative interface: current concepts. *Dental Clinics*, *54*(2), 345-374.

Sedrez-Porto, J. A., da Rosa, W. L. D. O., da Silva, A. F., Münchow, E. A., & Pereira-Cenci, T. (2016). Endocrown restorations: A systematic review and meta-analysis. *Journal of dentistry*, *52*, 8-14.

Sedrez-Porto, J. A., Münchow, E. A., Valente, L. L., Cenci, M. S., & Pereira-Cenci, T. (2019). New material perspective for endocrown restorations: effects on mechanical performance and fracture behavior. *Brazilian oral research*, *33*.

Skalskyi, V., Makeev, V., Stankevych, O., & Pavlychko, R. (2018). Features of fracture of prosthetic tooth-endocrown constructions by means of acoustic emission analysis. *Dental materials*, *34*(3), e46-e55.

Stricker, E. J., & Göhring, T. N. (2006). Influence of different posts and cores on marginal adaptation, fracture resistance, and fracture mode of composite resin crowns on human mandibular premolars. An in vitro study. *Journal of dentistry*, *34*(5), 326-335.

Traini, T., Sinjari, B., Pascetta, R., Serafini, N., Perfetti, G., Trisi, P., & Caputi, S. (2016). The zirconia-reinforced lithium silicate ceramic: lights and shadows of a new material. *Dental materials journal*, *35*(5), 748-755.

Tsai, Y. L., Petsche, P. E., Anusavice, K. J., & Yang, M. C. (1998). Influence of glass-ceramic thickness on Hertzian and bulk fracture mechanisms. *International Journal of Prosthodontics*, *11*(1).

Veselinović, V., Todorović, A., Lisjak, D., & Lazić, V. (2008). Restoring endodontically treated teeth with all-ceramic endo-crowns: case report. *Stomatološki glasnik Srbije*, *55*(1), 54-64.

Zarone, F., Sorrentino, R., Apicella, D., Valentino, B., Ferrari, M., Aversa, R., & Apicella, A. (2006). Evaluation of the biomechanical behavior of maxillary central incisors restored by means of endocrowns compared to a natural tooth: a 3D static linear finite elements analysis. *Dental materials*, *22*(11), 1035-1044.

Zhu, Z., Dong, X. Y., He, S., Pan, X., & Tang, L. (2015). Effect of Post Placement on the Restoration of Endodontically Treated Teeth: A Systematic Review. *International Journal of Prosthodontics*, *28*(5).

Zoidis, P., Bakiri, E., & Polyzois, G. (2017). Using modified polyetheretherketone (PEEK) as an alternative material for endocrown restorations: A short-term clinical report. *The Journal of prosthetic dentistry*, *117*(3), 335-339.

BÖLÜM 14

TOTAL PROTEZLERDE BİLATERAL BALANSLI OKLÜZYON

Taner TÜRKAY[1], Necla DEMİR[2]

1 Dt., Selçuk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Anabilim Dalı, Konya. tanerturkay@hotmail.com İD: 0000-0002-8052-7157.
2 Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Anabilim Dalı, Konya. necladt@gmail.com 0000-0003-0927-6962

GİRİŞ

Total protez hastalarının tedavisinde henüz her hasta için tek bir oklüzal konsept kabul görmüş değildir. Her konseptin kendi avantajları ve sınırlamaları vardır. Tam protez rehabilitasyonlarında başarı vakaya özgü bu konseptleri doğru kavramak ve bunları gerektiğinde kombinasyon olarak uygulayabilmektir. Bu derlemede, balanslı oklüzyon kavramı, balanslı oklüzyon için gerekli parametreler ve bu parametrelerin balans üzerine etkileri değerlendirilmiştir.

Çiğneme, stomatognatik sistemin temel fonksiyonlarından biridir ve arka beyindeki nöronal çekirdekler tarafından kontrol edilen motor bir harekettir **(Çalıkkocaoğlu, 1998; Heorikoon ev ark., 1998).** Çiğneme hareketinin başlaması için gereken uyarı duyusal kortekse iletildikten sonra besin parçalanarak yutulur. Bu parçalanma safhalarındaki kas aktivasyonu, periodontal ligamentlerde bulunan reseptörlerden alınan sinyallerle düzenlenmektedir. Sistemi oluşturan üç temel kompanent dişler, nöromüsküler sistem ve temporomandibular eklem (TME)'dir.

Çene eklemi hem sentrik hem de eksentrik hareketler yapabilmektedir. Kişiye özgü bu yapının çalışma mekanizması bir hayli karmaşık ve sırrını korumaktadır. Dişlerin kaybı ile hem statik hem de dinamik parametreler yitirilmektedir. Bunların başında çiğneme döngüsünün başlangıç ve bitiş noktası olan sentrik temas noktaları gelmektedir. Statik anlamda doğru sentrik ilişkinin yeniden eldesi önemlidir, ancak bu vakaların protetik tedavilerinde hem statik hem de dinamik parametrelerin yeniden düzenlenmesi gerekir.

Tam protez rehabilitasyonlarında estetik, fonasyon ve fonksiyonun geri getirilmesi amaçlanır. Bu amaç doğrultusunda yapılacak protezin kişisel olarak sistemin yapay tamamlayıcısı ve nöromüsküler mekanizma ile uyumlu üretilmesini sağlayacak bir protokol faydalı olabilir. Tam protez kullanan hastalarda, protezin getirdiği sınırlamalardan dolayı çiğneme fonksiyonu daha da önem kazanmaktadır **(Boretti ve ark., 1995).**

TME lateral, vertikal ve hiçbir amaç gütmeyen birtakım hareketleri (excursive movements) vardır ve eklemin bu kendine özgü yapısının tam protezlerde -balans- konusunu gündeme getirdiği bildirilmiştir (**Çalıkkocaoğlu, 1998)**. Tam protezlerde balans gerekliliğinin temelinde suni dişlerin bir kaide üzerinde birbirine bağlı olmaları sebebiyle bir bütün olarak düşünülmeleridir. Protezin herhangi bir kesiminde fonksiyon ya da parafonksiyonlar sırasında oluşabilecek travmatik kuvvetler protezin geneline etki edecektir.

Tam protezlerde balans, tüm sentrik ve eksentrik hareketlerde eşzamanlı diş temaslarının varlığı olarak tanımlanır. Balanslı oklüzyonun avantaj ve dezavantajları ***Tablo 1'de*** özetlenmiştir.

Kaynakça

1. Çalıkkocaoğlu S. (1998). Tam Protezler. Protez Akademisi ve Gnatoloji Derneği Yayını. 3. Baskı İstanbul, 89-105.
2. Heorikoon T, Ekberg E, Nilner M. (1998). Masticatory efficiency and ability in relation to occlusion and mandibular dysfunction in girls. International Journal of Prosthodontics, 11(2). 125-132.
3. Boretti G, Bickel M, Geering AH. (1995). A review of masticatory ability and efficiency. The Journal of prosthetic dentistry, 74(4): 400-403.
4. Çalıkkocaoğlu S. (1998). Bölüm IV, 5. Tam protezlerde balans. Tam Protezler. Cilt II. 3. Baskı. İstanbul: Protez Akademisi ve Gnatoloji Derneği Yayını, p.437-50. https://www.nadirkitap.com/tam-protezler-cilt-1-ve-2-prof-drsenih-calikkocaoglu-kitap13494554.html
5. Hanau RL. (1926). Articulation defined, analyzed, and formulated. J Am Dent Assoc. 1926; 13:1964.
6. Hanau RL. (1927). Hanau intraoral method vs Gysi extraoral method. Private printing by author, Buffalo, 1927:51.
7. Trapozzano VR. (1963). Laws of articulation. J Prosthet Dent. 1963;13(1):34–44.
8. Thielemann K. (1932). Die Artikulationsformel, cin Hilfmittel der Hanau-Artikulationslehre, Zahnarztl.Rundschau, 41: 358-362.
9. Smith ES. (1995). Aidds in Teaching the Laws the Laws of Artikulation. J. Pros. Dent.,5: 33-36.
10. Levin B. (1978). A reevaluation of Hanau's Laws of Articulation and the Hanau Quint. J Prosthet Dent, 39(3):254–8.
11. Lott FM. (1962). Personal communication. September.
12. Dorier M. (1970). Modified Hanau technic; setting up of teeth; modified occlusal adjustment (Lauritzen's technic)]. Zahntechnik (Zur), 28(6):57
13. Tsao DH. (1986). Variation of hinge interocclusal clearance and modifying mechanisms. J Prosthet Dent, 56(5):606–16.
14. Federici E, Centofanti S. (1977). Occlusion according neuromuscular function. Mondo Odontostomatol, 19(4):8–29.
15. Federici E, Geiger A. (1982). Therapeutic prosthesis. Riv Ital Stomatol, 51(3):229–44.
16. Federici E, De Nuccio C. (1989). Mandibular dysfunction syndrome: relation to orthodontics. Mondo Ortod, 14(2):145–56
17. Çalıkkocaoğlu S, Özkan KY. (2010). Tam protezlerde stabilitenin sağlanması. Çalıkkocaoğlu S, editör Dişsiz Hastaların Protetik Tedavisi: Klasik Tam Protezler. Genişletilmiş 5. Baskı. İstanbul: Quintessence Yayıncılık Ltd. Şti, p.380-97.

18. Mohl ND, Zarb GA, Carlsson GE, Rugh JD. (1988). A Textbook of Occlusion. 1st ed. Chicago: Quintessence Publishing.

19. Hobo S, Ichida H, Garcia LT. (1989). Osseointegration and Occlusal Rehabilitation. 1st ed. Tokyo: Quinttessence Publishing, Co, Ltd, p. 322.

20. Kim Y, Oh TJ, Misch CE, Wang HL. (2005). Occlusal considerations in implant therapy: clinical guidelines with biomechanical rationale. Clin Oral Implants Res, 16(1):26-35. [Crossref] [PubMed]

21. Shillinburg HT, Hobo S, Whitssatt LD. (2012). Fundemantals of Fixed Prosthosontics. 4 th ed. Chicago: Quintessence Pub Co, p:11-72.

22. Maveli TC, Suprono MS, Kattadiyil MT, Goodacre CJ, Bahjri K. (2015). In vitro comparison of the maxillary occlusal plane orientation obtained with five facebow systems. The Journal of Prosthetic Dentistry, 114(4):566-73.

23. The Glossary of Prosthodontic Terms. (2017). Ninth Edition. J Prosthet Dent, 117: e1-e105.

24. Khan FR, Ali R, Sheikh A. (2018). Utility of facebow in the fabrication of complete dentures, occlusal splints and full arch fixed dental prostheses: A systematic review. Indian Journal of Dental Research: Official Publication of Indian Society for Dental Research, 68(12):1828.

25. Lynch CD, Singhrao H, Addy LD, Gilmour ASM. (2010). The teaching of fixed partial dentures in undergraduate dental schools in Ireland and the United Kingdom. Journal of Oral Rehabilitation, 37(12):908-15.

26. Payne JA. (1997). Condylar determinants in a patient population: electronic pantograph assessment. J Oral Rehabil, 24(2):157-63.

27. Okeson JP. (2019). Management Of Temporomandibular Disorders And Occlusion. 8th ed. Amerika: Elsevier Mosby Inc, p:47-99.

28. Swenson MG. (1990). Complete Denture. 2nd ed. St. Louis: Mosby Company, p. 177-80.

29. Sahoo S, Singh D, Raghav D, Singh G, Sarin A, Kumar P. (2014). Systematic Assessment of the Various Controversies, Difficulties, and Current Trends in the Reestablishment of Lost Occlusal Planes in Edentulous Patients. Ann Med Health Sci Res. 4(3): 313–319. doi: 10.4103/2141-9248.133450

30. Ferro KJ, Morgano SM, Driscoll CF, Freilich MA, Guckes AD, Knoernschild KL. (2017). McGarry TJ. The Glossary of Prosthodontic Terms. J Prosthet Dent, 117(5): e1-e105

31. Türkay T, Demir N, Yöndem İ. (2021). Total-Alt Parsiyel Protez: ARCUS-Digma II ve PROTAR Digma ile Tedavisi Turkiye Klinikleri J Dental Sci. 2022;28(1):237-44 doi: 10.5336/dentalsci.2021-82167

BÖLÜM 15

PRURİTUS

Selve ARSLAN UTKU[1]

1 Dr. Öğrt. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Dermatoloji ABD, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-8300-5477

Kaşıntı, deride kazıma isteği uyandıran hoş olmayan bir histir. Dermatolojide en sık görülen semptomdur. Primer bir deri hastalığından kaynaklanabildiği gibi, %10-50 arasında allta yatan bir sistemik hastalığa da bağlı olabilir ve klinik olarak belirgin bir cilt hastalığı olmaksızın genelleşebilir (1). Sıklıkla gözardı edilen kaşıntı, yaşam kalitesinde ciddi bozulmaya yol açabilir ve kronik ağrı kadar güçten düşürücü olabilir (2).

KAŞINTILI HASTAYA YAKLAŞIM

Herhangi bir şikayeti olan bir hastayı değerlendirmek, ayrıntılı bir anamnez ve fizik muayene; uygun tanı ve tedavi adımlarını belirlemek için önemlidir. Bu uygulama, çok sayıda ayırıcı tanı listesinin bulunduğu kaşıntı gibi spesifik olmayan bir şikayet için özellikle önemlidir (3).

Genç yaş, akut başlangıç, lokalize semptomlar, maruz kalan alanlarla sınırlı tutlum ve yakın zamanda hasta bir kişiyle temas veya seyahat öyküsü daha az ciddi bir etyolojiyi gösterir. Kronik veya yaygın kaşıntı, 65 yaş üstü hasta ve anormal fiziksel bulgular ise öncelikle altta yatan bir sistemik durumu düşündürmelidir (4-6).

Akut kaşıntı (<6 hafta) oldukça iyi yönetilen bir durumdur, çünkü genellikle tetikleyiciler daha kolayca tanımlanabilir. Ani bir başlangıç (genellikle olası maruziyetlerle açık bir zamansal ilişki) ve sık sık kendi kendine, yumuşatıcılar, antihistaminikler ve kortikosteroidler gibi geleneksel kaşıntı önleyici tedavilerle çözüm veya tedavi başarısı vardır. Kronik kaşıntı (>6 hafta), aksine, çok daha karmaşık ve zordur (4-6).

Kronik kaşıntının teşhis ve tedavisindeki bu zorluğun bir nedeni, kaşıntının bir semptom olabileceği durumların heterojenliğidir. Kronik kaşıntı, çok çeşitli primer dermatolojik durumlarda bulunabilmesine rağmen, aynı zamanda birçok altta yatan sistemik, nörolojik ve psikiyatrik durumun bir belirtisi olabilir. Kronik kaşıntı ile başvuran hastaların yaklaşık %8'inde herhangi bir cilt bulgusu görülmez (7).

Kronik kaşıntıya neden olabilecek durumların çoğu 5 kategoriden 1'ine girer: inflamatuar cilt hastalıkları, sistemik hastalığa sekonder kaşıntı, nöropatik kaşıntı, etyolojisi belirsiz kronik kaşıntı ve psikojenik kaşıntı (7).

Kronik kaşıntılı bir hastayı değerlendirmede ilk adım, kaşıntının primer dermatolojik bir hastalığa bağlanıp bağlanamayacağını belirlemektir. Bu süreç, kaşıntının bulunduğu bölgeye özel olarak odaklanan dikkatli bir genel cilt muayenesini içerir. Primer deri lezyonları; altta yatan dermatolojik olmayan bir etiyolojiyi gösterebilen veya daha hafif primer dermatolojik cilt lezyonlarını maskeleyebilen ekskoriasyonlar (şekil 1), spesifik olmayan dermatit, prurigo nodülleri ve likenifiye cilt gibi kaşınmaya sekonder lezyonlardan ayırt edilmelidir (7).

Kaynakça

1. Benhard JD .Itch: Mechanisms and Management of pruritus. New york: McGraw-Hill, 1994
2. Kini SP, DeLong LK, Veledar E, McKenzie-Brown AM, Schaufele M, Chen SC. The impact of pruritus on quality of life: the skin equivalent of pain. Arch Dermatol 2011;147(10):1153-6. Epub 2011 Jun 16.
3. Yosipovitch G, Bernhard JD. Chronic Pruritus. N Engl J Med 2013;368(17): 1625–34.
4. Yosipovitch G, David M. The diagnostik and therapeutic approach to idiopathic generalized pruritus. İnt Dermatol. 1999;881-7.
5. Etter L, Myers S. Pruritus in systemic disease: mechanisms and managemet. Dermatol Clin. 2002:459-72
6. Zirwas M, Seraly M. Pruritus of unknown origin: a retrospective study. J Am Acad Dermatol. 2001;45(6):892-6
7. Weisshaar E, Apfelbacher C, Ja¨ger G, et al. Pruritus as a leading symptom: clinical characteristics and quality of life in German and Ugandan patients. Br J Dermatol 2006;155(5):957–64.
8. Zoe M. Lipman, BS, Giuseppe Ingrasci, BS, Gil Yosipovitch, MDApproach to the Patient with Chronic Pruritus; Med Clin N Am 105 (2021) 699–721
9. Weisshaar E., Fleischer A.B.Bernard J. , pruritus and dysesthesia.Dermatology. in Bolognia J.L, Jorizzo J.L., Rapini R.P., 2012, p.91-114
10. Wisshaar E, Szepietoski JC, Dalgard F, et al. European Guideline on Chronic Pruritus. Acta Derm Venereol. 2012:92:563-81.
11. Baykal C. dermatoloji Atlası, 2012, istanbul
12. Kapur S, Watson W, Carr S. Atopic dermatitis. Allergy Asthma Clin .Immunol. 2018;14(Suppl 2):52.
13. Weidinger S, Novak N, Atopic dermatitis Lancet. 2016;387 (10023):1109-22.
14. Kocatürk E AS, Atakan N, Bülbül Başkan E, Erdem T, Koca R, Savk E, Taşkapan O, Utas S,. The turkish guideline for the diagnosis and management of urticaria-2016. Turkderm-Arc Turk Dermatol Venerology. 2016;50(3):82-98.
15. Yosipovitch G, Goon A,Wee J, et al. The prevalence and clinical characteristics of pruritus among patiens with extensive psöriasis. Br J Dermatol. 2000;143:969-73
16. Gupta MA, Gupta AK, Kirkby S, et al. Pruritus in psöriasis. A prospective study of some psychiatric and dermatologic correlates. Arc Dermatol. 1998;124:1052-7
17. Zeidler C, Stander S, The pathogenesis of Prurigo nodülaris-'Super-İtch' in exploration. Eur J Pain. 2016;20(1):327-40.

18. Zeidler C, Yosipovitch G, Stander S. Prurigo nodülaris and its management. Dermatol Clin. 2018;36(3):189-97.

19. Fostini AC, Girolomoni G, Tessari G, Prurigo nodülaris: an update on etiopathogenesis and therapy. J Dermatolog Treat. 2013;24(6):458-62

20. Pereira MP, Mittal A, Stander S. Current treatment strategies in refractory chronic pruritus. Curr Opin Pharmatol. 2018;46:1-6.

21. Greaves MW. Pruritus. Rook's Textbook of Dermatology. in: Burns T, Breathnach S, Cox N, Griffiths C, edis. Oxford: Blackwell Science;2004. p.16.1-16.15

22. Howard M, Sahhar L. Notalgia paresthetica: a review for dermatologists. Int J Dermatol. 2018;57(4):38892

23. Yosipovitch G. Pruritus. Curr Probl Dermatol. 2003;15:143-64

24. Wachholz PA, Masuda PY, Pinto AC, Martelli AC. İmpact of drug therapy on brachioradial pruritus. An Bras Dermatol. 2017;92(2):281-2

25. Daniel GL, Longo WE, Vernava AM III. Pruritus ani. Causes and concerns. Dis Colon Rectum. 1994;37:670-4.

26. Zuccati G, Lotti T, Mastrolorenzo A, et al. Pruritus ani. Dermatol Ther. 2005;19:355-62.

27. Weichert GE, An approach to the treatment of anogenital pruritus. Dermatol Ther. 2004;17:129-33.

28. Weichert GE. Pruritus ani. Treatment of skin disease. In: Lebwohl MG, Heymann WR, Bert-Jones J, Coulson, eds. first ed. China: Mosby;2005:538-539

29.Combs SA, Teixeira JP, Germain MJ. Pruritus in kidney disease. Semin Nephrol. 2015;35(4):383-91.

30. Mathur VS, Lindberg J, Germain M, Block G, Tumin J, Smith M, et al. A longitudinal study of uremic pruritus in hemodialysis patients. Clin J Am Soc Nephrol. 2010;5(8):140-9.

31. Khanna D, Singal A, Kalra OP. Comparison of cutaneous manifestations in chronic kidney disease with or without dialysis. Postgrad Med J. 2010;86(1021)641-7.

32. Tarng DC, Cho YL, Liu HN, Huang TP. Hemodialysis-related pruritus: a double-blind, placebo-controlled, crossover study of capsaisin 0.025% cream. Nephron. 1996;72(4)617-22.

33. Gunal Al, Ozalp G, Yoldas TK, et al. Gabapentin therapy for pruritus in haemodialysis patients: a randomized, placebo-controlled, double-blind trial. Nephrol Dial Transplant. 2004;19:3137-9.

34. Oeda S, Takahashi H, Yoshida H, Ogawa Y, Imajo K, Yoneda M, et al. Prevalence of pruritus in patients with chronic liver disease: A multicenter study. Hepatol Res. 2018;48(3):252-62.

35. Kremer AE, Oude Elferink RP, Beuers U. Pathophysiology and current management of pruritus in liver disease. Clin Res Hepatol Gastroenterol. 2011;35(2):89-97.

36. Mittal A. Cholestatic İtch management. Curr Probl Dermatol. 2016;50:142-8.

37. Huesmann M, Huesmann T, Osada N, Phan NQ, Kremer AE, Stander S, Cholestatic pruritus: a retrospective analysis on clinical characteristics and treatment response. J Dtsch Dermatol Ges. 2013;11(2):1158-68.

38. Beuers U, Boberg KM, Chapman RW, Chazouilleres O, İnvernizzi P, Jones DE, et al. EASL Clinical practise guidelines: management of cholestatic liver disease. J Hepatol. 2009;51(2):237-67.

39. Yosipovitch G. Chronic pruritus: a paraneoplastic sign. Dermatol Ther. 2010;23(6):590-6.

40. Millington GWM, Collins A, Lovell CR, Leslie TA, Yong ASW, Morgan JD, et al. British Association of Dermatologists guidelines for the investigation and management of generalized pruritus in adults without an underlying dermatosis. Br J Dermatol. 2018;178(1):34-60.

41. Weisshaar E. Weiss M, Mettang T, Yosipovitch G, Zylicz Z. Special interest Group of the international Forum on the Study of İtch. Paraneoplastic itch: an expert position statement from the Special interest Group of the international Forum on the Study of İtch (IFSI). Acta Derm Venerol. 2015:95(3):261-5.

42. Wisshaar E. Dalgard F. Epidemiology of itch: adding to the burden of skin morbidity. Acta Derm Venereol. 2009;89(4):339-50.

43. Alizadeh N, Mirpour SH, Golmohamadi R, Darjani A, Eftekhari H,Rafiei R, et al. Chronic generalized pruritus without primary skin lesions: a longitudinal prospective observational study. İnt J Dermatol 2018 Jul 24. doi:10.1111/ijd.14125.

44. Cassano N, Tessari G, Vena GA, Girolomoni G, Chronic pruritus in the absence of specific skin disease: an update on pathophysiology, diagnosis, and therapy. Am J Clin Dermatol. 2010;11(6):399-411

45. Weisshaar E. Cancers. In: Laurent M, Stander S, eds. Pruritus. second ed.:2016:p.283-7.

46. Rubenstein M, Duvic M, Cutaneous manifestations of Hodgkin's disease. Int J Dermatol 2006;45(3):251-6.

47. Zylicz Z, Smits C, Krajnik M. Paroxetine for pruritus in advanced cancer. J Pain Symptom Manage. 1998;16(2):121-4.

48. Zylicz Z, Krajnik M, Sorge AA, Costantini M. Paroxetine in the treatment of severe non-dermatological prurtus: a randomized, controlled trial. J Pain Symptom Manage. 2003;26(6):1105-12.

49. Phan NQ, Bernhard JD, Luger TA, Stander S. Antipruritic treatment with systemic mü opioid receptor antagonists: a review. J Am Acad Dermatol

2010;63(4):680-8.

50. Kremer EA, Weishaar E. Endocrine diseases. In: Laurent M, Stander S, eds. Pruritus. second ed. Springer, 2016:p.267-70.

51.Lima AL, IIIing T, Schliemnn S,Eisner P, Cutaneus manifestations of Diabetes Mellitus: A Review. Am J Clin Dermatol. 2017;18(4):541-53.

52. Neilly JB, Martin A, Simpson N, MacCuish AC, Pruritus in Diabetes Mellitus: investigation of prevalence and corelation with diabetes control. Dabetes Care. 1986;;9:273-5.

53. Oumeish OY. Skin disorders in patients with diabetes. Clin Dermatol. 2008;26(3):235-42.

54. Weisshaar E, Kucenic MJ, Fleischer AB Jr. Pruritus: a review. Acta Derm Venereol Suppl (Stockh). 2003;213:5-32.

55. Paron NG, Lambert PW. Cutaneous manifestations of diabetes mellitus. Prim Care. 2000;27(2)371-83.

56. Millington GWM, Collins A, Lovell CR, Leslie TA, Yong ASW, Morgan JD, et al. British Association of dermatologists' guidelines for the investigation and management of generalized pruritus in adults without an underlying dermatosis. Br J Dermatol. 2018;178(1):34-60.

57. Arıcan Ö, Sistemik hastalıklarda gözlenen kaşıntının gelişme mekanizmaları ve tedavi seçenekleri. Türkiye Klinikleri J Med Sci. 2004;24:664-71.

58. Le Gall-lanotto C, Misery L. Pruritus in hematological diseases (İncluding Aquagenic Pruritus). İn: Laurent M, Stander S, eds. Pruritus. second ed. Springer;2016.p.271-81.

59. Saini KS, Patnaik MM, Tefferi A. Polycythemia vera-associated pruritus and its management. Eur J Clin İnvest. 2010;40(9):828-34.

60. Villafranca JJ, Siles MG, Casanova M, Goitia BT, Dominguez AR. Paraneoplastic pruritus presenting with Hodking's lymphoma: a case report. J Med Case Rep. 2014;8:300.

61. Kapilin U, Thestrup-pedersen K, Steinichie T, Lomholt H. Skin markers for Hodgkin's disease. Acta Derm venereol. 2005;85:345-6.

62. Mullally B, Hansen W. Intrahepatic cholestasis of pregnancy: review of the literature. Obestet Gynecol Surv. 2002;57:47–52.

63. Shornick JK: Pregnancy dermatoses. Dermatology. Ed. Bolognia JL, Jorizzo JL, Rapini RP, Horn TD, Mancini AJ, Mascaro JM, ve ark. New York, Mosby, 2003;425-432.

64. Lammert F, Marschall H-U, Glantz A, Matern S: Intrahepatic cholestasis of pregnancy: molecular pathogenesis, diagnosis and management. J Hepatol 2000;33:1012-1021

65. Kroumpouzos G: Intrahepatic cholestasis of pregnancy: what'snew ? JEADV 2002; 16:316–318

66. Ambros-Rudolph CM: Dermatoses of pregnancy. JDDG 2006;9:748-759

67. Kroumpouzos G, Cohen LM: Specific dermatoses of pregnancy: An evidence-based systematic review. Am J Obstet Gynecol 2003;188:1083-1092

68. Sehard GB, Atkinson SM: Pruritic dermatological conditions in pregnancy. Obstet Gynecol Surv 2001;56:427-432

69. Gonzales MC, Reyes H, Arrese M, Figueroa D, Lorca B, Andersen M, et al. Intrahepatic cholestasis of pregnancy in twin pregnancies. J Hepatol 1989;9:84-90.

70. Kroumpouzos G, Cohen LM. Dermatoses of pregnancy. J Am Acad Dermatol 2001;45:1-19.

71. . Reyes H. Review: intrahepatik cholestasis, A puzzing disorder of pregnancy. JGastroenterol Hepatol. 1997;12:211-16.

72. Jenkins RE, Hern S, Black MM: Clinical features and management of 87 patients with pemphigoid gestationis. Clin Exp Dermatol 1999; 24: 255-259.

73. Matz H, Orion E, Wolf R: Pruritic urticarial papules and plaques of pregnancy: polymorphic eruption of pregnancy (PUPPP). Clin Dermatol 2006;24:105-108.

74. Rudolph CM, Al-Fares S, Vaughan-Jones SA, Müllegger RR, Kerl H, Black MM: Polymorphic eruption of pregnancy: clinicopathology and potential trigger factors in 181 patients. Br J Dermatol 2006 ;154:54-60.

75. Cohen LM, Capless EL, Kurinski PA, Maloney ME: Pruritic urticarial papules and plaques of pregnancy and its relationship to maternal-fetal weight gain and twin pregnancy. Arch Dermatol 1989;125:1534-1536.

76. Pauwels C, Bucaille-Fleury L, Recanati G: Pruritic urticarial papules and plaques of pregnancy : relationship to maternal weight gain and twin or triplet pregnancies. Arch Dermatol 1994;130:801-802.

77. Roger D, Vaillant L, Lorette G: Pruritic urticarial papules and plaques of pregnancy are not related to maternal or fetal weight gain. Arch Dermatol 1990;126:1517.

78. Ahmadi D, Powell FC. Pruritic urticarial papules and plaques of pregnancy. Current status, Australas J Dermatol. 2005;46:53-8

BÖLÜM 16

PERİODONTOLOJİDE DOĞAL PREPARATLARIN KULLANIMI

Elif Töre SARİ[1], Nazlı Zeynep ALPASLAN[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Periodontoloji A.D, elif_tore_sari@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3487-0579
2 Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Periodontoloji A.D, nzeynep_5@ hotmail.com, ORCID: 0000-0002-6311-385X

İnsanlık tarihi yıllar içerisinde geniş bir terapötik gelişim göstermiştir. Geçmişte yapılan çalışmalar da insanların her zaman doğaya düşkün olduğunu vurgulamıştır.

Geleneksel tıp, sağlık hizmetlerinin en eski şekli olarak kabul edilir (Palombo, 2011). Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, dünya insanlarının %80' i temel sağlık ihtiyaçları için geleneksel tıptan faydalanmaktadırlar. Çeşitli oral durumları yönetmek için bitkiler ve şifalı otların tıbbi özelliklerini kullanan alternatif bir tedavi olarak Fitodentistry' nin tanıtılması, sentetik ilaçlara potansiyel olarak güvenli ve uygun maliyetli bir alternatif sağlamıştır (Palombo, 2011). Bitki özlerine ulaşabilme olanakları, kolayca uygulanabilmesi ve kültürel olarak da uygun olması nedeniyle geleneksel tıp alanına ilgi yoğundur (Kameyama ve Toda, 2017). Geleneksel tıp başlangıçta tıbbi durumları tedavi etmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte, diş hekimliğinde diş ağrısı, endodontik enflamasyon, periodontal enflamasyon ve oral mukozal hastalığı gidermek için kullanılan geleneksel tıbba olan ilgi artmıştır (Kumar, Jalaluddin, Rout, Mohanty ve Dileep, 2013).

Bitki özlerinin, esansiyel yağların ve doğal bileşiklerin diş hekimliğinde anti-biyofilm ajanlarına alternatif olarak kullanılabilirliği, minimal yan etkileri ve doğal anti-inflamatuar ajanların arayışı etkili bitkisel ilaçların geliştirilmesine giden yolu açmıştır. Neem ağacı (Lakshmi, Krishnan, Rajendran ve Madhusudhanan, 2015), karabiber (Pattnaik, Subramanyam ve Kole, 1996), propolis (El-Sharkawy, Anees ve Van Dyke, 2016), yeşil çay ve zencefilin (Al-Shibani, Al-Kattan, Alssum ve Allam, 2022) yanı sıra çay ağacı yağı, aloe vera, vanilin, kurkumin ve papatya gibi farklı doğal bitki bileşenleri son zamanlarda diş tedavileri için anti-inflamatuar ürünler olarak araştırılmıştır (Costantini ve diğerleri, 2021).

1. Neem Ağacı (Azadirachta indica)

Neem Ağacı dalları alternatif tıpta yaygın olarak kullanılır. Neem Ağacı, çok eski zamanlardan beri çeşitli hastalıkları tedavi etmek için kullanılmıştır. Antibakteriyel, antikaryojenik, antihelmintik, antidiyabetik, antioksidan, antiviral, sitotoksik ve antiinflamatuar özellikleri bulunmaktadır (Hogade, Jalalpure, Bhinge, Kuthar ve Kosgi, 2014; Lekshmi, Sowmia, Viveka, Brindha ve S, 2012). Yararlı özelliklerini sağlayan çeşitli aktif bileşiklere sahiptir. Neem kabuğu, birkaç çeşit diş macununununda da aktif bir bileşendir. Neem kabuğunun diş hekimliğinde diş eti problemlerini tedavi etmek ve ağız sağlığını korumak için antibakteriyel özelliklere sahip olduğu bilinmektedir (Lakshmi ve diğerleri, 2015). Ayrıca Neem kabuğu ağız yıkama suyunun Streptokokus mutans ve çürük lezyonlarının büyümesini engellediği bildirilmiştir (Lekshmi ve diğerleri, 2012).

KAYNAKLAR

Abullais Saquib, S., Abdullah AlQahtani, N., Ahmad, I., Arora, S., Mohammed Asif, S., Ahmed Javali, M. ve Nisar, N. Synergistic antibacterial activity of herbal extracts with antibiotics on bacteria responsible for periodontitis. *J Infect Dev Ctries* 2021;*15*(11), 1685-1693.

Al-Shibani, N., Al-Kattan, R., Alssum, L. ve Allam, E. Effects of ginger (Zingiber officinale) on gingival fibroblasts: An in vitro study. *Clin Exp Dent Res* 2022;*8*(4), 906-911.

Bhatt, N., Waly, M., Musthafa, M. E. ve Ali, A. Ginger: A functional herb. *Food as Medicine* içinde 2013; (ss. 51-71).

Costantini, E., Sinjari, B., Falasca, K., Reale, M., Caputi, S., Jagarlapodii, S. ve Murmura, G. Assessment of the Vanillin Anti-Inflammatory and Regenerative Potentials in Inflamed Primary Human Gingival Fibroblast. *Mediators Inflamm* 2021;*2021*, 5562340.

Das, M., Das, A. C., Panda, S., Greco Lucchina, A., Mohanty, R., Manfredi, B., … Del Fabbro, M. Clinical efficacy of grape seed extract as an adjuvant to scaling and root planing in treatment of periodontal pockets. *J Biol Regul Homeost Agents* 2021;*35*(2 Suppl. 1), 89-96.

El-Sharkawy, H. M., Anees, M. M. ve Van Dyke, T. E. Propolis Improves Periodontal Status and Glycemic Control in Patients With Type 2 Diabetes Mellitus and Chronic Periodontitis: A Randomized Clinical Trial. *J Periodontol* 2016;*87*(12), 1418-1426.

Eltay, E. G., Gismalla, B. G., Mukhtar, M. M. ve Awadelkarim, M. O. A. Punica granatum peel extract as adjunct irrigation to nonsurgical treatment of chronic gingivitis. *Complementary Therapies in Clinical Practice* 2021;*43*, 101383.

Furiga, A., Lonvaud-Funel, A. ve Badet, C. In vitro study of antioxidant capacity and antibacterial activity on oral anaerobes of a grape seed extract. *Food Chemistry* 2009;*113*(4), 1037-1040.

Gao, Y., Huang, Q., Su, Q. ve Liu, R. Green Synthesis of Silver Nanoparticles at Room Temperature Using Kiwifruit Juice. *Spectroscopy Letters* 2014;*47*(10), 790-795.

Gebaraa, E. C. E., Pustiglioni, A. N., de Lima, L. A. P. A. ve Mayer, M. P. A. Propolis extract as an adjuvant to periodontal treatment. *Oral Health Prev Dent* 2003;*1*(1), 29-35.

Grace, S., Malaiappan, S., ve Gopi. Antimicrobial activity of ethanolic extract of zingiber officinale – An in vitro study. *Journal of Pharmaceutical Sciences and Research* 2017;*9*, 1417-1419.

Gupta, D., Bhaskar, D. J., Gupta, R. K., Karim, B., Gupta, V., Punia, H., … Singh, P. Effect of Terminalia chebula Extract and Chlorhexidine on Salivary pH

and Periodontal Health: 2 Weeks Randomized Control Trial. *Phytotherapy Research* 2014;*28*(7), 992-998.

Gupta, D., Gupta, R. K., Bhaskar, D. J. ve Gupta, V. Comparative evaluation of terminalia chebula extract mouthwash and chlorhexidine mouthwash on plaque and gingival inflammation—4-week randomised control trial. *Oral Health Prev Dent* 2015;*13*(1), 5-12.

Hafezi, F., Rad, H. E., Naghibzadeh, B., Nouhi, A. ve Naghibzadeh, G. Actinidia deliciosa (kiwifruit), a new drug for enzymatic debridement of acute burn wounds. *Burns* 2010;*36*(3), 352-355.

Hayacibara, M. F., Queiroz, C. S., Tabchoury, C. P. M. ve Cury, J. A. Fluoride and aluminum in teas and tea-based beverages. *Rev Saude Publica* 2004;*38*(1), 100-105.

Hogade, M., Jalalpure, S., Bhinge, S., Kuthar, S. ve Kosgi, S. S. Invitro anthelmintic activity of bark of Azadirachta indica against Ascardi galli and Eudrilus eugeniae. *Journal of Natural Remedies* 2014;*14*, 48-51.

Hosein Eslami, Solmaz Pakroo, Taher Entezari Maleki, Nazila Sadeghi, ve Vahid Fakhrzadeh. Is ginger (Zingiber officinale) mouthwash a convenient therapeutic for denture stomatitis&63; *Advances in Bioscience and Clinical Medicine* 2015;*3*(3), 17-23.

Hunter, D., Skinner, M. ve Ferguson, A. Kiwifruit and health 2016; (ss. 239-269).

Ismail, T., Sestili, P. ve Akhtar, S. Pomegranate peel and fruit extracts: A review of potential anti-inflammatory and anti-infective effects. *J Ethnopharmacol* 2012;*143*(2), 397-405.

Kameyama, A. ve Toda, K. Survey Of Dental Students' Attıtude Regardıng Orıental Medıcıne/Complementary And Alternatıve Medıcıne: Comparıson Between Two Japanese Dental Schools. *Afr J Tradit Complement Altern Med* 2017;*14*(3), 287-295.

Khurshid, Z., Zafar, M. S., Zohaib, S., Najeeb, S. ve Naseem, M. Green Tea (Camellia Sinensis): Chemistry and Oral Health. *Open Dent J* 2016;*10*, 166-173.

Koontongkaew, S., Meesuk, L., Aupaphong, V., Ayudhaya, T. D. N. ve Poachanukoon, O. Inhibitory effect of Zingiber cassumunar extracts on lipopolysaccharide-induced cyclooxygenase-2 and matrix metalloproteinase expression in human gingival fibroblasts. *J Periodontal Res* 2013;*48*(4), 507-516.

Kumar, G., Jalaluddin, M., Rout, P., Mohanty, R. ve Dileep, C. L. Emerging trends of herbal care in dentistry. *J Clin Diagn Res* 2013;*7*(8), 1827-1829.

Lakshmi, T., Krishnan, V., Rajendran, R. ve Madhusudhanan, N. Azadirachta indica: A herbal panacea in dentistry - An update. *Pharmacogn Rev* 2015;*9*(17), 41-44.

Lansky, E. P. ve Newman, R. A. Punica granatum (pomegranate) and its potential for prevention and treatment of inflammation and cancer. *J Ethnopharma-*

col 2007;*109*(2), 177-206.

Lee, J., Nho, Y. H., Yun, S. K. ve Hwang, Y. S. Use of ethanol extracts of Terminalia chebula to prevent periodontal disease induced by dental plaque bacteria. *BMC Complement Altern Med* 2017;*17*(1), 113.

Lekshmi, P., Sowmia, N., Viveka, S., Brindha, J. ve S, J. The inhibiting effect of Azadirachta indica against dental pathogens. *Asian J Plant Sci Res* 2012;*2*.

Loganathan, J. ve Kaviyarasan, V. Effect of Triphala on dental bio-film. *Indian J Sci Technol* 2009;*2*.

López-Valverde, N., Pardal-Peláez, B., López-Valverde, A., Flores-Fraile, J., Herrero-Hernández, S., Macedo-de-Sousa, B., … Ramírez, J. M. Effectiveness of Propolis in the Treatment of Periodontal Disease: Updated Systematic Review with Meta-Analysis. *Antioxidants (Basel)* 2021;*10*(2), 269.

Martinello, M. ve Mutinelli, F. Antioxidant Activity in Bee Products: A Review. *Antioxidants (Basel)* 2021;*10*(1), 71.

Mo, J., Panichayupakaranant, P., Kaewnopparat, N., Nitiruangjaras, A. ve Reanmongkol, W. Topical anti-inflammatory and analgesic activities of standardized pomegranate rind extract in comparison with its marker compound ellagic acid in vivo. *J Ethnopharmacol* 2013;*148*(3), 901-908.

Moghaddasi, M. ve Haddad Kashani, H. Ginger (Zingiber officinale): A review. *Journal of Medicinal Plants Research* 2012;*6*.

Mohajeri, G., Safaee, M. ve Sanei, M. H. Effects of Topical Kiwifruit on Healing of Chronic Bedsore. *Indian J Surg* 2015;*77*(Suppl 2), 442-446.

Mulye, S., Maurya, A., Kamble, S., Deshmukh, P., Yadav, L. S., Mishra, R. ve Jain, A. Medicinal and Phytochemical Analysis of Alcoholic Whole Fruit Extracts of Actinidia Deliciosa. *Journal of scientific research* 2020;*64*, 179-185.

Murray, M. C., Worthington, H. V. ve Blinkhorn, A. S. A study to investigate the effect of a propolis-containing mouthrinse on the inhibition of de novo plaque formation. *J Clin Periodontol* 1997;*24*(11), 796-798.

Palombo, E. A. Traditional Medicinal Plant Extracts and Natural Products with Activity against Oral Bacteria: Potential Application in the Prevention and Treatment of Oral Diseases. *Evid Based Complement Alternat Med* 2011;*2011*, 680354.

Pasupuleti, V. R., Sammugam, L., Ramesh, N. ve Gan, S. H. Honey, Propolis, and Royal Jelly: A Comprehensive Review of Their Biological Actions and Health Benefits. *Oxid Med Cell Longev* 2017;*2017*, 1259510.

Pattnaik, S., Subramanyam, V. R. ve Kole, C. Antibacterial and antifungal activity of ten essential oils in vitro. *Microbios* 1996;*86*(349), 237-246.

Perumalla, A. V. S. ve Hettiarachchy, N. S. Green tea and grape seed extracts—Potential applications in food safety and quality. *Food Res. Int.* 2011;*44*(4), 827-839.

Popovic, M., Andjelkovic, U., Grozdanovic, M., Aleksic, I. ve Gavrovic-Jankulovic, M. In Vitro Antibacterial Activity of Cysteine Protease Inhibitor from Kiwifruit (Actinidia deliciosa). *Indian J Microbiol* 2013;*53*(1), 100-105.

Przybyłek, I. ve Karpiński, T. M. Antibacterial Properties of Propolis. *Molecules* 2019;*24*(11), 2047.

Quock, R. L., Gao, J. X. ve Chan, J. T. Tea fluoride concentration and the pediatric patient. *Food Chemistry* 2012;*130*(3), 615-617.

Rahman, Dr. S., Nk, Dr. S. ve Mehta, Dr. D. S. Evaluation of the wound-healing potential of the kiwifruit extract by assessing its effects on human gingival fibroblasts and angiogenesis. *Dent. Med. Probl.* 2023;*60*(1), 71-77.

Rekha, V., Jayamathi, null, RamaKrishnan, null, Vijayalakshmi, D., Prabu, null, Kumar, N., … Keerthidaa, null. Anti cariogenic effect of terminalia chebula. *J Clin Diagn Res* 2014;*8*(8), ZC51-54.

Reygaert, W. C. An Update on the Health Benefits of Green Tea. *Beverages* 2017;*3*(1), 6.

Richardson, D. P., Ansell, J. ve Drummond, L. N. The nutritional and health attributes of kiwifruit: A review. *Eur J Nutr* 2018;*57*(8), 2659-2676.

Rodríguez, I., Burgos, A., Rubio, C., Gutiérrez, A. J., Paz, S., Rodrigues da Silva Júnior, F. M., … Revert, C. Human exposure to fluoride from tea (Camellia sinensis) in a volcanic region-Canary Islands, Spain. *Environ Sci Pollut Res Int* 2020;*27*(35), 43917-43928.

Shastri, K. V., Bhatia, V., Parikh, P. R. ve Chaphekar, V. N. ACTINIDIA DELICIOSA: A REVIEW (t.y.).*3*.

Stonehouse, W., Gammon, C. S., Beck, K. L., Conlon, C. A., von Hurst, P. R. ve Kruger, R. Kiwifruit: Our daily prescription for health. *Can J Physiol Pharmacol* 2013;*91*(6), 442-447.

Tafazoli, A. ve Tafazoli Moghadam, E. Camellia Sinensis Mouthwashes in Oral Care: A Systematic Review. *J Dent (Shiraz)* 2020;*21*(4), 249-262.

Vanni, R., Waldner-Tomic, N. M., Belibasakis, G. N., Attin, T., Schmidlin, P. R. ve Thurnheer, T. Antibacterial Efficacy of a Propolis Toothpaste and Mouthrinse Against a Supragingival Multispecies Biofilm. *Oral Health Prev Dent* 2015;*13*(6), 531-535.

Yiannakopoulou, E. C. Recent patents on antibacterial, antifungal and antiviral properties of tea. *Recent Pat Antiinfect Drug Discov* 2012;*7*(1), 60-65.

BÖLÜM 17

AKUT BÖBREK HASARINDA BİYOBELİRTEÇLER

Berna YILMAZ[1]

1 Anesteziyoloji ve Reanimasyon Uzmanı, Yoğun Bakım Yandal Uzmanı Manisa Şehir Hastanesi Genel Yoğun Bakım, Manisa, Türkiye OID: https://orcid.org/0000-0001-9624-1535

GİRİŞ

Akut böbrek hasarı (AKI) kritik yoğun bakım hastalarında en sık mortalite ve uzun dönemde morbidite sebebidir dolayısıyla erken tespit edilmesi ve tedavinin bir an önce düzenlenmesi önem arz eder. RIFLE (Risk, Injury, Failure, Loss and End-stage Kidney) ve AKIN (Acute Kidney Injury Network) kriterlerine göre yoğun bakımlarda AKI sıklığı % 20 ile % 67 arasında değişkenlik gösterir (1). AKI nedeniyle renal replasman tedavisi ihtiyacı olan yoğun bakım hastalarında mortalite % 50 oranında yüksek seyreder ve yoğun bakım mortalitesinin önemli bir bölümünü oluşturur (2). Yoğun bakımda AKI en sık nedeni septik şok gelişimidir ancak predispozan faktörler çeşitlilik gösterir; kardiyorenal nedenle veya üriner sistem obstrüksiyonu diğer sık görülen nedenler arasında sıralanır. Renal replasman tedavisinin başlama endikasyonları, erken veya geç başlanması ve tedavi reçetesi konusu tartışmalı bir konudur. Tablo 1 de sürekli renal replasman tedavisi (SRRT) başlama kriterleri verilmiştir. AKI 'li hastalarda Tablo 1 deki kriterlerden birinin olması halinde RRT önerilir, iki veya daha fazlasının birarada olması durumunda RRT başlanması tavsiye edilir. Bu nedenle hem tanı hem de tedavi kriterlerinin geliştirilmesi amacıyla biyobelirteçlerin kullanılması bu bölümün konusu olarak incelenecektir.

Tablo 1. SRRT Başlama Kriterleri.

Anüri	6 saat üzerinde idrar çıkışının olmaması
Oligüri	İdrar çıkışı <200 mL/ 12 saat
Azotemi	BUN>80-215 mg/dL veya 28-36 mmol/L
Kreatinin	>3 mg/dL veya hızlı artış
Akciğer ödemi	Diüretik tedaviye yanıtsız
Hiperkalemi	K^+ >6,5 mEq/L veya hızlı artış
Metabolik asidoz	pH<7,1
Vücut ısısı	>40°C
Üremik komplikasyonlar	Ensefalopati, miyopati, nöropati, perikardit
Toksinlere bağlı ilaç zehirlenmeleri	Diyalizabl

İdeal bir biyobelirteç kolay ölçülebilir olmalı, diğer biyolojik değişkenlerle etkileşimi olmamalı ve böbrek hasarının erken döneminde tanı koymaya elverişli olmalıdır. Üzerinde çalışılan güncel biyobelirteçler Neutrophil Gelatinase-Associated Lipocalin (NGAL), Interleukin-18 (IL-18), Kidney Injury Molecule-1 (KIM-1), Cystatin-C, L type Fatty Acid-Binding Protein (L-FABP), N-Acetyl-β-D Glucosaminidase (NAG), netrin-1, vanin-1, and Monocyte Chemoattractant Protein-1 (MCP-1) ve calprotectin olarak sıralanabilir. Yoğun bakımlarda AKI' nin erken teşhis edilmesi ve tedaviye bir an önce başlanması, nefrotoksik ajanlardan kaçı-

Referanslar:

The KDIGO Acute Kidney Injury Work Group: KDIGO clinical practice guideline for acute kidney injury. Available at https:// kdigo.org/wp-content/uploads/2016/10/KDIGO-2012-AKI- Guideline-English.pdf. Accessed April 8, 2022

Stevens LA, Lafayette RA, Perrone RD, et al. Laboratory evaluation of kidney function. In: Schrier RW., editor. Diseases of the Kidney and Urinary Tract Vol 1-3. 8th ed. Lippincott, Williams and Wilkins; Philadelphia, PA: 2007.

Bellomo R, Kellum JA, Ronco C. Acute kidney injury. Lancet 2012; 380 (9843): 756– 66.

Singbartl K, Kellum JA. AKI in the ICU: definition, epidemiology, risk stratification, and outcomes. Kidney Int. 2012;81(9):819–825. doi: 10.1038/ki.2011.339.

Luo X, Jiang L, Du B, et al. A comparison of different diagnostic criteria of acute kidney injury in critically ill patients. Crit Care. 2014;18(4): R144. doi: 10.1186/cc13977.

Chu X, Bleasby K, Chan GH, Nunes I, and Evers R (2016) The Complexities of Interpreting Reversible Elevated Serum Creatinine Levels in Drug Development: Does a Correlation with Inhibition of Renal Transporters Exist? Drug Metab Dispos 44:1498-1509.

Bulacio RP, Torres AM. Novel Finding of Urinary Erythropoietin as an Early Biomarker of Cisplatin-Induced Nephrotoxicity. Int J Toxicol. 2023 May-Jun;42(3):269-277. doi: 10.1177/10915818231152612. Epub 2023 Jan 16. PMID: 36647608.

Slagle CL, Goldstein SL, Gavigan HW, Rowe JA, Krallman KA, Kaplan HC, et al. Association between elevated urine neutrophil gelatinase-associated lipocalin and postoperative acute kidney injury in neonates. J Pediatr. (2021) 238:193–201.e2. doi: 10.1016/j.jpeds.2021.07.041

Abbas Q, Laghari P, Jurair H, Nafis J, Saeed B, Qazi MF, Saleem A, Khan AHH, Haque A. Neutrophil Gelatinase-Associated Lipocalin as a Predictor of Acute Kidney Injury in Children With Shock: A Prospective Study. Cureus. 2023 Jan 30;15(1): e34407. doi: 10.7759/cureus.34407. PMID: 36874735; PMCID: PMC9977468.

Qin Z, Li H, Jiao P, Jiang L, Geng J, Yang Q, Liao R, Su B. The value of urinary interleukin-18 in predicting acute kidney injury: a systematic review and meta-analysis. Ren Fail. 2022 Dec;44(1):1717-1731. doi: 10.1080/0886022X.2022.2133728. PMID: 36259446; PMCID: PMC9586591.

Zdziechowska M, Gluba-Brzozka A, Poliwczak AR, et al. Serum NGAL, KIM-1, IL-18, L-FABP: new biomarkers in the diagnostics of acute kidney injury (AKI) following invasive cardiology procedures. Int Urol Nephrol.

2020;52(11):2135–2143.

Kuo PY, Tsai KF, Wu PJ, Hsu PC, Wu CH, Lee WC, Fang HY, Fang CY, Chung SY, Chen YL, Chiou TT. Interleukin-18 and Gelsolin Are Associated with Acute Kidney Disease after Cardiac Catheterization. Biomolecules. 2023 Mar 6;13(3):487. doi: 10.3390/biom13030487. PMID: 36979422; PMCID: PMC10046301.

Ganda IJ, Kasri Y, Susanti M, Hamzah F, Rauf S, Albar H, Aras J, Fikri B, Lawang SA, Daud D, Laompo A, Massi MN. Kidney injury molecule type-1, interleukin-18, and insulin-like growth factor binding protein 7 levels in urine to predict acute kidney injury in pediatric sepsis. Front Pediatr. 2022 Dec 5;10:1024713. doi: 10.3389/fped.2022.1024713. PMID: 36545669; PMCID: PMC9760845.

Bazargani B, Moghtaderi M. New Biomarkers in Early Diagnosis of Acute Kidney Injury in Children. Avicenna J Med Biotechnol. 2022 Oct-Dec;14(4):264-269. PMID: 36504568; PMCID: PMC9706243.

Peerapornratana S, Priyanka P, Wang S, Smith A, Singbartl K, Palevsky PM, Chawla LS, Yealy DM, Angus DC, Kellum JA; ProCESS and ProGReSS-AKI Investigators: Sepsis-associated acute kidney disease. Kidney Int Rep 5: 839–850, 2020 https:// doi.org/10.1016/j.ekir.2020.03.005

Herrero-Morín JD, Málaga S, Fernández N, Rey C, Diéguez MA, Solís G, Concha A, Medina A. Cystatin C and beta2-microglobulin: markers of glomerular filtration in critically ill children. Crit Care. 2007;11(3): R59. doi: 10.1186/cc5923. PMID: 17519026; PMCID: PMC2206414.

Koyner JL, Vaidya VS, Bennett MR, Ma Q, Worcester E, Akhter SA, Raman J, Jeevanandam V, O'Connor MF, Devarajan P, Bonventre JV, Murray PT. Urinary biomarkers in the clinical prognosis and early detection of acute kidney injury. Clin J Am Soc Nephrol. 2010 Dec;5(12):2154-65. doi: 10.2215/CJN.00740110. Epub 2010 Aug 26. PMID: 20798258; PMCID: PMC2994075.

Mehta RL, Bouchard J, Soroko SB, Ikizler TA, Paganini EP, Chertow GM, Himmelfarb J; Program to Improve Care in Acute Renal Disease (PICARD) Study Group. Sepsis as a cause and consequence of acute kidney injury: Program to Improve Care in Acute Renal Disease. Intensive Care Med. 2011 Feb;37(2):241-8. doi: 10.1007/s00134-010-2089-9. Epub 2010 Dec 9. PMID: 21152901; PMCID: PMC3028102.

Noiri E, Doi K, Negishi K, et al. Urinary fatty acid-bind- ing protein 1: an early predictive biomarker of kidney injury. Am J Physiol Renal Physiol. 2009;296(4): F669–79.

Ohata K, Sugaya T, Nguyen HN, Hatanaka Y, Uno K, Tohma M, Oikawa T, Nagabukuro H, Kuniyeda K, Kamijo-Ikemori A, Suzuki-Kemuriyama N, Nakae D, Noiri E, Miyajima K. Urinary liver-type fatty acid binding protein is increased in the early stages of the disease with a risk of acute kidney injury induced by histone. Nephrology (Carlton). 2023 Jun;28(6):345-355. doi:

10.1111/nep.14162. Epub 2023 Apr 19. PMID: 37076661.

Heng-Chih Pan, Thomas Tao-Min Huang, Chun-Te Huang, Chiao-Yin Sun, Yung-Ming Chen, Vin-Cent Wu; Urinary Biomarkers Can Predict Weaning From Acute Dialysis Therapy in Critically Ill Patients. *Arch Pathol Lab Med* 1 November 2022; 146 (11): 1353–1363. doi: https://doi.org/10.5858/arpa.2021-0411-OA

Bihorac A, Chawla LS, Shaw AD, Al-Khafaji A, Davison DL, Demuth GE, Fitzgerald R, Gong MN, Graham DD, Gunnerson K, et al. Validation of cell-cycle arrest biomarkers for acute kidney injury using clinical adjudication. Am J Respir Crit Care Med. 2014;189(8):932–9)

Hoste E, Bihorac A, Al-Khafaji A, Ortega LM, Ostermann M, Haase M, Zacharowski K, Wunderink R, Heung M, Lissauer M, Self WH, Koyner JL, Honore PM, Prowle JR, Joannidis M, Forni LG, Kampf JP, McPherson P, Kellum JA, Chawla LS; RUBY Investigators: Identification and validation of biomarkers of per- sistent acute kidney injury: The RUBY study. Intensive Care Med 46: 943–953, 2020 https://doi.org/10.1007/s00134-019- 05919-0

Koyner JL, Chawla LS, Bihorac A, Gunnerson KJ, Schroeder R, Demirjian S, Hodgson L, Frey JA, Wilber ST, Kampf JP, Kwan T, McPherson P, Kellum JA; RUBY investigators. Performance of a Standardized Clinical Assay for Urinary C-C Motif Chemokine Ligand 14 (CCL14) for Persistent Severe Acute Kidney Injury. Kidney360. 2022 Mar 24;3(7):1158-1168. doi: 10.34067/KID.0008002021. PMID: 35919538; PMCID: PMC9337886.

BÖLÜM 18

ANTERİOR OPEN-BİTE, ETİYOLOJİSİ VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ

Yasemin TUNCA[1], Nihal FAHRZADEH[2]

1 Dr.Öğr.Üyesi Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Ortodonti ABD, Van, Türkiye. ORCİD ID 0000-0002-8045-6504
2 Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Diş Hekimliği Fakültesi, Ortodonti ABD, Van, Türkiye. ORCİD ID 0000-0003-2137-5453

Çocuklarda ve ergenlerde maloklüzyon, stomatognatik sistemin deformasyonlarına neden olabilen bir halk sağlığı sorunu olarak kabul edilmektedir. Ağız boşluğunun bu morfolojik bozuklukları; kemiklerin, kasların ve diş yapılarının uygun şekilde konumlandırılmasını, gelişimini ve bu yapıların kraniyal taban ile ilişkilerini sınırlamaktadır (Tibolla ve ark., 2012).

Açık kapanış, çocuklarda ve ergenlerde baskın olan maloklüzyonlardan biridir ve stomatognatik sistem, çeneler ve yumuşak dokuların dengesizliği ile karakterizedir. Bu durum dişlerde deformasyona veya fonksiyon kaybına yol açabilmekte, çiğneme fonksiyonu, nefes alma, konuşma ve estetik üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir (Machado ve ark., 2014; Ocampo-Parra ve ark., 2015; Peres ve ark., 2007). Açık kapanış deformiteleri anterior, posterior ve lateral olmak üzere 3 farklı şekilde görülmektedir. Ortodontide sıklıkla anterior açık kapanış deformitesi ile karşılaşılmaktadır. Açık kapanış deformiteleri iskeletsel ve dental kaynaklı olmaktadır (Varol, 2017).

Anterior açık kapanış (AOB), arka dişler oklüzyonda iken maksiller ve mandibular kesici dişler arasında örtüşme veya temasın olmaması ile karakterize edilen bir anomalidir (Tavares & Allgayer, 2019). Anterior açık kapanış, halen en zor ve zahmetli klinik problemlerden biridir. Bu maloklüzyon, maksiller ve mandibular kesici dişlerin kesici kenarları arasındaki dikey ilişkinin azalmasına dayanmaktadır (Malara ve ark., 2021).

Anterior açık kapanışı olan bireylerde estetik kaygıların yanı sıra, konuşma bozuklukları, yutkunma sırasında lingual interpozisyon (dilin dişler arasına girme durumu) ve kesici dişlerle ısırma güçlüğü sıkça karşılaşılan problemlerdendir (Ng ve ark., 2008a). Anterior açık kapanışı olan hastalarda yetersiz dudak teması ve ağızdan nefes alma, açık ağız duruşu, retrokline olmuş kesici dişler, dar "v" şekilli damak kubbesi ve fonetiği etkileyen atipik fonasyon, /t/, /d/, /n/, /l/, /r/ gibi seslerin yanlış telaffuzu görülebilmektedir (Maciel & Leite, 2005).

Bu maloklüzyonun tedavisi, etiyolojik faktörlerin belirlenmesi ve ele alınmasındaki kısıtlamalar ve nüks oranının yüksek olması nedeniyle zordur. Bu vakalarda uzun süreli stabilite için yeterli estetik ve fonksiyonel sonuçlara ulaşmak için ortodonti, cerrahi ve konuşma terapisinin katılımıyla multidisipliner bir yaklaşım gereklidir (Tavares & Allgayer, 2019).

Anterior Open-Bite Prevalansı:

Anterior açık kapanış, ortodontik tedavi gören hastaların %25-38'inde görülen ve kolaylıkla fark edilebilen, belirgin özellikleri olan bir anomalidir (Espeland ve ark., 2008). Güncel bir sistematik derlemeye göre maloklüzyon prevalansı ile ilgili mevcut çalışmaların yerel veya ulusal temelli

KAYNAKLAR

Akimoto, S., Kubota, M., Matsumoto, A., Sato, S., Tanaka, E. M., & Celar, A. (2007). Orthodontic treatmant of Class III malocclusions associated with mandibular lateral deviation. *Bull Kanagawa Dent Coll*, *35*, 95-104.

Alhammadi, M. S., Halboub, E., Fayed, M. S., Labib, A., & El-Saaidi, C. (2018). Global distribution of malocclusion traits: A systematic review. *Dental Press Journal of Orthodontics*, *23*(6), 40.e1-40.e10. https://doi.org/10.1590/2177-6709.23.6.40.e1-10.onl

Arnett, G. W., Milam, S. B., & Gottesman, L. (1996). Progressive mandibular retrusion-idiopathic condylar resorption. Part II. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *110*(2), 117-127. https://doi.org/10.1016/s0889-5406(96)70099-9

Arriola-Guillén, L. E., & Flores-Mir, C. (2014). Molar heights and incisor inclinations in adults with Class II and Class III skeletal open-bite malocclusions. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *145*(3), 325-332. https://doi.org/10.1016/j.ajodo.2013.12.001

Avrella, M. T., Zimmermann, D. R., Andriani, J. S. P., Santos, P. S., & Barasuol, J. C. (2022). Prevalence of anterior open bite in children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *European Archives of Paediatric Dentistry: Official Journal of the European Academy of Paediatric Dentistry*, *23*(3), 355-364. https://doi.org/10.1007/s40368-021-00683-6

Beane, R. A. (1999). Nonsurgical management of the anterior open bite: A review of the options. *Seminars in Orthodontics*, *5*(4), 275-283. https://doi.org/10.1016/s1073-8746(99)80021-8

Burford, D., & Noar, J. H. (2003). The causes, diagnosis and treatment of anterior open bite. *Dental Update*, *30*(5), 235-241. https://doi.org/10.12968/denu.2003.30.5.235

Castroflorio, T., Titolo, C., Deregibus, A., Debernardi, C., & Bracco, P. (2007). The orthodontic treatment of TMD patients: EMG effects of a functional appliance. *Cranio: The Journal of Craniomandibular Practice*, *25*(3), 206-212. https://doi.org/10.1179/crn.2007.032

Costello, B. J., Ruiz, R. L., Petrone, J., & Sohn, J. (2010). Temporary skeletal anchorage devices for orthodontics. *Oral and Maxillofacial Surgery Clinics of North America*, *22*(1), 91-105. https://doi.org/10.1016/j.coms.2009.10.011

Cozza, P., Baccetti, T., Franchi, L., Mucedero, M., & Polimeni, A. (2005). Sucking habits and facial hyperdivergency as risk factors for anterior open bite in the mixed dentition. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial*

Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics, *128*(4), 517-519. https://doi.org/10.1016/j.ajodo.2005.04.032

Daer, A. A., & Abuaffan, A. H. (2016). Skeletal and Dentoalveolar Cephalometric Features of Anterior Open Bite among Yemeni Adults. *Scientifica*, *2016*, 3147972. https://doi.org/10.1155/2016/3147972

Erverdi, N., Keles, A., & Nanda, R. (2004). The use of skeletal anchorage in open bite treatment: A cephalometric evaluation. *The Angle Orthodontist*, *74*(3), 381-390. https://doi.org/10.1043/0003-3219(2004)074<0381:TUOSAI>2.0.CO;2

Espeland, L., Dowling, P. A., Mobarak, K. A., & Stenvik, A. (2008). Three-year stability of open-bite correction by 1-piece maxillary osteotomy. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *134*(1), 60-66. https://doi.org/10.1016/j.ajodo.2006.05.049

Farronato, G., Giannini, L., Galbiati, G., Stabilini, S. A., & Maspero, C. (2013). Orthodontic-surgical treatment: Neuromuscular evaluation in open and deep skeletal bite patients. *Progress in Orthodontics*, *14*, 41. https://doi.org/10.1186/2196-1042-14-41

Feres, M. F. N., Abreu, L. G., Insabralde, N. M., de Almeida, M. R., & Flores-Mir, C. (2017). Effectiveness of open bite correction when managing deleterious oral habits in growing children and adolescents: A systematic review and meta-analysis. *European Journal of Orthodontics*, *39*(1), 31-42. https://doi.org/10.1093/ejo/cjw005

Goldberg, A. I., Behrents, R. G., Oliver, D. R., & Buschang, P. H. (2013). Facial divergence and mandibular crowding in treated subjects. *The Angle Orthodontist*, *83*(3), 381-388. https://doi.org/10.2319/061912-505.1

Harila, V., Heikkinen, T., Grön, M., & Alvesalo, L. (2007). Open bite in prematurely born children. *Journal of Dentistry for Children (Chicago, Ill.)*, *74*(3), 165-170.

Homem, M. A., Vieira-Andrade, R. G., Falci, S. G. M., Ramos-Jorge, M. L., & Marques, L. S. (2014). Effectiveness of orofacial myofunctional therapy in orthodontic patients: A systematic review. *Dental Press Journal of Orthodontics*, *19*(4), 94-99. https://doi.org/10.1590/2176-9451.19.4.094-099.oar

Klocke, A., Nanda, R. S., & Kahl-Nieke, B. (2002). Anterior open bite in the deciduous dentition: Longitudinal follow-up and craniofacial growth considerations. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *122*(4), 353-358. https://doi.org/10.1067/mod.2002.126898

Koletsi, D., Makou, M., & Pandis, N. (2018). Effect of orthodontic management

and orofacial muscle training protocols on the correction of myofunctional and myoskeletal problems in developing dentition. A systematic review and meta-analysis. *Orthodontics & Craniofacial Research*, *21*(4), 202-215. https://doi.org/10.1111/ocr.12240

Kravanja, S. L., Hocevar-Boltezar, I., Music, M. M., Jarc, A., Verdenik, I., & Ovsenik, M. (2018). Three-dimensional ultrasound evaluation of tongue posture and its impact on articulation disorders in preschool children with anterior open bite. *Radiology and Oncology*, *52*(3), 250-256. https://doi.org/10.2478/raon-2018-0032

Laudadio, C., Inchingolo, A. D., Malcangi, G., Limongelli, L., Marinelli, G., Coloccia, G., Montenegro, V., Patano, A., Inchingolo, F., Bordea, I. R., Scarano, A., Greco Lucchina, A., Lorusso, F., Inchingolo, A. M., Dipalma, G., Di Venere, D., & Laforgia, A. (2021). Management of anterior open-bite in the deciduous, mixed and permanent dentition stage: A descriptive review. *Journal of Biological Regulators and Homeostatic Agents*, *35*(2 Suppl. 1), 271-281. https://doi.org/10.23812/21-2supp1-27

Machado, D. B., Brizon, V. S. C., Ambrosano, G. M. B., Madureira, D. F., Gomes, V. E., & de Oliveira, A. C. B. (2014). Factors associated with the prevalence of anterior open bite among preschool children: A population-based study in Brazil. *Dental Press Journal of Orthodontics*, *19*(5), 103-109. https://doi.org/10.1590/2176-9451.19.5.103-109.oar

Maciel, C. T. V., & Leite, I. C. G. (2005). [Etiological aspects of anterior open bite and its implications to the oral functions]. *Pro-Fono: Revista De Atualizacao Cientifica*, *17*(3), 293-302. https://doi.org/10.1590/s0104-56872005000300003

Malara, P., Bierbaum, S., & Malara, B. (2021). Outcomes and Stability of Anterior Open Bite Treatment with Skeletal Anchorage in Non-Growing Patients and Adults Compared to the Results of Orthognathic Surgery Procedures: A Systematic Review. *Journal of Clinical Medicine*, *10*(23), 5682. https://doi.org/10.3390/jcm10235682

Matsumoto, M. A. N., Romano, F. L., Ferreira, J. T. L., & Valério, R. A. (2012). Open bite: Diagnosis, treatment and stability. *Brazilian Dental Journal*, *23*(6), 768-778. https://doi.org/10.1590/s0103-64402012000600024

Meyer-Marcotty, P., Hartmann, J., & Stellzig-Eisenhauer, A. (2007). Dentoalveolar open bite treatment with spur appliances. *Journal of Orofacial Orthopedics = Fortschritte Der Kieferorthopadie: Organ/Official Journal Deutsche Gesellschaft Fur Kieferorthopadie*, *68*(6), 510-521. https://doi.org/10.1007/s00056-007-0707-0

Ng, C. S. T., Wong, W. K. R., & Hagg, U. (2008a). Orthodontic treatment of anterior open bite. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *18*(2), 78-83. https://doi.org/10.1111/j.1365-263X.2007.00877.x

Ng, C. S. T., Wong, W. K. R., & Hagg, U. (2008b). Orthodontic treatment of anterior open bite. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *18*(2), 78-83.

https://doi.org/10.1111/j.1365-263X.2007.00877.x

Ngan, P., & Fields, H. W. (1997). Open bite: A review of etiology and management. *Pediatric Dentistry*, *19*(2), 91-98.

Ocampo-Parra, A., Escobar-Toro, B., Sierra-Alzate, V., Rueda, Z. V., & Lema, M. C. (2015). Prevalence of dyslalias in 8 to 16 year-old students with anterior open bite in the municipality of Envigado, Colombia. *BMC Oral Health*, *15*, 77. https://doi.org/10.1186/s12903-015-0063-1

Onyeaso, C. O., & Sote, E. O. (2001). Prevalence of oral habits in 563 Nigerian preschool children age 3-5 years. *The Nigerian Postgraduate Medical Journal*, *8*(4), 193-195.

Peres, K. G., De Oliveira Latorre, M. D. R. D., Sheiham, A., Peres, M. A., Victora, C. G., & Barros, F. C. (2007). Social and biological early life influences on the prevalence of open bite in Brazilian 6-year-olds. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *17*(1), 41-49. https://doi.org/10.1111/j.1365-263X.2006.00793.x

Phelan, A., Franchi, L., Baccetti, T., Darendeliler, M. A., & McNamara, J. A. (2014). Longitudinal growth changes in subjects with open-bite tendency: A retrospective study. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *145*(1), 28-35. https://doi.org/10.1016/j.ajodo.2013.09.013

Piancino, M. G., Isola, G., Merlo, A., Dalessandri, D., Debernardi, C., & Bracco, P. (2012). Chewing pattern and muscular activation in open bite patients. *Journal of Electromyography and Kinesiology: Official Journal of the International Society of Electrophysiological Kinesiology*, *22*(2), 273-279. https://doi.org/10.1016/j.jelekin.2011.12.003

Proffit WR, Fields HW, Sarver DMS (2007) Contemporary orthodontics, 4th edn. Mosby Elsevier, St. Louis.

Ren, Y. (2006). Early treatment of skeletal open-bite malocclusion. *Evidence-Based Dentistry*, *7*(4), 103. https://doi.org/10.1038/sj.ebd.6400450

Ribeiro, G. L. U., Regis, S., da Cunha, T. de M. A., Sabatoski, M. A., Guariza-Filho, O., & Tanaka, O. M. (2010). Multiloop edgewise archwire in the treatment of a patient with an anterior open bite and a long face. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *138*(1), 89-95. https://doi.org/10.1016/j.ajodo.2008.03.036

Rijpstra, C., & Lisson, J. A. (2016). Etiology of anterior open bite: A review. *Journal of Orofacial Orthopedics = Fortschritte Der Kieferorthopadie: Organ/Official Journal Deutsche Gesellschaft Fur Kieferorthopadie*, *77*(4), 281-286. https://doi.org/10.1007/s00056-016-0029-1

Rosa, M., Quinzi, V., & Marzo, G. (2019). Paediatric Orthodontics Part 1: Anterior

open bite in the mixed dentition. *European Journal of Paediatric Dentistry*, *20*(1), 80-82. https://doi.org/10.23804/ejpd.2019.20.01.15

Sasaguri, K., Ishizaki-Takeuchi, R., Kuramae, S., Tanaka, E. M., Sakurai, T., & Sato, S. (2009). The temporomandibular joint in a rheumatoid arthritis patient after orthodontic treatment. *The Angle Orthodontist*, *79*(4), 804-811. https://doi.org/10.2319/040708-201.1

Schmid, K. M., Kugler, R., Nalabothu, P., Bosch, C., & Verna, C. (2018). The effect of pacifier sucking on orofacial structures: A systematic literature review. *Progress in Orthodontics*, *19*(1), 8. https://doi.org/10.1186/s40510-018-0206-4

Sidebottom, A. J., & Salha, R. (2013). Management of the temporomandibular joint in rheumatoid disorders. *The British Journal of Oral & Maxillofacial Surgery*, *51*(3), 191-198. https://doi.org/10.1016/j.bjoms.2012.04.271

Smithpeter, J., & Covell, D. (2010). Relapse of anterior open bites treated with orthodontic appliances with and without orofacial myofunctional therapy. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *137*(5), 605-614. https://doi.org/10.1016/j.ajodo.2008.07.016

Tanaka, E., Detamore, M. S., & Mercuri, L. G. (2008). Degenerative disorders of the temporomandibular joint: Etiology, diagnosis, and treatment. *Journal of Dental Research*, *87*(4), 296-307. https://doi.org/10.1177/154405910808700406

Tanny, L., Huang, B., Shaweesh, A., & Currie, G. (2021). Characterisation of anterior open bite in primary school-aged children: A preliminary study with artificial neural network analysis. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *31*(5), 576-582. https://doi.org/10.1111/ipd.12759

Tavares, C. A. E., & Allgayer, S. (2019). Open bite in adult patients. *Dental Press Journal of Orthodontics*, *24*(5), 69-78. https://doi.org/10.1590/2177-6709.24.5.069-078.bbo

Tibolla, C., Rigo, L., Nojima, L. I., Estacia, A., Frizzo, E. G., & Lodi, L. (2012). Association between anterior open bite and pacifier sucking habit in schoolchildren in a city of southern Brazil. *Dental Press Journal of Orthodontics*, *17*, 89-96. https://doi.org/10.1590/S2176-94512012000600019

Uribe FA, Nanda R (2010) Efficient mechanics and appliances to correct vertical excess and open bite. In: Nanda R, Kapila S (eds) Current therapy in orthodontics. St. Louis, Elsevier Mosby, pp 171–185

Van Dyck, C., Dekeyser, A., Vantricht, E., Manders, E., Goeleven, A., Fieuws, S., & Willems, G. (2016). The effect of orofacial myofunctional treatment in children with anterior open bite and tongue dysfunction: A pilot study. *European Journal of Orthodontics*, *38*(3), 227-234. https://doi.org/10.1093/ejo/cjv044

Varol, A. (2017). Açık Kapanış Bozukluğunun Etiyolojisi ve Tedavisi. *Turkiye Klinikleri Oral and Maxillofacial Surgery - Special Topics*, *3*(3), 133-136.

Wanjau, J., & Sethusa, M. P. S. (2010). Etiology and pathogenesis of anterior open bite: A review. *East African Medical Journal*, *87*(11), 452-455.

Yashiro, K., & Takada, K. (1999). Tongue muscle activity after orthodontic treatment of anterior open bite: A case report. *American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics: Official Publication of the American Association of Orthodontists, Its Constituent Societies, and the American Board of Orthodontics*, *115*(6), 660-666. https://doi.org/10.1016/s0889-5406(99)70292-1

BÖLÜM 19

KARDİYOPULMONER REHABİLİTASYONDA KULLANILAN EGZERSİZ TESTLERİ

Betül TAŞPINAR[1], Ayşe AKKUŞ[2], Ferruh TAŞPINAR[3]

1 Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, 35290, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-3106-2285

2 Uzm. Fzt., Türkiye Jokey Kulübü, 35380, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-0941-2477

3 Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, 35290, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5084-2949

GİRİŞ

Kardiyopulmoner sistemi içeren problemi olan bireylerin günlük yaşamlarında aktivitelere katılım, performans ve egzersiz kapasitelerinde olumsuz değişiklikler meydana gelmektedir. Bu durum aynı zamanda bireylerin yaşam kalitelerini de olumsuz etkilemektedir. Tüm bu olumsuz değişiklikleri mümkün olduğunca azaltmak ve hastaların yaşam kalitelerini artırmak amacıyla bireye özel rehabilitasyon programlarının oluşturulması çok önemlidir. Rehabilitasyona doğru seviyeden başlamaya yönelik hastaların değerlendirilmesi, takip edilmesi ve seansların sonlandırılması için kapsamlı değerlendirmelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bu bağlamda uygun egzersiz eğitiminin planlanmasında çeşitli egzersiz testleri kullanılmaktadır. Ancak her bir testin uygulama yöntemi ve prensipleri farklılık göstermektedir. Bu bölümde en sık kullanılan testler açıklanmıştır.

I. ALAN TESTLERİ

A. ZAMANA DAYALI YÜRÜME TESTLERİ

1976 yılında McGavin vd. kronik bronşit tanısı almış katılımcılarda egzersiz toleransının ölçümü için Cooper'in Koşu Değerlendirmesini 12 dakika (dk) yürüme testi olarak şekillendirmiştir. Bunun üzerine Butland vd. ise 2 ve 6 dk olarak yürüyüş testlerini çeşitlendirmişlerdir. 2dk, 6dk, 12 dakikalık zamana dayalı yürüme testleri, fonksiyonel kapasiteyi değerlendirmek, tedavi sonuçlarını belgelemek ve kalp - akciğer hastalığı olanlar dâhil sınırlı egzersiz toleransı olan hastalarda prognoz oluşturmak için kullanılan objektif egzersiz saha testleridir.

Düz, sert ve az kalabalık olan koridor vb. alanlarda uygulanan zamana dayalı yürüme testlerinde katılımcıların verilen süre içerisinde mümkün olan en hızlı şekilde en fazla mesafeyi yürümesi istenir. Bu testler kolay ulaşılabilir, uygun fiyatlı ve taşınabilir özellikte olan ekipmanlar (kronometre, tur sayacı, 2 adet koni, sandalye) ile gerçekleştirilir. Ayrıca test sırasında değerlendirme ve takip için çalışma sayfası, efor değerlendirmesi için Borg Skalası, steteskop, tansiyon aleti, otomatik defibrilatörler ve semptomlara yönelik (nefes darlığı, göğüs ağrısı, topallama) ölçekler kullanılmalıdır.

2 DAKİKA YÜRÜME TESTİ

2 dk yürüme testi uygulama prensipleri;

- Düz, sert tabanı olan 30 metrelik bir alan (koridor vb.) belirlenir.
- Zemin 3 metre aralıklar ile işaretlenir.
- İşaret konisi belirlenen 30 metrelik alanın başına ve sonuna yerleştirilir.

KAYNAKLAR

Ambrosino, N. (1999). Field tests in pulmonary disease.

Arıkan H. (Ed. Kardağ M.) (2009). Pulmoner Rehabilitasyon, Aves Yay., İstanbul.

ATS /ACCP. (2003). Statement on cardiopulmonary exercise testing. Am J Respir Crit Care Med,167:211-77.

ATS Committee on Proficiency Standards for Clinical Pulmonary Function laboratories. (2002). ATS statement: guidelines for the sixminute walk test. am J Respir Crit Care Med. 166: 111-7.

Bahrawi, GT., Bakhutma, MA., Moffat, M. (2015). 200-Meter Fast Walk Test Normative Data for Young Healthy Individuals-An Observational Study. International Journal of Science and Research (IJSR) ISSN (Online): 2319-7064.

Brown, CD., Wise, RA. (2007). Field tests of exercise in COPD: the six-minute walk test and the shuttle walk test. COPD: Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease, 4(3), 217-223.

Brunelli, A., Xiumé, F., Refai, M., Salati, M., Marasco, R., Sciarra, V., Sabbatini, A. (2007). Evaluation of expiratory volume, diffusion capacity, and exercise tolerance following major lung resection: a prospective follow-up analysis. Chest, 131(1), 141-147..

Butland, RJ., Pang, JACK., Gross, ER., Woodcock, AA., Geddes, DM. (1982). Two-, six-, and 12-minute walking tests in respiratory disease. British medical journal (Clinical research ed.), 284: 6329), 1607.

Casas, A., Vilaro, J., Rabinovich, R., Mayer, A., Barbera, JA., Rodriguez-Roisin, R., Roca, J. (2005). Encouraged 6-min walking test indicates maximum sustainable exercise in COPD patients. Chest, 128(1), 55-61.

Casillas, J. M., Joussain, C., Gremeaux, V., Hannequin, A., Rapin, A., Laurent, Y., Benaïm, C. (2015). A study of the 200-metre fast walk test as a possible new assessment tool to predict maximal heart rate and define target heart rate for exercise training of coronary heart disease patients. Clinical rehabilitation, 29(2), 175-183.

Casillas, JM., Hannequin, A., Besson, D., Bénaïm, S., Krawcow, C., Laurent, Y., Gremeaux, V. (2013). Walking tests during the exercise training: specific use for the cardiac rehabilitation. Annals of physical and rehabilitation medicine, 56(7-8), 561-575.

Castro-Piñero, J., Ortega, FB., Mora, J., Sjöström, M., Ruiz, JR. (2009). Criterion related validity of 1/2 mile run-walk test for estimating VO_2peak in children aged 6–17 years. International journal of sports medicine, 30(05), 366-371.

Celli, BR., Cote, CG., Marin, JM., Casanova, C., Montes de Oca, M., Mendez, R.

A., Cabral, HJ. (2004). The body-mass index, airflow obstruction, dyspnea, and exercise capacity index in chronic obstructive pulmonary disease. New England Journal of Medicine, 350(10), 1005-1012.

Ceylan E. Kardiyopulmoner egzersiz testi. J Clin Exp Yatırım. 2014, 5(3): 504-9. https://doi.org/10.5799/ahinjs.01.2014.03.0448.

Cilli, A., Batmaz, F., Demir, I., Boz, A., Toprak, E., Ozdemir, T., & Peker, Y. (2011). The diagnostic yield of exercise stress testing as a screening tool for subclinical coronary artery disease in patients with moderate to severe obstructive sleep apnea. Journal of Clinical Sleep Medicine, 7(1), 25-29.

Combs, SA., Diehl, MD., Filip, J., Long, E. (2014). Short-distance walking speed tests in people with Parkinson disease: reliability, responsiveness, and validity. Gait & posture, 39(2), 784-788.

Connelly, DM., Thomas, BK., Cliffe, SJ., Perry, WM., Smith, RE. (2009). Clinical utility of the 2-minute walk test for older adults living in long-term care. Physiotherapy Canada, 61(2), 78-87.

Cooper CB, Storer TW. (2003) Exercise testing and interpretation: Practical guide. Cambridge. (Egzersiz testleri ve yorumu: Pratik yaklaşım. Kayserilioğlu A, Çavuşoğlu H, çeviri editörleri, Yüce yayınları; İstanbul).

Cowley, AJ, Wynne, RD, Stainer, K., Rowley, JM ve Hampton, JR. (1986). Kalp yetmezliği olan hastaların semptomatik değerlendirmesi: Orta dereceli kalp yetmezliğinde artan dozlarda diüretik ve captopril dozlarının karşılaştırılması. Lancet , 328 (8510), 770-772.

Dalbayrak, BE. (2016). Egzersize Bağlı Bronkospazm–Bölüm 1 (Epidemiyoloji, Patofizyoloji ve Tanı). Spor Hekimliği Dergisi, 51(2), 069-081.

Dalgas, U., Severinsen, K., Overgaard, K. (2012). Relations between 6 minute walking distance and 10 meter walking speed in patients with multiple sclerosis and stroke. Archives of physical medicine and rehabilitation. 93(7), 1167-1172.

De Torres, JP., Pinto-Plata, V., Ingenito, E., Bagley, P., Gray, A., Berger, R., Celli, B. (2002). Power of outcome measurements to detect clinically significant changes in pulmonary rehabilitation of patients with COPD. Chest, 121(4), 1092-1098.

Eaton, T., Young, P., Nicol, K., Kolbe, J. (2006). The endurance shuttle walking test: a responsive measure in pulmonary rehabilitation for COPD patients. Chronic Respiratory Disease, 3(1), 3-9.

Enright, PL., Sherrill, DL. (1998). Reference equations for the six-minute walk in healthy adults. American journal of respiratory and critical care medicine, 158(5), 1384-1387.

Ergün P. (Ed. Ergün P.) (2009). Pulmoner Rehabilitasyon Cep Kitabı. Aves Yay., Ankara.

Fletcher, GF., Balady, GJ., Amsterdam, EA., Chaitman, B., Eckel, R., Fleg, J.,

Bazzarre, T. (2001). Exercise standards for testing and training: a statement for healthcare professionals from the American Heart Association. Circulation, 104(14), 1694-1740.

Gabriel, KKP., Rankin, RL., Lee, C., Charlton, ME., Swan, PD., Ainsworth, BE. (2010). Test-retest reliability and validity of the 400-meter walk test in healthy, middle-aged women. Journal of Physical Activity and Health. 7(5), 649-657.

Girish, M., Trayner Jr, E., Dammann, O., Pinto-Plata, V., Celli, B. (2001). Symptom-limited stair climbing as a predictor of postoperative cardiopulmonary complications after high-risk surgery. Chest, 120(4), 1147-1151.

Gökbel H, Ataş Ş. (1997). Egzersizle oluşan bronkospazm. Genel Tıp Dergisi. 7:111-115.

Gökbel H, Ataş Ş. (1999). Exercise induced bronchospasm in nonasthmatic obese and nonobese boys. J Sports Med Physical Fitness. 39:361-364.

Grant, JA., Joseph, AN., Campagna, PD. (1999). The prediction of VO_2max: a comparison of 7 indirect tests of aerobic power. The Journal of Strength & Conditioning Research, 13(4), 346-352.

Guccione, AA., Avers, D., Wong, R. (2011). SD-Geriatric Physical Therapy E-Book. Elsevier Health Sciences.

Gürsel G. (2000). Egzersiz testlerinin Klinik tanıdaki yeri ve hasta takibindeki önemi. Solunum. 2: 175-192.

Higgins, JP., Higgins, JA. (2007). Electrocardiographic exercise stress testing: an update beyond the ST segment. International journal of cardiology, 116(3), 285-299.

Hoeger WWK., Hoeger SA. (2009). Fitness And Wellnes(8). USA; Yolando Cossio.

Hoeger WWK., Hoeger SA. (2010). Lifetime Physical Fitness and Wellness: A Personalized Program(11). USA; Yolando Cossio.

Holland, AE., Spruit, MA., Troosters, T., Puhan, MA., Pepin, V., Saey, D., Wanger, J. (2014). An official European Respiratory Society/American Thoracic Society technical standard: field walking tests in chronic respiratory disease.

Hoyong Sung, David N. Collier, Katrina D. DuBose, C. David K. Matthew T. Mahar. (2018) Development of 1-mile walk tests to estimate aerobic fitness in children, Measurement in Physical Education and Exercise Science, 22:2, 167-176, DOI: 10.1080/1091367X.2017.1405810.

Jones NL. (1997). Clinical Exercise Testing, ed 4. Philadelphia, Saunders.

Kieseier, BC., Pozzilli, C. (2012). Assessing walking disability in multiple sclerosis. Multiple Sclerosis Journal. 18(7), 914-924.

Kline, G. (1987). Estimation of VO_2max from a one-mile track walk, gender, age, andbody weight. Med. Sci. Sports Exerc., 19:253.

Kubori, Y., Matsuki, R., Hotta, A., Morisawa, T., Tamaki, A. (2017). Comparison between stair-climbing test and six-minute walk test after lung resection using video-assisted thoracoscopic surgery lobectomy. Journal of physical therapy science, 29(5), 902–904. doi:10.1589/jpts.29.902.

Lange-Maia, BS., Newman, AB., Strotmeyer, ES., Harris, TB., Caserotti, P., Glynn, NW. (2015). Performance on fast-and usual-paced 400-m walk tests in older adults: are they comparable?. Aging clinical and experimental research. 27(3), 309-314.

Laukkanen Raija (1993). Development and evaluation of a 2-km Walking Test for assessing maximal aerobic power of adults in field conditions. Kuopio University Publications D. Medical Sciences 23. 85 p. ISBN 951-780-403-2.

Laukkanen, RMT, Oja, P, Ojala, KH, Pasanen, ME, Vuori, IM. (1992). Applicability of the 2km walk test for fitness assessment in a population study. Scandinavian Journal of Social Medicine. 20(2),119-126. https://doi.org/10.1177/140349489202000210.

Martin L. (1999). Methods of assessing exercise capacity. In: Cherniack NS, Altose MD, Homma I, eds. Rehabilitation of the patients with respiratory disease, New York: McGraw-Hill Comp, 217-32.

Master AM, Rosenfeld I. (1961). 'Two-step' exercise test brought up to date. NY State J Med, 61:1850–1857.

Master, AM. (1950). The two-step exercise electrocardiogram: a test for coronary insufficiency. Annals of internal medicine, 32(5), 842-863.

McGavin, CR., Gupta, SP., McHardy, GJ. (1976). Twelve-minute walking test for assessing disability in chronic bronchitis. Br Med J, 1(6013), 822-823.

Morard, MD., Besson, D., Laroche, D., Naaïm, A., Gremeaux, V., Casillas, JM. (2017). Fixed-distance walk tests at comfortable and fast speed: Potential tools for the functional assessment of coronary patients?. Annals of physical and rehabilitation medicine, 60(1), 13-19.

Okudan, N. (2012). Göğüs Hastalıkları Kliniklerinde Uygulanan Egzersiz Testleri.

Pleas, J. Stevens, LT (1991). Feasibility of Walk Test to Evaluate Cardiorespiratory Suitability of Navy Personnel (NHRC-91-28). Naval Health Research Center. San Dıego Ca.

Rana, BS. (2016). Reliability and reproducibility of Physiological Cost Index (PCI) as an energy expenditure index among asian individuals. Journal of Institute of Medicine, 40(1).

Revill, SM., Morgan, MDL., Singh, SJ., Williams, J., Hardman, AE. (1999). The endurance shuttle walk: a new field test for the assessment of endurance capacity in chronic obstructive pulmonary disease. Thorax, 54(3), 213-222.

Rodman JR, Haverkamp HC, Gordon SM. (2002). Cardiovascular and respiratory system responses and limitations to exercise. In: Weissman IM, Zeballos RJ (eds). Clinical Exercise Testing. Basel: Karger AG, 1-29.

Singh, SJ., Morgan, MD., Hardman, AE., Rowe, C., Bardsley, PA. (1994). Comparison of oxygen uptake during a conventional treadmill test and the shuttle walking test in chronic airflow limitation. European Respiratory Journal, 7(11), 2016-2020.

Singh, SJ., Puhan, MA., Andrianopoulos, V., Hernandes, NA., Mitchell, KE., Hill, CJ., Carlin, B. W. (2014). An official systematic review of the European Respiratory Society/American Thoracic Society: measurement properties of field walking tests in chronic respiratory disease.

Solway, S., Brooks, D., Lacasse, Y., Thomas, S. (2001). A qualitative systematic overview of the measurement properties of functional walk tests used in the cardiorespiratory domain. Chest, 119(1), 256-270.

Stevens, D., Elpern, E., Sharma, K., Szidon, P., Ankin, M., Kesten, S. (1999). Comparison of hallway and treadmill six-minute walk tests. American journal of respiratory and critical care medicine, 160(5), 1540-1543.

Swerts, PM., Mostert, R., Wouters, EF. (1990). Comparison of corridor and treadmill walking in patients with severe chronic obstructive pulmonary disease. Physical Therapy, 70(7), 439-442.

Tilson, JK., Sullivan, KJ., Cen, SY., Rose, DK., Koradia, CH., Azen, SP., Locomotor Experience Applied Post Stroke (LEAPS) Investigative Team. (2010). Meaningful gait speed improvement during the first 60 days poststroke: minimal clinically important difference. Physical therapy, 90(2), 196-208.

Troosters, T., Gosselink, R., Decramer, M. (1999). Six minute walking distance in healthy elderly subjects. European Respiratory Journal, 14(2), 270-274.

UKK Institute (2013), UKK Walk Test Tester's Guide. Filand; UKK Institute for Health Promotion Research.

Vestergaard, S., Patel, KV., Bandinelli, S., Ferrucci, L., Guralnik, JM. (2009). Characteristics of 400-meter walk test performance and subsequent mortality in older adults. Rejuvenation research, 12(3), 177-184.

Warren, BJ.(1993). Validation of a one-mile walk test in elderly women. J. Aging Phys. Act. 1:13.

Wasserman K, Hansen JE, Sue DY, Casaburi R, Whipp BJ. (1999). Principles of exercise testing and interpretation: Including pathophysiology and clinical applications. 3 rd ed. Philadelphia: Lippincott Williams Wilkins, 95-113.

Watchie, J. (2009). Cardiovascular and Pulmonary Physical Therapy-E-Book: A Clinical Manual. Elsevier Health Sciences.

Widrick, J., Ward, A., Ebbeling, C., Clemente, E., Rippe, JM. (1992). Treadmill validation of an over-ground walking test to predict peak oxygen consumption. European journal of applied physiology and occupational physiology, 64(4), 304–308. https://doi.org/10.1007/BF00636216.

Win, T., Jackson, A., Groves, AM., Wells, FC., Ritchie, AJ., Munday, H., Larochе, CM. (2004). Relationship of shuttle walk test and lung cancer surgical

outcome. European journal of cardio-thoracic surgery, 26(6), 1216-1219.

Witham, MD., Sugden, JA., Sumukadas, D., Dryburgh, M., McMurdo, ME. (2012). A comparison of the Endurance Shuttle Walk test and the Six Minute Walk test for assessment of exercise capacity in older people. Aging clinical and experimental research, 24(2), 176-180.

Wood, RJ (2008). 2 km Walk test. TopendSports.com https://www.topendsports.com/testing/tests/walk.htm, erişildi 2019/05/01.

Zakariás, G., Petrekanits, M., Laukkanen, R. (2003). Validity of a 2-km Walk Test in predicting the maximal oxygen uptake in moderately active Hungarian men. European Journal of Sport Science, 3(1), 1-8.

BÖLÜM 20

EKOLOJİK SİSTEM PERSPEKTİFİNDE TOPLUM RUH SAĞLIĞI HİZMETLERİ[1]

Salih KARİP[2], Serap DAŞBAŞ[3]

1 Bu çalışma Prof.Dr.Serap DAŞBAŞ'ın danışmanlığında Salih KARİP'in "Toplum Ruh Sağlığı Merkezlerinde Sunulan Hizmetlerin Ruhsal Bozukluğu Olan Bireye Bakım Verenler ve Ruh Sağlığı Profesyonelleri Tarafından Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr, Konya İl Sağlık Müdürlüğü, salihkarip@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0911-3904

3 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, gserap@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0969-6393

1. Giriş

Ruh sağlığı; kişinin kendisiyle ve sosyal çevresinde bulunan kişilerle barışık olması, içinde bulunduğu denge ve uyumun sürekliliği için çaba göstermesidir. Bireyin gerek kendisinin gerekse de toplumun beklentilerini karşılama yeteneğinin ortadan kalkması ve ruhsal açıdan dengenin bozulması ruhsal bozukluk göstergesidir (Perko ve Kreigh 1988). DSÖ ruh sağlığını; kişinin yeteneklerinin farkına vardığı, günlük hayatındaki yaşam stresiyle baş edebildiği, verimli ve üretken çalışmalar yaptığı; ayrıca içinde bulunduğu topluma uyum sağlayarak çeşitli katkılarda bulunabildiği bir iyilik hali olarak tanımlamaktadır (WHO 2005).

Ruhsal bozukluklar; kişide duygusal, zihinsel ve davranışsal bozukluklara yol açmakla birlikte, yetersizlik, aşırılık ile karakterize olan ve bireyde genel anlamda uyum ve işlev bozuklukları oluşturan hastalıklardır. DSÖ verilerine göre bireyde en çok yeti yitimine neden olan hastalıkların çoğunluğunu ruhsal bozukluklar oluşturmaktadır (WHO 2003). Ruhsal bozuklukların birey üzerinde çeşitli etkileri olabilmektedir. Bireyin sadece kendi bireysel işlevselliğini değil; aynı zamanda bireyi çevreleyen sosyal çevredeki iletişim ve etkileşim halinde olduğu bireyleri de etkilemektedir. Dolayısıyla ruhsal bozukluğa sahip bireylerin tedavi ve rehabilitasyonun sağlanmasının bireysel ve sosyal işlevselliğin artırılmasının yanında toplumsal gelişime de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Toplum ruh sağlığı hizmetleri açısından ülkemizde en yaygın hizmet alanı TRSM (Toplum Ruh Sağlığı Merkezi)'lerdir. TRSM'lerin; ruhsal bozukluğa sahip bireylerin hastane yatışlarını azaltmak, bireyin toplumsal işlevselliğinin artırılmasını sağlamak, bireye bakım veren kişilerin bakım yükünü azaltmak ve ağır ruhsal bozukluğa sahip bireylere yönelik toplumda var olan damgalama ile mücadele etmek gibi amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda TRSM'lerin başta aile hekimlikleri olmak üzere bütün sağlık kuruluşları, belediyeler, aile, çalışma ve sosyal hizmetler il müdürlükleri, üniversiteler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içerisinde çalışması planlanmıştır (Sağlık Bakanlığı 2011).

Ruhsal bozukluklar bireyi, içinde bulunduğu yakın çevreyi (aile, okul, iş vb.) ve toplumu etkilemektedir. Ruhsal bozuklukların çeşitli açılardan bireyden topluma uzanan geniş bir alanı etkilemesinden dolayı tedavi ve rehabilitasyon planlarının da mikro, mezzo ve makro boyutuyla birlikte ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Ruh sağlığı tedavi hizmetleri sunumu açısından Türkiye'deki mevcut durum değerlendirildiğinde; toplum temelli ruh sağlığı hizmet sunumunun benimsenmiş olması önemli bir gelişmedir. Toplum temelli ruh sağlığı hizmetlerinin sunulduğu en önemli alanlardan bir tanesi TRSM' lerdir. Söz konusu merkezlerde ruhsal bozukluğa sahip bireylerin günlük TRSM faaliyetlerine katılımları ile bireysel ve sosyal

KAYNAKLAR

Acar Baykara Y, Acar H, (2002). Sistem kuramı-ekolojik sistem kuramı ve sosyal hizmet: temel kavramlar ve farklılıklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını,* 13,1, 29-35.

Akarçay D, (2013). Türkiye'de yürütülen ruh sağlığı hizmetleri politikalarının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alataş G, Karaoğlan A, Arslan M, Yanık M, (2009). Toplum temelli ruh sağlığı modeli ve Türkiye'de Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri Projesi. *Nöropsikiyatri Arşivi,* 46, 1, 25-29.

Ashman KK, Hull GH, (1999). Understanding generalist practice, Chicago, Nelson Hall Publishers.

Ashman KK, Zastrow C, (1990). Understanding Human Behavior and the Social Environment, Chicago, Nelson Hall Publishers.

Aydın E, Tabo A, Karamustafalıoğlu KO, Alataş G, Yiğit S, Aydın E, Erkuş G, (2014). Döner kapı olgusu: Toplum temelli ruh sağlığı hizmet modeline geçişin psikiyatri servisine yatış üzerine etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 15, 185-91.

Bronfenbrenner U, (1979). The ecology of human development: Experiments by nature and design. *Cambridge, MA: Harvard University Press.* ISBN 0-674-22457-4

Bronfenbrenner U, Ceci SJ, (1993). Heredity, environment, and the question "How?": A first approximation. In R Plomin, GE McClearn (Eds.), *Nature, nurture & psychology (*pp.313–24). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/10131-015.

Bronfenbrenner U, Morris PA, (2006). The bioecological model of human development. In Damon W, Lerner RM (Eds), Handbook of childpsychology. New York: JohnWiley & Sons.

Compton BR, Galaway B, (1979). Social Work Processes, USA, The Dorsey Press.

Çetin N, Demiralp M, Oflaz F, Özşahin A, (2013). Şizofreni hastalarının günlük yaşam aktivite düzeyi ile aile üyelerinin bakım yükü ve dışa vuran duygu durumu. *Anadolu Psikiyatri Dergisi,* 14, 1, 19-26.

Çiçekoğlu P, Duran S, (2018). Dünyada ve Türkiye'de toplum temelli koruyucu ruh sağlığı hizmetleri. Ed: Ünsal Barlas G. Toplum Ruh Sağlığı Hemşireliği. Ankara: Türkiye Klinikleri, 1, 8-14.

Dağ İ, (2003). Türkiye'de ulusal ruh sağlığı politikaları konusunda yapılmış sistematik çalışmalar. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi,* 11,1, 59-67.

Danış MZ, (2006). Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi,* 9, 9, 45-54.

Doğan A, (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi,* 17, 3, 149-62.

Doğan O, (2016). Dünden bugüne Türkiye'de sosyal psikiyatri uygulamaları. *Anatolian Journal of Psychiatry,* 17, 2, 136-42.

Ensari H, (2011). Koruyucu psikiyatri açısından bolu toplum ruh sağlığı merkezi rehabilitasyon çalışmaları. *Türkiye Klinikleri J. Psychiatry- Special Topics,* 4, 4, 86-93.

Erkoç Ş, Kardeş F, Artvinli F, (2010). Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nin Kısa Tarihi. Düşünen Adam, 25 (Özel sayı):1-12.

Esen Danacı A, Böke Ö, Saka MC, Erol A, Ulusoy Kaymak S, (2018). Şizofreni ve diğer psikotik bozukluklar. *Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları,* Ankara.

Germain CB, (1991). Human behavior in thesocialenvironment: An ecologicalview. New York: Columbia University Press.

Gıtterman A, Germaın CB, (2008). The life model of social work practice: Advances in theory and practice (3rd ed.). New York: Columbia University Press.

Gök M, (2016). Kadına yönelik şiddetin kuramsal temelleri ve çözüm önerileri. Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 11/2 Winter 2016, p. 451-472. DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9468

Gökçearslan Çifci E, Akgul Gök F, Arslan E, (2015). Institutional transition to society based care: The role of social workers in community mental health centers. *Society And Social Service Journal,* 26, 1, 163-75.

Grob G, (2016). Community mental health policy in America: Lessons Learned, Isr J Psychiatry Relat Sci. 53, 5.

Kaya Kılıç ve Saruç, (2015). Life experience of mothers who have children with schizophrenia in Turkey: Desperation, pain and anxiety. *International Journal of Health Sciences,* 3, 3, 33-43.

Kornblum W, Julian J, (2001). Social Problems, Prentice Hall, Tenth Edition, New Jersey.

Leventhal T, Brooks-Gunn J, (2004). A randomized study of neighborhood effects on low-income children's educational outcomes. *Developmental Psychology, 40*, 4, 488–507. https://doi.org/10.1037/0012-1649.40.4.488

Masten AS, (2006). Developmental psychopathology: Pathways to the future. Int J Behav Dev, 30, 1, 47-54.

O'Melia M, Miley KK, Dubois BL, (1998). Generalist social work practice–an empowering approach. England: Allyn and Bacon.

OECD, (2015). The future of productivity, OECD Publishing, forthcoming.

Paquette D, Ryan J, (2001). Bronfenbrenner's ecological systems theory. Retrieved September 20, 2012. Erişim tarihi: 09.10.2022. Erişim adresi: http://

people.usd.edu/~mremund/bronfa.pdf

Perko JE, Kreigh HZ, (1988). Psychiatric and mental health nursing: A commitment to care and concern. McGraw-Hill/Appleton & Lange.

Portacolone E, Segal SP, Mezzina R, Scheper-Hughes N, Okın R, (2015). A tale of two cities: The exploration of the trieste public psychiatry model in San Francisco. Cult Med Psychiatry, 39, 680–97. https://doi.org/10.1007/s11013-015-9458-3

Sağlık Bakanlığı, (2006). Ulusal Ruh Sağlığı Politikası. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.

Sağlık Bakanlığı, (2011). Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı (2011-2023). Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı

Sağlık Bakanlığı, (2014). Toplum ruh sağlığı merkezleri hakkında yönerge. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.

Saruç S, Kaya Kılıç A, (2015). Toplum ruh sağlığı merkezinden hizmet alan hastaların sosyal profili ve merkezde verilen hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi,* 26, 2, 53-72.

Schulz M, Zuaboni G, (2012). Recovery-orientiert fragen. Anders fragen: Überlegungen für ein Recovery-orientiertes Assessment. Psych Pflege, 18, 230–23.

Shean GD, (2010). Recovery from schizophrenia etiological models and evidence-based treatments. Hindawi Publishing Corporation. New York.

Songur C, Saylavcı E, Kıran Ş, (2017). Avrupa'da ve Türkiye'de ruh sağlığı hizmetlerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Social Sciences Studies Journal*, 3, 4, 276-89.

Teater B, (2014). An introduction to applying social work theories and methods (2th ed.). New York: Open Universty Press.

Thornicroft G, Tansella M, (2002). Balancing community-based and hospital-based mental health care. World Psychiatry, 2, 84-90.

Toıkko T, (1999). Sociological and psychological discourses in social casework during the 1920s. Families in Society, 80, 351-58.

Turan N, (1999). Sosyal Kişisel Çalışma. Ed: Duyan, V. ve Aktaş, A.M. Ankara.

Ulaş H, (2008). Batı Avrupa ülkelerinde ve Türkiye'de psikiyatrik hizmetler. Türkiye Psikiyatri Derneği Bülteni, 11, 2, 2-12.

Wanchek TN, McGarvey EL, Leon-Verdin M, Bonnie RJ, (2011). The effect of community mental health services on hospitalization rates in Virginia. Psychiatric Services, 62, 2, 194-99.

World Health Organization, (2003). İnvesting in Mental Health. Switzerland: World Health Organization.

World Health Organization, (2014). Mental Health Atlas. France: World Health

Organization

World Health Organization, (2005). Mental Health Atlas: 2005. Revised Edition. Mental Health: Evidence and Research Department of Mental Health and Substance Abuse World Health Organization, Geneva.

WHO, (2011). Mental Health Atlas. Geneva: World Health Organization.

World Psychiatric Association, (2011). Community mental health: Putting policy into practice globally. Chichester, UK: Wiley-Blackwell.

Yanık M, (2007). Türkiye ruh sağlığı sistemi üzerine değerlendirmeler ve öneriler: ruh sağlığı eylem planı önerisi. Psikiyatride Derlemeler, Olgular Ve Varsayımlar. (Ekim Özel Sayı), 1-80.

Yılmaz V, (2012). İnsan hakları ve karşılaştırmalı sosyal politika yaklaşımı ışığında Türkiye'de ruh sağlığı politikaları: Tespitler ve öneriler. İstanbul: RUSİHAK Yayınları.

BÖLÜM 21

ÇENELERDE GÖRÜLEN ODONTOJENİK KİSTLER

Fatma Büşra DOĞAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Biruni Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, dt.fbusradogan@gmail.com

Kist; içi sıvı ile dolu olan, çevresinde bağ dokunun eşlik ettiği, epitel dokuyla sınırlandırılmış, kemikte veya yumuşak dokuda yer alan patolojik bir kavitedir (Mallya & Lam, 2019).

Kistik sıvı ya kaviteyi kaplayan hücreler tarafından salgılanır ya da çevre doku sıvısından elde edilir. Kist, boşlukta sıvı birikmesiyle geliştiğinden küresel veya yuvarlak bir şekle sahiptir. En yaygın klinik özellikleri asemptomatik olmalarıdır, sekonder olarak enfekte olmadıkça şişlik ve ağrı görülmez. Kistler genellikle sürmemiş dişlerle, özellikle üçüncü azı dişleriyle ilişkilendirilir (Mallya & Lam, 2019).

Radyolojik olarak iyi sınırlı, dairesel ya da oval şekilde, radyolusent görüntü verirler. Uniloküler ya da multiloküler izlenebilirler. Genellikle yavaş büyürler. Dişlerde yer değiştirmeye ya da rezorbsiyona neden olabilirler (Mallya & Lam, 2019).

Klinik ve radyolojik değerlendirme, saptanan patolojinin ön tanısı için kritik öneme sahiptir. Radyografik değerlendirme, klinik muayene ile görüntülenemeyen kemikiçi lezyonların ve patolojik süreçlerin saptanmasında önemli bir adımı ve değerli bir aracı temsil eder. Kliniklerde hastaların ilk muayenesinde kullanılan panoramik radyografiler kistik bir lezyonun saptanmasında oldukça faydalıdır (Cardoso, Lopes, Ikuta, & Capelozza, 2020). Ancak patolojinin çevre dokularla ilişkisini, tüm boyutlarda sınırlarını ve hatta vaskülaritesini daha iyi karakterize etmek için konik ışınlı bilgisayarlı tomografi (CBCT), bilgisayarlı tomografi (BT), manyetik rezonans görüntüleme veya ultrason gibi ileri görüntüleme yöntemlerine ihtiyaç vardır (Rioux-Forker, Deziel, Williams, & Muzaffar, 2019).

Radiküler kist, rezidüel kist gibi inflamatuar kaynaklı kistlerin tanısı ve yönetimi daha kolay olurken, gelişimsel kistlerde histopatolojik tanı büyük önem taşımaktadır. Ancak kist duvarının enfekte olduğu durumlarda epitel astarının görünümü değişebilidiğinden kiste ait histolojik özellikler maskelenebilir. Özellikle glandular odontojenik kist ve odontojenik kistin spesifik histolojik özellikleri olmasına ragmen sekonder inflamasyon durumunda tanı zorlaşabilmektedir. Bu nedenle doğru tanı için histopatolojik inceleme; klinik ve radyolojik özelliklerle desteklenmelidir (Martin & Speight, 2017).

ODONTOJENİK KİSTLER

Dünya Sağlık Örgütü, çene kemiklerinde görülen kistleri enflamatuvar, odontojen/non-odontojen gelişimsel olarak sınıflandırmaktadır (Soluk-Tekkesin & Wright, 2022). Anevrizmal kemik kisti, travmatik kemik kisti gibi radyolojik olarak gerçek kistlere benzeyen psödokistler de vardır. Gerçek kistler epitelyal dokuyla çevriliyken, psödokistlerin duvarı epitel dokusu içermez (Rioux-Forker et al., 2019).

KAYNAKLAR

Cardoso, L. B., Lopes, I. A., Ikuta, C. R. S., & Capelozza, A. L. A. (2020). Study between panoramic radiography and cone beam-computed tomography in the diagnosis of ameloblastoma, odontogenic keratocyst, and dentigerous cyst. *Journal of Craniofacial Surgery, 31*(6), 1747-1752.

Dave, M., Thomson, F., Barry, S., Horner, K., Thakker, N., & Petersen, H. (2020). The use of localised CBCT to image inflammatory collateral cysts: a retrospective case series demonstrating clinical and radiographic features. *European Archives of Paediatric Dentistry, 21*, 329-337.

De Castro, M. S., Caixeta, C. A., de Carli, M. L., Ribeiro Junior, N. V., Miyazawa, M., Pereira, A. A. C., . . . Hanemann, J. A. C. (2018). Conservative surgical treatments for nonsyndromic odontogenic keratocysts: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Oral Investigations, 22*, 2089-2101.

Devi, P., Thimmarasa, V., Mehrotra, V., & Agarwal, M. (2015). Multiple dentigerous cysts: a case report and review. *Journal of Maxillofacial and Oral Surgery, 14*, 47-51.

Johnson, N. R., Gannon, O. M., Savage, N. W., & Batstone, M. D. (2014). Frequency of odontogenic cysts and tumors: a systematic review. *Journal of investigative and clinical dentistry, 5*(1), 9-14.

Kammer, P. V., Mello, F. W., & Rivero, E. R. C. (2020). Comparative analysis between developmental and inflammatory odontogenic cysts: retrospective study and literature review. *Oral and maxillofacial surgery, 24*, 73-84.

Larsen, A. K., Mikkelsen, D. B., Hertz, J. M., & Bygum, A. (2014). Manifestations of Gorlin-Goltz syndrome. *Dan Med J, 61*(5), A4829.

Lin, L. M., Ricucci, D., & Kahler, B. (2017). Radicular cysts review. *JSM Dental Surgery, 2*(2), 1017.1011-1017.1013.

Macdonald-Jankowski, D. (2010). Glandular odontogenic cyst: systematic review. *Dentomaxillofacial Radiology, 39*(3), 127-139.

Mallya, A. M., & Lam, E. W. (2019). *White and Pharoah's oral radiology*: Elsevier St. Louis (MO).

Martin, L. H., & Speight, P. M. (2017). Odontogenic cysts: an update. *Diagnostic Histopathology, 23*(6), 260-265.

Nayak, M. T., Singh, A., Singhvi, A., & Sharma, R. (2013). Odontogenic keratocyst: What is in the name? *Journal of natural science, biology, and medicine, 4*(2), 282.

Resende, R. G., Brito, J. A. R., Souza, L. N., Gomez, R. S., & Mesquita, R. A. (2011). Peripheral calcifying odontogenic cyst: a case report and review of the literature. *Head and neck pathology, 5*, 76-80.

Rioux-Forker, D., Deziel, A. C., Williams, L. S., & Muzaffar, A. R. (2019). Odontogenic cysts and tumors. *Annals of plastic surgery, 82*(4), 469-477.

Santosh, A. B. R. (2020). Odontogenic cysts. *Dental Clinics, 64*(1), 105-119.

Soluk-Tekkesin, M., & Wright, J. M. (2022). The World Health Organization classification of odontogenic lesions: A summary of the changes of the 2022 (5th) edition. *Turk Patoloji Derg, 38*(2), 168-184.

Swain, N., Patel, S., Poonja, L., Pathak, J., & Dekate, K. (2012). Orthokeratinized odontogenic cyst. *J Contemp Dent, 2*(2), 31-33.

BÖLÜM 22

ÇENELERDE OSTEONEKROZA SEBEP OLAN İLAÇLARIN PROTETİK TEDAVİ UYGULANAN HASTALAR İÇİN ÖNEMİ

Meryem ŞAHİN[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Biruni Üniversitesi Protetik Diş Tedavisi ABD, meryems@biruni.edu.tr

Bifosfonatlar osteoporoz, Paget kemik hastalığı, romatoid artrit, malign hiperkalsemi, osteolitik multipl miyeloma gibi kemik tutulumu olan ve meme, prostat, akciğer kanseri gibi kemik metastaz özelliği yüksek olan kanser hastalarında, kemik kaybını azaltmayı, ağrıyı hafifletmeyi ve yaşam kalitesini arttırmayı amaçlayan ilaçlardır.(Carter, Goss, & Doecke, 2005; Walter et al., 2009, 2008)

Bifosfonatlar iskelet komplikasyonu olan hastalarda birçok fayda sağlar ancak bununla birlikte çok önemli yan etkilere de sahiptir ve bu yan etkiler giderek artış göstermektedir.(Eriksen, Díez-Pérez, & Boonen, 2014; Nb et al., 2010; Pichardo & van Merkesteyn, 2013) Hepatoksisite, gastrointestinal rahatsızlıklar, atriyal fibrilasyon, böbreklerde toksisite, elektrolit bozukluğu, hipokalsemi, özofagus enflamasyonu ve erozyonu, mide rahatsızlıkları, kas ve kemik ağrıları, ateş ve grip belirtileri başlıca yan etkileri arasındadır.(Pazianas, Compston, & Huang, 2010; Suresh, Pazianas, & Abrahamsen, 2014)

Amerikan Oral ve Maksillofasiyal Cerrahlar Birliği'ne (AAOMS) göre, ilaca bağlı çene osteonekrozu (MRONJ) için üç kriter olması gerektiği bildirilmiştir:(Ruggiero, 2009)

1- Antirezorptif veya antianjiyojenik ilaçlarla tamamlanan veya devam eden tedaviler

2- Maksillofasiyal bölgede radyoterapi öyküsü olmaması

3- Sekiz haftadan fazla devam eden görünür kemik veya derin fistül varlığı.

2014 yılında, bifosfonattan farklı ilaç tedavilerine bağlı olarak çene osteonekrozu meydana gelmesi nedeniyle "bifosfonata bağlı çene osteonekrozu" (BRONJ) tanımı ilaç ile ilişkili osteonekroz -MRONJ olarak değiştirilmiştir. (Ruggiero et al., 2014) Bifosfonat alımına bağlı olarak çenede kemik nekrozu ilgili ilk olgu bildirimi ise 2003 yılında Marx tarafından yapılmıştır.(Marx, 2003) Öte yandan, antianjiyojenik ilaçlar yeni kan damarı oluşumunun inhibisyonunu kolaylaştıracak ve bu da sonuçta iskemi ve hipoperfüzyon yoluyla çenelerde osteonekroz (ONJ) olasılığını artırabilecektir.(Khan et al., 2017; Lombard, Neirinckx, Rogister, Gilon, & Wislet, 2016)

RİSK FAKTÖRLERİ

1- Bifosfonat ve Denosumab Alımı

Denosumab ve bifosfonat grubu ilaçlar tipik olarak osteoporoz hastalarında kemik kırığı insidansını en aza indirmek için kullanılmaktadır. (Khan et al., 2017; Lombard et al., 2016)

Bifosfonat grubu ilaçlar oral veya intravenöz (IV) olarak reçete edile-

KAYNAKÇA

Abu-id, M. H., Warnke, P. H., Gottschalk, J., Springer, I., Wiltfang, J., Acil, Y., … Kreusch, T. (2008). "Bis-phossy jaws" – High and low risk factors for bisphosphonate-induced osteonecrosis of the jaw. *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery*, *36*(2), 95–103. doi:10.1016/j.jcms.2007.06.008

Agrillo, A., Petrucci, M. T., Tedaldi, M., Mustazza, M. C., Marino, S. M. F., Gallucci, C., & Iannetti, G. (2006). New therapeutic protocol in the treatment of avascular necrosis of the jaws. *The Journal of Craniofacial Surgery*, *17*(6), 1080–1083. doi:10.1097/01.scs.0000249350.59096.d0

ALHarthi, S. S. Y., Natto, Z. S., Midle, J. B., Gyurko, R., O'Neill, R., & Steffensen, B. (2019). Association between time since quitting smoking and periodontitis in former smokers in the National Health and Nutrition Examination Surveys (NHANES) 2009 to 2012. *Journal of Periodontology*, *90*(1), 16–25. doi:10.1002/JPER.18-0183

Aljohani, S., Fliefel, R., Ihbe, J., Kühnisch, J., Ehrenfeld, M., & Otto, S. (2017). What is the effect of anti-resorptive drugs (ARDs) on the development of medication-related osteonecrosis of the jaw (MRONJ) in osteoporosis patients: A systematic review. *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery*, *45*(9), 1493–1502. doi:10.1016/j.jcms.2017.05.028

Anagnostis, P., & Stevenson, J. C. (2015). Bisphosphonate drug holidays – when, why and for how long? *Climacteric*, *18*(sup2), 32–38. doi:10.3109/13697137.2015.1099092

Arce, K., Assael, L. A., Weissman, J. L., & Markiewicz, M. R. (2009). Imaging findings in bisphosphonate-related osteonecrosis of jaws. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery: Official Journal of the American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, *67*(5 Suppl), 75–84. doi:10.1016/j.joms.2008.12.002

Bagán: Recommendations for the prevention, diagnosis,... - Google Akademik. (n.d.). Retrieved 19 June 2023, from https://scholar.google.com/scholar_lookup?title=Recommendations%20for%20the%20prevention%2C%20diagnosis%2C%20and%20treatment%20of%20osteonecrosis%20of%20the%20jaw%20(ONJ)%20in%20cancer%20patients%20treated%20with%20bisphosphonates&author=J.%20Bag%C3%A1n&publication_year=2007&pages=336-340

Carter, G., Goss, A. N., & Doecke, C. (2005). Bisphosphonates and avascular necrosis of the jaw: a possible association. *The Medical Journal of Australia*, *182*(8), 413–415. doi:10.5694/j.1326-5377.2005.tb06761.x

Corso, A., Varettoni, M., Zappasodi, P., Klersy, C., Mangiacavalli, S., Pica, G., & Lazzarino, M. (2007). A different schedule of zoledronic acid can reduce the risk of the osteonecrosis of the jaw in patients with multiple myeloma. *Leukemia*, *21*(7), 1545–1548. doi:10.1038/sj.leu.2404682

Dimopoulos, M. A., Kastritis, E., Bamia, C., Melakopoulos, I., Gika, D., Roussou, M., … Bamias, A. (2009). Reduction of osteonecrosis of the jaw (ONJ) after implementation of preventive measures in patients with multiple myeloma treated with zoledronic acid. *Annals of Oncology*, *20*(1), 117–120. doi:10.1093/annonc/mdn554

Durie, B. G. M., Katz, M., & Crowley, J. (2005). Osteonecrosis of the jaw and bisphosphonates. *The New England Journal of Medicine*, *353*(1), 99–102; discussion 99-102. doi:10.1056/NEJM200507073530120

Eriksen, E. F., Díez-Pérez, A., & Boonen, S. (2014). Update on long-term treatment with bisphosphonates for postmenopausal osteoporosis: a systematic review. *Bone*, *58*, 126–135. doi:10.1016/j.bone.2013.09.023

Favia, G., Tempesta, A., Limongelli, L., Crincoli, V., & Maiorano, E. (2018). Medication-related osteonecrosis of the jaw: Surgical or non-surgical treatment? *Oral Diseases*, *24*(1–2), 238–242. doi:10.1111/odi.12764

Fortunato, L., Bennardo, F., Buffone, C., & Giudice, A. (2020). Is the application of platelet concentrates effective in the prevention and treatment of medication-related osteonecrosis of the jaw? A systematic review. *Journal of Cranio-Maxillofacial Surgery*, *48*(3), 268–285. doi:10.1016/j.jcms.2020.01.014

Freiberger, J. J., Padilla-Burgos, R., Chhoeu, A. H., Kraft, K. H., Boneta, O., Moon, R. E., & Piantadosi, C. A. (2007). Hyperbaric oxygen treatment and bisphosphonate-induced osteonecrosis of the jaw: a case series. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery: Official Journal of the American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, *65*(7), 1321–1327. doi:10.1016/j.joms.2007.03.019

Hwang, D., & Wang, H.-L. (2006). Medical Contraindications to Implant Therapy: Part I: Absolute Contraindications. *Implant Dentistry*, *15*(4), 353. doi:10.1097/01.id.0000247855.75691.03

Jadu, F., Lee, L., Pharoah, M., Reece, D., & Wang, L. (2007). A retrospective study assessing the incidence, risk factors and comorbidities of pamidronate-related necrosis of the jaws in multiple myeloma patients. *Annals of Oncology*, *18*(12), 2015–2019. doi:10.1093/annonc/mdm370

Jeong, H.-G., Hwang, J. J., Lee, J.-H., Kim, Y. H., Na, J. Y., & Han, S.-S. (2017). Risk factors of osteonecrosis of the jaw after tooth extraction in osteoporotic patients on oral bisphosphonates. *Imaging Science in Dentistry*, *47*(1), 45–50. doi:10.5624/isd.2017.47.1.45

Kalra, S., & Jain, V. (2013). Dental complications and management of patients on bisphosphonate therapy: A review article. *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*, *3*(1), 25–30. doi:10.1016/j.jobcr.2012.11.001

Khamaisi, M., Regev, E., Yarom, N., Avni, B., Leitersdorf, E., Raz, I., & Elad, S. (2007). Possible Association between Diabetes and Bisphosphonate-Related Jaw Osteonecrosis. *The Journal of Clinical Endocrinology & Metabo-*

lism, *92*(3), 1172–1175. doi:10.1210/jc.2006-2036

Khan, A. A., Morrison, A., Kendler, D. L., Rizzoli, R., Hanley, D. A., Felsenberg, D., … Compston, J. (2017). Case-Based Review of Osteonecrosis of the Jaw (ONJ) and Application of the International Recommendations for Management From the International Task Force on ONJ. *Journal of Clinical Densitometry*, *20*(1), 8–24. doi:10.1016/j.jocd.2016.09.005

Khosla, S., Burr, D., Cauley, J., Dempster, D. W., Ebeling, P. R., Felsenberg, D., … American Society for Bone and Mineral Research. (2007). Bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaw: report of a task force of the American Society for Bone and Mineral Research. *Journal of Bone and Mineral Research: The Official Journal of the American Society for Bone and Mineral Research*, *22*(10), 1479–1491. doi:10.1359/jbmr.0707onj

Kuroshima, S., Al-Salihi, Z., & Yamashita, J. (2016). Mouse anti-RANKL antibody delays oral wound healing and increases TRAP-positive mononuclear cells in bone marrow. *Clinical Oral Investigations*, *20*(4), 727–736. doi:10.1007/s00784-015-1550-0

Kuroshima, S., Sasaki, M., Murata, H., & Sawase, T. (2019). Medication-related osteonecrosis of the jaw-like lesions in rodents: A comprehensive systematic review and meta-analysis. *Gerodontology*, *36*(4), 313–324. doi:10.1111/ger.12416

Kuroshima, S., Sasaki, M., & Sawase, T. (2019). Medication-related osteonecrosis of the jaw: A literature review. *Journal of Oral Biosciences*, *61*(2), 99–104. doi:10.1016/j.job.2019.03.005

Kyrgidis, A., Vahtsevanos, K., Koloutsos, G., Andreadis, C., Boukovinas, I., Teleioudis, Z., … Triaridis, S. (2008). Bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaws: a case-control study of risk factors in breast cancer patients. *Journal of Clinical Oncology: Official Journal of the American Society of Clinical Oncology*, *26*(28), 4634–4638. doi:10.1200/JCO.2008.16.2768

Lehrer, S., Montazem, A., Ramanathan, L., Pessin-Minsley, M., Pfail, J., Stock, R. G., & Kogan, R. (2009). Bisphosphonate-Induced Osteonecrosis of the Jaws, Bone Markers, and a Hypothesized Candidate Gene. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *67*(1), 159–161. doi:10.1016/j.joms.2008.09.015

Lesclous, P., Cloitre, A., Catros, S., Devoize, L., Louvet, B., Châtel, C., … Roux, C. (2020). Alendronate or Zoledronic acid do not impair wound healing after tooth extraction in postmenopausal women with osteoporosis. *Bone*, *137*, 115412. doi:10.1016/j.bone.2020.115412

Limones, A., Sáez-Alcaide, L. M., Díaz-Parreño, S. A., Helm, A., Bornstein, M. M., & Molinero-Mourelle, P. (2020). Medication-related osteonecrosis of the jaws (MRONJ) in cancer patients treated with denosumab VS. zoledronic acid: A systematic review and meta-analysis. *Medicina Oral, Patología Oral y Cirugía Bucal*, *25*(3), e326–e336. doi:10.4317/medoral.23324

Lombard, T., Neirinckx, V., Rogister, B., Gilon, Y., & Wislet, S. (2016). Medication-Related Osteonecrosis of the Jaw: New Insights into Molecular Mechanisms and Cellular Therapeutic Approaches. *Stem Cells International*, *2016*, 8768162. doi:10.1155/2016/8768162

Loyson, T., Van Cann, T., Schöffski, P., Clement, P. M., Bechter, O., Spriet, I., … Beuselinck, B. (2018). Incidence of osteonecrosis of the jaw in patients with bone metastases treated sequentially with bisphosphonates and denosumab. *Acta Clinica Belgica*, *73*(2), 100–109. doi:10.1080/17843286.2017.1348001

Marx, R. E. (2003). Pamidronate (Aredia) and zoledronate (Zometa) induced avascular necrosis of the jaws: a growing epidemic. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *61*(9), 1115–1117. doi:10.1016/S0278-2391(03)00720-1

Marx, R. E., Sawatari, Y., Fortin, M., & Broumand, V. (2005). Bisphosphonate-induced exposed bone (osteonecrosis/osteopetrosis) of the jaws: risk factors, recognition, prevention, and treatment. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery: Official Journal of the American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, *63*(11), 1567–1575. doi:10.1016/j.joms.2005.07.010

McGowan, K., McGowan, T., & Ivanovski, S. (2018). Risk factors for medication-related osteonecrosis of the jaws: A systematic review. *Oral Diseases*, *24*(4), 527–536. doi:10.1111/odi.12708

Natto, Zuhair S., Parashis, A., Steffensen, B., Ganguly, R., Finkelman, M. D., & Jeong, Y. N. (2017). Efficacy of collagen matrix seal and collagen sponge on ridge preservation in combination with bone allograft: A randomized controlled clinical trial. *Journal of Clinical Periodontology*, *44*(6), 649–659. doi:10.1111/jcpe.12722

Natto, Zuhair Saleh. (2020). Dental Students' Knowledge and Attitudes About Electronic Cigarettes: A Cross-Sectional Study at One Saudi University. *Journal of Dental Education*, *84*(1), 27–33. doi:10.21815/JDE.019.162

Nb, W., Jp, B., Pm, C., Sl, G., St, H., Sf, H., … Sm, P. (2010). American Association of Clinical Endocrinologists Medical Guidelines for Clinical Practice for the diagnosis and treatment of postmenopausal osteoporosis. *Endocrine Practice : Official Journal of the American College of Endocrinology and the American Association of Clinical Endocrinologists*, *16 Suppl 3*(Suppl 3). doi:10.4158/ep.16.s3.1

O Hoff, A., Toth, B. B., Altundag, K., Johnson, M. M., Warneke, C. L., Hu, M., … Hortobagyi, G. N. (2008). Frequency and Risk Factors Associated With Osteonecrosis of the Jaw in Cancer Patients Treated With Intravenous Bisphosphonates. *Journal of Bone and Mineral Research*, *23*(6), 826–836. doi:10.1359/JBMR.080205

Pazianas, M., Compston, J., & Huang, C. L.-H. (2010). Atrial fibrillation and bisphosphonate therapy. *Journal of Bone and Mineral Research: The Official Journal of the American Society for Bone and Mineral Research*, *25*(1), 2–10. doi:10.1359/jbmr.091201

Pichardo, S. E. C., & van Merkesteyn, J. P. R. (2013). Bisphosphonate related osteonecrosis of the jaws: spontaneous or dental origin? *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology and Oral Radiology*, *116*(3), 287–292. doi:10.1016/j.oooo.2013.05.005

Ruggiero, S. L. (2009). Bisphosphonate-Related Osteonecrosis of the Jaw (BRONJ): Initial Discovery and Subsequent Development. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *67*(5, Supplement), 13–18. doi:10.1016/j.joms.2008.10.005

Ruggiero, S. L., Dodson, T. B., Fantasia, J., Goodday, R., Aghaloo, T., Mehrotra, B., & O'Ryan, F. (2014). American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons Position Paper on Medication-Related Osteonecrosis of the Jaw—2014 Update. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *72*(10), 1938–1956. doi:10.1016/j.joms.2014.04.031

Saad, F., Brown, J. E., Van Poznak, C., Ibrahim, T., Stemmer, S. M., Stopeck, A. T., … Dansey, R. (2012). Incidence, risk factors, and outcomes of osteonecrosis of the jaw: integrated analysis from three blinded active-controlled phase III trials in cancer patients with bone metastases. *Annals of Oncology: Official Journal of the European Society for Medical Oncology*, *23*(5), 1341–1347. doi:10.1093/annonc/mdr435

Şahin, M., Çakarer, S., & Ünalan, F. (2022). Different Treatment Applications of Medication-Related Osteonecrosis of the Jaw on Osteoporotic Removable Partial Denture Patients: A Clinical Report. *Türkiye Klinikleri Journal of Case Reports*, *30*(2), 126–130. doi:10.5336/caserep.2021-86087

Şahin, M., Ünalan, F., & Çakarer, S. (2019). Bifosfonat Tedavisinin Hareketli Bölümlü Protez Kullanan Hastalar Üzerine Etkisi: Effect of Bisphosphonate Treatment on Patients Using Removable Partial Prosthesis. *Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences*, *25*(2), 220–225. doi:10.5336/dentalsci.2018-62653

Sandro Pereira da Silva, J., Pullano, E., Raje, N. S., Troulis, M. J., & August, M. (2019). Genetic predisposition for medication-related osteonecrosis of the jaws: a systematic review. *International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *48*(10), 1289–1299. doi:10.1016/j.ijom.2019.04.014

Shibahara, T. (2019). Antiresorptive Agent-Related Osteonecrosis of the Jaw (ARONJ): A Twist of Fate in the Bone. *The Tohoku Journal of Experimental Medicine*, *247*(2), 75–86. doi:10.1620/tjem.247.75

Silva, L. F., Curra, C., Munerato, M. S., Deantoni, C. C., Matsumoto, M. A., Cardoso, C. L., & Curi, M. M. (2016). Surgical management of bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaws: literature review. *Oral and Maxillofacial Surgery*, *20*(1), 9–17. doi:10.1007/s10006-015-0538-x

Suresh, E., Pazianas, M., & Abrahamsen, B. (2014). Safety issues with bisphosphonate therapy for osteoporosis. *Rheumatology (Oxford, England)*, *53*(1), 19–31. doi:10.1093/rheumatology/ket236

Thumbigere-Math, V., Sabino, M. C., Gopalakrishnan, R., Huckabay, S., Dudek, A. Z., Basu, S., … Basi, D. L. (2009). Bisphosphonate-Related Osteonecrosis of the Jaw: Clinical Features, Risk Factors, Management, and Treatment Outcomes of 26 Patients. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *67*(9), 1904–1913. doi:10.1016/j.joms.2009.04.051

Tsao, C., Darby, I., Ebeling, P. R., Walsh, K., O'Brien-Simpson, N., Reynolds, E., & Borromeo, G. (2013). Oral health risk factors for bisphosphonate-associated jaw osteonecrosis. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery: Official Journal of the American Association of Oral and Maxillofacial Surgeons*, *71*(8), 1360–1366. doi:10.1016/j.joms.2013.02.016

Walter, C., Al-Nawas, B., du Bois, A., Buch, L., Harter, P., & Grötz, K. A. (2009). Incidence of bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaws in breast cancer patients. *Cancer*, *115*(8), 1631–1637. doi:10.1002/cncr.24119

Walter, C., Al-Nawas, B., Grötz, K. A., Thomas, C., Thüroff, J. W., Zinser, V., … Wagner, W. (2008). Prevalence and risk factors of bisphosphonate-associated osteonecrosis of the jaw in prostate cancer patients with advanced disease treated with zoledronate. *European Urology*, *54*(5), 1066–1072. doi:10.1016/j.eururo.2008.06.070

Woo, S.-B., Hellstein, J. W., & Kalmar, J. R. (2006). Systematic Review: Bisphosphonates and Osteonecrosis of the Jaws. *Annals of Internal Medicine*, *144*(10), 753–761. doi:10.7326/0003-4819-144-10-200605160-00009

Yamazaki, T., Yamori, M., Ishizaki, T., Asai, K., Goto, K., Takahashi, K., … Bessho, K. (2012). Increased incidence of osteonecrosis of the jaw after tooth extraction in patients treated with bisphosphonates: a cohort study. *International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *41*(11), 1397–1403. doi:10.1016/j.ijom.2012.06.020

Yoneda, T., Hagino, H., Sugimoto, T., Ohta, H., Takahashi, S., Soen, S., … Japanese Allied Committee on Osteonecrosis of the Jaw. (2017). Antiresorptive agent-related osteonecrosis of the jaw: Position Paper 2017 of the Japanese Allied Committee on Osteonecrosis of the Jaw. *Journal of Bone and Mineral Metabolism*, *35*(1), 6–19. doi:10.1007/s00774-016-0810-7

June 2023

Academic Studies in Social, Human and Administrative Sciences

EDITORS

Prof. Dr. Hasan AKGÜN
Dr. Sema SAĞLIK
Dr. Uğur İNAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Hasan AKGÜN
Dr. Sema SAĞLIK
Dr. Uğur İNAN
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-859-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

CONTENTS

CHAPTER 1

THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM AND THE CHANGES IT BROUGHT TO THE TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION

Arzu YILDIRIM ***1***

CHAPTER 2

ENTREPRENEURIAL ORGANIZATIONS MOBILIZING SOCIAL CAPITAL: NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Şeyda DEMİR, Sema SAĞLIK ***15***

CHAPTER 3

AN EXAMINATION OF THE PSYCHOLOGICAL AND COMMUNICATIVE DIMENSIONS OF THE PHENOMENON OF DOMESTIC MIGRATION, AS A SOCIAL PROBLEM HAVING RISEN IN TURKEY RECENTLY

Rüçhan GÖKDAĞ ***37***

CHAPTER 4

A REFLECTION OF PLATO'S REMEDY AND POISON IN THE SELECTED WORKS OF RENAISSANCE WRITERS

Surena ZANJANİ ***47***

CHAPTER 5

DYNAMICS OF MIGRATION MANAGEMENT: AN ANALYSIS OF INTER-ACTOR RELATIONS AT THE LOCAL LEVEL IN TURKIYE

Yelda BEKTAŞ ***65***

CHAPTER 6

HISTORICAL DEVELOPMENT OF DISASTER MANAGEMENT

Bektaş SARI ***97***

CHAPTER 7

VIRTUAL MUSEUMS AND ONLINE VISITOR EXPERIENCE

Sinem YEYGEL ÇAKIR, Işıl AKTUĞLU ***123***

CHAPTER 8

AN OVERVIEW EXAMINING THE COMMUNICATIVE, EDUCATIONAL AND PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF THE PHENOMENON OF CHILD BRIDE AND CHILD MOTHER IN TURKEY AS A SOCIAL PROBLEM AND THE QUANTITATIVE EFFECTS OF THE RISE OF THIS PHENOMENON ON SOCIETY AND INDIVIDUALS

Rüçhan GÖKDAĞ ***151***

CHAPTER 9

AN INTEGRATED LOPCOW-WISP MODEL FOR ANALYZING PERFORMANCE OF BANKING SECTOR IN ROMANIA

Naci YILMAZ ***161***

CHAPTER 10

A PERSPECTIVE ON MATERIAL CULTURE COMPONENTS IN ARCHAEOLOGY

Asuman KAPUCİ ***179***

CHAPTER 11

AN ELEMENT CARRIED FROM ANCIENT TIMES TO THE PRESENT IN THE CONTEXT OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE (?): AMULET

Yasemin POLAT ***191***

CHAPTER 1

THE PRESIDENTIAL GOVERNMENT SYSTEM AND THE CHANGES IT BROUGHT TO THE TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION

Arzu YILDIRIM[1]

1 Dr., Şırnak Üniversitesi, a.ucar@sirnak.edu.tr, orcid: 0000-0002-8543-278X

Introduction

It is observed that Turkey keeps the public administration very dynamic with positive/negative, successful/unsuccessful change and transformation moves to be supported by concrete indicators to reflect both the diversity of social demands and the changes in global management parameters and related socio-economic perspectives to its internal mechanisms in every field. Turkey is trying to keep its public administration and organizational structure open to change, both to internalize all the vision and managerial values of the liberal understanding, and to ensure that the internal dynamics are least affected by global problems such as migration, regional conflicts, economic crisis and increasing competition. The Presidential Government System is a political and administrative move, which fully meets the concepts of change and transformation in terms of the functioning of the public administration in the example of Turkey, has brought along a new institutional memory and experience creation process in the Turkish public administration organization (Öner, 2020: 1336).

With the new system, the parliamentary system was abandoned. Along with the presidential system, many arrangements were made in the central administration, which was not included in the previous parliamentary system, and the actual executive authority was given to the President. For instance, with the amendments made to Article 104 of the Constitution, the paragraphs of "legislative", "executive matters" and "judicial ones" were abolished in the duties and powers of the president, and no classification was made in the duties and powers of the president in the new constitution. Instead, the President has been given routine administrative authority in assignments and appointments to form his own cadres. With this new system, the presidential organ which is the double-headed structure in the parliamentary system was abolished from the presidential and presidential organs. With the new system, the President has been authorized to issue a Presidential Decree on matters related to the executive power on behalf of the parliament, and the limits of this authority are specified in the constitution. A presidential decree cannot be issued on matters, which are specifically stipulated to be regulated by law in the constitution, related to fundamental rights, personal rights and duties within the framework specified in the Constitution. As it can be understood from here, the Presidential Decree is located under the laws in the hierarchy of norms (Esen and Kalağan, 2020: 261).

With the new constitutional amendment, the Presidential system was introduced and a completely different form of government from the parliamentary system was adopted. In this system, the council of ministers will be abolished, and the president will use all executive powers alone. The interdependence of the legislature and the executive has been ended. How-

References

Akman, Elvettin. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Kamu Politikası Aktörleri. PARADOKS Economics, Sociology and Policy Journal, Cilt: 15, Sayı: 1, Page: 35-54

Akıncı, Berat. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Olası Demokratik ve Ekonomik Etkileri. International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/24, p. 1-16 DOI Number: http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12179

Akıncı, Berat. (2018). Türkiye'de Kamu Politikası Oluşturma Sürecinde Yeni Aktör: Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, Yıl: 8, Cilt:9, Sayı :16, International Journal of Society Researches ISSN:2528-9527 E-ISSN : 2528-9535 http://opusjournal.net

Alkan, Haluk. (2018). Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri. Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı, ss/pp. e139-e153, ISSN: 2630-6220 DOI: 10.17829/turcom.461355.

Aslan, Seyfettin & Koçal, Ahmet Vedat. (2021). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Kurucu Temelleri: Hukuksal, Siyasal Ve Tarihsel Bir Çerçeve. Ed. Yılmaz, Abdullah & Güler, Tahsin. Değişim Ve Dönüşüm Dinamikleri Bağlamında Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi. Ekin Yayınevi, Bursa.

Bektaş, Eda. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yasama-Yürütme İlişkisi Ve Bu Sistemin Türkiye Demokrasisine Etkileri. Yasama Dergisi, Sayı: 39.

Demir, Ceren; Çohadar, Özkan & Gök, Görkem. (2017). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yönetişimin Temel İlkeleri Bağlamında İncelenmesi. Strategic Public Management Journal Volume 3, Special Issue, pp. 138-153 , DOI: 10.25069/spmj.347916

Esen, Erdi & Kalağan, Gökhan. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nde Merkezi İdarenin Dönüşümü. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Cilt: 11, Sayı: Ek, 260-277

İzci, Ferit & Sarıtürk, Mehmet. (2017). Yeni Anayasa Değişikliği İle Getirilen Cumhurbaşkanlığı Sisteminin İdari Yapı Ve İşleyişe Etkisi. Proceedings Book of 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD-2017) Istanbul-Turkey.

Gül, Cengiz. (2018). Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Dinamikleri Ve Yürütmenin Yeni Konumu. ERÜHFD, C. XIII, S. 2.

Güler, Tahsin. (2018). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Ve Kamu Yönetimine Etkileri. Balıkesir University The Journal of Social Sciences Institute, Volume: 21, Issue: 39

Kutlu, Önder & Kahraman, Selçuk. (2017). Türk Cumhurbaşkanlığı Sisteminin

Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi. Ed. Uslu, Ferhat. Türk Anayasa Hukukunun Güncel Sorunları, Beşköprü Yayınları, Sakarya.

Mercimek, Şehriban. (2018). Bürokratik Vesayet Anlayışına Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin Etkisi. USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 2(2): 131-149.

Öner, Şerif. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Yerel Yönetim Mevzuatına Etkileri. ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi 4 (2), 303-332

Öner, Şerif. (2020). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi: Merkez-Yerel İlişkilerinde Kurumsal Değişim Ve Dönüşüm. Electronic Journal of Social Sciences, Volume:19, Issue:75, ISSN:1304-0278

Özdemir, Abdulkadir. (2021). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Türkiye Cumhuriyeti İdari Teşkilatına Getirdiği Yenilikler. Journal of Academic Value Studies, 7(3), 284-297 Doi:10.29228/javs.51971

Öztürk, Namık Kemal. (2019a). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Üst Düzey Memurların Atanması. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Ekim 2019, Cilt: 33, Sayı: 4

Öztürk, Namık Kemal. (2019b). Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Temel Dinamikleri. ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM-UHAD)-ASSAM International Refereed Journal Cilt: 6 Sayı: 15.

Sobacı, Mehmet Zahid; Miş, Nebi & Köseoğlu, Özer. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Modeli ve Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı. Seta Perspektif, Sayı: 206

Turan, Menaf. (2018). Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. Social Sciences Research Journal, Volume 7, Issue 3, 42-91 (September 2018), ISSN: 2147-5237

Zengin, Ozan. (2019). Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sistemi ve İdari Yapıya Etkisi. Emek Araştırma Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 15.

CHAPTER 2

ENTREPRENEURIAL ORGANIZATIONS MOBILIZING SOCIAL CAPITAL: NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Şeyda DEMİR[1], Sema SAĞLIK[2]

1 PhD Candidate Social Work, Yalova University, Yalova/Turkey, seydademir44@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4830-018X
2 Dr., Ministry of Education, Yalova Provincial Directorate of National Education, Private Office, Yalova/Turkey, sema.saglik@meb.gov.tr, ORCID: 0000-0002-3737-2196

Introduction

Social capital, which has a century-old history and has recently been the subject of scientific studies, is defined as the structure consisting of trust, norms, networks, belonging and solidarity that increases productivity in society by facilitating the coordination of individuals, non-governmental organizations and public institutions with each other. The concept of social capital, which was first used in Hanifan's work in 1916, is present in many disciplines today. Social capital, a concept that has gained a reputation with studies in the field of economics and theorists in this field, is also a term used in the fields of Social Work and Sociology.

While it provides the opportunity for individuals, groups or societies to take steps to facilitate their work and life in case of social capital ownership and at high levels, it is also described as a concept that is thought to cause the problem of existence, exclusion and perhaps chaos in its lack or weakness. This concept, which can be used not only as a positive feature but also in a negative way (this can be positive discrimination for individuals in the group, negative attitude towards those outside the group or exclusion of those who do not belong to the group), can show positive effects to the extent that it can be used for the development of societies.

This study has emerged as a result of research on the impact of NGOs, which are thought to contribute to the positive increase in social capital. In this context, first of all, the concept of social capital, its background, types and components of social capital will be discussed. Afterwards, the basic functions of civil society and non-governmental organizations will be examined and examples of research on the effects of increasing social capital in the places where they are located will be given.

1. The Concept of Social Capital and Its Historical Background

Social capital is a concept that has been used in many different academic disciplines in recent years and is defined in every field with a specific expression. Although it is known that the first use of the term (as cited in Aslan, 2012: 48) was made by Hanifan in 1916, in fact, theorists such as Adam Smith, Thorstein Veblen, Emile Durkhaim, Karl Marx and Max Weber defined it without using the term social capital. It was stated in various studies that this term is effective in the development of society just as Adam Smith's phrase "the invisible hand" (Field, 2006: 30; cited by Devamoğlu, 2008: 10). As Beşer and Hira (2017: 31) quoted from Durlauf (1999: 8), "the most basic and common criticism of social capital is that it has no specific definition.". However, every discipline that uses this concept has made a definition suitable for its field and discussed social capital with an approach from its own perspective.

Kaynakça

Abay, A. R. (2004), Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. *3. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiri Kitabı*, Eskişehir, ss. 271-281. 23 Aralık 2018 tarihinde https://docplayer.biz.tr/9642899-Sivil-toplum-ve-demokrasi-baglaminda-sivil-dayanisma-ve-sivil-toplum-orgutleri.html adresinden erişildi.

Abom, B. (2004). Social Capital, NGOs, and Development: A Guatemalan Case Study, *Development in Practice*, 14(3), 342-353,

Aslan, S. (2012). Demokrasi Bağlamında Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum İlişkisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 45-58.

Aslan, S. (2016). Türkiye'de Sosyal Sermaye Bileşenlerinden Güven Hakkında Bir Değerlendirme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 17(2), 181- 204.

Aydemir, M.A. ve Tecim, E. (2012). Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28, 43-59.

Beşer, A.H., ve Hira, İ., (2017). Sosyal Sermayeye Eleştirel Bakmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (1), 23-37.

Bourdieu P. (1986). The Forms of Capital. J. G. Richardson (ed.), *The Handbook of Theory: Research for the Sociology of Education*. New York: Greenwood Press, 241-258.

Burlingame, D.F. (Edt.), *Philanthropy in America: A Comprehensive Historical Encyclopedia*. Vol.: 1, California: ABC–CLIO Publ., 2004, pp. 76–77.

Cenker-özek, C. (2018). 1990'lardan Günümüze Türkiye'de Sosyal Sermaye ve Sivil Toplum: Bölgeler Arası bir Karşılaştırma. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18 (2018 Özel Sayısı), 44-77. DOI: 10.25294/auiibfd.463391

Demiral, M. (2007). Türkiye'de Sosyal Sermaye Kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları (Stk)'Nın Sürdürülebilir Sosyoekonomik Kalkınma Sürecindeki Rolü. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* ISSN:1694 – 528X, Sayı: 13 Ekim 2007

Devamoğlu, S. (2008). *Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye'de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Ekşi, H. (2009). *Sosyal Sermaye Önemi, Üretimi ve Ölçümü Üzerine Bir Alan Araştırması*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Field, J. (2003). *Social Capital*. Routladge, London and NewYork.

Fukuyama, F. (1995). *Trust: The Social Virtues and the Creation of Prosperity*. Free Press.

Fukuyama, F. (1997). “Social Capital”. *The Tanner Lectures on Human Values*, 375-484, Oxford.

Fukuyama, F. (2000). *Social Capital and Civil Society*. IMF Working Paper, WP/00/74, 1-18.

Gök, M. (2014). *Toplumsal kalkınmanın ve sosyal sermayenin bilinmeyen aktörleri: kadın odaklı sivil toplum kuruluşları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Günkör, C. ve Özdemir, M.Ç. (2017). Sosyal Sermaye ve Eğitim İlişkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(1), 70-90.

İslam, M. R. (2016). *NGOs, “Social Capital and Community Empowerment in Bangladesh”.* 10.1007/978-981-10-1747-6_8. 17 Aralık 2018 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/291820553_NGOs_Social_Capital_and_Community_Empowerment_in_Bangladesh adresinden erişildi.

Karagül, M. ve Dündar, S. (2006). “Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma”. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 12, 61-78.

Karakurt, E. (2008). Sürdürülebilir Bir Kentsel Yaşam Açısından Sosyal Sermayenin Önemi. *“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 10(2), 76-100.

Kitapçı, İ. (2017). Bir Sosyal Sermaye Bileşeni Olarak Güven Kavramı ve Vergi Etiğine Etkisi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 54(626), 43-58.

Knack, S (2002). Social Capital and the Quality of Government: Evidence From the States *American Journal of Political Science* , 46(4), 772-785.

Larance, L.Y (2001). Fostering Social Capital Through NGO Design: Grameen Bank membership in Bangladesh. *International Social Work*, 44(1), 7–18.

Loa, S. (2002). *Social Capital and NGO actions in India: The Case of Selected Villages in Gulbarga. Minor Field Study and Master’s Degree Thesis in Economics*. 23 Aralık 2018 tarihinde http://stefanloa.com/wp-content/uploads/2014/06/NEK-D-uppsats.pdf adresinden erişildi.

Narayan, D., ve Cassidy, M.F. (2001). A Dimensional Approach To Measuring Social Capital: Development And Validation Of A Social Capital Inventory. *Current Sociology*, March 2001, Vol. 49(2), 59–102.

OECD (2001). The Well-Being Of Nations, The Role Of Human and Social Capital. *Centre For Educational Research And İnnovation*. Paris: Organisation for Economic Cooperation and Development.

Özdemir, S., Başel, H. ve Şenocak, H. (2010). Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın Artan Önemi ve Üsküdar'da Faaliyet Gösteren Bazı STK'lar Üzerine Bir Araştırma. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 0 (56).

Özsağır, A. (2007). “Ekonomide Güven Faktörü”. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 46-62.

Pillai. V.J., Weı, F.H. ve Maleku, A. (2013). International Non-Governmental Organizations in Latin America and Social Capital: An Empirical Case Study. *SAGE Open* October-December, 1 –7.

Putnam R. D. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Italy*. Princeton Universtiy Press. Princeton, New Jersey.

Putnam, R.D. (2001). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Touchstone Books by Simon & Schuster.

Stolle, D. (2002). Trusting Strangers- The Concept of Generalized Trust in Perspective. *Austrian Journal of Political Science (ÖZP*), 31 (4), 397-412.

Şan, M., ve Şimşek, R. (2011). Sosyal Sermaye Kavramının Tarihsel - Sosyolojik Arkaplanı. *Akademik İncelemeler Dergisi (AID)*, 6 (1), 88-110.

Tüylüoğlu, Ş. (2006). "Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması". *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 12, 14-60.

World Bank (1991). Paul, S. Israel, A. [editors]. 1991. Nongovernmental Organizations and The World Bank: Cooperation For Development (English). *World Bank Regional and Sectoral Studies*. Washington, DC: The World Bank.

CHAPTER 3

AN EXAMINATION OF THE PSYCHOLOGICAL AND COMMUNICATIVE DIMENSIONS OF THE PHENOMENON OF DOMESTIC MIGRATION, AS A SOCIAL PROBLEM HAVING RISEN IN TURKEY RECENTLY[1][2]

***Rüçhan GÖKDAĞ*[3]**

1 Due to the nature of the study, informed consent or ethics committee approval was not required.
2 The study was previously presented as a paper.

Gökdağ, R. (12-14 October 2022). Ülkemizde son yıllarda yükselen toplumsal bir sorunsal olan iç göç olgusunun; psikolojik, iletişimsel boyutlarının tartışıldığı bir inceleme. 19. International Symposium Communication in the Millennium (CIM 2022), Anadolu University, Eskişehir, Turkey.

3 Prof. Dr. , Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Dept. of Communication Design and Management, Orcid No: 0000-0002-9475-0499, rgokdag@anadolu.edu.tr

Introduction

The concept of migration is a general name that is used to define the displacement of individuals for various reasons throughout human history. Main events that cause humanity to migrate such as social events, political and cultural reasons, natural disasters, wars, epidemics, and economic crises are considered among the universal factors that cause people's migration (Koçak and Terzi, 2012, p. 164; Özdemir, 2008, p. 8). The migration of individuals for various reasons is an event as old as human history. However, with technological developments and the changing and transforming world order accordingly, the reasons for migration have changed quite a lot when compared to past times. Although technology has developed and the world has become a global village with it, people have been able to continue their lives in this new order under very difficult conditions.

Migrations can be broadly classified into two categories: internal migrations and external migrations. This study was designed as a review in which the consequences of the internal migration phenomenon are discussed. Seasonal, permanent, temporary, forced-voluntary, and labor migration are all included under the heading of internal migration. Brain, labor, exchange, political, and socioeconomic movement are all included under the heading of external migration (Engin, 2021).

Internal migrations are human mobility carried out for reasons such as living and working in a certain country or region. The most obvious characteristic of internal migration is that it is towards developed regions. Examples of this distinctive feature could be seen in many TV series, movies, and books (Karataş and Ayyıldız, 2021; Tiken, 2016).

Internal migrations in Turkey have been experienced from the rural to urban, from the urban to the rural and from the urban to the urban. The rate of urbanization increased with industrialization and migrations from rural to urban areas started after the 1950s. Internal migrations have started to have a trend in the form of migration from urban to urban after the 1980s (Koçak and Terzi, 2012, p. 166). An example of the post-migration growth of Istanbul is given in Figure 1.

References

Akkaş, İ., and Laleli, O. (2019). Türkiye'deki kırdan kente göçün sosyal ve ekonomik nedenleri: Erzincan ili merkez ilçesi örneği. *Muhakeme Dergisi*, 2(1), 44-59.

Aksoy, A. (n.d.). Istanbul, Turkey - February 23, 2018: Aerial drone view of Istmarina skyscrapers AVM shopping mall in Istanbul kartal. stock image - image of February, district: 122138879. Dreamstime. Retrieved April 30, 2023, from https://www.dreamstime.com/istanbul-turkey-february-aerial-drone-view-istmarina-skyscrapers-avm-shopping-mall-istanbul-kartal-istanbul-turkey-february-image122138879

Arslan, K. (2022). *1950 sonrası Türk romanında köyden kente göç: Latife Tekin, Sevgi Soysal ve Adalet Ağaoğlu örneği* (Master Thesis), Retrieved from: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp.

Culture Trip. (n.d.). *Read travel guides & book stays and experiences*. Culture Trip. Retrieved April 30, 2023, from https://theculturetrip.com/

Engin, M. (2021). Türkiye'de iç göçün aile kurumu üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 230-243.

Güner, B. (2017). Türkiye'de kent-kent göçü üzerine bazı değerlendirmeler. *Mediterranean Journal of Humanities*, VII, 1, 205-212.

Güreşçi, E. (2010). Türkiye'de kentten-köye göç olgusu. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *11*(1), 77-86.

Karakayacı, Z., and Öz, A. A. (2020). Kentten köye göç eğiliminin sınıflandırma ağacı yöntemine göre analizi. *Ziraat Mühendisliği*, 369, 84-93.

Karataş, K., and Ayyıldız, A. A. (2021). Bugünün Türkiye'sinde göç gerçeği: Küresel hareketliliğin neresindeyiz. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 473-500.

Koçak, Y., and Terzi, E. (2012). Türkiye'de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 163-184.

Sağlam, S. (2006). Türkiye'de iç göç olgusu ve kentleşme. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 5, 33-44.

Sarıyıldız, M. (2019). *Sakin kent algısı üzerine bir araştırma: Bolu Göynük örneği* (Master Thesis). Retrieved from: https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp.

Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de Kentleşme*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Sevinç, G., Kantar Davran, M., and Sevinç, M. R. (2018). Türkiye'de kırdan kente göç ve göçün aile üzerindeki etkileri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, *3*(6), 70-82.

Sürmeli, İ. (2017). Türkiye'de iç göçün değişim ve dönüşümü: kentten kıra yöneliş. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (Special), 275-286.

Stock photos, vectors and royalty free images from 123RF. 123RF Stock Photos. (n.d.). Retrieved April 30, 2023, from https://www.123rf.com/

Şahin, A., Aktaş, E., and Rad, S. T. (2021). Türkiye'de kırdan kente göç-işsizlik: Todaro paradoksu. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *27*(1), 9-14.

Tekeli, İ. (2008). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tiken, S. (2016). Kente göç sebeplerinin Türk romanına yansıması. *Journal of Turkish Studies*, 11(10), 605-616.

Özdemir, M. (2008). *Türkiye'de İç Göç Olgusu. Nedenleri ve Çorlu Örneği* (Master Thesis). Retrieved from: http://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/trakya/764/MURAT%20%c3%96ZDEM%c4%b0R.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

Yılmaz, C. (2011). Türkiye'de kırdan kente göç sürecinde etkili olan faktörlerden biri; evlilik yoluyla göç. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14 (21), 221-232.

Yılmaz, C. (2017). *Türkiye'de kırdan kente göç sürecinde etkili olan aracı faktörler*. Prof. Dr. Osman KÖSE (Ed.), Geçmişten günümüze göç II (s. 1023-1029) içinde. Samsun: Canik Belediyesi Kültür Yayınları.

CHAPTER 4

A REFLECTION OF PLATO'S REMEDY AND POISON IN THE SELECTED WORKS OF RENAISSANCE WRITERS[1]

Surena ZANJANİ[2]

1 Atıf için (to cite): Zanjani, S. (2023). A Reflection of Plato's Remedy and Poison in the Selected Works of Renaissance Writers

2 PhD in English Language and Literature, Canada Schools, Istanbul/ Turkey. Email: s.zanjani@cndokullari.k12.tr / ORCID No: https://orcid.org/0000-0001-5240-1832

INTRODUCTION

"The etymology of the ancient Greek word Pharmakon has not been definitively established. There is some notion that, early on, pharmakon meant that which pertains to an attack of demonic possession or is used as a curative against such an attack." (Rinella, 2010, p.73)

Looking at the tradition of literary criticism, it is easy to see that the works and books created in the Renaissance have been discussed and interpreted in different ways. For example, many writers and critics, such as Samuel Johnson, a poet and critic of the 18th century, praise Shakespeare's famous play, *Hamlet*, and evaluate it as a writing that expresses humanistic and universal views. On the other hand, some like T.S Eliot, a poet of the 20th century, consider this work as a "literary failure" (Eliot, 1920, p.87) due to its inability to fully integrate its plot and characters. Eliot believes that the play's central problem is the character of Hamlet himself, who is too complex and contradictory to be fully understood. Eliot argues that Hamlet's indecisiveness and lack of action make him an unsympathetic character, and that the play's plot is too convoluted to be fully comprehended by the audience.

He suggests that Shakespeare's attempt to combine elements of revenge tragedy and psychological drama results in a work that is ultimately unsatisfying. Despite his criticisms, Eliot acknowledges the play's enduring popularity and importance in the canon of English literature. He suggests that the play's flaws are a result of Shakespeare's attempt to push the boundaries of dramatic form, and that its continued relevance lies in its exploration of universal themes such as mortality, morality, and the human condition. And yet, different reviews can be found about *Don Quixote* and Cervantes while *Don Quixote* is often referred to as a humorous story whose heroes seem unable to understand the changes that have occurred in their time. Some of the prominent works of the Renaissance, which seem to have been less discussed, are related to ancient concepts and meanings, such as the pharmakon paradox. According to Rinella (2010), "a pharmakon might be, alternately and simultaneously, a sacrament, remedy, poison, talisman, pigment, cosmetic, perfume, or intoxicant. The essence of the pharmakon is its very lack of a stable essence" (p.74). To elucidate, the Pharmakon paradox is a philosophical concept that refers to the idea that a substance or practice can be both a cure and a poison, depending on the context in which it is used. "The term "pharmakon" comes from ancient Greek and can refer to a medicine, a poison, or a scapegoat." (Meillassoux, 2013, p. 12)

References

Antor, P.A. (2004). *Hamlet*, *William Shakespeare,* Cambridge University Press, UK.

Augustine. (1980). The City of God, Trans. & ed. Philip Schaff, The Christian Literature Publishing, New York.

De Cervantes, M. *Don Quixote*, Translated by Ormsby, John, Volume I., Part 1. Chapters 1-3, Retrieved April 3, 2023, from http://www.e-booksdirectory.com/

Eliot, T.S. (1920). *Hamlet and His Problem*. *The Sacred Wood: Essays on Poetry and Criticism,* Methune, London.

Machiavelli, n. (1992). *The Prince*, Trans. & ed. W. K. Marriott Dominic Baker Smith, Random House, New York.

Marlow, C. (2005). *Dr. Faustus*, Christopher Marlowe, Published by ICON Group International, Inc., USA.

Meconi, D. V. (2021). *The Cambridge Companion to Augustine's City of God*, Cambridge University Press, USA.

Meillassoux, Q. (2013). *Science Fiction and Extro-Science Fiction*, Translated by Alyosha Edlebi, Univocal, Minneapolis.

Menon, M. (2011). *ShakesQueer: A Queer Companion to the Complete Works of Shakespeare*, Duke University Press Durham & London.

Muscatine, C. (1957). *The Knight Tale. Chaucer and the French Tradition*, University of California Press, New York.

Plato (1993). *The Last Days of Socrates*, Harold Tarrant, London.

Pullman, P. (2005). John Milton, *Paradise Lost*, Oxford University Press, Oxford.

Rahe, P. (2006). *Machiavelli's Liberal Republican Legacy*, Cambridge University Press, UK.

Rinella, Michael, A. (2010). *Pharmakon Plato, Drug Culture, and Identity in Ancient Athens*, Published by Lexington Books.

Shakespeare, W. (2002). *The Complete Sonnets and Poets*, edited by Colin Burrow, Oxford University Press, New York.

Skinner, Q. (2000). *MACHIAVELLI: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, UK.

CHAPTER 5

DYNAMICS OF MIGRATION MANAGEMENT: AN ANALYSIS OF INTER-ACTOR RELATIONS AT THE LOCAL LEVEL IN TURKIYE[1]

Yelda BEKTAŞ[2]

1 This study derived from the author's PhD thesis titled Management of Migration in Turkiye: The Role of State and Non-State Actors in the Formation of the Migration Regime supervised by Prof. Dr. Selmin Kaşka.

2 Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, 0000-0003-3348-6214

Introduction

Migration management has risen to prominence, drawing considerable academic interest and investigation within scholarly circles in recent years. The term refers to the process of regulating and facilitating international migration flows through the cooperation and coordination of different actors and levels of governance, including state institutions, non-governmental organisations, international organisations and migrants themselves (Getz, Jones and Loewe, 2009; Piper, 2017; Triandafyllidou, 2022; Piper and Rother, 2022). At the regional and international level, it involves cooperation and coordination between states, international organisations and civil society actors to address common migration-related challenges such as human trafficking, refugee protection and labour migration (Menz, 2010; Betts, 2011), while at the national level it involves the development and implementation of policies and programmes to manage the entry, stay and exit of migrants, as well as to address the social, economic and political impacts of migration. Effective migration management requires a coordinated and comprehensive approach that takes into account the different needs and interests of all actors involved in the migration process, including migrants, sending and receiving communities and society at large. However, it is not yet possible to speak of a global actor and a governance system with shared decision-making mechanisms. There is a system in which nation states manage the process through bilateral and multiple agreements. As a part of this system, Turkiye has a structure in which the central government plays a dominant role.[1]

Due to its strategic geographical location as a transit country between Asia and Europe (İçduygu, 2004; 2009) and as both a receiving and a sending country, Turkiye has faced significant challenges in managing migration over the past decade. The most notable of these have been the difficulties in responding to a significant influx of refugees and irregular migrants

1 Debates about globalization and the nation state in the context of international migration focus on the tension between state sovereignty and the influence of global forces on national borders. Some scholars argue that globalization weakens the nation-state and undermines its ability to control the flow of people across its borders. They argue that globalization is driven by market forces and technology, creating a global economy and labour market that weakens the authority of the nation state. Proponents of this view argue that international migration is a natural consequence of globalization and that efforts to restrict it are futile. They argue that the state's ability to control migration is limited by economic forces and the demand for labour in other countries. However, there are also those who argue that the nation state remains a powerful actor in international migration. They argue that the state still has the authority to control its borders and regulate the flow of people across them. They also argue that globalization has not weakened the nation-state, but rather strengthened it in various ways. These scholars point out that states are still able to set their own migration policies and enforce them through border controls and other measures. They also argue that globalization has created new opportunities for states to engage with the international community and pursue their economic interests on the global stage. For the debates on globalization, nation state and migration, see: Hirst and Thompson, 1995; Hollifield, 1998; Guiradon and Lahav, 2000; Holton, 2011.

REFERENCES

AIDA (Asylum Information Database) Country Report: Turkey (2020). Online Access: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2021/05/AIDA-TR_2020update.pdf

Akcapar, S. K., Simsek, D. (2018). The Politics of Syrian Refugees in Turkey: A Question of Inclusion and Exclusion Through Citizenship. *Social Inclusion*, *6*(1), 176-187.

Aksu-Çam, Ç. (2018). Türkiye'de Yerel Siyasetin Dinamikleri ve Adana Örneği. *Sosyal Demokrat Dergi.* Online Access: https://www.sosyaldemokratdergi.org/cigdem-aksu-cam-turkiyede-yerel-siyasetin-dinamikleri-ve-adana-ornegi/.

Aktar, C. (2014). *Ademimerkeziyet Elkitabı*. İstanbul, İletişim.

Aras, N. E. G., Mencütek, Z. Ş. (2015). The International Migration and Foreign Policy Nexus: The Case of Syrian Refugee Crisis and Turkey. *Migration Letters*, *12*(3), 193-208.

Arıkboğa, Ü. (2015). Türkiye'de Büyükşehir Belediyesi Transfer Sistemi ve 6360 Sayılı Kanunun Etkileri, Marmara Üniversitesi İ.B.B. Dergisi, 37(2), 1-30.

Atar, E., Hossain, F., Sumnaya Kumasey, A. (2022). Public Service Provision for Syrian Refugees in Turkey: Challenges and Prospects. *Asian Journal of Political Science, 30(1), 82-98*

Baban, F., Ilcan, S., Rygiel, K. (2017). Syrian Refugees in Turkey: Pathways to precarity, Differential Inclusion, and Negotiated Citizenship Rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57.

Bayramoğlu, S. (2005). *Yönetişim Zihniyeti*. İstanbul, İletişim.

Betts, A. (2011). *Global Migration Governance*. Oxford University Press.

Bexell, M., Mörth, U. (2010). Introduction: Partnerships, Democracy, and Governance. *Democracy and Public-private Partnerships in Global Governance*, 3-23.

Bélanger, D., Saracoglu, C. (2020). The Governance of Syrian Refugees in Turkey: The State-Capital Nexus and Its Discontents. *Mediterranean Politics*, 25(4), 413-432.

Boşnak, B. (2021). Politics of Subsidiarity in Refugee Reception: The Case of Civil Society in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, *19*(3), 301-315.

Börzel, T. A., Risse, T. (2005). Public-private Partnerships: Effective and Legitimate Tools of International Governance. *Complex Sovereignty: On the Reconstitution of Political Authority in the 21st century*, *195*, 216.

Canefe, N. (2016). Management of Irregular Migration: Syrians in Turkey as Paradigm Shifters for Forced Migration Studies. *New Perspectives on Turkey*, *54*, 9-32.

Coşkun, G. B., Yılmaz Uçar, A. (2018). Local Responses to the Syrian Refugee Movement: The Case of District Municipalities of Istanbul, Turkey. Movements—*Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 4(2), 103-246.

Çetin, R. A. (2020). Externalization of the European Union Migration Regime: The Case of Turkey. *New Political Science*, *42*(4), 538-557.

Decree Law No: 703. (703 Sayılı KHK). Online access: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.htm

Demiroğlu, E. T. (2021). "Compulsory" Migration Governance at Local Level: The Case of İstanbul. *Lex Localis-Journal of Local Self-Government*, *19*(4).

Dingwerth, K., Hanrieder, T. (2010). Public Markets and Private Democracy? The Renegotiation of Public and Private in Global Politics. *Democracy and public-private partnerships in global governance*, 81-102.

Eliçin, Y. (2019). The Role and Capacity of Local Government in Managing Migration in Istanbul. *Hrvatska i Komparativna Javna Uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*, 19(3), 431-454.

Erder, S. (2017). Suriye göçü ve Sonrası. In *Sosyal Hizmetlerde Güncel Tartışmalar*. Ed. Neşe Şahin-Taşğın et al. Ankara: Nika Yayınevi, p.111-118.

Erder, S. İncioğlu, N. (2013). "AKP Döneminde Yerelleşme ve Yeniden Merkezileşme Bağlamında Yeni Büyükşehir Belediye Yasası: Yerel Siyasette 2004'ten Beri Ne Oldu?" *Birikim Dergisi*, (296), 23-31.

Erder S., İncioğlu, N. (2015). Büyükşehir Belediye Meclislerinin Yapısı, İşleyişi ve Yerel Demokrasi: Genel Değerlendirme. In *Yerel Demokrasi Sorunsalı*. Büyükşehir Belediye Meclisleri Yapısı ve İşleyişi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 273-283.

Erdoğan, M. M. (2018). Syrians in Turkey: A Framework for Achieving Social Cohesion with Syrians in Turkey. Anatoli. De l'Adriatique à la Caspienne. *Territoires, Politique, Sociétés*, (9), 13-30.

Erdoğan, M. M., Çorabatır, M. (2019). *Suriyeli Mülteci Nüfusunun Demografik Gelişimi, Türkiye'deki Eğitim, İstihdam ve Belediye Hizmetlerine Yakın Gelecekte Olası Etkileri*. UDRA Programme Research Panel.

Erdoğan, M. (2023). *Suriyeliler Barometresi* 2020. Online Access: https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/01/SB-2021-TR-MME-FINAL-19-Ocak-2023.pdf

Georgi, F. (2010). For the Benefit of Some: The International Organization for Migration and Its Global Migration Management. *The Politics of International Migration Management*, 45-72.

Getz, G., Jones, C., Loewe, P. (2009). Migration Management: An Approach for Improving Strategy Implementation. *Strategy & Leadership*, *37*(6), 18-24.

Göle, N. (1994). Toward an Autonomization of Politics and Civil Society in Turkey. *Politics in the third Turkish Republic*, 213-222.

Guiraudon, V., Lahav, G. (2000). A Reappraisal of the State Sovereignty Debate: The Case of Migration Control. *Comparative Political Studies*, 33(2), 163-195.

Hersant, J., Toumarkine, A. (2005). Hometown Organisations in Turkey: An Overview. European Journal of Turkish Studies. *Social Sciences on Contemporary Turkey*, (2).

Howlett, M., Tosun, J. (Eds.). (2018). *Policy Styles and Policy-Making: Exploring the Linkages*. Routledge.

Hirst, P., Thompson, G. (1995). Globalization and the Future of the Nation State. *Economy and Society*, 24(3), 408-442.

Hollifield, J. F. (1998). Migration, Trade, and the Nation-State: The Myth of Globalization. *UCLA Journal of International Law and Foreign Affairs*, 595-636.

Holton, R. J. (2011). *Globalization and the Nation State*. Bloomsbury Publishing.

İçduygu, A. (2004). Demographic Mobility and Turkey: Migration Experiences and Government Responses. *Mediterranean Quarterly*, *15*(4), 88-99.

İçduygu, A. (2007). EU-ization Matters: Changes in Immigration and Asylum Practices in Turkey. *The Europeanization of National Policies and Politics of Immigration: Between Autonomy and the European Union*, 201-222.

İçduygu, A. (2009) *Land of Diverse Migrations: Challenges of Emigration and Immigration in Turkey*. Istanbul Bilgi Üniversitesi yayınları

İçduygu, A. (2011). Interacting Actors: The EU and Civil Society in Turkey. *South European Society and Politics*, 16(3), 381-394.

Kale, B., Erdoğan, M. (2019). The Impact of GCR on Local Governments and Syrian Refugees in Turkey. *International Migration*, *57*(6), 224-242.

Karadoğan D., S., Yavaşgel, E. (2017). Migration Management and Local Governance in Turkey Social Integration Policies for Syriai Refugee. *Journal of Strategic Research in Social Science (JoSReSS)*, *3*(3).

Kaya, A. (2018). *Turkish Origin Migrants and Their Descendants: Hyphenated Identities in Transnational Space*. Springer.

Kaya, A. (2021). Europeanization and de-Europeanization of Turkish Asylum and Migration Policies. In *EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies* (pp. 347-372). Cham: Springer International Publishing.

Kayaoğlu, A., Şahin-Mencütek, Z., Erdoğan, M. M. (2022). Return Aspirations of Syrian Refugees in Turkey. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*, 20(4), 561-583.

Keyman, E. F., İçduygu, A. (2003). Globalization, Civil Society and Citizenship in Turkey: Actors, Boundaries and Discourses. *Citizenship Studies*, 7(2), 219-234.

Keyman, E. F., Öniş, Z. (2007). *Turkish Politics in a Changing World*. Istanbul,

Bilgi University.

Korab-Karpowicz, W. J. (2020). The United Citizens Organization: Public-Private Partnerships in Global Governance. *Research in Globalization*, *2*, 100012.

Kunz, R. (2013). Governing International Migration Through Partnership. *Third World Quarterly*, *34*(7), 1227-1246.

Kuzmanovic, D. (2012). *Refractions of Civil Society in Turkey*. New York: Palgrave Macmillan US.

Lowndes, V., Polat, R. K. (2022). How Do Local Actors Interpret, Enact and Contest Policy? An Analysis of Local Government Responses to Meeting the Needs of Syrian Refugees in Turkey. *Local Government Studies*, 48(3), 546-569.

Man, F. (2015). Some Reflections on Migration and Its Effects on Host Country's Labour Market: Syrian Refugees in Turkey. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, *5*(12), 232-240.

Menz, G. (2010). *The Political Economy of Managed Migration: Nonstate Actors, Europeanization, and the Politics of Designing Migration Policies*. OUP Oxford.

Memişoğlu, F., Yavçan, B. (2022). Beyond Ideology: A Comparative Analysis of How Local Governance Can Expand National Integration Policy: The Case of Syrian Refugees in Istanbul. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(3), 503-523.

Muftuler-Bac, M. (2022). Externalization of Migration Governance, Turkey's migration regime, and the protection of the European Union's external borders. *Turkish Studies*, *23*(2), 290-316.

Nazlı, N., Özaşçılar, M. (2020). Understanding and Measuring the Social Inclusion of Syrian Refugees in Istanbul: The case of Zeytinburnu. *Refugee Survey Quarterly*, 39(3), 299-320.

Okyay, A. S. (2017). Labour Market Integration of Syrian Refugees in Germany and Turkey: Challenges and Prospects. *Global Turkey in Europe Working Paper*, 18.

Olcay, O.A., Icduygu, A. (2012). "Mapping Civil Society in the Middle East: The Cases of Egypt, Lebanon and Turkey". *British Journal of Middle Eastern Studies*, 39:2, 157-179.

Öktem, M. K., Çiftçi, L., (2016). *Türkiye'de Kamu Yönetimi Reformunun Vizyonu. Türkiye'de Yeni Kamu Yönetimi Yerel Yönetim Reformu* (pp.107-136), İstanbul: Dünya Yerel Yönetim Ve Demokrasi Akademisi Vakfı, Aryan Basım.

Piper, N. (2017). Global Governance of Labour Migration: From 'management' of Migration to an Integrated Rights-based Approach. *Regulatory Theory: Foundations and Applications*, 375-92.

Piper, N., Rother, S. (2022). Governing Regional Migration from the 'Bottom-up': A Nodal Approach to the Role of Transnational Activist Networks in Asia. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 48(12), 2927-2944.

Sayıştay Başkanlığı Esenyurt Belediyesi 2018 Yılı Denetim Raporu. (Kasım 2019). Online Accsess: https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/bmg05MBQ0O-istanbul-esenyurt-belediyesi

STGM (2012). Sivil Toplum Geliştirme Merkezi (2005-2010) Etki Değerlendirme Araştırması. Online Accsess: https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/migrationfiles/stgm-duyuru-files/003995/000001737-stgm.etki.degerlendirme.2005-2010-2.pdf

Savaşkan, O. (2017). 2000'lerin Türkiyesi'nde Yerel Yönetim Reform Süreci. *Toplum & Bilim*, 141, 140-172.

Siviş, S. (2021). Integrating Bottom-up into Top-down: The Role of Local Actors in Labour Market Integration of Syrian Refugees in Turkey. *International Migration*, 59(4), 190-206.

Şimşek, D. (2020). Integration Processes of Syrian refugees in Turkey: 'Class-based Integration'. *Journal of Refugee Studies*, 33(3), 537-554.

Triandafyllidou, A. (2022). Decentering the Study of Migration Governance: A Radical View. *Geopolitics*, 27(3), 811-825.

TUİK, (2019). Uluslararası Göç İstatistikleri /Sayı: 33709. Online Access: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararasi-Goc-Istatistikleri-2019-33709

TÜSEV, (2006). Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı, Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004-2006 Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri. Online Access: https://www.tusev.org.tr/userfiles/image/TUSEV%20Sivil%20Toplum%20ve%20Hayirseverlik%20Arastirmalari%202004-2006%20Arastirma%20Bulgulari%20ve%20Cozum%20Onerileri.pdf.

TÜSEV, (2011). Sivil Toplum İzleme Raporu. Online Accsess: https://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Izleme_Raporu_2011.pdf.

UNHCR (2022) Mid-year Trends. Online Access: https://reporting.unhcr.org/document/3528

Üstübici, A. (2019). The Impact of Externalized Migration Governance on Turkey: Technocratic Migration Governance and the Production of Differentiated Legal Status. *Comparative Migration Studies*, 7(1), 1-18.

Vakil, A. C. (1997). Confronting the Classification Problem: Toward a Taxonomy of NGOs. *World Development*, 25(12), 2057-2070.

Woods, A., Kayalı, N. (2017). *Suriyeli Topluluklarla Etkileşim: İstanbul'daki Yerel Yönetimlerin Rolü.* İstanbul Politikalar Merkezi.

Yanar, B., Erkut, G. (2020). Belediyelerin Suriyeli Mültecilere Yönelik Politikaları: İstanbul Örneği. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, *6* (12), 190-214.

Yerasimos, S., Seufert, G., Vorhoff, K. (2000). *Civil Society in the Grip of Nationalism: Studies on Political Culture in Contemporary Turkey*. Würzburg, Ergon.

CHAPTER 6

HISTORICAL DEVELOPMENT OF DISASTER MANAGEMENT

Bektaş SARI[1]

1 Lecturer, Ege University, Atatürk Vocational School of Health Services, bektas.sari@ege.edu.tr Orcid: 0000-0002-2886-5570

Introduction

As the historical development of the concept of management is examined, it is obvious that various theoretical studies and articles have been written since the early ages. In the process until the 18th century; many masterpieces had been written, from Aristotle's Politics to Ibn Khaldun's Muqaddimah, from Machiavelli's The Prince to Nizam al Mulk Siyasatnama. In each of these works, it is delineated that there are significant opinions that interpret the functioning of the state in terms of administration and give various advice and consulting to the administrators. In the 19th century, the study called 'The Study of Administration, which is accepted as the beginning of public administration scientifically and systematically by many people, was written by the American Woodrow Wilson in 1887. In terms of administrative science, the 20th century, with the development of the industrial revolution, included various management theories and practices in which production and consumption were at the centre at first and the social rights of the employees could be ignored. Studies developed in the period up to 1930 are called Classical Management Theories. These theories appear to have been developed by Max Weber, Henry Fayol, and Frederick Winslow Taylor. At the centre of the theories of this period were increasing efficiency, standardizing production and management processes, and establishing detailed rules and hierarchical structures (Eryılmaz 2017). From the 1930s on, the post-classical period, called Neoclassical, began to develop. Although this period is based on the concepts and principles of classical management thought, it is seen that these principles and concepts were developed with the human relations approach (Sözen and Basım 2017). In this period, it is revealed that the relations between human relations, behaviours, and organizational structure were examined in general (Levent 2014).

After the Second World War, it is suggested that the system and contingency approaches, which are called modern management theories, started to develop theoretically. The systems approach argues that for a structure to be fully analysed, it should be considered as a whole. According to this approach, each part that constitutes the whole has its functioning, and the success of the system depends on the success of each part. In line with contingency theory, steps are taken according to current conditions rather than general approaches. This approach claims that there can be no universal management theories and that management activity will be shaped according to the situations encountered at certain times (Williams 2009). The contingency approach is a research area that examines how institutions or organizations affect the environment in which they work and how they are affected by this environment (Jones 2017). The origin of this approach lies in the difficulties and problems faced in practice. In the contingency

References

Baird, A., P. O'Keefe, K. Westgate, and B. Wisner. 1975. *Towards An Explanation And Reduction Of Disaster Proneness*.

Barton, Allen H. 1970. *Communities in Disaster : A Sociological Analysis of Collective Stress Situations*. Garden City, New York: Doubleday Anchor Book.

Carr, Lowell Juilliard. 1932. "Disaster and the Sequence-Pattern Concept of Social Change." *American Journal of Sociology* 38(2):207–18. doi: 10.1086/216030.

Chapman, D. .. 1962. "A Brief Introduction to Contemporary Disaster Research." Pp. 3–22 in *Man and Society in Disaster*, edited by G. W. Baker and D. W. Chapman. New York: New York: Basic Books.

Coetzee, Christo, and Dewald Van Niekerk. 2012. "Tracking the Evolution of the Disaster Management Cycle: A General System Theory Approach." *Jàmbá: Journal of Disaster Risk Studies* 4(1):1–9. doi: 10.4102/jamba.v4i1.54.

Comfort, Louise K. 1985. "Integrating Organizational Action in Emergency Management; Strategies for Change." *Public Administration Review* 45(Special Issue):155–64. doi: 10.2307/3135010.

Drabek, Thomas E. 1986. *Human System Responses to Disasters: An Inventory of Sociological Findings*. Vol. 66. 1st editio. Springer-Verlag New York Inc.

Dynes, Russell R., E. L. Quarantelli, and Gary A. Kreps. 1981. *A Perspective on Disaster Planning*.

Eryılmaz, Bilal. 2017. *Public Administration*. 10th ed. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Farazmand, Ali. 2014. *Crisis and Emergency Management: Theory and Practice*. 2. Baskı. Taylor & Francis Group, LLC.

FEMA. 2008. *Overview of Federal Disaster Assistance*.

FEMA. 2015. *National Preparedness Goal*.

FEMA. 2021. "National Preparedness System." Retrieved January 26, 2021 (https://www.fema.gov/emergency-managers/national-preparedness/system).

Genç, Kurtuluş Yılmaz. 2005. "The Contingency Approach and an Application." Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Haddow, George D., Jane A. Bullock, and Damon P. Coppola. 2008. "The Historical Context of Emergency Management." Pp. 1–27 in *Introduction to Emergency Management*. Elsevier Inc.

HSDL. 2020. "Federal Civil Defense Act of 1950." Retrieved October 27, 2020 (https://www.hsdl.org/c/tl/federal-civil-defense-act-1950/).

Jones, G. R. 2017. *Örgüt Kuramı, Örgüt Tasarımı ve Örgütsel Değişim (A.A. Gülova, L.O. Ataç ve D. Dirik, Çev.)*. Ankara: Gazi Kitapevi.

Levent, Faruk. 2014. *Education Management*. 1st ed. edited by M. Çelikten and M. Özbaş. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

McConkey, Dale D. 1987. "Planning for Uncertainty." *Business Horizons* 30(1):40–45. doi: 10.1016/0007-6813(87)90021-8.

McLoughlin, David. 1985. "A Framework for Integrated Emergency Management." *Public Administration Review* 45(Special Issue):165–72. doi: 10.2307/3135011.

Mileti, Dennis S., Thomas E. Drabek, and Eugene J. Hass. 1975. *Human Systems in Extreme Environments*. Boulder, Colorado: Institute of Behavioral Sciences, The University of Colorado.

Mitroff, Ian I., Paul Shrivastava, and Firdaus E. Udwadia. 1987. "Effective Crisis Management." *The Academy of Management Executive* 1(3):283–92. doi: 10.5465/AME.1987.4275639.

National Governors' Association. 1979. *Comprehensive Emergency Management, A Governor's Guide*. Washington DC.

Neal, David M. 1997. "Reconsidering the Phases of Disaster." *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 15:239–64.

Nişancı, Zehra Nuray. 2015. "Geçmişten Günümüze Yönetim Düşüncesi." *Yönetim Bilimleri Dergisi* 13(25):257–94.

Petak, William J. 1985. "Emergency Management : A Challenge for Public Administration." *Public Administration Review* 45(Special Issue):3–7. doi: 10.2307/3134992.

Powell, John Walker. 1954. *An Introduction to the Natural History of Disaster*. College Park: University of Maryland Disaster Research Project. Maryland.

Prince, Samual Henry. 1920. "Catastrophe and Social Change Based Upon a Sociological Study of the Halifax Disaster." Columbia University.

Quarantelli, E. L. 1986. *Disaster Studies: An Historical Analysis of the İnfluences of Basic Sociology and Applied Use on the Research Done in the Last 35 Years*. 111.

Quarantelli, E. L. 1994. "Disaster Studies: The Consequences of the Historical Use of a Sociological Approach in the Development of Research." *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 12(1):25–49.

Scanlon, T. Josehp. 1988. "Disaster's Little Known Pioneer: Canada's Samuel Henry Prince." *International Journal of Mass Emergencies and Disasters* 6(3):213–32.

Singleton, John. 2016. *Economic and Natural Disasters since 1900*.

Sözen, H. Cenk, and H. Nejat Basım. 2017. *Organizational Theories*. 4th ed. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Stoddard, E. R. 1968. *Conceptual Models of Human Behaviour in Disasters*. El Paso: Texas Western Pres.

Waugh, WILLIAM L. 2000. *Living With Hazards Dealing With Disasters: An Introduction To Emergency Management*. M.E. Sharpe.

Williams, C. R. 2009. *Principles of Management*. 5th ed. USA: South- Western Cengage Learning.

Williams, Harry B. 1954. "Fewer Disasters, Better Studied." *Journal of Social Issues* 10(3):5–11. doi: 10.1111/j.1540-4560.1954.tb01994.x.

CHAPTER 7

VIRTUAL MUSEUMS AND ONLINE VISITOR EXPERIENCE

Sinem YEYGEL ÇAKIR[1], Işıl AKTUĞLU[2]

1 Professor Ege University Faculty of Communication – Department of Advertising, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3947-1275
2 Professor Ege University Faculty of Communication – Department of Advertising, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2493-5866

Introduction

Museums constitute areas coming into prominence to protect cultural heritage consisting of the most important values of a community from past to future. In the most general sense, it is possible to define cultural heritage as an abstract and concrete factor shaping the social and cultural structure as per the concept of heritage which can be defined as things transferred from a generation to the next one. While heritage is explained in UNESCO documents as "our legacy from the past, what we live with today, and what we pass on to future generations.", cultural heritage is defined as "sites, objects and intangible things that have cultural, historical, aesthetic, archaeological, scientific, ethnological or anthropological value to groups and individuals (https://en.unesco.org/themes/information-preservation/digital-heritage/concept-digital-heritage, 07.03.2023). In this regard, heritage consists of things which are transferred or should be transferred from generation to generation for their values, and museums are institutions which are protectors of such values and undertake the role to transfer to next generations.

Museums are not only institutions presenting cultural heritage items but also undertake the role transfer the cultural heritage to next generations as areas in which social memory is preserved at the same time. In this regard, museums need updating themselves due to changing conditions of life, technological developments, and especially digitalization while transferring cultural heritage to the next generations. In recent years, virtual museums have become gradually widespread by using the changing technology and providing availability out of the physical borders with such technologies.

By means of development of new web-based digital tools, virtual museums present new experience fields to people, and therefore, it is possible to access various cultural heritage items in the world with various applications without restricted by physical borders. At this juncture, the concept of experiential marketing as a new paradigm in marketing draws attention as an important strategical management process in order to transfer cultural heritage to next generations and manage the country branding. Being the historical heritage and the carrier of this heritage from the point of brand core of historical and cultural values in country branding and defining the cultural heritage especially in particular destinations and the related terrains as brand peculiar to the country, the museum can also be defined as a marketing tool. The meaning of this issue acquired by means of visitor experience has caused the result to define the close relationship between experiential marketing and cultural heritage transferring.

REFERENCES

Andrews, J., Schweibenz, W. (1998). New media for old masters: the kress study collection virtual museum project. *Art Documentation*, Spring Issue- 1998, Vol.17 No.1, 19-27.

Anton, M., Nicolae, G., Moldoveanu, A. & Balan O. (2018). Virtual Museums-technologies, opportunities and perspectives, *Revista Romana de Interactiune Om-Calculator*, 11(2), 127-144.

Bodnár, D. S. (2019). Escapism or Active Involvement? A Dimension of Museum Visitor Experience. *Budapest Management Review,* 11, 18-36. DOI : 10.14267/ VEZ TUD.2019.11.02.

Charitos, D., Lepouras, G., Vassilakis, C., Katifori, V., Charissi, A. & Halatsi L. (2001). Designing a virtual museum within a museum. Conference on Virtual Reality, Archeology, and Cultural Heritage, Glyfada, Greece, November 28-30, 2001, https://dl.acm.org/doi/pdf/10.1145/584993.585043, Retrieved March 23, 2023.

Chertoff, D. B., Goldiez, B. & LaViola, Jr., J. J. (2010). Virtual Experience Test: A Virtual Environment Evaluation Questionnaire. In *IEEE Virtual Reality Prodeedings Book*, 103-110.

Concept of Digital Heritage, Retrieved March 21, 2022, from https://en.unesco.org/themes/information-preservation/digital-heritage/concept-digital-heritage.

Dirsehan, T. (2012). Analyzing museum visitor experiences and post experience dimensions using SEM. *Boğaziçi Journal Review of Social, Economic and Administrative Studies,* Vol. 26, no. 1, 103-125.

Elgammal, I., Ferretti, M., Risitano, M. & Sorrentino, A. (2020). Does digital technology improve the visitor experience? A comparative study in the museum context. *International Journal of Tourism Policy*, Vol. 10, No:1, 47-67. DOI: 10.1504/IJTP.2020.10029192.

F-MU.S.EU.M.(2009). *The structure of the virtual museum- concepts and definitons*. Retrieved March 21, 2023, from http://cagdasmuzebilim.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/ 384/2015/12/EURO-INNOVANET-Virtual-museum-concept-and-structure.pdf.

Goulding, C. (2000). The museum environment and the visitor experience. *European Journal of Marketing*, Vol.34 No.3/4, 261-278.

Graburn, N. (1977). The museum and the visitor experience. *A Publication of the Museum Education Roundtable,* Fall, 1-5.

Grundey, D. (2008). Experiental marketing vs. traditional marketing: creating rational and emotional liaisons with consumers. *The Romanian Economic Journal*, XI (29), 133-151.

http://www.icom.org

https://icom.museum/en/resources/standards-guidelines/museum-definition/

Kubat, Ö. Z. (2020). Sanal müzelerde arayüz tasarımı: ressam ahmet yakupoğlu sanal müzesi. *Ulakbilge*, 55, 1564–1574. doi: 10.7816/ulakbilge-08-55-08.

Leighton, D. (2007). Step back in time and live the legend: experiential marketing and the heritage sector. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 12, 117-125.

Lewis, G. (1996). *The response of museums to the web*. Retrieved March 21, 2022, from https://www.academia.edu/28772989/ THE_RESPONSE_OF_MUSEUMS_TO_THE_WEB.

Okan, B. (2015). Günümüzde müzecilik anlayışı, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 187 – 198. https://doi.org/10.20488/austd.24699.

Packer, J., Ballantyne, R. (2016). Conceptualizing the visitor experience: a review of literature and development of a multifaceted model. *Visitor Studies*, 19:2, 128-143. DOI: 10.1080/10645578.2016.1144023.

Petkus Jr, E. (2004). Enhancing the application of experiential marketing in the arts. I*nternational Journal of Nonprofits and Voluntary Sector Marketing ,* 9 (1), 49-56.

Pine II, J., Gilmore, J. H. (July-August 1998). Welcome to the experience economy. *Harward Business Review,* 97-105.

Pivec, M., Kronberger, A. (2016). Virtual museum: playful visitor experience in the real and virtual world. In *IEEE Proceeding Book.*

Poliokas, I, Kekkeris, G (2008). Implementation of virtual museums for school use, *The Internatıonal Journal of The Inclusive Museum,* Volume 1, http://museum-journal.com/, ISSN 1835-2014. https://www.academia.edu/45208751/Implementation_of_Virtual_Museums_for_School_Use. Erişim tarihi: 22.03.2023

Same, S., Larimo, L. (May, 2012). Marketing theory: experience marketing and experiential marketing. *7th International Scientific Conference Business and Management 2012 Proceeding Book*. Vilnius, Lithuania.

Schmitt, B. (1999). Experiential marketing. *Journal of Marketing Management,* 15. 53-67.

Schweibenz, W (2019). The virtual museum: an overview of its origins, concepts, and terminology. *The Museum Review,* Volume 4, Number 1, https://www.themuseumreview.org/articles-1, erişimtarihi:17.03.2023.

Schweibenz, W (2004). Virtual museums- The development of virtual museums. *ICOM News*, no:3, Retrieved March 21, 2023, from https://www.researchgate.net/profile/Werner-Schweibenz/publication/2402 96250_The_Development_of_Virtual_Museums/links/5862304c08aebf17d3950d65/The-Development-of-Virtual-Museums.pdf.

Shobeiri, S., Laroche, M., & Mazaheri, E., (2013). Shaping e-retailer's website personality: the importance of exeperiential marketing. *Journal of Retail-*

ing and Consumer Services, 20, 102-110.

Sundar, S. S., Go, E., Kim, H. S. & Zhang, B. (2015) Communicating art, virtually! psychological effects of technological affordances in a virtual museum, *International Journal of Human-Computer Interaction*, 31:6, 385-401. DOI:10.1080/10447318.2015.1033912.

Sylaiou, S., Kasapakis, V., Dzardanova, E. & Gavalas, D. (2018). Leveraging mixed reality Technologies to emhance museum visitor experiences. In *International Conference on Intelligent Systems (IS) Proceeding Book*. 595-601.

Tarssanen, S., Kylänen, M. (2009). What is an experience?. In *Handbook for Experience Stagers,* ed. Sanna Tarssanen, Rovaniemi, LEO, Lapland Center of Expertise for the Experience Industry, 8-16.

Trunfio, M., Lucia, M. D., Campana S. & Magnelli, A. (2022) Innovating the cultural heritage museum service model through virtual reality and augmented reality: the effects on the overall visitor experience and satisfaction. *Journal of Heritage Tourism,* 17:1, 1-19. DOI: 10.1080/1743873X.2020.1850742.

Tsaur, S-H., Chiu, Y-T., & Wang, C-H. (2006). The visitors behavioral consequences of experiential marketing: an empirical study on Taipei Zoo. *Journal of Travel & Tourism Marketing,* 21 (1), 47-63.

Webb, H. W., Webb, L. A. (2004). Sitequal: an ıntegrated measure of website quality. *The Journal of Enterprise Information Management,* 17(6). 430-440.

Williams, A. (2006). Tourism and hospitality marketing: fantasy, feeling and fun. *International Journal of Contemporary Hospitality,* 18 (6), 482-495.

Wu, H. C., Ai, C. H. & Cheng, C. C. (2020). Virtual reality experiences, attachment and experiential outcomes in tourism. *Tourism Review,* Vol.75 No.3, 481-495. DOI 10.1108/TR-06-2019-0205.

CHAPTER 8

AN OVERVIEW EXAMINING THE COMMUNICATIVE, EDUCATIONAL AND PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF THE PHENOMENON OF CHILD BRIDE AND CHILD MOTHER IN TURKEY AS A SOCIAL PROBLEM AND THE QUANTITATIVE EFFECTS OF THE RISE OF THIS PHENOMENON ON SOCIETY AND INDIVIDUALS[1][2]

Rüçhan GÖKDAĞ[3]

1 Due to the nature of the study, informed consent or ethics committee approval was not required.
2 The study was presented as a paper.

Gökdağ, R. (3-4 November 2022). Toplumsal Bir Sorun Olarak Ülkemizde Çocuk Gelin ve Çocuk Anne Olgusunun İletişimsel, Eğitimsel ve Psikolojik Boyutlarının ve Niceliksel Olarak Bu Olguların Yükselmesinin Toplum ve Bireyler Üzerine Etkilerinin İncelendiği Genel Bir Bakış. VIII. Sağlık İletişimi Sempozyumu (SiS-2022), Anadolu University, Eskişehir, Turkey.

3 Prof. Dr. , Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Dept. of Communication Design and Management, Orcid No: 0000-0002-9475-0499, rgokdag@anadolu.edu.tr

Introduction

According to the Convention on the Rights of the Child, to which Turkey also became a party in 1989, every individual is considered a child up to the age of eighteen, except for special laws that may be applied to a child as well as coming to the age of majority at an earlier age. The legal age of marriage in Turkey is 18. However, when children reach the age of 17, they can get married with the permission of their parents or legal guardians. Children aged 16 can get married with special permission obtained from the court in exceptional cases and provided that there is a vital reason (Çakmak, 2009).

Although the age of marriage is gradually increasing today, child marriages are still a problem in Turkey (Figure 1). When considering the data of TURKSTAT, there have been 1 million child brides in the last 20 years. According to the data of TURKSTAT, the number of girls aged 16 and 17 years old and married with family approval between 2002 and 2021 is 731.016. The number of male children married under the same conditions in the same range is 34,795, which shows a serious quantitative difference between the two figures ("T.C. Başbakanlık Aile", 2023). In Table 1, quantitative information on marriage ages according to the Turkey Family Structure Survey is shown in the categories of "Settlement", "Three Big Cities", and "Regions".

Figure 1. Child marriage in Turkey ("Gamze Akkuş İlgezdi'den", 2023).

Child marriage is illegal in Turkey and a man who marries an underage girl and third parties who arrange such marriage are sentenced to

References

Bengal Govt, UNICEF engage self-help groups to curb child marriages and teen pregancies. Hindustan Times. (2022, September 10). Retrieved April 29, 2023, from https://www.hindustantimes.com/cities/kolkata-news/bengal-govt-unicef-engage-self-help-groups-to-curb-child-marriages-and-teen-pregancies-101662805554601.html

Boran, P., Gökçay, G., Devecioğlu, E. and Eren, T. (2015). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26(2), 58-62.

Çakmak, D. (2009). Türkiye'de çocuk gelinler. *Birinci hukukun gençleri sempozyumu hukuk devletinde kişisel güvenlik, bildiri tam metinler e-kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi*, 20(1), 103-124.

Duman, N., and Coşkun, B. N. (2019). "Çocuk yaşta evlilik" ya da "çocuk gelin" olgusuna psikososyal bir bakış. *Uluslararası Bilimsel Araştırmalar Dergisi (IBAD)*, *4*(2), 267-276.

Durdu, Z. and Yelboğa, Y. (2016). Türkiye'de çocuk gelinler üzerine bir araştırma: Mersin örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 800-807.

Gamze Akkuş İlgezdi'den "Çocuk Anneler" Raporu. (n.d.). Cumhuriyet Halk Partisi. (2023). Retrieved from: https://chp.org.tr/haberler/gamze-akkus-lgezdiden-cocuk-anneler-raporu.

Malatyalı, M. K. (2014). Türkiye'de çocuk gelin sorunu. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 2(3), 27-38. DOI: 10.7816/nesne-02-03-03.

Sözer, H. (2020). Bir çocuk istismarı formu olarak çocuk evlilikleri: Kültüre sığınmanın sınırları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, *23*(1), 157-191.

Yüksel, H. ve Yüksel M. (2017). Çocuk ihmali ve istismarı bağlamında Türkiye'de çocuk gelinler gerçeği. *SBE Dergisi*, 5(2), 1-24.

One in three a child marriage in Turkey. Anadolu Türk Haber. (n.d.). (2023). Retrieved from: http://anadoluturkhaber.net/TR/Detail/One-In-Three-A-Child-Marriage-In-Turkey/914.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Aile yapısı araştırması 2006. (2023). Retrieved from: https://www.aile.gov.tr/uploads/athgm/uploads/pages/arastirmalar/taya2006.pdf.

United Nations Children's Fund, the State of the World's Children 2006, UNICEF (2023). Retrieved from: https://www.unicef.org/reports/state-worlds-children-2006

Solutions to end child marriage, what the evidence shows. International Center for Research on Women 2011. (2023) Retrieved from: https://www.healthynewbornnetwork.org/hnn-content/uploads/Solutions-to-End-Child-Marriage1.pdf.

CHAPTER 9

AN INTEGRATED LOPCOW-WISP MODEL FOR ANALYZING PERFORMANCE OF BANKING SECTOR IN ROMANIA

Naci YILMAZ [1]

1 Assoc.Prof., Doğuş Universitesi, İktisat, ORCID: 000-0003-0107-6448. Mail: nyilmaz@dogus.edu.tr

Introduction

Evaluating the performance of the banking sector in a specific country over time is extremely important in terms of understanding the overall development in that country's financial system. The development of banking performance in time also provides very important data in terms of the macroeconomic performance of the relevant country. Banking in Romania has been developing in recent years and is attracting the attention of other countries. In this study, the development of the financial performance of the banking sector in Romania over the years was analyzed by the combination of the LOPCOW (Logarithmic Percentage Change-Driven Objective Weighting) and WISP (Simple Weighted Sum Product) methods, which are multi-criteria decision-making (MCDM) techniques, within the framework of selected criteria. LOPCOW was used to determine the selected criteria weight coefficients and WISP was used to rank the alternatives.

1.Literature Review

Studies with integrated LOPCOW-WISP method, which are multi-criteria decision-making techniques, are limited in the literature due to the fact that both techniques are very new. So far, only one study on banking has been found. A summary of studies with either of these two techniques is given can be seen;

When we look at the studies where LOPCOW method is used in the following studies below;

Ecer and Pamucar (2022) used the first time the LOPCOW method to assess banks in terms of sustainability and clarifies their levels of corporate sustainability performances. In addition, the novel DOBI ranking method is used to decide the ranking of the alternatives. Nine Turkish banks which released sustainability reports were analyzed regarding to the 17 criteria in terms of sustainability. The “average return on shareholders’ equity”, “electricity consumption”, “the branch number” and “the staff number” are concluded the top four key criteria for banks’ sustainability. As a result of study, it is found that Garanti BBVA outperformed the others.

References

Apel, J. & Danmark, K. (2009). Evolution and Material Culture. *Current Swedish Archaeology*, Vol. 17, 11-28.

Bahn, P. (1992). *Collins Dictionary of Archaeology*. Harper Collins Publishers. Glasgow.

Cochran, M. D. & Beaudry, M. C. (2006). Material Culture Studies and Historical Archaeology. *Historical Archaeology*, Eds. D. Hicks, M.C. Beaudry, 191-204.

Duru, G. (2017). Geçmiş Geleceğin Çıkmazında. *Arkeolojik Şeyler*. Eds. G. Duru, K. Eren, E. Koparal, İstanbul: Ege Yayınları.

Dyer, S. (2021). State of the Field: Matrial Culture. *The Journal of the History*, Vol. 106, 282-292.

Gazin-Schwartz, A. (2001). Archaeology and Folklore of Material Culture, Ritual, and Everday Life. *International Journal of Historical Archaeology*, Vol. 5, No. 4, 263-280.

Gonzalez-Ruibal, A. (2012). Archaeology and the Study of Material Culture: Synergies with Cultural Psychology. *Oxford Hanbook of Culture and Psychology.* Ed. J. Valsiner, 1-39.

Eldredge, N. (2009). Material cultural macroevolution. Prentiss AM, Kuijt I, Chatters JC, editors. *Macroevolution in human prehistory: evolutionary theory and processual archaeology*. New York: Springer. 297–316.

Hicks, D. (2010). The Material-Cultural Turn: Event and Effect. *Oxford Handbook of Material Culture Studies.* Eds. Dan Hicks, Mary Beaudry, Oxford.

Hodder, I. (1982). *Symbols in Actions.* Cambridge University Press. Cambridge.

Hodder, I. (1994). The Interpretation of Documents and Material Culture. *Handbook of Qualitative Research.* Eds. Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln.

Hodder, I. & Hutson, S. (2010). *Geçmişi Okumak.* İstanbul: Phonex Yayınevi, 2010.

Jones, A. (2007). *Memory and Material Culture*. Cambridge University Press.

Muthesius, A . (2007), Introduction. Studies on Material Culture-Some General Considerations - *Material culture and well-being in Byzantium (400 - 1453)* , 21-40.

Oestigaard, T. (2004). The World as Artefact: Material Culture Studies and Archaeology. *Material Culture and Other Things*. Eds. F. Fahlander, T. Oestigaard, 21-55.

Olsen, B. (2003). Material Culture after Text: Re-Membering Things. *Norwegian Archaeology Review*, Vol. 36, No. 2, 87-104.

Prown, J. D. (1982). Mind in Matter: An Introduction to Material Culture Theory and Method. *Winterthur Portfolio*, Vol. 17, No. 1, Chicago Journals, 1-19.

Renfrew, C. (1994). The archaeology of religion. In Renfrew, C., and Zubrow, E. (eds.), *The Ancient Mind: Elements of Cognitive Archaeology*, Cambridge University Press, Cambridge, 47–54.

Renfrew, C. & Bahn, P. (2013). *Arkeoloji, Anahtar Kavramlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Shennan, S. J. (2002). *Genes, Memes and Human History*. London: Thames and Hudson.

Trigger, B. G. (2014). *Arkeolojik Düşünce Tarihi*. Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Trigger, B. (2000). Review article: Roger Beefy's Primer. *Cambridge Archaeological Journal* 10:2, 367- 369.

CHAPTER 11

AN ELEMENT CARRIED FROM ANCIENT TIMES TO THE PRESENT IN THE CONTEXT OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE (?): AMULET

Yasemin POLAT[1]

1 Assoc. Prof. Dr, Ege University, Faculty of Letters, Department of Archaeology, Izmir, Turkey, e-mail: yasemin.polat@ege.edu.tr , (ORCID: 0000-0001-6324-0413).

Introduction

Anatolia has hosted many civilizations since ancient times thanks to its' geographical location and features, rich flora, and fauna. The communities that inhabited this land passed on many tangible and intangible elements they created and believed in to subsequent cultures. Anything related to human beings, including tangible elements such as tools, pottery, and spatial plans produced for various needs have had their share in this process of creation and development. Regarding intangible elements, although societies adopted different beliefs and religions over time, it has generally been possible to find traces of the previous society in the succeeding one. These traces have survived, sometimes unaffected and sometimes having undergone changes both in form and meaning.

One of the special elements necessary for the strong preservation and transmission of both tangible and intangible cultural heritage from past to present is nazar (evil eye) and the protective practices that were developed based on this belief. The term "nazar", borrowed by Turkish from Arabic, means "glance" and refers to the harm caused to living or non-living by people whose gaze or words have negative connotations such as envy or malice (Dundes, 1981: 258; Boratav, 1984: 103-104; Begiç, 2022: 171; Türktaş, 2016: 407-408; Kızıldağ, 2022: 434, fn. 1). Since ancient times, the humankind, grappling with uncertainty, facing various forms of harm, suffering and anxiety, must have sought refuge in a power to protect themselves. Alongside prayers and rituals, they have carried with them an object that they imbued with various meanings, always keeping it by their side, ensuring their own safety and that of those they wanted to protect. The object chosen was sometimes a bead/amulet in the form of an eye to protect against the negative effects of the eye, sometimes a talisman with prayers inside (Begiç 2020: 101, Fig. 3; Ekici&Fedakar 2014: 44-45), a part of an animal, or a plant (Türktaş 2016: 407-417). The material of the chosen protective object was shaped and used based on ideas such as the strength of the animal and the durability of the tree or plant, or the meanings attributed to the material by the community where the belief originated. This belief, originating in ancient times, survived strongly among people, undergoing changes in form and meaning from time to time. In Islam, the existence of the evil eye is acknowledged, however protection must be sought through prayers. The remaining practices are declared as superstitious and are prohibited in Islam, yet they have retained their power probably due to their deep-rooted nature (Eyüboğlu, 1998: 102; Çıblak, 2004: 104-105; For references to the evil eye in hadiths see: Kızıldağ 2022: 434, fn. 5; Begiç 2020: 100; Begiç 2022: 172).

The belief in nazar, the practices performed, and charms used for protection beforehand, and the purification methods to be applied after being

References

Acıpayamlı, O. (1962). Anadolu'da Nazarla İlgili Bazı Adet ve İnanmalar, *Ankara Üniversitesi Dil*

ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, (XX.1-2), 2-40.

Atasoy, S. (1974). The Kocakizlar Tumulus in Eskişehir, Turkey. *American Journal of Archaeology*, (78.3), 255-263.

Begiç, H.N. (2020). Amulets from Anatolia: the material culture of the evil eye in Turkey. *Folk Life*, (58.2), 97-114

Begiç, H.N. (2022). Anadolu Nazar İnancı ve Nazarlıklar. *Hars Akademi, Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı*, 5, 170-187.

Besques, S. (1986). *Musée du Louvre, Catalogue raisonné des figurines et reliefs en terrecuite grecs, étrusques et romains. IV.I, Epoques hellénistique et romaine: Italie méridionale-Sicile-Sardigne*, Paris.

Boardman, J. (1997). *Athenian Red Figure Vases The Classical Period*, Singapore.

Bonnefoy, Y. (2000). *Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü*, Ankara: Dost Kitabevi.

Boratav, P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*, İstanbul.

Bulba, M. (2019). Kaunos Demeter Kutsal alanı: Terakota Buluntular, *Cedrus*, VII, 123-167.

Burr-Thompson, D. (1963). *Troy, The Terracotta Figurines of the Hellenistic Period: Supplementary Monograph III*, Princeton.

Bülent, E. (2007). Anadolu Amulet Geleneğinde Çılkak ve Eski Kültürlerde İzleri. *38. International Congress of Asian and North African Studies*, l.1 (4), Ankara, Turkey, 311-328.

Büyükşahin, F. (2017). *Kültür-Çevre Bağlamında Geleneksel Ekolojik Bilginin Korunmasının Önemi: Sarıkeçili Yörükler Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Caneva, S. G. & Delli-Pizzi A. (2014). Classical and Hellenistic Statuettes of the so-called "Temple Boys" A religious and social reappraisal, in *Ch. Terranova (ed.) La Presenza Dei Bambini Nelle Religioni De Mediterraneo Antico,* Rome, 495-521.

Chameray, J. (2012). Chronologie und Verbreitung der hellenistischen Bronzeprägungen von Pergamon: der Beitrag der Fundmünzen. *Chiron*, Band 42, 131-181.

Coldstream, J.N. (1973). Knossos: The Sanctuary of Demeter. *The British School at Athens. Supplementary Volumes*, No. 8, 114-123.

Conze, A., Berlet,O., Philippson,A., Schuchhardt C. & Gräber F. (1913). *Stadt und*

Landschaft, Altertümer von Pergamon, I.2, Berlin.

Costanzo, D. & Dubois, C. (2014). Fra Greci, İndigeneni e Greci d'occidente. Prerures e amulet dalle sepolture infantile del Mediterraneo antico. in Ch. Terranova (ed.) *La Presenza Dei Bambini Nelle Religioni De Mediterraneo Antico,* Rome, 141-184.

Çıblak, N. (2004). Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar. *Türk Bilimi Araştırmaları*, (XV), 103-125.

Dasen, V. (2003). Les amulettes d'enfants dans le monde gréco-romain. *Latomus*, (62,2), 2175-289.

Dumoulin, A. (1958). Recherches archéologiques dans la region d'Apt (Vauclase), *Gallia*, (16.1), 197-241.

Dundes, Alan. (1981). Wet and Dry, the Evil Eye: An Essay in Indo-European and Semitic Worldview. İn A. Dundes (ed.), *The Evil Eye: A Folklore Casebook,* New York:Garland Publishing, 257-312. (http://iscte.pt/~fgvs/Dundes%20Wet.pdf).

Dusenbery, E. (1998). *Samothrace, The Necropoleis, The Necropoleis and Catalogues of Burials*, Princeton.

Ekici, M.&Fedakar, P. (2014). Gelenek Aktarma, Dönüşüm ve Kültür Endüstrisi Bağlamında Nazar ve Nazar Boncuğu, *Milli Folklor* (26.101), 40-50.

Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi. Muhammed'den Reform Çağına* 3, İstanbul: Kabalcı.

Ergun, P. (2013), *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Ergün, N. (2013). *Assos Batı Nekropolü Buluntuları*. Çanakkale (Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi).

Erhat, A. (1978). *Mitoloji Sözlüğü.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eyüboğlu, İ. Z. (1998). *Anadolu İnançları, Anadolu Üçlemesi I*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Fless, Fr. & Treister, M. (2007). Der polychrome Stil der Schmuckproduction.Zu Typologie und Entwicklung einer Schmuckform im nördlichen Schwarzmeergebiet vom 1. Jh.a.C. bis ins frühe 2.Jh. p.C. In Bresson, A., Ivantchik, A., Ferrary, J.-L. (eds.) *Une Koine Pontique Cites Grecques, Societes İndigenes et Empires Mondiaux sur le Littoral Nord de la Mer Noire (VIIe s. a.C. – IIIe s. p.C.)*, Bordeaux, 165-187.

Gökçe, M. & Kurt S. (2019). Ağaç Kültü Örneğinde Muğla ve Civarında Eski İnanışlar. *I. Uluslararası Antalya Yörük Sempozyumu*, 128-147.

Gündüz-Alptürker, İ. (2020). Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Bir Amulet/Nazarlık Örneği: Çaltı. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* Sayı: 9/2, 706-717.

Haerinck, E., Metdepenninghen, C. & Stevens, K.G. (1991). Excavations at ed-

Dur (Umm al-Qaiwain, U.A.E.) Preliminary Report on the second Belgian season (1988), *Arabian Archaeology and Epigraphy,* 2, 31-60.

Hamilton, R. (1995). *Choes and Anthesteria, Athenian Iconography and Ritual.* Ann Arbor: University of Michigan Press.

Head, B.V. (1964). *British Museum Catalogues of Greek Coins of Ionia*, Bologna: A. Forni.

İkinci, A., Şimşek, M. & Gülsoy, E. (2018). Çitlembik Bitkisinin Kimyasal Bileşimi ve İnsan Sağlığı Üzerine Etkileri, *Iğdır Üni. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 21-30.

Jelski, G. (1984). Pendantifs Phalliques clochettes et peltae dans les tombes d'enfants de Gaule Belgique.Une docuverte à Arras, *Revue du Nord*, 66.260, 261-280.

Johns, C. (1982). Sex or Symbol: Erotic Images of Greece and Rome, London.

Kallintzi, K.& Papaikonomou I. D.(2006). A Methodical Approach to Funeral Goods Offered to Children in Ancient Abdera. In Mattusch C., Donohue A.& Brauer A. (eds), *Proceedings of the XVIth International Congress of Classical Archaeology Boston, August 23-26*, 2003, Oxford, 480-484.

Karaosmanoğlu, M. (2005).*Mitoloji ve Ege'nin Tanrıları*, Erzurum.

Kızıldağ, H. (2022). Koruyucu Varlığın Hierofanik Yansıması Olarak Nazarı Engelleyen Nesneler, M. Açа, M.A. Yolcu, (ed), *Geçmişten Geleceğe Küçük Asya-Anadolu*, 433-452, Çanakkale: Paradigma Akademi.

Kıyak, A. (2011). Geleneksel Türk Dininde Ağaç Kültü, Elazığ Örneği, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011/2, Sayı 13, 91-104.

Köse, A. & Ayten, A. (2009). Batıl İnanç ve Davranışlar Üzerine Psikososyolojik Bir Analiz. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(3), 45-70.

Kudar, M.S. (2019). *Muatazmayinşatürta, Mitoloji-Efsane-Obje-Takı-Sembol Evrimi, M.Ö. 70.000-M.S. 2018*. Tahtakuşlar Özel Etnografya Galerisi Kültür Yayınları 13, İzmir.

Lankton, J.W. , Diamanti, J., Kenoyer,J.M.& Liu, R.K. (2003). *A Bead Tımeline, Vol. I: Prehistory to 1200 CE, A Resource for Identification, Classification and Dating*, Washington.

Mannsperger, D. (1989). *Sylloge Nummorum Graecorum Deutscland, Münzsamlung der Universität Tübingen.* Heft 4 Mysien-Ionien, München.

Martin, M. (1997). Die Goldene kette von Szilagysomlyo und das frühmerowingische Amulettgehange der westgermanischen Frauentracht. In von Freeden U. &Wieczorek A. (Hrsg.), *Perlen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums Mannheim 11.-14. November 1994 (Kolloquien zur Vor- und Frühgeschichte 1)*, Bonn, 349-372.

Miller, S.C. (1974). Menon's Cistern. *The Journal of Hellenic Studies*, 43, 194-245.

Miller-Ammerman, R. (2007). Children at Risk: Votive Terracottas and the Welfare of Infants at Paestum.In A. Cohen&J. B. Rutter (eds.), *Constructions of Childhood in Ancient Greece and Italy, Hesperia Supplements,* 41, 131-151.

Mollard-Besques, S. (1963). *Les Terres Cuites Grecques*, Paris.

Moore, M.B. (1997). *Attic Red-Figured and White –Ground Pottery, The Athenian Agora*, Vol. 30, Princeton: Caambridge University Press.

Oğuz, M. Ö. (2018). *Somut Olmayan Kültürel Miras Nedir?*. Ankara: Geleneksel Yayınları.

Örnek, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi.* Ankara: Kültür Bakanlığı.

Özcan, M. (2004). Characteristics of fruit and oil of terebinth (*Pistacia terebinthus* L) growing wild in Turkey. *Journal of the Science of Food an Agriculture*, 84, 517-520.

Özeren, Ö., Ünal,F.& Üner. A. (1997). Antandros Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı, *Müze Kurtarma Kazıları VII*, Ankara, 161-177.

Paul, E. (1959). *Antike Welt in Ton: griechische und römische Terrakotten des Archaologischen Institut in Leipzig*, Leipzig.

Polat, G. (2003). Antandros 2001 Yılı Kazıları. *24. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 27-31 Mayıs 2002 Ankara, Cilt 2, Ankara, 21-30.

Polat, G. & Polat, Y. (2004). Antandros 2002 Yılı Kazıları.*25.Kazı Sonuçları Toplantısı*,26-31 Mayıs Ankara, Cilt 1, Ankara, 453-462.

Polat, G. & Polat, Y. (2006). Antandros 2003-2004 Yılı Kazıları.*27. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 30 Mayıs-3 Haziran 2005 Antalya, Cilt 2, Antalya, Ankara, 89- 104.

Polat, G. & Polat, Y. (2007). Antandros Nekropolü 2001-2006 Yılları Ön Raporu. *Arkeoloji Dergisi* IX(2007/1), İzmir, 1-20.

Polat, G., Polat, Y. & Yağız, K. (2007). Antandros 2005 Yılı Kazıları.*28. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 29 Mayıs-2 Haziran 2006,Cilt 2, Çanakkale, 43- 62.

Polat, G. Polat, Y., Yağız, K. & Zunal, O. (2008). Antandros 2006 Yılı Kazıları.*29 Kazı Sonuçları Toplantısı,* 28 Mayıs-1 Haziran 2007 Kocaeli*,* Cilt 2, Ankara, 455-476.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Zunal, O.& Yıldırım, B. (2009). Antandros 2007 Yılı Kazıları.*30. Kazı Sonuçları Toplantısı,*26-30 Mayıs 2008 Ankara*,* Cilt 4, Ankara, 39-60.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K.& Zunal, O. (2010). Antandros 2008 Yılı Kazıları. *31. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 25-29 Mayıs 2009 Denizli,Cilt 4, Ankara, 1-22.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Aktaş, R.& Açar, E. (2011). Antandros 2009 Yılı Kazıları.*32. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 24-28 Mayıs 2010 İstanbul,Cilt 3, Ankara, 98-121.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Üney, S., Aktaş, R., Acar, E.& Arkan, D. (2012). Antandros 2010 Yılı Kazıları.*33 Kazı Sonuçları Toplantısı,* 23-28 Mayıs 2011 Malatya, Cilt 1, Ankara, 271- 294.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Üney, S., Aktaş, R., Arkan, Z. D., Üney, A., Cumalıoğlu, A., Acar, E.& Kıraç, E. (2015). Antandros 2013 Yılı Kazıları. *36. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 02-06 Haziran2014Gaziantep, Cilt 3, 135-158.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Aktaş, R., Arkan, Z. D., Saka, A., Üney, A., Kıraç, E., Baysu, E., Çobanoğulları, M.& Develi, Ö. (2016). Antandros 2014 Yılı Kazıları. *37. Kazı Sonuçları Toplantısı,* 11-15 Mayıs Erzurum, Cilt 3, Ankara, 345- 362.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Aktaş, R., Saka, A., Açar, E., Baysu, E.& Kıraç, E. (2018).Antandros 2015-2016 Yılı Kazıları.*39. Kazı Sonuçları Toplantısı, 22-26 Mayıs 2017* Bursa, Cilt 3, Ankara, 477-502.

Polat, G., Polat, Y., Yağız, K., Çokoğullu, S., Açar, E., Baysu, E., Kıraç, E., Çobanoğulları, M.& Ürün, İ. (2020). Antandros 2017-2018 Yılı Kazıları. *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 17-21 Haziran 2019 Diyarbakır,Cilt 2, Ankara, 259-276.

Queyrel, A. (1988). *Amathonte IV, Les Figurines Hellénistiques de Terre Cuite*. Paris.

Richter, G. & Milne, M. (1935). *Shapes and Names of Athenian Vases*, New York: The Metropolitan Museum of Art.

Robinson, D.M. (1941). Excavations at Olynthus, Part X, Metal and Minor Miscellaneous Finds, Baltimore.

Rotroff, S. (1997). *The Athenian Agora 29, Hellenistic Pottery, Athenian and Imported Wheelmade Table Ware and Related Material*, Princeton.

Seltman, C. (1933). *Greek Coins, A History of Metallic Currency and Coinage Down to the Fall of the Hellenistic Kingdoms*. London.

Sgourou, M. & Agelarakis, A.P. (2001). Jewellery from Thasian Graves. *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 96, 327-364.

Simon, E. (1980).*Die Götter Der Griechen*, München.

Sevgi, E. & Akkemik, Ü. (2022). Ege Bölgesinde Geleneksel Kullanımı olan Ağaç Türlerinin Yöresel Adları. *Avrasya Terim Dergisi*, 10 (3), 93 – 105.

Töpperwein, E. (1976). *Terracotten von Pergamon, Pergamenische Forschungen*, 3, Berlin: De Gruyter.

Türktaş, M.M. (2016). Denizli Yöresinde Nazar ve Nazarlıkla İlgili İnanış ve Uygulamalar, In M. Surur Çelepi (ed.), *Prof. Dr. İsmail Çetişli Hatıra Kitabı*, 407-417. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ünal, S. & Çallı, A. (2016), Göller Bölgesi Amulet Kültürü, *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, Cilt 1, 29-44.

Vinogradov, Y.G. (1994). A Maiden's Golden Burial from Berezan, the Island of Achilles. *Expedition*, 36.2-3, 18-28.

Ziegenaus, O. & Luca, G (1975). Das Asklepieion, Vol.2, Der nördliche Temenosbezirk und Angrenzende Anlagen in hellenistischer und frührömischer Zeit, Altertümer von Pergamon 11, Berlin: Walter de Gruyter.

Ζήβα, Α. (2013). Άωρος θάνατος: η συμβολική τουαπεικόνιση σε μια μελαμβαφή πυξίδα από τις συλλογέςτου Μουσείου Μπενάκη, *ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ*, 9, 21-43.

Antik Kaynaklar

G. Plinius Secundus, Naturalis Historia, Natural History, English trans. by H.R. Rackam-W.H.S. Jones D. E. Eichholz, Cambridge, Mass.-London, 1938-1971, (LCL).

https://cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=300341

https://cngcoins.com/Coin.aspx?CoinID=359366

https://coinsweekly.com/heracles-the-snake-strangler/

https://cngcoins.com/photos/publications/CNG_Triton_XIX_Main.pdf , 71, no.166.

http://ancientcoinage.org/the-labors-of-hercules.html

Sosyal & Beşerî Bilimler

Alanında Akademik Çalışmalar

Cilt 1

EDİTÖRLER

Dr. Sema SAĞLIK
Dr. Uğur İNAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Dr. Sema SAĞLIK
Dr. Uğur İNAN
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-845-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

İŞ BİLENİN, KILIÇ KUŞANANIN: TÜRK-İSLAM TASVİR SANATLARINDA HAKİMİYET/İKTİDAR SEMBOLÜ OLARAK KILIÇ

***Semiha ALTIER* 1**

BÖLÜM 2

HAVACILIKTA EMNİYET YÖNETİM SİSTEMİNİN UYGULANMASI

***Cankut AYDIN* 39**

BÖLÜM 3

İŞVERENİN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARINA İLİŞKİN HUKUKİ SORUMLULUĞU KAPSAMINDA GÜNDEME GELEN TAZMİNAT DAVALARI

***Arkın GÜNAY* 53**

BÖLÜM 4

GÖRÜNEN ADAM DİZİSİ VE ÂŞIKLIK GELENEĞİ: ONUR ÜNLÜ'NÜN SİNEMATİK ANLATISININ KÜLTÜREL KÖKLERLE BULUŞMASI

***Melek ELMAS* 81**

BÖLÜM 5

HACZİN GENEL TEORİSİ BAKIMINDAN İİK M. 89 DÜZENLEMESİ

***Ahmet AYMAZ* 97**

BÖLÜM 6

YAPAY ZEKÂ İLE GELİŞEN E-TİCARET VE VERGİ KANUNLARINA YANSIMASI

***Deniz KARA* 115**

BÖLÜM 7

2017-2021 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN SAĞLIK TURİZM İLE İLGİLİ BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Serden BAŞAK, Çağıl Hale ÖZEL 129

BÖLÜM 8

YAPAY ZEKÂ TARİHİNE GELİŞTİRİLEN ARAÇLAR AÇISINDAN BİR BAKIŞ

İpek YALIÇ, Cihat KARTAL 151

BÖLÜM 9

MODERNİTE VE GÜNDELİK HAYAT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE MODERNLEŞMESİ

Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI 177

BÖLÜM 10

MISIR SARRAFI ARTİN (? – 1790)

Ertan ÜNLÜ 203

BÖLÜM 11

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE YENİDEN ÜRETİM

Kezban KARABULUT, Cihat KARTAL 219

BÖLÜM 12

KLİNİK PSİKOLOJİ ARAŞTIRMALARINDA DENEYİM ÖRNEKLEME YÖNTEMİ

Özge ENEZ 245

BÖLÜM 13

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ ANAYASA HUKUKU

Nemetullah AGHABALAEI FANID 269

BÖLÜM 14

BÜVEYH HÜKÜMDARLARI VE DEVLET ADAMLARI TARAFINDAN ŞÎRÂZ VE REY'DE KURULAN KÜTÜPHANELER

Cihan GENÇTÜRK ***299***

BÖLÜM 15

İŞE YABANCILAŞMANIN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Meryem GÜL ***315***

BÖLÜM 16

TOPLUMSAL FARKINDALIK VE BİLİNÇLENDİRME ÇALIŞMALARININ VAN'DA ERKEN YAŞTA EVLİLİKLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yasemin GEZER TUĞRUL, İbrahim MAZMAN ***337***

BÖLÜM 1

İŞ BİLENİN, KILIÇ KUŞANANIN: TÜRK-İSLAM TASVİR SANATLARINDA HAKİMİYET/İKTİDAR SEMBOLÜ OLARAK KILIÇ

Semiha ALTIER [1]

1 Doç. Dr. Semiha Altıer, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Terzioğlu Yerleşkesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü 0000-0001-8598-9185 ORCID

Giriş

Toplumların değer verdikleri bazı kavramları çeşitli nesnelerle ilişkilendirmesi, insanlık tarihi kadar eskidir. Nesnenin özelliklerinden yola çıkılarak, inançlar ve dinler çerçevesinde şekillenen bu ilişkilendirme, çeşitli ritüeller olduğu kadar sanat eserlerinde de izleyicisine bazı mesajlar gönderir. Bu nesnelerden biri de kılıçtır. Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah (Anonim, 1998: 1290) olan ve yakın dövüşte kullanan kılıç, Arapça "seyf" yani "helak etmek" anlamındadır. Bu isim Farsça'da "şemşir", Osmanlı Türkçesinde "şemşir" ve "kılıç" olarak kullanılır (Bozkurt, 2022: 405; Şükün, 1996: 1327). Kılıç, elle tutulan parçası olan kabza, kabza ile namlu arasında rahat kavramayı sağlayan ve vuruş sırasında elin kaymasını önleyen balçak; ana gövdesini oluşturan kesme ve delme görevini yapan namludan oluşur. Namlu kın içinde saklanır; bir kayışla omuza veya bele asılarak taşınır (Acar, 2013: 3; Mahmud Şevket, 1983: 23).[1] Kesici silâhlardan kılıçların bazı örneklerinde namluları metal olsa da kabzalarında metalin yanı sıra ahşap veya kemik de kullanılır. Bu silâhların kınları ise bazen metal veya deriden yapılır (Çoruhlu, 1993: 63).

Çeşitli topluluk ve coğrafi bölgelerde, yapım ve bezeme teknikleri bakımından benzerliklerin yanında farklılıklar da gösteren kılıcın, törenler/ritüellerde kullanılacaklar için sanat eseri olarak tasarlandığı, çeşitli koleksiyonlarda bulunan örneklerden anlaşılır (Kuşoğlu, 2006: 130).

Kılıç, ilk anda akla askeri bir anlamı getirse de erkek gücünü, savaşçılığı ve atılganlığı ayrıca erdem kavramlarını da karşılar. Aynı zamanda saflığı, zekayı, bilgiyi, ilahi gerçeği ve bilgeliği yanı sıra şeref ve namusu da temsil eder (Özer, 1971: 16). İki yüzü bulunan kılıç adalet kavramıyla da ilişkilendirilmiş; kötülere karşı kesici ve öldürücü, iyilere karşı barış ve adalet koruyucusu yüzünü göstermiştir. Evrendeki her şey gibi hem iyinin hem de kötünün ikili doğasına sahiptir (Ersoy, 2000: 338; Varner, 2011: 11, 59).

Orta Asya Türk Kültürü ve Çevre Kültürlerde Kılıca Bakış

Kılıcın, Türk dilinin en erken metinlerinde yer aldığı görülür. Bunlar arasında 732 tarihli Kültigin Yazıtı, Göktürk yazısı ile yazılmış *Irg Bitig*, çeşitli Uygur metinleri, *Divanü Lügati't-Türk*, *Kutadgu Bilig* ve Dede Korkut Kitabı sayılabilir (Çolak, 2018: 2155; Tekin, 1998: 50-51 Tokyürek, 2021: 181, 185, 206). Dede Korkut Kitabının Tepegöz hikayesinde kılıç kahramanlığın bir göstergesi olarak yer alır (Çetinkaya, 2015: 147).[2] Bu şekilde içinde kılıcın da bulunduğu, yay, ok gibi savaş aletleri Türk des-

1 Türk kılıcının çeşitleri hakkında geniş bilgi için bkz. (Bikkul, 1961: 23-24)
2 Dede Korkut Kitabında kılıcın sadakat, söz verme, intikam yeminleri gibi çeşitli törenlerde kullanımına ilişkin bilgi için bkz. (Cansız, 1999: 59-60).

Kaynakça

ACAR, B. (2018). *Osmanlı Padişah Portreleri: Fihrist-i Şâhân ve Zeyilleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ACAR, Ş. (2013). Osmanlı Kılıçları. *Toprak İşveren*, 98, 13-23.

AÇIKGÖZ, F. Ü. (2020). Osmanlı-Avusturya İlişkilerinden Bir Kesit: Amaç Barış-Araç Hediye (XVII. Yüzyıl). *Social Sciences Studies Journal,* 3 (6), 894-911.

AĞIRNASLI, N. (2022). Selçuklular Zamanında Ok Yay ve Kılıcın Diplomatik Sembol Olarak Kullanılması. *Tarihte Diplomasi*. Çekiç, C. E. (Ed.). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Yayınları.

AHMEDÎ. (2019). *İskendernâme*. Akdoğan Y. (Haz). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

AKAY, T. (2012). Osmanlı Devleti'nde Arma-i Osmânî ve Tuğrâ-yi Hümâyûn'un Alâmet-i Farika Olarak Kullanımı. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (Bahar), 1-15.

AKKURT, K. (2018). Türk Kültüründe Kılıcın Kutsallığı-Nedenler ve Örnekler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi (KOUSBAD)*, 7 (Bahar), 89-104.

AKSOYAK, İ. H. (2019). Hutbeyi Kılıçla Okumak. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), 74-83.

AKSU, H. (1981). Sultan III. Murad Şehinşahnamesi. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X, 1-22.

ALEXANDER, D. G. (1984). *Dhu L-Fakar (Sacred Sword, Muhammad, Islam)*, Dissertation The Faculty of New York University, Institute of Fine Arts, New York.

ALEXANDER, D. G. (2015). Comments on Iconography and Decoration on Islamic Arms and Armor. *Islamic Arms and Armor in the Metropolitan Museum of Art*, 303-307.

ALI, M. M. ve MUHAMMED, M. K. (2015). Sword as a Cultural Symbol or Weapon of Violence in Islam: An Analysis. *Journal of Islam in Asia*, 12 (2), 280-293.

ALİKILIÇ, D. (2004). *İmparatorluk Seremonisi Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler*. İstanbul: Tarih Düşünce Kitapları.

ALKIŞ, A. (2021). Tasavvufta Tahta Kılıç Sembolizmi. *Van İlahiyat Dergisi*, 9 (15), 99-126.

AL-OLAQI F. M. T. ve SHAIKH, N. U. (2016). The Sword in the Islamic World View. *International Journal of Philosophy and Theology*, 4 (1), 42-54.

ALTIER, S. (2018). Bir Motifin Pesinden: Osmanlı Sanatında "Bereket Boynuzu*". History Studies International Journal of History,* 10 (7), 21-57.

ANONİM. (1998). *Türkçe Sözlük*, 2, Ankara: Türk Dil Kurumu.

ARSLAN, M. (2019). Türk Mezar Taşlarında Kılıç Sembolizmi. *Tarihe Yön Veren Silah: Kılıç*. (s. 79-106), Akay T. ve Tekir, S. (Ed.). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

ARSLAN, M. (2020). Anadolu Türk Mimarisinde Zülfikar Tasvirleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* 95 (Eylül), 235-275.

ARVAS, A. (2022). Türk Dünyası Epik Destanlarında Olağanüstü "Yedi Silah". *Millî Folklor*, 134 (Yaz), 5-16.

ASBURY, R. C. (2022). *Geç Dönem Osmanlı Kılıçlarında Tılsım Sembolizmi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÂŞIK PAŞA. (2000). *Garib-Nâme, (Tıpkıbasım, Karşılaştırmalı Metin ve Aktarma)*, II/ 2, Yavuz, K. (Haz.). İstanbul: Türk Dil Kurumu

ATASARAL, O. (1993). *Ampir Üsluplu Bazı İstanbul Yapıları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul.

ATIL E. (1986). *Süleymanname. The Illustrated History of Süleyman the Magnificent*. Washington: Harry N. Abrams, Inc. Publishers.

AYAN, Ş. (2019*). Ankara Etnoğrafya Müzesi'ndeki Osmanlı Dönemi Madalya ve Nişanlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

AYDIN, H. (2012). *Sultanların Silahları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

AYDÜZ, S. (2011). Osmanlı Silahları. Silah Üretim Merkezleri ve Literatürü Tarihi. *Tarih Okulu*, X, 1-37.

BAĞCI, S. (2004). Old Images for New Texts and Contexts: Wandering Images in Islamic Book Painting. *Muqarnas, 21, Essays in Honor of J. M. Rogers*, 21-32.

BAĞCI, S., ÇAĞMAN, F., RENDA, G. ve TANINDI, Z. (2012). *Osmanlı Resim Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.

BAĞCI, S., CAPELLEN J. M. zur. (2000). İhtişam Çağı. *Padişahın Portresi-Tesavir-i Ali Osman*. (s. 96-133), İstanbul: Türkiye İş Bankası.

BARON W. WRATISLAW. (1996). *Baron W. Wratislaw'ın Anıları. 16. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğundan Çizgiler.* Dilmen, M. S. (Çev.). İstanbul: Boyut Matbaacılık.

BAYAT, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken.

BAYKARA, T. (1993). Asya Türk Kültürünün Bir Unsuru Olarak Mezar Taşları. *Vakıf Haftası*, 10, 127-132.

BELLİ, O. (2003). *Kırgızistan'da Taş Balbal ve İnsan Biçimli Heykeller.* İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

BENLİ, Ş. (2021). Osmanlı Edebiyatında İktidarın Dayanağı Olarak Kılıç ve Ka-

lem. *Es-seyf ve'l-Kalem: Şiir ve Kültürel İktidar*. (s. 328-336), Ankara: İKSAD Global Yayıncılık.

BERKLİ, Y. (2007). Mezar Taşlarında Görülen Kılıç, Hançer, Ok-Yay ve Bayrak Motiflerinin Sembolik Anlamları. *Ekev Akademi Dergisi*, 31, 67-81.

BEYDİLİ, C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. Ankara: Yurt Kitap.

BIÇAK, A. (2020). Türk İslam Siyasi Düşüncesi. *Siyaset Düşüncesinin Eleştirisi*. (s. 16-31), Akıncı, M. ve Şafak, G. N. (Ed.). Ankara: Kadim Yayınları.

BİKKUL A. U. (1957). Topkapı Sarayı Silâh Müzesindeki Eserler. *Türk Etnografya Dergisi*, 53, 35-52.

BİKKUL A. U. (1961). Topkapı Sarayı Müzesindeki Türk Kılıçları Üzerinde Bir İnceleme. *Türk Etnografya Dergisi,* 55, 20-28.

BİLEN, M. (2006). Sahih-i Buharî'de Tekrar Meselesi. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 149-161.

BİROL, Ç. (1999). Osmanlı Devlet Yönetiminde Teşvik ve Ödüllendirme. *Osmanlı*, 6, (s. 271-278), Eren, G. (Ed.). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

BLAKE, S. P. (1986). Courtly Culture under Babur and the Early Mughals. *Journal of Asian History*, 20 (2), 193-214.

BODUR, H. (2012). Adalet Tanrı(ça)ları: Themis ve Diğerleri. *Yargı: Kurallar, Kurumlar, Kararlar Kolokyumu, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi*. 143-167, İstanbul: İstanbul Barosu.

BOZKURT, N. (2022). Kılıç. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25, 405-407.

Burton, Sir R. F. (1884). *The Book of the Sword*. London: Chatto and Windus.

CAN, S. (2014). Osmanlı Arması'nın Doğuşu. *Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri 18-20 Ekim 2012*, (s. 173-179), Acara, M., Fataha, E. B. ve Koyuncu, G. (Ed.). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

CANSIZ, İ. (1999). Dede Korkut Hikayelerine Göre Türklerde Tören Geleneği ve Tören Çeşitleri. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (Güz), 55-64.

CIRLOT, J. E. (1971). *A Dictionary of Symbols*. London: Routledge.

CÖMERT, B. (1999). *Mitoloji ve İkonografi*. Ankara: Ayraç.

CURTIS, D. E. ve RESNIK, J. (1987). Images of Justice. *Yale Law Journal*, July, 1727-1772

ÇAĞMAN, F. (2000a). İstanbul Sarayı'nın Yorumu; Üstad Osman ve Dizisi. *Padişahın Portresi Tesavir-i Âl-i Osman.* (s. 164-187), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

ÇAĞMAN, F. (2000b). Padişah Portreciliğinin Zirvesi: III. Murad Dönemi. *Padişahın Portresi Tesavir-i Âl-i Osman.* (s. 208-296), İstanbul: Türkiye İş

Bankası Kültür Yayınları.

ÇELİK, F. ve ŞİŞMAN R. (2019). Baki Divanı'na Yansıyanlar: Kılıç. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 (63), 72-80.

ÇEREZCİ, J. Ö. O. (2019). Göktürk Dönemi Madeni Silahları. *Akdeniz Sanat, 21. Uluslararası Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 447-500.

ÇETİNKAYA, G (2015). *Dede Korkut Hikâyeleri'nde Semboller*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

ÇEVRİMLİ, N. (2012). Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri Hakkında Bir Değerlendirme. *Vakıflar Dergisi*, 37 (Haziran), 193-222.

ÇOLAK, M. (2018). Türkçenin Söz Varlığında "Kılıç". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (Teke) Dergisi*, 7 (4), 2154-2188.

ÇOPUR, E. N. (2020). Divan Şiirinde Savaş Aletleri: Hançer, Kılıç, Ok. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 10 (1), 58-81.

ÇORUHLU, T. (1999). *Osmanlı Tüfek, Tabanca ve Teçhizatları (Askerî Müzeden Örneklerle)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

ÇORUHLU, Y. (2003). Türk Sanatında Görülen Devlet Simgeleri. *Kutadgubilig: Felsefe Bilim Araştırmaları*, 4, 229-258.

ÇORUHLU, Y. (2006). Türk Sanatındaki İnsan Figürlerine Ellerinde Tuttukları Nesneler Açısından Bir Bakış. (s. 149-168), *Sanatta Anadolu-Asya İlişkileri: Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

ÇORUHLU, Y. (2008). Türk Sanatı'nda Ejder Öldürme Sahnelerinin Sembolizmi. *Av ve Avcılık Kitabı*. (s. 103-130), Naskali, E. G. ve Altun, E. O. (Ed.). İstanbul: Kitabevi.

ÇORUHLU, Y. (2010). Türklerde Kurgan Tipi Mezarların Ortaya Çıkışı, Türklerde Kurgan Tipi Mezarın Ortaya Çıkışı. *XV. Türk Tarih Kongresi (11-15 Eylül 2006)* 2, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 559-570.

DENİSENKO, A. (2011). *Askeri Müze Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Madalya ve Nişanlar Kataloğu*. İstanbul: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı.

DERİNGİL, S. (2014). *İktidarın Sembolleri ve İdeolojisi -II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909).* Güven, G. Ç. (Çev.). İstanbul: Doğan Kitap.

DUMAN, A. (2021). Klasik Türk Şiirinde Kılıç (15-16. Yüzyıl Divanlarına Göre). *International Journal of Filologia*, 4 (6), 164-202.

DUMAN, İ. (2018). *Büyük Selçuklu Ordusunda Kullanılan Savaş Araç ve Gereçleri (1038-1157).* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

DURDU, A. (2022). Gazneli Mahmud'a Verilen Seyfü'd-Devle Lakabının Kılıç Motifli Sikkeler Üzerinden Değerlendirilmesi. *Genel Türk Tarihi Araştır-*

maları Dergisi, 4, 513-531.

DURMUŞ, İ. (2008). *İskitler (Sakalar)*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.

DURMUŞ, İ. (2009). Türk Kültür Çevresinde Ant. *Milli Folklor Dergisi*, 11 (84), 97-106.

DUYMAZ, A. (2019). Geleneksel Anlatılarda Bir Şaman/Sufi Silahı: Tahta Kılıç. *Milletlerarası 9. Türk 9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri,* Ankara: T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 181-195.

ELASSAL, I. M. (2018). Sword Dhu'l-FaqĀr in Islamic Miniatures. *Journal Of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality*, 15 (December), 1- 9.

ELDEM, E. (2009). Geç Osmanlı Döneminden Günümüze İntikal Eden Bir Kitsch Nümunesi: Arma-i Osmani. *Toplumsal Tarih*, 192 (Aralık), 2-11.

ERALP, N. (1993). *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ERALP, N. (1998). Eyüp Sultan ve Osmanlı Hükümdarlarının Kılıç Kuşanma Törenleri: Taklid-i Seyf". *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu Tebliğler 8-10 Mayıs 1998,* 150-153.

ERDOĞAN, M. (2007). *Selçuklular'da Hükümdarlık Alâmetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ERSOY, N. (2000). *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Zafer Matbaası.

ERÜRETEN, M. (2001). *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları*. İstanbul: Kansu Matbaası

ESİN, E. (1964). Alp Şahsiyetinin Türk Sanatında Görünüşü. *Türk Kültürü*, 34, 769-789.

ESİN, E. (1978). *İslamiyetten Önceki Türk Kültür Tarihi ve İslama Giriş*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.

ESİN, E. (1980). *A History of pre-Islamic and early Islamic Turkish Culture*. İstanbul: Ünal Matbaası.

ESİN, E. (1987). Bayrak, some Motifs of Ottoman Turkish Flags and Flag-Pole Finials. *Comité International d'études Pré-Ottomanes et Ottomanes VIth symposium, Cambridge, 1rst-4th July 1984*, Bacqué-Grammont, J. L. ve Donzel, E. van (Ed.). İstanbul: Institut Français d'Etudes Anatoliennes, 1-13.

ESİN, E. (2001). *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

FETVACI, E. (2019). Chapter Two. Sultan Ahmed's Artistic Patronage. *The Album of the World Emperor: Cross-Cultural Collecting and the Art of Album-Making in Seventeenth-Century Istanbul* (s. 32-59). Princeton: Princeton University Press.

GENÇ, R. (2002). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

GERMANER, S. (1997). Ampir. *Eczacıbası Sanat Ansiklopedisi*, I, 88.

GIRAUD, R. (1999). *Gök Türk İmparatorluğu, İlteriş, Kapgan ve Bilge'nin Hükümdarlıkları*. İstanbul: Ötüken.

GÖKSU, E. (2008). *Türk Kültüründe Silah*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

GÖMEÇ, S. Y. (2020). Türklerde Devlet ve Hâkimiyet Düşüncesi ile İdari Yapının Özellikleri. *Siyaset Bilimi*. (s. 189-218), Arslan, A. (Ed.). Çanakkale: Paradigma Yayınevi.

GÜNEŞ, H. (2018). Zülfikar: Efsanevi Bir Kılıcın Tarihi Serüveni. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 86, 9-20.

GÜRÇAY, S. ve KOÇAK, A. (2021). Alevî–Bektaşi Velâyetnâmelerinde Tahta Kılıç Sembolizmi. *Aydın Türklük Bilgisi*, 7 (1), 111-140.

GYULA, N. (1982). *Attila ve Hunları*. Baştav Ş. (Ter.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

HALL, J. (1996). *The Illustrated Dictionary of Symbols in Eastern and Western Art*. New York: Icon Editions.

HASANOV, Z. (2016). İskitlere ve Türk-Moğol Halklarına Ait Aynı Gelenekler, Kültler ve Psikolojik Özellikler. Bağdagül, M. (Çev.). *Belleten*, 80 (288), 639-662.

HEIDEMANN, S., J. F. DE LAPÉROUSE, V. PARRY (2014). The Large Audience: Life-Sized Stucco Figures of Royal Princes from the Seljuq Period. *Muqarnas*, 31, 35-71.

HERODOTOS. (1973). *Herodot Tarihi* IV. Ökmen, M. (Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

İBNİ BİBİ. (1941). *Anadolu Selçuki Devleti Tarihi*, M. N. Gençosman (Ter.) Ankara: Uzluk Basımevi.

İNALCIK, H. (1958). Osmanlı Padişahı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 13 (4), 68-79.

İNAN, A. (1968). Eski Türklerde ve Folklorda "Ant". *Makaleler ve İncelemeler*. (s. 279-290), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İREPOĞLU, G (2000). Yenilik ve Değişim. *Padişahın Portresi / Tesavir-i Âl-i Osman*. 378-439, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İSTEMİ, F. (2017). Hadislerin Bağlamının Tespitinde İhtisar ve Takti. Uygulamasının Neden Olduğu Sorunlar. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (31), 315-326.

JEAN BAPTISTE TAVERNIER (2007). *17. Yüzyılda Topkapı Sarayı*. Tunçdoğan, T. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

KAFADAR, C (1994). Eyüp'te Kılıç Kuşanma Törenleri. *Eyüp: Dün/Bugün Sempozyum 11-12 Aralık 1993*, Artan, T. (Haz.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 50-61.

KAFESOĞLU, İ. (2000). *Türk Millî Kültürü*. İstanbul: Ötüken.

KAREV, Y. (2005). Qarakhanid Wall Paintings in the Citadel of Samarqand: First Report and Preliminary Observations. *Muqarnas*, 22, 45-84.

KASIM B. SEYDÎ EL-HÂFIZ ANKARAVÎ. (2017). *Enîsü'l-Celîs*. Bilgin, A. A. (Haz.). Ankara: TÜBA.

KEKLİK, M., M. ASLAN (2018). 16. Yüzyıl Kasidelerinde Savaşçı Hükümdar Portresi. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 58 (1), 111-139.

KOCA, S. (2016). *Türk Kültürünün Temelleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.

KOÇAK, K. (2011*). Eski Türklerde Devlet Gelenekleri ve Törenleri: Tarih Öncesi Devirlerden Türklerin İslam Dini Medeniyetine Girişine Kadar*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

KOCAOĞLU, M. (1995). Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841). *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 6 (6), 195-210.

KOŞİK, H. S. (2021). Divan Şiirinde Farklı Türleriyle Yer Alan Bir Savaş Aleti: Kılıç. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 8 (20), 11-38.

KÖYMEN, A. M. (1976). *Tuğrul Bey ve Zamanı*. İstanbul: Mîllî Eğîtim Basımevi.

KÖYMEN, A. M. (1989). *Selçuklu Devri Türk Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

KURTARAN, U. ve KARACA, Z. (2021). Osmanlı Devleti'nde Siyasal Bir Rituel: Kılıç Kuşanma Merasimi (XVIII. Yüzyıl). *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 13, 83-100.

KUŞOĞLU, M. Z. (2006). *Resimli Ansiklopedik Kuyumculuk ve Maden Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken.

KUŞOĞLU, M. Z. (2005). *Osmanlı Arması*. İstanbul: İBB Yayınları.

KÜÇÜKAŞCI, M. S. (2015). İstanbul'daki Mukaddes Emanetler. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi: Din*, V, (s. 402-415), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

KÜTÜKOĞLU, M. S. (1989). XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Fevkalâde Elçilerin Ağırlanması. 198-231, *Türk Kültürü Araştırmaları Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran'a Armağan*, XXVII/1-2, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

MAHİR, B. (2000). Portrenin Yeni Bağlamı. *Padişahın Portresi / Tesavir-i Âl-i Osman*. (s. 298-375), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

MAHMUD ŞEVKET (1983). *Osmanlı Askerî Teşkilatı ve Kıyafeti (Osmanlı Ordusunun Kuruluşundan 1908 Yılına Kadar)*. Ankara: KKK. Ankara Basımevi.

MERÇİL, E. (2007). Selçuklular'da Hükümdarlık Alametleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

MÜLAYİM, S. (1992). Arma. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 3, 382.

OCAK, A. Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler Metodolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

ONAY, E. (2013). *15. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Kasidelerde İdeal Hükümdar Portresi ve Hükümdarın Metaforik Sunumu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.

ÖCAL, S. (2019). Kılıç. *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*. (s. 15-30), Akay, T. ve Tekir, S. (Ed.). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

ÖGEL, B. (1948). Türk Kılıcının Menşe ve Tekâmülü Hakkında. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 6 (5), 431-460.

ÖGEL, B. (1992). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Devlet Kitapları Milli Eğitim Basımevi.

ÖGEL, B. (2010). *Türk Mitolojisi,* I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

ÖZ, E. (2019). *İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan FY1404 Numaralı Şehinşahname'nin Minyatürleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

ÖZ, M. (2013). Zülfikar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi,* 44, 553-554.

ÖZBİLGEN, E. (2007). *Bütün Yönleriyle Osmanlı Âd'ab-ı Osmâniyye*. İstanbul: İz Yayıncılık.

ÖZCAN, A. (2015). İstanbul'da Cülus ve Kılıç Kuşanma Törenleri. *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, Siyaset ve Yönetim II* (s. 384-395), İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

ÖZCAN, A. (2022). Kılıç Alayı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 25, 408-410.

ÖZDAL, A. (2008). *Türklerin Savaş Sanatı Aldatıcı Taktikler& Farklılaşan Stratejiler*. İstanbul: Doruk Yayımcılık.

ÖZDEMİR, K. (1997). *Osmanlı Arması*. İstanbul: Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri.

ÖZER, U. (1971). *Türk Kılıcı: Türk Kılıcı Maddeleşmiş Kültür Örneği Olarak*. Yayımlanmamış Bitirme Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

ÖZTUNA, Y. (1964). *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Türkiye Tarihi*, 5, İstanbul: Hayat Yayınları.

PAKALIN, M. Z. (1993). Kılıç Alayı. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, (s. 259-264), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

RABY, J. (2000). Öncü Girişimler (1450-1550) Oyun Başlıyor. *Padişahın Portresi/ Tesavir-i Ali Osman*. (s. 64- 133), İstanbul: Türkiye İş Bankası.

RADO, Ş. (1969). *Hünername Minyatürleri ve Sanatçıları*. İstanbul: Doğan Kardeş.

RENDA, G. (2000). Portrenin Son Yüzyılı. *Padişahın Portresi / Tesavir-i Âl-i Osman*. (s. 442-543), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

RENDA, G. ve İNANKUR Z. (2005). *İmparatorluktan Portreler. Suna ve İnan Kıraç Vakfı Koleksiyonu'ndan Seçilmiş Yapıtlarla 18. yüzyıldan 20. yüzyıla Osmanlı Dünyası ve Osmanlılar*. İstanbul: Pera Müzesi.

ROUX, J. P. (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. Kazancıgil, A. (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

ROUX, J. P. (2008). *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdeniz'e 2000 Yılı*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ROUX, J. P. (2011). *Eski Türk Mitolojisi*. Sağlam, M. Y. (Çev.). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

SAKAOĞLU, N. (1994). Kılıç Alayları. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 4, (s. 555-557), İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı.

SALOMON SCHWEIGGER. (2004). *Sultanlar Kentine Yolculuk 1578-1581*. Noyan, S. T. (Çev.). İstanbul: Kitap Yayınevi.

SCHIMMEL, A. (2004). *Tanrı'nın Yeryüzündeki İşaretleri İslama Görüngübilimsel Yaklaşım*. Demirli, E. (Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

SERDAR, M. (2008). Semavi Dinlerde Dört Büyük Melek (Cebrail, Mikail, İsrafil, Azrail). *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13 (2), 227-245.

SEVİM, A. ve MERÇİL, E. (1995). *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilât ve Kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

SEVİNÇ, B. (2013). Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi. *Turkish Studies*, 8 (6), 619-639.

SOUDAVAR, A. (1992). *Art of the Persian Courts: Selections from the Art and History Trust Collection*. New York: Rizzoli.

SÖNMEZ, Z. (1987). Ampir Üslup. *Görsel Büyük Genel Kültür Ansiklopedisi*, 1, İstanbul: Görsel Yayıncılık, 566.

ŞAHİN, K. Ş. (2015). *Gazavâtnâmelerde Edebî Savaş Tasvirleri (15-16. Yüzyıl)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.

ŞENTÜRK, A. (2012). *Kaynaklar Işığında Mukaddes Emânetlerin Tarihi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

ŞÜKÜN, Z. (1996). *Farsça-Türkçe Lügat Gencinei Güftar Ferhengi Ziya*. 2. İstanbul: MEB Yayınları.

TANERİ, A. (1978). *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

TANINDI, Z. (1984). *Siyer-i Nebî İslâm Tasvir Sanatında Hz. Muhammed'in Hayatı*. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.

TANMAN, B. (1998). Kılıç Kuşanma Törenlerinin Eyüp Sultan Külliyesi ile Yakın Çevresine Yansıması. *Tarihi Kültürü ve Sanatıyla II. Eyüpsultan Sempozyumu 8-10 Mayıs 1998*, (s. 76-93), İstanbul: Eyüp Belediyesi Yayını.

TANRIBUYURDU, G. (2012). Klâsik Türk Şiirinde 'Kılıç Duası. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 9, 139-166.

TARIM, Z. (2017). İstanbul'da ve Osmanlı Sarayı'nda Tören ve Kutlamalar. *Suriçi İstanbul Fetihten Önce ve Fetihten Sonra*. (s. 273-294), Ortaylı, İ. (Ed.). İstanbul: Fatih Belediyesi Yayınları.

TEKİN, T. (1998). *Orhon Yazıtları. Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*. İstanbul: Simurg.

TEKİNDAĞ, Ş. (1966). Fatih'in Ölümü Meselesi. *Tarih Dergisi*, 21, 95-108.

TEOMAN, B. ve TEOMAN, G. (2016). Malatya'da Basılmış Danişmendli ve Anadolu Selçuklu Sikkeleri. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (1), 49-67.

TERZİ, A. T. (2013). Sultan Abdülaziz'in Kılıç Kuşanma Merasimi. *Osmanlı'nın İzinde Profesör Dr. Mehmet İpşirli Armağanı II.* (s. 465-484), Emecen, F. M., Keskin, İ. ve Ahmetbeyoğlu, A. (Haz.). İstanbul: Timaş Yayınları.

TOGAN, Z. V. (1981). *Umumi Türk Tarihine Giriş (En Eski Devirlerden 16. Asra Kadar).* İstanbul: Enderun Yayınları.

TOKYÜREK, H. (2018). Budist Uygur Metinlerinde Mandal Kılmak Töreni Üzerine. *Türkiyat Mecmuası*, 28 (1), 163-178.

TOKYÜREK, H. (2021). Eski Uygurca İyi ve Kötü Prens Öyküsü'nde Kahramanın Yolculuğu. *International Journal of old Uyghur Studies*, 3 (2), 177-216.

TURAN, Ş. (2009). Silâhdar. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37, 191-193.

TURSUN BEY. (1977). *Tarih-i Ebû'l-Feth.* Tulum, M. (Haz.). İstanbul: Baha Matbaası.

UYAN, H. K. (2021). *Sanat Tarihi Açısından Mukaddes Emânetler Hazînesindeki Süyûf-ı Mübâreke*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

UZUN, T. (2023). Vali'nin Portresi: Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Görsel Temsilleri. *Külliye*, 4 (1), 197-221.

UZUNÇARŞILI, İ. (1984). *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

VARNER, G. R. (2011). *The Sword and Dagger in Myth & Legend*. London: Lulu Press, Inc.

VEINSTEIN, G. (2007). *Osmanlılar ve Ölüm, Süreklilikler ve Değişimler*. Güntekin, E. (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

WELCH, S. C., SCHIMMEL, A., SWIETOCHOWSKI M. L. vd. (1987). *The Emperors' Album: Images of Mughal* India. New York: The Metropolitan Museum of Art.

YAZAR, İ. ve USLU, E. (2015). Divan Şairinin Padişah Algısı. *Turkish Studies,*

10 (8), 2205-2230

YILDIRIM, N. (2012). *İran Mitolojisi Kökenleri, Kaynakları, Ana Temaları*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

YILDIZ, B. (2020). Hunlardan Osmanlı Dönemine: Türk (Eğri) Kılıcının Gelişim Süreci. *Harp Tarihi Dergisi*, 2, 59-110.

YUSUF HAS HACİB. (2019). *Kutadgu Bilig*. Aşıcı, H. (Ed.). Ankara: TC. Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.

YÜCE, Y. (2022). *Türk Minyatür Sanatında Kutsalın Rengi: Siyer-i Nebî ve Ahvâl-i Kıyâmet Örnekleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

YÜKSEL, A. ve GÜVEN, O. (2019). Osmanlı Padişahlarının Keskin Bir Hediyesi Olarak Kılıç. *Tarihe Yön Veren Silah Kılıç*. (s. 109-128), Akay, T. ve Tekir, S. (Ed.). İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

YÜREKLİ, Z. (2015). The Sword Dhū'l-faqār and the Ottomans. *People of the Prophet's House*. (s. 163–72), Suleman, F. (Ed.). London: Institute of Ismaili Studies and Azimuth Editions.

VILLE, J. de. (2011). Mythology and the Images of Justice. *Law and Literature*, 23 (3), 324-364.

ZIMMER, H. (1946). *Myths and Symbols in Indian Art and Civilization*. Campbell, J. (Ed.). Princeton: Princeton University Press.

BÖLÜM 2

HAVACILIKTA EMNİYET YÖNETİM SİSTEMİNİN UYGULANMASI

Cankut AYDIN [1]

1 Dr., Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü, 0000-0002-2441-465X, cankut.aydin@shgm.gov.tr

1. Giriş

1903 yılında Wright kardeşler tarafından gerçekleştirilen ilk kayıtlı uçuşla birlikte başlayan hava trafiği günümüzde artarak devam etmektedir. Havacılık faaliyetlerinin başlangıcı ile etkin ve verimli şekilde yönetilmesi ihtiyacı hasıl olmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmada havacılığın yönetim süreçlerinin alt kırımlarından biri olan emniyet yönetim sistemi (EYS) uygulamaları ele alınacaktır.

Emniyet kavramı kabul edilemez risk hasarının giderilmesi amacıyla gerekli önlemlerin alınması şeklinde tanımlanırken, emniyet yönetim sistemi; risklerin tanımlanarak, analizlerin yapılması, bertaraf edilmesi veya kabul edilebilir bir seviyeye getirilmesini sağlayan yönetim sistemidir (SHGM, Shy-Sms, 2016).

Yönetim süreçlerinin oluşturulması ve emniyetin sağlanması noktasında yüksek derecede pro-aktif yönetim özelliklerini barındıram emniyet yönetim sistemi, havacılık operasyonlarında emniyete yönelik tehlikeler oluşmadan tehditleri belirleyerek, emniyetin sağlanmasının önündeki tehdide ivedilikle müdahale edilmesini sağlayacak bir sistem oluşturulmasını amaçlamaktadır (Gerede, 2005).

Emniyet yönetimi oluşturulmasında devletlerin havacılık otoriteleri "Devlet Emniyet Programı" ve "Emniyet Yönetim Sistemi (SMS)" mevzuatları hazırlayarak sistemin resmileştirilmesi ve kurumsallaştırılması sağlanmaktadır. Bu kapsamda, Devletler, havacılık emniyetine ilişkin dokümanlarında emniyet uygulamalarının iyileştirilmesine yönelik talimatlarda bulunmaktadır. Bu kapsamda, emniyet yönetimi uygulamaları tasarımından uygulanmasına kadar uluslararası prosedürlerle belirlenerek kontrol altına alınmaktadır (Gerede, 2006).

Uluslararası düzenlemelere uygun şekilde düzenlenen ulusal mevzuatlar ile sürekli olarak izleme ve denetleme faaliyetlerine tabi tutulan havacılık işletmeleri, uçuş operasyon süreçlerinin tamamında belirlenen kurallara uymakla sorumludur (DHMİ, 2011).

Emniyet yönetim sisteminde istenen ölçüde fayda görülebilmesi için "üst yönetim desteği" ve "pozitif emniyet kültürü" bileşenlerini içerecek şekilde tasarlanması gerekmektedir (Gerede, 2006). Bu kapsamda, öncelikle üst yönetimin maddi desteğini sağlaması, örgütleme sürecini tamamlaması organizasyonda emniyet farkındalığının yaratılması için kritik öneme haizdir. Emniyet Yönetim Sisteminin başarıyla uygulanması için ikinci kilit unsur pozitif emniyet kültürüdür.

Emniyet Kültürü kavramı örgüt kültürü kavramı ile yakın ilişkilidir. Bunun sebebi bir organizasyonda yapılmak istenen değişimler öncelikle organizasyon içinde kabul edilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda emniyet

Kaynakça

Aktaş, H. (2018). "Pilot aday seçimi ve thy uygulamaları". 4. Ulusal Hava ve Uzay Tıbbı Kongresi: İstanbul.

Andriessen, J. H. E., Fahlbruch B. (2004) Knowledge Management of Successes and Errors, Elsevier, Amsterdam.

Aytaç, S. (2011). İş Kazalarını Önlemede Güvenlik Kültürünün Önemi, Türk Metal Sendikası Dergisi, Sayı.147, ss. 30-38.

CANSO, (2012). Safety Culture Definition and Enhancement Process, Civil Air Navigation Services Organization, July.

Dursun, E., (2014). Türk Sivil Havacılık Sektöründe Haberleşme Seyrüsefer Gözetim (CNS)

Hizmetleri İçin SCOR Esaslı Bakım Yönetim Modeli Önerisi, Doktora Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Edkins, G. D. (1998). Evaluation of the Method to Proactively Improve Airline Safety Performance. Safet Science. 30, 275-295.

Erceylan, N. & Atilla, G. (2021). "Havacılık Eğitim Organizasyonlarında Emniyet Yönetim Sistemi Süreçlerinin Kurumsal İtibar Üzerindeki Etkisi: İş Doyumunun Aracı Rolü". Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year, 1(39), 353-379.

Hale, A. (2000). Culture's confusions. Safety Science, 34:1.

ICAO-9859. (2018) . SMS-Emniyet Yönetim Sistemi El Kitabı. Dördüncü Baskı. International Civil Aviation Organization: Canada.

ICAO, (2013). Annex 19 – Safety Management, 1st ed.; International Civil Aviation Organization: Montreal, QC, Canada.

Metin S. (2014). Son Yıllarda Havacılık Kazalarında İnsan Faktörleri. I. Ulusal Havacılık Tıbbı Kongresi. Kongre Özet Kitabı: Eskişehir, 22-24.

Milan, J., (2000). "An Assessment of Risk and Safety in Civil Aviation", Journal of Air Transport Management, Vol:6, No:1, s.43-50.

Muniz, B. F.; Peon, J. M. ve Ordas, C. J. V. (2007). Safety culture: a tool to improve corporative competitiveness. In Conocimiento, innovación y emprendedores: camino al futuro (p. 228). Universidad de La Rioja.

Reason, J. (1998). Achieving a safe culture: theory and practice. *Work & stress*, *12*(3), 293- 306.

Reason, J. (2005). Safety in the operating theatre–Part 2: Human error and organisational failure. Quality and safety in health care, 14(1), 56-60.

SHGM, (2015a). Ticari Hava Taşıma İşletmeleri, Uçuş Eğitim ve Bakım Kuruluşlarında Emniyet Yönetim Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Talimat (SHT-SMS): Ankara.

SHGM, (2016). Sivil Havacılıkta Emniyet Yönetim Sistemi Yönetmeliği (SHY-SMS): Ankara.

SHGM, (2015b). Havaalanlarında Emniyet Yönetim Sisteminin Uygulanmasına İlişkin Talimat (Sht - Sms/Had): Ankara.

Tunç, İ. (2019). Emniyet Yönetim Sistemi Uygulamalarının Hava Trafik Kontrol Hizmetlerine Katkılarının Analizi. Doktora Tezi, Eskişehir Teknik Üniversitesi: Eskişehir.

Uyar, T. (2019). Havacılık Emniyet Yönetim Sistemlerinde Risk Kavramı Ve Risk Değerlendirmede Çerçeveleme Etkisine Yönelik Bir Araştırma. Doktora Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Üzülmez, M., (2019). "Havacılıkta Emniyet Yönetiminin Başarısı Bağlamında Üst Düzey

Yönetim Desteğinin Kavramsallaştırılması", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Eskişehir.

Yılmaz, K. A. (2003). Havacılıkta Emniyet Açısından Risk Yönetimi ve Havacılık Örgütlerinden Uygulama Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Eskişehir.

BÖLÜM 3

İŞVERENİN İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIKLARINA İLİŞKİN HUKUKİ SORUMLULUĞU KAPSAMINDA GÜNDEME GELEN TAZMİNAT DAVALARI

Arkın GÜNAY [1]

1 Dr. Öğr. Üyesi. Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü,arkin.gunay@yalova.edu.tr. orcid: 0000-0003-2301-8505

GİRİŞ

İş sözleşmesi, işçi ile işveren arasında kişisel ilişkinin söz konusu olması bakımından, taraflar arasında karşılıklı sadakatin bulunmasını gerektirir. Bu sadakat bağı, işçi yönünden işverenin işi ve işyeri ile ilgili çıkarlarım korumak, işveren açısından ise işçiyi korumak ve gözetmek şeklinde ortaya çıkmaktadır.

İşverenin işçiyi koruma ve gözetme borcu, işyerinde iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması yükümlülüğünü de kapsamaktadır. Bu yükümlülük, işyerinde, bilimin ve teknik gelişmelerin gerektirdiği bütün önlemlerin alınmasını içeren bir yükümlülüktür. İşverenin bu yükümlülüğünü yerine getirmemesi halinde ortaya çıkan iş kazası ve meslek hastalığından sorumluluğu söz konusu olacaktır.

Çalışmamızın konusunu da, esas olarak işverenin iş kazası ve meslek hastalığından doğan sorumluluğu oluşturmaktadır. Bu bağlamda ilk bölümde, iş kazası ve meslek hastalığı kavramları açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Burada, yürürlükteki mevzuat hükümleri incelenirken, işverenin sorumluluğuna hangi somut olaylarda gidilebileceğine ilişkin örnekler verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde işverenin iş kazası ve meslek hastalığından doğan sorumluluğunun hukuki niteliği incelenmiştir. Bu bölümde kusur sorumluluğu ile kusursuz sorumluluğa ilişkin görüşlerin dayandığı esaslara yer verilmiş ve Yargıtay uygulamasının ne yönde olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, işçinin yahut ölümü halinde yakınlarının işverene karşı açacakları tazminat davaları konu edilmiştir. Sonuç bölümü ise, konuya ilişkin genel gözlemlerden ve bu çalışmada tespit edilen önemli unsurların belirtilmesinden oluşmaktadır.

1. İŞ KAZASI VE MESLEK HASTALIĞI KAVRAMLARI

1.1. İş Kazası Kavramı

1.1.1. Tanımı

İş Sağlığı ve Güvenliği hukukunun temel yasası olan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun içeriğinde, işçilerin iş kazalarına ve meslek hastalıklarına karşı korunmasına ve bu konuda işverenlerin alması gereken önlemlere ilişkin bir takım genel yükümlülüklere yer verilmiştir. Buna karşın iş kazası kavramı tanımlanmış değildir.

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununda ise, "iş kazasının tanımı, bildirilmesi ve soruşturulması" başlıklı 13. maddesinde kapsamında iş kazasının tanımına yer vermekten çok bunun bazı unsur ve koşullan sayılmıştır[1].

1 Ali Güzel, Ali Rıza Okur ve Nuışen Caniklioğlu, **Sosyal Güvenlik Hukuku.** 5510 Sayılı Kanuna Göre Hazırlanmış 17. Bası. İstanbul: Beta Yayınları, 2018, s.347 vd.; A. Can Tuncay ve Ömer Ekmekçi, **Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri.** 20. Bası. İstanbul: Beta Basım A.Ş.,

KAYNAKÇA

AKIN, Levent: "İş Sağlığı ve İş Güvenliği ". III. Yılında İş Yasası, Bodrum: 21-25 Eylül 2005, s.302-349. **("Seminer").**

AKIN, Levent: "İş Hukukunda Hakimin Manevi Tazminatı Takdir Yetkisi ve Borçlar Kanunu Md. 43-44 Uygulamaları". İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku 2008 Yılı 12. Toplantı Notları (GS Üniversitesi) 06-07 Haziran 2008, İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları, Nisan 2009, s.92-110.**("BK m. 43-44 Uygulamaları").**

ANTALYA, Gökhan: "Sorumluluk Hukukunda Yeni Gelişmeler". M.Ü. Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk (Sempozyum Özel Sayısı), C. 14, S.4, 2008, s.63-83.

BAYRAM, Fuat: Türk İş Hukukunda İş Sağlığı ve Güvenliği Denetimi. İstanbul: Beta Yayınları, 2008.

CENTEL, Tankut: Türk Sosyal Güvenlik Hukuku. İstanbul: Oniki Levha Yayınları, No. 1785, 2021,

ÇENBERCİ, Mustafa: İş Kanunu Şerhi. 4. Bası, 1978.

DEMİR, Fevzi: İş Hukuku ve Uygulaması. 5. Baskı, İzmir: Dokuz eylül Yayınları, 2009.

EREN, Fikret: Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İş Kazası ve Meslek Hastalığından Doğan Sorumluluğu. Ankara: AÜHF Yayınlan, 1974. **("İş Kazası").**

EREN, Fikret: Sorumluluk Hukuku Açısından Uygun İlliyet Bağı Teorisi. Ankara: Sevinç Matbaası, 1975. **("İlliyet Bağı").**

GÜRSOY, Kemal Tahir: "İşverenin Sorumluluğu". A.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi. C. 31, S.1-4, 1974, s.185-198.

GÜZEL, Ali: "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargılayın 2008 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi". Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2008. Ankara: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Derneği (Milli Komite), Türk-İş Yayını, 2010, s.295-377.

GÜZEL, Ali, Ali Rıza OKUR ve Nurşen CANİKLİOĞLU. Sosyal Güvenlik Hukuku. 5510 Sayılı Kanuna Göre Hazırlanmış 17. Bası. İstanbul: Beta Yayınları, 2018.

HATEMİ, Hüseyin: "İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat Miktarının Tayini". İHU, İş.K. 73 (No : 2).

OĞUZMAN, M. Kemal: "İş Kazası ve Meslek Hastalıklarından Doğan Zararlardan İşverenin Sorumluluğu". İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. XXXIV, S.14, 1969, s.322-342.

OĞUZMAN, Kemal ve M. Turgut ÖZ: Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Üçüncü Bası. İstanbul: Filiz Kitabevi, 2000.

OKUR, Ali Rıza: "Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri Açısından Yargıtay'ın 2004 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi". Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2004. Ankara: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, Kamu-İş Yayını, 2006, s.171-269.

REİSOĞLU, Safa: Borçlar Hukuku Genel Hükümler. Yirmibirinci Bası. İstanbul: Beta Yayınları, 2010.

SÜZEK, Sarper: İş Güvenliği Hukuku. Ankara: Savaş Yayınları, 1985.

TAHİROĞLU, Bülent: "Kusursuz Sorumluluk ve Modem Hukuklara Etkisi". M.Ü. Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk (Sempozyum Özel Sayısı), C. 14, S.4, 2008, s.157-170.

TANDOĞAN, Haluk: Kusura Dayanmayan Sözleşme Dışı Sorumluluk Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 1981.

TUNCAY, A. Can ve Ömer EKMEKÇİ: Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri. 20. Bası. İstanbul: Beta Yayınları, 2019.

TUNCAY, A. Can: "Sosyal Sigortalar Açısından Yargıtay'ın 2000 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi". Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2000. Ankara: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, Kamu-İş Yayını, 2002, s.181-243.

ULUSAN, İlhan ve Güven ESEN: İş Kazası ve Meslek Hastalıklarından Doğan İşveren Sorumluluğu. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, No. 41, 1985.

ULUSAN, İlhan: Özellikle Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu ve Bundan Doğan Hukuki Sorumluluğu. İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları, No. 72, 1990.

YAVUZ, Cevdet; "Türk Borçlar Kanunu Tasarısı'na Göre "Kusursuz Sorumluluk" Halleri ve İlkeleri". M.Ü. Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi. Roma Hukukundan Modern Hukuka Sorumluluk (Sempozyum Özel Sayısı), C. 14, S.4, 2008, s.29-61.

YENİSEY. Kübra Doğan: "Bireysel İş İlişkisinin Kurulması ve İşin Düzenlenmesi Açısından Yargıtay'ın 2006 Yılı Kararlarının Değerlendirilmesi". Yargıtay'ın İş Hukukuna İlişkin Kararlarının Değerlendirilmesi 2006. Ankara: İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi, TİSK Yayını, 2009, s.9-101.

İnternet Kaynakları:

Yargıtay kararları için bkz. Kazancı Mevzuat ve İçtihat Bilgi Bankası: www.kazancı.com (çevrimiçi).

BÖLÜM 4

GÖRÜNEN ADAM DİZİSİ VE ÂŞIKLIK GELENEĞİ: ONUR ÜNLÜ'NÜN SİNEMATİK ANLATISININ KÜLTÜREL KÖKLERLE BULUŞMASI

Melek ELMAS [1]

1 Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: melekelmas2801@gmail.com, ORCID.0000-0002-1519-6726.

Âşıklık geleneği, Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir ve yüzyıllardan beri yaşatılmaktadır. Bu geleneğin temelinde âşıkların halkın içinde yetişmesi yatmakta, halkın yaşadıkları duygu ve düşünceleri dile getirmesi yer almaktadır. Âşıklık, genel olarak Türk kültüründe köklü bir geçmişi olan ve halkın içinde yetişen âşıkların şiir ve müzik yoluyla halkın duygu, düşünce ve yaşantılarını dile getirdiği bir sanat ve kültür geleneğidir. Âşıklar, halk arasında dolaşarak saz çalar, şiirler söyler ve sözlü edebiyat alanında üretim yaparlar.

Âşıklar, halkın yaşadığı olayları, sevgiyi, aşkı, tabiatı, tarihi, kahramanlığı ve toplumsal değerleri konu alan şiirler söylerler. Bu şiirler, genellikle saz eşliğinde ve ustalıkla sunulur. Âşıklar, söyledikleri şiirlerle halkın duygusal dünyasına hitap eder ve toplumun belleğini, değerlerini ve kültürel mirasını koruma işlevi görürler.

Âşıklık geleneği, ustalar ve çıraklar arasında aktarılan mesleki eğitim süreciyle devam eder. Usta âşıklar, genç âşıklara saz çalmayı, şiir yazmayı ve sahne performanslarını öğretirler. Bu şekilde, âşıklık geleneği kuşaktan kuşağa geçer ve gelecek nesillere aktarılır.

Türkiye'de âşıklık geleneği, belli yörelerde "karşılama", "deyişme", "atışma" veya "karşıberi" gibi adlar altında toplanan sistemli deyişmelerdir. En az iki âşığın dinleyici huzurunda veya herhangi bir yerde karşı karşıya gelerek, birbirlerini sazda ve sözde belli prensipler içinde denemeleri esasına dayanmaktadır (Günay, 1993: 47). Bu geleneğin temelinde, âşıkların yeteneklerini ve bilgilerini yarıştırmaları, halk arasında popüler olan konuları işlemeleri yatmaktadır. Karşılıklı atışarak ve deyişerek yapılan bu yarışmalar, halk arasında büyük ilgi görmekte, önemli kültürel etkinlikler olarak ön plana çıkmaktadır.

Günay, âşıklık geleneğiyle ilgili yaptığı çalışmalarda, bu geleneğin Türk kültüründeki önemli bir yerini vurgulamaktadır. Âşıklık geleneğinin, Türk halk kültüründe sözlü tarih anlatımının temel unsurlarından biri olduğunu belirtirken, âşıkların şiirleri ve türküleriyle Türk halkının duygu ve düşüncelerine tercüman olduklarını ifade etmektedir. Günay ayrıca, âşıkların toplumsal hayatta önemli bir işlevi olduğunu da söyler. Âşıkların düğün, asker uğurlama, cenaze gibi törenlerde ve halkın günlük hayatında da aktif bir rol oynadıklarını belirtirken, bu geleneğin Türk toplumunun sosyal hayatındaki önemini vurgulamaktadır.

Türkiye'deki âşıklık geleneği içerisinde âşık karşılaşmaları ve atışmaları önemli bir yer tutar. Bu karşılaşmalar, âşıkların birbirlerini sazda ve sözde yenmeye çalıştığı bir yarışmadır ve genellikle seyirci önünde gerçekleştirilir (Albayrak, 2004: 58). Âşık karşılaşmalarına müşaare, deyişme, söyleşi, atışma, bağlama, tekellüm gibi adlar verilmektedir (Artun, 2013: 73). Âşıklık geleneği, kültür varlığının önemli bir bölümünü oluştur-

KAYNAKÇA

ALBAYRAK, N. (2000), İsfendiyâr, İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

ALBAYRAK, N. (2004), *Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayınları.

ARTUN, E. (2013), Çukurova Âşıklık Geleneğinde Atışma, *Folklor/Edebiyat*, 19(75), 37-50.

ERMAN, A. (2012), Günümüzde Yaşayan Âşıklık Geleneği Üzerine Düşünceler, Türkoloji Sempozyumu bildirileri, Adana.

FİDAN, S. (2016), *Âşıklık Edebiyatı ve Medya Endüstrisi*, Ankara: Pegem Akademi.

GÜNAY, U. (1993), 17. Yy Saz Şairi Karacaoğlan'la ilgili Bir Değerlendirme, 2. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, Adana.

KAYA, D. (2013), Âşıklık Geleneğinin Geleceğiyle İlgili Düşünceler ve Yapılması Gerekenler, *Milli Folklor*, 13(52), 87-92.

ÖRNEK, S. V. (2000), *Türk Halkbilimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÖZTELLİ, C. (2018), *Karacaoğlan Bütün Şiirleri*, Ankara: Özgür Yayınları.

ÜNLÜ, O. (2017), *Görünen Adam*, İstanbul: Peri Film.

BÖLÜM 5

HACZİN GENEL TEORİSİ BAKIMINDAN İİK M. 89 DÜZENLEMESİ[1]

Ahmet AYMAZ [2]

1 Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Doktora Programında Doç. Dr. Leyla Akyol Aslan danışmanlığında devam eden doktora tezi "İcra Hukukunda Taşınır Malların Haczi" konulu çalışma bakımından enstitünün aradığı savunmaya alınma "tez ile ilgili kitapta bölüm yayınlamak" şartını yerine getirmek üzere bu çalışma hazırlanmıştır.

2 Öğretim Elemanı-Araştırma Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı, ahmetaymaz@kku.edu.tr veya a.aymaz57@gmail.com, (https://orcid.org/0000-0001-6418-7028).

Bu çalışma Türk takip hukuku[1] bakımından yapılacak haciz işlemi ve İİK m. 89 sürecinin kapsamlı izahından ziyade haczin genel teorisi ile İİK m. 89 sürecindeki uyumsuzluğu izah etmektedir. Bu bakımdan haciz türleri bakımından veya İİK m. 89'a dayanan sürecin kapsamlı incelemesi yapılmayacaktır.

1 GENEL OLARAK HACİZ SÜRECİ

1.1 Takip Hukukunda Genel Olarak Haciz Aşaması

Takip hukuku en genel anlamda haciz ve paraya çevirme aşamalarından oluşur (Karslı, 2014, s. 278). Bu aşamalar kendi içinde kapsamlı iki ayrı süreçtir. Bir süreç ihtiva eden hukuki kurumlardan bir sonraki aşamanın başlaması öncekinin kesinleşmiş olmasına bağlanır (Akgün, 2020, s. 263). Bu anlamda hacizden önceki sürecinde takibin başlangıç aşaması olduğu ileri sürülmekte (Ülkü, 2008, s. 11) (Yıldırım & Deren Yıldırım, 2015, s. 129) (Kuru, İcra ve İflas Hukuku Cilt: 1, 1988, s. 616) bu görüş haczin talep edilebilmesinin takibin kesinleşmesine bağlı olmasına dayandırılmaktadır (Kuru, İcra ve İflas Hukuku Cilt: 1, 1988, s. 617). Kanaatimizce bu görüş tutarlı olmakla birlikte Türk hukukunda ödeme emrinin dolayısıyla takibin kesinleşmesini haciz aşamasına giriş aşaması değerlendirmesi doktrin nazarında çokça zikredilmemektedir.

Satışın talep edilebilmesi için ise haczin kesinleşmiş olması gerekmektedir (Yıldırım & Deren Yıldırım, 2015, s. 173). Lakin Türk hukukunda doktrinde baskın görüş haczin gerçekleştirilmiş olmasının satış talebi için kâfi olduğu kesinleşmenin sadece satışın gerçekleştirilmesi için aranacağı belirtilmektedir (Kuru, İcra ve İflas Hukuku Cilt: 1, 1988, s. 633) (Arslan, Yılmaz, Taşpınar Ayvaz, & Hanağası, 2022) (Atalı, Ermenek, & Erdoğan, 2022) (Pekcanıtez, Atalay, Sungurtekin Özkan, & Özekes, 2022) (Legalbank, 2011). Haczin gerçekleşme anının tespiti her iki görüş bakımından da önem arz etmektedir. Türk hukukunda kanuni düzenlemeler nazarından haczin gerçekleşme anı İİK m. 94 haricinde açıkça ifade edilmiş değildir.

Takibin ayrı bir aşamasını ifade eden haciz süreci İİK m. 78 ila 105 hükümlerinde yer bulmaktadır. Bu hükümler içeriğinde haciz talep müddeti, haczin tatbik müddeti, yetkili memur, haczedilmezlik kurumu, taşınır ve taşınmaz malların haczi, kıymet takdirleri, muhafaza tedbirleri, alacak haczi, iştirak halinde tasarruf edilen malların haczi, istihkak kurumu, iştirak kurumu, haciz tutanağı, haciz keyfiyetinin tebliği ve aciz vesikası düzenlenmektedir. Süreç nihayetinde hukuken gerçekleşmiş sayılabilmesi bakımından her kurum özelinde kanunda bazı geçerlilik şartları görmek mümkündür. En genel anlamda haczi gerçekleştirecek memurun haczetme iradesini açığa vurması ile haczin gerçekleştiği ifade edilmektedir (Postacıoğlu & Altay, İcra Hukukunun Esasları, 2010, s. 365-371) (Postacıoğlu,

1 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu (İİK) ile sınırlı olarak ifade edilmiştir.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı Yayınları, Y. (1976). *Mütalaa ve Tamimler.* Ankara: Yarıaçık Ceza Evi Matbaası.

Akcan, R. (2005). *Hacze İştirak.* Ankara: Seçkin.

Akgün, Ş. (2020). *Haczin Hukuki Niteliği.* İstanbul: Der.

Akil, C. (2013). *Borçlunun Üçüncü Kişilerdeki Mal ve Alacaklarının Haczi.* Ankara: Yetkin.

Akyol Aslan, L. (2011, C. 4 S. 1-2). İcra İflas Kanunu Madde 89 Hükmüne Göre Birinci Haciz İhbarnamesine İtiraz. *EÜHFD*, s. 93-119.

Ansay, S. Ş. (1948). *Hukuk İcra ve İflas Usuller.* Ankara: Yeni Cezaevi Matbaası.

Arslan, R. (1974). Borçlunun Üçüncü Kişilerde Bulunan Mal ve Alacaklarının Haczi. *Dr. Recai Seçkin'e Armağan*, s. 81-114.

Arslan, R. (2016, C. 65 S. 4). Borçlunun Üçüncü Kişide Bulunan Alacağının Haczi, Haczin Üçüncü Kişiye Bildirilmesi ve Sonuçları. *AÜHFD*, s. 3217-3242.

Arslan, R., Yılmaz, E., Taşpınar Ayvaz, S., & Hanağası, E. (2022). *İcra ve İflas Hukuku.* Ankara: Yetkin.

Aslan, K. (2005). *Hacizde İstihkak Davası.* Ankara: Turhan.

Atalı, M., Ermenek, İ., & Erdoğan, E. (2022). *İcra ve İflas Hukuku.* Ankara: Yetkin.

Bayar, A. (2013). Beklenen Mal ve Hakların Haczi. *T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*. Konya.

Boran Güneysu, N. (2016, C. 20 S. 4). İcra Hukukunda Aşkın Haciz. *GÜHFD*, s. 25-60.

İyilikli, A. (2012). *Haciz İhbarnameleri.* Ankara: Yetkin.

Karslı, A. (2014). *İcra ve İflas Hukuku.* İstanbul: Alternatif.

Kuru, B. (1977). *Bankalardaaki Mevduatın ve Diğer Alacakların Haczi.* Ankara: Sevinç.

Kuru, B. (1988). *İcra ve İflas Hukuku Cilt: 1.* İstanbul: Alfa.

Kuru, B. (2013). *İcra İflas Hukuku El Kitabı.* Ankara: Adalet.

Legalbank, E. 2011/13-303, K. 2011/437 (Yargıtay HGK 06 22, 2011).

Lexpera, E. 2015/11769, K. 2017/14065 (Yargıtay 8HD 10 30, 2017).

Lexpera, E. 2018/1123, K. 2022/670 (Yargıtay HGK 05 18, 2022).

Muşul, T. (2019). *Haciz ve Hacze İştirak.* Ankara: Adalet.

Özgürol, S. (1985, Y. 76 S. 4). Haciz ve İhtiyati Haciz Üzerine. *Adalet Dergisi*, s. 32-35.

Pekcanıtez, H., Atalay, O., Sungurtekin Özkan, M., & Özekes, M. (2022). *İcra ve İflas Hukuku.* İstanbul: On İki Levha.

Postacıoğlu, İ. (1979, C. 10 S. 2). Borçlunun Üçüncü Şahsa Karşı Alacaklarının Haczi ile İlgili Bazı Problemler. *BATIDER*, s. 353-368.

Postacıoğlu, İ. (1982). *İcra Hukukunun Esasları.* İstanbul.

Postacıoğlu, İ., & Altay, S. (2010). *İcra Hukukunun Esasları.* İstanbul: Vedat.

Schlegel, R., & Zopfı, M. (2017). Art. 96-105. J. Kren Kostkiewicz, & D. Vock içinde, *Kommentar zum Bundesgesetz über Schuldbetreibung und Konkurs SchKG* (s. 654-689). Zürich-Basel-Genf: Schulthess.

Ülkü, N. G. (2008). *İcra Hukukunda Ödeme Emri.* İstanbul: Arıkan.

Üstündağ, S. (2004). *İcra Hukukunun Esasları.* İstanbul.

Uyar, T., Uyar, C., & Uyar, A. (2022). *İcra Hukukunda Haciz.* Ankara-İstanbul: Bilge.

Yavaş, M. (2005). *Borçlunun Üçüncü Şahıslardaki Mal, Hak ve Alacaklarının Haczi.* İstanbul: Arıkan.

Yıldırım, M. K., & Deren Yıldırım, N. (2015). *İcra ve İflas Hukuku.* İstanbul: Beta.

BÖLÜM 6

YAPAY ZEKÂ İLE GELİŞEN E-TİCARET VE VERGİ KANUNLARINA YANSIMASI

Deniz KARA [1]

1 Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi ORCID:0000-0003-2815-3183

GİRİŞ

Hayatımızı kolaylaştıran unsurlardan birisi şüphesiz ki internet olmuştur. Bilgiye ulaşmaktan alışveriş yapmaya, online kurslara katılmaktan ticaret ile uğraşmaya kadar yelpaze çok genişlemiş durumdadır. Peki internetin bu kadar kolaylık getirmesi beraberinde bir işgücü kısıtlamasını mı getirecektir yoksa devlete ödenen vergiler unsurunda mı eksiklik yaratacaktır. Yaptığımız çalışma yapay zekâ ile gelinen noktada devleti hangi unsurlarda vergi kaybına uğratacağı konusuna değinerek ortaya çıkabilecek sorunlar hakkında da çözüm önerileri sunmak olacaktır.

E-TİCARETİN GELİŞİM AŞAMASI

İnternetin hızlı bir biçimde hayatımıza girip değişim yaratmasıyla başlayan süreç her alanda artarak devam etmektedir. Araştırma yapmak, bilgi edinmek ile başlayan süreçte ticareti yönetmekten iş hayatını devam ettirmeye kadar ulaşmıştır. İnternet elektronik ticaretin temelini oluşturmaktadır. İlk kez ABD'de iki üniversite arasında başlayan deney başarı ile sonuçlanmış ve karşımıza internet ağlarını geliştirmek olarak çıkmıştır. Sonuç bilgi transferinin yapılabilmesi gerçekleşmiştir. Süreçte ilerlemeler hızlı bir şekilde olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Normal masa üstü bilgisayarların bugün geldiği nokta ise akıllı telefonlar ve yapay zekâ uygulamaları olmuştur. Dijitalleşmenin insan hayatına getirdiği en önemli yenilik şüphesiz ki işlemleri kolaylaştırmak olmuştur. Kısa sürede hızlı bir şekilde verim almak, sorunu kısa sürede çözmek insanoğlunun hep araştırdığı nokta olmuştur. Yeniliğe ayak uydurmamak demek çağın gerisinde kalmayı kabul etmek demektir. Teknolojik ilerleme ve bu ilerlemeye ayak uydurabilmek bir maratona benzer. Bu yarışta arkada kalan çağın gerisinde kalmayı kabul etmiş olur. Kaldı ki teknolojiye uyum sağlamak günümüzde o kadar kolaylaştırmıştır ki zor olan aslında uyum sağlamamaktır. Elektronik ticaretin yükselişe geçmesi 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan pandemi ile gerçekleşmiştir. Geleneksel ticaret içerisinde yer alan teçhizatlar e-ticaret sitelerinin kurulmasıyla yerlerini başka ekipmanlara bırakmıştır. Özellikle coğrafi sınırların ortadan kaldırması en büyük avantajı konumundadır. E-ticaret işlemleri için siteye üye olup, site içerisinde ki kataloglardan ürünlerin incelenmesiyle başlamamız için yeterlidir.

KAYNAKLAR

TEZLER:

AKÇAOĞLU, E. (2011). Ulusal ve Uluslararası Perspektiften, Gelir Üzerinden Alınan Vergiler Bakımından Bir İrdeleme, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

AKKOYUNLU, M. C. (2018). E-ticaret Sektöründe Satın Alma Davranışlarının Yapısal Eşitlik Modelleme Tekniği ile Modellenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

ALTUN, Ö. (2016). Elektronik Ticaret, Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi ve Türkiye Uygulaması, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

ARSLANOĞLU, S. (2004). E-Ticareti Uygulayan Firmaların Görüşlerine Dayalı E-Ticaret Dersi Program Model Önerisi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

BAHTİYAR, K. (2021). Türkiye'de Farklı Sektörlerdeki Yapay Zekâ Uygulamalarına İlişkin Müşteri Algılarının Değerlendirilmesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

ÇAKMAK, H. (2022). Yüksek, Covid-19 Pandemi Döneminde Türkiye'de E-Ticaretteki Artış, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

ÇAM, E. (2014). Dünü, Bugünü ve Yarını ile E-Ticaret: Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Malatya.

ÇAVDAR, F. (2011). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Yaşanan Sorunlar ve Vergi Denetimine Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

DOĞAN, M. (2018). Elektronik Ticaretin Gelişim Süreci ve Türkiye'de İşletmeden Tüketiciye (B2C) Elektronik Ticaret Üzerine Bir Araştırma, Ufuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KARAMEMİŞ, K. (2018). E-ticaret Uygulamaları Giyim Sektörü Üzerine Bir Çalışma, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ÖZDEMİR, K. (2021). E-Ticaret Web Sitelerine Ait Teknik Özelliklerin Tüketici Algısına Etkisi, Bursa Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.

ÖZDEMİR, S. (2013). Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

PEHLİVANLI, A. (2018). Türkiye'de Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesi ve Mevcut Sorunlara Yönelik Bir Değerlendirme, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

ŞAHİN, K. (2004). Altay, Türk Vergi Hukuku Açısından Elektronik Ticaret, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.

TEKDEMİR, Y. (2023). Uluslararası E-Ticaret İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

UBAY, B. (2018). E-Hizmet Ticaretinde Katma Değer Vergisi Sorunları ve Çözüm Önerileri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.

ZENGİN, N. (2018). Elektronik Ticaretin Kullanımında Kritik Başarı Faktörlerinin Etkisi ve Türkiye'de Faaliyet Gösteren Elektronik Ticaret İşletmelerinde Bir Araştırma, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

İNTERNET ADRESLERİ:

https://www.businessturkiye.com.tr/arastirmalar/insanin-dijital-donusumuhuman-enhancement/ erişim tarihi: 24.05.2023

https://cbddo.gov.tr/sss/yapay-zeka/ erişim tarihi: 24.05.2023

https://www.eticaret.gov.tr/istatistikler erişim tarihi: 28.05.2023

https://www.eticaretraporu.org/wp-content/uploads/2019/05/DD-TUSIAD-ETicaret-Raporu-2019.pdf erişim tarihi: 24.05.2023

https://www.gtech.com.tr/yapay-zeka-nedir-yapay-zeka-hakkinda-bilmeniz-gerekenler/ erişim tarihi: 24.05.2023

https://www.mysoft.com.tr/yapay-zeka-nedir erişim tarihi: 24.05.2023

https://www.sas.com/tr_tr/insights/analytics/yapay-zeka-nedir.html erişim tarihi: 24.05.2023

https://turkiye.ai/yapay-zeka-e-ticaretin-gelecegini-nasil-degistirecek/ erişim tarihi:28.05.2023

https://webrazzi.com/2021/09/26/yapay-zeka-uygulamalarinin-e-ticarete-yansimasi/ erişim tarihi: 28.05.2023

https://worldef.net/haberler/e-ticarette-yapay-zekanin-7-buyuk-faydasi/ erişim tarihi: 24.05.2023

KİTAP VE MAKALELER

ANBAR, A. (2001). E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi.

CİBAROĞLU, M. O. (2019). YALÇINKAYA Bahattin, Belge ve Arşiv Yönetimi Süreçlerinde Büyük Veri Analitiği ve Yapay Zekâ Uygulamaları, Bilgi Yö-

netimi Dergisi, Cilt:2 sayı:1

ÇOLAK, M. (2016). Ulusal ve Uluslararası Boyutuyla Elektronik Ticaretin Vergilendirilmesinde Ticari Kazancın Tespiti, İsmmm.

ERKUL, R. E. (2021). Yapay Zekâ ve Büyük Veri Nasıl Bir Gelecek Vadediyor? TRT Akademi ISSN 2149-9446, cilt:06 sayı:11 Ocak

GÜVEN, H., AYVAZ, G. (2023). Emine Türkan, Yapay Zekâ Uygulamalarının E-Ticarette Kullanımı, International Journal of Management and Administration, IJMA, 7 (13):69-94

KAYA, KELEŞ., M. KILIÇ, Ü. KELEŞ A. E. (2018). E-Ticarette Pazar Araştırması ve SWOT Analizi, El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi, Cilt:5 no:2, 2018 (596-604)

ÖNCEL, M., KUMRULU, A., ÇAĞAN, N., (2018). Vergi Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara.

ÖNER, E., (2018). Vergi Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara.

ÖNER, E. (2019). Türk Vergi Sistemi, Seçkin Yayınevi, Ankara.

ŞENYÜZ, D., YÜCE, M., GERÇEK, A., (2019). Vergi Hukuku, Ekin Yayınevi, Bursa.

TURAN, D. (2020). Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2 Sayı:1 Sayfa:55-70

YARDIMCIOĞLU, M. ŞITAK, B. (Yapay Zekâ Teknolojisinin Muhasebe Alanına Yansımaları: Literatür İncelemesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (2), 342-353

YILDIZ, Y. (2019). Robot Vergisi: Yeni Nesil Bir Maliye Politikası Aracı, Maliye Dergisi, Temmuz-Aralık 177:299-329

YÜCEL, G. ADİLOĞLU, B. (2019). Dijitalleşme – Yapay Zekâ ve Muhasebe Beklentiler, Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Temmuz (17), sayfa:47-60

ZENGİN, N. ULU, F. (2021). Yapay Zekâ Teknolojileri ile Elektronik Ticarette Marka Değeri Yaratmak, Online International Conference on Empirical Economics and Social Sciences (e-ICEESS'21) – July 3-4, / Bandırma – Turkey

ZEYTİN, Z. GENÇAY, E. (2019). Hukuk ve Yapay Zekâ: E-kişi, Mali Sorumluluk ve Bir Hukuk Uygulaması, TAÜHFD/ZtdR sayfa:39-70

BÖLÜM 7

2017-2021 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE'DE YAPILAN SAĞLIK TURİZM İLE İLGİLİ BİLİMSEL ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ[1]

Serden BAŞAK[2], Çağıl Hale ÖZEL [3]

1 Bu çalışma, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü öğrencisi Serden Başak tarafından, Prof. Dr. Çağıl Hale Özel'in danışmanlığında hazırlanan "2017-2021 Yılları Arasında Türkiye'de Yapılan Sağlık Turizm ile İlgili Bilimsel Çalışmaların Bibliyometrik Analizi" adlı Yüksek Lisans projesinden hazırlanmıştır.

2 Öğrenci, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Konaklama İşletmeciliği Anabilim Dalı

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, https://orcid.org/0000-0002-5403-1609

3 Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, https://orcid.org/0000-0002-4898-0867

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ-WHO) yaptığı tanımda sağlığı; "Yalnızca hasta ya da sakat olmama değil, bedenen, ruhen ve sosyal açıdan tam bir iyi olma durumu" olarak belirtmektedir (URL-1, 2022). Turizm ise insanların ikamet ettikleri yerden başka yere gitmeleri ve orada en az 24 saat kalarak tekrar kendi ikametgâhlarına dönmeleri şeklinde tanımlanmaktadır (Nur ve Nur, 2020; Mor ve Çiftçi, 2006). Günümüzde yoğun endüstrileşme ile birlikte çevre kirliliği ve nüfus artışı yaşanmaktadır. Aynı zamanda iklim değişiklikleri, iş hayatının getirdiği yoğunluk ve aşırı stres, organik gıda tüketiminin azalması, kentleşme sorununa bağlı doğal spor alanlarının azalması gibi nedenler, yaşam kalitesini giderek azaltmıştır. Tüm bunlar "sağlıklı olma durumu" dengesini olumsuz etkilemektedir (Uslu, 2020:91). Bu nedenle insanlar, son yıllarda sağlıklı olma durumuna erişmek ve bunu korumak için daha çok çaba sarf eder duruma gelmişlerdir.

Sağlık turizminin literatürde birçok tanımı bulunmaktadır. WHO sağlık turizmini, "bireyin, iyilik halini geliştirmek amacıyla, kaplıcalar başta olmak üzere sağlık merkezlerine gidilmesi" olarak tanımlarken, bir başka tanımda ise, "ikamet edilen yerden başka bir yere (yurtiçi veya yurtdışı) herhangi bir sağlık sebebiyle hizmet almak için yapılan seyahat" ifadesi yer almaktadır. Sağlık Turizm Kurulu ise "hasta olan veya sağlıklı insanların tedavi, koruyucu, sağlığı geliştirici ve rehabilite edici sağlık hizmetlerini satın almak için başka bir ülkeye yaptıkları seyahatler olarak tanımlanmaktadır" (Eriş ve Barut, 2020:51). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, "sağlık turizmi, fizik tedavi ve rehabilitasyon gereksinimi olanlarla birlikte uluslararası hasta potansiyelini kullanarak sağlık kuruluşlarının büyümesine olanak sağlayan turizm türüdür" tanımını yapmıştır. Bu tanımların belli ortak yönleri vardır. Bunlardan ilki, kişinin kendi ikamet bölgesinin dışarısında bir yere seyahat etmek durumunda olmasıdır. İkincisi, bu seyahatin öncelikli hedefi sağlık bulmak olmalı ve üçüncüsü seyahat edilen yerde en az 24 saat geçirilmelidir (Eriş ve Barut, 2020:51).

Sağlık turizmini diğer turizm türlerinden ayıran birtakım özellikleri bulunmaktadır. Eriş ve Barut (2020:52) bu durum için "sağlık turizminin konusu insan sağlığı ve hatta insan yaşamı olduğu için, tüm işleyişlerde yüksek hassasiyet gerektiren, ortaya çıkabilecek hatalara karşı toleransın yüksek olmadığı bir konuma sahiptir" demektedirler. Sağlık turizmi kapsamında sağlığını geliştirmek isteyen ya da hasta olup tedavi talebinde bulunan bireyleri kabul eden kuruluşların yeterli teknik donanıma ve nitelik iş gücüne sahip olması gereklidir. Sağlık turizminde, aracılık eden ve sağlık hizmeti sunan kuruluşlarda ortak yabancı dil bilen personel bulundurulmalıdır. Sağlık turizminde, hizmeti sunan sağlık kuruluşunun uluslararası standartlarını sağlaması gerekir. Tedavi görülecek ve dinlenilecek kuruluşların geçerli uluslararası akreditasyon sertifikasına sahip olması ve

KAYNAKÇA

Ataman, H., Esen, M. F. ve Vatan, A. (2017). *Medikal Turizm Kapsamında Sunulan Sağlık Hizmetlerinde Kalite ve Hasta Güvenliği, Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 3(1): 32.

Baş, M ve Kılıç, B., (2014), *Duygusal Emek Boyutları, Süreci ve Sonuçlarının Engelli Turizm Pazarında Değerlendirilmesi,* Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 2: 67-83.

Bucak F. (2020). *Bölüm 5 : Yaşlı Turizmi, Sağlık Turizmi*, İKSAD Yayınevi, İstanbul

Haşimoğlu, Ç. (2019). *Medikal Turizmde Hizmet Kalitesi ve Hasta Memnuniyeti: Kuşadası Örneği.* Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Hüseyin Eriş, Sinem Barut (2020). *Bölüm 2, Sağlık Turizmi,* Sağlık Turizmi, İKSAD Yayınevi, İstanbul

Mor, A. ve Çiftci, M. D. (2006). *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Ekonomik Etkinlikler.* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 33-61

Nur E., Nur R. H. (2020). *Bölüm 1: Genel Turizm ve Turizm Türleri*, Sağlık Turizmi, İKSAD Yayınevi, İstanbul

Uslu E. (2020). *Bölüm 4 : Termal Turizm ve Spa Wellness Turizmi*, Sağlık Turizmi, İKSAD Yayınevi, İstanbul

Uysalı Ş. A. (2020). *Bölüm 6 : Engelli Turizmi, Sağlık Turizmi*, İKSAD Yayınevi, İstanbul

URL-1 Prof. Dr. Nusret Fişek'in Kitaplaşmamış Yazıları - I (ttb.org.tr) son erişim tarihi 10.11.2022

URL-2 02pdf.pdf (saglik.gov.tr) son erişim tarihi 16.11.2022

URL-3 906,ttstratejisi2023pdf.pdf (ktb.gov.tr) son erişim tarihi 08.12.2022

URL-4 TÜİK - Veri Portalı (tuik.gov.tr) son erişim tarihi 16.12.2022

BÖLÜM 8

YAPAY ZEKÂ TARİHİNE GELİŞTİRİLEN ARAÇLAR AÇISINDAN BİR BAKIŞ

İpek YALIÇ[1], Cihat KARTAL [2]

1 Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi, ipekyalic@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9874-3464

2 Doç.Dr., Kırıkkale Ünv., İİBF, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD.dr_cihat_kartal@yahoo.com, ORCID ID:0000-0003-2390-8268.

GİRİŞ

Başlangıcından günümüze kadar insanoğlu doğa ile mücadelesini teknolojik gelişmelerin insanoğluna sağladığı imkanlarla birikimli olarak sürdürmüş, yeni gelişmeler toplumu dönüştürmüş ve hayatı kolaylaştırmıştır. Bu noktada iletişim ve bilgi teknolojileri günümüzün dijital çağını doğurmuş, bu yeni dijital çağın başlangıcı ile birlikte iş yapma şeklimiz ve yaşam biçimimiz neredeyse tamamen değişmiştir. Bilgisayarların hayatımıza girmesiyle birlikte milattan önceki zamanlarda başlayan insanların manuel iş yapış biçimleri mekanik hale gelmiş, insanların araçları kullanarak işlemleri otomatikleştirme arzusu, yapay zekâ kavramını ortaya çıkarmıştır. Endüstride ise bilgisayar teknolojisinin hat üretim sürecine dahil edilmesiyle birlikte robotları daha aktif kullanarak insanoğlunun doğa ile olan mücadelesinde yardımcı kılınmıştır.

Bugün yaşadığımız dünya, Hanna-Barbera yapım şirketi tarafından üretilen ünlü Jetgiller çizgi dizisine benzer hal almaya başladı. Jetgiller çizgi dizisi, bize gelecekteki bir dünyada yapay zekânın nasıl kullanılabileceğini ve onun insan yaşamına nasıl entegre edilebileceğini gösterdi. Jetgiller ailesinin akıllı robotlarının varlığıyla yapay zekânın yaşamdaki şeklinetanık olduk. Bu akıllı robotların çevresini algılama biçimini, insanlarlarla iletişim kurabilme yeteneğini, aile ile iletişim biçiminin varlığını izlemek bizlere yapay zekânın geleceğimizdeki yeri hakkında öngörüler kazandırdı. Jetgiller'in yaşadığı bu dünyada arabalar otonomdu ve kendi kendine sürüş yetenekleri mevcuttu, bilgisayarlar ve robotlar, insanların sorularınave sorunlarına yanıt verebiliyor, önerilerde bulunabiliyor ve hatta insan duygularına benzer tepkiler gösterebiliyordu. Bu sayede insanlar, daha akıllı, verimli ve konforlu bir yaşam kalitesine sahiplerdi.

Yapay zekâ, teknolojik gelişmelerle birlikte hayatımızın bir parçası olmaya devam edecek ve bizi daha iyi bir geleceğe taşıyacak potansiyele sahip görünmektedir. Ancak Jetgillerin hikayelerinde de gördüğümüz gibi yapay zekâ teknolojisi bazen beklenmedik durumlarla karşılaşabiliyor, hatalar yapabiliyor veya kontrol dışına çıkabiliyorlar ki bu da bize, yapay zekânın geliştirilmesinde çok dikkatli olmamız gerektiği gerçeğini gösteriyor. Her şeye rağmen yapay zekâ teknolojileri, insanlığın ihtiyaçlarına hizmet etmek ve yaşamı kolaylaştırmak için kullanılıyor ve kullanılmaya devam edecektir. Jetgiller çizgi dizisi, bize gelecekteki bir dünyada yapay zekânın nasıl kullanılabileceğini ve onun insan yaşamına nasıl entegre edilebileceğini gösteren güzel örneklerden biridir.

Bu çalışmanın amacı yapay zekâ kavramının tarihsel gelişimi vetarihsel gelişim süreçlerinde ortaya çıkan yapay zekânın oluşumuna katkı sağlamış teknolojik makineleri incelemektir.Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde yapay zeka kavramsal

KAYNAKÇA

Akgün Yüksekli, B. (2013). *Metropolis Filmi: Aydınlanmanın Diyalektiği,Modernite, Mit ve Modern Mimari.* Yedi:Sanat,Tasarım ve Bilim Dergisi- https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/203739

Bentley, P. J. (2022). *Yapay Zekâ ve Robotik.* Kronik Kitap.

Kurzweil, R. (2021). *Bir Zihin Yaratmak- İnsan Düşüncesinin Esrarı.* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Lenat, D., & Feigenbaum, E. (1989). *On the Thresholds of Knowledge. Applications of Expert Systems*,2,36-75. https://www.researchgate.net/profile/DouglasLenat/publication/220814724_On_the_Thresholds_of_Knowledge/links/5679738b08ae7fea2e988328/On-the-Thresholds-of-Knowledge.pdf

McCorduck, P., Minsky, M., Selfridge, O. ve Simon, H. (1977). *History of artificial intelligence*. IJCAI Proceedings. s. 951-954.

https://www.ijcai.org/Proceedings/77-2/Papers/083.pdf

NewScientist. (2021). *Düşünen Makineler.* Say Yayınları.

Nilsson, N. J. (2018). *Yapay Zekâ Geçmişi ve Geleceği.* Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Russell, S. J., & Norvig, P. (2022). *Artificial Intelligence A Modern Approach.* Pearson.

Say, C. (2019). *50 Soruda Yapay Zekâ.* 7 Renk Basım.

Standage T. (2022).*The Turk*, Walker&Co.https://www.scribd.com/document/522238225/The-Turk-the-Life-and-Times-of-the-Famous-Eighteenth-Century-Chess-Playing-Machine-PDFDrive#

Yıldız, B. (2009). *Finansal Analizde Yapay Zekâ.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Yılmaz, A. (2022). *Yapay Zekâ.* KODLAB.

LİNKLER

Resim 1:Metropolis Filmi(1927) https://www.beyazperde.com/filmler/film-41046/ Erişim Yılı:2022.

Resim 2:Oz Büyücüsü Flmi (1939)https://www.cocuklasinema.com/film-detay/oz-buyucusu-240 Erişim Yılı:2023 .

Resim 3:Da Vinci'nin Şövalyesi ve çizimlerine dayanarak yapılan robot şövalye modeli https://tefrikam.files.wordpress.com/2020/12/leonardo-da-vincis-mechanical-knight-early-robotics-history.jpg Erişim Yılı:2023 .

Resim4: Al-Jazari- Müzikal Oyuncağıhttps://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Al-Jazari_-_A_Musical_Toy.jpg Erişim Yılı:2023.

Resim 5:Al-Jazari'nin 1206'da yazdığı "The Book of Knowledge of Ingenious Mechanical Devices" tan hidroelektrikle çalışan sürekli flüt https://rast-

sound.com/historys-first-musical-robot/ Erişim Yılı:2023.

Resim 6: Johannes Gutenberg'in Tipo Tipi İlk Matbaası (1450) https://www.yenihaberden.com/matbaanin-mucidi-johannes-gutenberg-1763427h.htm Erişim Yılı:2023.

Resim 7: Leonardo Da Vinci'nin Mekanik Aslanı, https://www.matematiksel.org/modern-teknoloji-gelismeden-once-yapilmis-5-antik-robot/ Erişim Yılı:2022.

Resim 8: Pascal tarafından 1652'de imzalanmış bir Pascaline, https://www.metmuseum.org/art/collection/search/777787 Erişim Yılı: 2023.

Resim 9: Gottfried Leibniz'in 1672'de yaptığı hesaplama cihazı, https://tr.wikipedia.org/wiki/Leibniz_%C3%A7ark%C4%B1 Erişim Yılı: 2023.

Resim 10: Vaucanson'un Sindiren Ördeği https://tefrikam.wordpress.com/2020/12/17/endustri-devriminden-once-yapilmis-7-harika-mekanik-robot-denemesi/ Erişim Yılı: 2023.

Resim 11: The Turk,

https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_%28satran%C3%A7_otomat%C4%B1%29 Erişim Yılı: 2023.

Resim 12: Analitik Motor, https://evrimagaci.org/ada-lovelace-kimdir-bilgisayarin-olmadigi-bir-cagda-ilk-bilgisayar-algoritmasini-gelistiren-bir-vizyoner-10442 Erişim Yılı: 2023.

Resim 13: Ada Lovelace, https://tr.wikipedia.org/wiki/Ada_Lovelace Erişim Yılı: 2023.

Resim 14: Kongrenin düzenlendiği Palais des Congrès, https://www.parismuseescollections.paris.fr/fr/petit-palais/oeuvres/exposition-1900-palais-des-congres Erişim Yılı: 2023.

Resim 15: Fiziksel Bir Turing Makinesi Modeli, https://en.wikipedia.org/wiki/Turing_machine Erişim Yılı: 2023.

Resim 16: Turing Makinesinin Bir Çizimi, https://www.matematiksel.org/turing-makineleri-hesaplanabilirlik-ve-durma-problemi/ Erişim Yılı: 2023.

Resim 17: Elmer Elsie Robotu, http://www.theoldrobots.com/ElmerElsie.html Erişim Yılı: 2023.

Resim 18: 1956 Dartmouth Konferansı, https://turkiye.ai/timeline/dartmouth-konferansi-1956/ Erişim Yılı: 2023.

Resim 19: Eliza ile bir sohbet, https://robocognition.net/bilgisayar-icindeki-terapist-eliza/ Erişim Yılı: 2023.

Resim 20: Shakey, https://vizyonergenc.com/icerik/oncu-otonomi-ve-yapay-zeka-calismasi-shakey Erişim Yılı: 2023.

Resim 21: MIT Müzesinde sergilenen robot Cog, https://en.wikipedia.org/wiki/Cog_%28project%29 Erişim Yılı: 2023.

Resim 22: 1998 yılında üretilen Furby, https://www.etsy.com/listing/1400856360/church-mouse-furby-1998 Erişim Yılı: 2023.

Resim 23: MIT Müzesinde sergilenen KISMET, https://en.wikipedia.org/wiki/Kismet_%28robot%29 Erişim Yılı: 2023.

Resim 24: ASIMO and UNI-CUB, https://hondanews.com/en-US/photos/asimo-and-the-uni-cub-will-be-part-of-the-honda-robotics-contest Erişim Yılı: 2023.

https://aitopics.org/misc/brief-history 2023.

https://tefrikam.wordpress.com/2020/12/17/endustri-devriminden-once-yapilmis-7-harika-mekanik-robot-denemesi/ , 2023.

https://en.wikipedia.org/wiki/Ismail_al-Jazari , 2022.

https://kumbaradergisi.com/icerikler/bilgisayarin-tarihi/ , 2022.

https://vizyonergenc.com/icerik/oncu-otonomi-ve-yapay-zekâ-calismasi-shakey, 2023 .

http://www.ai.mit.edu/projects/humanoid-robotics-group/cog/overview.html, 2023 .

https://www.ibm.com/ibm/history/ibm100/us/en/icons/deepblue/ , 2023.

https://en.wikipedia.org/wiki/Furby , 2023.

http://www.ai.mit.edu/projects/sociable/kismet.html , 2023.

https://asimo.honda.com/default.aspx , 2023.

BÖLÜM 9

MODERNİTE VE GÜNDELİK HAYAT KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE MODERNLEŞMESİ[1]

Sibel KÜÇÜKKÜLAHLI [2]

1 Bu çalışma Prof. Dr. Nevin Coşar danışmanlığında 2018 yılında tamamlanan *1950-1960 Dönemi İktisat Politikalarının Toplumsal Hayata Etkileri* başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, İstanbul, 2018).

2 Doktor Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ana Bilim Dalı.

GİRİŞ

Bu çalışma modern kelimesinin ortaya çıkışından sanayi toplumuyla birlikte nasıl evrildiğine ve modernleşme kavramı içerisindeki birleşenlerin nasıl farklı biçimlerde yorumlandığına dair kuramsal bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada Aydınlanma Çağıyla birlikte ortaya çıkan modernite süreci farklı modernleşme kuramcılarının teorilerine yer verilerek incelenmektedir. Modernleşmenin en görünür olduğu alan hiç şüphesiz sıradan insanların gündelik hayatlarıdır. Gündelik hayat modernite ile birleşen bir kavramdır ve bu yüzden onunla birlikte ele alınmalıdır. Lefebvre'nin de belirttiği gibi (2013: 35-36) gündeliklik ve modernlik, karşılıklı olarak birbirini belirtir, meşrulaştırır ve telafi eder.

Toplumsal alanda yaşanan dönüşümleri görünür kılmak için yapılan çalışmalar gündelik hayata dair izlenimleri de taşımalıdır. Çalışmada "Türkiye Modernleşmesi" için genel bir çerçeve oluşturabilmek için gündelik hayata dair temel kuramsal kavramlar kullanılmıştır. Klasik sosyolojide modernizm insanlık tarihinde ortaya çıkan bütün büyük toplumsal gelişme evrelerini açıklamakta kullanılmaktadır. Modernleşme kavramı ise her ülkenin kendi özgül gelişiminin tanımlanmasında kullanılmaktadır.

"Modernleşme" birçok ülkede, farklı sosyologlarca değişik biçimlerde tanımlanmakta, birleşenleri kültürel kodlarla iç içe geçerek büyük farklılıklar ortaya koymaktadır. Türkiye'nin modernleşme sürecinde modern olan "Batı" ile özdeşleştirildiği için Batı'nın modernleşme serüveninin bireyler ve toplum üzerindeki etkilerinin anlaşılması önemlidir. Türk modernleşmesinde kimi zaman aktörler, kimi zaman da sahne değişikliğe uğrarken, seyirciler bazen sürecin içinde aktif rol alıp bazen de sadece izlemekle yetinmek zorunda kalmıştır.

1. Modernleşme Kuramları

Henri Lefebvre, modern sözcüğünün ilk kez Fransa'da, Orta Çağ'da, seçilmiş olan yeni hâkimleri, "eskiler" de denilen emekli hâkimlerden ayırt etmek için kullanıldığına dikkat çekerek; kavramın "yenilik" anlamının altını çizer. Zaman sürecinde yeni, eski ile çatıştığında modern kelimesinin tarih sahnesinde belirdiği ve her zaman yeni olanın yanında yer aldığı görülür (Kaynar, 2012: 20).

Modernleşme, kelime anlamı olarak, yaşanan zamana uygunluk ya da çağdaşlık anlamına gelmektedir. Ahmet Cevizci (1999), hazırlamış olduğu *Felsefe Sözlüğü*'nde Modernizmi şöyle tanımlar (597-602) : "Çoğunlukla Aydınlanma ile birlikte gerçekleşen entelektüel dönüşümün ortaya çıkardığı dünya görüşü, hümanizm, dünyevileşme ve demokrasi temeli üzerine yükselen bilimsel akılcı, ilerlemeci ve insan merkezci ideoloji." Modernleşme, Aydınlanma Çağı ile birlikte ortaya çıkan bir kavramdır. Kelimenin

KAYNAKÇA

ALPKAYA, F. (2017).“Toplumsal Yapı ve Toplumsal Değişme”. *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim.* der. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru 4. bs. Ankara: Phoenix Yayınevi.

BAUDELAİRE, C. (2013). *Modern Hayatın Ressamı.* 7. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları.

BENJAMİN, W. *Pasajlar.* (2008). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

BENNETT, A. (2013). *Kültür ve Gündelik Hayat,* çev. Nagehan Tokdoğan, Burcu Şenel, Umut Yener Kara. Ankara: Phoenix Yayınları.

BERMAN, M. (2012). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor***.** 15. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

BIÇKI, D. (2006). “Harvey ve Castells’de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları”. Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.7 . S.11. 111-130.

BORA, T. (2005). “Adnan Menderes”. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*. c. 7. ed. Murat Yılmaz. İstanbul: İletişim Yayınları.41-69.

CANTEK, L. (2008). *Şehre Göçen Eşek Popüler Kültür, Mizah ve Tarih*. İstanbul: İletişim Yayınları.

KAYNAR, H. (2012). *Projesiz Modernleşme Cumhuriyet İstanbul’undan Gündelik Fragmanlar,* İstanbul: İstanbul Araştırma Enstitüsü.

CEM, İ. (1977). *Türkiye’de Geri kalmışlığın Tarihi*. 6. bs. İstanbul: Cem Yayınevi.

CEVİZCİ, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü.* 3. Baskı. İstanbul: Paradigma Yayınları.

GARDİNER, M. (2000). *Critiques of Everyday Life,* Routledge: London and New York.

_____(2016). *Gündelik Hayat Eleştirileri*. Ankara: Heretik Yayınları.

GEN, E. (2005). “Gündelik Hayat ve Ritimleri”, *Birikim Dergisi,* S. 191. 79-85.

GÖLE, N. (2007). “Batı Dışı Modernlik: Kavram Üzerine”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce,* Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık. der. Uygur Kocabaşoğlu. İstanbul: İletişim Yayınları. 56-67.

GÜNGÖR, E. (2017). “1950’ler Türkiye’sinde Modernleşme ve Gündelik Hayat Değişimlerine Sinema Üzerinden Bakmak: İstanbul Geceleri Filmi”. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi (AKAR).* C. 2. S. 2. 94-112.

HAROOTUNİAN, H. (2006). *Tarihin Huzursuzluğu.* İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

HARVEY, D. (1997). *Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 1997).

KAHRAMAN, H. B. (2010). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi***.** c. 1. İstanbul: Agora Kitaplığı.

KEYDER, Ç. (1993). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası.* İstanbul: Metis Yayınları.

LEFEBVRE, H. (2013). *Modern Dünyada Gündelik Hayat.* 3. B. İstanbul: Metis yayınları.

ORÇAN, M. (2014). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü.* 3. bs. Ankara: Harf Yayıncılık.

SİMMEL, G. (2012). *Modern Kültürde Çatışma.* İstanbul: İletişim Yayınları.

STOKES, M. (2012). "Gündelik Yaşamı Tanımak". *Kültür Fragmanları Türkiye'de Gündelik Hayat.* haz. Deniz Kandiyoti, Ayşe Saktanber. İstanbul: Metis Yayınları.

TALU, N. (2010). "Modernlik Söylemi: Endişeli Bakışlarda Modern Birey". *METU JFA*, (27:2): 141-171.

THORNS, D.C. (2010) *Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam*, 2. bs. İstanbul: Soyak Yayınevi.

BÖLÜM 10

MISIR SARRAFI ARTİN (? – 1790)

Ertan ÜNLÜ [1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/TÜRKİYE. E-mail: eunlu@ankara.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8192-0359.

GİRİŞ

Bilindiği gibi sarraflar, erken dönemlerden imparatorluğun yıkılışına kadar Osmanlı İmparatorluğu'nda varlıklarını sürdürmüşlerdir. İçlerinde Müslümanlar olmakla birlikte, ağırlıklı olarak Osmanlı tebaası Rum, Ermeni ve Yahudiler bu meslekle ilgilenmiştir. İlk dönemlerde para bozma, değerli madenlerin alım-satımı vs. üstlendikleri çeşitli görevlerin yanı sıra, zamanla kişi ve kurumların finansörleri konumuna gelmişlerdir. Bunda, iltizam sisteminin yaygınlaşması, uzayan savaşlar ve devletin bu savaşları finanse etme ihtiyacı, taşrada yükselmeye başlayan yerel elitlerin güçlerine güç katabilmek ve vazifelerine ek görevler talep edebilmek adına hazine nezdinde kefil gösterme zorunluluğu ve Avrupa özelinde dünya ekonomilerinde yaşanan ticarileşme süreci vb. faktörler etkilidir. Bu çerçevede sarraflar, başta İstanbul olmak üzere, ticaretin yoğun olduğu kent ve bölgelerde de faaliyet göstermiştir.[1]

Yavuz Sultan Selim'in (1512-1520) Memlûk Devleti ile 22 Ocak 1517'de gerçekleştirdiği Ridaniye Savaşı sonucu Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altına girmiş olan Mısır da bunlardan biridir. Ancak bu çalışma, Osmanlı Mısır'ındaki sarraflar ve sarraf teşkilatından ziyade, daha özelde arşiv belgelerinde *"Mısır sarrafı"* ya da *"Mısır-ı Kahire sarrafı"* olarak adı geçen Artin'in hayatını konu edinmektedir. Bundaki etken, Mısır valilerinin sarraflığını yapmış olan Artin'in, Mısır'ın Memlük beylerinden olan İbrahim ve Murad beylerin isyanına karıştığı gerekçesiyle 31 Temmuz 1790 yılında katledilmiş[2] ve mallarının müsadere edilmiş olmasıdır. Dolayısıyla muhallefatından hareketle Mısır sarrafı Artin'i ete kemiğe büründürmek bu araştırmanın temel amacıdır.

Bu bağlamda çalışmada öncelikle Mısır sarrafı Artin'in hayatı irdelenecektir. Daha sonra ise onun muhallefatına yer verilecektir. Ancak asıl konuya geçmeden evvel, kaynakların el verdiği ölçüde Osmanlı Mısır'ındaki sarraflar hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Çünkü Artin, Mısır'dan İstanbul'a göç etmiş bir sarraftır.

OSMANLI MISIR'INDA SARRAFLAR

Osmanlı İmparatorluğu'nun yeni düzenlemelerle Memlûk nizamını önemli ölçüde koruduğu Mısır'daki sarraflar hakkındaki ilk bilgiler, Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) veziriazamı İbrahim Paşa'nın 1525'te çıkardığı Mısır kanunnamesinde, Mısır darphanesiyle ilgili kısımda geçmektedir. Bu bilgi şöyledir:

Şehrin sarrâfları dâimâ il üzerine çıkub karye be karye yürüyüb her

1 Osmanlı İmparatorluğu'nda sarraflarla ilgili birkaç çalışma için bk. (Cezar, 2004: 179-207; Bölükbaşı, 2014: 19-96; Ünlü, 2020).

2 Artin'in katledilmesi ile ilgili bk. (Ünlü, 2018a:125-127).

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Bâb-ı Âsâfi Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Tahvil (Nişan) Defterleri (A.{DVNSN-ŞT.d.) 16.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Kalemi Defterleri (D.BŞM.d.) 5731.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği (D.BŞM.MHF.) 99/8.

Bâb-ı Defterî Başmuhasebe Muhallefat Halifeliği Defterleri (D.BŞM.MHF.d) 13611.

Cevdet Dahiliye (C.DH.) 272/13592.

Cevdet Maliye (C.ML.) 63/2884, 707/28894.

Hatt-ı Hümayun (HAT.) 15/604, 18/809, 212/11551, 273/16049, 273/16089, 192/9368, 273/16035, 213/11657.

İrade Eyâlet-i Mümtâze Mısır (İ.MTZ.(05)TAL.) 4/201.

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.d.) 9719, 9746.

Meclis-i Vâlâ (MVL.) 553/51.

Sadaret Dîvân Kalemi Evrakı (A.}DVN.) 111/18.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterler (TSMA.d.) 2700, 6555, 2866, 8676.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrak (TSMA.e.) 158/44, 549/13, 23/3, 24/14, 24/9, 539/16, 550/45, 550/46, 550/50, 550/51, 785/73.

Diğer Kaynaklar

Ahmed Câvid (1998), *Hadîka-i Vekâyi'*, Hazırlayan: Adnan Baycar, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

AKGÜNDÜZ, A. (1993), *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, cilt: 6, Fey Vakfı Yayınları İstanbul.

BÖLÜKBAŞI, Ö. F. (2014), "İstanbul Sarrafları (1691-1835), *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 30, s. 19-96.

CEZAR, Y. (2004), "18. ve 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Sarraflar", *Gülten Kazgan'a Armağan: Türkiye Ekonomisi*, Hazırlayan: Hilal Akgül-Fahri Aral, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 179-207.

ELDEM, E. (2012), "İstanbul: İmparatorluk Payitahtından Periferileşmiş Bir Başkente", *Doğu ile Batı Arasında Osmanlı Kenti Halep, İzmir ve İstanbul*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 165-247.

Evliyâ Çelebi (2007)*, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, cilt: 10, Hazırlayan: Seyit Ali Kahraman vd., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

FAHMY, K. (2020), *Kavalalı Mehmed Ali: Osmanlı Valiliğinden Mısır Hüküm-*

darlığına, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul.

NEUMANN, C. K. (2009), "Birey olmanın alameti olarak tüketim kalıpları 18. yüzyıl Osmanlı meta evreninden örnek vakalar", *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S. 8, s. 7-47.

OĞUZ, G. (2013), *Bir Osmanlı Kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

PAMUK, Ş. (2012), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

REYHAN, C. (2008), *Osmanlı'da Kapitalizmin Kökenleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

TEZCAN, B. (2020), *XVIII. Yüzyılda Kahire Darphanesi*, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

ÜNLÜ, E. (2018a), "18. Yüzyılda Sarraf Katlleri: "Devlet Malına Halel"in mi, Hizipleşmenin mi Kurbanları?", *Osmanlı Araştırmaları*, S. 52, s. 125-127.

ÜNLÜ, E. (2018b), "18. Yüzyılda Osmanlı Eliti Bir Darphane Sarrafının Muhallefatı: Bedros Nam-ı Diğer Petraki", *OTAM*, S. 43, s. 281-317.

ÜNLÜ, E. (2020), *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Merkez-Taşra Bağlamında Sarrafların İlişki Ağları: Bir Sosyal Ağ Analizi Yöntemi Denemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

WINTER, M. (1992), *Egyptian Society Under Ottoman Rule: 1517-1798*, Routledge, London-New York.

BÖLÜM 11

ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ÇERÇEVESİNDE YENİDEN ÜRETİM

Kezban KARABULUT[1], Cihat KARTAL[2]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme A.B.D., kezbankarabulut05@gmail.com, ORCID:
2 Doç.Dr., Kırıkkale Ünv., İİBF, İşletme Bölümü, Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD, dr_cihat_kartal@yahoo.com, ORCID ID:0000-0003-2390-8268.

GİRİŞ

Artan dünya nüfusu ve sanayi devrimi ile başlayan teknolojik gelişmeler her geçen gün dünyamızı ve yaşam tarzımızı daha fazla değiştirmekte ve değişikliklerin çoğuna yaşamı tehdit eden tehlikeler eşlik etmektedir. Bu tehlikeler, iklim değişikliği, hava kirliliği, su kirliliği ve doğal kaynakların tükenmesi gibi önemli çevre sorunlarına neden olmaktadır. Kalıplarına sığamayan insanoğlunun dünya üzerinde yarattığı tahribat (Morelli, 2011:1), çevre kirliliği, sınırlı olan doğal kaynakların hızla tüketilmesi ve kullanılan enerjinin yenilenebilir olmayışı sürdürülebilirlik kavramını ortaya çıkarmıştır. Dünya, iklim değişikliği ve doğal kaynakların tükenmesiyle birlikte bir çevresel sürdürülebilirlik kriziyle karşı karşıyadır. Bu krizi hafifletmek için yaşamın her alanında sürdürülebilir uygulamalar hayata geçirilmektedir.

Sürdürülebilirliği kısaca; var olan doğal kaynakların korunması ve devamlılığının sağlanması olarak açıklayabiliriz. Var olan doğal kaynakların korunabilmesi için, doğal kaynaklar ve tükettiklerimiz arasında bir denge olması gerekir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra nüfusun hızla artması tüketiminde hızla artmasına neden olmuştur. Tüketim ve doğal kaynaklar arasındaki ortaya çıkan dengesizlik; kaynakların hızla azalmasına, çevre kirliliğine, biyolojik çeşitliliğin olumsuz etkilenmesine, gıda israfına, küresel ısınmaya, iklim değişikliğine, artan enerji ihtiyacı nedeni ile ormanların tahrip edilmesine veya yok edilmesine neden olmaktadır. Aşırı tüketimin olumsuz etkileri sadece çevreyle sınırlı kalmamakta, bilinçsiz tüketici sayısını her geçen gün artırmakta ve gösteriş tüketimini desteklemektedir. Maddi durumu iyi olanların karşı koyamadıkları satın alma istekleri, maddi durumu iyi olmayanların da ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaları toplumsal eşitsizliği beslemekte ve her iki kesimi de psikolojik olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Tüketim artışıyla birlikte ortaya çıkan talep üretim artışına da neden olmakta, firmalar ürün reklamları ve pazarlama teknikleri ile aşırı tüketimi destekleyerek insanların tüketim davranışlarını etkilemekte, üretim ve tüketimi kısır bir döngüye hapsetmektedirler (Karakehya, 2013).

Çevresel sürdürülebilirliğe yönelik en umut verici çözümlerden biri, kullanılmış ürünleri orijinal özelliklerine göre yeniden inşa etme süreci olan yeniden üretimdir. Yeniden üretim yöntemiyle çevresel sürdürülebilirliği desteklemenin temel amacı, atıkları azaltmak, kaynakları korumak, üretim ve tüketimin çevresel etkilerini en aza indirmektir. Yeniden üretim, kullanılmış veya kullanım ömrü sona ermiş ürünleri temizleme, onarma ve parça değiştirme kombinasyonunu kullanarak yeni gibi bir duruma getirme işlemidir. Yeniden üretim yoluyla ürünlerin ömrünü uzatmak, daha az yeni ürünün üretilmesi demektir, bu da bunları üretmek için gereken ham madde, enerji ve su miktarını azaltmaktadır. Yeniden üretim, ürünün yaşam

KAYNAKÇA

Adams, W.M. (2006). The Future of Sustainability: Re-thinking Environment and Development in the Twenty-first Century. *Report of the IUCN Renowned Thinkers Meeting. Retrieved from* https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/Rep-2006-002.pdf

Baumgartner, R.J. ve Rauter, R. (2017). Strategic Perspectives of Corporate Sustainability Management to Develop A Sustainabl eOrganization. *Journal of CleanerProduction,* 140(1):81-92.

Betts, R.A.,Collins, M., Hemming, D.L., Jones, C.D., Lowe, J.A. ve Sanderson, M.G. (2011). When Could Global Warmingreazch 4°C?,*PhilosophicalTransactions of TheRoyalSociety A,* 369:67-84.

Civanoğlu, A. (2006). Çevre Hukuku'nda İhtiyat İlkesi. Yüksek Lisans Tezi. *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Sakarya.

Doğan, A.E.(2001). Turizm Etkinlikleri ve Doğal - Tarihi Çevre İlişkisinde Sürdürülebilirlik Nosyonunun Ötesine Geçmek. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Ferrer, G. ve Whybark, D.C. (2000). From Garbage to Goods: Successful Remanufacturing Systems and Skills. Business Horizons, 43(6):55-64.

Gedik, Y. 2020. Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences,* 3(3):196-215.

Gong, Q., Xiong, Y., Jiang, Z., Zhang, X., Hu, M. ve Cao, Z. (2022). Economic, Environmental and Social Benefits Analysis of Remanufacturing Strategies for Used Products. *Mathematics*, *10*(21), 3929.

Guide, V.D.R. (2000). Production Planning and Control for Remanufacturing: Industry Practice and Research Needs. *Journal of Operations Management*, 18(4):467-483.

Guide, V.D.R.,Teunter, R.H. ve Wassenhove, L.N.V. (2003). Matching Demandand Supply to Maximize Profits from Remanufacturing, *Manufacturing & Service Operations Management,* 5 (4):303-316.

Güneş, Y., 2004. Amerika Birleşik Devletleri Çevre Hukukunun Gelişimi ve Türk Çevre Hukuku ile Karşılaştırılması, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası.* 62(1-2):81-122.

İncedayı, D. (2004). Çevresel Duyarlık Bağlamında Davranış Biçimi Olarak "Sürdürülebilirlik". *Mimarlık Dergisi*, 318, 39-43.

Karakeyha, N. (2013). Tüketim Toplumunun Çevresel Etkileri. *International Conference on Eurasian Economies*, 778-782.

Kayhan, A.K. (2013). Birleşmiş Milletler Çevre Programı Üzerine Bir İnceleme. *Public and Private International Law Review*, 33(1):61 – 90.

Kershner J., (2011). NEPA, The National Environmental Policy Act. Essay 9903.

https://www.historylink.org/File/9903/ İndirilme Tarihi: 20.01.2023.

Lear, L.J. (1993). Rachel Carson's Silent Spring. *Environmental History Review,* 17(2):23-48.

Madran, C. ve Tanyeri, M. *(Edt.)* (2020). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ile Kurumsal Dönüşüm. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition For Environmental Professionals. J*ournal of Environmental Sustainability*, 1(1), 1-9.

Moroni, I.T., Seles, B.M.R.P., Lizarelli, F.L., Guzzo, D. ve Costa, J.M.H. (2022). Remanufacturing and its Impact on Dynamic Capabilities, Skateholder Angagement, Eco-inovation and Business Performance. *Journal of CleanerProduction,* 371, Article 133274.

Nasr, N.Z.,Green II, N.B., Fister, D.R. ve Becker M.M. (2003). Capturing Energy and Resources Through Remanufacturing. *Rochester Institude of Technology*. https://www.aceee.org, İndirilme Tarihi:20.05.2023.

Lund, R. (1983). Remanufacturing: The Experience of the United States and Implications for Developing Countries. The World Bank.

Nyguen, N. ve Johnson, L.W.(2020). Consumer Bbehaviour and Environmental Sustainability. J *Consumer Behav.*, 19:539-541.

Parker, D.,Riley, K., Robinson, S., Symington, H., Tewson, J., Jansson, K., Ramkumar, S. ve Peck, D. (2015). Remanufacturing Market Study, Report From The Horizon 2020 project: ERN – European Remanufacturing Network. www.remanufacturing.eu, İndirilme Tarihi:20.05.2023

Owens, K.A. ve Legere, S. (2015). What Do We Say When We Talk About Sustainability?.*International Journal of Sustainability in Higher Education*, 16 (3):367-384.

Östlin, J.,Sundin, E. ve Björkman, P. (2008). Importance of Closed-Loop Supply Chain Relationships For Product Remanufacturing. *International Journal of Production Economics,* 115(2):336-348.

Schmithüsen, F.J. (2013). Three Hundred Years of Applied Sustainability in Forestry. *Working Papers International Series Forest Policy and Forest Economics*, 2013(1):3-11.

Sharma, A.,Iyer, G.R., Mehrotra, A. ve Krishnan, R. (2010). Sustainability and Business-to-Business Marketing: A Framework and Implications. *Industrial Marketing Management*, 39:330-341.

Sundin, E. (2020). The Role of Remanufacturing in A Circular Economy. Nasr, N. (Edt.), Remanufacturing in A Circular Economy (31-60). Massachusetts: Scrivener Publishing LLC.

Tekeli, İ.(2001). Sürdürülebilirlik Kavramı üzerinde irdelemeler. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Turner, G.M. (2008). A Comparison of The Limits to Growth With 30 Years of

Reality. *Global Environmental Change*, 18(3):397-411.

Vezzoli, C. (2018). Design For Environmental Sustainability (Life Cycle Design of Products). London: Springer Nature.

Warde, P. (2011). The Invention of Sustainability. *Modern Intellectual History*, 8(1):153-170.

Webster, S. Ve Mitra, S. (2007). Competitive Strategy in Remanufacturing and The Impact of Take-backlaws. *Journal of Operations Management.* 25(6):1123-1140.

doi:https://doi.org/10.1038/d41586-021-01143-3

https://www.activesustainability.com/sustainable-development/do-you-know-when-sustainability-first-appeared/?_adin=02021864894

(turkiye.un.org, 20.02.2023)

https://www.kureselamaclar.org/

cevreselsurdurulebilirlik.com

https://en.wikipedia.org/wiki/ReCellular

BÖLÜM 12

KLİNİK PSİKOLOJİ ARAŞTIRMALARINDA DENEYİM ÖRNEKLEME YÖNTEMİ

Özge ENEZ[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, E-posta: ozge.enez@medeniyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5521-7691

Deneyim örnekleme yöntemi (Experience sampling method-ESM) kendini izleme/öz değerlendirme yaklaşımlarından biridir ve gerçek zamanlı bir veri toplama tekniğidir (Trull ve Ebner-Priemer, 2009). Deneyim örnekleme yönteminde (DÖY) bireylerden mevcut düşünce, duygu, davranış ve/veya sosyal bağlamı anlık ve tekrarlı olarak bildirmeleri istenmektedir. Bu nedenle, yapılandırılmış günlük yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Myin-Germeys vd., 2009, s. 1533). Bu ekolojik yaklaşım, gerçek yaşam bağlamında deneyimlerin araştırılmasına olanak sağlayarak bireylerin günlük yaşamın akışında yaptıklarının, hissettiklerinin ve düşündüklerinin incelenmesine imkân veren bir araştırma metodudur (Larson ve Csikszentmihalyi, 2014).

Literatürde anlık değerlendirme yöntemini tanımlamak için farklı terimler kullanılmaktadır. Sıklıkla birbiri yerine kullanılan terimler arasında deneyim örnekleme yöntemi (Csikszentmihalyi ve Larson, 1987), ekolojik anlık değerlendirme (Stone, Shiffman, Schwartz, Broderick ve Hufford, 2002), gerçek zamanlı veri yakalama (Stone ve Broderick, 2007), olay örnekleme (Reis ve Gable, 2000), sesli uyarı çalışmaları (Hurlburt ve Heavey, 2004) ve günü yeniden yapılandırma yöntemi (Kahneman, Krueger, Schkade, Schwarz ve Stone, 2004) bulunmaktadır. Belirtilen terimler birbiri yerine kullanılmasına rağmen bu yöntemler farklı araştırma geleneklerinden ortaya çıkmıştır ve araştırmalarda farklı prosedürler uygulanmaktadır. Belirtilen yöntemlerin ortak noktası ise katılımcıların günlük yaşamlarında davranış, düşünce veya duygularını gerçek zamanlı olarak rapor etmeleridir. Bu bölümde DÖY detaylı bir biçimde açıklanacaktır.

DÖY, ilk kez 1975 yılında kullanılmış olmasına rağmen görece az bilinen ve uygulanan bir araştırma yöntemidir (Csikszentmihalyi, Larson ve Prescott, 1977). Özellikle Türkiye'de yürütülen akademik çalışmalarda psikoloji araştırmaları başta olmak üzere kullanımı sınırlı bir yöntemdir. Mevcut alanyazında bugüne kadar kesitsel çalışma deseni gibi geleneksel yöntemler kullanılarak elde edilen bulguların DÖY ile tekrarlanması; ortaya konan ilişkilerin ve geliştirilen modellerin doğrulanabilirliği açısından önem arz etmektedir. Geriye dönük olarak veri toplama tekniği ile geliştirilen modellerin DÖY kullanılarak anlık ve gerçek yaşam bağlamında değerlendirmesi genel geçer kabul görmüş bulguların ve modellerin sınanabilirliği açısından önemlidir. Bu derleme çalışmasında; DÖY'ün avantaj ve dezavantajları, araştırma prosedürü, klinik psikoloji alanında yürütülen geçmiş çalışmalar ve verilerin analizine ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır. Bu sistematik derleme, DÖY'ün tanınırlığını arttırma ve DÖY çalışması yürütmek isteyen araştırmacılara kılavuz olma amacıyla hazırlanmıştır. Bu bağlamda, bu sistematik derlemede mevcut alanyazının gelişmesine katkı sağlamak amaçlanmıştır.

Kaynakça

Alpers, G., ve Tuschen-Caffier, B. (2001). Negative feelings and the desire to eat in bulimia nervosa. Eating Behaviors, 2, 339–352

Armey, M. (2012). Ecological momentary assessment and intervention in non-suicidal self-injury: A novel approach to treatment. Journal of Cognitive Psychotherapy, 26(4), 299-317. https:doi.org/10.1891/0889-8391.26.4.299

Barge-Schaapveld, D., ve Nicolson, N. (2002). Effects of antidepressant treatment on the quality of daily life: An experience sampling study. Journal of Clinical Psychiatry, 63(6), 477-485. https://doi.org/10.4088/jcp.v63n0603

Barge-Schaapveld, D., Nicolson, N., Berkhof, J., ve deVries, M. (1999). Quality of life in depression: Daily life determinants and variability. Psychiatry Research, 88(3), 173-189. https://doi.org/10.1016/s0165-1781(99)00081-5

Barrett, L. (1998). Discrete emotions or dimensions? The role of valence focus and arousal focus. Cognition and Emotion, 12(4), 579-599.

Berkel, N., Ferreira, D., ve Kostakos, V. (2017). The experience sampling method on mobile devices. ACM Computing Surveys, 50(6), 93-133. https://doi.org/10.1145/3123988

Bhat, S., Pinto-Zipp, G., Upadhyay, H., ve Polos, P. (2018). "To sleep, perchance to tweet": In-bed electronic social media use and its associations with insomnia, daytime sleepiness, mood, and sleep duration in adults. Sleep Health, 4(2), 166-173.

BinDhim, N., Shaman, A., Trevena, L., Basyouni, M., Pont, L., ve Alhawassi, T. (2015). Depression screening via a smartphone app: Cross-country user characteristics and feasibility. Journal of the American Medical Informatics Association, 22(1), 29-34.

Brown, L., Silvia, P., Myin-Germeys, I., ve Kwapil, T. (2007). When the need to belong goes wrong: The expression of social anhedonia and social anxiety in daily life. Psychological Science, 18(9), 778-782.

Cerin, E., Szabo, A., ve Williams, C. (2001). Is the experience sampling method (ESM) appropriate for studying pre-competitive emotions? Psychology of Sport and Exercise, 2(1), 27-45.

Chan, C., van Tilburg, W., Igou, E., Poon, C., Tam, K., Wong, V., ve Cheung, S. (2018). Situational meaninglessness and state boredom: Cross-sectional and experience-sampling findings. Motivation and Emotion, 42(4), 555-565.

Chin, A., Markey, A., Bhargava, S., Kassam, K. S., ve Loewenstein, G. (2017). Bored in the USA: Experience sampling and boredom in everyday life. Emotion, 17(2), 359-368.

Christensen, T., Barrett, L., Bliss-Moreau, E., Lebo, K., ve Kaschub, C. (2003). A practical guide to experience-sampling procedures. Journal of Happiness Studies, 4(1), 53-78.

Conner, T., Barrett, L., Tugade, M., ve Tennen, H. (2007). Idiographic personality: The theory and practice of experience sampling. Handbook of research methods in personality psychology (s. 79-96). The Guilford Press.

Consolvo, S., ve Walker, M. (2003). Using the experience sampling method to evaluate Ubicomp applications. Pervasive Computing, IEEE, 2, 24-31.

Csikszentmihalyi, M., ve Larson, R. (1987). Validity and reliability of the experience-sampling method. Journal of Nervous and Mental Disease, 175(9), 526-536.

Csikszentmihalyi, M., Larson, R., ve Prescott, S. (1977). The ecology of adolescent activity and experience. Journal of Youth and Adolescence, 6(3), 281-294.

Csikszentmihalyi, M., ve Schneider, B. (2001). Conditions for optimal development in adolescence: An experiential approach. Applied Developmental Science, 5(3), 122-124.

de Beurs, E., Lange, A., ve Van Dyck, R. (1992). Self-monitoring of panic attacks and retrospective estimates of panic: Discordant findings. Behaviour Research and Therapy, 30(4), 411-413.

Dijkman-Caes, C., de Vries, M., Kraan, H., ve Volovics, A. (1993). Agoraphobic behavior in daily life: Effects of social roles and demographic characteristics. Psychological Reports, 72(3), 1283-1293. https://doi.org/10.2466/pr0.1993.72.3c.1283

Delespaul, P., deVries, M., ve van Os, J. (2002). Determinants of occurrence and recovery from hallucinations in daily life. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 37, 97–104.

Ebner-Priemer, U., ve Trull, T. (2009). Ecological momentary assessment of mood disorders and mood dysregulation. Psychological Assessment, 21(4), 463-475.

Ebner-Priemer, U., Kuo, J., Kleindienst, N., Welch, S., Reisch, T., Reinhard, I., Lieb, K., Linehan, M., ve Bohus, M. (2007). State affective instability in borderline personality disorder assessed by ambulatory monitoring. Psychological Medicine, 37, 961–970.

Ellingson, R., ve Oken, B. (2011). Ambulatory physiologic monitoring system supporting EMA with self-administered visual evoked potential recording at randomized intervals. EEE International Instrumentation and Measurement Technology Conference, Binjiang.

Engel, S., Wonderlich, S., Crosby, R., Wright, T., Mitchell, J., Crow, S., ve Venegoni, E. (2005). A study of patients with anorexia nervosa using ecologic momentary assessment. International Journal of Eating Disorders, 38, 335–339.

Gable, S., Reis, H., ve Elliot, A. (2000). Behavioral activation and inhibition in everyday life. Journal of Personality and Social Psychology, 78(6), 1135-

1149.

Gard, D., Kring, A., Gard, M., Horan, W., ve Green, M. (2007). Anhedonia in schizophrenia: Distinctions between anticipatory and consummatory pleasure. Schizophrenia Research, 93(1-3), 253-260. https://doi.org/10.1016/j.schres.2007.03.008

Garson, D. (2014). Fundamentals of hierarchical linear and multilevel modeling. D. Garson (Ed.), Hierarchical Linear Modeling: Guide and Applications (s. 3-26). SAGE Publications

Gehricke, J., Whalen, C., Jamner, L., Wigal, T., ve Steinhoff, K. (2006). The reinforcing effects of nicotine and stimulant medication in the everyday lives of adult smokers with ADHD: A preliminary examination. Nicotine & Tobacco Research, 8(1), 37-47.

Glaser, J., Van Os, J., Mengelers, R., ve Myin-Germeys, I. (2008). A momentary assessment study of the reputed emotional phenotype associated with borderline personality disorder. Psychological Medicine, 38, 1231–1239.

Gloster, A., Richard, D., Himle, J., Koch, E., Anson, H., Lokers, L., ve Thornton, J. (2008). Accuracy of retrospective memory and covariation estimation in patients with obsessive-compulsive disorder. Behaviour Research and Therapy, 46(5), 642-655.

Goetz, T., Frenzel, A., Stoeger, H., ve Hall, N. (2010). Antecedents of everyday positive emotions: An experience sampling analysis. Motivation and Emotion, 34(1), 49-62.

Granholm, E., Ben-Zeev, D., Fulford, D., ve Swendsen, J. (2013). Ecological momentary assessment of social functioning in schizophrenia: Impact of performance appraisals and affect on social interactions. Schizophrenia Research, 145(1-3), 120-124.

Greeno, C., Wing, R., ve Shiffman, S. (2000). Binge antecedents in obese women with and without binge eating disorder. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 68(1), 95-102.

Grommisch, G., Koval, P., Hinton, J., Gleeson, J., Hollenstein, T., Kuppens, P., ve Lischetzke, T. (2019). Modeling individual differences in emotion regulation repertoire in daily life with multilevel latent profile analysis. Emotion, 20(8), 1462–1474.

Havermans, R., Nicolson, N., ve Devries, M. (2007). Daily hassles, uplifts, and time use in individuals with bipolar disorder in remission. Journal of Nervous and Mental Disease, 195, 745–751.

Hilbert, A., ve Tuschen-Caffier, B. (2007). Maintenance of binge eating through negative mood: A naturalistic comparison of binge eating disorder and bulimia nervosa. International Journal of Eating Disorders, 40(6), 521-530.

Hogarth, R., Portell, M., ve Cuxart, A. (2007). What risks do people perceive in everyday life? A perspective gained from the experience sampling method

(ESM). Risk Analysis, 27(6), 1427-1439. https://doi.org/10.1111/j.1539-6924.2007.00978.x

Hurlburt, R., Happe, F., ve Frith, U. (1994). Sampling the form of inner experience in three adults with Asperger syndrome. Psychological Medicine, 24(2), 385-395.

Hurlburt, R., ve Heavey, C. (2004). To beep or not to beep: Obtaining accurate reports about awareness. Journal of Consciousness Studies, 11(7-8), 113-128.

Husky, M., Grondin, O., ve Swendsen, J. (2004). The relation between social behavior and negative affect in psychosis-prone individuals: An experience sampling investigation. European Psychiatry, 19, 1–7

Kahneman, D., Krueger, A., Schkade, D., Schwarz, N., ve Stone, A. (2004). A survey method for characterizing daily life experience: The day reconstruction method. Science, 306(5702), 1776-1780. https://doi.org/10.1126/science.1103572

Kenardy, J., Fried, L., Kraemer, H., ve Taylor, C. (1992). Psychological precursors of panic attacks. British Journal of Psychiatry, 160, 668–673.

Ketykó, I., Moor, K., Joseph, W., Martens, L., ve Marez, L. (2010). Performing QoE-measurements in an actual 3G network. The International Symposium on Broadband Multimedia Systems and Broadcasting, VenueShanghai.

Knouse, L., Mitchell, J., Brown, L., Silvia, P., Kane, M., Myin-Germeys, I., ve Kwapil T (2008). The expression of adult ADHD symptoms in daily life: An application of experience sampling methodology. Journal of Attention Disorders, 11, 652–663.

Knowles, R., Tai, S., Jones, S., Highfield, J., Morriss, R., ve Bentall, R. (2007). Stability of self-esteem in bipolar disorder: Comparisons among remitted bipolar patients, remitted unipolar patients and healthy controls. Bipolar Disorders, 9(5), 490-495.

Links, P., Eynan, R., Heisel, M., ve Nisenbaum, R. (2008). Elements of affective instability associated with suicidal behaviour in patients with borderline personality disorder. Canadian Journal of Psychiatry, 53, 112–116.

Larson, R., ve Csikszentmihalyi , M. (2014). The experience sampling method. Flow and the Foundations of Positive Psychology (s. 21-34). Springer.

Matic, A., Pielot, M., ve Oliver, N. (2015). Boredom-computer interaction: boredom proneness and the use of smartphone. Proceedings of the 2015 ACM International Joint Conference on Pervasive and Ubiquitous Computing, Osaka, Japan. https://doi.org/10.1145/2750858.2807530

Mneimne, M., Dashineau, S., ve Yoon, K. (2019). Mindfulness and negative affectivity in real time: A within-person process model. Cognition and Emotion, 33(8), 1687-1701.

Murray, G. (2007). Diurnal mood variation in depression: A signal of disturbed

circadian function? Journal of Affective Disorders, 102, 47–53.

Myin-Germeys, I., Delespaul, P., ve deVries, M. (2000). Schizophrenia patients are more emotionally active than is assumed based on their behavior. Schizophrenia Bulletin, 26(4), 847-854. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.schbul.a033499

Myin-Germeys, I., Kasanova, Z., Vaessen, T., Vachon, H., Kirtley, O., Viechtbauer, W., ve Reininghau, U. (2018). Experience sampling methodology in mental health research: New insights and technical developments. World Psychiatry, 17, 123-132.

Myin-Germeys, I., Oorschot, M., Collip, D., Latester, J., Delespaul, P., ve van Os, J. (2009). Experience sampling research in psychopathology: Opening the black box of daily life. Psychological Medicine, 39, 1533–1547.

Nett, U., Goetz, T., ve Hall, N. (2011). Coping with boredom in school: An experience sampling perspective. Contemporary Educational Psychology, 36(1), 49-59.

Nezlek, J. (2003). Using multilevel random coefficient modeling to analyze social interaction diary data. Journal of Social and Personal Relationships 20(4), 437–469

Nezlek, J., Vansteelandt, K., Van Mechelen, I., ve Kuppens, P. (2008). Appraisal-emotion relationships in daily life. Emotion, 8(1), 145-150.

Peeters, F., Nicolson, N., ve Berkhof, J. (2004). Levels and variability of daily life cortisol secretion in major depression. Psychiatry Research, 126(1), 1-13.

Peeters, F., Berkhof, J., Delespaul, P., Rottenberg, J., ve Nicolson, N. (2006). Diurnal mood variation in major depressive disorder. Emotion, 6, 383–391.

Putnam, K., ve McSweeney, L. (2008). Depressive symptoms and baseline prefrontal EEG alpha activity: A study utilizing ecological momentary assessment. Biological Psychology, 77(2), 237-240. https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2007.10.010

Raoux, N., Benoit, O., Dantchev, N., Denise, P., Franc, B., Alliale, J., ve Widlöcher, D. (1994). Circadian pattern of motor activity in major depressed patients undergoing antidepressant therapy: Relationship between actigraphic measures and clinical course. Psychiatry Research, 52(1), 85-98

Raudenbush, S. (2001). Comparing personal trajectories and drawing causal inferences from longitudinal data. Annual Review of Psychology, 52, 501-525.

Reis, H., ve Gable, S. (2000). Event-sampling and other methods for studying everyday experience. T. Reis ve C. Judd (Eds.), Handbook of research methods in social and personality psychology (s. 190-222). Cambridge University Press.

Roekel, E., Goossens, L., Verhagen, M., Wouters, S., Engels, R., ve Scholte, R. (2014). Loneliness, affect, and adolescents' appraisals of company: An experience sampling method study. Journal of Research on Adolescence,

24(2), 350-363.

Russell, J., Moskowitz, D., Zuroff, D., Sookman, D., ve Paris, J. (2007). Stability and variability of affective experience and interpersonal behavior in borderline personality disorder. Journal of Abnormal Psychology, 116(3), 578-588.

Schimmack, U. (2003). Affect measurement in experience sampling research. Journal of Happiness Studies, 4(1), 79-106. https://doi.org/10.1023/A:1023661322862

Schneider, B. (2006). In the moment: The benefits of the experience sampling method. M. Pitt-Catsouphes, E. Kossek, ve S. Sweet (Eds.), The Work and Family Handbook (s. 469-488). Routledge.

Silk, J., Dahl, R., Ryan, N., Forbes, E., Axelson, D., Birmaher, B., ve Siegle, G. (2007). Pupillary reactivity to emotional information in child and adolescent depression: Links to clinical and ecological measures. American Journal of Psychiatry, 164(12), 1873-1880.

Silk, J., Steinberg, L., ve Morris, A. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. Child Development, 74(6), 1869-1880.

Simons, C., Wichers, M., Derom, C., Thiery, E., Myin-Germeys, I., Krabbendam, L., ve van Os, J. (2009). Subtle gene-environment interactions driving paranoia in daily life. Genes Brain Behavior, 8(1), 5-12. https://doi.org/10.1111/j.1601-183X.2008.00434.x

Smyth, J., Wonderlich, S., Heron, K., Sliwinski, M., Crosby, R., Mitchell, J., ve Engel, S. (2007). Daily and momentary mood and stress are associated with binge eating and vomiting in bulimia nervosa patients in the natural environment. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 75, 629–638.

Steiger, H., Gauvin, L., Engelberg, M., Ying Kin, N., Israel, M., Wonderlich, S., ve Richardson, J. (2005). Mood- and restraint- based antecedents to binge episodes in bulimia nervosa: Possible influences of the serotonin system. Psychological Medicine, 35, 1553–1562

Stein, K. (1996). Affect instability in adults with a borderline personality disorder. Archives of Psychiatric Nursing, 10(1), 32-40.

Stein, R., Kenardy, J., Wiseman, C., Dounchis, J., Arnow, B., ve Wilfley, D. (2007). What's driving the binge in binge eating disorder? A prospective examination of precursors and consequences. International Journal of Eating Disorders, 40, 195–203.

Steptoe, A., Gibson, E., Hamer, M., ve Wardle, J. (2007). Neuroendocrine and cardiovascular correlates of positive affect measured by ecological momentary assessment and by questionnaire. Psychoneuroendocrinology, 32(1), 56-64.

Stetler, C., ve Miller, G. (2005). Blunted cortisol response to awakening in mild

to moderate depression: regulatory influences of sleep patterns and social contacts. Journal of Abnormal Psychology, 114(4), 697-705. https://doi.org/10.1037/0021-843x.114.4.697

Stiglmayr, C., Grathwol, T., Linehan, M., Ihorst, G., Fahrenberg, J., ve Bohus, M. (2005). Aversive tension in patients with borderline personality disorder: A computer-based controlled field study. Acta Psychiatrica Scandinavica, 111, 372–379.

Stone, A., ve Broderick, J. (2007). Real-time data collection for pain: Appraisal and current status. Pain Medicine, 8(3), 85-93. https://doi.org/10.1111/j.1526-4637.2007.00372.x

Stone, A., Shiffman, S., Schwartz, J., Broderick, J., ve Hufford, M. (2002). Patient non-compliance with paper diaries. BMJ, 324(7347), 1193-1194.

Thewissen, V., Bentall, R., Lecomte, T., van Os, J., ve Myin-Germeys, I. (2008). Fluctuations in self-esteem and paranoia in the context of daily life. Journal of Abnormal Psychology, 117, 143–153.

Thewissen, V., Bentall, R., Oorschot, M., Campo, J., Lierop, T., Os, J., ve Myin-Germeys, I. (2011). Emotions, self-esteem, and paranoid episodes: An experience sampling study. British Journal of Clinical Psychology, 50, 178-195.

Tong, E., Bishop, G., Enkelmann, H., Why, Y., Diong, S., Khader, M., ve Ang, J. (2005). The use of ecological momentary assessment to test appraisal theories of emotion. Emotion, 5(4), 508-512.

Trull, T., ve Ebner-Priemer, U. (2009). Using experience sampling methods/ecological momentary assessment (ESM/EMA) in clinical assessment and clinical research: Introduction to the special section. Psychological Assessment, 21, 457-462.

Trull, T., Solhan, M., Tragesser, S., Jahng, S., Wood, P., Piasecki, T., ve Watson, D. (2008). Affective instability: Measuring a core feature of borderline personality disorder with ecological momentary assessment. Journal of Abnormal Psychology, 117(3), 647-661.

Vansteelandt, K., Pieters, G., Vandereycken, W., Claes, L., Probst, M., ve Van Mechelen, I. (2004). Hyperactivity in anorexia nervosa: A case study using experience sampling methodology. Eating Behaviors, 5, 67–74.

Vansteelandt, K., Rijmen, F., Pieters, G., Probst, M., ve Vanderlinden, J. (2007). Drive for thinness, affect regulation and physical activity in eating disorders: A daily life study. Behaviour Research and Therapy, 45, 1717–1734.

Verhagen, S., Hasmi, L., Drukker, M., van Os, J., ve Delespaul, P. (2016). Use of the experience sampling method in the context of clinical trials. Evidence-Based Mental Health, 19(3), 86-89.

Villanueva, J., Meyer, A., Miché, M., Wersebe, H., Mikoteit, T., Hoyer, J., . . . Gloster, A. (2019). Social interaction in major depressive disorder, social

phobia, and controls: The importance of affect. Journal of Technology in Behavioral Science, 5, 139–148.

Wang, P., Beck, A., Berglund, P., McKenas, D., Pronk, N., Simon, G., ve Kessler, R. (2004). Effects of major depression on moment-in-time work performance. American Journal of Psychiatry, 161, 1885–1891.

Westerink, J., Ouwerkerk, M., Vries, G., Waele, S., Eerenbeemd, J., ve Boven, M. (2009). Emotion measurement platform for daily life situations. The International Conference on Affective Computing and Intelligent Interaction and Workshops, Amsterdam.

Whalen, C., Henker, B., Jamner, L., Ishikawa, S., Floro, J., Swindle, R., Perwien, A., ve Johnston J (2006). Toward mapping daily challenges of living with ADHD: Maternal and child perspectives using electronic diaries. Journal of Abnormal Child Psychology, 34, 115–130.

Whalen, D., Silk, J., Semel, M., Forbes, E., Ryan, N., Axelson, D., Birmaher, B., ve Dahl, R. (2008). Caffeine consumption, sleep, and affect in the natural environments of depressed youth and healthy controls. Journal of Pediatric Psychology, 33, 358–367.

Whalen, C., Jamner, L., Henker, B., Delfino, R., ve Lozano, J. (2002). The ADHD spectrum and everyday life: Experience sampling of adolescent moods, activities, smoking, and drinking. Child Development, 73(1), 209-227.

Wichers, M., Myin-Germeys, I., Jacobs, N., Peeters, F., Kenis, G., Derom, C., . . . Van Os, J. (2007). Genetic risk of depression and stress-induced negative affect in daily life. British Journal of Psychiatry, 191, 218-223. https://doi.org/10.1192/bjp.bp.106.032201

Wichers, M., Barge-Schaapveld, D., Nicolson, N., Peeters, F., de Vries, M., Mengelers, R., ve van Os, J. (2009). Reduced stress-sensitivity or increased reward experience: The psychological mechanism of response to antidepressant medication. Neuropsychopharmacology, 34(4), 923-931. https://doi.org/10.1038/npp.2008.66

Wolfers, L., Festl, R., ve Utz, S. (2020). Do smartphones and social network sites become more important when experiencing stress? Results from longitudinal data. Computers in Human Behavior, 109, 106339.

Wonderlich, S., Crosby, R., Engel, S., Mitchell, J., Smyth, J., ve Miltenberger, R. (2007). Personality-based clusters in bulimia nervosa: Differences in clinical variables and ecological momentary assessment. Journal of Personality Disorders, 21(3), 340-357.

Yue, Z., Litt, E., Cai, C., ve Stern, J. (2014). Photographing information needs: The role of photos in experience sampling method-style research. CHI Conference on Human Factors in Computing Systems, Toronto.

BÖLÜM 13

İRAN İSLAM CUMHURİYETİ ANAYASA HUKUKU

Nemetullah AGHABALAEI FANID[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü, nfanid@mehmetakif.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-4846-5491

GİRİŞ

İslam Cumhuriyeti'nin Anayasa taslağı, devrimden önce Paris'te sürgünde olan devrim lideri Ayetullah Humeyni tarafından hazırlandı ve yine 1978'de ilk Anayasa tasarısı da onun tarafından hazırlandı (Humeyni, 1999:8). Ayetullah Humeyni için esas meselelerden biri gelecekteki rejimin müesseselerinin kurulması ve otoritenin tesisi idi. Otoritesine hukuki bir biçim verme amacıyla 31 Mart 1979'da yaptırdığı bir referandum sonucunda %99 oyla monarşiye son vererek İslam Cumhuriyeti'ni ilan etti (Armaoğlu, 2007:754-755). 1976'da Pehlevi krallığına (Devlet-i Şahenşah-i İran) karşı çeşitli parti ve gruplardan oluşan Şura-i İnkılâp (Devrim Konseyi) adı altında bir koalisyon oluşturuldu. 1979'da Devrim Konseyi[1] tarafından sekiz fasıldan ve 41 maddeden oluşan, "Anayasa'nın Nihaîyi İnceleme Meclisinin Seçim Yasası" (Kanuni İntihabat-i Meclisi Müessisan)[2] onaylandı. Bu yasa esasında 73 üye halk oylamasıyla seçildi.

9 Mayıs 1980'de Kurucu Meclis seçimlerini, rejimin resmi partisi ve mollaların (din adamlarının) desteklediği Cumhuriyetçi İslam Partisi (Hezb-e Jomhuriye Eslami) çok büyük bir çoğunlukla kazandı. Ne var ki, Devrimin A. Humeyni bu Meclise de güvenmemiş ve Kurucu Meclisin (Anayasa'nın Nihaîyi İnceleme Meclisi) görevini sadece önüne konan tasarı ve teklifleri incelemekle kısıtlamıştır.

1979 yılının Kasım ayında Kurucu Meclis (Mejles-e Moessesan) tarafından onaylanan yeni Anayasa taslağı, kitle iletişim araçlarıyla kamuoyuna açıklanmadan ve mevcut taslak dışında diğer taslaklar da tartışılmadan çok kısa bir sürede halk oyuna sunuldu. Halkın çoğunluğu da 1979 yılının Aralık ayının 22'sinde bu yeni Anayasaya evet oy verdi.

İslam Cumhuriyeti, siyasal bilim literatüründe ve kamu hukukunda yeni bir olgu olmadığı halde, büyük öneme sahip bir devlet sistemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu makalede, İslam Cumhuriyeti'nin kökenleri, gelişimi ve temel özellikleri üzerinde durulacak ve bu sistemdeki siyasal, hukuki ve toplumsal unsurlar incelenecektir. Ayrıca, İslam Cumhuriyeti'nin Anayasası ve temel yasaları hakkında bilgi verilecek ve bu sistemin nasıl işlediği, yönetim organları ve politika süreçleri üzerinde durulacaktır. Makalenin amacı, İslam Cumhuriyeti'nin anlaşılmasına ve değerlendirilmesine katkıda bulunarak, bu sistem hakkındaki bilgi eksikliklerini gidermektir. İslam Cumhuriyeti'nin diğer devlet sistemlerinden farkları ve etkileri de ele alınacak, böylece okuyucuların geniş bir perspektifle konuyu değerlendirebilmeleri sağlanacaktır.

---

1 Devrim Konseyi, Pehlevi monarşisini deviren farklı ideolojilerden oluşan gruplar ve partilerin koalisyonu.

2 Kurucu Meclisin Seçim Yasası

KAYNAKÇA

Altınbaş, D. (1999). İran'ın Silahlanma Çabaları, Avrasya Dosyası (Dergi, Cilt 5, Sayı 3), Ankara: ASAM

Armaoğlu, F. (2007). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990), cilt 1, Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi "Düşünce Özgürlüğü" başlığı altında basın özgürlüğünü de kapsamaktadır. Bu maddeye göre, herkes düşüncelerini özgürce açıklama hakkına sahiptir.

Diyanet Vakfı, (2022). İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, https://islamansiklopedisi.org.tr/gaybet--sia (erişim: 25.11.2022)

Doğan, A. (2005). Demokrasi ve Ekonomik Gelişme, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 25, Temmuz–Aralık s. 19. http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi25/adogan.pdf, (Erişim: 18.02.2022).

Dönmezer, S. (1976). Basın ve Hukuku, 4. Baskı, 1976 – İstanbul.

Dutertre, G. (2003), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler, Avrupa Konseyi Yayınları, Almanya, Avrupa Strasbourg: Konseyi Yayınları.

Ekhtebar İ. (1996), Kanun-i Mocazat-i Eslami/Tezirat, Tahran: Ekhtebar Yayınları

Gönenç, L. (2007). Siyasi İktidar Kavramı Bağlamında Anayasa Çalışmaları için Bir Kavramsal Çerçeve Önerisi, Cilt 56, Sayı 1, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.

Gören, Z. (2016). Aktif Statü Hakları, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Araştırmaları Dergisi, Cevdet Yavuz'a Armağan, Yıl 2016, Cilt 22, Sayı 3, 3303 - 3322, 16.12.2016.

Güneş, S. (1992). Teori ve Uygulamada Kişi Özgürlüğü ve Güvencesi, İstanbul: Kazancı Yayınları.

Hatami, H. (1980). İran İslam Cumhuriyeti'nin Anayasası, İstanbul: Çağrı Yayınları

Humeyni, R. (1942). Kashf al-Asrar, Tahran: Hozeye-ye Eslamiyye Yayınları.

Humeyni, R. (1999). Sehife-i Nur, cilt 5, Tahran: İmam Entesharat.

Humeyni, R. (2013). Hookmet-i Eslami, Moesse-i Tanzim ve Nashr-e Asare Emam Khomeyni,

Kaba, L. (2018). AİHM Kararlarında Aile Hayatına Saygı Hakkının Uygulanmasında Devletin Yükümlülükleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: Selçuk Üniversitesi.

Kaboğlu, İ. (2002) Özgürlükler Hukuku, Ankara: İmga Yayınları.

En-Nbahni, M. T. (2050). Külli Kaideler, İslam Şahsiyeti, , Cilt 3, Kahire: Külliyat.

Milani, M. M. (2004). Humeynı'den Hamaney'e, Velayet-İ Fakıh Kurumunun Degişimi, Çev. Fatih Topaloğlu, D. E. Ü.İlalıiyat Fakiiltesi Dergisi S,ayı. XIX. İzmir 2004, S. 190, http://isamveri.org/pdfdrg/D00036/2004_19/2004_19_TOPALOGLUF.pdf (erişim: 01.12.2022)

Noorlib, İ. (1990) Meşruh-i Mozakerat-i Meclis-i Şura-i Melli (Meclisin Nihai Anayasa Görüşmeleri), Cilt 1, Tahran: Noorlib Entesharat.

Okyar, O. (2017). İran'da kadın hakları: Uluslararası sisteme feminen bir bakış, Ankara Üniversitesi KASAUM, S. 123, 7 Haziran 2017, https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/935510 (Erişim: 0112.2022)

Qanoon-e Nahve Faaliyet-e Ahzab ve Goorhaye Siyasi

Rajabi, P. 2008)). İran Dar Yek Negah, Tahran: Yasavoli Yayınları.

Sinkaya, B. (2010). İran'da Asker-siyaset İlişkisi ve Devrim Muhafızları'nın Yükselişi (Makale), (Erişim) http://ybuankara.academia.edu/BayramSinkaya/Papers/363485/Iranda_Asker-Siyaset_Iliskileri_ve_Devrim_Muhafizlarinin_Yukselisi, (Erişim:16.09.2023).

Şen, E. (1996). Özel Hayatın Gizliliği ve Korunması, Devletve Kitle İletişim Araçları Karşısında, İstanbul: Kazancı Hukuk Yayınları.

Tebyan, N. (2008). İmam Humeyni, Bağımsızlık, Hürriyet ve İslam Cumhuriyeti, http://www.tebyan.net/occasions/2008/2/4/60350.html, (Erişim: 02.09.2022).

TİHEK, (2010). Ailenin Krounması Hakkı, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/Ailenin-Korunmasi-Hakki-Bildiriler-Kitabi#:~:text=Ailenin%20korunmas%C4%B1%20evrensel%20bir%20insan,hakk%C4%B1na%20sahiptir''%20h%C3%BCkm%C3%BCn%C3%BC%20haizdir. (erişim: 12.01.2023)

Ünal, H. (2010). İslam'da Hadler ve İslam Hukukunda Cezalar, http://www.mumsema.org/g-h/6188-had-hadler-islamda- hukukunda-cezalar.html, (05.08.2022).

Yanık, D. (2010). İnsan Hakları Kuramı, https://istanbul.mazlumder.org/tr/main/yayinlar/makaleler/8/insan-haklari-kurami/462 (erişim: 16.01.2023)

Yüksel, H. (2010). Türk Devriminin Hindistan ve İran'daki Yansımaları, Akademik Bakış, Cilt 3, Sayı 6, Yaz, Ankara: Gazi Yayınları. http://www.ataum.gazi.edu.tr/pdf/turk-devriminin-hindistan-ve-iran-8217daki-yansimalari-1278448395.ti6, 14.09.2010, (Erişim: 12.04.2023)

BÖLÜM 14

BÜVEYH HÜKÜMDARLARI VE DEVLET ADAMLARI TARAFINDAN ŞÎRÂZ VE REY'DE KURULAN KÜTÜPHANELER

Cihan GENÇTÜRK[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Batman Üniversitesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, hangencturk2008@hotmail.com

Giriş

Büveyhîler kurucu hükümdarları İmâdüddevle Ebû'l-Hasan Ali b. Büveyh (934-949) ile Rüknüddevle Ebû Ali Hasan b. Büveyh (943-976) dönemlerinde Fars ve Cibâl bölgesini hâkimiyet altına aldıktan sonra Fars bölgesinde bulunan Şîrâz'ı, Fars-Hûzistân, Cibâl bölgesinde bulunan Rey şehrini de Cibâl Büveyhîleri'nin başkenti yaptılar (Gençtürk, 2021: 73-248). Büveyhîler'in başkentleri olan bu iki şehir bazı Büveyhî hükümdarları ve devlet adamlarının gayretleri sonucunda İslâm dünyasının birer ilim ve kültür merkezi haline geldiler. Özellikle Adudüddevle Şîrâz'daki iktidarı döneminde sarayını âlimlere açarak, onlara gerekli imkânları sağlamak suretiyle bilimsel gelişmelerin yaşanmasına öncülük etmiştir. Yine aynı şekilde Büveyhîler'in önde gelen devlet adamlarından olan İbnü'l-Amîd ile es-Sâhib b. Abbâd, kendileri bizzat ilimle ilgilenmenin yanı sıra âlimleri muhafaza edip, ilmi gelişmelere öncülük ederek Rey şehrinin İslâm coğrafyasının ilim ve kültür merkezi haline gelmesine olanak sağlamışlardır.

"İslâm Medeniyetinin Altın Çağı" ya da İslâm Rönesansı" olarak adlandırılan 10. ve 11. yüzyıllarda Büveyhîler özellikle Şîrâz ve Rey hem aklî hem de pozitif bilimlerde birçok âlimin yetişmesine öncülük etmişlerdir. Bunu sağlamak için de devrin önemli rasathanelerini, hastahanelerini inşa etmeleri dışında ilmi çalışmalara en büyük katkıyı sonun kitapların teminini kolaylaştırmak için Şîrâz ve Rey'de kütüphaneler inşa etmişlerdir (Gençtürk, 2021: 399-400; Güner, 2001: 36).

Adudüddevle Tarafından Şîrâz'da Kurulan Kütüphane

Adudüddevle Ebû Şücâ Fennâhüsrev b. Rüknüddevle, Fars-Hûziztân Büveyhîler'i tahtına geçtikten sonra hem siyasi alanda hem de sosyo-kültürel alanda önemli hizmetler gerçekleştirmiştir. Özellikle bu dönemde Şîrâz'da din, edebiyat, tıp, matematik ve astronomi alanlarında es-Sâhib b. Abbâd, Ebû Ali el-Fârisî, Abdurrahmân es-Sûfî, el-Kûhî, el-Mecûsî, es-Siczî gibi dönemin önde gelen âlimler yetişmiştir. Bunu sağlayan en büyük etken ise Adudüddevle'nin hem âlimleri muhafaza edip, onların ilimlerini icra edecek ortamı yaratmış olması hem de kendisinin de bizzat bu ilimlere merak duyup, dersler almasıdır (İbn İsfendiyâr, 1396 hş: 140; Avvâd, 1948: 126; Erünsal, 1989: XIV/226; Gençtürk, 2021: 400 vdd.; Güner, 2001: 39-40).

Adudüddevle'nin yukarıda zikrettiğimiz şekilde ilme merak duyması, onu öğrenmesi ve âlimleri muhafaza etmesi, onun Şîrâz'da kurmuş olduğu saray ve bu saray içinde kurmuş olduğu kütüphane buranın bir ilim merkezi haline gelmesine olanak sağlamıştır. Adudüddevle'nin Şîrâz'da kurmuş olduğu sarayı, o dönemde ziyaret etmiş olan Mukaddesî (Makdisî) bize hem saray hem de burada yer alan kütüphane hakkında önemli bilgiler

Kaynakça

Ahmed-i Zerkûb-i Şîrâzî, (1310-1350 hş.), *Şîrâznâme*, (Neşr. Behmen Kerîmî), Tahran: Matbaa-yi Rûşinâî.

Avvâd, K., (1948), Hazâinü'l Kütübi'l Kadîme fi'l-Irak, Bağdat: Matbaatü'l-Me'ârif.

Busse, H., (2004), *Chalif und Grosskönig Die Buyiden im Irak (945-1055)*, Beirut: Orient-Institut der Deutschen.

Erünsal, İ., (1989), "İslâm Medeniyetinde Kütüphaneler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. XIV, (Redaktör: Hakkı Dursun Yıldız). İstanbul: Çağ Yayınları.

es-Seâlebî, (1983), *Yetîmetü'd-Dehr fî Mehâsini Ehli'l-Asr*, C. III, (Neşr. Müfîd Muhammed Kumeyha), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye.

Gençtürk, C., (2021), *İran Büveyhîleri (322-448/934-1056) (Siyaset, İdarî Teşkilât ve Sosyo-Kültürel Hayat)*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

_____, (2021 Aralık), "Büveyhîler Döneminde İran'da Yetişen Astronomi Âlimleri", *Sosyal Bilimlerde Akaemik Çalışmalar 1*, Ankara: Duvar Yayınları.

Güner, A., (2001), "Büveyhî Devlet Adamlarının Kitaba İlgileri ve Kütüphaneleri", *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir: Sayı: XIII-XIV, ss. 35-63.

Hammâde, M. Mâhir., (1978), *el-Mektebât fi'l-İslâm*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

İbn Hallikân, (1977), *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'u Ebnâ'i'z Zaman*, I-III-V, (Neşr. İhsân Abbâs), Beyrut: Dâr Sâdır.

İbn İsfendiyâr, (1396 hş.), *Târîh-i Taberistân*, (Neşr. Abbâs İkbâl Âştîyânî, Tahran: İntişârât-i Esâtîr.

İbn Miskeveyh, (2016), *Tecâribü'l-Ümem*, (Trc. Kıvameddin Burslan, Haz. Mehmet Şeker-Rıza Savaş-Süleyman Genç-Ali Ertuğrul), Ankara: TTK Yayınları.

İbnü'l Belhî, (1384 hş.), *Fârsnâme*, (Neşr. G. Le Strange-R. A. Nicholson), Tahran: İntişârât-i Esâtîr.

İbnü'l-Cevzî, (1995), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, XV, (Neşr. Muhammed Abdülkâdir Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye.

İbnü'l-Esîr, (2016), e*l-Kâmil fî't-Târîh*, VIII, (Trc. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın), İstanbul: Ocak Yayıncılık.

İbnü'n-Nedîm, (2017), *el-Fihrist*, (Trc. Mehmet Yolcu ve diğerleri), İstanbul: Çıra Yayınları.

İmamuddin, S. M., (1983), *Arabic Writing and Arab Libraries*, London: Ta-Ha Publishers.

Kabir, M., (1389 hş.), *Âl-i Bûveyh der Bağdâd*, (Trc. Mehdî Âfşâr), Tahran: İntişârât-i Rif'et-Debîr.

_____, (1956), "The Sahib İsma'il İbn 'Abbad", *Islamic Culture*, Hyderabad-Deccan, Vol. XXX/3, pp.190-198.

_____, (1959), "Libraries and Academies During The Buwayhid Period-946 A.D. to 1055 A.D.", *Islamic Culture*, Hyderabad-Deccan: Vol. XXIII/1, pp. 31-33.

_____, (1961), "Ustad Abu'l-Fadl Ibn al-Amid", *Islamic Culture*, Hyderabad-Deccan, Vol. XXXV/1, pp. 8-11.

Kılıç, H., (1994), "Ebü'l-Ferec el-İsfahânî", *DİA*, İstanbul: TDV, X/316-317.

Kraemer, J. L., (1375 hş.), *İhyâ-yi Ferheng der Ahd-i Âl-i Bûveyh: İnsângerâyî der Asr-ı Rönesâns-i İslâmî*, (Trc. Muhammed Saîd Hanâyî Kâşânî), Tahran: İntişârât-i Merkez-i Neşr-i Dânişgâh.

Mackensen, R. S., (1935), "Moslem Libraries and Sectarian Propaganda", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Chicago: The University of Chicago Press, Vol. 51/2, pp. 83-113.

Mez, A., (2014), *Onuncu Yüzyılda İslâm Medeniyeti İslâm'ın Rönesansı*, (Çev. Salih Şaban), İstanbul: İnsan Yayınları.

Mîrhând, (1338 hş.), *Târîh-i Ravzatü's-Safâ fî Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ*, C. IV, Tahran: İntişârât-i Pîrûz.

Müneymine, H., (1987), *Târîhu'd-Devleti'l-Büveyhîyye es-Siyâsî ve'l-İktisâî ve'l-İçtimâî ve's-Sekâfî: Mukâtâtü Fâris, 334-447/945-1055*, Beyrut: ed-Dar'ül Câmi'iyye li't Tıbâ'a ve'n-Neşr.

Nâzım, M., (1931), *The Life and Times of Sultân Mahmûd of Ghazna*, Cambridge: Cambridge University Press.

Özaydın, A., (1999), "İbn Mukle", *DİA*, İstanbul: TDV, XX/211-212.

Pinto, O., (1929), "The Libraries of The Arabs During The Time of The Abbasides", *Islamic Culture*, Hyderabad-Deccan, Vol. III/2, pp. 210-244.

Sâmî, A., (1363 hş.), Şîrâz Şehr-i Câvîdân, Şîrâz: İntişârât-i Lûks.

Serin, M., (1999), "İbnü'l-Bevvâb", *DİA*, İstanbul: TDV, XX/534.

Sezgin, F., (1982), *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, Band VIII, Leiden: E. J. Brill.

Sıbt İbnü'l-Cevzî, (2013), *Mir'atü'z Zamân fî Târîhi'l Ayân*, C.XVIII, (Neşr. Muhammed Enes el-Hasan-Kâmil Muhammed el-Herrat), Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemîyye.

Sourdel, D., (1986), "Ibn Mukla", *El*[2], Leiden-London: E. J. Brill,, III/886-887.

Vernel, J., (1986), "Ibn Al-Bawwâb", *El*[2], Leiden-London: E. J. Brill,, III/736.

Yâkût el-Hamevî, (1993), *Mu'cemü'l-Udebâ ev İrşâdu'l-Erîb ilâ Marifeti'l-Edîb*,

C. II-IV-V, (Neşr. İhsân Abbâs), Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.

Yılmaz, A., (2021), *Sultan Mesûd Devri Gazneliler Tarihi (1030-1041)*, Erzurum: Fenomen Yayınları.

BÖLÜM 15

İŞE YABANCILAŞMANIN ÇALIŞANLAR ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Meryem GÜL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Düziçi MYO, meryemgul@osmaniye.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3668-6879.

GİRİŞ

Sanayi devrimi sonrası şekillenen yeni ekonomik sistemi eleştiren yazar ve araştırmacıların üzerinde önemle durduğu yabancılaşma kavramı, günümüz çalışma ortamında çalışanlar ve yöneticiler için hala önemli bir konu olmaya devam etmekte ve hatta daha da önem kazanmaktadır (Özkoç, 2016: 61). Yabancılaşma, hem bireysel hem de örgütsel olarak pek çok faaliyet ve davranışı etkileyen bir olgudur. Yenidünya düzeninde sürekli değişim göz önüne alındığında yaşanan tüm gelişim ve ilerlemelerin etkisinde kalan çalışanların, işe yabancılaşma duygularını anlamanın önemli olduğu görülmektedir. Bir örgütün en değerli kaynağı olan çalışanların, yabancılaşma davranışlarını önlemede rol oynayabilecek faktörlerin belirlenmesi, çalışanların ve dolayısıyla örgütlerin performansını artıran önemli bir başarı faktörü olarak kabul edilmektedir (Pekkan ve Cavus, 2019: 324).

Yabancılaşma, kişinin kendisini bir bütün olarak hissedememesi ve bilincine yönelik bölünmelere neden olan deneyimler ve eylemler olarak ifade edilmektedir (Özbek, 2011: 233). İşe yabancılaşma ise, çalışma ortamının çalışanların iş beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılamadığı ve çalışanların yaptıkları işten soyutlanmasına yol açan zihinsel bir durumu ifade eden bir kavramdır (Liu vd., 2022: 19). İşe yabancılaşma, bireyi olumsuz yönde etkilediği gibi, bireyin çevresini ve çalıştığı örgütü de olumsuz yönde etkilemektedir. İşe yabancılaşma sonucunda çalışanlarda; iş tatminsizliği, motivasyon eksikliği, işe bağlılığın azalması, iş stresinin artması, verimliliğin düşmesi ve işten ayrılma niyetinin artması gibi bir takım olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır (Demirez ve Tosunoğlu, 2017: 72). İşe yabancılaşmanın bu olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılması için, işe yabancılaşmanın çalışanlar üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu olumsuz etkilerin belirlenmesi ile çalışanlarda işe yabancılaşma davranışının ortaya çıkması engellenebilecektir.

Bu çalışmada, işe yabancılaşma kavramı ve işe yabancılaşmanın alt boyutları (güçsüzlük, anlamsızlık, kuralsızlık/normsuzluk, yalıtılmışlık/topluma yabancılaşma ve kendine yabancılaşma) açıklanarak, işe yabancılaşmanın çalışanlar üzerindeki olumsuz etkileri; örgütsel sessizlik, örgütsel sinizm, tükenmişlik sendromu, işten ayrılma niyeti ve iş yeri yalnızlığı açısından ele alınmıştır.

1. İŞE YABANCILAŞMA KAVRAMI

Yabancılaşma, bireylerin topluma karşı kayıtsızlığı, kültüre karşı kayıtsızlığı, bireyin kendisinden ve toplumdan ayrışması ve yalıtılması olarak ifade edilmektedir (Erdem, 2021: 881). Yabancılaşma kavramını ilk ortaya atan Hegel olmasına karşın, söz konusu kavramı etraflıca araştırarak kullanan kişi Karl Marx olmuştur. Karl Marx, kapitalist iş süreçlerinin çalışanlar üzerindeki etkilerini araştırmış olduğu çalışmalarında, yabancılaşma

KAYNAKÇA

Alves, M. T. (1987). Alienation in organizations: implications for educational administration. *ARQUIPÉLAGO. Ciências Sociais,* 111-130.

Ardıç, K. & Polatcı, S. (2008). Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama (GOÜ Örneği) . *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10* (2) ,69-96.

Arı, G. S. & Bal, E. Ç. (2008). Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15* (1) , 131-148.

Aydemir, C. & Akdoğan, A. (2019). Psikolojik Performansın İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi . *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23* (4) , 1625-1637.

Babadağ, M. (2020). İş Becerikliliğinin İşe Yabancılaşma Üzerindeki Etkisi, *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55*(2), 1111-1128.

Bağ, Ç. (2023). *İşyeri Yalnızlığı ile İşe Yabancılaşma Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Karabük Üniversitesi.

Balay, R., Kaya, A. & Cülha, A. (2013). Örgüt Kültürü ve Örgütsel Sinizm İlişkisi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 14*(2), 123-144.

Ballı, E. & Çakıcı, A. (2016). Otel İşletmelerinde Çalışanların Örgütsel Bağlılığının Örgütsel Sessizlikleri Üzerindeki Etkisi. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20*(2), 79-98.

Beğenirbaş, M. (2015). Psikolojik Sermayenin Çalışanların Duygu Gösterimleri ve İşe Yabancılaşmalarına Etkileri: Sağlık Sektöründe Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 20*(3), 249-263.

Ceylan, A. & Sulu, S. (2010). Work alienation as a mediator of the relationship of procedural injustice to job stress. *South East European Journal of Economics and Business, 5*(2), 65-74.

Cindiloğlu-Demirer, M. (2019). Demografik Değişkenlerin İşyeri Yalnızlığına Etkileri: Hizmet Sektöründe Bir Araştırma. *Turkish Studies - Social Sciences, 14*(6), 2981 - 2998. 10.29228/TurkishStudies.24972

Çalışkan, A. & Pekkan, N. Ü. (2017). Psikolojik Sermayenin İşe Yabancılaşmaya Etkisinde Örgütsel Desteğin Aracılık Rolü. *İş ve İnsan Dergisi, 4* (1) , 17-33. DOI: 10.18394/iid.303183

Çelik, A., & Damar, A., (2017). The Mediating Role of Person Organization Fit on The Effect of Organizational Justice on Work Alienation. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 854-866.

Çetinkaya, U. & Koçyiğit, M. (2021). Öğretmenlerin Psikolojik Sermaye, Örgütsel Sessizlik ve Örgütsel Yabancılaşma Düzeylerinin İncelenmesi. *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS), 12*(46), 1011-1040.

Çiftçi, E. & Öneren, M. (2017). Örgütsel Sessizlik, İşe Yabancılaşma ve Örgütsel

Güven İlişkisi. *Social Sciences Studies Journal (SSSJournal), 3*(5), 567-58.

Demir, M. Ayas, S. & Yıldız, B. (2018). Örgütsel Sinizm ve İşe Yabancılaşma İlişkisi: Beş Yıldızlı Otel Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Yönetim Bilimleri Dergisi. 16*(32), 231-254.

Demirez, F. & Tosunoğlu, N. (2017). Örgüt İkliminin İşe Yabancılaşma Üzerine Etkisi: Gazi Üniversitesi Rektörlüğünde Bir Araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 9* (12), 69-88.

Dyne, L.V, Ang, S. & Botero, I.C. (2003). Conceptualizing Employee Silence and Employee Voice as Multidimensional Constructs. *Journal of Management Studies*, 1359-1392.

Efeoğlu, İ.E. & İplik, E. (2011). Algılanan Örgütsel Adaletin Örgütsel Sinizm Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik İlaç Sektöründe Bir Uygulama. Ç.Ü. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20*(3), 343-360.

El-said, G.Y. S (2023). The moderating effect of Organizational Justice on the relationship between Employee Alienation and Organizational Silence: An applied study on Government Hospitals in Damietta. *Journal of Business and Environmental Sciences, 2*(1), 78-103.

Erdem, A. T. (2021). The mediating role of work alienation in the effect of democratic and autocratic leadership styles on counterproductive behaviors: A study in Ankara OSTİM Industrial Zone. *OPUS–International Journal of Society Researches, 17(*34), 873-902. DOI: 10.26466/opus.839136

Eryılmaz, İ. , Uzunbacak, H. H. & Akçakanat, T. (2022). Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik: Covıd-19 Öncesinde Ve Sırasında Kıyaslamalı Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 27* (4) , 641-656

Eryılmaz, A. & Burgaz, B. (2011). Özel ve resmi lise öğretmenlerinin örgütsel yabancılaşma düzeyleri. *Eğitim ve Bilim, 36*(161), 271-286.

Gerçek, M. Atay, S.E. & Dündar, G. (2015) Çalışanların İş - Yaşam Dengesi İle Kariyer Tatmininin, İşten Ayrılma Niyetine Etkisi. *KAÜ İİBF Dergisi, 6*(11), 67-86.

Gözükara, I. Mercanlı, A. Capuk, S. & Yıldırım, O. (2017). Impact of turnover intention on loneliness and the mediating effect of work alienation. *Business Management and Strategy, 8*(1), 18-38.

Işıkay, Ç. (2020). İşyeri Yalnızlığı Üzerine Bir Değerlendirme, *In book: İktisadi ve İdari Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler/2* (pp.205-218)Publisher: Ivpe,

İnce- Ayaydın, Ç. (2021). İşyerinde psikolojik şiddetin iş tatmini, işe yabancılaşma ve işten ayrılma niyeti ile ilişkisi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (9)*, 143-176.

Jassar, S. R. A. & Alsaed, R. (2021). The impact of work alienation in organizational commitment at the ministry of labor, Jordan. *International Journal of*

Entrepreneurship, 25, 1-12.

Kalağan, G. & Aksu, M. B. (2010). Organizational cynicism of the research assistants: A Case of Akdeniz University. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 2*(2), 4820-4825.

Kanten, P. & Ülker, F. (2014). Yönetim Tarzının Üretkenlik Karşıtı İş Davranışlarına Etkisinde İşe Yabancılaşmanın Aracılık Rolü. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi ,* (32) , 16-40.

Kanten, P. (2014). İşyeri Nezaketsizliğinin Sosyal Kaytarma Davranışı ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisinde Duygusal Tükenmenin Aracılık Rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 6* (2014), 11-26.

Karakaya, A. Büyükyılmaz, O., & Ay, F. A. (2015). İşyeri Yalnızlığının İşkoliklik Üzerindeki Etkisi: Kardemir AŞ'de Bir Araştırma. *Journal of Management and Economics Research, 13*(3), 79-100.

Kaya, K. (2021). Banka Çalışanlarında İşe Yabancılaşma, İş Doyumu Ve Tükenmişlik Arasındaki İlişki. *OPUS International Journal of Society Researches, 17* (37) , 4510-4534. DOI: 10.26466/opus.821059

Kayaalp, E., & Özdemir, T. Y. (2020). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik, örgütsel yalnızlık ve örgütsel yabancılaşma algılarının örgütsel sinizm düzeyleriyle ilişkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 1*(38), 101-113.

Kırıcı, E. & Özkoç, A. G. (2017). Turist Rehberlerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İşe Yabancılaşma Eğilimlerine Etkisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 14* (1) , 20-32. DOI: 10.24010/soid.303638

Kökalan, Ö. & Anaş, K. (2016). Çalışanların örgütsel sinizm tutumlarının işe yabancılaşmaları üzerine etkisi: Vakıf üniversiteleri üzerine bir çalışma. *Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 11*(2), 97-109.

Kurtulmuş, M. & Yiğit, B. (2016). İşe yabancılaşmanın öğretmenlerin işten ayrılma niyetine etkisi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(3), 860-871.

Liu, N. Zhang, M. & Feng, B. (2022). The efect of work area on work alienation among China's grassroots judicial administrators. *Scientifc Reports | (2022) 12*:18784 | https://doi.org/10.1038/s41598-022-23526-w

Meydan, C.H., Köksal, K. & Uğurlu-Kara, A. (2015). Örgüt İçinde Sessizlik: Örgütsel Etik Değerlerin Etkisi Ve Adalet Algısının Aracılık Rolü, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 17(3), 142 -159.

Mürteza,F. Çolakoğlu, Ü. & Atay, H. (2017). İş görenlerin İşe Yabancılaşma Düzeyleri ile Demografik Faktörleri Arasındaki Farklılaşma: Dört ve Beş Yıldızlı Konaklama İşletmeleri Üzerine Bir Araştırma*, Journal of Travel and Tourism Research 12*, 1-18.

Nafei, W.A. (2013). The Effects of Organizational Cynicism on Job Attitudes an

Empirical Study on Teaching Hospitals in Egypt. *International Business Research*, 6(7), 52-69.

Okutan, E. (2013). Çalışma Hayatında Güncel Bir Sorun Olan Tükenmişlik Sendromunun Çalışanların Mesleğe ve Çalıştıkları Kuruma İlişkin Görüşleri Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2* (4) , 43-58.

Oruç, E. (2020). Türkiye'de İşe Yabancılaşma (Work alienation) Literatürüne İlişkin Betimsel Bir İnceleme. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18* (4) , 327-351. DOI: 10.18026/cbayarsos.685816

Öge, H. S. Çiftçi, E., & Karaboğa, K. (2014). The role of personality characteristics and psychological harassment behaviors which employees are exposed on work alienation. *World Academy of Science, Engineering and Technology International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic and Management Engineering, 8*(8), 2670-2679.

Ölçer, F. & Çoşkun, Ö.F. (2022). The Mediating Role of Organizational Silence in The Relationship Between Organizational Justice and Organizational Creativity. *Society and Business Review,* 1-24.

Örücü, E. , Hasırcı, I. & Ergenler, E. (2022). Covıd-19 Pandemi Döneminde Öğretmenlerin Örgütsel Yabancılaşma Eğilimleri İle Tükenmişlik Seviyeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, DOU Dergi, 23*(19), 153-175. DOI: 10.31671/doujournal.949484

Özbek, M. F. (2011). Örgüt İçerisindeki Güven ve İşe Yabancılaşma İlişkisinde Örgüte Uyum Sağlamanın Aracı Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16* (1) , 231-248.

Özer, S. & Güllüce, A. Ç. (2019). Örgütsel sinizm ve işe yabancılaşma ilişkisi ve etkisi: TRB1 bölgesi otel iş görenleri üzerinde bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(1), 37-47.

Özkoç, A. G. (2016). Job autonomy and work alienation: organizational and occupational identification as a mediator. *European Journal of Business and Management, 8*(11), 61-73.

Özler, N. D. E. & Dirican, M. Ö. (2014). Örgütlerde Yabancılaşma İle Tükenmişlik Sendromu Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (39), 291-310.

Özmen, M. (2020). İşyerinde Yalnızlığı Etkileyen Örgütsel Güven Unsurlarının Cinsiyete Göre Değişimi: Havalimanı Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *İş ve İnsan Dergisi, 7* (1) , 77-88.

Pekkan, N. U. & Cavus, M. F. (2019). The Effect Of Social Capital On Work Alienation: Sample From Health Sector Employees. *ISCBE 2019*, 324-329.

Santas, G, . Isik, O. & Demir, A.(2016). The effect of loneliness at work; work stress on work alienation and work alienation on employees' performance in Turkish health care institution. *South Asian Journal of Management*

Sciences, 10(2), 30 – 38.

Sarros, J. C. Tanewski, G. A. Winter, R. P. Santora, J. C. & Densten, I. L. (2002). Work alienation and organizational leadership. *British Journal of Management, 13*(4), 285-304.

Sulu, S. Ceylan, A. & Kaynak, R. (2010). Work alienation as a mediator of the relationship between organizational injustice and organizational commitment: Implications for healthcare professionals. *International Journal of Business and Management, 5*(8), 27-38.

Taboli, H. (2015). Burnout, work engagement, work alienation as predictors of turnover intentions among universities employees in Kerman. *Life Science Journal, 12*(9), 67-74.

Telli, E. , Ünsar, A. & Oğuzhan, A. (2012). Liderlik Davranış Tarzlarının Çalışanların Örgütsel Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Eğilimleri Üzerine Etkisi: Konuyla İlgili Bir Uygulama. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges) , 2* (2) , 135-150.

Terzi, A.R. & Derin, R. (2016). Relation between Democratic Leadership and Organizational Cynicis. *Journal of Education and Learning*, *5*(3), 193-204.

Tokmak, M. (2020). Algılanan örgütsel desteğin çalışanların işe yabancılaşması ve işten ayrılma niyetine etkisi üzerine bir araştırma. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8*(2), 429-439.

Tuna, M. & Yeşiltaş, M. (2014). Etik İklim, İşe Yabancılaşma ve Örgütsel Özdeşleşmenin İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Otel İşletmelerinde Bir Araştırma, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 25*(1), 105-117.

Turpoğlu, R. & Mercanlıoğlu, A. Ç. (2019). Çalışanların örgütsel sinizm düzeyinin belirlenmesi; bir eğitim ve araştırma hastanesi anesteziyoloji bölümü örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* (8), 785-806.

Tutar, H. (2010). İş gören Yabancılaşması ve Örgütsel Sağlık İlişkisi: Bankacılık Sektöründe Bir Uygulama. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65* (01) , 175-204. DOI: 10.1501/SBFder_0000002149

Tülü, M. (2021). *Örgütsel Politika Algısı, İş Yaşamında Yalnızlık ve Örgütsel Yabancılaşma İlişkisine Yönelik Bir Araştırma.* Yüksek Lisans Tezi, Denizli. Pamukkale Üniversitesi.

Uğur, A. & Erol, Z. (2015). Örgütlerde Kritik Sorun Kaynağı Olarak İşe Yabancılaşma, Yabancılaşma ve Bürokrasi Arasındaki İlişkiye Yönelik Kavramsal Bir Yaklaşım, *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Temmuz*, 8, 182-192.

Uğurlu, A. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Yalnızlık ve Yabancılaşma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 4*(2), 308-319.

Uler, E. (2020). Tükenmişlik ve örgütsel tükenmişlik üzerine literatür taraması.

Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences, 6, 36-43.

Üstün, F. & Çamlıca, K. (2017). Örgütsel yabancılaşmanın örgütsel sessizlik üzerindeki ilişkide iş tatmininin aracılık etkisi: Nevşehir ili kamu çalışanları örneği, *Journal of Recreation and Tourism Research, 4*(3), 93-105.

Yalçınsoy, A. (2017). Örgütsel Sessizlik ve Sonuçları. *The Journal of Social Science*, *1*(1), 1-19.

Yeniçeri, Ö. , Demirel, Y. & Seçkin, Z. (2009). Örgütsel Adalet İle Duygusal Tükenmişlik Arasındaki İlişki: İmalat Sanayi Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2009* (1) , 83-99.

Yıldırım, M. & Türker, N. (2018). The effect of emotional labor on work alienation: A study at hotel businesses. *Journal of Business Research-Turk, 10*(3), 606-621

Yıldız, S. & Alıcı, D. (2019). Akademisyenliğe yabancılaşma ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Yükseköğretim Dergisi, 9*(1), 49–58. doi:10.2399/yod.18.028

Yıldız, S. & Şaylıkay, M. (2014). The effect of organisational cynicism on alienation. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 109, 622-627.

Yılmaz, S. & Sarpkaya, P. (2009). Eğitim örgütlerinde yabancılaşma ve yönetimi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6*(2), 314-333.

Zengin, Y. & Kaygın, E. (2016). Örgütsel Adalet ve Örgütsel Yabancılaşma Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi,* (56), 391-415.

BÖLÜM 16

TOPLUMSAL FARKINDALIK VE BİLİNÇLENDİRME ÇALIŞMALARININ VAN'DA ERKEN YAŞTA EVLİLİKLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ[1]

Yasemin GEZER TUĞRUL[2], İbrahim MAZMAN[3]

1 Bu makale, Prof. Dr. İbrahim Mazman danışmanlığında tamamlanan "Erken Yaşta Evlendirilen Erkeklerin Evlilik Deneyimleri: Van İli Örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Öğretim Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ygezer@yyu.edu.tr, ORCID ID: 000-0002-8053-5501

3 Prof. Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, ibrahimmazman5@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0003-0564-502X

GİRİŞ

Erken yaşta evlilikler, dünyadaki önemli sosyal krizlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bu evliliklerin görülme sıklığı ve yaygınlığı ulusal ve uluslararası boyutta yapılan araştırmalar ile analiz edilmekte ve rapor edilmektedir. Bartels ve diğerlerinin de (2018, s.2) belirtiği üzere erken yaşta evlilikler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Evlilik Rızası Sözleşmesi, Asgari Evlilik Yaşı ve Evliliklerin Kaydı ve Evliliklerin Ortadan Kaldırılmasına Dair Sözleşme'ye göre yaygın olarak ciddi bir insan hakları ihlali olarak kabul edilmektedir. Bu evlilikler, hem kız hem de erkek çocuklarının sonraki yaşamlarını birçok yönüyle olumsuz etkilemekte ve bu olumsuzluklar kuşaklar aracılığıyla da aktarılmakta ve yeniden üretilmektedir. Uygulamanın olduğu ataerkil ve geleneksel kültürel kodlara sahip toplumlarda çocuğa verilen düşük değer, bu evliliklerin devam ettirilmesini sağlamaktadır.

United Nations International Children's Emergency Fund (UNICEF)'in 2019 yılında 82 ülkeden aldığı veriler ışığında yayınladığı rapora göre "çocuk damatlar" analizine göre dünya çapında 115 milyon erkek yani her 5 çocuktan 1'i 15 yaşından önce evlenmiştir. Bunların 650 milyonunu kız çocukları oluşturmaktadır. Erkek çocukları da ele alan bu ilk analiz, küresel düzeyde çocuk evlilik rakamlarını 650 milyondan 765 milyona çıkarmaktadır. Günümüzde Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de evlenme yaşının birçok farklı gerekçeden dolayı arttığı gözlense de bölgesel farklılıklar dolayısıyla evlenme yaşının halen düşük olduğu veriler ile de desteklenmektedir (Türkiye Aile Yapısı Araştırması [TAYA], 2018, s.99). Evlilik yaşının Türkiye'nin yaşadığı sosyal, kültürel ve ekonomik değişim ve dönüşümler ile bir nebze de olsa yükseldiği görülmekle birlikte bu geleneğin günümüzde devam ettiği de bilinen sosyal bir gerçekliktir. Ancak Türkiye'de uzun yıllardır erken yaşta evlilikler varlığını sürdürmesine ve hem bireysel hem de toplumsal etki ve sonuçlarının olduğu bir olgu olmasına rağmen toplumun büyük çoğunluğu tarafından bir sorun olarak nitelendirilmemektedir. Türkiye'de erken yaşta evliliklerin bölgeler arası dağılımlarına bakıldığında 2011-TAYA'nın (2014) sonuçlarına göre de, erken yaşta evlilik yapanların oranı Batı bölgelerinden doğu bölgelerine doğru gidildikçe artmaktadır. Batı Marmara ve Güneydoğu Anadolu'da 18 yaşından önce evlenen kadınlar oranı sırasıyla %21 ve %39'dur. Erkeklerin oranı ise İstanbul, Batı Marmara ve Doğu Marmara'da %4'dan, Güneydoğu Anadolu'da %10'a çıkmaktadır. Hem erkeklerde hem de kadınlarda 18 yaş altı evliliğin en yaygın olduğu bölgeler Güneydoğu ve Doğu Anadolu'dur.

Doğu Anadolu bölgesinde önemli bir çekim merkezi olan Van'ın 2002-2020 yılları arasında Türkiye'deki erken yaşta evliliklerde oldukça yüksek bir oran ve sıralamaya sahip olduğu görülmektedir (Türkiye İstatis-

KAYNAKLAR

Aslan, B. (2019). Psikoloji penceresinden erken yaşta evlendirilen kız çocukları, Türk Psikoloji Yazıları, 22(43), s. 43-55.

BM (2022). Van'da ve Mardin'de Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planı, Programhttps://turkiye.un.org/tr/189358-van-ve-mardin%E2%80%99de-erken-ya%C5%9Fta-ve-zorla-evliliklerle-m%C3%BCcadele-i%CC%87l-eylem-planlar%C4%B1n%C4%B1n, Erişim Tarihi: 09.06.2023

Bulut K, Uysal C, Korkmaz M, Sivri S, Bozkurt İ, Durmaz U. et al. (2015). Evaluation of the early age married girls applying to our department. Open J Pediatr, 5, s. 334-338.

Ergin, D. (2018). Erken yaşta ve zorla evlilikler. A. Akın ve S. Özpınar (Edt.), Toplumsal cinsiyet ve kadın sağlığı içinde (s. 163-175). Ankara: Nobel Yayınevi.

Gezer Tuğrul, Y. (2018). Erken taşta evlendirilen kadınların evlilik süreçleri, deneyimleri ve sonraki yaşamları üzerine nitel bir çalışma. Sosyoloji Notları, 2 (1), s. 2-38.

Gökçe, B. (1991b). Evlilik kurumuna sosyolojik bir yaklaşım. B. Dikeçligil, A. İğdem (Derleyenler), Aile Yazıları İçinde, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Bilim Serisi 5/4.

Heckmann, Y. L. (2016). Kürtlerde aşiret ve akrabalık ilişkileri. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şenol, D. ve Mazman, İ. (2012). Erken yaşta evlilik: Çocuk gelinler. Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı, ss.500-518, Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları, Ankara, Türkiye, 18-19 Mayıs.

Jensen, R. ve Thornton, R. (2003). Early female marriage in the developing world. Gender ve Development, 11(2), 9-19.

Plan International UK. (2011). Breaking vows: Early and forced marriage and girls' education, London: Plan UK. https://plan-uk.org/file/breaking-vows-efm-3462225pdf/download?token=RlE5iobL, Erişim Tarihi: 18.09.2021.

TBMM (2010b). Kadın erkek fırsat eşitliği komisyonu, erken yaşta evlilik hakkında komisyon raporu, Ankara: TBMM Basımevi.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2018). Türkiye aile yapısı ileri istatistik analizi 2018, Ankara: TDV Yayın Matbaacılık.

TCK (2004f). Türk ceza kanunu, Genel hükümler, https://www5.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5237.html, Erişim Tarihi: 21.05.2023.

TÜİK (2017). İstatistiklerle çocuk, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2017-27596, Erişim Tarihi: 09. 06. 2023

TÜİK (2022). Evlenme istatistikleri, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2022-49674, Erişim Tarihi: 19.05.2023

UNHCR (2017). Çocuk yaşta evlilikler, zorla evlilikler ve aile içi şiddetten korumaya yönelik bilgi ve kaynaklar, file:///C:/Users/Asus/Downloads/1511505960%20(1).pdf, Erişim Tarihi:10. 06. 2023

UNFPA (2020a). Çocuk yaşta, erken ve zorla evliliklerin sağlık riskleri ve sonuçlarına çok sektörlü bir yaklaşım, Ankara: Odak Ofset.

UNFPA (2020b). Türkiye'de çocuk yaşta, erken ve zorla evlilikler: 1993-2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırmaları veri analizi, Hacettepe Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Nüans Kitabevi

UNICEF (2017). The prevention of child marriage in montenegro challenges, Lessons Learnt And A Theory Of Change, USA: New York.

UNICEF VE UNFPA (2018). Child marriage a mapping of Programmes and partners in twelve countries in east and southern Africa, Published by UNICEF and UNFPA

UNICEF (2019). Çocuk damat raporu, https://tr.euronews.com/2019/06/07/unicef-in-cocuk-damat-raporu-115-milyon-erkek-kucuk-yasta-evlendi, Erişim Tarihi: 03.05. 2022.

UNICEF (2021). COVID-19 A threat to progress against child marriage, New York, USA.

Yıldız, N. Avcı H. (2014). Erken evliliklerin toplumsal meşruiyeti: Nitel bir çalışma, https://www.raporlar.org/wp-content/uploads/2018/04/Erken_Yasta_Evlilik_Raporu.pdf, Erişim Tarihi: 09.06. 2023.

Yüksel-Kaptanoğlu, İ. ve Ergöçmen, B. (2012). Çocuk gelin olmaya giden yol. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 15, s. 129-161.

WHO (2016). Worl Healty Statistic: Monitoring Health For The SDGs, WHO Library Cataloguing-in-Publication Data

World Bank Group (2016). The role of identification in ending child marriage: Identification for development (ID4D), Lucia Hanmer and Marina Elefante. Washington.

Haziran 2023

Sosyal & Beşerî Bilimler

Alanında Akademik Çalışmalar

Cilt 2

EDİTÖRLER

Dr. Sema SAĞLIK
Dr. Uğur İNAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Dr. Sema SAĞLIK
Dr. Uğur İNAN
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-846-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

BİR İLETİŞİM VE HEGEMONYA STRATEJİSİ OLARAK MEKÂN POLİTİKASI: KIZILAY VE TAKSİM MEYDANI ÖRNEĞİ

Onur ÖZTÜRK 1

BÖLÜM 2

ÇEVRE VE TURİZM

Serdar CEYLAN, İhsan BULUT 15

BÖLÜM 3

FARKLI YERLEŞİM YERLERİNDE YAŞAYAN FARKLI YAŞ GRUBUNDAKİ AKADEMİK PERSONELİN İŞ DOYUMU VE TÜKENMİŞLİK DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Meryem SALMAN.....47

BÖLÜM 4

HALİD HALİFE'NİN EL-MEVTU AMELUN ŞAKKUN ADLI ROMANI

Ercan BARAN, Âdem DOĞAN.....69

BÖLÜM 5

ÜÇ İHTİLAL ÇOCUĞU VE EDİRNE'NİN KÖPRÜLERİ ÖYKÜLERİ ODAĞINDA KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Hünkâr KARACA YALÇIN.....87

BÖLÜM 6

"YAKIN DOĞU" COĞRAFYASINDA MİSYONER AİLELERE BİR BAKIŞ: 1863-1939

Ali ERKEN 103

BÖLÜM 7

TÂHİR BİN CELLÛN'DAN IRKÇILIK ÜZERİNE (KIZIMA IRKÇILIĞI ANLATIYORUM)

***Ercan BARAN, Âdem DOĞAN*.....117**

BÖLÜM 8

SURİYELİ SIĞINMACILARIN ENTEGRASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

***Selda GEYİK YILDIRIM*.....129**

BÖLÜM 9

GASTRONOMİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

***Ayşe Maral PEKTAŞ, Mesut Murat ADABALI*.....149**

BÖLÜM 10

ATASÖZLERİNDE EBEVEYNLİĞİN TEMSİLİ ÜZERİNE İLETİŞİMSEL BİR DEĞERLENDİRME

***Yelda Özlem KÖLGELİER*.....173**

BÖLÜM 11

GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİLER VE KULLANIM ALANLARI

***Erhan İÇÖZ, Sevda İÇÖZ*.....203**

BÖLÜM 12

NİŞ PAZARLAMA KAPSAMINDA EDEBİYAT TURİZMİNİN DESTİNASYON TANITIMINDAKİ YERİ

***Emine ÇALLAK, Melek Ece ÖNCÜER*.....217**

BÖLÜM 13

SERAMİK MALZEMELERDE ARKEOMETRİ

***Zeynep ATASAYAR, Özden ORMANCI*.....233**

BÖLÜM 1

BİR İLETİŞİM VE HEGEMONYA STRATEJİSİ OLARAK MEKÂN POLİTİKASI: KIZILAY VE TAKSİM MEYDANI ÖRNEĞİ

***Onur ÖZTÜRK*[1]**

1 ORCID –ID : 0000-0002-7766-7482 Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

Giriş

Yönetenler egemenliklerini sürdürebilmek için sadece zora başvurmazlar. Egemenliği pekiştirmenin ve yeniden üretmenin bir yolu da egemenlik altında bulundurulan kitlelerin rızasını alabilmektir. Bu amaç doğrultusunda uygulanan bütün yöntem ve araçlara hegemonya stratejisi adı verilir (Gramsci, 2007: 69). Bu açıdan bakıldığında aslında mekân politikası da bu stratejinin bir ayağıdır. Buna karşılık mekânın toplumsal bir özelliği olması nedeniyle de iktisadi veya siyasi gücün kurgusunun ötesinde farklı sosyal sınıfların mekân üzerinde gündelik faaliyetleri ve bunun dışında mekân üzerine oluşan imajlar, tarifler ve dönüştürücü etkinlikler mekânın üretimi boyutunu oluşturur. Bu nedenle mekânın toplumsal bir boyutu vardır. Dolayısıyla mekân ve toplum arasında diyalektik bir ilişkiden söz edilebilir. Özellikle Lefebvre, bazı mekânlar için anıtsal (monumental) mekân kavramını kullanmaktadır. Monumental mekân; toplumsal ve ideolojik hegemonya mücadelesinin gerçekleştiği, toplumsal çelişki ve çatışmaların açığa çıktığı, bu toplumsal mücadele sürecinde gruplar veya toplumsal sınıflar arasında kendi içinde ortak çeşitli anlam, söylem ve imajların üretildiği mekânlardır (Lefebvre, 2014, 234). Dolayısıyla kent meydanlarının büyük bir bölümü de anıtsal mekân kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir (Topal, 2016, 4).

Lefebvre açısından günümüzde mekân üçlü bir yapı çerçevesinde ele alınır. Buna göre Lefebvre'in mekân yaklaşımı, algılanan mekân (fiziksel mekân/perceved space), tasarlanan mekân (zihinsel mekân) ve yaşanan mekân (toplumsal mekân) şeklinde üçlü bir veçhe oluşturur(Temsili mekân, mekân pratiği, mekân temsili). Bu üçlü yapı birbiriyle diyalektik bir ilişki içindedir (Lefebvre, 2014, 69).

Bu sınıflandırmayı biraz daha inceleyecek olursak, mekânın bir boyutu zihinsel bir üretim sürecine, mekânın temsili veya kurgulanmasına (representations of space) denk düşer ve Lefebvre bunu tasarlanan mekân (conceived space) olarak adlandırır. Bu tür mekânlar zihinsel bir inşa ve kavrama aracılığıyla kuramsal-soyut bir yapı olarak tasarlanır ve temel olarak mekânı planlama ve organize etme biçimi olarak karşımıza çıkar. Bu noktada şehir plancıları, harita mühendisleri, teknokratlar, toplum mühendisleri vb. eliyle mekânın soyutlanarak planlanması, tasarlanması başlıca üretim etkinliğini oluşturur. Nötr bir alan vurgusuyla mekânın sayısallaştırılması ve dolayısıyla kapitalizm koşullarında temsillerle yüklenmesi söz konusudur. Bu aşamada mekân adeta bir yönüyle araçsallaştırılır (Lefebvre, 2014, 69).

Diğer yandan mekân gündelik hayatın akıp gittiği, günlük işlerin gerçekleştiği bir alandır. Bu aşamada toplum mekânda deşifre olur. İşyeri, ev ve boş vakitleri geçirdiğimiz yerler arasındaki güzergâhlar, bu güzergâhlar

Kaynakça

Akıncı, T.(2019). Cumhuriyet'te Beyoğlu Kültür, Sanat, Yaşam (1923-2003). İstanbul. Remzi Kitabevi.

Ankara Büyükşehir Belediyesi. (2007). 2023 Başkent Ankara Nazım İmar Planı Açıklama Raporu. Ankara. Ankara Büyükşehir Belediyesi.

Batuman, B. (2019). Milletin Mimarisi. İstanbul. Metis Yayınları.

Batuman, B. (2017). Cumhuriyetin Kamusal Mekânı Olarak Kızılay Meydanı. İstanbul: İletişim Yayınları. Ankara'nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler. Der. Arif Güven Sargın. İstanbul. İletişim Yayınları.

Belli, G.- Boyacıoğlu, E. (2007). Bir Kentsel Dönüşüm Örneği: Ankara 14 Mayıs Evleri. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi. Cilt: 22, No:4. .717-726.

Birand, M.A.-Dündar, C.- Çaplı, B. (2016), Demirkırat. İstanbul: Can Yayınları.

Cengizkan, A. (2004). Ankara'nın İlk Planı. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.

Cengizkan, A; Cengizkan, M. (2019). Bir Şehri Kurmak: Ankara 1923-1933. Ankara: Vekam Yayınları.

Çağlar, N.-Uludağ, Z.- Aksu, A. (2005). Hürriyet Meydanı: Bir Kentsel Mekânın Yenilik ve Dönüşüm Öyküsü. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi. Cilt:21. No:1. 171-182.

Çınar, H (2004). Dünyada ve Türkiye'de Başkentlik Sorunu, Ankara, Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Duru, B. (2012), Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı, Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara. Haz. F. Ş. Cantek. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

Gramsci, A. (2007). Hapishane Defterleri. Çev. A. Cemgil. İstanbul: Belge Yayınları.

Gurallar, N. (2009). Ankara'da Bakanlıklar Üçgeninin Şekillenişi. Toplumsal Tarih, Sayı: 187. 66-73.

Gül.M. (2021), Modern İstanbul'un Doğuşu Bir Şehrin Dönüşümü ve Modernizasyonu,

Kızılay AVM Bugün Açılıyor. https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/ankara/kizilay-avm-bugun-aciliyor-19527126 Erişim Tarihi: 9 Mayıs 2015.

Kızılay Meydanı Yine Karıştı. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/kizilay-meydani-yine-karisti-426010 Erişim Tarihi: 23 Kasım 2021.

Kızılay Meydanı'nın ismi "15 Temmuz Kızılay Milli İrade Meydanı" oldu: https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37020466#:~:text=15%20Temmuz%20darbe%20giri%C5%9Fiminin%20ard%C4%B1ndan,Temmuz%20%C5%9Eehitler%20Meydan%C4%B1%22%20olarak%20de%C4%9Fi%C5%9Fti. Erişim Tarihi: 17 Şubat 2017.

Kortan, E. (2014). Ankara 1939-1945 İkinci Dünya Harbinin Gölgesinde. Ankara: Boyut Yayın Grubu.

Lefebvre, H. (2014). Mekânın Üretimi. Çev. Işık Ergüden. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Öymen, A. (2020). Bir Dönem Bir Çocuk. İstanbul: Doğan Kitap.

Özkan, Özbek, M. (2021), Tarihsel Süreçlerde Taksim Meydanı ve Beyoğlu Bölgesinin Morfolojik Evrimive Sentaktik Analizleri, Tasarım Kuram, Sayı: 32, 35-54.

Sargın, G. A. (2017). Ankara'nın Kamusal Yüzleri Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezle, Ankara, İletişim Yayınları.

Sarı, K.A. (2021), İktidar Mücadele ve Kent Ekonomisi - Payitahtlık Sonrası İstanbul Ekonomisi, İstanbul, İktisat Yayınları.

Suher, H. (1996), Bir Otelin Yaşam Öyküsü, Yapı, Sayı: 181, Aralık 1996, s.116.

Takım, A. (2012), Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomi Politikaları ve Sonuçları. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt: 67. No:2. 157-197.

Tokdoğan, N.(2018).Yeni Osmanlıcılık: Hınç, Nostalji, Nrasisizm. İstanbul. İletişim Yayınları.

Topal, A.(2016), Taksim square: From The Ottoman Refromation Erat o the Gezi Resistance, https://archive.md/WoJrY#selection-99.0-99.70 Erişim Tarihi: 24.05.2022.

Yıldırım, K. (2013), Ankara'nın Batı Koridorundaki Kentsel Gelişimin ve Toplu Taşıma Sistemlerinin Değerlendirilmesi: Ankara Lojistik Üssü ve Sanayi Bölgeleri Örnekleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi, Sayı: 13. 2-22.

BÖLÜM 2

ÇEVRE VE TURİZM

Serdar CEYLAN[1], İhsan BULUT[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. serdar_ceylan_51@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9599-5586
2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya. ihsanbulut@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-4873-3479

Giriş

İnsanın biyolojik evrimsel süreci, milyonlarca yıl geriye götürülse de yerleşik yaşam günümüzden yaklaşık 10-12 bin yıl kadar geriden tarihlendirilmektedir. Avcı-toplayıcı olan ilkel toplumlardan sonra ortaya çıkan geleneksel tarım toplumları, bu yerleşik yaşamda doğal çevreyi yapay bir çevreye dönüştürmüşlerdir. Bu dönemde, bataklıkların kurutulması ve ormanların tarıma açılması ile doğa, tarım toplumları tarafından sömürülmeye başlanmıştır. Ancak Endüstri Devrimi ile birlikte makine çağını başlatan modern sanayi toplumu, tarım toplumlarına göre, doğa üzerinde daha fazla hâkimiyet kurarak doğanın sömürüsünde zirve yapmışlardır. Endüstri döneminde, modern bireyin ve ekonomik kalkınmanın doğadan üstün görülmesi, doğanın hızlı bir şekilde kullanımını ve sömürülmesini beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle, tarım toplumlarında doğanın sömürüsü ve çevresel bozulmalar sınırlı ve yerel ölçüde görülürken, Endüstri Devrimi'nin bilimsel ve teknolojik üstünlüğü ile birlikte, üzerinde yaşadığımız yeryüzünde ve doğal ortamda bölgesel ve küresel ölçekte dramatik değişimler yaşanmaya başlamıştır. Geleneksel tarım toplumundaki insan ve hayvan gücünün yerini endüstri toplumunda makine gücünün alması, doğal çevrenin hızlı bir şekilde değişmesine neden olmuştur. Ayrıca endüstrileşme ile birlikte fosil yakıtların enerji üretiminde, endüstride, ulaşımda ve konutlarda yoğun bir şekilde tüketilmesi ise hava kirliliği, sera etkisi, asit yağmurları ve küresel ısınma gibi doğal çevrenin hızla kirlenmesini ve bozulmasını beraberinde getirmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, dünyanın yeraltı ve yerüstü doğal kaynaklarını hızla tüketerek hızlı bir ekonomik büyüme ve kalkınma çabası içerisinde olmakta; ancak bu durum, birçok sektörün çevreye zarar vermesine neden olmaktadır. Tarım, ormancılık, balıkçılık, sanayi, madencilik, enerji, inşaat, ulaşım ve turizm sektörleri çevreyi doğal bir kaynak olarak kullanarak hızla tüketmekte; bunun doğaya çevresel çıktısı ise toprağın, suyun ve havanın kirlenmesi ile gürültü ve görünüm kirliliği şeklinde olmaktadır. Kalkınma uğruna çevresel etkiler göz ardı edilmekte, çevresel bir bedel ödenerek ve gelecek nesillerin çevre hakkı şimdiden gasp edilerek ekonomik bir büyüme hedeflenmektedir. Bu bağlamdan bakıldığında çevre sorunları 19. yüzyılın sonlarında dünyada fark edilse de 20. yüzyılın ikinci yarısından (1970'lerden) itibaren dünyada küresel çevre sorunlarına karşı artan bir ilgi olmuştur. Nitekim 1970'lerde bölgesel ve hükümetler arası çevresel anlaşmalar ve çevre konusunda alınan yeni yasal[1] düzenlemeler hayatın sosyal, kültürel ve ekonomik yönünü etkilemiştir. Yapılan uluslararası çevre toplantıları, çevre sorunlarının 20. yüzyılda küresel bir sorun olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Başka bir ifadeyle, 1970'lerde post-endüstriyel toplumlar, endüstri toplumunun çevresel etki ve izlerini ortadan kaldırmak ve doğaya daha az zarar vererek

1 Dünya ve Türkiye'de çevre korumaya yönelik yasal düzenlemelerin kronolojisi için bkz. Gürpınar, 1998: 236-245.

Kaynakça

Aksatan, M. (2014). "Sürdürülebilir Turizm ve Doğal Miras" İçinde (Edt: M. Kozak), Sürdürülebilir Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.

Albuz-Pehlivan, N. (2011). "Turizm ve Çevre İlişkisi" İçinde (Edit.: B. Kınacı, N. Albuz-Pehlivan, G. Seyhan). Turizm ve Çevre (Çevre Koruma). Ankara: Pegem Akademi.

Alegre, J., Garau, J. (2010). Tourist Satisfaction and Dissatisfaction, Annals of Tourism Research, 31(1), 52-73.

Andereck, Kathleen L. (1993). The Impacts of Tourism on Natural Resources. Parks and Recreation, 28(6), 26- 32.

Ansiklopedik Çevre Sözlüğü (2001). "Çevre" Ankara: Türkiye Çevre Vakfı Yayını.

Atabey, S. (2019). "Turizmin Doğal Çevre Üzerine Yarattığı Sorunlar" İçinde (Edt.: A. Türker, G. Özaltın-Türker), Güncel Turizm Sorunları. Ankara: Detay Yayıncılık.

Atalay, İ. (2008). Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası. İzmir: META Basım Matbaacılık.

Bacon, Peter R. (1987). Use of Wetlands for Tourism in the Insular Caribbean. Annals of Tourism Research, 14, 104-117.

Boyacıoğlu, E. Z. (2013). "Turizm İşletmelerinin Çevresel Etkileri" (Edt.: Ş. Aydın-Tükeltürk, M. Boz) Turizmde Güncel Konu ve Eğilimler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Bozkurt, Y. (2012). Çevre Sorunları ve Politikaları: Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türkiye'de Çevre Politikalarının Dönüşümü. Bursa: Ekin Yayınevi.

Brown, L.R. (2004). Eco-economy: Building an Economy for the Earth, http://www.earth-policy.org/Books/chap04.PDF (Erişim: 03.09.2009).

(CE) Commission of the European Communities, Directorate General XXIII-TourismUnit. (1993) Taking Account of Environment in Tourism Development, Brusseles.

Ceylan, S. (2019). "Doğal Kaynak Yönetimi ve Sürdürülebilir Turizm", İçinde (Edt: Oğuz Türkay, İsmail Çalık) Sürdürülebilir Turizm: Gösterge Geliştirme ve Ölçme Yaklaşımı. Ankara: Detay Yayıncılık, s.334-356.

Ceylan, S. (2021). Kırsal Mekânın Dönüşümünde İkinci Konutların Etkisi: Pelitköy-Burhaniye. Ankara: Gece Kitaplığı.

Ceylan, S. (2022). Rekreasyonel Amaçlı Yapılan ATV ve Jip Turlarının Göreme (Nevşehir) Üzerindeki Baskısı, Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD), 6(2), 49-65.

Ceylan, S., Bulut, İ. (2019). Salda Gölü Özel Çevre Koruma Bölgesinde Turizm Baskısı, Koruma ve Sürdürülebilirlik, Türk Coğrafya Dergisi, 73, 79-89.

Ceylan, S., Bulut, İ. (2022). "Küresel İklim Değişikliğini Turizm Sektörü Üzerinden Değerlendirme" İçinde (Edt.: Erdil Durukan, Burak Alkan, Sema Sağlık) Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Güncel Araştırmalar I. Ankara: Gece Kitabevi.

Ceylan, T. (2001). Turizm ve Sürdürülebilir Gelişme, Anatolia, Yıl:12, Ankara.

Ceylan, Y. (2019). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Turizmde Eko Etiketler, Turizm Ekonomi ve İşletme Dergisi, 1(1), 65-80.

Chiras, D.D. (1994). Environmental Science, Action for a Sustainable Future (4th Edition). California: The Benjamin/Cummings Publishing Company.

Çeken, H. (ed.) (2016). Sürdürülebilir Turizm Temel Kavramlar ve İlkeler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, 23(2): 91-115.

Demir, C., Çevirgen, A. (2006). Turizm ve Çevre Yönetimi: Sürdürülebilir Gelişme Yaklaşımı. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Dilek, S. E. (2016). "Turizm ve Çevre: Kavramsal Çerçeve" İçinde (Edt.: N. Koçak) Sürdürülebilir Turizm Yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Doğanay, S. (2003). Coğrafi Özellikleri Açısından Altındere Milli Parkı, Doğu Coğrafya Dergisi, 8(10), 43-64.

Doğaner-Gönel, F. (2013). Kalkınma Ekonomisi (II. Baskı). Ankara: Efil Yayınevi.

Doğaner, S. (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Duru, B. (2007). "Avrupa Birliği Çevre Politikası" İçinde (Der.: Ç. Erhan, D. Senemoğlu) Avrupa Birliği Politikaları. Ankara: İmaj Yayınevi.

Edgell Sr, D. L., DelMastro Allen, M., Smith, G., Swanson, J. R. (2008). Tourism Policy and Planning. Boston: Butterworth-Heinemann.

Enz, C. A., Signav, J. A. (1999). Best Hotel Environmental Practices, Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 40(5): 72-77.

Erdoğan, N. (2003). Çevre ve (Eko)Turizm. Ankara: Erk Yayın ve Dağıtım.

Erdoğan, N. (2010). Ekoturizmin ve Doğa Temelli Turizmin Geldikleri Noktadaki Kavramsal Çerçeve, TOD-EG Türkiye Ormancılar Derneği Ekoturizm Çalıştayı, 20-22.05.2010, Ankara.

Garipağaoğlu, N. (2011). Türkiye Ortam Sorunları Coğrafyası (Hava-Su-Toprak Ekosistemleri Açısından). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

GhulamRabbany, M., Afrin, S., Rahman, A., Islam, F., Hoque, F. (2013). Environment Effects of Tourism, American Journal of Environment, Energy and Power Research, 1(7), 117-130.

Goodall, B., Stabler, M.J. (1997). "Principles Influencing the Determination of Environmental Standarts for Sustainable Tourism" (Ed. M.J. Stabler) Tourism

and Sustainability Principles to Practice. New York: CAB International.

Görmez, K. (2010). Çevre Sorunları (Geliştirilmiş 2. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Güleç Solak, S., Sürmeli, İ. (2015). Hükümet Programları ve Kalkınma Planları Ekseninde Çevre Politikası Analizi, Yasama Dergisi, 30, 22-43.

Güler, Ç., Tekbaş, Ö.F., Vaizoğlu, S.A. (2001). Turizm ve Çevre Sağlığı, Standart Dergisi, 40(480), 22-26.

Gündüz, T. (2004). Çevre Sorunları (3. Baskı). Ankara: Gazi Kitapevi.

Güney, E. (2004). Çevre Sorunları. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Gürmeriç-Ergül, F.Z. (1997). İktisat-Çevre İlişkileri ve Türkiye'nin Çevre Sorunları, Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gürpınar, E. (1998). Çevre Sorunları (Genişletilmiş 4. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.

Hall M.C. (2001). Trends in Ocean And Coastal Tourism: The End of The Last Frontier?, Ocean &Coastal Management, 44, pp. 601-618.

Holden, A. (2002). Environment & Tourism. Florensa: Routledge.

Inskeep, E. (1991). Tourism Planning. An Integrated and Sustainable Development Approach, New York: Van Nostrand Reinhold.

Kahraman, N., Türkay, O. (2017). Turizm ve Çevre. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kaya, L. G., Aslan, F., Yılmaz, B. (2011). Muğla-Dalyan Turizminin Özel Çevre Koruma Bölgesi Üzerine Etkileri, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(3), 255-266.

Keating, M. (1991). "Bad Sports" The Geographical Magazine, 12, 26-28.

Keleş, R., Hamamcı, C. (1997). Çevrebilim. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R., Hamamcı, C. (2002). Çevrebilim (4. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. (2016a). "İnsan Çevre Toplum" İçinde (R. Keleş) İnsan Çevre Toplum. Ankara: İmge Kitapevi.

Keleş, R. (2016b). "Çevre ve Siyaset" İçinde (R. Keleş) İnsan Çevre Toplum. Ankara: İmge Kitabevi.

Kızılırmak, İ. (2011). Dünyadaki ve Türkiye'deki Turizm İşletmelerinde Çevre Korumaya Yönelik Uygulamalar: Amacı ve Önemi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2, 1-12.

Kirk, D. (1996). Environmental Management for Hotels: A Student's Handbook, Buttervvorth Heinenmenn, Musselburgh.

Koçak, N. (ed.) (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kozak, N., Akdoğan, M. (1996). Genel Turizm İlkeler-Kavramlar. Turizm Ba-

kanlığı Yatırımlar Genel Müdürlüğü, Planlama Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Kozak, M. (ed.) (2014). Sürdürülebilir Turizm Kavram ve Uygulamalar. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kozak, N., Kozak, M. A., Kozak, M. (2014). Genel Turizm İlkeler Kavramlar. Ankara: Detay Yayıncılık.

Küçükaltan, D. (1997). Trakya Ekonomisi İçin Bir Bölgesel Kalkınma Modeli: Kırsal Turizm, Ulusal Bölge Planlama Kongresi Bildiriler I, İzmir: Pro-Offset.

Lickorish, L.J., Jenkins, L. (1997). An Introduction to Tourism. Oxford: Butterworth-Heinemann, A Division of Read Education and Professional Publishing.

Mathieson, A., Wall, G. (1982). Tourism: Economic, Physical and Social Impacts. New York: Longman House.

Manning, E. W., Dougherty, T. D. (1995). Sustainable Tourism, Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly, 36(2), 29-42.

Middleton, V.T.C., Hawkins, R. (1998). Sustainable Tourism: A Marketing Perspective, Butterworth-Heinemann, Oxford.

Mihalic, T. (2000). Environmental Management of a Tourist Destination: A Factor of Tourism Competitiveness, Tourism Management, 21(1), 65-78.

Nepal, S.K. (2000). Tourism in Protected Areas the Nepalese Himalaya, Annals of Tourism Research, 27(3), 661-681.

Ökmen, M. (2003). Kent, Çevre ve Globalleşme. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Ökmen, M. (2010). "Mekân-Ekosistem-Çevre-Ekoloji-Çevrebilim: Kavramsal Tartışma" İçinde (Edt.: U. Yıldırım) Çevre Sorunları Üzerine Güncel Yazılar. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Öncüer, M.E., Yılmaz, B.S. (2005). Küreselleşme ve Bilgi Teknolojilerinin Turizm Endüstrisindeki Etkileri" http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=576 (Erişim: 19.07.2005).

Özdek, Y. (1993). İnsan Hakları Olarak Çevre Hakkı. Ankara: TODAİE Yayını.

Özhan, L. (1991). Türkiye'de Turizm ve Çevre Politikaları" Turizm ve Çevre Konferansı (3-5 Ekim 1990). Ankara: TÇSV Yayını, Önder Matbaa.

Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Pierce, J. J., Weiner, R. F., Vesilind, P.A. (1998). Environmental Pollution and Control (Fourth Edition). USA: Butterworth-Heinemann.

Sağır, H. (2020). "İnsan Çevre Dengesinin Değişmesine Yol Açan Ekonomik Etkenler" İçinde (Edt.: H. Sağır) Ekolojik Kriz ve Küresel Çevre Sorunları. Beta Basım Yayım.

Seabloom, R.W., Plews, G., Cox, F. (1989). The Effect of Sewage Discharges from Pleasure Craft on Puget Sound Waters and Shellfish Quality. Washington State Department of Health. United States Environmental Protection Agency.

Serim, N. (2016). Çevre ve Doğal Kaynaklar Ekonomisi. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Sidles, Darla. (1997). Changing the Way People Use Parks. Natural Resource Year in Review, Planning and Preservation. National Park Service.

Sümer, G. (1970). Kent Planlamasına Giriş ve Çevre Kavramı, Ankara: ODTÜ Yayın No: 14.

T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2023). "Çevre, İklim Değişikliği ve Suya Dair Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri" https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa#:~:text=3%2D14%20Haziran%201992%20tarihleri,a%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan%20%C3%B6nemli%20bir%20ad%C4%B1m%20olmu%C5%9Ftur. (Erişim: 01.03.2023).

Tekeli, İ. (2014). Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihi Çevreyi Korumak, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Teng, C.C., Horng, J.S., Hu, M.L., Chien, L.H., Shen, Y.C. (2012). Developing Energy Conservation and Carbon Reduction Indicators for the Hotel İndustry in Taiwan. International Journal of Hospitality Management, 31(1), 199-208.

The Development Research Center, (2018). "Environmental Impacts of Tourism" http://www.gdrc.org/uem/eco-tour/envi/one.html (Erişim: 29.07.2018).

Toprak, Z. (1989). "Çevre Hakkı ve Yerel Yönetimler" İnsan Hakları Yıllığı, Cilt: 10-11, TODAİE, 1988-1989, Ankara.

Tourism and the Environment in Europe. (1995). An Introduction along with reports on some European projects in tourism, Tourism Division of the European Commission (DG XXIII), Alpenforschungsintitutgemn. GmbH Garmisch-Partenkirchen, Germany.

Tuna, M. (2014). "Turizm Gelişiminin Çevresel Etkileri" İçinde (Ed. M. Tuna) Turizm Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2606, AÖF Yayın No: 1574.

Türkay, O., Çalık, İ. (ed.) (2019). Sürdürülebilir Turizm: Gösterge Geliştirme ve Ölçme Yaklaşımı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Türkiye Çevre Sorunları Vakfı (1990). "Turizm ve Çevre" Haber Bülteni: Çevre: 49.1990 Eylül.

TÜSİAD, (2012). Sürdürülebilir Turizm. Yayın No: 2012-09/531, İstanbul: Sis Matbaacılık.

Uluğ, E. (2016). "Çevre Kirlenmesinin Boyutları" İçinde (Edt.: R. Keleş) İnsan Çevre Toplum: Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

UNEP (1997). Coastal Tourism in the Wider Caribbean Region Impacts and Best Management Practices.

UNWTO. (2023a). "EU Guidebook on Sustainable Tourism for Development" https://www.unwto.org/EU-guidebook-on-sustainable-tourism-for-development (Erişim: 18.02.2023).

UNWTO (2023b). "Tourism and the 2030 agenda for sustainable tourism" https://www.unwto.org/reports/from-crisis-to-transformation/agenda-2030.html

Vellas, F., Brecherel, L. (1995). International Tourism. London: Macmillan Press.

Wageningen University and Research, (2018). Tourism and natural resources. http://www.wur.nl/en/Education-Programmes/master/MSc-programmes/MSc-Leisure-Tourism-and-Environment/Read-more-about/Tourism-Natural-Resources.htm (Erişim: 29.07.2018).

Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü, 2019, http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,9579/turizm-tesisleri.html (Erişim: 12.11.2019).

Yıldırım, U. (2010). "Çevreye Ekonomik ve Mali Yaklaşımlar" İçinde (Edt.: U. Yıldırım) Çevre Sorunları Üzerine Güncel Yazılar. İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Yıldız, A. (2012). Çevre yönetimi uygulayan yeşil otel işletmelerinde yeşil müşteri deneyimi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Yıldız, K., Sipahioğlu, Ş., Yılmaz, M. (2009). Çevre Bilimi ve Eğitimi (2. Baskı). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.

Yüksek, T., Cengiz, T., Yüksek, F. (2008). Doğal alanlarda festival etkinliklerinin koruma-kullanma açısından değerlendirilmesi: Kafkasör kültür, sanat ve turizm festivali örneği, Ekoloji, 17(67), 37-45.

BÖLÜM 3

FARKLI YERLEŞİM YERLERİNDE YAŞAYAN FARKLI YAŞ GRUBUNDAKİ AKADEMİK PERSONELİN İŞ DOYUMU VE TÜKENMİŞLİK DURUMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI[1]

Meryem SALMAN[2]

1 Bu çalışma, Siirt Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenen 2017-SİÜSYO-56 numaralı projenin makaleleştirilmiş halidir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Siirt/Türkiye, meryem.salman@siirt.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-4191-4274

Giriş

İnsan ilişkilerinin meslek gruplarında tükenmişlik düzeyinin artış gösterdiği bilinmektedir. Kentleşmenin yoğun olarak yaşandığı teknolojik gelişmelerin hızla arttığı günümüzde bireyler yalnızlığa ve yabancılaşmaya düşebilmektedir. Bu nedenle insanlarla sürekli yüz yüze ilişki yürütülmesi gereken mesleklerde çalışma durumu, kaygı ve stres faktörlerini arttırıcı özellik göstermektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, yaşam şartları ve aynı zamanda çevresel etmenler sosyal varlık olan bireyleri ruhsal ve fiziksel anlamda zorlamakta bu da değişen değerlere karşı sürekli bir uyum yoluna gitmeyi gerekli kılmaktadır.

Zaman içerisinde yoğunlaşan rekabet koşulları ve gelişen teknolojinin çalışma şartları üzerindeki olumsuz etkisi ile tükenmişlik sendromu günümüz iş dünyası için önemli bir problem haline gelmiştir. Tükenmişliğin insanların işleri nedeniyle kurdukları ilişkiler ve bu ilişkilerin kötüye gitmesi sonucunda ortaya çıkan zorluklarla ilgili sosyal bir problem olması; tükenmişliği, insanlarla yüz yüze ilişkinin yoğun olduğu meslek gruplarında görülen mesleki bir hastalık haline getirmiştir. Araştırmaya katılan akademik personelin tükenmişlik ile ilgili sorulara verdikleri cevaplar, onların tükenmişlik ölçeğinin alt ölçekleri olan duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı boyutlarından aldıkları puanları göstermektedir. Bu verilere göre örneklem duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutu açısından orta, kişisel başarı alt boyutu açısından ise yüksek düzeyde tükenmişlik yaşamaktadır. Tükenmişlik alt boyutlarından alınan bu puanlar, örneklemin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma alt boyutları açısından kritik bir durumda olmadıklarını göstermektedir. Bu durum örneklemin fiziksel ve duygusal açıdan kendilerini aşırı yorgun ve yıpranmış hissetmediklerini, iş stresinden çok fazla etkilenmediklerini, çevrelerindeki insanlarla ilişkilerinin düzenli ve insancıl olduğunu göstermektedir. Ancak kişisel başarının düşük olması, diğer bir deyişle kişisel başarı alt boyutunda yaşanan tükenmişliğin yüksek olması; akademisyenlerin kendilerini yetersiz ve başarısız bulduklarının, kendilerini olumsuz değerlendirme eğiliminde olduklarının göstergesidir (Ardıç ve Polatçı, 2008: 86-87). Araştırmada elde edilen bulgular, duyarsızlaşmanın genç yaştaki akademisyenlerde, kişisel başarının ise ileri yaşlardaki akademisyenlerde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni ileri yaştaki bireylerin geçmişten gelen deneyimlerinin etkisi ile genç çalışanlara göre daha sabırlı, olgun ve dengeli olmaları, bu özellikleri nedeniyle de tükenmişliğe karşı direnç göstermeleridir. Ayrıca ileriki yaşlarda hak edilen kadroya sahip olanının da tükenmişlik üzerinde azaltıcı etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Literatürdeki araştırmaların çoğu da araştırmamızın bu konudaki bulgularını desteklemektedir (Maslach ve Jackson, 1981a; Lee ve Ashforth, 1993; Ergin, 1995; Tümkaya, 1996; Izgar, 2001). Tükenmişlik bireyler ve örgütler üzerinde önemli etki-

Kaynaklar

Akpınar A.Talip, Taş Yunus (2011). Acil Servis Çalışanlarının Tükenmişlik ile İş Doyum Düzeyleri Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma, Türkiye Acil Tıp Dergisi, Doi: 10.5505/1304.7361.2011.89804, 11 (4): 161-165.

Alimoglu M.K, Dönmez L. (2005). Daylight Exposure And The Other Predictors Of Burnout Among Nurses İn A University Hospital, ınternational Journal of Nursing Studies; 42: 549-55.

Ardıç, Kadir ve Polatcı, Sema. (2008). Tükenmişlik Sendromu Akademisyenler Üzerinde Bir Uygulama, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10 (2): 69-96.

Arı, Güler Sağlam ve Bal, Emine Çına. (2008). Tükenmişlik Kavramı: Birey ve Örgütler Açısından Önemi, Yönetim ve Ekonomi, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:15, Sayı:1: 131-148.

Arı, Asım (Editör). (2015), Araştırma Yöntemlerine Giriş, Eğitim Yayıncılık, Konya.

Baycan A. (1985). An Analysis Of The Several Aspects Of Job Satisfaction Between Different Occupational Groups, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Bozgeyikli H. ve Şat A. (2014). Öğretmenlerde Psikolojik Dayanıklılık ve Örgütsel Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Özel Okul Örneği, HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 3 (5): 172-191.

Burke, R. J. ve E. R. Greenglass (2001), "Hospital Restructuring and Psychological Burnout in Nursing Staff", Equal Oppurtunities International, 20 (1/2), pp. 61-71.

Büyüköztürk, Ş; Kılıç Çakmak, E; Erkan Akgün, Ö; Karadeniz, Ş; Demirel, F. (2013), Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Pegem Akademi, Ankara.

Corcoran, K. (1986), "The Association of Burnout and Social Work Practitioners' Impressions of Their Clients: Empirical Evidence", Journal of Social Service Research, Vol. 10, pp. 57-66.

Cordes, C. L. ve T. W. Dougherty (1993), "A Review and an Integration of Research on Job Burnout", The Academy of Management Review, Vol. 18 (4): 621-656.

Çam,O. (1991). Hemşirelerde Tükenmişlik Sendromunun Araştırılması, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.

Çam, O. (1992). Tükenmişlik Envanterinin Geçerlik ve Güvenilirliğinin Araştırılması", 7. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları, Hacettepe Üniversitesi, Editörler: R. Bayraktar ve İ. Dağ, Ankara: 155-160.

Çetinkaya Ulusoy E, Ecevit Alpar Ş. (2013). Hemşirelerde Meslektaş Dayanışması ve İş Doyumu İle İlişkisi. F.N. Hemşirelik Dergi; 21 (3): 154-163.

Çıtak, G. (1998). Hemşirelik Yüksekokulu Öğretim Elemanlarının Empatik Beceri ve Tükenmişlik Düzeyinin Belirlenmesi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Dignam J.T, Barrera M, West S.G. (1986). Occupational Stress, Social Support, And Burnout Among Correctional Officers. Am J Community Psychol; 14: 177-193.

Dolu, G. (1997). Onkolojide Çalışan Hekimlerde Tıbbi Sosyal Çalışma Açısından Tükenmişlik Sendromunun Araştırılması, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dolunay A.B. (2002). Keçiören İlçesi "Genel Liseler ve Teknik-Ticaret-Meslek Liselerinde Görevli Öğretmenlerde Tükenmişlik Durumu" Araştırması, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 55: 51-62.

Eğinli, A. T. (2009). Çalışanlarda İş Doyumu: Kamu ve Özel Sektör Çalışanlarının İş Doyumuna Yönelik Bir Araştırma, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi: 35-52.

Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeğinin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği, Türk Psikiyatri Dergisi, 12 (1): 17-25.

Ergin, C. (1995), "Akademisyenlerde Tükenmişlik ve Çeşitli Stres Kaynaklarının İncelenmesi", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 12 (1-2): 37-50.

Ergin, C. (1996). Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Türkiye Sağlık Personeli Normları. 3P Dergisi; 4: 28- 33.

Ertürk, E., ve Keçecioğlu, T. (2012). Çalışanların İş Doyumları İle Mesleki Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkiler: Öğretmenler Üzerine Örnek Bir Uygulama, Ege Akademik Bakış, 12 (1): 39-52.

Ersan, S. (1997). Hemşirelerin İş Doyumu Düzeyleri ve Doyum Düzeylerini Etkileyen Faktörler, Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi 1997: 1:75.

Firth, H, McKeown, P, McIntee J. (1987). Professional Depression, 'Burnout' And Personality İn Longstay Nursing. Int J Nurs Stud; 24: 227-237.

Freudenberger, H. J. ve G. Richelson (1981). Burn-Out; How to Beat the High Cost of Success, Bantam Boks, Doubleday & Company, Inc., New York.

Glass D.C, McKnight J.D, Valdimarsdottir H. (1993). Depression, Burnout, And Perceptions Of Control İn Hospital Nurses. J Consult Clin Psychol; 61: 147-155.

Iacovides A, Fountoulakis K.N, Moysidou C, Ierodiakonou C. (1999). Burnout İn Nursing Staff: İs There A Relationship Between Depression And Burnout? Int J Psychiatry Med; 29: 421-433.

Izgar, H. (2001), Okul Yöneticilerinde Tükenmişlik, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Kaçmaz N. (2005).Tükenmişlik (Burnout) Sendromu, İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi 68: 29-32.

Karasar, N. (2016), Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Kahıll, S. (1988), "Symptoms of Professional Burnout: Areview of the Empirical Evidence", Canadian Psychology, Vol. 29: 284-297.

Lee, R. T. ve B. E. Ashford (1993). "A Further Examination of Managerial Burnout: Toward an Integrated Model". Journal of Organizational Behavior, Vol. 14: 3-20.

Leıter, M. P. ve C. Maslach (1988), "The Impact of Interpersonel Environment on Burnout and Organizational Commitment", Journal of Organizational Behaviour, Vol. 9: 297-308.

Martin F, Poyen D, Bouderlique E, Gouvernet J, Rivet B, Disdier P et al. (1997). Depression and burnout in hospital health care professionals. Int J Occup Environ Health; 3: 204-209.

Maslach C. Burned-out. Human Behavior 1976; 9: 16-22

Maslach C, Jackson S.E. (1981). Manual of Maslach Burnout Inventory, California, Consulting Psychologists Press: 1-17.

Maslach, C. ve S. E. Jackson (1981a), "The Measurement of Experienced Burnout", Journal of Occupational Behavior, Vol. 2: 99-113.

Maslach, C. ve P. G. Zımbardo (1982), Burnout – The Cost of Caring, Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.

Maslach C, Jackson S.E. (1986). Maslach Burnout Inventory. 2nd ed., Palo Alto, Consulting Psychologists Press.

Maslach, C. ve P.M. Leıter (1997), The Truth about Burnout, Jossey-Bass, San Francisco.

Maslach, Christina. (1999), "Take This Job and Love It", Psychology Today, October: 50-80.

Maslach, C., W. B. Schaufeli ve M. P. Leıter (2001), "Job Burnout", Annual Review Psychology, Vol. 52: 397-422.

Mercer, D. (1997). Job Satisfaction and The Secondary Headteacher, The Cretion of a Model of Job Satisfaction, Scholl Leedership and Manegement, Vol. 17, No: 1.

Örmen, U. (1993). Tükenmişlik Duygusu ve Öğrenciler Üzerinde Bir Uygulama. Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Perlman, B. ve E. A. Hartman (1982), "Burnout: Summary and Future Research", Human Relations, 35 (4): 283-305.

Pınes, Ayala Malasch. (2003), "Occupational Burnout: a Cross Cultural Israeli Jewish-Arab Perspective and its Implications for Career Counselling", Ca-

reer Development International, 8/2: 97-106.

Popa F, Raed A, Purcarea VL ve ark. (2010) Occupational burnout levels in emergency medicine - a nationwide study and analysis. J Med Life, 3: 207-215.

Potter, B. A. (1998), Overcoming Job Burnout: How to Renew Enthusiasm for Work, Ronin Publishing, California.

Potter, B. A. (1995), Preventing Job Burnout Transforming Work Pressures into Productivity, Thomson Crisp Learning, California.

Rocca, A. D. ve M. Kostanski. (2001). "Burnout and Job Satisfaciton amongst Victorian Secondary School Teachers: A Comparative Look at Contract and Permanent Employment", 03.12.2006, http://www.atea.schools.net.au/papers/dellaroccaanna.pdf.

Rogers, D. P. (1984), "Helping Employees Cope With Burnout", Business, pp. 3 – 7.

Sabuncuoğlu, Z. (1996), Örgütsel Psikoloji, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı. Bursa.

Seber, Gülten. (1991). Beck Umutsuzluk Ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği üzerine bir çalışma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Seber, Gülten; Dilbaz, Nesrin ; Kaptanoğlu, Cem ve Tekin, Durmuş, (1993). Umutsuzluk Ölçeği: Geçerlilik ve Güvenirliği, Kriz Dergisi, Yıl 1993, Cilt: 1 Sayı: 3: 139-142.

Selçukoğlu, Z. (2001), Araştırma Görevlilerinde Tükenmişlik Düzeyi ile Yalnızlık Düzeyi ve Yaşam Doyumu Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Serinkan, C. ve Bardakçı A. (2009) .Pamukkale Üniversitesi'ndeki Akademik Personelin İş Doyumları ve Tükenmişlik Düzeylerine İlişkin Bir Araştırma, Sosyal Bilimler Dergisi; 21: 115-132.

Sevimli F, İşcan Ö.F. (2005). Bireysel ve İş Ortamına Ait Etkenler Açısından İş Doyumu, Ege Akademik Bakış Dergisi, 5: 55- 64.

Streb, C. K, (2010), Exploratory Case Study, , CA: SAGE Publications, s. 24.

Şat, Adem; Doğan, Hüseyin; Amil, Osman. (2015). Akademisyenlerin Psikolojik İhtiyaçları ve İş Doyumlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi: Kayseri Örneği, OPUS Türkiye Sosyal Politika ve Çalışma Hayatı Araştırmaları Dergisi, ISSN: 2146-5177, Yıl:5, Cilt:5, Sayı:8.

Şeker, B. D. ve Zırhlıoğlu, G. (2009). Van Emniyet Müdürlüğü Kadrosunda Çalışan Polislerin Tükenmişlik, İş Doyumu ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi, Polis Bilimleri Dergisi:1-26.

Taşlıyan, M.; Hırlak, B.; Çiftçi G. E., (2014).Akademisyenlerin Duygusal Zekâ, İş Tatmini ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişki, İşletme Araştırmaları

Dergisi, 6(3): 63-80.

Taycan, O., L. Kutlu, S. Çimen ve N. Aydın (2006), "Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Depresyon ve Tükenmişlik Düzeyinin Sosyodemografik Özelliklerle İlişkisi", Anatolian Journal Of Psychiatry, Vol. 7: 100-108.

Tuna, F. (2016), Sosyal Bilimler için İstatistik, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Tümkaya, S. (1996), Öğretmenlerdeki Tükenmişlik, Görülen Psikolojik Belirtier ve Başa Çıkma Davranışları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Tümkaya, S. (1999), "Akademik Tükenmişlik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Ankara.

Yelboğa A. (2008). İnsan Kaynakları Bölümünde Çalışanların İş Doyumlarındaki Farklılıkların İncelenmesi. Yönetim 2008; 61: 125-42.

Yörük, Sinan; Çankaya, İbrahim; Büyükakın, İ. Emine; Kızılkaya, Hasan, (2013), Bilim Sanat Merkezlerinde Çalışan Öğretmenlerin İş Doyumlarının Bazı Örgütsel Faktörlere Göre İncelenmesi: Ankara ve Afyonkarahisar Örneği, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı: 307-328.

BÖLÜM 4

HALİD HALİFE'NİN EL-MEVTU AMELUN ŞAKKUN ADLI ROMANI

Ercan BARAN[1], Âdem DOĞAN[2]

1 Dr. Öğretim Üyesi Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü. ercanbaran773@gmail.com, ORCID ID:0000-0002-9604-0300
2 Dr. Öğretim Üyesi Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü. ensar.1980@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2881-4191

GİRİŞ

Dünya barışının korunması, uluslararası siyasette idealistler tarafından sürekli bir şekilde savunulmuştur. Siyasette gerçekçiliği savunanlar ise idealizmin değil, realizmin güç unsuru olduğunu savunmuşlardır. Dünyanın huzura ermesi için barışın savunulması önem arz etmektedir. Arap dünyasında "Mısırsız savaş Suriyesiz barış olmaz" sözü önemlidir. Lakin kendi içinde barışın değil, savaşın hâkim olduğu bir Suriye, dünya medeniyetine barışı nasıl armağan edecektir? Bu önemli bir sorudur. Bugünün Suriye'sinde iç savaşın devam ettiği göz önüne alınırsa Hâlid Halîfe'nin yazdığı *"el-Mevtu Âmelun Şâkkun"* adlı romanının önemi daha da artmaktadır. Dünyada birçok yerde diktatörlüklerin olduğu göz önüne alındığında demokrasi eksikliği de göze çarpmaktadır. Demokrasinin olmadığı yerde adaletin ve adil bölüşümün olmayacağı da bir gerçektir. Suriye'de barışın sağlanması başta Suriye olmak üzere bölge ülkelerini de huzurlu kılacaktır. Avrupa kendi demokrasisinde diktatörleri istemezken başka ülkeler için bunu önemsememektedir. Avrupa kendi "nazileri" için nice yazılar yazarken İslam ülkelerinin "nazileri" için bir şey yapmamaktadır. İslam ülkelerindeki diktatörler, kendi halkların geleceğini yok etmekte, dünya medeniyetinin oluşumunu ve gelişimini de olumsuz yönde etkilemektedirler. Suriye'de demokratik amaçlarla yola çıkıp iç savaşa evrilen olaylarla ilgili sayısız anlatı kaleme alınmıştır. Bu anlatıları kaleme alanlardan biri de Hâlid Halîfe'dir. Halîfe, yazdığı romanlarda Suriye genelinde başta rüşvet olmak üzere yapılan yolsuzlukları, ülkedeki iç savaşı ve demokrasi yokluğunu gözler önüne sermektedir. Halîfe'nin anlatılarını okuyanlar, 2011 yılında başlayan ve günümüze kadar süren Suriye iç savaşı hakkında bilgi edinebildiği gibi savaşın olumsuzlukları hakkında da detaylı bilgiler edinebilmektedir. Halîfe, 1971-2000 yılları arasında Suriye'nin liderliğini yapmış Hâfız Esed'i "Lâ Sekâkîne Fî Matâbihi Hâzihi'l Medîne" adlı romanıyla Suriye'de oluşan korku iklimini bir nebzede olsa bize kurgu yoluyla aktarmaya çalışır. Yazar bu anlatısını kurgularken gerçek olaylardan da yararlanır. Anlatı, Suriye'de Hâfız Esed'in kendisini övmesi için kurduğu partiye ve adamlarının yaptığı aşırı propagandaya dayanır. Yazar aynı zamanda Suriye'yi açık hava hapishanesine döndüren Hâfız Esed ve oğlu Beşşâr Esed üzerine de odaklanır. Ayrıca Suriye'de olmayan demokrasinin özlemi kurguda ifade edilerek demokratik bir ortamın arzusu ortaya konur. Demokrasinin olmadığı bir yerde demokratik kültürün yeşermesi de zordur. Hâlife, romanlarında genelde Suriye'deki siyasi olaylara değinir. Yazar Suriye'de demokrasi kültürünün oluşacağı bir iklimi dört gözle beklemektedir.

HÂLİD HALÎFE'NİN HAYATI

Hâlid Halîfe, 1964 yılında Halep›te doğdu. Halep Üniversitesi›nde hukuk bölümünü okuyarak 1988 yılında hukuk alanında lisans derecesi aldı. Aynı zamanda bir şair de olan yazar, üniversitedeki edebiyat forumunun da üyesidir. Hâlid Halîfe, 1964 dizi (Rainbow) ve (Sirat Al

KAYNAKÇA

Avlar, M. (2021). *"Halid Halife Romanlarında Savaş ve Kaos".* Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Yüksek Lisans Tezi.

Baran, E. (2022). Esed'in Suriyesi Üzerine Bir Kurgu (Lâ Sekâkîne Fî Matâbihi Hâzihi'l Medîne), Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma Ve Değerlendirmeler - II, İstanbul: Gecekitaplığı Yayınları.

Baran, E. (20229. Tâhir Bin Cellûn'dan Hapishane Anlatısı (Tilke'l Atemetu'l/ Utmetu'l Bâhira), Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Güncel Tartışmalar 3. İzmir: Duvar Yayınları.

Baran, E. (2022). Hayfâ` Zankana'dan Saddam Hüseyin'in Zulmü Üzerine Bir Anlatı (Bağdat'ı Düşlemek) Sosyal & Beşeri Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirme. İstanbul: Gecekitaplığı Yayınları.

Halîfe, H. (2020). Bu Şehrin Mutfaklarında Bıçak Yok. Çev. Hümeyra Rızvanoğlu Süzen. Ankara: Delidolu Yayınları.

Halîfe, H. (2023). *"Ölmek Zor İş"*Çev. Mustafa İsmail Dönmez. 1. Bs. Ankara:2023:1-156.

Halîfe, H. (2014). Lâ Sekâkîne Fî Matâbihi Hâzihi'l Medîne. Beyrut: Darû'l Adâb.

Halîfe, H. (2016). el-Mevtu Amelun Şakkun. 1. Bs. Beyrut: el-Fikru'l Cedîd.

Salih Ebrem, *İ. (2019). Suriye İç Savaşı'nın Türk Dış Politikasına ve Türkiye'nin Güvenliğine Etkileri,* Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Tezi.

Ş. Tufan,B. (2009). Suriye (1919'dan Günümüze kadar). (Cilt. 37, ss. 550-555). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.

Wikiwand . "İnnabiyye" Erişim Tarihi: 21.05.2023 https://www.wikiwand.com

BÖLÜM 5

ÜÇ İHTİLAL ÇOCUĞU VE EDİRNE'NİN KÖPRÜLERİ ÖYKÜLERİ ODAĞINDA KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİ

Hünkâr KARACA YALÇIN[1]

1 Dr. Atatürk Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim dalı hun.kar2019@gmail.com

GİRİŞ

İspanya'da ortaya çıkan pikaresklerden günümüze kadar gelen roman türü toplumların, bireyin hayatın ele alır. Romanın gelişimi izlenerek toplumların hayatlarındaki gelişmeler değişmeler de ortaya çıkarılabilir. Şövalye ve macera hikâyelerinden oluşan ilk romanlarda ana kahraman erkektir ve onun bakışından dünya görülür. Kadın roman kişileri ise oldukça azdır ve ya âşık olunacak mükemmel bir örnektir ya da aşağılanacak bir varlıktır. Türk edebiyatına bakıldığında ise Divan edebiyatında kadın şairlerin varlığına rağmen üretilen eserler "feminist" bir bakıştan uzaktır.

Divan şiirinde kadın "melek" ve "peri" imajı çizmekte ya da dişi özellikleri ile anılmaktadır. Türk halk edebiyatında da kadının yeri Divan şiirindeki yerinden farklı değildir. Avrupa edebiyatının yansımalarının görülmeye başlandığı XIX. yüzyıldan itibaren verilen roman örneklerinde de kadının imajı klasik bir resim çizmektedir. Mükemmel derecede "iyi" ve "güzel" kadının karşısında kötü kalpli, aldatıcı bir kadın imajı ile kadın temsilleri ilk romanlarda yerini almaktadır. Bütün bu bakış açıları sonucunda dünya genelinde başlayan feminist söylem edebiyat alanına taşınır bu da "feminist kuramı" doğuracaktır.

> *"Feminist eleştiri 1960'larda Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da toplumsal ve siyasal bir savaşım olarak yeniden canlanan genel feminist hareketin edebiyat alanına da kaydırılması sonucu çıktı ortaya. Deniyordu ki, edebiyat yapıtlarına bakıldığında, yalnız gerçek yaşamda değil romanlarda, şiirlerde, oyunlarda kadının aşağılandığı, horlandığı ve böylece ataerkil düzenin bu yoldan da desteklenip sürdürüldüğü görülür." (Moran, 2012: 249).*

Feminizm kelimesi *"Toplumda kadının haklarını çoğaltma, erkeğinkiler düzeyine çıkarma, eşitlik sağlama amacını güden düşünce akımı, kadın hareketi" (TDK, 2009, 687)* anlamına gelmektedir. Kadının toplumda görünür olması, siyasette söz hakkının olması ve haklarının hukuk yolu ile korunması ile birlikte yeni bakış açıları gelişir ve kadın yazarlar tarafından "kadın" edebi eserlerde başlıca konu edilir. İlk önce erkek yazarların eserlerinde kadınların ele alınışı incelenirken daha sonra edebiyatın sadece konusu olmuş olan kadın, edebiyat yapmaya başlayacaktır.

Edebi metnin "nesne" haline gelmesi ile onu anlamak adına birçok kuram ortaya atılmıştır. Bunlardan birisi de feminist eleştiri kuramıdır. Feminist eleştirinin de kendi içinde birçok başlığa ayrıldığı görülmektedir. Bazı feminist yazarlar iddialarını nesnel kılmak adına psikanalizi kullanmışlar bazıları ise Marksist eleştiri gibi toplum temelli kuramlara yaslanmışlardır.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, C. (2017). *Üç İhtilal Çocuğu,* İz Yayıncılık, 3.b., İstanbul.

ERDAL, D. (2012). "Cihan Aktaş'ın Hikâyelerinde Ötekileştirilmiş Başörtülü Kadınlar", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: XVI, Sayı: 2; 575, 576.

FÜRUZAN, (2017). *Parasız Yatılı,* Yapı Kredi Yayınları, 41. b., İstanbul

GENÇ, İ. (2007). Edebiyat Bilimi, kendi yayını, İzmir ; Genç C., Feminist Edebiyat Eleştirisi Ve Nihan Kaya'nın "Gelin" Hikâyesinin İncelenmesi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 2011.)

IRZIK, S. –J. Parla (2014). *Kadınlar Dile Düşünce*, İletişim Yayınları 5. b., İstanbul.

MORAN, B. (2012). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri,* İletişim Yayınları, 22. b., İstanbul.

SEVİM, A. (2005). *Feminizm,* İnsan Yayınları,1. b., İstanbul.

ÖĞÜT, H.(2017). *Edebiyatta Feminizm ve Feminist Edebiyat Eleştirisi,* (08 Mart 2017), http://t24.com.tr/

TDK (2009). Türkçe sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu.

BÖLÜM 6

"YAKIN DOĞU" COĞRAFYASINDA MİSYONER AİLELERE BİR BAKIŞ: 1863-1939

Ali ERKEN[1]

1 Doç. Dr. , Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, (ORCID:0000-0001-8292-2022)

Giriş

Osmanlı son dönemi ve Cumhuriyet Türkiyesinde misyoner okullarına dair yapılan çalışmalar son yıllarda derinlik kazanmıştır. Özellikle Osmanlı son dönemi misyonerlik faaliyetlerine dair yayınlanan anı ve hatıra kitaplarına ilaveten ulaşılan arşiv belgeleri bu alandaki çalışmaların da niteliğini arttırmıştır. (Grabill, 1971; Sharkey ve Doğan, 2011; Şahin, 2018). Özel olarak Robert Koleji ve Suriye Protestan Kolejine dair yapılan çalışmalar ise dönemsel olarak farklılıklar taşımaktadır. Cumhuriyet döneminde sosyal ve kültürel bir kurum olarak Robert Koleji henüz yeterince incelenmemiş, diğer taraftan okulun Osmanlı son dönemdeki faaliyetleri daha detaylı olarak çalışılmaya başlanmıştır (Sabev, 2014). Yine mevcut literatürde genel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun misyonerlik faaliyetleri ele alınırken, I. Dünya Savaşı sonrası döneme ait sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır (Anderson, 2011; Khalaf 2019; Sharkey, 2013; Erken 2015). Nitekim 1923 sonrası Robert Koleji'ni inceleyen az sayıdaki çalışmadan bir tanesi okulda uzun yıllar öğretmen olarak görev yapan John Freely'nin araştırması olmuştur. (Freely, 2009). Brian VanDeMark'ın çalışması ise doğrudan misyoner ailelerine odaklanmış, özellikle Dodge ve Bliss ailelerinin okullar üzerindeki etkilerini incelemiştir (VanDeMark, 2012). Ancak bu çalışmada ağırlıklı olarak Bliss ailesinin kişisel arşivlerine dayalı bir araştırma ortaya konulmuş, Suriye Protestan Koleji'ne odaklanılmış, Dodge ailesi'ne ve Robert Kolej'in arşivlerine yer verilmemiştir. İlaveten, yine Robert Koleji'ne dair hatırat kitapları da değerlendirmeye alınmamıştır. Bugüne kadar ki araştırmalar kısmen misyoner ailelerini ele almış olsalar da elimizdeki arşiv kayıtları ve hatırat kitapları Amerikan eğitim kurumlarının gelişimi sürecinde öne çıkan ailelerin rolünü daha detaylı olarak ortaya koymaktadır. Bu çalışma da birincil kaynaklarına dayalı olarak Robert Koleji ve Suriye Protestan Koleji'nin Amerika'da yerleşik misyoner geleneğin içinde öne çıkan aileler tarafından nasıl himaye edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır.

Robert Koleji ve Suriye Protestan Koleji: Dodge ve Bliss

Osmanlı Devleti ile ABD arasındaki diplomatik ilişkiler 19. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti yeni kurulan Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı dostça bir tutum sergilemiş, Amerikan yönetimi de 1830'lu yıllarda Osmanlı İmparatorluğu'na bazı askeri desteklerde bulunmuştur. Kurulan bu yakın ilişkiler neticesinde Amerikan vatandaşlarına Osmanlı limanlarında ticaret yapma hakkı verilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı egemenliğinin devam ettiği Anadolu, Balkanlar ve Arabistan'da Amerikan tüccarlarının faaliyeti arttıkça bölgeye çok sayıda misyoner gelmeye başlamıştır. İstanbul'a giden ilk misyonerler arasında Massachusetts'li William Goodell liderliğindeki misyonerler yer almıştır (Hamlin, 2013, s. 28). Daha sonra Osmanlı topraklarına gelen bir misyoner olan

Kaynakça

Altan-Olcay, O. (2008). "Defining America From Distance." Middle Eastern Studies 44, no. 1, 29–52.

Anderson, B. (2011). *The American University of Beirut Arab Nationalism and Liberal Education.* Texas: University of Texas

Amstutz, M, R. (2014). *Evangelicals and American Foreign Policy*. Oxford: Oxford University Press,.

Armaoğlu, F. *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*. Ankara: TTK, 1991.

Ballantine, D. "Scientific and Technical Institutions in Underdeveloped Countries." Robert College Records, Box 42, File, 16.

Ballantine, D. (1956) "Talk Delivered before the Propeller Club." Robert College Records, Box 30, File 4

Ballantine, D. (1959). "Address Before the Alumni Association of Amherst College." June 17, Robert College Records Box 40, File 5.

Cark, R. (1994). *American Consuls in the Holy Land, 1832–1914*. Jerusalem: Magness,

Dada, S. and Farhat, H. (2021). *Near East College Association Collection, 1920-1947 A Finding Aid to the Collection in the University Archives*

DeNovo, J. (1953) *American Interests and Policies in the Middle East, 1900–1939*. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press,.

Dodge, B. (1958) *The American University of Beirut. A brief history of the university and the lands which it serves,* Beirut:Khayat

Doğan, M. A. (2011) "From New England Into New Lands." in *Missionaries and the Middle East*, edited by Heather Sharkey and Mehmet Ali Doğan, Salt Like City: University of Utah Press,.

Erhan, C. (2004). "Ottoman-American Relations." in *Turkish-American Relations: Past Present and Future*, edited by M Aydın and C Erhan. New York: Routledge,

Erhan, Ç., and Aydın, M. (eds.). (2004).*Turkish-American Relations: Past Present and Futur*e. New York: Routledge,

Franck, P. (1960) "The Role of RC in Turkey's Economic Life.", Robert College Records, File 42, Box 12

Freely, J. (2009). *A History of Robert College I-II*. Istanbul: YKY,.

Gates, F. (1940). *Not to Me Only*. Princeton, N.J.: Princeton University Press,.

Grabill, J. (1970). "Cleveland H. Dodge, Woodrow Wilson, and the Near East." Journal of Presbyterian History 48, no. 4, 249–264.

Grabill, J. (1971). *Protestant Diplomacy and the Near East: Missionary Influence on American Policy*, 1810–1927. Minneapolis: University of Minnesota

Press,.

Grew, J. A. (1952). *Turbulent Era*. Boston: Houghton.

Hall, R. (2012). *The Balkan Wars 1912–1913*. London: Routledge

Hamlin, C. (2013). *Among the Turks*. Istanbul: BU Press

Huntington-Dodge, E. (1979) *The Joy of Service*. New York: YWCA,

Kaufman, J. (2010). *A Concise History of US Foreign History*. London: Rowman

Khalaf, S. (2012). *Protestant Missionaries in the Levant: Ungodly Puritans, 1820–1860*. Oxford: Oxford University Press,

Oren, M. (2008). *Power, Faith, and Fantasy: America in the Middle East: 1776 to the Present.* New York: Norton & Company.

Patrick, M. M. (2015) *A Bosporus adventure: Istanbul (Constantinople) Woman's College*, İstanbul: Boğaziçi

Putney, C., and P.T. Burlin eds. (2012). *The Role of the American Board in the World: Bicentennial Reflections on the Organization's Missionary Work: 1810–2010*. Oregon: Wipf & Stock,

Riggs, A.C (2001). *Shepard of Aintab*. Princeton, N.J.: Princeton University Press,.

Robert College of Istanbul, Turkey: honors the past, faces the future centennial 1863–1963. (1963) Istanbul:

Sabev, O. (2012) "War and Education in the 1910s: Robert College and American Girls' College." Conference on the 100th Anniversary of Balkan Wars. Istanbul,.

Sabev, O. (2014). Spiritus Roberti: Shaping New Minds and Robert College in Late Ottoman Society. Istanbul: BU Press,.

Sander, Oral. (1979). *Türk-Amerikan İlişkileri (Turkish-American relations).* Ankara: SBF,

Scipio, Lyonn. (1955) *My Thirty Years in Turkey.* New Hampshire: Richard Smith,.

Sharkey, Heather, and Mehmet Ali Doğan, eds. (2011). *American Missionaries and the Middle East*. Salt Like City: University of Utah Press,.

Staub, A. (1927), "A Peace Pioneer And His Descendants", *Advocate of Peace through Justice*, Vol. 89, No. 11, pp. 604-608

Soysal, F. "The Ottoman Period of Robert College." (2013) in *Bir Geleneğin Anatomisi: Robert Kolej'in 150 Yılı: (The anatomy of a tradition: 150 years of Robert College),* edited by Cem Akaş, 44–45. İstanbul: Suna ve İnan Kıraç Araştırmaları Enstitüsü

VanDeMark, B. (2012). *American Sheikhs Two Families, Four Generations, and the Story of America's Influence in the Middle East*, New York: Promethus.

(https://archive.aramcoworld.com/issue/197204/a.talk.with.bayard.dodge.htm) (Erişim 20.06.2023)

BÖLÜM 7

TÂHİR BİN CELLÛN'DAN IRKÇILIK ÜZERİNE (KIZIMA IRKÇILIĞI ANLATIYORUM)

Ercan BARAN[1], Âdem DOĞAN[2]

1 Dr. Öğretim Üyesi Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü. ercanbaran773@gmail.com, ORCID ID:0000-0002-9604-0300
2 Dr. Öğretim Üyesi Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü. ensar.1980@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2881-4191

GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğundan beri ırkçılıkla karşı karşıya kalmış bazen savunmuş bazen de karşı çıkmıştır. Özellikle ırkçılık 1789 Fransız ihtilali ile yaygınlık kazanmıştır. Fransız İhtilali ulus devletlerin ortaya çıkmasını hızlandırdığı gibi ırkçılıkta yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu arada tek vahdaniyetli dinler olan Tevrat, İncil ve Kuran ırkçılığı reddetmektedir. Dinlerin ırkçılığı reddetmesine rağmen bu dinin bağımlıları veya hakikat tekelcileri dinsel ırkçılığı savunabilmişlerdir. Dinsel ırkçılığın yanında ırksal ırkçılıkta önemlidir. Bu sebepten peygamberimiz ünlü Veda hutbesinde biz ırkçılığı ayaklar altına aldık diyerek kimsenin kimseden üstün olmadığını belirtmiştir. Yine dinimizin kitabı Kur'an'ın Hucurat Suresi 13. ayetinde *"Ey insanlar! Şüphesiz sizi bir erkek ile bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık, Allah katında en değerli olanınız O'na itaatsizlikten en fazla sakınanınızdır. Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir, her şeyden haberdardır."* Allah kimsenin kimseden üstün olmadığını insanoğlunun din ve dil açısından eşit olduğunu vurgulamıştır. İnsanoğlu din ve dil üstünlüğü taslayarak hem Allah'a karşı geliyor hem de fıtratının tersine hareket ederek dünyayı yaşanmaz hale getiriyor.

TÂHİR BİN CELLÛN'UN HAYATI

Tâhir Bin Cellûn (Tahar Ben Jelloun) Aralık 1944'te Fas'ta dünyaya geldi. Çocukken Arapça-Fransızca iki dilli bir ilkokula gitti. Daha sonra 18 yaşına kadar Tangier'deki Lycée Regnault'da okudu. Rabat'taki Muhammed V Üniversitesi'nde felsefe okudu.

Fas'ta felsefe profesörü olduktan sonra 1960'ların ortalarında edebiyat dergisi Souffles'ı yöneten gruba katıldı. Daha sonra Fas polisinin "baskıcı ve şiddet içeren eylemlerine" karşı öğrenci isyanlarına katıldı. 1966'da cezalı olarak askeri kampa zorlandı. Beş yıl sonra ilk şiir kitabı Hommes sous linceul de silence (Sessizliğin Kefeni Altında İnsanlar) 1971'de yayınlandı. 1972'de yayınlanan Cicatrices du Soleil (Güneşin Yara İzleri) şiirlerini ve hikayelerini içeriyordu (Jelloun, 2000:87). Kısa bir süre sonra psikoloji okumak için Paris'e gitti. 1972'de Le Monde için yazmaya başladı. İlk romanı Harrouda ise 1973'te çıktı. 1975'de sosyal psikiyatri doktorasını aldı.1976'da yayınlanan kitabı Les Amandiers sont morts de leures blessures (Badem ağaçları kendi yaralarından öldüler) ile 1979'da Fransız-Arap Dostluk Ödülü'nü kazandı. Le Discours du Chameau (Devenin Söylediği, 1974), A L'ınsu du Souvenir (Anının Haberi Olmadan, 1980) öteki şiir kitaplarıdır. Birçok Kuzey Afrikalı yazar gibi Taher Bin jelloun'da da iki ayrı kültür zenginliğinin izleri belirgindir. Arap (ya da Mağripli) kültürü ve Fransız kültürü. Taher Ben Jelloun'da bu iki kültürün çatışmasından çok etkileşimi söz konusudur. Şiirlerindeki söz zenginliği, ataklık ve kendi kültüründen, daha doğrusu ana kültüründen kaynaklanan

KAYNAKÇA

Jelloun Ben, T. (1998). Kızıma Irkçılığı Anlatıyorum. (Çev: Alev Er). İstanbul: Kontiki Yayınları.

Jelloun Ben, T. (2000). Devenin Söylediği. (Çev: Eray Canberk). Ankara: İmge Yayınları.

Kalın. İ. (Ben, Öteki ve Ötesi). Ben, Öteki ve Ötesi. 2022: İnsan Yayınları.

Kılıçbay Mehmet, A. (1997). Arapların Gözüyle Haçlı Seferleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

https://fr.wikipedia.org/wiki/Tahar_Ben_Jelloun Erişim tarihi: 07.09.2022

https://www.yabiladi.com/articles/details/105494/yasmina-khadra-s-en-prend-l-ecrivain.html Erişim tarihi: 10.09.2022

.

BÖLÜM 8

SURİYELİ SIĞINMACILARIN ENTEGRASYONUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER[1]

Selda GEYİK YILDIRIM[2]

1 Bu çalışma Prof. Dr. Ali Arslan danışmanlığında yapılan "Suriyeli Kent Mültecilerinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Entegrasyonu (Küçükçekmece İlçesi Örneği)" adlı doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

2 Kafkas Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi., seldagykyldrm@gmail.com, orcid:0000-0002-4277-6048

Giriş

Suriye kaynaklı kitlesel göçler Türkiye'de entegrasyon konusundaki uygulamalara ilişkin yeni tartışma ve arayışları da beraberinde getirmiştir. Kitlesel göçler sonrası hedef ülkede yaşayan sığınmacıların nüfusu, kalış süreleri, sosyo-demografik özellikleri, geri dönüş eğilimleri, hedef ülkenin göç politikaları, kaynak ülkenin yapısal özellikleri, yerelin ve sığınmacıların beklentileri gibi pek faktör entegrasyon sürecine etki etmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı'nın 02.02.2023 tarihli verilerine göre Türkiye'de bulunan toplam Suriyeli sığınmacı sayısı 3.500.964'tür (GİB, 2023). Bu sayıdaki bir sığınmacı nüfusunu barındıran Türkiye'de entegrasyon konusu göç politikalarının en hassas konu başlıklarından biri olmaktadır. Hâlihazırda on iki yıllık bir süreyi geride bırakan Suriyeli sığınmacılar konusunda bugün en fazla gündeme taşınan konu gönüllü geri dönüşler olsa da kitlesel göç örnekleri bütün sığınmacıların geri dönmediklerini göstermektedir. Bu nedenle Suriyeli sığınmacılar için işlevsel entegrasyon politikalarının da göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Favell'a göre (2014: 63) entegrasyon göç sonrası yaşanan sosyal değişim ve göç edenlerin göç edilen toplulukla olan etkileşimleridir. Perşembe'ye göre (2005:46) entegrasyon, sürece dahil olan her bir öğenin harmonisi ve karşılıklı-dengeli iletişimidir. Penninx (2004) entegrasyon sürecinin toplumun kabul edilmiş bir parçası olma hali olduğunu vurgulamıştır. Bartram ve arkadaşları (2017:183) ise kimliğin paylaşımı ve gelişen aidiyet duygularının önemine işaret etmişlerdir. Entegrasyon en genel anlamıyla göç edenlerin göç ettikleri topluluk ile kurdukları interaktif süreç olarak tanımlanabilir (Bosswick ve Heckmann, 2006; Castels, 2002; Ager ve Strang, 2008).

Göç eden bireylerin iş bulması, kamusal hizmetlere erişimi, politik süreçlerdeki temsili ve katılımı gibi süreçler entegrasyon hakkında önemli ipuçları sağlamaktadır (Castles vd.,2002: 113). Ager ve Strang (2008) entegrasyonunu kilit alanlarını ve bu alanların sınıflandırmasını şu şekilde ifade etmişlerdir: "Araçlar ve İşaretleyiciler" kategorisinde eğitim, istihdam, konut, sağlık; "Sosyal Bağ Kurma" kategorisinde sosyal köprüler (ev sahibi toplumla ilişkiler), sosyal bağlar (diğer mültecilerle ilişkiler), sosyal bağlantılar (ev sahibi hükümetle ilişkiler); "Kolaylaştırıcılar" kategorisinde kültürel bilgi, dil, güvenlik, istikrar; "Kurumsal" olarak adlandırdıkları kategoride ise haklar ve vatandaşlık yer almaktadır. Boyutları ve içerikleriyle oldukça geniş bir alanı kapsayan entegrasyon süreci hızlı ve kolay gerçekleşebilen bir alan özelliği taşımamaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı Suriyeli sığınmacıların entegrasyonunu etkileyen faktörler üzerine analizler yaparak entegrasyon üzerindeki kolaylaştırıcı ve engelleyici olası değişkenleri tespit etmektir. Bu amaçla yazarın

Kaynakça

Ager, A. ve Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework, Journal of Refugee Studies Vol. 21, No. 2, Oxford University Press., s. 166-191.

Bak, C. K. (2018). Definitions and Measurement of Social Exclusion—A Conceptual and Methodological Review. Advances in Applied Sociology, 8, s.422-443.

Bartram, D., Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). Göç Meselesinde Temel Kavramlar, Çev. Itır Ağabeyoğlu Tuncay. Ankara: Hece Yayınları.

Bosswick, W. ve Heckmann, F. (2006). Social integration of immigrants: Contribution of local and regional authorities. Germany: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.

Castles, S., Korac, M., Vasta, E. ve Vertovec, S. (2002). Integration: Mapping the Field. Oxford: Report of a project carried out by the Centre for Migration and Policy Research and Refugee Studies Centre, University of Oxford.

Cheung, S. ve Phillimore, J. (2013). Social networks, social capital and refugee integration . Report for Nuffield Foundation: London.

Erkal, M. (1998). Social Integration,. Istanbul Journal of Sociological Studies, (25), 131-138.

Favell, A. (2014). Immigration, integration and mobility: new agendas in migration studies: essays 1998-2014. United Kingdom: Ecpr Press.

Geyik Yıldırım, S. (2020). Suriyeli Kent Mültecilerinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Entegrasyonu (Küçükçekmece ilçesi örneği). (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) (2023). Geçici Koruma, https://www.goc.gov.tr /gecici-koruma5638 (25.02.2023).

Koçak, H.,Çetin, S. (2022). Mekânsal Yoğunlaşma ve Ayrışmanın Kentli Sığınmacıların Sosyal Uyumuna Etkisi. İdealkent, 13(38), 2934-2952.

Penninx, R. (2004) Elements for an EU framework for Integration Policies for Immigrants, (Eds.Süssmuth, R. and Weidenfeld, W.,Managing Integration The European Unions responsibilities towards immigrants,ss. 94-104.

Perşembe, E. (2005). Almanya'da Türk Kimliği Din ve Entegrasyon. Ankara: Araştırma Yayınları.

Taylor, J. (2004). Refugees and social exclusion: What the literature says, Migration Action, vol. XXVI, 2, s.16–31.

BÖLÜM 9

GASTRONOMİNİN SOSYOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ[1]

Ayşe Maral PEKTAŞ[2], Mesut Murat ADABALI[3]

1 Adı geçen çalışma, Lisans Bitirme Tezinden Türetilmiştir

2 Belek Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü, ORCID: 0009-0000-5554-6535

3 Dr. Öğr. Üyesi, Belek Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Bölümü Öğretim Üyesi, ORCID: 0000-0001-6116-1236

1. GİRİŞ

Ateşin keşfi ile insanlar yedikleri yemeklerin lezzetini arttırmak amacıyla çiğ beslenme yerine besinleri pişirerek tüketmeyi tercih etmeye başlamışlardır. Asıl anlamda yemek pişirmenin temellerinin Mezopotamya'da başladığı daha sonrasında Anadolu matbahı ve Çin matbahı şeklinde ikiye ayrılıp gelişimini sürdürdüğü göz önündedir (Dülger Altıner ve Özdemir, 2019). Tarihi gelişmelerin sonucunda gastronomi kavramının oluşmaya başlaması fark edilse de gastronomi terimi ilk defa Archestratus'un 'yemek kitaplarının ilki' tabiriyle onay alan "Gastronomi" adındaki şiirinde yer almaktadır. Gastronomi, 19.yy'da asillere gösterilen şeflik hizmetinin ilerleyip, popülerleşmesine sebep olmak gayesiyle beslenme ile alakalı meslek kollarının iyileştiği bir saha olarak kendini göstermiştir (Dülger Altıner ve Özdemir, 2019). Gastronomi kelimesinin köküne inildiğinde Yunanca 'Gaster' mide anlamı taşımakta ve 'nomy' yani yasa kelimelerinden türetildiği yeme içme kaideleri olarak açıklansa da yiyecek ve içecekten keyif alma olarak da tanımlanmaktadır. 1835 yılında Fransız Akademisinin sözlüğüne giren 'gastronomi' kavramının tanımı ise '' her koşulda ve yaşta tadılabilecek bir zevk'' olarak yer almaktadır (Akkaya, 2022). Beslenme, insanların fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyalleşmesinde ve farklı kültürleri deneyimlemesinde inkâr edilemez derecede önemli rol oynamaktadır (Kanik, 2022).

Yemek yeme insanların temel ihtiyacı dışında sembolik bir değer taşımaktadır. Bu sembolik değer yenilen yemeğin tat verir değerde görülmesi, siparişin yeniden talep edilmesi, beğeni kavramını etkilemektedir. Sembolik anlam ise kavramların tümünü etkileyen bireysel ve sosyo-kültürel farklılıklardan etkilenmektedir. Bu anlamda sosyo-kültürel farklılıklar gastronomi kapsamında farklı algılara etki ediyorsa sosyoloji bağlamında gastronomiyi anlamak çok önemlidir (Kızılcalıoğlu, 2022). Yemek yeme eylemi insanların bir başına yaptıkları bir aktivite değil, kişinin sosyalleşmeye olan gereksiniminin de bir sonucudur. Sosyoloji yönünden bakıldığında yemek kültürel, simgesel kıymetler ve anlamlarıyla apayrı bir niteliğe bürünmüştür. Baudrillard'a göre, objeleri ihtiyaç ve yarar sağlama değerinden çok ''simgesel mübadele değerleri'', ''sebep oldukları sosyal prestij'', ''yarış hissi'', ''sınıfsal ayrımcılık'' başlıklarıyla çözümlemeye yönelmek çok daha verimli bir yöntem olacaktır. Günümüzde, bilhassa şehirlerde besinin Baudrillard'ın saptadığı gereksinim ve kullanım değerlerinden ayırarak '' simgesel mübadele değeri'', '' sosyal prestij'' ve ''yarış hissi'' gibi birtakım değerler ile bağdaştırıldığı görülmektedir (Akarçay, 2016). Sosyoloji, sosyal hayatın, bireylerin sosyal davranışlarının, sebep ve sonuçlarının bilimsel yollarla araştırılmasıdır. Sosyoloji, toplumun yapısını araştırarak bireylerin bu yapılardaki etkileşimlerini inceler (Bahar, 2009). Yemek ve Sosyoloji bir araya getirildiğinde, yemeğin aslında sos-

KAYNAKÇA

Akarçay, E. (2016). *Beslencenin sosyolojisi-orta sınıfın yeme içme ve eğlence örüntüleri*. Eskişehir: Siyasal Kitabevi.

Akarçay, E. (2016). *Gastronomi ve sosyoloji ilişkisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.

Akarçay, E. (2020). Yemeğin Sosyolojisi ve Dahası. *Betonart/ Beton, Mimarlık ve Tasarım, 64*,10-11.

Akkaya, Z. (2022). *Bireylerin seyahat motivasyonlarını etkileyen gastronomik unsurlar: ege bölgesi örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı üniversitesi. İstanbul.

Aman, F. (2012). Bronislaw Malinowski'nin kültür teorisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 21*(1), 130-142.

Bahar, H. İ. (2009). *Sosyoloji, Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar*. Ankara: Usak Yayınları.

Beşirli, H. (2021). *Yemek Sosyolojisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Beşirli, H. (2022). Yemek, kültür ve kimlik. *Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi*, *87*, s.163-164).

Çelik, O. (2019). *Politics of food security: foreıgn agro investments*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe University. Ankara.

Dülger A., & Özdemir, G. (2019). Gastronomi kavramları ve gastronomi turizmi üzerine bir inceleme. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 12*(1), 2-14.

Gültekin, H. (2019). *Yemek sosyolojisi bağlamında üniversite öğrencilerinin yemek yeme alışkanlıklarının değerlendirilmesi: cumhuriyet üniversitesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.

Kanık, İ. (2018). *Gastro endişe*. İstanbul. Alfa Yayınları.

Kanik, E. (2022). *Gastronomik akış deneyiminin yeni gastronomik deneyim niyetine etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi. Mardin.

Kaplan, A. M. (2022). *Sosyal medyadaki gastronomik unsurların çeşitlilik arama niyeti ve restoran marka sadakati üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik bir çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi. Van.

Kızılcalıoğlu, G. (2022). *Gastronomi ve sosyoloji araştırmaları üzerine sistematik bir inceleme*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.

Nar, M. Ş. (2014). Yapısalcılık kavramına antropolojik bir yaklaşım: Levi-Strauss ve yapısalcılık. *DergiPark Akademik, 27*, 31.

Tarhan, N., Özkök, F. & Korkmaz, M. (2021). Cinsiyetlendirilmiş yiyecek adları-

na ilişkin bakış açısının değerlendirilmesi. *Journal Of Tourism And Gastronomy Studies*, *9* (4), 2990-2995.

Uçkan Ç., Şengül M., Parmaksızoğlu, E. (2020). Sinema perdesinde gastronomi görüntüsü: yemeğin sosyolojik yansımaları. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 8*(4), 3150-3174.

Üzümcü, O. O. (2018). *Gastronomi kültürü ve gastronomi turizmi açısından Likya bölgesini ziyaret eden turistler üzerine bir inceleme.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi. Gaziantep.

Veuphuteh, F. M. (2018). *Gıda kalitesi, sağlık bilinci ve fiyat duyarlılığının, fast-food satın alma niyetine etkisi: türkiye ve kanada'daki tüketicilerin karşılaştırması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Vitaux, J. (2019), *Gastronomi.* Ankara: Dost Yayınları.

BÖLÜM 10

ATASÖZLERİNDE EBEVEYNLİĞİN TEMSİLİ ÜZERİNE İLETİŞİMSEL BİR DEĞERLENDİRME

Yelda Özlem KÖLGELİER[1]

1 Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi İletişim Fakültesi-Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, yelda.kolgelier@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5927-1636

GİRİŞ

Uzun yıllar süren gözlemlere dayanan, nesilden nesile aktarılarak var olan, halk tarafından kabul gören, yargı bildiren, öğüt veren, söyleyeni belli olmayan, kısa/özlü/özgün nitelik taşıyan ve tüm bu özellikleri itibariyle kültürlerin bitmez tükenmez hazineleri olarak adlandırılan atasözleri her toplumun söz varlığında önemli ölçüde yer almaktadır. Nükteli söz öbekleri olan atasözleri toplumların gündelik hayatlarında yıllar boyu gözlemlenen/gözlemlenebilecek kişilerarası ilişkilerin, karakter ile bütünleşen/bütünleşebilecek kişisel tutum ve davranışların, deneyimlenen/deneyimlenecek olayların ve durumların saptamaları olarak ait oldukları toplumdan izler taşımakta ve onlar hakkında önemli ipuçları içermektedir (Gülpınar, 2016, s. Vi, 1,2; İmamova, 2010, s. 290-298). Bir başka ifadeyle atasözleri; ait oldukları toplumların kültürel normlarını/değerlerini, geleneklerini/göreneklerini, hayat tecrübelerini, yaşam felsefelerini, inançlarını aynalayan ve kullandıkları dilin zenginliğini gösteren nitelikli/özellikli söz kalıplarıdır (Aslan, 2020, s. 1044; Babatürk, 2022, s. 197).

Atasözleri, geniş halk kitlelerinin asırlar boyu yaşadıkları deneyimlerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğdukları için milletin ortak düşünüş, inanış ve tutumlarının duyurucusu olarak bir yandan ait olduğu toplumun geleneklerinin-göreneklerinin, örflerinin-adetlerinin ve düşünce yapısının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olurken diğer yandan da kişileri yaşadıkları olaylara hangi açıdan bakmaları ve neyi nasıl düşünmeleri gerektiği konusunda bilgilendiren, uyaran ve yönlendiren hükümleri barındırmaktadır (Aksoy 1984: 199; Yıldız Erol, 2019, s. 102). Türk halkı için atasözlerinin inandırıcılığı yüksek olan atasözlerinin sunduğu öğütler, uyarılar ve yönlendirmeler en az kutsal sözler kadar değer görmektedir. Söz konusu değer, atasözlerinde temsil edilen pek çok konunun araştırılmasına ve bu temsilin gerçek hayattaki yansımalarına ilişkin öngörüler ortaya konulmasına neden olmaktadır. Toplumsallaşma süreci, gündelik yaşam, davranış kalıpları, karakter özellikleri, akrabalık ve aile bağları, iletişim ve ilişkiler atasözlerindeki temsilleri itibariyle çalışılan konuları oluşturmaktadır.

Duygu, düşünce, bilgi ya da tutumların semboller vasıtasıyla diğerleriyle paylaşılmasını ifade eden iletişim süreci, kişilerarası ilişkileri düzenleyen önemli bir öğe olarak günlük hayatımızın merkezinde yer almaktadır. Söz konusu merkezi rolü gereği, iletişim süreçlerimizin niteliği kişilerarası ilişkilerimizin kalitesini belirlemektedir. Bu bağlamda kişilerin, duygu ve düşüncelerinin farkındalığını yaşayarak kendilerini ifade edebildiği ve etkileşimde bulunduğu kişinin duygularına/düşüncelerine göre davranışlarını ayarlayabildiği ölçüde sosyal hayatlarında başarıyı yakaladığını söylemek mümkündür (Tagay vd, 2018, s. 105). Yani insanların sosyal hayatta başarılı olabilmelerinin sırrı, kendilerini etkili iletişim becerileriyle dona-

KAYNAKÇA

Akbay, O. H. (2012). Japon Atasözlerinde Kadın İmgesi, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, Sayı 6 Haziran.

Aksoy, Ö.A. (1988). Atasözü Ve Deyimler Sözlüğü (1 Atasözleri Sözlüğü). İnkılâp Yayınevi, İstanbul.

Aytekin, H. (2020). İnsan İlişkileri ve İletişim, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.

Babatürk, S. (2022). Şor Türklerinin Atasözleri, *Dil Araştırmaları*, Yıl: 16, Dönem: 2022/Güz, Sayı: 31

Baytar, A. (2018). Kişilerarası İletişim Güncel Yaklaşımlar Ve Kuramsal Temeller, Ed: Serhat Uludağlı İçinde Kişilerarası İlişkilerde Bağımlılık Probleminin Anne-Çocuk Bağlanma Sendromu İle İlişkisi, Motto Yayınları, İstanbul.

Caputo, J. H., & Mcmamon, C. (1994). Interpersonal Communication Competency Through Critical Thinking, Ally And Baccon, Usa.

Çotuksöken, Y.(1983). Atasözlerimiz, Anadolu Sanat Yayınları No:4, 3. Basım, İstanbul.

Devito J. A. (2010). Kişilerarası İletişim. Çev: Sacide Vural, Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını, Ankara.

Dolunay, M. M (2010), Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü, Morpa Kültür Yayınları, Ankara.

Erol, A. Y. (2019). Farsça Atasözlerinde Cinsiyet Algısı, Nüsha, (48): 81-106

Geray, H. (2006) Toplumsal Araştırmalarda Nicel Ve Nitel Yöntemlere Giriş, İletişim Alanında Örneklerle, Siyasal Kitabevi, 2. Basım, Ankara.

Gökdağ, Rüchan (2016). Kişilerarası İletişim İnsan İlişkilerinin Psikolojik Temelleri, Sınırsız Basım Yayım Dağıtım, Eskişehir.

Gülpınar, A (2016). Türkçe Atasözleri Ve Deyimlerin İnsan Hakları Bakımından Değerlendirilmesi Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Güriz, A. (2006). Atasözleri Ve Halk Deyimleri Işığında Türk İnsanı, Phoenix Yayınevi, Ankara.

Gürüz D. & Temel Eğinli A. (2014). İletişim Becerileri Anlamak-Anlatmak Anlaşmak, 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara.

Hengirmen, M. (2007), Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü, Engin Yayınevi, Ankara.

Hortaçsu, N. (1997). İnsan İlişkileri, 2. Basım, İmge Kitabevi, Ankara.

Işıközlü, E. (2010).Türkçemizden İnciler, Form Ofset Matbaacılık, Ankara.

İmamoğlu S.E.(2009), Kişilerarası İlişkiler, Yeni İsan Yayınevi, İstanbul.

Karasar N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi, 15. Basım, Nobel Yayınları, Ankara.

Kaypakoğlu, S. (2008). Kişilerarası İletişim Cinsiyet Farklılıkları Güç Ve Çatışma, Der Yayınevi, İstanbul.

Köklügiller, A. (2009). Açıklamalı Atasözleri Ve Özdeyişler, Yeni Basım, Bahçeşehir Yayınları, İstanbul.

Kurt, İ. (2012). Türk Atasözlerine Psikolojik Yaklaşımlar, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kurt, İ (2007). Türk Atasözlerine Göre Ailede İletişim-Etkileşim ve Problemler, Ocak 2007 - Yıl 96 - Sayı 233, https://www.turkyurdu.com.tr/yazar-yazi.php?id=3505

Özdemir, A. (2006). Türk Atasözlerinden Seçmeler, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, İstanbul.

Pala, İ. (2000). Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri, Kapı Yayınları, İstanbul.

Rogers, C. R. (1983). Empatik Olmak Değeri Anlaşılmamış Bir Varoluş Şeklidir. Çev: F. Akkoyun, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 16 (1).

Saraçbaşı M. E. & Minnetoğlu, İ. (2002), Örnekli Ve Açıklamalı Türk Atasözleri Sözlüğü, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

Sallan G. S.,Kahya N.Ö. (2021). Sosyal Bilimlerde İçerik Ve Söylem Analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* Sayı 42:Özel Sayı 1, Denizli.

Sertel Â. (2000). Tecrübenin Dili Konu Konu Atasözleri, 2. Basım, Pozitif Yayınları, Ankara.

Tagay, Ö., Çalışkandemir, F, Ünüvar P., Deniz, İ. (2019). İnsan İlişkileri Ve İletişim, Vizetek Yayınları, Ankara.

Taşdemir, E. (2017). Kişilerarası İletişim, Ekin Basım Yayım Dağıtım, Bursa.

Temel Eğinli, A. & Yavuz, S. (2020) Kişilerarası İletişimin Psikolojik Dinamikleri, Nobel Yayınları, Ankara.

Temel Eğinli, A. (2019). Kişilerarası İletişim Kuramları, Nobel Yayınları, Ankara.

Voltan Acar, N. (2019). İnsan İlişkileri İletişim, Nobel Yayınları, Ankara.

Yıldırım, A.(2010), Yeni Atasözleri Ve Deyimler Sözlüğü-Açıklamalı Ve Örnekli-,1. Basım, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.

Yurtbaşı M.(1994). Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, Özdemir Yayıncılık, Ankara.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://www.atasozlerianlamlari.com/Harf/K-12/Atasozu/kazanirsan-dost-kazan-dusmanini-anan-da-dogurur/

https://www.atasozlerianlamlari.com/Harf/B-02/Atasozu/bir-anaya-bir-kiz-bir-

kafaya-bir-goz/

https://www.deyimlerimiz.com/baba-himmet-ogul-hizmet-atasozu

https://www.deyimlerimiz.com/babayla-oglanin-pabucu-bir-olunca-evde-kavga-eksik-olmaz-atasozu

https://kelimem.gen.tr/iyi-evlat-babayi-vezir-kotu-evlat-rezil-eder-nedir-ne-demek-169931

https://www.turkedebiyati.org/atasozlerimizde-kadin-kiz-konusu/

https://sozluk.gov.tr/

BÖLÜM 11

GİYİLEBİLİR TEKNOLOJİLER VE KULLANIM ALANLARI

Erhan İÇÖZ[1], Sevda İÇÖZ[2]

1 Milli Eğitim Bakanlığı, erhanicz@gmail.com, https://orcid.org/0009-0006-4616-9356
2 Milli Eğitim Bakanlığı, sevdaicz79@gmail.com, https://orcid.org/0009-0007-3036-6459

Öğrenme açısından bakıldığında, teknolojik gelişmelerin en önemli etkisi, farklı veri kaynaklarına ve içeriklerine hiç olmadığı kadar hızlı erişmektedir. Son dönemde bireysel teknolojiler, küçük bir parmak hareketiyle iş yapabilmeyle karakterize edilmektedir. Bu durum teknolojinin insanın doğal bir parçası olma sürecini hızlandırırken, insan vücuduna uygun yardımcı aletlerin üretilmesini de teşvik etmektedir. Giyilebilir teknolojiler, tipik olarak, kullanıcıların insan vücuduna çeşitli şekillerde, genellikle çeşitli aksesuarlar olarak entegre edebildiği ağa bağlı cihazlardır. Literatürde giyilebilir bilgisayarlar olarak da adlandırılan bu araçlar, bireyin günlük yaşam deneyimini zenginleştirmek için insan ve bilgisayar arasında simbiyotik bir ilişki kuran bir yapıya sahiptir. Akıllı saatlerden bilekliklere, yüzük ve kolye gibi sensör aksesuarlarından sanal gerçeklik gözlüklerine, Google Glass akıllı gözlüklerden akıllı optik lenslere ve kulaklıklara kadar giyilebilir teknolojide gösterilecek çok örnek verilebilir. Giyilebilir teknoloji, kullanıcı hareketlerini, fiziksel verileri, konumu veya durumu, alışkanlıkları ve psikolojik verileri kaydetmek için çeşitli sensörler kullanır (Sezgin, 2016).

Giyilebilir teknoloji ürünleri, tekstil ile birleşerek bilgi ve iletişim teknolojisinin aksesuar ve giyimde kullanılması ön plana çıkmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojisinin giyim ve kumaşlara entegre edilmesi giyilebilir sistemlerin geliştirilmesindeki en önemli hedeflerden biridir. Çevresel değişken algılama teknolojisi, insanlar ve bilgisayarlar arasında bir ara yüz oluşturur. Elektronik tekstiller, kumaşın antistatik bir madde ile emprenye edilmesi, kumaşın ve dokunmamış kumaşın yüzeyinin iletken bir malzeme ile kaplanması ve iletken ipliğin iletken olmayan bir iplik ile katlanmasıyla elde edilir (Yetmen, 2017).

Yapılan araştırmalara göre, küresel giyilebilir teknoloji pazarının 2015'te 15,74 milyar dolardan yıllık yüzde 15,51'lik büyüme oranı gerçekleştiği öngörülmüştür. Aynı dönemlerde yıllık giyilebilir cihaz sevkiyatının 500 milyon birimi aşacağı ve Kuzey Amerika ve bazı Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş pazarlardaki nüfusun üçte birinden fazlasının en az bir giyilebilir elektronik cihaza sahip olacağı tahmin edilmektedir (Kim ve Chiu, 2019).

Giyilebilir cihazlar, "giyilebilir gözlükler ve takılabilir saatler gibi, kullanıcılara akıllı ve verimli bir şekilde bilgi görüntülemek için elbiseler ve kişisel süs eşyaları gibi giyilen mobil internet bağlantısına sahip giyilebilir bilgisayarlardır. Giyilebilir cihazlar, işlevlerine göre üç kategoriye ayrılabilir: akıllı saatler gibi çevrenizdeki dünya hakkında bilgi sağlayan bildirimler; kullanıcının gördüğü artırılmış sanal gerçeklikler yaratan gözlükler ve verileri kaydetmek için sensörler kullanan izleyiciler. Üçüncü kategoriye giren spor giyilebilir ürünler, küresel giyilebilir teknoloji pazarındaki birim satışların yaklaşık yüzde 50'sini oluşturuyor ve birim satış

KAYNAKÇA

Aydan, S. Ve Aydan, M. (2016). Sağlık Hizmetlerinde Bireysel Ölçüm ve Giyilebilir Teknoloji: Olası Katkıları, Güncel Durum ve Öneriler. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi,* 19(3): 325-342

Baydemir, T. (2017). Giyilebilir Teknolojiler ve Spor. *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi,* 10(3): 112-116.

Beszta, M.B., Polasik, M. (2020). Wearable Devices: New Quality in Sports and Finance. *Journal of Physical Education and Sports,* v.20, pp.1077-1084.

Bian, S., Ye, S. Ve Yang, S. (2022). Application Propects For Wearable Body Surface Microfluidic System in Sports. *Wearable Technology,* v.3, i.1, pp.72-84. DOI: 10.54517/wt.v3i1.1639

Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal,* 9(2), 27-40.

Giyilebilir Teknolojiler (2020). Bilişim Teknolojileri ve İletişim Kurumu Raporu. https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/giyilebilir-teknolojiler-arastirma-raporu.pdf.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Nobel Yayın Dağıtım.

Kim, T. Ve Chiu, W. (2019). ConsumerAcceptance of Sports Wearable Technology: the role of Technolohy Readiness. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship,* v.20, pp.109-126. DOI:10.1108/IJSMS-06-2017-0050

Kim, T. Ve Chiu, W. Ve Chow, M.K.F. (2019). Sport Technology Consumers Segmenting Users of SportsWearable Devices Based On Technology Readiness. *Sport, Business and Management*, v.9, pp.134-145. DOI:10.1108/SBM-02-2018-0011

Sezgin, S. (2016). Eğitimde Giyilebilir Teknolojiler: Fırsatlar ve Eğilimler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* Sayı: 40 Sayfa: 405-418.

Yang, C., Yao, M.Y. ve Li, L. (2021). Development of a Flexible Wearable Thermal Textile Accessory for Winter Sports. *Textile Research Jornal,* v.91 (23-24). DOI: 10.1177/00405175211001803

Yang, Q., Zhang, Z.Y., Chen, Z., Li, D.Y., Sun, J., Ding, S.C. ve Cui, X.Y. (2021). Application of Wearable Devices in Sports: Behavior Change and Result Effect. *International Conference on Health Big Data and Smart Sports*. DOI: 10.1109/HBDSS54392.2021.00035

Yetmen, G. (2017). Giyilebilir Teknoloji. *Ulakbilge,* Cilt 5, Sayı 9.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Seçkin Yayıncılık.

BÖLÜM 12

NİŞ PAZARLAMA KAPSAMINDA EDEBİYAT TURİZMİNİN DESTİNASYON TANITIMINDAKİ YERİ

Emine ÇALLAK[1], Melek Ece ÖNCÜER[2]

1 Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi E-mail: emine.callak@icloud.com ORCID: 0009-0002-3310-4810

2 Dr. Öğr. Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Seyahat İşletmeciliği Bölümü E-mail: eoncuer@adu.edu.tr ORCID: 0000-0003-2614-5884

GİRİŞ

Edebiyat turizmi tarihi, eski zamanlara dayansa da turizmde çok daha yeni bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Genellikle edebi eserlerin, edebi yazarların ve edebi mekanların sergilendiği müzeler ile birlikte aynı zamanda yeni bir turizm alanı ortaya çıkmıştır.

Özellikle müzeler edebiyat turizminin öncüsü niteliğindedir. Müzelerde sergilenen eserler okuyucuların bir turiste dönüşmesini sağlamaktadır. Edebi bir eseri okuyan kişi, eser ya da yazar ile ilgili merak ettiklerini ve hayal ettiğini görmek, öğrenmek için müzelere gitmektedir. Bu da turizmde, yeni bir ekonomik girdi oluşturmaktadır. Ayrıca yerli ve yabancı turistin ilgisini çekerek kültürel olarak da gelişimi ve tanıtımı da desteklenmektedir. Bunlara ek olarak, müzeler sayesinde gelecek kuşaklara edebiyat anlayışı ve bu doğrultuda edebiyat ile bütünleşebilecekleri bir fırsat sunan müzelerin geçmişten geleceğe edebiyatın öneminin korunmasına olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Edebiyat turizmi benzersiz ve çeşitlidir. Turizm sektöründe ziyaretçiler özellikle 1980'lerden sonra meydana gelen özel ilgi ve elit turist kavramları ile birlikte eşsiz ve farklı olanı aramaktadır. Bu kapsamda edebiyat turizmi sunduğu farklı eserler ile birlikte edebiyat turizmi turistine ve elit turiste aradığını sunmaktadır.

Edebiyat turizmi kavramı incelendiğinde literatürde özel ilgi turizmi, alternatif turizm ve niş pazarlama olmak üzere farklı alanlarda ele alındığı görülmektedir. Bu çalışmada edebiyat turizmi, niş pazarlama kavramı altında incelenmektedir. Niş pazarlama; bir sektörün içerisinde bulunan küçük ve özel istekli tüketicilerin ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilmek adına işletmeler tarafından, bu küçük grubun taleplerinin arza çevrilmesi olarak özetlenebilir. Bir başka şekilde ele alındığında ise büyük bir pazar içinde ihtiyaçları tam olarak karşılanamamış küçük bir grubun ihtiyaçlarını tam ve eksiksiz olarak karşılamak şeklinde de ele alınmaktadır. Bu çalışma; niş pazarlama kapsamında edebiyat turizmini, edebiyat turizmini ve pazarlamasını, Dünya'da ve Türkiye'de edebiyat turizmini ve edebiyat turizminin destinasyon tanıtımındaki yerini inceleyen ve açıklayan bir çalışmadır.

1. Kavram Olarak Niş Pazar ve Pazarlama

Niş sözcüğü kelime anlamı olarak "duvar içinde açılan boşluk, gizli boşluk" şeklinde tanımlanmaktadır. Literatür incelendiğinde niş pazar kavramı Albayrak vd. (2006) tarafından, benzer gereksinimleri olan ama bu gereksinimleri karşılanmamış az sayıda gruplara, ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve alternatif sunabilmek adına yeni ve farklı pazar alanlarının oluşturulması şeklinde tanımlanmaktadır. Küçük bir pazar bölümü olan niş pazar, farklı ihtiyaçları olan alışılagelmiş arzdan daha farklı talepleri olan

KAYNAKÇA

Acar, K. (2019). Turizm Tanıtım Broşürlerinin Edebiyat Bağlamında Analizi. Yüksek Lisans tezi. Batman Üniversitesi.

Adıgüzel, F. B. (2017). Edebiyat Müzeleri ve Müzede Edebiyat Eğitimi. Milli Eğitim Dergisi, 46(214): 85-104).

Atınç, S. ve Karadeniz, Ş. (2011). Yeni Bir Kültürel Konsept: Edebiyat Müze Kütüphaneleri. Türk Kütüphaneciliği, 25(4): 519-530.

Canbay, B. (2015). Edebiyatta Pazarlama ve Kişisel Markalaşma. İletişim Kurma ve Araştırma Dergisi, 40:193-199.

Çevik, S. (2018). Kurgusal Mekanlarda Edebiyat Turizmi Deneyimi:"Masumiyet Müzesi" Örneği, Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi. 11(22): 302-337.

Çiftçi, H.S. ve Öğretmenoğlu, M. (2018). Kentlerin Turizm Destinasyonu Olma Sürecinde Niş Pazarlama Faaliyetleri. Durukan, T. ve Kartal, C. (Ed.). Book of Proceedings International Congress of Business, Economics and Marketing. Ankara.

Çiftçi, F. ve Yılmaz, H. (2022). Destinasyon Pazarlamasında Edebiyatın Rolü, Journal of Gastronomy Hospitality and Travel. 5(2):871- 879.

Çimen, H. (2013). Turizm ve Edebiyat Etkileşimi Üzerine. Karadeniz Uluslararası Bilim Dergisi. 5(17): 79-85.

Güreş, N. ve Akgül, V. (2010). Niş (Niche) Pazarlama ve Hatay Turizmine Yönelik Niş Pazarlama Stratejilerinin Belirlenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(13):298-309.

Harry Potter Stüdyo Turu. Erişim: 21 Haziran 2023, https://www.muzebiletleri.com/bilet/ingiltere/londra/harry-potter-studyo-turu/

Işık, M. ve Balcı, U. (2023). Mezarlık Turizmi Bağlamında Yazar Mezarları: Bir Rota Önerisi. Journal of Current Debates in Social Sciences, 6(Special Issue-1): 1-19.

Lidar, V. (2021). Turizm ve Edebiyat İlişkisi Kapsamında Eskişehir Anadolu Lisesi Küçük Prens Kitap Müzesi. Demirci, B. ve Solunoğlu, A. (Ed.). Turizmde Araştırma Temaları. Çizgi Kitapevi.

Masumiyet Müzesi. Erişim: 21 Haziran 2023, https://www.masumiyetmuzesi.org/m%C3%BCze

Öncüer, M.E. (2021). Niş Pazarlama. Ayyıldız, A.Y. ve Ayyıldız, T. (Ed.). Turizm İşletmelerinde Çağdaş Pazarlama Yaklaşımları. Detay Yayıncılık.

Özkul, E., Demirer, D. ve İpar, M.S. (2012). Edebiyat'ın Pazarlama Aracı Olarak Turizm Amaçlı Kullanımı Üzerine Bir Araştırma. 13. Ulusal Turizm Kongresi. Antalya.

Polat, M. (2020). Yedi Güzel Adam Edebiyat Müzesi'nin Kültür ve Edebiyat Turizmi Kapsamında Değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18(1): 645-658

Semiz, D. (2008). Niş Pazarlama Stratejisi ve Organik Ürünler Pazarında Bir Araştırma. Yüksek Lisans tezi. Marmara Üniversitesi.

Seturday. Erişim: 21 Haziran 2023, https://www.seturday.com/trend-seyahat-rotalari/beyaz-geceler-den-cok-daha-fazlasi-saint-petersburg

The Sherlock Holmes Museum. Erişim: 21 Haziran 2023, https://www.sherlock-holmes.co.uk/about-the-museum/

Uygur, S., Demirer, D. ve Hatırnaz, B. (2017). Turizm Pazarlamasında Alternatif Bir Araç Olarak Hikayelerin Kullanımı. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,42:34-42.

Yıldırgan, R. ve Zengin, B. (2014). Turizm Ürünlerinin Pazarlanmasında Fiziksel Kanıt Stratejileri. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2), 69-83.

Yıldırım, H.M. ve Ergün, B. (2021). Edebiyat Turizmi: Kazdağları Üzerine Bir İnceleme, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi. 18(2): 293 – 316.

BÖLÜM 13

SERAMİK MALZEMELERDE ARKEOMETRİ

Zeynep ATASAYAR[1], Özden ORMANCI[2]

1 Arş. Gör., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi memduha.zeynep.atasayar@msgsu.edu.tr ORCID: 0000-0002-4817-8508
2 Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ozden.ormanci@msgsu.edu.tr ORCID: 0000-0002-1098-3923

Neden Seramik Analizi Yapılır?

Eski dönemlerde üretilen seramik malzemelerin multidisipliner yöntemlerle analiz edilmesiyle elde edilen sonuçlar, arkeolojik anlamda belirli sorulara bilimsel nitelikte destek sağlamaktadır.

Herhangi bir dönemde üretilmiş bir seramik malzemenin analiz edilmesiyle öncelikli olarak bu malzeme bileşiminin nicelik ve niteliksel özellikleri belirlenmektedir. Arkeolojik kazılarda elde edilen seramik malzemelerin analizleri sonucunda ise bu özelliklerin yanında seramiğin geçmişte nasıl kullanıldığı, üretildiği yeri, üretiminde kullanılan kaynakları belirlemeye yönelik bazı veriler elde edilebilmektedir (Rice, 2015). Bu verilerden yola çıkarak kültürel ve dönemsel anlamda toplumsal ilişkilerin daha iyi anlaşılması için seramik malzemelerin analizinde 3 temel amaç bulunmaktadır: (1) Seramik malzemelerin sınıflandırılması, (2) Seramik teknolojisinin belirlenmesi, (3) Köken tespiti çalışmaları (Eramo,ve Mangano, 2019; Ion vd., 2011; Rice, 2015; Velde ve Druc, 1999).

Resim 1: *MÖ. 29000-25000 yılları arasında üretilmiş ilk seramik malzemelerden, Dolni Vestonice'nin Siyah Venüs'ü (http1).*

Seramik malzemelerin sınıflandırılması kompozisyonel, dokusal ya da granülometrik açılardan yapılabilmektedir. Kompozisyona bağlı sınıflandırmalarda belirli bir tipoloji desteklenmektedir. Seramik hamurunun tipolojik araştırması; inklüzyon karakterizasyonuna, gözenekliliğine, tane büyüklüğü, şekli ve dağılımına bağlı olarak incelenmektedir (Velde ve Druc, 1999).

Seramik buluntuların üretim teknolojisinin belirlenmesiyle malzemenin üretim süreci ve kullanılan hammadde kaynaklarının değişimi gibi bil-

KAYNAKÇA

Bishop, R. L., Rands, R. L., & Holley, G. R. (1982). Ceramic compositional analysis in archaeological perspective. In *Advances in archaeological method and theory* (pp. 275-330). Academic Press.

Cullity, B. D. (1956). *Elements of X-ray Diffraction*. Addison-Wesley Publishing.

Drebushchak, V. A., Mylnikova, L. N., Drebushchak, T. N., & Boldyrev, V. V. (2005). The investigation of ancient pottery: Application of thermal analysis. *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*, *82*, 617-626.

Dussubieux, L., Golitko, M., & Gratuze, B. (Eds.). (2016). *Recent advances in laser ablation ICP-MS for archaeology*. Berlin: Springer.

Emeleus, V. M. (1958). Neutron activation as applied to trace element determination in pottery and coins. *Archaeometry*, *1*, 6-15.

Eramo, G. & Mangone, A. (2019). Archaeometry of ceramic materials. *Physical Sciences Reviews*, *4*(11), 20180014.

Goffer, Z. (2006). *Archaeological chemistry*. John Wiley & Sons.

Harbottle, G. (1982). Chemical characterization in archaeology. In *Contexts for prehistoric exchange* (pp. 13-51). Academic Press.

Henderson, J. (2013). *The science and archaeology of materials: an investigation of inorganic materials*. Routledge.

Hunt, A. M. (Ed.). (2017). *The Oxford handbook of archaeological ceramic analysis*. Oxford University Press.

Ion, R. M., Dumitriu, I., Fierascu, R. C., Ion, M. L., Pop, S. F., Radovici, C., ... & Niculescu, V. I. R. (2011). Thermal and mineralogical investigations of historical ceramic: A case study. *Journal of Thermal Analysis and Calorimetry*, *104*(2), 487-493.

Kingery, W. D. (1974). A note on the differential thermal analysis of archaeological ceramics. *Archaeometry*, *16*(1), 109-112.

Krinsley, D. H., & Donahue, J. (1968). Environmental interpretation of sand grain surface textures by electron microscopy. *Geological Society of America Bulletin*, *79*(6), 743-748.

Maritan, L. (2019). Archaeo-ceramic 2.0: investigating ancient ceramics using modern technological approaches. *Archaeological and Anthropological Sciences*, *11*(10), 5085-5093.

Moropoulou, A., Bakolas, A., & Bisbikou, K. (1995). Thermal analysis as a method of characterizing ancient ceramic technologies. Thermochimica acta, 269, 743-753.

Palanivel, R., & Meyvel, S. (2009). Minerological characterization studies of archaeological pottery sherds using FTIR and TGA-DTA. *Recent research in Science and technology*, *1*(2).

Peacock, D. P. (1970). The scientific analysis of ancient ceramics: a review. *World Archaeology*, *1*(3), 375-389.

Pollard, A. M., & Heron, C. (2015). *Archaeological chemistry*. Royal Society of Chemistry.

Porat, N., Yellin, J., Heller-Kallai, L., & Halicz, L. (1991). Correlation between petrography, NAA, and ICP analyses: application to Early Bronze Egyptian pottery from Canaan. *Geoarchaeology*, *6*(2), 133-149.

Ravisankar, R., Naseerutheen, A., Rajalakshmi, A., Annamalai, G. R., & Chandrasekaran, A. (2014). Application of thermogravimetry–differential thermal analysis (TG–DTA) technique to study the ancient potteries from Vellore dist, Tamilnadu, India. *Spectrochimica Acta Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy*, *129*, 201-208.

Ricci, G. (2017). Archaeometric studies of historical ceramic materials.

Rice, P. M. (2015). *Pottery analysis: a sourcebook*. University of Chicago press.

Riederer, J. (2004). Thin section microscopy applied to the study of archaeological ceramics. *Hyperfine Interactions*, *154*(1-4), 143-158.

Rovella, N., Bruno, F., Davidde Petriaggi, B., Makris, T., Raxis, P., & La Russa, M. F. (2019). A usable and people-friendly cultural heritage: MAGNA project, on the route from Greece to Magna Graecia. *Heritage*, *2*(2), 1350-1368.

Sayre, E. V., Dodson, R. W., & Thompson, D. B. (1957). Neutron activation study of Mediterranean potsherds. *American Journal of Archaeology*, *61*(1), 35-41.

Shingleton Jr, K. L., Odell, G. H., & Harris, T. M. (1994). Atomic absorption spectrophotometry analysis of ceramic artefacts from a protohistoric site in Oklahoma. *Journal of archaeological science*, *21*(3), 343-358.

Skoog, D. A., Holler, F. J., & Crouch, S. R. (2017). *Principles of instrumental analysis*. Cengage learning.

Vanhaecke, F., & Degryse, P. (Eds.). (2012). *Isotopic analysis: fundamentals and applications using ICP-MS*. John Wiley & Sons.

Velde, B., & Druc, I. C. (1999). *Archaeological ceramic materials: origin and utilization* (p. 299). Berlin: Springer.

Xanthopoulou, V., Iliopoulos, I., & Liritzis, I. (2020). Characterization techniques of clays for the archaeometric study of ancient ceramics: A review. *Scientific Culture*, *6*(2), 73-86.

Zemenová, P., Kloužková, A., & Kohoutková, M. (2012). Ageing of low-firing prehistoric ceramics in hydrothermal conditions. *Processing and Application of Ceramics*, *6*(1), 59-64.

(http1) https://www.worldhistory.org/image/6867/black-venus-of-dolni-vestonice/#google_vignette (Erişim Tarihi: 13.06.2023).

(http2)https://www.researchgate.net/publication/344163219_The_chronicles_of_

coronaviruses_the_electron_microscope_the_doughnut_and_the_spike (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

(http3) https://www.scienceimage.csiro.au/image/1365/ (Erişim Tarihi: 12.06.2023).

(http4)https://www.nationalgeographic.co.uk/science-and-technology/2019/07/radiocarbon-helps-date-ancient-objects-but-its-not-perfect (Erişim Tarihi: 14.06.2023).

Haziran 2023
June 2023

Spor Bilimleri

Alanında Akademik Çalışmalar
Academic Studies in

Sports

EDİTÖRLER /EDITORS

Doç. Dr. Ahmet Haktan SİVRİKAYA
Doç. Oktay KIZAR
Dr. Korhan KAVURAN
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa TÜRKMEN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors •Doç.Dr. Ahmet Haktan SİVRİKAYA
Doç. Oktay KIZAR
Dr. Korhan KAVURAN
Dr.Öğr.Üyesi Mustafa TÜRKMEN
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-851-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER - CONTENTS

BÖLÜM 1/CHAPTER 1

5-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARININ HAREKET GELİŞİMİ KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARININ İNCELENMESİ (SON 10 YIL)

Şengül DEMİRAL, Nurper ÖZBAR, Meltem NAZIROĞLU 1

BÖLÜM 2/CHAPTER 2

11-13 YAŞ ERKEK TENİSÇİLERE UYGULANAN PLİYOMETRİK ANTRENMANLARIN BAZI MOTORİK ÖZELLİKLER VE TENİS PERFORMANSINA ETKİSİ

Mine GÜL, İrem BELEK.....19

BÖLÜM 3/CHAPTER 3

KALP SAĞLIĞI VE SPOR

Korhan KAVURAN, Oktay KIZAR.....33

BÖLÜM 4/CHAPTER 4

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU (BESYO) YETENEK SINAVINA KATILAN BİREYLERİN KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Osman GIDIK, Hüsniye ÇELİK, Fatih EVLİ.....59

BÖLÜM 5/CHAPTER 5

AKTİVASYON SONRASI POTANSİYASYON

Mustafa Cebel TORUN, Samet TORUN, Özge MACİT 81

BÖLÜM 6/CHAPTER 6

OLİMPİYAT OYUNLARI YÜZME KATILIM BARAJLARI: 2008-2024 DÖNEMİ

Gökçe AKGÜN 101

BÖLÜM 7/CHAPTER 7

RAGBİ SPORCULARININ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Osman GIDIK, Hüsniye ÇELİK, Fatih EVLİ*..... *113

BÖLÜM 8/CHAPTER 8

ANATOMİCAL VARİANTS AND CONGENİTAL ABNORMALİTİES OF THE UPPER EXTREMİTY AND SPİNE PREDİSPOSİNG TO SPORTS INJURY

Umut Hasan KANTARCI*..... *137

BÖLÜM 9/CHAPTER 9

THE ROLE OF PHYSICAL ACTIVITY IN THE MANAGEMENT OF ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER

Bekir Erhan ORHAN, Aydın KARAÇAM*..... *151

BÖLÜM 8/CHAPTER 8

HOFFA'S INFRAPATELLAR FAT PAD AND ASSOCİATED DİSORDERS.

Umut Hasan KANTARCI*..... *169

BÖLÜM 1

CHAPTER 1

5-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARININ HAREKET GELİŞİMİ KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARININ İNCELENMESİ (SON 10 YIL)

Şengül DEMİRAL[1], Nurper ÖZBAR[2], Meltem NAZIROĞLU[3]

1 Doç. Dr. , Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0001-9771-6846
2 Prof.Dr., Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0003-0931-5263
3 Arş. Gör., Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4193-3312

GİRİŞ

Çocukların anne karnında başlayıp gelişim süreci içerisinde yaşam boyu devam eden hareket gelişimi birçok gelişim alanını etkilemektedir. Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, öz bakım gelişimi ile bağlantılı olan motor gelişim alanı çocukların temel becerileri kazanması açısından erken yaşlarda desteklenmeli, aileler ve eğitimciler bu alanda gerekli düzenlemeleri yapmalıdırlar. Bedensel gelişimin sağlıklı şekilde tamamlanması bireye verilecek doğru eğitimle mümkündür. Çocuk bu eğitimi aldığında süregelen dönem içinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme, yaşamını rahat bir şekilde sürdürmek için öz bakım becerilerinin (tuvalet eğitimi, kendi başına yeme-içme eğitimi, kendi başına giyinip-soyunma eğitimi vb.) kazanımına ihtiyaç duyar. Bireyin topluma ve çevresine uyum sağlaması, verilen eğitimlerin doğruluğuyla bağlantılıdır (Demiral ve Dindar, 2020).

Çocuklara uygun hareket alanları sağlayarak yaşamın temeli olan hareket becerilerini çocuklara kazandırmalıdırlar. Çocukların hareket etmeye teşvik edilmesi için sağlanan olanakların yanı sıra eğitimciler de öğrenme etkinliklerin de hareket eğitimini oyun yoluyla kazandırmak önemlidir. Çocukların kendisini oyun yoluyla ifade etmesine fırsat verilmeli, motor gelişim alanları birçok farklı yolla desteklenmelidir (Adak Özdemir ve Ramazan, 2014). El göz koordinasyonu, denge, tutma, atlama, fırlatma, sekme, dönme, tırmanma, yakalama becerilerini kazanan çocuklar ilk okul ve daha ileriki kademelerde birçok gelişim alanlarında daha başarılı olacaktır. Ebeveynler, modelleme ve çocukların evde maruz kaldıkları sosyal ve fiziksel ortamların (fiziksel ve hareketsiz uğraşlar için ekipmanın mevcudiyeti) sağlanması yoluyla çocuklarının aktivite modellerini etkiler. Genellikle çocukların doğal olarak aktif olduğuna inanırlar, bu da onların fiziksel aktiviteyi artırmak için tasarlanmış stratejilere katılmalarını engelleyebilir (Nazıroğlu, 2022).

Bu derleme çalışmasında 5-6 yaş grubu çocuklarının hareket gelişimi konusunda son 10 yılda yapılan araştırmalar incelenmiş ve bu çalışmalar hakkında sonuca ulaşılmıştır.

Problem Durumu

Çocuklar her yerde oyun oynayabilmektedirler. Çünkü oyun çocuklar için yaşamın bir parçasıdır. Yine de yapılan araştırmalara göre çocukların okul ortamında daha çok oyun oynadıkları gözlemlenmiştir. Pandemi sürecinde ise çocukların okul ortamında bulunamadıklarından dolayı ev ortamında oyun ihtiyaçlarını gidermesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada ise aileye önemli bir parantez açmak gerekmektedir. Ebeveynler, çocukların oyun oynaması için uygun ortamı sağlamalılardır.

KAYNAKLAR

1. Adak Özdemir A. & Ramazan O. (2014). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Oyuna İlişkin Görüşleri. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (3),4.
2. Akgün, S. (2019). Hareket Eğitimi Ve İmgelemenin Okulöncesi Eğitim Kurumlarındaki 4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Motor Gelişime Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (546882).
3. Alper, I.T. (2021). Yaratıcı Hareket Eğitiminin 5-6 Yaş Çocuklarının Yaratıcılıklarına Ve Kendini Gerçekleştirme Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. (Doktora Tezi).Yöktez. (682175)
4. Aslan, T. (2020). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Hareket Eğitiminin, Motor Beceri Gelişimine Etkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez.(645596)
5. Aydoğan Kocakoyun S. & Güney Z. (2019). K-12 Düzeyindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Süreçlerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri: Nitel Bir Çalışma. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, (13),29.*
6. Başal, H . (2007). Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (2) , 243-266 .
7. Boz, M. (2011). 5-6 Yaş Grubu Çocuklara Uygulanan Temel Hareket Eğitim Programının Hareket Becerilerinin Gelişimine Etkisi.(Doktora Tezi). Yöktez. (290718)
8. Budak, K.S. (2020). Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeğinin Ve Dijital Oyun Ebeveyn Rehberlik Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, Problem Davranışlarla İlişkisinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Pamukkale Üniversitesi, Temel Eğitim Anabilim Dalı. Denizli.
9. Çelebi, B. (2010). Hareket Eğitiminin Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki 5 – 6 Yaş Grubu Çocuklarda Fiziksel Ve Motor Gelişime Etkisi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez.(264292)
10. Demiral, Ş. & Dindar, M. (2020). Okul Öncesi Çocuklarında Beceri Öğretimi, O. Karataş (Ed.), Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar II içinde, (203-218. ss.), Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi. ISBN • 978-625-7319-01-0
11. Gökşen, C. (2014) Oyunların Çocukların Gelişimine Katkıları Ve Gaziantep Çocuk Oyunları. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (52), 229-259.
12. Güryıl, E. (2011).6 Yaş Grubu Çocuklarda Ritmik Hareketlerin Koordinasyon Gelişimine Etkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (279866)
13. Kahya Canlı, S. & Demirarslan, D. (2020). Çocuk Oyun Alanlarının Tarihsel Gelişimi. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 3(6), 60-75.

14. Kırıcı, H.M. (2008).Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki 4–6 Yaş Grubu Çocuklarda 8 Haftalık Hareket Eğitimin Motor Performanslarına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (221045)

15. Koçyiğit S., Tuğluk M.N. & Kök. (2007). Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16, 324-342.

16. Kurnaz, M. (2022). Koordinasyon Temelli Hareket Eğitimi Uygulamalarının 5-6 Yaş Çocukların Temel Motor Hareketleri Ve Dikkat Becerileri Üzerine Etkisinin Araştırılması.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (740450)

17. Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). 2023 Eğitim Vizyonu. Erişim Adresi: Http://2023vizyonu.Meb.Gov.Tr/

18. Nazıroğlu, M. (2022). Okul Öncesi Çocuklarının Spor İle İlgili Görüşlerinin İncelenmesi, C. Şuta, T.K. Bahadır, G.Ş. Ülker (Ed.), Sporsal Perspektif İçinde, (105-115. Ss.), Ankara: Gazi Kitabevi. Isbn: 978-625-365-059.

19. Ölmez, E. (2018). Okul Öncesi Çocuklarda Uygulanan Hareket Eğitimi Programının Çocukların Yaratıcı Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (498759)

20. Purtaş, Ö. (2017). Okul Öncesi Eğitim Programı Hareket Ve Bütünleştirilmiş Hareket Etkinliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (486032)

21. Sapsağlam, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının değişen oyun tercihleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(1), 1122-1135.

22. Tatar, E. (2020). Mezopotamya Ve Anadolu'da Mö Iı. Bin Yıla Kadar Oyun, Oyun Taşları, Oyun Masallarının / Tablalarının Ve Diğer Arkeolojik Buluntuların Değerlendirilmesi.(Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı. İzmir.

23. Tuğrul B., Ertürk G., Özen Altınkaynak Ş. & Güneş, G. (2014). Oyunun Üç Kuşaktaki Değişimi. The Journal Of Academic Social Science Studies, 27(1), 1-16.

24. Turan, R., & Kırpık, G., (2016). Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. Selçuklu El Kitabı (pp.479-509), Ankara: Grafiker.

25. Türk Dil Kurumu (2020). Oyun. (Erişim Tarihi: 04.02.2023).

26. Yalçınkaya, G. (2022). Okul Öncesi Çocuklarının Temel Hareket Beceri Gelişimleri Ve Aile Bireylerinin Gelişime Etkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez.(719588)

BÖLÜM 2

CHAPTER 2

11-13 YAŞ ERKEK TENİSÇİLERE UYGULANAN PLİYOMETRİK ANTRENMANLARIN BAZI MOTORİK ÖZELLİKLER VE TENİS PERFORMANSINA ETKİSİ

Mine GÜL[1], İrem BELEK[2]

1 Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Hareket ve Antrenman Anabilim Dalı, minegul7@gmail.com. https://orcid.org/0000-0003-2763-0697

2 Kocaeli Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, irembelek@outlook.com. https://orcid.org/0009-0008-4214-3057

Giriş

Tenis oyunu, son yıllarda giderek artan taktik ve stratejik açıdan çok daha hızlı ve müsabaka programları ile daha da zorlu hale gelmiştir. Fiziksel performansın üst seviyede olduğu, kondisyonun ve branşa özgü kuvvet değerlerinin önemli olduğu bir branş olduğu bilinmektedir (Reid & Schneiker, 2008). Tenis son yüzyılda gelişen, sportif ortamların artması ve son zamanlarda ulaşılabilirlik açısından yerel yönetimler ve kulüpler sayesinde bireylerin tenise daha da fazla zaman ayırmalarına fırsat sağlamıştır. Tenise olan yoğun ilgi ile altyapı sporcularının artması, kulüplerin çoğalması ve antrenörlerin de sporcularını milli takım seviyesine çıkarabilmesi için yaptıkları doğru antrenmanlarla profesyonelleşmenin artması, branşın oyun analizleri ile ilişkili bilimsel araştırmaların önemini arttırmıştır. Tenis sadece bir oyun değil profesyonel sporlar arasına girmiştir (Kermen, 1998). Tenis antrenmanlarının, sporcuların yaşlarına göre planlanarak tenis kortunda uygulanan maç oyun durumlarının, doğru teknik ve taktik uygulamalarla sporcuların branşa özgü becerilerini olumlu yönde gelişmelerini etkilediği belirtilmiştir (Kermen, 2002; Gül, Bulut & Gül, 2017).

Tenis branşının farklı spor branşlarından daha çok çalışma ve antrenman gerektiren bir spor dalı olduğu, fizyolojik, psikolojik, teknik ve taktik becerileri üst seviyede aktif tutan ve tenis sporunun, doğru planlama ile yapıldığında fiziksel gelişiminin yanında, mental ve sosyal gelişim özelliklerini de geliştirebilen bir spordur (Haşıl ve Ataç 1998). Tenis sporunun beş set üzerinden oynandığı, yaklaşık beş bin metre koşulduğu, futbol maçından ve diğer birçok spor dallarından daha zorlu bir spor olduğu ve yüksek fiziksel güç gerektiren bir branş olduğu belirtilmektedir (Öztop 2006).

Tenis branşında kortta ve kort dışında uygulanan antrenmanların, sahada yüksek oranda teknik becerilere yönelik çalışmalar, saha dışında ise kondisyonel özelliklerini geliştirmeye yönelik kondisyon antrenmanları uygulandığı bilinmektedir. Kort dışında yapılan antrenmanların kort içi performansı yükseltmek olduğu düşünülmektedir (Gülmez, 2007).

Genç yaş grubu sporcuların fiziksel gelişiminin arttırılması için, sezon başında güçlü bir fiziksel uygunluk temelinin oluşturulmasının yanında temel becerilerinin de geliştirilmesi gerekmektedir (Öner, 2021). Uygulanan antrenman programları, tenis branşının temelinde özel hareketlerle ve sezon içi yüklenmelerde oluşabilecek sakatlanma riskini en aza indirebilmek için antrenmanlarda motorik özelliklerin gelişimine, fiziksel becerilerin en yüksek seviyede olmasına, esneklik, çabukluk, dayanıklılık, genel kuvvet ve kas dayanıklılığı optimal seviyede olması gerekmektedir. Kuvvet antrenmanları için planlanan hareketler, özellikle profesyonel sporcular için branşın dinamiklerini içeren becerileri karşılayacak bir biçimde planlanmalıdır. Spor bilimi uzmanların ve antrenörlerin aralarındaki işbirliği ile, sporcuların performans gelişiminin be-

Kaynaklar

Ağılönü, A. & Kıratlı, G. (2015). 8 Haftalık Pliometrik Antrenmanın 12-16 Yaş Kadın Hentbolcuların Bazı Fiziksel Uygunluk Parametrelerine Etkisinin İncelenmesi. Journal Of Human Sciences, 12(1) 1216-1228.

Aykora, E. & Dönmez, E. (2017). Kadın Voleybolcularda Tabata Protokolüne Göre Uygulanan Pliometrik Egzersizlerin Kuvvet Parametrelerine Etkisi. Journal Of Bitlis Eren University Institute Of Social Sciences, 6(1), 71-84.

Baktaal, D. G. (2008). 16-22 Yaş Bayan Voleybolcularda Pliometrik Çalışmaların Dikey Sıçrama Üzerine Etkilerinin Belirlenmesi. Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Barber-Westin, S.D., Hermeto, A.A. &Noyes, F.R. (2010). A Six-Week Neuromuscular Training Program For Competitive Junior Tennis Players. J Strength Cond Res 24(9): 2372– 2382.

Bavlı, Ö. (2012). Basketbol Antrenmanıyla Birleştirilmiş Plyometrik Çalışmaların Bazı Biyomotorik Özellikler Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Pamukkale Journal Of Scienses Vol 3(2), 90-100.

Bompa, T.O. (2007). Antrenman Kuramı Ve Yöntemi. Çev: Bağırgan, T., Bağır Spor Yayınevi.Ankara.

Büyük, Ö. & Gül, M. (2013). 12-14 Yaş Bayan Tenisçilerde Genel Kuvvet Çalışmalarının Tenis Becerisi Ve Bazı Fiziksel Uygunluk Özelliklerine Etkisi. Kocaeli Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi Ve Spor Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Lisans Tezi. Kocaeli.

Cüce, G. (2019). Aerobik Cimnastikçilerde Uygulanan Pliometrik Ve Tabata Antrenmanlarının Sıçrama Performansı Ve Solunum Fonksiyon Parametreleri Üzerine Etkisi. Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antrenman Ve Hareket Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Çelik, Z. & Pulur, A.(2004). 15-17 Yaş Grubu Erkek Basketbolculara Uygulanan Farklı Çabuk Kuvvet Çalışmalarının Bazı Fiziksel Ve Fizyolojik Parametrelere Etkisi. Gazi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 9(4), 51-62.

Dağyurt, İ. (2017). Değişken Ortam Antrenmanlarının Teniste Servis Atma Sürati Üzerine Etkisinin İncelenmesi. Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Gül, G. K., Konyalı, M. & Gül, M. (2017). Pliometrik Antrenmanların Tenis Servis İsabetine Etkisi. Journal Of Physical Education And Sports Studies, 9(1), 67-73.

Gül, M., Bulut, Z. & Gül, G.K. (2017). Kuvvet Antrenmanlarının Tenis Becerisine Etkisi, Beden Eğitimi Ve Spor Araştırmaları Dergisi, 9(1); 1-7.

Gülmez, İ. (2007). Teniste Genel Hazırlık Dönemi Kuvvet Antrenmanlarında Egzersiz Seçimi Ve Örnek Birim Antrenmanına Bakış. 3. Raket Sporları Sem-

pozyum Bildiri Kitabı. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Basımevi, Kocaeli, S: 84-92.

Hasıl N. &Ataç H. (1998). Tenis Alıştırma Örnekleri, Akmat Akınoğlu Matbaacılık. Bursa, 10- 17.

Kermen, O. (1998). Tenis Teknik Ve Taktikleri, Bağırgan Yayınevi, Ankara.

Kermen, O. (2002). Tenis Teknik Ve Taktikleri, 2. Baskı. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Kökgöz, F. & Kocaoğlu, Y. (2022). 14 – 16 Yaş Kadın Tenisçilerde Pliometrik Antrenmanın Dikey Sıçramaya Etkisi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi: 5(1): 10-23.

Ölçücü, B., Erdil, G., Karahan, Y.A., Cenikli, A. & Altınkök, M. (2011). Pliometrik Egzersizlerin Tenisçilerde Diz Fleksiyon Ve Ekstansiyon Kuvvet Gelişimine Etkileri. Spor Hekinliği Dergisi; 46: 45-54.

Öner, S. (2021). Tenisçilerde Pliometrik Ve Direnç Antrenmanlarının Bazı Motorik Ve Performans Parametrelerine Etkisi, İnönü Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, sf-67.

Özcan, S. (2011).Temel Tenis Teknik Öğretimde İki Farklı Antrenman Metodunun Teknik Biyomotorik Ve Fizyoloji Özellikler Üzerine Etkisinin Araştırılması, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Öztop, M. (2006) ''Wta (Women Tenis Association-Bayanlar Tenis Birligi)Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitim Ve Spor Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Reid, M. & Schneiker, K. (2008). Strength And Conditioning İn Tennis: Current Research And Practice. Journal Of Science And Medicine İn Sport, 1(3), 248-256.

Seyrek, E.,Yücedağ, A. & Gül, M. (2017). Kinesis Ve Theraband Direnç Antrenmanlarının Itn Tenis Testine Etkisi. Beden Eğitimi Ve Spor Araştırmaları Dergisi, 9(1), 60-66.

Ttf.Org.Tr., (2019). Itn Testi. Url: Www.Ttf.Org.Tr/Wp-Content/Uploads/İtn%20 testi.Doc Erişim Tarihi: 12.04.2019.

Uluçay, G. (2009). 12-14 Yaş Grubu Basketbolculara Uygulanan Plyometrik Antrenmanların Dikey Sıçrama Kuvvetine Etkisi Araştırılması. Trakya Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitim Ve Spor Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Uysal, M. U. (2011). Voleybolcularda Yoğun Pliometrik Antrenmanların Biyomotorik Özellikler Üzrine Etkisinin Araştırılması. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Bilimleri Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta. Edirne.

BÖLÜM 3

CHAPTER 3

KALP SAĞLIĞI VE SPOR

Korhan KAVURAN[1], Oktay KIZAR[2]

1 Dr. Öğretim Gör., Bitlis Eren Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu, Bitlis', korhankavuran@gmail.com
2 Doç. Dr. Spor Bilimleri Fakultesi, Rekreasyon, oktaykizar@hotmail.com

Spor, bilimsel anlamda yapıldığı sürece insanların organik gelişimi, kas- sinir gelişimi, zihinsel gelişim, sosyal ve ruhsal gelişimi üzerinde olumlu katkıları herkesçe bilinmektedir.

Her geçen gün düzenli yapılan bedensel egzersizler, sağlık için önemi daha belirginleşmektedir. Egzersizleri; kasların, kemiklerin, eklemlerin, kalp-damar sistemi ve fonksiyonlarının en uygun şekilde çalışmasını sağlamaktadır. Dayanıklılık sporları (Uzun mesafe koşuları, bisiklet, uzun mesafe yüzme vb.) yapanlarda kroner arter hastalığı hipertansiyon ve şeker hastalığı daha az görülür (1).

İnsan bedeni özel yetenekleri olan mükemmel bir varlıktır. Merkezi sinir sistemi yaşam dinamizmini kontrol eder. Kalp, yaşam boyu düzenli olarak vücuda kan pompalar. Sürekli egzersizlerle solunum sindirim, boşaltım ve iskelet kas sistemlerinin istenen düzeyde tutulması sağlanır. Uzun süre hareketsiz kalan insan bedeni hareket yeteneğini kaybeder ve sağlık problemleri doğurabilir (2).

Egzersizde kroner damarlardan geçen kan miktarı damarların da genişlemesini sağlayarak kalbin her bölümüne daha fazla kan ulaşmasını sağlar. Düzenli aerobik antrenmanlar orta düzeydeki hiper tansiyonda, kan basıncını düşürür. Ancak, şiddetli hipertansiyonda etkisi azdır (3).

Maksimal oksijen kullanımı kişilerin kondisyon durumlarını belirlemede veya tahminde bulunmada sıklıkla kullanılan bir değerdir. Fakat solunum, dolaşım ve metabolizmayla ilgili değerlendirmelerde maksimal yükten daha düşük yüklerle yapılan ölçüm sonuçları kondisyonu belirlemede maksimal O2 kullanımından daha değerli olabilmektedir (4). Sporla ilgilenenlerin amacı kişinin beden ve ruh sağlığını geliştirmek kendine güven kazanmasını sağlamak ve üst düzey performansı elde etmektir (5).

1. Kalp Fonksiyonları ve Sporla İlişkisi

Kalp ve dolaşım sisteminin üzerine düşen görev gerekmekte olan kan dolaşımı ve organizmanın beslenmesi ve sonucunda hemostatisi düzenlemektir. Egzersize bağlı olarak artan kan ve oksijen varlığı; kanın taşıma özelliği ile birlikte sağlanmaktadır (6). Kalp atım hızı, antrenman sırasındaki enerjinin sağlanması için hangi düzeyde çalışılması gerektiğinin bir göstergesidir Egzersiz esnasında kalp atımları egzersizin şiddetine ve kullanılan oksijen miktarına göre artış gösterir. Yapılan çeşitli araştırmalarda düzenli bir şekilde yapılan egzersizlerin istirahat nabzında azalmalara yol açtığı görülmüştür (7).

1.1. Egzersizin Başlangıcında KAH

Egzersize başlanılması ile birlikte kalp atım hızında bir artış görülür. Egzersize yanıt olarak salgılanan noradrenalin hormonu böbreküstü bezin-

KAYNAKÇA

1. Akgün, N., (1989). Egzersiz Fizyolojisi, 3. Baskı, I. Cilt, Ankara.
2. Erkan, N.,(1998). Yaşam Boyu Spor. Ankara.
3. Pehlivan, A., (2000). Fitness Salonlarında Risk Faktörü Taşıyan Kişilerde Uygulanabilecek, İnterval Prensipli Aerobik Antrenman Programı. Spor Araştırmaları Dergisi 4. Cilt, 1. Sayı Ankara,
4. Gür, H.,(1992). Değişik Tip Aktiviteler Yapan Sporcularda Koşu Bandında Yapılan Maksimal Ve Submaksimal Test Sonuçlarının Değerlendirilmesi Ve Sonuçlarının 5 Km Koşusunun Başarısıyla Olan İlişkisi. Spor Bilimleri Dergisi, Cilt 3, sayı 2, Ankara.
5. Bilge, M., (2000). Türk Bayan Hentbol Milli Takımı Oyuncularının Somatotip Profilleri ve Yabancı Ülke Sporcuları ile Karşılaştırılması. Spor Araştırmaları Dergisi, 4. Cilt, Ankara.
6. Fox A. The Physiological Basis Of Physical Education And Atletics, 4 Th Edition, Saunders College Publishing, 1988; Philadelphia.
7. Sönmez G. Egzersiz Ve Spor Fizyolojisi. Ata Ofset Matbaacılık, Bolu, 2002.
8. Tamer K. Sporda Fiziksel-Fizyolojik Performansın Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi. Türkerler Kitabevi Yayını, 1995; Ankara.
9. Rubal B, Moody J. Effects of respiration on size and function of the athletic heart. The Journal of sports medicine and physical fitness, 1991; 31 (2) 257-264.
10. Perrino, C., Gargiulo, G., Pironti, G., Franzone, A., Scudiero, L., De Laurentis, M., Magliulo, F., Ilardi, F., Carotenuto, G., Schiattarella, G.G., and Esposito, G. (2011). Cardiovascular effects of treadmill exercise in physiological and pathological preclinical settings. American Journal of Physiology Heart and Circulatory Physiology, 300 (6), H1983-H1989
11. Weiner, R.B., and Baggish, A.L. (2012). Exercise-induced cardiac remodeling. Progress in Cardiovascular Diseases, 54 (5), 380–386.
12. Braith, R.W., and Beck, D.T. (2008). Resistance exercise: training adaptations and developing a safe exercise prescription. Heart Failure Reviews, 13 (1), 69-79.
13. George, K., Whyte, G.P., Green, D.J., Oxborough, D., Shave, R.E., Gaze, D., and Somauroo, J. (2012). The endurance athletes heart: acute stress and chronic adaptation. British Journal of Sports Medicine, 46 (Suppl I), i29–i36.
14. Green, D.J., Naylor, L.H., and George, K. (2006). Cardiac and vascular adaptations to exercise. Current Opinion in Clinical Nutrition and Metabolic Care, 9 (6), 677–684.
15. Culvenor AG, Collins NJ, Guermazi A, Cook JL, Vicenzino B,

Khan KM, et al. Early knee osteoarthritis is evident one year following anterior cruciate ligament reconstruction: a magnetic resonance imaging evaluation. Arthritis Rheum 2015; 67(4):946e55.

16. Esculier JF, Krowchuk NM, Li LC, Taunton JE, Hunt MA. What are the perceptions about running and knee joint health among the public and healthcare practitioners in Canada? PLoS One 2018 Oct 1;13(10), e0204872.

17. Timmins KA, Leech RD, Batt ME, Edwards KL. Running and knee osteoarthritis: a systematic review and meta-analysis. Am J Sports Med 2017;45(6):1447e57.

18. Krustrup P, Randers MB. Sport and health: the prevention and treatment of non-communicable diseases. In: Parnell D, Krustrup P, editors. Sport and health: exploring the current state of play. 1st ed. Abingdon Oxon: Routledge; 2018. p. 197e218.

19. Australian Bureau of Statistics. Involvement in organised sport and physical activity. Australia. 1st ed. 2013-14. http:// www.abs.gov.au/AUSSTATS/abs@.nsf/DetailsPage/4177.02013-14?OpenDocument. [Accessed 18 August 2018]. 2015.

20. Townsend N, Wickramasinghe K, Williams J, Bhatnagar P, Rayner M. Physical activity statistics. London: British Heart Foundation; 2015.

21. Celik O, Salci Y, Ak E, Kalaci A, Korkusuz F. Serum cartilage oligomeric matrix protein accumulation decreases significantly after 12weeks of running but not swimming and cycling training e a randomised controlled trial. Knee 2013;20(1): 19e25.

22. Waddington G, Dickson T, Trathen S, Adams R. Walking for fitness: is it enough to maintain both heart and bone health? Aust J Prim Health 2011;17(1):86e93.

23. Tenforde AS, Carlson J, Chang A, Sainani KL, Shultz R, Kim JH, et al. Association of the female athlete triad risk assessment stratification to the development of bone stress injuries in collegiate athletes. Am J Sports Med 2016;45(6):302e10.

24. Piasecki J, McPhee JS, Hannam K, Deere KC, Elhakeen A, Piasecki M, et al. Hip and spine bone mineral density are greater in master sprinters, but not endurance runners compared with non-athletic controls. Arch Osteoporos 2018;13(1):72e80.

25. Nowak A, Straburzycska-Lupa A, Kusy K. Bone mineral density and bone turnover in male masters athletes aged 40-64. Aging Male 2010;13(2):133e41.

26. Bricca A, Juhl CB, Grodzinsky AJ, Roos EM. Impact of a daily exercise dose on knee joint cartilage - a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials in healthy ani-

mals. Osteoarthritis Cartilage 2017;25(8):1223e37.

27. Ni G-X, Zhou Y-Z, Chen W, Xu L, Li Z, Liu SY, et al. Different responses of articular cartilage to strenuous running and joint immobilization. Connect Tissue Res 2016;57(2):143e51.

28. Videbæk S, Bueno AM, Nielsen RO, Rasmussen S. Incidence of running-related injuries per 1000 h of running in different types of runners: a systematic review and meta-analysis. Sports Med 2015;45(7):1017e26.

29. Taunton JE, Ryan MB, Clement DB, McKenzie DC, Lloyd-Smith DR, Zumbo BD. A retrospective case-control analysis of 2002 running injuries. Br J Sports Med 2002;36(2):95e101.

30. Lankhorst NE, van Middelkoop M, Crossley KM, Bierma-Zeinstra SMA, Oei EHG, Vicenzino B, et al. Factors that predict a poor outcome 5e8 years after the diagnosis of patellofemoral pain: a multicentre observational analysis. Br J Sports Med 2016;50(14):881e6.

31. Collins NJ, Oei EHG, de Kanter JL, Vicenzino B, Crossley KM. Prevalence of radiographic and MRI features of patellofemoral osteoarthritis in young and middle-aged adults with persistent patellofemoral pain. Arthritis Care Res 2019. https://doi.org/10.1002/acr.23726. In press. [Epub ahead of print].

32. De Klerk BM, Willemsen S, Schiphof D, van Meurs JB, Koes BW, Hofman A, et al. Development of radiological knee osteoarthritis in patients with knee complaints. Ann Rheum Dis 2012;71(6):905e10.

33. Abusara Z, von Kossel M, Herzog W. In vivo dynamic deformation of articular cartilage in intact joints loaded by controlled muscular contractions. PLoS One 2016;11(1), e0147547. 12..

34. Stahl R, Luke A, Ma CB, Krug R, Steinbach L, Majumdar S, et al. Prevalence of pathologic findings in asymptomatic knees of marathon runners before and after a competition in comparison with physically active subjects-a 3.0 T magnetic resonance imaging study. Skeletal Radiol 2008;37(7):627e38.

35. Lee DC, Pate RR, Lavie CJ, Sui X, Church TS, Blair SN. Leisure-time running reduces all-cause and cardiovascular mortality risk. J Am Coll Cardiol 2014;64(5):472e81.

36. Schnohr P, O'Keefe JH, Marott JL, Lange P, Jensen GB. Dose of jogging and long-term mortality: the copenhagen city heart study. J Am Coll Cardiol 2015;65(5):411e9.

37. Merghani A, Maestrini V, Rimini S, Cox AT, Dhutia H, Bastiaenan R, et al. Prevalence of subclinical coronary artery disease in masters endurance athletes with a low atherosclerotic risk

profile. Circulation 2017;136(2):126e37.

38. Roberts WO, Schwartz RS, Kraus SM, Schwartz JG, Peichel G, Garberish RF, et al. Long-term marathon running is associated with low coronary plaque formation in women. Med Sci Sports Exerc 2017;49(4):641e5.

39. Pressler A, Suchy C, Friedrichs T, Dallinerger S, Grabs V, Haller B, et al. Running multiple marathons is not a risk factor for premature subclinical vascular impairment. Eur J Prev Cardiol 2017;24(12):1328e35.

40. Schwarz V, Düsing P, Liman T, Werner C, Herm J, Bachelier K, et al. Marathon running increases circulating endothelial- and thrombocyte-derived microparticles. Eur J Prev Cardiol 2018;25(3):317e24.

41. Mitchell F. Balancing benefit and risk in youth sports. Lancet Child Adolesc Health 2018;2(6):389e90.

42. Williams PT, Thompson PD. Walking versus running for hypertension, cholesterol, and diabetes mellitus risk reduction. Arterioscler Thromb Vasc Biol 2013;33(5):1085e91.

43. Williams PT. Greater weight loss from running than walking during a 6.2-yr prospective follow-up. Med Sci Sports Exerc 2013;45(4):706e13.

44. Misra M, Klibanski A. Endocrine consequences of anorexia nervosa. Lancet Diabetes Endocrinol 2014;2(7):581e92.

45. MacDougall JD, Webber CE, Martin J, Ormerod S, Chelsey A, Younglai EV, et al. Relationship among running mileage, bone density, and serum testosterone in male runners. J Appl Physiol 1992;73(3):1165e70.

46. Carbonare LD, Manfredi M, Caviglia G, Conte E, Robotti E, Marengo E, et al. Can half-marathon affect overall health? The yin-yang of sport. J Proteomics 2018;170:80e7.

47. Nieman DC. Marathon training and immune function. Sports Med 2007;37(4e5):412e5.

48. Ortiz JG, da Silva JF, Carminatti LJ, Guglielmo LGA, Diefenthaeler F. Effect of 8 Weeks soccer training on health and physical performance in untrained women. J Sports Sci Med 2018;17(1):17e23.

49. Radojewski M, Podgórski T, Pospieszna B, Kryściak J, Śliwicka E, Karolkiewicz J. Skeletal muscle cell damage indicators in volleyball players after the competitive phase of the annual training cycle. J Hum Kinet 2018;62(1):81e90.

50. Pedersen MT, Vorup J, Nistrup A, Wikman JM, Alstrøm JM,

Melcher PS, et al. Effect of team sports and resistance training on physical function, quality of life, and motivation in older adults. Scand J Med Sci Sports 2017;27(8):852e64.

51. Hornstrup T, Wikman JM, Fristrup B, Póvoas S, Helge EQ, Nielsen SH, et al. Fitness and health benefits of team handball training for young untrained womenda cross-disciplinary RCT on physiological adaptations and motivational aspects. J Sport Health Sci 2018;7(2):139. e14.

52. Cvetković N, Stojanović E, Stojilković N, Nikolić D, Scanlan AT, Milanović Z. Exercise training in overweight and obese children: recreational football and high-intensity interval training provide similar benefits to physical fitness. Scand J Med Sci Sports 2018;28(suppl. 1):18e32.

53. Agostinete RR, Lynch KR, Gobbo LA, Lima MCS, Igo IH, Luiz-de-Marco R, et al. Basketball affects bone mineral density accrual in boys more than swimming and other impact sports: 9-mo follow-up. J Clin Densitom 2016;19(3):375e81.

54. Morel J, Combe B, Francisco J, Bernard J. Bone mineral density of 704 amateur sportsmen involved in different physical activities. Osteoporos Int 2001;12(2):152e7.

55. Platen P, Chae E-H, Antz R, Lehmann R, Lehmann R, Kühlmorgen J, Allolio B. Bone mineral density in top level male athletes of different sports. Eur J Sport Sci 2001;1(5):1e15.

56. Morseth B, Emaus N, Jørgensen L. Physical activity and bone: the importance of the various mechanical stimuli for bone mineral density. A review. Norsk Epidemiologi 2011;20(2):1e6.

57. Challoumas D, Stavrou A, Dimitrakakis G. The volleyball athlete's shoulder: biomechanical adaptations and injury as- sociations. Sports BioMech 2017;16(2):220e37.

58. Nepple JJ, Vigdorchik JM, Clohisy JC. What is the association between sports participation and the development of proximal femoral cam deformity? Am J Sports Med 2015;43(11):2833e40.

59. Panagodage Perera NK, Corey J, Kemp JL, Finch CF. Epidemiology of injuries in women playing competitive team bat-or- stick sports: a systematic review and a meta-analysis. Inside Sport 2018;48(3):617e40.

60. Gijon-Nogueron G, Diaz-Miguel S, Lopezosa-Reca E, Cervera-Marin JA. Structural changes in the lower extremities in boys aged 7 to 12 Years who engage in moderate physical activity. J Am Podiatr Med Assoc 2017;107(3):215e22.

61. Hootman JM, Dick R, Agel J. Epidemiology of collegiate injuries for 15 sports: summary and recommendations for injury preventi-

on initiatives. J Athl Train 2007;42(2):311e9.

62. Gianotti SM, Marshall SW, Hume PA, Bunt L. Incidence of anterior cruciate ligament injury and other knee ligament injuries: a national population-based study. J Sci Med Sport 2009;12(6):622e7.

63. Renstrom P, Ljungqvist A, Arendt E, Beynnon B, Fukubayashi T, Garrett W, et al. Non-contact ACL injuries in female athletes: an International Olympic Committee current concepts statement. Br J Sports Med 2008;42(6):394e412.

64. Hewett TE, Myer GD, Ford KR. Decrease in neuromuscular control about the knee with maturation in female athletes. J Bone Joint Surg 2004;86-A(8):1601e8.

65. Holden S, Boreham C, Doherty C, Wang D, Delahunt E. Clinical assessment of countermovement jump landing kinematics in early adolescence: sex differences and normative values. Clin Biomech 2015;30(5):469e74.

66. Culvenor AG, Cook JL, Collins NJ, Crossley KM. Is patellofemoral joint osteoarthritis an under-recognised outcome of anterior cruciate ligament reconstruction? A narrative literature review. Br J Sports Med 2012;47(2):66e70.

67. Patterson BE, Culvenor AG, Barton CJ, Guermazi A, Stefanik JJ, Morris HG, et al. Worsening knee osteoarthritis features on magnetic resonance imaging 1 to 5 Years after anterior cruciate ligament reconstruction. Am J Sports Med 2018;46(12): 2873e83.

68. Frobell RB, Roos HP, Roos EM, Roemer FW, Ranstam J, Lohmander LS. Treatment for acute anterior cruciate ligament tear: five year outcome of randomised trial. BMJ 2013;346(1):f232. ef232.

69. Oja P, Titze S, Kokko S, Kujala UM, Heinonen A, Kelly P, et al. Health benefits of different sport disciplines for adults: systematic review of observational and intervention studies with meta-analysis. Br J Sports Med 2015;49(7):434e40.

70. Mosca L, Barrett-Connor E, Kass Wenger N. Sex/gender differences in cardiovascular disease prevention: what a differ- ence a decade makes. Circulation 2011;124(19):2145e54.

71. Mohr M, Draganidis D, Chatzinikolaou A, Barbero-Álvarez JC, Castagna C, Douroudos I, et al. Muscle damage, inflam-matory, immune and performance responses to three football games in 1 week in competitive male players. Eur J Appl Physiol 2015;116(1):179e93.

72. Randers MB, Hagman M, Brix J, Christensen JF, Pedersen MT, Nielsen JJ, et al. Effects of 3 months of full-court and

half- court street basketball training on health profile in untrained men. J Sport Health Sci 2018;7(2):132e8. 2018.

73. Hughes J, Denton K, Lloyd RS, Oliver JL, Crois MDT. The impact of soccer match play on the muscle damage response in youth female athletes. Int J Sports Med 2018;39(05):343e8.

74. Pen-ailillo L, Maya L, Nin-o G, Torres H, Sbinden-Foncea H. Salivary hormones and IgA in relation to physical performance in football. J Sports Sci 2015;33(20):2080e7.

75. Cunniffe B, Hore AJ, Whitcombe DM, Jones KP, Baker JS, Davies B. Time course of changes in immuneoendocrine markers following an international rugby game. Eur J Appl Physiol 2009;108(1):113e22.

76. De Feo P. Is high-intensity exercise better than moderate-intensity exercise for weight loss? Nutr Metabol Cardiovasc Dis 2013;23(11):1037e42. 2013.

77. Gleeson M. Immune function in sport and exercise. J Appl Physiol 2007;103(2):693e9.

78. Villareal DT, Aguirre L, Gurney AB, Waters DL, Sinacore DR, Colombo E, et al. Aerobic or resistance exercise, or both, in dieting obese older adults. N Engl J Med 2017;376(20):1943e55. 2017.

79. Cotter JA, Garver MJ, Dinyer TK, Fairman CM, Focht BC. Ratings of perceived exertion during acute resistance exercise performed at imposed and self-selected loads in recreationally trained women. J Strength Condit Res 2017;31(8):2313e8.

80. Neves SDC, Lima RM, Simo-es HG, Marques MC, Reis VM, Oliveira RJ. Resistance exercise sessions do not provoke acute immunosuppression in older women. J Strength Condit Res 2009;23(1):259e65.

81. Rhea MR, Alvar BA, Burkett LN, Ball SD. A meta-analysis to determine the dose response for strength development. Med Sci Sports Exerc 2003;35:456Y64.

82. Peterson MD, Rhea MR, Sen A, Gordon PM. Resistance exercise for muscular strength in older adults: a meta-analysis. Ageing Res Rev 2010;9(3):226e37.

83. Yang Y, Bay PB, Wang YR, Huang J, Teo HWJ, Goh J. Effects of consecutive versus non-consecutive days of resistance training on strength, body composition, and red blood cells. Front Physiol 2018;9:725.

84. Legerlotz K, Marzilger R, Bohm S, Arampatzis A. Physiological adaptations following resistance training in youth athletesda

narrative review. Pediatr Exerc Sci 2016;28(4):501e20.

85. Almstedt HC, Canepa JA, Ramirez DA, Shoepe TC. Changes in bone mineral density in response to 24 weeks of resistance training in college-age men and women. J Strength Condit Res 2011;25(4):1098e103.

86. Nichols DL, Sanborn CF, Love AM. Resistance training and bone mineral density in adolescent females. J Pediatr 2001; 139(4):494e500.

87. Howe TE, Shea B, Dawson LJ, Downie F, Murray A, Ross C, et al. Exercise for preventing and treating osteoporosis in postmenopausal women. Cochrane Database Syst Rev 2011;7:CD000333.

88. Zhao R, Zhao M, Xu Z. The effects of differing resistance training modes on the preservation of bone mineral density in postmenopausal women: a meta-analysis. Osteoporos Int 2015;26(5):1605e18.

89. Faigenbaum AD, Myer GD. Resistance training among young athletes: safety, efficacy and injury prevention effects. Br J Sports Med 2010;44:56e63.

90. Quatman C, Myer GD, Khoury J. Sex differences in "weightlifting" injuries presenting to United States emergency rooms. J Strength Condit Res 2009;23:2061e7.

91. Myer GD, Quatman C, Khoury J. Youth vs adult "weightlifting" injuries presented to United States emergency rooms: accident vs non-accidental injury mechanism. J Strength Condit Res 2009;11:152e8.

92. Albert CM, Mittleman MA, Chae CU, Lee IM, Hennekens CH, Manson JE. Triggering of sudden death from cardiac causes by vigorous exertion. N Engl J Med 2000;343:1355e61.

93. Stensvold D, Tjønna AE, Skaug EA, Aspenes S, Stølen T, Wisløff U, et al. Strength training versus aerobic interval training to modify risk factors of metabolic syndrome. J Appl Physiol 2010;108(4):804e10. 1985.

94. Drenowatz C, Sui X, Fritz S, Lavie CJ, Beattie PF, Church TS, et al. The association between resistance exercise and car- diovascular disease risk in women. J Sci Med Sport 2015;18(6):632e6. 2015.

95. Kamada M, Shroma EJ, Buring JE, Miyachi M, Lee IM. Strength training and all-cause, cardiovascular disease, and cancer mortality in older women: a cohort study. J Am Heart Assoc 2017;6, e007677.

96. Casonatto J, Goessler KF, Cornelissen VA, Cardoso JR, Polito MD. The blood pressure-lowering effect of a single bout of resistance exercise: a systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials. Eu J Prev Cardiol 2016;23(16): 1700e14.

97. Matos-Santos L, Farinatti P, Borges JP, Massaferri R, Monteiro W. Cardiovascular responses to resistance exercise performed with large and small muscle mass. Int J Sports Med 2017;38(12):883e9.

98. Figueiredo T, Rhea MR, Peterson M, Miranda H, Bentes CM, Reis VMR, et al. Influence of number of sets on blood pressure and heart rate variability after a strength training session. J Strength Condit Res 2015;29(6):1556e63. 2015.

99. Hurley BF, Hanson ED, Sheaff AK. Strength training as a countermeasure to aging muscle and chronic disease. Sports Med 2011;41(4):289e306.

100. Bakker EA, Lee D-C, Sui X, Artero EG, Ruiz J, Eijsvofels TMH, et al. Association of resistance exercise, independent of and combined with aerobic exercise, with the incidence of metabolic syndrome. Mayo Clin Proc 2017;92(8):1214e22. 2017.

101. Ewald B, McEvoy M, Attia J. Pedometer counts superior to physical activity scale for identifying health markers in older adults. Br J Sports Med 2010;44(10):756e61.

102. Minges KE, Magliano DJ, Owen N, Daly RB, Salmon J, Shaw NE, et al. Associations of strength training with impaired glucose metabolism: the AusDiab Study. Med Sci Sports Exerc 2013;45(2):299e303.

103. Atlantis E, Martin SA, Haren MT, Taylor AW, Wittert GA. Inverse associations between muscle mass, strength, and the metabolic syndrome. Metabolism 2009;58(7):1013e22.

104. Kraemer RR, Castracane VD. Endocrine alterations from concentric vs. eccentric muscle actions: a brief review. Meta- bolism 2015;64(2):190e201. 2015.

105. Brunelli DT, Caram K, Nogueira FRD, Libardi CA, Prestes J, Cavaglieri CR. Immune responses to an upper body tri-set resistance training session. Clin Physiol Funct Imaging 2013;34(1):64e71. 2013.

106. Szlezak AM, Szlezak SL, Keane J, Tajouri L, Minahan C. Establishing a dose-response relationship between acute resistance-exercise and the immune system: protocol for a systematic review. Immunol Lett 2016;180:54e65.

BÖLÜM 4

CHAPTER 4

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULU (BESYO) YETENEK SINAVINA KATILAN BİREYLERİN KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Osman GIDIK[1], Hüsniye ÇELİK[2], Fatih EVLİ[3]

1 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0003-0811-9324
2 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0001-8022-4466
3 Hitit Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 19000. Çorum. Türkiye; https://orcid.org/0000-0001-8783-6932

Giriş

Özel yetenek sınavları, öğrencilerin yetenekleri doğrultusunda değerlendirilmeye alındıkları bir sınav olarak bilinmektedir. Spor, müzik, resim gibi özel yetenek gerektiren bölümlere girmek isteyen öğrencilerin bu sınavlara girdikleri görülmektedir. Özel yetenek sınavı ile öğrenci alan bölümler; bir veya daha fazla aşamalı sınavları hazırlama haklarına sahip oldukları bilinmektedir. Sınavların hazırlanma, değerlendirme ve sonuç aşamasına kadar olan tüm süreçlerden bölümlerin bağlı olduğu üniversitelerin sorumlu olduğu görülmektedir (Anonim, 2022). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu (BESYO) özel yetenek sınavı; kişilerin, bedensel aktiviteler ile çeşitli spor branşlarının olduğu; koordinasyon, çabukluk, sürat, denge, beceri, kuvvet ve dayanıklılık gibi alanlarda çok yönlü aşamalardan oluşan bir sınav olarak bilinmektedir. BESYO özel yetenek sınavlarının ne şekilde olacağına üniversitelerin ilgili yönetimleri karar vermektedir (Anonim, 2023).

Korku, endişe, merak anlamlarına gelen kaygı sözcüğü, köken olarak eski Yunancadan (anxietes) geldiği bilinmektedir. Ruh bilim alanında kaygı sözcüğünü ilk olarak kullanan ve kaygıyı bir kavram olarak tanımlayarak nedenlerini inceleyen bilim adamının Freud olduğu bilinmektedir (Freud, 1996). Kaygının, bedensel, fiziksel ve zihinsel olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Kişilerin sınav ve mülakat zamanlarında kaygılı oldukları görülürken aynı zamanda da yarışma anında endişeli oldukları bilinmektedir (Horris, 1984). Kaygı durumlarında, kişinin kendisini tehlikeli bir durumundaymış ve heran bir şey olacakmış gibi hissettiği görülmektedir (Nar, 2005). İki tür kaygı bulunmakta olup bunların da durumluk ve sürekli kaygı türleri olduğu bilinmektedir. Durumluk kaygının; "çevresel şartlardan, stresten, içsel duygulardan dolayı ortaya çıktığı ve genellikle herkesin yaşadığı geçici duruma bağlı kaygı türü" olarak tanımlanmaktadır (Öner & Le Compte, 1998; Selya, 1998; Kuru, 2000). Durumluk kaygının, yarışma öncesinde ve sonrasında bireyler açısından önemli bir kaygı türü olduğu bilinmektedir (İkizler, 1993). Sürekli kaygı ise; "stres yaratan durumların, tehlikeli ya da tehdit edici bir durum olarak algılanması, bu tehditlere karşı duygusal reaksiyonların artması ve süreklilik kazanması" olarak tanımlanmaktadır (Özgüven, 1994). Kaygıların şiddet ve süreleri kişilik yapılarına göre değiştiği görülmektedir. Kişilik yapısının kaygıya daha yatkın olması, sürekli kaygı düzeylerini etkilemektedir (İkizler, 1993). Sürekli kaygının ortaya çıkması ile birlikte kişilerin davranışlarında gözlenemez bir durumun yaşandığı bilinmektedir (Öner & Le Compte, 1998). Sınav kaygısı; kaygının özel bir durumu olarak karşımıza çıkmakla birlikte, belirtilerinde ise; başarısızlıkla ilgili endişeye neden olan duygusal, bedensel ve davranışsal tepkiler olarak görülmektedir. İnsanların sadece sınav zamanlarında değil, grup içindeki konuşmalarında, soru sormada, sorulara cevap verme-

KAYNAKLAR

Anonim, (2022). Kariyer-Rehberi/Ozel-Yetenek-Sinavlari-İle-İlgili-Merak-Edilenler. (https://www.kariyer.net) adresinden edinilmiştir.

Anonim, (2023). Ankara Besyo Hazırlık Kursları. Özel Yetenek Sınavı Nedir? (https://www.ankarabesyohazirlikkurslari.com) adresinden edinilmiştir.

Arslan, T., & Tarı Selçuk, K. (2023). Gençlik merkezi faaliyetlerine katılan 18-29 yaş gençlerde serbest zaman tatmin düzeyinin sosyal sorun çözme becerileri ile ilişkisi. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 5(1), 22-31.

Aykora, E., & Olgaç, O. (2018). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu özel yetenek sınavına girecek aday öğrencilerin kaygı düzeylerinin incelenmesi. Muş Alparslan Üniversitesi Uluslararası Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 29-35.

Baltaş, A., & Baltaş, Z. (1990). Stres ve başa çıkma yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Başkonuş, T. & Öztürk, D. (2023). Öğretmen adaylarının kaynaştırma/bütünleştirme eğitimine ilişkin duygu, tutum ve kaygı düzeylerinin incelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(1), 170-184.

Bedir, D., Yılmaz, E., Adin, S., & Büyükpolat, A. (2023). Gelişim liginde oynayan futbolcuların mevkilerine göre motivasyon ve kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. Spor ve Bilim Dergisi, 1(1), 1-9.

Boz, E., & Mazlum, M. (2023). Pandemi sürecinin olimpik karate sporcuları üzerine etkisi ve sporcuların yeni tip koronavirüsüne yakalanma kaygılarının karma araştırma yaklaşımıyla incelenmesi. The Online Journal of Recreation and Sports, 12(1), 1-15.

Büyüköztürk, Ş. (2016). Sınavlar üzerine düşünceler. Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi, 6(2): 345-356.

Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Güncellenmiş 9. Baskı, Sakarya.

Çil, H., İlter, İ., & İlhan, E. L. (2023). Sporcu olmak ya da olmamak: Bedensel Engelli bireylerde olumlu düşünme ve stres. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18(1), 38-49.

Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,11-14.

Erdoğan Tarakçı, İ., & Baş, M. (2019). Pazarlama iletişiminde sosyal medya kullanımı: amaçlar ve motivasyonlar. Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities. 6(2): 167-179.

Erdoğan Tarakçı, İ., & Göktaş, B. (2019). The impact of work-family conflict on hedonic consumption: A Survey on Industrial Workers, Journal of Business

Research-Turk. 11(3): 2216-2230.

Esmer, Y., & Gıdık, B. (2020). Organik tarım öğrencilerinin tarımsal girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Tarım Ekonomisi Dergisi. 26(2): 147-156.

Ekizoğlu, Ö., & Akyüz, M. S. (2022). Türk futbolunda seyircilerin video yardımcı hakem (VAR) uygulamasına bakış açılarının incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6. Akademik Spor Araştırmaları Kongresi Özel Sayısı, 622-635.

Erman, M. Y., Turhan, M. Ö., & Sarı, C. (2023). Sporcuların zihinsel antrenman düzeyleri ile sporda mücadele ve tehdit algılarının incelenmesi. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 28(1), 32-41.

Evli F., Gıdık O., Cerit E. Anxiety levels of footballers in regional amateur and professional leagues during pandemic process. Ambient Science, 2020: Vol. 07(Sp1); 81-85.

Freud, S. (1996). The uncanny. In the standard edition of the complete psychological works of sigmund freud, volume XVII (pp. 217-256). (A. Strachery, Trans.). London: Vintage. (1919).

Gıdık, O., Kul, M., Elbir, T., & Gıdık, B. (2022). Hokey Milli takım aday kadrosunda bulunan U14-U16 sporcularının ve antrenörlerinin organik gıda tüketim algı düzeyleri. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1): 69-92.

Gıdık, O., & Çelik, H. (2023). Cirit sporcularının müsabaka kaygılarının incelenmesi (Bayburt ili Örneği). Current Research in Sports / Sporda Güncel Araştırmalar. Mart. 137-157. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., & Şipal, O. (2023). Ragbi sporcularının sporda mücadele ve endişe durumlarının farklı değişkenler bakımından incelenmesi. Current Research in Sports / Sporda Güncel Araştırmalar. Mart. 1-19. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., & Kul, M. (2023). U-15 kız ve erkek hokey5s sporcularının hokey sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1): 24-40.

Gıdık, O., Kul, M., & Yönal, M. (2023). Üniversite seçmeli futbol dersini alan öğrencilerin kaygı düzeylerinin incelenmesi (Bayburt Üniversitesi Örneği). Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2): 254-270.

Göktaş, B., & Gıdık, B. (2019). Consumption of medicinal and aromatic plants collected from nature in Bayburt. Research Studies Anatolia Journal, 2(6): 303-311.

Güleri, Y. E. (2014). Ergen futbolcular da şiddet eğilimi ile sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi (Ankara ili Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kütahya.

Hocalar, A. (2018). Spor lisesi öğrencileri ile diğer liselerde öğrenim gören öğrencilerin şiddet ve atılganlık eğilimlerinin karşılaştırılması. Yüksek Lisans

Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Horris, D. V. (1984). Sports Psychology. Leisure Press, Champaign Illinois, s. 29, 30, 34, USA.

İkizler, C. (1993). Sporda başarıyı etkileyen psikolojik faktörler ve psikolojik antrenman. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). M.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.

Karaman, E., & Ekizoğlu, Ö. (2022). Spor fitness merkezi üyelerinin hizmet kalite algısı ile Covıd-19'a yakalanma kaygısının değerlendirilmesi. Multidisipliner Yaklaşımla Güncel Spor Araştırmaları I. Ekim. s. 141-158. Gazi Kitabevi. Ankara.

Karasar, N. (2007). Bilimsel araştırma yöntemleri (17. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kelleş, F., Kul, M., Karataş, İ., Mülhim, M. A. & Ünlü, Y. (2017). Gençlik merkezindeki serbest zaman etkinliklerine katılan bireylerin sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi: Adıyaman İli Örneği. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special Issue 2, 114-141.

Kul, M., Şipal, O., Aksoy, Ö. F., & Boz, E. (2020). Sporcu algılarına göre halter antrenörlerinin etik liderlik davranışlarının incelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 5(2), 247-256.

Kul, M., Şipal, O., Ceylan, R., Aksoy, Ö. F., & Akova, A. (2020). Temel halter eğitimi alan üniversite öğrencilerinin fiziksel parametre değişimlerinin incelenmesi. Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi. 22(4).

Kul, M., Gıdık, B., Gıdık, O., Şipal O., & Şipal, Ö. (2021). Organic food nutrition knowledge level of Olympic Boxers in Turkey. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(3): 250-260.

Kul, M., Gıdık, O., Çelik, H., & Gıdık, B. (2022). Yüzme sporu yapan bireylerin ve sporcuların organik gıdalara yönelik algı ve tutum düzeylerinin belirlenmesi (Bayburt ili Örneği). Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2): 155-173.

Kuru, E. (2000). Sporda psikoloji. Ankara: G. Ü. İletişim Fakültesi Basımevi.

Lök, S., İnce, A., & Lök, N. (2008). Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu özel yetenek sınavına girecek adayların kaygı durumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2): 121-131.

Metin, Ö., Özkoç, Ş., Özer, F. G., & Beydağ, D. (2008). Denizli çıraklık eğitim merkezine devam eden gençlerin kaygı düzeyinin belirlenmesi, TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 7(2) 113-118.

Mumcu, N. (2019). Aktif spor yapan ve yapmayan beden eğitimi öğrencilerinin stres ve mutluluk düzeylerinin belirlenmesi. Yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.

Mülhim, M. A., Mülhim, Z., Ünlü, Y., & Solakumur, A. (2017). Dart sporcularının erişkin bağlanma biçimleri ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (Uksad), 3(Special Issue 2), 61-72.

Nar, E. (2005). Beni anlayın. 3. Baskı, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Öner, N., & Le Compte, A. (1998). Süreksiz durumluk sürekli kaygı envanteri el kitabı. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Öner, N., & Le Compte, A. (1983). Süreksiz durumluk / sürekli kaygı envanteri el kitabı, İstanbul: Boğaziçi Yayınlar.

Öner, N. & Le Compte, A. (1985). Durumluk – sürekli kaygı envanter el kitabı. (2. Basım). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Özgüven, İ. E. (1994). Psikolojik testler. Ankara: Yeni Doğuş Matbaası.

Pakyardim, C. (2020). 15-18 yaş müsabık taekwondo sporcularının şiddet eğilim düzeylerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Sarıkol, E. & Ustaoğlu Hoşver, P. (2023). Spor Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin iş bulma kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 3(1), 106-111.

Satılmış, N. (2022). Spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin akademik öz-yeterlik ve mesleki kaygılarının incelenmesi. Herkes için Spor ve Rekreasyon Dergisi, 4(2), 52-59.

Sazak, N., & Ece, S. (2004). Özel yetenek sınavına giren lise öğrencilerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi. Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(8), 102-113.

Selya, H. (1998). Stress without distress. (Ed. Barbara Woods) Applying psychology to sport. Hodder & Stoughton. 98-109.

Solakumur, A., Kul, M., Ünlü, Y., & Mülhim, M. A. (2017). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin ve yansıtma yeteneklerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special Issue 2, 294-307.

Spielberger, C. D. (1970). Anxiety as emototional state, anxiety currents trend in theory on research, Academic Press New York, p:23-43.

Şipal, O., Kul, M., Ceyhan, M. A., Dilek, A. N., & Aksoy, Ö. F. (2020). Sporcu algılarına göre boks antrenörlerinin etik dışı davranışlarının incelenmesi. s-29-42. Gece Kitaplığı. Ankara.

Turan, M., Bedir, D., Namlı, S., & Özlük, M. S. (2023). ÜNİLİG'de yarışan sporcuların müsabaka öncesi zihinsel hazır oluş ve duygu ifadelerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 28(2), 113-121.

Türk, B. (2023). Güreş yapan sporcuların yeni tip korona (Covid-19) virüsü tedbirleri kapsamında temassız yapılan antrenmanlardan önceki sürekli kaygı

düzeylerinin incelenmesi. Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi, 5 (11), 136-147.

Umuzdaş, S., & Umuzdaş, S. (2015). 8. sınıf öğrencilerinin müzik dersine ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5:273-281.

Ünlü, Y., Uslu, S., Kul, M., Solakumur, A., & Yaman, Ç. (2017). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin medya okuryazarlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special, Issue 2, 283-293.

Ünlü, Y., Solakumur, A., Kul, M., & Makul, M. (2022). Music in Sporting Practices: A Study on Traditional Archery Team. Journal of Educational Issues, 8(1): p292-308.

Ünlü, Y., Solakumur, A., & Taş, Z. (2022). The impact of Islam on the organizational commitment of athletes. Pakistan Journal of Medical & Health Sciences.16(05) 877-881.

Yıldırım, A. & Şahin, M. O. (2023). Yaz spor okuluna katılan yüzücülerin Covid-19'a yakalanma kaygılarının incelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 8(1), 44-56.

Yıldız, N. O., Kula, H., Kaçay, Z., & Soyer, F. (2023). Bireysel yaratıcılığın başa çıkma tutumları üzerine etkisi: elit düzeyde bireysel ve takım sporu yapan sporcular üzerine bir araştırma. Düzce Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 3(1), 63-74.

Yılmaz, A., & Ağgön, E. (2023). Aktif spor yapan üniversite öğrencilerinin beden memnuniyeti, mental iyi oluş ve özgüven düzeylerinin incelenmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 14(1), 31-42.

Yokuş, H., & Yokuş, T. (2010). Müzik ve çalgı öğrenimi için strateji rehberi I. Ankara: Pegem Akademi.

BÖLÜM 5

CHAPTER 5

AKTİVASYON SONRASI POTANSİYASYON

Mustafa Cebel TORUN[1], Samet TORUN[2], Özge MACİT[3]

1 Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Doktora Öğrencisi https://orcid.org/0000-0002-7102-0258
2 Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Araştırma Görevlisi https://orcid.org/0000-0003-2360-0909
3 Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Öğretim Görevlisi 0000-0003-1153-6890

Aktivasyon sonrası potansiyasyon, orta veya yüksek yoğunluklu istemli kas kasılmasının ardından kas performansında akut bir performans artışı olarak tanımlanır (Tillin ve Bishop, 2009). Bir kas grubunun kasılma geçmişi, o kas grubunun performansı üzerinde olumlu veya olumsuz bir etkiye sahip olabilir. Aktivasyon sonrası potansiyasyon, nöromusküler bir durumu ifade eder ve ön yüklemeli egzersizden sonra kuvvet ve güç üretiminde performans artışı olarak ortaya çıkan fizyolojik bir durumdur (Chiu vd., 2003). Araştırmacılar genellikle direnç egzersizlerini ön yükleme protokolü olarak kullanmaktadır (Lim ve Kong 2013; Seitz vd., 2014a). Araştırmacılar, ön yükleme stimülasyonundan sonra sürekli kas performansı sırasında performansta akut bir artışı bildirmişlerdir (Pkilduff, L. vd., 2007). Kondisyon aktivitelerinin aktivasyon sonrası potansiyasyon mekanizmalarını uyararak kas performansını artırması yorgunluk ve potansiyasyon arasındaki dengeyle ilişkilidir (Wilson JM. vd., 2013). Ön yükleme ve sonrasında performansın değerlendirileceği aktivite arasındaki dinlenme süresi oldukça önemlidir. Aktivasyon sonrası potansiyasyon için yorgunluk ve potansiyasyon arasındaki ilişki çok önemlidir. Bu noktada, bir kasın ön yüklemeli egzersizden sonra üretebileceği maksimum kuvvet ve güç oranı yorgunluk ve potansiyasyon arasındaki dengenin bir sonucudur. Yorgunluğun ortadan kalktığı ve potansiyasyon etkisinin devam ettiği noktada optimum performans elde edilir. (Aytaç T. 2020)

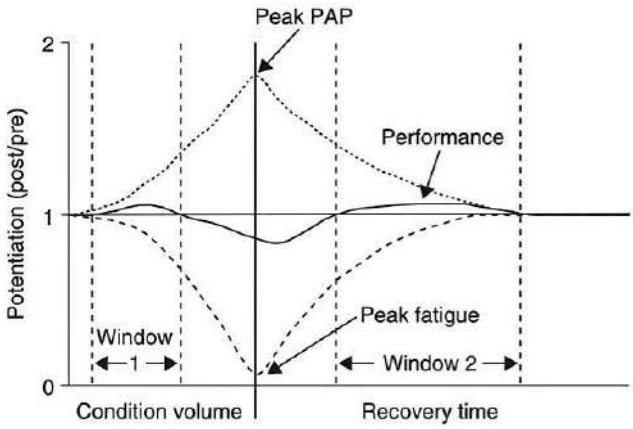

Şekil 1. Ön Yükleme Sonrasındaki Potansiyasyon ve Yorgunluk Arasındaki İlişkinin Varsayımsal Grafiği

Bir ön yükleme protokolü sonrasında aktivasyon sonrası potansiyasyon ve merkezi sinir sistemi yorgunluğu arasındaki hipotetik ilişkinin bir modelidir. Durum hacmi düşük olduğunda, aktivasyon sonrası potansiyas-

KAYNAKÇA

Alves JMVM, Rebelo AN, Abrantes C and Sampaio J. Short-term effects of complex and contrast training in soccer players' vertical jump, sprint, and agility abilities. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2010;24(4):936-941.

Anthi X, Dimitrios P, and Christos K. On the mechanisms of post-activation potentiation: The contribution of neural factors. J Phys Educ Sport. 2014;14(2):134-137.

Arabatzi, F., Patikas, D., Zafeiridis, A., Giavroudis, K., Kannas, T., Gourgoulis, V., & Kotzamanidis, C. M. The post-activation potentiation effect on squat jump performance: Age and sex effect. Pediatric exercise science. 2014;26(2), 187-194.

Aytaç T. (2020) Aktivasyon sonrası potansiyasyonun yön değiştirme performansına etkisi (Yüksek Lisans Tezi)) Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Bevan, H. R., Cunningham, D. J., Tooley, E. P., Owen, N. J., Cook, C. J., & Kilduff, L. P. Influence of postactivation potentiation on sprinting performance in professional rugby players. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2010;24(3), 701-705.

Bottinelli R, Pellegrino M, Canepari M, Rossi R, Reggiani C. Specific contributions of various muscle fibre types to human muscle performance: an in vitro study. Journal of Electromyography and Kinesiology. 1999;9(2):87-95.

Carter J, Greenwood M. Complex training reexamined: Review and recommendations to improve strength and power. Strength and Conditioning Journal. 2014;36(2):11-9.

Chatzopoulos, D. E., Michailidis, C. J., Giannakos, A. K., Alexiou, K. C., Patikas, D. A., Antonopoulos, C. B., & Kotzamanidis, C. M. Postactivation potentiation effects after heavy resistance exercise on running speed. The Journal of Strength & Conditioning Research, 2007;21(4), 1278-1281.

Chiu Lz, Barnes Jl. The fitness-fatigue model revisited: implications for planning short-and long-term training. Strength and Conditioning Journal. 2003;25(6): 42–51.

Chiu Lz, Fry Ac, Weiss Lw, Schilling Bk, Brown Le, Smith Sl. Post-activation potentiation response in athletic and recreationally trained ındividuals, Journal of Strength and Conditioning Research. 2013;17(4): 671-677.

Crewther BT, Kilduff LP, Cook CJ, Middleton MK, Bunce PJ, Yang GZ. The acute potentiating effects of back squats on athlete performance. J Strength Cond Res. 2011;25(12):3319-25.

Çetin A. (2022) Aktivasyon sonrası potansiyasyonun sürat performansına etkisinin sirkadiyen ritme göre incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Çoban O. (2019) Kompleks antrenman potansiyasyonunun reaktif kuvvet indeksi parametreleri üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

De Assis Ferreira, S. L., Panissa, V. L. G., Miarka, B., & Franchini, E. Postactivation potentiation: Effect of various recovery intervals on bench press power performance. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2012;26(3), 739-744.

De Villarreal ESS, González-Badillo JJ, Izquierdo M. Optimal warm-up stimuli of muscle activation to enhance short and long-term acute jumping performance. European journal of applied physiology. 2007;100(4):393-401.

Ebben WP. Complex training: a brief review. J Sports Sci Med. 2002;1(2):42-6.

Ebben, W. P., Kaufmann, C. E., Fauth, M. L., & Petushek, E. J. Kinetic analysis of concurrent activation potentiation during back squats and jump squats. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2010;24(6), 1515-1519.

Fukunaga T, Ichinose Y, Ito M, Kawakami Y, Fukashiro S. Determination of fascicle length and pennation in a contracting human muscle in vivo. Journal of Applied Physiology. 1997;82(1):354-8.

Gołaś A, Maszczyk A, Zajac A, Mikołajec K, Stastny P. Optimizing post activation potentiation for explosive activities in competitive sports. Journal of human kinetics. 2016;52(1):95-106.

Gouvêa, A. L., Fernandes, I. A., César, E. P., Silva, W. A. B., & Gomes, P. S. C. (2013). The effects of rest intervals on jumping performance: A meta-analysis on post- activation potentiation studies. Journal of sports sciences. 2013;31(5), 459-467.

Grosset JF, Mora I, Lambertz D, Pérot C. Voluntary activation of the triceps surae in prepubertal children. Journal of Electromyography and Kinesiology. 2008;18(3):455-65.

Gullich A, Schmidtbleicher D. Mvc-induced short-term potentiation of explosive force. New Studies in Athletics. 1996;11(4): 67-81.

Hamada T, Sale D, MacDougall J, Tarnopolsky M. Interaction of fibre type, potentiation and fatigue in human knee extensor muscles. Acta Physiologica Scandinavica. 2003;178(2):165-73.

Hamada T, Sale DG, MacDougall JD, Tarnopolsky MA. Postactivation potentiation, fiber type, and twitch contraction time in human knee extensor muscles. Journal of Applied Physiology. 2000a;88(6):2131-7.

Hancock, A. P., Sparks, K. E., & Kullman, E. L. Postactivation potentiation enhances swim performance in collegiate swimmers. The Journal of Strength & Conditioning Research, 2015;29(4), 912-917.

Hendekçi D. (2022) Genç futbolcularda izoinersiyal dirençle yapılan squat egzersizinin post aktivasyon potansiyel etkisinin incelemesi (Yüksek Lisans Tezi) Giresun Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Giresun

Hernández-Preciado JA, Baz E, Balsalobre-Fernández C, Marchante D, Santos-Concejero J. Potentiation Effects of the French Contrast Method on Vertical Jumping Ability. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2018;32(7):1909- 14.

Hodgson M, Docherty D, Robbins D. Post-activation potentiation: Underlying physiology and implications for motor performance. Sports Med. 2005;35(7):585-595.

Kubo K, Kanehisa H, Kawakami Y, Fukunaga T. Effects of repeated muscle contractions on the tendon structures in humans. European Journal of Applied Physiology. 2001;84(12):162-6.

Lim Jj, Kong Pw. Effects of isometric and dynamic post-activation potentiation protocols on maximal sprint performance. Journal of Strength and Conditioning Research, 2013;27(10): 2730–2736.

Lima LC, Oliveira FB, Oliveira TP, Assumpcao CO, Greco CC, Cardozo AC, Denadai BS. Postactiation Potentiation Biases Maximal Isometric Strength Assessment, BioMed Research International, 2014;2014:126961.

Mahlfeld K, Franke J, Awıszus F. Post-contraction changes of muscle architecture in human quadriceps muscle. Muscle Nerve 2004;29(4):597-600.

McCann MR, Flanagan SP. The effects of exercise selection and rest interval on postactivation potentiation of vertical jump performance. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2010;24(5):1285-91.

Moore Rl, Stull Jt. Myosin light chain phosphorylation in fast and slow skeletal muscles in situ. Am. J. Physiol. 1984;247(5): 462–471.

Petisco C, Ramirez-Campillo R, Hernández D, Gonzalo-Skok O, Nakamura FY, Sanchez-Sanchez J. Effects of different post-activation potentiation intensities on measures of physical fitness in male young professional soccer players. Frontiers in Psychology. 2019;10:1167.

Pkilduff LP, Bevan HR, Kingsley MIC, Owen NJ, Bennett MA, Bunce PJ, Hore AM, Maw JR, and Cunningham DJ. Postactivation potentiation in Professional rugby players: Optimal recovery. J Strength Cond Res. 2007 21: 1134–1138.

Rahimi R. The acute effects of heavy versus light-load squats on sprint performance. Facta Universitatis-Series: Physical Education and Sport. 2007;5(2):163-9.

Sale DG. Postactivation potentiation: role in human performance. Exercise and sport sciences reviews. 2002;30(3):138-43.

Sarı C. (2021) Elektromyostimülasyon ve yüksek şiddetli direnç egzersizinin post-aktivasyon potansiyel (pap) üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Seitz Lb, Haff Gg. Factors modulating post-activation potentiation of jump, sprint, throw and upper-body ballistic performances: a systematic review with meta-analysis. Sports Medicine, 2016;46(2): 231–240

Seitz Lb, Trajano Gs, Haff Gg. The back squat and the power clean: elicitation of different degrees of potentiation. Journal of Physical Activity and Health. 2014a;9: 643-649.

Sert V. (2020) Post aktivasyon potansiyelinin futbolcularda performans üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi) Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Düzce

Skurvydas A, Jurgelaitiene G, Kamandulis S, Mickeviciene D, Brazaitis M, Valanciene D, et al. What are the best isometric exercises of muscle potentiation? European journal of applied physiology. 2019;119(4):1029-1039.

Smilios I, Pilianidis T, Sotiropoulos K, Antonaki M and Tokmakidis SP. Short-term effects of selected exercise and load in contrast training on vertical jump performance. J Strength Cond Res. 2005;19(1):135-139.

Smith JC, Fry AC, Weiss LW, Li Y, and Kinzey SJ. The effects of high-intensity exercise on a 10-second sprint cycle test. J Strength Cond Res 2001;15: 344–348.

Sönmez Ç. (2020) Farklı ön yüklemeli pliometrik egzersizlerle uygulanan aktivasyon sonrası potansiyasyonun sürat performansına etkisi (Yüksek Lisans Tezi) Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Szczesna D. (2003). Regulatory light chains of striated muscle myosin. Structure, function and malfunction. Curr. Drugtargets Cardiovasc. Haematol. Disord., 3(2): 187-197.

Tillin N, Bishop D. Factors modulating post-activation potentiation and its effect on performance of subsequent explosive activities. Sports Medicine. 2009;39(2):147-166.

Tokgöz G. (2022). Fransız Kontrast Metodunun Hentbolcularda Çeviklik, İvmelenme ve Sıçrama Değerlerine Etkisinin İncelenmesi. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 7(4), 403-416.

Trimble Mh, Harp Ss (1998). Post-exercise potentiation of the H-reflex in humans. Medicine and Science in Sports and Exercise, 30(6): 933–941.

Tsuruike, Masaaki, Koceja, David M., Kyonosuke, Yabe, & Shima, Norihiro. Age comparison of H- reflex modulation with the Jendrássik maneuver and postural complexity. Clinical Neurophysiology, 2003; 114, 945-953.

Wilson JM, Duncan NM, Marin PJ, Brown LE, Loenneke JP, Wilson SMC, et al. Meta Analysis of Postactivation Potentiation and Power: Effects of Conditioning Activity, Volume, Gender, Rest Periods, and Training Status. The Journal of Strength & Conditioning Research. 2013;27(3):854-9.

Xenofondos A, Laparidis K, Kyranoudis A, Galazoulas Ch, Bassa E, Kotzamanidis C (2010). Post-activation potentiation: factors affecting it and the effect on performance. Journal of Physical Education and Sport, 28(3): 32-38.

Yetter, M., & Moir, G. L. (2008). The acute effects of heavy back and front squats on speed during forty-meter sprint trials. The Journal of Strength & Conditioning Research, 22(1), 159-165.

ŞEKİLLER

1. https://www.researchgate.net/figure/A-model-of-the-hypothetical-relationship-between-postactivation-potentiation-PAP-and_fig7_23993571

2. Aytaç T. (2020) Aktivasyon sonrası potansiyasyonun yön değiştirme performansına etkisi (Yüksek Lisans Tezi)) Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

3. Sarı C. (2021) Elektromyostimülasyon ve yüksek şiddetli direnç egzersizinin post-aktivasyon potansiyel (pap) üzerine etkisi (Yüksek Lisans Tezi) Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

4. Mustafa Cebel TORUN 2023 Front Squat

5. Mustafa Cebel TORUN 2023 Jump Squat

6. Mustafa Cebel TORUN 2023 Conventional Deadlift

7. Mustafa Cebel TORUN 2023 Weighted Squat Jump

8. Mustafa Cebel TORUN 2023 Heavy Compound

9. Mustafa Cebel TORUN 2023 Plyometric Jump

10. Mustafa Cebel TORUN 2023 Weighted Jump

11. Mustafa Cebel TORUN 2023 Asisted Plyometric

BÖLÜM 6

CHAPTER 6

OLİMPİYAT OYUNLARI YÜZME KATILIM BARAJLARI: 2008-2024 DÖNEMİ

Gökçe AKGÜN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi İstanbul Esenyurt Üniversitesi, BESYO, Antrenörlük Eğitimi Bölümü ORCID: 0000-0001-9487-6932

Yüzme insanlık tarihi boyunca çeşitli ihtiyaçları karşılamak amacıyla gelişmiş, zamanla sportif yarışmalar yapılarak günümüze kadar popülerliğini korumuştur. Yüzme teknikleri yıllar içinde gelişimini sürdürmüş ve belirli kuralları barındırdığı özellikler kazanmıştır (Karakaya, 2022). Resmi anlamda kabul gören dört yüzme tekniğiyle ilgili yüzme yarışmaları günümüze kadar gelişerek uygulanmaya devam etmiştir. Serbest, sırtüstü, kurbağalama ve kelebekten oluşan bu teknikler belirli kurallar dahilinde yarışmalarda yüzülmektedir (Bozdoğan, 2005; World Aquatics, 2023).

Yüzme olimpik bir spordur. İlk modern olimpiyatlardan itibaren yarışmaları yapılan temel sporlar arasında kabul edilmektedir (Karakaya, 2022; International Olympic Committe, 2023). Dört yüzme tekniği olmasına karşın çok sayıda yarışma kategorisi vardır. Bu yarışma kategorileri havuzun uzun veya kısa kulvar olmasına göre büyük değişiklikler göstermeyip ulusal ve uluslararası yarışmalarda yer almaktadır (Koryürek, 2003; Türkiye Yüzme Federasyonu, 2023; World Aquatics, 2023).

Yüzme teknikleri tarihsel dönemler içinde gelişerek günümüzdeki halini almıştır. Başta kol çekişi, ayak vuruşu, su altı yüzme özellikleri olmak üzere çeşitli unsurları barındırmaktadır. Yüzücülerin teknik açıdan gelişimi doğrudan yarışma performansında başarılı sonuçlar alınmasına katkı sağlamaktadır. yüzücülerin performans gelişimleri sonucunda olimpiyat katılım baraj dereceleri değişiklik göstermektedir. Eski derecelere göre hızlı yüzülmesi barajların güncellenmesi gibi uygulamaların yapılmasına neden olmuştur. Yüzücülerin yüzme tekniklerinin gelişmesinin doğal bir sonucu olarak hızlı yüzme becerisi gelişeceği için yarışmalara katılım barajları da düzenli olarak güncellenmektedir (Bozdoğan, 2005; Eroğlu Kolayiş, 2020).

Yüzme yarışmaları

Yüzme yarışmaları Dünya Su (World Aquatics) kurumunun belirlediği kurallara uygun olarak dünya genelinde kıta kuruluşları ve ulusal federasyonlarca uygulanmaktadır (Ligue Européenne de Natation, 2023; World Aquatics, 2023). Yarışma kurallarına göre şampiyonalara katılmak için gerekli olan yüzme derecelerini yüzebiliyor olmak gerekmektedir. Bu uygulama ulusal şampiyonalarda olduğu gibi uluslararası büyük organizasyonlarda da uygulanmaktadır. Başta Olimpiyat Oyunları, Dünya ve Avrupa Şampiyonaları olmak üzere her şampiyona yılında katılmak için gerekli olan yüzme süreleri değişiklik göstermektedir (Ligue Européenne de Natation, 2023; World Aquatics, 2023). Olimpiyat Oyunlarındaki yüzme yarışmaları 50 metrelik uzun kulvar havuzlarda gerçekleştirilmektedir (World Aquatics, 2023; International Olympic Committe, 2023). Diğer yarışmalar belirli kurallar dahilinde 25 ve 50 metrelik havuzda yapılmaktadır. Olimpiyat Oyunlarındaki yüzme yarışma kategorileri Dünya Su ve Uluslararası

Kaynakça

Akgün, G. (2021). Tokyo 2020 Yaz Olimpiyat Oyunlarındaki Kurbağalama Yüzme Derecelerinin Analizi, Anatolia Sport Research, 2(3): 30-38.

Bozdoğan, A. (2005). Yüzme. İstanbul. Morpa.

Eroğlu Kolayiş, İ. (2020). Yüzme Antrenörünün El Kitabı. İstanbul: Spor Yayınevi ve Kitabevi.

FINA. (2006). Qualification System, Games of the XXIX Olympiad, Beijing 2008. https://web.archive.org/web/20070304105903/http://www.fina.org/events/OG/Beijing_2008/pdf/qualifyingprocedures_sw.pdf

FINA. (2011). Qualification System, Games of the XXX Olympiad, London 2012. www.fina.org

FINA. (2014). Qualification System, Games of the XXXI Olympiad, Rio 2016. https://www.olimpiyatkomitesi.org.tr/Rio2016_Branslar/Yuzme.pdf

FINA. (2020). Qualification System, Games of the XXXII Olympiad, Tokyo 2020. https://resources.fina.org/fina/document/2021/01/21/43ab180c-a924-44f3-8331-a40ca5c99f44/final_-_2020_07_15_-_tokyo_2020_-_revised_qualification_system_-_swimming_-_eng.pdf

FINA. (2022). Qualification System, Games of the XXXIII Olympiad, Paris 2024. https://resources.fina.org/fina/document/2022/07/15/e0f75e3c-88d5-4356-9ec6-852c8ce237b7/Paris-2024-SW-Qualification-System_ENG_H.pdf

Girold, S., Chatard, J., Cossor, J., & Mason, B. (2001). Specific strategy for the medalists versus finalists and semi-finalists in the men's 200 m backstroke at the Sydney Olympic games. In ISBS-Conference Proceedings Archive.

Hołub, M., Stanula, A., Baron, J., Głyk, W., Rosemann, T., & Knechtle, B. (2021). Predicting breaststroke and butterfly stroke results in swimming based on olympics history. International journal of environmental research and public health, 18(12), 6621.

IOC. (2023). International Olympic Committee. https://olympics.com/ioc/overview

İmamoğlu, O. (2016). Rio Olimpiyat oyunlarında Türkiye'nin derecesinin değerlendirilmesi. International Journal of Science Culture and Sport, 4(3), 774-778.

Karakaya, Y.E. (2022). Erken Dönemden Moderniteye Spor Tarihi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Koryürek, C.E. (2003). Olimpiyadlar: Eski Olimpiyadlar, MÖ 776 (?)-MS 393 (?): Modern Olimpiyadlar 1896-2000: Olimpiyad'larda Türk'ler 1906/1908-2000. Eski Olimpiyadlar", Stil Yayınevi, İSTANBUL.

Ligue Européenne De Natation. (2023). Ligue Européenne De Natation About LEN. https://www.len.eu/about-len/len/

Şarvan Cengiz, Ş. & Coşkun, E. Ş. (2023). Swimming in The Olympics . International Journal of Sport Culture and Science , 11 (1) , 56-70 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/intjscs/issue/76252/1206857

Trewin, C.B., Hopkins, W. G., & Pyne, D. B. (2004). Relationship between world-ranking and Olympic performance of swimmers. Journal of Sports Sciences, 22(4), 339-345.

Türkiye Yüzme Federasyonu. (2023). Türkiye Yüzme Federasyonu Mevzuat. https://www.tyf.gov.tr/mevzuat.html

Vasic, A., Djurovic, M., Madic, D., & Okicic, T. (2021). Differences in Split Times between the Elite Breaststroke Swimmers. Journal of Anthropology of Sport and Physical Education, 5(2), 9-11.

World Aquatics. (2023). World Aquatics About Us. https://www.worldaquatics.com/about

BÖLÜM 7

CHAPTER 7

RAGBİ SPORCULARININ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Osman GIDIK[1], Hüsniye ÇELİK[2], Fatih EVLİ[3]

1 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0003-0811-9324
2 Bayburt Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 69000 Bayburt, Türkiye; https://orcid.org/0000-0001-8022-4466
3 Hitit Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, 19000. Çorum. Türkiye; https://orcid.org/0000-0001-8783-6932

GİRİŞ

Ragbi sporu, ilk rekreaktif etkinlik olarak yapılmış ve sonrasında yıllar içinde spor haline gelmiştir. İngiltere ve daha sonra Birleşik Krallıklarda, 1800'lü yıllarında sistemli ve kurallı olarak oynanan Ragbi sporu, Birleşik Krallık ülkelerinde benimsenerek 107 ülkede yaygın hale geldiği görülmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde oynandığı bilinmektedir. Birleşik krallıkta büyük kitlelere yayılarak oynanan bu spor, Türkiye'de 2000'li yıllara kadar sürekli olarak gelişim gösteren ve son zamanlarda da üniversite ligleri ile birlikte tanınırlığını önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Ragbi 40 dakikadan oluşan iki devre olarak oynanır ve ileriye pas vermenin doğrudan yasak olduğu, topun eller ve ayaklarla kontrol edildiği ve topun ellerle rakip kale çizgisinin arkasına taşınmasını hedefleyen bir takım sporudur. 7, 13 ve 15 sporcudan oluşan farklı ragbi türleri bulunmaktadır. Ragbi sporu güç ve çevikliğin yanında cesaretinde ön planda olduğu bir spor branşıdır (Şahin, 2006). Ragbi'yi diğer sporlardan ayıran özelliği, saygılı, centilmence oynanması ve müsabaka süresince fiziksel olarak birbirine üstünlük sağlamak isteyen takımların müsabaka boyunca mücadele etmelerine rağmen maçı dostça bitirmeleri de bu sporun en önemli farklılıklarından birisidir (Rugby, 2019). Sporun insanlar üzerinde birçok fiziksel ve psikolojik faydası bulunurken, özellikle sporcular rekabet, stres, tehdit gibi psikolojik durumlarla sıklıkla karşılaşılmaktadır (Singh ve ark., 2015; Kumar ve ark., 2017). Bazı insanlar için motive edilmiş performans durumu bir meydan okuma olarak görülürken, başkaları için bir tehdit olarak görülebilir (Meijen, 2013). Sporun içerisinde yer alan yarışma, üst düzey performansa ulaşma ve mücadele etme isteği ile birlikte başarılı olma iç güdüsünü de ortaya çıkardığı bilinmektedir. Fakat bu durum sporcular üzerinde psikolojik olarak negatif duyguların oluşmasına ve başarısızlık duygusunun da ortaya çıkmasına neden olduğu görülmektedir. Bu durumun da sporcularda belli bir süre sonra tükenmişlik problemini ortaya çıkartabilir.

Freudenberger, (1974), tarafından kavramsallaştırılan bireylerin çalışma hayatlarında karşılaştıkları bir sorun olan tükenmişlik, başarısız olma, yorulma, yıpranma ve talepler karşısında bireyin enerjisinin tükenmesi olarak tanımlanmıştır (Freudenberger, 1975). İlerleyen süreçlerde ise; tükenmişlik kavramı, duygusal tükenme, fiziksel yorgunluk, yapılan işe ve bireylere yönelik duyarsızlaşma, ilgisiz davranma, umursamaz hale gelme ve zamanla bireyin yaptığı işe yönelik negatif duygularının sonucunda kendisini başarısız olarak görme hissi olarak sınıflandırılmıştır (Hobfoll & Shirom, 2001). Genellikle bire bir hizmet verilen meslek gruplarında bu problem daha yaygın bir şekilde gözlenmiştir. Hizmet verilen meslek grubunun yanında bir işte ki günlük çalışma süresinin de bireyin tükenmişliğini etkilendiği belirtilmektedir (Freudenberger, 1975). Tükenmişlik

KAYNAKÇA

Aktuğ, İ. Y., Susur, A., Keskin, S., Balcı, Y., & Seber, G. (2006). Osmangazi Üniversitesi tıp fakültesinde çalışan hekimlerde tükenmişlik düzeyleri, Osmangazi Tıp Dergisi, 28(2), 91-101.

Ardıç, K., & Polatçı, S. (2008). Tükenmişlik sendromu akademisyenler üzerinde bir uygulama (GOÜ Örneği) Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 10(2): 69-96.

Aunola, K., Sorkkila, M., Viljaranta, J., Tolvanen, A., & Ryba, T. V. (2018). The role of parental affection and psychological control in adolescent athletes' symptoms of school and sport burnout during the transition to upper secondary school. Journal of Adolescence, 69, 140-149.

Çağatay İn, E., & Şanlı Kula, K. (2020). Üniversite öğrencilerinin tükenmişlik ve yaşam doyumunun incelenmesi: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 32 (2), 403-442.

Çaloğlu, M., & Yalçın, Ö. M. (2020). Sporcu eğitim merkezlerindeki güreşçilerin sporcu tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 59-73.

Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri SPSS uygulamalı, Sakarya Yayıncılık, Güncellenmiş 9. Baskı, Sakarya.

Çam, Z., Kardaş, F., Eşkisu, M., & Gelibolu, S. (2019). Spor Tükenmişliği Envanteri'nin Türk kültürüne uyarlanması ve psikometrik özellikleri. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14(1), 79-96.

Çavuşoğlu, G., Ünver, Ş., Doğan, E., İslamoğlu, İ. & Özdemir, S. (2015). Spor Bilimleri Fakültesi öğretim elemanları ile diğer fakülte öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması. Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri, 10 (1), 4-13.

Dericioğulları, A. B., Konak, Ş., Arslan, E., & Öztürk, B. (2007). Öğretim elemanlarının tükenmişlik düzeyleri: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği", Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 2(5), 13-23.

Dilek, A. N., & İmamoğlu, O. (2020). Spor eğitimli öğrencilerde sürekli öfke-öfke ifade tarz durumlarının araştırılması. Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi, 6(2), 566-575.

Dilek, A. N. (2022). Investigation of sports sciences faculty students' motivation for participation in physical activity in terms of various variables. Education Quarterly Reviews, 5(4), 79-89.

Ekizoğlu, Ö., & Akyüz, M. S. (2022). Türk futbolunda seyircilerin video yardımcı hakem (VAR) uygulamasına bakış açılarının incelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6. Akademik Spor Araştırmaları Kongresi Özel Sayısı, 622-635.

Ekizoğlu, Ö., & Oruç, G. (2022). Determination of the sports products consumer

profiles of the Turkish armed forces personnel. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 13(6): 1582–1591.

Erdoğan, İ. (2008). Futbol ve futbolu inceleme üzerine. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 26,11-14.

Erdoğan Tarakçı İ., & Göktaş B. (2019). The impact of work-family conflict on hedonic consumption: A Survey on Industrial Workers, Journal of Business Research-Turk, 11(3): 2216-2230.

Erdoğan Tarakçı İ., & Baş M. (2019). Pazarlama iletişiminde sosyal medya kullanımı: amaçlar ve motivasyonlar. Euroasia Journal of Social Sciences & Humanities, 6(2): 167-179.

Esmer, Y., & Gıdık, B. (2020). Organik tarım öğrencilerinin tarımsal girişimcilik eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. Tarım Ekonomisi Dergisi. 26(2): 147-156.

Evli, F., Gıdık, O., & Cerit, E. (2020). Anxiety levels of footballers in regional amateur and professional leagues during pandemic process. Ambient Science, 2020: Vol. 07(Sp1); 81-85.

Freudenberger, H. J. (1974). Staff burn-out. Journal of Social Issues, 30(1), 159-165.

Freudenberger, H. J. (1975). The staff burn-out syndrome in alternative institutions. Psychotherapy: Theory, Research & Practice, 12(1), 73-82.

Gıdık, O., Kul, M., Elbir, T., & Gıdık, B. (2022). Hokey Milli takım aday kadrosunda bulunan U14-U16 sporcularının ve antrenörlerinin organik gıda tüketim algı düzeyleri. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1): 69-92.

Gıdık, O., & Şipal, O. (2023). Ragbi sporcularının sporda mücadele ve endişe durumlarının farklı değişkenler bakımından incelenmesi. Current Research in Sports / Sporda Güncel Araştırmalar. Mart. 1-19. Gece Kitaplığı. Ankara.

Gıdık, O., & Kul, M. (2023). U-15 kız ve erkek hokey5s sporcularının hokey sporunu tercih etme nedenlerinin incelenmesi. Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(1): 24-40.

Gıdık, O., Kul, M., & Yönal, M. (2023). Üniversite seçmeli futbol dersini alan öğrencilerin kaygı düzeylerinin incelenmesi (Bayburt Üniversitesi Örneği). Kadirli Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2): 254-270.

Göktaş, B., & Gıdık, B. (2019). Consumption of medicinal and aromatic plants collected from nature in Bayburt. Research Studies Anatolia Journal. 2(6): 303-311.

Kul, M., Gıdık, B., Gıdık, O., Şipal, O., & Şipal, Ö. (2021). Organic food nutrition knowledge level of Olympic Boxers in Turkey. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi; 4(3): 250-260.

Gustafsson, H., Hassmén, P., Kenttä, G., & Johansson, M. (2008). A qualitative analysis of burnout in elite Swedish athletes. Psychology of Sport and

Exercise, 9(6), 800-816.

Gustafsson, H., & Skoog, T. (2012). The mediational role of perceived stress in the relation between optimism and burnout in competitive athletes. Anxiety, Stress & Coping, 25(2), 183-199.

Gustafsson, H., Martinent, G., Isoard-Gautheur, S., Hassmén, P., & Guillet-Descas, E. (2018). Performance based self-esteem and athlete-identity in athlete burnout: A person-centered approach. Psychology of Sport and Exercise, 38, 56-60.

Hobfoll, S. E., & Shirom, A. (2001). Conservation of Resources: Applications to stress and management in the workplace. In R. Golembiewski (Ed.) Handbook of Organizational Behavior (pp. 57-80). New York: Marcel Dekker.

Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemi, Nobel Yayınları, Ankara.

Kelecek, S., & Göktürk, E. (2017). Kadın futbolcularda sporcu bağlılığının sporcu tükenmişliğini belirlemedeki rolü. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD, 2(2).

Kelleş, F., Kul, M., Karataş, İ., Mülhim, M. A. & Ünlü, Y. (2017). Gençlik merkezindeki serbest zaman etkinliklerine katılan bireylerin sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi: Adıyaman İli Örneği. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special Issue 2, 114-141.

Koçak, Ç. V., & Çakır, F. (2020). Ergenlerde spor, sosyal kaygı ve okul tükenmişliği ilişkisi. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18 (4), 166-179. DOI: 10.33689/spormetre.712668.

Kumar, V., Singh, A., Sandhu, J. S., Gupta, N., & Pandey, R. M. (2017). Comparative study of sports competition anxiety among contact and non-contact sports persons. International Journal of Physiology, Nutrition and Physical Education, 2(2), 77-79.

Meijen, C., Jones, M. V., McCarthy, P. J., Sheffield, D., & Allen, M. S. (2013). Cognitive and affective components of challenge and threat states. Journal of Sports Science, 31(8), 847–855. Doi: 10.1080/02640414.2012.753157.

Mülhim, M. A., Mülhim, Z., Ünlü, Y., & Solakumur, A. (2017). Dart sporcularının erişkin bağlanma biçimleri ile atılganlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special Issue 2, 61-72.

Oğuzberk, M., & Aydın, A. (2008). Ruh sağlığı çalışanlarında tükenmişlik. Klinik Psikiyatri. 11:167-179.

Özbal, A. F., Eski, T. & Ektirici, A. (2018). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerinin değerlendirilmesi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 20 (1), 96-105.

Raedeke, T. D., & Smith, A. L. (2004). Coping resources and athlete burnout: An examination of stress mediated and moderation hypotheses. Journal of

Sport and Exercise Psychology, 26(4), 525-541.

Rugby, Warwickshire. (2019). Rugby on city population. (http://www.rugbyfootballhistory.com Erişim tarihi: 10.05.2023).

Singh, A., & Parmar, D. S. (2015). A comparative study of competitive anxiety between basketball and volleyball players. International Research Journal of Management, IT and Social Sciences, 2(1), 1-4.

Şahin, M. (2006). Beden eğitimi ve spor sözlüğü. Morpa Kültür Yayınları.

Şipal, O., Kul, M., Ceyhan, M. A., Dilek, A. N., & Aksoy, Ö. F. (2020). Sporcu algılarına göre boks antrenörlerinin etik dışı davranışlarının incelenmesi. s-29-42. Gece Kitaplığı. Ankara.

Solakumur, A., Kul, M., Ünlü, Y., & Mülhim, M. A. (2017). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin yansıtıcı düşünme eğilimlerinin ve yansıtma yeteneklerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special Issue 2, 294-307.

Tozoğlu, E., & Dursun, M. (2020). Spor bilimlerinde bilimsel araştırma süreci, Editör; Gökmen, Ö. Spor & Bilim, Efe Akademi Yayınevi. İstanbul. S.7-23.

Ünlü, Y., Uslu, S., Kul, M., Solakumur, A., & Yaman, Ç. (2017). Beden eğitimi ve spor öğretmenlerinin medya okuryazarlık düzeylerinin bazı demografik değişkenlere göre incelenmesi. Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Special, Issue 2, 283-293.

Ünlü, Y., Solakumur, A., Kul, M., & Makul, M. (2022). Music in Sporting Practices: A Study on Traditional Archery Team. Journal of Educational Issues, 8(1): p292-308.

Yıldız, M. E., Gürer, B. & Esentaş, M. (2015). Ortaokul öğretmenlerinin spora ilişkin tutumları ile tükenmişlik düzeyleri ilişkisi. İnönü Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2 (3), 14-26.

BÖLÜM 8

CHAPTER 8

ANATOMICAL VARIANTS AND CONGENITAL ABNORMALITIES OF THE UPPER EXTREMITY AND SPINE PREDISPOSING TO SPORTS INJURY

Umut Hasan KANTARCI[1]

1 Izmir Chest Hospital Radiology Department. drumutkantarci@gmail.com

Generally, congenital abnormalities and anatomical variants of the musculoskeletal system are asymptomatic and discovered incidentally in athletes [1] . However, these situations can lead to a wide range of problems in athletes, from simple injuries to life-threatening pathologies [2] .

Congenital anomalies and anatomical variances may predispose the upper extremity to acute injuries, overuse injuries, and nerve compression syndromes, and in certain instances, they may play a crucial role in athletic performance. In addition, congenital defects and anatomical variances may be associated with anomalies in other organs, such as the heart and kidney, which influence the path of a sport-life. Therefore, it may be preferable to avoid using the term "normal variants" when referring to the anatomical variants for athletes .

Although many problems that may be caused by anatomical variations in the upper extremity have been studied in able-bodied athletes, these variations are also significant for wheelchair athletes and athletes with lower extremity disabilities who must bear weight on their upper extremities[3]. Athletes with congenital anomalies of the upper extremity, such as hemimelia, amelia, adactyly, aphalangia, cleft hand, radial club hand, phocomelia and ulnar club hand may also be susceptible to acute injuries and overuse injuries in the same or opposite side upper extremity due to variations[4]. Therefore, it is essential to be aware of the variations that may pose a threat to the limb's protection.

This article's objective is to examine the anatomical variances and congenital defects that can cause damage in sportsmen.

Cervical Spine

Cervical spine anomalies are a common source of fixed torticollis in athletes, with the Klippel Fail anomaly accounting for 50% of cases. Fixed neck is caused by fusion of the occiput to C1-C2-C3, protracted cervical fusion with an aberrant occipito-cervical junction, and two fused segments with a single open interspace. These conditions are especially prone to injury under axial strain and carry a heightened risk of brain injury during sport [2].

Accepted as absolute contraindications for return to sports activity are odontoid agenesis, odontoid hypoplasia, os odontoidem, atlantooccipital fusion, and Klippel-Fail abnormality type 1 [5]. In up to fifty percent of these instances, thoracic or lumbar scoliosis coexists, and renal and cardiac examinations should not be omitted.

Anatomical variations of the atlas, such as bony bridges and divided transverse vertebral foramina at a single or several levels, may be clinically significant and cause vertigo and neurological disorders in athletes

Reference:

1. Kleeman LT. Cervical Spine Injuries in Sports. 2015;(June). doi:10.5005/jp-journals-10017-1057
2. Editor-in-chief D. Cervical spine anomalies : A contraindication to sports ? 2012;(March):184-185.
3. Fagher K, Lexell J. Sports-related injuries in athletes with disabilities. *Scand J Med Sci Sports*. 2014;24(5). doi:10.1111/sms.12175
4. França Bisneto EN. Congenital deformities of the upper limbs. Part I: Failure of formation. *Rev Bras Ortop (Sao Paulo)*. 2012;47(5). doi:10.1590/s0102-36162012000500002
5. Torg JS. Cervical Spine Injuries and the Return to Football. 2009;19140. doi:10.1177/1941738109343161
6. Dowdell J, Mikhail C, Robinson J, Allen A. Anatomy of the pediatric spine and spine injuries in young athletes. 2018;(1):1-10. doi:10.21037/aoj.2018.03.01
7. Rhea JT, Rao PM, Novelline RA. The Normal Cervical Spine and Its Variations on Plain Radiography and Computed Tomography. 1998;5(1):13-28.
8. Editor S. *Contemporary Pediatric and Adolescent Sports Medicine*.
9. Ferreli F, Mercante G, Spriano G. Levator claviculae muscle : Anatomic variation found during neck dissection : Variation of the Levator Claviculae Muscle. 2018;(November). doi:10.1002/lary.27280
10. Article E, Paper O. Scoliosis and sport. 2015;11(1):1-10. doi:10.5550/sgia.151101.en.001J
11. Sward L. The Thoracolumbar Spine in Young Elite Athletes. 1992;13(5):357-364.
12. *Magnetic Resonance Imaging in Orthopedic Sports Medicine*.; 2008. doi:10.1007/978-0-387-48898-1
13. McCurdie I. Imaging in sport and exercise medicine: "A sports physician's outlook and needs." *British Journal of Radiology*. 2012;85(1016):1198-1200. doi:10.1259/bjr/14729770
14. Iqbal K. Anatomical variations in shape of suprascapular notch of scapula. *J Morpho Sci*. 2009;27.
15. Tsui SSM, Leong HT, Leung VYF, Ying M, Fu SN. Tendon vascularity in overhead athletes with subacromial pain syndrome and its correlation with the resting subacromial space. *J Shoulder Elbow Surg*. 2017;26(5):774-780. doi:10.1016/j.jse.2016.09.041
16. Nourissat G, Calò M, Montalvan B, Parier J. Os Acromiale in Professional Tennis Players. *Orthop J Sports Med*. 2018;6(5):1-5.

doi:10.1177/2325967118773723

17. Sano A, Itoi E, Konno N, Kido T, Urayama M, Sato K. Cystic changes of the humeral head on MR imaging: Relation to age and cuff-tears. *Acta Orthop Scand*. 1998;69(4):397-400. doi:10.3109/17453679808999054

18. Aygün Ü, Çalik Y, Işik C, Şahin H, Şahin R, Aygün DÖ. The importance of glenoid version in patients with anterior dislocation of the shoulder. *J Shoulder Elbow Surg*. 2016;25(12). doi:10.1016/j.jse.2016.09.018

19. Hong J, Huang Y, Ma C, et al. Risk factors for anterior shoulder instability: a matched case-control study. *J Shoulder Elbow Surg*. 2019;28(5). doi:10.1016/j.jse.2018.09.014

20. Mathew CJ, Lintner DM. Superior Labral Anterior to Posterior Tear Management in Athletes. *Open Orthop J*. 2018;12(1):303-313. doi:10.2174/1874325001812010303

21. del Rey FC, Vázquez DGG, López DN. Glenohumeral instability associated with Buford complex. *Knee Surgery, Sports Traumatology, Arthroscopy*. 2009;17(12). doi:10.1007/s00167-009-0882-1

22. de Coninck T, Ngai SS, Tafur M, Chung CB. Imaging the glenoid labrum and labral tears. *Radiographics*. 2016;36(6):1628-1647. doi:10.1148/rg.2016160020

23. Ryu JHJ, Pedowitz RA. Rehabilitation of Biceps Tendon Disorders in Athletes. *Clin Sports Med*. 2010;29(2):229-246. doi:10.1016/j.csm.2009.12.003

24. Bunata RE, Brown DS, Capelo R. Anatomic factors related to the cause of tennis elbow. *Journal of Bone and Joint Surgery - Series A*. 2007;89(9). doi:10.2106/JBJS.F.00727

25. Obermann WR, Loose HWC. The os supratrochleare dorsale: A normal variant that may cause symptoms. *American Journal of Roentgenology*. 1983;141(1):123-127. doi:10.2214/ajr.141.1.123

26. Caetano EB, Neto JJS, Vieira LA, Caetano MF, de Bona JE, Simonatto TM. Struthers' ligament and supracondylar humeral process: An anatomical study and clinical implications. *Acta Ortop Bras*. 2017;25(4):137-142. doi:10.1590/1413-785220172504168330

27. Bencardino JT, Rosenberg ZS. Entrapment Neuropathies of the Shoulder and Elbow in the Athlete. *Clin Sports Med*. 2006;25(3):465-487. doi:10.1016/j.csm.2006.03.005

28. Dickerman RD, Stevens QEJ, Cohen AJ, Jaikumar S. Radial tunnel syndrome in an elite power athlete: A case of direct compressive neuropathy. *Journal of the Peripheral Nervous System*. 2002;7(4):229-232. doi:10.1046/j.1529-8027.2002.02030.x

29. Acott TR, Greenberg JA. Ulnar Abutment Syndrome in the Athlete. *Orthopedic Clinics of North America*. 2020;51(2). doi:10.1016/j.ocl.2019.11.007

30. Avery DM, Rodner CM, Edgar CM. Sports-related wrist and hand injuries:

A review. *J Orthop Surg Res*. 2016;11(1). doi:10.1186/s13018-016-0432-8

31. Meirelles LM, Fernandes CH, Ejnisman B, Cohen M, Gomes dos Santos JB, Albertoni WM. The prevalence of carpal tunnel syndrome in adapted Sports athletes based on clinical diagnostic. *Orthopaedics and Traumatology: Surgery and Research*. 2020;106(4). doi:10.1016/j.otsr.2020.02.004

32. Mitchell R, Chesney A, Seal S, Mcknight L, Thoma A. Anatomical variations of the carpal tunnel structures. *Canadian Journal of Plastic Surgery*. 2009;17(3). doi:10.1177/229255030901700302

33. Rossi C, Cellocco P, Margaritondo E, Bizzarri F, Costanzo G. De Quervain disease in volleyball players. *American Journal of Sports Medicine*. 2005;33(3). doi:10.1177/0363546504268134

34. Stahl S, Vida D, Meisner C, Stahl AS, Schaller HE, Held M. Work related etiology of de Quervain's tenosynovitis: A case-control study with prospectively collected data Pathophysiology of musculoskeletal disorders. *BMC Musculoskelet Disord*. 2015;16(1). doi:10.1186/s12891-015-0579-1

BÖLÜM 9

CHAPTER 9

THE ROLE OF PHYSICAL ACTIVITY IN THE MANAGEMENT OF ATTENTION DEFICIT HYPERACTIVITY DISORDER

Bekir Erhan ORHAN[1], Aydın KARAÇAM[2]

1 Asst. Prof. Dr., https://orcid.org/ 0000-0002-3149-6630, Facultyof Sport Science, Istanbul Aydın University, Istanbul, TÜRKIYE, bekirerhanorhan@aydin.edu.tr

2 Assoc. Prof. Dr., https://orcid.org/0000-0001-6509-427X, Facultyof Sport Science, Istanbul Aydın University, Istanbul, TÜRKIYE, aydinkaracam@aydin.edu.tr

Introducing

Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD) is a neurodevelopmental disorder characterized by inattention, hyperactivity, and impulsivity symptoms. This disorder can affect children, adolescents, and adults worldwide. It is estimated that ADHD affects around 5-10% of school-aged children and 2.5-5% of adults (Polanczyk et al., 2007; Fayyad et al., 2017). ADHD can significantly impact an individual's academic, social, and occupational functioning (Wilens, 2018). While medication is the most common treatment option for ADHD, increasing evidence suggests that physical activity can also play a role in managing ADHD symptoms. Regular physical activity has been shown to improve attention, cognitive control, and executive functioning in individuals with ADHD (Ludyga et al., 2016; Pontifex et al., 2013). In addition, exercise can potentially increase neurotransmitters, such as dopamine and norepinephrine, that ADHD individuals are often deficient in (Fletcher et al., 2017).

Additionally, exercise may improve cerebral blood flow and cognitive performance (Chaddock et al., 2010). Studies have also demonstrated that physical activity interventions, such as aerobic and martial arts, effectively reduce ADHD symptoms in children and adolescents (Huang et al., 2017; Verret et al., 2012). Physical activity serves as a promising additional treatment option for individuals with ADHD. Exercise has been shown to enhance the critical areas of impairment in ADHD, including attention, cognitive control, and executive functioning. Further research is necessary to determine the most effective types, duration, and intensity of physical activity interventions for individuals with ADHD. Nonetheless, physical activity should be considered a critical component of a comprehensive ADHD treatment plan.

Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD)

ADHD is an abbreviation for Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder, a neurodevelopmental disorder characterized by inattention, hyperactivity, and impulsivity symptoms. According to the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth Edition (DSM-5), the diagnostic criteria for ADHD include persistent symptoms that disrupt daily functioning and occur in multiple settings (American Psychiatric Association, 2013). While the exact causes of ADHD are not fully understood, it is believed to result from a combination of genetic and environmental factors that affect brain development and functioning (Thapar et al., 2017). ADHD is one of the children's most common neurodevelopmental disorders, with estimated prevalence rates of 5-7% worldwide (Polanczyk et al., 2014). ADHD can significantly impact an individual's academic, social, and occupational functioning and may also elevate the risk of other mental health

References

ACSM. (2019). *ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription. 10th ed.* Philadelphia: Wolters Kluwer.

American College of Sports Medicine. (2021). *ACSM's Guidelines for Exercise Testing and Prescription (10th ed.).* Wolters Kluwer.

American Heart Association. (2022). Physical Activity. https://www.heart.org/en/healthy-living/fitness/fitness-basics/physical-activity

American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed.).* Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

Barkley, R. A. (1997). Behavioural inhibition sustained attention, and executive functions: constructing a unifying theory of ADHD. Psychological bulletin, 121(1), 65.

Barkley, R. A. (2010). Deficient emotional self-regulation: a core component of attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of ADHD & Related Disorders*, *1*(2), 5-37.

Barkley, R. A. (2012). *Executive functions: What they are, how they work, and why they evolved.* Guilford Press.

Barkley, R. A., & Poillion, M. J. (1994). Attention deficit hyperactivity disorder: a handbook for diagnosis and treatment. *Behavioral disorders*, *19*(2), 150–152.

Barton, N., & d'Errico, F. (2012). North African origins of symbolically mediated behaviour and the Aterian. In *Developments in Quaternary Sciences* (Vol. 16, pp. 23-34). Elsevier.

Becker, S. P., & Lienesch, J. A. (2018). Nighttime media use in adolescents with ADHD: Links to sleep problems and internalizing symptoms. *Sleep Medicine*, *51*, 171-178.

Béliveau, M., Berry, T., Meehan, A., Desrosiers, P., & Lépine, J. (2018). Impact of acute exercise on cognitive performance in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 40(6), 352-359.

Biddle, S. J. H., Asare, M., & Davies, M. J. (2019). *The role of physical activity in the prevention and management of ADHD. Journal of attention disorders*, 23(12), 1472–1485. doi 10.1177/1087054718813375.

Biederman, J. (2005). Attention-deficit/hyperactivity disorder: a selective overview. *Biological psychiatry*, *57*(11), 1215-1220.

Biederman, J., Spencer, T., & Wilens, T. (2018). *Attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) as a risk factor for substance abuse: Rational and realization. Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 289-300. https://

doi.org/10.1111/jcpp.12830

Biederman, J., Monuteaux, M. C., Doyle, A. E., Seidman, L. J., Wilens, T. E., Ferrero, F., ... & Faraone, S. V. (2004). Impact of executive function deficits and attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD) on academic outcomes in children. *Journal of consulting and clinical psychology*, *72*(5), 757.

Brossard-Racine, M., Majnemer, A., Shevell, M., Snider, L., & Lach, L. (2019). Motor proficiency in children with attention deficit hyperactivity disorder and developmental coordination disorder. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 61(3), 316-323.

Centres for Disease Control and Prevention. (2022). *Physical Activity.* https://www.cdc.gov/physicalactivity/basics/index.htm

Cerrillo-Urbina, A. J., García-Hermoso, A., Sánchez-López, M., Pardo-Guijarro, M. J., Santos Gómez, J. L., & Martínez-Vizcaíno, V. (2015). The effects of physical exercise in children with attention deficit hyperactivity disorder: A systematic review and meta-analysis of randomized control trials. *Child: care, health and development*, *41*(6), 779-788.

Chaddock, L., Erickson, K. I., Prakash, R. S., Kim, J. S., Voss, M. W., VanPatter, M., ... & Kramer, A. F. (2010). A neuroimaging investigation of the association between aerobic fitness, hippocampal volume, and memory performance in preadolescent children. *Brain Research*, *1358*, 172–183.

Chang, Y. S., Owen, J. P., Desai, S. S., Hill, S. S., Arnett, A. B., Harris, J., ... & Mukherjee, P. (2014). Autism and sensory processing disorders: shared white matter disruption in sensory pathways but divergent connectivity in social-emotional pathways. *PloS one*, *9*(7), e103038.

Cherkasova, M. V., & Hechtman, L. (2009). Neuroimaging in attention-deficit hyperactivity disorder: beyond the frontostriatal circuitry. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *54*(10), 651-664.

Chou, C. C., & Huang, C. J. (2017). Effects of an 8-week yoga program on sustained attention and discrimination function in children with attention deficit hyperactivity disorder. *PeerJ*, p. *5*, e2883.

Cortese, S., Faraone, S. V., Konofal, E., & Lecendreux, M. (2009). Sleep in children with attention-deficit/hyperactivity disorder: meta-analysis of subjective and objective studies. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *48*(9), 894-908.

Cortese, S., Ferrin, M., Brandeis, D., Buitelaar, J., Daley, D., Dittmann, R. W., ... & European ADHD Guidelines Group. (2015). Cognitive training for attention-deficit/hyperactivity disorder: meta-analysis of clinical and neuropsychological outcomes from randomized controlled trials. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, *54*(3), 164-174.

Cortese, S., Kelly, C., Chabernaud, C., Proal, E., Di Martino, A., Milham, M. P., & Castellanos, F. X. (2012). Toward systems neuroscience of ADHD: a meta-analysis of 55 fMRI studies. *American Journal of Psychiatry*, *169*(10),

1038-1055.

Craft, L. L., & Perna, F. M. (2004). The benefits of exercise for the clinically depressed. *Primary care companion to the Journal of clinical psychiatry*, *6*(3), 104.

Daley, A. J., & Mutrie, N. (2012). The role of exercise in the treatment of ADHD in adults. *Journal of Attention Disorders*, 16(5), 406–410.

Daley, A. J., & Van der Oord, S. (2014). Exercise for ADHD: A narrative review of the literature. *Journal of Attention Disorders*, 18(3), 207-216.

DuPaul, G. J., & Stoner, G. (2014). *ADHD in the schools: Assessment and intervention strategies*. Guilford Publications.

Erickson, K. I., Voss, M. W., Prakash, R. S., Basak, C., Szabo, A., Chaddock, L., ... & Kramer, A. F. (2011). Exercise training increases size of hippocampus and improves memory. *Proceedings of the national academy of sciences*, *108*(7), 3017-3022.

Fayyad, J., De Graaf, R., Kessler, R., Alonso, J., Angermeyer, M., Demyttenaere, K., ... & Jin, R. (2007). Cross-national prevalence and correlates of adult attention-deficit hyperactivity disorder. *The British Journal of Psychiatry*, *190*(5), 402-409.

Fletcher, J. M., Lyon, G. R., Fuchs, L. S., & Barnes, M. A. (2018). *Learning disabilities: From identification to intervention*. Guilford Publications.

Gapin, J. I., Labban, J. D., & Etnier, J. L. (2011). The effects of physical activity on attention deficit hyperactivity disorder symptoms: The evidence. *Preventive medicine*, *52*, S70-S74.

Gapin, J., & Etnier, J. L. (2010). The relationship between physical activity and executive function performance in children with attention-deficit hyperactivity disorder. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, *32*(6), 753-763.

Guthold, R., Stevens, G. A., Riley, L. M., & Bull, F. C. (2020). Global trends in insufficient physical activity among adolescents: a pooled analysis of 298 population-based surveys with 1· 6 million participants. *The Lancet Child & Adolescent Health*, *4*(1), 23–35.

Halperin, J. M., Marks, D. J., Bedard, A. C. V., Chacko, A., Curchack, J. T., Yoon, C. A., & Healey, D. M. (2013). Training executive, attention, and motor skills: a proof-of-concept study in preschool children with ADHD. *Journal of attention disorders*, *17*(8), 711–721.

Hillman, C. H., Pontifex, M. B., Raine, L. B., Castelli, D. M., Hall, E. E., & Kramer, A. F. (2009). The effect of acute treadmill walking on cognitive control and academic achievement in preadolescent children. *Neuroscience*, *159*(3), 1044-1054.

Hinton, D. M. (2000). US FDA" Redbook II" immunotoxicity testing guidelines and research in immunotoxicity evaluations of food chemicals and new food proteins. *Toxicologic pathology*, *28*(3), 467–478.

Hysing, M., Harvey, A. G., Torgersen, L., Ystrom, E., Reichborn-Kjennerud, T., & Sivertsen, B. (2014). Trajectories and predictors of nocturnal awakenings and sleep duration in infants. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, *35*(5), 309-316.

Kamp, C. F., Sperlich, B., & Holmberg, H. C. (2014). Exercise reduces the symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder and improves social behaviour, motor skills, strength and neuropsychological parameters. *Acta Paediatrica*, *103*(7), 709-714.

Kessler, R. C., Adler, L., Barkley, R., Biederman, J., Conners, C. K., Demler, O., ... & Zaslavsky, A. M. (2006). The prevalence and correlates of adult ADHD in the United States: results from the National Comorbidity Survey Replication. *American Journal of psychiatry*, *163*(4), 716-723.

Kooij, J. S., & Bijlenga, D. (2013). The circadian rhythm in adult attention-deficit/hyperactivity disorder: current state of affairs. *Expert Review of Neurotherapeutics*, *13*(10), 1107-1116.

Krafft, C. E., Schwarz, N. F., Chi, L., Weinberger, A. L., Schaeffer, D. J., Pierce, J. E., ... & McDowell, J. E. (2014). An 8-month randomized controlled exercise trial alters brain activation during cognitive tasks in overweight children. *Obesity*, *22*(1), 232-242.

Lee, I. M., Shiroma, E. J., Lobelo, F., Puska, P., Blair, S. N., & Katzmarzyk, P. T. (2012). Effect of physical inactivity on major non-communicable diseases worldwide: an analysis of burden of disease and life expectancy. *The Lancet*, *380*(9838), 219-229.

Lewiecki, E. M., Binkley, N., Morgan, S. L., Shuhart, C. R., Camargos, B. M., Carey, J. J., ... & Leslie, W. D. (2016). Best practices for dual-energy X-ray absorptiometry measurement and reporting: International Society for Clinical Densitometry Guidance. *Journal of clinical densitometry*, *19*(2), 127–140.

Liu-Ambrose, T., Nagamatsu, L. S., Voss, M. W., Khan, K. M., & Handy, T. C. (2012). Resistance training and functional plasticity of the aging brain: a 12-month randomized controlled trial. *Neurobiology of aging*, *33*(8), 1690–1698.

Ludyga, S., Gerber, M., Brand, S., Holsboer-Trachsler, E., & Pühse, U. (2016). Acute effects of moderate aerobic exercise on specific aspects of executive function in different age and fitness groups: A meta-analysis. *Psychophysiology*, *53*(11), 1611-1626.

Mandolesi, L., Polverino, A., Montuori, S., Foti, F., Ferraioli, G., Sorrentino, P., & Sorrentino, G. (2018). Effects of physical exercise on cognitive functioning and well-being: biological and psychological benefits. *Frontiers in psychology*, 509.

Merritt, V. C., Meyer, J. E., Cadden, M. H., Roman, C. A., Ukueberuwa, D. M., Shapiro, M. D., & Arnett, P. A. (2017). Normative data for a comprehensi-

ve neuropsychological test battery used in the assessment of sports-related concussion. *Archives of Clinical Neuropsychology*, *32*(2), 168–183.

Nigg, J. T., Tannock, R., & Rohde, L. A. (2010). What is to be the fate of ADHD subtypes? An introduction to the special section on research on the ADHD subtypes and implications for the DSM–V. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, *39*(6), 723-725.

Polanczyk, G. V., Salum, G. A., Sugaya, L. S., Caye, A., & Rohde, L. A. (2015). Annual research review: A meta-analysis of the worldwide prevalence of mental disorders in children and adolescents. *Journal of child psychology and psychiatry*, *56*(3), 345-365.

Pontifex, M. B., Saliba, B. J., Raine, L. B., Picchietti, D. L., & Hillman, C. H. (2013). Exercise improves behavioral, neurocognitive, and scholastic performance in children with attention-deficit/hyperactivity disorder. *The Journal of Pediatrics*, *162*(3), 543-551.

Rubia, K. (2018). Cognitive neuroscience of attention deficit hyperactivity disorder (ADHD) and its clinical translation. *Frontiers in human neuroscience*, *12*, 100.

Schuch, F. B., Vancampfort, D., Firth, J., Rosenbaum, S., Ward, P. B., Silva, E. S., ... & Stubbs, B. (2018). Physical activity and incident depression: a meta-analysis of prospective cohort studies. *American Journal of Psychiatry*, *175*(7), 631-648.

Stubbs, B., Vancampfort, D., Rosenbaum, S., Firth, J., Cosco, T., Veronese, N., ... & Schuch, F. B. (2017). An examination of the anxiolytic effects of exercise for people with anxiety and stress-related disorders: a meta-analysis. *Psychiatry research*, *249*, 102-108.

Thapar, A., Cooper, M., & Rutter, M. (2017). Neurodevelopmental disorders. *The Lancet Psychiatry*, *4*(4), 339-346.

Tomporowski, P. D., Davis, C. L., Miller, P. H., & Naglieri, J. A. (2008). Exercise and children's intelligence, cognition, and academic achievement. *Educational psychology review*, *20*, 111-131.

Verret, C., Guay, M. C., Berthiaume, C., Gardiner, P., & Béliveau, L. (2012). A physical activity program improves behavior and cognitive functions in children with ADHD: an exploratory study. *Journal of attention disorders*, *16*(1), 71-80.

World Health Organization. (2020). Physical Activity.

Ziereis, S., & Jansen, P. (2015). Effects of physical activity on executive function and motor performance in children with ADHD. *Research in developmental disabilities*, *38*, 181-191.

BÖLÜM 8

CHAPTER 8

HOFFA'S INFRAPATELLAR FAT PAD AND ASSOCIATED DISORDERS.

Umut Hasan KANTARCI[1]

1 Izmir Chest Hospital Radiology Department. drumutkantarci@gmail.com

Introduction:

Hoffa's infrapatellar fat pad (HIFP) is a routinely visible intracapsular structure on magnetic resonance images of the knee[1]. Due to the prevalence of disease in this area, it is crucial to be aware with the many pathogenic entities that may occur. Hoffa disease, localized nodular synovitis, intracapsular chondroma, shear injury, and postarthroscopy-postsurgery fibrosis are intrinsic abnormalities of this fat pad. Additionally, the HIFP may be affected secondarily by extrinsic processes., such as articular disorders (e.g., joint effusion, cyclops lesion , ,meniscal cyst, intraarticular bodies, ganglion cyst, ,), pigmented villonodular synovitis; primary synovial chondromatos, synovial hemangiom, hemophilia, [1,2] . The approach to pathologic processes involving the HIFP is facilitated by an understanding of regional anatomy and possible differential diagnostic considerations.

Magnetic resonance (MR) imaging has become the gold standard for diagnosing knee disorders. Once thought to be uncommon, pathologic processes, such as those involving the Hoffa's infrapatellar fat pad, are now being shown with increasing frequency in routine radiologic procedure. Hoffa's HIFP is characterized by the presence of a number of intrinsic abnormalities. In addition, extracapsular abnormalities, articular abnormalities, and synovial abnormalities can cause secondary involvement of the infrapatellar fat pad. In evaluating knee disorders using MR imaging, it is possible to distinguish between extrinsic and involvement of the infrapatellar fat pad, narrowing the differential diagnosis.

Anatomy of HIFP :

There are several different fatty pads in the knee. They are situated between the synovium-lined joint cavity internally and joint capsule externally , making it extrasynovial but intracapsular [1]. Included among the three anterior fat pads are the posterior suprapatellar (prefemoral), anterior suprapatellar (quadriceps), and infrapatellar (Hoffa) fat pads. HIFP is surrounded by the patella, patellar tendon and joint capsule, deep infrapatellar bursa and the proximal tibia, and the synovium of the joint cavity.[3,4] Superiorly, the plica ligamentum mucosum or infrapatellar synovial fold connects the fat pad to the intercondylar notch. It is also directly attached to the the periosteum of the tibia and inferior anterior horns of the menisci. Multiple synovial recesses divided by fat tissue form the interface between the adjacent joint space and the posterior aspect of the fat pad. The transverse (geniculate) ligament traverses the fat pad's posterior aspect. The deep infrapatellar bursa is situated inferiorly between the posterior proximal tibia and anterior patellar tendon.

The HIFP is supplied by several vertical arteries located posterior part of the lateral patellar tendon, which are connected by the inferior and supe-

Referances:

1. Jacobson JA, Lenchik L, Ruhoy MK, Schweitzer ME, Resnick D. MR imaging of the infrapatellar fat pad of Hoffa. *RadioGraphics*. 1997;17(3):675-691. doi:10.1148/radiographics.17.3.9153705
2. Sezgin EA. Tumors and tumor-like lesions of infrapatellar fat pad and surrounding tissues: A review of the literature. *Jt Dis Relat Surg*. 2018;29(1):58-62. doi:10.5606/ehc.2018.002
3. Leese J, Davies DC. An investigation of the anatomy of the infrapatellar fat pad and its possible involvement in anterior pain syndrome: a cadaveric study. *J Anat*. 2020;237(1):20-28. doi:10.1111/joa.13177
4. Edama M, Otsuki T, Yokota H, et al. Morphological characteristics of the infrapatellar fat pad. *Sci Rep*. 2022;12(1):8923. doi:10.1038/s41598-022-12859-1
5. Greif DN, Kouroupis D, Murdock CJ, et al. Infrapatellar Fat Pad/Synovium Complex in Early-Stage Knee Osteoarthritis: Potential New Target and Source of Therapeutic Mesenchymal Stem/Stromal Cells. *Front Bioeng Biotechnol*. 2020;8. doi:10.3389/fbioe.2020.00860
6. Eymard F, Chevalier X. Inflammation of the infrapatellar fat pad. *Joint Bone Spine*. 2016;83(4):389-393. doi:10.1016/j.jbspin.2016.02.016
7. O'Connell L, Memon AR, Foran P, Leen E, Kenny PJ. Synovial chondroma in Hoffa's fat pad: Case report and literature review of a rare disorder. *Int J Surg Case Rep*. 2017;32:80-82. doi:10.1016/j.ijscr.2017.01.005
8. Park JH, Ro KH, Lee DH. Localized nodular synovitis of the infrapatellar fat pad. *Indian J Orthop*. 2013;47(3):313-316. doi:10.4103/0019-5413.111514
9. Huang GS, Lee CH, Chan WP, Chen CY, Yu JS, Resnick D. Localized Nodular Synovitis of the Knee: MR Imaging Appearance and Clinical Correlates in 21 Patients. *American Journal of Roentgenology*. 2003;181(2):539-543. doi:10.2214/ajr.181.2.1810539
10. Torriani M, Taneja AK, Hosseini A, Gill TJ, Bredella MA, Li G. T2 relaxometry of the infrapatellar fat pad after arthroscopic surgery. *Skeletal Radiol*. 2014;43(3):315-321. doi:10.1007/s00256-013-1791-4
11. Lapègue F, Sans N, Brun C, et al. Imaging of traumatic injury and impingement of anterior knee fat. *Diagn Interv Imaging*. 2016;97(7-8):789-807. doi:10.1016/j.diii.2016.02.012
12. Labusca L, Zugun-Eloae F. The Unexplored Role of Intra-articular Adipose Tissue in the Homeostasis and Pathology of Articular Joints. *Front Vet Sci*. 2018;5. doi:10.3389/fvets.2018.00035
13. Macchi V, Stocco E, Stecco C, et al. The infrapatellar fat pad and the synovial membrane: an anatomo-functional unit. *J Anat*. 2018;233(2):146-154.

doi:10.1111/joa.12820

14. Bisicchia S, Savarese E. Infra-patellar fat pad cysts: a case report and review of the literature. *Muscles Ligaments Tendons J*. 2012;2(4):305-308. http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23738315

15. Agarwal V. Ganglion Cyst of the Hoffa Fat Pad. *MOJ Orthop Rheumatol*. 2017;9(2). doi:10.15406/mojor.2017.09.00351

16. Facchetti L, Schwaiger BJ, Gersing AS, et al. Cyclops lesions detected by MRI are frequent findings after ACL surgical reconstruction but do not impact clinical outcome over 2 years. *Eur Radiol*. 2017;27(8):3499-3508. doi:10.1007/s00330-016-4661-3

17. Roemer FW, Jarraya M, Felson DT, et al. Magnetic resonance imaging of Hoffa's fat pad and relevance for osteoarthritis research: a narrative review. *Osteoarthritis Cartilage*. 2016;24(3):383-397. doi:10.1016/j.joca.2015.09.018

18. Tsifountoudis I, Kapoutsis D, Tzavellas AN, Kalaitzoglou I, Tsikes A, Gkouvas G. Lipoma Arborescens of the Knee: Report of Three Cases and Review of the Literature. *Case Rep Med*. 2017;2017:1-9. doi:10.1155/2017/3569512

19. Schweitzer ME, Falk A, Pathria M, Brahme S, Hodler J, Resnick D. MR imaging of the knee: can changes in the intracapsular fat pads be used as a sign of synovial proliferation in the presence of an effusion? *American Journal of Roentgenology*. 1993;160(4):823-826. doi:10.2214/ajr.160.4.8456672

20. López-Alameda S, Alonso-Benavente A, López-Ruiz de Salazar A, Miragaya-López P, Alonso-del Olmo JA, González-Herranz P. Sinding-Larsen-Johansson disease: Analysis of the associated factors. *Revista Española de Cirugía Ortopédica y Traumatología (English Edition)*. 2012;56(5):354-360. doi:10.1016/j.recote.2012.09.001

Haziran 2023
June 2023

Ziraat & Orman, Su Ürünleri

Alanında Akademik Çalışmalar

Academic Studies in

Agriculture, Forestry and Aquaculture

EDİTÖRLER /EDITORS

Prof. Dr. Ş. Şebnem ELLİATLIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi İlhami TOZLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel
Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı
Editörler / Edıtors • Prof. Dr. Ş. Şebnem ELLİATLIOĞLU
Dr. Öğr. Üyesi İlhami TOZLU
Birinci Basım / First Edition • © Haziran 2023
ISBN • 978-625-430-852-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The r ight to publish this book belongs to Gece Kitaplığı.
Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

CHAPTER 1/BÖLÜM 1

A PLANT, SEEN BY MANY, KNOWN BY FEW: JERUSALEM ARTICHOKE (HELIANTHUS TUBEROSUS L.)

Fatih HANCI* *1

CHAPTER 2/BÖLÜM 2

THE EFFECT OF BIOSTIMULANT APPLICATIONS ON PLANT GROWTH AND YIELD QUALITY PARAMETERS IN SOME VEGETABLES UNDER SALT STRESS

Ahmet TURHAN*..... *23

CHAPTER 3/BÖLÜM 3

DOMESTICATION PROCESS, SOME BEHAVIORAL TRAITS, AND WELFARE OF POULTRY

Yüksel AKIN*..... *37

CHAPTER 4/BÖLÜM 4

URBAN LIFE QUALITY IN HOUSING ENVIRONMENTAL DESIGN PROJECTS

Elif BAYRAMOĞLU, Pınar Özge PARLAK*..... *59

CHAPTER 5/BÖLÜM 5

GENERAL TRAITS, CHEMICAL COMPONENTS OF SAFFRON PLANT (*CROCUS SATIVUS, L.*) AND USAGE IN POULTRY

Yüksel AKIN*..... *73

CHAPTER 6/BÖLÜM 6

BİYOTEKNOLOJİ UYGULAMALARININ ORMANCILIKTAKİ ROLÜ

Durmuş ÇETİNKAYA* *87

CHAPTER 7/BÖLÜM 7
TAŞKINLAR VE TAŞKINLARA KARŞI YAKLAŞIMLAR
Hurem DUTAL 103

CHAPTER 8/BÖLÜM 8
YÜKSELEN TREND: YEŞIL KOMPOZIT UYGULAMALARI
Fatih Tuncay EFE..... 123

CHAPTER 1

BÖLÜM 1

A PLANT, SEEN BY MANY, KNOWN BY FEW: JERUSALEM ARTICHOKE (Helianthus tuberosus L.)

Fatih HANCI[1]

1 Doç. Dr., Erciyes University, Faculty of Agriculture, Kayseri, Türkiye
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2015-0351

1. GENERAL INFORMATION

1.a. Taxonomic Classification

Helianthus, formed from the Greek words "helios" (sun) and "anthos" (flower), is the name given to a genus belonging to the *Compositae* (*Asteraceae*) family. The *Compositae* family, which is represented by nearly 1,000 genera and about 20,000 species on earth, is one of the richest families of flowering plants. Many of the plants of the *Compositae* family are ornamental plants that are grown in gardens or are valuable in floriculture. The genus *Helianthus* contains over 50 species, some of which are perennial and some of which are annual (Seiler and Brothers, 1999). According to the Integrated Taxonomic Information System, the taxonomic classification of the Compositae family within all plants is as follows:

Kingdom	*Plantae – plantes, Planta, Vegetal, plants*
Subkingdom	*Viridiplantae – green plants*
Infrakingdom	*Streptophyta – land plants*
Superdivision	*Embryophyta*
Division	*Tracheophyta – vascular plants, tracheophytes*
Subdivision	*Spermatophytina – spermatophytes, seed plants, phanérogames*
Class	*Magnoliopsida*
Superorder	*Asteranae*
Order	*Asterales*
Family	*Asteraceae – sunflowers, tournesols*
Genus	*Helianthus L. – sunflower*
Species	*Helianthus tuberosus L. – Jerusalem artichoke, girasole, Jerusalem sunflower, Jerusalem-artichoke* (Anonymous, 2023)

Helianthus tuberosus L., a plant of the *Asteraceae* family that is found around the world, is known as the Jerusalem artichoke. There are many other closely related perennial species that can be confused with Jerusalem artichoke. However, the leaves of *H. tuberosus* are usually larger than those of other *Helianthus* species. Furthermore, the dark green to purple, gray filaria of *H. tuberosus* are 11-18 mm long and loosely arranged around the disc (Gleason and Cronquist, 1991). *H. pauciflorus* Nutt. has broader

References

Allard, H.A., Garner. W.W. 1940. Further observations of the response of various species of plants to length of day. USDA Tech. Bul. 727.

Amarowicz, R., Cwalina-Ambroziak, B., Janiak, M. A., Bogucka, B. 2020. Effect of N fertilization on the content of phenolic compounds in Jerusalem artichoke (*Helianthus tuberosus* L.) tubers and their antioxidant capacity. Agronomy, 10(8), 1215.

Anoymous, 2023. Integrated Taxonomic Information System on-line database, ITIS, http://www.itis.gov.

Anwar, R.S.M., Awad, E.M.M., Al–Easily, I.A.S. 2011. Effect of different rates of nitrogen and potassium fertilization on growth, yield and quality of Jerusalem artichoke plants under sandy soil conditions. Journal of Plant Production, 2(8), 983-993.

Bogucka, B., Jankowski, K. 2020. Jerusalem artichoke: Quality response to potassium fertilization and irrigation in Poland. Agronomy, 10(10), 1518.

Catana, L., Catana, M., Iorga, E., Lazăr, A., Lazar, M., Teodorescu, R., Asănică, A., Belc, N., Iancu, A.A., 2018. Valorification of Jerusalem Artichoke Tubers (Helianthus tuberosus) for Achieving of Functional Ingredient with High Nutritional Value. "Agriculture for Life, Life for Agriculture" Conference Proceedings, 1, 276- 283.

Chen, F., Long, X., Yua, M., Liu, Z., Liu, L., Shao, H., 2013., Phenolics and antifungal activities analysis in industrial crop Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.) leaves. Industrial Crops and Products 47, 339-345.

Cosgrove, D.R., Oelka, D.A., Doll, D.J., Davis, D.W., Undersander, D.J., Oplinger, E.S. 1991. Jerusalem artichoke. Alternative Field Crops Manual. University of Wisconsin Press, Wisconsin.

D'egidio, M. G., Cecchini, C., Cervigni, T., Donini, B., & Pignatelli, V. (1998). Production of fructose from cereal stems and polyannual cultures of Jerusalem artichoke. Industrial Crops and Products, 7(2-3), 113-119.

Dehghan, P., Farhangi, M.A., Tavakoli, F., Aliasgarzadeh, A., Akbari, A. M. 2016. Impact of prebiotic supplementation on T-cell subsets and their related cytokines, anthropometric features and blood pressure in patients with type 2 diabetes mellitus: A randomized placebo-controlled Trial. Complementary Therapies in Medicine, 24, 96–102.

Dorrell, D.G., Chubey, B.B. 1977. Irrigation, fertilizer, harvest dates and storage effects on the reducing sugar and fructose concentrations of Jerusalem artichoke tubers. Can J Plant Sci. 57:591–6.

Garner, W.W., Allard, H.A. 1923. Further studies in photoperiodism: the response of the plant to relative length of day and night. US government printing office.

Gibson, G. R., & Roberfroid, M. B. (1995). Dietary modulation of the human

colonie microbiota: Introducing the concept of prebiotics. The Journal of Nutritional Biochemistry, 125(6), 1401–1412.

Gleason, H. A., Cronquist, A. 1991. Manual of vascular plants of northeastern United States and Adjacent Canada. The New York Botanical Garden, Bronx, NY.

Hamner, K.C., Long. E.M. 1939. Localization of pho- toperiodic perception in Helianthus tuberosus. Bot. Gaz. 101:81–90.

Hanci F. 2021. A first insight into genetic diversity of Jerusalem artichoke accessions collected from different regions of Turkey assessed by ISSR markers, International Journal of Agriculture, Environment and Food Sciences, 5, 4, 651-655.

Hanci, F., Tuncer, G., 2019. The investigation of the variation in tuber characteristics of jerusalem artichoke collected from different provinces of Turkey, International Congress on Vocational & Technical Sciences - V, Kahire, Mısır, 24 - 27 Hanuary 2019, 24-34.

Hanci, F., Tuncer, G., Kuzu, C., 2020. Inulin Based Characterization of Turkish Jerusalem Artichokes, Journal of Bangladesh Agricultural University, 18,3, 551-556

Huang, Z.R., Long, X.H., Wang, L., Kang, J., Liu, Z.P. 2012. Growth, photosynthesis, Hþ -ATPase hydrolysis activity of two Jerusalem artichoke varieties under NaCl- induced stress. Process Biochem, 47(4):591–6.

Jantaharn, P., Mongkolthanaruk, W., Senawong, T., Jogloyd, S., McCloskey, S., 2018. Bioactive compounds from organic extracts of Helianthus tuberosus L. Flowers. Industrial Crops & Products 119, 57–63.

Kays, S. J., Nottingham S. F. 2008c. Introduction: An underutilized resource. [In: Biology and chemistry of Jerusalem artichoke Helianthus tuberosus L.] CRC Press Taylor & Francis Group, pp: 1-6.

Kays, S. J., Nottingham S. F. 2008b. Classification, Identification, and Distribution. [In: Biology and chemistry of Jerusalem artichoke Helianthus tuberosus L.] CRC Press Taylor & Francis Group, pp: 29-34.

Kays, S. J., Nottingham, S. F. 2008a. Biology and chemistry of Jerusalem artichoke. CRC Press Taylor & Francis Group.

Kelly, G. 2008. Inulin-type prebiotics-A review: Part 1. Alternative Medicine Review : A Journal of Clinical Therapeutic, 13(4), 315–329.

Kosaric, N., Cosentino, G.P., Wieczorek, A., Duvnjak, Z. 1994. The Jerusalem artichoke as an agricultural crop. Biomass Bioenergy, 5(1):1–36.

Liu, Z.X., Spiertz, J.H.J., Sha, J., Xue, S., Xie, G.H. 2012. Growth and yield performance of Jerusalem artichoke clones in a semiarid region of China. Agron J., 104 (6):1538–46.

Long, X,H,, Huang, Z.R., Huang, Y.L., Kang, J., Zhang, Z.H., Liu, Z.P. 2010a. Response of two Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.) cultivars

differing in tolerance to salt treatment. Pedosphere, 20(4):515–24.

Long, X,H,, Huang, Z.R., Zhang, Z.H., Li, Q., Zed, R., Liu, Z.P. 2010b. Seawater stress differentially affects germination, growth, photosynthesis, and ion concentration in geno- types of Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.). J Plant Growth Regul 2010;29(2):223–31.

Ma, X.Y., Zhang, L.H., Shao, H.B., Xu, G., Zhang, F., Ni, F.T., Brestic, M. 2011. Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus), a medicinal salt-resistant plant has high adaptability and multiple-use values. J Med Plants Res 5: 1272-1279.

Macfarlane, G. T., Steed, H., Macfarlane, S. 2008. Bacterial metabolism and healthrelated effects of galacto-oligosaccharides and other prebiotics. Journal of Applied Microbiology, 104(2), 305–344.

McLaurin, W.J., Somda, Z.C., Kays, S.J. 1999. Jerusalem artichoke growth, development, and field storage .I. Numerical assessment of plant part development and dry matter acquisition and allocation. J Plant Nutr., 22:1303–13.

Mecella, G., Scandella, P., Neri, U., Di Blasi, N., Moretti, R., Troisi, A., 1996. The productive and chemical evolution of the Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.) under various conditions of irrigation. Agric Med, 126:233–9.

Mensink, M.A., Frijlink, H.W., Maarschalk, K. V., Hinrichs, W. L. J. (2015). Inulin, a flexible oligosaccharide II: Review of its pharmaceutical applications. Carbohydrate Polymers, 134, 418–428.

Monti, A., Amaducci, M.T., Venturi, G. 2005. Growth response, leaf gas exchange and fructans accumulation of Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.) as affected by different water regimes. Eur.J. Agron., 23 (2): 136-145.

Newton, P.J., Myers, A.B., West, D.W. 1991. Reduction in growth and yield of Jerusalem artichoke caused by soil salinity. Irrig Sci, 12(4):213–217.

Pas'ko, N., Basic, M. 1973. Morphological features for distinguishing varieties of Jerusalem artichoke.Trudy Prikladnoy Bot Genet Sel 1973; 50(2):91–101.

Ritsema, T., Smeekens, S. 2003. Fructans: beneficial for plants and humans. Curr Opin Plant Biol, 6(3):223–30.

Ronkart, S.N., Blecker, C.S., Fourmanoir, H., Fougnies, C., Deroanne, C., Herck, J.-C.V. 2007. Isolation and identification of inulooligosaccharides resulting from inulin hydrolysis. Analytica Chimica Acta, 604(1), 81–87.

Seiler, G.J., Brothers, M.E. 1999. Oil Concentration and Fatty Acid Composition of Achenes of Helianthus Species (Asteraceae) from Canada" Economic Botany, 53(3):273-280.

Seiler, G.J., Brothers, M.E. 1999. Oil concentration and fatty acid composition of achenes of Helianthus species (Asteraceae) from Canada. Economic Botany, 273-280.

Slavin, J. 2013. Fiber and prebiotics: Mechanisms and health benefits. Nutrients,

5(4),1417–1435.

Stanley, J.K., Stephen, F.N. 2007. Biology and chemistry of Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.). Florida: CRC Press.

Swanton, C.J. 1989. Ecological aspects of growth and development of Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.) [Ph.D. thesis]. London, Ontario: University of Western Ontario, 181.

VanZandt, N. 2020. The Jerusalem Artichoke: An Unsung Hero. Unıversıty Communıcatıons, The University of Vermont.

Vural, H., Esiyok, D., Duman, I. 2000. Kültür Sebzeleri (Sebze Yetistirme). Ege Üniversitesi Basımevi, Bornova, İzmir.

Wichienchot, S., Thammarutwasik, P., Jongjareonrak, A., Chansuwan, W., Hmadhlu, P., Hongpattarakere, T., et al. 2011. Extraction and analysis of prebiotics from selected plants from southern Thailand. Songklanakarin Journal of Science and Technology, 33(5), 517–523.

Yu, Q., Zhao, J., Xu, Z., Chen, Y., Shao, T., Long, X., Liu, Z., Gao, X., Rengel, Z., Shi, J., Zhou, J. 2018. Inulin from Jerusalem artichoke tubers alleviates hyperlipidemia and increases abundance of Bifidobacteria in the intestines of hyperlipidemic mice. Journal of Functional Foods, 40, 187–196.

Yurrita, L.C., Martín, I.S.M., Ciudad-Cabañas, M.J., Calle-Purón, M.E., Cabria, M.H. 2014. Effectiveness of inulin intake on indicators of chronic constipation: A metaanalysis of controlled randomized clinical trials. Nutricion Hospitalaria, 30(2), 244–252.

Zhao, G.M., Liu, Z.P., Chen, M.D., Guo, S.W. 2008. Soil properties and yield of Jerusalem artichoke (Helianthus tuberosus L.) with seawater irrigation in North China Plain. Pedosphere, 18(2):195–202.

Zhao, K.F., Zhang, A.H., Zou, S.B., Ming-Liang, L. 1984. Studies on the Photoperiodic Responses in Short-Day Plant Helianthus tubevotus. Journal of Integrative Plant Biology, 26(4).

CHAPTER 2

BÖLÜM 2

THE EFFECT OF BIOSTIMULANT APPLICATIONS ON PLANT GROWTH AND YIELD QUALITY PARAMETERS IN SOME VEGETABLES UNDER SALT STRESS

Ahmet TURHAN[1]

1 Prof. Dr., Bursa University of Uludag, Mustafakemalpasa Vocational School, Department of Plant and Animal Production, Bursa and Turkey. (Orcid no: 0000-0002- 1976-8082), Corresponding author: turhan@uludag.edu.tr

Introduction

Stress is defined as the factors or conditions that affect or prevent plant growth and development (Gürel and Avcıoğlu, 2011). Plants are exposed to various stress factors throughout their life cycles. These stress factors are of abiotic and biotic origin. Salt stress is among the most important abiotic stress factors. It significantly affects plant growth and causes a decrease in yield and quality in plant production. Salt stress not only affects plant growth and development but also results in serious deterioration of soil structure. Ultimately, it makes sustainable agriculture increasingly difficult (Gürsoy, 2023).

Plants have different responses to salinity. Some plants are sensitive to salinity, while others are more tolerant. As the ambient salinity increases, yield losses are encountered based on plant resistance to salinity. Salt stress, depending on its intensity and duration, affects various plant biological processes such as growth, development, germination, cell division, and photosynthesis. Such effects get more prominent with the increasing sensitivity of plants against salinity (Bressan, 2008).

It was emphasized by Parida and Das (2005) that salt stress inhibits growth and development through osmotic and ion stress. Osmotic stress also reduces available water quantity and this phenomenon is the so-called physiological drought (Tuteja, 2007). Decreased water uptake results in decreased cell expansion and slowed shoot growth. Ion stress, on the other hand, causes increased Na and Cl ions in the environment to compete with other essential nutrients, especially K, Ca and NO_3, and generates nutrient imbalance in plants (Hu and Schmidhalter, 2005). Ca is another essential nutrient for growth and development. As it was in K, salt stress negatively affects Ca uptake.

Plants grown in saline environments regulate the amount of salt in their structures through various mechanisms. There are various tolerance mechanisms developed by the plant against salinity-induced osmotic and ion stress. These mechanisms are listed by Parida and Das (2005) as selective accumulation or removal of ions, control of ion uptake from the root and transmission to the shoot, accumulation of ions in certain parts of the whole plant and cells, synthesis of osmotic regulators and antioxidant systems.

It is possible to increase plant tolerance to salinity and to make safer cultivation in saline conditions through some special practices. One of these options is the use of biostimulators. Biostimulators increase plant resistance to environmental stress. Shubha et al. (2017) indicated biostimulators as innovative agronomic tools. They have recently attracted greater attention. New alternative approaches, such as the application of biostim-

References

Ahmad, A., Blasco, B. and Martos, V. (2022). Combating Salinity Through Natural Plant Extracts Based Biostimulants: A Review. Frontiers in Plant Science, 13, 1-19.

Altunlu, H. (2020). The Effects of mycorrhiza and rhizobacteria application on growth and some physiological parameters of pepper (*Capsicum annuum* L.) Under Salt Stress. Journal of Agriculture Faculty of Ege University, 57(4), 501-510.

Arin, L. and Kiyak, Y. (2003). The effects of pre-sowing treatments on the emergence and seedling growth of tomato seed (*Lycopersicon esculentum* M.) under several stress conditions. Pak J. Biologic Sci. 6, 990-994.

Aydin, A., Kant, C., Turan, M. (2012). Humic acid application alleviates salinity stress of bean (*Phaseolus vulgaris* L.) plants decreasing membrane leakage. Afr. J. Agric. Res. 7, 1073–1086.

Baath, G.S., Shukla, M.K., Bosland, P.W., Steiner, R.L., Walker, S.J. (2017). Irrigation water salinity influences various growth stages of *Capsicum annuum*. Agric. Water Manag. 179, 246-253.

Balliu, A., Sallaku, G. and Rewald, B. (2015). AMF inoculation enhances growth and improves the nutrient uptake rates of transplanted, salt-stressed tomato seedlings. Sustainability, 7(12), 15967-15981.

Bressan, R.A. (2008). Stres Fizyolojisi, Editörler: Taiz, L., Zeiger, E., Çeviri Editörü: Türkan D., "Bitki Fizyolojisi", Palme Yayıncılık, Ankara, 591-620.

Bulgari, R., Franzoni, G., Ferrante, A. (2019). Biostimulants application in horticultural crops under abiotic stress conditions.Agronomy, 9(306), 2-30.

Colla, G., Rouphael, Y., Cardarelli, M., Tullio, M., Rivera, C.M. and Rea, E. (2008). Alleviation of salt stress by arbuscular mycorrhizal in zucchini plants grown at low and high phosphorus concentrations. Biology and Fertility of Soils, 44(3), 501-509.

Calvo, P., Nelson, L., Kloepper, J.W. (2014). Agricultural uses of plant biostimulants. Plant Soil, 383: 3–41.

Campobenedetto, C., Mannino, G., Beekwilder, J., Contartese, V., Karlova, R., Bertea, C.M. (2021). The application of a biostimulant based on tannins affects root architecture and improves tolerance to salinity in tomato plants. Sci. Rep. 11, 354.

D'Amato, R. and Del Buono, D. (2021). Use of a biostimulant to mitigate salt stress in maize plants. Agronomy, 11, 1-12.

Del-Amor, F.M. and Cuadra-Crespo, P. (2012). Plant growth-promoting bacteria as a tool to improve salinity tolerance in sweet pepper. Funct. Plant Biol. 39, 82–90.

Demir, I., Mavi, K., Ozcoban, M., Okcu, G. (2003). Effect of salt stress on germination and seedling growth in serially harvested aubergine (*Solanum melongena* L.) seeds during development. Israel Journal of Plant Sciences, 51(2), 125-131.

Demirkaya, M., Aydın, B., Dalda-Şekerci, A., Gülşen, O., (2018). Effects of osmotic conditioning treatments of lavender (*Lavandula angustifolia*) seeds on mean germination time and germination rate. International Journal of Secondary Metabolite. 4(3, Special Issue 2), 418-422.

Demirkaya, M. (2022). The effect of effective microorganism (EM) and plant growth regulations (PGPR) application on seed production and quality on demre sivri and Yalova charliston varieties in the greenhouse. June (4-6), Agro Int. Conference Agri. Azerbaijan State Agrar Üni. p. 418.

De Pascale, S. and Barbieri, G. (1995). Effects of soil salinity from long-term irrigation with saline-sodic water on yield and quality of winter vegetable crops. Scientia Horticulturae, 64, 145-157.

Desoky, E.-S.M., El-maghraby, L.M., Awad, A.E., Abdo, A.I., Rady, M.M., and Semida, W. M. (2020). Fennel and ammi seed extracts modulate antioxidant defence system and alleviate salinity stress in cowpea (*Vigna unguiculata*). Sci. Hortic. 272:109576.

Drobek, M., Frac, M., and Cybulska, J. (2019). Plant biostimulants: importance of the quality and yield of horticultural crops and the improvement of plant tolerance to abiotic stress-A review. Agronomy, 9, 335.

Francois, L.E. (1994). Yield and quality response of salt-stressed Garlic. Hortscience, 29(11), 1314-1317.

Gedeon, S., Ioannou, A., Balestrini, R., Fotopoulos, V. and Antoniou, C. (2022). Application of biostimulants in tomato plants (*Solanum lycopersicum*) to enhance plant growth and salt stress tolerance plants, 11, 3082.

Giuffrida, F., Cassaniti, C., Malvuccio, A., Leonardi, C. (2017). Effects of salt stress imposed during two growth phases on cauliflower production and quality. Sci. Food Agric. 97, 1552-1560.

Goyal, S.S., Sharma, S.K. and Rains, D.W. (2003). Crop production in saline environments: Global and integrative perspectives. 427 p. Haworth Press, New York, USA.

Gürel A. and Avcıoğlu, R. 2011. Bitkilerde strese dayanıklılık fizyolojisi, 21. bölüm, Editörler: Özcan, S., Gürel, E., Babaoğlu, M., Bitki Biyoteknolojisi II, Genetik Mühendisliği ve Uygulamaları, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları, 308-313.

Gürsoy, M. (2023). An overvıew of the effects of salt stress on plant development. 9th Internatıonal Zeugma Conference On Scıentıfıc Research. Gaziantep, Türkiye, pp. 508-513.

Grattan, S.R. and Grieve, C.M. (1999). Salinity mineral nutrient relations in horti-

cultural crops. Scientia Horticulturae, 78, 127-157.

Haider, M.W., Asad, H., Manan, A., Raza, S.A. (2012). Impact of foliar application of seaweed extract on growth, yield and quality of potato (*Solanum tuberosum* L.). Soil and Environment, 31(2):157-162.

Hajer, A.S., Malibari, A.A., Al Zahrani, H.S. and Almaghrabi, O.A. (2006). Responses of three tomato cultivars to seawater salinity 1. Effect of salinity on the seedling growth. African Journal of Biotechnology, 5, 855-861.

Halpern, M., Bar-Tal, A., Ofek, M., Minz, D., Muller, T., Yermiyahu, U. (2015). The use of biostimulants for enhancing nutrient uptake. Adv. Agron. 130, 141–174.

Hassan, S., Ashour, M., Soliman, A. (2017). Anticancer activity, antioxidant activity, mineral contents, vegetative and yield of Eruca sativa using foliar application of autoclaved cellular extract of Spirulina platensis extract, comparing to N-P-K fertilizers. J. Plant Prod. 8, 529–536.

Hemida, K.A. Eloufey, A.Z. Seif El-Yazal, M.A. Rady, M.M. (2017). Integrated effect of potassium humate and alpha-tocopherol applications on soil characteristics and performance of Phaseolus vulgaris Science, 1-16.

Howladar, S.M. (2014). A novel Moringa oleifera leaf extract can mitigate the stress effects of salinity and cadmium in bean (*Phaseolus vulgaris* L.) plants. Ecotoxicol. Environ. Saf. 100, 69–75.

Hu, Y. and Schmidhalter, U. (2005). Drought and Salinity: A Comparison of their effects on mineral nutrition of plants, Journal of Plant Nutrient and Soil Science, 168, 541-549.

Jamil, M., Lee, C.C., Rehman, S.U., Lee, D.B. and Ashraf, M. (2005). Salinity (NaCl) tolerance of *Brassica* species at germination and early seedling growth. Electron. J. Environ. Agric. Food Chem. 4, 970-976.

Jannin, L., Arkoun, M., Etienne, P., Laîné, P., Goux, D., Garnica, M., Fuentes, M., San Francisco, S., Baigorri, R., Cruz, F., et al. (2013). Brassica napus growth is promoted by *Ascophyllum nodosum* (L.) Le Jol. seaweed extract: Microarray analysis and physiological characterization of N, C, and S metabolisms. J. Plant Growth Reg. 32, 31–52.

Kaya, C., Ashraf, M., Sonmez, O., Aydemir, S., Tuna, A.L. and Cullu, M.A. (2009). The influence of Arbuscular mycorrhizal colonization on key growth parameters and fruit yield of pepper plants grown at high salinity. Sci. Hortic. 121, 1–6.

Kaya, C., Akram, N.A., Ashraf, M., Sonmez, O. (2018). Exogenous application of humic acid mitigates salinity stress in maize (Zea mays L.) plants by improving some key physico-biochemical attributes. 46(1), 67-78.

Karaşahin, M. (2022). Plant extracts and sprouted wheat extract as biostimulants. Journal of Bahri Dagdas Crop Research 11 (2), 190-200.

Khan, W., Rayirath, U.P., Subramanian, S., Jithesh, M.N., Rayorath, P., Hodges,

D.M., Critchley, A.T., Craigie, J.S., Norrie, J., Prithiviraj, B. (2009). Seaweed Extracts as Biostimulants of Plant Growth and Development. J. Plant Growth Regul. 28, 386–399.

Kuşvuran, Ş., Büyükdinç, D.T. (2022). The effect of bacteria applicatıon on salt stress tolerance in melon. Ege 7th International Conference on Applied Sciences December, pp. 677-388, Izmir, Turkey.

Li, Y. (2008). Effect of salt stress on seed germination and seedling growth of three salinity plants. Pakistan Journal of Biological Sciences, 11(9), 1268-1272.

Lucini, L., Rouphael, Y., Carderelli, M., Canaguier, R., Kumar, C., Colla, G. (2015). The effect a plant-derived biostumulant on metabolic profiling and crop performance of lettuce grown under saline conditions. Sci. Hort. 182, 124-133.

Maas, E.V. and Hoffman, G.J. (1977). Crop salt tolerance current assessment. Journal of the Irrigation and Drainage Division, 103, 115-119.

Martinez, V., Nieves-Cordones, M., Lopez-Delacalle, M., Rodenas, R., Mestre, T., Garcia-Sanchez, F., Rubio, F., Nortes, P., Mittler, R., Rivero, R. (2018). Tolerance to Stress Combination in Tomato Plants: New Insights in the Protective Role of Melatonin. Molecules, 23, 535.

Mohammad, A. and Mittra, B. (2013). Effects of inoculation with stress-adapted arbuscular mycorrhizal fungus *Glomus deserticola* on growth of *Solanum melogena* L. and Sorghum sudanese Staph. seedlings under salinity and heavy metal stress conditions. Archives of Agronomy and Soil Science, 59(2),173-183.

Miyamoto, S., Niu, G. And Martinez, I. (2010). Salinity and specific ion effects on onion establishment in relation to disposal of desalting concentrates. Desalination and Water Treatment, 16, 381-392.

Murugalakshmikumari, R., Ramasubramanian, V., Muthuchezhian, K. (2002). Studies on the utilization of seaweed as an organic fertilizer on the growth and some biochemical characteristics of black gram and cucumber. Seaweed Res. Util. 24, 125–128.

Nelson, W.R. and van Staden, J. (1984). The effect of seaweed concentrates on wheat culms. J. Plant Physiol. 115, 433–437.

Parida, A.K. and Das, A.B. (2005). Salt Tolerance and Salinity Effects on Plants: a Review, Ecotoxicology and Environmental Safety, 60, 324-349.

Passam, H.C. and Kakouriotis, D. (1994). The effects of osmoconditioning on the germination emergence and early plant growth of cucumber under saline conditions. Scienta Horticulturae, 57, 233–240.

Rahman, J. and Inden, H. (2012). Enhancement of sweet pepper (*Capsicum annuum* L.) growth and yield by addition of Nigari, an effluent of salt industries, in soilless culture. Australian Journal of Crop Science, 6(10), 1408-1415.

Rouphael, Y., Cardarelli, M., Lucini, L., Rea, E., Colla, G. (2012). Nutrient solu-

tion concentration effects growth, mineral composition, phenolic acid and flovanoids in leaves of artichoke and cardoon. HortScience, 47, 1424-1429.

Rouphael, Y. and Colla, G. (2018). Synergistic Biostimulatory Action: Designing the next generation of plant biostimulants for sustainable agriculture. Front. Plant Sci. 9, 1655.

Schmidhalter, U. and Oertli, J.J. (1991). Germination and seedling growth of carrots under salinity and moisture stress. Plant and Soil, 132, 234–251.

Shannon, M.C. and C.M. Grieve. 1999. Tolerance of vegetable crops to salinity. Scienta Horticulturae, 78, 5–38.

Sharma, N., Aggarwal, A. and Yadav, K. (2017). Arbuscular mycorrhizal fungi enhance growth, physiological parameters and yield of salt-stressed *Phaseolus mungo* (L.) Hepper. European Journal of Environmental Sciences, 7(1), 22-27.

Shubha, K., Mukherjee, A., Kumari, M., Tiwari, K., Meena, V.S. (2017). Bio-stimulants: An Approach Towards the Sustainable Vegetable Production. In Agriculturally Important Microbes for Sustainable Agriculture; Springer: Singapore, pp. 259–277.

Subramaniyan, L., Veerasamy, R., Prabhakaran, J., Selvaraj, A., Algarswamy, S., Karuppasami, K.M., Thangavel, K., Nalliappan, S. (2023). Biostimulation Effects of Seaweed Extract (*Ascophyllum nodosum*) on Phytomorpho-Physiological, Yield, and Quality Traits of Tomato (*Solanum lycopersicum* L.). Horticulturae, 9, 348.

Turhan, A., Kuscu, H. and Seniz, V. (2011). Effects of different salt concentrations (NaCl) on germination of some spinach cultivars. Journal of Agricultural Faculty of Uludag University, 25(1), 65-77.

Turhan, A., Kuscu, H., Ozmen, N., Asık, A.A., Serbeci, M.S., Seniz, V. (2013). Alleviation of deleterious effects of salt stress by applications of supplementary potassium-calcium on spinach. Acta Agriculturae Scandinavica Section B-Soil and Plant Science, 63(2), 184-192.

Turhan, A., Kuscu, H., Ozmen, N., Demir, A.O. (2014a). The relationships between salinity levels of water used for irrigation with yield and quality parameters in red pepper (*Capsicum annum* cv. Kapija). Anadolu J. Agr. Sci. 29(3):186-193.

Turhan, A., Kuscu, H., Ozmen, N., Serbeci, M.S., Demir, A.O. (2014b). Effect of different concentrations of diluted seawater on yield and quality of lettuce. Chilean Journal of Agricultural Research, 74(1), 111–116.

Turhan, A., Kuscu, H., Ozmen, N., Demir, A.A. (2014c). The effect of different salinity levels on the yield and some quality parameters of garlic (*Allium sativum* L.). Journal of Agricultural Sciences, 20, 280-287.

Turhan, A., Kuscu, H., Demir, A.A. (2015). Effect of irrigation water salinity on yield, fruit characteristics and water use efficiency of cucumber, JAFAG,

32 (3), 29-38.

Turhan, A. (2019). The role of humic acid application in reducing detrimental effects of salt in cauliflower (*Brassica Oleraceae* L. Var. Botrytis). KSU J. Agric. Nat. 22(6), 837-842.

Turhan, A. and Kuscu, H. (2019). Effects of salinity stress on water use efficiency, yield components, leaf chlorophyll and carotenoid content of eggplant (*Solanum melongena* L.). YYU J. AGR. SCI. 29(1): 60-68.

Turhan, A. (2020) The effect of saline water application on fruit yield and some quality parameters. Fresenius Environmental Bulletin, 29(6), 4137-4143.

Turhan, A., Asık, B.B., Kuscu, H. (2020). The Influence of Irrigation Water Salinity and Humic Acid on Nutrient Contents of Onion (*Allium cepa* L.). Journal of Agricultural Sciences, 26, 147-153.

Tuteja, N. (2007). Mechanisms of high salinity tolerance in plants. Methods In Enzymology, 428, 419-438.

Ünlükara, A., Cemek, B., Kesmez, D., Öztürk, A. (2011). Carrot (*Daucus carota* L.): yield and quality under salinity conditions. Anadolu Journal of Agricultural Sciences, 26(1), 51–56.

Yakhin, O.I.; Lubyanov, A.A.; Yakhin, I.A.; Brown, P.H. (2017). Biostimulants in Plant Science: A Global Perspective. Front. Plant Sci. 7, 2049.

Yaşar, F. (2003). Investigation of some antioxidant enzyme activities in eggplant genotypes grown under salt stress in vivo and in vitro. Yüzüncü Yıl Üniv. Fen Bil. Enst. (Doktora Tezi), Van, 138s.

Yildirim, E. and Güvenç, İ. (2006). Salt tolerance of pepper cultivars during germination and seedling growth. Turk J. Agric. For. 30, 347-353.

Wang, X.J. (1998). Analysis of secondary salination in protected soils. Northern Horticulture, 3(4), 12-13.

Zou, P., Lu, X., Zhao, H., Yuan, Y., Meng, L., Zhang, C., Li, Y. (2019). Polysaccharides derived from the brown algae lessonia nigrescens enhance salt stress tolerance to wheat seedlings by enhancing the antioxidant system and modulating intracellular ion concentration. Front. Plant Sci. 10, 48.

Zuccarini, P. (2007). Mycorrhizal infection ameliorates chlorophyll content and nutrient uptake of lettuce exposed to saline irrigation. Plant Soil Environ. 53, 283–289.

Zulfiqar, F., Casadesús, A., Brockman, H., and Munné-Bosch, S. (2020). An overview of plant-based natural biostimulants for sustainable horticulture with a particular focus on moringa leaf extracts. Plant Sci. 295, 110194.

Zuzunaga-Rosas, J. González-Orenga, S., Calone, R., Rodríguez-Heredia, R. Asaff-Torres, A., Boscaiu, M., Ibáñez-Asensio, S., Moreno-Ramón, H., Vicente, O. (2023). Use of a biostimulant to mitigate the effects of excess salinity in soil and irrigation water in tomato plants. Plants, 12(5), 1190.

CHAPTER 3

BÖLÜM 3

DOMESTICATION PROCESS, SOME BEHAVIORAL TRAITS, AND WELFARE OF POULTRY

***Yüksel AKIN*[1]**

1 Dr., Uşak University, Faculty of Agriculture, Department of Animal Science, 64200, Uşak, Türkiye Orcid: https://orcid.org/0000-0001-7240-2031

1. GİRİŞ

Poultry; a term used for domesticated birds kept by humans to obtain useful animal products such as meat, eggs, or feathers. The practice of raising poultry is also known as poultry farming. According to the latest genome studies carried out today, it has been determined that the domestication of the hen, which includes the four existing grouse species and is the most populous poultry species, dates back to about 8,000 years ago and first took place in Southeast Asia (Anonymous, 2023a). In his 1848 book on poultry, Ornamental, and Domestic Poultry: Their History and Management, Edmund Dixon studied peacocks, guinea fowl, mute swans, turkeys, and various species of geese, musk duck, and other ducks. Edmund Dixon evaluated poultry mortars from a wider perspective and tried to express that it was not just chicken, goose, turkey, and duck (Dixon, 1848). Portraits of poultry designed by Louis Prang (1868) are shown in Figure 1 (Prang & Co., 1868). All domestic poultry in the world; Apart from *Rheiformes* (large flightless birds), *Galliformes* (hens), *Anseriformes* (ducks and geese), and *Columbiformes* (pigeons) consist of 3 orders. Table 1 shows the place of domesticated poultry in the zoological systematic (Rose, 1997; Sarıca et al., 2009). This team distinction could be achieved by having common-similar behavioral aspects and common biological features that are prone to domestication. It is accepted that birds were domesticated, inspired by their behavioral characteristics (such as cockfighting). Although these behavioral traits are the starting point for many aspects of domestication, they constitute the most important auxiliary source in domestication (Appleby et al., 2004).

Hale (1962) explained that domesticated versions of both mammals and birds share a number of common features. Domesticated animals form a hierarchical structure of male and female groups. In random mating, males show dominant characteristics over females and exhibit different behaviors during this period with sexual signals, color markings, or different morphological structures. Thanks to these features, it allows a large number of animals to be easily managed while allowing hierarchies to be maintained through social domination. In hierarchical order, parent-young interactions are an important factor. In this order, positive characteristics of the animal, stigma, and parental acceptance occur during a critical bonding period. The aforementioned features are; It manifests itself within the group immediately after the hatching of the offspring and with the early development of the young. Youngsters make themselves accepted as leaders by exhibiting various behaviors in order to be a leader in a hierarchical order (Appleby et al., 2004). Animals that respond positively to humans are preferred when domesticating an animal. For example, in the domestication of a bird, short flight distance and minimal disturbance from

KAYNAKLAR

Anonim, 2023a. Poultry. https://en.wikipedia.org/wiki/Poultry. Son Erişim Tarihi: 10 Haziran 2023.

Anonim, 2023b. Poultry Behaviour. Poultry-Hub Australia. https://www.poultry-hub.org/all-about-poultry/husbandry-management/poultry-behaviour. Son Erişim Tarihi: 13 Haziran 2023.

Anonim, 2023c. Common Backyard Chicken Behaviors. https://www.aces.edu/blog/topics/farming/common-backyard-chicken-behaviors/ Son Erişim Tarihi: 10 Haziran 2023.

Anonim, 2023d. Chicken roost designs: Two simple diy ladder perch ideas. https://fromscratchfarmstead.com/chicken-roost-designs/ Son Erişim Tarihi: 13 Haziran 2023.

Anonim, 2023e. Pecking order: What is it and how to avoid problems in your flock? https://urbanchickencoops.ca/pecking-order-what-is-it-and-how-to-avoid-problems-in-your-flock/ Son Erişim Tarihi: 13 Haziran 2023.

Anonim, 2023f. Tavuklarda anne civciv ilişkisi. https://harikalar-diyari.net/tavuklarda-anne-civciv-iliskisi/ Son Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023.

Antalyalı A. 2007. Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hayvan Refahı Uygulamaları. AB Uzmanlık Tezi. ANKARA.

Appleby, M. C., Mench, J. A., & Hughes, B. O. 2004. *Poultry behaviour and welfare*. Cabi.

Belshaw, R.H.H. 1985. Guinea Fowl of the World. Ninitod Book Services, Liss, UK.

Brant, A.W. 1998. A brief history of the turkey. World's Poultry Science Journal 54, 365–373.

Buckland R., Guy G. 2002. Goose Production Systems, FAO Animal Production and Health Paper, 154s, Roma, Italy.

Collias, N.E. 1962. The behaviour of ducks. In: Hafez, E.S.E. (ed.) The Behaviour of Domestic Animals. Ballière, Tindall and Cox, London, pp. 565–585.

Crawford, R.D. 1990. Origin and history of poultry species. In: Crawford, R.D. (ed.) Poultry Breeding and Genetics. Elsevier, Amsterdam, pp. 1–41.

Dawkins M., S. 1980. Animal Suffering: The science of animal walfare. Chapman and Hall, London. UK.

Dawkins M., S 2003. Behaviour as a tool in the assessment of animal welfare. Zoology. 106:383-387.

Deeming, D.C. 1999. Introduction. In: Deeming, D.C. (ed.) The Ostrich: Biology, Production and Health. CAB International, Wallingford, UK, pp. 1–11.

Dingle, J. 1999. Case studies. In: Ostrich Production Systems. FAO Paper 144. Food and Agriculture Organization, Rome, Italy.

Dixon, 1848. Ornamental and domestic poultry: their history and management. London The Gardeners' Chronicle, Cambridge University Library.

Duncan I., J., H., Poole T., B. 1990. Promoting the welfare of farm and captive animals, In Managing the behaviour of animals, Edited by P. Monaghan and D. Wood-Gush, Chapman and Hall, Cambridge, UK.

Duncan I., J., H ve Fraser D. 1997. Understanding animal welfare. ın: Animal welfare. Eds. Michael C. Appleby ve Barry O. Hughes. University Press, Cambridge-UK. Pp;19-31.

Fidan E., D. 2012. Türkiye'de çiftlik hayvanları ile ilgili refah uygulamaları. Animal Health, Prod. and Hyg. 1:39– 46.

Fraser A., F. Broom D., M. 1997. Farm animal behaviour and welfare, 2nd ed. London: CAB International Co., pp;1-30.

Hale, E.B. 1962. Domestication and the evolution of behaviour. In: Hafez, E.S.E. (ed.) The Behaviour of Domestic Animals. Ballière Tindall, London, pp. 21−53.

Hrouz, J. 1988. Growth and development of Bohemian geese (Anser anser). British Poultry Sci., 29, 53-61.

İlaslan, M., Aşkın, Y. 1977. Kars yöresi kazlarında bazı karkas özellikleri üzerinde araştırmalar, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yıllığı, 27, 462-467.

Jull, M.A. 1938. Poultry Husbandry. McGraw Hill, New York.

Önk, K. 2009. Kars ili yetiştirici koşullarındaki kazların (Anser anser) yumurta verimi, kuluçka, büyüme, kesim ve karkas özellikleri, Kafkas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 90s, Kars.

Pingel H. 2011. Waterfowl production for food security, Lohmann Information, 46(2),32-42.

Prang, L. 1868. The poultry of the world. Portraits of all known valuable breeds of fowls. L. Prang & Co. Boston. URL: http://catalog.bostonathenaeum.org/vwebv/holdingsInfo?bibId=453119. Son Erişim Tarihi: 13 Haziran 2023.

Rose, S.P. 1997. Principles of Poultry Science. CAB International, 135p. Wallingford, UK.

Sarıca, M., Türkoğlu, M., 2009. Tavuğun evcilleştirilmesi, tavuk ırkları ve hibritler. "Ed. M. Türkoğlu ve M. Sarıca, Tavukçuluk Bilimi, Yetiştirme ve Hastalıkları. Bey Ofset Matbaacılık, Ankara, s. 31.

Sossinka, R. 1982. Domestication in birds. In: Farner, D.S., King, J.R. and Parkes, K.C. (eds) Avian Biology, Vol. 6. Academic Press, New York, pp. 373−403.

Soyuer, İ. 1996. Besi kazlarında bazı hematolojik değerler. Ankara Üniv. Sağ. Bilim. Enst., Yüksek Lisans Tezi, 21s, Ankara.

Shanaway, M.M. 1999. Review. In: Ostrich Production Systems. FAO Paper 144. Food and Agriculture Organization, Rome, Italy.

Thomson, A.L. 1964. A New Dictionary of Birds. Nelson, London.

Uruk, E ve Yenilmez, F. 2017. Tavukçulukta Davranış-Refah İlişkisi ve Hayvan Refahı Uygulamaları. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, *32*(2), 69-76.

CHAPTER 4

BÖLÜM 4

URBAN LIFE QUALITY IN HOUSING ENVIRONMENTAL DESIGN PROJECTS

Elif BAYRAMOĞLU[1], Pınar Özge PARLAK[2]

1 Assoc. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon, Turkey, elifsol_@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6757-7766

2 Res. Assist., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon, Turkey, yenicirak.ozge@gmail.com, ORCID ID: 0000 - 0002 - 3905 - 1871

1. Introduction

Since the industrial revolution, cities have started to grow rapidly and this growth continues uncontrollably. Cities are constantly changing with technology and the industrial revolution. For this reason, the fact that time and space can be controlled has had an impact on the cultural life and political structure as well as the economy. However, the life of individuals has accelerated and out of control compared to past periods (Karakurt Tosun, 2013). Uncontrolled growth has caused not only the decrease in the diversity in nature, but also the destruction of the unique beauty of nature. For this reason, it has also led to a decrease in the quality of life of the individuals living in that region. The unique characteristics and cultural accumulation of individuals living in these cities have been damaged. As a result, the quality of life of the urban population has been adversely affected (Özden & Yücel Batmaz, 2022). The poor areas of cities have become widespread in the developing world and the problems emanating from here have begun to threaten developed countries. For this purpose, in Goal 11, it is foreseen to improve the living conditions of 100 million urban poor by 2020 (Görün & Kara, 2010).

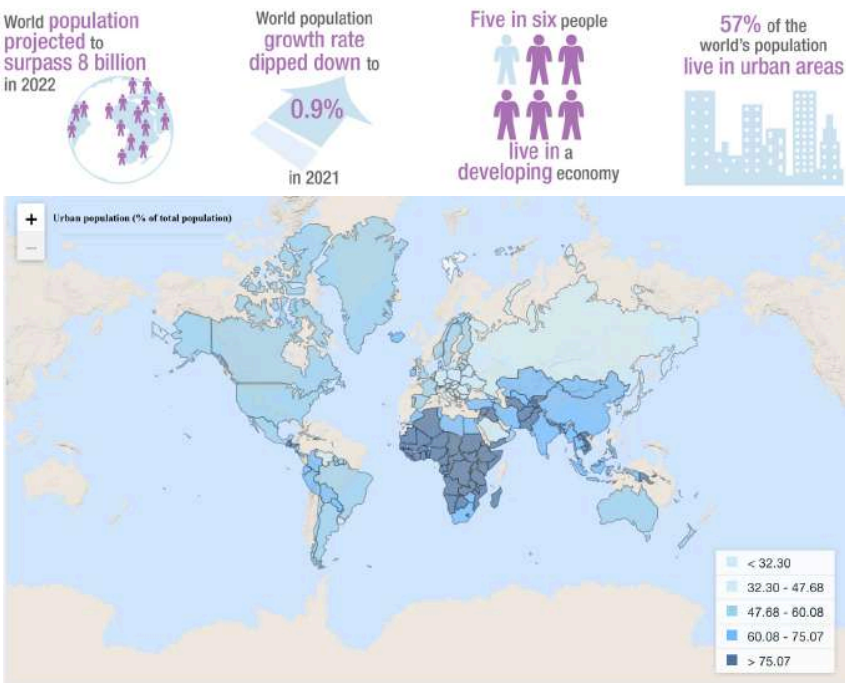

Figure 1. *Urban population (% of total population) (UNCTAD, 2023; The World Bank, 2023).*

REFERENCES

Akpolat, Y., Çımrın, F. K., & Çalışkan, A. (2021). Kentsel yaşam kalitesi ölçümlerinde kavramsal değerlendirmeler ve boyut önerileri. *Journal of Economy Culture and Society*, 64, 313-335.

Akyol Altun, D. (2010). Kapalı konut siteleri ve 'mahalle'kavramı. *İdealkent*, *1*(2), 216-244.

Amerigo, M. (2002). A Psychological Approach to the Study of Residential Satisfaction. Residential Environments. London.

Bağcı, Ö. (2010). Yenişehir (Mersin) Kentsel Alanında Peyzaj Mimarlığı Disiplini Kapsamında Kentsel Gönenç Araştırması, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Bai, Y., Zhang, Y., Zotova, O., Pineo, H., Siri, J., Liang, L., ... & Gong, P. (2022). Healthy cities initiative in China: Progress, challenges, and the way forward. *The Lancet Regional Health-Western Pacific*, *27*, 100539.

Bıçkı, D. (2005). Kent(te) yoksulluk ayrışma ve yaşam kalitesi. Bursa: Dora Yayıncılık.

Campbell, A., P.E. Converse & W.L. (1976). Rodgers, The Ouality of American Life: Perceptions, Evaluations, and Satisfactions, Russell Sage Foundation, New York.

Çoban, M. (2018). Türkiye'de gecekondularda yaşam kalitesi (Hatay örneği) (Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin

Dissart, J.C. & Deler, S.C. (2000) "Quality of Life in the Planning Literature", *Journal of Planning Literature*, 15(1).

Düzenli, T., & Alpak, E. M. (2021). ınterpretıng urban open spaces as an art object: Trabzon Pazarkapı Envıronmental Desıgn Projects. *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal* , 36, 64-82.

Elgar, E. (2004). What Has Happened To The Quality of Life, in The Advanced İndustrialized Nations. Northampton,USA: Edward Elgar Publishing.

Geray, C. (1998) "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", *Türk İdare Dergisi*, 70(421), ss. 326-341.

Görün, M., & Kara M. (2010). Kentsel dönüşüm ve sosyal girişimcilik bağlamında Türkiye'de kentsel yaşam kalitesinin artırılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, *8*(2), 137-164.

Koyuncu, B. (2011). Kentsel yaşam kalitesi kriterleri: İstanbul Büyükşehir Belediyesi örneği, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Maslow, A.H. (1968). Toward a Psychology of Being, D. Van Nostrand Company.

Marans, R. (2007). Kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi. *Mimarlık Dergisi*, 335, 28-35.

Marans, R. & Cooper, L. (2000) "Measuring the Quality of Community Life: A Program for Longitudinal and Comparative International Research", Paper Presented to the Second International Conference on Quality of Life in Cities, Singapore.

Marans R., & Stimson R. (2011) An overview of quality of urban life, Investigating quality of urban life-theory, Methods and Empirical Research, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, Social Indicators Series, London:Springer.

Mazıcıoğlu, E. (2018). Konut ve konut çevresi seçiminde etkili parametrelerin kentsel yaşam kalitesi bağlamında incelenmesi; Gaziantep örneği, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Gaziantep.

McCrea, R. Stimson, R. & Marans, R.W. (2011). The Evolution of Integrative Approaches to the Analysis of Quality of Urban Life. İçinde Stimson, R. ve Marans, R.W. (Eds.) Investigating Quality of Urban Life (ss. 77-104). New York: Springer

Özden, E., Yücel Batmaz, N. (2022) Türkiye'de Kentsel Yaşam Kalitesı Üzerine Literatür Değerlendirmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 26(1). 45-66.

Tognoli, J., (1987). Residential Environments. Handbook of Environmental Psychology, 1, New York, Plenum Pub. Corp.

Topçu, E. Ü. (2003). İstanbul'un Değişik Mahallelerinde Kullanıcı Hoşnutluğunun Karşılaştırılması. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Türkoğlu, H. (1993). İstanbul'da konut bölgelerinde kullanıcıların konut ve yakın çevresinden memnuniyet derecesinin belirlenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu. İstanbul

Salihoğlu, T., & Türkoğlu, H. (2019). Konut Çevresi ve Kentsel Yaşam Kalitesi. *Megaron*, *14*.

Schneider, B. (1975). Organizational climates: An essay. Personnel Psychology, 28(4), 447-479

Seyhan, S., & Kurdoğlu, B. Ç. (2021). Relating the Recreation Service Offered by Urban Open-Green Areas with Quality of Life and Sustainable City Criteria. *Recent Academic Studies in Sciences*, 45.

Stimson, R. & Marans, R. (2011). Objective Measurement of Quality of Life Using Secondary Data Analysis, Investigating Ouality of Urban Life-Theory, Methods and Empirical Research, edit: Robert W. Marans&Robert J. Stimson, social Indicators Series, London:Springer

The World Bank (2023). Urban population (% of total population). https://data.worldbank.org/indicator/SP.URB.TOTL.IN.ZS?view=map, Access date: 19.06.2023

Karakurt Tosun, E. (2013). Yaşam kalitesi ekseninde şekillenen alternatif bir kentsel yaşam modeli: Yavaş kentleşme hareketi. *Uludag Journal of Economy*

& Society, *32*(1).

UNCTAD (2023). Total and urban population. https://hbs.unctad.org/total-and-urban-population/, Access date: 19.06.2023

URL1 (2023). https://www.bfs.admin.ch/bfs/en/home/statistics/cross-sectional-topics/city-statistics/indicators-quality-life.assetdetail.1481139.html, Access date: 19.06.2023

URL2 (2023). https://pharmalat.net/quality-of-life/, Access date: 19.06.2023

URL3 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/290834088447904730/, Access date: 15.06.2023

URL4 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/1058134874930867167/, Access date: 15.06.2023

URL5 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/405957353922776212/, Access date: 15.06.2023

URL6 (2023) https://tr.pinterest.com/pin/760193612116645161/, Access date: 15.06.2023

WLA (2023). IDEO O2, Bangkok, Thailand | Redland-scape, https://worldlandscapearchitect.com/ideo-o2-bangkok-thailand-redland-scape/?v=ebe021079e5a, Access date: 16.06.2023

CHAPTER 5

BÖLÜM 5

GENERAL TRAITS, CHEMICAL COMPONENTS OF SAFFRON PLANT (*Crocus sativus, L.*) AND USAGE IN POULTRY

Yüksel AKIN[1]

1 Dr., Uşak University, Faculty of Agriculture, Department of Animal Science, 64200, Uşak, Türkiye, Orcid: https://orcid.org/0000-0001-7240-2031

1. INTRODUCTION

Saffron (*Crocus sativus L.*) is a perennial plant species belonging to the family of *Iridaceae* (Irises) and is one of the spices with the highest economic value in the world. The stigmas of the plant's flowers are the part that has economic value. Figure 1 shows the saffron plant and flower. Saffron is generally known by similar names in many languages. It is called "Zaferân" in Arabic, "Fan hung hua" in Chinese, "Safran" in French, German and Turkish, "Zaforá" in Greek, and "Safuran" in Japanese (Ceylan, 2005; Çınar and Önder, 2019). Its production is widespread in Mediterranean countries such as Greece, Spain, and France, as well as in the Middle East, especially in Iran, and in Southeast Asia and India. (Botsoglou et al., 2010). It is one of the important endemic plants whose production has been focused on in recent years in Türkiye.

Figure 1. *Saffron plant and flower (Ünaldı, 2007)*

REFERENCE

Abdullaev, F.I. 1993. Biological Effects of Saffron. BioFactors, 4, 83-86.

Abdullaev, F.I. 2002. Safranın Özellikleri Kanserin Önlenmesi ve Tümör Hücreleri Öldürme, Experimental Biology and Medicine, 227 (1), 20-25.

Abdullaev, F.I., Espinosa-Aguirre, J.J. 2004. Biomedical Properties Of Saffron And Its Potential Use in Cancer Therapy and Chemoprevention Trials, Cancer Detection and Prevention, 28, 426- 432.

Abe K, Saito H. 2000. Effects of saffron extract and its constituent crocin on learning behaviour and long-term potentiation. Phytotherapy Research 14, 149-152.

Akhondzadeh S, Tahmacebi-Pour N, Noorbala AA, Amini H, Fallah-Pour H, Jamshidi AH. 2005. Crocus sativus L. in the treatment of mild to moderate depression: A double-blind, randomized and placebo-controlled trial. Phytotherapy Research 19, 148-151.

Aung, H.H., Wang, C.Z., Ni, M., Fishbein, A., Mehendale, S.R., Xie, J.T., Shoyama, C.Y., Yuan, C.S. 2007. Crocin from Crocus sativus Possesses Significant Anti-proliferation Effects on Human Colorectal Cancer Cells, Experimental Oncology, 29, 175-180.

Anonymous, 2023a. Safran. URL: https://tr.wikipedia.org/wiki/Safran. Son erişim tarihi: Erişim Tarihi: 06.03.2023.

Anonymous, 2023b. Safran Yetiştiriciliği. URL: https://arastirma.tarimorman.gov.tr/gktaem/Belgeler/safran_yetistiriciligi.pdf. Son erişim tarihi: Erişim Tarihi: 08.03.2023.

Basker D, Negbi M. 1983. Uses of saffron Crocus sativus. Economic Botony 37, 228-36.

Baytop, T. 1984. Türkiye'de bitkiler ile tedavi. İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:3255, İstanbul, Türkiye.

Behnia MR, Estilai A, Ehdaie B. 1999. Application of fertilizers for increased saffron yield. Journal of Agronomy and Crop Science 182, 9-15.

Bors, W., Saran, M., Michel, C. 1982. Radical Intermediates Involved in the Bleaching of the Carotenoid Crocin. Hydroxyl Radicals, Superoxide Anions and Hydrated Electrons, International Journal of Radiation Biology and Related Studies in Physics, Chemistry and Medicine, 41, 493-501.

Botsoglou NA, Fletouris DJ, Papageorgiou GE, Vassilopoulos VN, Mantis AJ, Trakatellis AG. 1994. A rapid, sensitive, and specific thiobarbituric acid method for measuring lipid peroxidation in animal tissues, food, and feedstuff samples. Journal of Agricultural and Food Chemistry 42, 1931-1937.

Botsoglou N, Florou-Paneri P, Nikolakakis I, Giannenas I, Dotas V, Botsoglou E, Aggelopoulos S. 2005a. Effect of dietary saffron (Crocus sativus L.), on the

oxidative stability of egg yolk. British Poultry Science 46, 701-707.

Botsoglou N, Florou-Paneri P, Botsoglou E, Dotas V, Giannenas I, Koidis A, Mitrakos P. 2005b. The effect of feeding rosemary, oregano, saffron, and atocopheryl acetate on hen performance and oxidative stability of eggs. South African Journal of Animal Science 35, 143-151.

Botsoglou, E; Govaris, A.; Giannenas, I.; Botsoglou, N. 2010. Use of Saffron (Crocus sativus L.) as a Feed Additive for Improving Growth and Meat or Egg Quality in Poultry. Functional Plant Science and Biotechnology 2010:4 (Special Issue 2), 98-107.

Bowles EA. 1985. Crocus and Colchicum, Waterstone, London, UK, 222 pp.

Ceylan, Ö. 2005. Taşranın Altın Çiçeği Safran, Osmanlı Tarihi Araştırmaları XXVI, Prof. Dr. Mehmet Çavuşoğlu'na Armağan II, İstanbul. s. 2-11.

Çınar, A.S. ve Önder, A. 2019. Anadolu'nun Kültürel Mirası: Crocus sativus L. (Safran). FABAD Journal Pharm. Science, 44(1):79-88.

Erben-Russ, M., Michel, C., Bors, W., Saran, M. 1987. The Reaction of Sulfite Radical Anion with Nucleic Acid Components, Free Radical Research Communications, 2, 289-294.

Ferrence SC, Bendersky G. 2004. Therapy with saffron and the goddess at Thera. Perspectives in Biology and Medicine 47, 199-226.

Florou-Paneri P, Christaki E, Botsoglou E, Dotas V, Mitsopoulos I, Giannenas I, Botsoglou N. 2006. Effect of dietary saffron (Crocus sativus L.) on the oxidative stability of muscle tissues of broiler chickens. World's Poultry Science Journal 62S, 270.

Garrido JL, Diez de Bethencourt C, Revilla E. 1987. Estudio de 10s flavonoides contenidos en extractos hidrolizados de tepalos de Crocus sativus L. Analytica Bromatologia 39, 69-80.

Giaccio, M. 2004. Crocetin from Saffron: An Active Component of An Ancient Spice. Critical Reviews Food Science Nutrition. 44, 155-172.

Göktürk, E., Asil H. 2018. Hatay/Kırıkhan'da Yetiştirilen Safran (Crocus sativus L.) Stigmasının Ekstraktının GC-MS Analizi, Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 5(3), 317 – 321.

Hagh Nazari, S., Keifi, N. 2007. Saffron and Various Fraud Manners in Its Production and Trades, Saffron Biology and Technology, s.1.

Kanakis CD, Daferera DJ, Tarantilis PA, Polissiou MG. 2004. Qualitative determination of volatile compounds and quantitative evaluation of safranal and 4-hydroxy-2,6,6- trimethyl-1-cyclohexene-1-carboxaldehyde (HTCC) in Greek saffron. Journal of Agricultural and Food Chemistry 14, 4515-4521.

Liakopoulou-Kyriakidis M, Shakos Z, Kyriakidis DA. 1985. A high molecular weight platelet aggregating factor in Crocus sativus. Plant Science 40, 117-120.Sampathu SR, Shivashankar S, Lewis YS. 1984. Saffron (Crocus sativus L.). Cultivation, processing, chemistry and standardization. CRC

Critical Reviews Food Science Nutrition 20, 123-157.

Mashmoul, M., Azlan, A., Yusof, BNM; Khaza'ai, H., Mohtarrudin, N., Boroushaki, MT. 2014. Effects of saffron extract and crocin on anthropometrical, nutritional and lipid profile parameters of rats fed a high fat diet. Journal of Fuctional Foods, 2014:8,180-187.

Mashmoul, M., Azlan, A., Mohtarrudin, N., Yusof, BNM; Khaza'ai, H., Khoo, E., Farzadnia, M., Boroushaki, MT. 2016. Protective effects of saffron extract and crocin supplementation on on fatty liver tissue of high-fat diet-induced obese rats. BMC Complementary and Alternative Medicine, 2016:16, 401.

Mathew B. 1982. The Crocus. A Revision of the Genus Crocus (Iridaceae), B.T. Ltd., Batsford, London

Ordoudi SA, Tsimidou MZ. 2004. Saffron quality: Effect of agricultural practices, processing and storage. In: Dris R, Jain SM (Eds) Production Practices and Quality Assessment of Food Crops (Vol 1) Preharvest Practice, Kluwer Academic Publishers, The Netherlands, pp 209-260.

Pham QT, Cormier F, Farnworth E, Tong VH, Van Calsteren M.R. 2000. Antioxidant properties of crocin from Gardenia jasminoides Ellis and study of the reactions of crocin with linoleic acid and crocin with oxygen. Journal of Agricultural and Food Chemistry 48, 1455-1461.

Ríos JL, Recio MC, Giner RM, Máñez S. 1996. An update review of saffron and its active constituents. Phytotherapy Research 10, 189-193.

Song C. 1990. Chemical constituents of saffron (Crocus sativus). 11. The flavonol compounds of petals. Zhongcaoyao 21, 439-441. Chemistry Abstracts 114, 214242b

Ünaldı, Ü.E. 2007. Tehdit ve tehlike altında bir kültür bitkisi: Safran (Crocus sativus L.). Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2):53-67.

Wintherhalter P, Straubinger M. 2000. Saffron – renewed interest in an ancient spice. Food Revision International 16, 39-59.

Zarghami NS, Heinz DE. 1971. Volatile constituents of saffron. LebensmittelWissenshaft Technologie 4, 4345-4348.

Zheng, J., Zhou, Y., Li, Y., Xu, D.P., Li, S., Li, H.B. 2016. Spices for Prevention and Treatment of Cancers, Nutrients, 12 (8), s.8.

Zougagh M, Simonet BM, Ríos A, Valcarcel M. 2005. Use of non-aqueous capillary electrophoresis for the quality control of commercial saffron samples. Journal of Chromatography A 1085, 293-298.

CHAPTER 6

BÖLÜM 6

BİYOTEKNOLOJİ UYGULAMALARININ ORMANCILIKTAKİ ROLÜ

Durmuş ÇETİNKAYA[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Çukurova Üniversitesi, Aladağ Meslek Yüksekokulu Ormancılık Bölümü ORCID: 0000-0002-3593-6437

1.GİRİŞ

Biyoteknoloji, biyoloji ve teknolojinin kesiştiği bir alan olarak ifade edilebilir. Bu alan, canlı organizmaların genetik materyallerinin ve hücrelerinin çalışmalarını anlama ve manipüle etme yöntemleri kullanarak, tıbbi, tarımsal, endüstriyel ve çevresel uygulamalara yönelik çözümler geliştirmek için çalışır.

Biyoteknoloji, Genetik mühendisliği, Biyolojik sistemlerin modellenmesi ve simülasyonu, Biyokimya, Mikrobiyoloji, Moleküler biyoloji, Biyofizik, Hayvan biyoteknolojisi, Çevre biyoteknolojisi, Su biyoteknolojisi, Mikrobiyal biyoteknoloji, Tıbbi biyoteknoloji, Nanoteknoloji, Klonlama, Gen terapisi, Rekombinant DNA teknolojisi, Embriyonik kök hücre araştırmaları, Biyoyakıtlar, Biyobankalar, Biyoteknolojik endüstriler, Tarım, Hayvancılık ve veterinerlik, Endüstri, Gıda bilimi, Eczacılık ve tıp gibi disiplinleri içeren bir multidisipliner alandır (Chekol, 2018; Hall, 1988). Bu teknolojilerin kullanımı, örneğin ilaç geliştirme, tarım ürünleri biyoçeşitliliği, biyoteknolojik ürünlerin geliştirilmesi ve biyoyakıt üretimi gibi birçok alanda kullanılır.

2. BİYOTEKNOLOJİNİN ÖNEMİ

Biyoteknoloji, canlı organizmaların biyolojik yapıları ve işleyişlerini anlama ve manipüle etme teknolojilerinin kullanımıdır. Bu teknolojiler, birçok alanda önemli bir rol oynamaktadır. Bu alanlar:

- Sağlık: Biyoteknoloji, tıp alanında kullanılan birçok aracın ve tedavi yönteminin geliştirilmesine yardımcı olur. Padhy vd., (2020) yeni ilaçların, terapilerin ve aşıların geliştirilmesi de dahil olmak üzere biyoteknolojinin ilaç endüstrisindeki etkisini vurgulamaktadır. Genel olarak, biyoteknolojinin hızla büyüyen bir alan olduğunu, tıp alanında önemli farklılıklar yarattığını ve gelecekte de yaratmaya devam edeceğini göstermektedir.

- Tarım ve orman: Biyoteknoloji, tarım ve orman sektöründe verimli ve dayanıklı bitkilerin üretilmesine yardımcı olur. Biyoteknolojik teknikler, bitki hastalıkları, zararlı böcekler ve diğer zararlı organizmalarla mücadele etmek için kullanılan ilaçların üretiminde de kullanılabilir. Mohammed ve Qaddawi (2022) biyoteknolojinin kıt kaynakların etkin kullanımına olanak sağladığını, pestisit ve insektisit ihtiyacını azalttığını ve verimliliği artırdığını ifade etmiştir. Yapılan çalışmalar biyoteknolojinin tarım sektöründe mahsul büyümesini, verimliliği ve sağlığı iyileştirmede önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir.

- Çevre: Biyoteknoloji, çevre sorunlarına çözüm üretmek için kul-

KAYNAKÇA:

Abdalla, N., El-Ramady, H., Seliem, M. K., El-Mahrouk, M. E., Taha, N., Bayoumi, Y., Shalaby, T. A., & Dobránszki, J. (2022). An Academic and Technical Overview on Plant Micropropagation Challenges. *Horticulturae*, *8*(8). https://doi.org/10.3390/HORTICULTURAE8080677

Abe, M. M., Martins, J. R., Sanvezzo, P. B., Macedo, J. V., Branciforti, M. C., Halley, P., Botaro, V. R., & Brienzo, M. (2021). Advantages and Disadvantages of Bioplastics Production from Starch and Lignocellulosic Components. *Polymers*, *13*(15). https://doi.org/10.3390/POLYM13152484

Ahanger, M. A., Akram, N. A., Ashraf, M., Alyemeni, M. N., Wijaya, L., & Ahmad, P. (2017). Plant responses to environmental stresses-From gene to biotechnology. *AoB PLANTS*, *9*(4). https://doi.org/10.1093/AOBPLA/PLX025

Ahmar, S., Ballesta, P., Ali, M., & Mora-Poblete, F. (2021). Achievements and Challenges of Genomics-Assisted Breeding in Forest Trees: From Marker-Assisted Selection to Genome Editing. *International Journal of Molecular Sciences*, *22*(19). https://doi.org/10.3390/IJMS221910583

Ahmar, S., Gill, R. A., Jung, K. H., Faheem, A., Qasim, M. U., Mubeen, M., & Zhou, W. (2020). Conventional and Molecular Techniques from Simple Breeding to Speed Breeding in Crop Plants: Recent Advances and Future Outlook. *International Journal of Molecular Sciences*, *21*(7). https://doi.org/10.3390/IJMS21072590

Arya, I., Poona, A., Dikshit, P. K., Pandit, S., Kumar, J., Singh, H. N., Jha, N. K., Rudayni, H. A., Chaudhary, A. A., & Kumar, S. (2021). Current Trends and Future Prospects of Nanotechnology in Biofuel Production. *Catalysts*, *11*(11). https://doi.org/10.3390/CATAL11111308

Beaulieu, J., Nadeau, S., Ding, C., Celedon, J. M., Azaiez, A., Ritland, C., Laverdière, J. P., Deslauriers, M., Adams, G., Fullarton, M., Bohlmann, J., Lenz, P., & Bousquet, J. (2020). Genomic selection for resistance to spruce budworm in white spruce and relationships with growth and wood quality traits. *Evolutionary Applications*, *13*(10), 2704–2722. https://doi.org/10.1111/EVA.13076

Belousova, M. E., Malovichko, Y. V., Shikov, A. E., Nizhnikov, A. A., & Antonets, K. S. (2021). Dissecting the Environmental Consequences of Bacillus thuringiensis Application for Natural Ecosystems †. *Toxins*, *13*(5). https://doi.org/10.3390/TOXINS13050355

Beya, C. L., Kanwugu, O. N., & Ivantsova, M. N. (2022). Modern biotechnological methods in wastewater treatment: a review. *Chimica Techno Acta*, *9*(2). https://doi.org/10.15826/CHIMTECH.2022.9.2.S3

Bishop-Hurley, S. L., Zabkiewicz, R. J., Grace, L., Gardner, R. C., Wagner, A., & Walter, C. (2001). Conifer genetic engineering: transgenic Pinus ra-

diata (D. Don) and Picea abies (Karst) plants are resistant to the herbicide Buster. *Plant Cell Reports*, *20*(3), 235–243. https://doi.org/10.1007/S002990100317

Bohar, R., Chitkineni, A., & Varshney, R. K. (2020). Genetic molecular markers to accelerate genetic gains in crops. *BioTechniques*, *69*(3), 159–161. https://doi.org/10.2144/BTN-2020-0066

Brhane, H., Haileselassie, T., Tesfaye, K., Ortiz, R., Hammenhag, C., Abreha, K. B., & Geleta, M. (2022). Novel GBS-Based SNP Markers for Finger Millet and Their Use in Genetic Diversity Analyses. *Frontiers in Genetics*, *13*. https://doi.org/10.3389/FGENE.2022.848627/PDF

Buedo, P., Odziemczyk, I., Perek-Białas, J., & Waligora, M. (2023). How to embed ethics into laboratory research. *Accountability in research*. https://doi.org/10.1080/08989621.2023.2165916

Callegari, A., Bolognesi, S., Cecconet, D., & Capodaglio, A. G. (2020). Production technologies, current role, and future prospects of biofuels feedstocks: A state-of-the-art review. *Critical Reviews in Environmental Science and Technology*, *50*(4), 384–436. https://doi.org/10.1080/10643389.2019.1629801

Cernava, T. (2021). How microbiome studies could further improve biological control. *Biological Control*, *160*. https://doi.org/10.1016/J.BIOCONTROL.2021.104669

Chekol. (2018). *Application and Current Trends of Biotechnology: a Brief Review*.

Clauser, N. M., González, G., Mendieta, C. M., Kruyeniski, J., Area, M. C., & Vallejos, M. E. (2021). Biomass Waste as Sustainable Raw Material for Energy and Fuels. *Sustainability*, *13*(2), 1–21. https://doi.org/10.3390/SU13020794

Coelho, N., Gonçalves, S., & Romano, A. (2020). Endemic Plant Species Conservation: Biotechnological Approaches. *Plants*, *9*(3). https://doi.org/10.3390/PLANTS9030345

Contarini, L. da C., Milanezi, L. A., Machado, P. P., Rodrigues, R. C., Rocha, L. S., Junior, J. L. L. F. J., & Silva, M. A. P. da. (2022). Uso de processos biotecnológicos no tratamento de resíduos domésticos / Use of biotechnological process at the household waste treatment. *Brazilian Journal of Development*, *8*(4), 24052–24061. https://doi.org/10.34117/BJDV8N4-087

Dewir, Y. H., Aldubai, A. A., Al-Obeed, R. S., El-Hendawy, S., Seliem, M. K., & Al-Harbi, K. R. (2019). Micropropagation to Conserve the Endangered Gabal Elba Dragon Tree (Dracaena ombet Heuglin ex Kotschy & Peyr). *HortScience*, *54*(1), 162–166. https://doi.org/10.21273/HORTSCI13656-18

Escobar, N., & Laibach, N. (2021). Sustainability check for bio-based technologies: A review of process-based and life cycle approaches. *Renewable & Sustainable Energy Reviews*, *135*. https://doi.org/10.1016/J.RSER.2020.110213

Filiz, E., Çiçek, E., Aydın Düzce Üniversitesi, Y., Meslek Yüksek Okulu, Ç., ve Hayvansal Üretim Bölümü, B., Düzce Üniversitesi, D., Fakültesi, O., Mühendisliği Bölümü, O., Marmara Üniversitesi, D., Fakültesi, F.-E., & Bölümü, B. (2011). Forest genetics and biotechnology. *Turkish Journal of Forestry*, *12*(2), 155–162. https://doi.org/10.18182/TJF.39184

Gangola, S., Bhatt, P., Chaudhary, P., Khati, P., Kumar, N., & Sharma, A. (2022). Bioremediation of Industrial Waste Using Microbial Metabolic Diversity. *Research Anthology on Emerging Techniques in Environmental Remediation*, 1–27. https://doi.org/10.4018/978-1-5225-3126-5.CH001

Gao, X., Su, Q., Yao, B., Yang, W., Ma, W., Yang, B., & Liu, C. (2022). Development of EST-SSR Markers Related to Polyphyllin Biosynthesis Reveals Genetic Diversity and Population Structure in Paris polyphylla. *Diversity*, *14*(8). https://doi.org/10.3390/D14080589

Gontijo, L. M. (2019). Engineering natural enemy shelters to enhance conservation biological control in field crops. *Biological Control*, *130*, 155–163. https://doi.org/10.1016/J.BIOCONTROL.2018.10.014

Grattapaglia, D., Silva-Junior, O. B., Resende, R. T., Cappa, E. P., Müller, B. S. F., Tan, B., Isik, F., Ratcliffe, B., & El-Kassaby, Y. A. (2018). Quantitative genetics and genomics converge to accelerate forest tree breeding. *Frontiers in Plant Science*, *871*. https://doi.org/10.3389/FPLS.2018.01693/PDF

Grigoriadou, K., Krigas, N., Sarropoulou, V., Maloupa, E., & Tsoktouridis, G. (2021). Vegetative propagation and ex-situ conservation of Acantholimon androsaceum and Limonium chersonesum, two promising local endemics of Crete (Greece) available for floricultural and pharmaceutical sustainable exploitation. *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-napoca*, *49*(1), 1–14. https://doi.org/10.15835/NBHA49112261

Guevara-Escudero, M., Osorio, A. N., & Cortés, A. J. (2021). Integrative Pre-Breeding for Biotic Resistance in Forest Trees. *Plants*, *10*(10). https://doi.org/10.3390/PLANTS10102022

Häggman, H., Raybould, A., Borem, A., Fox, T., Handley, L., Hertzberg, M., Lu, M. Z., Macdonald, P., Oguchi, T., Pasquali, G., Pearson, L., Peter, G., Quemada, H., Séguin, A., Tattersall, K., Ulian, E., Walter, C., & Mclean, M. (2013). Genetically engineered trees for plantation forests: key considerations for environmental risk assessment. *Plant Biotechnology Journal*, *11*(7), 785–798. https://doi.org/10.1111/PBI.12100

Hall, E. A. H. (1988). The nature of biotechnology. *Journal of Biomedical Engineering*, *10*(1), 5–13. https://doi.org/10.1016/0141-5425(88)90021-0

Hamalton, T. (2022). "Vegetative Propagation Techniques for Bamboo Species: A Review". *International Journal of Agriculture Environment and Biotechnology*, *15*(1). https://doi.org/10.30954/0974-1712.01.2022.13

Harfouche, A., Meilan, R., & Altmane, A. (2011). Tree genetic engineering and applications to sustainable forestry and biomass production. *Trends in bio-*

technology, *29*(1), 9–17. https://doi.org/10.1016/J.TIBTECH.2010.09.003

Hay, F. R. (2021). New technologies to improve the ex situ conservation of plant genetic resources. *Plant genetic resources*, 185–216. https://doi.org/10.19103/AS.2020.0085.14

Hoban, S., Bruford, M., D'Urban Jackson, J., Lopes-Fernandes, M., Heuertz, M., Hohenlohe, P. A., Paz-Vinas, I., Sjögren-Gulve, P., Segelbacher, G., Vernesi, C., Aitken, S., Bertola, L. D., Bloomer, P., Breed, M., Rodríguez-Correa, H., Funk, W. C., Grueber, C. E., Hunter, M. E., Jaffe, R., … Laikre, L. (2020). Genetic diversity targets and indicators in the CBD post-2020 Global Biodiversity Framework must be improved. *Biological Conservation*, *248*. https://doi.org/10.1016/J.BIOCON.2020.108654

Hobman, E. V., Mankad, A., Carter, L., & Ruttley, C. (2022). Genetically engineered heat-resistant coral: An initial analysis of public opinion. *PLoS ONE*, *17*(1 January). https://doi.org/10.1371/JOURNAL.PONE.0252739

Ibrahim, N. I., Shahar, F. S., Hameed Sultan, M. T., Md Shah, A. U., Azrie Safri, S. N., & Mat Yazik, M. H. (2021). Overview of Bioplastic Introduction and Its Applications in Product Packaging. *Coatings*, *11*(11). https://doi.org/10.3390/COATINGS11111423

Karalis, D. T., Karalis, T., Karalis, S., & Kleisiari, A. S. (2020). Genetically Modified Products, Perspectives and Challenges. *Cureus*. https://doi.org/10.7759/CUREUS.7306

Koufan, M., Belkoura, I., & Mazri, M. A. (2022). In Vitro Propagation of Caper (Capparis spinosa L.): A Review. *Horticulturae*, *8*(8). https://doi.org/10.3390/HORTICULTURAE8080737

Kurotani, K. I., Huang, C., Okayasu, K., Suzuki, T., Ichihashi, Y., Shirasu, K., Higashiyama, T., Niwa, M., & Notaguchi, M. (2022). Discovery of the interfamily grafting capacity of Petunia, a floricultural species. *Horticulture Research*, *9*. https://doi.org/10.1093/HR/UHAB056

Lebedev, V. G., Lebedeva, T. N., Chernodubov, A. I., & Shestibratov, K. A. (2020). Genomic Selection for Forest Tree Improvement: Methods, Achievements and Perspectives. *Forests*, *11*(11), 1–36. https://doi.org/10.3390/F11111190

Lv, T., Harris, A. J., Liu, Y., Liu, T., Liang, R., Ma, Z., & Su, X. (2021). Population genetic structure and evolutionary history of Psammochloa villosa (Trin.) Bor (Poaceae) revealed by AFLP marker. *Ecology and Evolution*, *11*(15), 10258–10276. https://doi.org/10.1002/ECE3.7831

Mesbah, N. M. (2022). Industrial Biotechnology Based on Enzymes From Extreme Environments. *Frontiers in Bioengineering and Biotechnology*, *10*. https://doi.org/10.3389/FBIOE.2022.870083/PDF

Mitrofanova, I., Lesnikova-Sedoshenko, N., Tsiupka, V., Smykov, A., & Mitrofanova, O. (2021). Use of Biotechnological Methods to Support the Production of New Peach Hybrids. *Horticulturae*, *7*(12). https://doi.org/10.3390/HORTICULTURAE7120533

Mohammed, A. A.-H., & Qaddawi, Z. T. (2022). Applications of the Biotechnology in Agriculture. *NTU Journal of Pure Sciences*, *1*(3), 18–22. https://doi.org/10.56286/NTUJPS.V1I3.252

Moore, J. A. M., Abraham, P. E., Michener, J. K., Muchero, W., & Cregger, M. A. (2022). Ecosystem consequences of introducing plant growth promoting rhizobacteria to managed systems and potential legacy effects. *The New Phytologist*, *234*(6), 1914–1918. https://doi.org/10.1111/NPH.18010

Muras, A., Romero, M., Mayer, C., & Otero, A. (2021). Biotechnological applications of Bacillus licheniformis. *Critical Reviews in Biotechnology*, *41*(4), 609–627. https://doi.org/10.1080/07388551.2021.1873239

Nguyen, D. M., Nguyen, H. L. P., & Nguyen, T. M. (2022). Genetic structure of the endemic Dipterocarpus condorensis revealed by microsatellite markers. *AoB PLANTS*, *14*(2). https://doi.org/10.1093/AOBPLA/PLAC007

Opgenoorth, L., Dauphin, B., Benavides, R., Heer, K., Alizoti, P., Martínez-Sancho, E., Alía, R., Ambrosio, O., Audrey, A., Auñón, F., Avanzi, C., Avramidou, E., Bagnoli, F., Barbas, E., Bastias, C. C., Bastien, C., Ballesteros, E., Beffa, G., Bernier, F., … Cavers, S. (2021). The GenTree Platform: Growth traits and tree-level environmental data in 12 European forest tree species. *GigaScience*, *10*(3), 1–13. https://doi.org/10.1093/GIGASCIENCE/GIAB010

Padhy, I., Mahapatra, A. P., Saraswat, D., & Song, J. (2020). *ROLE OF BIOTECHNOLOGY IN PHARMACEUTICAL RESEARCH: A COMPREHENSIVE REVIEW*. https://doi.org/10.5281/ZENODO.3827672

Pandey, G. (2019). Biomass based bio-electro fuel cells based on carbon electrodes: an alternative source of renewable energy. *SN Applied Sciences*, *1*(5). https://doi.org/10.1007/S42452-019-0409-4

Parray, J. A., Mir, M. Y., & Shameem, N. (2019). Sustainable Agriculture: Biotechniques in Plant Biology. *Sustainable Agriculture: Biotechniques in Plant Biology*, 1–528. https://doi.org/10.1007/978-981-13-8840-8

Qi, H., Wang, T., & Che, Z. (2020). Air layer during the impact of droplets on heated substrates. *Physical review. E*, *101*(4). https://doi.org/10.1103/PHYSREVE.101.043114

Shang, C., Li, E., Yu, Z., Lian, M., Chen, Z., Liu, K., Xu, L., Tong, Z., Wang, M., & Dong, W. (2022). Chloroplast Genomic Resources and Genetic Divergence of Endangered Species Bretschneidera sinensis (Bretschneideraceae). *Frontiers in Ecology and Evolution*, *10*. https://doi.org/10.3389/FEVO.2022.873100/PDF

Sharma, M., & Singh, A. (2021). DNA BASED MOLECULAR MARKERS IN PLANT VARIETAL IDENTIFICATION: A REVIEW. *Plant Archives*, *21*(Suppliment-1), 1973–1980. https://doi.org/10.51470/PLANTARCHIVES.2021.V21.S1.321

Singh, K. (2018). Propagation of citrus species through cutting: A review. *Journal*

of Medicinal Plants Studies.

Sozoniuk, M., & Kowalczyk, K. (2022). Genetically modified trees with improved abiotic stress resistance - recent accomplishments. A review. *Agronomy Science*, *77*(3), 149–158. https://doi.org/10.24326/AS.2022.3.11

Srivastava, R. K., Shetti, N. P., Reddy, K. R., Kwon, E. E., Nadagouda, M. N., & Aminabhavi, T. M. (2021). Biomass utilization and production of biofuels from carbon neutral materials. *Environmental pollution*, *276*. https://doi.org/10.1016/J.ENVPOL.2021.116731

Valenzuela, S., Balocchi, C., & Rodriguez, J. (2006). Transgenic trees and forestry biosafety. *Electronic Journal of Biotechnology*. https://doi.org/10.4067/S0717-34582006000300031

Wang, J. Y., & Doudna, J. A. (2023). CRISPR technology: A decade of genome editing is only the beginning. *Science*, *379*(6629). https://doi.org/10.1126/SCIENCE.ADD8643

Wang, X., Chatwin, W., Hilton, A., & Kubenka, K. (2022). Genetic Diversity Revealed by Microsatellites in Genus Carya. *Forests*, *13*(2). https://doi.org/10.3390/F13020188

Yer, E., & Ayan, S. (2014). Utilization of Biotechnology on Some Forest Trees in Turkey. *South-east European forestry*, *5*(2). https://doi.org/10.15177/SEEFOR.14-12

Yin, Y., Wang, C., Xiao, D., Liang, Y., & Wang, Y. (2021). Advances and Perspectives of Transgenic Technology and Biotechnological Application in Forest Trees. *Frontiers in Plant Science*, *12*. https://doi.org/10.3389/FPLS.2021.786328/PDF

Zheleva-Dimitrova, D., Zengin, G., Ak, G., Sinan, K. I., Mahomoodally, M. F., Gevrenova, R., Balabanova, V., Stefanova, A., Nedialkov, P., & Voynikov, Y. (2021). Innovative Biochemometric Approach to the Metabolite and Biological Profiling of the Balkan Thistle (Cirsium appendiculatum Griseb.), Asteraceae. *Plants*, *10*(10). https://doi.org/10.3390/PLANTS10102046

CHAPTER 7

BÖLÜM 7

TAŞKINLAR VE TAŞKINLARA KARŞI YAKLAŞIMLAR

Hurem DUTAL [1]

1 Dr., Orman Fakültesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, Türkiye. E-Mail: huremdutal@ksu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-0944-6872

1. Giriş

Tarihsel süreç içerisinde insanoğlu hem besin ve temizlik ihtiyaçlarını karşılamak hem de tarımsal ve endüstriyel üretim için genellikle su kaynaklarına yakın bölgelere yerleşmeyi tercih etmiştir. Örneğin alüvyal ovaların düz topografyası yaşam ve kentsel gelişim için ideal yerler olarak görülmüştür (Luu vd., 2020). Ancak bu alanlarda yaşamak akarsu akımlarında meydana gelen değişimlerden kaynaklanan taşkın riskini göze almayı gerektirmektedir. İnsanoğlu hala göze aldığı bu riskle yüzleşmeye devam etmektedir.

Taşkınlar farklı nedenlerden dolayı meydana gelebilmektedir. Akarsu taşkınlarının çoğu bir havzadaki yağışın miktarı ve dağılımı ile ilişkilidir. Bununla birlikte hızlı kar erimeleri veya baraj yıkılmaları da taşkınlara yol açabilmektedir. Şiddetli fırtınalar ve tsunamiler ise özellikle kıyı veya plüviyal taşkınlara neden olan temel etkenlerdir (Tascón-González vd., 2020). Sebebi her ne olursa olsun taşkınlar en çok meydana gelen ve insan yaşamı ve sosyo-ekonomik koşullar üzerindeki muazzam yıkıcı etkilerinden dolayı toplumu tehdit eden doğal afetlerden biridir (Dash ve Sar, 2020).

Genel olarak, taşkınlar suyun yıkıcı gücünün bir sonucu olarak büyük hasarlara neden olmaktalardır. Doğrudan su etkisiyle oluşan hasara ek olarak taşkın suyunun sahip olduğu enerjiden kaynaklanan aşındırma da hasarın artmasına yol açabilmektedir (Tascón-González vd., 2020). Küresel olarak her yıl yaklaşık 70 milyon insan taşkın riskine maruz kalmaktadır (Nguyen vd., 2021). Taşkın olayları enerji, su temini, altyapı ve ulaşım gibi kritik hizmetlerde önemli kesintilere neden olmaktadır. Yerel halkın yaşamı ve sağlığı üzerinde de zararlı etkilere yol açmaktadır. Bununla birlikte belirli bölgelerde ürün ve insan taşımacılığını engelleyerek toplumun ekonomik dengesini bozma potansiyeline sahiplerdir. Taşkın hasarları dünya çapında doğal afetlerin neden olduğu ekonomik kayıpların üçte birini oluşturmaktadır. 1980 ile 2018 arasında taşkınlardan kaynaklanan küresel ekonomik kayıp 1 trilyon doları aşmış ve 223.000'den fazla insan hayatını kaybetmiştir (Juárez vd., 2021).

Özellikle iklim değişikliğinin artan etkileri, arazi kullanımının değişmesi ve diğer insan faaliyetleri nedeniyle son otuz yılda taşkın eğilimi küresel boyutta artış göstermiştir. Son yıllarda taşkınların neden olduğu felaket niteliğinde can ve mal kayıpları, dünya genelinde birçok araştırmacının taşkın konusuna olan ilgisini artırmıştır (Roy vd., 2021). Bu bağlamda, özellikle iklim değişikliği ve arazi kullanım değişikliğinden dolayı taşkın riskinin gelecekte de artması beklenmektedir. İklim değişikliği ile daha şiddetli yerel yağışların meydana geleceği ve dolayısıyla su döngüsünün önemli ölçüde etkileneceği öngörülmektedir. Bununla

KAYNAKÇA

Arabameri, A., Saha, S., Chen, W., Roy, J., Pradhan, B., Bui, D.T. (2020). Flash Flood Susceptibility Modelling Using Functional Tree And Hybrid Ensemble Techniques. J. Hydrol., volume 587, 125007. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2020.125007

Bubeck, P., Kreibich, H., Penning-Rowsell, E.C., Botzen, W.J.W., de Moel, H. and Klijn, F. (2017). Differences in flood management approaches. J. Flood Risk Manage, 10: 436-445. https://doi.org/10.1111/jfr3.12151

Chen, Y., Syvitski, J.P., Gao, S., Overeem, I., Kettner, A.J. (2012). Socio-Economic Impacts On Flooding: A 4000-Year History Of The Yellow River, China. Ambio, 41(7):682-98.

Dash, P., Sar, J. (2020). Identification and Validation of Potential Flood Hazard Area Using GIS-Based Multi-Criteria Analysis And Satellite Data-Derived Water Index. Journal of Flood Risk Management, 13 (3). https://doi.org/10.1111/jfr3.12620

Disse, M., Johnson, T.G., Leandro, J., Hartmann, T. (2020). Exploring the relation between flood risk management and flood resilience. Water Secur., 9, p. 100059

Doocy, S., Daniels, A., Murray, S., Kirsch, T.D. (2013). The Human Impact Of Floods: A Historical Review Of Events 1980-2009 And Systematic Literature Review. PLoS Curr., 16;5.

Doolittle, W.E. (2010). Traditional Uses Of Check Dams: A Global And Historical Introduction. Check Dams, Morphological Adjustments and Erosion Control in Torrential Streams. Editors: C. C. Garcia and M. A. Lenzi, pp. 1-10, New York: Nova Science Publishers.

EM-DAT (2009). OFDA/CRED International Disaster Database. Universite Catholique de Louvain, Brussels, http://www.cred.be/emdat.

EU Flood Directive, (2007). Directive 2007/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2007 on the Assessment and Management of Flood Risks. Off. J. Eur. Union 2007, L288, 27–34.

Fanta, V., Šálek, M., Sklenicka, P. (2019). How Long Do Floods Throughout The Millennium Remain In The Collective Memory? Nat Commun, 10, 1105. https://doi.org/10.1038/s41467-019-09102-3

FAO, (2021). The State of The World's Land and Water Resources For Food and Agriculture. Systems At Breaking Point, Synthesis Report, Rome. https://doi.org/10.4060/cb7654en

FLOODsite, (2009). Flood risk assessment and flood risk management. An introduction and guidance based on experiences and findings of FLOODsite (an EU-funded Integrated Project). Delft, The Netherlands: Delft Hydraulics, Deltares. ISBN 978 90 814067 1 0. http://www.floodsite.net.

Gaume, E., Bain, V., Bernardara, P., Newinger, O., Barbuc, M., Bateman, A.,

Blaškovičová, L., Blöschl, G., Borga, M., Dumitrescu, A., et al. (2009). A Compilation of Data On European Flash Floods. J. Hydrol., 367, 70–78. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2008.12.028

Haltas, I., Yıldırım, E., Oztas, F. (2021). A Comprehensive Flood Event Specification And İnventory: 1930–2020 Turkey Case Study. Int. J. Disaster Risk Reduc., volume 56, 102086. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102086

Hart, M.B. (2000). Construction of the Thames Barrier. In: Martin, R.E. (eds) Environmental Micropaleontology. Topics in Geobiology, vol 15. Springer, Boston, MA. https://doi.org/10.1007/978-1-4615-4167-7_20

Historic England (2018). Roman and Medieval Sea and River Flood Defences: Introductions to Heritage Assets. Swindon. Historic England.

Hunt, J.C. (2005). Inland And Coastal Flooding: Developments In Prediction And Prevention. Philos Trans A Math Phys Eng Sci, 15;363(1831):1475-91.

Idowu, D., Zhou, W. (2023). Global Megacities and Frequent Floods: Correlation between Urban Expansion Patterns and Urban Flood Hazards. Sustainability, 15, 2514. https://doi.org/10.3390/su15032514

Islam, A.R.M.T., Talukdar, S., Mahato, S., Kundu, S., Eibek, K.U., Pham, Q.B., Kuriqi, A., Linh, N.T.T. (2021). Flood Susceptibility Modelling Using Advanced Ensemble Machine Learning Models. Geosci. Front., volume 12, issue 3, 101075. https://doi.org/10.1016/j.gsf.2020.09.006

Islam, R., Kamaruddin, R., Ahmad, S. A., Jan, S. J., Anuar, A. R. (2016). A Review on Mechanism of Flood Disaster Management in Asia. International Review of Management and Marketing, 6(1), 29–52.

Jia, H.C., Chen, F., Pan, D.H., Du, E.Y., Wang, N., Yang, A.Q. (2022). Flood Risk Management in The Yangtze River Basin—Comparison Of 1998 And 2020 Events. Int. J. Disaster Risk Reduct., volume 68, 102724. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102724

Johnson, G.A. (1981). Settlement Patterns and Their Meaning: Heartland of Cities. Surveys of Ancient Settlement and Land Use on the Central Floodplain of the Euphrates. Science, vol 213, issue 4503, pp. 126-127.

Jonkman, S.N. (2005). Global Perspectives on Loss of Human Life Caused by Floods. Nat Hazards, 34, 151–175. https://doi.org/10.1007/s11069-004-8891-3

Jonkman, S.N., Kelman, I. (2005). An Analysis Of The Causes And Circumstances Of Flood Disaster Deaths. Disasters, 29(1):75-97.

Juárez, A., Alfredsen, K., Stickler, M., Adeva-Bustos, A., Suárez, R., Seguín-García, S., Hansen, B. A. (2021). Conflict between Traditional Flood Measures and Maintaining River Ecosystems? A Case Study Based upon the River Lærdal, Norway. Water, 13, 1884. https://doi.org/10.3390/w13141884

Klijn, F., de Bruijn, K.M., Knoop, J., Kwadijk, J. (2012). Assessment of The Neth-

erlands' Flood Risk Management Policy Under Global Change. Ambio., 41(2):180-92. doi: 10.1007/s13280-011-0193-x.

Klijn, F., Lang, M., Bakonyi, P. (2022). Integrated flood risk management: Novel approaches for an uncertain future. Water Security, Volume 17, 100125. https://doi.org/10.1016/j.wasec.2022.100125

Kron, W., Eichner, J., Kundzewicz, Z.W. (2019). Reduction Of Flood Risk in Europe – Reflections From A Reinsurance Perspective. J. Hydrol., 576, pp. 197-209. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2019.06.050

Lane, K., Charles-Guzman, K., Wheeler, K., Abid, Z., Graber, N., Matte, T. (2013). Health Effects of Coastal Storms and Flooding in Urban Areas: A Review and Vulnerability Assessment. Journal of Environmental and Public Health, vol. 2013, Article ID 913064, 13 pages. https://doi.org/10.1155/2013/913064

Li, C., Liu, M., Hu, Y., Wang, H., Zhou, R., Wu, W., Wang, Y. (2022). Spatial Distribution Patterns And Potential Exposure Risks Of Urban Floods in Chinese Megacities. J. Hydrol., 610, 127838. https://doi.org/10.1016/j.jhydrol.2022.127838

Lockaby, B.G., Conner, W.H., Mitchell, J. (2008). Floodplains. Encyclopedia of Ecology, Pages 1616-1626. https://doi.org/10.1016/B978-008045405-4.00330-X

Lumbroso, D. M., Vinet, F. (2011). A Comparison Of The Causes, Effects And Aftermaths Of The Coastal Flooding Of England in 1953 and France in 2010. Nat. Hazards Earth Syst. Sci., 11, 2321–2333. https://doi.org/10.5194/nhess-11-2321-2011

Luo, P., He, B., Takara, K., et al. (2015). Historical Assessment Of Chinese And Japanese Flood Management Policies And Implications For Managing Future Floods. Environmental Science & Policy, 48: 265–277.

Luu, C., Tran, H.X., Pham, B.T., Al-Ansari, N., Tran, T.Q., Duong, N.Q., Dao, N.H., Nguyen, L.P., Nguyen, H.D., Thu Ta, H., Le, H.V., Meding, J.v. (2020). Framework of Spatial Flood Risk Assessment for a Case Study in Quang Binh Province, Vietnam. Sustainability, 12, 3058. https://doi.org/10.3390/su12073058

Merz, B., Blöschl, G., Vorogushyn, S. et al. (2021). Causes, Impacts And Patterns Of Disastrous River Floods. Nat Rev Earth Environ, 2, 592–609. https://doi.org/10.1038/s43017-021-00195-3

Merz, R., Blöschl, G. (2003). A Process Typology Of Regional Floods. Water Resour. Res., 39, 1340. https://doi.org/10.1029/2002WR001952

Montgomery, D.R. (2005). Emperor Yu's Great Flood. Science, Vol 353, Issue 6299, pp. 538-539.

Nguyen, M. T., Sebesvari, Z., Souvignet, M., Bachofer, F., Braun, A., et al.. (2021). Understanding and Assessing Flood Risk In Vietnam: Current Sta-

tus, Persisting Gaps, And Future Directions. J Flood Risk Management, 14(2), e12689. https://doi.org/10.1111/jfr3.12689

Pabis, G.S. (1998). Delaying the Deluge: The Engineering Debate over Flood Control on the Lower Mississippi River, 1846-1861. The Journal of Southern History, 64(3), 421–454. https://doi.org/10.2307/2587789

Parker, D.J. (Ed.). (2000). Floods (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315830889

Plate, E.J. (2002). Flood Risk And Flood Management. J. Hydrol., 267 (1–2), pp. 2-11. https://doi.org/10.1016/S0022-1694(02)00135-X

Quan, R. (2021). Impact of Future Land Use Change on Pluvial Flood Risk Based On Scenario Simulation: A Case Study in Shanghai, China. Arab J Geosci, 14, 943. https://doi.org/10.1007/s12517-021-07345-3

Rabindra, P.O. (2019). Institutional and Governance Dimensions of Flood Risk Management: A Flood Footprint and Accountability Mechanism. 2019 Asian Development Bank. Publication Stock No. December 2019. WPS190614-2. DOI: http://dx.doi.org/10.22617/WPS190614-2

Reuss, M. (1985). Andrew A. Humphreys and the Development of Hydraulic Engineering: Politics and Technology in the Army Corps of Engineers, 1850-1950. Technology and Culture, 26(1), 1–33. https://doi.org/10.2307/3104527

Rost, S. (2017). Water Management In Mesopotamia From The Sixth Till The First Millennium B.C. WIREs Water, 4, e1230.

Roy, S., Bose, A., Chowdhury, I.R. (2021). Flood Risk Assessment Using Geospatial Data And Multi-Criteria Decision Approach: A Study From Historically Active Flood-Prone Region Of Himalayan Foothill, India. Arab J Geosci 14, 999. https://doi.org/10.1007/s12517-021-07324-8

Sayers, P., L.i, Y., Galloway, G., Penning-Rowsell, E., Shen, F., Wen, K., Chen, Y., Le Quesne, T. (2013). Flood Risk Management: A Strategic Approach. Paris, UNESCO.

Scrase, J.I., Sheate, W.R. (2005). Re-framing Flood Control in England and Wales. Environmental Values, 14(1), 113–137. http://www.jstor.org/stable/30302056

Sultana, P., Thompson, P. (2017). Livelihoods in Bangladesh Floodplains. Oxford Research Encyclopedias, Natural Hazard Science. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780199389407.013.258

Tascón-González, L., Ferrer-Julià, M., Ruiz, M., García-Meléndez, E. (2020). Social Vulnerability Assessment for Flood Risk Analysis. Water, 12, 558. https://doi.org/10.3390/w12020558

URL 1. https://www.greatfen.org.uk/about-great-fen/heritage/brief-history-great-fen

Wang, L., Cui, S., Li, Y., Huang, H., Manandhar, B., Nitivattananon, V., Fang, X.,

Huang, W. (2022). A review of the flood management: from flood control to flood resilience. Heliyon, 25;8(11):e11763. doi: 10.1016/j.heliyon.2022.e11763

Westermann, W. L. (1919). The Development of the Irrigation System of Egypt. Classical Philology, vol. 14, no. 2, pp. 158–64. http://www.jstor.org/stable/263080

WMO, (2007). Economic Aspects of Integrated Flood Management. The Associated Programme on Flood Management (APFM) technical document. © World Meteorological Organization, ISBN: 92-63-11010-7. Geneva, Switzerland June 2007.

Wolf, S., Esser, V., Schüttrumpf, H. et al. (2021). Influence Of 200 Years Of Water Resource Management On A Typical Central European River. Does Industrialization Straighten A River?. Environ Sci Eur, 33, 15. https://doi.org/10.1186/s12302-021-00460-8

Yin, J., Yu, D., Yin, Z., Liu, M., He, Q. (2016). Evaluating The Impact And Risk Of Pluvial Flash Flood On Intra-Urban Road Network: A Case Study In The City Center Of Shanghai, China. J. Hydrol., 537, 138–145.

CHAPTER 8

BÖLÜM 8

YÜKSELEN TREND: YEŞIL KOMPOZIT UYGULAMALARI

Fatih Tuncay EFE[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Yenice MYO, Ormancılık Bölümü, Çanakkale, Türkiye ORCID: 0000-0002-7247-1288

1. Giriş

Gittikçe artan dünya nüfusu ve buna paralel olarak çeşitli alanlarda kullanılan malzemelere olan talep, daha fazla hammadde gereksinimini doğurmaktadır. Sanayi Devrimi'ni takip eden yıllarda makineleşmenin baş döndürücü bir hızla gelişmesi, üretim hızını ve verimliliği artırmış, maliyetleri düşürmüştür. Bu durum, malzemelere erişim kolaylığını ve kullanım oranının artışını beraberinde getirmiştir. Bununla birlikte endüstrileşme, yukarıda sayılan avantajların yanında büyük bir çevresel bozulmaya da yol açmıştır. Tüm canlılar için hayati önem taşıyan su kaynakları, toprak ve hava kirlenmiştir. Her ne kadar dünyanın her bölgesi bu kirlenmelerden aynı seviyelerde etkilenmese de (Fayiga et al., 2018), yine de ciddiye alınması gereken bir kirlilik söz konusudur.

Küresel çevre kirliliğine bir çözüm üretilmesi doğrultusunda "Çevre dostu" ve "sürdürülebilirlik" gibi terimler, herhangi bir ürün geliştirmek için önemli kriterler haline gelmiştir. Araştırma ve geliştirme çalışmalarının fosil kökenli, biyolojik olarak parçalanmayan ve yenilenemeyen malzemeler yerine daha çevreci ve sürdürülebilir malzemelere yönelmesi temel bir norm haline gelmiştir. Bu nedenle, çevresel, sosyal ve ekonomik faydalara katkıda bulunan avantajlı nitelikleri nedeniyle çevre dostu ve sürdürülebilir malzemeler yeni ürün geliştirme için dikkate alınmaktadır (Koronis et al., 2013; Netravali et al., 2007; Rangappa et al., 2020; Shekar & Ramachandra, 2018).

Küresel ısınmanın, artık günümüzün en önemli çevre sorunlarından biri olduğu bilinmektedir. Yaygın olarak anlaşıldığı gibi küresel ısınma, insan faaliyetlerinin, özellikle fosil yakıtların (kömür, petrol ve gaz) yakılması ve büyük ölçekli ormansızlaşmanın, Sanayi Devrimi'nden beri önemli miktarlarda metan, nitröz oksit ve kloroflorokarbonlar (CFC'ler) ile birlikte her yıl yaklaşık 7 milyar ton karbonun CO_2 olarak atmosfere salınmasını ve iklim üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bu gazlar sera gazları olarak bilinmektedir (Houghton, 2005).

İnsanoğlu, artan ihtiyaçları azalan kaynaklarla yeterince, istenen özellikte, ucuz, tam zamanında ve temiz olarak karşılamak için var oluşundan günümüze sürekli bir arayış içinde olmuştur, olmaya da devam edecektir. Teknolojik gelişim denilen kavram tam da budur. Önceleri masif, yekpare ve saf hammaddeler kullanırken, yukarıda sayılan sebeplerden dolayı artık genellikle daha kompleks, daha ucuz, daha sağlam, daha dayanıklı, daha kullanışlı ve en önemlisi de daha temiz hammaddelere yönelinmiştir. Örneğin, 20. Yüzyıl başlarına kadar mobilyalar çoğunlukla masif odundan yapılırken; bugün odunun parçalanıp çeşitli yapıştırıcılarla sıkıştırıldığı orta yoğunlukta lif levha (MDF), yonga levha, kontrplak gibi yapay malzemelerden yapılmaktadır. Kereste fabrikası artıkları, tomruk vasfı taşımayan

Kaynaklar

Ağırgan, M. (2020). *Çeltik Lifi Takviyeli Polilaktik Asit Matrisli Biyobozunur Kompozit Malzemenin Termal, Mekanik Ve Akustik Özelliklerinin Araştırılması*. Trakya Üniversitesi.

Antov, P., Savov, V., & Neykov, N. (2018). *UTILIZATION OF AGRICULTURAL WASTE AND WOOD INDUSTRY RESIDUES IN THE PRODUCTION OF NATURAL FIBER-REINFORCED COMPOSITE MATERIALS Fire resistance of wood and wood products View project The Language of Safety and Health Signs and Signals in Wood Industry View*. *March*. https://www.researchgate.net/publication/324036329

Ashori, A. (2008). Wood-plastic composites as promising green-composites for automotive industries! *Bioresource Technology*, *99*(11), 4661–4667. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2007.09.043

Asim, M., Abdan, K., Jawaid, M., Nasir, M., Dashtizadeh, Z., Ishak, M. R., Hoque, M. E., & Deng, Y. (2015). A review on pineapple leaves fibre and its composites. *International Journal of Polymer Science*, *2015*. https://doi.org/10.1155/2015/950567

Avcı, A. (2020). *Otomotiv Sektöründe Kullanılmak Üzere Çevre Dostu Yeni Nesil Doğal Lif Takviyeli Kompozit Malzemelerin Geliştirilmesi*. T.C Yıldız Teknik Üniversitesi.

Badamasi H, & Ibrahim A. (2017). Development and Characterization of Bio-Composite: A Review. *2nd International Conference on Green Engineering for Sustainable Development (IC-GESD 2017)*, 102–110.

Biagiotti, J., Puglia, D., & Kenny, J. M. (2004). A review on natural fibre-based composites - Part I: Structure, processing and properties of vegetable fibres. *Journal of Natural Fibers*, *1*(2), 37–68. https://doi.org/10.1300/J395v01n02_04

Danso, H. (2017). ScienceDirect ScienceDirect Properties of Coconut , Oil Palm and Bagasse Fibres : As Potential Building Materials. *Procedia Engineering*, *200*, 1–9. https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.07.002

Drzal, L. T., Mohanty, A. K., & Misra, M. (2004). Biobased structural composite materials: A "green" alternative to petroleum-based materials. *ACS Division of Environmental Chemistry, Preprints*, *44*(1).

Dunne, R., Desai, D., Sadiku, R., & Jayaramudu, J. (2016). A review of natural fibres , their sustainability and automotive applications. *Journal of Reinforced Plastics and Composites*. https://doi.org/10.1177/0731684416633898

Faris, M. (2021). Introduction to Composite Materials: A Review. *International Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology*, *9*(5), 2157–2161. https://doi.org/10.22214/ijraset.2021.34810

Fayiga, A. O., Ipinmoroti, M. O., & Chirenje, T. (2018). Environmental pollution in Africa. In *Environment, Development and Sustainability* (Vol. 20, Issue

1). Springer Netherlands. https://doi.org/10.1007/s10668-016-9894-4

Gavrilescu, D., Tofănică, B. M., Puiţel, A. C., & Petrea, P. (2009). Sustainable use of vegetal fibers in composite materials. Sources of vegetal fibers. *Environmental Engineering and Management Journal*, *8*(3), 429–438. https://doi.org/10.30638/eemj.2009.058

Gibson, R. F. (2010). A review of recent research on mechanics of multifunctional composite materials and structures. *Composite Structures*, *92*(12), 2793–2810. https://doi.org/10.1016/j.compstruct.2010.05.003

Godara, S. S., Yadav, A., Goswami, B., & Rana, R. S. (2021). Review on history and characterization of polymer composite materials. *Materials Today: Proceedings*, *44*, 2674–2677. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2020.12.680

Houghton, J. (2005). Global warming. *Reports on Progress in Physics*, *68*(6), 1343–1403. https://doi.org/10.1088/0034-4885/68/6/R02

Jaafar, J., Siregar, J. P., Tezara, C., Hamdan, M. H. M., & Rihayat, T. (2019). A review of important considerations in the compression molding process of short natural fiber composites. *International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, *105*(7–8), 3437–3450. https://doi.org/10.1007/s00170-019-04466-8

Jones, R. M. (1999). *Mechanics of Composite Materials*, Taylor and Francis.

Jung, J., Park, K., Cho, B., Park, J., & Ryu, S. (2022). Optimization of injection molding process using multi-objective bayesian optimization and constrained generative inverse design networks. *Journal of Intelligent Manufacturing*, 1–15. https://doi.org/10.1007/s10845-022-02018-8

Koronis, G., Silva, A., & Fontul, M. (2013). Green composites: A review of adequate materials for automotive applications. *Composites Part B: Engineering*, *44*(1), 120–127. https://doi.org/10.1016/j.compositesb.2012.07.004

Lee, S. M. (1989). *Reference book for composites technology* (Vol. 1). CRC Press.

M., H., H. T., Irle, & Sernek, M. (2010). *Wood-Based Panels (An Introduction for Specialists)* (M. Thoemen, H., Irle & M. Sernek (eds.)). Brunel University Press.

Mahajan, G.V., Aher, V. S. (2012). Composite Material: A Review over Current Development and Automotive Application. *International Journal of Scientific and Research Publications*, *2*(11), 1–5. www.ijsrp.org

Mann, G. S., Singh, L. P., Kumar, P., & Singh, S. (2020). Green composites: A review of processing technologies and recent applications. *Journal of Thermoplastic Composite Materials*, *33*(8), 1145–1171. https://doi.org/10.1177/0892705718816354

Mochane, M. J., Magagula, S. I., Sefadi, J. S., & Mokhena, T. C. (2021). A review on green composites based on natural fiber-reinforced polybutylene succinate (PBS). *Polymers*, *13*(8), 1–38. https://doi.org/10.3390/polym13081200

Mohanty, A. K., Misra, M., & Drzal, L. T. (2001). Surface modifications of natural fibers and performance of the resulting biocomposites: An overview. *Composite Interfaces*, *8*(5), 313–343. https://doi.org/10.1163/156855401753255422

Mouritz, A. P. (2012). Manufacturing of fibre–polymer composite materials. In *Introduction to Aerospace Materials* (pp. 303–337). Limited, Woodhead Publishing. https://doi.org/10.1533/9780857095152.303

Mugdha Bhat, K., Rajagopalan, J., Mallikarjunaiah, R., Nagaraj Rao, N., & Sharma, A. (2022). Eco-Friendly and Biodegradable Green Composites. In Brajesh Kumar (Ed.), *Biocomposites* (Vol. 25, Issue 4, pp. e275–e281). IntechOpen. https://doi.org/10.5772/intechopen.98687

Netravali, A. N., Huang, X., & Mizuta, K. (2007). Advanced "green" composites. *Advanced Composite Materials: The Official Journal of the Japan Society of Composite Materials*, *16*(4), 269–282. https://doi.org/10.1163/156855107782325230

Partanen, A., & Carus, M. (2016). Wood and natural fiber composites current trend in consumer goods and automotive parts. *Reinforced Plastics*, *60*(3), 170–173. https://doi.org/10.1016/j.repl.2016.01.004

Quanjin, M., Rejab, M. R. M., Idris, M. S., Zhang, B., Merzuki, M. N. M., & Kumar, N. M. (2019). Wireless technology applied in 3-axis filament winding machine control system using MIT app inventor. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, *469*(1). https://doi.org/10.1088/1757-899X/469/1/012030

Rangappa, S. M., Siengchin, S., & Dhakal, H. N. (2020). Green-composites: Ecofriendly and sustainability. *Applied Science and Engineering Progress*, *13*(3), 183–184. https://doi.org/10.14416/j.asep.2020.06.001

Šerifi, V., Tarić, M., Jevtić, D., Ristovski, A., & Isović, M. Š. (2018). Historical Development of Composite Materials. *The Annals of the University of Oradea. Economic Sciences*, *25*(2018–3). https://doi.org/10.15660/AUOFMTE.2018-3.3392

Shekar, H. S. S., & Ramachandra, M. (2018). Green Composites: A Review. *Materials Today: Proceedings*, *5*(1), 2518–2526. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2017.11.034

Singh, R. P., Singh, P., & Singh, K. R. B. (2020). Introduction to Composite Materials. *Composite Materials*, *April 2021*, 1–28. https://doi.org/10.1201/9781003080633-1

URL1: https://www.kompozitshop.com/karbon-fiber-elyaf-pultruzyon-borular-nasil-uretilir. Son erişim: 22.06.2023.

URL2: https://www.aero-consultants.ch/en/Airtech-Hilfsmaterialien/Vacuum-Bagging-and-Composite-Tooling.htm. Son erişim: 22.06.2023.

Venkatesulu, M. (2021). A Review of Composite Materials: History, Types, Ad-

vantages and Applications Over Traditional Materials. *International Journal of Research in Aeronauticaland Mechanical Engineering*, *9*(04), 32–38.

Yıldızhan, Ş., Çalık, A., Özcanlı, M., & Serin, H. (2018). Bio-composite materials: a short review of recent trends, mechanical and chemical properties, and applications. *European Mechanical Science*, *2*(3), 83–91. https://doi.org/10.26701/ems.369005

Zini, E.; Scandola, M. (2011). Green Composites: An Overview. *Polymer Composites*, *32*(2), 1905–1915. https://doi.org/10.1002/pc

Zwawi, M. (2021). A Review on Natural Fiber Bio-Composites, Surface Modifications and Applications. *Molecules*, *26*(404), 28.

Academic Studies in Agriculture, Forestry and Aquaculture

October 2023

Editor

Prof. Dr. Banu DOĞANLAR
Prof. Dr. Şebnem ELLİALTIOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editor • Prof. Dr. Banu DOĞANLAR
Prof. Dr. Şebnem ELLİALTIOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-228-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

WOOD SHINGLES AS A ROOFING MATERIAL

Rıza Enes ŞORABATUR , Vedat ÇAVUŞ..... 1

CHAPTER 2

THE UTILIZATION OF CRAYFISH SHELLS AS ALTERNATIVE BIOLOGICAL RESOURCES IN INDUSTRY

Yavuz MAZLUM 23

CHAPTER 3

AGRICULTURE VALUE ADDED IN TÜRKİYE AND IN THE WORLD

Fethi Şaban ÖZBEK 53

CHAPTER 4

CROP ROTATION IN PEA CULTIVATION

Duygu USKUTOĞLU, Leyla İDİKUT..... 65

CHAPTER 5

SEA CAGE AQUACULTURE IN MARINE ENVIRONMENTS TROPHIC INDEX (TRIX)

Birol BAKİ, Oylum GÖKKURT BAKİ 79

CHAPTER 6

ECOLOGICAL MATERIAL: PROTECTIVE PERFORMANCE OF STRAW OIL/THERMO WOOD OIL ON WOOD

Şule CEYLAN, Hüseyin PEKER..... 113

CHAPTER 7

LENGTH-WEIGHT AND LENGTH-LENGTH RELATIONSHIP OF CAPOETA TRUTTA (HECKEL 1843) FROM MURAT RIVER (PALU-ELAZIĞ)

Ebru İfakat ÖZCAN, Sinan ÖZCAN.....111

CHAPTER 1

WOOD SHINGLES AS A ROOFING MATERIAL

Rıza Enes ŞORABATUR[1] , Vedat ÇAVUŞ[2]

1 Izmir Katip Celebi University, Graduate School of Natural And Applied Science, Mechanical Engineering, Izmir, Turkey enessorabatur@gmail.com, orcid no: 0009-0000-9205-9656

2 Izmir Katip Celebi University, Forest Faculty, Forest Industry Engineering, Izmir, Turkey vedat.cavus@ikcu.edu.tr, orcid no: 0000-0002-3289-7831

1.WOOD SHINGLES AS A ROOFING MATERIAL

1.1. Wood Shıngle

Wood shingle roofs traditional material is not only aesthetically pleasing but also provides excellent insulation and ventilation. In recent years, wood shingle roofs have experienced a resurgence in popularity due to their eco-friendliness and sustainability (Durmus and Aytekin, 2017). This literature survey aims to review the existing literature on wood shingle roofs in Turkey, including their history, advantages and disadvantages, and future prospects. Wood shingle roofs have a long history of use in many parts of the world, including Turkey. These roofs are made from wooden shingles that are usually cut from cedar or pine trees, and they have a distinct look that sets them apart from other roofing materials. Wood shingle roofs are often used on traditional-style homes and buildings, and they are known for their natural beauty and durability (Ercan, 2012). Despite their many advantages, wood shingle roofs are not without their challenges. They require regular maintenance to prevent rot and decay, and they can be more expensive to install than some other roofing materials (Durmus, 2012). Additionally, wood shingle roofs are not suitable for all climates, as they are more prone to damage from extreme weather conditions like heavy rain, wind, and snow (Önal and Acar, 2017). Despite these challenges, there is still a growing interest in using wood shingle roofs in Turkey. As more and more people become interested in traditional building methods and sustainable living practices, wood shingle roofs are becoming an attractive option for those looking for a natural, long-lasting roofing solution (Yücel and Demir, 2017). Additionally, advancements in treatment and installation techniques have made wood shingle roofs more durable and resistant to damage from the elements, further increasing their appeal. In this literature review, we will explore the advantages and disadvantages of wood shingle roofs, examine their suitability for use in Turkey, and review the latest research and developments in wood shingle roofing technology. By doing so, we hope to provide a comprehensive overview of this roofing material and help homeowners, builders, and architects make informed decisions about whether wood shingle roofs are the right choice for their projects (Yıldız, 2018).

1.2. Wood Shingle Roofs Usage Rates Around World

Wood shingle roofs have been used as a roofing material for centuries, and their popularity has fluctuated over time and across different regions of the world. In this section, we will explore the usage rates of wood shingle roofs around the world, considering factors such as climate, culture, and availability of alternative roofing materials. In North America, wood shingle roofs have been commonly used since the 17th century (Watt, 1997).

REFERENCES

Bausano, J., Kozak, R. (2018). Wood as a Sustainable Building Material. In Sustainable Building Materials (pp. 43-74). Springer, Cham.

Cook, D. R., Farnsworth. D. L. (1996). Wood Shakes and Shingles: Western Red Cedar - Historical and Technical Aspects. Forest Products Journal, 46(6), 48-52.

Çakır, E., & Çağlar, M. (2018). Investigation of the performance of natural roofing materials in the climatic conditions of Turkey. Environmental Progress & Sustainable Energy, 37(3), 1174-1181.

Çavuşoğlu, Ö. (2016). Wood shingle roofs in Anatolia: A case study of Safranbolu. Art-Sanat Dergisi, 5(2), 63-71.

Çelik, Z. (2018). Traditional roofing materials and techniques in Anatolia. Journal of Traditional Building, Architecture and Urbanism, 1(1), 55-62.

Davis, R. (2020). The impact of climate on the lifespan of wood shingle roofs. International Journal of Building Science, 27(1), 23-29.

Dietsch, P. (2013). Building Materials: Wood Shingles and Shakes. Restoration & Renovation, 14(4), 74-77.

Dinius, D. L. (2002). Roofing materials: asphalt shingles, clay and concrete tiles, metal roofing, wood shakes and shingles. Home Builder Press.

Downing B. P., Gonzales, P. H. (2009). Evaluation of Cedar Shake and Shingle Roofs," Journal of Performance of Constructed Facilities, vol. 23, no. 2, pp. 108-114, 2009.

Dubois, M.C., 2010. The environmental advantages of wood shingle roofing. Journal of Green Building, 5(2), pp.93-101.

Durmus, E. (2012). Turkish Traditional Architecture: Timber Roof Structures. Procedia- Social and Behavioral Sciences, 35, 553-559.

Durmus, E., and Aytekin, M. (2017). Wooden roof structures in the Ottoman architecture: a case study of Gazi Osman Paşa Mosque, Safranbolu, Turkey. International Journal of Architectural Heritage, 11(7), 919-936.

Ducharme, L. A. (2006) Cedar Shake and Shingle Bureau: Maintaining the Quality and Performance of Western Red Cedar Roofing and Siding, Journal of Architectural Engineering, vol. 12, no. 4, pp. 133-136, 2006.

Elazığ, M. (2020). Comparison of Roofing Materials: A Review of Asphalt Shingles, Metal Roofs, Clay Tiles, Slate, Concrete Tiles, and Synthetic Roofing Materials. Journal of Building and Construction, 8(1), 27-36.

Elçi, A. (2015). Properties of wood and wood-based materials. In B. K. Pandey, M. Luc, J. F. Morrell, & R. Ross (Eds.), Handbook of wood chemistry and wood composites (2nd ed., pp. 25-55). CRC Press.

Environmental Protection Agency. (2021). Reducing Environmental Impact: Recycled Wood Shingles. Retrieved from https://www.epa.gov/recycle/reduc-

ing-environmental-impact-recycled-wood-shingles

Ercan, S. (2012). Wooden Houses in Anatolia: Continuity and Change (Doctoral dissertation, Middle East Technical University).

Faller, R. L. (2015) Roof Maintenance and Repair for Wood Shingle and Shake Roofs," Journal of Building Maintenance, vol. 18, no. 1, pp. 45-52, 2015.

Forest Products Laboratory. (2010). Wood handbook--Wood as an engineering material. General technical report FPL-GTR-190. USDA Forest Service, Forest Products Laboratory, Madison, WI.

Freeman, M. H. (2019). Wood roofing. In G. P. Springer (Ed.), Encyclopedia of sustainability science and technology (pp. 12833-12852). Springer.

Garcia, L. (2017). Maintenance and care of wood shingle roofs. Building Maintenance Today, 12(2), 34-39.

Garcia, M., Lee, S. (2019). A Comparative Study of Wood Shingle Roofs and Other Roofing Materials. International Journal of Sustainable Construction Engineering and Technology, 10(1), 23-34.

Garg, A., & Shukla, A. (2015). Life cycle assessment of roofing materials: A review. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 50, 496-507.

Gilman, J. W., Falk, R. A., Amidon, T. E. (1994). Wood Roof Systems: Design and Construction. U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Forest Products Laboratory.

Gomez, M. A. (2018). The decline of wooden roofing shingles in Chile: A historical, technical, and cultural perspective. Traditional Dwellings and Settlements Review, 29(2), 31-49.

Gorman, T. M., Pilon, S. L. (2008). The Environmental Benefits of Wood Shingle and Shake Roofs. WoodWorks- Wood Products Council.

Göksel, E., Gürses, M. S. (2020). Sustainable roofing materials and systems: A review. Journal of Renewable Materials, 8(5), 513-524.

Hagan, A. (2004). Wood Shingle Roofs in Japan. Japan Forum, 16(3), 391-410.

Jiang, B., Huang, J. (2019). A comparative study on the performance of six types of roofing materials under different weather conditions. Applied Thermal Engineering, 150, 218-227.

Jones, M. (2018). Understanding the importance of proper installation of wood shingle roofs. Journal of Construction and Engineering, 43(3), 45-51.

Jones, R., Kim, E. (2017). Wood Shingle Roofing: A Comprehensive Guide to Installation and Maintenance. Building and Construction Journal, 5(2), 12-27.

Karaduman, A. (2019). The importance of wooden roof structures in traditional Turkish architecture. International Journal of Social Science and Education Research, 5(3), 677-682.

Knauf, K. G. (2004). The Use of Wood Shakes and Shingles in Fire-Prone Areas," Journal of Forestry, vol. 102, no. 5, pp. 26-31.

Kriner.J. A. (2010). Wood Roof and Wall Shingles and Shakes. Western Wood Products Association.

Koca, H., & Korkmaz, O. (2019). The effect of some impregnation treatments on the combustion properties of wood shingle materials. Wood Research, 64(4), 669-678.

Løvstad, A. (2010). Wooden roof shingles in Norway–A cultural history. Vernacular Architecture, 41(1), 25-36.

Lynch, T. (2018). The Benefits of Wood Shingle Roofs. Journal of Sustainable Architecture, 12(2), 56-63.

Ritter, M. A. (2014). Fire Performance of Wood Shingle and Shake Roofs," Journal of Testing and Evaluation, vol. 42, no. 3, pp. 1-8.

Miller, K. (2018). The Pros and Cons of Wood Shingle Roofing. Home Improvement Journal, 15(3), 78-84.

Ministry of Environment and Urbanization. (2015). Guidelines for roof coverings. Retrieved from http://www.csb.gov.tr/db/cevre-yonetimi/yayinlar/cevre-yonetimi-genel-mudurlugu-yayinlari/cati-kaplama-yonergesi.pdf

National Park Service. (2016). Preservation briefs: 31 the use of wood shingles in historic preservation. https://www.nps.gov/tps/how-to-preserve/briefs/31-wood-shingles.html

Ones, R., Kim, E. (2017). Wood Shingle Roofing: A Comprehensive Guide to Installation and Maintenance. Building and Construction Journal, 5(2), 12-27.

Önal, A. and Acar, M. (2017). Thermal performance of traditional wooden roofs in the Mediterranean region: The case of Bodrum. Building and Environment, 116, 90-98.

Özcan, U. (2015). Analysis of traditional roof structures in Turkey: The case of wood shingle roofs. Journal of Construction in Developing Countries, 20(1), 67-84.

Özkul, T., & Akgün, A. (2015). Heritage building roof renovation decisions and the assessment of sustainability performance in Istanbul. Energy and Buildings, 108, 319-329.

Remick, T. A., LeBlanc, J. W. (2003). Wood shingle and shake roofs," Forest Products Journal, vol. 53, no. 9, pp. 23-28.

Runkel, A., and Huelman, P. (2013). Wood Roof and Wall Shingles. University of Minnesota Extension. Retrieved from https://extension.umn.edu/green-homebuilding/wood-roof-and-wall-shingles

Smith, J. (2019). The Value of Wood Shingle Roofs for Homeowners. Property Investment Monthly, 23(4), 32-36.

Smith, J. (2019). Wood shingle roofs: Lifespan and maintenance. Journal of Roo-

fing, 36(2), 14-18.

Smith, J. (2021). Wood Shingle Roofs: Advantages and Disadvantages. Journal of Sustainable Building Technology, 8(2), 45-57.

Smith, J., & Johnson, K. (2018). Environmental impacts of roofing materials: a comparison of asphalt, slate, and tile roofing systems. Journal of Green Building, 13(4), 123-137.

USDA Forest Products Laboratory. (2017). Wood Shakes and Shingles for Roof Covering and Siding. FPL-GTR-254.

Wang, X., Wang, L., & Gu, J. (2020). Thermal performance of different roofing materials: a review. Journal of Building Engineering, 30, 101326.

Watt, D. (1997). The Evolution of Wood Shingle Roofs in America. Journal of Architectural History, 56(1), 24-33.

Wood Roofs: A Good Investment, Forest Products Journal, vol. 58, no. 2, 2008, pp. 35-41.

Yıldız, A. (2018). Investigation of the acoustic performance of traditional wooden roofs in Turkey. Building Acoustics, 25(3), 205-217.

Yılmaz, B., & Ay, E. (2021). Exploring the potential of traditional roofing materials in Turkey for sustainable construction. Journal of Sustainable Development of Energy, Water and Environment Systems, 9(1), 42-50.

Yılmaz, M. T., & Varkal, M. E. (2017). Historical wood shingle roofs in Turkey: A case study of the Ottoman Empire period. Journal of History Culture and Art Research, 6(3), 105-117.

Yücel, E., and Demir, Y. (2019). Sustainable Material and Construction Methods in Traditional Turkish Architecture. Sustainability, 11(7), 2033.

CHAPTER 2

THE UTILIZATION OF CRAYFISH SHELLS AS ALTERNATIVE BIOLOGICAL RESOURCES IN INDUSTRY

Yavuz MAZLUM[1]

1 Prof. Dr.; İskenderun Technical University, Faculty of Marine Science and Technology, İskenderun, Hatay, Turkiye, yavuz.mazlum@iste.edu.tr ORCID No: https://orcid.org/0000-0002-9547-0966

INTRODUCTION

As the world population grows, the demand for animal protein sources, especially seafood, is increasing as a part of a healthy diet (Gomez et al., 2019; Bohnes et al., 2019; Regueiro et al., 2022). Hence, the food production sector, especially animal protein production, plays a critical role in food and nutrition security (Maulu et al., 2022). When it comes to seafood, a very broad food category comes to mind. Namely, these categories are; a) both freshwater and marine finfish species (trout, carps, sea bass, sea bream, tilapia), b) bivalves (mussels and oysters), c) decapods (crabs, shrimp, and lobsters), and d) cephalopods (cuttlefish, squid, octopus). The production sector of these seafood groups is considered to tend to grow faster, showing better environmental performance than land-raised animals (FAO, 2018).

Aquatic product obtained through aquaculture and fishing contain important sources of animal protein and contributes significantly to human health by containing micronutrients and essential fatty acids (FAO, 2020). In addition to their high nutritional content, shellfish are also ecologically beneficial to the environment as they are involved in the nutrient cycle. For this reason, it is assumed that the fishery and aquaculture sector can supply more economic value to production in the future through trade and marketing in ensuring sustainable food production (Cai et al., 2019). Aquatic production, world fisheries and aquaculture production grew by 69.2% in the 2002-2022 period and reached 184.6 million tons in 2022, and more than half of this production is reported to come from aquaculture (FAO, 2022). Molluscs account 13% of the total seafood production, and crustaceans 9% (FAO, 2022). Shellfish are aquatic invertebrates that have a shell or exoskeleton. They are defined as crustaceans and/or mollusks such as mussels, oysters, crab, lobster and shrimp. Chitin, a polysaccharide derived from crustacean shells, is a potential source of antimicrobial agents. Chitosan, which is a derivative, has a wide range of application area, especially in wastewater treatment, cosmetics, toiletries, food, beverage, agricultural chemicals and pharmaceuticals (FAO, 2022; Mazlum et al., 2022).

Mussel and oyster shells have also industrial applications. Shells can be converted to calcium carbonate or calcium oxide, two versatile chemical compounds. The shells can also be used as a calcium supplement in cosmetics and animal feed, as well as for crafts and jewelers. Most of the shellfish species are of marine origin and constitute more than half (52.2%) of the total fish group (FAO, 2022). Crustaceans are the fourth-largest arthropod group among animal groups and are generally considered a sub-phyla (Mazlum and Yazıcı, 2023). Due to their protein content, crustaceans provide important contributions to both the economy and human health by meeting the nutritional needs of people. Global aquaculture pro-

REFERENCES

Abdel-Aziz, S. M., Kahil, T., & Keera, A. A. (2014). Kinetic behavior of free and in situ immobilized chitosanases produced by the fungus Mucor rouxii. World Applied Sciences Journal, 30, 01-09.

Abdel-Mohsen AM, Jancar J, Massoud D, Fohlerova Z, Elhadidy H, Spotz Z, Hebeish A (2016), Novel chitin/chitosan-glucan wound dressing: Isolation, characteriza-tion, antibacterial activity and wound healing proper-ties. Int J Pharm 510:86-99.

Adeyemi, A. O., & Ojoawo, S. O. (2023). Production and characterization of chitosan of crustacean shells. Materials Today: Proceedings.

Adiarsa, R., Pamungkas, W., & Pratama, R. I. (2023). Effect of Shrimp Shell Flour Substitution on Croissant Liking Level. *Asian Food Science Journal*, *22*(4), 24-32.

Al Balushi, K. S. A., Geetha, D. E. V. I., Al Gharibi, A. S. R. K., Adeeb, M. A. S., Al Hudaifi, A. S. M., & Al Shabibi, S. S. K. (2021). Extraction of Bio Polymers from Crustacean Shells and its Application in Refinery Wastewater Treatment. *Walailak Journal of Science and Technology (WJST)*, *18*(5), 11543-11.

Al Sagheer, F. A., Al-Sughayer, M. A., Muslim, S., & Elsabee, M. Z. (2009). Extraction and characterization of chitin and chitosan from marine sources in Arabian Gulf. *Carbohydrate polymers*, *77*(2), 410-419.

Amiri, H., Aghbashlo, M., Sharma, M., Gaffey, J., Manning, L., Moosavi Basri, S. M., & Tabatabaei, M. (2022). Chitin and chitosan derived from crustacean waste valorization streams can support food systems and the UN Sustainable Development Goals. Nature Food, 3(10), 822-828.

Anitha, A., Sowmya, S., Kumar, P. S., Deepthi, S., Chennazhi, K. P., Ehrlich, H., ... & Jayakumar, R. (2014). Chitin and chitosan in selected biomedical applications. *Progress in polymer science*, *39*(9), 1644-1667.

Araujo, R., VázquezCalderón, F., Sánchez López, J., Azevedo, I. C., Bruhn, A.,Fluch, S., ...&Ullmann, J. (2021). Current status of the algae productionindustry in Europe: an emerging sector of the blue bioeconomy. Frontiersin Marine Science, 7, 626389. *(PDF) Marine Biomaterials and Their Applications*.

Ardean, C., Davidescu, C. M., Nemeş, N. S., Negrea, A., Ciopec, M., Duteanu, N., ... & Musta, V. (2021). Factors influencing the antibacterial activity of chitosan and chitosan modified by functionalization. *International Journal of Molecular Sciences*, *22*(14), 7449.

Arvanitoyannis, I. S. (2008). The use of chitin and chitosan for food packaging applications. In *Environmentally compatible food packaging* (pp. 137-158). Woodhead Publishing.

Azuma, K., Ifuku, S., Osaki, T., Okamoto, Y., & Minami, S. (2014). Preparation and biomedical applications of chitin and chitosan nanofibers. *Journal of biomedical nanotechnology*, *10*(10), 2891-2920.

Badawy, M. E., & Rabea, E. I. (2011). A biopolymer chitosan and its derivatives as promising antimicrobial agents against plant pathogens and their applications in crop protection. *International Journal of Carbohydrate Chemistry*, *2011*, 1-29.

Baharlouei, P., & Rahman, A. (2022). Chitin and chitosan: Prospective biomedical applications in drug delivery, cancer treatment, and wound healing. *Marine Drugs*, *20*(7), 460.

Barikani, M., Oliaei, E., Seddiqi, H., & Honarkar, H. (2014). Preparation and application of chitin and its derivatives: a review. *Iranian Polymer Journal*, *23*, 307-326.

Barusrux, S., Weerapreeeyakul, N., Phiboonchiyanan, P. P., Khamphio, M., Tanthanuch, W., & Thummanu, K. (2020). Anticancer Activity of Lindernia crustacea (L.) F. Muell. var. Crustacean on Human HCT116 Colon Cancer Cell via Cellular Lipid and β-sheet Protein Accumulation. *Walailak Journal of Science and Technology (WJST)*, *17*(11), 1211-1220.

Bohnes, F. A., Hauschild, M. Z., Schlundt, J., & Laurent, A. (2019). Life cycle assessments of aquaculture systems: a critical review of reported findings with recommendations for policy and system development. *Reviews in Aquaculture*, *11*(4), 1061-1079.

Cai, Y.X. , Xia, C. , Wang, B.Y. , Zhang, W. , Wang, Y. , Zhu, B. , 2017. Bioderived calcite as electrolyte for solid oxide fuel cells: a strategy toward utilization of waste shells. ACS Sustain. Chem. Eng. 5, 10387–10395 .

Cai, J., Huang, H., & Leung, P. (2019). Understanding and measuring the contribution of aquaculture and fisheries to gross domestic product (GDP). *FAO Fisheries and Aquaculture Technical Paper*, (606), I-69.

Casadidio, C., Peregrina, D. V., Gigliobianco, M. R., Deng, S., Censi, R., & Di Martino, P. (2019). Chitin and chitosans: Characteristics, eco-friendly processes, and applications in cosmetic science. *Marine drugs*, *17*(6), 369.

Chen PC, Hsieh BC, Chen RL, Wang TY, Hsiao HY, Cheng TJ (2006), Characterization of natural chitosan membranes from the carapace of the soldier crab Mictyris brevidactylus and its application to immobilize glucose oxidase in amperometric flow-injection biosensing system. Bioelectrochem 68:72-80.

Chen, S., Jiang, S., & Jiang, H. (2020). A review on conversion of crayfish-shell derivatives to functional materials and their environmental applications. *Journal of Bioresources and Bioproducts*, *5*(4), 238-247.

Cover NF, Lai-Yuen S, Parsons AK, Kumar A (2012), Synergetic effects of doxycycline-loaded chitosan nanoparticles for improving drug delivery and efficacy. Int J Nanomed 7:2411-2419

Crandall, K. A. & De Grave, S. (2017). An updated classification of the freshwater crayfishes (Decapoda: Astacidae) of the world, with a complete species list. Journal of Crustacean Biology, 37: 615–653.

Cui, H., Kong, Y., & Zhang, H. (2012). Oxidative stress, mitochondrial dysfunction, and aging. *Journal of signal transduction*, *2012*.

Dash, M., Chiellini, F., Ottenbrite, R. M., & Chiellini, E. (2011). Chitosan—A versatile semi-synthetic polymer in biomedical applications. *Progress in polymer science*, *36*(8), 981-1014.

Desai, N., Rana, D., Salave, S., Gupta, R., Patel, P., Karunakaran, B., ... & Kommineni, N. (2023). Chitosan: A Potential Biopolymer in Drug Delivery and Biomedical Applications. *Pharmaceutics*, *15*(4), 1313.

Dutta, P. K., Dutta, J., & Tripathi, V. S. (2004). Chitin and chitosan: Chemistry, properties and applications.

Dutta, J., Tripathi, S., & Dutta, P. K. (2012). Progress in antimicrobial activities of chitin, chitosan and its oligosaccharides: a systematic study needs for food applications. *Food Science and Technology International*, *18*(1), 3-34.

Dvoretsky, A. G., & Dvoretsky, V. G. (2023). Shellfish as biosensors in online monitoring of aquatic ecosystems: A review of Russian studies. *Fishes*, *8*(2), 102.

El-Diasty, E. M., Eleiwa, N. Z., & Aideia, H. A. (2012). Using of chitosan as antifungal agent in Kariesh cheese. *New York Science Journal*, *5*(9), 5-10.

Elieh-Ali-Komi, D., & Hamblin, M. R. (2016). Chitin and chitosan: production and application of versatile biomedical nanomaterials. *International journal of advanced research*, *4*(3), 411.

Esguerra, M. J. S., Manguiam, V. L. R., Cabanban, S. K. V., Gala, M. J. A. L., Limos, M. J. N. A., Tella-In, J. M. J., & Adornado, A. P. (2018). Biosorption of lead and chromium in surface water using Philippine mud crab (Scylla serrata) and tahong (Perna viridis) shells. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 191, No. 1, p. 012104). IOP Publishing.

Figiela, M., Wysokowski, M., Galinski, M., Jesionowski, T., & Stepniak, I. (2018). Synthesis and characterization of novel copper oxide-chitosan nanocomposites for non-enzymatic glucose sensing. *Sensors and Actuators B: Chemical*, *272*, 296-307.

Filippin, L. I., Vercelino, R., Marroni, N. P., & Xavier, R. M. (2008). Redox signalling and the inflammatory response in rheumatoid arthritis. *Clinical & Experimental Immunology*, *152*(3), 415-422.

FAO (2018). Global production statistics (online query). In: Fishery Statistical Collections-Global Production. Retrieved from http://www.fao.org/fishery/statistics/global-production/en. Accessed 27/06/2018

FAO (2020). The State of World Fisheries and Aquaculture 2020. Sustainability in action. Rome.

FAO (2022). *World Food and Agriculture-Statistical Yearbook 2020*. Food and Agriculture Organization of the United Nations.

Gao, Y., & Cranston, R. (2008). Recent advances in antimicrobial treatments of textiles. *Textile research journal*, *78*(1), 60-72.

Gomez, B., Munekata, P. E., Zhu, Z., Barba, F. J., Toldrá, F., Putnik, P., ... & Lorenzo, J. M. (2019). Challenges and opportunities regarding the use of alternative protein sources: Aquaculture and insects. *Advances in food and nutrition research*, *89*, 259-295.

Gasco, L., Finke, M., & Van Huis, A. (2018). Can diets containing insects promote animal health?. *Journal of Insects as Food and Feed*, *4*(1), 1-4.

Goycoolea FM, Lollo G, Remunán-López C, Quaglia F, Alonso MJ (2009), Chitosan-alginate blended nanoparti-cles as carriers for the transmucosal delivery of macromolecules. Biomacromol 10:1736-1743

Hamed, I., Özogul, F., & Regenstein, J. M. (2016). Industrial applications of crustacean by-products (chitin, chitosan, and chitooligosaccharides): A review. *Trends in food science & technology*, *48*, 40-50.

Hassan, M. A., Li, T. P., & Noor, Z. Z. (2009). Coagulation and flocculation treatment of wastewater in textile industry using chitosan. *Journal of chemical and natural Resources Engineering*, *4*(1), 43-53.

Huang R, Mendis E, Rajapakse N, Kim SK, (2012). Strong electronic charge as an important factor for anticancer activity of chitooligosaccharides (COS), Life Sci 78:2399-2408

Huang, Y., Zhong, Z., Duan, B., Zhang, L., Yang, Z., Wang, Y., & Ye, Q. (2014). Novel fibers fabricated directly from chitin solution and their application as wound dressing. *Journal of Materials Chemistry B*, *2*(22), 3427-3432.

Iber BT, Kasan NA, Torsabo D, et al. (2022) A review of various sources of chitin and chitosan in nature. *J Renew Mater* 10: 1097.

Jiang, C., Shi, J., Liu, Y., & Zhu, C. (2014). Inhibition of Aspergillus carbonarius and fungal contamination in table grapes using Bacillus subtilis. *Food Control*, *35*(1), 41-48.

Kawasumi, A., Sagawa, N., Hayashi, S., Yokoyama, H., & Tamura, K. (2013). Wound healing in mammals and amphibians: toward limb regeneration in mammals. *New Perspectives in Regeneration*, 33-49.

Kerch, G. (2015). The potential of chitosan and its derivatives in prevention and treatment of age-related diseases. *Marine drugs*, *13*(4), 2158-2182.

Kipkoech, C. (2023). Beyond Proteins—Edible Insects as a Source of Dietary Fiber. *Polysaccharides*, *4*(2), 116-128.

Khanal, D. R., Okamoto, Y., Miyatake, K., Shinobu, T., Shigemasa, Y., Tokura, S., & Minami, S. (2001). Protective effects of phosphated chitin (P-chitin) in a mice model of acute respiratory distress syndrome (ARDS). *Carbohydrate polymers*, *44*(2), 99-106.

Khoushab, F., & Yamabhai, M. (2010). Chitin research revisited. *Marine drugs*, *8*(7), 1988-2012.

Kim EK, Je JY, Lee SJ, Kim YS, Hwang JW, Sung SH, Park PJ (2012), Chitooligosaccharides induce apoptosis in human myeloid leukemia HL-60 cells. Bioorg Med Chem Lett 22:6136-6138

Kim, S. K., Mendis, E., & Shahidi, F. (2007). Marine fisheries by-products as potential nutraceuticals: an overview. *Marine nutraceutical and functional foods*, 1-23.

Kulkarni, N., Jain, P., Shindikar, A., Suryawanshi, P., & Thorat, N. (2022). Advances in the colon-targeted chitosan based multiunit drug delivery systems for the treatment of inflammatory bowel disease. *Carbohydrate Polymers*, *288*, 119351.

Kumar, B., Feller, J. F., Castro, M., & Lu, J. (2010). Conductive bio-Polymer nano-Composites (CPC): Chitosan-carbon nanotube transducers assembled via spray layer-by-layer for volatile organic compound sensing. *Talanta*, *81*(3), 908-915.

Lim, C., Lee, D. W., Israelachvili, J. N., Jho, Y., & Hwang, D. S. (2015). Contact time-and pH-dependent adhesion and cohesion of low molecular weight chitosan coated surfaces. *Carbohydrate polymers*, *117*, 887-894.

Liu, S., Yao, L., Wang, Y., Li, Y., Jia, Y., Yang, Y., ... & Zhu, M. (2023). Immunomodulatory hybrid micro-nanofiber scaffolds enhance vascular regeneration. *Bioactive Materials*, *21*, 464-482.

Liu, M., Zheng, H., Chen, J., Li, S., Huang, J., & Zhou, C. (2016). Chitosan-chitin nanocrystal composite scaffolds for tissue engineering. *Carbohydrate Polymers, 152*, 832–840.

Long, L., Xue, Y., Zeng, Y., Yang, K., & Lin, C. (2017). Synthesis, characterization and mechanism analysis of modified crayfish shell biochar possessed ZnO nanoparticles to remove trichloroacetic acid. Journal of Cleaner Production, 166, 1244-1252.

Lukum, A., Kadir, A., Sukamto, K., Mohamad, E., Thayban, T., & Paramata, A. R. (2023). Application of Shrimp Shell Waste Chitosan as Edible Coating to Extend the Shelf-Life of Tomato (Solanum lycopersicum L.). In *E3S Web of Conferences* (Vol. 400, p. 04008). EDP Sciences.

Mahdavi, B., & Rahimi, A. (2013). Seed priming with chitosan improves the germination and growth performance of ajowan (Carum copticum) under salt stress. *EurAsian Journal of BioSciences*, *7*.

Manda, G., Nechifor, M. T., & Neagu, T. M. (2009). Reactive oxygen species, cancer and anti-cancer therapies. *Current Chemical Biology*, *3*(1), 22-46.

Marei, N. H., El-Mazny, W., El-Shaer, A., Zaki, K. D., Hussein, Z. S., & Abd-El-Samie, E. M. (2017). Enhanced wound healing activity of desert locust (Schistocerca gregaria) vs. shrimp (Penaeus monodon) chitosan based scaf-

folds. *International journal of biological macromolecules*, *97*, 23-33.

Maulu, S., Langi, S., Hasimuna, O. J., Missinhoun, D., Munganga, B. P., Hampuwo, B. M., ... & Dawood, M. A. (2022). Recent advances in the utilization of insects as an ingredient in aquafeeds: A review. *Animal Nutrition*.

Mazlum, Y., & Yazıcı, M. (2023). A Review of Function of Freshwater Crayfish Gastroliths and Their Usage Areas. Pioneer and contemporary studies in agriculture, forest and water ıssues, 151-170.

Mazlum, Y., Yazıcı, M., Naz, M., & Sayın, S.(2022). Marine biomaterials and their applications. *Theory and Research in Agriculture, Forestry and Aquaculture Sciences*, 103-124.

Mazlum, Y., & Yılmaz, E. (2006). Culture of the important crayfish species in Turkey. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, *23*(1).

Mazlum, Y., & Yılmaz, E. (2012). Kerevitlerin biyolojisi ve yetiştiriciliği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları, Hatay*, *120*.

Minagawa, T., Okamura, Y., Shigemasa, Y., Minami, S., & Okamoto, Y. (2007). Effects of molecular weight and deacetylation degree of chitin/chitosan on wound healing. *Carbohydrate polymers*, *67*(4), 640-644.

Mourya, V. K., Inamdar, N. N., & Choudhari, Y. M. (2011). Chitooligosaccharides: Synthesis, characterization and applications. *Polymer Science Series A*, *53*, 583-612.

Morganti, P., Morganti, G., & Morganti, A. (2011). Transforming nanostructured chitin from crustacean waste into beneficial health products: a must for our society. *Nanotechnology, Science and Applications*, 123-129.

Morris, J. P., Backeljau, T., & Chapelle, G. (2019). Shells from aquaculture: a valuable biomaterial, not a nuisance waste product. *Reviews in Aquaculture*, *11*(1), 42-57.

Muthu, M., Gopal, J., Chun, S., Devadoss, A. J. P., Hasan, N., & Sivanesan, I. (2021). Crustacean waste-derived chitosan: Antioxidant properties and future perspective. *Antioxidants*, *10*(2), 228.

Muzzarelli, R. A. A., & Muzzarelli, C. (2005). Chitosan chemistry: relevance to the biomedical sciences. *Polysaccharides I: structure, characterization and use*, 151-209.

Nascimento AV, Singh A, Bousbaa H, Ferreira D, Sarmento B, Amiji MM (2014), Mad2 checkpoint gene silencing using epidermal growth factor receptor-targeted chitosan nanoparticles in non-small cell lung cancer model. Molecular Pharm 11:3515-352.

Nekvapil, F., Glamuzina, B., Barbu-Tudoran, L., Suciu, M., Tămaş, T., & Pinzaru, S. C. (2021). Promoting hidden natural design templates in wasted shells of the mantis shrimp into valuable biogenic composite. *Spectrochimica Acta Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy*, *250*, 119223.

Ngasotter, S., Xavier, K. M., Meitei, M. M., Waikhom, D., Pathak, J., & Singh, S.

K. (2023). Crustacean shell waste derived chitin and chitin nanomaterials for application in agriculture, food, and health–A review. *Carbohydrate Polymer Technologies and Applications*, 100349.

Nguyen, T. T., Barber, A. R., Corbin, K., & Zhang, W. (2017). Lobster processing by-products as valuable bioresource of marine functional ingredients, nutraceuticals, and pharmaceuticals. *Bioresources and Bioprocessing*, *4*, 1-19.

Nyström, P. 2002. Ecology. In Biology of freshwater crayfish. Edited by D.M. Holdich. Blackwell Science Ltd., Oxford. pp 192-235.

No, H. K., Meyers, S. P., Prinyawiwatkul, W., & Xu, Z. (2007). Applications of chitosan for improvement of quality and shelf life of foods: a review. *Journal of food science*, *72*(5), R87-R100.

Olatunde, O. O., Benjakul, S., & Vongkamjan, K. (2019). Coconut husk extract: antibacterial properties and its application for shelf-life extension of Asian sea bass slices. *International Journal of Food Science & Technology*, *54*(3), 810-822.

Olatunde, O. O., Benjakul, S., & Yesilsu, A. F. (2020). Antimicrobial compounds from crustaceans and their applications for extending shelf-life of marine-based foods. *Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, *20*(8), 629-646.

Park, J. H., Wang, J. J., Xiao, R., Zhou, B., Delaune, R. D., & Seo, D. C. (2018). Effect of pyrolysis temperature on phosphate adsorption characteristics and mechanisms of crawfish char. Journal of colloid and Interface Science, 525, 143-151.

Park, B. K., & Kim, M. M. (2010). Applications of chitin and its derivatives in biological medicine. *International journal of molecular sciences*, *11*(12), 5152-5164.

Park, H. J., Byun, Y. J., Kim, Y. T., Whiteside, W. S., & Bae, H. J. (2014). Processes and applications for edible coating and film materials from agropolymers. In *Innovations in food packaging* (pp. 257-275). Academic Press.

Parvez, S., Rahman, M. M., Khan, M. A., Khan, M. A. H., Islam, J. M., Ahmed, M., ... & Ahmed, B. (2012). Preparation and characterization of artificial skin using chitosan and gelatin composites for potential biomedical application. *Polymer Bulletin*, *69*, 715-731.

Peng, Q., Nunes, L. M., Greenfield, B. K., Dang, F., & Zhong, H. (2016). Are Chinese consumers at risk due to exposure to metals in crayfish? A bioaccessibility-adjusted probabilistic risk assessment. *Environment international*, *88*, 261-268.

Pauliukaite R, Ghica ME, Fatibello-Filho O, Brett CM (2010), Electrochemical impedance studies of chitosan-modified electrodes for application in electrochemical sensors and biosensors. Electrochimica Acta 55:6239-6247

Pillai, C. K., Paul, W., & Sharma, C. P. (2009). Chitin and chitosan polymers: Chemistry, solubility and fiber formation. *Progress in polymer science*, *34*(7), 641-678.

Prashanth, K. H., & Tharanathan, R. N. (2007). Chitin/chitosan: modifications and their unlimited application potential—an overview. *Trends in food science & technology*, *18*(3), 117-131.

Riva, R., Ragelle, H., des Rieux, A., Duhem, N., Jérôme, C., & Préat, V. (2011). Chitosan and chitosan derivatives in drug delivery and tissue engineering. *Chitosan for biomaterials II*, 19-44.

Qin, L., Zhou, Z., Dai, J., Ma, P., Zhao, H., He, J., ... & Yan, Y. (2016). Novel N-doped hierarchically porous carbons derived from sustainable shrimp shell for high-performance removal of sulfamethazine and chloramphenicol. *Journal of the Taiwan Institute of Chemical Engineers*, *62*, 228-238.

Rameshthangam, P., Solairaj, D., Arunachalam, G., & Ramasamy, P. (2018). Chitin and Chitinases: biomedical and environmental applications of chitin and its derivatives. *Journal of Enzymes*, *1*(1), 20-43..

Ramírez, M. A., Rodríguez, A. T., Alfonso, L., & Peniche, C. (2010). Chitin and its derivatives as biopolymers with potential agricultural applications. *Biotecnología aplicada*, *27*(4), 270-276.

Regueiro, L., Newton, R., Soula, M., Mendez, D., Kok, B., Little, D. C., ... & Ferreira, M. (2022). Opportunities and limitations for the introduction of circular economy principles in EU aquaculture based on the regulatory framework. *Journal of Industrial Ecology*, *26*(6), 2033-2044.

Rejinold, N. S., Nair, A., Sabitha, M., Chennazhi, K. P., Tamura, H., Nair, S. V., & Jayakumar, R. (2012). Synthesis, characterization and in vitro cytocompatibility studies of chitin nanogels for biomedical applications. Carbohydrate polymers, 87(1), 943-949.

Rinaudo, M. (2006). Chitin and chitosan: Properties and applications. *Progress in polymer science*, *31*(7), 603-632.

Sachindra, N. M., Bhaskar, N., & Mahendrakar, N. S. (2005). Carotenoids in different body components of Indian shrimps. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, *85*(1), 167-172.

Salah R, Michaud P, Mati F, Harrat Z, Lounici H, Abdi N, Mameri N (2013), Anticancer activity of chemically prepared shrimp low molecular weight chitin evaluation with the human monocyte leukaemia cell line, THP-1. Int J Biol Macromol 52:333-339

Santos, V. P., Marques, N. S., Maia, P. C., Lima, M. A. B. D., Franco, L. D. O., & Campos-Takaki, G. M. D. (2020). Seafood waste as attractive source of chitin and chitosan production and their applications. *International journal of molecular sciences*, *21*(12), 4290.

Sato, N., Shinji, K., Mizuno, M., Nozaki, K., Suzuki, M., Makishima, S., ... &

Amano, Y. (2010). Improvement in the productivity of xylooligosaccharides from waste medium after mushroom cultivation by hydrothermal treatment with suitable pretreatment. *Bioresource Technology*, *101*(15), 6006-6011.

Satitsri, S., & Muanprasat, C. (2020). Chitin and chitosan derivatives as biomaterial resources for biological and biomedical applications. *Molecules*, *25*(24), 5961.

Sethulekshmi, C. (2014). Chitin and its benefits. *International Journal of Advanced Research* 871 *in Biological Sciences, 1*, 171-175.

Shoueir, K.R.; El-Desouky, N.; Rashad, M.M.; Ahmed, M.K.; Janowska, I.; El-Kemary, M. Chitosan Based-Nanoparticles and Nanocapsules: Overview, Physicochemical Features, Applications of a Nanofibrous Scaffold, and Bioprinting. *Int. J. Biol. Macromol.* **2021**, *167*, 1176–1197.

Šimat, V., Rathod, N. B., Čagalj, M., Hamed, I., & Generalić Mekinić, I. (2022). Astaxanthin from crustaceans and their byproducts: A Bioactive Metabolite Candidate for Therapeutic Application. *Marine Drugs*, *20*(3), 206.

Singh, S., ho Lee, M., Park, L., Shin, Y., & Lee, Y. S. (2016). Antimicrobial seafood packaging: a review. *Journal of food science and technology*, *53*, 2505-2518.

Singh, R., Shitiz, K., & Singh, A. (2017). Chitin and chitosan: biopolymers for wound management. *International wound journal*, *14*(6), 1276-1289.

Sinha, S., Chand, S., & Tripathi, P. (2014). Microbial degradation of chitin waste for production of chitosanase and food related bioactive compounds. *Applied biochemistry and microbiology*, *50*, 125-133.

Sugawara K, Takano T, Fukushi H, Hoshi S, Akatsuka K, Kuramitz H, Tanaka S (2000), Glucose sensing by a carbon-paste electrode containing chitin modified with glucose oxidase. J Electroanal Chem 482:81-86.

Szulc, M., & Lewandowska, K. (2022). Biomaterials Based on Chitosan and Its Derivatives and Their Potential in Tissue Engineering and Other Biomedical Applications—A Review. *Molecules*, *28*(1), 247.

Summa, D., Lanzoni, M., Castaldelli, G., Fano, E. A., & Tamburini, E. (2022). Trends and opportunities of bivalve shells' waste valorization in a prospect of circular blue bioeconomy. *Resources*, *11*(5), 48.

Susanto, G. N. (2021). Crustacea: The Increasing Economic Importance of Crustaceans to Humans. In Arthropods-Are They Beneficial for Mankind?. Intech Open

Tabuchi, R., Azuma, K., Izumi, R., Tanou, T., Okamoto, Y., Nagae, T., ... & Anraku, M. (2016). Biomaterials based on freeze dried surface-deacetylated chitin nanofibers reinforced with sulfobutyl ether β-cyclodextrin gel in wound dressing applications. *International Journal of Pharmaceutics*, *511*(2), 1080-1087.

Tsai, C. Y., Kapoor, M., Huang, Y. P., Lin, H. H., Liang, Y. C., Lin, Y. L., ... & Hsu, M. H. (2016). Synthesis and evaluation of aminothiazole-paeonol derivatives as potential anticancer agents. *Molecules*, *21*(2), 145.

Unnithan, A. R., Sasikala, A. R. K., Park, C. H., & Kim, C. S. (2017). A unique scaffold for bone tissue engineering: An osteogenic combination of graphene oxide–hyaluronic acid–chitosan with simvastatin. *Journal of industrial and engineering chemistry*, *46*, 182-191.

Vicente, F. A., Ventura, S. P., Passos, H., Dias, A. C., Torres-Acosta, M. A., Novak, U., & Likozar, B. (2022). Crustacean waste biorefinery as a sustainable cost-effective business model. *Chemical Engineering Journal*, *442*, 135937.

Vijayalingam, T. A., & Rajesh, N. V. (2020). Analysis of Nutritional Value of crab meal as feed supplement for Livestock and Poultry. *Chemical Science Review and Letters*, *9*(35), 773-776.

Visioli, F., & Artaria, C. (2017). Astaxanthin in cardiovascular health and disease: mechanisms of action, therapeutic merits, and knowledge gaps. *Food & Function*, *8*(1), 39-63.

Vélez-Henao, J. A., Weinland, F., & Reintjes, N. (2021). Life cycle assessment of aquaculture bivalve shellfish production—a critical review of methodological trends. *The International Journal of Life Cycle Assessment*, 1-16.

Xia, W., Liu, P., Zhang, J., & Chen, J. (2011). Biological activities of chitosan and chitooligosaccharides. *Food hydrocolloids*, *25*(2), 170-179.

Yan, N., & Chen, X. (2015). Sustainability: Don't waste seafood waste. *Nature*, *524*(7564), 155-157.

Yan, J., Xue, Y., Long, L., Zeng, Y., & Hu, X. (2018). Adsorptive removal of As (V) by crawfish shell biochar: batch and column tests. *Environmental Science and Pollution Research*, *25*, 34674-34683.

Yazıcı, M., Naz, M., & Mazlum, Y. (2022). A Review of Utilization of Laminarin, Alginate, and Fucoidan Polysaccharides from Macroalgae for Promoting Growth Performance and Health in Aquatic Organisms. Research & Reviews inAgriculture, Forestryand Aquaculture,90-105.

Ying, L., Ren, X., & Liang, J. (2015). Antibacterial modification of cellulosic materials. *BioResources*, *10*(1), 1964-1985.

Younes, I., & Rinaudo, M. (2015). Chitin and chitosan preparation from marine sources. Structure, properties and applications. *Marine drugs*, *13*(3), 1133-1174.

Zeng, D., Mei, X., & Wu, J. (2010). Effects of an environmentally friendly seed coating agent on combating head smut of corn caused by Sphacelotheca reiliana and corn growth. *Journal of Agricultural Biotechnology and Sustainable Development*, *2*(6), 108.

Zeng, D., Luo, X., & Tu, R. (2012). Application of bioactive coatings based on chitosan for soybean seed protection. *International Journal of Carbohydrate Chemistry*, *2012*.

Zhang, Q., Wang, L., Liu, S., & Li, Y. (2021). Establishment of successive co-fermentation by Bacillus subtilis and Acetobacter pasteurianus for extracting chitin from shrimp shells. *Carbohydrate Polymers*, *258*, 117720.

Zhan, J.; Lu, J.; Wang, D. Review of Shell Waste Reutilization to Promote Sustainable Shellfish Aquaculture. *Rev. Aquacult.* **2022**, *14*, 477–488. https://doi.org/10.1111/raq.12610.

Zhao, J., Timira, V., Ahmed, I., Chen, Y., Wang, H., Zhang, Z., ... & Li, Z. (2022). Crustacean shellfish allergens: influence of food processing and their detection strategies. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 1-29.

Zheng, X., Li, B., Zhu, B., Kuang, R., Kuang, X., Xu, B., & Ma, M. (2010). Crayfish carapace micro-powder (CCM): a novel and efficient adsorbent for heavy metal ion removal from wastewater. Water, 2(2), 257-272.

Zhou, B. C. E., Kan, C. W., Sun, C., Du, J., & Xu, C. (2019). A review of chitosan textile applications. *AATCC Journal of Research*, *6*(1_suppl), 8-14.

Zhou, K., Azaman, F. A., Cao, Z., Brennan Fournet, M., & Devine, D. M. (2023). Bone tissue engineering scaffold optimisation through modification of Chitosan/ceramic composition. *Macromol*, *3*(2), 326-342.

CHAPTER 3

AGRICULTURE VALUE ADDED IN TÜRKİYE AND IN THE WORLD[1]

Fethi Şaban ÖZBEK[2]

1 The opinions and contents of the article remains the responsibility of the author, not of the Turkish Statistical Institute.

2 Dr., Turkish Statistical Institute, Ankara, Türkiye, ORCID: 0000-0002-7021-0201, e-posta: fethiozbek@gmail.com

1. Introduction

Agricultural production activities, which are necessary to meet the nutritional needs, which are one of the basic human needs, started with the beginning of human history and have been a strategic issue for all humanity in every period in order to meet the food demand, which has been increasing with the increasing population since then. Self-sufficiency in food, that is, the ability of countries to meet the nutritional needs of their populations when their connections with the outside world are cut off, has become increasingly important, especially after the first and second world wars. The pandemic and the Russia-Ukraine war in recent years have made access to basic agricultural and food products even more difficult, and this situation has once again demonstrated the strategic importance of agricultural production.

The structural transformation that occurs as a result of the development process a country means that the agricultural sector's part of the domestic product among basic services falls, while the contribution of the industry and services sectors increases. When the structural transformation processes of industrialized countries are analyzed, it is evident that the agricultural sector's share of overall production and output is declining (Soyyiğit and Yavuzaslan, 2019). However, the importance of agricultural production has been maintained for countries due to the strategic importance mentioned above.

This importance given to agricultural production has brought about an increase in the added value of agricultural products and has made agricultural economy an area of emphasis. The contributions of agriculture to economic development, which is defined as transforming a country's production structure to produce high value-added products and increasing living standards by distributing the resulting product fairly among the income groups that make up that society (Kaynak, 2011), can be summarized as follows: product and market contribution, responding to increasing food demands, population and labor contribution, obtaining foreign currency income through the export of agricultural products, contribution to the industrial sector, contribution to national income, contribution to foreign exchange trade through capital accumulation and expansion of the domestic market (Erbay, 2013). This contribution is more evident in underdeveloped and developing countries where the share of the agriculture value added in the total domestic product is high.

Agriculture value added and its share of GDP, which estimates the total gross value added by all institutional units resident in the economy, at producers' prices, plus import taxes, less import subsidies, and non-deductible value added tax (FAOSTAT, 2023a), are two common indicators

References

Can, M. and Doğan, B. 2017. The effects of economic structural transformation on employment: An evaluation in the context of economic complexity and product space theory. F. Yenilmez ve E. Kılıç (Ed.) Handbook of Research on Unemployment and Labor Market Sustainability in the Era of Globalization, içinde (ss.275-306). IGI Global.

Coltrain, D., D. Barton, and M. Boland. 2000. "Value Added: Opportunities and Strategies." Arthur

Capper Cooperative Center, Department of Agricultural Economics, Kansas State University. http://www.agecon.ksu.edu/accc/kcdc/pdf%20Files/VALADD10%202col.pdf.

Erbay, R. 2013. Ekonomik kalkınmada tarımın rolü: Türkiye üzerine bir değerlendirme. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi , 2 (4) , 0-5. https://dergipark.org.tr/tr/pub/bsbd/issue/43808/538235.

FAO, 2023a. Macro Indicators, https://www.fao.org/faostat/en/#data/MK.

FAO, 2023b. Gross domestic product and agriculture value added 2012–2021. Global and regional trends. FAOSTAT Analytical Briefs Series No. 64. Rome. https://doi.org/10.4060/cc5253en

Kaynak, M. 2011. Kalkınma İktisadı. Gazi Kitabevi 4.baskı, Ankara.

Kilkenny, M., and G.E. Schluter. 2001. "Value Added Agriculture Policies Across the 50 States." Rural America 16(1):12-18.

Li, Y. , Mei, B. , Linhares-Juvenal , T., Formenton Cardoso, N. & Tshering, C. 2022. Forest sector contribution to national economies 2015 - The direct, indirect and induced effects on value added, employment and labour income. Forestry Working Paper No. 33. Rome, FAO. https://doi.org/10.4060/cc2387en.

Lu, Ruoxi, and Rebekka Dudensing. "What do we mean by value-added agriculture?." *Choices* 30.4 (2015): 1-8.

Özertan, G. 2020. Sürdürülebilir büyüme bağlamında tarım ve gıda sektörünün analizi, TÜSİAD-T/2020-03/613.

Soyyiğit, S. and Yavuzaslan, K. 2019. Tarımsal katma değeri etkileyen faktörler üzerine bir inceleme: E7 ülkeleri örneği. KAÜİİBFD, 10(19), 403-429.

TurkStat, 2023. Labour Force Statistics. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Labour-Force-Statistics-2022-49390.

Womach, J. 2005. Agriculture: A Glossary of Terms, Programs, and Laws, 2005 Edition. Congressional Research Service, Library of Congress, Washington, DC.

http://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metacrs7246/m1/1/high_res_d/97-905_2005Jun16.pdf.

CHAPTER 4

CROP ROTATION IN PEA CULTIVATION

Duygu USKUTOĞLU[1], Leyla İDİKUT[2]

1 Res. Assist., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Agriculture Faculty, Field Crops Department, Kahramanmaraş, Türkiye, duygu_agar@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0763-3487

2 Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam University, Agriculture Faculty, Field Crops Department, Kahramanmaraş, Türkiye, leylaidikut@gmail.com, ORCHID ID: 0000-0002-0685-7158

1.INTRODUCTION

One of the most important cultural practices of field agriculture is crop rotation. A well-chosen crop rotation not only reduces the density of diseases, pests and weeds, but also improves the physical and chemical structure of the soil and increases productivity by providing many advantages such as deeply increasing soil vitality, benefiting from various layers of the soil equally and preventing erosion; As a result, it increases the productivity of the grown product. (Uzun et al, 2005).

In crop production, providing the nutrients that plants need largely depends on soil fertility. Soil fertility is largely achieved through appropriate cropping rotations and green manuring, as well as fertilizer applications. These practices only yield positive results when long-term planning is carried out in an integrated manner (Chirinda et al., 2008). It is known that crop rotation has many positive agricultural effects such as erosion control, contribution of organic matter to the soil, improvement of soil structure, nitrogen fixation, cycle of unused soil nitrogen, suppression of disease, pest and weed populations (Hartwig, 2002).

Crop rotation is defined as the sequence of operations applied to that field within the product or vegetation period following any product planted in a field. It is the cultivation and application of different plants in the same field, one after the other, in a certain order. The aim of crop rotation is to leave better soil for each plant planted in the field than when it was planted (Büyüktavşan and Naneli, 2020).

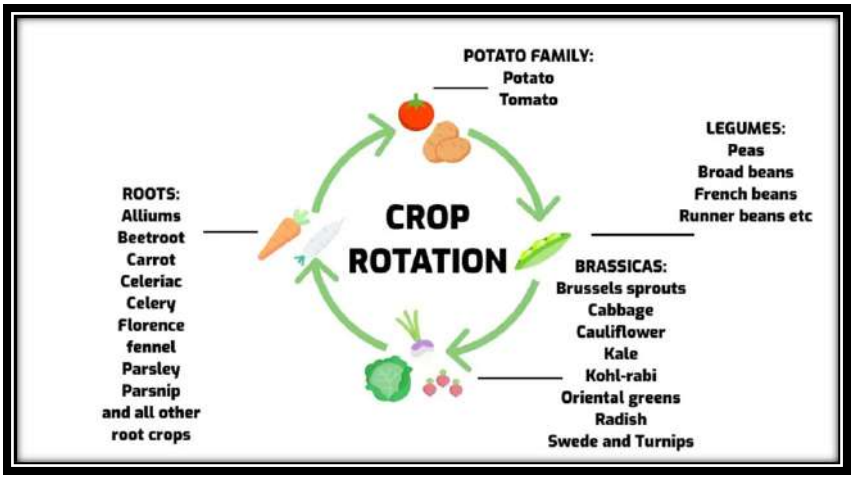

Figure1. *Peas in crop rotation.(https://psci.princeton.edu/tips/2020/3/21/agriculture-101)*

REFERENCES

Açıkgöz, E., Hatipoğlu, R., Altınok, S., Sancak, C., Tan, A., & Uraz, D. (2005). Yem bitkileri üretimi ve sorunlari. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi*, *503*(518), 3-7.

Adak, M. S., kayan, N., & Benlioğlu, B. (2015). Yemeklik tane baklagiller üretiminde değişimler ve yeni arayışlar.

Akan, K., Çetin, L., Albostan, S., Düşünceli, F., & Zafer,M. İÇ anadolu'da görülen önemli tahıl ve nohut hastalıkları. *Tarla bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, *15*(1-2), 29-48.

Aksakal, E. L. (2004). Toprak sıkışması ve tarımsal açıdan önemi. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *35*(3-4).

Bengisu, G. (2011). GAP Bölgesinde Sürdürülebilir Tarım İçin Ekim Nöbeti Sistemleri. *Alinteri Journal of Agriculture Science*, *20*(1), 33-39.

Büyüktavşan, Ö. F., & Naneli, İ. (2020). Farklı Münavebe Tekniklerinin Bitkisel Üretim ve Çevre Üzerine Etkileri. *Journal Of Agricultural Biotechnology*, *1*(1), 6-11.

Chirinda, N., Olesen, J.E. and Porter, J.R., 2008. Effects of organic matter input on soil microial properties and crop yields in conventional and organic cropping systems, 16th IFOAM Organic Congress, Cultivating the Future Based on Science, Vol. 1, Organic Crop Production, 56–60.

Hartwig, N.L., 2002. 50th Anniversary Invited article. Cover crops and living mulches. Weed Science 50: 688–699.

Karakurt, E. (2009). Toprak verimliliği yönünden yeşil gübreler ve gübreleme. *Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi*, *18*(1-2), 48-54.

Munzur, A. B. A. K., & SAKİN, E. (2018). Toprakların C: N oranı ve bazı toprak özellikleri ile ilişkisi: Mardin Mazıdağı örneği. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, *22*(2), 255-262.

Sirat, A. (2016). Organik tahıl tarımı. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*.

Uskutoğlu, D., & İdikut, L. (2023). Pea Production Statistics in the World and in Turkey. *Innovatıve research ın agrıculture, forest and water ıssues*, 25-38.

Uyanık, M., Rezaeieh, K. A. P., Delen, Y., & Gürbüz, B. (2011). Baklagillerde bakteri aşılaması ve azot fiksasyonu. *Ziraat Mühendisliği*, (357), 8-12.

Uzun, A., Karasu, A., Turgut, İ., Çakmak, F., & Turan, Z. M. (2005). Bursa koşullarında ekim nöbeti sistemlerinin mısırın verim ve verim öğeleri üzerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *19*(2), 61-68.

CHAPTER 5

SEA CAGE AQUACULTURE IN MARINE ENVIRONMENTS TROPHIC INDEX (TRIX)

Birol BAKİ[1], Oylum GÖKKURT BAKİ[2]

1 Assoc. Prof. Dr., Sinop University, Faculty of Fisheries and Aquatic Science, Department of Aquaculture, Sinop, Turkey (ORCİD Id: 0000-0002-2414-1145) bbaki@sinop.edu.tr

2 Assoc. Prof. Dr. , Sinop University Faculty of Engineering and Architecture, Environmental Engineering Department, Sinop, Turkey (ORCİD Id: 0000-0001-7823-0824) ogbaki@sinop.edu.tr

Introduction

In the pursuit of economic development, the preservation of natural resources assumes significance for sustaining aquaculture activities. Ensuring the enduring availability of these resources, without degradation, is a fundamental pillar of sustainable economic development. These changes maintain the academic tone while making the text even more concise and precise. Turkey, surrounded by seas on three sides and possessing significant inland water resources, also holds substantial potential for aquaculture production (Baki, 2021). Globally, aquaculture has emerged as one of the fastest-growing sectors in recent years. The production of aquaculture products has increased nearly twelvefold worldwide over the past three decades, with an average annual growth rate of approximately 8.8% (FAO, 2022). The Food and Agriculture Organization (FAO) of the United Nations acknowledges it as a rapidly evolving and continually expanding sector within the food industry. According to FAO data, global aquaculture production continues to rise steadily, reaching 87.5 million tons in 2022 (46.4% of total seafood production), up from 21.8 million tons in 1990. Of this, 33 million tons are sourced from marine environments, while 54 million tons come from inland waters.

Intensive cage culture of high-value fish species is rapidly expanding worldwide. This growth and the transformation of the sub-sector carries significant social and environmental implications. Similar to global trends in livestock production, intensive and rapid growth in aquaculture could marginalize small-scale producers and pose environmental degradation risks if high production levels are not appropriately planned and managed. Considering that most cage aquaculture activities take place in fragile coastal environments that are already under significant pressure, there is a growing consensus on the need for specific attention to the environmental sustainability of this sub-sector.

It is important to repeat here that aquaculture (including the use of cage farming systems) has also numerous important social, economic and environmental benefits, including increased food security and poverty alleviation impacts, increased employment opportunities within rural communities, increased seafood supply and availability, improved human nutrition and well-being, increased foreign exchange earnings, improved waste water treatment/water reuse and crop irrigation opportunities, and improved nutrient recycling all of which need to be taken into consideration and weighed by importance in a balanced comparison of food production systems (Hambrey et al., 2001; Tacon, 2001; FAO, 2006; Halwart and Moehl, 2006; Tacon and Halwart, 2007).

In recent years, the expansion of aquaculture production has generated significant socio-economic benefits, yet it has also led to notable ecologi-

Kaynaklar

Andersen, J.H., Laamanen, M., (eds) 2009. HELCOM. Eutrophication in the Baltic Sea: an integrated thematic assessment of the effects of nutrient enrichment and eutrophication in the Baltic Sea region. Baltic Sea Environmental Proceedings No. 115B.

Anonymous, 2023. http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-01102003 (Access Date: 21.06.2023).

Baki, B., 2021. Capacity Utilization in Aquaculture in Turkey, International Journal of Fisheries and Aquatic Studies 9(1): 28-33.

Baki, B., Baki, O.G., 2021. Ecosystem Approach to Sustainable Aquaculture (Chapter 3), Editors; Bozdoğan, A.M., Bozdoğan, N.Y., Özrenk, K., Uçak, A.B., Gece Publishing, Research&Reviews in Agriculture, Forestry and Aquaculture Sciences-1, 24pp.

Balkis, N., Toklu-Alicli, B., Balci, M., 2012. Evaluation of ecological quality status with the trophic index (TRIX) values in the coastal waters of the Gulfs of Erdek and Bandirma in the Marmara Sea, in: Ecologiacal Water Quality-Water Treatment and Reuse, edited by: Voudouris, K., doi:10.5772/1070, 2012.

Barg, U.C. 1992. Guideline For The Promotion Of Management Of Costal Aquaculture Development Of Coastal Aquaculture Development. *FAO Fisheries Technical Paper*. No:328, 122pp.

Baytut, O., Gonulol, A., Koray, T., 2010. Temporal variation of phytoplankton in relation to eutrophication in Samsun Bay, Southern Black Sea, Turk. J. Fish. Aquat. Sc., 10, 363–372.

Beveridge, M., 2004. Cage Aquaculture, third edition. Oxford, UK, Blackwell Publishing Ltd. 368 pp.

Bizsel, N., Uslu, O., 2000. Phosphate, nitrogen and iron enrichment in the polluted Izmir Bay, Aegean Sea. Mar. Environ. Res., 49:101-122.

Boikova, E., Botva, U., Licite, V., 2008. Implementation of trophic status index in brackish water quality assessment of Baltic coastal waters. Proceedings of the Latvian Academy of Sciences, Section B, 62(3), 115-119.

Bugdale, R.C., 1967. Nutrient Limitation in The Sea: Dynamics, İdentification and Signifance, Limnol. Oceanogr. 12, 685-695.

Chapra, S.C., 2015. Surface Water-Quality Modeling, Translation Editor: Prof. Dr. Gülfem Bakan, Nobel Academic Publishing Education Consultancy Trade Ltd. Co., Publication No:1245 ISBN: 978-605-320-150-2, 843 p.

Council of European Communities, CEC, 1991a. Council Directive of 21 May 1991 concerning urban waste water treatment (91/271/EEC). Off J Eur Commun L135:40–52 (30.5.91).

Council of European Communities, CEC, 1991b. Council Directive of 31 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused

by nitrates from agricultural sources (91/676/EEC). Off J Eur Commun L375:1–8.

Council of European Communities, CEC, 1992. Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. Off J L206:7–50.

Council of European Communities, CEC, 2000. Council Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for community action in the field of water policy. Off J Eur Commun L327:1–73.

Council of European Communities, CEC, 2008. Council Directive 2008/56/EC of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 establishing a framework for community action in the field of marine environmental policy (Marine Strategy Framework Directive)

Daoji, L., Daler, D., 2004. Ocean pollution from land-based sorces: East China Sea, China. Ambio, 33, 107-113.

Davies, P., 2000. Cage Culture of Salmonids in Lakes: Best Practice and Risk Management for Tasmania.

Devlin, M., Bricker, S., Painting, S., 2011. Comparison of five methods for assessing impacts of nutrient enrichment using estuarine case studies, Biogeochemistry, 106:177-205.

Duran, M., Demirer, G.N., 1997. Basic Procedures in Water Treatment, Union of Chambers of Turkish Engineers and Architects), Chamber of Environmental Engineers, Ankara, 202 p.

Dyatlov, S.E., Nikulin, V.V., Petrosyan, A.G., Koshelev, O., Bogatova, Y., 2010. Ecological and toxicological monitoring results of Chanem Danube-Black Sea in 2008, Scientific proceedings of Ternopol National University, Hydroecology, 3, 82-85.

FAO, 2006. State of World Aquaculture 2006. FAO Technical Paper 500. Rome, FAO. 134 pp.

FAO, 2022. The State of World Fisheries and Aquaculture 2022. Towards Blue Transformation. Rome, FAO. https://doi.org/10.4060/cc0461en.

Ferreira, J. G., Andersen, H. J., Borja, A., Bricker, S. B., Camp, J., Cardoso da Silva, M., Graces, E., Heiskanen, A. S., Humborg, C., Ignatiades, L., Lancelot, C., Menesguen, A., Tett, P., Hoepffner, N., 2011. Overview of eutrophication indicators to assess environmental status within the European Marine Strategy Framework Directive, Estuar. Coas. Shelf Sc., 93, 117–131.

Fiori, E., Zavatarelli, M., Pinardi, N., Mazziotti, C., Ferrari, C.R., 2016. Observed and simulated trophic index (TRIX) values for the Adriatic Sea basin, Nat. Hazards Earth Syst. Sci., 16, 2043–2054.

Fisheries and Oceans Canada, 2006. Canadian Technical Report of Fisheries and Aquatic Sciences 2450.

Folke, C., Kautsky, N., 1989. The role of ecosystems for a sustainable development of aquaculture. AMBIO 18, 234-243.

Giovanardi, F., Vollenweider, R.A., 2004. Trophic conditions of marine coastal waters: experience in applying the Trophic Index TRIX to two areas of the Adriatic and Tyrrhenian seas, J. Limnol., 2, 199-218.

Halwart, M., Moehl, J.F., 2006. FAO Regional Technical Expert Workshop on Cage Culture in Africa. Entebbe, Uganda, 20-23 October 2004. FAO Fisheries Proceedings. No. 6. Rome, FAO. 113 pp. (also available at http://www.fao.org/docrep/009/a0833e/a0833e00.htm).

Hambrey, J., Tuan, L.A., Thuong, T.K., 2001. Aquaculture and poverty alleviation II. Cage culture in coastal waters of Viet Nam. World Aquaculture, 32(2): 34–67.

Hecky, R.E., Kilham, P., 1988. Nutrient limitation of phytoplankton in freshwater and marine environments: a review of recent evidence on the effects of enrichment. Limnol. Oceanogr., 33: 796-822.

IUCN (The World Conservation Union), 2007. Guide for the Sustainable Development of Mediterranean Aquaculture No:1.

Karpuzcu, M., 2007. Environmental Pollution and Control, Istanbul-October, 2007, 9th Edition, ISBN: 975-7663-10-7, 208 p. İstanbul, https://books.google.com.tr/books? id=D1gXZCFjiY8C& printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false, (Access Date: 04.07.2023).

Kideys, A.E., 2002. Fall and rise of the Black Sea ecosystem, Science 297, 1482–1484.

Koca, S.B., Terzioğlu, S., Didinen, B.I., Yiğit, N.Ö., 2011. Eco-friendly Production for Sustainable Aquaculture, Ankara University Journal of Environmental Sciences, 3(1), 107-113.

Kovalova, N., Medinets, V., 2012. Comprehensive assessment of longterm changes of the Black Sea surface waters quality in the Zmiinyi Island area, Turk. J. Fish. Aquat. Sc., 12, 485-491.

Mac Alister and Elliot and Partners Ltd., 1993. Environmental Impact of Aquaculture in Turkey and Its Relationship with Tourism Recreation and Special Protected Areas. Translated by: H. ÇAKIR. Ankara: T.K.B., General Directorate of Agricultural Production and Development.

Medinets, V., Kovalova, N., Snigirov, S., Gruzova, I., 2010. Assessment of marine water quality in the Zmiinyi Island area using TRIX index, Scientific Proceedings of Ternopol National University, Hydrology, 3, 159-162.

Moncheva, S., Doncheva, V., 2000. Eutrophication index [(E) TRIX] an operational tool for the Black Sea coastal water ecological quality assessment and monitoring, International Symposium "The Black Sea Ecological Problems" (SCSEIO), Odessa, 178-185.

Moncheva, S., Doncheva, V., Shtereva, G., Kamburska, L., Malej, A., Garinstein, S., 2002. Application of eutrophication indices for assessment of the Bulgarian Black Sea coastal ecosystem ecological quality, Water Sci. Technol. 46, 19–28.

Muslu, Y., 2001. Water Quality Management and Algae Control in Lakes and Reservoirs, Istanbul Water and Sewerage Administration, Istanbul.

Officer, C.B., Ryther, C.H., 1980. The possible importance of silicon in marine eutrophication. Mar.

Oguz, T., Gilbert, D., 2007. Abrupt transitions of the topdown controlled Black Sea pelagic ecosystem during 1960–2000: evidence for regime-shifts under strong fishery exploitation and nutrient enrichment modulated by climate-induced variations, Deep-Sea Res., Part I 54 (2), 220–242.

OSPAR Commission, 2003a. The OSPAR Integrated Report 2003 on the Eutrophication Status of the OSPAR Maritime Area based upon the first application of the comprehensive procedure. OSPAR Publication 2003, ISBN:1-904426-25-5.

OSPAR Commission, 2003b. Strategies of the OSPAR Commission for the protection of the marine environment of the north-east Atlantic (Reference number: 2003-21). EUC 03/17/1-E Annex 31, p 22.

Özbay, S., 2008. Effects of Fish Farms on Environment and Tourism of Turkey, Gazi University Graduate School of Educational Sciences, Master's thesis, pp 91.

Pillay, T., 2004. Aquaculture and Environment, Blackwell Publishing.

Podemski, C., Blanchfield, P., 2006. A Scientific Review of the Potential Environmental Effects of Aquaculture in Aquatic Ecosystems, Canada.

Primpas, I., Karydis, M., 2011. Scaling the trophic index (TRIX) in oligotrophic marine environments, Environ Monit Assess, 178:257–269.

Reid, G., 2007. Chapter One: Nutrient Releases from Salmon Aquaculture In: Nutrient Impacts Of Farmed Atlantic Salmon (*Salmo Salar*) On Pelagic Ecosystems And Implications For Carrying Capacity Report Of The Technical Working Group (WWF) On Nutrients And Carrying Capacity Of The Salmon Aquaculture Dialogue, Canada University of New Brunswick.

Rinaldi, A., Giovanardi, F., 2011. Contribution of Richard A. Vollenweider toward understanding eutrophication of the coastal Adriatic Sea, Aquat. Ecosyst. Health Manag., 14, 200-203.

Romanova, N.D., Chasovnikov, V.K., Arashkevich, E.G., Mosharov, S.A., Nikishina, A.B., Kostyleva, A.V., Louppova, N.E., 2016. Evaluation of Ecosystem Status in the Shelf-Slope Zone of the Northeastern Black Sea Based on the Trophic Index (TRIX), 56 (1), 120–124.

Salas, F., Teixeria, H., Marcos, C., Marques, J.C., Pérez-Ruzafa, A., 2008. Applicability of the trophic index TRIX in two transitional ecosystems: the Mar

Menor lagoon (Spain) and the Mondego estuary (Portugal), International Council for the Exploration of the Sea, ICES J. Mar. Sci., 65, 1442–1448.

Shahrban, M., Etemad-Shahidi, A., 2010. Classification of the Caspian Sea coastal waters based on trophic index and numerical analysis, Environ. Monit. Assess., 164, 349–356, doi:10.1007/s10661-009-0897-6.

Şen, F., 1998. Aquaculture on inland sea and environmental effects of this. Sakarya University Institute of Science and Technology Master's Thesis, pp. 67.

Tacon, A.G.J., 2001. Increasing the contribution of aquaculture for food security and poverty alleviation. In R.P. Subasinghe, P. Bueno, M.J. Phillips, C. Hough & S.E. McGladdery (eds) Aquaculture in the Third Millennium, pp. 67–77. Technical Proceedings of the Conference on Aquaculture in the Third Millennium, Bangkok, Thailand, 20–25 Feb. 2000.

Tacon, A.G.J., Halwart, M., 2007. Cage aquaculture: a global overview, Cage aquaculture-Regional reviews and global overview, (Eds: Halwart, M.; Soto, D.; Arthur, J.R.) FAO Fisheries Technical Paper. No. 498. Rome, FAO. 2007. 241 pp.

Tokgöz Yayan, D., 2015. Reducing the Effects of Fish Farming in Stagnant Waters in Terms of Nutrient Elements, T.R. Ministry of Forestry and Water Affairs General Directorate of Water Management Specialist Thesis, 119 p.

Tuğrul, S., Uysal, Z., Erdoğan, E., Yucel, N., 2011. Changes of Eutrofication Indicator Parameters (TP, DIN, Chl-a and TRIX) in the Cilician Basin (Northeast Mediterranean), Ecology, 20, 33-41.

UNEP, 2015. http://www.unep.org, (Access Date:25.04.2023).

Vascetta, M., Kauppila, P., Furman, E., 2004. Indicating eutrophication for sustainability considerations by the trophic index TRIX: does our Baltic case reveal its usability outside Italian waters? In: Peer conference, 17 Nov 2004.

Vascetta, M., Kauppila, P., Furman, E., 2008. Aggregate indicators in coastal policy making: Potentials of the trophic index TRIX for sustainable considerations of eutrophication, Sustain. Dev. 16, 282–289.

Vlasov, L., Trifonov, D., 2005. 107 Stories About Chemistry (Translation: Nihal Saner), TUBITAK Popular Science Publications.

Vollenweider, R.A., Giovanardi, F., Montanari, G., Rinaldi, A., 1998. Characterization of the trophic conditions of the marine coastal waters with special reference to the NW Adriatic Sea: proposal for a trophic scale, turbidity and generalized water quality index, Environmetrics, 9, 329–357.

Vollenweider, R.A., Rinaldi, A., Montanari, G., 1992. Eutrophication, structure and dynamics of a marine coastal system: results of ten years monitoring along the Emilia-Romagna coast (Northwest Adriatic Sea), in: Marine Coastal Eutrophication, edited by: Vollenweider, R.A., Marchetti, R., and Viviani, R., Elsevier, Amsterdam, 63-106.

Yıldırım, Ö., Korkut, Y., 2004. Effect of Aquafeeds on the Environment. Ege University Journal of Fisheries & Aquatic Sciences, 21(1-2), 167-172.

Yucel Gier, G., Pazi, I., Kucuksezgin, F., Kocak, F., 2011. The composite trophic status index (TRIX) as a potential tool for regulation of Turkish marine aquaculture as applied to the eastern Agean coast (Izmir Bay), Appl. Ichthyol, 27, 39–45.

Zaika, V.Y., 2003. On the trophic status of pelagic ecosystems in different Black Sea regions, Marine Ecol., 1, 5-10.

Zoriasatein, N., Jalili, S., Poor, F., 2013. Eavaluation of ecological quality status with the Trophic Index (TRIX) values in coastal area of Arvand, northeastern of Persian Gulf, Iran, World J. Fish Mar. Sci., 5, 257–262.

CHAPTER 6

ECOLOGICAL MATERIAL: PROTECTIVE PERFORMANCE OF STRAW OIL/ THERMO WOOD OIL ON WOOD

Şule CEYLAN[1], Hüseyin PEKER[2]

1 Assoc Prof. Dr., Artvin Çoruh Unıversity, Forest Faculty, Forest Industrial Engineering Department, Artvin, Turkey. E-mail: sceylan@artvin edu.tr
2 Prof. Dr., Artvin Çoruh Unıversity, Forest Faculty, Forest Industrial Engineering Department, Artvin, Turkey. E-mail: peker100@artvin.edu.tr

INTRODUCTION

Wood Wooden material has been one of the indispensable main materials of humanity since the beginning of the historical process. Synthetic and chemical-based materials release carbon and have a negative impact on human health, especially in indoor spaces. The naturalness of the wooden material, its texture-color-form diversity, its machinability, and the superior properties of this raw material against many materials (steel, concrete, iron, etc.) have increased its usage area [1]. It is reported that the human population increases rapidly in the ecological cycle and, in parallel, forest resources continue to decrease rapidly. It has become of great importance to provide wider usage areas by protecting the wooden material at the highest level, but to fully identify the factors that damage wood, and in parallel, to develop organic preservatives and methods that are protective, restorative, provide strength, and are also reusable and compatible with the ecological structure [2]. Human beings have used wood to meet one of their basic needs, which is shelter. With the advancement of technology; Properties such as methods of protecting wooden material, its ability to be easily shaped, its resistance to fire and earthquake, and its mechanical strength are improving day by day [3]. Samples prepared from different trees were impregnated with paraffin-linseed oil and then kept in water to measure the amount of water uptake. It was determined that samples impregnated with paraffin-linseed oil retained less than 50% water [4]. Aleppo pine was impregnated with wax and paraffin, and it was determined that as the concentration of water-repellent impregnation materials increased, the amount of water repellency increased [5]. Impregnation Environmental organizations state that impregnation materials should be banned due to their environmental damage. In recent years, the use of human and environmentally friendly materials has been increasing. Resin/natural oils prevent the growth of fungi as they reduce the amount of water in the wood to below 10%. The most commonly used oil groups are reported to be linseed oil and tall [6,7]. Three types of wooden materials (fir, beech, spruce) used in park and garden construction were subjected to three types of impregnation (dipping, hot oil, brush) with waste oil. The highest weight increase rate (%) was detected in dipping, while the lowest was brushed. While the lowest water uptake rate was determined in the dipping method, it was determined that waste oil improved the physical properties of the wood [8].

They subjected poplar wood to hot oil treatment with linseed oil and determined that while an 80-106% increase in the weight gain rate was determined, the water uptake rate was low due to the significantly reduced amount of moisture [9]. In another study, they determined that the modification process of poplar wood with poxidized linseed oil/carnauba wax provided significant dimensional stability/water repellency [10]. Organic

4. REFERENCES

[1] Karadağ A. A., Korkut S. D., Korkut S., Köylü G. P. ve Akıncı K. G. (2017) "Use of wooden materials in the landscape applications in Turkey", İnönü University Journal of Arts and Design, 7:(15), 1-17.

[2] Bayraktar, D.K., Kesik H İ. (2022) Aşındırma işlemi uygulanmış bazı ağaç malzemelerde su bazlı koruyucu katmanların doğal yaşlandırma etkisine karşı renk değişimi". Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi, 8(2), 46 – 52.

[3] Çağlayan E.S. (2020) "Ahşap yapılar ve Türkiye'de inşaat mühendislerinin / ağaç işleri endüstri mühendislerinin çok katlı ahşap yapılara yönelik görüşleri", Yüksek Lisans, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[4] Var A. A.(2001) "Ahşap malzemede su alımının parafin vaks/bezir yağı karışımıyla azaltılması", Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri: A, 2: 97-110.

[5] Voulgaridis E.(1988) "Protection of oak wood (Quercus conferta Kit.) from liquid water uptake with water repellents", Wood and Fiber Science, 20 (1):68-73.

[6] Koski, A. (2008) "Applicability of Crude Tall Oil for Wood Protection", PhD Thesis, University of Oulu.

[7] Tomak, E. D. (2011) "Masif odundan bor bileşiklerinin yıkanmasını önlemede yağlı ısıl işlemin ve emülsiyon teknikleri ile emprenye işleminin etkisi", Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

[8] Özkan E., Arpacı S.S., Tomak E.D., Yildirim N. (2020) "Atık yağ ile emprenye işleminin ahşap malzemenin fiziksel özelliklerine etkisi", Ağaç ve Orman, 1(1)36-41.

[9] Bazyar B., Parsapajouh D., Khademiesalam H. (2010) "An investigation on some physical properties of oil heat treated poplar wood" In 41st Annual Meeting of the International Research Group on Wood Protection, 9-130510, France.

[10] Chen, J., Wang Y., Cao J., Wang, W. (2020) "Improved water repellency and dimensional stability of wood via ımpregnation with an epoxidized linseed oil and carnauba wax complex emulsion", Forests , 11(3): 271.

[11] Tomak E., Yıldız Ü.C. (2012) "Bitkisel yağların ahşap koruyucu bir madde olarak kullanılabilirliği", Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 13(1):142-157.

[12] He Z., Qu L., Wang Z., Qian J., Yi S. (2019) "Effects of zinc chloride–silicone oil treatment on wood dimensional stability, chemical components, thermal decomposition and its mechanism", Scientific Reports, 9(1): 1-7.

[13] URL 1 (2023) -https://www.hemel.com.tr/bezir-yagi-keten-yagi.

[14] Miklecic J., Rajkovic V.J. and Pervan S. (2010) "Oils usage in finishing of thermally modified wood in outdoor applications", Conference: Wood is

good - Transfer of knowledge in practice as a way out of the crisis, 1-9.

[15] Ruwoldt J., Toven K. (2022) "Alternative wood treatment with blends of linseed oil, alcohols and pyrolysis oil", Journal of Bioresources and Bio-products,7:(4),278-287.

[16] TS ISO 3219 (1976/2021) "Odunda fiziksel ve mekaniksel deneyler için numune alma metotları ve genel özellikler", TSE,Ankara.

[17] TS ISO 13061 (1976/2021). "Odunda, fiziksel ve mekaniksel deneyler için rutubet miktarı tayini ", TSE,Ankara.

[18] https://www.alpayahsap.com/collections/dis-mekan/products/thermowood-oil (2023).

[19] https://www.alpayahsap.com/products/saman-yagi-straw-oi (2023).

[20] Can A. (2011) "Endüstriyel Ölçekli ısıl işlem ve borlu bileşiklerle emprenyenin odunun bazı fiziksel, mekanik ve biyolojik özelliklerine etkisi", Karadeniz Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

[21] Bozkurt A.Y., Göker Y., Erdin, N. (1993) "Emprenye Tekniği", İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.

[22] Akyürekli Ö. (2003) "Emprenye edilmiş karaçam (Pinus nigra arnold) odununun bazı teknolojik özelliklerinin araştırılması özellikler", Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü Isparta.

[23] TS ISO 13061 (1976/2021). " Odunda, fiziksel ve mekaniksel deneyler için birim hacim ağırlığı tayini, TSE, Ankara.

[24] Yalınkılıç M.K. (1993) "Ağaç malzemenin yanma. higroskopisite ve boyutsal stabilite özelliklerinde çeşitli emprenye maddelerinin neden olduğu değişiklikler ve bu maddelerin odundan yıkanabilirlikleri, Doçentlik Tezi, Trabzon.

[25] Var. A.A. (2001) Ahşap malzemede su alımının parafin vaks/bezir yağı karışımıyla azaltılması", SDÜ Orman Fak. Dergisi, Seri: A. Sayı: 2, 97-110.

[26] Alkan, E. (2016) "Doğal emprenye maddeleri ve borlu bileşikler ile emprenye edilen sarıçam (Pinus sylvestris L.) odununun fiziksel ve mekanik özelliklerinin incelenmesi", Gümüşhane Üniversitesi Fen Bimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,Gümüşhane.

[27] Atılgan, A., Peker, H., (2012). Çeşitli Emprenye Maddelerinin Mobilya ve Yapı Endüstrisinde Kullanılan Odun Türlerinin Bazi Fiziksel Özellikleri Üzerine Etkileri, Açü Faculty Of Forestry Journal,13(1):67-78.

[28] Sarıca, M. (2006). Borlu Bileşikler ile Emprenye İşleminin Bazı Ağaç Malzeme ve Verniklerde Sertlik ve Aşınma Direncine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[29] Özçifçi, A.,Batan, F. (2009). Bor Yağının Ağaç Malzemenin Bazı Mekanik ÖzelliklerineEtkisi, Journal of Polytechnic, 12 (4): 287-292.

[30] Kılıç, C. (2012) Silikon Bazlı Kimyasal Maddelerle Emprenye İşleminin Odunun Bazı Fiziksel, Mekanik Ve Biyolojik Özelliklerine Etkisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

[31] Gür,E., (2003). Emprenye İşleminin Sarıçam ve Kızılçamın Bazı Mekanik Ve Fiziksel Özelliklerine Etkilerinin Belirlenmesi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi ,Ankara.

[32] Var, A.A. Soygüder A. (2017) Kuzuluk, Taraklı ve Geyve (Sakarya) Jeotermal Sularının Emprenye Maddesi Potansiyeli ve Kızılçam (P. Brutia Ten.) Odununda Bazı Fiziksel Özellikler Üzerine Etkisi, Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 19(1)/102-116.

[33] Var A.A., Kaplan Ö. (2019) Bazı Jeotermal Sularla Muamele Edilmiş Kızılçam Odununun Yoğunluk, Eğilme Direnci ve Elastikiyet Modülü: Konya Bölgesinden Bir Çalışma, El-Cezerî Fen ve Mühendislik Dergisi, Cilt: 6, No:1/181-192.

[34] Özkan, E., Arpacı, Ş. S., Dizman T.E., Yıldırım, N. (2020). Atık yağ ile emprenye işleminin ahşap malzemenin fiziksel özelliklerine etkisi, Ağaç ve Orman, 1(1), 36-41s., 2012.

[35] Şimşek , U.B. (2013) Bitkisel ve Kimyasal Koruyucularla Emprenye Edilen Sarıçam Odununun Bazı Fiziksel ve Biyoloji Özellikleri, , Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Trabzon.

CHAPTER 7

LENGTH-WEIGHT AND LENGTH-LENGTH RELATIONSHIP OF CAPOETA TRUTTA (HECKEL 1843) FROM MURAT RIVER (PALU-ELAZIĞ)

Ebru İfakat ÖZCAN[1], Sinan ÖZCAN[2]

1 Doç. Dr.; Munzur Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Temel Bilimler Bölümü. ebruozer@munzur.edu.tr ORCID No: 0000-0003-2017-6647
2 Arş. Gör.; Atatürk Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yetiştiricilik Bölümü. sinanozcan@atauni.edu.tr ORCID No: 0000-0003-2975-698X

INTRODUCTION

Capoeta trutta (Heckel, 1843) is a species belonging to the Cyprinidae family, which is widely distributed especially in the Middle Eastern countries of Turkey, Iran, Iraq and Syria. The body is flattened on the sides and high-built and is covered with medium-sized scales. The mouth is small and ventrally positioned, with a pair of short whiskers at the corners. Mustache length is shorter than eye diameter. The lower lip has a horny structure and sharp edges. The highly developed last bone ray of the dorsal fin easily distinguishes this species from others (Geldiay and Balık, 2007). There are many scientific studies on the populations of this species living in various water resources (Öztürk et al. 1997; Bozkurt et al. 1999; Aydın et al. 2003; Düşükcan, 2005; Başusta and Çiçek, 2005; Kalkan, 2008; Oymak et al. 2008; Çoban and Düşükcan, 2009; Patır et al. 2009; Saler et al. 2010; Eroğlu, 2011; Patimar and Farzi, 2011; Aydın et al. 2012; Düşükcan and Çalta, 2012; Javaheri Baboli et al. 2012; Gündüz et al. 2014; Radkhah et al. 2015; Eroğlu et al. 2016; Düşükcan, 2018; Fazli et al. 2018; Gündüz et al. 2018; Özcan, 2020).

Length and weight values of fish are used when determining growth rates. However, since it is easier to measure and shows less variation in general, the length value is used most in the expression of growth (Çetinkaya, 1989). The "b" value in the length-weight relationship is an indicator of the body shape of the fish and is directly affected by the characteristics of the habitat in which the fish live (Ricker, 1975). It is known that the b value varies between 2.5 and 3.5 in many fish species (Erkoyuncu, 1995).

In fisheries biology, length-weight and length-length relationships of fish species are frequently used for different purposes such as estimating fish weight from fish length or estimating the total length from the standard length of a damaged fish, as well as being useful in comparing the stocks of the same species in different habitats. In addition, the a and b values, which are the length-weight relationship parameters, allow the morphology of populations distributed in different habitats and the life processes of fish species compared (Yılmaz et al. 2010).

This study aimed to calculate the length-weight and length-length relationships of the *Capoeta trutta* in the Murat River. Thus, it is aimed to compare this species with future studies.

MATERIAL and METHODS

Murat River is the longer river of the two branches of the Euphrates River in the Eastern Anatolia Region. Its length is 722 km. It is formed by the union of branches originating from Aladağ and Muratbaşı Mountain, in the north of Lake Van (Bulut and Saler, 2014). After passing through the

REFERENCES

Avşar, D. (2005). Balıkçılık Biyolojisi ve Popülasyon Dinamiği, Nobel Kitapevi, İstanbul, 332 s.

Aydın, R., Çalta, M., & Şen, D. (2003). Age and growth of *C. trutta* (Pisces: Cyprinidae) from Keban Dam Lake, Turkey, Archives of Polish Fisheries, 11(2): 237-243.

Aydın, R., Yüksel, F., Ural, M., Küçükgül Güleç, A., & Ural, Ş. (2012). Keban ve Karakaya Baraj Gölleri'nde yaşayan *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın büyüme parametrelerinin karşılaştırılması, Journal of Fisheries Sciences, 6: 306-320.

Bagenal, T.B. & Tesch, F.W. (1978). Age and growth. In: Methods for assessment of fish production in freshwaters. 3rd edn. T. Bagenal (Ed.). IBP Handbook No. 3. Blackwell Scientific Publications, Oxford, UK, pp. 101–136.

Başusta, N., & Çiçek, E. (2006). Length-weight relationships for some teleost fishes caught in Atatürk dam lake in southeastern Anatolia, Turkey. Journal of Applied Ichthyology, 22 (4): 279-280.

Bozkurt, R., Şevik, R., & Ünlü, E. (1999). Atatürk Baraj Gölü'ndeki *C. trutta* (Heckel,1843)'nın büyüme özellikleri üzerinde bir araştırma. Harrran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(1-2): 1-10.

Bulut, H., & Saler, S. (2014). Murat Nehri'nin (Elazığ-Palu İlçe Merkezi Sınırları İçindeki Bölümün'de) Zooplanktonu ve Değişimi. Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 2(1): 13-17.

Çetinkaya, O. (1989). Balıkçılık Biyolojisi ve Populasyon Dinamiği (Ders Notları). Akdeniz Üniv. Eğirdir Su Ürünleri YO, Eğirdir, 65 s.

Çoban, M.Z., & Düşükcan, M. (2009). Üç farklı bölgedeki *Capoeta trutta* (Heckel, 1843) populasyonunun et veriminin karşılaştırılması. e-Journal of New World Sciences Academy (NWSA), 4(3): 107-114.

Düşükcan, M. (2005). *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın Keban, Karakaya ve Atatürk Baraj Gölleri'ndeki populasyonlarının üreme biyolojisi, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Elazığ. 57-61.

Düşükcan, M., & Çalta, M. (2012). *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın Keban, Karakaya ve Atatürk Baraj Gölleri'ndeki populasyonlarının üreme dönemlerinin karşılaştırılması. Fırat Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 24(2): 57-61.

Düşükcan, M. (2018). Özlüce Baraj Gölü'ndeki *Capoeta trutta* (Heckel, 1843) populasyonunda Balık Boyu-Otolit Biyometrisi İlişkisi. Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(6): 764-769.

Erkoyuncu, İ. (1995). Balıkçılık biyolojisi ve populasyon dinamiği. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Yayınları, Yayın No:95, Sinop, 265s

Eroğlu, M. (2011). Karakaya Baraj Gölü (Malatya)'nde Yaşayan *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın Serumunda Testosteron, Estradiol ve Kolesterol Mik-

tarlarının Mevsimsel Değişimi. Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, pp. 123, Elazığ.

Eroğlu, M., Düşükcan, M., & Canpolat, Ö. (2016). Some heavy metals in the muscle of *Capoeta trutta*: risk assessment for the consumers. Cell. Mol. Biol.2016, 62 (6): 22-26. doi: 10.14715/cmb/2016.62.6.4.

Fazli H., Daryanabard G., Naderi Jelodar M., Mirzaei R., Hosseinpour H., Taleshian H., & Bagherzadeh F. (2018). Age determination and growth rate of *Capoeta trutta* in Azad Dam Lake, Kurdistan Province, Iran. Caspian J. Environ. Sci. Vol. 16 No. 4 pp. 395-404

Geldiay, R., & Balık, S. (2007). Türkiye Tatlısu Balıkları. Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi Yayınları No: 46, Ders Kitabı Dizini No: 16, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir. 644 s.

Gündüz, F., Çoban, M.Z., Yüksel, F., Demirol, F., Kurtoğlu, M., & Yıldız, N. (2014). Uzunçayır Baraj Gölü'ndeki (Tunceli) *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın Bazı Populasyon Parametreleri. Yunus Araştırma Bülteni, (2): 3-14.

Gündüz, F., Çoban, M.Z., Yüksel, F., Demirkol, F., Alpaslan, K., & Alp, A. (2018). Uzunçayır Baraj Gölü'ndeki *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın Üreme Biyolojisi. KSÜ Tarim ve Doğa Dergisi 21(1):51-57, DOI:10.18016/ksudobil.296558.

Javaheri Baboli, M., Taghavi, N.M. & Pazira, A. (2012). Length-weight relationship and condition factor of *Copoetta trutta* in Shour River downstream. Advances in Environmental Biology, 6(5): 1731- 1734.

Kalkan, E. (2008). Growth and reproduction properties of *Capoeta trutta* (Heckel,1843) in Karakaya Dam Lake. Turkish Journal of Zoology, 32: 1-10

Lagler, K.F., Bardach, J.E., Miller, R.R. & Passino, D.R.M. (1977). *Ichtyology*. John Wiley and Sons, Newyork, 506 p.

Oymak, S.A., Musa, D. & Ünlü, E. (2008). Reproductive biology and histological changes in the gonads of barb, *Capoeta trutta* (Heckel, 1843) in Atatürk Dam Lake, Turkey. Ýstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi, 23(2): 1-11.

Özcan, E. İ. (2020). Murat Nehri (Palu-Elaziğ)'nde Yaşayan *Capoeta trutta* (Heckel, 1843) Türünün Bazı Meristik ve Morfometrik Özellikleri. Ecological Life Sciences, 15 (4) , 155-162.

Öztürk, S., Saler, S., Girgin (Başusta), A., & Şen, D. (1997). Karakaya Baraj Gölü'nde yaşayan *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'nın yaş tayininde en iyi okunan kemiksi yapıların belirlenmesi, IX. Su Ürünleri Sempozyumu 17-19 Eylül, Eğirdir/Isparta,193.

Patır, B., Emir Çoban, Ö., & Düşükcan, M. (2009). Atatürk Baraj Gölü'nde Yaşayan *Capoeta trutta* (Heckel, 1843)'Nın Bazı Büyüme Özellikleri İle Et Verimi Ve Kimyasal Bileşimi. Ecological Life Sciences, 4 (2) , 21-30.

Patimar, R., & Farzi, S. (2011). Life history and other biological traits of the trout

barb *Capoeta trutta* in the River Meymeh (western Iran). Folia Zoologica, 60(2): 153-158.

Pauly, D. (1984). Some Simple Methods for the Assessment of Tropical Fish Stocks. FAO, Rome, 65 pp

Radkhah, A., Nowferesti, H., & Asgardun, S. (2015). Study on length Weight Relationship and Condition Factor of *Capoeta trutta* in Gamasiab River (Iran). J. of Advanced Botany and Zoology, V3I403. DOI : 10.5281/zenodo.898027

Ricker, W.E. (1975). Computation and interpretation of Biological statistics of fish populations, Bull Fish Res. Board. Can., 191:382.

Saler, S., Sönmez, F., Çelik, B., Örnekçi, G.N., & Yüce, S. (2010). Keban Baraj Gölü'nde yaşayan *Capoeta umbla* (Heckel, 1843) ve *Capoeta trutta* (Heckel, 1843) türlerinin sindirim sistemi içerikleri. e-Journal of New World Sciences Academy, Ecological Life Sciences, 5A0050, 5(4): 307-318.

URL-1. (2020). https://tr.wikipedia.org/wiki/Murat_Nehri

URL-2. (2020). https://www.google.com/maps/place/Palu

Yılmaz, S., Polat, N., & Yazıcıoğlu, O. (2010). Samsun ili iç sularında yaşayan sazan (*Cyprinus carpio* L., 1758)'ın boy-ağırlık ve boy-boy ilişkileri. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi/The Black Sea Journal of Sciences, 1, 39-47.

Zar, J.H. (1999). Biostatistical Analysis, 4th edn. Upper Saddle River, New Jersey: Prentice Hall, 663p.

Academic Studies in Architecture, Planning and Design

October 2023

Editor

Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editor • Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-226-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

ENHANCING ENVIRONMENTAL QUALITY WITH VERTICAL GREENERY SYSTEMS

Tuğçe PEKDOĞAN 1

CHAPTER 2

EXAMINATION OF CLIMATE FICTION CINEMA IN THE CONTEXT OF CLIMATE CHANGE

Fulya GÖKŞEN TAKVA, İdil AYÇAM 17

CHAPTER 3

CONTEMPORARY BUILDING SOLUTIONS IN HOT DRY CLIMATE REGIONS

Kübra KOÇ, İdil AYÇAM 39

CHAPTER 4

LOCAL HOUSING ARCHITECTURE AND CONSERVATION PROBLEMS IN IZNİK-İNİKLİ VILLAGE

İbrahim YILMAZ.....61

CHAPTER 1

ENHANCING ENVIRONMENTAL QUALITY WITH VERTICAL GREENERY SYSTEMS

Tuğçe PEKDOĞAN[1]

1 Assist. Prof. Dr. , Adana Alparslan Türkeş Science and Technology University, Faculty of Architecture and Design, Department of Architecture, Adana, Turkey, tpekdogan@atu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1916-9434.

1. Introduction

As people spend more time indoors, indoor air quality has become an increasingly important aspect of modern building designs. Governments, organizations, and individuals have extensively discussed the importance of improving indoor environmental quality, resulting in various regulations and decision-making processes. Indoor air quality has become even more important after the pandemic. Awareness of the indoor spread of particulates has prompted policymakers and building owners to prioritize measures that can effectively reduce the risk of contamination in confined spaces. Therefore, innovative solutions and technologies have emerged to address and improve indoor air quality. An important emerging technology is heating, ventilation, and air conditioning (HVAC) systems. HVAC technology has evolved to include advanced air filtration systems that reduce allergens and pollutants indoors. In addition, the interest in technological solutions in which UV rays are used in the systems to destroy pathogens in air handling units is also increasing (Pekdogan et al. 2021).

Monitoring of air quality indoors is very important. Therefore, air quality monitoring systems and real-time sensors detect and measure various parameters such as temperature, humidity, CO_2 levels, and volatile organic compounds. Continuous indoor air quality monitoring allows users to quickly identify potential problems and take appropriate action to improve air quality. Adopting building materials and furniture with low levels of indoor emissions is also important for improving indoor air quality. Volatile organic compounds (VOCs) released from certain materials can adversely affect indoor air quality. Therefore, understanding the different building materials and how they affect indoor air quality is key to maintaining a healthy environment. Various building materials in the indoor environment can adversely affect indoor air quality. For example, wood is a common building material that releases PM (particulate matter) over time. Building materials such as concrete, mortar, and stone emit these PMs over time. Another innovative solution for indoor air pollution prevention is green wall systems. Living walls and vertical gardens include growing plants vertically on the walls using various systems and modules while saving energy and reducing indoor air pollution. These green walls are crucial in improving indoor air quality by acting as a natural air filter. Plants absorb carbon dioxide and release oxygen, helping to regulate oxygen levels indoors. The presence of these green walls can significantly reduce airborne pollutants and contribute to a healthier indoor environment.

This paper aims to examine the impact of green wall systems on indoor environmental quality through environmental, economic, and social benefits such as thermal performance, air pollution, noise reduction, social and visual effects, and psychological benefits. This research primarily

REFERENCES

Abdullahi, Muhammad Shamsuddeen, and Halil Zafer Alibaba. 2016. "Facade Greening: A Way to Attain Sustainable Built Environment." *International Journal of Environmental Monitoring and Analysis* 4(1):12–20.

Bakhshoodeh, Reza, Carlos Ocampo, and Carolyn Oldham. 2022. "Thermal Performance of Green Façades: Review and Analysis of Published Data." *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 155:111744.

Başdoğan, Gülçinay, and Çığ Arzu. 2016. "Ecological-Social-Economical Impacts of Vertical Gardens in the Sustainable City Model." *Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences* 26(3):430–38.

Beecham, Simon, Mostafa Razzaghmanesh, Rosmina Bustami, and James Ward. 2019. "The Role of Green Roofs and Living Walls as WSUD Approaches in a Dry Climate." Pp. 409–30 in *Approaches to water sensitive urban design*. Elsevier.

Butkovich, Kent, Jeffrey Graves, Jenn McKay, and Marlene Slopack. 2008. *An Investigation into the Feasibility of Biowall Technology*.

Çerçi, Serpil. 2018. "Bitkilendirilmiş Cephelerin Çevresel ve Ekolojik Etkileri." *Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu, Nisan, Istanbul* 12–13.

Connelly, Maureen, and Murray Hodgson. 2008. "Sound Transmission Loss of Green Roofs." *Proceedings of the 6th Annual Greening Rooftops for Sustainable Communities. Baltimore, MD. April*.

Cooney, Erin, Sarah Deller, Leanne Michie, and Duran Wedderburn. 2004. "A Research Study of the Feasibility of Implementing a Living Wall into the Environmental Studies 2 Building." *University of Waterloos*.

Darlington, Alan B., James F. Dat, and Michael A. Dixon. 2001. "The Biofiltration of Indoor Air: Air Flux and Temperature Influences the Removal of Toluene, Ethylbenzene, and Xylene." *Environmental Science \& Technology* 35(1):240–46.

Djedjig, R., M. El Ganaoui, Rafik Belarbi, and R. Bennacer. 2017. "Thermal Effects of an Innovative Green Wall on Building Energy Performance." *Mechanics \& Industry* 18(1):104.

Ecosystems, Vertical. 2011. "Vertical Garden Benefits." *Retrieved from Vertical Ecosystems*.

Erdoğdu, Elif, and Ikbal Çetiner. 2014. "Düşey Yeşil Sistemlerin Enerji Etkinliklerinin Değerlendirilmesi." *Ulusal Çatı & Cephe Sempozyumu*.

Köhler, Manfred. 2008. "Green Facades-a View Back and Some Visions." *Urban Ecosystems* 11(4).

Krusche, Per, D. Althaus, and D. Gabriel. 1982. "Okologisches Bauen Herausgegeben Vom Umweltbundesamt." *Wiesbaden Und Berlin: Bauverlag*.

Laurenz, Jon, I. Paricio, J. Alvarez, and F. Ruiz. 2005. "Natural Envelope. The

Green Element as a Boundary Limit." Pp. 4653–60 in *The 2005 World Sustainable Building Conference, Tokyo*.

Morrison, K. 2018. "Softening Concrete and Metal with Native Plants." *Flora California's Plants, People, Places* 33.

Ottele, M. 2010. "Vertical Greened Surfaces and the Potential to Reduce Air Pollution and the Improvement of the Insulation Value of Buildings." *Delft University of Technology*.

Ottelé, Marc. 2011. "The Green Building Envelope." *Civil Engineering and Geosciences; SiecaRepro: Delft, The Netherlands*.

Peck, Steven W., Chris Callaghan, Monica E. Kuhn, and Brad Bass. 1999. "Greenbacks from Green Roofs: Forging a New Industry in Canada."

Pekdogan, Tugce. 2022a. "Design of Learning Spaces in the Post-Pandemic Era." *International Journal of Sustainable Building Technology and Urban Development* 13(4):500 – 513.

Pekdogan, Tugce. 2022b. "Yapılı Çevrede Akıllı Kent Kavramında 'Yeşil Bina.'" Pp. 127–43 in *Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Güncel Tartışmalar*. Duvar Yayınları.

Pekdogan, Tugce, Ayça Tokuç, Mehmet Akif Ezan, and Tahsin Başaran. 2021. "Experimental Investigation of a Decentralized Heat Recovery Ventilation System." *Journal of Building Engineering*.

Radić, Mina, Marta Brković Dodig, and Thomas Auer. 2019. "Green Facades and Living Walls-A Review Establishing the Classification of Construction Types and Mapping the Benefits." *Sustainability (Switzerland)* 11(17).

Sheweka, Samar, and Arch Nourhan Magdy. 2011. "The Living Walls as an Approach for a Healthy Urban Environment." *Energy Procedia* 6:592–99.

Sheweka, Samar Mohamed, and Nourhan Magdy Mohamed. 2012. "Green Facades as a New Sustainable Approach towards Climate Change." *Energy Procedia* 18:507–20.

Soininen, Laura, M. I. Roslund, Noora Nurminen, Riikka Puhakka, O. H. Laitinen, Heikki Hyöty, and Aki Sinkkonen. 2022. "Indoor Green Wall Affects Health-Associated Commensal Skin Microbiota and Enhances Immune Regulation: A Randomized Trial among Urban Office Workers." *Scientific Reports* 12(1):6518.

Stav, Yael, and Gillian Lawson. 2012. "Vertical Vegetation Design Decisions and Their Impact on Energy Consumption in Subtropical Cities." *The Sustainable City VII: Urban Regeneration and Sustainability [WIT Transactions on Ecology and the Environment, Volume 155]* 489–500.

Teotónio, Inês, Cristina Matos Silva, and Carlos Oliveira Cruz. 2021. "Economics of Green Roofs and Green Walls: A Literature Review." *Sustainable Cities and Society* 69:102781.

Timur, Özgür Burhan, and Elif Karaca. 2013. "Vertical Gardens." in *Advances in*

Landscape Architecture. IntechOpen.

Victorero, Felipe, Sergio Vera, Waldo Bustamante, Felipe Tori, Carlos Bonilla, Jorge Gironás, and Victoria Rojas. 2015. "Experimental Study of the Thermal Performance of Living Walls under Semiarid Climatic Conditions." *Energy Procedia* 78:3416–21.

Viecco, Margareth, Sergio Vera, Héctor Jorquera, Waldo Bustamante, Jorge Gironás, Cynnamon Dobbs, and Eduardo Leiva. 2018. "Potential of Particle Matter Dry Deposition on Green Roofs and Living Walls Vegetation for Mitigating Urban Atmospheric Pollution in Semiarid Climates." *Sustainability* 10(7):2431.

Wolverton, Bill C., Anne Johnson, and Keith Bounds. 1989. *Interior Landscape Plants for Indoor Air Pollution Abatement*.

Wong, Nyuk Hien, Alex Yong Kwang Tan, Puay Yok Tan, Kelly Chiang, and Ngian Chung Wong. 2010. "Acoustics Evaluation of Vertical Greenery Systems for Building Walls." *Building and Environment* 45(2):411–20.

CHAPTER 2

EXAMINATION OF CLIMATE FICTION CINEMA IN THE CONTEXT OF CLIMATE CHANGE

Fulya GÖKŞEN TAKVA[1], İdil AYÇAM[2]

1 Arş. Gör., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, fulyagoksen@gazi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9754-0956
2 Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, iaycam@gazi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0001-7170-5436

1. Introduction

As a social and cultural entity, human beings and their natural environment are closely interconnected and have a complex relationship. In the context of globalization, environmental problems increase in direct proportion to the increase in human activities, and its impact on ecological degradation varies due to its unique characteristics. For example, economic globalization has been found to have both positive and negative consequences for environmental degradation, with some studies showing that it reduces ecological degradation (Jahanger, 2022; Tang, 2022). In contrast, social and political globalization does not impact environmental degradation significantly (Usman et al., 2022). Furthermore, trade, income growth, and ecological quality interconnections exhibit variations between developed and developing nations. In developed countries, commerce and income growth typically enhance environmental quality, whereas, in most developing countries, they have a detrimental impact on environmental quality (Karaduman, 2022). Globalization is known to significantly impact environmental issues, although with varying effects depending on the level of development and the extent of globalization in a given country. In light of these emerging environmental challenges, there has been a growing emphasis on adopting climate-friendly and innovative solutions. It is possible to see clues about what kind of future awaits us without studies and sensitivity toward solutions to environmental problems in post-apocalyptic climate fiction cinema Climate Fiction (Cli-Fi). Climate fiction cinema examines the interrelation between film and the natural world, focusing on climate change. In post-apocalyptic climate fiction cinema, initiatives to solve global environmental problems and the importance of sensitivity are emphasized. Fictional stories depict how climate change affects agriculture, rural lifestyles, and urban environments, emphasizing social, political, and economic consequences (Akyol, 2020; Brereton, 2020). In addition, these films can encourage the participation of a wider audience through creative audiovisual storytelling (Panda, 2020). Audiovisual narratives and fictional films can captivate audiences, evoke emotions, generate awareness, and facilitate positive action and behavioral change (Schneider-Mayerson, 2018; Svoboda, 2016). Moreover, they can contribute significantly to our comprehension of the future and aid in formulating strategies necessary for establishing a sustainable world (Michael, 2019). Examining climate change films can offer researchers valuable insights into the potential consequences of environmental concerns, allowing for a multifaceted approach to addressing these issues (Lindenfeld & Mcgreavy, 2015). Nevertheless, it is imperative to critically evaluate the portrayals depicted in climate change films, as certain representations may not align with sustainable development objectives (Bina et al., 2017). As a result of

Kaynakça

Akyol, Ö. (2020). Climate change: An apocalypse for urban space? An ecocritical reading of "Venice drowned" and "The Tamarisk hunter." *Folklor/Edebiyat*, *101*(1), 115–126. https://doi.org/10.22559/FOLKLOR.1137

Bautista-Puig, N., Benayas, J., Mañana-Rodríguez, J., Suárez, M., & Sanz-Casado, E. (2022a). The role of urban resilience in research and its contribution to sustainability. *Cities*, *126*, 103715. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2022.103715

Bautista-Puig, N., Benayas, J., Mañana-Rodríguez, J., Suárez, M., & Sanz-Casado, E. (2022b). The role of urban resilience in research and its contribution to sustainability. *Cities*, *126*, 103715. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2022.103715

Bina, O., Mateus, S., Pereira, L., & Caffa, A. (2017). The future imagined: Exploring fiction as a means of reflecting on today's Grand Societal Challenges and tomorrow's options. *Futures*, *86*, 166–184. https://doi.org/10.1016/J.FUTURES.2016.05.009

Brereton, P. (2020). Cultural and Visual Responses to Climate Change: Ecological Reading of Irish Zombie Movies. *Palgrave Studies in Media and Environmental Communication*, 185–201. https://doi.org/10.1007/978-3-030-47587-1_11

Bulkeley, H., & Tuts, R. (2013). Understanding urban vulnerability, adaptation and resilience in the context of climate change. *Local Environment*, *18*(6), 646–662. https://doi.org/10.1080/13549839.2013.788479

Cao, H. (2023). Urban Resilience: Concept, Influencing Factors and Improvement. *Frontiers in Business, Economics and Management*, *9*(1), 343–346. https://doi.org/10.54097/fbem.v9i1.8777

Christian, J. I., Martin, E. R., Basara, J. B., Furtado, J. C., Otkin, J. A., Lowman, L. E. L., Hunt, E. D., Mishra, V., & Xiao, X. (2023). Global projections of flash drought show increased risk in a warming climate. *Communications Earth and Environment*, *4*(1). https://doi.org/10.1038/S43247-023-00826-1

de la Cal, P., & García, M. (2018). Urban resilience: Towards a global sustainability. *Urban Visions: From Planning Culture to Landscape Urbanism*, 227–236. https://doi.org/10.1007/978-3-319-59047-9_22/COVER

Dobbelsteen, A. V. D., Keeffe, G., & Tillie, N. (2013). *Cities ready for energy crisis: Building urban energy resilience*.

Etinay, N., Egbu, C., & Murray, V. (2018). Building Urban Resilience for Disaster Risk Management and Disaster Risk Reduction. *Procedia Engineering*, *212*, 575–582. https://doi.org/10.1016/J.PROENG.2018.01.074

Fitzgerald, R. M., & Stockwell, W. R. (2022). Editorial for the Special Issue "Advances in Air Pollution Meteorology." *Atmosphere 2022, Vol. 13, Page*

2081, *13*(12), 2081. https://doi.org/10.3390/ATMOS13122081

Galderisi, A. (2014). *Urban resilience: A framework for empowering cities in face of heterogeneous risk factors*.

Godschalk, D. R. (2003). Urban Hazard Mitigation: Creating Resilient Cities. *Natural Hazards Review*, *4*(3), 136–143. https://doi.org/10.1061/(ASCE)1527-6988(2003)4:3(136)

Gunderson, L. H. (2000). Ecological Resilience—In Theory and Application. *Annual Review of Ecology, Evolution, and Systematics*, *31*, 425–439. https://doi.org/10.1146/ANNUREV.ECOLSYS.31.1.425

Holling, C. S. (1974). *Resilience and Stability as Shown by Models of Ecological Systems*. 93–95. https://doi.org/10.1007/978-3-642-45455-4_11

Huang, Y., Guo, M., Bai, P., Li, J., Liu, L., & Tian, W. (2023). Warming intensifies severe drought over China from 1980 to 2019. *International Journal of Climatology*, *43*(4), 1980–1992. https://doi.org/10.1002/JOC.7957

Irani, M., & Rahnamayiezekavat, P. (2021). An overview of urban resilience: dimensions, components, and approaches. *Acta Scientiarum Polonorum Administratio Locorum*, *20*(4), 305–322. https://doi.org/10.31648/ASPAL.7054

Jahanger, A. (2022). Impact of globalization on CO2 emissions based on EKC hypothesis in developing world: the moderating role of human capital. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(14), 20731–20751. https://doi.org/10.1007/S11356-021-17062-9/TABLES/3

Ji, Y., Fu, J., Lu, Y., & Liu, B. (2023). Three-dimensional-based global drought projection under global warming tendency. *Atmospheric Research*, *291*. https://doi.org/10.1016/J.ATMOSRES.2023.106812

Karaduman, C. (2022). The effects of economic globalization and productivity on environmental quality: evidence from newly industrialized countries. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(1), 639–652. https://doi.org/10.1007/S11356-021-15717-1/TABLES/9

Kerr, R. A. (2013). Melting glaciers, not just ice sheets, stoking sea-level rise. *Science*, *340*(6134), 798. https://doi.org/10.1126/SCIENCE.340.6134.798/ASSET/9ECF0A13-ED10-49E8-A318-93920CDF8EB0/ASSETS/SCIENCE.340.6134.798.FP.PNG

Kriegler, E., Edmonds, J., Hallegatte, S., Ebi, K. L., Kram, T., Riahi, K., Winkler, H., van Vuuren, D. P., Kriegler, E., Edmonds, J., Hallegatte, S., Ebi, K. L., Kram, T., van Vuuren, D. P., Riahi, K., & Winkler, H. (2014). A new scenario framework for climate change research: the concept of shared climate policy assumptions. *Climatic Change*, *122*, 401–414. https://doi.org/10.1007/s10584-013-0971-5

Lindenfeld, L., & Mcgreavy, B. (2015). Entertaining our way to engagement? Climate change films and sustainable development values. *Article in Inter-*

national Journal of Sustainable Development, *17*(2), 123–136. https://doi.org/10.1504/IJSD.2014.061766

Makra, L. , K. H. (2009). Special Issue on air pollution. *International Journal of Environment and Pollution*. https://www.researchgate.net/publication/278374591_SPECIAL_ISSUE_AIR_POLLUTION

Melnichenko, A. , K. M. , B. O. Y. , T. o. , B. O. , K. M. , P. O. Y. , P. T. , K. O. I. , S. N. Y. ,. (2022). Devising a procedure to forecast the level of chemical damage to the atmosphere during active deposition of dangerous gases. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 31–40. https://doi.org/10.15587/1729-4061.2022.251675

Michael, K. (2019). Films from the Future [Book Review]. *IEEE Technology and Society Magazine*, *38*(4), 9–10. https://doi.org/10.1109/MTS.2019.2948418

Nakicenovic, N., Lempert, R. J., Janetos, A. C., Nakicenovic, N., Lempert, R. J., & Janetos, A. C. (2014). A Framework for the Development of New Socio-economic Scenarios for Climate Change Research: Introductory Essay A Forthcoming Special Issue of Climatic Change. *Climatic Change*, *122*, 351–361. https://doi.org/10.1007/s10584-013-0982-2

O'Neill, B. C., Kriegler, E., Ebi, K. L., Kemp-Benedict, E., Riahi, K., Rothman, D. S., van Ruijven, B. J., van Vuuren, D. P., Birkmann, J., Kok, K., Levy, M., & Solecki, W. (2017). The roads ahead: Narratives for shared socioeconomic pathways describing world futures in the 21st century. *Global Environmental Change*, *42*, 169–180. https://doi.org/10.1016/J.GLOENVCHA.2015.01.004

O'Neill, B. C., Kriegler, E., Riahi, K., Ebi, K. L., Hallegatte, S., Carter, T. R., Mathur, R., & van Vuuren, D. P. (2014). A new scenario framework for climate change research: The concept of shared socioeconomic pathways. *Climatic Change*, *122*(3), 387–400. https://doi.org/10.1007/S10584-013-0905-2/TABLES/2

Panda, P. (2020). Green cinema: Reading the context in select Indian cinematic texts. *Handbook of Research on Social and Cultural Dynamics in Indian Cinema*, 23–34. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-3511-0.CH003

Price, J., Warren, R., Forstenhäusler, N., Wallace, C., Jenkins, R., Osborn, T. J., & Van Vuuren, D. P. (2022). Quantification of meteorological drought risks between 1.5 °C and 4 °C of global warming in six countries. *Climatic Change*, *174*(1–2). https://doi.org/10.1007/S10584-022-03359-2

Ribeiro, P. J. G., & Pena Jardim Gonçalves, L. A. (2019). Urban resilience: A conceptual framework. *Sustainable Cities and Society*, *50*, 101625. https://doi.org/10.1016/j.scs.2019.101625

Roméro, M. A. (2022). *Urban Resilience: A Methodological Approach.*

Schneider-Mayerson, M. (2018). The Influence of Climate FictionAn Empirical Survey of Readers. *Environmental Humanities*, *10*(2), 473–500. https://doi.org/10.1215/22011919-7156848

Singh, M. K., & Singh, B. R. (2015). Modeling of Future Sea Level Rise Through Melting Glaciers. *SAMRIDDHI : A Journal of Physical Sciences, Engineering and Technology*, *5*(1), 47–56. https://doi.org/10.18090/SAMRIDDHI.V5I1.1517

Spaans, M., & Waterhout, B. (2017). Building up resilience in cities worldwide – Rotterdam as participant in the 100 Resilient Cities Programme. *Cities*, *61*, 109–116. https://doi.org/10.1016/J.CITIES.2016.05.011

Svoboda, M. (2016). Cli-fi on the screen(s): patterns in the representations of climate change in fictional films. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change*, *7*(1), 43–64. https://doi.org/10.1002/WCC.381

Tang, J. (2022). Combing Effects of Economic Development and Globalization Towards Energy Efficiency and Environmental Degradation: Fresh Analysis From Energy Efficient Resources. *Frontiers in Energy Research*, *10*, 847235. https://doi.org/10.3389/FENRG.2022.847235/BIBTEX

Url. 1. (2014). *Yıldızlararası (Interstellar) Filminin Bilimsel Analizi - Evrim Ağacı*. https://evrimagaci.org/yildizlararasi-interstellar-filminin-bilimsel-analizi-2977?ysclid=lmvti95kru331958953

Url. 2. (2014). *Recensione Interstellar (2014) - Movieplayer.it*. https://movieplayer.it/articoli/recensione-interstellar-2014_13685/

Url.3. (2022). *Climate Change: Global Sea Level | NOAA Climate.gov*. https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-sea-level

Url.4. (2021). *Reminiscence (2021) - Plot - IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt3272066/plotsummary/?ref_=tt_ov_pl

Url.5. (2022). *Annual 2022 Global Climate Report | National Centers for Environmental Information (NCEI)*. https://www.ncei.noaa.gov/access/monitoring/monthly-report/global/202213#gtemp

Url.6. (2022). *Climate Change: Global Temperature | NOAA Climate.gov*. https://www.climate.gov/news-features/understanding-climate/climate-change-global-temperature

Url.7. (2004). *The Day After Tomorrow (2004) - Plot - IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0319262/plotsummary/

Url.8. (2008). *WALL·E (2008) - Plot - IMDb*. https://www.imdb.com/title/tt0910970/plotsummary/

Url.9. (2023). *Global Temperature | Vital Signs – Climate Change: Vital Signs of the Planet*. https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/

Usman, M., Jahanger, A., Makhdum, M. S. A., Balsalobre-Lorente, D., & Bashir, A. (2022). How do financial development, energy consumption, natural resources, and globalization affect Arctic countries' economic growth and environmental quality? An advanced panel data simulation. *Energy*, *241*, 122515. https://doi.org/10.1016/J.ENERGY.2021.122515

van Vuuren, D. P., Kriegler, E., O, B. C., Ebi, K. L., Riahi, K., Carter, T. R., Edmonds, J., Hallegatte, S., Kram, T., Mathur, R., Winkler, H., van Vuuren, D. P., Kram, T., Kriegler, E., Ebi, K. L., Riahi, K., Hallegatte, S., Mathur, R., & Winkler, H. (2014). A new scenario framework for Climate Change Research: scenario matrix architecture. *Climatic Change*, *122*, 373–386. https://doi.org/10.1007/s10584-013-0906-1

Weichselgartner, J., & Kelman, I. (2014). *Challenges and opportunities for building urban resilience*.

Wu, J., & Wu, T. (2013). *Ecological Resilience as a Foundation for Urban Design and Sustainability*. 211–229. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5341-9_10

Yamagata, Y., & Maruyama, H. (2016). Urban Resilience: A Transformative Approach. *Urban Resilience*. https://doi.org/10.1007/978-3-319-39812-9

Zemp, M., Huss, M., Thibert, E., Eckert, N., McNabb, R., Huber, J., Barandun, M., Machguth, H., Nussbaumer, S. U., Gärtner-Roer, I., Thomson, L., Paul, F., Maussion, F., Kutuzov, S., & Cogley, J. G. (2019). Global glacier mass changes and their contributions to sea-level rise from 1961 to 2016. *Nature*, *568*(7752), 382–386. https://doi.org/10.1038/S41586-019-1071-0

Zeng, X., Yu, Y., Yang, S., Lv, Y., & Sarker, M. N. I. (2022). Urban Resilience for Urban Sustainability: Concepts, Dimensions, and Perspectives. *Sustainability 2022, Vol. 14, Page 2481*, *14*(5), 2481. https://doi.org/10.3390/SU14052481

Zhang, Z., & Moore, J. C. (2015). Glaciers and Sea Level Rise. *Mathematical and Physical Fundamentals of Climate Change*, 441–455. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-800066-3.00013-9

CHAPTER 3

CONTEMPORARY BUILDING SOLUTIONS IN HOT DRY CLIMATE REGIONS

Kübra KOÇ[1], İdil AYÇAM[2]

1 Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, kkoc685@gmail.com, ORCID ID : 0000-0003-2660-1114
2 Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, iaycam@gazi.edu.tr , ORCID ID : 0000-0001-7170-5436

1. Introduction

The relationship between nature and humans changes with the land decisions taken at the building design stage. To minimize damage to the natural environment, to inherit existing resources to future generations, and to create sustainable living spaces, plans must be made taking into account climatic characteristics. In today's conditions, design approaches that consider ecological balance, benefit from natural resources, and evaluate climatic conditions are preferred. In this way, areas compatible with the city and ecological environment can be designed under the supervision of sustainability principles (Adil, 2010). To maintain ecological balance, criteria such as climate elements, wind strength in the current region, and availability of renewable energy resources should be observed (Karaca, 2008).

Stopping carbon emissions in the construction field is no longer an option but a necessity. As countries strive to reduce greenhouse gases by 2050, it is becoming clearer that existing building norms are not enough to create real change. Achieving climate goals requires economies to advocate for measures that support carbon neutralization and effectively manage associated spending.

Today, zero-carbon buildings are both technically feasible and economically feasible. Although they have high initial costs, these buildings provide many economic benefits that provide a return on the initial investment. It is noticed that sustainability in the construction industry is beneficial in every field. The notion that greens construction requires a lot of initial investment is wrong because reducing embodied carbon is a low-cost way to unlock many economic opportunities (Lechner, 2014).

2. Energy Efficient Design Criteria in Hot Dry Climate Region

Ground and Settlement Texture:

- A low-rise, compact arrangement should be designed to protect from sunlight and wind during the hottest periods. Wind should be used if it has a humidifying effect.

- In hot, dry climate regions, wind does not provide a comfort-enhancing effect in summer due to humidity. However, it increases humidity by passing through moist areas such as lakes and forests. Buildings cool down at night due to cold air lakes. For this reason, the valley floor becomes the most suitable settlement point for hot dry climate regions (Figure 1) (Özdemir Bahar, 2005).

Source

Adil, S. (2010). *Examination of ecological urbanization and ecological planning approach in mass housing in the example of Başakşehir 4th Stage* (Master's thesis, Institute of Science and Technology).

Alqatrani, FSA (2020). the historical Dimension oath physical Characteristics of Al- Al-Shanasheel

Heritage Buildings in the Old City of Basra (Iraq). *Journal of Basra researches for Human Sciences*, *45* (2).

Karaca, M. (2008). *Energy efficiency in mass housing; An examination of Mass Housing Administration (TOKİ) mass housing projects.* (Master's thesis, Science Institute).

Koçlar Oral, G., Solar Energy and Construction, Diyarch Bulletin (Diyarbakır Chamber of Architects Bulletin), Issue 1, p.11, Diyarbakır, 2010

Lechner, N. (2014). Heating, cooling, lighting: Sustainable design methods for architects _ John Wiley & Sons.

O'Connor, D., Calautit, J. K. S., & Hughes, B. R. (2016). A review of heat recovery technology for passive ventilation applications. *Renewable oath Sustainable Energy Reviews*, *54*, 1481-1493.

Okeil, A. (2010). A holistic approach to energy-efficient building forms. *Energy and Buildings*, vol. 42, pp. 1437-1444, 2010

Özdemir Bahar B., (2005). *Buildings as Energy-Efficient Passive Systems for a Sustainable Environment Design* (Master's thesis, Institute of Science and Technology).

Url 1. https://arquitecturaviva.com/works/escuela-secundaria-de-dano-9 _ _

Url 2. https:// divisare.com/projects/83616-kere-architecture-dano-high-school

Url 3. https://www.archdaily.com/949942/salim-habib-education-complex-ali-arshad-associates/5f8eea9a63c017ec6f0000cd-salim-habib-education-complex-ali-arshad-associates-plan

Url 4. https://www.archdaily.com/949942/salim-habib-education-complex-ali-arshad-associates

Url 5. https://www.archdaily.com/950681/anandaloy-center-studio-anna-heringer

Url 6. https://www.avontuura.com/anandaloy-by-anna-heringer/

Url 7. https://www.kerearchitecture.com/work/building/dano-secondary-

Url 8. https://archello.com/project/secondary-school-dano

Url 9. https:// www.archilovers.com/projects/19569/school-at-dano.html

Url 10. https://csis.myclimateservice.eu/node/5182

Url 11. https://www.solaripedia.com/13/257/dano_school_passively_cool_(burkina_faso). html

Url 12. https:// www.architecturalrecord.com/articles/6600-secondary-school

Url 13. www.artsy.net/artwork/kere-architecture-kere-architecture-dano-secondary-school-burkina-faso

Url 14. https://medium.com/@ bioclimatologiafavip/an%C3%A1lise-do-projeto-dano-secundary-school-de-francis-ker%C3%A9-fdea7f4eac65

Url 15. https:// www.researchgate.net/figure/Primary-School-Gando-High-School-Dano-Burkino-Faso-

Url 16. https://www.designboom.com/architecture/anna-heringer-anandaloy-mud-bamboo-community-center-bangladesh-10-21-2020/

Url 17. https://www.designandarchitecture.com/article/anandaloy-by-studio-anna-heringer-enables-the-disabled-to-participate-in-community-life.html

Url 18. https://www.designandarchitecture.com/

Url 19. https://arquitecturaviva.com/works/anna-heringer-edificio-anandaloy-en-rudrapur-banglades-gye86-5

Url 20. https://www.dezeen.com/2020/10/23/obel-award-anna-heringer-rammed-earth-therapy-centre-bangladesh/

Url 21. https://www.architectural-review.com/buildings/houses-in-bangladesh-by-anna-heringer-with-basehabitat-brac-university-and-dipshikha

CHAPTER 4

LOCAL HOUSING ARCHITECTURE AND CONSERVATION PROBLEMS IN IZNİK-İNİKLİ VILLAGE

İbrahim YILMAZ[1]

1 Dr. Mimar, İstanbul Medipol Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü ORCID: 0000-0002-0952-528X

1. INTRODUCTION

Housing types differ from region to region in local architecture shaped according to social life, traditions and customs, production and consumption habits, climatic and topographical conditions. Unlike modern architecture, the care shown to human dimensions in local houses expresses respect for human beings and their lives (Çekül 2012: 7). In recent years, one of the most neglected issues in the conservation discipline is the protection and sustainability of local architectural identity. As seen in many rural settlements of Anatolia today, the unconscious use of today's building materials and the failure to design the new buildings built in the empty areas of the rural environment in accordance with the local identity have caused the loss of local building characters and the deterioration of local architectural elements. In addition, the fact that large and prestigious monumental buildings are taken into consideration more in the culture of conservation has led to less attention being paid to local dwellings, which are the transmitters of local knowledge (Rudofsky 1965: 1-2). This unidirectional perspective has accelerated the destruction of local architectural examples, making these structures more in need of protection over time (Ovalı and Delibaş 2016: 516). In order to control the factors that cause deterioration in rural areas, important studies are carried out in many countries to protect and document cultural values related to local architectural identity and to ensure sustainability. Especially in Europe, the processes developed in the context of the protection of rural architectural heritage can be briefly defined as valuing, documenting, drawing attention for protection and producing policies for protection (Eres 2016: 10). In our country, the studies carried out to date on revealing and protecting the local housing architecture in different regions of Anatolia have been quite inadequate and at the same time delayed. For this reason, it is seen that the local texture and rural houses that constitute local architecture in many regions have disappeared without being documented. Despite the inadequacy of the studies on this subject, there are a small number of important settlements in our country such as Cumalıkızık, Safranbolu, Yörük village, Şirince where local architectural heritage and life culture are under protection. These areas are also special examples where a rural settlement has turned into an open-air village museum in its own place. The interest that has grown in recent years with the guidance of some sensitive people and some coincidences has led to the production of more planned and sustainable conservation policies for the protection of settlements with rural architectural heritage.

İnikli Village of İznik district of Bursa province, which was selected as the research area, is one of the rare rural areas that have survived to the present day with its local housing architecture values and original settlement texture. Except for a few Ottoman period houses built in the mid-19th

REFERENCES

1. Aran, K., (2000). *Barınaktan öte Anadolu'da kır yapıları,* Ofset Publishing, 12-15

2. Çekül Vakfı, (2012). *Anadolu'da Kırsal Mimarlık.* http://library. atilim.edu.tr/shares/library/files/e-kitap/AnadoludaKirsalMimarlik- E book.pdf, Date of Access: 14 March 2022.

3. Eldem, H. S. (1986). *Türkevi.* Volüm 1, TAÇ Foundation, İstanbul.

4. Eminağaoğlu , Z., Çevik, S. (2006), Doğa-Kırsal Yerleşmeler Birliktelikleri, Kafkas University Artvin Faculty of Forestry Journal 7(1), 28-40.

5. Eminağaoğlu , Z., Çevik, S. (2007). Kır¬sal Yerleşmelere İlişkin Tasarım Politikaları ve Araçlar, Gazi University Faculty of Engineering and Architecture Journal,22 (1), 157- 162.

6. Eres, Z. (2016). Türkiye'de Geleneksel Köy Mimarisini Koruma Olasılıkları. *Journal of Ege architecture,* January, 8-13.

7. EOKUL, (2014). www.eokulbilgi.com/marmara-bolgesi-haritasi, E.T. Date of Access: 15 April 2023,

8. Eyüpgiller, K.K. Topçubaşı, M. Yaylalı, İ. (2016). Darende'de Geleneksel Ev Mimarisi ve Korunması.Arkeoloji ve Sanat Publishing, 159-166.

9. Günay, R. (1998). *Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri.* Yem Publishing, İstanbul.

10. GÜR, Ş.Ö. (2000). Doğu *Karadeniz Örneğinde Konut Kültürü.* Yapı Endüstri Merkezi Publishing, İstanbul.

11. Hersek, Can M. (2000). *Safranbolu Yörük Köyü, Geleneksel Yaşam Biçimi ve Evleri.* Yörük Foundation, Kuban Publishing, Ankara.

12. ICOMOS (2013). Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013. http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_ 0623153001387886624.pdf , Date of Access: 11 March 2022.

14. Kuban, D. (1995). The Turkish Hayat House. Eren Publishing. İstanbul.

15. Oliver, P. (1978). Why Study Vernacular Architecture. "Built to Meet Needs Cultural Issues in Vernacular Architecture, Elsevier Ltd., UK, 3-16.

16. Orhun, D. (1999). Türk Evi mi Yaşamada Tümleşik Ev mi, TMMOB Chamber of Architects Osmanlı Mimarlığının 7 yüzyılı, YEM Publishing, İstanbul.

17. Ovalı, K. P., Delibaş, N. (2016). Yerel Mimarinin Sürdürülebilirliği Kapsamında Kayaköy'ün Çözümlenmesi, *Megaron Journal* 11(4), 515-529, DOI: 10.5505/megaron, 2016.44711.

16. Rapoport, A., (1969). *Housa Form and Culture.* Foundations of Cultural Geography Series, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall. USA, 46-47.

18. Rudofsky, B. (1965) *Architecture Without Architects: A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture.* Newyork, Doubleday&Company, Inc.

19. Sözen, M., Eruzun, C., Anadolu'da Ev ve İnsan, Real Estate Bank Publishing, 1996.

20. Uluengin, N.Y. (2000). *Osmanlı -Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi.* YEM Publishing, İstanbul.

21. Uluengin, F. Uluengin, B. H. Uluengin, B.H. (2001). *Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları.* YEM Publishing, İstanbul.

22. Vellinga, M., Oliver, P., Bridge, A. (2007). *Atlas of Vernacular Architecture of the World.* New York, Scotprint.

23. Yüksek, İ. (2005). Kırklareli Geleneksel Konutlarında Pencerelerin Karakteristik Özelliklerine Yönelik Bir Çalışma. Trakya University Journal of Science, 6 (2), 17-26

24. Yürekli, H. Yürekli, F. (2005). Türk Evi, Gözlemler-Yorumlar. Yapı Kredi Publishing, İstanbul.

ARCHIVE DOCUMENTS

Document 1. BOA. NFS-D. 86/43.

Document 2. BOA. TMT-D. 08280

Document 3. Hüdavendigar vilayeti salnamesi, 1907-1908, sf:140

Document 4. Hüdavendigar vilayeti salnamesi, 1927, sf:156

Author Note: Architectural drawings and photographs not cited in the study were made by the author.

Academic Studies in Educational Sciences

October 2023

Editors

Prof. Dr. Prof. Dr. Erdal BAY
Prof. Dr. Onur ZAHAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editors • Prof. Dr. Erdal BAY

Prof. Dr. Onur ZAHAL

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-221-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

STUDENTS' PERCEPTION ON A WEB-ENHANCED TURKISH LANGUAGE COURSE

***Emre ÇALIŞKAN* 1**

CHAPTER 2

SYNERGIZING 21ST-CENTURY SKILLS AND SELF-REGULATION: A THEORETICAL BLUEPRINT FOR PERSONAL AND PROFESSIONAL EXCELLENCE

***Seval Bircan YILMAZ YILDIZ, Ercan KİRAZ* 17**

CHAPTER 3

PARENTAL SELF-EFFICACY AND PARENTAL INTEREST MEDIATING THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIOECONOMIC STATUS AND ACADEMIC COMPETENCE OF CHILDREN

***Turhan ŞENGÖNÜL*.....37**

CHAPTER 4

INVESTIGATING THE MEDIATING ROLE OF MOTIVATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENT SELF-REGULATION AND SATISFACTION IN DISTANCE EDUCATION

***Ahmet AĞIR* 57**

CHAPTER 5

ADULT EDUCATION: ORGANIZATIONS AND ADMINISTRATION

***Elif ILİMAN PÜSKÜLLÜOĞLU* 89**

CHAPTER 6

5TH GRADE LEARNING DEFICIENCIES ABOUT FRACTIONS INVESTIGATION USING THE RESEARCHER TEACHER METHOD

Vedat ALTUN, Elif ERTEM AKBAŞ*.....*109

CHAPTER 7

IMPACT OF POVERTY AND PARENTAL INVOLVEMENT DURING TRANSITION TO ELEMENTARY SCHOOL

Turhan ŞENGÖNÜL*.....*125

CHAPTER 8

THE EFFECT OF LESSON STUDY ON MATHEMATICS TEACHERS' BEHAVIORS TO PROMOTE THEIR STUDENTS' METACOGNITION IN PROBLEM-SOLVING ENVIRONMENTS

Avni YILDIZ, Bülent GÜVEN* *147

CHAPTER 9

TUTORING AS A FACTOR AFFECTING THE FORMATION OF ACADEMIC AND PROFESSIONAL QUALITIES1

Mehmet Ali CEYHAN, Əjdər AGAYEV*.....*169

CHAPTER 1

STUDENTS' PERCEPTION ON A WEB-ENHANCED TURKISH LANGUAGE COURSE

Emre ÇALIŞKAN[1]

1 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, emre.uygula@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-6665-7510

1. Introduction

In recent years, the rapid advancement of technology has ushered in a new era of socialization and information acquisition, fundamentally altering how we interact with the world around us. Notably, the impact of technology extends beyond our daily lives and has permeated the realm of education. Thus, educators at every level adopt technology in the classroom concerning its potential to serve as an instructional tool, augmenting students' in-class learning experiences, or as a vehicle to provide instruction, either entirely or partially, through online platforms (Allen & Seaman, 2009). Jamil and Shah (2011) highlighted that this transformative effect has spurred a shift in teaching methodologies, giving rise to a wealth of digital resources. This digital revolution is not merely shaping educational curricula but also reshaping how educators teach and students learn.

Moreover, the convergence of education and technology has ushered in a transformative era, redefining traditional teaching paradigms and propelling students into an interconnected web-enhanced learning environment. An illustrative example of this paradigm shift is the emergence of Web 2.0 tools or course management systems. These free platforms empower educators to foster online interactions and facilitate a multifaceted approach to education, encompassing tasks such as assignment submissions and downloads.

Besides, various unconventional platforms have enriched the educational landscape, including blogs, wikis, and social media giants like Facebook. In tandem with the rising popularity of these tools, the boundary between formal and informal learning has blurred, fostering an environment where teachers and students can engage beyond the confines of the traditional classroom. A pivotal facet of this transformation is evident in foreign language learning. With students emerging as digital natives (Prensky, 2001), language learning has undergone a digital metamorphosis, with web-based tools and applications becoming integral to the process. Educators are increasingly harnessing technology, particularly Web 2.0 tools, to forge meaningful academic connections with students, transcending the limitations of physical classrooms and extending into diverse language learning environments. Thus, teachers also adapt themselves and use technology, especially Web 2.0 tools, for academic purposes to engage with students beyond just in school in any possible language learning environment.

It is evidenced that students often lack opportunities to practice course content beyond the classroom setting. To bridge this gap, web-enhanced technologies, mainly learning management systems, have emerged as a potent solution, offering a conduit for continuous language exposure. Learn-

REFERENCES

Allen, I. &. Seaman, J. (2009). Learning on demand: Online education in the United States. Sloan Consortium.

Alghazo, I. M. (2006). Student attitudes toward web-enhanced instruction in an educational technology course. *College Student Journal, 40*(3), pp. 620-630.

Alston A. J., & English C. W. (2007). Technology-enhanced agricultural education learning environments: an assessment of student perceptions. *Journal of Agricultural Education 48*(4) pp. 1 – 10 DOI: 10.5032/jae.2007.04001

Botsch, C., & Botsch, R. (2001). Audiences and outcomes in online and traditional American Government classes: A comparative two-year case study. PS: Political Science and Politics, 34, 135-141.

Chinnery, G. M. (2006). Going to the MALL: Mobile assisted language learning. *Language learning & technology*, 10(1), 9-16.

Dick, L. (2011). Riffing on The Pied Piper: Combining research and creativity. In A. Webb (Ed.), *Teaching literature in virtual worlds: Immersive learning in English studies* (pp. 97-107). *Routledge.*

Gravetter, F. J., & Wallnau, L. B. (2007). Statistics for the behavioral sciences (7th ed.). Wadsworth.

Jamil, M., & Shah, J. H. (2011). Technology: its potential effects on teaching in higher education. *New Horizons in Education, 59(1), 38-51*

Prensky, M. (*2001*). "Digital Natives, Digital İmmigrants". *On the Horizon 9* (5). *NCB University Press.*

Kazancı, R. (2012) Using blogs and the internet to improve writing skills in university preparatory classes in teaching English *(MA Thesis)*

Kongchan, S. (2013) How a non-digital-native teacher makes use of Edmodo. *ICT for Language Learning, 5th Edition.*

Kumar P & Kumar, A. (2002). Student opinions on web-enhanced courses. In the proceedings of International Conference on Computers in Education, pp. 1386-1387 vol.2, doi: 10.1109/CIE.2002.1186260.

Lewohl, J.M. (2023). Exploring student perceptions and use of face-to-face classes, technology-enhanced active learning, and online resources. *Int J Educ Technol High Educ. 20*(48). https://doi.org/10.1186/s41239-023-00416-3

Lao, D. T., & Gonzales, D. C. (2005). Understanding online learning through a qualitative description of professors' and students' experiences. Journal of Technology and Teacher Education, 13(3), 459- 474.

Lin, W. C. & Yang, S. C. (2011) Exploring students' perceptions of integrating Wiki technology and peer feedback into English writing courses. *English Teaching: Practice & Critique, (10)*2, p88-103.

Luckin, R., Clark, W., Graber, R., Logan, K., Mee, A., & Oliver, M. (2009). Do

Web 2.0 tools really open the door to learning: Practices, perceptions and profiles of 11–16-year-old learners? *Learning Media and Technology, 34(2),* 87 -104

Miller, V. (2011). Understanding digital culture. *SAGE.*

Miyazoe, T. & Anderson, T. (2010). Empirical research on learners' perceptions: Interaction equivalency theorem in blended learning, with Terry Anderson. *European Journal of Open, Distance and E-Learning.*

Sanders, D. W. & Morrison-Shetlar, A. I. (2001). Student attitudes toward Web-enhanced instruction in an introductory Biology course. *Journal of Research on computing in Education 33*(3), 251-262.

Strambi, A. (2004). Learners' perceptions of a web-enhanced learning environment: Insights from a longitudinal study. *Australian Review of Applied Linguistics. Supplement Series, 18* (1). p. 81- 96. https://doi.org/10.1075/aralss.18.06str

Türkmen, H. G. (2012). Using social networking in EFL classroom in higher education. *The 8th International Scientific Conference eLearning and software for Education.*

Wahyuni, S., & Hakiki, E.B. (2023). Students' perception on the use of web-based technology for learning English skills at university. *ELITE Journal, 5*(1), 183-194.

Warschauer, M. (1996). Comparing face-to-face and electronic communication in the second language classroom. *CALICO Journal, 13(2),* 7-26.

Zorko, V. (2009). Factors affecting the way students collaborate in a wiki for English language learning. *Australasian Journal of Educational Technology,* 25(5), 645-665.

Yıldırım, H. (2002). *Student perceptions on a Web–enhanced introductory chemistry course: A case study*. (Unpublished Master's Thesis), Middle East Technical University, Turkey

Yin, R.K. (2009*). Case study research, design and method*. Sage.

CHAPTER 2

SYNERGIZING 21ST-CENTURY SKILLS AND SELF-REGULATION: A THEORETICAL BLUEPRINT FOR PERSONAL AND PROFESSIONAL EXCELLENCE

Seval Bircan YILMAZ YILDIZ[1], Ercan KİRAZ[2]

1 Eğ. Uzmanı, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID-ID: 0000-0002-6828-165X
2 Prof. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, ORCID-ID: 0000-0002-6007-6205

Introduction

In today's world, 21st Centrury Skills (21CS) are among the most discussed topics in the field of education. In this age of knowledge and communication century, individuals are expected to possess numerous competencies considered as global skills. These competencies include problem-solving, critical thinking, collaboration, effective communication ability, leadership, innovation and creativity, adaptability to knowledge and technological advancements, flexibility, resilience, and the ability to continuous self-improvement. Each of these competencies is perceived as essential for the personal growth of the future generation. Hence, today, in designing school curriculum specialists' main emphasis is on the development of these specific competencies in conjunction with regular school curriculum. In this section, starting from certain theoretical definitions and classifications of 21CS, individuals' processes of acquiring these skills through self-regulation development is discussed.

When we examine the research carried out on 21CS skills from the early 2000s to the present, it is noteworthy that there has been a substantial growth in the number of skills offered in recent years compared to the 2000s. During the early 2000s, skills were characterized by a broader and more individual-centric perspective, focusing on essential competencies and social adaptability of individuals. However, due to the rapid and profound changes and advancements in the first part of the 21st century, there has been a discernible escalation in the range of skills individuals are expected to possess. Educators posit that schools are contributing to the acquisition of an expanding array of skills on a daily basis, while business leaders and corporations assert that the skillset they associate with employees' readiness for the 21st-century job market should be cultivated as enduring personality traits, commencing from the preschool phase of education (OECD, 2012; Wagner, 2008). Educators find themselves under growing pressure from business leaders and corporations who argue that the conventional focus on vocational skills within educational curricula is insufficient to adequately prepare individuals for the demands of the contemporary labor market. This shift in perspective is rooted in the recognition that the job landscape of the 21st century has evolved significantly, driven by technological advancements, globalization, and changing economic paradigms. Consequently, employers now place greater emphasis on hiring individuals with a multifaceted skillset that extends beyond the technical competencies associated with specific job roles.

In this context, educators are being urged to rethink their pedagogical approaches and curricular designs to foster a more comprehensive set of skills and qualifications in students. The idea is to nurture individuals who are not only proficient in their chosen vocations but are also equipped

References

Akınoğlu, O. and Sarı, A. (2009**).** Öz-Düzenlemeli Öğrenme: Modeller ve Uygulamalar *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi.* 29, 139-154.

Black , P. , Mc Cormick, R., James, M. and Pedder, D. (2006) Learning How to Learn and Assessment for Learning: a theoretical inquiry, *Research Papers in Education*, 21, 119-132.

Boekaerts, M. (1997). Self-regulated learning: A new concept embraced by researchers, policy makers, educators, teachers, and students. *Learning and Instruction*, (7) 2, 161-186.

L. Callan, G. L and Shim, S. S. (2019). How teachers define and identify self-regulated Learning. *The Teacher Educator*, (54) 3, 295-312.

Çetin, B. (2017). The influence of pintrich's self-regulated learning model on elementaryteacher candidates in a life science course. *Journal of Education and Training Studies*. 5(8), 30-36.

Doğan, F. and Şahin Taşkın Ç. (2009). İlkokul Öğrencilerinin Öz-düzenlemeli Öğrenme Becerilerinin Geliştirilmesi: Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 29, 139-154.

Dignath, C., Büttner, G. (2008). Components of fostering self-regulated learning among students. A meta-analysis on intervention studies at primary and secondary school level. *Metacognition Learning* 3, 231–264.

Ekici, F. (2015). Kimya Öğretmen Adaylarında Özdüzenlemeli ÖğrenmeBecerilerinin Geliştirilmesine Yönelik Temel Öğrenme Stratejileri Öğretimi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü *Yayınlanmamış Doktora Tezi*: Ankara.

Griffin, P., McGaw, B., & Care, E. (2012). The Changing Role of Education and Schools. In P. Griffin, B. McGaw, & E. Care (Eds.), *Assessment and Teaching of 21st Century Skills*, 1-16.

Güler, B. (2013). Karma Öğrenme Yönteminin İlköğretim Fen ve Teknoloji Öğretmen Adaylarının Teknolojiye Yönelik Tutumlarına ve Özdüzenleme ve Bilimsel Süreç Becerilerine Etkisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Fen Bilgisi Öğretmenliği Programı *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İzmir.

Haslaman, T. and Askar, P. (2007). Programlama Dersi ile İlgili Özdüzenleyici Öğrenme Stratejileri ve Başarı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32, 110 - 122.

Haşlaman T., (2018). Öğrencilerin Özdüzenleyici Öğrenen Olmalarının İnfografik Aracılığıyla Desteklenmesi: Nasıl Daha İyi Öğrenebilirim*? Elementary Education Online*, 17(1), 277-292.

İmer Çetin, N. (2013). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Bilimin Doğası An-

layışlarının Geliştirilmesinde Hipermedyanın Kullanılması: Özdüzenleme Faktörünün İncelenmesi Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı *Yayınlanmamış Doktora Tezi*: Ankara.

Kayacan, K. (2014). Özdüzenleme Faaliyetleri ile Zenginleştirilmiş Araştırma-Sorgulamaya Dayalı Öğretim Stratejisinin Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Kuvvet ve Hareket Konusunu Kavramsal Anlamalarına ve Akademik Özyeterliklerine Etkisi *Yayınlanmamış Doktora Tezi* Gazi Üniversitesi, Ankara.

Kiraz, E. (2022). *Program Geliştirme ve Öğretim: Uzmanlık Uygulamaları* (Ders Notları). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Programları ve Öğretim Bölümü.

Lucas, B. (2019). Why we need to stop talking about twenty-first century skills. Retreived from https://www.researchgate.net/publication/332864663_Why_we_need_to_stop_talking_about_twenty-first_century_skills.

Nakata,Y. (2019). Encouraging student teachers to support self-regulated learning: A multiple case study on prospective language teachers. *International Journal of Educational Research* 95, 200-211.

OECD (The Organization for Economic Co-operation and Development). (2012). Connected minds: Technology and today's learners, educational research and innovation. Retrieved from OECD Publishing. https://www.oecdilibrary.org/education/connected-minds_9789264111011-skills.

Orhan Göksün, D., and Kurt, A. (2017). Öğretmen Adaylarının 21. yy. Öğrenen Becerileri Kullanımları ve 21. yy. Öğreten Becerileri Kullanımları Arasındaki İlişki. Eğitim ve Bilim, 42(190). doi:http://dx.doi.org/10.15390/EB.2017.7089

Paris, S. G, Paris, A. H. ve Byrnes, J.P (2001). Construction theories, identities and actions of Self-regulated learners (Chapter: 8). Editors: Zimmerman, B.J. and Shunk, *Self regulated learning and academic achivement, therotical perspective,* London.

Pintrich, P. R. (2000). The role of goal orientation in self-regulated learning.Editors: M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner*, Handbook ofself-regulation.* San Diego, CA: Academic.

Saribas, D. and Bayram, H. (2009). Is it possible to improve science process skills and attitudes towards chemistry through the development of metacognitive skills embedded within a motivated chemistry lab?: a self-regulated learning approach. *Procedia - Social and Behavioral Sciences.* 1. 61-72.

Sağırlı, Ö. M. , Azapağası, Ç. A. and Zehir, K. (2010). Yüksek öğretimin öz-düzenlemeyi öğrenme becerilerine etkisi atatürk üniversitesi örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (2), 587-596 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/kefdergi/issue/49063/626002

Schunk, D.H. and Zimmerman B.J. (1994). Self regulation in Education: Retro-

spect and Prospect (Chapter:13). *Self Regulated Of Learning And Performans*, Editors: Dale H. Schunk Barry J. Zimmerman, London.

Smul M., Heirweg S., Devos, G. ve Keer H.V.(2019). School and teacher determinants underlying teachers' implementation of self-regulated learning in primary education, *Research Papers in Education*, 34(6), 701-724.

Tan, L (2016), Confucius: Philosopher of twenty-first century skills. *Educational Philosophy and Theory*, 48, 12, 1233–1243.

TTKB (2023). 21. Yüzyıl becerileri ve değerlere yönelik araştırma raporu. Retrieved from https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2023_05/11153521_21.yy_becerileri_ve_degerlere_yonelik_arastirma_raporu.pdf

Vermunt, J. D., & Verloop, N. (1999). Congruence and friction between learning and teaching. Learning and Instruction, 9(3), 257–280

Wagner, T. (2008). The global achievement gap: Why even our best schools don't teach the new survival skills our children need-and what we can do about it. *Basic Books*.

WEF (2016). New Vision for Education: Fostering Social and Emotional Learning through Technology. Retrieved in from https://www3.weforum.org/docs/WEF_New_Vision_for_Education.pdf.

Ulutaş B. (2016). Özdüzenlemeli Öğrenme Ortamında Kimya Öğretmen Adaylarının Motivasyonlarının Değişiminin İncelenmesi. *Yayınlanmamış Doktora Tez*i. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz Yıldız, S.B. ve Kiraz, E. (2022). Yüksek Öğretimde Yeni Bir Modelleme Çalışması: Tarım Üniversiteleri. *Lisans Üstü Çalışmaları Öğretmen Kongresi*. 13-15 Mayıs 2022, Ayvalık-Balıkesir.

Zimmerman B.J. (2000). Attaining Self-regulated a Social Cognitive Perspective)

Editors: M. Boekaerts, P. R. Pintrich, and M. Zeidner , *Handbook of Self Regulation* San Diego, CA: Academic.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory into Practice, 41*(2), 64–70.

CHAPTER 3

PARENTAL SELF-EFFICACY AND PARENTAL INTEREST MEDIATING THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIOECONOMIC STATUS AND ACADEMIC COMPETENCE OF CHILDREN

Turhan ŞENGÖNÜL[1]

1 Doç.Dr., Ege University, Faculty of Education, Elementary Education Department, Classroom Education Science' Branch Bornova/ İZMİR Turkey, e-mail: turhan.sengonul@ege.edu.tr, ORCID Number: 0000-0003-4760-2204

Introduction

Previous studies tested whether parental self-efficacy and parental interest during processes of socializing, educating and rearing children mediated or managed the association between family socioeconomic status and school-related ability of children. They explored the reasons behind increasing academic performance inequalities and gaps between students from families in lower socioeconomic status and their peers from families in higher socioeconomic status. Research carried out on first and second grade children revealed that maternal education and self-efficacy in socializing and educating their children were directly linked to school-related competence of students. Parental self-efficacy directed the relationship of education associated with students' school-related ability, and university-educated mothers' higher self-efficacy to socialize, educate, and rear their children was positively related to students' school-related ability. As for the South Korean sample, family income was both directly related to students' school-related competence and indirectly related to parents' self-efficacy during socializing, educating and rearing processes.

During lately years, educators and policy makers have increasingly viewed parental educational interest as a means of enhancing the academic performance of students from families in lower socioeconomic status and social class. Education-related laws, such as the No Child Left Behind Act, were designed to foster parents' educational interest (U.S. Department of Education, 2004). Parents attempted to be involved in education of their children and often endeavored to communicate educational aspirations, goals and attitudes to their children. Research largely embraced the view that parental educational involvement and communication of educational aspirations, goals, and attitudes to their children as a form of academic socialization was strongly associated with learning skills and success of children (Park & Holloway, 2013; Sonnenschein & Thompson, 2012).

Although it was asserted that parents from all socioeconomic status categories or all economic and educational backgrounds were engaged in activities that supported learning and academic performance of their children (Baquedano-López et al, 2013; Smith, 2006), research established that it was easier for parents from higher socioeconomic status backgrounds to engage in types of interest valued by schools on the basis of certain forms of human, monetary, and cultural capital they saved (McWayne, 2015). It was also suggested that children from higher socioeconomic status categories and backgrounds were more likely to go schools that were provided with better financial support and employed with more qualified teachers (Crosnoe, 2006). It was hypothesized that parental educational involvement and practices were formed and shaped by various social contexts such as school as well as social classes, communities and cultures within societies (Holloway & Jonas, 2016).

References

Bandura, A. (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. American *Psychologist, 37*, 122-147.

Bandura, A. (2002). Social cognitive theory in cultural context. *Applied Psychology, 51*, 269-290.

Baquedano-López, P., Alexander, R. A., & Hernandez, S. J. (2013). Equity issues in parental and community involvement in schools: What teacher educators need to know. *Review of Research in Education, 37*(1), 149-182.

Bempechat, J., & Shernoff, D. J. (2012). Parental influences on achievement motivation and student achievement. In S. L. Christensen, A. L. Reschly, & C. E. Wylie (Eds.), *Handbook of research on student engagement* (pp. 315-342). New York: Springer.

Bierman, K. L., & Boivin, M. (2014). School readiness in a developmental perspective: Summary of findings and implications for future research and practice. In M. Boivin & K. L. Bierman (Eds.), *Promoting school readiness and early learning: Implications of developmental research for practice* (pp. 362-382). New York, NY: Guilford Press.

Byun, S.-Y., & Kim, K.-K. (2010). Educational inequality in South Korea: The widening socioeconomic gap in student achievement. *Research in Sociology of Education, 17*, 155-182.

Calabrese Barton, A., Drake, C., Perez, J. G., St. Louis, K., & George, M. (2004). Ecologies of parental engagement in urban elementary schools. *Educational Researcher, 33*, 3-12.

Christenson, S. L., & Sheridan, S. (2001). *School and families: Creating essential connections for learning*. New York, NY: Guilford Press.

Conduct Problems Prevention Research Group. (1990). *The social competence scale – Teacher version*. Retrieved from http://www.fasttrackproject.org/techrept/s/sct/

Crosnoe, R. (2006). *Mexican roots, American schools: Helping Mexican immigrant children succeed*. Stanford, CA: Stanford University Press

Dearing, E., Kreider, H., Simpkins, S., & Weiss, H. B. (2006). Family involvement in school and low-income children's literacy: Longitudinal associations between and within families. *Journal of Educational Psychology, 98*, 653-664.

Floyd, F. J., Gilliom, L. A., & Costigan, C. L. (1998). Marriage and the parenting alliance: Longitudinal prediction of change in parenting perceptions and behaviors. *Child Development, 69*, 1461-1479.

Hayes, A. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis*. New York, NY: Guilford.

Holloway, S. D., & Yamamoto, Y. (2003). Sensei: Early childhood education teachers in Japan. In O. Saracho & B. Spodek (Eds.), *Studying teachers in early*

childhood education settings (pp. 181-207). Greenwich, CT: Information Age Publishing.

Holloway, S. D. (2010). *Women and family in contemporary Japan*. Cambridge, England: Cambridge University Press.

Holloway, S. D., Campbell, E. J., Nagase, N., Kim, S., Suzuki, S., Wang, Q., Iwatate, K. & Baak, S. Y. (2016). Parenting Self-Efficacy and Parental Involvement: Mediators or Moderators Between Socioeconomic Status and Children's Academic Competence in Japan and Korea? *Research in Human Development, 13*(3), 258-272.

Holloway, S. D., & Jonas, M. (2016). Families, culture, and schooling: A critical review of theory and research. In K. R. Wentzel & G. B. Ramani (Eds.), *Handbook of social influences on social-emotional motivation, and cognitive outcomes in school contexts* (pp. 258-272). New York, NY: Taylor & Francis.

Hoover-Dempsey, K. V., Walker, J. M. T., Sandler, H. M., Whetsel, D., Green, C. L., Wilkins, A. S., & Closson, K. (2005). Why do parents become involved? Research findings and implications. *The Elementary School Journal, 106*, 105-130.

Jeynes, W. H. (2005). Parental involvement and student achievement: A meta-analysis. Retrieved from http://www.hfrp. org/publications-resources/browse-our-publications/parental-involvement-and-student-achievement-a-meta-analysis.

Jones, T. L., & Prinz, R. J. (2005). Potential roles of parental self-efficacy in parent and child adjustment: *A review. Clinical Psychology Review, 25*, 341-363.

Kariya, T., Shimizu, K., Shimizu, M., & Morota, Y. (2002*). Chosa hokoku: Gakuryoku teika no jittai* [A report of lowering academic performance]. Tokyo, Japan: Iwanami Shoten.

Kariya, T. (2012). *Education reform and social class in Japan: The emerging incentive divide*. New York, NY: Routledge.

Korean Statistical Information Service. (2015a). *Participation rate on private education by school level and characteristics.* Retrieved from http://kosis.kr/eng/statisticsList/statisticsList_01List.jsp?vwcd=MT_ETITLE&parentId=O#SubCon

Korean Statistical Information Service. (2015c). *Household income and expenditure survey*. Retrieved from http://kosis. kr/eng/statisticsList/statisticsList_01List.jsp?vwcd=MT_ETITLE&parentId=C#SubCont

Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. Berkeley, CA: University of California Press.

Lee, J.-K. (2006). Educational fever and South Korean higher education. *Revista Electronica de Investigacion Educativa (REDIE), 8*, 1-14.

Lewis, C., Perry, R., & Murata, A. (2006). How should research contribute to in-

structional improvement? *The case of lesson study. Educational Researcher, 35*, 3-14.

Matsuoka, R. (2015). School socioeconomic compositional effect on shadow education participation: Evidence from Japan. *British Journal of Sociology of Education, 36*, 270-290.

McWayne, C. M. (2015). Family-school partnerships in a context of urgent engagement: Rethinking models, measurement, and meaningfulness. In S. M. Sheridan & E. M. Kim (Eds), *Foundational aspects of family-school partnership research* (pp. 103-122). New York, NY: Springer.

Morotomi, H. (2008). *Monster parents: Oyabaka to bakaoya wa kamihitoe [Monster parents: The difference between obsessive and stupid parents is paper thin].* Tokyo, Japan: Tankobon.

Nemoto, K. (2016). *Too few women at the top: The persistence of inequality in Japan*. Ithaca, NY and London, England: Cornell University Press.

Oettingen, G., & Zosuls, K. (2006). Culture and self-efficacy in adolescents. In F. Pajares & T. Urdan (Eds.), *Self-efficacy and adolescents* (pp. 245-267). Greenwich, CT: Information Age Publishing.

Organization for Economic Co-operation & Development. (2014a). Lessons from PISA for Korea. Paris: OECD Publishing.

Organization for Economic Co-operation & Development. (2014b). Lessons from PISA for Japan. Paris: OECD Publishing

Organization for Economic Co-operation & Development. (2014c). PISA 2012 results: Excellence through equity: Vol 2. Giving every student the chance to succeed. Paris: OECD Publishing.

Park, Y. S., & Kim, U. (2006). Family, parent-child relationship, and academic achievement in Korea. In U. Kim, K.-S. Yang, & K.-K. Hwang (Eds.), *Indigenous and cultural psychology: Understanding people in context* (pp. 421-443). New York, NY: Springer.

Park, H., Byun, S.-Y., & Kim, K.-K. (2011). Parental involvement and students' cognitive outcomes in Korea: Focusing on private tutoring. *Sociology of Education*, 84, 3-22.

Park, S., & Holloway, S. D. (2013). No parent left behind: Predicting parental involvement in adolescents' education within a sociodemographically diverse population. *The Journal of Educational Research, 106*(2), 105-119.

Pomerantz, E. M., Moorman, E. A., & Litwack, S. D. (2007). The how, whom, and why of parents' involvement in children's academic lives: More is not always better. *Review of Educational Research, 77*, 373-410.

Shin, K., & Lee, B. (2010). Social class and educational inequality in South Korea. In P. Attewell & K. S. Newman (Eds.), *Growing gaps: Educational inequality around the world* (pp. 105-123). New York, NY: Oxford University Press.

Smith, J. G. (2006). Parental involvement in education among low-income families: A case study. *The School Community Journal, 16*(1), 43-56.

Sonnenschein, S., & Thompson, J. A. (2012). Socialization and education. In J. A. Banks (Ed.), *Encyclopedia of education* (pp. 2017-2020). Thousand Oaks, CA: Sage.

Suzuki, S., Holloway, S. D., Yamamoto, Y., & Mindnich, J. D. (2009). Parenting self-efficacy and social support in Japan and the United States. *Journal of Family Issues, 30*, 1505-1526.

Suzuki, S., Holloway, S. D., & Yamamoto, Y. (2016). *Technical report on the Berkeley Parenting Self-Efficacy Scale-Revised* (Unpublished manuscript). Kalmanovitz School of Education, Saint Mary's College of California, Moraga, CA.

Sirin, S. (2005). Socioeconomic status and academic achievement: A meta-analytic review of research. *Review of Educational Research, 75*, 417-453.

U.S. Department of Education (2004). No Child Left Behind: Parental involvement: Title 1, Part A. Retrieved from http:/ /www2.ed.gov/programs/titleiparta/parentinvguid.pdf

Yamamoto, Y., Holloway, S. D., & Suzuki, S. (2006). Maternal involvement in preschool children's education in Japan: Relation to parenting beliefs and socioeconomic status. *Early Childhood Research Quarterly, 21*, 332-346.

Yamamoto, Y., & Brinton, M. C. (2010). Cultural capital in East Asian educational systems: The case of Japan. *Sociology of Education, 83*, 67-83.

Yamamoto, Y. (2015). Social class and Japanese mothers' support of young children's education: A qualitative study. *Journal of Early Childhood Research, 13*, 165-180.

Yoon, J., & Cho, H. (2011). Structural modeling of parenting behavior of mothers with preschool children. *Journal of Korean Academy of Child Health Nursing, 17*, 111-119.

CHAPTER 4

INVESTIGATING THE MEDIATING ROLE OF MOTIVATION IN THE RELATIONSHIP BETWEEN STUDENT SELF-REGULATION AND SATISFACTION IN DISTANCE EDUCATION

Ahmet AĞIR[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi, agir@iuc.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7940-7070

1. Introduction

The advent of information technology has significantly impacted the creation of educational content and access to education settings. Distance education programmes and online learning settings have disrupted traditional educational settings by offering students greater flexibility, accessibility, and convenience in the last decade. Moreover, the global pandemic has accelerated the widespread adoption of distance education across all levels of education, making it a dominant approach to delivering educational content.

The adequacy and effectiveness of distance education and traditional face-to-face education in higher education programmes have been extensively studied and discussed (Allen et al., 2002; Kazu & Yalçin, 2022; Simonson et al., 2011; Yick & Costin, 2005). Recent advances in information technologies and the widespread use of mobile devices have improved the learning environment of distance education, providing students with more excellent opportunities to achieve programme competencies compared to earlier iterations. Many factors impact students' ability to achieve program outcomes in both traditional and distance education environments. These factors include individual student characteristics, such as self-efficacy, self-regulation (Do & Lai, 2023), satisfaction, and motivation (Goulimaris, 2015), as well as institutional factors, such as faculty members (Rashid & Rashid, 2012), information infrastructure and applications (Angolia & Pagliari, 2016; Rahman, 2014), and online course content (Moore, 2013; Rovai & Downey, 2010). As distance education continues to expand globally, it has become increasingly important to identify the key factors contributing to student satisfaction in this unique learning environment. Among the numerous factors explored in educational research, self-regulated learning (SRL) and student motivation (SM) have received considerable attention because of their significant impacts on student outcomes.

Many academic studies have emphasized the importance of motivation (Chen & Jang, 2010; Deimann & Bastians, 2010; Hart, 2012; Simons et al., 2020) and the effects of student satisfaction (Chan et al., 2020; Cole et al., 2014; El-aasar & Farghali, 2022) in distance education programmes.

Asynchronous learning, a common characteristic of distance education, necessitates students exhibit self-initiative and self-direction, underscoring the critical importance of student self-regulation (SSR). As the Zimmerman social-cognitive model proposes, SRL empowers learners to set challenging goals, monitor their progress, and employ adaptive strategies to achieve academic success (Zimmerman, 2001). Given the increased responsibility that students must assume in the context of distance education, student self-regulation has become even more crucial. Similarly,

References

Ainley, M. & Patrick, L. (2006). Measuring self-regulated learning processes through tracking patterns of student interaction with achievement activities. *Education Psychology Review*, 18, 267–286. https://doi.org/1.1007/s10648-006-9018-z

Allen, I. E., & Seaman, J. (2006). Growing by degrees: Online education in the United States, 2005. *Sloan Consortium (NJ1)*. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED530063.pdf

Allen, M., Bourhis, J., Burrell, N., & Mabry, E. (2002). Comparing student satisfaction with distance education to traditional classrooms in higher education: A meta-analysis. *The American journal of distance education*, *16*(2), 83-97. https://doi.org/1.1207/S15389286AJDE1602_3

Ambreen, M., Haqdad, A., & Saleem, W. (2016). Fostering self-regulated learning through distance education: a case study of m.phil secondary teacher education programme of Allama Iqbal Open University. *Turkish Online Journal of Distance Education, 17*(3). 120-135. https://doi.org/10.17718/tojde.89562

Angolia, M. G., & Pagliari, L. R. (2016). Factors for successful evolution and sustainability of quality distance education. *Online Journal of Distance Learning Administration*, *19*(3), n3.

Artino, A. R. (2009). Think, feel, act: Motivational and emotional influences on military students' online academic success. *Journal of Computing in Higher Education*, *21*, 146–166. https://doi.org/1.1007/s12528-009-9020-9

Artino, A. R., & McCoach, D. B. (2008). Development and initial validation of the online learning value and self-efficacy scale. *Journal of Educational Computing Research*, *38*, 279–303. https://doi.org/1.1177/1359105312439732

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioural change. Psychological Review, 84(2), 191–215. https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191

Barnard, L., Lan, W. Y., To, Y. M., Paton, V. O., & Lai, S.-L. (2009). Measuring SSR in online and blended learning environments. *The Internet and Higher Education, 12*(1), 1-6. https://doi.org/1.1016/j.iheduc.2008.1.005

Barnard, L., Paton, V., & Lan, W. (2008). Online self-regulatory learning behaviors as a mediator in the relationship between online course perceptions with achievement. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 9*(2), 1-11. https://doi.org/1.19173/irrodl.v9i2.516

Boekaerts, M. (1999). Self-regulated learning: Where we are today. International. Journal of Educational Research, 31(6), 445–457. https://doi.org/1.1016/S0883-0355(99)00014-2

Bong, M., & Skaalvik, E. M. (2003). Academic self-concept and self-efficacy: How different are they really? Educational Psychology Review, 15(1),

1–40. https://doi.org/10.1023/A:1021302408382

Brophy, J. (1983). Conceptualizing student motivation. *Educational psychologist*, *18*(3), 200-215. https://doi.org/10.1080/00461528309529274

Burbuagh, B., Drape, T., & Westfall-Rudd, D. (2014). A descriptive account of factors affecting student satisfaction in an online master's degree in agriculture and life sciences. *NACTA Journal*, *58*(4), 341–348.

Cakir, O., Karademir, T., & Erdogdu, F. (2018). Psychological variables of estimating distance learners' motivation. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *19*(1), 163-182. https://doi.org/1.17718/tojde.382795

Cascallar, E., Boekaerts, M., & Costigan, T. (2006). Assessment in the evaluation of SSR as a process. *Educational Psychology Review*, *18*(3), 297-306. https://doi.org/1.1007/s10648-006-9023-2

Chang, V., Liu, M., Xu, Q. A., & Xiong, C. (2022). Factors affecting student satisfaction in e-learning. *International Journal of Business and Systems Research*, *16*(4), 401-422. https://doi.org/1.1504/IJBSR.2022.123926

Chen, K. C., & Jang, S. J. (2010). Motivation in online learning: Testing a model of self-determination theory. *Computers in Human Behavior*, *26*(4), 741-752. https://doi.org/1.1016/j.chb.201.01.011

Choudhary, F., Mahmood, A., & Khushnood, S. (2020). Measuring SSR of distance learners: a comparative study of science and arts students. *International Journal of Distance Education and E-Learning*, 5(2), 138-157. https://doi.org/10.36261/ijdeel.v5i2.1048

Cole, M. T., Shelley, D. J., & Swartz, L. B. (2014). Online instruction, e-learning, and student satisfaction: A three-year study. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, *15*(6). https://doi.org/1.19173/irrodl.v15i6.1748

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). Intrinsic motivation and self-determination in human behaviour. New York: Plenum.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Self-Determination Theory: A macro theory of human motivation, development, and health. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, 49,* 182-185. https://doi.org/1.1037/a0012801

Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G., & Ryan, R. M. (1991). Motivation and education: The self-determination perspective. *Educational psychologist*, *26*(3-4), 325-346. https://doi.org/1.1080/0046152.1991.965313

Dede, N., Keskin, A., Öztürk, E., & Gülcan Keskin, M. (2021). Covid-19 süreci ile başlayan uzaktan eğitimde ortaokul öğrencilerinin öz düzenleme ve derse katılım ilişkisinin incelenmesi. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, (39). http://dx.doi.org/1.14582/DUZGEF.2021.171

Deimann, M. & Bastiaens, T. (2010). The role of volition in distance education: an exploration of its capacities. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, *11*(1). 1-16. https://doi.org/1.19173/irrodl.v11i1.778

Dinh, T. C., Nguyen, P. B. N., Nguyen, T. T. T., Ngo, X. M. T., & Nguyen, A. T. L. (2022). The Predictors of Students' Satisfaction and Academic Achievements in Online Learning Environment in Higher Education. *Vietnam Journal of Education*, *6*(1), 80–92. https://doi.org/1.52296/vje.2022.132

Do, M. N., & Lai, P. H. (2023). The mediating role of self-efficacy in the relationship between the online learning environment and academic SSR. *Journal of Applied Research in Higher Education*. https://doi.org/1.1108/JARHE-11-2022-0371

Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2021). *Teaching and researching motivation*. Taylor & Francis.

El-aasar, S. A., & Farghali, G. F. (2022). Predictive study of the factors and challenges affecting the usability of e-learning platforms in the light of COVID-19. *International Journal of Education in Mathematics, Science, and Technology (IJEMST)*, 10(3), 568-589. https://doi.org/1.46328/ijemst.2428

Elliott, K. M., & Healy, M. A. (2001). Key factors influencing student satisfaction related to recruitment and retention. *Journal of marketing for higher education*, *10*(4), 1-11. https://doi.org/1.1300/J050v10n04_01

Goulimaris, D. (2015). The relation between distance education students' motivation and satisfaction. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *16*(2), 13-27. https://doi.org/1.17718/TOJDE.50678

Hamdan, K., Al-Bashaireh, A., Zahran, Z., Al-Daghestani, A., AL-Habashneh, S., & Shaheen, A. (2021). University students' interaction, internet self-efficacy, SSR and satisfaction with online education during pandemic crises of covid-19 (sars-cov-2). *International Journal of Educational Management*, *35*(3), 713-725. https://doi.org/1.1108/ijem-11-2020-0513

Hart, C. (2012). Factors associated with student persistence in an online programme of study: A review of the literature. *Journal of Interactive Online Learning*, *11*(1), 19-42

Hayes, 2013. *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York, NY: Guilford Press.

Hettiarachchi, S., Damayanthi, B., Heenkenda, S., Dissanayake, D., Ranagalage, M., & Ananda, L. (2021). Student satisfaction with online learning during the covid-19 pandemic: a study at state universities in Sri Lanka. *Sustainability*, *13*(21), 11749. https://doi.org/1.3390/su132111749

Hood, N., Littlejohn, A., & Milligan, C. (2015). Context counts: How learners' contexts influence learning in a MOOC. *Computers & Education*, *91*, 83–91. https://doi.org/1.1016/j.compedu.2015.1.019

Hung, M. L., Chou, C., Chen, C. H., & Own, Z. Y. (2010). Learner readiness for online learning: Scale development and student perceptions. *Computers & Education, 55*(3), 1080–109. https://doi.org/1.1016/j.compedu.201.05.004

Inan, F., Yukselturk, E., Kurucay, M., & Flores, R. (2017). The impact of SSR strategies on student success and satisfaction in an online course. *International Journal on E-Learning*, *16*(1), 23–32.

James, P. C. (2021). What Determines Student Satisfaction in an E-Learning Environment? A Comprehensive Literature Review of Key Success Factors. *Higher Education Studies*, *11*(3), 1-9. https://doi.org/1.5539/hes.v11n3p1

Jennifer, Eden., Ryan, Rogers., Nadine, Hoffman. (2022). Impacting Student Satisfaction, Engagement and Motivation in Online and Traditional Classrooms. *Kome*, *10*(2), 60-75. https://doi.org.10.17646/kome.75672.91

Joo, Y., Joung, S., & Kim, J. (2012). Structural relationships among self-regulated learning, learning flow, satisfaction, and learning persistence in cyber universities. *Interactive Learning Environments*, *22*(6), 752-77. https://doi.org/1.1080/1049482.2012.745421

Kaplan, A. (2008). Clarifying metacognition, SSR, and self-regulated learning: What's the purpose? *Educational Psychology Review*, *20*(4), 477-484.

Karaguven, M. (2012). The Adaptation of Academic Motivation Scale to Turkish. *Educational Sciences: Theory and Practice*, *12*(4), 2611-2618.

Kazu, I. Y., & Yalçin, C. K. (2022). Investigation of the Effectiveness of Hybrid Learning on Academic Achievement: A Meta-Analysis Study. *International Journal of Progressive Education*, *18*(1), 249-265.

Kebritchi, M., Lipschuetz, A., & Santiague, L. (2017). Issues and challenges for teaching successful online courses in higher education: A literature review. *Journal of Educational Technology Systems, 46*(1), 4–29. https://doi.org/1.1177/0047239516661713

Keržič D, Alex JK, Pamela Balbontín Alvarado R, Bezerra DdS, Cheraghi M, Dobrowolska B, et al. (2021) Academic student satisfaction and perceived performance in the e-learning environment during the COVID-19 pandemic: Evidence across ten countries. PLoS ONE 16(10): e0258807. https://doi.org/1.1371/journal.pone.0258807

Kilis, S., & Yildirim, Z. (2018). Online SSR questionnaire: Validity and reliability study of Turkish translation. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, *47*(1), 233-245. https://doi.org/1.14812/cuefd.298791

Kirmizi, Ö. (2015). The influence of learner readiness on student satisfaction and academic achievement in an online programme at higher education. *Turkish Online Journal of Educational Technology*, *14*(1), 133–142.

Kizilcec, R. F., Pérez-Sanagustín, M., & Maldonado, J. J. (2017). Self-regulated learning strategies predict learner behavior and goal attainment in Massive Open Online Courses. *Computers & Education, 104*, 18–33. https://doi.org/1.1016/j.compedu.2016.10.001

Kukul, V. Y., & Şimşek, N. T. D. (2011). *Bilgi teknolojilerine dayalı uzaktan eğitimde öğrencilerin ve öğretim elemanlarının doyum düzeylerinin belir-*

lenmesi (Doctoral dissertation, Ankara University), https://kitaplar.ankara.edu.tr/xmlui/handle/2.50.12575/30459

Landrum, B. (2020). Examining students' confidence to learn online, SSR skills and perceptions of satisfaction and usefulness of online classes. *Online Learning*, *24*(3). https://doi.org/1.24059/olj.v24i3.2066

Lehmann, T., Hähnlein, I., & Ifenthaler, D. (2014). Cognitive, metacognitive and motivational perspectives on preflection in self-regulated online learning. *Computers in Human Behavior, 32*, 313–323. https://doi.org/1.1016/j.chb.2013.07.051

Magisan, G., & Prestousa, T. M. (2023). Measuring the Academic Motivation and Satisfaction of Online Learners. *Ubiquitous Learning*, *17*(1), 17. https://doi.org/1.18848/1835-9795/CGP/v17i01/17-34

Margrain, S. A. (1978). Student characteristics and academic performance in higher education: A review. *Research in Higher Education*, *8*, 111-123. https://doi.org/1.1007/BF00992113

Marsh, H. W., & Shavelson, R. (1985). Self-concept: Its multifaceted, hierarchical structure. Educational Psychologist, 20(3), 107–123. https://doi.org/10.1207/s15326985ep2003_1

Martin, F., & Bolliger, D. U. (2022). Developing an online learner satisfaction framework in higher education through a systematic review of research. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, *19*(1), 1-21. https://doi.org/1.1186/s41239-022-00355-5

Miao, J. and Ma, L. (2022). Students' online interaction, SSR, and learning engagement in higher education: the importance of social presence to online learning. *Frontiers in Psychology*, *13*. https://doi.org/1.3389/fpsyg.2022.815220

Moore, J. C. (2005). The Sloan Consortium quality framework and the five pillars. Sloan Consortium. 1-9.

Moore, M.G., & Diehl, W.C. (Eds.). (2018). Handbook of Distance Education (4th ed.). Routledge. https://doi.org/1.4324/9781315296135

Paechter, M., Maier, M., & Macher, D. (2010). Students' expectations of, and experiences in e-learning: Their relation to learning achievements and course satisfaction. *Computers & Education*, *54*, 222–229. https://doi.org/1.1016/j.compedu.2009.08.005

Pinanos, R., Curayag, M., Enoroba, M. K., Martinez, J., Penales, F., Socorin, J. R., ... & Estonina, O. (2022). Online Learning Satisfaction and Learning Motivation among Hospitality Management Students. *University of Bohol Multidisciplinary Research Journal*, *10*(1), 105-118. https://doi.org/1.15631/ubmrj.v10i1.168

Pintrich, P. R. (2000). Multiple goals, multiple pathways: The role of goal orientation in learning and achievement, *Journal of Educational Psychology*, *92*(3), 544–555. https://doi.org/1.1037/0022-0663.92.3.544

Pintrich, P. R. (2003). A motivational science perspective on the role of student motivation in learning and teaching contexts. *Journal of Educational Psychology*, *95*(4), 667. https://doi.org/1.1037/0022-0663.95.4.667

Puzziferro, M. (2008). Online technologies self-efficacy and self-regulated learning as predictors of final grade and satisfaction in college-level online courses. *The American Journal of Distance Education*, *22*, 72–89. https://doi.org/1.1080/08923640802039024

Rahman, H. (2014). The role of ICT in open and distance education. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *15*(4), 162-169.

Rajabalee, Y. B., & Santally, M. I. (2021). Learner satisfaction, engagement and performances in an online module: Implications for institutional e-learning policy. *Education and Information Technologies*, *26*(3), 2623-2656. https://doi.org/1.1007/s10639-020-10375-1

Rakes, G., & Dunn, K. (2010). The impact of online graduate students' motivation and SSR on academic procrastination Learning. *Journal of Interactive Online, 9*(1), 78–93.

Rashid, N., & Rashid, M. (2012). Note for editor: Issues and problems in distance education. *Turkish Online Journal of Distance Education*, *13*(1), 20-26.

Rizwan, M., & Iftikhar, I. (2019). Factors affecting student satisfaction in distance learning: A case study. *The Journal of Educational Paradigms*, *1*(2), 50-56.

Rovai, A. P., & Downey, J. R. (2010). Why some distance education programmes fail while others succeed in a global environment. *The Internet and Higher Education*, *13*(3), 141-147.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, *25*(1), 54-67. https://doi.org/1.1006/ceps.1999.102.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2020). Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective: Definitions, theory, practices, and future directions. *Contemporary educational psychology*, *61*, 10186. https://doi.org/1.1016/j.cedpsych.202.101860

Sauvé, L., Racette, N., Papi, C., Gérin-Lajoie, S., Desjardins, G., Marineau, S. (2019). SSR Strategies of Students Enrolled in a Distance and Online University Education Programme. In: Herzog, M., Kubincová, Z., Han, P., Temperini, M. (eds) Advances in Web-Based Learning – ICWL 2019. ICWL 2019. Lecture Notes in Computer Science(), vol 11841. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-35758-0_16

Schunk, D. H. (1995). Self-efficacy, motivation, and performance, *Journal of Applied Sport Psychology*,*7*:(2),112-137, https://doi.org/1.1080/10413209508406961

Schunk, D. H. (2012). *Learning theories an educational perspective*. Pearson Education, Inc.

Schunk, D. H., & Ertmer, P. A. (2000). SSR and academic learning: Self-efficacy enhancing interventions. In *Handbook of SSR* (pp. 631-649). Academic Press. https://doi.org/1.1016/B978-012109890-2/50048-2

Shulruf, B., Hattie, J., & Tumen, S. (2008). Individual and school factors affecting students' participation and success in higher education. *Higher education*, *56*, 613-632. https://doi.org/1.1007/s10734-008-9114-8

Simons, J., Leverett, S., & Beaumont, K. (2020). Success of distance learning graduates and the role of intrinsic motivation. *Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning*, *35*(3), 277-293. https://doi.org/1.1080/02680513.2019.1696183

Simonson, M., Schlosser, C., & Orellana, A. (2011). Distance education research: A review of the literature. *Journal of Computing in Higher Education*, *23*, 124-142.

Steinmayr, R., Weidinger, A. F., Schwinger, M., & Spinath, B. (2019). The Importance of Students' Motivation for Their Academic Achievement - Replicating and Extending Previous Findings. *Frontiers in Psychology*, *10*, 173. https://doi.org/1.3389/fpsyg.2019.01730

Sun, J. & Rueda, R. (2011). Situational interest, computer self-efficacy and SSR: their impact on student engagement in distance education. British Journal of Educational Technology, 43(2), 191-204. https://doi.org/10.1111/j.1467-8535.2010.01157.x

Sun, P., Tsai, R., Finger, G., & Chen, Y. (2008). What drives successful e-learning? An empirical investigation of the critical factors influencing learner satisfaction. *Computers & Education*, *50*(4), 1183–1202.

Swafford, M. (2018). The relationship between motivation and online self-regulated learning. *Journal of Human Sciences and Extension*, *6*(3), 6. https://doi.org/10.54718/AWIJ9321

Theobald, M. (2021). Self-regulated learning training programmes enhance university students' academic performance, self-regulated learning strategies, and motivation: A meta-analysis. *Contemporary Educational Psychology*, *66*. https://doi.org/10.1016/J.CEDPSYCH.2021.101976

Turan, Z., Kucuk, S., & Cilligol Karabey, S. (2022). The university students' self-regulated effort, flexibility and satisfaction in distance education. *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, *19*(1), 1-19. https://doi.org/1.1186/s41239-022-00342-w

Vohs, K. D., & Baumeister, R. F. (2016). Desire of SSR. In KD. Vohs & R.F. Baumeister (Eds.), *Handbook of SSR: Research, theory, and applications*. (pp. 76-94). Guilford Publications. https://doi.org/1.1016/j.paid.2021.111173

Vollmeyer, R., & Rheinberg, F. (2006). Motivational effects on self-regulated learning with different tasks. *Educational Psychology Review*, *18*(3), 239-253. https://doi.org/1.1007/s10648-006-9017-0

Wang, C., Shannon, D., & Ross, M. (2013). Students' characteristics, self-regulated learning, technology self-efficacy, and course outcomes in online learning. *Distance Education, 34*(3), 302–323.

Wigfield, A., Tonks, S., & Klauda, S. L. (2015). Expectancy-value theory. In Handbook of educational psychology (3rd ed., pp. 55-75). Routledge.

Wu, Y., Xu, X., Xue, J., & Hu, P. (2023). A cross-group comparison study of the effect of interaction on satisfaction in online learning: The parallel mediating role of academic emotions and self-regulated learning. *Computers & Education*, *199*, 104776. https://doi.org/1.1016/j.compedu.2023.104776

Yick, A., Patrick, P., & Costin, A. (2005). Navigating distance and traditional higher education: online faculty experiences. *The International Review of Research in Open and Distributed Learning*, *6*(2). https://doi.org/1.19173/irrodl.v6i2.235

You, J., & Kang, M. (2014). The role of academic emotions in the relationship between perceived academic control and self-regulated learning in online learning. *Computers & Education*, *77*, 125–133. https://doi.org/1.1016/j.compedu.2014.04.018

Yukselturk, E., & Bulut, S. (2007). Predictors for student success in an online course. *Journal of Educational Technology & Society*, *10*(2), 71–83. https://www.jstor.org/stable/jeductechsoci.1.2.71

Zhu, Y., Zhang, J. H., Au, W., & Yates, G. (2020). University students' online learning attitudes and continuous intention to undertake online courses: A self-regulated learning perspective. *Educational technology research and development*, *68*, 1485-1519. https://doi.org/1.1007/s11423-020-09753-w

Zimmerman, B. J. (1989). A social cognitive view of self-regulated academic learning. *Journal of Educational Psychology, 81*(3), 329. https://doi.org/1.1037/0022-0663.81.3.329

Zimmerman, B. J. (1990). Self-regulated learning and academic achievement: An overview. *Educational Psychologist, 25*(1), 3–17. https://doi.org/1.1207/s15326985ep2501_2

Zimmerman, B. J. (2000). Attaining SSR: A social cognitive perspective. In *Handbook of SSR* (pp. 13-39). Academic press. https://doi.org/1.1016/B978-012109890-2/50031-7

Zimmerman, B. J. (2001). Theories of self-regulated learning and academic achievement: An overview and analysis. In B. J. Zimmerman & D. H. Schunk (Eds.), Self-regulated learning and academic achievement: Theoretical perspectives (pp. 1–37). Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Zimmerman, B. J. (2002). Becoming a self-regulated learner: An overview. *Theory Into Practice*, *4*(2). 64-7. https://doi.org/1.1207/s15430421tip4102_2

Zimmerman, B. J., & Schunk, D. H. (2004). Self-regulating intellectual processes and outcomes: A social cognitive perspective. *Motivation, emotion, and*

cognition: Integrative perspectives on intellectual functioning and development, 323-349.

Zixian, Y., Zhang, H., Zheng, Z., Yang, Y., & Li, Q. (2022) The Influence of Motivation and SSR Ability on Students' online Learning Satisfaction. International Conferences e-Society 2022 and Mobile Learning.

CHAPTER 5

ADULT EDUCATION: ORGANIZATIONS AND ADMINISTRATION

Elif İLİMAN PÜSKÜLLÜOĞLU[1]

1 Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, elif.iliman@gmail.com, 0000-0001-9390-1139

Memorized and clichéd definitions of educational concepts occupy books and minds. However, these definitions, which lack epistemological, ontological, and etymological foundations, cannot go beyond being memorized information and cannot form a basis for rational discussions. While there are misconceptions about the basic concepts of education such as education, teaching, learning, and training (Duman, 2003), the concepts of basic education, secondary education, or higher education cause people to be confused. When it comes to adult education, the situation becomes a little more complicated. Because adult education can take place in any kind of building or without any building, covering all kinds of people, without a structured curriculum, and even without being directly called adult education, but under the name of staff development, in-service training, continuing education, and lifelong education (Knowles, 1980). In addition, liberal adult education emerged as a concern in civil society, grew as a social movement, and turned into a service that the state should provide as a result of the welfare state approach, focusing on vocational education and training in recent years (Jarvis, 1993). In other words, adult education has turned from a community-based cultural and social initiative into an individual and selfish project (Shizha and Abdi, 2009). Indeed, under the influence of neoliberal policies, the concepts of lifelong education and even lifelong learning have replaced adult education in the post-globalization process, in a setting where international organizations have an impact in many issues (Bowl, 2017; Iliman Püsküllüoğlu, 2023). The use of lifelong learning as an umbrella concept and its global spread have negatively affected the field of adult education (Popović, 2014, cited in Popović and Reischmann, 2017). In addition, although the relationship of adult education with other disciplines is important, the field has suffered character erosion in the process of being handled interdisciplinary, which has led to the questioning of the importance, originality, and value of the field (Collins, 2021). Despite all these, considering that there are 773 million illiterate adults in the world (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2020), it can be said that the demand for adult education is high even in the context of basic literacy (Muirhead, 2017). Moreover, when technology, leisure time activities, changing values and changing labor markets are added to the equation, the demand for adult education seems to be growing rapidly (Kowalski, 1998). This situation causes many forms of adult education to become a part of government policies and makes it important to use a political understanding on the subject (Jarvis, 1993). The existing demand and the need to build a political awareness of the subject necessitate addressing adult education administration.

Adult education administration plays an important role in the development and effectiveness of adult education organizations (Demir, 2020).

References

Avdagic, E. (2017). Management models in organizations for adult education. Institute for International Cooperation of the German Adult Education Association - DVV International (Country Office Bosnia and Herzegovina). Sarajevo: BMZ.

Bernhardt, A. C. & Kaufmann-Kuchta, K. (2023). Governance of publicly financed adult education in England and Spain – a comparison. *Adult Education Quarterly, 73*(3), 310-331. https://doi.org/10.1177/07417136221132779

Biniecki, S. M. & Schmidt, S. W. (2021). Organization and administration of adult and continuing education programs. In T. S. Rocco, M. C. Smith, R. C. Mizzi, L. R. Merriweather, & J. D. Hawley (Eds.), *Handbook of adult and continuing education* (pp. 119–127). Virginia: Stylus.

Bowl, M. (2017). *Adult education in neoliberal times, policies, philosophies, and professionalism*. Birmingham: Palgrave Macmillan.

Bursalıoğlu, Z. (2010). *Okul yönetiminde yeni yapı ve davranış* (On beşinci basım). Ankara: Pegem.

Caffarella, R. M. & Merriam, S. B. (1999). Perspectives on adult learning: Framing our research. Adult Education Research Conference. https://newprairiepress.org/aerc/1999/papers/10

Camenson, B. (2008). *Opportunities in adult education careers* (Revised edition). New York: Mc Graw Hill.

Collins, R. (2021). Interdisciplinarity in adult and continuing education. In T. S. Rocco, M. C. Smith, R. C. Mizzi, L. R. Merriweather, & J. D. Hawley (Eds.), *Handbook of adult and continuing education* (pp. 31–37). Virgina: Stylus.

Demir, N. K. (2020). The need of adult education and training administration in lifelong learning. *Mediterranean Journal of Social & Behavioral Research, 4*(3), 41-45. https://doi.org/10.30935/mjosbr/9600

Duman, A. (2003). Bazı eğitim bilimi kavramlarına ilişkin genel bir değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*, 1-13. https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23504/250420

Duman, A. (2007). *Yetişkinler eğitimi*. Ankara: Ütopya.

Fleming, J. A. & Caffarella, R. S. (2000). Leadership for adult and continuing education. Adult Education Research Conference, Vancouver, Canada. https://newprairiepress.org/aerc/2000/papers/24

Foley, G. (2004). Introduction: The state of adult education and learning. In G. Foley (Ed.), *Dimensions of adult learning, adult education, and training in a global era* (pp.3-18). Berkshire: Open University Press.

Hunt, C. (2005). Adult. In L. M. English (Ed.) *International encyclopedia of adult education* (pp.33-36). New York: Palgrave Macmillan.

Jacobs, R. L. (2006). Perspectives on adult education, human resource development, and the emergence of workforce development. *New Horizons in Adult Education and Human Resource Development, 20*(1), 21-31. https://doi.org/10.1002/nha3.20049

Jarvis, P. (1993). *Adult education and the state, towards a politics of adult education*. London: Routledge.

Jarvis, P. (2001a). (Ed.). *Twentieth century thinkers in adult and continuing education*. London: Kogan Page.

Jarvis, P. (2001b). Introduction: Adult education – an ideal for modernity? In P. Jarvis (Ed). *Twentieth century thinkers in adult and continuing education* (pp.1-12). London: Kogan Page.

Jarvis, P. & Wilson, A. L. (2005). *International dictionary of adult and continuing education.* Taylor & Francis e-Library.

Iliman Püsküllüoğlu, E. (2023). Lifelong learning and adult education: A political economy perspective. In *Advances in Education Sciences*. Ankara: Platanus Publishing. (In press.).

Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education, from pedagogy to andragogy*. New York: Cambridge.

Knowles, M. S., Holton III, E. F. & Swanson, R. A. (2005). *The adult learner* (Sixth edition). California: Elsevier.

Kowalski, T. J. (1998). The organization and planning of adult education. *Educational Leadership Faculty Publications, 61,* 3-12. http://ecommons.udayton.edu/eda_fac_pub/61

Luke, R. A., Phinney, E., Clark, R. C., Kidd, J. R. & Kaplan, A. (1959). The organization and administration of adult education. *Review of Educational Research, 29*(3), 269-279. DOI: 10.3102/00346543029003269

McClusky, H. Y. (1950). The organization and administration of adult education. *Review of Educational Research, 20*(3), 224-229. https://doi.org/10.3102/00346543020003224

Merrill, H. S. (2017). Administrative functions and structure for adult and continuing education. In L. G. Martin, S. C. Conceiçao & A. B. Knox (Eds.) *Mapping the field of adult and continuing education, an international compendium, volume three: Leadership and administration*, (pp. 347-350). Virginia: Stylus.

Merriam, S. B. (2005). Adult learning. In L. M. English (Ed.) *International encyclopedia of adult education* (pp.42-48). New York: Palgrave Macmillan.

Merriam, S. B. (2010). Andragogy. In K. Rubenson (Ed.) *Adult learning and education* (pp. 29-34). Oxford: Elsevier.

Merriam, S. B. & Brockett, R. G. (1997). The profession and practice of adult education, an introduction. San Francisco: John Wiley & Sons, Inc.

Martin, L. G. (2017). Introduction to volume three. In L. G. Martin, S. C. Conceiçao & A. B. Knox (Eds.) *Mapping the field of adult and continuing education, an international compendium, volume three: Leadership and administration*, (pp. 337-339). Virginia: Stylus.

Morello, C. (2017). Creating positive environments for adult and continuing education programs. In L. G. Martin, S. C. Conceiçao & A. B. Knox (Eds.) *Mapping the field of adult and continuing education, an international compendium, volume three: Leadership and administration*, (pp. 393-396). Virginia: Stylus.

Muders, S. & Martin, A. (2021). Task of leadership for intercultural opening strategies in organizations in adult and continuing education. *Leadership, Education, Personality: An Interdisciplinary Journal, 3,* 87-100. https://doi.org/10.1365/s42681-021-00027-4

Muirhead, M. (2017). The challenges of adult and continuing education leadership in the twenty-first century. In L. G. Martin, S. C. Conceiçao & A. B. Knox (Eds.) *Mapping the field of adult and continuing education, an international compendium, volume three: Leadership and administration*, (pp. 427-429). Virginia: Stylus.

Paterson, R. W. K. (2010). *Values, education, and the adult*. New York: Routledge.

Popović, K. & Reischmann, J. (2017). Androgogik, andragogy, and administering graduate programs. In L. G. Martin, S. C. Conceiçao & A. B. Knox (Eds.) *Mapping the field of adult and continuing education, an international compendium, volume three: Leadership and administration*, (pp. 343-346). Virginia: Stylus.

Ringer, W. B. (1969, February). Bureaucratic character of adult education organizations and innovativeness in program development. Paper presented at the American Educational Research Association, Los Angeles, California.

Rubenson, K. (2010). The field of adult education: An overview. In K. Rubenson (Ed.) *Adult learning and education* (pp. 3-13). Oxford: Elsevier.

Schemmann, M. & Bonn, E. (2023). Researching (multiple) coordination of action in adult education organizations -Theoretical approaches, empirical findings, and future perspectives. *Zeitschrift für Weiterbildungsforschung – Report,* 46, 9-23. https://doi.org/10.1007/s40955-023-00245-x

Scott, L., Mizzi, R. C. & Merriweather, L. R. (2021). Philosophical foundations of adult and continuing education. In T. S. Rocco, M. C. Smith, R. C. Mizzi, L. R. Merriweather, & J. D. Hawley (Eds.), *Handbook of adult and continuing education* (pp. 11–21). Virginia: Stylus.

Shizha, E. & Abdi, A. A. (2009). Globalization and adult education in the South. In A. A. Abdi & D. Kapoor (Eds.) *Global perspectives on adult education*. New York: Palgrave, Macmillan.

Taymaz, H. (2011). *Okul yönetimi* (10. baskı). Ankara: Pegem.

Tight, M. (2002). *Key concepts in adult education and training* (Second edition). Taylor & Francis e-Library.

Torres, C. A. (2013). *Political sociology of adult education*. Rotterdam: Sense Publishing.

Usher, R., Bryant, I. & Johnston, R. (1997). *Adult education and the postmodern challenge, learning beyond the limits*. London: Routledge Falmer.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, [UNESCO]. (2020). Literacy. Retrieved on 05.09.2023 from https://uis.unesco.org/en/topic/literacy

Yıldız, A. (2021). Modern yetişkin eğitiminin Batı'daki gelişimi. In M. Uysal, A. Yıldız, Ş. E. Bağcı & N. Korkmaz (Hazırlayanlar), *Fevziye Sayılan'a Armağan*, (pp. 23-50). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

CHAPTER 6

5TH GRADE LEARNING DEFICIENCIES ABOUT FRACTIONS INVESTIGATION USING THE RESEARCHER TEACHER METHOD

Vedat ALTUN[1], Elif ERTEM AKBAŞ[2]

1 Master's Student, Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Educational Sciences, Department of Mathematics Education (e-mail: vdtaltn5@gmail.com) ORCID ID: https://orcid.org/0009-0003-4052-7747

2 Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Education, Department of Secondary Education Science and Mathematics Education, Department of Mathematics Education (e-mail: elifertem@yyu.edu.tr) ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002 -4004-1697

INVESTIGATION OF 5TH GRADE LEARNING DEFICIENCIES ON FRACTIONS USING THE RESEARCH TEACHER METHOD

ENTRANCE

The aim of mathematics education is for all students to learn at the highest level. However, although a few achieve this, it is seen as a fact of life that the majority have difficulty in mathematics (Tall and Razali, 1993: 209). If a student has difficulty in a subject, that difficulty must be identified and resolved (Duval, 2002: 14). Because the principle of prerequisite is at the forefront in mathematics, if a student has difficulty in a subject, it becomes difficult for him to learn the following subjects. Lack of learning in a particular subject not only brings failure in that subject, but also opens the door to negativities. While students without learning deficits learn subsequent subjects more easily, students with learning deficits need more time and effort while learning the subject (Köse, 2007).

Mathematics learning disability is expressed as a type of mathematical disability that occurs with problems in acquiring the concept of numbers, memorizing arithmetic facts, making accurate and fluent calculations and mathematical reasoning. Although mathematics learning difficulties are not supported by definitive data, they are very common in the world and each country has different rates of mathematics learning difficulties.

It is of vital importance to diagnose students with mathematics learning difficulties at an early stage so that they can benefit from effective instructional interventions and are academically supported in the mathematics learning and teaching process (Geary, 2011; Passolunghi & Lanfranchi, 2012). Learning disabilities occur when the child is at an early age, but it is usually possible to realize this when the child starts school (Akın & Özmen, 2019). During the early diagnosis process, some symptoms observed in students can play a guiding role. Students with learning disabilities have different characteristics from their normally developing peers, but they also differ from their peers diagnosed with learning disabilities (Güzel-Özmen, 2015).

Students diagnosed with mathematics learning disabilities have difficulty with numbers and mathematical calculations (Öz, 2019), do not answer questions early and are slower than their peers, have difficulty in mental calculations and are not proficient in using mathematical language (Cowan & Powell, 2014; Butterworth, 2005). Additionally, these students may have difficulty in measuring, telling time, calculating money, sorting, and performing mental operations.

One of the most difficult topics in mathematics for teachers and students is the subject of fractions. Every year, students learn the addition, subtrac-

REFERENCES

Akın, Ş. A., & Özmen, E. R. (2019). Öğrenme güçlüğünün tanılanması ve karşılaşılan sorunlar. In E. R. Özmen, & A. Ataman, *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek [Learning disability and special ability]* (pp. 1-24). Maya Akademi.

Aksu, M. (1997). Student performance in dealing with fractions. *The Journal of Educational Research, 90*(6), 375-380.

Başgün, M., & Ersoy, Y. (2000). Sayılar ve Aritmatik I: Kesir ve Ondalık Sayıların Öğretilmesinde Bazı Güçlükler ve Yanılgılar. *IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı* (pp. 604-608). Ankara: MEB Yay.

Butterworth, B. (2005). The development of arithmetical abilities. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 46*(1), 3-18.

Cohen, L., & Manion, L. (1994). *Research Methods in Education (4th ed.).* London: Routledge Press.

Cowan, R., & Powell, D. (2014). The contributions of domain-general and numerical factors to third-grade arithmetic skills and mathematical learning disability. *Journal of Educaitonal Psychology, 106*(1), 214-229.

Durmuş, E., & Yiğit, N. (2012). Öğretmen Adaylarının Eğitim Araştırmalarının Amaç ve Çeşitleri Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 23*(23), 3-20.

Duval, R. (2002). The cognitive analysis of problems of comprehension in the learning of mathematics. *Mediterranean Journal for Research in Mathematics Education, 1*(2), 1-16.

Ersoy, Y., & Erbaş, K. (2005). Kassel Projesi Cebir Testinde Bir Grup Türk Öğrencinin Genel Başarısı ve Öğrenme Güçlükleri. *İlköğretim-Online, 4*(1), 18-39.

Geary, D. C. (2011). Cognitive predictors of achievement growth in mathematics: A 5-year longitudinal study. Developmental Psychology. *47*(6), 1539-1552.

Güzel-Özmen, R. (2005). Öğrenme güçlüğü olan öğrenciler. In İ. H. Diken, *Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim [Students with special education needs and special education]* (pp. 335-361). Pegem Akademi Yayıncılık.

Haser, Ç., & Ubuz, B. (2001). İlköğretim 5.sınıf Öğrencilerinin Kesirler Konusunda Kavramsal Anlama ve İşlem Yapma Performansı. *IV. Fen Bilimleri Eğitimi Kongresi* (pp. 609-612). Ankara: MEB Yay.

Köse, S. (2007). *İlköğretim altıncı sınıf matematik dersi ölçüler ünitesinde öğrenme eksiklikleri tamamlanarak yapılan öğretimin öğrenci başarısına etkisi.* Konya: Selçuk Üniversitesi.

Öz, A. Ş. (2019). Bir özel eğitim kategorisi olarak öğrenme güçlükleri. In E. R. Özmen, & A. Ataman, *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek [Learning disability and special ability]* (pp. 1-24). Maya Akademi.

Passolunghi, M. C., & Lanfranchi, S. (2012). Domain-specific and domain-general precursors of mathematical achievement: A longitudinal study from kindergarten to first grade. *British Journal of Educational Psychology, 82*(1), 42-63.

Reys, R. E., Suydam, M. N., Lindquist, M. M., & Smith, N. L. (1998). *Helping Children Learn Mathematics.* Boston: Allyn and Bacon.

Şiap, İ., & Duru, A. (2004). Kesirlerde Geometriksel Modelleri Kullanabilme Becerisi. *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi, 12*(1), 89-96.

Tall, D. O., & Razali, M. R. (1993). Diagnosing students' difficulties in learning mathematics. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology, 24*(2), 209-222.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (5. ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. ed.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

CHAPTER 7

IMPACT OF POVERTY AND PARENTAL INVOLVEMENT DURING TRANSITION TO ELEMENTARY SCHOOL

Turhan ŞENGÖNÜL[1]

1 Doç.Dr., Ege University, Faculty of Education, Elementary Education Department, Classroom Education Science' Branch Bornova/ İZMİR Turkey, e-mail: turhan.sengonul@ege.edu.tr, ORCID Number: 0000-0003-4760-2204

Introduction

Using multilevel models of data from the Early Childhood Longitudinal Study- Kindergarten Cohort (ECLS-K), conducted on 20,356 kindergarten students, the researchers discovered that parental involvement in children's education mediated to some extent the relationship between family poverty and children's mathematics and reading achievement in kindergarten. This outcome might display differences across racial/ethnic communities. In Asian families, poor and non-poor children achieved similar levels of academic performance. Poverty was not associated with participation of children from Black families in organized activities. However, the Black children's participation in organized activities was not linked to their academic achievement. Parents' home learning activities predicted children's reading performance only in Hispanic families. The findings rendered support for the application of the family process model to educational outcomes during children's the transition to primary school.

A vast body of literature confirmed the negative impacts of poverty on early education. Poor children were more prone to receive lower grades and test scores in primary school, and were more likely to be placed in special education and fail classes compared their wealthier peers (Blair & Scott, 2002; Lee & Burkam, 2002; Raver, Gershoff, & Aber, 2007; Yeung, Linver & Brooks-Gunn, 2002). Taking into account the long-term importance of early education (Pianta et al., 2007), the differences, inequalities and gaps in academic achievement between children from poor and non-poor families at the beginning of school had particular implications for educational life and academic trajectories. The differences in academic achievement, inequalities and gap observed between children from poor and non-poor families could prevent young people born into and living in poor families from potentially obtaining educational documents and sustain the intergenerational cycle of poverty or the passage of poverty from one generation to the next (Mayer, 1997; McLoyd, 1998; Oreoopoulos, Page, & Stevens, 2006). Thus, social science researchers continued their research aimed at understanding and explaining how poverty influenced early education and what its greatest risk was.

By applying developmental theory to nationally-representative data, the present research was designed to address, understand and explain how poverty influenced early education and what was at greatest risk. The research particularly focused on the theoretical perspective of human development and the family process model (Elder, 1999; McLoyd, 1998) to explore the transition to school. Utilizing data from the Early Childhood Longitudinal Study-Kindergarten Cohort (ECLS-K), the study examined whether education-related family processes mediated the association between family poverty and children's kindergarten success. Demographic variables, as well as

Bibliography

Alexander, K. L., Entwisle, D. R., & Thompson, M. S. (1987). School performance, status relations, and the structure of sentiment: Bringing the teacher back in. *American Sociological Review, 52*, 665-682.

Alexander, K., & Entwisle, D. (1988). *Achievement in the first two years of school: Patterns and processes*. Chicago: University of Chicago Press.

Arnold, D. H., & Doctoroff, G. L. (2003). The early education of socioeconomically disadvantaged children. *Annual Review of Psychology, 54*, 517-545.

Blaire, C., & Scott, K. G. (2002). Proportion of LD placements associated with low socioeconomic status: Evidence for a gradient? *Journal of Special Education, 36*, 14-22.

Brooks-Gunn, J., Duncan, G. J., & Aber, J. L. (1997). *Neighborhood poverty: Context and consequences for children* (Vol. 1). New York: Russell Sage.

Burchinal, M., Roberts, J. E., Zeisel, S. A., Hennon, E. A., & Hooper, S. (2006). Social risk and protective child, parenting, and child care factors in early elementary school years. *Parenting: Science & Practice, 6*, 79-113.

Caldwell, B. M., & Bradley, R. H. (1984). *Home observation for measurement of the environment*. Little Rock: University of Arkansas Press.

Chao, R. K. (1996). Chinese and European Americans mothers' beliefs about the role of parenting in children's school success. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 27*, 403-423.

Chen, C. S., & Stevenson, H. W. (1995). Motivation and mathematics achievement: A comparative study of Asian-American, Caucasian-American, and East Asian high school students. *Child Development, 66*, 1215-1234.

Children's Defense Fund. (2004). *The state of America's children*. Washington, DC: Government Printing Office.

Collins, J. W., Jr., David, R. J., Prachand, N. G., & Pierce, M. L. (2003). Low birth weight across generations. *Maternal and Child Health Journal, 7*, 229-237.

Collins, J. W., Jr., David, R. J. Handler, A., Wall, S., & Andes, S. (2004). Very low birthweight in African American infants: The role of maternal exposure to interpersonal racial discrimination. *American Journal of Public Health, 94*, 2132-2138.

Conger, R. D., Conger, K. J., Elder, G. H., Jr., Lorenz, F. O., Simons, R. L., & Whitbeck, L. B. (1992). The family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development, 63*, 526-541.

Cooper, C. E., Crosnoe, R., Suizzo, M-A. & Pituch, K. A. (2010). Poverty, race, and parental involvement during the transition to elementary school. *Journal of Family Issues, 31*(7), 859-883.

Crosnoe, R. (2001). Academic orientation and parental involvement in education during high school. *Sociology of Education, 74*, 210-230.

Crosnoe, R. (2006). *Mexican roots, American schools: Helping Mexican immigrant children succeed*. Palo Alto, CA: Stanford University Press.

Crosnoe, R., Mistry, R. S., & Elder, G. H., Jr. (2002). Economic disadvantage, family dynamics, and adolescent enrollment in higher education. *Journal of Marriage and Family, 64,* 690-702.

Crosnoe, R., & Cooper, C. E. (2010). Economically disadvantaged children's transitions into elementary school: Linking family processes, school contexts, and educational policy. *American Educational Research Journal.47*(2), 258-291.

Dickinson, D. K., & DeTemple, J. (1998). Putting parents in the picture: Maternal reports of preschoolers' literacy as a predictor of early reading. *Early Childhood Research Quarterly, 13*, 241-261.

Duncan, G. J., Yeung, W. J., Brooks-Gunn, J., & Smith, J. R. (1998). How much does childhood poverty affect the life chance of children? *American Sociological Review, 63*, 406-423.

Duncan, G. J., & Magnuson, K. A. (2005). Can family socioeconomic resources account for racial and ethnic test score gaps? *Future of Children, 15*, 35-54.

Elder, G. H., Jr. (1999). *Children of the Great Depression: Social change in life experience* (25th anniversary ed.). Boulder, CO: Westview.

Emanuel, I., Filakti, H., Alberman, E., & Evans, S. J. W. (1992). Intergenerational studies of human birthweight from the 1958 birth cohort: Evidence for a multigenerational effect. *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology, 99*, 67-74.

Englund, M. M., Luckner, A. E., Whaley, G. J. L., & Egeland, B. (2004). Children's achievement in early elementary school: Longitudinal effects of parental involvement, expectations, and quality of assistance. *Journal of Educational Psychology, 96*, 723-730.

Epstein, J. L., & Sanders, M. G. (2002). Family, school, and community partnerships. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 5. Practical issues in parenting* (pp. 407-437). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Fantuzzo, J., Tighe, E., & Perry, M. (1999). Relationships between family involvement in Head Start and children's interactive peer play. *NHSA Dialog, 3*, 60-67.

Furstenberg, F., Cook, T., Eccles, J., Elder, G. H., Jr., & Sameroff, A. (1999). *Managing to make it: Urban families and adolescent success*. Chicago: University of Chicago Press.

García Coll, C. T., Meyer, E. C., & Brillon, L. (1994). Ethnic and minority parenting. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Vol. 2. Biology and ecology of parenting* (pp. 189-209). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Gershoff, E. T., Aber, J. L., Raver, C. C., & Lennon, M. C. (2007). Income is not enough: Incorporating material hardship into models of income associa-

tions with parenting and child development. *Child Development, 78*, 70-95.

Gutman, L. M., & Eccles, J. S. (1999). Financial strain, parenting behaviors, and adolescents' achievement: Testing model equivalence between African American and European American single- and two-parent families. *Child Development, 70*, 1464-1476.

Hill, N. E. (2001). Parenting and academic socialization as they relate to school readiness: The roles of ethnicity and family income. *Journal of Educational Psychology, 93*, 686-697.

Hill, N. E., Castellino, D. R., Lansford, J. E., Nowlin, P., Dodge, K. A., Bates, J. E., et al. (2004). Parent academic involvement as related to school behavior, achievement, and aspirations: Demographic variations across adolescence. *Child Development, 75*, 1491-1509.

Kozol, J. (1991). *Savage inequalities*. New York: Crown.

Lareau, A., & Horvart, E. M. (1999). Moments of social inclusion and exclusion: Race, class, and cultural capital in family-school relationships. *Sociology of Education, 72*, 37-53.

Lareau, A. (2003). *Unequal childhoods: Class, race, and family life*. Berkeley: University of California.

Lareau, A., & Horvart, E. M. (1999). Moments of social inclusion and exclusion: Race, class, and cultural capital in family-school relationships. *Sociology of Education, 72*, 37-53.

Lee, V. E., & Burkam, D. T. (2002). *Inequality at the starting gate: Social background differences in achievement as children begin school*. Washington, DC: Economic Policy Institute.

Lempers, J. D., Clark-Lempers, D., & Simons, R. L. (1989). Economic hardship, parenting, and distress in adolescence. *Child Development, 60*, 25-39.

Lichter, D. T. (1997). Poverty and inequality among children. *Annual Review of Sociology, 23*, 121-145.

Magnuson, K. A., Meyers, M. K., Ruhm, C. J., & Waldfogel, J. (2004). Inequality in preschool education and school readiness. *American Educational Research Journal, 41*, 15-158.

Mayer, S. E. (1997). *What money can't buy*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

McLoyd, V. C. (1990). The impact of economic hardship on black families and children. *Child Development, 61*, 311-346.

McLoyd, V. C. (1998). Socioeconomic disadvantage and child development. *American Psychologist, 53*, 185-204.

Mistry, R. S., Vandewater, E. A., Huston, A. C., & McLoyd, V. C. (2002). Economic well-being and children's social adjustment: The role of family process in an ethnically diverse low-income sample. *Child Development, 73*,

935-951.

Newman, K., & Chin, M. (2003). High stakes, time in poverty, testing, and the children of the working poor. *Qualitative Sociology, 26*, 3-34.

Okagaki, L., & Frensch, P. A. (1998). Parenting and children's school achievement: A multi-ethnic perspective. *American Educational Research Journal, 35*, 123-144.

Oreopoulos, P., Page, M. E., & Stevens, A. H. (2006). The intergenerational effects of compulsory schooling. *Journal of Labor Economics, 24*, 729-760.

Parke, R. D., Coltrane, S., Duffy, S., Buriel, R., Dennis, J., Powers, J., et al. (2004). Economic stress, parenting, and child adjustment in Mexican American and European American families. *Child Development, 75*, 1632-1656.

Parker, F. L., Boak, A. Y., Griffin, K. W., Ripple, C., & Peay, L. (1999). Parent-child relationship, home learning environment, and school readiness. *School Psychology Review, 28*, 413-425.

Raver, C. C., Gershoff, E. T., & Aber, J. L. (2007). Testing equivalence of mediating models of income, parenting, and school readiness for White, Black, and Hispanic children in a national sample. *Child Development, 78*, 96-115.

Seccombe, K. (2000). Families in poverty in the 1990s: Trends, causes, consequences, and lessons learned. *Journal of Marriage and the Family, 62*, 1094-1113.

Shumow, L., & Miller, J. D. (2001). Parents at home and at school academic involvement with young adolescents. *Journal of Early Adolescence, 21*, 68-91.

Sobel, M. E. (1982). Asymptotic confidence intervals for indirect effects in structural equation models. In S. Leinhart (Ed.), *Sociological methodology 1982* (pp. 290-312). San Francisco: Jossey-Bass.

Suizzo, M.-A., & Soon, K. (2006). Parental academic socialization: Effects of homebased parental involvement on locus of control across U.S. ethnic groups. *Educational Psychology, 26*, 827-846.

U.S. Census Bureau. (2007). Poverty. Retrieved from www.census.gov/hhes/www/ poverty/poverty.html

Waldfogel, J. (2006). *What children need*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Yan, W., & Lin, Q. (2005). Parent involvement and mathematics achievement: Contrast across racial and ethnic groups. *Journal of Educational Research, 99*, 116-127.

Yeung, W. J., Linver, M. R., & Brooks-Gunn, J. (2002). How money matters for young children's development: Parental investment and family processes. *Child Development, 73*, 1861-1879.

CHAPTER 8

THE EFFECT OF LESSON STUDY ON MATHEMATICS TEACHERS' BEHAVIORS TO PROMOTE THEIR STUDENTS' METACOGNITION IN PROBLEM-SOLVING ENVIRONMENTS[1]

Avni YILDIZ[2], Bülent GÜVEN[3]

1 This chapter is a part of the first author's doctoral thesis, completed under the supervision of the second author.

2 Assoc. Prof. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit University, Eregli Faculty of Education, Department of Mathematics Education, Zonguldak/Türkiye Orcid Id: 0000-0002-6428-188X e-mail: yildiz.avni@gmail.com

3 Prof. Dr., Trabzon University, Fatih Education Faculty, Department of Mathematics and Science Education, , Trabzon, Turkey Orcid Id: 0000-0001-8767-6051 e-mail: bguven@trabzon.edu.tr

INTRODUCTION

In recent years, researchers have begun to investigate the concept known as metacognition, which involves individuals being aware of their own learning and thinking processes and consciously controlling them. According to Schunk (2009), metacognition is a high-level form of cognition. Essentially, metacognition is the act of individuals reflecting on their own thinking and learning processes (Gardner, 1987; Yorulmaz, 2006). Therefore, in recent years, in addition to understanding the problem, developing strategies for problem solving, solving the problem using the developed strategies, and evaluation, there has been a growing emphasis on the concept of metacognition in the problem-solving process. Individuals with high metacognitive abilities tend to perform better in problem-solving tasks (Montague, 1998; Pugalee, 2001; Veenman, Kok & Blöte, 2005). However, it remains a question to be answered what teachers do in problem-solving environments to activate their students' metacognition. Nevertheless, there is still an unanswered question regarding the actions educators take in problem-solving situations to stimulate their students' metacognitive processes.

When examining research conducted with teachers on the development of metacognition, it is observed (Houtveen & van de Grift, 2007; Kramarski, 2008) that direct transfer of theoretical knowledge to teachers occurs, but there is limited opportunity for the application of this knowledge and subsequent discussion of these applications. Additionally, in-service courses have both positive and negative aspects (Nartgün, 2006; Özen, 2006). To address these shortcomings, the concept of "lesson study" emerged in Japan as a means of enhancing teachers' professional development (Fernandez, Cannon & Chocksi, 2003). In our country, it is a relatively new practice (Baki, 2012). The term corresponding to this approach in Japanese is translated into English as "lesson study."

Through the lesson study, teachers encounter new and different knowledge, enhance their own knowledge, acquire collaborative skills with group members for a common purpose, learn to create tools and resources to establish an effective environment, and have the opportunity to test methods that facilitate teach together (Lewis, Perry & Hurd, 2009). This distinguishes lesson study from in-service courses. On the other hand, external experts may also participate in lesson study activities to support the work of teachers and teacher candidates (Watanabe, 2005). In this particular situation, the researcher in this study partnered with educators to engage in lesson study exercises with the goal of assisting teachers in enhancing their methods for encouraging their students' metacognitive engagement. Thus, instead of focusing solely on students, this approach focuses on a long-term collaboration with teachers during the lesson study

REFERENCES

Altun, M. (2005). *Eğitim fakülteleri ve ilköğretim öğretmenleri için matematik öğretimi*, Bursa: Aktüel Yayınları.

Artz, A. F., & Armour-Thomas, E. (1998). Mathematics teaching as problem solving: A framework for studying teacher metacognition underlying instructional practice in mathematics, *Instructional Science, 26,* 5–25.

Back, J., & Joubert, M. (2011, February). *Lesson study as a process for professional development: Working with teachers to effect significant and changes in practice*. Proceedings of 7th Congress of the European Society for Research in Mathematics Education, Rzeszow, Poland.

Baki, M. (2012). *Sınıf öğretmeni adaylarının matematiği öğretme bilgilerinin gelişiminin incelenmesi: Bir ders imecesi (lesson study) çalışması* [*Investigating development of prospective primary teachers' mathematical pedagogical content knowledge: Lesson study]* (PhD Diss.), Karadeniz Teknik University, Trabzon.

Bayazit, İ., & Aksoy, Y. (2009). Matematiksel problemlerin öğrenim ve öğretimi. E. Bingölbali and M. F. Özmantar (Ed.). *Matematiksel problemlerin öğrenimi ve öğretimi matematiksel zorluklar ve çözüm önerileri,*. Ankara: Pegem Akademy.

Dede, Y., & Yaman, S. (2005). Matematik öğretmen adaylarının matematiksel problem kurma ve problem çözme becerilerinin belirlenmesi [Idendification of mathematical problem posing and problem solving skills for prospective mathematics teachers']. *Eurasian Journal of Educational Research*,*18*, 41-56.

Depaepe, F., Corte, E., & Verschaffel, L. (2010). Teachers' approaches towards word problem solving: Elaborating or restricting the problem context. *Teaching and Teacher Education*, *26*, 152–160.

English, L.D. (2001). *Problem posing research: answered and unanswered questions*. Procedings of the annual meeting of the North American chapter of the international group for the psyhology of mathematics education, Snowbird, Utah.

Fai, H. K. (2005). *Two teachers' pedagogies in teaching problem solving in Singapore lower secondary mathematics classrooms*. Paper presented at the ICMI regional conference: The 3rd East Asia Regional Conference on Mathematics Education, Shanghai, Nanjing, and Hangzhou, China.

Fernandez, C., Cannon, J., & Chokshi, S. (2003). A U.S.- Japan lesson study collaboration reveals critical lenses for examining practice. *Teaching and Teacher Education*, *19*, 171-185.

Garderen, D. V., & Montague, M. (2003). Visuaspatial representation, mathematical problem solving, and students of varying abilities. *Learning Disabilities Research & Practice*, *18*(4), 246-254.

Gardner, R. (1987). *Metacognition and reading comprehension.* Norwood, NJ: Ablex.

Handal, B., & Herrington, A. (2003). Mathematics teachers' beliefs and curriculum reform. *Mathematics Education Research Journal*, *15*, 1, 59-69.

Houtveen, A. A. M., & Van de Grift, W. J. C. M. (2007). Effects of metacognitive strategy instruction and instruction time on reading comprehension. *School Effectiveness and School Improvement*, *18*(2), 173-190.

Jitendra, A. K., Griffin, C. C., Buchman, A. D., & Sczesniak, E. (2007). Mathematical problem solving in third-grade classrooms. *The Journal of Educational Research*, *100*(5), 282-302.

Kramarski, B. (2008). Promoting teachers' algebraic reasoning and self-regulation with metacognitive guidence. *Metacognition Learning*, *3,* 83-99.

Lee, J.F.K. (2008). A Hong Kong case of lesson study: Benefits and concerns. *Teaching and Teacher Education, 24*, 1115-1124.

Lewis, C., Perry, R., & Hurd, J. (2009). Improving mathematics instruction through lesson study: A theoretical model and North American case. *Journal of Mathematics Teacher Education*, *12*, 285-304.

Montague, M. (1998). Research on metacognition in special education. In T. E. Scruggs & M. A. Mastropieri (Eds.), *Advances in learning and behavioral disabilities* (pp. 151–183). Oxford: Elsevier.

Nartgün, S. Ş. (2006). İlköğretim okulu öğretmenlerinin hizmetiçi eğitim programlarının etkileri üzerine düşünceleri (Bolu İli Örneği) [Perceptions of primary school teachers in relation to the effects of inservice training (inset) programs (A case study: Bolu)]. Bolu *Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education, 6*(1), 157-178.

Öktem, S.P. (2009). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin gerçekçi cevap gerektiren matematiksel sözel problemleri çözme becerileri [Abilities of students for solving mathematical word problem which require actual answer*] (Unpublished Master Thesis), Çukurova University, Adana.

Özen, R. (2006). İlköğretim okulu öğretmenlerinin hizmetiçi eğitim programlarının etkilerine ilişkin görüşleri (Düzce İli Örneği) [Perceptions of primary school teachers about the effects of inservice training (inset) programs (A case study: Düzce)]. *Bolu Abant İzzet Baysal University Journal of Faculty of Education,* 6(2), 141-160.

Polya, G. (1973). *How to solve it: A new aspect of mathematical method* (2nd ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.

Pugalee, D. K. (2001). Writing, mathematics, and metacognition: Looking for connections through students' work in mathematical problem solving. *School Science and Mathematics*, *101*(5), 236-245.

Sarkar Arani, M. R., Keisuke, F., & Lassegard, J. P. (2010). "Lesson Study" as professional culture in Japanese schools: An historical perspective on ele-

mentary classroom practices. *Japan Review*, *22*, 171–200.

Schunk H. D. (2009). *Öğrenme teorileri*, Çev.: Muzafer Şahin, Ankara. Nobel Yayınları.

Veenman, M. V. J., Kok, R., & Blöte, A. W. (2005). The relation between intellectual and metacognitive skills at the onset of metacognitive skill development. *Instructional Science*, *33*, 193–211.

Yarema, C.H. (2010). Mathematics teachers' views of accountability testing revealed through lesson study. *Mathematics Teacher Education and Development, 12*(1), 3-18.

Yayan, B. (2010). *Student and teacher characterıstıcs related to problem solvıng skılls of the sıxth grade turkısh students*. (PhD Diss.), The Graduate School of Natural and Applied Sciences of Middle East Technical University, Ankara.

Yorulmaz, M. (2006). *İlköğretim birinci kademesinde görev yapan sınıf öğretmenlerinin yansıtıcı düşünmeye ilişkin görüş ve uygulamalarının değerlendirilmesi (Diyarbakır ili örneği) [An Evaluation of primary school teachers views and practices on classroom guidance (A case of Diyarbakır)].* (Unpublished Master Thesis), Fırat University, Elazığ.

Yoshida, M., & Jackson, W., C. (2011). Ideas for developing mathematical pedagogical content knowledge through lesson study. In L, C, Hart., A. Alston and A. Murata (Eds.), *Lesson study research and practice in mathematics education* (pp, 279- 288), Dordrecht, The Netherlands: Springer.

Yurdugül, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalısmalarında kapsam geçerligi için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*. XIV. Eğitim Bilimleri Kurultayı, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Watanabe, T. (2005). Knowlegeable others: *What are your roles and how do you become more effective? An Invitation to lesson study: A Facilitator's Guide-Hnadout 13.1 translating lesson study for a US*. 07 September 2012, educationnorthwest.org/webfm_send/821.

Werhoef, N. C., & Tall, D. O. (2011). Lesson study: The effect on teacher's professional development. In Ubuz, B.(Ed.). *Proceedings of the 35 th Conference of the International for the Psychology of Mathematics Education*, 4, 297 – 304, Ankara, Turkey.

CHAPTER 9

TUTORING AS A FACTOR AFFECTING THE FORMATION OF ACADEMIC AND PROFESSIONAL QUALITIES1[1]

Mehmet Ali CEYHAN[2], Əjdər AGAYEV[3]

1 ∗ This article was produced from the author's doctoral thesis titled «The Role of Counseling Activity in Improving the Academic Success and Vocational Preparation Quality of University Students»

2 Bayburt University, Faculty of Sports Sciences, Bayburt, TÜRKİYE mehmetaliceyhan@bayburt.edu.tr ORCID: 0000-0001-6207-8135

3 Azerbaijan Ministry of National Education, AZERBAIJAN

Introduction

Every individual wants to fulfill his needs and develop own innate potential. Despite the fact that luck and coincidences are important in human life, the correct use of learning methods and effective lesson preparation with the desire and ability to achieve success also plays a very important role (Yılmaz, 2004, p.164). The society in its turn tries to help individuals to fulfill the qoals through education (Kuzgun, 1997, p.24).

Tutoring in tertiary education is an counseling tool that helps each student individually, and also guides students in solving difficulties arising within the framework of their relations with the higher education institution and other people. Tutoring service helps students to successfully solve their professional training, social activities, individual entrepreneurship and other social problems. Taking into the consideration that there are not enough professional tutors in higher schools and that teachers are also trainers, we can mention that the counseling services of teachers are also a kind of tutoring activity (Pauk & Owens Ross, 2005, p.114). Another factor which makes career guidance services necessary is the increase of occupational accidents due to the rapid development of industry and technology. Considering that people who are able and skilled according to the nature of the work will be less likely to have accidents at work the importance of getting to know the individual's qualities and capabilities and preparing oneself according to the requirements of the field in which he will work in the future has increased.

In order to know a person better, it is important to determine his qualities and interests, and to search for accordance between the individual and the professional field. For these reasons, vocational guidance and vocational tutoring activities are widespread and has become a field of specialization in the modern world (Özgüven, 2012, p.145).

The tutoring assistance allows the student to know better the high school he studies, to learn the internal rules, to adapt to the social and academic environment more quickly and comfortably, to reveal and develop his personal qualities, self-confidence, to increase the opportunities for making the right choice, and has a positive effect on the acquisition of qualities and necessary skills required for his profession. In ideal tutoring depending on qualitative education, the tutor is a means and qualitative education is the goal. Research study about the tutoring has shown that differences in classrooms have a certain influence on success, as well as the differences in student characteristics. In the study, it was observed that a teacher who is successful in one classroom may be unsuccessful in another class (Slavin, 2003, p.132).

Innovations related to tutoring services in tertiary education, based on

REFERENCES

Erden M. Öğretmenlik Mesleğine Giriş, İstanbul: Alkım Yayınları, 1998, s.214.

Silah M. "Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarılarını Etkileyen Çeşitli Nedenler Arasından Süreksiz Durumluk Kaygısının Yeri ve Önemi", Eğitim Araştırmaları Dergisi, 10, 2003, 102-115 s.

Həsənov A., (2007). Ağayev Ə. Ə. Pedaqogika, Bakı: Nasir, , 493 s.

Kayaalp İ.(2002). Eğitimde iletişim dili, İstanbul : Bilge Kültür Sanat, 208 s.

Paşayev Ə., Rüstəmov F.(2007). Pedaqogika, Bakı: Nurlan, 464 s.

Yılmaz H.(2004). Öğretimde planlama ve değerlendirme, Konya, Çizgi kitabevi, 481 s.

Anderson J. R.(2009). Cognitive psychology and its implications, New York: Worth Publishers, 469 p.

Mayer, R.E. (2001). What good is educational psychology? The case of cognition and instruction. Educational Psychologist, 36, , 83-88

Özer B.(1993). Öğretmen adaylarının etkili öğrenme ve ders çalışmadaki yeterliliği, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, , 63 s.

Pressley M., Harris K.R.(1990). What We Really Know About Strategy Instruction, Educational Leadership, 31-35 p.

Senemoğlu N.(2003). Gelişim öğrenme ve öğretim: Kuramdan uygulamaya, Ankara: Gazi Kitabevi, 598 s.

Yılmaz H.(2004). Öğretimde planlama ve değerlendirme, Konya, Çizgi kitabevi, 481 s.

Kuzgun Y.(1997). Psikolojik danışmanlık ve rehberlik. Ankara: y.y, 219 s.

Heppner P.P. (1983). Holding up the mirror: Research on the roles and functions of counseling centers in higher education, The Counseling Psychologist, 11, 81-98 p.

Pauk W., Owens Ross J.Q.(2005). How to study in College? New York: Houghton Mifflin Company, 342 p.

Özgüven İbrahim E.(2012). Psikolojik Danışma ve Rehberlik, Ankara: PDREM yayınları, 431 s.

Slavin Robert E.(2003). Educational psychology: theory and practice, Boston: Pearson Education, 614 p.

Boyd V., Hattauer E.(2003). Accreditation standards for university and college counseling centers, Journal of Counselig and Devolopment , 81, 168-171 p.

Fidan N., Erden M.(1998). Eğitime Giriş, İstanbul: Alkım yayınları , 229 s.

Balcı A.(1993). Etkili okul: kuram, uygulama ve araştırma, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 100 s.

Weinstein C.E., Mayer R.E.(1986). The Teaching of Learning Strategies, Handbook of Research on Teaching, New York: Macmillan Company, 315-327 p.

Academic Studies in Engineering

October 2023

Editor
Prof. Dr. Çoşkun ÖZALP

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Çoşkun ÖZALP

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-227-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

MICROBIAL BIOREMEDIATION OF POLLUTANTS

Numan YILDIRIM, Gokhan Onder ERGUVEN..... *1*

CHAPTER 2

COMPARISON OF SOUS-VIDE COOKING METHOD WITH SOME TRADITIONAL COOKING METHODS IN TERMS OF MEAT TEXTURE AND SDS-PAGE PROFILE

Emel OZ..... *19*

CHAPTER 3

LOTUS FIBER

Suat CANOĞLU, Ayberk ŞİT..... *29*

CHAPTER 4

ACTIVATION FUNCTIONS USED IN ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS

İsmail AKGÜL..... *41*

CHAPTER 5

COMPARISON THE BIOREMEDIATION ABILITY OF M. ARTHROSPHOREA AND M. RADIOTOLERANS ON PYROXSULFONE HERBICIDE AND THEIR EFFECT ON MORTALITY OF DAPHNIA MAGNA

Gokhan Onder ERGUVEN, Volkan KORKMAZ, Duygu TEKIN..... *59*

CHAPTER 6

NAVIGATING UNCERTAINTY: FROM TYPE-1 TO INTERVAL TYPE-2 FUZZY LOGIC IN DECISION MAKING

Baris SANDAL, Ayfer ERGIN..... *79*

CHAPTER 7

METALLIC BIOMATERIALS PRODUCTION BY SELECTIVE LASER MELTING

***Safiye İPEK AYVAZ*.....103**

CHAPTER 8

A NEW APPROACH TO WEB BASED EXPERT SYSTEMS: ONLINE RULE ADDITION

***Yenal ARSLAN*..... 117**

CHAPTER 9

EXAMINATION OF PRECIOUS METAL CONTENTS AND RECOVERY METHODS OF WASTE ELECTRICAL AND ELECTRONICAL EQUIPMENTS

***Burcu TAN*..... 133**

CHAPTER 10

SOLAR RADIATION MODELS BASED ON CLOUDINESS

***Mine Tulin ZATEROGLU*..... 151**

CHAPTER 11

POWER CONVERTERS FOR RENEWABLE ENERGY APPLICATIONS

***Tuba ÖZDEMİR ÖGE, Firdevs Banu ÖZDEMİR, Mecit ÖGE*..... 167**

CHAPTER 12

A REVIEW OF ALOHA-BASED ANTI-COLLISION PROTOCOLS IN RFID SYSTEMS

***Mehmet Erkan YUKSEL*..... 181**

CHAPTER 1

MICROBIAL BIOREMEDIATION OF POLLUTANTS

Numan YILDIRIM[1], Gokhan Onder ERGUVEN[2]

1 Prof.Dr., Munzur University, Tunceli Vocational School, Department of Plant and Animal Production, Organic Agriculture Programme, TR62000 Tunceli, Turkey, numanyildirim44@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1109-8106

2 Doç.Dr., Munzur Unıversity, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Urbanization and Environmental Issues, TR62000 Tunceli, Turkey, gokhanondererguven@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1573-080X

1. Inroduction

1.1. Bioremediation

Bioremediation, a nature-inspired and sustainable approach, has emerged as a powerful tool in addressing environmental contamination and pollution. As anthropogenic activities continue to impact ecosystems and water resources, the need for effective and eco-friendly remediation strategies has become increasingly evident. Bioremediation harnesses the inherent capabilities of microorganisms to degrade, transform, or immobilize pollutants, offering a viable solution to mitigate the adverse effects of pollutants on both terrestrial and aquatic environments (Krzmarzick et al., 2018; Masindi et al., 2021).

The concept of bioremediation is rooted in the profound metabolic diversity of microorganisms, including bacteria, fungi, algae, and other microorganisms, which possess the capacity to metabolize a wide range of organic and inorganic compounds. These microorganisms play a crucial role in the Earth's natural processes of nutrient cycling and pollutant breakdown, making them invaluable allies in combating pollution caused by industrial discharges, agricultural runoff, and other sources of contamination (Kour et al., 2018).

Bioremediation strategies encompass a spectrum of approaches, from in-situ methods that leverage the microbial communities existing in the polluted environment, to ex-situ techniques where microorganisms are cultivated and introduced to target contaminants. The mechanisms driving bioremediation include biodegradation, bioaccumulation, and biosorption, each of which exploits the microbial ability to transform pollutants into harmless byproducts or to sequester them for subsequent removal (Sharma et al., 2021).

The application of bioremediation is not limited to a specific type of pollutant, as it has proven successful in addressing a diverse array of contaminants, including hydrocarbons, heavy metals, pesticides, and emerging pollutants. The versatility of bioremediation lies in its adaptability to different environmental conditions, making it a valuable tool in various settings, from terrestrial soils to aquatic ecosystems. While bioremediation offers numerous benefits, it is not without challenges. Factors such as microbial diversity, environmental conditions, nutrient availability, and interactions with native species can influence the success of bioremediation efforts. Advancements in biotechnology and molecular techniques have led to the development of genetically engineered microorganisms with enhanced pollutant degradation capabilities, raising ethical and regulatory considerations (Alaira et al., 2021).

References:

Abou-Shanab R.A., Ghanem K., Ghanem N., Al-Kolaibe A. (2008). The role of bacteria on heavy-metal extraction and uptake by plants growing on multi-metal-contaminated soils. World Journal of Microbiology and Biotechnology, 24: 253–262.

Alaira, S., Padilla, C., Alcantara, E., Aggangan, N. (2021). Social Acceptability of the Bioremediation Technology for the Rehabilita-tion of an Abandoned Mined-Out Area in Mogpog, Marinduque, Philippines. Journal of Environmental Science and Management, 24.

Anastasi, A., Tigini, V., Varese, G.C. (2013) The bioremediation potential of different ecophysiological groups of fungi. In: Goltapeh EM et al (eds) Fungi as bioremediators. Fungi as Bioremediators, pp. 29–49.

Asemoloye, M.D., Tosi, S., Daccò, C., Wang, X., Xu, S., Marchisio, M.A., Gao, W., Jonathan, S.G., Pecoraro, L. (1912). Hydrocarbon Degradation and Enzyme Activities of *Aspergillus oryzae* and *Mucor irregularis* Isolated from Nigerian Crude Oil-Polluted Sites. Microorganisms, 30, 8(12), 1912.

Awasthi, S., Srivastava, N., Singh, T., Tiwary, D., Mishra, P.K. *(2017). Biodegradation of thermally treated low density polyethylene by fungus Rhizopus* oryzae NS 5. 3 Biotech, 7(1), 73.

Badia-Fabregat, M., Lucas, D., Gros, M., Rodríguez-Mozaz, S., Barceló, D., Caminal, G., Vicent, T. (2015). Identification of s.ome factors affecting pharmaceutical active compounds (PhACs) removal in real wastewater. Case study of fungal treatment of reverse osmosis concentrate. Journal of Hazardous Materials, 283, 663–671.

Branà, M.T., Cimmarusti, M.T., Haidukowski, M., Logrieco, A.F., Altomare, C. (2017). Bioremediation of aflatoxin B1-contaminated maize by king oyster mushroom (*Pleurotus eryngii*). PLoS One, 12(8), e0182574.

Cervantes-González, E., Guevara-García, M.A., García-Mena, J., Ovando-Medina, V.M. (2019). Microbial diversity assessment of polychlorinated biphenyl–contaminated soils and the biostimulation and bioaugmentation processes. Environmental Monitoring and Assessment, 191, 118.

Chen, B.L., Ding, J. (2012). Biosorption and biodegradation of phenanthrene and pyrene in sterilized and unsterilized soil slurry systems stimulated by *Phanerochaete chrysosporium*. Journal of Hazardous Materials, 229, 159–169.

Cheraghpour, J., Etemadifar, Z., Afsharzadeh, S., Bahador, N. (2020). Assessment of bioremediation potential of *Microcystis aeruginosa* for removal of cadmium and lead ions from aqueous matrices. Iranian Journal of Fisheries Sciences, 19(4), 1994 – 2009.

Cherni, Y., Botta, C., Kasmi, M., Franciosa, I., Cocolin, L., Chatti, A., Trabelsi, I., Elleuch, L. (2020). Mixed culture of *Lactococcus lactis* and *Kluyveromyces marxianus* isolated from kefir grains for pollutants load removal from Jebel Chakir leachate. Water Environment Research, 92, 2041–2048.

Chugh, M., Kumar, L., Shah, M.P., Bharadvaja, N. (2022). Algal Bioremediation of heavy metals: An insight into removal mechanisms, recovery of by-products, challenges, and future opportunities. Energy Nexus, 7, 100129.

Deng, J., Fu, D., Hu, W., Lu, X., Wu, Y., Bryan, H. (2020). Physiological responses and accumulation ability of *Microcystis aeruginosa* to zinc and cadmium: Implications for bioremediation of heavy metal pollution. Bioresource Technology, 303, 122963.

Dias, C., Reis, A., Santos, J.A.L., Lopes Da Silva, T. (2020). Concomitant wastewater treatment with lipid and carotenoid production by the oleaginous yeast *Rhodosporidium toruloides* grown on brewery effluent enriched with sugarcane molasses and urea. Process Biochemistry, 94, 1 – 14.

Dini, I., Alborino, V., Lanzuise, S., Lombardi, N., Marra, R., Balestrieri, A., Ritieni, A., Woo, S.L., Vinale, F. (2022). Trichoderma Enzymes for Degradation of Aflatoxin B1 and Ochratoxin A. Molecules, 20, 27(12), 3959.

dos Santos Bazanella, G.C., Araujo, A.V., Castoldi, R., Maciel, G.M., Inacio, F.D., de Souza, C.G.M., Bracht, A., Peralta, R.M. (2013). Ligninolytic enzymes from white-rot fungi and application in the removal of synthetic dyes. In: Polizeli, T.M., Rai, M., De Lourdes, M., editors. Fungal enzymes. Boca Raton: CRC Press, pp. 258–279.

Dsouza, G.C., Sheriff, R.S., Ullanat, V., Shrikrishna, A., Joshi, A.V., Hiremath, L., Entoori, K. (2021). Fungal biodegradation of low-density polyethylene using consortium of Aspergillus species under controlled conditions. Heliyon, 13,7(5), e07008.

Egorova, D.O., Demakov, V.A., Plotnikova, E.G. (2013). Bioaugmentation of a polychlorobiphenyl contaminated soil with two aerobic bacterial strains. Journal of Hazardous Materials, 261, 378–386.

Gargouri, B., Mhiri, N., Karray, F., Aloui, F., Sayadi, S. (2015). Isolation and Characterization of Hydrocarbon-Degrading Yeast Strains from Petroleum Contaminated Industrial Wastewater. BioMed Research International, 929424.

Garrido-Sanz, D., Sansegundo-Lobato, P., Redondo-Nieto, M., Suman, J., Cajthaml, T., Blanco-Romero, E., Martin, M., Uhlik, O., Rivilla, R. (2020). Analysis of the biodegradative and adaptive potential of the novel polychlorinated biphenyl degrader Rhodococcus sp. WAY2 revealed by its complete genome sequence. Microbial Genome, 6(4), e000363

González, L.E., Cañizares, R.O., Baena, S. (1997) Efficiency of ammonia and phosphorus removal from a colombian agroindustrial wastewater by the microalgae *Chlorella vulgaris* and *Scenedesmus dimorphus*. Bioresource Technology, 60, 259 – 262.

Gu, H., Lou, J., Wang, H., Yang, Y., Wu, L., Wu, J., Xu, J. (2016). Biodegradation, Biosorption of Phenanthrene and Its Trans-Membrane Transport by Massilia sp. WF1 and *Phanerochaete chrysosporium*. Frontiers in Microbiology, 29, 7:38.

Guo, J., Chen, J., Li, C., Wang, L., Liang, X., Shi, J., Zhan, F. (2023). Arbuscular Mycorrhizal Fungi Promote the Degradation of the Fore-Rotating Crop (*Brassica napus* L.) Straw, Improve the Growth of and Reduce the Cadmium and Lead Content in the Subsequent Maize. Agronomy, 13, 767.

Horváthová, H., Lászlová, K., Dercová, K. (2018). Bioremediation of PCB-contaminated shallow river sediments: The efficacy of biodegradation using individual bacterial strains and their consortia. Chemosphere, 193, 270–277.

Ibrahim, S.S., Elsabagh, R., Allam, A., Youssef, G., Fadl, S.E., Abdelhiee, E.Y., Alkafafy, M., Soliman, A., Aboubakr, M. (2021). Bioremediation role of *Spirulina platensis* against deltamethrin-mediated toxicity and its chemical residues in chicken meat. Environmental Science and Pollution Research International, 28(40), 56188 – 56198.

Jacobsen, C.S., Pedersen, J.C. (1991). Mineralization of 2,4-dichlorophenoxyacetic acid (2,4-D) in soil inoculated with *Pseudomonas cepacia* DBO1(-pRO101), *Alcaligenes eutrophus* AEO106(pRO101) and *Alcaligenes eutrophus* JMP134(pJP4): Effects of inoculation level and substrate concentration. Biodegradation, , 2(4)253-63.

Jiang, Z., Shi, M., Shi, L. (2020). Degradation of organic contaminants and steel corrosion by the dissimilatory metal-reducing microorganisms Shewanella and Geobacter spp. International Biodeterioration & Biodegradation, 147, 104842.

Jiao, X., Li, G., Wang, Y., Nie, F., Cheng, X., Abdullah, M., Lin, Y., Cai, Y. (2018). Systematic Analysis of the *Pleurotus ostreatus* Laccase Gene (PoLac) Family and Functional Characterization of PoLac2 Involved in the Degradation of Cotton-Straw Lignin. Molecules, 23(4), 880.

Kafil, M., Berninger, F., Koutra, E., Kornaros, M. (2022). Utilization of the microalga *Scenedesmus quadricauda* for hexavalent chromium bioremediation and biodiesel production. Bioresource Technology, 346, 126665.

Kour, D., Kaur, T., Devi, R., Yadav, A., Singh, M., Joshi, D. (2021). Beneficial microbiomes for bioremediation of diverse contaminated environments for environmental sustainability: Present status and future challenges. Environmental Science and Pollution Research, 28, 24917–24939.

Krivoruchko, A., Kuyukina, M., Peshkur, T., Cunningham, C.J., Ivshina, I. (2023). Rhodococcus Strains from the Specialized Collection of Alkanotrophs for Biodegradation of Aromatic Compounds. Molecules, 28(5), 2393.

Krzmarzick, M.J., Taylor, D.K., Fu, X., McCutchan, A.L. (2018). Diversity and niche of archaea in bioremediation. Archaea, 2018, 3194108.

Liu, L., Li, S., Wang, S., Dong, Z., Gao, H. (2018). Complex Iron Uptake by the Putrebactin-Mediated and Feo Systems in *Shewanella oneidensis*. Applied and Environmental Microbiology, 84(20), e01752-18.

Lladó, S., Covino, S., Solanas, A.M., Vinas, M., Petruccioli, M., Dannibale, A. (2013). Comparative assessment of bioremediation approaches to highly

recalcitrant PAH degradation in a real industrial polluted soil. Journal of Hazardous Materials, 248–249, 407–414.

Mallak, A.M., Lakzian, A., Khodaverdi, E., Haghnia, G.H., Mahmoudi, S. (2020). Effect of *Pleurotus Ostreatus* and *Trametes Versicolor* on Triclosan Biodegradation and Activity of Laccase and Manganese Peroxidase Enzymes. Microbial Pathogenesis, 149, 104473.

Masindi, V., Osman, M.S., Tekere, M. (2021) Water Pollution and Remediation: Heavy Metals. Springer; Berlin/Heidelberg, Germany: Mechanisms and Approaches for the Removal of Heavy Metals from Acid Mine Drainage and Other Industrial Effluents, pp. 513–537.

Massoud, R., Hadiani, M.R., Hamzehlou, P., Khosravi-Darani, K. (2019). Bioremediation of heavy metals in food industry: Application of *Saccharomyces cerevisiae*. Electronic Journal of Biotechnology, 37, 56–60.

Mau, J.L., Lin, Y.P., Chen, P.T., Wu, Y.H., Peng, J.T. (1998). Flavor compounds in king oyster mushrooms *Pleurotus eryngii*. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 46(11), 4587–4591.

Mori, T., Sudo, S., Kawagishi, H., Hirai, H. (2018). Biodegradation of Diuron in Artificially Contaminated Water and Seawater by Wood Colonized with the White-Rot Fungus *Trametes Versicolor*. Journal of Wood Science, 64, 690–696.

Nicula, N.O., Lungulescu, E.M., Rîmbu, G.A., Marinescu, V., Corbu, V.M., Csutak, O. (2023). Bioremediation of Wastewater Using Yeast Strains: An Assessment of Contaminant Removal Efficiency. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20, 4795.

Nicula, N.O., Lungulescu, E.M., Rîmbu, G.A., Marinescu, V., Corbu, V.M., Csutak, O. (2023). Bioremediation of Wastewater Using Yeast Strains: An Assessment of Contaminant Removal Efficiency. Journal of Environmental and Public Health, 8, 20(6), 4795.

Nowak, M., Zawadzka, K., Szemraj, J., Góralczyk-Bińkowska, A., Lisowska, K. (2021). Biodegradation of Chloroxylenol by *Cunninghamella elegans* IM 1785/21GP and *Trametes versicolor* IM 373: Insight into Ecotoxicity and Metabolic Pathways. International Journal of Molecular Sciences, 22(9), 4360.

Oliveira, A.C., Barata, A, Batista, A.P., Gouveia, L. (2019). *Scenedesmus obliquus* in poultry wastewater bioremediation. Environmental Technology, 40(28), 3735 - 3744.

Rahhou, A., Layachi, M., Akodad, M., El Ouamari, N., Rezzoum, N.E., Skalli, A., Oudra, B., El Bakali, M., Kolar, M., Imperl, J., et al. (2023). The Bioremediation Potential of *Ulva lactuca* (Chlorophyta) Causing Green Tide in Marchica Lagoon (NE Morocco, Mediterranean Sea): Biomass, Heavy Metals, and Health Risk Assessment. Water, 15(7), 1310.

Rodríguez, C.E., Castro-Gutiérrez, V., Chin-Pampillo, J.S., Ruiz-Hidalgo, K.

(2013). On-farm biopurification systems: Role of white-rot fungi in depuration of pesticide-containing wastewaters. FEMS Microbiology Letters, 345, 1–12.

Sekar, R., DiChristina, T.J. (2014). Microbially driven fenton reaction for degradation of the widespread environmental contaminant 1,4-dioxane. Environmental Science and Technology, 48, 12858-12867.

Sharma, P., Pandey, A.K., Kim, S.H., Singh, S.P., Chaturvedi, P., Varjani, S. (2021). Critical review on microbial community during in-situ bioremediation of heavy metals from industrial wastewater. Environmental Technology and Innovation, 24, 101826.

Shuang, Q., ShiJian, G., Champagne, P., Robertson, R.M. (2017). Potential of *Ulva lactuca* for Municipal Wastewater Bioremediation and Fly Food. Desalination and Water Treatment, 91, 23 – 30.

Solis, M.I.V., Abraham, P.E., Chourey, K., Swift, C.M., Löffler, F.E., Hettich, R.L. (2019). Targeted detection of *Dehalococcoides mccartyi* microbial protein biomarkers as indicators of reductive dechlorination activity in contaminated groundwater. Scientific Reports, 22, 9(1), 10604.

Thengodkar, R.R.M., Sivakami, S. (2010). Degradation of Chlorpyrifos by an alkaline phosphatase from the *Cyanobacterium Spirulina platensis*, Biodegradation, 21, 637 - 644.

Ugya, A.Y., Ajibade, F.O., Hua, X. (2021). The efficiency of microalgae biofilm in the phycoremediation of water from River Kaduna. Journal of Environmental Management, 1(295), 113109

Wang, K., Brown, R.C., Homsy, S. et al. (2013). Fast pyrolysis of microalgae remnants in a fluidized bed reactor for bio-oil and biochar production. Bioresource Technology, 127, 494 - 499.

Wang, Y., Qiu, L., Hu, M. (2018). Application of yeast in the wastewater treatment. E3S Web Conference, 53: 04025.

Wu, H., Wu, Q., Zhang, J., Gu, Q., Wei, L., Guo, W., He, M. (2019). Chromium ion removal from raw water by magnetic iron composites and *Shewanella oneidensis* MR-1. Scientific Reports, 9(1), 3687.

Zhang, K., Xu, Y., Y., Hua, X.F., Han, H.L., Wang, J N., Wang, J. et al. (2008). An intensified degradation of phenanthrene with macroporous alginate-lignin beads immobilized *Phanerochaete chrysosporium*. Biochemical Engineering Journal, 41, 251–257.

Zhang, Y., Xie, J., Liu, M., Tian, Z., He, Z., van Nostrand, J.D., Ren, L., Zhou, J., Yang, M. (2013). Microbial community functional structure in response to antibiotics in pharmaceutical wastewater treatment systems. Water Resources, 47, 6298–6308.

CHAPTER 2

COMPARISON OF SOUS-VIDE COOKING METHOD WITH SOME TRADITIONAL COOKING METHODS IN TERMS OF MEAT TEXTURE AND SDS-PAGE PROFILE

***Emel OZ*[1]**

1 Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü emel.oz@atauni.edu.tr

Introduction

Meat is an important foodstuff for humans' diet because of its rich nutritional elements. However, meat is also a material that is highly sensitive to various quality deteriorations (Zhou et al., 2010). Cooking is an important technique that has been used since ancient times to preserve meat quality and safety and increase its shelf life. With cooking, the meat's water content decreases, sarcoplasmic, myofibrillar and connective tissue proteins are denatured, and thus meat texture and quality change (Tornberg, 2005; Barbera and Tassone, 2006).

One of the important parameters that play a role in consumer preference is meat texture. Textural properties are closely related to changes in proteins (Larrea et al., 2006). Sarcoplasmic proteins have been reported to affect meat quality parameters including color, texture, and water holding capacity (Marcos et al., 2010). In myofibrillar proteins, it has been reported that due to denaturation during cooking, the hydrophobic environment increases and this affects the water retention capacity (Berhe et al., 2014).

Meat texture is a highly variable characteristic of meat that is affected by many factors such as cooking temperature, time, and method. Cooking methods can be classified as low-temperature cooking methods applied below 100 ºC and high-temperature cooking methods applied above 100 ºC (Angel-Rendon et al., 2020). Some cooking methods such as high-temperature grill and oven are frequently preferred for cooking meat (Babür and Gürbüz, 2015). However, these methods may cause the formation of some hazardous compounds that pose a risk to human health (Öz and Zikirov, 2015). In recent years, as a result of increasing consumer awareness on the food-health relationship, the trend towards cooking methods such as sous-vide, which involves low temperature application, has increased (Angel-Rendon et al., 2020). The basis of the sous-vide method is; it is the application of heat at a controlled temperature in a water bath to a food packaged under vacuum and then quickly cooling the food to 0-3 ºC (Vaudagne et al., 2008). In this method, meat samples are cooked for a long time at temperatures varying between 50-80 ºC, depending on the characteristics and size of the meat (Baldwin, 2012). It has been mentioned that the sous-vide method is advantageous in terms of flavor profile and textural properties (Vaudagne et al., 2008).

Herein, the effects of grill, oven cooking and sous-vide cooking methods on the water content, cooking loss, texture and SDS-PAGE profiles of M. *Longissimus thoracis et lumborum* muscle were determined.

References

Aaslyng, M.D., Bejerholm, C., Ertbjerg, P., Bertram, H.C. & Andersen, H.J. (2003). Cooking loss and juiciness of pork in relation to raw meat quality and cooking procedure. *Food Quality and Preference*, 14, 277-288.

Alfaia, C.M.M., Alves, S.P., Lopes, A.F., Fernandes, M.J.E., Costa, A.S.H., Fontes, C.M.G.A., Castro, M.L.F., Bessa, R.J.B. & Prates, J.A.M. (2010). Effect of cooking methods on fatty acids, conjugated isomers of linoleic acid and nutritional quality of beef intramuscular fat. *Meat Science*, 84 (4), 769-777.

Ángel-Rendón, S.V., Filomena-Ambrosio, A., Hernández-Carrión, M., Llorca, E., Hernando, I., Quiles, A. & Sotelo-Díaz, I. (2020). Pork meat prepared by different cooking methods. A microstructural, sensorial and physicochemical approach. *Meat Science*, 163, 108089.

Babür, T.E. & Gürbüz, Ü. (2015). Geleneksel pişirme yöntemlerinin et kalitesine etkileri. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 3-4, 58-64.

Baldwin, D.E. (2012). Sous vide cooking: A review. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 1(1), 15-30.

Barbera, S. & Tassone, S. (2006). Meat cooking shrinkage: Measurement of a new meat quality parameter. *Meat Science*, 73, 467-474.

Berhe, D.T., Engelsen, S.B., Hviid, M.S. & Lametsch, R. (2014). Raman spectroscopic study of effect of the cooking temperature and time on meat proteins. *Food Research International*, 66, 123–131.

Chiavaro, E., Rinaldi, M., Vittadini, E. & Barbanti, D. (2009). Cooking of pork Longissimus dorsi at different temperature and relative humidity values: Effects on selected physico-chemical properties. *Journal of Food Engineering*, 93, 158-165.

Dai, Y., Miao, J., Yuan, S.Z., Liu, Y., Li, X.M. & Dai, R.T. (2013). Colour and sarcoplasmic protein evaluation of pork following water bath and ohmic cooking. *Meat Science*, 93, 898–905.

Gökalp, H.Y., Kaya, M. & Zorba, Ö. (2010). Et ürünleri işleme mühendisliği Atatürk Üniversitesi, Yayın No: 786. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi. Erzurum.

Kajak-Siemaszko, K., Aubry, L., Peyrin, F, Bax, M.L., Gatellier, P., Astruc, T., Przybylski, W., Jaworska, D., Gaillard-Martinie, B. & Sante-Lhoutellier, V. (2011). Characterization of protein aggregates following a heating and freezing process. *Food Research International*, 44, 3160−3166.

King, D.A., Dikeman, M.E., Wheeler, T.L., Kastner, C.L. & Koohmaraie, M. (2003). Chilling and cooking rate effects on some myofibrillar determinants of tenderness of beef. *Journal of Animal Science*, 81, 1473-1481.

Larrea, V., Hernando, I., Quiles, A., Lluch, M.A. & Perez-Munuera, I. (2006). Changes in proteins during Teruel dry-cured ham processing. *Meat Science*, 74, 586–593.

Marcos, B., Kerry, J.P. & Mullen, A.M. (2010). High pressure induced changes on sarcoplasmic protein fraction and quality indicators. *Meat Science*, 85, 115-120.

Modzelewska-Kapituła, M., Pietrzak-Fiećko, R., Tkacz, K., Draszanowska, A. & Więk, A. (2019). Influence of sous vide and steam cooking on mineral contents, fatty acid composition and tenderness of *semimembranosus* muscle from Holstein- Friesian bulls. *Meat Science*, 157, 107877.

Oz, E. & Kaya, M. (2019). The proteolytic changes in two different types of pastırma during the production. *Journal of Food Processing and Preservation*, 43 (8), e14042.

Öz, F. & Zikirov, E. (2015). The effects of sous-vide cooking method on the formation of heterocyclic aromatic amines in beef chops. *LWT-Food Science and Technology*, 64, 120-125.

Oz, F., & Celik, T. (2015). Proximate composition, color and nutritional profile of raw and cooked goose meat with different methods. *Journal of food processing and preservation*, 39(6), 2442-2454.

Tornberg, E. (2005). Effects of heat on meat proteins – implications on structure and quality of meat products. *Meat Science*, 70(3), 493-508.

Vaudagna, S.R., Pazos, A.A., Guidi, S.M., Sanchez, G., Carp, D.J. & Gonzalez, C.B. (2008). Effects of salt addition on sous vide cooked whole beef muscles from Argentina. *Meat Science*, 79(3), 470–482.

Wen, S., Zhou, G., Li, L., Xu, X., Yu, X., Bai, Y. & Li, C. (2015). Effect of cooking on in vitro digestion of pork proteins: A peptidomic perspective. *Journal of Agricultural and Food Chemistry*, 63, 250−261.

Yeşilyurt, H. (2020). İncir (*ficus carica l.*) kabuğu unununun yağ ikamesi ve fonksiyonelleştirici olarak köfte üretiminde kullanim potansiyeli. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ondokoz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Zhou, G.H., Xu, X.L. & Liu, Y. (2010). Preservation technologies for fresh meat–A Review. *Meat Science*, 86, 119–128.

CHAPTER 3

LOTUS FIBER

Suat CANOĞLU[1], Ayberk ŞİT[2]

1 Prof.Dr., Marmara University, Faculty of Technology, Department of Textile Engineering, Recep Tayyip Erdoğan Campus, Istanbul / Türkiye scanoglu@marmara.edu.tr / ORCID: 0000-0002-1604-9875
2 Marmara University, Faculty of Technology, Department of Textile Engineering, Recep Tayyip Erdoğan Campus, Istanbul / Türkiye ayberksit@marun.edu.tr / ORCID: 0009-0008-9116-9800

1. INTRODUCTION

In the Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), held in 2007, scientists declared that one of the most important causes of climate change is carbon dioxide gas emission. As a result, trend towards sustainability has increased worldwide. It has become inevitable to consider the concept of sustainability from design stage to recycle of a product. In this process, various sustainable production approaches have been put forward. Elimination of harmful effects on human health during production process, reducing waste, increasing production of recyclable products, planning and implementing product design process in accordance with these strategies and developing production processes that save materials and energy are examples of these approaches [1].

Figure 1. Lotus flower and leaf [7]

The United Nations General Assembly designated 2009 as the International Year of Natural Fibers (IYNF) and focused on raising awareness around the world about natural fibers [2]. Increased environmental aware-

REFERENCES

[1] Yavuz, V.A. (2010) Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.

[2] Mahapatra, N.N. (2017) Processing of lotus fiber in textile industries. *Colourage*, 64(11), 74-76.

[3] Wu, M., Shuai, H., Cheng, Q., Jiang, L. (2014) Bioinspired Green Composite Lotus Fibers. *Angewandte Chemie International Edition*, 53, 3358-3361.

[4] Netravali, A.N., Chabba, S. (2003) Composites get greener. *Materials Today*, 6, 22-29.

[5] Gardetti, M.A., Muthu, S.S. (2015) The Lotus Flower Fiber and Sustainable Luxury. In *Handbook of Sustainable Luxury Textiles and Fashion*. Gardetti, M.A., Muthu, S.S. (eds.); Springer, Singapore.

[6] Zhu, M., Liu, T., Guo, M. (2016) Current Advances in the Metabolomics Study on Lotus Seeds. *Frontiers in Plant Science*, 7, 891.

[7] Özdoğan, E., Demir, A., Seventekin, N. (2006) Lotus Etkili Yüzeyler. *Tekstil ve Konfeksiyon*, 16(1), 287-290.

[8] Pan, Y., Han, G., Mao, Z., Zhang, Y., Duan, H., Huang, J., Qu, L. (2011) Structural characteristics and physical properties of lotus fibers obtained from Nelumbo nucifera petioles. *Carbohydrate Polymers*, 85(1), 188-195.

[9] Pandey, R., Dubey, A., Sinha, M.K. (2023) Lotus fibre drawing and characterization. In *Sustainable Fibres for Fashion and Textile Manufacturing*. Nayak, R. (ed.); Elsevier, Cambridge, USA.

[10] Cheng, C., Guo, R., Lan, J., Jiang, S. (2017) Extraction of lotus fibres from lotus stems under microwave irradiation. *Royal Society Open Science*, 4(9), 170747.

[11] Wang, J., Yuan, X., He, J., Gan, Y., Chen, D. (2008) Physical property of lotus fibers. *Journal of Textile Research*, 29(12), 9-11.

[12] Başer, İ. (1992) Elyaf Bilgisi. Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Döner Sermaye İşletmesi Matbaa Birimi, İstanbul, Türkiye.

[13] Pandey, R., Sinha, M.K., Dubey, A. (2020) Cellulosic fibers from Lotus (Nelumbo nucifera) peduncle. *Journal of Natural Fibers*, 17(2), 298-309.

[14] Chen, D.S., Gan, Y.J., Yuan, X.H. (2012) Research on Structure and Properties of Lotus Fibers. *Advanced Materials Research*, 476-478, 1948-1954.

[15] Yuan, X.H., Gan, Y.J., Chen, D.S., Ye, Y.J. (2012) Analysis on mechanical properties of lotus fibers. *Advanced Materials Research*, 476-478, 1905-1909.

[16] Liu, D., Han, G., Huang, J., Zhang, Y. (2009) Composition and structure study of natural Nelumbo nucifera fiber. *Carbohydrate Polymers*, 75, 39-43.

[17] Ananthi, P., Jemina Rani, P.C., Priyalatha, S., Prakash, C. (2023) Investigation on Influence of Blend Proportion on Comfort Characteristics of Bamboo/Lotus Knitted Fabrics. *Journal of Natural Fibers*, 20(1), 2153192.

[18] Vajpayee, M., Dave, H., Singh, M., Ledwani, L. (2022) Cellulase Enzyme Based Wet-Pretreatment of Lotus Fabric to Improve Antimicrobial Finishing with A. indica Extract and Enhance Natural Dyeing: Sustainable Approach for Textile Finishing. *ChemistrySelect*, 7(25), e202200382.

[19] Reddy, N., Yang, Y. (2008) Characterizing natural cellulose fibers from velvet leaf (Abutilon theophrasti) stems. *Bioresource Technology*, 99(7), 2449-2454.

[20] Samatoa (2022) *https://samatoa.lotus-flower-fabric.com/buy/sustainable/textile/pure-lotus-fabric/* [Accessed 24 May 2023].

CHAPTER 4

ACTIVATION FUNCTIONS USED IN ARTIFICIAL NEURAL NETWORKS

İsmail AKGÜL[1]

1 Asst. Prof. Dr., Department of Computer Engineering, Faculty of Engineering and Architecture, Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Türkiye, E-mail: iakgul@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2689-8675

1. Introduction

The human brain consists of billions of biological/natural neurons connected. A neuron receives input from other neurons and produces output, stimulating subsequent neurons. Biological neurons form the Biological Neural Network (BNN) by establishing connections between them. Artificial neurons are created with computational models inspired by biological neurons. Artificial neurons that imitate the neurons in BNNs also establish connections between them, forming an Artificial Neural Network (ANN). In an ANN consisting of artificial neurons, outputs are calculated as a function of inputs. In each artificial neuron, multiplication and addition operations are performed with parameters such as input data, weight, and bias. In addition, each artificial neuron has an Activation Function (AF) hyperparameter that performs activation processes. In this chapter, firstly, an overview of the structure of ANNs is presented and then the AFs used in ANNs are discussed.

2. Artificial Neural Networks (ANN)

ANN was developed as a generalization of mathematical models of biological nervous systems. According to the basic assumption of theoretical neurophysiology, the nervous system is a network consisting of neurons, each of which has a soma and an axon (McCulloch and Pitts, 1943). Figure 1 shows the structure of a biological neuron.

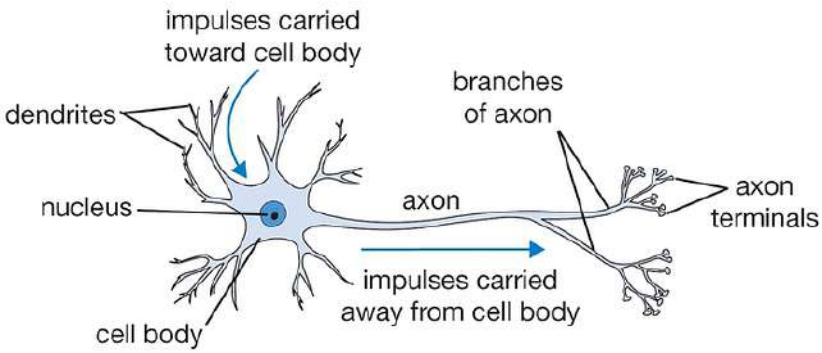

Figure 1. *Structure of a biological neuron (Medium, 2023a)*

The human brain, consisting of more than 10 billion interconnected neurons, is capable of parallel computing cognitive and perceptual actions and control activities. In Figure 1, tree-like nerve fiber networks called dendrites are connected to the cell body or soma where the cell nucleus is located. A single long fiber called an axon extends from the cell body. This

References

Abraham, A. (2005). Artificial Neural Networks. *Handbook of Measuring System Design*; Sydenham, P.H., Thorn, R., Eds.; John Wiley & Sons, Ltd.: Hoboken, NJ, USA.

Agostinelli, F., Hoffman, M., Sadowski, P., & Baldi, P. (2014). Learning activation functions to improve deep neural networks. *arXiv preprint arXiv:1412.6830*. https://doi.org/10.48550/arXiv.1412.6830

Asaad, R. R., & Ali, R. I. (2019). Back Propagation Neural Network (BPNN) and sigmoid activation function in multi-layer networks. *Academic Journal of Nawroz University*, *8*(4), 216-221. https://doi.org/10.25007/ajnu.v8n4a464

Bai, Y. (2022). RELU-function and derived function review. In *SHS Web of Conferences* (Vol. 144, p. 02006). EDP Sciences. https://doi.org/10.1051/shsconf/202214402006

Biswas, K., Kumar, S., Banerjee, S., & Pandey, A. K. (2022, June). ErfAct and Pserf: Non-monotonic Smooth Trainable Activation Functions. In *Proceedings of the AAAI Conference on Artificial Intelligence* (Vol. 36, No. 6, pp. 6097-6105). https://doi.org/10.1609/aaai.v36i6.20557

Bouchard, G. (2007, December). Efficient bounds for the softmax function and applications to approximate inference in hybrid models. In *NIPS 2007 workshop for approximate Bayesian inference in continuous/hybrid systems* (Vol. 6).

Chieng, H. H., Wahid, N., Ong, P., & Perla, S. R. K. (2018). Flatten-T Swish: a thresholded ReLU-Swish-like activation function for deep learning. *arXiv preprint arXiv:1812.06247*. https://doi.org/10.26555/ijain.v4i2.249

Ding, B., Qian, H., & Zhou, J. (2018, June). Activation functions and their characteristics in deep neural networks. In *2018 Chinese control and decision conference (CCDC)* (pp. 1836-1841). IEEE. https://doi.org/10.1109/CCDC.2018.8407425

Dubey, A. K., & Jain, V. (2019). Comparative study of convolution neural network's relu and leaky-relu activation functions. In *Applications of Computing, Automation and Wireless Systems in Electrical Engineering: Proceedings of MARC 2018* (pp. 873-880). Springer Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-6772-4_76

Dubey, S. R., Singh, S. K., & Chaudhuri, B. B. (2022). Activation functions in deep learning: A comprehensive survey and benchmark. *Neurocomputing*. https://doi.org/10.1016/j.neucom.2022.06.111

Emanuel, R. H., Docherty, P. D., Lunt, H., & Möller, K. (2023). The effect of activation functions on accuracy, convergence speed, and misclassification confidence in CNN text classification: a comprehensive exploration. *The Journal of Supercomputing*, 1-21. https://doi.org/10.1007/s11227-023-05441-7

Feng, J., & Lu, S. (2019, June). Performance analysis of various activation functions in artificial neural networks. In *Journal of physics: conference series* (Vol. 1237, No. 2, p. 022030). IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1237/2/022030

Gershenson, C. (2003). Artificial neural networks for beginners. *arXiv preprint cs/0308031*.

Gustineli, M. (2022). A survey on recently proposed activation functions for Deep Learning. *arXiv preprint arXiv:2204.02921*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2204.02921

Hasson, U., Nastase, S. A., & Goldstein, A. (2020). Direct fit to nature: an evolutionary perspective on biological and artificial neural networks. *Neuron*, *105*(3), 416-434. https://doi.org/10.1016/j.neuron.2019.12.002

Hu, H., Liu, A., Guan, Q., Qian, H., Li, X., Chen, S., & Zhou, Q. (2022). Adaptively customizing activation functions for various layers. *IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems*. https://doi.org/10.1109/TNNLS.2021.3133263

Jagtap, A. D., & Karniadakis, G. E. (2023). How important are activation functions in regression and classification? A survey, performance comparison, and future directions. *Journal of Machine Learning for Modeling and Computing*, *4*(1). https://doi.org/10.1615/JMachLearnModelComput.2023047367

Jain, A. K., Mao, J., & Mohiuddin, K. M. (1996). Artificial neural networks: A tutorial. *Computer*, *29*(3), 31-44. https://doi.org/10.1109/2.485891

Kamalov, F., Nazir, A., Safaraliev, M., Cherukuri, A. K., & Zgheib, R. (2021, November). Comparative analysis of activation functions in neural networks. In *2021 28th IEEE International Conference on Electronics, Circuits, and Systems (ICECS)* (pp. 1-6). IEEE. https://doi.org/10.1109/ICECS53924.2021.9665646

Kılıçarslan, S., Adem, K., & Çelik, M. (2021). An overview of the activation functions used in deep learning algorithms. *Journal of New Results in Science*, *10*(3), 75-88. https://doi.org/10.54187/jnrs.1011739

Koçak, Y., & Şiray, G. Ü. (2022). Performance evaluation of swish-based activation functions for multi-layer networks. *Artificial Intelligence Studies*, *5*(1), 1-13. https://doi.org/10.30855/AIS.2021.05.01.01

Krenker, A., Bešter, J., & Kos, A. (2011). Introduction to the artificial neural networks. *Artificial Neural Networks: Methodological Advances and Biomedical Applications. InTech*, 1-18.

Krogh, A. (2008). What are artificial neural networks?. *Nature biotechnology*, *26*(2), 195-197. https://doi.org/10.1038/nbt1386

Kukreja, H., Bharath, N., Siddesh, C. S., & Kuldeep, S. (2016). An introduction to artificial neural network. *Int J Adv Res Innov Ideas Educ*, *1*, 27-30.

Kumar, R. (2022). APTx: better activation function than MISH, SWISH, and

ReLU's variants used in deep learning. *arXiv preprint arXiv:2209.06119*. https://doi.org/10.51483/IJAIML.2.2.2022.56-61

Maas, A. L., Hannun, A. Y., & Ng, A. Y. (2013, June). Rectifier nonlinearities improve neural network acoustic models. In *Proc. icml* (Vol. 30, No. 1, p. 3).

Mahima, R., Maheswari, M., Roshana, S., Priyanka, E., Mohanan, N., & Nandhini, N. (2023, July). A Comparative Analysis of the Most Commonly Used Activation Functions in Deep Neural Network. In *2023 4th International Conference on Electronics and Sustainable Communication Systems (ICESC)* (pp. 1334-1339). IEEE. https://doi.org/10.1109/ICESC57686.2023.10193390

McCulloch, W. S., & Pitts, W. (1943). A logical calculus of the ideas immanent in nervous activity. *The bulletin of mathematical biophysics*, *5*, 115-133. https://doi.org/10.1007/BF02478259

Medium (2023a) "Yapay Sinir Ağı Nedir?", https://ayyucekizrak.medium.com/şu-kara-kutuyu-açalim-yapay-sinir-ağları-7b65c6a5264a Accessed: 13.09.2023.

Medium (2023b) "Derin Öğrenme İçin Aktivasyon Fonksiyonlarının Karşılaştırılması", https://ayyucekizrak.medium.com/derin-öğrenme-için-aktivasyon-fonksiyonlarının-karşılaştırılması-cee17fd1d9cd Accessed: 13.09.2023.

Mercioni, M. A., & Holban, S. (2020, May). The most used activation functions: Classic versus current. In *2020 International Conference on Development and Application Systems (DAS)* (pp. 141-145). IEEE. https://doi.org/10.1109/DAS49615.2020.9108942

Mercioni, M. A., & Holban, S. (2023, June). A Brief Review of the Most Recent Activation Functions for Neural Networks. In *2023 17th International Conference on Engineering of Modern Electric Systems (EMES)* (pp. 1-4). IEEE. https://doi.org/10.1109/EMES58375.2023.10171705

Nwankpa, C., Ijomah, W., Gachagan, A., & Marshall, S. (2018). Activation functions: Comparison of trends in practice and research for deep learning. *arXiv preprint arXiv:1811.03378*. https://doi.org/10.48550/arXiv.1811.03378

Pratiwi, H., Windarto, A. P., Susliansyah, S., Aria, R. R., Susilowati, S., Rahayu, L. K., ... & Rahadjeng, I. R. (2020, February). Sigmoid activation function in selecting the best model of artificial neural networks. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1471, No. 1, p. 012010). IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1471/1/012010

Raghuram, S., Bharadwaj, A. S., Deepika, S. K., Khadabadi, M. S., & Jayaprakash, A. (2022, December). Digital Implementation of the Softmax Activation Function and the Inverse Softmax Function. In *2022 4th International Conference on Circuits, Control, Communication and Computing (I4C)* (pp. 64-67). IEEE. https://doi.org/10.1109/I4C57141.2022.10057747

Rasamoelina, A. D., Adjailia, F., & Sinčák, P. (2020, January). A review of ac-

tivation function for artificial neural network. In *2020 IEEE 18th World Symposium on Applied Machine Intelligence and Informatics (SAMI)* (pp. 281-286). IEEE. https://doi.org/10.1109/SAMI48414.2020.9108717

Sharma, O. (2019, February). A new activation function for deep neural network. In *2019 international conference on machine learning, big data, cloud and parallel computing (COMITCon)* (pp. 84-86). IEEE. https://doi.org/10.1109/COMITCon.2019.8862253

Sharma, S., Sharma, S., & Athaiya, A. (2017). Activation functions in neural networks. *Towards Data Sci*, *6*(12), 310-316.

Sibi, P., Jones, S. A., & Siddarth, P. (2013). Analysis of different activation functions using back propagation neural networks. *Journal of theoretical and applied information technology*, *47*(3), 1264-1268.

Sivri, T. T., Akman, N. P., & Berkol, A. (2022, June). Multiclass classification using arctangent activation function and its variations. In *2022 14th International Conference on Electronics, Computers and Artificial Intelligence (ECAI)* (pp. 1-6). IEEE. https://doi.org/10.1109/ECAI54874.2022.9847486

Stursa, D., & Dolezel, P. (2019, June). Comparison of ReLU and linear saturated activation functions in neural network for universal approximation. In *2019 22nd International Conference on Process Control (PC19)* (pp. 146-151). IEEE. https://doi.org/10.1109/PC.2019.8815057

Surekcigil Pesch, I., Bestelink, E., de Sagazan, O., Mehonic, A., & Sporea, R. A. (2022). Multimodal transistors as ReLU activation functions in physical neural network classifiers. *Scientific Reports*, *12*(1), 670. https://doi.org/10.1038/s41598-021-04614-9

Tatraiya, P., Priyadarshi, H., Singh, K., Mishra, D., & Shrivastava, A. (2023, May). Applicative Analysis Of Activation Functions For Pneumonia Detection Using Convolutional Neural Networks. In *2023 IEEE IAS Global Conference on Emerging Technologies (GlobConET)* (pp. 1-8). IEEE. https://doi.org/10.1109/GlobConET56651.2023.10149937

Towards Data Science (2023) "Comparison of Activation Functions for Deep Neural Networks", https://towardsdatascience.com/comparison-of-activation-functions-for-deep-neural-networks-706ac4284c8a Accessed: 13.09.2023.

Velonis, K., & Vergos, H. T. (2022, November). A comparison of Softmax proposals. In *2022 International Conference on Electrical, Computer, Communications and Mechatronics Engineering (ICECCME)* (pp. 1-6). IEEE. https://doi.org/10.1109/ICECCME55909.2022.9988065

Veri Bilimi Okulu (2023) "Yapay Sinir Ağı(Artificial Neural Network) Nedir?", https://www.veribilimiokulu.com/yapay-sinir-agiartificial-neural-network-nedir/ Accessed: 13.09.2023.

Xu, J., Li, Z., Du, B., Zhang, M., & Liu, J. (2020, July). Reluplex made more practical: Leaky ReLU. In *2020 IEEE Symposium on Computers and*

communications (ISCC) (pp. 1-7). IEEE. https://doi.org/10.1109/ISCC50000.2020.9219587

Yang, G. R., & Wang, X. J. (2020). Artificial neural networks for neuroscientists: a primer. *Neuron*, *107*(6), 1048-1070. https://doi.org/10.1016/j.neuron.2020.09.005

Yılmaz, A., & Kaya, U. (2019). Derin öğrenme (1. Baskı). *İstanbul: Kodlab*.

Ying, X. (1990, June). Role of activation function on hidden units for sample recording in three-layer neural networks. In *1990 IJCNN International Joint Conference on Neural Networks* (pp. 69-74). IEEE. https://doi.org/10.1109/IJCNN.1990.137548

Zhang, S., Lu, J., & Zhao, H. (2023). Deep Network Approximation: Beyond ReLU to Diverse Activation Functions. *arXiv preprint arXiv:2307.06555*. https://doi.org/10.48550/arXiv.2307.06555

Zhu, J., & Chen, Z. (2020, November). Comparative analysis of various new activation functions based on convolutional neural network. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1676, No. 1, p. 012228). IOP Publishing. https://doi.org/10.1088/1742-6596/1676/1/012228

Zou, J., Han, Y., & So, S. S. (2009). Overview of artificial neural networks. *Artificial neural networks: methods and applications*, 14-22. https://doi.org/10.1007/978-1-60327-101-1_2

CHAPTER 5

COMPARISON THE BIOREMEDIATION ABILITY OF M. ARTHROSPHOREA AND M. RADIOTOLERANS ON PYROXSULFONE HERBICIDE AND THEIR EFFECT ON MORTALITY OF DAPHNIA MAGNA[1]

Gokhan Onder ERGUVEN[2], Volkan KORKMAZ[3], Duygu TEKIN[4]

1 This study was supported by Munzur University, Scientific Research Coordinatorship Unit with the project numbered YLMUB021-15

2 Doç. Dr., Munzur University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Department of Urbanization and Environmental Issues, Tunceli, Turkey gokhanonderguven@gmail.com ORCID:0000-0003-1573-080X

3 Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Unıversity, Faculty of Health Sciences, Department of Nursing, Tunceli, Turkey vkorkmaz@munzur.edu.tr ORCID:0000-0003-2022-6851

4 Çevre Yüksek Mühendisi, Munzur University, Graduate School of Education, Department of Environmental Engineering, Tunceli, Turkey duygu.duztas@gmail.com ORCID: 0000-0003-1708-2244

Introduction

Herbicides, which belong to a group of weed killer pesticides, are used continuously even in non-agricultural environments such as agricultural fields, homes, sports fields and other urban green spaces (Choudri et al., 2020). According to Sharma et al. (2020), it is inevitable that there will be serious consequences for the environment and humanity as a result of these uses.

Many herbicides are persistent in nature. Bacteria can bioremediate toxic effects of herbicides in a naturally engineered way. Controlling micro-organisms is an effective approach for a possible and imminent future cultivation with herbicides. According to Herbicide the remaining agriculture is targeted (detoxification), less targeted or designed to be removed from this education, for the polluted dreams of the last ostensibly effective technology is exploited (Sidhu et al., 2019).

Weeds are a fairly common group of all crop pests that invade crop fields each year. In every crop system, weeds present multidimensional problems that compete for water, space, nutrients and sunlight, negatively impacting crop production (Adetunji et al., 2019).

In modern farming systems, management of weeds is important to ensure abundant crop yields and its main purpose is to obtain maximum yield while minimizing cost (Guo et al., 2021). Therefore, due to the inadequate weed control capability of previous methods, herbicide application has become an important part of weed management programs in agriculture. Herbicide technology provides an effective and relatively inexpensive means of weed control, significantly reducing the heavy financial burden and contributing to increasing average yields since its adoption (Andrew et al., 2015). Currently, herbicides are widely applied as the primary weed control strategy for agricultural crops (Duke, 2015).

One of the methods of removing pesticides from the liquid environment is biological remediation, and biological remediation is a natural process. In this process, microorganisms can survive by breaking down an herbicide. Most bacteria live in soil, air, and aquatic environments, but it is possible to modify them in such a way that herbicides degrade with increasing speed. These properties of bacteria can be used as an inexpensive and useful technology to break down herbicides. In recent years, most of the studies on the biodegradation process of herbicides have been carried out in the areas where these herbicides are applied. Worldwide research has been conducted to identify pollutants and microorganisms capable of degrading pesticides in soil, water and air (Erguven, 2017).

Water fleas are important inhabitants of the aquatic ecosystem's food chain, and for this reason, they are widely used in ecotoxicological studies

References

Adetunji C.O., Oloke J.K., Bello O.M., Pradeep M., Jolly R.S. (2019). Innovation. Isolation, structural elucidation and bioherbicidal activity of an eco-friendly bioactive 2 (hydroxymethyl) phenol, from *Pseudomonas aeruginosa* (C1501) and its ecotoxicological evaluation on soil. *Environmental Technology and Innovation*, 13:304–317. https://doi.org/10.1016/j.eti.2018.12.006

Aghoghovwia O.A., Izah S.C. (2018). Toxicity of glyphosate based herbicides to fingerlings of Heterobranchus bidorsalis. *International Journal of Avian & Wildlife Biology*, 3: 397–400. https://doi.org/10.15406/ijawb.2018.03.00127

Andrew I., Storkey J., Sparkes D. (2015). A review of the potential for competitive cereal cultivars as a tool in integrated weed management. *Weed Research,* 55:239–248. https://doi.org/10.1111/wre.12137

APHA. Standard methods for the examination of water and wastewater. 20th ed. Washington DC: American Public Health Association; 1998

Babu S.S., Mohandass C., Vijayaraj A.S., Dhale M.A. (2015). Detoxification and color removal of Congo Red by a novel Dietzia sp. (DTS26) – a microcosm approach. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 114: 52–60. https://doi.org/10.1016/j.ecoenv.2015.01.002

Bao S., Pan B., Wang L., Cheng Z., Liu X., Zhou Z., Nie X. (2020). Adverse effects in *Daphnia magna* exposed to e-waste leachate: Assessment based on life trait changes and responses of detoxification-related genes. *Environmental Research*, 188: 109821. https://doi.org/10.1016/j.envres.2020.109821

Belal E.B., Elkhateeb N.M. (2014). Biodegradation of pendimethalin residues by *P. chrysosporium* in aquatic system and soils. *Journal of Biological Chemistry and Environmental Sciences*, 9: 383–400. https://doi.org/ 10.5897/AJMR12.1919

Choudri B.S., Charabi Y., Al-Nasiri N., Al-Awadhi T. (2020). Pesticides and herbicides. *Water Environment Research*, 92: 1425–1432. https://doi.org/10.1002/wer.1380

Colomer J., Muller M., Barcelona A., Serra T. (2019). Mediated food and hydrodynamics on the ingestion of microplastics by *Daphnia magna*. *Environmental Pollution*, 251: 434–441. https://doi.org/10.1016/j.envpol.2019.05.034

Duke S.O. (2015) Perspectives on transgenic, herbicide-resistant crops in the United States almost 20 years after introduction. *Pest Management Science*, 71:652–657. https://doi.org/10.1002/ps.3863

Ebert D. (2005). Ecology, Epidemiology, and Evolution of Parasitism in Daphnia. National Library of Medicine. *National Center for Biotechnology Information.*

Edition F. (2002.) Methods for measuring the acute toxicity of effluents and receiving waters to freshwater and marine organisms. https://www.epa.gov/sites/default/files/2015-08/documents/acute-freshwater-and-marine-wet-manual_2002.pdf Accessed 6 October 2022

Erguven G.O. (2017). Role of Some Selected Fungi Cultures on Bioremediation of Herbicide Chlorsulfuron. *Journal of Tekirdag Agricultrural Faculty*, 14 (02):110-118.

Erguven G.O., Serdar O., Tanyol M., Yildirim N.C., Yildirim N., Durmus B. (2022) The Bioremediation Capacity of *Sphingomonas melonis* for Methomyl-Contaminated Soil Media: RSM Optimization and Biochemical Assessment by *Dreissena polymorpha*. *Chemistry Selec*t 7: e202202105.

Erguven G.O., Tatar S., Serdar O., Yildirim N.C. (2021). Evaluation of the efficiency of chlorpyrifos-ethyl remediation by *Methylobacterium radiotolerans* and *Microbacterium arthrosphaerae* using response of some biochemical biomarkers. *Environmental Science and Pollution Research*, 28:2871–2879. https://doi.org/10.1007/s11356-020-10672-9

Erguven G.O., Yildirim N. (2016). Efficiency of some soil bacteria for chemical oxygen demand reduction of synthetic chlorsulfuron solutions under agiated culture conditions. *Cellular and Molecular Biology*, 62: 92–96. https://doi.org/10.14715/cmb/2016.62.6.17

Erguven G.O., Yildirim N. (2019). The evaluation of imidacloprid remediation in soil media by two bacterial strains. *Current Microbiology*, 76(12):1461–1466. https://doi.org//10.1007/s00284-019-01774-w

Góngora-Echeverría V.R., García-Escalante R., Rojas-Herrera R., Giácoman-Vallejos G., Ponce-Caballero C. (2020) Pesticide bioremediation in liquid media using a microbial consortium and bacteria-pure strains isolated from a biomixture used in agricultural areas. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 200: 110734. https://doi.org/10.1016/j.ecoenv.2020.110734

Guo Y., Cheng L., Long W., Gao J., Zhang J., Chen S., Pu H., Hu M. (2021). Synergistic mutations of two rapeseed AHAS genes confer high resistance to sulfonylurea herbicides for weed control. *Theoretical and Applied Genetics*, 133:2811–2824. https://doi.org/10.1007/s00122-020-03633-w

Hanazato T. (1991). Effects of long and short-term exposure to carbaryl on survival, growth and reproduction of *Daphnia ambigua*. *Environmental Pollution*, 74: 139–148.

Korkmaz V., Yildirim N., Erguven G.O., Durmus B., Nuhoglu Y. (2021). The biyoremediation of glyphosate in soil media by some newly isolated bacteria: The COD, TOC removal efficiency and mortality assessment for *Daphnia magna*. *Environmental Technology and Innovation*, 22: 1-9. https://doi.org/10.1016/j.eti.2021.101535

Kumar M., Philip L. (2006). Adsorption and desorption characteristics of hydrophobic pesticide endosulfan in four Indian soils. *Chemosphere* 62:1064–

1077. https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2005.05.009

Lakshmi C.V., Kumar M., Khanna S. (2008). Biotransformation of chlorpyrifos and bioremediation of contaminated soil. *International Biodeterioration Biodegradation* 62(2): 204–209. https://doi.org/10.1016/j.ibiod.2007.12.005

Lin J., Gan L., Chen Z., Naidu R. (2015). Biodegradation of tetradecane using Acinetobacter venetianus immobilized on bagasse. *Biochemical Engineering Journal,* 100: 76–82. https://doi.org/10.1016/j.bej.2015.04.014

Martins J., Teles O., Vasconcelos V. (2007). Assays with *Daphnia magna* and *Danio rerio* as alert systems in aquatic toxicology. *Environment International*, 33: 414-425. https://doi.org/10.1016/j.envint.2006.12.006

Miner B.E., De Meester L., Pfrender M.E., Lampert W., Hairston Jr N.G. (2012). Linking genes to communities and ecosystems: Daphnia as an ecogenomic model. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences*, 279: 1873–1882. https://doi.org/10.1098/rspb.2011.2404

Persoone G., Baudo R., Cotman M., Blaise C., Thompson K., Moreira-Santos M., Vollat B., Torokne A., Han T. (2009). Review on the acute *Daphnia magna* toxicity test – Evaluation of the sensitivity and the precision of assays performed with organisms from laboratory cultures or hatched from dormant eggs. *Knowledge and Management of Aquatic Ecosystems*, 393(1): 29. https://doi.org/10.1051/kmae/2009012

Pous N., Hidalgo M., Teresa S., Colomer J., Colprim J., Salvadó V. (2020). Assessment of zooplankton-based eco-sustainable wastewater treatment at laboratory scale. *Chemosphere* 238: 124683. https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2019.124683

Ren Z., Li Z., Ma M., Wang Z., Fu R. (2009). Behavioral responses of *Daphnia magna* to stresses of chemicals with different toxic characteristics. *Bulletin of Environmental Contamination and Toxicology*, 82: 310. . https: //doi.org/10.1007/s00128-008-9588-1

Sharma A., Shukla A., Attri K., Kumar M., Kumar P., Suttee A., Singh G., Barnwal R.P., Singla N. (2020). Global trends in pesticides: A looming threat and viable alternatives. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 201: 110812. https:// doi: 10.1016/j.ecoenv.2020.110812.

Sidhu G.K., Singh S., Kumar V., Dhanjal D.S., Datta S., Singh J. (2019). Toxicity, monitoring and biodegradation of organophosphate pesticides: a review. *Critical Reviews in Environmental Science and Technology*, 49: 1135-1187. https://doi.org/10.1080/10643389.2019.1565554

Siripong P., Oraphin B., Sanro T., Duanporn P. (2009). Screening of fungi from natural sources in Thailand for degradation of polychlorinated hydrocarbons. American-Eurasian Journal of Agricultural & Environmental Sciences, 5: 466–472.

Tatar S., Yildirim N.C., Serdar O., Erguven G.O. (2020). Can toxicities induced by insecticide methomyl be remediated via soil bacteria *Ochrobactrum thio-*

phenivorans and *Sphingomonas melonis*? *Current Microbiology,* 77:1301–1307. https://doi.org/10.1007/s00284-020-02042-y

Weisburg W.G., Barns S.M., Pelletier D.A., Lane. D.J. (1991). 16S ribosomal DNA amplification for phylogenetic study. *Journal of Bacteriology*, 173 (2): 697–703.

Williams G.M., Kroes R., Munro I.C. (2000). Safety evaluation and risk assessment of the herbicide Roundup and its active ingredient, glyphosate, for humans. *Regulatory Toxicology and Pharmacology*, 31:117–165. https://doi.org/10.1006/rtph.1999.1371

Wu D., Liu Z., Cai M., Jiao Y., Li Y., Chen Q., Zhao Y. (2019). Molecular characterisation of cytochrome P450 enzymes in waterflea (*Daphnia pulex*) and their expression regulation by polystyrene nanoplastics. *Aquatic Toxicology*, 217:105350. https://doi.org/10.1016/j.aquatox.2019.105350

Zhang J.J., Niu Y., Ma C., Zhao T., Wang H., Yan Z., Zhou L., Liu X., Piao F., Du N. (2023). Accumulation and metabolism of pyroxasulfone in tomato seedlings. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 254: 114765. https://doi.org/10.1016/j.ecoenv.2023.114765

CHAPTER 6

NAVIGATING UNCERTAINTY: FROM TYPE-1 TO INTERVAL TYPE-2 FUZZY LOGIC IN DECISION MAKING

Baris SANDAL[1], Ayfer ERGIN[2]

1 Rsch Asst Dr. Istanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Engineering, Department of Mechanical Engineering, Istanbul, TÜRKİYE e-mail: bsandal@iuc.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-1078-7786

2 Asist. Prof. Dr. Istanbul University-Cerrahpaşa, Faculty of Engineering, Maritime Transportation Management Engineering, Istanbul, TÜRKİYE e-mail: ayfersan@iuc.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-6276-4001

1. Introduction:

Fuzzy Logic (FL) emerges as a potent tool for addressing the intricacies and uncertainties inherent in the real world. Its mode of information processing often transcends precise boundaries, making it a frequently adopted paradigm. Type-1 Fuzzy Sets (T1FSs), a widely applied branch of FL, excels in handling uncertainty and imprecision with notable success. However, when confronted with the need to address more complex and extensive ranges of uncertainty, Type-2 Fuzzy Sets (T2FS) logic comes into play (Mendel & Wu, 2002). Fuzzy sets have aroused great interest both in industry and academia, leading to fruitful research across various fields (John & Coupland, 2007).

Taking into account the advantages and disadvantages of each approach, comprehending their effectiveness under specific conditions can provide invaluable insights into solving real-world problems fraught with uncertainty. It is within the purview of this study to shed light on these intricate aspects of FL and guide practitioners and researchers in making informed decisions regarding its application.

The primary objective of this study is to delve into the distinct application domains and performance characteristics of both FL approaches. Firstly, we embark on elucidating the concept of FL while underscoring its paramount significance. The fundamental motivation behind the adoption of FL lies in its intrinsic ability to effectively tackle uncertainties within complex systems and the real world (Türkşen, 2002). Secondly, we meticulously scrutinize the advantages and disadvantages of Interval Type-2 Fuzzy Sets (IT2FSs). The capacity of IT2FS to handle broader intervals of uncertainty and operate within these intervals is particularly vital when dealing with intricate problems (Mendel, 2018). However, it is noteworthy that these advantages might necessitate increased computational power, which can be considered a potential drawback.

This study is organized into several sections, each dedicated to a specific facet of FL and its application domains. The subsequent section, " Concept of Fuzzy Sets and Applications" delves into the core concepts of FL, providing a comprehensive understanding of its principles and significance. Following this, the chapter explores " Applications of Type-1 Fuzzy Sets " highlighting their prowess in handling moderate uncertainty scenarios and examines applications in this field. Moving forward, the discussion extends to " Applications of Type-2 Fuzzy Sets " emphasizing their critical role in addressing extensive and intricate uncertainty ranges and highlighting applications that are new to the literature. The chapter then scrutinizes " Interval Type-2 Fuzzy Sets" shedding light on their advantages and computational considerations. Finally, the concluding section synthesizes

References

Abdullah, L., & Zulkifli, N. (2015). Integration of fuzzy AHP and interval type-2 fuzzy DEMATEL: An application to human resource management. *Expert systems with Applications, 42*(9), 4397-4409.

Arık, A. E., & Bilgiç, B. (2022). Fuzzy control of a landing gear system with oleo-pneumatic shock absorber to reduce aircraft vibrations by landing impacts. *Aircraft Engineering and Aerospace Technology*(ahead-of-print).

Beşikçi, E. B., Kececi, T., Arslan, O., & Turan, O. (2016). An application of fuzzy-AHP to ship operational energy efficiency measures. *Ocean Engineering, 121*, 392-402.

Bloch, I. (2015). Fuzzy sets for image processing and understanding. *Fuzzy Sets and Systems, 281*, 280-291.

Celik, E., & Akyuz, E. (2018). An interval type-2 fuzzy AHP and TOPSIS methods for decision-making problems in maritime transportation engineering: the case of ship loader. *Ocean Engineering, 155*, 371-381.

Celik, M., Er, I. D., & Ozok, A. F. (2009). Application of fuzzy extended AHP methodology on shipping registry selection: The case of Turkish maritime industry. *Expert systems with Applications, 36*(1), 190-198.

Cevik Onar, S., Oztaysi, B., & Kahraman, C. (2014). Strategic decision selection using hesitant fuzzy TOPSIS and interval type-2 fuzzy AHP: a case study. *International Journal of Computational intelligence systems, 7*(5), 1002-1021.

Chen, S.-M., & Lee, L.-W. (2010). Fuzzy multiple attributes group decision-making based on the interval type-2 TOPSIS method. *Expert systems with Applications, 37*(4), 2790-2798.

Chou, C.-C. (2007). A fuzzy MCDM method for solving marine transshipment container port selection problems. *Applied Mathematics and Computation, 186*(1), 435-444.

Dijkman, J. G., van Haeringen, H., & de Lange, S. J. (1983). Fuzzy numbers. *Journal of Mathematical Analysis and Applications, 92*(2), 301-341. doi:https://doi.org/10.1016/0022-247X(83)90253-6

Ecer, F. (2022). Multi-criteria decision making for green supplier selection using interval type-2 fuzzy AHP: a case study of a home appliance manufacturer. *Operational Research, 22*(1), 199-233.

Ergin, A. (2021). A fuzzy AHP approach to evaluating differences between ocean container carriers and their customers. *International Journal of Shipping and Transport Logistics, 13*(3-4), 402-421.

Ergin, A., & Eker, I. (2019). Application of Fuzzy Topsis Model for Container Port Selection Considering Environmental Factors.

Ergin, A., & Ergin, M. F. (2018). Reduction of Ship Based CO2 Emissions from Container Transportation. *International Journal of Computational and Ex-*

perimental Science and Engineering, 4(3), 1-4.

Ergin, A., & Sandal, B. (2023). Mobbing among seafarers: Scale development and application of an interval type-2 fuzzy logic system. *Ocean Engineering, 286*, 115595.

Ertuğrul, İ., & Karakaşoğlu, N. (2008). Comparison of fuzzy AHP and fuzzy TOPSIS methods for facility location selection. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 39*(7-8), 783-795.

Ervural, B. C., Zaim, S., Demirel, O. F., Aydin, Z., & Delen, D. (2018). An ANP and fuzzy TOPSIS-based SWOT analysis for Turkey's energy planning. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 82*, 1538-1550.

Gupta, C., Jain, A., & Joshi, N. (2018). Fuzzy logic in natural language processing–a closer view. *Procedia computer science, 132*, 1375-1384.

Güngör, Z., Serhadlıoğlu, G., & Kesen, S. E. (2009). A fuzzy AHP approach to personnel selection problem. *Applied Soft Computing, 9*(2), 641-646.

Heo, E., Kim, J., & Boo, K.-J. (2010). Analysis of the assessment factors for renewable energy dissemination program evaluation using fuzzy AHP. *Renewable and Sustainable Energy Reviews, 14*(8), 2214-2220.

Javanmard, M., & Mishmast Nehi, H. (2019). Rankings and operations for interval type-2 fuzzy numbers: a review and some new methods. *Journal of Applied Mathematics and Computing, 59*, 597-630.

John, R., & Coupland, S. (2007). Type-2 fuzzy logic: A historical view. *IEEE computational intelligence magazine, 2*(1), 57-62.

Ka, B. (2011). Application of fuzzy AHP and ELECTRE to China dry port location selection. *The Asian Journal of Shipping and Logistics, 27*(2), 331-353.

Kahraman, C., Cebeci, U., & Ruan, D. (2004). Multi-attribute comparison of catering service companies using fuzzy AHP: The case of Turkey. *International Journal of Production Economics, 87*(2), 171-184.

Kahraman, C., Cebeci, U., & Ulukan, Z. (2003). Multi-criteria supplier selection using fuzzy AHP. *Logistics information management*.

Kahraman, C., Öztayşi, B., Sarı, İ. U., & Turanoğlu, E. (2014). Fuzzy analytic hierarchy process with interval type-2 fuzzy sets. *Knowledge-Based Systems, 59*, 48-57.

Kaya, T., & Kahraman, C. (2010). Multicriteria renewable energy planning using an integrated fuzzy VIKOR & AHP methodology: The case of Istanbul. *Energy, 35*(6), 2517-2527.

Kiracı, K., & Akan, E. (2020). Aircraft selection by applying AHP and TOPSIS in interval type-2 fuzzy sets. *Journal of Air Transport Management, 89*, 101924.

Kumar, D., Singh, J., & Singh, O. P. (2013). A fuzzy logic based decision support system for evaluation of suppliers in supply chain management practices.

Mathematical and Computer Modelling, 58(11-12), 1679-1695.

Lee, L.-W., & Chen, S.-M. (2008). *Fuzzy multiple attributes group decision-making based on the extension of TOPSIS method and interval type-2 fuzzy sets.* Paper presented at the 2008 international conference on machine learning and cybernetics.

Liang, Q., & Mendel, J. M. (2000). Interval type-2 fuzzy logic systems: theory and design. *IEEE Transactions on fuzzy systems, 8*(5), 535-550.

Mendel, J. M. (2013). General type-2 fuzzy logic systems made simple: a tutorial. *IEEE Transactions on fuzzy systems, 22*(5), 1162-1182.

Mendel, J. M. (2017). Uncertain rule-based fuzzy systems. *Introduction and new directions, 684*.

Mendel, J. M. (2018). Comparing the performance potentials of interval and general type-2 rule-based fuzzy systems in terms of sculpting the state space. *IEEE Transactions on fuzzy systems, 27*(1), 58-71.

Mendel, J. M., & John, R. B. (2002). Type-2 fuzzy sets made simple. *IEEE Transactions on fuzzy systems, 10*(2), 117-127.

Mendel, J. M., & Wu, H. (2002). *Uncertainty versus choice in rule-based fuzzy logic systems.* Paper presented at the 2002 IEEE World Congress on Computational Intelligence. 2002 IEEE International Conference on Fuzzy Systems. FUZZ-IEEE'02. Proceedings (Cat. No. 02CH37291).

Mitchell, H. (2006). Ranking type-2 fuzzy numbers. *IEEE Transactions on fuzzy systems, 14*(2), 287-294.

Onut, S., Tuzkaya, U. R., & Torun, E. (2011). Selecting container port via a fuzzy ANP-based approach: A case study in the Marmara Region, Turkey. *Transport Policy, 18*(1), 182-193.

Ozer, H. O., Hacioglu, Y., & Yagiz, N. (2016). Suppression of structural vibrations using PDPI+ PI type fuzzy logic controlled active dynamic absorber. *Journal of the Brazilian Society of Mechanical Sciences and Engineering, 38*, 2105-2115.

Oztaysi, B. (2015). A Group Decision Making Approach Using Interval Type-2 Fuzzy AHP for Enterprise Information Systems Project Selection. *Journal of Multiple-Valued Logic & Soft Computing, 24*.

Öztayşi, B., & Kahraman, C. (2017). Evaluation of renewable energy alternatives using hesitant fuzzy TOPSIS and interval type-2 fuzzy AHP. In *Renewable and Alternative Energy: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications* (pp. 1378-1412): IGI Global.

Öztürk, F. (2021). A hybrid type-2 fuzzy performance evaluation model for public transport services. *Arabian Journal for Science and Engineering, 46*(10), 10261-10279.

Park, K.-S., Seo, Y.-J., Kim, A.-R., & Ha, M.-H. (2018). Ship acquisition of shipping companies by sale & purchase activities for sustainable growth: Ex-

ploratory fuzzy-AHP application. *Sustainability, 10*(6), 1763.

Pedrycz, W., Ekel, P., & Parreiras, R. (2011). *Fuzzy multicriteria decision-making: models, methods and applications*: John Wiley & Sons.

Ren, J., & Lützen, M. (2015). Fuzzy multi-criteria decision-making method for technology selection for emissions reduction from shipping under uncertainties. *Transportation Research Part D: Transport and Environment, 40*, 43-60.

Sahin, B., Yazir, D., Soylu, A., & Yip, T. L. (2021). Improved fuzzy AHP based game-theoretic model for shipyard selection. *Ocean Engineering, 233*, 109060.

Sandal, B., Hacioglu, Y., Salihoglu, Z., & Yagiz, N. (2023). Fuzzy Logic Preanesthetic Risk Evaluation of Laparoscopic Cholecystectomy Operations. *The American Surgeon, 89*(3), 414-423.

Skalna, I., Rebiasz, B., Gawel, B., Basiura, B., Duda, J., Opila, J., & Pelech-Pilichowski, T. (2015). Advances in fuzzy decision making. *Studies in Fuzziness and Soft Computing, 333*.

Soner, O., Celik, E., & Akyuz, E. (2017). Application of AHP and VIKOR methods under interval type 2 fuzzy environment in maritime transportation. *Ocean Engineering, 129*, 107-116.

Sun, C.-C. (2010). A performance evaluation model by integrating fuzzy AHP and fuzzy TOPSIS methods. *Expert systems with Applications, 37*(12), 7745-7754.

Taskin, Y., & Hacioglu, Y. (2020). Robust and Intelligent Control Techniques for Twin Rotor System. In *Handbook of Research on Advanced Mechatronic Systems and Intelligent Robotics* (pp. 401-420): IGI Global.

Taskin, Y., Hacioglu, Y., & Yagiz, N. (2017). Experimental evaluation of a fuzzy logic controller on a quarter car test rig. *Journal of the Brazilian Society of Mechanical Sciences and Engineering, 39*, 2433-2445.

Tunçel, A. L., Arslan, Ö., & Akyüz, E. (2023). An Application of Fuzzy AHP Using Quadratic Mean Method: Case Study of ENC Preparation Process for Intended Voyages. *Journal of ETA Maritime Science, 11*(1).

Türkşen, I. B. (2002). Type 2 representation and reasoning for CWW. *Fuzzy Sets and Systems, 127*(1), 17-36.

Ünver, B., Altın, İ., & Gürgen, S. (2021). Risk ranking of maintenance activities in a two-stroke marine diesel engine via fuzzy AHP method. *Applied Ocean Research, 111*, 102648.

Wang, Y.-J. (2014). The evaluation of financial performance for Taiwan container shipping companies by fuzzy TOPSIS. *Applied Soft Computing, 22*, 28-35.

Wang, Y.-J., & Lee, H.-S. (2008). The revised method of ranking fuzzy numbers with an area between the centroid and original points. *Computers*

& Mathematics with Applications, 55(9), 2033-2042. doi:https://doi.org/10.1016/j.camwa.2007.07.015

Wu, D., & Mendel, J. M. (2009). A comparative study of ranking methods, similarity measures and uncertainty measures for interval type-2 fuzzy sets. *Information sciences, 179*(8), 1169-1192. doi:https://doi.org/10.1016/j.ins.2008.12.010

Yasa, H., Ergin, M. F., Ergin, A., & Alkan, G. (2016). Importance of Inert Gases for Chemical Transportation. *PROCEEDINGS BOOK*, 825.

Yildiz, A., Ayyildiz, E., Taskin Gumus, A., & Ozkan, C. (2021). A framework to prioritize the public expectations from water treatment plants based on trapezoidal type-2 Fuzzy Ahp method. *Environmental Management, 67*(3), 439-448.

Yilmaz, M. K., Kusakci, A. O., Tatoglu, E., Icten, O., & Yetgin, F. (2019). Performance evaluation of real estate investment trusts using a hybridized interval type-2 fuzzy AHP-DEA approach: the case of Borsa Istanbul. *International Journal of Information Technology & Decision Making, 18*(06), 1785-1820.

Zadeh, L. A. (1971). Quantitative fuzzy semantics. *Information sciences, 3*(2), 159-176.

Zadeh, L. A. (1996). Fuzzy sets. In *Fuzzy sets, fuzzy logic, and fuzzy systems: selected papers by Lotfi A Zadeh* (pp. 394-432): World Scientific.

CHAPTER 7

METALLIC BIOMATERIALS PRODUCTION BY SELECTIVE LASER MELTING

Safiye İPEK AYVAZ[1]

1 Öğr. Gör. Dr. Manisa Celal Bayar University, Turgutlu Vocational School, Department of Machinery and Metal Technologies, 45140 Manisa, Turkey, E-mail:safiye.ipek@cbu.edu.tr, Orcid id: orcid.org/0000-0001-7385-7388

1. INTRODUCTION

Due to various diseases, accidents or congenital causes, artificial tissues/organ, orthoses and prostheses are implanted through surgical interventions. Metallic biomaterials are the first choice for needs where mechanical reliability is at the forefront(J. Zhang et al., 2019; L. C. Zhang et al., 2016a). However, in the field of implantology, the realization of the design and production of biomaterials with complex geometry and porous structure, which are specific to the patient and suitable for his anatomy, is an important limitation for the use of traditional methods in this field. For this reason, 3D additive manufacturing methods are needed (Bobik et al., 2020; Davoodi et al., 2022; Prasad et al., 2017; Yang et al., 2020).

Selective laser melting (SLM), one of the 3D manufacturing methods, was first developed by Carl Deckard at the University of Texas in his master's thesis (Mazzoli, 2013). It was later used in Germany in the 1990s by the Fraunhofer Institute for Laser Technology (Gao et al., 2023; Yap et al., 2015). As shown schematically in Figure 1, in the SLM technique, a high-energy laser beam locally melts the metallic powders on which it is focused. The molten powders are then rapidly solidified. This process is continued layer by layer to produce the final product(Song et al., 2015; J. Zhang et al., 2019; W. neng Zhang et al., 2020).

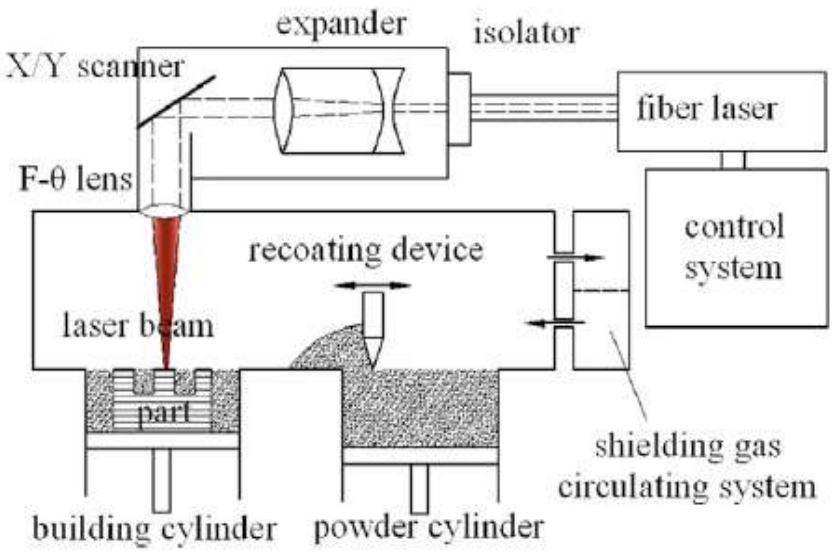

Figure 1. *Schematic representation of part production with SLM (Y. Liu et al., 2015).*

References

Bartolomeu, F., Buciumeanu, M., Pinto, E., Alves, N., Carvalho, O., Silva, F. S., & Miranda, G. (2017). 316L stainless steel mechanical and tribological behavior—A comparison between selective laser melting, hot pressing and conventional casting. *Additive Manufacturing*, *16*, 81–89. https://doi.org/10.1016/j.addma.2017.05.007

Čapek, J., Machová, M., Fousová, M., Kubásek, J., Vojtěch, D., Fojt, J., Jablonská, E., Lipov, J., & Ruml, T. (2016). Highly porous, low elastic modulus 316L stainless steel scaffold prepared by selective laser melting. *Materials Science and Engineering C*, *69*, 631–639. https://doi.org/10.1016/j.msec.2016.07.027

Dewidar'.', M. M., Khalil', K. A., & Lim3, J. K. (n.d.). *Science Press Processing and mechanical properties of porous 3 16L stainless steel for biomedical applications*. www.sciencedirect.com

Guoqing, Z., Yongqiang, Y., Changhui, S., Fan, F., & Zimian, Z. (2018). Study on Biocompatibility of CoCrMo Alloy Parts Manufactured by Selective Laser Melting. *Journal of Medical and Biological Engineering*, *38*(1), 76–86. https://doi.org/10.1007/s40846-017-0293-6

Haghshenas, M. (2017). Mechanical characteristics of biodegradable magnesium matrix composites: A review. In *Journal of Magnesium and Alloys* (Vol. 5, Issue 2, pp. 189–201). National Engg. Reaserch Center for Magnesium Alloys. https://doi.org/10.1016/j.jma.2017.05.001

Hao, L., Dadbakhsh, S., Seaman, O., & Felstead, M. (2009). Selective laser melting of a stainless steel and hydroxyapatite composite for load-bearing implant development. *Journal of Materials Processing Technology*, *209*(17), 5793–5801. https://doi.org/10.1016/j.jmatprotec.2009.06.012

Hedberg, Y. S., Qian, B., Shen, Z., Virtanen, S., & Odnevall Wallinder, I. (2014). In vitro biocompatibility of CoCrMo dental alloys fabricated by selective laser melting. *Dental Materials*, *30*(5), 525–534. https://doi.org/10.1016/j.dental.2014.02.008

Jalali, M., Mohammadi, K., Movahhedy, M. R., Karimi, F., Sadrnezhaad, S. K., Chernyshikhin, S. V., & Shishkovsky, I. V. (2023). SLM Additive Manufacturing of NiTi Porous Implants: A Review of Constitutive Models, Finite Element Simulations, Manufacturing, Heat Treatment, Mechanical, and Biomedical Studies. In *Metals and Materials International* (Vol. 29, Issue 9, pp. 2458–2491). Korean Institute of Metals and Materials. https://doi.org/10.1007/s12540-023-01401-1

Khoo, Z. X., Liu, Y., An, J., Chua, C. K., Shen, Y. F., & Kuo, C. N. (2018). A review of selective laser melted NiTi shape memory alloy. In *Materials* (Vol. 11, Issue 4). MDPI AG. https://doi.org/10.3390/ma11040519

Kong, D., Ni, X., Dong, C., Lei, X., Zhang, L., Man, C., Yao, J., Cheng, X., & Li, X. (2018). Bio-functional and anti-corrosive 3D printing 316L stain-

less steel fabricated by selective laser melting. *Materials and Design*, *152*, 88–101. https://doi.org/10.1016/j.matdes.2018.04.058

Krishnan, R., Pandiaraj, S., Muthusamy, S., Panchal, H., Alsoufi, M. S., Ibrahim, A. M. M., & Elsheikh, A. (2022). Biodegradable magnesium metal matrix composites for biomedical implants: synthesis, mechanical performance, and corrosion behavior - a review. In *Journal of Materials Research and Technology* (Vol. 20, pp. 650–670). Elsevier Editora Ltda. https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2022.06.178

Lovašiová, P., Lovaši, T., Kubásek, J., Jablonská, E., Msallamová, Š., Michalcová, A., Vojtěch, D., Suchý, J., Koutný, D., & Alzubi, E. G. H. (2022). Biodegradable WE43 Magnesium Alloy Produced by Selective Laser Melting: Mechanical Properties, Corrosion Behavior, and In-Vitro Cytotoxicity. *Metals*, *12*(3). https://doi.org/10.3390/met12030469

Lu, H. Z., Ma, H. W., Luo, X., Wang, Y., Wang, J., Lupoi, R., Yin, S., & Yang, C. (2021). Microstructure, shape memory properties, and in vitro biocompatibility of porous NiTi scaffolds fabricated via selective laser melting. *Journal of Materials Research and Technology*, *15*, 6797–6812. https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2021.11.112

Luo, J., Jia, X., Gu, R., Zhou, P., Huang, Y., Sun, J., & Yan, M. (2018). 316L stainless steel manufactured by selective laser melting and its biocompatibility with or without hydroxyapatite coating. *Metals*, *8*(7). https://doi.org/10.3390/met8070548

Luo, J., Wu, S., Lu, Y., Guo, S., Yang, Y., Zhao, C., Lin, J., Huang, T., & Lin, J. (2018). The effect of 3 wt.% Cu addition on the microstructure, tribological property and corrosion resistance of CoCrW alloys fabricated by selective laser melting. *Journal of Materials Science: Materials in Medicine*, *29*(4). https://doi.org/10.1007/s10856-018-6043-7

Mace, A., Khullar, P., Bouknight, C., & Gilbert, J. L. (2022). Corrosion properties of low carbon CoCrMo and additively manufactured CoCr alloys for dental applications. *Dental Materials*, *38*(7), 1184–1193. https://doi.org/10.1016/j.dental.2022.06.021

Ng, C. C., Savalani, M., & Man, H. C. (2011). Fabrication of magnesium using selective laser melting technique. *Rapid Prototyping Journal*, *17*(6), 479–490. https://doi.org/10.1108/13552541111184206

Ren, L., Memarzadeh, K., Zhang, S., Sun, Z., Yang, C., Ren, G., Allaker, R. P., & Yang, K. (2016). A novel coping metal material CoCrCu alloy fabricated by selective laser melting with antimicrobial and antibiofilm properties. *Materials Science and Engineering C*, *67*, 461–467. https://doi.org/10.1016/j.msec.2016.05.069

Shahin, M., Munir, K., Wen, C., & Li, Y. (2019). Magnesium matrix nanocomposites for orthopedic applications: A review from mechanical, corrosion, and biological perspectives. In *Acta Biomaterialia* (Vol. 96, pp. 1–19). Acta Materialia Inc. https://doi.org/10.1016/j.actbio.2019.06.007

Suchý, J., Klakurková, L., Man, O., Remešová, M., Horynová, M., Paloušek, D., Koutný, D., Krištofová, P., Vojtěch, D., & Čelko, L. (2021). Corrosion behaviour of WE43 magnesium alloy printed using selective laser melting in simulation body fluid solution. *Journal of Manufacturing Processes*, *69*, 556–566. https://doi.org/10.1016/j.jmapro.2021.08.006

Taheri Andani, M., Saedi, S., Turabi, A. S., Karamooz, M. R., Haberland, C., Karaca, H. E., & Elahinia, M. (2017). Mechanical and shape memory properties of porous Ni50.1Ti49.9 alloys manufactured by selective laser melting. *Journal of the Mechanical Behavior of Biomedical Materials*, *68*, 224–231. https://doi.org/10.1016/j.jmbbm.2017.01.047

Wang, C., Hu, Y., Zhong, C., Lan, C., Li, W., & Wang, X. (2022). Microstructural evolution and mechanical properties of pure Zn fabricated by selective laser melting. *Materials Science and Engineering: A*, *846*. https://doi.org/10.1016/j.msea.2022.143276

Waqas, M., He, D., Tan, Z., Yang, P., Gao, M., & Guo, X. (2023). A study of selective laser melting process for pure zinc and Zn10mg alloy on process parameters and mechanical properties. *Rapid Prototyping Journal*. https://doi.org/10.1108/RPJ-04-2022-0138

Wen, P., Jauer, L., Voshage, M., Chen, Y., Poprawe, R., & Schleifenbaum, J. H. (2018). Densification behavior of pure Zn metal parts produced by selective laser melting for manufacturing biodegradable implants. *Journal of Materials Processing Technology*, *258*, 128–137. https://doi.org/10.1016/j.jmatprotec.2018.03.007

Wu, C. L., Zai, W., & Man, H. C. (2021). Additive manufacturing of ZK60 magnesium alloy by selective laser melting: Parameter optimization, microstructure and biodegradability. *Materials Today Communications*, *26*. https://doi.org/10.1016/j.mtcomm.2020.101922

Xie, F., He, X., Cao, S., & Qu, X. (2013). Structural and mechanical characteristics of porous 316L stainless steel fabricated by indirect selective laser sintering. *Journal of Materials Processing Technology*, *213*(6), 838–843. https://doi.org/10.1016/j.jmatprotec.2012.12.014

Xu, S., Ma, H., Song, X., Zhang, S., Hu, X., & Meng, Z. (2023). Finite Element Simulation of Stainless Steel Porous Scaffolds for Selective Laser Melting (SLM) and Its Experimental Investigation. *Coatings*, *13*(1). https://doi.org/10.3390/coatings13010134

CHAPTER 8

A NEW APPROACH TO WEB BASED EXPERT SYSTEMS: ONLINE RULE ADDITION

Yenal ARSLAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi, Yazılım Mühendisliği Bölümü, Ankara, Orcid Id: 0000- 0002-1776-6091, yenalarslan@aybu.edu.tr

1. INTRODUCTION

Expert systems, a sub branch of the artificial intelligence which emerged to produce machinery and software which can think and act like human beings, are known as the systems which can respond to users like human experts in a specific field. In other words, the expert system means turning the data, based on knowledge and experience of an expert in a field, into a program which can advise for and decide on a certain problem to be solved in the same field [1].

Traditional expert systems, in the beginning, used to operate in local and standalone computers, main frames or artificial intelligence machinery [2]. This had many disadvantages, in addition to certain superiorities such as efficiency, flexibility and reliability of expert systems, including:

- Cost. Although they were cheaper than human experts, mainframe and artificial intelligence machines were highly priced indeed.
- Performance issues. Problems with the performance occurred from time to time due to interworking of the knowledge base and the inference mechanism in local computers.
- Accessibility. Problems were experienced in accessing the target user audience at the end of operation.
- Platform dependence. Expert systems did not operate on all platforms, they could only operate in operating systems compatible with the respective protocol.

Application and information update. Separate updates in local computers required a huge amount of time and cost.

Development and more common use of the internet technologies, however, opened new doors in developing expert systems [3]. Researches started since the 2000s to look for answers to the question of developing web based expert systems. This would release the expert systems from the foregoing limitations. Below are some of the studies on web based expert systems.

Grupe, in one of his studies, turned an expert system, which was created with traditional methods, able to act like a decision support system in election of universities and departments according to the disposition of high school students, into a web based expert system. It was able to reach more students and achieve significant success as the expert system was web based [4].

Li et al. discussed in the beginning of their study the limitations and

REFERENCES

[1] P. Jackson, Introduction to expert systems, Addison-Wesley, 1990.

[2] Y. Duan, J. S. Edwards, and M. X. Xu, "Web-based expert systems: Benefits and challenges," *Inf. Manag.*, vol. 42, no. 6, pp. 799–811, 2005.

[3] D. J. Power, "Web-based and model-driven decision support systems: concepts and issue," no. January 2000, 2000.

[4] F. H. Grupe, "An Internet-based expert system for selecting an academic major: www.MyMajors.com," *Internet High. Educ.*, vol. 5, no. 4, pp. 333–344, 2002.

[5] D. Li, Z. Fu, and Y. Duan, "Fish-Expert: A web-based expert system for fish disease diagnosis," *Expert Syst. Appl.*, vol. 23, no. 3, pp. 311–320, 2002.

[6] A. J. Thomson and I. Willoughby, "A web-based expert system for advising on herbicide use in Great Britain," *Comput. Electron. Agric.*, vol. 42, no. 1, pp. 43–49, 2004.

[7] S. Li, "A Web-enabled hybrid approach to strategic marketing planning: Group Delphi a Web-based expert system," *Expert Syst. Appl.*, vol. 29, no. 2, pp. 393–400, 2005.

[8] Y. Duan, J. S. Edwards, and M. X. Xu, "Web-based expert systems: Benefits and challenges," *Inf. Manag.*, vol. 42, no. 6, pp. 799–811, 2005.

[9] W. Kim, Y. U. Song, and J. S. Hong, "Web enabled expert systems using hyperlink-based inference," *Expert Syst. Appl.*, vol. 28, no. 1, pp. 79–91, 2005.

[10] N. Dunstan, "Generating domain-specific web-based expert systems," *Expert Syst. Appl.*, vol. 35, no. 3, pp. 686–690, 2008.

[11] S. S. Hasan and R. K. Isaac, "An integrated approach of MAS-CommonKADS, Model-View-Controller and web application optimization strategies for web-based expert system development," *Expert Syst. Appl.*, vol. 38, no. 1, pp. 417–428, 2011.

[12] G. Engin *et al.*, "Rule-based expert systems for supporting university students," *Procedia Comput. Sci.*, vol. 31, pp. 22–31, 2014.

[13] F. Başçiftçi and E. Avuçlu, "An expert system design to diagnose cancer by using a new method reduced rule base," *Comput. Methods Programs Biomed.*, vol. 157, pp. 113–120, 2018.

[14] D. Huntington, "Web-based expert systems are on the way: Java-based Web delivery," *PC AI*, vol. 14, pp. 34–36, Dec. 2000.

[15] E. Oztemel, "Bilginin Elde Edilmesi ve Derlenmesi", *Otomasyon*, p. 46-47, 1997.

[16] *Karbon Celikleri*,Asil Celik Teknik Yayınları, 1990.

[17] Ö. Sarıkaya, *Aşınmaya karşı yüzey mühendisliği yöntemleri*. y.y, 2007.

[18] J. C. Giarratano, G. Riley, Expert Systems: Principles and Programming, 3 rd ed., PWS Publishing Company, pp. 547, 1998.

[19] A. Barr, E. Feigenbaum, C. Roads, "The Handbook of Artificial Intelligence", *Comput. Music J.*, vol. 1, 1982.

[20] J. Liebowitz, "The Handbook of Applied Expert Systems", *Crc Pres LLC*, pp 22-25, 1998.

[21] I. Bindoff, T. Ling, B.H. Kang, Multiple classification ripple round rules: A preliminary study, in: Lect. Notes Comput. Sci. (Including Subser. Lect. Notes Artif. Intell. Lect. Notes Bioinformatics), 2009.

[22] N. Allahverdi, *Uzman Sistemler Bir Yapay Zeka Uygulaması*, Atlas Yayın Dağıtım, 78, 2002.

CHAPTER 9

EXAMINATION OF PRECIOUS METAL CONTENTS AND RECOVERY METHODS OF WASTE ELECTRICAL AND ELECTRONICAL EQUIPMENTS

***Burcu TAN*[1]**

1 Dr., Çanakkale Onsekiz Mart University School of Graduate Studies, 17020, Çanakkale, Türkiye, burcu.tan88@gmail.com, ORCID : 0000-0003-4661-9661

1. INTRODUCTION

The manufacturing of electronic equipment is growing quickly on a global scale. With industrialization, economic growth, technological advancement, and affluent lifestyles, the dependence on electronic equipment has increased (Shagun et al., 2013).

Today, the almost universally accepted definition of WEEE is expressed by the European Union WEEE Directive. "WEEE" is defined as "discarded products, including subgroups, consumables, and all parts" in the WEEE Directive of the European Union (22/96/EC, (2003).

The fastest-growing category of waste in the world is waste electrical and electronic equipment. Electronic wastes (sometimes referred to as "e-wastes") are the remnants from the use of electronic devices (ED) such as computers, cell phones, televisions, fans, refrigerators, washing machines, and air conditioners (Rautela et al., 2021). In 2019, roughly 53.6 metric tonnes (Mt) of e-waste were produced globally, reported to the International Solid Waste Association (ISWA). The production of e-waste in Asia, America, and Europe in 2019 was 24.9 million tons, 13.1 million tons, and 12 million tons, respectively (Andeobu et al., 2021). The amount of e-waste generation is rising by around 2 million metric tons (Mt) annually on a global scale. In 2030, there will likely be 74 Mt of electronic waste generated (Chacraborty et al., 2022a). However, several noble metals, like Pd and Au, are found in these e-wastes; a ton of old mobile phones contains 368 g of Au and 287 g of Pd, which is more than the amount found in mineral ores and has a significant economic worth (Andrade et al., 2022) Forti et al. (2020) estimate that there are about $14 billion worth of precious metals (PMs) in e-waste, but that only $4 billion worth has been recovered.

Due to the approximately 30% amount of metals of this hazardous but otherwise beneficial waste, numerous studies illustrating the process pathways for recycling it have been published. Silver and gold are crucial components of contacts, bonding wires, and switches in the field of electronics, whereas palladium is used in computer hard disk drives (Ding et al., 2019; Diaz et al., 2016; Ning et al., 2023). These PMs are highly catalytically active and ductile (Shi et al., 2021).

E-waste may comprise roughly 70 elements from the periodic table due to the chemically rich yet complex the structure of electrical and electronical equipments. E-waste is a significant secondary source of common metals, PMs, and rare earth elements (REEs) because of its accumulated quantities and material composition (Lixandru et al., 2017). A report from the United States Environmental Protection Agency (USEPA), the metals—Ni, Cu, Cr, Hg, Cd, As Pb and Zn—have the greatest adverse effects

REFERENCES

22/96/EC, (2003). Directive of European Parliament and of The Council of 27 January 2003 on Waste Electrical and Electronic Equipment (WEEE), Joint Declaration of The European Parliament, The Council and The Commission Relating to Article 9., Official Journal, L037: 0024-39

Adentunji, A.I., Oberholster, P.J., Erasmus, M. (2023). Bioleaching of metals from e-waste using microorganism: A review. Minerals, 13 (6), 828.

Andreobu, L., Wibowo, S., Grandhi, S. (2021). An assessment of e-waste generation and environmental management of selected countries in Africa, Europe and North America: A systematic review. Science of The Total Environment, 792, 148078.

Andrade, D.F., Castro, J.P., Garcia, J.A., Machado, R.C., Pereira-Filho, E.R., Amarasiriwardena, D. (2022). Analytical and reclamation Technologies for identification and recycling of precious materials from waste computer and mobile phones. Chemosphere, 286(2), 131739.

Ari, V. (2015) A review of Technology of Metal Recovery from Electronic Waste. E-Waste Transition-From Pollution ro Resource, 121-157.

Aydin, B. (2011). Recycling of electrical and electronic equipment waste, Master's Thesis, Institute of Science and Technology, Suleyman Demirel University.

Baka, B. (2019). Recovery pf precious metals from electronic waste. Masters's Thesis, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Yıldız Technical University, İstanbul.

Birloaga, I., Michelis, I.D., Ferella, F., Buzatu, M., Veglio, F. (2013). Study on the influence of various factors in the hydrometallugical processing of waste printed circuit boards for copper and gold recovery. Waste Management, 33(4), 935-941.

Bourgeois, D., Lacanau, V., Mastretta, R., Contino-Pepin, C., Meyer, D. (2020). A simple process fort he recovery of Palladium from wastes of printes circuit boards. Hydrometallurgy, 191, 105241.

Buchert, M., Manhart A., Bleher, D., Pingel, D. 2012. Recycling Critical Raw Materials from Waste Electronic Equipment. Öko-Institut eV, Freiburg.

Cao, R., Xiao, S. (2005). Recovery of gold, palladium and silver fromwaste mobile phone, Precious Metals. 26, 13–15,

Chakraborty, S.C., Quamruzzaman, M., Zaman, M.W.U., Alam, M., Hossain D., Pramanik, B.K., Nguyen, L.N., Nghiem, L.D., Ahmed, M.F., Zhou, J.L., Mondal, I.H., Hossain, M.A., Johir, M.A.H., Ahmed, M.B., Sithi, J.A., Zargar, M., Moni, M.A. (2022a). Metals in e-waste: Occurrence, fate, impacts and remediation Technologies. Process Safety and Environmental Protection, 162, 230-252.

Chakraborty, S.C., Zaman, M.W.U., Hoque, M., Qamruzzaman, M., Zaman, J.U., Hossain, D., Pramanik, B.K., Nguyen, L.N., Nghiem, L.D., Mofijur, M.

(2022b). Metals extraction processes from electronic waste: constraints and opportunities. Environmental Science and Pollution Research, 29, 32651-32669.

Cui, J., Zhang, L. (2008). Metallurgical recovery of metals from electronic waste: A review. Journal of Hazardous Materials, 158, 228-256.

Diaz, L.A., Lister, T.E., Parkman, J.A., Clark G.G. (2016). Comprehensive process fort he recovery of value and critical materials from electronic waste. Journal of Cleaner Production, 125, 236-244.

Ding, Y., Zhang, S., Liu, Bo, Zheng, H., Chang C., Ekberg, C. (2019). Recovery of precious metals from electronic waste and spent catalysts: A review. Resources, Conservation & Recycling, 141, 284-293.

Duan, H., Hou, K., Li, J., Zhu, X. (2011). Examining the technology acceptance for dismantling of waste printed circuit boards in light of recycling and environmental concerns. Journal of Environmental Management, 92, 392-399.

Forti, V. Balde, C.P., Kuehr, R., Bel, G. (2020). The global e-waste monitor 2020: quantities, flows and the circular economy potential. United Nations University (UNU)/United Nations Institute for Training and Research (UNITAR) – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union (ITU) & International Solid Waste Association (ISWA), Bonn/Genova/Amsterdam. 3, 1-120.

Ghosh, B., Ghosh, M.K., Parhi, P., Mukherjee, P.S., Mishra, B.K. (2015). Waste printed circuit boards recycling: an extensive assessment of current status. Journal of Cleaner Production, 94, 5-19.

Ghulam, S.T., Abushammala, H. (2023). Challenges and opportunities in the management of electronic waste and its impact on human health and environment. Sustainability, 15 (3), 1837.

Hagelüken, C., Corti, C.W. (2010). Recycling of gold from electronics: cost-effective use through “Design for Recycling”.. Gold Bulletin;43, 209–20.

Hagelüken, C., Meskers, C.E.M. (2008). Mining our computers- opportunities and challenges to recover scarce and valuable metals from end-of-life electronic devices. Electronics Goes Green 2008. Fraunhofer IRB Verlag, Berlin, 623-628.

Huang, K., Guo, J., Xu, Z. (2009). Recycling of waste printed circuit boards: A review of current technologies and treatment status in China. Journal of Hazardous Materials, 164(2,3), 399-408.

Ian, H. (2008). Dumping, burning and landfill, Electronic Waste Management, 27, 75-90.

Jiang, P., Harney, M., Song, Y., Chen, B., Chen, B., Chen, Q., Chen, T. Lazarus, G., Lawrence, H.D., Korzenski, M.B. (2012). Improving the end-of-life for electronic materials via sustainable recycling methods. Procedia Environmental Sciences, 16, 485-490.

Kang, H.Y., Schoenung, J.M. (2006). Economic analysis of electronic waste recycling: modeling the cost and revenue of a materials recovery facility in California. Environmental Science & Technology, 40(5), 1672-1680.

Karataş, O. (2018). Recycling of electronic waste and it's effects on human life. Graduate School of Natural and Applied Sciences, Izmır Katıp Celebi University.

Kaya, M. (2016). Recovery of metals from electronic waste by physical and chemical recycling processes. Proceeding Part VII, 18th International Conference on Waste Management, Recycling and Environment (ICWMRE 2016), Barcelona, 939-950.

Kaya, M. (2019). E-waste and e-waste recycling. Electronic Waste and Printed Circuit Board Recycling Technologies. Springer, Cham. 1-32.

Lee, H., Bae, M., Lee, E., Mishra, B. (2019). Copper extraction from flue dust electronic by electrowinning and ion exchange process- Urban mining: characterization and recycling of solid wastes, The Minerals, Metals & Materials Society, 71 (7), 2360-2367.

Lin, P.J., Werner, J., Ali, Z.A., Bertucci, L., Groppo, J. (2023). Kinetic and modeling of counter-burrent leaching of waste random-access memory chips in a Cu-NH_3-SO_4 system utilizing Cu(II) as an oxidizer. Materials, 16(8), 6274.

Lixandru, A., Venkatesan, P., Jinsson, C., Poenaru, I., Hall, B., Yang, Y., Gutfleisch, O. (2017). Identification and recovery of rare-earth permanent magnets from waste electrical and electronical equipment. Waste Management, 68, 482-489.

Murali, A., Zhang, Z.L., Shine, A.E., Free, M.L., Sarswat, P.K. (2022). E-wasted derived sustainable Cu recovery using solvent extraction and electrowinning followed by thiosulfate-based gold and silver extraction. Journal of Hazardous Materials Advances, 8, 100196.

Ning, S., Xie, R., Zeng, L., Tang, K. (2023). Process Safety and Environmental Protection, 178, 595-604.

Ottoni, M., Dias, P., Xavier L.H. (2020). A circular approach to the e-waste valorization through urban mining in Rio de Janerio, Brazil. Journal of Cleaner Production, 261, 120990.

Photharin, Y., Wangngae, Ngivprom, U., Chansaenpak, K., Kamkaew, A., Lai, R.Y. (2022). Extract od cassava waste as a lixiviant for gold leaching from electronic waste. Green Chemistry Letters and Reviews, 15(2), 437-448.

Rautela, R., Arya, S., Vishwakarma, S., Lee, J., Kim, K.H., Kumar, S. (2021). E-waste management and its effects on the environmental and human health. Science of the Total Environment, 773, 145623.

Regel-Rosocka, M. (2018). Electronic wastes. De Gruyter Physical Sciences Reviews, 20180020.

Sayman, R.Ü. (2016). T.R. Ministry of Environment and Urbanization, Waste

Electrical and Electronic Equipment Control Regulation, Municipality Implementation Guide- REC Türkiye.

Shagun, Kush, A., Arora, A. (2013). Proposed solution of e-waste management. International Journal of Future Computer and Communication, 2(5), 490-493.

Shi, W., Hu, Y., Lan, T., Zhang, X., Cao, J. (2021). Recovery of Pd(II) in chloride solutions by solvent extraction with new vinyl sulfide ploymer extractamts. Hydrometallurgy, 204, 105716.

Thakur, P., Kumar, S. (2023). Exploring bioleaching potential of indigenous Bacillus sporothermodurans ISO1 for metals recovery from PCBs through sequential leaching process. Waste Management & Research, 41 (7), 1255-1266.

Torres, R., Lapidus, G.T. (2016). Copper leaching from electronic waste fort he improvement of gold recycling. Waste Management, 57, 131-139.

Tuncer, E., (2014). The Selection of The Best Management Technology to Recycle Precious Metals from Electric and Electronic Equipment, Master's Thesis, ITU Department of Environmental Engineering Environmental Sciences and Engineering Programme, Istanbul.

Tuncuk, A., Stazi, V., Akcil, A., Yazici, E.Y., Deveci, H. (2012). Aqueous metal recovery techniques from e-scarp: Hydrometallurgy in recycling. Mineral Engineering, 25, 28-37.

Wang, J., Chen, C. (2006). Biosorption of metals by Saccharomyces cerevisiae: A review. Biotechnology Advances, 24, 427-451.

Wu, J. Selectively leaching gold fromwaste printed circuit boards with thiourea, Donghua University, Shanghai, 2008

Veglio, F., Quaresima, R., Fornari, P., Ubaldini, S. (2003) Recivery of valuable metals from electronic and galvanic industrial wastes by leaching and electrowinning. Waste Management, 23, 245-252.

Yamane, L.H., de Moraes, V.T., Espinosa, D.C.R., Tenorio, J.A.S. (2011). Recycling of WEEE: characterization of spent printed circuit boards from mobile phones and computers. Waste Management, 31, 2553-2558.

Yazici, E.Y., Deveci, H., Akcil, A. (2009) Recovery from recycling: e-wastes, Recycling Industry, 26, 59-62.

Yazici, E.Y. (2012). Recovery of Metals from Electronic Wastes by Physical and Hydrometallurgical Methods, Master's Thesis, KTÜ Institute of Science and Technology

Zhang, Z., Zhang, F.S., Selective recovery of Palladium from waste printed circuit boards by a novel non-acid process. Journal of Hazardous Materials, 279, 46-51.

Zhou, Y., Qui, K. (2010). A new technology for recycling materials from waste printed circuit boards. Journal of Hazardous Materials, 175, 823-828.

CHAPTER 10

SOLAR RADIATION MODELS BASED ON CLOUDINESS

Mine Tulin ZATEROGLU[1]

1 Dr., Cukurova University, Vocational School of AOSB Technical Sciences, Department of Electrical and Energy, Adana, Turkiye; mtzateroglu@cu.edu.tr; ORCID ID: 0000-0002-1050-6174

Introduction

In recent years, all humanity has been facing the effects of climate change. Today's climate change is entirely caused by the consumption of fossil fuels. Struggles are being made to reduce the effects of climate change and solutions are being produced. To overcome this problem, it is recommended to use renewable energy sources instead of fossil fuel consumption. Solar energy is one of the renewable energy sources and this basic energy source is clean and needed for life on Earth.

Solar radiation is a significant element in the phenomenon of climate change in terms of agriculture and hydrological cycle. In order to determine the climate change's economic effect, causes, and driving factors, it is mainly significant to analyze the variations in solar radiation and specify its related factors. In present century, the major contributors to climate change are the increases in greenhouse gases originated from anthropogenic emissions in atmosphere. The main source of anthropogenic emissions is the consumption of fossil fuels used in power plants, transportation, industrial processess, electricity, heating. These activities cause an increase in greenhouse gases emissions. By using renewable energy sources, a reduction in greenhouse gases can be obtained in mitigation of climate change.

Solar radiation which is the main energy source for our planet's life is an essential factor in the climate system by affecting environmental, ecological and climatological structures. The incoming solar radiation has impacts on various mechanisms such as photosynthesis of plants, carbon uptake, agriculture, surface temperature change, especially hydrological cycle (Liepert et al., 2004; Budyko, 1969; Obryk et al., 2018).

Earth's climate is influenced by variations in concentrations of aerosols and anthropogenic emissions (Fiore et al., 2012; Arneth et al., 2009; Ramanathan and Feng, 2009;). The impact of variations in emissions on aerosols and their related climatological effects are uncertain (Chalmers et al., 2012; Penner et al., 2010). Atmospheric aerosols may lead to variations in radiative balance of Earth, visibility of atmosphere, air pollution and acid deposition, As a result of the interaction between aerosol and climate, aerosols reflect and absorb the solar radiation which flows to the Earth and also affect the clouds' optical properties (Lohmann and Feichter, 2005). Because of their large spatiotemporal changeability, clouds lead to highly uncertainties when interpreting and estimating the climate system (Eastman and Warren, 2013; Zhai et al., 2015).

Earth's energy balance and incoming solar radiation are associated with human habitat, global warming, hydrological cycle and climate of Earth,

References

Adebiyi, A.A., Zuidema, P. (2018). Low cloud cover sensitivity to biomass-burning aerosols and meteorology over the Southeast Atlantic. J. Clim., 31, 4329–4346.

Andreae, M.O., Rosenfeld, D., Artaxo, P., Costa, A.A., Frank, G.P., Longo, K.M., Silva-Dias, M.A.F. (2004). Smoking rain clouds over the Amazo.n Science, 303, 1337–1342.

Antuna-Marrero, J. C., Garcia, F., Estevan, R., Barja, B., Sanchez-Lorenzo, A. (2019). Simultaneous dimming and brightening under all and clear sky at Camagüey, Cuba (1981–2010). Journal of Atmospheric and Solar-Terrestrial Physics, 190, e2020GL092216. 45–53. https:// doi.org/10.1016/j.jastp.2019.05.004

Arneth, A., Unger, N., Kulmala, M., Andreae, M. O. (2009). Clean the Air, Heat the Planet?, Science, 326, 672–673, doi:10.1126/science.1181568

Badescu, V. (2002). A new kind of cloudy sky model to compute instantaneous values of diffuse and global solar irradiance. Theoretical and Applied Climatology 72 (1–2), 127–36. doi:10.1007/s007040200017

Badescu, V., Dumitrescu, A. (2014). New types of simple non-linear models to compute solar global irradiance from cloud cover amount. Journal of Atmospheric and Solar-Terrestrial Physics, 117, 54–70. Elsevier. doi:10.1016/j.jastp.2014.05.010.

Bose, A., Roy Chowdhury, I. (2023). Investigating the association between air pollutants' concent-ration and meteorological parameters in a rapidly growing urban center of West Bengal, India: a statistical modeling-based approach. Model. Earth Syst. Environ. https://doi.org/10.1007/s40808-022-01670-6

Boucher, O., Randall, D., Artaxo, P., Bretherton, C., Feingold, G., Forster, P., et al. (2013). Clouds and aerosols. In Climate change 2013: The physical science basis. Contribution of working group I to the fifth assessment report of the intergovernmental panel on climate change (pp. 571–657). Cambridge University Press.

Budyko, M.I. (1969). The effect of solar radiation variations on the climate of the Earth. Tellus, 21(5), 611–619, doi:10.3402/tellusa.v21i5.10109.

Chalmers, N., Highwood, E. J., Hawkins, E., Sutton, R., Wilcox, L. J. (2012). Aerosol contribution to the rapid warming of near-term climate under RCP 2.6, Geophys. Res. Lett., 39, 2–7, doi:10.1029/2012GL052848

Che, H.Z., Shi, G.Y., Zhang, X.Y., Arimoto, R., Zhao, J.Q., Xu, L., Wang, B., Chen, Z.H. (2005). Analysis of 40 years of solar radiation data from China, 1961–2000. Geophys. Res. Lett., 32, L06803, doi:10.1029/2004gl022322.

Christensen, M.W., Jones, W.K., Stier, P. (2020). Aerosols enhance cloud lifetime and brightness along the stratus-to-cumulus transition. Proc. Natl Acad. Sci. USA 117, 17591–8.

Daneshyar, M. (1978). Solar radiation statistics for Iran. Solar Energy 21 (4):345–49. doi:10.1016/0038-092X(78)90013-0

Eastman, R., Warren, S.G. (2013). A 39-year survey of cloud changes from land stations worldwide 1971–2009: long-termtrends, relation to aerosols, and expansion of the tropical belt. J. Clim., 26, 1286–1303.

Ehnberg, J.S.G., Bollen, M.H.J. (2005). Simulation of global solar radiation based on cloud observations. Solar Energy 78 (2):157–62. doi:10.1016/j.solener.2004.08.016

Fiore, A. M., Naik, V., Spracklen, D. V., Steiner, A., Unger, N., Prather, M., Bergmann, D., Cameron-Smith, P. J., Cionni, I., Collins, W. J., Dalsø ren, S., Eyring, V., Folberth, G. a., Ginoux, P., Horowitz, L. W., Josse, B., Lamarque, J.-F., MacKenzie, I. a., Nagashima, T., O'Connor, F. M., Righi, M., Rumbold, S. T., Shindell, D. T., Skeie, R. B., Sudo, K., Szopa, S., Takemura, T., Zeng, G. (2012). Global air quality and climate., Chem. Soc. Rev., 41, 6663–83, doi:10.1039/c2cs35095e

Fountoulakis, I., Kosmopoulos, P., Papachristopoulou, K., Raptis, I.-P., Mamouri, R.-E., Nisantzi, A., Gkikas, A., Witthuhn, J., Bley, S., Moustaka, A., Buehl, J., Seifert, P., Hadjimitsis, D.G., Kontoes, C., Kazadzis, S. (2021). Effects of Aerosols and Clouds on the Levels of Surface Solar Radiation and Solar Energy in Cyprus. Remote Sensing, 13(12), 2319.

Haddad, K., Vizakos, N. (2021). Air Quality pollutants and their relationship with meteorological variables in four suburbs of Greater Sydney, Australia. Air Quality, Atmosphere & Health, 14, 55-67.

Hoskins, B.J., Valdes, P.J. (1990). On the existence of storm-tracks. J. Atmos. Sci., 47, 1854–1864, https://doi.org/10.1175/1520- 0469(1990)0472.0.CO;2.

Jiang, Y. (2008). Prediction of monthly mean daily diffuse solar radiation using artificial neural networks and comparison with other empirical models. Energy Policy, 36 (10), 3833–3837, doi:10.1016/J.ENPOL.2008.06.030.

Kasten, F., Czeplak, G. (1980). Solar and terrestrial radiation dependent on the amount and type of cloud. Solar Energy 24 (2), 177–189. doi:10.1016/0038-092X(80)90391-6.

Kazadzis, S., Founda, D., Psiloglou, B.E., Kambezidis, H., Mihalopoulos, N., Sanchez-Lorenzo, A., Meleti, C., Raptis, P.I., Pierros, F., Nabat, P. (2018). Long-term series and trends in surface solar radiation in Athens, Greece. Atmos. Chem. Phys., 18, 2395–2411.

Kumari, B.P., Goswami, B.N. (2010). Seminal role of clouds on solar dimming over the Indian monsoon region. Geophysical Research Letters, 37, L06703. https://doi.org/10.1029/2009GL042133

Lam, J.C., Li, D.H.W. (1998). Correlation analysis of solar radiation and cloud cover. International Journal of Ambient Energy 19 (4):187–98. doi:10.1080/01430750.1998.9675305.

Leirvik, T., Yuan, M. (2021). A Machine Learning Technique for Spatial Interpolation of Solar Radiation Observations. Earth and Space Science, 8 (4), doi:10.1029/2020EA001527

Li, J., Jiang, Y.W., Xia, X.G., Hu, Y.Y. (2018). Increase of surface solar irradiance across East China related to changes in aerosol properties during the past decade. Environ. Res. Lett., 13, 34006.

Liang, F., Xia, X.A. (2005). Long-term trends in solar radiation and the associated climatic factors over China for 1961–2000. Ann. Geophys. Ger., 23, 2425–2432.

Liepert, B.G. (1997). Recent changes in solar radiation under cloudy conditions in Germany. International Journal of Climatology, 17(14), 1581–1593.

Liepert, B.G., Feichter, J., Lohmann, U., Roeckner, E. (2004). Can aerosols spin down the water cycle in a warmer and moister world? Geophysical Research Letters, 31(6), doi:10.1029/2003gl019060,

Liepert, B., Tegen, I. (2002), Multidecadal solar radiation trends in the United States and Germany and direct tropospheric aerosol forcing, J. Geophys. Res., 107(D12), 4153, doi:10.1029/2001JD000760.

Liu, Z., Yim, S.H.L., Wang, C., Lau, N.C. (2018). The impact of the aerosol direct radiative forcing on deep convection and air quality in the Pearl River Delta region. Geophysical Research Letters, 45, 4410–4418. https://doi.org/10.1029/2018GL077517

Lohmann, U., Feichter, J. (2005). Global indirect aerosol effects: A review. Atmos. Chem. Phys., 5, 715–737.

Long, C., Dutton, E. G., Augustine, J. A., Wiscombe, W., Wild, M., McFarlane, S. A., Flynn, C. J. (2009). Significant decadal brightening of downwelling shortwave in the continental United States. Journal of Geophysical Research, 114(D10), D00D06. https://doi.org/10.1029/2008jd011263

Ma, Y., Gong, W., Zhu, Z., Zhang, L., Li, P. (2009). Cloud amount and aerosol characteristic research in the atmosphere over Hubei province, China 2009 IEEE Int. Geoscience and Remote Sensing Symp. pp III-631–4

Myhre, G., Lund, C., Samset, B., Storelvmo, T. (2013). Aerosols and their relation to global climate and climate sensitivity. Nature Education Knowledge, 4(5), 7.

Nielsen, L.B., Prahm L.P., Berkowicz, R., Conradsen, K.. (1981). Net incoming radiation estimated from hourly global radiation and/or cloud observations. Journal of Climatology 1 (3):255–72. doi:10.1002/ joc.3370010305.

Neher, I., Buchmann, T., Crewell, S., Pospichal, B., Meilinger, S. (2019). Impact of atmospheric aerosols on solar power. Meteorol. Z., 28, 305–321.

Obryk, M.K., Fountain, A.G., Doran, P.T., Lyons, W.B., Eastman, R. (2018). Drivers of solar radiation variability in the McMurdo Dry Valleys, Antarctica. Scientific Reports, 8 (1), 5002, doi:10.1038/s41598-018-23390-7

Ohmura, A. (2009). Observed decadal variations in surface solar radiation and their causes. Journal of Geophysical Research, 114, D00D05. https://doi.org/10.1029/2008JD011290

Paltridge, G.W., Proctor, D. (1976). Monthly mean solar radiation statistics for Australia. Solar Energy 18 (3):235–43. doi:10.1016/0038- 092X(76)90022-0.

Paulescu, M., Schlett, Z. (2004). Performance assessment of global solar irradiation models under Romanian climate. Renewable Energy 29 (5):767–77. doi:10.1016/j.renene.2003.09.011.

Perlwitz, J., Miller, R.L. (2010). Cloud cover increase with increasing aerosol absorptivity: a counterexample to the conventional semidirect aerosol effect. J. Geophys. Res., 115, 8203.

Pfeifroth, U., Sanchez-Lorenzo, A., Manara, V., Trentmann, J., Hollmann, R. (2018). Trends and variability of surface solar radiation in Europe based on surface-and satellite-based data records. Journal of Geophysical Research: Atmospheres, 123(3), 1735–1754. https://doi. org/10.1002/2017jd027418

Penner, J. E., Prather, M. J., Isaksen, I. S. a., Fuglestvedt, J. S., Klimont, Z., Stevenson, D. S. (2010). Short-lived uncertainty?, Nat. Geosci., 3, 587–588, doi:10.1038/ngeo932

Radley, C., Fueglistaler, S., Donner, L. (2014). Cloud and radiative balance changes in response to ENSO in observations and models. J. Clim., 27, 3100–3113. DOI: 10.1175/JCLI-D-13-00338.1

Ramanathan, V., Crutzen, P., Kiehl, J., Rosenfeld, D. (2001). Aerosols, climate, and the hydrological cycle. Science, 294(5549), 2119–2124. https://doi.org/10.1126/science.1064034

Ramanathan, V., Feng, Y. (2009). Air pollution, greenhouse gases and climate change: Global and regional perspectives, Atmos. Environ., 43, 37–50, doi:10.1016/j.atmosenv.2008.09.063

Sabziparvar, A.A. (2008). A simple formula for estimating global solar radiation in central arid deserts of Iran. Renewable Energy 33(5),1002–10. doi:10.1016/j.renene.2007.06.015.

Shi, G.Y., Hayasaka, T., Ohmura, A., Chen, Z.H., Wang, B., Zhao, J.Q., Che, H.Z., Xu, L. (2008). Data quality assessment and the longterm trend of ground solar radiation in China. J. Appl. Meteorol. Clim., 47, 1006–1016.

Södergren, A.H., McDonald, A.J., Bodeker, G.E. (2018). An energy balance model exploration of the impacts of interactions between surface albedo, cloud cover and water vapor on polar amplification. Clim. Dyn. 51, 1639–1658.

Sun, H., Gui, D., Yan, B., Liu, Y., Liao, W., Zhu, Y., Lu, C., Zhao, N. (2016). Assessing the potential of random forest method for estimating solar radiation using air pollution index. Energy Conversion and Management, 119, 121 – 129, https://doi.org/10.1016/j.enconman.2016.04.051

Tang, W.J., Yang, K., Qin, J., Niu, X.L., Lin, C.G., Jing, X.W. (2017). A revisit to

decadal change of aerosol optical depth and its impact on global radiation over China. Atmos. Environ., 150, 106–115.

Trenberth, K.E., Fasullo, J.T. (2013). Regional energy and water cycles: Transports from ocean to land. J. Climate, 26, 7837–7851, https://doi.org/10.1175/JCLI-D-13-00008.1.

Twomey, S.A., Piepgrass, M., Wolfe, T.L. (1984). An assessment of the impact of pollution on global cloud albedo. Tellus B, 36, 356–366.

Walker T.W.N., Kaiser C., Strasser, F., Herbold, C.W., Leblans, N.I.W., Woebken D, Janssens I A, Sigurdsson, B.D., Richter, A. (2018). Microbial temperature sensitivity and biomass change explain soil carbon loss with warming. Nature Climate Change, 8, 885–889.

Wang, C.H., Zhang, Z.F., Tian, W.S. (2011). Factors affecting the surface radiation trends over China between 1960 and 2000. Atmos. Environ., 45, 2379–2385.

Wang, L, Henderson, M., Liu, B., Shen, X., Chen, X., Lian, L., Zhou, D. (2018). Maximum and minimum soil surface temperature trends over China, 1965–2014. J. Geophys. Res., 123, 2004–2016.

Wang, Y.W., Yang, Y.H., Han, S.M., Wang, Q.X., Zhang, J.H. (2013). Sunshine dimming and brightening in Chinese cities (1955-2011) was driven by air pollution rather than clouds. Clim. Res., 56, 11–20.

Xia, X.G. Spatiotemporal changes in sunshine duration and cloud amount as well as their relationship in China during 1954– 2005. J. Geophys. Res. Atmos. 2010, 115, D00K06, doi:10.1029/2009jd012879.

Yang, S., Shi, G.Y., Wang, B., Yang, H.L., Duan, Y.X. (2013). Trends in Surface Solar Radiation (SSR) and the Effect of Clouds on SSR during 1961–2009 in China. Chin. J. Atmos. Sci., 37, 963–970.

Younes, S., Muneer, T. (2007). Comparison between solar radiation models based on cloud information. International Journal of Sustainable Energy 26 (3):121–47. doi:10.1080/14786450701549824

Zateroglu, M.T. (2021a). Assessment of the effects of air pollution parameters on sunshine duration in six cities in Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 30(02A), 2251-2269.

Zateroglu, M.T. (2021b). The Role of Climate Factors on Air Pollutants (PM10 and SO2). Fresenius Environmental Bulletin, 30(11), 12029-12036.

Zateroglu, M.T. (2021c). Evaluating the Sunshine Duration Characteristics in Association with Other Climate Variables. European Journal of Science and Technology, 29, 200-207, https://doi.org/10.31590/ejosat.1022639.

Zateroglu, M.T. (2021d). Statistical Models For Sunshine Duration Related To Precipitation and Relative Humidity. European Journal of Science and Technology, 29, 208-213. https://doi.org/10. 31590/ejosat.1022962.

Zateroglu, M.T. (2022). Modelling The Air Quality Index For Bolu, Turkey. Car-

pathian Journal of Earth and Environmental Sciences, 17(1), 119– 130. https://doi.org/10.26471/cjees/2022/017/206.

Zateroglu, M.T. (2023a). Comparative Analysis for Atmospheric Oscillations. Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 38(2), 317-331. https://doi.org/10.21605/cukurovaumfd.1333702

Zateroglu, M.T. (2023b). Estimating the Sunshine Duration Using Multiple Linear Regression in Kocaeli, Turkey. IDOJÁRÁS, 127(3), 285–298. DOI:10.28974/idojaras.2023.3.2

Zateroglu, M.T. (2023c). The Influence of Climatological Variables on Particulate Matter and Sulphur Dioxide. Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 38(1), 13-24. Doi: 10.21605/cukurovaumfd.1273675

Zateroglu, M.T. (2023d). Estimation of Cloudiness Data Based on Multiple Linear Regression Model. Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi, 13(1), 33-41. Doi: 10.31466/kfbd. 1150879.

Zhang, Q.Y., Huang, Y.J. (2002). Development of typical year weather files for Chinese locations. ASHRAE Transaction 108(2).

Zhang, Q., Joe, H., Yang, H., Lou, C. (2003). Development of models to estimate solar radiation for Chinese locations. Journal of Asian Architecture and Building Engineering, 2(2), b35–b41. doi:10.3130/ jaabe.2.b35.

Zhang, H., Yin, Q., Nakajima, T., Makiko, N.M., Lu, P., He, J. (2013). Influence of changes in solar radiation on changes of surface temperature in China. Acta Meteorol. Sin., 27, 87–97.

Zhai, C., Jiang, J.H., Su, H. (2015). Long-term cloud change imprinted in seasonal cloud variation: more evidence of high climate sensitivity. Geophys. Res. Lett., 42, 8729–8737.

Zhou, Q., Flores, A., Glenn, N.F., Walters, R., Han, B. (2017). A machine learning approach to estimation of downward solar radiation from satellite-derived data products: An application over a semi-arid ecosystem in the us. PloS one, 12 (8), e0180 239, doi:10.1371/journal.pone.0180239.

CHAPTER 11

POWER CONVERTERS FOR RENEWABLE ENERGY APPLICATIONS

Tuba ÖZDEMİR ÖGE[1], Firdevs Banu ÖZDEMİR[2], Mecit ÖGE[3]

1 Assoc. Prof. Dr., Bartın University, Bartın University, Faculty of Forestry, Department of Forestry Industry Engineering, Bartin, Turkey. E-mail: tozdemir@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-6690-7199.

2 Inst. Dr., Kütahya Health Sciences University, Simav Vocational School of Health Sciences, Department of Medical Services and Techniques, Kütahya, Turkey; E-mail: firdevsbanu.ozdemir@ksbu.edu.tr, ORCID ID, 0000-0002-7935-2062.

3 Asst. Prof. Dr., Bartın University, Faculty of Engineering, Architecture and Design, Department of Mechanical Engineering, Bartın, Turkey; E-mail: mecitoge@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-5243-0828.

1. Introduction

By the ever-increasing energy demand with particular emphasis on clean energy, renewable energy sources have become an indispensable means for energy generation. The term "renewable energy" relates to a sustainable or non-depleting energy source such as the solar energy, wind energy, geothermal energy, etc. The term "alternative energy" is also commonly used to refer to renewable energy sources (Algarni et al., 2023), as it stands for an alternative to conventional energy sources such as hydrocarbon based (fossil) fuels which are known to be more costly or hazardous to environment (Li & Haneklaus, 2022). On the other hand, the use of fossil fuels in energy generation has led to serious environmental considerations due to the increasing impact of green-house effect on the global temperature rise and the resulting climate change (Solomon et al., 2022). Such environmental considerations coupled with the depleting nature of conventional energy sources rendered the use of non-depleting and clean renewable energy sources an important subject both in the industry and academic field, thus increasing number of studies have been published on the efficient use of these energy sources in various fields. The main renewable energy sources are solar energy, wind energy, hydroelectric electric plants, geothermal energy, biomass plants, energy harnessing from oceans and tides, all of which are somehow related with solar energy except for geothermal energy. The energy radiated from the sun in the form of electromagnetic waves amounts to 120.000 TW from its surface which has a perpetual temperature of nearly 5800°K due to the fusion reactions ("Operation and Control of Renewable Energy Systems," 2017). However, the current technology in harnessing this enormous energy potential cannot compete with the energy harnessed from burning the hydrocarbon-based fossil fuels, for which a vast amount of know-how and technology have been developed for more than a century. In this regard, the main issue in harnessing solar power has been the regulation of the electrical energy converted from solar energy to provide non-intermittent DC power for the electrical devices and machines. Wind energy has been harnessed and converted into other types of energy such as electricity by use of wind turbines which vary in size, shape and working principle. They vary in size from small size turbines that suffice to satisfy domestic power needs to wind farms which are composed of large-sized turbines. The common characteristic of renewable energy sources (whether solar power or wind power or other alternative energy sources) is the intermittent nature of the DC voltage level harnessed from these sources (Pavan Kumar et al., 2022). Thus, the main issue in the efficient delivery of renewable energy sources is tackling this intermittent nature of these energy sources through various converter topologies and control techniques by use of power electronics

References

Algarni, S., Tirth, V., Alqahtani, T., Alshehery, S., & Kshirsagar, P. (2023). Contribution of renewable energy sources to the environmental impacts and economic benefits for sustainable development. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, *56*, 103098. https://doi.org/10.1016/J.SETA.2023.103098

Bryant, A., Santi, E., Hudgins, J., & Palmer, P. (2011). Thyristors. *Power Electronics Handbook: Devices, Circuits,and Applications,Third Edition*, 91–116. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-382036-5.00006-9

DC-to-AC Converters (Inverters): Design, Working & Applications. (n.d.). Retrieved October 16, 2023, from https://how2electronics.com/dc-to-ac-converters-inverters-design-working-applications/

Difference Between Inverters VSI Vs CSI. (n.d.). Retrieved October 16, 2023, from https://quick-learn.in/difference-between-inverters-vsi-vs-csi/

Diode operation- Energy Education. (n.d.). Retrieved October 16, 2023, from https://energyeducation.ca/encyclopedia/Diode_operation

Jagadeesh, I., & Indragandhi, V. (2022). Comparative Study of DC-DC Converters for Solar PV with Microgrid Applications. *Energies 2022, Vol. 15, Page 7569*, *15*(20), 7569. https://doi.org/10.3390/EN15207569

Kummara, V. G. R., Zeb, K., Muthusamy, A., Krishna, T. N. V., Prabhudeva Kumar, S. V. S. V., Kim, D. H., Kim, M. S., Cho, H. G., & Kim, H. J. (2019). A Comprehensive Review of DC–DC Converter Topologies and Modulation Strategies with Recent Advances in Solar Photovoltaic Systems. *Electronics 2020, Vol. 9, Page 31*, *9*(1), 31. https://doi.org/10.3390/ELECTRONICS9010031

Li, B., & Haneklaus, N. (2022). The role of clean energy, fossil fuel consumption and trade openness for carbon neutrality in China. *Energy Reports*, *8*, 1090–1098. https://doi.org/10.1016/J.EGYR.2022.02.092

Mumtaz, F., Zaihar Yahaya, N., Tanzim Meraj, S., Singh, B., Kannan, R., & Ibrahim, O. (2021). Review on non-isolated DC-DC converters and their control techniques for renewable energy applications. *Ain Shams Engineering Journal*, *12*(4), 3747–3763. https://doi.org/10.1016/J.ASEJ.2021.03.022

Operation and Control of Renewable Energy Systems. (2017). *Operation and Control of Renewable Energy Systems*. https://doi.org/10.1002/9781119281733

Pavan Kumar, T. V. V., Nabi Mughal, S., Gautamkumar Deshmukh, R., Gopa Kumar, S., Kumar, Y., & Stalin David, D. (2022). A highly consistent and proficient class of multiport dc-dc converter based sustainable energy sources. *Materials Today: Proceedings*, *56*, 1758–1768. https://doi.org/10.1016/J.MATPR.2021.10.458

Rashid, M. H. (2010). Gate Turn-off Thyristors. In *Power Electronics Handbook: Devices, Circuits, and Applications, Third Edition*. Elsevier. https://doi.

org/10.1016/B978-0-12-382036-5.00007-0

Shur, M. (2003). Bipolar Transistors. *Encyclopedia of Physical Science and Technology*, 273–280. https://doi.org/10.1016/B0-12-227410-5/00070-3

Solomon, C. G., Salas, R. N., Malina, D., Sacks, C. A., Hardin, C. C., Prewitt, E., Lee, T. H., & Rubin, E. J. (2022). Fossil-Fuel Pollution and Climate Change — A New NEJM Group Series. *New England Journal of Medicine*, *386*(24), 2328–2329. https://doi.org/10.1056/NEJME2206300/SUPPL_FILE/NEJME2206300_DISCLOSURES.PDF

Sugii, N., Kimura, Y., Kimura, S., Irieda, S., Morioka, J., & Inada, T. (2005). Strained-silicon MOSFET process technology—control of impurity and germanium atoms at the hetero-interface. *Materials Science in Semiconductor Processing*, *8*(1–3), 89–95. https://doi.org/10.1016/J.MSSP.2004.09.072

What is a DC-DC converter ? – x-engineer.org. (n.d.). Retrieved October 16, 2023, from https://x-engineer.org/dc-dc-converter/

What is a thyristor and how does it work? (n.d.). Retrieved October 16, 2023, from https://www.techtarget.com/whatis/definition/thyristor

CHAPTER 12

A REVIEW OF ALOHA-BASED ANTI-COLLISION PROTOCOLS IN RFID SYSTEMS

Mehmet Erkan YUKSEL[1]

1 Doç. Dr., Department of Computer Engineering, Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Burdur, Turkey, e-mail: erkanyuksel@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8976-9964

1. Introduction

In recent years, there has been a remarkable surge in the adoption of automatic identification procedures (Auto-ID) across various service industries, including purchasing, distribution logistics, and industrial manufacturing. The primary objective of Auto-ID systems is to provide immediate, dynamic, and secure insights into the movement of objects. Notably, traditional barcode systems, which were once revolutionary and widely used, are now proving inadequate for an ever-expanding range of applications. While barcodes are cost-effective, they suffer from limitations in memory capacity and the inability to adapt programmatically.

A technically viable alternative involves utilizing silicon chips for data storage. In everyday life, electronic data-carrying devices, such as smartphones and bank cards, predominantly rely on physical contact for data exchange. However, the mechanical contact used in these smart cards can be cumbersome. A more flexible approach emerges with contactless data transmission, where information flows wirelessly between the data transport device and the reader. Ideally, the energy required to power the electronic data transport device should also be wirelessly supplied by the reader through contactless technology. This concept underpins the Radio Frequency Identification (RFID) systems. RFID systems convey an object's identity information in the form of a unique numerical serial number through radio frequencies (Erkan, 2010).

Radio Frequency Identification (RFID) constitutes an automatic identification system comprising both readers and tags. The primary function of an RFID reader is to discern and identify objects by reading the unique identification number (ID) affixed to the RFID tag associated with each object. This operation involves the reader transmitting a signal to the tag, eliciting a response in which the tag transmits its ID. Subsequently, the reader undertakes a query of an external database to establish the association between the transmitted ID and the corresponding object. An RFID reader typically comprises essential components: a radio frequency module housing both transmitting and receiving functions, a control unit, and an integrated antenna element. Notably, many RFID readers are equipped with additional interfaces, such as RS 232 or RS 485, to streamline the transfer of data to various external systems, including personal computers and robot control systems. The RFID tag, serving as the data carrier within the RFID system, typically incorporates an antenna element and an embedded electronic microchip. It is of significance to acknowledge that RFID tags lack their own power supply, operating entirely in a passive state when outside the reader's interrogation range. The necessary power for activating these tags is supplied through the antenna element, rendering them self-sustaining (Erkan, 2010).

References

Ahson, S., & Ilyas, M. (2008). RFID handbook: Applications, technology, security, and privacy. CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton, 978-1-4200- 5499-6.

Cha, J., & Kim, J. (2006). Dynamic framed slotted ALOHA algorithm using fast tag estimation method for RFID system. in Proceedings of the IEEE Consumer Communications and Networking Conference (CCNC'06), Las Vegas, USA.

Curty, J.P., Declercq, M., Dehollain, C., & Joehl, N. (2007). Design and optimization of passive UHF RFID systems. Springer Science-FBusiness Media, New York, 978-0-387352749.

Engels, D.W., & Sarma, S.E. (2002). The reader collision problem, in Proceedings of IEEE International Conference on System, Man and Cybernetics, Hammamet, Tunus.

Finkenzeller, K. (2003). RFID handbook: Fundamentals and applications in contactless smart cards and identification. John Wiley & Sons, Chichester, England, 0470844027.

Gast, M. (2002). 802.11 wireless networks: The definitive guide. O'Reilly Media, Inc., Sebastopol, CA, 0-596-00183-5.

Glover, B., & Bhatt, H. (2006). RFID essentials. O'Reilly Media, Inc., Sebastopol, CA, 978-0-59-600944-1.

He, Y., & Wang, X. (2013). An ALOHA-based improved anti-collision algorithm for RFID systems. IEEE Wireless Communications, 20(5), 152-158.

Hunt, V.D., Puglia, A., & Puglia, M. (2007). RFID: A guide to radio frequency identification. John Wiley & Sons Inc., New Jersey, 978-0-470-10764-5.

Kraus, J.D., & Marhefka, R.J. (2002). Antennas: For all applications. McGraw-Hill, New York, 978-0-072321036.

Lahiri, S. (2005). RFID sourcebook. Pearson Education, Inc., New Jersey, 0-13-185137-3.

Liu, L., & Lai, S. (2006). ALOHA-based anti-collision algorithms used in RFID system. In 2006 International Conference on Wireless Communications, Networking and Mobile Computing (pp. 1-4). IEEE.

Manish, B., & Shahram, M. (2005). RFID field guide: Deploying radio frequency identification systems. Prentice Hall PTR, New Jersey, 0-13-185355-4.

Namboodiri, V., DeSilva, M., Deegala, K., & Ramamoorthy, S. (2012). An extensive study of slotted Aloha-based RFID anti-collision protocols. Computer communications, 35(16), 1955-1966.

Ohrtman, F., & Roeder, K. (2003). Wi-Fi handbook-building 802.11b wireless networks. McGraw-Hill Companies, Inc., New York, USA, 0-07-141251-4.

Rao, K.V.S., Nikitin, P.V., & Lam, S.F. (2005). Antenna design for UHF RFID

tags: A review and a practical application. IEEE Transactions on Antennas and Propagation, Vol. 53, no.12, pp. 3870-3876.

Rappaport, T. S. (2002). Wireless communications: Principles and practice. Prentice Hall PTR, Pearson Education Inc., New Jersey, 0-13-042232-0.

Ross, J. (2008). The book of wireless: A painless guide to Wi-Fi and broadband wireless. No Starch Press, Inc., San Francisco, CA, 978-1-59327-169-5.

Waldrop, J., Engels, D.W., & Sarma, S.E. (2003). Colorwave: an anticollision algorithm for the reader collision, in Proceedings of IEEE International Conference on Communications, pp. 1206-1210.

Want, R. (2004). The magic of RFID. ACM Queue 2(7): 41-48.

Zhai, J., & Wang, G. (2005) An anti-collision algorithm using two-functioned estimation for RFID tags, in Proceedings of International Conference on Computational Science and its Applications, pp. 702-711.

Zhen, B., Kobayashi, M., & Shimizu, M. (2005). Framed ALOHA for multiple RFID objects identification, IEICE Transactions on Communications, Vol. 88,Is. 3, pp. 991-999.

Zheng, F., & Kaiser, T. (2016). Adaptive Aloha anti-collision algorithms for RFID systems. EURASIP Journal on Embedded Systems, 2016, 1-14.

Academic Studies in Health Sciences

October 2023

Editor

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Reyhan İRKİN
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editör • Prof. Dr. Prof. Dr. Engin ŞAHNA

Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Prof. Dr. Reyhan İRKİN

Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-223-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

DENTAL ANXIETY IN CHILDREN AND MEASUREMENT METHODS

Ebru HAZAR BODRUMLU, Hanife CAN *1*

CHAPTER 2

THE ROLE OF NUTRITION AND RESISTANCE EXERCISE IN SARCOPENI

Filiz YANGILAR *19*

CHAPTER 3

EFFICIENCY AND COST EFFICIENCY OF HOSPITALS IN TURKEY

Selin ÇALIŞKAN BALKAN, Nuray GİRGİNER *55*

CHAPTER 4

CURRENT CLINICAL APPROACH TO INTERSTITIAL NEPHRITIS

Ahmet MURT *77*

CHAPTER 5

TYPE 1 DIABETIC PANCREAS: A TANGLED STORY OF BETA-CELLS, EXTRACELLULAR MATRIX AND IMMUNE SYSTEM

Tuğba BAL *89*

CHAPTER 6

FUNDAMENTALS OF PET/CT FOR CLINICIANS

Seyit Ahmet ERTÜRK *117*

CHAPTER 7

NON-INVASIVE BRAIN STIMULATION TREATMENT METHODS IN ALZHEIMER'S DISEASE

Cagatay Han TURKSEVEN*..... *133

CHAPTER 8

REGULATORY T CELLS' IMPORTANT PARTIES IN IMMUNOTHERAPY AND THEIR THERAPEUTICAL ACTIVITIES IN CANCER

Ebru BARDAŞ ÖZKAN*..... *151

CHAPTER 9

CURRENT APPROACHES TO BONE MINERAL DENSITOMETRY

Seyit Ahmet ERTÜRK*..... *163

CHAPTER 1

DENTAL ANXIETY IN CHILDREN AND MEASUREMENT METHODS

Ebru HAZAR BODRUMLU[1], Hanife CAN [2]

1 Doç. Dr. , Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Dentistry, Department of Pediatric Dentistry ORCID ID: 0000-0002-3474-5583
2 Araş. Gör., Zonguldak Bulent Ecevit University, Faculty of Dentistry, Department of Pediatric Dentistry, ORCID ID: 0000-0003-3812-9128

Dental anxiety is described as the apprehension and fear of any dental procedure, irrespective of any external factors, and is most often manifested in childhood or adolescence. (Folayan et al.,2004; Smyth,1993). This condition can greatly affect the daily life of children and can become permanent in adult life if left untreated (Bersntein et al.,1996; Ost, 1987). In the development of anxiety, direct factors such as negative dental experiences in previous appointments, as well as indirect experiences heard from family members and individuals in the immediate environment have a great influence (Berggren et al.,1997; Bayrak et al.,2010)

Dental anxiety and fear is considered an important public health problem in many countries (Stabholz & Peretz, 1994; Carillo-Diaz et al., 2012). If this is not managed by dentists with appropriate behavioral guidance techniques, it can lead to fear of visiting the dentist in children. It may also cause children to postpone dental appointments and abandon oral hygiene practices and habits(Carillo-Diaz et al., 2012; Folayan et al., 2002; Peretz & Zadik, 1994).). In addition, people with high dental anxiety visit dental offices only in emergencies or when they experience a toothache, which prevents primary care, increases the number of decayed teeth, worsens oral hygiene, makes treatment difficult, and increases dental costs. (Peretz & Kharouba, 2013). The ability of dentists to perform all dental treatments effectively and efficiently and to create positive behavioral attitudes toward pediatric patients is hindered by the anxiety that children show during dental treatments (Rayen et al., 2006; Wright et al., 2014). Therefore, it is very critical for dentists to be able to evaluate anxiety levels in children who need special attention and support (Rayen et al., 2006).

Dental Anxiety and Fear

Anxiety and fear are defense mechanisms that people show against all kinds of dangers throughout their lives (Şimşek & İspir, 2019). Fear is a vital defense mechanism against a tangible threat, whose source is obvious and external, which can be clearly expressed and which is not fundamentally affected by internal conflicts (Başoğul & Buldukoğlu, 2015). Unlike fear, anxiety, on the other hand, is a defense mechanism against an intangible threat of unknown origin and originating from internal conflicts. In anxiety, the trigger of escape behavior is physiological stimuli and it is a subjective state of tension against the perceived danger (Başoğul & Buldukoğlu, 2015; Kronina et al., 2017).

Dental anxiety is a specialized version of general anxiety and is considered to be a sense of loss of control associated with the feeling that something very bad is going to happen and a state of apprehension about dental procedures. Dental fear, on the other hand, is recognized as a normal emotional response to known and threatening effects during dental treat-

REFERENCES

1. Aslan, T. Tüzüner, Ö. Baygın, N. Yılmaz, S. Sagdıc, "Reliability and Validity of the Turkish Version of the Abeer Children Dental Anxiety Scale (ACDAS)" *Contemp Pediatr*, *2*(3):142-50, 2021.
2. De Jongh, P. Adair, M. Meijerink-Anderson, "Clinical Management of Dental Anxiety: What Works for Whom?", *Int Dent J*, 55(2):73-80, 2005.
3. Gustafsson, A. Broberg, L. Bodin, U. Berggren, K. Arnrup, "Dental Behaviour Management Problems: The Role of Child Personal Characteristics" *Int J Paediatr Dent*, 20(4):242-53, 2010.
4. Liddell, D. Locker, "Changes in Levels of Dental Anxiety as A Function of Dental Experience", *Behav Modif*, 24(1):57-68, 2000.
5. Schienle, W. Scharmüller, V. Leutgeb, A. Schäfer, R. Stark, "Sex Differences in the Functional and Structural Neuroanatomy of Dental Phobia", *Brain Struct Funct*, 218(3):779-87, 2013.
6. Stabholz, B. Peret, "Dental Anxiety Among Patients Prior to Different Dental Treatments", *Int Dent J*, 49(2):90-4, 1994.
7. Buldur, J.M. Armfield, "Development of the Turkish version of the Index of Dental Anxiety and Fear (IDAF-4C+): Dental Anxiety and Concomitant Factors in Pediatric Dental Patients", *J Clin Pediatr Dent*, 42(4):279-86, 2018.
8. Peretz, D. Zadik, "Dental Anxiety Of Parents in an Israeli Kibbutz Population", *Int J Paediatr Dent*, 4(2):87-92, 1994.
9. Peretz, J. Efrat, "Dental Anxiety Among Young Adolescent Patients in Israel" *Int J Paediatr Dent*, 10(2):126-32, 2000.
10. Peretz, J. Kharouba, "Dental Anxiety Among Israeli Children and Adolescents in a Dental Clinic Waiting Room", *Pediatr Dent*, 35(3):252-6, 2013.
11. B.N. Jenkins, M.A. Fortier, S.H. Kaplan, L.C. Mayes, Z.N. Kain, "Development of A Short Version of the Modified Yale Preoperative Anxiety Scale", *Anesth Analg*, 119(3):643-650, 2014.
12. Başoğul, K. Buldukoğlu, "Depresif Bozukluklarda Psikososyal Girişimler", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *7*(1):1-15, 2015.
13. Yıldırım, Ö.M. Akgün, G.G. Polat, M.A. Ok, C. Altun, F. Başak, "Assessment of Dental Fear in Turkish Children with the Frankl Behavior Rating Scale (FS) and the Sound-Eye-Motor (SEM) Scale", *Gülhane Tıp Dergisi*, *58*(3): 272, 2016.
14. C.Ç.Yetiş, Ç. Küçükeşmen, "Çocuk Hastalarda Dental Kaygı ve Davranış İdaresi Problemlerinin Görülme Sıklığı ve Etiyolojik Faktörleri", *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi,* 2(1): 62-8, 2013
15. C.Y. Lee, Y.Y. Chang, S.T. Huang, "Prevalence of Dental Anxiety among 5- to 8-Year-Old Taiwanese Children", *J Public Health Dent*, 67(1):36-41,

2007.

16. Clinical Affairs Committee-Behavior Management Subcommittee, American Academy of Pediatric Dentistry, "Guideline on Behavior Guidance for the Pediatric Dental Patient", *Pediatr Dent*, 37(5):57-70, 2015

17. Locker, R. Poulton, W.M. Thomson, "Psychological Disorders and Dental Anxiety in a Young Adult Population", *Community Dent Oral Epidemiol*, 29(6):456-63, 2001.

18. Locker, D. Shapiro, A. Liddell, "Negative Dental Experiences and Their Relationship to Dental Anxiety", *Community Dent Health*, 13(2):86-92, 1996.

19. Nicolas, M. Bessadet, V. Collado, P. Carrasco, V. Rogerleroi, M. Hennequin, "Factors Affecting Dental Fear in French Children Aged 5-12 Years", *Int J Paediatr Dent*, 20(5):366-73, 2010.

20. Skaret, M. Raadal, E. Berg, G. Kvale G, "Dental Anxiety Among 18-Yr-Olds in Norway. Prevalence and Related Factors", *Eur J Oral Sci*, 106(4):835-43, 1998.

21. Klingberg, "Dental Fear and Behavior Management Problems in Children. A Study Of Measurement, Prevalence, Concomitant Factors, and Clinical Effects", *Swed Dent J Suppl*, 103:1-78, 1995.

22. Klingberg, A.G. Broberg, "Dental Fear/Anxiety and Dental Behaviour Management Problems in Children and Adolescents: A Review of Prevalence and Concomitant Psychological Factors", *Int J Paediatr Dent*, 17(6):391-406, 2007.

23. G.A. Bernstein, C.M. Borchardt , A.R. Perwien, "Anxiety Disorders in Children and Adolescents: A Review of the Past 10 Years", *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 35(9):1110-9, 1996.

24. G.C. Davey, "Dental Phobias and Anxieties: Evidence for Conditioning Processes in the Acquisition and Modulation of A Learned Fear", *Behav Res Ther*, 27(1):51-8, 1989.

25. Buchanan, "Assessing Dental Anxiety in Children: The Revised Smiley Faces Program", *Child Care Health Dev*, 36(4):534-8, 2010.

26. Buchanan, N. Niven, "Validation of a Facial Image Scale to assess Child Dental Anxiety", *Int J Paediatr Dent*, 12(1):47-52, 2002

27. H.M. Wong, G.M. Humphris, G.T. Lee, "Preliminary Validation and Reliability of the Modified Child Dental Anxiety Scale", *Psychol Rep*, 83(3 Pt 2):1179-86, 1998.

28. H.Ş. Özusta, "Çocuklar için Durumlu-Sürekli Kaygı Envanteri. Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi*, 10:32, 1995.

29. I.H. Aartman, T. van Everdingen, J. Hoogstraten, A.H. Schuurs, "Appraisal of Behavioral Measurement Techniques for Assessing Dental Anxiety and Fear in Children: A Review", *Journal of Psychopathology and Behavioral*

Assessment, 18:153-71, 1996.

30. I.H. Aartman, T. van Everdingen, J. Hoogstraten, A.H. Schuurs, "Self-Report Measurements of Dental Anxiety And Fear in Children: A Critical Assessment.", *ASDC J Dent Child*, 65(4):230-52, 1998.

31. I.W. Eichenbaum, N.A. Dunn, "Projective Drawings by Children Under Repeated Dental Stress", *ASDC J Dent Child*, 38(3):164-73, 1971.

32. Porritt, H. Buchanan, M. Hall, F. Gilchrist, Z. Marshman, "Assessing Children's Dental Anxiety: A Systematic Review Of Current Measures", *Community Dent Oral Epidemiol*, 41(2):130-42, 2013.

33. J.F. Guinot, B.S. Yuste, F.C. Cuadros, R.A.I. Lorente, B.M. Mercadé, "Objective and Subjective Measures for Assessing Anxiety in Paediatric Dental Patients", *Eur J Paediatr Dent*, 12(4):239-44, 2011.

34. J.M. Armfield, "Development and Psychometric Evaluation of the Index of Dental Anxiety and Fear (IDAF-4C+)", *Psychol Assess*, 22(2):279-87, 2010.

35. J.S. Smyth, "Some Problems of Dental Treatment. Part 1. Patient Anxiety: Some Correlates and Sex Differences," *Australian Dental Journal*, 38(5): 354-9, 1993.

36. J.S.J. Veerkamp , G.A. Wright, "Children's Behavior in the Dental Office", Behavior Management in Dentistry for Children 2nd Edition, John Wiley & Sons Inc,Chapter 3, 23-34, 2014.

37. Arnrup, A.G. Broberg, U. Berggren, L. Bodin, "Lack of Cooperation in Pediatric Dentistry--The Role of Child Personality Characteristics", *Pediatr Dent*, 24(2):119-28, 2002.

38. K.E. Howard, R. Freeman, "Reliability and Validity of A Faces Version of the Modified Child Dental Anxiety Scale", *Int J Paediatr Dent*, 17(4):281-8, 2007.

39. Kroniņa, M. Rasčevska, R. Care R," Psychosocial Factors Correlated with Children's Dental Anxiety", *Stomatologija*, 19(3):84-90, 2017.

40. L.G. Ost, "Age of Onset in Different Phobias." *Journal of Abnormal Psychology*, 96(3): 223-9, 1987.

41. L.L. Venham, E. Gaulin-Kremer, "A Self-Report Measure of Situational Anxiety for Young Children" *Pediatr Dent*, 1(2):91-6, 1979.

42. Carrillo-Diaz, A. Crego, J.M. Armfield, M. Romero, "Adaptation and Psychometric Properties of the Spanish Version of the Index of Dental Anxiety and Fear (IDAF-4C+)", *Oral Health Prev Dent*, 10(4):327-37, 2012.

43. Carrillo-Diaz, A. Crego, J.M. Armfield, M. Romero-Maroto, "Assessing the Relative Efficacy of Cognitive and Non-Cognitive Factors as Predictors of Dental Anxiety", *Eur J Oral Sci*, 120(1):82-8, 2012.

44. M. Carrillo-Diaz, A. Crego, M. Romero-Maroto, "The İnfluence of Gen-

der on the Relationship Between Dental Anxiety and Oral Health-Related Emotional Well-being", *Int J Paediatr Dent*, 23(3):180-7, 2013.

45. M.E. Brosky, O.A. Keefer, J.S. Hodges, I.J. Pesun, G. Cook, "Patient Perceptions of Professionalism in Dentistry", *J Dent Educ*, 67(8):909-15, 2003.

46. M.L. Goettems, T.M. Ardenghi, F.F. Demarco, A.R. Romano, D.D. Torriani, "Children's Use of Dental Services: İnfluence of Maternal Dental Anxiety, Attendance Pattern, and Perception of Children's Quality of Life", *Community Dent Oral Epidemiol*, 40(5):451-8, 2012.

47. M.O. Folayan, C.A. Adekoya-Sofowora, D.O. Otuyemi, D. Ufomata, "Parental Anxiety as a Possible Predisposing Factor to Child Dental Anxiety in Patients Seen in A Suburban Dental Hospital in Nigeria", *Int J Paediatr Dent*, 12(4):255-9, 2002.

48. M.O. Folayan, E.E. Idehen , O.O. Ojo, "The Modulating Effect of Culture on the Expression of Dental Anxiety in Children: A Literature Review", *Int J Paediatr Dent*, 14(4):241-245, 2004.

49. M.P. Shindova, A.B. Belcheva, "Dental Fear and Anxiety in Children: a Review of the Environmental Factors", *Folia Med (Plovdiv)*, 63(2):177-82,2021.

50. Chhabra, A. Chhabra, G. Walia, "Prevalence of Dental Anxiety and Fear Among Five to Ten Year Old Children: A Behaviour Based Cross Sectional Study", *Minerva Stomatol*, 61(3):83-9, 2012.

51. N.A. Aminabadi, A.S. Deljavan, Z. Jamali, F.P. Azar, S.G. Oskouei, "The Influence of Parenting Style and Child Temperament on Child-Parent-Dentist Interactions", *Pediatr Dent*, 37(4):342-7, 2015.

52. N.A. Aminabadi, M. Pourkazemi, J. Babapour, S.G. Oskouei, "The İmpact of Maternal Emotional İntelligence and Parenting Style on Child Anxiety and Behavior in The Dental Setting", *Med Oral Patol Oral Cir Bucal*, 17(6):e1089-e95, 2012.

53. N.L. Corah, E.N. Gale, S.J. Illig, "Assessment of a Dental Anxiety scale", *J Am Dent Assoc*. 97(5):816-9, 1978.

54. N.Şimşek, S. İspir, "Diş Hekimliğinde Anksiyete", *Akdeniz Tıp Dergisi* 5(1): 15-20, 2019.

55. Ö. Önçağ, D. Çoğulu, "Ailenin Sosyoekonomik Durumu ve Eğitim Düzeyinin Çocuklarda Dental Kaygı Üzerine Etkisi", *European Annals of Dental Sciences* 32(1): 45-54, 2005

56. Ö. Yahyaoğlu, Ö. Baygın, G. Yahyaoğlu, T. Tüzüner, "6-12 Yaş grubu Çocuklarda Diş Hekiminin Diş Görünüşünün Dental Korku ve Diş Çürüğü ile İlişkisinin Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 28(3):292-304, *2017*.

57. P.M. Bailey, A. Talbot, P.P. Taylor, "A Comparison of Maternal Anxiety Le-

vels with Anxiety Levels Manifested in The Child Dental Patient", *ASDC J Dent Child*, 40(4):277-84, 1973.

58. P.O. Neverlien, "Assessment of a Single-İtem Dental Anxiety Question", *Acta Odontol Scand*, 48(6):365-9, 1990.

59. R. Rayen, M.S. Muthu, R.R. Chandrasekhar, N. Sivakumar, "Evaluation of Physiological and Behavioral Measures in Relation to Dental Anxiety during Sequential Dental Visits in Children", *Indian J Dent Res*, 17(1):27-34, 2006.

60. R. Vlad, M. Monea, A. Mihai, "A Review of the Current Self-Report Measures for Assessing Children's Dental Anxiety", *Acta Medica Transilvanica*, *25*(1):53-6, 2020.

61. Ş. Bayrak Ş, E.Ş. Tunç, T. Eğilmez, N. Tüloğlu, "Ebeveyn Dental Kaygısı ve Sosyodemografik Faktörlerin Çocukların Dental Kaygısı Üzerine Etkileri", *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, 3:181-8, 2010.

62. T.M. Nelson, C.E. Huebner, A.S. Kim, J.M. Scott, "Parent, Dentist, and Independent Rater Assessment of Child Distress During Preventive Dental Visits", *J Dent Child (Chic)*, 83(2):71-7, 2016.

63. U. Berggren, S.G. Carlsson, C. Hägglin, M. Hakeberg, V. Samsonowitz, "Assessment of Patients with Direct Conditioned and Indirect Cognitive Reported Origin Of Dental Fear", *Eur J Oral Sci*, 105(3):213-20, 1997.

64. U. Klein, R. Manangkil, P. DeWitt, "Parents' Ability to Assess Dental Fear in their Six- to 10-year-old Children", *Pediatr Dent*, 37(5):436-41, 2015.

65. V. Boka, K. Arapostathis, V. Karagiannis, N. Kotsanos, C. van Loveren, J. Veerkamp, "Dental Fear and Caries in 6-12 Year Old Children in Greece. Determination of Dental Fear Cut-Off Points", *Eur J Paediatr Dent*, 18(1):45-50, 2017.

66. Z.N. Kain, L.C. Mayes, D.V. Cicchetti, A.L. Bagnall, J.D. Finley, M.B. Hofstadter, "The Yale Preoperative Anxiety Scale: How Does It Compare With A "Gold Standard"?" *Anesth Analg*, 85(4):783-788, 1997.

CHAPTER 2

THE ROLE OF NUTRITION AND RESISTANCE EXERCISE IN SARCOPENI

Filiz YANGILAR[1]

1 Doç.Dr , Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Tel: (0446) 2265861-15000;: f_yangilar@hotmail.com; https://orcid.org/0000-0001-6447-2419

INTRODUCTION

The aging population in our country, as well as the rest of the world, has grown over time. According to the Turkish Statistical Institute, the senior population in Turkey has climbed by 22.5% in the last five years, reaching 9.5% of the population, and is expected to reach 22.6% by 2060 (Zeybek et al., 2022). The increase in life expectancy and the decline in birth rates result in an increase in the elderly population, both numerically and in comparison to the general population (Kaya et al., 2020). As the aged population grows, so do the issues of old age. Every ten years, the old population drops while fragility and commitment rise (Dos Santos et al., 2017; Moreland, 2020). Most chronic diseases, which are defined by gradual molecular, cellular, tissue, and organic functional degradation over time are associated with increased chronological age (Boengler et al., 2017). Sarcopenia is most common in the fifth decade of life, affecting 9.9% to 40.4% of older persons (Cruz-Jentoft et al., 2010; de Sire et al., 2022). Sarcopenia is regarded as a notable feature that accumulates over a lifetime among the aged, yet it indicates a muscle disease (muscle failure) rooted in deleterious muscle alterations that may develop in progeria (Brook et al., 2016). Despite this, the European Working Group Sarcopenia (EWGSOP) published progress and updates of the definition of sarcopenia in the age and aging, aiming to achieve a consensus definition of it. Sarcopenia is gradually being used in other relevant systems aside from the skeletal muscle system, such as diabetes, cancer, and the endocrine system (Fukuoka et al., 2019; He et al., 2022).

Sarcopenia, defined as decreased skeletal muscle mass and function, is a geriatric syndrome that worsens with age (Cruz-Jentoft et al., 2019; Makizako, 2019). Age-related sarcopenia affects about 6-22% of older persons (Dent et al., 2018). Sarcopenia is most commonly found in the elderly, however it can also be detected in young individuals (Cruz-Jentoft et al., 2010). Sarcopenia has been found in studies to raise the chance of older people's health demands and hence health care costs (Sirven et al., 2017; Antunes et al., 2017). These loads are directly related to the economic burden, which accounts for a larger portion of the health-care system burden (Floransa et al., 2018; Voulgaridou et al., 2023). In a meta-analysis investigating the incidence of sarcopenia in older persons in residential nursing homes and hospitals in 2020, Papadopoulou et al. (2020) found that the prevalence of sarcopenia in the senior population living in the community ranged from 8% in women to 11% in men. Sarcopenia was found in 51% of men and 31% of women in nursing homes and hospitals, and the prevalence of sarcopenia increased unexpectedly. In our country, research on sarcopenia is minimal. The prevalence of sarcopenia was 19.5% in males and 13.6% in women among the 100 seniors who applied to Hacettepe

REFERENCES

Kaya, A., Tasar, P. T., Meral, O., Sahın, S., Balkay, M., Aktas, E. O., & Akcıcek, F. (2020). The characteristics of older people suicides by sex and age subgroups. Legal Medicine, 46, 101721.

Abbatecola, A. M., Russo, M., & Barbieri, M. (2018). Dietary patterns and cognition in older persons. Current Opinion in Clinical Nutrition and Metabolic Care, 21(1), 10-13.

Abe, S., Kokura, Y., Maeda, K., Nishioka, S., Momosaki, R., Matsuoka, H., ... & Wakabayashi, H. (2023). Effects of undernutrition on swallowing function and activities of daily living in hospitalized patients: Data from the Japanese sarcopenic dysphagia database. Nutrients, 15(5), 1291.

Abiri, B., & Vafa, M. (2017), Nutrition and sarcopenia: A review of the evidence of nutritional influences. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 1-11.

Agergaard, J., Trøstrup, J., Uth, J., Iversen, J. V., Boesen, A., Andersen, J. L., ... & Langberg, H. (2015). Does vitamin-D intake during resistance training improve the skeletal muscle hypertrophic and strength response in young and elderly men?–a randomized controlled trial. Nutrition & Metabolism, 12(1), 1-14.

Alıcı, R. (2023). Geriatrik Bireylerde Yutma Performansı ve Uyku Bozukluğu Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.

Altun, H. K., Gencer, G. Y. G., Suna, G., Şen, B., & Yılmaz, G. (2022). Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi Journal of Ankara Health Sciences e-ISSN: 2618-5989.

Antunes, A. C., Araújo, D. A., Veríssimo, M. T., & Amaral, T. F. (2017). Sarcopenia and hospitalisation costs in older adults: a cross-sectional study. Nutrition & Dietetics, 74(1), 46-50.

Bee, C. R., Sheerin, D. V., Wuest, T. K., & Fitzpatrick, D. C. (2013). Serum vitamin D levels in orthopaedic trauma patients living in the northwestern United States. Journal of Orthopaedic Trauma, 27(5), e103-e106.

Banack, H. R., LaMonte, M. J., Manson, J. E., Zhu, K., Evans, W. J., Shankaran, M., & Wactawski-Wende, J. (2022). Association of muscle mass measured by D3-Creatine (D3Cr), sarcopenic obesity, and insulin-glucose homeostasis in postmenopausal women. Plos one, 17(12), e0278723.

Baumgartner, R. N., Wayne, S. J., Waters, D. L., Janssen, I., Gallagher, D., & Morley, J. E. (2004). Sarcopenic obesity predicts instrumental activities of daily living disability in the elderly. Obesity Research, 12(12), 1995-2004.

Barreto Silva, M. I., Picard, K., & Klein, M. R. S. T. (2022). Sarcopenia and sarcopenic obesity in chronic kidney disease: update on prevalence, outcomes, risk factors and nutrition treatment. Current Opinion in Clinical Nutrition and Metabolic Care, 25(6), 371-377.

Batsis, J. A., Mackenzie, T. A., Emeny, R. T., Lopez-Jimenez, F., & Bartels, S. J. (2017). Low lean mass with and without obesity, and mortality: results from the 1999–2004 National Health and Nutrition Examination Survey. Journals of Gerontology Series A: Biomedical Sciences and Medical Sciences, 72(10), 1445-1451.

Batsis, J.A., Villareal, D.T. (2018). Sarcopenic obesity in older adults: aetiology, epidemiology and treatment strategies. Nat Rev Endocrinol, 14,513–537.

Bauer, J. M. (2011). Nutrition in older persons. Basis for functionality and quality of life. Der Internist, 52(8), 946-954.

Bauer, J., Biolo, G., Cederholm, T., Cesari, M., Cruz-Jentoft, A. J., Morley, J. E., ... & Boirie, Y. (2013). Evidence-based recommendations for optimal dietary protein intake in older people: a position paper from the PROT-AGE Study Group. Journal of the American Medical Directors Association, 14(8), 542-559.

Bian, A. L., Hu, H. Y., Rong, Y. D., Wang, J., Wang, J. X., & Zhou, X. Z. (2017). A study on relationship between elderly sarcopenia and inflammatory factors IL-6 and TNF-α. European Journal of Medical Research, 22(1), 1-8.

Boengler, K., Kosiol, M., Mayr, M., Schulz, R., and Rohrbach, S. (2017). Mitochondria and Ageing: Role in Heart, Skeletal Muscle and Adipose Tissue. J. Cachexia Sarcopenia Muscle 8 (3), 349–369.

Boirie, Y., Morio, B., Caumon, E., & Cano, N. J. (2014), Nutrition and protein energy homeostasis in elderly. Mechanisms of ageing and development, 136, 76-84.

Brates, D., Harel, D., & Molfenter, S. M. (2022). Perception of swallowing-related fatigue among older adults. Journal of Speech, Language, and Hearing Research, 65(8), 2801-2814.

Brook, M. S., Wilkinson, D. J., Phillips, B. E., Perez-Schindler, J., Philp, A., Smith, K., et al. (2016). Skeletal Muscle Homeostasis and Plasticity in Youth and Ageing: Impact of Nutrition and Exercise. Acta Physiol. 216(1), 15-41.

Bruyère, O., Reginster, J. Y., & Beaudart, C. (2022). Lifestyle approaches to prevent and retard sarcopenia: A narrative review. Maturitas.

Buchanan, A., Villani, A. (2021). Association of Adherence to a Mediterranean Diet with Excess Body Mass, Muscle Strength and Physical Performance in Overweight or Obese Adults with or without Type 2 Diabetes: Two Cross-Sectional Studies. Healthcare, 9, 1255.

Cacciatore, S., Calvani, R., Marzetti, E., Picca, A., Coelho-Júnior, H. J., Martone, A. M., ... & Landi, F. (2023). Low adherence to mediterranean diet is associated with probable sarcopenia in community-dwelling older adults: Results from the Longevity Check-Up (Lookup) 7+ Project. Nutrients, 15(4), 1026.

Calder, P.C. (2017). Omega-3 Fatty Acids and Inflammatory Processes: From

Molecules to Man. Biochem. Soc. Trans, 45, 1105–1115.

Can, B., & Şanlıer, N. (2022). Osteosarkopenide Beslenme Yaklaşımları: Geleneksel Derleme. Turkiye Klinikleri J Health Sci, 7(4), 1216-25.

Cannataro, R., Carbone, L., Petro, J. L., Cione, E., Vargas, S., Angulo, H., ... & Bonilla, D. A. (2021). Sarcopenia: Etiology, nutritional approaches, and miRNAs. International Journal of Molecular Sciences, 22(18), 9724.

Capurso, C., Bellanti, F., Lo Buglio, A., & Vendemiale, G. (2019). The mediterranean diet slows down the progression of aging and helps to prevent the onset of frailty: A narrative review. Nutrients, 12(1), 35.

Caristia, S., Filigheddu, N., Barone-Adesi, F., Sarro, A., Testa, T., Magnani, C., ... & Marzullo, P. (2019). Vitamin D as a Biomarker of Ill-Health among the Over-50s: A Systematic Review of Cohort Studies. Nutrients, 11(10), 2384.

Ceglia, L., Dawson-Hughes, B., Fielding, RA., Gustafsson, T., Lichtenstein, AH., et al., (2015). Effects of 1,25-dihydroxyvitamin D3 and vitamin D3 on the expression of the vitamin D receptor in human skeletal muscle cells. Calcif Tissue Int, 96(3):256–263.

Cengiz, C. (2019). Siroz ve Sarkopeni. Güncel Gastroenteroloji, 23/2.

Cesari, M., Kritchevsky, S. B., Penninx, B. W., Nicklas, B. J., Simonsick, E. M., Newman, A. B., ... & Pahor, M. (2005). Prognostic value of usual gait speed in well-functioning older people—results from the Health, Aging and Body Composition Study. Journal of the American Geriatrics Society, 53(10), 1675-1680.

Chang, M. C., & Choo, Y. J. (2023). Effects of Whey Protein, Leucine, and Vitamin D Supplementation in Patients with Sarcopenia: A Systematic Review and Meta-Analysis. Nutrients, 15(3), 521.

Chapuy, M. C., Pamphile, R., Paris, E., Kempf, C., Schlichting, M., Arnaud, S., ... & Meunier, P. J. (2002). Combined calcium and vitamin D3 supplementation in elderly women: confirmation of reversal of secondary hyperparathyroidism and hip fracture risk: the Decalyos II study. Osteoporosis International, 13, 257-264.

Chen, L. K., Woo, J., Assantachai, P., Auyeung, T. W., Chou, M. Y., Iijima, K., ... & Arai, H. (2020). Asian Working Group for Sarcopenia: 2019 consensus update on sarcopenia diagnosis and treatment. Journal of the American Medical Directors Association, 21(3), 300-307.

Cheng, S. H., Chen, K. H., Chen, C., Chu, W. C., & Kang, Y. N. (2021). The optimal strategy of vitamin d for sarcopenia: A network meta-analysis of randomized controlled trials. Nutrients, 13(10), 3589.

Chien, M. Y., Kuo, H. K., & Wu, Y. T. (2010). Sarcopenia, cardiopulmonary fitness, and physical disability in community-dwelling elderly people. Physical therapy, 90(9), 1277-1287.

Chodzko-Zajko, W. J., Proctor, D. N., Singh, M. A. F., Minson, C. T., Nigg, C.

R., Salem, G. J., & Skinner, J. S. (2009). Exercise and physical activity for older adults. Medicine & science in sports & exercise, 41(7), 1510-1530.

Clark, S. T., Malietzis, G., Grove, T. N., Jenkins, J. T., Windsor, A. C. J., Kontovounisios, C., & Warren, O. J. (2020). The emerging role of sarcopenia as a prognostic indicator in patients undergoing abdominal wall hernia repairs: a systematic review of the literature. Hernia, 24(6), 1361-1370.

Çolak, B., & Çiftçi, S. (2021). Yaşlılarda Sarkopenik Obezite ve Güncel Beslenme Önerileri. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 3(3), 208-221.

Cruz-Jentoft, A. J., Baeyens, J. P., Bauer, J. M., Boirie, Y., Cederholm, T., Landi, F., ... & Zamboni, M. (2010). Sarcopenia: European consensus on definition and diagnosis Report of the European Working Group on Sarcopenia in Older PeopleA. J. Cruz-Gentoft et al. Age and Ageing, 39(4), 412-423.

Cruz-Jentoft, A. J., Bahat, G., Bauer, J., Boirie, Y., Bruyère, O., Cederholm, T., ... & Zamboni, M. (2019). Writing Group for the European Working Group on Sarcopenia in Older People 2 (EWGSOP2), and the Extended Group for EWGSOP2. Sarcopenia: revised European consensus on definition and diagnosis. Age Ageing, 48(1), 16-31.

Cruz-Jentoft, A. J., Hughes, B. D., Scott, D., Sanders, K. M., & Rizzoli, R. (2020). Nutritional strategies for maintaining muscle mass and strength from middle age to later life: A narrative review. Maturitas, 132, 57-64.

Curcio, F., Testa, G., Liguori, I., Papillo, M., Flocco, V., Panicara, V., ... & Abete, P. (2020). Sarcopenia and heart failure. Nutrients, 12(1), 211.

De Andrade, M. I. S. D., Maio, R., Dourado, K. F., Macedo, P. F. C. D., & Barreto Neto, A. C. (2015). Excessive weight–muscle depletion paradox and cardiovascular risk factors in outpatients with inflammatory bowel disease. Arquivos de Gastroenterologia, 52, 37-45.

De Bandt, J. P. (2016). Leucine and mammalian target of rapamycin–dependent activation of muscle protein synthesis in aging. The Journal of Nutrition, 146(12), 2616S-2624S.

de Oliveira dos Santos, A. R., de Oliveira Zanuso, B., Miola, V. F. B., Barbalho, S. M., Santos Bueno, P. C., Flato, U. A. P., ... & dos Santos Haber, J. F. (2021). Adipokines, myokines, and hepatokines: crosstalk and metabolic repercussions. International Journal of Molecular Sciences, 22(5), 2639.

de Sire, A., Ferrillo, M., Lippi, L., Agostini, F., de Sire, R., Ferrara, P. E., ... & Migliario, M. (2022). Sarcopenic dysphagia, malnutrition, and oral frailty in elderly: a comprehensive review. Nutrients, 14(5), 982.

Dent, E., Morley, J. E., Cruz-Jentoft, A. J., Arai, H., Kritchevsky, S. B., Guralnik, J., ... & Vellas, B. (2018). International clinical practice guidelines for sarcopenia (ICFSR): screening, diagnosis and management. The Journal of Nutrition, Health & Aging, 22, 1148-1161.

Detopoulou, P., Dedes, V., Syka, D., Tzirogiannis, K., & Panoutsopoulos, G. I. (2023). Relation of Minimally Processed Foods and Ultra-Processed Foods with the Mediterranean Diet Score, Time-Related Meal Patterns and Waist Circumference: Results from a Cross-Sectional Study in University Students. International Journal of Environmental Research and Public Health, 20(4), 2806.

Diao, H., Yan, F., He, Q., Li, M., Zheng, Q., Zhu, Q., ... & Cui, W. (2023). Association between Dietary Inflammatory Index and Sarcopenia: A Meta-Analysis. Nutrients, 15(1), 219.

Dodds, R. M., Syddall, H. E., Cooper, R., Benzeval, M., Deary, I. J., Dennison, E. M., ... & Sayer, A. A. (2014). Grip strength across the life course: normative data from twelve British studies. PloS one, 9(12), e113637. Donini, L. M., Busetto, L., Bischoff, S. C., Cederholm, T., Ballesteros-Pomar, M. D., Batsis, J. A., ... & Barazzoni, R. (2022). Definition and diagnostic criteria for sarcopenic obesity: ESPEN and EASO consensus statement. Obesity Facts, 15(3), 321-335.

Dos Santos, L., Cyrino, E. S., Antunes, M., Santos, D. A., & Sardinha, L. B. (2017). Sarcopenia and physical independence in older adults: the independent and synergic role of muscle mass and muscle function. Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 8(2), 245-250.

Dreyer, H. C., & Volpi, E. (2005). Role of protein and amino acids in the pathophysiology and treatment of sarcopenia. Journal of the American College of Nutrition, 24(2), 140S-145S.

Dupont, J., Dedeyne, L., Dalle, S., Koppo, K., & Gielen, E. (2019). The role of omega-3 in the prevention and treatment of sarcopenia. Aging Clinical and Experimental Research, 31(6), 825-836.

Eckstrom, E., Neukam, S., Kalin, L., & Wright, J. (2020). Physical activity and healthy aging. Clinics in Geriatric Medicine, 36(4), 671-683.

Eglseer, D., Traxler, M., Schoufour, J. D., Weijs, P. J., Voortman, T., Boirie, Y., ... & Bauer, S. (2023). Nutritional and exercise interventions in individuals with sarcopenic obesity around retirement age: a systematic review and meta-analysis. Nutrition Reviews, nuad007.

Engh, M. C., & Speyer, R. (2022). Management of dysphagia in nursing homes: a national survey. Dysphagia, 37(2), 266-276.

Fatima, M., Brennan-Olsen, S. L., & Duque, G. (2019). Therapeutic approaches to osteosarcopenia: insights for the clinician. Therapeutic Advances in Musculoskeletal Disease, 11, 1759720X19867009.

Fielding, R. A., Vellas, B., Evans, W. J., Bhasin, S., Morley, J. E., Newman, A. B., ... & Zamboni, M. (2011). Sarcopenia: an undiagnosed condition in older adults. Current consensus definition: prevalence, etiology, and consequences. International working group on sarcopenia. Journal of the American Medical Directors Association, 12(4), 249-256.

Florence, C. S., Bergen, G., Atherly, A., Burns, E., Stevens, J., & Drake, C. (2018). Medical costs of fatal and nonfatal falls in older adults. Journal of the American Geriatrics Society, 66(4), 693-698.

Fragopoulou, E., Detopoulou, P., Alepoudea, E., Nomikos, T., Kalogeropoulos, N., & Antonopoulou, S. (2021). Associations between red blood cells fatty acids, desaturases indices and metabolism of platelet activating factor in healthy volunteers. Prostaglandins, Leukotrienes and Essential Fatty Acids, 164, 102234.

Frontera, W. R., & Ochala, J. (2015). Skeletal muscle: a brief review of structure and function. Calcified Tissue International, 96, 183-195.

Fukuoka, Y., Narita, T., Fujita, H., Morii, T., Sato, T., Sassa, M. H., & Yamada, Y. (2019). Importance of physical evaluation using skeletal muscle mass index and body fat percentage to prevent sarcopenia in elderly Japanese diabetes patients. Journal of Diabetes Investigation, 10(2), 322-330.

Fujikawa, H., Araki, T., Okita, Y., Kondo, S., Kawamura, M., Hiro, J., ... & Kusunoki, M. (2017). Impact of sarcopenia on surgical site infection after restorative proctocolectomy for ulcerative colitis. Surgery Today, 47, 92-98.

Fujishima, I., Fujiu-Kurachi, M., Arai, H., Hyodo, M., Kagaya, H., Maeda, K., ... & Yoshimura, Y. (2019). Sarcopenia and dysphagia: position paper by four professional organizations. Geriatrics & Gerontology International, 19(2), 91-97.

Gan, Z., Fu, T., Kelly, D.P., Vega, R.B. (2018). Skeletal muscle mitochondrial remodeling in exercise and diseases. Cell Res. 28, 969-980.

Gazda, J., Di Cola, S., Lapenna, L., Khan, S., & Merli, M. (2023). The Impact of Transjugular Intrahepatic Portosystemic Shunt on Nutrition in Liver Cirrhosis Patients: A Systematic Review. Nutrients, 15(7), 1617.

Ghoreishy, S. M., Koujan, S. E., Hashemi, R., Heshmat, R., Motlagh, A. D., & Esmaillzadeh, A. (2023). Relationship between healthy eating index and sarcopenia in elderly people. BMC geriatrics, 23(1), 1-10.

Gkekas, N. K., Anagnostis, P., Paraschou, V., Stamiris, D., Dellis, S., Kenanidis, E., ... & Goulis, D. G. (2021). The effect of vitamin D plus protein supplementation on sarcopenia: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Maturitas, 145, 56-63.

Grgic, J., Garofolini, A., Orazem, J., Sabol, F., Schoenfeld, B. J., & Pedisic, Z. (2020). Effects of resistance training on muscle size and strength in very elderly adults: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. Sports Medicine, 50(11), 1983-1999.

Guo, M., Yao, J., Li, J., Zhang, J., Wang, D., Zuo, H., ... & Ma, X. (2023). Irisin ameliorates age-associated sarcopenia and metabolic dysfunction. Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 14(1), 391-405.

Hamarsland, H., Nordengen, A. L., Nyvik Aas, S., Holte, K., Garthe, I., Paulsen,

G., ... & Raastad, T. (2017). Native whey protein with high levels of leucine results in similar post-exercise muscular anabolic responses as regular whey protein: a randomized controlled trial. Journal of the International Society of Sports Nutrition, 14(1), 43.

Harring, M., Golabi, P., Paik, J. M., Shah, D., Racila, A., Cable, R., ... & Younossi, Z. M. (2023). Sarcopenia Among Patients With Nonalcoholic Fatty Liver Disease (NAFLD) Is Associated With Advanced Fibrosis. Clinical Gastroenterology and Hepatology. https://doi.org/10.1016/j.cgh.2023.02.0

He, Y., Xie, W., Li, H., Jin, H., Zhang, Y., & Li, Y. (2022). Cellular senescence in sarcopenia: possible mechanisms and therapeutic potential. Frontiers in Cell and Developmental Biology, 9, 3871.

Hernández-Lepe, M. A., Miranda-Gil, M. I., Valbuena-Gregorio, E., & Olivas-Aguirre, F. J. (2023). Exercise Programs Combined with Diet Supplementation Improve Body Composition and Physical Function in Older Adults with Sarcopenia: A Systematic Review. Nutrients, 15(8), 1998.

Holick, M. F., & Binkley, N. C. (2011). Bischoff--Ferrari HA, Gordon CM, Hanley DA, Heaney RP, et al. Evaluation, treatment, and prevention of vitamin D deficiency: an Endocrine Society clinical practice guideline. The Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism, 96(7), 1911-30.

Hong, S. H., & Choi, K. M. (2020). Sarcopenic obesity, insulin resistance, and their implications in cardiovascular and metabolic consequences. International Journal of Molecular Sciences, 21(2), 494.

Hurst, C., Robinson, S. M., Witham, M. D., Dodds, R. M., Granic, A., Buckland, C., ... & Sayer, A. A. (2022). Resistance exercise as a treatment for sarcopenia: prescription and delivery. Age and Ageing, 51(2), afac003. Iwamoto, M., Higashibeppu, N., Arioka, Y., & Nakaya, Y. (2014). Swallowing rehabilitation with nutrition therapy improves clinical outcome in patients with dysphagia at an acute care hospital. The Journal of Medical Investigation, 61(3.4), 353-360.

Jesadaporn, P., Somlaw, N., Petchlorlian, A., Boonsawat, N., Buranapin, S., & Varothai, N. (2023). Effects of High-protein, Leucine-enriched Oral Nutritional Supplement and Resistance Exercise on Physical Performance among Malnourished Older Adults with Sarcopenia. Journal of Food and Nutrition Research, 11(2), 125-135.

Johnson Stoklossa, C. A., Sharma, A. M., Forhan, M., Siervo, M., Padwal, R. S., & Prado, C. M. (2017). Prevalence of sarcopenic obesity in adults with class II/III obesity using different diagnostic criteria. Journal of Nutrition and Metabolism, 2017.

Kakehi, S., Wakabayashi, H., Inuma, H., Inose, T., Shioya, M., Aoyama, Y., ... & Suzuki, H. (2022). Rehabilitation nutrition and exercise therapy for sarcopenia. The World Journal of Men's Health, 40(1), 1.

Karpuzcu, H.C. (2020). 60 yaş üstü bireylerde erektil disfonksiyon ve prostatizm

semptomları ile sarkopeni arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler. Ankara Üniversitesi, Tıpta uzmanlık tezi.

Keller, K. (2019). Sarcopenia. Wiener Medizinische Wochenschrift, 169(7), 157-172.

Kim, H. K., Suzuki, T., Saito, K., Yoshida, H., Kobayashi, H., Kato, H., & Katayama, M. (2012). Effects of exercise and amino acid supplementation on body composition and physical function in community-dwelling elderly Japanese sarcopenic women: a randomized controlled trial. Journal of the American Geriatrics Society, 60(1), 16-23.

Kim, G., Kang, S. H., Kim, M. Y., & Baik, S. K. (2017). Prognostic value of sarcopenia in patients with liver cirrhosis: a systematic review and meta-analysis. PloS one, 12(10), e0186990.

Kim, H. S., Jang, G., Park, J. W., Lee, Y. K., & Koo, K. H. (2021). Vitamin D deficiency and sarcopenia in hip fracture patients. Journal of Bone Metabolism, 28(1), 79.

Kim, B., Kim, G., Lee, Y., Taniguchi, K., Isobe, T., & Oh, S. (2023). Triglyceride-Glucose Index as a Potential Indicator of Sarcopenic Obesity in Older People. Nutrients, 15(3), 555.

Kirk, B., Zanker, J., & Duque, G. (2020). Osteosarcopenia: epidemiology, diagnosis, and treatment-facts and numbers. Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 11(3), 609-618.

Kirwan, R., McCullough, D., Butler, T., Perez de Heredia, F., Davies, I. G., & Stewart, C. (2020). Sarcopenia during COVID-19 lockdown restrictions: long-term health effects of short-term muscle loss. GeroScience, 42(6), 1547-1578.

Kirwan, R., McCullough, D., Butler, T., Perez de Heredia, F., Davies, I. G., & Stewart, C. (2020). Sarcopenia during COVID-19 lockdown restrictions: long-term health effects of short-term muscle loss. GeroScience, 42(6), 1547-1578.

Kiuchi, Y., Doi, T., Tsutsumimoto, K., Nakakubo, S., Kurita, S., Nishimoto, K., ... & Shimada, H. (2023). Association between dietary diversity and sarcopenia in community-dwelling older adults. Nutrition, 106, 111896.

Kouw, I. W., Holwerda, A. M., Trommelen, J., Kramer, I. F., Bastiaanse, J., Halson, S. L., ... & van Loon, L. J. (2017). Protein ingestion before sleep increases overnight muscle protein synthesis rates in healthy older men: a randomized controlled trial. The Journal of Nutrition, 147(12), 2252-2261.

Kuyumcu, M.E. (2014). Sarkopenik Yaşlı Hastalarda Ultrasonografik Olarak Kas Mimarisinin Değerlendirilmesi. Tez çalışması. HÜTF İç Hastalıkları ABD Geriatri Bilim Dalı, Ankara.

Le Couteur, D. G., Solon-Biet, S. M., Cogger, V. C., Ribeiro, R., de Cabo, R., Raubenheimer, D., ... & Simpson, S. J. (2020). Branched chain amino ac-

ids, aging and age-related health. Ageing Research Reviews, 64, 101198.

Lee B-K., Ham, J.O., Park, S. (2014). A positive association of vitamin D deficiency and sarcopenia in 50 year old women, but not men. Clinical Nutrition, 33:900-905.

Liao, C. D., Chen, H. C., Huang, S. W., & Liou, T. H. (2019). The role of muscle mass gain following protein supplementation plus exercise therapy in older adults with sarcopenia and frailty risks: a systematic review and meta-regression analysis of randomized trials. Nutrients, 11(8), 1713.

Liguori, I., Russo, G., Curcio, F., Bulli, G., Aran, L., Della-Morte, D., ... & Abete, P. (2018). Oxidative stress, aging, and diseases. Clinical Interventions in Aging, 757-772.

Lombardo, M., Perrone, M. A., Guseva, E., Aulisa, G., Padua, E., Bellia, C., ... & Bellia, A. (2020). Losing weight after menopause with minimal aerobic training and mediterranean diet. Nutrients, 12(8), 2471.

Lord, C., Chaput, J. P., Aubertin-Leheudre, M., Labonte, M., & Dionne, I. J. (2007). Dietary animal protein intake: association with muscle mass index in older women. The Journal of Nutrition, Health & Aging, 11(5), 383.

Luo, D., Lin, Z., Li, S., & Liu, S. J. (2017). Effect of nutritional supplement combined with exercise intervention on sarcopenia in the elderly: A meta-analysis. International Journal of Nursing Sciences, 4(4), 389-401.

Maeda, K., Koga, T., & Akagi, J. (2016). Tentative nil per os leads to poor outcomes in older adults with aspiration pneumonia. Clinical Nutrition, 35(5), 1147-1152.

Makizako H. Frailty and Sarcopenia as a Geriatric Syndrome in Community-Dwelling Older Adults. Int J Environ Res Public Health, 16(20), 4013.

Marks, R. (2023). Can Vitamin D Positively Impact Sarcopenia Severity Among Older Adults with Hand Osteoarthritis: A Review of the Evidence, 4(4), 1

Martínez-Arnau, F. M., Fonfría-Vivas, R., Buigues, C., Castillo, Y., Molina, P., Hoogland, A. J., ... & Cauli, O. (2020). Effects of leucine administration in sarcopenia: a randomized and placebo-controlled clinical trial. Nutrients, 12(4), 932.

Martínez-Arnau, F. M., Fonfría-Vivas, R., & Cauli, O. (2019). Beneficial effects of leucine supplementation on criteria for sarcopenia: a systematic review. Nutrients, 11(10), 2504.

Martins, H. A., Sehaber, C. C., Hermes-Uliana, C., Mariani, F. A., Guarnier, F. A., Vicentini, G. E., ... & Zanoni, J. N. (2016). Supplementation with L-glutamine prevents tumor growth and cancer-induced cachexia as well as restores cell proliferation of intestinal mucosa of Walker-256 tumor-bearing rats. Amino Acids, 48, 2773-2784.

Masanés, F., Rojano i Luque, X., Salva, A., Serra-Rexach, J. A., Artaza, I., Formiga, F., ... & Cruz-Jentoft, A. J. (2017). Cut-off points for muscle mass—

not grip strength or gait speed—determine variations in sarcopenia prevalence. The Journal of Nutrition, Health & Aging, 21, 825-829.

Mazza, E., Ferro, Y., Pujia, R., Mare, R., Maurotti, S., Montalcini, T., & Pujia, A. (2021). Mediterranean diet in healthy aging. The journal of nutrition, health & aging, 25(9), 1076-1083.

Melekoğlu, E., & Rakıcıoğlu, N. (2020). Yaşlılarda bilişsel fonksiyonun korunması ile ilişkili diyet modelleri. Beslenme ve Diyet Dergisi, 48(2), 84-92.

Mellen, R. H., Girotto, O. S., Marques, E. B., Laurindo, L. F., Grippa, P. C., Mendes, C. G., ... & Quesada, K. (2023). Insights into Pathogenesis, Nutritional and Drug Approach in Sarcopenia: A Systematic Review. Biomedicines, 11(1), 136.

Merli, M., Berzigotti, A., Zelber-Sagi, S., Dasarathy, S., Montagnese, S., Genton, L., ... & Parés, A. (2019). EASL Clinical Practice Guidelines on nutrition in chronic liver disease. Journal of Hepatology, 70(1), 172-193.

Mısıroğlu, P. E., & Köse, B. (2023). Kanserde Kaşeksi ve Beslenme. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 32(1), 26-32.

Mohta, S., Anand, A., Sharma, S., Qamar, S., Agarwal, S., Gunjan, D., ... & Saraya, A. (2022). Randomised clinical trial: effect of adding branched chain amino acids to exercise and standard-of-care on muscle mass in cirrhotic patients with sarcopenia. Hepatology International, 16(3), 680-690.

Moreland, B., Kakara, R., & Henry, A. (2020). Trends in nonfatal falls and fall-related injuries among adults aged≥ 65 years—United States, 2012–2018. Morbidity and Mortality Weekly Report, 69(27), 875.

Muir, S. W., Berg, K., Chesworth, B., Klar, N., & Speechley, M. (2010). Quantifying the magnitude of risk for balance impairment on falls in community-dwelling older adults: a systematic review and meta-analysis. Journal of Clinical Epidemiology, 63(4), 389-406.

Munns, C. F., Shaw, N., Kiely, M., Specker, B. L., Thacher, T. D., Ozono, K., ... & Högler, W. Global Consensus Recommendations on Prevention and Management of Nutritional Rickets.. 2016;(2): 394-415. J Clin Endocrinol Metab, 101.

Murawiak, M., Krzymińska-Siemaszko, R., Kaluźniak-Szymanowska, A., Lewandowicz, M., Tobis, S., Wieczorowska-Tobis, K., & Deskur-Śmielecka, E. (2022). Sarcopenia, Obesity, Sarcopenic Obesity and Risk of Poor Nutritional Status in Polish Community-Dwelling Older People Aged 60 Years and Over. Nutrients, 14(14), 2889.

Nagano, A., Nishioka, S., & Wakabayashi, H. (2019). Rehabilitation nutrition for iatrogenic sarcopenia and sarcopenic dysphagia. The Journal of Nutrition, Health & Aging, 23, 256-265.

Ntanasi, E., Yannakoulia, M., Kosmidis, M. H., Anastasiou, C. A., Dardiotis, E., Hadjigeorgiou, G., ... & Scarmeas, N. (2018). Adherence to Mediterra-

nean diet and frailty. Journal of the American Medical Directors Association, 19(4), 315-322.

Offord, N. J., Clegg, A., Turner, G., Dodds, R. M., Sayer, A. A., & Witham, M. D. (2019). Current practice in the diagnosis and management of sarcopenia and frailty–results from a UK-wide survey. Journal of Frailty, Sarcopenia and Falls, 4(3), 71.

Okamura, T., Hamaguchi, M., Mori, J., Yamaguchi, M., Mizushima, K., Abe, A., ... & Fukui, M. (2022). Partially hydrolyzed guar gum suppresses the development of sarcopenic obesity. Nutrients, 14(6), 1157.

Pan, L., Xie, W., Fu, X., Lu, W., Jin, H., Lai, J., ... & Xiao, W. (2021). Inflammation and sarcopenia: A focus on circulating inflammatory cytokines. Experimental Gerontology, 154, 111544.

Papadopoulou, S. K. (2020). Sarcopenia: A Contemporary Health Problem Among Older Adult Populations. Nutrients, 12(5), 1293.

Papadopoulou, S.K., Voulgaridou, G., Kondyli, F.S., Drakaki, M., Sianidou, K., Andrianopoulou, R., Rodopaios, N., Pritsa, A. (2022). Nutritional and Nutrition-Related Biomarkers as Prognostic Factors of Sarcopenia, and Their Role in Disease Progression. Diseases, 10, 42.

Papadopoulou, S. K. (2020). Sarcopenia: A contemporary health problem among older adult populations. Nutrients, 12(5), 1293.

Papadopoulou, S. K., Detopoulou, P., Voulgaridou, G., Tsoumana, D., Spanoudaki, M., Sadikou, F., ... & Nikolaidis, P. (2023). Mediterranean Diet and Sarcopenia Features in Apparently Healthy Adults over 65 Years: A Systematic Review. Nutrients, 15(5), 1104.

Papadopoulou, S. K., Tsintavis, P., Potsaki, G., & Papandreou, D. (2020). Differences in the prevalence of sarcopenia in community-dwelling, nursing home and hospitalized individuals. A systematic review and meta-analysis. The Journal of Nutrition, Health & Aging, 24, 83-90.

Pár, A., Hegyi, J. P., Váncsa, S., & Pár, G. (2021). Sarcopenia–2021. Orvosi hetilap, 162(1), 3-12.

Park Y, Choi JE, Hwang HS. Protein supplementation improves muscle mass and physical performance in undernourished prefrail and frail elderly subjects: a randomized, double-blind, placebo-controlled trial. Am J Clin Nutr, 108(5):1026-1033.

Park, J. E., Lee, S., & Kim, K. (2023). The effect of combining nutrient intake and physical activity levels on central obesity, sarcopenia, and sarcopenic obesity: a population-based cross-sectional study in South Korea. BMC Geriatrics, 23(1), 119.

Parlak, A. (2023). Nörodejeneratif hastalıklarda beslenme ve diyet modelleri.

Pekař, M., Pekařová, A., Bužga, M., Holéczy, P., & Soltes, M. (2020). The risk of sarcopenia 24 months after bariatric surgery–assessment by dual ener-

gy X-ray absorptiometry (DEXA): a prospective study. Videosurgery and Other Miniinvasive Techniques, 15(4), 583-587.

Pekcan, A. G. (2022). Dijital Sağlık: Beslenme ve Diyetetik Bilim Dalında Yaklaşım. Beslenme ve Diyet Dergisi, 50(1), 1-6.

Picca, A., & Calvani, R. (2021). Molecular mechanism and pathogenesis of sarcopenia: An overview. International Journal of Molecular Sciences, 22(6), 3032.

Picca, A., Calvani, R., Bossola, M., Allocca, E., Menghi, A., Pesce, V., ... & Marzetti, E. (2018). Update on mitochondria and muscle aging: all wrong roads lead to sarcopenia. Biological Chemistry, 399(5), 421-436.

Prado, C. M. M., Wells, J. C. K., Smith, S. R., Stephan, B. C. M., & Siervo, M. (2012). Sarcopenic obesity: a critical appraisal of the current evidence. Clinical Nutrition, 31(5), 583-601.

Remelli, F., Vitali, A., Zurlo, A., & Volpato, S. (2019). Vitamin D deficiency and sarcopenia in older persons. Nutrients, 11(12), 2861.

Robinson, S. M., Reginster, J. Y., Rizzoli, R., Shaw, S. C., Kanis, J. A., Bautmans, I., ... & Rueda, R. (2018). Does nutrition play a role in the prevention and management of sarcopenia?. Clinical Nutrition, 37(4), 1121-1132.

Romani, M., Berger, M. M., & D'Amelio, P. (2022). From the bench to the bedside: Branched amino acid and micronutrient strategies to improve mitochondrial dysfunction leading to sarcopenia. Nutrients, 14(3), 483.

Rondanelli, M., Nichetti, M., Peroni, G., Faliva, M. A., Naso, M., Gasparri, C., ... & Tartara, A. (2021). Where to find leucine in food and how to feed elderly with sarcopenia in order to counteract loss of muscle mass: Practical advice. Frontiers in Nutrition, 383.

Rondanelli, M., Infantino, V., Riva, A., Petrangolini, G., Faliva, M. A., Peroni, G., ... & Perna, S. (2020). Polycystic ovary syndrome management: a review of the possible amazing role of berberine. Archives of Gynecology and Obstetrics, 301(1), 53-60.

Rosenberg, I. H. (2011). Sarcopenia: origins and clinical relevance. Clinics in Geriatric Medicine, 27(3), 337-339.

Rozynek, M., Kucybała, I., Urbanik, A., & Wojciechowski, W. (2021). Use of artificial intelligence in the imaging of sarcopenia: A narrative review of current status and perspectives. Nutrition, 89, 111227.

Santiago, E. C., Roriz, A. K., Ramos, L. B., Ferreira, A. J., Oliveira, C. C., & Gomes-Neto, M. (2021). Comparison of calorie and nutrient intake among elderly with and without sarcopenia: A systematic review and meta-analysis. Nutrition Reviews, 79(12), 1338-1352.

Santos, C. D. S., & Nascimento, F. E. L. (2019). Isolated branched-chain amino acid intake and muscle protein synthesis in humans: a biochemical review. Einstein (Sao Paulo), 17.

Sayer, A. A., & Cruz-Jentoft, A. (2022). Sarcopenia definition, diagnosis and treatment: consensus is growing. Age and Ageing, 51(10), afac220.

Semenova, E. A., Pranckevičienė, E., Bondareva, E. A., Gabdrakhmanova, L. J., & Ahmetov, I. I. (2023). Identification and Characterization of Genomic Predictors of Sarcopenia and Sarcopenic Obesity Using UK Biobank Data. Nutrients, 15(3), 758.

Shahar, S., Kamaruddin, N. S., Badrasawi, M., Sakian, N. I. M., Manaf, Z. A., Yassin, Z., & Joseph, L. (2013). Effectiveness of exercise and protein supplementation intervention on body composition, functional fitness, and oxidative stress among elderly Malays with sarcopenia. Clinical Interventions in Aging, 1365-1375.

Sherf-Dagan, S., Zelber-Sagi, S., Buch, A., Bar, N., Webb, M., Sakran, N., ... & Shibolet, O. (2019). Prospective longitudinal trends in body composition and clinical outcomes 3 years following sleeve gastrectomy. Obesity Surgery, 29, 3833-3841.

Shimizu, A., Fujishima, I., Maeda, K., Murotani, K., Ohno, T., Nomoto, A., ... & Mori, N. (2022). Association between food texture levels consumed and the prevalence of malnutrition and sarcopenia in older patients after stroke. European Journal of Clinical Nutrition, 1-7.

Shuler, F. D., Wingate, M. K., Moore, G. H., & Giangarra, C. (2012). Sports health benefits of vitamin D. Sports Health, 4(6), 496-501.

Sieber, C. C. (2019). Malnutrition and sarcopenia. Aging Clinical and Experimental Research, 31, 793-798.

Sirven, N., & Rapp, T. (2017). The cost of frailty in France. The European Journal of Health Economics, 18, 243-253.

Son, J., Yu, Q., Seo, J. S. (2019). Sarcopenic obesity can be negatively associated with active physical activity and adequate intake of some nutrients in Korean elderly: findings from the Korea National Health and Nutrition Examination Survey (2008- 2011). Nutrition Research and Practice, 13(1), 47- 57.

Soto, M. E., Pérez-Torres, I., Rubio-Ruiz, M. E., Cano-Martínez, A., Manzano-Pech, L., & Guarner-Lans, V. (2023). Frailty and the Interactions between Skeletal Muscle, Bone, and Adipose Tissue-Impact on Cardiovascular Disease and Possible Therapeutic Measures. International Journal of Molecular Sciences, 24(5), 4534.

Şengün, N. (2019). Sarkopeni Obezite Ve D Vitamini İlişkisi Ve Beslenme. Beslenme Obezite ve 165.

Tieland, M., Trouwborst, I., & Clark, B. C. (2018). Skeletal muscle performance and ageing. J Cachexia Sarcopenia Muscle 9, 3–19.

Tabrizi, R., Hallajzadeh, J., Mirhosseini, N., Lankarani, K. B., Maharlouei, N., Akbari, M., & Asemi, Z. (2019). The effects of vitamin D supplementation

on muscle function among postmenopausal women: a systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. EXCLI Journal, 18, 591.

Toplar, K. B., Kaner, G., & Çağla, A. Y. E. R. (2022). Sarkopenide Beslenmenin Rolü. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 7(2), 441-445.

Troesch, B., Eggersdorfer, M., Laviano, A., Rolland, Y., Smith, A. D., Warnke, I., ... & Calder, P. C. (2020). Expert opinion on benefits of long-chain omega-3 fatty acids (DHA and EPA) in aging and clinical nutrition. Nutrients, 12(9), 2555.

Uchitomi, R., Oyabu, M., & Kamei, Y. (2020). Vitamin D and sarcopenia: potential of vitamin D supplementation in sarcopenia prevention and treatment. Nutrients, 12(10), 3189.

Vatic, M., von Haehling, S., & Ebner, N. (2020). Inflammatory biomarkers of frailty. Experimental Gerontology, 133, 110858.

Verreijen, A. M., van den Helder, J., Streppel, M. T., Rotteveel, I., Heman, D., van Dronkelaar, C., ... & Weijs, P. J. M. (2021). A higher protein intake at breakfast and lunch is associated with a higher total daily protein intake in older adults: a post-hoc cross-sectional analysis of four randomised controlled trials. Journal of Human Nutrition and Dietetics, 34(2), 384-394.

Volkert, D., Beck, A. M., Cederholm, T., Cruz-Jentoft, A., Goisser, S., Hooper, L., ... & Bischoff, S. C. (2019). ESPEN guideline on clinical nutrition and hydration in geriatrics. Clinical Nutrition, 38(1), 10-47.

Von Haehling, S., Ebner, N., Dos Santos, M. R., Springer, J., & Anker, S. D. (2017). Muscle wasting and cachexia in heart failure: mechanisms and therapies. Nature Reviews Cardiology, 14(6), 323-341. Voulgaridou, G., Papadopoulou, S. D., Spanoudaki, M., Kondyli, F. S., Alexandropoulou, I., Michailidou, S., ... & Papadopoulou, S. K. (2023). Increasing Muscle Mass in Elders through Diet and Exercise: A Literature Review of Recent RCTs. Foods, 12(6), 1218.

Wang, M., Zhang, X., Ma, L. J., Feng, R. B., Yan, C., Su, H., ... & Wan, J. B. (2017). Omega-3 polyunsaturated fatty acids ameliorate ethanol-induced adipose hyperlipolysis: a mechanism for hepatoprotective effect against alcoholic liver disease. Biochimica et Biophysica Acta (BBA)-Molecular Basis of Disease, 1863(12), 3190-3201.

Wang, Z., Xu, X., Gao, S., Wu, C., Song, Q., Shi, Z., ... & Zang, J. (2022). Effects of Internet-Based Nutrition and Exercise Interventions on the Prevention and Treatment of Sarcopenia in the Elderly. Nutrients, 14(12), 2458.

Wiedmer, P., Jung, T., Castro, J. P., Pomatto, L. C., Sun, P. Y., Davies, K. J., & Grune, T. (2021). Sarcopenia–Molecular mechanisms and open questions. Ageing Research Reviews, 65, 101200.

Witham, M. D., Chawner, M., De Biase, S., Offord, N., Todd, O., Clegg, A., & Sayer, A. A. (2020). Content of exercise programmes targeting older peo-

ple with sarcopenia or frailty–findings from a UK survey. Journal of Frailty, Sarcopenia and Falls, 5(1), 17.

Wu, X. S., Yousif, L., Miles, A., & Braakhuis, A. (2022). A Comparison of Dietary Intake and Nutritional Status between Aged Care Residents Consuming Texture-Modified Diets with and without Oral Nutritional Supplements. Nutrients, 14(3), 669.

Xu, D., Lu, Y., Yang, X., Pan, D., Wang, Y., Yin, S., ... & Sun, G. (2022). Effects of fish oil-derived n-3 polyunsaturated fatty acid on body composition, muscle strength and physical performance in older people: a secondary analysis of a randomised, double-blind, placebo-controlled trial. Age and Ageing, 51(12), afac274.

Yamashita, M., Obata, H., Kamiya, K., Matsunaga, A., Hotta, K., & Izumi, T. (2022). Overlapping states of AWGS muscle dysfunction and inverse feasibility of ADL recovery by rehabilitation in older inpatients. Scientific Reports, 12(1), 22283.

Yeung, S. S., Reijnierse, E. M., Pham, V. K., Trappenburg, M. C., Lim, W. K., Meskers, C. G., & Maier, A. B. (2019). Sarcopenia and its association with falls and fractures in older adults: a systematic review and meta-analysis. Journal of Cachexia, Sarcopenia and Muscle, 10(3), 485-500.

Yokoyama, Y., Kitamura, A., Seino, S., Kim, H., Obuchi, S., Kawai, H., ... & Shinkai, S. (2021). Association of nutrient-derived dietary patterns with sarcopenia and its components in community-dwelling older Japanese: a cross-sectional study. Nutrition Journal, 20(1), 1-10.

Yuan, D., Jin, H., Liu, Q., Zhang, J., Ma, B., Xiao, W., & Li, Y. (2022). Publication Trends for Sarcopenia in the World: A 20-year bibliometric analysis. Frontiers in Medicine, 9, 71.

Zeybek, V., Yetiş, H., İzci, A., & Acar, K. (2022). Elderly suicides in Denizli, Turkey: a retrospective study from 2011 to 2020. Egyptian Journal of Forensic Sciences, 12(1), 1-6.

Zhao, H., Cheng, R., Song, G., Teng, J., Shen, S., Fu, X., ... & Liu, C. (2022). The Effect of Resistance Training on the Rehabilitation of Elderly Patients with Sarcopenia: A Meta-Analysis. International Journal of Environmental Research and Public Health, 19(23), 15491.

CHAPTER 3

EFFICIENCY AND COST EFFICIENCY OF HOSPITALS IN TURKEY[1]

Selin ÇALIŞKAN BALKAN[2], Nuray GİRGİNER [3]

1 This chapter is derived from the doctoral thesis entitled Evaluation of Hospital's Performance in Turkey: Efficiency and Cost Efficiency Analysiswritten by S. Çalışkan Balkan (Advisor: Prof.Dr. Nuray Girginer)on Eskisehir Osmangazi University, Eskisehir, Turkey.

2 Dr., İİBF, İşletme Bölümü, İşletme Ana Bilim Dalı, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, selincaliskanbalkan@gmail.com, ORCID bilgisi: https://orcid.org/0000-0001-8010-5870.

3 Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü. girginer@ogu.edu.tr, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1228-5800.

Introduction

One of the consequences of the zeal of societies to live at a high level of welfare is competition. The essence of competition is the issue of who will have access to resources scarcely, more, or abundantly. Hence, competition is directly associated with resource consumption. Resource consumption also increases in environments where competition heats up. Besides, unequable and rapid consumption poses life-threatening risks. In today's world where limited resources are being depleted rapidly, the major and most vital problem of humanity is to be able to access sufficient resources in the future. In order to overcome this problem, considering the effects of competition, costs must be minimized and resources should be planned and allocated properly.

Nowadays, as in every institution, the crucially of resource planning and how to distribute resources most accurately increases day by day in hospitals that use a significant part of the resources allocated to the health sector. Studies that deal with various issues such as determining the quality of the service delivered in hospitals, how to overcome the challenges encountered in the production process, how to allocate resources the most accurately, and in which areas to make improvements are generally based on the efficiency indicator. Efficiency is directly associated with resource utilization. In its simplest sense, efficiency is performing a task correctly In this regard, efficiency is to achieve the maximum output that can occur with an available resource or to realize the output level with the minimum use of resources. Due to the functioning of hospitals, their output is not always easily predictable. Thus, as a result of a number of arrangements to be made in the inputs, information related to the efficiency of the resources can be obtained.

Efficiency is closely associated with costs, as it is related to the optimal use of available resources. Given the issue of reducing costs to a minimum, information that will enable to reach maximum output with minimum resources is entailed. The capacity to produce by keeping the costs at a minimum determines the cost-efficiency. By comparing the efficiency scores with the costs, information is obtained about how accurately and at what cost the resource planning is performed, and in which domains the resources should be funneled primarily for the most accurate planning. The cost of the service provided in hospitals established by incurring huge costs is also high. This situation forces hospitals not only to be efficient but also to be cost-efficient. Today, where resources are quite limited, the issue of minimizing costs is of great importance for all hospitals, regardless of their ownership. How to make the right resource allocation with minimum cost is determined in the light of the information obtained as a result of the efficiency and cost-efficiency analyses conducted together.

REFERENCES

Almiman, M. A. (2018). Measuring the Efficiency of Public Hospitals in Saudi Arabia Using the Data Envelopment Analysis Approach. International Journal of Business and Management; Vol: 13, No: 12.

Al-Refaie, A.,Fouad, R.H., Li, M.H. ve Shurrab, M. (2013), "Applying Simulation and DEA to Improve Performance of Emergency Department in Jordanian Hospital. Simulation Modelling Practice and Theory J.", C:39, No:1343.

Al-Shayea, M. A. (2011). "Measuring Hospital's units Efficiency: A Data Envelopment Analysis Approach. International Journal of Engineering & Technology IJET –IJENS" C: 11 No: 06.

Androutsou, L., Geitona and J. Yfantopoulos (2011), "Measuring Efficiency and Productivity Across Hospitals in the Regional Health Authority of Thessaly in Greece", *Journal of Health Management*, C: 13 No: 2 ss.121- 140.

Atmaca, E. Turan, F. Kartal, G. Çiğdem, E. (2012). "Ankara İli Özel Hastanelerinin Veri Zarflama Analizi ile Etkinlik Ölçümü", Çukurova Üniversitesi, *Çukurova Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C:16 No:2, ss.135-153.

Bal, V. ve Bilge, H. (2013). "Eğitim ve Araştırma Hastanelerinde Veri Zarflama Analizi ile Etkinlik Ölçümü", Celal Bayar Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* C:2 No:6.

Boğa, A. ve Kayahan, C. (2021). Hastanelerin Teknik Performans Ölçümünde Veri Zarflama Analizi ve Türkiye Örneği. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 6 S: 4.

Bora Başara, B., Güler C., Çağlar Soytutan, İ., Özdemir, T. A., Köse, M. R., Aygün, A., Uzun, S. B., Yentür G. K., Pekeriçli, A., Birge Kayış, B., Aydoğan Kılıç, D. (2017). T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık İstatistikleri Yıllığı. Sağlık Araştırmaları Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı, Ankara.

Bayraktutan, Y., Pehlivanoglu, F. (2012). "Sağlık İşletmelerinde Etkinlik Analizi: Kocaeli Örneği", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 23 No: 1, ss. 127-162.

Berk, E. ve Çerçioğlu H. (2018). "Türkiye'deki Sağlık Hizmetleri Sektörünün Şehirlerin Panel Verilerine Dayalı Olarak Etkinlik ve Verimliliklerinin Ölçümü", *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi* C:18, No: 2.

Borden, James P. (1988). "An Assessment of the Impact of Diagnosis-Related Group (DRG) - based Reimbursement on the Technical Efficiency of New Jersey Hospitals Using Data Envelopment Analysis", *Journal of Accounting and Public Policy*, C:7 No: 2 ss. 77-96.

Chang, Hsi–Hui (1998). "Determinants of Hospital Efficiency: The Case of Central Goverment–Owned Hospital in Taiwan", *Omega Int. Management Sciences*, C: 26 No: 2 ss. 307-317.

Cheng, Z., Tao, H., Cai, M., Lin, H., Lin, X., Shu, Q., & Zhang, R. (2015). "Technical Efficiency and Productivity of Chinese County Hospitals: An Exploratory Study in Henan Province", *BMJ Open*, C: 5 No: 9.

Chiu, C. M., Chen M. S., Lin, C. S., Lang, H. C. (2022). Evaluating the comparative efciency of medical centers in Taiwan: a dynamic data envelopment analysis application. BMC Health Services Research 22:435.

Cooper, W. W. Seiford, L. M. ve Zhu, J. (2004). *Handbook on Data Envelopment Analysis*, Boston: KluwerAcademic Publishers.

Çalışkan Balkan, S. (2021). Türkiye'deki Hastanelerin Performanslarının Değerlendirilmesi: Etkinlik ve Maliyet Etkinlik Analizi. Eskişehir. Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Çayırtepe, Z. ve Kavak, D. (2020). Maliyet analizi ve veri zarflama analizi yöntemleri ile hastaneverimliliğinin değerlendirmesi. Health Care Acad J. Vol: 7, Issue: 1.

Çelik, T. ve Esmeray, A. (2014). "Kayseri'deki Özel Hastanelerde Maliyet Etkinliğinin Veri Zarflama Metoduyla Ölçülmesi", *Erciyes Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi* C: 6 No: 2 ss. 45-54.

Du, J. Wang, J. Chen, Y. Chou, S. ve Zhu, J. (2014). "Incorporating health outcomes in Pennsylvania hospital efficiency: an additivesuper-efficiency DEA approach", *Annals of Operations Research October*, C: 221, No: 1, ss 161-172.

Durnek, V. (2010). *Measurenment of Capital in Cost Efficiency Analysis: Application to dutch Hospitals*. (Çevrimiçi) http://hdl.handle.net/2105/7866. 24 Aralık 2020.

Fiallos, J. (2014). "A model for performance evaluation of emergency department physicians" Avaible from ProQuest Dissertations & Theses Global. (1524266273).

Furukawa, M. F., Raghu, T. S., Shao, B.B. M. (2010). "Electronic Medical Records and Cost Efficiency in Hospital Medical-Surgical Units", *Excellus Health Plan*, No: 47 ss. 110-123.

Girginer, N. ve Çalışkan S. (2016). "Türkiye'deki Hastanelerin Performanslarının Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi". *EconWorld2016@Imperial-College Proceedings 10-12 August, London, UK.*

Gülsevin, G. ve Türkan, H.A. (2012). "Afyonkarahisar Hastanelerinin Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi* C: 12 No: 1-8.

Habib, A. M., (2020). Measuring the operational andfinancial efficiency using a Malmquist data envelopment analysis: a case of Egyptian hospitals. Benchmarking: An International Journal Vol. 27 No. 9.

Ichoku, Hyacinth E., ve William M. Fonta vd. (2011)."Evaluating the Technical

Efficiency of Hospitals in Southeastern Nigeria", *European Journal of Business and Management.* C: 3, No: 5 ss. 1-15.

İswanto, H.A. (2015). "Hospital Efficiency and Data Envelopment Analysis (DEA): An empirical analysis of Kemang Medical Care (KMC)". *RSIA Kemang (KemangMedicalCare); UPN Veteran Jakarta July 12.*

Jones, M.C. (2013), "Using Discrete Event Simulation To Improve The Patient Care Process In the Emergency Department of A Rural Kentuck Hospital", University of Louisville, Kentucky USA, yayınlanmamış yükseklisans tezi.

Kawaguchi, H. Tone K. ve Tsutsui M. (2013). "Estimation Of The Efficiency Of Japanese Hospitals Using a Dynamic And Network Data Envelopment Analysis Model", *Health Care Management Science*, C: 17 No: 2.

Kılıçarslan, M. ve Güçlü, A. (2019). "İstanbul'da Bulunan Sağlık Bakanlığı Hastanelerinin Verimlilik Analizi", *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, No: 16, ss. 552-558.

Kıraç, Y. ve Kıraç S. (2018). "Veri Zarflama Analizi Yaklaşımını Kullanarak Ağız ve Diş Sağlığı Hastanelerinin (ADSH) Verimlilik Değerlendirmesi", *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives* C: 6 No: 2 ss. 90–105.

Kirigia, Joses M., Ali Emrouznejad, and Luis G. Sambo (2002). "Measurement of Technical Efficiency of Public Hospitals in Kenya: Using Data Envelopment Analysis", *Journal of Medical Systems*, C: 26 No: 1 ss. 39-45.

Köse, T. Uçkun, N. ve Girginer N., (2014). "An efficiency analysis of the clinical departments of a public hospital in Eskisehir by using DEA", *Global Journal on Advancesin Pure &Applied Sciences* C: 4 ss. 252-258.

Kutlar, A. ve Salamov, Fuad. (2016). "Azerbaycan Kamu Hastanelerinin Etkinliğinin VZA Uygulaması ile Değerlendirilmesi", *KOSBED*, C: 31 No: 1- 17.

Lavers, Robert J. and David K. Whynes (1978), "A Production function analysis of English Maternity Hospitals", *Socio-Economic Planning and Sciences* No: 12: ss. 85-93.

Linna, M. (1998). "Measuring Hospital Cost Efficiency with Panel Data Models". *Health Economıcs Health Econ*. No: 7 ss. 415 – 427.

Linna, M., Hakkinen, U. ve Magnussen, J. (2006). "Comparing Hospital Cost Efficiency Between Norway and Finland". *Health Policy* No: 77, ss. 268-278.

Mathiyazhgan, Maathai K. (2006). "Cost Effıciency of Public and Prıvate Hospıtals: Evıdence from Karnataka State in India". *ISAS WorkingPaper* No: 8.

Medin, E., Anthun, KS., Häkkinen, U., Kittelsen, SA., Linna, M., Magnussen, J., Olsen, K., Rehnberg, C., (2011). "Cost Efficiency of University Hospitals in the Nordic Countries: a Cross-Country Analysis". The European Journal of Health Economics December C: 12, No: 6, ss. 509–519.

Mleşnıţe, M. ve Bocşan, S., (2016). "Cost-Efficiency Analysis of a Multi-PavilionHospital in ClujCounty". *ClujulMed*. C: 89 No: 1, ss. 110–116.

Özdin, M., Yazar, H. ve Mundan, D. (2019). "HbA1c Testi için Maliyet Etkinlik Değerlendirmesi". *Adıyaman Üni. Sağlık Bilimleri Derg*isi, C: 5, No: 1.

Pereira, M. A., Ferreira, D. C., Figueira, J. R., Marques, R. C. (2021). Measuring the efficiency of the Portuguese public hospitals: A value modelled network data envelopment analysis with simulation. Expert Systems With Applications 181.

Soraes, A.B. Pereira, A.A. ve Milagre, S.T. (2017). "A model for multidimensional efficiency analysis of public hospital management". *Res. Biomed. Eng.* C: 33, No: 4.

Şenel, T. ve Gümüştekin, S. (2015). "Samsun'daki Hastanelerinin Etkinliklerinin Değerlendirilmesinde Veri Zarflama Analizi Kullanılması". *Scientific Science*, C: 3 No: 2, ss. 53-60.

Şenol, O., Metin, A. ve Sezer Korucu, K. (2019). "Ülkelerin Ölüm Göstergeleriyle Karşılaştırılması: Veri Zarflama Analizi". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* C: 2, No: 33, ss. 82-103.

Temur, Y. Bakirci, F. (2008). "Türkiye'de Sağlık Kurumlarının Performans Analizi: Bir VZA Uygulaması". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* No: 3, ss. 261-282.

Torun N., Ayanoğlu Y. ve Atan M. (2020). Hastanelerin Türü ve Grubu Açısından Finansal Etkinliklerinin VZA Yöntemiyle Değerlendirilmesi. (Çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/pub/makuiibf/issue/53295/565413. 22 Aralık 2020.

Yılmaz, F. ve Şenel, İ. K. (2019). "Sağlık Kurumlarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi", *Sosyal Güvence Dergisi*. N: 15.

Yüksel, O. (2020). VZA ve Tobit Model ile Kamu Ağız ve Diş Sağlığı Merkezleri Performanslarının İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C: 4, S: 2.

CHAPTER 4

CURRENT CLINICAL APPROACH TO INTERSTITIAL NEPHRITIS

Ahmet MURT[1]

1 Uzm. Dr. Bagcilar Training and Research Hospital, Nephrology Clinic, murtahmet@yahoo.com ORCID: 0000-0002-1948-2914

Interstitium is the extraglomerular-extravascular space of the kidney, filling the area between the tubules. Diseases that involve the interstitum include acute interstitial nephritis, chronic interstitial nephritis, endemic nephropathies, plasma cell diseases and reflux nephropathy.

This chapter will mainly discuss interstitial nephritis with a focus to acute interstitial nephritis, as well as specific drugs and diseases that may cause intersititial nephritis.

Acute Interstitial Nephritis

Acute Interstitial Nephritis is generally a reversible entity which is characterized with hypersensitivity reactions. When related to drugs, the reaction is not dose dependent and may recur with repeat exposures to the causative agent. Drug induced AIN usually starts within 3 weeks following the start of the offending drug. In some situations, like sarcoidosis and tuberculosis, delayed hypersensitivity may result in granuloma formation. While both cellular and humoral immunity are involved in AIN pathogenesis, cellular immune response is more dominant (Raghavan R & Shawar S, 2017). Because of the effect of TGF-Beta, it may heal with fibrosis which makes the condition prone to chronic kidney disease.

Acute interstitial nephritis is found in 2-3% of all kidney biopsies (Praga & Gonzalez, 2010). Almost 15% of acute kidney injuries without a definitive etiology are AIN. 70-90% of all AIN are related to drug exposure. Two most common drug groups responsible for AIN are antibiotics (around 50%) and non-steroidal anti-inflammatory drug. Given that they are often used without a definite indication, proton pump inhibitors as a causative agent for AIN should also be noted. Among antibiotic related AIN, methiciline is the hallmark agent. In addition, beta lactam antibiotics, sulfonamides, fluoroquinolones and rifampin may also cause AIN. Other drugs that may cause AIN are furosemide, allopurinol, tyrosine kinase inhibitors and immune check-point inhibitors.

There are 4 proposed molecular mechanisms, for AIN pathogenesis (Sanchez-Alamo et al, 2023):

1- Acting as a hapten, the drug may bind to tubular basement membrane

2- With an antigen mimicry mechanism, the drug may be directed to interstitium and generate an immune response towards the antigen it resembles.

3- The drug may deposit itself to the interstitium and be kept there trapped.

4- By generating antibodies, the drug may form complexes with that

REFERENCES

Clarkson MR, Giblin L, O'Connell FP, et al (2004) Acute interstitial nephritis: clinical features and response to corticosteroid therapy. *Nephrology Dialysis Transplantation,* 19(11): 2778-2783

Esposito AJ, Murphy RC, Toukatly MN, et al. (2017) Acute kidney injury in allopurinol induced DRESS syndrome: a case report of concurrent tubulointerstitial nephritis and kidney limited necrotizing vasculitis. *Clin Nephrol* 87: 316-319

Graham F, Lord M, Froment D, Cardİnal H, Bollee G (2016). The use of gallium-67 scintigraphy in the diagnosis of acute interstitial nephritis. *Clin Kidney J*. 9(1):76-81

Joss N, Morris S, Young B, et al. (2007) Granulomatous interstitial nephritis. *Clin J Am Soc Nephrol*. 2: 222-230.

Manika K, Tasiopoulou K, Vlogiaris L, et al (2013). Rifampicin associated acute renal failure and hemolysis: a rather uncommon but severe complication. *Renal failure*, 35; 8: 1179-1181

Moyano Franco MJ, Amor Sanchez J, Ortega Ruano R, et al (2009). Isolated tubulointerstitial nephritis in a patient with systemic lupus erythematosus. *Nefrologia* 29(5): 501-502.

Praga M & Gonzalez E. (2010). Acute Interstitial Nephritis. *Kidney International* 77: 956-961. Doi: 10.1038/ki.2010.89.

Preddie DC, Markowitz GS, Radhakrishnan J, et al. (2006) Mycophenolate mofetil fort he treatment of interstitial nephritis. *Clin J Am Soc Nephrol,* 1(4): 718-22. Doi: 10.2215/CJN.01711105

Raghavan R & Shawar S. (2017) Mechanisms of drug-induced interstitial nephritis. *Adv Chronic Kidney Dis.* 24(2):64-71. Doi: 10.1053/j.ackd.2016.11.004

Sanchez-Alamo B, Cases-Corona C, Fernandez-Juarez G. (2023). Facing the challenge of drug-induced acute interstitial nephritis. *Nephron*, 147:78-90. Doi: 10.1159/000525561.

Seethapathy H, Herrmann SM, Sise ME (2021). Immune checkpoint inhibitors and kidney toxicity: Advances in Diagnosis and Management. *Kidney Med* 3(6): 1074-1081.

Storrar J, Woywodt A, Arunachalam C. (2019) AIN't got no easy answers: recent advances and ongoing controversies around acute interstitial nephritis. *Clin Kidney J.* 12(6): 803-807

Wu B, Li D, Xu T, et al (2021) Proton pump inhibitors associated acute kidney injury and chronic kidney disease: data mining of US FDA adverse event reporting system. *Sci Rep* 11, 3690.

CHAPTER 5

TYPE 1 DIABETIC PANCREAS: A TANGLED STORY OF BETA-CELLS, EXTRACELLULAR MATRIX AND IMMUNE SYSTEM

Tuğba BAL[1]

1 Assist. Prof., Department of Bioengineering, Faculty of Engineering and Natural Sciences, Uskudar University, Istanbul, Turkiye, tugba.bal@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2100-285X

1. Introduction

Diabetes mellitus or simply diabetes is a chronic disease of the pancreas associated with elevated levels of blood glucose due to the body's inability to produce insulin or to effectively respond to it. Thus, plasma glucose and glycated hemoglobin levels are increased, and these indicators are used as diagnostic criteria for diabetes. Classification of this disease spans 4 major groups: Type 1 diabetes (T1D), type 2 diabetes (T2D), gestational diabetes and a special group of diabetes due to other causes. Former two groups are the most common ones, T2D having the highest prevalence (>90% of the cases). T2D is linked to insulin resistance in the responding cells and thus, high glucose levels. However, in T1D, insulin secreting beta-cells are actively destroyed by the immune system leading to the insulin deficiency which compromises glucose removal from the blood circulation resulting in the hyperglycemia (American Diabetes Association Professional Practice Committee, 2022). T1D has less incidence rate compared to T2D, yet it was previously reported that approximately 8.42 million people were living with T1D globally with 0.5 million new cases in 2021. Still, it is proposed that the overall number of patients for that year should be higher, as it is estimated that nearly 3.7 million missing cases including the ones due to mortality of the disease (Gregory et al., 2022). Driven by environmental and genetic factors, metabolic problems in the organs due to lack of insulin and harm caused by the glucose create complications and advance devastating outcomes of this disease (Saberzadeh-Ardestani et al., 2018).

In general consideration of the development of diseases, the function of extracellular environment must be understood to prevent or treat diseases. By increasing our understanding of this relationship, traditional treatment strategies can be revised, and new treatment modalities can be designed. As the body is not solely built with the cells, extracellular matrix (ECM) and body fluids are required for the integrity and sustainability of the multicellular systems. In the pancreas, cell-ECM interactions take part in the development, cell survival and management of insulin secretion (Kaido et al., 2004). The presence of ECM and its communication are not only limited to the endocrine cells and other tissue resident non-immune cells. This network is remodeled by immune system cells such as macrophages and can be a tract for leukocytes in which cell surface receptors such as integrins, leukocyte associated immunoglobulin like receptor 1, discoidin domain receptor 1 and 2, macrophage scavenger receptors, CD44, and secreted proteins including matrix metalloproteinases control this activity (Rowley et al., 2019). Additionally, in pancreatic tissue engineering, promising transplants can be achieved by mimicking this microenvironment with at least its dimensionality as well as designing immu-

References

Almeida, L., & Everts, B. (2021). Fa(c)t checking: how fatty acids shape metabolism and function of macrophages and dendritic cells. *European Journal of Immunology, 51*(7), 1628-1640. doi:10.1002/eji.202048944

Amdare, N., Purcell, A. W., & DiLorenzo, T. P. (2021). Noncontiguous T cell epitopes in autoimmune diabetes: From mice to men and back again. *Journal of Biological Chemistry, 297*(1), 100827. doi:10.1016/j.jbc.2021.100827

American Diabetes Association Professional Practice Committee. (2022). 2. Classification and diagnosis of diabetes: standards of medical care in diabetes-2022. *Diabetes Care, 45*(Suppl 1), S17-s38. doi:10.2337/dc22-S002

Amrani, A., Verdaguer, J., Thiessen, S., Bou, S., & Santamaria, P. (2000). IL-1α, IL-1β, and IFN-γ mark β cells for Fas-dependent destruction by diabetogenic CD4+ T lymphocytes. *The Journal of Clinical Investigation, 105*(4), 459-468. doi:10.1172/JCI8185

Anderson, A. M., Landry, L. G., Alkanani, A. A., Pyle, L., Powers, A. C., Atkinson, M. A., . . . Nakayama, M. (2021). Human islet T cells are highly reactive to preproinsulin in type 1 diabetes. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 118*(41), e2107208118. doi:10.1073/pnas.2107208118

Anquetil, F., Mondanelli, G., Gonzalez, N., Rodriguez Calvo, T., Zapardiel Gonzalo, J., Krogvold, L., . . . von Herrath, M. G. (2018). Loss of IDO1 expression from human pancreatic β-cells precedes their destruction during the development of type 1 diabetes. *Diabetes, 67*(9), 1858-1866. doi:10.2337/db17-1281

Apaolaza, P. S., Balcacean, D., Zapardiel-Gonzalo, J., Nelson, G., Lenchik, N., Akhbari, P., . . . Group, n.-V. (2021). Islet expression of type I interferon response sensors is associated with immune infiltration and viral infection in type 1 diabetes. *Science Advances, 7*(9), eabd6527. doi:10.1126/sciadv.abd6527

Assayag-Asherie, N., Sever, D., Bogdani, M., Johnson, P., Weiss, T., Ginzberg, A., . . . Naor, D. (2015). Can CD44 be a mediator of cell destruction? the challenge of type 1 diabetes. *PLOS ONE, 10*(12), e0143589. doi:10.1371/journal.pone.0143589

Bal, T., Inceoglu, Y., Karaoz, E., & Kizilel, S. (2019). Sensitivity study for the key parameters in heterospheroid preparation with insulin-secreting β-cells and mesenchymal stem cells. *ACS Biomaterials Science & Engineering, 5*(10), 5229-5239. doi:10.1021/acsbiomaterials.9b00570

Bal, T., Karaoglu, I. C., Murat, F. S., Yalcin, E., Sasaki, Y., Akiyoshi, K., & Kizilel, S. (2022). Immunological response of polysaccharide nanogel-incorporating PEG hydrogels in an in vivo diabetic model. *Journal of Biomaterials Science, Polymer Edition, 33*(14), 1794-1810. doi:10.1080/09205063.2022.2077512

Banerjee, M., Virtanen, I., Palgi, J., Korsgren, O., & Otonkoski, T. (2012). Pro-

liferation and plasticity of human beta cells on physiologically occurring laminin isoforms. *Molecular and Cellular Endocrinology, 355*(1), 78-86. doi:10.1016/j.mce.2012.01.020

Barillaro, M., Schuurman, M., & Wang, R. (2022). Collagen IV-β1-integrin influences INS-1 cell insulin secretion via enhanced SNARE protein expression. *Frontiers in Cell and Developmental Biology, 10*. doi:10.3389/fcell.2022.894422

Belle, T. L. V., Coppieters, K. T., & Herrath, M. G. V. (2011). Type 1 Diabetes: etiology, immunology, and therapeutic strategies. *Physiological Reviews, 91*(1), 79-118. doi:10.1152/physrev.00003.2010

Bender, C., Rodriguez-Calvo, T., Amirian, N., Coppieters, K. T., & von Herrath, M. G. (2020). The healthy exocrine pancreas contains preproinsulin-specific CD8 T cells that attack islets in type 1 diabetes. *Science Advances, 6*(42), eabc5586. doi:10.1126/sciadv.abc5586

Bettini, M., & Bettini, M. L. (2021). Function, failure, and the future potential of Tregs in type 1 diabetes. *Diabetes, 70*(6), 1211-1219. doi:10.2337/dbi18-0058

Bi, H., Ye, K., & Jin, S. (2020). Proteomic analysis of decellularized pancreatic matrix identifies collagen V as a critical regulator for islet organogenesis from human pluripotent stem cells. *Biomaterials, 233*, 119673. doi:10.1016/j.biomaterials.2019.119673

Bishop, J. R., Schuksz, M., & Esko, J. D. (2007). Heparan sulphate proteoglycans fine-tune mammalian physiology. *Nature, 446*(7139), 1030-1037. doi:10.1038/nature05817

Bogdani, M., Johnson, P. Y., Potter-Perigo, S., Nagy, N., Day, A. J., Bollyky, P. L., & Wight, T. N. (2014). Hyaluronan and hyaluronan-binding proteins accumulate in both human type 1 diabetic islets and lymphoid tissues and associate with inflammatory cells in insulitis. *Diabetes, 63*(8), 2727-2743. doi:10.2337/db13-1658

Brombacher, E. C., & Everts, B. (2020). Shaping of dendritic cell function by the metabolic micro-environment. *Frontiers in Endocrinology, 11*. doi:10.3389/fendo.2020.00555

Cañibano-Hernández, A., Saenz del Burgo, L., Espona-Noguera, A., Orive, G., Hernández, R. M., Ciriza, J., & Pedraz, J. L. (2019). Hyaluronic acid enhances cell survival of encapsulated insulin-producing cells in alginate-based microcapsules. *International Journal of Pharmaceutics, 557*, 192-198. doi:10.1016/j.ijpharm.2018.12.062

Carrero, J. A., McCarthy, D. P., Ferris, S. T., Wan, X., Hu, H., Zinselmeyer, B. H., . . . Unanue, E. R. (2017). Resident macrophages of pancreatic islets have a seminal role in the initiation of autoimmune diabetes of NOD mice. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 114*(48), E10418-E10427. doi:10.1073/pnas.1713543114

Choong, F. J., Freeman, C., Parish, C. R., & Simeonovic, C. J. (2015). Islet heparan sulfate but not heparan sulfate proteoglycan core protein is lost during islet isolation and undergoes recovery post-islet transplantation. *American Journal of Transplantation, 15*(11), 2851-2864. doi:10.1111/ajt.13366

Cruz-Pineda, W. D., Parra-Rojas, I., Rodríguez-Ruíz, H. A., Illades-Aguiar, B., Matia-García, I., & Garibay-Cerdenares, O. L. (2022). The regulatory role of insulin in energy metabolism and leukocyte functions. *Journal of Leukocyte Biology, 111*(1), 197-208. doi:10.1002/jlb.2ru1220-847r

Dalton, C. J., & Lemmon, C. A. (2021). Fibronectin: molecular structure, fibrillar structure and mechanochemical signaling. *Cells, 10*(9), 2443. doi:10.3390/cells10092443

Dáňová, K., Grohová, A., Strnadová, P., Funda, D. P., Šumník, Z., Lebl, J., . . . Palová-Jelínková, L. (2017). Tolerogenic dendritic cells from poorly compensated type 1 diabetes patients have decreased ability to induce stable antigen-specific T cell hyporesponsiveness and generation of suppressive regulatory T cells. *The Journal of Immunology, 198*(2), 729-740. doi:10.4049/jimmunol.1600676

Diana, J., Simoni, Y., Furio, L., Beaudoin, L., Agerberth, B., Barrat, F., & Lehuen, A. (2013). Crosstalk between neutrophils, B-1a cells and plasmacytoid dendritic cells initiates autoimmune diabetes. *Nature Medicine, 19*(1), 65-73. doi:10.1038/nm.3042

Dowey, R., Iqbal, A., Heller, S. R., Sabroe, I., & Prince, L. R. (2021). A Bittersweet response to infection in diabetes; targeting neutrophils to modify inflammation and improve host ımmunity. *Frontiers in Immunology, 12*. doi:10.3389/fimmu.2021.678771

Edgar, L., Akbar, N., Braithwaite, A. T., Krausgruber, T., Gallart-Ayala, H., Bailey, J., . . . Choudhury, R. P. (2021). Hyperglycemia induces trained immunity in macrophages and their precursors and promotes atherosclerosis. *Circulation, 144*(12), 961-982. doi:10.1161/CIRCULATIONAHA.120.046464

Espinosa-Carrasco, G., Le Saout, C., Fontanaud, P., Stratmann, T., Mollard, P., Schaeffer, M., & Hernandez, J. (2018a). CD4+ T helper cells play a key role in maintaining diabetogenic CD8+ T cell function in the pancreas. *Frontiers in Immunology, 8*. doi:10.3389/fimmu.2017.02001

Espinosa-Carrasco, G., Le Saout, C., Fontanaud, P., Michau, A., Mollard, P., Hernandez, J., & Schaeffer, M. (2018b). Integrin β1 optimizes diabetogenic T cell migration and function in the pancreas. *Frontiers in Immunology, 9*. doi:10.3389/fimmu.2018.01156

Fernandes, N. R. J., Reilly, N. S., Schrock, D. C., Hocking, D. C., Oakes, P. W., & Fowell, D. J. (2020). CD4+ T cell interstitial migration controlled by fibronectin in the inflamed skin. *Frontiers in Immunology, 11*. doi:10.3389/fimmu.2020.01501

Garantziotis, S., & Savani, R. C. (2019). Hyaluronan biology: A complex balanc-

ing act of structure, function, location and context. *Matrix Biology, 78-79*, 1-10. doi:10.1016/j.matbio.2019.02.002

Gregory, G. A., Robinson, T. I. G., Linklater, S. E., Wang, F., Colagiuri, S., de Beaufort, C., . . . Orchard, T. J. (2022). Global incidence, prevalence, and mortality of type 1 diabetes in 2021 with projection to 2040: a modelling study. *The Lancet Diabetes & endocrinology, 10*(10), 741-760. doi:10.1016/S2213-8587(22)00218-2

Hadavi, E., Leijten, J., Engelse, M., de Koning, E., Jonkheijm, P., Karperien, M., & van Apeldoorn, A. (2019). Microwell scaffolds using collagen-IV and laminin-111 lead to improved insulin secretion of human islets. *Tissue Engineering Part C: Methods, 25*(2), 71-81. doi:10.1089/ten.tec.2018.0336

Hamamoto, Y., Fujimoto, S., Inada, A., Takehiro, M., Nabe, K., Shimono, D., . . . Seino, Y. (2003). Beneficial effect of pretreatment of islets with fibronectin on glucose tolerance after islet transplantation. *Hormone and Metabolic Research, 35*(8), 460-465. doi:10.1055/s-2003-41802

Herold, K. C., Vignali, D. A. A., Cooke, A., & Bluestone, J. A. (2013). Type 1 diabetes: translating mechanistic observations into effective clinical outcomes. *Nature Reviews Immunology, 13*(4), 243-256. doi:10.1038/nri3422

Ho, M. S., Böse, K., Mokkapati, S., Nischt, R., & Smyth, N. (2008). Nidogens—extracellular matrix linker molecules. *Microscopy research and technique, 71*(5), 387-395. doi:10.1002/jemt.20567

Huang, J., Xiao, Y., Xu, A., & Zhou, Z. (2016). Neutrophils in type 1 diabetes. *Journal of Diabetes Investigation, 7*(5), 652-663. doi:10.1111/jdi.12469

Hughes, S. J., Clark, A., McShane, P., Contractor, H. H., Gray, D. W. R., & Johnson, P. R. V. (2006). Characterisation of collagen IV within the islet-exocrine interface of the human pancreas: implications for clinical islet isolation? *Transplantation, 81*(3), 423-426. doi:10.1097/01.tp.0000197482.91227.df

Hull, R. L., Bogdani, M., Nagy, N., Johnson, P. Y., & Wight, T. N. (2015). Hyaluronan: a mediator of islet dysfunction and destruction in diabetes? *Journal of Histochemistry & Cytochemistry, 63*(8), 592-603. doi:10.1369/0022155415576542

Hull, R. L., Johnson, P. Y., Braun, K. R., Day, A. J., & Wight, T. N. (2012). Hyaluronan and hyaluronan binding proteins are normal components of mouse pancreatic islets and are differentially expressed by islet endocrine cell types. *Journal of Histochemistry & Cytochemistry, 60*(10), 749-760. doi:10.1369/0022155412457048

Hyde, M., Bagley, J., Hinds, P. W., Tsichlis, P., & Iacomini, J. (2021). Hyperlipidemia-induced metabolic changes in regulatory T cells result in altered function. *European Journal of Immunology, 51*(11), 2576-2589. doi:10.1002/eji.202049149

Irving-Rodgers, H. F., Ziolkowski, A. F., Parish, C. R., Sado, Y., Ninomiya, Y., Simeonovic, C. J., & Rodgers, R. J. (2008). Molecular composition of the

peri-islet basement membrane in NOD mice: a barrier against destructive insulitis. *Diabetologia, 51*(9), 1680-1688. doi:10.1007/s00125-008-1085-x

Iwai, N., Steib, C., Marzo, A., & Lerret, N. M. (2018). The role of hyperglycemia in CD4 T cell survival and differentiation. *American Society for Clinical Laboratory Science*, ascls.118.000331. doi:10.29074/ascls.118.000331

Jafar, N., Edriss, H., & Nugent, K. (2016). The effect of short-term hyperglycemia on the innate immune system. *American Journal of the Medical Sciences, 351*(2), 201-211. doi:10.1016/j.amjms.2015.11.011

Jennbacken, K., Ståhlman, S., Grahnemo, L., Wiklund, O., & Fogelstrand, L. (2013). Glucose impairs B-1 cell function in diabetes. *Clinical and Experimental Immunology, 174*(1), 129-138. doi:10.1111/cei.12148

Jiang, F.-X., Georges-Labouesse, E., & Harrison, L. C. (2001). Regulation of laminin 1-induced pancreatic β-cell differentiation by α6 integrin and α-dystroglycan. *Molecular Medicine, 7*(2), 107-114. doi:10.1007/BF03401944

Jiang, H., Li, Y., Shen, M., Liang, Y., Qian, Y., Dai, H., . . . Fu, Q. (2022). Interferon-α promotes MHC I antigen presentation of islet β cells through STAT1-IRF7 pathway in type 1 diabetes. *Immunology, 166*(2), 210-221. doi:10.1111/imm.13468

Johnson, L. A., Banerji, S., Lagerholm, B. C., & Jackson, D. G. (2021). Dendritic cell entry to lymphatic capillaries is orchestrated by CD44 and the hyaluronan glycocalyx. *Life Science Alliance, 4*(5), e202000908. doi:10.26508/lsa.202000908

Kaido, T., Yebra, M., Cirulli, V., & Montgomery, A. M. (2004). Regulation of Human β-Cell Adhesion, Motility, and Insulin Secretion by Collagen IV and Its Receptor α1β1. *Journal of Biological Chemistry, 279*(51), 53762-53769. doi:10.1074/jbc.M411202200

Kim, J. H., Park, K., Lee, S. B., Kang, S., Park, J. S., Ahn, C. W., & Nam, J. S. (2019). Relationship between natural killer cell activity and glucose control in patients with type 2 diabetes and prediabetes. *Journal of Diabetes Investigation, 10*(5), 1223-1228. doi:10.1111/jdi.13002

Korpos, É., Kadri, N., Kappelhoff, R., Wegner, J., Overall, C. M., Weber, E., . . . Sorokin, L. (2013). The peri-islet basement membrane, a barrier to ınfiltrating leukocytes in type 1 diabetes in mouse and human. *Diabetes, 62*(2), 531-542. doi:10.2337/db12-0432

Krishnamurthy, M., Li, J., Al-Masri, M., & Wang, R. (2008). Expression and function of αβ1 integrins in pancretic beta (INS-1) cells. *Journal of Cell Communication and Signaling, 2*(3), 67-79. doi:10.1007/s12079-008-0030-6

Lamharzi, N., Renard, C. B., Kramer, F., Pennathur, S., Heinecke, J. W., Chait, A., & Bornfeldt, K. E. (2004). Hyperlipidemia in concert with hyperglycemia stimulates the proliferation of macrophages in atherosclerotic lesions: potential role of glucose-oxidized LDL. *Diabetes, 53*(12), 3217-3225. doi:10.2337/diabetes.53.12.3217

Lan, X., Cheng, K., Chandel, N., Lederman, R., Jhaveri, A., Husain, M., . . . Singhal, P. C. (2013). High glucose enhances HIV entry into T cells through upregulation of CXCR4. *Journal of Leukocyte Biology, 94*(4), 769-777. doi:10.1189/jlb.0313142

Lehuen, A., Diana, J., Zaccone, P., & Cooke, A. (2010). Immune cell crosstalk in type 1 diabetes. *Nature Reviews Immunology, 10*(7), 501-513. doi:10.1038/nri2787

Leppin, K., Behrendt, A.-K., Reichard, M., Stachs, O., Guthoff, R. F., Baltrusch, S., . . . Vollmar, B. (2014). Diabetes mellitus leads to accumulation of dendritic cells and nerve fiber damage of the subbasal nerve plexus in the cornea. *Investigative Ophthalmology & Visual Science, 55*(6), 3603-3615. doi:10.1167/iovs.14-14307

Ley, K., Laudanna, C., Cybulsky, M. I., & Nourshargh, S. (2007). Getting to the site of inflammation: the leukocyte adhesion cascade updated. *Nature Reviews Immunology, 7*(9), 678-689. doi:10.1038/nri2156

Li, L., Song, J., Chuquisana, O., Hannocks, M.-J., Loismann, S., Vogl, T., . . . Sorokin, L. (2020). Endothelial basement membrane laminins as an environmental cue in monocyte differentiation to macrophages. *Frontiers in Immunology, 11*. doi:10.3389/fimmu.2020.584229

Li, Y., Nagira, T., & Tsuchiya, T. (2006). The effect of hyaluronic acid on insulin secretion in HIT-T15 cells through the enhancement of gap-junctional intercellular communications. *Biomaterials, 27*(8), 1437-1443. doi:10.1016/j.biomaterials.2005.08.020

Liu, J., Liu, S., Chen, Y., Zhao, X., Lu, Y., & Cheng, J. (2015). Functionalized self-assembling peptide improves INS-1 β-cell function and proliferation via the integrin/FAK/ERK/cyclin pathway. *International Journal of Nanomedicine, 10*, 3519-3531. doi:10.2147/ijn.S80502

Llacua, L. A., Hoek, A., de Haan, B. J., & de Vos, P. (2018a). Collagen type VI interaction improves human islet survival in immunoisolating microcapsules for treatment of diabetes. *Islets, 10*(2), 60-68. doi:10.1080/19382014.2017.1420449

Llacua, L. A., Faas, M. M., & de Vos, P. (2018b). Extracellular matrix molecules and their potential contribution to the function of transplanted pancreatic islets. *Diabetologia, 61*(6), 1261-1272. doi:10.1007/s00125-017-4524-8

Loka, R. S., Song, Z., Sletten, E. T., Kayal, Y., Vlodavsky, I., Zhang, K., & Nguyen, H. M. (2022). Heparan sulfate mimicking glycopolymer prevents pancreatic β cell destruction and suppresses inflammatory cytokine expression in islets under the challenge of upregulated heparanase. *ACS Chemical Biology, 17*(6), 1387-1400. doi:10.1021/acschembio.1c00908

Lu, H., Yao, K., Huang, D., Sun, A., Zou, Y., Qian, J., & Ge, J. (2013). High glucose induces upregulation of scavenger receptors and promotes maturation of dendritic cells. *Cardiovascular Diabetology, 12*(1), 80. doi:10.1186/1475-

2840-12-80

Luo, Y., Cheng, Y.-W., Yu, C.-Y., Liu, R.-M., Zhao, Y.-J., Chen, D.-X., . . . Xiao, J.-H. (2019). Effects of hyaluronic acid on differentiation of human amniotic epithelial cells and cell-replacement therapy in type 1 diabetic mice. *Experimental Cell Research, 384*(2), 111642. doi:10.1016/j.yexcr.2019.111642

Ma, F., Tremmel, D. M., Li, Z., Lietz, C. B., Sackett, S. D., Odorico, J. S., & Li, L. (2019). In depth quantification of extracellular matrix proteins from human pancreas. *Journal of Proteome Research, 18*(8), 3156-3165. doi:10.1021/acs.jproteome.9b00241

Martinez, N., Vallerskog, T., West, K., Nunes-Alves, C., Lee, J., Martens, G. W., . . . Kornfeld, H. (2014). Chromatin decondensation and T cell hyperresponsiveness in diabetes-sssociated hyperglycemia. *The Journal of Immunology, 193*(9), 4457-4468. doi:10.4049/jimmunol.1401125

Meier, R. P. H., Meyer, J., Muller, Y. D., Szot, G. L., Bédat, B., Andres, A., . . . Berney, T. (2020). Pancreas collagen digestion during islet of Langerhans isolation—a prospective study. *Transplant International, 33*(11), 1516-1528. doi:10.1111/tri.13725

Moganti, K., Li, F., Schmuttermaier, C., Riemann, S., Klüter, H., Gratchev, A., . . . Kzhyshkowska, J. (2017). Hyperglycemia induces mixed M1/M2 cytokine profile in primary human monocyte-derived macrophages. *Immunobiology, 222*(10), 952-959. doi:10.1016/j.imbio.2016.07.006

Nagy, N., Kaber, G., Johnson, P. Y., Gebe, J. A., Preisinger, A., Falk, B. A., . . . Bollyky, P. L. (2015). Inhibition of hyaluronan synthesis restores immune tolerance during autoimmune insulitis. *The Journal of Clinical Investigation, 125*(10), 3928-3940. doi:10.1172/JCI79271

Omi, H., Okayama, N., Shimizu, M., Okouchi, M., Ito, S., Fukutomi, T., & Itoh, M. (2002). Participation of high glucose concentrations in neutrophil adhesion and surface expression of adhesion molecules on cultured human endothelial cells: Effect of antidiabetic medicines. *Journal of Diabetes and its Complications, 16*(3), 201-208. doi:10.1016/S1056-8727(01)00163-5

Oran, D. C., Lokumcu, T., Inceoglu, Y., Akolpoglu, M. B., Albayrak, O., Bal, T., . . . Kizilel, S. (2019). Engineering human stellate cells for beta cell replacement therapy promotes in vivo recruitment of regulatory T cells. *Materials Today Bio, 2*, 100006. doi:10.1016/j.mtbio.2019.100006

Oskarsson, M. E., Singh, K., Wang, J., Vlodavsky, I., Li, J.-p., & Westermark, G. T. (2015). Heparan sulfate proteoglycans are important for islet amyloid formation and islet amyloid polypeptide-induced apoptosis. *Journal of Biological Chemistry, 290*(24), 15121-15132. doi:10.1074/jbc.M114.631697

Packard, R. R., Maganto-García, E., Gotsman, I., Tabas, I., Libby, P., & Lichtman, A. H. (2008). CD11c(+) dendritic cells maintain antigen processing, presentation capabilities, and CD4(+) T-cell priming efficacy under hypercholesterolemic conditions associated with atherosclerosis. *Circulation Re-*

search, 103(9), 965-973. doi:10.1161/circresaha.108.185793

Pal, V., Wang, Y., Regeenes, R., Kilkenny, D. M., & Rocheleau, J. V. (2022). Laminin matrix regulates beta-cell FGFR5 expression to enhance glucose-stimulated metabolism. *Scientific Reports, 12*(1), 6110. doi:10.1038/s41598-022-09804-7

Panagiotopoulos, C., Qin, H., Tan, R., & Verchere, C. B. (2003). Identification of a β-cell-specific HLA class I restricted epitope in type 1 diabetes. *Diabetes, 52*(11), 2647-2651. doi:10.2337/diabetes.52.11.2647

Pavlou, S., Lindsay, J., Ingram, R., Xu, H., & Chen, M. (2018). Sustained high glucose exposure sensitizes macrophage responses to cytokine stimuli but reduces their phagocytic activity. *BMC Immunology, 19*(1), 24. doi:10.1186/s12865-018-0261-0

Petrelli, A., Popp, S. K., Fukuda, R., Parish, C. R., Bosi, E., & Simeonovic, C. J. (2022). The contribution of neutrophils and NETs to the development of type 1 diabetes. *Frontiers in Immunology, 13*. doi:10.3389/fimmu.2022.930553

Pitmon, E., Meehan, E. V., Ahmadi, E., Adler, A. J., & Wang, K. (2023). High glucose promotes regulatory T cell differentiation. *PLOS ONE, 18*(2), e0280916. doi:10.1371/journal.pone.0280916

Pugliese, A. (2017). Autoreactive T cells in type 1 diabetes. *The Journal of Clinical Investigation, 127*(8), 2881-2891. doi:10.1172/JCI94549

Ricard-Blum, S. (2011). The collagen family. *Cold Spring Harbor Perspectives in Biology, 3*(1), a004978. doi:10.1101/cshperspect.a004978

Riopel, M., & Wang, R. (2014). Collagen matrix support of pancreatic islet survival and function. *Frontiers in Bioscience-Landmark 19*(1), 77-90. doi:10.2741/4196

Rodacki, M., Svoren, B., Butty, V., Besse, W., Laffel, L., Benoist, C., & Mathis, D. (2007). Altered natural killer cells in type 1 diabetic patients. *Diabetes, 56*(1), 177-185. doi:10.2337/db06-0493

Rowley, A. T., Nagalla, R. R., Wang, S.-W., & Liu, W. F. (2019). Extracellular matrix-based strategies for immunomodulatory biomaterials engineering. *Advanced Healthcare Materials, 8*(8), 1801578. doi:10.1002/adhm.201801578

Rudman, N., Kifer, D., Kaur, S., Simunović, V., Cvetko, A., Pociot, F., . . . Gornik, O. (2022). Children at onset of type 1 diabetes show altered N-glycosylation of plasma proteins and IgG. *Diabetologia, 65*(8), 1315-1327. doi:10.1007/s00125-022-05703-8

Saberzadeh-Ardestani, B., Karamzadeh, R., Basiri, M., Hajizadeh-Saffar, E., Farhadi, A., Shapiro, A. M. J., & Tahamtani, Y. (2018). Type 1 diabetes mellitus: cellular and molecular pathophysiology at a glance. *Cell Journal (Yakhteh), 20*(3), 294-301. doi:10.22074/cellj.2018.5513

Sabra, G., Dubiel, E. A., Kuehn, C., Khalfaoui, T., Beaulieu, J.-F., & Vermette, P. (2015). INS-1 cell glucose-stimulated insulin secretion is reduced by the downregulation of the 67 kDa laminin receptor. *Journal of Tissue Engineering and Regenerative Medicine, 9*(12), 1376-1385. doi:10.1002/term.1689

Santini-González, J., Simonovich, J. A., Castro-Gutiérrez, R., González-Vargas, Y., Abuid, N. J., Stabler, C. L., . . . Phelps, E. A. (2021). In vitro generation of peri-islet basement membrane-like structures. *Biomaterials, 273*, 120808. doi:10.1016/j.biomaterials.2021.120808

Savinov, A. Y., & Strongin, A. Y. (2009). Matrix metalloproteinases, T cell homing and β-cell mass in type 1 diabetes. *Vitamins & Hormones, 80*, 541-562. doi:10.1016/S0083-6729(08)00618-3

Shu, L., Zhong, L., Xiao, Y., Wu, X., Liu, Y., Jiang, X., . . . Xu, A. (2020). Neutrophil elastase triggers the development of autoimmune diabetes by exacerbating innate immune responses in pancreatic islets of non-obese diabetic mice. *Clinical Science, 134*(13), 1679-1696. doi:10.1042/CS20200021

Simon, T., & Bromberg, J. S. (2017). Regulation of the immune system by laminins. *Trends in Immunology, 38*(11), 858-871. doi:10.1016/j.it.2017.06.002

Smith, M. J., Simmons, K. M., & Cambier, J. C. (2017). B cells in type 1 diabetes mellitus and diabetic kidney disease. *Nature Reviews Nephrology, 13*(11), 712-720. doi:10.1038/nrneph.2017.138

Song, W.-Y., Jiang, X.-H., Ding, Y., Wang, Y., Zhou, M.-X., Xia, Y., . . . Han, X. (2020). Inhibition of heparanase protects against pancreatic beta cell death in streptozotocin-induced diabetic mice via reducing intra-islet inflammatory cell infiltration. *British Journal of Pharmacology, 177*(19), 4433-4447. doi:10.1111/bph.15183

Sorokin, L. (2010). The impact of the extracellular matrix on inflammation. *Nature Reviews Immunology, 10*(10), 712-723. doi:10.1038/nri2852

Takahashi, I., Yamada, S., & Nata, K. (2018). Effects of heparan sulfate proteoglycan syndecan-4 on the insulin secretory response in a mouse pancreatic β-cell line, MIN6. *Molecular and Cellular Endocrinology, 470*, 142-150. doi:10.1016/j.mce.2017.10.008

Theodoraki, A., Hu, Y., Poopalasundaram, S., Oosterhof, A., Guimond, S. E., Disterer, P., . . . Bouloux, P.-M. (2015). Distinct patterns of heparan sulphate in pancreatic islets suggest novel roles in paracrine islet regulation. *Molecular and Cellular Endocrinology, 399*, 296-310. doi:10.1016/j.mce.2014.09.011

Thomas, A. M., Dong, Y., Beskid, N. M., García, A. J., Adams, A. B., & Babensee, J. E. (2020). Brief exposure to hyperglycemia activates dendritic cells in vitro and in vivo. *Journal of Cellular Physiology, 235*(6), 5120-5129. doi:10.1002/jcp.29380

Thomas, H. E., Trapani, J. A., & Kay, T. W. H. (2010). The role of perforin and granzymes in diabetes. *Cell Death & Differentiation, 17*(4), 577-585. doi:10.1038/cdd.2009.165

Tomita, T. (2017). Apoptosis of pancreatic β-cells in type 1 diabetes. *Biomolecules and Biomedicine, 17*(3), 183-193. doi:10.17305/bjbms.2017.1961

van Os, B. W., Vos, W. G., Bosmans, L. A., van Tiel, C. M., Lith, S. C., den Toom, M. S., . . . Lutgens, E. (2023). Hyperlipidaemia elicits an atypical, T helper 1–like CD4+ T-cell response: a key role for very low-density lipoprotein. *European Heart Journal Open, 3*(2). doi:10.1093/ehjopen/oead013

Vestweber, D. (2015). How leukocytes cross the vascular endothelium. *Nature Reviews Immunology, 15*(11), 692-704. doi:10.1038/nri3908

Vigier, S., Gagnon, H., Bourgade, K., Klarskov, K., Fülöp, T., & Vermette, P. (2017). Composition and organization of the pancreatic extracellular matrix by combined methods of immunohistochemistry, proteomics and scanning electron microscopy. *Current Research in Translational Medicine, 65*(1), 31-39. doi:10.1016/j.retram.2016.10.001

Vignali, D. A. A., Collison, L. W., & Workman, C. J. (2008). How regulatory T cells work. *Nature Reviews Immunology, 8*(7), 523-532. doi:10.1038/nri2343

Virtanen, I., Banerjee, M., Palgi, J., Korsgren, O., Lukinius, A., Thornell, L. E., . . . Otonkoski, T. (2008). Blood vessels of human islets of Langerhans are surrounded by a double basement membrane. *Diabetologia, 51*(7), 1181-1191. doi:10.1007/s00125-008-0997-9

Wang, Q., Nie, L., Zhao, P., Zhou, X., Ding, Y., Chen, Q., & Wang, Q. (2021a). Diabetes fuels periodontal lesions via GLUT1-driven macrophage inflammaging. *International Journal of Oral Science, 13*(1), 11. doi:10.1038/s41368-021-00116-6

Wang, X., Brown, N. K., Wang, B., Shariati, K., Wang, K., Fuchs, S., . . . Ma, M. (2021b). Local immunomodulatory strategies to prevent allo-rejection in transplantation of insulin-producing cells. *Advanced Science, 8*(17), 2003708. doi:10.1002/advs.202003708

Wang, Y. J., Traum, D., Schug, J., Gao, L., Liu, C., Atkinson, M. A., . . . Kaestner, K. H. (2019). Multiplexed in situ imaging mass cytometry analysis of the human endocrine pancreas and immune system in type 1 diabetes. *Cell Metabolism, 29*(3), 769-783.e764. doi:10.1016/j.cmet.2019.01.003

Warren, K. J., Iwami, D., Harris, D. G., Bromberg, J. S., & Burrell, B. E. (2014). Laminins affect T cell trafficking and allograft fate. *The Journal of Clinical Investigation, 124*(5), 2204-2218. doi:10.1172/JCI73683

Weber, L. M., Hayda, K. N., & Anseth, K. S. (2008). Cell-matrix interactions improve beta-cell survival and insulin secretion in three-dimensional culture. *Tissue Engineering Part A, 14*(12), 1959-1968. doi:10.1089/ten.tea.2007.0238

Whalen, M. M. (2008). Inhibition of human natural killer cell function in vitro by glucose concentrations seen in poorly controlled diabetes. *Cellular Physiology and Biochemistry, 7*(1), 53-60. doi:10.1159/000154852

Wolfert, M. A., & Boons, G.-J. (2013). Adaptive immune activation: glycosylation does matter. *Nature Chemical Biology, 9*(12), 776-784. doi:10.1038/nchembio.1403

Xu, D. M., Li, Q., Yi, J. X., Cai, X. J., Xie, L., Fang, W., . . . Yin, J. (2021). Investigation of lymphocyte subsets in peripheral blood of patients with dyslipidemia. *International Journal of General Medicine, 14*, 5573-5579. doi:10.2147/IJGM.S326628

Yoon Kim, D., & Kwon Lee, J. (2022). Type 1 and 2 diabetes are associated with reduced natural killer cell cytotoxicity. *Cellular Immunology, 379*, 104578. doi:10.1016/j.cellimm.2022.104578

Yu, K., Dong, Q., Mao, X., Meng, K., Zhao, X., Ji, Q., . . . Zeng, Q. (2015). Disruption of the TSLP-TSLPR-LAP signaling between epithelial and dendritic cells through hyperlipidemia contributes to regulatory T-cell defects in atherosclerotic mice. *Atherosclerosis, 238*(2), 278-288. doi:10.1016/j.atherosclerosis.2014.12.019

Zbinden, A., Layland, S. L., Urbanczyk, M., Carvajal Berrio, D. A., Marzi, J., Zauner, M., . . . Schenke-Layland, K. (2021). Nidogen-1 mitigates ischemia and promotes tissue survival and regeneration. *Advanced Science, 8*(4), 2002500. doi:10.1002/advs.202002500

Zhao, L., Li, Y., Lv, Q., Wang, M., Luan, Y., Song, J., . . . Zhang, W. (2020). Insulin-attenuated inflammatory response of dendritic cells in diabetes by regulating RAGE-PKCβ1-IRS1-NF-κB signal pathway: A study on the anti-inflammatory mechanism of insulin in diabetes. *Journal of Diabetes Research, 2020*, 1596357. doi:10.1155/2020/1596357

Zheng, X., Wang, B., Tang, X., Mao, B., Zhang, Q., Zhang, T., . . . Chen, W. (2023). Absorption, metabolism, and functions of hyaluronic acid and its therapeutic prospects in combination with microorganisms: A review. *Carbohydrate Polymers, 299*, 120153. doi:10.1016/j.carbpol.2022.120153

Zhou, S., Chen, S., Pei, Y. A., & Pei, M. (2022). Nidogen: A matrix protein with potential roles in musculoskeletal tissue regeneration. *Genes & Diseases, 9*(3), 598-609. doi:10.1016/j.gendis.2021.03.004

Zhu, Y., Chen, S., Liu, W., Zhang, L., Xu, F., Hayashi, T., . . . Ikejima, T. (2021). Collagens I and V differently regulate the proliferation and adhesion of rat islet INS-1 cells through the integrin β1/E-cadherin/β-catenin pathway. *Connective Tissue Research, 62*(6), 658-670. doi:10.1080/03008207.2020.1845321

CHAPTER 6

FUNDAMENTALS OF PET/CT FOR CLINICIANS

Seyit Ahmet ERTÜRK[1]

1 Assist. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Medical Faculty, Department of Nuclear Medicine, Trabzon, TURKEY, seyitahmet@ktu.edu.tr, ORCID ID https:// orcid.org/0000-0002-6030-9662.

Introduction

Positron emission tomography (PET) is a three-dimensional scintigraphic imaging process using positron-emitting radionuclides. Fluorine (F)-18, Carbon (C)-11, Oxygen (O)-15, Nitrogen(N)-13 and Gallium (Ga)-68 are the most commonly used positron-emitting radionuclides. Positron-emitting radionuclides are generally elements with low atomic numbers and very short half-lives. They can be produced artificially in closed particle accelerator systems called cyclotrons.

Positrons emitted as a result of the decay of these radionuclides collide with the electrons they encounter. As a result of the collision of positrons with electrons, the mass of both particles is converted into energy and annihilated. This phenomenon is called annihilation. As a result of the annihilation event, two gamma photons are formed at a constant energy of 511 keV in 180° opposite directions. This high-energy photon pair is detected by PET detectors in PET scanners capable of "coincident (simultaneous) detection" and converted into images.

PET imaging can image various biochemical events in the organism in vivo by using radiopharmaceuticals obtained by binding positron-emitting radionuclides with different molecules. The biggest advantage of PET imaging over radiological imaging methods is that it can show functional and metabolic changes in the early stages of many pathological conditions where structural disorders have not yet occurred.

PET imaging is based on the "emission" principle, like other nuclear medicine methods and magnetic resonance imaging. Due to the distribution of radiopharmaceuticals to different tissues within the body, photons formed as a result of annihilation pass through different tissue layers at different densities while leaving the body. This causes different photons to lose energy at different rates depending on the tissue types they pass through. This is called attenuation. In PET devices, in addition to emission imaging created by annihilation photons coming from the patient's body, transmission imaging is also performed for attenuation correction. Thanks to the attenuation correction made with transmission imaging, a more accurate measurement of the radioactivity concentration per unit area in emission images is possible and semiquantitative parameters such as standardized uptake value (SUV) expressing this can be calculated. The most frequently used method in clinical use is standardized uptake value (SUV), which is a semiquantitative evaluation method. It shows the radioactivity concentration in the selected area. If the injected radiopharmaceutical was distributed homogeneously throughout the body, the measured SUV value would be 1.

SUVmax gives the highest SUV value in the measured area. SUVmax measurement is the most frequently used method because it is easy,

References

Boellaard, R., Delgado-Bolton, R., Oyen, W. J., Giammarile, F., Tatsch, K., Eschner, W., ... & Krause, B. J. (2015). FDG PET/CT: EANM procedure guidelines for tumour imaging: version 2.0. European journal of nuclear medicine and molecular imaging, 42, 328-354.

Anand, S. S., Singh, H., & Dash, A. K. (2009). Clinical applications of PET and PET-CT. Medical Journal Armed Forces India, 65(4), 353-358.

Lameka, K., Farwell, M. D., & Ichise, M. (2016). Positron emission tomography. Handbook of clinical neurology, 135, 209-227.

Basu, S., Hess, S., Braad, P. E. N., Olsen, B. B., Inglev, S., & Høilund-Carlsen, P. F. (2014). The basic principles of FDG-PET/CT imaging. PET clinics, 9(4), 355-370.

Cakir, M., Dworakowska, D., & Grossman, A. (2010). Somatostatin receptor biology in neuroendocrine and pituitary tumours: part 1–molecular pathways. Journal of cellular and molecular medicine, 14(11), 2570-2584.

Schöder, H., Erdi, Y. E., Chao, K., Gonen, M., Larson, S. M., & Yeung, H. W. (2004). Clinical implications of different image reconstruction parameters for interpretation of whole-body PET studies in cancer patients. Journal of Nuclear Medicine, 45(4), 559-566.

Pinker, K., Riedl, C., & Weber, W. A. (2017). Evaluating tumor response with FDG PET: updates on PERCIST, comparison with EORTC criteria and clues to future developments. European journal of nuclear medicine and molecular imaging, 44, 55-66.

SL, B. (2003). PET myocardial glucose metabolism and perfusion imaging: Part 1-Guidelines for patient preparation and data acquisition. J Nucl Cardiol, 10, 543-556.

Horoszewicz, J. S., Kawinski, E. M. G. P., & Murphy, G. P. (1987). Monoclonal antibodies to a new antigenic marker in epithelial prostatic cells and serum of prostatic cancer patients. Anticancer research, 7(5B), 927-935.

Heston, W. D. (1997). Characterization and glutamyl preferring carboxypeptidase function of prostate specific membrane antigen: a novel folate hydrolase. Urology, 49(3), 104-112.

National Comprehensive Cancer Network. NCCN Clinical Guidelines in Oncology. Prostate Cancer. Version 2.2020. 2020.

Maqsood, M. H., Din, A. T. U., & Khan, A. H. (2019). Neuroendocrine tumor therapy with lutetium-177: a literature review. Cureus, 11(1).

Reubi, J., Waser, B., Schaer, J. C., & Laissue, J. A. (2001). Somatostatin receptor sst1–sst5 expression in normal and neoplastic human tissues using receptor autoradiography with subtype-selective ligands. European journal of nuclear medicine, 28, 836-846.

Bozkurt, M. F., Virgolini, I., Balogova, S., Beheshti, M., Rubello, D., Decristo-

foro, C., ... & Fanti, S. (2017). Guideline for PET/CT imaging of neuroendocrine neoplasms with 68 Ga-DOTA-conjugated somatostatin receptor targeting peptides and 18 F–DOPA. European journal of nuclear medicine and molecular imaging, 44, 1588-1601.

Byrd, D. R., Brookland, R. K., Washington, M. K., Gershenwald, J. E., Compton, C. C., Hess, K. R., ... & Meyer, L. R. (2017). AJCC cancer staging manual (Vol. 1024). M. B. Amin, S. B. Edge, & F. L. Greene (Eds.). New York: springer.

Atasever, T., Demirci, E., Soydal, C., Burak, Z., Ucmak, G., Bozkurt, M. F., & Sivrioz, I. A. (2020, December). F-18 FDG PET/BT Onkolojik Uygulama Kilavuzu: Tedavi Yanitinin Belirlenmesi/F-18 FDG PET/CT Practice Guideline in Oncology: Assesment of Treatment Response. In Nuclear Medicine Seminars (Vol. 6, No. 3, pp. 358-370). Galenos Yayinevi Tic. Ltd..

Soydal, Ç., Burak, Z., Uçmak, G., Bozkurt, M. F., Atasever, T., Demirci, E., & Sivrikoz, I. A. (2020). F-18 FDG PET/CT practice guideline in oncology. Nukleer Tıp Seminerleri, 6(3), 339.

Uçmak, G., Sivrikoz, I. A., Selcuk, N. A., Demirci, E., Elboğa, U., Türkmen, C., & Kabasakal, L. (2020). Procedur Guideline for Prostate Cancer Imaging: Ga68 PSMA PET/CT. Nukleer Tıp Seminerleri, 6(3), 370.

Selçuk, N. A., Demirci, E., Kabasakal, L., Uçmak, G., Elboğa, U., Türkmen, C., & Sivrikoz, İ. A. (2020). Nöroendokrin Tümörlerde Ga-68 DOTA Bağlı Somatostatin Reseptör Hedefli Peptitler ile PET/BT Uygulama Kılavuzu. Nucl Med Semin, 6, 397-405.

Topal, E., & Şanlı, Y. (2022). Over Kanserinde F-18 FDG PET/BT Görüntüleme.

Yaylalı, O., Koç, P. M., Aydın, F., Salancı, B. V., Kaya, M., Akdemir, Ö., & Çakır, T. (2015). TNTD, F-18 FDG Beyin PET Görüntüleme Uygulama Kılavuzu. *Nükleer Tıp Seminerleri Dergisi*, *1*(1), 62-74.

CHAPTER 7

NON-INVASIVE BRAIN STIMULATION TREATMENT METHODS IN ALZHEIMER'S DISEASE

Cagatay Han TURKSEVEN[1]

1 Dr., Mersin University Medicine of Faculty, Department of Biophysics, Mersin, Turkey. cagatayhanturkseven1923@gmail.com ; turkseven@mersin.edu.tr , ORCID: https://orcid.org/0000-0002-0584-0661

Introduction

Non-invasive brain stimulation (NIBS) is a field of neuroscience that explores various techniques to modulate brain activity without surgery or invasive procedures (Medeiros, Barros, & Caixeta, 2023). While NIBS has shown promise in treating a variety of neurological and psychiatric conditions, its application in Alzheimer's disease (AD) is an area of ongoing research. (Hanoglu, Velioglu, Hanoglu, & Yulug, 2023). AD is a progressive neurodegenerative disorder characterized by cognitive decline and memory impairment (Turkseven et al., 2017). NIBS methods aim to slow down or potentially reverse these symptoms by influencing neural activity. NIBS techniques used in AD are mostly preferred as rTMS, tDCS and tACS. From this perspective, NIBS techniques can be categorized into two main groups: transcranial magnetic stimulation (TMS), which uses magnetic fields to modulate brain excitability, and transcranial electrical stimulation (TES), which delivers direct electrical currents to the scalp for neural modulation. TES techniques include transcranial direct current stimulation (tDCS) and transcranial alternating current stimulation (tACS) (Medeiros et al., 2023). Here are some NIBS methods that have been studied in the context of AD: Repetitive Transcranial Magnetic Stimulation (rTMS), Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS), Transcranial Alternating Current Stimulation (tACS) (Abbasi et al., 2023; Cappon et al., 2023; Hu, Huang, He, & Wu, 2023). rTMS involves using magnetic fields to stimulate specific brain regions (Li et al., 2023). Studies have explored its potential in improving memory and cognitive function in individuals with AD (Hanoglu, Velioglu, Hanoglu, & Yulug, 2023). The results have been mixed, with some studies showing modest benefits (Satorres et al., 2022). tDCS involves applying a low electrical current to the scalp using electrodes. It can be used to modulate neural excitability. Research into tDCS for Alzheimer's has shown varying results, with some studies suggesting it may enhance cognitive function and others showing limited effects (Antonenko & Floel, 2016; Dan, 2017; Weiler, Stieger, Long, & Rapp, 2020; Zhao et al., 2017). tACS uses alternating current to entrain or synchronize brain oscillations in specific frequency ranges. It has been investigated for its potential to improve memory and cognitive function in Alzheimer's patients. Early studies suggest that it might have some positive effects, but more research is needed (Christoph & Daniel, 2017; Lang, Gan, Alrazi, & Monchi, 2019; Stefan et al., 2019). Some research has suggested that TMS may have a neuroprotective effect and could potentially benefit individuals with AD, but more studies are needed to confirm its efficacy. Because AD is a complex disorder. To define it, AD is a chronic neurodegenerative disease and is characterized with the loss of cholinergic neurons, cerebrovascular inflammation and with the inflammation of amyloid beta (Aβ) plaques, ne-

References

Abbasi, S., Joray, B., Rudnicki, K., Leung, V., Asbeck, P., Makale, M. (2023), Coil Size and Current Pulse Optimization through Multi-Scale Modeling for Repetitive Transcranial Magnetic Stimulation (rTMS), *11th International IEEE/EMBS Conference on Neural Engineering (NER), Baltimore, MD, USA,* pp. 1-4

Ahmed, M. A., Darwish, E. S., Khedr, E. M., El Serogy, Y. M., & Ali, A. M. (2012). Effects of low versus high frequencies of repetitive transcranial magnetic stimulation on cognitive function and cortical excitability in Alzheimer's dementia. *J Neurol, 259*(1), 83-92. doi:10.1007/s00415-011-6128-4

Altomare, D., Benussi, A., Cantoni, V., Premi, E., Rivolta, J., Cupidi, C., . . . Borroni, B. (2023). Home-based transcranial alternating current stimulation (tACS) in Alzheimer's disease: rationale and study design. *Alzheimers Res Ther, 15*(1), 155. doi:10.1186/s13195-023-01297-4

Antal, A., Alekseichuk, I., Bikson, M., Brockmoller, J., Brunoni, A. R., Chen, R., . . . Paulus, W. (2017). Low intensity transcranial electric stimulation: Safety, ethical, legal regulatory and application guidelines. *Clin Neurophysiol, 128*(9), 1774-1809. doi:10.1016/j.clinph.2017.06.001

Antonenko, D., & Floel, A. (2016). [Non-invasive brain stimulation in neurology : Transcranial direct current stimulation to enhance cognitive functioning]. *Nervenarzt, 87*(8), 838-845. doi:10.1007/s00115-016-0115-z

Benussi, A., Cantoni, V., Cotelli, M. S., Cotelli, M., Brattini, C., Datta, A., . . . Borroni, B. (2021). Exposure to gamma tACS in Alzheimer's disease: A randomized, double-blind, sham-controlled, crossover, pilot study. *Brain Stimul, 14*(3), 531-540. doi:10.1016/j.brs.2021.03.007

Benussi, A., Cantoni, V., Grassi, M., Brechet, L., Michel, C. M., Datta, A., . . . Borroni, B. (2022). Increasing Brain Gamma Activity Improves Episodic Memory and Restores Cholinergic Dysfunction in Alzheimer's Disease. *Ann Neurol, 92*(2), 322-334. doi:10.1002/ana.26411

Bhattacharya, A., Mrudula, K., Sreepada, S. S., Sathyaprabha, T. N., Pal, P. K., Chen, R., & Udupa, K. (2022). An Overview of Noninvasive Brain Stimulation: Basic Principles and Clinical Applications. *Can J Neurol Sci, 49*(4), 479-492. doi:10.1017/cjn.2021.158

Boggio, P. S., Ferrucci, R., Mameli, F., Martins, D., Martins, O., Vergari, M., . . . Priori, A. (2012). Prolonged visual memory enhancement after direct current stimulation in Alzheimer's disease. *Brain Stimul, 5*(3), 223-230. doi:10.1016/j.brs.2011.06.006

Boggio, P. S., Khoury, L. P., Martins, D. C., Martins, O. E., de Macedo, E. C., & Fregni, F. (2009). Temporal cortex direct current stimulation enhances performance on a visual recognition memory task in Alzheimer disease. *J Neurol Neurosurg Psychiatry, 80*(4), 444-447. doi:10.1136/jnnp.2007.141853

Cappon, D., Fox, R., den Boer, T., Yu, W., LaGanke, N., Cattaneo, G., . . . Pascual-Leone, A. (2023). Tele-supervised home-based transcranial alternating current stimulation (tACS) for Alzheimer's disease: a pilot study. *Front Hum Neurosci, 17*, 1168673. doi:10.3389/fnhum.2023.1168673

Chen, R., Classen, J., Gerloff, C., et al. (1997) Depression of motor cortex excitability by low-frequency transcranial magnetic stimulation. *Neurology,* 48, 1398-1403. http://dx. doi. org/10.1212/WNL.48.5.1398

Cheng, C. P. W., Wong, C. S. M., Lee, K. K., Chan, A. P. K., Yeung, J. W. F., & Chan, W. C. (2018). Effects of repetitive transcranial magnetic stimulation on improvement of cognition in elderly patients with cognitive impairment: a systematic review and meta-analysis. *Int J Geriatr Psychiatry, 33*(1), e1-e13. doi:10.1002/gps.4726

Christoph, Herrmann., Daniel, Strüber. (2017). What Can Transcranial Alternating Current Stimulation Tell Us About Brain Oscillations. *Current Behavioral Neuroscience Reports,* 4(2):128-137. doi: 10.1007/S40473-017-0114-9

Classen, J., Witte, O. W., Schlaug, G., Seitz, R. J., Holthausen, H., & Benecke, R. (1995). Epileptic seizures triggered directly by focal transcranial magnetic stimulation. *Electroencephalogr Clin Neurophysiol, 94*(1), 19-25. doi:10.1016/0013-4694(94)00249-k

Cotelli, M., Calabria, M., Manenti, R., Rosini, S., Zanetti, O., Cappa, S. F., & Miniussi, C. (2011). Improved language performance in Alzheimer disease following brain stimulation. *J Neurol Neurosurg Psychiatry, 82*(7), 794-797. doi:10.1136/jnnp.2009.197848

Cotelli, M., Manenti, R., Brambilla, M., Petesi, M., Rosini, S., Ferrari, C., . . . Miniussi, C. (2014). Anodal tDCS during face-name associations memory training in Alzheimer's patients. *Front Aging Neurosci, 6*, 38. doi:10.3389/fnagi.2014.00038

Cotelli, M., Manenti, R., Cappa, S. F., Geroldi, C., Zanetti, O., Rossini, P. M., & Miniussi, C. (2006). Effect of transcranial magnetic stimulation on action naming in patients with Alzheimer disease. *Arch Neurol, 63*(11), 1602-1604. doi:10.1001/archneur.63.11.1602

Cotelli, M., Manenti, R., Cappa, S. F., Zanetti, O., & Miniussi, C. (2008). Transcranial magnetic stimulation improves naming in Alzheimer disease patients at different stages of cognitive decline. *Eur J Neurol, 15*(12), 1286-1292. doi:10.1111/j.1468-1331.2008.02202.x

Dan, B. (2017). Transcranial direct current stimulation for rehabilitating the brain. *Dev Med Child Neurol, 59*(11), 1100. doi:10.1111/dmcn.13533

Dhaynaut, M., Sprugnoli, G., Cappon, D., Macone, J., Sanchez, J. S., Normandin, M. D., . . . Santarnecchi, E. (2022). Impact of 40 Hz Transcranial Alternating Current Stimulation on Cerebral Tau Burden in Patients with Alzheimer's Disease: A Case Series. *J Alzheimers Dis, 85*(4), 1667-1676. doi:10.3233/JAD-215072

Drumond Marra, H. L., Myczkowski, M. L., Maia Memoria, C., Arnaut, D., Leite Ribeiro, P., Sardinha Mansur, C. G., . . . Marcolin, M. A. (2015). Transcranial Magnetic Stimulation to Address Mild Cognitive Impairment in the Elderly: A Randomized Controlled Study. *Behav Neurol, 2015*, 287843. doi:10.1155/2015/287843

Elder, G. J., & Taylor, J. P. (2014). Transcranial magnetic stimulation and transcranial direct current stimulation: treatments for cognitive and neuropsychiatric symptoms in the neurodegenerative dementias? *Alzheimers Res Ther, 6*(9), 74. doi:10.1186/s13195-014-0074-1

Ferrucci, R., Mameli, F., Guidi, I., Mrakic-Sposta, S., Vergari, M., Marceglia, S., . . . Priori, A. (2008). Transcranial direct current stimulation improves recognition memory in Alzheimer disease. *Neurology, 71*(7), 493-498. doi:10.1212/01.wnl.0000317060.43722.a3

Frisoni, G. B., Prestia, A., Rasser, P. E., Bonetti, M., & Thompson, P. M. (2009). In vivo mapping of incremental cortical atrophy from incipient to overt Alzheimer's disease. *J Neurol, 256*(6), 916-924. doi:10.1007/s00415-009-5040-7

Gangitano, M., Valero-Cabre, A., Tormos, J. M., Mottaghy, F. M., Romero, J. R., & Pascual-Leone, A. (2002). Modulation of input-output curves by low and high frequency repetitive transcranial magnetic stimulation of the motor cortex. *Clin Neurophysiol, 113*(8), 1249-1257. doi:10.1016/s1388-2457(02)00109-8

Hanoglu, L., Velioglu, H. A., Hanoglu, T., & Yulug, B. (2023). Neuroimaging-Guided Transcranial Magnetic and Direct Current Stimulation in MCI: Toward an Individual, Effective and Disease-Modifying Treatment. *Clin EEG Neurosci, 54*(1), 82-90. doi:10.1177/15500594211052815

Heath, A., Taylor, J. L., & McNerney, M. W. (2018). rTMS for the treatment of Alzheimer's disease: where should we be stimulating? *Expert Rev Neurother, 18*(12), 903-905. doi:10.1080/14737175.2018.1538792

Hsu, W. Y., Ku, Y., Zanto, T. P., & Gazzaley, A. (2015). Effects of noninvasive brain stimulation on cognitive function in healthy aging and Alzheimer's disease: a systematic review and meta-analysis. *Neurobiol Aging, 36*(8), 2348-2359. doi:10.1016/j.neurobiolaging.2015.04.016

Hu, A. M., Huang, C. Y., He, J. G., & Wu, L. (2023). Effect of repetitive transcranial magnetic stimulation combined with transcranial direct current stimulation on post-stroke dysmnesia: A preliminary study. *Clin Neurol Neurosurg, 231*, 107797. doi:10.1016/j.clineuro.2023.107797

Iaccarino, H. F., Singer, A. C., Martorell, A. J., Rudenko, A., Gao, F., Gillingham, T. Z., . . . Tsai, L. H. (2016). Gamma frequency entrainment attenuates amyloid load and modifies microglia. *Nature, 540*(7632), 230-235. doi:10.1038/nature20587

Jack, C. R., Jr., Bennett, D. A., Blennow, K., Carrillo, M. C., Dunn, B., Haeberlein, S. B., . . . Contributors. (2018). NIA-AA Research Framework: Toward a biological definition of Alzheimer's disease. *Alzheimers Dement, 14*(4), 535-562. doi:10.1016/j.jalz.2018.02.018

Kevin, Clancy., Sarah, K., Baisley., Alejandro, Albizu., Nicholas, Kartvelishvili., Mingzhou, Ding., Wen, Li. (2017). Transcranial alternating current stimulation induces long-term augmentation of neural connectivity and sustained anxiety reduction. *bioRxiv,* 204222-. doi: 10.1101/204222

Khedr, E. M., Gamal, N. F., El-Fetoh, N. A., Khalifa, H., Ahmed, E. M., Ali, A. M., . . . Karim, A. A. (2014). A double-blind randomized clinical trial on the efficacy of cortical direct current stimulation for the treatment of Alzheimer's disease. *Front Aging Neurosci, 6*, 275. doi:10.3389/fnagi.2014.00275

Kim, J., Kim, H., Jeong, H., Roh, D., & Kim, D. H. (2021). tACS as a promising therapeutic option for improving cognitive function in mild cognitive impairment: A direct comparison between tACS and tDCS. *J Psychiatr Res, 141*, 248-256. doi:10.1016/j.jpsychires.2021.07.012

Koch, G., Bonni, S., Pellicciari, M. C., Casula, E. P., Mancini, M., Esposito, R., . . . Bozzali, M. (2018). Transcranial magnetic stimulation of the precuneus enhances memory and neural activity in prodromal Alzheimer's disease. *Neuroimage, 169*, 302-311. doi:10.1016/j.neuroimage.2017.12.048

Lang, S., Gan, L. S., Alrazi, T., & Monchi, O. (2019). Theta band high definition transcranial alternating current stimulation, but not transcranial direct current stimulation, improves associative memory performance. *Sci Rep, 9*(1), 8562. doi:10.1038/s41598-019-44680-8

Li, M., Qin, Z., Chen, H., Yang, Z., Wang, L., Qin, R., . . . Bai, F. (2023). Effects of Combined Intervention of rTMS and Neurotransmitter Drugs on the Brain Functional Networks in Patients with Cognitive Impairment. *Brain Sci, 13*(3). doi:10.3390/brainsci13030419

Martorell, A. J., Paulson, A. L., Suk, H. J., Abdurrob, F., Drummond, G. T., Guan, W., . . . Tsai, L. H. (2019). Multi-sensory Gamma Stimulation Ameliorates Alzheimer's-Associated Pathology and Improves Cognition. *Cell, 177*(2), 256-271 e222. doi:10.1016/j.cell.2019.02.014

Medeiros, W., Barros, T., & Caixeta, F. V. (2023). Bibliometric mapping of non-invasive brain stimulation techniques (NIBS) for fluent speech production. *Front Hum Neurosci, 17*, 1164890. doi:10.3389/fnhum.2023.1164890

Menardi, A., Dotti, L., Ambrosini, E., & Vallesi, A. (2022). Transcranial magnetic stimulation treatment in Alzheimer's disease: a meta-analysis of its efficacy as a function of protocol characteristics and degree of personalization. *J Neurol, 269*(10), 5283-5301. doi:10.1007/s00415-022-11236-2

Nissim, N. R., Pham, D. V. H., Poddar, T., Blutt, E., & Hamilton, R. H. (2023). The impact of gamma transcranial alternating current stimulation (tACS) on cognitive and memory processes in patients with mild cognitive im-

pairment or Alzheimer's disease: A literature review. *Brain Stimul, 16*(3), 748-755. doi:10.1016/j.brs.2023.04.001

Pascual-Leone A, Gomez-Tortosa E, Grafman J, Alway D, Nichelli P, Hallett M. (1994). Induction of visual extinction by rapid-rate transcranial magnetic stimulation of parietal lobe. *Neurology.* 44(3 Pt 1):494-8. doi: 10.1212/wnl.44.3_part_1.494.

Payesko J. (2019). FDA Advisory Panel Rejects Neuronix's neuroAD for Alzheimer disease. Neurology live. https://www.neurologylive.com/view/fda-advisory-panel-rejects-neuronixs-neuroad-for-alzheimer-disease

Penolazzi, B., Bergamaschi, S., Pastore, M., Villani, D., Sartori, G., & Mondini, S. (2015). Transcranial direct current stimulation and cognitive training in the rehabilitation of Alzheimer disease: A case study. *Neuropsychol Rehabil, 25*(6), 799-817. doi:10.1080/09602011.2014.977301

Rodriguez, N., Opisso, E., Pascual-Leone, A., & Soler, M. D. (2014). Skin lesions induced by transcranial direct current stimulation (tDCS). *Brain Stimul, 7*(5), 765-767. doi:10.1016/j.brs.2014.06.005

Russo, C., Souza Carneiro, M. I., Bolognini, N., & Fregni, F. (2017). Safety Review of Transcranial Direct Current Stimulation in Stroke. *Neuromodulation, 20*(3), 215-222. doi:10.1111/ner.12574

Satorres, E., Melendez, J. C., Pitarque, A., Real, E., Abella, M., & Escudero, J. (2022). Enhancing Immediate Memory, Potential Learning, and Working Memory with Transcranial Direct Current Stimulation in Healthy Older Adults. *Int J Environ Res Public Health, 19*(19). doi:10.3390/ijerph191912716

Scheltens, P., Blennow, K., Breteler, M. M., de Strooper, B., Frisoni, G. B., Salloway, S., & Van der Flier, W. M. (2016). Alzheimer's disease. *Lancet, 388*(10043), 505-517. doi:10.1016/S0140-6736(15)01124-1

Sprugnoli, G., Munsch, F., Cappon, D., Paciorek, R., Macone, J., Connor, A., . . . Santarnecchi, E. (2021). Impact of multisession 40Hz tACS on hippocampal perfusion in patients with Alzheimer's disease. *Alzheimers Res Ther, 13*(1), 203. doi:10.1186/s13195-021-00922-4

Suemoto, C. K., Apolinario, D., Nakamura-Palacios, E. M., Lopes, L., Leite, R. E., Sales, M. C., . . . Fregni, F. (2014). Effects of a non-focal plasticity protocol on apathy in moderate Alzheimer's disease: a randomized, double-blind, sham-controlled trial. *Brain Stimul, 7*(2), 308-313. doi:10.1016/j.brs.2013.10.003

Turkseven CH. (2019). The Kynurenıne Pathway In Alzheımer's Dısease: The Alternatıon Of Nogo-A And Klotho Actıvıtıes By Influencıng N-Methyl-D-Aspartate Receptornıtrıc Oxıde Pathway. Academıc Studıes In Health Scıences. *Ivpe Cetinje, Montenegro.* 2019/2: 25-50. ISBN • 978-9940-540-99-9

Turkseven, C. H., Buyukakilli, B., Balli, E., Yetkin, D., Erdal, M. E., Yilmaz, S. G., & Sahin, L. (2017). Effects of Huperzin-A on the Beta-amyloid accumulation in the brain and skeletal muscle cells of a rat model for Alzheimer's disease. *Life Sci, 184*, 47-57. doi:10.1016/j.lfs.2017.07.012

Valero-Cabre, A., Amengual, J. L., Stengel, C., Pascual-Leone, A., & Coubard, O. A. (2017). Transcranial magnetic stimulation in basic and clinical neuroscience: A comprehensive review of fundamental principles and novel insights. *Neurosci Biobehav Rev, 83*, 381-404. doi:10.1016/j.neubiorev.2017.10.006

Wang, J. X., Rogers, L. M., Gross, E. Z., Ryals, A. J., Dokucu, M. E., Brandstatt, K. L., . . . Voss, J. L. (2014). Targeted enhancement of cortical-hippocampal brain networks and associative memory. *Science, 345*(6200), 1054-1057. doi:10.1126/science.1252900

Wei, Z., Fu, J., Liang, H., Liu, M., Ye, X., & Zhong, P. (2022). The therapeutic efficacy of transcranial magnetic stimulation in managing Alzheimer's disease: A systemic review and meta-analysis. *Front Aging Neurosci, 14*, 980998. doi:10.3389/fnagi.2022.980998

Weiler, M., Stieger, K. C., Long, J. M., & Rapp, P. R. (2020). Transcranial Magnetic Stimulation in Alzheimer's Disease: Are We Ready? *eNeuro, 7*(1). doi:10.1523/ENEURO.0235-19.2019

Zhang, S., Liu, L., Zhang, L., Ma, L., Wu, H., He, X., . . . Li, R. (2022). Evaluating the treatment outcomes of repetitive transcranial magnetic stimulation in patients with moderate-to-severe Alzheimer's disease. *Front Aging Neurosci, 14*, 1070535. doi:10.3389/fnagi.2022.1070535

Zhao, H., Qiao, L., Fan, D., Zhang, S., Turel, O., Li, Y., . . . He, Q. (2017). Modulation of Brain Activity with Noninvasive Transcranial Direct Current Stimulation (tDCS): Clinical Applications and Safety Concerns. *Front Psychol, 8*, 685. doi:10.3389/fpsyg.2017.00685

Zhou, D., Li, A., Li, X., Zhuang, W., Liang, Y., Zheng, C. Y., . . . Yuan, T. F. (2022). Effects of 40 Hz transcranial alternating current stimulation (tACS) on cognitive functions of patients with Alzheimer's disease: a randomised, double-blind, sham-controlled clinical trial. *J Neurol Neurosurg Psychiatry, 93*(5), 568-570. doi:10.1136/jnnp-2021-326885

CHAPTER 8

REGULATORY T CELLS' IMPORTANT PARTIES IN IMMUNOTHERAPY AND THEIR THERAPEUTICAL ACTIVITIES IN CANCER

Ebru BARDAŞ ÖZKAN[1]

1 Prof.Dr., Erzincan Binali Yildirim University, Faculty of Medicine, Department of Physiology, Erzincan, Türkiye drebrubardas@gmail.com ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7089-8771

INTRODUCTION

Therefore, organisms employ the human body as a host to achieve their shared objective of survival. Because of this, the human body is constantly invaded by outside agents, and the body develops an immune system to protect against such threats. Similar to this, the immune system is a mechanism that can identify numerous alien infections and provide various reactions to ward off these pathogens from attacking the organism (Zou W.,2006). The immune system has created a number of effector mechanisms to stop autoimmunity and aid in tissue repair at the same time. The immune system has a number of defense mechanisms that it can activate to stop cancer, inflammatory disorders, and tissue damage and dysfunction. These host defense mechanisms are centered on CD4+ regulatory T cells (Treg) (Kennedy R, Celis E, 2008).

DEVELOPMENT, PROLIFERATION, ACTIVATION OF TREG CELLS

Even though there are few naive T cells that react to a specific peptide antigen, they must grow in quantity in order to kill infections. Therefore, activation by co-stimulatory receptors as well as the combination of TCR peptide and MHC complex are necessary for the clonal proliferation of T cells. The secondary messenger cascade that results from the activation of TCR and CD28 results in the production of IL-2. For T cell proliferation, IL-2 is crucial (Ghiringhelli F, 2007). The high affinity IL-2 receptor has been upregulated as an additional effect. Therefore, a local increase in this cytokine can trigger a response from activated T cells. For signal transduction to be amplified, IL-2 receptor mediation is necessary. Utilizing cytoplasmic percutaneous transhepatic cholangiography (PTK), IL-2 receptors start the second messenger cascade to TCR. Interleukin-2 (IL-2/IL-2) and CD25, which are CD4+ T cell components, are both coexpressed by treg cells (Ghiringhelli F, 2007). These cells play crucial roles in immune homeostasis maintenance and self-tolerance of immunological structure (Whiteside TL, 2015). Among the various immune system components that Treg cells regulate are dendritic cells (DC/dendritic cells), macrophages, T cells, neutrophils, and natural killer cells (NK/natural killer). Therefore, it is well established that preventing both autoimmune and chronic inflammatory illnesses requires maintaining a balanced and functional Treg population. These cells are excellent at stopping autoimmune disorders and suppressing aberrant immune responses to their own antigens (Mougiakakos D, et al., 2010). However, their ability to control the immune response to their own antigens might occasionally have unfavorable effects. Forkhead box protein 3 (FoxP3) is required for the transcription of a subtype of Tregs that also forms in the thymus and expresses CD4 and CD25 on their

REFERANCES

1. Zou W. Regulatory T cells, tumour immunity and immunotherapy. Nat. Rev. Immunol. 2006, 6: 295–307.
2. Kennedy R, Celis E. Multiple roles for $CD4^+$ T cells in anti-tumor immune responses. Immunol. Rev. 2008, 222: 129–144.
3. Ghiringhelli F, Menard C, Puig PE, Ladoire S, Roux S, Martin F, Solary E, Le Cesne A, Zitvogel L, ChauVert B. Metronomic cyclophosphamide regimen selectively depletes $CD4^+CD25^+$ regulatory T cells and restores T and NK effector functions in end stage cancer patients. Cancer Immunol. Immunother. 2007,56:641–8.
4. Whiteside TL. The role of regulatory T cells in cancer immunology. Immuno Targets and therapy 2015,4:159-172.
5. Mougiakakos D, Choudhury A, Lladser A, Kiessling R, Johansson CC. Regulatory T cells in cancer. Adv. Cancer. Res. 2010,107:57–117.
6. Borsellino G, Kleinewietfeld M, Di Mitri D, Sternjak A, Diamantini A, Giometto R, S Ho¨pner, Centonze D, Bernardi G, Dell'Acqua ML, Rossini PM, Battistini L, Ro¨tzschkeO, Falk K. Expression of ecto-nucleotidase CD39 by $FoxP3^+$ Treg cells: hydrolysis of extracellular ATP and immune suppression. Blood 2007,110:1225–1232.
7. Long SA, Buckner JH. $CD4^+FOXP3^+$ T regulatory cells in human autoimmunity: more than a numbers game. J. Immunol. 2011,187:2061–2066.
8. Tzankov A, Meier C, Hirschmann P, Went P, Pileri SA, Dirnhofer S. Correlation of hig numbers of intratumoral $FOXP3^+$ regulatory T cells with improved survival in germinal center-like diffuse large B-cell lymphoma, follicular lymphoma and classical Hodgkin's lymphoma. Haematologica 2008,93:193–200.
9. Gajewski TF, Meng Y, Harlin H. Immune Suppression in the Tumor Microenvironment. J. Immunotherap. 2006, 29(3):233-240.
10. Nishikawa H, Sakaguchi S. Regulatory T cells in cancer immunotherapy. Cur. Opin. Immunol. 2014, 27:1–7.
11. Kumai T, Oikawa K, Aoki N, Kimura S, Harabuchi Y, Celis E, Kobayashi H. Tumor-derived TGF-β and prosta-glandin E2 attenuate anti-tumor immune responses in head and neck squamous cell carcinoma treated with EGFR inhibitor. J. Transl. Med. 2014,12:265.
12. deLeeuw RJ, Kroeger DR, Kost SE, Chang PP, Webb JR, Nelson BH. CD25 identifies a subset of $CD4^+$FoxP3- TIL that are exhausted yet prognostically favorable in human ovarian cancer. Can. Immunol Res. 2014, 3:1–9.
13. Whiteside TL. What are regulatory T cells (Treg) regulating in cancer and why? Semin. Cancer. Biol. 2012, 22:327–334.
14. Mandapathil M, Hilldorfer B, Szczepanski MJ, Czystowska M, Szajnik M,

Ren J, Lang S, Jackson EK, Gorelik E, Whiteside TL. Generation and accumulation of immunosuppressive adenosine by human CD4^{+}CD25high-FOXP3^{+} regulatory T cells. J. Biol. Chem. 2010, 285:7176–86.

15. Steer HJ, Lake RA, Nowak AK, Robinson BW. Harnessing the immune response to treat cancer. Oncogen. 2010, 29:6301–13.

16. Wolf AM, Wolf D, Steurer M, Gastl G, Gunsilius E, Grubeck-Loebenstein B. Increase in regulatory T cells in the peripheral blood of cancer patients. Clin. Cancer. Res. 2003, 9:606–612.

17. Tan MC, Goedegebuure PS, Belt BA, Flaherty B, Sankpal N, Gillanders WE, Eberlein TJ, Hsieh C-S, Linehan DC. Disruption of CCR5-dependent homing of regulatory T cells inhibits tumor growth in a murine model of pancreatic cancer. J. Immunol. 2009, 182:1746–55.

18. Yoshie O, Matsushima K. CCR4 and its ligands: from bench to bedside. Int. Immunol. 2015, 27(1):11–20.

19. Camisaschi C, Casati C, Rini F, Perego M, De Filippo A, Fre´de´ric Triebel, Parmiani G, Belli F, Rivoltini L, Castelli C. LAG-3 expression defines a subset of CD4($^{+}$)CD25(high) Foxp3($^{+}$) regulatory T cells that are expanded at tumor sites. J. Immunol. 2010, 184:6545–6551.

20. Dahmani A, Delisle J-S. TGF-β in T Cell Biology: Implications for Cancer Immunotherapy. Cancers 2018, 10: 1-21.

21. Wang R, Wan Q, Kozhaya L, Fujii H, Unutmaz D. Identification of a regulatory T cell specific cell surface molecule that mediates suppressive signals and induces Foxp3 expression. PLoS ONE 2008, 3: e2705.

22. Wolfraim, L.A.; Walz, T.M.; James, Z.; Fernandez, T.; Letterio, J.J. p21Cip1 and p27Kip1 act in synergy to alter the sensitivity of naive T cells to TGF-β-mediated G1 arrest through modulation of IL-2 responsiveness. J. Immunol. 2004, 173, 3093–3102.

23. Vesely MD, Kershaw MH, Schreiber RD, Smyth MJ. Natural innate and adaptive immunity to cancer. Annu. Rev. Immunol. 2011, 29:235–71.

24. Zou W. Regulatory T cells, tumour immunity and immunotherapy. Nat. Rev. Immunol. 2006, 6:295–307.

25. Colombo MP, Piconese S. Regulatory-T-cell inhibition versus depletion: the right choice in cancer immunotherapy. Nat. Rev. Cancer. 2007, 7:880–7.

26. Pickup MW, Owens P, Moses HL. TGF-β, Bone Morphogenetic Protein, and Activin Signaling and the Tumor Microenvironment. Cold. Spring. Harb. Perspect. Biol. 2017, 9: a022285.

27. Marie JC, Liggitt D, Rudensky AY. Cellular mechanisms of fatal early-onset autoimmunity in mice with the T cell-specific targeting of transforming growth factor-β receptor. Immunity. 2006, 25: 441–454.

28. Schmidt A, Oberle N, Krammer PH. Molecular mechanisms of treg-medi-

ated T cell suppression. Front. Immunol. 2012, 3:51.

29. Valzasina B, Piconese S, Guiducci C, Colombo MP. Tumor-induced expansion of regulatory T cells by conversion of $CD4^{+}CD25^{-}$ lymphocytes is thymus and proliferation independent. Cancer. Res. 2006, 66: 4488–4495.

30. Tan MCB, Goedegebuure PS, Belt BA, Flaherty B, Sankpal N, Gillanders WE, Eberlein TJ, Hsieh C-S, Linehan DC. Disruption of CCR5-Dependent Homing of Regulatory T Cells Inhibits Tumor Growth in a Murine Model of Pancreatic Cancer. J. Immunol. 2009, 182: 1746–1755.

31. Kavanagh B, O'Brien S, Lee D, Hou Y, Weinberg V, Rini B, Allison JP, Small EJ, Fong L. CTLA4 blockade expands $FOXP3^{+}$ regulatory and activated effector $CD4^{+}$ T cells in a dose-dependent fashion. Blood. 2008, 112(4):1175–1183.

32. Pai CCS, Simons DM, Lu X, Evans M, Wei J, Wang YH, Chen M, Huang J, Park C, Chang A, Jiaxi Wang, Westmoreland S, Beam C, Banach D, Bowley D, Dong F, Seagal J, Ritacco W, Richardson PL, Mitra S, Lynch G, Bousquet P, Mankovic J, Kingsbury G, Fong L. Tumor-conditional anti-CTLA4 uncouples antitumor efficacy from immunotherapy-related toxicity. J. Clin. Investig. 2019, 129: 349.

33. Schwartz JCD, Zhang X, Fedorov AA, Nathenson SG Almo SC. Structural basis for co-stimulation by the human CTLA-4/B7-2 complex. Nature 2001, 410: 604–608.

34. Stamper CC, Zhang Y, Tobin JF, Erbe DV, Ikemizu S, Davis SJ, Stahl ML, Seehra J, Somers WS, Mosyak L. Crystal structure of the B7-1/CTLA-4 complex that inhibits human immune responses. Nature 2001, 410: 608–611.

35. Yu C, Sonnen AFP, George R, Dessailly BH, Stagg LJ, Evans EJ, Orengo CA, Stuart DI, Ladbury JE, Ikemizu S, Robert JCG, Davis SJ. Rigid-body ligand recognition drives cytotoxic T-lymphocyte antigen 4 (CTLA-4) receptor triggering. J. Biol. Chem. 2011, 286: 6685–6696.

36. Prabhakaran K, Shikha S, Bellur SP. Cancer immunotherapy with check point inhibitor can cause autoimmune adverse events due to loss of Treg homeostasis. Sem. Sem. Cancer. Biology. 2020, 64:29-35.

37. Weinmann SC, Pisetsky DS. Mechanisms of immune-related adverse events during the treatment of cancer with immune checkpoint inhibitors. Rheumatology. 2019, 58.

38. Ondondo B, Jones E, Godkin A, Gallimore A. Home sweet home: the tumor microenvironment as a haven for regulatory T cells. Front. Immunol. 2013, 4:197.

39. Togashi Y, Shitara K, Nishikawa H. Regulatory T cells in cancer immunosuppression—Implications for anticancer therapy. Nat. Rev. Clin. Oncol. 2019, 16: 356–371.

40. Spranger S, Gajewski TF. Impact of oncogenic pathways on evasion of antitumour immune responses. Nat. Rev. Cancer. 2018, 18: 139–147.

41. Ward NC, JB Lui, Hernandez R, Yu L, Struthers M, Xie J, Savio AS, Dwyer CJ, Hsiung S, Yu A, Malek TR. Persistent IL-2 Receptor Signaling by IL-2/CD25 Fusion Protein Controls Diabetes in NOD Mice by Multiple Mechanisms. Diabetes 2020, 69: 2400-2413.

42. Rech AJ, Vonderheide RH. Clinical use of anti-CD25 antibody daclizumab to enhance immune responses to tumor antigen vaccination by targeting regulatory T cells. Ann. N. Y. Acad. Sci 2009, 1174:99–106.

43. Ward NC, Yu A, Moro A, Yuguang B, Xi C, Sunnie H, Keegan J, Arbanas JM., Loubeau M, Thankappan A, Yamniuk AP, Davis JH, Struthers M, Malek TR. IL-2/CD25: a long-acting fusion protein that promotes immune tolerance by selectively targeting the IL-2 receptor on regulatory T cells. J. Immunol. 2018, 201:2579–2592.

CHAPTER 9

CURRENT APPROACHES TO BONE MINERAL DENSITOMETRY

Seyit Ahmet ERTÜRK[1]

1 Assist. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Medical Faculty, Department of Nuclear Medicine, Trabzon, TURKEY , seyitahmet@ktu.edu.tr , ORCID ID https:// orcid.org/0000-0002-6030-9662.

Introduction

Bone is an organ with various functions, such as protecting vital organs from trauma, provides mechanical support for soft tissues and is a calcium reservoir, facilitating movement by providing connections to muscles that enable them to move, and supporting hematopoiesis. The human skeleton consists of cortical (80%) and trabecular (20%) bone types. The exterior compact sortical side consists of cortical bone, and the inner region of the bone is supported via trabeculae, called trabecular bone which has a spongy building that forms a web-like shape. Cortical bone forms the tough outer cortex that gives bones a smooth white appearance.

Bone tissue is a modified form of connective tissue with many mechanical and physiological functions, surrounded by a hard and calcified framework consisting of extracellular fluid, cells and fibers. Bone is a living tissue consisting of two main components: an organic collagen matrix and mostly crystallized calcium phosphate. The majority of the bone matrix consists of collagen fibers and non-collagenous proteins. The cells that makeup bone tissue can be listed as osteoblasts, osteoclasts, osteocytes and osteoprogenitor cells.

The development of bone structure is affected genetic structure, acquired diseases, previous operations, number of pregnancies and menopausal status. In addition, people becoming increasingly immobile, decreasing exposure to direct sunlight, long-term medication use, and some chronic diseases affect bone development. To maintain homeostasis, bone tissue constantly renews itself. Following bone resorption by osteoclasts, osteoblasts synthesize collagen matrix at specific sites. In young adults, bone formation nearly equals bone destruction. As we age, bone destruction gradually becomes greater than bone formation and total bone mass begins to decrease. The risk of bone fractures increases with decreasing in bone density.

Osteoporosis is a metabolic progressive systemic bone disease that results in increased fracture tendency and bone fragility in consequence of deterioration of the microarchitecture of bone tissue and low bone mass. Osteoporotic fracture locations in osteoporosis patients include the femur, spine, proximal humerus and distal forearm. These fragility fractures appear as a very important cause of morbidity in our world where average life expectancy and osteoporosis are increasing.

Worldwide, osteoporosis causes 8.9 million fractures annually. Osteoporosis affects nearly 21.2% of women with >50 years and 6.3% of men with >50 years worldwide by using the WHO definition of osteoporosis. According to this calculation, it is a disease that affects approximately 500 million people.

References

WA, P. (1993). Consensus development conference: diagnosis, prophylaxis, and treatment of osteoporosis. Am J Med, 94(6), 646-650.

Johnell, O., & Kanis, J. A. (2006). An estimate of the worldwide prevalence and disability associated with osteoporotic fractures. Osteoporosis international, 17, 1726-1733.

Kanis, J. A., McCloskey, E. V., Johansson, H., Oden, A., Melton III, L. J., & Khaltaev, N. (2008). A reference standard for the description of osteoporosis. Bone, 42(3), 467-475.

Pérez-Castrillón, J. L., Andres-Calvo, M., Izquierdo-Delgado, E., Mendo, M., de Luis, D., & Dueñas-Laita, A. (2009). Celiac disease and osteoporosis: A review. *The Open Bone Journal*, *1*(1).

Kanis, J. A. (2008). Assessment of osteoporosis at the primary health-care level. Technical Report. http://www. shef. ac. uk/FRAX.

Njeh, C. F., Fuerst, T., Hans, D., Blake, G. M., & Genant, H. K. (1999). Radiation exposure in bone mineral density assessment. Applied Radiation and Isotopes, 50(1), 215-236.

Marques, A., Ferreira, R. J., Santos, E., Loza, E., Carmona, L., & da Silva, J. A. P. (2015). The accuracy of osteoporotic fracture risk prediction tools: a systematic review and meta-analysis. *Annals of the rheumatic diseases*, *74*(11), 1958-1967.

Sala, A., Webber, C., Halton, J., Morrison, J., Beaumont, L., Zietak, A., & Barr, R. (2006). Effect of diagnostic radioisotopes and radiographic contrast media on measurements of lumbar spine bone mineral density and body composition by dual-energy X-ray absorptiometry. Journal of clinical densitometry, 9(1), 91-96.

SPENCER, R. P., MALCOLM, D. M., & BARTON, P. A. (1991). Totem Pole Sign Bone Densitometry Study with Retained Barium. Clinical Nuclear Medicine, 16(8), 596.

Krugh, M., & Langaker, M. D. (2018). Dual Energy X-ray Absorptiometry.

Assessment of fracture risk and its application to screening for postmenopausal osteoporosis. Report of a WHO Study Group. (1994). World Health Organization technical report series, 843, 1–129.

Shaw N. J. (2007). Osteoporosis in paediatrics. Archives of disease in childhood. Education and practice edition, 92(6), 169–175. https://doi.org/10.1136/adc.2006.105791

DERNEK, U. D. B. (2018). Pediatrik hastalarda osteoporoz. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 10(1), 39-43.

Özkan, B. & Döneray, H. (2006). Çocuklarda Osteoporoz . Güncel Pediatri , 4 (2) , 1-7 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/pediatri/issue/51528/668608

Galindo-Zavala, R., Bou-Torrent, R., Magallares-López, B., Mir-Perelló, C., Palmou-Fontana, N., Sevilla-Pérez, B., Medrano-San Ildefonso, M., González-Fernández, M. I., Román-Pascual, A., Alcañiz-Rodríguez, P., Nieto-Gonzalez, J. C., López-Corbeto, M., & Graña-Gil, J. (2020). Expert panel consensus recommendations for diagnosis and treatment of secondary osteoporosis in children. Pediatric rheumatology online journal, 18(1), 20. https://doi.org/10.1186/s12969-020-0411-9

KILAVUZU, U. (2009). Kemik mineral yoğunluğu ölçümü uygulama kılavuzu. Turk J Nucl Med, 18(1), 31-40.

Osteoporoz, A. A. (2020). Metabolik Kemik Hastalıkları Tanı ve Tedavi Kılavuzu. 15. Baskı, Türkiye Endokrinoloji ve Metabolizma Derneği, Ankara, 119-28.

AKPOLAT, V. A. (2008). Osteoporoz tanısında kullanılan kemik mineral yoğunluğu ölçüm yöntemleri. Dicle Tıp Dergisi, 35(3), 216-220.

Sindel, D., & Gula, G. (2015). Osteoporozda Kemik Mineral Yoğunluğunun Değerlendirilmesi. Turkish Journal of Osteoporosis/Turk Osteoporoz Dergisi, 21(1).

Academic Studies in Science and Mathematics

October 2023

Editors

Prof. Dr. E. Nihal ERCAN
Prof. Dr. Hasan AKGÜL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Prof. Dr. E. Nihal ERCAN

Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-225-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

CHAPTER 1

LIFE IN SOLAR SYSTEM

E. Nihal ERCAN.....1

CHAPTER 2

THE EFFECTS OF DIFFERENT SALT CONCENTRATIONS ON SEEDLING DEVELOPMENT OF HYSSOPUS OFFICINALIS L. (HYSSOP)

Tuba DEMİRKAYA, Sibel ULCAY 23

CHAPTER 3

BIOCHEMICAL BIOMARKERS USED IN THE ECOTOXICOLOGIAL RISK ASSESSMENT

Numan YILDIRIM,

Nuran CIKICKOGLU YILDIRIM, Osman SERDAR.....37

CHAPTER 4

SATURN

E. Nihal ERCAN.....57

CHAPTER 5

ELECTRONIC AND STRUCTURAL PROPERTIES OF $APBI_3$ (A=MA,FA,NH_4,CS,RB) COMPOUNDS IN THE LIGHT OF DENSITY FUNCTIONAL THEORY

Veysel ÇELİK 73

CHAPTER 6

STRUCTURE AND MORPHOLOGY OF FRUITING BODIES IN MYXOMYCETES (MYXOGASTREA) I: STALK

Hayri BABA, Hasan AKGÜL,

Emre Cem ERASLAN, Celal BAL.....93

CHAPTER 7

BIOLOGICAL ACTIVITIES AND USES OF GENUS *ADONIS*

İmran UYSAL, Alpaslan DAYANGAÇ, Nuh KORKMAZ,

Mustafa SEVİNDİK, Hasan AKGÜL 113

CHAPTER 8

BIOLEACHING OF METALS FROM SECONDARY SOURCES

Bengü ERTAN 125

CHAPTER 9

ZINC OXIDE NANOPARTICLES - FUNDAMENTALS AND APPLICATIONS

Olcay GENÇYILMAZ.....139

CHAPTER 10

XYLANASES AND XYLANASE CODING GENES OF ANAEROBIC RUMEN FUNGI

Uğur ÇÖMLEKCIOĞLU.....169

CHAPTER 11

KKT-TYPE OPTIMALITY CRITERIA FOR FUZZY VALUED FRACTIONAL OPTIMIZATION

Hasan Dalman.....185

CHAPTER 1

LIFE IN SOLAR SYSTEM

E. Nihal ERCAN[1]

1 Prof.Dr., Physics Dept. of Boğaziçi University, ercan@boun.edu.tr

Introduction

Life outside of the Earth is an intriguing concept; seeking life in space is a fascinating topic for scientific research throughout history. This concept has taken our attention from ancient myths to modern science fiction. In the dawn of humanity, we were busy discovering our planet and did not worry about the out of it. With technological developments and increasing possibilities of advanced research methods, our knowledge about our planet increased exponentially. Then we started to question what outside of the planet is like and discover the universe. After discovering exoplanets, stars, and galaxies, searching for life in our solar system has become a pressing scientific endeavor.

History of Searching Life in the Solar System

The search for life in the solar system can be traced back to Galileo and Cassini's observations about planets and moons. Galileo, the father of observational astronomy [1], discovered the most significant four of Jupiter's moons (Ganymede, Io, Europa, and Callisto). Cassini discovered Saturn's four moons (Rhea, Tethys, Dione, and Lapetus) [3]. These discoveries show that not all celestial bodies orbited around the Earth [2] and the possibility of life exists around the Solar System because it was seen that other worlds that might support life beyond Earth.

Speculations emerged about the possible life potentials on Mars and Venus at the beginning of the 19th and 20th centuries. Scientists made these speculations based on their apparent similarities to Earth [4]. In the middle of the 20th century, with the first successful missions to the Moon, Mars, and Venus, a new era for discovering and exploring the solar system started. These missions are:

1) Mission Luna 1: the first spacecraft that attained Moon and flew by it in 1959. The Soviet Union launched it. [6]

2) Mission Venera 3: Venera 3 landed on Venus in 1965. It was the first spacecraft that succeeded this. The mission was unsuccessful due to the failure to transmit data back to Earth. However, this mission is still considered a milestone in exploring the solar system. The Soviet Union also launches Venera 3. [7]

3) Mission Mariner 4, 1964, the first spacecraft-Mariner four flown by Mars. Moreover, Mariner 4 was able to transmit images back to Earth. NASA launched it. [8]

Nevertheless, space missions' main objective was the search for life in the solar system in the 1970s. Since the launch of the Viking missions to Mars [5], many experiments and missions that aim to find traces of life

References:

1) Singer, C. (1941). "A Short History of Science to the Nineteenth Century". Clarendon Press: 217.

2) Galileo's Observations of the Moon, Jupiter, Venus, and the Sun – NASA Solar System Exploration (2009)

https://solarsystem.nasa.gov/news/307/galileos-observations-of-the-moon-jupiter-venus-and-the-sun/

3) Van Helden, Albert (2009). "The beginnings, from Lipperhey to Huygens and Cassini". Experimental Astronomy. 25 (1–3)

4) Proctor P.A. Other Worlds than Ours: The Plurality of Worlds Studied under the Light of Recent Scientific Researches. Hill, and Co.; New York, NY, USA: 1870. p. 94.

5) Schulze-Makuch, Dirk, and Louis N. Irwin. Life in the Universe: Expectations and Constraints, 3rd ed., Springer, 2018.

6) Luna 1 Mission

https://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraft/display.action?id=1959-012A

7) Venera 3 Mission

https://nssdc.gsfc.nasa.gov/nmc/spacecraft/display.action?id=1965-092A

8) Mariner 4 Mission

https://solarsystem.nasa.gov/missions/mariner-04/in-depth/

9) Christopher P. McKay (2014) "Requirements and limits for life in the context of exoplanets" https://www.pnas.org/doi/abs/10.1073/pnas.1304212111

10) Wanda L. Davis & Christopher P. McKay (1996) "Origins of life: A comparison of theories and application to Mars" https://link.springer.com/article/10.1007/BF01808160

11) Mercury - NASA. October 19, 2021. Retrieved July 4, 2022.

https://solarsystem.nasa.gov/planets/mercury/in-depth/

12) Ingersoll, Andrew P.; Svitek, Tomas; Murray, Bruce C. (1992). "Stability of polar frosts in spherical bowl-shaped craters on the Moon, Mercury, and Mars"

13) NASA. Archived from the original on September 29 2006. Retrieved April 12 2007. https://web.archive.org/web/20060929003116/http://sse.jpl.nasa.gov/planets/profile.cfm?Object=Venus&Display=Facts&System=Metric

14) Dartnell, Lewis R.; Nordheim, Tom Andre; Patel, Manish R.; Mason, Jonathon P.; Coates, Andrew J.; Jones, Geraint H. (September 2015). "Constraints on a potential aerial biosphere on Venus: I. Cosmic rays".

15) Lee, Yeon Joo; Jessup, Kandis-Lea; Perez-Hoyos, Santiago; Titov, Dmitrij V.; Lebonnois, Sebastien; Peralta, Javier; Horinouchi, Takeshi; Imamura,

Takeshi; Limaye, Sanjay; Marcq, Emmanuel; Takagi, Masahiro; Yamazaki, Atsushi; Yamada, Manabu; Watanabe, Shigeto; Murakami, Shin-ya; Ogohara, Kazunori; McClintock, William M.; Holsclaw, Gregory; Roman, Anthony (26 August 2019). "Long-term Variations of Venus's 365 nm Albedo Observed by Venus Express, Akatsuki, MESSENGER, and the Hubble Space Telescope"

16) Anderson, Paul (September 3 2019). "Could microbes be affecting Venus' climate?"

17) Seager, Sara; Petkowski, Janusz J.; Gao, Peter; Bains, William; Bryan, Noelle C.; Ranjan, Sukrit; Greaves, Jane (14 September 2020). "The Venusian Lower Atmosphere Haze as a Depot for Desiccated Microbial Life: A Proposed Life Cycle for Persistence of the Venusian Aerial Biosphere".

18) "Mars Exploration Rover Mission: Spotlight" Marsrover.nasa.gov

19) https://www.jpl.nasa.gov/news/mars-ice-deposit-holds-as-much-water-as-lake-superior

20) https://www.nasa.gov/press-release/nasa-finds-ancient-organic-material-mysterious-methane-on-mars

21) National Aeronautics and Space Administration. "Mars 2020 Perseverance Rover." NASA, 2021, https://mars.nasa.gov/mars2020/

22) https://www.esa.int/Science_Exploration/Human_and_Robotic_Exploration/Exploration/ExoMars

23) https://www.spacex.com/human-spaceflight/mars/

24) Chang, Kenneth (March 12, 2015). "Suddenly, It Seems, Water Is Everywhere in Solar System"

25) Delitsky, Mona L.; Lane, Arthur L. (1998). "Ice chemistry of Galilean satellites"

26) https://solarsystem.nasa.gov/missions/galileo/in-depth/

27) https://europa.nasa.gov/mission/history/#europa-discovered

28) McFadden, Lucy-Ann; Weissman, Paul; Johnson, Torrence (2007). The Encyclopedia of the Solar System

29) Greenberg, Richard (2005). Europa: The Ocean Moon: Search for an Alien Biosphere. Springer

30) McFadden, Lucy-Ann; Weissman, Paul; Johnson, Torrence (2007). The Encyclopedia of the Solar System

31) Chandler, David L. (October 20 2002). "Thin ice opens lead for life on Europa."

32) https://europa.nasa.gov/

33) Greeley, R.; Klemaszewski, J. E.; Wagner, L.; et al. (2000). "Galileo views of the geology of Callisto".

34) Musotto, Susanna; Varadi, Ferenc; Moore, William; Schubert, Gerald (2002). "Numerical Simulations of the Orbits of the Galilean Satellites".

35) Lipps, Jere H.; Delory, Gregory; Pitman, Joe; et al. (2004). Hoover, Richard B; Levin, Gilbert V; Rozanov, Alexei Y (eds.). "Astrobiology of Jupiter's Icy Moons"

36) https://web.archive.org/web/20131016093801/http://solarsystem.nasa.gov/planets/profile.cfm?Object=Sat_Enceladus&Display=Facts

37) https://www.jpl.nasa.gov/news/nasa-space-assets-detect-ocean-inside-saturn-moon

38) Dyches, Preston; Brown, Dwayne; et al. (July 28, 2014). "Cassini Spacecraft Reveals 101 Geysers and More on Icy Saturn Moon"

39) Wall, Mike (May 7, 2015). "Ocean on Saturn Moon Enceladus May Have Potential Energy Source to Support Life"

40) O' Neill, Ian (March 12, 2015). "Enceladus Has Potentially Life-Giving Hydrothermal Activity"

41) Spotts, Peter (September 16, 2015). "Proposed NASA mission to Saturn moon: If there is life, we will find it."

42) Sample, Ian (April 3, 2014). "Ocean discovered on Enceladus may be the best place to look for alien life."

43) Robert Brown; Jean Pierre Lebreton; Hunter Waite, eds. (2009). Titan from Cassini-Huygens

44) https://phys.org/news/2013-04-nasa-team-complex-chemistry-titan.html

45) https://nap.nationalacademies.org/read/11919/chapter/8

46) https://science.nasa.gov/solar-system/programs/outer-planets-flagship

47) Ermakov, A. I.; Fu, R. R.; Castillo-Rogez, J. C.; Raymond, C. A.; Park, R. S.; Preusker, F.; Russell, C. T.; Smith, D. E.; Zuber, M. T. (November 2017). "Constraints on Ceres' Internal Structure and Evolution From Its Shape and Gravity Measured by the Dawn Spacecraft"

48) Marchi, S.; Raponi, A.; Prettyman, T. H.; De Sanctis, M. C.; Castillo-Rogez, J.; Raymond, C. A.; Ammannito, E.; Bowling, T.; Ciarniello, M.; Kaplan, H.; Palomba, E.; Russell, C. T.; Vinogradoff, V.; Yamashita, N. (2018). "An aqueously altered carbon-rich Ceres".

49) https://www.weather.gov/fsd/saturn

50) Guerlet, S.; Fouchet, T.; Bézard, B. (November 2008). Charbonnel, C.; Combes, F.; Samadi, R. (eds.). "Ethane, acetylene and propane distribution in Saturn's stratosphere from Cassini/CIRS limb observations".

51) Cain, Fraser (January 22 2009). "Atmosphere of Saturn"

52) Podolak, M.; Weizman, A.; Marley, M. (December 1995). "Comparative models of Uranus and Neptune". Planetary and Space Science.

53) https://nssdc.gsfc.nasa.gov/planetary/factsheet/neptunefact.html

54) Pieters, C. M.; Goswami, J. N.; Clark, R. N.; Annadurai, M.; Boardman, J.; Buratti, B.; Combe, J.-P.; Dyar, M. D.; Green, R.; Head, J. W.; Hibbitts, C.; Hicks, M.; Isaacson, P.; Klima, R.; Kramer, G.; Kumar, S.; Livo, E.; Lundeen, S.; Malaret, E.; McCord, T.; Mustard, J.; Nettles, J.; Petro, N.; Runyon, C.; Staid, M.; Sunshine, J.; Taylor, L.A.; Tompkins, S.; Varanasi, P. (2009). "Character and Spatial Distribution of OH/H2O on the Surface of the Moon Seen by M3 on Chandrayaan-1"

CHAPTER 2

THE EFFECTS OF DIFFERENT SALT CONCENTRATIONS ON SEEDLING DEVELOPMENT OF HYSSOPUS OFFICINALIS L. (HYSSOP)

Tuba DEMİRKAYA[1], Sibel ULCAY[2]

1 Doktora Öğrencisi, Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Kırşehir, https://orcid.org/0000-0002-8892-4456
2 Dr. Öğr. Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü, Kırşehir, https://orcid.org/0000-0002-2878-1721

INTRODUCTION

Hyssopus officinalis L. is a plant species belonging to the Lamiaceae family (Güner et al., 2012). It is popularly known as "hyssop grass, hyssop grass, hyssop grass" (Özer et al., 2006). The extract of thyme is used in the beverage and food industry. (Akgül, 1993). In Gümüşhane and Erzurum regions, mint is added to soups and dishes to add flavor. (Baytop, 1991). It has an antiviral effect due to the tannin contained in its extract, and an antioxidant property due to rosmarinic acid.. It is consumed in the form of tea or mouthwash for throat infections, cough, lung, digestive and chest disorders, intestinal diseases and menstrual irregularities. Externally diaphoretic, it is used for skin irritations, crushes, frostbite and also for the treatment of tumors. (Leung and Foster, 1996).

Salinity, along with population growth, is one of the environmental factors that threatens productive agriculture worldwide and severely limits food production. (Botella et al., 2005). Salinity can be divided into two groups as primary and secondary salinity according to the reasons for its formation. The weathering of bedrock, climatic factors and the oceans are the causes of primary salinity (Munns and Tester, 2008). The causes of secondary salinity are; the rise of groundwater rich in various salts to the soil surface, overgrazing, intensive irrigation in agricultural areas, opening of agricultural lands by destroying the natural vegetation of a region and contamination of soils with various chemicals (Pessarakli and Szabolcs, 1999; Demir, 2018). Most of the salty soils in the world are salty soils caused by Na2SO4 and NaCl. (Pessarakli and Szabolcs, 1999).

Salinity shows its direct effect on plants by creating osmotic and ion stress, while its indirect effect is manifested by the structural deterioration of the plant as a result of these stress factors and the synthesis of toxic compounds (Botella et al., 2005; Hong et al., 2009; Demir 2021).

In this study, it was aimed to contribute to the salt stress that hyssop faced in our soils with increasing salinity, to determine the physiological responses of the seedling development stage, based on limited opportunities and limited criteria. In the study, root length (cm), shoot length (cm), root dry and fresh weight (g), shoot dry and fresh weight (g), number of branches (number of leaves (number/plant) and leaf diameter (mm) were determined, and it was tried to reveal the salt stress mechanism in the material based on the interactions between these criteria.

MATERIAL AND METHOD

The experiment was carried out in the greenhouse of Kırşehir Ahi Evran University, Faculty of Agriculture, Department of Field Crops in the spring-summer period of 2022. In the research, hyssop (*Hyssopus officina-*

REFERENCES

Açıkgöz, N. İlker, E. Gökçöl, A. (2004). Biyolojik araştırmaların bilgisayarda değerlendirilmesi. Ege Üniversitesi Tohum Teknolojisi Uygulama ve Araştırma Merkezi, Yayın No:2, s.236.

Akgül, A. (1993). Baharat ve bilim teknolojisi. Selçuk Üniversitesi, Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü, Gıda Teknolojisi Derneği Yayınları No:15, S:180-181.

Baytop, T. (1991). Türkçe bitki adları sözlüğü, Atatürk Kültür ve Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, 578: 294 S.

Botella, M.A. Rosado, A. Bressan, R.A. Hasegawa, P.M. (2005). Plant adaptive responses to salinity stress. Plant Abiotic Stress, Blackwell Publishing Ltd., 270p.

Bulut, N., (2019). Yabani asma *(V. vinifera*ssp. *silvestris)* ve bazı Amerikan asma anaçlarında tuz stresi toleransının değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Bahçe Bitkileri Anabilim Dalı, Diyarbakır.

Demir, İ., Karaca, K. (2018). The Effect of Different Nitrogen and Phosphor Doses on Yield and Yield Parameters of Safflower (Carthamus tinctorius L.) in Arid Conditions. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 6(8), 971-976.

Demir, I. (2021). The effect of sowing dates on growth and yield parameters of black cumin (Nigella sativa L.) cultivars in Kırşehir semi-arid conditions. Medicinal and aromatic plants: economics production, agricultural utilization and other aspects, (419-444), Iksad Publications.

Demir, I. (2022), The effects of nitrogen doses on yield and yield components of linseed (Linum usitatissimum L.) in semi-arid ecological conditions. Industrial plants: economics, production, agricultural, utilization and other aspects, (67-82) Iksad Publications.

Güner, A. Aslan, S. Ekim, T. Vural, M. Babaç, M.T. (2012). Türkiye bitkileri listesi (Damarlı Bitkiler). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını. İstanbul.

Hong, C-Y.Chao, Y-Y. Yang, M-Y.Cho, S-C. Kao, C.H. (2009). Na+ but not Clorosmotic stress is ın volved in NaCl ınduced expression of glutathionereductase in roots of rice seedlings. Journal of Plant Physiology, 166, 1598-1606.

Kaya, A. İnan, M. (2017). Tuz (NaCl) stresine maruz kalan reyhan (*Ocimum basilicum* L.*)* bitkisinde bazı morfolojik, fizyolojik ve biyokimyasal parametreler üzerine salisilik asidin etkileri. Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 2017, 21(3): 332-342

Khorasaninejad, S. Mousavi, A. Soltanloo, H. Hemmati, K. Khalighi, A. (2010). The effect of salinity stress on growth parameters, essential oil yield and

constituent of peppermint (*Mentha piperita* L.).World Applied Sciences Journal,11(11), 1403-1407.

Kiyas, Ü. (2020). Farklı leonardit ve tuz seviyelerinin fasulyenin *(Phaseolus vulgaris* L.*)* fide gelişimi üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı, 2020, Bingöl.

Leung, A. Foster, S. (1996). Encyclopedia of common natural ın gredients used in food, drugs, and cosmetics, ISBN: 978047508267.

Mohammadzadeh, M. Arouee, H. Neamati, S.H.Shoor, M. (2013). Effect of different levels of salt stress and salicylic acid on morphological characteristics of four mass native basils (*Ocimum basilcum*). International Journal of Agronomy and Plant Production,4 (Special Issue), 3590-3596.

Munns, R. Tester, M. (2008). Mechanisms of salinity tolerance. Annual Review of Plant Biology, 59, 651-681.

Özer, H. Sökmen, M. Güllüce, M. (2006). In vitro antimicrobial and antioxidant activities of the essential oils and methanol extracts of *Hyssopus officinalis* L. Ssp angustifolius. *Ital. J. Food Sci*., 18: 73–83.

Öztürk, A. Ünlükara, A. İpek, A. Gürbüzi, B. (2004). Effects of salt stress and water deficit on plant growth and essential oil content of lemonbalm (*Melissa officinalis* L.). Farm Structures and Irrigation Department, Faculty of Agriculture, University of Ankara, 06110, Turkey, Pak. J. Bot., 36(4): 787-792, 2004.

Pessarakli, M. Szabolcs, I. (1999). Soilsalinityandsodicity as particular plant/crop stress factors. Handbook of Plant Crop Stress, ISBN 0-8247-1948-4, New York, 1198 p.

Razmjoo, K., Heydarizadeh, P.,Sabzalian, M. R.,(2008). Effect of salinityanddroughtstresses on growthparametersandessentialoilcontent of Matricariachamomile. Int. J. Agric. Biol,10(4), 451-454.

Shalan, M.N. Abdel-Latif, T.A, El-Ghadban, E.M.A. (2006). Effect of water salinity and some nutritional compounds on the growth and production of sweet marjoramplants (*Majorana Hortensis* L.). Egyptian Journal of Agricultural Research,84(3), 959-975.

Ulas, F. (2021). Effects of grafting on growth, root morphology and leaf physiology of pepino (*Solanum muricatum* Ait.) as affectedby salt stressunder hydroponic conditions. International Journal of Agriculture, Environment and Food Sciences**.**

CHAPTER 3

BIOCHEMICAL BIOMARKERS USED IN THE ECOTOXICOLOGIAL RISK ASSESSMENT

Numan YILDIRIM[1],

Nuran CIKICKOGLU YILDIRIM[2], Osman SERDAR[3]

1 Munzur University, Tunceli Vocational School, Department of Plant and Animal Production, Organic Agriculture Programme, TR62000 Tunceli, Turkey e-mail:numanyildirim44@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1109-8106

2 Munzur University, Pertek Sakine Genç Vocational School, Department of Veterinary Medicine, Laboratorian and Veterinarian Health Programme, TR62000 Tunceli, Turkey e-mail:nurancyildirim@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3975-6705

3 Munzur University, Fisheries Faculty, TR62000 Tunceli, Turkey e-mail:osmserdar@gmail.com ORCID: 0000-0003-1744-8883

1. Introduction

Ecotoxicology is a scientific discipline that focuses on studying the effects of pollutants, contaminants, and environmental stressors on ecosystems, organisms, and populations. It involves assessing the potential risks that these stressors pose to the environment, wildlife, and human health. Ecotoxicology combines principles from ecology, toxicology, chemistry, and other scientific fields to understand the complex interactions between living organisms and their environment in the context of pollution and contamination (Harborne, 1993; Paixao et al. 2008).

1.1. Environmental Contaminants

Ecotoxicology investigates a wide range of environmental contaminants, including pollutants from industrial activities, agricultural runoff, urban development, and various human-made chemicals. These contaminants can be present in air, water, soil, and sediments, and they can have diverse effects on different components of ecosystems (Zhou et al., 2020).

1.2. Biological Responses

Ecotoxicologists study the biological responses of organisms to environmental stressors. This includes understanding how pollutants can affect organisms at various levels, such as individual health, reproduction, growth, behavior, and survival. The effects of contaminants can cascade through food chains and impact entire ecosystems (Bauer and Herrmann, 1997).

1.3. Toxicology and Mechanisms of Action

Understanding the toxicological mechanisms through which contaminants affect organisms is a central component of ecotoxicology. This involves investigating how pollutants interact with biological systems at the molecular and cellular levels, leading to adverse effects on physiological processes (Brandts et al., 2018; Batel et al., 2016).

1.4. Biomarkers and Bioindicators

Ecotoxicologists often use biomarkers and bioindicators to assess the impact of contaminants on organisms. Biomarkers are measurable indicators of physiological or biochemical changes that can reveal the presence of stress or toxicity. Bioindicators are species or groups of organisms that are particularly sensitive to environmental changes and can serve as indicators of ecosystem health (Browne et al., 2013; O'Donovan et al., 2018).

1.5. Risk Assessment and Management

Ecotoxicology contributes to risk assessment and management strat-

4. References

Aebi, H. (1984). Catalase in vitro. In Methods in enzymology, 105,121-126. Academic press.

Aksmann, A. and Tukaj, Z. (2004). The effect of anthracene and phenanthrene on the growth, photosynthesis, and SOD activity of the green alga Scenedesmus armatus depends on the PAR irradiance and CO 2 level. Archives of Environmental Contamination and Toxicology, 47, 177-184.

Almeida, E.M., Tisserand, F., Faria, M. and Chèvre, N. (2022). Efficiency of Several Cytochrome P450 Biomarkers in Highlighting the Exposure of Daphnia magna to an Organophosphate Pesticide. Toxics, 10(8): 482.

Anderson, M.E. (1985). Determination of Glutathione and Glutathione Disulfide in Biological Samples. Methods in Enzymology, 113, 548-555.

Aylward, B., Bandyopadhyay, J., Belausteguigotia, J., Borkey, P., Cassar, A., Meadors, L. and Voutchkov, N. (2005). Freshwater ecosystem services. In 'Ecosystems and Human Well-being: Policy Responses. 3, 213–255.

Batel, A., Linti, F., Scherer, M., Erdinger, L. and Braunbeck, T. (2016). Transfer of benzo [a] pyrene from microplastics to Artemia nauplii and further to zebrafish via a trophic food web experiment: CYP1A induction and visual tracking of persistent organic pollutants. Environmental Toxicology and Chemistry, 35(7), 1656-1666.

Bauer, M.J. and Herrmann, R. (1997). Estimation of the environmental contamination by phthalic acid esters leaching from household wastes. Science of the Total Environment, 208(1-2), 49-57.

Beauchamp, C. and Fridovich, I. (1971). Superoxide Dismutase: Improved Assays and an Assay Applicable to Acrylamide Gels. Analytical Biochemistry, 44(1), 276-287.

Beausoleil, C., Belzunces, L. P., Desaint, G., et al. (2017). Non-Targeted Effects of Pesticides on Organisms in Freshwater and Terrestrial Habitats: A Review and Meta-Analysis. Science of the Total Environment, 587-588, 111-121.

Blinova, I. (2004). Use of freshwater algae and duckweeds for phytotoxicity testing. Environmental Toxicology: An International Journal, 19(4), 425-428.

Brandts, I., Teles, M., Gonçalves, A. P., Barreto, A., Franco-Martinez, L., Tvarijonaviciute, A. and Oliveira, M. (2018). Effects of nanoplastics on Mytilus galloprovincialis after individual and combined exposure with carbamazepine. Science of The Total Environment, 643, 775-784.

Browne, M. A., Niven, S. J., Galloway, T. S., Rowland, S. J. and Thompson, R.

C. (2013). Microplastic moves pollutants and additives to worms, reducing functions linked to health and biodiversity. Current biology, 23(23), 2388-2392.

Carvalho, C.S., Bernusso, V.A., deAraujo, H.S.S.,Espindola, E.L. and Fernandes, M.N. (2012). Biomarker responses as indication of contaminant effects in Oreochromis niloticus. Chemosphere, 89(1), 60-69.

Chance, B. and Maehly, A.C. (1955). Assay of catalases and peroxidases. Methods in Enzymology, 2,764-775.

Comporti, M. (1985). Lipid Peroxidation and Cellular Damage in Toxic Liver Injury. Laboratory Investigation, 53(6), 599-623.

Crane, M., Sildanchandra, W. and Callaghan, A. (2002). Relationship between biomarker activity and developmental endpoints in Chironomus riparius Meigen exposed to an organophosphate insecticide. Ecotoxicology and Environmental Safety, 53(3), 361-369.

Daniels, G. (2007). Functions of red cell surface proteins. Vox sanguinis, 93(4), 331-340.

Darabi, F., Keshavarzi, M., Abdullah, M.N., Dehghani, F., Khanjani, N., Yousefinejad, S., Khajehnasiri, F. and Zamanian, Z. (2022). Evaluation of oxidative stress and biochemical biomarkers, and psychological parameters in cement plant workers. Toxicology and Industrial Health, 38(1):29-40.

Dasari, S., Ganjayi, M.S. and Meriga, B. (2018). Glutathione S-transferase is a good biomarker in acrylamide induced neurotoxicity and genotoxicity. Interdisciplinary Toxicology, 11(2): 115–121.

DenBesten, H.M.W., Effraimidou, S. and Abee, T. (2013). Catalase Activity as a Biomarker for Mild-Stress-Induced Robustness in Bacillus weihenstephanensis. Applied and Environmental Microbiology, 79(1): 57–62.

Diamanti-Kandarakis, E., Bourguignon, J. P., Giudice, L. C., et al. (2009). Endocrine-Disrupting Chemicals: An Endocrine Society Scientific Statement. Endocrine Reviews, 30(4), 293-342.

Draper, H. H. and Hadley, M. (1990). Malondialdehyde Determination as Index of Lipid Peroxidation. Methods in Enzymology, 186, 421-431.

Ercal, N., Gurer-Orhan, H. and Aykin-Burns, N. (2001). Toxic Metals and Oxidative Stress Part I: Mechanisms Involved in Metal-Induced Oxidative Damage. Current Topics in Medicinal Chemistry, 1(6), 529-539.

Flohé, L. and Günzler, W. A. (1984). Assays of Glutathione Peroxidase. Methods

in Enzymology, 105, 114-120.

Flohé, L. and Günzler, W. A. (1985). The Biophysiology of the Glutathione Peroxidase. Role in Protection against Oxidative Stress. Bulletin et Mémoires de l'Académie Royale de Médecine de Belgique, 140(2-3), 119-138.

Flohé, R.B. and Maiorino, M. (2013). Glutathione Peroxidases. Biochimica et Biophysica Acta (BBA) - General Subjects, 1830(5), 3289-3303.

Fridovich, I. (1995). Superoxide Radical and Superoxide Dismutases. Annual Review of Biochemistry, 64, 97-112.

Getman, D. K., Eubanks, J. H., Camp, S., Evans, G. A. and Taylor, P. (1992). The human gene encoding acetylcholinesterase is located on the long arm of chromosome 7. American journal of human genetics, 51(1), 170-177.

Griffith, O.W. (1980). Determination of Glutathione and Glutathione Disulfide Using Glutathione Reductase and 2-Vinylpyridine. Analytical Biochemistry, 106(1), 207-212.

Gore, A.C., Chappell, V.A., Fenton, S.E., et al. (2015). EDC-2: The Endocrine Society's Second Scientific Statement on Endocrine-Disrupting Chemicals. Endocrine Reviews, 36(6), E1-E150.

Gubbins, E.J., Batty, L.C. and Lead, J.R. (2011). Phytotoxicity of silver nanoparticles to Lemna minor L. Environmental Pollution, 159(6), 1551-1559.

Guengerich, F.P. (2001). Common and Uncommon Cytochrome P450 Reactions Related to Metabolism and Chemical Toxicity. Chemical Research in Toxicology, 14(6), 611-650.

Guengerich, F.P. (2008). Cytochrome P450 and Chemical Toxicology. Chemical Research in Toxicology, 21(1), 70-83.

Habig, W.H., Pabst, M.J. and Jakoby, W.B. (1974). Glutathione S-Transferases. The First Enzymatic Step in Mercapturic Acid Formation. Journal of Biological Chemistry, 249(22), 7130-7139.

Habig, W.H. and Jakoby, W.B. (1981). Assays for Differentiation of Glutathione S-Transferases. Methods in Enzymology, 77, 398-405.

Halliwell, B. and Gutteridge, J.M. (2015). Free radicals in biology and medicine. Oxford university press, USA.

Harborne, J.B. (2014). Introduction to ecological biochemistry. Academic press. 4th ed London.

Hayes, J. D. and McLellan, L.I. (1999). Glutathione and Glutathione-Dependent

Enzymes Represent a Co-ordinately Regulated Defence Against Oxidative Stress. Free Radical Research, 31(4), 273-300.

Hayes, J.D., Flanagan, J.U. and Jowsey, I.R. (2005). Glutathione Transferases. Annual Review of Pharmacology and Toxicology, 45, 51-88.

Hayes, J.D. and Pulford, D.J. (1995). The Glutathione S-Transferase Supergene Family: Regulation of GST and the Contribution of the Isoenzymes to Cancer Chemoprotection and Drug Resistance. Critical Reviews in Biochemistry and Molecular Biology, 30(6), 445-600.

Jobling, S., Nolan, M., Tyler, C. R., Brighty, G. and Sumpter, J. P. (1998). Widespread sexual disruption in wild fish. Environmental Science & Technology, 32(17), 2498-2506.

Lam, P.K. and Gray, J.S. (2003). The use of biomarkers in environmental monitoring programmes. Marine Pollution Bulletin, 46(2), 182-186.

Lewis, S., Donkin, M.E. and Depledge, M.H. (2001). Hsp70 expression in Enteromorpha intestinalis (Chlorophyta) exposed to environmental stressors. Aquatic Toxicology, 51(3), 277-291.

Lionetto, M.G., Caricato, R., Calisi, A., Giordano, M.E. and Schettino, T. (2013). Acetylcholinesterase as a Biomarker in Environmental and Occupational Medicine: New Insights and Future Perspectives. BioMed Research International, 2013: 321213.

McCord, J.M. and Fridovich, I. (1969). Superoxide dismutase: an enzymic function for erythrocuprein (hemocuprein). Journal of Biological chemistry, 244(22), 6049-6055.

Mhamdi A, Queval G, Chaouch S, Vanderauwera S, Van-Breusegem F, et al. (2010) Catalase function in plants: a focus on Arabidopsis mutants as stress-mimic models. Journal of Experimental Botany, 61: 4197–4220

Mishra, S. and Imlay, J. (2012). Why do bacteria use so many enzymes to scavenge hydrogen peroxide?. Archives of biochemistry and biophysics, 525(2), 145-160.

Mkandawire, M., Teixeira da Silva, J. A. and Dudel, E. G. (2014). The Lemna bioassay: Contemporary issues as the most standardized plant bioassay for aquatic ecotoxicology. Critical Reviews in Environmental Science and Technology, 44(2), 154-197.

Moriarty, F. (1999). Ecotoxicology, the study of pollutants in ecosystems (3rd Ed). San Diego, California: Academic Press

Munro, A.W., McLean, K.J., Grant, J.L. and Makris, T.M. (2018). Structure and function of the cytochrome P450 peroxygenase enzymes. Biochem Soc Trans, 46(1): 183–196.

O'Donovan, S., Mestre, N.C., Abel, S., Fonseca, T.G., Carteny, C.C., Cormier, B. and Bebianno, M.J. (2018). Ecotoxicological effects of chemical contaminants adsorbed to microplastics in the clam Scrobicularia plana. Frontiers in Marine Science, 5, 143.

Ohkawa, H., Ohishi, N. and Yagi, K. (1979). Assay for Lipid Peroxides in Animal Tissues by Thiobarbituric Acid Reaction. Analytical Biochemistry, 95(2), 351-358.

Omura, T. and Sato, R. (1964). The Carbon Monoxide-Binding Pigment of Liver Microsomes. I. Evidence for Its Hemoprotein Nature. Journal of Biological Chemistry, 239(7), 2370-2378.

Pereira, S., Pinto, A.L., Cortes, R., Fontaínhas-Fernandes, A. and Coimbra, A.M. (2013). Gill histopathological and oxidative stress evaluation in native fish captured in Portuguese northwestern rivers. Ecotoxicology and Environental Safety, 90,157–166.

Pham, H.V., Torresan, S., Critto, A. and Marcomini, A. (2019). Alteration of freshwater ecosystem services under global change–A review focusing on the Po River basin (Italy) and the Red River basin (Vietnam). Science of the Total Environment, 652, 1347-1365.

Ranjbar, A., Pasalar, P. and Abdollahi, M. (2002). Induction of Oxidative Stress and Acetylcholinesterase Inhibition in Organophosphorous Pesticide Manufacturing Workers. Human & Experimental Toxicology, 21(4), 179-182.

Rodrí guez-Fuentes, G. and Gold-Bouchot, G. (2004). Characterization of cholinesterase activity from different tissues of Nile tilapia (Oreochromis niloticus). Marine Environmental Research, 58(2-5), 505-509.

Sies, H. (1999). Glutathione and Its Role in Cellular Functions. Free Radical Biology and Medicine, 27(9-10), 916-921.

Sosa-Ferrera, Z., Mahugo-Santana, C. and Santana-Rodríguez, J.J. (2013). Analytical methodologies for the determination of endocrine disrupting compounds in biological and environmental samples. BioMed Research International, 2013:674838.

Sultatos, L. G. and Kaushik, R. (2007). Interactions of chlorpyrifos oxon and acetylcholinesterase. FASEB Journal, 21, 883–892

Valavanidis, A., Vlachogianni, T. and Fiotakis, K. (2009). Tobacco Smoke: Involvement of Reactive Oxygen Species and Stable Free Radicals in Mecha-

nisms of Oxidative Damage, Carcinogenesis and Synergistic Effects with Other Respirable Particles. International Journal of Environmental Research and Public Health, 6(2), 445-462.

Vlahogianni, T., Dassenakis, M., Scoullos, M.J. and Valavanidis, A. (2007). Integrated use of biomarkers (superoxide dismutase, catalase and lipid peroxidation) in mussels Mytilus galloprovincialis for assessing heavy metals' pollution in coastal areas from the Saronikos Gulf of Greece. Marine Pollution Bulletin, 54(9):1361-71.

Townsend, D. M., Tew, K. D. and Tapiero, H. (2003). The Importance of Glutathione in Human Disease. Biomedicine & Pharmacotherapy, 57(3-4), 145-155.

Wu, G., Fang, Y. Z., Yang, S., et al. (2004). Glutathione Metabolism and Its Implications for Health. The Journal of Nutrition, 134(3), 489-492.

Zhao, H. J., Xu, J. K., Yan, Z. H., Ren, H. Q. and Zhang, Y. (2020). Microplastics enhance the developmental toxicity of synthetic phenolic antioxidants by disturbing the thyroid function and metabolism in developing zebrafish. Environment International, 140, 105750.

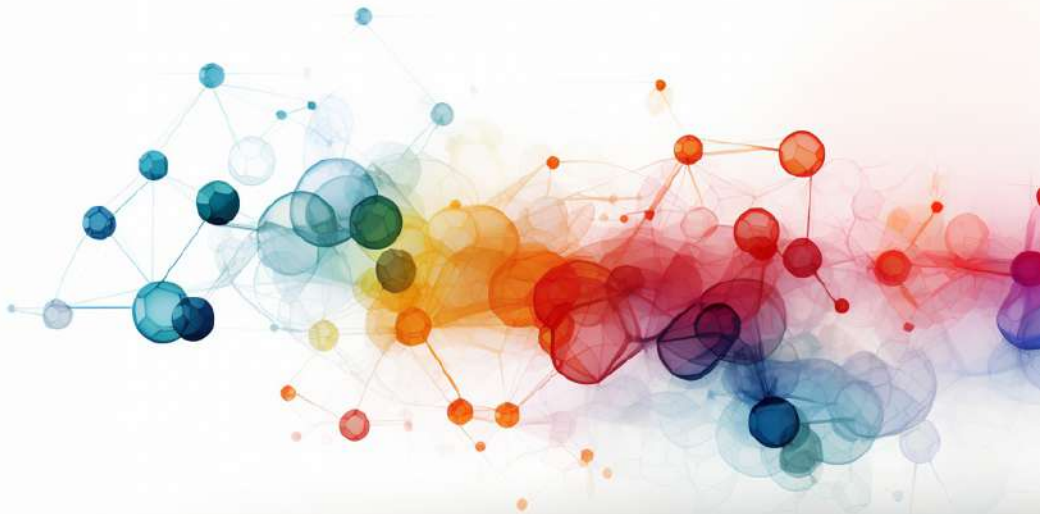

CHAPTER 4

SATURN

E. Nihal ERCAN[1]

1 Prof.Dr., Physics Dept. of Boğaziçi University, ercan@boun.edu.tr

Introduction

Saturn is the 6th and second-largest planet in the Solar System. Like Jupiter, it is also a gas giant that is mainly composed of hydrogen and helium. It also has a complex structure of rings and a lot of moons. Compared to Earth, the mass of Saturn is 95 times greater. However, its density is only one-eighth of the Earth, also it is less dense than water.[1] Also, Saturn's radius is 9.5 times greater than Earth's radius.[2] So, its volume is 755 times greater than that of the Earth. The most known space mission that is studying Saturn is the Cassini-Huygens. With the help of the Cassini-Huygens mission, astronomers hope to find answers to questions about the internal structure of Saturn, its magnetic field, moons, rings, etc. The origin of the name is Roman mythology. It was one of the Roman gods that is known as the god of agriculture and wealth. It was also the father of Jupiter. One of the days' names Saturday is also named for the Roman god (Saturn's day).[3] Also, in astronomy, every planet has a symbol. Saturn's symbol is ♄.

In this short review article, we will study the general aspects of Saturn as well as the observational and possible theoretical scenarios related to it.

General Characteristics

Its Size, Mass, and Distance:

Saturn is the second largest and second most massive planet in our Solar System. Its diameter is almost 120.000 km, almost nine times wider than the Earth. Since it has no solid surface, its diameter is measured at a level where the atmospheric pressure is 1 bar, which corresponds to the pressure measured on Earth at sea level.[4] Saturn's diameter is nine times greater than that of Earth. Its mass is also roughly 95 times greater than Earth's mass.[7] The total mass of Jupiter and Saturn makes up %92 of the total mass of the planets in our Solar System.[9] Saturn's average density is almost equal to 70 percent of the density of water whereas Earth's density is 550 times and Jupiter's is 130 times that of the density of water.[5] Saturn is known to be the only planet in our Solar System that has a smaller density than water.[6]

Saturn is approximately 9.5 astronomical units away from the Sun, which is 9.5 times farther than the Earth. The sunlight travels roughly 80 minutes to arrive at Saturn from the Sun.

Composition:

Saturn is a gas giant and is mainly composed of helium and hydrogen. At the innermost layer, it has a solid core.[8] However, it is entirely composed of gases other than the core. Its core is composed of metals like iron and nickel. These metals are surrounded by a solid compound. This

References

[1] Jerome James Brainerd, Solar System Planets Compared to Earth, The Astrophysics Spectator, 2004.

[2] Jerome James Brainerd, Characteristics of Saturn, The Astrophysics Spectator, 2004.

[3] Michael Falk, Astronomical Names for the Days of the Week, Journal of the Royal Astronomical Society of Canada, 93: 122–133, 1999.

[4] p.38-39.

[5] p.39.

[6] Saturn - The Most Beautiful Planet of our solar system, Preserve Articles, 2011

[7] David R. Williams, Saturn Fact Sheet, NASA, 2016.

[8] H. Jay Melosh, Planetary Surface Processes, Cambridge Planetary Science, Vol. 13, Cambridge University Press, 2011.

[9] Jonathan J. Fortney, Nadine Nettelman, The Interior Structure, Composition, and Evolution of Giant Planets, Space Science Reviews, 152 (1–4): 423–447, 2010.

[10] Saturn, Universe Guide, 2009.

[11] Fraser Cain, Atmosphere of Saturn, Universe Today, 2009.

[12] p.53.

[13] Glenn S. Orton, Ground-Based Observational Support for Spacecraft Exploration of the Outer Planets, Earth, Moon, and Planets, 105 (2–4): 143–152, 2009.

[14] Susan Watanabe, Saturn's Strange Hexagon, NASA, 2007.

[15] D. A. Godfrey, A hexagonal feature around Saturn's North Pole, Icarus, 76 (2): 335, 1988.

[16] C.T. Russell, Planetary Magnetospheres, Reports on Progress in Physics, 56 (6): 687–732, pp 717-718, 1993.

[17] Margaret Galland Kivelson, The current systems of the Jovian magnetosphere and ionosphere and predictions for Saturn, Space Science Reviews, 116 (1–2): 299–318, pp. 303-313, 2005.

[18] Ron Baalke, Historical Background of Saturn's Rings, Saturn Ring Plane Crossings of 1995–1996, Jet Propulsion Laboratory, 2006.

[19] James Clark Maxwell, On the stability of the motion of Saturn's rings, Cambridge England: Macmillan and Co., 1859.

[20] P.D. Nicholson et al., A close look at Saturn's rings with Cassini VIMS, Icarus, 193 (1): 182–212, 2008.

[21] Cassini, Observations nouvelles touchant le globe & l'anneau de Saturne (New observations concerning the globe and the ring of Saturn), Mémoires de l'Académie Royale des Sciences (in French), 10: 404–405, 1677.

[22] The Alphabet Soup of Saturn's Rings, The Planetary Society, 2007.

[23] Saturn now leads moon race with 62 newly discovered moons, UBC Science, University of British Columbia, 2023.

[24] Sherman Hollar, The Outer Planets: Jupiter, Saturn, Uranus, and Neptun, p. 45, 2012.

[25] Nola Taylor Redd, Titan: Facts About Saturn's Largest Moon, 2018.

[26] Robert & Bonnell Nemiroff, Jerry, Huygens Discovers Luna Saturni, Astronomy Picture of the Day, 2005.

[27] Albert Van Helden, Naming the satellites of Jupiter and Saturn, The Newsletter of the Historical Astronomy Division of the American Astronomical Society (32): 1–2, 1994.

[28] W.C Bond, Discovery of a new satellite of Saturn, Monthly Notices of the Royal Astronomical Society, 9: 1–2, 1848.

[29] V.S. Uralskaya, Discovery of new satellites of Saturn, Astronomical and Astrophysical Transactions, 15 (1–4): 249–253, 1998.

[30] Jonathan Corum, Mapping Saturn's Moons, The New York Times, 2015.

[31] Sherman Hollar, The Outer Planets: Jupiter, Saturn, Uranus, and Neptun, p. 48, 2012.

[32] Fraser Cain, Orbit of Saturn, Universe Today, 2009.

[33] What is the Roche limit?, NASA – JPL, 2009.

[34] Gary Hunt, Patrick Moore, Saturn, Early Theories, p12, 1981.

[35] R. Courtin; et al., The Composition of Saturn's Atmosphere at Temperate Northern Latitudes from Voyager IRIS spectra, Bulletin of the American Astronomical Society. 15: 831, 1967.

CHAPTER 5

ELECTRONIC AND STRUCTURAL PROPERTIES OF $APBI_3$ (A=MA,FA,NH_4,CS,RB) COMPOUNDS IN THE LIGHT OF DENSITY FUNCTIONAL THEORY

Veysel ÇELİK[1]

1 Siirt University, Faculty of Education, Department of Mathematics and Science Education, veysel3@gmail.com, ORCID No: 0000-0001-5020-8422

INTRODUCTION

Perovskite solar cells (PSCs) have emerged as a revolutionary development in photovoltaic (PV) energy over the past decade. Using materials with a perovskite structure in the active layer offers potential cost and efficiency benefits over traditional silicon-based solar cells (Kojima et al., 2009). Defined by a common chemical formula ABX_3, where A and B are metal or metalloid ions and X is typically an oxygen or halogen ion, perovskites are favored in solar cells for their optoelectronic properties (Kojima et al., 2009). Under lab conditions, PSCs have achieved conversion efficiencies nearing 26.1% (NREL, 2023). One significant benefit associated with perovskites is their capacity to undergo processing at low temperatures, hence leading to a reduction in production expenses. Additionally, PSCs can be printed on flexible substrates, paving the way for flexible PV panels. However, PSCs face challenges, including sensitivity to moisture, heat, and UV light. Some perovskites also contain lead, raising environmental concerns. In essence, while PSCs offer transformative potential for PV energy, their commercial success hinges on overcoming these challenges.

The scientific community has shown keen interest in the optoelectronic properties of methylammonium lead iodide ($MAPbI_3$) perovskites (Sharif et al., 2023; Çelik, 2023). These hybrid organic-inorganic compounds are ideal for photovoltaic devices and other optoelectronic applications. Factors like substrate composition can influence the development of perovskite crystals (Olthof and Meerholz, 2017). MAPbI3-based perovskites have shown promise in photodetection and have been integrated into electrical circuits (Soriano et al., 2023). However, concerns about their stability in ambient conditions persist. Various attempts have been undertaken to enhance stability and efficiency, including the development of 2D/3D heterostructured films (Hu et al., 2018). Despite their advantages, challenges remain in ensuring their long-term stability and optimizing device performance.

Efforts to enhance the efficiency of $MAPbI_3$-based PSCs have been numerous (Moyez and Roy, 2018; Jamal et al., 2019). Yet, stability concerns, especially regarding moisture sensitivity and degradation, persist (Jena et al., 2019). Formamidinium lead tri-iodide ($FAPbI_3$) offers better thermal stability and an energy band gap conducive to efficient solar absorption. A significant challenge with $MAPbI_3$ is its phase transition around 56°C, problematic since solar cells often operate at temperatures up to 85°C. This transition can alter its photovoltaic efficiency. Consequently, researchers are exploring alternatives like $FAPbI_3$, which offers better stability and doesn't exhibit this phase transition. Other potential replacements include ammonium ions (NH_4^+), Cs^+ ions, and Rb^+ ions, making $CsPbI_3$ and $RbPbI_3$ relevant to this discussion.

REFERENCES

Beal, R. E., Slotcavage, D. J., Leijtens, T., Bowring, A. R., Belisle, R. A., Nguyen, W. H., Burkhard, G. F., Hoke, E. T., and McGehee, M. D. (2016). Cesium lead halide perovskites with improved stability for tandem solar cells. The Journal of Physical Chemistry Letters, 7(5):746–751.

Bonomi, S., Armenise, V., Accorsi, G., Colella, S., Rizzo, A., Fracassi, F., Malavasi, L., and Listorti, A. (2020). The effect of extended ball-milling upon three-dimensional and two-dimensional perovskite crystals properties. Applied Sciences, 10(14).

Çelik, V. (2023). Theoretical investigation of the role of the organic cation in methylammonium lead iodide perovskite. The European Physical Journal B, 96(7):101.

Clark, S. J., Segall, M. D., Pickard, C. J., Hasnip, P. J., Probert, M. J., Refson, K., and Payne, M. (2005). First principles methods using CASTEP. Z. Kristall., 220:567–570.

Han, Q., Bae, S.-H., Sun, P., Hsieh, Y.-T., Yang, Y. M., Rim, Y. S., Zhao, H., Chen, Q., Shi, W., Li, G., and Yang, Y. (2016). Single crystal formamidinium lead iodide ($FaPbI_3$): Insight into the structural, optical, and electrical properties. Advanced Materials, 28(11):2253–2258.

Hohenberg, P. and Kohn, W. (1964). Inhomogeneous electron gas. Phys. Rev., 136:B864–B871.

Hu, Y., Qiu, T., Bai, F., Ruan, W., and Zhang, S. (2018). Highly efficient and stable solar cells with 2d ma3bi2i9/3d mapbi3 heterostructured perovskites. Advanced Energy Materials, 8(19):1703620.

Jamal, M., Shahahmadi, S., Abdul Wadi, M. A., Chelvanathan, P., Asim, N., Misran, H., Hossain, M., Amin, N., Sopian, K., and Akhtaruzzaman, M. (2019). Effect of defect density and energy level mismatch on the performance of perovskite solar cells by numerical simulation. Optik, 182:1204–1210.

Jena, A. K., Kulkarni, A., and Miyasaka, T. (2019). Halide perovskite photovoltaics: Background, status, and future prospects. Chemical Reviews, 119(5):3036–3103.

Kohn, W. and Sham, L. J. (1965). Self-consistent equations including exchange and correlation effects. Phys. Rev., 140:A1133–A1138.

Kojima, A., Teshima, K., Shirai, Y., and Miyasaka, T. (2009). Organometal halide perovskites as visible-light sensitizers for photovoltaic cells. Journal of the American Chemical Society, 131(17):6050–6051.

Marí-Guaita, J., Bouich, A., and Marí, B. (2021). Shedding light on phase stability and surface engineering of formamidinium lead iodide (fapbi3) thin films for solar cells. Engineering Proceedings, 12(1).

McNellis, E., Meyer, J., and Reuter, K. (2009). Azobenzene at coinage metal surfaces: Role of dispersive van der Waals interactions. Phys. Rev. B,

80:205414.

Monkhorst, H. J. and Pack, J. D. (1976). Special points for Brillouin-zone integrations. Phys. Rev. B, 13:5188–5192.

Moyez, S. A. and Roy, S. (2018). Dual-step thermal engineering technique: A new approach for fabrication of efficient ch3nh3pbi3-based perovskite solar cell in open air condition. Solar Energy Materials and Solar Cells, 185:145–152.

NREL (2023). Photovoltaic cell efficiency. Accessed: 18.09.2023.

Olthof, S. and Meerholz, K. (2017). Substrate-dependent electronic structure and film formation of mapbi3 perovskites. Scientific Reports, 7(1):40267.

Ong, K. P., Goh, T. W., Xu, Q., & Huan, A. (2015). Mechanical Origin of the Structural Phase Transition in Methylammonium Lead Iodide $CH_3NH_3PbI_3$. *The Journal of Physical Chemistry Letters*, *6*(4), 681–685.

Pfrommer, B. G., Cote, M., Louie, S. G., and Cohen, M. L. (1997). Relaxation of crystals with the quasi-Newton method. J. Comput. Phys., 131:233–240.

Sharif, R., Khalid, A., Ahmad, S. W., Rehman, A., Qutab, H. G., Akhtar, H. H., Mahmood, K., Afzal, S., and Saleem, F. (2023). A comprehensive review of the current progresses and material advances in perovskite solar cells. Nanoscale Adv., 5:3803–3833.

Soriano, S., Solis, O. E., Ramírez, D., Boix, P. P., Martínez-Pastor, J. P., and Suárez, I. (2023). Photodetection performances of mapbi3 perovskites. In 2023 23rd International Conference on Transparent Optical Networks (ICTON), pages 1–4.

Tkatchenko, A. and Scheffler, M. (2009). Accurate molecular van der waals interactions from ground-state electron density and free-atom reference data. Phys. Rev. Lett., 102:073005.

Trots, D. and Myagkota, S. (2008). High-temperature structural evolution of caesium and rubidium triiodoplumbates. Journal of Physics and Chemistry of Solids, 69(10):2520–2526.

Weller, M. T., Weber, O. J., Frost, J. M., and Walsh, A. (2015). Cubic perovskite structure of black formamidinium lead iodide, α-[hc(nh2)2]pbi3, at 298 k. The Journal of Physical Chemistry Letters, 6(16):3209–3212.

Yamada, Y., Nakamura, T., Endo, M., Wakamiya, A., and Kanemitsu, Y. (2014). Near-band-edge optical responses of solution-processed organic–inorganic hybrid perovskite ch3nh3pbi3 on mesoporous tio2 electrodes. Applied Physics Express, 7(3):032302.

CHAPTER 6

STRUCTURE AND MORPHOLOGY OF FRUITING BODIES IN MYXOMYCETES (MYXOGASTREA) I: STALK

Hayri BABA[1], Hasan AKGÜL[2], Emre Cem ERASLAN[3], Celal BAL[4]

1 Department of Biology, Faculty of Science and Art, Hatay Mustafa Kemal University, Hatay 31060, Turkey. e-mail: hayribaba_68@hotmail.com
2 Department of Biology, Faculty of Science, Akdeniz University, Antalya 07058, Turkey.
3 Department of Biology, Faculty of Science, Akdeniz University, Antalya 07058, Turkey.
4 Oguzeli Vocational School, Gaziantep University, Gaziantep 27500, Turkey.

Introduction

Myxomycetes are known as true slime molds, plasmodial slime molds or Myxogastrea. Myxomycetes are multinuclear single-celled organisms that can produce one or more spores (Stephenson & Stempen, 1994). Myxogastrea fruitbodies could develop spontaneously in the nature. Furthermore, especially after identification with the moist chamber technique, they could be detected especially on plant surfaces (Härkönen & Ukkola, 2000). Myxomycetes can be found on different substrata such as living and dead plants and animals on the forest floor and in the canopy on bark of living trees and vines. Myxogastrea species are abundant in cool, moist and shaded areas such as rotten tree trunks, branches, alive or dead bark, decayed fruit or fruit scraps, decayed leaves and leaf debris. Myxomycetes are thus often considered "microbial predators" (Keller et al., 2008). Myxomycetes live in the environment by feeding on other microorganisms (bacteria, yeasts, fungus hyphae, blue-green bacteria and green algae) (Farr, 1981; Zümre et al., 2019).

The number of known Myxomycetes species is 1098 taxa globally (Lado, 2023). 309 taxa were identified in Turkey (Ergül et al., 2005a; Ergül et al., 2005b; Ergül et al., 2011; Ocak and Konuk, 2018; Baba et al., 2018; Baba and Sevindik, 2018; Baba and Sevindik, 2019; Baba and Atay, 2019; Baba et al., 2019; Baba and Sevindik, 2020a; Baba et al., 2020a; Baba et al., 2020b; Baba, 2021; Baba and Sevindik, 2021; Baba et al., 2021a; Baba et al., 2021b; Baba et al., 2021c; Baba and Sevindik, 2022a, Baba and Sevindik, 2022b, Baysal and Eroğlu, 2022; Eroğlu, 2021; Baba and Sevindik, 2023).

Myxomycetes are fungi-like organisms that are very common in terrestrial ecosystems. The fascinating protists; myxomycetes life cycle is illustrated in detail, including trophic stages (myxamoebae, swarm cells and plasmodia), and dormant stages (spores, microcysts, sclerotia, and fruiting bodies) (Keller et al., 2008). The fruiting body contains the spores and serves as the reproductive unit of the myxomycete life cycle. Spores are a dormant stage, usually visible as a powdery mass, disseminated by wind, and less often by insects, raindrops, or through hygroscopic and drying action of capillitial threads. Individual spores range in size from 5 to 20 µm in diameter. Spores germinate and produce one of two types of sexual gametes, myxamoebae or swarm cells. The myxamoeba is amorphous, divides by mitosis and gives rise to a population of cells capable of changing shape as they move across the substratum feeding on bacteria and other microorganisms. Swarm cells do not divide by mitosis and have two unequal, whiplash flagella attached at the anterior end that result in a distinctive corkscrew, rotating, or gyrating swimming movement (Keller et al., 2008). Unfavorable environmental conditions, such as desiccation or lack of nu-

References

Baba H (2021). Five new Myxomycetes (Myxogastria) records from Turkey. Phytotaxa, 507 (2): 131–143.

Baba H and Atay M (2019). Myxomycetes of Kumlu and Reyhanlı districts of Hatay/Turkey province. Biological Diversity and Conservation, 12/2 41-50.

Baba H and Sevindik M (2019). Mycetozoa of Turkey (Checklist), Mycopath 17(1):1-14.

Baba H and Sevindik M (2020a). Myxomycetes of Eşmişek Plateau (Kırıkhan-Hatay). KSU J. Agric Nat 23(4): 917-923.

Baba H and Sevindik M (2021). A New Myxomycetes record (Myxogastria) from Turkey: *Didymium listeri* Massee. KSU J. Agric Nat 24 (4): 820-823.

Baba H and Sevindik M (2022a). Myxomycetes diversity in Adana Province (Turkey) with two new records. Phytotaxa 547 (1): 031–042.

Baba H and Sevindik M (2022b). New Records of Myxogastria (Mycetozoa) from the Eastern Mediterranean Region of Turkey. Biology Bulletin, Vol. 49, No. 2, pp. 85–94.

Baba H, Altaş B and Sevindik M (2021b). Myxomycetes Diversity of Batman Province and Hasankeyf District. KSU J. Agric Nat, 24 (2): 435-441.

Baba H, Cennet E, Sevindik M (2019). Investıgatıon of Myxomycetes (Myxomycota) in Kırıkhan (Hatay Provınce). Commun. Fac. Sci. Univ. Ank. Series C Volume 29, Number 2, Pages 160-169.

Baba H, Er A, Sevindik M (2020b). Myxomycetes Diversity of Belen region of Hatay province (Turkey). Kastamonu Univ., Journal of Forestry Faculty, 20 (2): 86-96.

Baba H, Gündoğdu F and Sevindik M (2021a). Myxomycetes biodiversity in Gaziantep Province (Turkey) with four new records. Phytotaxa, 478 (1): 105–118.

Baba H, Sevindik M, Dogan M, Akgül H (2020a). Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin, Volume 29 – No. 09 pages 7840-7846.

Baba H, Sevindik M, Er A, Atay M, Doğan Y, Altaş B and Akgül A (2021c). New four Mycetozoa records from South East Anatolia-Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, Volume 30 – No. 04 pages 3565-3574.

Baba, H., & Sevindik, M. (2018). The roles of myxomycetes in ecosystems. J Bacteriol Mycol Open Access, 6(3), 165-166.

Baba, H., & Sevindik, M. (2023). Myxomycetes (Myxogastria) of Türkiye: A checklist 2023. Mycopath, 21(1):53-67

Baba, H., Gelen, M., Sevindik, M. (2018). Taxonomic investigation of myxomycetes in Altınözü, Turkey. Mycopath, 16(1): 23-31

Baysal R and Eroğlu G (2022). Diversity of myxomycete on Konya-Beyşehir highway route. Anatolian Journal of Botany, 6(1): 55-61.

Clark J and Haskins EF (2014). Sporophore morphology and development in the myxomycetes: a review. Mycosphere, 5 (1): 153–170.

de Basanta WD and Lado C (2005). A taxonomic evaluation of the stipitate Licea. Fungal Diversity, 20; 261–314.

Ergul, C. C., Dulger, B., & Akgul, H. A. S. A. N. (2005). Myxomycetes of Mezit stream valley of Turkey. Mycotaxon, 92.

Ergul, C. C., Dulger, B., Oran, R. B., & Akgul, H. (2005). Myxomycetes of the western Black Sea region of Turkey. Mycotaxon, 93.

Ergül, C. C., & Akgül, H. (2011). Myxomycete diversity of Uludağ national park, Turkey. Mycotaxon, 116(479), 1-16.

Eroğlu G (2021). *Cribraria lepida, Physarum dictyosporum, P. diderma*, and *P. spectabile* newly recorded from Turkey. Mycotaxon, Volume 136, pp. 853–863.

Farr ML (1981). True Slime Molds. Dubuque Iowa: Wm. C. Brown Comp.

Fiore-Donno AM, Berney C, Pawlowski J, Baldauf SL. (2005). High-order phylogeny of plasmodial slime molds (Myxogastria), based on elongation factor 1-A and small subunit rRNA gene sequences. Journal of Eukaryotic Microbiology, 52; 201–210.

Fiore-Donno AM, Haskins EF, Pawlowski J, Cavalier-Smith T. (2009). *Semimorula liquescens* is a modified echinsteloid myxomycete (Mycetozoa). Mycologia, 101; 773–776.

García-Cunchillos I, Zamora JC, Ryberg M, Lado C (2022). Phylogeny and evolution of morphological structures in a highly diverse lineage of fruiting-body-forming amoebae, order Trichiales (Myxomycetes, Amoebozoa). Molecular Phylogenetics and Evolution, 177; 1-20.

Gray WD, Alexopoulos CJ (1968). Biology of the Myxomycetes. The Ronald Press, New York.

Guttes E, Rusch HP (1961). Morphological observations on growth and differentiation of *Physarum polycephalum* grown in pure culture. Developmental Biology, 3; 588–614.

Harkönen M and Ukkola T (2000). Conclusions on myxomycetes compiled over twenty-five years from 4793 moist chamber cultures. Stapfia 73, zugleich Kataloge des OO. Landesmuseums, Neue Folge Nr. 155: 105-112.

Keller HW and Braun KL (1999). Myxomycetes of Ohio: Their Systematics, Biology and Use in Teaching. Ohio Biological Survey Bulletin New Series, Volume 13, Number 2 182p.

Keller HW, Courtney MK, Sydney EE, Glenda JC, Christopher DC and Angela RS (2008). Myxomycete Plasmodia and Fruiting Bodies: Unusual Occurren-

ces and User-friendly Study Techniques. Fungi, Volume 1:1, 24-37.

Lado C (2005–2023). An on line nomenclatural information system of Eumycetozoa. Real Jardín Botánico, CSIC. Madrid, Spain. http://www.nomen.eumycetozoa.com. Last updated July 3, 2023.

Martin GW and Alexopoulos CJ (1969). The Myxomycetes. Iowa City, Univeristy of Iowa Press.

Matsumoto J. (1999). Taxonomic study on the genus Didymium (Physarales, Myxomycetes). Ph. D. Dissertation, University of Hiroshima, Japan.

Nannenga–Bremekamp NE, Yamamoto Y, Sharma R. (1984). Stemonaria, a new genus in the Stemonitaceae and two new species of Stemonitis (Myxomycetes). Konienklijke Nederlandse Akademie van Weternschappen, 87; 449–469.

Ocak İ and Konuk M (2018). Diversity and ecology of Myxomycetes from Kütahya and Konya (Turkey) with four new records. Mycobiology, 46: 215-223.

Schnittler M, Spiegel F (2012). Fruit body- forming protists: Myxomycetes and Myxomycete-like organisms. In Syllabus of Plant Families, 15th edition (ed. Frey W.).

Sevindik M and Akgül H (2019). Fruiting bodies structures of myxomycetes. J Bacteriol Mycol Open Access. 7(6):144–148.

Stephenson SL and Stempen H (1994). Myxomycetes: A Handbook of Slime Molds. Portland, USA: Tımber Press.

CHAPTER 7

BIOLOGICAL ACTIVITIES AND USES OF GENUS *Adonis*

İmran UYSAL[1], Alpaslan DAYANGAÇ[2], Nuh KORKMAZ[3], Mustafa SEVİNDİK[4], Hasan AKGÜL[5]

1 Osmaniye Korkut Ata University, Bahçe Vocational School, Department of Food Processing, Osmaniye, Turkey
2 Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Health Sciences Department of Nutrition and Dietics, Osmaniye, Turkey
3 Osmaniye Korkut Ata University, Science and Literature Faculty, Department of Biology, Osmaniye, Turkey.
4 Osmaniye Korkut Ata University, Science and Literature Faculty, Department of Biology, Osmaniye, Turkey.
5 Akdeniz University, Science Faculty, Department of Biology, Antalya, Turkey

Introduction

Traditional or alternative medicine, unlike modern medicine, is a method in which many natural products are used to prevent and combat diseases (Mohammed et al., 2020b). Since ancient times, people have tried natural products to combat many diseases (Mohammed et al., 2022). Among these natural products, plants have a very important position (Sevindik et al., 2017). Plants have been used by humans for different purposes such as fighting against diseases, as food, as heating, as shelter, as tools and equipment (Mohammed et al., 2020a; Korkmaz et al., 2021). They have become indispensable elements of people's diet lists. In addition to these features, they are also medically important natural products. Many studies have shown that plants have different biological activities such as antiallergic, antioxidant, antimicrobial, anticancer, anti-inflammatory, antiproliferative, antiaging, hepatoprotective, and DNA protective (Mohammed et al., 2018; Pehlivan et al., 2018; Mohammed et al., 2019; Mohammed et al., 2021; Comlekcioğlu et al., 2022; Unal et al., 2022; Kalkan et al., 2023; Sevindik et al., 2023a; Uysal et al., 2023). In this context, determining the biological activities of plants is very important in terms of their use. In this study, the intended use and biological activities of species belonging to the *Adonis* genus reported in the literature were compiled.

It is assumed that the emergence of the name of the genus *Adonis* is based on the legendary character *Adonis*, who was the lover of the goddess Aphrodite or Venus. It is a perennial herbaceous plant in the Ranunculaceae family. Its general distribution areas include the temperate regions of the northern hemisphere. It also spreads in European and Asian regions. When we look at the morphological characteristics, the lower stem leaves are generally scaly and the upper stem leaves are alternate and divided into palmate or pinnate. The flowers are radially symmetrical, bisexual and usually red, orange or yellowish. Petals vary between 5 and 30. It has numerous stamens and spirally arranged pistils, linear filaments, and single-ovulated ovaries with persistent styles and small stigma (Abduchamidov et al., 1971; Heyn and Pazy, 1989; Gostin, 2011; Shikov et al., 2014; Al-Snafi , 2016; Shang et al., 2019).

Usage Areas

It is seen that different parts of many plants in the *Adonis* genus are used in different areas. Among these areas of use, pharmacological properties are at the forefront. It has been reported that the preferred conditions in the field of health include the fight against edema formation, spasmolysis, cardiovascular conditions, insomnia, epilepsy, kidney disorders, cough and malaria treatment (Bae, 2000; Wagler, 2001; Al-Quran, 2008; Al-Snafi, 2016; Shang et al., 2019).

References

Abd-Alla, H. I., Hassan, A. Z., Soltan, M. M., Abdelwahab, A. B., Hanna, A. G. (2021). Potential protein antiglycation, antiproliferation, and in silico study on the antidiabetic enzymes of bioactive metabolites from Adonis microcarpa DC and their ADMET properties. Journal of Applied Pharmaceutical Science, 12(1), 106-119.

Abduchamidov, N., Hammermann, A., Sokolov, W. (1971). Adonıs Turkestanıcus–Eıne Neue Aussıchtsreıche Herz–Und Gefässwırksame Heılpflanze. Planta Medica, 20(05), 272-277.

Akgul, H., Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential of endemic Salvia absconditiflora. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 8(10), 2222-2224.

Akgül, H., Mohammed, F. S., Kına, E., Uysal, İ., Sevindik, M., & Doğan, M. (2022). Total Antioxidant and Oxidant Status and DPPH Free radical activity of Euphorbia eriophora. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 10(2), 272-275.

Al-Quran, S. (2008). Taxonomical and pharmacological survey of therapeutic plants in Jordan. J Nat Prod, 1(1), 10-26.

Al-Snafi, A. E. (2016). Adonis aestivalis: pharmacological and toxicological activities-A revew. Asian Journal of Pharmaceutical Science & Technology, 6(2), 96-102.

Baba, H., Sevindik, M., Dogan, M., & Akgül, H. (2020). Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin, 29(09), 7840-7846.

Bae, K. H. (2000). The medicinal plants of Korea. Kyo-Hak Publishing Co., Seoul, 260.

Bal, C., Akgul, H., Sevindik, M., Akata, I., & Yumrutas, O. (2017). Determination of the anti-oxidative activities of six mushrooms. Fresenius Envir Bull, 26(10), 6246-6252.

Bal, C., Sevindik, M., Akgul, H., & Selamoglu, Z. (2019). Oxidative stress index and antioxidant capacity of Lepista nuda collected from Gaziantep/Turkey. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 37(1), 1-5.

Comlekcioglu, N., Dağlı, F., Çömlekcioğlu, U., & Aygan, A. (2022). Cornus mas ve Rosa canina Meyvelerinin Antioksidan Kapasitesi ve Bazı Fitokimyasal Özellikleri. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 10(9), 1724-1731.

Dai, L., Li, B., Yang, X., Wang, Y., Pan, H., Zhang, J., Shang, X. (2022). The Nutritional Properties, Chemical Compositions, and Functional Characteristics of the Aerial Parts of Adonis coerulea. Frontiers in Nutrition, 9.

Dai, L., Miao, X., Li, B., Zhang, J., Pan, H., Shang, X. (2020). The active compounds and AChE inhibitor of the methanol extract of Adonis coerulea

maxim against Psoroptes cuniculi. Veterinary Parasitology, 286, 109247.

Dragoeva, A. P., Koleva, V. P., Nanova, Z. D., Georgiev, B. P. (2015). Allelopathic effects of Adonis vernalis L.: Root growth inhibition and cytogenetic alterations. Journal of Agricultural Chemistry and Environment, 4(02), 48.

Eraslan, E. C., Altuntas, D., Baba, H., Bal, C., Akgül, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Some biological activities and element contents of ethanol extract of wild edible mushroom Morchella esculenta. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 39(1), 24-28.

Gostin, I. N. (2011). Anatomical and micromorphological peculiarities of Adonis vernalis L.(Ranunculaceae). Pakistan Journal of Botany, 43(2), 811-820.

Gupta, B., Das, R. H., Das, H., Raghav, S. (2007, March). Anti-inflammatory compounds from medicinal plant Ruta graveolens. In International Symposium on Medicinal and Nutraceutical Plants 756 (pp. 389-398).

Heyn, C. C., Pazy, B. (1989). The annual species of Adonis (Ranunculaceae)—a polyploid complex. Plant systematics and evolution, 168, 181-193.

Hosseini, M., Taherkhani, M., Ghorbani Nohooji, M. (2019). Introduction of Adonis aestivalis as a new source of effective cytotoxic cardiac glycoside. Natural product research, 33(6), 915-920.

Islek, C., Saridogan, B. G. O., Sevindik, M., & Akata, I. (2021). Biological activities and heavy metal contents of some Pholiota species. Fresenius Environmental Bulletin, 30(6), 6109-6114.

Jung, J. W., Baek, N. I., Hwang-Bo, J., Lee, S. S., Park, J. H., Seo, K. H., Bang, M. H. (2015). Two New Cyototoxic Cardenolides from the Whole Plants of Adonis multiflora Nishikawa & Koki Ito. Molecules, 20(11), 20823-20831.

Kalkan, M., Aygan, A., Çömlekçioglu, N., & Çömlekçioğlu, U. (2023). Olea europaea Yapraklarının Bazı Biyoaktif Özelliklerinin Araştırılması, Antimikrobiyal ve Enzim İnhibisyon Etkinliğinin İncelenmesi. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 11(3), 496-504.

Karahan, F., Avşar, C., Turkmen, M., Gezici, S., Ilcim, A. (2022). Comparative Study on Phytochemical Profiles, Antiproliferative, Antimicrobial and Antioxidant Activities of Adonis Species from Turkey. Pharmaceutical Chemistry Journal, 56(5), 667-678.

Korkmaz, N., Dayangaç, A., Sevindik, M. (2021). Antioxidant, antimicrobial and antiproliferative activities of Galium aparine. J Fac Pharm Ankara, 45(3), 554-564.

Krupodorova, T., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential and some mineral contents of wild edible mushroom Ramaria stricta. AgroLife Scientific Journal, 9(1), 186-191.

Kubo, S., Kuroda, M., Matsuo, Y., Masatani, D., Sakagami, H., Mimaki, Y. (2012). New cardenolides from the seeds of Adonis aestivalis. Chemical and Pharmaceutical Bulletin, 60(10), 1275-1282.

Lateef, T., Riaz, A., Zehra, A., Qureshi, S. A. (2012). Antihyperlipidemic effect of Adonis vernalis. Journal of the Dow University of Health Sciences (JDUHS), 6(2), 47-51.

Mohammed, F. S., Akgul, H., Sevindik, M., & Khaled, B. M. T. (2018). Phenolic content and biological activities of Rhus coriaria var. zebaria. Fresenius Environmental Bulletin, 27(8), 5694-5702.

Mohammed, F. S., Günal, S., Pehlivan, M., Doğan, M., Sevindik, M., & Akgül, H. (2020b). Phenolic content, antioxidant and antimicrobial potential of endemic Ferulago platycarpa. Gazi University Journal of Science, 33(4), 670-677.

Mohammed, F. S., Günal, S., Şabik, A. E., Akgül, H., & Sevindik, M. (2020a). Antioxidant and Antimicrobial activity of Scorzonera papposa collected from Iraq and Turkey. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 23(5), 1114-1118.

Mohammed, F. S., Karakaş, M., Akgül, H., & Sevindik, M. (2019). Medicinal properties of Allium calocephalum collected from Gara Mountain (Iraq). Fresen Environ Bull, 28(10), 7419-7426.

Mohammed, F. S., Pehlivan, M., Sevindik, E., Akgul, H., Sevindik, M., Bozgeyik, I., & Yumrutas, O. (2021). Pharmacological properties of edible Asparagus acutifolius and Asparagus officinalis collected from North Iraq and Turkey (Hatay). Acta Alimentaria, 50(1), 136-143.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Uysal, I. (2023a). Total phenolic, flavonoid, protein contents and biological activities of wild mustard. Acta Alimentaria, 52(3), 449-457.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, I., Sevindik, E., & Akgül, H. (2022). A Natural Material for Suppressing the Effects of Oxidative Stress: Biological Activities of Alcea kurdica. Biology Bulletin, 49(Suppl 2), S59-S66.

Mohammed, F. S., Uysal, I., & Sevindik, M. (2023b). A review on antiviral plants effective against different virus types. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 1-21.

Mustafa, C. Ü. C. E. (2023). Antioxidant and antimicrobial activities of methanol extracts from Adonis paryadrica (Ranunculaceae)–a critically endangered endemic species growing in the Turkish flora. International Journal of Secondary Metabolite, 10(1), 147-157.

Pehlivan, M., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2018). Antioxidant and oxidant potential of Rosa canina. Eurasian Journal of Forest Science, 6(4), 22-25.

Saridogan, B. G. O., Islek, C., Baba, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant antimicrobial oxidant and elements contents of Xylaria polymorpha and X. hypoxylon (Xylariaceae). Fresenius Envir Bull. 30(5), 5400-5404.

Sattari, R., Khayati, G. R., Hoshyar, R. (2020). Preparation and physical charac-

terization of Adonis vernalis aqueous leaf extract-mediated green synthesized silver nanoparticles and its toxicity effect on breast cancer cells. Journal of Ultrafine Grained and Nanostructured Materials, 53(2), 183-189.

Selamoglu, Z., Sevindik, M., Bal, C., Ozaltun, B., Sen, İ., & Pasdaran, A. (2020). Antioxidant, antimicrobial and DNA protection activities of phenolic content of Tricholoma virgatum (Fr.) P. Kumm. Biointerface Research in Applied Chemistry, 10 (3), 5500-5506

Sevindik, M., Akgul, H., Pehlivan, M., & Selamoglu, Z. (2017). Determination of therapeutic potential of Mentha longifolia ssp. longifolia. Fresen Environ Bull, 26(7), 4757-4763.

Sevindik, M., Bal, C., Eraslan, E. C., Uysal, I., & Mohammed, F. S. (2023b). Medicinal mushrooms: a comprehensive study on their antiviral potential. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 42-56.

Sevindik, M., Mohammed, F. S., & Uysal, I. (2023a). Autism: plants with neuro-psychopharmacotherapeutic potential. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 38-48.

Shang, X. F., Miao, X. L., Dai, L. X., Guo, X., Li, B., Pan, H., Zhang, J. Y. (2020). The acaricidal mechanism and active compounds against Psoroptes cuniculi of the methanol extract of Adonis coerulea Maxim II: integrated proteomics and SPR analysis. Veterinary Parasitology, 287, 109267.

Shang, X., Miao, X., Yang, F., Wang, C., Li, B., Wang, W., Zhang, J. (2019). The genus Adonis as an important cardiac folk medicine: a review of the ethnobotany, phytochemistry and pharmacology. Frontiers in Pharmacology, 10, 25.

Shikov, A. N., Pozharitskaya, O. N., Makarov, V. G., Wagner, H., Verpoorte, R., Heinrich, M. (2014). Medicinal plants of the Russian Pharmacopoeia; their history and applications. Journal of ethnopharmacology, 154(3), 481-536.

Unal, O., Eraslan, E. C., Uysal, I., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2022). Biological activities and phenolic contents of Rumex scutatus collected from Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 31(7), 7341-7346.

Uysal, I., Koçer, O., Mohammed, F.S., Lekesiz, Ö., Doğan, M., Şabik, A.E., Sevindik, E., Gerçeker, F.O., Sevindik, M. (2023). Pharmacological and Nutritional Properties: Genus Salvia. Adv Pharmacol, 11(2), 140-155

Üçüncü, O., Baltaci, C., Akar, Z., Duzgun, A., Cuce, M., Kandemir, A. (2020). Biological activities and phytochemical screening of ethanol extracts from Adonis paryadrica (Ranunculaceae). Farmacia, 68(6), 1062-1068

Wagler, M. (2001). The homeopathic pharmacopoeia 2001: new regulations for homeopathic drugs. Deutsche Apothr. Zeit, 141, 86-89.

Yan, Y., Zhou, D., Li, X., Feng, Y., Wen, X., Wang, Y., Li, N. (2022). Pregnane glycosides from Adonis amurensis and their bioactivity. Phytochemistry, 194, 113046.

CHAPTER 8

BIOLEACHING OF METALS FROM SECONDARY SOURCES

Bengü ERTAN[1]

1 Asst. Prof.; Department of Occupational Health and Safety, Espiye Vocational School, Giresun University, Giresun, Turkey; email: bengu.ertan@giresun.edu.tr; ORCID: https://orcid.org/0000-0002-9879-9396

1. INTRODUCTION

Critical metals are characterized by supply risks and are expected to become steadily more dearth in the near future, especially given their high economic importance in key sectors such as environmental technologies, automotive, aerospace, defense, healthcare, electronics, and others. Demand for critical metals used in the manufacture of advanced technological devices is steadily increasing, while high-strength minerals are rapidly running out. Technological advances, industrial processes, rapid consumption, and the accumulation of significant quantities of valuable materials, including critical metals, in landfills have led to the emergence of a growing global industry known as "urban mining"(European Commission, 2023; Arya and Kumar, 2020; Venkata Mohan et al., 2020).

The heterogeneous and complex nature of solid waste is the major obstacle to metal recovery from waste. In addition, the varying degree of contamination of different types of waste makes it difficult to separate metals from each other and from non-metallic components. While organic matter in wastewater can be removed from the environment by various methods, the tendency of metals to dissolve and form complexes makes them difficult to separate from the environment. Traditional methods of metal recovery from waste involve pyrometallurgical and hydrometallurgical processes. While data suggest that hydrometallurgical methods are more effective compared to pyrometallurgical methods, these approaches require substantial energy and chemical consumption and necessitate the use of gas collection and dust removal systems (Krishnan et al., 2021). Due to the economic and environmental disadvantages of traditional methods, effective, environmentally friendly, cost-efficient, and sustainable biotechnological methods are preferred for metal recovery from waste (Wang and Gaustad, 2012).

2. BIOLEACHING

Microbial organisms, especially their role in the biological transformation of elements, biogeochemical cycles of metals and minerals, metal and mineral transformations, decomposition, biological degradation, and the formation of soil and sediments in the biosphere, play a significant role (Bertrand et al., 2015; Jing and Kjellerup, 2018). All microorganisms, including prokaryotes and eukaryotes, as well as complex organisms known as "higher organisms," can actively contribute to geomicrobial processes centered on the transformation of metals and minerals. While the activities of microorganisms in the transformation of organic and inorganic materials are known to microbiologists, there has been an increased awareness among researchers in geology, mineralogy, geochemistry, and related fields about the geochemical importance of microorganisms (Banfield and

REFERENCES

Alavi, N., Partovi, K., Majlessi, M., Rashidi, M., & Alimohammadi, M. (2021). Bioleaching of metals from cellphones batteries by a co-fungus medium in presence of carbon materials. Bioresource Technology Reports, 15, 100768. https://doi.org/10.1016/j. biteb.2021.100768.

Asghari, I., Mousavi, S.M., Amiri, F., & Tavassoli, S. (2013). Bioleaching of spent refinery catalysts: a review. Industrial & Engineering Chemistry Research, 19, 1069–1081.

Arya, S., & Kumar, S. (2020). Bioleaching: urban mining option to curb the menace of Ewaste challenge. Bioengineered 11 (1), 640–660. https://doi.org/10.1080/21655979.2020.1775988.

Atlas, R. M., & Bartha, R. (1997). Microbial Ecology: Fundamentals and Applications, Fourth Editon, Addison Wesley Longman, The Benjamin/Cumming Publishing Company, Inc., 694.

Banfield, J. F., & Nealson, K. H. (editors) (1997). Geomicrobiology: Interactions between Microbes and Minerals, Reviews in Mineralogy and Geochemistry, vol. 35. Washington, DC: Mineralogical Society of America.

Bertrand, J., Caumette, P., Lebaron, P., Matheron, R., Normand, P., & Sime-Ngando, T. (2015). Environmental Microbiology: Fundamentals and Applications. Springer Netherlands.

Bharadwaj, A., & Ting, Y.P. (2013). Bioleaching of spent hydrotreating catalyst by acidophilic thermophile Acidianus brierleyi: leaching mechanism and effect of decoking. Bioresource Technology, 130, 673–680.

Bosecker, K. (1997). Bioleaching: metal solubilization by microorganisms. FEMS Microbiology Reviews, 20: 591–604.

Bottjer, D. J. (2005). Geobiology and the fossil record: eukaryotic, microbes, and their interactions. Palaeogeogr Palaeoclimatol Palaeoecol 219, 5–21.

Bouffard, S.C., & Dixon, D.G. (2004). Heap Biooxidation of Refractory Gold Ores: Current State of the Art, Mineral Processing & Extractive Metallurgy Review, 25:159-192.

Brandl, H., Bosshard, R., & Wegmann, M.A. (2001). Computer-munching microbes: metal leaching from electronic scrap by bacteria and fungi. Hydrometallurgy, 59, 319-326.

Brierley, C.L., & Brierley, J.A. (2013) Progress in bioleaching: Part B: Applications of microbial processes by the minerals industries. Applied Microbiology and Biotechnology, 97: 7543-7552.

Brierley, J.A., & Brierley, C.L. (2001).Present and Future Commercial Applications of Biohydrometallurgy, Hydrometallurgy, 59: 233-239.

Bryan, C.G., Watkin, E.L., McCredden, T.J., Wong, Z., Harrison, S.T. & Kaksonen, A.H. (2015). The use of pyrite as a source of lixiviant in the bioleaching of electronic waste. Hydrometallurgy, 152, 33-43.

Borja, D., Nguyen, K.A., Silva, R.A., Ngoma, E., Petersen, J., Harrison, S.T., Park, J., & Kim, H. (2019). Continuous bioleaching of arsenopyrite from mine tailings using an adapted mesophilic microbial culture. Hydrometallurgy.

Burgstaller, W., & Schinner, F. (1993). Leaching of metals with fungi. Journal of Biotechnology, 27, 91-116.

Colmer, A.R., & Hinkle, M.E. (1947). The Role of Microorganisms in Acid Mine Drainage: Preliminary Report, Science, 106 (2751): 253-256.

Cui, J., Zhu, N., Mao, F., Wu, P., & Dang, Z. (2021). Bioleaching of indium from waste LCD panels by Aspergillus niger: Method optimization and mechanism analysis. Sci. Total Environ. 790, 148151. https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2021.148151.

Das, A. P., Sukla, L. B., Pradhan, N., & Nayak, S. (2011). Manganese biomining: A review. Bioresource technology, 102(16), 7381–7387. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2011.05.018

Dresher, W.H. (2004). Copper Applications in Mining and Extraction, http://www.copper.org/innovations/2004/05/

Ertan, B. (2023). Extraction of High-value Metals from Boron Waste by Bioleaching Using Aspergillus niger. Transactions of Indian Institue of Metals. https://doi.org/10.1007/s12666-023-03013-0.

Gadd, G. M. (2008a). Bacterial and fungal geomicrobiology: a problem with communities? Geobiology 6, 278–284.

Gleeson, D., McDermott, F., & Clipson, N. (2007). Understanding microbially active biogeochemical environments. Adv Appl Microbiol 62, 81–104.

Grohol, M., & Veeh, C. (2023). Study on the critical raw materials for the EU 2023 – Final report.. European Commission, Directorate-General for Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs, Publications Office of the European Union. https://data.europa.eu/doi/10.2873/725585.

Hansford, G.S. & Vargas, T. (2001). Chemical and Electrochemical Basis of Bioleaching Process. Hydrometallurgy, 59, 135-145.

Hassanıen, W. A. G., Desouky, O. A. N., & Hussıen, S. S. E. (2013). Bioleaching of some Rare Earth Elements from Egyptian Monazite using Aspergillus ficuum and Pseudomonas aeruginosa. Walailak Journal of Science and Technology (WJST), 11(9), 809–823. Retrieved from https://wjst.wu.ac.th/index.php/wjst/article/view/481

Hocheng, H., Su, C., & Jadhav, U. U. (2014). Bioleaching of metals from steel slag by Acidithiobacillus thiooxidans culture supernatant. Chemosphere, 117, 652-657.

Horeh, N. B., Mousavi, S. M., & Shojaosadati, S. A. (2016). Bioleaching of valuable metals from spent lithium-ion mobile phone batteries using Aspergillus niger. Journal of power sources, 320, 257-266.

Hosseinzadeh, F., Rastegar, S.O. & Ashengroph, M. (2021). Bioleaching of rare

earth elements from spent automobile catalyst as pretreatment method to improve Pt and Pd recovery: Process optimization and kinetic study, Process Biochemistry 105, 1–7, https://doi.org/10.1016/j.procbio.2021.03.022.

Jalali, F., Fakhari, J. & Zolfaghari, A. (2019). Response surface modeling for lab-scale column bioleaching of low-grade uranium ore using a new isolated strain of Acidithiobacillus Ferridurans. Hydrometallurgy.

Jing, R., & Kjellerup, B. V. (2018). Biogeochemical cycling of metals impacting by microbial mobilization and immobilization. Journal of environmental sciences (China), 66, 146–154. https://doi.org/10.1016/j.jes.2017.04.035

Karim, S., & Ting, Y.-P. (2021). Recycling pathways for platinum group metals from spent automotive catalyst: A review on conventional approaches and bio-processes. Resour. Conserv. Recycl. 170, 105588. https://doi.org/10.1016/j. resconrec.2021.105588.

Karim, S., & Ting, Y. P. (2022). Bioleaching of platinum, palladium, and rhodium from spent automotive catalyst using bacterial cyanogenesis. Bioresource Technology Reports, 18, 101069.

Konhauser, K. (2007). Introduction to Geomicrobiology. Oxford: Blackwell.

Krebs, W., Brombacher, C., Bosshard, P.P., Bachofen, R., & Brandl, H. (1997). Microbial recovery of metals from solids. FEMS Microbiology Reviews, 20: 605–617. https://doi.org/10.1111/j.1574-6976.1997.tb00341.x.

Krishnan, S., Zulkapli, N.S., Kamyab, H., Taib, S.M., Din, M.F., Majid, Z.A., Chaiprapat, S., Kenzo, I., Ichikawa, Y., Nasrullah, M., Chelliapan, S., & Othman, N. (2021). Current technologies for recovery of metals from industrial wastes: An overview. Environmental Technology and Innovation, 101525.

Macalady, J., & Banfield, J. F. (2003). Molecular geomicrobiology: genes and geochemical cycling. Earth Planet Sci Lett 209, 1–17.

Marra, A., Cesaro, A., Rene, E. R., Belgiorno, V., & Lens, P. N. L. (2018). Bioleaching of metals from WEEE shredding dust. Journal of environmental management, 210, 180–190. https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2017.12.066

McCready, R.G., & Gould, W.D. (1990). Bioleaching of Uranium, Ehrlich, H.L. and Brierly, C.L. (Eds.), Microbial Mineral Recovery, McGraw-Hill, New York, p.107.

Nazari, B., Jorjani, E., Hani, H., Manafi, Z., & Riahi, A. (2014). Formation of jarosite and its effect on important ions for Acidithiobacillus ferrooxidans bacteria. Transactions of Nonferrous Metals Society of China, 24, 1152-1160.

Pradhan, D., Mishra, D., Kim, D.J., Ahn, J.G., Chaudhury, G.R. & Lee, S.W. (2010). Bioleaching kinetics and multivariate analysis of spent petroleum catalyst dissolution using two acidophiles. Journal of Hazardous Materials, 175, 267–273.

Patel, F., & Lakshmi, B. (2021). Bioleaching of copper and nickel from mobile phone printed circuit board using Aspergillus fumigatus A2DS. Brazilian Journal of Microbiology, 52(3), 1475-1487.

Rawlings, D. E., Tributsch, H., & Hansford, G. S. (1999). Reasons why'Leptospirillum'-like species rather than Thiobacillus ferrooxidans are the dominant iron-oxidizing bacteria in many commercial processes for the biooxidation of pyrite and related ores. Microbiology-Reading, 145(1), 5-14.

Rawlings, D. E. (2002). Heavy Metal Mining Using Microbes, Annual Review of Microbiology, 56:65-91.

Reed, D.W., Fujita, Y., Daubaras, D.L., Jiao, Y., & Thompson, V.S. (2016a). Bioleaching of Rare Earth Elements from Waste Phosphors and Cracking Catalysts Title: Bioleaching of Rare Earth Elements from Waste Phosphors and Cracking Catalysts.

Rohwerder, T., Gehrke, T., Kinzler, K., & Sand, W. (2003). Bioleaching review part A: progress in bioleaching: fundamentals and mechanisms of bacterial metal sulfide oxidation. Applied microbiology and biotechnology, 63(3), 239–248. https://doi.org/10.1007/s00253-003-1448-7

Simate, G.S., Ndlovu, S., & Walubita, L.F. (2010). The fungal and chemolithotrophic leaching of nickel laterites — Challenges and opportunities. Hydrometallurgy, 103, 150-157.

Srichandan, H., Pathak, A., Singh, S., Blight, K., Kim, D.J., & Lee, S.W. (2014a). Sequential leaching of metals from spent refinery catalyst in bioleaching-bioleaching and bioleaching-chemical leaching reactor: comparative study. Hydrometallurgy 150, 130–143.

Srichandan, H., & Mishra, S. (2019). Bioleaching approach for extraction of metal values from secondary solid wastes: A critical review. Hydrometallurgy. 189. 105122. 10.1016/j.hydromet.2019.105122.

Uroz, S., Calvaruso, C., Turpault, M.-P., & Frey-Klett, P. (2009). Mineral weathering by bacteria: ecology, actors and mechanisms. Trends Microbiol 17, 378–387

Venkata Mohan, S., Amulya, K., & Annie Modestra, J. (2020). Urban biocycles – Closing metabolic loops for resilient and regenerative ecosystem: A perspective. Bioresources Technology, 306, 123098. https://doi.org/10.1016/j.biortech.2020.123098.

Vera, M., Schippers, A., & Sand, W. (2013). Progress in bioleaching: fundamentals and mechanisms of bacterial metal sulfide oxidation—part A. Applied Microbiology.

Wang, X., & Gaustad, G. (2012). Prioritizing material recovery for end-of-life printed circuit boards. Waste management (New York, N.Y.), 32(10), 1903–1913. https://doi.org/10.1016/j.wasman.2012.05.005

Warren, L. A., & Haack, E. A. (2001). Biogeochemical controls on metal be-

haviour in freshwater environments. Earth Sci Rev 54, 261–320.

Watling, H. R. (2006). The bioleaching of sulphide minerals with emphasis on copper sulphides – a review. Hydrometallurgy, 84: 81–108.

Zhang, M., Guo, X., Tian, B., Wang, J., Qi, S., Yang, Y., & Xin, B. (2019). Improved bioleaching of copper and zinc from brake pad waste by low-temperature thermal pretreatment and its mechanisms. Waste Management, 87, 629–635. https://doi.org/ 10.1016/j.wasman.2019.02.047.

Zhang, R., Hedrich, S., Römer, F., Goldmann, D., & Schippers, A. (2020). Bioleaching of cobalt from Cu/Co-rich sulfidic mine tailings from the polymetallic Rammelsberg mine, Germany Hydrometallurgy, 197, Article 105443.

Zhao, K., Gu, G., Qiu, G., & Wang, X. (2017). Study on the jarosite mediated by bioleaching of pyrrhotite using Acidthiobacillus ferrooxidans . Bioscience Journal, 33(3), 721–729. https://doi.org/10.14393/BJ-v33n3-33824.

CHAPTER 9

ZINC OXIDE NANOPARTICLES - FUNDAMENTALS AND APPLICATIONS

Olcay GENÇYILMAZ[1]

1 Assoc. Prof. Dr., Çankırı Karatekin University, ORCID ID: 0000-0002-7410-2937

1. Nanoparticle and Nanotechnology

The term "nano" has its roots in the Greek word "nanos", which denotes a measure of length at the scale of one billionth of a meter (Boholm, 2016). However, the term "nano" itself does not signify a specific unit of measurement. Rather, it is used for all units of measurement, but usually in units of length, mass, and time. It is worth noting that a nanometer scale is 80,000 times smaller than the diameter of a human hair, 7,000 times smaller than red blood cells, and hundreds of times smaller than the common cold virus (Raffa et al., 2010). Nanotechnology is the technology achieved with particles ranging in size from 1 to 100 nanometers. The concept of nanotechnology was initially introduced in 1959 through a conference led by the renowned scientist, Richard Feynman. In this lecture, Feynman introduced the concept of individually controlling atoms and molecules using sensitive instruments while discussing nanotechnology. This gave rise to the possibility of creating materials of new sizes, possessing distinct physical and chemical features (Demir, 2021). Nanotechnology was initially coined in 1974 by Norio Taniguchi, a Japanese professor at Tokyo's Norio Taniguchi University. The term aimed to identify objects with exceptional accuracy and minimal size. The scanning tunneling microscope was the historic launch and revolution of the nanoworld when it was invented in 1981 by two scientists, Gerd Bing, and the scientist Henrik Rohr, who won the Nobel Prize in Physics in 1986 for this great invention. Subsequently, the progression and evolution of nanotechnology persisted, culminating in the invention of the atomic force microscope, an improved instrument that enables the investigation of applications of nano-objects with dimensions ranging from 1 to 100 nanometers (Dosekova et al., 2017).

Nanotechnology has emerged as a key and highly complex technological domain requiring extensive research and study. Nanotechnology has emerged as a promising technology with applications in many critical areas such as biology, chemistry, and physics (Abdulkadeer, 2016; Öztürk et al., 2016). The superior properties of nanoparticles, over bulk materials, are attributable to their increasingly augmented surface area relative to particle size. The significant differences between nanomaterials and bulk materials lie in their melting point, electronic structure, conductivity, and temperature properties (Yokoyama et al., 2008).

Nanotechnology finds its application in diverse fields, ranging from medicine, optoelectronics, defense, environment, food, to agriculture. Biomedical applications of nanotechnology include tissue engineering, assisting in vaccine development, treating wounds, burns, and diabetes patients, along with manufacturing dental fillings, prostheses, conducting drug delivery, and bioimaging. Nanoparticles prove vital in bioscience in

References

Abd-Elsalam, K. A. (2021), Zinc-Based Nanostructures for Environmental and Agricultural Applications. Elsevier.

Abdulkadeer, M. A. (2016), Synthesis and Characterization of the Golden Nanoparticles and their medical Applications by Using (LALP) Technique, University of Anbar, 128 page, Anbar.

Azam, A., Ahmed, Oves M. M., Khan, Habib S., Memic, A. (2012), Antimicrobial activity of metal oxide nanoparticles against Gram-positive and Gram-negative bacteria: a comparative study, 7, 6003-6009.

Bavasso, I., Vilardi, G., Stoller, M., Chianese, A., Di, Palma, L. (2016), Perspectives in nanotechnology based innovative applications for the environment, Chemical Engineering, 47, 1-6.

Cormode, D. P., Skajaa, T., Fayad, Z. A ., Mulder, W. J. M. (2009), Nanotechnology in medical imaging: probe design and applications, Arteriosclerosis, thrombosis, and vascular biology, 29(7), 992–1000.

Dakua, I. and Afzulpurkar, N. (2013), Piezoelectric energy generation and harvesting at the nano-scale: materials and devices, Nanomaterials and Nanotechnology, 3, 21-31.

Demir, N. (2021), Nanotechnology in cosmetics: opportunities and challenges, NanoEra, 1(1), 19–23.

Dosekova, E., Filip, J., Bertok, T., Both, P., Kasak, P. , Tkac, J. (2017), Nanotechnology in glycomics: applications in diagnostics, therapy, imaging, and separation processes, Medicinal research reviews, 37(3), 514–626.

Espitia, P. J. P., Otoni, C. G.,Soares, N. F. F. (2016), Zinc oxide nanoparticles for food packaging applications, Antimicrobial food packaging, 5(5), 1447-1464.

Goldberg, M., Langer, R., Jia, X. (2007), Nanostructured materials for applications in drug delivery and tissue engineering, Journal of Biomaterials Science, Polymer Edition, 18(3), 241–268.

Hahn, Y. B. (2011), Zinc oxide nanostructures and their applications, Korean Journal of Chemical Engineering, 28(9), 1797–1813.

Imran, M., Haider, S., Ahmad, K., Mahmood, A., Al-Masry, W. A. (2017), Fabrication and characterization of zinc oxide nanofibers for renewable energy applications, Arabian Journal of Chemistry, 10, S1067–S1072.

Jones, N., Ray, B., Ranjit, K. T., Manna, A. C. (2008), Antibacterial activity of ZnO nanoparticle suspensions on a broad spectrum of microorganisms, FEMS Microbiology Letters, 279 (1), 71–76.

Janotti, A., Van de Walle, C. G. (2009), Fundamentals of zinc oxide as a semiconductor, Reports on progress in physics, 72(12), 126501.

Jafarirad, S., Mehrabi, M., Divband, B., Kosari-Nasab, M. (2016), Biofabrication of zinc oxide nanoparticles using fruit extract of Rosa canina and their toxic potential against bacteria: a mechanistic approach, Materials Science and Engineering: C, 59, 296–302.

Jiang, J., Pi, J., Cai, J. (2018), The advancing of zinc oxide nanoparticles for biomedical applications, Bioinorganic chemistry and applications, 1062562, 1-19.

Khan, M. S., Dhavan, P. P., Jadhav, B. L., Shimpi, N. G. (2020), Ultrasound-Assisted Green Synthesis of Ag-Decorated ZnO Nanoparticles UsingExcoecaria agallochaLeaf Extract and Evaluation of Their Photocatalytic and Biological Activity, 5 (41), 12660-12671.

Kołodziejczak-Radzimska, A., Jesionowski, T. (2014), Zinc oxide—from synthesis to application: a review, Materials, 7(4), 2833–2881.

Khun, K., Ibupoto, Z. H., AlSalhi, M. S. Atif, M., Ansari, A. A., Willander, M. (2013), Fabrication of Well-Aligned ZnO Nanorods Using a Composite Seed Layer of ZnO Nanoparticles and Chitosan Polymer, Material, 6 (10), 4361-4374.

Lalwani, G., Henslee, A. M., Farshid, B., Lin, L., Kasper, F. K., Qin, Y. X., Mikos, A. G., Sitharaman, B. (2013), Two-dimensional nanostructure-reinforced biodegradable polymeric nanocomposites for bone tissue engineering, Biomacromolecules, 14(3), 900–909.

Moradpoor, H., Safaei, M., Mozaffari, H. R., Sharifi, R., Imani, M. M., Golshah, A., Bashardoust, N. (2021), An overview of recent progress in dental applications of zinc oxide nanoparticles, RSC Advances, 11(34), 21189–21206.

Natan, M. ,Banin, E. (2017), From nano to micro: using nanotechnology to combat microorganisms and their multidrug resistance, FEMS microbiology reviews, 41(3), 302–322.

Nayak, C., Chandra, I., Singh, P., Singh, S. K. (2018), Omics-based nanomedicine. Synthetic Biology, Fronteir Genetic, 12, 227–248.

Öztürk, Ö., Asıkuzun, E., Hacıoglu, Z. B., Safran, S. (2016), Characteristics of ZnO:Er nano thin films produced different thickness using different solvent by sol-gel method, Journal of Polytechnic, 1, 37-45.

Padmavathy, N., Vijayaraghavan, R. (2008), Enhanced bioactivity of ZnO nanoparticles an antimicrobial study, Science and technology of advanced materials 9(3), 035004.

Padalia, H., Chanda, S. (2017), Characterization, antifungal and cytotoxic evaluation of green synthesized zinc oxide nanoparticles using Ziziphus nummularia leaf extract, Artificial cells, nanomedicine, and biotechnology, 45(8), 1751–1761.

Raffa, V., Vittorio, O., Riggio, C., Cuschieri, A. (2010), Progress in nanotechnology for healthcare. Minimally Invasive Therapy & Allied Technologies, 19(3), 127–135.

Rambabu, K., Bharath, G., Banat, F., Show, P. L. (2021), Green synthesis of zinc oxide nanoparticles using Phoenix dactylifera waste as bioreductant for effective dye degradation and antibacterial performance in wastewater treatment, Journal of hazardous materials, 402, 23560.

Roco, M. C. (2003), Nanotechnology: convergence with modern biology and medicine, Current opinion in biotechnology, 14(3),337–346.

Patil, M., Mehta, D. S., Guvva, S. 2008. Future impact of nanotechnology on medicine and dentistry. Journal of Indian society of periodontology, 12(2): 34-40.

Sabir, S., Arshad, M., Chaudhari, S. K. (2014), Zinc oxide nanoparticles for revolutionizing agriculture: synthesis and applications, The Scientific World Journal, 925494, 1-8.

Shaba, E. Y., Jacob, J. O., Tijani, J. O., Suleiman, M. (2021), A critical review of synthesis parameters affecting the properties of zinc oxide nanoparticle

and its application in wastewater treatment, Applied Water Science, 11(2), 1–41.

Shankar, S. S., Rai, A., Ankamwar, B., Singh, A., Ahmad, A. S. S. (2004), Biological synthesis of triangular gold nanoprisms, Nature materials, 3(7); 482–488.

Shirshneva-Vaschenko, E. V., Shirshnev, P. S., Snezhnaia, Z. G., Sokura, L. A., Bougrov, V. E., Romanov A. E. (2019), Zinc oxide aluminum doped slabs for heat-eliminating coatings of spacecrafts, Acta Astronautica, 163, 107–111.

Song, B., Yang, R., Xi, N., Patterson, K. C., Qu, C., Lai, K. W. C. (2012), Cellular-level surgery using nano robots, Journal of laboratory automation, 17(6), 425–434.

Souri M., Soltani M., Kashkooli F. M., Shahvandi M. K., Chiani M., Shariati F., Merhabi M. R., Munn L. L. (2022), Towards principled design of cancer nanomedicine to accelerate clinical translation, Materials Today Bio, 13(100208), 1-30.

Sotiriou, G. A., Watson, C., Murdaugh, K. M., Darrah, T. H., Pyrgiotakis, G., Elder, A., Brain, J. D., Demokritou, P. (2014), Engineering safer-by-design silica-coated ZnO nanorods with reduced DNA damage potential, Environmental Science: Nano,1, 144-153.

Wang, X., Yang, L., Chen, Z., Shin, D. M. (2008), Application of nanotechnology in cancer therapy and imaging, CA: a cancer journal for clinicians, 58(2), 97–110.

Wibroe, P., Ahmadvand, D., Oghabian, M. A., Yaghmur, A., Moghimi, S. M. (2016), An integrated assessment of morphology, size, and complement activation of the PEGylated liposomal doxorubicin products Doxil®, Caelyx®, DOXOrubicin, and Sina Doxosome, Journal of Controlled Release, 221, 1–8.

Xu, L., Wang, Y. Y., Huang, J., Chen, C. Y., Wang, Z. X., Xie, H. (2020), Silver nanoparticles: Synthesis, medical applications and biosafety, Theranostics, 10(20), 8996.

Yokoyama, T., Masuda, H., Suzuki, M., Ehara, K., Nogi, K., Fuji, M., Fukui, T., Suzuki, H., Tatami, J., Hayashi, K., Toda, K. (2008), Basic properties and measuring methods of nanoparticles', in Nanoparticle technology handbook. Elsevier, pp. 3–48, London.

CHAPTER 10

XYLANASES AND XYLANASE CODING GENES OF ANAEROBIC RUMEN FUNGI

Uğur ÇÖMLEKCIOĞLU[1]

1 Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Osmaniye, Türkiye

ANAEROBIC FUNGI IN THE RUMEN MICROBIOTA

The main stored carbon source in nature is plant cell walls and plant cell wall material is the main food of many ruminants (Akin, 1993). Therefore, the rumen is highly adapted for the fermentation of plant cell walls. The cell walls of forage plants that make up the diet of ruminants are complex because they contain protein and many structural carbohydrates. In addition, the structure of the plant cell wall varies greatly depending on the plant species, plant part, tissue type, age of the plant, as well as environmental factors such as temperature, photoperiod, moisture and soil minerals in the plant (Weimer, 1992). Rumen contains one of the most complex microbial ecosystems in nature, and there are bacteria, archaea, protozoa, fungi and bacteriophages in rumen ecosystem (Itabashi, 2004).

Rumen fungi have a very important role in the breakdown of plant cell wall elements by rapidly colonizing and secreting hydrolytic enzymes (Dehhaghi et al., 2020). Rumen fungi are more advantageous than other microorganisms in the degradation of lignocelluloses with the effective enzymes they produce and the rhizomycelium they have. Therefore, rumen fungi play an important role in the degradation of lignocellulosic biomass in rumen (Liang et al., 2020). Most of the enzymes that degrade polysaccharides are localized in the rhizoids, rhizomycelium, but are also secreted extracellularly (Lowe et al., 1987). It has also been reported that anaerobic fungal zoospores produce polysaccharide-degrading enzymes (Williams and Orpin, 1987). Immunofluorescence techniques have shown that enzymes are localized in vesicles, rhizoids, and cell wall surface of ribosome-rich vegetative cells, starting from the germination of zoospores. Enzyme production decreases considerably at the time of sporulation (Breton et al., 1995).

The surface substances of lignin are effectively removed by rumen fungi, thereby significantly increasing the accessibility of degradable cellulose and hemicellulose, so that efficient degradation of lignocellulosic biomass by other rumen microorganisms can be achieved (Yue et al., 2013). The polysaccharide-degrading enzyme activity of anaerobic rumen fungi was approximately 3-6 times higher than that of aerobic fungi such as *Trichoderma reesei*, *T. viridae* and *Aspergillus oryzae* used in many industrial processes (Lee et al., 1999). Additionally, rumen fungi are better than rumen bacteria at breaking down structural barriers in plants because of their ability to extensively degrade some lignified tissues, partially degrade and weaken more resistant tissues, and penetrate the cuticle barrier in forages (Akin and Borneman, 1990). Scanning electron microscope (SEM) photographs in Figure 1 show intensive colonization of wheat straw by *Neocallimastix* sp.

REFERENCES

Akin, D.E. 1993. Perspectives of Cell Wall Biodegradation—Session Synopsis, In: Forage Cell Wall Structure and Digestibility. 73-82.

Akin, D.E., Borneman, W.S., 1990. Role of Rumen Fungi in Fiber Degradation. Journal of Dairy Science 73, 3023-3032.

Borneman, W.S., Akin, D.E., Ljungdahl, L.G., 1989. Fermentation products and plant cell wall-degrading enzymes produced by monocentric and polycentric anaerobic ruminal fungi. Applied and Environmental Microbiology 55, 1066-1073.

Breton, A., Gaillard-Martine, B., Gerbi, C., de Ségura, B.G., Durand, R., Kherratia, B., 1995. Location by fluorescence microscopy of glycosidases and a xylanase in the anaerobic gut fungi Caecomyces communis, Neocallimastix frontalis, and Piromyces rhizinflata. Current Microbiology 31, 224-227.

Chen, Y.-C., Chiang, Y.-C., Hsu, F.-Y., Tsai, L.-C., Cheng, H.-L., 2012. Structural modeling and further improvement in pH stability and activity of a highly-active xylanase from an uncultured rumen fungus. Bioresource Technology 123, 125-134.

Cheng, H.-L., Hu, C.-Y., Lin, S.-H., Wang, J.-Y., Liu, J.-R., Chen, Y.-C., 2014a. Characterization of two truncated forms of xylanase recombinantly expressed by Lactobacillus reuteri with an introduced rumen fungal xylanase gene. Enzyme and Microbial Technology 64-65, 6-10.

Cheng, Y.-S., Chen, C.-C., Huang, C.-H., Ko, T.-P., Luo, W., Huang, J.-W., Liu, J.R., Guo, R.-T., 2014b. Structural Analysis of a Glycoside Hydrolase Family 11 Xylanase from Neocallimastix patriciarum: Insights into the molecular basis of a thermophilic enzyme. Journal of Biological Chemistry, 289(16), 11020-11028.

Comlekcioglu, U., 2023. Screening, Cloning and Characteristics of the Common Xylanase Gene in Anaerobic Fungi. Iranian Journal of Applied Animal Science 13, 113-119.

Comlekcioglu, U., Aygan, A., Yazdic, F.C., Ozkose, E., 2011. Effects of various agro-wastes on xylanase and b-xylosidase production of anaerobic ruminal fungi. J Sci Indus Res 70, 293-299.

Comlekcioglu, U., Gunes, M., Altun, H., Ekiz, D.O., Aygan, A., 2017. Coexpression of rumen fungal xylanase and bifunctional cellulase genes in Escherichia coli. Brazilian Archives of Biology and Technology 60.

Comlekcioglu, U., Ozkose, E., Tutus, A., Akyol, I., Ekinci, M., 2010. Cloning and characterization of cellulase and xylanase coding genes from anaerobic fungus Neocallimastix sp. GMLF1. Int J Agric Biol 12, 691-696.

Comlekcioglu, U., Tutus, A., Cicekler, M., Gunes, M., Aygan, A., 2014. Application of recombinant xylanase from Orpinomyces sp. in elemental chlorine-free bleaching of kraft pulps. Rom Biotechnol Lett 19, 8941-8950.

Comlekcioglu U., Yazdic F.C., Keser S., Kelleci B.M., Battaloglu G., E., O., 2012. Effects of Carbon Sources on Enzyme Production of Neocallimastix sp. ve Orpinomyces sp. Kafkas Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi 18, 799-806.

Dagar, S.S., Kumar, S., Mudgil, P., Puniya, A.K., 2018. Comparative evaluation of lignocellulolytic activities of filamentous cultures of monocentric and polycentric anaerobic fungi. Anaerobe 50, 76-79.

Dehhaghi, M., Kazemi Shariat Panahi, H., Salehi Jouzani, G., Nallusamy, S., Gupta, V.K., Aghbashlo, M., Tabatabaei, M. 2020. Anaerobic Rumen Fungi for Biofuel Production, In: Salehi Jouzani, G., Tabatabaei, M., Aghbashlo, M. (Eds.) Fungi in Fuel Biotechnology. Springer International Publishing, Cham, 149-175.

Donev, E., Gandla, M.L., Jönsson, L.J., Mellerowicz, E.J., 2018. Engineering Non-cellulosic Polysaccharides of Wood for the Biorefinery. Frontiers in Plant Science 9.

Dutta, P.D., Neog, B., Goswami, T., 2020. Xylanase enzyme production from Bacillus australimaris P5 for prebleaching of bamboo (Bambusa tulda) pulp. Materials Chemistry and Physics 243, 122227.

Edwards, J.E., Forster, R.J., Callaghan, T.M., Dollhofer, V., Dagar, S.S., Cheng, Y., Chang, J., Kittelmann, S., Fliegerova, K., Puniya, A.K., Henske, J.K., Gilmore, S.P., O'Malley, M.A., Griffith, G.W., Smidt, H., 2017. PCR and Omics Based Techniques to Study the Diversity, Ecology and Biology of Anaerobic Fungi: Insights, Challenges and Opportunities. Frontiers in Microbiology 8.

Garcia-Vallvé, S., Romeu, A., Palau, J., 2000. Horizontal Gene Transfer of Glycosyl Hydrolases of the Rumen Fungi. Molecular Biology and Evolution 17, 352-361.

Gilbert, H.J., Hazlewood, G.P., Laurie, J.I., Orpin, C.G., Xue, G.P., 1992. Homologous catalytic domains in a rumen fungal xylanase: evidence for gene duplication and prokaryotic origin. Molecular Microbiology 6, 2065-2072.

Gomez de Segura, B., Durand, R., Fèvre, M., 1998. Multiplicity and expression of xylanases in the rumen fungus Neocallimastix frontalis. FEMS Microbiology Letters 164, 47-53.

Gruninger, R.J., Nguyen, T.T.M., Reid, I.D., Yanke, J.L., Wang, P., Abbott, D.W., Tsang, A., McAllister, T., 2018. Application of Transcriptomics to Compare the Carbohydrate Active Enzymes That Are Expressed by Diverse Genera of Anaerobic Fungi to Degrade Plant Cell Wall Carbohydrates. Frontiers in Microbiology 9.

Han, N., Miao, H., Ding, J., Li, J., Mu, Y., Zhou, J., Huang, Z., 2017. Improving the thermostability of a fungal GH11 xylanase via site-directed mutagenesis guided by sequence and structural analysis. Biotechnology for Biofuels 10, 133.

Hanafy, R.A., Elshahed, M.S., Liggenstoffer, A.S., Griffith, G.W., Youssef, N.H., 2017. Pecoramyces ruminantium, gen. nov., sp. nov., an anaerobic gut fungus from the feces of cattle and sheep. Mycologia 109, 231-243.

Henske, J.K., Gilmore, S.P., Haitjema, C.H., Solomon, K.V., O'Malley, M.A., 2018. Biomass-degrading enzymes are catabolite repressed in anaerobic gut fungi. AIChE Journal 64, 4263-4270.

Huang, Y.-H., Huang, C.-T., Hseu, R.-S., 2005. Effects of dockerin domains on Neocallimastix frontalis xylanases. FEMS Microbiology Letters 243, 455-460.

Itabashi, H., 2004. Recent Topics in Rumen Microbiology with Particular Reference to Animal Production in Japan. Microbes and Environments 19, 270-275.

Joshi, A., Lanjekar, V.B., Dhakephalkar, P.K., Callaghan, T.M., Griffith, G.W., Dagar, S.S., 2018. Liebetanzomycespolymorphus gen. et sp. nov., a new anaerobic fungus (Neocallimastigomycota) isolated from the rumen of a goat. MycoKeys, 89-110.

Kalinina, A.N., Borshchevskaya, L.N., Gordeeva, T.L., Sineoky, S.P., 2020. Expression of the Xylanase Gene from Pyromyces finnis in Pichia pastoris and Characterization of the Recombinant Protein. Applied Biochemistry and Microbiology 56, 787-793.

Katahira, S., Fujita, Y., Mizuike, A., Fukuda, H., Kondo, A., 2004. Construction of a Xylan-Fermenting Yeast Strain through Codisplay of Xylanolytic Enzymes on the Surface of Xylose-Utilizing Saccharomyces cerevisiae Cells. Applied and Environmental Microbiology 70, 5407-5414.

Kulkarni, N., Shendye, A., Rao, M., 1999. Molecular and biotechnological aspects of xylanases. FEMS Microbiology Reviews 23, 411-456.

Lee, S.S., Shin, K.J., Kim, W.Y., Ha, J.K., Han, I.K., 1999. The Rumen Ecosystem : As a Fountain Sources of Nobel Enzymes - Review. Asian-Australas J Anim Sci 12, 988-1001.

Leng, J., Liu, X., Zhang, C., Zhu, R., Mao, H., 2018. Gene cloning and expression of fungal lignocellulolytic enzymes from the rumen of gayal (Bos frontalis). The Journal of General and Applied Microbiology 64, 9-14.

Liang, J., Nabi, M., Zhang, P., Zhang, G., Cai, Y., Wang, Q., Zhou, Z., Ding, Y., 2020. Promising biological conversion of lignocellulosic biomass to renewable energy with rumen microorganisms: A comprehensive review. Renewable and Sustainable Energy Reviews 134, 110335.

Liu, J.-H., Selinger, B.L., Tsai, C.-F., Cheng, K.-J., 1999. Characterization of a Neocallimastix patriciarum xylanase gene and its product. Canadian Journal of Microbiology 45, 970-974.

Liu, J.-H., Selinger, L.B., Cheng, K.-J., Beauchemin, K.A., Moloney, M.M., 1997. Plant seed oil-bodies as an immobilization matrix for a recombinant

xylanase from the rumen fungus Neocallimastix patriciarum. Molecular Breeding 3, 463-470.

Liu, J.-R., Yu, B., Lin, S.-H., Cheng, K.-J., Chen, Y.-C., 2005. Direct cloning of a xylanase gene from the mixed genomic DNA of rumen fungi and its expression in intestinal Lactobacillus reuteri. FEMS Microbiology Letters 251, 233-241.

Liu, Y.-y., Liu, M.-r., Li, H.-l., Li, B.-y., Zhang, C.-h., 2016. Characteristics of high yield pulp fibers by xylanase treatment. Cellulose 23, 3281-3289.

Liu, Z., Wen, S., Wu, G., Wu, H., 2022. Heterologous expression and characterization of Anaeromyces robustus xylanase and its use in bread making. European Food Research and Technology 248, 2311-2324.

Ljungdahl, L.G., 2008. The Cellulase/Hemicellulase System of the Anaerobic FungusOrpinomycesPC-2 and Aspects of Its Applied Use. Annals of the New York Academy of Sciences 1125, 308-321.

Lowe, S.E., Theodorou, M., Trinci, A., 1987. Cellulases and xylanase of an anaerobic rumen fungus grown on wheat straw, wheat straw holocellulose, cellulose, and xylan. Applied and environmental microbiology 53, 1216-1223.

Malgas, S., Mafa, M.S., Mkabayi, L., Pletschke, B.I., 2019. A mini review of xylanolytic enzymes with regards to their synergistic interactions during hetero-xylan degradation. World Journal of Microbiology and Biotechnology 35, 187.

Matsui, H., Ban-Tokuda, T., 2008. Studies on Carboxymethyl Cellulase and Xylanase Activities of Anaerobic Fungal Isolate CR4 from the Bovine Rumen. Current Microbiology 57, 615-619.

Meng, Q., Fu, S., Li, B., Lucia, L.A., 2015. The Impact of Xylanase and Hot Acid Pretreatment on HexAs in Eucalyptus Kraft Pulp Bleaching. Journal of Wood Chemistry and Technology 35, 239-250.

Morrison, M., Mackie, R.I., Kistner, A., 1990. Evidence that Cellulolysis by an Anaerobic Ruminal Fungus Is Catabolite Regulated by Glucose, Cellobiose, and Soluble Starch. Applied and Environmental Microbiology 56, 3227-3229.

Mountfort, D.O., Asher, R.A., 1989. Production of xylanase by the ruminal anaerobic fungus Neocallimastix frontalis. Applied and Environmental Microbiology 55, 1016-1022.

Nagy, T., Tunnicliffe, R.B., Higgins, L.D., Walters, C., Gilbert, H.J., Williamson, M.P., 2007. Characterization of a Double Dockerin from the Cellulosome of the Anaerobic Fungus Piromyces equi. Journal of Molecular Biology 373, 612-622.

Naidu, D.S., Hlangothi, S.P., John, M.J., 2018. Bio-based products from xylan: A review. Carbohydrate Polymers 179, 28-41.

Novotná, Z., Procházka, J., Šimůnek, J., Fliegerová, K., 2010. Xylanases of anaer-

obic fungus Anaeromyces mucronatus. Folia Microbiologica 55, 363-367.

Pai, C.-K., Wu, Z.-Y., Chen, M.-J., Zeng, Y.-F., Chen, J.-W., Duan, C.-H., Li, M.-L., Liu, J.-R., 2010. Molecular cloning and characterization of a bifunctional xylanolytic enzyme from Neocallimastix patriciarum. Applied Microbiology and Biotechnology 85, 1451-1462.

Paul, S.S., Deb, S.M., Punia, B.S., Singh, D., Kumar, R., 2010. Fibrolytic potential of anaerobic fungi (Piromyces sp.) isolated from wild cattle and blue bulls in pure culture and effect of their addition on in vitro fermentation of wheat straw and methane emission by rumen fluid of buffaloes. Journal of the Science of Food and Agriculture 90, 1218-1226.

Pearce, P.D., Bauchop, T., 1985. Glycosidases of the rumen anaerobic fungus Neocallimastix frontalis grown on cellulosic substrates. Applied and Environmental Microbiology 49, 1265-1269.

Rabee, A.E., Forster, R.J., Elekwachi, C.O., Kewan, K.Z., Sabra, E.A., Shawket, S.M., Mahrous, H.A., Khamiss, O.A., 2019. Community structure and fibrolytic activities of anaerobic rumen fungi in dromedary camels. Journal of Basic Microbiology 59, 101-110.

Raghothama, S., Eberhardt, R.Y., Simpson, P., Wigelsworth, D., White, P., Hazlewood, G.P., Nagy, T., Gilbert, H.J., Williamson, M.P., 2001. Characterization of a cellulosome dockerin domain from the anaerobic fungus Piromyces equi. Nature Structural Biology 8, 775-778.

Solomon, K.V., Haitjema, C.H., Henske, J.K., Gilmore, S.P., Borges-Rivera, D., Lipzen, A., Brewer, H.M., Purvine, S.O., Wright, A.T., Theodorou, M.K., Grigoriev, I.V., Regev, A., Thompson, D.A., O'Malley, M.A., 2016. Early-branching gut fungi possess a large, comprehensive array of biomass-degrading enzymes. Science 351, 1192-1195.

Srinivasan, K., Murakami, M., Nakashimada, Y., Nishio, N., 2001. Efficient production of cellulolytic and xylanolytic enzymes by the rumen anaerobic fungus, Neocallimastix frontalis, in a repeated batch culture. Journal of Bioscience and Bioengineering 91, 153-158.

Stabel, M., Schweitzer, T., Haack, K., Gorenflo, P., Aliyu, H., Ochsenreither, K., 2021. Isolation and Biochemical Characterization of Six Anaerobic Fungal Strains from Zoo Animal Feces. Microorganisms 9, 1655.

Thomson, J.A., 1993. Molecular biology of xylan degradation. FEMS Microbiology Letters 104, 65-82.

Trevizano, L.M., Ventorim, R.Z., de Rezende, S.T., Silva Junior, F.P., Guimarães, V.M., 2012. Thermostability improvement of Orpinomyces sp. xylanase by directed evolution. Journal of Molecular Catalysis B: Enzymatic 81, 12-18.

Tsai, C.T., Huang, C.-T., 2008. Overexpression of the Neocallimastix frontalis xylanase gene in the methylotrophic yeasts Pichia pastoris and Pichia methanolica. Enzyme and Microbial Technology 42, 459-465.

Ventorim, R.Z., de Oliveira Mendes, T.A., Trevizano, L.M., dos Santos Camargos, A.M., Guimarães, V.M., 2018. Impact of the removal of N-terminal non-structured amino acids on activity and stability of xylanases from Orpinomyces sp. PC-2. International Journal of Biological Macromolecules 106, 312-319.

Walia, A., Guleria, S., Mehta, P., Chauhan, A., Parkash, J., 2017. Microbial xylanases and their industrial application in pulp and paper biobleaching: a review. 3 Biotech 7, 11.

Wang, Q., Luo, Y., He, B., Jiang, L.-S., Liu, J.-X., Wang, J.-K., 2015. Characterization of a Novel Xylanase Gene from Rumen Content of Hu Sheep. Applied Biochemistry and Biotechnology 177, 1424-1436.

Wei, Y.-Q., Long, R.-J., Yang, H., Yang, H.-J., Shen, X.-H., Shi, R.-F., Wang, Z.-Y., Du, J.-G., Qi, X.-J., Ye, Q.-H., 2016. Fiber degradation potential of natural co-cultures of Neocallimastix frontalis and Methanobrevibacter ruminantium isolated from yaks (Bos grunniens) grazing on the Qinghai Tibetan Plateau. Anaerobe 39, 158-164.

Weimer, P.J., 1992. Cellulose Degradation by Ruminal Microorganisms. Critical Reviews in Biotechnology 12, 189-223.

Wen, S., Wu, G., Wu, H., 2021. Biochemical characterization of a GH10 xylanase from the anaerobic rumen fungus Anaeromyces robustus and application in bread making. 3 Biotech 11, 406.

Williams, A.G., Orpin, C.G., 1987. Glycoside hydrolase enzymes present in the zoospore and vegetative growth stages of the rumen fungi Neocallimastix patriciarum, Piromonas communis, and an unidentified isolate, grown on a range of carbohydrates. Canadian Journal of Microbiology 33, 427-434.

Williams, A.G., Withers, S.E., Orpin, C.G., 1994. Effect of the carbohydrate growth substrate on polysaccharolytic enzyme formation by anaerobic fungi isolated from the foregut and hindgut of nonruminant herbivores and the forestomach of ruminants. Letters in Applied Microbiology 18, 147-151.

Xue, G.-p., Denman, S.E., Glassop, D., Johnson, J.S., Dierens, l.M., Gobius, K.S., Aylward, J.H., 1995. Modification of a xylanase cDNA isolated from an anaerobic fungus Neocallimastix patriciarum for high-level expression in Escherichia coli. Journal of Biotechnology 38, 269-277.

Xue, G.-P., Gobius, K.S., Orpin, C.G., 1992. A novel polysaccharide hydrolase cDNA (celD) from Neocallimastix patriciarum encoding three multi-functional catalytic domains with high endoglucanase, cellobiohydrolase and xylanase activities. Microbiology 138, 2397-2403.

Youssef, N.H., Couger, M.B., Struchtemeyer, C.G., Liggenstoffer, A.S., Prade, R.A., Najar, F.Z., Atiyeh, H.K., Wilkins, M.R., Elshahed, M.S., 2013. The Genome of the Anaerobic Fungus Orpinomyces sp. Strain C1A Reveals the Unique Evolutionary History of a Remarkable Plant Biomass Degrader. Applied and Environmental Microbiology 79, 4620-4634.

Yue, Z.-B., Li, W.-W., Yu, H.-Q., 2013. Application of rumen microorganisms for anaerobic bioconversion of lignocellulosic biomass. Bioresource Technology 128, 738-744.

Zhou, L., Xue, G.P., Orpin, C.G., Black, G.W., Gilbert, H.J., Hazlewood, G.P., 1994. Intronless celB from the anaerobic fungus Neocallimastix patriciarum encodes a modular family A endoglucanase. Biochemical Journal 297, 359-364.

Zhu, D., Liu, X., Xie, X., Yang, S., Lin, H., Chen, H., 2020. Characteristics of a XIP-resistant xylanase from Neocallimastix sp. GMLF1 and its advantage in barley malt saccharification. International Journal of Food Science & Technology 55, 2152-2160.

CHAPTER 11

KKT-TYPE OPTIMALITY CRITERIA FOR FUZZY VALUED FRACTIONAL OPTIMIZATION

Hasan DALMAN[1]

1 Associate Professor , Batman University, Department of Mathematics, ORCID: https://orcid.org/0009-0008-6574-3215

1. Introduction

Zadeh introduced the application of fuzzy set theory to mathematical programming in 1965 (Zadeh, 1965). In 1970, Bellman and Zadeh proposed aggregation algorithms to enhance the optimization of fuzzy collections (Bellman & Zadeh, 1970). Zimmermann (1978) was the first to successfully employ fuzzy set theory in multi-objective optimization, marking a significant milestone in this field. In 1991, Zimmermann coined the term "fuzzy-valued optimization" to describe the modeling of real-world problems with fuzzy parameters (Zimmermann, 1991). These issues encompass constraints, objective functions, or a combination of both, and numerous approaches have been developed to address them (Zimmermann, 1991).

Fuzzy function-based optimization is a complex subfield of fuzzy optimization, and it involves optimization problems where the objective function and/or constraints exhibit fuzzy values. This specialized area was pioneered by Wu in 2007, who extensively explored the intricacies of fuzzy function-based optimization (Wu, 2007). Wu (2009a) made substantial advancements by introducing Karush-Kuhn-Tucker (KKT) optimality criteria specifically tailored to this category of fuzzy optimization problems. Furthermore, in 2009, Wu (2009b) extended this line of research by incorporating level-wise differentiability and Hukuhara differentiable fuzzy functions into the framework. Rufián-Lizana et al. (2012) further contributed to the advancement of knowledge in this domain by conducting comprehensive research on fuzzy function-based optimization challenges, building upon the foundational work.

Chalco-Cano et al. (2013a) delved into the complexities of differential calculus for functions with fuzzy interval values and employed the generalized Hukuhara differentiability paradigm for a thorough examination of optimization problems featuring interval-valued objective functions. They introduced KKT conditions based on generalized Hukuhara derivatives, capable of handling two distinct order relations within the interval space (Chalco-Cano et al., 2013b). Moreover, Chalco-Cano et al. (2016) proposed KKT-type optimality criteria for non-differentiable functions within fuzzy optimization contexts, with a focus on improving the understanding of fuzzy optimization with interval-valued objectives. Their work centered on the sophisticated concepts of

References

[1]. Agarwal, D., Singh, P., & El Sayed, M. A. (2023). The Karush–Kuhn–Tucker (KKT) optimality conditions for fuzzy-valued fractional optimization problems. Mathematics and Computers in Simulation, 205, 861-877.

[2]. Bede, B., & Stefanini, L. (2013). Generalized differentiability of fuzzy-valued functions. Fuzzy Sets and Systems, 230, 119–141.

[3]. Bellman, R. E., & Zadeh, L. A. (1970). Decision making in a fuzzy environment. Management Science, 17(4), 141–164.

[4]. Chalco-Cano, Y., Rufián-Lizana, A., Román-Flores, H., & Jiménez-Gamero, M. D. (2013a). Calculus for interval-valued functions using generalized Hukuhara derivative and applications. Fuzzy Sets and Systems, 219, 49–67.

[5]. Chalco-Cano, Y., Lodwick, W. A., & Rufián-Lizana, A. (2013b). Optimality conditions of type KKT for optimization problems with interval-valued objective functions via generalized derivative. Fuzzy Optimization and Decision Making, 12(3), 305-322.

[6]. Chalco-Cano, Y., Lodwick, W. A., Osuna-Gómez, R., & Rufián-Lizana, A. (2016). The Karush–Kuhn–Tucker optimality conditions for fuzzy optimization problems. Fuzzy Optimization and Decision Making, 15(1), 57-73.

[7]. Cochocki, A., & Unbehauen, R. (1993). Neural networks for optimization and signal processing. John Wiley & Sons, Inc..

[8]. Dinkelbach, W. (1967). On non-linear fractional programming. Manag. Sci., 13 (7).

[9]. Hukuhara, M. (1967). Integration des applications mesurables dont la valeur est un compact convexe. Funkcialaj Ekvacioj, 10, 205–223.

[10]. Inuiguchi, M., & Ramík, J. (2000). Possibilistic linear programming: A brief review of fuzzy mathematical programming and a comparison with stochastic programming in portfolio selection problem. Fuzzy Sets and Systems, 111, 3–28.

[11]. Jagannathan, R. (1966). On some properties of programming problems in parametric form pertaining to fractional programming. Manag. Sci., 12, 609–615.

[12]. Pop, B., & Stancu-Minasian, I.M. (2008). A method of solving fully fuzzified linear fractional programming problem. J. Appl. Math. Comput., 27, 227–242.

[13]. Słowiński, R. (Ed.). (1998). Fuzzy sets in decision analysis. Operations research and statistics. Kluwer, Boston.

[14]. Słowiński, R., & Teghem, J. (Eds.). (1990). Stochastic versus fuzzy approaches to multiobjective mathematical programming under uncertainty. Kluwer, Boston.

[15]. Stefanini, L., & Bede, B. (2009). Generalized Hukuhara differentiability of interval-valued functions and interval differential equations. Nonlinear Analysis, 71, 1311–1328.

[16]. Stefanini, L. (2010). A generalization of Hukuhara difference and division for interval and fuzzy arithmetic. Fuzzy Sets and Systems, 161, 1564–1584.

[17]. Su, T., & Hang, D. D. (2022). Optimality and duality in nonsmooth multiobjective fractional programming problem with constraints. *4OR*, 1-33.

[18]. Su, T. V., & Hang, D. D. (2023). Second-order optimality conditions in locally Lipschitz multiobjective fractional programming problem with inequality constraints. *Optimization*, *72*(5), 1171-1198.

[19]. Thuy, N. T., & Van Su, T. (2023). Robust optimality conditions and duality for nonsmooth multiobjective fractional semi-infinite programming problems with uncertain data. *Optimization*, *72*(7), 1745-1775.

[20]. Wu, H.-C. (2007). The Karush–Kuhn–Tucker optimality conditions for the optimization problem with fuzzy-valued objective function. Mathematical Methods of Operations Research, 66, 203–224.

[21]. Wu, H.-C. (2009a). The Karush–Kuhn–Tucker optimality conditions for multi-objective programming problems with

fuzzy-valued objective functions. Fuzzy Optimization and Decision Making, 8, 1–28.

[22]. Wu, H.-C. (2009b). The optimality conditions for optimization problems with convex constraints and multiple fuzzy-valued objective functions. Fuzzy Optimization and Decision Making, 8, 295–321.

[23]. Zadeh, L.A. (1965). Fuzzy sets. Inf. Control, 8, 338–353.

[24]. Zimmermann, H.J. (1978). Fuzzy programming and linear programming with several objective functions. Fuzzy Sets Syst., 1, 45–65.

[25]. Zimmermann, H.J. (1991). Fuzzy Set Theory and its Applications, 2nd Ed. Kluwer-Nijhoff.

Academic Studies in Social, Human and Administrative Sciences

October 2023

Editörler

Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN •978-625-425-222-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

INVESTIGATION OF EXAMPLES OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS IN TERMS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

Yusuf Erhan AKDENİZ, Şenol YAVUZ 1

CHAPTER 2

THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTAL EDUCATION AND WOMEN'S EDUCATIONAL ATTAINMENT IN TURKEY

Berra ÖZTÜRK , Aysun HIZIROĞLU AYGÜN 19

CHAPTER 3

A GROUP OF CORINTHIAN CAPITALS FROM THE AKSARAY MUSEUM

Barış Emre SÖNMEZ 35

CHAPTER 4

THE EFFECT OF ENVIRONMENTALLY RELATED TAXATION AND PUBLIC ENVIRONMENTAL SUBSIDIES ON POLLUTION: CASE OF EU COUNTRIES

Mustafa Emir YÜCEL, Türkmen GÖKSEL.....55

CHAPTER 5

SOCIAL MEDIA USE OF STOCKBREEDING RURAL POPULATION AND THE COMMUNICATION DIMENSIONS BROUGHT ABOUT WITH THIS USE

Rüçhan GÖKDAĞ.....69

CHAPTER 6

THE CONCEPT OF DEATH IN THE SELECTED POEMS OF EMILY DICKINSON AND CAHIT SITKI TARANCI

Gökçen KARA 101

CHAPTER 7

IN THE CONTEXT OF HOUSING ISSUE; THE ROLE OF ADVERTISEMENTS IN SOCIO-SPATIAL SEGREGATION

***Kübra ÖZARSLAN* 123**

CHAPTER 8

PROS AND CONS OF REMOTE LEARNING: NAVIGATING THE DIGITAL CLASSROOM IN IZMIR, TÜRKİYE

***Can SAYGINER* 155**

CHAPTER 9

FINANCIAL PERFORMANCE OF THE BANKS IN TURKEY SOON AFTER THE WORLD WAR II WITH INTEGRATED CILOS-DNMA MODEL

***Naci YILMAZ* 169**

CHAPTER 10

AN ANALYSIS OF FIGHTING AGAINST DOMESTIC VIOLENCE IN TURKEY WITH A SPECIAL EMPHASIS ON WOMEN'S SHELTERS

***Duygu ÖZTÜRK* 195**

CHAPTER 11

EXAMINING THE OFFICIAL TOURISM ACCOUNTS ON SOCIAL MEDIA: A COMPARATIVE STUDY ON TURKEY

***Kübra ÖZARSLAN* 213**

CHAPTER 1

INVESTIGATION OF EXAMPLES OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS IN TERMS OF OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY[1]

Yusuf Erhan AKDENİZ[2]

Şenol YAVUZ[3]

1 Produced from Master Thesis, Investigation of Work Accidents According to Social Security Legislation: The Case of Çorum. (Writer: Yusuf Erhan AKDENİZ, Advisor: Asst. Prof. Dr. Şenol YAVUZ)

2 Hitit Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüs{i, İş Sağlığı ve Güveniiği Anabilim Dalı, ORCİD: 0000-0002-5680-3334

3 Asst. Prof. Dr. Şenol YAVUZ, Hitit University, Osmancık Ömer Derindere Vocational School, Department of Property Protection and Security, ORCİD: 0000-0001-6261-9296

1. INTRODUCTION

Accidents at work; These are events that affect the insured, employer, beneficiary, third parties, and the state and cause many negative consequences. The expenses financed by the state as a result of the accidents that have taken place have reached a level that cannot be ignored due to the development of the scope of social security today. In our country, these expenses are financed by the Social Security Institution. The fact that the costs are pretty high and the applicable legislation gives the Social Security Institution the right to recourse these costs

The Occupational Health and Safety Law No. 6331 aims to ensure that proactive measures are taken without experiencing occupational accidents and diseases. It imposes obligations on employers to take these measures. According to Law No. 6331, employer/employer representatives are obliged to provide occupational health and safety services to their employees (Yavuz, 2021).

The first way to prevent work accidents and occupational diseases is to make occupational health and safety pieces of training compulsory. As a result of this training, it is necessary to ensure the formation of an OHS culture in individuals. When occupational health and safety is not perceived as a legal obligation but adopted as a way of life, it can be thought that this culture begins to emerge (Yavuz, Bülter & Köse, 2018). In our country, to create an OHS culture, OHS course has been made compulsory in the associate and undergraduate departments (Yavuz & Özbek, 2022). It is thought that the OHS course will be compulsory, the employees will start working more safely, and the number of occupational accidents and diseases will decrease through conferences and seminars. As a result, there will be positive reflections on the state.

1.1. Employee and Worker

Law No. 6331 defines the concept of the employee as "*A real person employed in public or private workplaces regardless of their status in their special laws*" (İSGK, 2012).

In Labor Law No. 4857, the Worker is defined as "*A natural person working based on an employment contract is called a worker*." defined as (İK, 2003). In the Worker in the Labor Law definition, particular emphasis is placed on the natural person and employment contract. In the justification of the article, which was regulated during the preparation of the law, while defining the Worker, *"As in Article 2 of the Law No. 2821, working based on the employment contract was deemed sufficient, and the terms' any job' and 'working for a wage,' which are the elements of the employment contract",* were not included separately. In the definition of

REFERENCES

Yavuz, Ş. (2021). Finney Kinney Risk Analizi İle Gıda Mamüleri Dağıtımı Yapan Bir İşletmedeki Tehlike ve Risklerinin Değerlendirilmesi, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal,* (Issn:2630-631X) 7(46): 1320-1331.

Yavuz, Ş., Bulter, A.E. & Kose, D.A. (2018). Osmancık Ömer Derindere Meslek Yüksek Okulu'nda İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürünün İncelenmesi. *International Journal of Labour Life and Social Policy*, 1 (2), 24-36.

Yavuz, Ş. & Özbek, H.E. (2022). Harita alanında öğrenim gören yükseköğretim öğrencilerinin eğitim seviyelerine bağlı olarak İSG algı düzeylerinin incelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research,* 9(82), 710-717.

T.C. Resmi Gazete. *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.* 30 Haziran 2012. Sayı:28339. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

T.C. Resmi Gazete. *İş Kanunu.* 10 Haziran 2003. Sayı:25134. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

TBMM. D:22 YY:1 SS:73. *İş Kanunu Tasarısı ve Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Raporu (1/534)* Erişim tarihi: 24 Ağustos 2022. https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss73m.htm

Sümer, H.H (2020). *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

T.C. Resmi Gazete. Deniz işletmeleri Kanunu. 4 Nisan 1967. Sayı:12586. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Altın, M. & Taşdemir, Ş (2018). *İş Sağlığı ve Güvenliği,* Konya: Eğitim Yayınevi.

T.C. Resmi Gazete. *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu.* 16 Haziran 2006. Sayı:26200. Ankara: Başbakanlık Basımevi.

Demircioğlu, M., & Kaplan, H. A. (2013). Uyuşmazlık Mahkemesi'nin 21.5. 2012, 5.11. 2012 ve 24.12. 2012 Tarihli Kararları Işığında Vakif Üniversitelerinde Görev Yapmakta Olan Öğretim Üyeleri ile Üniversiteler Arasındaki Sözleşmelerin Hukuki Niteliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, *15*, 51-80.

Tükez, H (2017). *Türkiye'de İş Kazalarında İş Sağlığı ve Güvenliğinin İncelenmesi,* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Gedik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başterzi, S & Baycık,G. *HKS 468 Sosyal Sigortalar Hukuku Ders Notları. A.Ü.* Erişim tarihi: 28 Eylül 2022. https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/52063/mod_resource/content/0/HAFTA%201.pdf

Gerek, N (2006). *İşçi Sağlığı Ve İş Güvenliği Uzaktan Eğitim Ders Kitabı*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kılkış, İ. (2013). *İş Sağlığı ve Güvenliği'nde Yeni Dönem*: *6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu (İSGK).* "İş, Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kay-

nakları Dergisi, 15(1), 19-42.

Şakar, M (2017). *Sosyal Sigortalar Uygulaması.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Yılmaz, A (2017). *Sosyal Güvenlik Hukukunda İş Kazası Kavramı: Kıta Avrupası Ve Anglosakson Hukuk İstemlerinden Birer Örnek İle Türk Hukuku Karşılaştırması,* Sosyal Güvenlik Uzmanları Derneği Sosyal Güvence Dergisi, (Yıl: 6 Sayı: 11), 107-127.

NSF, (2002). *An Overview Of Quantitative And Qualitative Data Collection Methods. The 2002 User-Friendly Handbook For Research Evaluation* (ss. 43-62). Erişim Tarihi: 13 Kasım 2022 https://www.nsf.gov/pubs/2002/nsf02057/nsf02057_4.pdf

Akdeniz, Y.E(2022). *İş kazalarının Sosyal Güvenlik Mevzuatına göre incelenmesi: Çorum örneği,* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çorum.

CHAPTER 2

THE RELATIONSHIP BETWEEN PARENTAL EDUCATION AND WOMEN'S EDUCATIONAL ATTAINMENT IN TURKEY[1]

Berra ÖZTÜRK[2]

Aysun HIZIROĞLU AYGÜN[3]

1 This work was submitted to İstanbul Technical University Economics Department as Berra Öztürk's undergraduate graduation project under the supervision of Dr. Hızıroğlu Aygün.

2 Undergraduate Student, İstanbul Technical University , Email:berra-ozturk@hotmail.com

3 Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Technical University, Email: aysunaygun@itu.edu.tr ORCID: 0000-0003-4513-1859

1. Introduction

Many empirical studies reveal that education substantially impacts economic and social well-being, with formal schooling having an essential role in stimulating economic growth (Krueger & Lindahl, 2001). Therefore, policymakers consider the education of the nation as a fundamental point for development.

Even though efforts were made in Turkey to increase participation in education in recent years, education is still one of the main concerns, and educational inequality remains particularly strong for women.

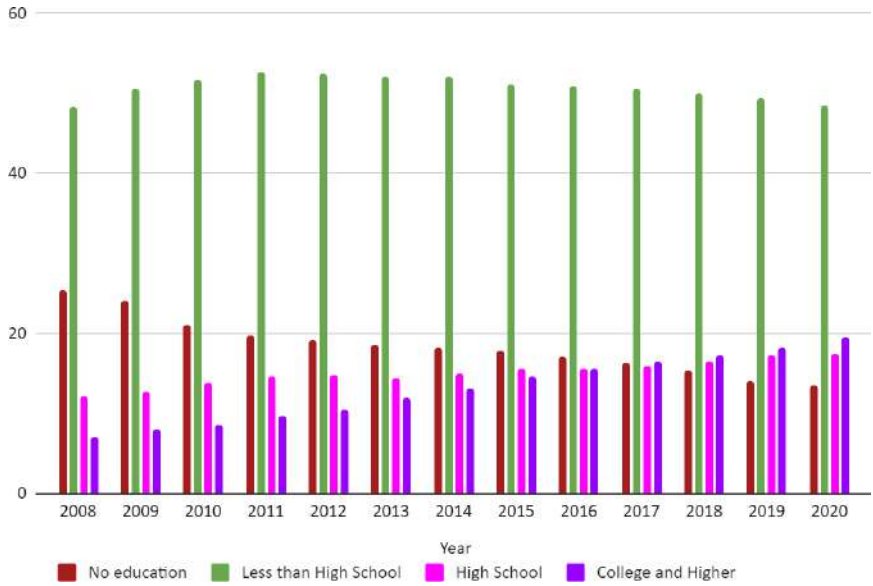

Figure1. Distribution of Women by the Level of Education Completed Aged 25 and Older 2008-2020 (%) Resource: (TurkStat, 2008-2020)

Figure 1 shows the distribution of women in Turkey by educational attainment level between the years 2008 and 2020. Although the rate of uneducated women has decreased over the years, the highest percentage still belongs to women with less than a high school education, with 48.5%. Following the compulsory high school law in 2012, the proportion of high school graduates increased by only 2.7%, from 14.8% to 17.5%. In 2020, the proportion of women with at least a college degree has increased by 12.3% since 2008 and reached 19.4% (TurkStat, 2008-2020). Unfortunately, today only half of women over 25 have at most eight years of education.

In this paper, we aim to analyze the relationship between parental education and women's educational attainment by ordered logistic regression

References

Aydemir, A.B. and Yazıcı H. (2019). Intergenerational education mobility and the level of development. *European Economic Review*. 116, 160-185. doi:10.1016/j.euroecorev.2019.04.003

Duman, A. (n.d). Female education inequality in Turkey: factors affecting girls' schooling.

Retrieved January 18, 2022, from https://rasit.org/files/female_education_in_Turkey.pdf

Gumusa, S. & Chudgar, A. (2015). Factors affecting school participation in Turkey: an analysis of regional differences. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, doi:10.1080/03057925.2015.1095073

Hisarciklilar, M. (2002). A censored regression model for the educational attainment of boys and girls in Turkey. Retrieved November 27, 2021, from https://content.csbs.utah.edu/~ehrbar/erc2002/pdf/P312.pdf

Krueger, A. B., &Lindahl, M. (2001). Education for growth: Why and for whom? *Journal of Economic Literature*,39(4), 1101–1136. doi:10.1257/jel.39.4.1101

Smiths, J. & Hoşgör, A.G. (2006). Effects of family background characteristics on educational participation in Turkey. *International Journal of Educational Development*,

26(5),545-560. doi:10.1016/j.ijedudev.2006.02.002

TDHS. (2013). Retrieved from http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tr/2013_turkiye_nufus_ve_saglik_arastirmasi-67

TDHS. (2018). Retrieved from http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tr/2018_turkiye_nufus_ve_saglik_arastirmasi-55

TurkStat. (2021, May). Retrieved November 27, 2021, from https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Egitim,-Kultur,-Spor-ve-Turizm-105

CHAPTER 3

A GROUP OF CORINTHIAN CAPITALS FROM THE AKSARAY MUSEUM[1]

Barış Emre SÖNMEZ[2]

1 This work, Aksaray Museum Directorate Number: E-48558920-155.01-2727343 prepared under the permission. I would like to thank the Museum Director, Mr. Yusuf ALTIN, for his contributions.

2 Lect. PhD., Nevsehir Haci Bektas Veli University, Avanos Vocational School of Fine Arts, Architectural Restoration Program, besonmez@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9273-8920.

INTRODUCTION

Aksaray is an important settlement area within the Cappadocia Region. The Cappadocia Region has hosted many civilizations throughout history and the borders of this region have changed according to the conditions of the period. The borders of the region, which came under Persian rule, then the Kingdom of Cappadocia was established and later became a province by the Roman Empire, constantly changed and the region witnessed many historical events. When drawing the borders of the Cappadocia Region, if we start from today's cities, it includes all the cities of Kırşehir, Nevşehir, Aksaray, Niğde, Kayseri and Malatya, the east of Ankara, the south of Yozgat and Sivas and the north of Adana[1]. Strabo describes Cappadocia as consisting of the mountains called Cilician Taurus in the south, Armenia, Colchis and the peoples in between speaking different languages in the east, Eukseinos (Black Sea) up to the mouth of the Halys River in the north, and both Paphlagonian tribes and Galatians in the west, reaching as far as the Lycaonians settled in Phrygia and states that it was translated by the Cilicians living in Cilicia Trakheia (Mountainous Cilicia)[2].

It is known that there has been an uninterrupted settlement in Aksaray from the Neolithic age to the present day[3]. Aşıklı Höyük, the oldest settlement in Cappadocia and even in Central Anatolia, is an important proof of this situation. It is understood that this settlement was inhabited approximately a thousand years before Çatalhöyük[4]. It is accepted that the city, which was called "*Garsaura*" in the early period, is the same place as "*Kursaura*", which was an important center in the Hittite Period and it is seen that the name Aksaray is mentioned as "*Kurşaura*" in Hittite texts[5].

It is understood that the region was under Assyrian domination since 713 BC, and then the Phrygians dominated the region. It is seen that Lydia, the Medes, and the Persians ruled the region from 595 BC onwards, and from 547 BC onwards[6]. After Alexander the Great put an end to Persian domination in Anatolia, the Kingdom of Cappadocia was established with Kayseri (Mazaka) as its capital.

The city was re-established under the name "Archelais" in 17 AD by the Cappadocian king Archelaos (36 BC-AD 17)[7]. Strabon says that it was a small town built on the border of Lykaonia and that it was once the metropolis of the country[8]. It is seen that the city passed into the Roman

1 Sevin 1998, 47.
2 Strabon XII.1,C 535/1.
3 Özkan 1994, 164.
4 Esin 1998, 233-241.
5 Tezcan 1958, 517.
6 Özkan 1994, 169.
7 Magie 1950, 494.
8 Strabon XII.2,C 537/6.

Bibliography

Andreae, B. (1973). *Römische Kunst*. Freiburg Basel Wien.

Baranaydın, F. (2016). *Ayasuluk Tepesi Korinth Başlıkları*. Dokuz Eylül University, (Unpublished Master's Thesis), İzmir.

Başaran, C. (1997). Kyzikos Korinth Başlıkları. *Türk Arkeoloji Dergisi, XXXI*, pp.1-52.

Başaran, C. (1999). *Anadolu Kompozit Başlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Boysal, Y. (1954). *Anadolu Korinth Başlıkları*. Ankara University, (Unpublished Master's Thesis), Ankara.

Dagron, G. and Feissel, D. (1987). *Inscriptions de Cilicie*. Paris.

Esin, U. (1998). Aksaray, Nevşehir, Niğde İlleri, 1996 Ortak Yüzey Araştırması. *XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II*, pp.233-241.

Fischer, M. (1990). *Das Korinthische Kapitell lm Alten Israel ln Der Hellenistischen und Römischen Periode*. München.

Görür, M. (1991). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Döneminde Aksaray Şehri*. Hacettepe University, (Unpublished Master's Thesis), Ankara.

Gruben, G. (1966). *Die Temple Der Griechen, Himer Verlang*. München.

Güzel, E. (2007). *Side Müzesi'nde Bulunan Korinth Başlıkları*. Selçuk University, (Unpublished Master's Thesis), Konya.

Heilmeyer, W. D. (1970). *Korinthische Normal Kapitelle, Studien Zur Geschite Der Römischen Architektur Dekoration*. RM Erg. Bd. 16, Heidelberg.

Herzfeld, E. and Guyer, S. (1930). Meriamlik und Korykos, Zwei christliche Ruinenstätten des Rauhen Kilikiens. *MAMA II*, Manchester.

İdil, V. (1984). Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları. *Anadolu XX*, pp.1-49.

Kaplan, D. (2016). Tarsus Müzesi'ndeki Roma Dönemi Mimari Elemanları. Serra Durugönül (Ed.), *Tarsus Müzesi Taş Eserleri*. Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Kaam) Yayınları- 5, İstanbul, pp.151-185.

Kaplan, D. (2014). *Doğu Dağlık Kilikia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Detaylandırılmamış Korinth Başlıkları*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kautzsch, R. (1936). *Kapitellstudien. Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert (Studien zur spätantiken Kunstgeschichte 9).* Berlin/ Leipzig.

Kramer, J. (1997). *Spätantike Korinthische Säulenkapitelle İn Rom, (Band 3)*. Wiesbaden.

Leake, W. M. (1976). *Journal of a Tour in Asia Minor*. New York.

Magie, D. (1950). *Roman Rule in Asia Minor to The end of The Third Century After Christ. Vol. I-II*. Princeton: Princeton University Press.

Özkan, S. (1994). Aksaray İli Arkeoloji Araştırmalarına Toplu Bir Bakış. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *IX*, pp.159-172.

Pliny. *Natural History*. H. Rackham (Ed.), Vol. II-III-IV. Cambridge: Harvard University Press, 1961.

Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Sevin, V. (1998). Tarihsel Coğrafya. Metin Sözen (Ed.), Kapadokya. İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı Yayınları, pp.44-61.

Söğüt, B. (2005). Hierapolis Arkeloji Müzesi'ndeki Bezemeli Mimari Elamanlar M.Ö. 1. M.S. 1. Yüzyıla Ait Bezemeli Mimari Elamanlar. *Ahmet Adil Tırpan Armağanı*. İstanbul: Ege Yayınları, pp.349-371.

Strabon, *Geographika Antik Anadolu Coğrafyası (XII-XIII-XIV)*. (Çev. Adnan Pekman), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tezcan, B. (1958). Aksaray ve Çevresinde Derlenen Eserler. *Belleten, XXII/88*, pp.517-525.

Vandeput, L. (1997). *The Architectural Decoration in Roman Asia Minor, A Case Study: Sagalassos, Studies in Eastern Mediterranean Archaology I*. Turnhout.

Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*. (Çev. S. Güven). İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

Wessel, K. (1963). *Koptische Kunst Die Spätantike in Ägypten*. Recklinghausen.

CHAPTER 4

THE EFFECT OF ENVIRONMENTALLY RELATED TAXATION AND PUBLIC ENVIRONMENTAL SUBSIDIES ON POLLUTION: CASE OF EU COUNTRIES[1]

Mustafa Emir YÜCEL[2], Türkmen GÖKSEL[3]

1. This study is derived from the thesis titled "Three Articles on Environmental Taxes" completed by Mustafa Emir Yücel under the supervision of Prof. Dr. Türkmen Göksel in the Department of Economics at Ankara University, Institute of Social Sciences

2. Assistant Professor, Bartin University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Economics, myucel@bartin.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-3189-7338

3. Professor Dr., Ankara University, Faculty of Political Sciences, Department of Politics and Economics, tgoksel@ankara.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5566-8935

Introduction

In the environmental awareness movement, which gained speed after the 1990s on an international scale, it is very important for countries to take precautions especially in their responsibility areas in order to prevent environmental damage because the market forces do not care enough about environmental damage. Since the externalities caused by environmental pollution are not considered by the markets, therefore production and consumption are well above the optimal level. Moreover, markets do not have any incentive to make clean technology investments. To mitigate environmental pollution resulting from market failures, governments possess a range of policy instruments at their disposal. These tools are; regulatory (or command and control) instruments, market-based (MB) instruments (such as taxes and commercial permits), contracted agreements, subsidies, environmental management systems and information campaigns (OECD, 2010). Economists and international economic organizations agree that market-based tools as the cost-effective and efficient emission / pollution reduction tools among these policy tools (High Level Comission on Carbon Prices, 2017; Lin and Li, 2011; OECD, 2010,2011, Ghazouani, Jebli and Shazad, 2021). Environmental related taxes (ERT) are strongly recommended by international economic organizations, especially as the "most cost-effective tool" to achieve a certain level of emission reduction (Lin ve Li, 2011). If pollution is not priced, there will be too much pollution generated by manufacturers and consumers, and markets are insufficient to produce innovation (OECD 2010). This pricing can be achieved through ERT, which add an incremental cost to economic agents that create negative externality. ERT's not only provide incentives to reduce the pressures on the environment, but also create the driving force to change the production and consumption patterns. Therefore, ERT's are considered as incentive-based mechanisms, as they create the right incentives for economic agents not to pollute above the socially acceptable level by internalizing external costs (Hahn and Stavins, 1991).

ERT's have different effects on greenhouse gas mitigation. The differentiation of the effect arises from three different reasons such as recycling of tax revenues, differential tax rates and tax on energy-intensive industries (Ghazouani, Jebli & Shazad, 2021). This differential effect is also due to the weaknesses of environmental taxes such as policy, innovation approach, and contextual considerations, although most economists argue that environmental taxes are an effective solution to reduce pollution (Rosenbloom et all.2020). Also, environmental taxes may not be sufficient for the use of cleaner technologies, policies outside the tax system such as government funding for basic R&D may be required (OECD,2010). This issue has been discussed for a long time and it is recommended to use ERT and green in-

References

Acemoglu, D, Aghion, P, Bursztyn, L,Hemous, D (2012). The environment and directed technical change. American Econ Rev, 102(1):131–166. https://doi.org/10.1257/aer.102.1.131

Acemoglu, D., Akcigit, U., Hanley, D., & Kerr, W. (2016). Transition to clean technology. Journal of Political economy, 124(1), 52-104.

Andersson, J. (2015). Cars, Carbon Taxes and CO2 Emissions. Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper WP No. 238. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment.

Arellano, M., & Bond, S. (1991). Some tests of specification for panel data: Monte Carlo evidence and an application to employment equations. The review of economic studies, 58(2), 277-297.

Arellano, M., & Bover, O. (1995). Another look at the instrumental variable estimation of error-components models. Journal of econometrics, 68(1), 29-51.

Aydin, C., and Esen, Ö. (2018). Reducing CO 2 emissions in the EU member states: Do environmental taxes work? Journal of Environmental Planning and Management, 61(13), 2396–2420. https://doi.org/10.1080/09640568.2017.1395731

Blundell, R., & Bond, S. (1998). Initial conditions and moment restrictions in dynamic panel data models. Journal of econometrics, 87(1), 115-143.

Bond, S. R., Hoeffler, A., & Temple, J. R. (2001). GMM estimation of empirical growth models. Available at SSRN 290522.

Chen, F., & Sun, X. (2014). Urban–rural income polarization and economic growth in China: evidence from the analysis of a dynamic panel data model. Applied Economics, 46(32), 4008-4023.

EEA (2005) Market Based Instruments in Environmental Policy in Europe (EEA report 8/2005) (Copenhagen: European Environment Agency).

Ekins, P., and Barker, T. (2001). Carbon taxes and carbon emissions trading. Journal of Economic Surveys 15, 325–76.

OECD. (2010). Taxation, Innovation, and the Environment. Paris. https://read.oecd-ilibrary.org/environment/taxation-innovation-and-the-environment_9789264087637-en

Filipović, S., and Golušin, M. (2015). Environmental taxation policy in the EU - New methodology approach. Journal of Cleaner Production, 88, 308–317. https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.03.002

High-level Commission on Carbon Prices . (2017). Report of the high-level commission on carbon prices . Washington, DC : World Bank.

Li X, Lin B.(2013). Global convergence in per capita CO2 emissions. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 24, 357-363. https://doi:10.1016/j.rser.2013.03.048.

Lin, B., and Li, X. (2011). The effect of carbon tax on per capita CO2emissions. Energy Policy, 39(9), 5137–5146. https://doi.org/10.1016/j.enpol.2011.05.050

Mattauch, L., Creutzig, F., & Edenhofer, O. (2015). Avoiding carbon lock-in: policy options for advancing structural change. Economic modelling, 50, 49-63.

Miller, S., and M. A. Vela. (2013). Are Environmentally Related Taxes Effective? Inter-American Development Bank Working Paper No. IDB-WP-467. https://doi.org/10.2139/ssrn.2367708

Neves, S. A., Marques, A. C., & Patrício, M. (2020). Determinants of CO2 emissions in European Union countries: Does environmental regulation reduce environmental pollution? Economic Analysis and Policy, 68, 114–125. https://doi.org/10.1016/j.eap.2020.09.005

OECD. (2011). Towards Green Growth. In OECD Meeting of the Council at Ministerial Level. https://doi.org/10.1787/9789264111318-en

Onofrei, M., Vintilă, G., Dascalu, E. D., Roman, A., & Firtescu, B. N. (2017). The Impact Of Environmental Tax Reform On Greenhouse Gas Emıssıons: Empirical Evidence From European Countrıes. Environmental Engineering & Management Journal (EEMJ), 16(12).

Ghazouani, A., Jebli, M. ben, & Shahzad, U. (2021). Impacts Of Environmental Taxes and Technologies on Greenhouse Gas Emissions: Contextual Evidence from Leading Emitter European Countries. Environmental Science and Pollution Research, 28(18), 22758–22767. https://doi.org/10.1007/s11356-020-11911-9

Greaker, M., Heggedal, T. R., & Rosendahl, K. E. (2018). Environmental policy and the direction of technical change. The Scandinavian Journal of Economics, 120(4), 1100-1138.

Hahn, R.W., Stavins, R.N., 1991, 'Incentive-Based Environmental Regulation: A New Era from an Old Idea?', Ecology Law Quarterly 18, 1–42.

Haites, E. (2018). Carbon taxes and greenhouse gas emissions trading systems: what have we learned?. Climate Policy, 18(8), 955-966.

Hayakawa, K. (2007). Small sample bias properties of the system GMM estimator in dynamic panel data models. economics Letters, 95(1), 32-38.

Huang, Z., Liao, G., & Li, Z. (2019). Loaning scale and government subsidy for promoting green innovation. Technological Forecasting and Social Change, 144, 148-156.

Gerlagh, R., & Lise, W. (2005). Carbon taxes: a drop in the ocean, or a drop that erodes the stone? The effect of carbon taxes on technological change. Ecological Economics, 54(2-3), 241-260.

Iqbal, N., & Daly, V. (2014). Rent seeking opportunities and economic growth in transitional economies. Economic Modelling, 37, 16-22.

Wolde-Rufael, Y., and Mulat-Weldemeskel, E. (2021). Do environmental taxes and environmental stringency policies reduce CO2 emissions? Evidence from 7 emerging economies. Environmental Science and Pollution Research, 28(18), 22392-22408. https://doi.org/10.1007/s11356-020-11475-8/ Published

Potoski, M., & Prakash, A. (2013). Do voluntary programs reduce pollution? Examining ISO 14001's effectiveness across countries. Policy Studies Journal, 41(2), 273-294.

Roodman, D. (2009). How to do xtabond2: An introduction to difference and system GMM in Stata. The stata journal, 9(1), 86-136.

Rosenbloom, Daniel, Jochen Markard, Frank W. Geels, and Lea Fuenfschilling. 2020. "Opinion: Why Carbon is not Sufficient to Mitigate Climate Change–and How 'Sustainability Transition Policy' Can Help." Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America 117 (16): 8664–8668. doi:10. 1073/pnas.2004093117

Simeonova, V., & van der Valk, A. (2010). The role of an area-oriented approach in achieving environmental policy integration in the Netherlands, and its applicability in Bulgaria. European Planning Studies, 18(9), 3–33. https://doi:10.1080/ 09654313.2010.492579

Sterner, T. (2007). Fuel taxes: An important instrument for climate policy. Energy Policy, 35(6), 3194–3202.

Țibulcă, I. L. (2021). Reducing Air Pollution: Are Environmental Taxes Enough to Help the EU Member States Reach Climate Neutrality by 2050?. Polish Journal of Environmental Studies, 30(5).

CHAPTER 5

SOCIAL MEDIA USE OF STOCKBREEDING RURAL POPULATION AND THE COMMUNICATION DIMENSIONS BROUGHT ABOUT WITH THIS USE[1]

Rüçhan GÖKDAĞ[2]

1 Due to the nature of the study, informed consent or ethics committee approval was not required.
The study was previously presented as a paper.
Gökdağ, R. (19-23 August 2019). Hayvancılıkla uğraşan kırsal kesimin sosyal medya kullanımı ve bu kullanımın getirmiş olduğu iletişim boyutları. Uluslarası Altay Toplulukları Sempozyumu – VIII Hayvan ve Hayvancılık Kültürü, Bişkek / Isık Köl, Kırgızistan.

2 Prof. Dr. Anadolu University, Faculty of Communication Sciences, Dept. of Communication Design and Management, Orcid No: 0000-0002-9475-0499, rgokdag@anadolu.edu.tr

Introduction

Today, in the information age; the number of people who do not have internet access is higher than the number of people with internet access. Individuals living in rural in Turkey and the World often earn their lives by farming or stockbreeding.

According to the date of 2019, 72% of the Turkish population is internet users. There is an increase of 9.3% compared to the figure for 2018 ("Fundalina", 2019)

Although information circulates globally through new communication technologies and new media, all parts of societies cannot still access this circulating information equally.

Individuals living in rural areas with internet access can obtain the information necessary for them through the Internet when they are raising livestock. However, this does not apply to everyone living in the countryside. Individuals who do not have access to the Internet learn about stockbreeding either through their family or from other individuals breeding animal. In the rural area where mechanical solidarity prevails, information about stockbreeding, which is a common way of earning life, is transmitted to each other by individuals. Access to information does not take place in the same way for everyone living in the countryside. Rural and agricultural problems often result from the lack of access opportunities to the necessary information.

Using the internet to learn about stockbreeding, making use of the information obtained from the internet and sharing information, comments and experiences from the social media accounts of other people busy with stockbreeding cause a rapid cultural change in the countryside. The Internet shortens the distance between the people engaged in stockbreeding. This globalization has benefits such as sharing knowledge and experience, experimenting with more profitable methods and rapid help in possible animal diseases. However, these benefits have some negative effects as well. Rural people face some challenges such as globalization and technological changes. Some individuals cannot keep up with this rapid change.

If we look at the benefits of stockbreeders' using the internet and social media; the first thing that attracts our attention is the marketing of products. Stockbreeders can sell their products through social media. This makes it easier for them to market their products. In the countryside, the stockbreeders who have limited customer can reach every part of their city and even their country through social media and can send their products by their initiative. Stockbreeders who get into market try to keep up with the rapid globalisation through social media. This adaptation does not repre-

References

Brunori, G., Rossi, A., & Guidi, F. (2012). On the new social relations around and beyond food. Analysing consumers' role and action in Gruppi di Acquisto Solidale (Solidarity Purchasing Groups). *Sociologia ruralis*, 52(1), 1-30.

Goswami, P., Mahapatra, R., & Divyasukananda, S. (2013, February). *Bridging the digital gap in rural India VIVEKDISHA: A novel experience*. In 2013 National Conference on Communications (NCC) (pp. 1-5). IEEE.

Hoffmann, V., Gerster-Bentaya, M., Christinck, A., & Lemma, M. (2009). *Rural Extension Volume 1: Basic Issues and Concepts*, GTZ, CTA.

Janc, K., & Czapiewski, K. (2013). The internet as a development factor of rural areas and agriculture-theory vs. practice. *Studia Regionalia*, 36, 89-105.

Kreutz, C. (2008). *The Participatory Web-New Potentials of ICT in Rural Areas*. Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Technische Zusammenarbeit (GTZ) GmbH.

Öztürk, Ş. (2014). *Yeni köy sosyolojisi tartışmaları: Küreselden yerele tarım politikaları ve yoksulluk*. Doğu Kitabevi.

Rastogi, R., Cutrell, E., Gupta, M., Jhunjhunwala, A., Narayan, R., & Sanghal, R. (2011, March). *Connecting the next billion web users*. In Proceedings of the 20th international conference companion on World Wide Web (pp. 329-330).

Swanson, B. E., & Rajalahti, R. (2010). *Strengthening agricultural extension and advisory systems: Procedures for assessing, transforming, and evaluating extension systems*. The International Bank for Reconstruction and Development/The World Bank.

Trenholm, S., Jensen, A., & Hambly, H. V. (2010). *Interpersonal communication: A guided tour for Canadians*. Oxford University Press Canada.

Zhang, Y. (2016, August). *Social enterprises in organic farming and their usage of IT*. In Proceedings of the 22nd Americas Conference on Information Systems (AMCIS 2016), pp. 3215-3219.

Kırsalda nüfus kaybında ilk 10'dayız. TZOB. (n.d.). https://www.tzob.org.tr/basin-odasi/haberler/kirsalda-nufus-kaybinda-ilk-10dayiz

Hayvancılık neden çöktü?. Dünya Gazetesi. (n.d.). https://www.dunya.com/kose-yazisi/hayvancilik-neden-coktu/409897

Fundalina. 2019 Yılı Global Dijital Raporu. (2019, February 13). https://www.fundalina.com/2019-yili-global-dijital-raporu/

CHAPTER 6

THE CONCEPT OF DEATH IN THE SELECTED POEMS OF EMILY DICKINSON AND CAHIT SITKI TARANCI

Gökçen KARA[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi. Doğuş Üniversitesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, gokcentugcekara@hotmail.com

Introduction

Literature, as a profound artistic medium, has always been an effective means of probing the intricacies of human existence and pondering the mysterious facets of life. Within its extensive thematic scope, contemplation of death emerges as a persistent motif that transcends cultural and temporal boundaries. As Devaleena Kundu states:

> *Exchanging finitude for eternal life has been a dominant leitmotif in the literature of death. Tales of attempted immortality populate histories of ancient civilizations, particularly the Chinese and the Egyptian. Consumed by the dread of death – post-Freudian psychoanalysts traced the origins of this fear back to the narcissus compulsion – Qin Shi Huang, the first emperor of China, sent expeditions across the eastern seas in search of the fabled potion of life. (2015, p.1)*

In her insightful analysis, Devaleena Kundu discusses the prevailing theme in the literature of death of the exchange of finitude for eternal life. Psychoanalysts, building on Freud's theories, have explored the psychological underpinnings of this fear of death. They have traced its origins to the concept of the "narcissism compulsion," which refers to an innate human tendency to preserve the self and escape the inevitability of death. This fear of death has significantly influenced the way cultures and people perceive and approach death. A striking historical example can be found in the story of Qin Shi Huang, the first emperor of China. Driven by a great fear of mortality and motivated by the quest for immortality, he sent expeditions on ambitious voyages across the eastern seas in search of the legendary "Potion of Life. "This historical account vividly illustrates how the quest for eternal life captured the minds of influential figures and shaped the course of history. In literature, the pursuit of immortality has been repeatedly presented as a dominant leitmotif.

Death, an immensely significant phenomenon in human history, carries deep psychological and cultural implications. Death indeed evokes a deep and complex range of emotions, often including fear in various forms. For some people, the fear of death stems from the unknown, from the uncertainty of what lies beyond the threshold of mortal existence. The idea of facing the unknown and the possible end of consciousness can be deeply unsettling. Others may experience the fear of death as the fear of their own annihilation, the fear of ceasing to exist, and the end of their individual identity. This fear often arises from thoughts of the possible loss of personal experiences, relationships, and the ceaseless flow of life's possibilities. In addition, the fear of death may manifest as a fear of losing loved ones. Each person's relationship to death is shaped by his or her personal beliefs, experiences, and cultural views. While death is an inevitable part of the hu-

Bibliography

Dickinson, E. (2021). The Complete Poems of Emily Dickinson. Legare Street Press.

Lehman, D. (2008). "The Visionary Walt Whitman" The American Publisher Review. 37.1/ 11-3. H.W. Wilson Company.

Leyda, J. (1970). The Years and Hours of Emily Dickinson. Hamden, Conn: Archon Books

Kundu, D. (2015). The Paradox of Mortality: Death and Perpetual Denial. In A. Teodorescu (Ed.), Death Representations in Literature (pp. 1–7). Cambridge Scholars Publishing.

Tarancı, C. S. (1977). Otuz Beş yaş. İstanbul: Varlık Yayınevi.

CHAPTER 7

IN THE CONTEXT OF HOUSING ISSUE; THE ROLE OF ADVERTISEMENTS IN SOCIO-SPATIAL SEGREGATION[1]

Kübra ÖZARSLAN[2]

1 This article is extracted from my doctorate dissertation entitled 'In The Context Of Housing Problem: Branded Housing Advertisements', (Ph.D. Dissertation, In The Context Of Housing Problem: Branded Housing Advertisements, Yeditepe University, Istanbul, 2018).

2 Assist. Prof. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, kubra.ozarslan@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4003-6852

1. Introduction

Branded housing, a residential type known for its high security and luxury, emerged in Turkey in the 2000s and has been steadily growing in popularity (Purkis, 2016, p.91-11). Housing production accounts for approximately 60 percent of the construction sector's output. Branded houses have become a prominent segment within this housing production. While companies have been manufacturing branded houses for roughly a decade, they now make up 11 percent of the total housing supply in Istanbul, and this percentage continues to rise each year (Eva Real-Estate Appraisal, 2017). These houses are predominantly promoted through advertising campaigns, with a significant presence in mass media channels (Doğu, 2010). Before the year 2000, there were only a few sporadic examples of such housing advertisements in Turkey, and they were relatively unfamiliar to Turkish society. These advertisements, particularly on television, newspapers, and the internet, generated a fair amount of controversy. However, today, they have become a commonplace and integral part of the media landscape. It is important to note that these branded housing advertisements are closely connected to urban security issues. This study aims to address the following question: What role do branded housing advertisements play in the current urban security challenges?

Security, as defined by Pektaş (2003, p.22), encompasses the protection of individuals in public spaces from threats, coercion, or harm, ensuring their peace of mind regarding their lives and possessions. On the other hand, urban security, according to Kaya (2008, pp.19-20), involves the assurance that urban residents can fulfill their daily urban life needs while remaining safe. Cities play a crucial role in addressing these fundamental security needs, as noted by Maslow (1968, p.38), who emphasized the primal importance of security in human instinct. However, contemporary urban security faces significant challenges as cities have become hotbeds of public disorder, internal conflicts, and protests. At the heart of these conflicts that jeopardize urban security lie issues of income inequality and the resulting socio-spatial segregation (Sunal, 2011, p.294; Harvey, 2015, pp.113-114; Castells, 1972, pp.127-132; Keleş & Ünsal, 1982). In societies marked by widening income gaps, socio-spatial segregation refers to the separation of living spaces for various income groups within urban areas. Social and economic disparities fuel this form of spatial differentiation (Kurtuluş, 2003, p.75; Andersen, 2004; Knox & Pinch, 2000).

The division between affluent and less affluent individuals based on income is reflected in housing choices, with higher-income groups opting for socio-spatial segregation from their lower-income counterparts. Branded housing exacerbates this process of socio-spatial segregation because it

References

Andersen, H. S. (2004). *Urban sores. on the interaction between segregation, urban decay and deprived neighbourhoods.* UK: Ashgate Publishing.

Arıcan, F. A. (2010). *Türkiye'de konut sorunu ve toplu konut uygulamaları: Eskişehir örneği.* (Master's thesis, University of Gazi, Ankara).

Armağan, S. (1980). *Temel haklar ve ödevler.* İstanbul, Türkiye: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Ayrıcalık. (n.d.) In Büyük Türkçe Sözlük. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=29057

Bayraktar, E. (2007). *Bir insanlık hakkı konut toki'nin planlı kentleşme ve konut üretim seferberliği.* İstanbul, Türkiye: Boyut.

Becan, C. (2016). Reklam vaadlerinin "rasyonalizm"den "optimizm"e geçişinde mutluluk olgusunun rolü: Mutluluk çekicilikli reklamlardan elde edilen doyumlara yönelik bir araştırma. Humanities Sciences,11(3),152-171. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/nwsahuman/issue/24577/260205

Becan, C. (2017). Kentsel tüketim ütopyalarindan distopik (anti ütopik) mekâna dönüşümün reklamlardaki izdüşümü: lüks konut reklamlarina yönelik içerik analizi. Global Media Journal Tr Edition, 7(14), 295-319. Retrieved from http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/cihan_becan_-_kentsel_tuketim_utopyalarindan_distopik_mekana_donusumun_izdusumu.pdf

Bulut, S. (2009). *Semayenin medyasi medyanın sermayesi: ekonomi politik yaklaşımlar.* Ankara, Türkiye: Ütopya.

Castells, M. (1972). *Luttes urbaines pouvoir politique.* Paris, Fransa: Maspero.

Çengel, Ö., & Tepe, F., F. (2003). Reklam ve özgürleşme süreci: Türkiye'de iki reklam incelemesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(3), 161-172.

Demir, Z. (2008). *Bir dini söylem analizi psikolojik bir yaklaşım.* (Master's thesis, University of Cumhuriyet, Sivas, Türkiye).

Doğu, N. (2010, October 25). Evler de patladı reklamları da. *Radikal.* Retrieved from http://www.radikal.com.tr/ekonomi/evler-de-patladi-reklamlari-da-1025443/

Erdoğan, İ. (2012). *Medya'ya Marks'ın bakışıyla bakmak*. In B. Çoban (Ed.). *Medyaya soldan bakmak.* İstanbul, Türkiye: Everest.

EVA Eva Real-estate Apraisal. (2017). *İstanbul markalı konut piyasası araştırma ve öngörüler raporu.* Retrieved from http://www.evagyd.com/images/yuklenenler/MTU5MzgyNDNmZWZkM2U.pdf

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri.* İstanbul, Türkiye: Belge.

Günay, D. (2013). *Söylem çözümlemesi.* İstanbul, Tükiye: Papatya.

Güvenlik. (n.d.). In Büyük Türkçe Sözlük. Retrieved from http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a5b4e9001e9e3.17150486

Knox, P., & Pinch, S. (2000). *Urban social geography.* (4th ed.). New York, USA: Routledge.

Harvey, D. (2002). *Sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma kuramı*. In A. Alkan & B. Duru (Eds.), *20. yüzyil kenti* (pp. 147-172). Ankara, Türkiye: İmge.

Harvey, D. (2011). *Umut mekânları*. İstanbul, Türkiye: Metis.

Harvey, D. (2015). *Asi şehirler*. İstanbul, Türkiye: Metis.

Hataş, B. (2017). *Bütünleşik pazarlama iletişimi ve sosyal medyanın etkileri.* (Master's thesis, University of Konya, Konya, Türkiye).

Işık, O., & Pınarcıoğlu, M. (2003). *Nöbetleşe yoksulluk: gecekondulaşma ve kent yoksullari: Sultanbeyli örneği.* İstanbul, Türkiye: İletişim.

İstanbul'un beyaz yakalıları semt değiştiriyor. (2017, April 6). *NTV,* Retrieved from https://www.ntv.com.tr/ekonomi/İstanbulun-beyaz-yakalilari-semt-degistiriyor,2p9YnD5fJ0WUwjv8jBjzAg

İşkar, E. (2014). *İspanya ile ETA arasında yürütülen terör müzakerelerinin yazılı basında ele alınış biçiminin söylem analizi.* (Master's thesis, T.C. Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara, Türkiye).

Kaypak, Ş. (2011). *Kent güvenliğinde yeni açılımlar; toplum destekli polislik.* In M. Karakaya & S. Gültekin (Eds.), *Suçla mücadelede çağdaş Yaklaşımlar* (pp. 43-72). Ankara, Türkiye: Polis Akademisi.

Keleş, R. (1998). *Kent bilim terimleri sözlüğü,* Ankara, Türkiye: İmge.

Keleş, R. (2015). *Türkiye'de kentleşme, konut ve gecekondu.* İstanbul, Türkiye: Cem.

Keleş, R., & Ünsal, Ü. (1982). *Kent ve siyasal şiddet*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi.

Kurtuluş, H. (2003). Mekânda billurlaşan kentsel kimlikler: İstanbul'da yeni sinifsal kimlikler ve mekansal ayrışmanın bazı boyutları. *Doğu-Batı,6* (23), 75-96.

Kurtuluş, H. (2005). *İstanbul'da kentsel ayrışma.* İstanbul, Türkiye: Bağlam.

Marmasan, D. (2014). Bir mekânsal ayrışma modeli olarak modern gettolaşma: televizyon reklamları üzerine bir inceleme. *Global Media Journal, 5*(9), 219 – 242.

Marx, K. & Engels, F. (1992). *Alman ideolojisi*. Ankara, Türkiye: Sol.

Maslow, A. (1968). *Motivation and personality.* New York:, USA: Harber Publishing.

Mumford, L. (2013). *Tarih boyunca kent.* İstanbul, Türkiye: Ayrıntı.

Özer, Ö. (2001). *Haber söylem ideoloji: Eleştirel haber çözümlemeleri.* Konya, Türkiye: Literatür.

Özgür, F. (2006). *Sosyal ve mekânsal ayrışma çerçevesinde yeni konutlaşma eğilimleri: kapalı siteler: İstanbul, Çekmeköy örneği.* (Doctoral dissertation, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, İstanbul, Türkiye).

Pektaş, E. K. (2003). *Belediye yönetiminde zabıta hizmetleri ve 21 yüzyıl kentinde zabıtanın yeri (Afyon Belediyesi örneği)*. (Master's thesis, Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye).

Purkis, S. (2016). İstanbul'da inşaat odaklı birikimin durdurulamayan yükselişi: konut fazlasına karşın artan konut açığı. *Mülkiye Dergisi, 40*(4), 91-111.

Sancar, S. (2008). *İdeolojinin serüveni.* Ankara, Türkiye: İmge.

Sipahi, E. B. (2012). "Yeni" liberalizmin "yeni" yaşam alanlari olarak güvenlikli siteler: Konya örneği. *İdealkent Kent Araştirmalari Dergisi*(7), 111-135.

Sunal, O. (2011). Sosyal politika: sosyal adalet açısından kuramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66,*(3), 283-305.

Toprak, Z. (1990). *Sosyal kamu hizmeti olarak konut politikası.* İzmir, Türkiye: Çaba.

Töre, Ö. E. & Kozaman Som, S. (2009). Sosyo-mekansal ayrışmada korunaklı konut yerleşmeleri: İstanbul örneği. *Megaron,4,*(3), 121-130.

van Dijk, T. A. (1993). *Stories and racism.* In D. Mumby (Ed.), *Narrative and social control.* Newbury Park: Sage.

van Dijk, T. A. (1998). *Opinions and ıdeolojies in the pres: aprproaches to media discourse.* USA: Blackwell Publishers.

van Dijk, T., A. (2015). *Critical discourse analysis: the handbook of discourse analysis.* In D. Tannen, H. E. Hamilton and D. Schiffrin (Eds.), John Wiley & Sons, Inc.

CHAPTER 8

PROS AND CONS OF REMOTE LEARNING: NAVIGATING THE DIGITAL CLASSROOM IN IZMIR, TÜRKİYE

Can SAYGINER[1]

1 Asst. Prof., Management Information Systems,Izmir Democracy University Faculty of Economics and Administrative Science ,ORCID:0000-0002-1680-392X

INTRODUCTION

The popularity of remote learning, commonly referred to as online learning or distance education, has significantly increased recently. With the development of technology and the widespread use of the internet, remote learning has grown to be a more attractive alternative for people looking for educational opportunities. Remote learning has advanced to a considerable extent, as evidenced by numerical values. The market According to Reportlinker.com, the global remote learning market is anticipated to reach USD $457.8 billion by 2026. When compared to learning in traditional settings, remote learning consumes 87% less energy and emits 85% less CO2 per student (Roy et al., 2008). It also raises workforce performance by 15% to 25% (American Heart Association, 2020). Numerous advantages, including adaptability, accessibility, and cost-effectiveness, come with this method of learning. It does have certain disadvantages, though, such as less social interaction and possible technical difficulties. The benefits and drawbacks of remote learning were discussed in this introduction, with support from pertinent academics as shown in Tables 1 and 2.

Globally, distance learning has become an important component of education, bridging geographical differences and bringing learning into the digital age (Greenhow et al., 2009). In response to various circumstances, including advances in technology and the global pandemic, the adoption of distance learning has increased significantly in Izmir, Türkiye and many other regions of the world (Hussien et al., 2020). As a result of this development, Izmir's educational landscape is also changing, which presents both opportunities and problems for both students and instructors.

Distance learning method, which does not require physical presence in a traditional classroom environment, involves acquiring knowledge and skills through online platforms, digital resources and communication technologies (Violante & Vezzetti, 2014). The use of distance learning in Türkiye has developed rapidly, especially in large cities such as Izmir, where internet connection and access to technology are quite common (Tarhan et al., 2021). While distance learning offers a flexible and practical method of education, it also has its own advantages and disadvantages, each with implications for students, teachers and the wider community (Andrade & Alden-Rivers, 2019).

One of the main benefits of remote learning is flexibility. Students are allowed to customize their educational experience to fit their unique requirements and schedules. They can access lectures and course materials whenever it is convenient for them, balancing their academic goals with other duties like employment or family obligations. According to Bernard et al. (2018), this flexibility significantly increased distant learners'

REFERENCES

Adnan, M., & Anwar, K. (2020). Online Learning amid the COVID-19 Pandemic: Students' Perspectives. Online Submission, 2(1), 45-51.

Akyol, Z., & Garrison, D. R. (2011). Understanding cognitive presence in an online and blended community of inquiry: Assessing outcomes and processes for deep approaches to learning. British Journal of Educational Technology, 42(2), 233-250.

American Heart Association (2020). eLearning Statistics and Value for your Organization. https://cpr.heart.org/-/media/CPR-Files/Course-Formats/Online-Learning-Stats-Flyer-UCM-491651.pdf

Andrade, M. S., & Alden-Rivers, B. (2019). Developing a framework for sustainable growth of flexible learning opportunities. Higher Education Pedagogies, 4(1), 1-16.

Artino, A. R., Jr, Holmboe, E. S., & Durning, S. J. (2012). Can achievement emotions be used to better understand motivation, learning, and performance in medical education?. Medical teacher, 34(3), 240–244. https://doi.org/10.3109/0142159X.2012.643265

Bekova, S. K., Terentev, E. A., & Maloshonok, N. G. (2021). Educational Inequality and COVID-19 Pandemic: Relationship between the Family Socio-Economic Status and Student Experience of Remote Learning. Вопросы образования, (1 (eng)), 74-92.

Bernard, R. M., Borokhovski, E., Schmid, R. F., Tamim, R. M., & Abrami, P. C. (2018). A meta-analysis of blended learning and technology use in higher education: From the general to the applied. Journal of Computing in Higher Education, 30(1), 1-31.

Greenhow, C., Robelia, B., & Hughes, J. E. (2009). Learning, teaching, and scholarship in a digital age: Web 2.0 and classroom research: What path should we take now?. Educational researcher, 38(4), 246-259.

Hussien, R.M., Elkayal, M.M., Shahin, M.A.H. (2020). Emotional Intelligence and Uncertainty among Undergraduate Nursing Students during the COVID-19 Pandemic Outbreak: A Comparative Study. The Open Nursing Journal, 14 (1), 220–231.

Kanuka, H., & Jugdev, K. (2006). Distance education MBA students: An investigation into the use of an orientation course to address academic and social integration issues. Open Learning: The Journal of Open, Distance and e-Learning, 21(2), 153-166.

Rovai, A. P. (2018). Building sense of community at a distance. The International Review of Research in Open and Distributed Learning, 19(1), 129-138.

Roy, R., Potter, S., and Yarrow, K. (2008). Designing low carbon higher education systems. International Journal of Sustainability in Higher Education, 9(2), 116-130. https://doi.org/10.1108/14676370810856279

Schroeder, A., Minocha, S., & Schneider, C. (2010). The strengths, weaknesses, opportunities and threats of using social software in higher and further education teaching and learning. Journal of computer assisted learning, 26(3), 159-174.

Semple, R. J., Droutman, V., & Reid, B. A. (2017). Mindfulness goes to school: Things learned (so far) from research and real-world experiences. Psychology in the Schools, 54(1), 29-52.

Shachar, M., & Neumann, Y. (2010). Twenty years of research on the academic performance differences between traditional and distance learning: Summative meta-analysis and trend examination. MERLOT Journal of Online Learning and Teaching, 6(2), 318-334.

Tarhan, C., Aydin, C., & Tecim, V. (2021). Digital Divide Evaluation in High Education from Distance Learning Perspective. In Global, Regional and Local Perspectives on the Economies of Southeastern Europe: Proceedings of the 11th International Conference on the Economies of the Balkan and Eastern European Countries (EBEEC) in Bucharest, Romania, 2019, 343-351, Springer International Publishing.

Thanyadit, S., Punpongsanon, P., Piumsomboon, T., & Pong, T. C. (2022). Xr-live: Enhancing asynchronous shared-space demonstrations with spatial-temporal assistive toolsets for effective learning in immersive virtual laboratories. Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction, 6(CSCW1), 1-23.

Timbi-Sisalima, C., Sánchez-Gordón, M., Hilera-Gonzalez, J. R., & Otón-Tortosa, S. (2022). Quality assurance in e-learning: a proposal from accessibility to sustainability. Sustainability, 14(5), 3052.

Violante, M. G., & Vezzetti, E. (2014). Implementing a new approach for the design of an e-learning platform in engineering education. Computer Applications in Engineering Education, 22(4), 708-727.

Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education–where are the educators? International Journal of Educational Technology in Higher Education, 16(1), 39.

CHAPTER 9

FINANCIAL PERFORMANCE OF THE BANKS IN TURKEY SOON AFTER THE WORLD WAR II WITH INTEGRATED CILOS-DNMA MODEL

Naci YILMAZ[1]

1 Assoc.Prof. Dr., Doğuş Üniversitesi, İktisat Bölümü, nyilmaz@dogus.edu.tr , ORCID: 0000-0003-0107-6448.

Introduction

It has always been interesting to analyze the performance of banks and to rank the financial success of banks in a certain period of time and in a certain group. This may be due to the tendency of people to compare banks for different reasons and see one of them as the most successful or the most unsuccessful. A wide range of people can be related to the performance of banks. These include bank owners and managers, bank employees, bank customers, suppliers that provide services to the bank, public officials who expect to receive taxes from banks, stock market investors and research companies who are curious about the financial performance of banks. In the process of comparing the financial performance of banks, there is a tradition of making a tendency to evaluate them, taking into account a large number of factors (criteria). This is where multi-criteria decision-making techniques come into play. Multi-criteria decision-making techniques are the most suitable techniques to reach a single score for each bank (alternative) by taking into account the criteria that may contradict each other within a certain method, and to rank success based on this score. Multi-criteria decision-making techniques usually consist of two stages. First, the importance (weight) of the criteria is determined. Then, taking into account the criterion weights, the alternatives are subjected to success ranking in line with the determined criteria. There are over fifty multi-criteria decision-making techniques and this number is increasing day by day. In this study, unlike most of the other studies, an important determination will be made in terms of the history of Turkish banking based on older historical data. In this study, it will be tried to answer the questions of what was the criterion that most affected the financial performance of banks operating in Turkey in 1946 and which bank was the highest performing in the year mentioned according to these criteria. CILOS (The Criterion Impact Loss) and DNMA (Double Normalization-based Multiple Aggregation) methods will be integrated to compare the financial performance of operating banks. Criterion weights will be carried out by the CILOS method and performance ranking will be carried out by the DNMA method.

In the study, after the introduction and literature sections, the processing steps of CILOS and DNMA methods will be included, and then the findings obtained by applying the integrated method to the data will be evaluated in the application section. The study will end with a summary of the findings.

1. Literature Review

When we look at the literature in Turkey or in other countries, we see that there is no other study that uses CILOS and DNMA methods together in the banking sector. Below are the main domestic or foreign studies in

REFERENCES

Čereška, A., Zavadskas, E. K., Bucinskas, V., Podvezko, V., & Sutinys, E. (2018). Analysis of steel wire rope diagnostic data applying multi-criteria methods. *Applied sciences*, *8*(2), 260-281.

Čereška, A., Zavadskas, E. K., Cavallaro, F., Podvezko, V., Tetsman, I., & Grinbergienė, I. (2016). Sustainable assessment of aerosol pollution decrease applying multiple attribute decision-making methods. *Sustainability*, *8*(7), 586-597.

Demir, G. (2022). Analysis of the financial performance of the deposit banking sector in the covid-19 period with LMAW-DNMA methods. *International Journal of Insurance and Finance*, 17-26.

Ecer, F., Zolfani, S.H. (2022). Evaluating economic freedom via a multi-criteria MEREC-DNMA model-based composite system: case of OPEC countries. *Technological and Economic Development of Economy, 28(4), 1158-1181.*

Ecer, F., Torkayesh, A. E. (2022). A stratified fuzzy decision-making approach for sustainable circular supplier selection. *IEEE Transactions on Engineering Management,* 1–15.

Ferreira, J. A., Costa, M., Tereso, A., ve Oliveira, J. A. (2015). *A Multi-Criteria Decision Support System for a Routing Problem in Waste Collection*. Switzerland: Springer International Publishing.

Kırhasanoğlu, Ş. ve Özdemir, M. (2022). Bist'te işlem gören futbol kulüplerinin COVID-19 performanslarının IDOCRIW temelli analizi. Enderun Dergisi. 6(1), 44-65.

Lavik, M. S., Hardaker, J. B., Lien, G., ve Berge, T. W. (2020). A multi-attribute decision analysis of pest management strategies for Norwegian crop farmers. *Agricultural Systems*, 178, 102741. doi: 10.1016/j.agsy.2019.102741. 1-11.

Lai, H., Liao, H., Šaparauskas, J., Banaitis, A., Ferreira, F. A., Al-Barakati, A. (2020). Sustainable cloud service provider development by a Z-number-based DNMA method with Gini-coefficient-based weight determination.Sustainability, 12(8), 3410.

Lai, H., Liao, H. (2021). A multi-criteria decision making method based on DNMA and CRITIC with linguistic D numbers for blockchain platform evaluation. *Engineering Applications of Artificial Intelligence*, 101, 104200.

Liao, H., Long, Y., Tang, M., Streimikiene, D., Lev, B. (2019). Early lung cancer screening using double normalization-based multi-aggregation (DNMA) and Delphi methods with hesitant fuzzy information. Computers & Industrial Engineering, 136, 453-463.

Liao, H., & Wu, X. (2020). DNMA: A double normalization-based multiple aggregation methods for multiexpert multi-criteria decision making. Omega, 94.

Liao, H., Xue, J., Nilashi, M., Wu, X., Antucheviciene, J. (2020). Partner selection for automobile manufacturing enterprises with a q-rung orthopair fuzzy double normalizaion-based multi-aggregation method. *Transformations in Business & Economics*, 19.

Nie, S., Liao, H., Wu, X., Tang, M., Al-Barakati, A. (2019). Hesitant fuzzy linguistic DNMA method with cardinal consensus reaching process for shopping mall location selection. International Journal of Strategic Property Management, 23(6), 420-434.

Mazman İtik, Ü. ve Sel, A. (2021). Borsa İstanbul'da işlem gören perakende ticaret sektörü şirketlerinin finansal performansının CILOS ağırlıklandırma ve TOPSIS yöntemiyle incelenmesi: 2013-2019. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10 (3), 2769-2795.

Mirkin, B. G. (1974). The Problem Of Group Choice. *Science, Moscow*.

Özdağoğlu, A., Keleş, M. K. & Işıldak, B. (2021). Dünyanın en işlek havalimanlarının PIPRECIA-E, SMART ve MARCOS yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 58, 334-352.

Pala, O. (2021). IDOCRIW ve MARCOS temelli BIST ulaştırma işletmelerinin finansal performans analizi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 12(23), 263-294.

Patel, M. R., Vashi, M. P., ve Bhatt, B. V. (2017). SMART-Multi-criteria decision-making technique for use in planning activities. *Proceedings of New Horizons in Civil Engineering (NHCE 2017)*, 1-6.

Podvezko, V., Zavadskas, E. K. ve Podviezko, A. (2020). An extensıon of the new objectıve weıght assessment methods CILOS and IDOCRIW to fuzzy MCDM. *Economic Computation & Economic Cybernetics Studies & Research*, *54*(2), 59-75.

The Central Bank of the Republic of Turkey (CBRT). Bulletin 1946. https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/ TR/TCMB+TR/Main+Menu/Yayinlar/ Raporlar/ Yillik+Rapor/

Wu, X. L., Liao, H. C. (2019). Comparison analysis between DNMA method and other MCDM methods. *ICSES Transaction on Neural and Fuzzy Computing*, 2(1), 4–10.

Zavadskas, E. K. (1987). Integrated Resource Assessment and Selection Decisions in Construction. Vilnius, Lithuania: Mokslas Vilnius.

Zavadskas, E. K., & Podvezko, V. (2016). Integrated determination of objective criteria weights in MCDM. *International Journal of Information Technology & Decision Making*, *15*(02), 267-283.

Zavadskas, E. K., Cavallaro, F., Podvezko, V., Ubarte, I., & Kaklauskas, A. (2017). MCDM assessment of a healthy and safe built environment according to sustainable development principles: A practical neighborhood approach in Vilnius. *Sustainability*, *9*(5), 702-731.

Zhang, H., Liao, H., Wu, X., Zavadskas, E. K., Al-Barakati, A. (2020). Internet financial investment product selection with Pythagorean fuzzy DNMA method. *Engineering Economics-Inzinerine Ekonomika*, 31(1), 61–71.

CHAPTER 10

AN ANALYSIS OF FIGHTING AGAINST DOMESTIC VIOLENCE IN TURKEY WITH A SPECIAL EMPHASIS ON WOMEN'S SHELTERS

Duygu ÖZTÜRK[1]

1 Assist. Prof., İstanbul Medipol University Department of Political Science and International Relations, Orcid ID: 0000-0002-4012-2155.

Introduction

Violence against women is one of the oldest forms of discrimination with a history as old as the history of humanity. Despite the fact violence against women is violation of fundamental human rights of women, it was considered for long decades as an issue of private sphere and thus, it was not considered as a political issue. With the second wave of feminism, women's movements in different countries drew attention of decision and law makers both at national and international levels to the violence against women, in particular the domestic violence. Since the end of 1970s, violence against women has taken place in the agendas of nation states and international organizations including the United Nations (UN), the European Union (EU), and the Council of Europe.

This study analyzes the fight against domestic violence in Turkey with a special emphasis on women's shelters. It aims to explain the development of the legal structure in Turkey to combat violence against women. In addition to it, the paper also explains how the international actors mainly the UN, the EU, and the Council of Europe have affected developing a legal structure in Turkey to combat domestic violence and what is the role of women's shelters in this process. The paper has four main parts. First of all, it briefly analyzes violence against women around the globe as a universal issue. Secondly, it examines the situation in Turkey. Thirdly, the paper briefly explains the two international treaties signed by the UN and the Council of Europe to eliminate all kinds of discrimination against women and combat gender-based violence and domestic violence. In this regard, it analyzes the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) and Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence which is commonly known as the Istanbul Convention. In the last part, the paper focuses on women's shelters as an important policy output in the fight against domestic violence. The paper concludes with a brief discussion on recommendations about how to increase the effectiveness of women's shelters in the fight against domestic women and in protecting women from further violence.

Violence Against Women as a Universal Issue

Research shows that in the issue of violence against women, the household, which is considered in general as the safest place becomes the most unsafe place for many women. A large majority of gender-based violence cases happen in domestic fields. Most of the time, it is the husband, intimate partner, father, brother, or any other male member of the family living in the same household. According to data the World Bank (2019), 35 per cent of women worldwide stated that they have been subjected to

References

Acar, F. (2010). Türkiye'de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum. Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder (eds.). In Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama (pp. 13-22). İstanbul: Istanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Altınay, A. G. and Arat, Y. (2008). Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet. Istanbul: Punto Baskı.

Çalı, H. H. (2012). Aile İçi Şiddet: Bir Kamu Politikası Analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16 (2): 1-25.

Çelik, G. (2017). Öldüren Erkeklikler: Eşine Şiddet Uygulamış Cezaevindeki Erkekler. İstanbul: Nota Bene.

Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW). (1979). https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm (Access date: 28.09.2023).

Council of Europe. (2023). Key Facts About the Istanbul Convention. https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/key-facts (Access date: 03.10.2023).

Evrensel. (2021, 27 February). Türkiye'de Sığınma Evleri ve Kapasiteleri Yetersiz. https://www.evrensel.net/haber/426920/turkiyede-siginma-evleri-ve-kapasiteleri-yetersiz (Access 04.10.2023).

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2017). Veri Raporu. https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2845/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2017-veri-raporu (Access date: 05.10.2023).

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. (2018). Veri Raporu. https://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/veriler/2845/kadin-cinayetlerini-durduracagiz-platformu-2017-veri-raporu (Access date: 05.10.2023).

Kafkasyalı, E. G. (2023). CEDAW'dan İstanbul Sözleşmesi'ne Kadın Hakları ve Türk İç Hukukuna Etkileri. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9(1): 150-173.

Karınca, E. (2010). Kadının Eş Şiddetinden Korunması İçin 4320 sayılı Kanunda Yapılabilecek İyileştirmeler. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, 1(3): 325-348.

Kırbaş Canikoğlu, S. (2015). Kadına Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesine Dair Ulusal ve Uluslararası Mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun). Ankara Barosu Dergisi, 3: 355-378.

Milliyet. (2018, 6 September). Bakanlıktan "137 Sığınma Evi Yetmiyor" Haberine Açıklama. http://www.milliyet.com.tr/bakanliktan-137-siginma-evi-yetmiyor-ankara-yerelhaber-3018269/ (Access date: 10.10.2023).

NTV. (2018, 7 March). Son 10 Yılda 2337 Kadın Şiddet Görerek Hayatını Kaybetti. https://www.ntv.com.tr/kadina-siddet/son-10-yilda-2337-kadin-siddet-gorerek-hayatini-kaybetti,IlrCsnm8G0KFBXRnyWuE8A (Access date: 28.09.2023).

Republic of Turkey Ministry of Family and Social Services. Tarihçe. https://www.aile.gov.tr/bakanlik/hakkinda/tarihce/#:~:text=Kadının%20statüsünün%20güçlendirilmesi%20ve%20haklarının,5251%20sayılı%20Kanunla%20yeniden%20yapılandırılmıştır (Access date: 29.09.2023).

Resmi Gazete. (2006). http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/07/20060704-12.htm (Access date: 09.10.2023).

Şakir, Ş. (2019, 17 May). 17 Mayıs 1987: Dayağa Karşı Dayanışma Yürüyüşü. Çatlak Zemin. https://catlakzemin.com/17-mayis-1987-dayaga-karsi-dayanisma-yuruyusu/ (Access date: 22.09.2023).

The World Bank. (2019). Gender-Based Violence (Violence Against Women and Girls). https://www.worldbank.org/en/topic/socialsustainability/brief/violence-against-women-and-girls (Access date: 08.10.2023).

Toktaş, Ş. and Diner, Ç. (2015). Shelters for Women Survivors of Domestic Violence: A View from Turkey. Women's Studies, 44: 611-634.

UN Women and Promundo. (2017). Understanding Masculinities: Result from the International Men and Gender Equality Survey (Images) Middle East and North Africa Egypt, Lebanon, Morocco, Palestine. https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2017/IMAGES-MENA-Multi-Country-Report-EN.pdf (Access date: 10.10.2023).

UN Women. (2023). Facts and Figures: Ending Violence Against Women. (https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures (Access date: 02.10.2023).

UNFPA. (2021). Reporting Tip Sheet on Digital Violence: A Practical Reference Guide for Journalists and Media. https://www.unfpa.org/resources/digital-violence-tip-sheet-for-journalists#:~:text=It%20encompasses%20many%20forms%20of,exploitation%2C%20and%20child%20abuse%20material (Access date: 08.10.2023).

UNODC and UN Women. (2022). Gender-Related Killings of Women and Girls. https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-11/Gender-related-killings-of-women-and-girls-improving-data-to-improve-responses-to-femicide-feminicide-en.pdf (Access date: 12.10.2023).

World Health Organization (2021). Devastatingly Pervasive: 1 in 3 Women Globally Experience Violence. https://www.who.int/news/item/09-03-2021-devastatingly-pervasive-1-in-3-women-globally-experience-violence (Access date: 30. 09. 2023).

CHAPTER 11

EXAMINING THE OFFICIAL TOURISM ACCOUNTS ON SOCIAL MEDIA: A COMPARATIVE STUDY ON TURKEY

Kübra ÖZARSLAN[1]

1 Assist. Prof. Dr. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, kubra.ozarslan@erzincan.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4003-6852

Introduction

According to the definition by Kotler and Keller (as cited in Kılıç, 2017, p.303), marketing communication is directly defined as "efforts to inform, persuade and remind of consumers by the companies directly or indirectly about the products and brands they offer to consumers". Odabaşı and Oyman (as cited in Kılıç, 2017, p.303) defined the marketing communication as "all activities performed by marketing managers in order to influence the consumer's purchasing decisions and to recognize the product by consumers". According to M. Wayne Delozier (as cited in Kılıç, 2017, p.303), the marketing communication is referred as "the process of detecting the message sent from the market with the existing communication channels, correcting the messages sent to the market and presenting the stimuli for the target audience, presenting the business messages and creating communication opportunities in order to awaken the desired response".

The main objective of the marketing communication approach that emerged during modern marketing is to create a customer from purchaser (Bozkurt, 2014). The importance of social media in marketing communication increases day by day:

"In order to be one step ahead of the competition, create brand awareness, raise the brand awareness to the highest levels, create loyalty in the consumers, and contribute to the formation of loyal customers and reach the consumers in the most efficient and most efficient way with the least cost has increased. In this sense, the use of social media in marketing communication provides an upward momentum in the delivery of messages to target mass. Social media is seen as a new field that informs and educates consumers about brands, products, services, ideas, and various social issues in terms of marketing communication." (Kılıç, 2017, p.304).

Countries around the world use social media extensively for tourism marketing and promotion. These are some ways in which countries leverage social media for their tourism efforts:

- Stunning Visual Content: Countries post high-quality photos and videos showcasing their natural beauty, cultural attractions, and unique experiences. Visual content is key in capturing the attention of potential tourists.

- Engaging Storytelling: Social media platforms provide an opportunity to tell compelling stories about a country's history, culture, and traditions. This narrative approach helps create an emotional connection with the audience.

- Interactive Campaigns: Interactive campaigns such as contests, challenges, and polls encourage user participation and engagement. These

References

Argentina [@visitargentina]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/visitargentina

Argentina [@visitargentina]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitargentina/

Australia [@australia]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/Australia

Australia [@australia]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/australia/

Batı, U. (2015). Tüketici Davranışları, Alfa, İstanbul.

Bayraktutan, G. (2015). İletişim araştırmalarında internet çalışmaları. In B. Yıldırım (Ed.), İletişim Araştırmalarında Yöntemler. Konya, Türkiye: Literatürk.

Belgium [@belgium]. (n.d.). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/belgium/

Binbaşıoğlu, H. (2017). Akdeniz'de yer alan ülkelerin ulusal turizm örgütlerinin instagram adreslerinin incelenmesi. Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, (1)5, 13-25.

Bitirim, S. (2007). Türkiye Markası Oluşturmada Kamuoyu Dinamiklerine Yönelik Bütünleşik İletişim Faaliyetlerinin Türkiye Açısından Önemi Ve Bu Süreçte Halkla İlişkilerin Rolü, Ege University Social Sciences Institute Published Dissertation, İzmir.

Bozkurt, İ. (2014). İletişim odaklı pazarlama, İstanbul, Türkiye: MediCat.

Brazil [@visitbrazil]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitBrasil

Brazil [@visitbrazil]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitbrasil/

Bulgaria [@bulgariaofficial]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/bulgariaofficial/

Bulgaria [@visitbulgaria]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/_visitbulgaria_

Canada: [@canada]. (n.d.). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/Canada

China [@visitchina]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitchina/

China [@VisitChinaNow]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitChinaNow

Czech Republic [@CzechTourism_Br]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/CzechTourism_Br

Czech Republic [@visitczechrepublic]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitczechrepublic/

Denmark [@denmarkotdk]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/denmarkdotdk/

Denmark [@GoVisitDenmark]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/GoVisitDenmark

Ergun, N., Bayrak, R. & Doğan, S. (2019). Turizm Pazarlaması İçin Önemli Bir Pazarlama Kanalı Olan Instagram'da Nitel Bir Araştırma. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi, 3(1) , 82-100 . DOI: 10.32572/guntad.463866

England [@VisitEngland]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitEngland

England [@VisitEngland].]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitengland/

Estonia [@visitestonia]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/visitestonia

Estonia [@visitestonia]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitestonia/

Finland [@OurFinland]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/OurFinland

Finland [@ourfinland]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/ourfinland/

Greece [@VisitGreegr]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitGreecegr

Greece [@VisitGreegr]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitgreecegr/

Hughes, J. (ed.) (2012) Internet Research Methods. Four Volume Major Works Series. London: Sage.

Hungary [@visit_hungary]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/visit_hungary

Hungary [@visit_hungary]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visithungary/

India [@visitindia]. (n.d). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitindia.official/

Indonesia [@wonderfulid]. (n.d.). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/wonderfulid

Italy [@ItalyVisit]. (n.d.). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/ItalyVisit

Japan [@Visit_Japan]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29,

2023, from https://twitter.com/Visit_Japan

Japan [@visitjapanjp]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitjapanjp/

Karagöz, K. (2008). Türkiye'nin turizm potansiyeli: Çekim modeli yaklaşımı, Anatolia. Turizm Araştırmaları Dergisi,19(2), 149-156. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/download/article-file/154369

Kim, S. T., & David, W. (2002). Communication research about the internet: a thematic meta-analysis. New Media & Society, 4(4), 518-538.

Kılıç, H., Ö. (2017). Bist 30'da yer alan bankaların pazarlama iletişiminde twitter kullanımının analizi. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6(6),302-313.

Kotler, P. (2017). A'dan z'ye pazarlama. İstanbul, Türkiye: MediaCat.

Latvia [@latviatravel]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/latviatravel/

Latvia [@visitlatvia_en]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/visitlatvia_en

Luxembourg [@luxembourginfo]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/luxembourginfo

Luxembourg [@visitluxemburgo]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitluxemburgo/

Malta [@VisitMalta]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitMalta

Malta [@VisitMalta]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitmalta/

Mexico [@VisitMex]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitMex

Mexico [@visitmexico]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitmexico/

Netherlands [@netherlands.official]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/netherlands.official/

Netherlands [@Visit_NL]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/Visit_NL

Peng, T., Zhang, L., Zhong, Z., & Jonathan J. Z. (2012). mapping the landscape of internet studies: Text mining of social science journal articles 2000-2009. New Media & Society. 15(5), 644-664.

Poland [@polandexplore]. (n.d.). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/poland.explore/

Portugal [@visitportugal]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/visitportugal

Portugal [@visitportugal]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September https://www.instagram.com/visitportugal/

Romania [@visitromania]. (n.d.). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitromania/

Russia [@VDNH_RU]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VDNH_RU

Russia [@VDNH_RU]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/vdnh_russia/

Saudi Arabia [@VisitSaudi]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitSaudi

Saudi Arabia [@VisitSaudi]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitsaudi/

Slovakia [@SlovakTb]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/SlovakTB

Slovakia [@visit_slovakia]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visit_slovakia/

Slovenia [@slovenia]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/slovenia/

Slovenia [@travel_slovenia]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/travel_slovenia

South Africa [@SouthAfrica]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/SouthAfrica

South Africa [@SouthAfrica]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitsouthafrica/

Spain [@spain]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/spain

Spain [@spain]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/spain/

Sweden [@visitsweden]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/visitsweden

Sweden [@visitsweden]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visitsweden/

United States of America [@VisitTheUSA]. (n.d.-a). [Twitter profile]. Twitter. Retrieved September 29, 2023, from https://twitter.com/VisitTheUSA

United States of America [@visittheusa]. (n.d.-b). [Instagram profile]. Instagram. Retrieved September 29, 2023, from https://www.instagram.com/visittheusa/

Üstünipek, M. (2013). İstanbul sanat müzeleri ve sosyal- medya: Twitter örneği. The Turkish Online Journal Of Design, Art And Communication, 3(4), 20-28. Retrieved from http://dergipark.gov.tr/tojdac/issue/13015/156810

Wu, G. (2018). Official websites as a tourism marketing medium: a contrastive analysis from the perspective of appraisal theory. Journal of Destination Marketing & Management, 10, 164-171. doi: https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.09.004

Yalçın, A. & Şengöz, A. (2022). Ankara'nın çevrimiçi destinasyon imajının oluşmasında ankara il kültür ve turizm müdürlüğü instagram paylaşımlarının etkileri. Turizm Akademik Dergisi ,9(2) , 517-531. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/touraj/issue/73968/1112102

Yıldırım, A. (2014). Bir halkla ilişkiler aracı olarak twitter: t.c. sağlık bakanlığı örnek incelemesi. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi,2(4), 234-253. doi: 10.19145/guifd.88026

Academic Studies in Sports

October 2023

Editor
Prof. Dr. Hasan ŞAHAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Hasan ŞAHAN

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-224-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

CHAPTER 1
THE RELATIONSHIP BETWEEN SLEEP QUALITY AND SPORTIVE PERFORMANCE OF ADOLESCENT BASKETBALL PLAYERS IN THE U13-U14 AGE GROUP

Pınar TATLIBAL*..... *1

CHAPTER 2
THE IMPORTANCE AND BENEFITS OF PHYSICAL ACTIVITIES FOR INDIVIDUALS RECEIVING INCLUSIVE EDUCATION

Bekir Erhan ORHAN
Aydın KARAÇAM* *15

CHAPTER 3
THE RELATIONSHIP OF PLASMA LEPTIN LEVELS WITH EATING ATTITUDES, MENSTRUAL CYCLES REGULATIONS AND ENDOCRINE FACTORS IN BALLET DANCERS

Pınar TATLIBAL
Hayriye Selda YÜCEL* *41

CHAPTER 1

THE RELATIONSHIP BETWEEN SLEEP QUALITY AND SPORTIVE PERFORMANCE OF ADOLESCENT BASKETBALL PLAYERS IN THE U13-U14 AGE GROUP

Pınar TATLIBAL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi. Necat Hepkon Faculty of Sport Sciences, Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3158-6468

REFERENCES

Ağargün, M. Y., Kara, H., Anlar, Ö. (1996) "Pittsburgh uyku kalitesi indeksi"nin geçerlik ve güvenirliği". *Türk Psikiyatri Dergisi,* 7, 2, 107-111.

Anderson, M. L., & Reale, R. J. (2020). Discrepancies between self-reported current and ideal sleep behaviors of adolescent athletes. *Sleep Sci,* 13(1): 18–24**.**

Andrew, M., Watson, M. D. (2017). Sleep and Athletic Performance. *Curr Sports Med Rep,* Nov/Dec;16(6):413-418.

Bathory, E., & Tomopoulos, S. (2017). Sleep regulation, physiology and development, sleep duration and patterns, and sleep hygiene in infants, toddlers, and preschool-age children. *Curr Probl Pediatr Adolesc Health Care,* 47(2):29–42.

Bender, A. M., Van Dongen, H. P. A., Samuels, C. H. (2018). Sleep quality and chronotype differences between elite athletes and non-athlete controls. *Clocks Sleep*,1(1):3-12.

Blumert, P. A., Crum, A. J., Ernsting, M., Volek, J. S., Hollander, D. B., Haff, E. E., et al. (2007). The acute effects of twenty-four hours of sleep loss on the performance of national-caliber male collegiate weightlifters. *J Strength Cond Res,*21(4):1146-54.

Brandt, R., Bevılacqua, G. G., & Andrade, A. (2017). Perceıved Sleep Qualıty, Mood States, And Theır Relatıonshıp Wıth Performance Among Brazılıan Elıte Athletes Durıng A Competıtıve Perıod. *Journal of Strength and Conditioning Research,* 31(4)/1033–1039.

Buysse, D. J., Reynolds, C. F., Monk, T. H., Berman, S. R., Kupfer, D. J. (1989). The Pittsburgh sleep quality index: A new instrument for psychiatric practice and research. *Psychiatry Res,* 28:193–213.

Bülbül, S., Kurt, G., Ünlü, E., Kırlı, E. (2010). Adolesanlarda uyku sorunları ve etkileyen faktörler. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 53: 204-210.

Cars Kadon, M., Harvey, K., Duke, P., Anders, T., Litt, I., Dement, W. (1980). Pubertal changes in day time sleepiness. *Sleep*, 2: 453-460.

Charest, J., Grandner, M. A. (2020). Sleep and athletic performance: Impacts on physical performance, mental performance, injury risk and recovery, and mental health. *Sleep Med. Clin*, 15, 41–57. [CrossRef] [PubMed]

Chennaoui, M., Arnal, P.J., Sauvet, F., Léger, D. (2015). Sleep and exercise: A reciprocal issue? *Sleep Med. Rev,* 20, 59–72. [CrossRef]

Chervin, R. D., Dillon, J. E., Archbold, K. H., Ruzicka, D. L. (2003). Conduct problems and symptoms of sleep disorders in children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatr*, 42: 201-208.

Clemente, F.M., Mendes, B., Bredt, S. D. G. T., Praça, G. M., Silvério, A., Carriço, S., Duarte, E. (2019). Perceived Training Load, Muscle Soreness, Stress, Fatigue, and Sleep Quality in Professional Basketball: A Full Season Study. *J. Hum. Kinet,* 67, 199–207. [CrossRef] [PubMed]

Conte, D., Kamarauskas, P., Ferioli, D., Scanlan, A. T., Kamandulis, S., Paulauskas, H., Lukonaitiene, I. (2021). Workload and well-being across games played on consecutive days during in-season phase in basketball players. *J. Sports Med. Phys. Fitness,*61, 534–541. [CrossRef] [PubMed]

Çobanoğlu, M., Sayın, M., Çolakoğlu, M., Büyükyazı, G., Aktaş, Z., Şahan, Ç., Özer, M. (2012). Profesyonel Basketbolcularda Yaygın Ve Tempo İntervallerin MAX VO2 Gelişimi Ve Maç Başarılarına Etkisinin Karşılaştırılması. *Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi,* 1(2).

Çölbay, M., Yüksel, G., Acartürk, G., Karaman, Ö., Ünlü, M. (2007). Hemodiyaliz hastalarının Pittsburgh Uyku Kalite İndeksi ile değerlendirilmesi. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi,* 55(2), 167-173.

Doeven, S. H., Brink, M. S., Huijgen, B. C. H., de Jong, J., Lemmink, K. A. P. M. (2020). Managing Load to Optimize Well-Being and Recovery during Short-Term Match Congestion in Elite Basketball. *Int. J. Sports Physiol. Perform*, 16, 45–50. [CrossRef] [PubMed]

Driver, H.S., Taylor, S.R. (2000). Exercise and sleep. *Sleep Med Rev*, 4, 387-402.

Edgerton, J. E., & Campbell, R. J. III (Eds.). (1994). *American psychiatric glossary* (7th ed.). American Psychiatric Association.

Facer-Childs, E. R., Hoffman, D., Tran, J. N., Drummond, S. P. A., Rajaratnam, S. M. W. (2021). Sleep and mental health in athletes during COVID-19 lockdown. *Sleep*, 44, zsaa261. [CrossRef] [PubMed]

Halson, S. L. (2013). Recovery techniques for athletes. *Sport Sci. Exch,* 26, 1–6.

Jones, C.M., Tenembaum, G. (2009). Adjustment disorder: A new way of conceptualizing the overtraining syndrome. *Int. Rev. Sport Exerc. Psychol*, 2, 181–187. [CrossRef]

Jones, J. J., Kirschen, G. W., Kancharla, S., Hale, L. (2019). Association between late-night tweeting and next-day game performance among professional basketball players. *Sleep Health*, 5, 68–71. [CrossRef]

Julıff, L. E., Halson, S. L., Hebert, J. J., Forsyth, P. L., & Peıffer, J. J. (2018). Longer Sleep Duratıons Are Posıtıvely Assocıated Wıth Fınıshıng Place Durıng A Natıonal Multıday Netball Competıtıon. *Journal of Strength and Conditioning Research,* 32(1)/189–194.

Kirschen, G. W., Jones, J. J., Hale, L. (2020). The Impact of Sleep Duration on Performance among Competitive Athletes: A Systematic Literature Review. *Clin. J. Sport Med,* 30(5):503-512. [CrossRef]

Mah, C. D., Mah, K. E., Kezirian, E. J., Dement, W. C. (2011). The effects of sleep extension on the athletic performance of collegiate basketball players. *Sleep,*34, 943–950. [CrossRef].

Ochoa-Lácar, J., Singh, M., Bird, S. P.,, Charest, J., Huyghe, T., & Calleja-González, J. (2022). How Sleep Affects Recovery and Performance in Basketball: A Systematic Review. *Brain Sci,* 18;12(11):1570.

O'Connor, P.J., Youngstedt, S.D. (1995). Influence of exercise on human sleep. *Exerc Sport Sci Rev,* 23, 105-34.

Reyner, L. A., & Horne, J. A. (2013). Sleep restriction and serving accuracy in performance tennis players, and effects of caffeine. *Physiol Behav,* 120:93-6.

Samuels, C. (2008). Sleep, recovery, and performance: the new frontier in highperformance athletics. *Neurol Clin,* 26(1):169-80.

Shaffer, D. (1993). Pediatrik Psikofarmoloji. Gökalp, P., Sayın, Ü., Baral, I. (çev). İstanbul: *Bilişsel ve Teknik Yayınları*.

Simpson, N. S., Gibbs, E. L., Matheson, G. O. (2017). Optimizing sleep to maximize performance: implications and recommendations for elite athletes. *Scand J Med Sci Sports*, 27(3):266-74.

Singh, M., Bird, S., Charest, J., Huyghe, T., Calleja-Gonzalez, J. (2021). Urgent wake up call for the National Basketball Association. *J. Clin. Sleep Med,* 17, 243–248. [CrossRef]

Singh, N.A., Clements, M., İatarone, M.A. (1997). A Randomized Controlled Trial Of The effect of exercise on Sleep. *Sleep,* 20, 95-101.

Stojanovic, E.,Stojiljkovic, N., Scanlan, A., Dalvo, V., Berkelmans, D., Milanovic, Z. (2018). The activity demands and pshysiological responses encountared during basketball match-play: A systematic review. *SportsMed,* 48, 111–135.

Svilar, L. (2019). Essentials of Physical Performance in Elite Basketball. Editorial Data Status: *Croatia, Balkans.*

Thun, E., Bjorvatn, B., Flo, E., Harris, A., Pallesen, S. (2015). Sleep, circadian rhythms, and athletic performance. *Sleep Med. Rev,* 23, 1–9. [CrossRef]

Uezu, E., Taira, K., Tanaka, H., Arakawa, M., Urasakii, C., Toguchi, H., et al. (2000). Survey of sleep-health and lifestyle of the elderly in Okinawa. *Psychiatry Clin Neurosci,* 54, 311-3.

Venter, R. E. (2012). Role of sleep in performance and recovery of athletes: a review article. *S Afr J Res Sport Ph,* 34(1):167-84.

Vuori, I., Urponen, H., Hasan, J., Partinen, M. (1988). Epidemiology of exercise effects on sleep. *Acta Physiol Scand,* 574, 3-7.

Youngstedt, S.D., Perlis, M.L., O'Brien, P.M., Palmer, C.R., Smith, M.T., Orff, H.J., et al. (2003). No association of sleep with total daily physical activity in normal sleepers. *Physiol Behav,* 78, 395-401.

CHAPTER 2

THE IMPORTANCE AND BENEFITS OF PHYSICAL ACTIVITIES FOR INDIVIDUALS RECEIVING INCLUSIVE EDUCATION

***Bekir Erhan ORHAN*[1]**

***Aydın KARAÇAM*[2]**

1 Asst. Prof. Dr., https://orcid.org/ 0000-0002-3149-6630, Faculty of Sport Science, Istanbul Aydın University, Istanbul, TÜRKIYE, bekirerhanorhan@aydin.edu.tr

2 Assoc. Prof. Dr., https://orcid.org/0000-0001-6509-427X, Faculty of Sport Science, Istanbul Aydın University, Istanbul, TÜRKIYE, aydinkaracam@aydin.edu.tr

Abstract

Physical activities are crucial in the holistic development and well-being of individuals receiving inclusive education. Engaging in regular physical activities not only promotes physical health but also contributes to cognitive, social, and emotional development. This paper explores the importance and benefits of physical activities for individuals receiving inclusive education, drawing upon relevant literature to provide an academic perspective. The findings highlight the positive impact of physical activities on various aspects of individuals' lives, including physical fitness, motor skills, social interaction, self-esteem, and overall academic performance. The paper also discusses practical strategies and considerations for promoting and incorporating physical activities in inclusive educational settings.

Inclusive Education

Inclusive education is a concept that has gained significant attention and recognition in education. It refers to a system of education that aims to provide equitable opportunities and access to education for all learners, regardless of their abilities, backgrounds, or characteristics. Inclusive education emphasizes the importance of diversity, acceptance, and equal participation in learning. Inclusive education is an educational approach that addresses the diverse learning needs of all students, including those with disabilities or special needs, within mainstream educational settings. It promotes an inclusive culture and ethos that values and respects every learner's differences and strengths (Schuelka, 2018; Miller et al., 2022).

Several foundational principles support the concept of inclusive education. It underscores the fundamental right to education for all individuals, regardless of their abilities or disabilities, as articulated in international conventions and declarations (UNESCO, 1994). Inclusive education promotes all learners' full and active engagement within mainstream classrooms, acknowledging the advantages of diversity and the significance of social integration (Ainscow, 2005). Additionally, inclusive education promotes individualized support and accommodations to ensure all students can access the curriculum and achieve their full potential (Booth & Ainscow, 2011).

Inclusive classrooms provide opportunities for social interaction and peer learning, which can enhance the social skills and self-este-

References

Ainscow, M. (2005). Developing inclusive education systems: what are the levers for change?. *Journal of educational change*, *6*(2), 109-124.

Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, *6*(1), 7-16.

Ainscow, M., Booth, T., & Dyson, A. (2006). *Improving schools, developing inclusion*. Routledge.

Armstrong, D., Armstrong, A. C., & Spandagou, I. (2011). Inclusion: by choice or by chance? *International Journal of Inclusive Education, 15*(1), 29-39.

Avramidis, E., & Norwich, B. (2002). Teachers' attitudes towards integration/inclusion: a review of the literature. *European Journal of Special Needs Education, 17*(2), 129-147.

Ayres, A. J. (1979). *Sensory integration and the child*. Western Psychological Services.

Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5*(1), 7-74.

Block, M. E. (1994). *A teacher's guide to including students with disabilities in regular physical education*. Paul H. Brookes Publishing Co.

Block, M. E. (2007). *A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education* (3rd ed.). Brookes Publishing.

Block, M. E. (2007). *A teacher's guide to including students with disabilities in general physical education*. Brookes Publishing Company.

Block, M. E., & Obrusnikova, I. (2007). Inclusion in physical education: A review of the literature from 1995-2005. *Adapted Physical Activity Quarterly, 24*(2), 103-124.

Booth, T., & Ainscow, M. (2002). *Index for inclusion: developing learning and participation in schools*. Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE), Rm 2S203 S Block, Frenchay

Campus, Coldharbour Lane, Bristol BS16 1QU, United Kingdom, England.

Burgstahler, S. E. (2007). Universal design in education: Principles and applications. *Disabilities, Opportunities, Internetworking, and Technology (DO-IT)*.

Carter, E. W., Sisco, L. G., Brown, L., Brickham, D., & Al-Khabbaz, Z. A. (2008). Peer interactions and academic engagement of youth with developmental disabilities in inclusive middle and high school classrooms. *American Journal on Mental Retardation*, *113*(6), 479-494.

CAST (2018). Universal Design for Learning Guidelines version 2.2. Retrieved from http://udlguidelines.cast.org

Conderman, G., & Hedin, L. R. (2012). Classroom teachers' perceptions of their training to include students with disabilities. *Preventing School Failure: Alternative Education for Children and Youth*, 56(2), 120-128.

Demchenko, I., Maksymchuk, B., Bilan, V., Maksymchuk, I., & Kalynovska, I. (2021). Training future physical education teachers for professional activities under the conditions of inclusive education. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, *12*(3), 191-213.

Donnelly, J. E., Hillman, C. H., Castelli, D., Etnier, J. L., Lee, S., Tomporowski, P., ... & Szabo-Reed, A. N. (2016). Physical activity, fitness, cognitive function, and academic achievement in children: a systematic review. *Medicine and science in sports and exercise*, *48*(6), 1197.

Fitzgerald, H. (2005). Still feeling like a spare piece of luggage? Embodied experiences of (dis)ability in physical education and school sport. *Physical Education & Sport Pedagogy, 10*(1), 41-59.

Florian, L. (Ed.). (2014). *The Sage handbook of special education*. Sage.

Friend, M., & Bursuck, W. D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers*. Allyn &

Bacon, A Pearson Education Company, 75 Arlington Street, Boston, MA 02116.

Goodwin, D. L., & Watkinson, E. J. (2000). Inclusive physical education from the perspective of students with physical disabilities. *Adapted Physical Activity Quarterly, 17*(1), 144-160.

Grenier, M., & Yeaton, P. (2013). The impact of professional development on physical education teachers' efficacy to teach students with disabilities. *Journal of Faculty Development, 27*(2), 16-23.

Haegele, J. A., & Sutherland, S. (2015). Perspectives of students with disabilities toward physical education: A qualitative inquiry review. *Quest, 67*(3), 255-273.

Hehir, T., & Katzman, L. (2012). *Effective inclusive schools: Designing successful schoolwide programs*. John Wiley & Sons.

Hillman, C. H., Erickson, K. I., & Kramer, A. F. (2008). Be smart, exercise your heart: exercise effects on brain and cognition. *Nature reviews neuroscience*, *9*(1), 58-65.

Hinckson, E. A., Dickinson, A., Water, T., Sands, M., & Penman, L. (2013). Physical activity, dietary habits and overall health in overweight and obese children and youth with intellectual disability or autism. *Research in developmental disabilities*, *34*(4), 1170-1178.

Hodge, S. R., Ammah, J. O. A., Casebolt, K., Lamaster, K., & O'Sullivan, M. (2004). High school general physical education teachers' behaviors and beliefs associated with inclusion. *Sport, Education and Society, 9*(3), 395-419.

Hodge, S. R., Davis, R., Woodard, R., & Sherrill, C. (2002). Comparison of practicum types in changing preservice teachers' attitudes and perceived competence. *Adapted Physical Activity Quarterly, 19*(2), 155-171.

Hughes, B., & Paterson, K. (1997). The social model of disability and the disappearing body: Towards a sociology of impairment. *Disability & Society, 12*(3), 325-340.

Hutzler, Y., & Sherrill, C. (2007). Defining adapted physical activity:

International perspectives. *Adapted Physical Activity Quarterly, 24*(1), 1-20.

Individuals with Disabilities Education Act (IDEA). (2004). 20 U.S.C. § 1400 et seq.

Kart, Ayse, and Mehmet Kart. "Academic and social effects of inclusion on students without disabilities: A review of the literature." *Education Sciences* 11, no. 1 (2021): 16.

Kasser, S. L., & Lytle, R. K. (2013). *Inclusive physical activity: Promoting health for a lifetime*. Human Kinetics.

Kasser, S., & Lytle, R. (2005). *Inclusive physical activity: A lifetime of opportunities.* Human Kinetics.

Kudláček, M., & Ješina, O. (2008). The inclusion of students with disabilities in mainstream physical education: A literature review. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica, 38*(4), 63-70.

LaMaster, K. J., Gall, K., Kinchin, G., & Siedentop, D. (1998). Inclusive practices of cooperating teachers in the Midwest. *Journal of Teaching in Physical Education, 17*(3), 328-344.

Lepore, M., & Gayle, G. W. (2007). Physical activity for young people with disabilities: A global perspective. *Adapted Physical Activity Quarterly, 24*(1), 1-14.

Lieberman, L. J., Houston-Wilson, C., & Kozub, F. M. (2002). Perceived barriers to including students with disabilities in general physical education. *Adapted Physical Activity Quarterly, 19*(3), 364-377.

Mace, R. L., Hardie, G. J., & Place, J. P. (1991). *Accessible environments: Toward universal design*. In W. F. E. Preiser, E. T. White, & H. Z. Rabinowitz (Eds.), Design interventions: Toward a more humane architecture. Van Nostrand Reinhold.

Martin, J. J. (2010). Benefits and barriers to physical activity for individuals with disabilities: A social-relational model of disability perspective. *Disability and Rehabilitation, 32*(8), 613-623.

Miller, A. L., Wilt, C. L., Allcock, H. C., Kurth, J. A., Morningstar, M. E., & Ruppar, A. L. (2022). Teacher agency for inclusive

education: an international scoping review. *International Journal of Inclusive Education*, *26*(12), 1159-1177.

Murawski, W. W. (2009). *Collaborative teaching in secondary schools: Making the co-teaching marriage work!*. Corwin Press.

National Association for Sport and Physical Education. (2011). *Adapted physical education national standards.* Human Kinetics.

Obrusnikova, I., & Cavalier, A. R. (2011). Perceived barriers and facilitators of participation in after-school physical activity by children with autism spectrum disorders. *Journal of Developmental and Physical Disabilities, 23*(3), 195-211.

Obrusnikova, I., & Dillon, S. R. (2011). Challenging situations when teaching children with autism spectrum disorders in general physical education. *Adapted Physical Activity Quarterly, 28*(2), 113-131.

Odom, S., Hume, K., Boyd, B., & Stabel, A. (2012). Moving beyond the intensive behavior treatment versus eclectic dichotomy: Evidence-based and individualized programs for learners with ASD. *Behavior modification*, *36*(3), 270-297.

Rieser, R. (2012). *Implementing inclusive education: a Commonwealth guide to implementing Article 24 of the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*. Commonwealth Secretariat.

Rillotta, F., & Nettelbeck, T. (2007). Effects of an awareness program on attitudes of students without an intellectual disability towards persons with an intellectual disability. *Journal of Intellectual & Developmental Disability, 32*(1), 19-27.

Rimmer, J. H., Riley, B., Wang, E., Rauworth, A., & Jurkowski, J. (2004). Physical activity participation among persons with disabilities: barriers and facilitators. *American Journal of Preventive Medicine, 26*(5), 419-425.

Rizzo, T. L., & Lavay, B. (2001). Effects of a crossdisciplinary physical education program. *Journal of Physical Education, Recre-*

ation & Dance, 72(5), 25-31.

Rose, C. A., Monda-Amaya, L. E., & Espelage, D. L. (2011). Bullying perpetration and victimization in special education: A review of the literature. *Remedial and Special Education, 32*(2), 114-130.

Rose, R. & Doveston, M. (2015). Collaboration across cultures: Planning and delivering professional development for inclusive education in India. Support for Learning, 30(3), 177-191. DOI: 10.1111/1467-9604.12089

Ruotsalainen, H., Kyngäs, H., Tammelin, T., & Kääriäinen, M. (2015). Systematic review of physical activity and exercise interventions on body mass indices, subsequent physical activity and psychological symptoms in overweight and obese adolescents. *Journal of advanced nursing*, *71*(11), 2461-2477.

Schuelka, M. J. (2018). Implementing inclusive education.

Sharma, U., Forlin, C., & Loreman, T. (2008). Impact of training on pre-service teachers' attitudes and concerns about inclusive education and sentiments about persons with disabilities. *Disability & Society, 23*(7), 773-785.

Sherrill, C. (2004). *Adapted physical activity, recreation, and sport: Crossdisciplinary and lifespan*. McGraw-Hill.

Slee, R. (2011). *The irregular school: Exclusion, schooling and inclusive education*. Routledge.

Smith, A., & Green, K. (2004). Including pupils with special educational needs in secondary school physical education: A sociological analysis of teachers' views. *British Journal of Sociology of Education, 25*(5), 593-607.

Sousa, D. A., & Tomlinson, C. A. (2011). *Differentiation and the brain: How neuroscience supports the learner-friendly classroom*. Solution Tree Press

Standal, Ø. F., & Jespersen, E. (2008). Peers as resources for learning: a situated and sociocultural perspective on peer interaction in a primary classroom. *Sport, Education, and Society, 13*(2), 191-207.

Steinfeld, E., & Maisel, J. (2012). *Universal design: Creating inclu-*

sive environments. John Wiley & Sons.

Strain, P. S., & Bovey, E. H. (2011). Randomized, controlled trial of the LEAP model of early intervention for young children with autism spectrum disorders. *Topics in Early Childhood Special Education*, *31*(3), 133-154.

Taheri, A., Perry, A., & Minnes, P. (2016). Examining the social participation of children and adolescents with intellectual disabilities and autism spectrum disorder in relation to peers. *Journal of Intellectual Disability Research*, *60*(5), 435-443.

Tomlinson, C. A. (2017). *How to differentiate instruction in academically diverse classrooms* (3rd ed.). ASCD.

Turnbull, A. P. (1995). *Exceptional lives: Special education in today's schools*. Merrill/Prentice Hall, Order Department, 200 Old Tappan Rd., Old Tappan, NJ 07675.

U.S. Department of Education. (2010). *Thirty-five years of progress in educating children with disabilities through IDEA*. Retrieved from the Department of Education's website.

Udvari-Solner, A., & Kluth, P. (2007). *Joyful learning: Active and collaborative learning in inclusive classrooms*. Corwin Press.

UNESCO (2017). A guide for ensuring inclusion and equity in education. Paris: UNESCO. Retrieved from: http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002482/248254e.pdf

Unesco. (1994). *The Salamanca Statement and Framework for action on special needs education: adopted by the World Conference on Special Needs Education; Access and Quality. Salamanca, Spain, 7-10 June 1994*. Unesco.

Watkins, L., O'Reilly, M., Kuhn, M., Gevarter, C., Lancioni, G. E., Sigafoos, J., & Lang, R. (2015). A review of peer-mediated social interaction interventions for students with autism in inclusive settings. *Journal of autism and developmental disorders*, *45*, 1070-1083.

Whitehead, J. (2001). The concept of physical literacy. *European Journal of Physical Education, 6*(2), 127-138.

Whitehead, M. (2010). *Physical literacy: Throughout the lifecourse*. Routledge.

Winnick, J. P. (2011). *Adapted physical education and sport* (5th ed.). Human Kinetics.

Winnick, J. P., & Porretta, D. L. (2016). *Adapted physical education and sport* (6th ed.). Human Kinetics.

World Health Organization. (2010). *Global recommendations on physical activity for health*. World Health Organization.

World Health Organization. (2011). *World report on disability*. World Health Organization.

Yell, M. L., & Christle, C. A. (2017). The foundation of inclusion in federal legislation and litigation. In *Handbook of research on classroom diversity and inclusive education practice* (pp. 27-52). IGI Global.

CHAPTER 3

THE RELATIONSHIP OF PLASMA LEPTIN LEVELS WITH EATING ATTITUDES, MENSTRUAL CYCLES REGULATIONS AND ENDOCRINE FACTORS IN BALLET DANCERS[1]

Pınar TATLIBAL[2]

Hayriye Selda YÜCEL[3]

1 The Relationship Of Plasma Leptin Levels With Eating Attitudes, Menstrual Cycles Regulations And Endocrine Factors In Ballet Dancers başlıklı bu çalışma Dr. Öğr. Üyesi Pınar TATLIBAL'ın Yüksek Lisans Tez çalışmasıdır. Celal Bayar Üniversitesi BAP birimi tarafından desteklenmiştir (Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2009. Danışman: Prof Dr. Hayriye Selda Yücel, Ulusal Tez Merkezi No: 455943).

2 Dr. Öğr. Üyesi. Necat Hepkon Faculty of Sport Sciences, Dokuz Eylül University, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-3158-6468

3 Prof. Dr. Marmara University Faculty of Sport Sciences, İstanbul, Türkiye ORCID: 000-0003-0066-7182

Introduction

It is emphasized that energy storage and use are very important for life in the formation of the homeostatic system. Regulation of energy balance is provided by a complex physiological system. Leptin and its receptor are secreted from adipose tissue and are very important for this system (1). Leptin regulates feeding behavior as a potent food intake suppressor and energy expenditure stimulator (2). Suppression of reproductive function to adapt to caloric deprivation may be a situation that female athletes may face for high performance in sports where low body weight is required. (3). Leptin hormone may be an important mediator of reproductive function (4). It has been reported that leptin levels may vary depending on fat stores and energy availability. While it has been determined that leptin levels may be low when energy restriction is applied, leptin levels have been associated with body mass index (BMI) in humans (5, 6). In a study (7), serum leptin concentrations were found to be high in the vast majority of obese people and it was stated that it decreased again with weight loss. While some studies (8, 9) show that rodents in which leptin is not active tend to be amenoric and infertile, other studies (10, 11) show that women with no menstrual period may have chronically low leptin levels. Leptin receptors have been found in hypothalamic neurons associated with gonadotropin-releasing hormone (GnRH). It is thought that it may signal the presence of low energy to the reproductive axis. For this reason, it is emphasized that leptin may be a critical factor (12).

It has been reported that observed exercise-related reproductive disorders can often result from dysfunction at the hypothalamic level. The hormonal profile of women who face high intensity or scope in branches that require low body weight, such as gymnastics, ballet, ice skating, is characterized by hypoestrogenism resulting from the disruption of the hypothalamic-pituitary-ovarian axis. In particular, the GnRH suppression that occurs every 60–90 minutes limits LH secretion and, to a lesser extent, FSH secretion, which ultimately limits ovarian stimulation and estradiol production. This continuation of the follicular phase or the lack of LH and estradiol may cause suppression of menstrual periods in the aforementioned female athletes. It has been reported that Inadequate LH levels may be among the causes of menarche, primary and secondary amenorrhea. The course of pubertal growth and the activity level of the onset of men-

References

1.Gülle, K., Karaöz, E. (2000). Leptinler. T Klin Tıp Bilimleri, 20.112–121.

2. Seufert, J., et al. (1999). Leptin supression of insulin secretion and gene expression in human pancreatic islets: Implications for the development of adipogenic diabetes mellitus. J Clin Endocrinol Metab, 84, 670–5.

3. Warren, M. P., & Perlroth, N. E. (2001). Hormones and Sport. The effects of intense exercises on the female reproductive system. Journal of Endocrinology,170, 3–11.

4. Zhang, Y., Proenca, R., Maffei, M., Barone, M., Leopold, L., & Friedman, J. M. (1994). Positional cloning of the mouse obese gene and its human homologue. Nature,372:425–432.

5. Macut, D., Micic, D., Pralong, F. P., Bischof, P., & Campana, A. (1998). Is there a role for leptin in human reproduction? Gynecological Endocrinology, 12 321–326.

6. Maffei, M., Halaas, J., Ravussin, E., Pratley, R. E., Lee, G. H., Zhang, Y., Fei, H., Kim, S., Lallone, R., & Ranganathan, S. (1995). Leptin levels in human and rodent: measurement of plasma leptin and ob RNA in obese and weight-reduced subjects. Nature Medicine, 1, 1155–1161.

7. Mc Conway, M. G., Johnson, D., Kelly, A., Griffin, D., Smith, J., Wallace, A. M. (2000). Differences in Circulating Concentration of Total, Free and Bound Leptin Relate to Gender and Body Composition in Adult Humans. Ann Clin Biochem, 37:717–723.

8. Legradi, G., Emerson, C. H., Ahima, R. S., Flier, J. S., & Lechan, R. M. (1997). Leptin prevents fasting-induced suppression of prothyrotropinreleasing hormone messenger ribonucleic acid in neurons of the hypothalamic paraventricular nucleus. Endocrinology, 138, 2569–2576.

9. Legradi, G., Emerson, C. H., Ahima, R. S., Rand, W. M., Flier, J. S., & Lechan, R. M. (1998). Arcuate nucleus ablation prevents fasting-induced suppression of proTRH mRNA in the hypothalamic paraventricular nucleus. Neuroendocrinology, 68 89–97.

10. Kopp, W., Blum, W. F., von Prittwitz, S., Ziegler, A., Lubbert, H., Emons, G., Herzog, W., Herpertz, S., Deter, H. C., Remschmidt, H., & Hebebrand, J. (1997). Low leptin levels predict amenorrhea in underweight and eating disordered females. Molecular Psychiatry, 2: 335–340.

11. Ballauff, A., Ziegler, A., Emons, G., Sturm, G., Blum, W. F., Remschmidt, H., & Hebebrand, J. (1999). Serum leptin and gonadotropin levels in patients with anorexia nervosa during weight gain. Molecular Psychiatry, 4: 71–75.

12. Cheung, C. C., Thornton, J. E., Kuijper, J. L., Weigle, D. S., Clifton, D. K., & Steiner, R. A. (1997). Leptin is a metabolic gate for the onset of puberty in the female rat. Endocrinology, 138: 855–858.

13. Jackson, A. S., Pollock, M. L., Ward, A. (1980). Generalized equations for predicting body density of women. Med Sci Sports Exerc, 12(3):175-8.

14. Siri, W. R. (1961). Body composition from fluid spaces and density; analysis of methods. In: Techniques for measuring body composition Ed. Brozek, J. and Henschel, A., pp 223-244. Nat. Acad.Sci.Washington D.C.

15. Garner, D. M., Olmsted, M. P., Bohr, Y., & Garfinkel, P. E. (1982). The eating attitudes test: psychometric features and clinical correlates. Psychological Medicine, 12 (4), 871-878.

16. Devran, S. B. (2014). Doğu Anadolu Bölgesinde yaşayan Adölesan ve Yetişkinlerin Beslenme Alışkanlıkları ile Yeme Tutum Davranışlarının Belirlenmesi. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

17. Stokıc, E., Srdıc B., & Barak O. (2005). Body mass index, body fat mass and the occurrence of amenorrhea in ballet dancers. Gynecological Endocrinology, 20(4): 195-199.

18. Soric, M., Misigoj-Durakovic, M., Pedisic, Z. (2008). Dietary Intake and Body Composition of Prepubescent Female Aesthetic Athletes. International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism, 18:343-354.

19. Van Marken Lichtenbelt, W., Fogelholm, M., Ottenheıjm, R., Westerterp, K. R. (1995). Physical activitity, body composition and bone density in ballet dancers. British Journal of Nutrition, 74: 439-451.

20. Laughlin, G. A., & Yen, S. S. C. (1997). Hypoleptinemia in women athletes: absence of a diurnal rhythm with amenorrhea. Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism, 82 318–321.

21. Mentügay, S. (1992). Artistik Cimnastik. Marmara Üniversitesi Yayınları, Yayın no: 532 İstanbul.

22. Beals, K. A. Manore, M. M. (2000). Behavioral, psychological and physical characteristics of female athletes with subclinical eating disorders. Int J Sport Nutr Exerc Metab, 10: 128-143.

23. Beals, K. A., Manore, M. M. (2002). Disordered eating and menstrual dysfunction in female college athletes. Int J Sport Nutr Exerc Metab,12 (3): 281-93.

24. Kopp-Woodroffe, S. A., Manore, M. M., Dueck, C. A. (1999). Energy and nutrient status of amenorrheic athletes participating in a diet and exercise training intervention program. Int J Sport Nutr, 9: 70-88.

25. De Souza, M. J., Miller, B. E., Loucks, A. B. (1998). High frequency of luteal phase deficiency and anovulation in recreational women runners: Blunted elevation in folliclestimulating hormone observed during luteal-follicular transition. J Clin Endocrin Metab, 83 (12): 4220-4232.

26. Dueck, C. A., Matt, K. S., Manore, M. M. (1996). Treatment of athletic amenorrhea with a diet and training intervention program. Int J Sport Nutr,6: 24-40.

27. Zanker, C. L., Swaine, I. L. (1998). The relationship between serum oestradiol concentration and energy balance in young women distance runners. Int J Sports Med, 19: 104-108.

28. Garner, D. M., Garfinkel, P. E. (1980). Socio-cultural factors in the development of anerexia nervosa. Psychol Med, 10:647-656.

29. Le Grande, D., Tibbs, J., Noakes, T. D. (1994). Implication of a

diagnasis of anorexia nervosa in a ballet school. International Journal of Eating Disorders, 15: 369-376.

30. Hamilton, L. H., Brooks-Gunn, J., Warren, M. P. (1985). Sociocultural influence on eating disorders in professional female ballet dancers. International Journal of Eating Disorders, 4:465-477.

31. Berga, S. L., Daniels, T. L., Giles, D. E. (1997). Women with functional hypothalamic amenorrhea but not other forms of anovulation display amplified cortisol concentrations. Fertil. Steril, 67:1024-1030.

32. Berga, S. L., Mortola, J. F., Girton, L., Suh, B., Laughlin, G., Pham, P., Yen, S. S. C. (1989). Neuroendocrine aberrations in women with fonctional hypothalamic amenorrhea. J. Clin. Endocrinol. Metab, 68:301-308.

33. Laughlin, G., Yen, S. S. (1996). Nutritional and endocrine-metabolic aberrations in amenorrheic athletes. J. Clin. Endocrinol. Metab, 81:4301-4309.

34. Andrico, S., Gambera, A., Specchia, C., Pellegrini, C., Falsetti, L., Sartori, E. (2002). Leptin in functional hypothalamic amenorrhea. Human Reproduction, 17(8):2043-2048.

35. Thong, F. S. L., McLean, C., & Graham, T. H. (2000). Plasma leptin in female athletes: relationship with body fat, reproductive, nutritional, and endocrine factors. J Appl Physiol, 88:2037-2044.

36. Cannavo, S., Curto, L., Trimarchi, F. (2001). Exercise related female reproductive dysfunction. J Endocrinol Invest, 24 (10): 823-832.

37. Tataranni, P. A., Monroe, M. B., Dueck, C. A. (1997). Adiposity, plasma leptin concentration and reproductive function in active and sedentary females. Int J Obesity, 21: 818-821.

38. Weigle, D. S., Duell, P. B., Connor, W. E., Steiner, R. A., Soules, M. R., & Kuijper, J. L. (1997). Effect of fasting, refeeding, and dietary fat restriction on plasma leptin levels. Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism, 82 561–565.

39. Castelo-Branco, C., Reina, F., Montivero, A. D., Colodron, M.,

Vanrell, J. A. (2006). Influence of high-intensity training and of dietetic and anthropometric factors on menstrual cycle disorders in ballet dancers. Gynecological Endocrinology,22(1): 31-35.

Eğitim Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editörler

Prof. Dr. Erdal BAY

Prof. Dr. Onur ZAHAL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. Erdal BAY
Prof. Dr. Onur ZAHAL

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-207-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MÜZİKSEL İŞİTME, OKUMA VE YAZMA ÇALIŞMALARINDA BAŞARILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Yaren Nejla EKDİ, Esin UÇAL CANAKAY 1

BÖLÜM 2

PISA 2012 SONUÇLARINA GÖRE SİNGAPUR, JAPONYA, KORE GİBİ ÜLKELERİN EĞİTİM SİSTEMLERİNDE KULLANDIKLARI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME TEKNİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Şule ÖTKEN.....31

BÖLÜM 3

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİ (BİLSEM) (MÜZİK ALANI) ÖĞRENCİ TANILAMA SÜRECİNE YÖNELİK MÜZİK ÖĞRETMENLERİN GÖRÜŞLERİ

Sibel ÇİLOĞLU, Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ.....47

BÖLÜM 4

ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YÖNELİK YETERLİLİK VE GÖRÜŞLERİ

Nazmi DURKAN, Safiye Kevser KAZAK.....59

BÖLÜM 5

MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE KAVRAM YANILGILARI VE DİJİTAL KAVRAM KARİKATÜRLERİ

Ayşegül BÜYÜKKARCI.....97

BÖLÜM 6

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE İNTERNET BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Sema Nur ŞENSES KARACA, Birol ALVER ***111***

BÖLÜM 7

ORTAOKUL MÜZİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN ESERLERE YÖNELİK COVER VİDEOLARIN İNCELENMESİ

Mustafa Erkan ÖZDEMİR, Gökalp PARASIZ ***135***

BÖLÜM 8

DİJİTAL OKURYAZARLIK

Sonay BÜKÜN, İlhami BULUT ***165***

BÖLÜM 9

EĞİTİM BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ YAZILIMLARI

Orhun TÜRKER ***189***

BÖLÜM 10

DİJİTAL ÇAĞDA PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ VE SOSYAL MEDYA

Akif SAĞLAM, Fatma Ebru İKİZ ***207***

BÖLÜM 11

UZAKTAN EĞİTİM İLE ARAPÇA ÖĞRETİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ersin ÇİLEK ***221***

BÖLÜM 12
ELEŞTİREL PEDAGOJİ NEDİR?
Kenan BULUT, Şehnaz Nigar ÇELİK.....235

BÖLÜM 13
ERGENLERDE KARİYER GELİŞİMİ: KARİYER UYUM YETENEĞİNİN ROLÜ
Osman GÖNÜLTAŞ.....255

BÖLÜM 14
TERS YÜZ ÖĞRENME MODELİNE YÖNELİK GENEL MÜZİK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN GÖRÜŞLERİ
Nur Didem TAŞKIRAN, Ajda ŞENOL SAKİN 269

BÖLÜM 15
İNGİLİZCE BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKA'YA KARŞI TUTUMU: MALL:AI
Tuğba AYDIN YILDIZ 289

BÖLÜM 16
ÇOCUK SUÇLULUĞU: CEZA SİSTEMİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARIN REHABİLİTASYON SÜREÇLERİ
Özge GAMSIZ TUNÇ.....303

BÖLÜM 17
META-ANALİZDE GRİ LİTERATÜR
Yıldız YILDIRIM.....329

BÖLÜM 18

İKİ DİLLİLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR, İKİ DİLLİLİK TÜRLERİ VE İKİ DİLLİ EĞİTİM MODELLERİ (YURT DIŞINDAKİ TÜRK ÇOCUKLARI BAĞLAMINDA)

***Hüseyin GÖÇMENLER*.....345**

BÖLÜM 19

KODALY YAKLAŞIMINDA ÇALGI EĞİTİMİ

***Merve Nihan ERTEKİN KAYA* 371**

BÖLÜM 20

SİBER ZORBALIK: RİSK FAKTÖRLERİ VE ÖNLEME

***Bahar METE OTLU* 385**

BÖLÜM 21

GÜZEL SANATLAR LİSESİ MÜZİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL SES EĞİTİMİ DERSİNDEKİ ÖZYETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ: AKDENİZ BÖLGESİNDEKİ GÜZEL SANATLAR LİSELERİ

***Tarkan YAZICI, Ceren TURABİK*..... 409**

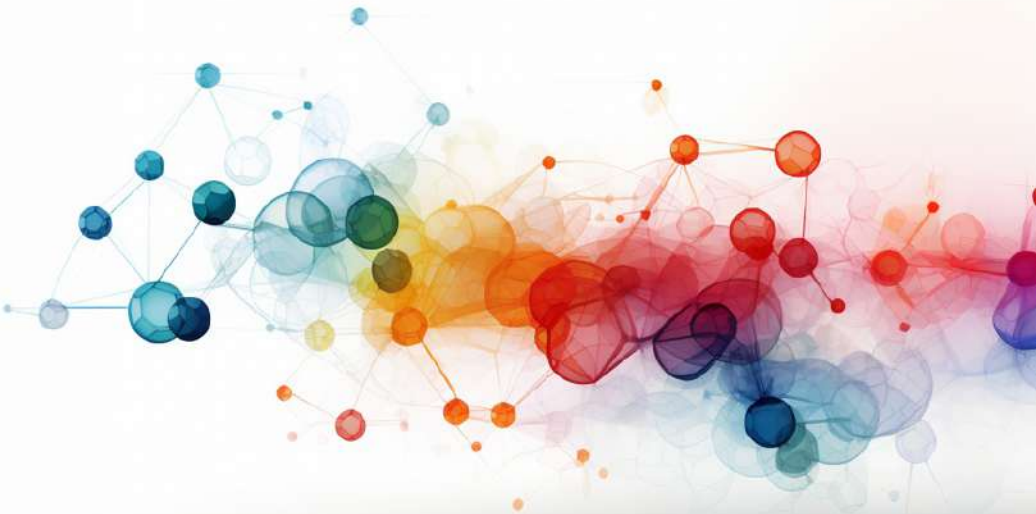

BÖLÜM 1

MÜZİK ÖĞRETMENİ ADAYLARININ MÜZİKSEL İŞİTME, OKUMA VE YAZMA ÇALIŞMALARINDA BAŞARILARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER[1]

Yaren Nejla EKDİ[2], Esin UÇAL CANAKAY[3]

1 Bu çalışma, Yaren Nejla Ekdi'nin Dr. Öğr. Üyesi Esin Uçal Canakay'ın danışmanlığında yürüttüğü 2022 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tarafından onaylanmış olan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.
Ekdi, Y. N. (2022). Müzik öğretmeni adaylarının müziksel işitme, okuma ve yazma çalışmalarında başarılarını etkileyen faktörler ve başarı yönelimleri: Dokuz Eylül Üniversitesi örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

2 Arş. Gör., Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, yarennejlaekdi@gazi.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-3554-2566
3 Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, esin.canakay@deu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2476-8287

KAYNAKÇA

Avşar, M. (2014). *Müzik öğretmeni adaylarının özel yetenek sınavındaki müziksel işitme okuma yazma başarıları ile akademik başarıları arasındaki ilişki.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Bağcı, H. (2009). *Eşlik desteğinin armoni ve solfej eğitimindeki başarı düzeyine etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ballantyne, J., Kerchner, J. L., & Aróstegui, J. L. (2012). Developing music teacher identities: An international multi-site study. *International Journal of Music Education*, 30(3), 211–226. https://doi.org/10.1177/0255761411433720

Demirbatır, R. E. & Çeliktaş, H. (2021). Müzik teorisi ve müziksel işitme eğitimi odaklı mobil uygulamaların içerikleri bakımından değerlendirilmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(3), 1717-1734. DOI: 10.24315/tred.803010

Demirtaş, S. ve Akın Şişman, Ö. (2021). İlköğretim 7. sınıf müzik dersinde şarkıların piyano eşlikli öğretilmesinin öğrenci kazanımlarına etkileri: Denizli ili örneği. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 27*(47), 309-321. DOI: 10.35247/ataunigsed.880869

Gençel Ataman, Ö. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının müziksel işitme okuma yazma dersleri başarılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi (Balıkesir Üniversitesi örneği). *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 26* (2), 455-471. Erişim adresi: http://dspace.balikesir.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12462/4438

Hardal, B. (2018). *Müziksel işitme okuma yazma dersi öğretiminde müzik teknolojileri uygulamalarının başarıya etkisi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Hardal, B. ve Güdek, B. (2021). Müziksel işitme okuma yazma dersi öğretiminde müzik teknolojileri uygulamalarının başarıya etkisi. *Pearson Journal Of Social Sciences & Humanities, 6* (12), 41-56. DOI: 10.46872/pj.272

Kayiş, A. R. (2013). *Üniversite öğrencilerinin başarı yönelimlerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Uçal Canakay, E. (2021). The analysis of the perception of prospective music teachers on musical dictation through methaphors. *International Journal of Human Sciences*, 18 (4), 665-680. DOI: 10.14687/jhs.v18i4.6260

Özgür, Ü. (2018). *İki sesli ezgi yazma*. Gazi Kitabevi, Ankara.

Öztürk, G. (2012). *Müziksel işitme eğitiminde kullanılan "işbirlikli öğrenme yöntemi"nin öğrenci kaygı ve başarısına etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Say, A. (2002). *Müziğin kitabı*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Sezerel, T. (2006). *Anadolu güzel sanatlar liseleri müzik bölümü öğrencilerinin*

"müziksel işitme okuma yazma" başarılarının incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Soycan, M. (2019). *Müziksel işitme okuma yazma dersinde çevrimiçi uygulamaların akademik başarıya ve tutuma etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Türnüklü, A. (2000). Eğitim bilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 24(24), 543-559. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10372/126941

Wang, L. (2022). The skill training of reading music in the teaching of solfeggio and ear training in the new media environment. *Applied Bionics and Biomechanics* (Special Issue), DOİ: 10.1155/2022/8209861

Wohlman, K. J. (2013). *Ear-tudes: an ear training method for the collegiate tubist* (Unpublished Dissertation). University of Iowa, Iowa, USA.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018) *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yükseköğretim Kurulu [YÖK], (2018). Müzik öğretmenliği lisans programı. Erişim adresi: https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Yeni-Ogretmen-Yetistirme-Lisans-Programlari/Muzik_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf

BÖLÜM 2

PISA 2012 SONUÇLARINA GÖRE SİNGAPUR, JAPONYA, KORE GİBİ ÜLKELERİN EĞİTİM SİSTEMLERİNDE KULLANDIKLARI ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME TEKNİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Şule ÖTKEN[1]

1 Dr., MEB, sule.ayyildiz@hotmail.com

Giriş

Ülkelerin eğitim sisteminde hedeflerin gerçekleşmesi ve sonuçlara ulaşılması durumunu tespit etmek için değerlendirme çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Uluslararası yapılan değerlendirme çalışmaları, ülkelerin eğitim sistemlerini ve bu sistemin çıktılarını karşılaştırma açısından önem taşımaktadır.

Toplumlar, kendi gelişimlerini sürdürebilmek için bilgi ve teknolojiyi alıcı olmaktan çıkıp üretici olmayı hedeflemekte ve vizyonlarını bu yönde belirlemektedir. Bu vizyonun gerçekleştirilmesi amacıyla gerekli olan nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi için eğitime yatırımlar yapılmaktadır. Bu bağlamda uygulanan ulusal sınavlar ve uluslararası karşılaştırmalı araştırmalar (PISA, TIMMS ve PIRLS gibi) toplumların eğitim yatırımlarının ne derece başarıya ulaştığına ilişkin fikir verebilmektedir (Yetişir vd., 2018).

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) tarafından düzenlenen uluslararası değerlendirme çalışmalarına bir örnektir. Ülkeler, PISA' ya katılarak; kendi eğitim sistemleri hakkında problemleri belirler ve bu problemlere çözüm üretebilir. Dünyada ülkeler, eğitim sonuçlarını ölçme ve değerlendirme yapabilmek için araçlar geliştirir. Ayrıca okullarını geliştirebilecek eğitim politikaları üretebilmek amacıyla söz konusu değerlendirme sonuçlarını kullanır.

Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı - PISA Hakkında Kısa Bilgi

Dünya genelinde, politika belirleyicileri, kendi ülkelerindeki öğrencilerin bilgi ve beceri düzeylerini, projeye katılan diğer ülkelerdeki öğrencilerin bilgi ve beceri düzeyleriyle karşılaştırmak, eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla standartlar oluşturmak ve eğitim sistemlerinin güçlü ve zayıf yönlerini belirlemek için PISA sonuçlarını kullanmaktadırlar (MEB, 2013).

PISA değerlendirmesinin sağladığı göstergeler şunlardır:

- Öğrencilerin bilgi ve becerilerinin temel profilini sağlayan temel göstergeler.
- Bu tür becerilerin önemli demografik, sosyal, ekonomik ve eğitimsel değişkenlerle nasıl ilişkili olduğunu gösteren bağlamsal göstergeler (OECD, 2009a).

PISA araştırmaları üç yılda bir yapılır. İlk anket 2000 yılında, ikincisi 2003 yılında ve üçüncüsü 2006 yılında yapılmıştır. Bununla birlikte bu anketin sonuçları hakkında bir dizi çeşitli tematik ve teknik raporlar yayımlanmıştır (OECD, 2009b). PISA, zorunlu eğitimlerinin sonuna yaklaşan 15 yaşındaki öğrencilerin modern toplumlara tam katılım için gerekli olan temel bilgi ve becerileri ne ölçüde edindiklerini değerlendirir. PISA,

Kaynakça

Bal, B. ve Başar, E. (2014). Finlandiya, Almanya, Singapur ve Türkiye'nin eğitim sistemleri açısından kademeler arası geçiş sistemlerinin karşılaştırılması, Erişim: http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/belgin_bal_erdogan_basar_kademeler_arasi_gecis_sistemi.pdf

Demirel, Ö., Akkuş, N., Altındağ, M., Aslan, Ö., Camadan, D., Can, Ö., Liman, F., ve Özdiyar, Ö. (2010). *Gelecek İçin Eğitim: Farklı Ülkelerde Program Geliştirme Çalışmaları,* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Government Spokesperson's Office, (2009). The Principality of Liechtenstein – Encounterwith a Small State.

Karaman, Ü. (1984). *Amaç, yapı ve yönetim süreçleri açılarından isveç eğitim sistemi.*http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/517/6429pdf adresinden 24.11.2014 tarihinde indirilmiştir.

Kaytan, E. (2007). *Türkiye, Singapur ve İngiltere matematik öğretim programlarının karşılaştırılması.* Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Khan, M. (2014).*Education system in Sweden*. Bangladesh Professionals Network (BPNetwork).

Kıral, B. ve Kıral, E. (2009). Japonya ilköğretim sistemi ve Türkiye ilköğretim sistemin karşılaştırılması, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12: 53-65.

MEB, (2013). *PISA 2012 ulusal ön raporu,* Ankara: MEB Yayınları

MEB, (2007). *Avrupa Birliği ülkelerinde eğitim denetimi,* Ankara: MEB Yayınları

Ministery of Education, Science and Tecnology. (MEST). (2012). *Education System, Overview.* http://english.mest.go.kr/web/1692/site/contents/en/en_0203.jsp adresinden 22.11.2014 tarihinde alınmıştır.

OECD (2009a). *PISA 2009 assessment framework key competencies in reading, mathematics and science*, Paris: OECD Publishing.

OECD (2009b). *PISA 2006 technical report,* Paris: OECD Publishing.

OECD (2014). *PISA 2012 results in focus: what 15-year-olds know and what they can do with what they know,* Paris: OECD Publications.

OECD, (2010). Review *on evaluation and assessment frameworks for ımproving school outcomes, country background report for Korea.* Paris: OECD Publications.

OECD (2017), *PISA 2015 Assessment and Analytical Framework: Science, Reading, Mathematic, Financial Literacy and Collaborative Problem Solving, revised edition, PISA,* Paris: OECD Publishing, http://dx.doi.org/10.1787/9789264281820-en

Özkan, E. A. (2006). *Türkiye, Belçika (flaman) ve Singapur Matematik Öğretim Programları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma.* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Patrinos, H. A. (2010). *Private education provision and public finance The Netherlands*, The World Bank Human Development Network Education Team.

Phelps, R. P. (2000). Trends in large scale testing outside the United States. *Educational Measurement: Issues and Practice. 19(*1), 11-21.

Sağlam, M. (2004). Avrupa Birliği ülkelerinde yükseköğretime giriş sistemi, *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya*

Sezgin, F. M. (2008). *Türk ve Çin eğitim ve öğretim sistemleri üzerine bir karşılaştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi.

Şirin, S. ve Vatanartıran, S. (2014). PISA 2012 değerlendirmesi: Türkiye için veriye dayalı eğitim reformu önerileri, TÜSİAD.

Uçar, R. ve Uçar, H.İ. (2004). *Japon eğitim sistemi üzerine bir inceleme: çeşitli açılardan türk eğitim sistemi ile karşılaştırma*. İnternetten 07.05.2008 tarihinde www.efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_I/rezzan_ucar.doc. adresinden alınmıştır.

Yetişir, İ., Batı, K., Kahyaoğlu, M. ve Birel, F. K. (2018). Dezavantajlı öğrencilerin fen okuryazarlık performanslarının duyuşsal özellikleriyle ilişkisinin incelenmesi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 51(*1), 143-158. DOI:10.30964/auebfd.405014, E-ISSN: 2458-8342, P-ISSN: 1301-8342

Yıldırım, Ö. (2012). *Okuduğunu anlama başarısıyla ilişkili faktörlerin aşamalı doğrusal modellemeyle belirlenmesi, PISA 2009 Hollanda, Kore ve Türkiye karşılaştırması.* Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara

BÖLÜM 3

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİ (BİLSEM) (MÜZİK ALANI) ÖĞRENCİ TANILAMA SÜRECİNE YÖNELİK MÜZİK ÖĞRETMENLERİN GÖRÜŞLERİ

Sibel ÇİLOĞLU[1], Deniz Beste ÇEVİK KILIÇ[2]

1 Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, https://orcid.org/0000-0002-2265-5935

2 Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, https://orcid.org/0000-0001-6529-2604

1.GİRİŞ

Yetenek; başarı, beceri, potansiyel, liderlik yeteneği gibi kavramları içermektedir. Eğitim bilimlerinde yetenek, bir konuda başarılı olmak için kişide doğuştan bulunan güç olarak tanımlanmaktadır (Tabancalı ve Korumaz, 2014, s.142). Günümüzde nüfusun artmasıyla sosyal hayatta öne çıkmak zorlaşmıştır. Dolayısıyla sosyal çevre, okul hayatı ve iş hayatında farklı alanlarda yetenekli olmak kişinin diğer bireylerden bir adım önde olması noktasında avantaj sağlamaktadır. Bireyler yeteneklerini küçük yaşlardan itibaren aile ve öğretmenlerinin tespit edip desteklemesiyle fark edebilmektedir. Bazı durumlarda aile çocuklarının yetenekli olduğu konusunda ısrarcı olabilir. Bu da çocuğunun içine kapanması ve başarısının düşmesiyle sonuçlanmasına yol açabilmektedir. İçinde bulunduğumuz dönemde bireyler ilkokuldan itibaren sınavlara tabi tutulmakta ve bu süreç bireyler iş hayatına başlayıncaya kadar devam etmektedir. Bu da bireylerde kaygı, korku ve özgüven eksikliğine sebep olabilmektedir. Çapulcuoğlu ve Gündüz (2013) çalışmalarında bireylerin; sosyal, akademik, mesleki ilerleme süreçlerinde ebeveynlerinin bireye karşı beklentisinin öğrencilerde olumsuz etkiler bırakabildiğine yönelik sonuçlara ulaştıkları görülmektedir.

Bireyler eğitim hayatlarına okul öncesi eğitimiyle başlamaktadır. Bu süreç ilköğretime geçişle birlikte devam eder. İlkokulda öğrenim gören öğrenciler arasında seçim yaparak eğitim veren kurumlardan birisi de BİLSEM'lerdir. 1. 2. 3. sınıf öğrencileri arasından MEB'in belirlediği tarihler çerçevesinde seçim yapılır. Bu süreç, genel zihinsel yetenek, resim ve müzik alanlarında yetenekli olduğu düşünülen bireylerin sınıf öğretmenlerinin seçimiyle başlar. Bu aşamadan sonra ön eleme bireylerin örgün öğrenim görmekte oldukları okullarında gerçekleştirilir. Ön elemede başarılı olan bireyler BİLSEM kurumlarında sınava girerler. Bu aşamada da başarılı olan öğrenciler eğitimlerine BİLSEM kurumlarında devam etmeye hak kazanırlar (Bilsem Öğrenci Tanılama ve Yerleştirme Kılavuzu, 2022-2023, s.9).

Bireylerin ilk çocukluk çağında sınava girdiği ilk kurumlardan birisi de BİLSEM'lerdir. Bu süreçte ebeveynlerin çocuklarının herhangi bir alanda başarılı olması için istemsizce baskı altında bırakabildiğine yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir. Özdemir-Kehamlı vd., (2018) hazırlamış oldukları çalışmalarında, BİLSEM sınavına giren öğrencilerde ebeveyn beklentisinin çocuklar üzerinde olumsuz etki bıraktığına yönelik bulgulara yer verildiği görülmektedir. Öğrencilerin sınav kaygısıyla ebeveyn beklentisinin ilişkisine yönelik yapılan çalışmada ebeveyn beklentisinin çocukların kaygılarını arttırdığı görülmektedir (Sarıkaya ve Gemalmaz, 2021). Akça (2020) çalışmasında, çocukları için özel yetenekli tanısı almak üzere başvuruda bulunan ebeveynlerin çocuklarına karşı olan beklentilerinin çocukların kaygı düzeylerini arttırdığına yönelik bulgulara

KAYNAKÇA

Akça, E. (2020). Üstün zekâlı tanısı için başvuran ebeveynlerde mükemmeliyetçilik ve kaygı düzeyinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Mersin.

Boşnak, B. (2022). Sivil toplum çalışmalarında yarı yapılandırılmış mülakatlar: Sahadan örnekler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (51), 239-255.

Çapulcuoğlu, U., & Gündüz, B. (2013). Öğrenci tükenmişliğini yordamada stresle başa çıkma, sınav kaygısı, akademik yetkinlik ve anne-baba tutumları. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 201-218.

Çevik, A., & Muzaffer, N. (2021). Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yazılmış yüksek lisans tezlerinde geçen anahtar kelimelere ilişkin bir içerik analizi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 722-744.

Çokluk, Ö., Yılmaz, K., & Oğuz, E. (2011). Nitel bir görüşme yöntemi: Odak grup görüşmesi. *Kuramsal Eğitimbilim*, *4*(1), 95-107.

Demir, N., Uzunkaya, S., Kılıç, M., & Kortarıcı, A. Z. (2023). Branş öğretmenlerinin lise kademesindeki üstün yetenekli öğrencilere uygulanan kariyer psikolojik danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ile ilgili görüşleri. *Ulusal Eğitim Dergisi*, *3*(1), 125-145.

Deniz, G., & Eryılmaz, S. (2019). Türkiye'de programlama eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların incelenmesi: Bir betimsel analiz çalışması. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, *15*(4), 319-338.

Duverger, M., & Oskay, Ü. (1980). *Sosyal bilimlere giriş: Metodoloji açısından*. Bilgi Yayınları.

Kurnaz, A., & Ekici, S. G. (2020). BİLSEM Tanılama sürecinde kullanılan zekâ testlerinin psikolojik danışmanların ve BİLSEM öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, *5*(10), 365-399.

MEB. (2022-2023). Bilsem Öğrenci Tanılama ve Yerleştirme Kılavuzu, Ankara.

Sarıkaya, S., & Gemalmaz, A. (2021). Sınav kaygısını etkileyen faktörler. *The Journal of Turkish Family Physician, 12*(2), 99-107.

Sözbilir, M. (2009). Nitel veri analizi. *Retrived from http://fenitay. files. wordpress. com/2009/02/1112-nitel-arac59ftc4b1rmada-veri analizi. pdf on*, *17*.

Özdemir-Kemahlı, P., Kemahlı, Ş. B., & Ekşi, H. (2018). Özel yetenekli tanısı almaya aday olmak: Ebeveynlerin öğrenci tanılama sürecini aile içi psiko-sosyal deneyimler üzerinden değerlendirmesi. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, *6*(2), 59-83.

Tabancalı, E., & Korumaz, M. (2014). Eğitim örgütlerinde yetenek yönetimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, *25*(1), 139-156.

Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul University Journal of Sociology*, *3*(13), 101-116.

Toker, A. (2022). Sosyal bilimlerde nitel veri analizi için bir kılavuz. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 319-345.

https://orgm.meb.gov.tr/www/2023-bilim-ve-sanat-merkezleri-muzik-yetenek-alaninda-bireysel-degerlendirmeye-girecek-ogrenciler-icin-tanitim-videosu-yayinlandi/icerik/2363 (Erişim tarihi: 27/08/2023, saat:22.43).

BÖLÜM 4

ORTAOKUL FEN BİLİMLERİ ÖĞRETMENLERİNİN KAYNAŞTIRMA EĞİTİMİNE YÖNELİK YETERLİLİK VE GÖRÜŞLERİ[1]

Nazmi DURKAN[2], Safiye Kevser KAZAK[3]

---

1 *Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı, Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı. Tezsiz Yüksek Lisans Projesi: Ortaokul Fen Bilimleri, Öğretmenlerinin Kaynaştırma Eğitimine Yönelik, Yeterlilik ve Görüşlerinin Belirlenmesi (Denizli Örneği)

Safiye Kevser KAZAK, Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Nazmi DURKAN

** Bu kitap bölümü Öğretmen Safiye Kevser KAZAK'ın yüksek lisans tezi projesinden güncellemeler yapılarak türetilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli / TÜRKİYE ORCİD NO:0000-0002-9370-2129

3 Öğretmen, MEB Pamukkale İlçesi, Denizli/TÜRKİYE ORCİD NO: 0009-0006-9811-1981

Giriş;

İnsanlar tarih boyunca "Eğitim Nedir?" sorusuna cevap aramışlardır. Toplumun her kesiminden insanlar; Peygamberler, filozoflar, eğitim ve toplum konusu ile ilgili fikirler üretmiş, üretilen fikirler hem bu konudan beslenmiş hem de bu konuyu beslemiştir (Özdemir, Yalın ve Sezgin, 2008). Eğitimle kazandırılan bilgi, beceri ve yeterlilikler, bunları kazandırmaya yönelik yol-yöntem ve araçları, eğitime ait beklentiler toplumlar arasında farklılık gösteriyor olsa da nesilden nesile veya bütün toplumlarda değişmeyen konu, toplumun tüm üyelerinin eğitime ihtiyacı olmasıdır (Uras, 2002: 190).

Eğitim;

Eğitimle alakalı yapılan tanımlamalar, öncelerden daha çok psikoloji ve felsefenin alanına girmiş olan zihin, beceri ve bilinç gibi ifadelerle yapılırken, sonra tarih ile toplum ilişkisini öne çıkaran toplumsal düzenleme, toplum hiyerarşisi, kültürel aktarım, siyasi yapı, ideoloji gibi kavramlarla öne çıkan tanımlara bırakmıştır (İnal, 2004). Dolayısıyla eğitim ile alakalı tanımlamaların farklılıklar ve incelenmekte olan konunun özelliğine göre değişiklikler göstermesi normal bir durumdur. Buna ek olarak her disiplinin, üstünde anlaşmaya vardığı birtakım tanımların olması da mümkündür. Tanımlamalardan bazıları psikolojik ve davranış temelliyken, toplumsal ve felsefi bakış açısıyla yapılan tanımlamalar da vardır. Eğitim ile ilgili en belirgin tanımlamalar: *"Eğitim, belli bir toplumun varoluşunu ve ilerleyişini güvenceye bağlamak amacıyla üyelerine gerekli bilgi, beceri, düşünce ve davranış kalıplarını aktarması süreci" dir* (Özdemir, Yalın ve Sezgin, 2008). Bilhan (1996) 'a göre *"çocuğu veya ergeni bedensel, ruhsal, zihinsel, toplumsal, ahlaksal yönleri ile oluşturmak ve geliştirmek için onun varlığındaki değer kaynaklarını ortaya çıkarmaya yönelik yöntem ve tekniklerinin eyleme dönüştürülmesi süreci"* olarak tanımlanmıştır.

Psikologlara göre farklı disiplinler tarafından farklı biçimlerde tanımlanan eğitim, doğa bilimcilerine göre insan ve çevrenin etkileşimi, sosyologlara göre yaşam mücadelesi, toplumsal olaylar, bilgi ve kültür aktarımıdır (Sezgin, 1991).

Eğitim, kişinin sosyal çevreye girdiği andan itibaren başlayan ve yaşamı boyunca devam eden bir süreçtir. Bu anlamda bireyin geçmişi ve geleceği, bir başka deyişle toplumsal nitelikleri eğitim yoluyla kurulur ve yönlendirilir. Bu oryantasyon sürecindeki çok çeşitli müdahaleler, farklı eğitim kavramları geliştirmiş ve farklı konuların ilgi alanına girmiştir. Bireyde istenen yönde olumlu davranışların oluşması süreci bağlamında açıklanan eğitim olgusu, farklı dikkat noktaları ekseninde farklı konularla açıklanmaktadır. Ancak hepsinin ortak bir noktası vardır, amaç bireydir, amaç bireyin davranışında değişiklik yaratmaktır (Ünalan, 2005).

KAYNAKÇA

Alnahdi, G. H., Saloviita, T., &Elhadi, A. (2019). Inclusiveeducation in SaudiArabiaandFinland: Pre-service teachers' attitudes. *Supportfor Learning*, 34(1), 71-85.

Antonak, R. F., & Larrivee, B. (1995). Psychometric analysis and revision of the opinions relative to mainstreaming scale. *Exceptional children*, *62*(2), 139-149.

Ataman, A. (2003). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Babaoğlan, E., & Yılmaz, Ş. (2010). Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimindeki yeterlilikleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(2), 345-354.

Battal, İ. (2007). *Sınıf öğretmenlerinin ve branş öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterliliklerinin değerlendirilmesi* (Uşak ili örneği). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon.

Batu, S., & Kırcaali-İftar, G. (2005). Kaynaştırma. Ankara: Kök Yayıncılık.

Bayar, A. (2015). Kaynaştırma Uygulamalarında Öğretmen Yeterliği Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*(3), 71-85.

Bayar, A., Özaşkin, A. G., & Bardak, Ş. (2015). Kaynaştırma eğitimi ile ilgili duygular, tutumlar ve kaygılar ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Electronic Turkish Studies, 10(3).

Berk, H., Gülveren, & H., Başer, A. (2009). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2(2):160-168.

Bilhan, S. (1996). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi.

Çağlar, D. (1979). Geri Zekalı Çocuklar Ve Eğitimi. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi.

Camadan, F. (2012). Sınıf öğretmenleri ve sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine ve bep hazırlamaya ilişkin öz-yeterliklerinin belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *11*(39), 128-138.

Cavkaytar, A. (2005). Özel gereksinimi olan çocuklara özbakım ve ev içi becerilerinin öğretimi: uygulamalı el kitabı. *Gündüz Eğitim ve Yayıncılık*.

Göksu, İ., & Çevik, T. (2004). *Özel eğitime giriş*. Pegem yayıncılık.

Dağlar, G. (2011). Okulöncesi Öğretmenlerinin ve Okulöncesi Öğretmen Adaylarının Kaynaştırmaya İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması. Yüksek Lisans

Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Burdur.

Diken, I. H. (2006). Turkish Mothers' Interpretations of the Disability of Their Children with Mental Retardation. *International Journal of Special Education*, *21*(2), 8-17.

Dolapci, S., & Demirtaş, V. Yıldız. (2016). Öğretmen adaylarının öz-yeterlilik algıları ve kaynaştırma eğitimine bakış açıları. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(13), 141-160.

Eripek, S. (2003). Okul öncesi dönemde özel eğitim. *Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Dergisi.* 756, 16-41.

Evyapan, G. (2020). *Okul öncesi öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimine ilişkin öz-yeterlilik algı düzeyleri ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkındaki görüşleri* (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Fazlıoğlu, Y., & Doğan, M. K. (2013). Öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin tutumlarının incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *15*(2), 223-234.

Gökdere, M. (2012). Sınıf öğretmenleri ile sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırma eğitimine yönelik tutum, endişe ve etkileşim düzeylerinin karşılaştırmalı incelemesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(4), 2789-2806.

Gözün, Ö., & Yıkmış, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, *5*(02).

Güleryüz, B. (2014). *Sınıf Öğretmenlerinin ve Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kaynaştırma Eğitimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak

Hayran M.,&Hayran M. (2011). *Sağlık araştırmaları için temel istatistik*. (1. Baskı). Omega Araştırma.

Hickson, F., (1995). Attitude Formation and Change Towards Peoplewith Disabilities, University of Sydney, Sydney, NSW, USA.

İnal, K. (2004). *Eğitim ve iktidar: Türkiye'de ders kitaplarında demokratik ve milliyetçi değerler*. (1. Baskı). Ütopya Yayınları.

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*(15. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Karasu, T. (2019). Dkab öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi yeterlilikleri ile duygu, tutum ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki. *Bilimname*, 2019(38), 501-522.

Kargın T. (2004). Kaynaştırma: Tanımı, Gelişimi ve İlkeleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*. 5 (2):1-13.

Kırcaali-İftar, G. (1998). Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim.S. Eripek (Ed.), *Özel eğitim içinde* (s.1-14). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Kırcaali-İftar, G. (1998a). Kaynaştırma ve destek eğitim hizmetleri. S. Eripek (Ed.), *ÖzelEğitim içinde* (s.17-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Kirby, P.,ve Ashley, W. L. (1979). Cognitive style, learning style, and transfer skill acquisition. National Center for Research in Vocational Education,

Ohio State University. https://www.voced.edu.au/content/ngv:29464 (Erişim Tarihi: 17.04.2019).

Kuz, T. (2001). *Kaynaştırma Eğitimine Yönelik Tutumların İncelenmesi*. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları.

Lancaster, J., &Bain, A. (2010). Thedesign of pre-service inclusiveeducationcoursesandtheireffects on self-efficacy: A comparativestudy. *Asia-Pacific Journal of TeacherEducation*, 38(2), 117-128.

Mağden, D., ve Avcı, N. (1999). Öğretmen Adaylarının Özürlü Öğrencilerin Kaynaştırılmasına İlişkin Görüşleri. *IV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Bildirileri*.315-324.

Mertler, C. A., & Vannatta, R. A. (2005). *Advanced andMultivariate Statisticalmethods: PracticalApplicationandInterpretation* (3.Ed). United States: Pyrczak Publishing.

Metin E. N.(2012).Özel gereksinimli çocuklar. E.N.Metin(Ed.) *Özel Gereksinimli Çocukların Kaynaştırılması içinde*(s.373-402). Ankara: Maya Akademi.

Metin, N. ve Çakmak, H. (1998). İlköğretim Okullarındaki Eğitimcilerin Özürlü Çocuklarla Normal Çocukların Kaynaştırıldığı Programlar Hakkındaki Düşüncelerinin İncelenmesi. 8. Ulusal Özel Eğitim Kongresi Bildirileri, 128-129, Edirne.

Milli eğitim bakanlığı özel eğitim kurumları yönetmeliği (18.05.2012). Resmî Gazete Sayısı: 28296

Mitchell, D. (2005). Introduction: Sixteenpropositions on thecontexts of inclusiveeducation. In D. Mitchell (Ed.), *Contextualizinginclusiveeducation: Evaluatingoldandnewinternationalperspectives*. (pp. 1-21). London: Routledge.

Orel, A., Töret. G. ve Zerey, Z. (2004). "Sınıf öğretmeni adaylarının kaynaştırmaya yönelik tutumlarının incelenmesi". *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5 (1) 23-33.

Özdemir, S., Yalın, H.İ. & Sezgin, F. (2008). *Eğitim bilimine giriş*. (6. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006, 5 Mayıs). Resmî Gazete (Sayı: 26184). Erişim adresi: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/05/20060531.htmÖzsoy, Y; Özyürek, M; Eripek, S. (1988) *Özel eğitime muhtaç çocuklar, özel eğitime giriş*. Karatepe Yayınları.

Özsoy, P. (2014). *İlkokul öğretmenlerinin iç motivasyon ve görev performansları-*

nın il eğitim denetmenlerinin uyguladıkları denetim yaklaşımları açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Saloviita, T. (2020). Attitudes of Teachers Towards Inclusive Education in Finland. Scandinavian Journal of Educational Research, 64(2), 270-282.

Sarı, H., Celikoz, N., & Seçer, Z. (2009). An analysis of pre-school teachers' and student teachers' attitudes to inclusion and their self-efficacy. *International Journal of Special Education*, *24*(3), 29-44.

Sarı, H., & Bozgeyikli, H. (2003). Öğretmen adaylarının özel eğitime yönelik tutumlarının incelenmesi: karşılaştırmalı bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 183-204.

Savolainen, H. (2009). Responding to Diversity and Striving for Excellence: The Case of Finland.https://doi.org/10.1007/s11125-009-9125-y

Sezgin, O. (1991). *Üçüncü neslin eğitimi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Sharma, U., Loreman, T., & Forlin,C.(2012). Measuring teacher efficacy to implement inclusive practices. *Journal of Research in Special EducationalNeeds*. 12 (1), 12–21. doi:10.1111/j.1471-3802.2011.01200.x.

Sucuoğlu, B., & Kargın, T. (2006). *İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları*. Morpa Kültür Yayınları.

Sucuoğlu, B. (Ed.), Kırcaali-lftar, G., Tekin-iftar, E., Kaner, S. Ve Bakkaloğlu, H. (2009). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. Kök Yayıncılık.

Sünbül, A. M., & Sargın, N. (2002). Okul öncesi dönemde kaynaştırma eğitimine ilişkin öğretmen tutumlarının (çeşitli değişkenler açısından) incelenmesi. In *12th. National Special Education Conference, Ankara*.

Şekercioğlu, B. (2010). İlköğretim II. Kademede branş öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarında karşılaştıkları sorunlar ile ilgili görüşleri. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Tabachnick, B. G. &Fidell, L. S. (2013). *Using multivariatestatistics*. Pearson.

Tavşancıl, E. (2005). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*. Nobel Basımevi.

Temel, Z. F. (2000). Okul öncesi eğitimcilerinin engellilerin kaynaştırılmasına ilişkin görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 22-24.

Toy, S. N., & Duru, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin öğretmen öz yeterlikleri ile kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi*, *17*(1), 146-173.

Turhan, A. (2018). *Spastik diplejik serebral palsili çocuklarda duyu bütünleme programı ile konvansiyonel egzersiz tedavisinin; Spastisite, denge ve motor fonksiyona etkisi* (Doctoral dissertation, Sağlık Bilimleri Enstitüsü).

Türkoğlu, Y. K. (2007). *İlköğretim okulu öğretmenleri ile gerçekleştirilen bilgilendirme çalışmalarının öncesi ve sonrasında öğretmenlerin kaynaştırmaya ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eğitim BilimleriEnstitüsü, Eskişehir.

United Nations Educational, Scientificand Cultural Organisation (UNESCO). (1994, June 7–10). The Salamanca statementand frame work foraction on special needs education. Salamanca: World Conference on Special Needs Education: Access and Quality. United Nations Educational, Scientificand Cultural Organisation- UNESCO. (2006). Convention on therights of people with disabilities. New York: Author. 116

Ural, A. ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. (Genişletilmiş İkinci Baskı), Detay Yayıncılık.

Uras, M. (2002). Eğitimin toplumsal temelleri. *Eğitim üzerine içinde*, 185-238.

Ünalan, H. T. (2005). *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Grafik Eğitimi Dersinde Bilgisayar Destekli Eğitimin Etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi EBE.

Yılmaz, E., & Batu, E. S. (2016). Farklı branştan ilkokul öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı, yasal düzenlemeler ve kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşleri. *Özel Eğitim Dergisi*, *17*(3), 247.

Weisel, A., & Dror, O. (2006). School climate, sense of efficacy and Israeli teachers' attitudes toward inclusion of students with special needs. *Education, Citizenship and Social Justice*, *1*(2), 157-174.

BÖLÜM 5

MATEMATİK ÖĞRETİMİNDE KAVRAM YANILGILARI VE DİJİTAL KAVRAM KARİKATÜRLERİ

Ayşegül BÜYÜKKARCI[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-0881-117X

GİRİŞ

Kavramlar bilgilerin en küçük birimi, yapı taşları kabul edilir. Bir nesne ya da soyut bir bilgi için zihinde beliren genel tasarımlardır. Herhangi bir konuya ilişkin bir kavram herkes tarafından genellenmiş tanımları içerir. Yine yeni bir kavramın inşa edilmesi, kavramlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi, sınıflandırılması, sebep sonuç bağlantılarının kurulması, sahip olunan kavramlar sayesinde gerçekleşir. Kavramların doğru şekilde öğrenilmesi günlük hayatta ve eğitim öğretim sürecinde her alanda kişinin doğru iletişim kurmasına, karmaşıklığı gidermesine (Köğce vd., 2019; Kaptan, 1998) doğru çözümler, doğru bağlantılar kurmasına fırsat tanımakla beraber her yeni gelen kavramı doğru şekilde zihinde tasarlamasına kolaylık sağlar. Yeni kavramlar da önceden kazanılan kavramlar üzerinde bağlantı kurularak oluşması sebebi ile yanlış edinilen bir kavram bir sonraki kavramında yanlış ya da eksik şekilde işlenmesine sebep olur. Böylece kavram yanılgısı yerini daha da sağlam hale getirir. Bu durum kişinin günlük hayatta, eğitim ve öğretim hayatında başarısız olmasına ve olumsuz duygular yaşamasına sebep olabilir. Eğitim öğretim sürecinde birçok nedenden kaynaklı yanlış öğrenmeler sonucunda kavram yanılgıları olabilir. Bunlar bazen öğrenci kaynaklı bazen öğretmen kaynaklı olmakla beraber birçok sebepten beslenebilir. Bu bağlamda öğretim sürecinde yanlış öğrenmelerin tespiti ve temel kavramlarla beraber devamında ki kavramların doğru öğrenilmesi, olumsuz sonuçları engellemede güçlü bir etken olacaktır. Bunun için öğrenmelerin ezberden ve mekanikleşmeden daha uzak bir şekilde kavramsal öğrenmelerin daha yoğun olduğu bir şekilde gerçekleşmesi önemlidir (Bal, 2006; Baykul, 1999; Bell ve Baki, 1997; Dağ ve Horzum, 2022; Ev Çimen, 2008; Köğce vd., 2019; Özmantar, Bingölbali ve Akkoç, 2013).

Matematik öğretiminde kavram yanılgıları

Matematik ardışık ve yığılmalı bir yapıya sahiptir. Böylece matematikte edinilen her bir bilgi bir sonraki bilginin ön koşulu niteliğindedir ve aşamalılık gösterir. Her aşamada matematiğe ilişkin sembol ve kavramlarda problemler yaşanması muhtemeldir. Bunun kaynağı olarak da kavramsal öğrenmelerin daha arka planda kalıp; işlemsel öğrenmelerin öncelendiği düşünülmektedir. İşlemsel öğrenmeler dört işlemin rutin şekilde belli yollar izlenerek mekanikleşmesidir (Bal, 2006; Baykul, 1999). Formülleştirilmiş çözüm yollarını tercih eden öğrenciler ezberci öğrenime yatkınlaşmakta ve sebep sonuç ilişkisi kuramamaktadır (Bell ve Baki, 1997). Böylece kavramı anlamlı hale getirememektedir. Hâlbuki öğretimin hedefi anlamlı, neden sonuç ilişkisinin kurulduğu kavramsal öğrenmelerin öncelenmesidir (Dağ ve Horzum, 2022; Özmantar, Bingölbali ve Akkoç, 2013). Matematikte kavram yanılgısı matematik dersinde belirlenen hedeflere ulaşamamada büyük etkenlerden bir tanesidir. Öğretimin doğru

KAYNAKÇA

Ayyıldız, N. ve Altun, S. (2013). Matematik dersine ilişkin kavram yanılgılarının giderilmesinde öğrenme günlüklerinin etkisinin incelenmesi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(2), 71-86.

Bal, A. P. (2006). İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Matematiksel Kavrama Ve İşlem Becerileri Arasındaki Farkın Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Cukurova Unıversıty Faculty of Educatıon Journal* , *32*(3), 13-23.

Batdal Karaduman, G. ve Elgün Ceviz, A. (2018). Matematik öğretiminde kavram karikatürlerinin öğrenci başarısına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *17*(67), 1268-1277.

Baykul, Y. (1999). *İlköğretim birinci kademede matematik öğretimi*. Milli Eğitim Bakanlığı.

Bell, A. ve Baki, A. (1997). Ortaöğretim matematik öğretimi (Cilt I). *Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu yayınları*.

Cockburn, A. D. (2005). Teaching mathematics with insight, London: Falmer Press

Çokyaman, M. ve Çelebi, M. (2021). Yabancı dil öğretiminde dijital hikâye anlatımının (DHA) akademik başarıya etkisi. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 994-1035.

Dabell, J. (2004). The Mathscoordinator's file-using concept cartoons. PFP Publishing: London.

Dağ, Ş. ve Horzum, T. Matematik eğitiminde kavram yanılgıları ile ilgili yazılan lisansüstü tezlerin incelenmesi: Bir sistematik derleme. *e-Kafkas Journal of Educational Research*, *9*(1), 434-465.

Divrik, R. (2023). Dijital Destekli Kavram Karikatürlerinin Özel Yetenekli 4. Sınıf Öğrencilerinin Matematik Dersi Motivasyonlarına Etkisi: Karma Yöntem Araştırması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *12*(2), 406-419.

Ev Çimen, E. (2008). *Matematik öğretiminde, bireye" matematiksel güç" kazandırmaya yönelik ortam tasarımı ve buna uygun öğretmen etkinlikleri geliştirilmesi* (Doctoral dissertation, DEÜ Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

İpekten, B. (2023). *Sınıf öğretmenlerinin geometrik cisimler konusundaki kavram yanılgıları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi).Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.

Kaplan, A., Altaylı, D. ve Öztürk, M. (2014). Kareköklü sayılarda karşılaşılan kavram yanılgılarının kavram karikatürü kullanılarak giderilmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *27*(1), 85-102.

Kaptan, F. (1998). Fen bilgisi öğretimi. Ankara: Anı Yayıncılık.

Karaboğa, M. T. (2019). Dijital medya okuryazarlığında anne ve baba eğitimi. OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 14(20), 2040-2073.

Köğce, D., Yıldız, C. ve Aydın, M. (2019). Matematik öğretmen adaylarının ma-

tematiksel kavram yanılgılarını belirlemeye, gidermeye ve kavram öğretimine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 8(2), 453-478.

Küçükaydın, M. A. ve Gökbulut, Y. (2016). Sınıf öğretmeni adaylarının geometrik cisimlerin tanımlanması ve açılımına ilişkin kavram yanılgıları. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, *2*(1), 102-125.

Mutlu, Y. ve Söylemez, İ. (2018). Matematiksel kavram yanılgıları konusunda yapılmış yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelenmesi. *Başkent University Journal of Education*, *5*(2), 187-197.

Önal, H. ve Aydın, O. (2018). İlkokul matematik dersinde kavram yanılgıları ve hata örnekleri. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Dergisi*, *4*(2), 1-9.

Özmantar, M. F., Bingölbali, E. ve Akkoç, H. (2013). Matematiksel kavram yanılgıları ve çözüm önerileri (3. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Ryan, J. ve Williams, J. (2007). Children'sMathematics4-15:Learningfrom Errorsand Misconceptions. New York: McGraw-Hill Education

Sancar, M. ve Koparan, T. (2019). Ortaokul öğrencilerinin çokgenler konusundaki kavram yanılgılarının giderilmesinde kavram karikatürlerinin etkisinin incelenmesi. *Karaelmas Eğitim Bilimleri Dergisi*, *7*(1), 101-122.

Spooner, M. (2002). Errors and misconceptions in maths at key stage 2: Working towards successful sats. New York

Tekkaya, C., Çapa, Y. ve Yılmaz, Ö. (2000). Biyoloji öğretmen adaylarının genel biyololoji konularındaki kavram yanılgıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi dergisi, 18*, 14-147.

Uğurel, İ. ve Moralı, S. (2006). Karikatürler ve matematik öğretiminde kullanımı. *Milli Eğitim Dergisi*, *34*(170), 1-10.

Uğurel, İ., Kesgin, Ş. ve Karahan, Ö. (2013). Matematik derslerinde yararlanılabilecek alternatif bir öğrenme ve değerlendirme aracı: kavram karikatürü1. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *15*(2), 313-337.

Yenilmez, K. ve Yaşa, E. (2008). İlköğretim öğrencilerinin geometrideki kavram yanılgıları. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(2), 461-483.

Yılmaz, A. (2018). *Kavram karikatürleri destekli 5E modeli uygulamasının ortaokul öğrencilerinin matematik başarısına, öğrenme kalıcılığına ve tutumlarına etkisi* (Master's thesis, Bartın Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

BÖLÜM 6

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE BİLİNÇLİ FARKINDALIK VE İNTERNET BAĞIMLILIĞI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Sema Nur ŞENSES KARACA[1], Birol ALVER[2]

1 Psikolojik Danışman ve Rehber Öğretmen, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, semasenses@hotmail.com

2 Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, birolalver06@gmail.com

GİRİŞ

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre İnternet kullanım oranı, 16-74 yaş grubundaki bireylerde 2022 yılında %85,0 iken 2023 yılında %87,1 olmuştur. İnternet kullanım oranları 2023 yılında 16-74 yaş grubundaki erkeklerde %90,9, kadınlarda %83,3 olarak bulunmuştur. Kullanım amaçları arasında kamu kuruluşlarına ait web sitelerinden bilgi edinme %73,9 ile ilk sırayı aldı. Bu siteler içinde en çok kullanılanı ise e-devlet olmuştur. 16-74 yaş arasındaki bireylerin internetten (online) alışveriş yapma oranları %49,5 olmuştur. Bir önceki yıl internetten alışveriş yapma oranı %46,2 olarak bulunmuştu. Cinsiyete göre kıyasladığımızda internetten alışveriş yapma oranı erkeklerde %52,4 iken kadınlarda %46,6'dir. Bu alışverişlerde, internetten en çok satın alınan ürünler kategorisine %75,5 oranla giyim, aksesuar ve ayakkabı dahil olmuştur. %47,6 ile lokantalardan, fast food zincirlerinden, catering şirketlerinden yapılan teslimatlar, %37,1 ile gıda ürünleri, %32,2 ile kozmetik, güzellik ve sağlık ürünleri ve %28,8 ile temizlik ürünleri, kişisel bakım malzemeleri takip etmiştir.

Görüldüğü üzere, internet kullanımı hayatımızın birçok alanında tercih edilmekte ve kullanımı git gide yaygın hale gelmektedir. İnternet kullanımının bu denli yaygınlaşması ise günlük hayatımıza birçok yenilik ve avantaj getirmektedir. İnternet sayesinde evimizden çıkmadan alışveriş yapabilmekteyiz, istediğimiz bilgiye kütüphaneleri taramadan anında ulaşabilmekteyiz, dilediğimiz zaman sevdiklerimizle iletişim kurabilmekte ve çevrimiçi oyunlarla boş zamanlarımızda sıkılmadan vakit geçirebilmekteyiz (Demirli ve Arslan, 2018). İnternetin bu denli hayatımızda büyük yer kaplaması yararları ile birlikte zararlarını da beraberinde getirmektedir. Bazı bireyler gerektiği kadar internet ile meşgul olurken bireylerin bir kısmı gerektiğinden daha fazla internet ile meşguliyet sağlayıp buna bir sınır koyamamaktadırlar (Gönül, 2002). Özellikle ergenlik döneminde karşı cinsle iletişime geçme, okul dışında kalan zamanlarda da iletişimi sürdürme ve çevrimiçi oyun oynama istekleri olabilmektedir. Ergenlerde internet bağımlılığı giderek artan bir durum olduğundan bununla ilgili önleyici ve iyileştirici programlar geliştirmek zamanla önem kazanmıştır.

Young (2007) internet bağımlılığını; bireyin internet başında geçirdiği süreyi kontrol edememesi sonucu kişiler arası ilişkilerinde, mesleki ve sosyal yaşamında problemler yaşaması şeklinde tanımlama yapmıştır.

Bilinçli farkındalık bireyin anda yaşanan davranış ve duygularının farkına vararak kendinde düzenlemeler yapmaktır. Bilinçli farkındalığı yüksek olan bireyler otokontrolü ele alarak internet kullanım sürelerini ayarlayabilmektedir. Bilinçli farkındalığı olan birey yaşadığı andan keyif almasını bilir ve zihni açıktır. Bilinçli farkındalığı yüksek olan birey duygu ve davranışlarının farkında olur ve nasıl düzenleme yapacağını bilir.

KAYNAKÇA

Ak, S. (2019). Eğitim fakültesi öğrencilerinde problemli internet kullanımının yalnızlık, yaşam doyumu ve algılanan sosyal destek ile ilişkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Uludağ Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,* Bursa.

Atalay, Z.A. Utkun, B.G., Taylan, R.D. ve Özgülük, S.B. (2017). Bilinçli-farkındalık temelli öz-yeterlik ölçeği-yenilenmiş (BFÖÖ-Y): Türkiye uyarlama çalışması. İlköğretim Online, 16(4), 1803-1815.

Aydıl, Ö. (2020). Ergenlerde düzenli bir sosyal aktivitenin ve algılanan sosyal destek düzeyinin internet bağımlılığı ile ilişkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,* İstanbul.

Bodhi, B. (2000). *A Comprehensive Manual of Abhidhamma*. Seattle: BPS Pariyatti Editions.

Bozkurt H., Şahin S. ve Zoroğlu S. (2016). İnternet bağımlılığı: Güncel bir gözden geçirme. *Journal of Contemporary Medicine, 6*(3), 235-247.

Brown, K.W. ve Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 822-848.

Brown, K.W., Ryan, R.M. ve Creswell, J.D. (2007). Mindfulness: Theoretical foundations and evidence for its salutary effects. Psychological Inquiry, 18, 4, 211-237.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.

Campbell, W.G. (2003). Addiction: A disease of volition caused by cognitive impairment. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48, 10, 669-674.

Caplan S.E. (2010). Theory and measurement of generalized problematic Internet use: A two-step approach. *Comput Human Behav,* 1, 26(5), 1089-97.

Ceyhan, E. (2008). Ergen ruh sağlığı açısından bir risk faktörü: İnternet bağımlılığı. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 15*(2), 109-116.

Cüceloğlu, D. (1991). *İnsan ve Davranışı*, ikinci Baskı. İstanbul: Remzi Kitapevi

Çay, E. (2019). Ergenlerde internet bağımlılığının sosyal duygusal sağlık ve bilinçli farkındalık düzeylerine etkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Bezmialem Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,* İstanbul.

Davis, D.M. ve Hayes, J.A. (2011). What are benefits of mindfulness. *American Psychology Assosiation, Psychotherapy*, 48, 2, 198-208.

Demirci, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde madde bağımlılığı ve intihar ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İstanbul.

Demirli, C. ve Arslan, G. (2018). Ergenlerin internet bağımlılığı düzeylerinin in-

celenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33*(1), 49-64.

Doğrusever, C. (2020). Ergenlerin internet bağımlılık, algılanan sosyal destek, yalnızlık ve psikolojik belirti düzeyleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, *Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Adana.

Egger, O ve Rauterber, M. (1996). *Internet behaviour and addiction*. Zurich Swiss Federal Institute of Technology Zurich

Eker, D., Arkar, H. ve Yaldız, H. (2001). Çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi, 12*(1), 17-25.

Erdem, M. ve Akman, Y. (1995). *Eğitim psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Erden, S. ve Hatun, O. (2015). İnternet bağımlılığı ile başa çıkmada bilişsel davranışçı yaklaşımın kullanılması: Bir olgu sunumu. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2(1), 53-83.

Gámez-Guadix, M. ve Calvete, E. (2016). Assessing the relationship between mindful awareness and problematic Internet use among adolescents. *Mindfulness,* 7(6), 1281-1288.

Germer, C. K. (2009). *The mindful path to self-compassion: Freeing yourself from destructive thoughts and emotions*. Hove: Routledge.

Gilbert, P. (2009). Introducing compassion-focused therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, *15* (3), 199–208.

Gökler, I. (2007). Çocuk ve ergenler için sosyal destek değerlendirme ölçeği türkçe formunun uyarlama çalışması: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14, 2, 90-99.

Gönül, A.S, (2002), *Patolojik İnternet Kullanımı,* New Symposium, 40, 105-110.

Griffiths, M. (2005). A components model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance Use*, 10(4), 191-197.

Gürcan, N. (2010*). Ergenlerin problemli internet kullanımları ile uyumları arasındaki ilişkinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,* Konya.

Johansson, A. ve Götestam, G. (2004). Internet addiction: characteristics of a questionnaire and prevalence in Norwegian youth (12–18 Years). *Scandinavian Journal of Psychology*, 45, 223–229.

Kabat-Zinn, J., ve Hanh, T. N. (2009). *Full catastrophe living: using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Boston: Delta.

Kalkan, M. ve Kaygusuz, C. (2013). *İnternet bağımlılığı.* Ankara: Anı Yayıncılık.

Kapkıran, Ş. ve Özgüngör, S. (2009). Ergenlerin sosyal destek düzeylerinin akademik başarı ve güdülenme düzeyi ile ilişkileri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 16* (1), 21-30.

Karaman, M.K. ve Kurtoğlu, M. (2009). Öğretmen adaylarının internet bağımlılığı hakkındaki görüşleri. *Akademik Bilişim*, 11(13), 641-650.

Karasar, N. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Kayri, M. ve Günüç, S. (2009). İnternet bağımlılık ölçeğinin türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42(1), 157–175.

Kayri, M., Tanhan, F. ve Tanrıverdi, S., (2014). Ortaöğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ile algılanan sosyal destek arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying, 1*, 1-27.

Kılıç, Z. ve Durat, G. (2017). Üniversite öğrencilerinde problemli internet kullanımının genel psikolojik belirtileri ve sosyal fobi ile ilişkisi. *Sak Med J.* 7(2), 97–104.

Kılınçoğlu, B. (2020). Üniversite öğrencilerinde bilinçli farkındalık ile mental iyi oluşun incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Başkent Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü,* Ankara.

Ögel, K. (2001). *İnsan, yaşam ve bağımlılık; Tartışmalar ve gerçekler*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Ögel, K. (2012). *İnternet bağımlılığı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özyeşil, Z. (2011). Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerinin bilinçli farkındalık kişilik özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Konya.

Peker, A., Nebioğlu, M. ve Ödemiş, M.H. (2019). Addiction in a virtual environment: a model test for the mediation role of mindfulness. *Anatolian Journal of Psychiatry,* 20(2), 153-158.

Sanders, C.E., Field, T.M., Diego, M. ve Kaplan, M. (2000). The relationship of Internet to depression and social isolation among adolescents. *Adolescence,* 35(138), 237-242.

Şehidoğlu, Z. (2014). 15-17 yaş grubu ergenlerde bilinçli farkındalık düzeyi ile problemli internet kullanımı arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Üsküdar Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,* İstanbul.

Taş, İ. (2018). Ergenlerde internet bağımlılığı ve psikolojik belirtilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 31-41.

Taşdemir, E. (2018). Psikologlarda bilinçli farkındalık ve psikolojik dayanıklılık ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,* İstanbul.

Tsai, C. ve Lin, S. J. (2001). Analysis of attitudes toward computer network and internet addiction of Taiwanese adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 4(3), 373-376.

TÜİK (2023). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. Haber Bülteni, 49407.

Uzbay, İ.T. (2009). Madde bağımlılığının tarihçesi, tanımı, genel bilgiler ve bağımlılık yapan maddeler. *Türk Eczacıları Birliği Meslek İçi Sürekli Eğitim Dergisi*, 21-22, 5-15.

Yıldız, Ü. (2014). Üniversite öğrencilerinde obezite oluşumunda internet bağımlılığının etkisinin saptanması. Tıpta Uzmanlık, *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi,* İzmir.

Young KS. (1998). *Caught in the net: How to recognize the signs of ınternet addiction and a winning strategy for recovery.* New York: John Wiley & Sons.

Young, K. S. (2007). Cognitive behavior therapy with internet addicts: Treatment outcomes and implications. *Cyberpsychology & Behavior, 10*(5), 671-679.

Young, S. (2016). What is mindfulness? A contemplative perspective, *Mindfulness in behavioral health. handbook of mindfulness in education: Integrating theory and research into practice*, New York.

Zorbaz, O. ve Tuzgöl Dost, M. (2014). Lise öğrencilerinin problemli internet kullanımının cinsiyet, sosyal kaygı ve akran ilişkileri açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 298-310.

Gönül, A.S, (2002), *Patolojik İnternet Kullanımı,* New Symposium, 40, 105-110.

Young, K. S. (2007). Cognitive behavior therapy with internet addicts: Treatment outcomes and implications. *Cyberpsychology & Behavior, 10*(5), 671-679.

Kabat-Zinn, J., ve Hanh, T. N. (2009). *Full catastrophe living: using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Boston: Delta.

Germer, C. K. (2009). *The mindful path to self-compassion: Freeing yourself from destructive thoughts and emotions*. Hove: Routledge.

Gilbert, P. (2009). Introducing compassion-focused therapy. *Advances in Psychiatric Treatment*, *15* (3), 199–208.

Young, K.S. (2007). Cognitive behavior therapy with Internet addicts: Treatment outcomes and implications. *Cyberpsychology Behav*, 10(5), 671-9.

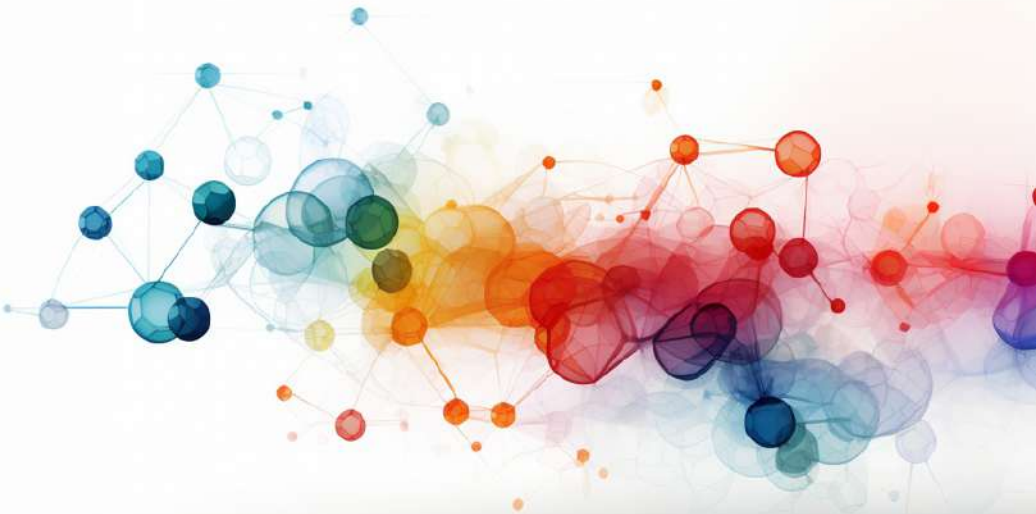

BÖLÜM 7

ORTAOKUL MÜZİK DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN ESERLERE YÖNELİK COVER VİDEOLARIN İNCELENMESİ[1]

Mustafa Erkan ÖZDEMİR[2], Gökalp PARASIZ[3]

1 Bu çalışma, birinci yazara ait olan ve 2023 yılında tamamlanan "Ortaokul Müzik Dersi Öğretim Programında Yer Alan Eserlerin Cover Videolarının Belirlenmesi ve İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Bu çalışma 1. Bilsel Uluslararası Efes Bilimsel Araştırmalar ve İnovasyon Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

2 Yüksek Lisans Öğrencisi aytenmustafa.ozdemir@hotmail.com ORCID ID: 0000-0001-7126-9216

3 Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Müzik Eğitimi Anabilim Dalı gokalp.parasiz@balikesir.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-9349-0293

1. Giriş

Kültür, bir toplumun kimliğini oluşturan ve içinde pek çok yapıyı barındıran basit ya da karmaşık sistemler bütünüdür. Özkan'a (1997, s.16) göre kültür "bir milletin yaşayış tarzı, maddî ve manevî her şeyini içine alan değerler topluluğudur." Zaman içerisinde toplumların birbirleri ile iletişimlerinin artması sonucunda kültürel etkileşim hızlanmış, bu hızlı etkileşim ve değişim beraberinde olumlu ve olumsuz yönleri ile popüler kültür kavramını ortaya çıkmıştır. Schudson (1999, s.168) popüler kültürü, "geniş bir nüfus tarafından paylaşılabilen inançlar, pratikler ve bunların içerdikleri normların örgütlenmesi olarak" ifade etmektedir. Köker (2007, s.7), popüler kültürün tek bir parça gibi düşünülmemesi gerektiğini ifade ederken, aynı zamanda sürekli değişen ve anlaşılması güç bir üretim alanı olduğunu vurgular. Oktay (2009, s.44) popüler kültürü, orta karmaşıklıkta biçimlendirilmiş, teknoloji yoluyla aktarımı yapılan, üreticisi bilinen, tüketiciye yönelik ve ticari amaçlı olan halkın kültürü olarak ifade etmektedir.

Popüler kültürün gelişimindeki etkenlerin başında popüler müziğin gelişim ve evrimi kabul edilebilir (Sakar, 2009). Müzik, popüler kültürü en iyi şekilde yansıtan ve popüler kültüre yön veren sanat dallarından birisidir. Çağan'a (2003, s.192) göre, müziğin popüler kültüre bu denli ön planda yön vermesinin en temel sebebi, dışa dönük bir yapıya sahip olmasından gelmektedir. Popüler müzik, biçimsel olarak sektörsel işleyişe göre belirlenmiş, kitlesel beğeniye göre şekillenen ve tüketilmek üzere kar amacıyla yapılmış müzik türü olarak ifade edilebilir (Erol, 2002, s.88).

Çerezcioğlu (2013), 1970'ler ve 1980'ler boyunca, popüler müzik çalışmalarının büyük ölçüde prodüksiyon, performans ve metin konuları etrafında yoğunlaştığını, kitleler üzerine bazı araştırmalar mevcut olsa da bu çalışmaların büyük ölçüde, daha geniş bir şekilde tanımlanmış olan alt kültür teorisi veya gençlik kültürü çalışmaları ile ilişkili teorisyenler tarafından yürütüldüğünü ifade etmektedir. Ancak literatürün 90'lı yıllarla beraber şekillenmeye başladığını vurgulamaktadır.

Özellikle 1900'lü yıllardan sonra tüm dünyada endüstriyel anlamda popüler müziğin üretim noktasında hız kazandığını gözlemlemek mümkündür. Zaman içerisinde popüler müziklerde hızlı bir artış ve tüketim meydana gelmiştir. Ancak bir süre sonra üretimde yaşanan tıkanmalar sonucu var olan müziklerin yeniden düzenlenmesi durumu gündeme gelmiştir. Dönemi ve zamanı ne olursa olsun, sevilen ve dillerden düşmeyen farklı türlere ait şarkılar, yenilenerek müzik piyasasında yeniden değer kazanmıştır. Cover terimi de bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Çakır (2013) cover kavramının, yalnızca sesten sese değil, zamandan zamana bir çeviri olduğunu ifade etmektedir.

Müzik eğitiminde ve öğretiminde cover eserler sıkça kullanılmaktadır.

KAYNAKÇA

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (22. baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Çağan, K. (2003). *Popüler kültür ve sanat*. Altın Küre Yayınları, 192 s., 206, Ankara

Çakır, M. S. (2013). Türkiye' de popüler müzik kültürü içerisinde "cover" kavramı üzerine bir inceleme. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*. 2(6). 0-. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/iujad/issue/8725/108934

Creswell, J. W., and Plano Clark, V.L. (2014). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi*. (Çev. Ed. Yüksel Dede ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Anı Yayıncılık.

Çerezcioğlu, A. B. (2013). Popüler müzik ve gündelik yaşam deneyimi. *Folklor/Edebiyat*. *19* (75), 159-172.

Erol, A. (2002). *Popüler müziği anlamak "kültürel kimlik bağlamında popüler müzikte anlam.* Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Köker, E. (2007). *Popüler kültür bağlamında günümüz toplumlarında çocukluğa verilen yeni biçim ve işlev, popüler kültür ve çocuk*. Ankara: Dipnot yayınları.

Oktay, A. 2009. *Popüler kültürden tv sömürgesine*. İthaki Yayınları, 44 s., 63, İstanbul

Özkan, M. (1997). *Tarih içinde Türk dili*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Sakar, M. H. (2009). Popüler müzik ve müzik eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(8), 285 – 393.

Schudson, M. (1999). *Popüler kültür ve iktidar*. (der. Nazife Güngör). Ankara: Vadi Yayınları.

BÖLÜM 8

DİJİTAL OKURYAZARLIK

Sonay BÜKÜN[1], İlhami BULUT[2]

1 Sınıf Öğretmeni, Nazime Tatlıcı İlkokulu (Dicle Üniversitesi Temel Eğitim Anabilim Dalı Tez Öğrencisi, sonaybukun06@gmail.com
2 Prof.Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Fakültesi Temel Eğitim Anabilim Dalı, ibulut@dicle.edu.tr

1. GİRİŞ

İnsanoğlu var olduğu zamandan bu yana daima bir şeyleri merak etmiş ve hayatın gizemlerini çözmeye çalışmıştır. Bu bilme arzusu insanların birçok şeyi keşfetmesini sağlamış bu keşifler toplumun ihtiyaçlarından doğmuş ve insanlığın amacı bu ihtiyaçlarıkarşılamak ve hayatın zorlukları karşısında dünyayı daha yaşanabilir duruma getirmek olmuştur. Hayatı kolaylaştırma düşüncesiyle birçok teknolojik araç bulunmuş hala da bunları geliştirme ve dönüştürme düşüncesi yaygın bir durum olup bu dönüşüm süreciyle toplumlar dijitalleşme sürecine girmiş bunun sonucunda birçok dijital araçlar, programlar kullanılmaya başlamıştır.

Günümüzün küreselleşen dünyasında, bireyin diğer bireylerle rekabet edebilme ve hayatta kalabilme, dünyayı değiştiren ve dönüştüren şeyleri anlama ve gerekli temel bilgi ve becerileri bir an önce kazanmasına bağlıdır. Özellikle 21. yüzyılda yaşanan hızlı teknolojik gelişmeler, bireylerin yeni beceriler edinmelerini zorunlu hale getirmiştir. Bu becerilerden biri dijital okuryazarlıktır. Her birey dijital çağa aynı düzeyde uyum sağlayamayabilir. Toplumları bu sürece adapte edebilmek için dijital okuryazarlığı tanımaları ve anlamlandırmaları gerekir Vatandaşları dijital hayata entegre edebilme ancak eğitim ve öğretimle mümkündür. Okullarda ve hayatın diğer alanlarında da bu eğitimler verilmeye devam edilmelidir. (Liste, 2019)

İnsanlar yaşamlarının her evresinde fiziksel, zihinsel, duygusal ve sosyal açılardan değişim ve gelişim gösterirler. Gelişim süreci belirli bir dönemde sonlanmadığı ve sürecin hayat boyu sürdüğü ilkesiyle hazırlanan eğitim ve öğretim programları toplumun ihtiyaçlarına göre değişmektedir. Dolayısıyla bilgi ve iletişim teknolojisine dayalı araçlarının çok hızlı değiştiği 21.yy'da, öğretim programları ve araç gereçleri toplumun beklenti ve ihtiyaçlarına göre şekillenmesi gerekmektedir.

2018-2019 Eğitim ve Öğretim Yılı için Talim ve Terbiye Kurulu tarafından (TTKB), eğitim kademelerindeki öğretim programlarının temel felsefesini kapsayan metin güncellenerek, bütün programları içeren ortak bir giriş metni hazırlanmıştır. Programda on kök değer ve sekiz yetkinlik alanı belirlenmiş ve bu yetkinliklerden bir tanesi de "Dijital Yetkinlik"tir.

Dijital okuryazar olabilmek için birçok beceriye sahip olmak gerekir. Örneğin eleştirel düşünme, değerlendirme yapabilme, yaratıcı düşünme, iş birliği ve iletişim içinde olabilme ayrıca dijital ortamlarda bulunurken güvenlik, kişisel verileri gizliliğini koruyabilmek gerekir. Bu çalışma ile dijital okuryazarlık kavramı, bileşenleri ve yeterliklerine açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

Dijital kavramı, "sayısal" ve "verilerin bir ekran üzerinde elektronik olarak gösterilmesi" (TDK, 2023) şeklinde tanımlanmıştır. Dijitalleşme

4. Kaynakça

(tarih yok). https://sozluk.gov.tr/. adresinden alındı

1. Liste, A. (.-1. (tarih yok).

2. Aşıcı, M. (2009). *Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. Değerler Eğitimi Dergisi, 7(17), 9–25.*

2Pool, C. R. (1997). *A new digital literacy: A conversation with paul gilster. ıntegrating technology into teaching. Educational.*

Aksoy, N. K. (2021). *Sınıf öğretmenlerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. Selçuk İletişim Dergisi, 14(2), 859-894.*

Akyüz, Y. (2003). *Osmanlıdan Günümüze Öğretmen İstihdam İlke ve Politikalarına.*

Aletà, N. B. (2017). Smart mobility.

Alexander, P. A. (2012).

Altun, A. (2005). *Gelişen teknolojiler ve yeni okuryazarlıklar.* Ankara: Anı.

Altun, N. &.-A. (2021). *Temel eğitim programlarında dijital okuryazarlık. JRES, 8(2), 280- 294.* . https://doi.org/10.51725/etad.971177 adresinden alındı

Altun, N. &.-A.-2. (2021). Temel eğitim programlarında dijital okuryazarlık. JRES, 8(2), 280-294. https://doi.org/10.51725/etad.971177.

Asari, A. K. (2019). *Kompetensi Literasi Digital Bagi Guru Dan Pelajar DI. Bibliotika: Jurnal Kajian Perpustakaan Dan Informasi, 3(2), 98–104.*

Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. Değerler Eğitimi Dergisi, 7(17), 9–25.

Avrupa Komisyonu Ofisi. (2019). *Yaşam boyu öğrenme için anahtar yeterlilikler.* Lüksemburg: .Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi,. doi: . https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540

Aygün, Ş. A. (2016). *The development of a 21st century skills.*

Churchill, N. (2016). Digital storytelling as a means of supporting digital literacy learning in an upper-primaryschool English language classroom. (Unpublished Doctoral dissertation, Edith Cowan University). Retrieved from https://ro.ecu.edu.au/the.

Çubukçu, A. &. (2013). *Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. [Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve interneti bilinçli, güvenli ve etkin kullanarak bu al.*

Çubukçu, A. &. (2013). *Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve bu algıyı internetin bilinçli, güvenli ve etkin kullanımı ile artırma yöntemleri. [Türkiye'de dijital vatandaşlık algısı ve interneti bilinçli, güvenli ve etkin kullanarak bu al.*

Debetaz, E. (2021). *How to Transform Your Educational Institution? EHL Insights: https://hospitalityinsights.ehl.edu/digital-education-transformation.*

Detamat, BTK & Yeşilay. (2014). *İnternetin bilinçli kullanımı ve teknoloji bağımlılığı çalıştayı raporu.* Ankara.

EBA. (tarih yok). https://www.eba.gov.tr/ adresinden alındı

Ferrari, A. .. (2013). . *DIGCOMP: Avrupa'da dijital yetkinliği geliştirmek ve anlamak için bir çerçeve.* Yayınlar Ofisi. doi:doi:10.2788/52966. https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC83167

Gözütok, F. D. (1995). *Öğretmenlerin Demokratik Tutumları.* . Ekin Yayınları.

Güneş, F. (.–y. (tarih yok).

Güneş, F. (2000). *Okuma-Yazma Öğretimi ve Beyin Teknolojisi,* . Ankara: Ocak Yayınları.

Gürsoy, G. &. (2018). *Eğitim bilişim ağı tutum ölçeği geliştirme çalışması. Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 8(2), 67-89.*

Herselman, M. B. (2016).

http://cdn.eba.gov.tr/kitap/digital/#p=1. (tarih yok).

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN. (tarih yok).

ISTE, (. S. (2017).

Karaback, Z. &. (2019). *Türkiye'de dijital dönüşüm ve dijital okuryazarlık. [Digital transformation and digital literacy in Turkey]. Türk İdare Dergisi, 91 (488), 319-343.*

Karagülle, S. V. (2019). *Program okuryazarlığı kavramının eğitim programının uygulanabilirliği ve işlevselliği bağlamında incelenmesi . Eğitim Yansımaları Dergisi, 3(2), 85–97.*

Karakuş Yılmaz, T. (2020). *Dijital haklar ve sorumluluk. T. Karakuş Yılmaz içinde, Dijital Okuryazarlık: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler (s. 159).* Ankara: Nobel.

Karari, A. Y. (2018). https://www.myk.gov.tr/images/articles/TYC/Yayinlar/ adresinden alındı

Levine, K. (1990). *L'abécédaire électronique, Un Milliard D'analphabètes le défi, Courrier de l'UNESCO,Juilliet 1990.*

Liste, A. (2019). *.Dijital okuryazarlık gelişiminin tanımlanması: Hizmet öncesi öğretmenlerin inançlarının incelenmesi. Bilgisayar ve Eğitim, 138(1), 146-158. .*

Maden, S. B. (2018). *Türkçe öğretmeni adaylarının dijital ortamlardaki yazma alışkanlıkları. Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 7(1), 103-112.*

Martin, A. (2006). *A European framework for dijital literacy. Nordic Journal of Dijital Literacy, 2, 151-161.* https://www.idunn.no/file/pdf/33191479/a_european_fra mework_for_digital_literacy. adresinden alındı

Mattson, K. &. (2021). *DIG CIT'I ÖĞRETIN.* EKİM Erişim tarihi: 2021, tarihinde https://www.teachdigcit.com. adresinden alındı

meb. (2017). https://oygm.meb.gov.tr/ adresinden alındı

Meb. (2020). *Ögretmenlere dijital okuryazarlik kilavuzu.* https://www.meb.gov.tr/ adresinden alındı

MEB TTKB,. (2018).

Metin Taş, A. A. (2019). *Öğretmen yeterlikleri. Hazır Bıkmaz (Dü) içinde, Prof. Dr. Mehmet Ali Kısakürek'e Armağan (s. 75-82).* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

N., D. E.-Ö. (2018). *Türkçe Derslerinde Dijital Okuryazarlık. Türkiye Eğitim Dergisi, 3(2) 31- 46.*

OECD 2021, 1. 2. (tarih yok). *Teachers matter: attracting, developing and reatining effective teachers.* https://www.oecd.org/education/school/34990905.pdf adresinden alındı

OECD, JRC. (2008). OECD, JRC. Kompozit göstergelerin oluşturulması el kitabı: Metodoloji ve kullanım kılavuzu - OECD. https://www.oecd.org/els/soc/handbookonconstructingcompositeindicatorsmethodologyanduserguide.htm adresinden alındı

Onursoy, S. (2018). *Üniversite Gençliğinin Dijital Okuryazarlık Düzeyleri: Anadolu Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 6(2), 989-1013.*

Özerbaş, M. A.-2. (tarih yok).

Özerbaş, M. A.-2. (2018). *Türkiye ve Kazakistan öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(1), 16-25.*

Özkaya, Y. &. (2022). *Türkiye'de dijital okuryazarlık çalışmaları: Literatüre dayalı nitel bir araştırma. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, Dijitalleşme Özel Sayısı. 240-256.*

Pala, Ş. M. (2020). *Ortaokul beşinci sınıf öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. Cumhuriyet InternationalJournal of Education, 9(3), 897-921.*

Palfrey, J. &. (2008). *Born digital: Understanding the first generation of digital natives. Basic.*

Park, H. K. (2020). A Scientometric Study Of Digital Literacy, Ict Literacy, Information Literacy, And Media Literacy. Journal Of Data And.

Pedró, F. (2006). *The new millennium learners: Challengingour views on ICT and learning andOblinger, D. G., & Oblinger, J. L. (2005). Educating the net generation.* https://www.educause.edu/ir/ adresinden alındı

Polizzi, G. (2020). *Dijital okuryazarlık ve İngiltere için ulusal müfredat: uzmanların çevrimiçi içerikle nasıl etkileşime girdiğini ve değerlendirdiğini öğren-*

mek. Bilgisayar ve Eğitim, 1 52(1), 1-13.

Rusmanayanti, A. C. (2021). *The use of the audiobook as part of digital literacy in EFL context: An analysis of Indonesian students' perception.* .

Sherly, D. E., & Sihombing, H. (.–1. (tarih yok).

Sönmez, E. v. (2014). 12 01, 2022 tarihinde H.Ü.Dijital okuryazarlık ve okul yöneticileri. Erişim tarihi: 0http://inet-tr.org.tr/inetconf19/ozet/69.html. adresinden alındı

T.C. Bilimi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı. (2021). *Dijital Türkiye'nin Sanayi Devrimi Dijital Türkiye Yol Haritası.*

TERLYKLERY.pdf, h. (tarih yok).

Tigelaar, D. E. (2004). *The development and validation of a framework for teaching competencies in higher education. Higher Education, 48, 253–268.*

UNESCO. (2004). *La pluralité de l'alphabétisation et ses implications en termes de politiques et programmes,.*

Vuorikari, R. P. (2016). *L. DigComp 2.0: Vatandaşlar için Dijital Yeterlilik Çerçevesi. Güncelleme Aşaması 1: Kavramsal Referans Modeli. Avrupa Birliği Yayınlar Ofisi.* . https://publications.jrc.ec.e adresinden alındı

Yüksel, H. (2014). .İnternet gazeteciliğinde bilgi kirliliği sorunu. Atatürk İletişim Dergisi, 6, 125-138.

BÖLÜM 9

EĞİTİM BAĞLAMINDA YAPAY ZEKÂ YAZILIMLARI

Orhun TÜRKER[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü, orhun.turker@ibu.edu.tr

Giriş

Yapay zekâ, bilgisayar biliminin önemli bir alt dalı olarak 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren üzerinde sıklıkla çalışılan bir kavramdır. Bu teknoloji, makinelere insana özgü yeteneklerini taklit etme ve geliştirme imkânı sunmuştur. Bu özelliği sayesinde avantaj yaratabileceği farklı alanlarda sıklıkla tercih edilen bir teknoloji olmuştur (Russell & Norvig, 2009). Etki ettiği alanların çeşitliliği nedeniyle de literatürde yapay zekâ ile ilgili pek çok farklı tanıma rastlamak mümkündür (Doğan, 2002:54). Günümüzde pek çok alanda ilklere imza atan yapay zekâ, eğitim alanında da öncü çalışmalar ile dikkat çekmeye başlamıştır. Ancak yapay zekânın tarihine bakıldığında, bu teknolojinin ve sistemlerin kullanımının çok da yeni olmadığı görülmektedir. Yapay zekânın, 1950'li yılların başında Turing ve çağdaşları tarafından yapılan pek çok araştırma sonucunda ortaya çıkmış bir teknoloji olduğu bilinmektedir. Gelişen teknoloji ve bilgisayarların işlem gücünün katlanarak artmasıyla yapay zekâ pek çok alanda önemli gelişmelerde kendini göstermiştir (LeCun, Bengio, & Hinton, 2015).

Yapay zekâ ile ilgili pek çok farklı tanım yapıldığı görülmüştür ancak genel anlamıyla, insanlara özgü zekâ isteyen becerilerin, makineler tarafından da gerçekleştirilebilir olması olarak ifade edilebilir. Bu ifade, yapay zekânın bilgi toplaması, yorumlaştırması, veriler ile ifade etmesi, bu veriler ışığında yeni öğrenmeler gerçekleştirmesi ve verilen görevleri başarıyla yerine getirmesini kapsamaktadır (Dereli, 2020). Kendilerine verilen görevleri yardım almadan kendi kendilerine tamamlayabilmeleriyle makinelerin öğrenen cihazlar olabileceğine vurgu yapılmış ve bir başka tanımda yapay zekâ, makine öğrenmesi olarak ifade edilmiştir (Blumenthal, 2017). Makine öğrenmesi ifadesinin pek çok kaynakta yapay zekâ ile eş kavram olarak kullanıldığı görülmektedir. Ancak makine öğrenmesi yapay zekânın bileşenlerinden sadece biridir. Makine öğrenmesi genel olarak, veri kümelerindeki desenleri tanıyarak, tahmin yaparak ve kararlar vererek öğrenme sürecini yürütür. Bu işlemler ile de yapay zekâ teknolojisi için tamamlayıcı bir unsur olarak kabul edilir. Makine öğrenme ve derin öğrenme kavramları gündelik hayatımızda da pek çok alanda bir yapay zekâ aracı olarak kullanılmaktadır. Örneğin otonom araç sürüşlerinde makine öğrenmesi çevredeki verileri kamera ve sensörler ile görerek, analiz eder, karar verir ve otonom sürüş gerçekleşir. Veya kullanıcıların geçmiş davranışlarını analiz ederek onlara faydalı içerik sunan arama motorları ve öneri sistemleri de makine öğrenmesinin alanına girmektedir.

Yapay zekâ günümüzde hemen hemen her alanda kendini göstermekte ve alanlara özgü araçlar ile faydalı bir şekilde kullanılabilmektedir. Bu konuda incelenmesi gereken ve güncel durum ile ilgili etkilerin görünebileceği en iyi alanlardan birinin de eğitim alanı olduğu düşünülmektedir. Eğitim alanı, yapay zekânın ortaya çıkmasıyla köklü bir dönüşüm yaşamaktadır.

Kaynakça

Başal, A. (2016). DIJMAT Projesi. İngilize öğretmenlerinin dijital ders materyali geliştirme algıları. [Project of DIJMAT. English teachers' perceptions on digital teaching material development]. 25th International Conference on Educational Sciences, Antalya, Turkey.

Blumenthal, D. (2017). Data Withholding in the Age of Digital Health. Milbank Quarterly, 95(1), 15–18. https://doi.org/10.1111/1468-0009.12239

Demirel, Ö. (2002). Planlamadan değerlendirmeye öğretme sanatı. Ankara: Pegem Yayıncılık.

Dereli, T. (2020). Birey ve toplum güvenliği, yapay zekâ ve insanlık. Bilişim Teknolojileri ve İletişim Dergisi.

Doğan, A. (2002). Yapay zekâ. Kariyer Yayıncılık.

Duarte, F. (2023, 13 Temmuz). *Number of ChatGPT Users (2023).* Exploding Topics. https://explodingtopics.com/blog/chatgpt-users

Elmas, Ç. (2018). Yapay zekâ uygulamaları: Yapay sinir ağları, makine öğrenmesi, derin öğrenme, derin ağlar, bulanık mantık, sinirsel bulanık mantık, genetik algoritma. Seçkin Yayıncılık (4. Baskı).

Gobert, Janice & Sao Pedro, Michael & Li, Haiying & Lott, Christine. (2023). Intelligent tutoring systems: a history and an example of an ITS for science. 10.1016/b978-0-12-818630-5.10058-2.

Kartal, E. (2005). Bilişim-İletişim teknolojileri ve dil öğretim endüstrisi. The Turkish Online Journal of Educational Technology - TOJET, 4 (4), 82-87.

Kasap, S. (2023, 6 Ekim). *ÖSYM, sınav süreçlerinde "yapay zekâ"ya geçiş çalışmalarına başladı.* Anadolu Ajansı. https://bit.ly/48EeKMF

LeCun, Y., Bengio, Y. & Hinton, G. Deep learning. Nature 521, 436–444 (2015). https://doi.org/10.1038/nature14539

Linn, M. C., Gerard, L., Ryoo, K., McElhaney, K., Liu, O. L., & Rafferty, A. N. (2014). Computer-guided inquiry to improve science learning. Science, 344(6180), 155-156.

Orta Doğu Teknik Üniversitesi. (2023, Mayıs). *Lisanslı Yazılımlar: GradeScope*. Sıkça Sorulan Sorular. https://faq.cc.metu.edu.tr/tr/gradescope

Russell, S., & Norvig, P. (2009). Artificial Intelligence: A Modern Approach (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Storm, D. (2023, 28 Temmuz). *ChatGPT detectors still have trouble separating human and AI-generated texts.* SiliconAngle. https://bit.ly/46h6iBg

Wileman, S. (2022). *South Staffordshire College*. Teachermatic.https://teachermatic.com/blog/

Zhai, X., (2022). ChatGPT User experience: Implications for education. Available at SSRN: http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4312418.

Zhai, X., Yin, Y., Pellegrino, J. W., Haudek, K. C., & Shi, L. (2020). Applying machine learning in science assessment: a systematic review. Studies in Science Education, 56(1), 111-151.

BÖLÜM 10

DİJİTAL ÇAĞDA PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ VE SOSYAL MEDYA[1]

Akif SAĞLAM[2], Fatma Ebru İKİZ[3]

1 Bu çalışma, Akif SAĞLAM'ın Fatma Ebru İKİZ danışmanlığında yürüttüğü "Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik İyi- Oluşun sosyal medya Kullanımı, Sosyal Karşılaştırma Ve Koşulsuz Kendini Kabul Düzeyleri Açısından İncelenmesi " adlı doktora tezinden üretilmiştir

2 Dr., Milli Eğitim Bakanlığı, ORCID ID: 0000-0002-9528- 0433

3 Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Anabilim dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bölümü ORCID ID: 0000-0003-4381-1658

Giriş

Üniversite yılları, birçok birey için ebeveynlerden özerkleşmeyle birlikte gelen özgürlük duygusunun deneyimlendiği, hayatın farklı yönlerinin ve olanaklarının keşfedildiği yıllardır. Bu süreçte gençler, ergenlikten yetişkin olmaya doğru değişim gösterirken kendini tanımaya başlar ve böylece üniversite çağı kişisel gelişimin de yoğun yaşandığı bir dönemi ifade eder. Ancak bu özgürlük ve keşif yaşantıları, beraberinde belirsizlikleri, akademik açıda, akran grubuyla ilgili, partnerle bağlantılı ya da kariyer konularında çeşitli baskıları ve tümüyle oluşan duygusal zorlukları beraberinde getirebilir. Üniversite öğrencileri, akademik başarı, sosyal uyum ve kişisel kimlik bulma gibi çeşitli konularda zorluklarla başa çıkmak zorundadır. Ancak günümüzde dijitalleşen dünyada, bu zorluklara başa çıkılması gereken bir yenisi daha eklenmiştir: Sosyal medya.

Son on yıl içerisinde, sosyal medyanın yaşamımızdaki yeri ve önemi büyük bir hızla arttı. İnsanların, birbirini tanısın ya da tanımasın, diğer insanlarla bağ kurma, temasta olma ve yaşantısını paylaşma ihtiyacı içinde olduğu anlaşılmaktadır. Artık duyguların, başarıların, anıların, acıların ve hatta hayal kırıklıklarının paylaşılması için dijital platformlar kullanılıyor. Ancak bu paylaşımların arkasında, bireylerin psikolojik iyi oluşunu tehdit eden bazı unsurlar yatabilmektedir. Özellikle üniversite öğrencileri için sosyal medya hem bir iletişim aracı hem öğrenme hem de bir eğlence kaynağı iken aynı zamanda sürekli bir sosyal karşılaştırma alanı haline gelmiştir.

Bu çalışma, üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanımının psikolojik iyi oluşları üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Özellikle sosyal karşılaştırmanın ve koşulsuz kendini kabulün, sosyal medya kullanımıyla nasıl bir etkileşim içerisinde olduğunu ele alacağız. Bu sürecin içerisinde, sosyal medya kullanım bozukluğunun tanımından, bu bozukluğun nasıl ortaya çıktığına ve nasıl üstesinden gelinebileceğine dair bilgileri bulacaksınız.

Yazma süreci boyunca, birçok üniversite öğrencisiyle görüştük. Onların deneyimlerini, endişelerini ve sosyal medya karşısındaki tavrını öğrendik. Bu birebir görüşmeler, bölümün ana omurgasını oluşturdu ve teorik bilgileri gerçek yaşam deneyimleriyle birleştirme şansı verdi. Sosyal medyanın bize ne gibi fırsatlar sunduğunu, ama aynı zamanda bizi nasıl zorladığını da derinlemesine inceleyeceğiz. Böylece bu bölüm, üniversite öğrencilerinin yanı sıra, onların aileleri, eğitimcileri ve danışmanları için de bir rehber niteliği taşımaktadır.

Psikolojik İyi Oluşu Anlayalım

Psikolojik iyi oluş, bireylerin yaşam kalitesi ve genel mutluluğunu et-

Kaynakça

Allahverdi, F. Z. (2020). The relationship between the items of the social media disorder scale and perceived social media addiction. *Current Psychology, 41*(10).doi:10.1007/s12144-020-01314-x

Chamberlain, J. M. ve Haaga, D. A. F. (2001). Unconditional self-acceptance and psychological health. Journal of Rational - Emotive and Cognitive - *Behavior Therapy, 19*(3). doi:10.1023/A:1011189416600

Fan, X., Deng, N., Dong, X., Lin, Y., Wang, J., (2019). Do others' self-presentation on social media influence individual's subjective well-being? A moderated mediation model. *Telematics Inform. 41*, 86-102. https://doi.org/10.1016/j.tele.2019.04.001.

Gerber, J.P., Wheeler, L., Suls, J., 2018. A social comparison theory meta-analysis 60+ years on. *Psychol. Bull. 144* (2), 177–197. https://doi.org/10.1037/bul0000127

Gezer, D. (2022). Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri, psikolojik iyi oluş ve dijital bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

İkiz, F.E. (2019). Alışveriş bağımlılığı. İçinde A. Eryılmaz, M.E.Deniz (Eds.), Tüm Yönleriyle Bağımlılık (1. Baskı, 2/20). Pegem Akademi.

Latif, K., Weng, Q., Pitafi, A. H., Ali, A., Siddiqui, A. W., Malik, M. Y. ve Latif, Z. (2021). Social comparison as a double-edged sword on social media: The role of envy type and online social identity., *Telematics and Informatics 56*. doi:10.1016/j.tele.2020.1014

MacInnes, D. L. (2006). Self-esteem and self-acceptance: an examination into their relationship and their effect on psychological health. Journal of psychiatric and mental health nursing, 13(5), 483-489. DOI: 10.1111/j.1365-2850.2006.00959.x

Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current directions in psychological science*, *4*(4), 99-104.

Sağlam, A. (2023). Üniversite Öğrencilerinde Psikolojik İyi- Oluşun Sosyal Medya Kullanımı, Sosyal Karşılaştırma Ve Koşulsuz Kendini Kabul Düzeyleri Açısından İncelenmesi Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sarıçam, H., ve Karduz, F. F. A. (2018). Sosyal medya kullanım bozukluğu ölçeği'nin Türk kültürüne uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology, 9*(2), 116-135.

Shearer, Alexandria J., (2022). Social media's ımpact on one's mental, physical, and emotional well-being. Honors College Theses. 711. https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/honors-theses/711

Shepard, L. A. (1979). Self-acceptance: The evaluative component of the self-concept construct. *American Educational Research Journal, 16*(2), 139– 160. https://doi.org/10.2307/1162326

Topses, G. (2013). Psikolojik danışma sürecinde: kendini kabul ve savunucu davranış kavramlarının felsefi ve psikolojik boyutlar. *Folklor/Edebiyat, 19*(74), 61-72.

Wang, J. L., Wang, H. Z., Gaskin, J. ve Hawk, S. (2017). The mediating roles of upward social comparison and self-esteem and the moderating role of social comparison orientation in the association between social networking site usage and subjective well-being. *Frontiers in Psychology, 8*(MAY). doi:10.3389/fpsyg.2017.00771

BÖLÜM 11

UZAKTAN EĞİTİM İLE ARAPÇA ÖĞRETİMİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ersin ÇİLEK[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, ORCID:0000-0002-9338-9160, ecilek@bartin.edu.tr

GİRİŞ

Öğrencilerin başarıları ve akademik deneyimleri, güçlü bir dil becerisine dayanmalıdır. Bu temel yetenek, öğrencilerin dersleri anlama, yazılı ve sözlü iletişim kurma, akademik metinleri analiz etme ve etkili sunumlar yapma kabiliyetlerini içerir. Özellikle yabancı dil öğretiminde bu becerilerin kazandırılması gerekir. İşte burada, hazırlık sınıflarının önemi devreye girer. Hazırlık sınıfları, öğrencilere yükseköğrenim dünyasına sağlam bir başlangıç yapmaları için gereken dil becerilerini geliştirme fırsatı sunar.

Hazırlık sınıfları, öğrencilere yabancı bir dilde güçlü olma ve akademik metinlerle etkili bir şekilde çalışabilme yeteneği kazandırmayı amaçlar. Bu sınıflar, dilbilgisi kurallarından kelime dağarcığına, okuma ve yazma becerilerinden dinleme ve konuşma pratiğine kadar geniş bir yelpazede eğitim sunar. Öğrencilere, sadece günlük iletişimde değil, aynı zamanda akademik çevrede de başarılı olmaları için gereken araçları sağlar.

Hazırlık sınıfları, sadece dil becerilerini değil, aynı zamanda eleştirel düşünme, problem çözme ve analitik becerileri de geliştirmeye yardımcı olur. Öğrenciler, metinleri anlama yeteneklerini artırırken aynı zamanda kendi fikirlerini net bir şekilde ifade etmeyi öğrenirler. Bu, ilerleyen dönemlerde akademik yazılar ve sunumlar hazırlarken büyük bir avantaj sağlar. Bununla birlikte, hazırlık sınıfları yalnızca dil becerilerini değil, aynı zamanda kültürel farkındalığı da vurgular. Farklı diller ve kültürler arasındaki iletişim dinamiklerini anlamak, öğrencilere daha geniş bir perspektif kazandırır ve küresel bir dünyada etkili iletişim kurmalarına yardımcı olur. Colles'e göre (2013:75) kültürün işlevlerinden biri de anlam taşımak, içinde yaşadığımız toplumun diğer üyeleriyle birlikte kullandığımız jestlerimizi, konuşmalarımızı, tutumlarımızı açıkça veya örtülü olarak tanımlamaktır. Hüzün, sevinç, yaşam tarzı, dini inançlar, gelenekler, toplumun bilime ve sanata katkısı vb. pek çok özelliği bu toplumun diline yansımaktadır (Aksan, 2009).

Günümüzde, küreselleşme ve kültürel etkileşim, farklı dilleri öğrenmeyi ve anlamayı daha da değerli kılmıştır. Bu bağlamda, Hazırlık Sınıfında Arapça öğretimi, öğrencilere hem Arapça dilini öğrenme hem de Arap dünyasının zengin kültürel mirasını anlama fırsatı sunar. Arapça, hem tarih boyunca hem de günümüzde edebiyat, din, ticaret ve diplomasi gibi birçok alanda önemli bir rol oynamış bir dildir. Arapçanın da diğer diller gibi dini bir dil olması ve artık geniş kitleler tarafından konuşulması sosyo-kültürel anlamda Arapça öğrenmenin önemini artırmaktadır (Özcan ve Geçioğlu, 2021).

Hazırlık sınıfları, dil becerilerini geliştirmeyi amaçlayan önemli eğitim programlarıdır. Ancak, dil öğretiminde bazı önemli zorluklar da mevcuttur.

Kaynaklar

Altan, T. ve Seferoğlu, S.S. (2009). Uzaktan eğitimde değerlendirme süreci: Öğrenci görüşlerinin sistemin gelişimine katkıları. 3 rd International Computer & Instructional Technologies Symposium (ICITS 2009). 7-9 Ekim 2009, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Aksan, Doğan. Her yönüyle dil (Ana çizgileriyle dilbilim). 3 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Colles L. (2013). Passage des frontières. Bruxelles : Louvain

Dündar, A. İ. (2020). İlahiyat Fakültesi Arapça Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Arapça Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Örneği). *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, *4*(1), 85-100.

Düzakın, E. ve Yalçınkaya, S. (2008). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının yatkınlıkları. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 225-244.

Ekinci, İ. (2019). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Verilen Arapça Hazırlık Eğitimine Dair Bir İnceleme. *Van İlahiyat Dergisi*, *7*(11), 144-161.

Mayer, R. E. 1988. Learning Strategies: An Overview. Learning and Study Strategies. ed. Weinstein, Ernest, Goetz, Alexander. San Diego, California: Academic Press, Inc.

Özcan, Y., & Geçioğlu, A. R. (2021). İlahiyat Fakültesi Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğrenme Gayretlerinin İncelenmesi (Çü İlahiyat Fakültesi Örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, *21*(1), 386-409.

Özer, Bekir. 1998. Öğrenmeyi Öğretme, Eğitim Bilimlerinde Yenilikler. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı. ed. Ayhan Hakan. Eskişehir: 147-164.

Smith, P. L., T. J. Ragan. 1999. Instructional Design. New York: John Wiley Sons.

Şahin Toptaş, A. & Koçak, M. (2021). Almanca Konuşma Kaygısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(2).

Weinstein, Claire E., Jeff D. Macdonald. 1986. Why Does A School Psychologist Need to Know about Learning Strategies. Journal of School Psychology. c. 24. s. 3: 257-265.

BÖLÜM 12

ELEŞTİREL PEDAGOJİ NEDİR?

Kenan BULUT[1], Şehnaz Nigar ÇELİK[2]

1 Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, ORCID ID: 0000-0003-4771-0459
2 Dr. Öğr. Üyesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, ORCID ID: 0000-0001-9949-0668

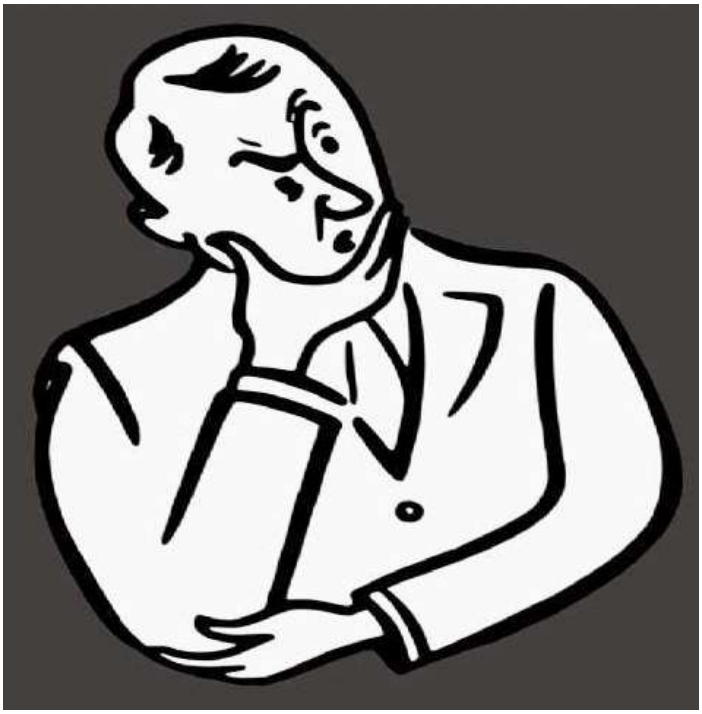

Ural, 2006

Eleştirel pedagojinin temelini radikal eğitim anlayışlarının oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla temelde çocuk üzerine yoğunlaşan daha sonra da çocuktan bireye doğru yönelen bir öneme sahip olan bu anlayış, Jean-Jacques Rousseau'nun Emile adlı pedagoji kitabıyla başlatılabilir (Yıldırım, 2011). Eleştirel pedagoji anlayışının temellerinin radikal eğitim anlayışıyla başlatılmasından dolayı bu yaklaşımın felsefi temellerini de radikal eğitimden aldığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Çünkü Walter'in (1996) de ifade ettiği gibi Emile'nin, bir pedagoji kitabı olmasının yanı sıra bir toplumun ve zihniyetin nasıl daha özgür, daha sağlıklı, daha doğal ve hakikate daha yakın olabileceğinin ipuçlarını veren bir yol gösterici niteliğinde olduğu söylenebilir, bu anlamda Emile, radikal eğitimin temel referansı olarak düşünülebilir (Yıldırım, 2011). Rousseau, Emile adlı eserinde ilk olarak öğrenmede yapaylığı eleştirir ve bunun eksikliklerini gösteren ilk kişi olarak duygusallığı ve vicdan hürriyetini öne çıkarır. Yazar, bireyin spontane gelişimini savunan bir eğitim anlayışını ileri sürer ve filozofun bu düşünceleri son derece etkili olmuştur (Bakır, 2007). Zaten Rousseau'nun felsefesinin önemli bir kısmını, filozofun eğitim ile ilgili düşünceleri oluşturur. Rousseau, özgürlüğe çok önem verir ve özgürlüğün de doğada mevcut olduğunu düşünür. Bu nedenle eğitimin de doğal, özgür olmasını ve bu karakterde vatandaşlar yetiştirmesi gerektiğini (Bakır, 2007) belirtir.

Kaynaklar

Altan, T. ve Seferoğlu, S.S. (2009). Uzaktan eğitimde değerlendirme süreci: Öğrenci görüşlerinin sistemin gelişimine katkıları. 3 rd International Computer & Instructional Technologies Symposium (ICITS 2009). 7-9 Ekim 2009, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Aksan, Doğan. Her yönüyle dil (Ana çizgileriyle dilbilim). 3 cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.

Colles L. (2013). Passage des frontières. Bruxelles : Louvain

Dündar, A. İ. (2020). İlahiyat Fakültesi Arapça Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Arapça Dersine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi (Kocaeli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Örneği). *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, *4*(1), 85-100.

Düzakın, E. ve Yalçınkaya, S. (2008). Web tabanlı uzaktan eğitim sistemi ve Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının yatkınlıkları. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(1), 225-244.

Ekinci, İ. (2019). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerine Verilen Arapça Hazırlık Eğitimine Dair Bir İnceleme. *Van İlahiyat Dergisi*, *7*(11), 144-161.

Mayer, R. E. 1988. Learning Strategies: An Overview. Learning and Study Strategies. ed. Weinstein, Ernest, Goetz, Alexander. San Diego, California: Academic Press, Inc.

Özcan, Y., & Geçioğlu, A. R. (2021). İlahiyat Fakültesi Hazırlık Sınıfı Öğrencilerinin Yabancı Dil Öğrenme Gayretlerinin İncelenmesi (Çü İlahiyat Fakültesi Örneği). *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, *21*(1), 386-409.

Özer, Bekir. 1998. Öğrenmeyi Öğretme, Eğitim Bilimlerinde Yenilikler. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı. ed. Ayhan Hakan. Eskişehir: 147-164.

Smith, P. L., T. J. Ragan. 1999. Instructional Design. New York: John Wiley Sons.

Şahin Toptaş, A. & Koçak, M. (2021). Almanca Konuşma Kaygısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(2).

Weinstein, Claire E., Jeff D. Macdonald. 1986. Why Does A School Psychologist Need to Know about Learning Strategies. Journal of School Psychology. c. 24. s. 3: 257-265.

BÖLÜM 12

ELEŞTİREL PEDAGOJİ NEDİR?

Kenan BULUT[1], Şehnaz Nigar ÇELİK[2]

1 Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı, ORCID ID: 0000-0003-4771-0459
2 Dr. Öğr. Üyesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Eğitimi Ana Bilim Dalı, ORCID ID: 0000-0001-9949-0668

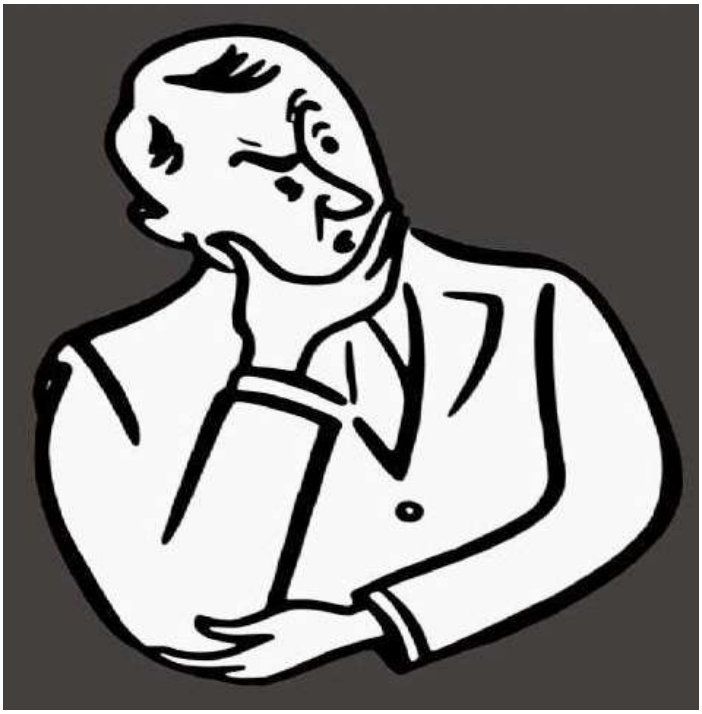

Ural, 2006

Eleştirel pedagojinin temelini radikal eğitim anlayışlarının oluşturduğu söylenebilir. Dolayısıyla temelde çocuk üzerine yoğunlaşan daha sonra da çocuktan bireye doğru yönelen bir öneme sahip olan bu anlayış, Jean-Jacques Rousseau'nun Emile adlı pedagoji kitabıyla başlatılabilir (Yıldırım, 2011). Eleştirel pedagoji anlayışının temellerinin radikal eğitim anlayışıyla başlatılmasından dolayı bu yaklaşımın felsefi temellerini de radikal eğitimden aldığı çıkarımında bulunmak mümkündür. Çünkü Walter'in (1996) de ifade ettiği gibi Emile'nin, bir pedagoji kitabı olmasının yanı sıra bir toplumun ve zihniyetin nasıl daha özgür, daha sağlıklı, daha doğal ve hakikate daha yakın olabileceğinin ipuçlarını veren bir yol gösterici niteliğinde olduğu söylenebilir, bu anlamda Emile, radikal eğitimin temel referansı olarak düşünülebilir (Yıldırım, 2011). Rousseau, Emile adlı eserinde ilk olarak öğrenmede yapaylığı eleştirir ve bunun eksikliklerini gösteren ilk kişi olarak duygusallığı ve vicdan hürriyetini öne çıkarır. Yazar, bireyin spontane gelişimini savunan bir eğitim anlayışını ileri sürer ve filozofun bu düşünceleri son derece etkili olmuştur (Bakır, 2007). Zaten Rousseau'nun felsefesinin önemli bir kısmını, filozofun eğitim ile ilgili düşünceleri oluşturur. Rousseau, özgürlüğe çok önem verir ve özgürlüğün de doğada mevcut olduğunu düşünür. Bu nedenle eğitimin de doğal, özgür olmasını ve bu karakterde vatandaşlar yetiştirmesi gerektiğini (Bakır, 2007) belirtir.

Kaynakça

Aksoy, H. H. (2020). Eleştirel Pedagoji üzerine Prof. Dr. Hasan Hüseyin Aksoy ile söyleşi. (Söyleşi: H. Güneş). *Nirvana Sosyal Bilimler.* (21.05.2021). http://www.nirvanasosyal.com/h-760-elestirel-pedagoji-uzerine-prof-dr-hasan-huseyin-aksoy-ile-soylesi.html. Erişim tarihi: Ekim 2023.

Aliakbari, M. and Allahmoradi, N. (2012). On Iranian school teachers' perceptions of the principles of critical pedagogy. *International Journal of Critical Pedagogy, 4*(1), 154-171.

Aslan, M. ve Kozikoğlu, İ. (2015). Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının eleştirel pedagojiye ilişkin görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(1), 1-14.

Aybar, Ö. (2022). *Eleştirel Pedagoji Bağlamında Paulo Freire'nin Eğitim Anlayışı.* Yüksek Lisans Tezi. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, M. ve Akto, A. (2021). Paulo Freire ve eğitim felsefesi. *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi (Journal Of Orıental Scıentıfıc Research - JOSR), 13*(3), 1177-1191.

Bakır, K. (2007). Jean-Jacques Rousseau'nun natüralist eğitim anlayışı. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 15,* 103-122.

Bekalp, B. (2019). Frankfurt Okulu'nun temel eleştiri ve amaçları. *Sosyal Bilimler Metinleri, 1,* 15-24.

Bertrand, M. and Mullainathan, S. (2003). *Are Emily and Greg more employable than Lakisha and Jamal? A field experiment on labor market discrimination* (NBER Working Paper No 9873).

Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi (The Frankfurt School and Its Critics).* (Çev. Ü. H. Yolsal). İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü.* İstanbul: Paradigma Yayınları.

Critical Pedagogy, (2022). https://www.emile-education.com/critical-pedagogy-what-is-it/. Erişim Tarihi: Ekim, 2023.

Dellaloğlu, B. F. (1995). *Frankfurt Okulu'nda Sanat ve Toplum.* İstanbul: Bağlam Yayınları.

Ferah Özcan, A. (2021). Paulo Freire'nin "Ezilenlerin Pedagojisi" Adlı eserinin eleştirel kurama temel oluşturan kavramlar bakımından değerlendirilmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi, 6*(2), 561-569.

Freire, P. (2005). *Pedagogy of the Oppressed (Pedagogia do Oprimido)*. (Çev. Myra Bergman Ramos). New York (ABD), London (UK): Continuum Publishing.

Freire, P. (1991). *Ezilenlerin Pedagojisi (Pedagogy of the Oppressed).* (Çev. D. Hattatoğlu, E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Freire, P. and Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık, Sözcükleri ve Dünyayı Okuma (Literacy, Reading the Word and the World).* (Çev. S. Ayhan). Ankara: İmge Yayınları.

Geuss, R. (2002). *Eleştirel Teori, Habermas ve Frankurt Okulu (Critical Teori, Habermas and Frankurt School).* (Çev. F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Goldin, C. and Rouse, C. (2000). Orchestrating impartiality: The impact of "blind" auditions on female musicians. *American Economic Review, 90*(4)*,* 715-741.

Groves-Price, P., & Mencke, P. D. (2013). Critical pedagogy and praxis with native American youth: Cultivating change through participatory action research. *Educational Foundations*, *27*, 85-102.

Hamilton, P. (2013). Editörün sözü. *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi (The Frankfurt School and Its Critics)* içinde. (Çev. Ü. H. Yolsal). İstanbul: Say Yayınları.

Horkheimer, M. (2005). *Metafiziğe En Son Saldırı. Geleneksel ve Eleştirel Kuram. (The Latest Attack on Metaphysics. Traditional and Critical Theory).* (Çev. M. Tüzel), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

İnal, K. (2001). Eleştirel pedagoji: Ezilenler için eğitim. Eleştirel Pedagoji, Dergisi, 1, 2-10.

İnal, K. (2010). Critical pedagogy: A modern emancipatory approach to and in education. *Alternative Education e-Journal, 1,* 14-23

İnce, N. B. (2022). Sınıfta Eleştirel Pedagoji: İlkokul 4. Sınıf Öğrencileriyle Eleştirel Okuryazarlık Uygulamalarının Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri enstitüsü.

Kavurgacı, Ş. ve Selvitopu, A. (2019). Frankfurt Okulu bağlamında eleştirel teori ve eğitim. *International Journal of Karamanoglu Mehmetbey Educational Research, 1*(2), 99-108.

Kincheloe, J. L. (2008). *Knowledge and Critical Pedagogy.* Canada: Springer Science + Business Media B.V.

Lynch, M. (2019). How to ımplement crıtıcal pedagogy ınto your classroom. *The Edvocate.* https://www.theedadvocate.org/how-to-implement-critical-pedagogy-into-your-classroom/ Erişim Tarihi: Eylül 2023.

McLaren, P. (2001). İdeoloji ve eğitim üzerine: Eleştirel pedagoji ve güçlendirme (Empowerment) politikaları. (Çev. Naciye Aksoy). *Eleştirel pedagoji Dergisi, 1,* 11-25.

McLaren, P. (2010). Peter McLaren ile söyleşi, Devrimci eleştirel pedagoji: Neoliberalizmin baskısına karşı mücadele. (Söyleşi: S. Leban). (Çev. Naciye Aksoy - Hasan Hüseyin Aksoy). *Eleştirel pedagoji Dergisi, 7,* 4-25.

Moss, G., & Lee, C. J. (2010). A critical analysis of philosophies of education and INTASC standards in teacher preparation. *The International Journal of Critical Pedagogy*, *3*(2), 36-46.

Saunders, L. and A. Wong, M. (2020). *Instruction in Libraries and Information Centers: An Introduction.* ABD: Windsor & Downs Press Champaign.

Shaul, R. (1991). İngilizce bakıya ön söz. *Ezilenlerin Pedagojisi (Pedagogy of the Oppressed)* içinde. (Çev. D. Hattatoğlu, E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tewell, E. (2015). A decade of critical information literacy: A review of the literature. *Communications in Information Literacy, 9*(1)*,* 24-43.

Üstel, F. (2014). *"Makbul Vatandaş"ın Peşinde.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Yıldırım, A. (2011). *Eleştirel Pedagoji, Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine.* Ankara: Anı Yayınları.

BÖLÜM 13

ERGENLERDE KARİYER GELİŞİMİ: KARİYER UYUM YETENEĞİNİN ROLÜ

Osman GÖNÜLTAŞ[1]

1 Dr., MEB, ORCID: 0000-0003-1904-5121

Bireylerin dünyaya gözlerini açmasıyla birlikte başlayan kariyer gelişimi, benlik gelişimleri gibi yaşadıkları aile, coğrafya ve kültür tarafından şekillenmektedir. Yaşam boyu devam eden kariyer gelişim sürecinde bireyler, karşılaştıkları yeni deneyimlerde sadece ben olarak değil, aynı zamanda şekillendikleri toplumla birlikte biz olarak uyum sağlamaya, gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir (Erdoğmuş-Zorver, 2018). Son yıllarda gelişen teknoloji ve artan internet kullanımı sonucunda bireyin birçok yaşam alanında değişimlerin meydana geldiği bilinmektedir. Bu doğrultuda yaşam alanlarından kariyer gelişim sürecinin de etkilendiğini söylemek mümkündür (Yıldız, 2022). Bununla birlikte bu değişimler sonucunda hem iş dünyasının hem de bireylerin beklentilerinde de değişimler yaşandığı görülmektedir (Maggiori, Rossier &Savickas, 2015). Bireylerin kişisel gelişimini, sosyal uyumunu ve geleceğini şekillendirmeye yardımcı olan kariyer planlama ergenler için temel gelişim görevlerinden birisidir (Super, 1990). Özellikle bireyler kariyer planlarını ve kariyer kararlarını bu gelişme ve değişimleri dikkate alarak yapmak durumundadırlar. Gelişmeleri takip edemeyen ve gelişmelere ilişkin bilgi ve donanımı yetersiz olan bireylerin kariyer planlama ve kariyer kararında güçlükler yaşayacağını söylemek mümkündür (Akgül ve Ayer, 2020). Kariyer kararının bireyin yaşamının tüm alanını etkilediği düşünüldüğünde kariyer gelişim sürecinin üzerinde durulması önem arz etmektedir.

Kariyer gelişimi bireylerin gelecekte kariyer yaşamlarına ilişkin seçimler yaptığı kariyer karar verme sürecini kapsayan ve yaşam boyu devam eden bir süreçtir (Brown, 2002). Herr, Cramer ve Niles'e (2004) göre kariyer gelişimi, kariyer örüntüsü oluşturma, kariyer yaşantısına karar verme, kariyerle ilgili yaşam rollerini birleştirme, ilgi, yetenek ve değerler gibi kişisel özellikleri keşfetme aşamalarını içeren ve yaşam boyu devam eden uzun bir süreci ifade etmektedir. Tüm bireyler yaşamlarının hemen her döneminde kariyer gelişim süreçlerinden geçmekte ve her yaşam döneminin kariyer gelişim görevlerini yerine getirmek için çabalamak durumundadır (Bacanlı, 2008). Ergenlik dönemi karar verme yaşantısı açısından bireyin gelecek yaşamı için önemli kararların verildiği bir dönemdir. Dolayısıyla ergenlik döneminin kariyer gelişimi açısından oldukça önemli bir gelişim dönemi olduğu söylenebilir (Santrock, 2011; Scott, 2003).

Ergenlerin kariyer kararlarını ve gelecekte yaşam tarzını bu dönemde belirginleştirmeleri gerekmektedir. Ergenlik döneminde bireylerden bazı kariyer gelişim görevlerini yerine getirmeleri beklenmektedir. Ergenlerden bu dönemde özellikle kariyer planlama ve kariyer karar verme becerilerini geliştirmeleri beklenmektedir (Niles & Harris-Bowlsbey, 2013). Betz ve Hackett (1981) bireylerin hedef belirleme, mesleklerle ilgili bilgi toplama, problem çözme, kariyer planı yapma ve mesleki özellikleri doğru olarak değerlendirme gibi görevleri başarıyla tamamlamalarının kariyer kararını

KAYNAKÇA

Akgül, H. & Ayer, Z. (2020). Kariyer gelişimi bağlamında sanayi 4.0'ın meslek seçimine etkisine yönelik bir analiz. *Akademik İncelemeler Dergisi, 15*(1), 223-244.

Bacanlı, F. (2008). *Career decision-making difficulties of Turkish adolescents. Paperpresented at Counseling International Perspective: Global Demands and LocalNeeds*, Bahçeşehir University, April 25-27, İstanbul, Turkey.

Betz, N. E. & Hackett, G. (1981). The relationship of career-related self-efficacy expectation to perceived career option in college women and men. *Journal of Counselling Psychology, 28*(5), 399-410.

Bocciardi, F., Caputo, A., Fregonese, C., Langher, V. & Sartori, R. (2017). Career adaptability as a strategic competence for career development: An exploratory study of its key predictors. European Journal of Training and Development, 41(1), 67–82. http://dx.doi.org/10.1108/EJTD-07-2016-0049

Brown, C. (2002). Career counseling practitioners: Reflections on theory, research, and practice. *Journal of Career Development, 29*(2), 109-127. https://doi.org/10.1023/a:1019916203761

Büyükgöze-Kavas, A., Duffy, R. D. & Douglass, R. P. (2015). Exploring links between career adaptability, work volition, and well-being among Turkish students. *Journal of Vocational Behavior,* 90, 122-131. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2015.08.006

Cihan-Aksoy, S. (2022). *Spor lisesi öğrencilerinde kariyer uyum yeteneği ve olumlu gelecek beklentisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Coetzee, M. & Harry, M. (2014). Emotional intelligence as a predictor of employees career adaptability. *Journal of Vocational Behavior*, *84*(1), 90-97. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.09.001

Creed, P. A., Fallon, T. & Hood, M. (2009). The relationship between career adaptability, person and situation variables, and career concerns in young adults. *Journal of Vocational Behavior, 74*(2), 219-229. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2008.12.004

Çetin-Gündüz, H. & Nalbantoğlu-Yılmaz, F. (2106). Lise öğrencilerinin kariyer kaygılarını belirlemeye yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12*(3), 1008-1022. https://doi.org/10.17860/mersinefd.282397

Duffy, R. D. (2010). Sense of control and career adaptability among undergraduate students. *Journal of Career Assessment, 18*(4), 420-430.

Erdoğmuş-Zorver, C. (2018). *Kariyer grup rehberliği programının üniversite öğrencilerinin kariyer uyum düzeylerine etkisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anakara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Gerni, G. M. & Denizli, A. A. (2021). Öz yeterliliğin kariyer uyum yeteneklerine etkisinde proaktif kişiliğin aracı rolü. *Doğuş Üniversitesi Dergisi, 22*(1), 1-19.

Gysbers, N. C. (2013). Career-ready students: A goal of comprehensive school counseling 86 programs. *The Career Development Quarterly, 61*(3), 283-288.

Hartung, P. & Cadaret, M. (2017). Career adaptability: Changing self and situation for satisfaction and success. In K. Maree (Ed.), *Psychology of career adaptability, employability and resilience* (p. 15-28). Switzerland: Springer International Publishing AG.

Hartung, P., Porfeli, E. J. & Vondracek, F. W. (2008). Career adaptability in childhood. *Career Development Quarterly, 57*(1):63-74. https://doi.org/0.1002/j.2161-0045.2008.tb00166.x

Heckhausen, J. (2002). Transition from school to work: societal opportunities and the potential for individual agency. *Journal of Vocational Behavior, 60*(2), 173-177. https://doi.org/ 10.1006/jvbe.2001.1862

Herr, E. L., Cramer, S. H. & Niles, S. G. (2004). *Career guidance and counseling through the lifespan: Systematic approaches* (6th ed.). Allyn-Bacon.

Karacan-Özdemir, N. ve Ayaz, A. (2020). Okul psikolojik danışma ve rehberlik programları: Kariyer uyum yetenekleri açısından bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 35*(3), 613-626. https://doi.org/10.16986/HUJE.2018045437

Koen, J., Klehe, U.-C. & Van Vianen, A. E. M. (2012). Training career adaptability to facilitate a successful school-to-work transition. *Journal of Vocational Behavior, 81*(3), 395-408.

Maggiori, C., Rossier, J., & Savickas, M. L. (2017). Career adapt-abilities scale–short form (CAAS-SF) construction and validation. *Journal of Career Assessment, 25*(2), 312-325. https://doi.org/10.1177/1069072714565856

Millar, R. & Shevlin, M. (2007). The development and factor structure of a career locus of control scale for use with school pupils. *Journal of Career Development, 33*(3), 224-249. https://doi.org/10.1177/0894845306296643

Neff, K. D. (2003). Self-compassion: An alternative conceptualization of a healthy attitude toward oneself. *Self and Identity, 2*(2), 85-101. https://doi.org/10.1080/15298860309032

Niles, S. G. & Harris-Bowlsbey, J. (2013). Career development interventions in the 21st century. Boston: M. A., Pearson.

Rottinghaus, P.J., Day, S. X., & Borgen, F. H. (2005). The career futures inventory: A measure of career related adaptability and optimism. *Journal of Career Assessment, (13)*1, 3-24.

Santrock, J. W. (2011). *Adolescence*. New York: McGraw Hill.

Savickas, M. L. (1997). Career adaptability: An integrative construct for life-span, life-space theory. *The Career Development Quarterly, 45*(3), 247-259.

Savickas, M. L. (2005). The theory and practice of career construction. In D. Brown & R. W. Lent (Eds.), *Career development and counseling* (pp. 42-70). New Jersey: John Wiley and Sons.

Savickas, M.L. (2008). Helping people choose jobs: A history of the guidance profession. *International Handbook of Career Guidance*. 97-113

Savickas, M. L. (2013). Career construction theory and practice. In R. W. Lent & S. D. Brown (Eds.), *Career development and counseling: Putting theory and research to work* (pp. 147-183). New Jersey: John Wiley and Sons.

Savickas, M. L., Nota, L., Rossier, J., Dauwalder, J. P., Duarte, M. E., Guichard, J., ... & VanVianen, A. E. (2009). Life designing: A paradigm for career construction in the 21st century. *Journal of Vocational Behavior, 75,* 239-250. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2009.04.004

Savickas, M. L. & Porfeli, E. J. (2012). Career Adapt-Abilities Scale: Construction, reliability and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of Vocational Behavior, 80*(3), 661-673. http://dx.doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.012

Sharf, R. S. (2017). *Kariyer gelişim kuramlarının kariyer danışmasına uygulanması* (F. Bacanlı ve K. Öztemel, Çev.) Ankara: Pegem Akademi.

Skorikov, V. B. (2007). *Adolescent career development and adjustment*. In V. B. Skorikov & W. Patton (Eds.). *Career development in childhood and adolescence* (pp. 237–254). Rotterdam, The Netherlands: Sense Publishers.

Stoddard, S. A., Zimmerman, M. A. & Bauermeister, J. A. (2011). Thinking about the future as a way to succeed in the present: A longitudinal study of future orientation and violent behaviors among African American youth. *American Journal of Community Psychology, 48*, 238-246. http://dx.doi.org/10.1007/ s10464-010- 9383-0.

Super, D. E. (1990). A life-span, life-space approach to career development. In D. Brown & L.Brooks (Eds.) *Career Choice and Development: Applying Contemporary Theories To Practice* (pp. 197-262). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Super, D. E. & Knasel, E. G. (1981). Career development in adulthood: Some theoretical problems and a possible solution. *British Journal of Guidance & Counselling, 9*(2), 194-201.

Temurtaş, R. (2022). *Lise öğrencilerinin gelecek yönelimi ve kariyer uyumu ilişkisinde meslek kararı verme öz yetkinliğinin aracı rolü* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Tolentino, L. R., Garcia, P. R. J. M., Lu, V. N., Restubog, S. L. D., Bordia, P. V. & Plewa, C. (2014). Career adaptation: The relation of adaptability to goal orientation, proactive personality, and career optimism. *Journal of Vocational Behavior, 84*(1), 39-48. https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.11.004

Vondracek, F. W., Lerner, R. M. & Schulenberg, J. E. (2016) *Career development: A lifespan developmental approach*. New York: Routledge.

Wong, L. P. W. & Yuen, M. (2019). Career guidance and counseling in secondary schools in hong kong: A historical overview. *Journal of Asia Pacific Counseling, 9*(1), 1-19. https://doi.org/10.18401/2019.9.1.1

Yeşilyaprak, B. (2012). The paradigm shift of vocational guidance and career counseling and its ımplications for Turkey: An evaluation from past to future. *Educational Sciences: Theory & Practice, 12*(1), 97-118.

Yeşilyaprak, B. (2016). *21.yüzyılda eğitimde rehberlik hizmetleri.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Yeşiltaş, M., Akdağ, G., Çeken, H. ve Gürlek, M. (2014). "Kariyer Uyum Yetenekleri Turizm Sektörüne Bağlılığı Etkiler Mi? Lisans Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrencilere Yönelik Bir Uygulama", 15. Ulusal Turizm Kongresi Bildiriler Kitabı, Ankara.

Yıldız, E. (2022). Kariyer uyum yetenekleri. B. T. Kaplan içinde, *Aktüel Perspektiflerle İnsan Kaynakları Yönetimi* (s. 25-42). Konya: Eğitim Yayınevi.

Yiğit, S. (2018). *Üniversite öğrencilerinde kariyer uyumu, toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin algılar ve kariyer kararsızlığı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

BÖLÜM 14

TERS YÜZ ÖĞRENME MODELİNE YÖNELİK GENEL MÜZİK EĞİTİMİ ALAN ÖĞRENCİLERİN GÖRÜŞLERİ[1]

Nur Didem TAŞKIRAN[2], Ajda ŞENOL SAKİN[3]

1 Bu çalışma birinci yazarın "Ortaöğretim Müzik Öğretiminde Harmanlanmış Öğrenme Yaklaşımlarından Ters Yüz Öğrenme Modeli Uygulaması" başlıklı tez çalışmasından türetilmiştir.

2 Bilim uzmanı, BTSO Hüseyin Sungur Anadolu Lisesi, ORCID: 0000-0002-6932-2097

3 Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Müzik Eğitimi Ana Bilim Dalı, ORCID:0000-0003-1870-2329

1. Giriş

Son yıllarda sıkça söz edilen ancak hali hazırda kullanılmaya devam edilen geleneksel öğretmen merkezli yaklaşımın, öğrencinin salt bilgi alan ve pasif durumda olması açısından eleştiri konusu olmaktadır (Tel, 2016). Söz konusu geleneksel öğrenme yaklaşımlarında Bloom Taksonomisinin "hatırlama ve anlama" basamaklarına kadar gelinebildiğini ancak ders anlatımı sonunda öğretmenin vermiş olduğu ödevler ile beraber anlaşılması daha güç olan basamaklara yönelik çalışmalar sırasında öğrencilerin tek başına ilerlemeye çalıştıkları görülmektedir (Kara, 2016). Öğretmen merkezli geleneksel yöntemin dışında söz konusu öğrenme basamaklarına okul dışında da ulaşılmasını sağlayan bir takım öğrenme yaklaşımları da bulunmaktadır.

Harmanlanmış öğrenme bu yaklaşımlardan olmakla birlikte en önemli amacının yüz yüze ve çevrimiçi öğrenmenin iç içe geçerek olumlu yanlarının birbirini beslemesi olduğu düşünülmektedir (Ünsal, 2010). Ters yüz öğrenme modeli de harmanlanmış öğrenme modelinden birisidir. Söz konusu öğrenme modelinde öğretmen merkezli öğrenme modelinin aksine öğrencinin teorik bilgi kısmını bireysel ve okul dışında çeşitli eğitim videoları ile edinmesinin ardından, öğrendiği tüm bu bilgileri okulda uygulama yaparak öğrendiği bir model olduğu ifade edilmektedir (Zownorega, 2013). Ayrıca ters yüz öğrenme modelinin okul dışı, sınıf içi ve okuldan sonraki etkinlikler olarak üç ana maddeden oluştuğu düşünülmektedir (Youhasan, Chen, Lyndon ve Henning, 2021). Buna ek olarak öğrencilerin, hazırlanan ders içerik videolarını izleyip buna yönelik konu ile ilgili çalışmaların içinde olması bireysel öğrenme hızlarına katkı sağlayıp edinilen bu bilgilerin sınıf içinde kullanılmasının da öğrenciyi aktif duruma getirdiği düşünülmektedir (Seaman ve Gaines, 2013). Bununla birlikte ters yüz öğrenme modelinin konunun sınıfta anlatılması yerine bu sürecin evde ders videoları ile gerçekleştiği, sınıf içi süreçte ise iş birliği ve etkileşim içeren uygulamaların yapıldığı bir model olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır (Milman, 2012). Ters yüz öğrenme modelinde öğrencinin ders içerik videolarına her yerden ulaşma imkânı bulunmaktadır. Bu durum konu içerisinde anlayamadıkları noktaları tekrar izlemelerine olanak sağlamaktadır (Elrayies, 2017). Bu sürecin öğretimin verimini ve kalitesini arttırması yönünde görüşler bulunmaktadır (Seamen ve Gaines, 2013).

Ters yüz öğrenme modelinin başlangıç kısmını aktif öğrenme ve yapılandırmacı yaklaşım oluşturmaktadır (Cohen, 2016; Prashar, 2015). Söz konusu öğrenme modelinin öğrenciyi merkeze alan, öğrencinin derste aktif katılımını sağlayan ve bireysel öğrenmeyi de ilke edinen bir model olduğu ifade edilmektedir (Batdı vd., 2021). Ancak bu modelin başarıya ulaşması için de birtakım etmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bunların arasında öğretmenin tüm eğitim öğretim sürecini son derece detaylı biçimde planlaması

KAYNAKÇA

Albert, M., & Beatty, B. J. (2014). Flipping the classroom applications to curriculum redesign for an introduction to management course: Impact on grades. *Journal of Education for Business*, *89*(8), 419-424. https://doi.org/10.1080/08832323.2014.929559.

Alsancak Sarıkaya, D. (2015). *Tersyüz sınıf modelinin akademik başarı, öz-yönetimli öğrenme hazır bulunuşluğu ve motivasyon üzerine etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Altemueller, L., & Lindquist, C. (2017). Flipped classroom instruction for inclusive learning. *British Journal of Special Education*, *44*(3), 341-358. https://doi.org/10.1111/1467-8578.12177.

Aslan, A. (2020). Ters yüz edilmiş sınıf öğretim modeli ve coğrafya derslerine yönelik bir değerlendirme. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6(2), 51-69. https://dergipark.org.tr/tr/pub/aicusbed/issue/57605/765928.

Atwa, Z. M., Din, R., & Hussin, M. (2018). Effectiveness of flipped learning in physics education on Palestinian high school students' achievement. *Journal of Personalized Learning, 2*(1), 73-85. Retrieved from https://spaj.ukm.my/jplearning/index.php/jplearning/article/view/32/70.

Avcı Akbel, B. (2022). Ters yüz edilmiş sınıf modelinin Türk müziği nazariyatı derslerinde kullanılmasına yönelik bir durum çalışması. *Ege Eğitim Dergisi*, *23*(3), 281-300. https://doi.org/10.12984/egeefd.1106640.

Awidi, I. T., & Paynter, M. (2019). The impact of a flipped classroom approach on student learning experience. *Computers & Education*, *128,* 269-283. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.09.013.

Balcı, A. (1989). Eğitimsel araştırmanın eğitimsel sorunların çözümüne uygulanması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 22(*1), 411-420. https://dergipark.org.tr/en/pub/auebfd/issue/48019/608054.

Batdı, V., Öztaş, C., ve Talan, T. (2021). Fen bilgisi dersinde yapılandırmacı yaklaşım uygulamalarının karma-meta yöntem ile analizi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, *1*(40), 33-44. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1915899.

Bergamin, P., Ziska, S., & Groner, R. (2010). Structural equation modeling of factors affecting success in student's performance in ODL-programs: Extending quality management concepts. *Open Praxis*, *4*(1), 18-25. https://www.researchgate.net/publication/233500566_Structural_equation_modelling_of_factors_affecting_success_student%27s_performance_in_ODL-Programs_Extending_Quality_Management_concepts

Bishop, J., & Verleger, M. A. (2013, June). *The flipped classroom: A survey of the research.* 2013 ASEE Annual Conference & Exposition, Atlanta, Georgia.

Bozdağ, H. C. ve Gökler, İ. (2023). Ters yüz sınıf modeline yönelik dijital içerik

tasarımı: Biyoloji dersi örneği. *Journal of Computer and Education Research*, *11*(21), 335-355. https://doi.org/10.18009/jcer.1246524.

Brown, A. F. (2012). *A phenomenological study of undergraduate instructors using the inverted or flipped classroom model*. (Unpublished doctoral thesis). Pepperdine University, California.

Brownlow, A. (2017). A new approach to music history pedagogy using Ipad technology and flipped learning. L. Urkevich (Ed.), *College Music Symposium* (1-11). Missoula: College Music Society Publisher.

Chen, Y., Wang, Y., & Chen, N. S. (2014). Is flip enough? Or should we use the flipped model instead? *Computers & Education*, *79*, 16-27. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2014.07.004.

Chen, L. L. (2016). Impacts of flipped classroom in high school health education. *Journal of Educational Technology Systems, 44*(4), 411-420. https://doi.org/10.1177/0047239515626371.

Cheng, Y. H., & Weng, C. W. (2017). Factors influence the digital media teaching of primary school teachers in a flipped class: A Taiwan case study. *South African Journal of Education*, *37*(1), 1-12. Retrieved from https://hdl.handle.net/10520/EJC-5cdcb4d6d.

Cohen, M. E. (2016). The flipped classroom as a tool for engaging discipline faculty in collaboration: A case study in library-business collaboration. *New Review of Academic Librarianship*, *22*(1), 5-23. https://doi.org/10.1080/13614533.2015.1073162.

Çakır, H., (2021). Ters Yüz Edilmiş Sınıfta Öğretim Sürecinin Planlanması. H. Toytok, M. Ramazanoğlu, Ö. Bolat (Editörler) *Ters Yüz Edilmiş Sınıf ve Öğrenme* (79-100). Ankara: Pegem Yayıncılık

Çakıt, İ. ve Karadeniz, Ş. (2020). Harmanlanmış öğrenme ortamlarının, hentbolda temel becerilerin gelişimine etkisi. *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 3*(3), 34-52. https://dergipark.org.tr/en/pub/comusbd/issue/59247/819808.

Çoruk, H., Erdemir, T., & Seferoğlu, S. S. (2020). Examining the Effect of Flipped Learning Method on the Course Engagement of Vocational School Students. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi,* 21, 2. https://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/Coruk-Erdemir-Seferoglu_TersYuz_KEFAD_2020_21(2)1167-1201.pdf.

Doi, C. (2016). Applying the flipped classroom methodology in a first-year undergraduate music research methods course. Music Reference Services Quarterly, *19*(2), 114-135. https://doi.org/10.1080/10588167.2016.1167427.

Elrayies, G. M. (2017). Flipped learning as a paradigm shift in architectural education. *International Education Studies*, *10*(1), 93-108. https://eric.ed.gov/?id=EJ1124820.

Flipped Learning Network [FLN] (2014). *The four pillars of F-L-I-P.* Retrieved from http://flippedlearning.org. 13.10.2023.

Gariou-Papalexiou, A., Papadakis, S., & Georgiadu, İ. (2017). Implementing a flipped classroom: A case study of biology teaching in a Greek high school. *Turkish Online Journal of Distance Education*, 18(3), 47-65. https://doi.org/10.17718/tojde.328932.

Gilboy, M. B., Heinerichs, S., & Pazzaglia, G. (2015). Enhancing Student Engagement Using the Flipped Classroom. *Journal Of Nutrition Education And Behavior*. https://doi.org/10.1016/j.jneb.2014.08.008.

Günbatar, M. S. (2021). Neden ters yüz edilmiş sınıf (Ters yüz edilmiş sınıf uygulamasının avantajları ve sınırlılıkları) H. Toytok, M. Ramazanoğlu, Ö. Bolat (Editörler) *Ters yüz edilmiş sınıf ve öğrenme* (17-29). Ankara: Pegem Akademi.

Grant, C. (2013). First inversion: A rationale for implementing the 'flipped approach' in tertiary music courses. Australian Journal of Music Education, 1, 3-12. Retrieved from https://search.informit.org/doi/abs/10.3316/informit.194668467340281.

Herreid, C. F., & Schiller, N. A. (2013). Case studies and the flipped classroom. *Journal of College Science Teaching*, *42*(5), 62-66. https://www.jstor.org/stable/43631584.

Hung, H. T. (2015). Flipping the classroom for English language learners to foster active learning. *Computer Assisted Language Learning*, *28*(1), 81-96. https://doi.org/10.1080/09588221.2014.967701.

Jenkins, S. (2015). Flipping the introductory American politics class: Student perceptions of the flipped classroom. *PS: Political Science & Politics*, *48*(4), 607-611. http:// doi/10.1017/S1049096515000840.

Juntunen, P. (2016). *Enjoy playing! Introducing a new technology-based together playing approach to complement traditional teaching in music schools: A study of an audio supported practice aid for first and second grade string instrument students.* (Unpublished doctoral thesis). Helsinki University, Helsinki.

Kanca, M. ve Albuz, A. (2023). Viyolonsel öğretiminde flipped learning öğretim yönteminin işlevsellik durumuna ilişkin öğrenci görüşleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11*(136), 329-350. http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.66247.

Kara, C. O. (2016). Tıp fakültesi klinik eğitiminde "ters yüz sınıf modeli" kullanılabilir mi? (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Kaya, D. (2018). Matematik öğretiminde ters yüz öğrenme modelinin ortaokul öğrencilerin derse katılımına etkisi. *Sakarya University Journal of Education* ,8, 4 (Supplement Issue), 232-249. https://doi.org/10.19126/suje.453729.

Keskin, E., Karagölge, Z. ve Ceyhun, İ. (2021). Ters yüz sınıf yönteminin 10. sınıf öğrencilerinin "asitler, bazlar ve tuzlar" ünitesindeki akademik başarılarına etkisinin incelenmesi. *Fen Bilimleri Öğretimi Dergisi*, *9*(1), 58-88. https://dergipark.org.tr/en/pub/fbod/issue/71995/1158034.

Kocabatmaz, H. (2016). Ters yüz sınıf modeline ilişkin öğretmen adayı görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5*(4), 14-24. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/02a.handan_kocabatmaz.pdf.

Kocabatmaz, H. (2021). Ters yüz sınıf modeli. A. Özdemir (Editör). *Ters yüz sınıf modeli kuramdan uygulamaya*, (73- 109). Ankara: Pegem Akademi.

Kuyumcu, A. G. K., Can, A. A. ve Can, Ü. K. (2022). Mobil öğrenme ve ters yüz edilmiş sınıf modellerinin müzik ve çalgı eğitiminde kullanımı. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi,10(124), (277-299). http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.54934.

Lv, W., & Zhao, S. (2019). Exploring the diversified teaching of piano classes in colleges and universities. W. Striełkowski (Ed.). *Advances in Social Science, Education and Humanities Research* (706-709). Atlantis Press.

Mason, G. S., Shuman, T. R., & Cook, K. E. (2013). Comparing the effectiveness of an inverted classroom to a traditional classroom in an upper-division engineering course. *IEEE Transactions on Education*, *56*(4), 430-435. https://doi.org/10.1109/TE.2013.2249066.

Milman, N. B. (2012). The flipped classroom strategy: What is it and how can it best be used? *Distance learning*, *9*(3), 85. https://www.academia.edu/22761397/The_Flipped_Classroom_Strategy_What_Is_It_and_How_Can_It_Best_Be_Used.

Mohammadi, J., Barati, H., & Youhanaee, M. (2019). The effectiveness of using flipped classroom model on Iranian efl learners' English achievements and their willingness to communicate. *English Language Teaching*, 12(5), 101-115. https://eric.ed.gov/?id=EJ1213006.

Muldrow, K. (2013). A new approach to language instruction: Flipping the classroom. *The Language Educator*, *11*, 28-31. https://www.actfl.org/sites/default/files/pdfs/TLE_pdf/TLE_Nov13_Article.pdf.

Nergiz, E. (2022). *Kadın bestecilerin solo piyano eserlerinin ters yüz öğrenme modeli ile piyano eğitiminde kullanılabilirliği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Orhan, F. ve Akkoyunlu, B. (1999). Uzaktan eğitim yaklaşımında temel eğitim 1. kademe öğretmenlerinin video destekli hizmet içi eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(17), 18-32. https://dergipark.org.tr/tr/pub/hunefd/issue/7822/102804.

Ökmen, B. (2020). *Basamaklandırılmış ters yüz öğrenme modeli öğretim sürecinin geliştirilmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi) Düzce Üniversitesi, Düzce.

Öztürk, S. ve Alper, A. (2019). Programlama öğretimindeki ters-yüz öğretim yönteminin öğrencilerin başarılarına, bilgisayara yönelik tutumuna ve kendi kendine öğrenme düzeylerine etkisi. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi*, 3(1), 13-26. https://dergipark.org.tr/en/pub/bestdergi/issue/40454/426465.

Prashar, A. (2015). Assessing the flipped classroom in operations management: A pilot study. *Journal of Education for Business*, *90*(3), 126-138. https://doi.org/10.1080/08832323.2015.1007904.

Roach, T. (2014). Student perceptions toward flipped learning: New methods to increase interaction and active learning in economics. *International review of economics education*, *17*, 74-84. https://doi.org/10.1016/j.iree.2014.08.003.

Roehl, A., Reddy, S. L., & Shannon, G. J. (2013). The flipped classroom: An opportunity to engage millennial students through active learning strategies. *Journal of Family & Consumer Sciences*, *105*(2), 44-49. https://eric.ed.gov/?id=EJ1045858.

Seaman, G., & Gaines, N. (2013). Leveraging digital learning systems to flip classroom instruction. *Journal of Modern Teacher Quarterly*, *1*, 25-27.

Sever, G. (2014). Bireysel çalgı keman derslerinde çevrilmiş öğrenme modelinin uygulanması. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 2*(2), 27-41. https://doi.org/10.14689/issn.2148-2624.1.3s2m.

Sever, S. ve Sever, G. (2018). Müzik dersinde çevrilmiş öğrenmeye ilişkin bir ölçek geliştirme çalışması. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 51(1), 105-117. https://doi.org/10.30964/auebfd.405036.

Shu, T. (2018). Application of mooc-based flipped classroom in the teaching reform of piano course. *Educational Sciences: Theory ve Practice, 18*(5), 2494-2500. https://doi.org/10.12738/estp.2018.5.150.

Syarifuddin, H., Rıza, Y., Harisman, Y., & İsmail, R. N. (2023, January). *Students' Response to the Use of a Flipped Learning Model (FLM) in Abstract Algebra Course.* R. H. E. Sendouw et al. (Eds.) Unima International Conference on Social Sciences and Humanities (UNICSSH 2022) (pp.1435-1441). Atlantis Press.

Tel, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersinde öğrenci merkezli öğretim yaklaşımının uygulanmasına ilişkin görüşleri [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Doğu Akdeniz Üniversitesi, KKTC.

Topalak, Ş. (2016). *Çevrilmiş öğrenme modelinin başlangıç seviyesi piyano öğretimine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Topalak, Ş. ve Kılıç, I. (2019). The effect of flipped classroom model on the beginner level piano teaching. *Eurasian Academy of Sciences, 10,* 43-58. http://dx.doi.org/10.17740/eas.eus.2019-V10-04.

Toytok, E. H. (2021) Ters yüz edilmiş sınıfın hikayesi. H. Toytok, M. Ramazanoğlu, Ö. Bolat (Editörler) *Ters Yüz Edilmiş Sınıf ve Öğrenme* (1-16). Ankara: Pegem Akademi.

Tucker, B. (2012). The flipped classroom. *Education Next, 12*(1), 82-83. Retrieved from https://lists.tki.org.nz/sympa/arc/ictenglish/201402/msg00032/ednext_20121_BTucker_flippedclassroom.pdf.

Tuisku, V., & Ruokonen, I. (2017). Toward a blended learning model of teaching guitar as part of primary teacher training curriculum. *The European Journal of Social & Behavioural Sciences, 20*(3), 2520-2537. https://doi.org/10.15405/ejsbs.222.

Turan, Zeynep. 2015. *Ters Yüz Sınıf Yönteminin Değerlendirilmesi ve Akademik Başarı, Bilişsel Yük ve Motivasyona Etkisinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Ünsal, H. (2010). Yeni bir öğrenme yaklaşımı: Harmanlanmış öğrenme. *Milli Eğitim Dergisi*, *40*(185), 130-137. https://dergipark.org.tr/en/pub/milliegitim/issue/36199/407092'den alınmıştır.

Wang, H. (2018). The application of flipped classroom in colleges and universities piano collective classes. *Creative Education*, *9*, 1021-1026. https://doi.org/10.4236/ce.2018.97075.

Weiger, E. A. (2021). Flipped lessons and the secondary-level performance-based music classroom: A review of literature and suggestions for practice. Applications of Research in Music Education, 39(2), 44-53. https://doi.org/10.1177/8755123320953629.

Wittich, C. M., Agrawal, A., Wang, A. T., Halvorsen, A. J., Mandrekar, J. N., Chaudhry, S., ... & Beckman, T. J. (2018). Flipped classrooms in graduate medical education: a national survey of residency program directors. *Academic medicine*, *93*(3), 471-477. https://doi.org/10.1097/ACM.0000000000001776.

Xin, H. (2018). Feasibility analysis on the application of "flipped class" teaching mode to music teaching in colleges and universities. Advances in Social Science Education and Humanities Research, 204, 481-485. https://doi.org/10.2991/essaeme-18.2018.90.

Yıldız, Y. (2017). *Flüt eğitiminde ters yüz öğrenme modelinin öğrencilerin akademik başarıları motivasyonları ve performansları üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Yıldız, Y. (2020). Examining the effect of flipped learning model in flute education on motivation and performance of students. *İlköğretim Online*, *19*(4). http://doi/10.17051/ilkonline.2020.764248.

Yılmaz, H. (2021). *Ters yüz öğrenme modeline dayalı gitar eğitimi ve eşlikleme dersinin motivasyona, tutuma ve eşliklemeye etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.

Youhasan, P., Chen, Y., Lyndon, M., & Henning, M. A. (2021). Exploring the

pedagogical design features of the flipped classroom in undergraduate nursing education: a systematic review. *BMC Nursing*, *20*(1), 1-13. https://bmcnurs.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12912-021-00555-w.

Zamora-Polo, F., Corrales-Serrano, M., Sánchez-Martín, J., & Espejo-Antúnez, L. (2019). Nonscientific university students training in general science using an active-learning merged pedagogy: Gamification in a flipped classroom. *Education Sciences*, *9*(4), 297. https://doi.org/10.3390/educsci9040297.

Zainuddin, Z., & Halili, S. H. (2016). Flipped classroom research and trends from different fields of study. *International Review of Research in Open And Distributed Learning, 17*(3), 313-340. https://doi.org/10.19173/irrodl.v17i3.2274.

Zhu, J. (2020). Reform of piano basic course teaching for college music performance major research on the application of flipped classroom in teaching. B. Ye (Ed.), *Conference on Educational Science and Educational Skills (ESES2020)* (693-699). China: Scholar Publishing Group.

Zownorega, S. J. (2013). *Effectiveness of flipping the classroom in a honors level, mechanics-based physics class* (Unpublished master thesis). Eastern Illinois University, USA.

BÖLÜM 15

İNGİLİZCE BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN YAPAY ZEKA'YA KARŞI TUTUMU: MALL:AI

Tuğba AYDIN YILDIZ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye. Orcid Id: 0000-0001-5248-2484 e-mail: tugbaaydinyildiz5@gmail.com

GİRİŞ

İngilizce'nin teknoloji ile artan bütünleşmesi, üniversitelerdeki İngilizcesi eğitimi için yeni zorluklar oluşturabilmektedir (Zhang, 2003). Türkiye'de İngilizce, İngilizce dışındaki bölümlerde okuyan lisans öğrencileri için tüm 1.sınıflarda zorunlu bir derstir. Ancak, öğrencilerin İngilizce yeterliliği genellikle "yetersiz" olarak kabul edilirken, İngilizce öğretim yöntemleri etkili bulunmamış ve toplumsal talepleri karşılamaktan uzak kalmıştır (Dai, 2001a, 2001b). Bunun için çeşitli önlemler alınmış ve ilk adım olarak, bilgisayar ve teknoloji destekli İngilizce dersleri desteklenmiştir. Bu reformu ilerletmek, ileri bilgi teknolojisinin geniş çapta uygulanmasını içermektedir (Liu, 2003). İngilizce eğitiminde teknoloji ve yapay zeka kullanımının potansiyel faydalarını tanıyan özel veya devlet üniversite yetkilileri, çeşitli düzeylerde dil laboratuvarları, bilgisayar çoklu ortam ekipmanları ve kampüs kablosuz ağları için artan fonlar ayırmışlardır. Bu, hem idari hem de öğretim yeteneklerini artırmayı amaçlayan, ülke genelinde durumu iyileştirmeye yönelik bir adımdır.

Eğitim ve dil öğrenmenin peyzajı hızla gelişiyor ve bu dönüşümün öncüsü olarak yapay zekanın entegrasyonu yer almaktadır. Eğitimde yeni bir dönemin eşiğinde durduğumuz bu noktada, teknolojinin artık yanı başımızda bir araç olmaktan ziyade; öğrenme sürecinin ayrılmaz bir parçası olduğu bir dönemde, öğrencilerin dil öğrenme sürecindeki yapay zekaya yönelik tutumlarını anlamak giderek daha önemli hale gelmektedir. Senkron ve asenkron öğrenme araçları ve arayüzleri ile şu anda eğitim her yerde, her zaman ve herkes için mümkündür. Duderstadt (1998) tarafından da ifade edildiği gibi, modern bilgi teknolojisi bizi ve eğitim sistemimizi zaman ve mekan kısıtlamalarından kurtarmıştır. Dijital dönüşümün yükseköğretimde hemen hemen zorunlu hale gelmesine sebep olan en önemli etkenlerden biri, değişen öğrenci profili olarak belirmektedir. Araştırmacıların birçoğu, üniversitelerdeki en büyük değişikliğin teknoloji olduğunu ve üniversitelerin, öğrencilerinin ve onların öğrenme süreçlerinde teknolojinin etkisi sonucu tarihteki en derin zorluklarla savaşıldığının altını çizmektedir (Brown & Adler, 2008). Aynı zamanda bir diğer unsur bu teknolojiye ayak uyduracak ve bunu bir öğretme materyali olarak kullanacak öğretmenlerdir. Bu aşamada, teknoloji sayesinde her an ve her yerden bilgiye erişim sağlayabilen öğrencilerin, öğretmenler tarafından etkili bir şekilde yönlendirilmesi en büyük görevdir (Dodd, 2015). Şu an, öğretmenlik bilgi çağında, bilgiye sahip olan tek kişi ve kesin ileten olmaktan çıkıp, öğrencilere doğru bilgiye erişmenin veya eriştikleri bilgiyi doğru bir şekilde sentezlemenin ve yönetmenin yollarını öğreten bir rehber haline gelmiştir.

Yakın bir gelecekte, öğrencilerin yabancı bir dil öğrenirken yapay zeka ile rutin olarak etkileşimde bulunması mümkün görünmektedir. Yapay zeka, esnekliği, verimliliği ve erişilebilirliği için sıkça övgü almış olup, bir

KAYNAKÇA

Aydın Yıldız, T., & Yağcı, Ş. Ç. (2023). How can artificial intelligence help to a researcher? A sample of Chatgpt4 role. *International Journal of Language Academy*, *11*(3), 277-296.

Başal, A. (2015). English language teachers and technology education [İngilizce öğretmenleri ve teknoloji eğitimi]. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, *11*(4), 1496-1511.

Becker, H. J. (2000). Findings from the teaching, learning, and computing survey. *Education policy analysis archives*, *8*(51), 1-31

Boulay, B. (2016). Artificial intelligence as an effective classroom assistant. *IEEE Intelligent Systems, 31*(6), 76–81.

Brown, J., & Adler, R. P. (2008). Open education, the long tail, and learning 2.0. *Educause review, 43*(1), 16-20.

Cave, S., Coughlan, K., & Dihal, K. (2019). *Scary robots': Examining public responses to AI*. In Proceedings of the second AAAI/ACM annual conference on AI, ethics, and society. ACM. https://doi.org/10.17863/CAM.35741.

Chu, S. T., Hwang, G. J., & Tu, Y. F. (2022). Artificial intelligence-based robots in education: A systematic review of selected SSCI publications. *Computers and education: Artificial intelligence,* 100091.

Çuhadar, C., & Yücel, M. (2010). Yabancı dil öğretmeni adaylarının bilgi ve iletişim teknolojilerinin öğretim amaçlı kullanımına yönelik özyeterlik algıları. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27*(27), 199-210.

Dai, W. (2001a). Constructing the system characteristic of English teaching in China. *Foreign Language Teaching and Research, 5*, 322-327.

Dai, W. (2001b). Time-consuming low efficiency in foreign language teaching: Reflection and solution. *Foreign Language Teaching and Research 7*, 1-32.

Divekar, R. R., Drozdal, J., Chabot, S., Zhou, Y., ... & Braasch, J. (2022). Foreign language acquisition via artificial intelligence and extended reality: Design and evaluation. *Computer Assisted Language Learning*, *35*(9), 2332-2360.

Dodd, W. D. (2015). *Teaching and learning in the digital age.* https://webcpm.com/articles/2015/09/01/teaching-learning-technologies.aspx.

Duderstadt, J. J. (1998). Transforming the university to serve the digital age. *Cause/Effect*, *20*(4), 21-32.

Dupoux, E. (2018). Cognitive science in the era of artificial intelligence: A roadmap for reverse-engineering the infant language-learner. *Cognition*, *173*, 43-59.

Eldred, J. C., & Toner, L. (2003). Technology as teacher: Augmenting (transforming) writing instruction. In Pamela Takayoshi & Brian Huot (Eds.), *Teaching writing with computers: An introduction* (pp. 33–54). Boston: Houghton Mifflin

Fenwick, T. (2018). Pondering purposes, propelling forwards. *Studies in Continuing Education*, *40*(3), 367–380.

Hong, W. C. H. (2023). The impact of ChatGPT on foreign language teaching and learning: Opportunities in education and research. *Journal of Educational Technology and Innovation*, *5*(1), 37-45.

Horowitz, M.C. (2019). *When speed kills: Autonomous weapon systems, deterrence, and stability*. https://ssrn.com/abstract=3348356.

Kaya, B., & Kaya, A. (2012). Teknoloji çağında öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık algıları. *Sakarya University Journal of Education*, *2*(3), 81-95.

Kohnke, L., Moorhouse, B. L., & Zou, D. (2023). ChatGPT for language teaching and learning. *RELC Journal, 54*(2), 537-550.

Liu, R., & Dai, M. (2003). *Reform of college foreign language education: Present situation and strategies.* Beijing: Foreign Language Teaching and Research Press.

Özcan, M. (2010). *Çevrimiçi öğrenme destekli yabancı dil öğreniminde öğrenenlerin teknoloji uyumlarının tutum, özyeterlik algısı ve farklı ortamların kullanım sıklıklarıyla belirlenmesi* (Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi, Türkiye

Prensky, M. (2001), *Digital natives, digital immigrants part 1. On the Horizon*, 9(5), 1-6

Raihan, M. A., & Lock, H. S. (2012). Designing interactive and collaborative eLearning environments for TVET. *Journal of Educational Research*, *26*(2), 177-201.

Stockwell, G. (2007). A review of technology choice for teaching language skills and areas in the CALL literature. *ReCALL*, *19*(2), 105-120.

Susikaran, R. S. A. (2013). Towards developing pragmatic competence. *The Criterion: An International Journal in English*, *12*(1), 1-8.

Türker, M. S. (2019). Blog kullanımının yabancı dil olarak Türkçe öğrenenlerin okumaya yönelik tutumları üzerindeki etkisi. *Trakya Eğitim Dergisi*, *9*(2), 199-210.

Yaman, H. (2007). Türkçe öğretmeni adaylarının "öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme" dersi bağlamında Türkçe öğretiminde teknoloji kullanımına ilişkin yeterlilik ve algıları. *Hayef Journal of Education*, *7*, 57-71.

Yang, S. C., & Chen, Y. J. (2007). Technology-enhanced language learning: A case study. *Computers in human behavior*, *23*(1), 860-879.

Yilmaz, F., & Babacan, G. (2015). Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde podcast kullanımı. *Electronic Turkish Studies*, *10*(3), 1153-1170.

Zhang, D. (2009). The application of blog in English writing. *Journal of Cambridge Studies, 4*(1), 213-218.

Zhang, B., & Dafoe, A. (2019). *Artificial intelligence: American attitudes and trends*. Available at SSRN 3312874.

BÖLÜM 16

ÇOCUK SUÇLULUĞU: CEZA SİSTEMİNDE SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUKLARIN REHABİLİTASYON SÜREÇLERİ

Özge GAMSIZ TUNÇ[1]

1 Dr. , Adalet Bakanlığı, ozgegamsiz89@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7473-7975

Giriş

Çocuk suçluluğu psikoloji, sosyoloji, sosyal hizmet ve hukuk gibi farklı bilim alanında araştırılan konulardan biri olmuştur. Sosyoloji sözlüğünde çocuk, bir toplumda yetişkinlerle aynı düzeyde hukuksal ve ekonomik statü kazanamamış olan birey olarak tanımlanmaktadır (Marshall, 1999). Eğitim ve psikoloji sözlüğüne göre ise çocuk, sürekli gelişen ve değişen, olgunlaşma çağındaki birey olarak ifade edilmektedir (Bakırcıoğlu, 2012). Kuramdan kurama değişmekle birlikte Erikson'a göre, 12-18 yaş evresinde bireyin kimlik inşasının belirlendiği sekiz gelişim aşamasından birisi olan kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası dönemi (Burger, 2016) ergenlik dönemine denk gelmektedir. Bu dönem Türkiye için cezai sorumluluk alt yaş sınırı olan 12 yaş ile örtüşmektedir (Solak, 2021). Psikoloji bilimine göre çocuk kavramının sınırları belli bir yaşa göre çizilmemektedir. Çünkü psikolojide gelişim yaşam boyudur.

Hukuksal açıdan bakıldığında çocuk, 18 yaşın altındaki yetişkin olmaya aday olan bireyler olarak tanımlanmaktadır (Eryalçın ve Duyan, 2016). 11-18 yaş arasındaki henüz reşit olmamış ergen, hukuki açıdan çocuk sözcüğünün karşılığıdır (Yavuzer, 2006). Türkiye'de cezai ehliyet alt sınırı 12 yaş belirlenmiştir. Buna göre çocuklar 12 yaşına kadar cezai ehliyete sahip değillerdir (Günşen İçli, 2003). 12-18 yaş arasında suç işlemiş olan çocuklar suça sürüklenmiş çocuk olarak tanımlanmışlardır (Solak, 2021). Alanyazında "juvenile offender" kavramının çocuk/ergen suçlu karşılığı kullanıldığı, "juvenile delinquency" kavramının ise suça sürüklenen çocuk karşılığı kullanıldığı görülmektedir.

Türkiye'de çocuk suçlu ve suça sürüklenen çocuk terimlerinin kullanımında disiplinler arası bir fark olmadığı, ancak evrensel düzeyde "suça sürüklenme" ifadesinin daha yaygın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Suça sürüklenen çocuk kavramı, suça iten faktörler arasına toplumsal faktörleri de almaktadır (Solak, 2021). Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK)'nun 2005 yılında kabulüyle birlikte "suça sürüklenme" ifadesinin resmî olarak kullanılmaya başlandığı görülmüştür. Buna göre ÇKK'nin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik tanımına göre suça sürüklenen çocuk "Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk" (ÇKK, 2005, m. 3/2) olarak tanımlanmıştır. Çocuklar kanuni olarak bir suç işleseler bile toplumsal açıdan henüz bağımsız bireyler değillerdir. Bu nedenle suç işlemiş çocuklar hakkında suça sürüklenme ifadesinin kullanılmasının daha uygun olduğu söylenebilir.

Çocuk suçluluğu sosyoloji sözlüğünde, bir araya gelen gençlerin gürültülü konuşmaları ile saldırgan hareketlerden, dükkân soyma, meskene

Kaynakça

Akdemir Gandur, P. (2010). *Suça yönelen ergenlerin risk alma davranışlarının yordanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ashford, J. B., & Gallagher, J. M. (2019). Preventing juvenile transitions to adult crime: A pilot study of probation interventions for older, high-risk juvenile delinquents. *Criminal Justice and Behavior*, *46*(8), 1148-1164. doi:10.1177/0093854819835277

Ayan, S. (2011). *Suçlu kim? Türkiye'de çocuk suçluluğu.* Ankara: Ütopya.

Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve psikoloji sözlüğü.* Ankara: Anı.

Bartollas, C., & Schmalleger, F. (2017). *Çocuk suçluluğu* (Çev. Eds: D. Yücel & M. B. Gönültaş). (9. Baskı). Ankara: Nobel.

Bostancıoğlu, B. (2018). *Resim sanatı terapisinin madde bağımlısı gençlerin sosyal uyumlarına etkisi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Boyer, T. W. (2006). The development of risk-taking: A multi-perspective review. *Developmental Review,* 26(3), 291-345. https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.05.002

Burger, J. M. (2016). *Kişilik* (Çev: İ. D. Erguvan Sarıoğlu). (5. Baskı). İstanbul: Kaknüs.

CGTİHK (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun). (2004). *Ceza infaz kurumlarının türleri.* https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5275.pdf adresinden 12.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Cevher, M. (2007). Suça sürüklenen çocuklar. A. Solak (Editör), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu* içinde (s. 19-35). Ankara: Hegem.

Cömert, Ö. (2018). *Mükerrer çocuk suçluluğu: "Bitlis ili örneği".* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

CTEGM (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü). (2023a). *Ceza infaz kurumları tipleri.* https://cte.adalet.gov.tr/home/haritaliste adresinden 12.10.2023 tarihinde alınmıştır.

CTEGM (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü). (2023b). *İyileştirme ve Yeniden Topluma Kazandırma Daire Başkanlığı.* https://cte.adalet.gov.tr/Home/SSSorularDetay/11 adresinden 12.10.2023 tarihinde alınmıştır.

CTEGM (Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü). (2023c). *ARDIÇ programı.* https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ardic-programi adresinden 12.10.2023 tarihinde alınmıştır.

ÇKK (Çocuk Koruma Kanunu). (2005). *Amaç, kapsam, tanımlar ve temel ilkeler.* https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5395&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 adresinden 08.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Dinç, A. (2013). *Çocuk suçluluğunda ailenin rolü.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans

Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

DSDB (Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı). (2023a). *Denetimli serbestlik kapsamında çocuklara yönelik ne tür çalışmalar yapılmaktadır?* https://cte.adalet.gov.tr/Home/SSSorularDetay/3 adresinden 09.10.2023 tarihinde alınmıştır.

DSDB (Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı). (2023b). *DENGE.* https://cte-ds.adalet.gov.tr/denge_46708 adresinden 09.10.2023 tarihinde alınmıştır.

DSDB (Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı). (2023c). *DENGE Denetimli Serbestlik Gençlik Programı Broşür*. https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/581/dosya/unicef-brosur-tr20-05-20214-33-pm.pdf adresinden 09.10.2023 tarihinde alınmıştır.

DSDB (Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı). (2023d). *İstatistikler.* https://cte-ds.adalet.gov.tr/istatistikler adresinden 10.10.2023 tarihinde alınmıştır.

DSHY (Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği). (2021). *Çocuğun üstün yararı.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm adresinden 09.10.2023 tarihinde alınmıştır.

DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C., & Cooper, H. (2002). Effectiveness of mentoring programs for youth: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology*, *30*(2), 157-197.

Erbay, A. (2017). *Çocuk ve ergenlerde uyuşturucu madde kullanımının nedenleri: Türkiye özelinde bütüncül bir bakış.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü.

Eryalçın, M. (2020). *Denetimli serbestlik hizmeti alan gençlerin ve hizmet sunan uzmanların denetimli serbestlik uygulamalarına ilişkin değerlendirmeleri.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Eryalçın, M., & Duyan, V. (2016). *Suça sürüklenen çocuk ve gençler.* İstanbul: Yeni İnsan.

Göker, M. (2015). *Denetimli serbestlik tedbiri altındaki suça sürüklenen çocuk ve gençlerin sosyal destek algısı Ankara Denetimli Serbestlik Genel Müdürlüğü örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Gönültaş, B. (2017). Çocuk suçluluğunda gelişim aşamaları: Çocuk suçluluğunun önlenmesinde okul bazlı yaklaşım. D. Yücel & M. B. Gönültaş (Editörler), *Adli sosyal hizmet* içinde (s.143-154). Ankara: Nobel Akademik.

Günşen İçli, T. (2003). Toplumdan kopuş: Suç ve şiddet. İ. Sezal (Editör), *Sosyolojiye giriş* içinde (s. 498-558). Ankara: Martı.

Günşen İçli, T. (2009). *Çocuk, suç ve sokak: Sokakta yaşayan, suç işleyen ve suça maruz kalan çocuklar.* Ankara: T. C. Bakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Günşen İçli, T. (2021). *Kriminoloji.* (11. Baskı). Ankara: Seçkin

İmamoğlu, A. (2015). *Psikolojik ve ahlaki açıdan çocuk suçluluğu.* İstanbul: Dem.

İslamoğlu, G. (2017). *Çocuk suçluluğunun sosyolojik olarak incelemesi: İstanbul/ Gaziosmanpaşa örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karataş, Z., & Mavili, A. (2019). Çocuk adalet sisteminde suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamalarda karşılaşılan sorunlar. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 19*(45), 1013-1043. doi: 10.21560/spcd.v19i50781.519076

Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (Çev: O. Akınhay & D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat.

Matthews, B., & Hubbard, D. (2007). The helping alliance in juvenile probation. *Journal of Offender Rehabilitation, 45*(1-2), 105-122. doi:10.1300/ j076v45n01_09

Mutlu, Z. (2022). *Çocukluk döneminde suça sürüklenmiş bireylerin çocuk adalet sistemine yönelik deneyimleri.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Burdur: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öter, A. (2005). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri (Antalya örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkol, T. (2023). *Denetimli serbestlik tedbiri verilen çocukların okul dönemlerinin incelenmesi: Ankara denetimli serbestlik müdürlükleri örneği.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çankırı: Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, N. (2013). *Suça sürüklenen çocukların risk alma davranışlarının ve problem çözme becerilerinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Haliç Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Poyraz Fındık, O. T. (2015). *Suça sürüklenen çocukların rehabilitasyon döneminde ruh sağlığı bileşenlerinin önemi ve değerlendirilmesi.* Tıpta Uzmanlık Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Tıp Fakültesi.

Romer, D., & Hennessy, M. (2007). A biosocial-affect model of adolescent sensation seeking: The role of affect evaluation and peer-group influence in adolescent drug use. *Prevention Science*, *8*, 89-101.

Sağlam, M. (2015). *Yargılama süreci devam eden suça sürüklenen çocuklara yönelik hazırlanan destek eğitim programının çocukların duygu ve düşüncelerine etkisinin incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Saldırım, M. (2007). Ceza infaz kurumundan eğitim kurumuna. A. Solak (Editör), *Okullarda şiddet ve çocuk suçluluğu* içinde (s. 77-97). Ankara: Hegem.

Seyhan, K., & Bahar, H. İ. (2006). Çocuk suçluluğu. Ş. Ş. Erçetin (Editör), *Çocuk ve suç* içinde (s. 1-43). Ankara: Mikro Basım.

Siyez, D. M. (2013). *Ergenlerde problem davranışlar: Okul temelli önleme çalışmaları ile ilgili uygulama örnekleri.* (4. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Solak, Ö. (2021). *Suça sürüklenen çocuk olmak-Yeni neslin suç deneyimleri.* Ankara: Nobel.

Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, *9*(2), 69-74. https://doi.org/10.1016/j.tics.2004.12.005

Taşkın, E. E. (2019). *Çocuk suçluluğunda akran etkisi (Isparta Denetimli Serbestlik örneği).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

T. C. Sağlık Bakanlığı. (2023). *COVID-19 nedir?* https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html adresinden 10.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Tolan, P., Henry, D., Schoeny, M., & Bass, A. (2008). Mentoring interventions to affect juvenile delinquency and associated problems. *Campbell Systematic Reviews*, *4*(1), 1-112.

Tuncay, T., & Tekin, H. H. (2022). *Sosyal hizmet mesleğinin ABC'si.* (2. Baskı). Ankara: Nika.

TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) (2020). *Ceza infaz kurumu istatistikleri.* https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202 adresinden 08.10.2023 tarihinde alınmıştır.

Uluğtekin, S. (1991). *Hükümlü çocuk ve yeniden toplumsallaşma.* Ankara: Bizim Büro

Yağbasan, Y. (2010). *Çocuk suçluluğunun toplumsal nedenleri ve cezai sorumluluğu.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yalçın, M. (2021). *Suça sürüklenen ergenlerde öfke kontrolüne yönelik bilişsel davranışçı grup terapisinin etkililiği ve iyileştirici faktörler.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yavuzer, H. (2006). *Çocuk ve suç.* (11. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

BÖLÜM 17

META-ANALİZDE GRİ LİTERATÜR

Yıldız YILDIRIM[1]

1 R. Öğr.Üyesi., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, yildizyldrm@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8434-5062

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda teknolojik, fiziksel vb. olanakların artmasına paralel olarak yayınlanan veya yayınlanmayan bilimsel araştırmaların sayıca arttığı görülmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle de sayısı gün geçtikçe artan araştırmalara erişim de kolaylaşmaktadır. Ayrıca araştırmalardaki ve dergilerdeki bu artış ve erişimdeki kolaylaşma nedeniyle ortak nokta barındıran araştırma sonuçlarının birleştirilmesi ihtiyaç haline gelmiştir. Hatta bu ihtiyaç 20. yüzyılda doğmuş ve çalışma sonuçlarının birleştirildiği ilk örnek literatürde görülmüştür (Simpson & Pearson, 1904). Yine aynı yüzyılda çalışma sonuçlarının birleştirilmesinde etki büyüklüğünün kullanımının önerilmesiyle meta-analiz çalışmaları doğmuştur (Glass, 1976). Böylelikle aynı ölçeğin de kullanımıyla eğitim araştırmalarında da meta-analiz üst bir analiz olarak yerini almıştır.

Bilim insanlarının tek bir çalışmanın temel bir sorunu çözmeyeceğini yüzyıllardır biliyor olmaları nedeniyle meta-analiz doğmuştur (Hunter & Schmidt, 2004). Meta-analiz geniş anlamıyla niceliksel bir literatür taramasıdır (Guzzo, Jackson & Katzell, 1987). Bir meta-analiz araştırmasını yürütmek için birincil çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü meta-analiz araştırmasının temel amacı birincil çalışmaların sonuçlarını birleştirmektir. Bunun için birtakım süreçlerin izlenmesi gerekmektedir. Meta-analize konu olan problem belirlendikten sonra birincil çalışmaların meta-analize dahil edilmesi süreci genel olarak literatürde geliştirilen bazı kontrol listelerine göre yürütülmektedir (Moher vd., 2009; Page vd., 2021; Sánchez-Meca vd., 2021). Bu kontrol listelerinden eğitim araştırmalarında en sık kullanılanı 27 maddelik PRISMA kontrol listesidir ve Türkçesi de bulunmaktadır (www.prisma-statement.org, 2009). Hatta kontrol listesine uygun olarak tasarlanabilen akış şemaları da bulunmaktadır. Bu akış şemasında öncelikle tanılama, sonrasında tarama, uygunluk ve dahil etme gibi aşamalar bulunmaktadır. Tanılama aşamasında tarama yapılmak üzere veri tabanları, dergiler, kütüphaneler, bildiriler, raporlar vb. kaynaklar ve taramada kullanılacak anahtar kelimeler önemlidir. Bu aşamada belirlenen kaynaklar önem arz etmektedir. Çünkü yayınlanmış yayınların yanında yayınlanmamış olan literatürün de taranıp taranmayacağı konusunda bilgi sunmaktadır. Tarama aşamasında ise belirlenen anahtar kelimelerle kaynaklar taranarak ya da türüne göre bazı kaynakların tamamı taranarak birincil çalışmalar filtrelenmektedir. Bu aşamada genelde birden fazla indekste taranan / tekrarlı olduğu belirlenen çalışmalar ve anahtar kelimelere rağmen meta-analizin konusuyla ilgisiz olduğu belirlenen çalışmalar elenmektedir. Uygunluk aşamasında ise daha önce belirlenen dahil etme kriterleri doğrultusunda tarama aşamasından kalan çalışmalar incelenmekte ve kodlanmaktadır. Dahil etme aşamasında ise meta-analize dahil edilecek birincil çalışmalar nihai olarak görülmektedir. PRISMA'nın 2020 versiyonunda ise 27 madde geliştirilerek alt maddeler oluşturulmuştur ve akış

KAYNAKLAR

Becker, B. J. (2005). Failsafe N or file-drawer number. In (Ed. Hannah R. Rothstein, H. R., Alexander J. Sutton, & Micheal Borenstein) *Publication bias in meta-analysis: Prevention, assessment and adjustments* (p. 111-125). USA: Wiley.

Begg, C. B., & Mazumdar, M. (1994). Operating characteristics of a rank correlation test for publication bias. *Biometrics, 50*(4), 1088-1101.

Bellefontaine, S. P., & Lee, C. M. (2014). Between black and white: Examining grey literature in meta-analyses of psychological research. *Journal of Child and Family Studies*, 23, 1378-1388.

Benzies, K. M., Premji, S., Hayden, K. A., & Serrett, K. (2006). State-of-the-evidence reviews: advantages and challenges of including grey literature. *Worldviews on Evidence-Based Nursing, 3*(2), 55-61.

Bonato, S. (2018). Searching the grey literature: *A handbook for searching reports, working papers, and other unpublished research.* London: Rowman & Littlefield.

Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P., & Rothstein, H. R. (2009*). Introduction to meta-analysis.* USA: John Wiley & Sons.

Card, N. A. (2012). *Applied meta-analysis for social science research.* New York: Guilford.

Cleophas, J. T., & Zwinderman, H. A. (2017). *Modern meta-analysis: Review and update of methodologies.* Switzerland: Springer International Publishing.

Conn, V. S., Valentine, J. C., Cooper, H. M., & Rantz, M. J. (2003). Grey literature in meta analyses. *Nursing Research,* 52, 256–261. https://doi.org/10.1097/00006199-200307000-00008

Corlett, R. T. (2011). Trouble with the gray literature. Biotropica, 43(1), 3-5. https://doi.org/10.1111/j.1744-7429.2010.00714.x

Cornell University. (2023). https://arxiv.org/

Deeks J.J., Macaskill, P, & Irwig, L. (2005). The performance of tests of publicationbias and other sample size effects in systematic reviews of diagnostic testaccuracy was assessed. *J Clin Epidemiol, 58*(9), 882–93.

Duval, S., & R. Tweedie. (2000a). A non-parametric "trim andfill" method of assessing publication bias in meta-analysis. *J. Am. Stat. Assoc.*, 95, 89–98.

Duval, S., & R. Tweedie. (2000b). Trim and fill: a simple funnel-plot-based methodof testing and adjusting for publication bias in meta-analysis. *Biometrics,* 56, 455–463.

Egger, M., Smith, G. D., Schneider, M., & Minder, C. (1997). Bias in meta-analysis detected by a simple, graphical test. *BMJ, 315*(7109), 629-634. https://doi.org/10.1136/bmj.315.7109.629

Glass, G. V. (1976). Primary, secondary, and meta-analysis of research. *Educational Researcher, 5*(10), 3-8. https://doi.org/10.2307/1174772

Gleser, L. J., & Olkin, I. (1996). Models for estimating the number of unpublished studies. *Statistics in Medicine, 15*(23), 2493-2507.

Gustini, D. (2019) Retrieving grey literature, information, and data in the digital age. In (Eds. Harris Cooper, Larry V. Hedges and Jeffrey C. Valentine) *The handbook of research synthesis and meta-analysis* (p. 101-126). United States: Russell Sage Foundation.

Guzzo, R. A., Jackson, S. E., & Katzell, R. A. (1987). Meta-analysis analysis. *Research in Organizational Behavior, 9*(1), 407-442.

Hanji, M. B. (2017). *Meta-analysis in psychiatry research: fundamental and advanced methods.* USA: CRC Press.

Hartling, L., Featherstone, R., Nuspl, M., Shave, K., Dryden, D. M., & Vandermeer, B. (2016). The contribution of databases to the results of systematic reviews: a cross-sectional study. *BMC Medical Research Methodology,* 16, 1-13.

Hartling, L., Featherstone, R., Nuspl, M., Shave, K., Dryden, D. M., & Vandermeer, B. (2017). Grey literature in systematic reviews: a cross-sectional study of the contribution of non-English reports, unpublished studies and dissertations to the results of meta-analyses in child-relevant reviews. *BMC Medical Research Methodology, 17*(1), 1-11.

Hunter, J. E., & Schmidt, F. L. (2004). *Methods of meta-analysis: Correcting error and bias in research findings* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Kulinskaya, E., Morgenthaler, S., & Staudte, R. G. (2008). *Meta analysis: A guide to calibrating and combining statistical evidence.* John Wiley & Sons.

Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., Altman, D. G., & Prisma Group. (2010). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: The PRISMA statement. *International Journal of Surgery, 8*(5), 336-341.

Macaskill, P, Walter, S. D., & Irwig, L. (2001). A comparison of methods to detectpublication bias in meta-analysis. *Stat Med., 20*(4), 641- 654.

Orwin, R. G. (1983). A fail-safe N for effect size in meta-analysis. *Journal of Educational Statistics, 8*(2), 157-159.

Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., ... & Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 statement: an updated guideline for reporting systematic reviews. *International Journal of Surgery,* 88, 105906. https://doi.org//10.1136/bmj.n71

Peters, J. L., Sutton, A. J., Jones, D. R., et al. (2006). Comparison of two methods todetect publication bias in meta-analysis. *JAMA, 295*(6), 676-680.

Rosenberg, M. S. (2005). The file-drawer problem revisited: A general weighted method for calculating fail-safe numbers in meta-analysis. *Evolution, 59*(2), 464-468.

Sánchez-Meca, J., Marín-Martínez, F., López-López, J. A., Núñez-Núñez, R. M., Rubio-Aparicio, M., López-García, J. J., ... & López-Nicolás, R. (2021). Improving the reporting quality of reliability generalization meta-analyses: The REGEMA checklist. *Research Synthesis Methods, 12*(4), 516-536.

Schmid, C., Stijnen, T., & White, I. (2021). *Handbook of meta-analysis.* USA: CRC Press

Simpson, R. J. S., & Pearson, K. (1904). Report on certain enteric fever inoculation statistics. *The British Medical Journal, 2*(2288), 1243-1246.

Tang J-L, & Liu JLY. (2000). Misleading funnel plot for detection of bias in meta-analysis. *J Clin Epidemiol, 53*(5), 477-484.

Walker, E., Hernandez, A. V., & Kattan, M. W. (2008). Meta-analysis: Its strengths and limitations. *Cleveland Clinic Journal of Medicine, 75*(6), 431.

www.prisma-statement.org. (2009). http://www.prisma-statement.org/documents/PRISMA%20Turkish%20checklist.pdf

www.prisma-statement.org. (2020). http://www.prisma-statement.org/PRISMAStatement/

Yıldırım, Y., & Tan, Ş. (2023). A new weighting method in meta-analysis: The weighting with reliability coefficient. *Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology, 14*(3), 249-265.

BÖLÜM 18

İKİ DİLLİLİKLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR, İKİ DİLLİLİK TÜRLERİ VE İKİ DİLLİ EĞİTİM MODELLERİ (YURT DIŞINDAKİ TÜRK ÇOCUKLARI BAĞLAMINDA)

Hüseyin GÖÇMENLER[1]

1 Dr., Hacettepe Üniversitesi TÖMER, huseyingocmenler10@gmail.com., ORCID: 0000-0003-2904-0383

1. Giriş

Günümüzde birçok insan doğduğu ülkeden farklı bir ülkede yaşamaktadır. Bu bazen bir zorunluluk bazen de bir gönüllük esasına dayanmaktadır. Küreselleşme ile birlikte dünyada yaşanan iklim krizleri, savaşlar, daha iyi bir yaşam kurma arzusu, eğitim, turizm, ticaret gibi birçok farklı amaçlarla bireyler farklı ülkelere göç etmektedir. Avrupa Konseyi Modern Diller Merkezi (European Centre for Modern Languages of the Council of Europe –ECML, 2018) dünya nüfusunun yarısından fazlasının iki ya da çok dilli olduğunu belirtmektedir ve bunda göçlerin çok büyük etkisi vardır.

Yaşanılan ülkeyle ilgili uyum süreçleri beraberinde birçok sorunla karşı karşıya kalmayı kaçınılmaz kılmaktadır. Söz konusu uyum süreçlerinin başında göç edilen yeni ülkenin resmi dilini öğrenme gelmektedir. Bireyler bir ülkede yaşamaya başladıktan sonra temel ihtiyaçları toplumla uyum içinde yaşamak ve iletişim kurmaktır. Bu süreçte toplum dilini öğrenmek, kendi ana dilini unutmamak ve kültürel kimliğine korumak aynı zamanda toplumsal kültüre uyum sağlamak gibi birçok durumla karşılaşılmaktadır. Söz konusu bu durumlar çalışma çerçevesinde iki dillilik bağlamında incelenecektir.

İki dilliliğin esası dile dayanmaktadır. Dil, insan yaşamında çok hayati bir öneme sahiptir. Bu önem hem bireyin kendi kişisel varlığını inşa etmesinde hem de toplumsallaşmasında kendini göstermektedir. İnsan ontolojik yaratılışı itibarıyla bir toplum içinde yaşamak durumundadır. Bu sebeple yaşamını sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesi için toplumsal iletişim becerilerinin belli bir yetkinlik düzeyinde gelişmesi beklenir. Bunun için öncelikle içine doğduğu ailenin dilini öğrenir ki buna ana dili diyoruz. Ana dili bireyin hayatı tanıdığı, anlamlandırdığı çevresiyle bağ kurduğu ilk ve temel iletişim aracıdır. Dünyaya ana dili penceresinden bakar ve yaşamı sona erene kadar ana dili penceresinin etkisi devam eder. Dilin, bireye kimlik kazandırmada çok önemli bir role sahip olduğunu söylemek mümkündür. Aksan (2009, s. 13) da benzer şekilde, dilin bir milletin kültürünün aynası olduğunu belirtir; dili, insanın ve uygarlığın en önemli belirtisi ve aracı olarak nitelendirir. Dil ve kültürün birbirini bütünleyen yapısı, aynı kültür çevresi içerisinde aynı dili kullanan bireyleri etkilemektedir.

İnsan yaşamında dilin çok önemli işlevlere sahip olduğu bilinmektedir. Bu işlevlerden bazıları görülebilir, açık ve somut bir şekilde gerçekleşirken bazı işlevler de örtük ve soyut bir şekilde gerçekleşir. İki kişinin iletişimi sırasında dilin kullanımı açık, görülebilir ve somut bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Oysa dilin ciddi ölçüde etkilediği, şekillendirdiği kimlik oluşumunda dilin etkisi örtük ve soyut bir biçimde gerçekleşmektedir. Bu durum dilin kimlik oluşumunda belirleyici ve etkin bir role sahip olduğu

KAYNAKÇA

Achmet, İ. K. (2005). *Yunanistan'da (Batı Trakya'da) iki dilli eğitim veren azınlık okullarında Türkçe ve Yunanca öğretim gören öğrencilerin okuduğunu anlama ve yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aksan, D. (2009). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dilbilim*. Ankara: TDK.

Altıparmak Yılmaz, H.M. (2020). *avustralya'da yaşayan türklerin dil görünümlerinin iki dillilik bağlamında incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Ayan Ceyhan, M., Koçbaş, D. (2009). *Çiftdillilik ve eğitim*. Erişim tarihi: 10.10.2022 Web: http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/CiftdillilikVeEgitim.pdf

Baker, C. (2001). *Foundations of bilingual education and bilingualism.* (3rd Edition). Clevedon, England: Multilingual Matters Ltd.

Baker, C. (2011). *Foundations of bilingual education*. New York, NY: Multilingual Matters

Baker, C., and Prys-Jones, S. (1998). *Encyclopedia of bilingualism and bilingual educatio*n. Philadelphia, PA: Multilingual Matters.

Beardsmore, H. B. (1982). *Bilingualism basic principles*. England: Clevedon Publishing.

Berry, J. W. (2005). Acculturation: living successfully in two cultures. *International Journal of Intercultural Relations (29),* 697-712.

Bialystok, E. (2018). Bilingual education for young children: review of the effects and consequences. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism, 21*(6), 666-679. doi: 10.1080/13670050.2016.1203859

Bican, G. (2017). İki dilliliğin tanımlanması: Kuramsal tartışmalar ve güncel dilbilimsel yaklaşımlar. *Ana Dili Eğitimi Dergisi, 5*(2), 353-366. doi: 10.16916/aded.298779

Bican, G. (2019). Dil öğretiminde çok dilli bakış açısı. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES),* 52(3), 943-966.

Bingöl Arslangiray, A.S. (2013). 3. kuşak Türk çocukları ve iki dilli-iki kültürlü eğitim modelleri (Hessen eyaleti Koala projesi). Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Block, D. (2007). Bilingualism: four assumptions and four responses. *Innovation in Language Learning and Teaching 1*, 66–82.

Bloomfield, Leonard (1933). *Language,* New York: H. Holt and Company.

Bölükbaş, F., Golynskaıa, A. & Hançer, F. B. (2019). İki dillilik: Tanımı ve türleri üzerine kuramsal tartışmalar. *International Journal of Languages' Education and Teaching, 1*(7.2), 98-113.

Council of Europe (2018). *Plurilingual and intercultural education: definition and founding principles.* Erişim tarihi:10.10.2021Retrieved from https://www.coe.int/en/web/platformplurilingual-intercultural-language-education/the-founding-principles-ofplurilingual-and-intercultural-education

Cook, V. (2010). The relationship between first and second language acquisition revisited. E. Macaro, (Ed.), in *The continuum companion to second language acquisition* (pp. 137-157). London: Continuum.

Corbin, J. S., and Strauss, A. A. (2008). Strategies for qualitative data analysis. *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory,* 3. 9781452230153.

Cummins, J. (2009). Bilingual and immersion programs. In M. H. Long and C. J. Doughty (Eds.), The *handbook of language teaching* (pp. 161-181). Singapore: Wiley-Blackwell.

Cummins, J. (2000). *Language, power, and pedagogy: bilingual children in the crossfire*. Clevedon: Multilingual Matters.

Cummins, J. (1991). Interdependence of first-and second-language-proficiency in bilingual children. E. Bialystok (Ed*.), In Language processing in bilingual children* (pp. 70-89). Cambridge: Cambridge University Press.

Collier, V. P. (1989). How long? A synthesis of research on academic achievement in second language. *TESOL Quarterly,* 23, 509-531.

Cummins, J., and Hornberger, N. H. (2008). *Bilingual education.* New York, NY: Springer.

European Centre for Modern Languages of the Council of Europe (2018). *Plurilingual and intercultural education.* Erişim tarihi: 10.10.2021 Retrieved from https://www.ecml.at/Home/tabid/59/language/en-GB/Default.aspx

Demircan, Ö. (2005). *Yabancı dil öğretim yöntemleri*. İstanbul: DER Yayınları.

Field, F. W. (2011). *Key concepts in bilingualism*. New York: Palgrave Macmillan.

García, O., & Lin, A. M. (2017). Translanguaging in bilingual education. *Bilingual and multilingual education*, 117-130.

Göç Terimleri Sözlüğü (2009). Cenevre: IOM (Uluslararası Göç Örgütü)

Grosjean, F. (2008). *Studying Bilinguals*. Oxford: Oxford University Press.

Grosjean, F. (2010). *Bilingual: life and reality*. Massachusetts: Harvard University.

Gürbüz, R. (2016). İki dilli öğrencilere yönelik ölçme ve değerlendirmede merkezi sınavlar: Hollanda örneği (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Güzel, Abdurrahman (2010). *İki Dillilere Türkçe Öğretimi*, Ankara: Vizyon Yayınevi.

Hamamcı, Z. (2020). İki dillilik ve yabancı dilde eğitim programları. *Dünya Dille-*

ri, Edebiyatları ve Çeviri Çalışmaları Dergisi (DEDÇED), 1(2), 158-174.

Haugen, Einar (1953). *The Norwegian langauge in America: a study in bilingual beaviour*, Philadelphia: Penn., University of Pennsylvania Press.

Harmers, Josiane F. and Blanc, Michel H. A. (2004). *Bilinguality and bilingualism*, Cambridge: Cambridge University Press.

Haznedar, B. (2018). *Avrupa'da başka dilleri konuşanlar: Yetişkin yaştaki göçmenler ve göçmenlerle çalışan öğretmenlerin eğitimi.* Newcastle upon tyne: Newcastle Üniversitesi.

Helot, C., and Cavalli, M. (2017). Bilingual education in Europe. O. Garcia, A. Lin, and S. May (Eds.), *in Encyclopedia of bilingual and multilingual education* (pp. 472-487). Cham: Springer International Publishing.

Hull, R., Vaid, J. (2007). Bilingual language lateralization: A meta-analytic tale of two hemispheres. *Neuropsychologia,* 45, 1987-2008.

İnce, B. (2011). Yurt dışındaki türk çocuklarının ana dilleri türkçede yaşadıkları anlatım sorunları: fransa örneği. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaağaç, G. (2011). Bireysel iki dillilik ve toplumsal iki dillilik. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (717), 222-228.

Karaca, İ. (2011). *Uyumun anahtarı Türkçe. Almanya'daki Türkçenin bizden kaçırılan önemi*. Web: http://anadilim-turkce.de/wp-content/uploads/Uyumun-AnahtariT%C3%BCrkce.pdf adresinden 27.05.2012 tarihinde alınmıştır.

Karahan, F. (2014). *Çok dilli ve çok kültürlülükte dil öğretimi, yurtdışında Türkçe öğretmeni yetiştirme- geliştirme programı (ders notları).* İ. Güleç, A. Okur (Ed.). s. 11-24. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınları.

Lambert, W. E. (1977). Effects of bilingualism on the individual: Cognitive and sociocultural consequences. P. A. Hornby (Ed.), *Bilingualism: Psychological, social and educational implications içinde* (s. 15-28). New York: Academic.

Laroussi, F. (2006). *La problématique du plurilinguisme et du pluriculturalisme. Colloque Bilinguisme et interculturalité*, Mayotte, mars 2006 (www.ac-mayotte.fr).

Lindholm-Leary, K. J. (2001). *Dual language education*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.

Losey, K. M., Kurthen, H. (2003). Dispelling myths. Facts for developing an appropriate policy in immigrant nations. *International Journal of Learning*, 10, 917-931.

Macnamara, John (1967). The Bilingual's Linguistic Performance, *Journal of Social Issues*, 23: 58- 77.

Mackey, W. F. (1976). *Bilinguisme et contact des langues*. Paris: Klincksieck, Linguistique (nouvelle édition 2000).

Mackey, W. F. (1997). Bilinguisme. Moreau, M. L. (éd.), *Sociolinguistique. Concepts de base*. Bruxelles: Mardaga, 61-64.

May, S. (2008). Bilingual/immersion education: What the research tells us. J. Cummins and Hornberger, N. H. (Eds.), *In Encyclopedia of Language and Education* (pp. 19-34). Boston, Massachusetts, MA: Springer

Montrul, S. (2013). Bilingualism and the heritage language speaker. T. K. Bhatia T. K. and William C. Ritchie (ed.). *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism*. (Second Edition). p. 168-189. UK: Blackwell Publishing, Ltd.

Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple voices.* Cornwall: Blackwell.

Özdemir, M. Ç. (1988). Federal Almanya'daki Türk işçi çocuklarının eğitim sorunları açısından iki dillilik ve iki kültürlülük ile ilgili eğitim modelleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Romaine, S. (1989). *Bilingualism (language in society*). Oxford, UK: Basil Blackwell Ltd.

Siege, J. (2011). Social context. C.H. Doughty and M. H. Long (Ed.). *The handbook of second language acquisition* p. 178-223. UK: Blackwell Publishing, Ltd.

Siguan, M. & Mackey, W.F. (1986). *Education et bilinguisme*. Paris, Unesco: Delachaux et Niestlé.

Skutnabb-Kangas, T. (1981), *Bilingualism or not: the education of minorities*. Clevedon, UK: Multilingual Matters

Süverdem, F. B. ve Ertek, B. (2020). İki dillilik ve iki kültürlülük: göç, kimlik ve aidiyet. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 6(2), 183-207.

Türk Dil Kurumu (2005). Güncel Türkçe Sözlük.

Uyar, Gülşen (2012). İkidillilik (bilingualism). *Dilim Ankara Üniversitesi Dilbilim Topluluğu Dergis*i, 9, 21-25

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.

Wei, L. (2013). Conceptual and methodological ıssues in bilingualism and multilingualism research. T. K. Bhatia T. K. and William C. Ritchie (ed.). *The Handbook of Bilingualism and Multilingualism* (Second Edition). p. 26-51. UK: Blackwell Publishing, Ltd.

Yağmur, K. (2007). İki dilli çocukların dil becerilerinin ölçümü ve eşik kuramı. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi,* (135), 60-76.

Yağmur, K. (2006). Batı Avrupa'da Türkçe öğretiminin sorunları ve çözüm önerileri. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi,* (134), 26-41.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları,

Yıldız, C. (2008). *Almanya'da ana dili olarak Türkçe öğretimi ve Alman okullarındaki Türk çocuklarına yönelik eğitim uygulamaları*, http://www.dobam.eu/downloads/cytuerkcev2.pdf adresinden 09.03.2016 tarihinde erişilmiştir.

BÖLÜM 19

KODALY YAKLAŞIMINDA ÇALGI EĞİTİMİ

Merve Nihan ERTEKİN KAYA[1]

1 Araştırma Görevlisi Doktor, Necmettin Erbakan Üniversitesi
mnertekin@gmail.com ORCID: 0000-0002-1775-5640

Giriş

1. Kodaly Yaklaşımı

Kodaly yaklaşımı Macar besteci, müzikolog ve müzik eğitimcisi Zoltan Kodaly'ın (1882-1967) müzik eğitimi konusundaki görüşleri çerçevesinde şekillenmiş ve dünyada müzik eğitiminde kendine yer edinmiş bir müzik öğretim yaklaşımıdır.

Besteci yönü ve etnomüzikoloji alanındaki çalışmaları ile tanınan Kodaly'ın müzik eğitimine yönelik fikirlerinin oluşmasında, öğretmen adayı genç öğrencilerin sanat değeri olmayan şarkıları beğenerek söylediklerini fark etmesi etkili olmuştur. Kodaly bu konudaki görüşlerini şu sözlerle anlatır: *"Geçen gün Buda tepelerinde geziye çıkan bir grup kızın şarkılarını dinledim. Kendi zevkleri için şarkı söylerken neyi seçiyorlar? Şarkılar arasında tek bir okul şarkısı yoktu. ...Onlar öğretmen kolejinin öğrencileri, orta sınıf ailelerin çocukları, Macaristan'ın gelecekteki anneleri ve öğretmenleriydi. Köy çocukları sanata en yatkın olanlardır. Okul dışında duydukları çoğunlukla halk müziğinin eski ve asil ürünleridir. Kötü olan, şehirlerde radyo ve gramofonlardan duyulan seslerdir. ...Kötü tat hızla yayılır. Sanatta bu, sözgelimi giysilerde olduğu kadar masum değildir. Zevksiz giyinen bir kişi sağlığını tehlikeye atmaz ama sanat zevki kötüyse bu ruhun bir hastalığı olur. Şaheserlerle temastan ve onlardan yayılan hayat veren beslemeden yoksun kalan ruh tükenir ve bodurlaşır; tüm karakteri bir işaretle damgalanır* (Kodaly, 1929; 1974: 120).

Sanat eğitiminin önemini ve gerekliliğini yukarıdaki sözlerle ifade eden Kodaly şu sözlerle de müzik eğitimin önemine dikkat çeker: "*Kisvarda'da kimin müzik öğretmeni olduğu, opera şefinin kim olduğundan çok daha önemlidir, çünkü kötü şef o an için başarısız olur (hatta çoğu zaman iyi bir şef de). Ama kötü bir öğretmen, otuz yıl boyunca otuz sınıf öğrencisinin müzik sevgisini yok edebilir."* (Kodaly, 1929; 1974: 124).

Kodaly müziğin insan yaşamındaki gerekliliğinin altını çizmiş ve müziksel anadil fikrini ortaya koymuştur. Kodaly'a göre müziğin insan ruhuna iyi gelen yanından faydalanmak için toplumdaki herkesin müziksel okuryazarlığa sahip olması gereklidir ve müziksel okuryazarlığa giden yol halk şarkılarından geçmektedir. Halk şarkıları ve tekerlemeler yaşayan müzik olmaları, sanat eserlerinin taşıdığı değerleri barındırmaları ve basit müziksel yapıları ile erken çocukluk döneminden itibaren müziksel becerilerin kazandırılması için uygun araçlardır (Jardanyi, 1975: 24). Kodaly erken yaşta verilmeye başlanacak müzik eğitiminin önemine de dikkat çekerek ilkokulda öğrenmek için çok geç kalınmış olacak her şeyin okulöncesi dönemde oyun yolu ile öğrenilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Kodaly, 1941; 1974: 128).

KAYNAKÇA

Bero, A. J. (1990). *Development of an instrumental method book for Bb clarinet using aspects of the Kodaly method* (Order No. EP31807). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (871815634).

Boshkoff R. (1991). Lesson planning the Kodaly way. *Music Educators Journal 78* (2), 30-34.

Bowyer J. (2015). More than solfege and hand signs. *Music Educators Journal.* DOI: 10.1177/0027432115611232.

Choksy L. (1974). *The Kodaly Method.* Prentice Hall.

Choksy L., Abramson R. M., Gillespie A. E. & Woods D. (1986). *Teaching music in the twentieth century.* Prentice Hall.

De Vries P. (2001). Reevaluating common Kodaly practices. *Music Educators Journal 88* (3), 24-27.

Dillahunt, K. R. (2004). *Recorder instructional unit addressing the National Standards utilizing the Kodaly Apporach* (Order No. EP31751). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (872273849).

Ester, D. P., Scheib, J. W., & Inks, K. J. (2006). Takadimi: A Rhythm System for All Ages. *Music Educators Journal*, *93*(2), 60-65. https://doi.org/10.1177/002743210609300222

Hallam, S. (1998). The predictors of achievement and dropout in instrumental tuition. *Psychology of Music 26*(2): 116-132.

Hongsermeier, J. E. (1995). *Kodaly-inspired musicianship training and the beginning piano student: Integrating musical and technical skill development* (Order No. 9529078). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (304175624).

Jacobi B. S. (2011). Kodaly, Literacy, and the brain: preparing young music students to read pitch on the staff. *General Music Today 25* (2), 11-18.

Jardanyi P. (1975). *Folk music and music education.* Music education in Hungary (edt. Frigyes Sandor). Corvina Press.

King, M. B. (2000). *Teaching piano with the Kodály method as developed by Katinka Scipiades Daniel* (Order No. 1407913). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (304619505).

Kodaly Z. (1929; 1974). "*Children's Choir"* The selected writings of Zoltan Kodaly. Boosey & Hawkes.

Kodaly Z. (1941;1974). "*Music in the kindergarten"*. The selected writings of Zoltan Kodaly (edt. Ferenc Bonis). Boosey&Hawkes.

Kodaly Z. (1953; 1974). *"Who is a Good Musician?"* The selected writings of Zoltan Kodaly.

Kokas K. (1970). Kodaly's concept of music education. *Bulletin of the Council for Research in Music Education* 22, 49-56.

Rappaport J. C. (2016). Traditional Kodaly rhythm syllables: Taking a new look. *Kodaly Envoy, 42* (3), 4-9.

Richards M. H. (1966). The Kodaly system in the elementary school. *Bullentin of the Council for Research in Music Education,* 8, 44-48.

Ringer A. L. (1971). Kodaly and education: a musicological note. *College music symsposium 11*, 60-65.

Schlaug, G., Forgeard, M., Zhu, L., Norton, A, Norton, a. & Winner, E. (2009). Training- induced Neuroplasticity in Young Children. The Neurosciences *and Music III: Disorders and Plasticity: Ann N.Y. Acad. Sci.* 1169, 205-208.

Schleuter, S. (1984). *A sound approach to teaching instrumentalists.* The Kent State University Press.

Sindelar, B. J. (1989). *Integrated music reading program using the Kodaly approach as a model for beginning reading skills at the piano* (Order No. EP31783). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (872280589).

Sinor J. (1980). Musical development of children&Kodaly pedagogy. *Kodaly Envoy 6* (3), 17-20.

Szönyi E. (1990). *Kodaly's principles in practice: An approach to music education through the Kodaly method.* Corvina Press.

Wallace, G. L. (1996). *Adaptation of Kodaly-based philosophy and techniques to the study of guitar at the introductory level* (Order No. EP31772). Available from ProQuest Dissertations & Theses Global. (872296917).

Yiğit E. F. (2000). *Müzik eğitiminde Kodaly Metodu'nun rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi.

BÖLÜM 20

SİBER ZORBALIK: RİSK FAKTÖRLERİ VE ÖNLEME

Bahar METE OTLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-4489-5497

1. Giriş

Elektronik ve bilgisayar tabanlı iletişim, yeni bir sosyal etkileşim biçimi olarak ve özellikle ergenler arasında sosyal yaşamın her yerde bulunan bir parçası haline gelmektedir. İnternet kullanımının artmasının hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. İnternet tabanlı faaliyetler gençlerin bilgiye erişmesine, oyun oynamasına ve yeni sosyal ilişkilere girmesine olanak sağlamaktadır. Ancak internetin olumlu yönleriyle birlikte, çoğu zaman çevrimiçi ortamda meydana gelen olumsuz etkileşimlere de yol açtığı görülmektedir (Tokunaga, 2010). İnternet dünyamızın işleyiş biçimini değiştirmiş olsa da gençler arasında önemli bir olumsuz davranış biçimi olan siber zorbalığın da mekânı haline gelmiştir. Günümüz gençlerinin birçoğunun siber zorbalık eylemlerine maruz kalmasıyla birlikte, bu davranışın yaygınlığını, belirleyicilerini ve sonuçlarını inceleyen ve giderek artan bir literatür oluşmaya başlamıştır (Kowalski vd., 2014). Akıllı telefonların ve sosyal ağ sitelerinin gelişimi, siber zorbalar için birçok yeni araç sunmuştur (Smith vd., 2008).

1990'larda ve 2000'lerin başında elektronik cihazların yoğun olarak kullanılması ile birlikte ortaya çıkan yeni bir fenomen olan siber zorbalık ortaya çıkışından kısa bir süre sonra incelenmeye başlanmıştır. Bu erken dönemlerdeki çalışmaların büyük çoğunluğu ABD'de yürütülmüştür (Ybarra ve Mitchell, 2004). Özellikle okul zorbalığı üzerine yapılan araştırmalar, siber zorbalığın yükselişiyle birlikte son on yılda büyük ölçüde artmıştır. Bu büyük ilgi siber zorbalık fenomeninin geniş çapta yayılmasıyla açıklanabilir Yaygınlık oranları büyük farklılıklar gösterse de bazı kişilerin ve grupların daha fazla risk altında olduğu bilinmektedir. Mağdurlar zorbalıktan zarar görürler, ancak zorbalık yapanların bir kısmı en azından kısa vadeli olarak davranışlarından faydalar elde edebilirler. Kişisel özellikler, aile, okul, sınıf düzeyi gibi faktörler katılım olasılığını etkileyebilir (Smith, 2016).

2. Geleneksel Zorbalık ve Siber Zorbalık İlişkisi

Zorbalık, güç dengesizliği içeren tekrarlayan saldırgan davranışlardır (Smith, 2016). Zorbalık kavramı bir öğrenciyi ya da öğrencileri başka bir öğrenci ya da öğrencilerin olumsuz etkilerine tekrar tekrar maruz bırakmak olarak tanımlanmaktadır. Olumsuz etkiler, öğrencilerin rahatsız edilmesinin yanı sıra aynı tür olumsuz davranışlardan zarar görmesini de içerir; aynı zamanda birini incitmeye teşebbüs ederek, birine kasıtlı olarak sözlü veya fiziksel olarak zarar vererek de yapılabilir. Zorbalık davranışı, rakipler arasında eşdeğer olmayan bir güç içermeli ve bunun kalıcı ve kasıtlı olması gerekmektedir (Gökkaya, 2017). Gençler arasında zorbalık, başka bir genç ya da genç grubu tarafından gerçekleştirilen gözlemlenen ya da algılanan güç dengesizliği içeren ve birden çok kez tekrarlanan veya tek-

Kaynakça

Adorjan, M., Ricciardelli, R., & Mukherjee, M. (2023). Responding to cyber-risk with restorative practices: Perceptions and experiences of Canadian educators. *British Journal of Educational Studies,* 1-21. https://doi.org/10.1080/00071005.2023.2247475

Agatston, P., & Limber, S. (2018). Cyberbullying prevention and intervention: Promising approaches and recommendations for further evaluation. In J. U. Gordon (Ed.), Bullying prevention and intervention at school: Integrating theory and research into best practices (pp. 73–93). Springer Nature Switzerland AG. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95414-1_5

Allison, K. R., & Bussey, K. (2017). Individual and collective moral influences on intervention in cyberbullying. *Computers in Human Behavior, 74*, 7-15. https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.04.019

Alonso, C., & Romero, E. (2017). Aggressors and victims in bullying and cyberbullying: A study of personality profiles using the five-factor model. *The Spanish Journal of Psychology, 20*, E76-E76. https://doi.org/10.1017/sjp.2017.73

Bai, Q., Bai, S., Huang, Y., Hsueh, F., & Wang, P. (2020). Family incivility and cyberbullying in adolescence: A moderated mediation model. *Computers in Human Behavior, 110*, 106315. https://doi.org/10.1016/j.chb.2020.106315

Barlett, C. & Coyne, S. M. (2014). A meta-analysis of sex differences in cyber-bullying behavior: The moderating role of age. *Aggressive Behavior*, 40, 474–488.

Beckman, L., Hagquist, C., & Hellström, L. (2013). Discrepant gender patterns for cyberbullying and traditional bullying – an analysis of Swedish adolescent data. *Computers in Human Behavior, 29*(5), 1896-1903. https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.03.010

Bevilacqua, L., Hale, D., Shackleton, N., Allen, E., Bond, L., Christie, D., Elbourne, D., Fitzgerald-Yau, N., Fletcher, A., Jones, R., Legood, R., Miners, A., Scott, S., Wiggins, M., Bonell, C., & Viner, R. (2016). G93(P) The role of school context and family factors in bullying and cyberbullying. *Archives of Disease in Childhood, 101, 1,* (A55-A55. https://doi.org/10.1136/archdischild-2016-310863.90

Brailovskaia, J., Diez, S. L., & Margraf, J. (2023). Relationship between cyberbullying, positive mental health, stress symptoms and teachers' cybercompetence. *Journal of School Violence, 22*(4), 569-580. https://doi.org/10.1080/15388220.2023.2249824

Camacho, A., Smith, P. K., Ortega-Ruiz, R., & Romera, E. M. (2023). Joint trajectories of cyberbullying perpetration and victimization: Associations with psychosocial adjustment. *Computers in Human Behavior, 148*, 107924. https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107924

Carmona-Rojas, M., Ortega-Ruiz, R., & Romera, E. M. (2023). Bullying and cy-

berbullying, what do they have in common and what not? A latent class analysis. *Anales De Psicología (Murcia, Spain), 39*(3), 435-445. https://doi.org/10.6018/analesps.516581

Chen, Q., Chan, K. L., & Cheung, A. S. Y. (2018). Doxing victimization and emotional problems among secondary school students in hong kong. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 15*(12), 2665. https://doi.org/10.3390/ijerph15122665

Della Cioppa, V., O'Neil, A., & Craig, W. (2015). Learning from traditional bullying interventions: A review of research on cyberbullying and best practice. *Aggression and Violent Behavior, 23*, 61-68. https://doi.org/10.1016/j.avb.2015.05.009

Cheng, C. M., Chu, J., Ganson, K. T., Trompeter, N., Testa, A., Jackson, D. B., He, J., Glidden, D. V., Baker, F. C., & Nagata, J. M. (2023). Cyberbullying and eating disorder symptoms in US early adolescents. *The International Journal of Eating Disorders,* https://doi.org/10.1002/eat.24034

Erdur Baker, O. (2010). Cyber-bullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internet-mediated communication tools. *New Media & Society,* 12, 109–125. http://dx.doi.org/10.1177/1461444809341260

Espinoza, G. (2023). Personal and witnessed cyber victimization experiences among adolescents at the beginning of the COVID-19 pandemic. *Journal of Child & Adolescent Trauma, 16*(3), 509-516. https://doi.org/10.1007/s40653-022-00480-3

Fanti, K. A., Demetriou, A. G., & Hawa, V. V. (2012). A longitudinal study of cyberbullying: Examining risk and protective factors: Cyberbullying: Development, consequences, risk and protective factors. European *Journal of Developmental Psychology, 9*(2), 168-181.

Flores Buils, R., Caballer Miedes, A., & Romero Oliver, M. (2020). Effect of a cyberbullying prevention program integrated in the primary education curriculum. *Revista De Psicodidáctica, 25*(1), 23-29. https://doi.org/10.1016/j.psicod.2019.08.001

Gladden, R. M., Vivolo-Kantor, A. M., Hamburger, M. E., & Lumpkin, C. D. (2014). *Bullying surveillance among youths: Uniform definitions for public health and recommended data elements, version 1.0.* Atlanta: Centers for Disease Control and Prevention.

Gómez-Ortiz, O., Apolinario, C., Romera, E. M., & Ortega-Ruiz, R. (2019). The role of family in bullying and cyberbullying involvement: Examining a new typology of parental education management based on adolescents' view of their parents. *Social Sciences (Basel), 8*(1), 25. https://doi.org/10.3390/socsci8010025

Gökkaya, F. (2017). Peer bullying in schools: A cognitive behavioral intervention program. *Child and Adolescent Mental Health*, *9*(1), 1-10.

Hinduja, S., & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Research, 14*(3), 206-221. https://doi.org/10.1080/13811118.2010.494133

Jiang, C., & Jiang, S. (2023). Growing up in adversity: A moderated mediation model of family conflict, cyberbullying perpetration, making sense of adversity and depression. *Youth & Society,* https://doi.org/10.1177/0044118X231179245

Kavurucu, Ö., & Küçük, L. (2021). Çağın gelişen sorunu siber zorbalık: çocuk ve ergenlerde siber zorbalığı önleme. *Medical Research Reports*, *4*(3), 50-56.

Kowalski, R. M., Giumetti, G. W., Schroeder, A. N., & Lattanner, M. R. (2014). Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. Ps*ychological Bulletin,* 140, 1073–1137. https://doi.org/10.1037/a0035618

Lan, M., Law, N., & Pan, Q. (2022). Effectiveness of anti-cyberbullying educational programs: A socio-ecologically grounded systematic review and meta-analysis. *Computers in Human Behavior, 130*, 107200. https://doi.org/10.1016/j.chb.2022.107200

Lazuras, L., Barkoukis, V., & Tsorbatzoudis, H. (2017). Face-to-face bullying and cyberbullying in adolescents: Trans-contextual effects and role overlap. *Technology in Society,* 48, 97–101.

Le, H. T. H., Tran, N., Campbell, M. A., Gatton, M. L., Nguyen, H. T., & Dunne, M. P. (2019). Mental health problems both precede and follow bullying among adolescents and the effects differ by gender: A cross-lagged panel analysis of school-based longitudinal data in Vietnam. *International Journal of Mental Health Systems, 13*(1), 35-35. https://doi.org/10.1186/s13033-019-0291-x

Lee, J. M., Choi, H. H., Lee, H., Park, J., & Lee, J. (2023). The impact of cyberbullying victimization on psychosocial behaviors among college students during the covid-19 pandemic: The indirect effect of a sense of purpose in life. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 32*(9), 1254-1270. https://doi.org/10.1080/10926771.2022.2136554

Li, C., Wang, P., Martin-Moratinos, M., Bella-Fernandez, M., & Blasco-Fontecilla, H. (2022). Traditional bullying and cyberbullying in the digital age and its associated mental health problems in children and adolescents: A meta-analysis. *European Child & Adolescent Psychiatry,* https://doi.org/10.1007/s00787-022-02128-x

Li, Q. (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International, 27*(2), 157-170. https://doi.org/10.1177/0143034306064547

Li, W. (2023). Moral disengagement, herd mentality, moral identity, and empathy in cyberbullying roles. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 32*(9), 1198-1220. https://doi.org/10.1080/10926771.2023.2222079

Luik, P., & Naruskov, K. (2018). Student's perceptions of cyberbullying in the context of cyberbullying criteria and types: The role of age. In L. Uden, D. Liberona & J. Ristvej (Eds.), *Communications in computer and information science* (pp. 24-36). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-95522-3_3

Menesini, E., Nocentini, A., & Camodeca, M. (2013). Morality, values, traditional bullying, and cyberbullying in adolescence: Morality and values in cyber and traditional bullying. *British Journal of Developmental Psychology, 31*(1), 1-14. https://doi.org/10.1111/j.2044-835X.2011.02066.x

Menin, D., Guarini, A., Mameli, C., Skrzypiec, G., & Brighi, A. (2021). Was that (cyber)bullying? investigating the operational definitions of bullying and cyberbullying from adolescents' perspective. *International Journal of Clinical and Health Psychology, 21*(2), 100221. https://doi.org/10.1016/j.ijchp.2021.100221

Nagar, P. M., & Talwar, V. (2023). The role of teacher support in increasing youths' intentions to disclose cyberbullying experiences to teachers. *Computers and Education, 207*, 104922. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2023.104922

Ng, E. D., Chua, J. Y. X., & Shorey, S. (2022*). The effectiveness of educational interventions on traditional bullying and cyberbullying among adolescents: A systematic review and meta-analysis.* SAGE Publications. https://doi.org/10.1177/1524838020933867

Nixon, C. L. (2014). Current perspectives: the impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolescent health, medicine and therapeutics*, *5*, 143–158. https://doi.org/10.2147/AHMT.S36456

Nocentini, A., Fiorentini, G., Di Paola, L., Menesini, E. (2019). Parents, family characteristics and bullying behavior: A systematic review. *Aggression and Violent Behavior,* 45-41-50. 10.1016/j.avb.2018.07.010

Nocentini, A., Zambuto, V., & Menesini, E. (2015). Anti-bullying programs and Information and Communication Technologies (ICTs): A systematic review. Aggression and Violent Behavior, 23, 52-60.

Palladino, B. E., Nocentini, A., & Menesini, E. (2016). Evidence-based intervention against bullying and cyberbullying: Evaluation of the NoTrap! program in two independent trials. *Aggressive Behavior, 42*(2), 194-206. https://doi.org/10.1002/ab.21636

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, *4*(2), 148-169. https://doi.org/10.1177/1541204006286288

Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2015). Measuring cyberbullying: Implications for research. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 69–74.

Peluchette, J. V., Karl, K., Wood, C., & Williams, J. (2015). Cyberbullying victimization: Do victims' personality and risky social network behaviors cont-

ribute to the problem? *Computers in Human Behavior, 52*, 424-435. https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.06.028

Resett, S., & Gamez-Guadix, M. (2017). Traditional bullying and cyberbullying: Differences in emotional problems, and personality. are cyberbullies more machiavellians? *Journal of Adolescence (London, England.), 61*(1), 113-116. https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2017.09.013

Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112–120. http://doi.org/10.1016/j.avb.2009.08.007

Sánchez-Jiménez, V., Rodríguez-deArriba, M., Muñoz-Fernández, N., Ortega-Rivera, J., Espino, E., & Del Rey, R. (2023). Bullying, cyberbullying, and sexual harassment aggression in spanish adolescents: Common and differential risk factors. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 32*(9), 1221-1236. https://doi.org/10.1080/10926771.2023.2210520

Schilling, R. A., & Wang, W. (2023). Cyberbullying victimization and the COVID-19 pandemic: A routine activity perspective. *Journal of School Violence, 22*(4), 517-528. https://doi.org/10.1080/15388220.2023.2248869

Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology,* 49, 147–154.

Slonje, R., Smith, P. K., & Frisen, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in Human Behavior,* 29, 26–32.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry,* 49, 376–385.

Smith, P. K. (2015). The nature of cyberbullying and what we can do about it. *Journal of Research in Special Educational Needs,* 15, 176–184.

Smith, P. K. (2016). Bullying: Definition, types, causes, consequences and intervention. *Social and Personality Psychology Compass,* 10, 519-532. https://doi.org/10.1111/spc3.12266

Smith, P. K., López-Castro, L., Robinson, S., & Görzig, A. (2019). Consistency of gender differences in bullying in cross-cultural surveys. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 33-40. https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.04.006

Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. *Computers in Human Behavior,* 26, 277–287. http://dx.doi.org/10.1016/j.chb.2009.11.014.

Tzani-Pepelasi, C., Ioannou, M., Synnott, J., & McDonnell, D. (2019). Peer support at schools: The buddy approach as a prevention and intervention strategy for school bullying. *International Journal of Bullying Prevention, 1*(2), 111-123. https://doi.org/10.1007/s42380-019-00011-z

Vandebosch, H., & Green, L. (2019a). Cyberbullying prevention, detection and intervention. *Narratives in research and interventions on cyberbullying among young people* (pp. 29-44). Springer International Publishing AG.

Vandebosch, H., & Green, L. (2019b). Storytelling as a Liminal space: Using a Narrative based participatory approach to Tackle cyberbullying among adolescents. *Narratives in research and interventions on cyberbullying among young people* (pp. 133-146). Springer International Publishing AG. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04960-7_9

Vandebosch, H., & Green, L. (2019c). "Were you cyberbullied? let me help you." studying adolescents' online peer support of Cyberbullying victims using thematic analysis of Online support group fora. *Narratives in research and interventions on cyberbullying among young people* (pp. 95-112). Springer International Publishing AG. https://doi.org/10.1007/978-3-030-04960-7_7

Wang, M., Yogeeswaran, K., Andrews, N. P., Hawi, D. R., & Sibley, C. G. (2019). How common is cyberbullying among adults? exploring gender, ethnic, and age differences in the prevalence of cyberbullying. *Cyberpsychology, Behavior and Social Networking, 22*(11), 736-741. https://doi.org/10.1089/cyber.2019.0146

Williams, K., & Guerra, N. (2007). Prevalence and predictors of Internet bullying. *Journal of Adolescent Health,* 41, S14–S21. http://dx.doi.org/10.1016/j.jadohealth.2007.08.018.

Wolke, D., Lee, K., & Guy, A. (2017). Cyberbullying: A storm in a teacup? *European Child and Adolescent Psychiatry,* 26, 899–908.

Ybarra, M., & Mitchell, K. (2004). Youth engaging in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence,* 27, 319–336.

Yiğit, M. F. & Seferoğlu, S. S. (2017). Siber zorbalıkla ilişkili faktörler ve olası çözüm önerileri üzerine bir inceleme. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying,* 4 (2), 13-49. https://dergipark.org.tr/en/pub/ojtac/issue/33736/350465

Zhao, S. (2023). Chronic sleep reduction and cyberbullying among adolescents: The roles of low self-control and family cohesion. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma, 32*(9), 1237-1253. https://doi.org/10.1080/10926771.2023.2192692

Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying Among Adolescents and Children: A Comprehensive Review of the Global Situation, Risk Factors, and Preventive Measures. *Frontiers in public health*, *9*, 634909. https://doi.org/10.3389/fpubh.2021.634909

Zych, I., Farrington, D. P., & Ttofi, M. M. (2019). Bullying and cyberbullying: Protective factors and effective interventions. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 1-3. https://doi.org/10.1016/j.avb.2018.08.006

BÖLÜM 21

GÜZEL SANATLAR LİSESİ MÜZİK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL SES EĞİTİMİ DERSİNDEKİ ÖZYETERLİLİK ALGILARININ İNCELENMESİ: AKDENİZ BÖLGESİNDEKİ GÜZEL SANATLAR LİSELERİ[1]

Tarkan YAZICI[2], Ceren TURABİK[3]

1 Bu makale Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesinde "Güzel Sanatlar Lisesi Müzik Bölümü Öğrencilerinin Bireysel Ses Eğitimi Dersindeki Özyeterlilik Algılarının İncelenmesi: Akdeniz Bölgesindeki Güzel Sanatlar Liseleri" Yüksek Lisans tez çalışmasının bir bölümüdür.

2 Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, tyazici@mersin.edu.tr, ORCID:0000-0002-7028-7401

3 Yük.Lisans Mezunu, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, cerenturabik@gmail.com.

1. GİRİŞ

Müzik; duygu, düşünce ve duygu ve düşünceden elde edilen tasarımlarla başka araçlarında katkısı ve gelişip, olgunlaşmasıyla oluşan bir durum, gaye ve metotla belirli bir iyi olan estetik anlayışına göre ilerleyen ve bu sayede gelişen, olgunlaşan ve bir araya gelen seslerle anlatılan güzel duyusu olan bir bütündür (Uçan,1994).

Geçmişten bugüne kadar gelişen, değişim gösteren müzik sosyal ve kültürel gibi birçok alanda da etkisini sürdürmüş ve artık eğitiminde bir dalı ve kolu haline gelmiştir. Sade ve yalın anlatımıyla müziksel eğitim kişiye kendi hayatı ve belirli müziğe dayalı davranışlar kazandırma ve amaçlandırma da büyük bir etken ve öneme sahiptir. Bu sayede kişi kendi yaşantısında ki davranışlar sayesinde ve belirli bir amaç doğrultusunda müzik eğitimi bir oluşum ve olgunlaşma sürecidir (Uçan,1989).

Müzik eğitimi her ne kadar olumlu bir değişim gösterse de kaygı ve öz yeterlilik değişkenleri problem oluşturan bireylerde bu olumsuz bir değişkenlikte gösterebilir.

Kişinin bir problemle karşı karşıya kaldığında, çözüme yönelik gayret göstermesi sorunu anlamak için çaba harcaması ve öğrenme gerçekleşene kadar vazgeçmemesi, ben bunun üstesinden gelebilirim diyerek pes etmemesi olarak düşünülebilir. Kuzgun'un (2000, s. 52) tanımlamasına göre kişinin yapılan bir işin başarılıyla bir sonuç vereceğine inanması o kişinin bunu bir dürtü olarak görmesi sonucunda o işin gerçekten de başarılı olmasını sağlamaktadır.

Öz yeterlilik kavramı hem öğrenci hem öğretmen için eğitim sürecinde yüksek olması gereken bir kavram ve olgudur. Öz yeterlilik düzeyine bağlı olarak öğrencilerin öğrenme faaliyetleri daha kalıcı ve daha aktif olur. Yetenek, bilgi ve becerilerini karşı tarafa yani öğrencilere başarılı bir şekilde aktarmada öğretmenlerinde öz yeterlilik düzeyleri ve öz yeterliliğe olan inançları önemlidir. Öz yeterlilik düzeyi fazla olan öğretmen ve öğrenci de, eğitim öğretimin daha kalıcı ve verimli olmasına yardımcı olacaktır. Öğretmenlik mesleğinde bireyler gelişmeye ve kendini yetiştirmeye açık olmalıdır. Dünyada artan büyük ve köklü değişikliklere ayak uydurup öğrencileri de bu yeniliğe ve gelişime açık şekilde yetiştirmelidir (Başaran, 2010).

Müziğin eğitimsel işlevleri ekonomik, sosyo-kültürel, bireysel, toplumsal alanda işlevlerinin tutarlı, sağlıklı, düzenli, etkili ve yararlı bir biçimde gerçekleşmesine ve gelişimine katkı sağlayan müziksel öğrenme ve öğretme tekniklerini planlama, örgütleme ve bunlara yönelik işleyiş ve yapıları kapsar. Müzik temel olarak eğitici ve öğretici özelliklere sahiptir. İnsanlar müzik ile olan bağlantısının kapsamına, yönüne, biçimine ve de-

KAYNAKLAR

Afacan, Ş. (2010).*İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin müzik dersine yönelik öz yeterlilik algı ve tutumlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Arseven, A. (2016). Öz yeterlilik: Bir kavram analizi. *Turkish Studies, 11*(19) 25-28.

Ateş, G. (2016). *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretmen adayları ve Antalya'da görev yapan öğretmenlerin öz yeterlik algılarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifyingtheory of behavioralchange. *Psychologicalreview*, *84*(2), 191.

Başaran, S. (2010). *Müzik öğretmeni adaylarının sürekli kaygı düzeyleri, müzik öğretmenliği mesleğine yönelik tutumları ve öz yeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.

Birer, A. ve Sonsel, Ö. (2013). Müzik öğretmeni adaylarının mesleki öz-yeterlik durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Selçuk Üniversitesi örneği. *FineArts*, *8*(4), 389-398.

Çilden, Ş. (2006). *Müzik öğretmeni yetiştirme sürecinde çalgı eğitiminin nitelik sorunlarının irdelenmesi.* Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildirisi, 26-28 Nisan 2006, Pamukkale Ünv. Eğt. Fak. Denizli.

Ekici, T. (2012) *Bireysel ses eğitimi dersine yönelik tutum ölçeğinin geliştirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi* (12. baskı). Nobel Yayın-Dağıtım, Ankara.

Karataş A. (2019) *Müzik öğretmeni adaylarının bireysel ses eğitimine yönelik tutum ve öz yeterlik algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman.

Kaya, Z. (2017). *Koro eğitiminde yapılandırıcı yaklaşımın tutum, öz yeterlilik algısı ve akademik başarıya etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Koçer, C. (2020). *Müzik öğretmeni adaylarının bireysel ses eğitimi dersindeki öz yeterlilik algılarının incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı kuramlar, uygulamalar*. Nobel yayın dağıtım.

Özmenteş, S. ve Özmenteş, G. (2008). Çalgı eğitiminde müzik yeteneğine ilişkin öz yeterlik ve kişisel özellikler arasındaki ilişkiler. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *24*(2), 92-100.

Pirlibeylioğlu, B. ve Bılgın, S. (2022). Müzik öğretmeni adaylarının çalgı performansı özyeterlik algılarının çeşitli değişkenler bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 5*(1) , 49-60.

Şen, Y. ve Çelenk, K. (2017). Müzik öğretmeni adaylarının geleneksel Türk müziği derslerine ilişkin öz yeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *İdil Dergisi, 6*(39), 3356-3387.

Uçan, A. (1989). Ülkemizde müzik öğretimine genel bir bakış, *Türk Eğitim Derneği VII. Öğretim Toplantısı*.

Uçan, A. (1994). *Müzik eğitimi (temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar).* Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Yıldız, Y. (2013). *Müzik öğretmeni adaylarının öz-yeterlik inançlarının ve ders çalışma yaklaşımlarının çeşitli değişkenlere göre incelenerek aralarındaki ilişkinin tespit edilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü., Trabzon.

Fen Bilimleri & Matematikte Güncel Araştırmalar

Ekim 2023

Editörler

Prof. Dr. E. Nihal ERCAN
Prof. Dr. Hasan AKGÜL

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. E. Nihal ERCAN
Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-209-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

İLETKEN POLİMER KATKILI SENSÖRLER

Murat YILDIZ, Tuğba GELİŞKEN*..... *1

BÖLÜM 2

ESA-ESCC 25100 TEKİL OLAY ETKİLERİ STANDARDI'NDA ÖNERİLEN ALTERNATİF KAYNAKLAR VE BU KAYNAKLARIN ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Selcen UZUN DURAN*..... *19

BÖLÜM 3

ATOMİK ABSORPSİYON SPEKTROSKOPİSİ (AAS): TEMEL BİLGİLER VE UYGULAMA ALANLARI

İdris YOLBAŞ*..... *41

BÖLÜM 4

ADIYAMAN İL MERKEZİNDE BULUNAN ANAOKULLARINDA GAMA DOZ HIZLARININ BELİRLENMESİ

Mehmet Fatih AYDIN, Ömer SÖĞÜT*..... *55

BÖLÜM 5

TARIMSAL AÇIDAN ÖNEMLİ OLAN MİKORİZAL MANTARLARIN BİTKİ BÜYÜME VE GELİŞMESİ ÜZERİNE FAYDALARI

Zekiye ERDOĞAN, Emre Cem ERASLAN,

Hasan AKGÜL*..... *69

BÖLÜM 6

ANTALYA'DA YAYILIŞ GÖSTEREN BAZI TIBBİ BİTKİLERLE YAPILAN ANTİKANSER ÇALIŞMALARI

Meryem GÖKOĞLU, Emre Cem ERASLAN,

Hasan AKGÜL 87

BÖLÜM 1

İLETKEN POLİMER KATKILI SENSÖRLER

Murat YILDIZ[1], Tuğba GELİŞKEN[2]

1 Prof. Dr., Karamanoğlu Üniversitesi Kamil Özdağ Fen Fakültesi, Fizik Bölümü, Atom ve Molekül Fiziği Anabilim dalı, muraty70@gmail.com
2 Karamanoğlu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Fen Bilimleri ve Teknolojileri Bölümü, tugbagelisken1@gmail.com

İletken Polimer Nedir?

Hayatın her döneminde canlılar biyolojik ya da kimyasal riskler ile karşı karşıya gelebilir. Canlı sağlığını olumsuz yönde etkileyecek bu tehditlere karşı ön uyarı sistemlerinin geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Sensörler yaşamımızın her anında karşılaşabileceğimiz boyut olarak küçük, görev olarak büyük önem teşkil eden teknolojik erken uyarı sistemleridir. Sensörler, söz konusu analitin ortamdaki varlığını algılar ve gerekli otomasyonları devreye geçirir. Çalışma alanında en önemli odak noktası belirli bir analit için kararlı, hassas ve seçici bir sensör oluşturmaktır. En geniş kullanım alanına sahip sensör sistemleri; metal oksit yarı iletken (yarı iletken aktif element ve analit arasında oksidasyonu ile sensör direncinin değişiminin ölçülmesi prensibi), kuarts kristal mikro tartım (kütleye bağlı ölçüm yapan oldukça hassas bir kütle sensörü), yüzey akustik dalga sensörleri ve son zamanlarda ilgi odağı haline gelen iletken polimer sensörleridir.

İletken polimerler, son zamanlarda en çok araştırma yapılan çalışmalar arasında yer alır. Şarjlı piller, güneş pilleri, sensör ve biyosensörler bu çalışmaların kullanım alanları arasında en iyi örnekleridir. İletken polimerlerin elektrokimyasal olarak birikme yapması kolaydır ve elektrot yüzünde hassas bir tabaka oluşturur. Böylece, iletken polimerler biyosensörlerde elektron iletim mekanizması (transducer) olarak tercih edilirler. Moleküler yapıları elektronik olan bu maddeler polimer kısmın kalınlığı ve biyoaktif moleküllerin yapıya tutunabilmesi gibi değişkenlerin kontrol edilmesini sağlar. İletken polimer esaslı biyosensörler, biyolojik uyumluluk, hücre içinde kullanılabilme ve ilaç salınımlarını denetleyebilme gibi özellikleri onun uygun bir biyosensör olduğunu göstermektedir. En çok tercih edilen iletken polimerler polipirol (PPy), polianilin (PANI), politiyofen ve bunların türevleridir. İletken polimerler konusundaki çalışmalar ilk kez 1862 yılında İngiltere'de başlamıştır. College of London Hastanesi'nde profesör olan Dr. Letheby'ın iletken polimerlerin çeşitli kimyasal tepkileri incelemesi ile ortaya çıkmıştır. Yapılan çalışmalarda anilin sülfatın platin elektrot üzerinde mavimtırak bir katı blok oluşturduğu gözlenmiştir. Natta ve arkadaşları 1958'de asetileni ilk kez polimerleştirmek için çalışmıştır. Hazırlanan polimer kristal bir haldedir ve yüksek bir molekül ağırlığına sahiptir. Bu şekilde hazırlanan bileşiğin hava ortamında hassaslaşması, zedelenmesi ve hatta çözünmemesi nedeniyle üzerinde durulmamıştır. 1967 senesinde Tokyo Teknoloji Enstitüsü öğrencisi olan Shirakawa, yaptığı deneysel bir hata sonucunda poliasetileni gümüş renkli bir film olarak sentezlemeyi başarmıştır. Yapılan sentezde Ziegler Natta, kullanılan katalizörünün gerekli olan miktardan bin kat daha fazla kullanıldığı açıklamıştır. Shirakawa ve Heeger, 1977'de yaptıkları araştırmalarında gümüş renge sahip poliasetilenin klor ve brom buharlarıyla müdahale edilmesi sonucunda polimerin ilk

KAYNAKÇA

Ariyageadsakul, P. Vchirawongkwinb, V. Kritayakornuponga, C. (2008).Determination of toxic carbonyl species including acetone, formaldehyde, and phosgene by polyaniline emeraldine gas sensor using DFT calculation.

Adhikari, B. ve Majumdar, S. (2004), ―Polymer in sensor applications‖ Prog. Polym. Sci., 29, 699-766.

Ayub, H., Farooqi, B.A., Ashraf, A., Farooq, U. (2020), Comparative study on sensing abilities of polyaniline and graphene polyaniline composite sensors toward methylamine and ammonia.

Bai, H. Shi, G. (2007). Gas Sensors Based on Conducting Polymers.

Başbilen B., (2006). Yüzeyi Polianilinle Kaplanmış Pirincin Klorürlü Ortamdaki Elektrokimyasal Davranışı, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Balcı, K. (2003). Primidin ve Aminoprimidin Moleküllerinin Serbest Halde ve Kompleks Yapıdaki Titreşim Frekanslarının Hesaplanması.

Çarbaş, B. (2016). Iletken Polimerler ve Enerji Uygulamaları

Çeçen, N, (2005). Anilin Ve Oligoanilin Varliğinda İletken Polimer Ve Kopolimer Sentezi

Çetin, Ş.M., Demirel, A. S., Toprakçı, O., Toprakçı, H.A.K. (2021). Fabrication and characterization of conductive, flexible polymer composites from carbonized pistachio shell wastes

Düzenli D, A (2016). Comparative Density Functional Study of Hydrogen Peroxide Adsorption and Activation on the Graphene Surface Doped with N, B, S, Pd, Pt, Au, Ag, and Cu Atoms.

Ertas M, F (2006). Yoğunluk Fonksiyonel Teorisi (YFT) Uygulamaları.

Farooqi, B. Yar, M. Ashraf, A. Farooq U. Ayub, K (2020). Polyaniline emeraldine salt as selective electrochemical sensor for HBr over HCl: a systematic density functional theory study through oligomer approach

Frisch, M.J., Trucks, G.W., Schlegel, H.B., Scuseria, G.E., Robb, M.A., Cheeseman, J.R.,

Scalmani, G., Barone, V., Mennucci, B., Petersson, G.A., Nakatsuji, H., Caricato, M., Li, X.,

Hratchian, H.P., Izmaylov, A.F., Bloino, J., Zheng, G., Sonnenberg, J.L., Hada, M., Ehara,

M., Toyota, K., Fukuda, R., Hasegawa, J., Ishida, M., Nakajima, T., Honda, Y., Kitao, O.,

Nakai, H., Vreven, T., Montgomery, J.A., Jr.; Peralta, J.E., Ogliaro, F., Bearpark, M., Heyd,

J.J., Brothers, E., Kudin, K.N., Staroverov, V.N., Kobayashi, R., Normand, J., Raghavachari, K., Rendell, A., Burant, J.C., Iyengar, S.S., Tomasi, J., Cossi, M., Rega, N., Millam, J.M., Klene, M., Knox, J.E., Cross, J.B., Bakken, V., Adamo, C.,Jaramillo, J., Gomperts, R., Stratmann, R.E., Yazyev, O., Austin, A.J., Cammi, R., Pomelli, C., Ochterski, J.W., Martin, R.L., Morokuma, K., Zakrzewski, V.G., Voth, G.A., Salvador, P., Dannenberg, J.J., Dapprich, S., Daniels, A.D., Farkas, Ö., Foresman, J.B., Ortiz, J.V., Cioslowski, J. ve Fox, D.J., 2009. Gaussian 09, Revision A.02. Gaussian, Inc., Wallingford CT.

Gangopadhyay, R. ve De, A., (2000). Conducting Polymer Nanocomposites: A Brief Overview Chemistry Matterials

Görgül, R. (2020). Bazı İletken Polimerlerin Gaz Sensörü Olarak Teorik Modellenmesi

Gürsoy, Ş., Gürsoy, O. (2017). Pestisit Analizlerinde Asetilkolinesteraz İnhibisyonuna Dayalı İletken Polimer Esaslı Biyosensörler

Işık, A. (2013). Sensör Çeşitleri, Robotik Alanda Kullanılan Sensörler ve FSR Sensör Uygulaması.

Jadoon, T. Mahmud, T. Eyüp, H. (2021). Adsorption mechanism of p- aminophenol over silver-graphene composite: A first principles study.

Liua, S. Biana, L. Luana, F. Sunb, M. (2011). Theoretical study on polyaniline gas sensors: Examinations of response mechanism for alcohol.

Mahabal, M.S. Deshpande, M.S. Hussain, H. Rajeev, A. (2017). Sensing Characteristics of Phosphorene Monolayers toward PH3 and AsH3 Gases upon the Introduction of Vacancy Defects.

Meneguzzi, A., Marco, A., Carlos, A., Ferreira, A., Torros, J., Caneles, M. (2008). On the moleculer properties of polyaniline: A comprehensive theoretical study.

Nicolas-Debarnot, D. ve Poncin-Epaillard, F., (2003). Polyaniline as a new sensitive layer for gas sensors, Analytica Chimica Acta.

Paul, S., Amalraj, F., Radhakrishnan, S. (2008). CO sensor based on polypyrole functionalized with iron porphyrin.

Pulay, P. ve Lawley, K.P., 1987. Analytical Derivative Methods in Quantum Chemistry, Ab

initio Methods in Quantum Chemistry, Ed. Lawley, K. P., John Wiley and Sons Ltd, 118-143, New York.

Rad, A.S. Kahkesh, S. Shadan, S. Alirezanejadb, N. Mehditabarb, S. A. (2015). DFT study on comparison of Terpyrrole, Terthiophene, and Dianiline in adsorption of nitrous oxide Iranıan Journal of Organıc Chemistry.

Rad, A.S. Ateni, S.G. Tayebi, H. Valipour, P. Foukolaei, V. P. First-principles(2016). DFT study of SO2 and SO3 adsorption on 2PANI: a model for polyaniline response.

Rad, A.S. Valipour, P. Gholizadea, A. Mousavinezhad, S. E. (2015). Interaction of SO2 and SO3 on terthiophene (as a model of polythiophene gas sensor): DFT calculations.

Raeyani, D. Shojaei, S. Ahmadi-Kandjani, V. (2017). Optical graphene quantum dots gas sensors: Theoretical study.

Rad, A.S. Zardoost, M.R. Abedini, E, (2015). First-principles study of terpyrrole as a potential hydrogen cyanide sensor: DFT calculations.

Rad, A.S. Esfahanian, M. Ganjian, E. Tayebi, H.(2016).Ab-Initio Study of Physisorption of Hydrogen Cyanide on 2PANI: a Model for Polyaniline Gas Sensor.

Saçak, M. (2010). Polimer Kimyası, Gazi Kitapevi.

Sajid, H. Mahmood, T. Khurshıd, A. (2017). An accurate comparative theoretical study of the interaction of furan, pyrrole, and thiophene with various gaseous analytes Journal of Molecular Modeling.

Sajid, H. Mahmood, T. Khurshıd, A. (2019). Cyclic versus straight chain oligofuran as sensor: A detailed DFT study

Salma, B. Ullah, H. Shah, M.A. Anwar-ula-Haq A. Asif, A.T. Khurshıd A. (2015). Molecular and Elekctronic Structure Elucidation of Polypyrrole Gas Sensors The Journal of Physcal Chemıstry.

Srivastava, A., Singh, V., Dhand, C., Kaur, M., Singh, T., Witte, K., & Scherer, U. (2006). Study of Swift Heavy Ion Modified Conducting Polymer Composites for Application as Gas Sensor.

Ullah, H. Khurshid, A. Zakir, U. Muhammed, H. Raziq, N. Anwar-ul-Haq, A.S. Salma, B. (2013). Theoretical insight of polypyrrole ammonia gas sensor, Synthetic Metals.

Ünsal, Ö., Bedeloğlu, A. (2018). İletken Polimer Esaslı Nanojeneratörler

BÖLÜM 2

ESA-ESCC 25100 TEKİL OLAY ETKİLERİ STANDARDI'NDA ÖNERİLEN ALTERNATİF KAYNAKLAR VE BU KAYNAKLARIN ÖZELLİKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Selcen UZUN DURAN[1]

1 Dr.Öğr. Üyesi Karadeniz Teknik Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler Ve Teknikler, Tıbbi Görüntüleme Teknikleri, selcenduran@ktu.edu.tr ORCID No: 0000-0003-4943-4654

Kısaltmalar

Amu: Atomic Mass Unit

ESA: Avrupa Uzay Ajansı

ESA-ESCC 25100: Tekil Olay Etkileri Test Metodu ve Klavuzu

SF: Spontaneous Fission (Kendiliğinden Fisyon)

LET: Linear Energy Transfer (Doğrusal Enerji Transferi)

DUT: Device Under Test

CASE: Californium-252 Assessment of Single-Event Effects

SEFI: Single Event Functional Interrupt

SEU: Single Event Upset

SEL: Single Event Latch-Up

MBU: Multiple-Bit Upsets

SER: Soft Errors Rate

SRIM: The Stopping and Range of Ions in Matter

CMOS: Complementary Metal Oxide Semiconductor

MOSFET: Metal Oxide Semiconductor Field Effect Transistor

EIA/JEDEC JESD89: Measurement and Reporting of Alpha Particle and Terrestrial Cosmic Ray-Induced Soft Errors in Semiconductor Devices.

GİRİŞ

Yüklü iyonlar ve protonlar Tekil Olay Etkilerine neden olurlar. Yüklü iyonlar ve protonlar ile yapılacak Tekil Olay Etkileri testleri, yüklü parçacıkların madde ile etkileşimine dayanmaktadır. Yüklü parçacıklar madde içerisinden geçerken hem enerji kaybederler hem de geldikleri yörüngeden saparlar. Parçacıkların bu şekilde etkilenmesinin nedeni ise geçtikleri maddenin atomik elektronları ile Coulomb kuvvetiyle etkileşmeleridir. Yüklü parçacıklar geçtikleri maddenin atomlarını uyararak ya da iyonize ederek enerji kaybederler. Nadiren de olsa Yerdeğiştirme Hasarına (Displacement Damage) neden olurlar. Yüklü parçacıkların kaybettikleri enerji genel olarak Bethe-Bloch formülü ile hesaplanabilir. Bu formülde gelen parçacık ve geçtiği materyal önemlidir. Bu formülle birim uzunlukta kaybedilen enerji (dE/dx) hesaplanır ve durdurma gücü olarak tanımlanır. Kütle durdurma gücü ise doğrusal enerji transferi (Linear Energy Transfer=LET) olarak isimlendirilir ve

REFERANSLAR

Barth, J. L., LaBel, K. A., Poivey, C. (2004). Radiation assurance for the space environment. In 2004 International Conference on Integrated Circuit Design and Technology (IEEE Cat. No. 04EX866) (pp. 323-333). IEEE.

Becchetti, F. D., Febbraro, M., Torres-Isea, R., Ojaruega, M., Baum, L. (2013). ^{252}Cf fission-neutron spectrum using a simplified time-of-flight setup: An advanced teaching laboratory experiment. *American Journal of Physics*, *81*(2), 112-119.

Du, X., He, C., Liu, S., Zhang, Y., Li, Y., Yang, W. (2017). Measurement of single event effects induced by alpha particles in the Xilinx Zynq-7010 System-on-Chip. Journal of Nuclear Science and Technology, 54(3), 287-292.

ESA-ESCC No.25100 Single Event Effects Test Method and Guidelines. Issue 2. October 2014. https://sirad.pd.infn.it/~candelor/Parte2A/Parte2A_06_NormeESA_25100_2014October.pdf

ESA-European Space Components Information Exchange System, CASE System Californium Assessment for Single Event Effects https://escies.org/webdocument/showArticle?id=252&groupid=6

Gaısler Research/Pender Electronıc Desıgn. LEON-PCI-UMC Development Board Test Report. Rev. 1.2, 2004-04-02. https://www.gaisler.com/doc/leon-2ft-umc018.pdf

Gombosi, T. I. (1998). *Physics of the space environment.* Cambridge-U.K: Cambridge University Press.

Hjorth, M., Krus M. 2009. Californium Radiation Test Report Document Number: ACNTN6B. Date: 2009-12-09. Revision: B

JESD89A. Measurement and reporting of alpha particle and terrestrial cosmic ray-induced soft errors in semiconductor devices. Arlington (TX): JEDEC; 2006. https://www.jedec.org/standards-documents/docs/jesd-89a

Kalicki, A. (2006). The measuring station for research of effects of increased radiation on CCD and CMOS sensors (Radiation Effects on Photonics Devices) (Doctoral dissertation, Deutsches Elektronen-Synchroton).

Knauer, J. B., Alexander, C. W., Bigelow, J. E. (1990). *Cf-252: properties, production, source fabrication, and procurement* (No. CONF-9005205-1). Oak Ridge National Lab.(ORNL), Oak Ridge, TN (United States).

Leo, W. R. (2012). *Techniques for nuclear and particle physics experiments: a how-to approach.* New York: Springer Science & Business Media.

Luiz H. Claro, A. A. Silva, José A. Santos, Suzy F. L. Nogueira, Ary G. Barrios Jr. Evaluatıon of Soft Errors Rate in A Commercıal Memory Eeprom. 2011 International Nuclear Atlantic Conference-INAC 2011. Belo Horizonte, MG, Brazil, October 24-28, 2011

Makris K., Politis E., Lampaounas T. 'Validation of 80S32 Microcontroller' SEU Radiation Test ReportRev. 1.3. 29 April 2009 http://microelectronics.esa.int/components/80S32-RadiationReport-v1.3.pdf

Omerbegovi, A., Aydogar, Ö., Schwingenshuh K., (1999). Cf-252 Sıngle Event Effect Test Report of 20-Bıt Cs5508 A/D Converter.ESA_QCA0087S_C. Space Research Institute, Austrian Academy of Science, Inffeldgasse 12, A-8010 Graz, Austria.

Roche, P., Gasiot, G., Uznanski, S., Daveau, J. M., Torras-Flaquer, J., Clerc, S., Harboe-Sørensen, R. (2009). A commercial 65nm CMOS technology for space applications: Heavy ion, proton and gamma test results and modeling. In *2009 European Conference on Radiation and Its Effects on Components and Systems* (pp. 456-464). IEEE.

Solanki, S. K., del Toro Iniesta, J. C., Woch, J., Gandorfer, A., Hirzberger, J., Alvarez-Herrero, A., Zouganelis, I. (2012). The polarimetric and helioseismic imager on solar orbiter. *Astronomy & Astrophysics*, 642, A11.

Wolfs, R., Laubert, P., Stellinga, A., Nieland, J.H. Test results for CASE study on the SHAMROC DAC (Californium-252 Assessment of Single-event Effects), TEST REPORT, Doc. no.: SRON-SHAMROC-TR-2009-006.

Zinchenko, V., Derevjanko, Y. B., Lipsky, A. K. (2004). Use of a Cf-252 Isotope Facility to Unfold SEU Cross Section in Integrated Circuits.

BÖLÜM 3

ATOMİK ABSORPSİYON SPEKTROSKOPİSİ (AAS): TEMEL BİLGİLER VE UYGULAMA ALANLARI

İdris YOLBAŞ[1]

1 Dr., Siirt Türk Telekom Fen Lisesi, idrisyolbas@gmail.com, ORCID Code: 0000-0001-7529-3395

1. Atomik Absorpsiyon Spektroskopisi

Atomik spektroskopi gaz halindeki atomların veya tek atomlu iyonların emisyon, absorpsiyon, floresans özellikleriyle olan ilişkisini inceleyen spektroskopi dalına denir. Güneş ışınlarının spektrum yapısını inceleyen Frounhofer (1814) ve Wollaston (1802) çok sayıda siyah çizgi olduğunu farkına vararak atomik spektroskopiyi ilk defa tespit etmişler. İlerleyen yıllarda ise Bunsen ve Kirschoff (1860) bu siyah çizgilerin güneş ışınlarının belli dalga boylarında apsorplamasından dolayı meydana geldiğini keşfetmişler. Kirschoff yaptığı çalışmalarda aynı elementlerin absorpsiyon ve emisyon yaptığı dalga boylarının da birbirilerine eşit olduğunu ıspatlamıştır.[1,2]

Atomik absorpsiyon spektroskopisi 1955 yılından sonra geliştirilmiştir. Atomik absorpsiyon spektroskopisinin çalışma prensibi ışın kaynağından çıkan elektromanyetik ışınların gaz haline getirilmiş atomlar tarafından absorplanması sonucu ışın şiddetindeki azalmanın ölçülmesi prensibine dayanmaktadır. Bu ışınlar çoğunlukla görünür alan ve UV ışınlarıdır. AAS ile analizi yapılacak elementin önce nötral hale getirilmesi sonrasında ise gaz haline getilerek ışın kaynağından gönderilen ışınların geçeceği yola dağıtılması gerekmektedir. Bu işlem elementi içeren çözelti numunesinin sis halinde yüksek bir sıcaklık oluşturulmuş alev içine püskürtülmesiyle ya da elementi bileşik halinde içeren çözelti numunesinin karbon numune kabı içerisine konarak elektrik arkı yardımıyla akkor haline getirilmesiyle meydana getirilir. AAS cihazını hassasiyeti litrede onda bir milligram numune konsantrasyonları için yaklaşık binde bir hata hassasiyetindedir.[3]

Atomik absorpsiyon spektroskopisi ile gerçekleştirilen ölçümler analit numunesinin derişimi ile ışık kaynağı tarafından üretilen ışının absorplananma miktarının orantılamasıyla matematiksel olarak analiz edilmektedir. Nicel anilizler Lambert-Beer yasasına dayanıp bu yöntemle analiz sonuçlarının değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Veriler yüzde geçirgenlik ya da absorbans miktarı üzerinden bağıl olarak standartlara göre değerlendirilmektedir.[4]

1.1. Atomik Absorpsiyon Spektrometre Cihazının Bileşenleri

Atomik absorpsiyon spektrofotometresi; analiz edilecek elementin absorplayacağı ışığı yayan ışık kaynağı, örnek çözeltisinin atomik buhar haline getirildiği atomlaştırıcı, çalışılan dalga boyunu diğer dalga boylarından ayrıştırılmasına yarayan monokromatör, ışık şiddetinin ölçüldüğü dedektör, sinyal işleyicisi ve gösterge şeklindeki bileşenlerden meydana gelmektedir.[5]

1.1.1. Işın Kaynağı

Atomik absorpsiyon spektrometresinde ışın kaynağı olarak oyuk katot

Kaynaklar

(1) Slavin, M.; Slavin, W. Atomic Absorption Spectroscopy. *(No Title)* **1978**.

(2) Aydın, A. Bazı Metallerin Tayinleri Öncesi Birlikte Çöktürme İle Zenginleştirilmesi. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi* **2010**, 4–14.

(3) Uğuz, A. Çay Olarak Da Tüketilen Bazı Bitkilerdeki Ağır Metal Içeriğinin ASS Ile Tayini. Master's Thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 2017.

(4) Fidan, N. Atış Artıklarında Et-AAS Ile Antimon Analizi ve Gözlenen Analitik Problemler. PhD Thesis, Bursa Uludag University (Turkey), 2009.

(5) Skoog, D. A.; West, D. M.; Holler, F. J.; Crouch, S. R. *Fundamentals of Analytical Chemistry*; Cengage learning, 2013.

(6) Yılmaz, V. Amberlite XAD-1180/TAN Şelat Yapıcı Reçinesi Ile Katı Faz Ekstraksiyonu Sonrası Bazı Eser Metallerin FAAS Ile Tayini, Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. PhD Thesis, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2006.

(7) Gündüz, T. *İnstrumental Analiz*; Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi, 1988.

(8) Altın, R. Eser Düzeydeki Bazı Metallerin Zenginleştirildikten Sonra Alevli AAS Ile Tayinleri. Tez, Erciyes Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Kimya Ana Bilim Dalı, Kayseri, 2013. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=o8jx4GH0Pr3wBz-8hMzyqA&no=EtyE5JVzt0BdAbFfjeMkpA (accessed 2023-08-30).

(9) Şener, S. Bazı Eser Metal Iyonlarının Katı Faz Ekstraksiyonu Ile Ayrılması/Zenginleştirilmesi ve AAS Ile Tayini. Tez, Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 2013. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=Fzri45EiwmN5l5WUnOLJKg&no=i52rOW3fLCxrSG5JQdtnbg (accessed 2023-08-30).

(10) Çetin, V. Amberlite XAD-1180/Tiyosalisilik Asit Şelat Yapıcı Reçine İle Katı Faz Ekstraksiyonu Sonrası Bazı Eser Metallerin FAAS İle Tayini. Tez, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, Kayseri, 2006.

(11) Yıldız, D. Bazı Metal Iyonlarının Bulutlanma Noktası Ekstraksiyonu Ile Zenginleştirilerek AAS Ile Tayini ve Analiz Koşullarının Deneysel Tasarım Ile Optimizasyonu. Master's Thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

(12) Karababa, H. Yarıklı Kuvars Tüp-Alevli AAS Kullanılarak Kurşun ve Kadmiyum Tayini Için Duyarlı Analitik Yöntem Geliştirilmesi. Master's Thesis, Muğla Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Muğla, 2011.

(13) Kürekci, E. F. Sulardaki Arseniğin Uygun Liganlar Kullanılarak Önzenginleştirilmesi ve AAS Hidrür Tekniği Ile Tayini. Master's Thesis, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, 2011.

(14) MEB, T. C. Atomik Absorpsiyon Spektrofotometresi. *Ankara 524KI0268* **2012**, *67*.

(15) Çelen, G. Katı Faz Ekstraksiyonundan Sonra Co(II), Mn(II), Cr(III) ve Zn(II) Ağır Metallerinin AAS Ile Tayini. Tez, Yıldız Teknik Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Kimya Ana Bilim Dalı / Analitik Kimya Bilim Dalı, İstanbul, 2015. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=ezgwHDYl_x4kzi1CVa4WUQ&no=wGofzPzqrnHE4q2u_GXuRg (accessed 2023-08-30).

(16) Ocak, G. Arsenik Türlemesi Için Yöntem Geliştirilmesi ve Grafit Fırınlı Atomik Absorpsiyon Spektroskopisi Ile Tayini, Gazi Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Kimya Ana Bilim Dalı, Ankara, 2014. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (accessed 2023-08-30).

(17) Eşer, S. Salinivibrio sharmensis tutturulmuş Amberlit XAD-4 kullanarak katı faz ekstraksiyonu ile CD(II) ve Ni(II) iyonlarının faas ile tayini. masterThesis, Dicle Üniversitesi, 2015. http://acikerisim.dicle.edu.tr/xmlui/handle/11468/1107 (accessed 2023-08-30).

(18) Yıldız, A.; Genç, Ö. *Enstrümantal Analiz*; Hacettepe Üniversitesi, 1993.

(19) Tuzen, M.; Saygi, K. O.; Soylak, M. Separation and Speciation of Selenium in Food and Water Samples by the Combination of Magnesium Hydroxide Coprecipitation-Graphite Furnace Atomic Absorption Spectrometric Determination. *Talanta* **2007**, *71* (1), 424–429.

(20) Ulusoy, H. İ. Eser Düzeydeki Inorganik Arsenik Türlerinin Tayini Için Bulutlanma Noktası Ekstraksiyonu/Aas Yöntemi Geliştirilmesi. Tez, Cumhuriyet Üniversitesi / Fen Bilimleri Enstitüsü / Kimya Ana Bilim Dalı, Sivas, 2012. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp (accessed 2023-08-30).

(21) Nişli, G.; Ertaş, F. N. Eser Analizin Önemi ve Yöntem Seçimi. *Eser Analiz Yaz Okulu, Sayfa* **2001**, *1*, 25–29.

(22) Gurbetçioğlu, Ö. Determination of Cadmium Using Slotted Quartz Tube Atom Trap Atomic Absorption Spectrometry and Metal Coatings. Master's Thesis, Middle East Technical University, 2010.

(23) Kunç, S. AAS Ile P Etmenleri ve Spektral Girişim, 1980.

BÖLÜM 4

ADIYAMAN İL MERKEZİNDE BULUNAN ANAOKULLARINDA GAMA DOZ HIZLARININ BELİRLENMESİ

Mehmet Fatih AYDIN[1], Ömer SÖĞÜT[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3497-9910, mfaydin@adiyaman.edu.tr

2 Prof. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Fakültesi, Fizik Bölümü, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1987-1116, omersogut@gmail.com

GİRİŞ

Dünya varoluşundan bu yana radyasyonla etkileşim halindedir. İnsanoğlu radyoaktif atomlardan kaynaklanan radyasyon ile iç içe yaşamaktadır. Bu nedenle insanlar her zaman havadan, sudan, topraktan ve kozmik ışınlardan gelen radyoaktif maddelere maruz kalmaktadır(UNSCEAR, 2008; Yümün et al., 2020).

Günümüzde herhangi bir bölgenin gama radyasyon düzeyini araştırmak amacıyla çevresel gama radyasyon doz ölçümleri yapılmaktadır. Çevresel gama radyasyon doz ölçümlerinin amacı, doğal arka plan gama radyasyon doz miktarını ölçerek insanların ne kadar radyasyon dozuna maruz kaldığını belirleyerek başta insan olmak üzere tüm canlıların biyolojik sistemleri üzerindeki etkilerini belirlemektir. Bir bölgenin arka plan doğal gama radyasyon doz düzeyi, bölgenin jeolojik ve coğrafi yapısına, toprak ve kayaların mineralojik yapısına ve deniz seviyesinden yüksekliğine (kozmik ışınlarla orantılı) bağlı olarak değişmektedir. Nükleer silah testleri, nükleer santral kazalarından kaynaklanan sızıntılar ve sanayide ve tıpta kullanılan radyoaktif maddeler, bir bölgenin doğal arka plan radyasyon düzeyini artırır (IAEA 2011; Yümün et al. 2020).

Bu kapsamda çevresel gama doz miktarının, radyasyon türünün belirlenmesine ve canlıların sağlığı üzerinde oluşabilecek risklerin araştırılmasına yönelik dünyada ve Türkiye'de çalışmalar yapılmaktadır. Kam ve ark. "Kulakçayırı doğal gölü ve çevresinde (Arnavutköy, İstanbul) gama doz hızı değerleri" çalışmasını yapmışlardır. Çalışmada Kulakçayırı ve çevresinde gama doz hızı ölçümleri sonucunda ortalama gama doz hızı 37.5 nGy h^{-1} olarak hesaplanmıştır (Kam et al. 2016). Yümün ve ark., "Kaz Dağları'nın Behramkale (Çanakkale) -Zeytinli (Edremit-Balıkesir) bölümünde yüzeylenen stratigrafik birimlerin gama doz değerleri" çalışmasını yapmışlardır. Çalışmada Edremit ve Behramkale çevresinde gama doz hızı ölçümleri sonucunda ortalama gama doz hızı 111.2 nGy y^{-1}, ortalama yıllık etkin doz eşdeğerini ise 0.14 mSv olarak hesaplanmıştır (Yümün et al. 2020). Karataşlı M., "Hatay ve Çevresinde Çevresel Gama Radyasyon Ölçümü" çalışmasını yapmışlardır. Yapılan ölçümler sonucunda gama doz hızı ölçümlerinin ortalama değerini 61,9 nGy h^{-1}, ortalama yıllık etkin doz eşdeğeri ise 75.91 µSv y^{-1} olarak hesaplanmıştır (Karataşlı 2018). Zuhur ve ark., "Gaziantep ve Çevresinde Gama Radyasyonu Ölçümü" çalışmasını yapmışlardır. Yapılan ölçümler sonucunda gama doz hızı ölçümlerinin ortalama değerini 7.6 nSv h^{-1}, ortalama yıllık etkin doz eşdeğerini ise 66 µSv y^{-1} olarak hesaplanmıştır(Zuhur S et al. 2017). Kürkçüoğlu ve ark., "Isparta İl Merkezindeki Okullarda Gama Ortam Doz Eşdeğeri Ölçümleri" çalışmasında ortalama yıllık etkin doz eşdeğerini 1.11 mSv y^{-1} olarak hesaplanmıştır (Kürkçüoğlu and Çine 2017).

KAYNAKLAR

Adıyaman Governorship, Provincial Dırectorate of Environment and Urban Management. 2011. *Adıyaman Province Environmental Status Report 2011*.

Aydın, Mehmet Fatih, Ömer Söğüt, and Ayhan Kara. 2022. "Radiological Health Risks Assessment of Vegetable and Fruit Samples Taken from the Provincial Borders of Adıyaman in the South-Eastern Anatolia Region, in Turkey." *Journal of Radiation Research and Applied Sciences* 15(4). doi: 10.1016/j.jrras.2022.100491.

BEIR 2006. 2006. *Biologic Effects of Ionizing Radiation (BEIR) VII,National Academy of Sciences*.

Göksel A S. 1973. *Radyasyonların Biyolojik Etkileri ve Radyasyon Korunması*. 1st ed. İstanbul: İTÜ Matbaası.

IAEA. 2011. *Radioactive Particles in the Environment, Particle Characterization and Analytical Techniques*.

ICRP. 1990. *1990 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection. ICRP Publication 60. Ann. ICRP 21 (1-3).*

ICRP. 2007. *The 2007 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection, ICRP Publication 103. Ann. ICRP 37*.

Kam, Erol, Z. Ü. Yümün, M. Önce, and G. Acikgoz. 2016. "Gamma Dose Rate Values In The Kulakçayiri Natural Lake And The Vicinity (Arnavutköy, İstanbul)." *Journal of Engineering Technology and Applied Sciences* 1(1):29–33. doi: 10.30931/jetas.281380.

Karataşlı, Muhammet. 2018. "Measurement of Environmental Gamma Radiation in and Around The Hatay Province, Turkey." *Afyon Kocatepe University Journal of Sciences and Engineering* 18(3):780–85. doi: 10.5578/fmbd.67766.

Kayakökü H. 2022. "Malatya İli ve İlçelerinde Çevresel Gama Radyasyonunun Ölçümü, Doz Hızı ve Ömür Boyu Kanser Riski Değerlendirmesi." *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi* 12(2):634–44. doi: 10.31466/kfbd.1091391.

Küçükönder, Erdal, Serdar Gümbür, Ömer Söğüt, and Mahmut Doğru. 2023. "Natural Radioactivity in Soil Samples Taken from Kahramanmaraş Provincial Center." *Environmental Geochemistry and Health* 45(7):5245–59. doi: 10.1007/s10653-023-01577-w.

Kürkçüoğlu, Mehmet Ertan, and Ahmet Çine. 2017. "Isparta İl Merkezindeki Okullarda Gama Ortam Doz Eşdeğeri Ölçümleri." *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 21(2):549. doi: 10.19113/sdufbed.98213.

UNSCEAR. 1988. *Sources, Effects, and Risks of Ionizing Radiation, United Nations Sales Publication No. E. 88.IX.7*. Newyork.

UNSCEAR. 2000. “Sources and Effects of Ionizing Radiation.” Retrieved June 7, 2022 (https://digitallibrary.un.org/record/422833).

UNSCEAR. 2008. “United Nations Scientific Committee on the Effect of Atomic Radiation, Sources and Effects of Ionizing Radiation.” *United Nations* I:66.

URL-1. n.d. “Http://Besergil.Cbu.Edu.Tr/2_iyon_dedektorleri.Pdf.”

Yümün, Zeki Ünal, Erol Kam, and Melike Önce. 2020. “Gamma Dose Values of Stratigraphic Units Surfaced in Behramkale (Çanakkale) - Zeytinli (Edremit-Balıkesir) Section of Kaz Mountains.” *Journal of the Turkish Chemical Society Section A: Chemistry* 7(1):207–14. doi: 10.18596/jotcsa.565054.

Zuhur S, Çeliktürk D, Yazıcı A N, and Öztürk Z. 2017. “Assessment of Gama Dose Rates around Gaziantep City, Turkey.” *Journal of Nuclear Sciences* 4(1):19–25.

BÖLÜM 5

TARIMSAL AÇIDAN ÖNEMLİ OLAN MİKORİZAL MANTARLARIN BİTKİ BÜYÜME VE GELİŞMESİ ÜZERİNE FAYDALARI

Zekiye ERDOĞAN[1], Emre Cem ERASLAN[2], Hasan AKGÜL[3]

1 Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı, Antalya, Türkiye
2 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye
3 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

GİRİŞ

Artan dünya nüfusuna bağlı olarak insanların besin ihtiyaçlarına olan talep de artmaktadır. Bu yüzden daha fazla gıda maddesi elde etmek için tarımsal üretimde birim alandan maksimum verim almak gerekmektedir. Bu bağlamda tarımsal üretim miktarının artışını sağlamak için bir takım tarımsal uygulamalara başvurulmaktadır. Bu uygulamalar, kaliteli üretim materyali seçiminden hasat edilen ürünlerin muhafazasına kadar tüm işlemleri kapsamaktadır. Yapılan bu uygulamalar, ürünlerin hastalık ve zararlılardan ari, kaliteli, albenili, lezzetli, raf ömrü uzun olması için çeşitli uygulamalar içermektedir. Bu uygulamalar esnasında yüksek miktarda kimyasal madde kullanılmaktadır. Bu durumda insanlara fayda sağlamanın ötesinde ciddi sağlık problemlerine yol açmaktadır. Tarımsal üretimin artmasını hedef olarak benimseyen ülkelerde bitki büyüme ve gelişmesi için hormon ve kimyasal ürün kullanımını yoğun olarak yapılmaktadır. Yapılan bu uygulamalar ve kullanılan ürünler beraberinde ekolojik sorunları da getirmektedir. Bu uygulamalarda özellikle pestisit maddelerin başta olduğu pek çok ürünün doğada yok olması uzun yıllar almaktadır (Sezen ve Külekci 2020). Bitki gelişiminde büyük rolü olan bitki besin elementlerinin de karşılanması adına uygulanan pek çok kimyasal gübre uygulaması başta bitkiler olmak üzere doğal çevreyi de olumsuz etkilemektedir. Bitkiler ihtiyaçları olan besin elementlerini havadan ve yetişme ortamları olan topraktan almaktadır. Eğer ki ihtiyaç duydukları besin elementlerinde noksanlık ya da ortamda hiç bulunmaması durumunda bitkilerde yaşamsal faaliyetler olumsuz etkilenmektedir. Bitki besin elementleri bitkilerde bulunuş miktarlarına göre makro ve mikro besin elementi olarak tanımlanmaktadır. Makro besin elementleri; Karbon (C), Hidrojen (H), Oksijen (O), Azot (N), Fosfor (P), Potasyum (K), Kalsiyum (Ca), Magnezyum (Mg), Kükürt (S) iken mikro besin elementleri; Demir (Fe), Çinko (Zn), Bor (B), Klor (Cl), Molibden (Mo), Bakır (Cu), Mangan (Mn) elementini kapsamaktadır. Tüm bu besin elementlerinin her biri bitkide ayrı fonksiyona sahiptir. Besin elementlerinin bitkide bulunuş miktarları, bitkiden bitkiye göre değiştiği gibi bitki doku ve organlarında da farklılık gösterebilmektedir. Bu yüzden bitkilerde yapılacak olan gübreleme uygulamalarının öncesinde toprak ve bitki analizlerinin yapılması büyük önem arz etmektedir (Anonim 1). Ayrıca tarımda patojenlerle ve zararlı böceklerle mücadele kullanılan pestisitler çevre ve insan sağlığını olumsuz yönde etkilemektedir. Kullanılan kimyasallar uzun süre boyunca doğada ayrıştırılamamaktadır.

Tüm bu sıkıntıların önüne geçmek için dünya genelinde ilk defa Avrupa'da iyi tarım uygulamaları, gıda güvenliği ve kalitesinin sağlanması için çeşitli uygulamalar başlatılmıştır. Türkiye ise 2007'de bazı illerde başlayan iyi tarım uygulamaları, üreticilere destek sağlanması ile büyük gelişme

KAYNAKLAR

Akgul, H., Sevindik, M., Coban, C., Alli, H., & Selamoglu, Z. (2017). New approaches in traditional and complementary alternative medicine practices: Auricularia auricula and Trametes versicolor. J Tradit Med Clin Natur, 6(2), 239.

Akgül, H. Aslan, A., Akata, I., Günal, S., Bal, C., & Baba, H. (2021). Phenolic content and biological activities of Trametes hirsuta. Fresenius Environmental Bulletin, 30, 4130-4135.

Akgül, H., Yılmazkaya, D., Akata, I., Tosunoğlu, A., & Bıçakçı, A. (2016). Determination of airborne fungal spores of Gaziantep (SE Turkey). Aerobiologia, 32, 441-452.

Altunlu, H., Demiral, O., Dursun, O., Sönmez, M., & Ergün, K. (2019). Mikrobiyal gübre uygulamasının tatlı mısır (*Zea mays* L. var. saccharata) yetiştiriciliğinde bitki gelişimi ve verim üzerine etkileri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *50*(1), 32-39.

Anonim 1: https://obs.ahievran.edu.tr/oibs/akademik/shr_files/FILE_tnh9cfbdrhp111zchsmrfkg3legxu_duyuru.PDF (Erişim tarihi: 14.09.2023).

Anonim 2: https://en.wikipedia.org/wiki/Ectomycorrhiza#/media/File:Suillus_luteus_G4.JPG (Erişim tarihi: 14.09.2023).

Anonim3: https://en.wikipedia.org/wiki/Morchella#/media/File:Morchella_conica_1_beentree.jpg (Erişim tarihi: 14.09.2023).

Anonim 4: https://en.wikipedia.org/wiki/Sarcosphaera#/media/File:Sarcosphaera_coronaria_42754.jpg (Erişim tarihi: 14.109.2023).

Anonim 5: https://en.wikipedia.org/wiki/Leccinum_aurantiacum (Erişim tarihi: 14.09.2023).

Baba, H., Sevindik, M., Er, A., Atay, M., Doğan, Y., Altaş, B., & Akgül, H. (2021). New four Mycetozoa records from South East Anatolia-Turkey. Fresenius Enviromental Bulletin, 30(4), 3565-3574.

Bal, C., Baba, H., Akata, I., Sevindik, M., Selamoglu, Z., & Akgül, H. (2022). Biological Activities of Wild Poisonous Mushroom Entoloma sinuatum (Bull.) P. Kumm (Boletales). KSU J. Agric. Nat, 25(1), 83-87.

Bano, S. A., & Ashfaq, D. (2013). Role of Mycorrhiza to Reduce Heavy Metal Stress. *Natural Science*, *2013*.

Beram, R.C., Beram, A., & Lehtijarvi, H.T.D. (2019). Fungal Endofitler ve Etkileşimleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *7*(2), 161-166.

Berruti, A., Lumini, E., Balestrini, R., & Bianciotto, V. (2016). Arbuscular Mycorrhizal Fungi as Natural Biofertilizers: Let's Benefit From Past Successes. *Frontiers in microbiology*, *6*, 1559.

Biçici, M. (2011). Bitki Hastalık Etmenleri ile Biyolojik Mücadelenin Başarısını

Arttırmada Mikoriza'nın Rolü. *Türkiye biyolojik mücadele dergisi*, *2*(2), 139-174.

Borowicz, V.A. (2001). Do Arbuscular Mycorrhizal Fungi Alter Plant–Pathogen Relations?. *Ecology*, *82*(11), 3057-3068.

Buil, P. A., Jansa, J., Blažková, A., Holubík, O., Duffková, R., Rozmoš, M., ... & Janoušková, M. (2022). Infectivity and Symbiotic Efficiency of Native Arbuscular Mycorrhizal Fungi From High-Input Arable Soils. *Plant and Soil*, 1-19.

Chen, M., Arato, M., Borghi, L., Nouri, E., & Reinhardt, D. (2018). Beneficial Services of Arbuscular Mycorrhizal Fungi–From Ecology to Application. *Frontiers in Plant Science*, *9*, 1270.

Çakmakçı, R. (2005). Bitki Gelişimini Teşvik Eden Rizobakterilerin Tarımda Kullanımı. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *36*(1), 97-107.

D Aljawasim, B., M Khaeim, H., & A Manshood, M. (2020). Assessment of Arbuscular Mycorrhizal Fungi *(Glomus* Spp.) As Potential Biocontrol Agents Against Damping-Off Disease *Rhizoctonia solani* on Cucumber. *Journal of Crop Protection*, *9*(1), 141-147.

Dere, S., Coban, A., Akhoundnejad, Y., Ozsoy, S., & Daşgan, H. (2019). Use of Mycorrhiza to Reduce Mineral Fertilizers in Soilless Melon (*Cucumis melo* L.) Cultivation. *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca*, *47*(4).

Ediriweera, A. N., Karunarathna, S. C., Yapa, P. N., Schaefer, D. A., Ranasinghe, A. K., Suwannarach, N., & Xu, J. (2022). Ectomycorrhizal Mushrooms as a Natural Bio-Indicator for Assessment of Heavy Metal Pollution. *Agronomy*, *12*(5), 1041.

Eraslan, E. C., Altuntas, D.,Baba, H., Bal, C., Akgül, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021b). Some biological activities and element contents of ethanol extract of wild edible mushroom Morchella esculenta. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 39(1), 24-28.

Eraslan, E. C., Çırçırlı, B., Özkan, A., & Akgül, H. (2021a). Anticancer Mechanisms of Action of Macrofungus Extracts. Eurasian Journal of Medical and Biological Sciences, 1(2), 58-69.

Eraslan, E. C., Korkmaz, A. İ., Uysal, İ., & Bal, C. (2022). Antioxidant Potential and Heavy Metal Accumulation of Hygrocybe conica. Eurasian Journal of Medical and Biological Sciences, 2(1), 1-5.

Ergul, C. C., Dulger, B., & Akgul, H. (2005a). Myxomycetes of Mezit stream valley of Turkey. Mycotaxon, 92.

Ergul, C. C., Dulger, B., Oran, R. B., & Akgul, H. (2005b). Myxomycetes of the western Black Sea region of Turkey. Mycotaxon, 93.

Ergül, C. C., & Akgül, H. (2011). Myxomycete diversity of Uludağ national park, Turkey. Mycotaxon, 116(479), 1-16.

Ergül, C. C., Akgul, H., & Oran, R. B. (2016). New records of Mycetozoa taxa

from Turkey. Oxidation Communications, 39(2), 1615-1623.

Eryılmaz, G. A., & Kılıç, O. (2018). Türkiye'de Sürdürülebilir Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, *21*(4), 624-631.

Eşit, M., & Yüce, M. İ. (2022). Çok Değişkenli Kuraklık Frekans Analizi ve Risk Değerlendirmesi: Kahramanmaraş Örneği. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, *8*(2), 368-382.

Farooq, M., Hussain, M., Wahid, A., & Siddique, KHM (2012). Bitkilerde Kuraklık Stresi: Genel Bir Bakış. *Bitkilerin kuraklık stresine tepkileri*, 1-33.

Garmendia, I., Goicoechea, N., & Aguirreolea, J. (2004). Effectiveness Of Three *Glomus* Species in Protecting Pepper (*Capsicum annuum* L.) Against Verticillium wilt. *Biological Control*, *31*(3), 296-305.

Gosling, P., Hodge, A., Goodlass, G., & Bending, G. D. (2006). Arbuscular Mycorrhizal Fungi and Organic Farming. *Agriculture, ecosystems & environment*, *113*(1-4), 17-35.

Gürgen, A., Sevindik, M., Yıldız, S., & Akgül, H. (2020). Determination of antioxidant and oxidant potentials of Pleurotus citrinopileatus mushroom cultivated on various substrates.

Heydarian, A., Tohidi Moghadam, H. R., Donath, T. W., & Sohrabi, M. (2018). Study of Effect of Arbuscular Mycorrhiza (*Glomus intraradices*) Fungus on Wheat Under Nickel Stress *Agronomy Research 16(4),* 16601667.

Hüseyin, E.., Buelbuel, A. S., & Akguel, H. (2009). Some notes on micromycetes from Turkey. Pakistan Journal of Botany. 1(41).

Kanwal, S., Bano, A., & Malik, R. N. (2016). Role of Arbuscular Mycorrhizal Fungi in Phytoremediation of Heavy Metals And Effects On Growth And Biochemical Activities Of Wheat (*Triticum aestivum* L.) Plants in Zn Contaminated Soils. *African Journal of Biotechnology*, *15*(20), 872-883.

Kara, Ö., & Tilki, F. (2001). Mikoriza ve Ormancılıkta Kullanımı. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, *51*(1), 127-139.

Khaliq, A., Perveen, S., Alamer, K. H., Zia Ul Haq, M., Rafique, Z., Alsudays, I. M., ... & Attia, H. (2022). Arbuscular Mycorrhizal Fungi Symbiosis to Enhance Plant–Soil Interaction. *Sustainability*, *14*(13), 7840.

Kibar, B., & Pekşen, A. (2007). Ektomikorizanın Tarım ve Ormancılık Bakımından Önemi. *Anadolu Tarım Bilimleri Dergisi*, *22*(2), 232-238.

Kumar, S. R., Arumugam, T., Anandakumar, C., Balakrishnan, S., & Rajavel, D. (2013). Use of plant species in controlling environmental pollution. *Bulletin of Environment, Pharmacology and Life Sciences*, *2*(2), 52.

Kurtar, E. S., & Ayan, A. K. (2004). Organik Tarım ve Türkiye'deki Durumu. *OMÜ Zir. Fak. Dergisi*, *19*(1), 56-64.

Latef, A. A. (2018). Growth and Some Physiological Activities of Pepper (*Capsi-*

cum annuum L.) in Response to Cadmium Stress and Mycorrhizal Symbiosis *J. Agr. Sci. Tech. (2013) Vol. 15: 1437-1448*

Leopold, D. R. (2016). Ericoid Fungal Diversity: Challenges and Opportunities For Mycorrhizal Research. *Fungal Ecology*, *24*, 114-123.

Meddich, A., Ait Rahou, Y., Boutasknit, A., Ait-El-Mokhtar, M., Fakhech, A., Lahbouki, S., ... & Wahbi, S. (2021). Role of Mycorrhizal Fungi in İmproving The Tolerance of Melon (*Cucumus melo*) Under Two Water Deficit Partial Root Drying and Regulated Deficit Irrigation. *Plant Biosystems-An International Journal Dealing with all Aspects of Plant Biology*, 1-11.

Mwangi, M. W., Monda, E. O., Okoth, S. A., & Jefwa, J. M. (2011). Inoculation of Tomato Seedlings with *Trichoderma harzianum* and Arbuscular Mycorrhizal Fungi and Their Effect on Growth and Control of Wilt in Tomato Seedlings. *Brazilian Journal of Microbiology*, *42*, 508-513.

Ortaş, İ. (2012). Mısır ve Biber Bitkileri Fosfor ve Çinko Alımı Açısından Mikorizaya Bağımlı Mıdır? *Bitki Besleme Dergisi*, *35* (11), 1639-1656.

Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiyeye Olası Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *22*(1).

Rasmussen, H. N., & Rasmussen, F. N. (2009). Orchid Mycorrhiza: Implications of A Mycophagous Life Style. *Oikos*, *118*(3), 334-345.

Rosendahl, S. (2008). Communities, Populations and Individuals of Arbuscular Mycorrhizal Fungi. *New Phytologist*, *178*(2), 253-266.

Roussis, I., Beslemes, D., Kosma, C., Triantafyllidis, V., Zotos, A., Tigka, E., ... & Kakabouki, I. (2022). The Influence of Arbuscular Mycorrhizal Fungus *Rhizophagus irregularis* on The Growth and Quality of Processing Tomato (*Lycopersicon esculentum* Mill.) Seedlings. *Sustainability*, *14*(15), 9001.

Sarathambal, C., Sivaranjani, R., Srinivasan, V., Alagupalamuthirsolai, M., Subila, K. P., & Anamika, B. (2022). Effect of Arbuscular Mycorrhizal Inoculation on Growth, Mineral Nutrient Uptake, Photosynthesis and Antioxidant Activities of Black Pepper Cuttings. *Journal of Plant Nutrition*, 1-17.

Selçuk, F., Erdoğdu, M., Akgül, H., & Hüseyin, E. (2009). The genus Septoria Sacc. in Turkey. Mycopath, 7(1), 21-28.

Sevindik, M., Akgul, H., Selamoglu, Z., & Braidy, N. (2021a). Antioxidant, antimicrobial and neuroprotective effects of Octaviania asterosperma in vitro. Mycology, 12(2), 128-138.

Sevindik, M., Özdemir, B., Braidy, N., Akgül, H., Akata, İ., & Selamoğlu, Z. (2021b). Potential cardiogenic effects of poisonous mushrooms. Mantar Dergisi, 12(1), 80-86.

Sezen, İ., & Külekçi, E. A. (2020). Süs Bitkilerinin Gelişim Parametreleri Üzerine Bitki Gelişimini Teşvik Eden Bakterilerin Etkisi. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *34*(Özel Sayı), 9-20.

Sırdaş, S., & Şen, Z. (2010). Meteorolojik Kuraklık Modellemesi ve Türkiye Uygulaması. *İtüdergisi/D*, *2*(2).

Soylu, S., Sülü, S. M., & Bozkurt, İ. A. (2016). Bitki Büyüme Düzenleyici ve Biyolojik Mücadele Etmeni Olarak Bakteriyel Endofitler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *21*(1).

Sönmez, O., Aydemir, S. & Kaya, C. (2009). Mitigation Effects of Mycorrhiza on Boron Toxicity in Wheat (*Triticum durum*) Plants. *New Zealand Journal of Crop and Horticultural Science*, *37*(2), 99-104.

Sun, W., Yang, B., Zhu, Y., Wang, H., Qin, G., & Yang, H. (2022). Ectomycorrhizal Fungi Enhance The Tolerance of Phytotoxicity and Cadmium Accumulation in Oak (*Quercus acutissima* Carruth.) Seedlings: Modulation of Growth Properties and The Antioxidant Defense Responses. *Environmental Science and Pollution Research*, *29*(5), 6526-6537.

Tedersoo, L., & Bahram, M. (2019). Mycorrhizal Types Differ in Ecophysiology and Alter Plant Nutrition and Soil Processes. *Biological Reviews*, *94*(5), 1857-1880.

Thirkell, T. J., Charters, M. D., Elliott, A. J., Sait, S. M., & Field, K. J. (2017). Are Mycorrhizal Fungi Our Sustainable Saviours? Considerations For Achieving Food Security. *Journal of Ecology*, *105*(4), 921-929.

van der Heijden, M. G., Martin, F. M., Selosse, M. A., & Sanders, I. R. (2015). Mycorrhizal Ecology and Evolution: The Past, The Present, and The Future. *New phytologist*, *205*(4), 1406-1423.

Yilmazkaya, D., Akgül, H., Altunoğlu, M. K., Tosunoğlu, A., & Biçakçi, A. (2019). Fungal spore calendar of Yalova province (2005). Mantar Dergisi, 10(2), 116-123.

BÖLÜM 6

ANTALYA'DA YAYILIŞ GÖSTEREN BAZI TIBBİ BİTKİLERLE YAPILAN ANTİKANSER ÇALIŞMALARI

Meryem GÖKOĞLU[1], Emre Cem ERASLAN[2], Hasan AKGÜL3

1 Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Anabilim Dalı Antalya, Türkiye
2 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Antalya, Türkiye
3 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü Antalya, Türkiye

GİRİŞ

Tıbbi bitkiler ilaç olarak eski çağlardan bugüne geleneksel olarak birçok hastalığın tedavisinde direkt ya da dolaylı yolla kullanılmakla birlikte günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde birincil sağlık ihtiyaçları için vatandaşlarının büyük bir kısmı geleneksel olarak süregelmiş tıbbi bitkilere bağımlıdır. Birleşik Krallık'taki Kew Kraliyet Botanik Bahçesi'nin sunduğu Dünyanın Bitkileri ve Fungus durumu 2020 raporuna göre 325 bini çiçekli bitkilerin oluşturduğu yaklaşık 350 bin kabul edilmiş tür literatüre kaydedilmiştir. Bu sayının yanı sıra her geçen gün yeni bitkilerin tanımlanıp eklendiği unutulmamalıdır. Bu sayıya Funguslar eklenmemiş olup aynı raporda 148 bin tür tanımlandığını ancak hala %90 dan fazla fungus türünün bir yerlerde keşfedilip tanımlamayı beklediğini tahmin etmektedirler.

Dünya sağlık örgütüne verilerine göre tüm fitocoğrafik bölgelerde var olan bitki çeşitliliğin içerisinden 20 bin kadar bitkide tıbbi etkilerinin olduğu ifade edilmektedir. Başlıca da tedavi etme, tatlandırma, kokulandırma ya da renklendirme amacıyla ilaç, gıda, parfümeri ve kozmetik gibi birçok sanayi dalında üretilen ürünlere hammadde olarak kullanılırken (Faydaoğlu ve ark., 2011), son dönemlerde bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin göze hoş gelmesinden ve yaydığı hoş kokudan dolayı peyzaj alanında ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir (Sönmez ve ark., 2016).

Tıbbi ve aromatik bitkilerle tedavi birincisi alternatif tedavi amacı güdülerek ikincisi destekleyici (alternatif) tedavi olarak iki yolla tercih edilebilir. Literatürün genelinde bilimsel tedaviye seçenek olarak sunulan ve etkisi tam olarak kanıtlanmamış tedaviler için alternatif tedavi, tıbbi tedavi uygulanırken tıbbi bitki destek amaçlı kullanıldığı durumlara ise tamamlayıcı tedavi denilmiştir.

Doğada bulunan her bitkinin kendine has bileşenleri ve biyolojik aktiviteleri bulunur. (Dogan ve ark., 2013; Pehlivan ve ark., 2013a; Pehlivan ve ark., 2013b; Dogru ve ark., 2014; Dogan ve ark., 2015; Erdogan ve ark., 2015; Dogan ve ark., 2017; Sevindik ve ark., 2017; Dogru ve ark., 2018; Pehlivan ve ark., 2018; Polat ve ark., 2018; ; Erdemli ve ark., 2018; Mohammed ve ark., 2018a; Mohammed ve ark., 2018b; Mohammed ve ark., 2019a; Mohammed ve ark.,2019b; Ege ve ark., 2020; Akgul ve ark., 2020; Mohammed ve ark., 2020a; Mohammed ve ark., 2020b; Mohammed ve ark., 2020c; Mohammed ve ark., 2021a; Mohammed ve ark., 2021b; Mohammed ve ark., 2022; Unal ve ark., 2022; Akgül ve ark., 2022). Bitkilerden elde edilen bu bileşenler yetişirken kaldığı maruziyete daha açıklayıcı bir ifadeyle yetişme koşullarına, toplanma zamanına ve toplandıktan sonraki saklama koşulları, süreleri ve kullanım şekilleri gibi faktörlere bağlı olarak anlamlı farklılıkların tespit edildiği çalışmalar literatürde mevcuttur.

KAYNAKLAR

Ahmad, I., Mehmood, Z., & Mohammad, F. (1998). Screening of Some Indian Medicinal Plants For Their Antimicrobial Properties. *Journal of Ethnopharmacology,* 62(2), 183-193. Doi: https://doi.org/10.1016/S0378-8741(98)00055-5

Akgul, H., Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential of endemic Salvia absconditiflora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *8*(10), 2222-2224.

Akgül, A., & Kivanc, M. (1988). Inhibitory Effects of Selected Turkish Spices and Oregano Components on Some Foodborne Fungi. *International Journal of Food Microbiology*, 6(3), 263-268.

Akgül, H., Mohammed, F. S., Kına, E., Uysal, İ., Sevindik, M., & Doğan, M. (2022). Total Antioxidant and Oxidant Status and DPPH Free radical activity of Euphorbia eriophora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *10*(2), 272-275.

Alper, M., Özay, C., Güneş, H., & Mammadov, R. (2021). Assessment of Antioxidant and Cytotoxic Activities and Identification of Phenolic Compounds of Centaurea solstitialis and *Urospermum picroides* from Turkey. *Brazilian Archives of Biology and Technology*, 64, e21190530.

Anand, P., Kunnumakara, A. B., Sundaram, C., Harikumar, K. B., Tharakan, S. T., Lai, O. S., ... & Aggarwal, B. B. (2008). Cancer is a Preventable Disease That Requires Major Lifestyle Changes. *Pharmaceutical research*, 25, 2097-2116.

Antonelli, A.*, Fry, C.*, Smith, R.J.*, Simmonds, M.S.J.*, Kersey, P.J.*, Pritchard, H.W.*, et. all., (2020). State of the World's Plants and Fungi 2020. Royal Botanic Gardens, Kew. DOI: https://doi.org/10.34885/172

Aydemir, E. A., Oz, E. S., Göktürk, R. S., Ozkan, G., & Fiskin, K. (2011). *Glycyrrhiza flavescens* subsp. antalyensis Exerts Antiproliferative Effects On Melanoma Cells Via Altering TNF-α and IFN-α Levels. Food and Chemical Toxicology, 49(4), 820-828. https://doi.org/10.1016/j.fct.2010.12.003

Aydemir, E., Şimşek, E., İmir, N., Göktürk, R. S., Yesilada, E., & Fışkın, K., (2015). Cytotoxic and Apoptotic Effects of *Ebenus boissieri* Barbey on Human Lung Cancer Cell Line A549. *Pharmacognosy Magazine*, vol.11, no.42.

Bhattacharjee, R. (1982). Stachys L. In: DavisPH (ed.) Flora of Turkey and the East Agean islands, *Edinburgh University Press*, Edinburgh, p204206.

Bizimbitkiler (2013). <http://www.bizimbitkiler.org.tr>, [er. tar.: 20.09.2023].

Bostanci, M. T., Bulbul, A. S., Celik, I. S., Kocabas, Y. Z., Burhan, H., Bayat, R., ... & Karimi-Maleh, H. (2022). Investigation of Antibacterial, Antifungal, Antibiofilm, Antioxidant and Anticancer Properties of Methanol Extracts of *Salvia marashica* İlçim, Celep & Doğan and *Salvia caespitosa* Montbret

& Aucher ex Benth Plants with Medicinal Importance. *Chemosphere*, 288, 132602.

Cai, Y., Luo, Q., Sun, M., & Corke, H. (2004). Antioxidant Activity and Phenolic Compounds of 112 Traditional Chinese Medicinal Plants Associated with Anticancer. *Life sciences,* 74(17), 2157-2184. Doi: https://doi.org/10.1016/j.lfs.2003.09.047

Costa-Lotufo, L. V., Khan, M. T. H., Ather, A., Wilke, D. V., Jimenez, P. C., Pessoa, C., ... & de Moraes, M. O. (2005). Studies of The Anticancer Potential of Plants Used in Bangladeshi Folk Medicine. *Journal of Ethnopharmacology*, 99(1), 21-30. Doi: https://doi.org/10.1016/j.jep.2005.01.041

de Martel, C., Georges, D., Bray, F., Ferlay, J., & Clifford, G. M. (2020). Global Burden of Cancer Attributable to İnfections in 2018: A Worldwide İncidence Analysis. *The Lancet Global Health*, 8(2), e180-e190.

Delazar, A., Çelik, S., Gokturk, R. S., Unal, O., Nahar, L., & Sarker, S., (2005). Two Acylated Flavonoid Glycosides From *Stachys bombycina*, and Their Free Radical Scavenging Activity. *Pharmazie*, vol.60, no.11, 878-880.

Dogan, M., Akgul, H., & Tozlu, I. (2013). Lead accumulation and toxicity in peanut (Arachis hypogaea L.) seedlings. *Fresenius Environmental Bulletin*, *22*(8), 2350-2356.

Dogan, M., Akgul, H., Inan, O. G., & Zeren, H. (2015). Determination of cadmium accumulation capabilities of aquatic macrophytes Ceratophyllum demersum, Bacopa monnieri and Rotala rotundifolia. *Iranian Journal of Fisheries Sciences*, *14*(4), 1010-1017.

Dogan, M., Pehlivan, M., Inan, O. G., & Akgul, H. (2017). Effects of lead application on growth and nutrient accumulations in Mirabilis jalapa L. *Feb-Fresenıus Envıronmental Bulletın*, 4470.

Dogru, A., Akgul, H., Erdogan, K., Polat, H., Kandemir, S., Yilmaz, S., ... & Orun, I. (2014). The effects of terebinth extracts on common carp (Cyprinus carpio L.) serum growth hormone, IGF-1, serum glucose and total protein levels. *Fresenius environmental bulletin*, *23*, 1997-2001.

Dogru, A., Polat, H., Orun, I., Erdogan, K., Kandemir, S., Yilmaz, S., ... & Dogru, M. I. (2018). The effect of rosehip (Rosa canina L.) plant extract application on serum ACTH, Cortisol and aldosterone hormone levels of carp (Cyprinus carpio L.). *Fresenius environmental bulletin*, *27*(4), 2051-2056.

Dönmez, Ş., Çakır, M., & Şeyma, K. E. F. (2016). Bartın'da Yetişen Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Peyzaj Mimarlığında Kullanımı. *Journal of Architectural Sciences and Applications,* 1(2), 1-8.

Dulgeroglu, C., Erdogan, A., & Özkan, A., (2018). A Comparative Study On Essential Oils Compositions and Cytotoxic Effects of Wild and Cultured Form of *Origanum acutidens* (Hand.-Mazz.) Ietswaart. (Lamiaceae) on H1299 cells. *Febs Open Bio*, vol.8, 278.

Ege, B., Aras, M. H., Akgul, H., Kara, M. I., Aydemir, I., Inan, S., ... & Altundag Kahraman, S. (2020). Histomorphometric analysis of the effects of grape seed extract (vitis vinifera) and low-level laser therapy (LLLT) on fracture healing.

Erdemli, M. E., Ekhteiari Salmas, R., Durdagi, S., Akgul, H., Demirkol, M., Aksungur, Z., & Selamoglu, Z. (2018). Biochemical changes induced by grape seed extract and low level laser therapy administration during intraoral wound healing in rat liver: an experimental and in silico study. *Journal of Biomolecular Structure and Dynamics*, *36*(4), 993-1008.

Erdogan, A., & Özkan, A., (2013). Effects of *Thymus revolutus* Celak Essential Oil and its Two Major Components on Hep G2 Cells Membrane. *Biologia*, vol.68, no.1, 105-111.

Erdogan, A., & Özkan, A., (2017). Investigation of Antioxidative, Cytotoxic, Membrane-Damaging and Membrane-Protective Effects of The Essential Oil of *Origanum majorana* and its Oxygenated Monoterpene Component Linalool in Human-Derived Hep G2 Cell Line. *Iranian Journal of Pharmaceutical Research*, vol.16, 24-34.

Erdogan, A., Özkan, A., Ünal, O., & Dülgeroğlu, C., (2018). Evaluation of The Cytotoxic and Membrane Damaging Effects of Mountain Tea (*Sideritis stricta* Boiss & Heldr.) Essential Oil on Parental and Epirubicin-HCl Resistant H1299 Cells. *Cukurova Medical Journal*, vol.43, no.3, 669-677.

Erdogan, M. S., Babacan, H., Kara, M. I., Gurler, B., Akgul, H., & Soyler, D. A. (2015). Effect of Capparis spinosa extract on sutural ossification: A stereological study. *Archives of Oral Biology*, *60*(8), 1146-1152.

Erdoğan, A. ve Özkan, A., (2013). A Comparative Study of Cytotoxic, Membrane and DNA Damaging Effects of *Origanum majorana*'s Essential Oil And its Oxygenated Monoterpene Component Linalool on Parental and Epirubicin-resistant H1299 cells. *Biologia*, vol.68, no.4, 754-761.

Ernst, E. (1998). The Prevalence Of Complementary/Alternative Medicine in Cancer: A Systematic Review. Cancer: *Interdisciplinary International Journal of the American Cancer Society*, 83(4), 777-782.

Essien EE, Newby JM, Walker TM, Ogunwande IA, Setzer WN, Ekundayo O. (2016). Essential Oil Constituents, Anticancer And Antimicrobial Activity of *Ficus mucoso* and *Casuarina equisetifolia* Leaves. *J Essent Oils*; 41: 1-6.

Faydaoğlu, E., & Sürücüoğlu, M. S. (2011). Geçmişten Günümüze Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Kullanılması ve Ekonomik Önemi. *Kastamonu University Journal of Forestry Faculty*, 11(1), 52-67.

Flamini, G., Cioni, P. L., Morelli, I., Çelik, S., Gokturk, R. S., & Unal, O., (2005). Essential oil of *Stachys aleurites* from Turkey. *Biochemical Systematics snd Ecology*, vol.33, no.1, 61-66.

Genel, T. S. B. H. S. Müdürlüğü. Türkiye Kanser İstatistikleri 2018. Retrieved March 3, 2020.

Gezici, S., Sekeroglu, N., & Kijjoa, A. (2017). *In vitro* Anticancer Activity and Antioxidant Properties of Essential Oils from *Populus alba* L. and *Rosmarinus officinalis* L. from South Eastern Anatolia of Turkey. *Indian Journal of Pharmaceutical Education and Research*, vol. 51 (3), p. S498-S503.

Göktürk, R. S., Sağdıç, O., Özkan, G., Ünal, O., Aksoy, A., Albayrak, S., ... Arıcı, M. (2013). Essential Oil Compositions and Bioactivities of *Thymus revolutus* and *Cyclotrichium origanifolium. Journal of Essential Oil Bearing Plants*, vol.16, no.6, 795-805.

Gönel, A., Akdağ, A., & Yilmaz, M. A. (2018). Identification of Phenolic Compounds, Antioxidant Activity and Anti-Cancer Effects of The Extract Obtained From The Shoots of *Ornithogalum narbonense* L. *Cellular and Molecular Biology*, 64(1), 75-83.

Griffiths DE. (2005). Psi-screen, an *in vitro* Toxicity Test System: Applications in The Bioassay of Perfumes and Fragrance Chemicals. *Altern Lab Anim*; 33: 471-86.

İmir, N., Aydemir, E., Şimşek, E., Göktürk, R., Yesilada, E., & Fışkın, K. (2016). Cytotoxic and Immunomodulatory Effects of *Ebenus boissieri* Barbey on Breast Cancer Cells. *Genetics and Molecular Research,* 15(1).

Karatoprak, G. Ş., & Koşar, M. (2011). Antioxidant Properties and Phenolic Composition of *Salvia virgata* from Turkey. *Planta Medica*, 77(12), PL44.

Karatoprak, G. Ş., Ilgün, S., & Koşar, M. (2016). Antioxidant Properties And Phenolic Composition *of Salvia virgata* Jacq. *Turk. J. Pharm. Sci,* 13(2), 87-104.

Kav, S., Hanoğlu, Z., & Algier, L. (2008). Türkiyede Kanserli Hastalarda Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemlerinin Kullanımı: Literatür Taraması. *International Journal of Hematology & Oncology/UHOD: Uluslararasi Hematoloji Onkoloji Dergisi,* 18(1). https://www.uhod.org/pdf/PDF_308.pdf

Kav, S., Hanoğlu, Z., & Algier, L. (2008). Türkiyede Kanserli Hastalarda Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Yöntemlerinin Kullanımı: Literatür Taraması. *International Journal of Hematology & Oncology/UHOD: Uluslararasi Hematoloji Onkoloji Dergisi*, 18(1).

Kilinç, B. Ö., Gödelek, D., Süfer, Ö., Saygideğer Demir, B., Sezan, A., Saygideğer, Y., & Bozok, F. (2022). Essential oils from some Lamiaceae plants: antioxidant and Anticancer Potentials Besides Thermal Properties. *Chemistry & Biodiversity,* 19(10), e202200418. Doi: https://doi.org/10.1002/cbdv.202200418

Koyuncu, I. (2018). Evaluation of Anticancer, Antioxidant Activity And Phenolic Compounds of *Artemisia absinthium* L. Extract. *Cellular and Molecular Biology*, 64(3), 25-34. Doi: https://doi.org/10.14715/cmb/2018.64.3.5

Lambert RJV, Skandamis PN, Coote PJ, Nychas GJ. (2001). A Study of The Minimum Inhibitory Concentration and Mode of Action of Oregano Essential Oil, Thymol and Carvacrol. *J Appl Microbiol;* 91: 453-62.

Lampronti, I., Martello, D., Bianchi, N., Borgatti, M., Lambertini, E., Piva, R., ... & Gambari, R. (2003*). In vitro* Antiproliferative Effects on Human Tumor Cell Lines of Extracts From The Bangladeshi Medicinal Plant Aegle *Marmelos correa*. *Phytomedicine,* 10(4), 300-308. Doi: https://doi.org/10.1078/094471103322004794

Meremeti, A., Karioti, A., Skaltsa, H., Heilmann, J., & Sticher, O. (2004). Secondary metabolites from *Stachys ionica. Biochemical systematics and ecology*, 32(2), 139-151.

Mohammed, F. S., & Akgül, H. (2018a). Ethnobotanical analysis of cultivated and indigenous plants in Duhok Province in Iraq. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *6*(9), 1191-1195.

Mohammed, F. S., Akgul, H., Sevindik, M., & Khaled, B. M. T. (2018b). Phenolic content and biological activities of Rhus coriaria var. zebaria. *Fresenius Environmental Bulletin*, *27*(8), 5694-5702.

Mohammed, F. S., Çınar, G., Yigit, S. S., Akgül, H., & Dogan, M. (2020a). Antioxidant and Oxidant Status of Endemic Helleborus vesicarius. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *8*(9), 2008-2010.

Mohammed, F. S., Günal, S., Pehlivan, M., Doğan, M., Sevindik, M., & Akgül, H. (2020b). Phenolic content, antioxidant and antimicrobial potential of endemic Ferulago platycarpa. *Gazi University Journal of Science*, *33*(4), 670-677.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, I., Sevindik, E., & Akgül, H. (2022). A Natural Material for Suppressing the Effects of Oxidative Stress: Biological Activities of Alcea kurdica. Biology Bulletin, 49(Suppl 2), S59-S66.

Mohammed, F. S., Günal, S., Şabik, A. E., Akgül, H., & Sevindik, M. (2020c). Antioxidant and Antimicrobial activity of Scorzonera papposa collected from Iraq and Turkey. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, *23*(5), 1114-1118.

Mohammed, F. S., Karakas, M., Akgul, H., & Sevindik, M. (2019a). Medıcınal Propertıes Of A Iu Aop Collected From Gara Mountaın (Iraq). *Feb-Fresenıus Envıronmental Bulletın*, 7419.

Mohammed, F. S., Pehlivan, M., Sevindik, E., Akgul, H., Sevindik, M., Bozgeyik, I., & Yumrutas, O. (2021a). Pharmacological Properties of Edible *Asparagus acutifolius* and *Asparagus officinalis* Collected from North Iraq and Turkey (Hatay). *Acta Alimentaria,* 50(1), 136-143

Mohammed, F. S., Pehlivan, M., Sevindik, E., Akgul, H., Sevindik, M., Bozgeyik, I., & Yumrutas, O. (2021b). Pharmacological properties of edible Asparagus acutifolius and Asparagus officinalis collected from North Iraq and Turkey (Hatay). *Acta Alimentaria*, *50*(1), 136-143.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Bal, C., Akgül, H., & Selamoglu, Z. (2019b). Biological activities of Adiantum capillus-veneris collected from Duhok province (Iraq). *Communications Faculty of Sciences University of Ankara Series C Biology*, *28*(2), 128-142.

Molassiotis, A., Fernadez-Ortega, P., Pud, D., Ozden, G., Scott, J. A., Panteli, V., ... & Patiraki, E. (2005). Use of Complementary and Alternative Medicine in Cancer Patients: A European Survey. *Annals of Oncology*, 16(4), 655-663.

Özgüç, S., Kayalar, H. & Zeybek, U. (2018). Meme Kanserinde Etkili Tıbbi Bitkiler ve Sekonder Metabolitleri. *Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University*, 42 (2), 42-62. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/jfpanu/issue/42664/514546

Özkan, A., & Erdogan, A. (2009). Antioxidant Properties and Cytotoxic Effects of Essential Oils From *Salvia pisidica* L. on hepatoma G2 cells. *In febs journal* (Vol. 276, pp. 333-333). Commerce Place, 350 Main St, Malden 02148, Ma Usa: Wiley-Blackwell Publıshıng, Inc.

Özkan, A., & Erdoğan, A., (2011). A Comparative Evaluation of Antioxidant and Anticancer Activity of Essential Oil From *Origanum onites* (Lamiaceae) and its Two Major Phenolic Components. *Turkish Journal of Biology*, vol.35, no.6, 735-742.

Özkan, A., & Erdoğan, A., (2012). Antioxidant and anticancer activity of fresh corm extract from Romulea tempskyana (Iridaceae). NATURAL PRODUCT RESEARCH, vol.26, no.22, 2126-2128.

Özkan, A., & Erdoğan, A., (2014). Anticancer Effect of Essential Oil of *Thymus revolutus* Celak, Endemic to the Antalya, Turkey. ISEEP-2013 (International Symposiumon Ecology and Environmental Problems (pp.81)., Turkey

Özkan, A., & Erdoğan, A., (2017). Evaluation of Cytotoxic, Membrane, and DNA Damaging Effects of *Thymus revolutus* Celak Essential Oil on Different Cancer Cells. *Turkish Journal of Medical Sciences,* vol.47, no.2, 702-714.

Özkan, A., Erdogan, E., Trak, N.G. (2010), "Antioxidant and Anticancer Activity of Essential Oil From *Origanum onites* (Lamiaceae)," *ToxİcOlogy Letters*, vol.196, 2010

Özkan, A., Erdoğan, A., & Dülgeroğlu, C., (2018). Apoptotic Effect of Essential Oils From Cultured and Wild Form of *Origanum acutidens* (Hand.-Mazz.) Ietswaart. (Lamiaceae) on Lung Cancer Cells (A549). *Febs Open Bio*, vol.8, 333.

Özkan, A., Erdoğan, A., & Trak, N. G. (2010). Antioxidant and Anticancer Activity of Essential Oil From *Origanum onites* (Lamiaceae). *Toxicology Letters*, (196), S131-S132.

Özkan, A., Erdoğan, A., Sökmen, M., Tugrulay, S., & Ünal, O., (2010). Antitumoral and Antioxidant Effect of Essential Oils and *in Vitro* Antioxidant Properties Of Essential Oils and Aqueous Extracts From *Salvia pisidica*.

Biologia, vol.65, no.6, 990-996.

Özkan, A., Erdoğan, A., Ünal, O. (2014), "*Sideritis stricta* (Lamiceae) Bitkisinden Elde Edilen Uçucu Yağının Akciğer Kanseri Hücre Dizisinde Antikanser Etkisinin Araştırılması," 22. Ulusal Biyoloji Kongresi, Eskişehir, Turkey, pp.1303.

Özkan, E. E., Boğa M., Yılmaz, M. A., Kara, E. M., & Yeşil, Y. (2020). LC-MS/MS Analyses of *Ziziphora clinopodioides* Lam. from Turkey: Antioxidant, Anticholinesterase, Antimicrobial and, Anticancer Activities. İstanbul Journal of Pharmacy, 50(1), 33-41.

Özkan, G., Göktürk, R. S., Ünal, O., & Çelik, S., (2006). Determination of Volatile Constituents and Total Phenolic Contents in Some Endemic Stachys Taxa Lamiaceae Labiatae From Turkey. *Chemistry Of Natural Compounds*, vol.42, 172-174.

Özkan, G., Sağdıç, O., Göktürk, R. S., Ünal, O., & Albayrak, S., (2010). Study on Chemical Composition And Biological Activities Of Essential Oil and Extract From *Salvia pisidica. Lwt-Food Scıence and Technology*, vol.43, no.1, 186-190. Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, I., Sevindik, E., & Akgül, H. (2022). A Natural Material for Suppressing the Effects of Oxidative Stress: Biological Activities of Alcea kurdica. *Biology Bulletin*, *49*(Suppl 2), S59-S66.

Pehlivan, M., Akgul, H., & Yayla, F. (2013a). The some nutrient and trace elements content of wild plants using as ethno botanical and grown in the Gaziantep region. *Journal of Applied Pharmaceutical Science*, *3*(4), 143-145.

Pehlivan, M., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2018). Antioxidant and oxidant potential of Rosa canina. *Eurasian Journal of Forest Science*, *6*(4), 22-25.

Pehlivan, M., Yayla, F., & Akgül, H. (2013b). Changes of some heavy metals of Euphorbia rigida Bieb.(Euphorbiaceae) and its growth habitat along an altitude gradient in Gaziantep (Turkey). *Fresenius Environmental Bulletin*, *22*(9a), 2676-2681.

Polat, H., Dogru, A., Dogru, M. I., Erdogan, K., Kandemir, S., Yilmaz, S., ... & Orun, I. (2018). The Effects Of Terebınth (Pıstacıa Terebınthus L.) Extracts On Tsh And Thyroıd Hormone Levels Of Carp (Cyprınus Carpıo L.). *Fresenius Environmental Bulletin*, *27*(4), 2057-2061.

Samur, M. (2001). Factors Associated With Utilization of Nonproven Cancer Therapies in Turkey: a Study of 135 Patients from a Single Center. *Supportive care in cancer,* 9, 452-458.

Sevindik, M., Akgul, H., Pehlivan, M., & Selamoglu, Z. (2017). Determination of therapeutic potential of Mentha longifolia ssp. longifolia. *Fresen Environ Bull*, *26*(7), 4757-4763.

Simsek, E., Imir, N., Aydemir, E. A., Gokturk, R. S., Yesilada, E., & Fiskin, K. (2017). Caspase-mediated Apoptotic Effects of *Ebenus boissieri* barbey

Extracts on Human Cervical Cancer Cell Line Hela. Pharmacognosy magazine, 13(50), 254.

Tuncer E, Ünver-Saraydın S, Tepe B, vd. (2013). Antitumor Effects of *Origanum acutidens* Extracts on Human Breast Cancer. *J Buon;* 18: 77-85.

Unal, O., Eraslan, E. C., Uysal, I., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2022). Biological activities and phenolic contents of Rumex scutatus collected from Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin*, *31*(7), 7341-7346.

Filoloji Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

2023 October

Academic Studies in Philology

Editör

Doç. Dr. Gülnaz KURT

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Doç. Dr. Gülnaz KURT

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN •978-625-425-210-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BÖLÜM 1

CHAPTER 1

KAZAK TÜRKÇESİNDE YAN CÜMLE TÜRLERİ

Esra YAVUZ ACAR 1

BÖLÜM 2

CHAPTER 2

OSMANLILARDA TARİH YAZICILIĞI VE MANZUM TARİH METİNLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Fırat SEVİNÇ..... 23

BÖLÜM 3

CHAPTER 3

XVIII. VE XIX. YÜZYIL DÎVÂNLARINDAN ÖRNEKLERLE ŞAİRLERİN EDEBÎ KİMLİKLERİNİ OLUŞTURMADA AİLELERİNİN DESTEĞİ

Gökçehan Aysel YILMAZ 55

BÖLÜM 4

CHAPTER 4

OSMANLI DÖNEMİ ARAP ŞİİRİNDE İNŞİKÂKU'L-KAMER HADİSESİ HAKKINDAKİ BEYİTLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa GÖRDEBİL , Yusuf BİLDİK..... 75

BÖLÜM 5

CHAPTER 5

VAROLUŞÇULUK VE SAÇMA: KAZUO ISHIGURO

Tuncer YILMAZ..... 99

BÖLÜM 6

CHAPTER 6

DİL VE DÜŞÜNCE BAĞLAMINDA İNSAN ZİHNİNİN DİLİN İŞLEYİŞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ersin ÇİLEK, Emrullah DALMIŞ 119

BÖLÜM 7

CHAPTER 7

L. ANDREYEV ŞEYTANIN GÜNLÜĞÜ: ŞEYTANIN TAHTINA GÖZ DİKEN İNSAN

Nazan COŞKUN 133

BÖLÜM 8

CHAPTER 8

ZERDÜŞTLÜK İNANCINDA VE TÜRK MİTOLOJİSİNDE RUHUN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ

Gamze Gizem AVCIOĞLU 151

BÖLÜM 9

CHAPTER 9

MEKANDAN HETEROTOPİK MEKANA YOLCULUK; ORHAN PAMUK-"VEBA GECELERİ"

Zennube ŞAHİN YILMAZ..... 173

BÖLÜM 10

CHAPTER 10

TÜRK MİTOLOJİSİNDE KORUYUCU RUHLAR

İlker AVCIOĞLU..... 189

BÖLÜM 11

CHAPTER 11

ESKİ YUNAN – ROMA EDEBİYATI'NDA MUTLULUĞA TEŞVİK: PROTREPTİKOS

Esra YALAZI*..... *213

BÖLÜM 12

CHAPTER 12

ESKİ ROMA TOPLUMUNDA KADINLARIN MESLEKİ FAALİYETLERİ

Serap GÜR KALAYCIOĞULLARI*..... *237

BÖLÜM 13

CHAPTER 13

TÜRKÇEDE ANALOJİYE DAYALI KELİME TAHLİLLERİ VE GRAMATİKAL BELİRLEYİCİ OLARAK "TANINAN-HATIRLANAN-VARSAYILAN" BİÇİMBİRİMLER

Meriç GÜVEN*..... *251

BÖLÜM 14

CHAPTER 14

A COMPARATIVE ANALYSIS OF WOMEN'S ATTITUDES TOWARDS PATRIARCHAL POWER AND AUTHORITY IN HAROLD PINTER'S THE BIRTHDAY PARTY AND THE HOMECOMING

Barış AĞIR* *269

BÖLÜM 15

CHAPTER 15

ABDURREZZAK B.MUSTAFA EL-ANTAKİ VE LAMİYYE ADLI RİSALESİNİN TAHKİKİ

Saliha ŞAN*..... *297

BÖLÜM 16

CHAPTER 16

BEREKET VE KADINI KORUMA İŞLEVİ İLE TÜRK KÜLTÜRÜNDE AYZIT

Seyit GEZER* *333

BÖLÜM 17

CHAPTER 17

HOW WE RE/MEMBER THE PAST? QUESTIONING THE MEMOIRS OF FRANK MCCOURT AND UWE TIMM

Elif AKTÜRK* *347

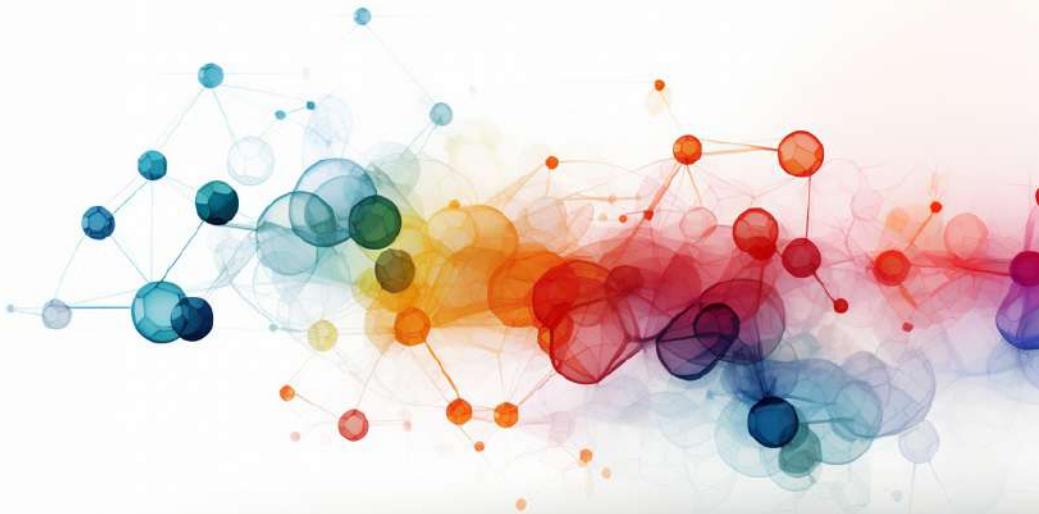

BÖLÜM 1
CHAPTER 1

KAZAK TÜRKÇESİNDE YAN CÜMLE TÜRLERİ[1]

Esra YAVUZ ACAR[2]

1 Bu çalışma Prof. Dr. Süleyman Efendioğlu danışmanlığında 16 Kasım 2018 tarihinde tamamladığımız "*Kazak Türkçesinde Yan Cümleler (Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı*)" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Yavuz, E. (2018). *Kazak Türkçesinde Yan Cümleler (Kazak Türkçesi-Türkiye Türkçesi Karşılaştırmalı*)., (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, ORCID: 0000-0001-5798-5232, esrayavuzacar@ohu.edu.tr

GİRİŞ

Sözdiziminde yapı bakımından cümleler genelde basit, birleşik, sıralı ve bağlı cümle olarak dört grupta incelenir. Bir tek çekimli eylemle (yüklem) kurulan ve içinde herhangi bir fiilimsili yan yargı bulunmayan cümleye basit cümle denirken, anlam ve şekil ilişkileri olan birden fazla yan yargının bir temel yargı ile bir araya gelmesinden kurulmuş cümleye birleşik cümle denilmektedir (Hatipoğlu, 1972: 145; Banguoğlu, 2011: 546). Birleşik cümleler, bir temel cümle ve yanında bu temel cümleye bağlı bir veya daha fazla yan cümleden oluşur ve bu yan cümleler sözdizimi açısından kendi içinde bir cümle değerinde olsa da anlamca temel cümleye bağlıdır (Ediskun, 1999: 381; Atabay ve diğ., 2003: 96). Çeşitli yollarla temel cümleye bağlı olan yan cümleler, temel cümledeki yargıyı, düşünceyi destekler, açıklar (Karaörs 1993: 48). Sıralı ve bağlı cümlelerde ise birbirinden ayrı cümleler bulunur. Bunlara cümleler topluluğu da denir.

Yan cümleler Türkçenin kıvrak cümle yapısına büyük bir değer katmaktadır. Diğer dillerde pek çok cümle bağlama edatları vasıtasıyla birbirine bağlanmakta ve birleşik cümle meydana getirmektedir. Türkçede özellikle fiilimsiler sayesinde pek çok yan yargılı cümle, temel cümleye bağlanarak tek bir cümle gibi ifade edilebilmektedir.

Yan cümleler, birleşik cümleler içerisinde temel cümlenin herhangi bir ögesi olabilir veya temel cümlenin ögelerinden birini tamamlayabilir (Burdurlu, 1974: 66; Gencan, 2007: 171). Yan cümle ile temel cümlenin özneleri gereğine göre aynı ya da ayrı olabilir (Ediskun, 1999: 382).

Türkçede yan cümleler yapısal anlamda çok karmaşıktır ancak kendi içinde Türk diline özgü bir düzeni de vardır (Erguvanlı-Taylan, 1994: 31). Yan cümle, bir temel cümlenin ögesi olabileceği gibi bir yan cümlenin içerisinde de yer alabilir (Erkman-Akerson ve Özil, 2015: 52). Bir yan cümlenin yüklemi ya bir fiilimsi ya ek fiil almış isim soylu bir kelime ya da çekimli bir fiil olabilir (Ediskun, 1999: 381).

Türkçenin düz cümle yapısına göre; önce yan cümle, ardından temel cümle gelir. Devrik cümlelerde bu yargı sırası değişebilir (Şimşek, 1987: 252). Farsçadan ödünçleme olan ki'li birleşik cümlelerde ise temel cümle yan cümleden önce gelir (Eker, 2002: 370).

Yan cümle, hem kendi iç yapısında gösterdiği söz dizimsel özelliklere göre, hem de ait olduğu söz dizimindeki kullanım şekline göre değerlendirilmektedir. Kendi iç yapısında gösterdiği söz dizimsel özellikler, bir cümledeki söz dizimsel özelliklerle aynı doğrultudadır (Erdoğan, 2015: 246).

KAYNAKÇA

Akerson-Erkman F. ve Ozil, Ş. (2015). *Türkçede Niteleme Sıfat İşlevli Yan Cümleler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Amanjolov, S. (1940). *Qazaq Tili Ğılımiy Sintaksisiniñ Qısqaşa Kursı*. Almatı.

Amanjolov, S. (2008). *Qazaq Ädebiy Tili Sintaksisiniñ Qısqaşa Kursı*. Pavlodar: S. Torayğırov Atındağı Pavlodar Memlekettik Universiteti.

Amanjolov, S. ve Sawranbayev N. (1939). *Qazaq Tiliniñ Grammatikası II – Sintaksis*. Almatı: Qazaq Memlekettik Baspası.

Arğınov, X. (1974). *Qazaq Tili Metodikası (Sintaksis, Punktuatsiya)*. Alma-Ata: Mektep Baspası.

Arpabekov, S. (2004). *Qazaq Tili: Anıqtamalıq*. Almatı: Däwir Baspası.

Atabay, N., Özel, S. ve Çam, A. (2003). *Türkiye Türkçesinin Sözdizimi*. İstanbul: Papatya Yayınevi.

Aydarov, Ğ. (1986). *Köne Türki Jazba Eskertkişteriniñ Tili*. Almatı: Mektep Baspası.

Balaqayev, M. (1940). *Qazaq Tiliniñ Grammatikası*. Almatı: Qazaq Memleket Baspası.

Balaqayev, M. (2006). *Qazirgi Qazaq Tili. Söz tirkesi men Jay Söylem Sintaksisi*. Astana: L. N. Gumuliyev atındağı EUU.

Banguoğlu, T. (2011). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Baskakov, N. A. (1969). *Vvedeniye v İzuçeniye Tyurkskih Yazıkov*. Moskva: Isdatel'stvo "Vısşaya Şkola".

Baytursınulı, A. (2013). *Axmet Baytursınulı Şığarmaları 3* (Qur. Saxıbekqızı, Rayxan İmaxanbet). Almatı: El-Şejire Baspası.

Begaliyev, Ğ. (1941). *Qurmalas Söylem (Oquwşılarğa Kömekşi Material)*. Almatı: Birlesken Qazaq Memleket Baspası.

Bekturov, Ş. K. (2006). *Qazaq Tili (Leksika - Fonetika - Morfologiya - Sintaksis)*. Almatı: Atamura Baspası.

Bekturov, Ş. K. ve Bekturova, A. Ş. (2008). *Qazaq Tili (AnaTili Deñgeyinde Üyretüw Quralı)*. Almatı: Atamura Baspası.

Bilgegil, M. K. (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Burdurlu, İ. Z. (1974). *Tümce Çözümlemeleri ve İncelemeler*. İzmir: Karınca Matbaacılık.

Daşdemir, M. (2009). "Türkçede Yapıca Bağımsız Cümlelerden Oluşmuş Yan Cümleler". *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi* (ss. 135-144). İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Eker, S. (2002). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Erdoğan, Ö. (2015). "Yan Cümlelerin Dilbilgisel Anlamlı Sözcük Değerinde Kullanımı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler"*, 39 (2), 245-264.

Erguvanlı-Taylan, E. (1993). Türkçede -Dık Ekinin Yan Eklerdeki İşlevi Üzerine,

Dilbilim Araştırmaları, (161-171). Ankara: Hitit Yayınevi.

Esenov, Q. (1982). *Sabaqtas Qurmalas Söylemniñ Qurılısı*. Almatı: Ğılım Baspası.

Gencan, T. N. (2007). *Dilbilgisi*. Ankara: Tek Ağaç Yayınları.

Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

İsayev, S. M. (2013). *Qazaq Tili*. Almatı: Öner Baspası.

Jiyenbayev, S. S. (1941). *Sintaksis Mäseleleri (Qurmalas Söylemniñ Taptastırıluwı Tuwralı)*. Almatı.

Jubanulı, Q. (1936*). Qazaq Tiliniñ Programması*. Almatı: Qazaqstan Baspası

Karahan, L. (2006). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Karaörs, M. (1993). *Türkçenin Söz Dizimi ve Cümle Tahlilleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Basımevi.

Katarinsky, V. V. (1906). *Grammatika Kirgizskogo Yazıka. Fonetika, Etimologiya i Sintaksis*. Orenburg: Turgayskaya Oblastnaya Tipografiya.

Qordabayev, T. (1995). *Qazaq Tilindegi Qurmalas Söylemder Sintaksisi (Oquw Quralı).* Almatı: Sanat Baspası.

Mansuroğlu, M. (1955). "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten,* (61-71). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Melioransky, P. M. (1897). *Kratkaya Grammatika Kazak-Kirgizskogo Yazıka*. *Çast II Sintaksis*. Sanktpeterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk.

Oralbayeva, N., Madina, Ğ. ve Äbilqayev, A. (1982). *Qazaq Tili (Praktikalıq Kurs).* Almatı: Mektep Baspası.

Orazbayeva, F. Ş., Sağidolda, G., Qasım, B., Qobılanova, A., Esenova, Q., İsabekova, U., Qasabek, Q., Baltabayeva, J., Muxamadiy, Q., Raxmetova, R. ve Köpbeyeva, J. (2005). *Qazirgi Qazaq Tili - Oquw Quralı*. Almatı: Print-S Baspası.

Sağındıqulı, B. (2002). *Qurmalas (Aralas) Söylem Türleri Teoriyalıq Negizderi*. Pavlodar: S. Torayğırov Atındağı PMU.

Sağındıqulı, B. (2006). *Qurmalas (Aralas) Söylem Türleri Teoriyalıq Negizde*ri. Pavlodar: S. Torayğırov Atındağı PMU.

Sawranbayev, N. (1938). "Qurmalas Söylem Tuwralı". *Awıl Muğalimi*, (6), 53-59.

Şimşek, R. (1987). *Örneklerle Türkçe Sözdizimi*. Trabzon: Kuzey Matbaacılık.

Troyanskiy, A. (1814). *Kratkaya Tatarskaya Grammatika*. Sanktpeterburg: Tipografiya İmperatorskoy Akademii Nauk.

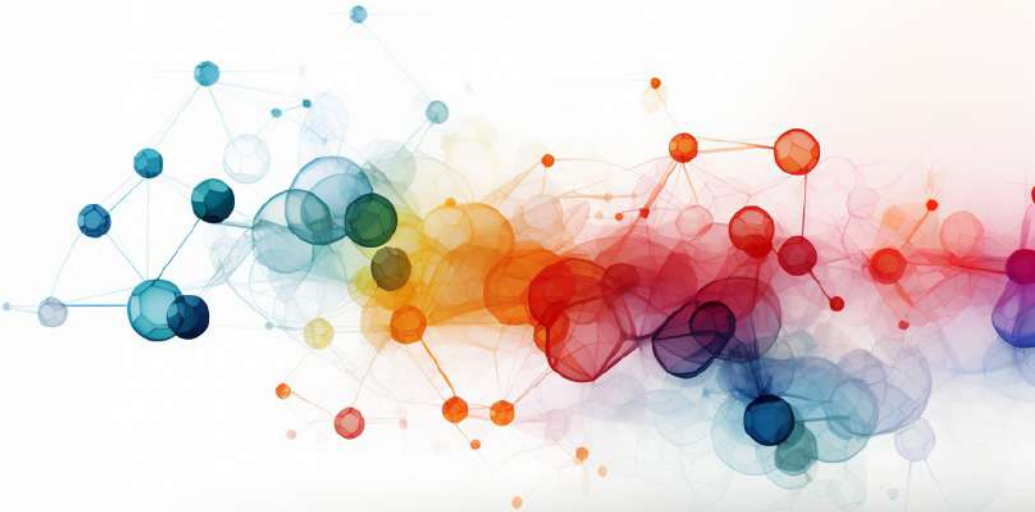

BÖLÜM 2
CHAPTER 2

OSMANLILARDA TARİH YAZICILIĞI VE MANZUM TARİH METİNLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Fırat SEVİNÇ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Edebiyatı Ana Bilim Dalı, firatsevinc13@gmail.com, orcid.org/ 0000-0003-3618-5169

Giriş

İbrani dilinde "ay (kamer/zaman)" anlamında kullanılan "yarex" kelimesinden gelen tarih kelimesi (Togan, 1981: 2) Arapçaya erreha/verraha şeklinde geçmiş, bu fiilden "târîh (تاريخ)" şeklinde türemiştir (Fayda, 2011: 30). Arapçada masal, hikâye, efsane ve mitoloji gibi anlamlarda kullanılan ve "istâr/istâre"nin çoğulu olan "esâtîrin" kelimesi Yunan, Arami ve Süryani dillerine "historia/storia" şeklinde geçmiş (Gölcük, 1995: 359) ve bu dillerde tarih anlamında kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından farklı olarak tanımlanan "tarih, insan topluluklarının bütün faaliyetlerini, geçirdikleri gelişmeleri ve aralarında geçen olayları yer ve zaman göstererek sebep-sonuç ilişkisi içinde, belgelere dayanmak suretiyle araştıran ve günümüze nakleden sosyal bir ilimdir (Özçelik, 1993: 1)."

Tarih bilimi, insanların faaliyetleri sonucunda meydana gelen bir bilim olup insanların düşüncelerinin ürünü olan olayları ve insanların yön verdiği sosyal durumları ele alır. Bu unsurları meydana getiren ve şekillendiren kanunları tespit etmeye, bunların gelişmelerini ve çöküşlerini hazırlayan aşama ve şartları izah etmeye çalışır. Tarihî olayların ortaya çıkmasında insanların fikirlerini etkili bir unsur olarak kabul eden tarih, her fikrin oluşmasına zemin hazırlayan farklı ruh hâllerinin söz konusu olabileceği anlayışıyla hareket eder. Bundan dolayı tarih bilimi insanların fikirlerini şekillendiren duygu ve heyecanların kökenine inilmesi gerektiğini benimser. Olayların dar kalıplar içine sıkıştırılmadan çeşitli faktörlerin bir arada mütalaa edilmesini önemli görüp her olayda geçerli olan genel âmillerle olaydan olaya değişen özel âmillerin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunur. Tarih bilimine göre inceleme konusu olan toplumla içinde bulunulan mekân arasında bir ilişki olduğu için olaylara mekândan soyutlanmış bir bakış açısıyla yaklaşılmamalıdır (Kütükoğlu, 1998: 2-4).

Tarih, yazılış tarzı bakımından dörde ayrılır. Bunlar rivayetçi, öğretici, neden-nasılcı (araştırıcı) ve içtimai tarihtir. Rivayetçi tarih Herodot ve Taberî tarihleri ile İslam kronikleri, destanlar ve ensâb şecereleri gibi tetkikiyle uğraşılmayan, rivayet ya da hikâye etme yoluyla oluşturulan tarihlerdir. Geçmişten ders alınarak geleceğe doğru bir şekilde yön verilmesi, okuyuculara millî ve ahlaki duyguların aşılanması amacıyla kullanılan tarih çeşidine öğretici tarih denir. Tarihî olayların çıkış sebeplerinin, bu sebeplerin oluşmasına zemin hazırlayan etkenlerin ve ortaya çıkan sonuçların bilimsel yöntemlerle incelendiği tarih çeşidine ise neden-nasılcı tarih ismi verilir. İçtimai tarih ise tarihî olayların arka planında yatan tarihî kanunları ortaya koymaya uğraşan bir tarih çeşididir (Togan, 1981: 3-4; Kütükoğlu, 1998: 5-9).

Osmanlı tarih yazıcılığının temelleri İslam medeniyetine dayanmaktadır. Bundan dolayı bu çalışmada öncelikle İslam medeniyetinde tarih bili-

Kaynakça

Afyoncu, E. (2006). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Türk Edebiyatı Tarihi* (ed. Talât Sait Halman). 1/556-559.

Ahatlı, E. (2011). Terceme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 40/483-484.

Akgül, H. (2022). Zamîrî ve Şemîmî'nin Fihrist-i Şâhân'a Zeyilleri. *Littera turca* 8 (2), 1580-1603.

Aksoy, H. (1995). Fetihnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/470-472.

Albayrak, N. (1994). Ebû Müslim destanı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/195-196.

Albayrak, N. (1997). Hamzanâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/516-517.

Andı, M. F. (1995). *Ara nesil Şairi Mehmed Celâl (Hayatı-Görüşleri-Şiirleri)*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Anhegger, R. (1949). Muâlî'nin Hünkârnâmesi. *Tarih Dergisi* 1 (1), 145-166.

Arıkan, Z. (2011). Tarih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 40/66-72.

Arslan, M. (2019). *Osmanlı Pâdişahlarının Manzum Tarihçeleri Fihrist-i Şâhânlar*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Atalar, M. (1999). Bilinmeyen Manzum Yazma Bir Osmanlı Tarihi. *XIII. Türk Tarih Kongresi*. III/1573-1588. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Avcı, C. (2010). Tabakât. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 39/297-299.

Banarlı, N. S. (1997). *Resimli Türk Edebiyatı Târihi* (1. Cilt). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Barca, İ. (2017). Şehir ve Bölge Konulu Klasik İslam Eserleri. *Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (2), 91-121.

Baş, E. (2011). Bir Akademik Disiplin Olarak İslâm Tarihi. *Dini Araştırmalar* 14 (39), 20-49.

Baş, E. (2018). *İslam Tarihi El Kitabı* (7. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.

Bayat, F. (2019). Oğuznâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ek-2/371-372.

Canım, R. (2014). *Divan Edebiyatında Türler* (4. Basım). Ankara: Grafiker Yayınları.

Çavuşoğlu, M. (1982). Fatih Sultan Mehmet Devrine Kadar Osmanlı-Türk Edebî Mahsullerinde Muhtevânın Tekâmülü. *Kubbealtı Akademi Mecmuası* 11 (2), 31–43.

Çelebi, İ. (1994). İslam Kaynaklarında Fiten, Melahim ve Herc İnançları. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11 (12), 151-196.

Çetin, İ. (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Delice, H. İ., Yüksel, H. (2021). Hemdemî'nin Fihrist-i Şâhân'ına Yazılan Yeni Bir Zeyil. *Belleten* 72, 73-93.

Demirci, M. (2011). *İslam'ın Dört Çağı: Bir Dönemlendirme Denemesi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.

Döğüş, S. (2008). Osmanlılarda Gaza İdeolojisinin Tarihi ve Kültürel Kaynakları. *Belleten* 72 (265), 817-888.

Eraslan, K. (1976). Manzum Oğuznâme. *Türkiyat Mecmuası*. 18, 169-244.

Erdoğan, Ç. (2019). *Mevlana İsa ve Câmi'ü'l-Meknûnât Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Eyduran, A. S. (2003). *Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü.* Ankara: AKM Yayınları.

Fayda, M. (1995). Ensâb. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/244-245.

Fayda, M. (2009). Siyer ve Megâzî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 37/319-324.

Fayda, M. (2011). Tarih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/30-36.

Ferruh, Ö. (2003). İslâm Tarihinin Ana Kaynakları ve Müracaat Eserleri. çev. Adem Apak, *İstem* 1 (1), 169-179.

Gezgin, Y. E. (2020). Harâc ve Emvâl Literatüründe Altın ve Gümüş ile İlgili Rivayetlerin Fıkhî Tahlili. A*fyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 3 (2), 137-154.

Gölcük, Ş. (1995). Esâtîr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/359-360.

Gül, M. F. (2018). *Manzum Osmanlı Tarihi*. Aksaray: Aksaray Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Güler, H. (2017). Ortaçağ İslâm Dünyası Coğrafî Eserlerine Genel Bakış: El-Ömerî ve Eseri Mesâliku'l-Ebsâr Örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 3 (2), 90-101.

Günaltay, Ş. (1991). *İslam Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler* (1. Basım). İstanbul: Endülüs Yayınları.

Hizmetli, S. (1991). *İslam Tarihi (Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar).* Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları.

İpşirli, M. (1999). Osmanlı Tarih Yazıcılığı. *Osmanlı*. 8/247-256.

Kandemir, M. Y. (2010). Şemâil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 38/497-500.

Kılıç, F. (1998). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kızılözen, C. (2022). *Türk Kağanı Yüce Oğuz'un Destanı*. Ankara: Altınordu Ya-

yınları.

Korkmaz, Z. (2020). Yine Oğuznâmeler Üzerine. *Türk Dili* 29 (824), 14-31.

Kumartaşlıoğlu, S. (2017). *Manzum Dinî Hikâyeler -Bir Mecmua Örneğinde-*. Konya: Palet Yayınları.

Kütükoğlu, M. S. (1998). *Tarih Araştırmalarında Usul* (6. Baskı). İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.

Levend, A. S. (1998). *Türk Edebiyatı Tarihi* (1 Cilt). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ocak, A. Y. (1992). Battalnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 5/206-207.

Ocak, A. Y. (1993). Dânişmendnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 8/478-480.

Öz, Ş. (2021). Fütuhât Literatüründe İçerik ve Usûl Sorunları Üzerine. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (1), 343-363.

Özcan, A. (2011a). Tevârîh-i Âl-i Osmân, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 40/579-581.

Özcan, A. (2011b). Düstûrnâme-i Enverî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*10/49-50.

Özçelik, İ. (1993). *Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Özgüdenli, O. G. (2011a). Tarih (İran). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/54-58.

Özgüdenli, O. G. (2011b). Tarih (Osmanlılardan Önce Anadolu). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/64-66.

Özkat, M. (2021). Türk Edebiyatında 'Fihrist-Şâhân' Tarzı Manzumeler ve Adanalı Müverrih Sürûrî'nin Silsile-i Nefîse Adlı Eseri. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*. 4 (2), 527-570.

Sağırlı, A. (2010). Süleymannâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 38/124-127.

Sezgin, M. F. (1956). İslâm Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadis'in Ehemmiyeti, *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* 2, 19-36.

Togan, Z. V. (1981). *Tarihte Usul*. İstanbul: Enderun Yayınları.

Tomar, C. (2011). Tarih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/40-45.

Toprak, İ. (2016). *Hazret-i Ali Cenkleri*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.

Uzun, M. İ. (1996). Ganîzâde Mehmed Nâdirî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 13/355-356.

Yavuz, Y. Ş. (1994). Delâilü'n-Nübüvve. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 9/115-117.

Yavuz, Y. Ş. (2000). İlme'l-Yakîn. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/137-138.

Woodhead, C. (2000). İbrâhim Mülhemî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* 21/323-324.

Woodhead, C. (2010). Şehnâmeci. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/456-458.

Yerdelen, C. (1997). Divan Edebiyatı Kaynaklarında Şehname. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 8, 99-104.

Zeybek, C. (2000). *Tarihi Bir Kaynak Olarak Danişmendname ve Danişmendliler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara.

Elektronik Kaynaklar

Akgül, A. (2021). *Süleymâniyye (Senâyî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/suleymaniyye-senayi adresinden alındı.

Aksoyak, İ. (2022). *Kırım Zafernâmesi*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/kirim-zafernamesi-hayrabad-hayri adresinden alındı.

Aksüt, S. (2022). *Fetihnâme-i Kal'a-i Cerbe (Nidâî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/fetihname-i-kal-a-i-cerbe-nidai adresinden alındı.

Atik, A. (2022a). *Selîm-nâme (Şükrî)*. 5 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selim-name-sukri adresinden alındı.

Atik, A. (2022b). *Selîm-nâme (Cevrî İbrâhîm Çelebi).* 5 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü:. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selim-name-cevri-ibrahim-celebi adresinden alındı.

Avçin, M. (2022). *Fetih-Nâme-i Yemen (Nihâlî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/fetihname-i-yemen-nihali adresinden alındı.

Aynur, H. (2021). *Şeh-nâme (Mahremî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/seh-name-mahremi adresinden alındı.

Durmuş, T. (2022). *Gazavât-nâme-i Mihaloglu Ali Beg*. 8 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gazavat-name-i-mihaloglu-ali-beg-suzi adresinden alındı.

Eroğlu, S. (2021). *Şecâat-nâme*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/secaat-name-asafi adresinden alındı.

Göre, Z. (2021). *Lüccetü'l-Ahbâr*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/luccetul-ahbar-yetim-yeti-

mi adresinden alındı.

Gülmez, M. (2022). *Târih-i Feth-i Mısır (Şîrî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/tarih-i-feth-i-misir-siri adresinden alındı.

İnan, G., Ekinci, R. (2022). *Hasîb, Mü'min-zâde Ahmed Efendi*. 3 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/hasib-muminzade-ahmed-efendi adresinden alındı.

İsen, M. (2021). *Gazâ-nâme-i Çehrin*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gaza-name-i-cehrin-vuslati adresinden alındı.

Kaplan, Y. (2021a). *Selim-nâme (İshâk Çelebi)*. 5 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selim-name-ishak-celebi adresinden alındı.

Kaplan, Y. (2021b). *Fetih-Nâme-i İnebahtı ve Moton (Safâyî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/fetih-name-i-inebahti-ve-moton-safayi adresinden alındı.

Kaplan, Y. (2021c). *Enîsü'l-Guzât*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/enisu-l-guzat-futuhi adresinden alındı.

Kesik, B. (2022). *Düstûr-nâme*. 2 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/dustur-name-enveri adresinden alındı.

Kesik, B. (2021). *Selâtîn-nâme/Tevârîh-i Âl-i Osmân.* 2 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selatin-name-tevarih-i-al-i-osman-kemal adresinden alındı.

Kılıç, A. (2020). *Ali Ferdî Efendi*. 29 Nisan 2023 tarihinde Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü: https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ali-ferdi-efendi-arayicizade-bekir adresinden alındı.

Kılıç, M. (2022). *Selim-nâme (Sücûdî)*. 5 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selim-name-sucudi adresinden alındı.

O Donohoe, E. E. (2021). *Sinan Paşa Gazavat-nâmesi*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/sinan-pasa-gazavat-namesi-nigari adresinden alındı.

Öger, A. (2022). *Emir Ebu Müslim Destanı*. 29 Nisan 2023 Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/emir-ebu-muslim-destani-molla-niyaz adresinden alındı.

Özer, M. (2022). *Zafer-nâme-i Sultân Murâd Hân (Harîmî)*. 7 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zafer-name-i-sultan-murad-han-harimi adresinden alındı.

Öztürk, U. (2022). *Zafer-nâme (Lokmân)*. 7 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı

Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zafer-name-lokman adresinden alındı.

Özyıldırım, A. E. (2022). *Zafer-nâme-i Hânî*. 9 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zafer-name-i-hani-gaza-name-selim-name-sabit adresinden alındı.

Şahin, K. Ş. (2022). *Fetih-Nâme-i Şirvan ve Demirkapı (Adlî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/fetih-name-i-sirvan-ve-demirkapi-adli adresinden alındı.

Şişman, R. Ş. (2022). *Zafer-nâme*. 7 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zafer-name adresinden alındı.

Turan, M. (2022). *Menâkıb-ı Sultân Süleymân (Risâle-i Pâdişâh-Nâme) (Eyyûbî)*. 6 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/menakib-i-sultan-suleyman-risale-i-padisah-name-eyyubi adresinden alındı.

Uğur, F. (2021). *Gazavât-ı Sultân Murâd İbn Mehemmed Han (Za'îfî)*. 8 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/gazavat-i-sultan-murad-ibn-mehemmed-han-zaifi adresinden alındı.

Varol, Y. E. (2021). Zafer-nâme (Güftî). 7 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/zafer-name-gufti adresinden alındı.

Yazar, S. (2022). *Selimnâme/Meâsir-i Selim Hânî (Nişânî)*. 5 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selimname-measir-i-selim-hani-nisani adresinden alındı.

Yılmaz, K. H. (2022). *Selim-nâme (Vusûlî)*. 5 Mayıs 2023 tarihinde Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü: http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/selim-name-vusuli adresinden alındı.

BÖLÜM 3
CHAPTER 3

XVIII. VE XIX. YÜZYIL DÎVÂNLARINDAN ÖRNEKLERLE ŞAİRLERİN EDEBÎ KİMLİKLERİNİ OLUŞTURMADA AİLELERİNİN DESTEĞİ

Gökçehan Aysel YILMAZ[1]

1 Dr., bağımsız, ORCID: 0000-0003-3815-135X

GİRİŞ

Klasik Türk Edebiyatı geleneği içerisinde *"şair"* olmak isteyen bir kimsenin, dil ve edebiyat konusunda bilgi sahibi olması gerekli görülmüş ve yeteneğini geliştirmesi için geçmesi gereken aşamalar var olmuştur. Cemal Kurnaz bu aşamaların *"okuma, araştırma ve inceleme gibi teorik çalışmalar"* olduğunu açıklamakta ve *"medrese öğrenimini tamamlayan her aydın Arapça'yı, Farsça'yı, bu dillerin kültür ve edebiyatlarını büyük ölçüde tanır, bu dille yazılmış eserleri anlar hatta bu dillerde manzum ve mensur eserler yazabilir"* diye eklemektedir (2007, s. 7)[1]. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *"hakiki bir atölye çalışması"* (2012, s. 21) olarak gördüğü nazire yazma, genç şairlerin kendilerini geliştirmesi için büyük bir önem taşımaktadır. Yine aynı doğrultuda, *"edebiyata önem veren, cömertlikleri ile sanatkarları koruyan, kıymetli eserleri mükafatlandıran şahsiyetlerin tesiriyle oluşan"* (İpekten, 1996, s. 11) edebî muhitlerde bulunmak ve buradaki sohbetlere iştirak etmek de genç şairlerin kültürel gelişimleri için bir tür *"okul"* görevi görmektedir. Kimi şairler için ise bu okul; dede, baba, teyze, dayı, amca, kardeş gibi ailelerinin içindeki şairlerdir.

Şeyhülislâmlar, mollalar, müderrisler ve şairler çıkartan bir aile olan Ebûishak-zâdeler'in[2] soyundan gelen Zübeyde Fıtnat Hanım ve ağabeyi Mehmed Şerîf Efendi, kültür düzeyi yüksek bir aile içerisinde yetişmiş; şair kimliklerini oluştururken aile üyelerinin etkisi altında kalmışlardır. Zübeyde Fıtnat Hanım ve Mehmed Şerîf Efendi'nin divanlarında birbirlerinin ismi sıkça geçmekte; aralarındaki dayanışma kendisini göstermektedir. XVIII. yüzyıl vakanüvislerinden Halîl Nûrî Bey'den, yüzyılın sonuna yetişen oğlu Mehmed Nebîl Bey'e, XIX. yüzyılda ise torunu Şeref Hanım ve torununun çocuğu Nakiyye Hanım'a; nazireler, tahmisler ve tarih manzumeleri yoluyla kuşaklararası uzanan bir edebî gelenek oluşmuştur.

Yetiştiği XVIII. yüzyılın ve Klasik Türk Edebiyatı'nın en önemli şairlerinden biri olarak kabul edilen Şeyh Gâlib, babası Mustafa Reşîd Efendi'nin kendisine öğrettiklerini, *Dîvân*'ında ve *Hüsn ü Aşk*'ında tekrarlamış; çağdaşı şairlerden Re'fet, babası Vâsık'ın şiirlerine olan hayranlığını divanında sık sık dile getirmiştir. XIX. yüzyılın önemli şairlerinden Keçeci-zâ-

1 Cemal Kurnaz, şairlerin yetişme aşamalarını *"hazırlık çalışmaları", "teorik çalışmalar", "gerekli kültürü edinmek", "tetebbu ve mütala'â", "ezberleme", "uygulamaya yönelik çalışmalar", "bir üstattan ta'lîm", "ta'lîm ve taklit", "nazîre", "tercüme", "nazîre, cevâp veya meşk", "nazirenin uzantısı: tahmis, tesdîs, tazmin", "izleme, faydalanma, taklît", "disiplin suçları: sirkât ve intihâl"* olarak sıralamaktadır (2007).

2 Ebûishak-zâdeler, Alanyalı Kadı İbrahim Efendi'nin soyundan gelen bir ulemâ ailedir. Bu aileden şeyhülislâmlar, mollalar ve müderrisler yetişmiştir. Bu ailenin şair üyeleri arasında Zübeyde Fıtnat Hanım ve Mehmed Şerîf Efendi'nin yanı sıra; *"Na'îm"* mahlasıyla şiirler yazan dedeleri Şeyhülislam Ebûishak İsmail Efendi, amcaları Şeyhülislam İshak Efendi ve babaları Şeyhülislam Ebûishak-zâde Mehmed Esad Efendi de vardır. Ayrıca Mehmed Şerîf Efendi'nin oğlu Atâullah Mehmed Efendi de şair şeyhülislâmlardandır. Ebûishak-zâdeler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. (Durmuş, 2021, s. 197-201; Kılıç, 2018, s. 78-98).

KAYNAKÇA

Açıl, B. (2005). *Sırrî Râhile Hanım ve Dîvânı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi SBE.

Aktaş, Y. (2010). *Mehmed Nebil ve Divanı*, Yüksek Lisans Divanı, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Aksoyak, İ. H. (2020). Subhî, Subhî Ahmed Efendi, *TEİS- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/subhi-subhi-ahmed-efendi [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Akün, Ö. F. (1996). Fıtnat Hanım, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.13, İstanbul: TDV Yayınları, s. 39-46.

Alkan İspirli, S. (2007). *Kadın Divan Şairleri ve Geleneğin Uzantısı*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınları.

Arslan, M. (2010). Şeref Hanım, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: TDV Yayınları, s. 550.

Arslan, M. (2018a). *Leylâ Hanım Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Elektronik kitap. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59881,leyla-hanim-divanipdf.pdf?0 [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Arslan, M. (2018b). *Şeref Hanım Dîvânı*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Elektronik kitap. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/59880,seref-hanim-divanipdf.pdf?0 [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Atik Gürbüz, İ. (2005). *Vâsık Divanı (İlâhizâde) (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Atik Gürbüz, İ. (2011). *Vâsık (İlâhîzâde Mehmed Emîn) – Dîvân*, Ankara: Grafiker Yay.

Atik Gürbüz, İ. (2020). Re'fet, Mehmed Azîz, Vâsık-zâde, Madrûb-zâde, *TEİS-Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/refet-mehmed-aziz-vasikzade-madrubzade [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Azaklı, İ. (1998). *Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Bakaç, R. (2018). *Şamlı Mehmed Râgıb Divançesi ve İncelemesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ardahan: Ardahan Üniversitesi SBE.

Beysanoğlu, Ş. (1957). *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, C. 2, Diyarbakır: Diyarbakır'ı Tanıtma Derneği Yayınları.

Çavuş, M. F. (2011). *Keçecizade İzzet Molla'nın Divan-ı Bahar-ı Efkar'ında Yer Alan Kişilikler*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.

Çeçen, H. (1996). *Fıtnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Divanı [İnceleme Metin]*, Doktora Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi.

Çeçen, H. (2008). *Fıtnat Hanım Hayatı, Sanatı ve Divanı (İnceleme Metin)*, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Doğan, M. N. (t.y.). *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Elektronik kitap. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10711,seyhgalib-husnuaskmuhammetnurdoganpdf.pdf?0 [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Durmuş, T. I. (2021). Osmanlı Sanatına Katkı Sunan Aileler Üzerine Tespitler, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 26, s.143-220.

Dursunoğlu, H. (1996). *Şeyhülislâm Muhammed Şerîf Efendi'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı'nın Tenkidli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi SBE.

Erdem, S. (1994). *Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük*, Ankara: AKM Yayınları.

Erdoğan, M. (2020). Râgıb, Mehmed Râgıb Paşa, *TEİS- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/ragib-mehmed-ragib-pasa [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Erünsal, İ. E. (1991). Âşir Efendi Kütüphanesi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul: TDV Yayınları, s. 8.

Güler, M. (2009). *Halil Nurî Divanı (Edisyon-Kritik İnceleme)*, Yüksek Lisans Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.

Güler, M. (2020). Nûrî, Halil Nûrî Bey, *TEİS- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nuri-halil-nuri-bey [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Gündüz, E. (1997). *Subhî-zâde Feyzî Dîvânı (Karşılaştırmalı Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi SBE.

Gürer, A. (1993). *Şeyh Gâlib Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi SBE.

Horata, O. (1991). Cemâlî'nin Hayatı ve Eserleri, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 8. s. 51-83.

İnal, İ. M. K. (1969). *Son Asır Türk Şairleri, İ-N*, Cüz. IV, İstanbul: MEB Basımevi.

İnal, İ. M. K. (1970). *Son Asır Türk Şairleri, Ş-Z*, Cüz. X, İstanbul: MEB Basımevi.

İnce, A. (2005). *Tezkiretü'ş-Şu'arâ Sâlim Efendi*, Ankara: AKM Yay.

İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul: MEB Yay.

İpşirli, M. (1997). Halil Nûrî, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 15, İstanbul: TDV Yayınları, s. 321-323.

Kalkışım, M. M. (2010). Şeyh Galib, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, İstanbul: TDV Yayınları, s. 54-57.

Kardaş, M. N. (2008). *Re'fet Mehmed Aziz'in Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve*

Dîvânın Tenkitli Metni, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi SBE.

Kesik, B. (2020). Nebîl, Mehmed Nebîl Bey, *TEİS- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nebil-mehmed-nebil-bey [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Kılıç, H. (2018). *Şeyhülislam Ailelerinin Kültür ve Sanat Alanına Katkıları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi SBE.

Kurnaz, C. ve Tatçı, M. (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî- Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, C.1, Ankara: Bizim Büro Yayınları.

Kurnaz, C. (2007). *Osmanlı Şair Okulu*, Ankara: Birleşik Kitabevi.

Kutlar Oğuz, F. S. (2022). Nakiyye, Hadîce Nakiyye Hanım, Nakiyye Hanım, *TEİS- Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/nakiyye-hadice-nakiyye-hanim-nakiyye [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Kutlar Oğuz, F. S. ve Durmuş, T. (2022). Mecmû'a / [Dîvânçe] (Nebîl), *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mecmu-a-divance-nebil. [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Kürt, Z. (2005). *XVIII. Yüzyıl Dîvân Şâiri Halil Nuri Bey Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkitli Metni (İnceleme-Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

Okçu, N. (2001). İzzet Molla, Keçecizâde, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul: TDV Yayınları, s. 561-563.

Okçu, N. (t.y.). *Şeyh Gâlib Dîvânı*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Elektronik kitap. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10653,girispdf.pdf?0 [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Özcan, T. (2003). Mehmed Şerif Efendi, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, s. 530-531.

Özyıldırım, A. E. (2019). Bir Mecmûa Üç Kuşak: Vakanüvis Halîl Nûrî Bey'in Oğlu ve Şeref Hanım'ın Babası Nebîl Bey'in Şahsî Mecmûasından Hareketle Aile Bağlarından Şiir Ağlarına, *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 3 (4), s. 257-302.

Özyıldırım, A. E. (2020). İzzet Mollâ, Keçeci-zâde Mehmed İzzet Efendi, *TEİS-Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/izzet-molla-kececizade-mehmed-izzet [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Özyıldırım, A. E. (t.y.). *Keçecizâde İzzet Molla Mihnet-keşân*, Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Elektronik kitap. https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10693,kmgirispdf.pdf?0 [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Parlatır, İ. (1977). Nakiye Hanım, Hatîce, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXV, Ankara: MEB Yayınları, s. 87.

Saraç, Y. (2016). *Bursalı Mehmed Tahir-Osmanlı Müellifleri*, C. 2, Ankara: TÜBA Yayınları.

Şahin, E. S. (2013). Hüsn ü Aşk'ın İzinde Yarım Kalan Bir Mesnevî: Nâz u Niyâz, *Türkoloji Dergisi*, 20/ 1, s. 145-184.

Şentürk, D. (2010). *19. Yüzyıl Şairlerinden Hatice Nakiyye Hanım'ın Divanı'nın Transkripsiyonlu Metni ve İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.

Tanpınar, A. H. (2012). *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 19.Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.

Tanrıkulu, M. (2020). *Râgıb Paşa-zâde Lutfî'nin Divân'ı*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi SBE.

Usluer, F. (2020). Şeyh Gâlib, Mehmed, *TEİS-Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyh-galib-mehmed [Erişim tarihi: 01. 09. 2023]

Ünver, İ. (2003). Leylâ Hanım, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, Ankara: TDV Yayınları, C. 27, s. 157.

Yağcı, Ö. G. (2006). *Mehmed Şerif Efendi Divanı (İnceleme – Metin)*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi SBE.

BÖLÜM 4
CHAPTER 4

OSMANLI DÖNEMİ ARAP ŞİİRİNDE İNŞİKÂKU'L-KAMER HADİSESİ HAKKINDAKİ BEYİTLER ÜZERİNE BİR İNCELEME

Mustafa GÖRDEBİL[1] , Yusuf BİLDİK[2]

1 Arş. Gör. Dr, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, m.gordebil@gmail.com, Orcid Id: 0000-0002-1787-5474

2 Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı, ysfbildik@gmail.com, Orcid Id: 0000-0003-4518-9137

Giriş

Bu çalışma, Arap şairlerin naat şiirlerinde inşikâku'l-kamer (ayın ikiye bölünmesi) hadisesi hakkındaki beyitlerinin incelemesini amaçlamaktadır. Çalışma belge tarama yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Arap edebiyatının en uzun dönemlerinden birisi olan Osmanlı dönemindeki önemli naat şairlerinin divanları taranmış ve "ayın ikiye bölünmesi" ile ilgili beyitler tasnif edilmiştir. Tespit edilen bu beyitler, şairlerin inşikâku'l-kamer meselesine bakışı ve bu olayı hangi ifadelerle dile getirdikleri incelenerek değerlendirilmiştir. Şairler ölüm sırasına göre kronolojik olarak sıralanarak başlıklandırılmış, başlığın hemen altında ilgili şairin konu hakkındaki beyit ya da beyitleri yazılmıştır. Konu bütünlüğünün korunması amacıyla çalışmada naatlardan yalnızca bu meseleyle ilgili beyitler zikredilmiştir. Ayrıca divanlarından alıntılama yapılan şairlerin hayatları hakkında kısaca bilgilendirme yapılmıştır.

Arap Edebiyatında Naat

Sözlükte bir şeyleri vasfetmek, güzel özellikleri abartılı bir biçimde zikretmek anlamına gelen naat(İbn Manzûr, t.y., s. 2/99), literatürde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) methedildiği, O'nun üstün vasıf ve mucizelerinin dile getirildiği şiirler olarak geçmektedir. Arap Edebiyatında bu tür şiirler Medâihu'n-nebevî ismiyle bilinmektedir.(Çiçekler, 2006, s. 435) Bu isimlendirmenin sebebi, Arap edebiyatında ölen kişiye yazılan şiirlere mersiye, ölümünün üzerinden uzun süre geçen kişiyle ilgili övgü dolu şiirlere ise methiye denmesidir.(Ergin, 2007, s. 120) Naat kelimesi ise çoğunlukla Türk ve Fars edebiyatında kullanılmaktadır.(Çiçekler, 2006, s. 435)

Naatlarda ele alınan konular Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumu, nesebi, ahlakî ve fiziksel özellikleri, mucizeleri, diğer peygamberlere olan üstünlüğü, yaşadığı yerler, O'na (s.a.v.) karşı duyulan özlem, O'nun (s.a.v.) ümmeti olmanın ayrıcalığı, O'na (s.a.v.), Ehli beytine ve Ashab'ına gösterilen ta'zim gibi başlıklar altında toplanabilir.(Fehmî, 1914, s. 241) Naatlar ilk olarak Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasındaki çekişmeler sırasında Peygamber şairi vasfıyla O'nu savunan Hasan b. Sabit ve Abdullah b. Revahâ gibi sahabelerin yazdığı kasidelerde ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra daha kapsamlı bir şekilde ele alınan bu şiirler, Arap edebiyatının önemli şiir türlerinden biri haline gelmiştir. Şairlerin divanlarında önemli bir yere sahip naatların yazılma amaçları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şefaatine nail olma ve bağışlanma isteği, bu şiirler vesilesiyle Allah'ın rızası kazanılarak cennete girebilme arzusu olarak özetlenebilir.(Işık, 2021, ss. 25-33) Şairlerin naatlarında en fazla bahsettikleri konular arasında Hz.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm

Akgün, H. (2017). İnşikâk-ı Kamer Hâdisesi (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması). *Siyer Araştırmaları Dergisi*, (3), 33-54.

Çelebi, İ. (2000). İnşikāku'l-Kamer. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Çelik, H. (2017). Kur'an'da "Ay'ın Yarılması" Mucizesi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *6*(4), 67-87.

Çiçekler, M. (2006). Na't. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi.

Dîvânu's-Sarsarî. (t.y.).

Ebu'l-Mekârim, A. eş-Ş. A. (2004). *Mevsûatu'l-Medâihi'n-Nebeviyye*. Beyrut: Dâru'l-Mahacce'l-Beyzâ.

el-Asḳalânî, Ş. M. b. A. b. A. b. H. (1962). *Dîvânu İbn Hacer el-Askalânî*. Mekke: Mektebetu Nahda.

el-Buḫârî, E. A. M. b. İ. (2002). *Ṣaḥiḥu Buḫârî*. Dımaşk: Dâru İbni Kesîr.

el-Endelusî, E. H. (1969). *Dîvânu Ebî Hayyân el-Endelusî*. Bağdat: Matbaatu'l-Ânî.

el-Endelusî, M. b. Y. b. Z. (1997). *Dîvânu İbn Zümrek el-Endelusî*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî.

el-Hamevî, A. b. M. (t.y.). *Dîvânu Alâuddîn b. Melik el-Hamevî*. Beyrut: el-Matbaatu'l-ilmiyye.

el-Hilâlî, Ş. M. (1880). *Sec'u'l-hamâm fî medhi hayri'l-enâm*. İstanbul: Matbaatu'l-cevâib.

el-Mâverdî, E.-H. A. b. M. (t.y.). *En-Nuketu ve'l-'uyûn Tefsîru'l-Mâverdî*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye.

el-Bura' î, 'Abdurraḥîm b. Ahmed. (1991). *Dîvânu'l-Bura'î fi'l-Ḳaṣâidi'r-Rabbâniyye ve'l-Muhammediyye ve'ṣ-Ṣûfiyye,*. Kahire: Muessesetu'l-maṭbû'ât li'l-İslâmiyye.

Ergin, M. M. (2007). Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Peygamber Methiyeleri (1517-1798). *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, *7*(1), 119-136.

eṣ-Ṣarṣarî, Y. b. Y. b. Y. b. M. b. el-M. b. 'Abdu's-S. el-Enṣârî. (2003). *El-Muḫtâr min medâiḥin-muḫtâr*. Mısır: Dâru'l-menâr.

es-Semerkandî, E. N. M. b. A. (1993). *Tefsîru's-Semerkandî*. Beyrut: Daru'l-kutubi'l-'ilmiyye.

eṭ-Ṭaberî, E. C. M. b. C. (2001). *Tefsîru'ṭ-Ṭaberî câmi'u'l-beyân 'an te'vili'l-Ḳur'ân*. Kahire: Dâru hicr.

eż-Żarîr, M. b. A. (2007). *Şi'ru İbn-i Câbîr el-Endelûsî*. Dımeşk: Dâru Sa'deddîn.

Fehmî, M. (1914). *Târîḫ-i Edebiyyât-ı 'Arabiyye (Cahiliye Devri)*. İstanbul: Matbaay-ı Âmire.

Ḥıllî, 'Abdulazîz b. Serâyâ b. Ali b. Ebi'l-Ḳâsım b. Ahmed b. Naşır Safiyuddîn. (t.y.). *Divanu Safiyuddîn Ḥıllî*. Beyrut: Dâru ṣadr.

Işık, R. (2021). *Arap Şiirinde Naat*. Konya: Palet Yayınları.

İbn Manzûr, E.-F. C. M. b. M. b. A. b. A. (t.y.). *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâru ṣâdr.

İbn Nubâte, C. el-Mıṣrî el-Fârûḳî. (t.y.). *Dîvânu İbn Nubâte el-Mıṣrî*. Lübnan: İḥyâu't-turâsi'l-'arabî.

İbnu'l-Ḫâṭîb, L. (1989). *Dîvânu Lisânuddîn İbni'l-Ḫaṭîb es-Selmânî*. Ürdün: Dâru's-seḳâfe.

Kandemir, M. Y. (2014). *Şifâ-i Şerîf Şerhi*. İstanbul: Tahlil Yayınları.

Keylânî, M. S. (1955). *Divânu'l-Bûṣirî*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Câmiatu'l-Ḳahira, Kahire.

Kılıç, İ. (2020). Üslubu'l-Kur'ân Açısından İnşikâk-ı Kamer Hadisesi. *Abant İzzet Baysal İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 251-276.

Muhaymer Sâlih. (1989). *Dîvânu's-Sarsârî*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Câmiatu Yermûk, Ürdün.

Nebhânî, Y. b. İ. (t.y.). *El-Mecmuatu'n-Nebhâniyye fi'l-Medâihi'n-Nebeviyye*. Beyrut: Daru'l-Fikr.

Salmazzem, M. (2018). Ayın Yarılması Meselesine Dair Tefsirlerdeki Yorum Farklılıkları. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, *22*(2), 859-884. doi:10.18505/cuid.448167

BÖLÜM 5
CHAPTER 5

VAROLUŞÇULUK VE SAÇMA: KAZUO ISHIGURO

Tuncer YILMAZ[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı, tyilmaz@ktu.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6585-8284

Tarih boyunca insanlar varlıklarının nedeni, amacı ya da anlamı ile sorular sorup bunlara gerek din, gerek felsefe, gerekse yaşadıkları dönemin toplumsal koşullarına göndermelerde bulunarak yanıtlar arar. Ancak özellikle 20. Yüzyılda birbiri ardına yaşanan iki dünya savaşı, Tanrı'nın varlığına dair inancın yitirilmesi, onun yerine konan bilime inancın ise kendi kıyametlerini getirmiş olması, insanları varlıklarının amacını ve anlamını yeniden sorgulamak ve tanımlamaya çalışmak zorunda bırakır. Bu tanımlamayı yaparken bireyselliği, öznelliği ve kişisel deneyimi merkezine koyan bu yeni akıma ise Varoluşçuluk adı verilir.

Bu çalışmanın amacı Japon asıllı İngiliz roman yazarı Kazuo Ishiguro'nun *Beni Asla Bırakma* (2005) adlı yapıtında sorulan varoluşçu soruları tartışmak ve romanın evreninin saçma doğasını ortaya koymaktır. Aynı zamanda, romanın ana karakterleri olan Katy H., Tommy ve Ruth'un seçtikleri yollarla yaşamlarına nasıl anlam ve amaç katmaya çalıştıkları ele alınacaktır. Romanın varoluşçu ve saçma yönleri tartışılırken ünlü Fransız düşünür Jean-Paul Sartre'ın "varoluş özden önce gelir" (2005, s. 63) kuramından yola çıkarak, gerek Sartre'ın gerekse Albert Camus'nün Saçma üzerine düşüncelerinden ve intihar felsefesinden yararlanılacaktır.

Varoluşçuluk 19. yüzyılın ortalarından sonlarına doğru ortaya çıkmış, ancak 20. yüzyılın ortalarında Fransa'da zirveye ulaşmıştır. Sanayileşme, kentleşme ve sekülerizmin yükselişiyle karakterize edilen modern toplumun insanlıktan çıkması ve anlamsızlaşmasına bir tepkidir. Bu faktörler, hayatlarının kontrolünü kaybettiklerini düşünen bireyler arasında yabancılaşma ve izolasyon hissine yol açar. Varoluşçuluk, bireyin yaşamda kendi anlamını yaratma özgürlüğünü ve sorumluluğunu vurgulayarak bu zorluklarla başa çıkmak için bir yol önerdi. Ayrıca, modern dünyada modası geçmiş ve alakasız olarak görülen geleneksel değerlere ve inançlara da meydan okudu.

Varoluşçuluk kavramı, 20. yüzyılda insan varlığı ve özgürlüğü temalarını araştıran filozof ve düşünürlerin kolektif bir hareketinin sonucudur. Bununla birlikte, terim genellikle 1945 tarihli bir makalesinde o dönemde Avrupa'da ortaya çıkmakta olan felsefi hareketi tanımlamak için "varoluşçuluk" kelimesini kullanan Fransız filozof Gabriel Marcel'e atfedilir (Daigle, 2006, s.5). Marcel'in bu terimi kullanması, hareketin popülerleşmesine ve akademik çevreler dışında daha yaygın olarak tanınmasına yardımcı olur. Varoluşçulukla ilişkilendirilen diğer önemli isimler arasında Jean-Paul Sartre, Martin Heidegger, Friedrich Nietzsche ve Søren Kierkegaard sayılabilir. Bu düşünürlerin hepsi bireysel özgürlük, seçim ve sorumluluk gibi temaların yanı sıra bazen anlamsız ve saçma görünebilen bir dünyada varoluş, anlam ve özgünlüğün doğasını araştırmıştır.

Varoluşçuluk temeline bireyin varlığını koyan bir düşünce akımıdır. Onu diğer akımlardan ayıran en önemli özelliklerinden biri de 'evrensel'

KAYNAKÇA

Camus, A. (2018). *The Myth of Sisyphus*. New York: Vintage Books.

Daigle, C. (2006). *Existentialist Thinkers and Ethics*. McGill-Queen's University Press.

Heidegger, M. (2010). *Being and Time*, İng. Çev. Joan Stambaugh. Albany: State University of New York Press.

Hesse, H. (1969). *Steppenwolf*. İng. Çev. Basil Creighton. USA: Bantam Books.

Ishiguro, K. (2012). *Beni Asla Bırakma*. Çev. Mine Haydaroğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kierkegaard, S. (1992). *Either/Or: A Fragment of Life*, İng. Çev. Alastair Hannay. London: Penguin Classics.

Lowrie, W. (1969). *Kierkegaard's Attack upon "Christendom*." Princeton: Princeton UP.

Lubcke,P. (2003). *Fransk Filosofi*. Politikens Forlag.

Lütken, G. ve Johannes F.. (2015). *En Bog om Eksistentialisme*. Nota Publishing.

Merleau-Ponty, M. (2002). *Phenomenology of Perception*. İng. Çev. Colin Smith, London and New York: Routledge Classics.

Munksgaard, U. (1986). *Det Sande Selv*. Hans Reitzel Publishing.

Nietzche, F. (2003). *The Genealogy of Morals*. Mineola: Dover Thrift Editions.

Sartre, J. P. (1958). "Existentialism is a Humanism." *Existentialism from Dostoevsky to Sartre*. Edt. W. Kaufman. New York: Meridian Books. (287-311).

_____ (2005). *Varoluşçuluk*, Çev; Asım Bezirci, Say Yayınları, İstanbul.

Trundle, Jr., R. C. ve Ramakishna P.. (1943). *Beyond Absurdity: The Philosophy of Albert Camus*. Lanham: The University Press of America.

BÖLÜM 6
CHAPTER 6

DİL VE DÜŞÜNCE BAĞLAMINDA İNSAN ZİHNİNİN DİLİN İŞLEYİŞİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ersin ÇİLEK[1], Emrullah DALMIŞ[2]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Bartın Üniversitesi, Bartın-Türkiye, ORCID:0000-0002-9338-9160
2 Öğretim Görevlisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Ankara-Türkiye.

Giriş

Dil ve düşünce olguları insana insan özelliğini veren ve diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerdir. Dil, zihin, düşünce ve kültür arasındaki ilişki çağlardan beri insanlığın dikkatini çekmiş ve bilim adamları bu ilişki üzerine pek çok şey söylemiştir. Dil, insanın kendi var oluşunu ifade etmesi açısından olmazsa olmaz unsurlarından biridir. Dilin olmadığı yerde toplumdan bahsetmek çok zor hatta imkânsızdır. Çünkü bir insan topluluğu ancak dil sayesinde toplum haline gelir. Bununla birlikte dilin varlığı da ancak toplumla mümkündür. Bu yönünle dil, toplumun bir ürünüdür (Aksan, 2003). İbn Haldûn'a göre dil ve lafızlar, anlamın, düşüncenin ve duyguların kalıpları ve kapları mesabesindedir (İbn Haldûn, 1996, s. 557).

Düşüncenin mi dili şekillendirdiği veyahut dilin mi düşünceyi yönlendirdiği konusu Antik Yunan filozoflarından günümüze kadar pek çok bilim insanının araştırma alanı olmuş ve bu konu hakkında bazen taban tabana zıt bazen de birbirine benzer şeyler söylenmiştir. Dil ve düşünce arasında çok yakın bir ilişki vardır. Alman düşünür Thomasius da "dilsiz, sözsüz akıl yoktur" der. Düşünme ve konuşma aynı olayın farklı görünüşleridir. Çünkü ifade edilmeyen bir düşüncenin bir anlamı yoktur. (Akarsu, 1998, s.38). Dil, insanların düşüncelerini ifade etmelerini, bilgi edinmelerini ve dünyayı anlamalarını sağlar. Aynı zamanda, dil, insanların düşüncelerini yapılandırmak ve düzenlemek için de kullanılır. Dil, insan zihnindeki düşünceleri yapılandırmak ve düzenlemek için birçok farklı mekanizmalar kullanır. Örneğin, dil, insanların düşüncelerini kategorize etmelerine, sınıflandırmak ve etiketlemelerine ve düşünceler arasındaki bağlantıları ifade etmelerine olanak tanır.

Dillerin oluşumu, yapısı ve zihindeki işleyişini inceleyen bilim dallarından biri de dil felsefesidir. Dil felsefesi yeni bir disiplindir ama dil felsefesi soruları her felsefe sorusu gibi Eskiçağdan beri şu ya da bu biçimde sorulup yanıtları aranan sorulardır. Birkaç örnek vermek gerekirse, Platon Kratylos'ta adlar ile onların adlandırdıkları şeyler arasındaki ilişkinin doğal mı yoksa uylaşımsal mı olduğunu tartışır (Aysever, 2002). Dil felsefesi, Türkçede "dil felsefesi" demektir. Felsefede dil çalışması, anlamın, referansın ve gerçeğin doğası, dil ve düşünce arasındaki ilişki ve iletişimin doğası gibi konuları kapsayan geniş bir alandır. Dil ve düşünce arasındaki ilişki Sokrates, Aristo ve Platon'dan İmam Gazali'ye, Descartes'ten Saussure'ye ve Chomsky'e kadar pek çok bilim insanının ilgisini çekmiştir. Aristoteles, düşünce ile dil arasında uyum bulunduğunu, dilin düşüncenin elbisesi veya formu olduğunu savunurken diğer yandan Kant, cümle formlarının yani dilin düşünmemizin yapısını doğru olarak yansıttığı; ama düşünmenin objelerin bir kopyasını çıkarmak olmadığı, tam tersine duyu gereçlerine düşünme formlarının yardımıyla bir biçim kazandırmak olduğu ve ancak düşünme etkinliği sonucunda objelerin oluştuğu kanaatindedir

Kaynakça

Akarsu, Bedia, Wilhelm von Humboldt'da Dil Kültür Bağlantısı, İstanbul,1998.

Aksan, Doğan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, Türk Dil Kurumu,Ankara, 2003.

Aydın, H. (2011). "Dilde En Az Çaba İlkesi" Üzerine. *International Journal of Social and Economic Sciences*, *1*(1), 1-6.

Aydın, M. (2010). Gazali'nin Düşüncesinde Dil İncelemesinin Yeri: Dil, Zihin ve Dış Dünya Arasındaki İlişki. Review of the Faculty of Divinity of Dokuz Eylul University, (32).

Aysever, R. Levent (2002). "Kratylos: Adların Doğruluğu ve Bilgi", Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, cilt 19, sayı 2, s. 153-166.

Coşkun, S. (2014). Dil-Düşünce ve Dünya İlişkisi Bakımından Öznellik, Bireysellik ve Kimlik. Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, (23), 87-102.

Ercilasun, Ahmet Bican (2000), "Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses", Hasan Eren Armağanı, Ankara: TDK Yayınları

Fârâbî, Ebû Nasr b. Muhammed b. Tarhân, Kitâbu'l-Ĥurûf, (thk. Muĥsin Mehdî), Dâru'l Meşrıḳ, Beyrut, 1990.

Gül, F., & Soysal, B. (2009). Dil ve Düşünce İlişkisi Üzerine. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 13, 65-76.

Gündoğan, A. O. (2002). "Dil, Düşünce ve Varlık İlişkisi". Türk Yurdu.

İbn Haldûn, Abdurrahmân bin Muhammed, el-Muḳaddime, (thk. Dervîş elCuveydî), el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, 1996.

Korkmaz, Zeynep (2003), Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: TDK Yayınları.

Özakpınar, Y. (2002), İnsan Düşüncesinin Boyutları, Ötüken Yayınları, İstanbul.

Uzun, N. E. (2018). Dil Öğretiminde Dil Tipolojisinin Yeri Üzerine, Yabancılara Türkçe Öğretimi El Kitabı. (Ed. Durmuş ve Okur). Ankara: Grafiker.

Platon, Kratylos, (1982). Diyaloglar 1, (çev. Teoman Aktürel), Remzi Kitabevi, İstanbul.

Yüksel, H. G. (2009). Felsefenin Gözü ile Dilin Bazı Problemleri. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 151-163.

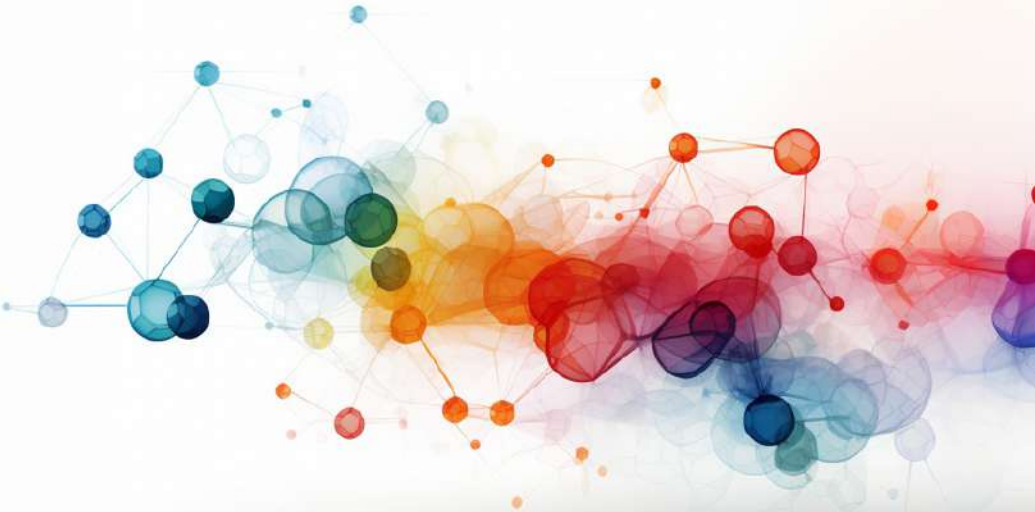

BÖLÜM 7
CHAPTER 7

L. ANDREYEV ŞEYTANIN GÜNLÜĞÜ: ŞEYTANIN TAHTINA GÖZ DİKEN İNSAN

Nazan COŞKUN[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı, e posta: nazan_coskun@yahoo.com ORCİD NO: 0000-0001-7748-5219

Giriş

Genel olarak kutsala dair bir öykü ya da dünyanın ve insanın mevcut formuna nasıl geldiğini açıklayan kutsal anlatı olarak tanımlanan (Batuk, 2009:28) mitlerden görüldüğü üzere insanoğlu varoluşunu öncelikle korku duygusuyla anlamlandırma sürecini deneyimler. Doğa olayları karşısında kendini çaresiz hisseden insan, bu güçlere Tanrısal özellikler atfederek varoluşunu yüce bir güce tabi tutar. İnsanlık tarihinin oldukça uzun bir döneminde insanoğlunun bu yüce, kutsal güçlerle olan bağı varlığını sürdürür. Mitlerden sonra tek Tanrılı dinlerle birlikte kutsal üzerinden varoluşun anlamlandırılması çok daha geniş ve güçlü bir yapı sergiler. Orta Çağ bu anlamda kutsalın insan üzerindeki egemenliğinin en güçlü olduğu dönemdir. Bu gücü belirleyen temel öğreti ise kadim dinlerin ilk günah öğretisidir. İnsanın neliği, insan doğasının özüne dair tartışmalarda Orta Çağ'da hakimiyet kuran ilk günah öğretisiyle güçlü bir çözüme ulaşılır. İnsanın Tanrısal tözünden kopması olarak görülen ilk günah bağlamında insan; doğuştan kötü, aciz bir kul olarak değerlendirilir. Nitekim John Adams, insan doğası üzerine tüm incelemelerinden sonra, insan doğasının kötü olduğu kabulüyle şöyle bir sonuca varır: *İnsan soyu Adem'in cennetten kovulmasından bugüne kadar genel olarak güçlü sanrılara, aşağılık eğilimlere, iğrenç ihtiraslara ve hayvani arzulara teslim olmuştur* (Akt. Sahlins,2012: 14). Orta Çağ'ın insana yönelik bu yaklaşımı; akıl sahibi, üstün bir varlık olan insanın özsel değerlerine aykırı bulunması nedeniyle Rönesans'tan itibaren eleştirilir ve Aydınlanma Çağ'ıyla beraber insan akıl sahibi bir varlık olarak zirveye taşınır. Ne var ki burada Rönesans ve Aydınlanma Çağı düşünürlerinin insanın doğası gereği iyi olduğunu düsturundan hareket ettiklerini kastetmiyoruz. Burada vurgulamak istediğimiz; Orta Çağ'da değersiz, günahkâr, aciz bir varlık olan insanın Rönesans itibariyle özellikle Aydınlanma Çağ'ında merkeze alınması ve değerli, anlamlı, güçlü, yaratıcı bir varlık olarak anlamlandırılmaya başlanmasıdır. *Yeni insan, kendini arayan ve yaşamı üzerine düşünen insandır. Onun vatanı bütün dünyadır. İnsan aklıyla her şeyi bilebilir ve çözebilir. Artık insan bin yıllık Orta Çağ karanlığından çıkmaktadır*. (Aydın, 2002: 108).

Bu dönemden itibaren insanın hem bireysel hem de toplumsal açıdan mükemmelleştirilmesine dair güçlü bir inanç hâkim olur ve bu inanç doğrultusunda Tanrı'nın tahtına doğru hareket eden bir insan imgesi yaratılır. Nitekim 19.yüzyıla gelindiğinde Alman Filozof Friedrich Nietzsche'nin ilanıyla kabul edildiği biçimde Tanrı ölür. Daha açık bir ifadeyle Rönesans'tan itibaren Tanrı'nın tahtına göz diken insan, 19.yüzyılda Tanrı'yı öldürüp tahtına geçer. Nitekim Avusturyalı Psikanalist Sigmund Freud, *Uygarlığa Dair Hoşnutsuzluğumuz* adlı eserinde şöyle der: *İnsanoğlu uzun bir zaman önce kendine Kadir'i Mutlak, her şeyi bilen ve kendi tanrılarında vücut bulan bir ideal inşa etti. Ulaşılmaz olan bütün arzularını veya*

KAYNAKÇA

Andreyev, L.N. (2019). Şeytan'ın Günlüğü, Çev. Barış Zeren, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Arşinova, A.A. (2006), Obraz satanı v tvorçestve L. Andreyeva (kritika russkogo zarubejya o poslednem romane nisatelya). Klassika i sovremennost v literaturnoy kritike russkogo zarubejya 20-30-h godov, No: 2, s. 181-189.

Aydın, A. (2002). Düşünce Tarihi ve İnsan Doğası, İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Batuk, C. (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar, MİLEL VE NİHAL İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt 6, Sayı 1, s.27-53.

Camus, A. (1965). Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar, Çev. S. Eyüboğlu, V. Günyol, İstanbul: Can Yayınları.

Delacampagne, C. (2014). 20.Yüzyıl Felsefe Tarihi, Çev. Devrim Çetinkasap, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Frankl, V. (2015). İnsanın Anlam Arayışı, Çev. Selçuk Budak, İstanbul: Okuyanus Yayınları.

Freud, S. (2015). Uygarlığa Dair Hoşnutsuzluğumuz, Çev. Ferhat Jak İçöz, İstanbul: Epsilon Yayıncılık.

Fromm, E. (2004). Çağdaş Toplumların Geleceği, Çev. Aydın Arıtan, Kaan Ökten, İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Fromm, E. (2012). Umut Devrimi, Çev. Şemsa Yeğin, İstanbul: Payel Yayınları.

Garipova, G.T. (2020). Semiogenezis mifa o novoy ekzistentsii v romane L. Andreyeva Dnevnik Satanı. Vestnik RUDN, Seriya literaturovedeniye, No:1, s.7-16.

Guseva, T.K. (2012). Dnevnik Satanı L. Andreyeva kak sraşçeniye intimnogo i hudojestvennogo dnevnikov, Gromota, № 5 (19), S.49-55.

İlin, M; Segal, E. (2014). İnsan Nasıl İnsan Oldu, Çev. Ahmet Zekerya, Ankara: Say Yayınları.

Morşçinski, V.S. (2015). Kontsepsiya liçnosti v romene L. N. Andreyeva Dnevnik Satanı. Yevraziyski Soyuz Uçenıyh, No: 3 (12), s. 67-69.

Özberk M. (2025). L. N. Andreyev'in Öykü Sanatı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Petrenko, N.A. (2022). Obraz İtalii v romane L. N. Andreyeva Dnevnik satanı. Slovesnoye iskusstvo serebryannogo veka i russkogo zarubejya: Problemıy preyemstvennosti (V Smirnoskiye çteniya), s.299-305.

Platon, (2013). Devlet, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Sahlins, M. (2012). Batı'nın İnsan Doğası Yanılsaması, Çev. Emine Ayhan, Zeynep Demirsü, İstanbul: Bgst yayınları.

BÖLÜM 8
CHAPTER 8

ZERDÜŞTLÜK İNANCINDA VE TÜRK MİTOLOJİSİNDE RUHUN ÖLÜMSÜZLÜĞÜ

Gamze Gizem AVCIOĞLU[1]

1 Doktor Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: gmzavcioglu@selcuk.edu.tr, (ORCID ID https://orcid.org/0000-0003-0020-5383).

Giriş

Milletler uzun yaşam dönemlerinde çeşitli tarihî olaylardan ve doğa olaylarından hareketle hikâyeler üretmişlerdir. Mitoloji, insanlık tarihinde, milletlerin gerçekdışı efsanevî hikâyelerini yorumlayan ve inceleyen bilim dalıdır. Mit (Mythe) bilimi anlamına gelen mitoloji, doğaüstü varlıklardan, tanrılardan ve kahramanlardan bahseden kaynakları inceler. Lavenda ve Schultz mitlerin konusuyla ilgili görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

> *Mitler dünyanın şu anki haline nasıl geldiği ile ilgili farklı bakış açıları sunan hikâyelerdir. Onlara inananlar için kuşkusuz doğrudur, çünkü toplumun veya daha genel anlamda dünyanın işleyişi ile ilgili varsayımları kişisel deneyimlerle birleştirmek gibi bir fayda sağlamaktadır. İnsanların yaratılışlarını açıklayan mitlere köken mitleri denir. Diğer mitler tanrıların maceralarını, insanlarla olan etkileşimlerini ve ilişkilerinin sonuçlarını veya dünyanın sonu geldiğinde neler olacağını anlatabilir (2018: 99).*

Mitoloji sadece dinler biliminin araştırma alanı içinde yer almaz aynı zamanda bir sanat çalışmasıdır. O doğrudan ve kendi alanı içinde kendisine uygun bir metotla ele alınmalıdır (Durkheim, 2011:142). Bu bakımdan birçok bilim dalının konusu olan mitolojinin farklı anlamları bulunur.

Mitoloji kelimesinin kökenine bakıldığında, *Yunanca hikâye demek olan "Mythos" ile söz anlamına gelen "Logos" kelimelerinden yapılmıştır* (Can, 1997:1). Türk Dil Kurumu sözlüğündeki ilk anlamı *"Mitleri, doğuşlarını, anlamlarını yorumlayan, inceleyen bilim"*dir (Türkçe Sözlük: TDK Yayınları, 2011:1691). Mitolojinin Fars dilindeki karşılığı ustûre'dir. "Ustûre" Arap dilinden alınmış bir sözcüktür. Arap dilinde "el-ustûra" ve "el-ustîra" rivayet ve aslı olmayan söz anlamındadır (Bahâr, 1391:343).

Mitoloji, toplumdan topluma değişkenlik gösterir. Her topluma ait mitlerin farklı olduğu kadar ortak özellikleri de bulunmaktadır. Eski ve köklü medeniyetlerden olan İran'da mitoloji araştırmaları çok eskilere dayanır. *İran mitolojisi ile ilgili en eski kaynaklar MÖ XV. yüzyıla aittir. İran ulusal tarihi ve tarihsel kişilikleri konusunda en eski işaretler "Rîg Veda" ve "Avesta"da yer alır*. *İran kahramanlık hikâye ve efsanelerinin tarihi Aryaların İran topraklarına gelişleri ile başlar* (Yıldırım, 2016: 101). Zerdüştlüğün İran bölgesinde çıkmasıyla İranlılar, eski inanışları ile yeni öğretilerini bir araya getirip İran mitolojisinin zenginleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Kadim kültür ve medeniyete sahip Türklerin, geniş bir coğrafyaya yayılmaları mitolojilerinin bir araya gelmesine engel olmuştur. Nitekim MÖ verilen bilgilerde mitolojik simgelere ve inançlara rastlanılmıştır (Bayat, 2007:19-20). Türklerin yerleşik hayata geçmeden önce göçebe bir toplum yapısına sahip olmaları mitolojinin tek bir kaynaktan beslenmesini engellemiştir fakat son yapılan araştırmalar Türk mitolojisinin tarihî geçmişinin

Kaynakça

Âsaf Agâh, S. A. (1386). Mov'ûd ve Âhir-uz-zamân der Dîn-i Zerduştî, *Faslname-i Mov'ûd-i Meşrik*, (3) , 163-180 .

Bahâr, M. (1376). *Ez Ustûre tâ Târîh*, Tahran: Neşr-i Çeşme.

Bahâr, M. (1391). *Pejûhişî der Esâtîr-i Îrân*, Tahran: İntişârât-i Âgâh.

Bayat, F. (2007). *Mitolojiye Giriş*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Bayat, F. (2011). *Türk Mitolojik Sistemi I*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Boyce, M. (1975). *A History of Zoroastrianism*, C.I, Leiden: Brill.

Boyce, M. (1982). *A History of Zoroastrianism*, C.II, Leiden: Brill.

Boyce, M. (1986). Arsacids iv. Arsacid Religion, *Encyclopaedia Iranica*, (Cilt. 2, 540-41 ss.). New York.

Boyce, M. (1990). *Textual Sources for the Study of Zoroastrianism*, Chicago: The University of

Chicago Press.

Can, Ş. (1997). *Klâsik Yunan Mitolojisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Curtis, V. S. (2020). *İran Mitleri*, (Çev. Aslan, F.E). Ankara: PhoenixYayınevi.

Çoruhlu, Y. (2000). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

De Jong, A. (1997). *Traditions of the Magi Zoroastrianism in Greek and Latin Literature*, Leiden: Brill.

Dhalla, M. N. (1377). *Hodâşinâsî-yi Zerduştî ez Bâstânîterîn Zemân tâ Hezâr Sâl Pîş ez Mîlâd*, (Çev. Şehzâdî, R). Tahran: İntişârât-i Furûher.

Durkheim, E. (2011). *Dini Hayatın İlkel Biçimleri,* Ankara: Eskiyeni Yayınları.

Dûsthâh, C. (1385). *Avesta*, Tahran: İntişârât-i Morvârîd.

Gültepe, N. (2014). *Türk Mitolojisi*, İstanbul: Resse Yayınları.

Gündüz, Ş. (2008). Mecûsîlik, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt. 28, 279-284. ss.). İstanbul.

Herodotos. (2014). *Herodotos Tarih*, (Çev. Ökmen, M). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hinnells, J. (1391). *Şinaht-i Esâtîr-i Îrân*, (Çev. Amûzgâr J ve Tefezzulî). Tahran: Neşr-i Çeşme.

İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

İsfehânî, R. (1366). *Îrân ez Zerduşt tâ Kıyâmhâ-yi Îrânî*, Tahran: İntişârât-i İlhâm.

Kadyânî, A. (1381). T*ârîh-i Edyân ve Mezâhib der Îrân*, Tahran: İntişârât-i Ferheng-i Mektûb.

Karakurt, D. (2012). *Türk Mitoloji Ansiklopedisi Açıklamalı-Resimli Türk Söylen-*

ce Sözlüğü, Tss Dijital Materyal E-kitap.

Lavenda, R. H. ve Schultz, E. A. (2018). *Kültürel Antropoloji Temel Kavramlar,* (Çev. İşler, D. ve Hayırlı, O). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Muîn, M. (1375). Yasna. Ferheng-i Fârsî içinde (C6, 2335.s.). Tahran: İntişârât-i Emîr Kebîr.

Nîknâm, K. (1381). Zerduştîyân-i Îrân, *Faslnâme-i Mutâlaât-i Millî*, (13), 147-181.

Oranskii, I. M. (1379). *Mukaddime-i Fıkhu'l-luğa-yi Îrânî*, (Çev. Keşâverz, K). Tahran: İntişârât-i Peyyâm.

Oşîderî, C. (1378). *Dânişnâme-yi Mezdiyesnâ*, Tahran: İntişârât-i Merkez.

Ögel, B. (1971). *Türk Mitolojisi I*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Ölçer Özünel, E. (2017). Türk Mitik Tasavvurunda Kozmogoni. Türk Mitolojisine Giriş içinde (241-250.ss.). (Ed., F.A. Turan ve M. Ozan). Ankara: Gazi Kitabevi.

Öncül, K. (2017). İlk İnsanın Yaratılışı. Türk Mitolojisine Giriş içinde (251-258. ss.). (Ed. Turan F.A. ve Ozan M.). Ankara: Gazi Kitabevi.

Pûrdâvud, İ. (1384) *Gâthâ (Kohenterîn Bahş-i Avesta),* Tahran: İntişârât-i Esâtîr.

Russell, J. R. (2000). Bruial iii. in Zoroastrianism, *Encyclopaedia Iranica,* (Cilt.4, 561-563. ss.). New York.

Sarıkçıoğlu, E. (1997). *Dinlerde Mehdi Tasavvurları*, Samsun: Sidre Yayınları.

Sayım, H. (2004). Zerdüştîlik'de Kozmogoni ve Yaratılış, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 91-101.

Sobhânî, T. (1386). *Târîh-i Edebiyyât-i Îrân*, Tahran: İntişârât-i Zuvvâr.

Sular, M. E. (2022). *Avesta Zerdüştîlerin Kutsal Metinleri*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: TDK Yayınları.

West, E. W. (1897). *Pahlavi texts V: Marvels of Zoroastrianism*, Oxford: Clerendon Press.

Yâhakkî, M. C. (1391). *Ferheng-i Esâtîr ve Dâstânvârehâ der Edebiyyât-i Fârsî*, Tahran: Ferheng-i Mu'âsır.

Yıldırım, N. (2016). *İran Kültürü Zerdüşt'ten Firdevsî'ye Sadî'den Şamlû'ya İran'ın Sözlü ve Yazılı Kaynakları*, İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Yıldırım, N. (2009). Zerdüşt ve Öğretisi, *Doğu Araştırmaları* , (3) , 5-24 .

Zerrînkûb, 'A. (1358). *Defter-i Eyyâm*, Tahran: İntişârât-i 'İlmî.

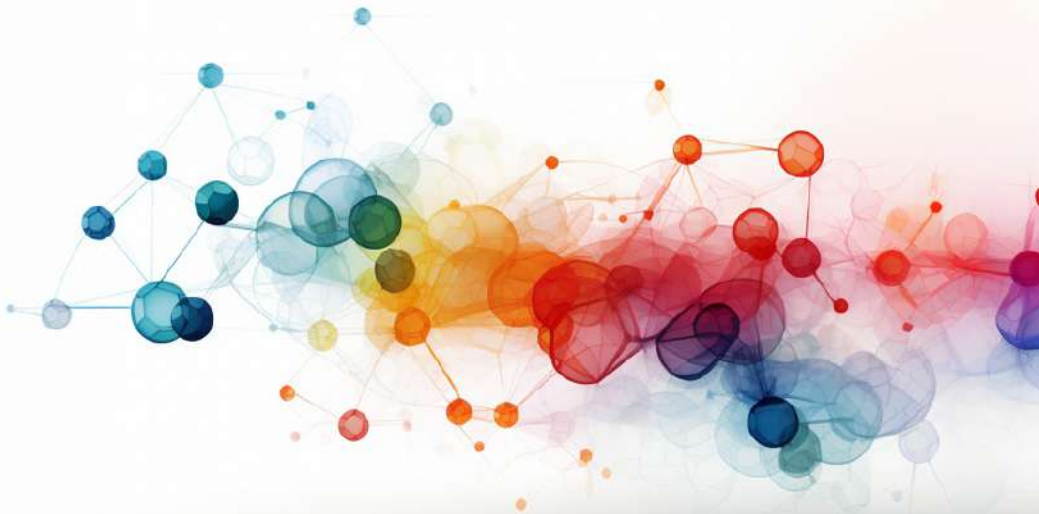

BÖLÜM 9
CHAPTER 9

MEKANDAN HETEROTOPİK MEKANA YOLCULUK; ORHAN PAMUK-"VEBA GECELERİ"

Zennube ŞAHİN YILMAZ[1]

1 Doç. Dr. , Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, Erzurum-Türkiye. zsahin@atauni.edu.tr, ORCID ID; 0000-0001-9482-7567

I. Mekan-Heterotopik Mekan

Mekan, bütün edebi yapıtların vazgeçilmez öğelerinden birisidir ve merkezi bir önem taşır. Modernizm ile beraber mekan, yeni işlevlere bürünmüş ve yazarlara kurgusal anlamda önemli olanaklar sunmaya başlamıştır. Başka bir deyişle; mekan artık yeni işlevleriyle birlikte görünümleriyle de yazarın yaratıcılığının emrine girmiştir. Henri Lefebvre, farklı dillerde mekan kavramının farklı dillerdeki kökenine iner ve kavram şu şekilde açıklamaya çalışır;"Fransızca escape kelimesini Türkçede mekan ile karşılarken de escape'in terminolojik muhtevası bir ölçüde değişime uğruyor. Mekan kelimesi, Türkçeye Arapça'dan geçmiş olup, herhangi bir varlığın şu veya bu şekilde bir yerde var olması anlamına gelen kevn (kefvav-nun) kökünden türemiştir. Dolasıyla mekan, bir bakıma, varlığın herhangi bir formda var olduğu yerdir. Örneğin kainat kelimesi de bu kökenden türemiştir. Escape, aynı zamanda Türkçe'de uzay kelimesini de karşılamaktadır fakat mekan bunu karşılamaz, zira Arapça'da bunun için bir feza kelimesi mevcuttur." (Lefebvre, 2014;7)

Lefebvre'ye göre mekân, pasif ve aynı zamanda boş bir şey olarak düşünülemez. Mekan kavramı tek başına bırakılamaz, etkileşim içinde olduğu birçok nesne, ürün, kişi, zaman ve dahabirçok unsur bulunmaktadır; "Ürün-üretici olan mekân, ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dayanağıdır. (…) Mekanın kah "düzey"lerin birinde kah ötekinde ortaya çıktığını, şekillendiğini, müdahale ettiğini varsayıyoruz. Kah emekte ve tahakküm (mülkiyet) ilişkilerinde, kah üstyapıların (kurumlar) işleyişinde… Dolayısıyla eşitsiz bir şekilde ama her yer yerde görülür. Mekanın üretimi üretim tarzında hakim olamaz, fakat pratiğin veçhelerini koordine ederek, özellikle bir pratik içinde birleştirerek bunları birbirine bağlar." (Lefebvre, 2014; 25) Mekan ve mekana bağlı olan bütün nesneler ve kişiler, birbiriyle iç içe bulunduğu için kişilerin bağlı oldukları mekanlardan ya da nesnelerden ayrıldıklarında mekanın içselliğini yitirmesi oldukça olağandır. Mekan, süreç içerisinde etkileşimde bulunduğu öğelerle değişime uğradığı için birçok farklılık göstermektedir. Faucoult da mekanı ele alırken mekanın bir yenilik olmadığı üzerinde durur; "Mekanın bu tarihini kabaca belirtirsek, ortaçağda, hiyerarşik bir yerler bütünü olduğunu söyleyebiliriz: kutsal ve dünyevi yerler, korunaklı yerler, kentsel yerler ve köylük yerler (işte, bunlar insanların gerçek yaşamı içindir); kozmolojik teoriye göre, göksel yerlerin karşısında üst-göksel yerler vardı; ve göksel yerler dünyevi yerlere karşıttı; şiddetli bir şekilde yer değiştirmiş şeylerin yerleşmiş bulundukları yerler olduğu gibi, tersine, şeylerin doğal mevkilerini ve dinginliklerini buldukları yerler de vardı. Çok kabaca ortaçağ mekanı denebilecek şey –bir yere yerleştirilmenin mekanı-, tüm bu hiyerarşi, tüm bu karşıtlık, tüm bu kesişmedir." Foucault, 1994, s. 292) Önceden şekillenmiş mekan, zaman içerisinde amaca yönelik bir değişime uğrar. 20. yüzyılda mekan

KAYNAKÇA

Bachelard, G. (2017). *Mekanın Poetikası*, (Çev. Alp Tümertekin), İthaki Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.

Danielczyk, S. (2017). *Diseusen in der Weimarer Republik: Imagekonstruktionen im Kabarett am Beispiel Margo Lion und Blandine Ebinge*r, Transcript Verlag, Bielefeld.

Foucault, M. (1994). *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2,* 5. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Fromm, E. (2013). *Özgürlük Korkusu*, (Çev. Selma Koçak), Doruk Yayınları.

Giddens, A (2014). Modernite ve Bireysel-Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, (Çev.: Ümit Tatlıcan), Say Yayınları, İstanbul.

Göğebakan, T. (2021). Salgın Günlerinde Veba Gecelerini Okumak, *Hürriyet Sanat ve Edebiyat Dergisi*, Sayı;335.

Grünwald, J. G. (2012). *Male Spaces: Bildinszenierungen archaischer Männlichkeiten im Black Metal*, Campus Verlag, Frankfurt.

Horney, D. (2007). *Umut Mekanları*, (Çev. Zeynep Gambetti), Metis Yayıncılık, İstanbul.

Kleiner, M.S. (2006). *Medien-Heterotopien: Diskursräume einer gesellschaftskritischen Medientheorie,* Transcript Verlag, Bielefeld.

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi,* (Çev. Işık Ergüden), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Pamuk, O. (2011). *Saf ve Düşünceli Romancı*, İletişim Yayınları.

Pamuk, O. (2021). *Veba Geceleri,* Yapı Kredi Yayınları.

Stavrides, S. (2016). *Kentsel Heterotopya, Özgürleşme Mekanı Olarak Eşikler Kentine Doğru*, (Çev. Ali Karatay), Sel Yayıncılık, İstanbul.

Şahin Yılmaz, Z. (2018). *Thomas Bernhard'ın Der Kulterer adlı yapıtında Heterotopya*, Akçağ Yayınları, Ankara.

BÖLÜM 10
CHAPTER 10

TÜRK MİTOLOJİSİNDE KORUYUCU RUHLAR

İlker AVCIOĞLU[1]

1 Öğretim Görevlisi Dr., Şebinkarahisar Meslek Yüksekokulu, Giresun Üniversitesi, ilker.avcioglu@giresun.edu.tr

Giriş

Mit; doğaüstü varlıkların oluşumunu, davranışlarını, işlevlerini ve çalışma şekillerini açıklar. Mitler gerçek ve kutsal olarak kabul edilir. Yaratılışla ilgilidir ve milletlerin anlamlı eylemlerinin örnek tiplerini oluşturur. Mitin başlıca işlevi, bütün ritüellerin ve anlamlı insan etkinliklerinin örnek oluşturacak modellerini ortaya koymaktır (Eliade, 2001: 18-28). Eski insanlar farklı dünyaların varlığına inanmış ve bu dünyaları tasarlarken yaşadıkları dünyayı model olarak kullanmışlardır. Mitoloji, bu gizli bilgilerin simgeleşmiş şeklidir. Her halkın milli düşüncesinin ve milli psikolojisinin ilk kaynağı mitolojidir (Bayat, 2017: 15). Mitler, insanlık tarihinin gelişme çizgisinde daha geç dönemlerde oluşmuş ve insan düşüncesinin gelişimine katkı sağlamıştır (Çobanoğlu, 2005: 102). İnsanoğlunun kâinatı algılama çabaları, mit adını verdiğimiz varoluş anlatılarını ortaya çıkarmıştır. Bu anlatılar milli düşünce ekseninde gelişmiş ve tarihsel süreç içerisinde insan düşüncesinin bütün alanlarını kapsayan bütüncül sistemlere dönüşmüştür. Her milletin evreni algılayış şekli birbirinden farklı olduğundan milletlere özgü mitolojik düşünce sistemleri oluşmuştur. Bu bağlamda mitoloji, bir milletin karakteristik özelliklerini bünyesinde barındıran kadim anlatılardır.

Mitolojik düşünce sistemlerinde ruhlar önemli bir yer teşkil eder. Türk mitolojisine göre her şeyin bir ruhu vardır. Farklı görevleri olan bu ruhlar, evrenin işleyişine katkı sağlar. Türk mitolojisinde ruhlar genellikle karı-koca olarak tasarlanmıştır. Eliade, ruhların karı-koca olarak tasarlanışını *göksel eş* olarak adlandırır ve bu durumun Sibirya Şamanlığında önemli olduğunu ifade eder (1999: 107). Malinowski, ilkel insanların ruh inançlarının temel nedenini yaşama içgüdüsü ile açıklamıştır (1990: 41). Ruhlara inanış, ölümden sonra farklı şekillerde ve işlevlerde yaşamın bir şekilde devam edeceğini gösterir.

Türk mitolojisine göre ruhlar herhangi bir şeyin sahibi ve koruyucusudur. Ögel, eski Türk metinlerinde çok sık geçen tenha, boş ve sahipsiz anlamlarındaki "idisiz" ve "issüz" sözcüklerini koruyucu ruhlarla ilişkilendirmiştir. Yakut Türklerinde Uot-İççi; "*Soluğu duman, yiyeceği kuru odun, yatağı kurumla kararmış, yastığı köz, yorganı da kül olan"* bir ruhtur (2006: 517). Bu ruh, ateşin ve ocağın sahibi ve koruyucusudur. Dolayısıyla Yakut Türkleri Uot-İççi adlı ruhun ateşi ve ocağı kötü ruhlar başta olmak üzere tüm tehlikelerden koruyacağına inanır. Bu inanışlar koruyucu ruhlara saygı duyulmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, Türk mitolojik sisteminde koruyucu ruh olarak tasavvur edilen varlıklar ve fonksiyonları incelenmiştir.

Türk Mitolojisinde Koruyucu Ruhlar

Türk mitolojisinde koruyucu ruhlara iye adı verilir. Beydili Türk mitolojindeki iye kavramını, *"belli doğal objelerin koruyucuları veya sahipleri*

Kaynakça

ARMUTAK, A. (2002). Doğu ve Batı Mitolojilerinde Hayvan Motifi, *İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 28, 411-427.

AYDOĞAN, H.A. (2022). *Türk Kültüründe El Sembolü.* Çanakkale: Paradigma Akademi.

BAYAT, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BAYAT, F. (2017). *Türk Mitolojik Sistemi 1.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BAYAT, F. (2018). *Türk Mitolojik Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

BEYDİLİ, C. (2015). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük.* Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

BORATAV P. N. (1984). *100 Soruda Türk Folkloru*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

BRONISLAW, M. (1990). *Büyü, Bilim ve Din*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2005). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

DIYKANBAY, M. (2023). Kırgızlarda Dağ Keçilerinin Koruyucu İyesi "Kayberen", *Belgü* (Özel Sayı), 48-54.

DİLEK, İ. (2021). *Türk Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ELİADE, M. (1999). *Şamanizm.* Çev. İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.

ELİADE, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri.* Çev. Sema Rifat, İstanbul: OM Yayınları.

İNAN, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

KARAKURT, D. (2011). *Türk Söylence Sözlüğü. Açıklamalı Ansiklopedik Mitoloji Sözlüğü.* E-kitap, Erişim Adresi: https://archive. Org/details/Turk-Soylence-Sozlugu.

KUMARTAŞLIOĞLU, S. (2014). Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri, *Karadeniz Araştırmaları*, (43), 175-190.

KÜÇÜK, M. A. (2013). Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana/Dişil Ruhlar'a Mitolojik Açıdan Bakış, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 105-134.

ÖGEL, B. (2003). *Türk Mitolojisi-I.* 4. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ÖGEL, B. (2006). *Türk Mitolojisi-II.* 3. Baskı, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

ZARİPOVA ÇETİN, Ç. (2007). Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla İlgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar). *Bilig,* 43, 1-32.

BÖLÜM 11
CHAPTER 11

ESKİ YUNAN – ROMA EDEBİYATI'NDA MUTLULUĞA TEŞVİK: PROTREPTİKOS

Esra YALAZI[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, eyalazi@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-9708-6223.

1. Giriş

Bireyler her dönemde yaşanan zorluklara karşı duygu durumlarını muhafaza edebilmek için başvurabilecekleri bir yöntem arayışında olmuşlardır. Antik Dönem'de ise filozofların ve hekimlerin bu amaçla önerdiği çözümler büyük benzerlikler ve kısmi farklılıklar içermekteydi. Zira filozoflar daha ziyade mutluluğa erişmenin yöntemine odaklanmışken hekimler sağlığın temini için gayret etmekteydiler. Mutluluk, farklı felsefe okulları için erişilmesi ortak bir amaç olsa da erişme yöntemi değişiklik göstermekteydi. Ancak, temelde mutluluk; ölçülülük ve sağduyu gibi erdemler sayesinde ruhun zaaf ve eğilimlerinin tedavi edilmesine yönelikti. Bu sebepten filozofların çabasının hekimlerin ilgi alanı ile kesişmekte olduğu söylenebilir. Hekimler ise ruh sağlığını da beden sağlığı gibi bireyin doğasına göre değişen hılt dengesinin muhafazasına ilişkin görmeleri sebebiyle, ruh sağlığını daha ziyade bedensel sağlığın bir türevi olarak ele almaktaydılar. Önerdikleri tedaviler (terapi) de buna göre şekillenmekteydi. Ancak mutluluk ve sağlık arasında kurulan felsefi analojiler her iki hali birbirleri ile koşutluğa sokmuşlardır.

Diğer yandan Yunan ve Roma'da felsefi düşünceler her zaman edebi metinlerin içinde yer bulmuş, edebi türlerin oluşumunda da felsefi düşünme geleneği yol gösterici ve belirleyici olmuştur. Bununla birlikte iki çabayı birbirlerine en çok yaklaştıran edebi türlerden birisinin de bugün "felsefi terapi" olarak adlandırdığımız tür olduğunu söyleyebiliriz. Felsefi terapiyi bağlamı itibariyle hem tıbbın hem de felsefenin konuları arasında yer alan ruhun mutluluğa ve bedenin ise sağlığa davetini koşutluğa sokan bir edebi tür olarak tanımlayabiliriz. Ancak daha ziyade Epikurosçu ve Stoacı filozofların kendi felsefi gündemlerinin hedefleri doğrultusunda olgunlaştırıp şekillendirdikleri bir edebi tür olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira felsefeye bir anlamda acılar ve duygusal zaaflardan arındırıcı bir işlev katan bu iki ekol esasen Hellenistik felsefenin diğer bir ekolü olan Septikler veya Platoncularla (akademik septikler) birlikte toplumu felsefeye davet (teşvik) ederek, Hellenistik dönemde dünya ile entegre olan ve hatta dünyaya hükmetmek konumunda olan Hellen kültürüne bir öz güven sağlamak işlevini yüklenmişlerdir.

Bununla birlikte güncel problemlerle başa çıkmak adına bugün modern klinik psikoloji tarafından geliştirilen Bilişsel Davranışçı Terapi gibi yöntemlerin, Stoacı felsefeyi kaynak olarak kullanmak, faydasını klinik olarak test etmek ve hatta bu yönteme tarihsel bir derinlik katmak amacıyla kullandığı görülmektedir. Bu amaçla Seneca, Epiktetos ve Marcus Aurelius gibi yazarların eserlerinin modern okuyucunun kavramlarına daha uygun biçimde yeniden çevrilmesi gibi faaliyetler modern filozof ve psikologların gündemine gelmektedir (Robertson, 2010, s.261-265). Bu sebepten filolojinin gündemine bu gelişmeleri getirmek kadar bu çaba içeri-

Kaynakça

Alieva, O. (2018). Protreptic: A Protean Genre. O. Alieva, A. Kotze ve S. Van Der Meeren (Eds.), *When Wisdom Calls: Philosophical Protreptic in Antiquity*, (pp. 29-45). Turnhout: Brepols.

Brittain, C. (2001). *Philo of Larissa: The Last of the Academic Sceptics*. Oxford: The University Press.

Heßler, J. E. (2018). Socratic Protreptic and Epicurus: Healing through Philosophy. A.Stavru and C.Moore (Ed.), In *Socrates and the Socratic Dialogue*, (pp. 665-681). Leiden: Brill.

Gill, C., (2013). Philosophical Therapy as Preventive Psychological Medicine. W.V.Harris (Ed.), In *Mental Disorders in the Classical World*, (pp.339-362). Leiden: Brill.

Gill, C., (2018). Philosophical Psychological Therapy: Did It Have Any Impact on Medical Practice?, C.Thumiger and P.N.Singer (Ed.), In *Mental Illness in Ancient Medicine: From Celsus to Paul of Aegina*, (pp.365-380). Leiden: Brill.

Gill, C., (2019). Galen's Περὶ Ἀλυπίας as Philosophical Therapy: How Coherent is It?, C.Petit (Ed.), In *Galen's Treatise Περὶ Ἀλυπίας (De indolentia) in Context: A Tale of Resilience*, (pp.135-154). Leiden: Brill.

LSJ = Liddell, H. G. – Scott, R. (Eds.) (1996), A Greek–English Lexicon, Ninth Edition with a Revised Supplement by H. G. Liddell – R. Scott –H. S. Jones, Oxford: Clarendon.

Reeder J. A. (2020). *Galen's Protrepticus in Context*, PhD Thesis, Florida State University.

Robertson D. (2010). *The Philosophy of Cognitive–Behavioural Therapy (CBT): Stoic Philosophy as Rational and Cognitive Psychotherapy*, London: Karnac.

Singer P. N. (1997).(çev.) My Books, P.N.Singer (çev.), *Galen: Selected Works*, Oxford: The University Press.

Singer P.N. (2013). (çev.) Affections and Errors, (Ed.). *Galen: Psychological Writings*, Cambridge: At the University Press.

Slings S. R. (1999). *Plato, Clitophon: Edited With Introduction, Translation and Commentary*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tieleman T (2003). *Chrysippus' On Affections: Reconstruction and Interpretation*, Leiden: Brill.

Kısaltmalar

Cic.*Tusc*. (Cicero, *Tusculanae Disputationes*) Çev. A P Peabody (1886). *Cicero's Tusculan Disputations*, Boston: Little, Brown and Company.

Ep. *Men*. (Epikouros, *Epistula ad Menoeceum*). Arrighetti, G. (Ed.) (1973). *Epicuro: Opere*. Turin: Einaudi.

Gal.*Aff.Pecc.Dig.* (*De Propriorum Animi Cuiuslibet Affectuum Dignotione et Curatione = Peri diagnôseôs kai therapeias tôn en tê hekastou psykhê idiôn pathôn*). Çev. P N Singer (2013). *Galen: Psychological Writings*, (pp.237-314), Cambridge: Cambridge University Press.

Gal. *Ind*. (Galenos, De Indolentia = *Peri alupias*). Çev. P N Singer (2013). *Galen: Psychological Writings*, (pp.77-99), Cambridge: Cambridge University Press.

Gal. *Lib. Prop*. (Galenos, *De Libris Propriis = Peri tôn idiôn bibliôn*). Marquardt, J., Müller, I. ve Helmreich, G. (Eds.) (1967). *Claudii Galeni Pergameni scripta minora, vol. 2*. (yeniden basım, ilk basım 1891). Leipzig: Teubner.

Gal. *PHP.* (Galenos, *De Placitis Hippocratis et Platonis = Peri tôn Hippokratous kai Platônos Dogmatôn*) Çev. P D Lacy (2005). *Galen: On the Doctrines of Hippocrates and Plato*, Berlin: Akademie Verlag.

Gal. Protr. (Galenos, *Adhortatio ad artes addiscendas = Protreptikos ep' iatrikên*). Wenkebach, E. (ed.) (1935). Galens Protreptikosfragment. *Quellen und Studien zur Geschichte der Naturwissenschaften, 4.3*. Berlin.

Gal. *QAM*. (Galenos, *Quod Animi Mores Corporis Temperamenta Sequantur = Hoti tais tou sômatos krasesin hai tês psykhês dynameis hepontai*). Çev. P N Singer (2013). *Galen: Psychological Writings*, (pp.374-409), Cambridge: At the University Press.

Pl. *Euthyd*. (Platon, *Euthydemos*). Plato: Complete Works, J.M.Cooper, (ed.) (Indianapolis: Hackett, 1997).

Stob. *Anth*. (Stobaios, *Anthologikon*). Wachsmuth, C. ve Hense, O (Eds.).(1958). *Ioannis Stobaei anthologium*. 5 vol. (yeniden basım, ilk basım 1884). Berlin : Weidmann.

Xen. mem. (Xenophon, Memorabilia = *Apomnêmoneumata*) Çev. E C Marchant (1923). *Xenophon: Memorabilia, Oeconomicus, Symposium, Apologia*, London: Loeb.

BÖLÜM 12
CHAPTER 12

ESKİ ROMA TOPLUMUNDA KADINLARIN MESLEKİ FAALİYETLERİ

Serap GÜR KALAYCIOĞULLARI[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Latin Dili ve Edebiyatı, sgur@ankara.edu.tr

Roma toplumunda, iyi ailede yetişmiş bir kız çocuğundan her şeyden önce iyi bir evlilik yapması, eşine ve ailesine sadık olması, Roma için hür çocuklar doğurması beklenirdi. Bebeklerin bakımı ve geleneksel değerlere uygun şekilde yetişmeleri, ev işlerinin idaresi, evdeki hizmetliler arasındaki görev dağılımı, pazar alışverişi, aile üyeleri için giysi dikimi gibi işler, erkekler forumda siyasi, hukuki ve maddi meseleler ile ilgilenirken kadınların evde kalıp idare etmeleri gereken günlük görevleriydi. Bu görevleri yerine getiren kadın, *matrona* olarak kabul edilerek toplumda saygınlık kazanırdı (D'Ambra, 2006: 46). Bu tür bir saygınlığın kadın için manevi açıdan yeterli olduğu düşünülürdü, ondan bu geleneksel sınırların dışına çıkması beklenmezdi ve hatta istenmezdi. Nitekim Roma'da kadınların kamu görevleri üstlenmeleri hukuki olarak mümkün değildi, kadınlar bu görevler için yapılan seçimlerde aday olamazlar veya oy kullanamazlardı; siyasi, hukuki ve askeri meseleler erkek işi (*virilia officia*) olarak kabul edilirdi.[1] Kamu görevleri dışında ise kadınların çalışma hayatına katılmalarını doğrudan kısıtlayan bir yasa yoktu, bununla birlikte kadına ve erkeğe geleneksel roller biçen ve evin geçimini erkeğe yükleyen ataerkil Roma toplumunda kadından eve maddi olarak katkıda bulunması beklenmezdi.[2]

Roma'ya ait edebi kaynaklarda kadınların hangi mesleklerde bulundukları konusunda hemen hemen hiç bilgi yoktur. Toplum hakkında bilgi veren yazarların çoğunluğu Romalıların başarılarını aktarmak, Roma'yı yüceltmek, ahlaki değerleri vurgulamak amaçlarını gütmüşlerdir, bu nedenle anlatılarında kadınların mesleki faaliyetlerinden çok ahlaki niteliklerini aktarma eğiliminde olmuşlardır. Buna karşın özellikle orta ve yoksul sınıftan kadınların, el işi ve ustalık gerektiren çeşitli zanaat alanlarında çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunduklarını gösteren pek çok kanıt mevcuttur. Edebi kaynaklardan edindiğimiz az sayıda dolaylı bilginin yanında arkeolojik ve epigrafik belgeler, uzun süren savaşlardan sonra tarım toplumundan ticaret toplumuna geçen Roma'da kadınların, özellikle Cumhuriyetin son yıllarından itibaren bağımsızlık kazandıkça çalışma hayatına da yaygın olarak katılmaya başladıklarını göstermektedir.[3]

1. Kadının Çalışma Hayatına Katılımını Etkileyen Unsurlar

Roma toplumunda geleneklerin kadınlara yüklediği rollerin yanı sıra kadınların çalışma hayatına katılımını etkileyen diğer unsurlar arasında toplumun ekonomik yapısı, kadının sosyal durumu ve kadının hukuki durumu sayılabilir.

---

1 Tanrılara hizmet ettiklerine inanılan ve kamu alanında bazı ayrıcalıklara sahip olan Vesta Rahibeleri, vasiyetname yapma ve mahkemelerde yeminsiz tanık olma hakkına sahiplerdi (Gallia, 2015: 96).

2 Roma'da evin tüm masrafları kocaya aitti, kadının bu masraflara katılması gerekmezdi. Kadın masraflara katılma payını *dos* adı altında öderdi (Erişgin, 2013: 6).

3 Roma'da kadınların ekonomik faaliyetleri üzerine bk. Treggiari, 1976, 1979; Gardner, 1986:

KAYNAKÇA

BECKER, H. (2016), Roman women in the urban economy: occupations, social connections, and gendered exclusions, ed. J. Turfa ve S. Budin, içinde *Women in Antiquity: Real Women Across the Ancient World* (915-931), London: Routledge.

BERDOWSKI, P. (2007), Some remarks on the economic activity of women in the Roman Empire: a research problem, ed. P. Berdowski ve B. Blahaczek, içinde *Haec mihi in animis vestris templa. Studia Classica in Memory of Professor Lesław Morawiecki* (283–298), Rzeszów.

CARCOPINO, J. (1940), *Daily life in Ancient Rome*, London: George Routledge & Sons.

COHEN, E. E. (2023), Roman Inequality: Affluent Slaves, Businesswomen, Legal Fictions, New York, Oxford Academic.

D'AMBRA, E. (2006), *Roman Women*, Cambridge: Cambridge University Press.

DIXON, S. (1984), Infirmitas Sexus: Womanly Weakness in Roman Law, *RHD*, 52(4), 343-371.

ERİŞGİN, Ö. S. (2013), Roma Toplumunda Kadının Konumu, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-31.

GALLIA, A. B. (2015), Vestal Virgins and Their Families, *Classical Antiquity*, 34(1), 74–120.

GARDNER (1986), *Women in Roman Law & Society*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

GAUDEMET, J. (1972), Roma İmparatorluğunda Kadının Hukuki Durumu, çev. Bülent TAHİROĞLU, *MHAD*, 6(9), 205-230.

HEMELRIJK, E. (2021), *Women and Society in the Roman World: A Sourcebook of Inscriptions from the Roman West*, Cambridge: Cambridge University Press.

HOLLERAN, C. (2012), *Shopping in Ancient Rome: The Retail Trade in the Late Republic and the Principate*, Oxford: Oxford University Press.

HOLMAN, L. M. (2015), *Roman Freedwomen: Their Occupations and Identity*, Chapel Hill, NC: University of North Carolina at Chapel Hill Graduate School. https://doi.org/10.17615/kweh-gw67

İPEK, N. (2017), Arkaik ve Klasik Dönem Roma Ailesinde Çocuk ve Yeni Doğan Bebeğin Terk Edilmesi Meselesi, *MÜHF-HAD*, 23(2), 295-360.

JOSHEL, S. (1992), *Work, Identity, and the Legal Status at Rome: A Study of the Occupational Inscriptions*, Norman: Oklahoma University Press.

SCHEIDEL, W. (1995), The Most Silent Women of Greece and Rome: Rural Labour and women's Life in the Ancient World (I), *Greece&Rome*, 42(2), 202-217.

SERRAO, F. (2002), Antik Roma'da Teşebbüs Problem ve Görüşler, çev. Başak KARAMAN, *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8(1), 175-215.

SICK, D. H. (1999), Ummidia Quadratilla: Cagey Businesswoman or Lazy Pantomime Watcher?, *Classical Antiquity*, 18(2), 330-348.

TAHİROĞLU, B. (1981), Roma Devleti'nin İktisadi Krizleri, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 45(1-4), 677-706.

TREGGIARI, S. (1976), Jobs for Women, *AJAH*, 1, 76-104.

TREGGIARI, S. (1979), Lower-class women in the Roman economy, *Florilegium*, 1, 65-86.

TÜRKOĞLU Ö. G. (2005), Roma Hukukunda Senatus Consultum Vellaeanum, *ÜHFD*, 4 (1-2), 199-223.

VANDERPLOEG, S. M. (2016), *The Real Housewifes of Ancient Rome: Evidence fort he Economic Contributions of Women*, The University of Western Ontario, Electronic Thesis and Dissertation Repository. https://ir.lib.uwo.ca/etd/3735/

BÖLÜM 13
CHAPTER 13

TÜRKÇEDE ANALOJİYE DAYALI KELİME TAHLİLLERİ VE GRAMATİKAL BELİRLEYİCİ OLARAK "TANINAN-HATIRLANAN-VARSAYILAN" BİÇİMBİRİMLER

Meriç GÜVEN[1]

1 Doç. Dr. Uşak Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. ORCID ID: 0000-0003-2533-5272

Dilbilim (genel ya da kuramsal dilbilim), dillerin yapılarını ve anlamlarını ve iletişimde yaptırım gücünü inceleyen bilimdir. Dil bilim çalışmaları 19. yüzyılda Ferdinand de Saussure ile başlamıştır. Saussure dili "sistem" olarak tanımlamış, dil ögeleri arasındaki bağıntıları esas alarak dizisel ve dizimsel ilişkileri izah etmiştir. 20. Yüzyılda ise dili "yapı" olarak görme anlayış ve yaklaşımı doğmuş, yeni anlayış ve yaklaşımlarla süreç içerisinde "sistem" ve "yapı" eşlenik hâle getirilerek adına "yapısalcılık" denilen dil görüşü ortaya çıkmıştır (Vardar 2002: 218-219). Yapı çalışmaları ses, kelime, cümle, anlam gibi dilin çeşitli disiplinlerini kapsayacak biçimde ve çeşitli düzeylerde yürütülmüş; böylece yapısalcılık içerisinde glosematik, dağılımcılık, işlevselcilik gibi yeni alt anlayış ve yaklaşımlar doğmuştur. Dillerdeki kelimeler, kelimelerin biçimleri, işlevleri ve işleyişleri, kelimelerdeki biçim değişiklikleri, kelime yapımları, teşkilleri ve türetilmeleri dilbilimin biçimbilim (morfoloji-yapı bilgisi) dalı içerisinde işlenmiştir (Toklu 2011:51).

Biçimbilim dildeki biçimbirimleri tespit eder, bunların işleyişini ortaya koyar ve bunlar arasında hiyerarşik sınıflandırmalar yapar. Dilin anlam ve görev yüklü birimleri kelimeler ve morfemlerdir. Kelimeler anlamlı ve görevli biçimbirim olarak dildeki bağımsız biçimbirim ve bağımlı biçimbirimlerden oluşur ve ek alan veya almayanlar olarak iki alt ulamda toplanırlar. Ek alan ve çekim ve türetime giren sözcükler anlamlı sözcükler olup açık kümeleri oluştururlar. Dilbilgisel çıkışlı olan ve sınıflandırılmalarında dağılımsal ve biçimbilimsel ölçütler kullanılan biçimbirimler dilsel çözümlemelerde güvenilir sonuçlar verir (Balcı 2018: 151). Biçimbirimler bağımlı ve bağımsız biçim birim olarak ikiye ayrılır. Bağımsız biçimbirimler dilbilgisel ve sözcüksel biçimbirim; bağımlı biçimbirimler ise türetme işlevli ve dilbilgisel işlevli biçimbirimler olarak ayrımlanır. Bağımsız biçimbirim tek başına gerçekleşir ve iki susku arasında söz zinciri parçası "sözce (utterance)" oluşturabilir; bağımlı biçimbirim ise hiçbir zaman tek başına gerçekleşemez ve sözceleme edimiyle ortaya çıkan bir sözce oluşturamaz (Vardar, 2002: 181). Türkçede kelime yapımını sağlayan ve teşkil eki göreviyle kullanılan biçimbirimler türetme işlevli *bağımlı* biçimbirimlerdir. Türetme işlevli bağımlı biçimbirimler eklendikleri kelimelere mahiyet farkı kazandırır ve aynı eki almış kelimeler arasında mukayese ve benzetme imkânı yaratırlar. Biçimbirimlerin Türk dili devrelerindeki gelişmeleri ve bu gelişmelerdeki merhalelerin tayini bu sayede biçimbirim bilinilirliği ile ortaya konulur. Biçimbirim bilinilirliği, morfolojik incelemelerde dil kullanıcısının biçimbirimi tanıma ve hatırlama durumuna ya da konumuna bağlı gizil gücü (Latince posse, pot-) "potansiyeli" gösterir.

Dilde bir kelimenin iki veya daha çok kelime ile olan bağlantısı aralarındaki ilişkinin boyutuna bağlı olarak çoklu korelasyon "karşılıklı ilişki" gerektirir. Belirli bir eki alan kelimeler aynı eki almış diğer kelimelerle

Kaynakça

Balcı, Ayla. (2018). Genel Dibilim I-Biçimbilim II-Sözcük Yapısı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çelebi, Hakan. (2019). Derleme Sözlüğü'nde Yapim Eklerinin Sıklık Derecesi. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyati Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Demir, Nurettin. (2018). Türkçe Biçim Bilgisi-Ekler ve Yardımcı Sesler-, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Dik, Simon Cornelis. (1997). The Theory of Functional Grammar (Part II: Complex and Derived Constructions) Functional Grammar Series [FGS] Berlin, New York, Mouton de Gruyter.

Dilaçar, Agop. (1957). "Türk Lehçelerinin Meydana Gelişinde Genel Temayüllerin Koyulaşması ve Körlenmesi". TDAY Belleten, 83-93.

Dilaçar, Agop. (1971). "Gramer Tanımı, Adı, kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve kapsamı". TDAY Belleten. Cilt: 19, 83-145.

Gülensoy, Tuncer. (2011). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü A-N, 1. cilt, O-Z 2. Cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Güzel, Ferdi. (2015). Türkiye Türkçesi Ağızlarında Söz Yapımı, Fırat Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı / Eski Türk Dili Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi.

Halliday Michael Alexander Kirkwood. (2002). "Kişisel Bir Bakış Açısı". Dilbilgisi Üzerine, Cilt. 1, Toplu Eserler, s. 7, 14. https://tr.wikipedia.org/wiki/Deterministik_sistem.

Hazar, Mehmet. (2015). Türkçede Fono-Semantik Ve Morfo-Fonolojik Yolla Sözcük Türetme, International Journal Of Languages' Education And Teaching, Mannheim – Germany, Udes 2015 P. 1648-1669.

Kılıç, Hulusi. (1993). Câmi. Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.7. s. 93.

Mahmudova, Gatibe. (2010). III Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu16–18 Aralık 2010 Bildiri Kitabı, İzmir, s. 658- 662.

Memmedli, Yunus. (1992). Türk Dillerinde Asemantik Sözler Üzerine, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt: 7 Sayı: 1, s. 147- 155.

Safa, Peyami. (1978). Objektif 1 "Osmanlıca-Türkçe-Uydurmaca", İstanbul: Ötüken Neşriyat

Tekin, Şinasi. (2001). İştikakçının Köşesi Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler, İstanbul: Simurg Yayınları

Toklu, Osman. (2011). Dilbilime Giriş. Ankara: Akçağ yayınları.

Tüccar, Zülfikar. (2022). Kıyas, Diyanet İslam Ansiklopedisi. C. 25, s.538-539.

Üstün, Mehmet Cihat. (2023). Türkiye Türkçesinde Kök Biçimbirimi Kullanılmayan Bazı Türemiş Sözcükler, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

Vardar, Berke (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yardımcı Kaynakça

Ant, Emine Selcen. (2005). Wechsler Bellek Ölçeği-III Sözel Çağrışım Çiftleri ve İşitsel Gecikmeli Tanıma Alt Testlerinin Türkçe Geçerlik, Güvenirlik Ön Çalışması Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Aydın, Erhan. (2013). Tariat ve Xi'an Yazıtları Işığında Sın 'Mezar' Kelimeyi Üzerine, Milletlerarası Eski Türk Yazıtları, Dil, Tarih ve Kültür Sempozyumu, Adıyaman/Türkiye, Türkiye, 1- 04 Ekim 2013.

Banguoğlu, Tahsin. (2007). Türkçenin Grameri. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Erenoğlu, Dilek. (2006). Dilde Örnekseyerek Türetme Ve Türkçedeki Örnekleri Analogic Creation İn Language And Its Patterns İn Turkish Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, Cilt: VI, Sayı 2, Sayfa: 311-315.

Ergin, Muharrem. (2019). Türk Dilbilgisi. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Korkmaz Zeynep. (2008). Türkiye Türkçesi Grameri Şekilbilgisi. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Zeynep. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Trask, R. Lawrence. (1993). A Dictionary of Grammatical Terms in Linguistics, London.

Tuna, Osman Nedim, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Ders Notları "Türk Dilbilgisi (Fonetik ve Morfoloji) ", Malatya 1986.

Ural, A., Kılıç, İ., (2011). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi, Ankara: Detay Yayıncılık.

BÖLÜM 14
CHAPTER 14

A COMPARATIVE ANALYSIS OF WOMEN'S ATTITUDES TOWARDS PATRIARCHAL POWER AND AUTHORITY IN HAROLD PINTER'S THE BIRTHDAY PARTY AND THE HOMECOMING

***Barış AĞIR*[1]**

1 Asst. Prof. Dr, Osmaniye Korkut Ata University, Faculty of Science and Letters, Department of English Language and Literature, ORCID ID: 0000-0002-7132-5844, barisagir@hotmail.com

Introduction

This study aims to analyze a comparative portrayal of female characters in Harold Pinter's plays, focusing on their efforts to attain power and assert dominance, establish their own identities, and challenge the prevailing dominance of masculinity. This analysis will be conducted through the lens of Michel Foucault's theories on power and discourse. Michel Foucault, a renowned French philosopher, historian, critic, and sociologist, has a notable inclination towards individuals residing on the fringes of society, including but not limited to lunatics, criminals, lepers, and deviants. His influence extended to other domains, encompassing the criminal justice system, sociology, history, philosophy, and medicine. Extensive scholarly examination, discourse, and application have been dedicated to the study of his theories pertaining to knowledge, speech, sexuality, and power relations. These contributions have significantly propelled the field of feminism and its scholarly investigation. This study engages in the examination of Harold Pinter's portrayal of gender tensions in his dramatic works via the lens of Michel Foucault's power theory, which also proves valuable in the interpretation of the historical and contemporary complexities experienced by women.

Power, in the opinion of Foucault, is "the the multiplicity of force relations immanent in the the sphere in which they operate and which constitute their own organsation" (1978, p. 92) and it is distinguished by its dynamism, decentralized structure, and inherent instability. Instead of being exclusively vested in the centralized authority of the State, he views power as a clandestine reality that manifests in several areas. He points that "the State, for all the omnipotence of its apparatuses, is far from being able to occupy the whole field of actual power relations" (Foucault, 1980, p. 107). In this regard, power is produced through a variety of forceful connections: "Power is not something that is acquired, seized or shared, something that one holds on to or allows to slip away; power is exercised from innumerable points, in the interplay of nonegalitarian and mobile relation" (Foucault, 1978, p. 94). The author highlights that "power relations exceed the borders of the state" (Becermen, 2015, p. 24) and power manifests itself through the dynamic interaction of multiple unequal and fluctuating relationships: "Power must be understood in the first instance as the multiplicity of force relations immanent in the sphere in which they operate and which constitute their own organization" (Foucault, 1978, p. 92). Foucault challenges the prevailing notion that power is exclusively linked to the exercise of oppression and tyranny by those in positions of authority, while neglecting the potential for resistance and opposition from the subordinate individuals or groups. Power dynamics often manifest as overt conflicts due to the existence of opposition because "indiviuals are

References

Almaaroof, A. R. A., Isa, N. F. (2022). The image of woman in Harold Pinter's *The Birthday Party*. *Journal of Language Studies*, *6*(1), 64-72.

Bean, K. H. (1994). Vision and gender: Looking relationships in the plays and teleplays of Harold Pinter. (Unpublished Doctoral Dissertation) University of Delaware.

Becermen, M. (2015). A study on the criticisms about Foucault's opinion of power. *Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy*, Issue 24, 23-30.

Cahn, V. L. (1994). *Gender and power in the plays of Harold Pinter.* London: The Macmillan Press.

Chaudhari, V. Z. (2013). A complex journey of peace and violence in the plays of Harold Pinter. *Labyrinth*, 4(3), 120-125.

Diamond, E. (1985). *Pinter's comic play.* Lewisburg: Bucknell University Press.

Dukore, B. F. (1982). *Harold Pinter*. London: The Macmillan Press.

Foucault, M. (1978). *The history of sexuality. Volume 1: An introduction*. (R. Hurley, Trans.) Pantheon Books: New York.

Foucault, M. (1980). *Power knowledge: Selected interviews and other writings 1972-1977*. Colin Gordon, (Ed.), Colin Brighton: Harvester Press.

Foucault, M. (1982). The subject and power. H. L. Dreyfus and P. Rainbow (Eds.), *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics* (pp. 208-226). Chicago: The University of Chicago Press.

Foucault, M. (1995). *Discipline and punish: The birth of the prison*. (A. Sheridan, Trans.) New York: Vintage Books.

Grimes, C. (2005). *Harold Pinter's politics: A silence beyond echo*. Madison: Fairleigh Dickinson University Press.

Harway, M., O'Neil, J. M. (1999). *What causes men's violence against women. London: Sage Publications.*

Islam, M. (2021). *The modern woman and conflict of gender performance: An analysis of Pinter's selected plays.* (Unpublished Thesis of Bachelor of Arts in English). Brac University.

Lesser, S. O. (1972). *Reflections on Pinter's The Birthday Party.* Contemporary Literature, 13(1), 34-43.

Milne, D. (2009). *Pinter's sexual politics. P. Raby (Ed.),* The Cambridge companion to Harold Pinter (pp. 233-248). Cambridge: Cambridge University Press.

Mudasir, M. (2014). *Towards a poetics of postmodern drama: A study of Harold Pinter and Tom Stoppard.* Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.

Muhsen, A. S. (2022). *Harold Pinter's The Homecoming: A thematic study of gender and power.* Quest Journal of Research in Humanities and Social Science, 10(5), 1-5.

Nandi, A. (2020). *Subversion of gender and moral truth in Harold Pinter's The Homecoming and and Lars von Triar's Antichrist.* Literary Herald, 5(5), 102-107.

Pinter, H. (2013a). *The Birthday Party*. London: Faber and Faber.

Pinter, H. (2013b). *The Homecoming*. London: Faber and Faber.

Prentice, P. (2000). *The Pinter ethic*. New York: Garland Publishing Inc.

Sakellaridou, E. (1993). Harold Pinter and the gender of the text. *Journal of Gender Studies*, *2*(1), 27-44.

Sakellaridou, E. (1998). *Pinter's female portraits: A study of female characters in the plays of Harold Pinter*. London: Macmillan Press.

Sastre, M. A. I. (1994). Exploring gender roles in the 60s: Ann Jellicoe's *The Knack* and Harold Pinter's *The Homecoming*. *Atlantis*, *16*(1/2), 5-19.

Tavassoli, S. (2019). Harold Pinter's theatre of power: Studying space as a motif for authority and identity in *The Birthday Party*, *One for the Road* and *Mountain Language*. *Pertanica Journal of Social Sciences and Humanities*, *27*(1), 693-706.

Taylor, J. R. (1969). *Anger and after: A guide to the new British drama*. London: Methuen.

Trussler, S. (1973). *The plays of Harold Pinter: An assessment.* London: Victor Gollancz.

Warner, J. M. (1970). The epistemological quest in Pinter's *The Homecoming. Contemporary Literature*, Vol. 11, 340-353.

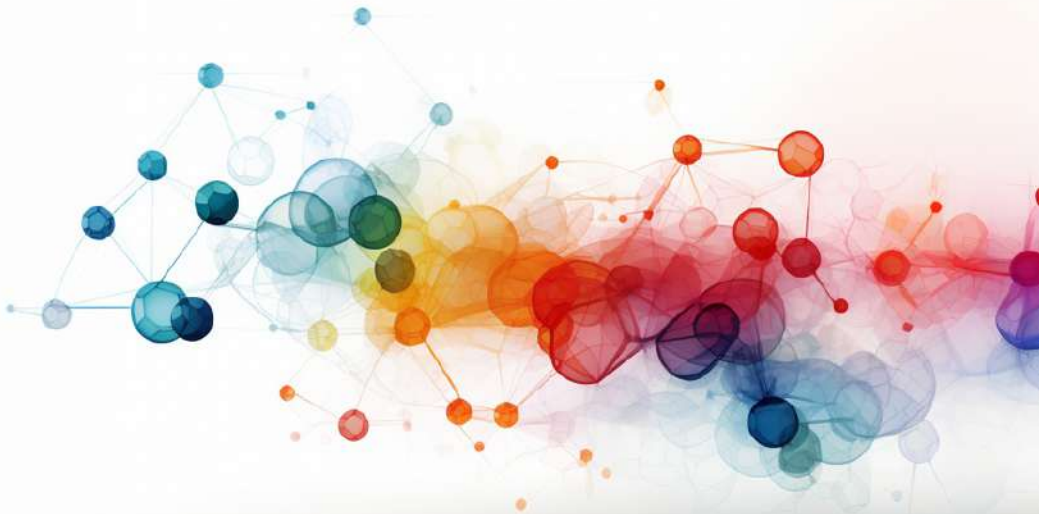

BÖLÜM 15
CHAPTER 15

ABDURREZZAK B.MUSTAFA EL-ANTAKİ VE LAMİYYE ADLI RİSALESİNİN TAHKİKİ

Saliha ŞAN[1]

1 Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı E-mail:salihacagilci@hotmail.com

GİRİŞ

Türkçe'de olduğu gibi diğer birçok dilde kullanılan sesli harfler, Arap dilinde birer harf olarak alfabeye dahil değildirler. Bu sesliler yerine harflerin üzerine veya altına konan birtakım semboller vardır ve bu semboller hareke diye adlandırılmaktadır. Bu harekeler yardımıyla kelimeler doğru bir şekilde telaffuz edilmektedir.

Arap dilinde üç çeşit kelime vardır. Bunlar isim, fiil ve harf (edatlar)'dir.[1] İsimleri fiil ve harften ayıran en önemli özelliklerden biri sonlarında "tenvin" denen ve sâkin nunu gösteren ٌ- ،ٍ- ،ً- (en, in, un) işaretlerinin ya da başlarında "ال" "lâmu't-ta'rîf", "harfu't-ta'rîf" veya "belirlilik takısı"[2] denilen takının bulunmasıdır.[3] Büyük dil bilgini Sibeveyh (ö.180/796) ve bazı nahiv alimlerine göre ise Arapçada isimlerin temel özelliği nekre olmasıdır. Dolayısıyla ismin nekreliği için ayrıca herhangi bir delil aramaya gerek yoktur. Ancak bazı dil bilimciler bu görüşün aksine Arapçada kelimelerin belirsiz olduğunu gösteren tevninler gibi bazı özelliklerin varlığını tespit etmişlerdir.[4]

Başında belirlilik takısı bulunmayıp sonunda tenvin olan isimlere "nekre/belirsiz"[5], başında belirlilik takısı bulunan isimlere ise

---

[1] Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, (Kahire: Dârü'l-Maârif, 1973), 1: 26.
[2] Biz çalışmamız boyunca "belirlilik takısı" adlandırmasını kullanmayı tercih edeceğiz.
[3] İbnu 'Akîl, *Şerhu lbni 'Akîl*, Thk. Muhammed Muhyiddîn, (Kahire: 1980), 1:16; Ramazan Şahan, "Tefsir ve Belağat Açısından Lâm-ı Ta'rîf (Belirlilik Takısı) ve Marife-Nekra'ya Dair Örnek Ayetler", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Bahar 2022), 378.
[4] Sibeveyh, Ebû Bişr b. Amr b. Osman b. Ḳanber, *el-Kitâb*, Thk. Abdüsselam Muhammed Harun, (Kahire 1988), 1:22; Necdet Gürkan, "Arapçada "El" Takısı ve Fonksiyonları", *Ekev Akademi Dergisi,* 8/18 (Kış 2004), 358.
[5] Hasan, *en-Nahvu'l-Vâfî*, 1:208-209.

KAYNAKÇA

Abbâs, Hasan, *en-Naḥvu'l-Vâfî*, Kahire: Dârü'l-Maârif, 1973.

Abdurrezzak b Mustafa el-Antâkî, *Lâmiyye,* Milli Kütüphane, 1444/24: 165b-167a. Milli

Kütüphane.

_____, *Şerḥu Lâmiyye,* Burdur İl Halk Kütüphanesi, 15Hk447/2: 18b-18a. Konya

Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi.

_____, *Miftâḥu'l-Usûl Fî Şerḥi Mirḳâti'l-Vuṣûl,* Adana İl Halk Kütüphanesi,

01Hk795/1: 1b-1a. Milli Kütüphane.

Ateş, Mustafa. "Bursa İnebey Kütüphanesi'ndeki Fıkıh Usûlü Kitapları Üzerine Bir

Araştırma". Yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, 2015.

el-Baġdâdî, İsmâ'il Paşâ. *Hediyyetu'l-'Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn ve Âsâru'l-Muṣannifîn*, 1

cilt. İstanbul: Ma'ârif, 1951.

_____, *İżâḥu'l-Meknûn fi'ẕ-Ẕeyli 'alâ Keşfi'ẓ-Ẓunûn 'an Esmâi'l-Kutubi'lFunûn,*

2 cilt. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâsi'l-'Arabî, (t.y.).

el-İmâm Ahmed b. Ḥanbel, *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Ḥanbel,* thk. Şuayb el-Arnaûṭ v.d.,

44 cilt. Beyrut, 2001.

Gürkan, Necdet, “Arapça’da “El” Takısı ve Fonksiyonları”, *Ekev Akademi Dergisi,* 8/18

(2004), 357-374.

İbn 'Akîl, *Şerhu lbni 'Akîl* Thk. Muhammed Muhyiddin, 1 cilt. Kahire: 1980.

İbn Hişâm, *Şerḥu Ḳatri’n-nedâ ve belli’s-sadâ*, nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd,

Beyrut: Dersaadet, 2004.

Koca, Ferhat. “Mir’âtü’l-Usûl”, *TDV İslam Ansiklopedisi,* 30: 148. Ankara: Türkiye

Diyanet Vakfı Yayınları, 2020.

Koç, Sadık. Deliçay, Hasan. “Arap Dilinde Harf-i Ta’rif” *Fırat Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Dergisi 12, sy. 2, (2002): 191-210.

Kur’ân-ı Kerîm: (Tekvir).

Özket, Hasan. *Molla Hüsrev ve Mir’Âtü’l-Usûl Adlı Eserinin Kaynakları*. Yüksek Lisans

Tezi, Atatürk Üniversitesi, 1992.

Sibeveyh, Ebû Bişr b. Amr b. Osman b. Ḳanber, *el-Kitab*, thk. Abdüsselam Muhammed

Harun, 1 cilt. Kahire 1988.

Şahan, Ramazan, “Tefsir ve Belağat Açısından Lâm-ı Ta‘rif (Belirlilik Takısı) ve Marife-

Nekra'ya Dair Örnek Ayetler", *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 8,

sy.1 (Bahar 2022), 375-403.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

https://books.google.com.tr/books/about/ذريعة_الطعام_فيما_جاء.html?id=ZpzODwAAQBAJ&redir_esc=y (Erişim tarihi 04.05.2023).

TYEKB, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. *Yazma Eserler Portalı* Erişim 14 Mayıs 2023. http://www.yazmalar.gov.tr/eser/ravzatul-hadaik/56841

İSAM, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi. *Türkiye Kütüphaneleri VT.* Erişim 14 Mayıs 2023.http://ktp.isam.org.tr/?url=ktpgenel/findrecords.php

BÖLÜM 16
CHAPTER 16

BEREKET VE KADINI KORUMA İŞLEVİ İLE TÜRK KÜLTÜRÜNDE AYZIT[1]

Seyit GEZER[2]

1 22-23 Haziran 2023 tarihinde İzmir'de düzenlenen "Uluslararası Tarih Sahnesinde Türk Dünyası Kadını Sempozyumu"nda sunulan ve yayımlanmayan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

2 Dr. Emniyet Genel Müdürlüğü, ORCID: 0000-0002-1039-6980, gezerseyit@hotmail.com.

Giriş

İnsanlar, aidiyet duygusu ile bağlı oldukları toplulukların kültürel unsurlarını da sahiplenirler. Çağlar boyunca sözlü kültür geleneği içinde aktarılarak günümüze ulaşan bu unsurlar belli formlarda olsalar da çeşitlenme özelliğine sahiptirler. Özellikle köklü bir geçmişe sahip ve uzak coğrafyalarda hüküm sürmüş, hüküm sürdüğü süre zarfında farklı kültürlerle etkileşim halinde olmuş toplumlar için zengin kültür ögelerinin bulunması bir rastlantı değildir. Bu ögeler sözlü, sözsüz ve yarı sözlü şekillerde aktarılırken aynı zamanda kültürlenme sürecinde olan bireyin hayata bakışını, dünyayı kavrayışını, olayları anlamlandırışını, olaydan olguya evrilen sürecin yorumlanmasını, yorumlanan yapı ve/veya unsurların belli etkiler çerçevesinde kabullenişini göstermektedir. Bireye, hususiyetle bir topluma/topluluğa ait olma hissi veren bu tür formlar öğrenilmiş ve kabul edilmiş kültürel zenginliğin icrası şeklinde var olmaktadır. İcra edilen yani öğrenilip aktarılan bu zenginlikler, araştırmacıları kültürlenme gerçeğine götürmektedir. Kültürlenme, insanların hayata gözlerini açmasıyla başlayan ve bireyin ölümüne kadar devam eden, hiç duraksamadan süregelen dönemi tarif eden bir kavramdır (Sanders, 2010: 22). Bu çerçevede uygulanagelen toplumsal uygulamalar ve ritüeller ise en küçük toplumsal birlik olan aileden başlayarak insanların hayat tarzlarının içinde bulunan, inanmaya bağlı gelenek ve pratiklerinin zenginliğini gösteren, çağlar boyu devredilerek kişilere bir topluma ait olma vasfı veren kültür unsurlarıdır.

Kültür unsurları; hayatın her döneminde varlığı bilinen, unsuru yaşayan ve yaşatan birey tarafından kabul edilmişliği öne çıkan, tarihî kimliği ve sürekliliği ile toplumun kimlik kazanmasına vesile olan değerlerdir. Eski Türk inancında doğumla ilgili önemli kültür unsurlarından birisi doğum yapan kadını koruduğuna ya da tam tersi ona zarar verdiğine inanılan ruhlardır. Türk kültürü içerisinde daha çok "Umay Ana kültü" şeklinde isimlendirilmiş olmasına karşın özellikle Türkistan coğrafyasında Umay ana inancının yanında diğer koruyucu ruhların da varlığı bilinmektedir. Yer-Su, Ak Ene, Umay gibi farklı isimleri bulunduğuna inanılan bu varlıklardan biri de Ayzıt/Ayızıt şeklinde isimlendirilen, günümüz Türkiye'sinde çocuklara isim olarak da verilen koruyucu ruhtur. Ayzıt da tıpkı Umay gibi mitolojik anlamda yüceltilmiş bir varlık olmakla birlikte Umay kültünün gölgesinde kalmıştır denilebilir. Çünkü Umay sadece doğumun değil kutsallığın da sembolü olarak hafızalarda yer etmiş ve yüzyıllardır dilden dile dolaşarak günümüze kadar ulaşmıştır. Fakat Ayzıt inancı -belki de- Anadolu coğrafyasına aktarılmadığı için ötelenmiş olabilir. Bununla birlikte özellikle Yakut-Saha Türk geleneğinin mitolojik zenginlikleri incelendiğinde, Ayzıt'a kutsallık atfedildiği açıkça görülmektedir.

Hayatın geçiş dönemleri olarak adlandırılan doğum, evlenme ve ölüm gerçekleri de kültürlenme kavramıyla anlam kazanmaktadır. Çünkü bu sü-

KAYNAKÇA

Araz, R. (1995). *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.

Atalay, B. (çev.). (1992). *Divanü Lûgat-it- Türk Tercümesi I*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Bayat, F. (2007). *Türk Mitoloji Sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Beydili, C. (2004). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev.: Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Boratav, P.N. (1999). *Yüz Soruda Türk Folkloru*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Çeltikçi, O. (2007). *Yaşar Kalafat'ın Eserlerinde Türk Dünyası Kültür ve Halk İnançları*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları.

Çeribaş, M. (2021). "Türk Kültüründe Kut İnancı ve Kut Aktarma Yolları". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*. S. 14 (36). s. 1185-1206.

Çetin, İ. (2002). "Türk Mitinde Kut İyesi Kıdır ve Medeniyet Değişikliğinde Kıdır'dan Hızır'a Geçiş". *Millî Folklor Dergisi*. S.54, s.30-34.

Çoruhlu, Y. (2006). *Türk Mitolojisinin Anahatları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Eliade, M. (2005). *Dinler Tarihi*. (Çev. Mustafa Ünal). Konya: Serhat Kitabevi.

Ergin, M. (2000). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayıncılık.

Ergun, P. (2019). *Sibirya Türklerinin Destanlarında İyeler*. Konya: Kömen Yayınları.

Ersöz, M. (2009). *Saha (Yakut) Türklerinin Culuruyar Nurgun Bootur Destanı*. Ankara: Gazi Üniversitesi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyeti Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Gündüz, Ş. (1998). *Dinî ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.

Günay, Ü ve Güngör, H. (2015). *Türklerin Dinî Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınları.

Güngör, H. (2012). *Türk Din Etnolojisi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

Hubert, J. (1998). "Sacred Beliefs and Beliefs of Sacredness [Kutsal İnanışlar ve Kutsallık İnanışları]". D.L. Carmichael, J. Hubert, B. Reeves, Schanche, ve Audhild (Eds.), *Sacred Sites, Sacred Places,* (ss. 9–20). New York: Routledge.

İnan, A. (2006). Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kalafat, Y. (2009). "Ortadoğu Örneklemeleri İle Türk Kültürlü Halklarda Mitolojik Dişi İyeler/Ruhlar", *Uluslararası Dördüncü Ortadoğu Semineri Bildirileri*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Yayınları. 385-404.

Kılıç, S. (2017). "Halk Hekimliği/Sağaltma Ocakları İle İlgili İnanışlar". *Halk İnanışları El Kitabı*. (Ed. Durmuş Arık-Ahmet Hikmet Eroğlu). Ankara:

Grafiker Yayınları. s.312.

Kumartaşlıoğlu, S (2014). "Türk Kültüründe Ateş ve Ocak İyeleri". *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*. S.43: 175-190.

Küçük, A. (2013). "Geleneksel Türk Dinindeki Ana/Dişil Ruhlara Mitolojik Açıdan Bakış". *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 1. s. 105-134.

Roux, J.P. (2011). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Sanders, B (2010). *Öküzün A'sı–Elektronik Çağda Yazılı Kültürün Çöküşü ve Şiddetin Yükselişi*. (Çev. Şehnaz Tahir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Tatçı, M. (2013). *Yunus'un Gül Bahçesinden Yunus Emre'nin Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Şerhleri I*. Ankara: TOBB Yayınları.

Tanyu, H. (1982). "Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma". *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri IV. Cilt Gelenek-Görenek ve İnançlar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. s.479-495.

TDK (2012). *Büyük Türkçe Sözlük*. C.1. Ankara: TDK Yayınları.

Özkan, N. (2002). *Türk Dilinin Yurtları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Üçer, M. (1975). "Anadolu Folklorunda 'Fadime Ana'". *Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. s. 147-156.

Yeşilyurt, B. (2019). *Türk Kültüründe Umay Kültü ve Yansımaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, H. (2022). *Saha (Yakut) Türkçesinde Geleneksel İnançlara Ait Söz Varlığı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

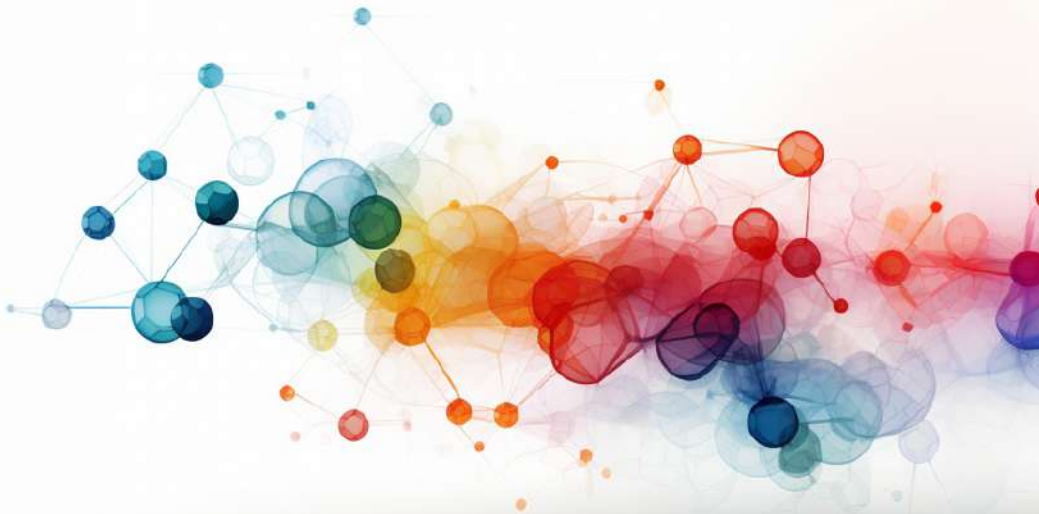

BÖLÜM 17
CHAPTER 17

HOW WE RE/MEMBER THE PAST? QUESTIONING THE MEMOIRS OF FRANK MCCOURT AND UWE TIMM

Elif AKTÜRK[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0001-9228-8635.

"*There is no greater agony than bearing an untold story inside you*."

-Maya Angelou, *I Know Why the Caged Bird Sings.*

Introduction

The issue of reinventing and re/membering our past stories is no news to the literary world. It has been under close scrutiny from the birth of biographical and autobiographical studies. Meaning *self-life-writing* in Greek, autobiography is defined by many. The British poet-critic Stephen Spender defines the term as "*the story of one's life written by himself*" (Smith and Watson, 2001:18). Unlike memoir, autobiography "*moves in a dutiful line from birth to fame* (Zinsser, 1998:14). An autobiography, remarks Judith Barrington, the author of *Writing the Memoir*, is the story of a life, it "*is not expected to deal merely with the author's growth and career as a writer but also with the facts and emotions connected to family life, education, relationships, sexuality, travels, and inner struggles of all kinds* [… It] *is sometimes limited by dates, but not obviously by theme*" (2000:23).

More recently, French theorist Philippe Lejeune has expanded the definition: "*We call autobiography the retrospective narrative in prose that someone makes of his own existence when he puts the principal accent upon his life, especially upon the story of his own personality*" (Smith and Watson, 2001:18). Not to mention that while memoir has been defined as a sub-genre of autobiography, the genre has gained a new perspective since the late 20th century; in which an autobiography is a narrative of a whole life and the memoir depicting a part of it. The essayist Philip Lopate remarks that another way memoirs differ from autobiography is that "*memoirs are less concerned with setting down the facts of a historical record and are more concerned with how you experienced events and what you think of those events*."[1]

The memoir became a prominent literary genre during the twentieth century in America. In this light, it can be said that the late-blooming Irish-American writer and memoirist Frank McCourt (1930-2009) is one of the greatest examples of the memoir genre in English Literature. In the same vein, interest in the autobiographical[2] genre has been increasing in Germany since the mid-1970s. What is at stake in such texts is generally the internal conflicts of sons and daughters with their fathers, who have

1 http://karenpropp.com/stories/memoir.htm.

2 Marcel Reich-Ranicki formulates the desire to write about the private, which gained popularity in literature in 1970s under the term *New Objectivism*. The main purpose of this new literary direction is to tell not only the superficial characteristics of the individual, but also his/her most special memories. For detailed Information, See Mauelshagen, C. (1995). Der Schatten des Vaters. Deutschsprachige Väterliteratur der siebziger und achtziger Jahre. Band 16 Marburger Germanistische Studien, Frankfurt am Main: Peter Lang Press, p. 89.

Works Cited

Aytaç, G. (2009). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi.* 2. Edition. İstanbul: Say Publishing.

Baker, R. (1998). Life With Mother, W. Zinsser, William (Ed.) In, *Inventing the Truth: The Art and Craft of Memoir* (pp:23-40) New York: A Mariner Book.

Barrington, J. (2000). *Writing the Memoir*. Australia: Allen & Unwin.

Conway, Jill Ker (1998). Points of Departure, W. Zinsser, William (Ed.) In, *Inventing the Truth: The Art and Craft of Memoir* (pp:41-61) New York: A Mariner Book.

Eaton, M. M.C. (2015). *Frank Confessions: Performance in the Life-Writings of Frank McCourt.* Dissertation. The University of Nottingham. United Kingdom, China, Malaysia.

Hielscher, M. (2007). *Uwe Timm.* München: Deutscher Taschenbuch Verlag.

Larson, T. (2007). *The Memoir and the Memoirist: Reading and Writing Personal Narrative.* Ohio: Swallow Press.

Marx, F. (Ed.). (2007). *Erinnern, Vergessen, Erzählen. Beiträge zum Werk Uwe Timms. Poiesis. Standpunkte zur Gegenwartsliteratur Band I.* Göttingen: Wallstein Publishing.

Mauelshagen, C. (1995). *Der Schatten des Vaters. Deutschsprachige Väterliteratur der siebziger und achtziger Jahre. Band 16 Marburger Germanistische Studien*. Frankfurt am Main: Peter Lang Publishing.

McCourt, F. (1996). *Angela's Ashes*. London: Flamingo.

McCourt, F. (1999). *Angela's Ashes*. New York City: Scribner.

Morrison, T. (1998). The Site of Memory, W. Zinsser, William (Ed.) In, *Inventing the Truth: The Art and Craft of Memoir* (pp:183-201) New York: A Mariner Book.

Nin, Anais (2012). *In Favour of the Sensitive Man, and Other Essays*. New York: A Harvest Book.

Orowics, D. (2013). *Vater-Spuren-Suche Auseinandersetzung mit der Vätergenerationen deutschsprachigen autobiographischen Texten von 1975 bis 2006. Deutschsprachige Gegenwartsliteratur und Medien Band 13.* Göttingen: V&R Uni Press.

Radebold, H. (2004). *Abwesende Väter und Kriegskindheit. Fortbestehende Folgen und in Psychoanalysen.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Scheitler, I. (2001). *Deutschsprachige Gegenwartsprosa seit 1970.* Tübingen und Basel: A. Francke Publishing.

Schmück, L. & Schreieck, K. & Trutter, A. (1993). *Anarchie ist Gesetz und Freiheit Ohne Gewalt, Uwe Timm zum 60.* Geburtstag. Berlin: Oppo Publishing.

Smith, S. & Watson, J. (2001). *Reading Autobiography: A Guide for Interpreting Life Narratives.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Şahin, E. (2015). On Comparative Literature. International Journal of Literature and Arts. Special Issue: *World Literature, Comparative Literature and (Comparative) Cultural Studies.* Vol. 4, No. 1-1, 2016, pp. 5-12. doi: 10.11648/j.ijla.s.2016040101.12

Tepebaşılı, F. (2002). *68 Kuşağı Yazarlarından Uwe Timm ve Toplumsal Eleştiri.* Konya: Çizgi Publishing House.

Timm, U. (2005). *In My Brother's Shadow. A Life and Death in the SS.* Translated from the German: Anthea Bell. New York: Farrar, Straus and Giroux Publishing.

Wellék, R. & Warren, A. (1949). *Theory of Literature.* London: Lowe & Brydone Publishing.

Woolf, V. (2002). Moments of Being. London: Pimlico.

Zinsser, W. (Ed.) (1998). *Inventing the Truth: The Art and Craft of Memoir.* New York: A Mariner Book.

Internet Resources

https://taz.de/Ich-wollte-das-in-aller-Haerte/!711103/

https://www.google.com/search?q=Uwe+Timm+am+beispiel+meines+bruders&sca_esv=572781667&tbm=vid&sxsrf=AM9HkKkh9oKngunHp1c9f_Ux9uhOqwi8tw:1697095403155&source=lnms&sa=X&ved=2ahUKEwiLo56F_eBAxV2cPEDHbAjCYcQ_AUoA3oECAIQBQ&biw=1366&bih=619&dpr=1#fpstate=ive&vld=cid:cd077c37,vid:O3NwPYHjag4,st:0

http://karenpropp.com/stories/memoir.htm.

https://www.timesunion.com/news/article/Frank-McCourt-dies-at-78-547690.php

https://www.context.org/iclib/ic43/angelou/

https://www.thetimes.co.uk/article/ashes-to-ashes-xdr8nw79sg5

https://www.nytimes.com/1996/09/17/books/generous-memories-of-a-poor-painful-childhood.html

https://www.nytimes.com/2009/07/20/books/20frank.html

https://slate.com/news-and-politics/2007/03/a-brief-history-of-memoir-bashing.html

https://www.theguardian.com/world/2009/jul/20/frank-mccourt-died

https://www.bostonirish.com/node/13704

https://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,1912401,00.html

https://www.theguardian.com/books/2009/jul/20/frank-mccourt-obituary

https://www.jfklibrary.org/events-and-awards/forums/past-forums/transcripts/a-conversation-with-frank-mccourt

https://www.psychologytoday.com/us/blog/the-empowerment-diary/202001/why-is-memoir-writing-transformative

https://www.picturesandstories.com/news/2015/3/31/the-mental-health-benefits-of-writing-a-memoir

https://www.aspentimes.com/news/writing-the-past-a-journey-down-memoir-lane-with-frank-mccourt/

https://lithub.com/frank-mccourt-on-telling-the-underlying-story/

https://laterbloomer.com/frank-mccourt/

https://www.kirkusreviews.com/book-reviews/frank-mccourt/angelas-ashes/

https://www.pulitzer.org/winners/frank-mccourt

https://chicagobarfoundation.org/bobservations/people-remember-made-feel/

Güzel Sanatlar Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

2023 October

Academic Studies in Fine Arts

Editör / Editor

Prof. Dr. Hasan ARAPGİRLİOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Hasan ARAPGİRLİOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-208-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

CHAPTER 1

MİTOLOJİK BİR UNSUR OLAN AY KÜLTÜNÜN TÜRK HALK MÜZİĞİNE YANSIMALARI

Yasemin KARATAŞ ***1***

BÖLÜM 2

CHAPTER 2

ARMONİDE DOMİNANT ONBİRLİ VE ONÜÇLÜ AKORLAR

Yaşar ÖZELMA ***21***

BÖLÜM 3

CHAPTER 3

ERKİN'İN PİYANO ESERİ "II KÜÇÜK ÇOBAN/ THE LITTLE SHEPHERD" ÜZERİNE BİR İNCELEME

(DUYUŞLAR KİTABINDAN ÇAĞDAŞ TÜRK MÜZİĞİ ESERİ ANALİZİ)

Ercan BAŞ ***41***

BÖLÜM 4

CHAPTER 4

AN EXAMPLE OF HOW TRADITIONAL TURKISH BIRD MOTIF IS REFLECTED IN CONTEMPORARY TEXTILE ART

Tülay GÜMÜŞER ***69***

BÖLÜM 5

CHAPTER 5

PİYANO PERFORMANSINDA ZİHİN SÖYLER PARMAK ÇALAR

Pınar ÇELİK DEMİRAY ***85***

BÖLÜM 6

CHAPTER 6

FARKLI BİR EĞİTİM MATERYALİ OLARAK UD TABLATÜR NOTASYONU

Yasin BOL ***101***

BÖLÜM 7

CHAPTER 7

TÜRK MÛSİKÎSİNDE ZÂKİRBAŞILIK

Meriç DÜZBAŞ ***121***

BÖLÜM 8

CHAPTER 8

GÜZEL SANATLAR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL ÇALGI DERSİ MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tarkan YAZICI, Anıl ALTAÇ ***137***

BÖLÜM 9

CHAPTER 9

MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY'İN "TÜRK MUSİKİSİ - NOTA, USUL, MAKAMAT VE SOLFEJ METODU" ADLI ESERİNDE MÜZİK TEORİSİNE YAKLAŞIMI

Gamze KURTÇU ***171***

BÖLÜM 10

CHAPTER 10

TÜRKÜLERİN EŞLİKLENMESİNDE " MARŞ ARMONİ"

(KÜRDÎ MAKAMI ÖRNEĞİ)

M. Erhan YİĞİTER ***191***

BÖLÜM 11

CHAPTER 11

MÜZİK TEORİSİNDE ARALIK KAVRAMININ PRATİK ÖĞRENİMİ ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR

Serkan SELÇUK ***207***

BÖLÜM 12

CHAPTER 12

MUSSOLİNİ DÖNEMİ BEYAZ TELEFON FİLMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

F. Nihan ŞEN ***237***

BÖLÜM 13

CHAPTER 13

RAMAZAN GÜNGÖR (TOPAL RAMAZAN)

Elif Nun GÖKÇE ***259***

BÖLÜM 14

CHAPTER 14

YORGO BACANOS

(21 EYLÜL 1900 - 24 ŞUBAT 1977)

Elif Nun GÖKÇE ***271***

BÖLÜM 1
CHAPTER 1

MİTOLOJİK BİR UNSUR OLAN AY KÜLTÜNÜN TÜRK HALK MÜZİĞİNE YANSIMALARI

Yasemin KARATAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Müzikoloji Bölümü, yaseminbayraktar@msn.com, ORCİD: 0000-0001-9148-1003

GİRİŞ

İlkel çağlardan bugüne toplumlar iletişim kurma, anlaşma, anlatma ve anlaşılma gibi ihtiyaçlarının karşılanmasında mitik ögelere yaşamlarında yer vermiş ve bu ögeleri kullanmışlardır. Mitik ögeler, bireyler tarafından kutsallaştırılarak günlük yaşantılarında da bu ögelere değerler atfedilmiş, halk ürünlerinde dahi bu ögelere sıklıkla yer verilmiştir.

Halk ürünlerinde yer alan mitik ögeler farklılıklarına göre sınıflandırılabilirken Türk toplumunun inanç sistemine bağlı olarak kozmolojik ögelere de bağlı kalınmaktadır. Bu doğrultuda mitlerin ve kozmolojik ögelerin halk ürünlerinde, sanat eserlerinde, anlatı ögelerinde sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Türk mitolojisinde geçmişten bugüne ay, güneş ve yıldız gibi kozmolojik ögelere büyük bir ilgi duyulmakta ve önem verilmektedir. Türk toplumları geçmişten günümüze inandıkları ve anlamlandırdıkları mitik ögelere ilişkin olarak sanat eserleri, türküler, efsaneler, hikayeler, destanlar ve benzeri birçok halk ürünü ortaya koymakta ve bu ürünleri nesilden nesile aktarmaktadırlar.

Geçmişte Gök Tanrı ve Şamanik inanç sistemine sahip olan Türk toplumu gök cisimlerine anlam yükleyerek onları kutsal kabul edip inanç sistemi ile bağlantılı bir hale getirmişlerdir (Kalafat, 2004: 16'dan aktaran Küçüktuncer, 2020: 96). Bu doğrultuda İslamiyet öncesinde Türk toplumu tarafından gök cisimlerine atfedilen değerin inanç boyutunda algılandığı ve gök cisimlerinin kutsal sayılabileceği, bununla ilgili hikayeler ve efsaneler gibi halk kültürünü oluşturan ürünler ortaya koydukları söylenebilir.

Halk kültürünün en önemli aktarım aracı ve ögelerinden biri de halk türküleridir. Kültürel aktarımda önemli bir faktör olan mitler ve türküler toplumsal olarak değerlendirildiğinde bir eğitim aracı olarak dahi kullanılabilmektedir. Türk toplumu yaşamlarındaki olayları, duygu ve düşüncelerini, gelenekleri ve göreneklerini, kültürel kimlikleri, hislerini ifade edebilmek amacıyla türküleri kullanmış ve türkü sözlerinde ay kültüne oldukça fazla yer vermiştir. Ayrıca türküler kültürün bir ögesi olarak toplum tarafından kabul görmüş ve benimsenmiştir.

Bu çalışmada Türk mitolojisinde yer alan ay kültünün türkülerdeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Ay kültünün sembolik olarak neyi çağrıştırdığı, türkülerin temaları ve müzikal yapıları, ay kültünün dile getiriliş biçimleri incelenmiştir.

MİT VE MİTOLOJİ HAKKINDA

Mit kelimesi kökeni Fransızca "mythe" ve Yunanca "mithos" kelimesinden gelmekte, söz ya da konuşma olarak tanımlanmaktadır (Batuk, 2009: 28). Mit kelimesi, kısaca öykü, efsane, söylence ve benzeri anlam-

KAYNAKÇA

Batuk, C. (2009). Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar, Milel ve Nihal, İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, 6(1), 27-53.

Bayat, F. (2005). Ay Kültünün Dini-Mitolojik Sisteminde Türk Boy Adları Etimolojisi, Ankara: 3Ok Yayıncılık.

Bayat, F. (2017). Türk Mitolojik Sistemi. Cilt 1, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Bayat, F. (2023). Mitolojiye Giriş. İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Dilek, İ. (2020). Kült Kavramı ve Söz Kültü. Bilig, 0(95), 47-77.

Eliade, M. (2003). Dinler Tarihine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Erdal, T. (2018). Ay Dede, Evin Nerde?: Halk Anlatılarında Ve İnanışlarında Ay'ın Cinsiyeti. Milli Folklor Dergisi. 30(120), 198-211

Eyüpoğlu, İ. Z. (1987). Anadolu İnançları Anadolu Mitologisi. İstanbul: Geçit Kitabevi.

İnan, A. (2006), Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İslam Ansiklopedisi. (2023.08.01). Ay. https://islamansiklopedisi.org.tr/ay

Karaköz, K.. (2020). Mezopotamya'da Ay Kültü ve İnancı. Gorgon Dergisi.0(12): 17-45.

Küçüktuncer, M. (2020). Türk Mitolojisi ve Şamanizm'de Tabiat Olayları. Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi, 21(8), 95-108.

Mirzaoğlu Sıvacı, F. G. (2005). Türkülerde Mitolojik Unsurlar. Türkbilig, 0(10), 34-53.

Mutlu Orhan, N. (2022). Şamanizm'den Anadolu aleviliğine müzik ve kozmoloji ilişkisi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.

Nar, M. Ş. (2014). Günümüz Toplumunda Mitler: Anadolu Halk Efsaneleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Folklor/Edebiyat Dergisi, 20(79), 55-77.

Öksüz, G. (2019). Türk ve Slav Mitik Dünyasında Ay Kültü. Journal of Social and Humanities Sciences Research, 6(45), 3853-3858.

Pamir, A. (2003). Türklerin Geleneksel Dini Şamanizm'in Orta Asya Türk Kamu Hukuku'na Etkisi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 52(4), 155-185.

Şaman Davulu. (2023.08.19). Eski Türklerde Şaman Ayini Nasıl Yapılırdı? https://eksiseyler.com/eski-turklerde-saman-ayini-nasil-yapilirdi

Yılar, Ö. (2005). Mit-Efsane ve Eğitim. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 0(11), 383-392.

BÖLÜM 2
CHAPTER 2

ARMONİDE DOMİNANT ONBİRLİ VE ONÜÇLÜ AKORLAR

Yaşar ÖZELMA[1]

1 Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Isparta, Türkiye, yasarozelma@sdu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4475-3197

GİRİŞ

Üçlü armonide akorlar, 3'lü aralıklarla üst üste eklenen seslerden oluşmaktadır. Türkçe literatürde; beşli, yedili, dokuzlu, onbirli ve onüçlü isimleri ile sıralanan bu akorlar çok seslendirmede kullanılmaktadır. 'Dokuzlu akorlardan itibaren 1 oktavdan daha geniş bir dikey aralıkta kurulan bu yapılar, genişletilmiş akorlar olarak nitelendirilir' (Özelma, 2021: 34). Bu grupta yer alan onbirli ve onüçlü akorların; dizinin diğer sesleri üzerinde de kurulması mümkün olmakla birlikte, dominant sesi üzerinde kurulan biçimleri daha yaygın kullanmaktadır. Dominant onbirli ve onüçlü akorlar; aynı fonksiyonu taşıyan diğer akorlara kıyasla müziksel ifadedeki disonansı ve dolayısıyla gerilim hissini arttırarak, daha çarpıcı ve yeni etkilere imkan vermektedir.

Barok ve klasik dönemlerde, 11'li ve 13'lü sesler genellikle akora yabancı sesler olarak beşli ya da yedili akorların üzerinde değerlendirilir ve akor değişiminden önce çözülürdü. Bu dönemlerin eserlerinde gerçek onbirli ya da onüçlü akorlar oldukça enderdi. Romantik dönem ise onbirli ve onüçlü akorların kullanımının arttığı bir dönemdir (Benward & Saker, 2008: 181). İfadede yer alan "gerçek" kelimesinden kasıt, akorun kök sesine göre 11'li ya da 13'lü seslerin; akora dahil bir ses olarak kullanılması ve ilgili dönemdeki müziksel tercihlere göre şekillenen çözülme/çözülmeme durumunun değerlendirilmesidir.

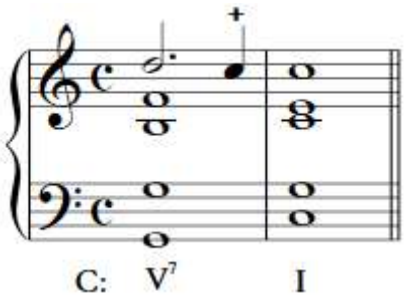

Şekil 1. *Dominant Yedili Akor Üzerinde Akora Yabancı 11'li Ses. (Gardner, 1918: 90).*

Şekil 1'de, gerçek dominant onbirli olmayan bir akor ilk ölçünün 4. vuruşunda görülmektedir. Burada tını olarak dominant onbirli akor ortaya çıksa da, "do" sesi sonraki akorun kök sesinin erken duyurulmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim, 'Erken duyurmalar genellikle onbirli akor oluşumuyla sonuçlanır' (Gardner, 1918: 90). Müzik tarihi içerisinde onbirli ve onüçlü akorların ilk örnekleri aslında buna benzer akora yabancı sesler yoluyladır. '19. yüzyılın sonlarında başlayan izlenimcilikten önce

KAYNAKLAR

Bauer, A. (2020). Extensions on diatonic chords. *UCI Claire Trevor School of the Arts* içinde. Erişim adresi (11 Haziran 2023): https://music.arts.uci.edu/abauer/4.1/readings/Extended%20 harmonies.pdf s. 1, 2.

Benward, B. ve Saker, M. (2008). *Music: In theory and practice* (Cilt 2, 8. bs.). New York: McGraw-Hill. s. 179-181, 184.

Caldwell, J. (2011). Outline summary of chromatic harmony. *Western Illinois University* içinde. Erişim adresi (11 Haziran 2023): http://www.wiu.edu/cofac/music/pdf/old_pdf/Theory ReviewPages_old11.pdf s. 6.

Debussy-The father of jazz. (2012, 25 Eylül). *WordPress.com* içinde. Erişim adresi (11 Haziran 2023): https://sforzandosalon.wordpress.com/2012/09/25/

Extended chord. (2023, 13 Mart). *Wikipedia: The Free Encyclopedia* içinde. Erişim adresi (11 Haziran 2023): https://en.wikipedia.org/wiki/Extended_chord

Extended chords. (t.y.). *MV Theory Geeks* içinde. Erişim adresi (11 Haziran 2023): https://mvtheory geeks.weebly.com/uploads/2/6/5/4/26548460/205-11th_and_13th_chords.pdf

Gardner, C. E. (1918). *Music composition: A new method of harmony.* [Adobe Acrobat Reader sürümü]. Erişim adresi: https://ia600703.us.archive.org/15/items/musiccompositio00gardgoog /musiccompositio00gardgoog.pdf s. 90.

Hutchinson, R. (2019). *Music theory for the 21st-century classroom*. [Adobe Acrobat Reader sürümü]. Erişim adresi: https://musictheory.pugetsound.edu/hw/MusicTheory-Nov-2019.pdf s. 354, 372.

Kostka, S., Payne, D. ve Almen, B. (2013). *Tonal harmony: With an introduction to twentieth-century music* (7. bs.). New York: McGraw-Hill. s. 415.

Murphy, B. (2018). Four part-writing. *Musictheorymaterials.utk.edu* içinde. Erişim adresi (11 Haziran 2023): https://musictheorymaterials.utk.edu/wp-content/uploads/2019/01/Part-writing-Rules .pdf s. 8, 9.

Özdemir, M. (2001). *Armoni.* İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık. s. 57.

Özelma, Y. (2021). *Akorlar ve çok seslendirmede kullanımları.* Ankara: Gece Kitaplığı. s. 34.

Piston, S. (1959). *Harmony* (5. bs.). London: Victor Gollancz.

Sanchez-Behar, A. (2013). A guide to advanced harmony. *Journal of Music Theory Pedagogy, 27*(1), Art. 10 1-15. Erişim adresi: https://digitalcollections.lipscomb.edu/jmtp/vol27/iss1/10 s. 11, 12.

Sorce, R. (1995). *Music theory for the music professional: A comparison of common-practice and popular genres.* New York: Ardsley House Publishers. s. 382, 383, 387-393, 396-403, 408, 409.

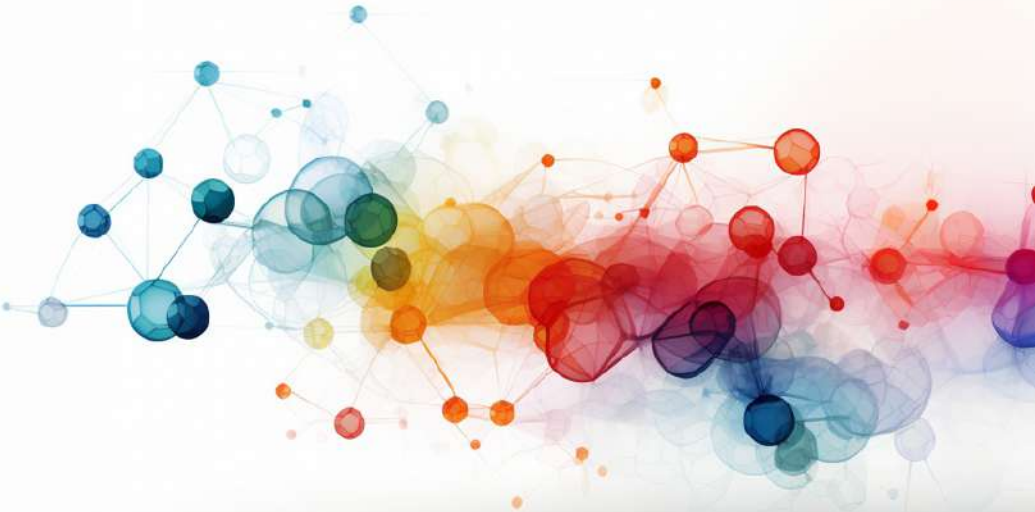

BÖLÜM 3
CHAPTER 3

ERKİN'İN PİYANO ESERİ "II KÜÇÜK ÇOBAN/ THE LITTLE SHEPHERD" ÜZERİNE BİR İNCELEME

(Duyuşlar Kitabından Çağdaş Türk Müziği Eseri Analizi)

Ercan BAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Hitit Üniversitesi Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü, Çorum/Merkez (Türkiye), ercanbas_1971@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8124-4642

Bu çalışmada; *müzikal analiz için* çağdaş dönem Türk bestecimiz Ulvi Cemal ERKİN'e ait *Duyuşlar* kitabından II sıra numarasıyla verilen Küçük Çoban/ The Little Shepherd adlı eser seçilmiştir. Bu eserin tercih edilmesinin herhangi özel nedeni yoktur, ancak ritmik ve melodik zenginliğinin olması, içeriğinde farklı makamları barındırması, sol el eşlik modeli anlayışının ilginç ve farklı olması, eserin özgün olması, Türk eserlerinin akademik ve evrensel ortamlarda daha fazla tanınması ve anılması, genç ve gelecek kuşaklara tanıtılması, müzikal analizin önemi, yöntemlerin bilinçli olarak yaygınlaştırılması, müzik ile uğraşanlar için farklı bakış açıları geliştirmek ve yapılacak benzer çalışmalara örnek teşkil etmesi vb. hedefler güdülmüştür.

Çağdaş Türk bestecileri arasında yer alan değerli bestecimiz Ulvi Cemal ERKİN ile ilgili bilgi verilmiştir.

BESTECİNİN KISACA YAŞAM ÖYKÜSÜ[1]

Ulvi Cemal Erkin[2] 1906 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Annesinin piyano çalması ve kendisinden büyük olan erkek kardeşinin keman dersleri alması nedeni ile müziğe küçük yaşta ilgi duymaya başladı. Ulvi Cemal sekiz yaşına önce Mercenier adlı bir Fransız'dan, daha sonra da o tarihlerde İstanbul'da ünlü bir öğretmen olan Adinolfi'den piyano dersleri alarak kısa sürede bu konudaki yeteneğini kanıtladı. Cumhuriyetin ilan edilmesi ile başlayan yeni atılımlar ve ulusal bilincin yaratılması konusundaki girişimler, en önemli devrimlerden biri olan müzik devrimini de gündeme getirdi. Büyük önder Atatürk'ün yıllar öncesinden tasarlayıp olgunlaştırdığı konulardandı. Ancak " Çok Sesli Çağdaş Türk Müziği" temellerinin atılabilmesi için bu alanda akademik eğitim görmüş Türk sanatçılarına gereksinim vardı. Atatürk güzel sanatların çeşitli dallarında öğrenim görecek genç yetenekleri Avrupa'ya yollamayı kararlaştırdı.

Erkin 1930 yılında Türkiye'ye döndü ve Musiki Muallim Mektebi'ne piyano öğretmeni olarak atandı. Ulvi Cemal Erkin öğretmenliğe atandığı tarihten başlayarak kimi zaman bir piyano konçertosu ile solist, kimi zaman besteci, yorumcu, öğretmen ve orkestra şefi olarak önemli görevler üstlendi. Ulvi Cemal Erkin Musiki Muallim Mektebi'nde piyano öğretmenliğine atanan Ferhunde Remzi ile evlendi. Piyano yapıtlarının en iyi yorumcusu eşi Ferhunde Erkin oldu.

Ulvi Cemal Erkin 15 Eylül 1972'de, altmış beş yaşında iken, kalbine yenik düşerek hayata veda etmiştir. Ulvi Cemal Erkin, 1991 yılında da Sevda Cenap And Vakfı'nın Onur Altın Madalya'sını ölümünden sonra almıştır. (el.k.6)

---

1 Bu yazının büyük bir bölümü 'Ulvi Cemal Erkin' adlı web sitesinden alınmıştır!

2 **Ulvi Cemal Erkin** (D:14 Mart 1906, Ö:15 Eylül 1972), Türk besteci, eğitimcidir. Türk beşleri arasında yer alır. (el.k.5)

KAYNAKLAR

1-ABADAN, Oğuz, (2003). *Aralık ve Akor Bilgisi, Teori 2,* 1. Basım, ISBN 975-8434-37-3, Pan Yayıncılık, İstanbul.

2-BAĞÇECİ, S. Ercan, (2003). *Piyano Eğitiminde Müzikal Analiz Kavramı – Kapsamı ve Örnek Klavye Analizleri* (Musical Analyze Concept-Frame And Modelist Keyboard Analyzes)*,* Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Fırat University Journal of Social Science) Cilt: 13, Sayı: 1, Elâzığ.

3-ÇOBAN, Adnan, (2020). *Ruh Sağlığı İçin Müzik(le) Terapi,* 3. Baskı, ISBN 978-975-263-170-3, Timaş Yayınları, Sistem Matbaacılık, İstanbul. (Syf. 41, 69)

4-Erkin, U. Cemal, (2000). Duyuşlar Kitabı, II Küçük Çoban/ The Little Shepherd" (Nota), Syf. 10.

5**-FENMEN, Mithat,** (1997). *Müzikçinin El Kitabı,* ISBN 975-7436-02-X, Müzik An. Yay. Ankara. (Syf.82)

6-SAY, Ahmet, (2002). *Müzik Sözlüğü*, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara.

7-SAY, Ahmet, (). *Müziğin Kitabı*, *ISBN 975-605-9018-65-4, Islık Yayınları* 2019, İstanbul, 1,2,3. Baskı, Müzik Ansiklopedisi Yayınları (2001-2002-2006) Ankara, 4. Baskı, *Islık Yayınları,* 2019, İstanbul.

8-SÖZER, Vural, (2012). *Müzik Terimleri Sözlüğü*, ISBN 978-97514-1496-0, Remzi Kitabevi, Birinci Basım, İstanbul. (Syf. 17, 159, 216, 232)

9-TARKUM, Erol, (2017). *Çağdaş Türk Müziğinin Oluşum ve Gelişim Sürecinin ve Bu Süreçte Rol Oynayan Faktörlerin İncelenmesi,* Trakya Ün. Sos. Bil. Dergisi 247, Aralık 2017, Cilt 19, Sayı 2 (247-260)

10-YILDIRIM, Vural ve Tarkan KOÇ, (2008). *Müzik Felsefesine Giriş*, Dördüncü Basım, Bağlam Yayıncılık, Önsöz Basım yayıncılık, İstanbul.

Elektronik Kaynak (el.k.), (Çeviri: Çev.), (Erişim Tarihi: E.T.)

el.k.1: *https://tr.wikipedia.org/wiki/S%C3%BCrekli_bas* (E. T.:10.07.2023)

el.k.2: Ulvi Cemal Erkin ~ Duyuşlar (Impressions) - Fazıl Say, Piyano (Video Kaydı) *https://www.youtube.com/watch?v=GBRAOJRyUnc* (E. T.:15.07.2023)

el.k.3: Geleneksel Türk Müziğinde Makam Kavramı (M. E. BAYRAKTAR), *https://www.ertugrulbayraktar.com/makam#:~:text=Makam%3A%20Bir%20dizi%20%C3%BCzerindeki%20seyirdir%20(%20ezgisel%20gidi%C5%9Ftir%20).&text=Burada%20makam%C4%B1%20belirleyen%20%C3%A7at%C4%B1%20seslerine,ve%201%20inci%20derece%20sesleridir.* (E. T.:13.07.2023)

el.k.4: *https://www.liveabout.com/espressivo-definition-2701908#:~:text=-Definition%20of%20Espressivo%3A,with%20its%20articulation%20and%20dynamics.* (E. T.:05.07.2023)

el.k.5: *https://tr.wikipedia.org/wiki/Ulvi_Cemal_Erkin* (E. T.:12.07.2023)

el.k.6: *http://www.ulvicemalerkin.com/yasam_oykusu.htm* (E. T.:13.07.2023)

el.k.7: Evin, İlyasoğlu, "Küçük Çoban'ın Zarafetinden Köçekçe'nin Heybetine", *http://www.ulvicemalerkin.com/evin_ilyasoglu_kocekce.htm* (E.T. 26.07.2023)

el.k.8: *https://www.britannica.com/art/melody (Çev.)* (E. T.:10.07.2023)

el.k.9: *https://tr.wikipedia.org/wiki/Türk_Beşleri* (E. T.:15.07.2023)

el.k.10: *https://youtu.be/uKLumdzZj14* (Ses Kaydı) (E. T.:22.08.2023)

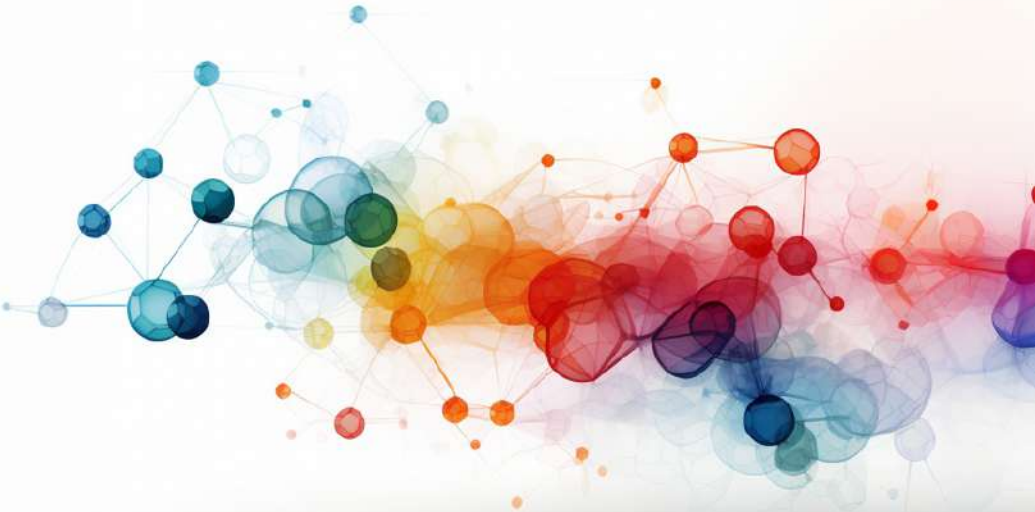

BÖLÜM 4
CHAPTER 4

AN EXAMPLE OF HOW TRADITIONAL TURKISH BIRD MOTIF IS REFLECTED IN CONTEMPORARY TEXTILE ART

Tülay GÜMÜŞER[1]

1 Assoc. Prof.Dr. Selçuk University. Faculty of Architecture and Design. Konya /Turkey E-mail:tulaygumuser@gmail.com ORCID ID:0000-0002-6264-2629

Textile has been a fundamental part of human life since the beginning of civilization. It began to be recognized as a branch of plastic arts in the 20th century with rich handicrafts tradition and contemporary approaches of Anatolian art. Nowadays, textile, which also has a great potential for the artists in terms of the materials and techniques to be used, can be regarded as a transfer tool with its all features. It also serves as an interdisciplinary platform in contemporary approach, which combines tradition with future and explores new possibilities and forms of expression. In the textile art, which is evaluated within the scope of plastic arts, what comes to the forefront is the active elements in designing the form such as materials, techniques, textures, colors and especially the conceptual forms of expression, and their relations with each other. On the other hand, motifs that adorn a textile surface is a system of values, which belongs to the cultures. The motifs and colors of Anatolian culture are widely being used in the applications of contemporary art. Motifs and colors, which are highly effective in the aesthetic perception of a textile surface, have a very important place in nonverbal narratives. These textiles can be examined both individually and in combinations with the traditional meanings they have. Based on this idea, this article focuses on the reflection of the bird motifs, which can be frequently seen on the Anatolian rugs, on the contemporary textile art while preserving its original values.

In addition, the article covers The Birds Textile Exhibition, which opened on 26th November - 3rd December in the Exhibition Hall of Faculty of Engineering and Architecture, Istanbul Esenyurt University. The examination made through the exhibition includes symbolism, form and color unity in textile art, creative individual approach, exhibition creation process and interaction between textiles and Minimalism. Furthermore, the article deals with the traditional and contemporary production techniques used in the creation process of the exhibition, bird motifs playing an important role in traditional arts, and the composition of green, red and yellow colors playing an important role in Turkish culture. The meaning of the forms is reflected through the consciously colored bird motifs. The relationship between contemporary art and bird motifs can be questioned in the exhibition, which provides a variety to the textile surface with the meaning that the motifs and colors create.

Methodology

Qualitative research method and case study has been used in this study. As it is clearly known, a case study is a method, in which a limited system can be thoroughly described and analyzed (Merriam, 2015:40). “This method is most suitable for studies where the questions are to be asked about the way and the reason” (Yin, 2014). This study, which reveals an

REFERENCES

Acar Balpınar, B. 1975. Kilim ve Düz Dokuma Yaygıları. İstanbul: Apa Ofset Yayınları

Alp, Ö. 2009. Orta Asya'dan Anadolu'ya Kültürel Sembollere Giriş. 1.Basım. Ankara: Eflatun Yayınevi

Akbostancı, İ. 1999. Tapestry. Ev Tekstili Dergisi. Yı.6 Sayı. 23. P. 42-45

Akpınarlı, F. H. and Balkanal, Z. 2012. 16-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi. Motif Akademi Halkbilim Dergisi. Balkan Özel Sayısı 1, Ankara. P. 179-209

Atila, O. K. 2011.Minyatür Sanatındaki Hayvan Figürlerinin Sembolik İfadeleri. Sanat-Tasarım Dergisi .Cilt 1.2.p.35-44

Bowers, A. 2011. Do As The Minimalist Do. Dayton City Paper

Briggs-Goode, A. 2013. Printed Textile Design. London: Laurence King Publishing

Cebeci,A. 2018. Yerel Motif Yorumları. Hacettepe Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi. Resim Anasanat Dalı, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.

Çoruhlu, Y. 2014. Türk Sanatında Hayvan Sembolizmi. Konya: Kömen Yayınları,

Dereci Tok. V. 2014. Dokunuşlar Tekstil Sergisi Üzerinden Tekstil Sanatında Mekan, Malzeme, Biçim İlişkisi. YEDİ Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi. S.12. P.53-63

Döl, A. and Avşar, P. 2013. Minimalizm Akımı Kapsamında Nesne Anlayışının Yeniden Değerlendirilmesi. İDİL Dergisi. Cilt.2 S.10. p. 1-11

Erberk, G. 1987. Anatolian motifs from Çatalhöyük to the Present. T.C. Kültürbakanlığı, İstanbul. S.22-55

Genç, R. 1997. Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınevi.

Haklı, M. 2018. Eski Türk Sanatında Simgesel Motifler ve Günümüz Seramik Sanatındaki Yorumları. Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Seramik ASD, Seramik Bilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi.

Kapar, S. 2018. Çağdaş Sanatta Alternatif Malzeme Olarak Tekstil ve Zanaatten Sanata Dönüşümü. Journal of Art. Cilt.1 S. 2. P. 39-52

Küçük, S. 2010. Tarihi Türk Lehçelerinde Renk Adlandırmaları. Turkish Studies, Literature and History of Turkish or Turkic. Yıl.5 Sayı. 1 P.556-577

Merriam, S. 1998. Case Study Research in Education: A qualitative approach. San Francisco:Jossey-Bass

Oyman, R. N. 2019. Bazı Anadolu Kilim Motiflerinin Sembolik Çözümlenmesi. Arış Halı Dokuma Sanatları Dergisi. Cilt. 14 P. 4-22

Ögel, B. 1993. Türk Mitolojisi I,II. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Ögel, B. 1991. Türk Kültür Tarihine Giriş. 1-IX, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Parsa, A, R. 2020. The Birds Sergisi Üzerine. The Birds Tekstil Sergisi Kataloğu. S.3

Soysaldı, A. 2009. Düz Dokuma Teknikleri ve Teknik Desen Çizimleri. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları

Şahiner, R. 2008. Sanatta Postmodern Kırılmalar ya da modernin yapı Bozumu. İstanbul: Yeni İnsan Yayıncılık

Turan, Ş. 2015. Türk Kültür Tarihi. Ankara: Bilgi Yayınları

Turancı, E. And Özgen, Ö. 2018. Türk Kültüründe Ağaç Sembolizmi ve Filmlere Yansıması. Etkileşim. Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi. Yıl.1 Sayı.1 Nisan, İstanbul. S.156

Üstüner Gür, S. 2018. Türkiye'de Tekstil Sanatının Bugünü. Uluslararası Kültür Sanat ve Toplum Sempozyumu. Ekim, 18-20. Van.

Yıldırım, E. 2012. Türk Kültüründe Renkler ve İfade Ettikleri Anlamlar. İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Tarih Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Yin, R.K. 2014. Case Study Research: Design and Methods. (5th ed). Los Angeles: Sage Publications

Whitham, G. And Pooke, G. 2013. Çağdaş Sanatı Anlamak. İstanbul: Optimist Kitap

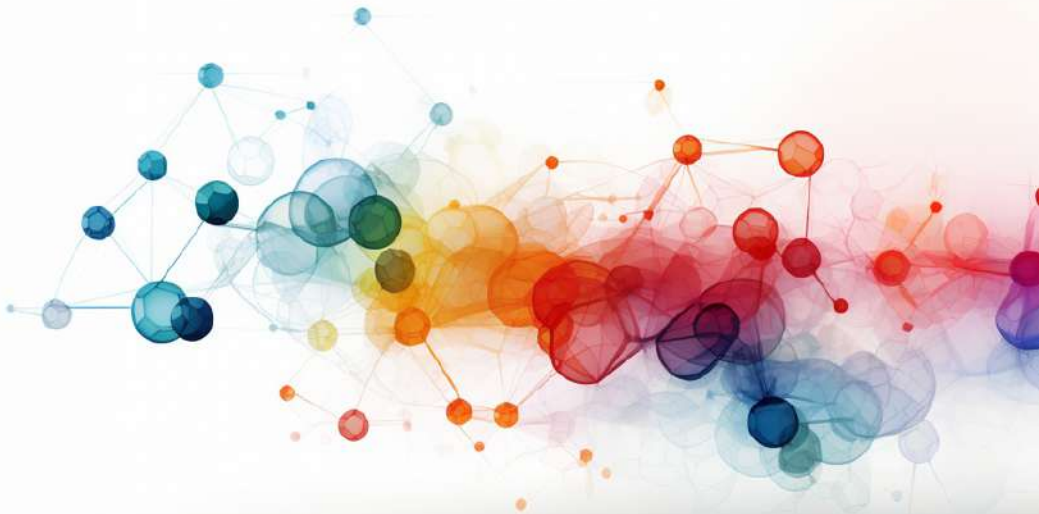

BÖLÜM 5
CHAPTER 5

PİYANO PERFORMANSINDA ZİHİN SÖYLER PARMAK ÇALAR

Pınar ÇELİK DEMİRAY[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, pinarcelik@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7376-3661

...müzik yalnız parmaklarında kalmamış, kafa ve kalbine de girmişse, işte o zaman müzikalsin. Schumann (akt. Oransay, 1964, s. 23).

GİRİŞ

Piyano çalma süreçleri, tıpkı tüm organların ekip halinde çalışarak görevlerini yerine getirmesi gibi tüm vücudun koordineli bir işleyişle çalışmasını gerektirir. Fiziksel olarak gerçekleşen çalma eylemi, zihinsel çalışmaların birer ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bilişsel aşamaların iyi yönetilmesi, piyano performansına müzikal bütünlük olarak yansır. Sistematik olarak planlamış ve doğru yönlendirilmiş çalışmaları kapsayan eğitim süreçleri, iyi bir piyano performansını ortaya çıkarır. "Piyano öğretimi, zihin, vücut, duygu ve görme, işitme ve dokunma duyuları ile iç içedir" (Ertem, 1997; akt. Ekinci ve Gün, 2013, s. 75). Bu duyuların zihinsel süreçlerde yarattığı etkiler, motor hareketlerle işlenerek dengeyi oluşturur. Tüm bu dengeyi yöneten merkezi sinir sistemi, hepsinin üstünde müziğe iyi çalışılmış ve odaklanmış bir bellek sürecini kapsar. Gültek (2017),

> *"aslında piyanoda çıkartılan ses, bir ressamın resmini yaparken kullandığı renklere benzer. Resmin anlamı, kullanılan renklerin hem teker teker, hem de bir bütün olarak yüksek kalitede olmasıyla ortaya çıkar. Benzer bir biçimde piyanist de, ayrı ayrı ses renklerini doğru kullanmak ve bunların birbirleriyle olan birleşimlerini etkili biçimde ayarlamakla yükümlüdür" olarak ifade etmiştir (s. 94).*

Burada piyanodaki ses renklerini ayarlayacak olan en önemli olgu, tüm piyanistik organların birbirleriyle denge içerisinde kullanımını sağlayan zihnin aktif olarak çalışmasıdır. Seslerin uyumlu bileşenleri işitsel olarak algılanır ve bireyin çalma sürecinde kendini dinlemesi, tını ve nüans aktarımını sağlayan bir faktör olarak görülür. Aynı zamanda bireyin kendini dinlemesi, parmak, bilek kol gibi fiziksel hareketlerini ve tuşenin nota haritasını izlemesi motor hafıza süreçlerini kapsar ki bol pratik ile hareket ezberi önemli bir aşamayı oluşturur. Ancak bunun zihinsel öğretim ile desteklenmesi, notaların, armonik ve form analizlerinin ezberlenmesi, sağlam bir performansı destekler ve bu da piyano çalma eylemlerinin en temel koordinasyonunu oluşturur.

Her alanın gelişmeye açık yönlerini fark edebilmek için o alan hakkında teknik donanıma sahip olmak önemlidir. Ancak teknik bilgi bize sınırlı düzeyde bilgi sunarken daha fazlasına ihtiyaç duyarak, yeni keşiflere ve öğrenmelere doğru yola çıkarız. Bir müzik aleti çalarken onun mekaniği ve çalım teknikleri hakkında donanımımızın olması, piyanist olmamız için yeterli değildir. Merkezi sinir sistemi bilgiyi eyleme geçirmek için, dönüşüm mekanizması içerisinde hareket eder. Bu dönüşüm becerileri; piyanistin hafıza donanımı üzerinde hareket etmesini, uygun tepkileri se-

Kaynakça

Baştuğ Şen, S. (1999). Piyano tekniğinin biyomekanik temeli. İstanbul: *Pan Yayıncılık.*

Brown, R. M., & Palmer, C. (2012). Auditory–motor learning influences auditory memory for music. *Memory & Cognition*, *40*, 567-578.

Chappell, S. (1999). Developing the complete pianist: A study of the importance of a whole-brain approach to piano teaching. *British Journal of Music Education*, *16*(3), 253-262.

Davidson-Kelly, K., Moran, N., & Overy, K. (2012). Learning and memorisation amongst advanced piano students: a questionnaire survey. In *Proceedings of the 12th International Conference on Music Perception and Cognition and the 8th Triennal Conference of the European Society for the Cognitive Sciences of Music, Tesalónica Grecia*.

Demir, M. (2015). Pozitron Emisyon Tomografi (PET) fiziği. *Bulletin of Thoracic Surgery/Toraks Cerrahisi Bülteni*, *6*(2).

Ekinci H., Gün E. (2013). *Piyano öğretiminde pedagojik yaklaşımlar. S. Karakelle (Ed.). Piyano Eğitiminde Müzikal İfade ve Yorum* (s. 43 – 78). Ankara: Pegem Akademi.

Erata, M. C., Eroğlu, S., Özkul, B., Uslu, Ö., Erdoğan, Y., Kitiş, Ö., & GönüL, A. S. (2022). Benlik saygısının beyin yapısı üzerine etkisi: Sağlıklı genç yetişkinlerde bir voksel tabanlı morfometri araştırması. *Arch Neuropsychiatry;60:202−206.*

Erdal, G. G. (2005). Koordinatif-kondisyonel motorik özelliklerin geliştirilmesine yönelik antrenmanların piyano çalma performansına olan etkilerinin incelenmesi ve piyano tekniğinin hareket analizi.

Gültek, B. (2017*). Piyano nasıl öğretilir? (1. Cilt piyano pedagojisinin temelleri.* Ankara: Epilog Yayıncılık.

Gültek, B. (2017*). Piyano nasıl öğretilir? (2. Cilt Piyano Pedagojisinde Uzmanlık).* Ankara: Epilog Yayıncılık.

Jarus, T., Ratzon, N. Z. (2000). Can you imagine? The effect of mental practice on the acquisition and retention of a motor skill as a function of age. *The Occupational Therapy Journal of Research*, *20*(3), 163-178.

Okay, H. H. (2015). Çalgı eğitiminde mental pratik. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 157-167.

Oransay, G. Schumann Küğsel Ev ve Hayat Kuralları. Ankara: Küğ Yayını.

Özer, B. (2020). *Eğitim bilimleri teori, güncel araştırmalar ve yeni eğilimler H. Şahin (Ed.). Piyano eğitiminde zihinsel çalışma ve ezberlemenin önemi (s. 23 -43)*. Karadağ, Cetinje: IVPE.

Özgürbüz, C. (2013). Spor hekimliğinde sensorimotor sistem. *Spor Hekimliği Dergisi*, *48*(3), 091-099.

Özmenteş, S. (2013). Çalgı eğitimi alan lisans öğrencilerinin kullandıkları çalışma taktikleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *26*(2), 439-454.

Palmer, C. (2006). The nature of memory for music performance skills. *Music, motor control and the brain*, 39-53.

Pamir, L. (b.t.) *Çağdaş piyano eğitimi.* Beyaz köşk (Müzik Sarayı) Yayınları.

Parsons, L. M., Sergent, J., Hodges, D. A., & Fox, P. T. (2005). The brain basis of piano performance. *Neuropsychologia*, *43*(2), 199-215.

Pascual-Leone, A. (2001). The brain that plays music and is changed by it. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *930*(1), 315-329.

Rucker, A. B. (2019). *Codification of terminology and procedure in mental practice with applications to piano pedagogy* (Doctoral dissertation, University of South Carolina).

Torun, Ş. (2016). Müziğin beynimizdeki yolculuğu. *Osmangazi Tıp Dergisi*, *38*(1).

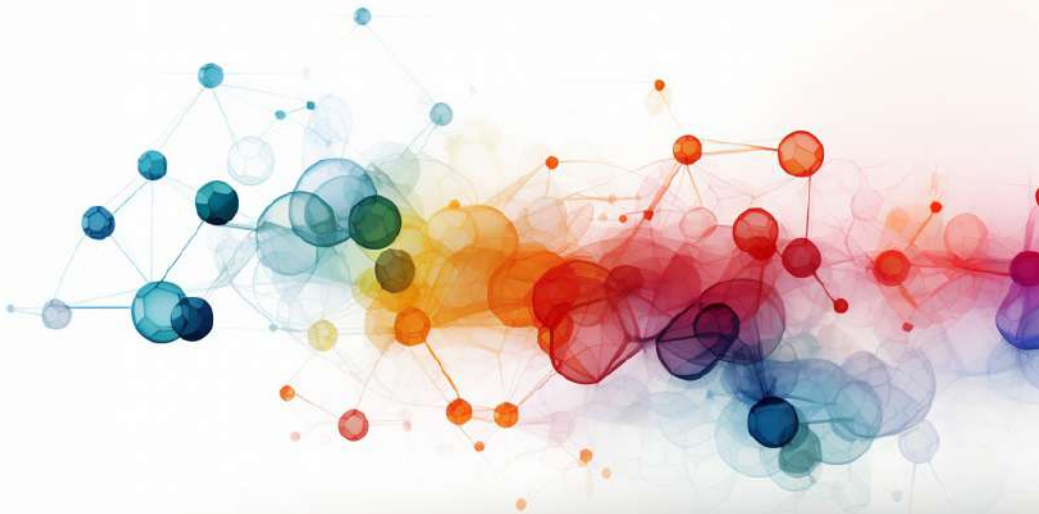

BÖLÜM 6
CHAPTER 6

FARKLI BİR EĞİTİM MATERYALİ OLARAK UD TABLATÜR NOTASYONU

Yasin BOL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Eskişehir, Türkiye. E-mail: yasinbol@anadolu.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5693-2857

GİRİŞ

Bilindiği üzere Ud, kadim varlığı ve müktesebâtı bakımından oldukça zengin bir Türk müziği enstrümanıdır. Zîra nazarî oluşum döneminden başlamak kaydıyla 16. Yüzyıla kadar geçen zaman zarfında birçok müzik yazar ve teorisyenin telif eserlerinde, sistemlerini meydana getiren temel unsurların tespitini ve bu tespitlere yönelik betimlemelerini Ud üzerinden referans göstererek yaptıkları görülmektedir. Ancak kadim bir enstrüman olması bakımından müktesebâtının oldukça fazla olmasını beklediğimiz ud sazının eğitim-öğretimine yönelik kaleme alınmış telif eserler ancak 20. yüzyılın başlarında nota kullanımının yaygınlaşması sonucu neşredilmeye başlamıştır. (Behar, 2016: 141). Bu konuda neşrediliği bilinen ilk eser Hafız Mehmed Efendi'ye ait *Ud Muallimi* (1900) isimli eserdir. Ardından kronolojik sıra ile Mehmed Fahri Kopuz (*Nazarî ve Amelî Ud Dersleri)*, Şerif Muhiddin Targan, Cinûçen Tanrıkorur [1], Hacı Kadri Şençalar, Onur Akdoğu, Mutlu Torun ve Gülçin Yahya Kaçar'a ait ud metodları neşredilmiştir.[2] Herbiri kendi dâiresinde oldukça önemli bu çalışmalarda kıymete hâiz birçok bilginin yanı sıra farklı eğitim-öğretim yaklaşımlarının da kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu eserlerdeki en temel ortak nokta, içeriğindeki konuların sıralanışı, işleniş biçimi, ilerleyişi ve hedefe varmak noktasında takip etmiş oldukları çizgide kendini belli etmektedir. Nitekim bu eserlerin tamamının; basitten-karmaşığa, özelden-genele, parçadan-bütüne veya kolaydan-zora ilkesine göre tasarlandığı ve bu doğrultuda düzenlenmiş tümevarımcı bir eğitim-öğretim yöntemini takip ettiği anlaşılmaktadır.

Türk müziğinde aktif nota yazımı kullanılmaya başlanana kadar gerek ses gerek saz eğitiminde geleneksel eğitim-öğretim yönteminin meşk sistemi olduğu bilinmektedir. Yani konu Türk müziği olduğunda, geleneksel meşk sisteminin eğitim-öğretime yaklaşım biçiminin mevcut metodların da yaklaşım biçimi olan tümevarım yönteminden ziyade tümdengelim yöntemine daha yakın ve uygun olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada; büyük çoğunlukla Ud eğitiminde kullanılmış ve kullanılmakta olan tümevarımcı yönteme alternatif ve bir noktada farklı bir algı tipine hitap etme potansiyeli bulunan ayrıca geleneksel meşk sisteminin tümdengelimci yöntemine daha uygun ve yakın olduğunu düşündüğümüz Ud tablatür (tablature) notasyonu ele alınmış olup konu ile ilgili Şerif Muhiddin Targan'a ait Capriccio I (Kapris I) isimli eserin tablatür notasyonu örnek olarak verilmiştir.

---

[1] Bu eser, "TRT Kültür, Sanat Bilim Ödülleri, Telli Çalgılar Metot Yarışması Büyük Ödülü"nü kazanmasına rağmen maalesef neşredilememiştir.

[2] Ud eğitim-öğretimine yönelik farklı müelliflere ait eserler de bulunmaktadır. Ancak burada, içeriğinde müellifi tarafından yazılmış alıştırma, etüd, egzersiz vb. bulunmayan çalışmalar zikredilmemiştir.

KAYNAKÇA

Behar, C. (2016), *Saklı Mecmua.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bol, Y. (2023), *Ud Etüdleri - Tablature Notasyonu ile İleri Seviye Pozisyon Etüdleri.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Kaçar, G. Y. (2017), *Ud Metodu.* (4. Basım). Ankara: Gece Kitaplığı.

Michels, Ulrich ve Vogel, Gunter. (2015), *Müzik Atlası.* İstanbul: Alfa Yayınları.

Say, A. (1985), *Müzik Ansiklopedisi.* Ankara: Uzay Ofset Ltd.

Şençalar, K. (1974), *Ud Öğrenme Metodu.* İstanbul: Müzik Dünyası Yayınları.

Tanrıkorur, C. (1970), *Ud Metodu*. Ankara.

Targan, Şerif Muhiddin. Şerif Muhiddin Targan Bağışı. Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Arşivi Koleksiyonu. 1035 No'lu Defter.

Torun, M. (2020), *Ud Metodu Gelenekle Geleceğe.* İstanbul: Porte MEM Yayınları.

Yılmaz, Z. (1995), *Ud Metodu, Şerif Muhiddin Targan.* İstanbul: Gökhan Matbaası.

http 1. How To Read Guitar Tabs: A Complete Guide to Guitar Tablature. https://guitargearfinder.com/lessons/how-to-read-guitar-tab/ (Erişim tarihi: 23.09.2023).

BÖLÜM 7
CHAPTER 7

TÜRK MÛSİKÎSİNDE ZÂKİRBAŞILIK [1]

Meriç DÜZBAŞ [2]

1 Bu çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Müzik Sanat Dalı Programında Prof. Dr. Çağhan Adar danışmanlığında Meriç Düzbaş tarafından hazırlanan "Türk Müziğinde Zâkirbaşılık ve Son Zâkirbaşı Albay Selahattin Gürer'in Türk Müziğindeki Yeri" isimli Sanatta Yeterlik tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Eskişehir, Türkiye. E-mail: mericduzbas@anadolu.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6594-2507

Giriş

İlk Türk mutasavvıfı Pîr-i Türkistan Hâce Ahmed Yesevî'nin şahsının ve Horasan erenleri adıyla bilinen yetiştirdiği saz şairi talebelerinin Türk milletinin İslamiyeti kabul etmesinde, Anadolu'nun ve Balkan'ların İslamlaşmasında, buralarda İslam tasavvufunun yayılmasında şüphesiz ki rolü çok büyüktür. Bilhassa Anadolu'da uyandırdığı irfan ateşi yüzyıllar boyu devam etmiştir. Tarîkatların oluşup kurumlaşmaya başlamaları ile Türklerin İslamiyeti kabul etmeleri hemen hemen aynı dönemde gerçekleşmeye başlamıştır. Her alanda İslamiyete hizmet eden Türk milleti, kültürel açıdan hizmetlerini ise tasavvuf yoluyla gerçekleştirmiştir.

İslamiyet öncesinde Türklerin icrâ ettikleri sanatlar, İslamiyet sonrasında da varlığını sürdürmüş ve özellikle birer tasavvuf okulu olan tekkelerde yeniden şekillenmiş, Türk-İslam mutasavvıflarının ve dervişlerin elinde millî ve ulvî bir kimliğe bürünmüştür. Bu sanat dalları içinde Türk mûsikîsi ise özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde tekkelerde ve camilerde yetişen sanatkarların elinde yoğrulmuş, saraydan bütün Osmanlı ülkesine ve başka milletlere kadar büyük bir kitle üzerinde etki göstermiş, çok estetik ve özgün bir müzik türü olarak günümüze kadar gelmiştir.

Döneminin en büyük mûsikîşinasları, hattatları ve şairleri tekkelerde yetişmiş gerek icrâ alanında gerek bestekârlıkta gerekse mûsikî nazariyatı alanında çok büyük gelişmelere imza atmışlardır. Tekkelerde yetişen mûsikîşinaslar arasında Nâyî Osman Dede, Buhurîzade Mustafa Itrî, Hammamîzâde İsmail Dede Efendi, Abdülbaki Nasır Dede, Zekai Dede, Kemal Batanay, Ali Rıza Şengel, Sebilci Hüseyin Okurlar, Süleyman Erguner, ve Rakım Elkutlu sayılabilir. Mevlevi ayin-i şerifi, mi'raciyye, na't, münâcat, durak, tevşih, tevhid, ilâhi, şuğul, nefes, salat-ı kemâliye gibi formlar da bahsi geçen bu tekkelerden neş'et bularak mûsikîmize kazandırılmıştır.

Her biri bir tasavvuf ekolü olan tarîkatların mûsikîyle olan münasebetleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bazı tarîkatlarda mûsikî yoğun bir şekilde kullanılmaktayken bazılarında ise mûsikî daha geri planda bırakılmış ya da hiç kullanılmamıştır.

Tarîkat âyinleri müzik ve raksın estetik bir şekilde birlikte kullanıldığı dinî törenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde de tarîkat âyinleri; âyin, semâ, tevhîd ve mukabele kelimeleriyle adlandırılmış, âyinlerin icrâ edildiği alanlara da meydan kelimesinin yanında genellikle semâhâne veya tevhîdhâne denilmiştir. Tarîkatlardaki âyinler, Âl-i İmrân Sûresi'nin 191. ayetinin başına istinaden "kuûdi, kıyâmi ve devrâni" olarak sınıflandırılır.

Tarîkat âyinlerinde zâkirlerin musikî bakımından yöneticisi durumundaki kişiye, "zâkirbaşı" denir. Zâkirbaşının âyin esnasındaki vazifesini

KAYNAKÇA

Ayverdi, İ. (2005). *Misalli büyük Türkçe sözlük* Vol. 3. Kubbealtı Neşriyatı.

Ceyhan, S. (2009). Semâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 36, *455*-457.

el-İsfahânî. (2009). Hüseyin b. Muhammed, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*, Thk. Safvân Adnân Davûdî, Dâru'l-kalem, IV Baskı, Dimaşk.

Erdemir, A. (1999) *Anadolu Sahası Musikîşinas Dîvan Şairleri.* Ankara: Türk Sanatı ve Eğitimi Vakfı.

Ergun, S. N. (1942). *Türk Musikîsi Antolojisi.* Dinî eserler (Vol. 1). İstanbul: Rıza Koşkun Matbaası.

Feldman, W. (2014). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler.* Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Hazırlayan: Ahmet Yaşar Ocak, 118-171. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gölpınarlı, A. (1969). *100 soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarîkatler.* İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Hasipek, A. (2018). Beyoğlu Ağa Camii'nin Mûsikîşinas Müezzini; Hafız Kemal Tezergil. *Online Journal of Music Sciences*, *3*(*1*), 109-124.

İnançer, Ö. T. (2014). *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler.* Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, Hazırlayan: Ahmet Yaşar Ocak, ss. 118-171. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

İnançer, Ö. T. (1999). Osmanlı Tarihinde Dini Musikî. *Musikî Mecmuası*, s, 465, İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

Kara, M. (1993). *Bursa'da tarîkatlar ve tekkeler* (Vol. 7). Uludağ Yayınları.

Kara, M. (2005). *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Olgaç, İ. (1996). *Musikîmizde Zâkirbaşılık Müessesesi ve Hatib Zâkiri Hasan Efendi,* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Öngören, R. (2013). Zikir. *TDV. İslam Ansiklopedisi*, *44*, 409-412.

Özcan, N. (2011). Tekke Musikîsi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA*), 40, 384-385.

Revnakoğlu, C. S. (2003). *Eski sosyal hayatımızda tasavvuf ve tarîkat kültürü* (Vol. 11). Kırkambar Kitaplığı.

Rıza Tekin Uğurel, Kütahya, Görüşme tarihi:08.05.2021.

Safıyyüddin Erhan, Bursa, Görüşme tarihi:01.10.2021.

Umul, L. (2006). Zikir Erkanı ve Zikir İlahileri, *Folklor/Edebiyat*, 12, 243-244.

Usanmaz, Ç. (2006). *Bursa'da Müzik Geleneği ve T.R.T. Repertuarındaki Bursa Türkülerinin Müzikal Analizi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Uymaz, T. (2017*). Halvetiliğin Şabaniyye Kolunda Türk Musikîsi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

BÖLÜM 8
CHAPTER 8

GÜZEL SANATLAR LİSESİ ÖĞRENCİLERİNİN BİREYSEL ÇALGI DERSİ MOTİVASYON DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ[1]

Tarkan YAZICI[2], Anıl ALTAÇ[3]

1 Bu makale Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesinde "Güzel Sanatlar Lisesi Öğrencilerinin Bireysel Çalgı Dersi Motivasyon Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi" Yüksek Lisans tezi çalışmasının bir bölümüdür.

2 Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, tyazici@mersin.edu.tr, ORCID:0000-0002-7028-7401

3 Yük.Lisans Mezunu, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, altac890@gmail.com.

1. GİRİŞ

Müzik, insan hayatında ve toplumda önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca toplumları, kültürleri ve insanları etkilemiştir. Köklü bir tarihe sahip olan müzik, farklı frekanstaki titreşimlerden ve çeşitli ritimlerden birbirine bağlı bir yapısı olan, sanatsal ilkeleri temel alan, bireylere ve toplumlara yön veren, çeşitlendirici ve ilerlemeci bir yapıya sahiptir. Müzik, sesler ile anlatım ve ifade etme gücünü barındıran sanatın önemli bir dalıdır (Uslu, 1998, s. 8). Uçan'a (1997) göre müzik, kendine özgü kurallarla ve estetik bir bakış açısıyla insanların hislerini, fikirlerini ve yaşadıklarını sesler yoluyla anlatan sanatsal bir bütündür.

Müzik, her insanın iletişim kurabileceği, anlayabileceği, hissedebileceği ve duygu, düşüncelerini ifade edebileceği benzeri olmayan bir dildir (Fubini, 2003, s. 54; Akt. Angı, 2013). Bir başka açıdan müzik, duygu, düşünce, tasarım ve izlenimleri, o arada başka gereçlerin de katkısıyla belli durum, olgu ve olayları, belli bir amaç ve yöntemle, belli bir güzellik anlayışına göre işlenerek birleştirilmiş seslerle anlatan estetik bir bütündür (Uslu, 1998, s. 8). Angı'ya (2013) göre ise müzik, duygularımızı ve hislerimizi sesler yoluyla anlatma sanatıdır. Müzik, tarihsel süreç boyunca savaş, sağlık, din, ekonomi, psikoloji ve eğitim alanlarına ışık tutmuş ve araç olarak kullanılmıştır. Günümüze kadar geçen sürede farklı alanlara yönelen müziğin bu faaliyetler içerisindeki etkisi artmıştır.

Müziği yalnızca sanatsal bir alan olarak düşünmek doğru değildir. Müziğin, eğitsel faaliyetler üzerinde önemli bir rolü olmakta birlikte, müzik, kapsamlı bir eğitim alanıdır (Erdem, 2013, s. 1). Müzik eğitimini açıklamadan önce "eğitim" kavramını açıklamakta fayda vardır. Eğitim en temelde belirli hedefler doğrultusunda insan yetiştirme sürecidir. Bu süreci yaşayan insanlarda bazı değişiklikler gerçekleşir. Bu değişiklikler, edinilmiş bilgi, beceri, yetenek, tavır ve düşüncelerden kaynaklanmaktadır. İnsan yaşamını kapsayan bu süreç, toplumlar arasında farklılık gösteren bir bileşendir. Eski zamanlarda "terbiye" sözcüğü eğitim kelimesi yerine kullanılmaktaydı. İyi ahlaklı, tutarlı ve düzgün bir şekilde konuşan kişilere terbiyeli deniyordu. Buna bağlı olarak eğitim, bireylerin davranışlarını, belirlenmiş ve istenen özelikler haline getirme süreci olarak tanımlanmaktadır (Özkan, 2006, s. 35). Eğitim kavramı, bazı eğitimciler tarafından çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Gökalp ve Kardaş'a göre (1992) eğitim, bir toplumda yaşamış ve yetişmiş bireylerin, yetişmekte ve öğrenmekte olan bireyler üzerindeki etkisidir. Durheim'a göre (Akt. Ergün ve Özdaş, 1999) eğitim, bireyde bedensel, entelektüel, kültürel, iyi nitelikli ve güzel duygular, yaratma ve geliştirilmesi halleridir. Güvenç (1996) ise eğitimi, kültürü anlama, öğrenme ve benimseme süreci şeklinde değerlendirerek toplumun, kişilerin kendi kültürlerini istek, amaç ve beklentilerine uyum sağlayacak bir biçimde değiştirmesi süreci olarak tanımlamıştır. Bir başka tanımda ise

KAYNAKLAR

Adair, J. (2003). *Etkili Motivasyon.* (1. Baskı). İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı.

Akbaba, S. (2006). Eğitimde motivasyon. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 343-361.

Akçay, Ş. Ö., ve Şen, Y. (2021). Mesleki müzik eğitimi alan öğrencilerin bireysel çalgı dersine ilişkin motivasyonlarının incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *36*(3), 691-711.

Aktaş, N. (2016). *Lise öğrencilerinin motivasyon kaynakları ve karar verme stratejileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Amraei, K., Elahi, S. R., Zalani, H. A. ve Parhoon, H. (2011). The relationship between academic motivation and academic achievement students. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 15, 399-402.

Angı, Ç. E. (2013). Müzik kavramı ve Türkiye'de dinlenen bazı müzik türleri. *İdil Sanat ve Dil Dergisi, 2*(10), 59-81.

Arda, L. (2016). *Başarı odaklı motivasyon ölçeğinin ortaokul 8. sınıf öğrencilerinde psikometrik özelliklerin değerlendirilmesi ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Austin, J. R. (1990). Competition is music education the loser. *Music Educators Journal*, 76(6), 21-25.

Bacanlı, H. (2002).*Gelişim ve öğrenme.* Ankara: Nobel Yayıncılık.

Barlık, M.O (2020). *Müzik öğretmen adaylarının çalgı dersine yönelik motivasyonları ve bireysel çalgı çalışma alışkanlıkları.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.

Bayrakçı, M. (2009). Eğitimsel değişimin, moral, iş doyumu ve motivasyon üzerindeki etkileri. *Bilim Eğitim ve Düşünce Dergisi, 9*(1) 1-16.

Bentley, T. (1999). *İnsanları Motive Etme*. (O. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Hayat Yayınları.

Bilen, S. (1995). *İşbirlikli öğrenmenin müzik öğretimi ve güdüsel süreçler üzerindeki etkileri.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Bilen, H. (2020). *Özengen (Amatör) müzik eğitimi alan öğrencilerin müzikal motivasyon düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

Brophy, J. (2004). *Motivating students to learn*. Routledge.

Büyüköztürk, Ş. (2011).*Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.

Cheng, Z. ve Southcott, J. (2016). Improving students' intrinsic e motivation in piano learning: Expert teacher voices. *Australian Journal of Music Education*, *50*(2), 48-57.

Coşkuner, S. (2016). *Türkiye'de Anadolu Güzel Sanatlar Liseleri (yaylı çalgılar) bireysel çalgı eğitimi dersinde piyano eşlikli çalışmalara ilişkin öğretmen görüşleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Crosslin, N. O. (2004). *Students' perceptions of motivation in the instrumental music classroom* (Doctoral dissertation).University of Georgia.

Cüceloğlu, D. (2005). *Keşke'siz bir yaşam için iletişim*. İstanbul: Remzi Yayınları, 94-95.

Cüceloğlu, D. (2017). *İnsan ve davranışı.* İstanbul: Remzi Yayınevi.

Çalışkan, T. (2008). *Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı eğitiminde güdülenme düzeyleri ve başarı durumları arasındaki ilişki.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çaylak, D. (2022). *Müzik eğitimi ana bilim dallarında öğrenim gören öğrencilerin bireysel çalgı dersine yönelik akademik motivasyon ve tutumlarının incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Çuhadar, C. H. (2016). Müzik ve müzik eğitimi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25*(1), 217-230.

Davidson, J. Faulkner, R., ve McPherson, G. (2009). Motivating musical learning. *The psychologist, 22*(12), 1026-1029.

Deci, E. L., Vallerand, R. J., Pelletier, L. G. ve Ryan, R. M. (1991). Motivation and education: The self-determination perspective. *Educational psychologist, 26*(3-4), 325-346.

Deci, E. L. ve Ryan, R. M. (2000). The" what" and" why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological inquiry*, *11*(4), 227-268.

Dilekmen, M. ve Ada, Ş. (2005). Öğrenmede güdülenme. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 113-123.

Doğan, A. (2021). *Müzik öğretmeni adaylarının çalgı çalışma alışkanlıkları ile çalgı dersine yönelik motivasyonlarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Duman, B. (2013). *Üstbilişe dayalı bir öğretim uygulamasının öğretmen adaylarının akademik başarı, üstbilişsel farkındalık, başarı motivasyonu ve eleştirel düşünmelerine etkisi*.(Yayınlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Durgun, M. (2018). *Güzel sanatlar lisesi müzik bölümü öğrencilerinin piyano der-*

si motivasyonlarının piyano dersi başarısı ile ilişkisinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversite Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Duy, B. (2011). Eğitim psikolojisi. Kaya, A. (Ed.), *Güdülenme ve bireysel farklılıklar içinde* (s. 505- 551). Ankara: Pegema.

Erdem, A. R. (2012). *Sınıfta güdüleme, etkili sınıf yönetimi*, Ed. Hüseyin Kıran, Ankara: Anı Yayıncılık.

Erdem, B. (2013*). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı eğitimine dönük motivasyon düzeylerinin değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ergün, M. ve Özdaş, A. (1999). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.

Ergüven, E. (2022). *Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı dersi başarılarına yönelik öz düzenleme becerilerinin ve motivasyonlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış, yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.

Feldman, R. S. (2005). *Essentials of understanding psychology*. McGraw-Hill.

Fidan, N. (1996). *Eğitim psikolojisi. Okulda öğrenme ve öğretme.* Ankara: Alkım Yayınevi,

Gagne, M. ve Deci, E. L. (2005). Self-determination theory and work motivation. *Journal of Organizational Behavior*, *26*(4), 331-362.

Gerstner, G. M. (2017). *Motivation: The value of developing intrinsic motivation in elementary school students in grades four through six.* (Doctoral Thesis) School of Education Concordia University Irvine.

Girgin, D. (2015). Bireysel çalgı dersi motivasyon ölçeği: geçerlilik güvenirlik analizi *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *23*(4), 1723-1736.

Gökalp, Z. ve Kardaş R. (Ed.). (1992). *Terbiyenin kültürel ve sosyal temelleri* I. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Güvenç, B. (1996). *İnsan ve kültür.* İstanbul: Remzi Yayınevi.

Hollyforde, S. ve Whiddett, S. (2002). *The motivation handbook*. CIPD Publishing.

Hopkins, C. D. (1980). *Understanding educational reseach.* Ohio: A Bell & Howell.

Kaplan, M. (2007). *Motivasyon teorileri kapsamında uygulanan özendirme araçlarının işgören performansına etkisi ve bir uygulama.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Karadağ, H. (2018). *Müzik öğretmeni adaylarının bireysel çalgı (gitar) dersine yönelik güdülenme düzeyleri ve öğrenme stilleri arasındaki ilişki.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayınları.

Keser, A. (2019). *Çalışma yaşamında motivasyon.* İzmit-Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Keskin, K. (2022). *Bilişüstü beceriler eğitim programının üniversite sınavına hazırlanan öğrencilerin motivasyon düzeyleri üzerindeki etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Trabzon Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Maehr, M. L. ve Meyer, H. A. (1997). Understanding motivation and schooling: Where we've been, where we are, and where we need to go. *Educational psychology review*, *9*(4), 371-409.

Mahadi, T. S. T. ve Jafari, S. M. (2012). Motivation, its types, and its impacts in language learning. *International Journal of Business and Social Science*, *3*(24).

Malhotra, N. K. (2004). *Marketing Research an Applied Orientation*, (4. Edition). New Jersey Pearson Prentice Hall.

Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. (2nd ed.). New York: Harper and Row.

MEB (2006). *İlköğretim müzik dersi programı(1-8. sınıflar).* Ankara: MEB.

O'Neill, S. A. (1996). *Factors influencing children's motivation and achievement during the first year of instrumental music tuition* (Doctoral dissertation). University of Keele.

Önen, L. ve Tüzün, B. (2005). *Motivasyon*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.

Özçelik Herdem, D. (2019). Öğrencilerin bireysel çalgı motivasyonlarının belirleyicileri üzerine bir araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 204-233.

Özdemir, S. ve Muradova, T. (2008). Örgütlerde Motivasyon ve Verimlilik İlişkisi. *Qafgaz University Dergisi,* 24, 146-153.

Özgün, A. ve Bulut, D. (2020). Müzik öğretmeni adaylarının bireysel ses eğitimi dersine yönelik motivasyonları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *100*(8), 1-14.

Özkan, H. H. (2006). Popüler kültür ve eğitim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *14*(1), 29-38.

Özmenteş, S. (2013). Çalgı eğitiminde öğrenci motivasyonu ve performans. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 320-331.

Öztürk, G. (2020). Motivation in Higher Instrumental Education: A Survey with Music Teacher Candidates in Turkey. *Educational Policy Analysis and Strategic Research, 15*(3), 70-99.

Parasız, G. (2009). *Keman öğretiminde kullanılmakta olan çağdaş Türk müziği eserlerinin seslendirilmesine yönelik olarak oluşturulan hazırlayıcı alıştırmaların işgörüsellik ve etkililik yönünden incelenmesi.* (Yayımlanmamış

Doktora Tezi).Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Peklaj, C., ve Levpuščček, M. P. (2006). *Students' motivation and academic success in relation to the quality of individual and collaborative work during a course in educational psychology.* In Co-operate Partnerships in Teacher Education Proceedings of the 31st Annual ATEE Conference.

Platon (2005). *Devlet*. (C. Taşkıran, Çev.). Ankara: Pan Kitapevi Yayınları.

Piaget, J. ve Buey, F. J. F. (1983). *Psicología y pedagogía*. Sarpe.

Ryan, R. M. ve Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary educational psychology*, *25*(1), 54-67.

Robbins, S. ve DeCenzo, D. (2005). *Fundamentals of Human Resourcemanagement.* San Diego: Pearson Education.

Rohwer, D. ve Polk, J. (2006). Practice behaviors of eighth-grade instrumental musicians. *Journal of Research in Music Education*, *54*(4), 350-362.

Sabuncuoğlu, Z. ve Tüz, M. (1998). *Örgütsel psikoloji*. Bursa: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

Sak, Ö. S. (1997). *İlköğretim okullarında müzik eğitimi ve çocuk şarkıları üzerine bir araştırma.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Say, A. (2001). *Müziğin Kitabı*. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Schunk, D. H., Meece, J. L. ve Pıntrıch, P. R. (2013). *Motivation In Education*. Usa: Pearson.

Seyis S., Yazıcı H. ve Altun F. (2013). Ortaöğretim öğrencilerinin motivasyonları ve duygusal zekâları ile akademik başarıları arasındaki ilişki. *Milli Eğitim*, 42, 51-63.

Sezer, Ö. (2009). Güdülenme ve Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi kuramı. Neriman Aral ve Tayyip Duman (Ed.), *Eğitim psikolojisi içinde* (ss.389-402). İstanbul: Kriter.

Sternberg, R. J. ve Williams, W. M. (2002). *Educational psychology*. Boston: Allyn and Bacon.

Sungurtekin, K.M. (2010). Motivasyon ve çalgı eğitimindeki yeri. *e-Journal of New World Sciences Academy, 5*(1), 28-34.

Sürücü, A. ve Ünal, A. (2018). Öğrenci motivasyonunu artıran ve azaltan öğretmen davranışlarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, *8*(14), 253-295.

Şendurur, Y. ve Barış, D. A. (2002). Müzik eğitimi ve çocuklarda bilişsel başarı. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 22(1), 165-174.

Tınaz, P. (2006). *Çalışma yaşamından örnek olaylar.* İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Topses, G. (2003), *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Tütüncü, Ö. ve Küçükusta, D. (2008). Organizasyonlarda Bireyler: Tutum. *Davranış ve Motivasyon. 2. Uluslararası Katılımlı Sterilizasyon Konferansı.*

Uçan, A. (1994). *Müzik eğitimi: temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar ve Türkiye'de Cumhuriyetin ilk altmış yılındaki durum*. Ankara: Müzik ansiklopedisi yayınları.

Uçan, A. (1997). *Müzik eğitimi: Temel kavramlar-ilkeler-yaklaşımlar.* Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

Uslu, M. (1998). *Türkiye'de çalgı eğitiminin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Ünal, S. ve Ada, S. (2003). *Sınıf Yönetimi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Matbaası.

Vallerand, R. J. (2004). Intrinsic and extrinsic motivation in sport. *Encyclopedia of Applied Psychology, 9*(2), 427-435.

Vatansever Bayraktar, H. (2015). Sınıf yönetiminde öğrenci motivasyonu ve motivasyonu etkileyen etmenler. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 10(3),* 1079-1100.

Wan, L. A. ve Gregory, S. (2018). Digital tools to support motivation of music students for instrumental practice. *Journal of Music, Technology & Education,* 11(1), 37-64.

West, C. (2013). Motivating music students a review of the literature, *National Association For Music Education, 31*(2), 11-19.

Woolfolk, A. (2015). *Eğitim psikolojisi*. (Özen, D. Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Yapar, T. (2005). *Motivasyonun iş verimliliği üzerine etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yazıcı, O. (2019). *Motivasyonu etkileyen iç ve dış faktörler üzerine bir çalışma.* (Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Yüksel, G. (2004). Sınıf yönetimi. Ç. Özdemir (Ed.), *Öğrenme için motivasyon içinde* (s. 17-43). Ankara: Pegem.

(Footnotes)

1 *Bireysel çalgı dersi motivasyon ölçek puanı hesaplanırken motivasyonsuzluk boyutundaki maddeler ters kodlanmıştır.* *Ç. : Çarpıklık*
B. : Basıklık

BÖLÜM 9
CHAPTER 9

MUALLİM İSMAİL HAKKI BEY'İN "TÜRK MUSİKİSİ - NOTA, USUL, MAKAMAT VE SOLFEJ METODU" ADLI ESERİNDE MÜZİK TEORİSİNE YAKLAŞIMI

Gamze KURTÇU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Türk Müziği Devlet Konservatuvarı, ORCID: 0000-0002-4532-1161, gyuvaci@cumhuriyet.edu.tr.

GİRİŞ

Müzik teorisi, müziği açıklamak için kullanılan sistematik düşünce sistemidir. Bir anlamda müziğin grameri yani dil bilgisidir. Müziğin matematiksel, fiziksel ve kuramsal kavramlarını ifade etmek, anlamak ya da anlatmak üzerine kurulu bir bilim dalıdır. Müziğin temel bilimi olarak da belirtilebilir. Başta nota yazısı olmak üzere gamlar, aralıklar, tonalite, makam, mod, ritim, usul ve armoni gibi konuların her biri müzik teorisinin birer alt başlığıdır (Satır, 2007: 1).

Türk tarihinde müzik teorisi üzerine ilk Türkçe eserler XV. yüzyılda yazılmaya başlanmıştır. Bu eserlerde ele alınan konulardan birçoğunun kökü IX. ve XIV. yüzyıllar arasında İslâm dünyasında yazılmış olan bazı Arapça ve Farsça müzik kitaplarına, buradan da eski Grek müzik kaynaklarına uzanır (Can, 2004: 204). "Osmanlı Devleti'nde özellikle İstanbul önemli bir ilim ve sanat merkezi hâline gelir ve XV. yüzyıldan başlamak üzere ilk Türkçe müzik kitapları görülmeye başlar. XV. yüzyıl yazarlarını müzik teorisine yaklaşımları açısından iki ana grupta toplamak mümkündür. Birinci grupta yer alan Abdülkadir Meragi, Lâdikli Mehmet Çelebi, Fethullah Mümin Şirvâni ve Alişah bin Hacı Büke gibi isimler İslâm dünyasında Farabi, İbn-i Sina ve Safiyuddin tarafından ortaya konulan müzikteki matematiksel ve fiziksel konuları aynı üslûp içerisinde ele almaya devam ederler. Aralarında Yusuf bin Nizameddin Kırşehri, Hızır bin Abdullah ve Seydi gibi isimlerin yer aldığı bir kısım müzik nazariyatçısı ise yazmış oldukları eserlerde, tel üzerinde perde hesaplamaları, aralık ve oranlarla ilgili matematiksel işlemler, uyumsuzluk sebepleri, dörtlü ve beşli cinslerin düzenlenmesi gibi konulara çok az yer vererek ve hatta kimi zaman hiç girmeyerek geleneksel çizgiden farklı yeni bir yol izler. Türk müziğinde Ortaçağ İslâm dünyasında yazılmış eski müzik kitaplarındaki matematiksel nitelikteki birtakım teorik konuların yerini uygulamaya yönelik unsurların aldığı bu yeni tarz XV. yüzyıldan başlayarak hızla benimsenir ve yaygınlık kazanır. Bu tarzı benimseyen yazarların eserlerinde ağırlık merkezini daha çok makam ve terkip tanımları seyir tarifleri, müziğin insanlar üzerindeki etkileri, burçlar ve yıldızlar gibi konular oluşturur. Bu konular karşılıklı bir sohbet tarzında ele alınır ve anlatım sık sık ilgi çekici olay ve hikâyelerle süslenir. Bu yazarların hemen hepsi müzik teorisindeki matematik ve fiziksel konuların üzerinde eski kaynaklardaki gibi uzun uzun durmak yerine sürekli müziğin kitaplardan tam olarak öğrenilemeyeceğini vurgulayarak icra ve pratiği ön plâna çıkarmıştır. Müziğin teorik boyutuna ilişkin matematiksel bilgiler önemli ölçüde terk edilmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise Türk ve Batı müziği teorilerinin anlatıldığı çeşitli kitaplar, risaleler ve makaleler yazılmaya başlanmıştır " (Can, 2004: 207-208). "Müzik derslerinde kaynak kitap kullanımı ise 20. yüzyıl başında yaygınlık kazanmaya başlamış ve ders kitaplarının dışında çeşitli dergilerde müzik ile ilgili

KAYNAKÇA

Can, N. (2004). Osmanlı Dönemi Türkçe Müzik Yazmalarında Ünlü Türk Bilgini Fârâbî, GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 2, 203-215.

Elhankızı, A. (2008). Müziğin Temel Kuramları, Eğitim Akademi Yayınları, Konya.

Elhankızı, A. (2012). Uygulamalı Temel Müzik Bilgileri, Eğitim Yayınevi, Konya.

Elitaş, Ö. (2022). Muallim İsmail Hakkı Bey'in Nevrûz Eserlerinin Makam Yönünden İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Sanatta Yeterlik Tezi.

Feridunoğlu, L. (2004). Müziğe Giden Yol Genç Müzisyenin El Kitabı (3. Baskı), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi. Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Konan, D. ve Doğrusöz, N. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Esâtiz-i Elhânımızın SerFirâzı: İsmail Hakkı Bey. Uluslararası Cumhuriyet Sanat Günleri Sempozyum Tam Metin Kitabı,18-20 Nisan 2017, Sivas, Türkiye, ss. 132-138.

Konan, S. D. (2020). Muallim İsmâîl Hakkı Bey; Hayatı ve Dini Musiki Formlarındaki Eserleri Üzerine Bir İnceleme. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, İstanbul.

Köse, Y. (2012). Alıştırmalarla Müzik Teorisi, Arvo Yayınları, İzmir.

Özalp, M. N. (2000). Türk Mûsikîsi Tarihi II. Cilt. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Özcan, N. (2001). İsmail Hakkı Bey. TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt: 23, Sayfa: 101-102, İstanbul.

Özden, E. (2013). "Osmanlı Maarifinde Okutulan Musiki Kitapları", Rast Müzikoloji Dergisi, 1 (1), 78-104.

Satır, Ö. C. (2007). Müzik Kültürü Ders Notları. Ünite 3 – Müzik Teorisine Giriş. Hitit Üniversitesi Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Müzik Bölümü, Sayfa sayısı: 18.

Say, A. (2004). Muallim İsmail Hakkı. Müzik Ansiklopedisi, Cilt:4, Sayfa: 858-859, Başkent Yayınevi, Ankara.

Saygun, A.A. (1958). Musiki Nazariyatı (Birinci Kitap), Maarif Basımevi, İstanbul.

Taşır, H. (2021). Muallim İsmail Hakkı Bey'in Rast Kararlı Saz Semailerinin Makamsal Açıdan İncelenmesi, (Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uslu, R. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Müzik Teorisi Eserleri. https://www.altayli.net/ osmanlidan-cumhuriyete-muzik-teorisi-eserleri.html. (Erişim tarihi: 14.07.2023).

Usman, O. (2017). Temel Müzik Teorisi – Çoksesli Batı Müziğinde Yazım ve Analiz 1. Cilt, Eğitim Yayınevi, Konya.

Yavuzoğlu, N. (2020). Uygulamalı Müzik Teorisi -1, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yurtseven G. ve Sağer T. (2018). Türkiye Cumhuriyeti'nin Müzik Kurumları Yapılanması ve Müziksel Değişim-1950 Sonrası, İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi.

BÖLÜM 10
CHAPTER 10

TÜRKÜLERİN EŞLİKLENMESİNDE " MARŞ ARMONİ"

(KÜRDÎ MAKAMI ÖRNEĞİ)

M. Erhan YİĞİTER[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü. Müzik Eğitimi A.B.D. ORCID No: 0000-0001-6977-7879 mehmeterhan.yigiter@gazi.edu.tr

Giriş

Türk müziği eserlerinin çokseslendirilmesi konusunda Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze süregelen tartışmaların olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte, Kemal İlerici tarafından Türk müziğinin makamsal özellikleri temel alınarak geliştirilmiş olan "Dörtlü Armoni" kuramı ve tonal armoni/modern armoni kuramları eksenli, ayrıca bu birbirinden farklı armoni yaklaşımlarının tümünden yararlanılarak karma biçimde kurgulanmış çokseslendirme örneklerinin mevcut olması "çokseslendirme" konusunda tartışmalarla birlikte farklı arayışların da devam ettiğini göstermektedir.

Türk müziği eserlerinin karakteristik yapılarına (makamsal özellikler, usûl yapısı, ses-hece dağılımı, seslendirme üslûbu, çalgı türü) müdahale edilmeden tiz ve bas seslerin ezgi hattına eşlik etmesi yoluyla daha derinlikli duyum oluşturmak, ayrıca perdeler (mikrotonlar) ve ezgisel hareket yönünden oldukça zengin bir yapıya sahip olduğu bilinen ezgileri kontrast bir zemin üzerine taşıyarak müziksel ifadeyi güçlendirmek gibi amaçlarla gerçekleştirilen armonik tasarımların estetik anlamda daha fazla kabul gördükleri ifade edilebilir. Çokseslilik/çokseslendirme ile ilgili tartışmaların eserlerin tüketim bağlamları, kültür endüstrisi, deneysel müzik ve zaman içerisinde gelişen/değişen estetik beklentiler gibi farklı boyutlarıyla başka bir araştırmada ele alınmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Müzik eğitimi alanında "Çalgı Toplulukları", "Eşlikleme", "Türk Müziği Çokseslendirme", "Armoni" gibi derslerde Türk müziği eserlerinden eğitim materyali olarak yararlanılması sürecinde, Kemal İlerici'nin "Dörtlü Armoni" kuramına alternatif olarak değerlendirilebilecek farklı armoni yaklaşımlarına dair uygulama örnekleri içeren/öneren birçok çalışma mevcuttur. Bu noktada, "Marş Armoni" yürüyüşü ile ilgili örneklere de kaynaklık eden bu çalışmalara değinmek yerinde olacaktır.

Uludağ (2016), "Türk Müziği Çokseslendirme Dersi İçin Tasarlanan Bir Akor Programlama Çalışması ve Etkililik Düzeyleri" başlıklı çalışmasında Türk Müziği Çokseslendirme derslerinde uygulamaya yönelik farklı armoni türleriyle hazırlamış bir akor programlama modeli önermektedir. Uludağ'ın çalışmasında, "Tonal Armoni", "Dörtlü Armoni", "Modern Armoni" ve "Karma Armoni" yaklaşımlarının her birine örnek teşkil edecek biçimde kurgulanmış çokseslendirme örnekleri yer almaktadır.

Albuz (2011), "Türk Müziğinde Çokseslilik Yaklaşımları" başlıklı çalışmasında Türk müziğinde uygulanan farklı çokseslilik yaklaşımlarına ilişkin bazı görüşlere yer vermiş, "Rast", "Karcığar" ve "Hicaz" makamlarında "Tonal Armoni", "Dörtlü Armoni" ve "Karma Armoni" yaklaşımlarında kullanılabilecek alternatif akor yapılarını detaylı biçimde tablolaştırarak sunmuştur. Çalışmada, ele alınan üç farklı armoni yaklaşımına ilişkin eşlikleme örnekleri de yer almaktadır.

Kaynakça

Albuz, A. (2011). Türk Müziğinde Çokseslilik Yaklaşımları. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi. Cilt/Vol.1 Sayı/No.1 (2011): 51-66 https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujad/issue/8720/108880

Albuz, A. (2020). Türk Müziğinde Çokseslilik Yaklaşımlarına Genel Bir Bakış. Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi. Cilt VI / Özel Sayı / Eylül 2020 : 374-398.Doi No: 10.36442/AMADER.2020.27

Cangal, N. (2002). Armoni. 2. Baskı. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Çokamay, B. (2020). Türk Müziğinin Çokseslendirilmesinde Tonal Armoni. 1. Baskı. Konya: Eğitim Yayınevi.

Özkan, İ.H. (1987). "Türk Musikisi Nazariyatı ve Usülleri". 2.Baskı. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Sağer, T., Eroy, O. (2014). Türk Müziği Makam Dizilerinin Modern Armoniyle Çok Seslendirilmesi. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi. Cilt/Vol. 4 Sayı/No.9 (2014):81-91 https://dergipark.org.tr/tr/pub/iujad/issue/8728/108996

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu – Türk Halk Müziği Repertuarı 238-2525-2607-2879 repertuar numaralı eserler.

Uludağ, A.K. (2016). Türk Müziği Çokseslendirme Dersi İçin Tasarlanan Bir Akor Programlama Çalışması ve Etkililik Düzeyleri. Journal of Human Sciences, 13(2), 2563-2576. Doi:10.14687/jhs.v13i2.3792

İnternet Kaynakları

https://musescore.com/user/30545281/scores/6056688

https://musescore.com/user/3819251/scores/5259804

https://musescore.com/user/2538606/scores/4455576

https://www.repertukul.com/HAPISHANELERE-ATTIM-POSTUMU-99

BÖLÜM 11
CHAPTER 11

MÜZİK TEORİSİNDE ARALIK KAVRAMININ PRATİK ÖĞRENİMİ ÜZERİNE YAKLAŞIMLAR

Serkan SELÇUK[1]

1 Dr., Müzik ve Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik teorisi Bölümü, serkanselcuk75@yahoo.com

1. Giriş

Aralık iki sesin arasındaki mesafeye verilen isimdir. Aralıklarla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde genellikle artık, eksik aralıklar bir grupta, büyük küçük olarak isimlendirilen aralıklar başka bir grupta, tam aralık olarak isimlendirilen aralıklar ise farklı bir grupta gösterilmektedir. Bu durumun bazen kafa karışıklığına yol açtığına fark edildiği için gruplama yapmadan her bir aralığı ayrı ayrı değerlendirmenin daha uygun olacağı değerlendirilmiştir. Fakat şu durum da unutulmamalıdır. Aralıklar, küçük, büyük, tam, eksik ya da artık aralık olarak nitelendirilir. (Ünison) 1'li, 4'lü, 5'li ve (oktavlar) 8'li Tam, artık, eksik aralık, 2'li, 3'lü, 6'lı ve 7'li aralıklar küçük, büyük aralık olarak nitelendirilir.

Aralıklar tampere sisteminden oluşmaktadır. Her aralık yarım sesten oluşur ve iki yarım ses bir tam sesi meydana getirir. Eşit tampere sistem basitçe, bir oktav aralığının 12 eşit parçaya bölünerek her bir aralığın birbirine eşit uzaklıkta olduğu sistem olarak tanımlanabilir (Lindley, 2001)

2. Basit ve Bileşik aralıklar

Oktav aralığına kadar olan aralıklara basit aralıklar denir.

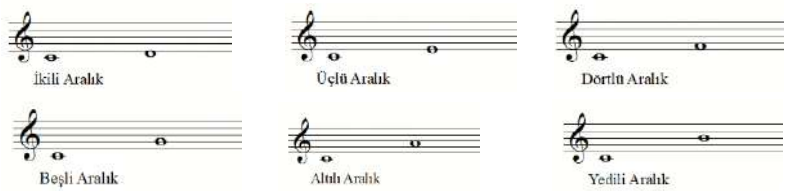

Şekil 2.1 Basit aralık

Verilen sesin durduğu basamağı 1. basamak olarak kabul edip 8. basamağa çıkan oraya notaya oktav denir.

KAYNAKLAR

Cangal, N. (2005). Armoni (3. Basım). Ankara: Arkadas Yayıncılık.

Çelebioğlu, E. (2008). Müzik Kuramı. İstanbul: Bizim Kitaplar Yayıncılık.

Kolçak, O. (2005). Müziği Öğreniyoruz. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Lindley, M. ve Ortgies, I. (2006). Bach-Style Keyboard Tuning. Early Music, 34(4), s. 613-623.

Owen, H. (2000). Music Theory Resource Book. New York: Oxford University Press.

Korsakof, N.R. (2003). Armoni. İstanbul: Pan Yayıncılık.

Yakın, M. (2015). Müzik Teorisi1. Ankara:Okul Kitapları Sanayi ve Ticaret LTD. ŞTİ., s.34.

BÖLÜM 12
CHAPTER 12

MUSSOLINI DÖNEMİ BEYAZ TELEFON FİLMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

F. Nihan ŞEN[1]

1 Doç., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sahne Dekoru ve Kostümü Bölümü, fatma.nihan.sen@msgsu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3840-3545

Giriş

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde toplum yapılarındaki ve yönetim biçimlerindeki değişimler, yükselen faşist eğilimlerin özgürlüklere müdahalesi, savaş ekonomilerinin getirdiği yokluk, değişen toplum sınıflarının ve hayata bakışın bu dönemde ortaya çıkan sanat akımlarına nasıl bir arka plan oluşturduğu bu yazıda genel olarak anlatılacak, Avrupa genelinde oluşan bu arka plan İtalyan Sinemasının özelinde *"Beyaz Telefon/Salon Filmleri"*nin oluşturulması, bir propaganda aracı olarak kullanılması, İkinci Dünya Savaşı'nın ve beraberinde faşist eğilimlerin sonlanması sürecinde Yeni Gerçekçi Sinemaya giden yol detaylandırılarak anlatılacaktır. Bu bağlamda;

Birinci Bölüm; İkinci Dünya Savaşı öncesi ve savaş sırasında Avrupa'nın genel durumu, Benito Mussolini'nin iktidara gelişi ve faşist yönetimin oluşumu,

İkinci Bölüm; Avrupa'yı etkisi altına alan faşizmin, teknolojik, ekonomik koşulların, dönemin düşünsel arka planının etkisiyle modern sanatın ortaya çıkışı ve *Art Deco/Art Moderne* hareketinin oluşumu,

Üçüncü Bölüm; Benito Mussolini tarafından İtalya'da kurulan film stüdyoları, bu stüdyolarda ağırlıklı olarak çekilen "Beyaz Telefon/Salon Filmleri"nin mimari ve iç mekan tasarımları da göz önünde bulundurularak bir propaganda aracı olarak kullanılması ve dış dünyadan kopuk bir gerçekliğin filmlerin bakış açısı olarak belirlenmesi,

Sonuç Bölümünde; önceki üç bölümün verilerinin değerlendirilerek beyaz telefon filmleriyle oluşturulan yapay gerçeklik algısının İkinci Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla stüdyo dışındaki hayatın gerçeğine odaklanılması ve Yeni Gerçekçi Sinemanın ortaya çıkışı Gilles Deleuze ve Felix Guatarri'nin *"kadraj içi"* ve *"kadraj dışı"* kavramları üzerinden ilişkilendirilecektir.

1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Avrupa'da Toplumsal Koşullar

Arka planını çok uluslu imparatorlukların devrilmesi ve yerine ulus devletlerin kurulmasını sağlayan düşünsel temellerden alan Avrupa, yirminci yüzyılın ilk çeyreğinin sonuna doğru I. Dünya Savaşı'na girer. Büyük dönüşümler çağı sancılarla ve acıyla ortaya çıkmıştır. 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı, aslında 18. yüzyılda Avrupa'nın dünyaya bakışını değiştiren *Aydınlanma Felsefesinin* ve bunun sosyal, iktisadi ve politik alanlardaki yansımasının yarattığı krizin, -bir modernleşme krizinin- kendini dışa vurma biçimidir. (ÖRS. Birsen, 2015, s. 483) 19. yüzyıl gelişen, sanayileşen Avrupa Devletlerinin kendilerini ulus devletler olarak tanımlamaya başladıkları, toplumun sınıflarının hızla değişen dünya ve

Kaynakça

ALA, S. (2010). *İtalyan Sinemasına Bakış.* (1 b., s. 183). İstanbul: Krmızı Kedi Yayınevi.

ARWAS. Victor. (1976). *Art Deco.* Fakenham: Cox Wyman Ltd.,.

BETTELLA, P. (2015). Vicarious Mothers in Fascist Regime Cinema. (B. Barbalato, Dü.) *Mnemosyne, o la Costruzione Del Senso*(8), 117-140.

CANOVA, G. (1998). Good On The First Take. D. M. Cattaneo (Dü.) içinde, *Cinecittà Endless Magic* (s. 96). Roma: National Geographic.

CARTER-LOME. Maxine. (2023). *1925 Exposition: Art Deco on the World Stage*. Ekim 10, 2023 tarihinde Journal of Antiques&Collectibles: https://journalofantiques.com/features/1925-exposition-art-deco-on-the-world-stage/ adresinden alındı

CERMAN., J. (2020). *L'Exposition internationale des arts décoratifs et industriels modernes de 1925*. Ekim 10, 2023 tarihinde EHNE ENCYCLOPÉDIE D'HISTOIRE NUMÉRIQUE DE L'EUROPE: https://ehne.fr/fr/encyclopedie/th%C3%A9matiques/les-arts-en-europe/expositions-les-arts-et-la-diplomatie/l%E2%80%99exposition-internationale-des-arts-d%C3%A9coratifs-et-industriels-modernes-de-1925 adresinden alındı

CONTI, M. (1998). Quiet Please ! Roll The Camera. D. M. CATTANEO (Dü.) içinde, *Cinecittà Endless Magic* (s. 96). Roma: National Geographic.

DOĞAN. Meltem Deniz. (2019, 11 5). *Bir Zamanlar İtalya: Telefon, Propaganda ve Sinemanın Kesiştiği Yer*. Ekim 10, 2023 tarihinde https://geekyapar.com/: https://geekyapar.com/geek-dosya/bir-zamanlar-italya-telefon-propaganda-sinemanin-kesistigi-yer/ adresinden alındı

EDWARDS, A. (2006, February 28). *Architectural Digest*. Ekim 10, 2023 tarihinde https://www.architecturaldigest.com/story/art-deco-film-sets-article: https://www.architecturaldigest.com/story/art-deco-film-sets-article adresinden alındı

Estorick Collection of Modern Italian Art. (tarih yok). Ekim 10, 2023 tarihinde Estorick Collection: https://www.estorickcollection.com/exhibitions/rationalism-on-set-glamour-and-modernity-in-1930s-italian-cinema adresinden alındı

GUATTARI, F., & DELEUZE, G. (2021). *Sinema I: Hareket -İmge* (1. b., s.288). Norgunk Yayıncılık.

HOBSBAWM. Eric. (1996). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı* (1. b., s.670). (Y. Alogan, Çev.) İstanbul: Sarmal Yayınevi.

INNOCENTI, N. D. (2018, Nisan 27). *Estetica e set per telefoni bianchi*. Ekim 10, 2023 tarihinde 24 Culltura: https://www.ilsole24ore.com/art/estetica-e-set-telefoni-bianchi-AEUqnGfE adresinden alındı

KARABULUT, T. (2022). Sine-Kent: Roma Italyan Sinemasının İçerisinde Roma Kentinin Yansımaları. (D. BÜYÜKÖZKAN, Dü.) *Pathos*(12), 66-82.

KARATEKE, Y. A. (2023, Ağustos 18). *ART DECO SANAT AKIMI: NEDİR, TARİHİ, SANATÇILARI, KARAKTERİSTİĞİ, ESERLERİ VE FAZLASI*. Ekim 10, 2023 tarihinde https://hoghheim.com/: https://hoghheim.com/blogs/sanat-tarihi/art-deco-nedir adresinden alındı

KAVRAKOĞLU. Füsun. (tarih yok). *İtalyan Yeni Gerçekçi Sineması*. Ekim 10, 2023 tarihinde https://kavrakoglu.com/: https://kavrakoglu.com/italyan-yeni-gercekci-sinemasi/amp/ adresinden alındı

Kulübü, B. Ü. (2019, Ağustos 19). *http://structpedia.com/*. 2023 tarihinde Mimari Sanatta Devrim: Art Deco ve Art Nouveau: http://structpedia.com/mimari-sanatta-devrim-art-deco-ve-art-nouveau/ adresinden alındı

LYNTON, N. (1991). *Modern Sanatın Öyküsü.* (S. Ö. Cevat ÇAPAN, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.

McCLINTON MORRISON., K. (1976). *Art Deco A Guide For Collectors* (2 b.). New York: Clarkson N. Potter, Inc./ Publisher.

MOLİTERNO. Gino. (2021). *Historical Dictionary of Italian Cinema* (Second Edition b.). London: ROWMAN & LITTLEFIELD.

NICOLOSO. Paolo. (2022). *Mussolini, Architect Propaganda and Urban Landscape in Fascist Italy.* Toronto Buffalo London: University of Toronto Press.

ÖRS. Birsen. (2015). Faşizm Modernitenin Karanlık Yüzü. B. ÖRS. (Dü.) içinde, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* (8 b., s. 564). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları:188.

PAXTON., R. O. (2020). *Faşizmin Anatomisi* (2 b.). (H. ATAY, & H. D. ATAY, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

The Art Story: *https://www.theartstory.org/*. (tarih yok). 10 10, 2023 tarihinde https://www.theartstory.org/movement/art-deco/ adresinden alındı

WEISNER-HANKS, M. (2022). *Kısa Dünya Tarihi* (3 b.). (S. ÇAĞLAYAN, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Resimler

1930s Rationalism on Film. (tarih yok). Due Cuori Felici / Two Happy Hearts . Ekim 10, 2023 tarihinde Architecture Today: https://architecturetoday.co.uk/1930s-rationalism-on-film/# adresinden alındı

Beyaz Telefon Filmleri Stüdyo Set Tasarımı Örnekleri (2018, Mart 29). *London. On showcase Rationalism on set.* Ekim 10, 2023 tarihinde Domus: https://www.domusweb.it/en/art/2018/03/27/london-on-showcase-rationalism-on-set.html adresinden alındı

BLASETTİ, Alberti. (1958). Duce'yi Yönetmen olarak Tasvir Eden Devasa Fon, *Cinecittà* Stüdyoları . *Cinecittà Endless Magic* (s. 5). Roma: Nationa Geographic.

d'Alsace Evi Yatak Odası. (tarih yok). Ekim 10, 2023 tarihinde www.arthurchandler.com: www.arthurchandler.com/1925-art-deco-exposition adresinden alındı

Exposition internationale des Arts décoratifs et industriels modernes de Paris en 1925. (2016, July 04). Ekim 10, 2023 tarihinde Wikimedia Common: https://en.m.wikipedia.org/wiki/File:Paris-FR-75-Expo_1925_Arts_d%C3%A9coratifs-pavillon_des_Galeries_Lafayette.jpg adresinden alındı

La Casa del Peccato /The House of Sin 1938. (2023, Ekim 10). Wikipedia: https://sh.wikipedia.org/wiki/La_casa_del_peccato_%28film,_1938%29 adresinden alınmıştır

La Casa del Peccato /The House of Sin 1938(2018, Mart 29). *London. On showcase Rationalism on set.* Ekim 10, 2023 tarihinde Domus: https://www.domusweb.it/en/art/2018/03/27/london-on-showcase-rationalism-on-set.html adresinden alındı

Le Corbusier's Pavyonu "l'Esprit Nouveau". (tarih yok). Ekim 10, 2023 tarihinde www.arthurchandler.com: www.arthurchandler.com/1925-art-deco-exposition adresinden alındı

Paris, 1925 : Exposition Internationale des Arts Décoratifs. (tarih yok). Ekim 10, 2023 tarihinde Victoria & Alberti Museum: https://collections.vam.ac.uk/item/O175840/paris-1925-exposition-internationale-poster-bonfils-robert/paris-1925--exposition-internationale-poster-bonfils-robert/ adresinden alındı

Patatrac**,**1931 (2018, Mart 29). *London. On showcase Rationalism on set.* Ekim 10, 2023 tarihinde Domus: https://www.domusweb.it/en/art/2018/03/27/london-on-showcase-rationalism-on-set.html adresinden alındı

Poster of the International Decorative Arts Exhibition 1925. (2014, April 27). Ekim 10, 2023 tarihinde Wikimedia Commons: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Poster_Expo_1925.JPG adresinden alındı

Roma Città Aperta/Roma Open City 1945. (2021). Ekim 10, 2023 tarihinde www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=3A1aa8QQPO8 adresinden alındı

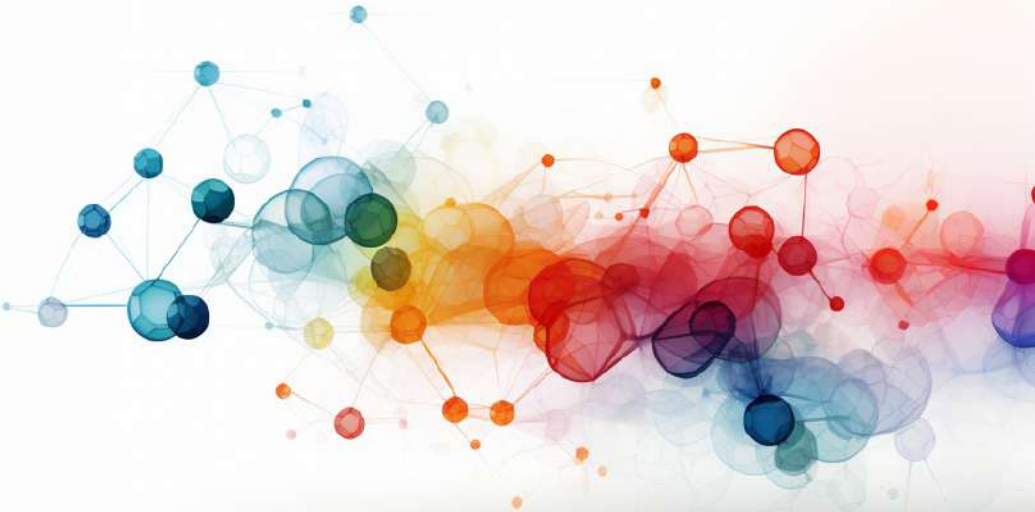

BÖLÜM 13
CHAPTER 13

RAMAZAN GÜNGÖR (TOPAL RAMAZAN)

Elif Nun GÖKÇE[1]

1 Öğretim Görevlisi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, ORCİD NO:0000000257992843, elifnungokce@mgu.edu.tr

GİRİŞ

Ramazan Güngör, 1924 yılında, Muğla'nın Fethiye ilçesinde, Seydikemer Belediyesi'ne bağlı Kadıköy mahallesinde dünyaya gelmiştir. 20.Yüzyılda yaşamış olmasına rağmen tam doğum tarihi ne yazık ki bilinmemektedir. Annesinin adı Sıdıka, babasının adı Mustafa Yanatma'dır. Sanatçı, "Yanatma" olan asıl soyadını sevmediği ve dayısı Osman Güngör'ün yanında büyümüş olması sebebiyle soyadını daha sonra kendi isteğiyle "Güngör" olarak değiştirmiştir.

Çocukluğunu Fethiye Girdev yaylasının Çörten Boğazı'nda geçiren Ramazan Güngör, köyünde ilkokul olmadığı için hiç okula gidememiş, okuma – yazma becerisini kendi imkânlarıyla ilerletmiştir. Bilinen asıl mesleği marangozluk olsa da yoksulluk sebebiyle gençlik yıllarında bir dönem inşaat işçiliği de yapmıştır. Askerden döndükten sonra 1949 yılında, çalıştığı bir inşaatın çatısından düşerek yaralanmış, bu kazanın ardından ayakları sakat kalmıştır. Sakatlığından dolayı yaşadığı bölgede adı Ramazan Güngör'den ziyade "Topal Ramazan" lakabı ile anılmış olup günümüzde de bu şekilde bilinmektedir. Ramazan Güngör, yaşadığı bu kazanın bedeninde yarattığı tahribattan sonra ömrünün sonuna kadar sadece saz yapımı ve icrasıyla meşgul olmuş, geçimini kıt kanaat bu işle sürdürmüştür.

Sanatçının, gerek çalgının yapımı gerekse icra şekli sebebiyle kendi adıyla anılan "Üçtelli Kopuz" ile tanışması ve sazı çalmaya başlaması, annesi Sıdıka Hanımın altı yaşında iken oğluna aldığı kopuzla başlamıştır. Sanatçının babası Mustafa Yanatma, bağlama çalmayı bilse de kopuz-üç telli çalmayı, kendi köylüleri olan Ömer Ali Merci ile Mehmet Fırtına'dan öğrendiği bilinmektedir.

Ramazan Güngör, Jerome Cler[1] tarafından kayda alınan belgesel niteliğindeki arşiv görüntülerinde, kendi anlatımıyla saz çalmayı bilmeden saz yaptığını anlatır. İlk yaptığı saz büyük boy bir bağlamadır. Her boy sazı çalabilmesine karşın tezene kullanmayı sevmediği için büyük boy sazları çalmayı tercih etmemiş, bu tür sazları daha çok, geçimini sağlayabilmek adına tamir, bakım, teknelerini oyma gibi işlerde eline almıştır.

Müzik ve folklor alanında çalışan tanınmış akademisyenler ve müzisyenler için Ramazan Güngör'ün kendi adıyla anılan üç telli kopuzu ve bu çalgıyı tezene kullanmadan parmak ile çalma tekniği merak uyandırmıştır. Yaşadığı dönemde Arif Sağ, Erdal Erzincan, Erol Parlak, Sümer Ezgü gibi isimlere, Türk Halk Müziği alanında gerek saz gerek ses gerekse derleme çalışmalarında birebir katkı sunduğu bilinmektedir. Kendisinden derlenen eserler TRT repertuarına ve Kültür Bakanlığı arşivine ve girmiştir.

1 Jerome Cler: Fransız araştırmacı. Hayri Dev ve bölge müziği, çalgıları üzerine yaptığı çalışmalarla SorbonneÜniversitesi'nden doçentlik almıştır. Buna ek olarak elimizde bulunan en kapsamlı Ramazan Güngör çekimleri de kendisine aittir.

KAYNAKLAR

Ayyıldız, Sinan - Parlak, Erol (2018). *The Orıgın Of Parmak Vurma (Two-Hand Tappıng) Technıque Of Saz(Bağlama).* Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt: 11 Sayı: 57

Ekici, Savaş (1984). *"Ramazan Güngör ve Kopuzu İle Çaldığı Ezgiler"*. Millî Folklor. 22: 45-48.

Ekici, Savaş (1993). '*Ramazan Güngör ve Üç Telli Kopuzu'.* Kültür Bakanlığı HAGEM Yay.

Jerome Cler. *'Ramazan Güngör Belgeseli'.* https://www.youtube.com/watch?v=aPg6aR99Ktc (E.T: 07/07/2023)

Güngör, Ramazan (1997). *'Fethiyeli Ramazan Güngör ve Üç Telli Bağlaması'.* Kalan Müzik.

Topuzkanamış, Engin. (Röportaj T: 07.07.2023).

TRT Nota Arşivi, http://www.notaarsivleri.com/turk-halk-muzigi/4181.html (E.T: 10/07/2023).

TRT Arşiv. '*Üçtelli Kopuz Üstadı Ramazan Güngör'*. 1990.https://www.youtube.com/watch?v=PLxcmYnhx4Y (E.T: 10/07/2023).

BÖLÜM 14
CHAPTER 14

YORGO BACANOS

(21 EYLÜL 1900 - 24 ŞUBAT 1977)

Elif Nun GÖKÇE[1]

1 Öğretim Görevlisi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, ORCİD NO:0000000257992843, elifnungokce@mgu.edu.tr

Giriş

Geleneksel Türk müziğinin icrasında, orkestra için önemli çalgılardan biri de uddur. Ud kelimesinin etimolojik olarak kökeni Arapçaya dayanmaktadır. Kelimenin aslı Arapçada (عود) 'ûd' şeklinde yazılıp söylenmektedir. Geleneğimizde kelime Anadolu'da da ud olarak söylenmiş, yazılmıştır ancak Türk Dil Kurumu'na göre; kelime bitişindeki 'd' foneminin telaffuz zorluğunu aşmak maksadı ile yani söyleniş kolaylığı sebebiyle çalgının yazılışı da söylenişi de günümüzde ut'a dönüşmüştür. Bu çalışmada çalgının adı, yazı boyunca gelenekteki söylenişine sadık kalınarak 'ud' şeklinde kaleme alınacaktır.

Udun tarihi eskilere dayanıp kadim bir gelenekten gelmektedir. Geniş gövdeli, kısa saplı ve telli çalgılar ailesinden bir çalgıdır. TDK'ye göre iki anlamı vardır ancak bu anlamlar, kelime güncel haliyle yazıldığında karşımıza çıkmaktadır. İlki 'utanma' anlamıdır. İkinci anlamı ise "Klasik Türk müziği araçlarından, iri karınlı, kirişli, mızrapla çalınan bir çalgı' şeklinde yazmaktadır.[1] Lavtagiller familyasına ait olduğundan şekli lavtaya benzemektedir. Yapısal olarak altı adet teli vardır. Akort için kullanılan burgular ve göğsünde mızraplık ve eşik bulunmaktadır. Anadolu'da kopuzun farklı bir çeşidi olarak düşünülmüş ve kopuz ailesinden bir çalgı olarak anılmıştır. Tanrıkorur'a göre; 'Osmanlı Sarayının düğün ve benzeri şenlikleri münasebetiyle yazılan minyatürlü sürnamelerinde[2], kopuzun iki değişik boyu olan ud ve şehrud diğer sazlar arasında ön planda görülmektedir' (Tanrıkorur, 2001: 177-179).

Ud, geçmişte de günümüzde olduğu gibi Türkiye, Ermenistan, İran, Arabistan yarımadası içinde Cezayir, Fas, Tunus'ta yaygın olarak kullanılmıştır. Kendine has tınısı ve ses rengi ile ud, sahne üzerinde de stüdyo kayıtlarında da en aranılan çalgılardan biri olarak ilgi görmeye devam etmektedir.

Ud, yirminci yüzyıla kadar Türk müziği içinde saz heyetlerinde eşlik sazı olarak yer almışsa da solistik özelliği ile pek fazla gündeme gelmemiştir. Yorgo Bacanos öncesine ait ud icrası yaklaşımları genellikle saz heyeti içinde naif bir varlıkla sergilenmiştir. Çalışmamızda 20. yüzyılda, ud icracılığında çığır açan Bacanos'un icracılığında hissedilen farklılıklarla üstünlüklere verilecek olup Yorgo Bacanos'un uddaki virtüözitesi göz önünde bulundurularak, müzisyen kimliği ile yaratmış olduğu icralar ve eserler değerlendirilecektir.

Çalışmamızda edebiyat tarama tekniği kullanılmış, Yorgo Bacanos ile aynı kurum ve saz heyetlerinde icracı olarak birlikte çalışmış ve hali ha-

1 https://sozluk.gov.tr/ (E.T: 07.07.2023).
2 Türk edebiyatında, Osmanlı döneminde yapılan şenliklerin edebi metin şeklinde yazıldığı eserlere verilen genel addır.

KAYNAKÇA

Anadolu, Vahit. (2023).

Gülmez. K. (2020). *"Yorgo Bacanos'un Taş Plaklardaki Gazel Eşliklerinin Teknik Ve Makamsal Analizi".* İstanbul. Y. Lisans Tezi.

Kaçar. G. Y. (2000). *"Yorgo Bacanos'un Ud Taksimleri".* Ankara. Doktora Tezi.

Önaldı. T. (2023).

Tanrıkorur. C. (2001). *"Biraz da Müzik"*. İstanbul. Zaman Kitapçılık.

TDK. *"Güncel Türkçe Sözlük".* https://sozluk.gov.tr/ (E.T: 06.07.2023).

The Metropolitan Museum Of Art. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/656846 (E.T: 09.08.2023).

http://www.udistanbul.com/yazilar/yorgo-bacanos.html (E.T: 07.07.2023).

https://www.baglamaci.com.tr/urun/profesyonel-ud/ (E.T: 09.07.2023).

http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/ara.aspx?arakelime=yorgo%20bacanos&isadv=false&fbclid=%C4%B1war3u2g-voscvd8d_-srstciu-ubf7lp-czn2vhoxbsntz97hdynlokr-r-ow (E.T: 09.07.2023).

URL 1 - 2: https://www.facebook.com/profile.php?id=100063632074151 (E.T: 10.07.2023).

İktisadi - İdari Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Mustafa METE

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Mustafa METE

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-211-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

AFETLERDE KARAR DESTEK SİSTEMLERİ

Hazal AKBAL 1

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARININ EKONOMİYE VE EKONOMİK BÜYÜMEYE KATKISI

Ayşen BAKKALOĞLU 19

BÖLÜM 3

ÜRETİM BÖLÜMÜNDE VARDİYA SİSTEMİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Sinan AKKOYUN, Gülten DEMİRTÜRK 41

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE KADIN İSTİHDAMI VE EKONOMİK KALKINMA: 2000-2006 DÖNEMİ

Serkan DEĞİRMENCİ 53

BÖLÜM 5

HAYAT KURTARAN BİR GİRİŞİMCİLİK SÜRECİ-YERLİ SOLUNUM CİHAZI ÜRETİMİ

Aslışah ŞENAK DÜZARAT, Nuray GİRGİNER 85

BÖLÜM 6

YEŞİL TAHVİLLER, GELENEKSEL TAHVİLLER VE FİNANSAL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ

Fatime YILMAZ, Gamze GÖÇMEN YAĞCILAR 103

BÖLÜM 7

STOKASTİK BASKINLIK İLE PORTFÖY SEÇİMİ: SEKTÖREL FARKLILIKLARIN TÜRKİYE VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ÖRNEĞİNDE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Umut UĞURLU*..... *131

BÖLÜM 8

ÖRGÜTSEL SİNİZMİN, İŞE YABANCILAŞMA ÜSTÜNDEN İŞE DEVAMSIZLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Güner ÇÖL*..... *159

BÖLÜM 9

EKONOMİK KRİZLER VE SOSYO EKONOMİK ETKİLERİ

Ceyhun HAYDAROĞLU, Berker ÇIRAK*..... *179

BÖLÜM 1

AFETLERDE KARAR DESTEK SİSTEMLERİ

Hazal AKBAL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde Zübeyde Hanım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Niğde, Türkiye. hazalakbal@ohu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-5129-9773

GİRİŞ

Acil Durum Olay Veri Tabanı (EM-DAT)'a göre 2022 yılında dünya çapında toplamda 387 afet kaydedilmiş olup bu durum 30.704 kişinin hayatını kaybetmesine ve 185 milyon kişinin etkilenmesine neden olmuştur. Ekonomik kayıplar ise yaklaşık 223,8 milyar ABD doları olarak gerçekleşmiştir. Sıcak hava dalgaları Avrupa'da 16.000'den fazla kişinin ölümüne neden olurken, Afrika'da kuraklık 88,9 milyon kişiyi etkilemiştir. Florida'daki Lan Kasırgası, Amerika kıtasında tek başına 100 milyar ABD dolarına mal olan hasara neden olmuştur. 2022 yılında gerçekleşen 387 afet olayının toplamı, 2002 yılından 2021'e kadar olan ortalamanın (370) üzerinde seyretmiştir. Afet türlerinin her birinin görülme sıklığı da son yirmi yılın ortalama seviyelerine yakın durumdadır (EM-DAT, 2023).

Dünya çapında meydana gelen afetlerin yıkıcı etkileri düşünüldüğünde etkili bir afet yönetim sisteminin varlığı hayati önem taşımaktadır. Değişen ve gelişen teknoloji hayatımızın her alanında fayda yaratmakla birlikte etkin ve verimli afet yönetim süreçleri için de önemli katkılar sunmaktadır. Olası bir afet durumu meydana gelmeden önce çeşitli tahminleme yöntemleri ile afetlerin etkilerini en aza indirerek toplumsal hayatı önemli derecede etkileyebilecek unsurlara müdahale edebilmek mümkün olacaktır. Afete hazırlık, müdahale ve yeniden inşa süreçlerini doğru yönetebilmek doğru afet yönetim planları ile mümkündür.

Afet yönetim süreci acil müdahale gerektiren karmaşık yapılı süreçler olup bu karmaşık yapı içerisinde doğru kararlar alabilmek hayati önem taşımaktadır. Bu karmaşıklık hayatımızın pek çok alanında fayda sağlayan bilgi teknolojilerinin karar vericiler tarafından kullanımı ile çözüme kavuşturulabilecektir. Karar destek sistemleri bu anlamda karar vericilere önemli faydalar sunmaktadır. Sosyal ağlardan yapay zekâya bulut sistemlerden coğrafi bilgi sistemleri teknolojilerine kadar afet yönetimi konusunda birçok teknolojiden yararlanılmaktadır. Dünya genelinde milyonlarca insanın hayatını doğrudan etkileyen afetlerde en doğru ve hızlı karar alma karar destek sistemleri ile verilebilmektedir.

Afetlerde karar destek sistemlerinin anlatıldığı bu bölümde ilk olarak kavramsal çerçeve kapsamında afet, afet yönetimi, afet yönetim süreci ve karar destek sistemlerine ilişkin bilgiler sunulmuştur. Daha sonra afetlerde karar destek sistemlerine ilişkin uygulamalar açıklamalı olarak ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD). (2021). *Görev ve Yetkileri*. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/afadhakkinda (Erişim Tarihi: 16.08.2023).

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD). (2021). *Türkiye Afet Müdahale Planı*. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/turkiye-afet-mudahale-plani (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD). (2021). *AYDES Uzaktan Algılama (UZAL).* Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/aydes-uzaktan-algilama-uzal55 (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD). (2021). *AYDES - Kitle Kaynak*. Erişim adresi: https://www.afad.gov.tr/aydes---kitle-kaynak (Erişim Tarihi: 21.08.2023).

Akalın, B., Veranyurt, Ü. (2022). Sağlık Bilimlerinde Yapay Zekâ Tabanlı Klinik Karar Destek Sistemleri. *Gevher Nesibe Journal of Medical & Health Sciences*, 7(18): 64-73.

Akay, A. (2022). 2022'de Dünyada ve Türkiye'de Afetler- Akademik Değerlendirmeler. Türkiye İnsani Çalışmalar Yıllığı. Erişim adresi: https://yillik.kizilayakademi.org.tr/2022de-dunyada-ve-turkiyede-afetler/(Erişim Tarihi: 23.08.2023).

Akıncı, H. (2023). Afetlerde Sosyal Hizmet Etiği. Durmuş, A., Amarat, M. (Ed.), *Olağan Dışı Durumlarda Sağlık Yönetimi* içinde (ss.299-318): İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.

Alter, S.L. (1980). *Decision Support Systems: Current Practice and Continuing Challenge*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Bayraktar, H., Bayar, D.Y., Kara, B. (2022). Akıllı Şehirlerde Afet ve Acil Durum Yönetimi. VIII. Uzaktan Algılama-CBS Sempozyumu (UZAL-CBS 2022), 17-19 Kasım 2022, Ankara.

Beamon, B.M., Kotleba, S.A. (2006). Inventory Modelling For Complex Emergencies In Humanitarian Relief Operations. *International Journal Of Logistics Research And Applications*, 9(1): 1-18.

Cebeci, H.İ., Odabaş, D. (2019). Kimyasal, biyolojik, radyolojik ve nükleer afetleri yönetmek için bir karar destek sistemi modeli önerisi. *Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü Dergisi*, 1(1): 41-50.

Chaudhuri, N., Bose, I. (2020). Exploring the role of deep neural networks for post-disaster decision support. *Decision Support Systems*, 130:1-10.

Coşkun, A.M. (2021). Afet Yönetimi ve Karar Destek Sistemi (AYDES) Üzerine Bir Çalışma. *Kaytek Dergisi*, 3(1): 61-80.

Daniela, M. (2019). Decision Support Systems to Create A Competitive Advantage. *Internal Auditing & Risk Management*, 3(55): 76-82.

Demirbilek, Ö. (2023). Büyük Kahramanmaraş Depremi Sonrası Afet Yönetimi Sürecinin Değerlendirilmesi ve Gelecek İçin Çözüm Önerileri, Öztürk, M., Kırca, M. (Ed.), Kahramanmaraş Merkezli Depremler Sonrası İçin Akademik Öneriler içinde (ss. 183- 193). Gaziantep: Özgür Yayınları.

EM-DAT- The International Disaster Database (2023). Disasters1 Year in Review 2022. Erişim adresi: https://www.emdat.be/publications/ (Erişim tarihi: 22.08.2023).

Filiz, M. (2023). Afetlerde Çevre Sağlığı Hizmetleri. Durmuş, A., Amarat, M. (Ed.), *Olağan Dışı Durumlarda Sağlık Yönetimi* içinde (ss.121-154): İstanbul: Efe Akademik Yayıncılık.

Horita, F.E.A., Albuquerque, J.P. (2013). An Approach to Support Decision-Making in Disaster Management based on Volunteer Geographic Information (VGI) and Spatial Decision Support Systems (SDSS). Proceedings of the 10th International ISCRAM Conference, Baden-Baden, Germany, May 2013.

Inan, D.I., Beydoun, G., Pradhan, B. (2018). Developing a decision support system for Disaster Management: Case study of an Indonesia volcano eruption. *International Journal of Disaster Risk Reduction,* 31:711-721.

İlter, H.B., Özkeser, İ. (2007). Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Afet ve Acil Durum Yönetim Bilgi Sistemleri. TMMOB Afet Sempozyumu, ss.295-300.

Karaağaç, D., Karaman, H., Aktuğ, B. (2019). Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Kahramanmaraş İlinin Afetselliğinin İncelenmesi. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 17. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, 25-27 Nisan 2019, Ankara.

Keen, P.G.W. (1980). Adaptive Design For Decision Support Systems. *Acm Sigoa Newsletter*, 1(4-5): 15-25.

Kumar, S., Havey, T. (2013). Before and after disaster strikes:A relief supply chain decision support framework. *Int. J. Production Economics*, 145: 613-629.

Lan, S. (2002). Disaster Management Plan. Semiconductor Manufacturing Technology Workshop, Hsinchu, Taiwan, ss. 219-226, doi: 10.1109/SMTW.2002.1197420.

Lu, Y., Yang, D. (2011). Information exchange in virtual communities under extreme disaster conditions. *Decision Support Systems*, 50: 529-538.

Memiş, L., Babaoğlu, C. (2020). Acil Durum ve Afet Yönetiminde Süreç Yaklaşımı ve Teknoloji. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(4): 776-791.

Macit, İ. (2018a). Bütünleşik Afet Yönetim Sistemleri İçin Karar Destek Sistemi Geliştirilmesi: Mobil Uygulama Örneği. *Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi,* 2(1):23-41.

Macit, İ. (2018b). Afetlerde Karar Destek Sistemi: Mobil Uygulama Örneği. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(25): 1909-

1919.

Macit, İ. (2019). Bütünleşik Afet Yönetiminde Sendai Çerçeve Eylem Planının Beklenen Etkisi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 5(1): 175-186.

Moehrle, S. (2012). Generic self-learning decision support system for large-scale disasters. Proceedings of the 9th International ISCRAM Conference, Vancouver, Canada, April 2012.

Mufana, M.W., Ibrahim, A. (2022). Implementation of Smart Grid Decision Support Systems. *International Digital Organization for Scientific Research, 7*(1): 50-57,

Power, J. D., (2002). *Decision Support Systems: Concepts and Resources for Managers*. Quorum Books: Westport, CN.

Rakes, T.R., Deane, J.K., Rees, L.P., Fetter, G.M. (2014). A decision support system for post-disaster interim housing. *Decision Support Systems*, 66: 160-169.

Rolland, E., Patterson, R.A. Ward, K., Dodin, B. (2010). Decision support for disaster management. *Oper Manag Res*, 3:68–79.

Skliarov, S., Kaptan, K., Khorram-Manesh, A. (2017). Definition and general principles of disasters. A. Khorram-Manesh (Ed.), *Handbook of disaster and emergency management* içinde (ss. 17-23). Sweden: Kompendiet.

Sprague, R.H. (1980). A Framework for the Development of Decision Support Systems. *Management Information Systems Research Center*, University of Minnesota, 4(4): 1-26.

Sufi, F. (2022). A decision support system for extracting artificial intelligence-driven insights from live twitter feeds on natural disasters. *Decision Analytics Journal*, 5:1-12.

Şimşek, P., Karaismailoğlu, D. (2020). Acil Servislerde Klinik Karar Destek Sistemlerinin Kullanımı. 2. Uluslararası İnovatif Hemşirelik Kongresi – 1. İnovatif Hemşirelik Öğrencileri Sempozyumu, 22-24 2020 (ss.195-198).

Tuncer, C.O. (2022). Kamu Yönetimi Bağlamında Afet Yönetiminde Örnek Bir Uygulama: AYDES. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 59: 158-180.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2023). Sendai Framework Terminology On Disaster Risk Reduction. Erişim adresi: https://www.undrr.org/terminology/disaster (Erişim tarihi: 23.08.2023).

World Health Organization (WHO). (2023). Disasters and emergencies. Erişim adresi: https://www.who.int/teams/integrated-health-services/clinical-services-and-systems/surgical-care/disasters-and-emergencies. (Erişim tarihi: 23.08.2023).

BÖLÜM 2

TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARININ EKONOMİYE VE EKONOMİK BÜYÜMEYE KATKISI

Ayşen BAKKALOĞLU[1]

1 Dr. Dr. Öğretim Üyesi İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Ekonomi Bölümü aysen.bakkaloglu@nisantasi.edu.tr, ORCID No:0000-0002-2500-146X

GİRİŞ

Ekonomik gelişim ve finansal gelişim arasındaki odak noktası, ekonomistlerin araştırmalarında şıkça ele aldıkları konuların başında gelmektedir. Finansal gelişim sürecinin ekonomik büyümeye etkisi sürekli araştırılmaktadır. Bu konunun odak nokta haline gelmesi ülkelerin ekonomik gelişmişlik sürecinin finansal gelişim süreci ile paralellik göstermesinin fark edilmesinden kaynaklıdır. Finansal büyümenin temel etkenlerinin fon arz edenler ve fon talep edenleri bir araya getiren bir ekonomik yapı olduğu ifade edilmektedir. Ekonomik gelişmişlik göstergesi, reel GSYH'nin büyüklüğü olarak ifade edilse de ekonomik ve kültürel, sosyal, politik yapılarda gelişmişlik seviyelerini belirlemektedir (Ünsal, 2009).

Günümüzde ülkelerin gelişmişliği sadece reel GSYH rakamı ile değil, süreçte sağladığı istikrar ve yıllara sâri gelişmesi ile beklenmektedir. Finansal piyasanın ülkelerin ekonomilerinde temel dayanak noktası oluşu piyasa krizlerinde etkisini açıkça göstermektedir. Finansal piyasaların en önemli aracı bankalar, ülkelerin makro ve mikro ekonomilerine doğrudan ve dolaylı katkıları ile ön plana çıkmaktadır. Bankalar finansal piyasalara doğrudan katkı sağlamayan âtıl fonların piyasaya kazandırılmasında aktif rol oynamaktadır. Son yıllarda faiz hassasiyetlerinden dolayı finansal sisteme dahil olmayan tasarruf sahiplerinin Katılım bankaları aracılığı ile ekonomiye girişleri hızlanmaya başlamıştır. Katılım bankaları faizsizlik prensibi ile çalışan sosyal ve kültürel olgulara da değer veren kurumlardır (Keskin, 2014).

Katılım bankacılık sistemi sayesinde dünyada hızlıca yükselmekte olan âtıl fonları kendi bünyelerine katmak isteyen birçok kuruluş ortaya çıkmıştır. Türkiye'de katılım bankaları son yıllarda devlet destekli olarak devam etmekte ve hızlıca büyümektedir. Katılım bankacılık sisteminin temelde kâr- zarar ortaklığı oluşu ekonomiye farklı bir boyut kazandırmış ve bankalar arasında rekabet ve ürün çeşitliliği getirmesi ile alternatif kanal oluşturmuştur. Türkiye ekonomisine katılım bankacılığının etkileri oldukça fazladır (Kahraman, 2020). Katılım bankacılık sistemi reel ekonomiyi finanse etmesi ile reel ekonomiye doğrudan katkı sağlamaktadır. Çalışmada katılım bankalarının gelişim süreci, ürün yapısı, ekonomiye ve ekonomik büyümeye katkıları ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, finansal gelişme ile ekonomik büyüme arasındaki dinamik ilişkiyi özellikle katılım bankaları merceğinden incelemektir. Bu araştırma, finansal kalkınmanın ülkelerin daha geniş kalkınma süreci üzerindeki derin etkilerini incelemektedir. Ekonomik kalkınma ve finansal gelişme arasındaki korelasyon yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, bu çalışma katılım bankalarının bu çerçevedeki rolünün incelikli bir şekilde anlaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, katılım bankalarının büyümesini, sundukları ürünleri ve Türkiye ekonomisine katkılarını değerlendirerek, ekonomik kalkın-

REFERANSLAR

Akgün, U., Doğan, B., & Taşcı, K. (2018). Financial Performance of Participation Banks: Evidence from Turkey. *Journal of International Studies*, 11(3), 111-122.

Akpınar, S., & Kara, M. (2021). Bankacılık sektörü kredileri ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye örneği. *Assam Uluslararası Hakemli Dergi*, 8(18), 67.

Aktaş, M. (2016). Muşaraka sukuk ve türk hukukunda düzenlenişi. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, 0(8), 1-48.

Alkan, S. (2019). *Venezuela Ekonomisinde Yaşanan Gelişmelerin Hollanda Hastalığı Bağlamında İncelenmesi*(Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Avcu, E. C. (2015). *Katılım bankacılığı ve Sukuk Modelleri.* Yüksek Lisans Tezi, Isparta : Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Levine, R. (2000). A New Database on Financial Development and Structure. *The World Bank Economic Review*, 14(3), 597-605.

Berger, A. N., & Udell, G. F. (2002). Small Business Credit Availability and Relationship Lending: The Importance of Bank Organizational Structure. *The Economic Journal*, 112(477), F32-F53.

Bozkurt, C. (2015). Türkiye'de bilgi-iletişim, eğitim, sağlık ve ekonomik büyüme ilişkisi: ampirik bir yaklaşım. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *3*(2), 45-56.

Demirguc-Kunt, A., & Merrouche, O. (2010). Islamic Banking and Finance: Recent Empirical Literature and Directions for Future Research. *World Bank Policy Research Working Paper*, (5446).

Düzakın, E. (2017). *Islamic Finance in Turkey: Legal Framework and Banking Practices. In Economic and Social Development (Book of Proceedings),* 1, 12-22.

El Qorchi, M. (2005). Islamic Finance Gears Up. *Finance & Development*, 42(4), 50-53.

El-Gamal, M. A. (2006). *Islamic Finance: Law, Economics, and Practice.* Cambridge University Press.

Geçer, T. (2023). Katılım bankalarında Havuz Problemi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *25*(1), 74-95.

Gönen, İ., & Gökçen, G. (2017). Katılım bankalarının finans sektörü içindeki yeri ve katılım bankalarına yönelik müşteri algısı. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *2*(1), 61-77.

Hassan, M. K., & Lewis, M. K. (2007). *Handbook of Islamic Banking.* Edward Elgar Publishing.

Iqbal, Z., & Mirakhor, A. (2007). *An Introduction to Islamic Finance: Theory and*

Practice. John Wiley & Sons.

Kaçmaz, A. (2009), *Katılım bankalarının 2005-2008 Yılları Arasında Türk Bankacılık Sektöründeki Gelişimi*, , İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kahf, M. (2001). *Financing Small and Micro Enterprises: The Role of Islamic Financial Institutions. Islamic Development Bank*, Islamic Research and Training Institute.

Kahraman, Y. E. (2020). Katılım bankacılığının Türkiye'deki gelişimi ve geleceği. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, *4*(10), 55-71.

Kalaycı, İ. (2013). Katılım bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?.

Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme sürecinde sürdürülebilir bir kalkınma için sürdürülebilir bir çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *2011*(1), 19-33.

Kazancı, F. (2022). Katılım bankaciliği İhracat Finansmaninda Selem ve İstisna Yöntemlerinin Kullanimi ve Karşilaştirmali Analizi. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, *8*(2), 409-442.

Keskin, M. (2014). *Katılım bankalarında kurumsal sosyal sorumluluk* (Master's thesis, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı).

Kettell, B. (2011). *Introduction to Islamic Banking and Finance.* John Wiley & Sons.

Kuru, H. (2018). *Geçmişte ve günümüzde finansman yöntemi olarak murabaha* (Master's thesis, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü).

Mishkin, F. S. (2018). *The Economics of Money, Banking, and Financial Markets* (12th ed.). Pearson.

Özkan, H. (2012). *Katılım bankacılığının klasik bankalarla karşılaştırılması ve muhasebe uygulamaları* (Master's thesis, Niğde Üniversitesi).

Özulucan, A., & Deran, A. (2009). Katılım bankacılığı ile Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması/The Comparison of Participation Banking and Traditional Banking on the Perspective of Banking Services and Accounting Applications. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(11), 85-108.

Parlak, F. (2022). *Katılım bankacılığında davranışsal finans etkisi*(Master's thesis, Altınbaş Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Rajan, R. G. (2005). Has Financial Development Made the World Riskier? *Proceedings of the Jackson Hole Symposium*, Federal Reserve Bank of Kansas City.

Sağlam, M. S., & Eğri, T. (2020). Mudarebe Finansmanının Katılım bankalarında Uygulanmasının Ahlaki Risk Yönünden Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*, *6*(2),

197-226.

Şahin, Z. (2020). AR-GE ve inovasyon faaliyetlerinin büyüme ile ilişkisi: KOBİ'ler üzerine bir inceleme.

Telatar, O. M., & Terzi, H. (2010). Nüfus ve eğitimin ekonomik büyümeye etkisi: Türkiye üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *24*(2), 197-214.

TBKK (2023). 15 Ağustos 2023 tarihinde https://tkbb.org.tr/sayfalar/sektor-bilgileri adresinden alındı.

Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım bankacılığı ve Türkiye'deki finansal yapı* (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi).

Ustaoğlu, D. (2014). *Türkiye'de katılım bankacılığı sektördeki yeri ve önemi* (Master's thesis, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Uyan, B. (2019). Ekonomik Büyüme Kuramlarının Bölgesel Ekonomik Gelişme Açısından İncelenmesi ve Türkiye'de Bölgesel Ekonomik Gelişme. *İktisadi Yenilik Dergisi*, *6*(2), 129-142.

Ünsal, E. (2009). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

Veral, E. S., & Yiğitbaşioğlu, H. (2018). Avrupa Birliği atık politikasında atık yönetiminden kaynak yönetimi yaklaşımına geçiş yönelimleri ve döngüsel ekonomi modeli. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *6*(1), 1-19.

Yardımcıoğlu, F. (2012). *Eğitim harcamaları, ekonomik büyüme ve gelir dağılımı ilişkisi* (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Yetiz, F., & Şimşek, K. (2017). Finansal Derinleşmede Bankacilik Sisteminin Rolü. *Ekonometri ve İstatistik Dergisi*, (26), 1-29.

BÖLÜM 3

ÜRETİM BÖLÜMÜNDE VARDİYA SİSTEMİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ

Sinan AKKOYUN[1], Gülten DEMİRTÜRK[2]

1 Öğrenci, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Ana Bilim DalıUluslararası Ticaret ve Lojistik, akkoyun.sinan@hotmail.com

2 Öğrenci, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Ana Bilim Dalı Uluslararası İşletme Yönetimi, gultendemirturk54@gmail.com

GİRİŞ

Stratejik kapasite planlaması, tesislerin uzun vadede, tipik olarak birkaç yıl içinde mevcudiyeti ile ilgilidir. Bu nedenle, genellikle şirketin sonuçları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan ve bir kez uygulandığında ancak yüksek maliyetlerle geri alınabilecek kararları içerir.

Vardiyalı çalışma, imalat endüstrisinde ve hizmet endüstrisinde işle ilgili çok sayıda makalenin bir yöntemi olarak uzun süredir kullanılmaktadır. vardiya çizelgeleme yayınlanmıştır (Lau, 1996) ve iş vardiyasının işçiler ve onların nasıl yönetileceği üzerindeki birçok ve önemli etkisi, iş gücü planlamasına ilişkin kararların üretim kapasitesi üzerindeki bariz etkisine rağmen, ders kitapları veya araştırma makaleleri gibi çalışmaların çok az bir kısmı stratejik kapasite planlaması ile uğraşırken iş vardiyasını hesaba katar. Sermaye kullanım oranı aracılığıyla, vardiya uygulamasını stratejik kapasite planlamasıyla ilişkilendiren Marris (1964) tarafından yarım asırdan daha uzun bir süre önce belirtildiği gibi sistem. İmalat sanayinde iş vardiyalarının sürekliliği, özellikle sermaye yoğun endüstride ve teknolojik endüstride sermaye getirisini maksimize etme ihtiyacı gibi ekonomik faktörler tarafından yönlendirilmektedir.

Fleischmann ve arkadaşları (2006), fazla mesaiyi talebi karşılamanın bir yolu olarak görmektedir. Bihlmaier ve arkadaşları (2009), teknik ve organizasyonel kapasiteler arasındaki ilginç ayrımı ortaya koymaktadır. Teknik kapasite, mevcut tesislerin doğasında bulunurken, organizasyonel kapasite, teknik kapasite verildiğinde, benimsenen çalışma süresi modeli tarafından belirlenir. Talep değişiklikleri, her iki tür kapasiteyi de uygun şekilde yöneterek ele alınmalıdır.

Her iki makale, özellikle Fleischmann ve arkadaşları (2006), çalışma zamanı yönetimi ile ilgili kararları stratejik kararlar olarak değil, operasyonel veya taktiksel kararlar olarak ele almaktadır.

Bunun yerine, Fernandes ve arkadaşları (2013), yeni bir vardiya uygulama kararının önemli bir yatırım anlamına gelebileceğine ve önemli bir maliyete yol açmadan tamamen geri alınamayacağına işaret etmektedir. Bu nedenle, ekonomik sonuçlarıyla ilgili olarak bu karar, yeni bir ekipmana yapılan yatırımla aynı temel özelliklere sahiptir.

Fernandes ve arkadaşlarının (2013) paylaştığımız bakış açısına göre, bir üretim ortamında vardiya sayısına ilişkin kararlar, alım satımla ilgili kararlarla aynı hiyerarşik düzeyde ele alınmalıdır. Örneğin, belirli bir kapasiteye ve iki vardiyaya sahip bir tesisle başlamak veya iki vardiya kapasiteli bir tesis ve tek bir vardiya ile başlamak, planlama ufku boyunca farklı sonuçlar doğuracağından, her iki tür karar da stratejik kapasite planlamasına dahil edilmelidir.

KAYNAKÇA

Akerstedt, T. (1995). Work hours, sleepiness and accidents: introduction and summary. Journal of Sleep Research, 4(2), 1–3.

Al-Refaie, A., Najdawi, R. ve Sy, E. (2015). Using DEA Window Analysis to Measure the Efficiencies of Blowing Machines in Plastics Industry. Jordan Journal of Mechanical and Industrial Engineering, 10, 27-38.

Bihlmaier, R., Koberstein, A. ve Obst, R. (2009). "Modeling and optimizing of strategic and tactical production planning in the automotive industry under uncertainty". OR Spectrum 31 (2), 311–336.

Chan, W., Lai, D., Ko, D., & Boey, P. (2000). Stress, appraisal, and coping. New York: Springer.

Demi, L. (2006). Exploration the burnout situation on teachers in two schools in maccau. NY: Journal article Report-Research.

Fernandes, R., Gouveia, J. ve Pinho, C. (2013). "Workforce Capacity adjustments under different service level targets", in Fernandes, R., Gouveia, J., Pinho, C. Supply Chain's Flexibility: a real options approach, Scholar's Press, Saarbrücken.

Fleischmann, B., Ferber, S. ve Henrich, P. (2006). "Strategic planning of BMW's global production network." Interfaces 36 (3), 194–208.

Frehse, J. (2012). The Death of the 8-Hour Shift. Workforce, 44-48.

Giovani, C. (1996). The impact of shift and night work on health. Applied Ergonomics, 27, 1.

Gmelch, D., Wilke, P., & Lovrich, E. (1996). Psychosocial stress and cancer. Chichester, John Wily and Sons.

Grossman, J. (1978). Fair Labor Standards Act of 1938: Maximum Struggle for a Minimum Wage. Monthly Labor Review, 101(6), 22-30.

Iqbal, M., & Kokash, M. (2011). Faculty Perception of Stress and Coping Strategies in a Saudi Private University: An Exploratory Study. International Education Studies, 4(3), 137–149.

King, S. L. ve Williams, H. B. (1985). Shift work pay differentials and practices in manufacturing. Monthly Labor Review: Bureau of Labor Statistics, 26-33.

Kinişler, A. (2005). Anaerobik Performansta Sirkadiyen Değişimlerin İncelenmesi. Spor Bilimleri Dergisi, 8-10.

Landsbergis, P. A. (2003). The Changing Organization of Work and the Safety and Health of working People: A Commentary. Journal of Occupational & Environmental Medicine, 4(1), 61–72.

Lau, H. (1996). "On the complexity of manpower shift scheduling". Computers & Operations Research, 23 (1), 93-102.

Ledebur, L. C. ve Moomaw, R. C. (1983). A Shift-Share Analysis of Regional Labor Productivity in Manufacturing. Growth and Change, 2-9.

Marris, R. (1964). The economics of capital utilisation. A report on multiple-shift work. Cambridge University Press.

Pencavel, J. (2014). The Productivity of Working Hours. Department of Economics, Stanford University and the Institute for the Study of Labor, 125(589), 2052-2076.

Piko, B. (1999). Work–Related stress among nurses: a challenge for health care institution. Journal of the Royal Society for the Promotion of Health, 119(3), 156–162.

Reeves, S. L., Newling-Ward, E., & Gissane, C. (2004). The effect of shift work on food intake and eating habits. Nutrition and Food Science, 34(5), 216–221.

Sanders, P. (2009). A Participative Approach to Developing Comprehensive Stress Management Interventions. In Occupational Health Psychology: Empowerment, Participation and Health at Work. European Academy of Occupational Health Psychology, 72–75.

Sanne, R. (2016). Assessing your workload. Industrial Engineer, 48(1), 37-39.

Zamanian, R., Kakooei, D., Ayattollahi, W., Karimian S. M., & Seraji, S. (2007). Mental Health Survey on Shift Work Nurses in Shiraz Province, Iran. Journal of School of Public Health and Institute of Public Health Research, 5, 47–54.

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE KADIN İSTİHDAMI VE EKONOMİK KALKINMA: 2000-2006 DÖNEMİ

Serkan DEĞİRMENCİ[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü. serkandegirmenci@mu.edu.tr. ORCID: 0000-0002-5007-1304.

1. Giriş

Literatürde kadınların işgücüne katılımı sürdürülebilir iktisadi kalkınma ve sağlıklı bir büyüme patikası için önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Ancak bu gerçeğe rağmen ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranları pek çok gelişmiş ülkeye göre düşük kalmaktadır. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip bir şekilde işgücü piyasasında yer edinebilmesine ilişkin son yıllarda yapılan pek çok kanuni düzenlemeye rağmen, ülkemizdeki kadınların niteliksel gelişimine katkıda bulunacak yapısal reformların yapılmaması ve onların işgücü piyasasına girişini sağlayacak gerekli mekanizmaların oluşturulmaması ülkemiz kadınlarının işgücüne katılım oranlarının yıllar içinde düşmesinin altında yatan en büyük nedenlerdendir. Bu yüzden ülkemizde kadın istihdamı çözülmesi gereken temel sorun alanlarından biri olarak varlığını halen sürdürmektedir. Yıllar içinde değerlendirdiğimizde ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranı 1990'da yüzde 34,1 civarındayken, 2002 yılında yüzde 27,9, 2006 yılında ise yüzde 24,9'a kadar düşmüştür (Dünya Bankası, 2006).

Ülkemizin özellikle 2001 krizi sonrasında büyümede elde ettiği hızlı ilerleme ve enflasyon oranlarındaki görülür düşüşün istihdam yaratmadaki doğrudan ve dolaylı etkilerinin zayıf olduğunu, son beş yıllık bu gelişme patikasına girmeden önceki mevcut işsizlik oranlarının yapısal olarak düşmemesi (hatta bir miktar yükselmesi) ile açık ve net olarak gözlemlemekteyiz (Tunalı, 2004). İşsizlik oranının düşmemesindeki bu katılığın arkasında ise en temel neden olarak hızla büyüyen bir işgücüne katılım karşısında yeterli düzeyde bir istihdam seviyesinin yaratılamaması yatmaktadır. Bu yeterli istihdam seviyesinin yaratılamamasının ardında mevcut yapısal bir takım problemlerin olması yanında özellikle gelişmekte olan dünyada ve dolayısıyla yansımaları ülkemizde de görülen küreselleşmenin yoğun etkileri ile birlikte artan rekabetin, üretim maliyetlerinin en aza çekilmesini firmaların mevcudiyeti için hayati bir zorunluluk haline getirmesi de var olan istihdamın kısılmasında önemli bir faktördür. Ayrıca son yıllarda ülkemize çekilen yabancı sermaye istihdam yaratıcı sıfırdan yatırımlar yapmaktan ziyade genellikle özelleştirmeler veya birleşmeler yoluyla yatırımlarını gerçekleştirmektedir. Daha çok ise portföy yatırımları dediğimiz şekillerde sadece değişik finans araçları ile parasal yatırımlarda bulunmaktadırlar. Bu durum da ülkemizi, uluslararası şirketlerin fiziki sermaye yatırımları yaparak üretimlerini gerçekleştirdikleri diğer gelişmekte olan ülkelerden ayırmaktadır. Bu ayrımın arkasında yatan nedenlere ise daha kapsamlı ayrı bir çalışmanın konusu olduğu için burada ayrıca değinmeyeceğiz.

Üretimin hızla küreselleşmeye başladığı dünyada meydana gelen bu gelişmelerin yanı sıra ülkemizdeki yerel firma ve üreticiler üretim maliyetlerini aşağılara çekmenin bir yolu olarak ise işgücünde kadınların ve çocukların yoğun bir şekilde istihdam edilerek, işgücüne ödenen ücretle-

Kaynakça

Bayram, N. (2003). An Application About the Problems of Women in the Labour Force with Multiple Correspondance Analysis. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *5*(4), 1–11.

Dünya Bankası (2006). *Türkiye İşgücü Piyasası Raporu Özet*. Dünya Bankası Yayını.

Erdut, T. (2005). İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, *3*(6), 11–49.

Gündüz, A. Y. (2006). Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Üzerine Bir İnceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(15), 34–55.

Hartman, H. (2005). Woman, Work, and Poverty: Women Centered Research for Policy Change. Routledge: New York.

Kocacık, F. & Gökkaya, V. B. (2005). Türkiye'de Çalışan Kadınlar ve Sorunları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *6*(1), 195-219.

Kuzgun, Y. & Sevim, S. A. (2004). Kadınların Çalışmasına Karşı Tutum ve Dini Yönelim Arasındaki İlişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *37*(1), 14-27.

Özbey, F. R. (2004). Kadın Hakları ve Ekonomiye Yansımaları. *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Biga İ.İ.B.F. I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi Bildiriler Kitapçığı*, 369–383.

Tansel, A. (2002). İktisadi Kalkınma ve Kadınların İşgücüne Katılımı: Türkiye'den Zaman-Serisi Kanıtları ve İllere Göre Yatay Kesit Kestirimleri. *METU ERC Working Papers in Economics*, 01/05T.

Tan, M. G., Ecevit, Y. & Üşür, S. S. (2000). Kadın-Erkek Eşitliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı, Siyaset. *TÜSİAD Yayınları*, Yay. No: 290.

Taymaz, E. & Suiçmez, H. (2005). Türkiye'de Verimlilik, Büyüme ve Kriz. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, 2005/4.

Tunalı, İ. (2004). *Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İstihdam Araştırması*. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Suver, M. (2006). *Avrupa Birliği Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Yol Haritasına Uyumlu Ulusal Kadın Politikaları Eylem Planı, 2007–2012*. Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yay.

Zengingönül, O. (2004). İş Güvencesine İstihdam Açısından Bir Yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(1), 328–345.

BÖLÜM 5

HAYAT KURTARAN BİR GİRİŞİMCİLİK SÜRECİ-YERLİ SOLUNUM CİHAZI ÜRETİMİ[1]

Aslışah ŞENAK DÜZARAT[2], Nuray GİRGİNER[3]

1 Bu çalışma 17-19 Kasım 2022 tarihli Aksaray – Kapadokya / Türkiye 8. Uluslararası EMI Girişimcilik & Sosyal Bilimler Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuştur.

2 Dr., senakaslisah@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2717-6850

3 Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Sayısal Yöntemler Ana Bilim Dalı, girginer@ogu.edu.tr ORCID: 0000-0003-1228 5800

GİRİŞ

Girişimciliğin ülkelerin ekonomik büyümeleri ve kalkınma hedeflerine ulaşmadaki rolü ve önemi pek çok araştırmaya konu olmuş, bu çalışmalarla girişimciliğin ülke ekonomisine anlamlı bir katkı sunduğu ortaya konmuştur. Araştırmaların bir kısmı girişimciliğin ekonomi ve kalkınmaya etkilerine odaklanırken bir kısmı da girişimcilerin özellikleri ve girişimciliği etkileyen faktörlere yoğunlaşmışlardır. Kuramsal girişimcilik süreçlerinin gerçek hayattaki uygulamalarla ne derece paralel yürüdüğü ve girişimcilerin hangi aşamalarda sorun yaşadıkları, hangi aşamalarda başarı kaydettikleri, süreç içerisinde ortaya çıkan ürünün ne kadar farklı olduğu gibi soruları yanıtlayan çalışmalara ise aynı oranda rastlanmamaktadır.

Buradan hareketle bu çalışma son dönemde tüm dünyaya hem ekonomik hem sosyal anlamda büyük etki eden Covid-19 pandemisinin baş göstermesi ile adından çokça söz ettiren bir girişim olan yerli solunum cihazı üretim sürecini incelemek üzere hazırlanmıştır. Bu sürecin Van der Veen ve Wakkee'nin 2004 yılında literatür taraması ile oluşturdukları kuramsal girişimcilik süreci modeli ile uyumu ortaya konmak istemiştir.

Çalışmada sürece ilişkin doküman inceleme metodu kullanılmıştır. Veriler girişime ilişkin 14 çevrimiçi haber bülteni ve patent sahibi girişimci işletmenin kurucu ortağı ile 2 çevrimiçi röportaj incelenerek toplanmış ve veri analizi ile sürece yönelik kodlama yapılmıştır. Elde edilen kodlar 'Fikir aşaması', 'Şirket kurulumu', 'Finansal destek kullanımı', 'Ar-Ge ve ürün tasarımı', 'Prototip üretimi', 'Test ve belgelendirme', 'Üretim projesi ve onayı', 'Seri üretim ve dağıtım' olmak üzere 8 kategori altında toplanmıştır. Sürecin Van der Veen ve Wakkee'nin kuramsal modelinin dinamizmi ve aşamaların geriye dönerek tekrarlanabilen doğası ile uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Bu girişimcilik süreci çıktısının pandemide hayat kurtaran ve ülke ekonomisine katkı sağlayan bir ürün haline gelmesindeki en önemli faktörlerden ilkinin finansal destek kullanımı, bir diğerinin ise; standartlara uyum gereklilikleri, pazardan gelen geribildirimler ve seri üretime uygunluk doğrultusunda Ar-Ge ve ürün tasarımı üzerinde gerçekleştirilen iyileştirmeler olduğu görülmektedir. Literatüre, girişimcilik sürecine odaklanan ve benzer yerli ve milli üretim projelerine örnek teşkil edecek bir çalışma ile katkı sunmak amaçlanmıştır.

Çalışmanın kapsamı Biosys Biyomedikal Mühendislik A.Ş. tarafından üretilen Biyovent markalı yerli solunum cihazı üretimi ile sınırlıdır ve kuramsal modeldeki 'çevre' diğer bir deyişle ekonomik ve sosyal ortamın sürece etkisi pandemi bağlamında ele alınmaktadır.

KAYNAKÇA

Acemoglu, D., Robinson J., (2012), **Why Nations Fail: The Origins of Power, Prosperity, and Poverty**, Random House Digital, Inc.

Ağca, V., Yörük, D., (2006), "Bağımsız Girişimcilik ve İç Girişimcilik Arasındaki Farklar: Kavramsal Bir Çerçeve", **Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi**, , , ss.

Anadolu Ajans, "AA yerli solunum cihazının üretim aşamalarını görüntüledi", (2020),

(Çevrimiçi),https://www.aa.com.tr/tr/bilim-teknoloji/aa-yerli-solunum-cihazi-ninuretim-asamalarini-goruntuledi/1821021 , Son erişim tarihi: 07 Ekim 2022.

Anadolu Ajans, "Yerli solunum cihazı 30'dan fazla ülkede insanlara nefes oluyor", (2020),

(Çevrimiçi), https https://www.aa.com.tr/tr/saglik/yerli-solunum-cihazi-30dan-fazla-ulkede-insanlara-nefes-oluyor/2214339, Son erişim tarihi: 07 Ekim 2022.

Bulut, Ç., Aslan, G. (2014). "Üniversitelerde Girişimcilik Eğitimi". **İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, 14(27), 1-20.

Büyükkantarcı Tolgay, S. (2021). "Girişimciliğin Ekonomik Kalkınma Sürecine Katkısı Teorik Bir Analiz", **3. Uluslararası İzmir İktisat Kongresi**, 72-84, 12 - 13 Mart 2021, İzmir, Türkiye.

Cem, F. (25.03.2020). "Yerli Teknoloji Ülkeye Nefes Aldıracak" Sabah Gazetesi (Çevrimiçi) https://www.sabah.com.tr/ekonomi/2020/03/25/yerli-teknoloji-ulkeye-nefes-aldiracak Son erişim tarihi: 07 Ekim 2022.

Çetin, C. (1996). **Yeniden Yapılanma Girişimcilik Küçük ve Ortaboy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi**, Der Yayınları Yayın No:202, İstanbul

DÜZARAT ŞENAK, A. (2021), **Pandemi Sürecinde Yerli Solunum Cihazı Üretimi ve Ortaklaşa Değer Yaratımı**, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir

DÜZARAT ŞENAK, A., GIRGINER N. (2021), Bir Hizmet Ekosistemi Örneği Olarak Yerli Solunum Cihazı Üretimi. İktisadi ve İdari Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler-1, Gece Publishing, Ankara.

Er, A. G., Ünal, S. (2020). 'Dünyada ve Türkiye'de 2019 Koronavirüs Pandemisi.' **Flora the Journal of Infectious Diseases and Clinical Microbiology**, 25(1)

Gereffi, G. (2020). "What Does the COVID-19 Pandemic Teach Us about Global Value Chains? The Case of Medical Supplies." **Journal of International**

Business Policy, C:3 No:3, ss. 287–301.

Hébert, R.F., Link, A.N. (2009). A **History of Entrepreneurship**, 1st Edition, Routledge, London.

Schloss, H.H. (1968). "The Concept Of Entrepreneurship İn Economic Development ", **Journal of Economic Issues**, 6, 228-232.

Morris M. H., Sexton D., Lewis P. (1994). "Reconceptualizing entrepreneurship: An input-output perspective." **SAM Advanced Management Journal**, 59,1.

Van der Veen, M., Wakkee, I.A.M. (2004). "Understanding the Entrepreneurial Process", **D. S. Watkins (ed.) Annual Review of Progress in Entrepreneurship Research**, 2(2002—2003), 114—52.

Meyer, N., de Jongh, J. (2018). "The Importance of Entrepreneurship as a Contributing Factor to Economic Growth and Development: The Case of Selected European Countries. " **Journal of Economics and Behavioral Studies**, 10, 287–299.

Munyar, V. "O Solunum Cihazının Seri Üretimi İçin Milli Seferberlik Ruhu Oluştu" Dünya Gazetesi. https://www.dunya.com/kose-yazisi/o-solunum-cihazinin-seriuretimi-icin-milli-seferberlik-ruhu-olustu/455022 Son erişim tarihi: 07 Ekim 2022.

Odabaşı, Y. (2011). **Girişimcilik**, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:1567, Eskişehir

Ranney, M.L., Griffeth, V., Jha, A.K.. (2020) "Critical Supply Shortages — The Need for Ventilators and Personal Protective Equipment during the Covid-19 Pandemic." **New England Journal of Medicine**, 382(18), 41-54

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, (2019). **On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)**, (Erişim: 05/10/2022)

Şimşek, H., & Yıldırım, A. (2011). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yanık, T. "Yerli solunum cihazı 30'dan fazla ülkede insanlara nefes oluyor" Anadolu Ajansı. https://www.aa.com.tr/tr/saglik/yerli-solunum-cihazi-30dan-fazla-ulkede-insanlara-nefes-oluyor/2214339 Son erişim tarihi: 07 Ekim 2022.

Analiz Edilen Youtube Videoları

https://www.youtube.com/watch?v=9bg3VB3Bggk

https://www.youtube.com/watch?v=JWot4hH465k

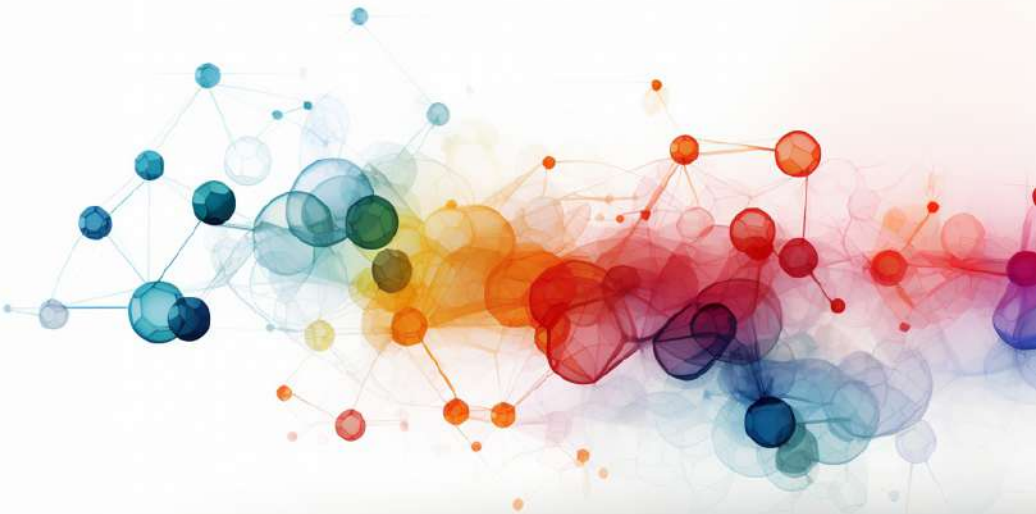

BÖLÜM 6

YEŞİL TAHVİLLER, GELENEKSEL TAHVİLLER VE FİNANSAL DEĞİŞKENLER ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİLERİNİN ANALİZİ[1]

Fatime YILMAZ[2], Gamze GÖÇMEN YAĞCILAR[3]

1 Bu çalışma 2023 yılında Fatime YILMAZ tarafından Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık Anabilim Dalında Doç. Dr. Gamze GÖÇMEN YAĞCILAR danışmanlığında hazırlanan "Yeşil Tahvillerin Geleneksel Tahviller ve Piyasa Değişkenleri ile İlişkisinin Keşfi: Nedensellik Testlerinden Kanıtlar" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

2 Yüksek Lisans Öğrencisi (mezun), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Finans ve Bankacılık Anabilim Dalı, yilmazfatime86@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0001-9634-9618

3 Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Finans ve Bankacılık Bölümü, gamzeyagcilar@sdu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5009-4696:

1. Giriş

Paris Anlaşmasına katılan 196 ülke, küresel ortalama sıcaklıktaki artışı 2 °C'nin oldukça altında tutmak için "finans akışlarını düşük sera gazı emisyonları ve iklime dirençli kalkınmaya yönelik bir yolla tutarlı hale getirme" taahhüdünde bulunmuştur. Ülkelerin mali sistemleri, ekonomiyi karbondan arındırmak için gereken temiz enerji ve teknolojilere yapılan yatırımları desteklemek ve hızlandırmak için çok önemli hale gelmiştir. Küresel kalkınma ihtiyaçlarını iklimle uyumlu bir şekilde karşılamak için 2016 ile 2030 arasında yaklaşık 103 trilyon dolarlık ek yatırım ihtiyacı doğmuştur (Gianfrate ve Peri 2019 s.127). Bu ihtiyaca cevap olarak ortaya çıkan yeşil tahviller, fiyatlandırma ve derecelendirme açısından geleneksel şirket ve devlet tahvillerine benzeyen, ancak gelirlerinin ihraççı tarafından çevresel fayda sağlayan projeler için tahsis edilmesi özelliğine sahip, nispeten yeni bir sabit getirili varlık sınıfı şeklinde tanımlanmıştır (Reboredo, 2018, s. 38).

Yeşil tahviller, son on yıl içinde uluslararası sermaye piyasalarının en hızlı büyüyen araçlarından biri haline gelmiştir. Avrupa Yatırım Bankası'nın 2007 yılında iklim farkındalık tahvili adı verilen ilk yeşil tahvili piyasaya sürmesinden bu yana, bu varlık sınıfının pazarı katlanarak büyümeye devam etmiştir (Ferrer vd., 2021, s.2). 2022 yılının ilk yarısında kümülatif yeşil tahvil hacimleri 1.9 trilyon USD olarak gerçekleşmiştir (Climate Bonds Initiative, 2022). 2015 Paris Anlaşması hedefleriyle uyumlu karbondan arındırılmış bir küresel enerji sistemine geçiş, yenilenebilir enerji sektöründeki yatırımların 2050 yılına kadar 110 trilyon ABD dolarına çıkarılmasını gerektirmektedir (Ferrer vd., 2021, s.2).

Dünyadaki gelişmeleri takip ederek, Türkiye'de de firmaların yeşil tahvil ihraçlarına olan ilgilerinin arttığı görülmektedir. Türkiye'de ilk yeşil tahvil TSKB (Türkiye Sınai Kalkınma Bankası) tarafından 2016 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu ihracı 2017 yılında yine TSKB tarafından ihraç edilen sermaye benzeri sürdürülebilir tahvil izlemiş; ardından 2017 yılında YDA Group, Rönesans Sağlık Yatırım, Garanti BBVA yeşil tahvilleri ihraç edilmiştir. 2020 yılında Yapı ve Kredi Bankası ve Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret ihraçlarıyla piyasaya katkı sağlamış 2021 yılında tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yeşil tahvillerin gelişimini yavaşlatan pandeminin etkilerinin de hafiflemesiyle QNB Finansbank, Arçelik, AYDEM, Ziraat Bankası ihraçları gerçekleşmiştir.

Yeşil tahvillerin küresel büyümesi sadece yatırımcıların değil aynı zamanda akademisyenlerin de ilgisini çekmiştir. Yapılan araştırmalar yeşil tahvillerin tanımlanması, standartlarının belirlenmesi, ihracı ve fiyatlandırılması, risk ve getirileri, finansal piyasalarla olan ilişkileri, ekonomik ve çevresel faydaları ile yeşil tahvil primi konularında yoğunlaşmıştır (Zhou

KAYNAKÇA

Aksoy, E., Teker, T., Mazak, M. & Kocabıyık, T. (2020). Kripto Paralar ve Fiyat İlişkileri Üzerine Bir Analiz: Toda-Yamamoto Nedensellik Analizi ile Bir İnceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37) , 110-129.

Baysan, Y. (2019). Yeşil Tahviller ve İklim Finansmanı. Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bucak, Ç. (2022). G8 Ülkelerinde ve Türkiye'de Ekonomik Karmaşıklık ve Ekolojik Ayak İzi İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi Analizi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 22(1), 1-16.

Climate Bonds Initiative (2022). Sustainable Debt Market Summary H1 2022. https://www.climatebonds.net/2022/08/green-bonds-25-2nd-quarter-after-volatile-start-2022. (01.12.2022 tarihinde erişildi).

Ela, M. (2019). Yeşil Sukuk ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 26(1), 221-237.

Ferrer, R., Shahzad, S. J. H. & Soriano, P. (2021). Are Green Bonds a Different Asset Class? Evidence From Time-Frequency Connectedness Analysis. *Journal of Cleaner Production,* 292, 125988.

Gianfrate, G. & Peri, M. (2019). The Green Advantage: Exploring the Convenience of Issuing Green Bonds. *Journal of Cleaner Production*, 219, 127-135.

Göçmen Yağcılar, G. & Arslan, Z. (2020).Gelişmekte Olan Ülkelerin CDS Primleri Arasındaki Eş-bütünleşme ve Nedensellik İlişkilerinin Araştırılması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (3), 2461-2475.

Hammoudeh, S. M., Ajmi, A. N. & Mokni, K. (2020). Relationship Between Green Bonds and Financial and Environmental Variables: A Novel Time-Varying Causality. *Journal of Energy EcoDnomics*, 92, 104941.

Kandır, S. Y. & Yakar S. (2017a). Yeşil Tahvil Piyasaları: Türkiye'de Yeşil Tahvil Piyasasının Geliştirilebilmesi İçin Öneriler. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 26(2), 159-175.

Kandır, S. Y. & Yakar, S. (2017b). Yenilenebilir Enerji Yatırımları İçin Yeni Bir Finansal Araç: Yeşil Tahviller. *Maliye Dergisi,* 172, 85-110.

Kocaarslan, B. (2021). How Does The Reserve Currency (US Dollar) Affect the Diversification Capacity of Green Bond İnvestments?. *Journal of Cleaner Production,* 307, 127275.

Lee, C. C., Tang, H. & Li, D. (2022). The Roles of Oil Shocks and Geopolitical Uncertainties on China's Green Bond Returns. *Economic Analysis and Policy,* 74, 494-505.

Lee, K., C., Lee, C. C. & Li, Y. Y., (2021). Oil Price Shocks, Geopolitical Risks, and Green Bond Market Dynamics. *North American Journal of Economics and Finance,* 55, 101309.

Li, M., Hamawandy, N. M., Wahid F., Rjoub, H. & Bao, Z., (2021). Renewable Energy Resources Investment and Green Finance: Evidence from China. *Journal of Resources Policy,* 74, 102402.

Lin, B. & Su, T. (2022). Green Bond vs Conventional Bond: Outline the Rationale Behind Issuance Choices in China. *International Review of Financial Analysis,* 81, 102063.

Meçik, O. & Koyuncu, T. (2020). Türkiye'de Göç ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Toda-Yamamoto Nedensellik Testi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 9(3), 2618-2635.

Menteşe, B. (2021). Yeşil Tahvilin Gelişimi ve Türkiye'deki Uygulamaları. *Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 94-117.

Mzoughi, H., Urom, C. & Guesmi, H. (2022). Downside and Upside Risk Spillovers Between Green Finance and Energy Markets. *Journal of Finance Research Letters,* 102612.

Naeem, M. A., Conlon, T. & Cotter, J. (2022). Green Bonds and Other Assets: Evidence from Extreme Risk Transmission. *Journal of Environmental Management,* 305, 114358.

Nur, T. & Ege, İ. (2022). Yeşil Tahvil ve Pay Piyasası Arasındaki İlişkinin Zaman Serisi Analizleri ile Araştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi,* (94),185-206.

Özkan, T. (2019). Yeşil Tahvil Piyasaları: Türkiye Örneği. *PressAcademia Procedia,* 10(1), 73-75.

Pham, L. (2016). Is it Risky to Go Green? A Volatility Analysis of the Green Bond Market. *Journal of Sustainable Finance and Investment,* 6(4), 263-291.

Pham, L. & Nguyen, C. P. (2021). Asymmetric Tail Dependence Between Green Bonds and Other Asset Classes. *Global Finance Journal*, 50, 100669.

Pham, L. & Nguyen, C. P. (2022). How do Stock, Oil, and Economic Policy Uncertainty Influence The Green Bond Market?. *Journal of Finance Research Letters,* 102128.

Rannou, Y., Boutabba, M. A. & Barneto, P. (2021). Are Green Bond and Carbon Markets in Europe Complements or Substitutes? Insights From the Activity of Power Firms. *Journal of Energy Economics,* 104, 105651.

Reboredo, J. C. & Ugolini, A. (2020). Price Connectedness Between Green Bond and Financial Markets. *Economic Modelling*, 88, 25-38.

Reboredo, J. C. (2018). Green Bond and Financial Markets: Co-Movement, Diversification and Price Spillover Effects. *Journal of Energy Economics,* 74, 38-50.

Sharma, G. D., Sarker, T., Rao, A., Talan, G. & Jain, M. (2022) Revisiting Conventional and Green Finance Spillover in Post-COVID World: Evidence from Robust Econometric Models. *Global Finance Journal*, 51, 100691.

Simeth, N. (2022), The Value of External Reviews in The Secondary Green Bond Market. *Finance Research Letters*, 46(A), 102306.

Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Processes. *Journal of Econometrics,* 66(1–2), 225–250.

Turguttopbaş, N. (2020). Sürdürülebilirlik, Yeşil Finans ve İlk Türk Yeşil Tahvil İhracı. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 12(22), 267-283.

Uddin, G. S., Jayasekera, R.,Park, D., Luo, T. & Tian, S. (2022). Go Green or Stay Black: Bond Market Dynamics in Asia. *International Review of Financial Analysis,* 81, 102114.

Wang, X., Li, J. & Ren X. (2022). Asymmetric Causality of Economic Policy Uncertainty and Oil Volatility Index on Time-Varying Nexus of The Clean Energy, Carbon and Green Bond. *International Review of Financial Analysis*, 83, 102306.

Zhou X. & Cui Y. (2019). Green Bonds, Corporate Performance, and Corporate Social Responsibility. *Sustainability*, 11(23):6881.

BÖLÜM 7

STOKASTİK BASKINLIK İLE PORTFÖY SEÇİMİ: SEKTÖREL FARKLILIKLARIN TÜRKİYE VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ÖRNEĞİNDE KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

Umut UĞURLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Uluslararası Finans Bölümü, umut.ugurlu@bau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6183-969X.

1. GİRİŞ

Portföy seçimi konusu finansın en önemli alanlarından biri olup, Markowitz (1952) ile başlayan bir şekilde modern portföy teorisi ve bu teorinin önerdiği ortalama-varyans optimizasyonu portföy seçiminde kullanılan temel yöntem olarak günümüze kadar süregelmiştir. Modern portföy teorisinin uygulanmasının kolaylığı en temel avantajı, kabul ettiği varsayımların sayısının fazlalığı ve varsayımların gerçek ile olan uzaklığının gün geçtikçe artması da temel dezavantajı olarak sayılabilir. Kısaca bahsetmek gerekirse, ortalama-varyans teorisi tüm yatırımcıların rasyonel olduğunu, riskten kaçınma davranışı gösterdiklerini, geçmiş verilerin gelecekteki değerleri yansıtacağını temel varsayımları olarak ele almaktadır. Buna ek olarak olasılık dağılımının sadece ilk iki momenti olan ortalama ve varyansı dikkate alması da bir diğer eksikliğidir.

Bu noktada modern portföy teorisi pek çok çalışma (Sharpe, 1964; Lintner, 1965; Mossin, 1966) ile geliştirildiği gibi stokastik baskınlık gibi pek çok yöntem tarafından da eleştirilmektedir. Hadar ve Russell (1969) ile Hanoch ve Levy (1969) tarafından ortaya atılan, parametrik olmayan bir portföy seçim yöntemi olarak kullanılan stokastik baskınlık, temelde iki farklı varlığın olasılık dağılımlarının birbirine üstün gelip gelmediğini incelemek suretiyle, bir varlığın diğerine karşı tercih edilip edilmeyeceğini incelemektedir. Bu yolla portföy seçimi yaparken, sadece ortalama ve varyans değil, olasılık dağılımının tümünden faydalanılmakta, bir grup varlık arasında hiçbir varlık tarafından stokastik baskınlık yönünden domine edilmeyen varlıklar seçilmekte ve stokastik baskınlık yönünden etkin bir portföye dahil edilmektedirler.

Birinci dereceden stokastik baskınlık (FSD) dağılımlar arasındaki ilişkiyi direkt olarak incelerken, ikinci dereceden stokastik baskınlık (SSD) iki varlık için dağılımların kümülatif olarak ele alınarak karşılaştırılması sonucunda değerlendirmede bulunmaktadır. Bununla beraber Whitmore (1970)'un ortaya atmış olduğu üçüncü dereceden stokastik baskınlık (TSD) ise kümülatif dağılımların toplamı cinsinden iki varlığı karşılaştırmakta ve bir varlığın diğerine baskın gelip gelmediğini araştırmaktadır. İkinci dereceden stokastik baskınlık riskten kaçınma davranışını da hesaba katmaktayken, üçüncü dereceden stokastik baskınlık buna ek olarak, günümüzde özellikle riske daha az duyarlı yatırımcıların tercih ettiği pozitif çarpıklığı da hesaba katmaktadır.

Bu çalışmanın da temel sorularından bir tanesi üçüncü dereceden stokastik baskınlığı hesaba katmanın ve buna göre portföy oluşturmanın risk seviyesini artırıp artırmadığı ve artan riskle beraber yeterli getiriye ulaşıp ulaşmadığını gözlemlemektir. Bunun için üçüncü dereceden ve ikinci dereceden stokastik baskınlık ile oluşturulan portföyler ile baz olarak ele alınan

KAYNAKÇA

Al-Khazali, O., Lean, H. H., & Samet, A. (2014). Do Islamic stock indexes outperform conventional stock indexes? A stochastic dominance approach. Pacific-Basin Finance Journal, 28, 29-46.

Alkhazali, O. M., & Zoubi, T. A. (2020). Gold and portfolio diversification: A stochastic dominance analysis of the Dow Jones Islamic indices. Pacific-Basin Finance Journal, 60, 101264.

Branda, M., & Kopa, M. (2012). DEA-Risk Efficiency and Stochastic Dominance Efficiency of Stock Indices. Finance a Uver: Czech Journal of Economics & Finance, 62(2).

Chan, R. H., Clark, E., Guo, X., & Wong, W. K. (2020). New development on the third-order stochastic dominance for risk-averse and risk-seeking investors with application in risk management. Risk Management, 22, 108-132.

De Giorgi, E., & Post, T. (2008). Second-order stochastic dominance, reward-risk portfolio selection, and the CAPM. Journal of Financial and Quantitative Analysis, 43(2), 525-546.

Fang, Y., & Post, T. (2017). Higher-degree stochastic dominance optimality and efficiency. European Journal of Operational Research, 261(3), 984-993.

Fang, Y., & Post, T. (2022). Optimal portfolio choice for higher-order risk averters. Journal of Banking & Finance, 137, 106429.

Fong, W. M., Wong, W. K., & Lean, H. H. (2005). International momentum strategies: A stochastic dominance approach. Journal of Financial Markets, 8(1), 89-109.

Guran, C. B., Ugurlu, U., & Tas, O. (2019). Mean-Variance Portfolio Optimization of Energy Stocks Supported with Second Order Stochastic Dominance Efficiency. Finance a Uver, 69(4), 366-383.

Hanoch G. & Levy, H. (1969). The Efficiency Analysis of Choices Involving Risk. Review of Economic Studies, Oxford University Press, 36(3), 335-346.

Hadar, J., & Russell, W. R. (1969). Rules for ordering uncertain prospects. The American economic review, 59(1), 25-34.

Hodder, J. E., Jackwerth, J. C., & Kolokolova, O. (2015). Improved portfolio choice using second-order stochastic dominance. Review of Finance, 19(4), 1623-1647.

Kedžo, M. G., & Šego, B. (2021). The relative efficiency of option hedging strategies using the third-order stochastic dominance. Computational Management Science, 18(4), 477-504.

Kolokolova, O., Le Courtois, O., & Xu, X. (2022). Is the index efficient? A worldwide tour with stochastic dominance. Journal of Financial Markets, 59, 100660.

Kouaissah, N., & Ortobelli Lozza, S. (2021). Multivariate stochastic dominance applied to sector-based portfolio selection. IMA Journal of Management Mathematics, 32(2), 139-160.

Kopa, M., & Chovanec, P. (2008). A second-order stochastic dominance portfolio efficiency measure. Kybernetika, 44(2), 243-258.

Lintner, J. (1965). Security prices, risk, and maximal gains from diversification. The journal of finance, 20(4), 587-615.

Markowitz, H. (1952). The utility of wealth. Journal of political Economy, 60(2), 151-158.

Mossin, J. (1966). Equilibrium in a capital asset market. Econometrica: Journal of the econometric society, 768-783.

Post, T., & Kopa, M. (2013). General linear formulations of stochastic dominance criteria. European Journal of Operational Research, 230(2), 321-332.

Post, T., & Kopa, M. (2017). Portfolio choice based on third-degree stochastic dominance. Management Science, 63(10), 3381-3392.

Qiao, Z., Wong, W. K., & Fung, J. K. (2013). Stochastic dominance relationships between stock and stock index futures markets: International evidence. Economic Modelling, 33, 552-559.

Sharma, A., & Mehra, A. (2017). Financial analysis based sectoral portfolio optimization under second order stochastic dominance. Annals of Operations Research, 256, 171-197.

Sharpe, W. F. (1964). Capital asset prices: A theory of market equilibrium under conditions of risk. The journal of finance, 19(3), 425-442.

Tas, O., Tokmakcioglu, K., Ugurlu, U., & Isiker, M. (2016). Comparison of ethical and conventional portfolios with second-order stochastic dominance efficiency test. International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 9(4), 492-511.

Tas, O., Ugurlu, U., & Urun, K. (2018). Stokastik Baskınlık Testi İle Oluşturulmuş BIST-30 Portföylerinin Performansının Değerlendirilmesi. Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, 55(644), 41-76.

Uğurlu, U., Taş, O., Güran, C. B., & Güran, A. (2018). SSD efficiency at multiple data frequencies: application on the OECD countries.

Usman, M. (2023). A stochastic dominance analysis of conventional and clean energy stocks during different oil market conditions. Empirical Economics, 1-23.

Valle, C. A., Roman, D., & Mitra, G. (2017). Novel approaches for portfolio construction using second order stochastic dominance. Computational Management Science, 14(2), 257-280.

Whitmore, G. A. (1970). Third-degree stochastic dominance. The American Economic Review, 60(3), 457-459.

BÖLÜM 8

ÖRGÜTSEL SİNİZMİN, İŞE YABANCILAŞMA ÜSTÜNDEN İŞE DEVAMSIZLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Güner ÇÖL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi , İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Yönetim ve Organizasyon Bölümü. ORCID : 0000-0002-9222-4399

GİRİŞ

Üretim faktörlerinden biri olan insan, örgütlere rekabet avantajı sağlayan en önemli faktördür. Çünkü planlayan, üretim faktörlerini tedarik eden, üreten ve pazarlayan insandır. İnsan faktörünün olmadığı bir durumda diğer üretim faktörlerinin var olması çok da anlamlı değildir. Hatta sınırlı kaynağa sahip olan işletmeleri daha geniş imkanlara sahip işletmelerin önüne geçiren nitelikli işgörenlerdir. Özellikle eğitim-öğretim, turizm, güvenlik ve sağlık gibi emek yoğun sektörlerde insan kaynağının önemi daha da ön plana çıkmaktadır. Örgütlerin sürekliliği açısından hayati roller üstlenen işgörenlerin çalıştıkları kuruma karşı olan tutumları, yaptıkları iş ve iş arkadaşları hakkında ne düşündükleri de bir o kadar önemlidir. Çünkü çalıştığı kurum, yaptığı iş ve iş arkadaşları hakkında olumsuz duygu ve düşüncelere sahip işgörenlerin başarılı olması ve örgütsel sonuçlara katkı sağlaması oldukça zordur. Bu nedenle örgütsel sinizmin işe yabancılaşma ve işe devamsızlık üzerindeki muhtemel etkilerini belirlemek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Örgütsel sinizm; örgütün adaletten ve dürüstlükten yoksun olduğuna ilişkin inanç anlamına gelmektedir. Bu inancın güçlü bir olumsuz duyguyla birleştiği durumda örgüte yönelik eleştirel ve olumsuz davranışlara yol açabileceğini belirtilmektedir (Abraham, 2000: 269).

Üç olumsuz tutumdan oluşan örgütsel sinizmin örgütler açısından farklı olumsuz sonuçlara yol açabileceği açıktır. Bu olumsuz sonuçlardan birinin işe yabancılaşma olduğu, işe yabancılaşmanın da işe devamsızlık davranışını tetikleyeceği düşünülmektedir. İşe yabancılaşma, çalışanın, görev yaptığı işletmenin amaçlarına, kurallarına, iş arkadaşlarına ve işyerindeki sorunlara kayıtsız ve ilgisiz kalmasıdır (Eroğlu, 2000:337). Çalıştığı işe, işyerine ve iş arkadaşlarına yabancılaşan işgörenlerin devamsızlık yapması beklenen bir sonuçtur. İşe devamsızlık, işgörenin geçerli bir sebep olmadan ve işverenini ya da yöneticisini bilgilendirmeden işe gelmemesi şeklinde tanımlanmaktadır (Tütüncü ve Demir, 2003:152).

Konuya ilişkin literatür incelendiğinde örgütsel sinizmin işe yabancılaşma üzerindeki etkilerini inceleyen çok sayıda çalışmaya rastlamak mümkündür. Ancak örgütsel sinizm ile işe devamsızlık arasındaki ilişkileri inceleyen çalışma sayısı son derece sınırlıdır, hatta Türkiye'de örgütsel sinizm ile işe devamsızlık, işe yabancılaşma ile işe devamsızlık arasındaki ilişkileri ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle örgütsel sinizmin işe yabancılaşma ve işe devamsızlık, işe yabancılaşmanın da işe devamsızlık üzerindeki doğrudan etkilerini araştıran bu çalışmanın literatürdeki söz konusu boşluğun kapanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

Abraham, R., (2000), "Organizational Cynicism: Bases and Consequences", *Genetic, Social, and General Psychology Monographs*, 126(3), 269-292.

Akpolat, T. & Oğuz, E. (2015). İlkokul ve ortaokul öğretmenlerinde örgütsel sinizmin işe yabancılaşma düzeyine etkisi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), 947-971.

Andersson, L.M., (1996), "Employee Cynicism: An Examination Using a Contract Violation Framework", *Human Relations*, 49, 1395-1418.

Bedeian, A. (2007), "Even if the Tower is 'ivory', it isn't white: understanding the consequences of faculty cynicism", Academy of Management Learning and Education, Vol. 6, 9-32.

Begenirbaş, M. & Turgut, E. (2014). "İş Yaşamında Çalışanların Duygusal Emeklerinin Örgütsel Sinizme Etkileri: Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma". *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 223-246.

Brandes, P., Dharwadkar, R., & Dean, J. W. (1999). Does organizational cynicism matter?: Employee and supervisor perspectives on work outcomes. Eastern Academy of Management best papers proceedings, 2(1) 150– 153.

Cohen, J. (1988). Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Chiaburu, D. S., Peng, A. C., Oh, I.-S., Banks, G. C., & Lomeli, L. C. (2013). Antecedents and Consequences of Employee Organizational Cynicism: A Meta-Analysis. Journal of Vocational Behavior, Cilt 83, 181-197

Clark, S. K., Halbesleben, J. R., Lester, S. W., & Heintz, R. (2010). Temporary worker alienation and job performance: The impact of rating source. *Journal of Leadership & Organizational Studies*, 17(3), 287-297.

Darr, W., & Johns, G. (2008). Work Strain, Health, and Absenteeism: A Meta-Analysis. *Journal of Occupational Health Psychology*, 13(4), 293-318.

Davis, W.D & Gardner, W. L. (2004), "Perceptions of Politics and Organizational Cynicism: An Attributional and Leader-Member Exchange Perspective", The Leadership Quarterly, 15, 439-465.

Dean, W. J., Brandes, P. & Dharwadkar, R. (1998). Organizational cynicism. The Academy of Management Review, 23 (2), 341-352.

Dinçer ve Fidan (2011). İşletme yönetimine Giriş. 10. Basım. Alfa. İstanbul.

Eaton J.A. (2000). A Social Motivation Approach To Organizational Cynicism. Graduate Programme in Psychology Master Thesis, York University, Toronto, Ontario, Canada.

Eroğlu, F. (2000). *Davranış Bilimleri*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. 5. Baskı İstanbul.

Fornell, C. & Larcker, D. F. (1981). *Evaluating Structural Equation Models With*

Unobservable Variables And Measurement Error. Journal of Marketing Research, 18 (1), 39-50.

Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. & Tatham, R. L. (2006). Multivariate Data Analysis. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.

Hair Jr. J. F., Hult, G. T. M., Ringle, C. M., & Sarstedt, M. (2014). A Primer on Partial Least Square Structural Equations Modeling (PLS-SEM), Los Angeles: Sage.

Hair, J.F., Hult, G.T. M., Ringle, C.M. & Sarstedt, M. (2017). Primer on Partial Least Square Structural Equations Modeling (PLS-SEM), (2nd Ed.), Sage, Thousand Oaks.

Hanebuth, D. (2005). Absenteeism: A crosssectional study in a high-tech metalworking plant in Germany. *Thesis presented to the Faculty of Arts of the University of Zurich for the degree of Doctor of Philosophy*, Zurich.

Harrison, D.A. & Price, K. H. (2003). Context and consistency in absenteeism: studying social and dispositional influences across multiple settings. *Human Resource Management Review*, 13(2), 203-225.

Henseler, J, Ringle C. M. & Sarstedt, M. (2015). "A New Criterion for Assessing Discirimant Validity in Variance-Based Structural Equation Modeling". *Journal of the Academy of Marketing Science*, 43, 115-135.

Hirschfeld, R. R.& Feild, H. S. (2000). Work centrality and work alienation: Distinct aspects of a general commitment to work. Journal of Organizational Behavior, 21(7), 789-800.

Kalağan, G. (2009) Araştırma Görevlilerinin Örgütsel Destek Algıları ile Örgütsel Sinizm Tutumları Arasındaki İlişki, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi. Antalya.

Kalağan, G. & Güzeller, C. O. (2010). "Öğretmenlerin Örgütsel Sinizm Düzeylerinin İncelenmesi". *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (27), 83-97.

Kamphuis, R. (2018). *Using Stepwise Regression Techniques to Shortlist the Number of Antecedents of Employee Absenteeism*, Master Thesis, University of Twente - Faculty of Behavioural, Management & Social Sciences,

Kanter, D. L. & Mirvis, P.H. (1991). Cynicism: The New American Malaise, Business & Society Review, 91(77): 57-61.

Kanungo, R. N. (1992). Alienation and empowerment: Some ethical imperatives in business. *Journal of Business Ethics*, 11(5), 413. http://search.proquest.com/docview/ 198100613?accountid=11365)

Kazançoğlu, İ & Ercan, A. (2019). "Örgütsel Sinizm: Satış Personeli Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 17(1), 2019, 261-280

Kökalan, Ö. & Anaş, K. (2016). "Çalışanların Örgütsel Sinizm Tutumlarının İşe Yabancılaşmaları Üzerine Etkisi: Vakıf Üniversiteleri Üzerine Bir Çalış-

ma", Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi, 9(2), 97-109.

Lakshmi, A.V.N., (2013). Manager role- Employee alienation at workplace. International Journal of Marketing and Technology, 3(3), 8-19.

Lalic, H. & Hromin, M. (2012) Presenteeism Towards Absenteeism: Manual Work Versus Sedentary Work, Private Versus Governmental – A Croatian Review. Collegium antropologicum, 36(1), 111–116.

Mitra, A., Jenkins, J. D., & Gupta, N. (1992). A meta-analytic review of the relationship between absence and turnover. J Appl Psychol, 77(6), 879-889.

Munro, L. (2007). Absenteeism and presenteeism: possible causes and solutions. *The South African Radiographer*, 45(1), 21-23.

Nair, N. (2010), An exploration of factors predicting work alienation of knowledge workers, *Management Decision*, 48(4), 600,

Nair, Priya and T.J Kamalanabhan (2010). "The Impact of Cynicism on Ethical Intentions of Indian Managers: The Moderating Role of Seniority", Journal of International Business Ethics. 3(1), 14-29

Nair N. &Vohra N. (2010). An exploration of factors predicting work alienation of knowledge workers. Management Decision, 48(4): 600-615.

Naus, A. J. A. M. (2007). Organizational Cynicism: on the nature, antecedents, and consequences of employee cynicism toward the employing organization. [Doctoral Thesis, Maastricht University].Maastricht University Press. https://doi.org/10.26481/dis.20071012an

Özer, S. & Güllüce, A. Ç. (2019). Örgütsel sinizm ve işe yabancılaşma ilişkisi ve etkisi: TRB1 bölgesi otel iş görenleri üzerinde bir araştırma. Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7, 37-48.

Özgener, Ş., Öğüt, A., & Kaplan, M. (2008). İşgören-İşveren İlişkilerinde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Sinizm, İçinde Özdevecioğlu, M. ve Karadal, H., (Ed.) Örgütsel Davranışta Seçme Konular: Organizasyonların Karanlık Yönleri ve Verimlilik Azaltıcı Davranışlar. Ankara: İlke Yayınevi, 53-72.

Patel, M.U., Varli, P. & Sinha S. (2021). Study On Causes And Impact Of Absenteeism In Organisations And Its Suggestive Remedies, *International Journal of Creative Research Thoughts (IJCRT)*, 9(3), 515-525

Ringle, Christian M., Wende, S. & Becker, J.-M. (2015). SmartPLS 3. www.smartpls.com

Sarstedt, M, Hair, J. F. & Ringle C. M. (2017). Partial Least Square Structural Equation Modeling, In C. Homburg, M. Klarman and A. Vomberg (Eds.). Handbook of Market Research, Heildelberg: Springer.

Seeman, M. (1959). On the Meaning of Alienation. *American Sociological Review,* Vol. 24, No. 6 pp. 783-791

Shantz, A., Alfes, K. & Truss, K. (2013). Alienation from Work: Marxist Ideologies and 21st Century Practice. *International Journal of Human Resour-*

ce Management, Accepted for publication

Sökmen, A. & Yazıcıoğlu, İ. (2005). Thomas Modeli Kapsamında Yöneticilerin Çalışma Yönetimi Stilleri ve Tekstil İşletmelerinde Bir Alan Araştırması. Ticaret ve Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:1, 1-19.

Şanlımeşhur, Ö. (2018). Presenteeism (İşte istemeyerek var olma) kavramını etkileyen ve bu kavramdan etkilenen faktörler: Alışveriş merkezlerinde bir araştırma. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim ve Organizasyon Ana Bilim Dalı, İstanbul.

Ringle, C.M., Wende, S. & Becker, J.M. (2015), SmartPLS 3. www.smartpls.com.

Tan, SJ & Tan KL, (2007), "Antecedents and Consequences of Skepticism Toward Health Claims: An Empirical Investigation of Singaporean Consumers", Journal of Marketing Communications, 13(1), 59-82.

Tozoğlu, B. & Uçar, Ö.(2022). Duygusal Emek ve Örgütsel Sinizmin İşe Yabancılaşma Üzerine Etkisi: Kuşadası'nda Faaliyet Gösteren Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmeleri Çalışanlarına Yönelik Bir Araştırma. Journal of Tourism and Gastronomy Studies, 10 (3), 1937-1961

Tütüncü, Ö. & Demir, M. (2003). "Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Analizi", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 140-169

Yıldız, K., Akgün, N. & Yıldız, S. (2013). İşe yabancılaşma ile örgütsel sinizm arasındaki ilişki. International Journal of Social Science, 6(6), 1253- 1284.

Yıldız, E. (2021). SmartPLS ile Yapısal Eşitlik Modellemesi Reflektif ve Formatif Yapılar. 2. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BÖLÜM 9

EKONOMİK KRİZLER VE SOSYO EKONOMİK ETKİLERİ[1]

Ceyhun HAYDAROĞLU[2], Berker ÇIRAK[3]

1 Bu çalışma Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalında, Prof. Dr. Ceyhun HAYDAROĞLU danışmanlığında Berker ÇIRAK'ın "Türkiye'de Yaşanan Ekonomik Krizlerin Sosyo-Ekonomik Etkileri" isimli Yüksek Lisans tezinden faydalanarak hazırlanmıştır.

2 Prof. Dr., Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü,
ceyhun.haydaroglu@bilecik.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-2886-6474

3 Bilim Uzmanı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İktisat Ana Bilim Dalı

GİRİŞ

Kriz kavramı ani şekilde ortaya çıkan ve beklenmeyen durum olarak tanımlanmakta, sosyal bilimlerde birçok alanda gelişebilmektedir. Ekonomik krizler ise genel anlamda dünya ve ülke ekonomilerini özelde ise firmalar ve hanehalkını doğrudan etkileyen sonuçlar doğurmaktadır. Ekonomik krizlerin tarihini çok eski dönemlere götürebilmek mümkün olsa da birçok iktisatçı tarafından kabul edilen ilk büyük ve yıkıcı kriz 1929 Ekonomik Buhranı olmuştur. 1900'li yılların başında gelişen ve değişen üretim yapısı, 1.Dünya Savaşı'nın politik ve ekonomik sonuçları gibi nedenlerle ortaya çıkan kriz tüm dünya üzerinde yıllar sürecek bir etki yaratmıştır. Ekonomik krizler her zaman iktisadi temellerle ortaya çıkmamaktadır. Siyasal ve sosyal alanda yaşanan gelişmeler, savaşlar, büyük afet ve göçler gibi etkenler de krizleri tetikleyebilmektedir. İkinci Dünya savaşı yıllarında yaşanan ekonomik kriz politik alanda başlayan gerginliklerin ekonomileri de krize sürüklemesi sonucunu doğurmuştur. Krizin etkilerini silebilmek için Keynesyen ekonomik yaklaşım ön plana çıkmış, kamunun ekonomiye müdahalesi ve planlamacı rolü bu dönemde güç kazanmıştır.1970'lere gelindiğinde ise daha önce görülmeyen nitelikte arz yönlü bir ekonomik kriz ortaya çıkmıştır. Petrol fiyatlarının birden dört katına çıkması nedeniyle hammadde fiyatları çok hızlı şekilde yükselmiş gelirleri aynı oranda arttırmak mümkün olmadığından tüketim ve üretim daralmış, işsizlik artmıştır. Daha önceki dönemlerde karşılaşılmayan bir biçimde enflasyon ve işsizlik oranları aynı anda yükselmiş, stagflasyon kavramı bu dönemi ifade etmekte kullanılan en önemli terim olmuştur.

1980'li yıllar ise dünya ekonomisinde yeni bir dönemi ifade etmektedir. Bu dönemde bir yandan iki kutuplu dünya siyasetinin sona erme süreci başlarken diğer yandan finansal serbestleşme hızlı şekilde artmış, teknolojinin ve küreselleşmenin de gelişmesiyle ülkeler arasındaki üretim faktörleri transferi çok daha kolay yapılabilir hale gelmiştir. Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararları ile yeni döneme hazır olma çabasına girmiştir. Getiri arayışındaki sermaye kendisine yeni alanlar ararken finansal ve siyasal serbestleşme sürecinin başında olan Gelişmekte Olan Ülkeler ise ekonomik büyüme için dış kaynak arayışında olmuşlardır. Kurumsal altyapıları tam olarak hazır olmadan hızlı bir büyüme için sermaye akımlarını serbest bırakan ülkelerin ekonomilerinde yapısal problemler oluşmaya başlamıştır. Dış kaynakların verimsiz kullanımı bazı ülkeleri sıcak paraya sürekli muhtaç hale getirmiş ve döviz ve para krizlerinin önünü açmıştır. Asya ülkeleri başta olmak üzere üretim kapasitelerini ve ihracatlarını önemli oranda arttıran bazı ülkeler ise kurumsal ve finansal altyapılarının zayıf olması ve denetim eksikliği gibi nedenlerle ekonomik krizlere sürüklenmişlerdir. Bu dönemlerde yaşanan 1994 ve 2001 Türkiye Krizleri, 1997 Asya Krizi, 1994 Meksika Krizi, 2001 Arjantin krizi bu nitelikteki krizlerden bazıları

KAYNAKÇA

Açıkgöz, B. (2020), Siyah Kuğu: Ekonomik Krizler 1634-2020, Dora Yayıncılık: Bursa.

Aktan, C. C. ve Şen, H. (2001), Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri, *Yeni Türkiye Dergisi,* 42(2), 1225-1230.

Durmuş, S. (2010), Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (5), 31-46.

Erdoğan, B. (2006), *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri,* Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Eroğlu, İ., Özbek. M., ve Özbek, E. (2022), Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlerin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Ekonometrik Bir Yaklaşım, *Ekonomi Tek Dergisi,* 11(1), 41-61.

Işık, S., Duman, K., ve Korkmaz, A. (2004), Türkiye Ekonomisinde Finansal krizler: Bir Faktör Analiz Uygulaması, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi,* 19(1), 45-69.

Kazgan, G. (2021), *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2009),* İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kibritçioğlu, A. (2001), Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001, *Yeni Türkiye (Ekonomik Kriz Özel Sayısı)*, 7(1), 174-182.

Obstfeld, M. (1996), Models Of Currency Crises With Self-Fulfilling Features, *European Economic Review,* Number 40.

Robe, İ. ve Podpiera A. (2013), The Social Impact of Financial Crises, The World Bank, *Polıcy Research Workıng Paper,* 6703.

Kamınsky, G. L. ve Reınhart, C. M. (1998), Financial Crises in Asia and Latin America: Then and Now, *The American Economic Review,* 88(2), 444-448.

Kaytancı, B. ve Afşar, M. (2013), Para Politikası, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.

Özatay, F. (2020), Finansal Krizler ve Türkiye, Doğan Kitap, İstanbul.

Yay, T., Yay, G. G. ve Yılmaz, E. (2001), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, İstanbul.

İlahiyat Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editör • Prof. Dr. Abdurrahman KASAPOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-212-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ AÇISINDAN MUHALİF BİR KİŞİLİK: KAZIM KARABEKİR

Tahir KÜÇÜK *1*

BÖLÜM 2

CATHERİNE MALABOU'NUN PLASTİSİTE KAVRAMI BAĞLAMINDA İNSANIN DEĞİŞİMİ PROBLEMİ

Hüseyin Adem TÜLÜCE *29*

BÖLÜM 3

KUR'ÂN-I KERÎM'DE LAFZÎ MÜŞTEREK VE MANÂYA ETKİSİ HURÛFU'L-MEÂNİ ÖRNEĞİ

Asuman GÖKGÖZ *49*

BÖLÜM 4

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE MAHREMİYET EĞİTİMİNİN TEMEL İLKELERİ

Hüseyin Emre DURAN *69*

BÖLÜM 5

VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN GELİŞİM SÜRECİ

Yakup UZUN *99*

BÖLÜM 6

ALEVİ – BEKTAŞİLİK'TE KAPI İMGESİ ETRAFINDA OLUŞAN İNANÇSAL ANLAM VE RİTÜELLER

Rukiye BAŞARAN *117*

BÖLÜM 7

HANBELİLİK-TASAVVUF İLİŞKİSİ MÜMKÜN MÜ? AHMED B. HANBEL'İN ZÜHD ANLAYIŞI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

***Muhyettin İĞDE*.....131**

BÖLÜM 8

FRANSA'DA MÜSLÜMANLARIN AÇTIĞI ÖZEL OKULLAR VE DİN EĞİTİM

***Abdulhalim İNAM* 155**

BÖLÜM 9

ZEYDÎYYE'NİN TEMEL GÖRÜŞLERİNİN KUR'AN'DAKİ REFERANSLARI -ZEYDÎ MÜFESSİR A'KAM EL-ÂNİSÎ ÖRNEĞİ-

***Hanefi ŞOLA*.....181**

BÖLÜM 1

DİN-DEVLET İLİŞKİLERİ AÇISINDAN MUHALİF BİR KİŞİLİK: KAZIM KARABEKİR[1]

Tahir KÜÇÜK[2]

1 Bu çalışma, 2018 yılında Prof. Dr. Hasan Dam danışmanlığında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan yazarın *"Kazım Karabekir'in Din, Toplum ve Eğitim ile İlgili Düşüncelerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi"* adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Dr., MEB, tahirkck25@gmail.com, Orcid: 0000-0002-0250-9332.

Giriş

Kâzım Karabekir Paşa, 1882 yılında İstanbul'da doğmuştur. Annesi Hacı Havva Hanım, babası, Mehmet Emin Paşa'dır. Ailesinin kökeni Türkmenlerin Avşar koluna dayanmaktadır. Karabekiroğulları olarak bilinen bu aile Karaman'ın Kasaba köyündendir (Küçük, 2002). Beş çocuklu bu ailenin en küçük ferdi olarak dünyaya gelen Kâzım Karabekir, İlkokul eğitimine İstanbul Zeyrek'te başlamıştır. Daha sonra baba mesleğinden dolayı eğitimini sırasıyla Van ve Harput'ta sürdürmüş, son olarak da Mekke'de tamamlamıştır. Babasının Mekke'de vefat etmesi üzerine ailesiyle birlikte İstanbul'a dönmüş ve eğitimine buradan devam etmiştir (Şişman, 2000).

Karabekir, 1894 yılında Fatih Askeri Rüştiyesine girerek askerlik eğitimine ilk adımını atmıştır. Buradan sonra da 1897'de Kuleli Askeri İdadisine girmiş, 1899'da bu okulu başarıyla bitirmiştir (Karabekir, 2000). Daha sonra 1900 yılında harp okuluna girip, 1902'de bu okuldan Mülâzım-ı Sâni (teğmen) rütbesiyle birinci olarak mezun olmuştur. Sicili: 1318-P.1'dir. (1902-Piyade 1) Erkân-ı Harp (Kurmay) sınıfına ayrılarak Harp Akademisine başlayan Karabekir, 5 Kasım 1905 yılında Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle bu okulu da birincilikle bitirmiştir. Okuldaki başarılarından dolayı Altın Maârif Madalyası ile ödüllendirilmiştir (Güler, 2015).

Okul hayatından sonra ise sırasıyla; 1907'de Kıdemli Yüzbaşı, 1912'de Binbaşı, 1914'te Yarbay, 1915'te Albay, 1918'de Mirliva (Tümgeneral), 1920'de Korgeneral rütbelerine terfi etmiştir (Şişman, 2000). Karabekir Paşa Türk ordusunda uzun süre boyunca önemli görevler üstlenmiş bir askeri liderdir. Türk Kurtuluş Savaşı'nın önemli aşamalarında etkili bir rol oynamış ve başarılarıyla tanınmıştır. Karabekir Paşa, ordunun disiplin ve stratejik planlaması konularında önemli katkılar sağlamıştır. Özellikle Milli Mücadele yıllarında 15 Kolordu Komutanlığı ve Şark Cephesi Umumi Komutanlığı görevlileriyle adından sıkça söz ettirmiştir. "Bu görevle Ermenilere karşı yürütülen savaşlarda etkin bir rol oynamıştır. Aynı zamanda Erzurum Kongresi'nde oluşturulan Heyeti Temsiliye üyesidir. Ardından 23 Nisan 1920'de Ankara'da yeniden çalışmaya başlayan birinci TBMM'nin de üyesidir" (Şişman, 2000).

1922 yılı ve akabinde Milli Mücadelenin lider kadrosu içerisinde gittikçe artan siyasi anlaşılmazlıklar sonucu Mustafa Kemal Atatürk'le ters düşen Karabekir, 1924 yılında Rauf Orbay öncülüğünde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na katılıp bu partinin başkanlığına getirilmiştir. Yaklaşık bir yıl sonra çeşitli gerekçelerle bu parti kapatıldığında Karabekir'in milletvekilliği 1927'ye kadar devam etmiştir. Ancak 1926 yılında İzmir'de Atatürk'e yapılan suikast girişimi sebebiyle tutuklanıp İstiklal Mahkemesince yargılanmıştır. Bu yargılama sonucu aklandıysa da 1927 yılında askerlikten re'sen emekli edilmiştir (Koçak, 2015).

KAYNAKÇA

Akyol, T. (2011). *Kayıp Tarihimiz*, İstanbul: Yakın Plan Yayınları.

Albayrak, S. (2016). *İrtica'ın Tarihçesi –V Tek Parti Dönemi ve Batıcılık*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Armağan, M. (2016). *Karabekir'in Gözüyle Kuruluş Yılları (1922-1933) Kızıl Pençe*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Atatürk, M. K. (2016). *Nutuk*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Atay, F. R. (2010). *Çankaya*, İstanbul: Pozitif Yayınları.

Ateş, N. Y. (1999). Kâzım Karabekir Paşa ve İslâmiyet, *Toplumsal Tarih Dergisi*, 66, ss. 37-38.

Cündioğlu, D. (2012*). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Din ve Siyaset*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Demirel, A. (2015). *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Güler, A. (2015). *Emrinizdeyim Paşam Kâzım Karabekir*, İstanbul: Yılmaz Basım.

Hocaoğlu, D. (1994). Sekülarizm, Laisizm ve Türk Laisizmi, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, 29, ss. 44-71.

İnalcık, H. (2016). *Osmanlı Tarihinde İslâmiyet ve Devlet*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnsel, A., Bayramoğlu, A. (2017). *Bir Zümre, Bir Parti Türkiye'de Ordu*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Kandemir, F. (1965). *Hatıraları ve Söylemedikleri ile Rauf Orbay*, İstanbul: Sinan Matbaası.

Karabekir, K. (1988). *İstiklâl Harbimiz*, Faruk Özerengin (hzl.), İstanbul: Emre Yayınları.

Karabekir, K. (1995). *Paşaların Kavgası İnkılap Hareketlerimiz*, Faruk Özerengin (hzl.), İstanbul: Emre Yayınları.

Karabekir, K. (2000). *Hayatım*, Faruk Özerengin (hzl.), İstanbul: Emre Yayınları.

Kılıç, A. F. (2005). *Türkiye'de Din-Devlet İlişkilerinde Yönetici Seçkinlerin Rolü*, İstanbul: DemYayınları.

Kılıç, A. F. (2009). *Atatürk ve Din*, İstanbul: Dem Yayınları.

Kocahanoğlu, O. S. (2013). *Atatürk-Karabekir Kavgası*, İstanbul: Temel Yayınları.

Koçak, C. (2015). *Tek Parti Döneminde Muhalif Sesler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Koçak, C. (2016). *Karabekir'in Kavgası*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Köker, L. (1993). *Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kongar, E. (2013). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Küçük, C. (2002). *Kazım Karabekir md*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, XXV.

Küçük, T. (2018). *Kazım Karabekir'in Din, Toplum ve Eğitim ile İlgili Düşüncelerinin Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Lewis, B. (2015). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Boğaç Babür Turna (çev.), Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Mardin, Ş. (2013); *Türkiye'de Din ve Siyaset*, Mümtaz'er Türköne/Tuncay Önder (der.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Mumcu, U. (1993). *Kazım Karabekir Anlatıyor*, İstanbul: Tekin Yayınevi.

Okyar, O., Seyitdanlıoğlu, M. (2007). *Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye Fethi Okyar'ın Anıları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Osrak, S. (2016). *Kâzım Karabekir'in Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasındaki Faaliyetleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özçelik, A. (1993). *Ali Fuad Cebesoy*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Sezen, Y. (1990). *Sosyolojide ve Din Sosyolojisinde Temel Bilgiler*, İstanbul: İFAV Yayınları.

Şişman, A. (2000). *Fikir, Siyaset ve Devlet adamı Kazım Karabekir Paşa Paneli*, Ankara: Kale Ofset Matbaacılık.

Tunaya, T. Z. (1952). *Türkiye'de Siyasi Partiler (1859-1952)*, İstanbul: Özel Basım.

Tunçay, M. (1981). *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1930)*, Ankara: Yurt Yayınları.

Yalman, A. Y. (1970). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim, 3. cilt, (1922-1944)*, İstanbul: Rey Yayınları.

Zürcher, E. J. (2016). *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925)*, Gül Çağalı Güven (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

BÖLÜM 2

CATHERİNE MALABOU'NUN PLASTİSİTE KAVRAMI BAĞLAMINDA İNSANIN DEĞİŞİMİ PROBLEMİ

Hüseyin Adem TÜLÜCE[1]

1 Dr,Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, 0000-0003-3999-739X.

Giriş

Düşünce tarihinin önemli meselelerinden biri olan değişim problemi insanın kimlik ve benlik oluşumu bağlamında önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca değişim meselesi felsefenin ve dinlerin meselesiyken günümüzde bilimin meselesi haline gelmiştir. İnsanın değişim talebinin ardında içinde bulunduğu var oluş durumunu kendisi için yeterli görmemesi gelişmeyi, özgürleşmeyi ve olgunlaşmayı istemesi bulunur. Klasik düşüncede felsefe ve mistisizmin talep ettiği değişimden kastedilen hakikate ulaşmayı amaçlayan bir değişim sürecidir. Bu değişimin arkasında düşünce ve inanç olabilir. Bu yönüyle de değişim hem ahlakla hem de zihinle doğrudan ilgilidir. Modern dünyada değişim kavramı daha çok nörobilim merkezli bir meseledir. Böylece insanın değişimi denildiğinde felsefe, mistisizm ve nörobilimin bakış açıları ortaya çıkmaktadır. Bu bakış açıları arasında düşünce, inanç ve duygu yönüyle ciddi fikir ayrılıkları vardır. Değişim kavramının içerik ve türü farklı olsa da değişimin öznesi denildiğinde her zaman akla gelen insandır. İnsan, tarihin tüm dönemlerinde değişebilen bir canlı olarak görülmüştür. Fakat insanın değişebilmesi zor, zor olduğu kadar zaman isteyen bir süreç olduğu için değişimin nasıl ve hangi yöntemlerle gerçekleştiği meselesi filozoflar, bilim adamları ve mistikler arasında birçok tartışmaların kapısını aralamıştır. Tarihsel süreçte insanın değişimi ilahî ve hakikat merkezli açıklama şeklinden insanî açıklama şekline doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Geleneksel dünyada insanın hakikat arayışı bağlamında metafizik boyutu olan bir değişim talebi söz konusudur. Modern zamanlarda ise insanın değişimine ilişkin açıklamaların merkezinde Tanrı değil insan bulunmaktadır. Özellikle nörobilimsel gelişmeler, metafizik merkezli değişim şeklini derinden etkilemiştir. Bu süreci tetikleyen önemli nedenlerin başında beyinle ilgili çalışmalar bulunur (Chalmers, 2010: 3). İnsanın değişim olgusu açıklanırken felsefe ve mistisizm yerine günümüzde nörofelsefe üzerinden plastisite kavramı merkezî bir yere sahip olmaya başlamıştır. Nörobilim alanındaki gelişmelerle birlikte değişimin merkezine beyin konulmuştur. Bu çalışmada amaçlanan insanın değişiminin metafizik ve insanî boyutunun karşılaştırmalı bir değerlendirilmesini yapmaktır.

Modern dünyada bireyin bilincinin değişebilme potansiyeli üzerinde duran plastisite değişimin gerçekleşebilmesi için farklı deneyim ve tecrübelere ihtiyaç duyulduğunu veya bazı deneyimlerin ve bilgilerin kullanılmaması sonucu birtakım değişimlerin gerçekleşeceğini ileri sürmüştür. Böylece insanın değişiminin merkezine birtakım tecrübelerin pekiştirilmesi veya azaltılması konulmuştur. Burada dikkate değer olan nokta değişimin metafizik bir alanda değil insanî bir alanda olacağına işaret edilmesidir. Geleneksel dünyada ise insanın değişimi metafizik temelli felsefe ve mistisizmle gerçekleşmektedir. Klasik ve modern insanî değişim talepleri

Kaynakça

Aamodt, Sandra. ve Wang, Sam.(2016) *Beyninize Hoş Geldiniz*. (Boğaç Erkan, Çev.) İstanbul: Ntv Yayınları.

Arslan, Ahmet. (1998) *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Vadi Yayınları.

Canan, Sinan.(2015) *Değişen Be(y)nim*, İstanbul: Tuti Kitap.

Cavanna, Andrea Eugenio ve Nani, Andrea.(2021). *Bilinç Sinirbilimdeki ve Zihin Felsefesindeki Kuramlar* (Berk Çakan, Çev.) Ankara: Episteme Yayınları.

Chalmers, David J.(2010) *The Character of Consciousness*. New York: Oxford University Press.

Costandi, M. (2016). Neuroplasticity. MIt Press.

Crockett, C. (2018). Derrida after the end of Writing: Political Theology and New Materialism. Fordham University Press.

Crockett, C., & Malabou, C. (2010). Plasticity and the Future of Philosophy and Theology. *Political Theology*, *11*(1), 15-34.

Çüçen, A. Kadir.(1999). *Felsefeye Giriş*. Bursa: Asa Kitabevi.

Deleuze, G. ve Guattari, F. (1996) *Felsefe Nedir?* (Turhan Ilgaz, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Dowling, John E.(2020). *Beyni Anlamak Hücreler, Davranış ve Biliş.*(Filiz Bolat, Çev.) İstanbul: Ketebe Yayınları.

Eckoldt, Matthias.(2018). *Beynin ve Zihnin Kısa Tarihi Duygular ve Düşünceler Nasıl Oluşur?* (Mehmet Ali Erbak Çev.) İstanbul: Say Yayınları.

Gellatly, A. ve Zarate, O.(2012). *Zihin ve Beyin*(Duygu Akın, Çev.) İstanbul: NTV Yayınları.

Gürkan, Bülent. (1998). *Mistisizm ve Bilimsellik*, 24/08/2023 tarihinde http://www.dusunuyorumdergisi.com/mistisizm-ve-bilimsellik/ adresinden alındı.

Heidegger, Martin.(2008). *Varlık ve Zaman.*(Kaan H. Ökten, Çev.) İstanbul: Agora Kitaplığı.

Katz, T. Steven (2023) *Felsefe ve Mistisizm Arasındaki İlişki,* 24/08/2023 tarihinde https://www.sabahulkesi.com/2016/04/11/felsefe-mistisizm-aras%C4%B1ndaki-ili%C5%9Fki/ adresinden alındı.

Kean, Sam. (2016). *İnsan Beyninin Gizemi Travma, Delilik ve İyileşme Hikayeleriyle Bir Beyin Araştırmaları Tarihi*. (Berna Kılınçer, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.

Kutluer, İlhan.(2020). *Mistisizm*. 24/08/2023 tarihinde https://islamansiklopedisi.org.tr/mistisizm adresinden alındı.

Larsen, S. N. (2013). The Plasticity of the Brain—An Analysis of the Contemporary Taste for and Limits to Neuroplasticity. The Comparative Law Journal

of the Pacific

Malabou, Catherine. (2018) *Beynimizle Ne Yapmalıyız?* (Selim Karlıtekin, Çev.) İstanbul: Küre Yayınları.

Malabou, C., & Vahanian, N. (2008). A Conversation with Catherine Malabou. Journal for Cultural and Religious Theory, 9(1), 1-13

Malabou, C. (2000). The Future of Hegel: Plasticity, Temporality, Dialectic. Hypatia, 15(4), 196- 220.

Nietzsche, F. (1995). *Böyle Buyurdu Zerdüşt.* (A. Turan Oflazoğlu, Çev.) İstanbul: Cem Yayınevi.

Ramachandran, V. S. ve Blakeslee S. (2016). *Beyindeki Hayaletler İnsan Zihninin Gizemlerine Doğru*.(Levent Öztürk, Çev.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Rose. Steven.(2008) *21. Yüzyılda Beyin.* (Levent Can Yılmaz, Çev.) İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Russell, Bertrand. (1972), *Mistisizm ve Mantık*. (Ayseli Usluata, Çev.) İstanbul: Varlık Yayınevi.

Stace, Walter T. (2006). Mistiklerin Öğretileri. (Cenan Kuvancı, Çev.) *Bilimname* X, 2006/1, 117-131.

Sunar, Cavit. (1966). *Mistisizmin Ana Hatları.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi

Sühreverdi, Şihabüddin. (2019). *Hikmetü'-İşrak*. (Tahir Uluç, Çev.) İstanbul: İz Yayıncılık.

Tarlacı, Sultan.(2019). *Bilinç Beyin, Zihin ve Benliğin Keşfi.* İstanbul: Destek Yayınları.

Taşköprülüzade. (2011). *Miftâhu's-Saâde ve Misbâhu's-Siyâde fi Mevzûâtü'l-Ulûm C.1*. (Mümin Çevik, Sad.) İstanbul: Üçdal Neşriyat.

Taşköprülüzade. (2016). *es-Sa'âdetü'l-Fâhira fî Siyâdeti'l-Âhira.*(Sami Turan Ezel, Çev.). İstanbul: İMÜ Yayınları.

BÖLÜM 3

KUR'ÂN-I KERÎM'DE LAFZÎ MÜŞTEREK VE MANÂYA ETKİSİ HURÛFU'L-MEÂNİ ÖRNEĞİ

Asuman GÖKGÖZ[1]

1 Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri (Tezli) Yüksek Lisans, asuman.gok03@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0009-0006-4700-1977

Giriş

Dilin en önemli olgularından biri olan ve manânın dış dünyaya taşınmasını sağlayan temel unsur, lafızdır. Lafzın mütekellimi tarafından kastedilen manâsını anlamak, lafzın bu manâsına delalet eden şeklinin doğru tespit edilmesine bağlıdır. Bu tespit yapılmaksızın lafızdan südûr eden manâ, dayanaksız ve ölçüsüz kalır. Kezâ mütekellimin kastettiği manânın gerektirdiği lafızların kullanılmaması, mütekellimin gayesini muhatabına ulaştırmakta âciz kalır.

Lafızlarının çeşitliliği, dil kurallarının derinliği ile bir okyanusa benzetilen Arapçada, bir lafzın birçok manâda kullanılması anlamına gelen iştirâk olgusu (Sîbeveyh, 1988, s. 1/24), ifade gücünü genişleterek dile ayrı bir zenginlik katmıştır. İştirâkin dildeki varlığı hususunda Arap dili âlimlerinin ihtilafta olduğu bazı görüşler söz konusudur. Cumhur manâların sonsuz, lafızların sınırlı olması hasebiyle iştirâkin vukû olacağı görüşünde olsa da İbn Dürüsteveyh'in başını çektiği bazı âlimler tek bir lafzın farklı manâlar içermesinin aslında tek bir şeye delâlet ettiğini zikretmişlerdir (el-Müneccid, 1999, ss. 31-32; Süyûtî, 1998, s. 1/292). Bu noktada iştirâkin gerek Kur'ân-ı Kerim'de yer alması gerek Peygamberimizin bizzat bu unsuru hayatında kullanması ve de ilk dönem âlimlerinin lafızlardaki lafzî müşterekleri kullanarak eserlerine aktarmaları bizlere mefhumun varlığını şahitleriyle ortaya koymaktadır.

Farklı iki veya daha çok anlama delâlet eden tek bir lafız anlamına gelen (Abdul'al Sâlim Mükrim, 1997, s. 9; Süyûtî, 1998, s. 1/292) lafzî müşterek mefhumunun, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de gerekse Arapçada mevcudiyeti hususunda çokça araştırmalar yapılmış ve eserler kaleme alınmıştır (el-Müneccid, 1999, s. 31). Bu eserlerin çoğunluğu Arapça olarak yazılmıştır ve bu konuda Türkçe kaynaklar oldukça sınırlıdır.(Konuyla ilintili bazı Türkçe kaynaklar için bkz. Acar, 2010; İşler, 2001; Mesut Okumuş, t.y.; Türkmen, 2012) Türkçe kaynakların çoğu makale düzeyinde kaleme alınmış olup tez veya kitap türünden çalışmalar sayıca azdır.(Örnek bir çalışma için bkz. Güven, 2017) Kur'ân âyetlerinden hareketle lafzî müşterek konusuna değinen eserler arasında vücûh ve nezâir başlığı altında kaleme alınanlar da söz konusudur.[1] Kur'ân-ı Kerim'de tespit edilen lafzî müştereklerle alakalı örnekler ağırlıklı olarak lafızlar ve fiiller üzerinden aktarılmış, fiil-isim, isim-isim arasında anlam ilişkisi oluşturması vazifesiyle bilinen hurûfu'l-meâni (anlam harfleri) örneklerine özellikle Türkçe kaynaklarda fazlaca yer verilmemiştir. Yaptığımız literatür incelemesi sonucunda, mana harflerindeki lafzî müşterek olgusunu araştırma konusu yapan araştırmaların eksikliğini fark ettik. Biz de bu çalışmamızla, lafzî müşterekin yer aldığı mana harflerini Kur'ân ayetleriyle örneklendirerek,

1 Ayrıntılı bilgi için bkz.: (Altuntaş, 1990; el-Belhî, 2011; el-Berîdî & ed-Dâli', 2014; Karagöz, 2009; Özek, 2002)

Kaynakça:

Abdullah Muhammed, K. (2021). El-Kur'ânu'l-Kerim Şarî'atün Dâimetün ve Mu'cizetün Hâlidetün Dirase Nazariyye Tatbîkiyye fi'l-Kur'âni fi Kevnihi Tibyânen li-Külli Şey'in. Ankara: Sonçağ Akademi.

Abduttevvâb, R. (1999). Fusûlun fî fıkhi'l-luga (6. bs). Kahire: Mektebetü'l-Hancî.

Acar, Ö. (2010). Çokanlamlılık- Eşadlılık İkileminde İştirâk-i Lafzî. Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, 51(2), 241-270.

Acar, Ö. (2011). Hurûfu'l-Meâninin Çokanlamlılıktaki Etkisi. Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52(2).

Ahmed, U. (2003). Eserü hurûfi'l-me'ânî fî te'addüdi'l-ma'nâ. Mecelletu't-Turâsu'l-Arabî, (89), 190-205.

Ahmed, U. (2011). Hurûfu'l-Me'ânî'nin Çokanlamlılıktaki Etkisi (Ö. Acar, Çev.). Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi, 52(2), 333-352.

Altuntaş, H. (1990). El-Vücûh ve'n-Nezâir. Diyanet Dergisi, 26(1).

Âlûsî, M. b. ʿAbdullâh el-Ḥuseynî. (1415). Rûḥu'l-Meʿânî fî Tefsîr el-Ḳur'âni'l-ʿAẓîm ve's-Sebʿu'l-Meṯânî (C. 1–16). Dâru'l-Kutubi'l-ʿİlmiyye; Beyrut: y.y.

Askerî, E. H. el-Ḥasen b. ʿAbdullâh. (t.y.). El-Furûku'l-lugaviyye. Kahire: Daru'l-ilm ve's-sekâfe li'n-neşr ve't-tevzî.

Baysal, F. B. (2019). Kur'an'da Çok Anlamlılık ve Eş Anlamlılık (Yüksek Lisans). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Demir, R. (2008). Arap Dilbilimcilere Göre Dillerin Kaynağı Meselesi (Doktora). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, İstanbul.

Ebu's-Suʿûd, M. b. M. b. M. el-ʿİmâdî. (t.y.). İrşâdu'l-ʿÂḳli's-Selîm ilâ Mezâyâ'l-Kitâbi'l-Kerîm (C. 1–15). Beyrut: y.y.

Ebu't-Tayyib, A. b. A. el-Lugavî el-Halebî. (1961). Kitâbü'l-ibdâl (C. 1–2). Dimeşk: Mecma'u'l-lugati'l-Arabiyye.

ed-Dâmeğânî, E. A. M. b. A. b. M. (t.y.). El-Vücûh ve'n-nezâir. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

ed-Dâmin, H. S. (1990). Fıkhu'l-Lûga. Bağdat: Vizaretu't-Ta'limi'l-'Alî.

el-Belhî, M. b. S. (2011). El-Vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kurân (2. bs). Irak: Mektebetü'r-rüşd.

el-Berîdî, A. b. M., & ed-Dâli', F. İ. (2014). Mevsûâtü'l-vücûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Kerîm (C. 1–4). Riyad: Darü't-Tedmîriyye li'n-neşr ve't-tevzî'.

el-Cürcânî, A. b. M. es-Seyyid eş-Şerif. (1983). Mu'cemu't-Ta'rifât. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

el-Endülüsî, E. H. M. b. Y. b. A. b. Y. (2000). El-Bahrü'l-muhît. Beyrut: Daru'l-Fikr.

el-Ferâhîdî, H. b. A. (t.y.). Kitâbü'l-'ayn (C. 1–8). Daru Mektebeti Hilâl li'n-neşr.

el-Müneccid, M. nuruddîn. (1999). El-İştirâkü'l-lafzî fi'l-Kur'ân-ı Kerîm beyne'n-nazariyye ve't-tatbîk. Beyrut: Daru'l-Fikri'l-Muâsır.

er-Racihî, A. (t.y.). Et-Tatbiki's-Sarfi. Beyrut: Daru'n-Nahda el-Arabiyye.

es-Serahsî, E. B. Ş. M. b. E. S. A. (t.y.). Usûlü's-Serahsî (C. 1–2). Beyrut: Dâru'l-Maʿrife.

eş-Şerîf, M. H. (1996). Mu'cemü Hurûfi'l-Meâni fi'l-Kur'ân-i'l-Kerîm (C. 1–3). Beyrut: Müessesetü'r-risale.

Eşʿarî, E.-Ḥasen ʿAlî b. İ.. (1977). El-İbâne ʿan Uṣûli'd-Diyâne. Kahire: y.y.

Fîrûzâbâdî, E.-T. M. M. b. Y. b. M. (2005). El-Kâmûsü'l-muhît. Beyrut: Müessesetü'r-risale.

Gazzâlî, E. H. M. b. A. (1993). El-Müstasfâ. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Güneş. (2017). Arapça-Türkçe Sözlük. Mektep.

Gürkan, N. (2004). Arapça'da "El" Takısı ve Fonksiyonları. Ekev Akademi Dergisi, 8(18), 357-374.

Güven, Ş. (2017). Kuranın Anlaşılması ve Yorumlanmasında Çokanlamlılık Sorunu. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

İbn Cinnî. (t.y.). El-Hasâis (C. 1–3). Kahire: el-Mektebetü't-tevfikiyye.

İbn Dureyd, E. B. M. b. H. el-Ezdî. (1987). Cemheretü'l-luga (C. 1–3). Beyrut: Daru'l-ilm li'l-melayîn.

İbn Fâris, E.-H. A. b. F. b. Z. b. M. er-Râzî el-Kazvînî. (1997). Es-Sâhibî fi Fıkhi'l-Lûgati'l-Arabiyye ve Mesâiliha ve Süneni'l-Arab fi Kelâmiha. Muhammed Ali Beydûn.

İbn Manzur. (t.y.). Lisanü'l-Arab. Beyrut: Dar Sadır.

İbn Manzûr, E.-F. C. M. b. M. b. A. b. A. el-Ensârî er-Rüveyfiî. (1993). Lisânü'l-'Arab (C. 1–15). Beyrut: Daru Sadır.

İbn Teymiyye, E.-ʿAbbâs T. A. b. ʿAbdilḥalîm b. M. ʿAbdisselâm el-Ḥarrânî. (1995). Mecmûʿu'l-Fetâvâ—İbn Teymiyye. Medine: y.y.

İbnü'l-Cevzî, E.-F. C. ʿAbdurraḥmân b. ʿAlî b. M. el-Bağdâdî. (1984). Nuzhetu'l-ʿAʿyuni'n-Nevâẓir fî ʿİlmi'l-Vucûh ve'n-Neẓâîr. Beyrut: y.y.

İbrâhîm, M. İ. (t.y.). El-Kur'ân ve İ'câzuhu'l-ilmî. Daru'l-fikri'l-Arabî- Daru's-Sekâfeti'l-Arabiyyeti li't-tibâ'a.

İşler, E. (2001). Çokanlamlılık, Anlam Daralması ve Kurân'ın Türkçe Çevirilerinde Yapılan Yanlışlar- Kur'an ve Dil—Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 385-397.

Karagöz, M. (2009). Vücûh ve Nezâirin Terimleşme Süreci. İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 441-475.

Karagöz, M. (2018). İbn Teymiye'nin Vücûh ve Nezâir Tanımının Etkileri ve Sorunları. Bilimname, (XXXVI).

Karagöz, M. (2020). İbnü'l-Cevzî'nin Nezâir Anlayışının Sorunları. Bilimname, (XLIII), 129-168.

Kâtip Çelebî, M. b. A. H. H. (1941). Keşfü'z-zünûn 'an esâmi'l-kütübi ve'l-fünûn (C. 1–2). Beyrut: Daru İhyâu'l-türâsü'l-Arabî.

Khayat Zougari, K. I. (2018). Arapçada Harf-i Cerlerin Anlam Özellikleri ve Türkçe Karşılıkları: Câmiu'd-durûsi'l-Arabiyye Bağlamında Bir İnceleme (Yüksek Lisans). Erzincan Üniversitesi, Erzincan.

Korkmaz, Z. (1992). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Mesut Okumuş. (t.y.). Kur'an Yorumunda Çokanlamlı Lafızlara Yaklaşımlar. Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, II(3), 2003.

Mukâtil b. Süleymân. (2011). El-Vüc'ûh ve'n-nezâir fi'l-Kur'âni'l-Azîm (2. bs). Riyad: Mektebetü'r-rüşd-Nâşirûn.

Mükrim, Abdul'al Sâlim. (1997). El-Müşterekü'l-lafzî fi'l-hakli'l-Kurân'i (2. bs). Beyrut: Müessesetü'r-risale.

Mükrim, Abdul'âl Sâlim. (2009). El-Müşterekü'l-Lâfzî fi Dav'i Garibi'l-Kur'ani'l-Kerim. Kahire: Alemü'l-Kütüb.

Neccâr, Z. (2005). El-Ard fi'l-Kurân-i'l-Kerîm. Beyrut: Daru'l-Ma'rife.

Omar, A. M. A. (2008). Mu'cemü'l-lügati'l-Arabiyyeti'l-muâsıra (C. 1–4). Kahire: Âlemü'l-kütüb.

Özek, A. (2002). Kur'ân'da İlmi'l-Vucûh ve'n-Nazâir. Tartışmalı İlmî Toplantılar, (36).

Râzî, E. ʿAbdillâh F. M. b. Ö. b. Ḥüseyn. (1999). Mefâtîḥu'l-Ğayb. Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâs̱i'l-ʿArabî.

Sîbeveyh, E. B. ʿAmr b. ʿOs̱mân b. Ḳanber el-Ḥâris̱î. (1988). El-Kitâb (3.). Kahire: Meketebetü'l-Hancı.

Süyûtî, A. b. E. B. C. (1974). El-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân (C. 1–4). el-Hey'etü'l-Mısrıyyetü'l-'âmme li'l-kitâb.

Süyûtî, A. b. E. B. C. (1998). El-Müzhir fî ulûmi'l-lüga ve envâ'ihâ (C. 1–2). Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Şahin, T. M. (1980). El-Müştereku'l-Lûgavî Nazariyyeten ve Tatbîken. Kahire: Mektebetü Vehbe.

Şevkânî, E. A. M. b. A. b. M. eş-Şevkânî. (1999). İrşâdü'l-fuhûl (C. 1–2). Daru'l-Kitabi'l-Arabî.

Türkmen, S. (2012). Arapçada Çokanlamlılık ve Kur'an-ı Kerim. Diyanet İlmi Dergisi, (Kur'an Özel Sayısı).

Yahyâ b. Sellâm, E. Z. Y. b. S. b. E. S. et-Teymî. (1979). Et-Tesârîf. Tunus: eş-Şeriketü't-Tûnusiyye li't-tevzî.

Yurdagür, M. (2020). Mümâselet. TDV İslam Ansiklopedisi, 31, 555-556.

Zemaḫşerî, E.-Ḳâsım M. b. ʿAmr. (1986). El-Keşşâf ʿan Ḥaḳâîḳı Ğavâmiḍi't-Tenzîl (C. 1–4). Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-ʿArabî.

Zemaḫşerî, E.-Ḳâsım M. b. ʿAmr. (1993). El-Mufaṣṣal fî Ṣınaʿati'l-İʿrâb. Beyrut: y.y.

BÖLÜM 4

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE MAHREMİYET EĞİTİMİNİN TEMEL İLKELERİ[1]

Hüseyin Emre DURAN[2]

1 Bu çalışma, 2018 yılında Prof. Dr. Hasan DAM danışmanlığında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan, yazarın *"Değerler Eğitimi Bağlamında Mahremiyet Eğitimi"* adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Dr., DİB, huseyinemreduran@hotmail.com, Orcid: 0000-0001-6555-4600.

Giriş

Son yüzyılda değişen ve gelişen birçok hususla beraber mahremiyet algısında da değişimler söz konusu olmuştur. Mahremiyet değerinin zedelendiği, değişime uğradığı ülkemizde, taciz ve benzeri olaylar artmıştır. Toplumumuzda mahremiyet eğitiminin kapsadığı cinsel eğitimin de yetersiz oluşu ve 'ayıp' diye nitelenerek ötelenmesi, teknoloji ve küreselleşmenin de etkisiyle farklılaşan mahremiyet algısının getirdiği olumsuzluklar ve daha birçok durum, bireylerde kalıcı izler bıraktığı gibi sonu hüzünle biten olaylara da sebep olabilmektedir. Sadece cinsel istismarlar değil, aynı zamanda insanın olduğu her ortamda mahremiyet ve ihlalleri var olmuştur. Evlerde, sokakta, okullarda, işyerlerinde, televizyonda ve sanal medyada mahremiyet değerine aykırı davranışların her geçen gün arttığı bilinmektedir.

Mahremiyet dini, kültürel ve hukuki açıdan farklılık gösterdiği için tek bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Bu sebeple evrensel bir mahremiyet kavramı ortaya koymak mümkün gözükmemektedir. Bununla beraber tüm toplumlarda benzer mahremiyet algılarına rastlamak mümkündür. Bu çalışmada mahremiyet olgusu Türk toplumunun kültürü, dini inancı olan İslam'ın temel kaynakları ve pedagoji biliminin verileri bağlamında ele alınmıştır. Aynı zamanda tüm değerlerin temellerinin 0-6 yaş çocukluk döneminde ailede kazanılmasından hareketle, mahremiyet eğitimi ile ilgili ilkeler sadece bu yaş aralığını kapsamaktadır.

Mahremiyet eğitimi, bireyin hem kendine ait özel alanını muhafaza edebileceği hem de diğerlerinin özel alanlarına saygı duyabileceği şekilde istek ve arzularını dini, ahlaki veya daha kapsamlı bir ifadeyle insani olarak eğitmektir (Güneş, 2017). Mahremiyet eğitimi aynı zamanda bireyin kendisini tanımasına, sorumluluk bilincini geliştirmesine, vicdan gelişimine, cinsellikten kaynaklanabilecek ahlaki problemlerin engellenmesine, cinsellik/mahremiyet ile ilgili sorularına cevap bulmasına ve anlamlı öğrenmesine katkıda bulunan bir eğitimdir (Diler, 2014).

Çocukların kişiliğinin biçimlendiği en önemli dönem ilk beş yaştır. Altı yaşına gelen çocuğun kişiliğinin temel yapısı belirlenmiş olur. Bu temel kişilik yapısı, çocuğun okulda ne derece başarılı olacağını, insanlarla sosyal ilişkilerinin nasıl olacağını, nasıl bir yetişkinlik dönemi geçireceğini, nasıl biriyle evlenip nasıl bir evlilik süreci geçireceğini belirler (Dodson, 1995). Sabır, adalet, hoşgörü, mahremiyet gibi birçok değer bu dönemde kazanılır.

Her yaşta bireye mahremiyet değeri kazandırılabilir. Ancak mahremiyet değerinin temelleri, 0-6 yaş aralığında ve özellikle 3-4 yaşlarından başlayarak atılır. Çünkü çocukların yaşam üslubu 4-5 yaşına kadar belirlenmiş olur ve birey, ömrü boyunca bu sağlam tutumundan asla vazgeçemez (Adler,

KAYNAKÇA

Adler, A. (2012). *Çocuk Eğitimi,* Kamuran Şipal (çev.), İstanbul: Cem Yayınları.

Altuntaş, H. ve Şahin M. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*, Beşinci Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Başgül, Ş. S. (2011). Çocuklarımız, Cinsellik ve Biz, *Ailede Cinsel Eğitim*, Fahrünnisa Erdem (editör), İstanbul: Timaş Yayınları. ss. 99-178.

Bayrak, G. (2011).. Ana Baba İçin Temel Bilgiler: Eğiticinin Eğitimi, *Ailede Cinsel Eğitim*, Fahrünnisa Erdem (editör), İstanbul: Timaş Yayınları, ss. 15-99.

Canan, İ. (2011). *Kur'an'da Çocuk*, İstanbul: Nesil Yayıncılık.

Çankırılı, A. (2015). *Ailede ve Okulda Değerler Eğitimi*, İstanbul: Zafer Yayınları.

Çocuk ve Aile Eğitimi Komisyonu. (2011). *Ailede Mahremiyet Eğitimi*, İstanbul: Çocuk ve Aile Eğitimi Yayınları.

Demirörs, R. (2016). "Çocuklara Mahremiyet Eğitimi Nasıl Verilir?", https://indigodergisi.com/2016/10/cocuklara-mahremiyet-egitimi-nasil- verilir/, (14.10.2016).

Diler, R. (2014). Mahremiyet Eğitimi ve Önemi, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, ss. 84-95.

Dodson, F. (1995). *Çocuk Yaşken Eğilir*, Seçkin Selvi (çev.), İstanbul: Özgür Yayınları.

Dodurgalı, A. (2011). *Ailede Din Eğitimi*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Gültekin, A. (2016). İslam Aile Yapısında Ahlak/Mahremiyet Eğitimi, *Sinop Üniversitesi Uluslararası Gençlik ve Ahlak Sempozyumu*, Sinop, Aralık 2016, İkizler Matbaa, ss. 28-42.

Gündüz, T. (2011). Ailede Cinsel Eğitim, *Ailede Cinsel Eğitim*, Fahrünnisa Erdem (editör), İstanbul: Timaş Yayınları. ss. 183-284.

Güneş, A. (2017). Cinsel İstismar Olgusu ve Mahremiyet Eğitimi, *İnsan ve Toplum Dergisi*, ss. 45-70.

Güneş, A. (2018). *Şiddet Din Eğitimi ve Değerler*, İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

Karaköse, R. (2016). "Çocukta Mahremiyet Eğitimi", http://www.gonuldergisi.com/cocukta-mahremiyet-egitimi-psikoterapist- aile-danismani-rukiye-karakose.html , (09.12.2016).

Keskiner, E. (2012). Cinsel Eğitim, *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, Mustafa Köylü (editör), İstanbul: Dem Yayınları.

Kızılkaya, M. (2014). *A'dan Z'ye İslam'da Çocuk Terbiyesi*, İstanbul: Hayat Yayınları.

Kurtoğlu, M. (2016). *Çocuk Bu İhmale Gelmez*, İstanbul: Nesil Yayıncılık.

Metin, E. N. (2017). Mahremiyet Kavramının Tanımına ve Mahremiyet Eğitimlerinin İçeriğine İlişkin Öneriler, *Mahremiyet Eğitimi Çalıştayı Sonuç Ra-*

poru, Ankara.

Özafşar, M. E. (editör) ve diğerleri. (2017). *Hadislerle İslam*, 4. Baskı, Cilt 1-7, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Özgüven, İ. E. (2010). *Ailede İletişim ve Yaşam*, Ankara: Pdrem Yayınları.

Pedagoji Derneği. (2016). "Çocukta Mahremiyet Eğitimi", http://pedagojidernegi.com/upload/editor/20160317223448-0.pdf (11.12.2016).

Purtaş, A. (2016). Mahremiyet Eğitimi Şart!, http://ailehayati.blogcu.com/mahremiyet-egitimi-sart/1331794, (21.11.2016).

Sepetçi, N. (2017). Sosyal Medyada Mahremiyet Algısının Çöküşü: İnstagram Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), M.Ü. S.B.E., İstanbul 2017.

Türk Bıyık, A. (2015). "Çocukta Mahremiyet Eğitimi", http://www.islamihayatdergisi.com/konular/detay/ocukta-mahremiyet- eitimi, (15.12.2015).

Uzun, T. (2016). *Kur'an ve Sünnet Işığında Çocuk Eğitimi*, Konya: Burç Yayınları.

Üzüm, H. (2015). *Hayırlı Çocuk Yetiştirmek*, İstanbul: Mevsimler Kitap.

Yavuzer, H. (2015). *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yiğit, S. (2018). Çocuk İhmal ve İstismarı, *Diyanet Aylık Dergi*, ss. 4-9.

Yörükoğlu, A. (2015). *Çocuk Ruh Sağlığı*, İstanbul: Özgür Yayınları.

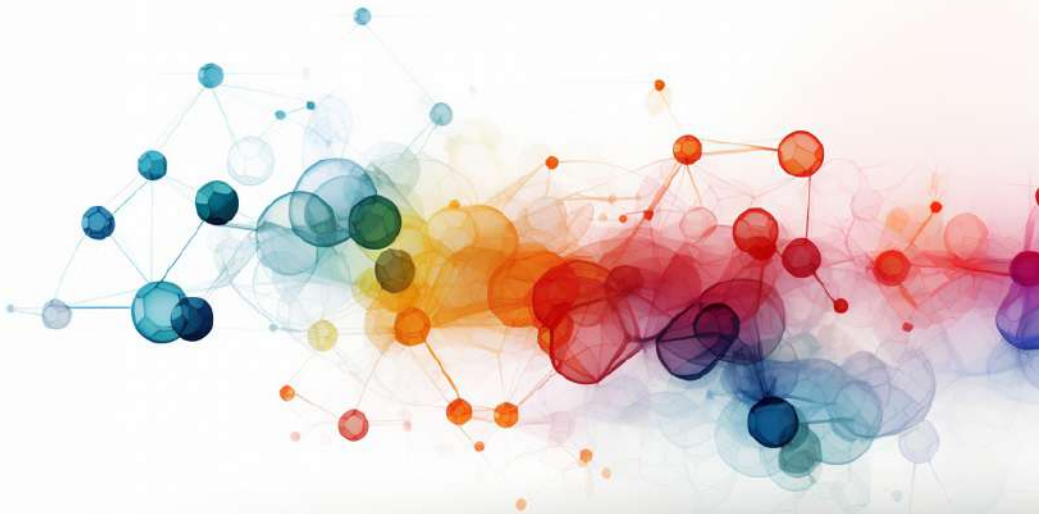

BÖLÜM 5

VAKF VE İBTİDÂ İLMİNİN GELİŞİM SÜRECİ[1]

Yakup UZUN[2]

1 Bu alışma *İbn Evs el-Mukrî'nin el-Vakf ve'l-İbtidâ Adlı Eserinin Tahlili ve Görüşlerinin Mukayesesi* isimli doktora tezinin "Vakf ve İbtidânın Tarihi Seyri" bölümünden üretilmiştir.

2 Öğr. Gör. Dr., Erciyes Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Kıraat Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye, yakupuzun@erciyes.edu.tr, ORCİD:https://orcid.org/0000-0001-7534-6880

Giriş

Bir ilmin şeref ve değeri ya taşıdığı amaca ya ihata ettiği meselelerin ulviliğine yahut kendisine duyulan ihtiyacın zaruri oluşuna göre farklılık arz eder. İnsanlığa hidâyet rehberi olarak Hz. Peygamber'e indirilen Kur'ân'a taalluk eden ilmî faaliyetler ise mezkûr meseleler içerisinde bu şereften en büyük payeye sahiptir. Kur'ân ilimleri, gelişip zenginleşme sürecinde kendine özgü birtakım ıstılahları ortaya çıkarır. Ortaya çıkarılan bu ıstılahlar, belli bir altyapı oluşturur ve nihayetinde literatür gelişir ve zenginleşir. Tarihsel süreçle birlikte gelişen literatür sayesinde ilmî birikimler, amacına uygun bir şekilde sonraki nesillere aktarımı sağlanır. Vakf ve ibtidâ ilmi de bu kapsamda mütalaa edilir.

Hz. Peygamber (as), her konuda en güzel örnek olduğu gibi ilmi meseleleri temellendirme konusunda da en güzel örnek olmuştur. Örneğin vakf ve ibtidâ ilminin pratiğini yaparak bu ilmin zeminini oluşturmuş ve ilâhî kelâmın okunması, anlaşılması ve hayata tatbiki noktasında rehberliğini yerine getirmiştir. Öyle ki Kur'ân tilâveti esnasında vakfedilmesi gereken yerlerde vakf, vasl edilmesi gereken yerlerde vasl yaparak sahâbeyi yönlendirmiştir. Onun Kur'ân tilâveti konusunda bu yönlendirici ve teşvik edici tutumu, mananın tamam olduğu yerde kıraati keserek nefes almayı ifade eden "vakf" ile mana bütünlüğüne riayet ederek uygun yerden başlamayı ifade eden "ibtidâ" ilmine ehemmiyet kazandırmıştır. Bu da sahâbe, tâbiîn ve onları takip eden nesillerin bu ilme değer vermelerine sebep olmuştur.

Sonrasında gelişerek kavramlaşma hüviyetini kazanan vakf ve ibtidâ ilmi, Arap olmayanların İslâm'a girmeleri ile daha da bir önem kazanmıştır. Zira Arap diline vâkıf olmayan kesimler için bu ilim, Kur'ân'ın doğru okuyup sahih anlamı ortaya çıkarma hususunda âdeta bir mikyas olmuştur. Bu ilme duyulan ihtiyaç artarak devam etmiş ve önemini günümüze kadar korumuştur. Öyle ki bu ilmin kazandırdığı hassasiyetleri dikkate almadan yapılan okumaların, anlam kaymalarına ve Yüce Allah'ın muradına aykırı birtakım itikâdi ve ameli fasit anlayışların çıkışına şahit olunmaktadır.

Öte yandan İslâm literatürü ile ilgili yapılan çalışmaların hemen hepsi asr-ı saâdet çağı olan Hz. Peygamber (as) dönemi ile ilişkilendirilmiştir. Ancak o dönemde, İslâmî ilimlerin terminolojileri bizzat mevcut olmayıp pratik ve olgusal olarak varlıklarından söz etmek mümkündür. Pek çok ilim, pratikte var olan bu uygulama zemininden hareketle zaman içerisinde sistemli hale getirilip usulleri belirlenmiş ve sonrasında tedvin edilmek suretiyle müstakil birer ilim halini almıştır.

Kuşkusuz İslâmî ilimler ve bunlar aracılığı ile üretilen temel prensip ve hükümler, varlıklarını İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân ve sünnetten almıştır. Zira bu üretme eylemi, İslâm'ın ortaya koyduğu temel bir yaklaşımdır. Nitekim Kur'ân'da bununla ilgili açık ve net mesajlar yer almakta-

KAYNAKÇA

Dânî, Ebû Amr Osman b. Saîd. *el-Müktefâ fi'l-vakf-i ve'l-ibtidâ.* thk. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşî. Beyrut, 1407/1986.

Düheyim, Mehdî. *Mefâhîmu'l-vakf ve'l-ibtidâi abra'l-merâhili't-târihiy.* Cezair: Bikülliyeti'l-Ulûmi'l-İslâmiyyeti, ts.

Ebû Abdillah Muhammed b. Tayfûr es-Secâvendî, *İlelü'l-vukûf, t*hk. Muhammed b. Abdullah b. Muhammed Îdî (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2006), 073.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as. *es-Sünen*. thk. Ahmed Sa'd Ali. Mısır: b.y.y. 1952.

Enbârî, Ebû Bekr Muhammed bin el-Kâsım bin Beşşâr. *İzâhu'l-vakfi ve'l-ibtidâ.* thk. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan. Dımaşk: b.y.y. 1971.

Evs el-Mukrî, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed. *el-Vakf ve'l-ibtidâ.* İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehid Ali Paşa, ts.

Hüsni Şeyh Osman, *Güzel Kur'an Okuma,* Çev. Yavuz Fırat (Ankara: Fecr Yayınları, 2005.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr.* thk. Ali Muammed Debbâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ.* thk. C. Bergstraesser. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1971.

İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Muhammed b. İshâk. *el-Fihrist fî ahbâri'l-ulemâi'l-musannifîne mine'l-kudemâi ve'l-muhaddisîne fî esmâi kütübihim.* thk. Rıza Teceddüd. Tahran: b.y.y. 1975.

Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 2016.

Müslim, Ebü'l-Huseyn Müslim b. Haccâc. *el-Câmiu's-Sahîh.* thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî. (b.y.: Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1955.

Nehhâs, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Murâdî el-Mısrî. *el-Kat' ve'l-i'tinâf.* thk. Abdurrahman b. İbrahim el-Matrûdî. Riyad: Âlemü'l-Kütüb, 1992.

Sehâvî, Ebü'l-Hasan Alemüddin Ali b. Muhammed b. Abdüsselam. *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ*. thk. Ali Hüseyn el-Bevvâb. Mekke: Mektebetü't-Türâs, 1408/1987.

Suyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân.* thk. Ahmed b. Ali. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2006.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Durru'l-mensûr fi't-tefsîri'l-me'sûr.* b.y.: Dâru'l-Fikr, 1432/2011.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân.*

thk. Abdullah b. Abdu'l-Muhsin. Kahire: Dâru'l-Hicr, 1322/2001.

Tayyâr, Musâid b. Süleyman b. Nâsır. *Vukûfu'l-Kur'ân ve eseruhâ fi't-tefsîr.* Medine: el-Mektebetü'l-Arabiyyetü's-Suûdiyyetü, 1431.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre. *el-Câmiʿu'l-kebîr*. thk. Beşşâr Avvâd Maʻrûf. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1996.

Üşmûnî, Ahmed b. Muhammed b. Abdulkerim. *Menâru'l-hudâ fî beyâni'l-vakf ve'l-ibtidâ.* Kahire: Matbaatü Mustafâ el-Bânî, 1393/1973.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân.* thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim. Kahire: Dâru't-Türâs, 2008.

BÖLÜM 6

ALEVİ – BEKTAŞİLİK'TE KAPI İMGESİ ETRAFINDA OLUŞAN İNANÇSAL ANLAM VE RİTÜELLER

Rukiye BAŞARAN[1]

1* Araştırmacı-Yazar, Ankara – Türkiye. E-posta: rukiyebrs@icloud.com ORCID İD: https://orcid.org/0009-0005-6174-5641

Giriş

Kapı imgesiyle ilgili somut veya değişmeceli anlamında birçok sözcük, deyim üretilmiştir. Örneğin siyaset dilinde "arka kapı diplomasisi" veya "açık kapı politikası", bir kızın gelin olarak gittiği yer olarak "el kapısı", bir gelir sağlayan yer olarak "ekmek kapısı" denilir. Keza bir şehrin kapıları olarak; Edirnekapı, Topkapı, Gürcükapı, Karskapı vb. kullanımlar çoğaltılabilir. Mesela yaşlılarımız çaresizlik anlamında "Allah, muhannettin kapılarına baktırmasın." şeklinde de bir ifade kullanırlar. "O kapı Allah'ın kapısıdır" deyimi de dilimizde çok yaygın olarak kullanılan bir deyimdir ve "hizmet edilen, geçim sağlanan yerlerdeki hizmetin halka, dolaysıyla da Hakk'a hizmet olduğu, bu yüzden de; o kapının Allah Kapısı bulunduğu" bu deyimle betimlenmiştir (Gölpınarlı, 2023: 180). Kısacası kapı imgesi etrafında oluşan/oluşturulan birçok deyime veya metafora örnek verilebilir.

Kapı imgesi en az insanlık tarihi kadar eskidir. Somut olarak insanoğlunu dış etkenlere karşı koruyan ve dışarı ile bağımızı koparan doğal bir işlevi vardır. Belirli zaman dilimlerinde kapatılması gereken ve açık durması gereken bir sosyal işleve de sahiptir. Örneğin yaşadığınız evin kapısı aynı zamanda bir mahremiyeti de temsil eder. Hem bir sınır çizme işlevi görürken aynı zamanda kültürel olarak da farklı sosyal anlamlar da üreterek yeni iç sınırlar çizme görevi de görür.

Kapı imgesi etrafında oluşturulan metaforları konu almış çok az sayıda çalışma mevcuttur. Genel anlamda bu tür bir çalışmalar genel olmakla birlikte kısa edebî metinlerden oluşmaktadır. Fakat kapı imgesi belirli bir inanç grubunun kendi dünyasında derinlemesine neyi ifade ettiği ve bu tür bir imge etrafında ne tür ritüellerin icra edildiğine dair herhangi bir çalışmaya tarafımızca doğrudan karşılaşılmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmadaki temel amacımız Alevi-Bektaşi inancının anlam evreninde kapı imgesi etrafında oluşan metafor, anlam ve uygulamaları açıklığa kavuşturmaktır. Mekân sosyolojisi kapsamında Alevi-Bektaşi inanç anlam evreninde kapı imgesinin nasıl inşa edildiği ve ne tür tasavvufî yorumlarla zenginleştirildiğini anlamak, açıklamak ve kavramaya çalışmak hem bu inancın derin noktalarına nüfuz etmeyi sağlayacak hem de eşyanın tabiatı üzerinden insan denilen varlığın duygusal boyutuyla yaşadığı mekânlara ilişkin kimliğini nasıl inşa ettiğini de görmüş olacağız.

Kapı, Alevi-Bektaşi inancının anlam evreninde mekânın meydan ile temasının ilk uhrevi geçiş noktasıdır. Yani zahiri mekândan uhrevi (bâtıni) âleme geçişin ilk merhalesidir. Buna zahiri âlemden bâtıni bir âleme geçişin ilk adımı da diyebiliriz. Dolaysıyla mekân boyutu itibariyle kapı imgesi ve etrafında inşa edilen anlam, kavranmadan cem ibadetinin yapıldığı alana ilişkin gözlemler eksik kalacaktır. Bu da cem bütünlüğünün

Kaynakça

Çelik, H. (2014). Alevilik ve Bektaşilik'te Gönül Eğitimi. *Hünkâr Alevilik Bektaşilik Akademik Araştırmalar Dergisi, 1*(1), 83-100.

Doğan, E., & Çelik, H. (2022). *Kavramlar ve Tasavvufî İzâhlar Açısından Aleviliğin El Kitabı.* İstanbul: Kriter Yayınevi.

Eraslan, K. (2016). *Yesevî'nin Fakr-nâmesi.* Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, K. (2000). *Alevîlik Bektaşîlik.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Gölpınarlı, A. (2023). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri.* İstanbul: İnkılap Yayınları.

Güngör, H., & Argunşah, M. (1991). *Gagauz Türkleri Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Güzel, A. (1999). *Abdal Musa Velayetnamesi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kahraman, H. (2004). Şiâ'da Bir Hidâyet Rehberi Olarak Ehl-i Beyt ve Nûh'un Gemisi Benzetmesi. *Marife*(3), 169-180.

Kalafat, Y. (2000). *Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları.* Ankara: ASAM.

Korkmaz, E. (2007). *Yorumlu İmam Cafer-i Sadık Buyruğu.* İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Köse, S. (2021). Ritüel Bellek. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14*(33), 57-70.

Lang, J. (1988). Symbolic aesthetics in architecture: Toward a research agenda. J. L. Nasar içinde, *Environmental Aesthetics: Theory Research and Applications* (s. 11). New York: Cambridge University Press.

Melikoff, I. (2010). *Hacı Bektaş Efsaneden Gerçeğe.* (T. Alptekin, Çev.) İstanbul: Cumhuriyet Yayınları.

Münâvî , A. (2018). *Feyzü'l-Kadîr Şerhu'l-Câmi's-Sağîr* (Cilt 6). (A. Abdusselâm, Dü.) Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Noyan (Dedebaba), B. (1993). *Veli Baba Menakıbnamesi.* İstanbul: Can Yayınları.

Parlak, A. (2018). Esbâb-ı Nüzûl Bağlamında Elestü Bi Rabbiküm Kâlû Belâ Mîsâkının Keyfiyet Analizi. *Universal Journal of Theology, 3*(2), 109-132.

Simmel, G. (1994). Bridge and Door. *Theory, Culture & Society, 1*(11), 5-10.

Şapolyo, E. B. (1964). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi.* İstanbul: Türkiye Yayınevi.

Tanrıverdi, A., & Aktürk, E. (2021). Din ve Kültür İlişkisine Sosyolojik Bir Bakış. *Social Sciences Studies Journal, 7*(76), 189-200.

Yılmaz, A., Akkuş, M., & Öztürk, A. (2007). *Makalat (Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli) Alevi-Bektaşi Klasikleri.* Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BÖLÜM 7

HANBELİLİK-TASAVVUF İLİŞKİSİ MÜMKÜN MÜ? AHMED B. HANBEL'İN ZÜHD ANLAYIŞI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Muhyettin İĞDE[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi. Gaziantep Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Ana Bilim Dalı. e-mail: igde@gantep.edu.tr. ORCİD: https://orcid.org/0000-0002-0663-2047

Giriş

Hz. Peygamber'in vefatıyla birlikte Müslümanların karşı karşıya kaldığı kriz, ilerleyen süreçte çeşitli dini ilimlerin ve dini boyutu da olan sosyolojik yapılanmaların bir diğer ifade ile mezhebi yapılanmaların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Büyükkara, 2017, ss. 2-3; Topaloğlu, 1993, s. 22). Hicri üçüncü asrın başlarına kadar Kur'an ve Hadisin anlaşılması çerçevesinde ortaya konulan ilmi faaliyetlerde zımni bir tasnif mevcut idiyse de "din" veya "dini ilim" bu çabaların tamamını tanımlayan ortak kavram idi. Özellikle fetihlerle birlikte Müslüman coğrafyanın genişlemesi ve buna bağlı olarak nüfusun artması hem çözülmesi gereken sorunların çoğalmasını hem de hicri birinci asırdan başlayarak Mekke, Medine, Basra, Şam gibi şehirlerde çeşitli ilim halkalarının oluşmasını beraberinde getirmiştir. İlim halkalarındaki tedris faaliyetleri sonraki süreçte müstakil disiplinler haline gelecek olan Hadis, Fıkıh, Kelam ve Tasavvuf gibi ilimlerin nüvelerini oluşturmuştur (Suyûtî, 1434/2013, s. 424). Hadis, Fıkıh, Kelam gibi ilimler temelde dini kavram ve önermeleri içeren ayet ve hadislerin ancak istidlal yoluyla öğrenilebileceğini ifade ederken; dinin ahlak boyutuna odaklanan ve ilk dönemlerde zahidler olarak bilinen, daha sonra sufi veya mutasavvıf olarak tanınacak olan bir grup bunların ancak Hz. Peygamber'in sünnetini tatbik etmekle yani amelle anlaşılabileceğini ileri sürmüştür (Türker, 2011, ss. 535-538). İstidlal ve tecrübe zemininde gerçekleşen bu gerilim (Malamud, 1994, s. 427), ilk iki asırda konularına göre farklı ilmi disiplinlerin oluşmasını beraberinde getirmiştir. Fıkıh, ibadet ve muamelat; Kelam, inanç; Tasavvuf ise ahlak konularını tekeline almıştır (İzmirli, 2013, s. 24; Neşşâr, 1999, s. 1/51, 58-61). Ancak ilk dönemlerde bu ilimler arasında keskin ayrımların veya bir hiyerarşinin olduğunu söylemek biraz güçtür (Türker, 2011, s. 537; Çetin, 2022, ss. 146-147).

Dinin anlaşılması çerçevesinde bir taraftan söz konusu ilmi faaliyetler gerçekleşirken diğer taraftan hilafet tartışmaları, fetihler başta olmak üzere sosyo-politik gelişmeler ilerleyen süreçte mezhep hüviyeti kazanacak olan çeşitli dini zümreleşmelerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bu sosyo-politik ortamda oluşan ameli ve itikadi zümreleşmeler daha çok inanç ve akaid ile ilgili hususları kendilerine problem edinmişken; sufilik zemininde oluşan zümreleşmeler ise ahlak ve ameli kendisine konu edinmişlerdir (Topaloğlu, 1993, ss. 65-67). Kalbin hallerini açıklamayı amaçlayan sufi yapılanmalar sonraki süreçte tarikat kavramıyla isimlendirilmiş, kısa süre içerisinde önemli bir toplumsal tabana sahip olmuşlardır (Laoust, 1999, ss. 173-174; Malamud, 1994, s. 427). Siyasi-itikadi, fıkhi, tasavvufî boyutları olan söz konusu dini zümreleşmelerin her biri kendisine özel alanlar açmış, günümüze kadar Müslüman dünyada varlıklarını sürdürebilmişledir.

İtikadi-fıkhi bir yapı arz eden Hanbelilik ile Tasavvuf arasındaki ilişki İslam Mezhepleri Tarihinin önemli ve çetrefilli bir konusu olarak karşı-

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, E. A. (1420/1999). *ez-Zuhd*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Akdoğan, İ., & Kalaycı, R. (2014). Suudi Arabistan'da ihyacı hareketler olarak Sahve ve Vehhabilik. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, *1*(1), 157-186. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

'Alyân, M. H. (2014). e*s-Sâdetu'l-Hanâbile ve ihtilâfuhum ma'a's-Selefiyyeti'l-mu'âsire*. Umman: Dâru'n-Nûr.

Bağcı, O. (2021). Gündelik dil felsefesi bağlamında din dili ve doğruluk problemi. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(4), 1571-1584. https://doi.org/10.21547/jss.971476

Başer, H. B. (2021a). *Sûfîler ve sultanlar: Klasik dönemde tasavvuf-siyaset ilişkileri*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Başer, H. B. (2021b). *Şeriat ve hakikat tasavvufun teşekkül süreci* (2. bs). İstanbul: Klasik Yayınları.

Başer, H. B. (2021c). Tasavvuf ve Hanbelî gelenek: Kâdî Ebû Yaʿlâ el-Ferrâ'nın tasavvufa yaklaşımı bağlamında bir değerlendirme. *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, *7*(1), 207-236. https://doi.org/10.47424/tasavvur.905285

Berbehârî, E. M. (1421/2000). *Şerhu's-sunne*. Riyad: Dârü's-Selef&Dârü's-Sumay'î.

Büyükkara, M. A. (2005). Bir bilim dalı olarak İslam Mezhepleri Tarihi ile ilgili metodolojik problemler. M. Uyar (Ed.), *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Problemi* (ss. 441-491). İstanbul: İSAV&Ensar Neşriyat.

Büyükkara, M. A. (2017). Mezhep ve mezhepçilik. *İlahiyat Akademi*, (5), 1-10.

Câbirî, M. Â. (2000a). *Arap-İslâm aklının oluşumu* (İ. Akbaba, Çev.). İstanbul: Kitabevi. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Câbirî, M. Â. (2000b). *Felsefî mirasımız ve biz* (S. Aykut, Çev.). İstanbul: Kitabevi.

Cook, M. (2000). *Commanding right and forbidding wrong in Islamic thought*. Cambridge: Cambridge University Press.

Cooperson, M. (1997). Ibn Ḥanbal and Bishr al-Ḥâfî: A case study in biographical traditions. *Studia Islamica*, (86), 71-101. https://doi.org/10.2307/1595806

Çetin, M. (2022). İslam'da siyaset-ahlâk ilişkisi ve toplumsal yansımaları. *Balıkesir İlahiyat Dergisi*, (16), 141-179.

Demirli, E. (2016). Tasavvuf araştırmalarında dönemlendirme sorunu: din bilimleri ile metafizik arasında tasavvufun ilim olma mücadelesi. *Nazariyat İslam Felsefe ve Bilim Tarihi Araştırmaları Dergisi*, *2*(4), 1-29. https://doi.org/10.12658/Nazariyat.2.4.M0030

Ebû Nu'aym, İ. (1409/1988). *Hilyetu'l-evliyâ ve tabakâtu'l-asfiyâ'* (C. 1–10). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Ebû Zeyd, B. (1417/1997). *el-Medhalü'l-mufassal ilâ fıkhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel ve tahricâti'l-ashâb*. Riyad: Dâru'l-'Âsime.

Evkuran, M. (2015). Eş'arî kelam sisteminin teolojik temelleri üzerine -deizm balğlamında bir tartışma-. C. Erdemci & F. Ayğan (Ed.), *Uluslararası İmam Eş'arî ve Eş'arîlik Sempozyumu* (C. 2, ss. 35-48). İstanbul: Beyan Yayınları.

Fazlur Rahman. (2008). *İslâm* (8. bs). Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Gazzâlî, E. H. (t.y.). *İhyâu ulûmi'd-dîn* (C. 1–4). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.

Gilderhus, M. T. (2011). *Tarih ve tarihçiler: tarih yazıcılığına giriş* (E. S. Özcan, Çev.). Ankara: Birleşik Yayınevi.

Güngör, E. (1996). *İslâm tasavvufunun meseleleri* (6. Basım). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hallâl, E. B. (1415/1995). *el-Hass 'ale't-ticâre ve's-sınâ'a ve'l-'amel*. Haleb: Mektebetu Matbû'âti'l-İslâmiyye.

Hatîb, E. (2001). Mevkifu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel mine't-tasavvuf ve's-sûfiyye. *et-Turâsu'l-'Arabî*, (83-84), 252-265.

Herevî, A. (1408/1988). *Kitâbu menâzilu's-sâirîn*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Hodgson, M. G. S. (1995). *İslam'ın serüveni* (C. 1–3). İstanbul: İz Yayıncılık.

Hortaçsu, N. (1998). *Grup içi ve gruplar arası süreçler* (2. bs). Ankara: İmge Kitabevi.

Hurvitz, N. (1997). Biographies and mild asceticism: A Sstudy of Islamic moral ımagination. *Studia Islamica*, (85), 41-65. https://doi.org/10.2307/1595871

Hurvitz, N. (2000). Schools of law and historical context: Re-examining the formation of the Ḥanbalî Madhhab. *Islamic Law and Society*, *7*(1), 37-64.

Hurvitz, N. (2002). *The formation of Hanbalism: Piety into power*. London: RoutledgeCurzon.

Iggers, G. G. (2011). *Bilimsel nesnellikten postmodernizme yirminci yüzyılda tarih yazımı* (Sy 96; G. Ç. Güven, Çev.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

İbn Ebî Ya'lâ, F. (t.y.). *Tabakâtü'l-Hanâbile* (C. 1–2). Kahire: Matbaatu's-Sünneti'l-Muhammediyye.

İbn Kesîr, E. F. (1418/1997). *El-Bidâye ve'n-nihâye* (C. 1–21). Cîze: Dâru Hicr.

İbn Teymiyye, T. (1406). *Kitâbu's-safediyye.* (C. 1–2). Mensure-Riyad: Dâru'l-Hedyi'n-Nebevî & Dâru'l-Fadîle. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

İbn Teymiyye, T. (1419). *İktidâu's-sirâti'l-mustakîm li-muhâlefeti ashâbi'l-cehîm* (C. 1–2). Beyrut: Dâru Alemi'l-Kutub.

İbnü'l-Cevzî, E.-F. (1409). *Menâkibu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. b.y.: Dâru Hicr.

İğde, M. (2016). *Siyasi-itkadi bir mezhep olarak Hanbeliliğin teşekkül süreci*. İs-

tanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

İşcan, M. Z. (2006). *Selefilik: İslami köktenciliğin tarihi temelleri*. İstanbul: Kitap Yayınevi.

İzmirli, İ. H. (2013). *Yeni ilmi kelam*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Kalaycı, M. (2015). Mezhepleri veya dinî hareketleri tamamlan(ma)mış kimliksel süreçler olarak okumak. *Kur'an ve Toplumsal Bütünleşme (Mezhepler ve Dinî Gruplar Arası İlişkiler)*, 227-245. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).

Kalaycı, M. (2018). Çoklu aidiyetlerin toplamı olarak mezhep olgusu: Şehristânî'nin el-Milel ve'n-Nihal'i özelinde bir tahlil. *İslâmî Araştırmalar*, *29*(2), 209-230.

Kara, M. (1985). *Tasavvuf ve tarikatlar tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Kara, M. (1992). Bişr el-Hâfî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 6, ss. 221-222). İstanbul: TDV Yayınları.

Karamustafa, A. T. (2017). *Tasavvufun oluşumu.* (N. Doğan, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kinberg, L. (1985). What Is meant by zuhd. *Studia Islamica*, (61), 27-44.

Knysh, A. (2004). Ortaçağ İslam'ında "orthodoxy" ve "heresy": Yeni bir yaklaşım denemesi (M. Kalaycı, Çev.). *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *45*(1), 285-305. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000178

Knysh, A. (2020). *Tasavvuf tarihi* (N. Koltaş, Çev.). İstanbul: Ketebe Yayınları.

Koç, İ. (2022). *Mezhepler arası mücadele: Hanbelîlik-Eş'arîlik ilişkisi (III.-V./IX.-XI. yy.)*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Kuşeyrî, E.-K. (1409/1989). e*r-Risâletü'l-Kuşeyriyye.* Kahire: Muessesetu Dâru'ş-Şa'b.

Kutlu, S. (2005). İslâm Mezhepleri Tarihinde usûl sorunu. M. uyar (Ed.), *İslâmî İlimlerde Metodoloji/Usûl Mes'elesi* (ss. 391-440). İstanbul: İSAV&Ensar Neşriyat.

Laoust, H. (1959). Le Hanbalisme sous le califat de Bagdad (241/855—656/1258). *Revue des études Islamiques*, *27*, 67-128.

Laoust, H. (1999). *İslâm'da ayrılıkçı görüşler* (E. R. Fığlalı & S. Hizmetli, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.

Mahmûd, A. (1966). *El-Felsefetu's-sûfiyye fi'l-İslâm*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî.

Makdisi, G. (2007). *İslâm'ın klasik çağında din hukuk eğitim* (H. T. Başoğlu, Çev.). İstanbul: Klasik Yayınları.

Malamud, M. (1994). Sufi organizations and structures of authority in medieval Nishapur. *International Journal of Middle East Studies*, *26*(3), 427-442.

Massignon, L. (2006). *İslam'ın mistik şehidi: Hallac-ı Mansur'un çilesi* (İ. Birkan, Çev.). Ankara: Ardıç Yayınları.

Mekkî, E. T. (1426/2005). *Kûtu'l-kulûb fî mu'âmeleti'l-mahbûb ve vasfu tarîki'l-mürîd ilâ makâmi't-tevhîd.* (C. 1–2). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.

Melchert, C. (2018). *Sünnî düşüncenin teşekkülü: Din - yorum - dindarlık* (A. H. Çavuşoğlu, Çev.). İstanbul: Klasik Yayınları.

Merrûzî, E. B. (1426/2005). *Ahbâru'ş-şuyûh ve ahlâkuhum*. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye.

Merrûzî, E. B. (1421/2001). *Kitâbu'l-vera'*. Riyad: Mektebetu'l-Me'ârif li'n-Neşr ve't-Tevzî'.

Neşşâr, A. S. (1999). *İslâm'da felsefi düşüncenin doğuşu* (C. 1–2; O. Tunç, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

Öngören, R. (2011). Tasavvuf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 40, ss. 119-126). İstanbul: TDV Yayınları.

Öz, Ş. (2010). *İslam Tarihi metodolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Öztürk, M. (2009). Sehl et-Tüsterî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 321-323). İstanbul: TDV Yayınları.

Pekdoğru, Y. (2022). Erken dönem tasavvuf eserlerinde Ahmed b. Hanbel'in konumu. *Sufiyye*, (13), 65-94. https://doi.org/10.46231/sufiyye.1191405

Peskes, E. (2003). 18. asırda Tasavvuf ve Vehhâbilik (M. Çelenk, Çev.). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *12*(2), 413-429.

Sa'dî Ebû Ceyb. (1418/1998). *Ahmed b. Hanbel: es-Sîre ve'l-mezheb*. Dımaşk: Dâru İbn Kesîr.

Salih b. Ahmed b. Hanbel, E. F. (1420/1990). *Sîretü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. Riyad: Dâru'l-Vatan li'n-Neşr.

Serrâc, E.-N. es-. (1380/1960). *el-Luma'*. Dâru'l-Kütübi'l-Hadîse&Mektebetu'l-Musennâ.

Sobieroj, F. (2001). Mutezile ve Tasavvuf (S. Çift, Çev.). *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *10*(1).

Suyûtî, C. (1434/2013). *Târîhu'l-hulefâ'* (C. 1–1). Beyrut: Dâru'l-Minhâc.

Tan, N. (2013). *Abdullah Ensârî Herevî'nin Tasavvuf tarihindeki yeri ve Sad Meydân'ı* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Topaloğlu, B. (1993). *Kelâm ilmi: Giriş*. İstanbul: Damla Yayınevi.

Toru, Ü. (2020). *Olgu ile kurgu arasında Eş'ari geleneğin Şiilik algısı*. Ankara: Astana Yayınları.

Türker, Ö. (2011). İslam düşüncesinde ilimler tasnifi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, *3*(22), 533-556.

Uludağ, S. (1997). Hallâc-ı Mansûr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 15, ss. 377-381). İstanbul: TDV Yayınları.

Uludağ, S. (2002). Tasavvuf kültürüne genel bakış. İçinde *Bursa'da Dünden Bugüne Tasavvuf Kültürü* (ss. 30-47). Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı.

Uludağ, S. (2008). Rüya (Tasavvuf). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 35, ss. 309-310). İstanbul: TDV Yayınları.

Uludağ, S. (2009). Serî es-Sakatî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 36, ss. 564-565). İstanbul: TDV Yayınları.

Uludağ, S. (2012). Uzlet (Tasavvuf). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 42, ss. 256-257). İstanbul: TDV Yayınları.

Uludağ, S. (2021). *İslâm düşüncesinin yapısı: Selef, Kelâm, Tasavvuf, Felsefe* (14. bs). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Yalçın, A. (2019). İbn Teymiyye'de selefî düşünce-tasavvuf ilişkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *9*(1), 139-156.

Yapıcı, A. (2004). *Din kimlik ve ön yargı: Biz ve onlar*. Adana: Karahan kitabevi.

Yapıcı, A., & Albayrak, K. (2002). Ötekini algılama bağlamında dinî gruplar arası ilişkiler. *Dini Araştırmalar*, *5*(14).

Yavuz, A. Ö. (2021). *Coğrafya ve mezhep: Horasan'da Eş'arîliğin tarihsel gelişimi*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Yavuz, Y. Ş. (1999). İbn Akīl, Ebü'l-Vefâ. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 19, ss. 301-304). İstanbul: TDV Yayınları.

Yıldırım, A. (2008). Hadis edebiyatında zühd literatürü ve zühdle ilgili rivayetlerin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (20), 119-138.

Yılmaz, H. K. (2017). *Ana hatlarıyla tasavvuf ve tarîkatlar* (23. bs). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Zehebî, E. A. (t.y.). *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl.* (C. 1–4). b.y.: Dâru'l-Ma'rife.

BÖLÜM 8

FRANSA'DA MÜSLÜMANLARIN AÇTIĞI ÖZEL OKULLAR VE DİN EĞİTİM

Abdulhalim İNAM[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü abdulhaliminam@hotmail.comOrcid: 0000-0002-8370-3961

1. Giriş

Fransa Batı Avrupa ülkelerinin içerisinde lâik bir anlayışa sahip olan ve devlet ilişkilerinin ayrı olarak yürütüldüğün bir ülkedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası işgücü ihtiyacının doğuşu diğer ülkelerde Müslüman varlığının oluşmasına sebep olurken, Müslümanların ülke içerisindeki varlığı sömürge ülkelerinde gösterilen varlıkla ortaya çıkmıştır. Afrika Kıtasında bulunan Fas, Tunus, Cezayir, Sudan, Somali, Fildişi Sahili ve Mali gibi ülkeler Fransa'nın sömürgesi altında kalmışlar ve bu ülkelerde yaşayan halklardan Fransa'ya göç edenler olmuştur. Bunların içerisinde Müslüman topluluklar da bulunmaktadır. 1970'lerden sonra işgücü ihtiyacı sebebiyle de gelenler olmuş, böylece Fransa'da Müslüman topluluk ciddi bir nüfusa ulaşmıştır(Dassetto, 1996).

Fransa yönetim biçimi laik bir devlettir. Bu durumdan hareketle ülkenin idari mekanizmasının dinleri ve dini toplulukları görmezden geldiğini söylemek mümkün değildir. Hiçbir devlet dini toplumları yok farz edip görmezden gelemez. Sendikalar ve benzeri oluşumlar kitlelere hitap eden topluluklardır. Doğal olarak oluşan bu grupların devletin bir parçası olduğu gerçeği inkâr edilemez. Bundan dolayı 9 Aralık 1905 tarihli kanun aslında dini hizmet veren toplulukların dernek yapısı oluşturmak suretiyle kamusal özgürlük alanlarını belirlemektedir(Groshens, 2005). 1905 yasası dini toplulukları ve devleti birbirinden ayıran bir yasal düzenleme olarak anlaşılmamalıdır. Kamusal hizmetleri özgür alan içerisinde belirlenen Dini topluluklar bu kanuna dayanarak belli çerçevede rahat hareket edebilme ve devlet katkılarından faydalanabilme imkânına sahiptir. 1905 kanunuyla Dini toplulukların kendilerini özgürceifade edebilmeleri bu bağlamda faaliyetlerini yapabilmeleri ve kitlelerine ulaşabilmeleri güvence altına alınmıştır. 1905 kanunun 18. ve 19. maddeleri dini derneklerin amaçlarını belirlerken özellikle "Din ve dini bağlamda hizmetleri yapan derneklerdir" şeklinde tanımlama getirmiştir. Bu durumdan hareketle dini içerikli kurulan derneklerin kendilerini tanımlamalarına müsaade etmemiştir. Aynı zamanda üyelikişlemlerini belli bir kayda bağlamıştır. Yetkililer dini cemaat statüsü kazanılabilmenin üç şartını ortaya koymuşlardır(Enriquez, 2014). 1.Dernek mensupları aşkın bir varlığa inanan insanların bir araya geldiği kitli olmalıdır.2. Derneğin hizmetleri tamamen dini olmalıdır. 3.Derneğin faaliyetleri devlet düzenini bozacak şekilde olmamalıdır. 1905 yasasına kilisenin itirazı olmuştur. Kilise kendi dini topluluğunu, derneğin oluşturduğu üyelerden oluşan bir yapı yerine havarilerin temsilcilerinin kurduğu bir yapı olarak düşünmektedir. Bundan dolayı bu kanun kilise tarafından kabul edilmemiştir.

Kaynakça

Auvergnon, P. (2016). L'expression des convictions religieuses au travail en France: une distinction des espaces du permis et de l'interdit. *Revue de droit comparé du travail et de la sécurité sociale*, (2016-2), 44-55.

Bahçekapılı, M. (2018). Fransa'da laiklik, İslam, Müslümanlar ve din eğitimi politikaları. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, (6), 11-50.

Barbier, M. (1998). La laïcité. *La laïcité*, 1-310.

Barou, J. (2018). Ecoles confessionnelles hors contrat, famille-école: mêmes valeurs. *Revue de l'école des parents et des éducateurs*.

Barrot, J. L'actualisation de la loi N 75-535 du 30 juin 1975, Relative aux institutions sociales et médico-sociales: Une rénovation nécessaire pour relancer une action sociale moderne et efficace en l'an 2000.

Basdevant-Gaudemet, Brigitte. Droit et religions en France. *Revue internationale de droit comparé*, 1998, vol. 50, no 2, p. 335-366.

Bensimon, D. (1989). Les Juifs de France et leurs relations avec Israël (1945-1988). *Les Juifs de France et leurs relations avec Israël (1945-1988)*, 1-288.

Blanc, G. (2021). *The cultural origins of the demographic transition in France*. Working paper. https://www. guillaumeblanc. com/secularization. html.

Bled, J. P. (2001). *Religion et culture dans les sociétés et les États européens de 1800 à 1914: Allemagne, France, Italie, Royaume-Uni dans leurs limites de 1914*. Editions Sedes.

Bonnefoy, L. (2009). Fédération nationale des musulmans de France.

Boursin, J. L., & Leblond, F. (1998). *L'administration de l'éducation nationale*. FeniXX.

d'Iribarne, P. (2016). *Chrétien et moderne*. Editions Gallimard.

Dassetto, F. (1996). La construction de l'islam européen: approche socio-anthropologique. *La construction de l'islam européen*, 1-384.

Dervisoglu, G. (2017). *L'enseignement de la langue et culture d'origine turque en Alsace depuis 2013: quel nouveau dispositif, quel nouveau public?* (Doctoral dissertation, Université de Strasbourg).

El Karoui, H. (2018). *L'islam, une religion française* (pp. 20-26). Paris: Gallimard.

Enriquez, E. (2014). *L'organisation en analyse*. Puf.

Étienne, B., & Liogier, R. (1997). ^ *Etre bouddhiste en France aujourd'hui*. Hachette.

Fromont, M. (2012). La liberté religieuse et le principe de laïcité en France. *Universal Rights in a World of Diversity*, 307.

Gastaldi, N. (2009). Les archives nationales (Paris-Fontainebleau): sources pour la connaissance du patrimoine bâti religieux, XIXe-XXe siècles. *In Situ. Revue des patrimoines*, (11).

Green, A. (1999). Education and globalization in Europe and East Asia: convergent and divergent trends. *Journal of education policy*, *14*(1), 55-71.

Groshens, J. C. (2005). À propos de la Loi du 9 décembre 1905 concernant la séparation des Églises et de l'État. *Revue d'histoire et de philosophie religieuses*, *85*(2), 207-233.

Gueullette, J. M. (Ed.). (2020). *Un passé recomposé: Fondation et construction du couvent dominicain de Lyon 1856-1888*. LARHRA.

Helly, D. (2005). Pourquoi créer une instance unitaire musulmane en Belgique, Espagne, France?. *Religion et sphère publique*, 274-302.

Kanouté, F., Vatz Laaroussi, M., Rachédi, L., & Tchimou Doffouchi, M. (2008). Familles et réussite scolaire d'élèves immigrants du secondaire 1. *Revue des sciences de l'éducation*, *34*(2), 265-289.

Kavas, A. (2007). Fransa'da dini kurumlar ve din eğitimi. *Avrupa Birliği Sürecinde Dinî Kurumlar ve Din Eğitimi*, *111*, 128.

Khedimellah, M. (2001). Jeunes prédicateurs du mouvement Tabligh. La dignité identitaire retrouvée par le puritanisme religieux?. *Socio-anthropologie*, (10).

Khouma, S. (2018). L'école publique laïque à l'épreuve de l'éducation religieuse: analyse d'un processus d'accommodation.

Kis, Z. (2005). L'intégration est-elle possible? La situation des Arabes et des musulmans en France. *Études sur la Région Méditerranéenne*, *14*, 27-33.

Krastev, I., Holmes, S., & Dauzat, P. E. (2019). Populismes a l'Est: une angoisse démographique. *Le débat*, (2), 161-169.

Küçükcan, T., & Köse, A. (2008). *Avrupa Birliği Ülkelerinde Din Devlet İlişkileri*. İstanbul*:* İsam Yayınları.

Lacroix, T., Sall, L., & Salzbrunn, M. (2008). Marocains et Sénégalais de France: permanences et évolution des relations transnationales. *Revue européenne des migrations internationales*, *24*(2), 23-43.

Lamchichi, A. (2002). L'islam de France à l'épreuve de la laïcité et du «vivre ensemble». *Confluences méditerranée*, (2), 141-160.

Laurence, J., & Vaïsse, J. (2007). *Intégrer l'islam: la France et ses musulmans, enjeux et réussites*. Odile Jacob.

Ledré, C. (1960). Louis Capéran. Histoire contemporaine de la laïcité française. Tome I: La crise du Seize mai et la revanche républicaine. *Revue d'histoire de l'Église de France*, *46*(143), 154-155.

Lenoir, F. (2021). *Les métamorphoses de Dieu*. Plon.

Lochak, D. (1989). Les minorités et le droit public français. Du refus des différences à la gestion des différences.

Meirieu, P. (2020). *Ce que l'école peut encore pour la démocratie*. Autrement.

Merle, P. (2018). *Les pratiques d'évaluation scolaire: historique, difficultés, perspectives*. PUF.

Messner, F., & Zwilling, A. L. (2010). *Formation des cadres religieux en France: une affaire d'Etat?* (Vol. 6). Labor et Fides.

Peillon, V. (2011). *Une religion pour la République. La foi laïque de*. Média Diffusion.

Pfefferkorn, R. (2021). Laïcité maltraitée en France: Ce que révèle l'affaire du financement de la mosquée strasbourgeoise. *Raison présente*, (2), 99-108.

Prélot, P. H. (1999). Les religions et l'égalité en droit français. *Les Cahiers de droit*, *40*(4), 849-886.

Prélot, P. H. (2013). La protection du droit à la liberté religieuse de l'enfant dans l'enseignement public et dans l'enseignement privé. *Société, droit et religion*, (1), 115-123.

Proboeuf, P. (2021). *Aux frontières de l'école: les choix parentaux en matière d'instruction "alternative"* (Doctoral dissertation, Institut d'études politiques de paris-Sciences Po).

Ramadan, T. (2011). *Mon intime conviction*. Presses du Châtelet.

Rochefort, F. (2007). *Le pouvoir du genre: laïcités et religions, 1905-2005*. Presses Univ. du Mirail.

Roux, R. D. (2016). Sylvain Parent, Aurélien Girard, Laura Pettinaroli, Atlas des chrétiens. Des premières communautés aux défis contemporains. Paris, Éditions Autrement, coll.«Atlas/Monde», 2016, 96 p. *Archives de sciences sociales des religions*, (176), 365.

Sägesser, C. (2009). Le financement public des cultes en France et en Belgique: des principes aux accommodements. *Politique et religion en France et en Belgique*, 91-105.

Salaün, M. (2016). Citoyens en principe, indigènes en pratique? L'obligation scolaire et ses dilemmes à Tahiti sous la III e République. *Politix*, (4), 29-52.

Schmitt E. 2016. *Rendre une voix aux nations aphones. Un modèle de coopération plurinational.* Thèse. Montréal : Université du Québec à Montréal.

Sifaoui, M. (2010). *Pourquoi l'islamisme séduit-il?*. Armand Colin.

Stora, B. (2014). *Ils venaient d'Algérie: l'immigration algérienne en France (1912-1992)*. Fayard.

Tietze, N. (2002). Jeunes musulmans de France et d'Allemagne: les constructions subjectives de l'identité. *Jeunes musulmans de France et d'Allemagne*, 1-238.

Tolan, J. (2022). *Nouvelle histoire de l'islam: VIIe-XXIe siècle*. Tallandier.

Vieillard-Baron, H. (2005). De la difficulté à cerner les territoires du religieux. *Diversité*, *142*(1), 91-107.

Zemborain, F. (2020). Les enfants immigrés à l'école primaire: étude de cas à Paris et Bruxelles. *Les enfants immigrés à l'école primaire*, 1-241.

BÖLÜM 9

ZEYDÎYYE'NİN TEMEL GÖRÜŞLERİNİN KUR'AN'DAKİ REFERANSLARI -ZEYDÎ MÜFESSİR A'KAM EL-ÂNİSÎ ÖRNEĞİ-

Hanefi ŞOLA[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Aksaray Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Anabilim Dalı, Aksaray, Türkiye. hanefisola@hotmail.com. https://orcid.org/0000-0003-0142-1782

GİRİŞ

Kur'ân, evvel emirde nazil olduğu miladi 7. yüzyıl ve Hicaz bölgesinde yaşanan sorunları çözmeyi hedefleyen bir kitap/hitap olarak nazil olmuştur. Bu çerçevede Kur'an, nazil olduğu zaman ve mekandaki sorunları çözmekte başarılı olmuş, Hz. Peygamber'in örnekliğinde ilk muhataplarında büyük değişimin yaşanmasına vesile olmuş ve onları bulundukları noktadan çok ileri bir seviyeye taşımıştır. Ancak ilerleyen süreçte bu hitap/kitap İslam ekollerinin kendisiyle görüşlerini temellendirdikleri bir metne dönüşüp evrilmiştir. Bu da genel olarak ayetlerin kendi tarihsel bağlamından hareket edilerek değil, lafız-beyan muvacehesinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu olan bu yaklaşımı, yani Kur'an görüşleri meşrulaştırma aracı olarak kullanma ameliyesini, Ehl-i sünnet'te de dahil Mu'tezile, Şia, Mürcie, Havâric vb. tüm mezheplerde görmek mümkündür.

Bu çalışmada Şia'nın bir kolu olarak kabul edilen Zeydiyye'nin de aynı şekilde kendi görüşlerini temellendirmek için Kur'ân'ı temel meşruiyet/referans metnine dönüştürüp dönüştürmedikleri üzerinde durulacaktır. Bu noktada tevhid, adalet, va'd-vaîd, imâmet ve emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker gibi Zeydiyye'nin temel görüşleri eksene alınarak Kur'an'ı bu görüşleri temellendirmek için kullanıp kullanmadıkları ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu da Zeydî müfessir A'kam el-Ânisî'nin *Tefsîru'l-A'kam* adlı tefsir çalışması eksene alınarak yapılacaktır.

Görebildiğimiz kadarıyla A'kam el-Ânisî üzerine A'Kam el-Ânisî'nin Tefsir Yöntemi adında Türkiye'de, el- A'Kam el-Ânisî ve Menhecuhû fi't-Tefsîr adında Ürdün'de yapılmış birer tez çalışmasına rastlanır. Bu çalışmalarda daha ziyade A'Kam el-Ânisî'nin tefsir yöntemi üzerinde durulmuştur. Bu çalışmada ise A'Kam el-Ânisî'nin Zeydiyye'nin görüşlerini temellendirmek için Kur'an ayetlerini referans gösterip göstermediği, şayet göstermişse onları nasıl yorumladığı incelenecektir.

Çalışmada öncelikle A'Kam el-Ânisî'nin hayatı ve eserlerine değinilecektir. Ardında da tevhid, adalet, va'd-vaîd, imâmet gibi Zeydiyye'nin temel görüşleri eksene alınarak Zeydî müffesir olan A'kam'ın bu görüşleri ayetlerle temellendirip temellendirmediği, temellendiriyorsa ayetleri nasıl te'vil ettiği ortaya konacaktır. Burada ayrıca Zeydiyye'nin sözünü ettiğimiz temel görüşlerinin tamamı ele alınmayacak olup bazı tartışmalı görüş ve meselelerle sınırlı tutulacaktır.

1. A'kam el-Ânisî'nin Hayatı ve Eserleri

Tam adı Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ali el-A'kam el-Ânisî olan A'kam'ın adı kaynaklarda genel olarak Muhammed b. Ali el-A'kam olarak kayıtlıdır. Hayatı hakkında kaynaklarda son derece sınırlı bilgi bulunan A'kam el-Ânisî'nin doğum ve ölüm tarihi hakkında net bir tarihe rastlan-

KAYNAKÇA

A‘kam, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Alî (ts.) *Tefsîru’l- A‘kam*. San’a: Dâru’l-Hikmeti’l-Yemâniyye.

Akdemir, Furat 2020. “İslâm Düşüncesinde Allah’ın Sıfatlarını Anlama Sorunu”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.

Arslan, Hulusi-Bozkurt, Mustafa (2021). *Sistematik Kelam*. İstanbul: Ensar Yayınları.

Bağdâdî, Ebû Mansûr Abdulkâhir b. Tâhir b. Muhammed (ts.). *el-Farḳ beyne’l-firaḳ ve beyânü’l-fırḳati’n-nâciye minhâ*. Kâhire: Mektebetu İbn Sînâ.

Ebû Zehra, Muhammed (1996). *Mezhepler Tarihi*. Trc. Sıbğatullah Kaya. İstanbul: Şura Yayınları.

Gökalp, Yusuf (2017). “Zeydilik”. *İslam Mezhepleri Tarihi*. Ankara: Grafiker.

Ressâs, Ahmed b. Hasen (2003). *Misbâhu’l-Ulûm*. San’a: Mektebetu Bedr.

Ressî, Kâsım b. İbrâhîm (2001). *Mecmu’u Kutub ve Resâili’l-İmâm Kâsım er-Ressî*. San‘a: Dâru’l-Hikmeti’l-Yemâniyye.

Sâbûnî, Nûreddîn (ts.) *Mâtürîdiyye Akâidi*, çev. Bekir Topaloğlu (b.y.: DİBY.

Şehristânî, Ebü’l-Feth Muhammed b. Abdilkerîm b. Ebî Bekr (1993). *el-Milel ve’n-niḥal*, thk. Emîr Ali Mehnâ – Ali Hasan Fâ‘ûr (Beyrût-Lübnân: Dâru’l-Ma‘rife.

Şık, İsmail vdğ. (2015). *Kelâm I*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Şola, Hanefi (2023). “İnsan Fiilleriyle İlgili Ayetleri Tarihsel Bağlamında Okumak”. *TADER: Tefsir Araştırmaları Dergisi*.

Teftâzânî, Sa‘duddîn (1987). *Şerḥu’l-ʿAḳāʾidü’n-Nesefîyye*. Kâhire: Mektebetü’l-Külliyyâti’l-Ezheriyye.

Vecîh, Abdusselam b. Abbas (1999). A‘lâmu Müellifine’z-Zeydiyyîn. San‘a: Müessesetü Zeyd b. Ali es-Sekâfiyye.

Yahya b. Hüseyn, el-Hâdî ile’l-Hak Yahya b. Hüseyn b. Kâsım (2021). *Mecmu’u Kutubi ve Resâili’l-İmâmi’l-Hâdî ile’l-Hak Yahya b. Hüseyn b. Kâsım*. Yemen: Mektebetu Ehli’l-Beyt.

Yavuz, Yusuf Şevki (1997). “Halku’l-Kur’ân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yavuz, Yusuf Şevki (2010). “Şefaat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yeşilyurt, Temel (2008). “Rü’yetullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-215-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ŞANTİYELERDE İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KONUSUNDA TUTUM VE DAVRANIŞLARI: ISPARTA İLİ ÖRNEĞİ

Muhammed Said TÜFEKÇI, Burcu BALABAN ÖKTEN ***1***

BÖLÜM 2

PROJE YÖNETİMİNDE ORGANİZASYON ETMENİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, NİĞDE MURADİYE CAMİİ

Esma KARAKOYUN YAŞAR, Z. Özlem PARLAK BİÇER ***29***

BÖLÜM 3

ÇOCUK, MİMARİ VE MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ÇOCUKLARIN YAŞAMA ÇEVRELERİNE ODAKLANMAK

Emine Banu BURKUT ***47***

BÖLÜM 4

ARTI ENERJİLİ BİNALARDA YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMI

Koray ÜLGEN ***71***

BÖLÜM 5

ÇOCUK OYUN ALANLARI

Emir Müge ÜSKÜPLÜ, Zöhre POLAT ***91***

BÖLÜM 6

SOKAĞIN KENT, YAŞAM VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Sibel DEMİRARSLAN ***115***

BÖLÜM 7

PERMAKÜLTÜR ÇOCUK OYUN ALANLARI : BURSA KENTİNDE DEĞERLENDİRMELER

Emir Müge ÜSKÜPLÜ, Zöhre POLAT ***141***

BÖLÜM 8

TASARIMCILARIN TASARIM SÜRECİNDE BİLİŞSEL DÜŞÜNCELERİNİN ARAŞTIRILMASI VE İNCELENMESİ: EYLEM KATEGORİSİNE GÖRE PROTOKOL ANALİZİ YÖNTEMİ

Parvin HEİDARİ* *171

BÖLÜM 9

KARAKURT HAN-ILICASI RESTORASYON ÇALIŞMALARI

İbrahim YILMAZ*..... *191

BÖLÜM 10

KENTSEL VE KIRSAL ÇEVRENİN ÇOCUKLARDA MEKAN ALGISINA ETKİSİ

Şefik Kağan USTA, Çiğdem BOGENÇ* *239

BÖLÜM 11

KARABÜK YENİŞEHİR'DE PELENKOĞLU OTEL VE KARDEMİR MİSAFİRHANESİ

A. Merve SARAÇOĞLU GEZER, Osman Ziyaettin YAĞCI,

A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK*..... *255

BÖLÜM 12

2023 YILI İTİBARİYLE MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK ALANINDA KULLANILAN BİLGİSAYAR PROGRAMLARININ İRDELENMESİ

Abdullah Süha ERMUMCU, Yasin DÖNMEZ* *269

BÖLÜM 13

TARİHİ BELGELER IŞIĞINDA BİR KONYA EVİ İNCELEMESİ: NURİ BAKKALBAŞI EVİ ÖRNEĞİ

Osman Ziyaettin YAĞCI, A. Merve SARAÇOĞLU GEZER,

A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK*..... *291

BÖLÜM 13

TRABZON ALACA HAN'IN YENİDEN KULLANIMINDA MARUZ KALDIĞI MÜDAHALELERİN ÖZGÜN NİTELİKLERİNE ETKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Emre ENGİN ***313***

BÖLÜM 14

BELEDİYELERDE YAPI RUHSAT SÜRECİNİ UZATAN FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mustafa İBRAHİMAĞAOĞLU, Rüveyda KÖMÜRLÜ ***337***

BÖLÜM 1

ŞANTİYELERDE İŞÇİLERİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ KONUSUNDA TUTUM VE DAVRANIŞLARI: ISPARTA İLİ ÖRNEĞİ

Muhammed Said TÜFEKÇI[1],
Burcu BALABAN ÖKTEN[2]

1 Y. Mimar, FSMVÜ, Mimarlık Bölümü, 0000-0002-7063-2041
2 Dr. Öğr. Üyesi, FSMVÜ, Mimarlık Bölümü, 0000-0001-6916-8475

İş sağlığı ve güvenliği konusu son yıllarda tüm iş sektörlerinde üzerinde ciddiyetle durulan konulardan birisidir. Dünya Sağlık Örgütü tanımlarına göre sağlık; bedenen, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali olarak tanımlanmaktadır. Sağlıklı olmak, sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda entelektüel ve sosyal olarak da tam bir iyilik halini gerektirir (WHO, 2009). İş sağlığı ve güvenliği fikri, çalışanların işyerlerinde veya iş yaparken fiziksel çevre koşulları sonucunda maruz kaldıkları sağlık sorunları, iş kazaları ve diğer mesleki tehlikeleri ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla geliştirilmiştir. İşyeri sağlığı ve güvenliği kavramı akışkandır. Çalışma ortamına ve insanların sağlık ve güvenliğini etkileyen tüm senaryo ve tehditlere bağlı olarak sürekli değişmektedir (Sağlam, 2009). Genel anlamı ile incelediğimiz de ise iş sağlığı ve güvenliği, işyerlerinde çalışanların ortaya çıkabilecek tehlikelerden, maddi ve manevi zarara uğramaması için alınması gerekli koruyucu ve tıbbi tedbirlerle beraber teknik ve idari bilgilerin de edinilmesi olarak tanımlayabiliriz. Özkılıç (2005) tüm mesleklerde çalışanların bedensel, ruhsal ve sosyal iyilik hallerini en üst düzeye çıkarmak, bu düzeyi korumak, çalışma koşullarından dolayı işçi sağlığının bozulmasını önlemek, işçileri sağlıksız etkenlerden kaynaklanan tehlikelerden korumaktır olarak iş sağlığını açıklamaktadır. İstihdam sırasında işçileri fizyolojik ve psikolojik koşullardan korumak onları uygun mesleki bağlamlara yerleştirmek ve bu koşulları korumak, kısacası işin insanlara ve her bireyin kişisel işine uyumunu sağlamaktır. Choudhry ve diğ. (2003) göre iş sağlığı ve güvenliği kültürü, bir organizasyonun sürekli güvenlik performansı açısından, sorumluluğu belirleyen bireysel ve grup davranışlarının, tutumlarının, normlarının ve değerlerinin, algı ve düşüncelerinin yanı sıra personelin şantiyedeki durumlara nasıl davrandığı ve tepki gösterdiğinin ürünüdür. Sağlam (2009) iş sağlığı ve güvenliği fikrini, çalışanların işyerlerinde veya iş yaparken fiziksel çevre koşulları sonucunda maruz kaldıkları sağlık sorunları, iş kazaları ve diğer mesleki tehlikeleri ortadan kaldırmak veya azaltmak amacıyla geliştirilmiş olduğunu vurgulamaktadır. İşyeri sağlığı ve güvenliği kavramı akışkandır ve çalışma ortamına ve insanların sağlık ve güvenliğini etkileyen tüm senaryo ve tehditlere bağlı olarak sürekli değişmektedir.

DÜNYADA İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İş sağlığı ve güvenliğinin resmi bir şekilde ele alınması, kanunların belirlenmesi ve Dünya genelinde belli standartlara oturtulması 19. yüzyılın başlarında başlamış ve günümüze kadar devam etmiştir. 18. yüzyıldan itibaren sanayi devrimi ile birlikte buharlı makinelerin kullanımı ve endüstrinin gelişimi ile yeni iş kolları ortaya çıkmıştır. Nitelikli insan gücü makineleşme olmasına rağmen yine fazlasıyla ihtiyaç duyulan bir kaynak haline gelmiştir. Savaşlar, salgın hastalıklar ve göç gibi sebeplerden ötürü

KAYNAKÇA

Akgül, M , Doğan, Y . (2020). İnşaat Sektöründeki İş Sağlığı ve Güvenliği Farkındalık Analizi: İç Anadolu ve Marmara Bölgesi Örneklemi . Engineering Sciences , 15 (4) , 159-173 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaeng/issue/57513/738808

Alper, Y. (1992). "Bazı Ülkelerde İşçi Sağlığı–İş Güvenliği Uygulamaları ve Türkiye'deki Uygulama ile Karşılaştırılması", Sosyal Siyaset Konferansları 37-38., İstanbul Üniversitesi Yayınları 3662, 82.

Alomari, K., Gambatese, J., Nnaji, C., & Tymvios, N. (2020). Impact of Risk Factors on Construction Worker Safety: A Delphi Rating Study Based on Field Worker Perspective. Arabian Journal for Science and Engineering. doi:10.1007/s13369-020- 04591-7

Arıcı, K. (1999). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Dersleri. Ankara: TES-İŞ Eğitim Yayınları.

Altan, Ö. Z. (2004). Sosyal Politika Dersleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları

Angah, O., & Chen, A. Y. (2020). Tracking multiple construction workers through deep learning and the gradient based method with re-matching based on multi-object tracking accuracy. Automation in Construction, 119, 103308. doi:10.1016/j.autcon.2020.103308

Arslan, M., 2000. Eğitimde Verimlilik, MPM Yayınları Anahtar Gazetesi (Eylül sayısı), 8, Ankara.

Aydemir, Y., 2009. OHSAS/TS 18001 İş Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamalarının Çalışma Yaşamı Kalitesine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Baradan, S., Dikmen, S. U., & Akboga Kale, O. (2018). Impact of human development on safety consciousness in construction. International Journal of Occupational Safety and Ergonomics, 1 11. doi:10.1080/10803548.2018.1445069

Budds, D. (2020). Design in the age of pandemics, available at: https://www.curbed.com/2020/3/17/21178962/design-pandemics-coronavirus- quarantine (accessed March 27, 2020).

Buniya, M. K., Othman, I., Sunindijo, R. Y., Kineber, A. F., Mussi, E., & Ahmad, H. (2020). Barriers to safety program implementation in the construction industry. Ain Shams Engineering Journal. doi:10.1016/j.asej.2020.08.002

Choudhry RM, Fang D, Mohamed S. (2003). Modelling Relationships between Job Stressors and Injury and Near-Miss Outcomes for Constructi-

on Labourers, Work and Stress, 17(3): 218-240.v

Çalış, S., & Küçükali, U. F. (2019). The Work Safety Culture as a Subculture: The Structure of Work Safety Culture in Turkey. Procedia Computer Science, 158, 546 551. doi:10.1016/j.procs.2019.09.086

Çiçek, Ö,. Özal, M,. (2016), Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi, Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 5(11).

Çöl, E.(2020) İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamaları: Isparta İli Örneği, (Yüksek Lisans Tezi), Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi'nden Edinilmiştir. (Tez No. 625392)

Demirbilek, T., 1992. Verimlilik Yaratılması ve Geliştirilmesinde Yüksek Öğretim Kurumlarının İşlevleri, MPM Yayınları Anahtar Gazetesi (Temmuz sayısı), Ankara.

DWP (2011), "Good Health and Safety, Good for Everyone", Department for Work and Pensions, London, UK, March.

Gençler, A. (2007). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğine İlişkin Uygulamaların Tarihi Gelişimi, İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi, 7(35), Temmuz – Ağustos – Eylül, 16-29.

Gerek, H. N. (2008). İş Sağlığı ve İş Güvenliği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.

Gözüak, M , Ceylan, H . (2021). Türkiye'de inşaat sektöründe meydana gelen iş kazalarının iş sağlığı ve güvenliği bağlamında analizi: Güncel eğilimlere genel bir bakış . Sağlık Akademisyenleri Dergisi , 8 (2) , 133-143 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/sagakaderg/issue/62334/863926

Işık, R., (2007). "İş Sağlığı ve Güvenliği İçin Eğitim Öğretim", İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi: ÇSGB İSG Genel Müdürlüğü Yayını, Eğitim Özel Sayısı, 6/30:29.

Korkmaz, A. (2020). Büyük Ölçekli İnşaat Şantiyelerinin İş Sağliği Ve Güvenliği Yönünden Değerlendirilmesi. TÜBAV Bilim Dergisi, 13 (1), 1-16 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/tubav/issue/53845/507433

Lingard, L., Pink, S., Harley, J., Edirisinghe, R., (2015). Looking and learning: using participatory video to improve health and safety in the construction industry. Constr

Lord Young (2010), "Lord Young Report": Common Sense Common Safety, HM Government, Whitehall, London, UK.

Makal, A. (1997). Osmanlı İmparatorluğu'nda Çalışma İlişkileri: 1850 – 1920 Türkiye Çalışma İlişkileri Tarihi, Ankara: İmge Kitabevi

Maryam Alkaissya, Mehrdad Arashpourb, Baabak Ashuric, Yu Baid, Reza Hosseinie, (2020), Safety management in construction: 20 years of risk modeling Occupational Safety and Health Administration (OSHA). Hazard Recognition [Internet]. [cited 2020 Sep 12]. Available from: https://www.osha.gov/SLTC/covid- 19/hazardrecognition.html

Okanlı, A.,(2013) Duyum ve Algı Kavramları, https://www.ataaof.edu.tr/Dosyalar/CocukPsikolojisiVeRuhSagligi.pdf

Okpala, I., Nnaji, C., & Karakhan, A. A. (2020). Utilizing Emerging Technologies for Construction Safety Risk Mitigation. Practice Periodical on Structural Design and Construction, 25(2), 04020002. doi:10.1061/(asce)sc.1943-5576.0000468

Özkılıç Ö. (2005). İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri. Ankara, TİSK Yayını, 4724 48.

Saadat, S., Rawtani, D., & Hussain, C. (2020). Environmental perspective of COVID-19. Science of the Total Environment, 138870.

Staley, D.,(2004) Adopting Digital Technologies in the Classroom: 10 Assessment Questions, EDUCAUSE Quarterly, No. 3, pp 20-26.

Sağlam N., (2009). OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Shereen MA, Khan S, Kazmi A, Bashir N, Siddique R.(2020) COVID-19 Infection: Origin, Transmission, and Characteristics of Human Coronaviruses. J Adv Res [Internet].2020;24:91–8. Available from: https://doi.org/10.1016/j.jare.2020.03.005

Sweis, R., 1999. Model to Assess Alternative Policies to Promote the Costruction Industry in Developing Countries PhD Thesis. Northwestern University, Illinois.

Şahin, N. Selda, (2010). Yöneticilerin İşgören Sağlığı ve İş Güvenliği Uygulamalarına İlişkin Tutumları ve İnşaat Sektöründe Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. Yeni Koronavirüs Salgını Kapsamında İş Sağlığı ve Güvenliği Profesyonellerinin İşyerlerinde Aldıracağı Tedbirler [Internet]. 2020. Available from: https://ailevecalisma.gov.tr/covid19

Talas, M., (1992). İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinin Önemi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı Yayını, Ankara.

Usmen M.A. (1994): "Construction Safety and Health for Civil Engineers", American Society of Civil Engineers-Eğitim Modülü, New York.

Polat, B, Bayram, N, Polat, A. (2017). Güneydoğu Anadolu Bölgesi için İnşaat Sektöründeki İş Güvenliği Koşullarının İncelenmesi. International Journal of Pure and Applied Sciences, 3 (2), 68-78. DOI: 10.29132/ijpas.341909

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. İşyerlerinde Koronavirüse (COVID-19) Karşı Alınması Gereken Önlemler [Internet]. 2020. Available from: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/40969/isyerlerinde- koronaviruse-covid-19- karsi-alinmasi-gereken-onlemler.pdf

Vrasidas, (2000) C., Constructivism versus objectivism: Implications for interaction, course design, and evaluation in distance education, International Journal of Educational Telecommunications, Vol. 6, No. 4, 2000, 339-362.

Vrasidas, C., and Zembylas, M., (2003) The nature of technology-mediated interaction in globalized distance education, International Journal of Training and Development, Vol. 7, No. 4, pp 1-16.

Yang, X., Yu, Y., Shirowzhan, S., Sepasgozer, S., & Li, H. (2020). Automated PPE- Tool pair check system for construction 2 safety using smart IoT. Journal of Building Engineering, 101721. doi:10.1016/j.jobe.2020.101721

Yıldırım, E., 2010. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliğinde Eğitimin Rolü ve İşgörenlerin İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Eğitimi Konusundaki Bilinç Düzeylerini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yılmaz, F. (2009). Avrupa Birliği ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 17-18.

BÖLÜM 2

PROJE YÖNETİMİNDE ORGANİZASYON ETMENİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ, NİĞDE MURADİYE CAMİİ

Esma KARAKOYUN YAŞAR[1],
Z. Özlem PARLAK BİÇER[2]

1 Arş. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, esmakarakoyun@ohu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8307-1610.
2 Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, parlako@erciyes.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9700-2226.

1. GİRİŞ

Proje yönetimi, bütün bireylerin veya organizasyonların tüm bilgi, teknik ve becerilerinin uygulandığı yapım işi bittikten sonra beklentilerin karşılanması veya aşılması olarak tanımlanmaktadır (https://www.cmaanet.org/). Proje yönetimi, bir yapım işinin başlangıcından itibaren zaman, kalite, maliyet gibi kısıtların değerlendirilmesi ve tüm kısıtlara rağmen proje disiplininin sağlandığı güçlü bir organizasyon yapısıdır (Kara, 2004; Benek ve Ulucan, 2007). Proje yönetiminde önemli beş eylem ve yedi etmen bulunmaktadır. Eylemler; planlama, tasarlama, karar verme, denetim ve iletişim, etmenler ise; organizasyon, koordinasyon, verimlilik, standardizasyon, kısıtlar, ekonomi ve kalitedir. Eylem ve etmenler süreçle doğrudan ilişkili olmalarının yanı sıra birbirleriyle de bağlantılı olup proje yönetiminin farklı aşamalarında farklı sıklıklarda yer alabilmektedir (Şekil 1) (Gültekin, 2007).

Şekil 1. *Proje Yönetimi Eylem ve Etmenleri (Gültekin (2007)'den uyarlanmıştır.)*

Yapı sektörü; yapım süreci boyunca hatta yapım işi tamamlandıktan sonra bile ortaya çıkabilecek olumsuz durumlar ve birden fazla paydaşın söz hakkının olması sebebiyle oldukça karmaşık olup yapım sürecinin sistematik olarak düzenlenmesi ve işlemesi beklenmektedir. Bu yönüyle belirli hedefler için birey veya bölümlerin, kişisel faaliyet ve güçlerin düzenlenmesi olarak tanımlanan organizasyon etmeni önemlidir (PMI, 2022; Barnard, 1938). Organizasyon, belirli bir hedefe ulaşmak için gerekli faaliyetlerin gerçekleşmesinde görev alacak ekibin bütünlüğünün ve işleyişinin sağlanması olarak tanımlanmaktadır (Kerzner, 2009; Güney, 2007). Bu doğrultuda öncelikle organizasyon etmeninin literatürdeki tanımları incelenmiştir.

Şimşek (1996)," Yönetim ve Organizasyon" adlı çalışmasında yönetimin tarihsel gelişimi, süreci, bilim dalı seviyesine gelmesi, yönetici kavramı ve görevleri, diğer bilimlerle ilişkisi ve örgütleme (organizasyon) gibi konulara değinerek genel bir yönetim araştırması yapmış; yönetim ve organizasyon kuramları üzerine çalışmıştır. Ece ve Kovancı (2004), proje

8. KAYNAKÇA

Arslan, M. (2001). *Yönetim ve organizasyon.* Ankara: Nobel Yayın.

Barnard, C. I. (1938). *The functions of the executive.* Cambridge: Harvard University Press.

Benek, İ., ve Ulucan, Z. Ç. (2007). Yapı yönetimi ve organizasyon. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, 44-49.

Cheng, M. Y., Su, C. W., ve You, H. Y. (2003). Optimal project organizational structure for construction management. *Journal of Construction Engineering and Management*, 70-79.

Cami Yaptıracak veya Onaracak Derneklere ve Köylere Yapılacak Yardımlar Hakkında Yönetmelik, (2001)., Madde 1.

Daft, R. L. (2010). *Organization theory and design.* Ohio: South-Western Cengage Learning.

Ece, E., ve Kovancı, A. (2004). Proje Yönetimi ve İnsan Kaynakları İlişkisi. *Journal of Aeronautics and Space Technologies*, 75-85.

Ekici, S. (2006). *Proje organizasyonlarının yönetimi ve inşaat sektöründe bir uygulama.* İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi.

Erik, E. (1998). *Yapı üretiminde proje yönetimi ve bilgi alanları.* İstanbul: Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi.

Gültekin, A. T. (2007). *Proje Yönetimi Yapım Öncesi Süreci.* Ankara: Palme Yayıncılık.

Güney, S. (2007). Yönetim ve organizasyonun bazı temel kaynakları. S. Güney içinde, *Yönetim ve Organizasyon* (s. 25-27). Ankara: Nobel.

Kara, I. (2004). Türkiye koşullarında profesyonel proje yönetim şirketlerinin yapısı için model önerisi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kerzner, H. (2009). *Project management: A systems approach to planning, scheduling, and controlling.* New Jersey: Wiley.

Niğde Muradiye Cami Yaptırma ve Yaşatma Derneği Tüzüğü. (2019). Madde 6-Madde 13.

Parlak Biçer, Z. Ö., Bayram, S., ve Taner, Z. T. (2020). Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Morfoloji Binası Yapımının Organizasyon ve Standardizasyonu. Ed., U. Çavdar, Ç. Gündoğan Türker, P. Sarı Çavdar, F. Gürbüz, ve C. Başlak içinde, *Geleceğin Dünyasında Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar: Mühendislik Bilimleri* (s. 172-189). Bursa: Ekin Yayınevi.

PMI. (2022). *Proje yönetimi bilgi birikimi (PMBOK) kılavuzu.* Pennysylvania: Global Standard.

Söğüt, S. (2019). *Türk tarzı bir sivil toplum kuruluşu olarak cami yaptırma ve yaşatma dernekleri.* Konya: Yüksek LisansTezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Şimşek, M. Ş. (1996). *Yönetim ve organizasyon.* Konya: Damla Ofset.

Şimşek, M. Ş. (1999). *Yönetim ve organizasyon, Yenilenmiş baskı,* (Cilt 5). Ankara: Nobel yayınları.

BÖLÜM 3

ÇOCUK, MİMARİ VE MEKÂN İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA ÇOCUKLARIN YAŞAMA ÇEVRELERİNE ODAKLANMAK

Emine Banu BURKUT[1]

1 Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık, ORCID: 0000-0003-0252-4054, burkutbanu@gmail.com

1. GİRİŞ

Çocuklar için mimari, çocuklar için tasarım *(arcitecture for kids/architecture for children/ design for children)* terkipleri birçok durumu tanımlayabilir; mimarların tasarım yaparken çocukların bakış açısını dikkate aldığı bir yaklaşıma ya da çocuklara yönelik alanlar (Weinstein ve David, 1987; Spencer ve Blades, 2006; Altman, 2012; Davis, 2014), çocuk ve çevre (Day ve Midbjer, 2007), çocuk mekanları (Gür ve Zorlu, 2002), çocuk ve mimarlık (Acer ve Gözen, 2013; Taşçı, 2014; Sunay, 2014; Burkut ve Köseoğlu, 2022) anaokulları (Dudek, 2014), okullar (Ciravoğlu, 2004; Manahasa vd., 2021), hastane (SilavUtkan, 2012), çocuk poliklinikleri (Mutlu,2022), çocuk kütüphaneleri (Burkut, 2020), peyzaj tasarımı (Acar, 2013), parklar (Baek vd., 2015), oyun alanları (Yücel, 2005) dâhil olmak üzere çocuklar için tasarlanan gerçek bina veya kentsel mekânların (Simpson, 1997; Ataok vd., 2019) tasarımları konusunda çocuk odaklı çalışmalar bulunmaktadır. Her iki terkibin de dikkate alınması, incelenmesi ve analiz edilmesi önemlidir (Scott, 2010). Keşif süreci her gün devam eden çocuklar hayatı koşarak, oynayarak ve mekânsal çevrenin sağladığı ve sınırladığı bütün pratikleri yoluyla öğrenmektedir. Merak ve keşif süreci her zaman ve her yerde devam etmektedir. Dolayısıyla çocuklar için mekân tasarlama eylemi, çocukların gereksinimlerinin ve gelişim aşamalarının dikkatli bir şekilde değerlendirilmesinin yanı sıra güvenlik, yaratıcılık ve öğrenme ihtiyaçlarını da dikkate almayı gerektirir. Çocuklar için mekân tasarlama pratikleri ortaya konurken göz önünde bulundurulması gereken bazı duyarlılık alanları bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir; çocukların yaşını, gelişim aşamaları ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak, güvenlik, oyun ve keşif için fırsat yaratmak, duyulara hitap etmek, dayanıklı ve temizlemesi kolay malzemeler kullanmak, yeterli ve uygun aydınlatma tercihi, akustiği göz önünde bulundurmak ve çocukların hoşlandığı ortamı tasarlamak (Child Friendly Architecture Techniques, 2023).

Bu çalışmanın içeriği "çocuk-mimarlık", "çocuk-mekân", "çocuk-şehir", "çocuk-kent", "çocuk-sokak", "çocuk-ev", "çocuk-tasarım" konularına odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı doğrultusunda mevcut literatür ele alınmış, teorik araştırmalar çocuk odağındaki mimarlık, tasarım ve planlama disiplinlerindeki yayınlar, araştırmalar, atölyeler ve sempozyumlar irdelenmiştir. Kentlerin sessiz kullanıcıları olan çocukların mekânla kurduğu ilişkileri irdeleyen ve çocuğa daha yaşanabilir mekânlar tasarlamak için bu sürece katkı sağlayabilecek akademisyen, araştırmacı, eğitimci ve yöneticilerin mevcut rolü ve mevcut literatürü görünür kılmak ve yayınları değerlendirmek hedeflenmiştir. Araştırma çocuğun yaşadığımız mekânlardaki konumuna işaret etmektir.

6. KAYNAKLAR

Abu-Ghazzeh, T. M. (1998). Children's use of the street as a playground in Abu-Nuseir, Jordan. Environment and Behavior, 30(6), 799-831.

Acar, H. (2013). Landscape design for children and their environments in urban context. In Advances in landscape architecture. IntechOpen.

Acer, D., ve Gözen, G. (2013). Çocuk ve mimarlık: Çocuklar için mimari tasarım öğretim programı. Anı Yayıncılık.

Acer, D.(2016) Çocuk ve Mimarlık: Küçük Çocuklar İçin Mimari Tasarım Öğretimi Programı Children and Architecture: Architectural Design Education for Young Children. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 30(1): 66-81

Agarwal, M. K., Sehgal, V., ve Ogra, A. (2021). Creating a child-friendly environment: an interpretation of children's drawings from planned neighborhood parks of Lucknow City. Societies, 11(3), 80.

Alkan, İ. (2017). Bebek ve çocuk bakım odaları tasarımına yönelik ergonomik tasarım modeli önerisi. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Altman, I. (Ed.). (2012). Children and the Environment (Vol. 3). Springer Science ve Business Media.

Anıktar, S. (2008). Çocukların mekan algısının gelişmesinde bilgisayarın etkisinin araştırılması. Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Anıktar, S. (2017). Yeni nesil ilkokullarda öğrenme ortamları tasarım destek kılavuzu, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

ARCHILD Uluslararası Mimarlık ve Çocuk Kongresi (2009). 2 Eylül 2023 tarihinde http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=3829 adresinden erişildi.

Arın, S. (2015). Çocuklara yönelik yapılı çevre eğitimi: Bursa için katılımcı bir model. İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul.

Aslan, B. (2017). Çocuk gelişimi–spor ilişkisinin fiziksel çevre ve mekan algısı üzerinden irdelenmesi: Örnek bir hareket merkezi modeli. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Aslan, F. (2010). Okul öncesi eğitim kurumlarında dış mekan tasarımında çocukların beklentilerinin belirlenmesi. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara.

Ataol, Ö., Krishnamurthy, S., ve Van Wesemael, P. (2019). Children's participation in urban planning and design: A systematic review. Children, Youth and Environments, 29(2), 27-47.

Baek, S., Raja, S., Park, J., Epstein, L. H., Yin, L., ve Roemmich, J. N. (2015). Park design and children's active play: a microscale spatial analysis of intensity of play in Olmsted's

Bekci, B. (2021). The Effect of Environmental Factors on Children from the Viewpoint of Parents. ICONARP International Journal of Architecture and Planning.

Biçer, M. (1994). Ankara il merkezindeki anasınıfları ile uygulama anaokullarının fiziki özellikler açısından kıyaslanarak değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

Biket, A. (2012). Çocuk yoğun bakım ünitesi tasarım rehberi ve tasarım destek modeli. Doktora Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Birol, G. (2009). Çocuk dostu kent neresidir. Megaron Balıkesir, Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi, 10-13.

Burkut. E. B. ve Köseoğlu. E., (2022). Investigation of the Home Environments of 10- 14 Age Group Children in the Cognitive Maps. 2022. FSM İlmi Araştırımalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi. Sayı 19, Bahar 2022. İstanbul.

Burkut, E. B. (2022). Çocuklarda Mekânsal Okunabilirlik Parametrelerinin Biçimsel, Bilişsel ve Dizimsel Yönleri. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Doktora Tezi. İstanbul.

Burkut, E. B., ve Köseoğlu, E. (2022). Mimarlık Alanında Çocuklarla İlgili Yayınların Bibliyometrik Analizi ve Bibliyografik Haritaları. Journal of Architectural Sciences and Applications, 7(2), 511-527.

Burkut, E. B., (2016). "Üsküdar Çocuk Kütüphaneleri". IX. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, İstanbul.

Burkut, E. B., (2019). "Çocuk Kütüphanelerinin Mekânsal Tasarım Süreci: Mimarisi ve İç Mekân Tasarım Analizi". Dünyanın İyiliği için Çocuk Kütüphaneleri, (2019): 311-350.

Bozkurt, M., ve Özgür, D. (2019). Social Justice for Children in Public Space: Investigating Public Open and Green Spaces in Kadıköy and Sultanbeyli Cases//Çocuklar İçin Kamusal Mekânda Sosyal Adalet: Kadıköy–Sultanbeyli Örneğinde Kamusal Açık ve Yeşil Alanların İncelenmesi. Megaron, 14(3), 471.

Canoğlu, S. (2020). Çocuk ve Mekân Algısı Üzerine Bir Uygulama. Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat, 5(10), 227-237.

Child Friendly Architecture Techniques (2023), 10 Eylül 2023 tarihinde https://whereisthenorth.com/8-child-friendly-architecture-techniques/ adresinden alınmıştır.

Ciravoğlu, A. (2004). Çocuk Mekânlarını Tasarlamak: Ana ve İlköğretim Okulları. Mimarist, 11, 38-39.

Çakır, H. (1997). Çocukların algılamasında etkili olan mimari parametrelerin belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çakır, S. (2017). Yeşil okul tasarım ölçütlerinin irdelenmesi: Türkiye'deki mevcut okul binaları üzerinde örnekleme. Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Çay, R. (2006). Çocuk oyun alanlarının iç mekan ve yakın çevrede oluşumu. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Çanakçıoğlu. N. G. (2011). İstanbul'da farklı sosyal grupların yerleştiği çevrelerde yaşayan çocukların algısal süreçlerinin bilişsel haritalar yöntemiyle irdelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Çanakcioğlu, N. G. (2015). Can cognitive maps of children be analysed by space syntax?. ITU J Fac. Arch, 12, 127-140.

Çiftçi, A., ve Acer, D. (2016). Çocuklar için mimari tasarım ve kültürel miras eğitiminde müzelerin işlevi: Finlandiya Ulusal Müzesi örneği. İDEAL-KENT, 6(17), 62-79.

Çanakçıoğlu, N. G. (2016). Pediyatrik Tedavi Mekânlarını Kullanan Bireylerin Mekânsal Algılarının Bilişsel Ve Mekân Dizimi Yöntemleriyle İrdelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Doktora Tezi. İstanbul.

Çakırer-Özservet, Y., (2019). Çocukların Resimlerinden Sokak ve Mahalle İliŞkilerini Tartışmak: Sütlüce ve Örnektepe Mahalleleri, International Journal Of Political Science and Urban Studies, 7, 2, 516–542.

Child Friendly Principles (2020). 10 Eylül 2023 tarihinde

https://growingupinhackney.commonplace.is/proposals/1-child-friendly-principles adresinden erişildi.

Çelebi, M. (2018). Nostaljiyi yorumlamak: içmimarların çocukluk evleri. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir.

Çınar, Y. (2019).Okul öncesi eğitim sürecinde çocuk ve mimarlık ilişkisi için sürdürülebilir bir öneri. Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Bina Bilgisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.

Çocuklar için Sokaklar Tasarlamak (2020). 10 Eylül 2023 tarihinde https://globaldesigningcities.org/wp-content/uploads/guides/designing-streets-for-kids-lowres.pdf adresinden erişildi.

Çocuk Kent ve Yerel Yönetimler Sempozyumu (2014). 2 Eylül 2023 tarihinde https://www.arkitera.com/etkinlik/cocuk-kent-ve-yerel-yonetimler-sempozyumu/ adresinden erişildi.

Çocuk ve Mimarlık, (2018). 10 Eylül 2023 tarihinde http://www.mo.org.tr/etkinlikdocs/cocukvemimarlik.pdf?fbclid=IwAR0OQeaDQCadRtME0pX9822ph-jFAzuUuUiJl_B3KWYzyVF4eAYXgYIGFME adresinden erişildi.

Davis, J. M. (Ed.). (2014). Young children and the environment. Cambridge University Press.

Day, C., ve Midbjer, A. (2007). Environment and children. Routledge.

Delaware Park. Environment and Planning B: Planning and Design, 42(6), 1079-1097.

Designing Streets for Kids. (2020). Global designing cities initiative, ve National association of city transportation officials (New York, NY). Island Press.

Dudek, M. (2014). Kindergarten architecture. Taylor ve Francis.

Duyan, F. (2016). İlköğretim okullarında sınıf duvar renginin öğrencilerin duyuşsal, bilişsel ve davranışsal tepkilerine etkisinin saptanması. Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Ekoyapı (2023). 25 Temmuz 2023 tarihinde https://www.ekoyapidergisi.org/asli-mimarlik-tan-hayalindeki-ev-cocuk-ve-mimarlik-atolyesi adresinde erişildi.

Ertaş, Ş. (2012). Çocuk ve spor ilişkisi üzerine fiziksel biçimlenmeyi etkileyen ergonomik faktörlere dayalı bir model. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Gökmen, H. (2010) 1 Eylül 2023 tarihinde http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlikveDergiSayi=366veRecID=2336 adresinden erişildi.

Gökmen H. (2009).1 Eylül 2023 tarihinde http://www.habitat.org.tr/cocuk-dostu-sehirler/883-mimarlik-ve-cocuk-calismalari-yapili-cevre-egitimi.html adresinden erişilmiştir.

Gökmen, H., ve Gülay Taşçı, B. Çocukların Çocuk Dostu Kent Hakkında Görüşleri: İzmir Örneği.

Gür, Ş. Ö., ve Zorlu, T. (2002). Çocuk mekânları. Yapı-Endüstri Merkezi.İstanbul.

Gürcan, D. (2002). Spastik çocukların rehabilitasyon ve eğitim mekanlarında programlama ve tasarım kararlarının belirlenmesinde kullanılabilecek bir kullanım sonrası değerlendirme modeli. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.

Güller, E. D., ve Bilbay, P. (2016). Kütüphane yapılarında okul öncesi çocuklara yönelik interaktif mekânların irdelenmesi. Türk Kütüphaneciliği, 30(3), 398-414.

Güleç Mazıoğlu, N. (2019) Çocuk resimlerinin mimari tasarıma etkisi, Anadolu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Bina Bilgisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir.

Hart, R. (1979). Children's experience of place. Irvington.

Hayalimdeki Şehir (2023). 1 Eylül 2023 tarihinde https://sakipsabancimuzesi.org/shop/urun/egitim-ve-etkinlik/cevrimici-cocuk-atolyeleri-2021-hayalimdeki-sehir-7-12-yas/ adresinden alınmıştır.

Helvacıoğlu, E. (2007). Çocukların okul ortamlarında yol bulma yetisine rengin katkısı. Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, İstanbul.

İslamoğlu, Ö. (2014). Okullarda esneklik stratejilerinin belirlenmesi üzerine bir yöntem önerisi. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon

Kara, E., ve Ozkan, D. Y. (2021). The effects of environmental factors on the soci-

al interaction of children in need of protection in outdoor living spaces. Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research, 16(1), 69-89.

Karakoç. N. (2020). 10 Eylül 2023 tarihinde https://www.arkitera.com/haber/global-designing-cities-initiative-cocuklar-icin-sokaklar-tasarlamak-rehberinin-turkce-cevirisini-yayinladi/ adresinde erişildi.

Kazova, M. (2018). Çocuk müzesi ve bilim merkezlerindeki iç mekân standartları ve tasarım yaklaşımları. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

Kirazoğlu, F. (2012). Fiziksel Çevre - Çocuk İlişkileri, Açık Oyun Mekanları ve Çocuk Dostu Çevre Kriterleri Üzerine Bir Değerlendirme; Bakırköy Ve Beylikdüzü Örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul

Kurt, Ö. (2016). İlkokul mekanlarının çocuk gelişimi ve mekan algısına etkilerinin değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kurt, Ö. (2018). İlkokul mekanlarının çocuk gelişimi ve mekan algısına etkilerinin değerlendirmesi. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kuşaslan, A. (2007). Yapıların çocuk sağlığı üzerinde etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Kişisel Arşiv, 2019. Emine Banu Burkut kişisel arşivi, İstanbul.

Kaya, S. M. (2019). Suça sürüklenen çocuklara uygulanan eğitim tedbiri. Şehir Çocuk Sempozyumu, İstanbul, Türkiye, 25-26 Nisan 2019.

Koç, F. (1999). Çocuk ve mekân. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Koç, B. (2019). Kapalı site fiziksel çevresinin, çocukların mekân algısına etkisi: Maltepe Adalife ve White city örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Korpela, K. (2002). Children's environment. In R. B. Bechtel, ve A. Churchman (Eds.), Handbook of environmental psychology (pp. 363-373). New York: John Wiley.

KYGM (2018). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 15 Eylül 2023 tarihinde https://kygm.ktb.gov.tr/TR-203912/1-uluslararasi-cocuk-kutuphaneleri-sempozyumu-nevsehir-2018.html adresinden erişildi.

KYGM (2019) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 15 Eylül 2023 tarihinde https://kygm.ktb.gov.tr/TR-321586/2-uluslararasi-cocuk-kutuphaneleri-sempozyumu-istanbul-2019.html adresinden erişildi.

KYGM (2022) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü 15 Eylül 2023 tarihinde https://kygm.ktb.gov.tr/TR-321592/3-uluslararasi-cocuk-kutuphaneleri-sempozyumu-gaziantep-2022.html adresinden erişildi.

Liben, L. S., ve Downs, R. M. (1989). Understanding maps as symbols: The development of map concepts in children. Advances in child development and behavior, 22, 145-201.

Lynch, K. (1977). Growing up in cities: Studies of the spatial environment of adolescence in Cracow, Melbourne, Mexico City, Salta, Toluca, and Warszawa. Cambridge, MA: MIT press.

Manahasa, O., Özsoy, A., ve Manahasa, E. (2021). Evaluative, inclusive, participatory:Developing a new language with children for school building design. Building and Environment, 188, 107374.

Marmara Belediyeler Birliği (MBB) (2016). 15 Eylül 2023 tarihinde https://www.marmara.gov.tr/tr/cocuklarin-sehri-kongresi adresinden erişildi.

II. Uluslararası Çocukların Şehri Kongresi (2016). 15 Eylül 2023 tarihinde https://cocukvesehir.org/ adresinden erişildi.

Mojarrab, A. (2019).Türkiye'de çocuk-mekân üzerine yapılan lisansüstü tezlerin değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı Bina Bilgisi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İzmir.

Mutlu, T. N. (2022). Çocuk polikliniklerinde iç mekân tasarımı iki farklı örnek üzerinden inceleme. Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul..

Müze Gazhane (2023). 5 Eylül 2023 tarihinde https://muzegazhane.istanbul/etkinlikler/cocuklar-icin-temel-tasarim-atolyesi-7-10-yas/ adresinden erişildi.

Özservet, Y. Ç. (2019). Çocukların Resimlerinden Sokak ve Mahalle İlişkilerini Tartışmak: Sütlüce ve Örnektepe Mahalleleri. International Journal Of Political Science and Urban Studies, 7(2), 516-542.

Öztürk, Ö. B. (2023). 8-12 Yaş Arası Çocukların Kentsel Mekân Algısı Üzerine Bir Çalışma ve Tasarım Kabiliyetine Etkileri. Mimarlık ve Yaşam, 8(1), 225-237.

Öztürk, Ö. B. (2023). 8-12 Yaş Arası Çocukların Kentsel Mekân Algısı Üzerine Bir Çalışma ve Tasarım Kabiliyetine Etkileri. Mimarlık ve Yaşam, 8(1), 225-237.

Öktem, K., ve Akpınar, İ. E. (2019). Çocuk dostu şehirler: Lüleburgaz örneği. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 11(2), 112-132.

Özservet, Y. Ç. (2015). Çocuk Dostu Esenler ve Yerel Yönetim İlişkisi. Herkes İçin Dost Kentler, 85.

Öymen Gür, Ş. ve Yalçınkaya Ş. (). Çocuk Dostu Hastane Tasarımı, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara. 806-829.

Özbayraktar, M. (2002). İlköğretim okullarının kurumsal-toplumsal ve fiziksel analizi. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Polat, İ. (2018). Okul öncesi eğitim mekanlarında güneş ışığı. Yüksek Lisans Tezi, İzmir Ekonomi Üniversitesi, İzmir

Rahman, M. A. U., Tasnim, T., ve Ahsan, M. M. (2021). Children's Understanding and Aspirations on Built Environment: A Case Study on Khulna City of Bangladesh. Megaron, 16(1).

Saydam, V., ve Sağlık, Ö. (2015). İstanbul'daki kültür ve turizm Bakanlığı'na bağlı Halk ve Çocuk kütüphanelerinin İç ve dış mekân açısından İncelenmesi. Milli Eğitim Dergisi, 45(208), 61-75.

Scott, S. (2010). Architecture for children. Aust Council for Ed Research.

Sivri, H. (1993). Fiziksel ve Mekânsal Çevrenin Çocuk Davranışına ve Gelişimine Etkileri (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Severcan, Y. C. (2015). Çocukların gözünden çocuk dostu yer kavramı ve yaşanılan çevrelerin değerlendirilmesi: İstanbul örneği. İdealkent, 6(17), 140-181.

Sarıberberoğlu, M. (2018). Eğitim binalarında mekânsal davranışın dizimsel (sentaktik) irdelenmesi. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Soyupak, İ. (2018). Okul öncesi eğitimde bilişsel gelişimi destekleyici mobilya tasarımı. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Şahin, B. (2011). Okulöncesi eğitim sürecinde çocukların tasarıma katılımı: Bağımsız atölye modeli. Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa

Şener, E. (2001). Okul öncesi çocuk eğitim merkezleri için değişebilir/ dönüşebilir/esnek bir 'fiziksel çevre modeli. Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Şehir Çocuk Sempozyumu (2019). https://openaccess.ihu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12154/740/Kaya%2cS_CocukSemp.pdf?sequence=1veisAllowed=y adresinden erişildi.

Şenalp, Ş. ve Çınar, K. (2022). Çocuk Dostu Okul Öncesi Eğitim Yapılarında Aranan Mimari Tasarım Kriterleri. Konya Sanat , (5) , 48-70

Sener, T. (2006). The children and architecture project in Turkey. Children, Youth and Environments, 16(2), 191-206.

Scott, S. (2010). Architecture for children. Aust Council for Ed Research.

SilavUtkan, M. (2012). Children hospital design in children picture. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 51, 110-114.

Simpson, B. (1997). Towards the participation of children and young people in urban planning and design. Urban studies, 34(5-6), 907-925.

Sunay, S. (2014). Büyük Umut; Çocuk ve Mimarlık. Güney Mimarlık. Sayı 16. s.23-27.

Spencer, C., ve Blades, M. (2006). Children and their environments. Cambridge: Cambridge University Press.

Tandoğan, O. (2014). More Livable Urban Space for Children: Practices around the World//Çocuk İçin Daha Yaşanılır Bir Kentsel Mekân: Dünyada Gerçekleştirilen Uygulamalar. Megaron, 9(1), 19.

Taşçı, B. G. (2014). Çocuk-mimarlık çalışmalarının değerlendirilmesi ve ilköğretim için yapılı çevre eğitim programı önerisi (Sosyal Bilgiler Dersi İçin), Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.

Temel, H. (2015). Çocuk poliklinikleri bekleme mekanlarında çocuk psikolojisine uygun renk ve ışık kullanımı ve örnekler üzerinde analiz. Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Temel, S. (2018). İlköğretim okullarının vaziyet planı kararları ve bir eğitim mekanı olarak açık-kapalı teneffüs alanlarının tasarımına etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.

Tezel, E. (1999). Çocuk yuvalarının mekân planlaması için tasarım modeli. Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, İstanbul.

TMMOB Ankara Şubesi, (2022). 20 Temmuz 2020 tarihinde http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=12733 adresinden erişildi.

TMMOB Mimarlar Odası Büyükkent Şubesi, (2018). 10 Eylül 2023 tarihinde http://www.mimarist.org/uluslararasi-cocuk-ve-mimarlik-kongresi-deneyimler-ve-paylasimlar/ adresinden erişildi.

TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (2009). ARCHILD Uluslararası Mşmarlık ve Çocuk Kongresi Gereçekleşti.10 Eylül 2023 tarihinde http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=3829 adresinden erişildi.

TMMOB Mimarlar Odası, (2016). http://www.mimarist.org/cocuk-mimarlar-cocuk-sokak-atolyesi/ adresinden erişildi.

ISOCARP (2019).Child Friendly Urban Planning 10 Eylül 2023 tarihinde https://isocarp.org/app/uploads/2020/11/1603794004exhib_06_ISOCARPYPP_Ningbo.pdf adresinden erişildi.

Türkiye Tasarım Vakfı (2023). 4 Eylül 2023 tarihinde https://www.turkiyetasarimvakfi.org/tr/etkinlikler/detay/70-cocuk-mimarlar-ile-mahalle-tasarimi-atolyesi adresinden erişildi.

Turgay, Z. T., ve Sarıberberoğlu, M. T. (2022). The Role of the Senses in Children's Perception of Space. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 10(1), 70-96.

Türel, A., ve Ayşe Gür, E. (2019). Effects of primary school's physical environment on children's spatial perception and behavior: the case of Kagithane, Istanbul, Turkey. Archnet-IJAR: International Journal of Architectural Research, 13(2), 425-443.

Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu (2018). 15 Eylül 2023 tarihinde http://bby.fef.marmara.edu.tr/bolum-etkinlikleri/1-uluslararasi-cocuk-kutuphaneleri-sempozyumu adresinden erişildi.

Ünal, N., ve Özen, E. S. (2021). Biophilic Approach to Design for Children. ICONARP International Journal of Architecture and Planning, 9(2), 943-965.

Üsküdar Üniversitesi Göç ve Çocuk Sempozyumu (2016). 15 Eylül 2023 tarihinde https://gocvecocuk2016.uskudar.edu.tr/tr/ adresinden erişildi.

Weinstein, C. S., ve David, T. G. (Eds.). (1987). Spaces for children: The built environment and child development (pp. 159-185). New York: Plenum Press.

Yalcin, M., Yildirim, K., ve Bozdayı, A. (2015). Developmental implications of children bedroom in the interior environment and implementations of adults preferences. Megaron, 10(3).

Yavuz Öden, H. (2021). Çocuk kütüphanesi iç mekân tasarımında çok fonksiyonlu mobilyaların kullanımı.

Yılmaz, A. (2022). 3. Uluslararası Çocuk Kütüphaneleri Sempozyumu – Gaziantep/ Türkiye. Arşiv Dünyası, 9 (1) , 93-96. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ad/issue/70481/1137361

Yavuz Öden, H. (2020). Çocuk Müzelerinde İç Mekân Tasarımları: Atatürk ve Çocuk Müzesi İncelemesi. Art-Sanat Dergisi , (14) , 533-556 . DOI: 10.26650/artsanat.2020.14.0020

Yapı (2014) 15 Eylül 2023 tarihinde http://www.yapi.com.tr/etkinlikler/cocuk-kent-ve-yerel-yonetimler-sempozyumu_125491.html adresinden erişildi.

Yücel, G. F. (2005). Çocuk Oyun Alanları Tasarımı. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, *55*(2), 99-110.

BÖLÜM 4

ARTI ENERJİLİ BİNALARDA YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARININ KULLANIMI

Koray ÜLGEN[1]

1 Doç. Dr., Ege Üniversitesi Güneş Enerjisi Enstitüsü, İzmir, TÜRKİYE Orcid No: 0000-0002-9560-1727, koray.ulgen@ege.edu.tr

1. GİRİŞ

Günümüzde pek çok sektörde; tükenebilir enerji kaynaklarına olan bağımlılık hızla artmaktadır. Son dönemlerde, enerjiye bağımlılığın azaltılması ya da enerjinin verimli kullanılması çoğu sektörde öncelikli araştırma alanı olmaya başlamıştır. Hızla artan nüfus, çevresel etki, küresel ısınma gibi nedenler; enerjinin etkin ve verimli kullanılmasını gereklilik haline getirmiştir. (Aşıkoğlu, 2023a). Bina sektörü küresel enerji tüketiminin %40'ını oluşturduğu için; binalarda enerji verimliliğinin en üst düzeye çıkarılması önemli bir önceliktir (Passer vd., 2016).

Binalarda enerjinin etkin ve verimli kullanılmasına yönelik dört ana kategori vardır. Bunlar;

- Yalıtımla ısıtma ve soğutma talebinin azaltılması,
- Enerji verimli ekipmanların ve düşük enerjili teknolojilerin kullanılması,
- Yenilenebilir enerji sistemlerinden yararlanma,
- Kullanıcı kaynaklı etkilerde oluşturulacak değişikliklerdir (Bonakdar vd., 2014) (Sartori ve Hestnes, 2007).

Düşük enerjili binalar için; pasif ev, neredeyse sıfır enerjili bina (NZEB), artı enerjili bina (PEB) gibi yaklaşımlar bulunmaktadır. Pasif evler; çok düşük ısıtma/soğutma enerjisi ihtiyacı olan, yüksek yalıtımlı binalardır (Dodoo vd., 2011) (Famuyibo vd., 2013). NZEB, yüksek yalıtımlı, yenilenebilir enerji kaynaklarından yararlanılan, satın alınan enerji ile üretilen enerji arasında denge olan binalardır (D'Agostino, 2015). Ayrıca NZEB, maliyet etkin çözümler kullanılarak inşa edilen, ısıtma, soğutma ve havalandırma açısından yüksek enerji performansına sahip binalardır (Aşıkoğlu, 2023b). Artı enerjili binalar ise; tükettiğinden fazla enerji üreten; yenilenebilir enerji kaynaklarından çok büyük oranda faydalanan binalardır (Berggren vd., 2013). Binalarda Enerji Performansı Direktifi'ne göre yenilenebilir kaynaklardan elde edilen enerji; fosil olmayan kaynaklardan elde edilen enerji yani, güneş, Rüzgâr, jeotermal enerji, biokütle, hidroelektrik, biyogaz kaynaklı enerji anlamına gelmektedir (EU, 2018).

Üretilen enerji ile tüketilen enerji arasındaki dengeye göre bina tanımlamaları Şekil 1'de gösterilmektedir. Buna göre; üretilen enerji ihtiyaç duyulandan fazlaysa artı enerjili bina, üretilen enerji ihtiyaç duyulan enerjiye eşitse net sıfır enerjili bina, üretilen enerji ihtiyaç duyulan enerjiden azsa neredeyse sıfır enerjili bina üretilmiş olmaktadır.

KAYNAKÇA

Ala-Juusela, M., Pozza, C., Salom, J., Luque Segura, I., Tuerk, A., Lollini, R., ... & Belleri, A. (2021). Workshop on Positive Energy Buildings—Definition. *Environmental Sciences Proceedings*, *11*(1), 26.

Al-Kodmany, K. (2014). Green towers and iconic design: Cases from three continents. *ArchNet-IJAR: International Journal of Architectural Research*, *8*(1), 11.

Aşıkoğlu, A. (2023a). Cost analysis of insulation materials used to increase energy performance in buildings with Net Present Value method. J Sustain Const Mater Technol, 8(2), 134–145. DOI: 10.47481/jscmt.1270831

Aşıkoğlu, A. (2023b). Akdeniz iklim bölgesinde yer alan ülkelerin NZEB süreci ve uygulamalar. G. Çetinkale Demirkan, S. Güngör (Ed.), *Mimarlık & Planlama & Tasarımda Güncel Araştırmalar* (1-19). Ankara: Gece Kitaplığı.

Aşıkoğlu, A. ve Altın, M. (2023). Mevcut binaların enerji etkin iyileştirilmesinde TOPSIS yöntemi kullanılması: İzmir Enerphit Sertifikası uygulaması. S. Güngör (Ed.), Mimarlık Planlama ve Tasarım Alanında Uluslararası Araştırma ve Derlemeler (1-25). Ankara: Serüven Yayınevi.

Aşıkoğlu, A. (2023c). The Effect of Roof Insulation Applied on Cooling Energy Costs in Buildings in Mediterranean Climate. *Online Journal of Art and Design*, *11*(5).

Aşıkoğlu, A., Altın, M., & Bayram, N. S. (2021). Pasif Ev Sertifika Sisteminin Mevcut Binalarda Uygulanması: EnerPHit Sertifika Sistemi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Ve Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *21*(5), 1146-1156.

Be-exchange, (bt.). 14 Eylül 2023, https://be-exchange.org/insight/nyc-leadership-geothermal-energy/

Berggren, B., Hall, M., & Wall, M. (2013). LCE analysis of buildings–Taking the step towards Net Zero Energy Buildings. *Energy and Buildings*, *62*, 381-391.

Bonakdar, F., Dodoo, A., & Gustavsson, L. (2014). Cost-optimum analysis of building fabric renovation in a Swedish multi-story residential building. *Energy and buildings*, *84*, 662-673.

Çelebi, G. Ü., & Tosun, S. (2011). Bütünleşik Mimarlık Sistemleri: Rüzgâr Türbinlerinin Yüksek Binalar ile Bütünleşik Tasarımı. *Politeknik Dergisi*, *14*(3), 179-186.

D'Agostino, D. (2015). Assessment of the progress towards the establishment of definitions of Nearly Zero Energy Buildings (nZEBs) in European Member States. *J. Build. Eng*, *1*, 20-32.

D'Agostino, D., Esposito, F., Greco, A., Masselli, C., & Minichiello, F. (2020). The energy performances of a ground-to-air heat exchanger: A comparison

among köppen climatic areas. *Energies*, *13*(11), 2895.

D'Agostino, D., Minichiello, F., Petito, F., Renno, C., & Valentino, A. (2022). Retrofit strategies to obtain a NZEB using low enthalpy geothermal energy systems. *Energy*, *239*, 122307.

Dodoo, A., Gustavsson, L., & Sathre, R. (2011). Building energy-efficiency standards in a life cycle primary energy perspective. *Energy and Buildings*, *43*(7), 1589-1597.

Dutton, A. G., Halliday, J. A., & Blanch, M. J. (2005). The feasibility of building-mounted/integrated wind turbines (BUWTs): Achieving their potential for carbon emission reductions. *Energy Research Unit, CCLRC*, 77-83.

Elektrik Piyasasında Lisanssız Elektrik Üretim Yönetmeliği (LEÜY), (2022). 06 Eylül 2023, chromeextension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=31502&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5

Elibol, E., Özmen, Ö. T., Tutkun, N., & Köysal, O. (2017). Outdoor performance analysis of different PV panel types. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *67*, 651-661.

Enerjievi, (bt.). 28 Ağustos 2023, https://www.enerjievi.com/.

EU, *Directive 2018/844/EU.* (2018). 04 Eylül 2023, https://eurlex.europa.eu/legalcontent /EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2018.156.01.0075.01.ENG

Famuyibo, A. A., Duffy, A., & Strachan, P. (2013). Achieving a holistic view of the life cycle performance of existing dwellings. *Building and Environment*, *70*, 90-101.

Fazelpour, F., Soltani, N., Soltani, S., & Rosen, M. A. (2015). Assessment of wind energy potential and economics in the north-western Iranian cities of Tabriz and Ardabil. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *45*, 87-99.

Frydrychowicz-Jastrzębska, G., & Bugała, A. (2011). Principle and sun: tracking methods for maximizing solar system efficiency. *Poznan University of Technology Academic Journals. Electrical Engineering*, (67-68), 163-170.

FSEC, (bt.). 06 Eylül 2023, http://www.fsec.ucf.edu/en/consumer/solar_Electricity/basics/ how_pv_system_works.htm

Giousouf, C. (2021). *Bina monte ve bina entegre Rüzgâr türbinlerinin mimari kütledeki konumlarının incelenmesi* (Master's thesis, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Global Solar Atlas, (bt.). 02 Eylül 2023, https://globalsolaratlas.info/map?c=11.523088,8.173828,3

Günel, M. H., & Ilgin, E. (2008). Bir mimari tasarım kriteri olarak Rüzgâr enerjisi kullanımı. *Ege Mimarlık*, *65*(2), 6-11.

Kim, H., & Junghans, L. (2023). Economic feasibility of achieving net-zero emission building (NZEB) by applying solar and geothermal energy sources to

heat pump systems: A case in the United States residential sector. *Journal of Cleaner Production*, 137822.

Kolokotsa, D. E. K. D., Rovas, D., Kosmatopoulos, E. A., & Kalaitzakis, K. (2011). A roadmap towards intelligent net zero-and positive-energy buildings. *Solar energy*, *85*(12), 3067-3084.

Kostina, E. K., Dudchenko, M. Y., & Myronenko, O. V. (2019). Modern trends in architecture. Green architecture as a form of efficient architecture energy. In *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering* (Vol. 698, No. 3, p. 033048). IOP Publishing.

Kusuda, T., & Achenbach, P. R. (1965). *Earth temperature and thermal diffusivity at selected stations in the United States* (Vol. 71, pp. 61-61). Gaithersburg, MD, USA: National Bureau of Standards.

Laustsen, J. (2008). Energy efficiency requirements in building codes, energy efficiency policies for new buildings. IEA Information Paper.

Li, D., Wang, S., & Yuan, P. (2010). A review of micro wind turbines in the built environment. In *2010 Asia-Pacific Power and Energy Engineering Conference* (pp. 1-4). IEEE.

Mensah, K., Jang, Y. S., & Choi, J. M. (2017). Assessment of design strategies in a ground source heat pump system. *Energy and Buildings*, *138*, 301-308.

Mostafaeipour, A. (2010). Productivity and development issues of global wind turbine industry. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *14*(3), 1048-1058.

Pan, Z., Guo, Q., & Sun, H. (2016). Interactions of district electricity and heating systems considering time-scale characteristics based on quasi-steady multi-energy flow. *Applied energy*, *167*, 230-243.

Park, J. C., Kim, I. H., & Jung, H. J. (2019). Feasibility study of fluctuating wind pressure around high-rise buildings as a potential energy-harvesting source. *Energies*, *12*(21), 4032.

Passer, A., Ouellet-Plamondon, C., Kenneally, P., John, V., & Habert, G. (2016). The impact of future scenarios on building refurbishment strategies towards plus energy buildings. *Energy and Buildings*, *124*, 153-163.

Passivehouse, (bt.). 06 Eylül 2023, https://passivehouse.com/

Penn State, (bt.). 29 Ağustos 2023, https://wind.psu.edu/research/building-integrated-wind-energy/database

Peretti, C., Zarrella, A., De Carli, M., & Zecchin, R. (2013). The design and environmental evaluation of earth-to-air heat exchangers (EAHE). A literature review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, *28*, 107-116.

Sartori, I., & Hestnes, A. G. (2007). Energy use in the life cycle of conventional and low-energy buildings: A review article. *Energy and buildings*, *39*(3), 249-257.

Sartori, I., Napolitano, A., & Voss, K. (2012). Net zero energy buildings: A consistent definition framework. *Energy and buildings*, *48*, 220-232.

Shaterabadi, M., Jirdehi, M. A., Amiri, N., & Omidi, S. (2020). Enhancement the economical and environmental aspects of plus-zero energy buildings integrated with INVELOX turbines. *Renewable Energy*, *153*, 1355-1367.

Shaterabadi, M., Mehrjerdi, H., Amiri, N., Jirdehi, M. A., & Iqbal, A. (2023). Green roof positive impact on changing a Plus-ZEB to drastic Plus-ZEB: The multi-objective energy planning and audit in real condition outlook. *Energy and Buildings*, *287*, 112983.

Smith, R. F., & Killa, S. (2007). Bahrain World Trade Center (BWTC): the first large-scale integration of wind turbines in a building. *The structural design of tall and special buildings*, *16*(4), 429-439.

Tabar, V. S., Jirdehi, M. A., & Hemmati, R. (2017). Energy management in microgrid based on the multi objective stochastic programming incorporating portable renewable energy resource as demand response option. *Energy*, *118*, 827-839.

Torcellini, P., Pless, S., Deru, M., & Crawley, D. (2006). *Zero energy buildings: a critical look at the definition* (No. NREL/CP-550-39833). National Renewable Energy Lab.(NREL), Golden, CO (United States).

Zahedi, R., Seraji, M. A. N., Borzuei, D., Moosavian, S. F., & Ahmadi, A. (2022). Feasibility study for designing and building a zero-energy house in new cities. *Solar Energy*, *240*, 168-175.

BÖLÜM 5

ÇOCUK OYUN ALANLARI[1]

Emir Müge ÜSKÜPLÜ[2], Zöhre POLAT[3]

1 Tezin Künye Bilgileri:
Üniversitesi-Anabilim Dalı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı
Konusu: Permakültür Çocuk Oyun Alanları: Bursa Kentinde Değerlendirmeler
Yüksek Lisans Tezi-2022

2 ORCID ID: 0000-0002-4481-6381-Tez Araştırmacısı
3 Prof. Dr. ORCID ID: 0000-0001-6458-6635-Tez Danışmanı

Oyunlar doğanın en güzel yaratımıdır.

Leonard Cohen

1.GİRİŞ

İnsani değerlerinin kazanımının oyunla başladığına ve toplumsal gelişimi destekleyen çocuk oyun alanlarına odaklanarak, dış mekânda oyunun ve doğal elemanlarla oyunun önemini çeşitli yöntemlerle ortaya koyan birçok araştırma yürütülmüştür.

Oyun alanları, oyun alanı tasarımında mevcut oyun davranışı araştırması dikkate alındığında, çocuğun fiziksel ve sosyal gelişimi için güvenli ve teşvik edici bir ortam sunabilir (Wuellner, 1979). Birçok ülkede oyun alanı tasarımı, gelişimsel faydalardan daha çok güvenlik açısından düşünülerek yönlendirilmektedir. Risk azaltma stratejileri daha katı hale geldikçe, birçok araştırmacı ve uygulayıcı, küçük çocukların oyun deneyimlerinin ilginç ve gelişimsel olarak zorlayıcı olması için oyunda yeterli risk almalarının gerekli olup olmadığını sorgulamaktadır (Dyment ve O'Connell, 2013). Çocukların evlerinin dışında vakit geçirdikleri açık alanlarda, sağlıklı gelişimleri ve yaşam kalitelerinin artması için belirli koşullar sağlanmalıdır. Asıl sorun, yönetmeliklerin dış mekan standartları hakkında hiçbir şey içermemesi, bu nedenle çocukların ihtiyaçları dikkate alınmadan mekanlar tasarlanmasıdır (Ender vd., 2021).

Fjørtoft ve Sageie (2000) tarafından yürütülen çalışma peyzaj yapısı ve oyun fonksiyonları arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu, doğal bir oyun manzarasının çocukların motor yetenekleri üzerindeki öğrenme etkilerini kanıtlamıştır. Literatür taraması yaparak oyun alanları değerlendirilen bir çalışmada, açık hava oyunları, çocuk gelişimi alanlarındaki son araştırmalara ve bu iki unsurun doğal ve geleneksel oyun alanlarındaki karşılaştırması yapılmıştır (Ethier, 2017).

Shu (2017) tarafından yürütülen araştırmada özellikle çocukların fiziksel aktivitelerini en üst düzeye çıkarmak için değişen topografyayı kullanan doğal oyun alanına odaklanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, sağlıklı bir yaşam tarzı geliştirmek için çocukların fiziksel aktivitelerini en üst düzeye çıkarabilecek değişen topografya üzerinde doğal oyun alanının tasarım yollarını bulmaktır. Yapılan başka bir araştırmada çocuklara diğer oyun alanlarında bulunmayan çok çeşitli oyun ve öğrenme fırsatları sunan doğal oyun alanlarının önemli nitelikleri doğrulanmıştır. Araştırmada, okul öncesi öğretmenlerinin doğal oyun alanlarını sık ve düzenli olarak kullanmasının önemli olduğu sonucuna varılmıştır (Torkar ve Rejc, 2017).

Buna ek olarak, önceki araştırmalarla birlikte, kentsel parklardaki doğal oyun alanlarının planlanması ve tasarımına ilişkin beş düşünce özet-

KAYNAKLAR

Amouzegar, Z., Naeini, H. S., & Jafari, R. (2010). Design principle of playgrounds' equipments and spaces for children: An interaction education approach. *Procedia-social and behavioral sciences*, *2*(2), 1968-1971.

Anderson-McNamee, J. K., Bailey, S. J. (2010). The importance of play in early childhood development. *Montana State University Extention*, 4(10), 1-4.

Anonim, (2022), http://outdoorplaybook.ca/learn/landscape-architecture-and-going-green/plants-and-play/ Erişim tarihi: [08/06/2022].

Azlina, W., Zulkiflee, A. S. (2012). A pilot study: The impact of outdoor play spaces on kindergarten children. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 38, 275-283.

Baltacı, H., Eker, M. (2019). Türkiye'de ilk ve ortaokul öğrencilerinin yaratıcılıklarının geliştirilmesinde görsel sanatlar eğitiminin önemi. *Elektronik sosyal bilimler dergisi*, 18(71), 1089-1102.

Barish, K. (2020). Play and social development. *Journal of Infant, Child & Adolescent Psychotherapy*, 19(2), 148-158.

Beatson, J. (2020). *Play Based Natural Environments and Language Development in Young Children* (Doctoral dissertation, Auckland University of Technology, New Zealand).

Beery, T. (2020). Exploring Access to Nature Play in Urban Parks: Resilience, Sustainability, and Early Childhood. *Sustainability*, 12(12), 4894.

Bienenstock, A. (2010). Making the Case for Natural Playgrounds. *Interaction: Canadian Child Care Federation*, 24(1).

Biricik, Z., Atik, A. (2021). Gelenekselden dijitale değişen oyun kavramı ve çocuklarda oluşan dijital oyun kültürü. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 445-469.

Bozkurt, M., Wooley, H. (2020). Let's splash: Children's active and passive water play in constructed and natural water features in urban green spaces in Sheffield. *Urban Forestry & Urban Greening*, 126696.

Brewu, J. K., Adjepong, B. (2020). Alternatıve approach to teachıng musıc ın the prımary school. *European Journal of Education Studies.*

Bukola, A., Ijeoma, E. (2020). Water and Sand Play: More than Just Fun for Pre-school Children. *Contemporary Journal of Research in Early Childhood Care and Education.*

Carlson, H. (2021). *Outdoor Classroom/Natural Playground Space School Improvement Project*. Degree of Master of Early Childhood Education, Northwestern College, Iowa.

Chorney, D. (2016) Why Children Need Outdoor Risky Play. *Physical & Health Education Journal,*81(4), 4-5.

clemenets

Cohen, S., & Horm-Wingerd, D. (1993). Children and the environment: Ecological awareness among preschool children. *Environment and behavior*, *25*(1), 103-120.

Clements, R. (2004). An investigation of the status of outdoor play. *Contemporary issues in early childhood*, 5(1), 68-80.

Dyment, J., O'Connell, T. S. (2013). The impact of playground design on play choices and behaviors of pre-school children. *Children's Geographies,* 11(3), 263-280.

Ender Altay, E., Şenay, D., Eyüpoğlu, Z. (2021). Outdoor Indicators for the Healthy Development of Children. *Child Indicators Research*, 14(6), 2517-2545.

Epuran, G., Tescașiu, B., Tecău, A. S., Ivasciuc, I. S., Candrea, A. N. (2021). Permaculture and Downshifting-Sources of Sustainable Tourism Development in Rural Areas. *Sustainability*, 13(1), 230.

Ethier, S. (2017). *Developmental benefits of play on a natural playground.* Degree of

master of educatıon, Department of Early Childhood Education,Victoria.

Fenclova, T. (2020). Natural playscapes. Independent Project in Landscape Architecture. Department of Landscape Architecture, Planning and Management. Alnarp.

Fiebrig, I., Van De Wiel, M. (2021). Usefulness of Surface Water Retention Reservoirs Inspired by 'Permaculture Design': A Case Study in Southern Spain Using Bucket Modelling. *In A Nexus Approach for Sustainable Development* (pp. 57-79). Springer, Cham.

Fjørtoft, I., & Sageie, J. (2000). The natural environment as a playground for children: Landscape description and analyses of a natural playscape. *Landscape and urban planning,* 48(1-2), 83-97.

Freuder, T. G. (2006). *Designing for the future: Promoting ecoliteracy in the design of children's outdoor play environments*. Doctoral dissertation, Virginia Tech.

Friedman, S., Imrie, S., Fink, E., Gedikoglu, M., Hughes, C. (2022). Understanding changes to children's connection to nature during the COVID-19 pandemic and implications for child well-being. *People and Nature*, 4(1), 155-165.

Genus, A., Iskandarova, M., & Warburton Brown, C. (2021). Institutional entrepreneurship and permaculture: A practice theory perspective. *Business Strategy and the Environment*, 30(3), 1454-1467.

Habib, B., & Fadaee, S. (2022). Permaculture: A Global Community of Practice. *Environmental Values.*

Herrington, S., Studtmann, K. (1998). Landscape interventions: new directions for the design of children's outdoor play environments. *Landscape and urban*

planning, 42(2-4), 191-205.

Hirschfeld, S., Van Acker, R. (2020). Permaculture farmers consistently cultivate perennials, crop diversity, landscape heterogeneity and nature conservation. *Renewable Agriculture and Food Systems*, 35(3), 342-351.

Jamoliddin, K., Alisher, B., Gulhod, U., Zamira, M., & Gulyora, X. (2020) The Importance of play During Childhood: The Lesson for care Givers, Parents and Pre-schools in Tanzania Gulistan State University, Faculty of Pedagogy, Department of Preschool Education. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(7), 5793-5802.

Kabacık, S. Ç. K., Gül, E. D. G. (2021) Okul Öncesi Eğitim ve Permakültür. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(Eğitim Bilimleri Özel Sayısı), 1-1.

Kılıç, M. A. (2014). *Rebuilding the relationship ignored between children and natural-built environment through scool garden designed by permaculture method*, Master's thesis, İzmir Institute of Technology.

Korže, A. V. (2018). Permaculture for Sustainable Life Style. *International Journal of Inspiration & Resilience Economy* 2018, 2(2): 34-39. doi: 10.5923/j.ijire.20180202.02

Köklü, A. C., Eraslan, Ş. (2020). Kentsel Mekanlarda Ekolojik Yaklaşımlı Çocuk Oyun Alanlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Doğu Anadolu Fen Mühendislik ve Tasarım Dergisi,* 2(1), 33-47.

Kölz, K. (2022). *Garden-based learnıng ın a reggıo emılıa ınspıred swedısh preschool wıth a permaculture garden A case study.* Degree of master of educatıon, Unıversıty of Gothenburg, Faculty Of Educatıon Department Of Educatıon And Specıal Educatıon, Sweden.

Landreth, G., & Homeyer, L. (2021). Play as the language of children's feelings. *In Play from birth to twelve and beyond* (pp. 193-198). Routledge.

Liu, C. (2020). Constructıon of a chıldren-frıendly landscape envıronment wıth functıons of psychologıcal treatment and physıcal rehabılıtatıon. *Revista Argentina de Clínica Psicológica*, 29(1), 33.

Mahdınejad, J., Damavandı, M., Sabrı, R., Abbasporasadollah, J. (2012). The Influence Of Natural Playgrounds On The Qualıty Of Chıldren Educatıon.

Mannello, M., Casey, T., & Atkinson, C. (2020). Article 31: Play, Leisure, and Recreation. *In International Handbook on Child Rights and School Psychology* (pp. 337-348). Springer, Cham.

McFarland, L., Laird, S. G. (2020). "She's Only Two": Parents and Educators as Gatekeepers of Children's Opportunities for Nature-Based Risky Play. *Research Handbook on Childhoodnature: Assemblages of Childhood and Nature Research*, 1075-1098.

Meredith, B. (2022). *Natural Play and Learning Spaces Integrated within Zoos.* Master of landscape archıtecture, Department of Landscape Architecture

and Regional & Community Planning, Kansas State Unıversıty Manhattan, Kansas.

Moore, R. C. (1993). *Plants for Play: A Plant Selection Guide for Children's Outdoor Environments*. MIG Communications, 1802 Fifth St., Berkeley, CA 94710.

Mullins, M. (2011). Designing a school garden space that emphasizes children's wants and uses permaculture design methods.

Mygind, L., Kurtzhals, M., Nowell, C., Melby, P. S., Stevenson, M. P., Nieuwenhuijsen, M., .Enticott, P. G. (2021). Landscapes of becoming social: A systematic review of evidence for associations and pathways between interactions with nature and socioemotional development in children. *Elsevier.*

Najafıdashtape, A., Hamamcıoğlu, C. (2018). Sorumlu Üretim ve Tüketim Bağlamında Permakültür ve Kentsel Açık ve Yeşil Alan İlişkisi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 3(1), 1-17.

Nijhof, S. L., Vinkers, C. H., van Geelen, S. M., Duijff, S. N., Achterberg, E. M., van der Net, J., ..., van der Brug, A. W. (2018). Healthy play, better coping: The importance of play for the development of children in health and disease. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 95, 421-429.

Niland, A. (2009). The power of musical play: The value of play-based, child-centered curriculum in early childhood music education. *General Music Today*, 23(1), 17-21.

Norton, C., Nixon, J., Sibert, J. R. (2004). Playground injuries to children. *Archives of disease in childhood,* 89(2), 103-108.

Öztürk, A., Bayrak, D. (2017). Anaokullarındaki doğal mekân ve materyallerin çocuk gelişimindeki yeri. *Social Sciences*, 12(1), 25-36.

Olsen, H., Smith, B. (2017). Sandboxes, loose parts, and playground equipment: a descriptive exploration of outdoor play environments. *Early child development and care*, 187(5-6), 1055-1068.

Pesce, C., Masci, I., Marchetti, R., Vazou, S., Saakslahti, A., & Tomporowski, P. D. (2016). Deliberate play and preparation jointly benefit motor and cognitive development: Mediated and moderated effects. *Frontiers in Psychology*,7, 1-17.

Pysander, E. L. S., Waern, A., Mårtensson, F., Back, J. (2020) Nature Play Enhanced with Digital Elements. *Healthy Urban Childhoods*, 30.

Parsons, A. (2011). *Young children and nature: Outdoor play and development, experiences fostering environmental consciousness, and the implications on playground design* .Doctoral dissertation, Virginia Tech.

Polat, Z. (2018) Assessment Of Today's Playgrounds With Permaculture Playground Design Principles: Case Of Aydın, Turkey. *Recent Researches in Science and Landscape Management* (pp.469-481), Cambridge Scholars Publishing.

Rodrigues, P. B. (2021). *The Prospect of Permaculture as a Part of Gastronomic Tourism in New Zealand* .Doctoral dissertation, Auckland University of Technology, New Zealand.

Said, I., Bakar, M. S. A. (2005). Landscape for children to play and learn: a conceptual comparison between natural stream and playground. *Jurnal Teknologi*, 1â-10.

Sandseter, E. B. H., Storli, R., Sando, O. J. (2022). The dynamic relationship between outdoor environments and children's play. Education 3-13, 50(1), 97-110.

Shi, Y. (2017). Explore children's outdoor play spaces of community areas in high-density cities in China: wuhan as an example. *Procedia engineering*, 198, 654-682.

Shaojie, Z., Limin, Y., Yunle, Z., Shuhan, Z., & Tong, Z. (2019). Study on learning landscape outdoor space of primary school campus based on Permaculture and symbiotic theory——Hefei Experimental School as an example. In *E3S Web of Conferences* (Vol. 136, p. 04102). EDP Sciences.

Stodulka, T. (2020). Worlding Permaculture School Gardens: Translocal Connectivities and Minor Utopias in Timor Leste. *American Behavioral Scientist*, 64(10), 1512-1525.

Tarnowski, S. M. (1999). Musical play and young children: A music teacher can enhance a child's learning and development by encouraging musical play activities. *Music Educators Journal*, 86(1), 26-29.

Torkar, G., Rejc, A. (2017). Children's Play and Physical Activity in Traditional and Forest (Natural) Playgrounds. *International Journal of Educational Methodology*, 3(1), 25-30

Tavares, M. C. (2020). A Playground for ALL Children. *Open Schools Journal for Open Science*, 3.

Verstrate, L., Karsten, L. (2015). Development of nature playgrounds from the 1970s onwards. Play, recreation, health and well being. Geographies of children and young people, 9.

Veslinovska, S. S. (2020). Why do children spend less time in the natural environment?. *Воспитание/Vospitanie-Journal of Educational Sciences*, Theory and Practice, 11(15), 131-143

Zuo, K., Wei, L., Cong, Y. (2020). Exploration of Natural Playgrounds in Urban Parks: Promoting Childrens's Health. *Urban Reg. Plan*, 5, 122-131.

Ward, T., Goldingay, S., Parson, J. (2019). Evaluating a supported nature play programme, parents' perspectives. *Early Child Development and Care*, 189(2), 270-283

Wilson, R. (2007). *Nature and young children: Encouraging creative play and learning in natural environments.* Routledge.

Wright, A. L. (2019). *Incorporating Natural Play Spaces into Elementary Playgrounds for Child Developmental Benefits. All Graduate Plan B and other Reports*. 1415. https://digitalcommons.usu.edu/gradreports/1415 [Erişim tarihi:08.06.2022].

BÖLÜM 6

SOKAĞIN KENT, YAŞAM VE KÜLTÜR BAĞLAMINDA İRDELENMESİ

Sibel DEMİRARSLAN[1]

1 Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Meslek Yüksekokulu, İnşaat Bölümü sdarslan@kocaeli.edu.tr, 05425829438 ORCID ID: 0000-0002-6979-5150

1.GİRİŞ

Bir çevrede ve bir binada mekanlar arası erişim için sirkülasyon alanlarına ihtiyaç duyulur. Bir bina biriminde koridor, hol, düşeyde merdiven, asansör, rampa bu görevi görürken kentsel ölçekte yol genel adı altında sokak, cadde, bulvar, meydan ve üst geçitler, alt geçitler bu sirkülasyonu sağlamak için vardır. Bu sirkülasyon ağları kültürü yansıtır, örneğin geleneksel Türk yerleşimlerindeki çıkmaz sokak, küçük meydanlarla tanımlarken, Avrupa ülkelerinde büyük meydanlar, bulvarlarla karakterizedirler. Yollar etrafı bina cepheleri ile çevrili olan boşluklardır. Gerek araç gerekse yaya trafiği açısından dolanım ihtiyacını giderirler. Sokaklar işlevlerine göre de biçimlenirler. Sanat sokağı, kültür sokağı, alışveriş sokağı gibi.

Bu çalışmada kenti oluşturan yatay sirkülasyon alanlarının genel özellikleri kentteki görevleri ele alınmaktadır. Bu alanların kentte yer alan binalar ile tanımlanan aradaki boş alanlar bu sirkülasyon alanlarıdır. Bu alanların işlevleri kültürle bağlantılı olarak değerlendirilir. Meydanın görevi, sokağın görevi gibi . Kültür bir yerleşimin biçimlendirici ana parametresidir. Üç boyutlu olan kentte sirkülasyon alanları etkileşim alanları olarak görülmektedir. Kişiler ve kent birbirini biçimlendirir. Estetik, kültür, beklentiler ile yöneticilerin sundukları hizmetler birbirine cevap verir nitelikte olmalıdır.

Bir yerleşim yeri yapılaşma ve sirkülasyon alanlarından oluşur. Kamusal alan ve özel alan, yarı kamusal alan, yarı özel alan ayrımı ile kademeli bir geçiş söz konusudur. Bu sirkülasyon alanları sokak, cadde, bulvar, meydanlar ile binaların oluşturduğu arayüzdür. Bir kenti oluşturan ana unsurlar olarak karşımıza çıkarlar. Sirkülasyon alanları aynı zamanda kentin ve yerleşimin ruhunu oluştururlar, kültürel ögeleri taşır ve karşılarlar. Aidiyet duygusu, oralı olmak bir kent yerleşiminde binaların üzerinde yer aldığı sokaklarla belirlenir. Özgürce ve bilerek dolaştığınız her yere, gitmekten geçmekten keyif aldığınız her yere aitsiniz, demektir. Kültürde sokakların kuralları, kültürü vardır. Sokak sakinlerine sahip çıkmak, komşuluk, mahremiyet gibi.

Şekil 1. Yerleşim planında sirkülasyon (behance.net/)

KAYNAKÇA

Becermen,M. (2015) Kent ve Felsefe İlişkisi Üzerine, Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi,Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Philosophy, Sayı 25 / Issue 25 | Bahar 2015 / Fall 2015, ISSN: 1303-4251

Lefebvre, H. (2014) Mekânın Üretimi, SEL YAYINCILIK: 657KENTSEL: 05ISBN 978-975-570-676-4Türkçesi: Işık Ergüden

Celaleddin, H. (2020) 27.09.2020 Filozofların kentleri / Kentlerin felsefeleri, https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2018/11/02/filozoflarin-kentleri-kentlerin-felsefeleri

Gökmen, H. ve Taşçı, B.G.(2010) Çocuklar Adına Woonerf ve Home Zone'dan

Alınacak Dersler, Mimarist sayı 2

Karayolları Trafik Yönetmeliği, https://www.mevzuat.gov.tr/

https://www.arkiv.com.tr/galeri/detay/103488/1/Proje/2866

https://www.behance.net/

https://goturkiye.com/blog/hidden-istanbul-a-day-in-balat

https://www.britannica.com/place/Burano

https://blog.obilet.com/dunyanin-en-guzel-sokaklari-ve-caddeleri/

https://www.britannica.com/place/Burano

https://www.cankaya.bel.tr/pages/3570/MERDIVENLI-YOLLAR/

https://www.gzt.com/skyroad/dunyanin-en-unlu-caddeleri-3746608

https://www.edebiyatla.com/siirler/mor-salkimli-sokak-173270

https://flyista.com/blog/ruya-gibi-bir-destinasyon-italyanin-gokkusagi-adasi-burano

https://www.gazeteduvar.com.tr/turkiyede-romanlar-ve-yoksulluk-arastirmasi-nitelikli-meslekleri-hayal-bile-edemiyorlar-haber-1549080

https://gezipgordum.com/venedik-gezilecek-yerler-listesi/

https://www.gzt.com/arkitekt/geleneksel-turk-evinin-vazgecilmez-parcasi-cumba-3561101

https://gzt.adu.edu.tr/haber/dunden-bugune-urla-sanat-sokagi-6110

https://www.izmirmekanrehberi.com/izmir-mekan-haberleri/haber/162/bu-sokak-baska-sokak-urla-sanat-sokagi

https://iletim.istanbul.edu.tr/index.php/2019/10/24/kamondo-merdivenlerinin-bilinmeyen-hikayesi/

https://halukerkut.com/2021/10/02/yonetemeyenler-5-cikmaz-sokak/

https://www.hurriyet.com.tr/seyahat/beyoglunda-turistlerin-en-cok-ziyaret-etti-

gi-cadde-yayalastiriliyor-41729986

https://istanbultarihi.ist/301-istanbulda-erken-donem-osmanli-mimarisi

https://iupress.istanbul.edu.tr/tr/book/philosophical-remarks-on-city-and-right-to-the-city/home

https://www.konutprojeleri.com/haberler/arter-nedir

https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/eskisehir/gezilecekyer/odunpazari-kent-sel-sit-alani

https://mimariterim.com/sirkulasyon/

https://www.neredekal.com/bagdat-caddesi-gezilecek-yer-detay/

https://www.ntv.com.tr/yasam/bagdat-caddesi-ile-sanzelize-arasinda-isbirligi,n-z9VxXINtkC9vA1qLpeLeA

https://www.ntv.com.tr/n-life/gezi/turkiyenin-en-guzel-yuruyus-rotasi-likya-yo-lu,NoB_6T-BH0GgzGq1X05msw

https://www.otomobilblog.com/makale/bir-yolun-anayol-oldugu-nasil-anlasi-lir-anayol-taliyol-baglanti-yolu-nedir_571

https://www.serdivan.bel.tr/serdivana-cocuk-dostu-oyun-sokagi-16505

https://safety.fhwa.dot.gov/

https://www.kulturportali.gov.tr/portal/safranbolusehri

https://londonengland.ca/attractions/piccadillycircus.html

https://ozhanozturk.com/2018/12/04/new-york-gezi-rehberi/

https://www.travelandleisure.com/giethoorn-venice-of-the-netherlands-7369000

https://trafik.net.tr/mantar-bariyer-nedir/#google_vignette

https://www.trthaber.com/haber/yasam/vanda-cocuklar-icin-oyun-sokagi-olustu-ruldu-387313.html

https://turkcenedemek.com/kelime/cadde/

https://turkcenedemek.com/kelime/bulvar/

https://sozluk.gov.tr/

https://sozvekalem.com/yol-ve-yolculugun-felsefesi-

https://siir.sitesi.web.tr/behcet-necatigil/eski-sokak.html

http://www.yapirehberim.org/node/197

https://www.yenihaberden.com/konyanin-sessizlige-burunen-cadde-ve-sokakla-ri-havadan-goruntulend-1135g.htm

BÖLÜM 7

PERMAKÜLTÜR ÇOCUK OYUN ALANLARI : BURSA KENTİNDE DEĞERLENDİRMELER[1]

Emir Müge ÜSKÜPLÜ[2], Zöhre POLAT[3]

Tezin Künye Bilgileri:
Üniversitesi-Anabilim Dalı: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı
Konusu: Permakültür Çocuk Oyun Alanları: Bursa Kentinde Değerlendirmeler
Yüksek Lisans Tezi-2022
2 ORCID ID: 0000-0002-4481-6381-Tez Araştırmacısı
3 Prof. Dr. ORCID ID: 0000-0001-6458-6635-Tez Danışmanı

1.GİRİŞ

Doğa temelli tasarım felsefesini benimseyen permakültür felsefesi de peyzaj mimarlığının doğa temelli tasarım düşüncesiyle örtüşmektedir. Permakültür kendi kendine yetebilen, sürdürülebilir sistem tasarımıdır.

Mollison ve Holmgren, gelecekte permakültürün endüstriyel tutsaklıktan ayrılmak isteyen insanları cezbedeceğini ve permakültürün düşüncesinin insanlık için tam bir destek üssü oluşturmak olduğunu öne sürmektedir (Shajith ve Bhuvaneswari,2022).

Permakültür doğal değerleri korumak, onarmak ve bu değerleri kullanarak tasarımı, yönetimi destekleyen bir felsefeye sahiptir. Peyzaj mimarlığı bakış açısıda bu felsefe ile örtüşmektedir. Bu çalışmada çocuk oyun alanları tasarımı, doğada oyun ve permakültür felsefesinin bütüncül bir tasarıma dönüştürülmesine odaklanılmıştır.

Araştırmanın amaçları; (1) çocuk oyun alanları ile ilgili bilgiler sunarak permakültür kavramı ve permakültür çocuk oyun alanları ile ilişkilendirmek (2) Bursa kentinde sosyo-ekonomik yapısı farklı mahallelerde bulunan örnek çocuk oyun alanlarını permakültür çocuk oyun alanları tasarım elemanları ve çocuk oyun alanları senaryo elemanları açısından incelemek (3) permakültür çocuk oyun alanlarının planlanması, tasarlanması, uygulanması ve yönetimi konularında öneriler sunmaktır.

Permakültür çocuk oyun alanları ve permakültür çocuk oyun alanları tasarımı

Tablo 1. Permakültür çocuk oyun alanları tasarım elemanları

PERMAKÜLTÜR ÇOCUK OYUN ALANLARI TASARIM ELEMANLARI
Bitkilerle Oyun (Ağaçlar, çalılar, çim vb.)
Hayvanlarla oyun (Kuşlar, kediler, köpekler, böcekler)
Su ile oyun (Haraketli ve durgun
Toprak ve çakıl taşları ile oyun
Kum oyun alanları
Topoğrafya, alan plastiği ve oyun (Kayma, tırmanma ,yuvarlanma vb.)
Ahşap oyun elemanları- Talaşla oyun
Yürüyüş ve koşu alanları
Ekolojik eğitime yönelik alanlar
Doğal tırmanma elemanları

Permakültür üç kelimenin bir araya getirilmesidir: kalıcı, kültürel ve tarım. Permakültür insanları, onların yarattıklarını ve faaliyetlerini doğal dünyanın bir parçası olarak görmektedir (Veteto ve Lockyer, 2008). Hızla

KAYNAKLAR

Alpar, R., (2011) Çok değişkenli İstatistiksel Yöntemler içinde (ss.853), Ankara: Detay yayın.

Anonim, (2020), Mudanya Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'den alınan Cumhuriyet Parkı proje görseli.

Anonim, (2021), Nilüfer Belediyesi Park ve Bahçeler Müdürlüğü'nden alınan Ertuğrul Mahallesi açık yeşil alanlar görseli.

Anderson, C., Jackson, K., Egger, S., Chapman, K., & Rock, V. (2014). Shade in urban playgrounds in Sydney and inequities in availability for those living in lower socioeconomic areas. Australian and New Zealand journal of public health, 38(1), 49-53.

Arıtürk, S. (2022). 3-6 yaş çocuklarının sosyal-duygusal gelişiminde dış mekânda oyun fırsatlarının önemine ilişkin ebeveyn görüşleri. Tezsiz Yüksek Lisans Projesi. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Denizli

Brewu, J. K., Adjepong, B. (2020). Alternatıve approach to teachıng musıc ın the prımary school. European Journal of Education Studies.

Bulut, Z., Yılmaz, S. (2008). Permaculture Playgrounds as a New Design Approach for Sustainable Society. International Journal of Natural & Engineering Sciences, 2(2).

Copeman, D. (2012). Permaculture: Design principles for urban sustainability. Steering sustainability in an urbanising world: policy, practice and performance, 43.

Crawford, D., Timperio, A., Giles-Corti, B., Ball, K., Hume, C., Roberts, R., . & Salmon, J. (2008). Do features of public open spaces vary according to neighbourhood socio-economic status?. Health & place, 14(4), 889-893.

Casey, T. (2007). Environments for outdoor play: A practical guide to making space for children içinde (pp.8), Sage.

Çınar G., Isin F., A., Hushmat, A., (2016). Behavioral Trends of Export Firms of Turkey in Crisis Period. American Journal of Industrial and Business Management. 6(3), 276-281.

Çınar, G., (2020). Bursa kenti sosyo-ekonomik durum analizi notları. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi bölümü, Aydın.

Hughey, S. M., Kaczynski, A. T., Child, S., Moore, J. B., Porter, D., Hibbert, J. (2017). Green and lean: Is neighborhood park and playground availability associated with youth obesity? Variations by gender, socioeconomic status, and race/ethnicity. Preventive Medicine, 95, S101-S108.

Meredith, B. (2022). Natural Play and Learning Spaces Integrated within Zoos. Master of landscape archıtecture, Department of Landscape Architecture and Regional & Community Planning, Kansas State Unıversıty Manhattan, Kansas.

Mutlu, E., & Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa Metropoliten Alanı Analizi. Megaron, 12(1).

Murray, E. J., & Williams, P. H. (2020). Risk-tasking and Assessment in Toddlers During Nature Play: The Role of Family and Play Context. Journal of Adventure Education and Outdoor Learning, 20(3), 259-273.

Najafıdashtape, A., Hamamcıoğlu, C. (2018). Sorumlu Üretim ve Tüketim Bağlamında Permakültür ve Kentsel Açık ve Yeşil Alan İlişkisi. Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, 3(1), 1-17.

Polat, Z. (2018) Assessment Of Today's Playgrounds With Permaculture Playground Design Principles: Case Of Aydın, Turkey. Recent Researches in Science and Landscape Management (pp.469-481), Cambridge Scholars Publishing.

Paslı, A. M. (2019). Doğal çevre, kent ve çocuk ilişkisini yeniden kurmak İskandinavya'da doğa temelli eğitim ve İsveç orman okulu örneği Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Shajith, M. S., & Bhuvaneswari, G. (2022). Applications of Permaculture in Terraforming the Ecology of Arrakis in Frank Herbert's Dune. ECS Transactions, 107(1), 11439.

Sargisson, R. J., McLean, I. G. (2012). Children's use of nature in New Zealand playgrounds. Children Youth and Environments, 22(2), 144-163.

Tarnowski, S. M. (1999). Musical play and young children: A music teacher can enhance a child's learning and development by encouraging musical play activities. Music Educators Journal, 86(1), 26-29.

Veteto J. R., Lockyer J. (2008). Environmental Anthropology Engaging Permaculture: Moving Theory and Practice Toward Sustainability. Culture & Agriculture Vol. 30, Numbers 1 , 2 pp. 47–58.

Zhang, Y., Tamminga, K., Wu, H. (2022). Interweaving Computational and Tacit Knowledge to Design Nature-Based Play Networks in Underserved Communities. Land, 11(3), 350.

Wright, A. L. (2019). Incorporating Natural Play Spaces into Elementary Playgrounds for Child Developmental Benefits. All Graduate Plan B and other Reports. 1415. https://digitalcommons.usu.edu/gradreports/1415 [Erişim tarihi:08.06.2022].

BÖLÜM 8

TASARIMCILARIN TASARIM SÜRECİNDE BİLİŞSEL DÜŞÜNCELERİNİN ARAŞTIRILMASI VE İNCELENMESİ: EYLEM KATEGORİSİNE GÖRE PROTOKOL ANALİZİ YÖNTEMİ

***Parvin HEİDARİ*[1]**

1 Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, E-posta: pheidari@gelisim.edu.tr ; ORCID ID: 0000-0001-5550-6250

1. Giriş

Tasarım sürecinin gizemli yönlerinden biri olan tasarımcının düşünce yapısının araştırılması, tasarım araştırmacıları için her zaman ilgi çekici bir konu olmuştur. Bu alanda araştırmacıların ilgisini celbeden konular arasında; tasarım düşüncesi ve yaratıcılığı, tasarımcıların tasarım sürecindeki bilişsel faaliyetleri, tasarım sürecinde tasarımcının fiziksel davranışlarının tasarım sürecine katkısı gibi başlıklar yer almaktadır. Bir diğer taraftan, araştırılan nitel konuların nicel verilere dönüştürülmesi ve analiz edilmesini sağlayan yöntemlerin geliştirilmesi çabasına da sıkça rastlanmaktadır.

Protokol analizi yöntemi, tasarımcıların tasarım sürecindeki zihinsel düşüncelerini ve gizli bilişsel yeteneklerini keşfetmek için kullanılan yöntemler arasında bilinen en güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlayan yöntem olarak tanınmaktadır (Cross, 2001). Tasarımcının tasarım sürecindeki davranışlarını laboratuvar ortamında incelemeye ve gözlemlemeye dayanan bu yöntem, tasarımcıların düşünce hareketlerinin nicel verilere dönüştürülmesini ve tasarım aktivitelerinin analiz edilmesini sağlamaktadır.

1.1. Araştırma Yöntemi

Çalışma kapsamında, nitel araştırma kapsamında bir yöntem olan protokol analizi yönteminin literatürdeki yeri detaylıca incelenmiş, ardından Suwa ve Tversky (1997) tarafından önerilen ve Suwa, Gero ve Purcell (1998a) tarafından geliştirilen "Protokol Değerlendirme" ve "Analiz" yönteminin, "Tasarımın Dört Eylem Kategorisi"ni referans alan bir kodlama şeması tanımlanmış ve analiz edilmiştir. Bu analiz yönteminin yordanması amacıyla; bir mimarlık öğrencisinin kavramsal tasarım aşamasındaki tasarım fikri ve eylem çeşitliliği, deneysel bir çalışmayla gözlemlenmiştir. Bu deneysel çalışma sonucunda elde edilen veriler, eylem kategorilerine göre kodlanmış ve analiz edilmiştir.

2. Protokol Analizi

Protokol analizi çalışmalarının temeli, Eastman tarafından ilk kez 1970 yılında, tasarım süreçlerini araştırmak üzere yapılan çalışmalara dayanmaktadır (Maher ve Tang, 2003). Günümüze gelindiğinde protokol analizi yöntemi, tasarım süreçlerini ve tasarımcının bu süreçler içerisindeki bilişsel faaliyetlerini incelemek için yaygın olarak kullanılan bir yöntem olarak literatürdeki yerini almıştır. Tasarım sürecinde sorun bildirimi, tasarımcının sorunlar karşısında çözüm üretme ve strateji geliştirme faaliyetleri, protokol analizi yöntemi ile büyük ölçüde tanımlanabilmektedir (Cross, 2001). Protokol analizi yöntemi, tasarım sürecindeki farklı boyutları anlamlandırmak, bu süreçler boyunca tasarımcının bilişsel faaliyetlerini keşfetmek ve tasarım sürecinin aşamalarını tanımlamaya dair bir yöntem olarak kabul edilmektedir (Maher ve Tang, 2003). 1970 yılında yapılan

Kaynaklar

Cross, N. (2001). *Design Cognition: Results of Protocol and Other Empirical Studies of Design Activity*. In C. M. Eastman, W. M. McCracken, ve W. C. Newstetter (Eds.), Design Knowing and Learning: Cognition in Design Education. (pp. 79-103). Amsterdam: Elsevier.

Gero, J. S. (1990). Design prototypes: a knowledge representation schema for design. *AI Magazine*, *11* (4), 16-36.

Goldschmidt, G. (1991) `The dialectics of sketching'. *Creativity Research Journal, Vol 4* No:2 pp 123-143.

Goldschmidt, G. (2014). *Linkography: Unfolding The Design Process (Design Thinking, Design Theory)*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.

Heidari P, Polatoğlu Ç. (2019). Pen-and-paper versus digital sketching in architectural design education. *International Journal of Architectural Computing, 17*(3), 284-302. doi:10.1177/1478077119834694

Kavakli, M. and Gero, J. S. (2001). Sketching as Mental İmagery Processing. *Design Studies*, *22*(4), 347-364.

Maher, M. L. and Tang, H. H. (2003). Co-evolution as a Computational and Cognitive Model of Design. *Research in Engineering Design*, *Volume 14*, Issue 1, pp 47–64.

Onal, G. K., (2010). A Design Research: The creative cognitive approach in the processes of shaping and making of a place. *ARCC/EAAE 2010 International Conference on Architectural Research*, Available at: https://www.brikbase.org/sites/default/files/E023_Onal.pdf

Suwa, M. and Tversky, B., (1997). What Do Architects and Students Perceive in Their Design Sketches: A Protocol Analysis. *Design Studies*, *18* (4), pp 385-403.

Suwa, M., Purcell, T. and Gero, J.S., (1998a). "Macroscopic analysis of design processes based on a scheme for coding designers' cognitive actions. *Design Studies, 19*(4), pp 455-483.

Suwa, M., Gero, J. S. and Purcell, T. (1998b). The roles of sketches in early conceptual design processes. *Proceedings of Twentieth Annual Meeting of the Cognitive Science Society, Lawrence Erlbaum, Hillsdale*, New Jersey, pp. 1043-1048.

Tang, HH and Gero, JS (2001). Sketches as affordances of meanings in the design process, JS Gero, B Tversky and T Purcell (eds), *Visual and Spatial Reasoning in Design II*. Key Centre of Design Computing and Cognition, University of Sydney, Sydney, pp. 271-282.

Tang, HH and Gero, J.S., (2011). Comparing Design Processes in Digital and Traditional Sketching Environments: A Protocol Study Using the Function-Behaviour-Structure Coding Scheme. *Design Studies*, *32*(1): pp1-29. DOI:10.1016/j.destud.2010.06.004

BÖLÜM 9

KARAKURT HAN-ILICASI RESTORASYON ÇALIŞMALARI

İbrahim YILMAZ[1]

1 Dr. Mimar, İstanbul Medipol Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü ORCID: 0000-0002-0952-528X

1. GİRİŞ

Uygarlıkların ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, ekonomik yapısını, yaşam biçimlerini, estetik kaygılarını, dini inançlarını ve yapım teknolojilerini somut bir şekilde yansıtan tarihi yapılar, kent içinde önemli hafıza mekânları olarak tarihi sürekliliğin sağlanmasına ve kültürel değerlerin korunmasına katkı sağlayan önemli birikimlerdir. Sahip olduğu yoğun kültürel mirası nedeni ile Türkiye, tarihi eser koruma, yenileme çalışmalarının uluslararası düzeyde belirlenmiş kuram ve kararlara uygunluğu sürekli tartışıldığı bir ülke durumundadır. Geçmişi geleceğe bağlayan, toplumsal yaşamı ve kültürel değerleri sürdürülebilir kılan mimari çevreler içinde gerçekleştirilen koruma uygulamalarına bakıldığında, çağdaş koruma kuramı çerçevesinde bilimsel verilere uygun olarak gerçekleştirilmiş iyi örneklere rastlandığı gibi, toplumsal duyarlılıktan ve düşünsel derinlikten yoksun gerçekleştirilmiş niteliksiz uygulamalara da rastlanabilmektedir. Müdahale/ Kullanım değerleri ve süreklilik paradoksunu içinde barındıran yapısı ile zor ve karmaşık bir alanı tanımlayan koruma uygulamaları, kentin anlam katmanlarını oluşturan toplumsal, algısal, yaşamsal, tarihsel dinamikleri etkilediği için toplumun her kesimi tarafından dikkatle izlenen bir alan oluşturmaktadır (Büyükmıhçı vd. 2015: 42).

Diğer yandan, Anadolu'nun uygarlık tarihinin çok katmanlı yapısının geniş yelpazesi içinde, Selçuklu döneminden gelen anıt eserlerden han ve kervansaray yapılarının büyük ağırlığı bulunmaktadır. Selçuklu döneminde ticaret yolları üzerinde günlük mesafeler hesap edilerek yolcuların konaklaması için yapılan binalara han, biraz daha büyüklerine sultan hanı veya kervansaray denilmektedir. Genel anlamıyla bu yapılar, kervanlara hizmet eden yol üstü kuruluşlarıdır (Tükel, 1969: 430). Bu bağlamda, Kırşehir ilinde Karakurt Kaplıcası olarak bilinen Selçuklular döneminde inşa edilmiş han-ılıca yapısı da, Türk han mimarisinin mekânsal ve yapısal tüm özelliklerine sahiptir. Karakurt, Anadolu Selçuklular döneminin ticaret, kültürel ve sosyal yaşamını yansıtan örneklerden biri olması nedeniyle de önemlidir. Günümüze oldukça yıkık ve harap biçimde ulaşmış atıl durumdaki bu yapının önemini vurgulayacak şekilde onarılması ve bir tarih belgesi olarak geleceğe özgün değerleriyle aktarılması konusunda yapılacak çalışmalar öncelikli olmakla beraber kültürel bir zorunluluktur. Bu amaçla başlatılan Karakurt han-ılıcasının onarımı ve günümüzde yeniden kullanımı konusunda yapılan çalışmalar kapsamında bu bölümün yazarı tarafından gerçekleştirilen rölöve, restitüsyon, restorasyon ve konservasyon çalışmaları makalenin konusu olarak belirlenmiştir.

2. TARİHSEL ARKA PLAN ve GENEL TANIMLAMA

Karakurt han-ılıcası, Kırşehir-Koçhisar karayolunun 16. kilometresinde ve Kırşehir iline bağlı Sevdiğin Karalar Köyü sınırları içerisinde yer

KAYNAKLAR

1. Akozan, F. (1963). *Türk Han ve Kervansarayları.* Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri,

Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul.

2. Arseven, V. (1955). Karakurt Hamamı. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi,* VI (77), 1219-1232.

3. Bektaş, C. (1999). *Selçuklu Kervansarayları Korunmaları Kullanımları Üzerine Bir Öneri.* YEM Yayınları, İstanbul.

4. Büyükmıhçı, G., Kozlu, H., Kılıç, A. ve Karahan, S. (2015). Çepni Surp Sarkis Ermeni Kilisesi Restorasyon Çalışmaları. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2 (39), 42-66.

4. Erdmann, K. (1961). *Das Anatolische Kervansaray Des 13. Jahrhunderts.* Verlag Grbr. Mann., Berlin.

5. Eyice, S. (1971). Kırşehir'de Kalender Baba Ilıcası. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi,* (2) 229-254.

6. Kuban, D. (2002). *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı.* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

7. Tarım, C.H. (1938). *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar.* I, Kırşehir Vilayet Matbaası, Kırşehir

8. Tükel, A. (1969). Alara Hanın Tanıtılması ve Değerlendirilmesi, *Belleten,* 33(129) 429-491.

9. Uysal, M., Aydın, D., Çınar, K. ve Arat, Y. (2006). Afyon Sultandağı Sahip Ata Kervansarayı, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi,* (2) 77-112.

11. Ünver, S. (1939). Selçuklular Zamanında ve Sonra Anadolu'da Kaplıcalar Tarihi, *Konya Halk Evi Dergisi,* 3(30) 1514-1549.

12. Yavuz, A.T. (1991). Mirçinge Han ve Anadolu Selçuklu Dönemi Eş odaklı Kervansarayları Arasındaki Yeri. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 11 (1-2) 41-55.

Arşiv Kaynakları

1. Belge 1, Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi.

2. Belge 2, Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi.

3. Belge 3, Kayseri Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Müdürlüğü Arşivi.

4. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, MF.MKT. 689/77

5. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, MF. MKT. 468/53

6. Önge, Y. (1970). Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi.

7. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 2169.22.82

8. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter No: 2170.125.125

9. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Karakurt 1982 Tarihli Fotoğrafı

Yazar Notu: Bu çalışma, yazarın 2014-2022 yılları arasında ürettiği bir uygulama projesinden hazırlanmıştır. Çalışmada kaynak gösterilmeyen mimari çizimler ve fotoğraf çekimleri yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM 10

KENTSEL VE KIRSAL ÇEVRENİN ÇOCUKLARDA MEKAN ALGISINA ETKİSİ

Şefik Kağan USTA[1], Çiğdem BOGENÇ[2]

1 Mimar., Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Karabük, Türkiye. sefikkaganusta@gmail.com, Orcid ID: 0000-0003-1514-2530

2 Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Karabük, Türkiye. cigdembogenc@karabuk.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-2790-6614)

GİRİŞ:

Kavram olarak mekan, mimarlık sözlüğünde Doğan Hasol tarafından; "Kişiyi kişinin içinde türlü eylemleri sürdürmesine elverişli ve onu çevreden ayıran bir boşluktur." şeklinde tanımlanmaktadır (Hasol, 1990). Ölçeği bakımından farklı büyüklüklerde ele alınabilen mekan kavramı (Öztürk ve ark., 2021a; Birnur ve Dönmez, 2021); bir ülke, bir kıta veya bir mahalle de olabilmektedir (Cresswell,2004). Leland (2006) insanların doğuştan genetik kodlanmış bir mekân algısına sahip olmadıklarını, algının sonradan öznel şekilde ortaya çıktığını belirtmiştir. İçinde yaşanılan mekan bireyin yaşamını etkilemektedir (Öztürk ve ark., 2020). Bu etki bireyin doğumundan itibaren başlar. Bronfenbrenner, çocuğun doğduğu sosyo-kültürel ortamdan etkilendiğini söylemektedir (Dönmez, 2017). Çocukların yaşamını sürdürdüğü çevreyle ilişkiler içinde olduğunu, bunun da gelişimini doğrudan etkilemektedir. (Bronfenbrenner, 1979; Cengiz ve ark., 2012). Gillespie (2010), mekanların kültürel yapının bir yansıması olduğun1u ifade etmiştir.

Çocukların farklı konulardaki algılarının çizim yoluyla araştıran Murtagh (2011), Barraza (1999), Çubukçu (2018) farklı sosyo-ekonomik grupları içeren (Béneker (2010), farklı ülkelerde çeşitli yaş grupları ile (Lehman-Frisch'in 2012) fiziksel ve sosyal çevre bilincinin tespitine yönelik çeşitli çalışmalar yapmışlardır. Bu araştırmalar göstermektedir ki çocuğun yaşadığı mekanı algısı ve yaşamak istediği mekandan beklentileri farklılık göstermektedir. Machemer ve diğerleri (2008), Kyttä (2002) çalışmalarında kentsel ve kırsal alanda yaşayan çocukların algılarını karşılaştırmış (Bogner ve Wiseman 1997) gereksinimlerin farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir.

Çevresel algı kültürden kültüre değiştiğinden (Ozturk ve ark., 2021b; Zineb ve Dönmez, 2021) gelişmiş bölgelerde elde edilen bulgular gelişmekte olan bölgeler için genelleme yapmak için kullanılamaz (Golledge, 1991). Davranışsal coğrafya, bireylerin yapılı ve doğal çevreyle olan ilişkisini araştırmaya, her bir bireyin çevreyi farklı algıladığı varsayımını benimseyerek; karar verme mekanizmasında etkili olan çevre etkileri (Aghayeva, 2022), tecrübeler, beklentiler, önyargılar ve bunları çevreleyen davranışlarla mekân arasındaki ilişkiyi inceler. (Warf, 2009) Davranışsal yaklaşım, bireylerin yapılı çevreyi algılama ve mekânsal davranışları arasındaki ilişkiyi bireyin zihin haritalarında aramaktadır (Montello, 2009).

Goodall'a göre ise bireylerin özgün mekân algısının anlaşılması ve mekânsal ilişkilerinin yorumlanması, kişinin mekâna ilişkin yönelimlerini açığa çıkartmak zihin haritalarıyla mümkündür. (Goodall 1985: 299; Akt: Tunçel, 2002, s.85). Zihinsel imgelerin tahayyül edilmesiyle uzamsal bilginin toplanmasını oluşturulmasını bilişsel haritalarla inceleyebiliriz (Kitchin ,1994).

Rapoport (1977), Bilişsel harita hakında, 'insanların mekânsal alan-

KAYNAKÇA:

Aghayeva, N., Bogenç, Ç. (2022) "City-Ecological Development Framework Of Urbanized Environment In Greater Baku / Büyük Bakü'de Kentleşmiş Çevrenin Şehir-Ekolojik Kalkınma Çerçevesi", JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES AND ADMINISTRATIVE SCIENCES, 8 (50) pp. 324-335 DOI

Aghayeva, N., Bogenç, Ç. (2022) Mimaride Ekolojik Yaklaşımlar. Ankara/Türkiye : Iksad Publications. s. 11-25

Barney Warf, Encyclopedia of Human Geography, SAGE Publication, London, UK, 2006, s. 190; Derek Gregory-Ron Johnston-Geraldine Pratt-Michael Watts-Sarah Whatmore, The Dictionary of Human Geography, Wiley-Blackwell, Chichester, U.K., 2009, s. 287-295.

Barraza, L. (1999). Children's drawings about the environment. *Environmental Education Research, 5*(1), 49–66.

Bekci, B. (2021). The Effect of Environmental Factors on Children from The Viewpoint of Parents, ICONARP, 9(1):155-172.

Birnur, Köse,ve Dönmez, Y. (2021). Mahalle Ölçeğinde Kültürel Değerlerin Kent Kimliğine Etkileri: Kale Mahallesi-Samsun. Kent Akademisi, 14(4), 1156-1190.

Cengiz, C., Cengiz, B., Bekci, B. (2012). "Environmental quality analysis for sustainable urban public green spaces management in Bartın, Turkey", Journal of Food, Agriculture & Environment, Vol. 10 (3&4): 938-946.

Béneker, T., Sanders, R., Tani, S., & Taylor, L. (2010). Picturing the city: Young people's representations of urban environments. *Children's Geographies, 8*(2), 123–140.

Bogner, F. X., & Wiseman, M. (1997). Environmental perception of rural and urban pupils. *Journal of Environmental Psychology*, *17*(2), 111-122.

BRONFENBRENNER, U. (1979). The ecology of human development. Harvard University Press, Cambridge, Massacchusetts, England.

Çubukçu, E., Kahraman, D.E. & Yavaşal, Ö.F. Comparing the lifestyles and environmental perceptions of rural and urban children: a case study in Turkey. *J Hous and the Built Environ* 33, 861–875 (2018).

Çubukçu, E.; Nasar, J. L.; "Relation of physical form to spatial knowledge in largescale virtual environments", Environment and Behavior, 37(3), 397-417, 2005.

Daniel R. Montello, Behavioral Geography, Oxford Bibliographies in Geography, Ed. Warf, B., Oxford University Press, New York, US, 2013, s. 1; Michael Pacione, Urban Geography, Routledge, Taylor & Francis Group, New York, US, 2009, s. 27.

Den Besten, O. N.; "Local belonging and 'geographies of emotions': Immigrant children's experience of their neighbourhoods in Paris and Berlin", Chil-

dhood, 17(2), 181-195, 2010.

Dönmez, Y. (2017). Theattitudes of universitystudentstowardstoday'sworldaffairs. Journal of HistoryCultureand Art Research, 6(6), 303-312.

Freeman, C.; Vass, E.; "Planning, maps, and children's lives: A cautionary tale", Planning Theory & Practice, 11(1), 65-88, 2010

Gillespie, C. A.; "How Culture Constructs Our Sense of Neighborhood: Mental Maps and Children's Perceptions of Place", Journal of Geography, 109(1), 18-29, 2010.

Golledge, R. G. (1991). Cognition of Physical and Built Environments. In T. Garling & G. W. Evans (Eds.), Environment, Cognition, and Action (pp. 35–63). New York: Oxford University Press. James, S. (1990). Is there a 'place' for children in geography? Area, 22(3), 278–283. http://www.jstor.org/ stable/20002871

Goodall, B. (1985). Dictionary of Human Geography. London: Penguin Reference Books. ISBN: 0-14-051095-8.

Gregory vd, a.g.e., s. 287-295; Mustafa Öztürk-Servet Karabağ, "Coğrafyada Paradigmalar", Journal of European Education, c. III, S.1, 2013, s. 13-15

Kitchin RM (1994). "Cognitive Maps: What Are They and Why Study Them?". *Journal of Environmental Psychology*. 14 (1). ss. 1-19

Kyttä, M. (2002). Affordances of children's environments in the context of cities, small towns, suburbs and rural villages in Finland and Belarus. *Journal of environmental psychology*, *22*(1-2), 109-123.

Lehman-Frisch, S., Authier, J. Y., & Dufaux, F. (2012). 'Draw me your neighbourhood': A gentrified Paris neighbourhood through its children's eyes. *Children's Geographies, 10*(1), 17–34.

Leland, M. R. (2006). Mimarlığın Öyküsü, Öğeleri ve Anlamı (E. Akça, Çev) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Lynch, Kevin (2010). Kent imgesi. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul

Machemer, P. L., Bruch, S. P., & Kuipers, R. (2008). Comparing rural and urban children's perceptions of an ideal community. *Journal of Planning Education and Research*, *28*(2), 143-160.

Maneja-Zaragoza, R., Linde, D. V., & Juncà, M. B. (2013). drawing analysis: tools for understanding children's perceptions of community conservation. In *Community action for conservation* (pp. 159-170). Springer, New York, NY.

Matthews, M. H. (1984). Environmental cognition of young children: Images of journey to school and home area. Transactions of the Institute of British Geographers. https://doi.org/10.2307/621869.

Murtagh, B., & Murphy, A. (2011). Environmental affordances and children in

post-conflict Belfast. *Space and Polity*, *15*(1), 65-79.

Murtagh, B., & Murphy, A. (2011). Environmental affordances and children in post-conflict Belfast. *Space and Polity, 15*(1), 65–79.

Öztürk, S.,Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D., & İhtiyar, M. (2020). Koruma Yaklaşımı Olarak Tarihi Bir Güzergâhın Kültür Rotasına Dönüştürülmesi: Kastamonu Örneği, Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 9(2), 144-159.

Ozturk, S.,Isinkaralar, O., Yilmaz, D., &Cicek, E. (2021a). Tourists' Perspective of CulturalHeritageAreas: Importance-Performance Analysis of Safranbolu. Research&ReviewsIn Architecture, Planning and Design, Gece Akademi, 133-155.

Öztürk, S.,Işınkaralar, Ö., & Kesimoğlu, F. (2021b). An Assessment on ShoppingCenters as ConsumptionPlace. Kastamonu UniversityJournal of EngineeringandSciences, 7(1), 65-73.

Rapoport, A. (1977). Human Aspects of Urban Form: Towards a Man-Environment Approach to Urban Form and Design, Urban and Regional Planning Series 15. Oxford: Pergamon Publishing.

Shepardson, D. P., Wee, B., Priddy, M. & Harbor, J. (2007). Students' mental models of the environment. Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching, 44 (2), 327-348.

Sihombing, Antony (2013).Drawing Kampungthrough Cognitive Maps Case Study: Jakarta.Department of Architecture, Faculty of Engineering, UniversitasIndonesia.2013 5th International Conference on Chemical, Biological and Environmental Engineering (ICBEE 2013)

Tim Cresswell, Place: A Short Introduction, Blackwell, Oxford, UK, 2004.

Uyanık, G. (2017). İlkokul Öğrencilerinin Çevre Kirliliğine İlişkin Görüşleri. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (1), 1574-1600

BÖLÜM 11

KARABÜK YENİŞEHİR'DE PELENKOĞLU OTEL VE KARDEMİR MİSAFİRHANESİ

A. Merve SARAÇOĞLU GEZER[1],

Osman Ziyaettin YAĞCI[2],

A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK[3]

1 Araştırma Görevlisi, Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mervesaracoglu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6326-5151

2 Öğretim Görevlisi, Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, osmanyagci@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7129-1891

3 Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Öğretim Üyesi, esrabolukbasi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9218-0728

1. GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin modernleşme fikriyle inşa edilen şehirlerinden biri, belki de en önemlisi Karabük ilidir. Gerek ağır sanayi olan Demir-Çelik İşletmelerinin (DÇİ) kurulması, gerekse sanayiye bağlı konut üretiminin gerçekleştirildiği Yenişehir Bölgesi ile birçok çalışmaya konu olmuştur. Yenişehir, dönemin gerçekleştirmek istediği tüm ülküleri bünyesinde barındırabilen bir yerleşke haline gelmiştir. Bu yerleşke planlamasında yalnızca istihdam ve konut sorununa odaklanılmamıştır. Aynı zamanda her seviyedeki okul birimleriyle çalışanların ailelerine eğitim vermeyi hedefleyen proje; kültürel, sanatsal, sportif, sosyal faaliyetlerle de insanların gelişimini desteklemiştir.

Bu çalışmada tüm bu bahsi geçen yapı tiplerine ek olarak, 1960 yılında inşa edilmiş olan misafirhane ve 1977 yılında inşa edilen otel (ek yapı) incelenmiştir. Daha sonradan Pelenkoğlu Şirketler Grubu'na kiralandığı için otel 'Pelenkoğlu Otel' olarak şehir hafızasında yer bulmuştur. Günümüzde otel ve misafirhane işletmeleri bulunmamakta, her iki yapı da atıl vaziyettedir.

DÇİ'nin kurulmasından itibaren başlayan konaklama sorununa aranan çözüm öncelikle ikamet yapıları olan evlerin inşa edilmesiyle başlamış, daha sonra ticari, sosyal ve çeşitli faaliyetler sebebiyle şehre gelen misafirler için de misafirhane inşa edilmesiyle devam etmiştir. Her iki bina da misafirhane olarak inşa edilse de 1960 yılında yapılan yapı Sosyal Bina, 1977 yılında ek yapı olarak yapılan yapı ise Misafirhane adıyla projelendirilmiştir. Daha sonra ek yapının kiralanmasıyla bu yapı otel işlevi kazanmış ve şehir oteli olarak konuklarını ağırlamıştır.

Otel türlerinden biri olan 'Şehir Otelleri', konumu itibariyle kentin içinde, terminal, havaalanı, istasyon, liman gibi tesislere ve kentin ulaşım ağlarına yakın otellerdir. Konaklama tesisi olan bu yapılar, şehir planları için de yönlendirici olmakta, kentte ve yapının çevresinde yer alan yolları ve çeşitli sosyal donatıları da etkileyen faktör olmaktadırlar (Yolcu, 2006).

1960 yılında inşa edildiğini bildiğimiz misafirhane hakkında 1961 yılında verdiği bir konferansta bahseden Kurtkan (1961), tecrübelerini şu cümlelerle aktarmaktadır: *"...Grubumuz Karabük'ün "Sosyal Bina" denilen konforlu misafirhanesinin holünde, misafirhane müdürünün verdiği izahat üzerine alâka duyduğumuz konulara göre iki kola ayrılarak şehrin muhtelif yerlerini ve D. Ç. fabrikasını gezdik ve tetkiklerimizi değerlendirmeye çalıştık..."* Bu ifadelerden, DÇİ Misafirhanesi yapımı tamamlandığı, konuklarını ağırlamaya başladığı ve dönemi için konforlu bir konaklama merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Yapıldığı dönemde 'Sosyal Bina' olarak adlandırılan binanın, zaman içinde konaklama taleplerini karşılayamaması nedeniyle ek bina yapılması

KAYNAKLAR

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2013). Türkiye İstatistik Kurumu Resmi Sitesi (www.tuik.gov.tr), Erişim tarihi: 12.10.2023.

Doğan, M. (2013). Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış. Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:28, 211-231.

Fındıkoğlu, F. (1961). Belediye Hizmetleri ve Amme İdaresi Bakımından Karabük. Istanbul Journal of Sociological Studies, 0 (2), 100-125. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9514/118864)

Kalyoncu, H. (2016). Zaman, Mekan ve Anılarla Karabük. Kardemir AŞ Yayınları, Cemre Ofset, Karabük, 5-25.

Kurtkan, A. (1961). Karabük'ün Çalışma Müessesesi ve Sosyal Şartları. Istanbul Journal of Sociological Studies, 0 (2), 73-87. (https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusoskon/issue/9514/118862)

Kütükçüoğlu, M. (2012). Türkiye'nin İlk Ağır Sanayi Kenti Karabük. Karabük Valiliği Yayınları, Ankara, 168-170, 185-187.

Sekiz İlçe ve Üç İl Kurulması ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (1995), Resmi Gazete, Karar Sayısı: KHK/550, Sayı: 22305.

URL (TY). https://tr.foursquare.com/ (Erişim tarihi: 10.10.2013)

Yolcu, E. (2016). Şehir Otelleri, Çevre, Mekan, Tasarım İlkeleri Üzerine. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 43-44.

Resmi Belge, Fotoğraf ve Çizimler

Karabük Belediyesi Arşivi

Kardemir Demir-Çelik İşletmeleri Arşivi

Zeynep Ceyda PERGEL Fotoğraf Arşivi

BÖLÜM 12

2023 YILI İTİBARİYLE MİMARLIK VE MÜHENDİSLİK ALANINDA KULLANILAN BİLGİSAYAR PROGRAMLARININ İRDELENMESİ

Abdullah Süha ERMUMCU[1], Yasin DÖNMEZ[2]

1 Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık ABD, Doktora Öğrencisi, Karabük / Türkiye. Orcid: 0009-0002-6374-1626
2 Karabük Üniversitesi, Doç. Dr. Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Karabük / Türkiye. Orcid: 0000-0003-2840-6312

1. GİRİŞ

Mimarlık ve mühendislik insanlığın yaşamına başladığı ilk zamanlardan beri olagelmiş ve kullanılmış alanlardır. Bir bilim olarak insanlığın ilk tarihlerinde kuralları ve kaideleri olmamış olsa da yapısal anlamda bir barınma ihtiyacı olduğundan ötürü yapıyı inşa etmek için civarda bulunan malzemelerden yararlanılmış ve yaşama alanı oluşturulmuştur.

Uygun zemini seçerken ki düşünceden tutun uygulanacak üstü örtülü bir mekân şeklinin yapımına varana kadar ki süreç aslında mimarlık ve mühendislik disiplinlerinin farkında olunmadan insani bir biçimde kullanılmasının bir göstergesidir. Zaman ilerledikçe malzeme ve teknoloji gelişmekte ve ortaya çıkan yapısal formların kaideleri oluşmaktadır. Son yıllarda ise mimarlık ve mühendislik alanları bütünüyle bilgisayar programlarının kullanımı ile gerçekleşmektedir.

Mimarlık alanında yaygın olarak kullanılan programlar bir yapıyı talep eden kişi veya kuruluşlara istenilen tasarımı mümkün olduğunca bitmiş şeklini gösterme amacıyla modelleme yaparak başlamaktadır. Sunum yapıldıktan sonra istenilen ölçüde değişiklikler yapıldıktan sonra uygulama için farklı bir çizim programıyla süreci devam ettirmektedirler. Dolayısıyla günümüzde ne kadar program bilinirse bir mimar kendisini o derecede iyi ifade etmiş olmaktadır.

Mühendislik alanlarında da bu durum farklı değildir. İnşaat mühendisi mimar tarafından çizilmiş olan projeyi ne kadar çok kendi alanıyla alakalı mühendislik programlarını bilirse o derece daha az maliyetle daha az yük ile o yapıyı taşıtmasının çözümünü henüz uygulama yapmadan görmüş olacaktır. Makine mühendisliği için de durum farksız sayılmaz. Bir makinenin parçalarıyla birlikte mukavemetini veya aşınımının ölçümü bilgisayar programlarıyla sağlanmaktadır. Uzay araştırmalarında kullanılan makine programlarının parça veya motor henüz üretim bandına girmeden ne denli dayanıklı ve uzun ömürlü olduğunu görmüş olmak olası masraf ve zaman kaybının önüne geçmektedir.

Bilgisayar mühendisliği ve yazılım mühendisliği alanları ise mimarlık ve inşaat, makine mühendisliği bölümleri gibi uygulamaya dayalı olan mesleklerin kullanmış oldukları programların ihtiyaçlarına yönelik yazılımları oluşturmak üzerine kodlama yapmaktadırlar. Ayrıca bu programların satışını sağlamak amacıyla internet üzerinden tasarımı yapılan web sitelerinin nasıl gözükeceği ne gösterileceği gibi konuları da üstlenmektedirler. Bu çalışmada, Mimarlık ve mühendislik alanlarında sıklıkla kullanılan programların bir derlemesi yapılmıştır. Böylelikle alan ile ilgili çalışmalara başlayacaklara bir fikir edinme, yol gösterici olacağı değerlendirilmiştir.

5. KAYNAKÇA

URL 1: https://revitpure.com/blog/revit-2023

URL 2: https://www.youtube.com/watch?v=h8R6683CTIQ

URL 3: https://tr.wikipedia.org/wiki/ArchiCAD

URL 4: https://www.aecbytes.com/review/2019/ARCHICAD23.html

URL 5: https://graphisoft.com/downloads/archicad/install/AC23/INT/

URL 6: https://tutorial3d.com.br/download-3ds-max-para-estudantes/

URL 7: https://logovtor.com/lumion-france-logo-vector-svg/

URL 8: https://www.jewelturk.net/rhinoceros-3d-nedir/

URL 9: https://rhinocenter.net/crossgems-taki-tasarim

URL 10: https://wmaraci.com/nedir/adobe-photoshop

URL 11: https://www.creativetools.se/software/cad-software/fusion-360/autodesk-fusion-360

URL 12: https://www.productionmachining.com/products/autodesk-fusion-360-unifies-design-manufacturing-process

URL 13: https://indoittraining.com/3d-designing-with-solidwork/

URL 14: https://enstitu.ibb.istanbul/portal/egitim_detay.aspx?BransCode=3037

URL 15: https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Logo_CATIA.jpg

URL 16: https://medium.com/technical-illustration/solidworks-and-catia-i-love-both-4a747fa9dc08

URL 17: https://www.indiamart.com/proddetail/ansys-workbench-17241063130.html

URL 18: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=e4j05xTD0j0

URL 19: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abaqus_Logo.png

URL 20: https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=tuqytMBIqfE

URL 21: https://www.cadac.com/us/previous-versions/autodesk-nastran-in-cad-2016/

URL 22: https://forums.autodesk.com/t5/topluluk-duyurulari-genel/autodesk-nastran-in-cad-ile-montaj-analizi-webinar-videosu/td-p/5979799

URL 23: https://www.arcschool.com.tr/98-sta4cad.html

URL 24: https://www.sta4.net/staproperty14.aspx

URL 25: https://www.idecad.com.tr/iletisim-bilgileri/

URL 26: https://www.idecad.com.tr/portfolio-type/idecad-betonarme-ozet/daha-fazlasi/#diger-programlarla-veri-alisverisi

URL 27: https://www.indiamart.com/proddetail/oracle-primavera-p6-23995652948.html

URL 28: https://prmyazilim.com/es/productos/primavera-p6-es

URL 29: https://www.mucipilbuga.com/sap2000-analiz-yazilimi/

URL 30: https://www.projemimari.com/sap2000-ile-odev-proje-ve-bitirme-odevi-yapilir.html

URL31: https://tr.wikipedia.org/wiki/Tekla_Structures#/media/Dosya:Tekla_Structures_Logo.png

URL 32: https://www.youtube.com/watch?v=Xpq7qPsazjw

URL: 33 https://tr.wikipedia.org/wiki/Visual_Basic_.NET#/media/Dosya:VB.NET_Logo.svg

URL 34: https://www.vbtutor.net/vb2017/vb2017_lesson2.html

URL 35: https://tr.wikipedia.org/wiki/C%2B%2B#/media/Dosya:ISO_C++_Logo.svg

URL 36: https://www.embarcadero.com/free-tools/dev-cpp

URL 37: https://tr.wikipedia.org/wiki/Java_(yaz%C4%B1l%C4%B1m_ortam%C4%B1)

URL 39: https://en.wikipedia.org/wiki/Delphi_%28software%29

URL 40: https://www.youtube.com/watch?v=F9sEVa5ZTns

URL 41: https://freeicons.io/free-logos/asp-net-logo-network-icon-12829

URL 42: https://stackoverflow.com/questions/64731424/how-can-i-use-an-interface-in-a-main-controller-of-an-asp-net-mvc-project

URL 43: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Javascript_badge.svg

URL 44: https://robotjavascript.com/compiler.htm

URL 45: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sql_data_base_with_logo.png

URL 45: https://www.egitimtakvimi.com/Egitim/Uzman-Makalesi/24/veritabani-proje-gelistirme-cozumleri-visual-studio-ozellikleri

BÖLÜM 13

TARİHİ BELGELER IŞIĞINDA BİR KONYA EVİ İNCELEMESİ: NURİ BAKKALBAŞI EVİ ÖRNEĞİ

Osman Ziyaettin YAĞCI[1], A. Merve SARAÇOĞLU GEZER[2], A. Esra BÖLÜKBAŞI ERTÜRK[3]

1 Öğretim Görevlisi, Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, osmanyagci@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7129-1891

2 Araştırma Görevlisi, Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, mervesaracoglu@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6326-5151

3 Doç. Dr., Karabük Üniversitesi, Başak Cengiz Mimarlık Fakültesi, Öğretim Üyesi, esrabolukbasi@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9218-0728

1.GİRİŞ

İnsan, yaşamı tecrübe ettikçe artan bilgi birikimi ve gelişen teknoloji neticesinde yaşam konforunu da değiştirme ihtiyacı hissetmektedir. Bu ihtiyaç doğrultusunda, tıpkı Anadolu'nun büyük bir bölümünde olduğu gibi Konya evlerinin de değişime ayak uydurduğu görülmüştür. Bu değişimin başlangıç noktası olarak, 19. yüzyılın sonunda hızlanan batılılaşma süreci, ulaşımın gelişmesi, iletişim teknolojisinin ve ekonomik imkanların gelişmesi gösterilebilir.

Genellikle kerpiç ile inşa edilen geleneksel Konya evleri, hayatlı ya da mabeyin olarak adlandırılan plan şemasına göre tasarlanmış, üstü düz toprak damla örtülü, çıkmaz sokaklara sıkça rastlanan bir düzen dahilinde konumlanmışlardır. Evleri çevreleyen mekân organizasyonu; bahçede bulunan hayat, bahçe ve müştemilat kısımlarıyla oluşturulmuştur. Bu sistem dahilinde inşa edilen evlerin genellikle tek katlı olduğu görülmektedir. Çıkmaz sokaklar insanların kullandığı sosyal mekânlara dönüşmüştür. Mahremiyet anlayışına göre, gizlenme ve korunma amacıyla bahçe duvarları yüksek tutulup, zemin katın sokağa bakan cepheleri bu amaç doğrultusunda sağır olarak tasarlanmıştır. Geleneksel konutlar genellikle dış dünyadan soyutlanarak tasarlanmış ve kendi iç dünyalarıyla var olmuşlardır. Konya evlerinin değişmesinde ve dönüşmesinde etkili olan bazı faktörler bulunmaktadır. Şehirleşmeye bağlı olarak değişen nüfus yoğunluğu, ekonomik koşullar, iş gücünün farklılaşması, göç hareketliliği, batı mimarisiyle gelen unsurlar, mimarinin teknik gelişimi, geleneksel konut yaklaşımını değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Sıklıkla kullanılan ana yapı malzemesi olan kerpiç yerini taş ve tuğlaya bırakmıştır. İç sofalı plan anlayışı giderek yaygınlaşmış, boyut olarak yükselmiş ve genişletilmiştir. Düz damlı örtü yerini çatı sistemlerine bırakmıştır. Tek katlı konut tipi, iki ya da üç kat olarak inşa edilmeye başlamıştır. Bahçeli geleneksel konut anlayışının kaldırılması sosyal mekânın özele dönüşmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Sokakların sosyal hayattaki önemi sadece konutlara ulaşımı sağlayan yollara dönüşmüştür. Çok işlevli oda anlayışının kaldırılmasıyla odalarda bulunan yüklük ve gusülhane çözümleri kullanılmamıştır. Bahçede bulunan mutfak ve hela mekânları konut içerisine taşınmıştır. Su tesisatının konutlardaki mekânlara taşınması ile banyo ve hamam da konut içerisinde çözümlenmiştir (Aygör, 2015).

Batı mimarisine ait elemanların tercih edilmesi değişime neden olan bir diğer sebeptir. Ağırlıklı olarak cephe tasarımlarında, 18. Yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren İstanbul'da kabul görmeye başlayan batılı yaşam tarzı ve düşünce biçimi, mimaride Barok, Ampir, Neo-klasik etkileri ile kendini göstermiş ve bu yenilikçi yaklaşımın Konya'ya girişi kamu yapılarıyla olmuştur. 1869 yılında inşa edilen Konya Erkek Rüştiyesi (Şekil 1), 1872 yılında inşa edilen Konya Kız Rüştiyesi, 1889 yılında inşa edilen Mektebi

KAYNAKLAR

Arseven, C. E. (1984). Türk Sanatı. Cem Yayınları, İstanbul.

Aygör, E. (2015). 19. Yüzyıl Sonu ve 20. Yüzyıl Başlarında Konya Evlerinin Mimari Gelişimi ve Değişimi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Sanat Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya, s. 2.

Durani, R., Apa, G., Bozkurt, T., Çetinaslan, M. (2006). Konya'daki Geç Dönem Osmanlı Yapıları. Yeni İpek Yolu Konya Kitabı IX, Özel Sayı Aralık 2006 (Editör: Haşim Karpuz, Osman Eravşar), Konya, s. 235-265.

Dülgerler, O. N., Karadayı Yenice, T. (2008). Türklerde Anıt Mimarisinin Bir Örneği; Konya Atatürk Anıtı. Selçuk Üniversitesi Mühendislik, Bilim ve Teknoloji Dergisi, 23(1): 67-78.

Eldem, S. H. (1968). Türk Evi Plan Tipleri. İ.T.Ü. Yayınları, İstanbul.

Eravşar, O. (2001). Gezginlerin Gözüyle Konya. Gez Dünyayı Gör Konya'yı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 240-297.

Halaç, H. H. (2012). 45 Numaralı Konya Şeriye Sicil Defterlerindeki Menzil Satışları Işığında Yol Ağları ve Kat Sayısına Göre Konut 386 Tipolojisi (1714-1715). Internatonal Periodical For The Languages Literatüre and History of Turkish or Turkic Volume, 7/3, Ankara, s. 1437-1448.

Karakul, Ö. (2017). Konya'nın Demiryolu Mirası. Arkitera, URL: https://www.arkitera.com/gorus/konyanin-demiryolu-mirasi/ (Erişim Tarihi: 15.10.2023).

Karpuz, H. (1997). Türk Sivil Mimarisi. Konya.

Odabaşı, A. S. (1998). 20. Yüzyıl Başlarında Konya'nın Görünümü. T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Konya.

Özensel, E. (2015). Kır Sosyolojisi (Türkiye'de Kırsal Yapıların Dönüşümü). Çizgi Kitabevi, Konya.

Tanyeli, U. (2015). 15. Yüzyıldan Erken Cumhuriyete Konya'da Mimari. Gez Dünyayı Gör Konya'yı, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, s.176-190.

Tuş, M. (1993). Sosyal ve Ekonomik Açıdan Konya, Konya (1756-1856). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim dalı, Doktora Tezi, Ankara.

Uyanık, N. (2018). Tek Parti ve Konya: Adnan Menderes ve Şevket Ödül'ün Raporları Çerçevesinde. Journal of International Social Research, 11(60): 430-459.

Yağcı, O. Z. (2020). 19. YY- 20. YY Konya ve Çevresinde Gayrimüslim Mektepleri ve Yabancı Devlet Okullarının Mimari Analizi. Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık Anabilim dalı, Yüksek Lisans Tezi, Karabük.

Yağcı, O. Z., Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2021). Milli Mimari Üslubu Örneklerinin Mimari Turizme Katkıları Bağlamında, Konya Mevlâna Caddesi'nin İncelenmesi. Turizm'de Mimarlık ve Kültürel Miras, (Editörler: Yurdanur Yumuk, Oğuz Diker, Nuray Türker, Derman Küçükaltan), Nobel Akademik Yayıncılık.

Yeniterzi, E. (2020). Bakkalbaşılar. URL: https://www.konyapedia.com/makale/519/bakkalbasilar, (Erişim Tarihi: 15.10.2015).

BÖLÜM 13

TRABZON ALACA HAN'IN YENİDEN KULLANIMINDA MARUZ KALDIĞI MÜDAHALELERİN ÖZGÜN NİTELİKLERİNE ETKİSİ BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Hüseyin Emre ENGİN[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Avrasya Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü, Trabzon/ Türkiye, emrengin@hotmail.com, ORCİD: 0000-0002-2685-2717

1. GİRİŞ

Kent belleğinde önemli yer edinmiş yapılar, döneminin mimari karakteristiğinin, yaşam biçiminin ve kent kültürünün anlaşılmasına büyük katkılar sağlamaktadır. Geçmişte idari, dini, ticari vd. amaçlarla inşa edilen bu yapılar toplumun sosyal ve kültürel yapısı ile iktisadi ve idari anlayışı hakkında önemli belgeler sunmaktadır. Bu belgelerin kültürel süreklilik bağlamında geleceğe aktarılabilmesi ise kültürel miras değeri taşıyan bu yapıların ancak doğru yöntem ve tekniklerle korunması ile mümkün olabilecektir. Çağdaş koruma kuramının ortaya atıldığı 19 yüzyılın sonlarından itibaren düzenlenen birçok konferans, yayınlanan tüzükler ve sayısız bilimsel çalışmalar ile bu yapıların korunmasına yönelik uygun ilke ve yöntemler tartışılmış, çağın gereksinimleri ve günümüz koşullarına göre yeni yöntemlerin tartışılmasına da devam edilmektedir. Özellikle çoğu özgün işlevlerini kaybettiği için kullanım dışı kalan ve terkedildikleri için bakımsız kalarak eskime süreci hızlanarak yok olma tehlikesi taşıyan bu yapılar için bugün geldiğimiz noktada en etkin koruma yönteminin ise farklı işlevlerle yeniden kullanılmaları olarak kabul edilmektedir. Ancak bu yöntemin yapı üzerinde büyük bir hassasiyetle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yeni işlevin yapının özgün kurgusu ile uygumu bu anlama büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu çalışmalarda amaç yapının özgün kimliğinin korunması üzerine kurgulanması gerektiğinden yapı malzemelerine yönelik müdahalenin minimum düzeyde olması bu uyuma bağlıdır. Bu anlamda yapının yeniden kullanım projeleri hazırlanırken karar vericilerin sorumluluğu büyüktür. Gerek koruma kararının alınmasında etkin olan idarecilerin gerek projeyi hazırlayan mimarların gerekse onay veren ve süreci denetleyen kurulları oluşturan bireylerin koruma bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Yapı üzerinde yapılacak her türlü müdahale için genel kabul gören ilkeleri benimseyen anlayış ancak bu yapıların özgün niteliklerini kaybetmeden korunmalarının yolunu açabilecektir.

Çalışmada kent belleğinde önemli yer edinen ve bu özellikleriyle kültürel miras değeri taşıyan yapıların farklı işlevler ile yeniden kullanım çalışmalarında maruz kaldıkları müdahalelerin özgün niteliklerine etkilerine odaklanılmış bu anlamda Trabzon'un önemli ticari yapılarından birisi olan Alaca Han'ın restorasyonu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışmada öncelikle yapının restorasyon sürecinde maruz kaldığı müdahaleler tespit edilmiş daha sonra bu müdahaleler koruma çalışmalarında genel kabul gören ilke ve yöntemler üzerinden değerlendirilerek yapı bünyesindeki olumlu ya da olumsuz etkileri değerlendirilmiştir.

2. AMAÇ ve YÖNTEM

Alaca Han'ın Halk Eğitimi ve Akşam Sanat Okulu yeniden kullanımı nedeniyle geçirdiği restorasyonda maruz kaldığı müdahalelerin tespit edi-

7. KAYNAKLAR

Ahunbay, Z. (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon, YEM yayınları, İstanbul.

Cerasi, M., (1999). *Osmanlı kenti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cezar, M. (1985). *Tipik yapılariyle Osmanlı şehirciliğinde çarşı ve klasik dönem imar sistemi*, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi Yayını.

Dayev, P., Cruickshank, D. (1988). Working With Old Buildings, The Architectural Review, 1094, (4), 23-28.

Emiroğlu, K. (1995). *Trabzon vilayeti salnamesi 1879*, Ankara: Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim Kültür ve Sosyal Dayanışma Vakfı.

Engin, E., (2002). *Tarihi Trabzon kent-içi hanlarının analizi ve yeni işlev önerileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Engin, E., (2009). Tarihi Yapıların Yeniden Kullanımında İç Mekâna Etkilerin İncelenmesi için Bir Yöntem Önerisi; İstanbul Endüstri Yapıları Örneği (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Engin, E., ve Özen, H., (2019). Analyzing the Effects of Re-use on Interior Spaces in Ispirtohane Building, Istanbul, *International Journal of Scientific and Technological Research*, 5, 239-267

Engin, E., (2023). Kişisel arşivi

Ersoy, B. (1994). Osmanlı şehir içi hanları plan tasarımı ile cephe ve malzeme özellikleri, *Sanat Tarihi Dergisi*, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını, *(VII)*, 75-97.

Feilden, M.B. (2003). Conservation of Historic Buildings, Third Edition, Elsevier; Architectural Press.

Karaçavuş, A. (2011). Toplumsal mekânın merkezinin değişimi üzerine bir deneme: XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Trabzon'da geleneksel yaşamın hükümsüzleşmesi, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, *(10),* 71-99.

Kuban, D. (2000). Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu, Kuram ve Uygulama, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.

Lowry, H., W. ve Emecen F. (2012). *Trabzon*, İslam Ansiklopedisi, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 41, 296-301.

Özdeş, G., (1998). *Türk Çarşıları,* Tepe Yayınları.

Özen, H. ve Engin, H., (2003). Trabzon Tarihi Kent İçi Hanları, *Arkitekt, 4, 26-33.*

Özen H., Tuluk, Ö., İ., Engin, H., E., Düzenli, H., İ., Sümerkan, M., R., Tutkun, M., Demirkaya, F., Ü., Keleş, S. (2010). *Trabzon kent içi kültür varlıkları envanteri,* Trabzon: T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.

Trabzon KVKK Arşivi (2004). Alacahan Rölöve Analiz Raporu.

Tuluk, Ö. İ. ve Demirkaya, F. Ü. (2018). *Komnenos hanedanlığından Osmanlı'ya Trabzon mahalleleri: Kentsel dinamikler bağlamında bir fiziksel gelişim okuması*, Türkiye Kentsel Morfoloji Araştırma Ağı II.Kentsel Morfoloji Sempozyumu (31 Ekim-2 Kasım 2018), 713-723, İstanbul: Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Usta, G. (1994). *Anadolu Osmanlı mimarisinde mekân analizi- han ve kervansaray yapılarında uygulama*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trabzon: KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Yalçıner, G. (1997). *Han*, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2, 753-754.

Yüksel, M. (2000). *Trabzon'da Türk-İslam eserleri ve kitabeler*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları.

BÖLÜM 14

BELEDİYELERDE YAPI RUHSAT SÜRECİNİ UZATAN FAKTÖRLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mustafa İBRAHİMAĞAOĞLU[1],
Rüveyda KÖMÜRLÜ[2]

1 İnş. Müh. Gebze Belediyesi, İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Gebze, Kocaeli, Türkiye mustafa.ibrahimagaoglu@gebze.bel.tr, agaoglu.m61@gmail.com
2 Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Yapı Bilgisi Anabilim Dalı, İzmit, Kocaeli, Türkiye ruveydakomurlu@gmail.com, ruveyda.komurlu@kocaeli.edu.tr

1.Giriş

Dünya üzerinde diğer canlılara göre daha savunmasız olan insanoğlu, doğanın etkilerinden korunması ve yaşamını güvenli bir şekilde sürdürebilmesi için barınma ihtiyacı duymaktadır. Günümüzde barınma ihtiyacı inşa edilen konutlarla karşılanmaya çalışılmaktadır. Nüfusun artışı, alım gücünün artışı, konut tüketim alışkanlıklarındaki değişiklik, sektördeki üreticinin yüksek karı ve kentsel dönüşüm süreci ve gibi konut arz/talebini etkileyen etmenler konut sektöründeki hareketliliğin artmasına neden olmuştur (Coşkun, 2016, s. 214). Özellikle yaşanan depremler sonucunda nitelikli ve sağlam konut ihtiyacı oluşmaktadır (Kutsal, 2012, s. 17).

Ülkemizin, aktif fay hatları üzerinde olması sebebiyle plan ve yönetmeliklere uygun inşaatların yapılması gerekliliği her geçen gün daha fazla önem arz etmektedir. 6 Şubat 2023 tarihinde ülkemizde yaşanan Kahramanmaraş merkezli depremden sonra, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'nın yayımladığı rapora göre yıkılan binaların %96.7'si 1999 yılından önce yapılan yapılar olduğu tespit edildi (ÇŞİDB, 2023a). Bu yapıların birçoğunun da mühendislik hizmeti almamış ve denetimsiz yapılmış ruhsatsız yapılar olduğu görülmektedir. Deprem veya diğer doğal afetler neticesinde can ve mal kaybını en aza indirmek için, inşa edilecek her türlü yapıların günümüz teknolojisine uygun bir şekilde ruhsatlı ve denetimli yapılması gerekmektedir.

Ülkemizde nüfus artış hızı yıllara göre değişse de insan nüfusu her yıl artmaktadır (TÜİK, 2023a). Türkiye'nin sürekli artan nüfusu ve altyapı ihtiyaçları inşaat sektörünün önemini her zaman artırmıştır (Bilgin, 2023, s. 104). Her geçen gün insan nüfusunun artmasıyla konut ihtiyacı da artmaktadır (Zhang, 2020, s.1-14). Konut ihtiyacının artmasıyla buna bağlı olarak o konutlarda yaşayacak insanların okul, hastane, cami gibi sosyal mekân ihtiyaçları ve altyapı ihtiyaçları da artmaktadır. Bu inşaatlar bir plan dahilinde ruhsatlı yapılmaması hakinde aynı yol güzergâhında farklı istikamette ve yükseklikte binalar yapılması, nüfus yoğunluğunun çok olduğu yerlere az sayıda derslikli okullar yapılması, ulaşımın zor olduğu yerlere hastane yapılması gibi plansız şehirler oluşacaktır.

2. Kavramlar

Bu çalışmada yer alan teknik terimler aşağıda açıklanmaktadır. Bu teknik terimler Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde tariflenmektedir (ÇŞİDB, 2017).

- Mimari müellif: Mimari projeyi çizen kişi.
- Mimari raportör: İlgili idarede mimari projeyi kontrol eden personel.

Kaynaklar

Bilgin, M.S. (2023). Türkiye'deki İnşaat Sektörü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi (2000-2020). Sakarya Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı. Sakarya, Türkiye. YÖK Ulusal Tez No. 797420.

BK, (2011). Bakanlar Kurulu, Türk Borçlar Kanunu, Resmi Gazete. 04.02.2011, 27836. Erişim Tarihi: 25.06.2023, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/02/20110204-1.htm

Coşkun, Y. (2016). Konut Fiyatları ve Yatırımı: Türkiye İçin Bir Analiz, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Nisan 2016; 9(2), https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/185221

ÇŞİDB, (2017). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, Resmi Gazete. 3 Temmuz 2017, 30113. Erişim Tarihi 27.06.2023, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170703-8.htm

ÇŞİDB, (2018). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete. 29 Aralık 2018, 30640. Erişim Tarihi: 25.06.2023, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/12/20181229-2.htm

ÇŞİDB, (2019a). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete. 19 Ekim 2019, 30923. Erişim Tarihi: 25.06.2023, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/10/20191019-1.htm

ÇŞİDB, (2019b). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Şantiye Şefliği Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete. 2 Mart 2019, 30702. Erişim Tarihi: 25.06.2023, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/03/20190302-2.htm

ÇŞİDB, (2023a). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Bakan Kurum: 5 İlimizde Hasar Tespit Çalışmalarını Tamamladık. Diğer İllerimizde de Yüzde 90 Seviyesindeyiz. Erişim tarihi: 22.06.2023, https://csb.gov.tr/bakan-kurum-5-ilimizde-hasar-tespit-calismalarini-tamamladik.-diger-illerimizde-de-yuzde-90-seviyesindeyiz-bakanlik-faaliyetleri-38478

ÇŞİDB, (2023Bb). Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Planlı Alanlar İmar Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, Resmi Gazete. 12 Mayıs 2023, 32188. Erişim Tarihi 27.06.2023, https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2023/05/20230512-21.htm

Gebze Belediyesi (2020). İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nde çalışan yazar tarafından bilgi ve deneyimlerine dayanılarak iş akış şeması oluşturulmuştur.

Gebze Belediyesi (2023a). İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nde çalışan yazar tarafından bilgi ve deneyimlerine dayanılarak tablo oluşturulmuştur.

Gebze Belediyesi (2023b). İmar ve Şehircilik Müdürlüğü'nde çalışanları tarafından bilgi ve deneyimlerine dayanılarak form oluşturulmuştur.

Önen M., Kahraman N. (2022). Kamu Hizmetlerinin Sunumunda Dijitalleşme Üzerine Bir Değerlendirme, Uluslararası Akademik Birikim Dergisi. Yıl: 2022, Cilt: 5, Sayı:5, s.424-432. Doi:10.53001/uluabd.2022.51

Kutsal, S. (2012). Türkiye'de Dar Gelirlilerin Konut Sorunu Bağlamında Sosyal Konuta Bakış: İstanbul Bezirganbahçe Örneğinde İrdeleme. Yıldız Teknik Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimari Tasarım Programı. İstanbul, Türkiye. Yüksek lisans tezi, İstanbul, Türkiye. YÖK Ulusal Tez No. 316024.

Şahin, E. (2021). Arsa Paylı Kat Karşılığı İnşaat Sözleşmeleri ve Örnek Sözleşme Önerisi, İstanbul Kültür Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü. İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. YÖK Ulusal Tez No. 677433.

Taşkın, B. (2021). İş planlaması ve Kaynak Yönetiminin Proje Zaman ve Maliyet Faktörlerine Etkisinin İncelenmesi (Adil Işık Projesi Örneği). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İnşaat Mühendisliği Anabilim Dalı. Sakarya, Türkiye. YÖK Ulusal Tez No. 663247.

TÜİK, 2023a, Türkiye İstatistik Kurumu, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 6 Şubat 2023, sayı:49685, Erişim tarihi: 22.06.2023 Erişim linki: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=49685

TÜİK, 2023b, Türkiye İstatistik Kurumu, İnşaat Maliyet Endeksi, Nisan 2023, 12 Haziran 2023, sayı:49494, Erişim tarihi: 22.06.2023 Erişim linki: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Insaat-Maliyet-Endeksi-Nisan-2023-49494

TÜİK, 2023c, Türkiye İstatistik Kurumu, Yapı İzin İstatistikleri, I. Çeyrek: Ocak-Mart, 2023, 23 Mayıs 2023, sayı:49528, Erişim Tarihi: 22.06.2023, Erişim Linki: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yapi-Izin-Istatistikleri-I.-Ceyrek:-Ocak-Mart,-2023-49528

Negiz N., Yalçın, Ö. (2019). Kentsel Dönüşümün Kent Kültürü ve Kentsel Kimlik Üzerindeki Etkisi, Kentsel Dönüşüm Çalışmaları Üzerinden Nitel Bir İnceleme, III. Taras Shevchenko İnternational Congress on Saocial Sciences. Kiev, UKRAINE. Temmuz 12-14, 2019. Erişim Tarihi: 27.06.2023, https://www.researchgate.net/publication/335401631_KENTSEL_DONUSUMUN_KENT_KULTURU_VE_KENTSEL_KIMLIK_UZERINDEKI_ETKISI_KENTSEL_DONUSUM_CALISMALARI_UZERINDEN_NITEL_BIR_INCELEME

Yılmaz, V. (2019). Kamuda Performans Yönetiminin Önemi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt:46 sayı:2019/1, s.313-342, Erişim tarihi: 25.06.2023, https://www.researchgate.net/publication/334454147_KAMUDA_PERFORMANS_YONETIMININ_ONEMI

Zhang, Y., Jin, H., Xiao, Y., & Gao, Y. (2020). What are the effects of demographic structures on housing consumption? Evidence from 31 provinces in China. Mathematical Problems in Engineering,2020(2):1-14.

Mühendislik Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Çoşkun ÖZALP

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Çoşkun ÖZALP

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-213-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

HARMONİK BİLEŞENLER İÇEREN GÜÇ SİSTEMİNDE SERİ REZONANSIN ANALİZİ

Süleyman ADAK *1*

BÖLÜM 2

AFŞİN-ELBİSTAN LİNYİT HAVZASI'NDAKİ KÖMÜRLERİN GAZLAŞTIRILMASI VE SIVILAŞTIRILMASI STRATEJİSİNİN EKONOMİK DEĞERLEMESİ

Murat ŞENTÜRK *21*

BÖLÜM 3

YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ KULLANILARAK EL HAREKETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

İrem ŞENYER YAPICI *37*

BÖLÜM 4

DERİN ÖĞRENME YÖNTEMLERİ KULLANILARAK ÜRÜN ÖNERME SİSTEMİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Ali SARIKAYA, Ali GÜNEŞ *47*

BÖLÜM 5

KIRMA-ÖĞÜTME TESİSLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ (İSG) ÇALIŞMALARINDA GÜRÜLTÜ VE TOZ

Metin UÇURUM *59*

BÖLÜM 6

ET ÜRÜNLERİNDE NİTRAT/NİTRİT KAYNAĞI OLARAK DOĞAL KÜRLEME MADDELERİ

Zeynep Feyza YILMAZ ORAL *83*

BÖLÜM 7

BİNAURAL VURUŞ KULLANILARAK DİKKAT VE RAHATLIK SEVİYESİNİN ELEKTROENSEFALOGRAFİ CİHAZI ÖLÇÜMÜYLE TESPİTİ

Mehmet Üsame KARAOSMAN, Firdevs Banu ÖZDEMİR 101

BÖLÜM 8

ATIKSU ARITIMINDA MANYETİK İYONLAR İLE ADSORPSİYON UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

Ahmet AKBURAK, Murat SOLAK, Mehmet KILIÇ 117

BÖLÜM 9

FERMENTE SOSİSLERDE YEREL KOAGÜLAZ NEGATİF STAFİLOKOKLAR

Zeynep Feyza YILMAZ ORAL..... 139

BÖLÜM 1

HARMONİK BİLEŞENLER İÇEREN GÜÇ SİSTEMİNDE SERİ REZONANSIN ANALİZİ

Süleyman ADAK[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi, MYO Elektrik ve Enerji Bölümü, suleymanadak@artuklu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1436-2830

1 GİRİŞ

Seri rezonans devre elemanlarından endüktans (L) ile kapasitör © arasındaki gerilimlerin aynı fazda eşit ve birbirine zıt olması koşulunda oluşur. Seri bağlı R,L,C devresinde sinüzoidal sinyallerin aynı frekansta olmaları koşulunda fazörler yardımı ile birleştirilebilirler. Seri bağlı R,L,C devresi, indüktörün endüktif reaktansı kapasitörün kapasitif reaktansına eşit olduğu bir frekans değeri vardır. $X_L = X_C$ eşit olduğunda devrenin rezonans frekans noktası (f_r) vardır. Bu frekansa rezonans frekansı denir. Seri rezonans devreleri elektronikte kullanılan önemli devrelerdir. Seri rezonans devreleri gürültü filtreleri, farklı frekans kanallarının alınması ile radyo ve televizyon ayar devrelerinde kullanılırlar.

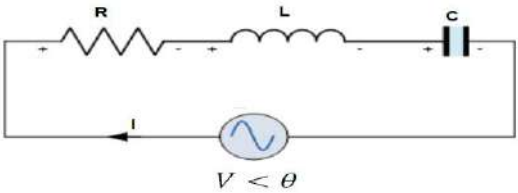

Şekil 1 Seri rezonans devresi

Bu seri bağlı devrenin toplam empedansı,

$$Z_{toplam} = R_s + j(X_L - X_C) \quad (1)$$

olarak yazılır. Rezonans frekansında reaktif terim sıfır olur. Sonuçta devrenin empedansıı dirençten ibarettir. ($X_L = X_C$ *olması durumunda*) Devrede seri rezonans oluşur ve bu noktadaki frekansa rezonans frekansı denir. Rezonans frekansının analizini yazarsak,

$$X_L = X_C \quad (2)$$

açılımını yaparsak,

$$2\pi f L = \frac{1}{2\pi f C} \quad (3)$$

Rezonans frekansı

$$f_0 = \frac{1}{2\pi\sqrt{LC}} \quad (4)$$

şekilde hesaplanır. Endüktif reaktans (4) denklemindende görüldüğü gibi frekans veya endüktansın artırılması koşulunda indüktörün toplam endüktif reaktansı artar. Frekans değerinin sonsuza yaklaşması durumunda indüktörlerin reaktansı da açık devre gibi davranır. Frekans sıfıra yaklaştıkça, indüktörlerin reaktansı sıfıra düşerek kısa devre elemanı gibi davranır. Bu, endüktif reaktans frekansla orantılıdır. Düşük frekanslarda küçük ve yüksek frekanslarda yüksektir.

Kaynaklar

1. Neufeld, A., Heide, D. & Hofmann, L (2019). Calculation of Series Resonance Frequencies in Electrical Grids Using Resonance Mode Analysis. 2019 IEEE PES Asia-Pacific Power and Energy Engineering Conference (APPEEC), Macao, China, 2019, 1, 1-4, https://doi.org/10.1109/APPEEC45492.2019.8994810

2. Neufeld, A., Schäkel, N.& Hofmann, L.(2018). Harmonic Resonance Analysis for Various Degrees of Cable Penetration in Transmission Grids, 2018 53rd International Universities Power Engineering Conference (UPEC), Glasgow, UK, 2018, pp. 1-5, doi: 10.1109/UPEC.2018.8541878.l. 16(6), 821-827. https://doi.org/ 10.1109/UPEC.2018.8541878

3. Pepe, F., Bevilacqua, A.& Andreani, P.(2018). On the Remarkable Performance of the Series-Resonance CMOS Oscillator, in *IEEE Transactions on Circuits and Systems I: Regular Papers,* 65(2), 531-542. https://doi.org/ 10.1109/TCSI.2017.2727283

4. Wang, W. & Blaabjerg, F. (2019) Harmonic Stability in Power Electronic-Based Power Systems: Concept, Modeling, and Analysis, in IEEE Transactions on Smart Grid, 10(3). 2858-2870. https://doi.org/ 10.1109/TSG.2018.2812712

5. Lee, TL., Wang, YC., Li, JC. & Guerrero, JM. (2015) Hybrid Active Filter With Variable Conductance for Harmonic Resonance Suppression in Industrial Power Systems, in IEEE Transactions on Industrial Electronics, 62(2), 746-756. https://doi.org/ 10.1109/TIE.2014.2347008

6. Huang, Z., Cui, Y. & Xu, W.(2007). Application of Modal Sensitivity for Power System Harmonic Resonance Analysis, in IEEE Transactions on Power Systems, 22(1), 222-231. https://doi.org/ 10.1109/TPWRS.2006.883678

7. Rastogi, M., Mohan, N. & Edris, A. (1995) Filtering of harmonic currents and damping of resonances in power systems with a hybrid-active filter, Proceedings of 1995 IEEE Applied Power Electronics Conference and Exposition - *APEC'95*, Dallas, TX, USA, 1995, 2(1), 607-612. https://doi.org/ 10.1109/APEC.1995.469083

8. Cui., Y. & Wang, X. (2012). Modal Frequency Sensitivity for Power System Harmonic Resonance Analysis, in IEEE Transactions on Power Delivery, 27(2), 1010-1017. https://doi.org/ 10.1109/TPWRD.2012.2185520

9. Lemieux, G. (1990). Power system harmonic resonance-a documented case, in IEEE Transactions on Industry Applications, 26(3), 483-488. https://doi.org/10.1109/28.55959

10. Huang, Z., Wilsun, Xu. & Dinavahi, VR. (2003). A practical harmonic resonance guideline for shunt capacitor applications, in IEEE Transactions on Power Delivery, 18(4), 1382-1387. https://doi.org/10.1109/TPWRD.2003.817726

11. Karadzinov, L. & Stefanov, G. (2017). Power control in series-resonant bridge inverters," IEEE EUROCON 2017 -17th International Conference on Smart Technologies, Ohrid, Macedonia, 2017, 1,341-346. https://doi.org/10.1109/EUROCON.2017.8011132

12. Lee, TL. & Hu, SH. (2016). An Active Filter With Resonant Current Control to Suppress Harmonic Resonance in a Distribution Power System, in IEEE Journal of Emerging and Selected Topics in Power Electronics, 4(1), 198-209. https://doi.org/ 10.1109/JESTPE.2015.2478149

13. https://devreyakan.com/seri-rezonans-devresi/

14. Grady, M. (2005). Understanding Power System Harmonics, Chapter 5: Effects and Symptoms, University of Texas at Austin.

15. Ellis, RG. (1996). Harmonic analysis of industrial power systems, in IEEE Transactions on Industry Applications, 32(2), 417-421. https://doi.org/10.1109/28.491492

16. Cui, Y. & Xu, W. (2007). Harmonic Resonance Mode Analysis Using Real Symmetrical Nodal Matrices, in IEEE Transactions on Power Delivery, 22(3), 1989-1990. https://doi.org/10.1109/TPWRD.2007.899481

17. Le, TM., Pereira, M., Renz, K. Vaupel, G. (1994). Active damping of resonances in power systems, in IEEE Transactions on Power Delivery, 9(2), 1001-1008. https://doi.org/10.1109/61.296284

18. Kocatepe, C., Uzunoglu, M., Yumurtacı, R. & Arıkan, O., (2003). Elektrik Tesislerinde Harmonikler, Birsen Yayınevi.

19. Currence, EJ., Plizga, JE. & Nelson, HN. (1995). Harmonic resonance at a medium-sized industrial plant, in IEEE Transactions on Industry Applications, 31(4), 682-690. https://doi.org/10.1109/28.395273

20. Nathan, BS. & Ramanarayanan, V. (2000). Analysis, simulation and design of series resonant converter for high voltage applications, Proceedings of

IEEE International Conference on Industrial Technology 2000 (IEEE Cat. No.00TH8482), Goa, India, 2000, 2(1), 688-693. **https://doi.org/**10.1109/ICIT.2000.854252.

21. Li, Z., Hu, H., Wang, Y., Tang, L.,He, Z.& Gao, S. (2018). Probabilistic Harmonic Resonance Assessment Considering Power System Uncertainties, in IEEE Transactions on Power Delivery, 33(6), 2989-2998. https://doi.org/10.1109/TPWRD.2018.2846608

22. He, Z., Hu, H., Zhang, Y. & Gao, S. (2014) Harmonic Resonance Assessment to Traction Power-Supply System Considering Train Model in China High-Speed Railway, in IEEE Transactions on Power Delivery, 29(4), 1735-1743. https://doi.org/10.1109/TPWRD.2013.2284233

BÖLÜM 2

AFŞİN-ELBİSTAN LİNYİT HAVZASI'NDAKİ KÖMÜRLERİN GAZLAŞTIRILMASI VE SIVILAŞTIRILMASI STRATEJİSİNİN EKONOMİK DEĞERLEMESİ

Murat ŞENTÜRK[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, https://orcid.org/0000-0002-9672-3021,

1. GİRİŞ

Kömür, dünyanın en önemli enerji kaynaklarından biri olarak uzun yıllardır kullanılmaktadır. Özellikle elektrik üretimi, demir-çelik sanayi, çimento fabrikaları ve ısıtma gibi alanlarda geniş çapta kullanımıyla, enerji sektöründe önemli bir rol oynamaktadır. Ancak, kömürün yanması sonucu atmosfere salınan karbondioksit ve azot dioksit gibi sera gazları, küresel ısınma ve çevre kirliliği gibi ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle, enerji elde ederken çevresel etkileri en aza indirecek temiz ve sürdürülebilir kömür teknolojilerinin geliştirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Temiz kömür teknolojileri, kömürün katı halden sıvı veya gaz hale dönüştürülmesini sağlayan yöntemlerdir. Bu yöntemler sayesinde kömürden daha verimli ve çevre dostu bir şekilde enerji elde edilebilir. Aynı zamanda, kömürden sıvı akaryakıtlar, plastik ve ilaç gibi farklı kimyasal ürünler de üretilebilir. Bu da kömürün ekonomik değerini arttırarak daha geniş bir kullanım alanına sahip olmasını sağlar.

Kömürün sıvı akaryakıtlara dönüştürülmesi süreci iki aşamadan oluşmaktadır: Kömürün gazlaştırılması ve sentez gazının sıvılaştırılması. Kömürün gazlaştırılması, yüksek sıcaklık ve basınç altında su ve hava ile reaksiyona sokularak sentez gazı adı verilen karbonmonoksit ve hidrojen gazlarının karışımının elde edilmesidir. Sentez gazının sıvılaştırılması ise özel katalizörler kullanılarak sentez gazındaki karbonmonoksit ve hidrojen gazlarının benzin veya dizel gibi sıvı akaryakıtlara dönüştürülmesidir.

Kömürden sıvı akaryakıtlara dönüştürülmesi stratejisi, Türkiye gibi kömür zengini fakat petrol rezervleri kısıtlı olan ülkeler için büyük bir önem taşımaktadır. Bu strateji, enerji ihtiyacının karşılanması, yurt dışından satın alınan petrole olan bağımlılığın azaltılması ve yakıt çeşitliliğinin sağlanması açısından oldukça faydalıdır.

Özellikle Türkiye gibi birincil enerji kaynakları bakımından dışa bağımlı olan ülkeler, cari açığın yarıdan fazlasını enerji giderleri oluşturduğundan enerjideki dışa bağımlılığın azaltılabilmesi büyük bir önem arz etmektedir (Aktan, 2021). Yerli kömür kaynaklarının yüksek teknoloji ile işlenip gazlaştırma/sıvılaştırma amaçlı değerlendirilmesi, ulusal güvenlik açısından da önemli bir konudur (Aktan, 2021).

Ancak, kömürden sıvı akaryakıtlara dönüştürülmesi stratejisinin ekonomik değerinin belirlenmesi, birçok belirsizlik ve risk faktörünün dikkate alınması gereken karmaşık bir süreçtir. Örneğin, petrol fiyatları, kömür fiyatları, üretim maliyetleri, teknolojik gelişmeler, yasal düzenlemeler, vergiler, sübvansiyonlar ve çevresel etkiler gibi faktörler, stratejinin ekonomik başarısını etkileyen önemli unsurlardır. Bu faktörlerin gelecekteki değerleri ise tahmin edilmesi güçtür.

KAYNAKLAR

Öztürk, S. (2010). Reel opsiyonlar ile yatırım projelerinin değerlendirilmesi: Madencilik sektöründe bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul. [Erişim: https://polen.itu.edu.tr/bitstream/11527/1951/1/10541.pdf]

Aktan, M. (2020). Kömür gazlaştırma ürünlerinin gerçek opsiyonlar yöntemi ile değerlemesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara. [Erişim: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/11655/22712]

Aktan, M. (2021). Kömür gazlaştırmanın Türkiye açısından stratejik önemi. MT Bilimsel, 20, 85- 106. [Erişim: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mtb/issue/64376/977713]

Dixit, A. K., & Pindyck, R. S. (1994). Investment under uncertainty. Princeton University Press.

Copeland, T., & Antikarov, V. (2003). Real options: a practitioner's guide. Texere New York.

MTA (2010). Türkiye Kömür Kaynakları Envanteri Raporu. Ankara: Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü.

T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). Kömürden Sıvı Akaryakıt Üretimi Stratejisi Raporu. Ankara: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.

Demir, H., & Ata, E. (2016). Afşin-Elbistan Linyit Havzası'na Özgü Gidya Biriminin Geçirimlilik

Parametrelerinin Belirlenmesine Yönelik Ön Çalışmalar. 69. Türkiye Jeoloji Kurultayı Bildiri Kitabı, Ankara, Türkiye.

Koçak, Ç., Tamzok, N., & Yılmaz, S. (2005). Afşin-Elbistan linyit rezervlerinin elektrik üretimi bakımından değeri ve izlenmesi gereken politikalar. Elektrik Mühendisliği Dergisi, 419, 27-33.

Tamzok, N. (Mayıs 2011). "Kaza"nın Ardından: Afşin-Elbistan Linyit Havzası'nın Kısa ve Hazin

Tarihi. [Erişim: https://www.researchgate.net/publication/264852241_Kazanin_Ardindan_Afsin-Elbistan_Linyit_Havzasi'nin_Kisa_ve_Hazin_Tarihi]

Elektrik Üretim A.Ş. (n.d.). Afşin-Elbistan linyit sahası. [Erişim:

https://www.euas.gov.tr/santraller/afsin-elbistan-linyit-sahasi]

EUAS. (t.y.). AFŞİN-ELBİSTAN LİNYİT SAHASI. [Erişim:

https://www.euas.gov.tr/santraller/afsin-elbistan-linyit-sahasi]

BÖLÜM 3

YAPAY ZEKÂ TEKNİKLERİ KULLANILARAK EL HAREKETLERİNİN SINIFLANDIRILMASI

İrem ŞENYER YAPICI[1]

1 Dr.Öğr. Üyesi, Mühendislik Fakültesi, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, Yazılım Anabilim Dalı E-mail: senyerirem@beun.edu.tr

İletişim, bireylerin duygu, düşünce ve bilgi gibi ifadelerini karşısındakine çeşitli yöntemler vasıtasıyla aktarması olarak tanımlanmaktadır. Günlük hayatta bireyler kendilerini ifade edebilmek, temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için etrafındakilerle dil aracılığıyla iletişim kurmaktadır (Çınar, Erkuş ve Tuncer, 2023; Çelik ve Odabaş, 2020). Dil toplumlar arasında farklılıklar gösterebilmektedir (Hassen, 2016). Bireyler de toplumlarına özgü konuşma dilini kullanarak birbirleriyle doğrudan veya dolaylı olarak iletişim kurmaktadırlar. Ancak işitme ve/veya konuşma yetisini kaybetmiş engelli bireyler, bulundukları ortamlarda kendilerini ifade etmekte büyük zorluklarla karşılaşabilmektedirler. İşitme ve/veya konuşma engelli bireylerin hayatını kolaylaştırmak adına toplumların kendilerine has geliştirdikleri işaret dilleri bulunmaktadır. İşaret dili, bireylerin yüz mimiklerini ve el hareketlerini kullanarak harfleri, özel karakterleri ve rakamları ifade edebildiği bir beden dilidir (Çınar, Erkuş ve Tuncer, 2023; Toğaçar, Cömert ve Ergen, 2021; Vijayalakshmi ve Aarthi, 2016). İşitme ve/veya konuşma engelli bireyler işaret dili kullanarak kendi aralarında rahat bir şekilde iletişim kurabilirken, işaret dilini bilmeyen engelli ya da engelsiz bireylere kendilerini ifade etmekte ve onları anlamakta zorluk yaşayabilmektedirler. Bunun üstesinden gelebilmek ve engelli bireyleri topluma kazandırmak adına günümüzde işaret dili tanıma sistemleri geliştirilmiştir. Bu bağlamda ülkelerin kendilerine özgü işaret dillerini tanımaya yönelik farklı yöntemlerin kullanıldığı çok sayıda çalışma mevcuttur (Kın, 2019). Örneğin, Chuan ve diğerleri (2014) k-en yakın komşu ve destek vektör makinesi (DVM) yöntemlerinin Amerikan işaret dilindeki 26 harfin sınıflandırılmasındaki başarımını irdelemişlerdir. Yaptıkları çalışmada destek vektör makinesinin (%79,83) k-en yakın komşu (%72,78) yöntemine kıyasla daha yüksek sınıflandırma başarımı sergilediğini göstermişlerdir. Piqou ve diğerleri (2015) İtalyan işaret dilindeki el hareketlerinin tespitinde evrişimsel sinir ağına (ESA) ve yapay sinir ağına (YSA) dayalı bir model önermişlerdir. Önerilen modelle söz konusu el hareketlerinin %91,7'lik bir başarımla tespit edilebildiği gösterilmiştir. Başka bir çalışmada Türk işaret dilindeki temel el hareketlerinin tespitinde rasgele orman (RO) ve çok katmanlı algılayıcı (ÇKA) yöntemlerinin başarımı araştırılmıştır. Elde edilen sonuçlarla ÇKA'nın RO'a kıyasla daha yüksek başarıma sahip olduğu ortaya koyulmuştur (Chuan, Regina ve Guardino, 2014). Karacı ve diğerleri (2018), Türk işaret dilindeki 10 harfin tespitinde YSA, derin sinir ağı ve karar ağacı yöntemlerine dayalı modeller önermişlerdir. Önerilen modellerden en yüksek sınıflandırma başarımına derin sinir ağı (%100) yönteminin kullanılması durumunda elde edildiğini ortaya koymuşlardır. Kalam ve arkadaşları (2019), işaret dilindeki rakamları algılamaya yönelik 10 katmandan oluşan ESA temelli bir model önermişlerdir. Önerilen model kullanılarak %97,28 bir doğruluk değeri elde etmişlerdir. Çelik ve Odabaş (2020), Türk işaret dilindeki 29 harfe ve 10 rakama karşılık gelen hare-

Kaynakça

Chuan, C. H., Regina, E., & Guardino, C. (2014, December). American sign language recognition using leap motion sensor. In *2014 13th International Conference on Machine Learning and Applications* (pp. 541-544). IEEE.

Çelik, Ö. & Odabas, A. (2020). Sign2Text: Konvolüsyonel Sinir Ağları Kullanarak Türk İşaret Dili Tanıma. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (19), 923-934.

Çınar, A., Erkuş, M. & Tuncer, T. (2023, April). Türk İşaret Dilindeki Harflerin Tespiti İçin Derin Öğrenme Tekniğinin Kullanımı. In *International Conference on Scientific and Innovative Studies* (Vol. 1, No. 1, pp. 360-365).

Demircioglu, B., Bülbül, G., & Kose, H. (2016). Leap Motion ile Türk İşaret Dili Tanıma. *Turkish Sign Language Recognition With Leap Motion*.

Donuk, K., & Hanbay, D. (2022). Konuşma Duygu Tanıma için Akustik Özelliklere Dayalı LSTM Tabanlı Bir Yaklaşım. *Computer Science*, *7*(2), 54-67.

Hassen, R. (2016). Language as an index of identity, power, solidarity and sentiment in the multicultural community of Wollo. *Journal of Socialomics*, *5*(3), 1-5.

Joshi, J., Gandhi, P., & Sawant, R. (2022, June). Sign Language Certification Platform with Action Recognition using LSTM Neural Networks. In *2022 International Conference on Computing, Communication, Security and Intelligent Systems (IC3SIS)* (pp. 1-6). IEEE.

Kalam, M. A., Mondal, M. N. I., & Ahmed, B. (2019, February). Rotation independent digit recognition in sign language. In *2019 International Conference on Electrical, Computer and Communication Engineering (ECCE)* (pp. 1-5). IEEE.

Karaci, A., Akyol, K., & Gültepe, Y. (2018, May). Turkish Sign Language Alphabet Recognition with Leap Motion. In *Proceedings of the International Conference on Advanced Technologies, Computer Engineering and Science (ICATCES'18), Safranbolu, Turkey* (pp. 11-13).

Kın, Z. B. (2019). *Türk işaret dili alfabesinin derin öğrenme yöntemi ile sınıflandırılması* (Master's thesis, Başkent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Li, T., Yan, Y., & Du, W. (2022, June). Sign language recognition based on computer vision. In *2022 IEEE International Conference on Artificial Intelligence and Computer Applications (ICAICA)* (pp. 927-931). IEEE.

Özcan, T., & Baştürk, A. (2020). ERUSLR: Yeni bir Türkçe işaret dili veri seti ve hiperparametre optimizasyonu destekli evrişimli sinir ağı ile tanınması. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *36*(1), 527-542.

Pacal, I., & Alaftekin, M. (2023). Türk İşaret Dilinin Sınıflandırılması için Derin Öğrenme Yaklaşımları. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *13*(2), 760-777.

Pigou, L., Dieleman, S., Kindermans, P. J., & Schrauwen, B. (2015). Sign language

recognition using convolutional neural networks. In *Computer Vision-ECCV 2014 Workshops: Zurich, Switzerland, September 6-7 and 12, 2014, Proceedings, Part I 13* (pp. 572-578). Springer International Publishing.

Sevli, O., & Kemaloğlu, N. (2020). Turkish sign language digits classification with CNN using different optimizers. *International Advanced Researches and Engineering Journal*, *4*(3), 200-207.

Toğaçar, M., Cömert, Z. & Ergen, B. (2021). Siyam Sinir Ağlarını Kullanarak Türk İşaret Dilindeki Rakamların Tanımlanması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi*, *23*(68), 349-356.

Vijayalakshmi, P., & Aarthi, M. (2016, April). Sign language to speech conversion. In *2016 international conference on recent trends in information technology (ICRTIT)* (pp. 1-6). IEEE.

BÖLÜM 4

DERİN ÖĞRENME YÖNTEMLERİ KULLANILARAK ÜRÜN ÖNERME SİSTEMİ ÜZERİNE BİR LİTERATÜR ÇALIŞMASI[1]

Ali SARIKAYA[2], Ali GÜNEŞ[3]

1 "DERİN ÖĞRENME YÖNTEMLERİ KULLANILARAK ÜRÜN ÖNERME SİSTEMİ" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

2 Öğrenci, yüksek lisans, İstanbul Aydın Üniversitesi, Bilgisayar Mühendisliği

3 Prof. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Mühendislik.-Mimarlık Fakültesi. Bilgisayar Mühendisliği Bölümü

1. GİRİŞ

Makine öğrenmesi, klasik algoritma yapısı içerisinde mevcut olan şarta uygun şekilde aksiyon alma halleri için aksiyona ait parametrelerin algoritmalar vasıtası ile değişik değişkenler kullanılarak test edilmesi ile, ulaşılan neticeye göre modele ait verim düzeyini yükseltebilecek biçimde mimarisinin yenilenmesine imkân tanımaktadır. Algoritma, var olan mimari yapı kullanılarak çözümlemeler gerçekleştirilir. Algoritma, gerçekleştirilen çözümlemeler aracılığıyla sonuca varan parametrelerin değişmesi neticesinde hangi duyarlılık ile etkilediğini model haline getirmektedir. Optimal modelde ise faaliyete alınır ve var olan model yenilenir. Klasik algoritmaların gruplandırılma prensibini kendiliğinden meydana getirmesini sağlaması gereksinimini gidermek için, ortaya koyulan makine öğrenmesi, parçaya ait yapı üzerinde inceleme yapma ve sonunda ise elde edilen verilerin analizini yaparak parçaları uygun olan ölçüde en iyi hale getirebilecek yapıya ulaşmışlardır. Neticeye varan yollara ait parametreleri tespit eden, parametre değişimlerin neticesi hangi boyutta etkilediği konusunda inceleme yapabilen ve var olan veriler vasıtası ile belirsizlikleri açıklayabilen ve öngörüleri doğru bir biçimde modelleme yaparken kullanabilme kapasitesine sahip olan makine öğrenmesi yöntemleri kullanılmaktadır. Mevcut verilerin ve varsayımların modelinin oluşturulması sırasında kullanılan önemli yöntemler içerisinde pekiştirmeli, gözetimli, mantıksal, gözetimsiz, lineer ve derin öğrenme metotları kullanılmaktadır.

Genel olarak değerlendirdiğimizde, makine öğrenmelerinde ileri düzey sinir ağları oluşturmaları ile modelleme kurgusu esnasında büyük çaplı verilerin işlenebilme özelliğine sahip algoritmalar geliştirilmiştir. Sanal ortamda potansiyel alıcıların ürüne ve hizmete olan ilgi ve alakasını, alıma etki eden etmenleri, verim miktarı, mala ait fiyat, kalite hareketlilikleri ile ilgili etkisini ve parametrelerde mevcut olan değişimlerin eyleme çevrilme olasılıklarını en doğru biçimde modelleyebilme uğraşlarında makine öğrenmesi algoritmaları da kullanılmaktadır. Günümüz internet ortamında çeşitli sayfalarda reklamlarda kullanıcılara ürünler önerilmektedir. Bu ürün önermelerinde çeşitli parametreler yardımıyla, makine öğrenmesi aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu çalışmada ürün önerme sistemine yönelik literatür incelemesine yer verilmiştir.

2. MAKİNE ÖĞRENMESİ

“Arthur Lee Samuel” ilk defa 1959’da makine öğrenimi kavramını kullanmıştır. “Arthur Lee Samuel” IBM için hazırladığı dama oyununu dizayn ederken bu terimi ortaya atmıştır. Arthur Lee Samuel makine öğrenimi için; “bilgisayarların açık bir biçimde programlanma yapmadan öğrenmesini sağlaması gerekli olan bir çalışma konusudur” şeklinde bir ifade

Sırası ile öneri sistemine ait algoritması altta verilen aşamalardan meydana gelmektedir.

- Kullanıcı olan kişilerden alınan açık veya kapalı bildirimler okunur.
- Toplanan veriler test ve eğitim seti biçiminde ikiye ayrılır.
- Amaçlanmış olan test hatası tespit edilir.
- YSA'ya ait parametreler tespit edilir.
- Tespit edilmiş olan parametreler kullanılarak YSA meydana getirilir
- YSA eğitim verileri kullanılarak eğitilir.
- YSA test verileri kullanılarak test edilir ve ardından test hatası hesaplanır.
- Ulaşılan test hatası amaçlanmış olan test hatasından daha büyük bir değer ise 4. Adıma yeniden başvurulur.
- Ulaşılan test hatası amaçlanan test hatasından daha az ya da eşit çıkarsa model kaydedilir.

4. madde de tespit edilen YSA parametreleri YSA'nın kaç katmandan meydana geleceği, kaç devir altında eğitileceği yani tüm eğitim seti ile eğitilme adedi de ve kullanılan aktivasyon fonksiyonu parametrelerinden meydana gelir.

Şekil. Verilen şekilde algoritma akış şeması gösterilmektedir

Ortaya konana araştırma çalışmasına dair iş akış şeması basamakları altta maddelerle belirtilmiştir

GroupLens çalışanlarının MovieLens internet sitesini kullanan kişilerden elde ettiği acık geri dönüşler tez çalışması kapsamında kullanılmıştır.

- Toplanan veri seti test ve eğitim amaçlı şekilde iki ayrı gruba ayrılmıştır. Eğitime dair veriler YSA'nın eğitimi sürecinde, test seti ise meydana getirilen YSA'yı test etmek amacıyla kullanılmıştır.
- Eğitim ve test seti kullanıcı olan kişilerden her biri icin ayrı bir vektör halini almıştır.
- Otomatik Kodlayıcıların eğitilmesi amacıyla hazır duruma gelen veriler aracılığıyla YSA'nın kaç katmandan meydana geleceği, katmanlarda yer alan noron miktarı ve aktivasyon fonksiyonları tespit edilmiştir.
- Hazırlanan modelde 4 ayrı optimizasyon algoritması denenmiştir.
- Veri sayısındaki yükseliş ve düşüşün seçilmiş olan optimizasyon algoritmasına olan etkisi değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

FAUSETT, L. (1994),"Fundamentals of Neural Networks: Architectures, Algorithms and Applications", Prentice Hall.

KEİTH D. Foote (2019). A brief history of machine learning. dataversity web page, Homepage, Data education, Smart Data News, Articles, & Education.

KOHONEN, T. (1987). "Int. Conf. on AI", State of the Art in Neural Computing, pp. 1-79, 1-90

MOCKENHAUPT, Andreas (2021). Maschinelles Lernen." Digitalisierung und Künstliche Intelligenz in der Produktion. Wiesbaden: Springer Vieweg.

ÖZGÜR, S. B. Algoritmalar, Yapay Zeka, Makine Öğrenmesi, Derin Öğrenme ve Uygulamaları: Beşeri Fayda Üretiminin Yazılımlar Tarafından Karşılanması. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 10(1), 1-29.

ÖZTEMEL, Ercan (2003)," Yapay Sinir Ağları, Papatya Yayıncılık", İstanbul.

SEDHAİN, S., MENON, A. K., SANNER, S., XİE, L. (2015, Mayıs). Autorec: Autoencoders meet collaborative filtering. In Proceedings of the 24th International Conference on World Wide Web (pp. 111-112). ACM

ÖZGÜR. S. B. Algoritmalar, Yapay Zeka, Makine Öğrenmesi, Derin Öğrenme ve Uygulamaları: Beşeri Fayda Üretiminin Yazılımlar Tarafından Karşılanması. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 10(1), 1-29.

ŞEN, Z. (2004). Yapay Sinir Ağları İlkeleri, Su Vakfı Yayınları, İstanbul.

TABACHNİCK, B.G. & FİDELL, L.S. (2007). Using Multivariate Statistics (5th ed.). Pearson Education, Inc. / Allyn and Bacon.

L. Deng and D. Yu, "Deep Learning: Methods and Applications," Found. Trends® Signal Process., vol. 7, no. 3–4, pp. 197–387, 2014.

Rende, F. Ş., Bütün, G., Karahan, Ş., & TÜBİTAK BİLGEM, G. (2016). Derin Öğrenme Algoritmalarında Model Testleri: Derin Testler. *Bilişim Teknolojileri Enstitüsü, TÜBİTAK BİLGEM, Gebze, Kocaeli*.

Şeker, A., Diri, B., & Balık, H. H. (2017). Derin öğrenme yöntemleri ve uygulamaları hakkında bir inceleme. *Gazi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *3*(3), 47-64.

BÖLÜM 5

KIRMA-ÖĞÜTME TESİSLERİNDE İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ (İSG) ÇALIŞMALARINDA GÜRÜLTÜ VE TOZ

Metin UÇURUM[1]

1 Prof. Dr., Bayburt Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Bayburt, Türkiye
E-mail: mucurum@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0725-9344

1. Giriş

Madencilik faaliyetlerini temelde iki başlık altında toplamak mümkündür. Bunlardan birincisi Maden İşletme olarak isimlendirilen ve madenlerin yeraltından çıkartılması işlemini gerçekleştiren çalışmalar bütünü ikincisi ise Cevher Hazırlama ismi ile anılan ve yeraltından çıkartılan cevherin işlenmesi ve değer kazandırılması olarak kabaca ifade edilebileceğimiz bilimsel esaslı çalışmaları kapsamaktadır. Maden işletme mühendisliği yeraltı madenciliği (kapalı işletme) ve yerüstü madenciliği (açık işletme) olarak iki farklı yöntemi bünyesinde barındırmakta ve toprak altı madenlerinin kazanımı bu birbirinden farklı iki teknik ve teknoloji ile sağlanmaktadır. Bu çalışmalardan kamuoyunca en iyi bilinen yeraltı madenciliğinin kömür üretimidir. Bunun da en önemli sebebi tahmin edileceği üzere yaşanan maden kazalarıdır. Ancak yeraltı işletme tekniği ile ülkemizde ve Dünya da sadece kömür üretilmemektedir kömürle birlikte birçok maden çeşidi yeraltı işletme tekniği ile ekonomiye kazandırılmaktadır.

Maden Mühendisliğinin az bilinmeyen yüzü ise Cevher Hazırlama Anabilim Dalı olarak isimlendirilen ve maden işletme teknikleri ile yeryüzüne çıkarılan cevherlerin sanayide kullanılabilir hale getirilmesi ve değerinin artırılması çalışmalarını içine alan bilim dalıdır. Cevher Hazırlama, kimya, fizik, biyoloji gibi temel alanlar ile jeoloji, makine, endüstri, enerji ve metalürji-malzeme gibi mühendislik alanlarından da yararlanan çok disiplinli bilimsel çalışmalardan oluşmaktadır. Cevher hazırlama Anabilim Dalı da kendi içerisinde Cevher Hazırlama ve Cevher Zenginleştirme olarak iki farklı bilim dalına sahiptir. Cevher Hazırlama çalışmaları içerisinde iki temel konu olup bunlar ufalama ve sınıflandırmadır. Cevher Zenginleştirme çalışma konuları ise, boyuta göre sınıflandırma ve triyaj ile zenginleştirme, özgül ağırlık farkı (gravite) ile zenginleştirme, manyetik ve elektrostatik ayırma ile zenginleştirme, flotasyon ve kimyasal zenginleştirme başlıkları altında toplanmaktadır.

Cevher Hazırlama bilim dalının temel çalışma alanları ufalama (kırma-öğütme) ve sınıflandırma (eleme-klasifikasyon) çalışmalarıdır. Cevher Hazırlama tesislerinin çalışma şekli fabrika özelliklerine haiz olup kendine özgü iş sağlığı ve güvenliği (İSG) bağlamında tehlikeler ve riskler içermektedir. Dünyada ve ülkemizde ufalama ve sınıflandırma tesisleri başta madencilik ve inşaat olmak üzere bazı temel mühendislik alanlarına hizmet etmek üzere kurulmaktadırlar. Bu tesislerde iş sağlığı ve güvenliğinin (İSG) madenciliğin ve inşaatın diğer çalışma alanlarında olduğu gibi ön plana çıkan bir olgu olduğu gerçeği vardır. Bu nedenle söz konusu tesislerde İSG adına yapılması gereken bilimsel içerikli çalışmalar söz konusu olup bu yazıda cevher hazırlama tesislerinden olan kırma-öğütme işletmelerinde dominant risklerden Gürültü ve Toz üzerinde durulacaktır.

KAYNAKÇA

[1]. Aslan, N. Cevher Hazırlama, Https://Docplayer.Biz.Tr/6890719-Cevher-Hazirlama-Doc-Dr-Nevzat-Aslan.Html (Erişim tarihi:13.09.2023)

[2]. Toraman, Ö. Y., Uçurum, M., Çayırlı, S. (2015). Kırıcı Ekipmanlar, Yeni Tasarımlar ve Kırıcı Seçimine İlişkin Bazı Kriterler, Türkiye 5. Uluslararası Maden Makinaları Sempozyumu ve Sergisi, 1-2 Ekim, Eskişehir

[3] https://www.mekaglobal.com/tr/urunler/kiricilar/ceneli-kiricilar (Erişim tarihi:13.09.2023)

[4] Yıldız, N. (2007). Cevher Hazırlama, ERTEM Basım Ankara.

[5]. https://www.gur-san.com.tr/Urunler_Titresimli-Elekler-TR.html (Erişim tarihi:29.08.2023)

[6]. https://www.nskeurope.com.tr/tr/bearings/industries/quarrying-mining-and-construction/vibrating-screen.html (Erişim tarihi:29.08.2023)

[7]. T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, BEBKA (Bursa Eskişehir Bilecik Kalkınma Ajansı), (2020). Bilecik İli Atık Doğal Taşları (Mermer) Kırma Eleme Tesisi Ön Fizibilite Raporu, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://bebka.org.tr/wp-content/uploads/2021/10/bilecik-ili-atik-dogal-taslari-mermer-kirma-eleme-tesisi-on-fizibilite-raporu2020.pdf (Erişim tarihi:13.09.2023)

[8] https://www.ersel.com/sayfalar/urun/bilyali_cubuklu_degirmen.html (Erişim tarihi: 30.08.2023)

[9] İnönü Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümü 00321 Cevher Hazırlama Laboratuvarı Öğütme Deney Föyü, https://docplayer.biz.tr/58062002-Gnonu-ungversgtesg-maden-muhendgslggg-bolumu-cevher-hazirlama-laboratuvari-l-ogutme-deney-foyu.html (Erişim tarihi:13.09.2023)

[10] https://turkish.ballmillmining.com/sale-13627885-high-weir-spiral-classifier-gravity-separation-plant-high-classifying-efficiency.html (Erişim tarihi:13/09/2023)

[11] https://dasenmining.com/tr/product/hydrocyclone/ (Erişim tarihi:13.09.2023)

[12]. Anon. a. (2010) Classifiers, http://www.bikudo.com/airclassifier (Erişim tarihi: 15.03.2010)

[13]. Toraman, Ö. Y. , Sönmez, A.T. (2012). Mikronize Öğütmede Havalı Ayırıcıların Tasarım Değişkenleri, Niğde Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 30-36.

[14] Özkan, M.O., Çiftçi, S.E., Öztürk Akbaş, A., Bozcan Postalcıoğlu, F.E., Çalışma Yaşamında Gürültü İle Mücadele Rehberi, T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.csgb.gov.tr/medias/12239/calismayasamindagurultuilemucadelerehberi.pdf (Erişim

tarihi: 16.08.2023)

[15] Çalış, Serenay, (2022). İş Sağlığı ve Güvenliğinde Ölçüm Gürültü, ISBN: 978-625-8423-96-9 Cover Design: İbrahim Kaya Ankara. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://iksadyayinevi.com/wp-content/uploads/2022/01/IS-SAGLIGI-VE-GUVENLIGINDE-OLCUM-GURULTU.pdf (Erişim Tarihi:16.09.2016)

[16] TUBİTAK, https://www.ume.tubitak.gov.tr/sites/images/ume/mesleki_gurultu_olcum_ve_raporlama-h.sezek.pdf, (Erişim tarihi: 18.01.2022)

[17]. Kürklü, G., Görhan G., Burgan, H.İ. (2013). Çalışma Hayatında Gürültünün Etkisi ve İnşaat Teknolojileri Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi, SDU International Journal of Technologic Sciences, Vol. 5, No 1, June 2013, pp. 22-35.

[18]. Stranks, J., (2005). Noise and Vibration, The Handbook of Health and Safety Practice 7.Ed:Dorset Press, Dorchester.

[19]. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, (2011). Çevre Sağlığı- Gürültü Kirliliği 850CK0036, Ankara

[20] https://www.fliqa.com/blog/icerik/kulak-koruma-secimi-ve-standartlari (Erişim tarihi: 31.08.2023)

[21]. https://www.mfaisguvenligi.com.tr/is-guvenligi-ve-sagligi/kulak-koruyucu-secimi-3.html (Erişim tarihi: 13.09.2023)

[22] https://www.igeltd.com/is-kulakligi- (Erişim tarihi**:** 02/08/2023)

[23]. Karabulut, M., (2021). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma ve Geliştirme Enstitüsü Başkanlığı (İSGÜM). Kişisel ve İşyeri Ortamı Toz Konsantrasyonu Gravimetrik Tayini. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.csgb.gov.tr/media/80072/toz-sunumu-17haziran.pdf (Erişim Tarihi:17.09.2023)

[24] Toz Teknolojisi ve Mikromeritik, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/157093/mod_resource/content/0/1_Hafta_Toz_Teknolojisi_Mikromeritik.pdf (Erişim Tarihi:11.09.2023)

[25]. https://www.okco.com.tr/toz-olcumu/ (Erişim Tarihi:07.10.2023)

[26]. Kahraman, Z., Yürüten Özdemir, K., (2022). Tozlu Çalışmalarda Meslek Hastalıkları ve Tozla Mücadele, MCBÜ Soma Meslek Yüksekokulu Teknik Bilimler Dergisi Sayı:34 Cilt: II.

[27] Kaplan, E. (2016). Tekstil Sektöründe Tozla Mücadele Rehberi". Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlık Yayınları İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara.

[28] Ural, S., Yıldırım, M., ve Anıl, M. (2002). Kömürün Mineral Madde İçeriğinin Toz Kömür Yakma Sistemindeki Rolü, Türkiye 13 Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı, Zonguldak, Türkiye

[29] Bozkurt, B., (2019). Kromun Zenginleştirme Tesis Atıklarından Geri Kazanımında Knelson Gravite Konsantratörün Etkisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

[30] Güyagüler, T., Durucan, Ş., (1986). Ocak Tozları, Yeraltı Kömür Madenciliğinde Çevre Sorunları ve Kontrol Yöntemleri seminer El Kitabı, s. 14-15.

[31] Ediz, İ. G., Beyhan, S., Yuvka, Ş. (2001). Madencilikte Tozlara Bağlı Meslek Hastalıkları. Journal of Science and Technology of Dumlupınar University , (002) , s.111-120.

[32] Baysal, F., (1979). İşyerlerinde Toz Sorunu, Türkiye Madencilik Bilimsel ve Teknik 6. Kongresi, s.8-5/8-8, Ankara.

[33] Ediz, İ. , Beyhan, S., Yuvka, Ş. (2001). Madencilikte Toz Kaynakları ve Kontrolü. Journal of Science and Technology of Dumlupınar University, 002, s.121-132.

[34] Vutukuri, V.S., Lama, R.D., (1986). Dusts in Mine Air and Its Control. Environmental Engineering In Mines, Cambridge University Press, Cambridge, pp. 163.

[35] Walli, R.A., (1982). Mine Dusts. Mine Ventilation and Air Conditioning, pp. 87-91.

[36] Güyagüler, T., (1992). Tozun Önemi, Meslek Hastalıkları ve Toz Yönetmeliği", ODTÜ Maden Mühendisliği Bölümü, Ankara.

[37] Ç.S.G.B. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) (2016). İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Tekstil Sektöründe Tozla Mücadele Rehberi, Bakanlık Yayın No: 58, ISBN: 978-975-455-262-1 Ankara

[38] http://teknofilter.com/blog/kirma-ogutme-eleme-toz-kontrolu/. (Erişim Tarihi: 03/08/2023).

[39]. Ç.S.G.B. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) (2016). İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Çimento Sektöründe Tozla Mücadele Rehberi, Bakanlık Yayın No: 57 ISBN: 978-975-455-264-5 Ankara.

[40] https://www.ekipmandeposu.com/blog/toz-maskesi-standartlari/ (Erişim Tarihi: 03/08/2023)

[41] Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Tozla Mücadeleyle İlgili Yönetmelik, (1990). Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Resmi Gazete, Sayı: 20635, 12-14 s.

[42] http://www.donusumakademi.com/guncel-mevzuat/page/17/ (Erişim Tarihi: 10/10/2023).

BÖLÜM 6

ET ÜRÜNLERİNDE NİTRAT/NİTRİT KAYNAĞI OLARAK DOĞAL KÜRLEME MADDELERİ

Zeynep Feyza YILMAZ ORAL[1]

1 Öğretim Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Gıda Teknolojisi Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye. ORCID NO: 0000-0002-6295-0509, email: zeynep.yilmaz@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Et içerdiği yüksek biyolojik değerlikli proteini, B grubu vitaminleri, demir ve çinko gibi mineral maddeleri ile insan beslenmesinde önemli rol oynayan bir gıda maddesidir. Besin maddelerince zengin olmasının yanı sıra et, mikroorganizmaların gelişimi için uygun pH ve a_w değerlerine de sahiptir (Gökalp ve ark., 2012; Pereira & Vicente, 2013). Kolay bozulabilir bir gıda maddesi olan et, soğutma ve dondurma uygulanarak taze halde muhafaza edilebildiği gibi ısıl işlem, tütsüleme, kurutma ve kürleme gibi teknolojik işlemlerin bir veya birkaçı uygulanarak da muhafaza edilebilmektedir. Kürleme, etin tuz (sodyum klorür, NaCl) ile birlikte nitrat, nitrit veya nitrat/nitrit ile muamele edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Gökalp ve ark., 2012).

Et ürünleri taze işlenmiş et ürünleri, fermente sosisler, emülsifiye et ürünleri, pişirilmiş sosisler, parça halde işlenen çiğ ya da pişirilmiş et ürünleri olarak sınıflandırılmaktadır. Taze işlenmiş et ürünlerinde kürleme işlemi uygulanmazken, fermente sosisler grubunda yer alan sucuk, ısıl işlem görmüş sucuk, salami, pepperoni ve chorizo gibi kuru ve yarı kuru fermente sosisler ile Mettwurst, sobrasada ve teewurst gibi fermente sosisler ürün tipine göre nitrit ve/veya nitrat ile kür edilmektedir (Kaya ve Kaban, 2010). Fermente sosisler için Kuzey Avrupa'da nitrit kürleme ajanı olarak kullanılırken, Güney Avrupa'da ise kürleme ajanı olarak daha ziyade nitrattan yararlanılmaktadır. Genellikle uzun bir olgunlaştırma süresine sahip fermente sosislerde nitrat, kısa süreli olgunlaştırma periyoduna sahip ürünlerde ise nitrit kullanılmaktadır (Lücke, 1998; Kaya ve Kaban, 2019). Kür edilmiş et ürünleri grubunda yer alan frankfurter, hot dog, wiener gibi emülsifiye et ürünlerinde ise kürleme ajanı olarak nitrit formülasyona girmektedir (Kaban ve Kaya, 2010; Honikel, 2008). Pastırma ve benzeri parça halde işlenen kür edilmiş kurutulmuş/olgunlaştırılmış et ürünlerinde de kürleme amacıyla nitrat ve/veya nitrite yer verilmektedir (Gökalp ve ark., 2012). Düşük sıcaklıklarda gerçekleştirilen kürleme işlemi ürün tipine bağlı olarak birkaç günden birkaç aya kadar çıkabilmektedir. Ayrıca bu ürünlerin üretim süresi pastırmada olduğu gibi bir ay kadar sürebildiği gibi diğer bazı ürünlerde iki yıla kadar uzanabilmektedir. Bu ürünlerde genellikle kuru kürleme uygulanmakla birlikte endüstride yaş kürleme yöntemine de başvurulmaktadır (Kaya ve Kaban, 2010). Bununla birlikte parma ham, jamon serrano, jamon savoie gibi geleneksel ürünler sadece tuz kullanılarak üretilmektedir (Kaya ve Kaban, 2010). Pişmiş jambon gibi parça halde işlenen kür edilmiş pişirilmiş et ürünlerinde de kürleme ajanı olarak nitrit kullanılmaktadır. Bu ürünlerde kürleme yöntemi olarak genellikle yaş kürleme yöntemi uygulanmaktadır (Heinz & Hautzinger, 2007; Kaban ve Kaya, 2010).

Etin tuz ile muhafaza edilmesi eski çağlara kadar uzanmaktadır. Kürleme işlemi ise 19. yüzyılda potasyum nitrat (KNO_3) ile kontamine tuzun

KAYNAKLAR

Alahakoon, A.U., Jayasena, D.D., Ramachandra, S. & Jo, C. (2015). Alternatives to nitrite in processed meat: Up to date. *Trends in Food Science and Technology, 45* (1), 37-49.

Anonim, (2013). Türk Gıda Kodeksi Gıda Katkı Maddeleri Yönetmeliği. Sayı: 28693, Ankara.

Anonim, (2019). Türk Gıda Kodeksi Et, Hazırlanmış Et Karışımları ve Et Ürünleri Tebliği, Sayı. 30670, Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara.

Anonymous, (2006). Directive 2006/52/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 amending Directive 95/2/EC on food additives other than colours and sweeteners and Directive 95/35/EC on sweeteners for use in foodstuffs. O.J., L204.

Babaoğlu, A. S. & Karakaya, M. (2022). Investigation of the quality characteristics of naturally cured sucuks with dill, spinach and Swiss chard powders during refrigerated storage. *Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences, 36*(1), 98-104.

Choi, Y. S., Kim, T. K., Jeon, K. H., Park, J. D., Kim, H. W., Hwang, K. E. & Kim, Y. B. (2017). Effects of pre-converted nitrite from red beet and ascorbic acid on quality characteristics in meat emulsions. *Korean Journal for Food Science of Animal Resources, 37*(2), 288.

Dalzini, E., Merigo, D., Caproli, A., Monastero, P., Cosciani-Cunico, E., Losio, M.N. & Daminelli, P. (2022). Inactivation of *Listeria monocytogenes* and *Salmonella* spp. in Milano-type salami made with alternative formulations to the use of synthetic nitrates/nitrites. *Microorganisms, 10* (3), 562.

Eisinaitė, V., Tamkutė, L., Vinauskienė, R. & Leskauskaitė, D. (2020). Freeze-dried celery as an indirect source of nitrate in cold-smoked sausages: Effect on safety and color formation. *LWT Food Science and Technology, 129*, 109586.

Ferysiuk, K. & Wójciak, K.M. (2020). Reduction of nitrite in meat products through the application of various plant-based ingredients. *Antioxidants, 9*(8), 711.

Flores, M. & Toldrá, F. (2021). Chemistry, safety, and regulatory considerations in the use of nitrite and nitrate from natural origin in meat products-Invited review. *Meat Science, 171*, 108272.

Gassara, F., Kouassi, A.P., Brar, S.K., Belkacemi, K. (2016). Green alternatives to nitrates and nitrites in meat-based products– A Review. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 56*, 2133-2148.

Golden, M. C., McDonnell, L. M., Sheehan, V., Sindelar, J. J. & Glass, K. A. (2014). Inhibition of *Listeria monocytogenes* in deli-style Turkey breast formulated with cultured celery powder and/or cultured sugar–vinegar blend during storage at 4 ˚C. *Journal of Food Protection, 77*(10), 1787–1793.

Gökalp, H.Y., Kaya, M. ve Zorba, Ö. (2012). Et Ürünleri İşleme Mühendisliği Atatürk Üniversitesi Yayın No:786, Ziraat Fak. Yayın No: 320, Ders Kitapları Serisi No:70, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum.

Heinz, G. & Hautzinger, P. (2007). Meat Processing Technology. FAO, RAP Publication 2007/20, Bangkok.

Honikel K.O. (2008). The use and control of nitrate and nitrite for the processing of meat products. *Meat Science, 78*(1-2), 68-76.

Horsch, A. M., Sebranek, J. G., Dickson, J. S., Niebuhr, S. E., Larson, E. M., Lavieri, N. A. & Wilson, L. A. (2014). The effect of pH and nitrite concentration on the antimicrobial impact of celery juice concentrate compared with conventional sodium nitrite on *Listeria monocytogenes*. *Meat Science*, *96*(1), 400-407.

Hwang, K. E., Kim, T. K., Kim, H. W., Oh, N. S., Kim, Y. B., Jeon, K. H. & Choi, Y. S. (2017). Effect of fermented red beet extracts on the shelf stability of low-salt frankfurters. *Food Science and Biotechnology, 26*, 929-936.

Işıksal, S. (2021). Sucuk üretiminde bitkisel kaynaklı nitrat kullanımı. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara.

Jo, K., Lee, S., Yong, H. I., Choi, Y. S. & Jung, S. (2020). Nitrite sources for cured meat products. *LWT Food Science and Technology, 129*, 109583.

Kaban, G. ve Kaya, M. (2010). Et Ürünleri Teknolojisi-2. Et ve Et Ürünlerinin Kalite Kontrolü. Ed: Merih KIVANÇ, ss. 44-61, ISBN: 978-975-06-0763-9, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kaban, G., Kaya, M. & Lücke, F. K. (2010). The Effect of *Lactobacillus sakei* on the behavior of *Listeria monocytogenes* on sliced Bologna-type sausages. *Journal of Food Safety, 30*(4), 889-901.

Kaya, M. ve Kaban, G. (2010). Et Ürünleri Teknolojisi-1. Et ve Et Ürünlerinin Kalite Kontrolü. Ed: Merih KIVANÇ, ss. 24-42, ISBN: 978-975-06-0763-9, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Kaya, M. ve Kaban, G. (2019). Fermente Et Ürünleri. Gıda Biyoteknolojisi. Ed: Necla ARAN, ss.157- 195, 7. Basım, ISBN: 978-605-133-134-8, Nobel Yayıncılık, İstanbul.

Kim, T. K., Hwang, K. E., Song, D. H., Ham, Y. K., Kim, Y. B., Paik, H. D. & Choi, Y. S. (2019). Effects of natural nitrite source from Swiss chard on quality characteristics of cured pork loin. *Asian-Australasian Journal of Animal Sciences, 32*(12), 1933.

Kim, T. K., Kim, Y. B., Jeon, K. H., Park, J. D., Sung, J. M., Choi, H. W. & Choi, Y. S. (2017). Effect of fermented spinach as sources of pre-converted nitrite on color development of cured pork loin. *Korean Journal for Food Science of Animal Resources, 37*(1), 105.

King, A. M., Glass, K. A., Milkowski, A. L. & Sindelar, J. J. (2015). Comparison of the effect of curing ingredients derived from purified and natural sources

on inhibition of *Clostridium perfringens* outgrowth during cooling of deli-style turkey breast. *Journal of Food Protection, 78*(8), 1527-1535.

Krause, B. L. (2009). Incubation of curing brines for the production of ready-to-eat uncured ham. Iowa State University Capstones, Theses and Dissertations, Ames.

Lücke, F. K. (1998). Fermented sausages. pp. 441-483. In: Microbiology of Fermented Foods. Volume 2, Eds. B. J. B. Wood. Blackie Academic and Professional, London.

Myers K, Cannon, J., Montoya, D., Dickson, J. Lonergan, S. & Sebranek, J. (2013). Effects of high hydrostatic pressure and varying concentrations of sodium nitrite from traditional and vegetable-based sources on the growth of Listeria monocytogenes on ready-to-eat (RTE) sliced ham. *Meat Science*, 9469–76.

Ozaki, M. M., Munekata, P. E., Jacinto-Valderrama, R. A., Efraim, P., Pateiro, M., Lorenzo, J. M. & Pollonio, M. A. R. (2021). Beetroot and radish powders as natural nitrite source for fermented dry sausages. *Meat Science, 171*, 108275.

Öztürk, B., Serdaroğlu, M. ve Ergezer, H. (2015). Et ve et ürünlerinde nitrit-nitrat; kullanım avantajları, yasal sınırlamalar ve güncel alternatif yaklaşımlar. *Akademik Gıda, 13*(3), 257-264.

Öztürk-Kerimoğlu, B., & Serdaroğlu, M. (2020). Residual nitrite content of heat-treated sucuk as affected by chard powder incorporation and processing. *Gıda/The Journal of Food, 45*, 825-835.

Pereira, P. M. D. C. C., & Vicente, A. F. D. R. B. (2013). Meat nutritional composition and nutritive role in the human diet. *Meat Science, 93*(3), 586-592.

Riel, G., Boulaaba, A., Popp, J. & Klein, G. (2017). Effects of parsley extract powder as an alternative for the direct addition of sodium nitrite in the production of mortadellatype sausages–Impact on microbiological, physicochemical and sensory aspects. *Meat Science, 131*, 166–1.

Sallan, S., Yılmaz Oral, Z. F. & Kaya, M. (2023). A Review on the role of lactic acid bacteria in the formation and reduction of volatile nitrosamines in fermented sausages. *Foods, 12*(4), 702.

Schopfer, B., Mitrenga, S., Boulaaba, A., Roolfs, K., Plötz, M., & Becker, A. (2022). Red beet and Swiss chard juice extract as natural nitrate sources for the production of alternatively-cured emulsion-type sausages. *Meat Science, 188*, 108780.

Sebranek, J. G. & Bacus, J. N. (2007). Cured meat products without direct addition of nitrate or nitrite: what are the issues?. *Meat Science, 77*(1), 136-147.

Sebranek, J.G. (2009). Basic Curing Ingredients. In: Ingredients in Meat Products. Ed. Tarte, R., pp:1-24, NY:Springer, New York.

Shin, D. M., Hwang, K. E., Lee, C. W., Kim, T. K., Park, Y. S. & Han, S. G. (2017).

Effect of Swiss chard (Beta vulgaris var. cicla) as nitrite replacement on color stability and shelf-life of cooked pork patties during refrigerated storage. *Korean Journal for Food Science of Animal Resources, 37*(3), 418.

Sindelar, J. J., Cordray, J. C., Sebranek, J. G., Love, J. A. & Ahn, D. U. (2007a). Effects of vegetable juice powder concentration and storage time on some chemical and sensory quality attributes of uncured, emulsified cooked sausages. *Journal of Food Science, 72*(5), 324-332.

Sindelar, J. J., Cordray, J. C., Sebranek, J. G., Love, J. A. & Ahn, D. U. (2007b). Effects of varying levels of vegetable juice powder and incubation time on color, residual nitrate and nitrite, pigment, pH, and trained sensory attributes of ready-to-eat uncured ham. *Journal of Food Science, 72*(6), S388-S395.

Sucu, C. & Turp, G. Y. (2018). The investigation of the use of beetroot powder in Turkish fermented beef sausage (sucuk) as nitrite alternative. *Meat Science, 140*, 158-166.

Sullivan, G. A., Jackson-Davis, A. L., Niebuhr, S. E., Xi, Y., Schrader, K. D., Sebranek, J. G. & Dickson, J. S. (2012a). Inhibition of Listeria monocytogenes using natural antimicrobials in no-nitrate-or-nitrite added ham. *Journal of Food Protection, 75*, 1071–1076.

Sullivan, G. A., Jackson-Davis, A. L., Schrader, K. D., Xi, Y., Kulchaiyawat, C., Sebranek, J. G. & Dickson, J. S. (2012b). Survey of naturally and conventionally cured commercial frankfurters, ham, and bacon for physio-chemical characteristics that affect bacterial growth. *Meat Science, 92*(4), 808-815.

Yıldız Turp, G. ve Avcı, T. (2022). Et ürünlerinde nitrit kullanımını azaltma yöntemlerinde güncel yaklaşımlar ve sanayiye aktarılma potansiyelleri. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 10*(3), 475-488.

Yılmaz Oral, Z.F. (2022). Kereviz tozu kullanımının ısıl işlem görmüş sucukta nitrozamin oluşumuna ve ürün özelliklerine etkisi. Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Yong, H.I., Kim, T.K., Choi, H.D., Jang, H.W., Jung, S. & Choi, Y.S. (2021). Clean label meat technology: Pre-converted nitrite as a natural curing. *Food Science of Animal Resources, 41* (2), 173.

BÖLÜM 7

BİNAURAL VURUŞ KULLANILARAK DİKKAT VE RAHATLIK SEVİYESİNİN ELEKTROENSEFALOGRAFİ CİHAZI ÖLÇÜMÜYLE TESPİTİ

Mehmet Üsame KARAOSMAN[1],
Firdevs Banu ÖZDEMİR[2]

1 Öğr. Gör., Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Simav Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Simav-Kütahya, Türkiye (ORCID: 0000-0002-8786-8317) email: mehmetusame.karaosman@ksbu.edu.tr
2 Öğr. Gör. Dr., Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Simav Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Simav-Kütahya, Türkiye (ORCID: 0000-0002-7935-2062) email: firdevsbanu.ozdemir@ksbu.edu.tr

1.Giriş

Her iki kulağa farklı frekanslarda ses sırasıyla verildiği zaman beyin iki sinyali bütünleştirir ve üçüncü bir ses hissi üretir. Üretilen bu ses Binaural vuruş olarak adlandırılmaktadır [1]. Heinrich Wilhelm Dove tarafından 1839 yılında bulunmuştur. Binaural ses beyin dalgalarını etkileme özelliği bulunan ritimlerdir. Bu teknikle alfa, theta, beta, delta ve gama frekanslı beyin dalgaları oluşmaktadır. Beyin dalgaları saniyedeki dalga boyu veya hertz (Hz) cinsinden bir salınım hızına sahiptir. Örneğin sol kulağa 74 Hz'lik bir ton ve sağ kulağa 76 Hz'lik bir ton çalarsak, beyin 2 Hz frekanslı bir binaural vuruş algılamış olacaktır. Sinüs dalgalarının yakındaki frekanslarla üst üste binmesiyle işitsel vuruş uyaranları oluşur ve bunlar genlik modülasyonlu sinyallerdir. Şekil 1'de gösterildiği gibi Monaural (Tek sesli vuruşlar) ve Binaural vuruş olarak iki temel yaklaşımla incelenmiştir. İki akustik dalganın fiziksel süperpozisyonundan Tek sesli vuruşlar oluşur. Örneğin, frekansları 440 ve 480 Hz olan iki sinüs dalgasının üst üste binmesi, taşıyıcı frekansı 460 Hz olan ve genliği 40 Hz oranında modüle edilen bir bileşik sinüs dalgası üretir. Binaural vuruşlarda, bir sinüs dalgası (örneğin 440 Hz) sol kulağa, diğer sinüs dalgası (örneğin 480 Hz) sağ kulağa verildiğinde gerçekte (yani fiziksel) bir süperpozisyonun olmamasına rağmen, aynı zamanda genlik modülasyonlu bir tonun (örn. 40 Hz modülasyon) binaural vuruş frekansının subjektif algılanmasına yol açmaktadır [2].

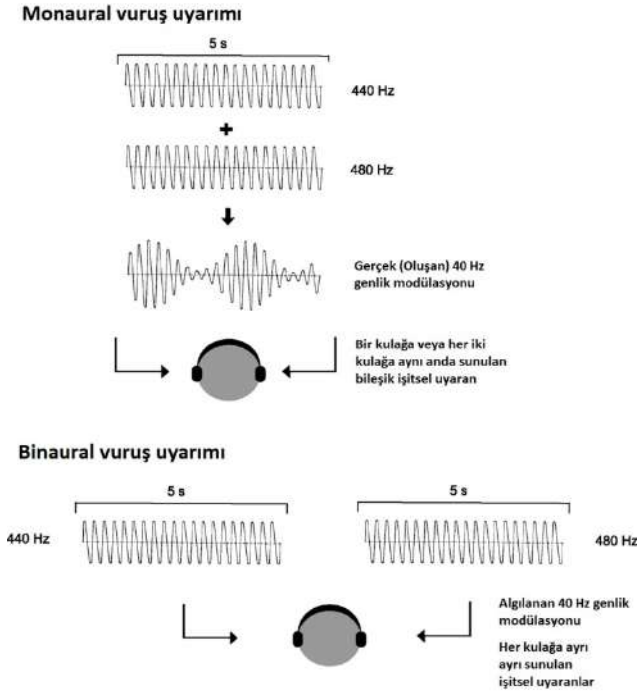

Şekil *1. Mono ve Binaural Vuruşların Uygulanması [2]*

Kaynaklar

[1] Gao, X., Cao, H., Ming, D., Qi, H., Wang, X., Wang, X., ... & Zhou, P. (2014). Analysis of EEG activity in response to binaural beats with different frequencies. International Journal of Psychophysiology, 94(3), 399-406.

[2] Becher, A. K., Höhne, M., Axmacher, N., Chaieb, L., Elger, C. E., & Fell, J. (2015). Intracranial electroencephalography power and phase synchronization changes during monaural and binaural beat stimulation. European Journal of Neuroscience, 41(2), 254-263.

[3] Padmanabhan, R., Hildreth, A. J., & Laws, D. (2005). A prospective, randomised, controlled study examining binaural beat audio and pre-operative anxiety in patients undergoing general anaesthesia for day case surgery. Anaesthesia, 60(9), 874-877.

[4] Kennerly, R. C. (1994). an Empirical Investigation into the effect of Beta Frequency Binaural-beat Audio Signals on 4 Measures of Human Memory. Department of Psychology, West Georgia College, Carrolton, Georgia.

[5] David, J. B., Naftali, A., & Katz, A. (2010). Tinntrain: A multifactorial treatment for tinnitus using binaural beats. The Hearing Journal, 63(11), 25-26.

[6] Brady, B., & Stevens, L. (2000). Binaural-beat induced theta EEG activity and hypnotic susceptibility. American Journal of Clinical Hypnosis, 43(1), 53-69.

[7] Morris, S. E. (1996). Music and Hemi-Sync in the treatment of children with developmental disabilities. Open Ear, 2, 14-17.

[8] Chaieb, L., Wilpert, E. C., Reber, T. P., & Fell, J. (2015). Auditory beat stimulation and its effects on cognition and mood states. Frontiers in psychiatry, 6, 70.

[9] Schwarz, D. W., & Taylor, P. J. C. N. (2005). Human auditory steady state responses to binaural and monaural beats. *Clinical Neurophysiology*, *116*(3), 658-668.

[10] Blauert, J. (1997). Spatial hearing: the psychophysics of human sound localization. MIT press.

[11] Tsilfidis, A., Westermann, A., Buchholz, J. M., Georganti, E., & Mourjopoulos, J. (2013). Binaural dereverberation. The technology of binaural listening, 359-396.

[12] Putra, M. B. P. (2022). Binaural Beat of Bringbrung Music. JOMANTARA, 2(1), 46-53.

[13] Palva, S., & Palva, J. M. (2007). New vistas for α-frequency band oscillations. Trends in neurosciences, 30(4), 150-158.

[14] Desai, R., Tailor, A., & Bhatt, T. (2015). Effects of yoga on brain waves and structural activation: A review. Complementary therapies in clinical practice, 21(2), 112-118.

[15] Ray, W. J., & Cole, H. W. (1985). EEG alpha activity reflects attentional demands, and beta activity reflects emotional and cognitive processes. Science, 228(4700), 750-752.

[16] Overman, A. A., Hoge, J., Dale, J. A., Cross, J. D., & Chien, A. (2003). EEG alpha desynchronization in musicians and nonmusicians in response to changes in melody, tempo, and key in classical music. Perceptual and motor skills, 97(2), 519-532.

[17] Gitmez M; Aydilek İ B, Gümüşçü A, 2019, İstatistik Kutusu Grafik Yöntemi ve Aykırı Değerlerin Meta Sezgisel Algoritmalarla Belirlenmesi, 1. Uluslararası Bilişim ve Yazılım Mühendisliği Konferansı (UBMYK), 6-7 Kasım 2019, Ankara.

BÖLÜM 8

ATIKSU ARITIMINDA MANYETİK İYONLAR İLE ADSORPSİYON UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

Ahmet AKBURAK[1], Murat SOLAK[2], Mehmet KILIÇ[3]

1 Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Mühendisliği ABD Or-cid: 0000-0003-1321-4641
2 Dr. Öğr. Üyesi Düzce Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü Orcid: 0000-0003-1542-1599
3 Prof. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümü Orcid: 0000-0002-1050-6430

1. GİRİŞ

Artan dünya nüfusunun ihtiyaçlarını karşılamak için gelişen endüstriyel faaliyetler sonucu su kullanım miktarları artarken bu süreç atıksu oluşumunu da artırmıştır. Suyun sürdürülebilirliği açısından atıksuların arıtılarak üretim süreçlerinde tekrar kullanımı veya arıtıldıktan sonra su döngüsüne sorunsuz şekilde dahil edilmesi son derece önemlidir. Atıksular fiziksel, kimyasal ve biyolojik olmak üzere, mevcut karakterizasyonuna bağlı olarak çeşitli prosesler kullanılmaktadır. Atıksudan kirleticilerin gideriminde etkin bir şekilde kullanılan adsorpsiyon prosesi ile organik ve inorganik maddeler uzaklaştırılabilmektedir. Süreç, fiziksel ve kimyasal bağlar yoluyla gözenekli bir yapının yüzeyinde tutulması şeklinde gerçekleşir (Foo ve Hameed, 2009). Tasarımı oldukça basit, temininde kolaylık sunan ve üretim maliyeti düşük olan aktif karbon, adsopsiyon süreçlerine sık kullanılan bir adsorbandır. Adsorpsiyon, atıksu arıtımında etkili ve temel bir yaklaşım olarak kabul edilir (Kurniawan, Lo ve Chan, 2006). Genel olarak; doğal malzemeler, geliştirilmiş doğal malzemeler (örn. aktif karbon), reçineler, zeolitler, tarımsal ve endüstriyel atıklar ve yan ürünler, biyolojik adsorbanlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Bir adsorbantta aranabilecek en önemli özelliklerden biri, yüksek yüzey alanı, daha iyi ve daha hızlı kirlilik gidermeye yol açan yüksek gözenekli yapıdır (Dąbrowski, 2001).

Adsorpsiyon proseslerin kullanılan yeni adsorbantlardan biri de manyetik iyonlardır. Bu sistem, su arıtım süreçlerinde baskın bir konuma sahiptir ve manyetik alan prosesi ile ileriye dönük bir öneme sahiptir. Manyetik malzemeler, geri dönüşüm için etkili bir strateji olan adsorbanları ayırmak için her zaman yardımcı yöntem olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte manyetik alan adsorpsiyon sürecini ve performansını belirleyecek bir etkiye sahiptir. Prosesin diğer parametreleriyle ele alındığında, saflaştırma işlemlerinde verimliliği iyileştirdiği belirlenmiştir (Ambashta ve Sillanpää, 2010).

Manyetik alan prosesleri, kullanım kolaylığı, ulaşılabilirliği, verimliliği, düşük ekonomik maliyeti, çevre dostu olması sebebiyle su arıtımında oldukça umut vericidir (Ambashta ve Sillanpää, 2010; Zaidi, Sohaili, Muda ve Sillanpää, 2014). Adsorpsiyon prosesini kontrol etmek, belirli bir aşamada adsorpsiyon sürecini geliştirmek veya belirli kirleticilerin adsorpsiyonunu seçici olarak arttırmak için manyetik alanı oluşturmak, mevcut araştırmaların ortak sorunudur. Manyetik alan, çözücülerin fiziksel ve kimyasal özelliklerini, adsorbanların yapısını ve adsorbantın kütle transfer hızını vb. etkileyerek adsorpsiyon performansını arttırdığı bilinmektedir. Bu sebeple, manyetik alanların adsorpsiyon prosesi üzerindeki olası etkilerini açıklamak için birçok mekanizma mevcuttur.

5. REFERANSLAR

Ai, L., Zhang, C. ve Chen, Z. (2011). Removal of methylene blue from aqueous solution by a solvothermal-synthesized graphene/magnetite composite. *Journal of Hazardous Materials*, *192*(3), 1515–1524. doi:10.1016/j.jhazmat.2011.06.068

Akin, I., Arslan, G., Tor, A., Ersoz, M. ve Cengeloglu, Y. (2012). Arsenic(V) removal from underground water by magnetic nanoparticles synthesized from waste red mud. *Journal of Hazardous Materials*, *235–236*, 62–68. doi:10.1016/j.jhazmat.2012.06.024

Ambashta, R. D. ve Sillanpää, M. (2010). Water purification using magnetic assistance: A review. *Journal of Hazardous Materials*, *180*(1–3), 38–49. doi:10.1016/j.jhazmat.2010.04.105

Baral, A. ve Engelken, R. D. (2002). Chromium-based regulations and greening in metal finishing industries in the USA. *Environmental Science and Policy*, *5*(2), 121–133. doi:10.1016/S1462-9011(02)00028-X

Bée, A., Talbot, D., Abramson, S. ve Dupuis, V. (2011). Magnetic alginate beads for Pb(II) ions removal from wastewater. *Journal of Colloid and Interface Science*, *362*(2), 486–492. doi:10.1016/j.jcis.2011.06.036

Bel'chinskaya, L. I., Khodosova, N. A. ve Bityutskaya, L. A. (2009). Adsorption of formaldehyde at mineral nanoporous sorbents exposed to a pulse magnetic field. *Protection of Metals and Physical Chemistry of Surfaces*, *45*(2), 203–206. doi:10.1134/S2070205109020130

Bhaumik, M., Leswifi, T. Y., Maity, A., Srinivasu, V. V. ve Onyango, M. S. (2011). Removal of fluoride from aqueous solution by polypyrrole/F3O4 magnetic nanocomposite. *Journal of Hazardous Materials*, *186*(1), 150–159. doi:10.1016/j.jhazmat.2010.10.098

Busch, K. W., Busch, M. A., Darling, R. E., Maggard, S. ve Kubala, S. W. (1997). Design of a test loop for the evaluation of magnetic water treatment devices. *Process Safety and Environmental Protection*, *75*(2), 105–114. doi:10.1205/095758297528878

Chai, L., Wang, Y., Zhao, N., Yang, W. ve You, X. (2013). Sulfate-doped Fe3O4/Al2O3 nanoparticles as a novel adsorbent for fluoride removal from drinking water. *Water Research*, *47*(12), 4040–4049. doi:10.1016/j.watres.2013.02.057

Chen, B., Cao, Y., Zhao, H., Long, F., Feng, X., Li, J. ve Pan, X. (2020). A novel Fe3+-stabilized magnetic polydopamine composite for enhanced selective adsorption and separation of Methylene blue from complex wastewater. *Journal of Hazardous Materials*, *392*(February), 122263. doi:10.1016/j.jhazmat.2020.122263

Chen, H., Chu, P. K., He, J., Hu, T. ve Yang, M. (2011). Porous magnetic manganese oxide nanostructures: Synthesis and their application in water treatment.

Journal of Colloid and Interface Science, *359*(1), 68–74. doi:10.1016/j.jcis.2011.03.089

Chen, R., Zhi, C., Yang, H., Bando, Y., Zhang, Z., Sugiur, N. ve Golberg, D. (2011). Arsenic (V) adsorption on Fe3O4 nanoparticle-coated boron nitride nanotubes. *Journal of Colloid and Interface Science*, *359*(1), 261–268. doi:10.1016/j.jcis.2011.02.071

Dąbrowski, A. (2001). Adsorption - From theory to practice. *Advances in Colloid and Interface Science*, *93*(1–3), 135–224. doi:10.1016/S0001-8686(00)00082-8

Dong, C., Chen, W., Liu, C., Liu, Y. ve Liu, H. (2014). Synthesis of magnetic chitosan nanoparticle and its adsorption property for humic acid from aqueous solution. *Colloids and Surfaces A: Physicochemical and Engineering Aspects*, *446*, 179–189. doi:10.1016/j.colsurfa.2014.01.069

Duan, J., Liu, R., Chen, T., Zhang, B. ve Liu, J. (2012). Halloysite nanotube-Fe 3O 4 composite for removal of methyl violet from aqueous solutions. *Desalination*, *293*, 46–52. doi:10.1016/j.desal.2012.02.022

Fan, L., Luo, C., Sun, M., Li, X., Lu, F. ve Qiu, H. (2012). Preparation of novel magnetic chitosan/graphene oxide composite as effective adsorbents toward methylene blue. *Bioresource Technology*, *114*, 703–706. doi:10.1016/j.biortech.2012.02.067

Fan, L., Luo, C., Sun, M., Li, X. ve Qiu, H. (2013). Highly selective adsorption of lead ions by water-dispersible magnetic chitosan/graphene oxide composites. *Colloids and Surfaces B: Biointerfaces*, *103*, 523–529. doi:10.1016/j.colsurfb.2012.11.006

Faulconer, E. K., von Reitzenstein, N. V. H. ve Mazyck, D. W. (2012). Optimization of magnetic powdered activated carbon for aqueous Hg(II) removal and magnetic recovery. *Journal of Hazardous Materials*, *199–200*, 9–14. doi:10.1016/j.jhazmat.2011.10.023

Feng, L., Cao, M., Ma, X., Zhu, Y. ve Hu, C. (2012). Superparamagnetic high-surface-area Fe 3O 4 nanoparticles as adsorbents for arsenic removal. *Journal of Hazardous Materials*, *217–218*, 439–446. doi:10.1016/j.jhazmat.2012.03.073

Figueira, P., Lopes, C. B., Daniel-da-Silva, A. L., Pereira, E., Duarte, A. C. ve Trindade, T. (2011). Removal of mercury (II) by dithiocarbamate surface functionalized magnetite particles: Application to synthetic and natural spiked waters. *Water Research*, *45*(17), 5773–5784. doi:10.1016/j.watres.2011.08.057

Foo, K. Y. ve Hameed, B. H. (2009). A short review of activated carbon assisted electrosorption process: An overview, current stage and future prospects. *Journal of Hazardous Materials*, *170*(2–3), 552–559. doi:10.1016/j.jhazmat.2009.05.057

Gokon, N., Shimada, A., Kaneko, H., Tamaura, Y., Ito, K. ve Ohara, T. (2002).

Magnetic coagulation and reaction rate for the aqueous ferrite formation reaction. *Journal of Magnetism and Magnetic Materials*, *238*(1), 47–55. doi:10.1016/S0304-8853(01)00703-X

Hakami, O., Zhang, Y. ve Banks, C. J. (2012). Thiol-functionalised mesoporous silica-coated magnetite nanoparticles for high efficiency removal and recovery of Hg from water. *Water Research*, *46*(12), 3913–3922. doi:10.1016/j.watres.2012.04.032

Hu, X. J., Liu, Y. G., Wang, H., Chen, A. W., Zeng, G. M., Liu, S. M., … Liu, S. H. (2013). Removal of Cu(II) ions from aqueous solution using sulfonated magnetic graphene oxide composite. *Separation and Purification Technology*, *108*, 189–195. doi:10.1016/j.seppur.2013.02.011

Idris, A., Ismail, N. S. M., Hassan, N., Misran, E. ve Ngomsik, A. F. (2012). Synthesis of magnetic alginate beads based on maghemite nanoparticles for Pb(II) removal in aqueous solution. *Journal of Industrial and Engineering Chemistry*, *18*(5), 1582–1589. doi:10.1016/j.jiec.2012.02.018

Inaba, T., Kobayashi, E., Suwazono, Y., Uetani, M., Oishi, M., Nakagawa, H. ve Nogawa, K. (2005). Estimation of cumulative cadmium intake causing Itai-itai disease. *Toxicology Letters*, *159*(2), 192–201. doi:10.1016/j.toxlet.2005.05.011

Ishiwata, T., Miura, O., Hosomi, K., Shimizu, K., Ito, D. ve Yoda, Y. (2010). Removal and recovery of phosphorus in wastewater by superconducting High Gradient Magnetic Separation with ferromagnetic adsorbent. *Physica C: Superconductivity and its Applications*, *470*(20), 1818–1821. doi:10.1016/j.physc.2010.05.214

Jiang, W., Pelaez, M., Dionysiou, D. D., Entezari, M. H., Tsoutsou, D. ve O'Shea, K. (2013). Chromium(VI) removal by maghemite nanoparticles. *Chemical Engineering Journal*, *222*, 527–533. doi:10.1016/j.cej.2013.02.049

Jin, Y., Liu, F., Tong, M. ve Hou, Y. (2012). Removal of arsenate by cetyltrimethylammonium bromide modified magnetic nanoparticles. *Journal of Hazardous Materials*, *227–228*, 461–468. doi:10.1016/j.jhazmat.2012.05.004

Kilianová, M., Prucek, R., Filip, J., Kolařík, J., Kvítek, L., Panáček, A., … Zbořil, R. (2013). Remarkable efficiency of ultrafine superparamagnetic iron(III) oxide nanoparticles toward arsenate removal from aqueous environment. *Chemosphere*, *93*(11), 2690–2697. doi:10.1016/j.chemosphere.2013.08.071

Krzemieniewski, M., Dębowski, M., Janczukowicz, W. ve Pesta, J. (2003). Effect of sludge conditioning by chemical methods with magnetic field application. *Polish Journal of Environmental Studies*, *12*(5), 595–605.

Kuang, S. P., Wang, Z. Z., Liu, J. ve Wu, Z. C. (2013). Preparation of triethylene-tetramine grafted magnetic chitosan for adsorption of Pb(II) ion from aqueous solutions. *Journal of Hazardous Materials*, *260*, 210–219. doi:10.1016/j.jhazmat.2013.05.019

Kurniawan, T. A., Lo, W. H. ve Chan, G. Y. S. (2006). Physico-chemical treatments for removal of recalcitrant contaminants from landfill leachate. *Journal of Hazardous Materials*, *129*(1–3), 80–100. doi:10.1016/j.jhazmat.2005.08.010

Lan, S., Wu, X., Li, L., Li, M., Guo, F. ve Gan, S. (2013). Synthesis and characterization of hyaluronic acid-supported magnetic microspheres for copper ions removal. *Colloids and Surfaces A: Physicochemical and Engineering Aspects*, *425*, 42–50. doi:10.1016/j.colsurfa.2013.02.059

Li, G., Zhu, W., Zhang, C., Zhang, S., Liu, L., Zhu, L. ve Zhao, W. (2016). Effect of a magnetic field on the adsorptive removal of methylene blue onto wheat straw biochar. *Bioresource Technology*, *206*, 16–22. doi:10.1016/j.biortech.2015.12.087

Li, H., Li, Z., Liu, T., Xiao, X., Peng, Z. ve Deng, L. (2008). A novel technology for biosorption and recovery hexavalent chromium in wastewater by bio-functional magnetic beads. *Bioresource Technology*, *99*(14), 6271–6279. doi:10.1016/j.biortech.2007.12.002

Li, S., He, M., Li, Z., Li, D. ve Pan, Z. (2017). Removal of humic acid from aqueous solution by magnetic multi-walled carbon nanotubes decorated with calcium. *Journal of Molecular Liquids*, *230*, 520–528. doi:10.1016/j.molliq.2017.01.027

Li, Y. H., Di, Z., Ding, J., Wu, D., Luan, Z. ve Zhu, Y. (2005). Adsorption thermodynamic, kinetic and desorption studies of Pb2+ on carbon nanotubes. *Water Research*, *39*(4), 605–609. doi:10.1016/j.watres.2004.11.004

Li, Y., Zhu, S., Liu, Q., Chen, Z., Gu, J., Zhu, C., … Ma, J. (2013). N-doped porous carbon with magnetic particles formed in situ for enhanced Cr(VI) removal. *Water Research*, *47*(12), 4188–4197. doi:10.1016/j.watres.2012.10.056

Lin, Y., Chen, H., Lin, K., Chen, B. ve Chiou, C. (2011). Application of magnetic particles modified with amino groups to adsorb copper ions in aqueous solution. *Journal of Environmental Sciences*, *23*(1), 44–50. doi:10.1016/S1001-0742(10)60371-3

Lin, Y. F., Chen, H. W., Chen, Y. C. ve Chiou, C. S. (2013). Application of magnetite modified with polyacrylamide to adsorb phosphate in aqueous solution. *Journal of the Taiwan Institute of Chemical Engineers*, *44*(1), 45–51. doi:10.1016/j.jtice.2012.09.005

Liu, Y., Chen, M. ve Yongmei, H. (2013). Study on the adsorption of Cu(II) by EDTA functionalized Fe3O4 magnetic nano-particles. *Chemical Engineering Journal*, *218*, 46–54. doi:10.1016/j.cej.2012.12.027

Mao, N., Yang, L., Zhao, G., Li, X. ve Li, Y. (2012). Adsorption performance and mechanism of Cr(VI) using magnetic PS-EDTA resin from micro-polluted waters. *Chemical Engineering Journal*, *200–202*, 480–490. doi:10.1016/j.cej.2012.06.082

Mohan, D. ve Pittman, C. U. (2007). Arsenic removal from water/wastewater using

adsorbents-A critical review. *Journal of Hazardous Materials*, *142*(1–2), 1–53. doi:10.1016/j.jhazmat.2007.01.006

Oshitani, J., Yamada, D., Miyahara, M. ve Higashitani, K. (1999). Magnetic effect on ion-exchange kinetics. *Journal of Colloid and Interface Science*, *210*(1), 1–7. doi:10.1006/jcis.1998.5952

Otsuka, I. ve Ozeki, S. (2006). Does magnetic treatment of water change its properties? *Journal of Physical Chemistry B*, *110*(4), 1509–1512. doi:10.1021/jp056198x

Parham, H., Zargar, B. ve Shiralipour, R. (2012). Fast and efficient removal of mercury from water samples using magnetic iron oxide nanoparticles modified with 2-mercaptobenzothiazole. *Journal of Hazardous Materials*, *205–206*, 94–100. doi:10.1016/j.jhazmat.2011.12.026

Spiegel, M. (1998). Method and apapratus for applying magnetic fields to fluids, (19).

Srebrenik, S., Nadiv, S. ve Lin, I. J. (1993). Magnetic treatment of water - a theoretical quantum model. *Magnetic and Electrical Separation*, *5*(2), 71–91. doi:10.1155/1993/56708

Sun, X., Yang, L., Xing, H., Zhao, J., Li, X., Huang, Y. ve Liu, H. (2013). Synthesis of polyethylenimine-functionalized poly(glycidyl methacrylate) magnetic microspheres and their excellent Cr(VI) ion removal properties. *Chemical Engineering Journal*, *234*(1), 338–345. doi:10.1016/j.cej.2013.08.082

Sun, Y. K., Ma, M., Zhang, Y. ve Gu, N. (2004). Synthesis of nanometer-size maghemite particles from magnetite. *Colloids and Surfaces A: Physicochemical and Engineering Aspects*, *245*(1–3), 15–19. doi:10.1016/j.colsurfa.2004.05.009

Tajuddin Sikder, M., Tanaka, S., Saito, T. ve Kurasaki, M. (2014). Application of zerovalent iron impregnated chitosan-caboxymethyl-β- cyclodextrin composite beads as arsenic sorbent. *Journal of Environmental Chemical Engineering*, *2*(1), 370–376. doi:10.1016/j.jece.2014.01.009

Tu, Y. J., You, C. F. ve Chang, C. K. (2012). Kinetics and thermodynamics of adsorption for Cd on green manufactured nano-particles. *Journal of Hazardous Materials*, *235–236*, 116–122. doi:10.1016/j.jhazmat.2012.07.030

Wang, Q., Guan, Y., Liu, X., Ren, X. ve Yang, M. (2012). High-capacity adsorption of hexavalent chromium from aqueous solution using magnetic microspheres by surface dendrimer graft modification. *Journal of Colloid and Interface Science*, *375*(1), 160–166. doi:10.1016/j.jcis.2012.02.037

Wei, L., Yang, G., Wang, R. ve Ma, W. (2009). Selective adsorption and separation of chromium (VI) on the magnetic iron-nickel oxide from waste nickel liquid. *Journal of Hazardous Materials*, *164*(2–3), 1159–1163. doi:10.1016/j.jhazmat.2008.09.016

Xiao, Y., Liang, H. ve Wang, Z. (2013). MnFe2O4/chitosan nanocomposites

as a recyclable adsorbent for the removal of hexavalent chromium. *Materials Research Bulletin*, *48*(10), 3910–3915. doi:10.1016/j.materresbull.2013.05.099

Yang, G., Tang, L., Lei, X., Zeng, G., Cai, Y., Wei, X., … Zhang, Y. (2014). Cd(II) removal from aqueous solution by adsorption on α-ketoglutaric acid-modified magnetic chitosan. *Applied Surface Science*, *292*, 710–716. doi:10.1016/j.apsusc.2013.12.038

Zaidi, N. S., Sohaili, J., Muda, K. ve Sillanpää, M. (2014). Magnetic field application and its potential in water and wastewater treatment systems. *Separation and Purification Reviews*, *43*(3), 206–240. doi:10.1080/15422119.2013.794148

Zhang, J., Gong, J. L., Zenga, G. M., Ou, X. M., Jiang, Y., Chang, Y. N., … Liu, H. Y. (2016). Simultaneous removal of humic acid/fulvic acid and lead from landfill leachate using magnetic graphene oxide. *Applied Surface Science*, *370*, 335–350. doi:10.1016/j.apsusc.2016.02.181

Zhang, M., Gao, B., Varnoosfaderani, S., Hebard, A., Yao, Y. ve Inyang, M. (2013). Preparation and characterization of a novel magnetic biochar for arsenic removal. *Bioresource Technology*, *130*, 457–462. doi:10.1016/j.biortech.2012.11.132

Zhao, X., Wang, J., Wu, F., Wang, T., Cai, Y., Shi, Y. ve Jiang, G. (2010). Removal of fluoride from aqueous media by Fe3O4@Al(OH)3 magnetic nanoparticles. *Journal of Hazardous Materials*, *173*(1–3), 102–109. doi:10.1016/j.jhazmat.2009.08.054

Zhou, L., Deng, H., Wan, J., Shi, J. ve Su, T. (2013). A solvothermal method to produce RGO-Fe 3 O 4 hybrid composite for fast chromium removal from aqueous solution. *Applied Surface Science*, *283*, 1024–1031. doi:10.1016/j.apsusc.2013.07.063

Zhou, Y. T., Nie, H. L., Branford-White, C., He, Z. Y. ve Zhu, L. M. (2009). Removal of Cu2+ from aqueous solution by chitosan-coated magnetic nanoparticles modified with α-ketoglutaric acid. *Journal of Colloid and Interface Science*, *330*(1), 29–37. doi:10.1016/j.jcis.2008.10.026

BÖLÜM 9

FERMENTE SOSİSLERDE YEREL KOAGÜLAZ NEGATİF STAFİLOKOKLAR

Zeynep Feyza YILMAZ ORAL[1]

1 Öğretim Görevlisi, Atatürk Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Gıda Teknolojisi Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye. ORCID NO: 0000-0002-6295-0509, email: zeynep.yilmaz@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Besin içeriği (proteinler, vitaminler vb.), yüksek su aktivitesi ve pH değeri ile mikroorganizmaların gelişimi için iyi bir ortam olan etin muhafazasında yüzyıllardır fermantasyon ve kurutma yöntemleri kullanılmaktadır (Zeuthen, 1995; Gökalp ve ark., 2010). Geçmişten günümüze kadar varlığını sürdüren fermente et ürünleri, kültürel mirasın bir parçası (Kaban, 2013) olup duyusal özellikleri ile et ürünleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Fermente et ürünleri, fermente sosisler ve parça halde işlenen kür edilmiş-kurutulmuş/olgunlaştırılmış et ürünleri olmak üzere iki grupta toplanmaktadır. Fermente sosisler genellikle kuru fermente ve yarı-kuru fermente sosisler olarak iki gruba ayrılmaktadır. Sucuk, salami, chorizo, Rohwurst, hard salami, peperroni, cervelat, ısıl işlem görmüş sucuk ve thuringer gibi ürünler tipik kuru ve yarı kuru fermente sosis çeşitleridir. Bu ürünlerin yanı sıra bazı ülkelerde Teewurst ve Mettwurst olarak adlandırılan yüksek nem değerine sahip fermente sosisler de üretilmektedir (Kaya ve Kaban, 2019). Fermente kuru sosislerde, fermentasyon ve kurutma, yarı-kuru fermente sosislerde ise fermentasyon, ısıl işlem ve kurutma önemli işlem basamaklarıdır. Nem içeriği, yüksek nemli fermente sosislerde %50-60, yarı kuru fermente sosislerde %35-50 ve kuru fermente sosislerde %20-35 aralığında değişmektedir (Campbell-Plantt, 1995). Bu ürünlerde nem içeriği, ürün güvenliği ve raf ömrü bakımından yeterli bir kalite kriteri olarak görülmemektedir (Vignolo et al., 2010). Fermente sosislerde su aktivitesi ve nem:protein oranı önemli kalite kriterleridir. Su aktivitesi, yarı kuru fermente sosislerde 0.90-0.95 arasında değişirken, kuru fermente sosislerde 0.90'nın altındadır. Diğer taraftan yarı kuru fermente sosisler genellikle 60-68 ºC'lik iç sıcaklık uygulamaları esas alınarak ısıl işleme tabi tutulmaktadır (Caplice & Fitzgerald, 1999).

Spontan mikrobiyota, geleneksel kuru kür edilmiş fermente et ürünlerinde ürün güvenliğinin yanı sıra besin içeriği, tekstür ve lezzet üzerinde de etkili olmaktadır (Casquete et al., 2012; Landeta et al., 2013). Geleneksel fermente sosis üretiminde genellikle starter kültürler kullanılmamakta ve fermentasyon endüstriyel üretime göre daha düşük sıcaklık ve bağıl nemde gerçekleştirilmektedir. Geleneksel kuru fermente sosislerin üretimi, hammaddeden veya çevreden kaynaklanan spontan mikrofloranın aktivitesine dayanmaktadır. Ancak bu mikrobiyota, teknolojik özelliklere sahip mikroorganizmaların yanı sıra son ürün özelliklerini olumsuz yönde etkileyebilecek mikroorganizmaları ve patojen mikroorganizmaları da içerebilmektedir (Lebert et al., 2007; Vignolo & Fadda, 2007). Diğer taraftan kaliteli ve güvenilir bir fermente sosis, starter kültür kullanılmadan veya "back slopping" uygulanmadan da üretilebilmektedir. Ancak böyle bir ürünün üretimi formülasyona ve olgunlaştırmanın iyi yönetilmesine bağlıdır (Lücke, 1998). Bununla birlikte spontan fermentasyonda, prosesin kontrolü

KAYNAKLAR

Ahmad, S.A. (2014). The effect of starter cultures on the physico–chemical, microbiological and sensory characteristics of semi-dried sausages. *International Journal of Chemtech Research, 7*(4), 2020-2028.

Akköse, A., Oğraş Şişik, Ş., Kaya, M. & Kaban, G. (2023). Microbiological, physicochemical and sensorial changes during the ripening of sucuk, a traditional Turkish dry-fermented sausage: effects of autochthonous strains, sheep tail fat and ripening rate. *Fermentation, 9*(6), 558.

Amadoro, C., Rossi, F., Poltronieri, P., Marino, L. & Colavita, G. (2022). Diversity and safety aspects of coagulase-negative staphylococci in ventricina del vastese Italian dry fermented sausage. *Applied Science, 12*, 13042.

Becker, K., Heilmann, C. & Peters, G. (2014). Coagulase negative staphylococci. *Clinical Microbiology Reviews, 27*(4), 870-926.

Blaiotta, G., Pennacchia, C., Villani, F., Ricciardi, A., Tofalo, R. & Parente, E. (2004a). Diversity and dynamics of communities of coagulase negative staphylococci in traditional fermented sausages. *Journal of Applied Microbiology, 97*, 271-284.

Blaiotta, G., Ercolini, D., Mauriello, G., Salzano, G. & Villani, F. (2004b). Rapid and reliable ıdentification of *Staphylococcus equorom* by a species-specific pcr assay targeting the soda gene. *Systematic and Applied Microbiology, 27*, 696-702.

Chen, J., Zhang, J., Yang, Z., Niu, Y., Cai, Z., Wang, J., Yin, L, Yin Y. & Lu, X. (2022). Characterization of indigenous coagulase-negative staphylococci isolated from Chinese spontaneously fermented meat products. *Microbiological Research, 263*, 127160.

Campbell-Plantt, G. (1995). Fermented meats-a world perspective. In: Fermented Meats, Eds. G. Campbell-Platt, P. E. Cook, pp.39-51. Blackie Academic and Professional, Glasgow.

Caplice, E. & Fitzgerald, G.F. (1999). Food fermentations: Role of microorganisms in food production and preservation. *International Journal of Food Microbiology, 50*, 131-149.

Casquate, R., Benito, M., Martin, A., Ruiz-Mayon, Nevado, F.P. & Cordoba, M.G. (2012). Comparison of the effects of a commercial and an autochthonous *Pediococcus acidilactici* and *Staphylococcus vitulus* starter culture on the sensory and safety properties of a traditional Iberian dry-fermented sausage "salchichon". *International Journal of Food Science and Technology,* 1-9.

Casaburi, A., Blaiotta, G., Mauriello, G., Pepe, O. & Villani, F. (2005). Technological activities of *Staphylococcus carnosus* and *Staphylococcus simulans* strains isolated from fermented sausages. *Meat Science, 71*, 643–50.

Casaburi, A., Villani, F., Toldra, F. & Sanz, Y. (2006). Protease and esterase of staphylococci. *International Journal of Food Microbiology*, *112*, 223-229.

Cocolin, L., Manzano, M., Aggio, D., Cantoni, C. & Comi, G. (2001). A novel polymerase chain reaction (PCR)- denaturing gradient gel electrophoresis (DGGE) for the identification of micrococcaceae strains involved in meat fermentations. Its application to naturally fermented Italian sausages. *Meat Science, 57*, 59-64.

Comi, G., Citterio, B., Manzano, M., Cantoni, C. & Bertoldi, M. (1992). Evaluation and characterization of Micrococcaceae strains in Italian dry fermented sausages. *Fleischwirtschaft, 72*(12), 1679-1683.

Coppola, R., Lorizzo, M., Saotta, R., Sorrentino, E. & Grazia, L. (1997). Characterization of micrococci and staphylococci isolated from Soppressata Molisana, a southern Italy fermented sausage. *Food Microbiology, 14*, 47-53.

Coton, E., Desmonts, H.M., Leroy, S., Coton, M., Jamet, E., Christieans, S., Donnio, P.Y., Lebert, I. & Talon, R. (2010). Biodiversity of coagulase-negative staphylococci in French cheeses, dry fermented sausages, processing environments and clinical samples. *International Journal of Food Microbiology, 137*(2-3), 221-229.

Drosinos, E.H., Mataragas, M., Xiraphi, N., Moschonas, G., Gaitis, F. & Metaxopoulos, J. (2005). Characterization of the microbial flora from a traditional Greek fermented sausage. *Meat Science, 69* (2), 307-317.

Drosinos, E.H., Paramithiotis, S., Kolovos, G., Tsikouras, I. & Metaxopoulos, I. (2007). Phenotypic and technological diversity of lactic acid bacteria and staphylococci isolated from traditionally fermented sausages in southern Greece. *Food Microbiology, 24*, 260-270.

Essid, I., Ismail, H. B., Ahmed, S. B. H., Ghedamsi, R. & Hassouna, M. (2007). Characterization and technological properties of *Staphylococcus xylosus* strains isolated from a Tunisian traditional salted meat. *Meat Science, 77*(2), 204-212.

Fedtke, I., Kamps, A., Krismer, B. & Götz, F. (2002). The nitrate reductase and nitrite reductase operons and the narT gene of *Staphylococcus carnosus* are positively controlled by the novel Two-component system NreBC. *Journal of Bacteriology, 184*(23), 6624-34.

Fontán, M. C. G., Lorenzo, J. M., Martínez, S., Franco, I. & Carballo, J. (2007). Microbiological characteristics of Botillo, a Spanish traditional pork sausage. *LWT-Food Science and Technology, 40*(9), 1610-1622.

Fontana, C., Cocconcelli, P. S. & Vignolo, G. (2005). Monitoring the bacterial population dynamics during fermentation of artisanal Argentinean sausages. *International Journal of Food Microbiology, 103*(2), 131-142.

Franciosa, I., Ferrocino, I., Corvaglia, M. R., Giordano, M., Coton, M., Mounier, J., Rantsiou, K. & Cocolin, L. (2022). Autochthonous starter culture selection for Salame Piemonte PGI production. *Food Research Internatio-*

nal, 162, 112007.

Gandemer, G. (2002). Lipids in muscles and adipose tissues, changes during processing and sensory properties of meat products. *Meat Science, 62*, 309-321.

Garcia-Varona, M., Santos, E.M., Jaime, I. & Rovira, J. (2000). Characterisation of Micrococcaceae isolated from different varienties of Chorizo. *International Journal of Food Microbiology, 54*,189–195.

Geisen, R., Lücke, F.K. & Kröckel, I.O. (1992). Starter and protective culture for meat and meat products. *Fleischwirtschaft, 72*(6), 894-898.

Gökalp, H.Y., Kaya, M. ve Zorba, O. (2010). Et ürünleri işleme mühendisliği. Atatürk Üniversitesi yayın no:786, Ziraat Fakültesi Yayın No: 320, Ders kitapları serisi No:70, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum.

Hammes, W.P. & Hertel, C. (1998). New developments in meat starter cultures. *Meat Science, 49*, 125-138.

Heo, S., Lee, J.H., Jeong, D.W. (2020). Food-derived coagulase-negative *Staphylococcus* as starter cultures for fermented foods. *Food Science and Biotechnology, 29*(8), 1023–1035.

Hugas, M. & Monfort, J.M. (1997). Bacterial starter cultures for meat fermentation. *Food Chemistry, 59*(4), 547–54.

Iacumin, L., Manzano, M. & Comi, G. (2012). Catalase-positive cocci in fermented sausage: Variability due to different pork breeds, breeding systems and sausage production technology. *Food Microbiology, 29*(2), 178-186.

Jeong, D.-W., Lee, B., Her, J.Y., Lee, K.G. & Lee, J.H. (2016). Safety and technological characterization of coagulase-negative staphylococci isolates from traditional Korean fermented soybean foods for starter development. *International Journal of Food Microbiology, 236*, 9–16

Jessen, B. (1995). Starter cultures for meat fermentation, In: Fermented Meats, Eds. G. Campbell-Platt, P.E. Cook, pp. 130-159. Blackie Academic and Professional, Glasgow.,

Kaban, G., Kaya, M. & Lücke, F.K. (2012). Meat starter cultures. pp.1-4. In: Encyclopedia of Biotechnology in Agriculture and Food.

Kaban, G. & Kaya, M. (2008). Identification of lactic acid bacteria and Gram-positive catalase-positive cocci isolated from naturally fermented sausage (sucuk). *Journal of Food Science, 73*, M385-M388.

Kaban, G. & Kaya, M. (2009). The effects of *Lactobacillus plantarum* and *Staphylococcus xylosus* on the quality characteristics of dry fermented sausage "sucuk". *Journal of Food Science, 74*, S58-S63.

Kaban, G. (2013). Sucuk and pastırma: Microbiological changes and formation of volatile compounds. *Meat Science, 95*, 912-918.

Kamiloğlu, A., Kaban, G. & Kaya, M. (2016). Contribution of catalase positive cocci on flavour formation in fermented sausages. *British Journal of Applied Science and Technology, 17*(1), 1-8.

Kaya, M. ve Kaban, M. (2019). Fermente et ürünleri. In: Gıda Biyoteknolojisi, Ed. N. Aran, ss. 157-195, 7. Basım, ISBN: 978-605-133-134-8, Nobel Yayıncılık, İstanbul.

Kozacinski, L., Zdolec, N., Hadziosmanovic, M., Cvrtila, Z., Filipovic, I. & Majic, T. (2006). Microbial flora of the Croatian traditionally fermented sausage. *Archiv fur Lebensmittelhygiene, 57*(5), 141.

Landeta, G., Curiel, J.A. Carrascosa, A.V., Munos, R. & de las Rivas, B. (2013). Technological and safety properties of lactic acid bacteria isolated from Spanish dry-cured sausages. *Meat Science, 95*, 272-280.

Lebert, I., Leroy, S., Giammarinaro, P., Lebert, A., Chacornac, J.P., Bover-Cid, S., Vidal-Carou, M.C. & Talon, R. (2007). Diversity of microorganisms in the environment and dry fermented sausages of small traditional French processing units. *Meat Science, 76*(1), 112-122.

Leroy, F., Verluyten, J. & Vuyst, L.D. (2006). Functional meat starter cultures for improved sausage fermentation. *International Journal of Food Microbiology, 106*, 270-285.

Leroy, S., Lebert, I., Chacornac, J.P., Chavant, P., Bernardi, T. & Talon, R. (2009). Genetic diversity and biofilm formation of *Staphylococcus equorom* isolated from naturally fermented sausages and their manufacturing environment. *Internatinal Journal of Food Microbiology, 134*, 46-51.

Leroy, S., Giammarinaro, P., Chacornac, J. P., Lebert, I. & Talon, R. (2010). Biodiversity of indigenous staphylococci of naturally fermented dry sausages and manufacturing environments of small-scale processing units. *Food Microbiology, 27*(2), 294-301.

Li, H., Zhu, Q., Chen, X., Zhou, J. & Wu, J. (2022). Isolation and characterization of coagulase negative staphylococci with high proteolytic activity from dry fermented sausages as a potential starter culture. *Food Research International, 162*, 111957.

Lücke, F.K. & Hechelmann, H. (1985). Starterkulturen für Rohwurst und Rohschinken zusammensetzung und wirkung. pp. 193-218. In: Mikrobiologie und Qualität von Rohwurst und Rohschinken. Bundesanstalt für Fleischforschung, Kulmbach.

Lücke, F. K. (1985). Mikrobiologische Vorgänge bei der Herstellung von Rohwurst und Rohschinken. In: Mikrobiologie und Qualität von Rohwurst und Rohschinken. *Bundesanstalt für Fleischforschung, Kulmbach*, 85-102.

Lücke, F.K. (1998). Fermented sausages. In: Microbiology of Fermented Foods, Ed. B.J.B. Wood, pp.441-483. Blackie Academic and Professional, London.

Lücke, K.F. (2000). Utilization of microbes to process and preserve meat. *Meat Science, 56,*105-115.

Maurya, R. & Namdeo, M. (2022). Superoxide dismutase: A key enzyme for the survival of intracellular pathogens in the host. In: Reactive Oxygen Species, Ed, R. Ahmad, ISBN:978-1-83968-282-7.

Miralles, M.C., Flores, J. & Perez- Martinez, G. (1996). Biochemical tests for the selection of *Staphylococcus* strains as potential meat starter cultures. *Food Microbiology, 13*(3), 227-236.

Martin, B., Garriga, M., Hugas, M., Bover-Cid, S., Veciana-Nogues, M.T. & Aymerich, T. (2006). Molecular, technological and safety characterization of Gram-positive catalase-positive cocci from slightly fermented sausages. *International Journal of Food Microbiology, 107*, 148-158.

Marty, E., Bodenman, C., Buchs, J., Hadorn, R., Eugster-Meier, E., Lacroix, C. & Meile, L. (2012). Prevalence of antibiotic resistance in coagulase-negative staphylococci from spontaneously fermented meat products and safety assessment for new starters. *International Journal of Food Microbiology, 159*, 74– 83.

Mauriello, G., Casaburi, A., Blaiotta, G. & Villani, F. (2004). Isolation and technological properties of coagulase negative staphylococci from fermented sausages of southern Italy. *Meat Science, 67*, 149-158.

Morot-Bizot, S. C., Leroy, S. & Talon, R. (2006). Staphylococcal community of a small unit manufacturing traditional dry fermented sausages. *International Journal of Food Microbiology, 108*(2), 210-217.

Neubauer, H. & Gotz, F. (1996). Physiology and interaction of nitrate and nitrite reduction in *Staphylococcus carnosus*. *Journal of Bacteriology, 178*, 2005-2009.

Ordonez, J. A., Hierro, E. M., Bruna, J. M. & Hoz, L. (1999). Changes in the components of dry-fermented sausages during ripening. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 39*, 329-367.

Pantel, I., Lindgren, P.E., Neubauer, H. & Götz, F. (1998). Identification and characterization of the *Staphylococcus carnosus* nitrate reductase operon. *Molecular and General Genetics, 259*, 105- 114.

Papamanoli, E., Kotzekidou, P., Tzanetakis, N. & Litopoulou-Tzanetaki, E. (2002). Characterization of Micrococcaceae isolated from dry fermented sausage. *Food Microbiology, 19*, 441-449.

Papamanoli, E., Tzanetaki, N., Litopoulou-Tzanetaki, E. & Kotzekidou, P. (2003). Characterization of lactic acid bacteria isolated from a Greek dry-fermented sausage in respect of their technological and probiotic properties. *Meat Science, 65*, 859–867.

Planchon, S., Gaillard-Martinie, B., Dordet-Frisoni, E., Bellon-Fontaine, M.N., Leroy, S., Labadie, J., Hébraud, M. & Talon, R. (2006). Formation of bio-

film by *Staphylococcus xylosus*. *International Journal of Food Microbiology, 109*, 88–96.

Prpich, N.Z.P., Castro, M.P., Cayré, M.E., Garro O.A. & Vignolo, G.M. (2015). Indigenous starter cultures to ımprove quality of artisanal dry fermented sausages from Chaco (Argentina). *International Journal of Food Science*, ID 931970.

Ras, G., Leroy, S. & Talon, R. (2018). Nitric oxide synthase: What is its potential role in the physiology of staphylococci in meat products?. *International Journal of Food Microbiology, 282*, 28-34.

Rebecchi, A., Miragoli, F., Lopez, C., Bassi, D., & Fontana, C. (2020). Exploring coagulase-negative staphylococci diversity from Artisanal Llama sausages: assessment of technological and safety traits. *Microorganisms, 8*(5), 629.

Ruiz, P., Barragan, I., Sesena, S. & Palop, M.L. (2016). Is staphylococci population from milk of healthy goats safe?. *International Journal of Food Microbiology, 238*, 146–152.

Sallan, S., Yılmaz Oral, Z. F. & Kaya, M. (2023). A review on the role of lactic acid bacteria in the formation and reduction of volatile nitrosamines in fermented sausages. *Foods, 12*(4), 702.

Samelis, J., Metaxopoulos, J., Vlassi, M. & Papa, A. (1998). Stability and safety of traditional Greek salami- a microbiological ecology study. *International Journal of Food Microbiology, 44*, 69-82.

Seager, M.S., Banks, J.G., Blackburn, C. de W. & Board, R. G. (1986). A taxonomic study of *Staphylococcus spp*. ısolated from fermented sausages. *Journal of Food Science, 51*(2), 295-297.

Semedo-Lemsaddek, T., Carvalho, L., Tempera, C., Fernandes, M. H., Fernandes, M. J., Elias, M., Nar Reto, A.S. & Fraqueza, M. J. (2016). Characterization and technological features of autochthonous coagulase-negative staphylococci as potential starters for portuguese dry fermented sausages. *Journal of Food Science, 81*(5), M1197-M1202.

Sun, J., Cao, C. C., Feng, M. Q., Xu, X. L. & Zhou, G. H. (2019). Technological and safety characterization of coagulase-negative staphylococci with high protease activity isolated from Traditional Chinese fermented sausages. *LWT Food Science and Technology, 114*, 108371.

Stegmayer, M. Á., Sirini, N. E., Ruiz, M. J., Soto, L. P., Zbrun, M. V., Lorenzo, J. M., Signorini, M.L. & Frizzo, L.S. (2023). Effects of lactic acid bacteria and coagulase-negative staphylococci on dry-fermented sausage quality and safety: Systematic review and meta-analysis. *Meat Science*, 109337.

Sharma, I. & Ahmad, P. (2014). Catalase: a versatile antioxidant in plants. In: Oxidative damage to plants, pp. 131-148. Academic Press.

Stavropoulou, D.A., De Vuyst, L. & Leroy, F. (2018). Nonconventional starter cultures of coagulase-negative staphylococci to produce animal-derived fer-

mented foods, a SWOT analysis. *Journal of Applied Microbiology, 125*(6), 1570-1586.

Talon, R., Walter, D., Chartier, S., Barrière, C. & Montel, M.C. (1999). Effect of nitrate and incubation conditions on the production of catalase and nitrate reductase by staphylococci. *International Journal of Food Microbiology, 52*, 47–56.

Talon, R., Leroy, S., Lebert, I., Giammarinaro, P., Chacornac, J.P., Latorre Moratalla, M., Vidal-Carou, C., Zanardi, E., Conter, M. & Lebecque, A. (2008). Safety improvement and preservation of typical sensory qualities of traditional dry fermented sausages using autochthonous starter cultures. *International Journal of Food Microbiology, 126*, 227-234.

Tjener, K., Stahnke, L. H., Andersen, L. & Martinussen, J. (2004a). A fermented meat model system for studies of microbial aroma formation. *Meat Science, 66*, 211-218. 77.

Tjener, K., Stahnke, L. H., Andersen, L. & Martinussen, J. (2004b). Growth and production of volatiles by *Staphylococcus carnosus* in dry sausages: Influence of inoculation level and ripening time. *Meat Science, 67*, 447-452.

Toldra, F., Sanz, Y. & Flores, M. (2001). Meat fermentation technology. In: Meat Science and Applications, Eds. Y. H. Hui, W. K. Nip, R. W. Rogers, O.A. Young. pp. 538-561. Marcel Dekker Inc., New York

Vignolo, G., Fontana, C. & Fadda, S. (2010). Semi dry and dry fermented sausages, In: Handbook of Meat Processing, Ed. F. Toldra, Chapter 22, pp. 379-398, Blackwell publishing, USA

Vignolo, G. & Fadda, S. (2007). Starter cultures: Bioprotective cultures. In: Handbook Of Fermented Meat and Poultry. Ed. F. Toldra, pp.147-157. Blackwell Publishing, Oxford.

Villani, F., Pepe, O., Mauriello, G., Moschetti, G. & Coppola, S. (1994). Antimicrobial activity of *Staphylococcus xylosus* from Italian sausages against *Listeria monocytogenes*. *Applied Microbiology, 18*, 159-161.

Zeuthen, P. (1995). Historical aspects of meat fermentations. In: Fermented Meats, Eds. G. Campbell-Platt and P. E. Cook, pp.53-54, Blackie Academic and Professional, Glasgow.

Zell, C., Resch, M., Rosenstein, R., Albrecht, T., Hertel, C. & Gotz, F. (2008). Characterization of toxin production of coagulase-negative staphylococci isolated from food and starter cultures. *International Journal of Food Microbiology, 127*, 246–251.

Zdolec, N., Racic, I., Vujnovic, A., Zdelar-Tuk, M., Matanovic, K., Filipovic, I., Dobranic, V., Cetnic, Z. & Spicic, S. (2013). Antimicrobial resistance of coagulase-negative staphylococci isolated from spontaneously fermented sausages. *Food Technology and Biotechnology, 51*(2), 240.

Sağlık Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar I

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Reyhan İRKİN
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Reyhan İRKİN
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-220-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1
COVID-19 SONRASI NORMALLEŞME DÖNEMİNDE ÇOCUK DİŞ HEKİMLERİNİN KLİNİK YÖNETİMİ
Alparslan Mustafa ÇELER, Emin Caner TÜMEN *1*

BÖLÜM 2
PSİKOBİYOTİK ETKİLİ GIDALARIN MENTAL SAĞLIKTAKİ ROLÜ
Sema ÖZMERT ERGİN *21*

BÖLÜM 3
KÖPEKLERDE UROLİTHİASİS VE BESLENME
Fatma KARAGÖZOĞLU *39*

BÖLÜM 4
VETERİNER HEKİMLİKTE KILKURDU ENFEKSİYONLARI
Onur KÖSE *63*

BÖLÜM 5
KALÇA KIRIKLARI VE TEDAVİSİ
Yasin GÜLER *93*

BÖLÜM 6
PEDİATRİK HASTALARDA DENTAL KAYGI YÖNETİMİNDE MÜZİK
Özlem AŞKAROĞLU, Emine Başak ÖZDEMİR, ... *109*
Esra KIZILCI *109*

BÖLÜM 7
CBCT'NİN ENDODONTİK AÇIDAN ÖNEMİ VE KULLANIM ALANLARI VAKALARLA ANLATIM
Cevat Emre ERİK *131*

BÖLÜM 8
EPİLEPSİ HASTALARINDA KULLANILAN TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TIP UYGULAMALARINDA HEMŞİRELERİN ROLLERİ
Nur UÇARLI, Figen ALBAYRAK OKÇİN *149*

BÖLÜM 9
OECD ÜLKELERİNİN TIBBİ GÖRÜNTÜLEME CİHAZLARININ VERİMLİLİĞİNİN VZA İLE ÖLÇÜLMESİ
Fevzi AKBULUT *163*

BÖLÜM 10
SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANI VE İNFORMAL ÖDEMELER
Ebru İLTER , Nesrin AKCA *183*

BÖLÜM 11
ANTİKANSER İLAÇ GELİŞTİRMEDE PARP İNHİBİTÖRLERİNİN ROLÜ
Abdurrahman AYDIN, Ezgi PEHLİVANLAR,
İnci Selin DOĞAN..... *203*

BÖLÜM 12
YENİ BİR KLİNİK TANI SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI: ETİYOLOJİ VE İLİŞKİLİ OLDUĞU RUHSAL HASTALIKLAR
Özlem ŞİRELİ *223*

BÖLÜM 13
KEÇİLERDE MASTİTİS VE TANI YÖNTEMLERİ: GÜNCEL YAKLAŞIMLAR
Ebru ARSLANHAN, Ece Koldaş ÜRER..... *247*

BÖLÜM 14
İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ DERECE DERİ YANIK MODELLERİNDE PLATELETTEN ZENGİN PLAZMA KULLANIMI
Simge AKBULUT, Mert PEKCAN..... *269*

BÖLÜM 15
SÜT VE BAZI SÜT ÜRÜNLERİNDE MEYVE KULLANIMI
Büşra TÜRK, Gürkan UÇAR..... *293*

BÖLÜM 16
AKUT VE KRONİK LÖSEMİNİN PRENATAL TEŞHİSİNDE TANI TESTLERİNİN ÖNEMİ
Adnan Selim KİMYON, Jale MAMMADOVA..... *317*

BÖLÜM 17
MEMENİN FİLLOİDES TÜMÖRLERİ
Orhan GÖZENELİ *333*

BÖLÜM 1

COVID-19 SONRASI NORMALLEŞME DÖNEMİNDE ÇOCUK DİŞ HEKİMLERİNİN KLİNİK YÖNETİMİ[1]

Alparslan Mustafa ÇELER[2], Emin Caner TÜMEN[3]

1 Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazarın danışmanlığında hazırladığı " COVID-19 pandemisinin normalleşme döneminde Türkiye'de çalışan çocuk diş hekimlerinin klinik davranışlarının araştırılması" isimli diş hekimliği uzmanlık tezinden üretilmiştir.

2 Uzm. Dt. Dicle Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Çocuk Diş Hekimliği Anabilim Dalı, Diyarbakır Orcid: 0000-0003-4223-0157 E-mail: mstf_184@hotmail.com

3 Prof. Dr. Dicle Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Çocuk Diş Hekimliği Anabilim Dalı, Diyarbakır Orcid: 0000-0002-0905-1096 E-mail: ect1976@gmail.com

Koronavirüs Hastalığı

Koronavirüsler, kuşlar, insanlar ve diğer memeliler arasında geniş çapta dağılım gösteren; karaciğer, solunum, enterik ve nörolojik hastalıklara sebep olan zarflı RNA virüsleridir. Koronavirüslerin yüksek prevalansı ve geniş dağılımı, genetik varyasyonları, insan-hayvan arayüz aktivitelerinin artması ve genomlarının sık rekombinasyonu göz önünde bulundurulduğunda , türler arasında sık enfeksiyonlar ve yayılma olaylarının ara sıra olması nedeniyle insanlarda zaman içerisinde yeni koronavirüs türlerinin ortaya çıkması muhtemeldir (Zhu ve diğerleri, 2020). 2019 yılı Aralık ayı sonlarında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrinde birkaç yerel sağlık tesisi tarafından, nedeni bilinmeyen pnömonili hasta gruplarının bulunduğu, pnömoniye sebep olan etkenin deniz ürünleri satış pazarıyla epidemiyolojik olarak bağlantılı ve daha önce insanlarda görülmemiş yeni bir koronavirüs (2019-nCoV) türü olduğu bildirildi (Zhu ve diğerleri, 2020). 2019-nCoV olan hastalığın ismi, "Koronavirüs Hastalığı 2019 (COVID-19)" olarak tanımlandı ve virüs "Şiddetli Akut Solunum Yolu Sendromu Koronavirüsü 2 (SARS-CoV-2)" olarak isimlendirildi (Gorbalenya ve diğerleri, 2020). Havadaki damlacıklar veya kontamine olan yüzeylerle temas, SARS-CoV-2 viral enfeksiyonun bulaş şekli olarak kabul edilmiştir (Alsaleh, Sabbarini, Al-Batayneh ve Khader, 2020). Virüsün ortalama kuluçka süresinin 5 ila 6 gün olduğu, bu sürenin 14 güne kadar uzun olabileceğine dair kanıtlar mevcuttur (Meng, Hua ve Bian, 2020).Diğer Koronavirüs türleri ile karşılaştırıldığında SARS-CoV-2'nin en önemli farkı, dikensi proteinin (spike protein) uzun olmasıdır. SARS-CoV-2 ' nin uzun olan bu proteini, konakta ana reseptör bağlanma noktası olarak Anjiyotensin Dönüştürücü Enzim 2'yi (ACE2) tanır. Bu sebeple, virüsün enfeksiyonu açısından ACE2 reseptör üretiminin olduğu hücreler potansiyel olarak yüksek risk grubunda değerlendirilebilir (Şenel, 2020). Klinik özellikleri hafif hastalıktan şiddetli veya ölümcül hastalığa kadar değişiklik göstermekle beraber, en sık görülen semptomları; esas olarak ateş, miyalji ve öksürüktür. Ek olarak titreme, boğaz ağrısı, baş ağrısı, ishal, mide bulantısı veya kusma ve konjüktival tıkanıklık diğer minör semptomlar olarak sayılabilir (Umakanthan ve diğerleri, 2020). Tat ve koku bozuklukları COVID-19 enfeksiyonun klinik bulgularından biri olup, hasta beyanlarının esas alındığı subjektif çalışmalarda tat ve koku bozukluklarının %33.9-85.6 arasında değişebildiği belirtilmişken, objektif testler uygulanan çalışmalarda koku alma bozukluğu %98 gibi yüksek bir oranda rapor edilmiştir (YASAN ve SİVRİCE, 2021). Hastaneye yatışı yapılan şiddetli derecedeki hastaların çoğuna pnömoni tanısı konulmuştur, bunu akut solunum sıkıntısı sendromu (ARDS) ve şok izlemiştir. Şiddetli semptomları olan hastalarda, hafif olanlara göre teşhis edilen pnömoni insidansının daha yüksek olduğu bildirilmektedir (Guan ve diğerleri, 2020). SARS-CoV-2 enfeksiyonunun tanı-

KAYNAKLAR

AKBULAK, M. A., & Meltem, Ç. Ö. L. (2022). DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE AŞILANMA TUTUMU VE COVID-19 AŞILARINA BAKIŞ. ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi, 7(3), 531-540.

Akkız, H. (2022). The Biological Functions and Clinical Significance of SARS-CoV-2 Variants of Corcern. *Frontiers in medicine*, *9*, 849217.

Algarni, A. S., Alamri, N. M., Khayat, N. Z., Alabdali, R. A., Alsubhi, R. S. ve Alghamdi, S. H. (2022). Clinical practice guidelines in multisystem inflammatory syndrome (MIS-C) related to COVID-19: a critical review and recommendations. *World journal of pediatrics : WJP*, *18*(2), 83–90.

Alsaleh, M. M., Sabbarini, J. M., Al-Batayneh, O. B. ve Khader, Y. S. (2020). Changes in Behavior Management and Treatment Modalities in Pediatric Dentistry during COVID-19 Pandemic. *International Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *13*(Suppl 1), S125.

Alsharif, W. ve Qurashi, A. (2021). Effectiveness of COVID-19 diagnosis and management tools: A review. *Radiography*, *27*(2), 682–687.

Altoukhi, D. H. ve El-Housseiny, A. A. (2020). Hall Technique for Carious Primary Molars: A Review of the Literature. *Dentistry journal*, *8*(1).

Castro, A., & Feigal, R. E. (2002). Microleakage of a new improved glass ionomer restorative material in primary and permanent teeth. *Pediatr Dent*, *24*(1), 23-8.

Anu Sushanth, A., Srivastava, K. C., Shrivastava, D., Hosni, H. A., Khan, Z. A., Al-Johani, K., … Alam, M. K. (2020). Recommendations, Practices and Infrastructural Model for the Dental Radiology Set-up in Clinical and Academic Institutions in the COVID-19 Era. *Biology*, *9*(10), 1–14.

Arrow, P. (2016). Restorative outcomes of a minimally invasive restorative approach based on atraumatic restorative treatment to manage early childhood caries: A randomised controlled trial. *Caries Research*, *50*(1), 1–8.

Ather, A., Patel, B., Ruparel, N. B., Diogenes, A. ve Hargreaves, K. M. (2020). Coronavirus Disease 19 (COVID-19): Implications for Clinical Dental Care. *Journal of endodontics*, *46*(5), 584–595.

Baghizadeh Fini, M. (2020). What dentists need to know about COVID-19. *Oral oncology*, *105*.

Bahramian, H., Gharib, B. ve Baghalian, A. (2020). COVID-19 Considerations in Pediatric Dentistry. *JDR clinical and translational research*, *5*(4), 307–311.

Bentley, C. D., Burkhart, N. W. ve Crawford, J. J. (1994). Evaluating spatter and aerosol contamination during dental procedures. *Journal of the American Dental Association (1939)*, *125*(5), 579–584.

Bidra, A. S., Pelletier, J. S., Westover, J. B., Frank, S., Brown, S. M. ve Tessema, B. (2020). Comparison of In Vitro Inactivation of SARS CoV-2 with Hydrogen Peroxide and Povidone-Iodine Oral Antiseptic Rinses. *Journal*

of prosthodontics : official journal of the American College of Prosthodontists, *29*(7), 599–603.

Bönecker, M., Toi, C. ve Cleaton-Jones, P. (2003). Mutans streptococci and lactobacilli in carious dentine before and after Atraumatic Restorative Treatment. *Journal of Dentistry*, *31*(6), 423–428.

COVID-19 Pandemisinde Sağlık Kurumlarında Çalışma Rehberi ve Enfeksiyon Kontrol Önlemleri. https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66532/saglik-kurumlarinda-calisma-rehberi-ve-enfeksiyon-kontrol-onlemleri.html

Checchi, V., Bellini, P., Bencivenni, D. ve Consolo, U. (2021). COVID-19 Dentistry-Related Aspects: A Literature Overview. *International Dental Journal*, *71*, 21–26.

ÇAKUR, B. (2010). Diş çürüğü teşhisinde radyografik etkenler. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *2010*(2), 119-122.

ÇUBUKÇU, Ç. E. (2020). COVID-19 ve Çocuk Diş Hekimliğine Güncel Etkileri. *The Journal of Current Pediatrics*, *18*(3), 484–488.

Day, M. (2020). Covid-19: ibuprofen should not be used for managing symptoms, say doctors and scientists. *BMJ*, *368*, m1086.

Dramé, M., Tabue Teguo, M., Proye, E., Hequet, F., Hentzien, M., Kanagaratnam, L. ve Godaert, L. (2020). Should RT-PCR be considered a gold standard in the diagnosis of COVID-19? *Journal of Medical Virology*, *92*(11), 2312–2313.

EKİZ, E. ve ODABAŞ, M. E. (2015). BAŞLANGIÇ LEZYONLARININ TEDAVISINDE REZIN INFILTRASYON TEKNIĞININ ETKINLIĞININ DEĞERLENDIRILMESI. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *25*(12), 86–91.

Ercan, E., Baglar, S., & Colak, H. (2011). Diş hekimliğinde topikal florür uygulama metotları. *Cumhuriyet Dental Journal*, *13*(1), 27-33.

Erensoy, S. (2020). SARS-CoV-2 and microbiological diagnostic dynamics in COVID-19 pandemic. *Mikrobiyoloji bulteni*, *54*(3), 497-509.

Feikin, D. R., Higdon, M. M., Abu-Raddad, L. J., Andrews, N., Araos, R., Goldberg, Y., … Patel, M. K. (2022). Duration of effectiveness of vaccines against SARS-CoV-2 infection and COVID-19 disease: results of a systematic review and meta-regression. *Lancet (London, England)*, *399*(10328), 924–944.

Ge, Z.-Y., Yang, L.-M., Xia, J.-J., Fu, X.-H. ve Zhang, Y.-Z. (2020). Possible aerosol transmission of COVID-19 and special precautions in dentistry *. *J Zhejiang Univ-Sci B (Biomed & Biotechnol) 2020*, *21*(5), 361–368.

Gómez-Ochoa, S. A., Franco, O. H., Rojas, L. Z., Raguindin, P. F., Roa-Díaz, Z. M., Wyssmann, B. M., … Muka, T. (2021). COVID-19 in Health-Care Workers: A Living Systematic Review and Meta-Analysis of Prevalence,

Risk Factors, Clinical Characteristics, and Outcomes. *American journal of epidemiology*, *190*(1), 161–175.

Gorbalenya, A. E., Baker, S. C., Baric, R. S., de Groot, R. J., Drosten, C., Gulyaeva, A. A., … Ziebuhr, J. (2020). The species Severe acute respiratory syndrome-related coronavirus: classifying 2019-nCoV and naming it SARS-CoV-2. *Nature microbiology*, *5*(4), 536–544.

Gryst, M. E. I. ve Mount, G. J. (1999). The use of glass ionomer in special needs patients. *Australian Dental Journal*, *44*(4), 268–274.

Guan, W. J., Ni, Z. Y., Hu, Y., Liang, W. H., Ou, C. Q., He, J. X., ... & Zhong, N. S. (2020). Clinical characteristics of coronavirus disease 2019 in China. *New England journal of medicine*, *382*(18), 1708-1720.

Guide, S. D. F. C. (2018). Chairside guide: Silver diamine fluoride in the management of dental caries lesions. *Pediatric Dentistry*, *40*(6), 492–493.

Gurzawska-Comis, K., Becker, K., Brunello, G., Gurzawska, A. ve Schwarz, F. (2020). Recommendations for Dental Care during COVID-19 Pandemic. *Journal of clinical medicine*, *9*(6), 1–15.

Hokett, S. D., Honey, J. R., Ruiz, F., Baisden, M. K. ve Hoen, M. M. (2000). Assessing the effectiveness of direct digital radiography barrier sheaths and finger cots. *Journal of the American Dental Association (1939)*, *131*(4), 463–467.

Horuztepe, S. A., Ergin, E. ve Gürgan, S. (2015). Beyaz nokta lezyonlarının giderilmesinde yeni bir yöntem, rezin infiltrasyon tekniği: olgu bildirimi. *Acta Odontologica Turcica*, *32*(3), 153–7.

Hoste, L., Van Paemel, R. ve Haerynck, F. (2021). Multisystem inflammatory syndrome in children related to COVID-19: a systematic review. *European journal of pediatrics*, *180*(7), 2019–2034.

Ilhan, B., Bayrakdar, İ. S. ve Orhan, K. (2020). Dental radiographic procedures during COVID-19 outbreak and normalization period: recommendations on infection control. *Oral Radiology*, *36*(4), 395.

Innes, N., Evans, D. ve Hall, N. (2009). The Hall Technique for managing carious primary molars. *Dental update*, *36*(8).

Innes, N. P. T., Evans, D. J. P. ve Stirrups, D. R. (2011). Sealing caries in primary molars: Randomized control trial, 5-year results. *Journal of Dental Research*, *90*(12), 1405–1410.

Innes, N. P. T., Stirrups, D. R., Evans, D. J. P., Hall, N. ve Leggate, M. (2006). A novel technique using preformed metal crowns for managing carious primary molars in general practice - a retrospective analysis. *British dental journal*, *200*(8), 451–454.

Itthagarun, A., Wei, S. H. Y. ve Wefel, J. S. (1999). Morphology of initial lesions of enamel treated with different commercial dentifrices using a pH cycling

model: scanning electron microscopy observations. *International dental journal*, *49*(6), 352–360.

Jamal, M., Shah, M., Almarzooqi, S. H., Aber, H., Khawaja, S., El Abed, R., … Samaranayake, L. P. (2021). Overview of transnational recommendations for COVID-19 transmission control in dental care settings. *Oral Diseases*, *27*(Suppl 3), 655.

Kabeerdoss, J., Pilania, R. K., Karkhele, R., Kumar, T. S., Danda, D. ve Singh, S. (2021). Severe COVID-19, multisystem inflammatory syndrome in children, and Kawasaki disease: immunological mechanisms, clinical manifestations and management. *Rheumatology international*, *41*(1), 19–32.

Khandker, S. S., Godman, B., Jawad, M. I., Meghla, B. A., Tisha, T. A., Khondoker, M. U., … Adnan, N. (2021). A Systematic Review on COVID-19 Vaccine Strategies, Their Effectiveness, and Issues. *Vaccines*, *9*(12).

Kielbassa, A. M., Dent, M., Müller, J., Dent, M., Gernhardt, C. R. ve Dent, M. (2009). Closing the gap between oral hygiene and minimally invasive dentistry: a review of the resin infiltration technique of incipient (proximal) enamel lesions. *British Dental Journal*, *207*(9), 425–425.

Kooraki, S., Hosseiny, M., Myers, L. ve Gholamrezanezhad, A. (2020). Coronavirus (COVID-19) Outbreak: What the Department of Radiology Should Know. *Journal of the American College of Radiology : JACR*, *17*(4), 447–451.

Kratzel, A., Kratzel, A., Todt, D., V'kovski, P., Steiner, S., Steiner, S., … Pfaender, S. (2020). Inactivation of Severe Acute Respiratory Syndrome Coronavirus 2 by WHO-Recommended Hand Rub Formulations and Alcohols. *Emerging Infectious Diseases*, *26*(7), 1592.

Kumar Mallineni, S., Chandra Bhumireddy, J. ve Nuvvula, S. (2021). Dentistry for children during and post COVID-19 pandemic outbreak. *Children and youth services review*, *120*.

Kwok, Y. L. A., Gralton, J. ve McLaws, M. L. (2015). Face touching: a frequent habit that has implications for hand hygiene. *American journal of infection control*, *43*(2), 112–114.

Liu, R., Han, H., Liu, F., Lv, Z., Wu, K., Liu, Y., … Zhu, C. (2020). Positive rate of RT-PCR detection of SARS-CoV-2 infection in 4880 cases from one hospital in Wuhan, China, from Jan to Feb 2020. *Clinica Chimica Acta*, *505*, 172–175.

Ma, X., Liu, S., Chen, L., Zhuang, L., Zhang, J. ve Xin, Y. (2021). The clinical characteristics of pediatric inpatients with SARS-CoV-2 infection: A meta-analysis and systematic review. *Journal of medical virology*, *93*(1), 234–240.

Marinetti, C. B., Donly, K. J., Wefel, J. S., Jakobsen, J. R. ve Denehy, G. E. (1997). An in vitro comparison of three fluoride regimens on enamel remineralization. *Caries research*, *31*(6), 418–422.

Meng, L., Hua, F. ve Bian, Z. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Emerging and Future Challenges for Dental and Oral Medicine. *Journal of Dental Research*, *99*(5), 481.

Mjör, I. A. ve Gordan, V. V. (1999). A review of atraumatic restorative treatment (ART). *International Dental Journal*, *49*(3), 127–131.

Nikolopoulou, G. B. ve Maltezou, H. C. (2022). COVID-19 in Children: Where do we Stand? *Archives of medical research*, *53*(1), 1–8. d

Özger İlhan, S. , & Fincan, G. S. (2020). COVID-19 ve Tedavi Yaklaşımları. *GMJ*, *31*, 260-5.

Pascarella, G., Strumia, A., Piliego, C., Bruno, F., Del Buono, R., Costa, F., … Agrò, F. E. (2020). COVID-19 diagnosis and management: a comprehensive review. *Journal of internal medicine*, *288*(2), 192–206.

Peng, X., Xu, X., Li, Y., Cheng, L., Zhou, X. ve Ren, B. (2020). Transmission routes of 2019-nCoV and controls in dental practice. *International journal of oral science*, *12*(1).

Rinott, E., Kozer, E., Shapira, Y., Bar-Haim, A. ve Youngster, I. (2020). Ibuprofen use and clinical outcomes in COVID-19 patients. *Clinical microbiology and infection : the official publication of the European Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases*, *26*(9), 1259.e5-1259.e7.

Roshan, N. M., Shigli, A. L., & Deshpande, S. D. (2010). Microbiological evaluation of salivary Streptococcus mutans from children of age 5-7 years, pre-and post-atraumatic restorative treatment. *Contemporary Clinical Dentistry*, *1*(2), 94.

Saber, A. M., El-Housseiny, A. A., & Alamoudi, N. M. (2019). Atraumatic restorative treatment and interim therapeutic restoration: a review of the literature. *Dentistry journal*, *7*(1), 28.

Şeker, E. ve Özdemir, Ö. (2022). COVID-19 Aşıları ve Aşırı Duyarlılık Reaksiyonları COVID-19 Vaccines and Hypersensitivity Reactions, *3*(1), 32–37.

Şenel, F. Ç. (2021). Covid-19 salgınının diş hekimliği uygulamalarına etkisi. *ADO Klinik Bilimler Dergisi*, *10*(1), 1-12.

Shivanna, V. ve Shivakumar, B. (2011). Novel treatment of white spot lesions: A report of two cases. *Journal of conservative dentistry : JCD*, *14*(4), 423–426.

Smales, R. J., & Yif, H. K. (2002). The atraumatic restorative treatment (ART) approach for the management of dental caries. *Quintessence international*, *33*(6).

Tanriover, M. D., Aydin, O. A., Guner, R., Yildiz, O., Celik, I., Doganay, H. L., … Unal, S. (2022). Efficacy, Immunogenicity, and Safety of the Two-Dose Schedules of TURKOVAC versus CoronaVac in Healthy Subjects: A Randomized, Observer-Blinded, Non-Inferiority Phase III Trial. *Vaccines*, *10*(11), 1865.

The use of non-steroidal anti-inflammatory drugs (NSAIDs) in patients with COVID-19. https://www.who.int/publications/i/item/the-use-of-non-steroidal-anti-inflammatory-drugs-(nsaids)-in-patients-with-covid-19.

Timms, L., Sumner, O., Deery, C. ve Rogers, H. J. (2020). Everyone else is using it, so why isn't the uk? Silver diamine fluoride for children and young people. *Community Dental Health*, *37*(2), 143–149.

Tonkaboni, A., Amirzade-Iranaq, M. H., Ziaei, H. ve Ather, A. (2021). Impact of COVID-19 on Dentistry. *Advances in experimental medicine and biology*, *1318*, 623–636.

Tsang, H. F., Wing, L., Chan, C., Chi, W., Cho, S., Chi, A., … Wong, S.-C. C. (2021). An update on COVID-19 pandemic: the epidemiology, pathogenesis, prevention and treatment strategies. *Expert Review of Anti-infective Therapy*, *19*(7), 877–888.

UÇAR, Z, & AKYILDIZ, B. M. ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE GÜMÜŞ DİAMİN FLORÜR KULLANIMI. *Selcuk Dental Journal*, *9*(2), 652-661.

Umakanthan, S., Sahu, P., Ranade, A. V., Bukelo, M. M., Rao, J. S., Abrahao-Machado, L. F., … Kv, D. (2020). Origin, transmission, diagnosis and management of coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Postgraduate Medical Journal*, *96*(1142), 753–758.

Verbeek, J. H., Rajamaki, B., Ijaz, S., Sauni, R., Toomey, E., Blackwood, B., … Kilinc Balci, F. S. (2020). Personal protective equipment for preventing highly infectious diseases due to exposure to contaminated body fluids in healthcare staff. *The Cochrane database of systematic reviews*, *5*(5), CD011621.

Volgenant, C. M. C., Persoon, I. F., de Ruijter, R. A. G. ve de Soet, J. J. (2021). Infection control in dental health care during and after the SARS-CoV-2 outbreak. *Oral diseases*, *27 Suppl 3*(Suppl 3), 674–683.

Wan, Y. L., Schoepf, U. J., Wu, C. C., Giovagnoli, D. P., Wu, M. T., Hsu, H. H., … Cherng, W. J. (2020). Preparedness and Best Practice in Radiology Department for COVID-19 and Other Future Pandemics of Severe Acute Respiratory Infection. *Journal of Thoracic Imaging*, *35*(4), 239–245.

Wefel, J. S. (1990). Effects of fluoride on caries development and progression using intra-oral models. *Journal of Dental Research*, *69*(SPEC. ISS. FEB.), 626–633.

Wei, P. F. (2020). Diagnosis and treatment protocol for novel coronavirus pneumonia (trial version 7). *Chinese medical journal*, *133*(9), 1087-1095.

YASAN, H. ve SİVRİCE, M. E. (2021). COVİD 19 Hastalarinda Tat Ve Koku Bozukluklari. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, (5), 153–156.

Yasuhara, J., Kuno, T., Takagi, H. ve Sumitomo, N. (2020). Clinical characteristics of COVID-19 in children: A systematic review. *Pediatric pulmonology*, *55*(10), 2565–2575.

Yip, H. K., Smales, R. J., Ngo, H. C., Tay, F. R. ve Chu, F. C. S. (2001). Selection of restorative materials for the atraumatic restorative treatment (ART) approach: A review. *Special Care in Dentistry*, *21*(6), 216–221.

Zhao, I. S., Gao, S. S., Hiraishi, N., Burrow, M. F., Duangthip, D., Mei, M. L., … Chu, C. H. (2018). Mechanisms of silver diamine fluoride on arresting caries: a literature review. *International dental journal*, *68*(2), 67–76.

Zhu, N., Zhang, D., Wang, W., Li, X., Yang, B., Song, J., … Tan, W. (2020). A Novel Coronavirus from Patients with Pneumonia in China, 2019. *The New England journal of medicine*, *382*(8), 727–733.

BÖLÜM 2

PSİKOBİYOTİK ETKİLİ GIDALARIN MENTAL SAĞLIKTAKİ ROLÜ

Sema ÖZMERT ERGİN[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Beslenme ve Diyetetik Bölümü ORCİD ID: 0000 0001 7742 8185

1. Giriş

Sağlık, tıbbi açıdan olduğu gibi toplumsal, kültürel, sosyal açılardan da değerlendirilerek tanımlanması gereken bir kavramdır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre sağlık 'sadece hastalık ve sakatlığın olmayışı değil; fiziksel, psikolojik ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir' şeklinde tanımlanmıştır (WHO, 2014). Birol (1997), tıbbi tanı yöntemleri sonucu hastalık halinin bulunmaması durumunu objektif (nesnel) sağlık olarak; bireyin kendini fiziksel, ruhsal, sosyal yönden algılama biçimini sübjektif (öznel) sağlık olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla insan sağlığı, bireyin hem bedensel hem ruhsal açıdan iyi olmasına bağlıdır. Bedensel sağlıkta genetik yapı, fiziksel özellikler, zeka düzeyi gibi faktörler öne çıkarken; ruhsal (mental) sağlıkta daha çok çevresel faktörler, kişilerarası ilişkiler ön plandadır (Akın, 2014). Genel olarak sağlığı etkileyen faktörler; aile yapısı, ekonomik durum, kişisel hijyen, beslenme, sosyokültürel çevre, yaşam tarzı, alışkanlıklar, sigara-alkol tüketimi, meslek gibi faktörlerdir (Bolsoy ve Sevil, 2006; Öztürk ve Kıraç, 2019). Bunlar arasında beslenmenin, sağlıklı bir yaşamın sürdürülmesindeki rolü oldukça büyüktür. Dengeli ve sağlıklı besinlerle beslenme vücudu hastalıklara karşı korurken, dolaylı olarak mental sağlığı da olumlu etkilemektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki; beslenme tarzı kişinin ruhsal durumunu etkilediği gibi, ruhsal durumu da beslenme tarzını etkiler (Beyhan ve Taş, 2019).

Yetersiz beslenme vitamin-mineral eksikliğine bağlı hastalıkların artmasına, malnütrisyona, vücut direncinin ve bağışıklığın düşmesine neden olurken; aşırı beslenme obezite, kardiyovasküler hastalıklar, diyabet, metabolik sendrom ve bazı kronik hastalıkları beraberinde getirmektedir (Hamurcu ve Köse, 2022). Sağlık sorunları bireylerin yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Geniş çapta düşünüldüğünde ise; toplumda işgücü kayıpları, sakatlığa ayarlanmış yaşam yıllarında artış, ekonomik kayıplar, refah seviyesinde düşüş şeklinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu nedenle her birey yaşamının farklı evrelerinde doğru beslenme ilkelerine uyum göstererek sağlıklı bir yaşam tarzı geliştirmeye çalışmalıdır.

Son yıllarda beslenmeye ilişkin hastalıkların artması, insanları fonksiyonel ve takviye edici gıdaları tüketmeye karşı daha istekli hale getirmiştir. Fonksiyonel gıdalar içerdiği besin öğeleriyle birlikte, insan fizyolojisi ve metabolik fonksiyonlar üzerinde de yararları olan, sağlığı ve iyi hali geliştiren gıdalardır. Gıdanın fonksiyonel olarak nitelendirilmesinde probiyotik mikroorganizma içermesi, prebiyotik ve biyoaktif maddelere sahip olması gereklidir (Ziemer ve Gibson, 1998). Probiyotikler daha çok yoğurt, kefir, peynir gibi süt ürünlerinde bulunan yararlı canlı mikroorganizmalardır. En çok bilinen probiyotik mikroorganizmalar *Lactobacillus, Bifidobacterium, Saccharomyces boulardii* ve *Streptococcus*'un bazı türleridir (Raghuwanshi vd., 2015). Bu probiyotik bakteriler, kolonda bulunan üst gastrointesti-

Kaynaklar

Abhari, K., Hosseini, H. (2018). Psychobiotics: next generation treatment for mental disorders. Journal of Clinical Nutrition & Dietetics, 4(1), 1.

Akdeniz Oktay, B., Özbaş, Z.Y. (2020). Fermente gıdaların insan sağlığı üzerindeki etkileri. GIDA 45(6), 1215-1226.

Akın G. (2014). İnsan sağlığı ve çevre etkileşimi. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 54(1), 105-116.

Allen AP, Hutch W, Borre YE, Kennedy PJ, Temko A, Boylan G, Murphy E., Cryan CF, Dinan TG. (2016). Bifidobacterium longum 1714 as a translational psychobiotic: modulation of stress, electrophysiology and neurocognition in healthy volunteers. Translational Psychiatry, 6,e939.

Alpert J, Mischoulon D, Nierenberg AA, Fava M. (2000). Nutrition and depression: focus on folate. Nutrition. 16(7-8): 544-546.

Ano Y, Kutsukake T, Hoshi A, Yoshida A, Nakayama H. Identification of a novel dehydroergosterol enhancing microglial anti-inflammatory activity in a dairy product fermented with Penicillium candidum. (2015). PLoS One. 10(3):e0116598.

Barbagallo M, Marotta F, Dominguez LJ. Oxidative stress in patients with Alzheimer's disease: effect of extracts of fermented papaya powder. (2015). Mediators of Inflammation. 624801.

Beyhan Y., Taş V. (2019). Mental sağlık ve beslenme. Zeugma Sağlık Araştırmaları Dergisi,1(1), 30-35.

Birol L (1997). Hemşirelik Süreci, 3. Baskı, Etki Matbaacılık Yayıncılık Ltd. Şti., İzmir

Bolsoy N., Sevil Ü. (2006) Sağlık-hastalık ve kültür etkileşimi. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(3), 78-87.

Casertano M., Fogliano V., Ercolini D. (2022). Psychobiotics, gut microbiota and fermented foods can help preserving mental health. Food Research International 152, 1-10.

Cheng, L.H., Liu, Y.W., Wu, C.C., Wang, S., Tsai, Y.C. (2019). Psychobiotics in mental health, neurodegenerative and neurodevelopmental disorders. Journal of Food and Drug Analysis, 27(3), 632-648.

Chung, Y.C., Jin, H.M., Cui, Y., Kim, D.S., Jung, J.M., Park, J.I., Jung E.S., Choi E.K., Chae S.W. (2014). Fermented milk of *Lactobacillus helveticus* IDCC3801 improves cognitive functioning during cognitive fatigue tests in healthy older adults. Journal of Funcional Foods 10, 465-474.

Dinan TG, Stanton C, Cryan JF. (2013). Psychobiotics: a novel class of psychotropic. Biol Psychiatry. 74(10), 720-726.

Gibson GE, Hirsch JA, Fonzetti P, Jordon BD, Cirio R, Elder J. (2016). Vitamin B1 (thiamine) and dementia. Annals of the New York Academy of Sciences

1367(1), 21-30.

Guerreiro I., Oliva-Teles A., Enes P. (2018). Prebiotics as functional ingredients: focus on Mediterranean fish aquaculture. Reivews in Aquaculture 10(4), 800-832.

Hamurcu P., Köse G. Beslenme, diyet ve hastalık. 1. Baskı, Temmuz 2022, Bölüm 1, 11-31, 328 s., Eğitim Yayınevi, Konya.

Hect JL, Daugherty AM, Hermez KM, Thomason ME. (2018). Developmental variation in regional brain iron and its relation to cognitive functions in childhood. Developmental Cognitive Neuroscience 34, 18-26.

Hermawati E, Sari DC, Partadiredja G. (2015). The effects of black garlic ethanol extract on the spatial memory and estimated total number of pyramidal cells of the hippocampus of monosodium glutamate-exposed adolescent male Wistar rats. Anatomical Science International. 90, 275-286.

Hughes CF, Ward M, Tracey F, Hoey L, Molloy AM, Pentieva K, McNulty H. (2017). B-vitamin intake and biomarker status in relation to cognitive decline in healthy older adults in a 4-year follow-up study. Nutrients 9(1), 53.

Hwang, Y.H., Park,S., Paik, J.W., Chae, S.W., Kim, D.H., Jeong, D.G., Ha, E., Kim, M., Hong, G., Park, S.H., Jung, S.J., Lee, S.M., Na, K.H., Kim, J., Chung, Y.C. (2019). Efficacy and safety of lactobacillus plantarum C29-fermented soybean (DW2009) in individuals with mild cognitive impairment: A 12-week, multi-center, randomized, double-blind, placebo-controlled clinical trial. Nutrients, 11(2).

Jia, S., Lu, Z., Gao, Z., An, J., Wu, X., Li, X., Dai, X., Zheng, Q., Sun, Y. (2016). Chitosan oligosaccharides alleviate cognitive deficits in an amyloid-β1-42-induced rat model of Alzheimer's disease. International Journal of Biological Macromolecules, 83, 416-425.

Jung Park, H., Shim, H.S., Lee, G.R., Yoon, K.H., Ho Kim, J., Lee, J.M., Sohn, M., Yin, C.S., Park, C.Y., Kang, Y. M., Jin Lee, B., & Shim, I. (2019). A randomized, double-blind, placebo-controlled study on the memory-enhancing effect of lactobacillus fermented Saccharina japonica extract. European Journal of Integrative Medicine, 28, 39-46.

Kali, A. (2016). Psychobiotics: an emerging probiotic in psychiatric practice. Biomedical Journal, 39(3), 223-224.

Kano M, Fukudo S, Tashiro A, Utsumi A, Tamura D, Itoh M, Iwata R, Tashiro M, Mochizuki H, Funaki Y, Kato M, Hongo M, Yanai K. (2004). Decreased histamine H1 receptor binding in the brain of depressed patients. European Journal of Neuroscience. 20(3), 803-810.

Kanouchi H, Kakimoto T, Nakano H, Suzuki M, Nakai Y, Shiozaki K, Akikoka K, Otomaru K, Nagano M, Matsumoto M. (2016). The brewed rice vinegar Kurozu increases HSPA1A expression and ameliorates cognitive dysfunction in aged P8 mice. PLoS One. 11:e0150796.

Kantachote, D., Ratanaburee, A., Hayisamaae, W., Sukhoom, A., Nunkaew, T. (2017). The use of potential probiotic Lactobacillus plantarum DW12 for producing a novel functional beverage from mature coconut water. Journal of Functional Foods, 32, 401-408.

Kato-Kataoka A, Nishida K, Takada M, Suda K, Kawai M, Shimizu K, Kushiro A, Hoshi R, Watanabe O, Igarashi T, Miyazaki K, Kuwano Y, Rokutan K. (2016). Fermented milk containing Lactobacillus casei strain Shirota prevents the onset of physical symptoms in medical students under academic examination stress. Beneficial Microbes 7, 153-156.

Kim J, Kim SH, Lee DS, Lee DJ, Kim SH, Chung S, Yang HO. (2013). Effects of fermented ginseng on memory impairment and β-amyloid reduction in Alzheimer's disease experimental models. J Ginseng Res. 37, 100-107.

Kurtbeyoğlu E., Akduman G., Güneş F.E. (2021). Depresyonda beslenmeye farklı bir bakış: fizyopatolojik yolaklar üzerinde besin ögelerinin önemi. Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi 6(2), 320-328.

Kuyumcu A., Yıldız M. (2020). Sağlık bilimleri fakültesi öğrencilerinin psikobiyotik özellik gösteren besinlerin tüketim durumları ile mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki. Namık Kemal Tıp Dergisi, 8(2), 212-218.

Lange KW. (2020). Omega-3 fatty acids and mental health. Global Health Journal 4(1), 18-30.

Li F, Liu X, Zhang D. (2016). Fish consumption and risk of depression: a meta-analysis. Journal of Epidemiology and Community Health. 70(3), 299e304.

Li H, Cao Y. (2010). Lactic acid bacterial cell factories for gamma-aminobutyric acid. Amino Acids, 39(5), 1107-1116.

Likis F. (2016). Folic Acid. Journal of Midwifery Women's Health. 61(6), 797-798.

Liu Y.W., Ong J.S., Gan, C.Y., Khoo B.Y., Yahaya S., Choi S.B., Low W.Y., Tsai Y.C., Liong M.T. (2019). Lactobacillus fermentum PS150 showed psychotropic properties by altering serotonergic pathway during stress.Journal of Functional Foods. 59, 352-361.

Liu, Y.W., Liu W.H., Wu C.C., Juan Y.C., Wu Y.C., Tsai H.P., Wang S., Tsai Y.C. (2016). Psychotropic effects of *Lactobacillus plantarum* PS128 in early life-stressed and naïve adult mice. Brain Research 1631, 1-12.

Marcos A, Wärnberg J, Nova E, Gómez S, Alvarez A, Alvarez R, Mateos J A, Cobo J M. (2004). The effect of milk fermented by yogurt cultures plus *Lactobacillus casei* DN-114001 on the immune response of subjects under academic examination stress. European Journal of Nutrition 43, 381-389.

Marzulli G, Magrone T, Kawaguchi K, Kumazawa Y, Jirillo E. (2012). Fermented grape marc (FGM): immunomodulating properties and its potential exploitation in the treatment of neurodegenerative diseases. Current Pharmaceutical Design. 18, 43-50.

Memiç İnan C., Bazı besin öğelerinin sinir sistemi üzerindeki etkileri. (2021). Cumhuriyet Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 6(1), 49-58.

Mikkelsen K, Stojanovska L, Tangalakis K, Bosevski, Apostolopoulos V. (2016). Cognitive decline: A vitamin B perspective. Maturitas 93, 108-113.

Misra S., Mohanty D. (2019). Psychobiotics: A new approach for treating mental illness?, Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 59:8, 1230-1236.

Mohammadi AA, Jazayeri S, Khosravi-Darani K, Solati Z, Mohammadpour N, Asemi Z, Hosseini M. (2016). The effects of probiotics on mental health and hypothalamic-pituitary-adrenal axis: A randomized, double-blind, placebo-controlled trial in petrochemical workers. Nutritional Neuroscience, 19(9), 387-395.

Monacelli F, Acquarone E, Giannotti C, Borghi R, Nencioni A. (2017). Vitamin C, aging and Alzheimer's disease. Nutrients. 9(7), 670.

Morris M.C., Tangney C.C., Wang Y., Sacks F.M., Barnes L.L., Bennett D.A., Aggarwal N.T. (2015). MIND diet slows cognitive decline with aging. Alzheimers Dement, 11(9), 1015-1022.

Morshedi, M., Valenlia, K. B., Hosseinifard, E. S., Shahabi, P., Abbasi, M. M., Ghorbani, M., Barzegari, A., Sadigh-Eteghad, S., Saghafi-Asl, M. (2018). Beneficial psychological effects of novel psychobiotics in diabetic rats: the interaction among the gut, blood and amygdala. Journal of Nutritional Biochemistry, 57, 145-152.

Ng TP, Feng L, Niti M, Kua EH, Yap KB. (2008). Tea consumption and cognitive impairment and decline in older Chinese adults. The American Journal of Clinical Nutrition. 88, 224-231.

Nishihira, J., Kagami-Katsuyama, H., Tanaka, A., Nishimura, M., Kobayashi, T., Kawasaki, Y. (2014). Elevation of natural killer cell activity and alleviation of mental stress by the consumption of yogurt containing Lactobacillus gasseri SBT2055 and Bifidobacterium longum SBT2928 in a double-blind, placebo-controlled clinical trial. Journal of Functional Foods, 11, 261-268.

Ohsawa K, Uchida N, Ohki K, Nakamura Y, Yokogoshi H. (2015). Lactobacillus helveticus-fermented milk improves learning and memory in mice. Nutritional Neuroscience 18, 232-240.

Oriach CS, Robertson RC, Stanton C, Cryan JF, Dinan TG. (2016). Food for thought: The role of nutrition in the microbiota-gut-brain axis. Clinical Nutrition Experimental. 6, 25-38.

Ortega RM, Requejo AM, López-Sobaler AM, Andrés P, Navia B, Perea JM, Robles F. (2002). Cognitive function in elderly people is influenced by vitamin E status. The Journal of Nutrition 132(7), 2065-2068.

Öncü G., Karakaya S. (2013). Gıda bağımlılığı. Akademik Gıda 11(1), 97-101.

Özenoğlu A. (2018). Duygu durumu, besin ve beslenme ilişkisi. ACU Sağlık Bilimleri Dergisi, 9(4), 357-365.

Özer M., Özyurt G., Tellioğlu Harsa Ş. (2019). Probiyotik ve prebiyotiklerin bağırsak-beyin aksına etkisi. Akademik Gıda, 17(2), 269-280.

Özoğul F. (2011). Effects of specific lactic acid bacteria species on biogenic amine production by foodborne pathogen. International Journal of Food Science and Technology, 46(3), 478-484.

Öztürk M.E., Yabancı Ayhan N. (2020). Triptofan ve sağlık. Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Dergisi, 3(3), 406-414.

Öztürk Y.E., Kıraç R. (2019). Sağlık ve hastalık. Scientific Developments, 28. bölüm. 381-389. Gece Akademi, Ankara.

Park S., Kang S., Jeong D., Jeong S., Kim M.J. (2016). Black carrots fermented with Lactobacillus plantarum or Aspergillus oryzae prevent cognitive dysfunction by improving hippocampal insulin signalling in amyloid-β infused rats. Journal of Functional Foods, 25, 354-366.

Pompei, A., Cordisco, L., Raimondi, S., Amaretti, A., Pagnoni, U.M., Matteuzzi, D., Rossi, M. (2008). In vitro comparison of the prebiotic effects of two inulin-type fructans. Anaerobe 14, 280-286.

Porter, R. J., Lunn, B. S., O'Brien, J.T. (2003). Effects of acute tryptophan depletion on cognitive function in Alzheimer's disease and in the healthy elderly. Psychological Medicine, 33(1), 41-49.

Raghuwanshi, S., Misra, S., Bisen, P.S. (2015).Indian perspective for probiotics: A review. Indian J Dairy Sci, 68(3), 1-12.

Spiller, R., Major, G. (2016). IBS and IBD-separate entities or on a spectrum? Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology, 13(10), 613-621.

Stanton, C., Ross, R. P., Fitzgerald, G.F., Van Sinderen, D. (2005). Fermented functional foods based on probiotics and their biogenic metabolites. Current Opinion in Biotechnology. 16(2), 198-203.

Strasser B, Gostner JM, Fuchs D. (2016). Mood, food, and cognition: role of tryptophan and serotonin. Current Opinion in Clinical Nutrition & Metabolic Care. 19, 55-61.

Taylor AM, Holscher HD. (2020). A review of dietary and microbial connections to depression, anxiety, and stress. Nutritional Neuroscience. 23(3), 237-250.

Tian, P., O'Riordan, K.J., Lee, Y., Wang, G., Zhao, J., Zhang, H., Cryan, J.F., Chen, W. (2020). Towards a psychobiotic therapy for depression: Bifidobacterium breve CCFM1025 reverses chronic stress-induced depressive symptoms and gut microbial abnormalities in mice. Neurobiology of stress, 12, 100216.

Tillisch K, Labus J, Kilpatrick L, Jiang Z, Stains J, Ebrat B, Guyonnet D, Legrain-Raspaud S, Trotin B, Naliboff B, Mayer E.A. (2013). Consumption of fermented milk product with probiotic modulates brain activity. Gastroenterology. 144(7), 1394-401. 1401.e1-4.

Travica N, Ried K, Sali A, Hudson I, Scholey A, Pipingas A. (2019). Plasma vitamin C concentrations and cognitive function: a cross-sectional study. Frontiers in Aging Neuroscience 11: 72, 1-21.

Uslu, B., Aktaç, Ş. (2020). Selenyum ve Depresyon Üzerine Etkileri. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, 20, 147-151.

Wang, Y., Kasper, L.H. (2014). The role of microbiome in central nervous system disorders. Brain Behavior and Immunity, 38, 1-12.

World Health Organization. (2014). Basic Documents (48 b.). İtaly.

Yalçınkaya S., Başyiğit Kılıç G., Karahan Çakmakçı A.G. (2019). Laktik asit bakterileri tarafından üretilen gamma aminobütirik asitin önemi. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 7(8), 1094-1099.

Yamamura, S., Morishima, H., Kumanogo, T., Suganuma, N., Matsumoto, H., Adachi, H., Sigedo, Y., Mikami, A., Kai, T., Masuyama, A., Takano, T., Sugita, Y., Takeda, M. (2009). The effect of Lactobacillus helveticus fermented milk on sleep and health perception in elderly subjects. European Journal of Clinical Nutrition, 63(1), 100-105.

Yıldırım, A.E., Altun, R. (2014). Obezite ve Mikrobiyota. Güncel Gastroenteroloji, 18(1), 106-111.

Zhou, L., Foster, J.A. (2015). Psychobiotics and the gut-brain axis: in the pursuit of happiness. Neuropsychiatric Disease and Treatment, 11, 715.

Ziemer CJ, Gibson GR. (1998). An overview of probiotics, prebiotics and synbiotics in the functional food concept: perspectives and future strategies. International Dairy Journal 8, 473-479.

Zou R., Tian P., Xu M., Zhu H., Zhao J., Zhang H., Chen W., Wang W. (2021). Psychobiotics as a novel strategy for alleviating anxiety and depression. Journal of Functional Foods, 86, 104718, 1-12.

BÖLÜM 3

KÖPEKLERDE UROLİTHİASİS VE BESLENME

Fatma KARAGÖZOĞLU[1]

1 Öğr. Gör. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Hayvan Besleme ve Beslenme Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye, fatma.karagozoglu@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7970-0306

GİRİŞ

Urolithiasis, kendiliğinden bir çökelmenin var olduğu ve minerallerin çökeldiği, kristallerin çözünmediği ve bir araya gelerek ürolitin büyümesine izin verdiği dengesiz bir aşırı doygunluk durumudur (Samal ve ark., 2011). İdrarda anormal mikroskobik çökeltiler kristalüri olarak bilinirken, makroskobik taşlar ürolitler olarak adlandırılır (Jaiswal ve ark., 2020). Ürolitler, idrar yolunun herhangi bir yerinde oluşabilen, mesane ve üretrada yerleşirlerse alt idrar yolu belirtilerine veya renal pelvis veya üreterlerde yerleşirlerse potansiyel olarak akut veya kronik böbrek hasarına neden olan taşlardır (Queau, 2018).

İdrar yollarında oluşan taşlar, kristaller ve matriks iskelet olmak üzere iki temel kısımdan oluşur. Taş oluşumu için idrar aşırı doymuş olmalıdır. Aşırı doygunluk derecesi idrarın iyonik gücüne bağlıdır; iyonik güçteki bir artış, süper doygunluk seviyesini ve ardından kristal çökelmesini azaltır (Williams ve Wilson, 1990; Lekcharoensuk ve ark., 2002). Üriner proteinlerin destekleyici kristal matrisine daha fazla bağlanması, kristalin matrisin spesifik bileşimine bağlı olan seçici bir işlemdir (Zhou ve ark., 2011). Üriner proteinlerin taşların kristal yapısı ile seçici birleşmesi, taş oluşumunun erken evrelerinde idrarda düşük moleküler ağırlıklı proteinlerin atılımındaki azalma ile gösterilebilir (Williams ve Wilson, 1990; Wisener ve ark., 2010a). Mineral bileşimine göre, ürolitler kalsiyum oksalat, kalsiyum fosfat, struvit (magnezyum amonyum fosfat), pürin, sistin ve silika ürolitler olarak sınıflandırılır (Markwell ve ark., 2000; Lekcharoensuk ve ark., 2002; Wisener ve ark., 2010a). Struvit ve kalsiyum oksalat taşları en yaygın köpek ürolitleridir, bunu ürat, silika, sistin ve karışık tipler takip eder (Salve ve ark., 2021). Spesifik kristal türlerinin varlığı, diyet ve o sırada idrarda bulunan geçici fiziksel ve kimyasal koşullara bağlıdır (Jaiswal ve ark., 2020).

İdrar taşları idrar yolunun herhangi bir yerinde oluşabilir, ancak mesane ve üretra köpeklerde en yaygın yerleşim yerleridir (Kopecny ve ark., 2021a; Kopecny ve ark., 2021b). Üst üriner sistem taşları nadiren köpeklerde rapor edilir ve analiz için gönderilen ürolitlerin büyük çoğunluğu (>%95) alt üriner sistemden çıkarılır (Osborne ve Fletcher, 1995). Bunun sebebi dört ayaklılarda yerçekimine göre böbrek ve mesanenin konumuyla ilgili olabileceği varsayılmıştır (Markwell ve ark., 2000). Böbreğin yapısındaki anatomik farklılıklar ve özellikle köpek böbreğinde böbrek piramitleri ve kalikslerinin olmaması da urolithiasis oluşumunda gözlenen anatomik farklılıklara katkıda bulunabilir (Gerber ve ark., 2005).

Köpek urolithiasisi, tüm dünyada oldukça yaygın bir hastalık durumudur (Sodhi ve ark., 2021). Urolith köpeklerin %25'inde görülür ve yaşamları boyunca 3 veya daha fazla geçirebilirler. Metabolik üroliti olan

KAYNAKLAR

Ackerman, N. (2016). Nutritional management of canine urolithiasis. The Veterinary Nurse, 7(1), 12-17.

Aldrich, J., Ling, G.V., Ruby, A.L., Johnson, D.L., Franti, CE. (1997). Silica containing urinary calculi in dogs (1981-1993). Journal of Veterinary Internal Medicine, 11(5), 288-295.

Asplin, D.M., Asplin, J.R. (2013). The interaction of thiol drugs and urine pH in the treatment of cystinuria. J Urol, 189, 2147-2151.

Bai, S.C., Sampson, D.A., Morris, J.G., Rogers, Q.R. (1989). Vitamin B-6 requirement of growing kittens. J Nutr, 119(7), 1020-1027.

Bartges, J., Moyers, T. (2010). Evaluation of d,l-methionine and antimicrobial agents for medical dissolution of spontaneously occurring infection-induced struvite urocystoliths in dogs. in Proceedings Am Coll VetIntern Med Forum, Anaheim CA.

Bartges, J.W., Callens, A.J. (2015). Urolithiasis. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 45(4), 747-768.

Bartges, J.W., Osborne, C.A., Felice, L.J., Allen, T.A., Brown, C., Unger, L.K., Koehler, L.A., Bird, K.A., Chen, M. (1995a). Diet effect on activity product ratios of uric acid, sodium urate, and ammonium urate in urine formed by healthy beagles. Am J Vet Res, 56(3), 329-333.

Bartges, J.W., Osborne, C.A., Felice, L.J., Brown, C., Allen, T.A., Koehler, L., Unger, L., Bird, K., Chen, M. (1995b). Influence of two amounts of dietary casein on uric acid, sodium urate, and ammonium urate urinary activity product ratios of healthy beagles. Am J Vet Res, 56(7), 893-897.

Bartges, J.W., Osborne, C.A., Koehler, L.A., et al. (1994). An algorithmic approach to canine urate uroliths. Proceedings of the 12th Annual Veterinary Medical Forum of the American College of Veterinary Internal Medicine. San Fransisco CA. 476-477.

Bartges, J.W., Osborne, C.A., Lulich, J.P., Kruger, J.M., Sanderson, S.L., Koehler, L.A., Ulrich, L.K. (1999). Canine urate urolithiasis. Etiopathogenesis, diagnosis, and management. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 29(1), 161-191.

Bartges, J.W., Osborne, C.A., Polzin, D.J. (1992). Recurrent sterile struvite urocystolithiasis in three related English cocker spaniels. J Amer Anim Hosp Assoc, 28, 459-469.

Brons, A.K., Henthorn, P.S., Raj, K., Fitzgerald, C.A., Liu, J., Sewell, A.C., Giger, U. (2013). SLC3A1 and SLC7A9 mutations in autosomal recessive or dominant canine cystinuria: A new classification system. J Vet Intern Med, 27, 1400-1408.

Buranakarl, C., Mathur, S., Brown, S.A. (2004). Effects of dietary sodium chloride

intake on renal function and blood pressure in cats with normal and reduced renal function. Am J Vet Res, 65, 620-627.

Cannon, A.B., Westropp, J.L., Ruby, A.L., Kass, P.H. (2007). Evaluation of trends in urolith composition in cats: 5230 cases (1985–2004). J Am Vet Med Assoc, 231, 570-576.

Ching, S.V., Fettman, M.J., Hamar, D.W., Nagode, L.A., Smith, K.R. (1989). The effect of chronic dietary acidification using ammonium chloride on acid-base and mineral metabolism in the adult cat. J Nutr, 119(6), 902-915.

Cruces, I.L., Patelli, T., Tashima, C., Mello-Peixoto, E. (2013). Plantas medicinais no controle de urolitíase. Revista Brasileira de Plantas Medicinais, 15, 780-788.

Dear, J.D., Larsen, J.A., Bannasch, M., Hulsebosch, S.E., Gagne, J.W., Johnson, E.G., Westropp, J.L. (2019). Evaluation of a dry therapeutic urinary diet and concurrent administration of antimicrobials for struvite cystolith dissolution in dogs. BMC Veterinary Research, 15:273.

Dijcker, J.C., Hagen-Plantinga, E.A., Everts, H., Queau, Y., Biourge, V., Hendriks, W.H. (2014a). Factors contributing to the variation in feline urinary oxalate excretion rate. J Anim Sci, 92(3), 1029-1036.

Dijcker, J.C., Hagen-Plantinga, E.A., Thomas, D.G., Queau, Y., Biourge, V., Hendriks, W.H. (2014b). The effect of dietary hydroxyproline and dietary oxalate on urinary oxalate excretion in cats. J Anim Sci, 92(2), 577-584.

Dijcker, J.C., Kummeling, A., Hagen-Plantinga, E.A., Hendriks, W.H. (2012). Urinary oxalate and calcium excretion by dogs and cats diagnosed with calcium oxalate urolithiasis. Vet Rec, 171(25):646.

Dijcker, J.C., Plantinga, E.A., van Baal, J., Hendriks, W.H. (2011). Influence of nutrition on feline calcium oxalate urolithiasis with emphasis on endogenous oxalate synthesis. Nutr Res Rev, 24(1), 96-110.

Dow, S.W., Fettman, M.J., Smith, K.R., Hamar, D.W., Nagode, L.A., Refsal, K.R., Wilke, W.L. (1990). Effects of dietary acidification and potassium depletion on acid-base balance, mineral metabolism and renal function in adult cats. J Nutr, 120(6), 569-578.

Ericksen, T. (2021). Urolithiasis and the impact of nutritional management. Medıcıne Urology, 66-67.

Finke, M.D., Litzenberger, B.A. (1992). Effect of food intake on urine pH in cats. J Small Anim Pract, 33, 261-265.

Furrow, E., Patgterson, E.E., Armstrong, P.J., Osborne, C.A., Lulich, J.P. (2015). Fasting urinary calcium-to-creatinine and oxalate-to-creatinine ratios in dogs with calcium oxalate urolithiasis and breed-matched controls. J Vet Intern Med, 29(1), 113-119.

Gerber, B., Boretti, F.S., Kley, S., Laluha, P., Muller, C., Sieber, N., Unterer, S., Fluckiger, M., Glaus, T., Reusch, C.E. (2005). Evaluation of clinical signs and causes of lower urinary tract disease in European cats. Journal of Small Animal Practice, 46, 571-577.

German, A.J., Ryan, V.H., German, A.C., Wood, I.S., Trayhurn, P. (2010). Obesity, its associated disorders and the role of inflammatory adipokines in companion animals. Vet J, 185, 4-9.

Gnanandarajah, J.S., Abrahante, J.E., Lulich, J.P. and Murtaugh, M.P. (2012). Presence of Oxalobacter formigenes in the intestinal tract is associated with the absence of calcium oxalate urolith formation in dogs. Urol Res, 40, 467-473.

Hess, M.C., Sullivan, M.X. (1942). Canine cystinuria. The effect of feeding cystine, cysteine and methionine at different dietary protein levels. J Biol Chem, 143, 545-550.

Hoppe, A., Denneberg, T. (2001). Cystinuria in the dog: clinical studies during 14 years of medical treatment. J Vet Intern Med, 15(4), 361-377.

Houston, D.M., Moore, A.E., Favrin, M.G., Hoff, B. (2004a). Canine urolithiasis: a look at over 16,000 urolith submissions to the Canadian Veterinary Urolith Centre from February 1998 to April 2003. Can Vet J, 45, 225-230.

Houston, D.M., Rinkardt, N.E., Hilton, J. (2004b). Evaluation of the efficacy of a commercial diet in the dissolution of feline struvite bladder uroliths. Vet Ther Fall, 5, 187-201.

Houston, D.M., Vanstone, N.P., Moore, A.E., Weese, H.E., Weese, J.S. (2016). Evaluation of 21 426 feline bladder urolith submissions to the Canadian Veterinary Urolith Centre (1998-2014). Can Vet J, 57(2), 196-201.

Houston, D.M., Weese, H.E., Vanstone, N.P., Moore, A.E., Weese, J.S. (2017). Analysis of canine urolith submissions to the Canadian Veterinary Urolith Centre, 1998-2014. Can Vet J, 58(1), 45-50.

Hoxha, Z., Rap, D. (2017). Urolithiasis in dogs. Albanian Journal of Agricultural Sciences, 637-640.

Jaiswal, M., Agrawal, H., Mishra, A. (2020). Nutritional management of canine urolithiasis. Intas Polivet, 21 (II), 491-493.

Jummai, T., Boonyayatra, S., Tangjitjaroen, W., Akatvipat, A. (2018). Factors affecting the repeated surgery of urolithiasis in dogs after surgical removal at the lower urinary tract. Veterinary Integrative Sciences, 16(3), 197-210.

Kirk, C.A., Jewell, D.E., Lowry, S.R. (2006). Effects of sodium chloride on selected parameters in cats. Vet Ther, 7, 333-346.

Koehler, L.A., Osborne, C.A., Buettner, M.T., Lulich, J.P., Behnke, R. (2009). Canine uroliths: frequently asked questions and their answers. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 39, 161-181.

Kokila, S., Bharathidasan, M., Dharmaceelan, S. (2019). Surgical management of

urolithiasis and unilateral cryptorchidism in a German shephard. Journal of Entomology and Zoology Studies, 7(6), 26-28.

Kopecny, L., Palm, C.A., Segev, G., Larsen, J.A., Westropp, J.L. (2021b). Urolithiasis in cats: evaluation of trends in urolith composition and risk factors (2005-2018). J Vet Intern Med, 35(3), 1397-1405.

Kopecny, L., Palm, C.A., Segev, G., Westropp, J.L. (2021a). Urolithiasis in dogs: evaluation of trends in urolith composition and risk factors (2006-2018). J Vet Intern Med, 35(3), 1406-1415.

Kruger, J.M., Osborne, C.A., Lulich, J.P. (1999). Canine calcium phosphate uroliths. Etiopathogenesis, diagnosis, and management. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 29(1), 141-59.

Lekcharoensuk, C., Lulich, J.P., Osborne, C.A., Pusoonthornthum, R., Allen, T.A., Koehler, L.A., Urlich, L.K., Carpenter, K.A., Swanson, L.L. (2000). Patient and environmental factors associated with calcium oxalate urolithiasis in dogs. J Am Vet Med Assoc, 217, 515-519.

Lekcharoensuk, C., Osborne, C.A., Lulich, J.P. (2002). Associations between dietary factors in canned food and formation of calcium oxalate uroliths in dogs.Am J Vet Res, 63, 163-169.

Lekcharoensuk, C., Osborne, C.A., Lulich, J.P., Pusoonthornthum, R., Kirk, C.A., Ulrich, L.K., Kochler, L.A., Carpenter, K.A., Swanson, L.L. (2001). Association between dietary factors and calcium oxalate and magnesium ammonium phosphate urolithiasis in cats. Journal of the American Veterinary Medical Association, 219, 1228-1237.

Ling, G.V., Franti, C.E., Johnson, D.L., Ruby, A.L. (1998).Urolithiasis in dogs IV: survey of interrelations among breed, mineral composition, and anatomic location of calculi, and presence of urinary tract infection. Am J Vet Res, 59(5), 650-660.

Ling, G.V., Ruby, A.L., Harrold, D.R., Johnson, D.L. (1991). Xanthinecontaining urinary calculi in dogs given allopurinol. J Am Vet Med Assoc, 198, 1935-1940.

Low, W.W., Uhl, J.M., Kass, P.H., Ruby, A.L., Westropp, J.L. (2010). Evaluation of trends in urolith composition and characteristics of dogs with urolithiasis: 25,499 cases (1985-2006). J Am Vet Med Assoc, 236(2), 193-200.

Lulich, J.P., Berent, A.C., Adams, L.G., Westropp, J.L., Bartges, J.W., Osborne, C.A. (2016). ACVIM small animal consensus recommendations on the treatment and prevention of uroliths in dogs and cats. Journal of Veterinary Internal Medicine, 30, 1564-1574.

Lulich, J.P., Osberne, C.A., Jacob, Albasan, H. (2011). Canine and feline urolithiasis: Diagnosis, treatment and prevention. Nephrology and urology of Small Animals, Wiley-Blackwell, In Bartges J, Polzin DJ (eds). 687-706.

Lulich, J.P., Osborne, C.A., Lekcharoensuk, C., Kirk, C.A., Allen, T.A. (2001).

Effects of hydrochlorothiazide and diet in dogs with calcium oxalate urolithiasis. J Am Vet Med Assoc, 218, 1583-1586.

Lulich, J.P., Osborne, C.A., Sanderson, S.L. (2005). Effects of dietary supplementation with sodium chloride on urinary relative supersaturation with calcium oxalate in healthy dogs. Am J Vet Res, 66(2), 319-324.

Malandain, E., Causse, E., Tournier, C., et al. (2008). Quantification of end-products of pürine catabolism in dogs fed diets varying in protein and purine content. J Vet Intern Med, 22(3), 732-733.

Markwell, P.J., Robertson, W.G., Stevenson, A.E. (2000). Urolithiasis : A comparison of humans, cats and dogs. In:Proceedings from the 9 th International Symposium on Urolithiasis. eds Rodgers AL, Hibbert BE & Hess B. University of Cape Town Cape Town, South Africa, 785-788.

Nakagawa, Y., Asplin, J.R., Goldfarb, D.S., Parks, J.H., Coe, F.L. (2000). Clinical us of cystine supersaturation measurements. J Urol, 164, 1481-1485.

Njoku, N.U., Ajayi, N.O., Kalu N.R., Ukweni, C.P. (2021). Management of canine urolithiasis by cystotomy in a two-year old Lhasa Apso bitch. JoSVAS, 1(1), 96-99.

O'Kell, A.L., Grant, D.C., Khan, S.R. (2017). Pathogenesis of calcium oxalate urinary stone disease: species comparison of humans, dogs, and cats. Urolithiasis, 45(4), 329-336.

Okafor, C.C., Lefebvre, S.L., Pearl, D.L., Yang, M., Wang, M., Blois, S.L., Lund, E.M., Dewey, C.E. (2014). Risk factors associated with calcium oxalate urolithiasis in dogs evaluated at general care veterinary hospitals in the United States. Prev Vet Med, 115, 217-228.

Okafor, C.C., Pearl, D.L., Lefebvre, S.L., Wang, M., Yang, M., Blois, S.L., Lund, E.M., Dewey, C.E., (2013). Risk factors associated with struvite urolithiasis in dogs evaluated at general care veterinary hospitals in the United States. J Am Vet Med Assoc, 243, 1737-1745.

Osborne, C.A., Bartges, J.W., Lulich, J.P., et al (2000). Canine Urolithiasis. In: Hand MS, Thatcher CD, Remillard RL, Roudebush P, eds. Small Animal Clinical Nutrition. 4th Edition. Mark Morris Institute, Missouri: 605-688.

Osborne, C.A., Lulich, J.P., Bartges, J.W., Felice, L.J. (1990). Medical dissolution and prevention of canine and feline uroliths: diagnostic and therapeutic caveats. Vet Rec, 127(15), 369-373.

Osborne, C.A., Lulich, J.P., Kruger, J.M., Ulrich, L.K., Koehler, L.A. (2009a). Analysis of 451,891 canine uroliths, feline uroliths, and feline urethral plugs from 1981 to 2007. Perspectives from the Minnesota Urolith Center. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 39, 183-197.

Osborne, C.A., Lulich, J.P., Polzin, D.J., Allen, T.A., Kruger, J.M., Bartges, J.W., Koehler, L.A., Ulrich, L.K., Bird, K.A., Swanson, L.L. (1999a). Medical

dissolution and prevention of canine struvite urolithiasis. Twenty years of experience. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 29, 73-111.

Osborne, C.A., Sanderson, S.L., Lulich, J.P., Bartges, J.W., Ulrich, L.K., Koehler, L.A., Bird, K.A., Swanson, L.L. (1999b). Canine cystine urolithiasis. Cause, detection, treatment, and prevention. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 29(1), 193-211.

Osborne, C.A., Fletcher, T.F. (1995). Applied anatomy of the urinary system with clinicopathologic correlation. In: Canine and Feline Nephrology and Urology, eds C.A.

Osborne, C.A., Lulich, J.P., Forrester, D., Albasan, H. (2009b). Paradigm changes in the role of nutrition for the management of canine and feline urolithiasis. Vet Clin North Am Small Anim Pract, 39, 127-141.

Parker, H.G., Kim, L.V., Sutter, N.B., Carlson, S., Lorentzen, T.D., Malek, T.B., Johnson, G.S., Defrance, H.B., Ostrander, E.A., Kruglyak, L. (2004). Genetic structure of the purebred domestic dog. Science 304, 1160-1164.

Paßlack, N., Burmeier, H., Brenten, T., Neumann, K., Zentek, J. (2014). Relevance of the dietary protein concentration and quality as risk factors for the formation of calcium oxalate stones in cats. J Nutr Sci, 3:e51.

Passlack, N., Burmeier, H., Brenten, T., Neumann, K., Zentek, J. (2014). Short term effects of increasing dietary salt concentrations on urine composition in healthy cats. Vet J, 201(3), 401-405.

Queau, Y. (2018). Nutritional management of urolithiasis. Vet Clin Small Anim, 1-12.

Robertson, W.G. (1993). Urinary tract calculi. In: Metabolic Bone and Stone Disease, eds B. E. C. Nordin, A. G. Need & H. A. Morris, Churchill Livingstone, New York, 249-311.

Rocha, C.O., Granato, A.C. (2021). Medicinal plants used in the phytotherapeutical treatment of urolithiasis in dogs – na integrative review. Research, Society and Development, 10(12), 1-18.

Roe, K., Pratt, A., Lulich, J., Osborne, C., Syme, H.M. (2012). Analysis of 14,008 uroliths from dogs in the UK over a 10-year period. Journal of Small Animal Practice, 53, 634-640.

Salve, P., Hatzade, R., Thorat, M., Raulkar, R. (2021). Surgical management of urolithiasis in a male dog. Journal of Entomology and Zoology Studies, 9(1), 1687-1690.

Samal, L., Pattanaik, A.K., Mishra, C., Maharana, B.R., Sarangi, L.N., Baithalu, R.K. (2011). Nutritional stretegies to prevent urolithiasis in animals. Veterinary World, 4(3), 142-144.

Sanderson, S.L., Osborne, C.A., Lulich, J.P., Bartges, J.W., Pierpont, M.E., Ogburn, P.N., Koehler, L.A., Swanson, L.L., Bird, K.A., Ulrich, L.K. (2001). Evaluation of urinary carnitine and taurine excretion in 5 cystinuric dogs

with carnitine and taurine deficiency. J Vet Intern Med, 15, 94-100.

Senior, D.F. (1996). Urolithiasis – a Nutritional Perspective. In: Kelly N and Wills J, eds. BSAVA Manual of Companion Animal Nutrition and Feeding. BSAVA Publications, Gloucester, 188-197.

Shah, M.A., Bhat, A.R., Basha, M.A., Saxena, A. (2018). Surgical management of urolithiasis in male dogs: A clinical review of 10 cases. The Indian Journal of Veterinary Sciences & Biotechnology, 13(3), 75-78.

Sodhi, H.S., Kaur, G., Sharma, P., Preet G.S. (2021). Recent advances in diagnosis and treatment of canine urolithiasis. Research Trends in Multidisciplinary Research and Development Volume - 8. Editor: Sergiy Fedorov. ISBN: 978-3-96492-261-8

Stevenson, A.E., Blackburn, J.M., Markwell, P.J., Robertson, W.G. (2004). Nutrient intake and urine composition in calcium oxalate stone-forming dogs: comparison with healthy dogs and impact of dietary modification. Vet Ther, 5(3), 218-231.

Stevenson, A.E., Hynds, W.K., Markwell, P.J. (2003a). Effect of dietary moisture and sodium content on urine composition and calcium oxalate relative supersaturation in healthy miniature schnauzers and Labrador retrievers. Res Vet Sci, 74(2), 145-51.

Stevenson, A.E., Hynds, W.K., Markwell, P.J. (2003b). The relative effects of supplemental dietary calcium and oxalate on urine composition and calcium oxalate relative supersaturation in healthy adult dogs. Res Vet Sci, 75(1), 33-41.

Stevenson, A.E., Markwell, P.J. (2001). Comparison of urine composition of healthy Labrador retrievers and miniature schnauzers. Am J Vet Res, 62, 1782-1786.

Syme, H.M. (2012). Stones in cats and dogs: What can be learnt from them? Arab Journal of Urology, 10, 230-239.

Tefft, K.M., Byron, J.K., Hostnik, E.T., Daristotle, L., Carmella, V., Frantz, N.Z. (2021). Effect of a struvite dissolution diet in cats with naturally occurring struvite urolithiasis. J Feline Med Surg, 23(4), 269-277.

Tıon, M.T., Dvorska, J., Saganuwan, S.A. (2015). A review on urolıthıasıs in dogs and cats. Bulgarian Journal of Veterinary Medicine, 18(1), 1-18.

Torres-Henderson, C., Bunkers, J., Contreras, E.T., Cross, E., Lappin, M.R. (2017). Use of Purina Pro Plan veterinary diet UR Urinary St/Ox to dissolve struvite cystoliths. Top Companion Anim Med, 32(2), 49-54.

Trehy, M. (2022). Nutritional management of urolithiasis in dogs and cats. CLINICAL PRACTICE, 316-327.

Von Unruh, G.E., Voss, S., Sauerbruch, T., Hesse, A. (2004). Dependence of oxalate absorption on the daily calcium intake. J Am Soc Nephrol, 15(6), 1567-1573.

Weese, J.S., Blondeau, J., Boothe, D., Guardabassıe, L.G., Gumley, N., Papıch, M., Jessen, L.R., Lappinj, M., Rankin, S., Westropp, J.L., Sykes, J. (2019). International Society for Companion Animal Infectious Diseases (ISCAID) guidelines for the diagnosis and management of bacterial urinary tract infections in dogs and cats. The Veterinary Journal, 247, 8-25.

Westropp, J.L., Larsen, J.A., Johnson, E.G., Bannasch, D., Fascetti, A.J., Biourge, V., Queau, Y. (2017). Evaluation of dogs with genetic hyperuricosuria and urate urolithiasis consuming a purine restricted diet: a pilot study. BMC Vet Res, 13(1):45.

White, E.G. (1966). Symposium on urolithiasis in the dog – introduction and incidence. Journal of Small Animal Practice, 7, 529-535.

Williams, A.W., Wilson, D.M. (1990). Dietary intake, absorption, metabolism, and excretion of oxalate. Semin Nephrol, 10, 2-8.

Wisener, L.V., Pearl, D.L., Houston, D.M., Reid-Smith, R.J., Moore, A.E. (2010a). Risk factors for the incidence of calcium oxalate uroliths or magnesium ammonium phosphate uroliths for dogs in Ontario, Canada, from 1998 to 2006. Am J Vet Res, 71, 1045-1054.

Wisener, L.V., Pearl, D.L., Houston, D.M., Reid-Smith, R.J., Moore, A.E. (2010b). Spatial and temporal clustering of calcium oxalate and magnesium ammonium phosphate uroliths in dogs living in Ontario, Canada between 1998 and 2006. Prev Vet Med, 95, 144-151.

Zhou, S., Zhang, M., Wang, J. (2011). Tumortargeted delivery of TAT-Apoptin fusion gene using Escherichia coli Nissle 1917 to colorectal cancer. Med Hypotheses, 76, 533-534.

BÖLÜM 4

VETERİNER HEKİMLİKTE KILKURDU ENFEKSİYONLARI

Onur KÖSE[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi Parazitoloji Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-4021-7429

Giriş

Hayvan sağlığını tehdit eden paraziter hastalıklar arasında, yuvarlak solucanlar olarak adlandırılan nematodlar içerisinde bulunan Oxyurida takımı önemli bir yer tutmaktadır. Bu takımdaki türlerde monoksen (direk) gelişim görülmektedir. Cinsiyetlerden biri ya da her ikisinde de görülebilmesine karşın, çoğu türde sadece dişilerinin uzun ve sivri sonlanan kuyrukları nedeniyle genel olarak kılkurtları olarak anılmakta olan Oxyurida takımının üyesi olan yuvarlak solucanların dikkat çekici bir başka özellikleri de özofagusun arka bölümünde yer alan bulbus (genişleme) yapısıdır. Oxyurid tip özefagusun bağırsakla birleşim yerinin hemen önünde yer alan bu küresel bulbusun lümeninde genellikle bir kapak bulunur. Bu grupta yer alan türlerin bazılarında ağızda üç dudak bulunabilmekle birlikte, daha gelişmiş türlerde bu dudaklar küçülmüş veya ortadan kalkmıştır. Dişileri sağlam ve iri gövdeli iken, tek veya çift spiküle (iğne veya diken benzeri yapı) sahip erkekler genellikle dişilerin yarısı kadar boyutlardadırlar. Erkeklerinde bursa kopulatriks bulunmaz. Ayrıca çok sık karşılaşılmayan bir şekilde haplodiploid özellik gösterirler (Marquardt ve ark, 2000; Roberts ve ark, 2010). Haplodiploid canlılarda; erkekler haploid olup partenogenetik olarak (döllenmemiş yumurtalardan) gelişirken, dişiler diploittirler ve döllenmiş yumurtalardan gelişirler. Zar kanatlılar gibi bazı insektlerde (örneğin arılarda), rotiferlerde ve bazı akarlarda görülmekte olan haplodiploid özellik, popülasyon dinamikleri açısından önem arz etmektedir. Örneğin haplodiploid canlılar çoğunlukla; kısmen zayıf da olsa göç etme yeteneği ile koloni ve küçük yarı izole alt popülasyonlar oluşturma alışkanlıklarına sahiptirler. Bu canlılarda zararlı çekinik genler etkili bir şekilde elenerek dışarıda bırakıldığı için yüksek düzeyde akrabalar arası çiftleşme görülebilir. Kılkurtları, bilinen tek haplodiploid özellikteki endoparazitler olmaları ile de oldukça dikkat çekicidirler (Roberts ve ark, 2010; Bowman, 2014).

Kılkurtları; memeli ve sürüngenler başta olmak üzere omurgalılar ile kırkayak ve insekt gibi omurgasızlarda yaygın olarak parazitlenebilmektedirler. Çoğunlukla konaklarının bağırsaklarında çok sayıda bulunabilmelerine karşın sadece birkaç tür medikal veya ekonomik öneme sahiptir (Marquardt ve ark, 2000). Oxyurida takımı çoğunlukla, tektırnaklıların yaygın ve büyük kılkurdu olan *Oxyuris equi*'yi akla getirse de, bu takımda yer alan pek çok kılkurdu *O. equi*'den çok daha küçüktürler (Bowman, 2014). Kılkurtları takımında; tektırnaklılarda görülen *O. equi* ve *Probstmayria vivipara*'nın yanı sıra, gevişgetiren hayvanlarda *Skrjabinema* türleri, laboratuvar kemiricilerinde *Apiculuris tetraptera* ve *Syphacia* türleri, kirpilerin sekumlarında *Evaginurus evaginata* ve *Wellcomia evaginata* türleri ile insan ve bazı gelişmiş primat türlerinde parazitlenebilen *Enterobius vermicularis* türleri sayılabilmektedir (Marquardt ve ark, 2000). Tüm oxyurid kılkurtları yüksek derecede konak özgüllüğü olan kalın bağırsak

KAYNAKLAR

1. Arslan, M.Ö., Umur, Ş. (1998). Kars yöresinde at ve eşeklerde bulunan helmint ve *Eimeria* (Protozoon) türleri. *Türkiye Parazitoloji Der*gisi, 22, 180-184.
2. Bakırcı, S., Çırak, V.Y., Güleğen, E., Karabacak, A. (2004). Gemlik Askeri Hara Atlarında Dışkı Muayenesi ile Saptanan Parazitler. *Türkiye Parazitoloji Der*gisi, 28, 35-37.
3. Barbosa, O.F., Rocha, U.F., Silva, G.S., Soares, V.E., Veronez, V.A., Oliveira, G.P., Landim, V.J., Costa, A.J. (2001). A survey on Cyathostominae nematodes (Strongylidea, Strongylidae) in pasture bred horses from São Paulo State, Brazil. *Semina-ciencias Agrarias*, 22, 21-26.
4. Bowman, D.D. (2014). *Georgis' Parasitology for Veterinarians*. Tenth ed. Elsevier Saunders, Missouri, USA.
5. Braga, F.R., Araújo, J.V., Silva, A.R., Araujo, J.M., Carvalho, R.O., Campos, A.K., Tavela, A.O., Ferreira, S.R., Frassy, L.N., Alves, C.D. (2010). *Duddingtonia flagrans*, *Monacrosporium thaumasium* and *Pochonia chlamydosporia* as possible biological control agents of *Oxyuris equi* and *Austroxyuris finlaysoni*. *Journal of Helminthology*, 84(1), 21–25.
6. Bucknell, D.G., Gasser, R.B., Beveridge, I. (1995). The Prevalence and Epidemiology of Gastrointestinal Parasites of Horses in Victoria, Australia. *International Journal of Parasitol*ogy, 25, 711-724.
7. Burgu, A., Öğe, S., Doğanay, A., Pişkin, Ç., Öğe, H. (1995a). Atlarda bulunan helmint türleri. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Der*gisi, 42, 193-205.
8. Burgu, A., Doğanay, A., Öğe, H., Sarımehmetoğlu, O., Ayaz, E. (1995b). Eşeklerde bulunan helmint türleri. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Der*gisi, 42, 207-215.
9. Burgu, A., Karaer, Z. (Ed). (2005). Veteriner Hekimliğinde Parazit Hastalıklarında Tedavi. Türkiye Parazitoloji Derneği yayın no: 19, META Basım, Bornova, İzmir.
10. Demir, S., Tınar, R., Kaplan, A. (1995a). Bir eşeğin otopsisinde bulunan helmintler. *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, 19, 119-123.
11. Demir, S., Tınar, R., Aydın, L., Çırak, V.Y., Ergül, R. (1995b). Bursa yöresi tektırnaklılarında dışkı muayenesi ile saptanan helmint türleri ve yayılışı. *Türkiye Parazitoloji Der*gisi, 19, 124-131.
12. Doğanay, A. (Ed). (2018). Helmintoloji. Ankara Nobel Tıp Kitabevleri.
13. Esatgil, M.U, Efil, I.I. (2012). A coprological study of helminth infections of horses in Istanbul, Turkey. *Kafkas Universitesi Veteriner Fakültesi Der*gisi, 18, 1-6.

14. Eslami, A., Bokai, S., Tabatabai, V. (2005). Equine Parasites in İran. *Journal of Equine Veterinary Sci*ence, 25, 143-144.

15. Gönenç, B. (1992). Eşekte *Probstmayria vivipara* Probstmayr, 1865 Olgusu. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Der*gisi, 39, 300-309.

16. Gönenç, B. (1997a). Eşeklerde (*Equus asinus*, L.) sindirim sistemi helmintleri. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Der*gisi, 44, 325-335.

17. Gönenç, B. (1997b). *Probstmayria vivipara* olgun ve gelişim dönemlerinin genel özellikleri. *Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi Der*gisis, 44, 1-5.

18. Gül, A., Değer, S., Ayaz, E. (2003). Türkiye'nin Farklı İllerinde Dışkı Muayenesine Göre Tektırnaklılarda Bulunan Helmint Türleri ve Yayılışı. *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sci*ence, 27, 195-199.

19. Gülbahçe, S., Cantoray, R. (1995). Konya yöresi tektırnaklı hayvanlarında bulunan parazitlerin epidemiyolojisi. *9. Ulusal Parazitoloji Kongresi*, 24-27 Ekim, Antalya.

20. Güralp, N. (1981). Helmintoloji. Ankara Üniversitesi Veteriner Fakültesi yayın no: 368, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

21. Ilić, T., Stepanović, P., Nenadović, K., Dimitrijević, S. (2018). Improving agri-cultural production of domestic rabbits in Serbia by follow-up study of their parasitic infections. *Iranian Journal of Veterinary Res*earch, 19, 290-297.

22. Kahn, C.M., Line, S. (Ed). (2005). Merck Veterinary Manuel 9th edition. Merck & CO., INC. Whitehouse Station, NJ, USA.

23. Kassai, T. (1999). Veterinary Helminthology. Butterworth-Heinemann, Oxford, UK.

24. Marquardt, W.C., Demaree, R.S., Grieve, R.B. (2000). Parasitology and Vector Biology. Second ed. Harcourt Academic Press, Orlando Florida, USA.

25. Merdivenci, A. (1970). Türkiye Parazitleri ve Parazitolojik Yayınları. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, 1610/9, Kutulmuş Matbaası, İstanbul.

26. Mykhailiutenko, S.M., Kruchynenko, O.V., Klymenko, O.S., Serdioucov, J.K., Dmytrenko, N.I., Tkachenko, V.V. (2019). Pathomorphological changes in the large intestine of rabbits parasitised by *Passalurus ambiguus* (Nematoda, Oxyuridae). *Regulatory Mechanisms in Biosystems*, 10(1), 69-74.

27. Nielsen, M.K., Reinemeyer, C.R. (2018). Handbook of Equine Parasite Control. Second ed. Hoboken: Wiley Online Library

28. Öge, H. (2002). Atlarda Görülen Başlıca Helmint Enfeksiyonları. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Der*gisi, 16, 125-131.

29. Özcel, M.A. (Ed.) (2013). *V*eteriner Hekimliğinde Parazit Hastalıkları, Cilt 1-2.

30. Pişkin, F.Ç., Bıyıkoğlu, G., Babür, C., Kanat, M.A., Özcengiz, E. (1999). Serum Üretiminde Kullanılan Atlarda Dışkı Bakılarına Göre Helmint Enfeksiyonları. *Türkiye Parazitoloji Derg*isi, 23, 436-439.

31. Reinemeyer, C.R., Nielsen, M.K. (2014). Review of the biology and control of *Oxyuris equi*. *Equine Veterinary Education*, 26, 584-591.

32. Roberts, L.S., Janovy, J., Schmidt, G.D., Gerald, D. (2010). Schmidt & Larry S. Roberts' Foundations of Parasitology. Eighth ed. McGraw-Hill, Boston, USA.

33. Shahlapoor, A.A. (1965). A Note on the Identification of *Skrjabinema ovis* (Skrjabin, 1915) and *Trichostrongylus* spp. in Sheep and Goats in Iran. *Journal of Helminthol*ogy, 39, 273-276.

34. Sheferaw, D., Alemu, M. (2015). Epidemiological study of gastrointestinal helminths of equines in Damot-Gale district, Wolaita zone, Ethiopia. *Journal of Parasitic Diseases*, 39, 315–320.

35. Sotiraki, S.T., Badouvas, A.G., Himonas, C.A. (1997). A Survey on the Prevalence of Internal Parasites of Equines in Macedonia and Thessalia-Greece. *Journal of Equine Veterinary Sci*ence, 17, 550-552.

36. Soulsby, E.J.L. (1982). Helminths, Artropods and Protozoa of Domesticated Animals. Seventh ed. Baillere Tindall, London, UK.

37. Taylor, M.A., Coop, R.L., Wall, R.L. (2016). Veterinary Parasitology. Fourth ed. Blackwell Publishing.

38. Teixeira, W.F., Felippelli, G., Cruz, B.C., Maciel, W.G., Fávero, F.C., Gomes, L.V., Buzzulini, C., Prando, L., Bichuette, M.A., Lopes, W.D., Oliveira, G.P., Costa, A.J. (2014). Endoparasites of horses from the Formiga city, located in center-west region of the state of Minas Gerais, Brazil. *Revista Brasileira de Parasitologia Veterinaria*, 23(4), 534-538.

39. Tınar, R., Okursoy, S., Akyol, V. (1999). Atlarda *Gongylonema pulchrum* (Molin, 1857) olgusu. *Türkiye Parazitoloji Derg*isi, 23, 95-96.

40. Tınar, R. (Ed.) (2011). Veteriner Helmintoloji. Dora Basım-Yayın Ltd.Şti. Bursa.

41. Toktamış, G., Yaman, M. (2012). Yarış ve Spor Atlarında Sindirim Sistemi Helmintlerinin Yaygınlığı. *Van Veterinary Journal*, 23, 35-39.

42. Umur, Ş., Açıcı, M. (2009). A survey on helminth infections of equines in the Central Black Sea region, Turkey. *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sci*ences, 33, 373-378.

43. Upjohn, M.M., Shipton, K., Lerotholi, T., Attwood, G., Verheyen, K.L. (2010). Coprological prevalence and intensity of helminth infection in working horses in Lesotho. *Tropical Animal Health and Production*, 42(8), 1655-1661.

44. Urquarth, G.M., Armour, J., Duncan, J.L., Dunn, A.M., Jennings, F.W. (1996). Veterinary Parasitology. Second ed. Blackwell Science Ltd, London.

45. Uslu, U., Güçlü, F. (2007). Prevalence of Endoparasites in Horses and Donkeys in Turkey. *Bulletin of the Veterinary Institute in Pulawy*, 51, 237-240.

46. Uslu, U., Güngör, O. (2018). Prevalence of helminths in horses raised in Konya province. *Eurasian Journal of Veterinary Sci*ence, 34, 189-193.

47. Wang, C.R., Lou, Y., Gao, J.F., Qiu, J.H., Zhang, Y., Gao, Y., Chang, Q.C. (2016). Comparative analyses of the complete mitochondrial genomes of the two murine pinworms *Aspiculuris tetraptera* and *Syphacia obvelata*. *Gene*, 585(1), 71-75.

48. Wannas, H.Y., Dawood, K.A., Gassem, G.A. (2012). Prevalence of gastro-intestinal parasites in horses and donkeys in al diwaniyah governorate. *Al-Qadisiyah Journal of Veterinary Medicine Sciences*, 11, 148-155.

49. Wolf, D., Hermosilla, C., Taubert, A. (2014). *Oxyuris equi*: lack of efficacy in treatment with macrocyclic lactones. *Veterinary Parasitology*, 201, 163-168.

50. Yevstafieva, V.O., Kruchynenko, O.V., Mykhailiutenko, S.M., Kone, M.S. (2020). Biological specifics of exogenous development of *Oxyuris equi* nematodes (Nematoda, Oxyuridae). *Biosystems Diversity*, 28, 125-130.

BÖLÜM 5

KALÇA KIRIKLARI VE TEDAVİSİ

Yasin GÜLER[1]

1 Uz.Dr. M.S. Baltalimanı Kemik Hastalıkları EAH Ortopedi ve Travmatoloji Kliniği ORCİD: 0000-0002-1543-9556

FEMUR BOYUN KIRIKLARI

GİRİŞ:

Yaşlanan popülasyonda gittikçe sıklığı artan kalça kırıkları, hastaları ve hasta yakınlarını olumsuz yönde etkileyen önemli bir sağlık problemi olarak büyümektedir. Çoğunlukla zayıf kemik kalitesine sahip yaşlılarda düşük enerjili travmalara bağlı olarak görülmekle birlikte yüksek enerjili travmalara maruz kalan gençlerde de karşılaşılabilmektedir. ABD'de toplumun yaşlanmasıyla birlikte 2050 yılında iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir.

İntrakapsüler femur boyun kırıkları, iyileşme üzerine olumsuz etkisi olan sinovyal sıvı içerisinde yüzmesinden, periostal tabakanın zayıf olmasından ve kalluks oluşumu için gerekli olan kambiyum tabakasının sınırlı kallus formasyonundan dolayı iyileşme potansiyeli düşük olan yaralanmalardır.

Kalça kırığını takip eden dönemde mortalite oranı hayli yüksektir (%25-30) ve kırık öncesi dönemde hastanın ne kadar mobil olduğuyla ilişkilidir.

ANATOMİ:

Normal femur şaft-boyun açısı 130+/-7°, anteversiyon ise 10+/-7°'dir. Femur boynunu posteroinferiorundan güçlendiren, trokanter minörün altında femoral cismin posteromedialinde yer alan ve trokanter majörün lateraline uzanan yoğun, vertikal kemiksel oluşum kalkar bölgesidir. Femurun kalkar bölgesi medialde daha kalın olup laterale geçtikçe kademeli olarak incelir.

Damarsal arter yapısı üç grupta tariflenmiştir. Bunlar; femur boynunun tabanında yer alan kapsül dışı yerleşimli arteryel halka, femur boynunun yüzetinde yer alıp yukarı doğru çıkan ascendan arter dalları ve ligamentum terese ait arterlerdir. Kapsül dışı arteryel halkayı posteriorda medial femoral sirkümferensiyal arterin büyük bir dalı ve anteriorda lateral femoral sirkümferensiyal arterin dalları oluşturur.

Yaralanma Mekanizması:

Femur boyun kırıklarının çoğunluğu minör travma sonucu meydana gelirken az bir kısmı majör travma sonrasında görülür. Düşme ile trokanter majör üzerine direkt travma ve ekstremitenin eksternal rotasyonu bu kırıkların oluşmasındaki muhtemel mekanizmalardır. Gençlerde ise yüksek enerjili travmanın femur cismi boyunca iletilmesi sonucunda ortaya çıkar.

KAYNAKLAR:

1- Hey-Groves EW. Treatment of fractured neck of the femur with special regard to the results. J Bone Joint Surg 1930;12:1-14

2- Clark DI, Crofts CE, Saleh M. Femoral neck fracture fixation: comparison of a sliding screw with lag screws. J Bone Joint Surg Br 1990:72:797-800

3- Griffin JB. The calcar femorale redifined. Clin Orthop 1982;164:211-214

4- Manninger J, Kazar G, Fekete G, et al. Avoidance of avascular necrosis of the femoral head, following fractures of the femoral neck, by early reduction and internal fixation. İnjury 1985;16:437-448

5- Crock HV. An atlas of the arterial supply of the head and neck of the femur in man. Clin Orthop 1980;152:17-27

6- Hirsch C , Frankel VH. Analysis of producing fractures of the proximal end of the femur. J Bone Surg Br 1960;42:633-640.

7- Protzman RR, Burkhalter WE. Femoral-neck fractures in young adults. J Bone Joint Surg Am 1976;58:689-695.

8- Watson-Jones R. Fractures and Joint Injuries , 4th ed. Baltimore: Williams&Wilkins; 1955.

9- Klenerman L, Marcuson RW. Intracapsular fractures of the neck of the femur. J Bone Joint Surg Br 1970;52:514-517

10- Garden RS. Malreduction and avascular necrosis in subcapital fractures of the femur. J Bone Joint Surg Br 1971;53:183-197

11- Zlowodski M, Bhandari M, Keel M. Et aL. Perception of Garden's classification for femoral neck fractures: an international survey of 298 orthopaedie trauma surgeons. Areh Orthop Trauma Surg 2005;125:503-505

12- Pauwels F. Der Schenkelhalsbruch: Ein mechanices problem. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag; 1935.

13- Salvati EA, Wilson PD. Long-term results of femoral-head replacements. J Bone Joint Surg Am 1972;54:1355-1356.

14- Estrada LS, Volgas DA, Stannard JP, et aL. Fixation failure in femoral neck fractures. Clin Orthop Relat Res 2002;399:110-118

15- Alho A, Benterud jG, Solavieva S. Internally fixed femoral neck fractures: early prediction of failure in 203 elderly patient with displaced fractures. Acta Ortop Seand 1999;70:141-144

16- Garden RS. Stability and union in subcapital fractures of the femur. J Bone Joint Surg Br 1964;46:630-647

17- Blair B, Koval KJ, Kummer F, et al. Basicervical fractures of the proximal femur: a biomechanical study of 3 internal fixation techniques. Clin Orthop 1994;306:256-263

18- Booth KC, Donaldson TK, Dai QG. Femoral neck fracture fixation: a biomechanical study of two cannulated screw placement techniques. Orthopaedics 1998;21:1173-1176.

19- Strömqvist B, Hansson LI, Nilsson LT, et al. Two-year follow-up of femoral neck fractures: comparison of osteosynthesis methods. Acta Orthop ScandOrthop 1984;55:521-525.

20- Husby T, Alho A, Hoiseth A, et al, Strength of femoral neck fracture fixation: comparison of six techniques in cadavers. Acta Orthop Scand 1987;58:634-637.

21- Lindequist S, Tornkvist H. Quality of reduction and cortical screw support in femoral neck fractures: an analysis of 72 fractures with a new computerized measuring method. J Orthop Trauma 1995;9:215-221

22- Behr JT, Dobozi WR, Badrinath K. The treatment of pathologic and impending pathologic fractures of the proximal femur in elderly. Clin Orthop 1985;198:173-178.

23- Keating JF, Grant A, Masson M, et aL. Randomized comparison of reduction and fixation, bipolar hemiartroplasty, and total hip artroplasty: treatment of displaced intracapsular hip fractures in healthy older patients. J Bone Joint Surg Am 2006;88: 249-260

24- Swiontkowski MF, Harrington RM, Keller TS, et aL. Torsian and bending analysis of internal fixation techniques for femoral neck fractures: the role of implant design and bone density. J Orthop Res 1987;5:433-444

25- Skinner P, Riley D, Ellery J. et al. Displaced subcapital fractures of the femur: a prospective randomized comparison of internal fixation, hemiartroplasty and total hip replacement. Injury 1989;20:291-295.

26- Parker MJ, Anand JK. What is the true mortality of hip fractures? Public Health 1991;105:443-446

27- Lu-Yao GL, Keller RB, Littenberg B, et aL. Outcomes after displaced fractures of the femoral neck: a meta-analysis of one hundred ana six published reports. J Bone Joint Surg Am 1994;76:15-25

28- Lee BP, Berry Dj, Harınsen WS, et aL. Total hip artroplasty for the treatment of an acute fracture of the femoral neck: long-term results. J Bone Joint Surg Am 1998;80:70-75

29- Woo RY, Morrey BF. Dislocations after total hip artroplasty. J Bone Joint Surg Am 1982;64:1295-1306

30- Koval KJ, Aharonoff GB, Rokito AS, et al. Patients with femoral neck intertrochanteric fractures. Are they the same? Clin Orthop 1996;330:166-172.

31- Guanache CA, Kozin SH, Levy AS, et al. The use of MRI in the diagnosis of occult hip fracture in the elderly: a preliminary report. Orthopedics 1994;17:327-330.

32- Rizzo PF, Gould ES, Lyden AS, et al. Diagnosis of occult fractures about the hip. Magnetic resonance imaging compared with bone scanning. J Bone Joint Surg 1993:75A:395-401.

33- Gehrchen PM, Nielsen JO, Olesen B. Poor reproducibility of Evan's classification of the trochanteric fracture. Acta Orthop Scand 1993;64:71-72.

34- Kyle RF, Gustilo RE, Premer RF, Analysis of six hundred and twenty-two intertrochanteric hip fractures.J BoneJoint Surg Am 1976;61 :216-221.

35- Evans EM. The treatment of trochanteric fractures of the femur. J BoneJoint Surg Br 1949;31 B:190-203

36- Bridle SH. Patel AD. Bircher M. Calvert PY. Fixation of intertrochaneric fractures of the femur: a randomized prospective comparison of the gamma nail and dynamic hip screw. J BoneJoint Surg Br 1991 ;73:330-334

37- Zuckerman J. Current concepts : hip fracture. N Engl J Med 1996;334:1519-1525.

38- Bolhofner BR, Russo PR, Carmen B. Results of intertrochanteric femur fractures treated with a135 degree slidnig screw with a two-hole side plate. J Orthop Trauma 1999;13(1):5-8.

39- McLoughlin SW, Wheeler DL, Rider J,et al. Biomechanical evaluation of the dynamic of the dynamic hip screw with two- and four hole-side plates. J Orthop Trauma 2000;14(5):318-323.

40- Haidukewych GJ, Israel TA, Berry DJ. Reverse obliquity fractures of the intertrochanteric region of the femur. J Bone Joint Surg Am 2001; 83-A:643-650

41- Baumgartner M, Curtin S, Lindskog D, Keggi J. The value of the tip-apex distance in predicting failure of fixation of peritrochanteric fractures of the hip. Joint Surg Br 1997;79:969-971

BÖLÜM 6

PEDİATRİK HASTALARDA DENTAL KAYGI YÖNETİMİNDE MÜZİK

Özlem AŞKAROĞLU[1], Emine Başak ÖZDEMİR[2], Esra KIZILCI[3]

1 Dr.- ORCID: 0000-0001-7480-8262
2 Araş.Gör.- ORCID: 0000-0002-0290-6370
3 Doç.Dr.- ORCID: 0000-0003-0746-7087

1.GİRİŞ

Kooperasyonu sağlamak amacıyla çocuk hastaların dental kaygısını yönetmek, tedavinin başarısında kritik öneme sahiptir. Diş hekimi korkusu, hastaların kliniğe başvurmalarına engel olarak, ağız ve diş sağlıklarında daha fazla bozulmaya neden olan bir kısır döngü şeklinde ifade edilir. Bu durum hastada suçluluk, yetersizlik ve utanç duygusu oluşmasına neden olur (1).

Dental tedaviler için pediatrik hastaların sergilediği uyumsuz davranışlar, "davranış yönetimi sorunları" olarak tanımlanır. Bu sorunlar, diş tedavilerinin ertelenmesine, hatta iptaline neden olabilir. Buna ek olarak diş tedavisi sırasındaki kaygı, tedavi süresinin uzamasına da neden olabilir. Bütün bu problemler, tedavinin maliyetini önemli ölçüde artırır. Bazı çocuklar stresli bir tedaviyi kolaylıkla kabul ederken, bazı çocuklar korkularıyla başa çıkamaz ve bir takım davranışsal tepkiler gösterir (2).

Diş hekimi korkusuna sahip çocukların davranışlarını yönetmeye çalışmak, sıklıkla tedaviyi yapacak olan diş hekimi için de stres kaynağıdır. Diş hekimi ziyaretlerini erteleyen hastalar, zaman geçtikçe daha kapsamlı ve komplike tedaviler gerektirecek dental sorunlara sahip olur. Hem hasta hem de hekim için diş hekimi korkusunun olumsuz etkileri göz önüne alındığında, bu hastaların kaygılarının doğru bir biçimde yönetilmesi, büyük ölçüde önem kazanır.

2.GENEL BİLGİLER

2.1. ÇOCUKLARDA DİŞ HEKİMİ KORKUSU VE KAYGI

Kaygı, belinmeyen ve gerçekleşmemiş bir uyarana karşı duyulan psikolojik bir cevap olarak tanımlanırken; korku, gerçek bir uyarandan kaynaklanan cevap olarak ifade edilir (3). Korku kaygının ana unsuru olsa da; korku yanıtı gerçekleşmemiş ve belirsiz bir uyarana karşı hissedilen psikolojik bir cevap olarak, kaygıya göre çok daha şiddetlidir.

Çocuklarda görülen diş hekimi korkusu, tedavi sırasında kontrol olanağının bulunmayışı ve bilinmeyene karşı hissedilen korku ile ilişkilidir (4).

Diş hekimi koltuğunda oturuyor olma ve tedavi sırasında hekimle konuşamama düşüncesi, kontrolün kendi elinde olmadığı hissine neden olabilir. Bunun yanı sıra tedavi sırasında sorun çıkması durumunda hasta, tedaviyi durduramayacağı endişesini taşır (4).

Klinberg ve arkadaşları, küçük çocuklarda (4-6 yaş), büyük çocuklara (9-11 yaş) oranla diş hekimi korkusunun daha sık görüldüğünü ifade etmiştir (5). Dahleder ve arkadaşları, dental korku ve kaygı ile ilişkili faktörleri araştırdıkları bir çalışmada, 7-9 yaş arasında dental korku ve kaygıda artış meydana geldiğini, dental korku ve kaygının ağrılı durumlar ve diş he-

4. KAYNAKÇA

1. Ten Berge M, Veerkamp JSJ, Hoogstraten J. The etiology of childhood dental fear: the role of dental and conditioning experiences.
2. Klingberg G, Broberg AG. (2007). Dental fear/anxiety and dental behaviour management problems in children and adolescents: A review of prevalence and concomitant psychological factors. Int J Paediatr Dent.
3. Firestein SK. (1976). Patient anxiety and dental practice. The Journal of the American Dental Association.
4. Skaret E, Soevdsnes EK. E Skaret E-K Soevdsnes.(2005). Int J Dent Hygiene.
5. Klingbergi G, Berggren^ U, Carlsson^ SG, Noren^ JG, Klingberg U. (1995). Child dental fear: cause-related factors and clinical effects. Enr J Oral Sci.
6. Dahlander A, Soares F, Grindefjord M, Dahllöf G. (2019).Factors associated with dental fear and anxiety in children aged 7 to 9 years. Dent J (Basel).
7. Ibraheem Rehman A, Mahabadi N, Sanvictores T, Rehman Affiliations CI. Classical Conditioning [Internet]. Available from: https://www.ncb.nlm.nh.gov/books/NBK470326/?report=prntable
8. Hugdahl K. Acquısıtıon of Blood and Dental Phobia and Anxiety Response Patterns in Clinical Patients. Vol. 23, Behar. Res. Ther. (1985).
9. lee2007.
10. Chadwick BL, Hosey MT. Child taming: how to manage children in dental practice. Quintessence Pub; (2003).
11. Skaret E, Raadal M, Berg E, Kvale G. Norway.(1998). Prevalence and related factors. Eur J Oral Sci.
12. Watson Frcafrca and AT, Visram Frcafrca. Children's preoperative anxiety and postoperative behaviour.
13. A.C. Cameron; R.P. Widmer. (2013).Handbook of Pediatric Dentistry, 4. ed. United States: Mosby International. 4th ed. United States
14. Objective and subjective measures for assessing anxiety in paediatric dental patients.
15. Rodd HD, Marshman Z, Porritt J, Bradbury J, Baker SR.(2012). Psychosocial predictors of children's oral health-related quality of life during transition to secondary school. Vol. 21, Quality of Life Research.
16. Porritt J, Marshman Z, Rodd HD.(2012). Understanding children's dental anxiety and psychological approaches to its reduction. Vol. 22, International Journal of Paediatric Dentistry.
17. Venham LL, Gaulin-Kremer E. A self-report measure of situational anxiety

for young children. 1979.

18. Mobin T, Khan TZ, Mobin A, Tahir MR, Imran Q, Gardezi SAM, et al. (2023).Evaluating Dental Fear and Anxiety in Pediatric Patients Visiting a Private and a Public Dental Hospital in Lahore, Pakistan. Cureus.

19. Wong HM, Humphris GM, Lee GTR. Preliminary Validation and Reliability of The Modified Child Dental Anxiety Scale'. Vol. 83. 1998.

20. Corah NL, Gale EN, Illig SJ. (1978). Assessment of a dental anxiety scale. J Am Dent Assoc.

21. Howard KE, Freeman R.(2007). Reliability and validity of a faces version of the Modified Child Dental Anxiety Scale. Int J Paediatr Dent.

22. Newton JT, Buck DJ. (2000). Anxiety and pain measures in dentistry: A guide to their quality and application. Journal of the American Dental Association.

23. Garra G, Singer AJ, Taira BR, Chohan J, Cardoz H, Chisena E, et al. (2010). Validation of the Wong-Baker FACES pain rating scale in pediatric emergency department patients. Academic Emergency Medicine.

24. Spielberg Chad. Development of The Spanısh Edıtıon of The State-Traıt Anxiety Inventory. Interamerican Journal of Psychology. 1971.

25. Newton JT, Buck DJ. Anxiety and pain measures in dentistry: A guide to their quality and application. Journal of the American Dental Association. (2000)

26. Rosenberg HM, Honori Katcher A. Heart Rate and Physical Activity of Children During Dental Treatment.

27. Messer JG. Stress in Dental Patients Undergoing Routine Procedures.

28. Beck FM, Weaver JM.(1981). Blood Pressure and Heart Rate Responses to Anticipated High-stress Dental Treatment. J Dent Res.

29. Cantero M, Menchen T, Conejo J, Benedito E. Evaluation of zone electrophoresis of serum proteins performed on the Helena Laboratories rapid electrophoresis analyser. Vol. 55, Scand J Clin Lab Invest. 1995.

30. Bradley MM, Silakowski T, Lang PJ.(2008). Fear of pain and defensive activation.

31. kanegane2009.

32. American Academy of Pediatric Dentistry. "Behavior guidance for the pediatric dental patient." The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry (2020):

33. Fields HW, Machen JB, Goodwin Murphy M. Acceptability of various behavior management techniques relative to types of dental treatment. Vol. 6, Pediatric Dentistry.

34. American Academy of Pediatric Dentistry. "Behavior guidance for the pe-

diatric dental patient." The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry (2020)

35. French JC, Colbert CY, Pien LC, Dannefer EF, Taylor CA. Targeted Feedback in the Milestones Era: Utilization of the Ask-Tell-Ask Feedback Model to Promote Reflection and Self-Assessment. In: Journal of Surgical Education. Elsevier Inc.; 2015. p. e274–9.

36. Ps K. A Novel Distraction Technique for Pain Management during Local Anesthesia Administration A Novel Distraction Technique for Pain Management during Local Anesthesia Administration in Pediatric Patients. Vol. 38, The Journal of Clinical Pediatric Dentistry. 2013

37. Pickrell JE, Heima M, Weinstein P, Coolidge T, Coldwell SE, Skaret E, et al.(2007). Using memory restructuring strategy to enhance dental behaviour. Int J Paediatr Dent.

38. Nelson TM, Sheller B, Friedman CS, Bernier R.(2015). Educational and therapeutic behavioral approaches to providing dental care for patients with Autism Spectrum Disorder. Special Care in Dentistry.

39. Thrash WJ, Marr JN, Boone SE.(1982). Continuous Self-Monitoring of Discomfort in the Dental Chair and Feedback to the Dentist. Vol. 4, Journal of Behavioral Assessment.

40. Shahnavaz S, Rutley S, Larsson K, Dahllöf G. (2015). Children and parents' experiences of cognitive behavioral therapy for dental anxiety- a qualitative study. Int J Paediatr Dent.

41. Prado A. | 651.

42. Goodwin Murphy M, Machen JB, Fields HW. Parental acceptance of pediatric dentistry behavior management techniques.

43. Lawrence SM, Mctigue DJ, Wilson S, Odom JG, Waggoner WF, Fields HW. (1991). Parental attitudes toward behavior management techniques used in pediatric dentistry. Vol. 13, Pediatric Dentistr~.

44. White JM. State of the Science of Music Interventions Critical Care and Perioperative Practice.

45. Seyrek SK, Corah NL, Pace LF. (1984). Comparison of three distraction techniques in reducing stress in dental patients. J Am Dent Assoc.

46. Ingersoll BD, Nash DA Gamber C. (1984). The use of contingent audiotaped material with pediatric dental patients. J Am Dent Assoc.

47. Stark LJ, Allen KD, Hurst M, Nash DA Rigney B, Stokes TF. (1989) Dıstractıon: Its Utılızatıon and Effıcacy With Children Undergoing Dental Treatment. J Appl Behav Anal.

48. Robb SL, Nichols RJ, Rutan RL, Bishop BL, Parker JC. The Effects of Music Assisted Relaxation on Preoperative Anxiety'.

49. Batson Malone A. The Effects of Live Music on the Distress of Pediatric

Patients Receiving Intravenous Starts, Venipunctures, Injections, and Heel Sticks [Internet]. Available from: http://jmt.oxfordjournals.org/

50. Soo MS, Jarosz JA, Wren AA, Soo AE, Mowery YM, Johnson KS, et al.(2016). Imaging-Guided Core-Needle Breast Biopsy: Impact of Meditation and Music Interventions on Patient Anxiety, Pain, and Fatigue. Journal of the American College of Radiology.

51. Bradt J, Teague A. (2018). Music interventions for dental anxiety. Vol. 24, Oral Diseases. Blackwell Publishing Ltd.

52. Yinger OS wedberg, Gooding LF. (2015). A systematic review of music-based interventions for procedural support. Vol. 52, Journal of music therapy.

53. Dileo C, Bradt J. (2008).Music for preoperative anxiety. Cochrane Database of Systematic Reviews.

54. Chlan L. (1998).Effectiveness of a music therapy intervention on relaxation and anxiety for patients receiving ventilatory assistance.

55. Gillen E, Biley F, Allen D.(2008). Effects of music listening on adult patients' pre-procedural state anxiety in hospital. Int J Evid Based Healthc.

56. Lai HL, Hwang MJ, Chen CJ, Chang KF, Peng TC, Chang FM.(2008). Randomised controlled trial of music on state anxiety and physiological indices in patients undergoing root canal treatment. J Clin Nurs.

57. Thoma M V., Zemp M, Kreienbühl L, Hofer D, Schmidlin PR, Attin T, et al. (2015).Effects of Music Listening on Pre-treatment Anxiety and Stress Levels in a Dental Hygiene Recall Population. Int J Behav Med.

58. Kim YK, Kim SM, Myoung H. (2011). Musical intervention reduces patients' anxiety in surgical extraction of an impacted mandibular third molar. Journal of Oral and Maxillofacial Surgery.

59. Mejía-Rubalcava C, Alanís-Tavira J, Mendieta-Zerón H, Sánchez-Pérez L. (2015).Changes induced by music therapy to physiologic parameters in patients with dental anxiety. Complement Ther Clin Pract.

60. Di Nasso L, Nizzardo A, Pace R, Pierleoni F, Pagavino G, Giuliani V. (2016). Influences of 432 Hz. Music on the Perception of Anxiety during Endodontic Treatment: A Randomized Controlled Clinical Trial. J Endod.

61. Klassen JA, Liang Y, Tjosvold L, Klassen TP, Hartling L. Music for Pain and Anxiety in Children Undergoing Medical Procedures: A Systematic Review of Randomized Controlled Trials.

62. Mejía-Rubalcava C, Alanís-Tavira J, Mendieta-Zerón H, Sánchez-Pérez L. (2015). Changes induced by music therapy to physiologic parameters in patients with dental anxiety. Complement Ther Clin Pract.

63. Bradt J, Burns DS, Creswell JW. Mixed Methods Research in Music Therapy Research. J Music Ther [Internet]. 2013 Jul 1 [cited 2023 Jun 5];50(2):123–48. Available from: https://academic.oup.com/jmt/artic-

le/50/2/123/936067

64. Bradt J, Teague A. (2018). Music interventions for dental anxiety. Vol. 24, Oral Diseases. Blackwell Publishing Ltd

65. American Music Therapy Association (AMTA).

66. Morgan KA, Harris AW, Luscombe G, Tran Y, Herkes G, Bartrop RW. (2010). The effect of music on brain wave functioning during an acute psychotic episode: A pilot study. Psychiatry Res.

67. Karaman T, Karaman S, Dogru S, Tapar H, Sahin A, Suren M, et al.(2016). Evaluating the efficacy of lavender aromatherapy on peripheral venous cannulation pain and anxiety: A prospective, randomized study. Complement Ther Clin Pract.

68. Janthasila N, Keeratisiroj O. (2023). Music therapy and aromatherapy on dental anxiety and fear: A randomized controlled trial. J Dent Sci.

69. Aravena PC, Almonacid C, Mancilla MI.(2020). Effect of music at 432 Hz. and 440 Hz on dental anxiety and salivary cortisol levels in patients undergoing tooth extraction: A randomized clinical trial. Journal of Applied Oral Science.

70. Russo C, Russo A, Gulino R, Pellitteri R, Stanzani S.(2017). Effects of different musical frequencies on NPY and Ghrelin secretion in the rat hypothalamus. Brain Res Bull.

71. R PA, S RO. (2005). Music distraction-its efficacy in management of anxious pediatric dental patients [Internet]. J Indian Soc Pedod Prev Dent. Available from: http://journals.lww.com/jped

72. Aitken JC, Wilson S, Coury D, Moursi AM. (2002).The effect of music distraction on pain, anxiety and behavior in pediatric dental patients

BÖLÜM 7

CBCT'NİN ENDODONTİK AÇIDAN ÖNEMİ VE KULLANIM ALANLARI VAKALARLA ANLATIM

Cevat Emre ERİK[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Özel Akademi Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği Orcid: 0000-0003-2706-1914

Giriş

Görüntüleme sistemleri dişlerin anatomisinin ve çevreleyen dokuların yapılarını ve patolojik değişikliklerinin incelenmesinde kullanılan önemli tanı ve tedavi planlama araçlarıdır. Endodonti de zorunlu hale gelen bu görüntüleme sistemlerinden yaygın olarak periapikal ve panoramik radyograflar kullanılmaktadır. Periapikal ve panoramik radyograflar iki boyutlu görüntü analizi sağlaması nedeniyle anatomik yapıların incelenmesinde bazı dezavantajlara sahiptir. Bunlar arasında çevre dokuların süperpozisyonları, yansıma efektleri, görüntü artefaktları, diş anatomisindeki varyasyonların tespitinin güçlüğü gibi durumlar nedeniyle son yıllarda diş ve çevre dokuların incelenmesinde kompleks endodontik varyasyonların teşhisi ve yönetiminde konik ışınlı bilgisayarlı tomografi (CBCT) yaygın olarak tüm dünya da kullanılmaya başlanmıştır. Konvansiyonel radyografiler ile karşılaştırıldığında CBCT' nin en büyük avantajı, üç boyutlu geometrik görüntüler elde edilebilmesidir. konvansiyonel radyografilerdeki anatomik yapıların birbiri üzerine düşmesi sonucu oluşan süperpozisyonlar CBCT'de Sagittal, koronal ve aksiyel kesiten görüntü alınması sonucu oradan kalkar.(Sonick ve ark,1994; Marmulla ve ark, 2005)

Endodonti de iki boyutlu incelemenin yetersiz kaldığı endodontik patolojilerin teşhisinde, kanal morfolojilerinin incelenmesinde (Patel ve ark,2007) , endodontik orjinli olmayan patolojilerin tespitinde (Patel ve ark,2009), kök kırıklarının ve travmaların değerlendirilmesinde (Bornstein ve ark,2009), eksternal ve internal kök rezorbsiyonu (Dudic ve ark,2009) ve invaziv servikal rezorbsiyonların analizinde (Cohenca ve ark,2007), perforasyonların tespitinde (Shemeshve ark,2011) ve endodontik cerrahi öncesi planlamada (Scarfe ve ark,2010) konik ışınlı bilgisayarlı tomografi kullanılmaktadır.

Kök kanal morfolojilerin teşhisinde:

Her klinisyenin dişlerin normal anatomisi hakkında ayrıntılı bir bilgiye sahip olması ve karşılaşabileceği varyasyonlar karşısında dikkatli olması endodontik tedavinin başarı şansını arttırmaktadır. Kök kanal sisteminde kompleks anatomi varlığında konvansiyonel radyografilerle kök kanallarının klinik morfolojilerini değerlendirmek zorlaşır. Kök kanal morfolojilerindeki farklılıkların tespiti için en doğru bilgiyi CBCT verir.

Literatürde kök kanal morfolojilerini incelemek amacıyla CBCT ile yapılan çalışmalardan birkaçına göz attığımızda; Llena ve arkadaşları (Llena ve ark,2014), İspanya popülasyonunda mandibular premolar dişlerin kanal morfolojilerini CBCT görüntülerinden analiz ettikleri çalışmada, 126 premolar dişin %65' inde kurvatür açılarını ölçebilmişler. Premolar dişlerin %12.98' inde kurvatür açısının 20° den fazla olduğu bulunmuştur. Willershausen ve ark (Willershausen ve ark,2009) apeks' e en fazla 5mm

KAYNAKLAR

Sonick, M., J. Abrahams, and R. Faiella, *A comparison of the accuracy of periapical, panoramic, and computerized tomographic radiographs in locating the mandibular canal.* International Journal of Oral and Maxillofacial Implants, 1994. **9**(4): p. 455-460.

Marmulla, R., et al., *Geometric accuracy of the NewTom 9000 cone beam CT.* 2005.

Patel, S., et al., *The potential applications of cone beam computed tomography in the management of endodontic problems.* International endodontic journal, 2007. **40**(10): p. 818-830.

Patel, S., *New dimensions in endodontic imaging: Part 2. Cone beam computed tomography.* International endodontic journal, 2009. **42**(6): p. 463-475.

Bornstein, M.M., et al., *Comparison of intraoral radiography and limited cone beam computed tomography for the assessment of root-fractured permanent teeth.* Dental Traumatology, 2009. **25**(6): p. 571-577.

Dudic, A., et al., *Detection of apical root resorption after orthodontic treatment by using panoramic radiography and cone-beam computed tomography of super-high resolution.* American Journal of Orthodontics and Dentofacial Orthopedics, 2009. **135**(4): p. 434-437.

Cohenca, N., et al., *Clinical indications for digital imaging in dento-alveolar trauma. Part 2: root resorption.* Dental Traumatology, 2007. **23**(2): p. 105-113.

Shemesh, H., et al., *The use of cone-beam computed tomography and digital periapical radiographs to diagnose root perforations.* Journal of endodontics, 2011. **37**(4): p. 513-516.

Scarfe, W.C., et al., *Use of cone beam computed tomography in endodontics.* International journal of dentistry, 2010. **2009**.

Llena, C., et al., *Cone-beam computed tomography analysis of root and canal morphology of mandibular premolars in a Spanish population.* Imaging science in dentistry, 2014. **44**(3): p. 221-227.

Willershausen, B., et al., *THE DETERMINATION OF THE INITIAL STRAIGHT LENGTH IN ROOT CANALS OF MANDIBULAR PREMOLARS–AN IN VITRO STUDY.* Eur J Med Res, 2009. **14**: p. 85-89.

Ladeira, D.B.S., et al., *Prevalence of C-shaped root canal in a Brazilian subpopulation: a cone-beam computed tomography analysis.* Brazilian oral research, 2014. **28**(1): p. 39-45.

Metska, M.E., et al., *Cone-beam Computed Tomographic Scans in Comparison with Periapical Radiographs for Root Canal Length Measurement: An< i> In Situ</i> Study.* Journal of Endodontics, 2014.

Chong, B., et al., *The anatomical relationship between the roots of mandibular second molars and the inferior alveolar nerve.* International endodontic journal, 2014.

Lea, C., et al., *Maxillary Premolar with 4 Separate Canals.* Journal of endodontics, 2014. **40**(4): p. 591-593.

Hülsmann, M., *Dens invaginatus: aetiology, classification, prevalence, diagnosis, and treatment considerations.* International Endodontic Journal, 1997. **30**(2): p. 79-90.

Spatafore, C.M., *Endodontic treatment of fused teeth.* Journal of endodontics, 1992. **18**(12): p. 628-631.

Cho, K.-M., J.-H. Jang, and S.-H. Park, *Clinical management of a fused upper premolar with supernumerary tooth: a case report.* Restorative dentistry & endodontics, 2014. **39**(4): p. 319-323.

Stavropoulos, A. and A. Wenzel, *Accuracy of cone beam dental CT, intraoral digital and conventional film radiography for the detection of periapical lesions. An ex vivo study in pig jaws.* Clinical oral investigations, 2007. **11**(1): p. 101-106.

Tamse, A., et al., *Radiographic features of vertically fractured endodontically treated mesial roots of mandibular molars.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2006. **101**(6): p. 797-802.

Sukovic, P., *Cone beam computed tomography in craniofacial imaging.* Orthodontics & craniofacial research, 2003. **6**(s1): p. 31-36.

Velvart, P., H. Hecker, and G. Tillinger, *Detection of the apical lesion and the mandibular canal in conventional radiography and computed tomography.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2001. **92**(6): p. 682-688.

Dula, K., et al., *Comparative dose measurements by spiral tomography for preimplant diagnosis: the Scanora machine versus the Cranex Tome radiography unit.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2001. **91**(6): p. 735-742.

Hassan, B., et al., *Comparison of five cone beam computed tomography systems for the detection of vertical root fractures.* Journal of endodontics, 2010. **36**(1): p. 126-129.

HEITHERSAY, G.S., *Clinical endodontic and surgical management of tooth and associated bone resorption.* International endodontic journal, 1985. **18**(2): p. 72-92.

Simon, J.H., et al., *Differential diagnosis of large periapical lesions using cone-beam computed tomography measurements and biopsy.* Journal of endodontics, 2006. **32**(9): p. 833-837.

Nance, R., et al., *Identification of root canals in molars by tuned-aperture computed tomography.* International Endodontic Journal, 2000. **33**(4): p. 392-396.

Wu, M.K., H. Shemesh, and P. Wesselink, *Limitations of previously published systematic reviews evaluating the outcome of endodontic treatment.* International endodontic journal, 2009. **42**(8): p. 656-666.

Bender, I. and S. Seltzer, *ROENTGENOGRAPHIC AND DIRECT OBSERVATION OF EXPERIMENTAL LESIONS IN BONE. 1.* Journal of the American Dental Association, 1961. **62**(2): p. 152-&.

Bernardes, R.A., et al., *Use of cone-beam volumetric tomography in the diagnosis of root fractures.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2009. **108**(2): p. 270-277.

Mora, M.A., et al., *In vitro assessment of local computed tomography for the detection of longitudinal tooth fractures.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2007. **103**(6): p. 825-829.

Lofthag-Hansen, S., et al., *Limited cone-beam CT and intraoral radiography for the diagnosis of periapical pathology.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2007. **103**(1): p. 114-119.

Soğur, E., B. Baksı, and H.G. Gröndahl, *Imaging of root canal fillings: a comparison of subjective image quality between limited cone-beam CT, storage phosphor and film radiography.* International endodontic journal, 2007. **40**(3): p. 179-185.

Takeshita, W., et al., *Comparison of periapical radiography with cone beam computed tomography in the diagnosis of vertical root fractures in teeth with metallic post.* Journal of Conservative Dentistry, 2014. **17**(3): p. 225.

Khasnis, S.A., et al., *Vertical root fractures and their management.* Journal of conservative dentistry: JCD, 2014. **17**(2): p. 103.

Hannig, C., et al., *Three-dimensional, non-destructive visualization of vertical root fractures using flat panel volume detector computer tomography: an ex vivoin vitro case report.* International endodontic journal, 2005. **38**(12): p. 904-913.

Moudi, E., et al., *Assessment of vertical root fracture using cone-beam computed tomography.* Imaging science in dentistry, 2014. **44**(1): p. 37-41.

Fuss, Z., L.S. Assooline, and A.Y. Kaufman, *Determination of location of root perforations by electronic apex locators.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 1996. **82**(3): p. 324-329.

Alhadainy, H.A., *Root perforations: a review of literature.* Oral surgery, oral medicine, oral pathology, 1994. **78**(3): p. 368-374.

Haghanifar, S., et al., *A comparative study of cone-beam computed tomography and digital periapical radiography in detecting mandibular molars root perforations.* Imaging science in dentistry, 2014. **44**(2): p. 115-119.

Trope, M., et al., *Traumatic injuries.* Pathways of the Pulp, 2002. **7**: p. 552-599.

Estrela, C., et al., *Method to evaluate inflammatory root resorption by using cone beam computed tomography.* Journal of endodontics, 2009. **35**(11): p. 1491-1497.

Pierce, A., *Pathophysiological and therapeutic aspects of dentoalveolar resorption.* Australian dental journal, 1989. **34**(5): p. 437-448.

Ne, R.F., D.E. Witherspoon, and J.L. Gutmann, *Tooth resorption.* QUINTESSENCE INTERNATIONAL-ENGLISH EDITION-, 1999. **30**: p. 9-26.

Gunraj, M.N., *Dental root resorption.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 1999. **88**(6): p. 647-653.

Andreasen, J.O. and F.M. Andreasen, *Essentials of traumatic injuries to the teeth: a step-by-step treatment guide*. 2010: John Wiley & Sons.

Wang, Y., et al., *Accuracy of volumetric measurement of simulated root resorption lacunas based on cone beam computed tomography.* Orthodontics & craniofacial research, 2013. **16**(3): p. 169-176.

Shokri, A., et al., *Diagnosis of simulated external root resorption using conventional intraoral film radiography, CCD, PSP, and CBCT: A comparison study.* Biomedical journal, 2013. **36**(1): p. 18.

Baratto-Filho, F., et al., *The challenges of treating a fused tooth.* Brazilian dental journal, 2012. **23**(3): p. 256-262.

Ludlow, J.B., et al., *Dosimetry of 3 CBCT devices for oral and maxillofacial radiology: CB Mercuray, NewTom 3G and i-CAT.* 2014.

Qu, X.-m., et al., *Effective radiation dose of ProMax 3D cone-beam computerized tomography scanner with different dental protocols.* Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 2010. **110**(6): p. 770-776.

BÖLÜM 8

EPİLEPSİ HASTALARINDA KULLANILAN TAMAMLAYICI VE ALTERNATİF TIP UYGULAMALARINDA HEMŞİRELERİN ROLLERİ

Nur UÇARLI[1], Figen ALBAYRAK OKÇİN[2]

1 Hemşire, Sakarya Eğitim ve Araştırma Hastanesi Nöroloji Yoğun Bakım Hemşiresi
2 Doç. Dr. , Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Öğretim Üyesi

1. GİRİŞ

Epilepsi; uzun vadeli veya yaşam boyu tedavi gerektirebilen, beyin elektriksel aktivitesinde ani bir yükselmenin neden olduğu, tekrarlayan nöbetlerle karakterize, kronik, ilerleyici ve toplumda oldukça sık görülen bir sinir sistemi hastalığıdır (Akdağ, G., ve ark., 2016 & Özden, B.,2022).

Epilepsi görülme sıklığı toplumdan topluma değişmekle birlikte genel olarak yılda 20- 50/100.000 olarak bildirilmektedir. Aktif epilepsi prevalansı 4-10/1000 olarak verilir ve yaşam boyu birikmiş insidans yaklaşık %3'tür (Öge, E., Baykan, B., 2011).

Türkiye'nin farklı bölgelerinde yapılmış olan çalışmaların sonuçları incelendiğinde epilepsi prevalansının 1000 kişide 5.7-12,2 arasında olduğu bildirilmiştir (Yel P., & Karadakovan, A., 2021)

Epilepsi tedavisinde amaç nöbetleri tamamen durdurmaktır. Bunun içinde ilaç tedavisi, epileptik fokusun cerrahi çıkarılması yanı sıra farklı tamamlayıcı/alternatif tedavi yöntemleri de kullanılmaktadır (Demir, M., 2015 & Özer, Z., ve ark. 2017).

Tamamlayıcı tıp modern tıbbın yanı sıra kullanılan tedavi yöntemlerini tanımlarken, alternatif tıp ise modern tıbbın yerini alan tedavi yöntemlerini tanımlamaktadır. (Lafçı, D., &Kaşıkçı, M., 2014).

Hemşirelik uygulamaları ve tamamlayıcı tedavilerin felsefesi temelde aynıdır. Bireye bütüncül yaklaşımına, sağlığı geliştirmeye odaklanmasına ve hastanın aktif olarak tedavisinde rol almasına, tedavi sırasında destekleyici rolde olmalarına odaklanmaları açısından hemşirelik uygulamaları ve tamamlayıcı tedaviler arasında benzerlikler yer almaktadır (Khorsıd, L., & Yapucu, Ü., 2004).

Kronik hastalığı olan bireylerin bakımında hemşireler önemli bir rol oynamaktadırlar. Hasta bireyler hemşirelerle uzun süre birlikte oldukları için iletişim açısından daha rahattırlar. Hemşireler hastalardan bilgi toplarken tamamlayıcı alternatif yöntemleri kullanımını da sorgulamalı, not etmeli ve buna göre danışmanlık hizmeti sağlamalıdır (Köksoy, S., 2008).

2. TANIMI

Epilepsi kelimesi Yunanca yakalamak, tutmak anlamına gelen 'epilembanein' kelimesinden türemiştir (Ünal, S., 2014).

Epilepsiye ilk bilimsel yaklaşımı Hipokrat yapmıştır. Hipokrat epilepsinin beyinden kaynaklanabileceğini bildirmiş ve kutsal hastalık anlamına gelen "On the Sacred Disease" tanımını kullanmıştır. Hipokrat ayrıca epilepsinin tedavi edilebilir bir hastalık olduğundan da bahsetmiştir. Yüzyıllar sonra Jackson; Epilepsinin ilk bilimsel tanımını yapmıştır. Jackson' ın ta-

KAYNAKÇA

1. Çakmak, S., ve ark., *Kronik Hastalıklarda Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Uygulamaları*. Türkiye klinikleri, 2017;3(2): 57-64.
2. Turan, N., ve ark., *Hemşirelikte Yeni Bir Sorumluluk Alanı: Tamamlayıcı Terapi.*, Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Cilt:3, Sayı:1.2010
3. *Kavaklı, A., Akupunktur.*, Fırat Tıp Dergisi 2010;15(1): 1-4
4. Polat, E. *Akupunktur ve Akupunktur Teknikleri Bazı Evcil Hayvanlarda Karşılaşılan Göz Hastalıklarının Değerlendirilmesi: Retrospektif Bir Çalışma: 278 Olgu: (2021).*
5. Tekeoğlu, İ., & Tekeoğlu, H. N., *Akupunktur; Rehabilitasyon Kliniğinde Uygulamaları*. Journal of BSHR 2019;3(Özel Sayı):131-137.
6. Parlakpınar, H., & Polat, S., *Hirudoterapi (Tıbbi Sülük Uygulaması) Tarihçesi*. Türkiye Klinikleri; 2021.
7. Küçük Ö.M., Yaman O. Tıbbi Sülük Terapisi (Hirudoterapi), J Biotechnol and Strategic Health Res. 2019;3(Özel Sayı):29-46
8. Cambaz Kurt, N., & Çankaya, İ. İ. (2021). Aromaterapi Uygulamaları ve Uçucu Yağlar. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*.
9. Cordova, F., Epilepsy and sport. In *Australian family physician*. Epilepsi 2015;21(3):107-110
10. Winkler, A. Ve ark., (2010). Attıtudes Towards Afrıcan Tradıtıonal Medıcıne And Chrıstıan Spırıtual Healing Regardıng Treatment Of Epilepsy In A Rural Communıty Of Northern Tanzanıa. Afr. J. Trad. CAM(2010) 7 (2): 162 - 170

11. Tanrıverdi, G., ve ark., (2013). Traditional Medicine Practices in Epilepsy: Sample of Canakkale. *Journal of the Turkish Epilepsi Society*, *19*(1), 29–33.
12. Öztürk, E., ve ark., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, *Geleneksel Tamamlayıcı ve Alternatif Tıp Kullanımı*. Review Article, 1(3): 23 -35, 2020
13. Liow, K., ve ark., Pattern and frequency of use of complementary and alternative medicine among patients with epilepsy in the midwestern United States. *Epilepsy and Behavior*, 2007, *10*(4), 576–582.
14. *Toklu, Z.*, Epilepside Tedavi Stratejileri, Kocatepe Medical Journal, 16:147-150/Nisan/2015.
15. Akdağ, G., ve ark., Epilepsi. Osmangazi Tıp Dergisi, 2016;38 (Özel Sayı 1): 35-41
16. Kutlu, A., & Baklan, B., Epilepside Tanı ve Ayırıcı Tanı. *Tanı ve Tedavi Epilepsi Rehberi*.2021, 24-33.
17. Adadıoğlu, Ö., Epilepsili Hastaların Öz Yeterliliğinin Belirlenmesi. 2019.
18. Bambal, G., ve ark., Epilepsi Oluşum Mekanizması. Konuralp Tıp Dergisi, 2011;3(3)):42-45.
19. Scheffer, I., ve ark.,ILAE classification of the epilepsies: Position paper of the ILAE Commission for Classification and Terminology. *Epilepsia*, 2017, *58*(4), 512–521.
20. Demir, M., *Epilepsili Hastalarımızın, Demografik, Etiyolojik, Klinik ve Tedavi Özelliklerinin Belirlenmesi. 2015.*
21. İnci, T., Epilepsi Hastası Çocuklarda Nöbet Öz Yeterliliğinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, 2022.
22. Demirel, U., & Okçin, F., Epilepsy and Stigma. *Journal of Education and Research in Nursing*. 2022.

23. Alptekin, Z. *Epilepsi Hastalarının Epielpsi Ile Ilgili Bilgi, Davranış Ve Yaşam Kalitesinin Belirlenmesi*.Tıpta Uzmanlık Tezi, 2022.
24. Yel, P., & Karadakovan, A., Epilepsi Hastalarının Tedaviye Uyumunu Etkileyen Faktörler. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*. 2021, 37(3): 223-228.
25. Sridharan, R., *Epidemiology of epilepsy*. 2002, Vol. 82, Issue 6, 664-670.
26. Ayyıldız, N., Epilepsili Bireylerde Progresif Gevşeme Egzersizinin Yorgunluk Ve Uyku Kalitesi Üzerine Etkisi. Doktora Tezi. 2022.
27. Özer, S., *Epileptik Nöbetlerde Hemşirelik Yönetimi.* Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi 2005;9(1-2):28-34.
28. Ünal, A., Epilepsi Tanılı Hastalarda Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedavi Yöntemlerinin Kullanımının Araştırılması. Uzmanlık Tezi. 2014.
29. Fisher, R., ve ark., ILAE Official Report: A practical clinical definition of epilepsy. *Epilepsia*, 2014, *55*(4), 475–482.
30. Demir, A., &Bora, İ., Epilepsi Cerrahisinde Endikasyonlar ve Hastanın Hazırlanması. Türk Nöroşir Derg 2014, Cilt: 24, Sayı: 2, 153-160.
31. Özalp, H., Epilepside Tamamlayıcı Ve Alternatif Tıbbın Yeri. Sinir bilim dergisi. 2021.
32. Öge, E. Baykan, B. Nöroloji. Nobel Tıp Kitabevleri, İstanbul.2011
33. Özer, Z., ve ark. Epilepsi Hastalarında Yaşam Kalitesi. Turkiye Klinikleri J Intern Med Nurs-Special Topics 2017;3(3):176-82
34. Lafçı, D., &Kaşıkçı, M., Yataklı Sağlık Kuruluşunda Görev Yapan Sağlık Personelinin Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedavi Yöntemlerini Bilme Ve Kullanma Durumları. Gümüşhane University Journal of Health Sciences: 2014;3(4)
35. Köksoy, S., Yataklı Sağlık Kuruluşunda Çalışan Doktor, Hemşire Ve Ebelerin Tamamlayıcı Ve Alternatif Tedavi Yöntemlerini Bilme Ve Kullanma Durumları. Yüksek Lisans Tezi. 2008
36. Khorsıd, L., & Yapucu, Ü., Tamamlayıcı Tedavilerde Hemşirenin Rolü. Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 2005

BÖLÜM 9

OECD ÜLKELERİNİN TIBBİ GÖRÜNTÜLEME CİHAZLARININ VERİMLİLİĞİNİN VZA İLE ÖLÇÜLMESİ

Fevzi AKBULUT[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, 0000-0002-8511-7712, fevziakbulut07@gmail.com

GİRİŞ

Geçmiş zamanlarda hastalara etkili sağlık hizmeti sunmak için imkânlar çok kısıtlıydı. Fakat gelişen teknolojiyle günümüzde etkili tanı cihazları (radyografi, bilgisayarlı tomografi vb.), etkili ilaçlar (antibiyotikler vb.) ve diğer çeşitli sağlık teknolojilerinin geliştirilmesiyle sağlık hizmetlerinin etkinliği ve verimliliği artmıştır (Jonsson ve Banta, 1999: 1293-1295). Sağlık teknolojileri, sağlık alanında organize bilgi ve becerilerin uygulanması olarak tanımlanırken tıbbi cihaz bir nesne, cihaz, aparat veya makine olarak tanımlanmaktadır (Green ve Bennett, 2007).

Teknolojik gelişmelerle birlikte yoğun teknoloji kullanan sağlık sektörünün harcamalarının sürekli arttığı göz önünde bulundurulduğunda, bu harcamaları etkileyen önemli faktörlerden birinin de tıbbi cihazlara yapılan yatırımlar olduğu görülmektedir. Bu nedenle, sağlık sisteminde kullanılan tıbbi cihazların verimliliği ve etkinliği önemli bir konu haline gelmektedir. Ayrıca, sağlık teknolojilerinin ve tıbbi cihazların etkinliğinin değerlendirilmesine ve araştırma sonuçlarının karar vericilere sunulmasına yönelik artan bir ilgi olduğu görülmektedir (İlgün vd., 2022: 492-500).

Tıbbi cihazların tarihçesine kısaca değinecek olursak; X ışını 1895 yılında keşfedilmiştir. X ışınının keşfiyle başlayan tıbbi görüntüleme alanının, X ışınının daha kullanıma girdiği ilk yıllardan itibaren tıp uygulamalarında hızlı bir değişime ve gelişime neden olduğu görülmektedir. İlerleyen yıllarda; kontrast maddelerin kullanılması, anjiografi, ultrasonografi ve doppler ultrasonografinin keşfedilmesiyle bu sürecin devam ettiği söylenebilir. 1970'lerden sonra Bilgisayarlı Tomografi'nin (BT) 1980'lerin sonlarında ise Manyetik Rezonans Görüntülemenin (MRG) kullanılmasıyla tıp alanında tanı ve tedavide ciddi bir ilerleme yaşandığı görülmektedir (O'Brien vd., 2009: 32-37).

Tıbbi görüntüleme cihazlarının sağlık sektöründe kullanımının yaygınlaşması ve sağlık harcamaları içerisindeki payının sürekli arttığı düşünüldüğünde, sağlık hizmetleri için yapılan harcamaları kısıtlamak ve mevcut kaynaklar ile teknolojik gelişmeleri dengelemek için sağlık teknolojilerinin değerlendirilmesine ve etkin kullanımına ilişkin sağlık politikalarının geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yaşanan teknolojik gelişmelerin ve sağlık hizmeti kullanıcılarının sürekli ve değişen taleplerinin sağlık harcamalarında artışa neden olduğu söylenebilir. Sağlık harcamaları üzerinde baskı oluşturan tüm bu faktörler üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında; tıbbi görüntüleme cihazlarının etkinliğinin çok fazla önemsenmediği ve bu alanda kısıtlı sayıda araştırmanın yapıldığı dikkatleri çekmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada OECD ülkelerinin tıbbi görüntüleme cihazlarının etkinliğini belirlemek, etkin sınırda olmayan ülkelerin verimsizliklerinin kaynadığını tespit etmek, su-

KAYNAKÇA

Afonso, A. ve Aubyn, M. (2005). Non-Parametric approaches to education and health efficiency in OECD countries. *Journal of Applied Economics,* 8(2), 227-246.

Anderson, D. R., Sweney, T. A. ve Williams, T. A. (1991). An introduction to management science. West Publishing, (Çeviren Mehpare Timor, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi, 1(Nisan), 2001).

Aydemir, Z. C. (2002). Bölgesel rekabet edebilirlik kapsamında illerin kaynak kullanım görece verimlilikleri: Veri zarflama analizi uygulaması. *DPT Uzmanlık Tezi*. Yayın No: 2664, Ankara.

Bakırcı, F. ve Babacan, A. (2010). İktisadi ve idari bilimler fakültelerinde ekonomik etkinlik. *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 215-234.

Bal, V. (2013). Veri zarflama analizi ile tıbbi görüntü, Arşiv ve iletişim sistemlerinin devlet hastaneleri performansına etkilerinin araştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(17), 31-50.

Banker, R. D. (1984). Estimating most productive scale size using data envelopment analysis. *European Journal of Operational Research*, 17(1), 35-44.

Banker, R. D. ve Thrall, R. M. (1992). Estimation of returns to scale using data envelopment analysis. *European Journal of Operational Research*, 62(1), 74-84.

Charnes, A. Cooper, W. W. ve Rhodes, E. (1978). Measuring the efficiency of decision making units. *European Journal of Operational Research*, (2), 429-444.

Charnes, A., Cooper, W., Lewin, A.Y. ve Seifard, L.M. (1995). *DEA, Theory, Methodogy and Applications*. 2nd Edition, London: Paperback.

Chen, Y., Liang, L., Yang, F. ve Zhu, J. (2006). Evaluation of information technology investment: A data envelopment analysis approach. *Computers and Operations Research*, 33(5), 1368-1379.

Cook, W. D., Hababou, M. ve Tuenter, H. J. H. (2000). Multicomponent efficiency measurement and shared ınputs in data envelopment analysis: An application to sales and service performance in bank branches. *Journal of Productivity Analysis,* 14, 209-224.

Førsund, F. R. ve Hjalmarsson, L. (2002). Are all scales optimal in DEA? Theory and empirical evidence. *Working Papers in Economics*, 66, University of Gothenburg, Department of Economics.

Golany, B. ve Roll, Y. (1989). An application procedure for DEA. *International Journal of Management Science*, 17(3), 237-250.

Green, A. ve Bennett, S. (2007). Sound choices: Enhancing capacity for evidence-informed health policy. Geneva: Alliance for Health Policy and Systems Research, World Health Organization.

Guuffrifa, A. ve Gravelle, H. (1999). Measuring performance in primary care: econometric analysis and DEA. *Discussion Papers in Economics*, The University Of York: United Kingdom.

Güçlü A. (1999). Türk Silahlı Kuvvetleri Hastanelerinde Verimlilik Ölçümü: Veri Zarflama Analizi Uygulaması. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Genelkurmay Başkanlığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi, Ankara.

Güner, S. (2014). Çok amaçlı etkinlik ölçümünde yeni bir yaklaşım önerisi olarak ilişkisel veri zarflama analizi: Sakarya büyükşehir belediyesi otobüs işletmesi uygulaması. Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Sakarya.

Hadad, S., Hadad Y. ve Simon-Tuval, T. (2013). Determinants of healthcare system's efficiency in OECD countries", *Eur J Health Econ,* 14, 253–265.

İlgün, G., Sönmez, S., Konca, M. ve Çakmak, C. (2022). Türkiye'de Tıbbi Görüntüleme Cihazlarının Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi: İki Aşamalı Veri Zarflama Analizi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 9(4), 492-500.

Jonsson, E. ve Banta, D. (1999). Management of health technologies: An international view. *British Medical Journal*, 319, 1293-1295.

Kasnakoğlu, H. (1980). Etkinlik ölçümü. *MPM Verimlilik Dergisi*, 2, 137-158.

Kıyıldı, R.K. ve Karaşahin, M. (2006). Türkiye'deki hava alanlarının veri zarflama analizi ile altyapı performansının değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 391-397.

Kocaman, M. A., Mutlu, E. M., Bayraktar, D. ve Araz, M. Ö. (2011), OECD ülkelerinin sağlık sistemlerinin etkinlik analizi. *Endüstri Mühendisliği Dergisi,* 23(4), 14-31.

Kula, V. ve Özdemir, L. (2007). Çimento sektöründe göreceli etkinsizlik alanlarının veri zarflama analiz yöntemi ile tespiti. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 9(1), 55-70.

Li, Y., Liang, L., Chen, Y. ve Morita, H. (2008). Models for measuring and benchmarking olympics achievements. *Omega*, (36), 933-940.

Nyman, J. A. ve Samuels, S. (1997). The boren amendment and data envelopment analysis. *Health Matrix: Journal of Law Medicine*, 7(2), 335-350.

O'Brien, J., Baerlocher, M. O., Asch, M. ve Myers, A. (2009). Role of radiology in geriatric care: A primer for family physicians. *Can Fam Physician*, 55, 32-37.

Özata, M. (2004). Sağlık Bilişim Sistemlerinin Hastane Etkinliğinin Arttırılmasında Yeri ve Önemi. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya.

Özden, Ü. H. (2008). Veri zarflama analizi (VZA) ile Türkiye'deki vakıf üniversitelerinin etkinliğinin ölçülmesi. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi,* 37(2), 167- 185.

Seiford, L. M. ve Thrall, R. M. (1990). Recent developments in DEA: The mathematical programming approach to frontier analysis. *Journal of Econometrics*, 46(1-2), 7-38.

Selamzade, F. ve Özdemir, Y. (2020). Covid-19'a karşı OECD ülkelerinin etkinliğinin VZA ile Değerlendirilmesi. *Turkish Studies,* 15(4), 977-991.

Spinks, J. ve Hollingsworth, B. (2005). Health production and the socioeconomic determinants of health in OECD countries: The use of efficiency models. Working Paper No:151, *Centre For Health Economics,* Monash University.

Şener, M. ve Yiğit, V. (2017). Sağlık sistemlerinin teknik verimliliği: OECD ülkeleri üzerine bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1(26), 266-290.

Şenol, O. (2017). Veri zarflama analiziyle kamu hastaneleri birliklerinde verimlilik analizi. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Isparta.

Şenol, O., Kişi, M. ve Eroymak, S. (2019). OECD ülkelerinin sağlık göstergelerini veri zarflama analizi yöntemiyle karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(35), 277-293.

Tokatlıoğlu, Y. ve Ertong, C. B. (2020). OECD ülkelerinin sağlık sektörlerinin etkinliğinin veri zarflama analizi ile değerlendirilmesi. *ESAM Akademi Dergisi,* 7(1), 251-276.

Tutek, H., Gümüşoğlu, Ş. ve Özdemir, A. (2011). *Sayısal Yöntemler ve Yönetsel Yaklaşım*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.

Viton, P. A. (1997). Technical efficiency in multi-mode bus transit: A production frontier analysis. *Transportation Research Part B: Methodological*, 31(1), 23-39.

Viton, P. A. (1998). Changes in Multi-Mode bus transit efficiency, 1988–1992. *Transportation*, 25, 1-21.

Yeşilaydın, G. (2015). OECD ülkelerinin sağlık alanında etkinliklerinin bulanık veri zarflama analizi ile belirlenmesi. Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Eskişehir.

Yeşilyurt, C. ve Alan, M. A. (2003). Fen liselerinin 2002 yılı göreceli etkinliğinin veri zarflama analizi yöntemi ile ölçülmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi,* 4(2), 91-104.

Yıldız, A. (2005). İMKB'de işlem gören şirketlerin etkinliklerinin veri zarflama analizi ve Malmquist endeksi yöntemleri ile değerlendirilmesi. 9. Ulusal Finans Sempozyumu, Nevşehir, 2005.

Yun, Y. B., Nakayama, H. ve Tanino, T. (2004). Continuous optimization a generalized model for data envelopment analysis. *European Journal of Operational Research*, 157(1), 87-105.

BÖLÜM 10

SAĞLIK HİZMETLERİNİN FİNANSMANI VE İNFORMAL ÖDEMELER[1]

Ebru İLTER[2] , Nesrin AKCA[3]

1 *Bu çalışma birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü yüksek lisans tezinden üretilmiştir.*

2 Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sağlık Yönetimi ABD Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, ebruilterhacettepe@hotmail.com, ORCID ID 0000-0003-4281-0178

3 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, nakca@kku.edu.tr, ORCID ID 0000-0001-5546-1443

1. GİRİŞ

Sağlık harcamalarının ve sağlık hizmetlerinin finanse edilmesinin ekonomik gelişmişlik seviyesinden aldıkları pay tüm ülkelerde tartışmaya yol açmaktadır. Sağlık politikalarının belirlenmesinde de sağlık hizmetlerinin finansmanı önemli bir gündem oluşturmaktadır. Artan ortalama yaşam süresi, teknolojinin sürekli gelişmesi ve hastalıkların yapılarının değişiklik göstermesiyle sağlık harcamaları giderek artmaktadır ve artan sağlık harcamalarının kontrol altında tutulabilmesi için farklı düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemelerdeki temel amaç her ülke için sağlık hizmetlerine erişilebilirlik, verimli bir hizmet sunumu ve bu sağlık hizmetinin makul düzeyde kaliteli olmasıdır. Bir sağlık hizmetinin erişilebilir, verimli ve kaliteli olabilmesi sağlık hizmetlerine nasıl finansman sağlandığı ve bu finansmanın vatandaşlar arasında nasıl pay edildiğiyle ilgilidir (Tatar, 2011: 104).

Küresel olarak, ülkelerin sağlık finansman ihtiyaçları ile sağlık harcamaları arasında büyük bir eşitsizlik vardır. Yoksul ülkeler, hastalık yükünün daha da büyük bir yüzdesiyle karşı karşıyadır ve sağlık ihtiyaçlarını finanse etmek için daha da az kaynağa sahiptir (Gottret and Schieber, 2006: 2-3). Sağlık hizmetlerine olan ihtiyacın önceden tahmin edilebilir olmamasından dolayı sağlık hizmetlerinden yararlanıldığında kişiler ve hane halkları için beklenmedik finansal yük oluşabilmektedir. Oluşan finansal yükü hafifletmek amacıyla sağlık sistemlerine finansman ayırmada kullanılan kaynaklardan biri de cepten ödemelerdir (Özgen, 2008: 202).

Cepten ödemeler, kuşkusuz mümkün olan en adaletsiz finansman şeklidir (Gottret and Schieber, 2006: 4). Cepten ödemeler ek kaynak sağlayarak ve maliyetleri azaltarak olumlu yönde etki oluştururken, kişiler ve sağlık sistemi açısından sorunlara yol açabilmektedir (Özgen, 2008: 202).

Cepten ödemeler; doğrudan ödemeler, kullanıcı katkıları ve informal ödemeler olarak üçe ayrılmaktadır. Sosyal sigorta kapsamında olmayan sağlık hizmetleri ya da sağlık hizmetlerine erişimde aksaklık yaşandığında yapılan ödemeler doğrudan ödemeler olarak adlandırılmaktadır. Kullanıcı katkıları ise kamu kaynaklarıyla finansman yöntemlerinin yetersiz kaldığı durumlarda sağlık hizmeti kullanıcılarından ek kaynak yaratılması amacıyla katkı payı alınmasıdır. İnformal ödemeler ise pek çok ülkede yasa dışı olarak değerlendirilen ve sağlık hizmetlerin sisteminde kayıt altına alınmayan ödemelerdir (Bacha Sımöes ve Hayta, 2020: 546).

Sağlık hizmetlerinin finansmanında informal ödemelerin yeri ve öneminin anlaşılabilir olması için; sağlık hizmetlerinin finansman yöntemleri, sağlık hizmeti kullanıcısının sağlık hizmetleri finansmanındaki yeri ve katkısı konuları bu bölümde incelenmektedir.

KAYNAKÇA

1. Allin, S. Davaki, K. and Mossialos, E. (2006). Paying for 'free' health care: the conundrum of informal payments in post-communist Europe, in: transparency ınternational/centre for global development, global corruption report. The University Club of Washington, Washington, DC.

2. Asztalos, P. (2017). A háztartások közvetlen hozzájárulása az egészségügyi kiadásokhoz magyarországon. *Statisztikai Szemle*, *95*(8-9), 873-900. doi: 10.20311/stat2017.08-09.hu0873

3. Атанасковић, Н. (2010). финансијски аспекти и импликације постојећег модела организације здравственог система. *Zdravstvena Za [tıta*, 65-73.

4. Bacha Sımöes, E. ve Hayta, S. (2020). Sosyal güvenlik ve sağlığın finansmanı: 2000-2015 dönemine ilişkin değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *20*(48), 535-568. doi: 10.21560/spcd.vi.531286

5. Baumann, E. (2006). Gestion des risques et protection sociale dans les pays de la CEI. Paris: CNRS; Université Paris 1, 18 p. Etat et Régulation Sociale: Comment Penser la Cohérence de l'Intervention Publique? : Colloque International, Paris (FRA), 11-13.

6. Camuz Berber, İ. (2018). Sağlık hizmeti kullanıcılarının informal ödeme yapma nedenleri ve informal ödemelere yönelik tutumları: İzmir örneği. Yüksek Lisans Tezi. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İzmir.

7. Daştan, İ. ve Çetinkaya, V. (2015). OECD ülkeleri ve Türkiye'nin sağlık sistemleri, sağlık harcamaları ve sağlık göstergeleri karşılaştırması. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi, 5*(1), 104-134.

8. Erdem, R. ve Metin, A. (2020). Sağlık sektöründe kayıt dışı ekonomi. *Vizyoner Dergisi*, *11*(28), 931-945. doi: 10.21076/vizyoner.692385

10. Erumut, M. (2014). Türkiye için alternatif sağlık finansman önerisi: iki sütunlu sistem. *Sosyal Güvence Dergisi*, (5), 93-126.

11. European Commission. (2013). *Study on Corruption in the Healthcare Sector*. 1–331. doi:10.2837/58154

12. European Commission. (2017). *Updated Study on Corruption in the Healthcare Sector*, 1-187. doi:10.2837/68580

13. Gottret, P. and Schieber, G. (2006). *Estudio del financiamiento de la salud*. The World Bank.

14. Gür, L. ve Kaya Göze, D. (2020). Finansman türüne göre OECD ülkelerinde sağlık harcamalarının gelişimi: 1980 sonrası. *International Journal Of Economics and Politics Sciences Academic Reseearches*, *4*(10), 36-52.

15. Güvercin, A., Mil, H.İ. ve Tarım, B. (2016). Sağlık hizmetlerinin finansmanı ve Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(13), 80-94.

16. Hladky, V. and Zarosylo, V. (2018). Хабарництво як базисна форма прояву корупції (Bribery as a Basic Form of Corruption). *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*, (16), 123-138.

17. Horodnic, A. V. (2021). Trends in informal payments by patients in Europe: a public health policy approach. *Frontiers in Public Health*, 1-9. doi: 10.3389/fpubh.2021.780337

18. İstanbulluoğlu, H., Güleç, M. ve Oğur, R. (2010). Sağlık hizmetlerinin finansman yöntemleri. *Dirim Tıp Gazetesi*, *85*(2), 86-99.

19. Julesz, M. and Kereszty, É. M. (2021). The customs of acceptance of informal payments among Hungarian nurses. *Orvosi Hetilap*, *162*(41), 1658-1668. doi: 10.1556/650.2021.32232

20. Кос, В. (2020). *Примање И Давање Подароци Во Општата Медицина* (Doctoral dissertation). Медицински факултет, УКИМ, Скопје.

21. Kocataşkın, E. (2019). Türkiye' de sağlık finansman sisteminde genel vergilerin yeri ve önemi. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, *6*(17), 270-279.

22. Krajewski-Siuda, K., Romaniuk, P. and Pomierna, I. (2010). Reformy zdrowotne w polsce a problem korupcji–w poszukiwaniu determinantów przebiegu procesów reformatorskich. *In Annales Academiae Medicae Silesiensis, 64*(1-2), 75-90.

23. Korucu, K. S. ve Oksay, A. (2018). Sağlık hizmetlerinde cepten ödemelerin bir çeşidi: katkı payları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *1*(32), 265-313.

24. Marković, B. and Vukić, S. (2009). Modeli organizacije i financiranja zdravstva u odabranim zemljama svijeta. *Ekonomski Vjesnik*, *22*(1), 183-196.

25. Mossialos, E. and Dixon, A. (2002). Funding health care: an introduction. In.: Funding health care: options for Europe. (Ed.: Mossialos, E., Dixon, A., Figueras, J., Kutzin, J.). Buckingham – Philadelphia: Open University Press.

26. Naher, N., Hoque, R., Hassan, M. S., Balabanova, D., Adams, A. M., and Ahmed, S. M. (2020). The influence of corruption and governance in the delivery of frontline health care services in the public sector: a scoping review of current and future prospects in low and middle-income countries of south and South-East Asia. *BMC Public Health*, *20*(1), 1-16. doi: 10.1186/s12889-020-08975-0

27. Niemczyk, W. (2014). Współpłacenie jako element modeli podziału kosztów w systemie ochrony zdrowia. *Współczesne Problemy Finansów I Bankowości*, *1*(1), 29-43. doi: 10.13140/2.1.1156.8006

28. Orhaner, E. (2017). Sağlık harcamalarının finansmanında özel sağlık sigortalarının rolü. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *3*(3), 398-412.

29. Ostrowska, A. (2006). Korupcja w środowisku lekarskim. *Principia*, *2006*(46), 199-208.

30. Öz, E. (2008). *Ulusal hanehalkı cepten sağlık harcamalarının finansmanda dikey hakkaniyet açısından değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

31. Özgen, H. (2008). Sağlık hizmetleri finansmanında cepten harcama: nedir? neden önemlidir?. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *10*(2), 201-228.

32. Özgen Narcı, H. (2016). İnformal cepten sağlık harcamaları, *Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi*, 38, 66-69. (https://www.sdplatform.com/Dergi/939/Informal-cepten-saglik-harcamalari.aspx)

33. Özgen, H. ve Tatar, M. (2009). Sağlık hizmetleri finansmanında informal ödemeler. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *11*(1), 103-132.

34. Öztürk, S. ve Uçan, O. (2017). Türkiye' de sağlık harcamalarında artış nedenleri: sağlık harcamalarında artış–büyüme ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(1), 139-152.

35. Perticara, M. (2008). *Incidencia de los gastos de bolsillo en salud en siete países latinoamericanos*. Cepal.

36. Ridde, S. C. E. V. (2021). Permanence et invisibilité des paiements directs pour le vıh en république démocratique du congo. *Vers une couverture sanitaire universelle en 2030?*

37. Sevinç, Ş. ve Yılmaz, F. Ö. (2020). Türkiye' de sağlık hizmetleri finansman yöntemleri. *Selçuk Sağlık Dergisi*, *1*(2), 118-132.

38. Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK) (a) Erişim Tarihi: 09.09.2023, https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/1c403747-5401-410e-9a1f-041d705333d3/Muayene-Katilim-Payi-2022-05-14-09-42-31

39. Sosyal Sigortalar Kurumu (SGK) (b) Erişim Tarihi: 09.09.2023, https://www.sgk.gov.tr/Content/Post/21a07e94-9ba8-4c83-8dc7-3b6901ed8d3c/Ilac-Katilim-Payi-2022-05-15-02-21-14,

40. Sönal, T. (2020). Sağlık hizmetleri finansmanında katkı payları ve hakkaniyet. *International Journal of Socıal, Humanıtıesand Admınıstratıve Scıences*, *6*(31), 1617-1627. doi: 10.31589/JOSHAS.372

41. Stepurko, T., Pavlova, M., Gryga, I. and Groot, W. (2010). Empirical studies on informal patient payments for health care services: a systematic and critical review of research methods and instruments. *BMC Health Services Research*, *10*(1), 1-13. doi: 10.1186/1472-6963-10-273

42. Şantaş, F. ve Çıraklı Ü. (2019). Sağlık hizmetlerinin finansman ve geri ödenme yöntemleri: Türkiye' de mevcut durum. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *5*(1), 12-20.

43. Tatar, M. (2011). Sağlık hizmetlerinin finansman modelleri: sosyal sağlık sigortasının Türkiye'de gelişimi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, *1*(1), 103-133.

44. Uğurluoğlu, E. ve Özgen, H. (2008). Sağlık hizmetleri finansmanı ve hakkaniyet. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, *11*(2), 133-160.

45. V. Schneider,. (2016). *Karistusõiguses Arsti Ametiisikuna Käsitlemise Võimalused*. Magistritöö. Tartu Ülikooli õigusteaduskond, Tartu.

46. Vian, T. and Burak, L. J. (2006). Beliefs about informal payments in Albania. *Health Policy and Planning*, *21*(5), 392-401 doi: 10.1093/heapol/czl022

47. Vian, T., Grybosk, K., Sinoimeri, Z. and Hall, R. (2006). Informal payments in government health facilities in Albania: results of a qualitative study. *Social Science & Medicine*, *62*(4), 877-887. doi: 10.1016/j.socscimed.2005.07.005

48. Žilėnaitė,. I. (2020). Lietuvos sveikatos sektoriaus veiklos vertinimas. Magistro Baigiamasis Darbas. *Mykolo Romerio Universitetas Konomıkos Ir Verslo Fakultetas,* Vılnıus.

BÖLÜM 11

ANTİKANSER İLAÇ GELİŞTİRMEDE PARP İNHİBİTÖRLERİNİN ROLÜ[1]

Abdurrahman AYDIN[2], Ezgi PEHLİVANLAR[3], İnci Selin DOĞAN[4]

1 Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Kimya Anabilim Dalı Lisans bitirme tezinden (Yazar: Abdurrahman AYDIN, danışman: Doç. Dr. İnci Selin DOĞAN) hazırlanmıştır.

2 Ecz., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Kimya Anabilim Dalı

3 Arş. Gör., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Kimya Anabilim Dalı

4 Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi, Farmasötik Kimya Anabilim Dalı

Kemoterapötik ajanlar, hedefe yönelik tedavilerin gelişmesiyle birlikte kansere özgü doku ve hücrelerin mutasyonlarını ve anomalilerini hedefler. Bu tedavi yöntemiyle sağlıklı doku üzerindeki etkileri en aza indirerek hedef dışı yan etkilerin azalması muhtemeldir (Pearce vd., 2017). Kanserli hücrelerin oluşumunda ve çoğalmasındaki altta yatan mekanizma aslında gen transkripsiyon aşamasındaki tamir mekanizmalarında sporadik veya kalıtsal mutasyonlar gerçekleşmesidir (De Vos vd., 2012; Emami, 2011).

DNA tamir yolakları aşağıdaki gibi sıralanabilir;

- Nükleotid eksizyon onarımı (NER)
- Baz eksizyon onarımı (BER)
- Homolog rekombinasyon (HR)
- Mismatch (yanlış eşleşme) eksizyon onarımı (MMR)
- DNA çift zincir kırığı onarımı (DSBR) (Zhu vd., 2012)

Kemoterapötik ilaçlar kanser hücrelerin yayılmasını veya tamamen apoptozunu sağlamak için çeşitli enzimler üzerinde inhibisyon sağlamaktadır. Fakat kullanılan kemoterapötik ilaçlar yalnızca kanser hücrelerinin apoptozunu sağlamakla kalmayıp sağlıklı dokular üzerinde de sitotoksik etkileri bulunmaktadır (Drew ve Plumper, 2009).

Sitotoksik etkiyi azaltmak için seçicilik önem kazanmaktadır. Kanserli hücrelere seçicilik sağlayan tedavi yaklaşımlarından biri ***Poli (ADP riboz) polimeraz (PARP) enzim*** inhibisyonudur. Poli (ADP-riboz), insan hücre biyolojisinin birçok yönünü düzenleyen modifikasyon veya sinyal molekülüdür. Ökaryot hücrelerde bulunan bir enzim olan PARP, DNA hasarına tepki olarak aktive olur ve çeşitli tamir mekanizmalarında rol oynar (Drew ve Plumper, 2009).

PARP enzim inhibisyonu ile tek zincir kırıkları onarılmaz ve bu sayede hücre nekrozis veya apoptoza gider. Şekil 1'de görülen "Olaparib, Talazoparib, Rucaparib ve Niraparib" bileşikleri son zamanlarda yumurtalık kanseri tedavisi için onaylanan PARP enziminin güçlü ve seçici inhibitörleridir (Weaver ve Yang, 2013).

KAYNAKLAR

Curtin NJ. The Development of Rucaparib/Rubraca®: A Story of the Synergy Between Science and Serendipity. Cancers (Basel). 2020 Feb 29;12(3):564. doi: 10.3390/cancers12030564. PMID: 32121331; PMCID: PMC7139537.

De Vos, M., Schreiber, V. and Dantzer, F., 2012. The diverse roles and clinical relevance of PARPs in DNA damage repair: current state of the art. Biochemical Pharmacology, 84, 2, 137–146.

Drew, Y. and Plummer, R., 2009. PARP inhibitors in cancer therapy: Two modes of attack on the cancer cell widening the clinical applications. Drug Resistance Updates, 12, 6, 153-156.

Emami S., 2011. Interplay between p53-family, their regulators, and PARPs in DNA repair. Clinics And Research İn Hepatology And Gastroenterology, 35, 2, 98–104.

Gan, N., Sun, Q., Tang, P., Wu, D., Xie, T., Zhang, Y., et al., 2019. Determination of interactions between human serum albumin and niraparib through multi-spectroscopic and computational methods. Spectrochimica Acta. Part A, Molecular And Biomolecular Spectroscopy, 206, 126–134.

Huang, M., Ren, J., Wang, Y., Chen, X., Yang, J., Tang, T., et al., 2021. Design, Synthesis and Activity Evaluation of New Phthalazinone PARP Inhibitors. Chemical & Pharmaceutical Bulletin, 69, 7, 620–629.

Kickhoefer, V. A., Siva, A. C., Kedersha, N. L., Inman, E. M., Ruland, C., Streuli, M., et al., 1999. The 193-kD vault protein, VPARP, is a novel poly(ADP-ribose) polymerase. The Journal of Cell Biology, 146, 5, 917–928.

Lee, J. M., Ledermann, J. A. and Kohn, E. C., 2014. PARP Inhibitors for BRCA1/2 mutation-associated and BRCA-like malignancies. Annals of Oncology: Official Journal of The European Society for Medical Oncology, *25*, 1, 32–40.

Li, S., Li, X. Y., Zhang, T. J., Zhu, J., Liu, K. L., Wang, D. P., et al., 2021. Novel 4,5-dihydrospiro[benzo[c]azepine-1,1'-cyclohexan]-3(2*H*)-one derivatives as PARP-1 inhibitors: Design, synthesis and biological evaluation. Bioorganic Chemistry, 111, 104840.

Menear, K. A., Adcock, C., Boulter, R., Cockcroft, X. L., Copsey, L., Cranston, A., et al., 2008. 4-[3-(4-cyclopropanecarbonylpiperazine-1-carbonyl)-4-fluorobenzyl]-2H-phthalazin-1-one: a novel bioavailable inhibitor of poly(ADP-ribose) polymerase-1. Journal of Medicinal Chemistry, 51, 20, 6581–6591.

Min, R., Wu, W., Wang, M., Tang, L., Chen, D., Zhao, H., et al., 2019. Discovery of 2-(1-(3-(4-Chloroxyphenyl)-3-oxo-propyl)pyrrolidine-3-yl)-1*H*-benzo[d]imidazole-4-carboxamide: A Potent Poly(ADP-ribose) Polymerase (PARP) Inhibitor for Treatment of Cancer. Molecules (Basel, Switzerland), 24, 10, 1901.

Pearce, A., Haas, M., Viney, R., Pearson, S. A., Haywood, P., Brown, C., et al., 2017. Incidence and severity of self-reported chemotherapy side effects in routine care: A prospective cohort study. PloS One, 12, 10, e0184360.

Penning, T. D., Zhu, G. D., Gandhi, V. B., Gong, J., Liu, X., Shi, Y., et al., 2009. Discovery of the Poly(ADP-ribose) polymerase (PARP) inhibitor 2-[(R)-2-methylpyrrolidin-2-yl]-1H-benzimidazole-4-carboxamide (ABT-888) for the treatment of cancer. Journal of Medicinal Chemistry, 52, 2, 514–523.

Plummer R., 2014. Poly(ADP-ribose)polymerase (PARP) inhibitors: from bench to bedside. Clinical Oncology (Royal College of Radiologists (Great Britain)), 26, 5, 250–256.

Ren, J., Quan, X., Liu, Y., Li, J., Zhang, X., Li, Z., et al., 2022. Synthesis and in vitro biological evaluation of 3-ethyl-1,5-naphthyridin-2(1H)-one derivatives as potent PARP-1 selective inhibitors and PARP-1 DNA trappers. Bioorganic & Medicinal Chemistry Letters, 78, 129046.

Rose, M., Burgess, J. T., O'Byrne, K., Richard, D. J. And Bolderson, E., 2020. PARP Inhibitors: Clinical Relevance, Mechanisms of Action and Tumor Resistance. Frontiers in Cell and Developmental Biology, 8, 564601.

Smith, S., Giriat, I., Schmitt, A. and de Lange, T., 1998. Tankyrase, a poly(ADP-ribose) polymerase at human telomeres. Science (New York, N.Y.), 282, 5393, 1484–1487.

Wang, J., Wang, X., Li, H., Ji, D., Li, Y., Xu, Y., et al., 2016. Design, synthesis and biological evaluation of novel 5-fluoro-1H-benzimidazole-4-carboxamide derivatives as potent PARP-1 inhibitors. Bioorganic and Medicinal Chemistry Letters, 26, 16, 4127–4132.

Weaver, A. N. and Yang, E. S., 2013. Beyond DNA repair: additional functions of PARP-1 in cancer. Frontiers in Oncology, 3, 290.

Zhao, Y., Zhang, L. X., Jiang, T., Long, J., Ma, Z. Y., Lu, A. P., et al., 2020. The ups and downs of Poly(ADP-ribose) Polymerase-1 inhibitors in cancer therapy-Current progress and future direction. European Journal of Medicinal Chemistry, 203, 112570.

Zhu, G. D., Gong, J., Gandhi, V. B., Liu, X., Shi, Y., Johnson E. F., et al., 2012. Discovery and SAR of orally efficacious tetrahydropyridopyridazinone PARP inhibitors for the treatment of cancer. Bioorganic & Medicinal Chemistry, 20, 15, 4635-4645.

Url-1, https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/23725625. 5 Temmuz 2021.

Url-2, https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/9931954. 5 Temmuz 2021.

Url-3, https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/11960529. 5 Temmuz 2021.

Url-4, https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/24958200. 5 Temmuz 2021.

Url-5, https://pubchem.ncbi.nlm.nih.gov/compound/135565082. 5 Temmuz 2021.

BÖLÜM 12

YENİ BİR KLİNİK TANI SOSYAL MEDYA BAĞIMLILIĞI: ETİYOLOJİ VE İLİŞKİLİ OLDUĞU RUHSAL HASTALIKLAR

Özlem ŞİRELİ[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları A.B.D., ORCİD ID: 0000-0002-5549-4154

İnternetin tüm dünyada hızla yayılmasıyla internet tabanlı iletişim aracı olan sosyal medya da hayatımıza girdi. 2000'li yılların başında tanıştığımız, katılımcı sayısı her geçen yıl katlanarak artmakta olan sosyal medya;-birçok bilim alanında- kullanım sıklığı, niteliği ve etkileri açısından araştırmacıların da ilgi odağı haline geldi.

Sosyal medyanın literatürde birçok tanımı olmakla birlikte, tanımlar çoğunlukla, içeriği kullanıcılar tarafından oluşturulan, etkileşim amacını vurgulayan dijital teknolojilere atıfta bulunan sosyal medya kavramı etrafında birleşir (Kaplan & Haenlein, 2010). Kullanıcılar bu dijital ortamda, tamamen veya kısmen açık bir profil oluşturarak bilgi paylaşmakta, kendi oluşturdukları insan listelerinde diğerleri ile iletişime geçmekte ve onlar hakkında bilgi edinmektedir (Boyd & Ellison, 2008). Sosyal medya, bireylerin hayatını bilgi edinme ve bilgi paylaşımı açısından kolaylaştırsa da sık ve/veya kontrol edilemeyecek düzeyde kullanıldığında kolaylıkla bağımlılığa dönüşebilmektedir (Yellowlees & Marks, 2007).

Klinik Tanı Olarak Sosyal Medya Bağımlılığı

Sosyal medya platformları (Facebook, İnstagram, Twitter vb.) insanların sosyal yaşamlarının bir parçası haline geldi. İnternet tabanlı bu iletişim araçlarının, bilgiye hızlı erişim, haberlerin küresel anlamda bireylere kısa sürede ulaştırılabilmesi gibi faydaları olsa da aşırı ve/veya kontrolsüz kullanıldığında "internet bağımlılığı" veya "problematik/kompulsif internet kullanımı" kapsamında bir bağımlılık olarak değerlendirilmektedir. Özellikle ergenleri ve gençleri etkileyen kontrolsüz sosyal medya kullanımı birtakım psikolojik ve psikiyatrik sorunlarla ilişkilendirilmektedir (Cataldo ve ark., 2021).

Alan yazında "problematik sosyal medya kullanımı" olarak da tanımlanan sosyal medya bağımlılığı internet bağımlılığının özel bir formu olarak ele alınmaktadır. Sosyal medya bağımlılığı henüz DSM-5'te bir bozukluk olarak tanımlanmasa da, literatürde "davranışsal bağımlılık" olarak değerlendirilmektedir (Griffiths & Szabo, 2014). Biyopsikososyal çerçevede ele alınan bu bozukluk, biyolojik (örn; nörotransmiter), bilişsel, psikolojik, affektif (örn; duygu durum regülasyon güçlüğü, anksiyete) mekanizmalar ile açıklanmaktadır (Kuss & Griffiths, 2011). Kabul gören tanı kriterleri; bilişsel, davranışsal, duygusal belirti ve bulguları içermektedir. Sosyal medya bağımlılığı tanımlanırken kullanılan tanı kriterleri aşağıdaki gibidir:

- Sosyal medyanın aşırı kullanımı ve kullanma isteğini doyuramama
- Sosyal medyanın aşırı kullanımdan dolayı aktivitelerin ihmal edilmesi

Kaynaklar

Aktepe, E. (2013). Ergenlerde siber zorbalık ve siber mağduriyet. *Yeni Symposium,* 51(3), 31-36.

Alonzo, R., Hussain, J., Stranges, S., & Anderson, K.K. (2021). Interplay between social media use, sleep quality, and mental health in youth: A systematic review. *Sleep Medicine Reviews*, 56, 1-12. https://doi.org/10.1016/j.smrv.2020.101414.

Álvarez García, D., Núñez Pérez, J. C., García Fernández, T., & Barreiro Collazo, A. (2018). Individual, family, and community predictors of cyber-aggression among adolescents. *European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 10(2), 79-88.

Anderson, M., & Jiang, J. (2018). Teens, social media, & technology. *Pew Research Center Website*. https://www.pewresearch.org/internet/20.

Baltacı, Ö. (2019). The predictive relationships between the social media addiction and social anxiety, loneliness, and happiness. *International Journal of Progressive Education*, 15(4), 73-82.

Banyai, F., Zsila, A., Kira´ly, O., Maraz, A., Elekes, Z., Griffiths, M.D., Andreassen, C.S., & Demetrovics, Z. (2017). Problematic social media use: Results from a large-scale nationally representative adolescent sample. *Plos One*, 12(1), 1-13.

Barlett, C. P., Gentile, D. A., Chng, G., Li, D., & Chamberlin, K. (2018). Social media use and cyberbullying perpetration: A longitudinal analysis. *Violence and Gender*, 5(3), 191–197. doi:10.1089/vio.2017.0047

Bilgin, M., S¸ ahin, ˙ I., & Togay, A. (2020). Social media addiction in adolescents and parent-adolescent relationship. *Education in Science/Egitim ve Bilim*, 45(202), 263–281. https://doi.org/10.15390/EB.2020.8202.

Billieux, J., Maurage, P., Lopez-Fernandez, O., Kuss, D.J., & Griffiths, M.D. (2015). Can disordered mobile phone use be considered a behavioral addiction? An update on current evidence and a comprehensive model for future research. *Current Addiction Reports*, 2(2), 156–162.

Block, J.J. (2008). Issues for DSM-V: İnternet addiction. *American Journal of Psychiatry*, 165, 306-307. doi:10.1176/appi.ajp.2007.07101556.

Bloemen, N., & De Coninck, D. (2020). Social media and fear of missing out in adolescents: The role of family characteristics. *Social Media + Society*, 6(4). https://doi.org/10.1177/2056305120965517.

Boer, M., Van den Eijnden, R.J.J.M., Boniel-Nissim, M., Wong, S.L., Inchley, J.C., Badura, P.,… & Stevens, G.W.J.M. (2020). Adolescents' intense and problematic social media use and their well-being in 29 countries. *Journal of Adolescent Health*, 66(6),89–99.

Bonassi, A., Cataldo, I., Gabrieli, G., Foo, J.N., Lepri, B., & Esposito, G. (2020). Oxytocin receptor gene polymorphisms and early parental bonding ınte-

ract in shaping ınstagram social behavior. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(19), 7232. doi: 10.3390/ijerph17197232.

Boyd, D.M, & Ellison, N.B. (2008). Social network sites: definition, history, and scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 13, 210-230.

Caplan, S.E. (2002). Problematic internet use and psychosocial well-being: Development of a theory-based cognitive–behavioral measurement instrument. *Computers in Human Behavior*,18(5), 553–575.

Casale, S., Fioravanti, G., Flett, G.L., & Hewitt, P.L.(2014). From social precribed perfectionism to problematic use of internet comminicative services: The mediating roles of perceivied social sopport and the fear of negative evaluation. *Addictive Behaviors,* 39,1816-1822.

Cataldo, I., Lepri, B., Neoh, M.J.Y., & Esposito, G. (2021). Social media usage and development of psychiatric disorders in childhood and adolescence: A review. *Frontiers in Psychiatry*, 11, 508595. doi: 10.3389/fpsyt.2020.508595.

Chan, T. K., Cheung, C. M., & Wong, R. Y. (2019). Cyberbullying on social networking sites: The crime opportunity and affordance perspectives. *Journal of Management Information Systems*, 36(2), 574-609.

Chen, W., & Lee, K. (2013). Sharing, liking, commenting, and distressed? The pathway between Facebook interaction and psychological distress. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(10), 728-734. https://doi.org/10.1089/cyber.2012.0272.

Choi, M.R., Cho, H., Chun, J.W., Yoo, J.H., & Kim, D.J. (2020). Increase of orexin A in the peripheral blood of adolescents with Internet gaming disorder. *Journal of Behavioral Addictions*, 9, 93-104. doi: 10.1556/2006.8.2019.65.

Colak, M., Bingol Sireli, O., & Dayi, A. (2023). Self-esteem and social media addiction level in adolescents: The mediating role of body image. *Indian Journal of Psychiatry*, 65, 595-600.

Cole, D.A., Zelkowitz, R.L., Nick, E., Martin, N.C., Roeder, K.M., Sinclair-McBride, K., & Spinelli, T. (2016). Longitudinal and incremental relation of cybervictimization to negative self-cognitions and depressive symptoms in young adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44, 1321–1332. https://doi.org/10.1007/s10802-015-0123-7.

Dhir, A., Pallesen, S., Torsheim, T., & Andreassen, C. S. (2016). Do age and gender differences exist in selfie-related behaviours? *Computers in Human Behavior,* 63, 549–555. doi: 10.1016/j.chb.2016.05.053.

Doğrusever, C. (2021). Ergenlerin sosyal medya bağımlılık düzeylerinin bazı sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(1), 23-42.

Fahy, A. E., Stansfeld, S. A., Smuk, M., Smith, N. R., Cummins, S., & Clark, C. (2016). Longitudinal associations between cyberbullying involvement and

adolescent mental health. *Journal of Adolescent Health*, 59(5), 502–509. doi:10.1016/j.jadohealth.2016.06.006.

Fardouly, J., Magson, N. R., Rapee, R. M., Johnco, C. J., & Oar, E. L. (2020). The use of social media by Australian preadolescents and its links with mental health. *Journal of Clinical Psychology*, 76(7), 1304-1326. doi: 10.1002/jclp.22936

Ferraro, L., Tiozzo Fasiolo, L., Beggiato, S., Borelli, A.C., Pomierny-Chamiolo, L., Frankowska, M., Antonelli, T., Tomasini, M.C., Fuxe, K., & Filip M. (2016). Neurotensin: A role in substance use disorder? *Journal of Psychopharmacology*, 30, 112-127. doi: 10.1177/0269881115622240.

Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7, 117–140.

Geurts, S.M., Koning, I.M.,, Vossen, H.G.M. , van den Eijnden, R.J.J.M. (2022). Rules, role models or overall climate at home? Relative associations of different family aspects with adolescents' problematic social media use. *Comprehensive Psychiatry*,116, 1-15.

Giordano, A. L., Prosek, E. A., & Watson, J. C. (2021). Understanding adolescent cyberbullies: Exploring social media addiction and psychological factors. *Journal of Child and Adolescent Counseling*, 7(1), 42-55.

Giumetti, G.W., & Kowalsk, R.M. (2022). Cyberbullying via social media and well-being. Current Opinion in Psychology, 45,101314.

Griffiths, M.D., & Szabo, A. (2014). Is excessive online usage a function of medium or activity? An empirical pilot study. *Journal of Behavioral Addictions*, 3, 74–77.

Gül, H., Yürümez Solmaz, E., Gül, A., & Öner, Ö. (2018). Facebook overuse and addiction among Turkish adolescents: are ADHD and ADHD related problems risk factors. *Psychiatry and Clinical Psychopharmacology*, 28(1), 80–90.

Güney, M., & Taştepe, T. (2020). Ergenlerde *Sosyal Medya Kullanımı ve Sosyal Medya Bağımlılığı*. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(2), 183-190: https://www.doi.org/10.46971/ausbid.757713.

Han, D.H., Lee, Y.S., Yang, K.C., Kim, E.Y., Lyoo, I.K., & Renshaw, P.F. (2007). Dopamine genes and reward dependence in adolescents with excessive internet video game play. *Journal of Addiction Medicine*, 1, 133-138. doi: 10.1097/ADM.0b013e31811f465f.

Haylı, R. G. (2023). Siber zorba olan ve olmayan ergenlerin yordanmasında siber mağduriyet, akran zorbalığı ve karanlık üçlünün rolü. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 420-448.

He, Q., Turel, O., & Bechara, A. (2017). Brain anatomy alterations associated with social networking site (SNS) addiction. *Scientific Reports*, 7, 45064. doi: 10.1038/srep45064.

Hong, S.B., Zalesky, A., Cocchi, L., Fornito, A., Choi, E.J., Kim, H.H., Suh, J.E., Kim, C.D., Kim, J.W., & Yi, S.H. (2013). Decreased functional brain connectivity in adolescents with internet addiction. *PLoS One*, 8, e57831. doi: 10.1371/journal.pone.0057831.

Huang, L., Zhang, J., Duan, W., & He, L. (2021). Peer relationship increasing the risk of social media addiction among Chinese adolescents who have negative emotions. *Current Psychology*, 42, 7673–7681. https://doi.org/10.1007/s12144-021-01997-w.

Ioannidis, K., Hook, R., Goudriaan, A.E., Vlies, S., Fineberg, N.A., Grant, J.E., & Chamberlain, S.R. (2019). Cognitive deficits in problematic internet use: meta-analysis of 40 studies. *British Journal of Psychiatry*, 215, 639-646. doi: 10.1192/bjp.2019.3.

Jan, M., Soomro, S.A., & Ahmad, N. (2017). Impact of social media on self-esteem. *European Scientific Journal*, 13, 329-341.

Jeong, J.E., Paik, S.H., Choi, M.R., Cho, H., Choi, J.S., Choi, S.W., & Kim, D.J. (2019). Altered plasma levels of glial cell line-derived neurotrophic factor in patients with ınternet gaming disorder: A case-control, pilot study. *Psychiatry Investigation*, 16, 469-474. doi: 10.30773/pi.2019.04.02.2.

Kaplan, A. M., & Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media. *Business Horizons*, 53, 59–68. doi:10.1016/j.bushor.2009.09.003.

Keleş, B., & McCrae, N., & Grealish, A. A. (2020). A systematic review: The influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *International Journal of Adolescence and Youth*, 25(1), 79-93.

Kırcaburun, K., Kokkinos, C. M., Demetrovics, Z., Kiraly,O., Griffiths, M. D., & Colak, T. S. (2019). Problematiconline behaviors among adolescents and emerging adults: Associations between cyberbullying perpetration, problematic social media use, and psychosocial factors. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 17, 891–908. doi:10.1007/s11469-018-9894-8.

Kim, E., Lee, D., Do, K., & Kim, J. (2022). Interaction effects of DRD2 genetic polymorphism and interpersonal stress on problematic gaming in college students. *Genes (Basel)*,13 (3), 449. doi: 10.3390/genes13030449.

Ko, C.H., Yen, J.Y., Yen, C.F., Chen, C.S., & Chen, C.C. (2012). The association between internet addiction and psychiatric disorder: A review of the literature. *European Psychiatry*, 27(1), 1-8.

Kuss, D.J., & Griffiths, M.D. (2011). Online social networking and addiction –a review of the psychological literature. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 8, 3528–3552.

Lee, Y.S., Han, D.H., Yang, K.C., Daniels, M.A., Na, C., Kee, B.S., & Renshaw, P.F. (2008). Depression like characteristics of 5HTTLPR polymorphism and temperament in excessive internet users. *Journal of Affective Disor-*

ders, 109, 165-169. doi: 10.1016/j.jad.2007.10.020.

Lee, Z.W.Y., & Cheung, C.M.K. (2014). Problematic use of social networking sites: The role of self-esteem. *International Journal of Business & Management,* 9,143-159.

Leeman, R.F., & Potenza, M.N. (2013). A targeted review of the neurobiology and genetics of behavioural addictions: An emerging area of research. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 58(5),260-273. doi:10.1177/070674371305800503.

Li, J.B., Lau, J.T.F., Mo, P.K.H., Su, X.F., Tang, J., Qin, Z.G., & Gross, D.L. (2017). Insomnia partially mediated the association between problematic Internet use and depression among secondary school students in China. *Journal of Behavioral Addictions,* 6(4), 554–563. DOI: 10.1556/2006.6.2017.085.

Li, M., Chen, J., Li, N., & Li, X. (2014). A twin study of problematic internet use: its heritability and genetic association with effortful control. *Twin Research and Human Genetics*,17, 279-287. doi: 10.1017/thg.2014.32.

Li, X., & Wolf, M.E. (2015). Multiple faces of BDNF in cocaine addiction. *Behavioural Brain Research*, 279, 240-254. doi: 10.1016/j.bbr.2014.11.018.

Lin, C.Y., Potenza, M.N., Ulander, M., Broström, A., Ohayon, M.M., Chattu, V.K., & Pakpour, A.H. (2021). Longitudinal relationships between nomophobia, addictive use of social media, and ınsomnia in adolescents. *Healthcare*, 9, 1201. https:// doi.org/10.3390/healthcare9091201.

Lin, S., Mastrokoukou, S., & Longobardi, C. (2023). Social relationships and social media addiction among adolescents: Variable-centered and person-centered approaches. *Computers in Human Behavior*, 147, 1-9. https://doi.org/10.1016/j.chb.2023.107840.

Liu, F., Zhang, Z., & Chen, L. (2020). Mediating effect of neuroticism and negative coping style in relation to childhood psychological maltreatment and smartphone addiction among college students in china. *Child Abuse & Neglect*, 106, 104531.

Liu, J., Gao, X.P., Osunde, I., Li, X., Zhou, S.K., Zheng, H.R., & Li, L.J. (2010). Increased regional homogeneity in internet addiction disorder: A resting state functional magnetic resonance imaging study. *Chinese Medical Journal*, 123, 1904-1908.

López-Gil, J. F., Chen, S., Jiménez-López, E., Abellán-Huerta, J., Herrera-Gutiérrez, E., Royo, J. M. P., ... & Tárraga-López, P. J. (2023). Are the Use and Addiction to Social Networks Associated with Disordered Eating Among Adolescents? Findings from the EHDLA Study. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-15.

Macrynikola, N., Auad, E., Menjivar, J., & Miranda, R. (2021). Does social media use confer suicide risk? A systematic review of the evidence. *Computers in Human Behavior Reports*, 3, 1-26. https://doi.org/10.1016/j.chbr.2021.100094.

Marchant, A., Hawton, K., Stewart, A., Montgomery, P., Singaravelu, V., Lloyd, K., Purdy, N., Daine, K., & Jhon, A. (2018). Correction: A systematic review of the relationship between internet use, self-harm and suicidal behaviour in young people: The good, the bad and the unknown. *PLoS One,* 13(3), e0193937. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0193937.

Monacis, L., Griffiths, M. D., Limone, P., Sinatra, M., & Servidio, R. (2020). Selfitis behavior: Assessing the Italian version of the Selfitis Behavior Scale and its mediating role in the relationship of dark traits with social media addiction. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17, 5738. doi: 10.3390/ijerph17165738.

Montag, C., Kirsch, P., Sauer, C., Markett, S., & Reuter, M. (2012). The role of the CHRNA4 gene in Internet addiction: a case-control study. *Journal of Addiction Medicine*, 6, 191-195. doi: 10.1097/ADM.0b013e31825ba7e7.

Montag, C., Markowetz, A., Blaszkiewicz, K., Andone, I., Lachmann, B., Sariyska, R., Trendafilov, B., Eibes, M., Kolb, J., Reuter, M., Weber, B., & Markett, S. (2017). Facebook usage on smartphones and gray matter volume of the nucleus accumbens. Behavioural Brain Research, 329, 221-228. doi: 10.1016/j.bbr.2017.04.035.

Montag, C., Zhao, Z., Sindermann, C., Xu, L., Fu, M., Li, J., Zheng, X., Li, K., Kendrick, K.M., Dai, J., & Becker, B. (2018). Internet communication disorder and the structure of the human brain: İnitial insights on WeChat addiction. *Scientific Reports*, 8, 2155. doi: 10.1038/s41598-018-19904-y.

Myers, T. A., & Crowther, J. H. (2009). Social comparison as a predictor of body dissatisfaction: A meta-analytic review. *Journal of Abnormal Psychology*,118(4), 683–698.

Nesi, J., & Prinstein, M.J. (2015). Using social media for social comparison and feedback-seeking: Gender and popularity moderate associations with depressive symptoms. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 43, 1427–1438. https://doi.org/10.1007/s10802-015-0020-0.

Niu, G. F., Luo, Y. J., Sun, X. J., Zhou, Z. K., Yu, F., Yang,S. L., & Zhao, L. (2018). Qzone use and depressionamong Chinese adolescents: A moderated mediationmodel. *Journal of Affective Disorders*, 231, 58–62. doi:10.1016/j.jad.2018.01.01.

Nursalam, , Octavia, M, Tristiana, RD Efendi, F. (2019). Association between insomnia and social network site use in Indonesian adolescents. *Nursing Forum*, 54, 149-156. https://doi.org/10.1111/nuf.12308.

O'Keeffe, G., & Clarke-Pearson, K. (2011). Council on Communications and Media: The impact of social media on children, adolescents and families. *Pediatrics*, 124, 800–804.

Orellana, J.A., Cerpa, W., Carvajal, M.F., Lerma-Cabrera, J.M., Karahanian, E., Osorio-Fuentealba, C., & Quintanilla, R.A. (2017). New implications for the melanocortin system in alcohol drinking behavior in adolescents: The

glial dysfunction hypothesis. *Frontiers in Cellular Neuroscience*, 11, 1-23. doi: 10.3389/fncel.2017.00090.

Ögel, K. (2014). İnternet bağımlılığı, internetin psikolojisini anlamak ve bağımlılıkla başa çıkmak. *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*, İstanbul.

Pantic, I. (2014). Online social networking and mental health. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, (10), 652-657. https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0070.

Park, B., Han, D.H., & Roh, S. (2017). Neurobiological findings related to Internet use disorders. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, 71, 467-478. doi: 10.1111/pcn.12422.

Park, J., Sung, J.Y., Kim, D.K., Kong, I.D., Hughes, T.L., & Kim, N. (2018). Genetic association of human Corticotropin-Releasing Hormone Receptor 1 (CRHR1) with Internet gaming addiction in Korean male adolescents. *BMC Psychiatry*, 18, 396. doi: 10.1186/s12888-018-1974-6.

Ra, C.K., Cho, J., Stone, M.D., De La Cerda, J., Goldenson, N.I., Moroney, E., Tung, I., Lee, S.S., & Leventhal, A.M. (2018). Association of digital media use with subsequent symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder among adolescents. *The Journal of the American Medical Association*, 320(3), 255-263.

Rizwan, B. ., Zaki, M. ., Javaid, S. ., Jabeen, Z. ., Mehmood, M. ., Riaz, M. ., Maqbool, L. ., & Omar , H. . (2022). Increase in body dysmorphia and eating disorders among adolescents due to social media: Increase ın body dysmorphia and eating disorders among adolescents. *Pakistan BioMedical Journal*, 5(3). https://doi.org/10.54393/pbmj.v5i3.205

Roberts, D.F., Foehr, U.G., & Rideout, V. (2005). Generation M: Media in the lives of 8–18 years old. Menlo Park, CA: Kaiser Family Foundation, 2005.

Sadeghi, S., Takeuchi, H., Shalani, B., Taki, Y., Nouchi, R., Yokoyama, R., Kotozaki, Y.,… & Kawashima, R. (2022). Brain anatomy alterations and mental health challenges correlate to email addiction tendency. *Brain Sciences*, 12(10), 1278. doi: 10.3390/brainsci12101278.

Sampasa-Kanyinga, H., & Lewis, R. F. (2015). Frequent use of social networking sites is associated with poorpsychological functioning among children and adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*,18(7), 380–385.

Sandweiss, A.J., & Vanderah, T.W. (2015). The pharmacology of neurokinin receptors in addiction: prospects for therapy. *Substance Abuse and Rehabilitation*, 6, 93-102. doi: 10.2147/SAR.S70350.

Savcı, M. & Aysan, F. (2018). Kişilerarası yetkinlik, yalnızlık, olumsuz değerlendirilme korkusu, ödül ve cezanın sosyal medya bağımlılığını yordama ve sosyal medya kullanan kullanmayan ergenleri doğru sınıflandırma düzeyi. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 5(3), 431-471.

Sedgwick, R., Epstein, S., Dutta, R., & Ougrin, D. (2019). Social media, internet use and suicide attempts in adolescents. *Current Opinion in Psychiatry*, 32(6), 534–541.

Selkie, E. M., Kota, R., Chan, Y. F., & Moreno, M. (2015). Cyberbullying, depression, and problem alcohol use in female college students: A multisite study. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 18(2), 79-86.

Settanni, M, Marengo, D., Fabris, M.A., & Longobardi, C. (2018). The interplay between ADHD symptoms and time perspective in addictive social media use: A study on adolescent facebook users. *Children and Youth Services Review*, 89, 165–170.

Shannon, H., Bush, K., Villeneuve, P.J., Hellemans, K.G., & Guimond, S. (2022) Problematic social media use in adolescents and young adults: Systematic review and meta-analysis. *JMIR Mental Health*, 9, e33450. doi: 10.2196/33450.

Sindermann, C., Sariyska, R., Elhai, J.D., & Montag, C. (2021). Molecular genetics of neurotransmitters and neuropeptides involved in internet use disorders including first insights on a potential role of hypothalamus' oxytocin hormone. *Handbook of Clinical Neurology,* 182, 389-400. doi: 10.1016/B978-0-12-819973-2.00026-5.

Solly, J.E., Grant, J.E., & Chamberlain, S.R. (2022). Pharmacological interventions for problematic usage of the internet (PUI): A narrative review of current progress and future directions. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 46, 101158. doi: 10.1016/j.cobeha.2022.101158.

Sun, C., Spathis, R., Sankaranarayanan, K., Chan, C.W. & Lum, J.K. (2016). Genetic-linked inattentiveness protects individuals from internet overuse: A Genetic study of internet overuse evaluating hypotheses based on addiction, inattention, noveltyseeking and harm-avoidance. *Informing Science*, 19, 173-200. doi: 10.28945/3520.

Şireli Bingöl, Ö., & Çolak, M. (2023). Ergenlerde Sosyal Medya Bağımlılığı ve Psikopatoloji ile İlişkisi. *Turkish Journal of Child and Adolescent Mental Health*, 30(1),28-33.

Taş, İ. (2023). The relationship between social ıgnore and social media addiction among adolescents: Mediator effect of satisfaction with family life. *Youth & Society*, *55*(4), 708–729. https://doi.org/10.1177/0044118X211055210.

Tereshchenko, S.Y. (2023). Neurobiological risk factors for problematic social media use as aspecific form of Internet addiction: A narrative review. *World Journal of Psychiatry*,13(5), 160-173.

Tesler, R., Nissanholtz-Gannot, R., Zigdon, A., & Harel-Fisch, Y. (2019). The association of cyber-bullying and adolescents in religious and secular schools in Israel. *Journal of Religion and Health*, 58, 2095-2109.

Thorell, L.B., Burén, J., Ström Wiman, J., Sandberg, D., & Nutley, S.B. (2022). Longitudinal associations between digital media use and ADHD symptoms

in children and adolescents: a systematic literature review. *European Child & Adolescent Psychiatry*. https://doi.org/10.1007/s00787-022- 02130-3.

Tiggemann, M., & Slater, A. (2013). NetGirls: The internet, facebook, and body image concern in adolescent girls. *International Journal of Eating Disorders*, 46(6), 630-633.

TÜİK. (2021). Çocuklarda bilişim teknolojileri kullanım araştırması. *https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021.*

Uzun, Ö., Yıldırım, V., & Uzun, E. (2016). Habit of using social media and correlation of social media addiction, self esteem, perceived social support in adolescent with attention deficit hyperactivity disorder. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 10(3),142-147.

Valkenburg, P.M., & Peter, J. (2011). Online communication among adolescents: an integrated model of its attraction, opportunities, and risks. *Journal of Adolescent Health,* 48,121–127.

Van den Eijnden, R.J.J.M., Lemmens, J.S., & Valkenburg, P.M. (2016). The social media disorder scale. *Computer Human Behaviour Journal*, 61, 478-487.

Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. *CyberPsychology & Behavior*, 11(4), 499-503.

Vannucci, A., Flannery, K. M., & Ohannessian, C. M. (2017). Social media use and anxiety in emerging adults. *Journal of Affective Disorders*, 207, 163–166. doi: 10.1016/j. jad.2016.08.040.

Vidal, C., Lhaksampa, T., Miller, L., & Platt, R. (2020). Social media use and depression in adolescents: a scoping review. *Internaiıonal Review of Psychiatry*, 32(3), 235–253. https://doi.org/10.1080/09540261.2020.1720623.

Vink, J.M., Van Beijsterveldt, T.C., Huppertz, C., Bartels, M., & Boomsma, D.I. (2016). Heritability of compulsive Internet use in adolescents. *Addiction Biology*, 21, 460-468. doi: 10.1111/adb.12218.

Wang, P., Wang, X., Wu, Y., Xie, X., Wang, X., Zhao, F.,... & Lei, L. (2018). Social networking sites addiction andadolescent depression: A moderated mediation model ofrumination and self-esteem. *Personality and Individual Differences*,127, 162–167. doi:10.1016/j.paid.2018.02.008.

Wartberg, L., Kriston, L., & Thomasius, R. (2020). Internet gaming disorder and problematic social media use in a representative sample of German adolescents: Prevalence estimates, comorbid depressive symptoms and related psychosocial aspects. *Computers in Human Behavior*, 103, 31-36.

Wegmann, E., Müller, S.M., Ostendorf, S., & Brand M. (2018). Highlighting ınternet-communication disorder as further ınternetuse disorder when considering neuroimaging studies. *Current Behavioral Neuroscience Reports*, 5, 295-301. doi: 10.1007/s40473-018-0164-7.

Weinstein, A., & Lejoyeux, M. (2015). New developments on the neurobiological and pharmaco-genetic mechanisms underlying internet and videogame addiction. *American Journal on Addictions*, 24, 117-125.doi: 10.1111/ajad.12110.

Werling, A.M., & Grünblatt, E. (2022). A review of the genetic basis of problematic internet use. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 46, 101149. doi: 10.1016/j.cobeha.2022.101149.

Woods, H. C., & Scott, H. (2016). #Sleepyteens: Socialmedia use in adolescence is associated with poor sleepquality, anxiety, depression and low self-esteem. *Journal of Adolescence*, 51, 41–49. doi:10.1016/j.adolescence.

Yakut, E., & Kuru, Ö. (2020). Sosyal medya bağımlılığı ile akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkide sosyal medya kullanım amaçlarının rolü: Bir yapısal eşitlik modeli çalışması. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(2), 2193-2214. doi: http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i2.1503.

Yalçın, Ö., & Karaçetin, G. (2018). İnternet Bağımlılığı ve Diğer Teknolojik bağımlılıklar. Çocuk ve Ergen Ruh Sağılığı ve Hastalıkları. Eds: A., Pekcanlar Akay, E.S., Ercan. *Türkiye Çocuk ve Genç Psikiyatri Derneği Yayınları*, Ankara, pp.527-544.

Yang, S. Y., Wang, Y. C., Lee, Y. C., Lin, Y. L., Hsieh, P. L., & Lin, P. H. (2022). Does smartphone addiction, social media addiction, and/or internet game addiction affect adolescents' interpersonal interactions? *Healthcare*, 10(5), 963.

Yau, Y., Yip, S., & Potenza, M. N. (2014). Understanding "behavioral addictions:" insights from research. The ASAM principles of addiction medicine, 5th edition,Eds: R.K. Ries, D.A. Fiellin, S.C. Miller, R. Saitz, Wolters Kluwer Health-ASAM, China.

Yellowlees, P.M., & Marks, S. (2007). Problematic internet use or internet addiction? *Computer Human Behaviour Journal*, 23, 1447–1453.

Yen, J.Y., Lin, P.C., Lin, H.C., Lin, P.Y., Chou, W.P., & Ko, C.H. (2022) Association of Internet gaming disorder with catechol-Omethyltransferase: Role of impulsivity and fun-seeking. *The Kaohsiung Journal of Medical Sciences*, 38, 70-76. doi: 10.1002/kjm2.12454.

Yurdagül, C., Kırcaburun, K., Emirtekin, E., Wang, P., & Griffiths, M.D. (2019). Psychopathological consequences related to problematic instagram use among adolescents: the mediating role of body image dissatisfaction and moderating role of gender. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 19, 1385-1397. doi: 10.1007/s11469-019-00071-8.

Yurtdaş-Depboylu, G., Kaner, G. & Özçakal, S. (2022). The association between social media addiction and orthorexia nervosa, eating attitudes, and body image among adolescents. *Eating and Weight Disorders* 27, 3725–3735 (2022). https://doi.org/10.1007/s40519-022-01521-4.

Zhan, Z., Wei, Q., & Hong, J. C. (2021). Cellphone addiction during the covid-19 outbreak: How online social anxiety and cyber danger belief mediate the influence of personality. *Computers in Human Behavior*, 121, 106790.

Zhao, J., Jia, T., Wang, X., Xiao, Y., & Wu, X. (2022). Risk factors associated with social media addiction: An exploratory study. *Frontiers in Psychology*, 13, 837766. doi: 10.3389/fpsyg.2022.837766.

Zhao, L., Liang, C., & Gu, D. (2021). Mobile social media use and trailing parents' life satisfaction: Social capital and social ıntegration perspective. *The International Journal of Aging and Human Development*, 92, 383-405. doi: 10.1177/0091415020905549.

Zhu, C., Huang, S., Evans, R., & Zhang, W. (2021). Cyberbullying among adolescents and children: a comprehensive review of the global situation, risk factors, and preventive measures. *Frontiers in Public Health*, 9, 634909.

BÖLÜM 13

KEÇİLERDE MASTİTİS VE TANI YÖNTEMLERİ: GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Ebru ARSLANHAN[1], Ece Koldaş ÜRER[2]

1 Veteriner Hekim, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Doğum ve Jinekoloji Anabilim Dalı
2 Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Doğum ve Jinekoloji Anabilim Dalı

Giriş

Türkiye istatistik kurumunun 2022 yılı verilerine göre Türkiye' de sağmal hayvanlardan elde edilen 23 milyon 200 bin 306 ton sütün %2,7'si sağmal keçilerden elde edilmektedir (TÜİK, 2022). Keçi yetiştiriciliği kırsal bölgelerde önemli bir geçim kaynağıdır (Kaymakçı & Engindeniz, 2010). Keçiler, kaba yemlerden iyi faydalanabilen, yavru verimi, farklı iklim koşullarına adaptasyonu ve hastalıklara karşı direnci yüksek hayvanlar olduğundan diğer çiftlik hayvanlarına kıyasla bakımlarının göreceli olarak kolay olduğunu söylemek mümkündür (Paksoy, 2007). Ülkemizde keçi yetiştiriciliğinin en yaygın yapıldığı bölge Akdeniz Bölgesi'dir. Bu bölgeden sonra Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri yer almaktadır. Keçi varlığının ise yaklaşık %30 gibi geniş bir bölümü Mersin ve Antalya illeri arasında yer alan Akdeniz Bölgesinde barındırılmaktadır (Yağcı, 2022).

Türkiye'de en sık yetiştirilen keçi ırkı kıl keçileridir. Bu keçiler ülkemizde barındırılan tüm keçi ırklarının %97-98 kadar yüksek bir oranını oluşturmaktadır (Kaçar vd., 2010). Ancak bununla birlikte sayısı az da olsa barındırılan resmi kayıtlara geçmiş yirmi adet keçi ırk bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri; Kıl keçisi, Kilis keçisi, Saanen keçisi, Ankara keçisi, Malta keçisi, Şam keçisi, Honamlı keçisi ve Türk Saanen keçisidir (Yağcı, 2022).

Keçilerden elde edilen ürünler et ve süt ürünleri olarak iki farklı yönde değerlendirilmektedir. Keçi eti tüketme alışkanlığı bölgelere göre farklılık göstermektedir. Keçi eti sığır etinden yağ oranının düşük olmasıyla ayrılmaktadır (Özdemir & Palabıyık, 2019). Keçi sütünün ise inek sütü ile kıyaslandığında çok sayıda üstünlükleri bulunmaktadır. Bunlar süt içeriğinde bulunan protein ve yağların kolay sindirilebilir olması, alerjik reaksiyona neden olan beta laktoglobulin içermemesi, mineral ve vitamin açısından zengin olması şeklinde sıralanabilir (Göçmen, 2014). Yine, inek sütüne kıyasla B_{12}, B_6, C vitamini, kalori ve karoten açısından fakir ancak kalsiyum, niasin, fosfor, kolin ve orta-kısa zincirli yağ asitleri bakımından zengin bir içeriğe sahiptir (Özdemir & Palabıyık, 2019).

Keçi sütü sıklıkla diğer sağmal hayvanların sütü ile birleştirilmiş şekilde peynir üretimine katılmaktadır. Benzer şekilde severek tüketilen dondurmanın üretim sürecinde özellikle keçi sütü tercih edilmektedir. Bunun yanında bazı sindirim hastalıklarında, inek sütü alerjisi bulunan kişilerde ve astım tedavisinde sıklıkla keçi sütü talep edilmektedir. (Yağcı, 2022). Ülkemizde keçi sütüne olan talep oldukça yüksek olmasına rağmen yetiştiricilikteki yetersiz bakım, çevre koşullarının elverişsiz olması, üreticilerin bu konuda bilgi eksikliği bulunması sebebiyle üretim talebin oldukça altındadır (Göçmen, 2014). Ancak tüm dünyada artan küresel ısınma problemi

Kaynakça

1. Akçapınar, H. (2000). *Koyun Yetiştiriciliği*. Ankara: İsmat Matbaacılık.
2. Akman, N. (2003). *Pratik Sığır Yetiştiriciliği*. Ankara:Türk Ziraat Mühendisleri Birliği Vakfı Yayını.
3. Alawa, J.P., Ngele, M.B., Ogwu, D. (2000). Chronic caprine mastitis in Nigerian goat breeds: microbiological flora and histopathological findings. *Small Ruminant Research*, 35(3): 203-207,doi:https://doi.org/10.1016/S0921-4488(99)00099-1
4. Andrei, S., Groza, I.S. (2010). Fiziologia si patologia glandei mamare la vacă. *Editura AcademicPres,* **,** Cluj-Napoca.
5. Anitaş, Ö., Göncü, S., Koluman, N**.** (2017). The Importance of comatic cell counts in dairy goat husbandry and effect on milk quality. *Çukurova J. Agric. Food Sci*, 32(1): 35-42.
6. Arda, M., Minbay, A., Leloğlu, N., Aydın, N., Akay, Ö**.** (1992). *Özel Mikrobiyoloji, Epidemiyoloji, Bakteriyel ve Mikotik İnfeksiyonlar*. Erzurum. Atatürk Üniversitesi Yayınları No: 471
7. Barbagianni, M.S., Mavrogianni, V.S., Katsafadou, A.I., Spanos, S.A., Tsioli, V. ve ark. (2015). Pregnancy toxaemia as predisposing factor for development of mastitis in sheep during the immediately post-partum period. *Small Ruminant Research,* 130: 246-251, doi:https://doi.org/10.1016/j.smallrumres.2015.07.002
8. Barillet, F. **(2007)**. Genetic improvement for dairy production in sheep and goats. *Small Rumin Res***,** 70(1): 60–75.doi: https://doi.org/10.1016/j.smallrumres.2007.01.004
9. Bergonier, D., Berthelot, X. (2003). New advances in epizootiology and control of ewe mastitis. *Livest Prod Sci*, **,** 79(1): 1–16.doi: https://doi.org/10.1016/S0301-6226(02)00145-8
10. Bergonier, D., De Cremoux, R., Rupp, R., Lagriffoul, G., Berthelot, X. (2003) Mastitis of dairy small ruminants. *Vet Res,* 34: 689-716. doi: 10.1051/vetres:2003030
11. Burriel, A.R. (1999). Somatic cell counts determined by the Coulter or Fossomatic Counter and their relationship to administration of oxytocin. *Small Ruminant Research*, 35(1): 81-84. doi: https://doi.org/10.1016/S0921-4488(98)00135-7
12. Caja, G., Salama, A.A.K., Such, X. (2006). Omitting the dry-off period negatively affects colostrum and milk yield in dairy goats. *J Dairy Sci*, 89: 4220–8. doi: https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302(06)72467-5
13. Caja, G., Such, X., Rovai, M. (2005). *Udder morphology and machine milking ability in dairy sheep.*Erişim: www.uwex.edu/ces/animalscience/sheep/ Publication_and_Proce
14. Cannas, E.A., Dore, S., Lollai, S., Liciardi, M. (2019). Mastitis in small ru-

minants. Istituto Zooprofilattico Sperimentale della Saardegna and Centro di Referenza Nazionale per le Mastropatie degli Ovini e dei Caprini.

15. Casu, S., Pernazza, I., Carta, A. (2006) Feasibility of a linear scoring method of udder morphology for the selection scheme of Sardinian sheep. *J Dairy Sci*, 89(6): 2200–2209. doi: https://doi.org/10.3168/jds.S0022-0302(06)72290-1

16. Casu, S., Sechi, S., Salaris, S.L., Carta, A. (2010). Phenotypic and Genetic Relationship between udder morphology and udder health in dairy ewes. *Small Ruminant Research*, 88: 77-83. doi: https://doi.org/10.1016/j.smallrumres.2009.12.013

17. Contreras, A., Luengo, C., Sanchez, A., Corrales, J.C. (2003)The role of intramammary pathogens in dairy goats. *Livest Prod Sci*, 79: 273-283. doi: https://doi.org/10.1016/S0301-6226(02)00172-0

18. Contreras, A., Sierra, D., Sánchez, A., Corrales, J.C., Marco, J.C. ve ark. (2007). Mastitis in small ruminants. *Small Ruminant Res,* 68(1-2): 145-153. doi: https://doi.org/10.1016/j.smallrumres.2006.09.011

19. Cooper, S., Huntley, S.J., Crump, R., Lovatt, F., Green, L.E**.** (2016). A cross-sectional study of 329 farms in England to identify risk factors for ovine clinical mastitis. *Prev Vet Med*, 125: 89–98. doi: https://doi.org/10.1016/j.prevetmed.2016.01.012

20. Crump, R.E., Cooper, S., Smith, E.M., Grant, C., Green, L.E. (2019). Heritability of phenotypic udder traits to improve resilience to mastitis in Texel ewes. *Animal,* , 13(8): 1570–1575. doi: https://doi.org/10.1017/S1751731118002951

21. Danmallam, F.A., Pimenov, N.V. (2019). Study on prevalence, clinical presentation, and associated bacterial pathogens of goat mastitis in Bauchi, Plateau, and Edo states, Nigeria. *Veterinary World*, 12(5): 638. doi: https://doi.org/10.14202%2Fvetworld.2019.638-645

22. Doğruer G, Sarıbay MK, Aslantaş Ö, Kireçci E, Ergün Y ve ark. (2013). Keçilerde subklinik mastitislerde prevalans, etiyoloji ve mikroorganizmaların antibiyotik duyarlılıkları. V. Veteriner Doğum ve Jinekoloji Kongresi. (s. 86-87.)Antalya, Türkiye, 31 Ekim-3 Kasım

23. Doğruer, G., Sarıbay, M.K., Aslantaş, Ö., Kireççi, E., Ergün, Y. ve ark. (2016). The prevalance, etiology and antimicrobial susceptibility of the microorganisms in subclinical mastitis in goats. *Atatürk Üniversitesi Vet. Bil. Derg,* 11(2): 138-145. doi: 10.17094/avbd.25211

24. Douhard, F., Friggens, N.C, Tessier, J., Martin, O., Tichit, M. ve ark. (2013). Characterization of a changing relationship between milk production and liveweight for dairy goats undergoing extended lactation. *Journal of dairy science*, 96(9): 5698-5711. doi: https://doi.org/10.3168/jds.2012-6374

25. East, N.E., Birnie, E.F., Farver, T.B. (1987). Risk factors associated with mastitis in dairy goats. *American journal of veterinary research*, 48(5):

776-779.

26. Fragkou, I.A., Mavrogianni, V.S., Papaioannou, N., Boscos, C., Cripps, P.J. ve ark**.** (2007). Presence of sub-epithelial lymphoid tissues in the teat of ewe-lambs and adult ewes. *Small Ruminant Research*, 70(2-3): 286-291. doi: 10.1111/j.1439-0264.2006.00720.x

27. Gabli, Z., Djerrou, Z., Bensalem, M. (2019). Prevalence of mastitis in dairy goat farms in Eastern Algeria. *Veterinary world,* 12(10): 1563. doi: https://doi.org/10.14202%2Fvetworld.2019.1563-1572

28. Giadinis, N.D., Panousis, N., Petridou, E.J., Siarkou, V.I., Lafi, S.Q. ve ark. (2011). Selenium, vitamin E and vitamin A blood concentratıngions in dairy sheep flocks with increased or low clinical mastitis incidence. *Small Ruminant Research*, 95(2-3): 193-196. doi: http://dx.doi.org/10.1016/j.smallrumres.2010.08.010

29. Göçmen, H**.** (2014). Marmara Bölgesinde Koyun ve Keçilerde Mycoplasma Agalactiae'nin Bakteriyolojik ve Moleküler Yöntemler İle Araştirilmasi (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University, Turkey.

30. Haenlein, G.F. (2002).Relationship of somatic cell counts in goat milk to mastitis and productivity. *Small ruminant research,* , 45(2): 163-178. doi: http://dx.doi.org/10.1016/S0921-4488(02)00097-4

31. Hristov, K., Kashamov, B., Pepovich, R., Nikolov, B. (2016). Risk factors influencing the prevalence of subclinical mastitis in goats. *Sci Works Ser C Vet Med (Univ Agron Sci Vet Med Buchar),* 1: 53–57.

32. Hussein, H.A., Fouad, M.T., El-Razik, A., Khaled, A., Abo El-Maaty, A.M. ve ark. (2020). Study on prevalence and bacterial etiology of mastitis, and effects of subclinical mastitis and stage of lactation on SCC in dairy goats in Egypt. *Tropical Animal Health and Production*, 52(6): 3091-3097. doi: 10.1007/s11250-020-02331-5

33. Ingalls, W. (1998). *Environmental mastitissource and causes*. West Argo Inc, Kansas City, USA

34. İlhan, Z. (2018). Mastitiste teşhis ve immünoprofilaksi. *Turk Klin Vet Sci-Obstetr Gynecol-Spec Top,* , 4(2): 1-6.

35. İşnel, C. (2009). *Subklinik mastitisli keçilerden mikroorganizmaların izolasyonu ve antibiyotiklere duyarlılıklarının araştırılması.* Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Aydın

36. Kaçar, C., Zonturlu, A.K., Karapehlivan, M., ARI, U.Ç., Öğün, M. ve ark. *(*2010). The effects of L-carnitine administration on energy metabolism in pregnant Halep (Damascus) goats. *Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences,* s. 34(2): 163-171. doi: https://doi.org/10.3906/vet-0805-11

37. Kaymakçı, M., Engindeniz, S. (2010). Türkiye'de Keçi Yetiştiriciliği; Sorunlar ve Çözümler. Ulusal Keçicilik Kongresi, Çanakkale

38. Kiiman, H**.** (1998). Canses of a high SCC. 49th European Association for

Animal Production. Warsaw, Poland, 24-27 August s. 334.

39. Koltaş, S., İlhan, Z. (2016). Bazı aerobik bakterilerin ve Mycoplasma spp. izolasyonu. klinik ve subklinik mastitisli keçi sütünden. *Van Veteriner Dergisi*, , 27 (2): 74-78.

40. Koop, G., Collar, C.A, Toft, N., Nielen, M., Van Werven, T. ve ark. (2013). Risk factors for subclinical intramammary infection in dairy goats in two longitudinal field studies evaluated by Bayesian logistic regression. *Preventive veterinary medicine*, , 108(4): 304-312. doi: https://doi.org/10.1016/j.prevetmed.2012.11.007

41. Koop, G., Nielen, M., van Werven, T. (2009). Bulk milk somatic cell counts are related to bulk milk total bacterial counts and several herd-level risk factors in dairy goats. *J Dairy Sc,* 92: 3455–4364. doi: https://doi.org/10.3168/jds.2009-2106

42. Kordalis, N.G., Arsenopoulos, K., Vasileiou, N.G.C., Mavrogianni, V.S., Lianou, D.T. ve ark. (2019). Field evidence for association between increased gastrointestinal nematode burden and subclinical mastitis in dairy sheep. *Veterinary parasitology*, , 265: 56-62.

43. Koyuncu, M., Tuncel, E., Duru, S. (2014). *Büyükbaş hayvan yetiştirme Uygulama*. 2. Baskı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi,

44. Kumlu, S**.** (1999). *Damızlık ve kasaplık sığır yetiştirme*. Kızılay, Ankara : Setma Matbaacılık.

45. Lewter, M.M., Mullowney, P.C., Baldwin, E.W., Walker, R.D. (**1984).** Mastitis in goats. *The Compendium on continuing education for the practicing veterinarian (USA)*.

46. Logan, K.J., Leury, B.J., Russo, V.M., Cameron, A.W.N., Tilbrook, A.J. ve ark. (2020). An extended photoperiod increases milk yield and decreases ovulatory activity in dairy goats. *Animals,* **,** 10(10): 1879. doi: https://doi.org/10.3390%2Fani10101879

47. Machado, G.P. (2018). Mastitis in small ruminants. *Anim. Husb. Dairy Vet. Sci*, *2*: 1-9. doi: http://dx.doi.org/10.15761/AHDVS.1000144

48. Mackenzie, D. (1993). *Goat husbandry (Fifth edition)*. London: Faber and faber .

49. Manning, A., Vasileiou, N., Crilly, J.P. (2021). Control of mastitis in dairy sheep and goats. *Livestock*, 26(3): 161-168. doi: http://dx.doi.org/10.12968/live.2021.26.3.161

50. Manser, PA. (1986). Prevalence, causes and laboratory diagnosıs of suclinical mastitis In the goat. *Vet. Rec*, 118: 552-554. doi: https://doi.org/10.1136/vr.118.20.552

51. Marnet, P.G., McKusick, B.C. (2001). Regulation of milk ejection and milkability in small ruminants. *Livest Prod Sci,* , 70: 125–33. doi: http://dx.doi.org/10.1016/S0301-6226(01)00205-6

52. Mavrogianni, V.S., Cripps, P.J., Papaioannou, N., Taitzoglou, I., Fthenakis, G.C. (2006). Teat disorders predispose ewes to clinical mastitis after challenge with Mannheimia haemolytica. *Vet Res*, , 37(1): 89–105. doi: https://doi.org/10.1051/vetres:2005042

53. McDougall, S., Murdough, P., Pankey, W., Delaney, C., Barlow, J. ve ark. (2001). Relationships among somatic cell count, California mastitis test, impedance and bacteriological status of milk in goats and sheep in early lactation. *Small Ruminant Research*, 40(3): 245-254. doi: https://doi.org/10.1016/s0921-4488(01)00185-7

54. Megersa, B., Tadesse, C., Abunna, F., Regassa, A., Mekibib, B. ve ark. (2010). Occurrence of mastitis and associated risk factors in lactating goats under pastoral management in Borana, Southern Ethiopia. *Tropical animal health and production,* 42(6): 1249-1255. doi: https://doi.org/10.1007/s11250-010-9557-7

55. Menzies, P. (2021). Udder health for dairy goats. Veterinary Clinics: *Food Animal Practice*, 37 (1): 149-174. doi: https://doi.org/10.1016/j.cvfa.2020.12.002

56. Moroni, P., Pisoni, G., Ruffo, G. (2005). Boettcher PJ. Risk factors for intramammary infections and relationship with somatic-cell counts in Italian dairy goats. *Prev Vet Med*, , 69(3-4): 163–173. doi: https://doi.org/10.1016/j.prevetmed.2004.10.013

57. Olechnowicz, JAN., Jaśkowski J.M. (2014). Mastitis in small ruminants. *Med. Weter*, 70(2): 67-72.

58. Özdemir, A., Palabıyık, Y. (2019). A new approach to source rock occurrence: Özdemir The relationships between petroleum source rock, ophiolites, mantle plume and mass extinction (Kaynak kaya oluşumuna yeni bir yaklaşım: Petrol kaynak kayası, ofiyolitler, manto sorgucu ve toplu yok olma arasındaki ilişkiler). IV. Uluslararası Bilimsel ve Mesleki Çalışmalar Kongresi-Mühendislik Bilimleri (BILMES EN), (s. 07-10) , Ankara.

59. Özder, M. *Keçi Irkları*. (2006). In: Keçi Yetiştiriciliği, Bornova, İzmir: Metabasım Matbaacılık,

60. Paape, M.J., Capuco, A.V. (1997). Cellular defence mechanism in the udder and lactation of goats. *J Anim Sci*, 75: 556-565. doi: https://doi.org/10.2527/1997.752556x

61. Paksoy, M. (2007). Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi. *Journal of Agricultural Sciences*, *14*(04). doi:https://doi.org/10.1501/Tarimbil_0000001061

62. Paterna, A., Contreras, A., Gómez-Martín, A., Amores, J., Tatay-Dualde, J. ve ark. (2014). The diagnosis of mastitis and contagious agalactia in dairy goats. *Small Ruminant Research*, 121(1): 36-41. doi: https://doi.org/10.1016/j.smallrumres.2013.12.002

63. Perrin, G.G., Mallereau, M.P., Lenfant, D., Baudry, C. (1997). Relationships between California mastitis test (CMT) and somatic cell counts in dairy goats. *Small Ruminant Research*, 26(1-2): 167-170. doi: 10.1016/s0921-4488(96)00990-x

64. Persson, Y., Olofsson, I. (2011). Direct and indirect measurement of somatic cell count as indicator of intramammary infection in dairy goats. *Acta Veterinaria Scandinavica*, , 53(1): 1-5. doi: https://doi.org/10.1186/1751-0147-53-15

65. Quinn, P.J., Markey, B.K., Leonard, F.C., FlizPatrick, E.S., Fanning, S. ve ark**.** (2011). *Veterinary Microbiology and Microbial Disease.* Oxford : Blackwell Science Ltd.

66. Sarıbay, M.K. (2022). *Koyunlarda mastitis*. Malatya :Medipres Matbaacılık Ltd. Şti

67. Schaeren, W., Maurer, J. (2006**)**. Prevalence of subclinical udder infections and individual somatic cell counts in three dairy goat herds during a full lactation. *Schweiz Arch Tierh*, 148: 641-48. doi: https://doi.org/10.1024/0036-7281.148.12.641

68. Seng, P., Rolain, J.M., Fournier, P.E., La Scola, B., Drancourt, M. ve ark. (2010). MALDI-TOF-mass spectrometry applications in clinical microbiology, *Future Microbiology*, 5: 11,1733-54. doi: https://doi.org/10.2217/fmb.10.127

69. Shoop, D.S., Myers, L.L. (1984). Serologic analysis of isolates of Pasteurella haemolytica and Staphylococcus aureus from mastitic ewes. *American journal of veterinary research,* 45(10): 1944-1946.

70. TÜİK**.** (2022). *Çiğ süt üretim istatistikleri*. Erişim Tarihi: 11.01.2023, Erişim: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=%C3%87i%C4%9F-S%C3%BCt-%C3%9Cretim-%C4%B0statistikleri-2020-2021-45861&dil=1#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=2020%20y%C4%B1l%C4%B1nda%2023%20milyon%20503,ise%20%250%2C2%20azald%C4%B1..

71. Vaage, S., Vatn, S. (2008). Individual animal risk factors for clinical mastitis in meat sheep in Norway. *Prev Vet Med*, 87(3-4): 229–243. doi: https://doi.org/10.1016/j.prevetmed.2008.04.002

72. Vasileiou, N.G., Mavrogianni, V.S., Petinaki, E., Fthenakis, G.C. (2019). Predisposing factors for bacterial mastitis in ewes. *Reproduction in domestic animals*, 54(10): 1424-1431. doi: https://doi.org/10.1111/rda.13541

73. Vasileiou, N.G.C., Chatzopoulos, D.C., Gougoulis, D.A., Sarrou, S., Katsafadou, A.I. ve ark. (2018). Slime-producing staphylococci as causal agents of subclinical mastitis in sheep. *Veterinary Microbiology*, 224: 93-99. doi: https://doi.org/10.1016/j.vetmic.2018.08.022

74. Watson, D.J., Buswell, J.F. (1984). Modern aspects of sheep mastitis. *British Veterinary Journal*, 140: 529-534. doi: https://doi.org/10.1016/0007-

1935(84)90003-4

75. White, E.C., Hinckley, L.S. (1999). Prevalance of mastitis pathogens in goat milk.*Small Ruminant Research*, 33: 117-121. doi: https://doi.org/10.1016/S0921-4488(99)00013-9

76. Yağcı, S**.** (2022). Türkiyede Keçi Varlığı 12 Milyon. *Türk Tarım Orman Dergisi*, s.36-40.

77. Yakan, A**.** (2012). Koyun ve keçilerde süt verim kontrol yöntemleri ve laktasyon süt veriminin hesaplanması. *Adana Veteriner Kontrol Enstitüsü Müdürlüğü Dergisi*, 2: 18-23.

78. Zamuner, F., DiGiacomo, K., Cameron, A.W.N., Leury, B.J. (2020). Effects of month

79. of kidding, parity number, and litter size on milk yield of commercial dairy goats in Australia. *Journal of Dairy Science*, 103(1): 954-964. doi: https://doi.org/10.3168/jds.2019-17051

80. Zaninelli, M., Tangorra, F.M., Costa, A., Rossi, L., Dell'Orto, V. ve ark. (2016). Improved fuzzy logic system to evaluate milk electrical conductivity signals from on-line sensors to monitor dairy goat mastitis. *Sensors,* , 16(7): 1079. doi: https://doi.org/10.3390/s16071079

BÖLÜM 14

İKİNCİ VE ÜÇÜNCÜ DERECE DERİ YANIK MODELLERİNDE PLATELETTEN ZENGİN PLAZMA KULLANIMI

Simge AKBULUT[1], Mert PEKCAN[2]

1 Doktora öğrencisi Simge AKBULUT, Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Biyokimya Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-9059-3449
2 Doç.Dr. Mert PEKCAN, Ankara Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Biyokimya Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0003-3084-125X

1.GİRİŞ

Deri, tüm vücudu örten organdır. Deri üç tabakadan oluşmaktadır. En alt tabaka hipodermis tabakasıdır. Hipodermis, deri altı dokusu olarak da adlandırılır, koruyucudur; yalıtım ve enerji deposu görevi görür. Hipodermis üzerinde dermis tabakası yer almaktadır. Dermis, çoğunluğunu fibroblast ve bağışıklık hücrelerinden oluşturan hücre dışı bir matriksten oluşur. Dermis, kan damarlarını, sinirleri, bezleri ve deri uzantılarını barındırır. En üst tabaka olan epidermis ise çoğunlukla keratinositlerden oluşan çok katlı yassı bir epiteldir. Memelilerde bu epitel hücreleri dört katman halinde (stratum germinativum, stratum spinosum, stratum granulosum ve en dıştaki katman stratum korneum) düzenlenmiştir (Souci ve Denesvre, 2021).

Termoregülasyon, dehidrasyonu önleme ve enfeksiyöz ajanlara karşı koruyucu görev göstermesi derinin 3 ana fonksiyonu olarak söylenebilir (Özçelik, 2009). Ayrıca derinin duyusal işlevleri de mevcuttur (Souci ve Denesvre, 2021).

Yara, dokuların normalden daha fazla fiziksel etkiye maruz kalması sonucunda fizyolojik özelliklerinin tamamen veya kısa süreliğine kaybetmesi şeklinde tanımlanabilmektedir. Herhangi bir zarar neticesinde doku bütünlüğünün bozulması olayına yara denilmektedir (Mutlu ve Yılmaz, 2019).

Derinin fonksiyonları, yanık yaralanması sonucunda bozulmaktadır. Dokunun kendi sıcaklığından çok daha yüksek ya da çok daha düşük sıcaklık, kimyasal madde, elektrik akımı veya radyoaktif ışınlara maruz kalması neticesinde bir yaralanma çeşidi olan yanık meydana gelir (Özçelik, 2009). Bir yanık çeşidi olan termal yanık oluştuğunda ise bölgedeki hücrelerin zar ve sitoplazmalarında bulunan proteinlerde denatürasyon ve kan damarlarında hasar gözlenir (Özçelik, 2009). Yanıklar, yanık oluştuktan sonra 11-13. güne kadar yanığın boyutunun ve derinliğinin ilerlemesiyle karakterize yaralanmalardır (Özçelik ve ark., 2016).

Yanık yaralanmasıyla ilişkili komplikasyonlar, yara boyut ve derinliğiyle doğrudan ilişkilidir. Yanık yaralanması ilerler ise kısa vadede enfeksiyon görülme olasılığı artar, sıvı dengesizliği ortaya çıkar ve deri greftlerinin başarısını etkiler. Uzun vadede skar doku oluşumu artmaktadır (Burmeister ark., 2022). Geniş alanlı yanık yarası olan hastaların tedavisi güçtür (Özçelik ve ark., 2016). Yanık, vücut alanının %50'sini kaplayan ve tüm katmanlar boyunca yarası olan hastalarda, teorik olarak derinin %50'si greft için kullanılabilmektedir fakat pratikte nihai hesaplamada donör alanları da toplam yara büyüklüğüne eklenir. Bu durumda iyileşecek alan neredeyse vücudun %100'üne yakın bir alan oluşturacağı için tercih edilmemektedir (Shevchenko ve ark., 2010).

KAYNAKÇA

Aktan, B. (2017). Deneysel yanık modeli oluşturulan ratlarda deksmedetomidinin antiinflamatuar etkisinin araştırılması.

Almeida, C. A. C. D. (2022). Platelet-Rich Plasma in Burns-a Scoping Review. *Platelet-Rich Plasma in Burns-a Scoping Review*.

Altuntaş, Z., Gündeşlioğlu, A. Ö.,İnce, B., DADACI, M., & Savacı, N. (2014). Trombositten zengin plazma, trombositten fakir plazma, trombositten zengin fibrin kavramları, yara iyileşmesindeki biyolojik rolleri ve plastik cerrahide kullanım alanları. *Türk Plastik Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi Dergisi*, *22*(2), 49-53.

Arora, N. S., Ramanayake, T., Ren, Y. F., & Romanos, G. E. (2009). Platelet-rich plasma: a literature review. *Implant dentistry*, *18*(4), 303-310.

Bingöl, G. (1974). Proteinler.

Burmeister, D. M., Supp, D. M., Clark, R. A., Tredget, E. E., Powell, H. M., Enkhbaatar, P., Bohannon, J. K., Cancio, L. C., Hill, D. M., & Nygaard, R. M. (2022). Research Special Interest Group. *Journal of Burn Care & Research*, *43*(5), 1032-1041. doi: 10.1093/jbcr/irac091

Chaturvedi, M., & Kaczmarek, L. (2014). Mmp-9 inhibition: a therapeutic strategy in ischemic stroke. *Molecular neurobiology*, *49*, 563-573. doi: 10.1007/s12035-013-8538-z

Çakır, M., & Durmuşlar, M. C. (2014). Plateletten zengin plazma ve büyüme faktörlerinin kemik iyileşmesi üzerine olan etkileri. *Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *24*(2), 336-342.

Eppley, B. L., Pietrzak, W. S., & Blanton, M. (2006). Platelet-rich plasma: a review of biology and applications in plastic surgery. *Plastic and reconstructive surgery*, *118*(6), 147e-159e.

Florio, G., Valbonesi, M., Lercari, G., Frisoni, R., Polucardo, N., & Beraudo, S. (1996). The Fresenius continuous autotransfusion system (CATS): preliminary studies and application. *The International Journal of Artificial Organs*, *19*(7), 431-434.

Öztopalan, D. F., Işık, R., & Durmuş, A. S. (2017). Yara iyileşmesinde büyüme

faktörleri ve sitokinlerin rolü. *Dicle Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, *10*(1), 83-88.

Hanriat, C., Barani, C., Mojallal, A., Braye, F., & Brosset, S. (2021). État Des Lieux De L'Utilisation Du Prp Dans Le Traitement De La Brûlure. *Annals of Burns and Fire Disasters*, *34*(1), 33.

Henderson, J. L., Cupp, C. L., Ross, E. V., Shick, P. C., Keefe, M. A., Wester, D. C., Hannon, T., & McConnell, D. (2003). The effects of autologous platelet gel on wound healing. *Ear, nose & throat journal*, *82*(8), 598-602.

Huang, S. H., Wu, S. H., Lee, S. S., Lin, Y. N., Chai, C. Y., Lai, C. S., & Wang, H. M. D. (2018). Platelet-rich plasma injection in burn scar areas alleviates neuropathic scar pain. *International Journal of Medical Sciences*, *15*(3), 238.

Ihn, H. (2002). Pathogenesis of fibrosis: role of TGF-β and CTGF. *Current opinion in rheumatology*, *14*(6), 681-685.

Imam, R. A., & Amer, M. M. (2022). Potential therapeutic role of microvesicles derived from mesenchymal stem cells and platelet-rich plasma in murine burn wound healing: scar regulation and antioxidant mechanism. *Folia Morphologica*.

Kaya, B. (2012). *Yüksek performanslı sıvı kromatografi yöntemi ile hidroksiprolin tayini ve sigaranın idrardaki hidroksiprolin derişimine etkisi* (Doctoral dissertation, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Kırk, R. M, Rıbbans, W. J. (2003). Clinical Surgery in General. 4. Baskı. s:186.

Koca, T. T. (2015). Platelet-zengin plazma terapisinde güncel gelişmeler.

Lu, Y., Yeung, N., Sieracki, N., & Marshall, N. M. (2009). Design of functional metalloproteins. *Nature*, *460*(7257), 855-862.

Maciel, F. B., DeRossi, R., Módolo, T. J., Pagliosa, R. C., Leal, C. R., & Delben, A. A. (2012). Scanning electron microscopy and microbiological evaluation of equine burn wound repair after platelet-rich plasma gel treatment. *Burns*, *38*(7), 1058-1065.

Marck, R. E., Middelkoop, E., & Breederveld, R. (2014). rich plasma, specifically for burn treatment. *PLATELETS BURNS*, *35*(3), 19.

Montrose, D. C. (2022). Experimental models of ınfection, ınflammation and ınjury 8. Baskı s:163.

Mutlu, S., & Yılmaz, E. (2019). Yara Yönetiminde Yenilikçi Yaklaşımlar. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *8*(4), 481-494.

Orhan, E., Sapmaz-Metin, M., Tarladaçalışır-Topçu, Y., Gündüz, Ö., & Kaya, O. (2019). The effect of platelet-rich plasma in inactive form on the burn zone of stasis in rats. *Journal of Plastic Surgery and Hand Surgery*, *53*(5), 301-308.

Öncel, M. (2012). Matriks Metalloproteinazlar ve Kanser. *Eur J Basic Med Sci*, *2*(3), 91-100.

Örsçelik, A. (2018). Plateletten Zengin Plazma Uygulaması. *Turkiye Klinikleri J Sports Med-Special Topics*, *4*(1), 25-9.

Özçelik, Ü. (2009). Kısmi kalınlikta yanık sonrası trombosit zengin plazmanın lokal uygulanmasının yara iyileşmesi üzerine etkileri.

Özçelik, Ü., Ekici, Y., Bircan, H. Y., Aydoğan, C., Türkoğlu, S., Özen, Ö., Moray, G., & Haberal, M. (2016). Effect of topical platelet-rich plasma on burn healing after partial-thickness burn injury. *Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research*, *22*, 1903.

Özer, K. (2020). Deri cerrahisinde klinik olgular. 1. Baskı s:156

Palackic, A., Duggan, R. P., Campbell, M. S., Walters, E., Branski, L. K., El Ayadi, A., & Wolf, S. E. (2022, April). The Role of Skin Substitutes in Acute Burn and Reconstructive Burn Surgery: An Updated Comprehensive Review. In *Seminars in Plastic Surgery*. Thieme Medical Publishers, Inc.

Pallua, N., Wolter, T., & Markowicz, M. (2010). Platelet-rich plasma in burns. *Burns*, *36*(1), 4-8.

Phromnoi, K., Yodkeeree, S., Anuchapreeda, S., & Limtrakul, P. (2009). Inhibition of MMP-3 activity and invasion of the MDA-MB-231 human invasive breast carcinoma cell line by bioflavonoids. *Acta Pharmacologica Sinica*, *30*(8), 1169-1176.

Pavletic, M. M., & Trout, N. J. (2006). Bullet, bite, and burn wounds in dogs and cats. *Veterinary Clinics: Small Animal Practice*, *36*(4), 873-893.

Ren, Z. Q., Du, B., Dong, H. J., Duan, G. H., Du, A. C., Wang, Y., ... & Shao, W. (2022). Autologous platelet-rich plasma repairs burn wound and reduces burn pain in rats. *Journal of Burn Care & Research*, *43*(1), 263-268.

Ruiz-Castilla, M., Roca, O., Masclans, J. R., & Barret, J. P. (2016). Recent advances in biomarkers in severe burns. *Shock: Injury, Inflammation, and Sepsis: Laboratory and Clinical Approaches*, *45*(2), 117-125.

Sancak, T., & Alkan, İ. (2020). İkinci derece yanık yaralarının sağaltımında enjekte edilebilen trombositten zengin fibrin kullanımının termografik ve histopatolojik değerlendirilmesi: Tavşan modeli.

Schmauss, D., Rezaeian, F., Finck, T., Machens, H. G., Wettstein, R., & Harder, Y. (2015). Treatment of secondary burn wound progression in contact burns—a systematic review of experimental approaches. *Journal of Burn Care & Research*, *36*(3), e176-e189.

Shevchenko, R. V., James, S. L., & James, S. E. (2010). A review of tissue-engineered skin bioconstructs available for skin reconstruction. *Journal of the royal Society Interface*, *7*(43), 229-258.

Sezer, D., & Aktaş, M. (2020). Açık Yara Tedavilerine Son Yaklaşımlar. *Turkish Veterinary Journal*, *2*(1), 24-28.

Singer, A. J., Toussaint, J., Choi, W. T., McClain, S. A., & Raut, V. (2018). The effects of Platelet-rich Plasma on healing of partial thickness burns in a porcine model. *Annals of Burns and Fire Disasters*, *31*(4), 298.

Singer, A. J., Toussaint, J., Chung, W. T., McClain, S., Raut, V., & Rosenberg, L. (2018). The effects of platelet rich plasma on healing of full thickness burns in swine. *Burns*, *44*(6), 1543-1550.

Souci, L., & Denesvre, C. (2021). 3D skin models in domestic animals. *Veterinary research*, *52*(1), 1-15.

Sun, Y., Cao, Y., Zhao, R., Xu, F., Wu, D., & Wang, Y. (2020). The role of autologous PRP on deep partial-thickness burn wound healing in bama pigs. *Journal of Burn Care & Research*, *41*(3), 657-662.

Şahin, I. Ç. (2021). PRP ve PRF'nin oral cerrahide kullanımı. Yayınlanmamış Bitirme Tezi, İstanbul Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, İstanbul.

Uraloğlu, M., Ural, A., Efe, G., Yuluğ, E., Livaoğlu, M., & Karaçal, N. (2019). The effect of platelet-rich plasma on the zone of stasis and apoptosis in an experimental burn model. *Plastic Surgery*, *27*(2), 173-181.

Üçgül, İ., Sultan, A. R. A. S., & Elibüyük, U. (2018). Ekstraselüler matris yapisi ve görevleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, *23*(1), 295-310.

Vaughn, L., & Beckel, N. (2012). Severe burn injury, burn shock, and smoke inhalation injury in small animals. Part 1: burn classification and pathophysiology. *Journal of Veterinary Emergency and Critical Care*, *22*(2), 179-186.

Venter, N. G., Marques, R. G., Dos Santos, J. S., & Monte-Alto-Costa, A. (2016). Use of platelet-rich plasma in deep second-and third-degree burns. *Burns*, *42*(4), 807-814.

Yasa, M. K., & Sivrikaya, S. K. (2021). Yoğun Bakımda Yanıklı Hastalarda Enfeksiyon Kontrolü ve Bakım Yönetimi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *30*(2), 68-75.

Yılmaz, B., & Kesikburun, S. (2013). Plateletten Zengin Plazma Uygulamaları. *Turkish Journal of Physical Medicine & Rehabilitation/Turkiye Fiziksel Tip ve Rehabilitasyon Dergisi*, *59*(4).

BÖLÜM 15

SÜT VE BAZI SÜT ÜRÜNLERİNDE MEYVE KULLANIMI

Büşra TÜRK[1], Gürkan UÇAR[2]

1 Dyt., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID: 0009-0001-3296-7465
2 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-6774-5790

1. GİRİŞ

Tabiatta en mükemmel besin olarak nitelendirilen süt, insan beslenmesinde çok önemli bir yere sahiptir. Sütün bu özelliği, insanın büyümesi, gelişmesi ve hayatını devam ettirmesi için gerekli protein, yağ, karbonhidrat, vitamin ve mineral maddeler gibi besin unsurlarını içermesinden ileri gelir. İnsan beslenmesi için gerekli bütün besin öğelerini yeterli miktarda içermemekle beraber, süt mevcut besinler içinde en komple olanıdır. Sütün bu niteliği, özellikle vücudun enerjisi, yapısı ve biyokimyasal işlevleri için gerekli belli başlı besin unsurlarını, diğer besinlere göre daha yeterli ve dengeli bir şekilde içermesinden ileri gelir. Süt özellikle kalsiyum, fosfor, riboflavin, vitamin B12 ve yüksek kaliteli protein kaynağıdır (Tekinşen ve Tekinşen 2005).

Sürdürülebilir beslenme ile besin maddelerinin yeterli ve dengeli tüketilmesi sağlık açısından önemlidir. Bu açıdan sağlıklı yaşama gösterilen önem ve değerle birlikte hayatımızda yer edinmeye başlayan fonksiyonel gıdalara olan ilgi son dönemlerde artış göstermektedir. Gıda maddeleri, yeterli ve dengeli düzeylerde besin öğelerine sahip olup büyüme, gelişme ve yaşamın sürdürebilmesi için önemlidir. Son yıllar baz alındığında fonksiyonel gıdaların doğal şartlarda üretilmesine hassasiyet gösterildiği görülmektedir. Süt ürünleri de içerdiği besinsel faktörler açısından tüketiciler için fonksiyonel gıdalar içerisinde büyük öneme sahip olmuştur (Uğurlu 2018). Süt ve ürünlerine ilave edilen meyveler içerdiği doğal antioksidanlar, mineraller, vitaminler, lif, doğal renklendiriciler, düşük kolesterol ve yağ miktarı sayesinde süt ve ürünlerinin besleyici özelliğini arttırmaktadır (Kavaz 2015). Zengin besinsel içeriklerinden ötürü meyveler sağlıklı diyetin bir parçası haline gelmişlerdir. İçermiş oldukları fenolik bileşikler meyvelere sağlık üzerinde olumlu faydalar göstermesini sağlarken aynı zamanda ürünlerin renk ve organoleptik özellikler kazanmasında da rol oynamaktadır (Yıldız ve ark 2015).

2. SÜT VE SÜT ÜRÜNLERİNDE MEYVE KULLANIMI

2.1. Sütte Meyve Kullanımı

Süt dişi memeli hayvanların meme bezlerinde doğumdan sonra yavrularını beslemek için salgılanan porselen beyazı renginde, kendine has tadı ve kokusu olan besleyici bir besindir (Harding 1995). Yüksek besin değerine sahip olmasının yanı sıra süt ürünlerinin üretiminde lezzet ve besin değeri açısından önem kazanmaktadır (Biçer ve ark 2023). Dünya'da toplam süt üretiminde en büyük pay inek sütüne ait olup aynı zamanda koyun, keçi, manda ve deve sütlerinden de faydalanılmaktadır (Terin 2014). 2017 yılı FAO verilerine göre Dünya'da toplam süt üretiminde inek sütü %81,61'lik (675,6 milyon ton) orana sahipken manda sütü %14,54 (120,4

4. KAYNAKLAR

Ak, G. (2018). Yenilebilir kıvamda üretilen meyveli kefirlerin fizikokimyasal, duyusal ve mikrobiyolojik özellikleri. Yüksek lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Akbulut Ataman, F. (2020). Laktozlu ve laktozsuz sütten kefir danesi ilavesiyle üretilen kefirlere çilek püresi katılarak fizikokimyasal, mikrobiyolojik ve duyusal özelliklerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Al-Otaibi, M. M., Haddadin, J. S., & Haddadin, M. S. (2016). Mold-Ripened Soft Cheeses Fortified with Date Palm Fruit Product as Functional Dairy Products. Pakistan journal of biological sciences: PJBS, 19(1), 11-25.

Alpkent, Z., & Küçükçetin, A. (2000). Farklı sıcaklıklarda muhafaza edilen kefirlerin duyusal, fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik özelliklerinde meydana gelen değişimler. Süt Mikrobiyolojisi ve Katkı Maddeleri, VI. Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumu Tebliğler Kitabı, Editör: Mehmet Demirci, Tekirdağ, 363-373.

Ann Bartoo, S., & Badrie, N. (2005). Physicochemical, nutritional and sensory quality of stirred 'dwarf'golden apple (Spondias cytherea Sonn) yoghurts. International journal of food sciences and nutrition, 56(6), 445-454.

Apostolidis, E., Kwon, Y. I., & Shetty, K. (2007). Inhibitory potential of herb, fruit, and fungal-enriched cheese against key enzymes linked to type 2 diabetes and hypertension. Innovative Food Science & Emerging Technologies, 8(1), 46-54.

Atasoy, A. F., & AKIN, M. (1999). Peynirlerde Proteoliz ve Önemi, GAP I. Tarım kongresi, 26-28.

Ayar, A., Sert, D., & Kalyoncu, İ. (2005). Farklı meyveler kullanılarak üretilen yoğurtların kimyasal, reolojik ve duyusal özellikleri.Gıda ve Yem Bilimi Teknolojisi Dergisi, 8.

Bakırcı, S. (2014). Balkabağı Lifi Kullanımının Yarım Yağlı Yoğurdun Kalitesi ve Depolama Stabilitesi Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Barbaccia, P., Busetta, G., Matraxia, M., Sutera, A. M., Craparo, V., Moschetti, G., Francesca, N., Settani, L., & Gaglio, R. (2021). Monitoring commercial starter culture development in presence of red grape pomace powder to produce polyphenol-enriched fresh ovine cheeses at industrial scale level. Fermentation, 7(1), 35.

Beshkova, D. M., Simova, E. D., Simov, Z. I., Frengova, G. I., & Spasov, Z. N. (2002). Pure cultures for making kefir. Food microbiology, 19(5), 537-544.

Biçer, Y., Telli, A. E., Sönmez, G., Turkal, G., Telli, N., & Uçar, G. (2021). Comparison of commercial and traditional kefir microbiota using metagenomic analysis. International Journal of Dairy Technology, 74(3), 528-534.

Biçer Y, 2022. Kefir ve Kımız. In: Mutfakta Geleneksel Ürün Uygulamaları. Seçim Y (Ed), 1st Ed. Literatürk Academia. p. 29-54.

Biçer, Y., Telli, A. E., Sönmez, G., Turkal, G., Telli, N., & Uçar, G. (2022). Investigation of changes in culturable lactic microflora during freeze storage in cow and goat milk kefirs by high-throughput sequencing. Journal of Food Processing and Preservation, 46(7), e16692.

BİÇER, Y., SÖNMEZ, G., TURKAL, G., YILMAZ, T., ÇULHA, M. H., & Gürkan, U. Ç. A. R. (2023). Koyun ve keçi sütlerinde inek sütünün TaqMan Real-Time PCR ile tespit edilmesi. Veteriner Hekimler Derneği Dergisi, 94(1), 50-58.

Casarotti, S. N., Borgonovi, T. F., de Mello Tieghi, T., Sivieri, K., & Penna, A. L. B. (2020). Probiotic low-fat fermented goat milk with passion fruit by-product: In vitro effect on obese individuals' microbiota and on metabolites production. Food Research International, 136, 109453.

Casarotti, S. N., & Penna, A. L. B. (2015). Acidification profile, probiotic in vitro gastrointestinal tolerance and viability in fermented milk with fruit flours. International Dairy Journal, 41, 1-6.

Cesur, H. (2014). Kurutulmuş turunçgil kabuklarının kefirin bazı mikrobiyal, kimyasal ve fiziksel özelliklerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

Choi, H. Y., Yang, C. J., Choi, K. S., & Bae, I. (2015). Characteristics of Gouda cheese supplemented with fruit liquors. Journal of Animal Science and Technology, 57(1), 1-6.

Chouchouli, V., Kalogeropoulos, N., Konteles, S. J., Karvela, E., Makris, D. P., & Karathanos, V. T. (2013). Fortification of yoghurts with grape (Vitis vinifera) seed extracts. LWT-Food Science and Technology, 53(2), 522-529.

Comas, C., de Moraes Crizel, T., de Araujo, R. R., de Oliveira Rios, A., & Flôres, S. H. (2013). Development of chocolate ice cream using orange peel fiber as fat replacer/Desenvolvimento de sorvete de chocolate utilizando fibra de casca de laranja como substituto de gordura. Ciência Rural, 43(10), 1892-1898.

Costa, C. F., Fusieger, A., Andretta, M., Camargo, A. C., Carvalho, A. F., Menezes, D. R., & Nero, L. A. (2020). Potential use of passion fruit (Passiflora cincinnata) as a biopreservative in the production of coalho cheese, a traditional Brazilian cheese. Journal of dairy science, 103(4), 3082-3087.

Çağındı, Ö., & Ötleş, S. (2003). Beslenme ve sağlık açısından kefirin önemi. Süt Endüstrisinde Yeni Eğilimler Sempozyumu (SEYES) Bildiriler Kitabı, 22(23), 371-374.

Çağlayan, H. (2018). Balkabağı ve kuru üzüm ilavesinin probiyotik yoğurtların bazı kalite özellikleri üzerine etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Çorum.

Çakmakçı, S., Turgut, T., Çetin, B., Erdoğan, A., & Gürses, M. (2006). Farklı probiyotik bakterilerle üretilen muzlu yoğurtların bazı kalite özelliklerinin muhafaza süresince değişimi. Gıda Sempozyumu, Bolu.

Çatalkaya, G. (2015). Siyah Kuş Kirazi (aronia Melanocarpa) İlave Edilmiş Yoğurtlarda Antosiyaninlerin ın Vitro Biyoyararlılığının İncelenmesi Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Çınar Burak, Ş. (2016). Probiyotik yoğurt üretiminde ayva tozu kullanımının ürünün mikrobiyolojik ve tekstürel özelliklerine etkisi. Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

de Moraes Crizel, T., Jablonski, A., de Oliveira Rios, A., Rech, R., & Flôres, S. H. (2013). Dietary fiber from orange byproducts as a potential fat replacer. LWT-Food Science and Technology, 53(1), 9-14.

Demirci, M. (1990). Peynirin beslenmedeki yeri ve önemi. Gıda, 15(5).

Dervisoglu, M., & Yazici, F. (2006). Note. The effect of citrus fibre on the physical, chemical and sensory properties of ice cream. Food Science and Technology International, 12(2), 159-164.

Ekin, İ. (2017). Karadut antosiyanin ekstraktının iyonik jelasyon yöntemi ile enkapsülasyonu ve elde edilen ürünlerin kefire ilavesi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

El-Samahy, S. K., Youssef, K. M., & Moussa-Ayoub, T. E. (2009). Producing ice cream with concentrated cactus pear pulp: A preliminary study. Journal of the Professional Association for Cactus Development, 11, 1-12.

Erkaya, T., Başlar, M., Şengül, M., & Ertugay, M. F. (2015). Effect of thermosonication on physicochemical, microbiological and sensorial characteristics of ayran during storage. Ultrasonics Sonochemistry, 23, 406-412.

Et ve Süt Kurumu. (2018). Erişim adresi, https://www.esk.gov.tr/upload/Node/10255/files/2018_Yili_Sektor_Degerlendirme_Raporu-.pdf

Harmankaya, S., Gülbaz, G., & Kamber, U. (2019). Microbiological, chemical and sensory characteristics of kefir prepared with various fruit additives. Van Veterinary Journal, 30(1), 13-18.

Hashim, I. B., Khalil, A. H., & Afifi, H. S. (2009). Quality characteristics and consumer acceptance of yogurt fortified with date fiber. Journal of dairy science, 92(11), 5403-5407.

Hayaloglu, A. A., Guven, M. E. H. M. E. T., & Fox, P. F. (2002). Microbiological, biochemical and technological properties of Turkish White cheese 'Beyaz Peynir'. International Dairy Journal, 12(8), 635-648.

Jalal, J. (2018). The effect of addition of fruits on the physicochemical, sensory, and microbiological properties of ayran Doctoral dissertation, Institute of Natural and Applied Sciences, Ondokuz Mayıs University, Samsun.

Kabakcı, S. A., Türkyılmaz, M., & Özkan, M. (2020). Changes in the quality of kefir fortified with anthocyanin-rich juices during storage. Food Che-

mistry, 326, 126977.

Karaca, O. B., Saydam, I. B., & Güven, M. (2012). Physicochemical, mineral and sensory properties of set-type yoghurts produced by addition of grape, mulberry and carob molasses (Pekmez) at different ratios. International Journal of Dairy Technology, 65(1), 111-117.

Keceli, T., Sahan, N., & Yasar, K. (2006). The effect of pre-acidification with citric acid on reduced-fat kashar cheese. Australian journal of dairy technology, 61(1), 32.

Khalifa, S. A., & Wahdan, K. M. (2015). Improving the quality characteristics of white soft cheese using cranberry (Vaccinium macrocarpon) fruit extract. International food research journal, 22(6).

Koca, A. (2016). Rendelenmiş trabzon hurması, muz ve elma ilave edilerek üretilen kefir yoğurtlarının fiziksel, kimyasal ve duyusal özelliklerinin depolama süresince değişimi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Kocak, C., & Avsar, Y.K. (2009). Ayran: microbiology and technology. In: Yildiz F, (Ed.), development and manufacture of yogurt and functional dairy products. CRC Press, Boca Raton, U.S., pp. 123–141.

Konar, A., & Şahan, N. (1989). İnek, keçi ve koyun sütlerinden üretilen kefirlerin özellikleri ve bu özelliklere olgunlaştırma süresinin etkisi üzerine bir araştırma, Bursa I. Uluslararası Gıda Sempozyumu, 184-187.

Kosikowski, F. V. (1969). Flavored buttermilks. Journal of dairy science, 52(6), 799-800.

Kurultay, S., Yasar, K., & Oksuz, O. (2004). The effects of different curd pH and stretching temperatures on some chemical properties of Kashar Cheese, Milchwissenschaft, 59 (7-8), 386388.

Lee, H., Friend, B. A., & Shahani, K. M. (1988). Factors affecting the protein quality of yogurt and acidophilus milk. Journal of Dairy Science, 71(12), 3203-3213.

Lucera, A., Costa, C., Marinelli, V., Saccotelli, M. A., Del Nobile, M. A., & Conte, A. (2018). Fruit and vegetable by-products to fortify spreadable cheese. Antioxidants, 7(5), 61.

Marchiani, R., Bertolino, M., Ghirardello, D., McSweeney, P. L., & Zeppa, G. (2016). Physicochemical and nutritional qualities of grape pomace powder-fortified semi-hard cheeses. Journal of food science and technology, 53, 1585-1596.

Miller, G.D., Jarvis, J.K., & McBean, L.D. (2000). Handbook of Dairy Foods and Nutrition, CRC Pres LLC, Florida, p. 432

Moigradean, D., Poiana, M. A., Dogaru, D. V., & Ciurica, I. (2017). Antioxidant properties of milk chocolate assortments enriched with dried fruit. Journal of Agroalimentary Processes and Technologies, 23 (3), 131-136.

Özer, B.H., Atasoy, F., & Özer, D. (2000). İki aşamalı fermentasyon ve starter kültür kullanımının kefir kalitesi üzerine etkileri hakkında bir araştırma. VI. Süt ve Süt Ürünleri Sempozyumu, 354-362, Tekirdağ.

Park, Y.W. (2009). Bioactive components in milk and dairy products, 1, John Wiley and Sons, USA, s. 3.

Peker, H. (2012). Keçiboynuzu gamı kullanılarak az yağlı yoğurt ve zeytin yaprağı ekstraktı kullanılarak fonsiyonel meyveli yoğurt üretimlerinin araştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Rotta, E. M., Giroux, H. J., Lamothe, S., Bélanger, D., Sabik, H., Visentainer, J. V., & Britten, M. (2020). Use of passion fruit seed extract (Passiflora edulis Sims) to prevent lipid oxidation in dairy beverages during storage and simulated digestion. Lwt, 123, 109088.

Saltoğlu, B.S. (2014). Kokulu kara üzümden yeni teknolojilerle elde edilen biyoaktif ekstraktların ayran üretiminde kullanılması.Yükseklisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

Salwa, A. A., Galal, E. A., & Neimat, A. E. (2004). Carrot yoghurt: Sensory, chemical, microbiological properties and consumer acceptance. Pak J Nutr, 3(6), 322-30.

Santo, A.P., Lagazzo, A., Sousa, A.O.L.P., Perego, P., Converti, A., & Oliveria, M.N. (2013). Rheology, spontaneous whey separation, microstructure and sensorial characteristics of probiotic yoghurts enriched with passion fruit fiber. Food Research International, 50, 224-231.

Santo, A.P.E., Perego, P., Converti, A., Oliverti, M.N. (2012). Influence of milk type and addition of passion fruits peel powder on fermentation kinetics, texture, profile and bacterial viability in probiotic yoghurts. LWT-Food Science and Tecnology, 47 (2), 393-399.

Sanz, T., Salvador, A., Jimenez, A., & Fiszman, S. M. (2008). Yogurt enrichment with functional asparagus fibre. Effect of fibre extraction method on rheological properties, colour, and sensory acceptance. European Food Research and Technology, 227, 1515-1521.

Say, D., Saydam, İ.B., & Güzeler, N. (2018). Some properties of ayran fortified with black carrot powder. Journal of Advances in VetBio Science and Techniques, 3(3), 54-60.

Serafini, M., Testa, M. F., Villaño, D., Pecorari, M., Van Wieren, K., Azzini, E., Brambilla, A. & Maiani, G. (2009). Antioxidant activity of blueberry fruit is impaired by association with milk. Free Radical Biology and Medicine, 46(6), 769-774.

Spreer, E. (1998). Milk and Dairy Product Technology, Marcel Dekker, New York, p. 483

Sun-Waterhouse, D., Zhou, J., & Wadhwa, S. S. (2013). Drinking yoghurts with

berry polyphenols added before and after fermentation. Food control, 32(2), 450-460.

Sun-Waterhouse, D., Edmonds, L., Wadhwa, S. S., & Wibisono, R. (2013). Producing ice cream using a substantial amount of juice from kiwifruit with green, gold or red flesh. Food Research International, 50(2), 647-656.

Şahan, N., & Kaçar, A. (2003). Kaşar peyniri ve bazı kalite özellikleri. 3. Gıda Mühendisliği Kongresi. 2-5 Ekim 2003, Ankara, 609-624.

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Gıda Teknolojisi, 2008. Yoğurt. Meslekî eğitim ve öğretim sisteminingüçlendirilmesiprojesi, Ankara, Erişim adresi, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Yo%C4%9Furt.pdf

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Gıda Teknolojisi, 2013 Ankara, Erişim adresi, http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller/Et%20ve%20Et%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Teknolojisi.pdf

Tamime, A.Y., & Robinson, R.K. (1985). Yogurt. Science and Technology, Pergamon Press, Oxford United Kingdom.

Tarakçı, Z., & Demirkol, M. (2016). Yoğurdun fizikokimyasal özelliklerine kurutulmuş goji berry meyvesinin (Lycium barbarum) etkisi. Ordu Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi, 6(2), 136-145.

Tarhan, A. (2019). Avokadolu yoğurt üretimi. Yüksek Lisans Tezi, Alanya Hamdullah Emin Paşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alanya.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Türk Gıda Kodeksi Fermente Süt Ürünleri Tebliği, 16 Şubat 2009 Pazartesi, Sayı: 27143, (Tebliğ No: 2009/25).

Taş, T. K., & Güzel-Seydim, Z. (2010). Determination of effects of using fat replacers and probiotic on ayran quality. GIDA-Journal of Food, 35(2), 105-111.

Taş, T. K., İlay, E., & Öker, A. (2014). Pekmez ve erik kullanılarak üretilen kefirlerin bazı kalite kriterlerinin belirlenmesi. Turkish Journal Of Agriculture-Food Science And Technology, 2(2), 86-91.

Tekinşen, O.C., & Tekinşen, K. K. (2005). Süt ve Süt Ürünleri, Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.

Terin, M. (2014). Dünya Süt ve Süt Ürünleri Üretim, Tüketim, Fiyat ve Ticaretindeki Gelişmeler. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(3), 53-63.

Trigueros, L., Pérez-Alvarez, J. A., Viuda-Martos, M., & Sendra, E. (2011). Production of low-fat yogurt with quince (Cydonia oblonga Mill.) scalding water. LWT-Food Science and Technology, 44(6), 1388-1395.

Uğurlu, G. (2018). Süte farklı oranlarda böğürtlen, yaban mersini ve çilek pulpu katılarak yapılan meyveli dondurmaların kalitesi. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Üçüncü, M. & Ergüllü, E. (1981). Meyveli Yoğurt İmalatı ve Bu Amaçla Kullanılan Meyve Mamullerinin Hazırlanması, Ege Üniversitesi Gıda Mühendis-

liği Dergisi, 2, 99-116.

Ünal, R.N., & Besler, H.T. (2008). Yeterli ve dengeli beslenmede sütün yeri, Sağlık Bakanlığı Ankara,Yayın No: 727, s.23.

Wang, X., Kristo, E., & LaPointe, G. (2020). Adding apple pomace as a functional ingredient in stirred-type yogurt and yogurt drinks. Food Hydrocolloids, 100, 105453.

YANGILAR, F. (2021). Çermail armut marmelatı kullanılarak üretilen yoğurtların bazı kalite kriterleri üzerine bir araştırma. Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 10(2), 550-557.

Yıldız, S., Yavaş, H., Gürbüz, O., & Değirmencioğlu, N. (2015). Türkiye'de yetişen yaban mersini meyvesinin fenolik bileşiklerinin karakterizasyonu. Gıda ve Yem Bilimi Teknolojisi Dergisi, (15).

BÖLÜM 16

AKUT VE KRONİK LÖSEMİNİN PRENATAL TEŞHİSİNDE TANI TESTLERİNİN ÖNEMİ

Adnan Selim KİMYON[1], Jale MAMMADOVA[2]

1 MSc., Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıbbi Biyoloji Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0003-3854-7653
2 MSc., Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tıbbi Biyoloji Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0001-7095-9514

Hematolojik Malignansiler

Hematolojik malignansiler (HM), kan, kemik iliği ve lenfatik sistemden kaynaklanan çeşitli kanser türlerini içermektedir [1]. Bu tür malignansiler, anormal hücrelerin kontrolsüz çoğalması sonucu, normal kan hücrelerinin gelişimini aşarak hücrelerin düzenli işlevlerini etkilediği zaman ortaya çıkmaktadır. Başlangıç aldığı menşe hücresine bağlı olarak hematolojik malignansiler, lösemi, lenfoma ve multipl miyelom olarak sınıflandırılmaktadır [2]. Lösemi, miyeloid veya lenfoid soyundan gelen kemik iliği öncü hücrelerinden kaynaklanırken, Multipl miyelom B-lenfositlerinin malignitesi olup, tek bir plazma hücresinin monoklonal immünoglobulin üretimiyle sonuçlanan klonal proliferasyonu ile karakterize edilmektedir. Lenfomalar ise olgun lenfoid hücrelerden türeyen malignite olarak tanımlanmaktadır. Çoğunlukla B hücrelerinden kaynaklanması nedeniyle lenfomalar genellikle B hücreli lenfomalar olarak isimlendirilmektedir [1-3].

Lösemi terimi, "Leukemia" adından gelmektedir ve ilk kez 1845 yılında Virchow tarafından kullanılmıştır. Yunanca beyaz kan anlamına gelen "Leukemia", "leukos" (beyaz) ve "haima" (kan) sözcüklerinden oluşmuştur [3]. Lösemi, heterojen bir neoplastik hastalık grubu olup, hematopoietik hücrelerin habis transformasyonu sonucu gelişmektedir. Lösemi oluşumu olgunlaşmamış hematopoetik hücrelerin, fonksiyonel ve olgun hücrelere giden yolda blokaja uğraması ile başlamaktadır. Daha sonra olgunlaşmamış hücreler, neoplastik klon şeklinde çoğalarak kemik iliğinde birikmektedir. Biriken hücreler periferik kan dolaşımı sistemine geçerek lösemi oluşturmaktadır [4]. Löseminin ilk gözlenen semptomları arasında tekrarlayan enfeksiyonlar, kilo kaybı, yorgunluk, burun kanaması v.b. şikayetler yer almaktadır [5]. Periferik kan ve kemik iliğinden hazırlanan yayma preparatlarında lökositlerde hastalığın etyopatogenezinde rol oynayan patolojik hücre gruplarının varlığı tanı koydurucu bir kriter olarak bilinmektedir. Histolojik inceleme çoğunlukla lösemi tipini belirlemek için kullanılmaktadır. Lösemi olgularında kesin tanı ve sınıflandırma yapılması için kromozom anomalileri sitogenetik ve moleküler sitogenetik yöntemler kullanılarak belirlenmektedir [6].

Lösemi Alt Tipleri

Lösemiler morfolojik olarak iki şekilde sınıflandırılmaktadırlar. Myleoid ve lenfoid tür olarak sınıflandırma hastalıktan etkilenen hücre dizisinin tipine göre yapılmaktadır. Akut ve kronik tip sınıflandırma ise etkilenen hücrelerin farklılaşma derecesine göre sağlanmaktadır [7]. Olgunlaşmamış ve işlevsiz hücreler olan blastik hücreler normalde kemik iliği hücrelerinin %1-%5'ini oluşturmaktadır. Akut lösemiler, periferik kan yaymasında veya kemik iliğinde %20'den fazla blastik hücre ile karakterize edilmektedir [8]. Lösemik hücrelerin farklılaşma yeteneğini kaybetmeleri akut lö-

KAYNAKÇA

[1]. Hoffman, R., Benz Jr, E. J., Silberstein, L. E., Heslop, H., Anastasi, J., & Weitz, J. (2013). *Hematology: basic principles and practice*. Elsevier Health Sciences.

[2]. Taylor, J., Xiao, W., & Abdel-Wahab, O. (2017). Diagnosis and classification of hematologic malignancies on the basis of genetics. *Blood, The Journal of the American Society of Hematology*, *130*(4), 410-423.

[3]. Degos, L. (2001). John Hughes Bennett, Rudolph Virchow... and Alfred Donne: the first description of leukemia. *The hematology journal: the official journal of the European Haematology Association*, *2*(1), 1.

[4]. Arber, D. A., Orazi, A., Hasserjian, R., Thiele, J., Borowitz, M. J., Le Beau, M. M., ... & Vardiman, J. W. (2016). The 2016 revision to the World Health Organization classification of myeloid neoplasms and acute leukemia. *Blood, The Journal of the American Society of Hematology*, *127*(20), 2391-2405.

[5]. Pelcovits, A., & Niroula, R. (2020). Acute myeloid leukemia: a review. *Rhode Island medical journal*, *103*(3), 38-40.

[6]. Gersen, S. and Keagle, M. (2013) The Principles of Clinical Cytogenetics. 3rd Edition, Springer Science Business Media, New York. 561.

[7]. Clare, N., & Hansen, K. (1994). Cytogenetics in the diagnosis of hematologic malignancies. *Hematology/oncology clinics of North America*, *8*(4), 785-807.

[8]. Rose-Inman, H., & Kuehl, D. (2017). Acute leukemia. *Hematology/Oncology Clinics*, *31*(6), 1011-1028.

[9]. Matutes, E., Morilla, R., Farahat, N., Carbonell, F., Swansbury, J., Dyer, M., & Catovsky, D. (1997). Definition of acute biphenotypic leukemia. *Haematologica*, *82*(1), 64-66.

[10]. De Kouchkovsky, I., & Abdul-Hay, M. (2016). Acute myeloid leukemia: a comprehensive review and 2016 update. *Blood cancer journal*, *6*(7), e441-e441.

[11]. Lucas, F., & Hergott, C. B. (2023). Advances in Acute Myeloid Leukemia Classification, Prognostication and Monitoring by Flow Cytometry. *Clinics in Laboratory Medicine*, *43*(3), 377-398.

[12]. Albrecht, T. A. (2014, May). Physiologic and psychological symptoms experienced by adults with acute leukemia: an integrative literature review. In *Oncology nursing forum* (Vol. 41, No. 3, p. 286). NIH Public Access.

[13]. SILVERSTEIN, M. N., & KELLY, P. J. (1963). Leukemia with osteoarticular symptoms and signs. *Annals of Internal Medicine*, *59*(5_Part_1), 637-645.

[14]. Vardiman, J. W. (2010). The World Health Organization (WHO) classification of tumors of the hematopoietic and lymphoid tissues: an overview with emphasis on the myeloid neoplasms. *Chemico-biological interactions*, *184*(1-2), 16-20.

[15]. Rubnitz, J. E., Gibson, B., & Smith, F. O. (2008). Acute myeloid leukemia. *Pediatric clinics of North America*, *55*(1), 21-51.

[16]. Yamamoto, J. F., & Goodman, M. T. (2008). Patterns of leukemia incidence in the United States by subtype and demographic characteristics, 1997–2002. *Cancer Causes & Control*, *19*, 379-390.

[17]. Woods, W. G. (2006). Curing childhood acute myeloid leukemia (AML) at the half-way point: Promises to keep and miles to go before we sleep. *Pediatric blood & cancer*, *46*(5), 565-569.

[18]. Robak, T., & Wierzbowska, A. (2009). Current and emerging therapies for acute myeloid leukemia. *Clinical therapeutics*, *31*, 2349-2370.

[19]. Li, H., Hu, F., Gale, R. P., Sekeres, M. A., & Liang, Y. (2022). Myelodysplastic syndromes. *Nature Reviews Disease Primers*, *8*(1), 74.

[20]. Brunning, R. D. (2003, August). Classification of acute leukemias. In *Seminars in diagnostic pathology* (Vol. 20, No. 3, pp. 142-153). WB Saunders.

[21]. Looi, W., Zargari, A., Dun, K., Grigoriadis, G., Fedele, P., Gregory, G. P., & Low, M. S. Y. (2022). Concomitant diagnosis of chronic myeloid leukaemia and myeloma. *Pathology*, *54*(4), 493-495.

[22]. JD, R. (1990). Recurring chromosome abnormalities in leukemia and lymphoma. *Semin Hematol*, *27*, 122-136.

[23]. Rubin CM, Rowley JD. (1993). Chromosomal abnormalities in childhood malignant diseases. In: Nathan DG, Oski FA (eds). *Hematology of Infancy and Childhood.* pp 1288–1318.

[24]. Siegel, R. L., Miller, K. D., & Jemal, A. (2018). Cancer statistics, 2018. *CA: a cancer journal for clinicians*, *68*(1), 7-30.

[25]. Greenberg, P. L., Tuechler, H., Schanz, J., Sanz, G., Garcia-Manero, G., Solé, F., ... & Haase, D. (2012). Revised international prognostic scoring system for myelodysplastic syndromes. *Blood, The Journal of the American Society of Hematology*, *120*(12), 2454-2465.

[26]. de Haas, V., Ismaila, N., Advani, A., Arber, D. A., Dabney, R. S., Patel-Donnelly, D., ... & Zhang, L. (2019). Initial diagnostic work-up of acute leukemia: ASCO clinical practice guideline endorsement of the College of American Pathologists and American Society of Hematology Guideline. *Journal of Clinical Oncology*, *37*(3), 239.

[27]. Heim, S., & Mitelman, F. (2008). Molecular screening for new fusion genes in cancer. *Nature genetics*, *40*(6), 685-686.

[28]. Moorman, A. V., Harrison, C. J., Buck, G. A., Richards, S. M., Secker-Walker, L. M., Martineau, M., ... & Dewald, G. W. (2006). Adult Leukaemia Working Party, Medical Research Council/National Cancer Research Institute. *Karyotype is an independent prognostic factor in adult acute lymphoblastic leukemia (ALL): analysis of cytogenetic data from patients treated on the Medical Research Council (MRC) UKALLXII/Eastern Coo-*

perative Oncology Group (ECOG), *2993*, 3189-3197.

[29]. Wheeler, F. C., Kim, A. S., Mosse, C. A., Shaver, A. C., Yenamandra, A., & Seegmiller, A. C. (2018). Limited utility of fluorescence in situ hybridization for recurrent abnormalities in acute myeloid leukemia at diagnosis and follow-up. *American Journal of Clinical Pathology*, *149*(5), 418-424.

[30]. Nowell, P. C. (2007). Discovery of the Philadelphia chromosome: a personal perspective. *The Journal of clinical investigation*, *117*(8), 2033-2035.

[31]. Vardiman, J. W., Thiele, J., Arber, D. A., Brunning, R. D., Borowitz, M. J., Porwit, A., ... & Bloomfield, C. D. (2009). The 2008 revision of the World Health Organization (WHO) classification of myeloid neoplasms and acute leukemia: rationale and important changes. *Blood, The Journal of the American Society of Hematology*, *114*(5), 937-951.

[32]. Rack, K. A., van den Berg, E., Haferlach, C., Beverloo, H. B., Costa, D., Espinet, B., ... & Hastings, R. J. (2019). European recommendations and quality assurance for cytogenomic analysis of haematological neoplasms. *Leukemia*, *33*(8), 1851-1867.

[33]. Fenaux, P., Preudhomme, C., Lai, J. L., Morel, P., Beuscart, R., & Bauters, F. (1989). Cytogenetics and their prognostic value in de novo acute myeloid leukaemia: a report on 283 cases. *British Journal of Haematology*, *73*(1), 61-67.

[34]. Schnittger, S., Kinkelin, U., Schoch, C., Heinecke, A., Haase, D., Haferlach, T., ... & Griesinger, F. (2000). Screening for MLL tandem duplication in 387 unselected patients with AML identify a prognostically unfavorable subset of AML. *Leukemia*, *14*(5), 796-804.

[35]. Schnittger, S., Schoch, C., Dugas, M., Kern, W., Staib, P., Wuchter, C., ... & Hiddemann, W. (2002). Analysis of FLT3 length mutations in 1003 patients with acute myeloid leukemia: correlation to cytogenetics, FAB subtype, and prognosis in the AMLCG study and usefulness as a marker for the detection of minimal residual disease: Presented in part at the 42nd annual meeting of the American Society of Hematology, December 1-5, 2000, San Francisco, CA (abstract 3569). *Blood, The Journal of the American Society of Hematology*, *100*(1), 59-66.

[36]. Schoch, C., & Haferlach, T. (2002). Cytogenetics in acute myeloid leukemia. *Current oncology reports*, *4*(5), 390-397.

[37]. Mrozek, K., Heerema, N. A., & Bloomfield, C. D. (2004). Cytogenetics in acute leukemia. *Blood reviews*, *18*(2), 115-136.

[38]. Bungaro, S., Dell'Orto, M. C., Zangrando, A., Basso, D., Gorletta, T., Lo Nigro, L., ... & Cazzaniga, G. (2009). Integration of genomic and gene expression data of childhood ALL without known aberrations identifies subgroups with specific genetic hallmarks. *Genes, Chromosomes and Cancer*, *48*(1), 22-38.

[39]. Paulsson, K., & Johansson, B. (2009). High hyperdiploid childhood acute lymphoblastic leukemia. *Genes, Chromosomes and Cancer*, *48*(8), 637-660.

[40]. Synold, T. W., Relling, M. V., Boyett, J. M., Rivera, G. K., Sandlund, J. T., Mahmoud, H., ... & Evans, W. E. (1994). Blast cell methotrexate-polyglutamate accumulation in vivo differs by lineage, ploidy, and methotrexate dose in acute lymphoblastic leukemia. *The Journal of clinical investigation*, *94*(5), 1996-2001.

[41]. Berry, N. K., Scott, R. J., Rowlings, P., & Enjeti, A. K. (2019). Clinical use of SNP-microarrays for the detection of genome-wide changes in haematological malignancies. *Critical Reviews in Oncology/Hematology*, *142*, 58-67.

[42]. Douet-Guilbert, N., Morel, F., Le Bris, M. J., Herry, A., Le Calvez, G., Marion, V., ... & De Braekeleer, M. (2004). Cytogenetic studies in T-cell acute lymphoblastic leukemia (1981–2002). *Leukemia & lymphoma*, *45*(2), 287-290.

[43]. Laurent, E., Talpaz, M., Kantarjian, H., & Kurzrock, R. (2001). The BCR gene and Philadelphia chromosome-positive leukemogenesis. *Cancer research*, *61*(6), 2343-2355.

[44]. JW, V. (2008). Chronic myelogenous leukaemia, BCR-ABL1 positive. *WHO Classification of Tumours of Haematopoietic and Lymphoid Tissues*, 32-37.

[45]. Morris, C. M. (2011). Chronic myeloid leukemia: cytogenetic methods and applications for diagnosis and treatment. *Cancer Cytogenetics: Methods and Protocols*, 33-61.

[46]. Fitzgerald, P. H., & Morris, C. M. (1991). Complex chromosomal translocations in the Philadelphia chromosome leukemias: serial translocations or a concerted genomic rearrangement?. *Cancer genetics and cytogenetics*, *57*(2), 143-151.

[47]. Malek, S. N. (2013). The biology and clinical significance of acquired genomic copy number aberrations and recurrent gene mutations in chronic lymphocytic leukemia. *Oncogene*, *32*(23), 2805-2817.

[48]. Baliakas, P., Iskas, M., Gardiner, A., Davis, Z., Plevova, K., Nguyen-Khac, F., ... & Oscier, D. (2014). Chromosomal translocations and karyotype complexity in chronic lymphocytic leukemia: a systematic reappraisal of classic cytogenetic data. *American journal of hematology*, *89*(3), 249-255.

[49]. Amarillo, I., Bui, P. H., Kantarci, S., Rao, N., Shackley, B. S., García, R., & Tirado, C. A. (2013). Atypical rearrangement involving 3′-IGH@ and a breakpoint at least 400 Kb upstream of an intact MYC in a CLL patient with an apparently balanced t (8; 14)(q24. 1; q32) and negative MYC expression. *Molecular Cytogenetics*, *6*, 1-10.

[50]. Nussbaum, R., McInnes, R. R., & Willard, H. F. (2015). *Thompson & Thompson genetics in medicine e-book*. Elsevier Health Sciences.

[51]. Gardner, R. J. M., & Sutherland, G. R. (2004). Down syndrome, other full aneuploidies, and polyploidy. In *Chromosome abnormalities and genetic counseling* (pp. 249-256). Oxford University Press, New York.

[52]. Verp, M. S., & Gerbie, A. B. (1981). Amniocentesis for prenatal diagnosis. *Clinical Obstetrics and Gynecology*, *24*(4), 1007-1022.

[53]. Alfirevic, Z., Navaratnam, K., & Mujezinovic, F. (2017). Amniocentesis and chorionic villus sampling for prenatal diagnosis. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (9).

[54]. Collins, S. L., & Impey, L. (2012). Prenatal diagnosis: types and techniques. *Early human development*, *88*(1), 3-8.

[55]. D Lu, D. L., & D Cao, D. C. (2020). Prenatal diagnosis and genetic counseling of mosaicism for chromosome t (7; 14) with a favorable outcome.

BÖLÜM 17

MEMENİN FİLLOİDES TÜMÖRLERİ

Orhan GÖZENELİ[1]

1 Genel Cerrahi Uzmanı, Malatya Eğitim ve Araştırma Hastanesi, ORCID: 0000-0002-3368-0917

Giriş:

Meme dokusundan gelişen tümörler, heterojen bir hastalıktır ve tümörlerin sınıflandırılması daha iyi klinik sonuçlara ulaşmak için çok önemlidir. Bu nedenle, tedavi yöntemlerini uygularken hastalarda en iyi yanıtları elde etmek için özel bir yaklaşım gereklidir. Meme kanserlerinin öncelikle östrojen reseptörü (ER), progesteron reseptörü (PR) ve ERBB2 reseptörünün (HER2) ekspresyonuna dayalı histolojik sınıflandırması çok yararlı olmuştur ve aynı zamanda meme kanserlerinin sınıflandırılmasının da temelini oluşturmaktadır.

Memenin filloides tümörü ise meme dokusundan köken almayan, bunun yerine meme kanserlerinden farklı olarak süt kanallarından (duktus) ya da süt bezlerinden (lobül) değil, bunların arasındaki bağ dokusundan kaynaklanan tümörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Filloid tümörler; epitel ve hücresel bir stromal bileşenden oluşan fibroepitelyal bir tümörlerdir. Bu sebeple, dışarıdan bakıldığında, bağ dokusundan kaynaklanan sarkom tümörlerine benzediklerinden "sistosarkomafilloides" olarak da adlandırılırlar.

Filloid tümörler, tüm meme tümörlerinin %0.3 ila 1'ini ve tüm fibroepitelyal meme tümörlerinin %2.5'ini oluştururlar. Filloid tümörler, stromal morfolojilerine göre stromal selülarite, tümör sınırında infiltrasyon ve mitotik aktivite gibi histolojik özelliklere bağlı olarak sırasıyla %60, %20 ve %20'lik bir dağılımla sırasıyla benign, borderline veya malign olarak kabul edilebilirler[1].

Ektopik meme dokusu, embriyonik ilkel süt hattı boyunca herhangi bir yerde oluşabilir ve normal memede bulunan aynı patolojik süreçlerin oluştuğu bölge alanında olabilir. Bu hat boyunca da herhangi bir yerde filloid tümörler gelişebilmektedir. Vulvada görülen filloid tümör ise vulvanın ektopik meme dokusunda ortaya çıkan oldukça nadir bir fibroepitelyal neoplazmdır. Şimdiye kadar literatürde vulvada sadece 8 filloides tümörü vakası bildirilmiştir. Bu hastaların birini mons pubis ve diğerini ise sağ labium majusta kitle ile başvuran hasta oluşturmuştur[2].

Malign olanları, nadir görülen zorlu bir fibroepitelyal neoplazi grubunu oluşturmaktadır. Uzak metastaz nadir görülmesine ve neredeyse malign filloid tümöre özel olmasına rağmen, nispeten yüksek bir tekrarlama eğilimi vardır. Lokal kontrol için yeterli cerrahi rezeksiyon yapılmalıdır. Dev malign filloid tümörler ise nadirdir ve sarkomatoz elementlerden oluştuğunda patologlar için tanısal bir ikilem oluşturmaktadır.

Çeşitli histolojik özelliklerin kombinasyonu, filloid tümörler için Dünya Sağlık Örgütü tarafından önerilen bir sınıflamayı oluşturmaktadır. Filloid tümörler ve fibroadenomların arasındaki ayırıcı tanı ise zordur. Ay-

Referanslar:

[1].Lissidini G, Mulè A, Santoro A, Papa G, Nicosia L, Cassano E, Ashoor AA, Veronesi P, Pantanowitz L, Hornick JL, Rossi ED. Malignant phyllodes tumor of the breast: a systematic review. Pathologica. 2022 Apr;114(2):111-120. doi: 10.32074/1591-951X-754. Apr 13. PMID: 35414723

[2]. Özbudak IH, Akkaya H, Akkaya B, Erdoğan G, Peşterelı HE, Karavelı FŞ. Phyllodes tumor of the vulva: report of two cases. Turk Patoloji Derg. 2013;29(1):73-6. doi: 10.5146/tjpath.2013.01153. PMID: 23354802

[3]. Yanhong Zhang, Celina G Kleer; Phyllodes Tumor of the Breast: Histopathologic Features, Differential Diagnosis, and Molecular/Genetic Updates. Arch Pathol Lab Med 1 July 2016; 140 (7): 665–671. PMID: 27362571

[4]. Kanat, B. H., Kutluer, N., Solmaz, O. A., Bozdag, P. G. Giant Fibroadenomas in Young Women/Genc Kadinlarda Dev Fibroadenomlar. Journal of Ankara University Faculty of Medicine. 2020; 73(3), 300-304. doi: 10.4274/atfm.galenos.2020.52523

[5]. Makhija, Deepa; Shah, Hemanshi; Bothra, Jyoti; Jayaswal, Shalika. An adolescent with a phyllodes tumor: A case report and review. International Journal of Pediatrics and Adolescent Medicine. 2016; 3 (4): 180–183. PMID: 30805490

[6]. Tan PH, Thike AA, Tan WJ, Thu MM, Busmanis I, Li H, Chay WY, Tan MH. Predicting clinical behaviour of breast phyllodes tumours: a nomogram based on histological criteria and surgical margins. J Clin Pathol. 2012; 65(1): 69–76. PMID: 22049216

Sağlık Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar II

Ekim 2023

Editörler

Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Reyhan İRKİN
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Reyhan İRKİN
Prof. Dr. Zeliha SELAMOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-216-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

D VİTAMİNİ RESEPTÖRÜ BSMI (RS1544410) GEN POLİMORFİZMİ İLE TİP 1 DİYABET RİSKİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Suat ÇAKINA.....1

BÖLÜM 2

RADYOTERAPİ UYGULANAN SERVİKS KANSERLİ HASTALARDA TEDAVİ SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ VE PROGNOSTİK FAKTÖRLERİN İNCELENMESİ

Cenk Ahmet ŞEN, Melek Gamze AKSU 15

BÖLÜM 3

ERKEK ÜREMESİNDE GHRELİN'E KISA BİR BAKIŞ

Saadet BELHAN 35

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİNİN GÜNCEL POLİTİKA, TEŞVİKLER VE VERGİSEL BOYUTLARI AÇISINDAN GELİŞİMİ

Tolga YEŞİL 47

BÖLÜM 5

KANİN DEMODİKOZİS

Onur KÖSE 63

BÖLÜM 6

HASTA KAYITLARINDA KULLANILAN MİNİMUM SAĞLIK VERİ SETLERİNİN İNCELENMESİ

Semra SİNİK BERKTAŞ, Deniz TANIR 89

BÖLÜM 7

İMPLANT DESTEKLİ HAREKETLİ PROTEZLERDE KULLANILAN TUTUCU SİSTEMLER

Mehmet Fatih GÜVEN 115

BÖLÜM 8

KOAH OLAN BİREYLERİN PULMONER REHABİLİTASYONUNDA SANAL GERÇEKLİK

Cansu ÖZDEMİR, Gülşah BARĞI, Betül TAŞPINAR 139

BÖLÜM 9

FİBER İLE GÜÇLENDİRİLMİŞ MATERYALLER VE RESTORATİF DİŞ TEDAVİSİNDEKİ UYGULAMALARI

Elif TOPÇU , Ferda KARABAY *155*

BÖLÜM 10

SU ÜRÜNLERİ ALERJİSİ

Büşra AY, Gamze TURKAL, Yusuf DOĞRUER *181*

BÖLÜM 11

İMPLANT ÜSTÜ PROTEZLERDE OKLÜZYON STRATEJİLERİ VE BİYOMEKANİK FAKTÖRLER

Gülay KAMİŞ *207*

BÖLÜM 12

KALP TRANSPLANTASYONUNDA AEROBİK EGZERSİZ EĞİTİMİ

Aybüke Sena DEMİR, Gülşah BARĞI, ... *225*

Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR *225*

BÖLÜM 13

ORAL İMPLANTOLOJİ VE DENTAL İMPLANTLARDA PROTEZ

Oğuzhan GÖRLER, Gizem YEŞİLYURT *239*

BÖLÜM 14

BENİGN TİROİD NODÜLLERİNE HİPERTERMAL ABLASYON YÖNTEMLERİ İLE TEDAVİ YAKLAŞIMLARI: RADYOFREKANS ABLASYON (RFA) VE MİKRODALGA ABLASYON (MWA)

Süleyman SÖNMEZ *265*

BÖLÜM 15

ORAL İMPLANTOLOJİDE Tİ-BASE

Oğuzhan GÖRLER, Hüseyin Anıl BANAZLI *279*

BÖLÜM 16

ALZHEIMER HASTALIĞI TANISINDA KULLANILAN BİYOBELİRTEÇLER

F. Sinem HOCAOĞLU EMRE *307*

BÖLÜM 1

D VİTAMİNİ RESEPTÖRÜ BSMI (RS1544410) GEN POLİMORFİZMİ İLE TİP 1 DİYABET RİSKİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Suat ÇAKINA[1]

1 Doç. Dr.,Canakkale Onsekiz Mart University, Health Service Vocational College, Çanakkale, Turkey. suatcakina@comu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3990-7641

1. Giriş

Tip 1 diyabet (T1DM) , pankreas β hücrelerinin otoimmün yıkımı ile karakterize edilen karmaşık bir hastalıktır. D vitamini, etkilerini steroid-reseptör süper ailesine ait oldukça polimorfik D vitamini reseptörü (VDR) yoluyla gösteren bir bağışıklık düzenleyici hormondur; lenfositler ve antijen sunan hücreler gibi birçok hücre tipinde eksprese edilir. Son yıllarda yapılan deneysel çalışmalar sonucunda VDR gen polimorfizmlerinin otoimmün patolojilerle ilişkili olduğu gösterilmiştir. VDR geni, pankreastan insülin salgılanmasını düzenler ve D vitamini aracılığıyla bağışıklık tepkisine aracılık eder. VDR'deki polimorfizm, D vitamininin etkisiz hale getirilmesinde değişikliklere neden olarak tip 1 diyabete yatkınlığa yol açar. Son yıllarda, VDR genindeki tek nükleotid polimorfizmleri (SNP) arasında, BsmI B>b (rs1544410) araştırılmıştır (Mathieu & Badenhoop, 2005; Shahmoradi, Ghaderi, Aghaei, & Azarnezhad, 2021). Bu derlemede, VDR genindeki rs1544410 polimorfizmi T1DM riski üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla yapılmıştır.

2. D Vitamini

D vitamini insanlar gıdalardan alınabildiği gibi (örneğin yağlı balıklar ve yağları) deriden doğrudan ultraviyole B aracılı sentez yoluyla elde ederler. D vitaminini aktive etmek için biri karaciğerde (25-hidroksilaz veya CYP2R1 enzimi tarafından 25-hidroksivitamin D3-25-OHD3'e yol açan) ve ikincisi böbrekte aktif sekosteroid hormon olan 1a,25-dihidroksivitamin D3'e [1a,25(OH)2D3] yol açan iki hidroksilasyon aşaması gereklidir (Holick, 2003). Bu son hidroksilasyon (1-a hidroksilaz veya CYB27B1 enzimi tarafından gerçekleştirilir) böbrek dışındaki birkaç hücrede de meydana gelebilir ve aktive makrofajların aktif D vitamini metabolitinin önemli kaynakları olduğu enflamasyon bölgeleri gibi diğer dokularda 1a,25(OH)2D3'ün parakrin salgılanmasına izin verir. D vitamini ve metabolitleri dolaşımda D vitamini bağlayıcı protein tarafından taşınır ve kompleks yapıya sahip, yakın zamanda karakterize edilen taşıyıcı proteinler olan megalin ve cubilin ile birlikte hücreye girer. D vitamini, yapısını glukokortikoid, tiroid hormonu ve östrojen reseptörleri gibi diğer birçok nükleer steroid hormon reseptörüyle paylaşan nükleer D vitamini reseptörüne bağlanarak çeşitli hücre tiplerinde etkilerini gösterir (Şekil 1.) (Overbergh et al., 2000).

KAYNAKLAR

Abd-Allah, S. H., Pasha, H. F., Hagrass, H. A., & Alghobashy, A. A. (2014). Vitamin D status and vitamin D receptor gene polymorphisms and susceptibility to type 1 diabetes in Egyptian children. Gene, 536(2), 430-434. doi:10.1016/j.gene.2013.12.032

Ahmed, A. E., Sakhr, H. M., Hassan, M. H., El-Amir, M. I., & Ameen, H. H. (2019). Vitamin D receptor rs7975232, rs731236 and rs1544410 single nucleotide polymorphisms, and 25-hydroxyvitamin D levels in Egyptian children with type 1 diabetes mellitus: effect of vitamin D co-therapy. Diabetes Metab Syndr Obes, 12, 703-716. doi:10.2147/ dmso.S201525

Ban, Y., Taniyama, M., Yanagawa, T., Yamada, S., Maruyama, T., Kasuga, A., & Ban, Y. (2001). Vitamin D receptor initiation codon polymorphism influences genetic susceptibility to type 1 diabetes mellitus in the Japanese population. BMC Med Genet, 2, 7. doi:10.1186/1471-2350-2-7

Bonakdaran, S., Abbaszadegan, M. R., Dadkhah, E., & Khajeh-Dalouie, M. (2012). Vitamin D receptor gene polymorphisms in type 1 diabetes mellitus: a new pattern from Khorasan Province, Islamic Republic of Iran. East Mediterr Health J, 18(6), 614-619. doi:10.26719/2012.18.6.614

Cheon, C. K., Nam, H. K., Lee, K. H., Kim, S. Y., Song, J. S., & Kim, C. (2015). Vitamin D receptor gene polymorphisms and type 1 diabetes mellitus in a Korean population. Pediatr Int, 57(5), 870-874. doi:10.1111/ped.12634

Colin, E. M., Weel, A. E., Uitterlinden, A. G., Buurman, C. J., Birkenhäger, J. C., Pols, H. A., & van Leeuwen, J. P. (2000). Consequences of vitamin D receptor gene polymorphisms for growth inhibition of cultured human peripheral blood mononuclear cells by 1, 25-dihydroxyvitamin D3. Clin Endocrinol (Oxf), 52(2), 211-216. doi: 10. 1046/j.1365-2265.2000.00909.x

El-Kafoury, A. A., Haroun, M., Embaby, A. M., & Dawoods, A. S. (2014). The association of polymorphic sites in some genes with type 1 diabetes mellitus in a sample of Egyptian children. Egyptian Journal of Medical Human Genetics, 15(3), 265-272. doi:https:// doi.org/10.1016/j.ejmhg.2014.05.002

Grundberg, E., Brändström, H., Ribom, E. L., Ljunggren, O., Mallmin, H., & Kindmark, A. (2004). Genetic variation in the human vitamin D receptor is associated with muscle strength, fat mass and body weight in Swedish women. Eur J Endocrinol, 150(3), 323-328. doi:10.1530/eje.0.1500323

Holick, M. F. (2003). Vitamin D: A millenium perspective. J Cell Biochem, 88(2), 296-307. doi:10.1002/jcb.10338

Hollis, B. W., & Wagner, C. L. (2004). Assessment of dietary vitamin D requirements during pregnancy and lactation. Am J Clin Nutr, 79(5), 717-726. doi:10.1093/ajcn/79.5.717

Huynh, T., Greer, R. M., Nyunt, O., Bowling, F., Cowley, D., Leong, G. M., . . . Harris, M. (2009). The association between ketoacidosis and 25(OH)-vitamin D levels at presentation in children with type 1 diabetes mellitus.

Pediatr Diabetes, 10(1), 38-43. doi:10.1111/j.1399-5448.2008.00439.x

Inukai, T., Fujiwara, Y., Tayama, K., Aso, Y., & Takemura, Y. (1997). Alterations in serum levels of 1 alpha,25(OH)2 D3 and osteocalcin in patients with early diabetic nephropathy. Diabetes Res Clin Pract, 38(1), 53-59. doi:10.1016/s0168-8227 (97) 000 90-9

Jurutka, P. W., Remus, L. S., Whitfield, G. K., Thompson, P. D., Hsieh, J. C., Zitzer, H., Haussler, M. R. (2000). The polymorphic N terminus in human vitamin D receptor isoforms influences transcriptional activity by modulating interaction with transcription factor IIB. Mol Endocrinol, 14(3), 401-420. doi:10.1210/mend.14.3.0435

Khalid Eltahir, K. (2016). Vitamin D receptor gene polymorphisms in Sudanese children with type 1 diabetes. AIMS Genetics, 3(3), 167-176. doi:10.3934/genet.2016.3.167

Lemos, M. C., Fagulha, A., Coutinho, E., Gomes, L., Bastos, M., Barros, L., Carvalheiro, M. (2008). Lack of association of vitamin D receptor gene polymorphisms with susceptibility to type 1 diabetes mellitus in the Portuguese population. Hum Immunol, 69(2), 134-138. doi:10.1016/j.humimm.2008.01.008

Liu, C., Wang, J., Wan, Y., Xia, X., Pan, J., Gu, W., & Li, M. (2018). Serum vitamin D deficiency in children and adolescents is associated with type 1 diabetes mellitus. Endocr Connect, 7(12), 1275-1279. doi:10.1530/ec-18-0191

Lopez, E. R., Regulla, K., Pani, M. A., Krause, M., Usadel, K. H., & Badenhoop, K. (2004). CYP27B1 polymorphisms variants are associated with type 1 diabetes mellitus in Germans. J Steroid Biochem Mol Biol, 89-90(1-5), 155-157. doi:10.1016/j.jsbmb. 2004.03.095

Lopez, E. R., Zwermann, O., Segni, M., Meyer, G., Reincke, M., Seissler, J., Badenhoop, K. (2004). A promoter polymorphism of the CYP27B1 gene is associated with Addison's disease, Hashimoto's thyroiditis, Graves' disease and type 1 diabetes mellitus in Germans. Eur J Endocrinol, 151(2), 193-197. doi:10.1530/eje.0.1510193

Luo, B. A., Gao, F., & Qin, L. L. (2017). The Association between Vitamin D Deficiency and Diabetic Retinopathy in Type 2 Diabetes: A Meta-Analysis of Observational Studies. Nutrients, 9(3). doi:10.3390/nu9030307

Mathieu, C., & Badenhoop, K. (2005). Vitamin D and type 1 diabetes mellitus: state of the art. Trends Endocrinol Metab, 16(6), 261-266. doi:10.1016/j.tem.2005.06.004

McDermott, M. F., Ramachandran, A., Ogunkolade, B. W., Aganna, E., Curtis, D., Boucher, B. J.,Hitman, G. A. (1997). Allelic variation in the vitamin D receptor influences susceptibility to IDDM in Indian Asians. Diabetologia, 40(8), 971-975. doi:10.1007/s 001250050776

Mohammadnejad, Z., Ghanbari, M., Ganjali, R., Afshari, J. T., Heydarpour, M., Taghavi, S. M., Rafatpanah, H. (2012). Association between vitamin D receptor gene polymorphisms and type 1 diabetes mellitus in Iranian population. Mol Biol Rep, 39(2), 831-837. doi:10.1007/s11033-011-0805-3

Mukhtar, M., Batool, A., Wajid, A., & Qayyum, I. (2017). Vitamin D Receptor Gene Polymorphisms Influence T1D Susceptibility among Pakistanis. Int J Genomics, 2017, 4171254. doi:10.1155/2017/4171254

Nejentsev, S., Cooper, J. D., Godfrey, L., Howson, J. M., Rance, H., Nutland, S., Todd, J. A. (2004). Analysis of the vitamin D receptor gene sequence variants in type 1 diabetes. Diabetes, 53(10), 2709-2712. doi:10.2337/diabetes.53.10.2709

Overbergh, L., Decallonne, B., Valckx, D., Verstuyf, A., Depovere, J., Laureys, J., Mathieu, C. (2000). Identification and immune regulation of 25-hydroxyvitamin D-1-alpha-hydroxylase in murine macrophages. Clin Exp Immunol, 120(1), 139-146. doi:10. 1046/j.1365-2249.2000.01204.x

Ozuguz, U., Oruc, S., Ulu, M. S., Demirbas, H., Acay, A., Coker, B., Koken, T. (2016). Does vitamin D have any role in the improvement of diabetic peripheral neuropathy in type 1 diabetic patients? J Endocrinol Invest, 39(12), 1411-1417. doi:10.1007/s40618-016-0509-6

Peng, Y., & Li, L. J. (2015). Serum 25-hydroxyvitamin D level and diabetic nephropathy in patients with type 2 diabetes mellitus. Int Urol Nephrol, 47(6), 983-989. doi:10.1007/ s11255-015-0983-3

Rasoul, M. A., Haider, M. Z., Al-Mahdi, M., Al-Kandari, H., & Dhaunsi, G. S. (2019). Relationship of four vitamin D receptor gene polymorphisms with type 1 diabetes mellitus susceptibility in Kuwaiti children. BMC Pediatr, 19(1), 71. doi:10.1186/s12 887-019-1448-0

Rødland, O., Markestad, T., Aksnes, L., & Aarskog, D. (1985). Plasma concentrations of vitamin D metabolites during puberty of diabetic children. Diabetologia, 28(9), 663-666. doi:10.1007/bf00291972

Shahmoradi, A., Ghaderi, K., Aghaei, A., & Azarnezhad, A. (2021). Associations of vitamin D receptor rs1544410 polymorphism with type 1 diabetes mellitus risk: Systematic review and meta-analysis. Meta Gene, 30, 100973. doi:https://doi.org/10.1016/j.m gene.2021.100973

Shillo, P., Selvarajah, D., Greig, M., Gandhi, R., Rao, G., Wilkinson, I. D., Tesfaye, S. (2019). Reduced vitamin D levels in painful diabetic peripheral neuropathy. Diabet Med, 36(1), 44-51. doi:10.1111/dme.13798

Turpeinen, H., Hermann, R., Vaara, S., Laine, A. P., Simell, O., Knip, M., Ilonen, J. (2003). Vitamin D receptor polymorphisms: no association with type 1 diabetes in the Finnish population. Eur J Endocrinol, 149(6), 591-596. doi:10.1530/eje.0.1490591

Weisberg, P., Scanlon, K. S., Li, R., & Cogswell, M. E. (2004). Nutritional rickets among children in the United States: review of cases reported between 1986 and 2003. Am J Clin Nutr, 80(6 Suppl), 1697s-1705s. doi:10.1093/ajcn/80.6.1697S

Zhai, N., Bidares, R., Makoui, M. H., Aslani, S., Mohammadi, P., Razi, B., Mikaeili, H. (2020). Vitamin D receptor gene polymorphisms and the risk of the type 1 diabetes: a meta-regression and updated meta-analysis. BMC Endocrine Disorders, 20(1), 121. doi:10.1186/s12902-020-00575-8

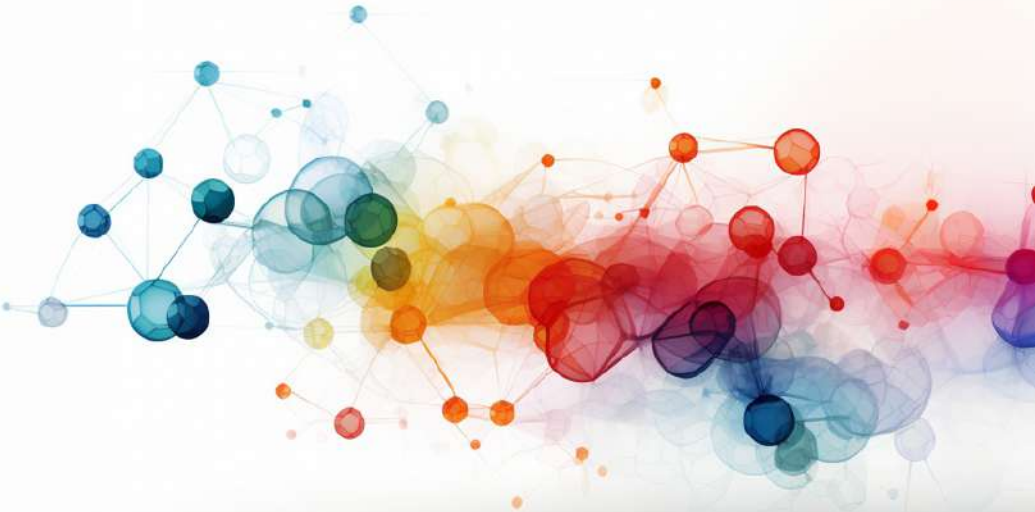

BÖLÜM 3

ERKEK ÜREMESİNDE GHRELİN'E KISA BİR BAKIŞ

Saadet BELHAN[1]

1 Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dölerme ve Suni Tohumlama Anabilim Dalı ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8115-2051

GİRİŞ

İlk kez fare midesinde keşfedilen ghrelin, büyüme hormonu salgılatıcı reseptör olan, GHS-R'nin endojen ligantı olarak bilinmektedir. Midenin oksintik mukozasında yer alan ve endokrin fonksiyonlara sahip olan X/A hücreleri tarafından üretilmektedir (Kojima ve ark., 1999). Ghrelin ayrıca hipotalamus, hipofiz, tükrük bezi, tiroid bezi, ince barsak, böbrekler, kalp, pankreasın bir takım hücreleri (alfa, beta ve epsilon hücreleri), santral sinir sistemi, akciğer, plasenta, gonadlar, immün sistem, meme ve dişlerde sentezlenmektedir (Wren ve ark., 2001). Ancak dolaşımdaki ghrelinin %70'ten fazlası midede sentezlenmektedir (Kojima ve ark., 1999). İştahı ve gıda alımını uyararak ayrıca vücuttaki yağ kullanımını azaltarak pozitif enerji dengesi oluşturmaktadır (Kojima ve ark., 1999; Kojima ve Kangawa, 2005). Ghrelin ilk zamanlarda, büyüme hormonu salınımını arttırıcı bir hormon olarak bilinmekteteydi (Kojima ve ark., 1999). Ancak, sonraki süreçte beslenme ve vücut ağırlığının düzenlenmesi üzerine olan etkileri ön plana çıkmıştır.

Hem periferik hem de merkezi olarak uygulanan ghrelin, enerji harcamasını azaltır ve vücut ağırlığı artışına yol açar (Nakazato ve ark., 2001; Tschöp ve ark., 2000). Ghrelinin, beyaz adipoz dokudaki yağ depolama enzimlerinin ekspresyonunu artırdığı ve kahverengi yağ dokusundaki termojenez ile ilişkili proteinlerin ekspresyonunu azalttığı bildirilmektedir (Theander-Carrillo ve ark., 2006).

1-KİMYASAL YAPISI, SENTEZLENMESİ VE SALINIMI

1-1-Ghrelinin kimyasal yapısı

Yarılanma ömrü 60 dakikadan kısa olan ghrelin vücutta iki formda (açil ve desaçil ghrelin) bulunur. Vücuttaki ghrelin plazma esterazı tarafından kolayca yıkılarak desaçil ghreline dönüşür. Desaçil formu inaktiftir. İnaktif olan bu form (desaçil ghrelin) toplam ghrelinin % 80-90'ını oluşturmaktadır (Kaiya ve ark., 2007). Ruminantlarda 27, tek mideli memelilerde 28 aminoasit içeren ghrelin, N-terminal ucundaki 3. aminoasit olan serine bağlı, oktanil grubu adı verilen sekiz karbonlu bir yağ asidi içermektedir (Dickin ve ark., 2004; Nishi ve ark., 2011). Salınımından önce sitoplazmada enzimatik bir işlemden geçen ghrelin, üçüncü pozisyonundaki serin aminoasidine n-oktanil grubu eklenir. Bu ekleme işlemi ghrelinin büyüme hormonunu salgılayabilmesi için gereklidir (Gutierrez ve ark., 2008; Kojima ve Kangawa, 2005). Kısacası oktanil grubunun eklenmesi ghrelinin aktif olmasını sağlar. Böylece hidrofobik özellik kazanan ghrelin beyin dokusuna geçerek, hipotalamus ve hipofize geçişi gerçekleşmiş olur. Açil grubu taşımayan ghrelin formu olan desaçil ghrelinin hipotalamik ve hipofizer reseptörlere bağlanma şansı bulunmamaktadır. Aktif olan Açile form,

REFERENCES

Arvat, E., Di Vito, L., Broglio, F., Papotti, M., Muccioli, G., Dieguez, C., Casanueva, F. F., Deghenghi, R., Camanni, F., & Ghigo, E. (2000). Preliminary evidence that Ghrelin, the natural GH secretagogue (GHS)-receptor ligand, strongly stimulates GH secretion in humans. *Journal of Endocrinological Investigation,* 23(8), 493–495.

Banks, W. A., Tschop, M., Robinson, S. M., & Heiman, M. L. (2002). Extend and direction of ghrelin transport across the blood-brain barrier is determined by its unique primary structure. *Journal of pharmacology and experimental therapeutics,* 302(2), 822–827.

Barreiro, M. L., Gaytán, F., Caminos, J. E., Pinilla, L., Casanueva, F. F., Aguilar, E., Diéguez, C., & Tena-Sempere, M. (2002). Cellular location and hormonal regulation of ghrelin expression in rat testis. *Biology of Reproduction,* 67(6), 1768–1776.

Barreiro, M. L., Gaytán, F., Castellano, J. M., Suominen, J. S. Roa, J., Gaytan, M., Aguilar, E., Dieguez, C., Toppari, J., Tena-Sempere M. (2004). Ghrelin inhibits the proliferative activity of immature Leydig cells in vivo and regulates stem cell factor messenger ribonucleic acid expression in rat testis. *Endocrinology*, 145(11), 4825–4834.

Barreiro, M. L., Suominen, J. S., Gaytán, F., Pinilla, L., Chopin, L. K., Casanueva, F. F., Diéguez, C., Aguilar, E., Toppari, J., Tena-Sempere, M. (2003). Developmental, stage-specific, and hormonally regulated expression of growth hormone secretagogue receptor messenger RNA in rat testis. *Biology of Reproduction,* 68(5), 1631–1640.

Barreiro, M. L., & Tena-Sempere, M. (2004). Ghrelin and reproduction: a novel signal linking energy status and fertility. *Molecular and Cellular Endocrinology,* 226(1-2), 1–9.

Caminos, J. E., Tena-Sempere, M., Gaytan, F., Sanchez-Criado, J. E., Barreiro, M. L., Nogueiras, R., Casanueva, F. F., Aguilar, E., & Diéguez, C. (2003). Expression of ghrelin in the cyclic and pregnant rat ovary. *Endocrinology,* 144(4), 1594–1602.

Cowley, M. A., Smith, R. G., Diano, S., Tschöp, M., Pronchuk, N., Grove, K. L., Strasburger, C. J., Bidlingmaier, M., Esterman, M., Heiman, M. L., Garcia-Segura, L. M., Nillni, E. A., Mendez, P., Low, M. J., Sotonyi, P., Friedman, J. M., Liu, H., Pinto, S., Colmers, W. F., Cone, R. D., & Horvath, T.

L. (2003). The distribution and mechanism of action of ghrelin in the CNS demonstrates a novel hypothalamic circuit regulating energy homeostasis. *Neuron,* 37(4), 649–661.

Cummings, D. E., Purnell, J. Q., Frayo, R. S., Schmidova, K., Wisse, B. E., & Weigle, D. S. (2001). A preprandial rise in plasma ghrelin levels suggests a role in meal initiation in humans. *Diabetes,* 50(8), 1714–1719.

Dass, N. B., Munonyara, M., Bassil, A. K., Hervieu, G. J. Osbourne, S., Corcoran, S., Morgan, M., & Sanger, G. J. (2003). Growth hormone secretagogue receptors in rat and human gastrointestinal tract and the effects of ghrelin. *Neuroscience,* 120(2), 443–453.

Date Y., Murakami N., Kojima M., Kuroiwa T., Matsukura S., Kangawa K., & Nakazato M. (2000). Central effects of a novel acylated peptide, ghrelin, on growth hormone release in rats. *Biochemical and Biophysical Research Communications*, 275 (2), 477–480.

Dickin, J. C., Thue, T. D., & Buchanan, F. C. (2004). An alternative splice site in ghrelin is missing in ruminants. *Animal Genetics,* 35(5), 411–412.

Dixit, V. D., Schaffer, E. M., Pyle, R. S., Collins, G. D., Sakthivel, S. K., Palaniappan, R., Lillard Jr, J. W., & Tuab, D. D. (2004). Ghrelin inhibits leptin- and activation-induced proinflammatory cytokine expression by human monocytes and T cells. *Journal of Clinical Investigation,* 114(1), 57–66.

Dixit, V. D., & Taub, D. D. (2005). Ghrelin and immunity: a young player in an old field. *Experimental Gerontology,* 40(11), 900–910.

Dzaja, A., Dalal, M. A., Himmerich, H., Uhr, M., Pollmächer, T., & Schuld, A. (2004). Sleep enhances nocturnal plasma ghrelin levels in healthy subjects. *American Journal of Physiology. Endocrinology and Metabolism*, 286(6), 963–967.

Edholm, T., Levin, F., Hellström, P. M., & Schmidt, P. T. (2004). Ghrelin stimulates motility in the small intestine of rats through intrinsic cholinergic neurons. *Regulatory Peptides,* 121(1-3), 25–30.

Fernández-Fernández, R., Tena-Sempere, M., Aguilar, E., Pinilla, L. (2004). Ghrelin effects on gonadotropin secretion in male and female rats. *Neuroscience Letters,* 362, 103–107.

Fernández-Fernández, R., Tena-Sempere, M., Navarro, V. M., Barreiro, M. L., Castellano, J. M., Aguilar, E., & Pinilla, L. (2006). Effects of ghrelin upon gonadotropin-releasing hormone and gonadotropin secretion in adult female rats: in vivo and in vitro studies. *Neuroendocrinology*, 82(5-6), 245–255.

Foote, A. P., Hales, K. E., Lents, C. A. & Freetly, H. C. (2014). Association of circulating active and total ghrelin concentrations with dry matter intake, growth, and carcass characteristics of finishing beef cattle. *Journal of Animal Science,* 92(12), 5651–5658.

García, M. C., López, M., Alvarez, C. V., Casanueva, F., Tena-Sempere, M., & Diéguez, C. (2007). Role of ghrelin in reproduction. *Reproduction,* 133(3), 531–540.

Gaytan, F., Barreiro, M. L., Caminos, J. E., Chopin, L. K., Herington, A. C. , Morales, C. , Pinilla, L., Paniagua, R., Nistal, M., Casanueva, F. F. Aguilar, E., Diéguez, C., & Tena-Sempere, M. (2004). Expression of ghrelin and its functional receptor, the type 1a growth hormone secretagogue receptor, in normal human testis and testicular tumors. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism.* 89(1), 400–409.

Gnanapavan, S., Kola, B., Bustin, S. A., Morris, D. G., McGee, P., Fairclough, P., Bhattacharya, S., Carpenter, R., Grossman, A. B., & Korbonits, M. (2002). The tissue distribution of the mRNA of ghrelin and subtypes of Its receptor, GHS-R, in humans. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism,* 87(6), 2988–2991.

Gutierrez, J. A., Solenberg, P. J., Perkins, D. R., Willency, J. A., Knierman, M. D., Jin, Z., Witcher, D. R., Luo, S., Onyia, J. E., & Hale, J. E. (2008). Ghrelin octanoylation mediated by an orphan lipid transferase. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America,* 105(17), 6320–6325.

Hattori, N., Saito, T., Yagyu, T., Jiang, B. H., Kitagawa, K., & Inagaki, C. (2001). GH, GH receptor, GH secretagogue receptor, and ghrelin expression in human T cells, B cells, and neutrophils. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism,* 86(9), 4284–4291.

Kaiya, H., Darras, V. M., & Kangawa, K. (2007). Ghrelin in Birds: Its structure, distribution and function. *Journal of Poultry Science,* 44, 1–18.

Kojima, M., Hosoda, H., Date, Y., Nakazato, M., Matsuo, H., & Kangawa, K. (1999). Ghrelin is a growth-hormone-releasing acylated peptide from sto-

mach. *Nature*, 402(6762), 656–660.

Kojima, M., & Kangawa K. (2005). Ghrelin: structure and function. *Physiological Reviews,* 85(2), 495–522.

Korbonits, M., Goldstone, A. P., Gueorguiev, M., & Grossman, A. B. (2004). Ghrelin-a hormone with multiple functions. *Frontiers in Neuroendocrinology,* 25(1), 27–68.

Lebrethon, M. C., Aganina, A., Fournier, M., Gérard, A., Parent, A. S., & Bourguignon, J. P. (2007). Effects of in vivo and in vitro administration of ghrelin, leptin and neuropeptide mediators on pulsatile gonadotrophin-releasing hormone secretion from male rat hypothalamus before and after puberty. *Journal of Neuroendocrinology,* 19(3), 181–188.

Levin, F., Edholm, T., Ehrström, M., Wallin, B., Schmidt, P. T., Kirchgessner, A. M., Hilsted, L. M., Hellström, P. M., & Näslundet, E. (2005). Effect of peripherally administered ghrelin on gastric emptying and acid secretion in the rat. *Regulatory Peptides,* 131(1-3), 59–65.

Masaoka, T., Suzuki, H., Hosoda, H., Ota, T., Minegishi, Y., Nagata, H., kangawa, K., & Ishii, H. (2003). Enhanced plasma ghrelin levels in rats with streptozotocin-induced diabetes. *FEBS Letters,* 541(1-3), 64–68.

Masuda, Y., Tanaka, T., Inomata, N., Ohnuma, N., Tanaka, S., Itoh, Z., Hosoda, H., Kojima, M., & Kangawa, K. (2000). Ghrelin stimulates gastric ascid secretion and motility in rats. *Biochemical and Biophysical Research Communications,* 270(3), 905–908.

Miller, D. W., Harrison, J. L., Brown, Y. A., Doyle, U., Lindsay, A., Adam, C. L., lea, R. G. (2005). Immunohistochemical evidence for an endocrine/paracrine role for ghrelin in the reproductive tissues of sheep. *Reproductive Biology and Endocrinology,* 3, 60.

Nagaya, N., & Kangawa, K. (2003). Ghrelin, a novel growth hormone releasing peptide, in the treatment of chronic heart failure. *Regulatory Peptides*, 114(2-3), 71–77.

Nakazato, M., Murakami, N., Date, Y., Kojima, M., Matsuo, H., Kangawa, K. & Matsukura, S. (2001). A role for ghrelin in the central regulation of feding. *Nature*, 409(6817), 194–198.

Nishi, N., Yoh, J., Hiejima, H., & Kojima, M. (2011). Structures and molecular forms of the ghrelin-family peptides. *Peptides,* 32(11), 2175–2182.

Otto, B., Spranger, J., Benoit, S. C., Clegg, D. J., & Tschöp, M. H. (2005). The many faces of ghrelin: new perspectives for nutrition research? *British Journal of Nutrition,* 93(6), 765–771.

Raghay K, Akki R, Bensaid D, & Errami, M. (2019). Ghrelin as an anti-inflammatory and protective agent in ischemia/reperfusion injury. *Peptides.* 124, 170226.

Sirotkin, A. V., Chrenková, M., Nitrayova, S., Patras, P., Darlak, K., Valenzuela, F., Pinilla, L., & Tena-Sempere, M. (2008). Effects of chronic food restriction and treatments with leptin or ghrelin on different reproductive parameters of male rats. *Peptides,* 29(8), 1362–1368.

Sokolowska-Mikolajczyk, M., Socha, M., Szczerbik, P., & Epler, P. (2009). The effects of ghrelin on the in vitro spontaneous and sGnRH-A stimulated luteinizing hormone (LH) release from the pituitary cells of common carp (Cyprinus carpio L.). *Comparative Biochemistry and Physiology. Part A, Molecular & Integrative Physiology*, 153(4), 386–390.

Soriano-Guillén, L., Barrios, V., Campos-Barros, A., & Argente, J. (2004). Ghrelin levels in obesity and anorexia nervosa: effect of weight reduction or recuperation. *Journal of Pediatrics,* 144(1), 36–42.

Tanaka, K., Minoura, H., Isobe, T., Yonaha, H., Kawato, H., Wang, D. F., Yoshida, T., Kojima, M., Kangawa, K., & Toyoda, N. (2003). Ghrelin is involved in the decidualization of human endometrial stromal cells. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism,* 88(5), 2335–2340

Tena-Sempere, M., Aguilar, E., Fernandez-Fernandez, R., & Pinilla, L. (2004). Ghrelin inhibits prolactin secretion in prepubertal rats. *Neuroendocrinology*, 79(3), 133– 141.

Tena-Sempere, M., Barreiro, M. L., González, L. C., Gaytán, F., Zhang, F-P, Caminos, J. E., Pinilla, L., Casanueva, F. F., Diéguez, C., & Aguilar, E. (2002). Novel expression and functional role of ghrelin in the rat testis. *Endocrinology*, 143(2), 717–725.

Theander-Carrillo, C., Wiedmer, P., Cettour-Rose, P., Nogueiras, R., Perez-Tilve, D., Pfluger, P., Castaneda, T.R., Muzzin, P., Schurmann, A., Szanto, I., Tschöp, M. H. & Rohner-Jeanrenaud, F. (2006). Ghrelin action in the brain controls adipocyte metabolism. *Journal of Clinical Investigation,* 116(7), 1983–1993.

Tschöp, M., Smiley, D. L., & Heiman, M. L. (2000). Ghrelin induces adiposity in rodents. *Nature,* 407(6806), 908–913.

Tschöp, M., Weyer, C., Tataranni, P. A., Devanarayan, V., Ravussin, E., & Heiman, M. L. (2001). Circulating ghrelin levels are decreased in human obesity. *Diabetes,* 50(4), 707–709.

Unniappan, S., & Peter, R. E. (2005). Structure, distribution and physiological functions of ghrelin in fish. *Comparative Biochemistry and Physiology. Part A, Molecular & Integrative Physiology*, 140(4), 396–408.

van der Lely, A. J., Tschop, M., Heiman, M. L., & Ghigo, E. (2004). Biological, physiological, pathophysiological, and pharmacological aspects of ghrelin. *Endocrine Reviews*, 25, 426–457.

Wang, L., Fang, F., Li, Y., Zhang, Y., Pu, Y., & Zhang, X. (2011). Role of ghrelin on testosterone secretion and the mRNA expression of androgen receptors in adult rat testis. *Systems Biology in Reproductive Medicine,* 57(3), 119–123.

Wren, A. M., Seal, L. J., Cohen, M. A., Brynes, A. E., Frost, G. S., Murphy, K. G., Dhillo, W. S., Ghatei, M. A., & Bloom, S. R. (2001). Ghrelin enhances appetite and increases food intake in humans. *Journal of Clinical Endocrinology and Metabolism,* 86(12), 5992.

BÖLÜM 4

TÜRKİYE'DE SAĞLIK TURİZMİNİN GÜNCEL POLİTİKA, TEŞVİKLER VE VERGİSEL BOYUTLARI AÇISINDAN GELİŞİMİ

Tolga YEŞİL[1]

1 Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Banaz MYO, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, E-mail: tolga.yesil@usak.edu.tr

1. GİRİŞ

Afet ve küresel salgın hastalıkların arttığı günümüz dünyasında sağlığın önemi bir kez daha anlaşılmıştır. Ülkeler açısından önemli bir sektör olan sağlık, insanoğlu varoluşundan bugüne hayatında önemli bir yer tutar. Çeşitli dini kaynaklarda da insanların sağlıklı yaşam sürebilmesi için sağlıkla ilgili metinlerde dinsel vurgular yapılmıştır. Aynı zamanda sağlık, ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında da bir gösterge olarak yer almaktadır.

Sağlık kavramını sadece fiziksel sağlık olarak algılamak doğru değildir. Sağlığın tanımı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden iyilik hali olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla günümüzde insanlar fiziksel, sosyal ve ruhsal yönden sağlıklarına kavuşabilmek için çeşitli nedenlerden dolayı yaşadıkları bölgeden farklı coğrafyalara seyahatler gerçekleştirmektedir. Sağlık sebebiyle farklı coğrafyalara yapılan seyahatler, sağlık terminolojisinde sağlık turizmi olarak ifade edilmiştir. Aydın ve Bostan (2021), M.Ö 4000'li yıllarda Suriye'de göz hastalıklarına iyi geldiğine inanan insanların "Tell Brak Eye Temple[1**]" bölgesindeki tapınağa gittiklerini, çalışmalarında belirtmişlerdir. Bu durum, sağlık turizminin geçmişten günümüze gelen bir tarihi olduğunu göstermektedir.

Sağlık turizminin küresel anlamdaki ekonomik açıdan etkisi önemli bir boyut oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı ve konusunu oluşturan sağlık turizmindeki güncel politika ve teşvikler yazar tarafından araştırılmıştır. Çalışmanın ilk bölümünde sağlık, turizm, sağlık turizmi vb. kavramlar irdelenmiştir. Çalışmanın diğer bölümlerinde ise sağlık turizminin bir boyutunu oluşturan Türkiye Cumhuriyetinin uyguladığı güncel politika ve teşviklere yer verilmiştir. Çalışma, sonuç ve önerilerle tamamlanmıştır.

2. Literatür Taraması

Sağlık turizmine yönelik farklı araştırmacılar tarafından yapılmış bibliyometrik analizlerin literatür taramasında bulunduğu dikkat çekmektedir. Bibliyometrik analiz olarak yapılan çalışmalar, odaklanılan konu hakkında önceki yapılmış çalışmalara ışık tutarak ilgili alanda yeni yapılması planlanan bilimsel eserlere önemli katkılar sağlamaktadır. Bu nedenle literatür taramasında bibliyometrik analiz türündeki çalışmalar incelenmiştir.

Kazak ve Kazak (2023) yapmış oldukları sağlık turizmi alanındaki literatür çalışmasında Web of Science veri tabanında 2012-2023 yılları aralığındaki makaleleri incelemişlerdir. En çok kullanılan anahtar kelimelerin; Covid-19, turizm, medikal turizm olduğunu bulgularında belirtmişlerdir. Ayrıca sağlık turizmi alanında en çok yayın yapan ülkelerin ABD ve Çin

1 ** İlgili kazı raporları ve detaylar için Cambrige University Press kaynağına (cambridge.org/core/journals/iraq/article/abs/excavations-at-tell-brak 198586/D61C61600FDEE4F6FB0BF1AA30D1CDC3) bkz.

KAYNAKÇA

Aba, G., Zekioğlu, A. ve Mete, M. (2020). Sağlık Yönetimi Öğrencilerinin Güncel Sağlık Politikaları Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi, 5(2), 298-305.

Akın, M.H. (2021). Sağlık Turizmi Alanyazının Bibliyometrik Analizi (2015-2020). Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(3), 2026-2036.

Aydın, O. (2012). Türkiye'de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 14(23), 91-96.

Aydın, A. ve Bostan, A. (2021). Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Sağlık Turizmin Gelişimindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Journal of Travel And Tourism Research, 16, 21-46.

Çavmak, Ş. ve Çavmak, D. (2017). Türkiye'de Sağlık Hizmetlerinin Tarihsel Gelişimi ve Sağlıkta Dönüşüm Programı. Sağlık Yönetimi Dergisi, 1(1), 48-57.

Doğan,S. ve Doğan, T.G.B. (2020). Uluslararası Alanyazında Sağlık Turizmi Alt Bileşenleri Üzerine Bibliyometrik Bir Analiz. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 2020; 23(4): 561-586.

Kazak, M. ve Kazak, G. (2023). Sağlık Turizmi Alanında Yapılan Çalışmalarının Vosviewer ile Bibliyometrik Analizi, Journal of Healthcare Management and Leadership (JOHMAL), (1), 34-45.

Orhan, F. (2022). Sağlık Turizmi Yayınlarının Bilim Haritalama Yöntemi İle Bibliyometrik Analizi. Journal of Social and Analytical Health, 2(1): 33-47.

Pekşen, F. (2021). Türkiye'de Sunulan Sağlık Turizmi Hizmetlerinde Katma Değer Vergisi Uygulaması. Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, 2021; 7(3): 203-213.

Pirhan, Ş ve Eter, M. (2022). Türkiye' de Sağlık Turizmi Alanında 2000-2020 Yılları Arasında Yayımlanan Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, Bingöl Üniversitesi Sağlık Dergisi, 3(1), 136-149.

Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sağlık Turizmi Dairesi Başkanlığı, Sağlık Turizmi Nedir?. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/10944/0/02pdf.pdf, Erişim Tarihi: 21.09.2023.

Şahin, S.K. (2021). Sağlık Turizminin Geliştirilmesinde Sağlık Bakanlıklarının Koordinatör Kuruluşları: Türkiye, Malezya ve Güney Kore Karşılaştırması. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(4): 983 – 992.

Temizkan, S.P., Çiçek, D. ve Özdemir, C. (2015). Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili. International Journal of Human Science, 12(2), 394-415.

T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Plani-2014-2018.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı(2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). .sbb.gov.tr/wp-content/uploa-

ds/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

T.C. Sağlık Bakanlığı, (2003). Sağlıkta Dönüşüm. saglik.gov.tr/TR,11415/saglikta-donusum-programi.html

T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı 2007-2013. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları-3085.

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, Döviz Kazandırıcı Hizmet Kararı ticaret.gov.tr/data/5e0b32a713b8760ec0c092e6/20158say%C4%B1l%C4%B1KARAR.pdf

T.C. Savuma ve Teknoloji Bakanlığı, https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri/md0103011615

Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi, ushas.com.tr/hakkimizda/, 19.09.2023

Uygun, M. (2015). Türkiye Turizm Stratejisi (2023) Vizyonunda Türkiye Sağlık Turizmi'nin Analizi. *I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators, 236-242.*

BÖLÜM 5

KANİN DEMODİKOZİS

Onur KÖSE[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Parazitoloji Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-4021-7429

Giriş

Demodikozis; demodektik uyuz, folliküler uyuz, kırmızı uyuz isimleri ile de anılabilen, dünyada yaygın, veteriner hekimlik açısından oldukça önemli, köpeklerde bölgesel (lokalize) ve yaygın (generalize) klinik formları ile genç (juvenil) ve erişkin (adult) bireylerde farklı klinik tablolara yol açabilen, dermatoz tarzı, iltihaplı olabilen bir paraziter deri hastalığıdır (Scott ve ark, 2001; Mueller, 2004; Williams, 2010).

Demodikozis etkeni olan *Demodex* soyuna bağlı türler; daimi ve zorunlu ektoparaziter akarlar olup, konak türüne özgü olarak, insan da dahil olmak üzere çeşitli vahşi ve evcil hayvanda kıl folikülleri, yağ bezleri, göz kapağındaki meibom bezleri ve dış kulak yolunda yaşarlar. Bu akarlar normal şartlar altında patojen etki göstermeden, dolayısıyla klinik bir hastalık tablosuna yol açmadan pek çok sağlıklı bireyin deri mikrobiatasının bir bireyi olarak az sayıda bulunurken, konağın bağışıklık sisteminin her hangi bir sebeple baskılanması sonucu hızla çoğalıp, yayılarak çeşitli deri lezyonlarına yani klinik hastalık tablosuna sebep olmaktadırlar. Lezyonlar çoğunlukla ilk olarak baş ve yüz bölgesinde görülür, sonrasında etkenin vücudun diğer bölgelerine yayılmasıyla buralarda da görülmeye başlanır (Scott ve ark, 2001; Williams, 2010). Etkenin, derinin derin katmanlarında yerleşim göstermesi sebebiyle, yetişkin bireyler arasında direkt temas ile (vertikal) bulaşmanın çok zor olduğu, bulaşma ve yayılmanın anneden yavruya doğum sonrası ilk birkaç gün içerisinde süt emme sırasında meme derisi yolu ile olduğu düşünülmektedir (Scott ve ark, 2001; Wall ve Shearer, 2001; Williams, 2010). Sezaryen operasyonu ile alınan ve annesinden uzakta yetiştirilen yavruların *Demodex* spp. yönünden negatif oluşu, intrauterin bir bulaşmanın olmadığına işaret etmektedir (Scott ve ark, 2001).

Hastalık çoğunlukla genetik veya immunolojik bozukluklarla ilişkili olarak şekillenmektedir (Scott ve ark, 2001; Koch, 2017). Genç köpeklerde endoparaziter bir enfeksiyon veya beslenme bozukluğuna, yaşlı köpeklerde ise iç salgı (endokrin) sistemi hastalıkları, neoplazi ve bazı ilaçların kullanımına (glikokortikoidler, kemoterapik ilaçlar vb.) bağlı olarak bağışıklık sisteminin baskılanmasının demodikozis için hazırlayıcı (predispoze) faktörler olduğu düşünülmekte ve hastalığın en etkili şekilde tedavi edilebilmesi için bu hazırlayıcı faktörlerin ortadan kaldırılması gerekmektedir (Lemarie ve ark, 1996; Plant ve ark, 2011; Mueller ve ark, 2012; Miller ve ark, 2012; Koch, 2017). Yine benzer şekilde; yetersiz beslenme, stres, hormonlar, östrus, doğum, yaş, genetik, kısa tüy yapısı gibi çeşitli predispoze faktörlerin de hastalıkta etkili olduğu düşünülmektedir (Scott ve ark, 2001; Wall ve Shearer, 2001).

Tüm köpek ırklarında görülebilen demodektik uyuz, köpeklerin en önemli deri hastalıklarından biri olarak kabul edilmektedir (Wall ve She-

KAYNAKLAR

1. Arsenovic, M., Pezo, L., Vasic, N., Ciric, R., Stefanovic, M. (2015). The main factors influencing canine demodicosis treatment outcome and determination of optimal therapy. *Parasitology Research*, 114(7), 2415-2426.
2. Aydın, L. (2021). Uyuz Enfestasyonları. In: Aydın, L., Girişgin, A.O. (eds). Artropodoloji (Veteriner Hekimler İçin). *Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Sti*., Bursa.
3. Becskei, C., Cuppens, O., Mahabir, S.P. (2018). Efficacy and safety of sarolaner against generalized demodicosis in dogs in European countries: a non-inferiority study. *Veterinary Dermatology*, 29(3), 203–e72.
4. Beugnet, F., Halos, L., Larsen, D., de Vos, C. (2016). Efficacy of oral afoxolaner for the treatment of canine generalised demodicosis. *Parasite*, 23(14), 1-8.
5. Bezerra, J.A.B., Cardoso, I.R.S., Rodrigues, R.T.G.A., Filgueira, K.D. (2017). Use of fluralaner on canine generalized juvenile demodicosis treatment: case report. *Arquivo Brasileiro de Medicina Veterinária e Zootecnia*, 69(6), 1491-1495.
6. Bowman, D.D. (2014). Georgis' Parasitology for Veterinarians, 10th edt, *Elsevier Saunders*.
7. Chansiripornchai, P., Chansiripornchai, N. (2008). Treatment of generalized demodicosis in a dog using oral ivermectin. *The Indian Veterinary Journal*, 85, 315-316.
8. Chavez, F. (2016). Case Report of Afoxolaner Treatment for Canine Demodicosis in Four Dogs Naturally Infected with *Demodex canis*. *Journal of Applied Research in Veterinary Medicine*, 14, 123-127.
9. Chen, C. (1995). A Short-tailed Demodectic Mite and *Demodex canis* Infestation in a Chihuahua Dog. *Veterinary Dermatology*, 6(4), 227-229.
10. Christian, J., Jayanti, P.D., Widyastuti, S.K. (2023). Afoxolaner efficacy against general demodecosis in dogs based on skin histopathology. *Buletin Veteriner Udayana*, l, 747-756.
11. de Rojas, M., Riazzo, C., Callejón, R., Guevara, D., Cutillas, C. (2012). Molecular study on three morphotypes of *Demodex* mites (Acarina: Demodicidae) from dogs. *Parasitology Research*, 111(5), 2165-2172.
12. Djuric, M., Milcic Matic, N., Davitkov, D., Glavinic, U., Davitkov, D., Vejnovic, B., Stanimirovic, Z. (2019). Efficacy of oral fluralaner for the treatment of canine generalized demodicosis: a molecular-level confirmation. *Parasites and Vectors*, 12(1), 270.
13. Duclos, D.D., Jeffers, J.G., Shanley, K.J. (1994). Prognosis for treatment of adult-onset demodicosis in dogs: 34 cases (1979-1990). *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 204, 616-619.
14. Fiorucci, G., Fogel, F., Paradis, M. (2015). *Demodex cornei*: could these be

transformed, dying or dead *Demodex canis* mites? *Revista Veterinaria Argentina*, 32(322), 1-14.

15. Fondati, A. (1996). Efficacy of daily oral ivermectin in the treatment of 10 cases of generalized demodicosis. *Veterinary Dermatology*, 7, 99-104.

16. Forsythe, P.J., Auxilia, S.T., Jackson, H.A. (2009). Intense facial pruritus associated with *Demodex injai* infestation: a report of ten cases. Proc 24th N *American Veterinary Dermatology Forum*, 20, 248.

17. Fourie, J., Dumont, P., Halos, L., Beugnet, F., Pollmeier, M. (2013). Efficacy of a topical application of Certifect® (fipronil 6.26% w/v, amitraz 7.48% w/v, (S)-methoprene 5.63% w/v) for the treatment of canine generalized demodicosis. *Parasite*, 20, 46.

18. Fourie, L.J., Kok, D.J., Du Plessis, A., Rugg, D. (2007). Efficacy of a novel formulation of metaflumizone plus amitraz for the treatment of demodectic mange in dogs. *Veterinary Parasitology*, 150, 268-274.

19. Fourie, J.J., Liebenberg, J.E., Horak, I.G., Taenzler, J., Heckeroth, A.R., Frénais, R. (2015). Efficacy of orally administered fluralaner (Bravecto™) or topically applied imidacloprid/moxidectin (Advocate®) against generalized demodicosis in dogs. *Parasites and Vectors*, 8, 187.

20. Garfield, R.A., Lloyd, R. (1992). The use of oral milbemycin oxime (Interceptor) in the treatment of chronic generalized canine demodicosis. *Veterinary Dermatology*, 3, 231-235.

21. Goulart Carvalho, F.C., Lopes, N.L., Machado, M.A., Merlo, A., Fernandes, J.I. (2019). Efficacy of oral sarolaner for the treatment of generalized demodicosis in dogs. *Brazilian Journal of Veterinary Medicine*, 41(1), e102219.

22. Hillier, A., Desch, C.E. (2002). Large-bodied *Demodex* mite infestation in 4 dogs. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 220(5), 623-613.

23. Hoshino, T., Akita, T., Sugeno, A., Okamura, T., Machida, Y., Nagata, M. (2021). Long-term follow-up of a single dose of fluralaner in nine dogs with demodicosis. *Veterinary Dermatology*, 32(4), 368–e102.

24. Huang, H.P., Lien, Y.H. (2013). Treatment of canine generalized demodicosis associated with hyperadrenocorticism with spot-on moxidectin and imidacloprid. *Acta Veterinaria Scandinavica*, 55(40), 2-6.

25. Ihrke, P.J. (2005). Canine and Feline Demodicosis. Proceeding of the NAVC North American Veterinary Conference Jan. 8-12, 2005, Orlando, Florida, 279-280.

26. Iijima, Y., Itoh, N., Kimura, Y. (2018). Efficacy of Afoxolaner in Six Cases of Canine Demodicosis. *The Japanese Journal of Veterinary Dermatology*, 24(2), 83-87.

27. Izdebska, J.N., Rolbiecki, L. (2018). The status of *Demodex cornei*: description of the species and developmental stages, and data on demodecid mites in

the domestic dog *Canis lupus familiaris*. *Medical and Veterinary Entomology*, 32(3), 346-357.

28. Koch, S.N. (2017). Dermatology Details, Updates on the Management of Canine Demodicosis. *Todays Veterinary Practice Journal*, January/February 2017, 77-85.

29. Köse, O., Okur, O. (2020). Rapid and successful treatment of a dog with severe generalized demodicosis. *Journal of the Turkish Veterinary Medical Society*, 91(2), 176-181.

30. Krishna Nath, M.R., Madhavan Unny, N., Pillai, U.N. (2022). Successful management of demodicosis in a doberman pup using fluralaner. *The Pharma Innovation Journal*, 11(7S): 785-787.

31. Lebon, W., Beccati, M., Bourdeau, P., Brement, T., Bruet, V., Cekiera, A., Crosaz, O., Darmon, C., Guillot, J., Mosca, M., Pin, D., Popiel, J., Pomorska Handwerker, D., Larsen, D., Tielemans, E., Beugnet, F., Halos, L. (2018). Efficacy of two formulations of afoxolaner (NexGard® and NexGard Spectra®) for the treatment of generalised demodicosis in dogs, in veterinary dermatology referral centers in Europe. *Parasites and Vectors*, 11(1), 506.

32. Leinart, L.B. (2017). Comparison of Efficacy, Side Effects, and Cost of Isoxasolines and Ivermectin Against Generalized Canine Demodicosis (Bachelor's thesis, University of Arizona, Tucson, USA.

33. Lemarie, S., Hosgood, G., Foil, C.S. (1996). A retrospective study of juvenile- and adult-onset generalized demodicosis in dogs (1986-1991). *Veterinary Dermatology*, 7, 3-10.

34. Lopes, N.L., Carvalho, F.C.G., Berman, R., Machado, M.A., Trivisol-Medeiros, C.M.B., Fernandes, J.I. (2019). Efficacy of fluralaner against canine generalized demodicosis. *Brazilian Journal of Veterinary Medicine*, 41, e101719.

35. Medleau, L., Hnilica, K.A. (2006). Small Animal Dermatology, A Colour Atlas and Therapeutic Guide, 2nd edition. Saunders Elsevier, Missouri.

36. Medleau, L., Ristic, Z., McElveen, D.R. (1996). Daily ivermectin for the treatment of generalized demodicosis in dogs. *Veterinary Dermatology*, 7, 209-212.

37. Miller, W.H. Jr., Scott, D.W., Wellington, J.R., Panic, R. (1993). Clinical efficacy of milbemycin oxime in the treatment of generalized demodicosis in adult dogs. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 203, 1426-1429.

38. Miller, W.H., Griffin, C.E., Campbell, K.L. (2012). Parasitic skin diseases. Muller & Kirk's Small Animal Dermatology, 7th ed. Elsevier Health Sciences.

39. Milosevic, M.A., Frank, L.A., Brahmbhatt, R.A., Kania, S.A. (2013). PCR amplification and DNA sequencing of *Demodex injai* from otic secretions

of a dog. *Veterinary Dermatology*, 24(2), 286-e66.

40. Mueller, R.S. (2012). An update on the therapy of canine demodicosis. *Applied Dermatology*, April, 34, E1-4.

41. Mueller, R.S. (2004). Treatment protocols for demodicosis: An evidence based review. *Veterinary Dermatology*, 15(2), 75-89.

42. Mueller, R.S., Bensignor, E., Ferrer, L., Holm, B., Lemarie, S., Paradis, M., Shipstone, M.A. (2012). Treatment of demodicosis in dogs: 2011 clinical practice guidelines. *Veterinary Dermatology*, 23, 86-e21.

43. Mueller, R.S., Bettenay, S.V. (2010). Skin scrapings and skin biopsies. In: Ettinger, S.J., Feldman, E.C. (eds). Textbook of Veterinary Internal Medicine. Philadelphia, PA:WB Saunders.

44. Mueller, R.S., Rosenkrantz, W., Bensignor, E., Karaś-Tęcza, J., Paterson, T., Shipstone, M.A. (2020). Diagnosis and treatment of demodicosis in dogs and cats: Clinical consensus guidelines of the World Association for Veterinary Dermatology. *Veterinary Dermatology*, 31(1), 5-27.

45. Mullen, G.R., Oconnor, B.M. (2002). Mites (*Acari*). In: Medical and Veterinary Entomology. Mullen, G.R., Durden, L.A. (eds.), Academic Press, Amsterdam.

46. Murayama, N., Shibata, K., Nagata, M. (2010). Efficacy of weekly oral doramectin treatment in canine demodicosis. *Veterinary Record*, 167, 63-64.

47. Nam, H., Yun, T., Koo, Y., Chae, Y., Lee, D., Park, J., Choi, Y., Kim, H., Yang, M., Kang, B. (2021). Oral Fluralaner Treatment in a Dog with Desperate Demodicosis: A Case Report. *Journal of Veterinary Clinics*, 38, 169-173.

48. Petersen, I., Chiummo, R., Zschiesche, E., Karas-Tecza, J., Rapti, D., Roepke, R., Thomas, E. (2020). A European field assessment of the efficacy of fluralaner (Bravecto®) chewable and spot-on formulations for treatment of dogs with generalized demodicosis. *Parasites and Vectors*, 13(1), 304.

49. Plant, J.D., Lund, E.M., Yang, M. (2011). A case-control study of the risk factors for canine juvenile-onset generalized demodicosis in the USA. *Veterinary Dermatology*, 22, 95-99.

50. Prins, C., Devadevi, N., Vijayalakshmi, P., Rajkumar, K., Abiramy Prabavathy, A. (2022). Efficacy of Sarolaner in the treatment of generalised demodicosis in dogs. *Journal of Research in Chemistry*, 3(1), 17-19.

51. Prosyanyi, S., Borshuliak, A., Horiuk, Y. (2022). Therapeutic efficacy of the drug Simparica® for demodicosis in dogs in the Kamianets-Podilskyi, Ukraine. *World Journal of Advanced Research and Reviews*, 13(01), 012-018.

52. Rehbein, S., de Vos, C., Beugnet, F., Carithers, D., Fourie, J. (2018). Efficacy of Once-Monthly Doses of Oral Afoxolaner and Afoxolaner/Milbemycin Oxime in a Well-Controlled Study for the Treatment of Canine Generalized Demodicosis. *Open Journal of Veterinary Medicine*, 8, 250-265.

53. Ristic, Z., Medleau, L., Paradis, M., White-Weithers, N.E. (1995). Ivermectin

for treatment of generalized demodicosis in dogs. *Journal of the American Veterinary Medical Association*, 207, 1308-1310.

54. Robson, D.C., Burton, G.G., Bassett, R., Shipstone, M., Mueller, R. (2003). Eight cases of demodicosis caused by a long-bodied *Demodex* species (1997-2002). *Australian Veterinary Practitioner*, 33(2), 64-74.

55. Rohdich, N., Meyer, L. Guerino, F. (2022). Fluralaner 5.46% (w/w) flavored chewable tablet (Bravecto® 1-Month) is effective for treatment of canine generalized demodicosis. *Parasites and Vectors*, 15, 83.

56. Romero-Núñeza, C., Bautista-Gómeza, L.G., Sheinbergb, G., Martínc, A., Romerod, A., Floresa, A., Herediaa, R., Mirandaa, L. (2019). Efficacy of Afoxolaner Plus Milbemycin Oxime in the Treatment of Canine Demodicosis. *International Journal of Applied Research in Veterinary Medicine*, 17(1), 35-41.

57. Sai, P.S.K., Devadevi, N., Rajkumar, K., Abiramy Prabavathy, A., Vijayalakshmi, P., Vijayalakshmi, V. (2022). Efficacy of oral fluralaner in the treatment of canine generalized demodicosis. *Journal of Research in Chemistry*, 3(1), 24-26.

58. Sastre, N., Ravera, I., Ferreira, D., Altet, L., Sánchez, A., Bardagí, M., Francino, O., Ferrer, L. (2013). Development of a PCR technique specific for *Demodex injai* in biological specimens. *Parasitology Research*, 112(9), 3369-3372.

59. Scott, D.W., Miller, W.H., Griffin, C.E. (2001). Muller & Kirk's Small Animal Dermatology, 6th edn, W.B. Saunders, Philadelphia.

60. Singh, S.K., Kumar, M., Jadhav, R.K., Saxena, S.K. (2011). An Update on Therapeutic Management of Canine Demodicosis. *Veterinary World*, 4(1), 41-44.

61. Six, R.H., Becskei, C., Mazaleski, M.M., Fourie, J.J., Mahabir, S.P., Myers, M.R., Slootmans, N. (2016). Efficacy of sarolaner, a novel oral isoxazoline, against two common mite infestations in dogs: *Demodex* spp. and *Otodectes cynotis*. *Veterinary Parasitology*, 222, 62-66.

62. Snyder, D.E., Wiseman, S., Liebenberg, J.E. (2017). Efficacy of lotilaner (Credelio™), a novel oral isoxazoline against naturally occurring mange mite infestations in dogs caused by *Demodex* spp. *Parasites and Vectors*, 10(1), 532.

63. Tamura, Y., Kawamura, Y., Inoue, I., Ishino, S. (2001). Scanning electron microscopy description of a new species of *Demodex canis* spp. *Veterinary Dermatology*, 12(5), 275-278.

64. Tanwar, J., Solanki, P., Marwaha, S., Choudhary, S. (2022). Sarolaner a drug use for therapeutic treatment of canine demodicosis. *The Pharma Innovation Journal*, 11(7), 1304-1307.

65. Tarallo, V.D., Lia, R.P., Sasanelli, M., Cafarchia, C., Otranto, D. (2009). Effica-

cy of amitraz plus metaflumizone for the treatment of canine demodicosis associated with malassezia pachydermatis. *Parasites and Vectors*, 2, 13.

66. Taylor, M.A., Coop, R.L., Wall, R.L. (2016). Veterinary Parasitology, 4th edt. Wiley Blackwell.

67. Urquhart, G.M., Armour, J., Duncan, J.L., Dunn, A.M., Jennings, F.W. (2007). Veterinary Parasitology 2nd edition. Blackwell Publishing.

68. Ütük, A.E., Dumanlı, N. (2015). Prostigmata. In: Karaer, K.Z, Dumanlı, N. (eds). Arthropodoloji. Medisan Yayın Serisi: 81, Ankara.

69. Wall, R., Shearer, D. (2001). Veterinary Ectoparasites: Biology, Pathology and Control. Second Edition, Blackwell Science Ltd., USA, Canada, Australia.

70. Williams, R.E. (2010). Veterinary Entomology, Livestock and Companion Animals. CRC Press.

71. Yukarı, B.A., Eren, H. (2004). Entomoloji. Akdeniz Üniversitesi Burdur Veteriner Fakültesi Yayını, Ders Notu No: 8, Burdur.

BÖLÜM 6

HASTA KAYITLARINDA KULLANILAN MİNİMUM SAĞLIK VERİ SETLERİNİN İNCELENMESİ

Semra SİNİK BERKTAŞ[1], Deniz TANIR[2]

1 Bilim Uzmanı; Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sağlık Yönetimi Tezsiz Yüksek Lisans Anabilim Dalı, semra89_11@hotmail.com

2 Dr. Öğr. Üyesi.; Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü. tanirdeniz35@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-6593-6625

GİRİŞ

Yaşadığımız çağda gelişme gösteren sağlık sistemi içerisindeki en önemli özelliklerden biri de sağlık hizmetlerinde erişilen sürekliliğin sağlanmasıdır. Hasta malumatlarının tüm paydaşlarla güvenli, doğru ve standart biçimde paylaşılması bu sürekliliğin olmazsa olmazıdır. Bu nedenle sağlık sisteminde sunulan hizmetlere dair kayıtlar tutmak, arşivlemek ve belge oluşturmak nitelikli bir sağlık hizmeti sunmaya vesile olduğu gibi gerek hasta gerekse sağlık personeline de önemli derecede katkılar sunmaktadır (Yalçın, 2014: 4).

Tıbbi kayıt; hastanın hayatı, sağlık mazisi ve en son olduğu tedavi bilgilerinin tam, doğru ve yeterli olarak kaydedildiği kayıtlardır. Tanımda da belirtildiği üzere hasta kayıt sistemi yani tıbbi kayıt sistemi aynı zamanda sağlık kurumlarına hastanın sağlık ve tedavi bilgilerinin kaydedilmesi, belgelenmesi, elektronik sistemlere işlenmesi ve arşivlenmesi gibi birtakım sorumluluklar da yüklemektedir (Kaplan vd., 2006: 3).

Kime, niçin, nerede, ne zaman ve nasıl bir sağlık hizmeti sunulduğunun tespit edilmesini sağlamak hasta kayıt sisteminin en önemli amaçlarından biridir. Zira çağımızdaki sağlık müesseselerindeki çağdaş tıbbi ve operasyonel yöntemlerin oldukça girift hale gelmesi hastalara sunulan hizmetlerin bütün detaylarıyla belgelenmesi mecburiyetini meydana çıkarmıştır (Özbabalık, 2012: 2-10).

Hasta kayıt işleminin aslında hastaya verilen ilaçlar kadar önemli ve değerli olduğunu Kabirzadeh ve Saravi "Tıp Tarihi ve Tıbbi Kayıtlarla İlgisi" adlı derlemede dile getirmiştir. Hasta kayıt işleminin sağlık kurumları ve hastalar için ehemmiyetli olmasının yanında sağlık personeli, adli tıp, halk sağlığı, sağlıksal incelemeler açısından da çok büyük önem arz etmektedir. Hasta kayıtlarında kullanılan çok sayıda belgeler ve evraklar mevcuttur. Her sağlık kuruluşunun kayıt altına aldığı belgeler de şekil açısından farklılık göstersede içerik olarak benzer bilgiler içerir (Kabirzadeh ve Saravi, 2005: 199-202).

Doğruluk, kısa ve öz olma, dikkatlilik, aktüellik, faaliyet, mahremiyet ve güvenilirlik hasta kayıtlarının niteliğini etkileyen faktörlerdendir. Hastanelerde yapılan hasta kayıtları zamanında ve doğru bir biçimde yapılırsa hem sağlık hizmetinin hem de kayıtların kalitesi de artacaktır. Bunun yanında sağlık müesseselerinde tıbbi kayıtlar yapılırken bazı zorluklar da yaşanmaktadır. Yaşanan bu zorluklara sağlık personelinin eğitim durumları, demografik yapıları, internet ve bilgisayar kullanım donanımı örnek olarak verilebilir. Hasta kayıtlarının hasta hukuku perspektifinden bakıldığında, şahsi kayıtların muhafaza edilmesini teminatı, hasta kayıtların ehemmiyet sunması sebebiyle bu meselelerde anket uygulanarak değerlendirme yapılması bilim dünyasına katkı sağlayacağı da aşikârdır (Yalçın, 2014: 5).

KAYNAKÇA

Aktürk, Zekeriya (2002). "Aile Hekimliğinde Kayıtlar". V. Ulusal Aile Hekimliği Kongre Kitapçığı, Adana.

Berktaş, Mehmet (2022). *Erol Güngör'ün Toplum ve Din Görüşleri*. Ankara: Sonçağ Yayınları.

Ceylan, Fikret (2012). *Hastane Bilgi Yönetim Sitemleri*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sağlık Meslek Yüksekokulu Ders Notları.

Esatoğlu, Afsun Ezel ve Artukoğlu, Adil (2000). "Tıbbi Dokümantasyon Tarihi ve Tıbbi Dokümantasyon ile İlgili Meslekleşmenin Gelişimi". *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi,* 1 (1): 13–19.

Haux, Reinhold (2006). "Health İnformation Systems; Past, Present, Future". *International Journal of Medical Informatics*, 3-4: 268-281.

Işık, Oğuz ve Akbolat, Mahmut (2010). "Bilgi Teknolojileri ve Hastane Bilgi Sistemleri Kullanımı: Sağlık Çalışanları Üzerine Bir Araştırma". *Bilgi Dünyası Dergisi*, 11 (2): 365–389.

Işık, Oğuz (2013). "Sağlık Bilgi Sistemlerinin Gelişimi". Ali Yılmaz (Ed.). *Sağlık Kurumlarında Bilgi Sistemleri* (s.2-24). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Kabirzadeh, Azar ve Saravi, Benjamin Mohseni (2005). "The History Of Medicine And Its Relationship With Medical Records". *Türkiye Klinikler J Med Ethics*, 13: 199–202.

Kaplan, Aslan-Yılmaz, Ali ve Demir, Özlem (2006). *"Sağlık Bakanlığına Bağlı Pilot Hastanelerdeki Tıbbi Kayıt ve Hasta Dosyaları Arşiv Sistemlerinin ICD 10 AM Kodlamaları Açısından Değerlendirme" Raporu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Kavuncubaşı, Şahin ve Yıldırım, Selami (2010). *Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Kısa, Adnan (2002). *Sağlık Kurumları Yönetimi*. Nuray Uzkesici (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Kısa, Adnan ve Kavuncubaşı, Şahin (2011). "Sağlık Kurumlarında Kalite Yönetimi". Nuray Tokgöz (Ed.). *Sağlık Kurumları Yönetimi* (s.211-232). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Marşap, Akın-Akalp, Gizem ve Yeniman, Ebru (2010). "Sağlık İşletmelerinde İnsan Kaynağının Kurumsal Bilgi Güvenliği Kültürü Gelişimi". *Bilgi Teknolojileri Dergisi*, 1: 31-40.

Odacıoğlu, Yaşar (2013). "Hastane Bilgi Sistemleri Kurulum Süreci". Ali Yılmaz (Ed.). *Sağlık Kurumlarında Bilgi Sistemleri* (s.136-158). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

Ömürbek, Nuri ve Altın, Fatma Gül (2009). "Sağlık Bilişim Sistemlerinin Uygulanmasına İlişkin Bir Araştırma: İzmir Örneği". *SDÜ Fen-Edebiyat Fakül-*

tesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19: 211–232.

Özbabalık, Demet (2012). "Tıbbi Döküman ve Dokümantasyon Tanımı ve Tarihçesi". Demet Özbabalık (Ed.). *Tıbbi Dökümantasyon* (s.2-10). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık öğretim Fakültesi Yayınları.

Öztürk, Emine (2017). *Türkiye'de Aile İçi Şiddet*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi.

Sağlık Bakanlığı-Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://obs.saglik.gov.tr/Content/OlumBelgesi.pdf

Sağlık Bakanlığı-Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/depo/birimler/kanser-db/yayinlar/Formlar/kanser_kayit_formlari/F15_KDB_Kanser_Kayit_Bilgi_Formu_2019.doc

Sağlık Bakanlığı-Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://hsgmdestek.saglik.gov.tr/depo/birimler/zoonotik-vektorel-hastaliklar-db/zoonotik-hastaliklar/2-Kuduz/2-Formlar/Kuduz_Riskli_Temas_Vaka_Inceleme_Formu-15.04.2019.pdf

Sağlık Bakanlığı-Kars Selim 5 Nolu Aile Hekimliği Birimi, Erişim Tarihi: 15.05.2023.

Shuttleworth, Martyn Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://explorable.com/ancient-medicine

Somer, Pervin (2010) "Tıbbi Kayıtlar". III. Sağlık Hukuku Kurultayı (s.526-554). Ankara: Ankara Barosu Yayınları.

Sunay, Yavuz M. (2006). "Tıbbi Kayıtların Düzenlenmesi ve Saklanmasında Görülen Eksiklikler ve Hukuki Sonuçları". *Türkiye Klinikleri Cerrahi Tıp Bilimleri Dergisi*, 2 (50): 20–7.

Tekin, Perihan Şenel (2003). "Zonguldak İlindeki Bazı Hastanelerde Çalışan Doktorların Elektronik Tıbbi Kayıtlara Hazırlık Durumunun Değerlendirilmesi". Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara.

Yalçın, Nurcan Doğan (2014). *Sağlık Kuruluşlarında Kalite ve Akreditasyon Açısından Tıbbi Kayıt Sistemine Yaklaşımlar*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

İnternet Kaynakları

Erişim Tarihi: 15.05.2023; http://www.merih.net/m1/wosmhay12.htm

Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://hastane.ksu.edu.tr/Default.aspx?SId=19183

ErişimTarihi:15.05.2023; https://kahramanmarasism.saglik.gov.tr/Eklenti/130959/0/gebe-lohusa-izleme-formupdf.pdf

Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://kahramanmarasism.saglik.gov.tr › Eklenti

Erişim Tarihi: 15.05.2023; https://www.cevrehastanesi.com.tr/dokumanlar

BÖLÜM 7

İMPLANT DESTEKLİ HAREKETLİ PROTEZLERDE KULLANILAN TUTUCU SİSTEMLER

Mehmet Fatih GÜVEN[1]

1 Dr. Dt., Kurumu: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Dişçilik Hizmetleri Bölümü, Ağız ve Diş Sağlığı Programı, ORCID: 0000-0001-6777-2572

GÜVEN MF, AKMAN S, 2023. İmplant Destekli Bar Tutucularda Bar Kalınlığının Optimizasyonu. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

İmplant destekli hareketli protez uygulamalarında, farklı tutucu tiplerinin başarı ile kullanılmakta olduğu bildirilmiştir. Bu tedavi uygulamaları için tutuculuk ve stabilite sağlanabilmesi için, biyomekanik özellikleri ve sağ kalım oranları farklılık gösteren tutucu sistemler geliştirilmiştir (Takahashi ve ark 2018). Mandibular implant destekli hareketli protezlerde hasta memnuniyeti bire bir tutuculuk ile ilişkili olduğundan, tutucu seçiminde klinisyenler sistemin tutuculuk kapasitesini dikkate alması gerektiği söylenmiştir. (Sadig 2009, Rutkunas ve ark 2011).

Tutucu sistemlerin kendine özgü avantaj ve dezavantajları vardır, ancak bazı genel özellikleri bulundurması gerekmektedir. Bunlar:

1- Yeterli tutuculuğa sahip olmalı,

2- Korozyona dirençli olmalı,

3- Hasta tarafından protezin rahat takıp çıkarılabilmesine izin vermeli,

4- Klinik uygulaması ve tamir edilmesi kolay olmalı,

5- Maliyeti düşük olmalı,

6- Kolay temizlenebilir olmalıdır (Misch 2005).

1.İmplant Destekli Hareketli Protezlerde Kullanılan Tutucular İçin Sınıflandırmalar

İmplant destekli hareketli protezlerde kullanılan tutucular için farklı sınıflandırmalar mevcuttur. Bunlar:

1- Matriks ve patriks arasındaki hareketliliğe bağlı sınıflama (Vere ve ark 2012a).

2- Proteze destek olacak implantların birbirlerine bağlanıp bağlanmamalarına göre sınıflama (Trakas ve ark 2006).

1. 1. Matriks ve Patriks Arasındaki Hareketliliğe Bağlı Sınıflama

İmplant destekli hareketli protezlerde kullanılan sistemler matriks ve patriks arasında hareketliliğe bağlı olarak esnek bağlantı (resilient tutucu) ve rijit bağlantı (rijit tutucu) olarak sınıflandırılabilir. İmplant destekli hareketli protez bağlantılarında, implantlara daha sınırlı yük gelmesi sağlanması adına esnek bağlantı tipleri önerilmektedir (Vere ve ark 2012a).

1. 1. 1. Rijit tutuculu sistemler

İmplant ve tutucu sistem arasında herhangi bir hareketin bulunmadığı, esnek olmayan tutucu sistemlerdir. Gelen bütün çiğneme kuvvetleri implantlara iletileceğinden ancak yeterli sayıda implant uygulandığı zaman tercih edilebilir. Vida tutuculu hibrit protez uygulamaları buna örnektirler (Shafie 2013).

KAYNAKÇA

Takahashi T, Gonda T, Tomıta A, Maeda Y, 2018. Effect of attachment type on implant strain in maxillary implant overdentures: comparison of ball, locator and magnet attachments. Part 2: palateless dentures. Int J Oral Maxillofac Implants, 33(2): 357-364.

Sadig W, 2009. A comparative in vitro study on the retention and stability of implant-supported overdentures. Quintessence Int, 40(4): 313-319.

Rutkunas V, Mızutanı H, Takahashı H, Iwasakı N, 2011. Wear simulation effects on overdenture stud attachments. Dent Mater J, 30(6): 845-853.

Mısch CE, 2005. Dental Implant Prosthetics. 1st Ed. St. Louis: Mosby Inc.

Vere J, Bhakta S, Patel R, 2012a. Implant-retained overdentures: a review. Dent Update. 39:370-375.

Trakas T, Mıchalakıs K, Kang K, Hırayama H, 2006. Attachment systems for implant retained overdentures: A literature review. Implant Dent, 15(1): 24-34.

Shafie HR, 2013. Clinical and laboratory manual of implant overdentures, John Wiley & Sons.

Anas El-Wegoud M, Fayyad A, Kaddah A, Nabhan A, 2017. Bar versus ball attachments for implant-supported overdentures in complete edentulism: A systematic review. Clin Implant Dent Relat Res, 20(2): 243-250.

Warreth A, Alkadhımı AF, Sultan A, Byrne C, Woods E, 2015. Mandibular implant- supported overdentures: attachment systems, and number and locations of implants Part II. J Ir Dent Assoc, 61(3): 93-97.

Kobayashi M, Srınıvasan M, Ammann P, Perrıard J, Ohkubo C, Muller F, 2014. Effects of in vitro cyclic dislodging on retentive force and removal torque of three overdenture attachment systems. Clin Oral Implants Res, 25(4): 426-434.

Choi JW, Bae JH, Jeong CM, Huh JB, 2017. Retention and wear behaviors of two implant overdenture stud-type attachments at different implant angulations. J Prosthet Dent, 117(5): 628-635.

Sultana N, Bartlett DW, Suleıman M, 2017. Retention of implant-supported overdentures at different implant angulations: Comparing Locator and ball attachments. Clin Oral Implants Res, 28(11): 1406-1410.

Shastry T, Anupama NM, Shetty S, Nalınakshamma M, 2016. An in vitro comparative study to evaluate the retention of different attachment systems used in implant-retained overdentures. J Indian Prosthodont Soc, 16(2): 159-66.

Salehi R, Shayegh SS, Johnston WM, Hakımaneh SMR, 2019. Effects of interimplant distance and cyclic dislodgement on retention of Locator and ball attachments: An in vitro study. J Prosthet Dent, 122(6): 550-556.

Zou D, Wu Y, Huang W, Wang F, Wang S, Zhang Z, 2013. A 3-year prospective clinical study of telescopic crown, bar, and Locator attachments for removable four implant–supported maxillary overdentures. Int J Prosthodont, 26(6): 566–573.

Awad MA, Lund JP, Shapıro SH, Locker D, Klemettı E, Chehade A, 2003. Oral health status and treatment satisfaction with mandibular implant overdentures and conventional dentures: A randomized clinical trial in a senior population. Int J Prosthodont, 16(4): 390-396.

Barao VAR, Delbena JA, Lıma J, Cabral T, Assuncaoa WG, 2013. Comparison of different designs of implant-retained overdentures and fixed full-arch implant-supported prosthesis on stress distribution in edentulous mandible-a computed tomography-based three-dimensional finite element analysis. J Biomech, 46(7): 1312-1320.

Preiskel HW, 2004. Magnetic Applications in Clinical Dentistry, In: New Magnetic Applications in Clinical Dentistry, Chicago, Quintessence Pub Co.

Chung KH, Chung CY, Cagna DR, Cronın RJ, 2004. Retention characteristics of attachment systems for implant overdentures. J Prosthodont, 13(4): 221-226.

Naert I, Alsaadıg, Quırynen M, 2004b. Prosthetic aspects and patient satisfaction with two -implant-retained mandibular overdentures: A 10-year randomized clinical study. Int J Prosthodont, 17(4): 401-410.

Cune M, van Kampen F, van der Bılt A, Bosman F, 2005. Patient satisfaction and preference with magnet, bar-clip, and ball-socket retained mandibular implant overdentures: A cross- over clinical trial. Int J Prosthodont, 18(2): 99-105.

Landa LS, Cho SC, Froum SJ, Elıan N, Tarnow DP, 2001. A prospective 2-year clinical evaluation of overdentures attached to nonsplinted implants utilizing ERA attachments. Pract Proced Aesthet Dent, 13(2): 151-157.

Petropoulos VC, Mante FK, 2011. Comparison of retention and strain energies of stud attachments for implant overdentures. J Prosthodont, 20(4): 286-293.

Heckmann SM, Schrott A, Graef F, Wıchmann MG, Weber HP, 2004. Mandibular two-implant telescopic overdentures. Clin Oral Implants Res, 15(5): 560-569.

Romanos GE, May S, May D, 2011. Treatment concept of the edentulous mandible with prefabricated telescopic abutments and immediate functional loading. Int J Oral Maxillofac Implants, 26(3): 593-597.

Daou EE, 2015. Biomaterial aspects: A key factor in the longevity of implant overdenture attachment systems. J Int Soc Prev Community Dent, 5(4): 255-262.

Liu W, Zhang X, Qıng H, Wang J, 2020. Effect of locator attachments with different retentive forces on the stability of 2-implant-retained mandibular over-

denture. J Prosthet Dent, 124(2): 224- 229.

Minguez-Tomas N, Alonso-Perez-Barquero J, Fernandez-Estevan L, Vıcente-Escuder A, Selva-Otaolaurruchıe J, 2018. In vitro retention capacity of two overdenture attachment systems: Locator® and Equator®. J Clin Exp Dent, 10(7): 681-686.

Zest Anchors LLC, 2022a. Locator implant attachment system. Erişim: [https://www.zestdent.com/index.php/locator-implant-attachment-system.html]. Erişim tarihi: 20.10.2022.

Laverty DP, Green D, Marrıson D, Addy L, Thomas MBM, 2017. Implant retention systems for implant-retained overdentures. Br Dent J, 222(5): 347-359.

Vere J, Hall D, Patel R, Wragg P, 2012b. Prosthodontic maintenance requirements of implant-retained overdentures using the locator attachment system. Int J Prosthodont, 25(4): 392– 394.

Miler AMQP, Correıa ARM, de Castro Rocha JM, Campos JCR, da Sılva MHGF, 2017. Locator® attachment system for implant overdentures: A systematic review. Stomatologija, 19(4): 124-129.

Zest Dental Solutions, 2022, Erişim: https://zestdent-cms.s3.us-west-2.amazonaws.com/L9721+REV+F_R-Tx+Brochure_PressQuality.pdf Erişim Tarihi: 21.10.2022

Zest Anchors LLC, 2022b. Locator R-Tx removable attachment system. Erişim: [https://www.zestdent.com/index.php/locator-r-tx-removable-attachment-system. html]. Erişim tarihi: 20.10.2022.

Rheın'83, 2022. OT Equator castable. Erişim: [https://www.rhein83.com/en/ portfolio/ot-equator- castable/]. Erişim tarihi: 20.10.2022.

Manıewıcz S, Badoud I, Herrmann FR, Chebıb N, Ammann P, Schımmel M, Muller F, Srınıvasan M, 2020. In vitro retention force changes during cyclic dislodging of three novel attachment systems for implant overdentures with different implant angulations. Clin Oral Implants Res, 31(4): 315-327.

Cendres+Metaux Medtech, 2022. CM LOC® The anchor system. Erişim: [https://www.cmsa.ch/en/medtech/products/prostheticline/implantology/cm-locr/]. Erişim tarihi: 20.10.2022.

Straumann, 2022. Straumann Novaloc downloads, documents. Erişim: [https://www.straumann.com/content/dam/mediacenter/straumann/en/documents/catalog/product- catalog/452.200-en_interactive.pdf]. Erişim tarihi: 20.10.2022.

Goodacre CJ, Goodacre BJ, 2017. Fixed vs removable complete arch implant prostheses: A literature review of prosthodontic outcomes. Eur J Oral Implantol, 10(1): 13-34.

Gotfredsen K, Holm B, 2000. Implant-supported mandibular overdentures retained with ball or bar attachments: a randomized prospective 5-year study. Int J Prosthodont, 13(2): 125-130.

Leao RS, Moraes SLD, Vasconcelos BCE, Lemos CAA, Pellızzer EP, 2018. Splinted and unsplinted overdenture attachment systems: A systematic review and meta-analysis. J Oral Rehabil, 45(8): 647-656.

Jofre J, Cendoya P, Munoz P, 2010. Effect of splinting mini-implants on marginal bone loss: a biomechanical model and clinical randomized study with mandibular overdentures. Int J Oral Maxillofac Implants, 25(6): 1137-1144.

Krennmair G, Suto D, Seemann R, Pıehslınger E, 2012b. Removable four implant- supported mandibular overdentures rigidly retained with telescopic crowns or milled bars: A 3-year prospective study. Clin Oral Implants Res, 23(4): 481-488.

Stoker G, van Waas R, Wısmeıjer D, 2012. Long-term outcomes of three types of implant- supported mandibular overdentures in smokers. Clin Oral Implants Res, 23(8): 925-929.

Elsyad MA, Khırallah AS, 2016. Circumferential bone loss around splinted and nonsplinted immediately loaded implants retaining mandibular overdentures: A randomized controlled clinical trial using cone beam computed tomography. J Prosthet Dent, 116(5): 741-748.

Buttel AE, Buhler NM, Marınello CP, 2009. Locator or ball attachment: A guide for clinical decision making. Schweiz Monatsschr Zahnmed, 119(9): 901-918.

Keshk AM, Alqutaıbı AY, Algabrı RS, Swedan MS, Kaddah A, 2017. Prosthodontic maintenance and peri-implant tissue conditions for telescopic attachment-retained mandibular implant overdenture: Systematic review and meta-analysis of randomized clinical trials. Eur J Dent, 11(4): 559-568.

Wismeijer D, Van Waas MA, Mulder J, Vermeeren JI, Kalk W, 1999. Clinical and radiological results of patients treated with three treatment modalities for overdentures on implants of the ITI® Dental Implant System. A randomized controlled clinical trial. Clinical oral implants research, 10(4), 297-306.

Stoumpis C, Kohal RJ, 2011. To splint or not to splint oral implants in the implant-supported overdenture therapy? A systematic literature review. J Oral Rehabil, 38(11): 857-869.

Naert I, Alsaadıg, Quırynen M, 2004b. Prosthetic aspects and patient satisfaction with two -implant-retained mandibular overdentures: A 10-year randomized clinical study. Int J Prosthodont, 17(4): 401-410.

Narhi TO, Hevinga M, Voorsmit RA, Kalk W, 2008. Maxillary overdentures retained by splinted and unsplinted implants: A retrospective study. Int J Oral Maxillofac Implants, 16(2): 259– 266.

Karabuda C, Yaltırık M, Bayraktar M, 2008. A clinical comparison of prosthetic complications of implant-supported overdentures with different attachment systems. Implant Dent, 17(1): 74-81.

Assaf A, Daas M, Boıttın A, Eıd N, Postaıre M, 2018. Prosthetic maintenance of

different mandibular implant overdentures: A systematic review. J Prosthet Dent, 118(2): 144-152.

Kim HY, Lee JY, Shın SW, Bryant SR, 2012. Attachment systems for mandibular implant overdentures: A systematic review. J Adv Prosthodont, 4(4): 197-203.

Goodacre CJ, Bernal G, Rungcharassaeng K, Kan JY, 2003. Clinical complications with implants and implant prostheses. The Journal of prosthetic dentistry, 90(2), 121-132.

Goodacre BJ, Goodacre SE, Goodacre CJ, 2018. Prosthetic complications with implant prostheses (2001-2017). Eur J Oral Implantol, 11(1): 27-36.

Goncalves F, Campestrını VLL, Rıgo-Rodrıgues MA, Zanardı PR, 2020. Effect of the attachment system on the biomechanical and clinical performance of overdentures: A systematic review. J Prosthet Dent, 123(4) :589-594.

Choi JW, Yun BH, Jeong CM, Huh JB, 2018. Retentive properties of two stud attachments with polyetherketoneketone or nylon insert in mandibular implant overdentures. Int J Oral Maxillofac Implants, 33(5): 1079-1088.

Alsabeeha NH, Payne AG, Swaın MV, 2009. Attachment systems for mandibular two- implant overdentures: A review of in vitro investigations on retention and wear features. Int J Prosthodont, 22(5): 429-440.

Branchi R, Vangı D, Vırga A, Guertın G, Fazı G, 2010. Resistance to wear of four matrices with ball attachments for implant overdentures: A fatigue study. J Prosthodont, 19(8): 614- 619.

Doukas D, Mıchelınakıs G, Smıth PW, Barclay CW, 2008. The influence of interimplant distance and attachment type on the retention characteristics of mandibular overdentures on 2 implants: 6-month fatigue retention values. Int J Prosthodont, 21(2): 152–154.

Mıchelınakıs G, Barclay CW, Smıth PW, 2006. The influence of interimplant distance and attachment type on the retention characteristics of mandibular overdentures on 2 implants: initial retention values. Int J Prosthodont, 19(5): 507-512.

Shayegh SS, Hakımaneh SMR, Baghanı MT, Shıdfar S, Kashı FK, Zamanıan A, 2017. Effect of inter implant distance and cyclic loading on the retention of overdenture attachments. J Contemp Dent Pract, 18(11): 1078-1084.

Passia N, Ghazal M, Kern M, 2016. Long-term retention behaviour of resin matrix attachment systems for overdentures. J Mech Behav Biomed Mater, 57: 88-94.

Fuhrmann G, Steıner M, Wolf SF, Kern M, 2014. Resin bonding to three types of polyaryletherketones (paeks)-durability and influence of surface conditioning. Dent Mater, 30(3): 357-63.

Naguib AA, El Khourazaty NS, El Monaem AA, 2019. Cost-effectiveness of CM-LOC attachment versus ball attachment retaining single implant mandibu-

lar overdentures. Maced J Med Sci, 7(21): 3655-3658.

McKeen L, 2012. Film Properties of Plastics and Elastomers. 3rd Ed. United States of America: Elsevier, pp. 157-188.

de Souza RF, Bedos C, Esfandıarı S, Makhoul NM, Dagdevıren D, Nader SA, Jabbar AA, Feıne JS, 2018. Single-implant overdentures retained by the Novaloc attachment system: Study protocol for a mixed-methods randomized cross-over trial. Trials, 19(1): 243.

Bathala L, Majetı V, Rachurı N, Sıngh N, Gedela S, 2019. The role of polyether ether ketone (peek) in dentistry- a review. J Med Life, 12(1): 5-9.

Gulızıo MP, Agar JR, Kelly JR, Taylor TD, 2005. Effect of implant angulation upon retention of overdenture attachments. J Prosthodont, 14(1): 3-11.

Wıemeyer AS, Agar JR, Kazemı RB, 2001. Orientation of retentive matrices on spherical attachments independent of implant parallelism. J Prosthet Dent, 86(4): 434–437.

Botega DM, Mesquıta MF, Henrıques GE, Vaz LG, 2004. Retention force and fatigue strength of overdenture attachment systems. J Oral Rehabil, 31(9): 884-889.

Nedir R, Bıschof M, Szmukler-Moncler S, Belser UC, Samson J, 2005. Prosthetic complications with dental implants: From an up-to-8-year experience in private practice. Int J Oral Maxillofac Implants, 21(6): 919-928.

BÖLÜM 8

KOAH OLAN BİREYLERİN PULMONER REHABİLİTASYONUNDA SANAL GERÇEKLİK

Cansu ÖZDEMİR[1], Gülşah BARĞI[2], Betül TAŞPINAR[3]

1 Fzt, İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, İzmir- ORCID ID: 0009-0000-8908-5941
2 Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir- ORCID ID: 0000-0002-5243-3997
3 Prof. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir- ORCID ID: 0000-0002-3106-2285

Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı

Kronik obstrüktif akciğer hastalığının (KOAH) kronik bronşit ve amfizeme bağlı olarak hava yollarında ortaya çıkan hava akımı kısıtlanması olduğu ilk defa 1995 yılında rehberlerde bildirilmiştir (Siafakas ve ark., 1995, ss. 1398-1420). Akciğer alveollerinde meydana gelen bu hava akımı kısıtlanması geri dönüşsüz olduğundan hastalık ilerleyicidir. Ayrıca KOAH zararlı parçacık ve gazlara karşı akciğerde meydana gelen anormal inflamatuar cevapla da ilişkilidir (Tatlıcıoğlu, 2007, ss. 303-318). Özetle, KOAH geri dönüşü olmayan havayolu obstrüksiyonu ile karakterize olan hava akımı kısıtlanmasıdır (Celli ve ark., 2015, ss. 159-169).

KOAH, dünya genelinde önemli bir mortalite nedeni olarak kabul edilir. Görülme sıklığı her geçen gün tüm dünyada artmaktadır. Türkiye'de kesin veriler bulunmasa da 2012'de yayınlanan tahminlere göre Türkiye'de yaşayan 2,5-3 milyon KOAH olan bireyin bulunduğu ve yılda 26 binden fazla KOAH olan bireyin yaşamını yitirdiği bilinmektedir (Demirkol ve ark., 2012, ss. 87-92). KOAH bu sebeple önemli bir halk sağlığı sorunu haline gelmiştir (Aldağ ve ark., 2014, ss. 3-11). Epidemiyolojik çalışmalar, KOAH'ın görülme sıklığının bireylerin gelir düzeyine bağlı olarak yaşanılan bölgelere göre farklılık yarattığını göstermektedir ve genellikle KOAH sosyo-ekonomik düzeyin düşük olduğu ülkelerde daha yaygındır (Türk Toraks Derneği, 2017, ss. 34-42). KOAH'ın giderek artan bir sağlık sorunu olmasının temel nedenleri arasında bireyler arasında sigara içme alışkanlığının yaygınlaşması ve yaşlı nüfusun artması yer almaktadır. Geçmişte erkeklerin kadınlara göre sigara içme oranlarının daha yüksek olması nedeniyle KOAH, özellikle erkeklerde daha sık görülmekteydi. Ancak günümüzde kadınların sigara içme oranlarının da artması ve sosyal hayatta daha aktif olarak yer almaları sebebiyle KOAH olan kadınların sayısı da artmıştır (Kocabaş ve ark., 2014, ss. 15). Bu nedenle, KOAH'ın yayılmasını önlemek ve bu önemli sağlık sorunuyla mücadele etmek için sigara içme alışkanlığının azaltılması önemli bir basamaktır.

KOAH'ın Patofizyolojisi

KOAH'ta, büyük ve küçük hava yollarındaki hava akımının azalması, parankimal değişiklikler, gaz değişim sorunları, artan mukus üretimi, vasküler değişiklikler ve tüm bu olayların sonucunda gelişen pulmoner hipertansiyon gibi patofizyolojik süreçler temel rol oynar (Yıldırım, 2002, ss. 55-65). Santral hava yollarında; mukus bezlerinde hipertrofi, bronş duvarında kalınlaşma, inflamasyona bağlı olarak kartilaj ve epitel hücrelerinde atrofi, goblet hücre sayısında artış, silyalı hücrelerde azalma ve skuamöz metaplazi gibi değişiklikler gözlenir. Periferik hava yollarında ise mukus plakları, goblet hücre metaplazisi, fibrozis, bronşiollerin daralması ve bronşioalveoler bağlantılarda hasar meydana gelir. Gaz değişim anormal-

Kaynakça

Aldağ Y. 2014. "Ayaktan Takip Edilen Kronik Obstüriktif Akciğer Hastalığı(KOAH) Olgularında Farklı Tiplerde İnhaler Cihaz Kullanımının Değerlendirilmesi". Uzmanlık Tezi, Ankara.

Avci, F., Taşdemir, Ş., Selçuk Üniversitesi, Bilişim Teknolojileri Mühendisliği, Anabilim Dalı, ve Konya Türkiye. 2019. "ARTIRILMIŞ VE SANAL GERÇEKLİK İLE PERİYODİK CETVEL ÖĞRETİMİ". *Selcuk University Journal of Engineering Sciences* 18(2):68-83.

Başyiğit, İ., 2010. KOAH PATOGENEZİ VE FİZYOPATOLOJİSİ. TTD Cerrahi Tıp Bülteni, (2):1,113-118.

Bolton, C.E., Bevan-Smith, E., Blakey, J.D., Crowe, P., Elkin, S.L., Garrod, R., Greening, N.J., Heslop, K.R., Hull, J.H., Man, W.D., Morgan, M.D., Proud, D., Roberts, C.M., Sewell, L., Singh, S.J., Walker, P.P., & Walmsley, S. (2013). British Thoracic Society guideline on pulmonary rehabilitation in adults: accredited by NICE. *Thorax, 68*, ii1 - ii30.

Casaburi, R., Porszasz, J., Burns, M. R., Carithers, E. R., Chang, R. S., & Cooper, C. B. (1997). Physiologic benefits of exercise training in rehabilitation of patients with severe chronic obstructive pulmonary disease. *American journal of respiratory and critical care medicine*, *155*(5), 1541–1551.

Casaburi, R., & ZuWallack, R. (2009). Pulmonary rehabilitation for management of chronic obstructive pulmonary disease. *The New England journal of medicine*, *360*(13), 1329–1335.

Celli, B.R., Decramer, M., Wedzicha, J.A., Wilson, K.C., Agustí, A., Criner, G.J., Macnee, W., Make, B.J., Rennard, S.I., Stockley, R.A., Vogelmeier, C.F., Anzueto, A., Au, D.H., Barnes, P.J., Burgel, P., Calverley, P.M., Casanova, C., Clini, E.M., Cooper, C.B., Coxson, H.O., Dusser, D., Fabbri, L.M., Fahy, B.F., Ferguson, G.T., Fisher, A.J., Fletcher, M., Hayot, M., Hurst, J.R., Jones, P.W., Mahler, D.A., Maltais, F., Mannino, D.M., Martinez, F.J., Miravitlles, M., Meek, P.M., Papi, A., Rabe, K.F., Roche, N., Sciurba, F.C., Sethi, S., Siafakas, N.M., Sin, D.D., Soriano, J.B., Stoller, J.K., Tashkin, D.P., Troosters, T., Verleden, G.M., Verschakelen, J.A., Vestbo, J., Walsh, J.W., Washko, G.R., Wise, R.A., Wouters, E.F., & Zuwallack, R.L. (2015). An Official American Thoracic Society/European Respiratory Society Statement: Research questions in chronic obstructive pulmonary disease. *American journal of respiratory and critical care medicine, 191 7*, e4-e27 . 45(4):879-905.

Cerdan, J., Catalan-Matamoros, D., & Berg, S. W. (2017). Online communication in a rehabilitation setting: Experiences of patients with chronic conditions using a web portal in Denmark. *Patient education and counseling*, *100*(12), 2283–2289.

Colombo, V., Aliverti, A., & Sacco, M. (2022). Virtual reality for COPD rehabilitation: a technological perspective. *Pulmonology*, *28*(2), 119–133.

Colombo, V., Mondellini, M., Fumagalli, A., Aliverti, A., & Sacco, M. (2023). A virtual reality-based endurance training program for COPD patients: acceptability and user experience. *Disability and rehabilitation. Assistive technology*, 1–10.

Demirkol, D., Kara, S., Aydın, D., Aydın, H. 2012. "KOAH'lı hastaların bakım vericilerinde bakım yükü ve yaşam kalitesi". *Türk Toraks Dergisi* 13(3):87-92.

Landscape Institute Digital Practice Group, 2019. Digital Realities 2nd ed., p: 5-10.

Erdinç, E., A. Gürgün., 2008. İstanbul*, Solunum Sistemi ve Hastalıkları*, Stabil Kronik Obstriktif Akciğer Hastalığında Tedavi, Ed; Ozlu T, Metintaş M, Karadağ M, ve Kaya A. İstanbul Tıp Kitabevi. p: 701-717

Fishman, A. P., 1994. Pulmonary rehabilitation research, *American journal of respiratory and critical care medicine*, 149(3 Pt 1):825-833.

Gloeckl, R., Schneeberger, T., Jarosch, I., & Kenn, K. (2018). Pulmonary Rehabilitation and Exercise Training in Chronic Obstructive Pulmonary Disease. Deutsches Arzteblatt international, 115(8), 117–123.

Gosker, H. R., A., Schols. M. W. J., 2008. Fatigued muscles in COPD but no finishing line in sight. *The European respiratory journal*. 31(4), 693-694.

Gosselink, R., J. De Vos, S. P. van den Heuvel, J. Segers, M. Decramer, ve G. Kwakkel. 2011. "Impact of inspiratory muscle training in patients with COPD: what is the evidence?" *European Respiratory Journal* 37(2):416-425.

Hannink, J. D., Van Helvoort, H. A., Dekhuijzen, P. N., & Heijdra, Y. F. (2011). Similar dynamic hyperinflation during arm and leg exercise at similar ventilation in chronic obstructive pulmonary disease. *Medicine and science in sports and exercise*, *43*(6), 996–1001.

Holland, A. E., Hill, C. J., Jones, A. Y., & McDonald, C. F. (2012). *Breathing exercises for chronic obstructive pulmonary disease. Cochrane Database of Systematic Reviews,10,1-27.*

Jacobson, L. 1993. USA. *Welcome to the virtual world. In On the Cutting Edge of Technology*. Ed: Swadley R.

Jung, T., Moorhouse, N., Shi, X., & Amin, M. F. (2020). A Virtual Reality-Supported Intervention for Pulmonary Rehabilitation of Patients With Chronic Obstructive Pulmonary Disease: Mixed Methods Study. *Journal of medical Internet research*, *22*(7), 277-90.

Karaduman A., 2017. *Fizyoterapi Rehabilitasyon 3*. Ankara: Hipokrat Kitapevi. Ss,343-356.

Kocabaş, A, Atış,S, Çöplü,L., Erdinç,E., Ergan,B., Gürgün,A., Köktürk,N., Polatlı,M., Şen,E., Yıldırım,N., 2014. "Official journal of the Turkish Thoracic Society KRONİK OBSTRÜKTİF AKCİĞER HASTALIĞI (KOAH) KO-

RUMA, TANI ve TEDAVİ RAPORU 2014 Türk Toraks Derneği KOAH Çalışma Grubu.

Koenig, S. T., Krch, D., Lange, B. S., & Rizzo, A. (2019). Virtual Reality and Rehabilitation. In L. A. Brenner, S. A. Reid-Arndt, T. R. Elliott, R. G. Frank, & B. Caplan (Eds.), *Handbook of Rehabilitation Psychology* (3rd ed., pp. 521-539).

Kokmaz, P., Gürgün, A., 2013. Pulmonary Rehabilitation in COPD: To Whom, When, How?, *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi* 1, 124-35.

Kotz, D., Wesseling, G., Aveyard, P., & van Schayck, O. C. (2011). Smoking cessation and development of respiratory health in smokers screened with normal spirometry. *Respiratory medicine*, *105*(2), 243–249.

Kraemer WJ, ve Adams S., 2009. Progression Models in Resistance Training for Healthy Adults, *Medicine & Science in Sports & Exercise* 41(3), 687-708.

LaViola Jr., J. (2000). A discussion of cybersickness in virtual environments. ACM SIGCHI Bulletin, 32(1), 47-56.

LeGear, T., LeGear, M., Preradovic, D., Wilson, G., Kirkham, A., & Camp, P. G. (2016). Does a Nintendo Wii exercise program provide similar exercise demands as a traditional pulmonary rehabilitation program in adults with COPD?. *The clinical respiratory journal*, *10*(3), 303–310.

Makhabah, D., Suradi S.,Muchsin D., 2015. The role of interactive game-based system in pulmonary rehabilitation of patients with COPD. European Respiratory Journal. PA549.

Mazzoleni, S., Montagnani, G., Vagheggini, G., Buono, L., Moretti, F., Dario, P., & Ambrosino, N. (2014). Interactive videogame as rehabilitation tool of patients with chronic respiratory diseases: preliminary results of a feasibility study. *Respiratory medicine*, *108*(10), 1516–1524.

Mihelj, M., Novak, D., Beguš, S., (2014). Virtual Reality Technology and Applications, Intelligent Systems, Control and Automation: Science and Engineering., p:1-16.

Özyılmaz, S., Gürses,N., 2007. KOAH'ta göğüs fizyoterapisi, *Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Yaklaşımları*, ss. 166-182.

Palazzo, C., Klinger, E., Dorner, V., Kadri, A., Thierry, O., Boumenir, Y., Martin, W., Poiraudeau, S., & Ville, I. (2016). Barriers to home-based exercise program adherence with chronic low back pain: Patient expectations regarding new technologies. *Annals of physical and rehabilitation medicine*, *59*(2), 107–113.

Parent, A. A., Gosselin-Boucher, V., Houle-Peloquin, M., Poirier, C., & Comtois, A. S. (2018). Pilot project: Physiologic responses to a high-intensity active video game with COPD patients-Tools for home rehabilitation. *The clinical respiratory journal*, *12*(5), 1927–1936.

Patsaki, I., Avgeri, V., Rigoulia, T., Zekis, T., Koumantakis, G. A., & Grammatopoulou, E. (2023). Benefits from Incorporating Virtual Reality in Pulmonary Rehabilitation of COPD Patients: A Systematic Review and Meta-Analysis. *Advances in respiratory medicine*, *91*(4), 324–336.

Porto, E. F., A. A. M. Castro, M. Velloso, O. Nascimento, F. Dal Maso, ve José R. Jardim,2009. Exercises using the upper limbs hyperinflate COPD patients more than exercises using the lower limbs at the same metabolic demand, *Monaldi archives for chest disease = Archivio Monaldi per le malattie del torace*,71(1), 21-26.

Ries, A. L., Bauldoff, G. S., Carlin, B. W., Casaburi, R., Emery, C. F., Mahler, D. A., Make, B., Rochester, C. L., Zuwallack, R., & Herrerias, C. (2007). Pulmonary Rehabilitation: Joint ACCP/AACVPR Evidence-Based Clinical Practice Guidelines. *Chest*, *131*(5 Suppl), 4S–42S.

Rizzo, A.,Kim, G. J. (2005). A SWOT analysis of the field of virtual reality rehabilitation and therapy. *Presence: Teleoperators and Virtual Environments*, *14*(2), 119-146.

Rutkowski, S., Rutkowska, A., Jastrzębski, D., Racheniuk, H., Pawełczyk, W., & Szczegielniak, J. (2019). Effect of Virtual Reality-Based Rehabilitation on Physical Fitness in Patients with Chronic Obstructive Pulmonary Disease. *Journal of human kinetics*, *69*, 149–157.

Rutkowski, S., Rutkowska, A.J., Kiper, P., Jastrzębski, D., Racheniuk, H., Turolla, A., Szczegielniak, J., & Casaburi, R. (2020). Virtual Reality Rehabilitation in Patients with Chronic Obstructive Pulmonary Disease: A Randomized Controlled Trial. *International Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease, 15*, 117 - 124.

Rutkowski, S., Szczegielniak, J., & Szczepańska-Gieracha, J. (2021). Evaluation of the Efficacy of Immersive Virtual Reality Therapy as a Method Supporting Pulmonary Rehabilitation: A Randomized Controlled Trial. *Journal of clinical medicine*, *10*(2), 352.

Siafakas NM, Vermeire P., Pride, NB., Paoletti, P. , Gibson, J., Howard, P., Yernault, JC., 1995. "Optimal assessment and management of chronic obstructive pulmonary disease (COPD)." *Eur Respir J* 8:1398-1420.

Simmich, J., Deacon, AJ., Russell, TG., Active Video Games for Rehabilitation in Respiratory Conditions: Systematic Review and Meta-Analysis. JMIR Serious Games. 2019 Feb 25;7(1):329-51.

Skjørten, I., Hilde, J. M., Melsom, M. N., Hisdal, J., Hansteen, V., Steine, K., Humerfelt, S. (2017). Cardiopulmonary exercise test and PaO_2 in evaluation of pulmonary hypertension in COPD. *International journal of chronic obstructive pulmonary disease*, *13*, 91–100.

Stapleton, Christopher B., ve Charles E. Hughes. 2006. "Making memories of a lifetime". *Emerging Technologies of Augmented Reality: Interfaces and Design,* 329-51.

Sumardani, D., Putri, A., Saraswati, R.R., Muliyati, D., & Bakri, F. (2020). Virtual reality media: The simulation of relativity theory on smartphone. Formatif: Jurnal Ilmiah Pendidikan MIPA, 10 (1): 13-24.

Tao, G., Garrett, B., Taverner, T., Cordingley, E., & Sun, C. (2021). Immersive virtual reality health games: a narrative review of game design. Journal of neuroengineering and rehabilitation, 18(1), 31.

Tatlıcıoğlu T. 2007. Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalığı (KOAH) ve Geleceği. *Tüberküloz ve Toraks Dergisi* 55(3), 303-18.

Yıldırım, N., 2002. Kronik obstruktif akciğer hastalığında kronik solunum yetersizliği döneminin fizyopatolojisi (sistemik hastalık olarak KOAH). *Eurasian Journal of Pulmonology* 4(1), 56-65.

Xie, X., Fan, J., Chen, H., Zhu, L., Wan, T., Zhou, J., Fan, D., & Hu, X. (2021). Virtual Reality Technology Combined with Comprehensive Pulmonary Rehabilitation on Patients with Stable Chronic Obstructive Pulmonary Disease. *Journal of healthcare engineering*, *2021*, 9987200, p:1-9.

BÖLÜM 9

FİBER İLE GÜÇLENDİRİLMİŞ MATERYALLER VE RESTORATİF DİŞ TEDAVİSİNDEKİ UYGULAMALARI

Elif TOPÇU[1] , Ferda KARABAY[2]

1 Öğr. Gör.– Bahçeşehir Üni. Ağız Diş Sağlığı Bölümü – Orchid ID: 0009-0008-3558-302X
2 Öğr. Gör.– İstanbul Medeniyet Üni. Diş Hekimliği Fak. Restoratif Diş Tedavisi AD. - Orchid ID: 0000-0002-6894-5807

Klinik diş hekimliğinde fiberle güçlendirmeye yönelik ilk girişimler 1960 ve 1970'lerde araştırmacıların standart polimetil metakrilat protezlerinin cam veya karbon fiberlerle güçlendirmeye çalışması ile başlamıştır. 1980'lerde benzer girişimler tekrarlanmış ve sabit protez restorasyonları, ortodontik tutucular gibi fiber takviyeli protez yapıları üretmek için ilk çabalar gösterilmiştir. Ancak, bu materyal ve tekniklerin laboratuvar testlerinde gösterdiği mekanik özellikler, klinik kullanımda yetersiz kalmış ve uygulama zorlukları yaşanmıştır. Önerilen yöntemler genellikle fiberleri el ile dental reçine içine yerleştirmeyi içeriyordu. Ancak bu yaklaşımlar sırasında fiberlerin şekillendirilmesi ve kontaminasyon riski gibi zorluklar yaşanmıştır. Bu nedenle, fiberlerin eklenmesiyle mekanik özellikler artsa da reçine içindeki fiber miktarının hacim olarak düşük olması ve fiberlerin uygun şekilde reçine ile ıslatılamaması sonucu aralarındaki bağın zayıf olması nedeni ile ticari ürünlerde beklenen başarı sağlanamamıştır. 1980'lerin sonlarına doğru araştırmacılar, fiberlerin reçine ile daha iyi etkileşimi için teknikler geliştirmeye başlamışlardır ve diş hekimliğinde kullanılmaya başlanmıştır (Eskimez & İzgi, 2008).

Fiber materyallerin diş hekimliğindeki kullanım alanları; hareketli protezlerde protez kaidesinin güçlendirilmesi, sabit protetik restorasyonlar, periodontal splintlemeler, ortodontik aparey güçlendirmeleri, adeziv köprü uygulamaları, direkt/indirekt inley destekli köprüler ve direkt/indirekt post kor sistemleri olarak sınıflandırılabilir.

Fiberle Güçlendirilmiş Kompozit Materyaller

Fiberle güçlendirilmiş kompozitler (FGK), 40 yılı aşkın süredir biyomedikal uygulamalarda çalışılmış olup (Miyairi, Nagai, & Muramatsu, 1975), 25 yıldan uzun bir süredir de diş hekimliği alanına özel olarak geliştirilmiştir (Vallittu & Lassila, 1992). Kompozitlerde fiberlerin malzemeye sertlik sağlayarak güçlendirme yapma özelliği yıllarca test edilmiş, ancak fiberlerin güçlendirme etkisi yakın zamanda kanıtlanmıştır (Butterworth, Ellakwa, & Shortall, 2003; Frese, Decker, et al., 2014; S. Garoushi, Gargoum, Vallittu, & Lassila, 2018; S. K. Garoushi, Lassila, Tezvergil, & Vallittu, 2006; S. K. Garoushi, Lassila, & Vallittu, 2007). Önceki FGK dolgu malzemelerinin zayıf başarısının nedenleri, kompozit reçinenin dayanıklılığını arttıramayan çok kısa, sürekli olmayan fiberlerin seçilmesiydi (Vallittu, 2018).

Dolgu materyali olarak kullanılan FGK kullanmanın mevcut konsepti ise, dimetakrilat polimer matriksindeki kritik fiber uzunluğunu aşan sürekli olmayan fiberler ile çift katmanlı olarak uygulanan biyomimetik kompozit sistemine dayanmaktadır (Vallittu, 2018). FGK'deki fiberler, geleneksel dolgu kompozitlerine kıyasla malzemenin sertliğini ve diğer fiziksel özelliklerini artırır (S. Garoushi, Lassila, Tezvergil, & Vallittu, 2007; S. Garous-

REFERANSLAR

Abou Neel, E., & Chrzanowski, W. (2015). Surface topography and mechanical properties of flax fibres modified glass ionomer restorative materials. *Journal of Biomedical Engineering and Informatics, 1*. doi:10.5430/jbei.v1n1p82

Aggarwal, V., Singla, M., Miglani, S., & Kohli, S. (2012). Comparative evaluation of fracture resistance of structurally compromised canals restored with different dowel methods. *J Prosthodont, 21*(4), 312-316. doi:10.1111/j.1532-849X.2011.00827.x

Ahmed, K. E., Li, K. Y., & Murray, C. A. (2017). Longevity of fiber-reinforced composite fixed partial dentures (FRC FPD)-Systematic review. *J Dent, 61*, 1-11. doi:10.1016/j.jdent.2016.08.007

Aida, N., Shinya, A., Yokoyama, D., Lassila, L. V., Gomi, H., Vallittu, P. K., & Shinya, A. (2011). Three-dimensional finite element analysis of posterior fiber-reinforced composite fixed partial denture Part 2: influence of fiber reinforcement on mesial and distal connectors. *Dent Mater J, 30*(1), 29-37. doi:10.4012/dmj.2010-072

Akkayan, B., & Gulmez, T. (2002). Resistance to fracture of endodontically treated teeth restored with different post systems. *J Prosthet Dent, 87*(4), 431-437. doi:10.1067/mpr.2002.123227

Aktas, G., Burduroglu, D., Guncu, M. B., Keyf, F., & Ozcan, M. (2019). Clinical Survival of Indirect, Anterior Surface-Retained Fiber-Reinforced Composite Fixed Dental Prosthesis: Up to 3-Year Follow-up. *Eur J Prosthodont Restor Dent, 27*(2), 90-94. doi:10.1922/EJPRD_01651Aktas05

Alavi, S., & Mamavi, T. (2014). Evaluation of load-deflection properties of fiber-reinforced composites and its comparison with stainless steel wires. *Dent Res J (Isfahan), 11*(2), 234-239.

Ali Abou Neel, E., & A, M. Y. (2017). Setting kinetics and mechanical properties of flax fibre reinforced glass ionomer restorative materials. *J Biomed Res, 31*(3), 264-272. doi:10.7555/JBR.31.20150023

Bahrami-Abadi, M., Khaghani, M., Monshi, A., Doostmohammadi, A., & Alizadeh, S. (2016). Reinforcement of glass ionomer cement: incorporating with silk fiber. *Journal of Advanced Materials and processing, 4*(3), 14-21.

Ballo, A., & Vallittu, P. (2011). Alternative fabrication method for chairside fiber-reinforced composite resin provisional fixed partial dentures. *Int J Prosthodont, 24*(5), 453-456.

Bao, X., Garoushi, S. K., Liu, F., Lassila, L. L. J., Vallittu, P. K., & He, J. (2020). Enhancing Mechanical Properties of Glass Ionomer Cements with Basalt Fibers. *Silicon, 12*(8), 1975-1983. doi:10.1007/s12633-019-00312-4

Barber, M. W., & Preston, A. J. (2008). An update on resin-bonded bridges. *Eur J Prosthodont Restor Dent, 16*(1), 2-9.

Bell-Rönnlöf, A.-M. L. (2007). *Fibre-Reinforced Composites As Root Canal Posts.* University of Turku,

Belli, S., & Eskitascioglu, G. (2006). Biomechanical properties and clinical use of a polyethylene fiber post-core material. *Int Dentistry South Afr, 8*.

Bonfante, E. A., Suzuki, M., Carvalho, R. M., Hirata, R., Lubelski, W., Bonfante, G., . . . Coelho, P. G. (2015). Digitally produced fiber-reinforced composite substructures for three-unit implant-supported fixed dental prostheses. *Int J Oral Maxillofac Implants, 30*(2), 321-329. doi:10.11607/jomi.3892

Boschian Pest, L., Cavalli, G., Bertani, P., & Gagliani, M. (2002). Adhesive post-endodontic restorations with fiber posts: push-out tests and SEM observations. *Dent Mater, 18*(8), 596-602. doi:10.1016/s0109-5641(02)00003-9

Brozek, R., Koczorowski, R., & Dorocka-Bobkowska, B. (2019). Laboratory and clinical evaluation of polymer materials reinforced by fibers used in dentistry. *Eur Rev Med Pharmacol Sci, 23*(5), 1855-1863. doi:10.26355/eurrev_201903_17220

Burke, F. J. (2008). Resin-retained bridges: fibre-reinforced versus metal. *Dent Update, 35*(8), 521-522, 524-526. doi:10.12968/denu.2008.35.8.521

Butterworth, C., Ellakwa, A. E., & Shortall, A. (2003). Fibre-reinforced composites in restorative dentistry. *Dent Update, 30*(6), 300-306. doi:10.12968/denu.2003.30.6.300

Chaoting, Y., Gao, S., & Mu, Q. (1993). Effect of low-temperature-plasma surface treatment on the adhesion of ultra-high-molecular-weight-polyethylene fibres. *Journal of Materials Science, 28*(18), 4883-4891. doi:10.1007/BF00361151

Ching, H. S., Luddin, N., Kannan, T. P., Ab Rahman, I., & Abdul Ghani, N. R. N. (2018). Modification of glass ionomer cements on their physical-mechanical and antimicrobial properties. *J Esthet Restor Dent, 30*(6), 557-571. doi:10.1111/jerd.12413

Creugers, N. H., & De Kanter, R. J. (2000). Patients' satisfaction in two long-term clinical studies on resin-bonded bridges. *J Oral Rehabil, 27*(7), 602-607. doi:10.1046/j.1365-2842.2000.00553.x

Czemplik, M., Kulma, A., Bazela, K., & Szopa, J. (2012). The biomedical potential of genetically modified flax seeds overexpressing the glucosyltransferase gene. *BMC Complement Altern Med, 12*, 251. doi:10.1186/1472-6882-12-251

Daher, R., Ardu, S., Di Bella, E., Rocca, G. T., Feilzer, A. J., & Krejci, I. (2021). Fracture strength of non-invasively reinforced MOD cavities on endodontically treated teeth. *Odontology, 109*(2), 368-375. doi:10.1007/s10266-020-00552-6

Debnath, S., Ranade, R., Wunder, S. L., Baran, G. R., Zhang, J., & Fisher, E. R. (2005). Chemical surface treatment of ultrahigh molecular weight polyet-

hylene for improved adhesion to methacrylate resins. *Journal of Applied Polymer Science, 96*(5), 1564-1572.

Drummond, J. L., & Bapna, M. S. (2003). Static and cyclic loading of fiber-reinforced dental resin. *Dent Mater, 19*(3), 226-231. doi:10.1016/s0109-5641(02)00034-9

Dunne, S. M., & Millar, B. J. (1993). A longitudinal study of the clinical performance of resin bonded bridges and splints. *Br Dent J, 174*(11), 405-411. doi:10.1038/sj.bdj.4808186

Duret, B., Reynaud, M., & Duret, F. (1990). [New concept of coronoradicular reconstruction: the Composipost (1)]. *Chir Dent Fr, 60*(540), 131-141 contd.

Dyer, S. R., Lassila, L. V., Jokinen, M., & Vallittu, P. K. (2004). Effect of fiber position and orientation on fracture load of fiber-reinforced composite. *Dent Mater, 20*(10), 947-955. doi:10.1016/j.dental.2003.12.003

Ellakwa, A. E., Shortall, A. C., & Marquis, P. M. (2002). Influence of fiber type and wetting agent on the flexural properties of an indirect fiber reinforced composite. *J Prosthet Dent, 88*(5), 485-490. doi:10.1067/mpr.2002.129303

Erkut, S., Gulsahi, K., Caglar, A., Imirzalioglu, P., Karbhari, V. M., & Ozmen, I. (2008). Microleakage in overflared root canals restored with different fiber reinforced dowels. *Oper Dent, 33*(1), 96-105. doi:10.2341/07-47

Eskimez, Ş., & İzgi, A. D. (2008). *Adeziv Köprüler ve Klinik Uygulamaları* (First Edition ed.): Quintessence Pub. Co.

Fennis, W. M., Kreulen, C. M., Tezvergil, A., Lassila, L. V., Vallittu, P. K., & Creugers, N. H. (2011). In vitro repair of fractured fiber-reinforced cusp-replacing composite restorations. *Int J Dent, 2011*, 165938. doi:10.1155/2011/165938

Figueiredo, F. E., Martins-Filho, P. R., & Faria, E. S. A. L. (2015). Do metal post-retained restorations result in more root fractures than fiber post-retained restorations? A systematic review and meta-analysis. *J Endod, 41*(3), 309-316. doi:10.1016/j.joen.2014.10.006

Freilich, M. A., Karmaker, A. C., Burstone, C. J., & Goldberg, A. J. (1998). Development and clinical applications of a light-polymerized fiber-reinforced composite. *J Prosthet Dent, 80*(3), 311-318. doi:10.1016/s0022-3913(98)70131-3

Frese, C., Decker, C., Rebholz, J., Stucke, K., Staehle, H. J., & Wolff, D. (2014). Original and repair bond strength of fiber-reinforced composites in vitro. *Dent Mater, 30*(4), 456-462. doi:10.1016/j.dental.2014.01.010

Frese, C., Schiller, P., Staehle, H. J., & Wolff, D. (2014). Fiber-reinforced composite fixed dental prostheses in the anterior area: a 4.5-year follow-up. *J Prosthet Dent, 112*(2), 143-149. doi:10.1016/j.prosdent.2013.10.019

Galhano, G. A., Valandro, L. F., de Melo, R. M., Scotti, R., & Bottino, M. A. (2005). Evaluation of the flexural strength of carbon fiber-, quartz fiber-,

and glass fiber-based posts. *J Endod, 31*(3), 209-211. doi:10.1097/01.don.0000137652.49748.0c

Garoushi, S., Gargoum, A., Vallittu, P. K., & Lassila, L. (2018). Short fiber-reinforced composite restorations: A review of the current literature. *J Investig Clin Dent, 9*(3), e12330. doi:10.1111/jicd.12330

Garoushi, S., Lassila, L. V., Tezvergil, A., & Vallittu, P. K. (2007). Static and fatigue compression test for particulate filler composite resin with fiber-reinforced composite substructure. *Dent Mater, 23*(1), 17-23. doi:10.1016/j.dental.2005.11.041

Garoushi, S., Sailynoja, E., Vallittu, P. K., & Lassila, L. (2013). Physical properties and depth of cure of a new short fiber reinforced composite. *Dent Mater, 29*(8), 835-841. doi:10.1016/j.dental.2013.04.016

Garoushi, S., & Vallittu, P. (2006). Fiber-reinforced composites in fixed partial dentures. *Libyan J Med, 1*(1), 73-82. doi:10.4176/060802

Garoushi, S., Vallittu, P., & Lassila, L. (2017). Hollow glass fibers in reinforcing glass ionomer cements. *Dent Mater, 33*(2), e86-e93. doi:10.1016/j.dental.2016.10.004

Garoushi, S., Vallittu, P. K., & Lassila, L. V. (2007a). Direct restoration of severely damaged incisors using short fiber-reinforced composite resin. *J Dent, 35*(9), 731-736. doi:10.1016/j.jdent.2007.05.009

Garoushi, S., Vallittu, P. K., & Lassila, L. V. (2007b). Fracture resistance of short, randomly oriented, glass fiber-reinforced composite premolar crowns. *Acta Biomater, 3*(5), 779-784. doi:10.1016/j.actbio.2007.02.007

Garoushi, S., Vallittu, P. K., Watts, D. C., & Lassila, L. V. (2008a). Effect of nanofiller fractions and temperature on polymerization shrinkage on glass fiber reinforced filling material. *Dent Mater, 24*(5), 606-610. doi:10.1016/j.dental.2007.06.020

Garoushi, S., Vallittu, P. K., Watts, D. C., & Lassila, L. V. (2008b). Polymerization shrinkage of experimental short glass fiber-reinforced composite with semi-inter penetrating polymer network matrix. *Dent Mater, 24*(2), 211-215. doi:10.1016/j.dental.2007.04.001

Garoushi, S. K., Lassila, L. V., Tezvergil, A., & Vallittu, P. K. (2006). Fiber-reinforced composite substructure: load-bearing capacity of an onlay restoration and flexural properties of the material. *J Contemp Dent Pract, 7*(4), 1-8.

Garoushi, S. K., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2007). Direct composite resin restoration of an anterior tooth: effect of fiber-reinforced composite substructure. *Eur J Prosthodont Restor Dent, 15*(2), 61-66.

Gatenholm, P., & Klemm, D. (2010). Bacterial Nanocellulose as a Renewable Material for Biomedical Applications. *MRS Bulletin, 35*(3), 208-213. doi:10.1557/mrs2010.653

Ghanizadeh, A. (2013). Treatment of bruxism with hydroxyzine. *Eur Rev Med*

Pharmacol Sci, 17(6), 839-841.

Gogna, R., Jagadis, S., & Shashikal, K. (2011). A comparative in vitro study of microleakage by a radioactive isotope and compressive strength of three nanofilled composite resin restorations. *J Conserv Dent, 14*(2), 128-131. doi:10.4103/0972-0707.82609

Goracci, C., & Ferrari, M. (2011). Current perspectives on post systems: a literature review. *Aust Dent J, 56 Suppl 1*, 77-83. doi:10.1111/j.1834-7819.2010.01298.x

Grandini, S., Goracci, C., Monticelli, F., Tay, F. R., & Ferrari, M. (2005). Fatigue resistance and structural characteristics of fiber posts: three-point bending test and SEM evaluation. *Dent Mater, 21*(2), 75-82. doi:10.1016/j.dental.2004.02.012

Hu, C., Yuan, Y. V., & Kitts, D. D. (2007). Antioxidant activities of the flaxseed lignan secoisolariciresinol diglucoside, its aglycone secoisolariciresinol and the mammalian lignans enterodiol and enterolactone in vitro. *Food Chem Toxicol, 45*(11), 2219-2227. doi:10.1016/j.fct.2007.05.017

John, G. H., Lin, M. R., & Thomas, R. S. (2008). Polymeric materials based on silk proteins. *Polymer, 49*(20), 4309-4327.

Karatas, O., Ilday, N. O., Bayindir, F., Celik, N., & Seven, N. (2020). Effect of fiber reinforcement on color stability of composite resins. *J Conserv Dent, 23*(3), 299-303. doi:10.4103/JCD.JCD_344_19

Karbhari, V. M., & Strassler, H. (2007). Effect of fiber architecture on flexural characteristics and fracture of fiber-reinforced dental composites. *Dent Mater, 23*(8), 960-968. doi:10.1016/j.dental.2006.08.003

Kobayashi, M., Kon, M., Miyai, K., & Asaoka, K. (2000). Strengthening of glass-ionomer cement by compounding short fibres with CaO-P2O5-SiO2-Al2O3 glass. *Biomaterials, 21*(20), 2051-2058. doi:10.1016/s0142-9612(00)00096-x

Kumbuloglu, O., & Ozcan, M. (2015). Clinical survival of indirect, anterior 3-unit surface-retained fibre-reinforced composite fixed dental prosthesis: Up to 7.5-years follow-up. *J Dent, 43*(6), 656-663. doi:10.1016/j.jdent.2015.04.006

Kumbuloglu, O., Saracoglu, A., & Ozcan, M. (2011). Pilot study of unidirectional E-glass fibre-reinforced composite resin splints: up to 4.5-year clinical follow-up. *J Dent, 39*(12), 871-877. doi:10.1016/j.jdent.2011.09.012

Lassila, L. V., Tanner, J., Le Bell, A. M., Narva, K., & Vallittu, P. K. (2004). Flexural properties of fiber reinforced root canal posts. *Dent Mater, 20*(1), 29-36. doi:10.1016/s0109-5641(03)00065-4

Lazar, M. A., Rotaru, H., Baldea, I., Bosca, A. B., Berce, C. P., Prejmerean, C., . . . Campian, R. S. (2016). Evaluation of the Biocompatibility of New Fiber-Reinforced Composite Materials for Craniofacial Bone Reconstruction.

J Craniofac Surg, 27(7), 1694-1699. doi:10.1097/SCS.0000000000002925

Miettinen, M., & Millar, B. J. (2013). A review of the success and failure characteristics of resin-bonded bridges. *Br Dent J, 215*(2), E3. doi:10.1038/sj.bdj.2013.686

Miyairi, H., Nagai, M., & Muramatsu, A. (1975). Studies on mechanical properties of denture base material laminated with organic fiber reinforced plastics. Part I. Basic consideration of hybrid construction. *Bull Tokyo Med Dent Univ, 22*(4), 273-280.

Mutlu, Ö. (2017). 12 - Longevity of fiber-reinforced resin composite (FRC) fixed dental prosthesis (FDP) and fabrication of direct FRC FDPs. In V. Pekka & Ö. Mutlu (Eds.), *A Clinical Guide to Fibre Reinforced Composites (FRCs) in Dentistry* (pp. 203-210): Woodhead Publishing.

Nakajima, H., Watkins, J. H., Arita, K., Hanaoka, K., & Okabe, T. (1996). Mechanical properties of glass ionomers under static and dynamic loading. *Dent Mater, 12*(1), 30-37. doi:10.1016/S0109-5641(96)80061-3

Newman, M. P., Yaman, P., Dennison, J., Rafter, M., & Billy, E. (2003). Fracture resistance of endodontically treated teeth restored with composite posts. *J Prosthet Dent, 89*(4), 360-367. doi:10.1067/mpr.2003.75

Nicholson, J. W., Sidhu, S. K., & Czarnecka, B. (2020). Enhancing the Mechanical Properties of Glass-Ionomer Dental Cements: A Review. *Materials (Basel), 13*(11). doi:10.3390/ma13112510

Oldfield, C. W. B., & Bryan, E. (1991). Fibrous reinforcement of glass-ionomer cements. *Clinical Materials, 7*(4), 313-323.

Omran, T. A., Garoushi, S., Abdulmajeed, A. A., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2017). Influence of increment thickness on dentin bond strength and light transmission of composite base materials. *Clin Oral Investig, 21*(5), 1717-1724. doi:10.1007/s00784-016-1953-6

Oosterom, R., Ahmed, T. J., Poulis, J. A., & Bersee, H. E. (2006). Adhesion performance of UHMWPE after different surface modification techniques. *Med Eng Phys, 28*(4), 323-330. doi:10.1016/j.medengphy.2005.07.009

Parcina, I., Amizic, & Baraba, A. (2016). Esthetic Intracanal Posts. *Acta Stomatol Croat, 50*(2), 143-150. doi:10.1564/asc50/2/7

Parisi, C., Valandro, L. F., Ciocca, L., Gatto, M. R., & Baldissara, P. (2015). Clinical outcomes and success rates of quartz fiber post restorations: A retrospective study. *J Prosthet Dent, 114*(3), 367-372. doi:10.1016/j.prosdent.2015.03.011

Patnana, A. K., Vanga, V. N. R., & Chandrabhatla, S. K. (2017). Evaluating the Marginal Integrity of Bulk Fill Fibre Reinforced Composites in Bio-mimetically Restored Tooth. *J Clin Diagn Res, 11*(6), ZC24-ZC27. doi:10.7860/JCDR/2017/27835.10049

Perea, L., Matinlinna, J. P., Tolvanen, M., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2014).

Fiber-reinforced composite fixed dental prostheses with various pontics. *J Adhes Dent, 16*(2), 161-168. doi:10.3290/j.jad.a30755

Petersen, N., & Gatenholm, P. (2011). Bacterial cellulose-based materials and medical devices: current state and perspectives. *Appl Microbiol Biotechnol, 91*(5), 1277-1286. doi:10.1007/s00253-011-3432-y

Petersen, R., & Liu, P. R. (2016). 3d-Woven Fiber-Reinforced Composite for Cad/Cam Dental Application. *Sampe J, 2016*.

Petersen, R. C. (2005). Discontinuous fiber-reinforced composites above critical length. *J Dent Res, 84*(4), 365-370. doi:10.1177/154405910508400414

Posti, J. P., Piitulainen, J. M., Hupa, L., Fagerlund, S., Frantzen, J., Aitasalo, K. M. J., . . . Vallittu, P. K. (2015). A glass fiber-reinforced composite - bioactive glass cranioplasty implant: A case study of an early development stage implant removed due to a late infection. *J Mech Behav Biomed Mater, 55*, 191-200. doi:10.1016/j.jmbbm.2015.10.030

Ramesh, P., Mathew, S., Murthy, S. B., George, J. V., Hegde, S., & Premkumar, R. (2016). Efficacy of Ribbond and a fibre post on the fracture resistance of reattached maxillary central incisors with two fracture patterns: a comparative in vitro study. *Dent Traumatol, 32*(2), 110-115. doi:10.1111/edt.12223

Rezvani, M. B., Atai, M., Hamze, F., & Hajrezai, R. (2016). The effect of silica nanoparticles on the mechanical properties of fiber-reinforced composite resins. *J Dent Res Dent Clin Dent Prospects, 10*(2), 112-117. doi:10.15171/joddd.2016.018

Sadek, F. T., Goracci, C., Monticelli, F., Grandini, S., Cury, A. H., Tay, F., & Ferrari, M. (2006). Immediate and 24-hour evaluation of the interfacial strengths of fiber posts. *J Endod, 32*(12), 1174-1177. doi:10.1016/j.joen.2006.07.005

Scribante, A., Vallittu, P. K., Ozcan, M., Lassila, L. V. J., Gandini, P., & Sfondrini, M. F. (2018). Travel beyond Clinical Uses of Fiber Reinforced Composites (FRCs) in Dentistry: A Review of Past Employments, Present Applications, and Future Perspectives. *Biomed Res Int, 2018*, 1498901. doi:10.1155/2018/1498901

Shi, L., & Fok, A. S. (2009). Structural optimization of the fibre-reinforced composite substructure in a three-unit dental bridge. *Dent Mater, 25*(6), 791-801. doi:10.1016/j.dental.2009.01.001

Silva, R. M., Carvalho, V. X., Dumont, V. C., Santos, M. H., & Carvalho, A. M. (2015). Addition of mechanically processed cellulosic fibers to ionomer cement: mechanical properties. *Braz Oral Res, 29*. doi:10.1590/1807-3107BOR-2015.vol29.0030

Silva, R. M., Pereira, F. V., Mota, F. A., Watanabe, E., Soares, S. M., & Santos, M. H. (2016). Dental glass ionomer cement reinforced by cellulose microfibers and cellulose nanocrystals. *Mater Sci Eng C Mater Biol Appl, 58*, 389-395. doi:10.1016/j.msec.2015.08.041

Silva, R. M., Santos, P. H. N., Souza, L. B., Dumont, V. C., Soares, J. A., & Santos, M. H. (2013). Effects of cellulose fibers on the physical and chemical properties of glass ionomer dental restorative materials. *Materials Research Bulletin, 48*(1), 118-126.

Simmons, J. J. (1990). Silver-alloy powder and glass ionomer cement. *J Am Dent Assoc, 120*(1), 49-52. doi:10.14219/jada.archive.1990.0018

Singh, A., Logani, A., & Shah, N. (2012). An ex vivo comparative study on the retention of custom and prefabricated posts. *J Conserv Dent, 15*(2), 183-186. doi:10.4103/0972-0707.94583

Stewardson, D. A., Shortall, A. C., Marquis, P. M., & Lumley, P. J. (2010). The flexural properties of endodontic post materials. *Dent Mater, 26*(8), 730-736. doi:10.1016/j.dental.2010.03.017

Strassler, H. E., & Serio, C. L. (2007). Esthetic considerations when splinting with fiber-reinforced composites. *Dent Clin North Am, 51*(2), 507-524; xi. doi:10.1016/j.cden.2006.12.004

Tezvergil, A., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2003a). The effect of fiber orientation on the thermal expansion coefficients of fiber-reinforced composites. *Dent Mater, 19*(6), 471-477. doi:10.1016/s0109-5641(02)00092-1

Tezvergil, A., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2003b). Strength of adhesive-bonded fiber-reinforced composites to enamel and dentin substrates. *J Adhes Dent, 5*(4), 301-311.

Tezvergil, A., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2006). The effect of fiber orientation on the polymerization shrinkage strain of fiber-reinforced composites. *Dent Mater, 22*(7), 610-616. doi:10.1016/j.dental.2005.05.017

Tirapelli, C., Ravagnani, C., Panzeri Fde, C., & Panzeric, H. (2005). Fiber-reinforced composites: effect of fiber position, fiber framework, and wetting agent on flexural strength. *Int J Prosthodont, 18*(3), 201-202.

Torbjorner, A., Karlsson, S., Syverud, M., & Hensten-Pettersen, A. (1996). Carbon fiber reinforced root canal posts. Mechanical and cytotoxic properties. *Eur J Oral Sci, 104*(5-6), 605-611. doi:10.1111/j.1600-0722.1996.tb00149.x

Torres-Sanchez, C., Montoya-Salazar, V., Cordoba, P., Velez, C., Guzman-Duran, A., Gutierrez-Perez, J. L., & Torres-Lagares, D. (2013). Fracture resistance of endodontically treated teeth restored with glass fiber reinforced posts and cast gold post and cores cemented with three cements. *J Prosthet Dent, 110*(2), 127-133. doi:10.1016/S0022-3913(13)60352-2

Tsujimoto, A., Barkmeier, W. W., Takamizawa, T., Latta, M. A., & Miyazaki, M. (2016). Bonding performance and interfacial characteristics of short fiber-reinforced resin composite in comparison with other composite restoratives. *Eur J Oral Sci, 124*(3), 301-308. doi:10.1111/eos.12262

Vallittu, P. K. (1993). Comparison of two different silane compounds used for improving adhesion between fibres and acrylic denture base material. *J Oral*

Rehabil, 20(5), 533-539. doi:10.1111/j.1365-2842.1993.tb01640.x

Vallittu, P. K. (1995). The effect of void space and polymerization time on transverse strength of acrylic-glass fibre composite. *J Oral Rehabil, 22*(4), 257-261. doi:10.1111/j.1365-2842.1995.tb00083.x

Vallittu, P. K. (1999). Flexural properties of acrylic resin polymers reinforced with unidirectional and woven glass fibers. *J Prosthet Dent, 81*(3), 318-326. doi:10.1016/s0022-3913(99)70276-3

Vallittu, P. K. (2000). Effect of 180-week water storage on the flexural properties of E-glass and silica fiber acrylic resin composite. *Int J Prosthodont, 13*(4), 334-339.

Vallittu, P. K. (2002). Use of woven glass fibres to reinforce a composite veneer. A fracture resistance and acoustic emission study. *J Oral Rehabil, 29*(5), 423-429. doi:10.1046/j.1365-2842.2002.00915.x

Vallittu, P. K. (2015). High-aspect ratio fillers: fiber-reinforced composites and their anisotropic properties. *Dent Mater, 31*(1), 1-7. doi:10.1016/j.dental.2014.07.009

Vallittu, P. K. (2018). An overview of development and status of fiber-reinforced composites as dental and medical biomaterials. *Acta Biomater Odontol Scand, 4*(1), 44-55. doi:10.1080/23337931.2018.1457445

Vallittu, P. K., & Lassila, V. P. (1992). Reinforcement of acrylic resin denture base material with metal or fibre strengtheners. *J Oral Rehabil, 19*(3), 225-230. doi:10.1111/j.1365-2842.1992.tb01096.x

Vallittu, P. K., Narhi, T. O., & Hupa, L. (2015). Fiber glass-bioactive glass composite for bone replacing and bone anchoring implants. *Dent Mater, 31*(4), 371-381. doi:10.1016/j.dental.2015.01.003

van Heumen, C. C., Tanner, J., van Dijken, J. W., Pikaar, R., Lassila, L. V., Creugers, N. H., . . . Kreulen, C. M. (2010). Five-year survival of 3-unit fiber-reinforced composite fixed partial dentures in the posterior area. *Dent Mater, 26*(10), 954-960. doi:10.1016/j.dental.2010.05.010

van Noort, R. (2007). Introduction to Dental Materials. In (3 ed., pp. 120-121): Mosby/Elsevier.

Vepari, C., & Kaplan, D. L. (2007). Silk as a Biomaterial. *Prog Polym Sci, 32*(8-9), 991-1007. doi:10.1016/j.progpolymsci.2007.05.013

Vichi, A., Ferrari, M., & Davidson, C. L. (2000). Influence of ceramic and cement thickness on the masking of various types of opaque posts. *J Prosthet Dent, 83*(4), 412-417. doi:10.1016/s0022-3913(00)70035-7

Wasson, E. A. (1993). Reinforced glass-ionomer cements--a review of properties and clinical use. *Clin Mater, 12*(3), 181-190. doi:10.1016/0267-6605(93)90070-n

Wilson, D. A., & Robert, S. I. (1980). B. Patent.

Wolff, D., Schach, C., Kraus, T., Ding, P., Pritsch, M., Mente, J., . . . Staehle, H. J. (2011). Fiber-reinforced composite fixed dental prostheses: a retrospective clinical examination. *J Adhes Dent, 13*(2), 187-194. doi:10.3290/j.jad.a18393

Wyatt, C. C. (2007). Resin-bonded fixed partial dentures: what's new? *J Can Dent Assoc, 73*(10), 933-938.

Xie, Q., Lassila, L. V., & Vallittu, P. K. (2007). Comparison of load-bearing capacity of direct resin-bonded fiber-reinforced composite FPDs with four framework designs. *J Dent, 35*(7), 578-582. doi:10.1016/j.jdent.2007.04.003

Yokoyama, D., Shinya, A., Lassila, L. V., Gomi, H., Nakasone, Y., Vallittu, P. K., & Shinya, A. (2009). Framework design of an anterior fiber-reinforced hybrid composite fixed partial denture: a 3D finite element study. *Int J Prosthodont, 22*(4), 405-412.

Zenthofer, A., Rammelsberg, P., Schmitt, C., & Ohlmann, B. (2013). Wear of metal-free resin composite crowns after three years in service. *Dent Mater J, 32*(5), 787-792. doi:10.4012/dmj.2013-077

Zicari, F., Coutinho, E., Scotti, R., Van Meerbeek, B., & Naert, I. (2013). Mechanical properties and micro-morphology of fiber posts. *Dent Mater, 29*(4), e45-52. doi:10.1016/j.dental.2012.11.001

BÖLÜM 10

SU ÜRÜNLERİ ALERJİSİ

Büşra AY[1], Gamze TURKAL[2], Yusuf DOĞRUER[3]

1 Dyt., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID: 0009-0003-7165-1812
2 Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-4796-5961
3 Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-3712-5021

1. GİRİŞ

Alerji terimi 1906 yılında, Avusturyalı pediatrist "Clemens von Pirquet" tarafından ilk kez kullanılmıştır. Alerji, vücudun normalde zararsız olan maddelere karşı gösterdiği aşırı duyarlılık olarak ifade edilmiştir (Neyzi ve Bundak 2002). Alerjen; solunum, yutma, enjeksiyon veya doğrudan temasla vücuda alınabilir (Kırsaçlıoğlu ve Özden 2007). Semptomlar hafif bir reaksiyondan, anafilaktik şok nedeni ile ölüme kadar değişebilir (Kalkan 2020).

Gıdaya bağlı alerjiler; bireylerin yaşam kalitesini düşüren, morbiditeye neden olabilen önemli bir sağlık sorunu olarak kabul edilir. Gıda alerjisi, genellikle protein yapısındaki maddelerin vücuda alınmasıyla beraber bazı bireylerde aşırı duyarlılık reaksiyonları ile ortaya çıkar. Normalde zararsız olan bu proteinler vücutta yabancı madde olarak görülür ve buna karşı immun yanıt oluşur.

Kodeks Alimentarius Komisyonu tarafından 1995 yılında düzenlenen teknik bir danışma ile dünyadaki gıda alerjilerinin %90'ını oluşturan gluten içeren tahıllar, kabuklu deniz ürünleri, yumurta, balık, soya fasulyesi-fıstık, süt ve süt ürünleri, kabuklu kuruyemişler, 10 mg/kg veya daha yüksek konsantrasyondaki sülfür dioksit sekiz ana alerjen olarak belirlendi. 2021 yılında Amerika'da Gıda Alerji Güvenliği, Tedavisi, Eğitimi ve Araştırma Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle susam dokuzuncu ana alerjen olarak kabul edildi. Türkiye'de 2017 yılında Resmî Gazetede yayımlanan Türk Gıda Kodeksi Gıda Etiketleme ve Tüketicileri Bilgilendirme Yönetmeliğine göre gluten içeren tahıllar, kabuklu deniz ürünleri, yumurta, balık, yer fıstığı, soya fasulyesi, süt, kabuklu kuruyemişler, kereviz, hardal, susam, kükürt dioksit ve sülfitler, bakla ve yumuşakçalar alerjiye veya intoleransa neden olabilen ürünler olarak bildirilip paketli ürünlerin etiketlerinde belirtilmesi zorunlu hale getirildi.

Su ürünleri; protein, vitamin, alfa-linolenikasit gibi çoklu doymamış yağ asitleri için mükemmel bir kaynaktır. Eikosapentaenoik asit (EPA) ve dokosaheksaenoik asit (DHA), alfa-linolenik asitlerin içinde en faydalıları olarak bilinir. EPA ve DHA'nın kardiyovasküler hastalıkların ve kanserin önlenmesi, glisemik yanıtın iyileştirilmesi gibi birçok yararı vardır. Bahsedilen sağlık yararları nedeniyle, dünya çapında balık ve kabuklu deniz hayvanlarının tüketimi sürekli artmaktadır. Son veriler; tüketimdeki artış ile birlikte, bildirilen alerji vakalarında da artış olduğunu göstermiştir (Kırsaçlıoğlu ve Özden 2007, Fernandes ve ark 2015).

2. GIDA ALERJİLERİ

Gıda alerjisi; normalde zararsız olan gıda katkı maddelerinin veya gıdanın vücuda alınması ile bağışıklık sisteminin gösterdiği anormal yanıt

10. KAYNAKLAR

Anvari, S., Miller, J., Yeh, C. Y., & Davis, C. M. (2019). IgE-mediated food allergy. Clinical reviews in allergy & immunology, 57, 244-260.

Arıcan, Ö., & Hacımustafaoğlu, O.Y. (2002). Besin Alerjisi. Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi, 13(2), 142-146.

Atakul G, Karaman Ö, 2017. Anafilaksi. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 9 (1), 19-23

Cianferoni, A. (2020). Non-IgE mediated food allergy. Current pediatric reviews, 16(2), 95-105.

Davis, C. M., Gupta, R. S., Aktas, O. N., Diaz, V., Kamath, S. D., & Lopata, A. L. (2020). Clinical management of seafood allergy. The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice, 8(1), 37-44.

Demir, E., & Ulusoy, E. (2017). Besin alerjilerinin değerlendirilmesi. Klinik Tıp Pediatri Dergisi, 9(2), 74-77.

Fernandes, T. J., Costa, J., Oliveira, M. B. P., & Mafra, I. (2015). An overview on fish and shellfish allergens and current methods of detection. Food and Agricultural Immunology, 26(6), 848-869.

Jabrayilova, N. (2022). Besin Alerjisi Olan Çocukların Klinik ve Laboratuvar Özellikleri. Uzmanlık Tezi, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Mersin.

Kalic, T., Morel-Codreanu, F., Radauer, C., Ruethers, T., Taki, A. C., Swoboda, I., ... & Kuehn, A. (2019). Patients allergic to fish tolerate ray based on the low allergenicity of its parvalbumin. The Journal of Allergy and Clinical Immunology: In Practice, 7(2), 500-508.

Kalkan, G. (2020). Tip 1 allerjik reaksiyonların klinik görünümleri. Journal of Contemporary Medicine, 10(2), 290-294.

Karakılıç, M., Suna, S., Tamer, C. E., & Çopur, Ö. U. (2014). Gıda alerjisi reaksiyonları. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 28 (1), 73-82.

Karaman S. (2021). Besin Alerjisi. Çocuk Kronik Hastalıklarında Beslenme 2, 137–144.

Kırsaçlıoğlu, C. T., & Özden, A. (2007). Besin Alerjileri. Güncel Gastroenteroloji, 10, 148-159.

Kocatepe, D., & Turan, H. (2012). Su ürünleri alerjisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 3(2), 46-51.

Lopata, A., & Lehrer, S. (2010). Seafood allergen overview: focus on crustacea. In: Chemical and biological properties of food allergens. Eds: Jedrychowski L, & Wichers, H. J., CRC Press, pp. 233-238.

Mater, S., Bayhan, B., & Atabey, Ş. (2001). Scombroid Balık Zehirlenmesi. Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 18(1).

Mısırlıoğlu, E. D., & Bostancı, İ. (2013). Besin Allerjisi. Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi, 7(4), 206-213.

Moonesinghe, H. R. (2016). Fish and Shellfish Allergy: A Study of Prevalence, Clinical Characteristics and Health-related Quality of Life in Adults (Doctoral dissertation, University of Portsmouth).

Muraro, A., Werfel, T., Hoffmann-Sommergruber, K., Roberts, G., Beyer, K., Bindslev-Jensen, C., ... & EAACI Food Allergy and Anaphylaxis Guidelines Group. (2014). EAACI food allergy and anaphylaxis guidelines: diagnosis and management of food allergy. Allergy, 69(8), 1008-1025.

Neyzi, O. & Bundak, R. (2002). Büyüme-Gelişme□ye giriş. Pediatri. Cilt 1, Nobel Tıp Kitabevi, 79-84, İstanbul.

Ruethers, T., Taki, A. C., Johnston, E. B., Nugraha, R., Le, T. T., Kalic, T., ... & Lopata, A. L. (2018). Seafood allergy: A comprehensive review of fish and shellfish allergens. Molecular immunology, 100, 28-57.

Sampson, H. A. (2004). Update on food allergy. Journal of allergy and clinical immunology, 113(5), 805-819.

Sharp, M. F., & Lopata, A. L. (2014). Fish allergy: in review. Clinical reviews in allergy & immunology, 46, 258-271.

Tekiner, İ. H., Murat, A. Y., & Mutlu, H. (2020). Bir gıda güvenliği ve sağlık sorunu: balık ve balık ürünleri kaynaklı alerjenler. Aydın Gastronomy, 4(1), 1-9.

Tercanlı, E., & Atasever, M. (2021). Besin Alerjileri. Academic Platform Journal of Halal Lifestyle, 3(1), 31-53.

Weber, P., & Paschke, A. (2010). Fish allergens. In: Chemical and Biological Properties of Food Allergens. Eds: Jedrychowski, L., Wichers, HJ, CRC Press, pp. 223-232.

BÖLÜM 11

İMPLANT ÜSTÜ PROTEZLERDE OKLÜZYON STRATEJİLERİ VE BİYOMEKANİK FAKTÖRLER

Gülay KAMİŞ[1]

1 Protetik Diş Tedavisi Uzmanı Dt., Elazığ Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, ORCID ID: 0000-0003-3376-5184.

Kökeni Latince olan implant kelimesi in (anlamı: içerisine) ve planto (anlamı: ekme, yerleştirme) sözcüklerinin birleşiminden oluşumaktadır. İnsan vücudunda kaybedilmiş bir dokuyu yerine koymak ya da hasarlı bir bölgenin iyileşmesine katkıda bulunmak için yerleştirilen yapay materyallere implant adı verilir. Dental implant ise, çene kemiğinin içerisine veya üzerine yerleştirilerek protezin tespitinde destek diş görevi gören; diş eksikliği, alveol kret rezorbsiyonu ve mandibula atrofilerinde ortaya çıkan fonksiyonel, psişik ve estetik problemleri çözmek için kullanılan materyallerdir (Tunalı, 1996).

Diş hekimliğinin temel amaçlarından biri hastaların normal fonksiyon, fonasyon ve estetiğinin hastaya sağlıklı bir şekilde geri kazandırılmasıdır. Bu noktada günümüzde implant uygulamaları büyük önem kazanmıştır. Bir implantın başarısını etkileyen en önemli faktörlerden birisi implantın osseointegrasyonudur. Branemark 1977 yılında osseointegrasyon terimini ortaya atarak, dental implant tarihinde büyük değişimlere öncülük etmiştir. Osseointegrasyon, fibröz doku olmaksızın vücuttaki kemik dokusu ve yüklenmiş implant yüzeyi arasında direkt yapısal ve işlevsel bağlantı olarak tarif edilmektedir. Başka bir deyişle osseointegrasyon; hayat boyu süren kemik yapımını, fonksiyona adaptasyonu ve tamiri ifade eder. Osseointegrasyon, kemik ve implant yüzeyinin güçlü bileşimi için mecburidir. İmplant yüzey özelliklerinin osseointegrasyonun sağlanmasında önemli bir yeri olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü kemik dokusunun cevabı, kullanılan implantın yüzey özelliklerine göre farklılık göstermektedir (KILINÇ, ERGÜVEN, & ERKMEN, 2011).

İmplantlarda osseointegrasyon sağlandıktan sonra uygulanan kuvvetler, herhangi bir azalmaya uğramadan kemiğe direkt iletilirler. Kemik devamlı bir remodelling kapasitesine sahip bir doku olduğu için, implant çevresinde kompakt kemik oluşumu stimüle edilmiş olur. Bu süreçte aşırı yüklenmeler dengesizliğe sebep olur ve bu durumda kemik rezorpsiyonu kaçınılmazdır. İmplant üstü protezlere gelen aşırı veya orantısız yüklerin de implantın başarısız olmasına sebep olabileceği bilinmektedir (Sheridan, Decker, Plonka, & Wang, 2016).

1.Doğal Diş ve Dental İmplant Arasındaki Biyolojik Farklılıklar

Oklüzal kuvvetlerin doğal dişleri ve dental implantları farklı şekilde nasıl etkileyebileceğini anlamak için her birinin zıt biyofizyolojisinin anlaşılması gereklidir. İmplant ile doğal diş arasındaki en önemli fark periodontal ligament (PDL)'in varlığıdır. Doğal dişler soket içerisinde asılı durur ve periodontal ligament (PDL) ile alveolar kemiğe bağlanır, oysa bir implant osseointegrasyon yoluyla kemiğe doğrudan bağlanır (fonksiyonel ankiloz) (Sheridan et al., 2016).

KAYNAKLAR

Beyron, H. L. (1954). Characteristics of functionally optimal occlusion and principles of occlusal rehabilitation. *J Am Dent Assoc, 48*(6), 648-656. doi:10.14219/jada.archive.1954.0111

Gartner, J. L., Mushimoto, K., Weber, H. P., & Nishimura, I. (2000). Effect of osseointegrated implants on the coordination of masticatory muscles: a pilot study. *J Prosthet Dent, 84*(2), 185-193. doi:10.1067/mpr.2000.108067

Gibbs, C. H., Mahan, P. E., Lundeen, H. C., Brehnan, K., Walsh, E. K., Sinkewiz, S. L., & Ginsberg, S. B. (1981). Occlusal forces during chewing--influences of biting strength and food consistency. *J Prosthet Dent, 46*(5), 561-567. doi:10.1016/0022-3913(81)90247-x

Goodacre, C. J., Bernal, G., Rungcharassaeng, K., & Kan, J. Y. (2003). Clinical complications with implants and implant prostheses. *J Prosthet Dent, 90*(2), 121-132. doi:10.1016/s0022-3913(03)00212-9

Ha, C. Y., Lim, Y. J., Kim, M. J., & Choi, J. H. (2011). The influence of abutment angulation on screw loosening of implants in the anterior maxilla. *Int J Oral Maxillofac Implants, 26*(1), 45-55.

Hämmerle, C. H., Wagner, D., Brägger, U., Lussi, A., Karayiannis, A., Joss, A., & Lang, N. P. (1995). Threshold of tactile sensitivity perceived with dental endosseous implants and natural teeth. *Clin Oral Implants Res, 6*(2), 83-90. doi:10.1034/j.1600-0501.1995.060203.x

Isidor, F. (1997). Histological evaluation of peri-implant bone at implants subjected to occlusal overload or plaque accumulation. *Clin Oral Implants Res, 8*(1), 1-9. doi:10.1111/j.1600-0501.1997.tb00001.x

Jaffin, R. A., & Berman, C. L. (1991). The excessive loss of Branemark fixtures in type IV bone: a 5-year analysis. *J Periodontol, 62*(1), 2-4. doi:10.1902/jop.1991.62.1.2

KILINÇ, Y., ERGÜVEN, S. S., & ERKMEN, E. (2011). Dental İmplant Yüzey Özellikleri ve Biyolojik Ortamla Etkileşimler: Bölüm I: Doku İmplant Etkileşimleri ve Moleküler Olaylar. *ADO Klinik Bilimler Dergisi, 5*(1), 816-820.

Kim, Y., Oh, T. J., Misch, C. E., & Wang, H. L. (2005). Occlusal considerations in implant therapy: clinical guidelines with biomechanical rationale. *Clin Oral Implants Res, 16*(1), 26-35. doi:10.1111/j.1600-0501.2004.01067.x

Kozlovsky, A., Tal, H., Laufer, B. Z., Leshem, R., Rohrer, M. D., Weinreb, M., & Artzi, Z. (2007). Impact of implant overloading on the peri-implant bone in inflamed and non-inflamed peri-implant mucosa. *Clin Oral Implants Res, 18*(5), 601-610. doi:10.1111/j.1600-0501.2007.01374.x

Lekholm, U. (1985). Patient selection and preparation. *Tissue-integrated prosthesis: osseointegration in clinical dentistry*, 199-209.

Michalakis, K. X., Calvani, P., & Hirayama, H. (2012). Biomechanical considera-

tions on tooth-implant supported fixed partial dentures. *J Dent Biomech, 3*, 1758736012462025. doi:10.1177/1758736012462025

Misch, C. (1995). Progressive bone loading. *Dent Today, 14*(1), 80-83.

Misch, C. E. (1993). Occlusal consideration for implant-supported prostheses. *Oral Implantology*, 705-733.

Misch, C. E. (1999). Contemporary implant dentistry. *Implant Dentistry, 8*(1), 90.

Misch, C. E. (2015). *Dental Implant Prosthetics*: Elsevier Mosby.

Miyata, T., Kobayashi, Y., Araki, H., Ohto, T., & Shin, K. (2000). The influence of controlled occlusal overload on peri-implant tissue. Part 3: A histologic study in monkeys. *Int J Oral Maxillofac Implants, 15*(3), 425-431.

Morneburg, T. R., & Pröschel, P. A. (2003). In vivo forces on implants influenced by occlusal scheme and food consistency. *Int J Prosthodont, 16*(5), 481-486.

Rangert, B., Krogh, P. H., Langer, B., & Van Roekel, N. (1995). Bending overload and implant fracture: a retrospective clinical analysis. *Int J Oral Maxillofac Implants, 10*(3), 326-334.

Richter, E. J. (1998). In vivo horizontal bending moments on implants. *Int J Oral Maxillofac Implants, 13*(2), 232-244.

Rilo, B., da Silva, J. L., Mora, M. J., & Santana, U. (2008). Guidelines for occlusion strategy in implant-borne prostheses. A review. *Int Dent J, 58*(3), 139-145. doi:10.1111/j.1875-595x.2008.tb00189.x

Schulte, W. (1995). Implants and the periodontium. *Int Dent J, 45*(1), 16-26.

Sekine, H., Komiyama, Y., Potta, H., & Yoshida, K. (1986). Mobility characteristics and tactile sensitivity of osseointegrated fixture-supporting systems. In: van Steenberghe D, Albrektsson T, Branemark PI, HHenry PJ, Holt R, Liden G, editors. Tissue integration in oral and maxillofacial reconstruction. *Amsterdam: Excerpta Medica*, 326-332.

Sertgöz, A., & Güvener, S. (1996). Finite element analysis of the effect of cantilever and implant length on stress distribution in an implant-supported fixed prosthesis. *J Prosthet Dent, 76*(2), 165-169. doi:10.1016/s0022-3913(96)90301-7

Shackleton, J. L., Carr, L., Slabbert, J. C., & Becker, P. J. (1994). Survival of fixed implant-supported prostheses related to cantilever lengths. *J Prosthet Dent, 71*(1), 23-26. doi:10.1016/0022-3913(94)90250-x

Sheridan, R. A., Decker, A. M., Plonka, A. B., & Wang, H. L. (2016). The Role of Occlusion in Implant Therapy: A Comprehensive Updated Review. *Implant Dent, 25*(6), 829-838. doi:10.1097/id.0000000000000488

Torrecillas-Martínez, L., Monje, A., Lin, G. H., Suarez, F., Ortega-Oller, I., Galindo-Moreno, P., & Wang, H. L. (2014). Effect of cantilevers for implant-supported prostheses on marginal bone loss and prosthetic complicati-

ons: systematic review and meta-analysis. *Int J Oral Maxillofac Implants, 29*(6), 1315-1321. doi:10.11607/jomi.3660

Tunalı, B. (1996). Multi-disipliner bir yaklaşımla oral implantolojiye giriş. İstanbul: İstanbul Universitesi Diş Hekimliği Fakultesi Yayınları.

Weinberg, L. A. (1998). Reduction of implant loading with therapeutic biomechanics. *Implant Dent, 7*(4), 277-285. doi:10.1097/00008505-199807040-00005

Weinberg, L. A. (2001). Therapeutic biomechanics concepts and clinical procedures to reduce implant loading. Part I. *J Oral Implantol, 27*(6), 293-301. doi:10.1563/1548-1336(2001)027<0293:Tbcacp>2.3.Co;2

Wennerberg, A., & Albrektsson, T. (2011). Current challenges in successful rehabilitation with oral implants. *J Oral Rehabil, 38*(4), 286-294. doi:10.1111/j.1365-2842.2010.02170.x

Wismeijer, D., van Waas, M. A., & Kalk, W. (1995). Factors to consider in selecting an occlusal concept for patients with implants in the edentulous mandible. *J Prosthet Dent, 74*(4), 380-384. doi:10.1016/s0022-3913(05)80378-6

Zhou, Y., Gao, J., Luo, L., & Wang, Y. (2016). Does Bruxism Contribute to Dental Implant Failure? A Systematic Review and Meta-Analysis. *Clin Implant Dent Relat Res, 18*(2), 410-420. doi:10.1111/cid.12300

BÖLÜM 12

KALP TRANSPLANTASYONUNDA AEROBİK EGZERSİZ EĞİTİMİ

Aybüke Sena DEMİR[1], Gülşah BARĞI[2], Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR[3]

1 Fzt, İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, İzmir- ORCID ID: 0009-0005-3870-9845
2 Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir- ORCID ID: 0000-0002-5243-3997
3 Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir- ORCID ID: 0000-0002-9205-5652

Kalp Transplantasyonu

Her geçen gün yeni kalp yetmezliği tanısı konan hasta sayısı artarken bu hastalar için gelişmiş tedavi yöntemleriyle hayatta kalma süresini uzatmak nihai tedavi hedefi haline gelmiştir. Kalp transplantasyonu bu bakımdan son evre kalp yetmezliği olan bireyler için hayat kurtaran önemli bir prosedürdür (Akpulat ve ark., 2022, ss. 366-372).

Kalp transplantasyonu, son evre kalp hastalığı olan alıcıya, beyin ölümü gerçekleşmiş bir vericiden alınan işlevsel bir kalbin nakledilmesi işlemi olarak tanımlanabilir. New York Kalp Derneği (NYHA) fonksiyonel sınıflandırmasına göre evre III veya evre IV kılavuzlarına uyumlu olan yeterli tıbbi tedaviye rağmen sol ventrikül ejeksiyon fraksiyonu %25'in altında olan kalp hastaları için en uygun tedavi seçeneği kalp transplantasyonu olabilmektedir (Özbaran ve Yağdı, 2011, ss. 67-75).

Alıcı seçimi için transplantasyon öncesi zirve oksijen tüketimi (VO_2) ölçümü hastanın hem kardiyak rezervi hem de prognozu hakkında değerli bilgiler verir (Ulaşlı ve Ulubay, 2013, ss. 166-169). Zirve VO_2 değeri ≤14 mL/kg/dk, sistolik arteriyel kan basıncı <120 mmHg veya zirve %VO_2 değeri <50 olan hastalar kötü prognoz gösterir (Agostoni ve Guazzi, 2002, ss. 99-108). Ancak zirve VO_2 değeri ≤14 mL/kg/dk olan bireyler, kalp transplantasyonu için uygun adaylar olarak kabul edilir (Uithoven ve ark., 2019, ss. 1-11). Diğer yönden, kalp transplantasyonu uygulanacak bireylerin nakil öncesinde ve sonrasında yoğun bir şekilde tıbbi tedavi ve rehabilitasyon uygulamalarına hazır ve istekli olması, aynı zamanda duygusal ve psikolojik açıdan kararlı olması da önemlidir (De Jonge ve ark., 2008, ss. 79-87).

Önceki yıllarda yapılan transplantasyonlara kıyasla günümüzde organ transplantasyonu sonrasında alıcıların sağkalım süreleri artmıştır. Bu artışın sebepleri arasında organ transplantasyonu alanındaki ilerlemeler, kalp transplantasyonundaki deneyimlerin artması, gelişen cerrahi teknikler, yeni immunsupresif ilaçların kullanımı ve transplantasyon sonrası görülebilen komplikasyonların etkili bir şekilde tedavi edilmesi yer almaktadır. Ayrıca rejeksiyonun tanı ve tedavisindeki gelişmeler, enfeksiyonlarla daha etkili bir mücadele verilebilmesi ve morbidite ile mortalite için riskli durumların erkenden tespit edilerek uygun önlemlerin hızlıca alınabiliyor olması da sağkalım süresinin artmasında etkili olmuştur. Son yıllarda kalp transplantasyonu yapılan hastaların ortalama yaşam süresi 10 yılın üzerine çıkmıştır. Şu anki verilere göre, kalp nakli gerçekleştirilen merkezlerin büyük çoğunluğunda bir yıl sonraki hayat beklentisi %85'in üzerindedir ve 10 yıl sonraki hayat beklentisi %50 ile %60 arasında olduğu görülmektedir (Beyazıd ve ark., 2013, ss. 1471-1512).

Kaynakça

Agostoni, P., Guazzi, M. (2002). Clinical Exercise Testing: Evolving role of Cardiopulmonary Exercise Testing in Heaet Failure and Cardiac Transplantation, Eds. Weisman IM, Zebollas RJ, Karger, pp. 99-108.

Akpulat, S., Akgun, AN., Sezgin, A., Muderrisoglu, H. (2022). Factors assocıated wıth survıval of patıents wıth cardıac transplantation. Turk J Clin Lab., pp. 366-372.

Alraies, M. C. and Eckman, P. (2014). Adult Heart Transplant: İndications and Outcomes, Journal of Thoracic Disease, 6(8), 1120-1128.

Ardıç, F. (2014). Egzersiz reçetesi. Türk Fiz Tıp Rehab Derg. 60, 1-8.

Auricchio, A., Prinzen, FW. (2011). Non-responders to cardiac resynchronization therapy. *Circ J*;75(3): 521–527.

Barnard, CN. (1967). The operation. A human cardiac transplant: an interim report of a successful operation performed at Groote Schuur Hospital, Cape Town. S Afr Med J; 41: 1271-1274.

Bayezid, Ö., Balkanay, M., Carin, M. (1990). Türkiye'de ilk takipli ortotopik kalp transplantasyonu. Türk Kardiyol Dern Arş; 18: 136-141.

Bayezid, Ö., Balkanay, M., Öztek, İ. (1990). The first successful heart transplantation in Turkey. Koşuyolu Heart Journal; 1: 3-10.

Bernardi, L., Radaelli, A., Passino, C., Falcone, C., Auguadro, C., Martinelli, L., Rinaldi, M., Viganò, M., & Finardi, G. (2007). Effects of physical training on cardiovascular control after heart transplantation. International journal of cardiology, 118(3), 356–362.

Beyazıd, Ö., Erbasan, O., Türkay, C. (2013). Kalp Transplantasyonu. Paç M, Akçetin A, Aka SA, Böket S ve Sarıoğlu T. (Ed.). Kalp ve Damar Cerrahisi, 2. baskı, ikinci cilt, İstanbul, Akademisyen Kitapevi, ss. 1471-1512.

Beyazova, M., Kutsal, Y.G. (2016). Fiziksel tıp ve rehabilitasyon: Güneş Tıp Kitabevleri.

Bowman, M., Faux, S. (2013). Outcomes of an Inpatient Rehabilitation Program Following Complicated Cardio-Pulmonary Transplantation. Int J Phys Med Rehabil 1: 152.

Carrel, A., Guethrie, CC. (1905). The transplantation of veins and organs. Am J Med; 10: 1101- 1102.

Conraads, V. M., Pattyn, N., De Maeyer, C., Beckers, P. J., Coeckelberghs, E., Cornelissen, V. A., Denollet, J., Frederix, G., Goetschalckx, K., Hoymans, V. Y., Possemiers, N., Schepers, D., Shivalkar, B., Voigt, J. U., Van Craenenbroeck, E. M., & Vanhees, L. (2015). Aerobic interval training and continuous training equally improve aerobic exercise capacity in patients with coronary artery disease: the SAINTEX-CAD study. International journal of cardiology, 179, 203–210.

De Jonge, N., Kirkels, J. H., Klöpping, C., Lahpor, J. R., Caliskan, K., Maat, A. P., Brügemann, J., Erasmus, M. E., Klautz, R. J., Verwey, H. F., Oomen, A., Peels, C. H., Golüke, A. E., Nicastia, D., Koole, M. A., & Balk, A. H. (2008). Guidelines for heart transplantation. Netherlands heart journal : monthly journal of the Netherlands Society of Cardiology and the Netherlands Heart Foundation, 16(3), 79–87.

De Lisa, J.A. ve Gans, B.M. (2007). Fiziksel tıp ve rehabilitasyon: ilkeler ve uygulamalar: Güneş Tıp Kitabevleri.

Dias, R. R., Fernandes, F., Ramires, F. J. A., Mady, C., Albuquerque,C. P. and Jatene, F. B. (2014). Mortality and Embolic Potential of Cardiac Tumors. Original Article, 103(1), 13- 18.

Elliott AD, Rajopadhyaya K, Bentley DJ, Beltrame JF, Aromataris EC. (2015). Interval Training Versus Continuous Exercise in Patients with Coronary Artery Disease: A Meta-Analysis. Hear Lung Circ; 24: 149-157.

Garber, C. E., Blissmer, B., Deschenes, M. R., Franklin, B. A., Lamonte, M. J., Lee, I.M., Nieman, D. C., Swain, D. P. and American College of Sports Medicine. (2011). American College of Sports Medicine position stand. Quantity and quality of exercise for developing and maintaining cardiorespiratory, musculoskeletal, and neuromotor fitness in apparently healthy adults: guidance for prescribing exercise. Medicine and Science in Sports and Exercise, 43(7), 1334-1359.

Habedank, D., Ewert, R., Hummel, M., Wensel, R., Hetzer, R., & Anker, S. D. (2007). Changes in exercise capacity, ventilation, and body weight following heart transplantation. European journal of heart failure, 9(3), 310–316.

Haennel, RG. (2012). Exercise rehabilitation for chronic heart failure patients with cardiac device implants. *Cardiopulm Phys Ther J.*; 23(3): 23-28.

Hardy, JD., Kurrus, FD., Chavez, CM. (1964). Heart transplantation in man: Developmental studies and report of a case. JAMA; 188: 1332-1340.

Haykowsky, M., Taylor, D., Kim, D., Tymchak, W. (2009). Exercise training improves aerobic capacity and skeletal muscle function in heart transplant recipients. Am J Transplant; 9: 734–739.

Jonge, N., Kirkels, J. H., Klöpping, C., Lahpor, J. R., Caliskan, K., Maat, A.P.W.M., Brügemann, J., Erasmus, M.E., Klautz, R.J.M., Verwey, H.F., Oomen, A., Peels, C.H., Golüke, A.E.J., Nicastia, D., Koole, M.A.C. and Balk, A.H.M.M. (2008). Guidelines for Heart Transplantation. Netherlands Heart Journal, 16(3), 79-87.

Karapolat, H., Eyigör, S., Zoghi, M., Yagdi, T., Nalbangil, S., & Durmaz, B. (2007). Comparison of hospital-supervised exercise versus home-based exercise in patients after orthotopic heart transplantation: effects on functional capacity, quality of life, and psychological symptoms. Transplantation proceedings, 39(5), 1586–1588.

Kourek, C., Karatzanos, E., Nanas, S., Karabinis, A., & Dimopoulos, S. (2021). Exercise training in heart transplantation. World journal of transplantation, 11(11), 466–479.

Lanfranconi, F., Borrelli, E., Ferri, A., Porcelli, S., Maccherini, M., Chiavarelli, M., & Grassi, B. (2006). Noninvasive evaluation of skeletal muscle oxidative metabolism after heart transplant. Medicine and science in sports and exercise, 38(8), 1374–1383.

Leung, T. C., Ballman, K. V., Allison, T. G., Wagner, J. A., Olson, L. J., Frantz, R. P., Edwards, B. S., Dearani, J. A., Daly, R. C., McGregor, C. G., & Rodeheffer, R. J. (2003). Clinical predictors of exercise capacity 1 year after cardiac transplantation. The Journal of heart and lung transplantation : the official publication of the International Society for Heart Transplantation, 22(1), 16–27.

Marconi, C., & Marzorati, M. (2003). Exercise after heart transplantation. European journal of applied physiology, 90(3-4), 250–259.

Özbaran, M. ve Yağdı, T. (2011). Kalp Nakli ve Diğer Cerrahi Tedaviler. Klinik Gelişim, 24, 67-75.

Özbaran, M., Yağdı, T., Nalbantgil, S., Hamulu, A., Zoghi, M. ve Nart, D. (2002). Short and Long-Term Complications After Cardiac Transplantation. Turkish J Thorac Cardiovasculer Surgery, 10, 149-154.

Piepoli, M. F., Conraads, V., Corrà, U., Dickstein, K., Francis, D. P., Jaarsma, T., McMurray, J., Pieske, B., Piotrowicz, E., Schmid, J. P., Anker, S. D., Solal, A. C., Filippatos, G. S., Hoes, A. W., Gielen, S., Giannuzzi, P., & Ponikowski, P. P. (2011). Exercise training in heart failure: from theory to practice. A consensus document of the Heart Failure Association and the European Association for Cardiovascular Prevention and Rehabilitation. European journal of heart failure, 13(4), 347–357.

Pinto, B. M., Goldstein, M. G., Papandonatos, G. D., Farrell, N., Tilkemeier, P., Marcus, B. H., & Todaro, J. F. (2011). Maintenance of exercise after phase II cardiac rehabilitation: a randomized controlled trial. American journal of preventive medicine, 41(3), 274–283.

Price, KJ., Gordon, BA., Bird, SR., Benson, AC. (2016). A review of guidelines for cardiac rehabilitation exercise programmes: Is there an international consensus? Eur J Prev Cardiol; 23: 1715-1733.

Rajandekar, T. and John, G. (2022). The effect of high intensity interval training on patients with heart transplantation: a systematic review, European Heart Journal, vol 43, ss. 215-216.

Revill, S., Morgan, M., Singh, S., Williams, J. and Hardman, A. (1999). The endurance shuttle walk: a new field test for the assessment of endurance capacity in chronic obstructive pulmonary disease. Thorax, 54(3), 213-222.

Sinagra, G., Proclemer, A., Zecchin, M. (2018). Resynchronization therapy in heart failure: the “nonresponder”. *J Cardiovasc Med (Hagerstown)*; 19,

e112–e115.

Squires RW. (2011). Exercise therapy for cardiac transplant recipients. Prog Cardiovasc Dis; 53: 429-436.

Uithoven, K. E., Smith, J. R., Medina-Inojosa, J. R., Squires, R. W., Van Iterson, E. H., & Olson, T. P. (2019). Clinical and Rehabilitative Predictors of Peak Oxygen Uptake Following Cardiac Transplantation. Journal of clinical medicine, 8(1), 119.

Ulaşlı, S.S., Ulubay, G. (2013). Kardiyopulmoner egzersiz testinin kullanıldığı bilimsel çalışmalar: Türkiye'den bir bakış. Tuberk Toraks; 61(2): 166-169.

Yanagi, H., Nakanishi, M., Konishi, H., Yamada, S., Fukui, N., Kitagaki, K., Fujii, S., & Kohzuki, M. (2019). Effect of Exercise Training in Heart Failure Patients Without Echocardiographic Response to Cardiac Resynchronization Therapy. Circulation reports, 1(2), 55–60.

Yıldız, S. A. (2012). Aerobik ve anaerobik kapasitenin anlamı nedir. Solunum Dergisi, 14(1), 1-8.

Wisløff, U., Støylen, A., Loennechen, J. P., Bruvold, M., Rognmo, Ø., Haram, P. M., Tjønna, A. E., Helgerud, J., Slørdahl, S. A., Lee, S. J., Videm, V., Bye, A., Smith, G. L., Najjar, S. M., Ellingsen, Ø., & Skjaerpe, T. (2007). Superior cardiovascular effect of aerobic interval training versus moderate continuous training in heart failure patients: a randomized study. Circulation, 115(24), 3086–3094.

BÖLÜM 13

ORAL İMPLANTOLOJİ VE DENTAL İMPLANTLARDA PROTEZ

Oğuzhan GÖRLER[1], Gizem YEŞİLYURT[2]

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, e-posta: oguzhangorler@gmail.com, 0000-0001-6545-8811
2 Uzm Dt.. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, e-posta: gizemgzmyyrt@gmail.com, 0000-0002-8821-4489

Oral İmplantoloji

Diş hekimliği sözlüklerinde implant terimi; bir dokunun içine veya üstüne cerrahi olarak yerleştirilen alloplastik parçalar olarak ifade edilir. Protez terimler sözlüğüne göre ise kemik içinden veya üzerinden sabit ve hareketli protezlere destek ve tutuculuk sağlamak amacıyla mukoza ya da periost altına yerleştirilen alloplastik materyallerden üretilmiş protetik aygıt olarak tanımlanmaktadır (1,2). Dental implantlar hakkındaki ilk bulgu ilk çağ dönemine ait bir iskelette bulunan taştan yapılmış bir keser diş olarak karşımıza çıkmaktadır. 18. yüzyılın başlarında kök şeklindeki altından üretilmiş vidalar ise gerçek anlamdaki dental implant bulgusudur. (3,4). Gelişen teknoloji ve bilimle paralel olarak dental implantlar zaman içerisinde güta-perka, lastik, porselen ve birçok metalin de kullanıldığı farklı malzemelerden üretilmiştir (5-7). İmplantolojinin gerçek temellerini 1960'larda Brånemark ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmalar oluşturmaktadır. Tavşan femur kemiği üzerinde yapmış oldukları çalışmada implant materyali olarak titanyum vidaları kullanmışlardır. Osseointegrasyon kavramının oluşmasına Brånemark'ın yara iyileşmesi, canlı doku ve implant materyalleri arasındaki bağlantı üzerine yaptığı mikrobiyolojik araştırmalar yön vermiştir (8-10). Osseointegrasyon terimi; "canlı kemik yüzeyi ile yük taşıyıcı implant yüzeyi arasındaki direkt yapısal ve fonksiyonel bağlantı" olarak ilk kez Brånemark ve arkadaşları tarafından tanımlanmıştır (11-13). Dental implantların ilk çıkış amacı tam dişsizlik durumunda yapılacak olan protezlere destek sağlamak iken, modern teknolojinin de yardımı ile dental implantlar parsiyel dişsizlik vakalarında, çene yüz cerrahisinde ve ortodontik tedavide de kullanılabilen bir tedavi prosedürü haline gelmiştir (5,6,14,15).

Dental İmplantların Sınıflandırılması

Dental implantlar,

- *İmplantın yerleştirildiği yer ve destek dokulara göre;*

a) Subperiosteal implant (kemik üzeri),

b) Transosteal implant (kemik boyunca),

c) Endosteal implant (kemik içi) olarak sınıflandırılabilirler.

- *Geometrik şekillerine göre;*

a) Blade,

b) Kök formunda (Silindirik, vida, kombinasyon tipi),

c) Transmandibular olarak sınıflandırılabilirler.

- *Yüzey özelliklerine göre;*

Kaynaklar

1. Babbush C, Fehrenbach M, Emmons M ve D, Nunez D. Mosby'nin Diş Hekimliği Sözlüğü (Aydın M, Çev.) Nobel Kitapevi, Adana, 2011.
2. Yavuzyılmaz H, Ulusoy MM, Kedici PS ve Kansu G. Protetik Diş Tedavisi Terimleri Sözlüğü. Türk Prostodonti ve İmplantoloji Derneği Ankara Şubesi Yayınları, Ankara, 2003.
3. Ring ME. A thousand years of dental implants: a definitive history-part 1. The Compendium Of Continuing Education In Dentistry, 16(10), 1060–1064, 1995.
4. Dalkız M. Pratik Dişhekimliği İmplantolojisi. Vestiyer Yayıncılık, İstanbul, s.23- 27, 2009.
5. Misch CE. Dental Implant Prosthetics. (9th ed.). St Louis: Elsevier Mosby, s.1, 2005.
6. Ulusoy M ve Aydın K. Dişhekimliğinde Hareketli Bölümlü Protezler 3. Baskı. Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2010.
7. Adell R, Hansson BO, Branemark PI ve Breine U. Intra osseous anchorage of dental prostheses. II. Review of clinical approaches. Scandinavian Journal of Plastic and Reconstructive Surgery, 4,19-34, 1970.
8. Brånemark PI, Adell R, Breine U, Hansson BO, Lindstrom J ve Ohlsson A. Intra-osseous anchorage of dental prostheses. Experimental studies. Scandinavian Journal of Plastic and Reconstructive Surgery, 3, 81-100, 1969.
9. Linder L, Albrektsson T, Branemark PI, Hansson HA, Ivarsson B, Jonsson U et 110 al. Electron microscopic analysis of the bonetitanium interface. Acta Orthopaedica Scandinavica, 54, 45-52, 1983.
10. Buser D, Schenk RK, Steinemann S, Fiorellini JP, Fox CH ve Stich H. Influence of surface characteristics on bone integration of titanium implants. A histomorphometric study in miniature pigs. Journal of Biomedical Material Research, 25, 889-902, 1991.
11. Cooper LF. Biologic determinants of bone formation for osseointegration: clues for future clinical improvements. Journal of Prosthetic Dentistry, 80, 439- 49, 1998.
12. Yang X, Wang D, Liang Y, Yin H, Zhang S, Jiang T et al. A new implant with solid core and porous surface: The biocompatability with bone. Journal Of Biomedical Materials Research, Jul;102(7):2395-407, 2014
13. Kulak-Özkan Y. Tam protezler ve implant üstü hareketli protezlerde problemler ve çözüm yolları. Vestiyer Yayıncılık, İstanbul, s.291, 2012.
14. Tunalı B. Muti-Disipliner bir yaklaşımla oral implantoloji, geliştirilmiş 2. Baskı. Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul, s.3-22, 2000.
15. Kawasaki T, Takayama Y, Yamada T, Notani K, Relationship between the stress distribution and the shape of the alveolar residual ridge--threedimensional

behaviour of a lower complete denture. J Oral Rehabil., Oct;28(10):950-7, 2001.

16. Smith DC. Dental implants: materials and design considerations. The International Journal of Prosthodontics, 6(2),106-117, 1993.

17. Wataha JC. Materials for endosseous dental implants. Journal of oral rehabilitation, 23(2), 79-90, 1996.

18. Sykaras N, Iacopino AM, Marker VA, Triplett RG, Woody RD, Implant materials, designs, and surface topographies: their effect on osseointegration. A literature review. Int J Oral Maxillofac Implants., Sep-Oct;15(5):675-90, 2000.

19. Parr GR, Gardner LK ve Toth RW. Titanium: the mystery metal of implant dentistry. Dental materials aspects. The Journal Of Prosthetic Dentistry, 54(3), 410-414, 1985.

20. Meffert RM, Langer B ve Fritz ME. Dental implants: A review. Journal of Periodontology, 63, 859-870, 1992. 111

21. Tanahashi M, Kokubo T, Nakamura T, Katsura Y ve Nagano M. Ultrastructural study of an apatit layer formed by a bio-mimetic process and its bonding to bone. Biomaterials, 17(1), 47-51, 1996.

22. Brunski JB. Biomaterials and biomechanics in dental implant design. Int J Oral Maxillofac Implants., Summer;3(2):85-97, 1988.

23. Branemark PI, Osseointegration and its experimental background. J Prosthet Dent., Sep;50(3):399-410, 1983.

24. Nünomi M. Metallic biomaterials. Journal Of Artificial Organs : The Official Journal Of The Japanese Society For Artificial Organs, 11, 105-110, 2008.

25. Adhestop website. CP titanium. Available at: www.medinfo.dist.unige.it./adhestop/cp_titanium.htm.

26. Wang RR, Fenton A. Titanium for prosthodontic applications: a review of the literature. Quintessence Int., 27: 401-408, 1996.

27. Van Noort R. Introduction To Dental Materials. Edinburgh ; New York : Mosby: 221-230, 2002.

28. Brown D. All you wanted to know about titanium, but were afraid to ask. Br Dent J., 182: 393- 394, 1997.

29. Craig RG, Powers JM. Restorative Dental Materials. Missouri: Mosby, 480-513, 2002.

30. Mark JJ, Waqar A. Surface Engineered Surgical Tools and Medical Devices. New York: Springer, 533-576, 2007.

31. Niinomi M. Mechanical properties of biomedical titanium alloys. Mater Sci Eng A., 243: 231- 236, 1998.

32. Niinomi M. Metallic biomaterials. J Artif Organs., 11: 105-110, 2008.

33. Sykaras N, Iacopino AM, Marker VA, Triplett RG, Woody RD, Implant materials, designs, and surface topographies: their effect on osseointegration. A literature review. Int J Oral Maxillofac Implants., Sep-Oct;15(5):675-90, 2000.

34. Dee KC, Puleo DA ve Bizios R. An Introduction To: TissueBiomaterial Interactions. John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, 2003.

35. Hin TS. Engineering Materials for Biomedical Applications, World Scientific, Singapore, 2004.

36. Li JF, Wan L ve Feng JY. Study on the preparation of titania films for 112 photocatalytic application by micro-arc oxidation. Solar Energy Materials & Solar Cells, 90. 2449–2455, 2006.

37. Lacefield WR, Current status of ceramic coatings for dental implants. Implant Dent., 7(4):315-22, 1998.

38. LeGeros RZ, Calcium phosphate materials in restorative dentistry: a review. Adv Dent Res., Aug;2(1):164-80, 1988.

39. Meijer GJ, Dalmeijer RA, de Putter C, van Blitterswijk CA. A comparative study of flexible (Polyactive) versus rigid (hydroxylapatite) permucosal dental implants. II. Histological aspects. J Oral Rehabil., Feb;24(2):93-101, 1997.

40. Albrektsson T, Zarb GA. Determinants of correct clinical reporting. Int J Prosthodont., 1(5):517-21, 1998.

41. Weng D, Jacobson Z, Tarnow D, Hürzeler MB, Faehn O, Sanavi F, Barkvoll P, Stach RM. A prospective multicenter clinical trial of 3i machined-surface implants: results after 6 years of follow-up. J Oral Maxillofac Implants, 18(3): 417-23, 2003.

42. Albrektsson T, Zarb G, Worthington P, Eriksson AR. The long-term efficacy of currently used dental implants: A review and proposed criteria of success. Int J Oral Maxillofac Implant., Summer;1(1):11-25, 1986.

43. Misch CE. Dental İmplant Protezler. Nobel Tıp Kitabevi 1. Baskı, s.206-207, 2009.

44. Bueno-Samper A, Hernandez-Aliaga M, Calvo-Guırado J. The implantsupported milled bar overdenture: A literature review. Med Oral Patol Oral Cir Bucal., Mar;15(2):375–378, 2010.

45. Burns DR. The mandibular complete overdenture. Dent Clin N Am., 48:60323, 2004.

46. Davodi A, Nishimura R, Beumer J. III. An implant supported fixed-removable prosthesis with a milled tissue bar and hader clip retention as a restorative option for the edentulous maxilla. J Prosthet Dent., 78:212-217, 1997.

47. Atwood DA. Some clinical factors related to rate of resorption of residual ridges. J Prosthet Dent., 86:119-25, 2001.

48. Tallgren A. The continuing reduction of the residual alveolar ridges in complete denture wearers: A mixed-longitudinal study covering 25 years. J Prosthet Dent., 89:427-35, 2003. 113

49. Naert I, Gizani S, Vuylsteke M, van Steenberghe D. A 5-year randomized clinical trial on the influence of splinted and unsplinted oral implants in the mandibular overdenture therapy. Part I: peri-implant outcome. Clin Oral Imp Res., 9:170-7, 1998.

50. Kordatzis K, Wright PS, Meijer HJ, Posterior mandibular residual ridge resorption in patients with conventional dentures and implant overdentures. Int J Oral Maxillofac Implants., May-Jun;18(3):447-52, 2003.

51. Fenton AH, The decade of overdentures: 1970-1980. J Prosthet Dent., Jan;79(1):31-6, 1998.

52. Jemt T, Stalblad PA, The effect of chewing movements on changing mandibular complete dentures to osseointegrated overdentures. J Prosthet Dent., Mar;55(3):357-61, 1986.

53. Stellingsma K, Slagter AP, Stegenga B, Raghoebar GM, Meijer HJ, Masticatory function in patients with an extremely resorbed mandible restored with mandibular implant-retained overdentures: Comparison of three types of treatment protocols. J Oral Rehabil., Jun;32(6):403-10, 2005.

54. Naert I, Alsaadi G, van Steenberghe D, Quirynen M, A 10-year randomized clinical trial on the influence of splinted and unsplinted oral implants retaining mandibular overdentures: Peri-implant outcome. J Prosthet Dent., May;93(5):452, 2005.

55. Bryant SR, Zarb GA. Outcomes of implant prosthodontic treatment in older adults. J Can Dent Assoc., 68:97-102, 2002.

56. Misch CE. An organized approach to treatment options for mandibular implant overdentures. İçinde: Misch CE, editör. Dental Implant Prosthetics St. Louis: Mosby, pp. 206-27, 2005.

57. Goodacre CJ, Bernal G, Rungcharassaeng K, Kan JY, Clinical Complication with Implants and Implant Protheses. J Prosthet Dent., Aug;90(2):125-132, 2003.

58. Shafie HR.Clinical and Laboratory Manual Implant Overdentures. WileyBlackwell. 2007.

59. Wismeijer D, van Waas MA, Mulder J, Vermeeren JI, Kalk W, Clinical and radiological results of patients treated with three treatment modalities for overdentures on implants of the ITI Dental Implant System. A randomized 114 controlled clinical trial. Clin Oral Implants Res., Aug;10(4):297-306, 1999.

60. Mericske-Stern R, Clinical evaluation of overdenture restorations supported by osseointegrated titanium implants: a retrospective study. Int J Oral Maxillofac Implants., Winter;5(4):375-83, 1990.

61. Porter JA , Petropoulos VC, Brunski JB, Comparison of load distribution for implant overdenture attachments. Int J Oral Maxillofac Implants., SepOct;17(5):651-62, 2002.

62. Wismeijer D, van Waas MA, Kalk W, Factors to consider in selecting an occlusal concept for patients with implants in the edentulous mandible. J Prosthet Dent., Oct;74(4):380-4, 1995.

63. Glossary of prosthodontıc terms. J Prosthet Dent., 94: 10-92, 2005.

64. Mensor MCJr. Attachment fixation for overdentures. Part I. J Prosthet Dent., 37:366-373, 1977.

65. Adell R, Lekholm U, Rockler B, Branemark P. A 15-year study of osseointegrated implants in the treatment of the edentulous jaw. Int J Oral Surg., 10:387-416, 1981.

66. Uludag B ve Polat S. İmplant destekli overdenture uygulamalarında kullanılan tutucular. Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences Special Topics, 1(1), 80-86, 2010.

67. Laney WR, Broggini N. Glossary of Oral and Maxillofacial Implants. Quintessence Publishing Co, Berlin, 2007.

68. Duyck J, Van Oosterwyck H, Vander Sloten J, De Cooman M, Puers R ve Naert I. In vivo forces on oral implants supporting a mandibular overdenture: the influence of attachment system. Clinical Oral Investigations, 3(4) , 201-207, 1999.

69. Geckili O, Bural C ve Bilmenoğlu Ç. İmplant destekli tam protezlerde kullanılan tutucu tipleri. Ege Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 31, 9-18, 2010.

70. Trakas T, Michalakis K, Kang K ve Hirayama H. Attachment systems for implant retained overdentures: a literature review. Implant Dentistry, 15(1), 24-34, 2006.

71. Zarb GA, Symington JM. Osseointegrated dental implants: Preliminary report on a replication study. J Prosthet Dent., 50(2):271-276, 1983.

72. Becker W, Becker BE, Newman MG, Nyman S, Clinical and microbiologic 115 findings that may contribute to dental implant failure. Int J Oral Maxillofac Implants., Spring;5(1):31-8, 1990.

73. Dula K, Mini R, van der Stelt PF, Buser D, The radiographic assessment of implant patients: decision-making criteria. Int J Oral Maxillofac Implants., JanFeb;16(1):80-9, 2001.

74. Friberg B, Sennerby L, Meredith N, Lekholm U. A comparison between cutting torque and resonance frequency measurements of maxillary implants. Int J Oral Maxillofac Surg., Aug;28(4):297-303, 1999.

75. Ai M, Shiau Y, New Magnetic Applications in Clinical Dentistry. Quintessence Pub Co Inc, Chicago, 2004.

76. Uludağ B, Polat S. İmplant Destekli Overdenture Uygulamalarında Kullanılan Tutucular. Turkiye Klin J Dent., 1(1):80-6, 2010. 141.

77. Walton JN, Dorin Ruse N. In vitro changes in clips and bars used to retain implant overdentures. J Prosthet Dent., Nov;74(5):482-486, 1995. 142.

78. Stoumpis C, Kohal RJ. To splint or not to splint oral implants in the implant-supported overdenture therapy? A systematic literature review. J Oral Rehabil., Nov;38(11):857-69, 2011. 143.

79. Jemt T, Chai JY, Harnett J, Robin Heath M. A 5-year prospective multicenter follow-up report on overdentures supported by osseointegrated implants. Int J Oral Maxillofac Implants., Nov 11(3):291-8, 1996. 144.

80. Quirynen M, Naert I, van Steenberghe D, Dekeyser C, Callens A. Periodontal aspects of osseointegrated fixtures supporting a partial bridge: An up to 6- years retrospective study. J Clin Periodontol., Feb;19(2):118-26, 1992. 145.

81. Von Wowern N, Gotfredsen K. Implant-supported overdentures, a prevention 118 of bone loss in edentulous mandibles?: A 5-year follow-up study. Clin Oral Implants Res., Feb;12(1):19-25, 2001. 146.

82. Davis DM, Packer ME. Mandibular overdentures stabilized by Astra Tech implants with either ball attachments or magnets: 5-year results. Int J Prosthodont., May-Jun;12(3):222-9, 1999., 147.

83. Barber HD, Scott RF, Maxson BB, Fonseca RJ. Evaluation of anterior maxillary alveolar ridge resorption when opposed by the transmandibular implant. J Oral Maxillofac Surg., Dec;48(12):1283-7, 1990. 148.

84. Jacobs R, van Steenberghe D, Nys M, Naert I. Maxillary bone resorption in patients with mandibular implant-supported overdentures or fixed prostheses. J Prosthet Dent., Aug;70(2):135-40, 1993. 149.

85. Lechner SK, Mamnen A. Combination syndrome in relation to osseointegrated implant-supported overdentures: a survey. Int J Prosthodont., Jan-Feb;9(1):58-64, 1996. 150.

86. Maxson BB, Powers MP, Scott RF. Prosthodontic considerations for the transmandibular implant. J Prosthet Dent., May;63(5):554-8, 1990. 151.

87. Payne AG, Solomons YF. Mandibular implant-supported overdentures: a prospective evaluation of the burden of prosthodontic maintenance with 3 different attachment systems. Int J Prosthodont., May-Jun;13(3):246-53, 2000. 152.

88. Watson RM, Davis DM. Follow up and maintenance of implant supported prostheses: A comparison of 20 complete mandibular overdentures and 20 complete mandibular fixed cantilever prostheses. Br Dent J., Nov 9;181(9):321-7 , 1996. 153.

89. Närhi TO, Geertman ME, Hevinga M, Abdo H, Kalk W. Changes in the edentulous maxilla in persons wearing implant-retained mandibular overdentures.

J Prosthet Dent., Jul;84(1):43-9, 2000. 154.

90. Denissen HW, Kalk W, van Waas MA, van Os JH. Occlusion for maxillary dentures opposing osseointegrated mandibular prostheses. Int J Prosthodont., Sep-Oct;6(5):446-50, 1993. 155.

91. Lang BR, Razzoog ME. Lingualized integration: tooth molds and an occlusal scheme for edentulous implant patients. Implant Dent., Fall;1(3):204-11, 1992. 156.

92. Thiel CP, Evans DB, Burnett RR. Combination syndrome associated with a mandibular implant-supported overdenture: A clinical report. J Prosthet Dent., 119 Feb;75(2):107-13, 1996. 157.

93. Menicucci G, Lorenzetti M, Pera P, Preti G. Mandibular implant-retained overdenture: a clinical trial of two anchorage systems. Int J Oral Maxillofac Implants, Nov-Dec;13(6):851-6, 1998. 158.

94. Kenney R, Richards MW. Photoelastic stress patterns produced by implantretained overdentures. J Prosthet Dent., Nov;80(5):559-64, 1998. 159.

95. Mericske-Stern R, Piotti M, Sirtes G. 3-D in vivo force measurements on mandibular implants supporting overdentures. A comparative study. Clin Oral Implants Res., Dec;7(4):387-96, 1996. 160.

96. Chao YL, Meijer HJ, Van Oort RP, Versteegh PA. The incomprehensible success of the implant stabilised overdenture in the edentulous mandible: a literature review on transfer of chewing forces to bone surrounding implants. Eur J Prosthodont Restor Dent., Dec;3(6):255-61, 1995. 161.

97. Mericske-Stern R. Three-dimensional force measurements with mandibular overdentures connected to implants by ball-shaped retentive anchors. A clinical study. Int J Oral Maxillofac Implants, Jan-Feb;13(1):36-43, 1998. 162.

98. Bergendal T, Engquist B. Implant-supported overdentures: A longitudinal prospective study. Int J Oral Maxillofac Implants., Mar-Apr;13(2):253-62, 1998. 163.

99. Gotfredsen K, Holm B. Implant-supported mandibular overdentures retained with ball or bar attachments: a randomized prospective 5-year study. Int J Prosthodont., Mar-Apr;13(2):125-30, 2000. 164.

100. Kiener P, Oetterli M, Mericske E, Mericske-Stern R. Effectiveness of maxillary overdentures supported by implants: maintenance and prosthetic complications. Int J Prosthodont., Mar-Apr;14(2):133-40, 2001. 165.

101. Naert I, Alsaadi G, van Steenberghe D, Quirynen M. A 10-year randomized clinical trial on the influence of splinted and unsplinted oral implants retaining mandibular overdentures: peri-implant outcome. Int J Oral Maxillofac Implant. Sep-Oct;19(5):695–702, 2004. 166.

102. Oetterli M, Kiener P, Mericske-Stern R. A longitudinal study on mandibular implants supporting an overdenture: the influence of retention mechanism

and anatomic-prosthetic variables on periimplant parameters. Int J Prosthodont., Nov-Dec;14(6):536-42, 2001. 167.

103. Behr M, Lang R, Leibrock A, Rosentritt M, Handel G. Complication rate with 120 prosthodontic reconstructions on ITI and IMZ dental implants. Clin Oral Implants Res., Feb;9(1):51-8, 1998. 168.

104. Davis DM, Rogers JO, Packer ME. The extent of maintenance required by implant-retained mandibular overdentures: a 3-year report. Int J Oral Maxillofac Implants., Nov-Dec;11(6):767-74, 1996. 169.

105. Den Dunnen AC, Slagter AP, De Baat C, Kalk W. Professional hygiene care, adjustments and complications of mandibular implant-retained overdentures: A three-year retrospective study. J Prosthet Dent., Oct;78(4):387-90, 1997. 170.

106. Johns RB, Jemt T, Heath MR, Hutton JE. A multicenter study of overdentures supported by Branemark implants. Int J Oral Maxillofac Implant., Winter;7(4):513-22, 1992.

107. Naert IE, Hooghe M, Quirynen M, van Steenberghe D. The reliability of implant-retained hinging overdentures for the fully edentulous mandible. An up to 9-year longitudinal study. Clin Oral Investig., Sep;1(3):119-24, 1997. 172.

108. Scmitt A, Zarb GA. The notion of implant-supported overdentures. J Prosthet Dent., Jan;79(1):60-5, 1998. 173.

109. Walton JN, MacEntee MI. Problems with prostheses on implants: A retrospective study. J Prosthet Dent., Mar;71(3):283-8, 1994. 174.

110. Andreiotelli M, Att W, Strub JR. Prosthodontic complications with implant overdentures: a systematic literature review. Int J Prosthodont., May-Jun;23(3):195-203, 2010.

111. Geckili O, Bilhan H, Bilgin T, Locator attachments as an alternative to ball attachments in 2-implant retained mandibular overdentures. J Can Dent Assoc (Tor)., Dec; 73(8):679-682, 2007.

112. Bressan E, Tomasi C, Stellini E, Sivolella S, Favero G, Berglundh T. Implantsupported mandibular overdentures: a cross-sectional study. Clin Oral Implant Res., Jul;23(7):814-9, 2012 177.

113. Mackie A, Lyons K, Thomson WM, Payne AGT. Mandibular two-implant overdentures: three-year prosthodontic maintenance using the locator attachment system. Int J Prosthodont., Jul;24(4):328-31, 2011.

114. Akça K, Çavuşoğlu Y, Sağirkaya E, Çehreli MC. Early-loaded onestage implants retaining mandibular overdentures by two different mechanisms: 5- year results. Int J Oral Maxillofac Implant., May-Jun;28:824-30, 2013. 121.

115. Dudic A, Mericske-Stern R. Retention mechanisms and prosthetic complications of implant-supported mandibular overdentures: Long-term results.

Clin Implant Dent Relat Res., 4(4):212-9, 2002.

116. Krennmair G, Krainhöfner M, Piehslinger E. The influence of bar design (round versus milled bar) on prosthodontic maintenance of mandibular overdentures supported by 4 implants: a 5-year prospective study. Int J Prosthodont. NovDec;21(6):514-20, 2008.

117. Karabuda C, Yaltırık M, Bayraktar M. A clinical comparison of prosthetic complications of implant-supported overdentures with different attachment systems. Implant Dent., Mar;17(1):74-81, 2008.

118. Wismeijer D, Van Waas MAJ, Vermeeren JIJF, Mulder J, Kalk W. Patient satisfaction with implant-supported mandibular overdentures: A comparison of three treatment strategies with ITI-dental implants. Int J Oral Maxillofac Surg., Aug;26(4):263-7,1997.

119. Naert I, Gizani S, Vuylsteke M, Van Steenberghe D. A 5-year prospective randomized clinical trial on the influence of splinted and unsplinted oral implants retaining a mandibular overdenture: Prosthetic aspects and patient satisfaction. J Oral Rehabil., Mar;26(3):195-202,1999.

120. Bilhan H, Mumcu E, Arat S. The comparison of marginal bone loss around mandibular overdenture- supporting implants with two different attachment types in a loading period of 36 months. Gerodontology. Mar;28(1):49-57, 2011.

121. Timmerman R, Stoker GT, Wismeijer D, Oosterveld P, Vermeeren JIJF, Van Waas MAJ. An eight-year follow-up to a randomized clinical trial of participant satisfaction with three types of mandibular implant-retained overdentures. J Dent Res., Aug; 83(8): 630-633.,2004.

122. Petropoulos VC, Smith W. Maximum dislodging forces of implant overdenture stud attachments. Int J Oral Maxillofac Implants., Jul-Aug;17(4):526-35,2002.

123. Setz I, Lee SH, Engel E. Retention of prefabricated attachments for implant stabilized overdentures in the edentulous mandible: an in vitro study. J Prosthet Dent. , Sep;80(3):323-9.,1998.

124. Alsabeeha NH , Payne AG., Swain MV. Attachment Systems for Mandibular Two-Implant Overdentures: A Review of In Vitro Investigations on Retention an Wear Features. Int J Prosthodont. , Sep-Oct;22(5):429-40, 2009.

BÖLÜM 14

BENİGN TİROİD NODÜLLERİNE HİPERTERMAL ABLASYON YÖNTEMLERİ İLE TEDAVİ YAKLAŞIMLARI: RADYOFREKANS ABLASYON (RFA) VE MİKRODALGA ABLASYON (MWA)

Süleyman SÖNMEZ[1]

1 Uzm.Dr., Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Girişimsel Radyoloji Bölümü. suleymansonmez84@gmail.com , ORCID: 0000-0002-2475-7804

Giriş

Benign tiroid nodülleri, giderek daha fazla kişiyi etkileyen yaygın bir sağlık sorunu haline gelmiştir. Büyüklükleri ve konumları nedeniyle estetik kaygılara ve bası semptomlarına yol açabilmekte olup, bu durum hastaların yaşam kalitesini ciddi şekilde etkileyebilmektedir. Geleneksel yöntem olarak, benign tiroid nodülleri için cerrahi müdahale veya ilaç tedavileri önerilmekteydi. Ancak, cerrahi prosedürlerin riskleri ve iyileşme süreçleri nedeniyle bazı hastalar bu seçeneklerini tercih etmemeleri sebebiyle. minimal invaziv tedavi yöntemleri arayışı önem kazanmıştır.

Ultrason rehberliğinde gerçekleştirilen radyofrekans ablasyon (RFA) ve mikrodalga ablasyon (MWA) gibi termal ablasyon yöntemleri, hem estetik sorunları gidermesi hem de nodül hacmini azaltarak bası problemlerine çözüm olması sebebiyle, son dönemlerde benign tiroid nodüllerinin tedavisinde kullanılan ana seçeneklerden biri haline gelmeye başlamıştır (Pacella, vd.,2000; Jeong, vd.,2008).

Bu yöntemler, bir iğne veya anten aracılığıyla tiroid nodülüne ısı uygulayarak tümör hücrelerinin tahrip edilmesini sağlamaktadır. Bu prosedürler minimal invazivdir ve cerrahiye kıyasla daha düşük komplikasyon oranlarına sahip olabilirler. Radyofrekans ablasyon (RF) ve Mikrodalga ablasyon (MWA) yöntemleri, benign tiroid nodüllerinin tedavisinde sıklıkla kullanılan iki ana hipertermal ablasyon yöntemi olarak karşımıza çıkmakta olup, kitabın bu bölümünde, “Radyofrekans Ablasyon” ve “Mikrodalga Ablasyon” yöntemleri hakkında bilgi verilecektir.

Hipertermal Ablasyon

Hipertermal ablasyon, iğneye monte edilmiş elektrotlar veya antenler kullanarak hedef dokuya elektrik veya elektromanyetik enerji ileten ısı temelli tekniklerdir. RFA sırasındaki ısınma, yüksek frekansta salınan elektrik akımı tarafından indüklenen dirençli ısınma ile karakterize edilir ve bu durum dokunun hipertermisine yol açar (Knavel & Brace, 2013).

MWA ise, elektromanyetik enerjinin bir anten aracılığıyla hedef dokuya iletilmesi yoluyla gerçekleşir. Elektromanyetik dalgalar, anten üzerinden hedef dokuya gönderilirken su molekülü gibi polar molekülleri etkileyerek, moleküllerin kinetik enerjisi artar. Polar moleküllerin bu hızlı reaksiyonu ile kinetik enerji ısıya dönüşerek, hedef dokunun sıcaklığı hızla yükselir. Ablasyon sırasında, dokunun sıcaklığında yaklaşık 2-3 katlık bir artış (37◦C’den ≥ 100◦C’ye) meydana gelir. Bu yüksek sıcaklıklara sürekli maruz kalmak, hücrelerin doğrudan ve dolaylı olarak hasara uğramasına ve sonuç olarak hücre ölümüne yol açar (Chu & Dupuy, 2014).

Yüksek sıcaklıklar, hücreleri farklı şekillerde etkileyebilir ancak termal ablasyon sırasındaki temel mekanizma akut koagülasyon nekrozudur.

KAYNAKLAR

Bertram, J. M., Yang, D., Converse, M. C., Webster, J. G., & Mahvi, D. M. (2006). A review of coaxial-based interstitial antennas for hepatic microwave ablation. *Critical Reviews™ in Biomedical Engineering*, *34*(3).

Brace, C. L. (2010). Microwave tissue ablation: biophysics, technology, and applications. *Critical Reviews™ in Biomedical Engineering*, *38*(1).

Brace, C. (2011). Thermal tumor ablation in clinical use. *IEEE pulse*, *2*(5), 28-38.

Chu, K. F., & Dupuy, D. E. (2014). Thermal ablation of tumours: biological mechanisms and advances in therapy. *Nature Reviews Cancer*, *14*(3), 199-208.

Denys, A. L., Baere, T. D., Kuoch, V., Dupas, B., Chevallier, P., Madoff, D. C., ... & Doenz, F. (2003). Radio-frequency tissue ablation of the liver: in vivo and ex vivo experiments with four different systems. *European radiology*, *13*, 2346-2352.

Gillams, A. R., & Lees, W. R. (2005). CT mapping of the distribution of saline during radiofrequency ablation with perfusion electrodes. *Cardiovascular and interventional radiology*, *28*, 476-480.

Goldberg, S. N., Gazelle, G. S., Solbiati, L., Rittman, W. J., & Mueller, P. R. (1996). Radiofrequency tissue ablation: increased lesion diameter with a perfusion electrode. *Academic radiology*, *3*(8), 636-644.

Goldberg, S. N., Solbiati, L., Hahn, P. F., Cosman, E., Conrad, J. E., Fogle, R., & Gazelle, G. S. (1998). Large-volume tissue ablation with radio frequency by using a clustered, internally cooled electrode technique: laboratory and clinical experience in liver metastases. *Radiology*, *209*(2), 371-379.

Goldberg, S. N., Stein, M. C., Gazelle, G. S., Sheiman, R. G., Kruskal, J. B., & Clouse, M. E. (1999). Percutaneous radiofrequency tissue ablation: optimization of pulsed-radiofrequency technique to increase coagulation necrosis. *Journal of vascular and interventional radiology*, *10*(7), 907-916.

Pacella, C. M., Bizzarri, G., Guglielmi, R., Anelli, V., Bianchini, A., Crescenzi, A., ... & Papini, E. (2000). Thyroid tissue: US-guided percutaneous interstitial laser ablation—a feasibility study. *Radiology*, *217*(3), 673-677.

Jeong, W. K., Baek, J. H., Rhim, H., Kim, Y. S., Kwak, M. S., Jeong, H. J., & Lee, D. (2008). Radiofrequency ablation of benign thyroid nodules: safety and imaging follow-up in 236 patients. *European radiology*, *18*, 1244-1250.

Knavel, E. M., & Brace, C. L. (2013). Tumor ablation: common modalities and general practices. *Techniques in vascular and interventional radiology*, *16*(4), 192-200.

Lee Jr, F. T., Haemmerich, D., Wright, A. S., Mahvi, D. M., Sampson, L. A., & Webster, J. G. (2003). Multiple probe radiofrequency ablation: pilot study in an animal model. *Journal of vascular and interventional radiology*, *14*(11), 1437-1442.

Livraghi, T., Goldberg, S. N., Monti, F., Bizzini, A., Lazzaroni, S., Meloni, F., ... & Gazelle, G. S. (1997). Saline-enhanced radio-frequency tissue ablation in the treatment of liver metastases. *Radiology*, *202*(1), 205-210.

Na, D. G., Lee, J. H., Jung, S. L., Kim, J. H., Sung, J. Y., Shin, J. H., ... & Baek, J. H. (2012). Radiofrequency ablation of benign thyroid nodules and recurrent thyroid cancers: consensus statement and recommendations. *Korean journal of radiology*, *13*(2), 117-125.

Nikfarjam, M., Muralidharan, V., & Christophi, C. (2005). Mechanisms of focal heat destruction of liver tumors. *Journal of Surgical Research*, *127*(2), 208-223.

Paulet, E., Aubé, C., Pessaux, P., Lebigot, J., Lhermitte, E., Oberti, F., ... & Pereira, P. L. (2008). Factors limiting complete tumor ablation by radiofrequency ablation. *CardioVascular and Interventional Radiology*, *31*, 107-115.

BÖLÜM 15

ORAL İMPLANTOLOJİDE Tİ-BASE

Oğuzhan GÖRLER[1], Hüseyin Anıl BANAZLI[2]

1 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, e-posta: oguzhangorler@gmail.com 0000-0001-6545-8811
2 Uzm Dt., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, e-posta: huseyinanilbanazli@gmail.com

İmplant Tedavisinde Endikasyonlar ve Kontraendikasyonlar

Endikasyonlar

Diş eksikliğinin büyüklüğüne göre 4 ana endikasyon vardır:

1. Total dişsizlik

2. Serbest sonlanan çeneler

3. Tek diş eksiklikleri

4. Büyük dişsiz boşluklar olarak tanımlanabilir (1).

Kontraendikasyonlar

Cerrahi operasyon anında veya sonrasında hastanın ve uygulama alanının medikal prognozunu olumsuz etkileyebilecek kotrol altında olmayan sistemik hastalık, ilaç, patoloji vb. varlığında implant uygulaması kontraendike olabilmektedir. Bunlar;

- Yeni geçirilmiş miyokard enfarktüsü,
- Generalize sekonder osteoporoz,
- Kontrol altında olmayan diabetes mellitus,
- Radyoterapi tedavisi gören hastalar,
- Kronik ve ağır alkolizm,
- Uzun süre immunsupresan ilaç kullananlar,
- Ağır kan ve bağ dokusu hastalıkları,
- İntravenöz bifosfonat kullanan hastalar olarak özetlenebilir.

İmplant Başarı Ölçütleri

Oral implantolojinin klinik sonuçları hasta ve hekim için implant sistemleri ve tedavileri arasında bir kıyaslama yapmak ve diğer hekimlerin tecrübelerinden faydalanmak açısından önem taşımaktadır. Ancak sonuçların güvenilir olması ve uzun süreli başarıları tanımlayabilmesi için objektif, sistemden bağımsız ve bilimsel olarak dünyaca kabul edilmiş belli kriterlere ve standartlara uygun olarak hazırlanması gerekmektedir (2).

Kaynaklar

- Tetsch P, Enossale Implantation in der Zahnheilkunde Carl Hanser Verlag Munchn-Wien, 1992
- Albrektsson T, Zarb GA. Determinants of correct clinical reporting. Int J Prosthodont, 11(5):517-521, 1998.
- Albrerktsson T, Zarb GA, Worthington D, Eriksson R. The long term efficiency of currently used dental implants. A review and proposed criteria of success. Int J Oral Maxillofac Implants, 1(1):11-25, 1986.
- Joly JC, Lima AFM, Silva RC. Clinical and Radiographic Evaluation of Soft and Hard Tissue Changes Around Implants: A Pilot Study. J. Periodontol., 74:1097103, 2003.
- Esposito M, Hirsch JM. Biological factors contributing to failures of osseointegrated oral implants (success criteria and epidemiology). Eur. J. Oral Sci., 106:527-51, 1998.
- Dale E, Smith DDS, George AZ. Criteria for success of osseointegrated endosseous implants.J. Prosthet Dent., 62:567-72, 1998.
- Meriç G, Erkmen E, Kurt A, Eser A, Özden AU. Biomechanical effects of two different collar implant structures on stress distribution under cantilever fixed partial dentures. Acta Odontologica Scandinavica, 69(6):374-384, 2011.
- Albrektsson T, Brånemark PI, Zarb GA. Tissue-integrated Prostheses: Osseointegration in Clinical Dentistry. Quintessence, 1985.
- Welander M, Abrahamsson I, Berglundh T. The mucosal barrier at implant abutments of different materials. Clinical Oral Implants Research, 19(7):635-641, 2008.
- Sailer I, Philipp A, Zembic A, Pjetursson BE, Hammerle CH, Zwahlen M. A systematic review of the performance of ceramic and metal implant abutments supporting fixed implant reconstructions. Clinical oral implants research. 20(4):431, 2009.
- Pjetursson BE, Tan K, Lang NP, Brägger U, Egger M, Zwahlen M. A systematic review of the survival and complication rates of fixed partial dentures (FPDs) after an observation period of at least 5 years: I. Implant-supported FPDs. Clinical oral implants research, 15(6):625-642, 2004.
- Goodacre CJ, Bernal G, Rungcharassaeng K, Kan JY. Clinical complications with implants and implant prostheses. The Journal of prosthetic dentistry, 90(2):121132, 2003.
- Park SE, Da Silva JD, Weber HP, Ishikawa-Nagai S. Optical phenomenon of peri-implant soft tissue. Part I. Spectrophotometric assessment of natural tooth gingiva and peri-implant mucosa. Clinical oral implants research, 18(5):569-574, 2007.
- Glauser R, Sailer I, Wohlwend A, Studer S, Schibli M, Schärer P. Experi-

mental zirconia abutments for implant-supported single-tooth restorations in esthetically demanding regions: 4-year results of a prospective clinical study. International Journal of Prosthodontics, 17(3): 2004.

- Prestipino V, Ingber A. Esthetic High-Strength Implant Abutments. Part I. Journal of Esthetic and Restorative Dentistry, 5(1):29-36, 1993.
- Prestipino V, Ingber A. Esthetic High-Strength Implant Abutments. Part II. Journal of Esthetic and Restorative Dentistry, 5(2):63-68, 1993.
- Scarano A, Piattelli M, Caputi S, Favero GA, Piattelli A. Bacterial adhesion on commercially pure titanium and zirconium oxide disks: an in vivo human study. Journal of periodontology, 75(2):292-296, 2004.
- Belser UC, Schmid B, Higginbottom F, Buser D. Outcome analysis of implant restorations located in the anterior maxilla: a review of the recent literature.International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 19 (7), 2004.
- Andersson B, Taylor Å, Lang BR, Scheller H, Schärer P, Sorensen JA. Alumina ceramic implant abutments used for single-tooth replacement: a prospective 1-to 3-year multicenter study. International Journal of Prosthodontics, 14 (5), 2001.
- Wohlwend A, Studer S, Schärer P. The zirconium oxide abutment: an all ceramic butment for the esthetic improvement of implant superstructures. Quintessence Dent Technol., 1:63-74, 1997.
- Brodbeck U. The ZiReal Post: A new ceramic implant abutment. Journal of Esthetic and restorative Dentistry, 15(1):10-24, 2003.
- Att W, Kurun S, Gerds T, Strub JR. Fracture resistance of single-tooth implantsupported all-ceramic restorations: an in vitro study. The Journal of prosthetic dentistry, 95(2):111-116, 2006.
- Sghaireen MG. Fracture Resistance and Mode of Failure of Ceramic versus Titanium Implant Abutments and Single Implant-Supported Restorations. Clinical implant dentistry and related research, 17(3):554-561, 2015.
- Nakamura K, Kanno T, Milleding P, Örtengren U. Zirconia as a dental implant abutment material: a systematic review. International Journal of Prosthodontics, 23 (4), 2010.
- Carvalho MA, Sotto-Maior BS, Cury AADB, Henriques GEP. Effect of platform connection and abutment material on stress distribution in single anterior implantsupported restorations: A nonlinear 3-dimensional finite element analysis. The Journal of prosthetic dentistry, 112(5):1096-1102, 2014.
- Gehrke P, Johannson D, Fischer C, Stawarczyk B, Beuer F. In vitro fatigue and fracture resistance of one- and two-piece CAD/CAM zirconia implant abutments. Int J Oral Maxillofac Implants, 30(3):546-554, 2015.
- Buser D, Janner SF, Wittneben JG, Brägger U, Ramseier CA, Salvi GE. 10-year survival and success rates of 511 titanium implants with a sandblasted

and acid- etched surface: a retrospective study in 303 partially edentulous patients. Clinical implant dentistry and related research, 14(6):839-851, 2012.

- Wittneben JG, Millen C, Brägger U. Clinical Performance of Screw-Versus Cement-Retained Fixed Implant-Supported Reconstructions-A Systematic Review. International journal of oral & maxillofacial implants, 29, 2014.
- Wittneben JG, Joda T, Weber HP, Brägger U. Screw retained vs. cement retained implant-supported fixed dental prosthesis. Periodontology 2000, 73(1):141-151, 2017.
- Ramer N, Chandur Wadhwani M, Kim A, Hershman D. Histologic findings within peri-implant soft tissue in failed implants secondary to excess cement: report of two cases and review of literature. New York State Dental Journal, 80(2):43, 2014.
- Linkevicius T, Puisys A, Vindasiute E, Linkeviciene L, Apse P. Does residual cement around implant-supported restorations cause peri-implant disease? A retrospective case analysis. Clinical oral implants research, 24(11):1179-1184, 2013.
- Gültekin P, Gültekin A. Farklı simanların implant üstü kuron protezlerinin tutuculuğuna etkisi. İstanbul Üniversitesi Diş Hekim. Derg., 46(1):43–52, 2012.
- Şen D. Simanların Özellikleri. In: Şen D, editör. Simantasyon. İstanbul, Quintessence Publishing, Co., Ltd., 7–33 s, 2011.
- Chee W, Jivraj S. Screw versus cemented implant supported restorations. British dental journal, 201(8):501-7, 2006.
- Michalakis KX, Hirayama H, Garefis PD. Cement-retained versus screw-retained implant restorations: a critical review. The International journal of oral & maxillofacial implants, 18(5):719-28, 2003.
- Pietrabissa R, Gionso L, Quaglini V, Di Martino E, Simion M. An in vitro study on compensation of mismatch of screw versus cement-retained implant supported fixed prostheses. Clin Oral Implants Res., 11(5):448-57, 2000.
- Jemt T, Linden B, Lekholm U. Failures and complications in 127 consecutively placed fixed partial prostheses supported by Branemark implants: from prosthetic treatment to first annual checkup. The International journal of oral & maxillofacial implants, 7(1):40-4, 1992.
- Taylor TD, Agar JR. Twenty years of progress in implant prosthodontics. The Journal of prosthetic dentistry, 88(1):89-95, 2002.
- Ramer N, Wadhwani C, Kim A, Hershman D. Histologic findings within periimplant soft tissue in failed implants secondary to excess cement: report of two cases and review of literature. The New York state dental journal, 80(2):43-6, 2014.

- Chee W, Jivraj S. Screw versus cemented implant supported restorations. British dental journal, 201(8):501-7, 2006.
- Linkevicius T, Vindasiute E, Puisys A, Linkeviciene L, Maslova N, Puriene A. The influence of the cementation margin position on the amount of undetected cement. A prospective clinical study. Clin Oral Implants Res., 24(1):71-6, 2013.
- Misch CE. Dental Implant Prosthetics-E-Book: Elsevier Health Sciences, 2014.
- Shillingburg, HT, et al. Fundamentals of Fixed Prosthodontics Ceviren: Unsal MK, Uşumez A. Sabit Protezin Temelleri, 3:431-451 p.83. Von Fraunhofer JA. Diş Hekimliğinde Maddeler Bilgisi. 2nd ed. 80-1 p, 2013.
- Shenoy A, Shenoy N. Dental ceramics: An update. J Conser Dent., 13(4):195, 2010.
- Gracis S, Thompson VP, Ferencz JL, Silva NR, Bonfante EA. A new classification system for all-ceramic and ceramic-like restorative materials. Int J Prosthodont. 2015;28(3):227-35.
- Denry I, Holloway JA. Ceramics for dental applications: a review. Mater, 3(1):351-68, 2010.
- Başbuğ S, Gözneli R. Tam seramik sistemler: konvansiyonel yöntemler. Atatürk Üniv Diş Hek Fak Derg, 6:147-54, 2012.
- Kelly JR. Dental ceramics. J Amer Dent Assoc., 139:4-7, 2008.
- Krüger S, Deubener J, Ritzberger C, Höland W. Nucleation Kinetics of Lithium Metasilicate in ZrO2-Bearing Lithium Disilicate Glasses for Dental Application. Int J Appl Glass Sci, 4(1):9-19, 2013.
- IPS e-max Scientific Documentation. Ivoclar-Vivadent, 2005.
- Bayındır F, Uzun İH. Tam seramik kuron sistemleri. Atatürk niv Diş Hek. Fak. Derg., 2:33-42, 2007.
- Bindl A, Mormann WH. An up to 5-year clinical evaluation of posterior in-ceram CAD/CAM core crowns. Int J Prosthodont, 15(5):451-6, 2002.
- Kelly JR, Benetti P. Ceramic materials in dentistry: historical evolution and current practice. Aust Dent J., 56 Suppl 1:84-96, 2011.
- Della Bona A, Corazza PH, Zhang Y. Characterization of a polymer-infiltrated ceramic-network material. Dent Mater, 30(5):564-9, 2014.
- Zhang Y, Lee JJ, Srikanth R, Lawn BR. Edge chipping and flexural resistance of monolithic ceramics. Dent Mater, 29(12):1201-8, 2013.
- Zhang Y, Mai Z, Barani A, Bush M, Lawn B. Fracture-resistant monolithic dental crowns. Dent Mater, 32(3):442-9, 2016.
- Piconi C, Maccauro G. Zirconia as a ceramic biomaterial. Biomaterials, 20(1):125, 1999.

- Porstendörfer J, Reineking A, Willert H-G. Radiation risk estimation based on activity measurements of zirconium oxide implants. J Biomed Mater Res., 32(4):663–667 p, 1996.
- Boothe GF, Stewart-Smith D, Wagstaff D, Dibblee M. The radiological aspects of zircon sand use. Health Phys., 38(3):393-398, 1980.
- Bartolo D, Cassar G, Husain NA-H, Özcan M, Camilleri J. Effect of polishing procedures and hydrothermal aging on wear characteristics and phase transformation of zirconium dioxide. The Journal of prosthetic dentistry, 117:545551, 2017.
- Guazzato M, Quach L, Albakry M, Swain MV. Influence of surface and heat treatments on the flexural strength of Y-TZP dental ceramic. Journal of dentistry, 33:9-18, 2005.
- Chevalier J, Gremillard L, Virkar AV, Clarke DR. The tetragonal monoclinic transformation in zirconia: lessons learned and future trends. J Am Ceram Soc., 92(9):1901-1920, 2009.
- Kelly JR. Dental ceramics: current thinking and trends. Dent Clin North Am, 48(2):513-530, 2004.
- Hjerppe J, Vallittu PK, Fröberg K, Lassila LV. Effect of sintering time on biaxial strength of zirconium dioxide. Dent Mater, 25(2):166-171, 2009.
- Tinschert J, Natt G, Mautsch W, Augthun M, Spiekermann H. Fracture resistance of lithium disilicate, alumina, and zirconia-based three-unit fixed partial dentures: a laboratory study. Int J Prosthodont, 14(3):231-238, 2001.
- Deville S, Chevalier J, Gremillard L. Influence of surface finish and residual stresses on the ageing sensitivity of biomedical grade zirconia. Biomaterials, 27(10):2186-2192, 2006.
- Sundh A, Sjögren G. A study of the bending resistance of implant-supported reinforced alumina and machined zirconia abutments and copies. Dental materials, 24:611-617, 2008.
- Piconi C, Maccauro G. Zirconia as a ceramic biomaterial. Biomaterials, 20:1-25, 1999.
- Özkurt-Kayahan Z. Monolithic zirconia: a review of the literature. Biomedical research, 27:1427-1436, 2016.
- Chevalier J, Cales B, Drouin JM. Low-temperature aging of Y-TZP ceramics. Journal of the american ceramic society, 82:2150-2154, 1999.
- Flinn BD, Mancl LA, Raigrodski AJ. Accelerated aging characteristics of three yttria-stabilized tetragonal zirconia polycrystalline dental materials. Journal of prosthetic dentistry, 108:223-230, 2012.
- Christel P, Meunier A, Heller M, Torre J, Peille C. Mechanical properties and short-term in vivo evaluation of yttrium-oxide-partially-stabilized zirconia. Journal of biomedical materials research, 23:45-61, 1989.

- Vagkopoulou T, Koutayas SO, Koidis P, Strub JR. Zirconia in dentistry: Part 1. Discovering the nature of an upcoming bioceramic. European journal of esthetic dentistry, 4:130-151, 2009.
- Christel P, Meunier A, Heller M, Torre JP, Peille CN. Mechanical properties and short term in vivo evaluation of yttrium oxide partially stabilized zirconia. J Biomed Mater Res 23(1):45-61, 1989.
- Kern M, Wegner SM. Bonding to zirconia ceramic: adhesion methods and their durability. Dental materials, 14:64-71, 1998.
- Chevalier J. What future for zirconia as a biomaterial? Biomaterials, 27:535-543, 2006.
- El-Ghany OSA, Sherief AH. Zirconia based ceramics, some clinical and biological aspects. Future dental journal, 2:55-64, 2016.
- Triwatana P, Nagaviroj N, Tulapornchai C. Clinical performance and failures of zirconia-based fixed partial dentures: a review literature. The journal of advanced prosthodontics, 4:76-83, 2012.
- Cardelli P, Manobianco FP, Serafini N, Murmura G, Beuer F. Full-arch, implantsupported monolithic zirconia rehabilitations: pilot clinical evaluation of wear against natural or composite teeth. J Prosthet Dent, 25(8):629-633, 2015.
- Øilo M, Kvam K, Gjerdet NR. Load at fracture of monolithic and bilayered zirconia crowns with and without a cervical zirconia collar. J Prosthet Dent, 115(5):630-6, 2016.
- Zhang Y, Lee JJ-W, Srikanth R, Lawn BR. Edge chipping and flexural resistance of monolithic ceramics. Dental materials, 29:1201-1208, 2013.
- Srikanth R, Kosmac T, Della Bona A, Yin L, Zhang Y. Effects of cementation surface modifications on fracture resistance of zirconia. Dent Mater, 31(4):43542, 2015.
- de Kok P, Kleverlaan CJ, de Jager N, Kuijs R, Feilzer AJ. Mechanical performance of implant-supported posterior crowns. J Prosthet Dent, 114(1):59-66, 2015.
- Fumiyori M. Translucency and flexural strength of monolithic translucent zirconia and porcelain-layered zirconia. Dental materials journal, 34.(6):910-917, 2015.
- Lan T, Liu P, Chou M et al. Fracture resistance of monolithic zirconia crowns with different occlusal thicknesses in implant prostheses. J Prosthet Dent.,115(1):7683, 2016.
- Batson ER, Cooper LF, Duqum I, Mendonça G. Clinical outcomes of three different crown systems with CAD/CAM technology. Journal of prosthetic dentistry, 112:770-777, 2014.
- Moscovitch M. Consecutive case series of monolithic and minimally veneered zirconia restorations on teeth and implants: up to 68 months. Interna-

tional journal of periodontics & restorative dentistry, 35:315-323, 2015.

- Chaar M, Att W, Strub J. Prosthetic outcome of cement-retained implant-supported fixed dental restorations: a systematic review. Journal of oral rehabilitation, 38 (9), 697-711, 2011.
- Mörmann WH. The origin of the Cerec method: a personal review of the first 5 years. Int J Comp Dent., 7(1):11, 2004.
- Sannino G, Germano F, Arcuri L, Bigelli E, Arcuri C, Barlattani A. CEREC CAD/CAM Chairside System. Oral Implantol (Rome),7(3):57-70, 2014.
- Homaei E, Farhangdoost K, Tsoi JKH, Matinlinna JP, Pow EHN. Static and fatigue mechanical behavior of three dental CAD/CAM ceramics. Journal of the mechanical behavior of biomedical materials, 59: 304-313, 2016.
- Tutal Z YI, Tuncer EB. Dental seramiklerin tarihsel gelişimi. Atatürk üniv. Diş Hek. Fak. Derg., 10:157-66, 2015.
- Dhandapani N, Thangarasu V, Sureshkannan G. Investigation on effect of material hardness in high speed CNC end milling process. The scientific world journal, 16, 2015.
- Özkurt-Kayahan Z. Monolithic zirconia: a review of the literature. Biomedical research, 27: 1427-1436, 2016.
- Abduo J, Lyons K, Swain M. Fit of zirconia fixed partial denture: a systematic review. Journal of oral rehabilitation, 37: 866-876, 2010.
- Beuer F, Schweiger J, Edelhoff D. Digital dentistry: an overview of recent developments for CAD/CAM generated restorations. British dental journal, 204: 505-511, 2008.
- Çetindağ MT, Ayşef M. Diş hekimliğinde kullanilan cad/cam (bilgisayar destekli tasarim/bilgisayar destekli üretim) sistemleri ve materyaller. Atatürk üniversitesi diş hekimliği fakültesi dergisi, 26: 524-533, 2016.
- Beuer F, Schweiger J, Edelhoff D. Digital dentistry: an overview of recent developments for CAD/CAM generated restorations. Br Dent J., 204(9):505-11, 2008.
- Fasbinder DJ. Digital dentistry: innovation for restorative treatment. Compend Contin Educ Dent., 31(4):2-11, 2010.
- Witkowski S, Komine F, Gerds T. Marginal accuracy of titanium copings fabricated by casting and CAD/CAM techniques. J Prosthet Dent., 96: 47-52, 2006.
- Mehl A, Hickel R. Current State of Development and Perspective of Machine Based Production Methods for Dental Restorations. Int J Comput Dent., 2: 9-35, 1999.
- Webber B, McDonald A, Knowles J. An in vitro study of the compressive load at fracture of Procera AllCeram crowns with varying thickness of veneer porcelain. J Prosthet Dent., 89: 154-60, 2003.

- Reiss B. Cerec standard 3-D occlusal contouring in comparison with the new biogeneric occlusal morphing: a case report. Int J Comput Dent., 10: 69-75, 2007.
- Mehl A, Gloger W, Kunzelmann KH, Hickel R. A new optical 3-D device for the detection of wear. J Dent Res., 76(11):1799-807, 1997.
- Tinschert J, Natt G, Hassenpflug S, Spiekermann H. Status of current CAD/CAM technology in dental medicine. Int J Comput Dent., 7: 25- 45, 2004.
- Wadhwani C, Schwedhelm ER, Tarica DY, Chung K-H. Implant Luting Cements. In: Wadhwani C, editor. Cementation in Dental Implantology. Heidelberg, Springer-Verlag, 47–83, 2015.
- Froum S. Complications Related to Cemented Implant Restoration. In: Froum S, editor. Dental Implant Complications: Etiology, Prevention, and Treatment. Second. Hoboken, New Jersey, Wiley-Blackwell, 187–208, 2015.
- Wolfart M, Wolfart S, Kern M. Retention forces and seating discrepancies of implant-retained castings after cementation. The International journal of oral & maxillofacial implants, 21(4):519-25, 2006.
- Kokubo Y, Kano T, Tsumita M, Sakurai S, Itayama A, Fukushima S. Retention of zirconia copings on zirconia implant abutments cemented with provisional luting agents. Journal of oral rehabilitation, 37(1):48-53, 2010.
- Heinemann F, Mundt T, Biffar R. Retrospective evaluation of temporary cemented, tooth and implant supported fixed partial dentures. Journal of craniomaxillo-facial surgery: official publication of the European Association for Cranio-Maxillo-Facial Surgery, 34 Suppl 2:86-90, 2006.
- Pan YH, Ramp LC, Lin CK, Liu PR. Comparison of 7 luting protocols and their effect on the retention and marginal leakage of a cement-retained dental implant restoration. The International journal of oral & maxillofacial implants, 21(4):58792, 2006.
- Cordanoğlu E N. Siman Tutuculu Tek Diş İmplant Destekli Kronlarda, Farklı Simantasyon Tekniklerinin Artık Siman Miktarı Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi, 2018.
- Agar JR, Cameron SM, Hughbanks JC, Parker MH. Cement removal from restorations luted to titanium abutments with simulated subgingival margins. J Prosthet Dent., 78(1):43-7, 1997.
- Wadhwani C, Hess T, Faber T, Pineyro A, Chen CS. A descriptive study of the radiographic density of implant restorative cements. The Journal of prosthetic dentistry. 2010;103(5):295-302, 2010.
- Goldberg M. In vitro and in vivo studies on the toxicity of dental resin components: a review. Clinical oral investigations, 12(1):1-8, 2008.
- Korsch M, Walther W, Marten SM, Obst U. Microbial analysis of biofilms on cement surfaces: An investigation in cement-associated peri-implantitis.

Journal of applied biomaterials & functional materials, 12(2):70-80, 2014.

- Calvalcanti AN, Foxton RM, Watson TF, Olivera MT, Giannini M, Marchi M. Bond strength of resin cements to a zirconia ceramic with different surface treatments. Oper Dentistry, 34: 280-287, 2009.
- Chen C, Kleverlaan C, Feilzer AJ. Effect of an experi-mental zirconia-silica coating technique on micro tensile bond strength of zirconia in different priming conditions. Dental Mater, 28: 127-134, 2012.
- Zandsparsa R, Talua NA, Finkelman MD, Schaus SE. An in vitro comparison of shear bond strength of zirconia to enamel using different surface treatments. J Prosthodont, 23: 117-123, 2013.
- Blatz M, Sadan A, Martin J, Lang B. In vitro evaluation of shear bond strengths of resin to densely-sintered high purity zirconium-oxide ceramic after long-term storage and thermal cycling. J Prosthetic Dentistry, 91: 356-362, 2004.
- Tanış MÇ, Akay C, Karakış D. Resin cementation of zirconia ceramics with different bonding agents. Biotechnol Biotechnol Equip, 29: 363-367, 2015.
- Shin YJ, Shin Y, Yi YA, Kim J, Lee IB, Cho BH, Son HH, Seo DG. Evaluation of the shear bond strength of resin cement to YTZP ceramic after different surface treatments. Scanning, 36: 479-486, 2014.
- Inokoshi M, Poitevin A, De Munck J, Minakuchi S, Van Meerbeek B. Bonding effectiveness to different chemically pre-treated dental zirconia. Clin Oral Investig, 18: 1803-1812, 2014.
- Wolfart M, Lehmann F, Wolfart S, Kern, M. Durability of resin bond strength to zirconia ceramic after using different surface conditioning methods. Dental Mater, 23: 45-50, 2007.
- Adıgüzel Ö. Sonlu elemanlar analizi: Derleme bölüm I: Dişhekimliğinde Kullanım Alanları, Temel Kavramlar ve Eleman Tanımları. Dicle Dişhekimliği Dergisi, 11:18-23, 2010.
- Güler MS, Sen S, Bayındır YS, Güler Ç. İnsan dişi kaplamalarında kullanılan farklı özelliklerdeki yapıştırıcı simanların gerilme etkilerinin sonlu elemanlar yöntemi ile incelenmesi. Atatürk Üniv. Diş Hek. Fak. Derg., 22: 31-9, 2012.
- Ledley R.S., Huang HK. Linear Model of Tooth Displacement by Applied Forces. J Dent Res., 47, 427-432, 1968.
- Farah, J.W., Craig, R.G., Finite Element Stress Analysis of a Restored Axisymmetric First Molar. J Dent Res., 53, 859-866, 1974.
- Ramoğlu S, Ozan O. Diş hekimliğinde sonlu elemanlar stres analiz yöntemi. Atatürk Üniv. Diş Hek. Fak. Derg., Supp: 9:175-80, 2014.
- Adıgüzel Ö. Sonlu elemanlar analizi: derleme Bölüm I: dişhekimliğinde kullanım alanları, temel kavramlar ve eleman tanımları. Dicle Diş Hek. Derg., 11:18-23, 2010.

- Geng, JP, Tan KB, Liu GR, Application of Finite Element Analysis in Implant Dentistry: a Review of the Literature. J Prosthet Dent., 85, 585-598, 2001.
- Baran, NM. Finite Element Analysis on Microcomputers. McGraw Hill, Inc., 2760, 1998.
- Rockey KC, Evans HR, Griffiths DW, Nethercot DA. The finite element method. A basic introduction for engineers. Granada Publishing Limited, 1-6, 1983.
- Jianping G, Weiqi Y, Wei X. Application of the finite element method in implan dentistry: Springer, 2008.
- Van Staden RC, Guan H, Loo YC. Application of the finite element method in dental implant research. Comput Method Biomec, 9:257-70, 2006.
- Anusavice KJ, Phillips RW. Phillips' Science of Dental Materials. 11th ed. St. Louis: W.B. Saunders, pp: 486-467, 657-704, 2003.
- Sütüven PK. Farklı alt yapı materyalleriyle hazırlanan kuron protezlerinde kullanılan siman materyallerinin kırılma direncine olan etkisinin incelenmesi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Protetik Diş Tedavisi ABD., İstanbul, 47, 2016.

BÖLÜM 16

ALZHEIMER HASTALIĞI TANISINDA KULLANILAN BİYOBELİRTEÇLER

F. Sinem HOCAOĞLU EMRE[1]

1 Dr, TC Sağlık Bakanlığı İstanbul Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Tıbbi Biyokimya, hocaoglusinem@hotmail.com , ORCID: 0000-0002-4861-2722

Giriş ve Alzheimer Hastalığı'nın Tanımı

Alzheimer hastalığı (AH), dünya üzerinde demansın en yaygın olarak gözlenen formudur ve demans olgularının %60-70 oranındaki kısmını oluşturmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) verilerine göre de, her yıl 10 milyon yeni tanı alan hasta nedeniyle de demans konusundaki birçok çalışmanın ana öznesi olma özelliğini göstermektedir (1).

AH, histopatolojik olarak, beyinde amiloid plak birikimi, tau proteini adı verilen nörofibriler yumak oluşumu, nöroinflamasyon, sinaps ve nöron kaybı ve atrofi ile karakterizedir. Anormal düzeylerde amiloid plak birikiminin AH'nın başlangıcından onlarca yıl önce meydana geldiği, tau proteini birikiminin ise bilişsel bozukluğun başlangıcından birkaç yıl önce neokortekste başladığı ortaya konulmuştur (2, 3).

Bir veya birden fazla bilişsel işlevin kaybı, ve ortaya çıkan kaybın kişinin bağımsız yaşantısı üzerine etkisinin varlığında ve bu durum başka bir tıbbi veya psikiyatrik bozuklukla açıklanamadığında Major Nörokognitif Bozukluk (MNB) tanısı ortaya çıkmaktadır. AH, en yaygın gözlenen MNB olarak kabul edilmektedir (4).

Mental Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı-5 (DSM-5), nörokognitif bozuklukların tanı kriterlerine önemli değişiklikler getirmiştir (5). Bu sayede nörokognitif bozukluklar ile ortaya çıkan değişimlerin daha iyi anlaşılması amaçlanmaktadır. DSM-5'in yayımlanmasıyla birlikte, daha önceleri genel olarak demans olarak adlandırılan durumların tanımı önemli ölçüde değiştirilmiş ve güncellenmiştir. Önceleri, AH tanısının konulabilmesi için, bellekte gerileme varlığı ve başka bir tıbbi veya psikiyatrik bozukluğa atfedilemeyen, sosyal ve/veya mesleki işlevi etkileyen diğer bilişsel alanlardan en az birinin etkilendiği durumun varlığı gerekmekteydi. Hastanın hikayesinin, mevcut şikayetlerinin ve zihinsel durum muayenesinin dikkatli bir şekilde değerlendirilmesi, halen daha tanısal değerlendirmenin temel taşı olmaya devam etmektedir. Ancak, yalnızca klinik değerlendirme, MNB'nin erken göstergelerini gözden kaçmasına ve AH vakalarının farklı bir bilişsel bozukluk olarak yanlış sınıflandırılmasına veya başka bir bilişsel bozuklukla karıştırılabilmesine neden olabilecektir. Bu nedenle, farklı disiplinlerin de alanı kapsamında bulunan ek tanısal değerlendirmeler, doğru tanıya giden yolda önemli bir araçtır.

AH tanısında, görüntüleme yöntemleri ve beyin omurilik sıvısı (BOS) belirteçlerine ek olarak, kan bazlı protein biyobelirteçleri saptama çalışmaları, gen bazlı yaklaşımlar ve metabolomik teknolojiler, nörodejeneratif hastalıkta biyobelirteç belirlenmesi için potansiyel hedeflerdir. Ancak, nörodejeneratif hastalıklarda, biyobelirteçlerin periferik kanda saptanmasının önündeki en büyük engellerden biri, bazı proteinlerin kan-beyin bariyerini geçebilmesindeki zorluklardır (6, 7).

Kaynaklar

1. WHO. The epidemiology and impact of dementia: current state and future trends. Geneva: World Health Organization; 2015, Document WHO/MSD/MER/15.3, available at http://www.who.int/mental_health/neurology/dementia/dementia_thematicbrief_ epidemiology.pdf

2. Goedert M, Sisodia SS, Price DL. Neurofibrillary tangles and beta-amyloid deposits in Alzheimer's disease. Curr Opin Neurobiol. 1991 Oct;1(3):441-7. doi: 10.1016/0959-4388(91)90067-h.

3. Bennett DA, Schneider JA, Wilson RS, Bienias JL, Arnold SE. Neurofibrillary Tangles Mediate the Association of Amyloid Load With Clinical Alzheimer Disease and Level of Cognitive Function. Arch Neurol. 2004;61(3):378–384. doi:10.1001/archneur.61.3.378

4. Hugo J, Ganguli M. Dementia and cognitive impairment: epidemiology, diagnosis, and treatment. Clin Geriatr Med. 2014 Aug;30(3):421-42. doi: 10.1016/j.cger.2014.04.001

5. American Psychiatric Association. (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (5th ed.). https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596

6. Blanchard JW, Bula M, Davila-Velderrain J, Akay LA, Zhu L, Frank A, Victor MB, Bonner JM, Mathys H, Lin YT, Ko T, Bennett DA, Cam HP, Kellis M, Tsai LH. Reconstruction of the human blood-brain barrier in vitro reveals a pathogenic mechanism of APOE4 in pericytes. Nat Med. 2020 Jun;26(6):952-963. doi: 10.1038/s41591-020-0886-4.

7. Zenaro E, Piacentino G, Constantin G. The blood-brain barrier in Alzheimer's disease. Neurobiol Dis. 2017 Nov;107:41-56. doi: 10.1016/j.nbd.2016.07.007.

8. Califf RM. Biomarker definitions and their applications. Exp Biol Med (Maywood). 2018 Feb;243(3):213-221. doi: 10.1177/1535370217750088.

9. Biomarkers Definitions Working Group.. Biomarkers and surrogate endpoints: preferred definitions and conceptual framework. Clin Pharmacol Ther. 2001 Mar;69(3):89-95. doi: 10.1067/mcp.2001.113989.

10. Cummings JL, Gonzalez MI, Pritchard MC, May PC, Toledo-Sherman LM, Harris GA. The therapeutic landscape of tauopathies: challenges and prospects. Alzheimers Res Ther. 2023 Oct 6;15(1):168. doi: 10.1186/s13195-023-01321-7.

11. Barthélemy NR, Li Y, Joseph-Mathurin N, Gordon BA, Hassenstab J, Benzinger TLS, Buckles V, Fagan AM, Perrin RJ, Goate AM, Morris JC, Karch CM, Xiong C, Allegri R, Mendez PC, Berman SB, Ikeuchi T, Mori H, Shimada H, Shoji M, Suzuki K, Noble J, Farlow M, Chhatwal J, Graff-Radford NR, Salloway S, Schofield PR, Masters CL, Martins RN, O'Connor A, Fox NC, Levin J, Jucker M, Gabelle A, Lehmann S, Sato C, Bateman RJ, McDade E; Dominantly Inherited Alzheimer Network. A soluble phosphory-

lated tau signature links tau, amyloid and the evolution of stages of dominantly inherited Alzheimer's disease. Nat Med. 2020 Mar;26(3):398-407. doi: 10.1038/s41591-020-0781-z.

12. Robbins M, Clayton E, Kaminski Schierle GS. Synaptic tau: A pathological or physiological phenomenon? Acta Neuropathol Commun. 2021 Sep 9;9(1):149. doi: 10.1186/s40478-021-01246-y.

13. Brunello CA, Merezhko M, Uronen RL, Huttunen HJ. Mechanisms of secretion and spreading of pathological tau protein. Cell Mol Life Sci. 2020 May;77(9):1721-1744. doi: 10.1007/s00018-019-03349-1.

14. Iqbal K, Liu F, Gong CX, Grundke-Iqbal I. Tau in Alzheimer disease and related tauopathies. Curr Alzheimer Res. 2010 Dec;7(8):656-64. doi: 10.2174/156720510793611592.

15. Macedo AC, Tissot C, Therriault J, Servaes S, Wang YT, Fernandez-Arias J, Rahmouni N, Lussier FZ, Vermeiren M, Bezgin G, Vitali P, Ng KP, Zimmer ER, Guiot MC, Pascoal TA, Gauthier S, Rosa-Neto P. The Use of Tau PET to Stage Alzheimer Disease According to the Braak Staging Framework. J Nucl Med. 2023 Aug;64(8):1171-1178. doi: 10.2967/jnumed.122.265200.

16. Therriault J, Pascoal TA, Lussier FZ, Tissot C, Chamoun M, Bezgin G, Servaes S, Benedet AL, Ashton NJ, Karikari TK, Lantero-Rodriguez J, Kunach P, Wang YT, Fernandez-Arias J, Massarweh G, Vitali P, Soucy JP, Saha-Chaudhuri P, Blennow K, Zetterberg H, Gauthier S, Rosa-Neto P. Biomarker modeling of Alzheimer's disease using PET-based Braak staging. Nat Aging. 2022 Jun;2(6):526-535. doi: 10.1038/s43587-022-00204-0.

17. Kahlson MA, Colodner KJ. Glial Tau Pathology in Tauopathies: Functional Consequences. J Exp Neurosci. 2016 Feb 10;9(Suppl 2):43-50. doi: 10.4137/JEN.S25515.

18. Mandelkow EM, Mandelkow E. Biochemistry and cell biology of tau protein in neurofibrillary degeneration. Cold Spring Harb Perspect Med. 2012 Jul;2(7):a006247. doi: 10.1101/cshperspect.a006247.

19. Wang Y, Mandelkow E. Tau in physiology and pathology. Nat Rev Neurosci. 2016 Jan;17(1):5-21. doi: 10.1038/nrn.2015.1.

20. Boyarko B, Hook V. Human Tau Isoforms and Proteolysis for Production of Toxic Tau Fragments in Neurodegeneration. Front Neurosci. 2021 Oct 21;15:702788. doi: 10.3389/fnins.2021.702788.

21. Corsi A, Bombieri C, Valenti MT, Romanelli MG. Tau Isoforms: Gaining Insight into MAPT Alternative Splicing. Int J Mol Sci. 2022 Dec 6;23(23):15383. doi: 10.3390/ijms232315383.

22. Alquezar C, Arya S, Kao AW. Tau Post-translational Modifications: Dynamic Transformers of Tau Function, Degradation, and Aggregation. Front Neurol. 2021 Jan 7;11:595532. doi: 10.3389/fneur.2020.595532.

23. Zhou Q, Li S, Li M, Ke D, Wang Q, Yang Y, Liu GP, Wang XC, Liu E, Wang

JZ. Human tau accumulation promotes glycogen synthase kinase-3β acetylation and thus upregulates the kinase: A vicious cycle in Alzheimer neurodegeneration. EBioMedicine. 2022 Apr;78:103970. doi: 10.1016/j.ebiom.2022.103970.

24. Kimura T, Ishiguro K, Hisanaga S. Physiological and pathological phosphorylation of tau by Cdk5. Front Mol Neurosci. 2014 Jul 15;7:65. doi: 10.3389/fnmol.2014.00065.

25. Lund H, Cowburn RF, Gustafsson E, Strömberg K, Svensson A, Dahllund L, Malinowsky D, Sunnemark D. Tau-tubulin kinase 1 expression, phosphorylation and co-localization with phospho-Ser422 tau in the Alzheimer's disease brain. Brain Pathol. 2013 Jul;23(4):378-89. doi: 10.1111/bpa.12001.

26. Lund H, Gustafsson E, Svensson A, Nilsson M, Berg M, Sunnemark D, von Euler G. MARK4 and MARK3 associate with early tau phosphorylation in Alzheimer's disease granulovacuolar degeneration bodies. Acta Neuropathol Commun. 2014 Feb 17;2:22. doi: 10.1186/2051-5960-2-22.

27. Basheer N, Smolek T, Hassan I, Liu F, Iqbal K, Zilka N, Novak P. Does modulation of tau hyperphosphorylation represent a reasonable therapeutic strategy for Alzheimer's disease? From preclinical studies to the clinical trials. Mol Psychiatry. 2023 Jun 2. doi: 10.1038/s41380-023-02113-z.

28. Soeda Y, Takashima A. New Insights Into Drug Discovery Targeting Tau Protein. Front Mol Neurosci. 2020 Dec 3;13:590896. doi: 10.3389/fnmol.2020.590896.

29. Gordon BA, Blazey TM, Christensen J, Dincer A, Flores S, Keefe S, Chen C, Su Y, McDade EM, Wang G, Li Y, Hassenstab J, Aschenbrenner A, Hornbeck R, Jack CR, Ances BM, Berman SB, Brosch JR, Galasko D, Gauthier S, Lah JJ, Masellis M, van Dyck CH, Mintun MA, Klein G, Ristic S, Cairns NJ, Marcus DS, Xiong C, Holtzman DM, Raichle ME, Morris JC, Bateman RJ, Benzinger TLS. Tau PET in autosomal dominant Alzheimer's disease: relationship with cognition, dementia and other biomarkers. Brain. 2019 Apr 1;142(4):1063-1076. doi: 10.1093/brain/awz019.

30. Kaeser SA, Häsler LM, Lambert M, Bergmann C, Bottelbergs A, Theunis C, Mercken M, Jucker M. CSF p-tau increase in response to Aβ-type and Danish-type cerebral amyloidosis and in the absence of neurofibrillary tangles. Acta Neuropathol. 2022 Feb;143(2):287-290. doi: 10.1007/s00401-021-02400-5.

31. Visser PJ, Reus LM, Gobom J, Jansen I, Dicks E, van der Lee SJ, Tsolaki M, Verhey FRJ, Popp J, Martinez-Lage P, Vandenberghe R, Lleó A, Molinuevo JL, Engelborghs S, Freund-Levi Y, Froelich L, Sleegers K, Dobricic V, Lovestone S, Streffer J, Vos SJB, Bos I; ADNI; Smit AB, Blennow K, Scheltens P, Teunissen CE, Bertram L, Zetterberg H, Tijms BM. Cerebrospinal fluid tau levels are associated with abnormal neuronal plasticity markers in Alzheimer's disease. Mol Neurodegener. 2022 Mar 28;17(1):27. doi: 10.1186/s13024-022-00521-3. Erratum in: Mol Neurodegener. 2022

May 13;17(1):37.

32. Pearson A, Ajoy R, Crynen G, Reed JM, Algamal M, Mullan M, Purohit D, Crawford F, Ojo JO. Molecular abnormalities in autopsied brain tissue from the inferior horn of the lateral ventricles of nonagenarians and Alzheimer disease patients. BMC Neurol. 2020 Aug 27;20(1):317. doi: 10.1186/s12883-020-01849-3.

33. Xia Y, Prokop S, Giasson BI. "Don't Phos Over Tau": recent developments in clinical biomarkers and therapies targeting tau phosphorylation in Alzheimer's disease and other tauopathies. Mol Neurodegener. 2021 Jun 5;16(1):37. doi: 10.1186/s13024-021-00460-5.

34. Arbaciauskaite M, Lei Y, Cho YK. High-specificity antibodies and detection methods for quantifying phosphorylated tau from clinical samples. Antib Ther. 2021 Feb 15;4(1):34-44. doi: 10.1093/abt/tbab004.

35. Leitão MJ, Silva-Spínola A, Santana I, Olmedo V, Nadal A, Le Bastard N, Baldeiras I. Clinical validation of the Lumipulse G cerebrospinal fluid assays for routine diagnosis of Alzheimer's disease. Alzheimers Res Ther. 2019 Nov 23;11(1):91. doi: 10.1186/s13195-019-0550-8.

36. https://www.mayocliniclabs.com/test-catalog/overview/607273. Erişim tarihi: Eylül 2023.

37. Jack CR, Bennett DA, Blennow K, Carrillo MC, Dunn B, Haeberlein SB, et al. NIA-AA research framework: toward a biological definition of Alzheimer's disease. Alzheimers Dement. 2018;14(4):535–62. https://doi.org/10.1016/j.ja lz.2018.02.018.

38. Palmqvist S, Janelidze S, Quiroz YT, Zetterberg H, Lopera F, Stomrud E, Su Y, Chen Y, Serrano GE, Leuzy A, Mattsson-Carlgren N, Strandberg O, Smith R, Villegas A, Sepulveda-Falla D, Chai X, Proctor NK, Beach TG, Blennow K, Dage JL, Reiman EM, Hansson O. Discriminative Accuracy of Plasma Phospho-tau217 for Alzheimer Disease vs Other Neurodegenerative Disorders. JAMA. 2020 Aug 25;324(8):772-781. doi: 10.1001/jama.2020.12134.

39. Thijssen EH, La Joie R, Wolf A, Strom A, Wang P, Iaccarino L, et al. Diagnostic value of plasma phosphorylated tau181 in Alzheimer's disease and frontotemporal lobar degeneration. Nat Med. 2020;26(3):387–97. https://doi. org/10.1038/s41591-020-0762-2.

40. Blennow K, Chen C, Cicognola C, Wildsmith KR, Manser PT, Bohorquez SMS, Zhang Z, Xie B, Peng J, Hansson O, Kvartsberg H, Portelius E, Zetterberg H, Lashley T, Brinkmalm G, Kerchner GA, Weimer RM, Ye K, Höglund K. Cerebrospinal fluid tau fragment correlates with tau PET: a candidate biomarker for tangle pathology. Brain. 2020 Feb 1;143(2):650-660. doi: 10.1093/brain/awz346.

41. Simrén J, Brum WS, Ashton NJ, Benedet AL, Karikari TK, Kvartsberg H, Sjons E, Lussier FZ, Chamoun M, Stevenson J, Hopewell R, Pallen V, Ye K,

Pascoal TA, Zetterberg H, Rosa-Neto P, Blennow K. CSF tau368/total-tau ratio reflects cognitive performance and neocortical tau better compared to p-tau181 and p-tau217 in cognitively impaired individuals. Alzheimers Res Ther. 2022 Dec 22;14(1):192. doi: 10.1186/s13195-022-01142-0.

42. Fischer I, Baas PW. Resurrecting the Mysteries of Big Tau. Trends Neurosci. 2020 Jul;43(7):493-504. doi: 10.1016/j.tins.2020.04.007.

43. Liu C, Song X, Nisbet R, Götz J. Co-immunoprecipitation with Tau Isoform-specific Antibodies Reveals Distinct Protein Interactions and Highlights a Putative Role for 2N Tau in Disease. J Biol Chem. 2016 Apr 8;291(15):8173-88. doi: 10.1074/jbc.M115.641902.

44. Fagan AM, Mintun MA, Mach RH, Lee SY, Dence CS, Shah AR, LaRossa GN, Spinner ML, Klunk WE, Mathis CA, DeKosky ST, Morris JC, Holtzman DM. Inverse relation between in vivo amyloid imaging load and cerebrospinal fluid Abeta42 in humans. Ann Neurol. 2006 Mar;59(3):512-9. doi: 10.1002/ana.20730.

45. FDA. FDA Permits Marketing for New Test to Improve Diagnosis of Alzheimer's Disease [Press Release]. Available from: https://www.fda.gov/news-events/press-announcements/fda-permits-marketing-new-test-improve-diagnosis-alzheimers-disease?utm_campaign=FDA+Permits+Marketing+for+New+Test+to+Improve+Diagnosis+of+Alzhe&utm_medium=email&utm_source=govdelivery Erişim: Eylül 2023.

46. Fujirebio. Lumipulse® G β-Amyloid Ratio (1-42/1-40) in vitro diagnostic test receives FDA marketing authorization for the assessment of Alzheimer's disease in the United States [Press Release]. Available from: https://www.fujirebio.com/en/news-events/lumipulser-g-bamyloid-ratio-142140-in-vitro-diagnostic-test-receives-fda-marketing Erişim: Eylül 2023.

47. Liu CC, Liu CC, Kanekiyo T, Xu H, Bu G. Apolipoprotein E and Alzheimer disease: risk, mechanisms and therapy. Nat Rev Neurol. 2013 Feb;9(2):106-18. doi: 10.1038/nrneurol.2012.263. Epub 2013 Jan 8. Erratum in: Nat Rev Neurol. 2013. doi: 10.1038/nmeurol.2013.32. Liu, Chia-Chan [corrected to Liu, Chia-Chen].

48. Kirmess KM, Meyer MR, Holubasch MS, Knapik SS, Hu Y, Jackson EN, Harpstrite SE, Verghese PB, West T, Fogelman I, Braunstein JB, Yarasheski KE, Contois JH. The PrecivityAD™ test: Accurate and reliable LC-MS/MS assays for quantifying plasma amyloid beta 40 and 42 and apolipoprotein E proteotype for the assessment of brain amyloidosis. Clin Chim Acta. 2021 Aug;519:267-275. doi: 10.1016/j.cca.2021.05.011.

49. Gleerup HS, Hasselbalch SG, Simonsen AH. Biomarkers for Alzheimer's Disease in Saliva: A Systematic Review. Dis Markers. 2019 May 2;2019:4761054. doi: 10.1155/2019/4761054.

50. Huan T, Tran T, Zheng J, Sapkota S, MacDonald SW, Camicioli R, Dixon RA, Li L. Metabolomics Analyses of Saliva Detect Novel Biomarkers of Alzheimer's Disease. J Alzheimers Dis. 2018;65(4):1401-1416. doi: 10.3233/

JAD-180711.

51. Carro E, Bartolomé F, Bermejo-Pareja F, Villarejo-Galende A, Molina JA, Ortiz P, Calero M, Rabano A, Cantero JL, Orive G. Early diagnosis of mild cognitive impairment and Alzheimer's disease based on salivary lactoferrin. Alzheimers Dement (Amst). 2017 May 26;8:131-138. doi: 10.1016/j.dadm.2017.04.002.

Sosyal & Beşerî Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar I

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-218-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

COVID-19 VE KORKU ÇEKİCİLİĞİ: DEZENFEKTAN ÜRÜNLERİNE YÖNELİK GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ANALİZ

***Okan AKSU, Asuman KAYA*.....1**

BÖLÜM 2

DERLEME KANUNU VE TÜRKİYE BİBLİYOGRAFYASI OLUŞTURMA ÇALIŞMALARI (1934-1938)

***Yunus PUSTU*.....27**

BÖLÜM 3

KÜLTÜR VE TURİZM

***Serdar CEYLAN, İhsan BULUT*.....45**

BÖLÜM 4

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA KÜLTÜREL DİPLOMASİ

***Nabat GARAKHANOVA*.....77**

BÖLÜM 5

ÖZGÜRLEŞTİREN EĞİTİM: PAULO FREIRE'NİN ELEŞTİREL PEDAGOJİSİ

***Seda ÖZSOY SOMUNCUOĞLU*.....115**

BÖLÜM 6

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ AİLE İÇİ ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARININ YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

***Aygen ÇAKMAK, Nesrin AKCA, Hande ŞAHİN*.....135**

BÖLÜM 7

DÖNÜŞÜM YOLUNDA: SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE TOPLUMSAL ETKİ SOSYAL GİRİŞİMCİLİK NEDİR?

Şeyma Nur ÇOLAK AKGÜL, Ali ÇIMAT 153

BÖLÜM 8

18. YÜZYIL SONLARINDA OSMANLI TAŞRASINDA YEREL GÜÇLERE DAİR BAZI BİLGİLER: TARSUS SANCAĞI MÜTESELLİMLERİNDEN TOROĞLU HACI ALİ İLE MUSTAFA TOROĞLU

Mehtap ÇELİK 173

BÖLÜM 9

İNSAN KAYNAKLARINDA PERSONEL SEÇİM SÜRECİNE PROMETHEE YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜM YAKLAŞIMI

Emre EKİN.....191

BÖLÜM 10

TAŞERONDAN 4D SÜREKLİ İŞÇİ KADROSUNA GEÇEN KAMU SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Sinan ACAR.....213

BÖLÜM 11

YEREL DÜZEYDE ÇEVRE YÖNETİMİ: MALATYA-HEKİMHAN ÖRNEĞİNDE MADENCİLİK İŞLETMESİNİN TOPLUMSAL DEĞİŞME VE ÇEVREYE ETKİLERİ

Sırrı UYANIK.....235

BÖLÜM 12

POLİTİK SOSYAL HİZMETİN SOSYAL HİZMET EĞİTİM VE MÜFREDATI ÜZERİNDEN DÖNÜŞÜMÜ

Adem KILIÇ.....251

BÖLÜM 13

TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: FACEBOOK ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

Selçuk KIRAN ***269***

BÖLÜM 14

TOPLUM KALKINMASINDA ÇOKKÜLTÜRLÜ SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Sema SAĞLIK ***287***

BÖLÜM 15

TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL POLİTİKALARIN SÖYLEM-TARİHSEL YAKLAŞIMLA ÇÖZÜMLENMESİ: 1989 WASHİNGTON MUTABAKATI EKSENİNDE 32 SAYILI KARAR VE SERMAYE HAREKETLERİNİN SERBESTLİĞİ

Selahattin OKUROĞLU ***309***

BÖLÜM 16

EĞİTİMDE SANAL GERÇEKLİK UYGULAMASI: MARMARAEREĞLİSİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ

Veli SIRIM, Yarkın ÇELİK ***345***

BÖLÜM 1

COVID-19 VE KORKU ÇEKİCİLİĞİ: DEZENFEKTAN ÜRÜNLERİNE YÖNELİK GÖSTERGEBİLİMSEL BİR ANALİZ

Okan AKSU[1], Asuman KAYA[2]

1 Öğr. Gör. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Porsuk Meslek Yüksekokulu, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, okanaksu@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8181-9074

2 Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Porsuk Meslek Yüksekokulu, Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü, asumankaya@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3074-0643

Giriş

Tarih boyunca yaşamış olduğu önemli olaylar neticesinde insanlık, değişim ve dönüşümler yaşamış ve bugüne ulaşmıştır. Olağanüstü durumlar, afetler, salgın hastalıklar insanlık için önemli ve yönlendirici olmuştur. Kentleşmeden ekonomiye, zaman ve kaynak kullanımından sosyal ilişkilere kadar geniş yelpazede yaşamı ve bireyin davranışlarını şekillendirmiştir. Yaşanan bir sel veya deprem sonrasında yerleşim ve tarım alanlarının, inşaat tekniklerinin gözden geçirilmesi, yeni planlamaların yapılması gibi. Yine Covid-19 pandemisi sonrasında bireysel ve toplumsal olarak davranışların değişmesi gibi. Korku ve tehdidin bu bağlamda önemli bir yönlendirici faktör olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Korku, istenilmeyen durumlardan, doğal ve doğal olmayan tehlikelerden kaçınarak bireyin hayatta kalmasını sağlar. Aynı zamanda korku, toplumsal ve bireysel olarak gerek resmi gerek resmi olmayan normların benimsenmesi, uygulanması, gelecek nesillere aktarılması konusunda önemli bir ikna aracı olmuştur. Bu özelliği nedeniyle de korku, iletişim kampanyalarında sıklıkla başvurulan bir ikna öğesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Geçit, 2021, s.141). Siyasi iletişim kampanyalarından sosyal amaçlı reklam kampanyalarına kadar geniş bir alanda ikna öğesi olarak korkunun kullanıldığı görülmektedir. Pazarlama aracı olarak markaya yönelik tutum ve davranışların pekiştirtilmesinde sıklıkla başvurulan korku öğesinin sigorta, güvenlik, banka, hijyen ürünleri reklamlarında kullanılmasının yanı sıra sağlık enformasyonu içeren kampanyalarda sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Maske-mesafe-hijyen mottosunun benimsendiği Covid-19 pandemisi dönemde korku öğesinin etkin olarak kullanıldığı iki konu hijyen ve sağlık olmuştur. Gerek Sağlık Bakanlığının mesajlarında gerekse pandemi döneminde yayınlanan reklamlarda yoğun olarak vurgulandığını görmek mümkündür.

Covid-19 pandemisi döneminde sağlık ve korku ilişkisinin nasıl kurulduğu diğer bir ifadeyle korku çekiciliğinin nasıl yansıtıldığının belirlenmesi amacıyla hazırlanan çalışmada, pandemi döneminde kullanımı artan sprey dezenfektan ürünlerin reklamları göstergebilimsel analiz yöntemiyle incelenmiştir.

Kavram Olarak Korku

İnsanlık için önemli bir d uygu olan korku, birçok bilim dalında, sanatta ve felsefede ele alınan bir olgudur. Her ne kadar kaçınılan, istenmeyen bir olgu olarak karşımıza çıksa da korkunun aynı zamanda motive edici ve yönlendirici özelliği de bulunmaktadır.

Kaynakça

Akça, S., Şengül, B. Z., ve Uyar, T. (2014). Psikopatoloji, hasta ve terapist bağlamında altı temel duygudan korkunun incelenmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 23-39.

Ancet, P. (2010). *Ucube bedenlerin femenolojisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Balcı, Ş ve Karadeniz, B. (2022). Gazete haberlerinde korku çekiciliğinin izlerini sürmek: Covid-19 pandemi haberleri üzerine bir inceleme. *Erciyes İletişim Dergisi*, 9(1), 205-228.

Berger, A. A. (2018). *Medya çözümleme teknikleri*. İstanbul: Nobel.

Burç, M., Başakçı, D. ve Koçer, M. (2021). Reklamlarda korku çekiciliği unsurunun kullanılması: Televizyon reklamlarına yönelik bir analiz. *Erciyes İletişim Dergisi*, 8(2), 665-690.

Casais, B., and Proença, J. F. (2021). The use of positive and negative appeals in social advertising: A content analysis of television ads for preventing HIV/AIDS. *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 1-25.

Castells, M. (2013). *İsyan ve umut ağları*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Çakar, Serpil (2009) *Reklamlarda korku çekiciliğinin kullanılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dağtaş, B. (2013). Dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımlar. E. Yüksel (Ed.) içinde, *İletişim kuramları* (s. 133-151). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Dao, M. T., and Lim, S. (2022). Fear of disasters within the risk communication network of foreign students in Japan amid the COVID-19 pandemic crisis: A cohort design. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *71*.

Freud, S. (2016). Ketlemeler, semptomlar ve kaygı. S. Freud içinde, *Psikopatoloji üzerine* (s. 243-340). İstanbul: Öteki Yayınevi.

Freud, S. (2019). *Tekinsizlik üzerine.* İstanbul: Laputa Kitap.

Geçit, E. (2021). *Reklamlarda korku çekiciliği*. Ankara: İksad yayınevi.

Gencer, T. Z. (2022). Pandemi krizine yanıt olarak kamu spotlarının korku çerçevelemesi bağlamında incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(82), 808-821.

Hanife, G. Ü. Z., ve Atkan, B. (2021). Televizyon reklamlarında mizah: Göstergebilimsel analiz. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (7), 27-47.

Lun, D. (2022). *Facing fears: Investigating the effectiveness of a health application using augmented reality as fear appeal messages on sun safety*. Doctoral Dissertation, University of Miami. https://scholarship.miami.edu/esploro/outputs/doctoral/Facing-Fears-Investigating-the-Effectiveness-of/991031686313302976?institution=01UOML_INST#details (Erişim Tarihi: 15.8.2022)

Sontag , S. (2020). *Böyle yaşıyoruz artık*. İstanbul: Can Yayınları.

Sun,Y., Feng, Y., Shen, X-L. and Guo, X. (2022). Fear appeal, coping appeal and mobilehealth technology persuasion: A two-stage scenario-based survey of the elderly. *Information Technology & People*, https://doi.org/10.1108/ITP-07-2021-0519. (Erişim Tarihi: 15.8.2022)

Toker, A. ve Sulak, H. (2020). Reklam filmlerinde kullanılan çekicilik türleri ve tüketiciler üzerindeki etkilerine yönelik bir araştırma. Süle*yman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, Cilt: 11, 117-133.

Topçu, Ç. (2022). Korku çekiciliğinin temizlik ve hijyen reklamlarındaki sunumu. *Pamukkale Üniversitesi İletişim Bilimleri Dergisi*, (1). 64-78.

Tuncer, E. S. (2020). Göstergebilimin çözümleme modelleri ışığında reklam anlatıları. *Atatürk İletişim Dergisi*, 20, 73-102.

Türk Dil Kurumu (TDK) online Güncel Türkçe Sözlük. Korku maddesi. https://sozluk.gov.tr/ adresinden alındı (Erişim Tarihi: 15.4.2021)

BÖLÜM 2

DERLEME KANUNU VE TÜRKİYE BİBLİYOGRAFYASI OLUŞTURMA ÇALIŞMALARI (1934-1938)

Yunus PUSTU[1]

1 Yüksek Kurum Uzman, Dr., Türk Tarih Kurumu Bilimsel Çalışmalar Müdürlüğü; e-mail: yunuspustu@gmail.com; ypustu@ttk.gov.tr ORCİD: 0000-0003-4409-2325

Giriş

Türkler, özellikle İslamiyet'i kabullerinin ardından yazılı kültür alanında önemli bir gelişim göstermişlerdir. İslamiyet'in ilme verdiği önem bunda mühim bir etkendir. Bu motivasyona ek olarak "inşa (yazı) sanatı"nın da yaygınlık kazanmasıyla birlikte pek çok alanda önemli eserler ortaya konulmuştur. Bu durum Türk-İslam coğrafyasında kitap kültürü konusunda önemli gelişmelerin yaşanmasını beraberinde getirmiş ve bahsi geçen coğrafyada birçok eseri bünyesinde barındıran kütüphaneler ortaya çıkmıştır. Ancak Haçlı Seferleri ve Moğol İstilası bu birikime büyük darbe vurmuştur. Bu durum Türk-İslam medeniyetinin kültürel mirasçısı konumunda olan Osmanlı Devleti'ni de menfi yönde etkilemiştir. Diğer bir ifade ile tahrip edilen kütüphanelerdeki kitapların pek azı Osmanlı dönemine ulaşabilmiştir (Erünsal, 2015: 195)

Osmanlı ülkesinde 18. yüzyılın ilk çeyreğine kadar kitapların çoğaltılması klasik usullerledir. 15. yüzyılın ortalarında Almanya'da Johann Gutenberg tarafından keşfedilen matbaanın Osmanlı ülkesine girişi ise ancak 1727 senesinin sonlarına denk gelmektedir. Bu durum evvelce müstensihlerce çoğaltılan kitapların çok daha hızlı bir şekilde okuyucuya ulaşmasını sağlamıştır. Ayrıca bu sayede kitapların ilim âlemine sunulması çok daha ekonomik bir hâl almıştır. Matbaanın Osmanlı ülkesine gelişinin hemen ardından kitap basımında çok önemli bir artışın olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak matbaanın gelişinin yansımaları ilerleyen süreçte kendini gösterecektir (Beydilli, 2003: 111-113).

Matbaanın icadı ve sonrasında bilim ve teknoloji sahasında ortaya çıkan ilerlemeler bilgi-belge üretiminin çeşitlenerek artmasını sağlamıştır. Bu durum basılı materyallerin depolanması ve okuyucuya sunulması problemini ortaya çıkarmıştır. Bu ise "derleme yasaları" ve "bibliyografik denetimi" gündeme getirmiştir. Amaç, basım-yayın konularındaki bilgi birikimin en etkili ve sağlıklı bir biçimde halka sunulması ve millî kültürün sonraki nesillere aktarılmasıdır (IV Ulusal Yayın Kongresi 7. Komisyon: Derleme Sorunları ve Bibliyografik Kontrol Komisyon Raporu, 1998: 83-84).

Kitapların derlenmesi hususundaki girişimleri MÖ. 3. yüzyılda Ptolemaioslar döneminde Mısır'da tesis edilen İskenderiye Kütüphanesine kadar geri götürmek mümkündür. Çağdaş anlamda ise derlemenin temelleri 16. yüzyılda Fransa'da atılmıştır (Candan, 2010: 36). Türk geleneğinde kitaba ehemmiyet verilmesine ve birçok eserlerin ortaya konulmasına rağmen 19. yüzyıla kadar derleme konusunda herhangi bir çalışma söz konusu değildir (Yaman, 1961: 129-130). Ülkemizde derlemeye yönelik çalışmaların tarihî alt yapısı ancak 1850'lere kadar geri götürülebilmektedir (Baş, 2020). 1852 senesinde "Fransız Basın Kanunu" örnek alınarak hazırlanan 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi derleme konusunda ülkemizdeki ilk

Kaynaklar

BCA., 30.18.1.1/18.20.5, 16 Mart 1926.

BCA., 490.1.0.0/2.9.13, 9 Ekim 1934.

BCA., 30.18.1.2/76,52.7, 14 Temmuz 1937.

BCA., 30.18.1.2/48.67.2, 1 Ekim 1934.

(1935). *Basma Yazı ve Resimleri Derleme İşleri Hakkında Kanun ve Talimat*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Devlet Basımevi, İstanbul.

(1935). *Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı, Devlet Basımevi, İstanbul.

"1937 Yılınınkide İkmal Olundu", *Kurun*, 26 Şubat 1938, s. 4.

"936 Senesinde Ne Kadar Kitap Basıldı", *Kurun,* 18 Nisan 1937, s. 3.

"Altı Ayda İstanbulda 1059 Eser Basılmış", *Kurun*, 4 Temmuz 1937, s. 3.

"Basma Yazı ve Resim Derleme Yurdu", *Hakimiyet-i Milliye*, 22 Temmuz 1934, s. 2.

"Basma Yazı ve Resimler Maarife Verilecek", *Hakimiyet-i Milliye*, 17 Temmuz 1934, s. 1.

"IV Ulusal Yayın Kongresi 7. Komisyon: Derleme Sorunları ve Bibliyografik kontrol Komisyon Raporu", (1998). *Ulusal Yayın Kongresi Komisyon Raporları (16-19 Aralık 1998, Ankara),* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

"İki Yıllık Neşriyatımız Bilançosu", *Akşam*, 20 Temmuz 1936, s. 6.

"Türk Sözlüğü", *Akşam*, 21 Teşrinisani 1934.

"Türkiye Bibliyografyası" *Kurun*, 26 Haziran 1936, s. 6.

"Türkiye Bibliyografyası", *Kurun*, 1 Mart 1937, s. 6, 8.

"Türkiye Bibliyografyası", *Kurun*, 19 Nisan 1937, s. 10.

"Türkiye Bibliyografyası", *Kurun*, 23 Nisan 1936, s. 8.

"Türkiye Bibliyografyası", *Ulus*, 22 Temmuz 1937, s. 4.

"Yeni Eser: Türkiye Bibliyografyası", *Kurun*, 16 Şubat 1936, s. 6.

Atılgan, D. (1992). *Kataloglamada Standardizasyon Açısından Türkiye Bibliyografyasının İçerik Analizi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Baş, İbrahim, "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü", *Atatürk Ansiklopedisi*, 2020. https://yeni.ataturkansiklopedisi.gov.tr/madde/689/Basma_Yaz%C4%B1_ve_Resimleri_Derleme_M%C3%BCd%C3%BCrl%C3%BC%C4%9F%C3%BC, (28.08.2023)

Baydur, Gülbün, (1982), *Evrensel Bibliyografik Denetim (UBC) ve Türkiye Bibli-*

yografyası, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Beydilli, Kemal (2003). *"Matbaa", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/matbaa#1 (28.08.2023).*

Birinci, Ali, "GERÇEK, Selim Nüzhet", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/gercek-selim-nuzhet (15.08.2023).

Buluş, Ayşe-Delibaş, Burak, "Türk Kütüphanecilik Tarihinde Hasan Fehmi Edhem Karatay ve Yayımlanmamış Bir Belge", *Türk Kütüphaneciliği*, C. 35, S. 1, 2021, s. 90-92.

Candan, B. (2010), *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Yayıncılık ve Kütüphaneciliğin Gelişiminde Telif Hakkı ve Derleme Yasalarının Etkileri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Coşkun P. (1999). *Başlangıcından Günümüze Ülkemizde Derleme Çalışmalar*, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Erünsal, İ. E. (2015). "Osmanlılarda Kütüphaneler ve Kütüphanecilik", *Millî Eğitim*, 208, s. 195.

Gökman, Muzaffer, (1952). "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk'e Ait Bir Hâtıra", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, 1 (2), s. 112-113.

İbrahim Baş, "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Müdürlüğü", *Atatürk Ansiklopedisi*, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/basma-yazi-ve-resimleri-derleme-mudurlugu/, (5.4.2023).

Muzaffer Gökman, "Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu ve Atatürk'e Ait Bir Hatıra", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C. 1, S. 2, 1952, s. 112-113.

Resmî Gazete, S. 2741, 2 Temmuz 1934, s. 4076-4077.

Sadri Ethem, "Yeni Bir Müessese", *Vakit*, 13 Temmuz 1934, s. 7.

Semavi Eyice, "KARATAY, Fehmi Ethem", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, https://islamansiklopedisi.org.tr/karatay-fehmi-ethem (15.08.2023), ss. 473-474.

Subaşıoğlu, Fatoş-Tamdoğan, Oya Gürdal, "Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü'nün Kuruluş Öyküsü", *Türk Kütüphaneciliği*, C. 28, S. 4, 2014, s. 584

TBMM.ZC., 4. VI. 1934, s. 42-47.

Türkiye Bibliyografyası 1934, (1936). C. I-II, Devlet Basımevi, İstanbul.

Türkiye Bibliyografyası 1935, (1936). C. II, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul.

Türkiye Bibliyografyası 1936, (1936). C. I-II, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Ba-

kanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul.

Türkiye Bibliyografyası 1937, (1937). C. I-II, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul.

Türkiye Bibliyografyası 1938, (1939). C. I-II, Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü, Devlet Matbaası, İstanbul.

Türkiye Bibliyografyası Türk Harflerinin Kabulünden Cumhuriyetin Onucu Yılına Kadar 1928-1933, (1933). Türkiye Maarif Vekâleti Yayınları, Devlet Matbaası, İstanbul.

Us, Asım, "Basın Derleme İşlerimiz", *Kurun*, 9 Birincikanunun 1938, s. 1.

Yaman, Mualla, "Derleme ve Derleme Kanunu", *Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni*, C. 10, S. 3-4, 1961, s. 129-130.

BÖLÜM 3

KÜLTÜR VE TURİZM

Serdar CEYLAN[1], İhsan BULUT[2]

1 Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. serdar_ceylan_51@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9599-5586

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Antalya. ihsanbulut@akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-4873-3479

Giriş

İnsanlığın gündelik yaşamsal deneyimleri, alışkanlıkları, yaşam tarzı ve normları kuşaktan kuşağa birikerek ilerlemiş ve uzun bir dönemde gelişerek şekillenmiştir. Bilgi ve teknolojik seviyenin ilerlemesi, toplumların belirli dönemlerde büyük kültürel değişimler geçirmesini de beraberinde getirmiştir. Basit aletlerle avlanan ve ateşi kullanan ilkel avcı-toplayıcı toplumlar, yaklaşık 10-12 bin yıl önce Tarım Devrimi'ni (*Neolitik Devrimi*) başlatarak insan ve hayvan gücüne dayalı geleneksel tarım toplumuna doğru bir geçiş yapmıştır. Yarı-göçebe kültürden yerleşik kültüre doğru olan bu değişim, kültürel bir evrimselleşme olup insanlığın kültürel tarihinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Bu uzun dönem içinde ilk köyler ve şehirler ortaya çıkmış, yazı ve takvimler bulunmuş, kanunlar hazırlanmıştır. Geleneksel tarım toplumlarında sözlü ve yazılı kültür gelişmiş, maddi kültür yapıları (kale, saray, konut, han, hamam, çeşme, kilise, cami vb.) inşa edilmiş, ortaya çıkan tek ve çok Tanrılı inançlar (*Musevilik, Hristiyanlık, İslamiyet, Hinduizm, Budizm vb.*) tarım toplumunun kültürel yapısını şekillendirmiştir. Tarım toplumu döneminde "devlet" denilen organizmanın siyasal, askeri, ekonomik ve sosyal yapıları ve işleyiş sistemleri (*monarşi, oligarşi vb*.) oluşturulmuştur. Tarım toplumu ile (tarımsal üretim ve yaşam kültürüne göre), devletlerin politik, askeri ve ekonomik düzeni ve toprak sistemi (*feodal sistem, tımar sistemi, vergiler vb*.) şekillenmiştir. Rönesans ve Reform hareketleri ile başlayan Aydınlanma Dönemi ve 1789 Fransız İhtilali ile yaşanan siyasal ve sosyal değişimler geleneksel tarım toplumlarının kültürel değişimini hızlandırmıştır. Tarım toplumları, yaptıkları deniz ticareti, şehir ticareti ve sömürgecilik faaliyetleri ile sermayenin kentlerde toplanmasını sağlamış ve teknolojik gelişmelerin ilerlemesi ile birlikte 18. yüzyılda makine çağını (*Endüstriyel Devrimi*) başlatarak sanayi toplumuna (modern topluma) geçişi başlatmışlardır. Sanayi toplumunda hızlı bir endüstrileşme, sağlık alanında bilimsel gelişme, hızlı nüfus artışı, hızlı kentleşme ve kırdan kente doğru olan yoğun bir göç süreci başlamıştır. Geleneksel tarım toplumlarında kırsaldaki çiftçiler (köylüler) ve şehirlerdeki tüccarlar ve din adamları egemen sınıfı oluştururken, sanayi toplumlarında fabrikalarda çalışan "işçi sınıfı" ise yeni bir toplumsal sınıf olarak ortaya çıkmıştır. Ancak dünyanın her bölgesinin aynı dönemde Neolitik Devrimi ve tarımsallaşmayı yaşayamadığı gibi, her kıtanın da aynı zamanda Endüstri Devrimi ile birlikte sanayileşme sürecine giremediği bilinmektedir. Dünyada ilk sanayileşen ülkelerde kentleşme (sosyo-mekânsal dönüşüm) ve kentlileşme (sosyokültürel değişim) ile birlikte geleneksel tarım toplumundan modern topluma (sanayi toplumuna) doğru geçiş hızlı olmuş iken, sanayileşme sürecine geçememiş geleneksel tarım toplumlarında ise bu tür değişim ve dönüşümler daha sonraki yüzyıllarda ancak görülebilmiştir. Ayrıca ilk sanayileşen ve kentleşen ülkelerdeki toplumların

Kaynakça

Akış, S. (1996). Turizmin Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Etkileri. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 7(2), 10-15.

Aktaş, G. (2007). Turistik Çekicilikler. İçinde (Edt: O. İçöz) Genel Turizm. Ankara: Turhan Kitabevi.

Altanlar, A., Kesim, G. A. (2011). Sürdürülebilir Turizm Planlaması İçin Yöre Halkı ve Yerli Turistlerin Davranış ve Beklentilerini Anlamaya Yönelik Bir Araştırma: Akçakoca Örneği, Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 3(2), 1-20.

Andereck, K. L., Valentine, K. M., Knopf, R. C., Vogt, C. A. (2005). Residents' Perceptions of Community Tourism Impacts, Annals of Tourism Research, 32 (4): 1056–1076.

Andronicou, A. (1979). Tourism in Cyprus, Tourism: Passport to Development. (Edt: E. De Kadt), Oxford University Press: 237-264.

Archer, B., Cooper, C., Ruhanen, L. (2005). The Positive and Negative Impacts of Tourism, Global Tourism, 3, 79-102.

Arslan, A. (2016). Toplum Katkılı Turizm (Edt: E. Akgöz) Turizm Paradigmaları. Ankara: Detay Yayıncılık.

Avcı, N. (2018). Turizmin Yöre Halkının Yaşam Kalitesine Etkileri: Çeşme İlçesi Örneği. Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 29(2), 164-174.

Avcıkurt, C. (2009). Turizm sosyolojisi-Genel ve yapısal yaklaşım (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Avcıkurt, C. (2017). Turizm Sosyolojisi, Genel ve Yapısal Yaklaşım (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Azarcon De La Cruz, P. (1986). Filipinos for Sale: An Alternative Philippine Report on Women and Tourism, Leisure, Recreation and Tourism Abstracts, 11(3), 158.

Bal, H. (1995). Turizmin Kırsal Toplumda Aile İçi İlişkilere Etkisi. İstanbul: Doğa-İnsan Yayınları.

Beeton, S. (2006). Community Development through Tourism. Australia: Landlinks Press.

Berber, Ş. (2003). Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9, 205-221.

Besculides, A., Lee, M.E., McCormick, P.J. (2002). Residents' Perceptions of the Cultural Benefits of Tourism, Annals of Tourism Research, 29(2), 303-319.

Bisilliat, J. (1980). Problemes Poses par L'Expansion du Tourisme dans Les Pays en Voi de Developpement, Sociologoical Abstracts, 28(2), 397.

Boissevain, J. (1977). Tourism and Development in Malta, Development and Change. 8: 523-538.

Boissevain, J. (1979). The Impact of Tourism on a Dependent Island: Gozo, Malta, Annals of Tourism Research, 6(1), 79-90.

Boyer, M. (1972). Le Tourisme. Paris: Editions du Seuil.

Brunt, P., Courtney, P. (1999). Host Perceptions of Sociocultural Impacts, Annals of Tourism Research, 26(3), 493-515.

Butler, R.W. (1980). The Concept of a Tourist Area Cycle of Evaluation Implications for Management Resources, Canadian Geographer, 24(1), 5-12.

Ceylan, S. (2021). Kırsal Mekânın Dönüşümünde İkinci Konutların Etkisi: Pelitköy-Burhaniye. Ankara: Gece Kitaplığı.

Ceylan, S., Emiroğlu-Aydın, F., Bulut, İ. (2023). El Dokuma Halılarının Kültürel Miras Değeri Olarak Korunması ve Turistik Ürün Olarak Sürdürülebilirliğinin Sağlanması: Taşpınar (Aksaray) Örneği, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24(44), 229-247.

Civelek, A. (2010). Turizmin Sosyal Yapıya ve Sosyal Değişmeye Etkileri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi, 13(1-2), 331-350.

Cohen, E. (1988). Authenticity and Commoditization in Tourism, Annals of Tourism Research, 15(3), 371-386.

Çalışkan, U., Kaygusuz, Z.D. (2021). Tüketmeden De Olabilir: Turizm, Toplum ve Kültür İlişkisinde Sürdürülebilir Turizm Politikası ve Planlaması, İçinde (Edt: I. Arıkan-Saltık) Turizm Toplum Kültür. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Çelik, N. (2016). Sürdürülebilir Turizm Kavramı ve Gelişimi, İçinde (Edt: H. Çeken) Sürdürülebilir Turizm Temel Kavramlar ve İlkeler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Çetin, T. (2009). Beypazarı'nda Turist-Yerel Halk Etkileşimi ve Turizmin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Etkileri, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 4(1), 15-32.

Çokişler, N. (2019). Turizmin Kültürel Çevre Üzerine Etkileri, İçinde (Edt: A. Türkker, G. Özaltın-Türker) Güncel Turizm Sorunları. Ankara: Detay Yayıncılık.

De Katdt, E. (Ed.) (1979). Tourism. Passport to Development: Oxford University Press.

Diamond (1976-1977). Tourism's Role in Economic Development: The Case Reexzamined, Economic Development and Cultural Change, 25, 539.553.

Dixon, R.D. (1981). Tourism and Church Attendance: Empirical Findings, Sociological Abstracts, 29(1), 149.

Doğan, H.Z. (1987). Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri, İzmir: Uğur Ofset Matbaacılık.

Doğan, H.Z. (2004). Turizmin Sosyo-Kültürel Temelleri (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Doğan, H., Üngüren, E. (2010). Alanya Halkının Turizme Sosyo-Kültürel Açıdan Bakışı, NWSA e-Journal of New World Sciences Academy, 5(4), 396-415.

Doxey, G.V. (1975). A Causation Theory of Visitor-Resident Irritants: Methodology and Research Inferences. Travel and Tourism Research Associations Sixth Annual Conference Proceedings, San Diego.

Dönmez, B., Çakıcı, A.C. (2013). Turist-Turizmci Etkileşimi: Yerli Turistlerin Turizm İşletmelerine ve Çalışanlarına Bakış Açıları Üzerine Keşifsel Bir Araştırma, Çağ University Journal of Social Sciences, 10(2), 137-150.

Dress, G. (1978). Der Tourismus al Sein Faktor Soziokulturellen Wandels in Bali, Tourismus-Entwicklung und Gefahrdung, Studienkreis für Tourismus E.V., Starnberg: 183-191.

Duran, E. (2009). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Duran, E. (2011). Turizm, Kültür ve Kimlik İlişkisi; Turizmde Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Sürdürülebilirliği, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10(19), 291-313.

Emir, O., Kaya-Sayarı, B. (2020). Turizm ve Kültür İlişkisi, İçinde (Edt: O. Emir) Turizm Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 4093, AÖF Yayını No: 2875.

Emiroğlu, B.D. (2021). Other Tourists as Part of Tourism Product, Journal of Tourismology, 7(2), 171-194.

Ergur, A. (2018). "Kültürün Önemi" İçinde (Edt: A. Ergur, E. Gökalp) Turizm Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayın No: 2318.

Ersoy, H. (2017). Turizmin Gelişiminin Yerel Halk Üzerine Sosyo-Kültürel Etkileri: Manavgat Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Forster, J. (1964). The Sociological Consequences of Tourism, International Journal of Comparative Sociology, 5, 217-227.

Genç, K., Şengül, S. (2019). Turizmin Sosyo-Kültürel Kimliğe Etkilerinin Kontrolü, İçinde (Edt: O. Türkay, İ. Çalık) Sürdürülebilir Turizm: Gösterge Geliştirme ve Ölçme Yaklaşımı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Giddens, A. (1993). Sociology. Cambridge: Polity Pres.

Gotham, K. F. (2010). Tourism and culture, Inside (Edt: J. R. Hall, L. Grindstaff, M.C. Lo). Handbook of cultural Sociology. New York: Routledge.

Goodwin, H., Santilli, R. (2009). Community-Based Tourism: A Success. ICRT Occasional Paper, 11(1), 37.

Göksan, E. (1978). Turizmoloji, Izmir: Uğur Matbaası.

Graburn, N.H.H. (1980). Teaching the Anthropology of Tourism, International Social Science Journal, 32(1), 56-68.

Greenwood, D.J. (1977). Culture by the Pound: Anthropological Perspective on Tourism as Culture Commoditization" Inside (V.L. Smith) Host and Guests, Philadelphia: University of Pennyslvania Press.

Gregory, D., Hohnston, R., Pratt, G., Watts, M.J., Whatmore, S. (2009). The Dictionary of Human Geography. UK: Wiley-Blackwell Publication.

Güzel, F.Ö. (2013).Sosyokültürel açıdan paradoks yaratıcı bir sektör olarak turizm: dalyan destinasyonunda sosyolojik bir çözümleme, International Journal of Human Sciences, 10(1), 780-794.

Habervakti.com (2023). "Kapadokya bölgesinde neler oluyor? Festival değil rezalet…" https://www.habervakti.com/kapadokya-bolgesinde-neler-oluyor-festival-degil-rezalet (Erişim: 27.08.2023).

Haulot, A. (1974). Tourisme et Environment. Marabout Monde Moderne. Verviers.

Johnson, P.A. (2010). Realizing Rural Community Based Tourism Development: Prospects for Social-Economy Enterprises. Journal of Rural and Community Development, 5(1), 150-162.

Jenkins, C.L. (1997, May, 22). World Tourism Leaders' Meeting on Social Impacts of Tourism. Tourism, Final Report, WTO, Manila, Philippines.

Karacaoğlu, S. (2021). Toplum Temelli Turizm ve Yerel Halk: Kavramlar, Konular ve Örnekler. Ankara: Detay Yayıncılık.

Kaygalak, S., Usta, Ö., Günlü, E. (2013). Mardin'de Turizm Gelişimi İle Otantik Olgusu Arasındaki İlişkinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi, Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 24(2), 237-249.

Kim, K. (2002). The Effects of Tourism Impacts upon Quality of Life of Residents in the Community. Doctoral Dissertation, Virginia Polytechnic Institute and State University, USA.

Kozak, N., Akoğlan-Kozak, M., Kozak, M. (2011). Genel Turizm (11. Baskı). Ankara. Detay Yayıncılık.

Köktürk, M. (2017). Eleştirel Yazılar-3: Toplum ve Kültür. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Law, C.M. (2002). Urban Tourism. The Visitor Economy and Growth of Large Cities. London: Continuum.

Lea, J. (2001). Tourism and Development in the Third World. Routledge.

Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü (Çev: O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mathieson, A., Wall, G. (1982). Tourism, Economic, Physical and Social Impacts, London: Longman.

Nicholls, R. (2008). Customer-to-Customer Interaction in the World of E-Service. Service Management, 3(499), 97-104.

Özey, R. (2012). Beşeri Bölgeler Coğrafyası. İstanbul: Aktif Yayınevi.

Özey, R. (2017). Günümüz Dünya Sorunları (9. Baskı). İstanbul: Aktif Yayınevi.

Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Özoğul B., Bulut, İ. (2021). Kırsal Turizm Açısından İbradı İlçesi'nin Doğal, Kültürel ve Tarihi Çekiciliklerinin Değerlendirilmesi, Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi 5(2), 1-20.

Pearce, D.G. (1993). Fundamentals of Tourist Motivation, Tourism Research: Critiques and Challenges, London: Routledge.

Pearce, P. (1982). The Social Psychology of Tourist Behaviour. Oxford: Pergamum Press.

Phongpaichit, P., Mingmongkol, S. (1984). Bangkok Masseuses: Holding up the Family Sky, Official Blessings for the Brothel of Asia, Leisure, Recreation and Tourism Abstracts, 9(2): 84.

Pizam, A., Milman, A. (1986). The Social Impacts of Tourism, Tourism Recreation Research, 11(1), 29-33.

Ratz, T. (2000). The Socio-Cultural Impacts of Tourism Case of Lake Balaton, Czech. https://www.academia.edu/2660161/The_Socio_Cultural_Impacts_of_Tourism_The_Case_of_Lake_Balaton (Erişim: 11.07.2023).

Ray, S. (2018). LGBTİ'lerin Mekânsal Eğilimi ve Homofobinin Mekânlara Yansıması: Antalya Örneği, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Antalya.

Richards, G. (1996). Cultural Tourism in Europe. Wallingford: CABI.

Rogers, S.C. (2002). Which Heritage? Nature, Culture and Identity in French Rural Tourism, French Historical Studies, 25(3), 475-503.

Seiler-Baldinger, A. (1986). Some Impacts of Tourism on Traditional Yagua and Ticuna Cultures, Leisure, Recreation and Tourism Abstracts, 11(1), 25.

Schoenmakers, H. (2012). The Power of Culture-A Short History of Anthropological Theory about Culture and Power, Groningen: University of Groningen, Globalisation Studies Groningen.

Smith, M.K. (2003). Issues in Cultural Tourism Studies, Routledge.

Sociological Abstracts. (1973). Comportamientos Sociales Y Tourismo, 21, 922.

Şanlıöz-Özgen, H.K., Dilek, S.E., Türksoy, S.S., Kaygalak-Çelebi, S. (2016). Sürdürülebilir Turizm Yönetimi (Edt: N. Koçak). Ankara: Detay Yayıncılık.

T.C. Cumhurbaşkanlığı On Birinci Kalkınma Planı (2019). "Turizm" https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

Thanh-Dam, T. (1984). The Dynamics of Sex Tourism: The Case of Southeast Asia, Leisure, Recreation and Tourism Abstracts, 9(2), 83.

Tokmak, C. (2019). Sürdürülebilir Turizmde Yerel Memnuniyet, İçinde (Edt: O.

Türkay, İ. Çalık) Sürdürülebilir Turizm: Gösterge Geliştirme ve Ölçme Yaklaşımı. Ankara: Detay Yayıncılık.

Tosun, C. (2002). Host Perceptions of Impacts: A Comparative Tourism Study. Annals of Tourism Research, 29(1), 231-253.

Tuna, M. (2012). Turizm Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2606.

Turizm Gazetesi (2023). "İspanya'da önlemlere rağmen bazı bölgelerde fuhuş ve müstehcen partiler önlenemiyor" https://www.turizmgazetesi.com/haber/ispanya-da-onlemlere-ragmen-bazi-bolgelerde-fuhus-ve-mustehcen-partiler-onlenemiyor/85546 (Erişim: 27.08.2023).

Tümertekin, E., Özgüç, N. (2015). Beşeri Coğrafya: İnsan-Kültür-Mekân. İstanbul: Çantay Kitabevi.

Türker, N. (2022). Turizm Sosyolojisi. İçinde (Edt: N. Ayaz) A'dan Z'ye Turizm. Ankara: Detay Yayıncılık.

UNESCO (2009). World Report Investing in Cultural Diversity and Intercultural Dialogue, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000185202 (Erişim: 03.07.2023).

UNWTO (2023a). "EU Guidebook on Sustainable Tourism for Development" https://www.unwto.org/EU-guidebook-on-sustainable-tourism-for-development (Erişim: 18.02.2023).

UNWTO (2023b). "Framework Convention on Tourism Ethics" https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421671 (Erişim: 07.07.2022).

UNWTO (2023c). "Tourism and Culture" https://www.unwto.org/tourism-and-culture (Erişim: 07.07.2022).

Uslu, A., Kiper, T. (2006). Turizmin Kültürel Miras Üzerine Etkileri: Beypazarı/ Ankara Örneğinde Yerel Halkın Farkındalığı, Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(3), 305-314.

Wahap, S. (1978). Tourism, Development or Imperilment: Economic and Social Effects of Tourism, Tourismus-Entwicklung und Gefährdung, Studienkreis für Tourismus, E.V., Starnberg: 29-43.

Williams, P. (1988). The Geography of Prostitution. Part 1: The East", the Geographical Magazine 3, 2-5.

Yeşiltaş, M. (2015). Turizm Sektöründe Planlama, Planlamanın Önemi ve Türleri, İçinde (Edt: D. Küçükaltan, H. Çeken, Ş.O. Mercan), Değişik Perspektifleriyle Turizm Politikası ve Planlaması, Ankara: Detay Yayıncılık.

Yıldız, M. (2017). Culture Kelimesinin Etimolojisi, İçinde (Edt: C. Ergün, S. Öğrekçi) Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları. Ankara: Gece Kitaplığı.

Yılmaz, B.S. (2007). Turizmin Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültürel ve Çevresel Etkileri, İçinde (Edt: O. İçöz), Genel Turizm: Turizmde Temel Kavramlar ve İlkeler. Ankara: Turhan Kitabevi.

Yusufoğlu, Y. (2005). Küreselleşme @ Emperyalizm. İstanbul: Belge Yayınları.

Zimolzak, C.E., Stansfield, C.A. (1983). The Human Landscape. Geography and Culture, Ohio.

BÖLÜM 4

YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA KÜLTÜREL DİPLOMASİ

Nabat GARAKHANOVA[1]

1 Dr. , KTO Karatay Üniversitesi, nabat.garakhanova@karatay.edu.tr

Giriş

Yapay zekâ, birçok alanda olduğu gibi, uluslararası ilişkiler ve özellikle kültürel diplomasi bağlamında da önemli değişiklikler getirmektedir. Teknolojiye olan bu büyüyen ilgi, kültürel anlayışın ve etkileşimin birçok yeni yolunu açmakta, ancak aynı zamanda etik ve yasal sorunları da beraberinde getirmektedir (Nye, 2017).

Kültürel diplomasi, bir ülkenin kültürel varlıklarını ve değerlerini diğer ülkelerle paylaşmayı ve böylece uluslararası anlayışı ve iş birliğini teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Cummings, 2003). Bu süreç, sıklıkla sanat, müzik, edebiyat ve hatta yemek gibi çeşitli kültürel öğeler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Yapay zekâ teknolojileri, dil çevirisi, veri analizi ve kültürel öğelerin dijital temsili gibi araçlarla bu süreci daha etkin ve kapsayıcı hale getirmektedir. Teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlemesi, yapay zekâ uygulamalarının giderek daha karmaşık hale gelmesine yol açmaktadır. Bu, kültürel diplomasi çerçevesinde yeni fırsatlar sunmaktadır; örneğin, yapay zeka algoritmaları, sosyal medya verilerini analiz ederek bir ülkenin dış politika stratejilerini şekillendirebilmektedir (Choucri ve diğerleri, 2018). Bununla birlikte, bu teknolojilerin etik ve yasal sınırları da olabilir. Örneğin, bir yapay zekâ sistemi, kültürel önyargıları pekiştirebilir veya istenmeyen politik etkilere yol açmaktadır.

Bu bağlamda bu çalışmada, yapay zekâ ve kültürel diplomasi arasındaki ilişkiyi çok yönlü yapısı, Her iki alanda da hızla gelişen dinamikleri ve bu dinamiklerin bir araya geldiği noktaların anlamlandırılması ve iki disiplinin birleştiği noktada etik, politik ve yasal sorunları üzerinde durulmak amaçlanmaktadır.

1. Kültürel Diplomasi: Tarih ve Temel Kavramlar

Kültürel diplomasi, devletler ve toplumlar arasındaki ilişkileri güçlendirmek, anlayışı artırmak ve iş birliğini teşvik etmek için kültürel öğelerin kullanıldığı bir diplomasi biçimidir. Her ne kadar yüzyıllar boyu farklı formlarıyla var olmuş olsa da, kültürel diplomasi terimi 20. yüzyılın ortalarında Amerika Birleşik Devletleri'nin Soğuk Savaş sırasında Sovyetler Birliği ve diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmek amacıyla kültürel değişim programları uygulamasıyla popülerlik kazanmıştır.

Kültürel diplomasi, genellikle 'soft power' yani 'yumuşak güç' unsurları içermektedir. Joseph Nye, 'yumuşak gücü' diğer devletlerin ya da toplumların kendi istediklerini yapmaya ikna edebilme yeteneği olarak tanımlamıştır (Nye, 2004). Kültürel diplomasi, bir ülkenin müzik, sanat, edebiyat, film ve daha birçok alanını içermektedir. Bunlar, ülkelerin uluslararası arenada tanıtılmasına, yabancı toplumlarla ilişkilerin güçlendirilmesine ve hatta zaman zaman diplomatik krizlerin çözülmesine yardımcı

Kaynakça

AB KANADA YAPAY ZEKA FORUMU. (2019). *AI ethics guidelines global inventory*. Retrieved from Forum website

ANHOLT, S. (2007). *Competitive Identity: The New Brand Management for Nations*, Cities and Regions. Palgrave Macmillan.

BENGİO, Y., COURVİLLE, A., & VİNCENT, P. (2013). *Representation Learning: A Review and New Perspectives*. arXiv preprint arXiv:1206.5538.

BESSİ, A. (2016). *On the Statistical Properties of Viral Misinformation in Online Social Media*. Physica A: Statistical Mechanics and its Applications, 469, 459-470.

BOSTROM, N. (2014). *Superintelligence: Paths, Dangers, Strategies*. Oxford University Press.

BUCHER, T. (2012). *Want to be on the top? Algorithmic power and the threat of invisibility on Facebook*. New Media & Society, 14(7), 1164-1180.

BUOLAMWİNİ, J., & GEBRU, T. (2018). *Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification*. Proceedings of Machine Learning Research, 81:1–15.

BUOLAMWİNİ, J., & GEBRU, T. (2018). *Gender Shades: Intersectional Accuracy Disparities in Commercial Gender Classification*. Proceedings of Machine Learning Research, 81, 1-15.

CADWALLADR, C., & GRAHAM-HARRİSON, E. (2018). *Revealed: 50 million Facebook profiles harvested for Cambridge Analytica in major data breach*. The Guardian, 17.

CAİ, K. (2017). *The One Belt One Road and Free Trade Zones: China's New Diplomacy*, Journal of Contemporary China, 26(108), 821-837.

CALİSKAN, A., BRYSON, J. J., & NARAYANAN, A. (2017). *Semantics derived automatically from language corpora contain human-like biases*. Science, 356(6334), 183-186.

CALO, R. (2017). *Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap*. U.C. Davis L. Rev., 51, 399.

CATH, C., WACHTER, S., MİTTELSTADT, B., TADDEO, M., & FLORİDİ, L. (2018). *Artificial Intelligence and the 'Good Society': The US, EU, and UK Approach*. Science and Engineering Ethics, 24(2), 505-528.

CHEN, L., HOSSAİN, K. T., BUTLER, P., RAMAKRİSHNAN, N., & PRAKASH, B. A. (2018). *Syndromic surveillance of Flu on Twitter using weakly supervised temporal topic models*. Data Mining and Knowledge Discovery, 32(3), 604-634.

CHOUCRİ, N., MADNİCK, S., & FERWERDA, J. (2018). *Institutions for Cyber Diplomacy: The Case of International Cyber Relations*. Journal of Cyber Policy.

CRAWFORD, K., & JOLER, V. (2018). *Anatomy of an AI System*. The AI Now Institute.

CRAWFORD, KATE AND CALO, RYAN (2016). *There is a blind spot in AI research*. Nature, 538, 311–313. (https://www.nature.com/articles/538311a)

CULL, N. J. (2008). *The Cold War and the United States Information Agency: American Propaganda and Public Diplomacy*, 1945-1989. Cambridge University Press.

CUMMİNGS, M. C. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Center for Arts and Culture.

CUMMİNGS, M. C. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Cultural Diplomacy Research Series, 1, 1-59.

CUMMİNGS, M. C. (2003). *Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey*. Cultural Diplomacy Research Series, 1, 1-49.

CUMMİNS, R. & GONG, M. (2020). *Cultural Diplomacy in the Digital Age*. International Journal of Communication, 14, 2523–2541.

DİGNUM, V. (2020). *Responsible Artificial Intelligence: How to Develop and Use AI in a Responsible Way*. Springer Nature.

E-ESTONİA (2019). *The Digital Society*. Official Website. Link

EUROPEAN COMMİSSİON. (2019). *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*.

EUROPEAN COMMİSSİON. (2021). *Proposal for a Regulation laying down harmonised rules on artificial intelligence*. Retrieved from European Commission website

EXECUTİVE OFFİCE OF THE PRESİDENT. (2020). *American AI Initiative: Year One Annual Report*.

EXECUTİVE ORDER 13859 OF FEBRUARY 11, 2019, *Maintaining American Leadership in Artificial Intelligence*. Federal Register, Vol. 84, No. 31. (https://www.federalregister.gov/documents/2019/02/14/2019-02544/maintaining-american-leadership-in-artificial-intelligence)

FAST, E., & HOROWİTZ, M. C. (2019). *The Promise and Challenge of Artificial Intelligence for International Relations.* The Washington Quarterly, 42(3), 7-20.

GİLLESPİE, T. (2018). *Algorithms, Accountability, and Political Emotion: Towards a Civic Stance on Machine Learning*.

IN T. GİLLESPİE, B. BOCZKOWSKİ & K. FOOT (EDS.), *Media Technologies: Essays on Communication*, Materiality, and Society (pp. 289-303). MIT Press.

GOODFELLOW, I., BENGİO, Y., & COURVİLLE, A. (2016). *Deep Learning*. MIT Press.

GREENWALD, G. (2013). *No place to hide: Edward Snowden*, the NSA, and the

U.S. surveillance state. Metropolitan Books.

HASSAN, H., AUE, A., CHEN, C., CHOWDHARY, V., CLARK, J., FEDERMANN, C., ... & KOEHN, P. (2018). *Achieving Human Parity on Automatic Chinese to English News Translation*. arXiv preprint arXiv:1803.05567.

HOCKİNG, B., MELİSSEN, J., & RİORDAN, S. (2012). *Public Diplomacy in the Digital Age*. The Hague Journal of Diplomacy, 7(2), 121-137.

ISAR, Y. R. (2011). *Cultural Diplomacy: An Overplayed Hand*? Public Diplomacy Magazine, 3, 13-18.

IWABUCHİ, K. (2008). *When the Local Meets the Global: Cultural Diplomacy and the Politics of Representation*. In W. Iwabuchi (Ed.), Feeling Asian Modernities (pp. 269-293). Hong Kong University Press.

IYER, P. (2008). *The Open Road: The Global Journey of the Fourteenth Dalai Lama*. Vintage Books.

JOBİN, A., IENCA, M., & VAYENA, E. (2019). *The global landscape of AI ethics guidelines*. Nature Machine Intelligence, 1(9), 389-399.

KAMPF, R., MANOR, I., & SEGEV, E. (2015). *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. Routledge.

KANİA, E. (2017). *The Digital Silk Road: China's Quest to Wire the World and Win the Future*. The Diplomat. Link

KAPOOR, A., EAGLE, N., NOV, O., & PENTLAND, A. (2020). *Network Diversity and Economic Development*. Science, 328(5981), 1029-1031.

KOEHN, P. (2017). *Neural Machine Translation*. arXiv preprint arXiv:1709.07809.

KYNGE, J., ANDERLİNİ, J., & HORNBY, L. (2019). *Inside China's $1bn port where 'belt and road' deal threatens to leave Montenegro in debt*. Financial Times.1: Interdisciplinary Science and Engineering in the Era of Cyberspace, 11-22.

LECUN, Y., BENGİO, Y., & HİNTON, G. (2015). *Deep learning*. Nature, 521(7553), 436-444.

MARWİCK, A., & LEWİS, R. (2017). *Media manipulation and disinformation online*. Data Society Research Institute.

MCCOSKER, A., & WİLKEN, R. (2020). *AI and the creative industries*. Media International Australia, 177(1), 86-97.

MELİSSEN, J. (2005). *The New Public Diplomacy: Soft Power in International Relations*. Palgrave Macmillan.

METZ, CADE (2021). *How A.I. is Changing Diplomacy*. The New York Times. (https://www.nytimes.com/2021/05/18/science/artificial-intelligence-diplomacy.html)

MİTTELSTADT, B. D., ALLO, P., TADDEO, M., WACHTER, S., & FLORİDİ, L. (2016). *The Ethics of Algorithms: Mapping the Debate*. Big Data &

Society, 3(2)

NYE, J. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.

NYE, J. S. (2017). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. Public Affairs.

NYE, J. S. (2018). *Soft power and the future of AI-driven diplomacy*. International Journal of Communication, 12, 31-33.

NYE, J.S. (2004). *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs.

O'NEİL, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown.

O'NEİL, C. (2016). *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*. Crown.

PAMMENT, J. (2013). *New Public Diplomacy in the 21st Century: A Comparative Study of Policy and Practice*. Routledge.

PHİLLİPS, R. (2015). *Cultural Diplomacy and the Heritage Sector*. International Journal of Cultural Policy, 21(4), 400-416.

RUSSELL, S., & NORVİG, P. (2009). *Artificial Intelligence: A Modern Approach*. Pearson Education.

SAİD, E. W. (1978). *Orientalism*. Pantheon.

SAMUELSON, P. (2020). *Data as a Diplomatic Tool: Challenges and Opportunities*. Journal of International Affairs, 3(2), 67-82.

SCHNEİDER, C. (2009). *Cultural Diplomacy: Hard to Define, but You'd Know It If You Saw It*. The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science.

SHİRKY, C. (2011). *The Political Power of Social Media: Technology, the Public Sphere, and Political Change*. Foreign Affairs, 90(1), 28-41.

SMART NATİON SİNGAPORE (2021). *Smart Nation Initiative*.

SMİTHSONİAN INSTİTUTE. (2020). *The Future of Digital Curation and Its Impact on Cultural Heritage*. Retrieved from Smithsonian Institute Website.

SOTALA, K., & YAMPOLSKİY, R. V. (2015). *Responses to Catastrophic AGI Risk: A Survey*. Physica Scripta, 90(1), 018001.

SUTSKEVER, I., VİNYALS, O., & LE, Q. V. (2014). *Sequence to Sequence Learning with Neural Networks*. Advances in Neural Information Processing Systems, 3104-3112.

TADDEO, M., & FLORİDİ, L. (2018). *Regulating Artificial Intelligence: Ethical, Legal, and Technical Challenges*. Philosophy & Technology, 31(3), 309-328.

THOMPSON, C. (2018). *The Ethics of Digital Collections: Who Owns Culture*? Journal of Digital Humanities, 6(2), 47-56.

TURİNG, A. (1950). *Computing Machinery and Intelligence*. Mind, 59(236), 433-460.

VASWANİ, A., SHAZEER, N., PARMAR, N., USZKOREİT, J., JONES, L., GOMEZ, A. N., ... & POLOSUKHİN, I. (2017). *Attention is all you need. Advances in neural information processing systems*, 5998-6008.

VİNGE, V. (1993). *The Coming Technological Singularity: How to Survive in the Post-Human Era*. Vision-2

WANG, J., & MARK, G. (2019). *The role of social media in foreign policy: The case of China*. Journal of Digital Diplomacy, 1(1), 33-45.

ZUBOFF, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power*. Public Affairs.

BÖLÜM 5

ÖZGÜRLEŞTİREN EĞİTİM: PAULO FREIRE'NİN ELEŞTİREL PEDAGOJİSİ

Seda ÖZSOY SOMUNCUOĞLU[1]

1 Doç. Dr., Gümüşhane Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Bilim Tarihi Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-2473-4258, sedazsy@yahoo.com.tr

GİRİŞ

Eğitim ve eleştirel pedagoji kavramları hakkındaki literatüre göz atıldığında bunlara ilişkin birçok farklı tanımlama girişimiyle karşılaşılmaktadır. Özellikle eğitim söz konusu olduğunda araştırmacıların meseleyi kendi tarihsel, kültürel, toplumsal ve ideolojik bakış açılarıyla değerlendirdikleri belirginlik kazanmaktadır ki bundan dolayı eğitim hakkında ilkçağlardan günümüze kadar çeşitli açıklamalar sunulmuştur. Örnekse ideal toplum düzeninin kurulması için eğitimin önemine vurgu yapan Platon, insanın ve toplumun kötü etkilerden korunması ve istenildiği gibi biçimlendirilmesi için eğitimin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır.[1] Yurttaşların tabi olacağı eğitimin niteliğinin anayasal düzeyde belirlenmesini savlayan Aristoteles (1975: 233) için bir yasa koyucunun birinci ödevi, gençlerin eğitimini tesis etmektir. Farabi de ideal toplumun örgütlenmesi ve varlığını devam ettirmesi için eğitim ve öğretim faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Ona göre (1980: 40) bireyi toplum yaşamına hazırlayan eğitim, mükemmel insan yetiştirmenin aracıdır. Doğrudan veya dolaylı olarak eğitim ile ilgili çalışmalar ortaya koyan düşünürlerin görüşlerine ilişkin örnekleri çoğaltmak mümkündür. Ancak bu birkaç yaklaşım tarzından da anlaşılacağı üzere tarihsel süreç içinde bireyin davranışlarında bir fark yaratma çabası olarak benimsenen eğitim, toplum tarafından belirlenen koşullara uyum gösterilmesi adına edinilen bilgi, beceri ve niteliğe gönderme yaptığından bir arada yaşamanın gereklerini yerine getirecek kişilerin yetiştirilmesinde etkin bir rol üstlenmiştir. Esası bakımından eğitimin beden, zihin ve ahlakla ilgili kabiliyetlerin "mükemmelleştirilmesi" doğrultusunda yapılan belirli bir plan ve yöntem dahilindeki hazırlıkları kapsadığı ifade edilebilir. Bu anlamda en genel haliyle insanların davranışlarında değişme ve gelişme sağlamaya yönelik bir inşa süreci biçimindeki eğitim, politikadan arınmış nötr bir alan olmadığı ve mevcut egemenlik ilişkilerinin içselleştirilmesine hizmet ettiği yönündeki kavrayış nedeniyle eleştirel pedagojinin konusu olmuştur. İnsan hayatı içinde önemli ve uzun bir dönemi işaret eden, başka bir ifadeyle ailede başlayıp diğer toplumsal kurumlarla sürdürülerek bireyin tüm yaşamı boyunca faal olan eğitim olgusu tanımlanırken vurgulanan bileşenler dikkatle incelendiğinde bu durum daha net anlaşılacaktır. Terbiye etme, yönlendirme, koşullandırma, alıştırma ve uygulama gibi unsurlar, toplum için geçerli olan davranış örüntülerinin bir denetim mekanizması oluşturularak sistemli ve planlı bir biçimde bireye öğretilmesini içerir. Bu da eğitimin dönüştürücü gücünden ziyade salt herkes tarafından benimsenen değerlerin değil aynı zamanda yanlış olanın da nesilden nesile taşındı-

1 Platon, diyaloglarının birçoğunda eğitim konusuna geniş yer vermiştir ancak *Devlet* ve *Yasalar* adlı eserlerinde eğitim meselesini farklı boyutlarıyla ele almıştır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Platon. (2019). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları; Platon. (2020). *Yasalar*. (Çev. Candan Şentuna). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

KAYNAKÇA

Althusser, L. (2002). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*. (Çev. Yusuf Alp ve Mahmut Özışık). İstanbul: İletişim Yayınları.

Apple, M. W. (1979). *Ideology and Curriculum*. New York: Routledge.

Apple, M. W. (1980). The Other Side of The Hidden Curriculum: Correspondence Theories and The Labor Process. *The Journal of Education*, 162(1), 47-66.

Apple, M. W. (2012). *Eğitim ve İktidar*. (Çev. Ergin Bulut). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Aristoteles. (1975). *Politika*. (Çev. Mete Tunçay). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Dewey, J. (1996). *Demokrasi ve Eğitim*. (Çev. M. Salih Otaran). İstanbul: Başarı Yayıncılık.

Dewey, J. (2007). *Deneyim ve Eğitim*. (Çev. Sinan Akıllı). Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.

Farabi. (1980). *Es-Siyasetü'l-Medeniyye veya Mebadi'ül-Mevcudat*. (Çev. Mehmet S. Aydın, Abdülkadir Şener ve Mehmet Rami Ayas). İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Freire, P. (2000). *Yüreğin Pedagojisi*. (Çev. Özgür Orhangazi). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Freire, P. (2006). *Ezilenlerin Pedagojisi*. (Çev. Dilek Hattatoğlu ve Erol Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Freire, P. (2019). *Özgürlüğün Pedagojisi: Etik, Demokrasi ve Medeni Cesaret*. (Çev. Gülden Kurt Gevinç). İstanbul: Yordam Kitap.

Freire, P. ve Macedo, D. (1998). *Okuryazarlık: Sözcükleri ve Dünyayı Okuma*. (Çev. Serap Ayhan). İstanbul: İmge Yayınları.

Giroux, H. A. (2008). *Eleştirel Pedagojinin Vaadi*. (Çev. Umre Deniz Tuna). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Gramsci, A. (1986). *Hapishane Defterleri (Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler)*. (Çev. Kenan Somer). İstanbul: Onur Yayınları.

Illich, I. (2006). *Okulsuz Toplum*. (Çev. Celal Öner). İstanbul: Oda Yayınları.

İnal, K. (2006). Neoliberal Eğitim ve Yeni İlkokul Müfredatının Eleştirisi. *Praksis*, 14, 265-287.

Kaymak, M. (2010). Freire ve "Okuryazarlık". *Eleştirel Pedagoji*, 10, 58-64.

Lombardi, F. (2000). *Antonio Gramsci'nin Marksist Pedagojisi*. (Çev. Sibel Özbudun ve Başak Ekmen). Ankara: Ütopya Yayınevi.

Marks, K. (1979). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*. (Çev. Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Marks, K. (2011). *Kapital (Ekonomi Politiğin Eleştirisi-Sermayenin Üretim Sü-*

reci). (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satlıgan). İstanbul: Yordam Yayınları.

Marks, K. ve Engels, F. (1999). *Alman İdeolojisi*. (Çev. Sevim Belli). Ankara: Sol Yayınları.

Marks, K. ve Engels, F. (2005). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. (Çev. Muzaffer İlhan Erdost). Ankara: Sol Yayınları.

Owen, R. (1995). *Yeni Toplum Görüşü*. (Çev. Doğan Şahiner). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Platon. (2019). *Devlet*. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve Mehmet Ali Cimcoz). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. (2020). *Yasalar*. (Çev. Candan Şentuna). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Rikowski, G. (2002). Education, Capital and The Transhuman. İçinde Dave Hill, Peter Mclaren, Mike Cole, Glenn Rikowski (Editör), *Marxism Aganist Postmodernism in Educational Theory* (s. 111-144). USA: Lexington Books.

Rikowski, G. (2018). Marxism and Education: Fragility, Crisis, Critique, Negativity and Social Form(s). *Conference on Critical Education VIII* (ss. 1-50). University of East London: 25 – 28 July 2018.

Rousseau, J. J. (2019). *Emile*. (Çev. Yaşar Avunç). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Tan, E. M. (1983). Ivan Illich ve Okulsuz Toplum. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(2), 45-59.

Tezcan, M. (1993). *Eğitim Sosyolojisinde Çağdaş Kuramlar ve Türkiye*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

Yıldırım, A. (2011). *Eleştirel Pedagoji-Paulo Freire ve Ivan Illich'in Eğitim Anlayışı Üzerine*. Ankara: Anı Yayıncılık.

BÖLÜM 6

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ AİLE İÇİ ŞİDDETE YÖNELİK TUTUMLARININ YAŞAM KALİTESİNE ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Aygen ÇAKMAK[1], Nesrin AKCA[2], Hande ŞAHİN[3]

1 Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Çocuk Gelişimi Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-0692-336X
2 Doç.Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-5546-1443
3 Prof.Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-0012-0294

GİRİŞ

Günümüzde yaşanan hızlı toplumsal değişim ve gelişim, teknoloji ve refah alanında bazı ilerlemelere yol açtığı gibi pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir (Mavili, 2014:19). Bu sorunlardan biri de şiddettir. Günden güne önemi artarak devam eden şiddet, bireyin sağlığını etkileyen sosyal bir sorun olarak kabul edilmektedir.

Şiddet; insan ömrünün her döneminde görülebilen ve dünyada da sayısı gün geçtikçe artan; önlem alınması ve öncelik verilmesi gereken bir toplum sağlığı problemidir. Yaşamın hemen her döneminde, büyük-küçük herkesi etkileyebilen, insanın özünde bastırılmış bir tutum olarak bulunabilen şiddet, toplumu ve kişileri zarara uğratacak bütün eylemleri içeren bir kavramdır (Oğuz, 2001:1-3). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) şiddeti; bireyin kendisine, başkasına, gruba ya da topluluğa karşı yaralama, psikolojik zarar, ölüm, gelişim bozukluğu ya da yoksunlukla neticelenen kasıtlı güç kullanımı ya da zor kullanma tehdidi şeklinde tanımlamaktadır (DSÖ, 2002:4). Diğer bir tanıma göre şiddet; başka bir kişiye acı veren, yaralayan, korkutan, aşağılayan ya da o kişiyi yapmak istemediği şeyleri yapmak durumunda bırakan davranışlardır (Engström, 2013:15).

Aile içi şiddet ise; aile üyesi olan birisinin aile içindeki diğer üye veya üyelerine karşı, kişilerin hayatını, psikolojik ya da fiziksel bütünlüğünü ve özgürlüğünü tehdit eden, benliğine ya da kişilik gelişimine önemli düzeyde zarar veren ihmal ya da eylem olarak tanımlanır (Kitiş, Şanlıoğlu Bilgici, 2007:8). Diğer bir ifadeyle aile içi şiddet; ailedeki bireylerin birbirlerini incitmeleri ve birbirlerine zarar vermeleri anlamındaki her türlü saldırgan davranıştır (Öztürk, 2017:41). Uluslararası araştırmalar, aile içi şiddetin en çok eğitimden yoksun aileler ve onlar tarafından yetiştirilen çocuklarda görüldüğünü göstermektedir. Şiddeti uygulayan bireylerin, çoğunlukla özgeçmişlerinde yaşanan şiddete ilişkin olgular mevcuttur. Bunların genellikle, şiddetin olduğu ailelerde yetiştikleri görülmektedir. Şiddet uygulanmasına, ayrıca alkoliklerde, madde bağımlısı ve tanınmış (narsist, psikopat, border line vb.) kişilik bozukluğu veya psikiyatri hastalığı olan bireylerde de rastlanmaktadır (Engström, 2013:15).

Aile içinde şiddetin en çok olduğu grup, kadın ve çocuklardır. Ulusal ve uluslararası literatürde de aile içindeki şiddetin büyük bir kısmının kadına yönelik olduğu vurgulanmaktadır. Aile içinde kadına yönelik şiddetin önlenmesi, çocuğa yönelik şiddetin de ortadan kaldırılmasına yardımcı olacaktır. 1998 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, sivil toplum örgütlerinin desteğiyle uluslararası Kadın Hakları Sözleşmeleri (Pekin Platformu, CEDAW vb.) ve T.C. Anayasası'nın 41. Maddesinde devlete verilen yükümlülük ve sorumlulukları ışığında aile içinde şiddete maruz kalan kadın ve çocuğu korumak üzere yasal düzenleme yapmıştır.

KAYNAKÇA

Aksoy İl, D. (2019). Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Eş Şiddeti Konusunda Tutumlarının Belirlenmesi. Gaziantep Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

Barış Gül, G. (2023). 18 Yaş Üzeri Evli Kadınlarda Aile İçi Şiddetin Değerlendirilmesi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği ABD Tıpta Uzmanlık Tezi, İzmir.

Boylu Aydıner, A. & Paçacıoğlu, B. (2016). Yaşam Kalitesi ve Göstergeleri. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi 8 (15): 137-150.

Büyükkayacı Duman, N., Büyükgöneç, L., Güngör, T., Koçak, D.Y, Topuz, Ş. & Yılmazel, G. (2016). Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Şiddet Algılayışı Ve Etkileyen Faktörler. Jinekoloji - Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi 13(4): 154-159.

Christofides, N. & Silo, Z. (2005) How Nurses' Experiences of Domestic Violence İnfluence Service Provision: Study Conducted in North- West Province, South Africa, Nursing and Health Sciences, 7(9), 9–1

Cole, D. C., Robson, L. S., Lemieux-Charles, L., McGuire, W., Sicotte, C., & Champagne, F. (2005). Quality of working life indicators in Canadian health care organizations: a tool for healty healthcare workplaces?. Occupational medicine, 55 (1): 54-59.

Corbally MA (2001) Factors Affecting Nurses' Attitudes Towards the Screening and Care of Battered Women in Dublin A&E Departments: a Literature Review, Accident And Emergency Nursing 9: 27–37.

Çatak, T. & Bahçecik, N. (2015). Hemşirelerin İş Yaşamı Kalitesi ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 5 (2): 85-95.

Davas A, Saçaklıoğlu F (2003) Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Servisinde Görevli Hekim ve Hemşirelerin Kadına Yönelik Şiddet Konusundaki Bilgi ve Tutumu, Halk Sağlığı ve Sosyal Bilimler Bildiri Özetleri, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Sivas.

Deleş, B. & Kaytez, N. (2021). Çocuk Gelişimci Adaylarının Aile İçi Şiddet ve Çocuk Haklarına İlişkin Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 26: 325-347.

Dikmetaş, E. (2006). Hastane Personelinin Çalışma/İş Yaşam Kalitesine Yönelik Bir Araştırma. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15 (2): 169-182.

DSÖ (2002). Dünya Sağlık Örgütü Raporu. https://www.ttb.org.tr/kollar/halk_sagligi/haber_goster.php?Guid=9230ba7c-fe8d-11eb-a6fd-a8691427893b

Duru, S., Duyan, V. (2017). Engelli Ailesinde Şiddet. Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Engström, G. (2013). Aile İçi Şiddet-Çaresi Ne? Dönence Basım Yayın, İstanbul.

Ergin N, Bayram N, Alper Z, Selimoğlu K, Bilgel N (2005) Domestic Violence: A Tragedy Behind The Doors. Women Health 42: 35–51

Güler N,Tel H, Tuncay FÖ (2005) Kadının Aile İçi Şiddete Bakışı. Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi 27 (2): 51–56.

Günal N.T. Öğrenci Hemşirelerin Kadına Uygulanan Şiddete İlişkin Tutumları ve Etkileyen Faktörler. 2016, T.C. Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Hançer Tok, H., & Mayda, A. S. (2021). Hemşirelerin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 11(3): 290-297.

Hotun-Şahin, N, Dişsiz, M., Sömek, A., Dinç, H. (2008). Sağlık Çalışanlarının Aile İçi Şiddet Deneyimleri Ve Bu Konudaki Yaklaşımlarının Belirlenmesi. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme 10 (2): 17-31.

Irmak Vural, P., İnangil, D. & Körpe, G. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Şiddete ve Aile İçi Şiddete Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler . Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 3 (3): 272-279.

Karaca Ünyıldız, E (2022). İstanbul'da Birinci Basamak Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Yakın Partner Şiddeti Konusunda Tutum Ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi. İstanbul Üniversitesi / Tıp Fakültesi / Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı tıpta uzmanlık tezi

Kaya ve ark (2007) Hemşire ve Ebelerin Şiddete Maruz Kalmaları ve Şiddete Bakışlarının İncelenmesi,11.Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kongre Kitabı, sf:485, Denizli.

Kaya, B. (2019). Aile Sağlığı Merkezlerindeki Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Eş Şiddeti Konusunda Tutum Ve Uygulamaları: Mardin İli Örneği. Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Kıyak, S. (2008). Sağlık Ocağında Çalışan Hemşire ve Ebelerin Ailede Kadına Yönelik Şiddet Konusunda Bilgi ve Tutumları. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Halk Sağlığı Hemşireliği Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kitiş, Y. & Şanlıoğlu Bilgici, S. (2007). Bir aile içi şiddet olgusu; sır tutma ilkesi ile şiddeti ihbar etme yükümlülüğü arasındaki etik ikilem. Aile ve Toplum. 3(11):7–11.

Kocacık F & Doğan O (2006). Domestic Violence Against Women in Sivas. Turkey: Survey Study. Croat Med. J. 47: 742–749.

Koştu N (2003) Ebelerin Aile İçinde Kadına Uygulanan Şiddete ve Şiddette Mesleki Rollerine İlişkin Tutumları. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Mavili, A. (2014). Aile İçi Şiddet-Kadının ve Çocuğun Korunması. Elma Yayınevi, 2. Basım, Ankara.

Moradi, T., Maghaminejad, F., & Azizi-Fini, I. (2014). Quality of Working Life Of

Nurses And İts Related Factors. Nursing and Midwifery Studies, 3 (2): 1-6.

Oğuz, P. (2001). Çocuk ve Şiddet. Der Yayınları, İstanbul.

Özkan, G. (2017). Kadına Yönelik Şiddet - Aile İçi Şiddet ve Konuya İlişkin Uluslararası Metinler Üzerine Bir İnceleme. Hacettepe HFD, 7(1): 533–564.

Özgentürk, İ., Kargın, V. & Baltacı, H. (2012). Aile İçi Şiddetin Nesilden Nesile İletilmesi, Polis Bilimleri Dergisi, 14 (4), 55-77.

Özmete, E. (2018). Aile Yaşam Kalitesi. (İçinde: Aile Yaşam Döngüsü). Editörler:Kezban Tepeli, Ender Durualp. Hedef Yayınları, Ankara. Ss:113-130.

Öztürk, E. (2017). Türkiye'de Aile İçi Şiddet. Gece Kitaplığı, Ankara.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995) Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları. Bizim Büro Yayınevi. Ankara

Taşcı N (2003) Ebelerin Aile İçinde Kadına Uygulanan Şiddete ve Şiddette Mesleki Rollerine İlişkin Tutumları, Pamukkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Saraç, Y. E. (2020). Sağlık çalışanlarının kadına yönelik şiddete ilişkin tutumları ve bu tutumları etkileyen faktörlerin değerlendirilmesi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi / Tıp Fakültesi / Adli Tıp Ana Bilim Dalı Tıpta uzmanlık tezi

Sarıbıyık, M. (2012). Malatya Merkez Sağlık Ocaklarında Çalışan Hekim, Hemşire ve Ebelerin Şiddet Deneyimleri ve Kadına Yönelik Şiddetle İlgili Tutum ve Davranış Düzeyleri. İnönü Üniversitesi.

Saygılı, M., Avcı, K. & Sönmez, S. (2016). Sağlık Çalışanlarının Çalışma Yaşam Kalitesine İlişkin Bir Değerlendirme: Bir Kamu Hastanesi Örneği. The Journal of Academic Social Science Studies 52: 437-451.

Şahin, N. & Dişsiz, M. (2009). Sağlık çalışanlarında aile içi şiddete yönelik tutum ölçeği geliştirme çalışması. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(2), 263-274.

Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2013). *Using MultivariateSstatistics* (6th ed.), Boston: Allyn and Bacon.

WHO (2005). Multicountry Study on Women's Health and Domestic Violence Against Women İnitial Reports on Prevelance, Health Outcomes and Women's Responses, Geneva, WHO,

Yavuzyiğit, Y.K. (2023). Sağlık Çalışanlarının Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi (Sultanbeyli Örneği). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı yüksek lisans tezi

Yeşil, A., Ergün, Ü., Amasyalı, C., Er, F., Olgun, N. N. & Aker, A. T. (2010). Çalışanlar için yaşam kalitesi ölçeği Türkçe uyarlaması geçerlik ve güvenilirlik çalışması. Noropsikiyatri Arşivi, 47(2): 111-117.

BÖLÜM 7

DÖNÜŞÜM YOLUNDA: SOSYAL GİRİŞİMCİLİK VE TOPLUMSAL ETKİ SOSYAL GİRİŞİMCİLİK NEDİR?

Şeyma Nur ÇOLAK AKGÜL[1], Ali ÇIMAT[2]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü-Yenilikçilik ve Girişimcilik Ana Bilim Dalı-Tezli Yüksek Lisans, seyma_colak07@hotmail.com
2 Prof.Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi-İktisat bölümü-İktisat Ana Bilim Dalı, acimat@mu.edu.tr

Sosyal Girişimcilik Kavramı ve Tanımı

Sosyal girişimcilik kavramı, toplumsal veya çevresel sorunlara inovatif, etkili ve sürdürülebilir çözümler sunmayı amaçlayan bir girişimcilik türüdür. Bu tür girişimciler, finansal kazanç odaklı olmanın yanı sıra, topluma ve çevreye olumlu etkiler sağlamayı hedeflerler. Sosyal girişimciler, sosyal sorunları ele alarak, yenilikçi projeler ve iş modelleri geliştirerek toplumda pozitif değişimler yaratmaya çalışırlar.

Bireylerin sınırsız ihtiyaçları, ancak sınırlı kaynaklarla karşılanması gereken bir gerçektir. İhtiyaç ve kaynak arasındaki dengeyi sağlamak için, bu ihtiyaçların karşılanmasında ortaya çıkan gereksinim ve elde edilecek fayda düzeyi arasındaki ilişki önemli bir faktördür. Toplumun temel taşı olan bireylerin bir arada oluşturduğu toplumda da ihtiyaçlar ve kaynaklar arasındaki dengeyi sağlamak hayati önem taşır. Bu dengeyi korumak, toplumsal devamlılık ve istikrar için, bireylerin makul düzeyde ihtiyaçlarının karşılanması gerektiğini vurgular(Tomur,2022:82).

Sosyal girişimcilik, toplumsal veya çevresel sorunların çözümüne odaklanan, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler üreterek toplumda pozitif bir etki yaratmayı hedefleyen bir girişimcilik türüdür. Sosyal girişimciler, gelir elde etmek için sadece geleneksel iş modellerine odaklanmak yerine, toplum ve çevre için fayda sağlayan projeleri hayata geçirerek sosyal sorunları çözme yolunda adımlar atmaktadır.

Bu kavramın temelinde, sosyal değişimi teşvik etmek ve toplumsal sorunları çözmek için yenilikçi ve etkili yöntemler kullanmak yer alır. Sosyal girişimciler, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar, sosyal işletmeler veya geleneksel işletmeler olabilirler, ancak öncelikleri finansal kazanç sağlamaktan çok topluma ve çevreye yönelik olumlu etkiler yaratmaktır.

Sosyal girişimcilerin genellikle üzerinde çalıştığı sorunlar, eğitim, sağlık, çevre, yoksulluk, işsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi toplumun farklı alanlarında meydana gelen zorluklardır. Bu sorunları ele alırken sosyal girişimciler, inovatif ve sürdürülebilir çözümler üretmeye çalışırken aynı zamanda toplumsal dönüşümü destekleyen iş modelleri geliştirirler.

Sosyal girişimcilik, sadece problemleri çözmeyi hedeflemekle kalmaz, aynı zamanda toplumda farkındalık yaratır ve insanların sosyal değişime aktif katılımını teşvik eder. Bu nedenle, sosyal girişimciler, sadece kendi projelerini hayata geçirmekle kalmaz, aynı zamanda toplumda başka sosyal girişimcilerin ve toplumsal değişim odaklı kuruluşların ortaya çıkmasına da destek olurlar.

Sosyal girişimcilerin iş modelleri, hem sosyal etki yaratmayı hem de finansal sürdürülebilirliği bir araya getirecek şekilde tasarlanır. Bu sayede, sosyal girişimlerin uzun vadeli etkileri sürdürülebilir olurken aynı zaman-

KAYNAKÇA

Austin, J., Stevenson, H., & Wei-Skillern, J. (2006). Social and commercial entrepreneurship: Same, different, or both? Entrepreneurship Theory and Practice, 30(1), 1-22.

Dees, J. G. (2007). Taking social entrepreneurship seriously. Society, 44(3), 24-31.

Erboy, N. (2013). E-DIŞ TİCARET VE GİRİŞİMCİLİK ÜZERİNE ETKİLERİ . Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD) , 5 (8) , 50-61 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/kilisiibfakademik/issue/19256/204539

Güney, G. (2021). SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİ ETKİLEYEN SOSYAL VE KÜLTÜREL FAKTÖRLERE TEORİK BİR YAKLAŞIM . Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi , 3 (5) , 54-66 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sosguz/issue/62180/903015

Kümbül, G. B. (2011). Yoksullukla mücadelede sosyal girişimcilik: Ashoka üyelerinden sosyal yenilikçi örnek uygulamalar . Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi , 13 (3) , 79-111 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/deusosbil/issue/4625/63104

Mair, J., & Marti, I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. Journal of World Business, 41(1), 36-44.

Martin, R. L., & Osberg, S. (2007). Social entrepreneurship: The case for definition. Stanford Social Innovation Review, 5(2), 28-39.

Mohan Bursalı, Y. & Aksel, İ. (2016). SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN GENÇ AKTÖRLERİ: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİ TOPLULUKLARI ÖRNEĞİ . Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi , , 85-101 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/sobbiad/issue/36438/413027

Nicholls, A. (2010). The legitimacy of social entrepreneurship: Reflexive isomorphism in a pre-paradigmatic field. Entrepreneurship Theory and Practice, 34(4), 611-633.

Orhan, K. (2017). GİRİŞİMCİ KADERİNİ YENER Mİ: GİRİŞİMCİ EĞİLİME KADERCİLİĞİN ETKİSİ . Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi , ICMEB17 Özel Sayısı , 143-159 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/ijmeb/issue/54601/744453

Özer, E. (2016). MARKA KONUMLANDIRMADA SOSYAL SORUMLULUK KAMPANYALARININ ETKİSİ: İSTANBUL İLİNDEKİ ZİNCİR RESTORAN İŞLETMELERİNDE BİR ARAŞTIRMA . Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi , (1) , 1-20 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/cutsad/issue/61052/906542

ÖZEREN E, YAŞAR SAATÇİOĞLU Ö (2016). Sosyal Girişimcilikte İnovasyon ve Farklılıkları Yönetmek: Çöp(m)adam Örneği. Girişimcilik ve İnovasyon Yönetim Dergisi, 5(1), 71 - 96.

Saatcı, E. Y. & Ovacı, C. (2021). SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞE İLİŞKİN BİREYSEL İŞ YETKİNLİK ALGISI ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI . Doğuş Üniversitesi Dergisi , 22 (1) , 133-149 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/doujournal/issue/66684/1043229

Sönmez, A. , Arıker, Ç. & Toksoy, A. (2016). DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE SOSYAL GİRİŞİMCİLİĞİN GELİŞİMİ . Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi , , 102-121 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobbiad/issue/36438/413028

Tomur, H. D. (2022). KAR AMACI GÜTMEYEN İŞLETMELERDE SOSYAL GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI . İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi , 6 (12) , 81-94 . DOI: 10.55830/tje.1175620

Yunus, M., Moingeon, B., & Lehmann-Ortega, L. (2010). Building social business models: Lessons from the Grameen experience. Long Range Planning, 43(2-3), 308-325.)

BÖLÜM 8

18. YÜZYIL SONLARINDA OSMANLI TAŞRASINDA YEREL GÜÇLERE DAİR BAZI BİLGİLER: TARSUS SANCAĞI MÜTESELLİMLERİNDEN TOROĞLU HACI ALİ İLE MUSTAFA TOROĞLU

Mehtap ÇELİK[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, meehtaab@gmail.com. ORCİD ID: 0000-0002-5675-0121.

Giriş

Çalışmamızda kurumsal ve teorik olarak hiç bir şeyin değişmediği, ancak eski sistemin devamı içerisinde yeni uygulamaların sıkça görüldüğü 18. yüzyılda, Osmanlı taşrasında yerel güçlerin iltizâm sistemi bünyesindeki yeni uygulama alanlarıyla birlikte servetlerini nasıl artırdıkları ve bu kapsamda kazanmış oldukları haklardan vazgeçmemek için öteden beri etraflarına topladıkları düzensiz gruplarla beraber devletin klasik idarî düzenini nasıl desantralize ettikleri ve devletin de bu güçlere karşı uzlaşmacı bir tavır takınması Tarsus örneği üzerinden sorgulanacaktır. Öte taraftan taşra mekanizmasının yeni aktörleri olan bu güçlerin servetlerinin boyutunu gösteren muhallefât kayıtlarının, devlet ve toplum ilişkilerinin değerlendirilmesi bakımından da önemi ortaya konulacaktır.

Çalışma mekanımız olan Tarsus'a gelince, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde de ifade edildiği üzere bazen Kıbrıs (Baykara, 2000:95,107) bazen de Adana eyaletine bağlı *"hâss ile zabt olunan"* 245.260 akçe gelire sahip olan bir sancak statüsünde yer aldığı görülür (Evliya Çelebi, 2008:79,83).[1] 18. yüzyıla gelindiğinde ise Tarsus; Sis, İçi-il, Ala'iye ve Adana ile birlikte Adana eyaletinin sancaklarından biridir (BOA. ADVN. NŞT. 16:89-94; BOA. KK. d. 407; Başar, 1997:19; Yörük, 2012).

Hâss statüsünde olan *Tarsus hâssı ve tevâbi'i* mukâta'asının da malikâne uygulamasının ilk yıllarında hâss statüsünün kaldırılarak havâss-ı hümâyûn'a aktarıldığı yani mîrî mukâta'a haline getirildikten sonra Adana mukâta'asına eklendiği ve 1696 tarihinde de malikâne olarak verildiği anlaşılmaktadır (BOA. İ.E.TZ 4/33, 28 Safer 1108/26 Eylül 1696). Ancak bir süre sonra söz konusu mukâta'aya bağlı alanlar, Adana mukâta'asından ayrılarak havâss-ı hümâyûna devredilmiş ve ardından Ahmed Bey ve Çerkes Ali'ye ortaklaşa malikâne üzere iltizâma verilmiştir (AE. SAMD III 144/14068,19 Zî'l-hicce 1118/24 Mart 1707; AE. SAMD III 119/11748, 1 Muharrem 1121/13 Mart 1709).[2] 18. yüzyılın ilk çeyreğinde ise Adana valilerinden Hüseyin Paşa'nın merkeze gönderdiği bir arzdan da anlaşıldığı üzere Tarsus hâssı ve tevâbi'i mukâta'ası tekrar Adana eyaletine bağlı mukâta'a alanlarından biri olmuştur.[3]

---

1 Yine Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tarsus'un Adana eyaletine bağlı bir sancak olup *"beğinin taraf-ı pâdişâhîden hâss-ı hümâyûnu"* 240.260 akçe olduğu görülmektedir. Evliya Çelebi, *Seyahatname,* C.IX, Yayına Hazırlayanlar: Y. Dağlı, S. A. Kahraman, R. Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, s. 155.

2 Tarsus mîrlivâ hâssı a'şâr-ı şer'iyye maktû'ası, nefs-i Tarsus ihtisâbı ve Tarsus zu'emâ ve erbâb-ı timâr-ı mabeyn mahsûlü ve avârız ve bedel-i nüzul maktû'alarını kapsamaktadır. Bkz. İE.ML. 114/10833, 15 Şa'bân 1123/28 Eylül 1711.

3 "...Adana eyâletinde vâki' kışlak ve ihtisâb ve ispence ve 'öşr-i Adana ve Dündarlı ve Tarsus mukâta'aları kadîmden berü Adana eyâleti ile ma'an zabt olunur iken ifrâz ve başka fürûht olunub vâlilerin zabtında kalanların fâ'izi şey'-i kalîl ve mesârif-i seferiyyelerine vefâ etmemekle zikr olan mukâta'aların mâlleri taraf-ı mîrîye tamâmen edâ ve fâ'izleri ile sefer-i hümâyûnuma gelmek üzere yed-i vâhidden zabt olunmak üzere 'uhdesine kayd ve berât verilmek bâbında 'inâyet ricâ eylemeğin hazîne-i 'âmiremde mahfûz olan Başmuhâsebe defterlerine nazar

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

A. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümâyûn Sicillatı Mühimme Defterleri (A.DVNSM-HM.d), 111/1425; 104:1159.

BOA. Bâb-ı Âsafî Divan-ı Hümayun Sicilleri Tahvil (Nişan) Kalemi Defterleri (BOA. ADVNS.NŞT), 16:89-94.

BOA. Ali Emirî Tasnifi Abdülhamid I (AE.SABH I), 241/16121.

BOA. Ali Emirî Tasnifi Sultan Ahmed III (AE. SAMD III), 144/14068; 119/11748.

BOA. Ali Emirî Tasnifi Selim III (A.E.SSLM III), 5/244; 411/23639; 245/14262.

BOA. Ali Emirî Tasnifi Sultan Mustafa II (AE. SMST II), 68/7210.

Bâb-ı Defterî Baş Muhâsebe Muhallefât Halifesi Defterleri (D.BŞM.MHF.), 13701; 82/58; 84-50.

BOA. Hatt-ı Hümâyûn (HAT), 1414-57751; 1406/56950; 1386-55039; 266-15473; 181/8207; 268-15647.

BOA. Cevdet Askeriye (C.AS.), 502/ 20965.

BOA. Cevdet Dahiliye (C.DH.), 16/791; 21/1049.

BOA. Cevdet Maliye (C.ML), 301/12240; 301-12247; 302-12273; 222/9233.

BOA. Cevdet Timar Zeâmet (C.TZ.), 121-6036.

BOA. Cevdet Zaptiye (C.ZB.), 670.

BOA. İbnülemin Maliye (İE.ML), 114/10833.

BOA. İbnülemin Timar ve Zeâmet (İE.TZ), 4/331.

BOA. Kâmil Kepeci Tasnifi (KK.), 407.

BOA. Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Belgeleri (TS. MA.e.), 267/11; 267/31.

B. Şer'iyye Sicilleri

Adana Şer'iyye Sicilleri (AŞS.), 21.

Tarsus Şer'iyye Sicilleri (TŞS.), 284.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

Barkey, K. (1999). Eşkıyalar ve devlet: Osmanlı tarzı devlet merkezileşmesi. İstanbul: Tarih Vakfi Yurt Yayınları.

Başar, F. (1997). Osmanlı eyâlet tevcihâtı 1717-1730. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Baykara, T. (1988). *Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.

Cezar, Y. (1977). Bir âyan'ın muhallefâtı. *Belleten*,*41*(161), 41-78. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Cezar, Y. (1986). *Osmanlı maliyesinde bunalım ve değişim dönemi (XVIII. yy.dan Tanzimata mali tarih*). İstanbul: Alan Yayıncılık.

Çadırcı, M. (1997). *Tanzimat döneminde Anadolu kentlerinin sosyal ve ekonomik yapısı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Ergenç, Ö. (2013). *Şehir, toplum, devlet Osmanlı tarihi yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Ergenç, Ö. (2006). *XVI. yüzyılın sonlarında Bursa.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

Ergenç, Ö. (1986). XVIII. yüzyılda Osmanlı taşra yönetiminin mali nitelikleri. *Journal of Turkish Studies*,*10*, 87-96.

Evliya Çelebi (2005). *Seyahatname.* C.IX, Yayına Hazırlayanlar: Y. Dağlı, S. A. Kahraman, R. Dankoff. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Evliya Çelebi (2008). *Seyahatname.* C.I, Yayına Hazırlayanlar: R. Dankoff, S. A. Kahraman, Y. Dağlı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Köse, E. (2013). Âyanlar çağında İçel sancağında sosyal hareketlilik. *İstanbul Üniversitesi, SBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul*.

Kurt, Y. (2009). Menemencioğulları ile ilgili arşiv belgeleri II. *Türk Tarih* Belgeleri *Dergisi*, XXX(34). 1- 66.

Nagata, Y. (1997).*Tarihte âyânlar: Karaosmanoğulları üzerinde bir inceleme* (Vol. 176). Ankara: Turk Tarih Kurumu Basmevi.

Oğuzoğlu Y. (2001). *Osmanlı devlet anlayışı.* İstanbul: Eren Yayıncılık.

Özkaya Y. (2008). *XVIII. yüzyılda Osmanlı toplumu.* İstanbul*:* Yapı Kredi Yayınları.

Özkaya, Y. (1999). Merkezî devlet yapısının zayıflaması sonuçları: âyânlık sistemi ve büyük hanedanlıklar. *Osmanlı*, *6*, 165-173.

Özkaya, Y. (1977). *Osmanlı imparatorluğunda âyânlık*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Polat S. (2016). Adana'da asayişin temini hususunda Çapanoğlu Süleyman Bey'in faaliyetleri (1782-1813). *I. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu,* Adana, Türkiye, 17-19 Nisan 2015, 2, 203-231.

Şahin, A. (2016). 19. Yüzyılın ilk yarısında Tarsus Sancağı'nın idarî, iktisadî ve sosyal durumu hakkında bazı tespitler. *I. Uluslararası Tarihte Adana ve Çukurova Sempozyumu*, Adana, Türkiye, 17-19 Nisan 2015, 2, 467-490.

Taş, H. (2004). *XVII. yüzyılda Ankara*. Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Tatar, Ö. (2010). 1691 büyük iskân faaliyeti sonrasında ortaya çıkan eşkıyalık ve iskândan firar etmelere karşı alınan tedbirler. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, *6*(2), 85-101.

Tatar, Ö. (2005). XVIII. yüzyılın ilk yarısında Çukurova'da aşiretlerin eşkıyalık olayları ve aşiret iskânı (1691-1750). *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Telci, C. (2007). Osmanlı Devleti'nde 18. yüzyılda muhallefât ve müsadere süreci. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, *22*(2). 145-166.

Uluçay, Ç. (1944), XVII. asırda Saruhan'da eşkıyalık ve halk hareketleri. İstanbul. Resimli Ay Matbaası.

Veinstein, G. (1998). Çiftlik tartışması üzerine. Çağlar Keyder ve Faruk Tabak (Ed.), *Osmanlı'da toprak mülkiyeti ve ticari tarım içinde*. (Çev. Zeynep Altok), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 36-56.

Yörük, S. (2012). Adana şehrinin tarihsel gelişimi (XVI-XVIII. Yüzyıllar). *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, **21(3). 287-308.**

Yücel, Y. (1974). Osmanlı İmparatorluğunda desantralizasyona dair genel gözlemler. *Belleten*, *38*(152) 657-708.

BÖLÜM 9

İNSAN KAYNAKLARINDA PERSONEL SEÇİM SÜRECİNE PROMETHEE YÖNTEMİ İLE ÇÖZÜM YAKLAŞIMI[1]

Emre EKİN[2]

1 Ekin, E. PROMETHEE Yöntemi İle Personel Seçimi ve Bir Uygulama, Danışman: Prof. Dr. S.Erdal DİNÇER, Marmara Üniversitesi, 2014.

İlgili bölüm, Marmara Üniversitesi Ekonometri Anabilim Dalı Yöneylem Araştırması Bilim Dalında 30.06.2014 tarihinde sunularak oybirliği ile kabul edilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Dr., Marmara Üniversitesi Ekonometri/Yöneylem Araştırması Bilim Dalı Doktora Mezunu emrenike@hotmail.com ORCID: 0000-0002-4043-9750

Giriş

Bir işletmenin başarısındaki en büyük etken işgücüdür. Günümüzde tüm işletmelerin insan kaynakları yönetiminde karşılaştığı en zor konu ise işgücünün tespiti ve personelin istihdam edilmesidir. İşletmenin ihtiyaçlarını karşılayacak optimum adayın belirlenmesi insan kaynakları departmanının öncelikli hedefidir.İşletmenin ihtiyaçları doğrultusunda uygun pozisyon için en uygun personelin seçimi işletmenin devamlılığı içingereklidir. İşletmede doğru pozisyona yanlış personelin seçimi ise; verimlilik düşüşü, maliyet artışı, gelir azalması ve etkinliğin sağlanamaması gibi işletmenin devamlılığı ve karlılığını etkileyen durumların ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Personel seçim problemleri, işletmelerin başarısını, performansını, karlılığını ve ömrünü etkileyen yönetimsel problemlerden biridir. Çünkü; bir işe uygun olmayan bir adayın seçilmesi işletmenin performansına ve başarısına direkt olarak etki edecek ve dolaylı yönden maliyetlerin artmasına ve karlılığın azalmasına neden olacaktır. Bu durum işletmeler için etkin ve rasyonel bir hareket tarzı değildir. Buradan hareketle; işletmelerde işe alımdan sorumlu olan departmanın önemi ile bu departmanın karşı karşıya kaldığı personel seçim sürecinin hassaslığı ortaya çıkmaktadır. İşletmelerde işe alım sürecinden sorumlu olan ve personel seçim sürecini yürüten birim İnsan Kaynaklarıdır. İnsan kaynakları departmanının temel hedefi ise, işletmenin gereksinimlerini karşılayacak optimum adayın rasyonel biçimde seçimini gerçekleştirmektir.

İşletmede bir pozisyona en uygun adayın seçilememesi durumunda işletmede işten çıkmalar ve çıkarılmalar yaşanacaktır. Bunun olmaması imkansızdır. Çünkü bir işe en uygun personelin değil de uygun olmayan veya daha az uygun olan personelin seçilmesi durumunda işten çıkmalar ve çıkarılmaların önüne geçilemez. Bu durum işletmenin maliyetlerini arttıracaktır. Çünkü işe alım sürecinde insan kaynakları yönetiminin yapmış olduğu ilan, reklam ve görüşme giderleri işe girdikten sonra verilen eğitim giderleri ve personelin kısa zamanda işten ayrılmasının neden olduğu giderler işletmeye ek maliyetler yüklemektedir. Personel seçimine ilişkin kararlar, işletmeler açısından kritik kararlardandır. Personel seçim problemleri ise çözümlenmesi gereken çok sayıda alternatif ve kriteri bünyesinde barındıran çok kriterli karar verme problemleri şeklindedir. İşte bu nedenlerle kritik ve önemli olan personel seçim sürecine bilimsel bir bakış açısı ile Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden birinin kullanılmasıyla çözüm getirilmek istenmiştir.

Bu çalışmada personel seçim probleminin çözümünde ÇKKV yöntemlerinden olan PROMETHEE sıralama yöntemi kullanılmış ve

Kaynakça

Brans, J. P. (1982). L'ingenierie de la decision: Elaborationd'instrumentsd'aide a la decision. La Methode PROMETHEE. *Universite Laval, Colloqued'aide a la Decision, Quebec,Canada*, s. 183-213.

Brans, J., & Vincke, P. (1985). *A Preference Ranking Organization Method: The PROMETHEE Method for MCDM.*

Brans, J.-P., & Mareschal, B. (2005). "PROMETHEE Methods", içinde Figueira vd. (ed.) . *Multiple Criteria Decision Analysis, State of the Art Survey, New York*.

Briggs, T., Kunschand, P., & Mareschal, B. (1990). Nuclear Waste Management: An Application Of The Multicriteria Promethee Methods. *European Journal Of Operational Research*.

Dağdeviren, M., & Eraslan, E. (2007). PROMETHEE Sıralama Yöntemi ile Tedarikçi Seçimi. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*.

Dinçer, S. (2019). *Çok Kriterli Karar Alma.* Ankara: Gece Kitaplığı.

Erdoğan, İ. (1991). İşletmelerde Personel Seçimi ve Başarı Değerleme Teknikleri. *İstanbul İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları.*

Erdoğan, İ. (1994). *Personel Seçiminde Mülakat Teknikleri.* İstanbul: Beta Yayınları.

Finnigan, J. (1997). Doğru İşe Doğru Eleman. İstanbul: Mehmet KILIÇ, Rota Yayını Bireysel Yatırım Dizisi.

Genç, T. (2013). PROMETHEE Yöntemi ve GAIA Düzlemi. *Journal of Economics&Administrative Sciences Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15*(1).

Genç, T., & Masca, M. (2012.). TOPSIS ve PROMETHEE Yöntemleri İle Elde Edilen Üstünlük Sıralamalarının Bir Uygulama Üzerinden Karşılaştırması".

Gregory, G. (1998). *Decision Analysis, Plenum Pres.* New York.

Hwang, C., & Masud, A. (1979). Multıple Objectıve Decision Making-Methods and Applications. *A State of the Art Survey Springer Verlag* (s. 239). içinde Berlin.

Hwang, C., & Yoon, K. (1981). Multiple Attribute Decision Making:Methodsand Applications. New York: Springer Verlag.

Özden, Ü. (2009). *Türkiye'deki Mevduat Bankalarının Performansları: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Analiz.* Ankara: Detay Yayıncılık.

Pavi, I., & Babi, Z. (1991). The Use Of The Promethee Method in The Location Choice Of A Production System. *International Journal of Production Economics*, s. 165-174.

Smet, D. Y., & Lidouh, K. (2012). An introductionto Multicriteria Decision Aid:

The PROMETHEE and GAIA Methods. *http://code.ulb.ac.be/~yvdesmet/*.

Yılmaz, B., & Dağdeviren, M. (2011). PROMETHEE İçin DECISION LAB Yazılımı ve Örnek Bir Problem Üzerinde Uygulanması. *Endüstri Mühendisliği Yazılımları ve Uygulamaları Kongresi.* İzmir.

BÖLÜM 10

TAŞERONDAN 4D SÜREKLİ İŞÇİ KADROSUNA GEÇEN KAMU SAĞLIK ÇALIŞANLARI ÜZERİNE SOSYOLOJİK BİR ÇALIŞMA

Sinan ACAR[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bartın Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, E-posta: sacar@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5270-542X

Giriş

Bu çalışmada, Türkiye'de kamu sektöründe 2000'li yıllardan itibaren yaygınlık kazanan taşeron istihdamı sorunu üzerinde durulmaktadır. Çalışma temelde Türkiye'de kamu sağlık hizmetlerinde sayanesnek ve güvencesiz bir pozisyonda taşeron yoluyla istihdam edilen asli ve destek hizmetlerini yerine getiren sağlık çalışanlarının 4D sürekli işçi[1] pozisyonuna kadrolu olarak geçirilmesinden sonraki süreçte çalışanların çalışma ve yaşam koşullarındaki değişimlerin nitel yönteme dayalı sosyolojik bir perspektiften anlama ve açıklama amacı taşımaktadır. Taşerondan kadroya geçişin literatürde (Özkal Sayan, 2018; Karabıçak, 2018; Güvener ve Gümüş, 2021; Özer, 2022; Daşdemir ve Lamba, 2022) daha çok kuramsal veya nicel yönteme dayalı olarak ele alındığı görülmektedir. Bu noktada bu geçiş sürecinin sosyolojik bir bakış açısı üzerinden ve nitel yönteme dayalı ele alınmasının gerekli ve faydalı bir nitelik taşıdığı söylenebilir. Bu bağlamda çalışanların süreç içerisindeki deneyim ve düşünceleri üzerinden kamu sağlık hizmetleri alanında yaşanan değişim süreçleri anlaşılmaya ve çalışma sosyolojisi perspektifi üzerinden ve nitel yönteme dayalı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında kamu sağlık hizmetleri alanında uzun yıllar taşeron çalışan olarak istihdam edilen ve 2018 yılında 4D sürekli işçi kadrosuna geçirilen on beş sağlık çalışanı ve alanda örgütlü üç büyük işçi sendikasının şube yöneticileriyle derinlemesine mülakatlar yapılarak, kadroya geçişin çalışanlar üzerindeki etkilerinin bu kişilerin düşünce ve deneyimleri üzerinden ortaya konulmasına çalışılmıştır.

1. Kamu İstihdam Alanlarındaki Temel Değişim Süreçleri

Kamu istihdam süreçlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında Endüstri Devrimi sonrasında köklü değişimlerin ortaya çıktığı ve Weberyan anlamda bürokrasi kurumunun bu dönemle birlikte ortaya çıktığı söylenebilir. Bu yapıda kamu personeli olma durumunun temel olarak liyakat sistemine dayalı olarak oluşturulduğu ve kişinin belirli yeterlilikler sonrası bu alanda yetki kazandığı ve ömür boyu istihdam edildiği bir süreç hâkim olmaya başlamıştır (Weber, 1996). Bu dönemlerle birlikte kişilerin bu alandaki otorite ve yetkilerini kamu adına belirli bir süre boyunca kullandıkları ve bu süreçte alınan kararlardan yasal sürece uygun bulunması koşuluyla sorumlu tutulmadığı ve böylelikle rasyonel işleyen bürokratik bir kamu yönetiminin işlediği bir dönem ortaya çıkmıştır (Akçakaya, 2016). 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren yerleşmeye başlayan ve Fordist dönem olarak nitelenen süreçle birlikte çalışma alanlarında eşit işe eşit ücret ilkesinin

1 Kamuda hizmet alımına dayalı çalışan taşeron işçilerin 24 Aralık 2017 tarihinde çıkarılan 696 sayılı KHK (Kanun Hükmünde Kararname) kapsamında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunun (DMK) 4/d maddesine göre sürekli işçi kadrosuna atanmalarının önü açılmış ve Nisan 2018'de de sürekli işçi kadrosuna atanmışlardır (Özkal Sayan, 2018).

Kaynakça

696 Sayılı KHK. (2017). *Olağan Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.* https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171224-22.htm.

Akçakaya, M. (2016). Weber'in Bürokrasi Kuramının Bugünü ve Geleceği. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Özel Sayı), 275-295.

Albayrak, S. O. (2016). ABD Kamu Personel Rejiminde Esnek İstihdam (At-Will Employment) Eğilimi. *Mülkiye Dergisi, 40*(2), 43-66.

Aslan, O. E. (2005). *Kamu Personel Rejimi.* Ankara: TODAİE.

Bayrakçı, O. (2019). Kollamacılığın Seçilmiş Bir Belediyede Taşeron İşçiler Üzerinden İncelenmesi. *Çekmece İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(14), 68-96.

Burawoy, M. (2015). *Üretim Siyaseti Kapitalizm ve Sosyalizmde Fabrika Rejimleri.* Ankara: Notabene Yayınları.

Ciğerci Ulukan, N., & Özmen Yılmaz, D. (2016). Kamu Sağlık Sektöründe Çalışan Taşeron Kadın İşçiler: Samsun ve Ordu İli Örneği. *Çalışma ve Toplum, 1*, 87-114.

Daşdemir, M. Z., & Lamba, M. (2022). Taşerondan Kadroya Geçişin İşçiler ve Yöneticiler Tarafından Değerlendirilmesi. *Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), 12*, 9-30.

Güler, B. A. (2005). *Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, Yapısal Uyarlanma Politikaları 1980-1995.* Ankara: İmge.

Gürbüz, Ö. (2022). Kamuda Taşeron İşçilikten Sürekli İşçi Kadrosuna Geçişin Sosyoekonomik Açıdan Değerlendirilmesi: 10 Nolu İş Kolu Antalya Örneği. *KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Anabilim Dalı İnsan Kaynakları ve Sosyal Güvenlik Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*

Güvener, H., & Gümüş, A. (2021). Taşerondan Kadroya Geçişin Örgütsel Bağlılık Düzeyine Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3*(2), 112-136.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri.* (S. Savran, Çev.) İstanbul: Metis.

İlhan, S. (2019). Neo-Liberalizm, Esneklik ve Güvencesizlik. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 29(2)*, 361-368.

Işıklı, A. (2003). *Gerçek Örgütlenme Sendikacılık.* Ankara: İmge.

Karabıçak, E. (2018). Dokuz Eylül Üniversitesi Hastanesi'nde çalışan taşeron işçilerin sürekli işçi kadrolarına geçiş sürecinin kalite standartlarına göre araştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*

Kavili Arap, S. (2018). Yerel Yönetimlerde Personel Sistemi Üzerine Bir Çözümleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 32*, 119-141.

Kaya, G. (2015). Kamudaki Taşeron İşçiler Üzerine Bir Alan Araştırması: Adıyaman Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 14*(55), 257-267.

Koçak, M. H., & Semerci, A. (2020). *Türkiye İşçi Sınıfının Görünümü İşçilerin Çalışma ve Yaşam Koşulları İle Kanaat, Deneyim ve Tutumları Alan Araştırması.* İstanbul: DİSKAR.

Kumar, K. (1999). *Sanayi Sonrası Toplumdan Post-modern Topluma Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları.* Ankara: Dost.

Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar I.* (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın Odası.

Özer K. (2020). *Taşeron İşçilerin Kadroya Geçirilmesinin Etkileri: Üniversite Hastanesi Örneği.* Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 11(2), 213-227.

Özkal Sayan, İ. (2018). Türkiye'de Kamuda Taşeron İşçi İstihdamı: 696 Sayılı KHK'ya İlişkin Bir Değerlendirme. Emek Araştırma Dergisi, 3(2), 51-64.

Özsoy Özmen, A. (2018). *Kamuda Güvencesizlik Uyum ve Direniş.* Ankara: NotaBene Yayınları.

Sennett, R. (2008). *Karakter Aşınması Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerindeki Etkileri.* İstanbul: Ayrıntı.

Standing, G. (205). *Prekarya Yeni Tehlikeli Sınıf.* İstanbul: İletişim.

Topak, O. (2012). *Refah Devleti ve Kapitalizm 2000'li Yıllarda Türkiye'de Refah Devleti.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Uçkan-Hekimler, B. (2017). Türkiye'de Olumsuz Sendikal Algının İçsel ve Dışsal Nedenleri. *Sosyal Siyaset Konferansları*, 68(1), 127-154

Weber, M. (1996). *Sosyoloji Yazıları.* (T. Parla, Çev.) İstanbul: İletişim.

Yasım, Y. K., & Işık, U. (2020). Taşeron İşçilerin Örgütsel Bağlılık ile Duygusal Emekleri Arasındaki İlişkide Güvenlik İkliminin Aracılık Rolü: Kamu Hastaneleri Örneği. *Çalışma ve Toplum, 1*, 147-168.

Yıldırım, M. (2013). Kamu Yönetiminin Kadim Paradoksu: Nepotizm ve Meritokrasi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(2), 353-380.

Zencir, M. (2012). Sağlık Hizmetlerinde Metalaşma ve Sağlık Emekçilerinin Sömürüsü Kapitalizm ve Sağlık Hizmetleri. A. Soyer (Dü.) içinde, *Sağlığın Siyasal Ekonomisi Hekim /Sağlıkçı Emek Tartışmaları* (s. 118-142). İstanbul: Sorun Yayınları.

Zencirkıran, M., & Baştürk, Ş. (2021). *Çalışma ve Endüstri Sosyolojisi.* Bursa: Dora.

BÖLÜM 11

YEREL DÜZEYDE ÇEVRE YÖNETİMİ: MALATYA-HEKİMHAN ÖRNEĞİNDE MADENCİLİK İŞLETMESİNİN TOPLUMSAL DEĞİŞME VE ÇEVREYE ETKİLERİ[1]

Sırrı UYANIK[2]

1 Bu çalışma yazarın İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Çevre Yönetimi Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Hekimhan Madenleri Müessesesinin Çevreye ve Toplumsal Değişmeye Etkileri: 1954-1994 Dönemini Kapsayan Bir Örnek olay Araştırması" adlı doktora tezinden üretilmiştir (Uyanık, 1997).

2 *Dr. Öğr. Üyesi, KTO Karatay Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-9455-2986, sirri.uyanik@karatay.edu.tr.

1. Giriş

1970'li yıllardan beri Dünyamızın önemli gündem maddelerinden biri olan çevre sorunları, son yıllarda küresel bir çevre sorunu olan iklim değişikliğinin etkilerinin de daha sık ve daha vahim şekilde hissedilmeye başlanması ile birlikte en önemli tartışma konularından biri olmuştur. Başka bir deyişle, "insanlığın ekolojik ortamı dönüştürmesi" (Kolbert, 2019:299) öncelikle kendi yaşam alanını yok etme yönünde ilerlemesi anlamına gelmekte olduğundan toplumsal ve siyasal alanda bu konuda ivedi önlemler alınması çağrı ve çabaları artmıştır. Bu çaba, önlem ve girişimlerin doğru şekilde yönetilmesi ve yönlendirilmesi de gerekmektedir.

Yönetim toplumsal yaşam kadar eski bir sanat ve bilimdir. Kısaca tanımlamak gerekirse, Yönetim, örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi için, planlama, örgütleme, yöneltme, eşgüdümleme ve denetim işlevlerine ilişkin kavram, ilke, kuram ve tekniklerin, sistemli ve bilinçli bir şekilde uygulanmasıdır (Şahin, 1992). Tarih boyunca geliştirilmiş ve birçoğu büyük ölçüde günümüzde de geçerliliğini koruyan yönetim kuramlarına ilişkin çok sayıda kaynağa başvurulabilir: (Etzioni, 1965; Fişek, 2011; Mucuk, 2016; Fayol, 2013; Stanyer, 1990; Handy, 2007; Carso ve Yanouras, 1967; Parsons, 2012; Easton, 1957; Stanyer, 1974; Scott, 1967; Koçel, 2020; Öztekin, 1993; Ergun ve Polatoğlu, 2021).

Çevre ile yönetimin ilişkisi bağlamında, yönetime "çevre boyutlu yaklaşım" ya da çevre boyutunun giderek artan oranda yönetimsel karar alma süreçlerine dâhil edilmesi önemli bir gelişme olarak dikkat çekmektedir. 2872 sayılı Çevre Kanunu çevre yönetimini, "idari, teknik, hukuki, politik, ekonomik, sosyal ve kültürel araçları kullanarak doğal ve yapay çevre unsurlarının sürdürülebilir kullanımı ve gelişimini sağlamak üzere yerel, bölgesel, ulusal ve kültürel düzeyde belirlenen politika ve stratejilerin uygulanması" olarak tanımlar (Kızılboğa ve Batal, 2012: 198). Bir diğer deyişle, çevre yönetimi tüm canlıların insanlar tarafından istila edilmemiş bir çevrede yaşamlarını devam ettirmeleri, doğal kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla hem kamuda hem özel sektörde uygun bir koordinasyon, planlama ve denetim sürecinin ve bunu işlevsel kılacak bir yapının oluşturulmasını içermektedir (Zeytin ve Kırlıoğlu, 2014: 240). Çevre yönetiminin amacı; hava, su ve toprak gibi doğal kaynakların ve ekolojik dengenin korunmasının bu yönetim yapısı ile nasıl ve ne derecede gerçekleştirilebileceği sorusuna yanıt aramaktadır. Bir diğer deyişle, insan ile çevre arasındaki ilişkinin karşılıklı olarak birbirlerini olumlu etkileyerek devam etmesini sağlamaktır. Çevreyi kendi iç bütünlüğü içinde ele alarak belirlenmiş ortak amaçlara ulaşmak için değişik örgüt ve kurumları eşgüdümlemek, çevre yönetiminin özüdür (Edmunds and Latey, 1993:386). Çevre yönetimi, doğal kaynak kullanımında dengeyi gözetmektedir. Bu bağlamda, kalkınmanın doğanın korunması ile

KAYNAKÇA

Anguelovski, I. ve Carmin, J. (2011). Something borrowed, everything new: innovation and institutionalization in urban climate governance, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, Elsiever, 3(3): 169-175.

Çevre, D., ve Komisyonu, K. (1991). *Ortak geleceğimiz*. Belkıs Çırakçı (çev.), Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.

Bulkeley, H. ve Kern, K. (2006). Local Government and the Governing of Climate Change in Germany and the UK. *Urban Studies*, 43 (12). pp 2237-2259

Carso, R. ve Yanouras, J., (1967). *Formal Organization: A System Approach*. Homewood: Irwin Cilt:VI, No:3

Çiğdem, E. (2020). Çevre politikalarının uygulanmasında yerel yönetimlerin rolü. *Enderun*, 4(2), 76-90.

Daşöz, İ., (1995). Çevre Yönetimimizin Hukuksal ve Kurumsal Yapısı Üzerine Değerlendirmeler. *Yeni Türkiye*, 1, 5, Çevre Özel Sayısı, s. 260-264

Easton, D., (1957). An Approach to the Analysis of Political Systems. *World Politics*, 10:2, pp. 383-400

Edmunds, S. ve Letey, J., (1993). *Environmental Administration*. USA: McGraw Hill Book Company

Ergun, T. ve Polatoğlu, A., (2021). *Kamu Yönetimine Giriş*. Ankara: TODAİE Yayını erişim tarihi 20.12.2022.

Eroğlu, M.G., (1995). Doğru Bir Çevre Politikası Ülkemiz İçin Bir Lüks mü? *Yeni Türkiye*, 1, 5, Çevre Özel Sayısı, s. 175-177

Etzioni, A., (1965). *Modern Organizations*. New Jersey:Prentice Hall

Fayol, H., (2013). *General and Industrial Management*. London: Pitman and Sons

Fişek, K., (2011). *Yönetim*, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları

Gardner, B. B. ve David, G. M. (1952). *Human relations in industry.* Homewood, Ill., Richard D. Irwin.

Güven, A. ve Demirci, Ö. F. (2019). Doğal Kaynakların Devamlılığında Çevre Yönetiminin Önemi. *3. Uluslararası ÜNİDOKAP Karadeniz Sempozyumu* Sürdürülebilir Tarım ve Çevre 21-22-23 Haziran 2019 TOKAT.

Handy, C.B., (2007). *Understanding Organizations*. Middlesex: Penguin Business Library. 9780140156034

Hekimhan Kaymakamlığı, (2022). *http://www.hekimhan.gov.tr/ ilcemiz*

Hekimhan Madenleri Müessese Müdürlüğü, (1989). *Hekimhan Madenleri Müessese Müdürlüğü*. Malatya

Kıray, M., (2000). *Ereğli, Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası*. Ankara; İletişim Yayınları.

Kizilboğa, R., ve Batal, S. (2012). Türkiye'de Çevre Sorunlarinin Çözümünde

Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), 191-212.

Kili, S., (1978). *Çayırhan*, Ankara. Sevinç Yayınları

Koçel, T., (2020). *İşletme Yöneticiliği*, İstanbul: Beta Basım Yayım

Kolbert, E. (2014). *Altıncı yok oluş* (çev. N. Tümay). İstanbul: Okyanus Yayınları.

Mucuk, İ. (2016). *Modern İşletmecilik*, 20. İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Orhan, G., (2014). *Yerel Yönetimler ve Çevre*. Publisher: Ezgi Kitabevi Yayınları

Öztaş, C. ve Zengin, E. (2008). Yerel yönetimler ve kültür hizmetleri. *Journal of Social Policy Conferences* (No. 54, pp. 155-180).

Öztekin, A. (1993). *İdareye giriş*. Malatya: Yenimalatya Basım Yayın.

Parlak, C., ve Partigöç, N. S. İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Yetki ve Sorumluluklar Üzerinden bir İnceleme. *Resilience*, 6(2), 321-334.

Parsons, T. (2013). *The social system*. Routledge.

Scott, W. G. (1967). *Organization theory: A behavioral analysis for management*. Homewood, Ill.: RD Irwin.

Stanyer, J., (1974). *Understanding Local Government*. Oxford: Martin and Robertson

Stanyer, J., (1990). *Management in Society Student* Notes at the University of Exeter

Şahin, M., (1992). *İş İdaresi*. Eskişehir: AÜ AÖF Yayınları

Uyanık, S., (1997). Çevre Yönetimi Türkiye Demir Çelik İşletmeleri Hekimhan Madenleri Müessesesinin Çevreye ve Toplumsal Değişmeye Etkileri: 1954-1994 Dönemini Kapsayan Bir Örnek olay Araştırması - *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*

Uysal, Y. (2022). İklim Değişikliği ve Küresel Isınma ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin rolü: tespitler ve öneriler. *Kesit Akademi Dergisi*, 8 (30). 324-354.

Yasa, İ. (1960). *Sindel Köyü'nün toplumsal ve ekonomik yapısı*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.

Zeytin, M. ve Kırlıoğlu, H. (2014). Çevre Yönetim Sistemi ve Yerel Yönetimler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 5, s. 238-254

BÖLÜM 12

POLİTİK SOSYAL HİZMETİN SOSYAL HİZMET EĞİTİM VE MÜFREDATI ÜZERİNDEN DÖNÜŞÜMÜ

Adem KILIÇ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü. akilic@bingol.edu.tr ORCID: 0000-0002-1759-7785

Giriş

İnsan haklarını korumak, herkes için insan onuruna dayalı bir yaşam temin etmek ve sosyal adaleti sağlamak gibi hedefleri olması, sosyal hizmet meslek ve disiplinini politik kılan önemli dinamiklerdir. Tarihsel olarak mesleğin doğuşuna, değişim ve dönüşüm seyrine bakıldığında, sosyal hizmetin politik bir meslek olduğu görülmektedir. Sosyal hizmetin meslekleşme ve bilimsel bir disiplin olmasında öncü olan meslek elemanlarının mesleki müdahale ve eylemlerine bakıldığında, çoğunluğunun birer politik figür, aktivist oldukları anlaşılmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet mesleği geçtiğimiz yüzyılda meydana gelen büyük sosyal sorunlarda hep ön cephede yer almış, sosyal adalet ve sosyal değişim için büyük bir mücadele vermiştir. Sosyal hizmette önemli bir figür olan J. Adams'a kadar mesleğin bu mücadelesi götürülebilmektedir (Ostrander, Lane, McClendon, Hayes ve Smith, 2017).

Bu çalışmanın temel amacı, bir meslek ve disiplin olarak sosyal hizmetin politik kimliğinin, sosyal hizmet eğitim ve müfredatı üzerinden nasıl bir değişim ve dönüşüm geçirdiğini ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle Politik Sosyal Hizmet (PSH) hakkında genel bilgi verilmiş, daha sonra ise PSH'nin sosyal hizmet eğitim ve müfredat temelli dönüşümü incelenmiştir. Sonuç kısmında ise sosyal hizmet eğitim ve müfredatında politik boyutun gerekliliği üzerine bir değerlendirme yapılmış, önerilerde bulunulmuştur.

1920'lerde sosyal hizmet, politik eylemlerin içine dâhil edilerek mesleğin güçlendirilebileceği, bu dönemde sosyal hizmetin temel müracaatçı gruplarından biri olan işçilerin refahının yükseltilmesinin ancak bu yolla mümkün olabileceği görülmüştür (Stuart, 2020, s. 116). Afrika kökenli Amerikalı sosyal çalışmacılar, siyahileri politik arenadan dışlayan daha yapısal dinamikler ile mücadele etmişlerdir. Özellikle topluluk örgütlenmesi yoluyla sistemin yarattığı ırkçılığa karşı mücadeleye girişmişlerdir. Siyahilerin oy kullanabilmesi ve karar alma süreçlerinde hükümetin ilgili organlarında pozisyon almalarını sağlama, en önemli mücadele alanları arasında olmuştur (Shepherd ve Pritzker, 2021, s. 252). Sosyal çalışmacıların politika ile ilgilenmesi çok eskilere dayanmaktadır. Elli yılı aşkın bir süredir meslek elemanları politik aktivitelerde bulunmaktadırlar (Pritzker ve Lane, 2017, s. 80). PSH mesleki bir terim 1990'larda ortaya çıkmış ve mesleğin odağını toplumsal boyutta daha fazla sosyal değişim yaratmak için güç, iktidar ve politik dinamikleri sosyal çalışmacılarca meslek yararına nasıl daha etkin kullanılabileceği üzerinde yoğunlaşmıştır (Lane ve Pritzker, 2018, s. 7). Sosyal hizmetin tarihi seyrine bakıldığında, PSH'nin, mesleğin ilk zamanlarından itibaren var olduğu anlaşılmaktadır.

PSH ile ilgili tanımlamalara bakıldığında, söz konusu tanımlardan bazılarının daha net, bazılarının ise daha muğlak olduğu izlenmektedir. Bu-

Kaynakça

Abramovitz, M. (1993). Should all socail work students be educated for social change? Pro. *Journal of Social Work Education, 29*(1), 6-12.

Akbaş, E. (2017). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler.* Ankara: SABEV.

Amann, K. ve Kindler, T. (2022). Social workers in politics- a qualitative analysis of factors inluencing social workers' decision to run for political office. *European Journal of Social Work, 25*(4), 655-667.

Bardill, D. R. (1993). Should all socail work students be educatred for social change? Con. *Journal of Social Work Education, 29*(1), 13-17.

Cankurtaran Öntaş, Ö., Buz, S. ve Hatiboğlu, B. (2013). Youth and political participation: Case in Turkey. *European Journal of Social Work, 16*(2), 249-262.

Chiu, S. W. ve Wong, V. C. (1998). From political to personal? Changing social work ideology and practice in Hong Kong. *International Social Work, 41*(3), 277-291.

Fisher, R. (1995). Political social work. *Journal of Social Work Education, 31*(2), 194-203.

Fisher, R., Weedman, A., Alex, G. ve Stout, K. D. (2001). Graduate education for social change: A study of political social workers. *Journal of Community Practice, 9*(4), 43-64.

Friedman, L., Karim, M., Feiler, K., Padner, S. ve Eyrich-Garg, K. (2020). Political social work: An essential component of the profession. *Journal of Health and Human Services Administration, 43*(4), 359-381.

Hamilton, D. ve Fauri, D. (2001). Social workers' political participation: Strengthening the political confidence of social work students. *Journal of Social Work Education, 37*(2), 321-332.

Hefin, G. (2019). Advocating for biographical research in political social work in neoliberal times. *Critical and Radical Social Work, 7*(2), 203-214.

Hoefer, R. (1999). The social work and politics initiative: A model for increasing political content in social work education. *Journal of Community Practice, 6*(3), 71-87.

Kindler, T. (2019). Strengthening political social worker: Empirical based suggestions. *Sozial Arbeits*, 1-11.

Kindler, T. ve Ostrander, J. (2022). Factors influencing the political activity of social workers: A comparative study among Swiss and Unites States social workers. *Journal of Sociology ve Social Welfare, 49*(1), 148-178.

Lane, S. R. (2011). Political content in social work education as reported by elected social workers. *Journal of Social Work Education, 47*(1), 53-72.

Lane, S. R. ve Pritzker, S. (2018). *Political Social Work: Using Power to Create Social Change.* Cham, Switzerland: Springer.

Lane, S. R., Ostrander, J. ve Smith, T. R. (2018). 'Politics is social work with power': Training social workers for elected office. *Social Work Education,*

37(1), 1-16.

Lewey, L. L. (2006). *Nothing to fear but fear: Social work in Cold War Canada, 1945-1960.* Calgary: University of Calgary (Unpublished PhD Thesis).

Mary, N. L. (2001). Political activism of social work educators. *Journal of Community Practice, 9*(4), 1-20.

National Association of Social Workers. (2008). *Code of Ethics of the National Association of Social Workers.* Washington, DC: NASW.

Nikku, B. R. ve Rafique, Z. (2018). Empowering people: Role of political social work in South Asia. *International Social Work, 00*(0), 1-15.

Ostrander, J., Lane, S. R., McClendon, J., Hayes, C. ve Smith, T. R. (2017). Collective power to create social change: Increasing the political efficacy and engagement of social workers. *Journal of Policy Practice, 16*(3), 261-275.

Pence, E. K. ve Kaiser, M. L. (2022). Elected office as a social work career trajectory: Insights from political social workers. *Journal of Social Work Education*, 1-15.

Pritzker, S. ve Lane, S. R. (2014). Integrating policy and political content in BSW and MSW field placements. *Journal of Social Work Education, 50*(4), 730-739.

Pritzker, S. ve Lane, S. R. (2017). Political social work: History, forms, and oppoturtinities for innovation. *Socail Work, 62*(1), 80-82.

Pritzker, S., Lane, L. B. ve Lane, S. R. (2021). "Just one person in the middle": Ethics and political social work practice. *Journal of Policy Practice and Research*(2), 20-39.

Rome, S. H. ve Hoechstetter, G. M. (2010). Social work civic engagement: The political participation of professional social workers. *The Journal of Sociology ve Social Welfare, 37*(3), 107-129.

Shamai, M. ve Boehm, A. (2001). Politically oriented social work intervention. *International Social Work, 44*(3), 343-360.

Shepherd, D. ve Pritzker, S. (2021). Political advocacy without a choice: Highlighting African American political social workers. *Advances in Social Work, 21*(2/3), 241-258.

Stuart, P. H. (2020). Political socail work: Belle Moskowitz encourages her social work colleagues to engage in political action. *Journal of Community Practice, 28*(2), 112-120.

Toper, F. (2022). Politik sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 33*(3), 1009-1025.

Yanardağ, U. (2020). Siyaset ve sosyal çalışma ilişkisini Türkiye için düşünmek. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(1), 261-278.

BÖLÜM 13

TÜRKİYE'DE SOSYAL MEDYA KULLANIMI: FACEBOOK ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA[1]

Selçuk KIRAN[2]

1 Yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

2 Doç. Dr., Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, selcuk.kiran@marmara.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6088-2701

SOSYAL MEDYANIN DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

Frigyes Karinthy 1929 yılında yazdığı "Láncszemek" (Zincirlemeler) isimli öyküsünde herhangi iki kişinin birbirlerine en fazla altı kişi üzerinden bağlanabildiklerini iddia ediyordu. Stanley Milgram kişilerden belli bir kişiye sadece eş, dost üzerinden posta kartı yollamalarını istemiştir. Seçilen kişiye göre posta kartları ortalama 4,4 – 5,7 arası kişinin elinden geçerek hedef kişiye ulaşmıştır (Milgram, 1967, Travers ve Milgram, 1969). 2012 yılında Facebook üzerindeki 721 milyon aktif kişi ve 69 milyar arkadaşlık bağlantısı üzerinde yapılan bir çalışma sonucunda herhangi iki kişi arasındaki bağlantı sayısı ortalama 3,74 çıkmıştır (Backstrom vd, 2012). ABD başkanıyla, Afrika'da teknolojiden uzak bir kabile üyesinin arasında en fazla 4 kişinin olduğu düşünülürse dünyanın sanıldığından daha küçük olduğu anlaşılır.

Facebook 2004 yılında sadece "harvard.edu" e-posta uzantısıyla üye olunabilen Harvard Üniversitesi'ne özel bir sosyal ağ sitesiydi (Cassidy, 2006) ve amacı Harvard öğrencileriyle mezunlarını iletişimde tutmaktı. Sonrasında site diğer üniversitelere de açıldı ve buradaki kullanıcılar da Harvard'da olduğu gibi ait oldukları üniversiteye ait e-postalarıyla siteye üye olabilir hale geldiler. Bu şekilde topluluğun kapalı ve özel kalması hedefleniyordu. Eylül 2005'ten itibaren liselere ve kurumlara, kuruma ait e-posta adresi kullanılması şartıyla, 2006'dan sonraysa herkese açılan Facebook'un getirdiği en önemli yenilik, kullanıcıların üçüncü parti yazılımcılar tarafından Facebook platformu için özel hazırlanmış yazılımlardan faydalanabilmeleriydi (Kıran, 2020).

Sosyal ağ siteleri aynı zamanda davranış verileriyle ilgili çok büyük bir kaynak sunmaktadır, örneğin bir araştırmada, dört milyonun üzerinde Facebook kullanıcısı tarafından yazılmış 362 milyon anonimleştirilmiş özel mesaj, mesaj aktiviteleri açısından incelenebilmiştir (Golder vd., 2007). Sosyal ağ sitelerinin bazıları diğerlerinin işlevlerini de üzerine almaktayken, birçok site kendisinde üretilenlerin Facebook, vk gibi çok amaçlı sosyal ağ sitelerinde gösterilmesine izin vermekle kalmayıp bu işlemi özel bağlantılar vb aracılığıyla kolaylaştırmaktadır.

2007 yılında yapılan bir araştırmaya göre Amerika'daki gençlerin sosyal ağ sitelerini günlük işlerinden gördükleri ortaya çıkmıştır, üniversite öğrencileri günde 10 ila 30 dakikalarını Facebook'ta geçirmektedirler (Ellison vd., 2007). Bir başka araştırmada da 12-17 yaş arası gençlerin % 22'sinin günde birkaç kere, % 26'sının günde bir kere, % 17'sinin haftada üç beş kere, % 15'inin haftada bir iki kere, % 20'sinin ise birkaç haftada bir bağlandıkları anlaşılmıştır (Lenhart ve Madden, 2007). Günümüzde aplikasyonlar vasıtasıyla mobil hatlar üzerinden bağlanma işlemi gerçekleştiğinden kişilerin sosyal ağla bağlantısı hiç kesilmemektedir.

KAYNAKÇA

Backstrom, L., Boldi, P., Rosa, M., Ugander, J., & Vigna, S. (2012, June). Four degrees of separation. In Proceedings of the 4th Annual ACM Web Science Conference (pp. 33-42).

Bonds-Raacke, J., & Raacke, J. (2010). MySpace and Facebook: Identifying dimensions of uses and gratifications for friend networking sites. Individual differences research, 8(1).

Cassidy, J. (2006). Me media: How hanging out on the Internet became big business. The New Yorker, 82(13), 50.

Davis James, A. (1971). Elementary survey analysis.

Ellison, N. B., Steinfield, C., & Lampe, C. (2007). The benefits of Facebook "friends:" Social capital and college students' use of online social network sites. Journal of computer-mediated communication, 12(4), 1143-1168.

Golder, S. A., Wilkinson, D. M., & Huberman, B. A. (2007). Rhythms of social interaction: Messaging within a massive online network. In Communities and technologies 2007 (pp. 41-66). Springer, London.

KIRAN, S., YILMAZ, C., & EMRE, İ. E. (2019). INSTAGRAM'DAKİ INFLUENCER'LARIN TAKİPÇİLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ. Uluslararası Yönetim Bilişim Sistemleri ve Bilgisayar Bilimleri Dergisi, 3(2), 100-111.

Lenhart, A., & Madden, M. (2007). Teens, privacy and online social networks: How teens manage their online identities and personal information in the age of MySpace.

Kiran, S. (2020). Impact of social network use in Turkey on e-commerce based on Facebook case.

Milgram, S. (1967). The small world problem. Psychology today, 2(1), 60-67.

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (2009). College students' social networking experiences on Facebook. Journal of applied developmental psychology, 30(3), 227-238.

Raacke, J., & Bonds-Raacke, J. (2008). MySpace and Facebook: Applying the uses and gratifications theory to exploring friend-networking sites. Cyberpsychology & behavior, 11(2), 169-174.

Ross, C., Orr, E. S., Sisic, M., Arseneault, J. M., Simmering, M. G., & Orr, R. R. (2009). Personality and motivations associated with Facebook use. Computers in human behavior, 25(2), 578-586.

Subrahmanyam, K., Reich, S. M., Waechter, N., & Espinoza, G. (2008). Online and offline social networks: Use of social networking sites by emerging adults. Journal of applied developmental psychology, 29(6), 420-433.

Travers, J., & Milgram, S. (1977). An experimental study of the small world problem. In Social networks (pp. 179-197). Academic Press.

Vural, Z., & Bat, M. (2010). YENİ BİR İLETİŞİM ORTAMI OLARAK SOSYAL

MEDYA: EGE ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA. Journal of Yasar University, 5(20).

BÖLÜM 14

TOPLUM KALKINMASINDA ÇOKKÜLTÜRLÜ SOSYAL HİZMET UYGULAMASI

Sema SAĞLIK[1]

1 Dr., İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, semasaglik77@gmail.com

Giriş

Toplum kalkınmasında kırsal alandaki sorunların ortadan kalkması için sosyal, ekonomik ve kültürel faktörlerin incelenmesi gerekmektedir. Yerel kültürel değerlerle çalışmada, çeşitli kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmada sosyal hizmetlerin rolü büyüktür. İhtiyacı karşılayabilecek, çok kültürlü bir perspektiften bakacak kültürel yetkinliğe sahip olmak sosyal hizmet uzmanları için oldukça önemlidir. Sosyal hizmet uzmanları kırsal alanda çeşitli mesleki zorluklarla karşılaşması uzmanlaşmayı gerekli kılmaktadır (Piche ve Brownlee, 2015). Bu uzmanlaşmada temel nokta kültürel yetkinliktir. Kültürel yetkinlik, kırsal alanda toplum kalkınmasının gerçekleştirilmesinde önemli bir sosyal hizmet müdahale becerisi olmasının yanı sıra öne çıkan etik ilkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Pugh ve Cheers, 2010).

Sosyal hizmet disiplininde bireysel ve yapısal eşitsizliklerin arasındaki örüntüyü anlayabilmek ve bu örüntüyü bireylerin ve toplumların lehine dönüştürmek için sosyal hizmet uzmanının kültürel yetkinliğe sahip olması gerekir. Uygulamaya dayalı bir disiplin olan sosyal hizmet, sosyoloji, siyaset teorisi, felsefe, psikoloji ve antropoloji vb. olmak üzere çeşitli disiplinlerden yararlanır ve bu disiplinlerden etkilenir (Birkenmaier, Berg-Weger ve Dewees, 2014). Bu disiplinlerden gelen teori ve kavramlar çok kültürlü sosyal hizmet uygulama modellerinin teorik temellerini oluşturmaktadır. Sosyal hizmet uzmanının uygulamalarında çalıştığı gruplarda bu disiplinleri kullanabilmesi ve savunuculuk çalışmalarıyla toplum kalkınmasına ve sosyal politikaların oluşmasına katkı vermesi beklenmektedir. Ekolojik sistemler perspektifi, güçlü yönler perspektifi, sosyal adalet perspektifi, eleştirel perspektif ve kesişimsellik yaklaşımının bu beklentiye cevap vermesi beklenmektedir. Yaygın olarak kullanılan güçlü yönler, ekolojik ve sosyal adalet perspektifleri, yeni ortaya çıkan post-yapısalcı perspektifler ve kesişimsellik yaklaşımı çeşitliliği çevreleyen karmaşıklığı anlamak adına geliştiren ve açıklayan bir çerçeve sağlayan bir yaklaşım olarak düşünülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda çok kültürlü sosyal hizmet perspektinde kesişimsellik yaklaşımı ile ilgili literatürde çok az sayıda çalışmanın olması, bu yaklaşıma dair ampirik çalışmanın yapılmasını elzem göstermektedir. Bu zeminde çalışma, sadece genel sosyal hizmet uygulamasını ve müdahalesinin çok kültürlü bir anlayışla ilgisini bilgilendirmekle kalmayıp aynı zamanda güçlü yönler, ekolojik ve sosyal adalet perspektifleri, post-yapısalcı perspektifler ve kesişimsellik yaklaşımı gibi spesifik sosyal hizmet teorik perspektiflerine neden ihtiyaç duyulduğu ve kesişimsellik yaklaşımının çok kültürlü sosyal hizmet uygulamalarına yönelik katkılarına odaklanmaktadır. Son olarak toplum kalkınması için çok kültürlülüğün önemi sosyal hizmet uygulamalarındaki yetkinlikle ortaya koyulmaktadır.

Kaynakça

Akbaş, E. (2014). *Sosyal çalışmada çağdaş eleştirel perspektifler*. SABEV Yayınları.

Allen-Meares, P. (2007). Cultural Competence: An Ethical Requirement. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work*, *16*(3-4), 83-92.

Andersen, M. & Collins, P. (2010). Why race, class and gender still matter. In Margaret L. Andersen and Patricia Hill Collins (Eds.), *Race, class & gender: An anthology* (pp. 1–17) Belmont, CA: Wadsworth/Cengage Learning

Ariel, S. (1999). *Culturally competent family therapy: A general model*. Praeger/Greenwood

Azzopardi, C. & McNeill, T. (2016). From Cultural Competence to Cultural Consciousness: Transitioning to a Critical Approach to Working Across Differences in Social Work. *Journal of Ethnic & Cultural iversity in Social Work, 25*(4), 282-299.

Birkenmaier, J., Berg-Weger, M. & Dewees, M. P. (2014). The practice of generalist social work. Routledge.

Birleşmiş Milletler. (1955). *Toplum kalkınması aracı ile sosyal gelişme* (Çev. Salih Nejat Candan). SSYB Yayınları.

Combs, G., & Freedman, J. (1996). *Narrative therapy: The social construction of preferred realities*. Norton.

Cornell, S. (2000). That's the story of our lives. In P. Spickland & W. J. Burroughs (Eds.), *Narrative and multiplicity in constructing ethnic identity* (pp. 41–51). Temple University Pres.

Crenshaw, M. (2001) The Causes of Terrorism. *Comparative Politics*, 13, 379-399. http://dx.doi.org/10.2307/421717.

Daley, M. R. (2010). A conceptual model for rural social work. *Contemporary Rural Social Work*, 2(1), 1-7.

Daley, M. R. (2015). *Rural social work in the 21st century*. Lyceum Books.

Davis, K. (2008). Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful. *Feminist theory*, *9*(1), 67-85.

Duyan, V. (2008). *Sosyal hizmeti anlamak*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi, Yayın No. 11, Ankara.

Duyan, V. (2010). *Sosyal hizmet temelleri, yaklaşımları ve müdahale yöntemleri*. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

Fook, J. (2012). *Social work: A critical approach to practice* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Güvenç, B. (2010). *İnsan ve kültür*. Boyut Yayınları.

Gitterman, A., & Germain, C. B. (2008). The life model of social work practice:

Advances in theory. Columbia University Press.

Hair, H. J. & O'Donoghue, K. (2009). Culturally Relevant, Socially Just Social Work Supervision: Becoming Visible Through a Social Constructionist Lens. *Journal of Ethnic & Cultural Diversity in Social Work, 18*(1-2), 70-88.

Healy, K. (2000). *Social work practices: Contemporary perspectives on change*. Sage.

Healy, L. M. & Link, R. J. (2011). *Handbook of international social work*. Oxford University Press.

Heiner, R. (2002). *Social problems: An introduction to critical constructionism*. Oxford University Press.

Hendricks DSW, ACSW (2003). Learning and teaching cultural competence in the practice of social work. *Journal of Teaching in Social Work, 23*(1-2), 73-86, DOI: 10.1300/J067v23n01_06

Ho, M. K., Rasheed, J. M. & Rasheed, M. N. (2004). *Family therapy with ethnic minorities*. Sage.

Holley, L. C., Stromwall, L. K. & Bashor, K. E. (2012). Reconceptualizing stigma: Toward a critical antioppression paradigm. *Stigma Research and Action, 2*, 51–61.

https://digitalcommons.murraystate.edu/crsw/vol7/iss2/5

Hunting, G. Grace, D. & Hankivsky, O. (2015). Taking action on stigma and discrimination: An intersectionality-informed model of social inclusion and exclusion. A Global Journal of Social Work Analysis, Research, Policy, and Practice, 4 (2), 101–125

Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *14*(22), 11-29.

Kilpatrick, A. C., &Holland, T. P. (2009). *Working with families: An integrative model by level of need.* Pearson.

Kut, S. (1988). *Sosyal hizmet mesleği nitelikleri temel unsurları müdahele yöntemleri*. Ankara.

Laird, J. (1989). Women and stories: Restorying women's self construction. In M. McGoldrick, C. H. Anderson, ve F. Walsh (Eds.). *Women in families* (pp. 427-450). Norton.

Longress, J. (2000). *Human behavior in the social environment* (3rd ed.). New York, NY: Peacock Inc

Lu, Y. E., Lum, D. & Chen, S. (2001). Cultural Competency and Achieving Styles in Clinical Social Work. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work*. 9(3-4), 1-32.

National Association of Social Workers (NASW). (2008). *Code of ethics*. Retrie-

ved from http://www.socialworkers.org/pubs/code/default.asp

Nylund, D. (2006). Critical multiculturalism, Whiteness, and social work: Towards a more radical view of cultural competence. *Journal of Progressive Human Services,* 17(2), 27–42.

Oleveson, J., Conway, P. & Shaver, C. (2004). Defining rural for social work practice and research. In T.L. Scales, C.L. Streeter (Edt), *Rural social work: Building and sustaining community assets* (2.Edition, pp. 9-20). New Jersey: Wiley.

Özgür, Ö. (2014). *Çokkültürcü sosyal çalışma*. SABEV Yayınları.

Phoenix, A. & Pattynama, P. (2006). Intersectionality. *European Journal of Women's Studies,* 13 (3), 187-192.

Piché, T., Brownlee, K. & Halverson, G. (2015). The Development of Dual and Multiple Relationships for Social Workers in Rural Communities. *Contemporary Rural Social Work Journal, 7*(2), 5.

Popkin, S. J., Gallagher, M., Hailey, C., Davies, E., Buron, L., & Hayes, C. (2013). CHA residents and the plan for transformation. Retrieved from http://www.urban.org/publications/412761.html

Prins, B. (2006). Narrative accounts of origins: a blind spot in the intersectional approach? European. *Journal of Women's Studies*, *13*(3), 277-90.

Pugh, R. & Cheers, B. (2010). *Rural social work: An international perspective*. Policy Press.

Rasheed, J. M., & Rasheed, M. N. (1999). *Social work practice with African American men: The invisible presence*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Saleebey, D. (2012). *The strengths perspective in social work practice: Advancing core competencies* (6th ed.). Boston, MA: Pearson.

Samuels, GM. & Ross-Sheriff, F. (2008). *Identity, oppression, and power: Feminisms and intersectionality theory.* Sage Publications.

Sarı, E. (2009). Mardin'de Kültürlerarası İletişim Ve Kültürel Kimliğin/Farkın İnşası, *Alternatif Politika*, *1*(2), 227-259.

Severcan, S. (2016). Kültür ve medeniyet. Mefail Hızlı (Ed.). *İslâm Medeniyetinin Doğuşu ve Kaynakları* İçinde (22-43). Anadolu Üniversitesi Açıkögretım Fakültesı Yayınları.

Shields, SA. (2008). Gender: An intersectionality perspective. *Sex roles*, *59*(5), 301-311.

Sisneros, J., Stakeman, C., Joyner, M. C.& Schmitz, C. L. (2008). *Critical multicultural social work*. Chicago, IL: Lyceum Books.

Su, D. W, Rasheed, M. N., & Racheed, M. J. (2016). Multicultural Social Work Practice. (2nd Edition, 41-62). *Theoretical Foundations for Multicultural Social Work Pracice,* Published by John Wiley & Sons, Inc. Hoboken, New Jersey

Teater, B. (2014). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri uygulama için bir giriş*. Nika Yayınevi.

Thompson, N. (2013). *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak* (Ed. Özlem Cankurtaran ve Burcu Hatipoğlu Eren). Dipnot Yayınevi.

Tolunay, A. ve Akyol, A. (2006). Kalkınma ve kırsal kalkınma: Temel kavramlar ve tanımlar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 2, 116-127.

United Nations Human Rights. (1966). International covenant on civil and political rights. Retrieved from http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx

United Nations Women. (1979). Convention on the elimination of all forms of discrimination against women. Retrieved from http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/

United Nations. (1989). Convention on the rights of the child. Retrieved from http://www.ohchr.org/documents/professionalinterest/crc.pdf

United Nations. (1996). The international bill of human rights. Retrieved from http://www.ohchr.org/documents/publications/compilation1.1en.pdf

United Nations. (1996). The international bill of human rights. Retrieved from http://www.ohchr.org/documents/publications/compilation1.1en.pdf

Uzunaslan, Ş. ve Gökçearslan Çifci, E. (2019). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kültürel Yetkinliği Geliştirmenin Önemi. *Journal Of Society And Social Work*, 30(1).

Van Soest, D. (2011). Human rights and social and economic justice. In D. Lum, *Culturally competent practice* (ch. 3). Belmont CA: Brooks/Cole.

Women's Rights and Economic Change. (2004). Intersectionality: a tool for gender and economic justice. Erişim adresi:https://www.awid.org/publications/intersectionalitytool-gender-and-economic-justice ,Erişim tarihi: 15.05.2023.

Yağçı, M. M. (2007). *Yöresel Kültür Farklılıklarının 7- 9 Yas Grubu Çocukların Resimlerine Yansımaları (Ankara ve Mardin İlleri Örneği)* [Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

Yaman, Ö.M., ve Akyurt, M.A. (2013). Sosyal hizmete kültürel yaklaşım: 2011 Van depremi örneği. *Sosyoloji Dergisi*, *3*(26): 105-144

Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies, 13*(3), 193-209.

BÖLÜM 15

TÜRKİYE'DE NEOLİBERAL POLİTİKALARIN SÖYLEM-TARİHSEL YAKLAŞIMLA ÇÖZÜMLENMESİ: 1989 WASHİNGTON MUTABAKATI EKSENİNDE 32 SAYILI KARAR VE SERMAYE HAREKETLERİNİN SERBESTLİĞİ

Selahattin OKUROĞLU[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Gazetecilik Bl.. mselahattinokuroglu@gmail.com Orcid:0000-0003-4468-1285

Giriş

Bu çalışmada 1989'da Washington Mutabakatının açıklanmasından kısa süre önce Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu'nun sermaye hareketlerini serbest bırakma kararı, haber söylemi çerçevesinde ele alınmıştır. Tarihlerin kronolojik olarak bu kadar yakın olması bir yana, Bakanlar Kurulu'nun *Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararı* ile Washington Mutabakatının şartları arasındaki benzerlik Türkçe alan yazınında dikkatten kaçmıştır. 7 Ağustos 1989 kararnamesinin yıkıcı sonuçları, günümüzde oldukça açık ifade edilebilmektedir. Üretimi ithal girdiye bağımlı olan ve sürekli dış ticaret açığı veren Türkiye'de, sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, bir süre sonra daha büyük sermaye açığına neden olmuş, ulusal para birimi daha çok değer yitirmiştir (Cansen, 2023). Ülkenin içine girdiği kısır döngüden çıkmak için, politik bir alternatifin dile getirilemiyor oluşu hegemonya kavramıyla örtüşmektedir. Küresel ve ulusal boyuttaki hegemonyayı çözümlemek için, neoliberal doktrinin politika belgesi olarak Washington Mutabakatını ve bunun hükümet kararlarıyla benzerliklerini ele almak yararlı olabilir. 1989'dan bugüne, Washington Mutabakatı ve mutabakat eksenindeki politikaları uygulayan ülkeler üzerine dünya çapında geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Aynı eksende, neoliberal doktrinin tarihi üzerine çok sayıda çalışma yayınlanmıştır. Dolayısıyla, dünyada Washington Mutabakatı ve neoliberal düşünce konusunda yapılan çalışmalar, Türkiye'de yaşananları aydınlatmaya yardımcıdır.

Türkiye'de yanlı olarak işleyen kültürel ya da iletişimsel pratikler, sadece ülke içindeki eşitsiz ekonomik konumları ve politik çözümsüzlüğü üretmekle kalmamakta, emperyalizm modeline bağlı mevcut küreselleşmeyi sürdürmektedir. Böylece, hegemonyanın ekonomik, siyasal ve askeri boyutları, dünya sisteminin parçasıdır; ancak, Türkiye içinde ülkenin bağımlı konumunu destekleyen çıkar grupları etkilidir. Dış politikaya ilişkin tercihlerin Türkiye'yi Batı hegemonyasına sokması ayrı bir çalışmanın konusu olarak incelenmelidir. Ancak, hegemonyanın İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra askeri boyutta kurulduğu; hemen ardından ekonomik ve siyasal alana uzandığı söylenebilir (Küçük, 2007, s. 161-175). Son kırk yılın neoliberal politikalarından doğan kriz hali ise, hegemonyanın kitle iletişimi ve kültür yoluyla desteklenmesi; dahası, küreselleşmeye eklemlenmiş toplumsal grupların genişlemesiyle ilgilidir.

*Washington Mutabakatı*nın, neoliberalizmi özetleyen bir metin olduğu konusunda genel uzlaşı bulunmaktadır. Mutabakat, gelişmekte olan ülkelerin kredi/finansman bulabilmeleri için ithalatı ve sermaye hareketlerini serbest bırakmaları; ayrıca, kamu kaynaklarını belli alanlara yönlendirmeleri şartlarını getirmektedir. IMF, Dünya Bankası ve ABD Maliyesi tarafından desteklenen mutabakatın orijinal hali, iktisatçı John Williamson'ın açıkladığı on maddeden oluşmaktadır (Williamson, 1990). Mutabakat sa-

Kaynaklar

Althusser, L. (2001). Ideology and ideological state apparatuses. In, B. Brewster (Ed.). Lenin and philosophy and other essays. (ss. 127-186). London: Monthly Review Press.

Angotti, T. (1981). The political implications of dependency theory. *Latin American Perspectives*, 8(3-4), 124-137.

Aren, S. (1989). *İstihdam, Para ve İktisadi Politika*. (9. Baskı) Ankara : Savaş Yayınları.

Armağan, R. (2007). Liberalizm, Negatif Özgürlük ve İnsan Hakları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*. (12) 3, ss. 227-252.

Barlas, M. (1980). "Bugün" "Konvertibilite", *Milliyet*, 09.11.1980, s.1

Barlas, M, (1984). "Bugün" Konvertibiliteye Doğru, *Milliyet*, 18.12.1984

Le Bon, G (1979). *Kitleler Psikolojisi.* (Çev: S. Demirkan) İstanbul: Yağmur Yayınevi

Bonn, M. (1934). The Age of Counter-Colonisation. *International Affairs* (Royal Institute of International Affairs 1931-1939), 13 (6), ss. 845-848. Oxford: Oxford University Press https://www.jstor.org/stable/2603330

Cansen, E. (2023). "Döviz Tevdiat Hesabı Kur Korumalıdır." *Sözcü*, 24.08.2023. https://www.sozcu.com.tr/2023/yazarlar/ege-cansen/doviz-tevdiat-hesabi-kur-korumalidir-7781510/ [Erişim: 31.08.2023]

Chomsky, N. (2017). *Güç Kimin Elinde?* (Çev. C. Özpınar) İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Connell, R. ve Dados, N. (2014). Where in the World Does Neoliberalism Come From?: The Market Agenda in Southern Perspective. *Theory and Society* , 43 (2) (March 2014), ss. 117-138.

Dağtaş, E. (2006). *Türkiye'de Magazin Basını*. Ankara: Ütopya Yayınevi

Dağtaş ve Atik, K. (2023). Dünya Sistemleri Teorisi Çerçevesinde Türkiye'de Kültür Endüstrisi. İçinde, S. Okuroğlu (Ed.) *Neoliberalizm, Küreselleşme, Dünya Sistemi: Medya Üzerinden Hegemonya ve Türkiye'de Söylemin Tarihi* (ss. 99-142) Ankara: Gece Kitaplığı.

Deneen, P.J. (2022). *Liberalizm Neden Çöktü?* (Çev: İ. H. Yılmaz) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Foucault, M. (2008). *The Birth of Biopolitics: Lectures at the Collège de France, 1978–79* (Ed. Michel Senellart and Trans. Graham Burchell) New York: Palgrave MacMillan, New York: Palgrave Macmillan.

Haberler, G. (1936) *The Theory Of International Trade: With Its Applications To Commercial Policy.* (Trans. Alfred Stonier and Frederic Benham). London: William Hodge and Company, Ltd.

Habermas, J. (1987). *The Theory of Communicative Action, Volume II, Lifeworld and System: A Critique of Functionalist Reason* (Trans. Thomas Mc Carthy). Boston: Beacon Press.

Hayek, F. A. (2006). *Road to Serfdom*. NY: Routledge Publishing.

Herman, E. ve Chomsky, N. (2017). *Rızanın İmalatı*.(Çev. E. Abadoğlu). İstanbul: BGST Yayınları.

Hobsbawm, E. (2009). *Tarih Üzerine* (Çev. O. Akınhay). İstanbul: Agora Kitaplığı

Hobsbawm, E. (2017). *İmparatorluklar Çağı* (Çev: V. Aslan). Ankara: Dost Kitabevi.

Keynes, J. M. (1933) National Self-Sufficiency. *The Yale Review*, 22 (4), ss. 755-769.

Kırca, C. (1989). "Yeni iktisadi Tedbirler", *Milliyet*, 13.08.1989, s.9

Küçük, Y. (2007). *Türkiye Üzerine Tezler, Cilt 2*. İstanbul: Salyangoz Yayınları.

Lenin, V. I. (2003). *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*. (Çev. C. Süreyya) Ankara: Eriş Yayınları

Lippmann, W. (1938). *An Inquiry into the Principles of the Good Society*. Boston: Atlantic Monthly Press Books.

von Mises, L. (1962). *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Trans: J. Kahane). New edition with epilogue. New Haven: Yale University press.

von Mises, L. (1983). *Nation, State, and Economy* (Trans. L. B. Yeager) Series in economic theory, Nashville: Institute for Humane Studies.

Okuroğlu, S. (2023). Neoliberal Hegemonyanın Söylem-Tarihsel Yaklaşımla Çözümlenmesi: Haber Yap(a)mama Sorununa Örnek Olarak Uluslararası Vergi Takibi Anlaşmaları, İçinde, S. Okuroğlu (Ed.) *Neoliberalizm, Küreselleşme, Dünya Sistemi: Medya Üzerinden Hegemonya ve Türkiye'de Söylemin Tarihi* (ss. 99-142) Ankara: Gece Kitaplığı.

Orhan, S. (2006). "Modernizmin İnşası: Pozitivist Finansal Liberalizasyon ve Finansal Kriz Mekanizmaları", *Ekonomik Kriz Öncesi Erken Uyarı Sistemleri: Makale Derlemesi*, İçinde. Halil Seyidoğlu, Rıfat Yıldız (Eds.). İstanbul, Arıkan Basım Yayın, ss. 135-179.

Overbeek, H. ve van der Pijl, K. (1993). Restructuring Capital And Restructuring Hegemony: Neo-Liberalism and the Unmaking of the Post-War Order. İçinde, H. Overbeek (Ed.*) Restructuring Hegemony in the Global Political Economy: The Rise of Transnational Neo - Liberalism in the 1980s*. (ss. 1-28) London: Routhledge.

Öymen, A. (1989a). "Bugün", Yeni 'Ekonomik Hamle', *Milliyet*, 10.08.1989, s.1.

Öymen, A. (1989b). “Bugün”, ‘Serbestlik’ SHP ve ANAP, *Milliyet*, 11.08.1989, s.1

Öztürk, A. (2015). Liberalizm, negatif özgürlük ve insan hakları. *İnsan Hakları Yıllığı*, 33, ss. 1-17.

Plehwe, D. (2009). Introduction. İçinde, Philip Mirowski ve Dieter Plehwe (Eds.), *The Road from Mont Pèlerin* (ss. 1–42). MA: Harvard University Press.

Polanyi, K. (1986). *Büyük Dönüşüm - Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri* (Çev. A. Buğra) İstanbul: Alan Yayıncılık

Ptak, R. (2009). Neoliberalism in Germany: Revisiting the Ordoliberal Foundations of the Social Market Economy. İçinde, Philip Mirowski and Dieter Plehwe (Eds.) *The Road from Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective.* (ss. 98-138). MA: Harvard University.

Robbins, L. (1937). *Economic Planning and International Order*. London: Mac Millan & Co.

Schulz-Forberg, H. (2014). Laying the Groundwork: Transnational Networks and the Semantics of Neoliberalism in the 1930s. https://pure.au.dk/portal/en/publications/laying-the-groundwork(3c816209-14e9-4e4d-8b59-8cd4186f1be7).html [Erişim: 30.08.2023]

Slobodian, Q. (2020). *Küreselciler: İmparatorluğun Sonu ve Neoliberalizmin Doğuşu*. (Çev. A. F. Yıldırım) İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Stiglitz, J. (2002). *Globalization and Its Discontents*. New York: W. Norton

Ther, P. (2016). New Directions in European History: 1989 in Global Perspective and the Rise of Neoliberalism. *Seminar in Centre for European Studies Harvard*. https://ces.fas.harvard.edu/events/2016/11/1989-in-global-perspective-and-the-rise-of-neoliberalism [Erişim: 30.08.2023]

Tuna, S. (2007). Cumhuriyet Ekonomisinin İlk Devalüasyonu: 7 Eylül 1946. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* (13) 2007, ss. 86-121.

Williamson, J. (1990). What Washington means by policy reform. İçinde, J. Williamson (Ed.), *Latin American readjustment: How much has happened* (ss. 7-20). Washington, D.C.: Institute for International Economics.

Williamson, J. (2002). Did the Washington Consensus Fail? *Peterson Institute for International Economics*. https://www.piie.com/commentary/speeches-papers/did-washington-consensus-fail

Wodak, R. (2001). The Discourse–Historical Approach, İçinde, Ruth Wodak ve Michael Meyer,(Eds.) *Methods of Critical Discourse Analysis*, (ss. 63-94) London: Sage Publications.

Yaylagül, L. (2016). *Kitle İletişim Kuramları: Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar* Ankara: Dipnot Yayınları.

Basın Arşivi:

Milliyet Gazetesi, 10 Ağustos 1989 ila 13 Ağustos 1989 arası sayılar.

BÖLÜM 16

EĞİTİMDE SANAL GERÇEKLİK UYGULAMASI: MARMARAEREĞLİSİ MESLEK YÜKSEKOKULU ÖRNEĞİ[1]

Veli SIRIM[2], Yarkın ÇELİK[3]

1 Bu çalışma 04-06 Haziran 2022 tarihlerinde Azerbaycan Bakü'de Uluslararası Balkan Üniversitesi iş birliğinde gerçekleştirilen INCSOS VII. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan sözlü bildiriden üretilmiştir.

2 Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye, Tekirdağ/Türkiye, vsirim@nku.edu.tr

3 Öğretim Görevlisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Marmaraereğlisi MYO, Medya ve İletişim, Tekirdağ/Türkiye, ycelik@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9615-7904

Giriş

Günümüzde internet tabanlı teknolojilerin hızlı bir şekilde ilerlemesi hem insanların hem de toplumların yaşayış biçimlerini ve alışkanlıklarını etkilemelerine sebep olmuştur. Bu etkilenmenin başında kitle iletişim araçları ve onlarda yaşanan semantik gelişmeler yer almaktadır. Ağların ağı olarak ifade edilen internet, tüm dijitalleşme sürecinin en temel unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda geleneksel eğitimden dijital eğitim sürecine geçişin önemli ögesi internet ve yeni medya uygulamalarıdır. Günümüz dünyasında temel ihtiyaçlar gibi vazgeçilmez bir kanal olan internet ve yeni medya uygulamaları eğitim alanında da oldukça yaygın ve etkin kullanılmaktadır. Bu noktada geleneksel eğitimin temel iletişim biçimi olan yüz yüze iletişimin tüm avantajlı etkileri ve daha fazlası artık dijital eğitim araçlarına yüklenmiş durumdadır. Bu nedenle internet, dijital eğitim süreçlerinde, hedef kitleleriyle iletişim kurma gereksinimi duyan, onları daha iyi tanımak isteyen ve ürettiği meta veya hizmetleri hedef kitlelerine aktarmak isteyen eğitim kurumları tarafından faydalı bir gelişme olarak algılanmaktadır (Elden, 2009: 48). Yaşanan bu gelişmeler odağında eğitimde geleneksel öğretim ve öğrenim yöntemleri dışında internet alt yapısını kullanan yeni medya araçları kullanılmaya başlanmıştır. Eğitimde bilgilerin öğrencilere aktarılma sürecinde kullanılan kanallar, iletişimin akış yönü, gönderinin kaynağı, iletinin niteliği ve etkisi önem kazanmaktadır (Kamanlıoğlu ve Göztaş, 2009: 119).

Eğitimin dijital dönüşümü ile öğrencilerin teoride öğrendiklerini pekiştirmeleri, akılda kalıcılığı artırması ve daha etkin öğrenmesi hedeflenmektedir. Aynı zamanda öğretici kurumlar için marka ve imajlarını daha iyi aktarmaları için bir araç konumu haline dönüşmüştür. Bu bağlamda teknoloji alanındaki gelişmeler eğitim alanında da benimsenmiştir.

Günümüzde eğitim alanında yaşanan ve benimsenen bu gelişmeler eğitimin kesintisiz ve sürekli olmasını sağlamıştır. Bunun en temel sebepleri ise Web 1.0 ile durağan bir yapıya sahip olan internetin yerini Web 2.0'a bırakmasıdır. Eğitimin dijitalleşmesi, sanal ve artırılmış gerçekliğin öğrenme ve öğretme yöntemlerine dâhil olması, öğrencilerin bilgilere etkileşimli ve dinamik bir şekilde ulaşması Web 2.0 ile birlikte mümkün hale gelmiştir. Bu eğitim teknolojileri ile birlikte üretilen bilgiler toplumsallaşmaktadır ve bunun sonucu olarak da küreselleşen birey, teknik açıdan Tekno-Sosyal hayat bireyi olarak dijitalleşmektedir (Yengin ve Bayındır, 2019: 87). Bilgi iletişim teknolojilerindeki bu hızlı gelişmeler hayatın tüm alanına sirayet ettiği gibi eğitim alanına da etki etmiş ve öğrenim yöntemlerini içeriksel ve biçimsel olarak değiştirmiştir. Dijital medya, eğitimin temel ilkelerinden olan çift yönlü iletişimi hızlandırıp geliştirecek ve bunun sonucunda da öğreticilerin ve eğitim kurumlarının hedef kitleleriyle gerçekleştirecekleri iletişim etkinliklerinde büyük bir değişim yaratacak-

Kaynakça

Aslan, Ö. ve Öner, S. (2006). "İnternet Ekonomisi", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi.* cilt 0, sayı 26, 5-19.

Azuma, R. T. (1997). A survey of augmentedreality. *Teleoperatorsand Virtual Environments*, 6(4), 355-385.

Buzjak, D., ve Kunica, Z. (2018) "Towards Immersive Designing Of Production Processes Using Vırtual Reality Techniques" *Interdisciplinary Description of Complex Systems* (16)1. 110-123.

Çelik, Y. (2018). İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Araştırma Örnekleri, Bölüm: *Halkla İlişkilerde Yeni Medya ve Bakanlıklar Üzerine Bir İnceleme*, Editör: YAMANER F., EYUBOĞLU E., Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Çelik, Y. ve Ilgın, H. Ö. (2019). "Yeni Medyada Kurumsal Sosyal Sorumluluk", *e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergisi*, cilt 3, sayı 2, 164-177.

Elden M. (2009). *Reklam ve Reklamcılık*, İstanbul, Say Yayınları.

Geray, H. (2003). *İletişim ve Teknoloji Uluslararası Birikim Düzeninde Yeni Medya Politikaları*, Ankara, Ütopya Yayınları.

Kamanlıoğlu, E. B. ve Göztaş, A. (2009). *Politik Gündem Odağında Halkla İlişkiler ve Gündem Yönetimi*, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Kuş, O. (2016). *İçerik Pazarlama Dijital Dünyada Marka ve Hikâye Yaratma Stratejileri,* İstanbul, Pales Yayınları.

Milgram, P. ve Kishino, F. (1994). "A Taxonomy of Mixed Reality Visual Displays", *IEICE Transactions on Information Systems*, cilt, E77-D, (12), 2-15.

Monovıch, L. (2001). *The Language of New Media*, Massachusetts, MIT Pres.

Yengin, D. (2014). *Yeni Medya ve Dokunmatik Toplum*, İstanbul, Derin Yayınları.

Yengin, D. ve Bayındır, B. (2019). *"Dijital Bağımlı", Dijital Hastalıklar* içinden, Editörü Gökmen Karadağ, İstanbul, Der Yayınları.

Yurdakul, N. B. (2006). *İnternet ve Halkla İlişkiler, Bilgi Teknolojileri ve Yansımaları* içinden. Editörü B.E. Vural, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık.

Sosyal & Beşerî Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar II

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-229-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

BİREYSEL YATIRIMCILARIN COVID-19 PANDEMİ ÖNCESİ VE SONRASINDAKİ FİNANSAL TERCİHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Lokman DAL, Nuray GİRGİNER ***1***

BÖLÜM 2

NİZÂMÎ-İ GENCEVÎ'NİN HAMSE'SİNDE HİNDİSTAN COĞRAFYASI

Mehmet Enes TEMİZ ***21***

BÖLÜM 3

GENÇLİK STİL HARİTASI: ŞANLIURFA'DA MODA STRATEJİLERİNİN İZLERİ

Gıyasettin YILDIZ ***39***

BÖLÜM 4

DİSİPLİNLERARASI YAPAY ZEKA: TEKNOLOJİK İLERLEMELER VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Adem KORKMAZ ***69***

BÖLÜM 5

KİTLE FONLAMASI VE KİTLE FONLAMASININ START-UP'LARA VE KÜÇÜK İŞLETMELERE ETKİSİ

Semra TAŞPUNAR ALTUNTAŞ ***101***

BÖLÜM 6

GÜNLÜK YAŞAMDA DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ

Songül OMUR ***121***

BÖLÜM 7

UŞAK ÇEŞMELERİNİN BEZEME ÖĞELERİ I: BİTKİSEL, GEOMETRİK, MİMARİ VE ÇEŞİTLİ NESNELER İÇEREN ÖRNEKLER

Türkan ACAR 137

BÖLÜM 8

BİR KRİTİK ANALİZ: COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA JEOLOJİK ZAMANLAR

Öznur YAZICI..... 177

BÖLÜM 9

BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUN SOSYODUYGUSAL VE İLİŞKİSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Demet VURAL YÜZBAŞI, Sümeyye Sema YILMAZ..... 199

BÖLÜM 10

MODERNLEŞME VE SOSYAL DEĞİŞME BAĞLAMINDA YAŞLILIK

Gülbaşak DİKTAŞ YERLİ..... 229

BÖLÜM 10

BAKIM FAALİYETLERİNE GÖRE BAKIM YEDEK PARÇA STOKLARININ OPTİMİZASYONU: HIZLI TÜKETİM ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ UYGULAMASI

Mustafa KUŞOĞLU, Nuray GİRGİNER 245

BÖLÜM 11

19. YÜZYILDA KARANOGAYLARIN SOSYO-EKONOMİK HAYATI

Didem ÇATALKILIÇ..... 261

BÖLÜM 12

TÜRK TİCARET KANUNUNDA ŞİRKET BİRLEŞMELERİ VE BÖLÜNMELERİNE İLİŞKİN İŞYERİ DEVRİ

Arkın GÜNAY ***279***

BÖLÜM 13

SOSYAL HİZMET MESLEĞİNE YÖNELİK TANIMLAMA GİRİŞİMLERİNİN TARİHSEL ÇERÇEVESİ

Ferman ERİM ***303***

BÖLÜM 14

TOPLUMSAL CİNSİYET ALANINDA YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALARDA YÖNTEME 'NORMAL', DOXA VE EPİSTEME KAVRAMLARI ÜZERİNDEN BAKMAK

Elif GEZGİN ***321***

BÖLÜM 15

E7 ÜLKELERİNİN LOJİSTİK PERFORMANSLARININ MEREC VE WASPAS YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Şenay LEZKİ ***337***

BÖLÜM 16

AFETLERE KARŞI TOPLUMSAL DİRENÇLİLİKTE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ

Bahadır TERCAN ***357***

BÖLÜM 1

BİREYSEL YATIRIMCILARIN COVID-19 PANDEMİ ÖNCESİ VE SONRASINDAKİ FİNANSAL TERCİHLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Lokman DAL[1], Nuray GİRGİNER[2]

1 Dr., Türk Hava Kuvvetleri, lokmandal1986@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8932-8744
2 Prof.Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ngirginer@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1228-5800

1. Giriş

Covid-19 salgını Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Wuhan'da 1 Aralık 2019 tarihinde, başlangıçta bölgesel olarak ortaya çıkmış, sonrasında dünya geneline yayılmıştır. Türkiye'de ilk salgın vakası 11 Mart 2020 tarihinde görülmüş ve aynı tarihte Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından "Pandemi" ilan edilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu). Pandeminin başlangıcından 2021 yılı Haziran ayı ortalarına dek DSÖ'ye yaklaşık 3.840.000'i ölüm olmak üzere toplam 177.108.000 vaka raporlanmıştır (World Health Organisation, 18.06.2021). Pandemiden etkilenen birey sayısının artışı ve devamlılığı sebebiyle kimi ülkelerin sağlık sistemleri çökme noktasına gelmiş, çeşitli tıbbi malzemelerin üretim ve tedarikinde aksamalar yaşanmıştır. Salgının dünya üzerindeki etkileri, ülkelerin -başta sağlık sistemleri olmak üzere- ekonomilerini, sanayilerini, turizmi, ithalat ve ihracatlarını, hizmet sektörlerini ve daha birçok sistemi alt-üst etmiş; birçok tedarik zinciri kırılmış, borsa endeksleri oldukça dip seviyeleri görmüştür. Pandeminin yayılımını ve bıraktığı hasarı azaltmak zorunda kalan ülkeler kısmi veya tam kapanma ile birçok kısıtlama tedbirlerini muhtelif zamanlarda uygulamışlardır. Söz konusu zorunlu tedbirler nedeniyle kimi işverenler iflas ve konkordato ilan etmiş, esnaflar dükkanlarını geçici veya sürekli olarak kapatmak zorunda kalmış, birçok birey ise işini kaybetmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organisation-ILO)'nün yayımladığı 7'nci Covid Raporu'na göre, 2019 yılının dördüncü çeyreğine nispeten 2020 yılında küresel çalışma saatlerinin %8,8'inin kaybedildiği, bu sürenin 255 milyon tam zamanlı iş ile eşdeğer olduğu belitrilmiştir. Aynı raporda, pandemi nedeniyle yetişkinlerin %3,7'sinde, gençlerin ise %8,7'sinde istihdam kaybı yaşandığı belirtilmektedir.

Farklı varyantları ile günümüzdeki etkilerini halen sürdüren, insanların yaşam biçimlerini değiştiren Covid-19 Pandemisi, bireylerde fiziksel olduğu kadar psikolojik sorunlara, algısal değişimlere neden olmuştur. Pandemi, bireylerin gelecek konusunda endişe duymalarına, gelecek planlarını revize etmelerine ve mevcut yaşam koşullarını, birikimlerini buna göre şekillendirmelerine zemin hazırlamıştır. Süreç içerisinde dünya piyasalarında meydana gelen panik havası beraberinde ekonomik sorunları ve sonuçları da getirmiştir. DSÖ'nce Pandeminin ilan edildiği 11 Mart 2020 ve ertesi günü kapsayan 2 günlük süreçte A.B.D. Dow Jones endeksi yaklaşık %13,5, S&P 500 endeksi yaklaşık %12, Londra FTSE 100 endeksi yaklaşık %12, Japonya Nikkei 225 endeksi yaklaşık %6 ve Çin CSI 300 endeksi yaklaşık %3,5 değer kaybetmiştir. Söz konusu 2 günlük süreçte Türkiye'de BIST-100 endeksindeki değer kaybı yaklaşık %7 olarak gerçekleşmiştir.

Pandeminin başlangıcıyla salgının sağlık sistemleri üzerinde yarattığı tahribatın yanı sıra finansal piyasalar üzerindeki etkilerinin incelenmesi

KAYNAKÇA

Ağan, B. (2020). "Davranışsal İktisatta Covid-19 Pandemi Süreci: Kaygı Düzeyinin Sosyo-Ekonomik Karar Alma Davranışları Üzerine Etkisi", Turkish Studies, C.: 15, No: 6, 1001-1016. https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43731

Allam, S., Abdelrhim, M. ve Mohamed, M. (2020). "The Effect Of The COVID-19 Spread On Investor Trading Behavior On The Egyptian Stock Exchange", SSRN Electronic Journal.

Arslan, Ş. ve Çankaya, S. (2022). "Covid-19'un Finansal Piyasalar ve Yatırım Tercihleri Üzerindeki Etkisi", Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.: 7, S.: 4, ss. 600-611.

Atak, O. (2020). "Yatırımcıların Davranışsal Finans Eğilimlerinin Bireysel Yatırımcı Kararlarına Göre İncelenmesi: Muğla İlindeki Turizm İşletmeleri Yöneticileri Üzerinde Bir Araştırma", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Atak, O. ve Kutukız, D. (2021). "Davranışsal Finans Eğilimlerinin, Bireysel Yatırımcıların Yatırım Tercihlerine Ve Yatırımlarda Yararlandıkları Bilgi Kaynaklarına Göre Karşılaştırılması: Muğla İlindeki Turizm İşletme Yöneticileri Üzerinde Bir Uygulama", Turizm Akademik Dergisi, C.: 8, S.: 1, ss. 231-248.

Aydın, Ü. ve Ağan, B. (2016). "Rasyonel Olmayan Kararların Finansal Yatırım Tercihleri Üzerindeki Etkisi: Davranışsal Finans Çerçevesinde Bir Uygulama", Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C.: 12, S.: 2, ss. 95-112.

Gurbaxani, A. ve Gupte, R. (2021). "A Study On The Impact Of COVID-19 On Investor Behaviour Of Individuals In A Smalltown In The State Of Madhya Pradesh, India", Australasian Accounting, Business and Finance Journal, C.: 15, S.: 1, ss. 70-92.

Gutek, B. A. (1978). "On The Accuracy Of Retrospective Attitudinal Data", Public Opinion Quarterly, C.: 42, ss. 390-401.

Himanshu, R., Mushir, N. ve Suryavanshi, R. (2021). "Impact Of COVID-19 On Portfolio Allocation Decisions Of Individual Investors", Journal Of Public Affairs. Advance Online Publication. https://doi.org/10.1002/pa.2649

Huber, C., Huber, J. ve Kirchler, M. (2021). "Market Shocks And Professionals' Investment Behavior– Evidence From The COVID-19 Crash", Journal Of Banking & Finance, C.: 133, ss. 1-8.

Joo, Y. J. (2021). "Impact Of The Covid-19 Pandemic On Physical Activity, Depression, And Anxiety Among Graduate Students In The United States", Florida State University, Master Thesis Of Department Of Sport Management.

Knez, I., Butler, A., Sang, A. O., Angman, E., Sarlöv-Herlin, I. ve Akerskog, A. (2018). "Before And After A Natural Disaster: Disruption In Emotion

Componentof Place-Identity And Wellbeing", Journal Of Environmental Psychology, C.: 55, ss. 11-17.

Koşaroğlu, Ş., Aydın Ünal, E, ve Noyan Yalman, İ. (2020). "Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Talep Yapısı Üzerindeki Etkileri", Econder International Academic Journal, C: 4, S.: 2, ss. 479-503.

Köroğlu, Ç., Gökbulut Kazan, H. Ve Temel, E. (2022). "Covid-19 Pandemi Sürecinde Finansal Yatırım Alışkanlıkları ve Davranışsal Finans Eğilimleri", Manisa Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, ss. C.: 29, S.: 1, ss. 19-21.

Loftus, E. F., ve Marburger, W. (1982). "Since The Eruption Of Mt. St. Helens, Has Anyone Beaten You Up? Improving The Accuracy Of Retrospective Reports With Landmark Events" Memory & Cognition, C.: 2, ss. 114-120.

Ortmann, R., Pelster, M. ve Wengerek, S. (2020). "COVID-19 And Investor Behavior", Finance Research Letters, ss. 3-5.

Priem, R. (2020). "The Impact Of The COVID-19 Confinement On The Financial Behavior Of Individual Investors", Household Finance e-Journal, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3729202 (Erişim Tarihi: 15.09.2023).

Sidebottom, C. (2020). "The Effects Of The Covid-19 Pandemic And Quarantine Period On Physical Activity And Dietary Habits Among College-Aged Students", The University Of Texas At San Antonio, Master Thesis Of Science In Health And Kinesiology.

Sidebottom, C., Ullevig, S., Cheever, K., ve Zhang, T. (2021). "Effects Of COVID-19 Pandemic And Quarantine Period On Physical Activity And Dietary Habits Of College-Aged Students", Sports Medicine And Health Science, C.: 3, ss. 228-235.

Wang, F., Zhang, R., Ahmed, F. ve Shah, S. M. (2021). "Impact of Investment Behaviour on Financial Markets During COVID-19: A Case Of UK". Economic Research, ss. 14-15.

Yağcı, E. (2022). "Dünyada Pandeminin Etkileri Davranışsal Finans Kapsamındaki Değişiklikler", Sakarya İktisat Dergisi, C.: 11, S.: 2, ss. 182-205.

Yıldız, M. Çakan, C. D. ve Altınışık, E. Ö. (2022). "COVID-19'un Finansal Piyasalar ve Yatırım Tercihleri Üzerindeki Etkisi", Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.: 13, S.: 1., ss. 121-140.

BÖLÜM 2

NİZÂMÎ-İ GENCEVÎ'NİN HAMSE'SİNDE HİNDİSTAN COĞRAFYASI

Mehmet Enes TEMİZ[1]

1 Arş. Gör. Dr., Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, enestemiz@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3432-6418

GİRİŞ

Asıl adı Ebû Muhammed Cemâlüddîn İlyâs bin Yûsuf bin Zekî Müeyyed olan Nizâmî-i Gencevî (öl. 1214 [?]) Selçuklular döneminde yaşamış önemli şairlerdendir. Nizâmî mahlaslı şairin yaşadığı dönemde, Selçukluların serhat şehirlerinden Gence'de, son derece âdil bir padişah olan Tuğrul Bey (slt. 1040-1063) hüküm sürmekteydi (Nûmânî, t.y., s. 2). Nizâmî, kaleme aldığı çok sayıda mesnevî ile edebiyatta hamse türünün kurucusu olmuştur. Bu nedenle, birçok şairi etkilemiş ve diğer başka hamselerin ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Günümüzde dahi, Nizâmî-i Gencevî ve eserleri hakkında çalışmalar yapılması şairin ne denli önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir. Nizâmî, eserlerinde birçok yer, şehir, ülke ve özel adlar zikretmiştir. Hindistan da şairin eserlerinde adı geçen önemli yerlerden biridir. Çalışmamızda Nizâmî-i Gencevî'nin hayatına kısaca değindikten sonra, söz konusu *Hamse*'sinde yer alan mesnevîleri incelemeye ve bu eserlerde geçen Hindistan hakkındaki beyitleri derleyip Türkçeye tercüme ederek beyitlerin her birinde Hindistan adının hangi bağlamda kullanıldığını açıklamaya çalışacağız.

1. Hayatı

Nizâmî-i Gencevî'nin doğum yeri hakkında elimizde kesin bilgiler bulunmamakla birlikte "Nizâmî'nin aslen Irak'ta Kum şehrinde doğmuş, Kafkasya'da Gence'de yetişmiş bulunduğunu, bir takımları da sadece Genceli olduğunu yazarlar" (Nizamî, 2014, s. 9). Nizâmî'nin 1141-1145 yılları arasında doğmuş olabileceğini söylemek mümkündür. Nizâmî, Erzincan hâkimi Fahreddîn Behrâm Şah (slt. 1165 - 1225) tarafından hediye edilen Âfâk adında bir cariye ile evlenmiş ve Muhammed adında bir oğlu olmuştur. Âfâk'ın ölümünden sonra iki ayrı eş ile evlenmiştir ancak onlar da Nizâmî'den önce vefat etmişlerdir (Nizâmî, 1383 Hş., s. 7).

Dini ilimlerin yanı sıra zamanının pozitif ilimlerine de vâkıf olan Nizâmî, Arapça da bilmektedir. Gencevî'nin Farsça ve Arapçadan başka Pehlevîce, Süryânîce, İbrânîce, Ermenice ve Gürcüce gibi dilleri de öğrendiği de söylenmektedir (Kanar, 2007, s. 183). Nizâmî, bazı eserlerinde döneminin hükümdarlarına methiyeler kaleme almıştır. Selçuklu sultanlarından Ebû Ca'fer Nusretü'd-dîn Cihân Pehlivân Muhammed b. İldeniz (slt. 1175-1186), Rüknü'd-dünyâ ve'd-dîn Ebû Tâlib Tuğrul b. Arslanşâh b. Tuğrul (slt. 1177-1194) ve Kızılarslan (slt. 1186-1191) bu hükümdarlardan bazılarıdır (Şerîfî, 1388 Hş., s. 1418). Yalnızca eserlerini ele aldığımızda dahi Nizâmî'nin iyi bir eğitim gördüğü ve döneminin ilimlerini haiz bir şair olduğu anlaşılmaktadır.

Nizâmî, 1201-1217 yılları arasında dünyaya gözlerini kapamış olup, kabri Gence şehrinde bulunmaktadır (Safâ, 1369 Hş., s. 801).

KAYNAKÇA

Abdullah, F. (1950). Nizamî—Şeyhî Husrev-ü Şîrîn Mukayesesi. *Tarih Dergisi*, *1*(2), 263-282.

Bolay, S. H. (1988). Âdem. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 1, ss. 358-363). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Enverî, H. (1381 Hş.). نزوج. İçinde *Ferheng-i Bozorg-i Sohen*: *C. III*. Tahran: İntişârât-i Sohen.

Genceli Nizami. (2022). *İskendernâme (Şerefnâme-İkbâlnâme)* (N. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Gündüz, Ş. (2003). Mecûsîlik. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 28, ss. 279-284). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Güzelyüz, A., & Hasanzade Niri, M. H. (2019). *Farsça-Türkçe Deyimler Sözlüğü (Deyimler, Kinayeler, Kalıp İfadeler)*. İstanbul: Demavend Yayınları.

Iqtidar, H. S. (1996). Gurlular. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 14, ss. 207-211). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

İbn Bibi. (2014). *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye* (M. Öztürk, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kanar, M. (2007). Nizâmî-i Gencevî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 33, ss. 183-185). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Koç, B. (2021). *Delhi Türk Sultanlığında Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi (1320—1414)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Naskali, E. (2007). Parsîler. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 34, s. 174). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Nizâmî. (1383 Hş.). *Hamse-i Nizâmî* (V. Destgirdî, S. Basîr Mojdehî, & B. Horremşâhî, Ed.). Tahran: İntişârât-i Dûstân.

Nizami. (1943). *Leylâ İle Mecnun* (A. N. Tarlan, Çev.). İstanbul: Maarif Matbaası.

Nizamî. (2014). *Mahzen-i Esrâr* (M. N. Gençosman, Çev.). İstanbul.

Nûmânî, Ş. (t.y.). *Nizâmî-i Gencevî*. Delhi: Matbaa-i Muhtebâbî.

Safâ, Z. (1369 Hş.). *Târîh-i Edebiyyât Der İran* (C. 2). Tahran: İntişârât-i Firdevs.

Şerîfî, M. (1388 Hş.). *Ferheng-i Edebiyât-i Farsî*. Tahran: Ferheng-i Neşr-i Nov/ İntişârât-i Muîn.

Toker, H. (1995). *Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve II. Bahadır Şah Devri Şairleri*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkben Aydın, F. (2021). Nizâmî-i Gencevî'nin "İskender" Hikâyesinde Zikrettiği Dinî Şahsiyetler. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, (156), 47.

Ünver, İ. (2000). İskender (Edebiyat). İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*: *C. XXII* (ss. 557-559). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yazıcı, T. (2003). Leylâ ve Mecnûn (Fars Edebiyatı). İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*: *C. XXVII* (s. 160). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yıldırım, N. (2008). *Fars Mitolojisi Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Yılmaz, C. A. (2021). *Büyük İskender'in Hayatı ve Seferleri*. Ankara: Gece Kitaplığı.

Yitik, A. İ. (2019). *Doğu Dinleri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BÖLÜM 3

GENÇLİK STİL HARİTASI: ŞANLIURFA'DA MODA STRATEJİLERİNİN İZLERİ

Gıyasettin YILDIZ[1]

1 Dr., Harran Üniversitesi, gyildiz2121@gmail.com, 0000-0001-5191-509X

Giriş

Gençlerin kimlikle olan ilişkisi, tarih boyunca birçok farklı şekilde ele alınsa da bu konuda yapılan araştırmaların büyük bir çoğunluğu, gençlerin moda trendlerine olan ilgilerini ve modanın kimlik oluşumları üzerindeki etkisini ele almaktadır. Bu araştırmalar genellikle moda endüstrisinin gençlerin vücut imajı, cinsiyet rolleri, ırk ve sosyal sınıf gibi alanlardaki algılarını etkilediğini ortaya koymaktadır (McRobbie, 1994; Slater, 1997; Massoni, 2010). Bu nedenle de moda, tüketicileri (özellikle kadınları) güçsüzleştirici, yüzeysel ve materyalist kaygılara sürükleyen baskıcı bir ideolojik güç olduğu için sıklıkla eleştirilmiştir. Bununla birlikte bazı diğer araştırmalar da ise alt gruplarda yaşayan gençlerin baskın olandan farklılığını göstermek için özellikle giyim, konuşma biçimi, yaşam tarzı gibi somut temsiller yaratarak kendi kimliklerini inşa ettiğini ileri süren araştırmalardan oluşmaktadır. Bu araştırmalarda gençlerin kendi altkültürlerini oluşturarak baskın gelen yapılara/fenomenlere karşı direniş gösterdikleri ortaya konulmaktadır (Burcu, 1997; Clarke, Hall, Jefferson ve Roberts 1993; Jenks, 2005).

Moda ve gençlik ilişkisine yönelik bu iki temel perspektifte ortaya konulan araştırmalar bu alana oldukça kıymetli katkılar sunmuş olmakla birlikte bu ilişkiyi açıklamakta yetersiz kalmaktadırlar. Çünkü moda tarafından sunulan imajların ve bu imajlarla bağlantılı olarak inşa edilen kimliklerin her zaman için gençlerin kendilerini ifade etmek istedikleri kimliklere karşılık gelmeyebileceği gibi altkültür gruplarının da modaya uymaktansa modavari bir tavır sergileyerek yeni kimlik yaratma çabası gençler için cazip gelse de içerdiği anlam itibariyle egemen olana karşı gelmek ve farklılığı yansıtmak her zaman göründüğü kadar kolay olmayabilmektedir. Bu nedenle tanımlanan altkültür kavramı çerçevesinde bir *"grup"* olarak tanımlanamayan ancak modanın belirgin bir biçimde sivrilttiği hegemonik sınırlar içerisinde *"pasif/durağan bir izleyici" (ki burada kastedilen anlam yaratma ve üretme aşamasında özne olarak tamamen yok varsayıldığı)* olarak yer aldığı varsayılan gençlerin bu alanda *"pasif/durağan bir izleyici"* olup olmadığı sorunsalı ortaya çıkmaktadır.

Bu bağlamda makale; moda ve gençlik ilişkisine yönelik ortaya çıkan bu sorunsala kuramsal bir yaklaşım geliştiren Michel de Certeau'nun "stratejiler ve taktikler" kuramını temel dayanak noktası olarak kullanılıp çözmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç çerçevesinde moda ve gençlik arasındaki ilişkinin nasıl yapılandığını anlamak için bu sorunsalla birlikte; modanın, kültür ve gündelik hayat üzerinde nasıl hegemonik bir güç haline geldiği, gençlerin modaya karşı yaklaşımlarının nasıl olduğu, kendi kimliklerini anlamlandırma hangi faktörleri/birleşenleri ön planda tuttukları ve bu birleşenleri ne kadar bilinçli bir şekilde kullandıkları gibi sorulara cevap aranacaktır. Böylelikle bu makalede bir yandan moda ve gençlik arasında iki

Kaynakça

Abate, E. (2021). Fashion as an Aesthetic Form of Life: A Wittgensteinian Interpretation. *Croatian Journal of Philosophy, 21* (61), 53-69. https://doi.org/10.52685/cjp.21.1.4

Barnard, M. (2001). *Fashion as Communication*. London/New York: Routledge

Baudrillard, J. (1998). *Kusursuz cinayet* (Çev. Necmettin Sevil) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard, J. (2002). *Simgesel değiş tokuş ve ölüm* (Çev. Oğuz Adanır) Ankara. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bauman, Z. (1996). *Yasa koyucular ve yorumlayıcılar*. Çev. Kemal Atakay, İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. (Çev: Y. Olagan,). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bennett, A. (2013). *Kültür ve gündelik hayat* (Çev: N. Tokdoğan, B. Şenel, Umut Y. Kara). Ankara: Phoenix Yayınları.

Benstock, S. (2006). 'Afterword'. In: Suzanne Ferriss and Mallory Young (eds) *Chick Lit: The New Woman's Fiction*. New York: Routledge, pp. 253–256.

Blumer, H. (2020). *Fashion: From class differentiation to collective selection*. London: Routledge.

Bordo, S. (1993). Unbearable Weight: Feminism, Western outlooks. Culture and the Body, Berkeley and Los Angeles: University of California Press

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgment of Tast*e. London: Routledge & Kegan Paul.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101. https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa

Breward, C. (2003). Fashion. Oxford: Oxford University Press.

Burcu, E. (1997). *Çırak ve kalfa gençlik altkültür grubu hakkında sosyolojik bir araştırma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Certeau, M. (2009a). *Gündelik hayatın keşfi ı, eylem, uygulama, üretim sanatları.* (Çev. L. Arslan Özcan,). Ankara: Dost Kitabevi.

Certeau, M. (2009b). *Gündelik hayatın keşfi ıı, konut, mutfak işleri.* (Çev. Ç. Eroğlu ve E. Ataçay,). Ankara: Dost Kitabevi.

Chaney, D. (1999). *Yaşam tarzları*, (Çev: İ. Kutluk). Ankara: Dost Kitabevi.

Clarke, J., Hall, S., Jefferson, T., & Roberts, B. (1993). Subcultures, cultures, and class. In S. Hall, & T. Jefferson (Eds.), *Resistance through rituals: Youth subcultures in post-war Britain* (pp. 9-74). London: Routledge.

Corner, F. (2016). *Why fashion matters*. London: Thames and Hudson Publisher. Retrieved from https://www.perlego.com/book/1594693/why-fashion-matters-pdf

Crane, D. (2000). *Fashion and Its Social Agendas: Class, Gender, and Identity in Clothing*. University of Chicago Press: Chicago, ABD.

Crane, D. (2003). *Moda ve gündemleri*. (Çev. Ö. Çelik). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Creswell, J. W. (2013). *Qualitative Inquiry .ve research design: choosing among five approaches* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.

Debord, G. (2014). *Gösteri toplumu*, (Çev: A. Ekmek, O. Taşkent). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Entwistle, J., (2015) *The Fashioned Body: Fashion, Dress & Modern Social Theory. Second Edition.* Polity Press: Cambridge, UK.

Ertürk, N. ve Ruşen, T.C. (2018). Gençlik altkültürlerine ait giyimlerin göstergebilimsel incelenişi, *Vocational Education (Nwsave)*, Cilt: 13, Sayı 2 s.11-31, Doı: 10.12739/Nwsa.2018.13.2.2c0060.

Ewen, S. (1988). *All consuming images*, New York: Basic Press.

Faurschou, Gail (1987), "Fashion and the cultural logic of postmodernity," in *Body Invaders*, ed. Arthur and Marilyn Kroker, Montreal: New World Perspectives, 78–94.

Featherstone, M. (1987). Lifestyle and Consumer Culture. Theory, *Culture & Society*, 4(1), 55-70. https://doi.org/10.1177/026327687004001003

Featherstone, M. (1991). *Consumer culture and postmodernism*, London, Sage Publications.

Firat, A. F., & Dholakia, N. (2006). Theoretical and philosophical ımplications of postmodern debates: some challenges to modern marketing. *Sage Journals*, 6, 123-162.

Firat, A. F., & Venkatesh, A. (1995). Liberatory postmodernism and the reenchantment of consumption. *Journal of Consumer Research*, *22*(3), 239–267. http://www.jstor.org/stable/2489612

Giddens, A. (2005). *Sosyal teorinin temel problemleri: sosyal analizde eylem, yapı ve çelişki* (Çev: Ümit Tatlıcan). İstanbul: Paradigma Yayınları.

Given, M. L. (2021). *100 soruda nitel araştırma* (Çev: A. Bakla, İ. Çakır). Ankara: Anı Yayıncılık. Gong, Y. (2016). Design enriches life, Life Breeds Fashion. Journal of Arts and Humanities, 5, 39-46.

Gordon. M., (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay, D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Hann, M. , Ogle, C. ((989). "Moda: sürekli bir değişim süreci" . *Tekstil ve Mühendis* 3: 208-215 https://dergipark.org.tr/tr/pub/teksmuh/issue/12917/156273

Jameson, Frederic (1991), *Postmodernism or, the cultural logic of late capitalism*, Durham, NC: Duke University Press.

Jenks, C. (2005). Editorial: A new death of childhood. Childhood, 12(1), 5-8. https://doi.org/10.1177/0907568205049888

Jenks, C., (2007). *Altkültür: toplumsalın parçalanışı* (Çev. N.Demirkol). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kawamura, Y. (2005). *Fashionology*. New York: Berg.

Kellner D. (2001.) Popüler kültür ve postmodern kimliklerin inşası (Çev: G. Seçkin). *Doğu-Batı Dergisi*, (15), 187-220.

Kellner, D. (1995). Communications vs. cultural studies: overcoming the divide. *World Wide Web*.

Madill A, Jordan A, Shirley C. (2000) Objectivity and reliability in qualitative analysis: realist, contextualist and radical constructionist epistemologies. B*r J Psychol*. Feb;91 (Pt 1):1-20. doi: 10.1348/000712600161646. PMID: 10717768.

Massoni, K., (2010). *Fashioning teenagers: a cultural history of seventeen magazine*. California: Left Coast Press.

McRobbie, A., (1994). Postmodernism and Popular Culture, Routledge: London and New York.

Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Moustakas, C. E. (1994). Phenomenological research methods. Sage Publications, Inc.

Nistor, L. (2020)Fashion: A Phenomenon of Consumption and Communication. Studies among Youngsters in Romania, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.

Odabaşı, Y. (1999). *Tüketim kültürü: yetinen toplumun tüketen topluma dönüşümü*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Oskay, Ü. (1987). Thorstein veblen'in düşünceleri-kıskandırıcı tüketim boyutu ile moda. *Gergedan*, (1).

Patton, M. Q. (2021). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemi* (3. Baskı), (Çev. Edt: B. Demiş ve M. Bütün). Ankara: Pegem Akademi.

Rabanillo, S.C. (1995). Estilo de vida, comunicación y sub-cultura de la moda.

Saldaña, J. (2015). *The coding manual for qualitative researchers.* Sage.

Shand, P. (2014), *Fashion beyond representation. Shapeshifting Conference:* Auckland University of Technology.

Sımmel, G. (2008). *Modern kültürde çatışma*, (Çev. Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.

Sımmel, G. (2015). *Bireysellik ve kültür*, (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Kitap.

Slater, D., (1997). Consumer culture and the politics of need. *Buy this book: Studies in advertising and consumption*, 51-63.

Smith, J. A., & Osborn, M. (2003). Interpretative phenomenological analysis. In J. A. Smith (Ed.), Qualitative psychology: A practical guide to research methods (pp. 51–80). Sage Publications, Inc.

Thompson, C. J., & Haytko, D. L. (1997). Speaking of Fashion: Consumers' Uses of Fashion Discourses and the Appropriation of Countervailing Cultural Meanings. *Journal of Consumer Research*, *24*(1), 15–42. https://doi.org/10.1086/209491

Veblen, T. (2005). *Ayak sınıfın teorisi*. İstanbul: Babil Yayınları.

Waquet, D., & Laporte, M. (2011). *Moda*. Ankara: Dost Kitabevi.

BÖLÜM 4

DİSİPLİNLERARASI YAPAY ZEKA: TEKNOLOJİK İLERLEMELER VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM

Adem KORKMAZ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Bandirma Onyedi Eylül Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu, ademkorkmaz@bandirma.edu.tr, ORCID No: 0000-0002-7530-7715

1. Giriş

Yapay zeka (YZ), bilişsel işlevleri simüle eden ileri bilişim teknolojilerini tanımlar. Bu işlevler arasında öğrenme, belirsizlikle başa çıkma, problem çözme, duygusal tepkilerin algılanması ve yaratıcılık bulunmaktadır. YZ'nin gerçekleştirdiği bu işlevler, ya önceden tanımlanmış algoritmalar aracılığıyla ya da sunduğumuz veri setlerinden elde edilen öğrenme mekanizmaları sayesinde yerine getirilir. 2000'lerin başlarında, YZ'nin temel yapı taşı esasen önceden tanımlanmış kurallara dayanmaktaydı; bu yaklaşım genellikle 'bilgi tabanlı sistemler' veya 'bilgi yönetimi' olarak adlandırılır. Bilgi tabanlı bir yaklaşımın kritik unsuru, belirli bir problemi çözmek için kullanılan geniş ve tutarlı bir kural setidir. Ancak, son zamanlarda makine öğrenimi, YZ'nin evriminde daha merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. Bu yöntem, önceden belirlenmiş kurallar olmadan sistemlerin büyük veri setlerinden öğrenmelerini mümkün kılar. Bu nedenle, modern YZ teknolojileri şimdi bağımsız olarak kurallar oluşturabilme yeteneğine sahiptir (Kuik ve Kweekel, 2020).

YZ, çok sayıda disiplinde faaliyet gösteren araştırmacılar ve uzmanlar için önemli bir ilgi alanı haline gelmiştir. YZ'nin multidisipliner karakteri, toplumsal dönüşüm potansiyeli taşıyan ileri düzey tekniklerin ve teknolojilerin evrimini katalize etmiştir. Bununla birlikte, toplumsal bir uyum sürecini sürdürülebilir bir şekilde hayata geçirirken çeşitli zorluklarla karşılaşmaktayız. Bu yazıda, disiplinlerarası YZ araştırmalarının anahtar sonuçlarını, YZ alandaki en son teknik ve teknolojik ilerlemeleri, yakın geleceğin araştırma eğilimlerini ve bir YZ odaklı topluma nasıl geçiş yapılacağını incelenecektir.

1.1. Multidisipliner Yapay Zeka

Multidisipliner YZ, farklı bilim dallarının bir araya gelerek oluşturduğu bir perspektif ile tanımlanan yapay zeka sistemlerini kapsar. Bu tür sistemler, çeşitli disiplinlerden elde edilen bilgileri entegre ederek, bir dizi problemi çözme kapasitesine sahiptir. Yapay zekanın multidisipliner boyutları şunlardır:

Bilgisayar Bilimi: YZ, algoritmik yapılar, veri organizasyonları ve programlama dilleri gibi bilgisayar biliminin temel prensip ve tekniklerine dayanmaktadır. Bu alandaki uzmanlar, makinelerin karmaşık meseleleri ele alabilmesi ve bilişsel yetenekler sergileyebilmesi için gerekli algoritmaları ve modellemeleri hazırlar.

Matematik: YZ, özellikle makine öğrenimi ve optimizasyon konularında matematiğin derinlemesine bilgisini gerektirir. Model oluşturma, veri analizi ve tahminde bulunma süreçlerinde doğrusal cebir, olasılık teorisi ve istatistik gibi matematiksel kavramlar temel alınır.

KAYNAKÇA

Alzubaidi, L., Zhang, J., Humaidi, A. J., Al-Dujaili, A., Duan, Y., Al-Shamma, O., ... & Farhan, L. (2021). Review of deep learning: Concepts, CNN architectures, challenges, applications, future directions. Journal of big Data, 8, 1-74.

Amershi, S., Weld, D., Vorvoreanu, M., Fourney, A., Nushi, B., Collisson, P., ... & Horvitz, E. (2019). Guidelines for human-AI interaction. In Proceedings of the 2019 chi conference on human factors in computing systems (pp. 1-13).

Arulkumaran, K., Deisenroth, M. P., Brundage, M., & Bharath, A. A. (2017). A brief survey of deep reinforcement learning. IEEE Signal Processing Magazine, 34(6), 26-38.

AWS (2023) Amazon AWS. What is a Neural Network? - Artificial Neural Network Explained. https://aws.amazon.com/tr/what-is/neural-network/

Bale, A. S., Venugopal, S., Gupta, A., SB, P. K., Prajwal, R., Paul, J. R., & Naidu, A. S. (2021, December). Cancer Detection using Artificial Neural Networking Techniques: A Study. In 2021 3rd International Conference on Advances in Computing, Communication Control and Networking (ICAC3N) (pp. 955-960). IEEE.

Barocas, S., Boyd, D., Friedler, S. A., & Levy, K. E. (2020). AI Fairness. In H. K. Anheier & M. Juergensmeyer (Eds.), Encyclopedia of Global Studies (Vol. 1, pp. 1-6). SAGE Publications. https://fairmlbook.org/

Beldarrain Y. (2020) Distance education trends: Integrating new technologies to foster student interaction and collaboration. Distance Education. 2006 Jan 1;27(2):139-53.

Bengio, Y., Courville, A., & Vincent, P. (2013). Representation learning: A review and new perspectives. IEEE Transactions on Pattern Analysis and Machine Intelligence, 35(8), 1798-1828.

Billard, A. G., Calinon, S., & Dillmann, R. (2016). Learning from humans. Springer handbook of robotics, 1995-2014.

Bishop, C. M. (2006). Pattern recognition and machine learning. II Springer.

Brownlee J . (2019). MachineLearningMastery.com. A Gentle Introduction to Generative Adversarial Networks (GANs). Available from: https://machinelearningmastery.com/what-are-generative-adversarial-networks-gans/.

Brownlee J. (2020). MachineLearningMastery.com. What is Deep Learning? https://machinelearningmastery.com/what-is-deep-learning/

Brynjolfsson, E., & Mcafee, A. (2017). Artificial intelligence, for real. Harvard business review, 1, 1-31.

Cardona M. A., Rodriques R. J., Ishmael K. (2023). Artificial Intelligence and the Future ofTeaching and Learning Insights and Recommendations. https://www2.ed.gov/documents/ai-report/ai-report.pdf

Chauhan S.(2023). Reinforcement Learning. https://www.scholarhat.com/tutorial/machinelearning/reinforcemen-learning

Chawla, D., & Mehra, P. S. (2023). A Survey on Quantum Computing for Internet of Things Security. Procedia Computer Science, 218, 2191-2200.

Cichocki, A., & Kuleshov, A. P. (2021). Future trends for human-ai collaboration: A comprehensive taxonomy of AI/AGI Using Multiple Intelligences and Learning Styles. Computational Intelligence and Neuroscience, 2021, 1-21.

Coursera. (2023).What is Natural Language Processing? Definition and Examples. Available from: https://www.coursera.org/articles/natural-language-processing.

Crawford, K., Dobbe, R., Dryer, T., Fried, G., Green, B., Kaziunas, E., ... & West, S. M. (2019). AI Now Report 2019. AI Now Institute. https://ainowinstitute.org/publication/ai-now-2019-report-2

Department of Education. Artificial Intelligence and the Future of Teaching and Learning. (2023). Available from: https://www2.ed.gov/documents/ai-report/ai-report.pdf.

Devlin, J., Chang, M. W., Lee, K., & Toutanova, K. (2018). Bert: Pre-training of deep bidirectional transformers for language understanding. arXiv preprint arXiv:1810.04805.

Dorri, A., Kanhere, S. S., Jurdak, R., & Gauravaram, P. (2017, March). Blockchain for IoT security and privacy: The case study of a smart home. In 2017 IEEE international conference on pervasive computing and communications workshops (PerCom workshops) (pp. 618-623). IEEE.

European Commission. (2019). Ethics guidelines for trustworthy AI. Retrieved from https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai

European Commission. (2021). White Paper on Artificial Intelligence - A European approach to excellence and trust. Retrieved from https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/whitepaper-artificial-intelligence-european-approach-excellence-and-trust

Everingham, M., Van Gool, L., Williams, C. K., Winn, J., & Zisserman, A. (2010). The Pascal Visual Object Classes (VOC) challenge. International Journal of Computer Vision, 88(2), 303-338.

Explorium.(2021). What is Explainable Artificial Intelligence, and why is it important for predictive models? Available from: https://www.explorium.ai/blog/what-is-explainable-artificial-intelligence-and-why-is-it-important-for-predictive-models/.

Floridi L, Cowls J, Beltrametti M, Chatila R, Chazerand P, Dignum V, Luetge C, Madelin R, Pagallo U, Rossi F, Schafer B. AI4People. (2018). An ethical framework for a good AI society: Opportunities, risks, principles, and re-

commendations. Minds and Machines. 2018 Dec;28(4):689-707.

Foster D. (2023).O'Reilly. Generative Deep Learning [Book]. Chapter 1. Available from: https://www.oreilly.com/library/view/generative-deep-learning/9781492041931/ch01.html.

Gartner. (2023). Gartner's Top 10 Strategic Technology Trends for 2023. Retrieved from https://enterprise.press/wp-content/uploads/2022/10/Gartner.pdf

GeeksforGeeks. (2023). Natural Language Processing - Overview. Available from: https://www.geeksforgeeks.org/natural-language-processing-overview/.

Goodfellow, I., Pouget-Abadie, J., Mirza, M., Xu, B., Warde-Farley, D., Ozair, S., ... & Bengio, Y. (2014). Generative adversarial nets. In Advances in neural information processing systems (pp. 2672-2680).

Graves, A., Mohamed, A. R., & Hinton, G. (2013). Speech recognition with deep recurrent neural networks. In 2013 IEEE international conference on acoustics, speech and signal processing (pp. 6645-6649).

Guidotti, R., Monreale, A., Ruggieri, S., Turini, F., Giannotti, F., & Pedreschi, D. (2018). A survey of methods for explaining black box models. ACM Computing Surveys (CSUR), 51(5), 1-42.

Gunning, D. 2017. Explainable artificial intelligence (xai).Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA), nd Web, 2(2).

Harrison, J. (2009). Handbook of practical logic and automated reasoning. Cambridge University Press.

Hastie, T., Tibshirani, R., & Friedman, J. (2009). The elements of statistical learning: Data mining, inference, and prediction. Springer.

Hayes-Roth, F., Waterman, D. A., & Lenat, D. B. (1983). Building expert systems. Addison-Wesley.

Huang, G. B., Zhou, H., Ding, X., & Zhang, R. (2018). Music generation using deep learning. In 2018 International Joint Conference on Neural Networks (IJCNN) (pp. 1-8).

IBM. (2023). What is Explainable AI (XAI)? Available from: https://www.ibm.com/watson/explainable-ai.

IntechOpen. Explainable Artificial Intelligence (xAI) Approaches and Deep Meta-Learning Models. Available from: https://www.intechopen.com/chapters/72398.

Jobin, A., Ienca, M., & Vayena, E. (2019). The Global Landscape of AI Ethics Guidelines. Nature Machine Intelligence, 1(9), 389-399.

Jurafsky, D., & Martin, J. H. (2013). Speech and language processing. Pearson.

Karras, T., Aila, T., Laine, S., & Lehtinen, J. (2017). Progressive growing of GANs for improved quality, stability, and variation. arXiv preprint arXiv:1710.10196.

Kaushik M. (2023).E2E Networks. Deep Generative Models: Basics of Stable Diffusion. Available from: https://www.e2enetworks.com/blog/deep-generative-models-basics-of-stable-diffusion .

Khatib, O. (2008). Robots with muscles and brains. Communications of the ACM, 51(11), 36-44.

Kingma, D. P., & Welling, M. (2013). Auto-encoding variational Bayes. arXiv preprint arXiv:1312.6114.

Koller, D., & Friedman, N. (2009). Probabilistic graphical models: Principles and techniques. MIT Press.

Krizhevsky, A., Sutskever, I., & Hinton, G. E. (2017). ImageNet classification with deep convolutional neural networks. In Advances in Neural Information Processing Systems (pp. 1097-1105).

Kuik W., Kweekel W. (2020). Multidisciplinary aspects of artificial intelligence. Editors: Duuren Van N., & Pous de, V. https://itprofessionalism.org/app/uploads/2021/06/VANDUUREN_DEPOUS_MULTIDISCIPLINARY_ASPECTS_OF_ARTIFICIAL_INTELLIGENCE_2020.pdf

Kumar, C. (2018). Artificial intelligence: Definition, types, examples, technologies. Epub: medium. com, 31.

Kusters R, Misevic D, Berry H, Cully A, Le Cunff Y, Dandoy L, Díaz-Rodríguez N, Ficher M, Grizou J, Othmani A, Palpanas T, Komorowski M, Loiseau P, Moulin Frier C, Nanini S. (2020). Interdisciplinary Research in Artificial Intelligence: Challenges and Opportunities. Frontiers in Big Data. 2020 Oct 28;3:577974.

Lafferty, J., McCallum, A., & Pereira, F. C. (2001). Conditional random fields: Probabilistic models for segmenting and labeling sequence data.

Lane HC, Yacef K, Mostow J. (2016). Artificial intelligence in education: Where do we stand and where are we going?. International Journal of Artificial Intelligence in Education. 2016 Dec 1;26(2):582-9.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. Nature, 521(7553), 436-444.

Lim, B. Y., Yang, Q., Abdul, A. M., & Wang, D. (2019, March). Why these explanations? Selecting intelligibility types for explanation goals. In IUI Workshops.

Lipton, Z. C. (2018). The mythos of model interpretability. arXiv preprint arXiv:1606.03490.

Liu, Y., Ott, M., Goyal, N., Du, J., Joshi, M., Chen, D., ... & Stoyanov, V. (2021). In Proceedings of the 59th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and the 11th International Joint Conference on Natural Language Processing (pp. 2728-2738).

Mnih, V., Kavukcuoglu, K., Silver, D., Rusu, A. A., Veness, J., Bellemare, M. G., Graves, A., Riedmiller, M., Fidjeland, A. K., Ostrovski, G., Petersen, S.,

Beattie, C., Sadik, A., Antonoglou, I., King, H., Kumaran, D., Wierstra, D., Legg, S., & Hassabis, D. (2015). Human-level Control through Deep Reinforcement Learning. Nature, 518(7540), 529-533.

Müller V. C. (2020). Ethics of Artificial Intelligence and Robotics. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved from https://plato.stanford.edu/archives/win2020/entries/ethics-ai/

Mwiti D. (2023). 10 Real-Life Applications of Reinforcement Learning https://neptune.ai/blog/reinforcement-learning-applications

Obermeyer, Z., & Emanuel, E. J. (2016). Predicting the future—Big data, machine learning, and clinical medicine. The New England Journal of Medicine, 375(13), 1216-1219.

Osheroff, J. A., Teich, J. M., Levick, D., Saldana, L., & Velasco, F. (2012). Improving outcomes with clinical decision support: An implementer's guide. HIMSS.

Pandey P. (2021). Deep Generative Models. Towards Data Science. Available from: https://towardsdatascience.com/deep-generative-models-25ab2821afd3.

Parisi, G. I., Kemker, R., Part, J. L., Kanan, C., & Wermter, S. (2019). Continual lifelong learning with neural networks: A review. Neural Networks, 113, 54-71.

Pearl, J. (1988). Probabilistic reasoning in intelligent systems: Networks of plausible inference. Morgan Kaufmann.

Radford, A., Narasimhan, K., Salimans, T., & Sutskever, I. (2018). Improving language understanding with unsupervised learning.

Rajbanshi S. (2021). Everything you need to know about Machine Learning. https://www.analyticsvidhya.com/blog/2021/03/everything-you-need-to-know-about-machine-learning/

Romero C, Ventura S. (2010) Educational data mining: A review of the state of the art. IEEE Transactions on Systems, Man, and Cybernetics, Part C (Applications and Reviews).Jan;40(6):601-18.

Rudin, C. (2019). Stop Explaining Black Box Machine Learning Models for High Stakes Decisions and Use Interpretable Models Instead. Nature Machine Intelligence, 1(5), 206-215.

Russell, S. J., & Norvig, P. (2016). Artificial intelligence: A modern approach (3rd ed.). Pearson. https://scholar.alaqsa.edu.ps/9195/1/Artificial%20Intelligence%20A%20Modern%20Approach%20%283rd%20Edition%29.pdf%20%28%20PDFDrive%20%29.pdf

Sarker, I. H. (2021). Deep learning: a comprehensive overview on techniques, taxonomy, applications and research directions. SN Computer Science, 2(6), 420.

SAS Institute. (2023). Natural Language Processing (NLP): What it is and why it matters. Available from: https://www.sas.com/en_us/insights/analytics/

what-is-natural-language-processing-nlp.html.

Savaş S. (2020). Derin Öğrenme. https://medium.com/yapay-zeka-makine-öğrenmesi-derin-öğrenme/derin-öğrenme-78e3f5d2765

Sutton, R. S., & Barto, A. G. (2018). Reinforcement learning: An introduction. MIT Press.

Turek M. (2023). DARPA. Explainable Artificial Intelligence (XAI). Available from: https://www.darpa.mil/program/explainable-artificial-intelligence.

University of York. (2023).The role of natural language processing in AI. Available from: https://online.york.ac.uk/the-role-of-natural-language-processing-in-ai/.

Weforum. World Economic Forum. (2020). The future of jobs report 2020. Retrieved from https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020

West D, Allen J. (2018). How artificial intelligence is transforming the world. Brookings Institution.

Wikipedia (2023a). Wikipedia. Reinforcement Learning. https://en.wikipedia.org/wiki/Reinforcement_learning .

Wikipedia (2023b). Natural language processing. Available from: https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_language_processing.

Wolff R. (2020). MonkeyLearn. What Is Natural Language Processing. Available from: https://monkeylearn.com/blog/what-is-natural-language-processing/.

Yakimova Y., Ojamo J. (2023).AI Act: a step closer to the first rules on Artificial Intelligence. https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230505IPR84904/ai-act-a-step-closer-to-the-first-rules-on-artificial-intelligence

Yasar K. (2023). TechTarget. What is Generative Modeling? Definition from TechTarget. Available from: https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/definition/generative-modeling

BÖLÜM 5

KİTLE FONLAMASI VE KİTLE FONLAMASININ START-UP'LARA VE KÜÇÜK İŞLETMELERE ETKİSİ

Semra TAŞPUNAR ALTUNTAŞ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Finans Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-5299-4014

Giriş

Finansal teknoloji (FinTech) sektörü, son yıllarda hızla büyüyen ve gelişen bir alan olmuştur. Geleneksel finansal hizmetlere yenilikçi ve teknoloji odaklı çözümler sunarak finansal süreçleri dönüştürmeyi amaçlayan FinTech, start-up'lar ve küçük işletmeler için büyük fırsatlar sunmaktadır. Bu fırsatlar arasında, kitle fonlaması (crowdfunding) yöntemleri belirgin bir şekilde öne çıkmaktadır. Kitle fonlaması, bir projenin veya girişimin finansmanını, genellikle internet tabanlı platformlar aracılığıyla, bireylerin küçük miktarlarda katkıda bulunmasıyla gerçekleştirilen bir yöntemdir. Bu yöntem, geleneksel finans kurumlarından veya yatırımcılardan bağımsız olarak, doğrudan kitleye ulaşarak fon sağlamayı mümkün kılar. En yaygın kullanılan kitle fonlaması türleri hisse bazlı, borçlanma bazlı, bağış bazlı ve ödül bazlı kitle fonlamalarıdır.

Start-up'lar ve küçük işletmeler için kitle fonlaması, birçok avantaj sunmaktadır. İlk olarak, geleneksel finansman kaynaklarına erişimleri sınırlı olan bu şirketler için finansman sağlamanın alternatif bir yolu olarak ortaya çıkmıştır. Kitle fonlaması, geleneksel banka kredileri veya risk sermayesi yatırımları için gereken zorlu süreçler ve katı kriterler yerine, şirketlere daha kolay ve daha hızlı bir finansman seçeneği sunar.

Kitle fonlaması şirketlere geniş bir yatırımcı tabanına erişim imkânı sağlar. Birçok farklı kişi veya kuruluş küçük miktarlarda yatırım yapabilir ve böylece şirketin hissedarları arasında çeşitlilik ve katılım sağlanır. Bu, şirketin farklı beceri ve deneyimlere sahip yatırımcılarla bağlantı kurabilmesini ve işlerini büyütmek için yeni fırsatlar yaratmasını sağlar.

Kitle fonlaması, şirketlerin pazarlama ve marka bilinirliği açısından da önemli bir rol oynar. Bir projenin veya girişimin kitle fonlaması kampanyası, geniş bir izleyici kitlesine ulaşarak projenin veya girişimin duyurulmasını sağlar. İnternet ve sosyal medya gibi platformlar üzerinden yapılan kitle fonlaması kampanyaları, şirketin potansiyel müşterilerine erişimini artırır ve markanın bilinirliğini artırır. Kitle fonlaması şirketlerin müşteri ilişkilerini güçlendirebilir. Kitle fonlaması, şirketin destekçileriyle doğrudan iletişim kurmasını ve onların geri bildirim almasını sağlar. Bu geri bildirimler, ürün veya hizmetin iyileştirilmesi için değerli bilgiler sunabilir ve şirketin müşteri odaklılık prensibini güçlendirebilir.

1.Finansal Teknoloji (Fintech) ve Kitle Fonlaması

Finansal teknoloji (Fintech) sektörü, finansal hizmetlerin sunumunda teknolojinin kullanılmasını amaçlayan bir alan olarak hızla gelişmektedir. Bu sektördeki yenilikler, finansal işlemleri kolaylaştırmak, maliyetleri düşürmek ve daha geniş bir erişim sağlamak gibi avantajlar sunar. Kitle fonlaması ise Fintech sektörünün önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

Atsan, N. & Erdoğan, E. O. (2015). Girişimciler İçin Alternatif Bir Finansman Yöntemi: Kitlesel Fonlama (Crowdfunding), *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10 (1), 297-320.

Cordova, A., Dolci, J. & Gianfrate, G. (2015). The Determinants of Crowdfunding Success: Evidence from Technology Projects. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 181, 115-124.

Giudici, G., Nava, R., Rossi Lamastra, C. ve Verecondo, C. (2012). Crowdfunding: The New Frontierr Financing Entrepreneurship? *SSRN Electronic Journal*, 1–13. doi:10.2139/ssrn.2157429

Reanin (2023). *Global Crowdfunding Market Growth, Share, Size, Trends and Forecast* (2023 - 2029)

Research and Markets (2023). Crowdfunding Market Share, Size, Trends, Industry Analysis Report, By Type (Equity-based, Debt-based, and Others); By Application; By Region; Segment Forecast, 2022-2030.

Ryu, S. & Kim, Y. G. (2018). Money is not Everything: A Typology of Crowdfunding Project Creators. *The Journal of Strategic Information Systems*, 27(4) 350–368.

Technavio Analysis (2020). Crowdfunding Market Growth, Size, Trends, Analysis Report By Type, Application, Region and Segment Forecast 2022-2026

Vergili, G. (2022). Kitle Fonlama: Dünü Bugünü ve Yarını. *Nigde Omer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 4(2), 106-121.

<u>İnternet Kaynakları</u>

Crowding Funding Market Report. (2023). https://www.businessresearchinsights.com/market-reports/crowdfunding-market-100103

Crowdfunding Global Market Report 2023. (2023). https://www.researchandmarkets.com/report/crowdfunding

Crowdfunding Market: Global Industry Trends, Share, Size, Growth, Opportunity and Forecast 2023-2028, (2023). https://www.imarcgroup.com/crowdfunding-market

Crowdfunding Statistics. (2023). https://www.enterpriseappstoday.com/stats/crowdfunding-statistics.html

Statista, Digital Capital Rising: market data and analysis. (2021). Alternative Financing Report. https://www.statista.com/study/47352/fintech-report-alternativefinancing/

Statista. (2022). Crowdfunding-Worldwide. https://www.statista.com/outlook/dmo/fintech/alternative-financing/crowdfunding/worldwide

25 Valuable Crowdfunding Statistics, Facts, and Trends (2023). https://www.founderjar.com/crowdfunding-statistics/

What is debt crowdfunding? (2023). https://www.businessinsider.com/personal-finance/debt-crowdfunding

What is rewards-based crowdfunding? (2023). https://howtostartanllc.com/finance/what-is-rewards-based-crowdfunding

https://www.kickstarter.com/projects/studioheartbreak/the-lovers-2?ref=section-film-view-more-discovery-p1

https://crowdfundr.com/publicityprescription?ref=ab_0BmbWDtGd240BmbWDtGd24

BÖLÜM 6

GÜNLÜK YAŞAMDA DİJİTAL OYUN KÜLTÜRÜ

Songül OMUR[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İletişim Fakültesi, songul.omur@ohu.edu.tr, ORCİD: 0000-0003-2563-2445

Giriş

Dijital teknolojilerin hızla gelişmesi ve gündelik hayatta yaygınlaşmasıyla birlikte dijitalleşmenin önemli bir alanı olan dijital oyunlar da boş zamanın yeni tüketim alanı haline gelmiştir. Oyun oynama kültürü insan hayatında var olduğu günden itibaren söz konusudur. "Homo-Ludens" adlı kitabında Huizinga, insanların düşünme eyleminden önce oyun oynamayı keşfettiklerini ve iletişimin sağlanmasında oyunların, konuşma dili ve yazıdan önce ortaya çıktığını ifade etmektedir (Mete, 2023: 296). İnsanların hayatta kalabilmek amacıyla vermiş olduğu mücadele, barınma, avlanma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını dahi oyun olarak ifade etmek mümkündür (Coşkun ve Övür, 2020: 132). Bu bağlamda insanlık tarihi kadar eski olan oyun oynama kültürü de teknolojik gelişmelerden nasibini almış ve radikal bir biçimde dönüşüme uğramıştır. Dijital dönüşümle birlikte oyuncu imajı da değişime uğramıştır. Sessiz bir odada tek başına oyun oynayan oyuncu imajı yerine, herkesin bir kumandayı eline alıp oyun oynayabileceğini gösteren bir imaj ortaya çıkmıştır (Redmond, 2010). Bir diğer ifadeyle teknolojinin hızla gelişip dönüşmesiyle birlikte oyunların toplumdaki imajı da büyük ölçüde dönüşüme uğramıştır.

Dijital oyunların kökenleri 1950'lere dayansa da, dijital oyunların bir eğlence endüstrisi olarak gelişmeye başlaması 1970'lerin ve 1980'lerin sonlarına doğru gerçekleşmiştir. Bu dönemde Pong, Asteroids, Pac Man ve Space Invaders gibi atari oyunlarının yanı sıra Atari Video Bilgisayar Sistemi (VCS), Nintendo'nun Famicom'u, Vic-20 ve Commodore 64 gibi tasarlanmış araçlar ve Atari Pong'un çeşitli klonları üretilmiştir. Teknolojik gelişmelerle günümüzde eğlence yazılımları ve dijital oyunlar büyük bir uluslararası eğlence sektörü haline gelmiştir (Crawford ve Rutter, 2007: 172). Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren oyun endüstrisi tarafından artan bir hızla bir tüketim alanı oluşturulmuş ve farklı türlerdeki yeni dijital oyunlar piyasaya sürülmüştür (akt. Dijital Oyunlar Raporu, 2017). Bu bağlamda dijital kültürlerin ve uygulamaların, günlük boş zaman uğraşlarıyla giderek daha fazla iç içe geçmesi açısından oynadığı merkezi rolünü anlamak önem taşımaktadır (McCauley vd., 2020: 373). Bu büyümede oyun kitlesindeki büyüme önemli bir faktördürr. Nitekim çeşitli türdeki dijital oyunlar dünya çapında milyonlarca insan tarafından oynanmaktadır. Dijital oyunlar artık günlük hayatın önemli bir parçası olarak kültüre entegre olmaktadır (Santasärkkä, 2017: 1).

Dijital mecraların her an her yerde kullanılabilir olması, dijital içeriklere kolay ve sürekli bir biçimde erişilebilmesi gündelik hayatın dijital oyun ve ortamların bir parçası haline gelmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla toplumsal hayatın önemli bir parçası haline gelen dijital oyunlar, bireylere çok sayıda uygulama alanı sunan yeni bir oyun kültürü ortamına dönüşmüştür. "Dijital oyun, yeni iletişim ortamının dijitallik, sa-

Kaynakça

Aslan H. , Başcıllar M., ve Karataş K. (2022). Ergenlerde Dijital Oyun Bağımlılığı ile Sosyal Beceriler Arasındaki İlişki. Bağımlılık Dergisi, 23(3): 266-274.

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2020). Dijital Oyunlar Raporu, https://www.guvenlioyna.org.tr/galeri-detay/dijital-oyunlar-raporu-2020 Erişim tarihi: 10.09.2023

Biricik, Z., ve Atik, A. (2021) Gelenekselden Dijitale Değişen Oyun Kavramı ve Çocuklarda Oluşan Dijital Oyun Kültürü, Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi 9 (1) 445-469

Büyükbaykal, C. & Abay Cansabuncu, İ. (2020). Türkiye'de yeni medya ortamı ve dijital oyun olgusu. Yeni Medya Elektronik Dergi, 4(1), 1-9.

Cole, H., and Griffiths, M., (2007). Social interactions in massively multiplayer online roleplaying games. CyberPsychology and Behavior. 10, 575-583.

Connolly T.M., Boyle E.A., Macarthur E., Hainey T., Boyle, J.M. (2012) A systematic literature review of empirical evidence on computer games and serious games. Comput Educ 59:661–686

Copeland, L. (2000). Games people play; Is interactive entertainment a fantasy come true or a bad dream? The Washington Post, April 13, p. C01.

Coşkun, Ö. ve Övür, A. (2020), Tüketim aracı Olarak Dijital Oyunlar: FIFA 2018 Örneği, Yeni Medya Elektronik Dergisi, Vol.4. No. 2, ss. 131-143

Crawford, G., and Rutter, J., 2007. "Playing the Game: performance in digital game audiences" in Gray, J., Sandvoss, C., and Harrington, C.L. (eds) Fandom: Identities and Communities in a Mediated World, New York: New York University Press, pp. 271-281.

Dijital Oyunlar Raporu (2017). https://www.guvenliweb.org.tr/dosya/82MsL.pdf, Erişim tarihi: 10.09.2023

Fang, M., Tapalova, O., Zhiyenbayeva, N., Kozlovskaya, S. (**2022**,). Impact of digital game-based learning on the social competence and behaviour of preschoolers. Educ. Inf. Technol. 27, 3065–3078.

Fernandes, F. G., Cardoso, A., & Lopes, R. A. (2019). Mapping Study on the Use of Digital Games for Persons with disabilities in Upper Members. An Acad Bras Cienc 91(2), 1–16. https://doi.org/10.1590/0001-3765201920180936

Granic,I., Lobel, A., and Engels Rutger C. M. E. (2014). The Benefits of Playing Video Games, American Psychologis, Vol. 69, No. 1, 66–78

Gunawardhana, L. K. P. D., and Palaniappan, S. (2015). Psychology of Digital Games and Its Effects to Its Users. Creative Education, 6, 1726-1732. http://dx.doi.org/10.4236/ce.2015.616174

Hanghøj, T., Kabel, K., & Hannibal Jensen, S. (2022). Digital games, literacy and language learning in L1 and L2. A comparative systematic review. Contribution to a special issue Gaming and Literacies, edited by Thorkild Hanghøj and Sandra Abrams. L1-Educational Studies in Language and Literature, 22, 1-44. https://doi.org/10.21248/l1esll.2022.22.2.363

Huh, J. (2015). Young children's digital game culture in everyday life: an ethnographic case study, Arizona State University, Degree Doctor

Kuşay, Y. ve Akbayır, Z. (2015). Dijital Oyunlar ile Tüketime Yolculuk " Öğrenme Yaklaşımı Açısından Çocuk Kullanıcılara Yönelik Bir Araştırma" . Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi , (23) , 135-154. DOI: 10.31123/akil.436885

McCauley, B., Nguyen, T.H.T., McDonald, M., and Wearing, S. (2020) Digital gaming culture in Vietnam: an exploratory study, Leisure Studies, 39:3, 372-386, DOI: 10.1080/02614367.2020.1731842

Mete, M. H. (2023). Dijital Oyunların Geleceğinde Metaverse Etkisi. TRT Akademi, 8 (17) , 294-317. DOI: 10.37679/trta.1198870

Mohsin NF, Jali SK, Arnab S., vd. (2022). The adoption of digital games among older adults. Int J Adv Comp Sci Appl 13(2). DOI: 10.14569/ijacsa.2022.0130205

Murray, J. H. (2006). Toward a Cultural Theory of Gaming: Digital Games and the CoEvolution of Media, Mind, and Culture. Popular Communication, 4(3). https://doi.org/10.1207/s15405710pc0403_3

Newzoo. Top 100 Countries by Game Revenues. https://rlist.io/l/top-100- countries-markets-by-game-revenues (Accessed 23.08.2023)

Rajić, S., and Tasevska, A. (2019). The role of digital games in children's life. Inovacije u nastavi, 32(4), 97-108.

Redmond, D. L. (2010), 'The effect of video games on family communication and interaction' Masters thesis, Iowa State University], USA. https://lib.dr.iastate.edu/etd

Schutter, D.B., and Brown, J. A. (2016). Digital Games as a Source of Enjoyment in Later Life. Games and Culture, 11(1-2), 28-52. https://doi.org/10.1177/1555412015594273

Shaw, A. (2010). What Is Video Game Culture? Cultural Studies and Game Studies. Games and Culture, 5(4), 403-424. https://doi.org/10.1177/1555412009360414

Santasärkkä, S. (2017). The Digital Games Industry and its Direct and Indirect Impact on the Economy. Case study: Supercell and Finland, Helsinki Metropolia University of Applied Sciences, Thesis.

Tor, H. ve Irmak, T.Y. (2022). Dijital Oyun Kavramına Sosyolojik Bir Bakış, (Ed. Durukan, E., Alkan, B. ve Sağlık, S.) Sosyal ve Beşeri Bilimlerde Güncel Araştırmalar-II, Gece Kitaplığı, Ankara.

Valkenburg, Patti M., and Jessica, T. P., 'Digital Games', Plugged In: How Media Attract and Affect Youth (New Haven, CT, 2017; online edn, Yale Scholarship Online, 21 Sept. 2017), https://doi.org/10.12987/yale/9780300218879.003.0012, accessed 6 Oct. 2023.

BÖLÜM 7

UŞAK ÇEŞMELERİNİN BEZEME ÖĞELERİ I: BİTKİSEL, GEOMETRİK, MİMARİ VE ÇEŞİTLİ NESNELER İÇEREN ÖRNEKLER

Türkan ACAR[1]

1 Doç. Dr.,Uşak Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi https://orcid.org/0000-0003-4357-8411

Ege Bölgesi'ndeki illerden biri olan Uşak'ta, Türk dönemi öncesinde Frigler, Lidyalılar, Persler, Bergama Krallığı, Roma ve Bizanslılar hüküm sürmüştür. Germiyanoğlulları ve Osmanlı hakimiyetinde de bulunan kent, Kurtuluş Savaşı sırasında Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, 1 Eylül 1922 tarihinde işgalden kurtarılmıştır (Uzunçarşılı, 1932: 10-69).

Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olan kentte, 2014-2016 yılları arasında, Türk dönemi çeşmelerinin belirlenmesine yönelik bir yüzey araştırması yapılmıştır. Yapılan araştırmada kent merkezinde otuz üç, il merkezine bağlı köylerde yetmiş beş, Ulubey ilçesi ile köylerinde yirmi üç, Eşme ilçesi ile köylerinde yirmi altı, Sivaslı ilçesi ile köylerinde on sekiz, Karahallı ilçesi ile köylerinde on ve Banaz ilçesi ile köylerinde yirmi sekiz çeşme olmak üzere toplam iki yüz on üç çeşme belirlenmiştir[1]. Tespit edilen çeşmeler plan ve mimari özellikleri ile çeşitli mecralarda yayınlanmıştır. Bu çalışmalarda süslemeler genel olarak ele alınmış, motif bazında ana hatları ile bir değerlendirme ve karşılaştırma yapılmamıştır. Çalışmada, Uşak çeşmelerinde uygulanan süsleme programında yer alan motiflerini tek tek değerlendirilmesinin yapılması, hem Uşak'taki hem de sınırlı sayıda da olsa Anadolu'daki benzer örnekleri ile karşılaştırılmasının yapılması hedeflenmiştir.

UŞAK ÇEŞMELERİNDE GÖRÜLEN BEZEMELER

Uşak çeşmelerinde bezemeler kemer köşeliklerinde, kemer kilit taşında, ayna taşı ve çevresinde, taslık nişinin iki yanında, kitabede ya da kitabenin çevresinde yer almaktadır. Bitkisel, geometrik, figürlü, mimari tasvirli ve çeşitli nesneleri içeren motifler, genellikle alçak kabartma tekniğinde uygulanmıştır. Kazıma tekniği, birkaç örnek dışında pek tercih edilmemiştir. Çalışmada, çeşmelerin nicelik olarak fazla olması ve yayın aşamasında sayfa hacmi düşünülerek, yapılar tek yapı ölçeğinde değil, bezeme öğeleri ile genel olarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda figürlü süslemeler de başka bir çalışmada ele alınmış ve bu çalışmaya dahil edilmemiştir. Şehirdeki figürlü süsleme içeren çeşmelerde, aslan, boğa, kuş, yılan gibi hayvan figürleri kullanılmış, sadece bir çeşmede insan tasvirine yer verilmiştir.

1. BİTKİSEL SÜSLEMELER: Uşak çeşmelerindeki bitkisel motifler, çok çenekli çiçekler, lale, gül, hurma ağacı ve servi/selvi ağacı motifinden meydana gelen natüralist motiflerdir. Bu motifler dışında yapraklar ve kıvrık dallarla bordür şeklinde bitkisel örnekli kompozisyonlar da oluşturulmuştur. Motifler, çoğunlukla yüzeyden alçak kabartma olarak verilmiş, yukarıda da belirtildiği üzere az sayıda örnekte ise kazıma tekniğinde uygulanmıştır.

1 Uşak il, ilçe ve köylerinde yer alan çeşmelerin tek yapı ölçeğinde tanıtımları için bkz. Acar, 2015: 1-40; 2017a: 133-168; 2018a: 163-179; 2018b: 27-54; 2018c: 918-934; 2018d: 607-640; 2019: 419-436; 2020: 1-27.

KAYNAKLAR

Acar, Türkan. (2013). Kemeraltı Çarşısı'ndaki Duvar Çeşmelerinin Bezeme Öğeleri Açısından İrdelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30/1, 1-18.

Acar, Türkan. (2015). Uşak Çeşmelerinin Korunma Durumları, Tarihi Kimliklerini Koruma Bağlamında Düşünceler. *Turkish Studies*, 10, 1-40.

Acar, Türkan. (2017a). Ulubey'deki Osmanlı Dönemi Çeşmeleri. *Vakıflar Dergisi*, 47, 133-168.

Acar, Türkan. (2017b). *Uşak Çamaşırhaneleri*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.

Acar, Türkan. (2018a). Uşak Merkez Köylerinde Yer Alan Çeşmelerin Tipolojisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Sanat Tarihi Dergisi*, 27 (1), 163-179.

Acar, Türkan. (2018b). Uşak/Sivaslı Çeşmeleri. *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi/ The Journal of Social Science*, 5/26, 27-54.

Acar, Türkan. (2018c). Uşak/Eşme Çeşmeleri. *Modern Dönemde Edebiyat, Eğitim, İktisat ve Mühendislik*, Editörler Prof. Dr. Handan Asude Başal, Dr. Mine Nazan Kerimak Öner, Dr. Yasemin Ulutürk, Berikan Yayınevi, Ankara, 918-934.

Acar Türkan. (2018d). Uşak Çeşmeleri. *Teke Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 7/1, 607-640.

Acar, Türkan. (2019). Uşak/Karahallı Çeşmeleri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21/2, 419-436.

Acar, Türkan. (2020). Banaz'daki Çeşmelerinin Uşak Çeşme Mimarisi İçerisindeki Yeri ve Korunma Durumları. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18/3, 1-27.

Akpınarlı, Hatice Feriha-Üner, İbrahim, (2017). İç Anadolu Bölgesi Halılarında Görülen Figüratif Sembol ve Motifler. *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 10/20, 630-651.

Aslanapa, Oktay. (1997). *Türk Sanatı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aslanapa Oktay. (2005). *Türk Halı Sanatını Bin Yılı*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Bayrakal, Sedat. (2022). *Hattat ve Şairleriyle Beyoğlu Çeşme ve Sebilleri*. İstanbul: Yıkılmazlar Basın.

Bozer, Rüstem. (1987). Kula-Emre Köyünde Resimli Bir Cami. *Türkiyemiz*, 53, 15-22.

Çakmak, Şakir. (1991). *Denizli İlindeki Türk Anıtları*. E.Ü. Sos. Bil. Enst. Arkeoloji ve Sanat Tarihi ABD, Basılmamış Y.L. Tezi, İzmir.

Daş, Ertan. (2008). İzmir Mezar Taşlarında Hastalık ve Sağlık. *Sanat Tarihi Dergisi*, XVII/I, 5-22.

Gültekin, R. Eser. (2008). Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Meyva Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 3/5, 9-31.

Gündoğdu, Oktay-Şeyban, Lütfi. (2020). Sakarya Mezar Taşlarının Yapısal ve Yerel Analizi. *İSTEM*, 18/36, 439-456.

Karademir, Murat. (2007). Edirne Çeşmeleri. Selçuk Üniversitesi SBE, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Kaynakçı Elinç, Zuhal-Kaya, Latif Gürkan. (2018). Mitoloji ve İnanışlar Işığında Türk Kültüründe Hurma Ağacı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5/5(2), 413-424.

Koçyiğit, Fazilet. (2014). Lale Devri Çeşmelerinin Karakteristik Özellikleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7/16, 291-326.

Mandacı, Ebru. (2018). Arkeolojik Bulgular ve Yazılı Belgeler Işığında Eski Mezopotamya'da Fildişi Oymacılığına Genel Bir Bakış. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37/64, 27-54.

Öney, Gönül. (1968). Anadolu Selçuklu Sanatında Hayat Ağacı Motifi. *Belleten*, XXXII/125, 25-36.

Öz, Cüneyt. (2018). Kültürel Süreklilik Bağlamında Antikçağdan Günümüze Kutsal Ağaç veya Hayat Ağacı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11/56, 213-223.

Özkul, Kifayet-Sönmez, Dilek. (2019). Anadolu Selçuklu Dönemi Taş İşlemeciliğinde Aslan Figürü. *3. Uluslararası Sanat ve Estetik Sempozyumu*, Gaziantep, Türkiye, 4 - 06 Nisan 2019, 551-560.

Sarışın, Şenol. (2010). *İstanbul'dan Kitabeler-I-Çeşme Kitabeleri*. İstanbul: Arkeoloji Sanat Yayınları.

Seçkin, Selçuk.(2007). 17. Yüzyılın Önemli Minyatürlü Yazması Vekayi-i' Ali Paşa. *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, 21, 95-122.

Sevinçtav Kanlıçay, Sinem. (2010). *Barok-Rokoko Yorumlu 18. Yüzyıl İstanbul Çeşmelerinde Kompozisyon, Motif ve Terimler (1740-1797)*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tanrıver Celasin, Ayşe. (2013). Tezhip Sanatında Emevi Dönemi Sürebaşı Bezemelerinin Yeri. *Art-e Sanat Dergisi*, 6/12, 120-138.

Taşdelen, Ayşe Nur. (2023). Konya Çeşmelerinde Gülbezek. *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 18, 147-180.

Top, Mehmet-Sezgin, Ayşenur. (2019). Topkapı Sarayı Müzesi Harem Dairesi'nde Bulunan Kâbe Tasvirleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 299-316.

Uçar, Aygül. (2016). İzmir Konutlarında Çeşme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38, 251-274.

Uçar, Aygül. (2017). İnanç ve Estetiğin Bütünleşmesi: İzmir Yapılarında "Maşallah" Yazılı Nazarlıklar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 17/2, 223-238.

Verim, Yasemin (2019). Kütahya'da II. Abdülhamid Han Dönemi'nde İnşa Edil-

miş İki Çeşme: Çinili Çeşme ve Hürriyet Çeşmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi,* 2/1, 75-92.

Yıldırım, Savaş. (2018). Amasya Gümüşhacıköy Türbelerindeki Kalem İşi Süslemeler. *Art Sanat*, 10, 293-327.

Pilehvarian, Nuran Kara, Urfalıoğlu, Nur, Yazıcıoğlu, Lütfi. (2000). *Osmanlı Başkenti İstanbul'da Çeşmeler*. İstanbul: YEM Yayınları.

Kuyulu, İnci. (1992). XIX. Yüzyıl Osmanlı Mimarîsinin Gelişimine Genel Bir Bakış. *Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Sempozyumu-Bildiriler,* 47-62.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. (1932). *Bizans ve Selçukiylerle Germiyan ve Osmanoğulları Zamanında Kütahya Şehri*. İstanbul: Maarif Matbaası.

BÖLÜM 8

BİR KRİTİK ANALİZ: COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI'NDA JEOLOJİK ZAMANLAR

Öznur YAZICI[1]

1 Doç. Dr. Öznur YAZICI, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, oznuryazici@karabuk.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-7965-643X

GİRİŞ

Uzun jeolojik geçmişi süresince yeryüzünün çehresi sürekli değişmiş; gaz halinde, sıvı halde ve katı haldeki inorganik oluşumları çeşitli yaşam formları izlemiştir. Bu tarihçenin izlerini; yıpranmış sayfa aralarında rastlanan fosillerde bulmak mümkündür. Yeryüzünden gelip geçmiş olan pek çok unsurun az bir kısmı günümüze kadar gelebilmiş, çok büyük bir kısmı ise iç ve dış etmenler ile fiziksel, kimyasal ve biyolojik süreçlere bağlı olarak deformasyona uğramış, değişmiş ya da tamamen ortadan kalkmıştır.

Gezegenimizin tarihçesini eldeki verilerle olabildiğince bilimsel olarak ortaya koyabilmek, önemli olduğu kadar güçlükler de içermektedir. Bu araştırmalar için sedimantolojik ve stratigrafik değerlendirmeler yapılmakta, yaklaşık veya kesin yaş tayinleri kullanılmaktadır. Walker (2005); radyokarbon tarihleme ve radyoaktif izotop, radyasyona maruz kalma tarihlemesi gibi radyometrik yöntemleri kesin yaş belirleme teknikleri arasında saymaktadır. Bu bilgiler yoluyla yeryüzünün geçmişten günümüze geçirdiği jeolojik, jeomorfolojik ve iklimsel süreçler, flora ve faunadaki değişimler yorumlanmaya çalışılır. Bir başka önemli husus da, gezegenimizdeki bölgesel ve küresel olayların tespitidir. Farklı ülkelerde ve farklı disiplinlerde yapılan bilimsel çalışmaların sonuçları karşılaştırılmakta, böylece örneğin iklim modellemeleri, tektonik aktiviteler ya da buzul çağlarına ait genellemelere ulaşılmaktadır.

Dünya'nın yaşı yaklaşık 4.5 milyar yıl (Dodick ve Orion, 2003a) olup, bu uzun süreyi aydınlatmak oldukça büyük bir sorundur. Bu kadar uzun bir süreyi yorumlayabilmek için bazı kanıtlardan yararlanılarak ve belirli kriterlere bağlı olarak sınıflandırmalar yapılmış, jeolojik çağlar bölümlere ayrılmış, adlandırılmış ve jeolojik zaman çizelgeleri oluşturulmuştur. Bununla da kalmayıp, yeni ulaşılan kanıt ve bilgilere dayanarak sürekli güncellemeler yapılmaktadır. Balasubramanian'a göre (2014) Jeolojik Zaman Ölçeği'nin oluşturulmasında kullanılan kanıtlar arasında; fosil kayıtları, saha gözlemleri, tarihleme yöntemleri ve stratigrafik korelasyonlar bulunur. Sınıflandırma kriterlerinden bazıları ise; kitlesel yok oluşlar, yeni canlı türlerinin ortaya çıkışı, levhaların sürüklenmesi, yeni okyanus tabanlarının oluşması veya var olanların genişlemesi hareketleri, dağ oluşumu (orojenez) hareketleri, iklim değişiklikleri (örneğin küresel buzullaşmalar) ve belirli canlı türlerinin hakimiyetidir. Yeni kanıtlara bağlı olarak güncellenen bilgilere ise Head ve Gibbard'ın (2015) açıklamaları örnek gösterilebilir. Buna göre 3. Zaman (Tersiyer) ve 4. Zaman'ın (Kuaterner) sınırını meydana getiren Pliosen-Pleistosen sınırı 1991 ve öncesinde 1.806 milyon yıl iken, 2009'dan itibaren 2.588 milyon yıla çekilmiştir. Böylece Pliosen dönemi kısaltılmış, Pleistosen dönemi ise uzatılmıştır.

Weisgarber (1997), zaman kavramının hafife alındığını düşünmekte

KAYNAKÇA

Akkuş, Z. (2007). *Dokuzuncu sınıf Coğrafya dersi eski ve yeni müfredat programlarının eğitim öğretime uygunluğu bakımından karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Awan, I. Z. (2015). Uranium – The element: Its occurrence and uses. *Journal of the Chemical Society of Pakistan*, *37*(6), 1056-1080.

Aydın, F. & Güngördü, E. (2015). *Coğrafya eğitiminde özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.

Balasubramanian, A. (2014). *The geological time scale*. Presentation, University of Mysore, Mysore. DOI: 10.13140/RG.2.2.19842.68800

Cheek, K. A. (2013). Exploring the relationship between students' understanding of conventional time and deep (geologic) time. *International Journal of Science Education*, *35*(11), 1925–1945. DOI: 10.1080/09500693.2011.587032

Cheek, K.A. (2012). Students' understanding of large numbers as a key factor in their understanding of geologic time. *International Journal of Science and Mathematics Education*, 10, 1047Y1069.

Değirmenci, Y. & İlter, İ. (2013). Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda doğal afetler. *Marmara Coğrafya Dergisi*, *0*(28), 276-303.

Dodick, J. & Orion, N. (2003a). Measuring student understanding of geological time. *Science Education*, 87, 708-731.

Dodick, J. & Orion, N. (2003b). Cognitive factors affecting student understanding of geologic time. *Journal of Research in Science Teaching*, *40*(4), 415-442.

Giner-Baixauli, A., Corbí, H. & Mayoral, O. (2021). *What do secondary school students know about the "History of earth"? perspectives considering the curriculum*. ESERA 2021' Fostering scientific citizenship in an uncertain world (30 August-3 September 2021), University of Minho, Braga, Portugal.

Gökçe, N. & Kaya, E. (2009). Coğrafya Dersi Öğretim Programı'nda küresel iklim değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *22*, 157-168.

Head, M.J., & Gibbard, P.L. (2015). Formal subdivision of the Quaternary System/Period: Past, present, and future. *Quaternary International*, 383, 4-35.

Lambert, V.A. & Lambert, C.E. (2012). Qualitative descriptive research: An acceptable design. *Pacific Rim International Journal of Nursing Research*, *16*(4), 255-256.

Lewis, S.E., Lampe, K.A. & Lloyd, A. J. (2005). *Once in a million years: Teaching geologic time*. American Institute of Biological Sciences. https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED501355.pdf

MEB (2018). *Ortaöğretim Coğrafya Dersi (9, 10, 11 ve 12. sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.

MEB (2023). *Coğrafya 10, Beceri temelli etkinlik kitabı* (Hazırlayan: Derya Hançerlioğlu). Ankara: Ortaöğretim Genel Müdürlüğü.

Nam, Y., Karahan, E., & Roehrig, G. (2016). Native American students' understanding of geologic time scale: 4th-8th grade Ojibwe students' understanding of earth's geologic history. *International Journal of Environmental and Science Education*, *11*(4), 485-503.

Sezer, A. & Şanlı, C. (2017). Coğrafya Öğretim Programı'nda ve ders kitaplarında göç olgusu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, *0*(36), 16-25. DOI: 10.14781/mcd.329051.

Sidel, J. L., Bleibaum, R. N., & Tao, K. W. C. (2018). Quantitative descriptive analysis. (In *Descriptive Analysis in Sensory Evaluation*, Eds: S. E. Kemp & J. Hort (pp. 287–318). Wiley-Blackwell Publishing, 287–318. DOI: 10.1002/9781118991657.ch8.

Sisterson, D. L. & Liaw, Y. P. (1990). An evaluation of lightning and corona discharge on thunderstorm air and precipitation chemistry. *Journal of Atmospheric Chemistry*, *10*(1), 83-96.

Wach, E. & Ward, R. (2013). Learning about qualitative document analysis. *IDS Practice Paper in Brief*, 13, 1-10.

Walker, M. (2005). *Quaternary dating methods*. England: John Wiley & Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester, West Sussex PO19 8SQ.

Weisgarber, S. L. (1997). *Understanding geologic time*. Hands on, Earth science, Division of Geological Survey, No. 8.

BÖLÜM 9

BELİREN YETİŞKİNLİK DÖNEMİNDE PSİKOLOJİK İYİ OLUŞUN SOSYODUYGUSAL VE İLİŞKİSEL DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ[1]

Demet VURAL YÜZBAŞI[2], Sümeyye Sema YILMAZ[3]

1 Bu araştırma "Beliren Yetişkinlikte İyi Oluşun Kişilik, Yalnızlık, Kişilerarası Duygu Düzenleme ve Üniversite Uyumu Açısından İncelenmesi" başlığıyla 3. Gelişim Psikolojisi Sempozyumu'nda poster bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri kitapçığında yer almıştır.

2 Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Orcid ID: 0000-0002-6017-0875

3 Araştırma Görevlisi, Ordu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Orcid ID: 0000-0002-6683-6412

Psikoloji araştırmaları, her bireyin gündelik yaşamında koruması ve sürdürmesi gereken optimal bir iyi olma halinden bahsetmektedir. İyi oluş, temel olarak bireyin yaşamının farklı alanlarında gelişim ve büyüme sağlaması, genel olarak doyum ve mutluluk duyguları yaşaması, işlevsel bir şekilde topluma fayda sağlaması gibi ölçütlere karşılık gelmektedir (Gomez, Allemand ve Grob, 2012; Marks ve Shah, 2004). Tarihsel açıdan bakıldığında alanyazında iyi oluşa yönelik birçok farklı görüşün yer aldığı görülmektedir. Örneğin, Erikson (1959) psikososyal gelişim kuramı çerçevesinde bireylerin belirli yaş dönemlerinde uygun şekilde gelişmesinin kritik olduğunu bildirmiştir. Allport (1961) ise olgunluk kavramı ile bireylerin olgun kişiliğe ulaşmaları halinde psikolojik iyi oluşa sahip olacaklarını belirtirken, Maslow (1968), psikolojik kendini gerçekleştirme kuramı çerçevesinde insanların kendilerinde var olan potansiyeli ortaya çıkararak çeşitli ihtiyaçlarını karşılamasının önemini vurgulamıştır. Bradburn (1969) iyi oluşu 'olumlu duygulanımın olumsuz duygulanımdan fazla olması' şeklinde tanımlarken (akt. Ryff, 1989); Diener (1984) bu tanıma 'yaşam doyumu' kavramını da ekleyerek öznel iyi oluş görüşünü ortaya atmıştır. Ryff (1985, 1989) ise psikolojik işlevselliği açıklamaya yönelik mevcut görüşleri ve yapılan araştırmaları sentezleyerek kapsamlı ve güncelliğini koruyan bir model sunmuştur. Çok Boyutlu Psikolojik İyi Oluş Modeli'nde bireylerin kendi potansiyelinin farkında olarak bu potansiyeli mükemmele ulaştırmak için en üst düzeyde işlevsel olarak kullanması görüşü öne çıkmaktadır (Ryff, 1995). Bu kapsamda psikolojik iyi oluşun başkalarıyla olumlu ilişkiler, özerklik, çevresel hakimiyet, yaşam amacı, kişisel büyüme ve gelişme olmak üzere altı boyuttan oluştuğu öne sürülmektedir (Ryff ve Singer, 1996). Dolayısıyla psikolojik iyi oluş sadece bireyin kendisiyle değil, içinde yaşadığı toplum ve kültürle de değişebilen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bireylerin öznel duygusal deneyimlerinin yanı sıra çevreleriyle kurdukları anlamlı ve nitelikli ilişkilerin de iyi oluş bağlamında önemli katkı sağladığı öngörülmektedir (Ryff ve Singer, 1996; Samman, 2007).

Bireylerin yaşam koşullarındaki değişimlere sürekli uyum sağlama ve psikolojik açıdan işlevselliğini geliştirme potansiyeli yaşam boyu gelişim araştırmaları için önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişiler yaşamları boyunca fizyolojik, duygusal ve sosyal açıdan önemli değişimler yaşamaktadır. Dolayısıyla farklı yaşam dönemlerinde bireylerin psikolojik iyi oluşlarının ve psikolojik iyi oluş ile ilgili değişkenlerin incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu çalışma, önemli gelişimsel değişimlerin yaşandığı bir dönem olarak betimlenen beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin psikolojik iyi oluşlarını konu edinmektedir.

Beliren yetişkinlik, ergenlik ile yetişkinlik arasındaki dönemi (18-25 yaş) kapsayan ve kendine has gelişimsel özellikleri olan bir dönem olarak

Kaynakça

Akgül, H. (2020). Yetişkinler İçin Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği'nin (SELSA-S) Türk kültürüne uyarlaması: Geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(21), 54-69.

Alkan, N. (2007). Beş Faktör Kişilik Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. Ankara: Yayınlanmamış Araştırma.

Allport, G. W. (1961). *Pattern and growth in personality.* Holt, Reinhart & Winston.

Andriola, W. B. ve Araújo, A. C. (2021). Adaptation of students to the university environment: a case study in undergraduate courses at the Federal University of Ceará. *Ensaio*. https://doi.org/10.1590/S0104-40362020002802251

APA (2019). *Personality*. American Psychological Association. Son erişim 7 Ocak 2022.

Arnett, J. J. (1994). Are college students adults? Their conceptions of the transition to adulthood. *Journal of Adult Development, 1,* 154-168.

Arnett, J. J. (1998). Learning to stand alone: The contemporary American transition to adulthood in cultural and historical context. *Human Development, 6,* 295-315.

Arnett, J. J. (2006). Emerging adulthood in Europe: A response to Bynner. *Journal of Youth Studies*, *9*(1), 111-123.

Aslan, S. (2015). Üniversite Yaşamına Uyum Ölçeği'nin geliştirilmesi/development of adjustment to university life scale. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *30*(4), 132-145.

Atak, H. ve Çok, F. (2010). İnsan yaşamında yeni bir dönem: Beliren yetişkinlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *17*(1), 39-50.

Baker, S. R. (2004). Intrinsic, extrinsic, and amotivational orientations: Their role in university adjustment, stress, well-being, and subsequent academic performance. *Current Psychology*, *23*(3), 189-202.

Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology, 51*(6), 1173-1182.

Bauer, N. ve Rokach, A. (2004). The experience of loneliness in university: A cross-cultural study. *International Journal of Adolescence and Youth*, *11*(4), 283-302.

Bhagchandani, R. K. (2017). Effect of loneliness on the psychological well-being of college students. *International Journal of Social Science and Humanity*, *7*(1), 60-64.

Bi, D. ve Li, X. (2021). Psychological flexibility profiles, college adjustment, and subjective well-being among college students in China: A latent profile analysis. *Journal of Contextual Behavioral Science*, *20*, 20-26.

Bradburn, N. M. (1969). *The structure of psychological well-being*. Oxford: Al-

dine.

Brett, C. E., Mathieson, M. L. ve Rowley, A. M. (2022). Determinants of wellbeing in university students: The role of residential status, stress, loneliness, resilience, and sense of coherence. *Current Psychology*, 1-10.

Brunsting, N. C., Zachry, C., Liu, J., Bryant, R., Fang, X., Wu, S. ve Luo, Z. (2019). Sources of Perceived Social Support, Social-Emotional Experiences, and Psychological Well-Being of International Students. *The Journal of Experimental Education*, 1–17.

Cage, E., Jones, E., Ryan, G., Hughes, G. ve Spanner, L. (2021). Student mental health and transitions into, through and out of university: student and staff perspectives. *Journal of Further and Higher Education*, *45*(8), 1076-1089.

Chiao, C., Chen, Y. H. ve Yi, C. C. (2019). Loneliness in young adulthood: Its intersecting forms and its association with psychological well-being and family characteristics in Northern Taiwan. *PLoS ONE, 14*(5), 1-13. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0217777

Cooke, R., Bewick, B. M., Barkham, M., Bradley, M. ve Audin, K. (2006). Measuring, monitoring and managing the psychological well-being of first year university students. *British Journal of Guidance & Counselling*, *34*(4), 505-517.

Credé, M. ve Niehorster, S. (2012). Adjustment to college as measured by the student adaptation to college questionnaire: A quantitative review of its structure and relationships with correlates and consequences. *Educational Psychology Review*, *24*(1), 133-165.

Cutrona, C. E. (1982). Nonpsychotic postpartum depression: A review of recent research. *Clinical Psychology Review*, *2*(4), 487-503.

Çiçek, I. (2021). Mediating Role of Self-Esteem in the Association between Loneliness and Psychological and Subjective Well-Being in University Students. *International Journal of Contemporary Educational Research*, *8*(2), 83-97.

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin. 95*(3), 542-575.

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., Oishi, S., ve Biswas Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social Indicators Research, 97*(2), 143-156.

Dingle, G. A., Han, R. ve Carlyle, M. (2022). Loneliness, belonging, and mental health in Australian university students pre-and post-covid-19. *Behaviour Change*, *39*(3), 146-156.

DiTommaso, E. ve Spinner, B. (1993). "The development and initial validation of the Social

and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA)". *Personality and Individual Differences, 14,* 127-134.

DiTommaso, E. ve Spinner, B. (1997). Social and emotional loneliness: A re-examination of Weiss' typology of loneliness. *Personality and Individual Differences*, *22*(3), 417-427.

Doğan, A. ve Cebioğlu, S. (2011). Beliren yetişkinlik: ergenlikten yetişkinliğe uzanan bir dönem. *Türk Psikoloji Yazıları, 14* (28), 11-21.

Eisenberg, D., Hunt, J. ve Speer, N. (2013). Mental health in American colleges and universities: variation across student subgroups and across campuses. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, *201*(1), 60-67.

Elmer, T., Mepham, K. ve Stadtfeld, C. (2020). Students under lockdown: Comparisons of students' social networks and mental health before and during the COVID-19 crisis in Switzerland. *Plos One*, *15*(7), e0236337.

Erikson, E. (1959). *Theory of identity development*. E. Erikson, Identity and the life cycle. New York: International Universities Press.

Gebre, A. ve Taylor, R. D. (2017). Association of poor kin relations, college adjustment and psychological well-being among African American undergraduates. *Journal of Child and Family Studies*, *26*(1), 217-224.

George, D. ve Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.

Gerdes, H. ve Mallinckrodt, B. (1994). Emotional, social, and academic adjustment of college students: A longitudinal study of retention. *Journal of Counseling & Development, 72*(3), 281–288.

Gomez, V., Allemand, M. ve Grob, A. (2012). Neuroticism, extraversion, goals, and subjective well-being: Exploring the relations in young, middle-aged, and older adults. *Journal of Research in Personality*, *46*(3), 317-325.

Goswick, R. A. ve Jones, W. H. (1981). Loneliness, self-concept, and adjustment. *The Journal of Psychology*, *107*(2), 237-240.

Gökdağ, C. ve Naldöken, B. (2021). The relationship between interpersonal emotion regulation, personality traits, and psychopathology symptoms. *Journal of Clinical Psychiatry*, *24*(1), 41-52.

Green, L. R., Richardson, D. S., Lago, T. ve Schatten-Jones, E. C. (2001). Network correlates of social and emotional loneliness in young and older adults. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *27*(3), 281-288.

Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach*. New York: Guilford Press.

Hayes, N. ve Joseph, S. (2003). Big 5 correlates of three measures of subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, *34*(4), 723-727.

Hesketh, A.J. (1999). Towards an economic sociology of the student financial experience of higher education. *Journal of Education Policy, 14,* 385-410.

Hicks, R. E. ve Mehta, Y. P. (2018). The Big Five, Type A personality, and psychological well-being. *International Journal of Psychological Studies, 10*(1), 49-58.

Hofmann, S. G. (2014). Interpersonal emotion regulation model of mood and anxiety disorders. *Cognitive Therapy and Research, 38*(5), 483-492.

Ibrahim, A. K., Kelly, S. J., Adams, C. E. ve Glazebrook, C. (2013). A systematic review of studies of depression prevalence in university students. *Journal of Psychiatric Research*, *47*(3), 391-400.

John, O. P., Donahue, E. M. ve Kentle, R. L. (1991). Big five inventory. *Journal of Personality and Social Psychology, 75*, 729-750.

Jones, W. H. (1982). Loneliness and social behavior. L. A, Peplau ve D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A source- book of current theory, research, and therapy* içinde (s. 238- 254). New York: Wiley-Interscience.

Kaşıkcı, F. (2020). Üniversite yaşamına uyum ile iyi oluş arasında kişilik özelliklerinin aracı rolü. *Turkish Studies – Educational Sciences, 15*(5), 3445-3466.

Kokko, K., Tolvanen, A. ve Pulkkinen, L. (2013). Associations between personality traits and psychological well-being across time in middle adulthood. *Journal of Research in Personality*, *47*(6), 748-756.

Lampraki, C., Hoffman, A., Roquet, A. ve Jopp, D. S. (2022). Loneliness during COVID-19: Development and influencing factors. *PloS One*, *17*(3), e0265900-e0265900.

Lidy, K. M. ve Kahn, J. H. (2006). Personality as a predictor of first-semester adjustment to college: The mediational role of perceived social support. *Journal of College Counseling*, *9*(2), 123-134.

Lucas, R. E. (2018). Exploring the associations between personality and subjective well-being. E. Diener, S. Oishi ve L. Tay (Eds.), *Handbook of well-being* içinde (s.257-271). Salt Lake City, UT: DEF Publishers.

Lukács, A. (2021). Mental well-being of university students in social isolation. *European Journal of Health Psychology, 28*(6), 1-8.

Manyeruke, G. ve Ergün, D. (2022). Mental health, loneliness and social support during covid-19 pandemic among International University Students in North Cyprus. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, *4*(3), 211-221.

Marks, N. ve Shah, H. (2004). A well-being manifesto for a flourishing society. *Journal of Public Mental Health*, *3*(4), 9-15.

Maslow, A. (1968). Some educational implications of the humanistic psychologies. *Harvard Educational Review*, *38*(4), 685-696.

McCrae, R. R. ve Costa, P. T. (2003). *Personality in adulthood: A five-factor theory perspective*. Guilford Press.

McWhirter, B. T. (1997). A pilot study of loneliness in ethnic minority college students. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, *25*(3), 295-304.

Özdemir, U. ve Tuncay, T. (2008). Correlates of loneliness among university students. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, *2*(1), 1-6.

Pedrelli, P., Nyer, M., Yeung, A., Zulauf, C. ve Wilens, T. (2015). College students: mental health problems and treatment considerations. *Academic Psychiatry*, *39*(5), 503-511.

Phillips, R., Seaborne, K., Goldsmith, A., Curtis, N., Davies, A., Haynes, W., ... ve Wordley, E. (2022). Student loneliness through the pandemic: How, why and where?. *The Geographical Journal*, *188*(2), 277-293.

Puher, M. A. (2009). *The big five personality traits as predictors of adjustment to*

college (Master's thesis).Villanova University.

Quan, L., Zhen, R., Yao, B. ve Zhou, X. (2014). The effects of loneliness and coping style on academic adjustment among college freshmen. *Social Behavior and Personality*, *42*(6), 969-978.

Rook, K. S. (1988). Toward a more differentiated view of loneliness. S. Duck, D. F. Hay, S. E. Hobfoll, W. Ickes ve B. M. Montgomery (Eds.), Handbook of personal relationships: Theory, research and interventions içinde (s. 571–589). John Wiley & Sons.

Russell, D., Cutrona, C. E., Rose, J. ve Yurko, K. (1984). Social and emotional loneliness: An examination of Weiss's typology of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(6), 1313–1321.

Ruthig, J. C., Marrone, S., Hladkyj, S. ve Robinson-Epp, N. (2011). Changes in college student health: Implications for academic performance. *Journal of College Student Development*, *52*(3), 307-320.

Ryff, C. D. (1985). The subjective experience of life-span transitions. *Gender and the Life Course*, 97-113.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*(6), 1069- 1081.

Ryff, C. D. (1995). Psychological well-being in adult life. *Current Directions in Psychological Science*, 99-104.

Ryff, C. D. ve Singer, B. (1996). Psychological well-being: Meaning, measurement, and implications for psychotherapy research. *Psychotherapy and Psychosomatics*, *65*(1), 14-23.

Samman, E. (2007). Psychological and subjective well-being: A proposal for internationally comparable indicators. *Oxford Development Studies*, *35*(4), 459-486.

Siegler, I. C. ve Brummett, B. H. (2000). Associations among NEO personality assessments and well-being at midlife: Facet-level analyses. *Psychology and Aging*, *15*(4), 710-714.

Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *28*(28-3), 374-384.

Vaterlaus, J. M. (2022). College student loneliness and the reopening of campuses during the covid-19 pandemic. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, *50*(3), 205-215.

Vural Yüzbaşı, D. ve Durdu Akgün, B. (2021). Kişilerarası Düzenleme Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, *38*(2), 532-547.

Watson, D. ve Clark, L. A. (1992). On traits and temperament: General and specific factors of emotional experience and their relation to the five-factor model. *Journal of Personality*, *60*(2), 441-476.

Weber, M., Schulze, L., Bolzenkötter, T., Niemeyer, H. ve Renneberg, B. (2022). Mental health and loneliness in university students during the COVID-19

pandemic in Germany: A longitudinal study. *Frontiers in Psychiatry*, *13*, 1-11.

Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. Cambridge, MA: MIT Press.

Weiss, R. S. (1974). The provisions of social relationships. Z. Rubin (Ed.), *Doing unto others* içinde (s. 17-26). NJ: Prentice-Hall

Wenz, F. V. (1977). Seasonal suicide attempts and forms of loneliness. *Psychological Reports, 40,* 807-810.

Werner, A. M., Tibubos, A. N., Mülder, L. M., Reichel, J. L., Schäfer, M., Heller, S., ... ve Beutel, M. E. (2021). The impact of lockdown stress and loneliness during the COVID-19 pandemic on mental health among university students in Germany. *Scientific Reports*, *11*(1), 22637.

Williams, W. C., Morelli, S. A., Ong, D. C. ve Zaki, J. (2018). Interpersonal emotion regulation: Implications for affiliation, perceived support, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, *115*(2), 224-254.

Wohn, D. Y. ve LaRose, R. (2014). Effects of loneliness and differential usage of Facebook on college adjustment of first-year students. *Computers & Education*, *76*, 158-167.

Yu, Y., Zhao, Y., Li, D., Zhang, J. ve Li, J. (2021). The relationship between big five personality and social well-being of Chinese residents: The mediating effect of social support. *Frontiers in Psychology, 8*, 1-8.

Zaki, J. ve Williams, W. C. (2013). Interpersonal emotion regulation. *Emotion*, *13*(5), 803-810.

Zhao, Y., Wang, N., Niu, J., Li, X. ve Zhang, L. (2023). Psychometric Properties of Interpersonal Regulation Questionnaire for Chinese College Students: Gender Differences and Implications for Well-Being. *Behavioral Sciences*, *13*(6), 507-521.

BÖLÜM 10

MODERNLEŞME VE SOSYAL DEĞİŞME BAĞLAMINDA YAŞLILIK

Gülbaşak DİKTAŞ YERLİ[1]

1 Dr. Sakarya Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, ORCID:0000-0002-1170-8907

GİRİŞ

Yaşlanma son yüzyılda karşılaşılan önemli demografik olgu olarak değerlendirilmektedir. Yaşlanma, bir toplum içerisinde doğum ve ölüm oranlarındaki azalma sonucu yaşlı nüfusun artışı olarak kabul edilmekte, yaşlı nüfusun diğer yaşam dönemlerine kıyasla oransal artışı ilk olarak gelişmiş ardından da gelişimini tamamlamakta olan toplumlarda ortaya çıkmaktadır (DPT, 2007). Nüfusun yaşlanması, sosyal, ekonomik, sağlık, güvenlik, aile gibi toplumun birçok alanını etkilemekte, değişimine neden olmaktadır. Günümüz dünyasında her alanda var olan değişim ve dönüşümler yaşlanma olgusuna yansımakta, ülkeler için de olumlu ve olumsuz etkilerine karşı hazır olunması gereken bir duruma dönüşmektedir.

Yaşlanma canlı türüne has yaşamın son evresinde ölümle sonuçlanan fizyolojik, biyolojik, sosyal, psikolojik, toplumsal ve ekonomik boyutları olan bir süreci ifade etmektedir. Çok boyutlu özelliğiyle yaşlanma tıp, gerontoloji, psikoloji, sosyoloji, iktisat gibi farklı disiplinlerin alanlarına girmektedir. Yaşlanma bireysel toplumsal etkileri olan bir olgu olarak kabul edilmekte ve bu doğrultuda sosyolojinin konusu haline gelmektedir. Yaşlanma ve yaşamın son evresi olan yaşlılık dönemi, toplum yapısını etkilediği gibi toplumda meydana gelen değişim ve dönüşümlerden de etkilenmektedir.

Kavramsal olarak yaşlanma ve yaşlılık, farklı kriterlerle açıklanmaya çalışılmaktadır. Yaşlanma öncelikle biyolojik ve fiziksel olarak değerlendirilmekte ancak gelişim dönemlerinden olan ve yaşamın son evresi olarak kabul edilen yaşlılık dönemi, toplumsal perspektifte çok farklı nitelikleri olan ve sosyal değişimlerle farklılaşan tanım ve anlamlandırmalarla karşılaşmaktadır. Yaşlanma ve yaşlılık dönemine ilişkin yapılan anlamlandırmaların özünde yaş kavramının olduğu görülmektedir. Yaş kavramıyla ilgili tanım ve sınıflandırmalara bakıldığında idari, takvimsel, işlevsel, hukuksal, etik, sosyal, dinsel, bilişsel, kişisel, tarihsel şeklinde oldukça çeşitli biçimlerde yapıldığı görülmektedir (Tufan, 2020: 10-12). Bu tanım ve sınıflandırmaların tümünde biyolojik, fiziksel, toplumsal bağlamlarda yaşlılığa ve yaşlanmaya yüklenen anlamlar dikkat çekmektedir. Yaşa, yaşlılık dönemine verilen anlamlar zamana göre değişebilmekte, bu değişimin niteliği ise yaşlı bireylerin toplum içindeki psikolojik, sosyal ve ekonomik konum ve durumlarına yön vermektedir.

Bilim ve teknolojideki gelişmelerle ve sanayileşmeyle birlikte modernleşme süreci olarak tanımlanan değişim ve dönüşümlerin gerçekleştiği bu süreçler toplumların yapılarında da önemli değişimlere yol açmaktadır. Toplumların sürecin başında veya sonrasında dahil olmaları fark etmeksizin tümünde yansımaların meydana geldiği görülmektedir. Özellikle modernleşme sürecine daha sonra dahil olan toplumlarda değişim eş zamanlı

KAYNAKÇA

Akçal, N., Taşçı, S. (2005). 65 yaş üstü bireylere bakım verenlerin yaşadıkları sorunların belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Dergisi*, 14, 30-36.

Akdemir, N., Çınar, F. İ. ve Görgülü, Ü. (2007), Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı, *Türk Geriatri Dergisi*, 10 (4), 215- 222.

Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.

Aydemir, M. A., Tecim, E. (2012). Türk toplumunda aile ve dinin sosyal sermaye potansiyeli, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 28, 42-59.

Bandura, A. (2012). On the functional properties of perceived self-efficacyrevisited. *Journal of Management,* 38(1), 9-44.

Berger, P. L. (2017). Dinler ve küreselleşme. Hatice Gül (Çev.). *Bilimname: Düşünce Platformu*, 34, 603-613. https://doi.org/10.28949/bilimname.348103.

Berkman B, Harootyan L. (2003). *Social Work And Health Care İn Aging Society: Education, Policy, Practice And Research.* New York: Springer Publications.

Birren JE, Binstock RH. (2006). Handbook of Aging and Social Sciences. Burlington, MA: Elsevier Publications.

Bloom, D.E., Jımenez, E. And Rosenberg, L. (2012). Social protection of older people. Global population ageing: peril or promise?, *World Economic Forum*, 83-88.

Bulduk, E. Ö. (2004). Yaşlılık ve toplumsal değişim. *TSA, 18 (2), 53-60.*

Butler, R. N. (1974). Successful aging and the role of the life review. *Journal of the American Geriatrics Society*, 22(12), 529-535.

Buz, S. (2016). Yaşlı bireylere yönelik yaş ayrımcılığı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,* 14(53): 268-278.

Canatan, A. (2008), *Sosyal Yönleriyle Yaşlılık,* Ankara: Palme Yayıncılık.

Canatan, K., Yıldırım, E. (2011). *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap.

Çabuklu,Y. (2004).*Toplumsalın Sınırında Beden*. İstanbul: Kanat Yayıncılık.

Connidis, I. (1989). The subjective experience of aging: correlates of divergent views. *Canadian Journal on Aging,* 8(1), 7-18.

Çelik, C. (2010). Değişim sürecinde türk aile yapısı ve din-paradigmatik anlam ve işlev farklılaşması. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi,* 8, 25-35.

Çelik, C. (2012). Göç, Kentleşme ve Din. N. Akyüz, İ. Çapcıoğlu (Ed.). Din *Sosyolojisi El Kitabı* (297-306) içinde. Ankara: Grafiker Yayınları.

Dikeçligil, F. B. (2012). Aileye dair kabullerin ezber bozumu. *Muhafazakar Düşünce,* 8, 21-52.

Dixon, A. L. (2007). Mattering in the later years: older adults'experiences of mattering to others, purpose in life, depression, and wellness. *Adultspan Journal*, 6(2), 83-95.

Duman, M. Z. (2012). Aile kurumu üzerine tarihsel bir okuma girişimi ve muhafazakâr ideolojinin aileye bakışı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1 (4), 19-51.

DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (2007). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı VIII.* Yayın No 2741.

Gadalla, T. M. (2010). The role of mastery and social support in the association between life stressors and psychological distress in older canadians. *Journal of Gerontological Social Work*, 53(6), 512-530. https://doi.org/10.1080/01634372.2010.490691.

Giddens, A. (2014). *Modernite ve Bireysel Kimlik: Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. Ü. Tatlıcan (Çev.), İstanbul: Say Yayınları.

Göka, Erol ve Aydemir, Ç. (2000). Yaşlıya ve demanslı hastaya psikososyal yaklaşım. *Demans Dizisi*, 1, 5- 26.

Gül, H. (2019). *Yeni Kentsel Ailenin Manevi Boyutları: Gaziantep Örneği*. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gül, H. (2022). Modernleşme sürecinde yaşlılık sorunlarına ilişkin sosyolojik bir değerlendirme. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi,* 11 (2), 928-943. DOI: 10.15869/itobiad.957272

Harwood, Jake (2007), *Understanding Communication and Aging - Developing Knowledge and Awareness*, California: Sage Publications,

Kuzgun, K. İ. (2002), Editöre Mektup. *Türk Geriatri Dergisi*, 5(1), 38-5.

Lee, R., vd., (2010). *Some Economic Consequences of Global Aging*, *The World Bank*.

Levy, B. R. (2003). Mind matters: cognitive and physical effects of aging self-stereotypes. *Journal of Gerontology: Psychological Sciences,* 58B(4), 203-211.

Lowry, D.S. (2009). Aging social change and elderly well-being in rural china: ınsights from mixed-methods village research. *Population Studies Center Research Report,* 09-691.

Marangoz, M. (2006), Yaşlı tüketiciler ve yaşlı tüketicilerin harcama eğilimlerinin belirlenmesine yönelik bir araştırma, *Yönetim ve Ekonomi,* 13 (1), 79-9.

Nazlı, A. (2016). Yaşlanma, birey ve toplum: Yaşlanmaya sosyolojik bakış. *Ege Tıp Dergisi,* 55: 1-5

Onur, B. (2011). *Gelişim Psikolojisi*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.

Ökul, M., Kalaycı, I. (2017). Geleneksel kalabilsem modern olabilsem: modernleşme sürecinde yaşlılık deneyimleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi,* 8 (18), 90-110.

Özbolat, A. (2016). Beşikten mezara: yaşlılığın sosyolojisi ve din -adana örneği. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (ÇÜİFD), 16 (2), 53-76.

Özdemir, L., Akdemir, N. ve İmatullah, A. (2005). Hemşireler için geliştirilen yaşlı değerlendirme formu ve geriatrik sorular. *Türk Geriatri Dergisi*, 8(2), 94- 100.

Özişli, Ö. (2023). Sağlık arama davranışı üzerine bir saha çalışması, Sosyal Bilimler Metinleri, 2023(1), 40-47.

Özkalp, E. (2009). *Sosyolojiye Giriş.* Bursa: Ekim Yay.

Santrock, J. W. (2011). *Yaşam Boyu Gelişim*. G. Yüksel (Çev.), Ankara: Nobel Yayınları.

Subaşı, N. (2007). *Toplumsal Değişme, Aile ve Yeni Risk Alanları*. Ankara: TDV. Yayınları.

Şener, A., Öztop, H., Doğan, N. ve Güven, S. (2008). Family, Close Relatives, Friends: Life Satisfaction Among Older People. *Educational Gerontology*, 34 (10), 890-906.

Şener, A. (2009). Yaşlılık, yaşam doyumu ve boş zaman aktiviteleri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergisi,* 1-18.

Top, M., Eriş, H., & Kabalcıoğlu, F. (2013). Quality of life (qol) and attitudes toward aging in older adults in Şanlıurfa, Turkey. *Research on Aging,* 35(5), 533-562. https://doi.org/10.1177/0164027512447822

Tufan, İ. (2002), *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık / Sosyolojik Yaşl*anma, İstanbul: Aykırı Yayıncılık.

Tufan, İ., (2003). *Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi,* İstanbul: Anahtar Kitaplar.

Tufan, I. (2007). *Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu.* Antalya: Gero Yayınları.

Tufan, İ. (2020). *Gerontolojiye Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.

Unıted Natıons (2011). *World Population Prospects: The 2010 Revision*. UN Population Division, New York.

Ünal, V. (2019). Modernleşme sürecinde yaşlılı düşüncesini değiştirn olgular - toplumsal yaşamın kıyısında kalan yaşlılar. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 43 (2), 275-298.

Walker, A. (1991). The relationship between the family and the state ın the care of older people. *Canadian Journal of Aging,* S. 10(2), s.94- 112.

Warner, W. L., & Low, J. O. (1976). *The social system of the modern factory: The strike: A social analysis*, Greenwood Press.

WHO. (2011). *Global Health and Ageing*. Geneva: World Health Organization.

Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş,* (Çev. A., Beyazova, ve diğ.), Ankara: Nika Yayınevi.

BÖLÜM 10

BAKIM FAALİYETLERİNE GÖRE BAKIM YEDEK PARÇA STOKLARININ OPTİMİZASYONU: HIZLI TÜKETİM ÜRÜNLERİ SEKTÖRÜ UYGULAMASI[1]

Mustafa KUŞOĞLU[2], Nuray GİRGİNER [3]

1 Bu araştırma Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Tezsiz Yüksek Lisans Programı kapsamında Prof. Dr. Nuray Girginer danışmanlığında Mustafa Kuşoğlu tarafından tamamlanan Dönem Projesinden türetilmiştir.

2 Stok Kontrol Uzmanı, mk.kusoglu@gmail.com, Yazar ORCID bilgisi: https://orcid.org/0009-0001-8290-3638

3 Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF, İşletme Bölümü. girginer@ogu.edu.tr, Yazar ORCID bilgisi: https://orcid.org/0000-0003-1228-5800.

GİRİŞ

Hangi alanda olursa olsun bir işletme varlığını devam ettirebilmek için faaliyetlerine devam etmek zorundadır. Bu bağlamda üretim işletmelerinde üretimin devamlılığı, bu işletmelerin varlığında esastır. Üretim faaliyetlerinde kullanılan ekipmanlar; işletmenin talep edilen kapasitede, zamanda ve miktarda üretim gerçekleştirmesinde, hammadde tedarikinden, ürün satışına kadar tüm üretim dağıtım sürecine etki etki eden faktörlerdendir. Bu nedenle bakım faaliyetleri tüm işletmelerde üretimin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Malzeme gereksinimi sadece ekipmanların arızalanmaları durumunda değil arıza öncesinde yapılacak bakım faaliyetleri için de ortaya çıkmaktadır.

Üretim işletmelerinde bakım faaliyetleri, makinelerin, ekipmanların ve diğer üretim varlıklarının işlevsel ve verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak için gerçekleştirilen bir dizi faaliyettir. Bakım, arıza riskini azaltır, çalışma sürekliliğini sağlar, üretkenlik ve verimlilik düzeylerini artırır ve ekipmanların ömrünü uzatır. Sürekli olarak arıza bakım stratejisi ile bakım faaliyetlerini yürütmek, üretkenlik ve verimlilik açısına göre dezavantajlı olabilir. İşletmede uygulanan bakım faaliyetleri, stok ve stok seviyesinin tespiti ile yakından ilgilidir. "İşletmelerin yedek parça stoku tutmalarının ana sebebi sistemi ayakta tutabilmek için gerekli olan bakımları gerçekleştirerek sistemin asıl fonksiyonunu yerine getirebilmesinin sağlanmasıdır. Bu sebepledir ki envanter yönetimi ile bakım politikaları konusu literatürde birlikte ele alınan konulardan bir tanesi olmuştur" (Horenbeek v.d., 2013). Ekipmandaki arızi durumlar; üretim kabiliyetini doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediğinden malzeme stok seviyelerinin temelini oluşturmaktadır. Planlı olarak yapılacak bakım faaliyeti için işletme üretimi kapasitesinin düşmesine neden olacağından; bakım kaynaklarının planlanması ve ürün arz tahminlemesinin optimum olduğu noktada yapılmalıdır. Fırsat bakım faaliyetleri, adından da anlaşılacağı üzere ekipmanın çalışmadığı, bakım kaynaklarının el verdiği imkanlar dahilinde yapılan bakımları kapsamaktadır. Otonom bakım faaliyeti; operatörler tarafından kullandıkları ekipmandaki, temizlik, yağlama, sıkma küçük çaplı bakım faaliyetleri yaparak üretim kalitesini arttırarak etkili arızaların önüne geçmiş olur. Kestirimci bakım uygulamaları ile ekipmanın performansı takip edilerek, yapılan analizler ile arıza riski potansiyeline göre planlı bakım zamanlaması belirlenmesinde etkili olmaktadır.

Teknik Malzemeler, üretim faaliyetlerinde kullanılan ekipmanların çalışmasını sağlayan parçalardır. Teknik malzemeler, beklenmedik arızalarda hızlı müdahaleyi sağlamak, duruş sürelerini azaltmak ve ekipmanın işlevselliğini yeniden sağlamak için önemlidir. Bakım faaliyetlerinde kullanılan ekipman teknik malzemeler, işletmelerde stoklanır ve genellikle bakım ekibinin veya tedarik departmanının sorumluluğundadır. Üretimin gerçek-

Kaynakça

Akdoğan, N. ve Tenker, N. (1998), Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri, Gazi Kitabevi, 6. Baskı, Ankara.

Aslantaş, M. (2019), Bir Transformatör Firmasında Stok Kontrol Parametrelerinin Simülasyon Tabanlı Optimizasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir

Aydemir, E. (2015). "Envanter Yönetimi ve Uzantıları: Ekonomik Üretim Miktarı Modelleri Üzerine Bir Bilimsel Yazın Araştırması". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(3): 99- 100.

Beğik, M., Hamurcu, M., Eren, T., (2017) Stok Kontrolde Abc Analizi ve Analitik Ağ Süreci Yönteminin Isı Cihazları Firmasında Uygulanması, Kırıkkale Ünv. Sosyal Bilimler Dergisi, Ocak 2017 / Cilt: 7, Sayı: 1, 197

Cheng, E. W.L., v.d. (2002) "Analytic Hierarchy Process, A Defective Toll When Used Improperly", Measuring Business Excellence, Vol. 6, No.4, ABI/ FORM Global.

Chopra, S., & Meindl, P. (2016). Supply Chain Management Strategy, Planning and Operation. Essex: Pearson.

Duffuaa S. O. (1999), Raouf A., Campbell J. D., Planning and Control of Maintenance Systems, John Wiley & Sons,

Ekin, E., Dinçer, S. E. (2020). Havacılık Sektöründe Yedek Parça Envanter Problemlerine Simülasyon ve Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ile Hibrit Bir Çözüm Yaklaşımı. Social Sciences Research Journal, 9 (4), 28- 52.

Erbaş, M. A. (2018), Bir Bakım Onarım Organizasyonunda Stok Yönetimi Optimizasyonu Ve Bakım Planlaması İle Entegre Edilmesi Üzerine Bir Uygulama, İstanbul Sabahttin Zaim üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yüksek Lisans Tezi.

Goshorn, J. A., Deegan, E. M., & Layton, B. E. (2010). Spare part storage optimization onboard deployable military support assets. Naval Engineers Journal, 122(1), 137-147.

Gölbaşı, O. (2020). Yedek Parça Envanter Politikasının Makina Kullanılabilirliğine Etkisini Değerlendirmeye Yönelik Bir Simülasyon Algoritması. Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 35(2), 455-468.

Güner Ö. (2010) Kritik Ve Kritik Olmayan Talepler İçin Yedek Parça Stok Kontrol Sistemleri Ve Bir Uygulama, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Horenbeek, A. V., Bure, J., Catttysse, D., Pintelon, L., & Vansteenwegen, P. (2013). Joint maintenance and inventory optimization systems: A review. International Journal of Production Economics, 499 - 508.

İlhan, İ. (2015). Tedarik Zinciri Yönetiminde Kantitatif Talep Tahmin Yöntemi Seçimi İle Stok Optimizasyonuna Dair Bir Uygulama, Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Jipm (2008) Otonom bakım, www.tpmoffice.com/maintenance.asp?id=476 (07.01.2008) adresinden erişilmiştir.

Karabıçak, ve Arkadaşları (2018), Bir Temizlik Kâğıdı Firmasında Stok Kalemleri için Değer ve Değişkenlik Ölçütlerine Dayalı Tahmin Yöntemlerinin Belirlenmesi, Journal of Current Researches on Engineering, 47-68

Milje, R. (2011). Engineering Methodology for Selecting Condition Based Maintenance. Master's Thesis. Stavanger: University of Stavanger.

Mobley, K. R. (2002). An Introduction to Predictive Maintenance. Massachusetts: Butterworth-Heinemann

Özdemir, A. (2004), Çok Kriterli Envanter Sınıflandırmasında, Analitik Hiyerarşi Süreci Analizinin Uygulanması, D.E.Ü.İ.İ.B.F.Dergisi, 137-154.

Panagiotidou, S.(2014). Joint Optimization of Spare Parts Ordering and Maintenance Policies for Multiple Identical Items Subject to Silent Failures. European Journal of Operational Research, 235(1), 300–314.

Samal, N.K., Pratihar, D.K. (2015). Joint Optimization of Preventive Maintenance and Spare Parts Inventory using Genetic Algorithms and Particle Swarm Optimization Algorithm. International Journal of Systems Assurance Engineering and Management, 6(3), 248–258.

Sarfaraz, A. (2006). College of Engineering and Computer Science. www.ecs.csun.edu/~sarfaraz/606b-wk6.ppt adresinden erişilmiştir.

Simunovic, K., Draganjac, T., & Simunovic, G. (2008). Application of Different Quantitative Techniques to Inventory Classification. Technical Gazatte, 10(3), 41-47.

Şivetoğlu, S. (2023), Entegre Lojistik Destek Kapsamında Yedek Parça Envanteri Belirleme Problemine Bir Model Önerisi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Wang, L., Chu, J., Mao, W. (2009). A Condition-Based Replacement and Spare Provisioning Policy for Deteriorating Systems with Uncertain Deterioration to Failure. European Journal of Operational Research, 194, 184–205.

Yang, K., & Niu, X. (2009, October). Research on the spare parts inventory. In 2009 16th International Conference on Industrial Engineering and Engineering Management (pp. 1018-1021). IEEE

Yiğit, A., Yiğit, V. (2019), Tıbbi Malzeme Stok Kontrolünde Abc Ve Ved Analizi: Sağlık Bakanlığı Hastanelerinde Bir Araştırma^, Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, Yıl: 2019, Cilt: 10, Sayı: 24, ss.254-263.

BÖLÜM 11

19. YÜZYILDA KARANOGAYLARIN SOSYO-EKONOMİK HAYATI

Didem ÇATALKILIÇ[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Didem Çatalkılıç Ankara Medipol Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü ORCID: 0000-0002-2550-3961

Giriş

Herhangi bir soyluluğa sahip olmayan avam, sıradan bir halk olan bu nedenle de karabudun olarak görülen Karanogaylar, Kızılyar steplerinde Terek Nehri'nin kuzeyinde, Terek Kazak ordusunun topraklarının ötesinde, 43°50' ve 44°35' kuzey enlemleri ile 14°10' ve 16°20' doğu boylamları arasında yaklaşık 10.000 verstlik[1] engebeli, geniş, susuz ve ağaçsız bir arazide yaşamışlardır. Arazinin güney kısmı, vadileri güneydoğudan kuzeybatıya doğru uzanan ve her yıl hareket eden kumlardan giderek daha fazla kaybolan bataklık tepeleriyle kaplıdır. Yüksek bir tepeden bozkıra baktığınızda, bozkır arazisi üzerinde dalgaların en yüksek seviyeye çıkıp donduğu uzak bir alana kadar uzanan devasa bir deniz gibi görünmektedir. Stepler, kuzeyden ve doğudan elementlerin her türlü etkisine maruz kalmaktadır. Nehir ve büyük gölleri olmayan ancak geçici göllere sahip coğrafyada yaz aylarında, güneydoğu rüzgârının büyük kum yığınlarını yükseltmesi Karanogayların göçebe kamplarındaki kibitkaların devrilmesine neden olmuştur. Bölgede havanın küçük sıcak kum taneleriyle dolu olması ve güneşin boğuculuğu kavurucu bir ortam yaratmaktadır (Ananev, 1894, s. 36; Baddeley, 1995, s. 69; Blaramberg, 2017, s. 221; Henderson, 1826, s. 435; Malyavkin, 1893, s. 133).

Bozkır hayatında dikkatli olan ve özellikle görsel hafızaları gelişmiş Karanogaylar, bozkırda birbirine çok benzeyen pek çok her türden tepe ve tepeciği hatırlamışlar ve yalnızca bir kez geçtikleri bölgenin tüm detaylarıyla birlikte fotoğrafını canlı bir şekilde zihinlerine kazımışlardır. Ancak Karanogaylarda dikkat ve hafıza esas olarak doğadaki nesnelerle ilişkili olarak gelişmiş tam tersine soyut nitelikteki nesneler onları neredeyse hiç ilgilendirmemiştir. Karanogaylar, manevi yaşamında bir düşünürden çok bir sanatçı; doğası gereği ağırlıklı olarak tanımlayıcı, hayal güçleri oldukça canlı, mükemmel hikâye anlatıcıları olmuşlardır. Karanogayların zihinsel aktif ve yaratıcı olma yetenekleri bu sebeple ortadadır (Malyavkin, 1893, s. 169).

1736-1739 Rus-Osmanlı Savaşı sırasında Küçük Nogay, Rus yetkililerin koruması altına alınarak Terek ile Kuma Nehirleri arasına nakledilmiştir. Kırım Hanlığı'nın düşüşünden sonra Kuban Nogaylarının bir kısmı Kafkasya'nın doğusuna bir kısmı da Metipol bölgesine yerleştirilmiştir. Çarlık Rusya, Kafkasya halklarını kendilerine karşı kışkırtma ihtimaline karşı göçebeleri Osmanlı Devleti'nin etkisinden uzaklaştırma amacıyla böyle bir politika izlemiştir. Nogayların bir kısmı Kuban Nehri ötesine geçişmiş bu topraklaraysa Ruslar tarafından Karadeniz Kazakları yerleştirilmiştir. 1735 yılında General Levaşov tarafından bugün yaşadıkları topraklara getirilmişlerdir. 1790-1800'de ise Nogayların bir kısmı Kızılyar bölgesine gönderilmiştir. 1799 yılında bir kararname ile Hazar Denizi

1 Verst: 1.0668 kilometreye karşılık gelen Rus eski uzunluk ölçüsü birimi.

Kaynakça

Ananev, G. (1894). Sbornik materialov dlya opisaniya mestnostey i plemen Kavkaza. *Karanogaytsı, ih bıt i obraz jizn.* Vıpusk 20, Otdel I, Tiflis.

Baddeley, J. F. (1995). *Rusların Kafkasya'yı istilası ve Şeyh Şamil*, (çev. Sedat Özden). İstanbul: Kayıhan Yayınları.

Blaramberg, Y. F. (2017). *Kafkasya Tarihi, Topoğrafik, İstatistik, Etnografik ve Askerî Tasviri*, (çev. Habibe Eren). Ankara: Kafdav Yayıncılık.

Gordin, Y. (2014). *Kafkas Atlantisi 300 Yıl Süren Savaş* (çev. Uğur Yağanoğlu). İstanbul: CSA Yayınevi.

Henderson, E. (1826). *Biblical research and travels in Russia*. London: James Nisbet.

Malyavkin, G. (1893). Terskiy Sbornik. *Karanogaytsı*. (red. G. A. Vertepov). Vıpusk 3, Kniga 2, 133-174, Vladikavkaz.

Zubov, P. (1835). *Kartina Kavkazskago Kraya*. Çast II, Sanktpeterburg.

BÖLÜM 12

TÜRK TİCARET KANUNUNDA ŞİRKET BİRLEŞMELERİ VE BÖLÜNMELERİNE İLİŞKİN İŞYERİ DEVRİ

Arkın GÜNAY[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi. Yalova Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Özel Hukuk Bölümü,arkin.gunay@yalova.edu.tr. orcid: 0000-0003-2301-8505

GİRİŞ

İş hayatının doğurduğu bir takım gereksinimlerden ötürü işyeri sahipleri, işyerlerini başka kişilere devretmek durumunda kalabilmektedirler. Bu devir olgusunun çok çeşitli ihtimaller dâhilinde gerçekleşebilmesi olasıdır. Söz gelimi işyeri sahibi, tamamen ticari menfaatleri doğrultusunda işyerini satabilmekte, şirketinin bazı faaliyet alanlarını ayırarak, bunlara ilişkin ticari işletmelerini bütün halinde devredebilmekte, yine şirket Ticaret Kanunu hükümleri uyarınca ya başka bir şirketle birleşerek külliyen o şirkete devrolunmakta ya da bölünerek başka bir şirketin bünyesine dâhil edilebilmektedir. Bu türden işlemlerin doğurduğu en önemli sonuç da, o işletmelerin unsurlarından olan işyerlerinin de devredilmesidir.

İşyeri sahibinin işyerini devrederken ki temel düşüncesinin hukuki menfaatleri doğrultusunda oluştuğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Diğer bir ifadeyle ticari faaliyeti çerçevesinde işyeri sahibi, işyerinin devrinde çoğunlukla işveren sıfatı doğrultusunda değil, daha ziyade tacir sıfatıyla hareket etmektedir. Hal böyle olunca da, işyerinde çalışan işçilerin devre etkileri son derece kısıtlı olmakta; hatta devir olgusunda işçiler, işyerinin herhangi bir unsuru, başka bir deyişle, bir meta olarak nitelendirilmektedir[1]. Fakat işyeri devrinin aynı zamanda o işyerinde çalışan işçiler bakımından iş ilişkilerinin devri sonucu doğurduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Zira işçilerin iş güvencelerinin tehlikeye sokan en önem nedenlerden biri de işyerinin devir yoluyla bir işverenden bir başka işverene geçmesidir[2]. Bu husus, zaman içerisinde özellikle işçilerin haklarının korunması bakımından son derece öneme sahip bir konu olmuş ve bu doğrultuda da kanun koyucu, çeşitli kanunlarda ilişkin Özel düzenlemeler yapma gereği duymuştur.

İşyeri devrine ilişkin olarak ön plana çıkan ilk düzenleme, 4857 Sayılı İş Kanunu (İK)'nun 6. maddesindeki işyeri devridir. İşyerinin veya Bir Bölümünün Devri başlığı altında düzenlenen bu hüküm, işyeri devrinde işçi haklarını düzenleyen temel düzenlemedir. Bununla birlikte 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK)'nun 428. maddesinde ise, İşyerinin devrine ilişkin olarak İşyerinin Tamamının veya Bir Bölümünün Devri başlığı altında bir düzenleme getirilerek, bu kapsamda işçilerin devir sonrası hukuki durumları hizmet sözleşmesi bakımından hükme bağlanmıştır. Bu hususlar dışında özellikle işverenin, aynı zamanda tacir olduğu ve ticari işlemler kapsamında iş ilişkisinin devri durumunda, işçilerin korunması da kanun koyucu tarafından nazara alınmış ve 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu (TT-

1 Avrupa Birliği'nin 2001 tarih ve 2001/23/EC sayılı Müessesenin Veya Müessesenin Bir Kısmının Devri Halinde Çalışanların Haklarının Korunmasına İlişkin Yönergesinin aksine Türk Hukuku'nda devir konusunda işçinin bilgilendirilmesi ve muvafakati düzenlenmemesi, bu görüşümüzü haklı çıkaracak niteliktedir. Bu konu hakkında bkz. Devrim ULUCAN, İşyeri Devrinin İş İlişkilerine Etkisi ve Devri Nedeni ile Yapılan Fesihlerin Hukuki Sonuçları, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30.Yıl Armağanı, Ankara, 2006, s.70.

2 Sarper SÜZEK, İş Hukuku, İstanbul, 2019, s. 193.

KAYNAKÇA

Martina AHRENDT/Ulrich, KOCH, Umwandlung und Betriebsübergang, Arbeitsrechts-Handbuch, 16. Neu bearbeiteteAuflage, Munchen 2015.

Gülsevil ALPAGUT, İşyeri Devri ve İşyeri Sözleşmesini Fesih Hakkı, İstanbul, 2010.

Peter BOCKLI, Schweizer Aktienrecht, 3. Auflage, Zürich. 2004.

Nuri ÇELİK/Nurşen CANİKLİOĞLU/Talat CANBOLAT, İş Hukuku Dersleri, 32. Bası, İstanbul, 2019.

Kübra DOĞAN YENİSEY, İş Hukukunda İşyeri Ve İşletme, İstanbul, 2007.

Ali GÜZEL, İşverenin Değişmesi-İşyerinin Devri ve Hizmet Akitlerine Etkisi, İstanbul, 1987.

Mehmet HELVACI, Anonim Ortaklıkların Bölünmesi, İstanbul, 2004.

Hukuk Türk İçtihat Bankası Resmi İnternet Sitesi, www.hukukturk.com.

Mutlu KAĞITCIOĞLU, Anonim Şirketlerde Kısmi Bölünme, 1. Baskı, İstanbul, 2012.

Yaşar KARAYALÇIN, Muhasebe Hukuku, Kavramlar – İlkeler - Başlıca Sorunlar-Yeni Gelişmeler, İkinci Baskı, Cebeci-Ankara, 1988.

Abuzer KENDİGELEN, Yeni Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler, 1.Baskı, İstanbul, 2011.

Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU, İş Hukuku, 5. Bası, Ankara 2012.

Kemal OĞUZMAN/Nami BARLAS, Medeni Hukuk, 18.Bası, İstanbul, 2012.

Ercüment ÖZKARACA, İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi Ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu, İstanbul, 2009.

Wolfgang PORTMANN/Jean Fritz STOCKLI, Schweizerisches Arbeitrecht, 3. Vollstanding Auflage, Zürich, 2013.

Ulrich PREIS, Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht, 23. Auflage, München, 2023.

Hasan PULAŞLI, 6102 Sayılı yeni Türk Ticaret Kanununa Göre Yeni Şirketler Hukuku Genel Esaslar, Ankara, 2012.

Sarper SÜZEK, İş Hukuku, İstanbul, 2019.

Begüm SAYIŞ, İş Hukukunda İşyerinin Devri Ve Hukuki Sonuçları, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

Adrian STAEHELIN, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch (Zürcher Kommentar), V. Band, Obligationrecht, Teilband V 2c, Der Arbeitsvertrag, 5. Nachgeführte Auflage, Zürich, 2014.

Reha POROY/Ünal TEKİNALP/Ersin ÇAMOĞLU, Ortaklıklar ve Kooperatif Hukuku, Güncelleştirilmiş 11. Baskı İstanbul, 2009.

Kenan TUNÇÇOMAĞ/Tankut CENTEL, İş Hukukunun Genel Esasları, İstanbul, 2015.

Hikmet Sami TÜRK, Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesi, Ankara, Haziran 1986, Yayın No: 185.

Hikmet Sami TÜRK, Ticaret Ortaklıklarının Birleşmesinde Nevilerin Aynı Olması Koşulu, Ankara, Haziran, 1986.

Devrim ULUCAN, İşyeri Devrinin İş İlişkilerine Etkisi ve Devri Nedeni ile Yapılan Fesihlerin Hukuki Sonuçları, İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 30.Yıl Armağanı, Ankara 2006.

Hamdi YASAMAN, Anonim Ortaklıkların Birleşmesi, Ankara, 1987.

Hamdi YASAMAN, Şirketlerin Birleşme ve Bölünmeleri, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'e Armağan, Cilt I, İstanbul, 2003.

Sevgi Başak YEŞİL, Avrupa Birliği ve Türk İş Hukukunda İşyeri Devri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi, İzmir, 2009.

Cevdet YAVUZ, Borçlar Hukuku Dersleri, Özel Hükümler, 11. Baskı, İstanbul, 2012.

BÖLÜM 13

SOSYAL HİZMET MESLEĞİNE YÖNELİK TANIMLAMA GİRİŞİMLERİNİN TARİHSEL ÇERÇEVESİ

Ferman ERİM[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü

GİRİŞ

Sosyal hizmeti en geniş çerçevesiyle tanımlamaya çalışırken, bu tanımlamanın metodolojisini belirlemek, mesleğin son yüz yılına damga vuran önemli bir arayış olmuştur. Öncelikle 1) sosyal dönüşümler karşısında bireylerin işlevselliklerinin arttırılması için meslek elemanları tarafından sahip özgün müdahale becerilerinin bilimsel temele dayandırılması 2) dezavantajlı bireylerin, grupların ve toplulukların sosyal risklere yönelik güçlendirilmesi ve özgürleştirilmesinin vurgulanması 3) ve sosyal yapılarla çalışarak toplumdaki sosyal adaletin ve eşitliğin" inşa edilmesinin hedef olarak konumlandırılması, tanımlama süreçlerindeki ikonik kilometre taşlarıdır. Bunun yanı sıra sosyal hizmet uzmanları, mesleki çalışmalarını sürdürebilmek adına içinde bulundukları toplumda, yasalarla sınırları belirlenmiş olan birtakım yetkileri kullanırlar. Bu yetkiler sosyal hizmet uzmanlarının çalışmalarının meşruiyetini ve onların müracaatlarına karşı sorumluluklarını belirler. Sosyal hizmet mesleğinin pratik alandaki uygulamalarını tanımlamak ve güncel ihtiyaçlara göre yeniden çerçevelendirmek için mesleğin temel ve küresel boyutlarını ele almak önemlidir. Bu da sosyal hizmet mesleğinin amaç, hedef, değer, sorumluluk ve yetkilerini değişen ihtiyaçlar karşısında sürekli güncel tutmak ve var olan duruma yönelik eleştirel bir bakış açısı ile mümkün olur.

Sosyal Hizmet mesleğinin tarihine baktığımızda uygulama ve teorisinin birbirini sürekli dönüştüren etkin bir dinamiğe, etkileşime sahip olduklarını söyleyebiliriz. Özellikle büyük toplumsal dönüşümler sonrasında ortaya çıkan sosyal sorunlara yönelik sivil ve kamusal çalışmalar, sosyal hizmet akademisinin ve teorisyenlerinin katkılarıyla mesleğin kuramsal bilgisine dönüşerek sosyal hizmet mesleğine yeni bir kimlik sağlamıştır. Bu teorik çerçeve ilerleyen süreçte hak temelli olarak yeni uygulamaların ve müdahalelerin geliştirilmesine de ışık tutmuştur. Bu bağlamda aslında her bir sosyal sorunun ve bu sosyal sorunun karşısında üretilen etkin ve gerçekçi müdahalelerin, sosyal hizmet kuramının bir düşünce nesnesi olduğunu ileri sürebiliriz. Bu anlamda sosyal hizmeti tanımlamak aslında sosyal hizmet uygulamasını ve bu uygulama etrafında biçimlenen bilgi ve değer temelini de tanımlamayı beraberinde getirir.

Sosyal hizmet mesleğinin bütün kültürel yapılar, sosyo-demografik boyutlar ve coğrafi şartlar çerçevesinde genel geçer bir tanımının yapılıp yapılamayacağı sorunsalı yeni bir düşünme konusu olmamakla beraber günümüzde giderek önemini arttırmıştır. Sosyal hizmet mesleği bireyin refahını odak alırken insanı ve onu çevreleyen sosyal gerçekliği tüm unsurlarıyla göz önünde bulundurur. Bu nedenle sosyal hizmet tanımlarının kapsayıcılığı bağlamında, yalnızca kültürel çeşitlilik boyutunda değil bireyin biriciklik ilkesinden hareket ederek olabilecek her türlü vaka örneği de yeniden düşünülebilinir.

KAYNAKÇA

Altındağ, Ö. (2011). Sosyal Hizmetin Doğası ve Amaçları. *Journal of Social Work*, 6-18.

Austin, D. M. (1983). The Flexner Myth and The History of Social Work. *Social Service Review, 57*(3), 357-377.

Bhatt, S., & Sanyaal, S. (2019). Definitions of Social Work in Past Hundred Years: A Review. *Journal of Social Work Education, Research and Action, 5*(1), 5-27.

Bisman, C. (2004). Social Work Values: The Moral Core of The Profession. *British Journal of Social Work, 34*(1), 109-123.

Boehm, W. W. (1958). The Nature of Social Work. *Social Work, 3*(2), 10-18.

Bowers, S. (1949). The Nature and Definition of Social Casework: Part I. *Social Casework, 30*(8), 311-317.

Campanini, A. (2015). International Social Work. E. Kolar, & A. Sicora (Dü) içinde, *Social Work Around The World: Colors and Shapes in a Complex.*

Daley, M., & Pittman-Munke, P. (2021). Flexner and the Social Work Profession: Myth versus History. *Journal of Sociology and Social Work, 9*(2), 1-12.

Germain, C., & Gitterman, A. (1980). *The Life Model of Social Work Practice.* New York: Columbia University .

Gibelman, M. (1999). The Search for Identity: Defining Social Work—Past, Present, Future. *Social Work, 44*(4), 298-310.

Gordon, W. E. (1983). Social Work Revolution or Evolution? *Social Work, 28*(3), 181-185.

Holosko, M. J. (2003). The History of The Working Definition of Practice. *Research on social work practice, 13*(3), 271-283.

International Federation of Social Workers and International Association of Schools of Social Work (2000) 'Global Definition of Social Work': www. ifsw. org/ adresinden alındı.

IFSW. (2014, 08 02). *Global Definition of Social Work.* International Federation of Social Workers: http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/ adresinden alındı

Kolar, E. (2015). Social Work Around the World: a Comparative Perspective. E. Kolar, & A. Sicora (Dü) içinde, *Social Work Around the World Colors and Shapes in a Complex* (s. 244-263).

Murdach, A. (2010). *Social Work, 55*(1), 82-89.

NASW. (1996). *Code of Ethics of the National Association of Social Workers*. 09 20, 2023 tarihinde National Association of Social Worker: https://naswct.org/professional-information/ethics-and-standards/code-of-ethics/ adresinden alındı

Ornellas, A., Spolander, G., & Engelbrecht, L. K. (2018). The Global Social Work Definition: Ontology, İmplications and Challenges. *Journal of Social Work, 18*(2), 222-240.

Payne, M. (2020). Modern Social Work Theory. Bloomsbury Publishing.

Popple, P. R. (1985). The Social Work Profession: A Reconceptualization. *Social Service Review, 59*(4), 560-577.

Pozzuto, R., & Arnd-Caddigan, M. (2008). Social Work in The Us. Sociohistorical Context and Contemporary Issues. *Australian Social Work, 61*(1), 57-71.

Ramsay, R. F. (2003). Transforming The Working Definition of Social Work into The 21st Century. *Research on Social Work Practice, 13*(3), 324-338.

Rankopo, M. J., & Osei-Hwedie, K. (2018). Globalization and culturally relevant social work: African perspectives on indigenization. *International Social Work2, 54*(1), 137-147. doi:doi:10.1177/0020872810372367

Richmond, M. E. (1915). The Social Case Worker in a Changing World. *Proceedings of the national conference of charities and corrections*, *42*, s. 43.

Richmond, M. E. (1917). *Social Diagnosis.* Russell Sage Foundation.

BÖLÜM 14

TOPLUMSAL CİNSİYET ALANINDA YÜRÜTÜLEN ARAŞTIRMALARDA YÖNTEME 'NORMAL', DOXA VE EPİSTEME KAVRAMLARI ÜZERİNDEN BAKMAK[1]

Elif GEZGİN[2]

1 Bu metinde yer alan tartışmaların bir kısmı, 5 Mayıs 2023'te ODTÜ'de gerçekleştirilen İlişkisel Sosyal Bilimler Kongresi'nde yaptığım "Tahakküm Dinamiklerinin Deşifresinde Bir Araç Olarak Pierre Bourdieu Sosyolojisi'nin Alan Araştırmasında Uygulanışı Üzerine Bir Tartışma" başlıklı sunumuma dayanmaktadır.

2 Dr. Öğretim Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü; Kadir Has Üniversitesi, Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Araştırmaları Merkezi (Post-doc), elifgezgin2009@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-2217-4848

Giriş

Toplumsal cinsiyet alanında çalışırken hem konuyla ilgili teorik arka plana hem de onun pratikteki, içinde bulunulan bağlama özgü yansımalarına aynı anda odaklanmak büyük önem taşıyor. Teorik tartışmalar bize cinsiyet kavramını daha iyi anlama ve onun yerleşik, bugüne dek sorgulanmaksızın kabul görmüş yanlarını deşifre etme imkânı sunarken, bunun pratikteki yansımalarını gözlemleyerek -yani alan araştırmaları yürüterek- ise bu kavramın gerçekte, gündelik yaşam içerisinde nasıl kullanılageldiğini, toplum tarafından nasıl algılandığını ve zamanla hangi yönde ne tür değişimler geçirdiğini ya da geçirmediğini görme imkanı buluruz. Özellikle günümüzde siyasette ve dolayısıyla da toplumsal alanda kendisine sıklıkla yer bulan toplumsal cinsiyet gibi bir çalışma alanı söz konusu olduğunda, konuyla ilgili alan araştırmalarının sıklıkla yürütülmesi, toplumun söylemsel olarak durmadan ve bazen beklenmedik biçimlerde inşa edilerek yenilenen 'normal' tanımları karşısında ne tür tutum ve stratejiler geliştirdiğini anlamamız açısından önem taşır. En temel insan haklarıyla yakından ilişkili ve dolayısıyla da konuyla ilgili olumlu yönde bir değişime katkı sağlaması beklenen toplumsal cinsiyete yönelik sosyolojik araştırmalarda, alan araştırmaları, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında gerçekleşmesini umduğumuz değişimi yaratmanın nasıl, hangi yollarla mümkün olabileceğini ve olamayacağını anlamamız açısından da oldukça önemlidir. Yani bu ikili basamağın, teori ve pratiğin, aynı anda aktif bir biçimde toplumsal cinsiyet çalışmaları alanının içerisinde var olması; ideal olan ile halihazırda olanı birbirine yaklaştırmayı hedeflediğimiz, daha özgür ve eşit bir dünya için elzem görünüyor. Bu da toplumsal cinsiyet alanında yürütülen alan araştırmalarında kullanılan teorik ve kavramsal çerçeveler konusunda daha fazla düşünmenin ve teori ile pratiği bir arada ele alarak ilerlemenin önemini ortaya koyuyor.

Bu çerçevede, bu metinde toplumsal cinsiyet tartışmalarının toplum içerisinde nasıl algılanıp değerlendirildiğini daha iyi anlamaya çalıştığım geçmiş alan araştırmalarıyla, bu alan araştırmalarında sıklıkla karşılaştığım söylemlerin ortaya koyduğu teorik çıkarımlar arasında gidip gelerek, özellikle episteme ve doxa kavramlarının önemine 'normal' tanımı üzerinden değinecek ve bu kavramların konuyla ilgili önemine dikkat çekmeye çalışacağım. Bunu yaparken aynı zamanda Pierre Bourdieu'nun doxa dışındaki diğer bazı temel kavramlarına ve onun alan araştırmasına nasıl baktığı konusuna da yer verecek, alan araştırmasında bu kavramları işe koşmanın veriyi daha sağlıklı ve gerçekçi bir biçimde değerlendirebilme anlamındaki önemine dikkat çekmeye çalışacağım.

Bu bağlamda metnin ilk kısmında nitel araştırma ve Pierre Bourdieu sosyolojisinin önemine değinecek, ardından toplumsal cinsiyet konusunun alana yansımalarına bazı örnekler üzerinden yer vermeye çalışacağım. De-

Kaynakça

Bourdieu, P. (1977). Outline of a theory of practice (Translation R. Nice) Cambridge University Press.

Bourdieu, P. (2001). Masculine domination (Translation R. Nice). Polity.

Bourdieu, P. (1990). The logic of practice (Translation R. Nice). Stanford University Press.

Bourdieu, P. Wacquant L. (2003) Düşünümsel bir antropoloji için cevaplar (Çev. N. Ökten) İstanbul: İletişim

Gezgin, E. (2023). Between Privileges and Sacrifices: Heteronormativity and Turkish Nationalism in Urban Turkey, Journal of Homosexuality, 70 (10), 2072-2095

Park, Yoosun (2005) "Culture as Deficit: A Critical Discourse Analysis of the Concept of Culture in Contemporary Social Work Discourse," *The Journal of Sociology & Social Welfare*: 32 (3), 11 - 33. https://doi.org/10.15453/0191-5096.3090

Smilde, D., Hanson, R. (2018) Studying Gender and Sexualities with Qualitative Methods. *Qualitative Sociology* 41, 333–335 https://doi.org/10.1007/s11133-018-9395-x

Tatli, A., Özbilgin, M., & Kartas-Özkan, M. (2015). Introduction: Management and Organisation Studies Meet Pierre Bourdieu. In A. Tatli, M. Özbilgin, & M. Kartas-Özkan, *Pierre Bourdieu,* Organisation, and Management (pp. 1-16). London: Routledge.

Van Leeuwen, T. (1993). Genre and Field in Critical Discourse Analysis: A Synopsis. *Discourseand Society,* 4(2), 193-223.

BÖLÜM 15

E7 ÜLKELERİNİN LOJİSTİK PERFORMANSLARININ MEREC VE WASPAS YÖNTEMLERİ İLE DEĞERLENDİRİLMESİ

Şenay LEZKİ[1]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-3067-1871

1. GİRİŞ

İşletmelerin bulundukları sektörde rekabet gücünü koruyabilmesi pek çok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden değiştiremeyeceği unsurların ötesinde farklılık yaratabileceği unsurlara odaklanması rekabet gücünü arttıracaktır. Bu anlamda lojistik faaliyetler işletmelerin rekabette farklılaşarak öne çıkmasını sağlayacak güçlü bir araç olarak önem kazanmaktadır. Bu güç, kaynağını iki temel noktadan almaktadır. Birincisi iyi tasarlanmış ve iyi bir şekilde işletilen lojistik sistem nihai hedefte müşteri memnuniyetini artıracağı için işletmenin tercih edilebilirliğini de artıracaktır. İkinci olarak etkin bir lojistik sistem işletmenin maliyetlerine de olumlu yansıyacaktır.

Lojistikle ilişkili faaliyetler yalnızca belirli sektörlerde ya da kurumlarda yapılan faaliyetler olmayıp tüm sektörlerde ihtiyaç duyulan temel işletme fonksiyonları arasında yer almaktadır. İşletmenin büyüklüğüne ve yapısına bağlı olarak farklılıklar gösterse de tüm işletmeler açısından önemi yadsınamaz konumdadır. Diğer yandan işletmeler ülke ekonomilerinin temel yapı taşlarıdır. Dolayısıyla işletme düzeyinde lojistik verimlilik, ülke ekonomisine ve ülkenin de uluslararası ticarette rekabet gücüne doğrudan yansıyacaktır. Bu nedenle ülkeler de ekonomik politikanın bir parçası olarak lojistik sektörüne önem vermekte ve bunu uluslararası ticarette uyum ve bütünleşmenin önemli bir faktörü olarak görmektedir.

Bu bölümde, aralarında Türkiye'nin de yer aldığı E7 (gelişme hızı yüksek) ülkelerinin lojistik performansları değerlendirilmiş ve ülkeler için bir performans sıralaması elde edilmiştir. Değerlendirmenin ilk aşamasında performans kriterlerinin önem ağırlıkları MEREC (MEthod based on the Removel Effects of Criteria) yöntemi ile hesaplanmış, sonraki aşamada ise ülkelerin lojistik performans endeks puanları çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan WASPAS (Weighted Aggregated Sum Product Assessment) yöntemi ile analiz edilmiştir.

2. LOJİSTİK KAVRAMI VE LOJİSTİK PERFORMANS ENDEKSİ

İşletme ve ticaret alanında lojistik kavramı denildiğinde akla ilk gelen, ürünlerin bir noktadan diğer bir noktaya ulaştırılması olsa da kavram günümüzde daha geniş bir yelpazede ele alınmaktadır.

Tedarik Zinciri Yönetimi Uzmanları Konseyinin tanımına göre lojistik, müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her türlü ürün, hizmet ve bilginin, hammaddenin başlangıç noktasından, ürünün tüketildiği son noktaya kadarki süreçte etkin ve verimli bir şekilde akışını ve depolanmasını sağlamaya yönelik faaliyetlerin planlanması ve kontrollü bir şekilde yürütülmesi sürecidir (Özdemir, 2022:48). Tanımdan da

KAYNAKLAR

Acar, Ö. F., & Çetinceli, K. (2020). Uluslararası ticarette taşıma türlerinin Türkiye'nin lojistik performans endeksine etkisi ve iş yapma kolaylığı endeksi ilişkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *7*(3), 887-905.

Alkan, G., & Merdivenci, F. (2021). Sürdürülebilir kalkınma açısından lojistik performans endeksine göre seçilen ülkelerin Entropi temeline dayalı EDAS yöntemi ile değerlendirmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(2), 627-641.

Aytekin A. (2022). Çok kriterli karar analizi. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.

Bozkurt, C., & Mermertaş, F. (2019). Türkiye ve G8 ülkelerinin lojistik performans endeksine göre karşılaştırılması. *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*, *7*(2), 107-117.

Ecer, B. (2020). Çok kriterli karar verme yöntemleri MS Excel çözümlü uygulamaları. İçinde Kabak, M. ve Çınar, Y. (Ed.), *WASPAS yöntemi ile yeşil tedarikçi seçimi* (s.209-220). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic.Ltd.Şti.

Görgün, M. R. (2020). Lojistik performans kriterlerinin sağlanmasında Türk lojistik sektörünün durumu. *Ekev Akademi Dergisi*, (81), 229-246.

Karaköy, Ç., & Ölmez, U. (2019). Balkan ülkelerinde lojistik performans endeksi değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Yaklaşımlar Sempozyumu*, 178-180.

Keshavarz-Ghorabaee, M., Amiri, M., Zavadskas, E. K., Turskis, Z., & Antucheviciene, J. (2021). Determination of objective weights using a new method based on the removal effects of criteria (MEREC). *Symmetry*, *13*(4), 525.

Mešić, A., Miškić, S., Stević, Ž., & Mastilo, Z. (2022). Hybrid MCDM solutions for evaluation of the logistics performance index of the Western Balkan countries. *ECONOMICS-Innovative and Economics Research Journal*, *10*(1).

Özdemir, A. (2022). TOPSIS-SORT ve CODAS-SORT tekniklerinin gruplandırma amaçlı kullanımı-OECD üyesi ülkelerin lojistik performanslarının değerlendirilmesi. Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Pamucar, D., Žižović, M., Biswas, S., & Božanić, D. (2021). A new logarithm methodology of additive weights (LMAW) for multi-criteria decision-making: Application in logistics. *Facta Universitatis Series: Mechanical Engineering Vol. 19, No 3, Special Issue, 2021, pp. 361 – 380.*

Pelit, İ. (2023). Türkiye'nin Lojistik Performans Endeksinin İncelenmesi. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, *9*(1), 37-49.

Türkoğlu, M., & Duran, G. (2023). Çok kriterli karar verme yöntemleri ile bölgesel kapsamlı ekonomik ortaklık (Rcep) ülkelerinin lojistik performanslarının değerlendirilmesi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, *15*(1), 45-69.

Ulutaş, A., & Karaköy, Ç. (2019). G-20 Ülkelerinin lojistik performans endeksinin çok kriterli karar verme modeli ile ölçümü. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *20*(2), 71-84.

Yalçin, B., & Ayvaz, B. (2020). Çok kriterli karar verme teknikleri ile lojistik performansın değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *19*(38), 117-138.

Zavadskas, E. K., Turskis, Z., Antucheviciene, J., & Zakarevicius, A. (2012). Optimization of weighted aggregated sum product assessment. *Elektronika ir elektrotechnika*, *122*(6), 3-6.

İnternet Kaynakları

Erkan, B. (2014). Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücü. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi (ASSAM - UHAD) ASSAM International Refereed Journal. Sayı: 1*.
https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/371675 (Erişim Tarihi: 10.07.2023).

https://lpi.worldbank.org/international/global (Erişim Tarihi: 07.09.2023).

BÖLÜM 16

AFETLERE KARŞI TOPLUMSAL DİRENÇLİLİKTE ÜNİVERSİTELERİN ROLÜ

Bahadır TERCAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri MYO, Acil Durum ve Afet Yönetimi Programı, bhdr_24@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5699-0208.

Giriş

Üniversiteler, toplumda bilgi üreten ve eğitim odaklı merkezi bir role sahiptir. Bu nedenle afetlerden kaynaklanan risklerin azaltılması konusunda katkıda bulunmak için benzersiz bir konuma sahiptir. Üniversitelerin afet ve acil durum hazırlığı, sağlık ve güvenlik olmak üzere disiplinlerarası pek çok alanda bilginin araştırılması, üretilmesi ve geliştirilmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır.

Aşırı hava olayları ile doğa ve insan kaynaklı tehlikelerden kaynaklanan afetler, insan sağlığı ve refahı ile gelişme kapasitesi için her zaman bir tehdit olmuştur. Özellikle son yıllarda, iklim değişikliği ve aşırı hava olayları ile dünyanın pek çok yerinde afet olaylarının sıklığı, şiddeti, ölçeği ve karmaşıklığında ciddi artışlar söz konusudur. Birden fazla ve üst üste gelen afetlerle başa çıkmanın zorlukları karşısında afet yönetimi literatürüne girişi çok da eskiye dayanmayan afet direnci kavramının önemi artmaya başlamıştır. Dirençlilik kavramı, psikoloji, siyaset, ekonomi, mühendislik, enerji sistemleri, afet ve risk yönetimi ve şehir planlama dâhil ancak bunlarla sınırlı olmamak üzere çok çeşitli disiplinlerde kullanılmış ve uygulanmıştır. Bu nedenle, tanımları ve yorumları da benzer şekilde geniş ve çeşitlidir. Dirençlilik, bir bireyin, bir hane halkının, bir toplumun ya da daha büyük bir yapının strese ve şoka daha iyi direnmek için sahip olduğu doğal güç ve bu varlığın kendini riskle karşılaştıktan sonra hızla toparlanmasıdır. Başka bir tanıma göre dirençlilik, bir sistemin krizleri kendi kaynaklarıyla yönetme ve hatta kendi kendini geliştirme ve iyileştirme amaçları için söz konusu kaynakları kullanma yeteneğidir.

Afet ve acil durumlara yönelik mevcut risk senaryoları dâhilinde gelecekteki dirençliliği sağlamak için aynı zamanda yeni bilgi ve düşünceye de ihtiyaç vardır. Bu anlamda üniversitelerin önemli rolleri bulunmaktadır. Bu roller, 2015-2030 yıllarını kapsayan Afet Risk Azaltma Sendai Çerçevesi'nde şu şekilde açıklanmıştır. Yerel, bölgesel ve ulusal uygulamalara yönelik araştırmaları artırmak, yerel topluluklar ve yetkililer tarafından gerçekleştirilen eylemleri desteklemek ve karar alma sürecinde politika ve bilim arasındaki arayüz olmaktır. Bu anlamda üniversiteler, diğer paydaşlarıyla birlikte değişen tehlikeler ve risklere karşı etkin mücadele edebilmelidir. Afet yönetiminin her aşamasında görev ve sorumluğu olan üniversiteler, doğrudan veya dolaylı olarak kampüs afet ve acil durum yönetim faaliyetlerini benimseyerek hem kendi içinde hem de bölgesel ve ulusal düzeyde afet dirençliliğine destek vermelidir.

1. Dirençlilik Kavramı

Üniversitelerin afet dirençliliği konusunda önemine bakmadan önce dirençlilik kavramının irdelenmesi, açıklığa kavuşturulması gerekmekte-

Kaynaklar

Ahmad, R. (2007). Roles of the university in disaster management. The Malaysian Journal of Medical Sciences: MJMS, 14(2), 1.

Alexander, D. E. (2015). Disaster and emergency planning for preparedness, response, and recovery. Oxford University Press.

Carvalhaes, T., Markolf, S., Helmrich, A., Kim, Y., Li, R., Natarajan, M., ... & Chester, M. (2020). COVID-19 as a harbinger of transforming infrastructure resilience. Frontiers in Built Environment, 6, 148.

Comerio, M. C. (2000). The economic benefits of a disaster resistant university: Earthquake loss estimation for UC Berkeley. IURD Working Paper 2000–02, Institute of Urban and Regional Development, University of California, Berkeley, CA.

Department for International Development (DFID). (2011). Defining disaster resilience: A DFID approach paper. 05 Temmuz 2023 tarihinde https://www.undrr.org/publication/2009-unisdr-terminology-disaster-risk-reduction adresinden erişildi.

Doğan, G. (2021). Afet dirençliliği kapsamında üniversiteler. Afetlerde Risk Yönetim Çalışmaları I (1. baskı) içinde, (ss.103-124). Ankara: Gazi Kitapevi.

Dölek, İ. (2019). Afetler ve afet yönetimi. Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

Duncan, A., Pelesle, D. S., & Esquith, D. (2013). Guide for developing high-quality emergency operation plans for institutions of higher education. 29 Temmuz 2023 tarihinde https://rems.ed.gov/docs/IHE_Guide_508C.pdf adresinden erişildi.

Echezona, R. I. (2012). Disaster management in university libraries: perceptions, problem and strategies. International Research: Journal of Library and Information Science, 2(1).

Elsass, H. J., McKenna, J. M., & Schildkraut, J. (2016). Rethinking crisis communications on campus: An evaluation of faculty and staff perceptions about emergency notification systems. Journal of Homeland Security and Emergency Management, 13(3), 329-349.

Geyer, R., & Rihani, S. (2010). Complexity and public policy: A new approach to twenty-first century politics, policy and society. Routledge.

Gibbs, L., bin Jehangir, H., Kwong, E. J. L., & Little, A. (2022). Universities and multiple disaster scenarios: A transformative framework for disaster resilient universities. International Journal of Disaster Risk Reduction, 78, 103132.

Holling, C. S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. Annual Review of Ecology and Systematics, 4(1), 1-23.

International Strategy for Disaster Reduction (ISDR). (2007). Hyogo Framework for Action 2005-2015: Builging the Resilience of Nations and Communities to Disasters. World Conference on Disaster Reduction 18-22 January 2005, Kobe, Hyogo, Japan.

Kapucu, N., & Khosa, S. (2013). Disaster resiliency and culture of preparedness for university and college campuses. Administration & Society, 45(1), 3-37.

Lewis, G. (2006). Organizational crisis management: The human factor. Auerbach Publications, New York.

Little, A. (2022). Temporal politics: contested pasts, uncertain futures. Edinburgh University Press.

Madden, S. (2017). The clock is ticking: Temporal Dynamics of campus emergency notifications. Journal of Contingencies and Crisis Management, 25(4), 370-375.

Manyena, B., Machingura, F., & O'Keefe, P. (2019). Disaster Resilience Integrated Framework for Transformation (DRIFT): A new approach to theorising and operationalising resilience. World Development, 123, 104587.

Manyena, B., O'Brien, G., O'Keefe, P., & Rose, J. (2011). Disaster resilience: a bounce back or bounce forward ability?. Local Environment: The International Journal of Justice and Sustainability, 16(5), 417-424.

Paci-Green, R., Varchetta, A., McFarlane, K., Iyer, P., & Goyeneche, M. (2020). Comprehensive school safety policy: A global baseline survey. International Journal of Disaster Risk Reduction, 44, 101399.

Sever, R. (2019). Afetler ve afet yönetimi. Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara.

Siriwardena, M., Malalgoda, C., Thayaparan, M., Amaratunga, D., & Keraminiyage, K. (2013). Disaster resilient built environment: Role of lifelong learning and the implications for higher education. International Journal of Strategic Property Management, 17(2), 174-197.

Tkachuck, M. A., Schulenberg, S. E., & Lair, E. C. (2018). Natural disaster preparedness in college students: Implications for institutions of higher learning. Journal of American college health, 66(4), 269-279.

Türk Kızılay Akademi (TKA). (2022). Afet Yönetiminin Akademik Gücü: Üniversiteler Afet Yönetimi Araştırma Merkezleri Platformu (AYMEP). 22 Temmuz 2023 tarihinde https://yillik.kizilayakademi.org.tr/afet-yonetiminin-akademik-gucu-universiteler-afet-yonetimi-arastirma-merkezleri-platformu-aymep/ adresinden erişildi.

U.S. Department of Education, Office for Elementary and Secondary Education, Office of Safe and Supportive. The Role of Districts in Developing High-Quality School Emergency Operations Plans, Washington, D. C. 2019.

United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. 07 Temmuz 2023 tarihinde https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf adresinden erişildi.

United Nations International Strategy for Disaster Reduction (UNISDR). (2009). Terminology on disaster risk reduction. 02 Temmuz 2023 tarihinde https://www.undrr.org/publication/2009-unisdr-terminology-disaster-risk-reduction adresinden erişildi.

Sosyal & Beşerî Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar III

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editör • Prof. Dr. Fevzi ÇAKMAK

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN •978-625-425-219-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

HAVAYOLU UÇUŞ OPERASYONLARININ İŞLEYİŞİNDE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIĞIN ROLÜ

Mustafa ALTINTAŞ, Burcu ALTINTAŞ 1

BÖLÜM 2

SOSYAL GÜVENLİĞİN YÖNTEMLERİ: SOSYAL SİGORTALAR, SOSYAL HİZMETLER VE SOSYAL YARDIMLAR

Hüsamettin ÇETİN 15

BÖLÜM 3

BİLİŞİM SİSTEMLERİNDE YÜK VE STRES TESTLERİ

Hamit Onur GÜLBİÇER, Sezgin IRMAK, ... 33

Güray TONGUÇ 33

BÖLÜM 4

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK SEÇİMİNİ VE GELECEK KAYGILARINI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

Burak GÜNDOĞAN, Gülşen FİLAZOĞLU ÇOKLUK..... 49

BÖLÜM 5

PROPAGANDA İLE HALKLA İLİŞKİLERİN YOL AYRIMI: "BEN DEVRİ" BELGESELİ VE ÖZGÜRLÜK MEŞALELERİ METAFORU İNCELEMESİ

Hikmet Eren TEKKÖKOĞLU, Sümeyra TÜZÜN 85

BÖLÜM 6

TURİZM SEKTÖRÜNDE İŞ YAŞAM DENGESİ

Fatih ÇAVUŞOĞLU 103

BÖLÜM 7

BİZ KENDİNİ BİLE-MEYE-NLER! NIETZSCHE'DE TRAJİK OLANIN UFKUNDA AHLAK VE SİYASET

Ümit KARTAL* *117

BÖLÜM 8

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİNDE İZNİK VE ANTAKYA'NIN İŞGALİ SIRASINDA BİZANS-HAÇLI ÇEKİŞMESİ

Seyfettin KAYA*..... *139

BÖLÜM 9

KAFATASINDAN ÖTEYE GEÇEN ZİHİN: ZİHNİMİN SINIRI DÜNYAMIN SINIRI OLABİLİR Mİ?

Mehtap DOĞAN* *165

BÖLÜM 10

CELÂLİ İSYANLARI ESNASINDA TEKİRDAĞ'A ERMENİ GÖÇLERİ VE ŞEHİR HAYATINA ETKİLERİ (XVI-XVII. YÜZYILLAR)

Hacer ATEŞ*..... *181

BÖLÜM 11

KADINA YÖNELİK ŞİDDET İLE İLGİLİ POLİTİKALAR, KURUMLAR VE HİZMETLER

Hüsamettin ÇETİN, Melike Nur KARSLI* *207

BÖLÜM 12

TÜRKİYE'NİN TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ (1923-1939)

Muhabbet DOYRAN* *233

BÖLÜM 13

IMF'NIN MALİ RİSKLERİN YÖNETİMİNE İLİŞKİN ÖNERİLERİ VE BU KAPSAMDA TÜRKİYE'DE İÇ DENETİM

Nihat AKBULUT ***253***

BÖLÜM 14

BİZANS CHORA'SINDAN OSMANLI KARİYE'SİNE: OSMANLI DÖNEMİNDE KARİYE CAMİİNİN BAKIM VE ONARIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Filiz YAŞAR ***275***

BÖLÜM 15

ÖZEL SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SENDİKALAŞMA

Levent İNCEDERE ***299***

BÖLÜM 16

DEMOKRASİNİN TÜRKİYE'DEKİ İNSAN MUTLULUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 2017-2022 DÜNYA DEĞERLER ARAŞTIRMASI VERİLERİNE DAYALI BİR İNCELEME

Zeynep AKYÜREK ***323***

BÖLÜM 17

RUSYA İMPATORLUĞU'NDA TÜRKİSTAN YAHUDİLERİ

Hatice KERİMOĞLU ***339***

BÖLÜM 1

HAVAYOLU UÇUŞ OPERASYONLARININ İŞLEYİŞİNDE PSİKOLOJİK DAYANIKLILIĞIN ROLÜ

Mustafa ALTINTAŞ[1], Burcu ALTINTAŞ[2]

1 Öğr. Gör. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Bozkurt Meslek Yüksekokulu, Sivil Hava Ulaştırma İşletmeciliği Bölümü, Denizli, ORCID: 0000-0002-8843-2128

2 Öğr. Gör. Dr., Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Gazipaşa MRB Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, Antalya, ORCID: 0000-0002-3772-6812

GİRİŞ

Havayolu operasyon süreci, havacılık şirketlerinin sahip olduğu sınırlı kaynakları etkin ve verimli kullanarak minimum maliyet, yüksek müşteri memnuniyeti ve en önemlisi uçuş emniyeti sağlamak amacıyla yürütülen faaliyetler dizisi olarak ifade edilmektedir (Köksalmış, 2019). Uçuş emniyetinin sağlanmasındaki temel faktör insan unsurudur. Geçmişten günümüze kadar olan uçuş faaliyetleri incelendiğinde, kazaların arkasında yatan sebeplerin yaklaşık %80 oranında insan faktöründen kaynaklandığı görülmektedir (Başdemir, 2020). Bunun sebebi ise, insanın yetenek ve becerilerini sistematik bir şekilde her durumda ve her zaman aynı ölçüde kullanmasını etkileyebilecek ön görülemez değişkenlerin varlığı olarak düşünülmektedir. İnsan unsurunun potansiyelini kullanmasını etkileyecek dinamiklerin anlaşılması özellikle uçuş emniyetinin sağlanmasında önemli rol oynamaktadır (Rubin, 1973).

Uçuş operasyonlarının işleyişinde insan unsurunun incelenmesindeki ana düşünce, çeşitli nedenlerle oluşabilecek hataların minimize edilmesidir (Başdemir, 2020). Hangi faaliyet alanı olursa olsun günümüz iş dünyasında insan kaynaklı hataların önlenmesi veya minimize edilmesi organizasyonların üzerinde çalıştıkları alanlardan bir tanesidir. Ancak havacılık alanında ve özellikle uçuş operasyonlarının kritik noktalarında yapılacak hatalar uçuş güvenliğini tehlikeye sokabileceği için burada oluşabilecek insan kaynaklı hataların önlenmesi son derece önemlidir.

İnsan faktörü sebebiyle yapılan hatalar incelendiğinde bunların; iş yükü, uygun olmayan çalışma saatleri, yorgunluk, baskı ve stres gibi nedenlerden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Anaesth, 1987). Ancak bu faktörlerin birey üzerindeki gücü ve etkisi kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Bu farklılığı yaratan bireyin psikolojik kapasitesi ve beklenmeyen olumsuz durumlar karşısında direnç gösterebilme becerisidir (Coutu, 2002). Bu noktada içerisinde uyum sağlama, esneklik, direnç gösterebilme ve adaptasyon gibi kavramları barındıran, kişinin yaşadığı olumsuzluklar ile baş edebilme ve sorunların üstesinden gelebilme kapasitesi olarak ifade edilen psikolojik dayanıklılıktan bahsetmemiz gerekir (Fletcher ve Sarkar, 2013).

Psikolojik dayanıklılık; kişinin özel veya iş yaşantısında oluşabilecek risk ve tehditler karşısında gösterdiği direnç olarak ifade edilmektedir (Benard, 1993). Başka bir tanıma göre ise, psikolojik dayanıklılık; yoğun bir belirsizlik, istenmeyen bir durum sonucu yaşanan gerginlik veya başarısızlık sonucu oluşabilecek olumsuz duygu durumunun üstesinden gelebilme kabiliyetidir (Luthans ve Youssef, 2004).

İlgili literatür incelendiğinde psikolojik dayanıklılığın üç temel bileşenden oluştuğu görülmektedir. Bunlar; risk faktörü, koruyu faktörler ve

KAYNAKÇA

Anaesth, Br. J. (1987). Human Factors In Accidents, Department of Transport and Regional Development, Bureau of Air Safety Investigation, Analysis on Human Factors in Fatal Aircraft Accidents, (59), 856-864.

Başdemir, M. (2020). Hava Yolu İşletmelerinde Uçuş Güvenliği Uygulamaları Ve İyileştirme Önerileri . Journal of Aviation , 4 (1) , 126-146.

Benard, B. (1993). Fostering Resiliency in Kids. Educational Leadership, 51(3), 44-48.

Büyüköztürk, Ş. (2004). Veri Analizi El Kitabı. Pegem Yayıncılık: Ankara.

Coutu, D. L. (2002). How Wesilience Works. Harvard Business Review, 80(5), 46-56.

Doğan, T. (2015). Kısa Psikolojik Sağlamlık Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. The Journal Of Happiness & Well-Being, 3(1), 93-102.

Flaherty, M. (1992). Risk and Resilience in Young Adolescents. Journal of Youth and Adolescence, 21(5), 529-550.

Fletcher, D. and Sarkar, M. (2013). Psychological Resilience. European Psychologist, 18(1), 12-23.

Goldstein, S. and Brooks, R. (2005). Why Study Resilience? In S. Goldstein & Robert B. (Eds.). Handbook of Resilience in Children (1st. ed.) (3-17). New York: Springer.

Köksalmış, G. H. (2019). "Operations Management Perspectives in the Air Transport Management", Journal of Business Administration Research, Sayı:2, Cilt:1, 1-14.

Luthans, F. and Youssef, C. M. (2004). Human, Social and Now Positive Psychological Capital Management: Investing in People for Competitive Advantage. Organizational Dynamics, 33, 143-160.

Luthans, F., Youssef, C. M. and Avolıo, B. J. (2007). Psychological Capital: Developing The Human Competitive Edge, 198, Oxford University Press.

Masten, A. S. ve Reed, M.J. (2002). Resilience in Development. In C. R. Snyder, & S. J. Lopez (Eds.). The Handbook of Positive Psychology. Oxfort University Press.

Masten, A. S. (1994). Resilience in Individual Development: Successful Adaptation Despite Risk and Adversity. In M. C.Wang, & E. W. Gordon (Eds.). Educational Resilience in Inner-City America: Challenges and Prospects (3-25).

Meng, H., Luo, Y., Huang, L., Wen, J., Ma, J. and Xı, J. (2017). On The Relationships Of Resilience With Organizational Commitment And Burnout: A Social Exchange Perspective, The International Journal Of Human Resource Management, 30(15), 2231-2250.

Rubin J. A. (1973). Technique for the Solution of Massive Set Covering Problems with Applications to Airline Crew Scheduling, Transportation Science, 7(1): 34-48.

Tabachnick, B. G. and Fidell, L. S. (2013). Using Multivariate Statistics (Sixth Edition). USA: Pearson Education Limited.

Xiang, Y., Dong, X., and Zhao, J. (2020). Effects Of Envy On Depression: The Mediating Roles Of Psychological Resilience And Social Support, Psychiatry İnvestigation, 17(6), 547.

BÖLÜM 2

SOSYAL GÜVENLİĞİN YÖNTEMLERİ: SOSYAL SİGORTALAR, SOSYAL HİZMETLER VE SOSYAL YARDIMLAR

Hüsamettin ÇETİN[1]

1 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, cetinhusamettin2@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3450-8596

GİRİŞ

İnsanlık tarihiyle birlikte ortaya çıkan sosyal güvenlik ihtiyacı, eski çağlarda kabile, aile içi dayanışma, yardımlaşma vb. yollarla karşılanmıştır. Ortaçağ'da batı dünyasındaki sosyal yardımlaşma ve dayanışma daha çok dini kurumlar (kilise ve manastırlar), meslek kuruluşları tarafından yerine getirilmiştir (Dilik, 1988). Osmanlı döneminde sanayileşme süreci yaşanmadığı için sosyal güvenlik sistemi oluşmamış, ancak sosyal koruma çerçevesinde aile, meslek örgütleri ve hayır kurumlarının sosyal işlevleri önem kazanmıştır (Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2012: 28-39).

İşçi sınıfının geliştiği, sosyal ve siyasal etkinliğinin arttığı ülkelerde, sosyal refah hizmetleri, sosyal hizmetler, sosyal politikalar içinde sosyal güvenlik sistemleri de kaçınılmaz bir gereksinim olarak ortaya çıkmıştır (Kongar, 1978: 174; Talas, 1990: 199). Sosyal güvenlik; "toplumun kendi üyelerine bir takım kamusal tedbirlerle, hastalık, hamilelik, iş kazası, işsizlik, yaşlılık ve ölümden kaynaklanan tamamen veya esaslı bir şekilde kazanç kaybının neden olacağı ekonomik ve sosyal zorluklara karşı sağladığı koruma, tıbbi bakım tedariki ve çocuklu ailelerin desteklenmesidir" (ILO, Akt.; SGK Sosyal Güvenlik Hakkında Merak Ettikleriniz). Sosyal güvenliğin temel amacı, sanayileşmenin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyolojik, siyasal, demografik ve hukuksal sorunların bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini yok etmek veya en azından hafifletmektir (Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2012: 63). Sosyal güvenlik, kişinin yaşam düzeyinin korunması ve sürdürülmesi amacını taşır (Dilik, 1980b: 77). Sosyal güvenliğin temel varlık nedeni ise sosyal risklere karşı bireyleri korumak, onların yarınlarını güvence altına almak, asgari bir yaşam güvencesine kavuşmalarını sağlamaktır (Atatanır, 2012: 36).

Sosyal sigorta sistemi ilk kez Almanya'da 1883-1889 yılları arasında çıkarılan yasalarla kurulmuştur (Gökçeoğlu Balcı, 2007: 23). Almanya'da kurulan bu sistem, diğer Avrupa ülkeleri tarafından model olarak alınmıştır. Günümüzde ülkemizin de içinde yer aldığı birçok ülkede uygulanan "sosyal sigorta modeli" nin kökenleri, Bismarck'ın oluşturduğu sosyal sigorta ilkelerine kadar uzanmaktadır. Sosyal güvenlik ile ilgili önemli belgelerden biri de "Beveridge Raporu"dur. Bu rapor, yoksulluğun kapsamlı ve sistemli bir sosyal güvenlik modeliyle çözülebileceği düşüncesine dayanmaktadır. Beveridge Raporu, başta Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeyi etkilemiştir (Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2012: 19-28). Bismarck'ın modelinde sistem çalışanlar temelinde, Beveridge modelinde ise yurttaşlık temelinde oluşturulmuştur (Gökçeoğlu Balcı, 2007: 46-47).

"İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"ne göre, "her şahsın, cemiyetin bir üyesi olmak itibariyle, sosyal güvenliğe hakkı vardır; haysiyeti için ve şahsiyetinin serbestçe gelişmesi için zaruri olan ekonomik, sosyal ve kül-

Kaynakça

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012, 8 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 28239). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6284&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun. (1976, 1 Haziran). *Resmi Gazete* (Sayı: 15642). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2022&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Atatanır, H. (2012). Sosyal güvenlik ve sosyal hizmet. İ. Cılga, O. Zengin ve Ö. Altındağ (Ed.). Sosyal hizmet yazıları (s. 36-63) içinde. Ankara: SABEV Yayınları.

Çavuşoğlu, B. (2012). Türkiye'de çalışan yoksulluğunun genel görünümü. *Sosyal Güvence*, 1, 22-33.

Çengelci, E. (1993). Sosyal refahın gerçekleşmesinde sosyal yardımların rol ve önemi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu Dergisi*, 11(1-2-3), 9-34.

Çetin, H. (2018). *Sosyal hizmet yönetimi*. Ankara: Nika Yayınevi.

Devlet Planlama Teşkilatı (2001). Sekizinci Kalkınma Planı Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT

Devlet Planlama Teşkilatı (2007). Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013 Sosyal Güvenlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT

Dilik, S. (1980a). Sosyal yardımlar: İki anlamlı bir terim. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 55-72.

Dilik, S. (1980b). Sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler arasındaki ilişkiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 73-84.

Dilik, S. (1988). Sosyal güvenliğin tarihsel gelişimi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 43(1), 41-80.

Gökçeoğlu Balcı, Ş. (2007). *Tutunamayanlar ve hukuk.* Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Erdoğdu, S. ve Kutlu, D. (2014). Dünya'da ve Türkiye'de çalışan yoksulluğu: işgücü piyasası ve sosyal koruma politikaları bağlamında bir değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 2014(2).

(Gözden Geçirilmiş) Avrupa Sosyal Şartı. *Resmi Gazete* (Sayı: 26488). Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070409.htm

Güzel, A., Okur, A. R. ve Caniklioğlu, N. (2012). *Sosyal güvenlik hukuku.* (14. Baskı). İstanbul: Beta.

Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye'de sosyal yardım sisteminin değerlendirilmesi*. Ankara: DPT

IL0, Türkiye'nin Onayladığı ILO Sözleşmeleri. https://www.ilo.org/ankara/con-

ventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm

2022 Yılı Cumhurbaşkanlığı Yıllık Programı. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2021/10/2022-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi-26102021.pdf

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. *Resmi Gazete* (Sayı: 7217) Erişim adresi: https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf

Keskin, B. (2011). Çalışma yaşamında değişen yoksulluk: Çalışan yoksullar. *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 65-75.

Koç, N. ve Ökmen, M. (2015). Sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde seçilmiş belediyelerin sosyal bütçelerinin değerlendirilmesi. *Maliye Dergisi*, 168, 69-84.

Kongar, E. (1978). *İnsanı yönlendirme ve sosyal hizmetler (sosyal çalışmaya giriş).* (2. Baskı). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları. A-25.

Koray, M. (2008). *Sosyal politika.* (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Onat, Ü. (2006). Sosyal hizmet açısından günümüzde yoksulluk sorunu. Yoksulluk ve sosyal hizmetler (s. 26-35) içinde. Sosyal Hizmet Sempozyumu'2003, Antalya. (2. Cilt). Ü. Onat (Ed.). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksek Okulu.

Özbudun, E. (1998). *Türk anayasa hukuku*. (5. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Sosyal Hizmetler Kanunu. (1983, 24 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı: 18059). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Sosyal Güvenlik Kurumu Hakkında Merak Ettikleriniz. https://www.sgk.gov.tr/Hakkimizda/Index/c4953319-ea98-439f-89e0-4b1cdddbed55/

Sosyal Güvenlik Kurumu Tarihçe. http://eski.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/kurumumuz/tarihce/tarihce

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik. *Resmi Gazete* (Sayı: 29284). Erişim adresi:https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=20570&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik. *Resmi Gazete* (Sayı: 30104) Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=23680&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu. (1976, 10 Temmuz). *Resmi Gazete* (Sayı: 19134). Erişim adresi: https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3294&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5

Şencan, İ. ve Doğan, G. (2017). *Bilimsel yayınlarda kaynak gösterme, tablo ve şekil oluşturma rehberi APA 6 kuralları.* (2. Basım). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği Yayınları.

Talas, C. (1990). *Toplumsal politika.* Ankara: İmge Kitabevi.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Sosyal Güvenlik Sisteminin Sürdürülebilirliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: Kalkınma Bakanlığı. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/SosyalGuvenlikSistemininSurdurulebilirligi-OzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) (t.y.). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf

T.C. Kaynaşlı Belediyesi. http://kaynasli.gov.tr/kurumlar/kaynasli.gov.tr/dosyalar/AVRUPA%20B%C4%B0RL%C4%B0%C4%9E%C4%B0%20TEMEL%20HAKLAR%20%C5%9EARTI.pdf.

Tomanbay, İ. (1999). *Sosyal çalışma sözlüğü.* Ankara: Selvi Yayınevi.

Tomanbay, İ. (2002). Sosyal politika içinde sosyal hizmetlerin durumu. İ. Tomanbay (Ed.). Avrupa Birliği sürecinde Türkiye'de sosyal hizmet politikaları (s. 26-35) içinde. Sosyal Hizmet Sempozyumu 2000 (Uluslararası Katılımlı). Ankara: H.Ü. SHYO Yayın No: 011.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Arasında Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdama Yönlendirilmesine İlişkin Protokol. Erişim adresi: https://media.iskur.gov.tr/21419/iskur-sygm-istihdama-yonlendirme-protokolu-2018.pdf

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). "102 No'lu Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi. Erişim adresi:https://www.ilo.org/ankara/conventions-ratified-by-turkey/WCMS_377270/lang--tr/index.htm

BÖLÜM 3

BİLİŞİM SİSTEMLERİNDE YÜK VE STRES TESTLERİ

Hamit Onur GÜLBİÇER[1], Sezgin IRMAK[2], Güray TONGUÇ[3]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye, t1onur@hotmail.com, OrcidID: 0000-0003-2345-8164

2 Prof. Dr., Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye, sezgin@akdeniz.edu.tr, OrcidID: 0000-0003-2188-7344

3 Dr. Öğr. Üyesi, Yönetim bilişim Sistemleri Bölümü, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Türkiye, guraytonguc@akdeniz.edu.tr, OrcidID: 0000-0002-5476-7114

GİRİŞ

Stres testi kısaca bir sistemin ne kadar dayanıklı olduğunu ve yoğun veya sıra dışı koşullarda nasıl performans gösterdiğini değerlendiren bir test yöntemidir. Genellikle bu testler, sistemin sınırlarını zorlayacak şekilde tasarlanır ve uygulanır. Bu testlerin amacı, sistemin hangi koşullarda başarısız olabileceğini, hangi noktalarda zayıf olduğunu ve nasıl iyileştirilebileceğini belirlemektir. Stres testleri, bir dizi potansiyel senaryoyu simüle ederek sistemlerin gücünü ve direncini değerlendirebilir. Örneğin, finans sektöründe, bir bankanın stres testi, ekonomik bir çöküş senaryosunda nasıl bir performans sergilediğini değerlendirebilir. Bu, kriz dönemlerinde finansal istikrarın sürdürülmesine yardımcı olabilir. Mühendislik alanında, bir ürünün stres testi, aşırı yük altında ne kadar dayanabileceğini belirlemek için kullanılır. Tıpta, bir ilacın vücut üzerindeki etkilerini incelemek için klinik deneylerde stres testleri yapılabilir. Bilimde, bir laboratuvar cihazının sınırlarını keşfetmek ve daha güçlü sonuçlar elde etmek için stres testleri kullanılabilir. Stres testleri, risk yönetimi ve sürekli gelişim için önemlidir. Bu testler sayesinde sistemin zayıf noktaları belirlenir ve bu noktalarda iyileştirmeler yapılabilir. Ayrıca, acil durumlar için hazırlıklı olunmasına yardımcı olurlar. Bilişim stres testleri, bilişim altyapısının dayanıklılığını ve performansını belirlemek için kullanılır. Bu testler, sunucuların aşırı yük altındaki tepkisini değerlendirmekten, yazılım uygulamalarının veri yoğunluğunda nasıl performans sergilediğini incelemeye kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Siber güvenlik açıklarını tespit ederek, organizasyonları potansiyel saldırılara karşı hazırlıklı hale getirir. Bu çalışmanın devamında, stres testlerinin alanlardaki uygulamalarını ve nasıl gerçekleştirildiği daha detaylı şekilde incelenecektir. Ayrıca, stres testlerinin önemi ve sonuçlarının nasıl yorumlanması gerektiği konularına yer verilerek yük testleri ve performans testleri arasındaki farklar örneklendirmeler ile açıklanacaktır.

Stres Testi Kavramı

Stres testi beklenmeyen durumlara hazırlık yapmak, belirli bir sistemin ne kadar ileri gidebileceğini belirlemek ve performans kapasitesinin dış sınırlarını araştırmak için yapılan bir test türüdür (TSE, 2022). Stres testi, uygulamanın yüksek trafik ve veri işlemeyi nasıl işlediğini görmek için, aşırı iş yükleri altında test etmeyi içerir. Bu testte amaç beklenmeyen durumlarda uygulamanın kırılma noktasını belirlemek ve hazırlık yapmaktır.

Stres testi ile bir sistemin eşzamanlı isteklerinin sayısını, performansın düştüğü bir noktadan sonra arttırmak için tasarlanmıştır. Bir yük testinin eşzamanlı kullanıcı sayısında zirveye ulaşması durumunda temel yüklenme, kaynaklar aşırı yüklenene kadar sistemdeki yükü arttırmaya devam edecektir (Saruhan,2019).

KAYNAKÇA

Baresi, L. (2006). An Introduction to Software Testing, Electronic Notes in Science 148(1):89-111.

Vondrous, O. (2015). FlowPing - The New Tool for Throughput and Stress Testing, Informatıon And Communication Technologies And Services, 13(5).

Tryqa (2020). Failure in software testing', 14.10.2023 tarihinde www.tryqa.com/what-is-stress-testing-in-software/ adresinden erişildi.

Güler, Alptuğ (2019). Siber Hijyenin Sağlanmasında İç Denetimin Rolü, 19:32, İstanbul.

Tokatlı, A. S. (2018). Türk bankacılık sektörü kredi risklerinin ölçümünde makro ekonomik kredi risk modellemesi ve stres testi uygulaması [Doktora tezi, Marmara Üniversitesi]. https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/312081

Lazic, D (2013). Anonymous Broadcast Messages, International Journal of Advanced Computer Science and Applications, 4(12).

Reqtest (2019). Stress Testing Tutorial: Understanding the Basics. 14.10.2023 Tarihinde https://reqtest.com/en/knowledgebase/stress-testing-tutorial/ adresinden erişildi.

Mannoci, A., Marchini, L., Scognamiglio, A., Torre, G. L. (2017). A set of key questions to assess the stress among bank employees and its reliability: Bank Employee Stress Test (BEST8), Senses and Sciences, 4(1):355357.

Rick, S. (2000). Load Testing Web Applications using Microsoft's Web Application Stress Tool Florida, USA.

Saruhan, G. (2019). Performans Testi, Yük testi, Stres Testi, İstanbul.

Summer, M. (2019). Systematic and Systemic Stress Tests, Oesterreichische Nationalbank, Paris.

Taş, M. (2018). Fortigate - DDOS koruması konfigürasyonu (internetten iç sunuculara doğru), 14.10.2023 Tarihinde http://pratikbilisimnotlari.blogspot.com/2018/04/fortigate-ddos-korumas-konfigurasyonu.html adresinden erişildi.

Yıldırım, İ. (2019). Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives 7 (2) (2019) 151–168.

AllSafe (2021). Yük Ve Stres Testi. 14.10.2023 tarihinde http://www.allsafe.com.tr/hizmetlerimiz/yuk-ve-stres-testi/ adresinden erişildi.

Ramadiah, A., Caccioli, F., ve Fricke, D. Reconstructing and Stress Testing Credit Networks (2017). http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3084543

Nagle, D. (2023). Packet Sender - Free utility to for sending / receiving of network packets. TCP, UDP, SSL. In.

BÖLÜM 4

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK SEÇİMİNİ VE GELECEK KAYGILARINI ETKİLEYEN DEĞİŞKENLER

Burak GÜNDOĞAN[1],
Gülşen FİLAZOĞLU ÇOKLUK[2]

1 Uzman Psikolog, burakgnd1064@gmail.com, orcid:0009-0002-4624-7378
2 Dr.Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, gfilazoglu@gelisim.edu.tr orcid: 0000-0002-7431-282X

1.GİRİŞ

İnsan okul öncesi döneminden itibaren gelecekte ne olacağı hakkında düşünceler geliştirir, geleceği hakkında planlar kurar ve geleceği için seçeceği meslek veya yapacağı iş, kendi hayatında önemli yer alır. Kişinin ilk yıllarında hayal ve duygu yüklü yaptığı seçimleri ilerleyen yıllar ve yaşına bağlı olarak seçimlerini daha somut ve daha gerçekçi yapması gerekmektedir (Kutlu, 2012: 27). Meslek seçimi bireysel ve toplumsal açıdan büyük önem taşımasına rağmen ülkemizde meslek seçimleri büyük bir ölçüde tesadüflere bağlı olmaktadır (Taşlıyan ve Ark. 2016: 266).

Son yıllarda hızla gelişen teknoloji ve toplum içerisinde yaşanan gelişim ve değişimlere bağlı olarak bireyin geleceğine yönelik yapacağı seçimlerde belirsizlik durumu daha da artış göstermekte ve pek çok meslek ortaya çıkmakta ve var olan meslek ve meslek gruplarının yok olmasına neden olmaktadır bu durum bazı mesleklerin prestij, istihdam ve ekonomik imkanlarında düşüş göstermektedir. Bu nedenle bireyler meslek tercihini yaparken zorluk çekmektedirler. Birey yapacağı meslek seçimi üzerine kuracağı geleceğini; kendi ilgi, yetenek, başarı ve meslek değerlerine uygun bir seçim yapması çok önemlidir. (Taşlıyan ve Ark. 2016: 268. Kutlu 2012: 27, Dursun Özkan 2019:25).

İnsan her yaşta ve dönemde pek çok farklı nedenlerden dolayı değişen oranlarda gelecek kaygısı yaşamaktadır. Ülkemize genç nüfusun yoğunluğu, üniversite okumak isteyen gençlerin çokluğu, iş bulma problemi, eğitim, sosyal, kültürel ve ekonomik olanak yetersizliğin bilincinde olan genç bireyler eğitimlerini devam ettirme, iş bulabilme, gelecekleri hakkında plan yapabilme ile ilgili bir sürü kaygı taşımaktadır (Kurt 2007. Akt: Aydın ve Çiftel 2011: 131).

Genç bireyler lise son sınıfa geldiklerinde gelecek kaygıları daha çok belirginleşmeye başlar. Birey için üniversiteye giderek akademik hayatını sürdürmek daha sonrasında toplum tarafından saygın kabul edilen bir meslek kazanmak o dönemlerde birey için çok önemli olmakla birlikte bireyin ilk amacı haline gelmektedir. Bu dönemde bireyin gerek ailesi gerekse okulu da bu düşünceyi benimseyip desteklemekte ve bireye de bu düşünceyi benimsetme çabasında olmaktadır ve bu da bireyi ciddi rekabet ortamına sokmaktadır dolayısıyla birey bulunduğu dönem içerisinde bazen oldukça sert ve abartılı bir mücadele içinde kalmaktadır. Bunun yanında birçok kişi veya kurum öğrenci üzerinden kendilerine prestij alanı kurmaya çalışmaktadır bu da öğrencinin var olması gerekenden daha fala abartılı ve gerçekçi olmayan bir kaygı olmasına neden olmaktadır ve bazı öğrencilerde bu kaygının daha fazla süre devam ettiğini ciddi tehditler ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir (Aydın Çiftel, 2011:132).

KAYNAKÇA

Arslan, K. (2002). Üniversiteli Gençlerde Mesleki Tercihler ve Girişimcilik Eğilimleri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı:6, 1-11.

Aslan, İ., Kaysadu Ataoğlu, E. (2018). Gençliğin Gelecek Kaygısı ve Gençlerin Toplumsal Beklentisi Üzerine Bir Uygulama: Bingöl İli Örneği. *III. Internatıonal Dmıtrı Yavoronıtskı European Congress On Socıal Scıences*. 21-30.

Aslan, Y. B. (2015). Genç İşsizliğe Yönelik Alan Araştırması: Üniversite Öğrencileri Arasında Kaygı ve Umutsuzluk. *Çalışma İlişkileri Dergisi*. 6(2). 71-86.

Akgün, A., Gönen, S., ve Aydın, M. (2007). İlköğretim fen ve matematik öğretmenliği öğrencilerinin kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 283-299.

Aksu, B., Azizağaoğlu, A., Güven, E. (2009*). Popüler Kültürün Meslek Seçimi Üzerindeki Etkisi: Vakıf ve Devlet Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Öğrencilerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma*. 1.Uluslararası 5.Ulusal Meslek Yüksekokulları Sempozyumu

27-29 Mayıs 2009, Selçuk Üniversitesi Kadınhanı Faik İçil Meslek Yüksekokulu, Konya.

Akyüz, F., Yeşil, T., Ay, F. (2018). Muhasebe Mesleğinde Etkili Olan Faktörlerin İncelenmesi: Uşak Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*. 298-327

Alkın, T. (2002). Birinci Basamakta Panik Bozukluğu Tedavisi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 3:22-31

Atasoy, I., Ermin, C. (2016). Hemşirelik ve Ebelik Öğrencilerinin Mesleklerine Bakış Açısının İncelenmesi 1 Sakarya Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Esentepe kampüsü. Düzce Üniversitesi. *Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 6 (2):83-91.

Atlı, A., Gür, S. (2019). Lise Öğrencilerinin Meslek Tercihleri ve Bu Tercihlerine Etki Eden Faktörler. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*. 2(1), 32-53.

Aydemir, L. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Meslek Tercihlerini Belirleyen Faktörlere Yönelik Bir İnceleme. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(5) 713–723.

Aydemir, L. (2017). Lise Öğrencilerinin Meslek Seçimindeki Kararsızlıklarına Etki Eden Faktörler (Trabzon Örneği). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (10), 651-664.

Aydın, A., Tiryaki, S. Üniversite öğrencilerinin kaygı düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik bir çalışma (KTÜ örneği). Kastamonu Üniversitesi., *Orman Fakültesi Dergisi*, 17 (4): 715-722

Aydın Çetinay, P. (2017). Kaygı ve Endişe. *Türkiye Klinikleri*: 10(4).228-36. 228-236.

Aydın, O., Çiftel, N. (2013). Ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin akademik ve mesleki gelecek kaygılarının incelenmesi. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 2(3), 129-166.

Aydın, O., Çöldür, E. Ö., Aydemir, Ö. (207). DSM-5 Agorafobi Ölçeği Türkçe Formunun geçerliliği ve güvenilirliği. *Anatolian Journal of Psychiatry*. 18(2):24-30

Bayat, B. (2003). Bireylerin Benlik Algısı (Benlik Tasarımları) Sistemi ve Bu Sistemin Davranışları Üzerindeki Rolü. *Kamu-İş*; C: 7, S: 2.

Bozgedik, A. (2017). Eğitimde Yeni Bir Model Olan Temel Lise Öğrencilerinin Üniversite ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler. T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Can, Niyazi (2007) Küreselleşme ve Üniversite Gençli İnin Temel Kaygılar. Yayımlanmam Bildiri, 38. ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmalar Kongresi (10-15 Eylül), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Başkanlığı.

Bozgeyikli, H., Derin, S., Toprak, E. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Mesleki Değer Algıları. *International Journal of Contemporary Educational Studies (INTJCES)*. 2.1. 139-156.

Cıucci, S. (2007). *İzmir İli İçinde Yer alan Dershanelerde Üniversiteye Hazırlık Sınıflarında Okuyan Öğrencilerin Anksiyete Düzeyleri ve Stresle Başa çıkabilme Yöntemlerinin Belirlenmesi.* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı Doktora Tezi.

Çakar, M., Kulaksızoğlu, A. (1997). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk Düzeyleri ile Denetim Odağı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* .9: 113-131.

Çakmak, Ö., Hevedanlı, M. (2004). Biyoloji Öğretmen Adaylarının Kaygılarını Etkileyen Etmenler. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004 İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi*, Malatya.

Çınar. Ç. (2010). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçimi Kararlarında Benlik Algısının Önemi*. T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Endüstri Psikolojisi Programı. Yüksek Lisans Tezi.

Çurğatay, V. (2010). *Üniversite Sınavına Girecek Öğrencilerin Meslek Seçimini Etkileyen Sosyo-Kültürel Faktörler (Malatya'daki Lise Son Sınıf Öğrencileri Uygulaması).* İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü, Yüksek Lisans Tezi.

Demirci, O. O., Sağaltıcı, E., Yıldırım, A. (2015). Özgül Fobinin Göz Hareketleri ile Duyarsızlaştırma ve Yeniden işleme Yöntemi ile Tedavisi: Bir Olgu Sunumu. *Klinik Psikiyatri* 18:124-129.

Duman, K. G. (2008*). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri ileSınav Kaygısı Düzeyleri ve Ana- Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim DalıRehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Programı Yüksek Lisans Tezi.

Dursun, A., Özkan, M. S. (2019). Ergenlerin Gelecek Kaygıları ile Psikolojik Sağlamlıkları Arasındaki İlişkide Yaşam Doyumunun Aracı Rolü. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi*, 2019; 3(5), 23-37.

Dinç, E. (2008). Meslek Seçiminde Etkili Faktörlerin İncelenmesi: Meslek Yüksek Okulu- Muhasebe Programı Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (16); 2: 90-106.

Satan, A. (2014). Endüstri Meslek Lisesi Son Sınıf Öğrencilerinin Mesleki Olgunluk ile Karar Stratejileri Arasındaki İlişkinin Analizi. *Eğitim Bilimleri Dergisi*. 40. 133-145.

Şahin, Ö. (2015). *Yetenek Yönetimi ve Yetenek Performansı İlişkisi: Konaklama İşletmelerinde Bir Araştırma.* T.C. Adnan8 Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı. Doktora Tezi.

Tekin, S. (2019). *Genç İşsizliğinin Potansiyel Sebeplerinden Biri: Ara Eleman Problemi ve Meslek Seçimi.* Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

Tuncer, N. (2017). *Bir Grup Üniversite Öğrencisinin Belirlenen Sosyal Anksiyete Düzeylerine Göre Bilinçli Farkındalık ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin İncelenmesi*. Işık Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klinik Psikoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Turan, Ü. &. Kayıkçı, K. (2019). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçiminde Okul Rehberlik Hizmetlerinin Rolü. *Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 2019, ss. 14-33

Talıyan, M., Hırlak, B., Çiftçi, G., Güler, B. (2016). Üniversite ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *T.C. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Uluslararası Gençlik Araştırmaları Kongresi. Bildiri Kitabı*.265-278.

Ekinci, N. (2017). Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleği ve Alan Seçiminde Etkili Olan Motivasyonel Etkenler. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi*. *İlköğretim Online*, 16(2), 394-405, 2017.

Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2011). "Kültür ve İletişim" (2. ve 3. Baskı). Ankara: *Erk*, (2005/2011).

Erdinç, S. B. & Kahraman, S. (2012). Turizm Mesleğini Seçme Nedenlerinin İncelenmesi, *VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi (12-15 Nisan) Bildiriler Kitabı*, 229-237.

Ensari, M. Ş. ve Alay, H. K. (2017). Meslek Seçimini Etkileyen Faktörlerin Demografik Değişkenler ile İlişkisinin Araştırılması: İstanbul İlinde Bir Uygulama. *Humanitas,* 5(10), 409-422.

Ersoy, F., Edirne, T., Oğuz, F. T. (2003). Birinci Basamakta Anksiyete Bozuklukları – 2. *STED*, 12. 9.326.

Gelişli, Y. (2018). İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Meslek Seçimine Etki Eden Değerler (Mardin İli Örneği). *İlköğretim Online*. 17(4): s. 2216-2228.

Gülbahçe, A. (2007). *Mesleki Olgunluk Düzeyleri Farklı Olan Öğrencilerin Sosyal Karşılaştırma ve Benlik İmgelerinin İncelenmesi.* T.C Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı. Doktora Tezi.

Güleri, M. (1994). Üniversiteli ve İşçi Gençliğin Gelecek Beklentileri ve Kötümserlik-İyimserlik Düzeyler. *Kriz Dergisi* 6 (1): 55-65

Gülücü, H. & Taslak, S. (2019). "Meslek Seçimi İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki: İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma", *International Social Sciences Studies Journal,* 5(29): 13-26.

Gündoğan, N., (1999), "Genç İşsizliği ve Avrupa Birliği'ne Üye Ülkelerde Uygulanan Genç İstihdam Politikaları" *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,* 54, 63-79.

Güven, Ş. D. (2019). Lise son sınıf öğrencilerinin hemşirelik mesleğine yönelik tutumlarının belirlenmesi: Nevşehir ili örneği. *Turkish Journal of Clinics and Laboratory* 1: 6-11. https://sozluk.gov.tr/ erişim tarihi 17.05.2020.

Karakaş, C. A. (2013). Paylaşma Tutumlarının Sınav Kaygısı-Gelecek Kaygısı ile İlişkisi (Sakarya İli Örneği). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi.* 2 (1). 135-157.

Karaman, A., Yıldırım, N. M., Ertürk, E. İ. (2018). Uşak Üniversitesi Banaz Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin İç Mekân Tasarımı Programını Tercih Etme Nedenleri. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.,* 8 (1), 156-172.

Kaya, M. ve Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Durumluk Sürekli Kaygı Düzeyleri ve Kaygı Nedenleri (Samsun Örneği*). Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 17, 31-63.

Kocadağ, M. (2019). *Elektronik Sporla İlgilenen Ergenlerin Mesleki Karar Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.* Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

Kurt, Günseli (2010), "Ridit Analizi ve Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygılarının İncelenmesi Üzerine Bir Uygulama*", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* Cilt: 8, Sayı: 2, 193- 206.

Kutlu, M. (2012). Anadolu ve Genel Lise Öğrencilerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Mesleki Olgunluk Düzeylerinin İncelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4: 13, 1: 23-41.

Kutlu Şahin, Ş., Çetinbaş, M., Kutlu, M. (2019). Üniversite Son Sınıf Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: *Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. EKEV Akademi Dergisi*. 23 (78). 511-522).

Kula, T., Erden, M. (2017). Varoluşsal Kaygı ve Din. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi.* 17(2). 21-41.

Kıcır, B. (2017). Eğitimli Genç İşsizliği Üzerinden İşsizlik Kaygısına Bir Bakış. *Çalışma ve Toplum Dergisi.* (3). 1369-1396.

Kılıç, E. (2019). *Meslek Seçiminde Ailenin Etkisine Yönelik Bir Araştırma*. İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Psikoloji Anabilim Dalı Psikoloji (Endüstri ve Örgüt Psikolojisi) Tezli Yüksek Lisans Programı. Yüksek Lisans Tezi.

Özcan, M. Ve Eranıl, A. K. (2018). Meslek Seçimi Kapsamında: Anne Baba Tutumu ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* 7(2), 1291-1304.

Özgan, H., Aydın, Z. (2010). Okul-Aile İşbirliğine İlişkin Yönetici, Öğretmen ve Veli Görüşleri", *9. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (20 -22 Mayıs 2010)*. Elazığ, S. 802-811.

Öztürk, A. (2014). Sosyal Kaygıyı Açıklayan Yaklaşımlar. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:13 Sayı:48 (015-026).

Ulaş, Ö., & Özdemir, S. (2018). Üniversite son sınıf öğrencilerinde algılanan kariyer engellerinin yordayıcıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33*(3), 672-688.

Perişan, N. (2018*). Kaygı, Psikolojik Dayanıklılık ve Başa Çıkma Yolları Arasındaki İlişki: Üst Bilişin Aracı Rolü*. İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı/ Psikoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Yeterlik Tezi.

Soyuçok, G. (2018). *Öğrenmede Davranışçı Kuram. T.C*. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretimi Bölümü. Öğrenme ve Öğretme Süreçleri Dersi.

Şahin, M. (2019). Korku, Kaygı ve Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi* (ASEAD). Cilt 6 Sayı 10, S 117-135.

Şanlı Kula, K., Saraç T. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Kaygısı. Mustafa Kemal Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 13 (33). 227-242.

Şanlı, T. (2015). Üniversite Öğrencilerinin Gelecek Beklentileri Üzerinde Etkili Olan Faktörlerin Analizi. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜ İİBF Dergisi*. (11), 2015.

Vurucu, F. (2010*). Meslek Lisesi Öğrencilerinin Meslek Seçimi Yeterliliği ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler*. T.C. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi Yüksek Lisans Programı. Yük-

sek Lisans Tezi.

Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., Sertelin, Ç. (2005). Günümüz Gençliğinin Gelecek Beklentileri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2. 93-103.

Yazıcı, M. (2014). Değerler ve Toplumsal Yapıda Sosyal Değerlerin Yeri. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.24.1.209-223.

Yelken, K. (2008*). Orta Öğretim Son Sınıf Öğrencilerinin Üniversite Tercihlerini ve Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler: Sakarya İl Merkezi Örneği*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Yeşilyaprak, B. (1995). Mesleki Gelişim Kuramları Üzerine Bir Eleştirel Değerlendirme. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik* Dergisi.2.6: 43-49.

Yüksel, İ. (2003). İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği). *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* (4). 2. 21-38.

Yılmaz, İ.A., Dursun, S., Güzeller, E.G. ve Pektaş, K. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi: Bir Örnek Çalışma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(4), 16-26.

Yıldız, S. (2001). *Kişilik e Meslek Seçimi Arasındaki İlişki ve Bir Uygulama.* Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi 28.05.2020.

BÖLÜM 5

PROPAGANDA İLE HALKLA İLİŞKİLERİN YOL AYRIMI: "BEN DEVRİ" BELGESELİ VE ÖZGÜRLÜK MEŞALELERİ METAFORU İNCELEMESİ

Hikmet Eren TEKKÖKOĞLU[1], Sümeyra TÜZÜN[2]

1 Dr. Öğrencisi, Hacı Bayram Veli Üni. İletişim Fak., Halkla İlişkiler ve Tanıtım, ORCID: 0000-0002-4942-9444
2 Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üni. İletişim Fak. ORCID: 000-0003-2508-1129

Giriş

Psikanaliz biliminin kurucusu Sigmund Freud'un insan hakkındaki düşüncelerinin, filozof Thomas Hobbes'un Leviathan iktidarına ulaşmadan önceki düşünceleri ile örtüştüğü öne sürülebilir. Rekabet, güvensizlik, şan ve şeref gibi temel kavga nedenlerinden ötürü Hobbes, doğal insan halini bir savaş hali olarak görmektedir (Hobbes, 1929, s. 96). Freud'un düşünceleri ise, insanın doğası itibariyle kötü (evil) olduğunu gören Hobbes'un düşüncelerini psikanalizle ispatlar niteliktedir. Hobbes için kısaca kötü insan doğası, Freud içinse detaylıca farkında olunmayan bastırılmış hayvani kalıntılar, gizli ve tehlikeli olan, güçlü ama ilkel olan cinsel ve saldırgan güçler vardır. Teorideki bu benzerlik belki çözümde de benzerlik gösterecektir. Freud için çözüme en yakın durum, insanların irrasyonel güçlerinin bir parça memnuniyetsiz tutulmaları ile belki mümkün olabilir. Hobbes'un çözüm önerisindeki sözleşme ile haklarını Leviathan'a devreden halkın da bir miktar memnuniyetsiz olacağı düşünülebilir.

"Ben Devri" belgeselinde Edward Bernays'ın insanoğlu hakkındaki bu düşüncelere katılmakta olduğu anlaşılırken, bu iki düşünürden tamamıyla farklı motiflere sahip olduğu da görülmektedir. İrrasyonel güçlerin bir parça memnuniyetsizlikle kontrol altında tutulabileceğini öne süren Freud'u takip etmektedir, ancak Bernays aksi yönde bir yönelime girmektedir. İnsanları memnuniyetsizlikle kontrol altında tutmak yerine, memnun olma ihtimalini manipüle ederek farklı türden bir kontrol oluşturmak istemektedir. Bir diğer deyişle Bernays, modern propaganda teknikleri kullanarak oluşturduğu memnuniyet algısıyla insanlara kendi istikametinde tesir etmekte, hedef kitlesini kendi hedefleri doğrultusunda yönlendirmektedir. Modern propagandanın bir diğer adı olarak tarihteki ilk yerini alan halkla ilişkiler, öncelikli olarak Amerikan ticaret ve siyaset hayatının ilerleyiş sürecinde gelişerek günümüzdeki propagandadan ayrılmış ve başlı başına bir disiplin haline gelmiştir. Kökleri propagandaya dayanan halkla ilişkiler disiplininin bilimsel olarak gelişmesi, epistemolojik zemine oturması, etik alana uzanması, uygulamalarının çeşitlenmesi ve yaygınlaşmasıyla, faaliyetleri geri dönüşü zor olacak şekilde şeffaflaşmış, merkezine hedef kitlesinin değerlerini de koyarak propagandanın bütün formlarından tamamen ayrılmıştır.

Bu çalışmanın konusu, vaktinde modern propagandanın bir diğer ismi olan halkla ilişkilerin, zaman içinde propagandadan ayrılıp, tamamen farklı ve kendine has bir disiplin haline gelmiş olmasıdır. Çalışmanın amacı propagandanın anlamı ile halkla ilişkiler disiplini ilkeleri arasındaki ayrımı bir metafor kullanımı örneği üzerinden göstermektir. Propaganda ve halkla ilişkiler kavramları ele alınırken, alandaki çalışmalarda etkili olan Jacques Ellul, Harold Laswell, Garth Jowett, Ivy Lee ve Edward Bernays düşüncelerinden faydalanılmıştır. Belgesel incelemesinde betimsel analiz yöntemi

KAYNAKÇA

Burgers, C., Konijn, E. A. ve Steen, G. J. (2016). "Figurative framing: Shaping Public Discourse Through Metaphor, Hyperbole and Irony". *Communication Theory*, 26, 410–430.

Curtis, A. (2002). The Century of the Self - Part 1: Happiness Machines [Video]. https://www.youtube.com/watch?v=DnPmg0R1M04&ab_channel=JustAdamCurtis. Erişim: 21 Nisan 2023.

Demir, C. ve Yıldırım, Ö. K. (2019). "Türkçede Metaforlar ve Metaforik Anlatımlar". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(4), 1085-1096.

Ellul, J. (1973). *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York: Random House Inc.

Erkiş, İ. U. ve Summak, M. E. (2011). "Propaganda ve Dış Politika". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1-2), 269-292.

Ervas, F. (2021). "Metaphor, Ignorance and the Sentiment of (Ir) Rationality." *Synthese*, 198(7), 6789-6813.

Forceville, C. (1994). "Pictorial Metaphor in Advertisements". *Metaphor and Symbol*, 9(1), 1–29.

Forceville, C. (2002). "The Identification of Target and Source in Pictorial Metaphors". *Journal of Pragmatics*, 34(1), 1–14.

Geçikli, F. (2012). "İşletme vizyonu ve halkla ilişkiler". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2(12).

Glucksberg, S. ve Keysar, B. (1990). "Understanding Metaphorical Comparisons: Beyond Similarity". *Psychological Review*, 97, 3–18.

Gürgen, H. (1990). "Propaganda". *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 8(8), 135-157.

Güven, G. S. (2013). Halkla İlişkilerde Meslekleşme Olgusu: Kamu ve Özel Sektör Karşılaştırmalı Bir Uygulama. (Yüksek lisans tezi). Ulusal Tez Merkezi veri tabanından erişildi (328832.). 25.12.2022.

Hitler, A. (2005). Kavgam. (çev. HC Yalçın). İstanbul: Manifesto Yayınları.

Hobbes, T. Ve Smith, W. G. P. (1929). Leviathan: Reprinted from the Ed. of 1651. With an Essay by the Late WG Pogson Smith. Clarendon.

İspir, N., Yurdigül, Y. ve Küçükalkan, Y. (2015). Halkla İlişkiler Etiği. *Tarih Okulu Dergisi*, (24), 353-375.

Jowett, G. S. ve O'donnell, V. (2012). *Propaganda and Persuasion*. California: Sage publications.

Lakoff, G. ve Johnson, M. (2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Lasswell, H.D. (1938). *Propaganda Technique in World War*. New York: University of Chicago Press.

Lee, I.L. (1925). *Publicity: Some of the Things It Is and Is Not*. New York: Industries.

Uğurlu, F. ve Yeşil, S. (2020). "Halkla İlişkiler Uygulamalarında Kullanılan Modellerin Hofstede'in Kültür Boyutları ile İlişkisi Üzerine Bir Araştırma". *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5(1), 39-55.

Wimberly, C. (2020). *How Propaganda Became Public Relations: Foucault and the Corporate Government of the Public*. New York: Routledge.

Tüzün, S. (2023). "İletişim Disiplini Perspektifinden, Dil, Söylem ve Siyasal İletişim". (Ed. Ali Kerem İngeç). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler, s.53-72.

BÖLÜM 6

TURİZM SEKTÖRÜNDE İŞ YAŞAM DENGESİ

Fatih ÇAVUŞOĞLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı Uygulamalı Bilimler Fakültesi Turizm İşletmeciliği Bölümü, ORCID ID: 0000-0003-4522-6401.

GİRİŞ

İnsanların hayatı yalnızca iş hayatından ibaret değildir. İş hayatı dışında sorumluluklarının olduğu bir aile hayatı ve sosyal hayatı bulunmaktadır. Sağlıklı ve başarılı bir iş hayatı için bireylerin iş hayatı ile birlikte aile ve sosyal hayatını dengelemesi önem arz etmektedir. Özellikle turizm sektöründe yüksek sezon dönemlerinde ortaya çıkan fazla çalışma saatleri ve iş yükü, personeli iş ve yaşam dengesini sağlaması konusunda zora sokabilmektedir. Bu noktada, fazla çalışma ve iş yükü altında ezilen personelin tükenmişlik düzeyi artabilmekte ve sektörü terk etme eğilimi içerisine girebilmektedir. Bu durum ise turizm işletmelerinin arzu etmediği bir durum olarak personel devir hızının yükselmesine sebep olabilmektedir. Personel devir hızının yükselmesi turizm işletmelerinde hizmet aksamalarına neden olarak hizmet kalitesi sorunlarını da beraberinde getirebilmektedir. Söz konusu olumsuz durumlar turizm işletmelerinin sürdürülebilir olmasının önünde önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Turizm işletmelerinin emek yoğun yapısı insan faktörünü ön plana çıkarmaktadır. Hizmeti üreten olarak insan, diğer bir ifadeyle turizm işletmelerinde çalışan personelin kendini iyi hissetmesi, bedenen ve zihnen rahat hissetmesi ve yaptığı işi stressiz bir şekilde gerçekleştirmesi, ortaya koyduğu hizmetin kalitesine etki etmektedir. Personelin iş hayatı dışında sahip olduğu aile ve sosyal hayatını sorunsuz bir şekilde yönetebilmesi bu noktada önemlidir. Personelin aile bireylerine vakit ayırabilmesi, onların yaşadığı herhangi bir sağlık sorunlarında yanında olabilmesi, annesi, babası, eşi ya da çocuğuyla boş zamanlarında keyifli ve hoş vakit geçirebilmesi, arkadaşlarıyla sosyalleşebilmesi, gezebilmesi, eğlenebilmesi için zamana sahip olması vb. gibi durumlar personelin iş ve yaşam dengesini sağlayabilmesi açısından önemlidir. Hem işinin, hem ailesinin hem de özel yaşamının sorumluluklarını zorlanmadan, strese girmeden, rahatlıkla yerine getirebilen bir personelin iş ve yaşam dengesini sağladığı ifade edilebilir. İş ve yaşam dengesini sağlayan personel, çalıştığı turizm işletmesinde yüksek hizmet kalitesiyle hizmet üretme, iş tatmininin artması, örgüte olan bağlılığın artması vb. gibi özellikle turizm işletmesi açısından olumlu faydaları beraberinde getirebilecektir. Bu noktada turizm işletmeleri yöneticilerinin, personelinin iş ve yaşam dengesini sağlayabilmeleri için onları desteklemesi oldukça önemlidir.

Kitabın bu bölümünde öncelikle iş ve yaşam dengesi kavramına değinilmektedir. İkinci bölümde turizm sektöründe iş ve yaşam dengesinin sağlanmasının nasıl katkıları beraberinde getirdiği, personelin iş ve yaşam dengesinin sağlanamaması durumunda ise ne tür sorunları ortaya çıkardığına kapsamlı bir biçimde değinilmektedir. Bölümün sonuç ve öneriler kısmında ise turizm sektöründe iş ve yaşam dengesi kavramı genel olarak değerlendirilerek, turizm sektöründe görev yapan yöneticilerin, personeli-

KAYNAKLAR

Abdien, M. K. (2019). Impact of communication satisfaction and work-life balance on employee turnover intention. *Journal of Tourism Theory and Research, 5* (2), 228-238.

Balcı, E. ve Kopar, B. D. (2022). Evli kadın turist rehberlerinin iş-aile yaşamı çatışması: Ankara turist rehberleri odası örneği. *Turizm Akademik Dergisi, 9* (1), 253-272.

Bouzari, M. ve Karatepe, O. M. (2020). Does optimism mediate the influence of work-life balance on hotel salespeople's life satisfaction and creative performance? *Journal of Human Resources in Hospitality & Tourism, 19* (1), 82-101.

Casademunt, A. M. L., Cabrera, A. M. G. ve Molina, D. G. C. (2015). National culture, work-life balance and employee well-being in European tourism firms: The moderating effect of uncertainty avoidance values. *Tourism & Management Studies, 11* (1), 62-69.

Cingöz, A. ve Kaya, A. (2018). İş-aile çatışmasının iç girişimcilik üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik turizm sektörü çalışanları üzerinde bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 22* (2), 127-153.

Çetinkaya, Ö. ve İstanbullu Dinçer, F. (2021). Profesyonel turist rehberlerinin iş yaşam dengelerinin tükenmişlik ve yaşam doyumuna olan etkisi. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 18* (1), 185-205.

Deery, M. (2008). Talent management, work-life balance and retention strategies. *International Journal of Contemporary Hospitality Management, 20* (7), 792-806.

Erdem, A., Unur, K., Şeker, F. ve Kınıklı, M. A. (2019). Restoran çalışanlarının iş yaşam denge düzeylerine göre iş tatmini ve işten ayrılma niyetlerinin karşılaştırılması. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 3* (3), 709-724.

Garrido, J. A. M., Ferrer, J. M. B. ve Bogren, M. (2023). Organizational support for work-family life balance as an antecedent to the well-being of tourism employees in Spain. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 57,* 117-129.

Girgin, G. K. ve Demir, Ö. (2023). Türkiye'deki gastronomi ve mutfak sanatları eğitimine genel bir bakış. *Journal of Gastronomy Hospitality and Travel, 6* (1), 266-275.

Gülertekin Genç, S., Genç, V. ve Gümüş, M. (2016). Otel işletmelerinde duygusal zekanın iş stresi ve iş yaşam dengesi üzerindeki etkisi. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6* (2/1), 97-112.

Kaya, B. ve Karatepe, O. M. (2020). Attitudinal and behavioral outcomes of work-life balance among hotel employees: The mediating role of psychological contract breach. *Journal of Hospitality and Tourism Management, 42,* 199-209.

Korkmaz, O. ve Erdoğan, E. (2014). İş yaşam dengesinin örgütsel bağlılık ve çalışan memnuniyetine etkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi, 14* (4), 541-557.

Mohamed, H. A. E. S. ve Zaki, H. S. (2017). Investigating the relationship between work-life balance and employee engagement among flight attendants. *International Journal of Heritage, Tourism and Hospitality, 11* (1-2), 205-220.

Mohanty, K. ve Mohanty, S. (2014). An empirical study on the employee perception on work-life balance in hotel indsutry with special reference to Odisha. *Journal of Tourism and Hospitality Management, 2* (2), 65-81.

OECD (2023). Better Life Index – Work Life Balance. https://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/work-life-balance/ Erişim Tarihi: 14.10.2023.

Özgül, B., Erkmen, T. ve Karaarslan, E. (2020). Algılanan örgütsel destek ile örgütsel bağlılık ilişkisinde iş-yaşam dengesinin aracılık rolü üzerine bir araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal, 8* (5), 4364-4412.

Polat Üzümcü, T. ve Akpulat, N. A. (2017). Turizm işletmeleri çalışanlarının iş-aile yaşam çatışması ve yaşam doyumları ilişkisi: Kartepe-Çeşme örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10* (51), 1070-1082.

Shukla, S. ve Bagali, M. M. (2016). A study on work life balance: In Indian travel and tourism industry. *International Journal of Research in IT, Management and Engineering, 6* (3), 16-29.

Sun, X., Xu, H., Köseoglu, M. A. ve Okumus, F. (2020). How do lifestyle hospitality and tourism entrepreneurs manage their work-life balance? *International Journal of Hospitality Management, 85,* 1-8.

Toker, B. ve Kalıpçı, M. B. (2020). İş-yaşam dengesinin yaşam doyumuna etkisinde işe gömülmüşlüğün aracılık rolü: Konaklama işletmelerinde bir uygulama. *İşletme Araştırmaları Dergisi, 12* (1), 888-901.

Toker, B. ve Kalıpçı, M. B. (2023). Çalışanların iş-yaşam dengesinin yaşam doyumuna etkisi: Otel işletmelerinde bir uygulama. *Alanya Akademik Bakış Dergisi, 7* (1), 77-90.

BÖLÜM 7

BİZ KENDİNİ BİLE-MEYE-NLER! NIETZSCHE'DE TRAJİK OLANIN UFKUNDA AHLAK VE SİYASET

Ümit KARTAL[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, umutkartal@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8440-2968

Trajik vs. Felsefe: Trajik bir filozof olarak Nietzsche

K.: "Ben suçlu değilim, suçlu değilim."

Hâkim: "Herkes bir şeyden dolayı suçludur."

Kafka *Dava*

Eğer dikkatle bakılırsa, yaşayan herkes hakkında olumsuz ya da kuşkuya yol açan bir şeyler daima bulunur, çünkü herkes bir şeyden dolayı suçludur ya da örtbas ettiği bazı şeyler vardır.

Solzhenitsyn, Cancer Ward

Kranz trajik olanı "insan zekâsıyla uzlaştırılamayan karşıtlık" olarak tanımlar (1984: 213). Bu tanımlama ilk elden, trajik olanın özgün bir kavranışının önüne set çeker. Trajik olanı aklın karşısında, ona referansla konumlandırmak, geleneksel batı metafiziğinin karşıtlarla düşünme eğiliminin bir dışavurumudur. Bu karşıtlıklar hiyerarşik bir düzende, bir bağımlılık ilişkisi çerçevesinde karşıtlığın "zayıf" tarafının sürekli olarak sınırlandığı ve sınandığı eşitsiz bir ilişki ve tek taraflı bir iletişimi varsayar. Yine de bu akılcı tahakküm talebine karşı, batı metafiziğinin sevdiği formülasyonla, "insan trajik bir varlıktır" yargısını ileri sürebiliriz. Bu formül dâhilinde Kranz'ın tanımını da *mutatis mutandis*, gerekli düzeltmeler yapılmak koşuluyla, kabul edebilir ve trajik olanın yalnızca ya da tümüyle akıl yoluyla kavranamayacağını, kendine özgü derinliğinin kuşatılamayacağını ve ona direnen bir şiddeti özünde barındırdığını ekleyebiliriz. Trajik olanın içerdiği bu şiddet, dini bir terminoloji ile ne anlaşılabilir ne açıklanabilir ne de bir kurtuluş vaadi içeren nihai bir çözüme götürebilir. Trajik olan insanın dünyeviliğine, doğmuş olmasına işaret eder, ama bu bir kökensel günah ve kefareti ödenmez bir suç vesilesiyle değildir. Teolojinin, özellikle Hristiyan teolojisinin, insanın düşkünlüğü, yeryüzüne atılmış olduğu söylemi, ancak trajik olanın üzerinin sıkıca örtülmesini, insanın bakışını yeryüzünden ötelere çevirmesini arzulayan acının ve vicdan azabının hâkim yanılsamasını ortaya koyar. Bu anlamda trajedi kaderin değil fakat kendine has bir kederin odağından gözlemlenebilir. Nietzsche'ye göre yaşamdan yüz çevirmek örgütlü bir harekettir. Bu hareketin ekseni her ne kadar din olsa da söz konusu hareket ahlak ve politikanın dokusuna sızan, onları kendi rengine boyayan bir etki alanına sahiptir. Yaşam trajiktir, bir dehşete açılır, ama Nietzsche için temel sorun trajik olanı yalnızca tespit etme değil, fakat onu karşılama biçimidir. Kaderin ve kederin ötesinde neşenin sınırında bir şen bilim inşa ve icra etmeye davet eder Nietzsche okurunu. Fakat baştan söylenmesi gerekir ki Nietzsche bir yaşam kılavuzu, kişisel gelişim rehberi sunmaz okuruna. Edilgen okura karşı katıdır. Ancak etkin okur, Nietzsc-

KAYNAKÇA

Adorno, T. W. (2022). *Ahlak Felsefesinin Sorunları*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları.

Ansell-Pearson, K. (2011). *Kusursuz Nihilist: Politik Bir Düşünür Olarak Nietzsche'ye Giriş*. (C. Soydemir, Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bergson, H. (2017). *Yaratıcı Tekâmül*. (M. Ş. Tunç, Çeviri). İstanbul: Dergâh Yayınları

Berkeley, G. (1996). *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine*. (H. Turan, Çeviri). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Berkowitz, P. (2003). *Nietzsche: Bir Ahlak Karşıtının Etiği*. (E. Demirel, Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Camus, A. (2021). *Sisifos Söyleni*. (T. Yücel, Çeviri). İstanbul: Can Yayınları.

Confucius (1956). *Confucian Analects*. (E. Pound, Translation and Introduction). London: Peter Owen Ltd.

Conway, D. W. (2005). *Nietzsche and the Political*. New York: Taylor & Francis e-Library.

Dağ, U. (2022). Aristoteles'in Eudaimonia Kavramı Işığında Erdem Öğretisi. *Sosyal Bilimler Alanındaki Gelişmeler 2* içinde, (O. H. Öztay ve S. Sarıbaş, Editör), ss. 429-440. İzmir: Duvar Yayınları.

Dağ, U. (2023). Michael Walzer'ın Eşitlik Anlayışı Üzerine Bir İnceleme, *Arete Politik Felsefe Dergisi*. 3(1), 7-31.

Derrida, J. (2020). Şiddet ve Metafizik: Emmanuel Levinas'ın Düşüncesi Üzerine Deneme. (Z. Direk, Çeviri). *Yazı ve Fark* içinde, ss. 107-206. (B. Yalım, Çeviri). İstanbul: Metis Yayınları.

Derrida, J. (1982). *Positions*. (A. Bass, Translation and Annotation). Chicago: University of Chicago Press.

Derrida, J. (1999). Différance. (Ö. Sözer, Çeviri). *Toplumbilim* Sayı 10, Jacques Derrida Özel Sayısı, ss. 49-61.

Derrida, J. (2014). *Platon'un Eczanesi*. (Z. Direk, Çeviri). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Descartes, R. (1942). *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*. (M. Karasan, Çeviri). Ankara: Maarif Matbaası.

Foucault, M. (2014). Nietzsche, Soybilim, Tarih. *Felsefe Sahnesi*, *Seçme Yazılar 5* içinde, ss. 230-253. (I. Ergüden, Çeviri). Yayıma haz. Ferda Keskin. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Heidegger, M. (2001). *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*. (L. Özşar, Çeviri). Bursa: ASA Kitabevi

Işık, M. F. (2015). Nietzsche'de "Tanrı'nın Ölümü" ile Oluşan Boşluğun "Üstinsan" ile İnşa Edilmesi. *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi,* Yıl: 2, Sayı: 2, ss. 413-419.

Kafka, F. *Dava*. (A. Cemal, Çeviri). İstanbul: Can Yayınları.

Kranz, W. (1984). *Antik Felsefe: Metinler ve Açıklamalar*. 2. Basım. (S. Y. Baydur, Çeviri). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Nehamas, A. (1999). *Nietzshce Açısından Edebiyat Olarak Hayat*. (C. Soydemir, Çeviri). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Nietzsche, F. (2002). *Güç İstenci*: *Bütün Değerleri Değişitiriş Denemesi*. (S. Umran, Çeviri). İstanbul: Birey Yayıncılık.

Nietzsche, F. (2005). *Tragedyanın Doğuşu*. (M. Tüzel, Çeviri). İstanbul: İthaki Yayınları.

Nietzsche, F. (2008). *Deccal, Hıristiyanlığa Lanet*. (O. Aruoba, Çeviri). İstanbul: İthaki Yayınları.

Nietzsche, F. (2011). *İşte Böyle Dedi Zerdüşt, Herkesin ve Hiç Kimsenin Kitabı*. (S. Irmak, Çeviri). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Nietzsche, F. (2013). *Ahlakın Soykütüğü Üstüne, Bir Kavga [polemik] Yazısı*. F. Nietzsche Bütün Yapıtları 9. (A. İnam, Almanca aslından Çeviri). 2. Baskı. İstanbul: Say Yayınları.

Nietzsche, F. (2015). *Putların Alacakaranlığı ya da Çekiçle Nasıl Felsefe Yapılır?* (M. Tüzel, Çeviri). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Nietzsche, F. (2023). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. (A. İnam, Çeviri). İstanbul: Say Yayınları.

Scheler, M. (2004). *Hınç*. (A. Yılmaz, Çeviri). İstanbul: Kanat Kitap.

Schopenhauer, A. (2020). İsteme ve Tasavvur Olarak Dünya. (A. O. Aktaş, Çeviri). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Solomon, R. C. and K. M. Higgins. (2000). *What* Really *Said Nietzsche*. New York: Schocken Books.

Solzhenitsyn, A. (1975). Cancer Ward. Trans. Rebecca Frank. Fourth printing. New York: Dell Publishing Co. Inc.

Wittgenstein, L. (2016). *Tractatus-Logico-Philosophicus*. (O. Aruoba, Çeviri). İstanbul: Metis Yayınları.

BÖLÜM 8

BİRİNCİ HAÇLI SEFERİNDE İZNİK VE ANTAKYA'NIN İŞGALİ SIRASINDA BİZANS-HAÇLI ÇEKİŞMESİ

Seyfettin KAYA[1]

1 Doç. Dr. Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ Bilim Dalı, kayafdd576@gmail.com, ORCİD: 0000-0003-2181-5973

Giriş

Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Bizans tahtına oturan İmparator I. Aleksios Komnenos (1081-1118) Anadolu'ya yönelen Türk akınlarını durdurmak için önüne gelen fırsatları değerlendirmek istemiştir. 1086 yılında I. Süleymanşah'ın (1077-1086), 1092 yılında ise Sultan Melikşah'ın (1072-1092) ölümleri ve İran'da hüküm süren Büyük Selçuklular ile Anadolu'da hüküm süren Türkiye Selçukluları arasında yaşanan alan hâkimiyeti meselesini kendi lehine çevirmeyi arzulamıştır. Bu amaçla Hıristiyan Batı dünyasının ruhani lideri Papalıktan yardım çağrısında bulunmuştur (Gölgesiz Karaca, 2012: 148).

Kudüs'ü Müslümanlardan geri almak isteyen Haçlılar ise Bizans İmparatorluğu ile ortak bir paydada buluşmayı arzulamışlardır. Haçlılar, Bizans'ın askeri-lojistik desteği olmadan özellikle Anadolu'dan intikalin olmayacağı konusunun ziyadesiyle farkındaydılar. Ancak her iki taraf için ihtiyaç duyulan şey karşılıklı güven duygusu olmuştur. İmparator I. Aleksios Kudüs'e ulaşmak için Anadolu'dan geçecek olan Haçlıları, yasal bir yükümlülük ile hukuki bir zeminde, lehine olacak şekilde kendisine bağlamak istemiştir (Karakaya, 2019: 48). Bu koşullar altında I. Aleksios'un İstanbul'a gelen Haçlı kuvvetlerine karşı tutumu sert ve anlaşılmaz olmuştur. 1096 yılında İmparatorluğun Türklere karşı, Haçlılardan istediği yardım talebi, 1071 yılında duyulan yardım çağrısından daha azdı. Bu bağlamda İstanbul'a gelmeyi hedefleyen ve davetsiz misafir konumuna düşen Haçlılara karşı İmparator'un yaklaşımı daha anlaşılır görünmektedir. Papa II. Urbanus'un sefere katılacakları harekete geçirirken Ortodoksları ve Katolikleri birleştirme arzusuyla Rum Kilisesi'ni kontrol altına almayı düşünmesi, İmparator'u güvensizliğe itmiş ve İstanbul'a gelen her Haçlı grubu I. Aleksios tarafından ivedilikle Boğazlardan geçirilerek Anadolu'ya geçişleri sağlanmıştır. Diğer taraftan İmparatorun tutunduğu bu tavır ve Rum askerlerinin sert tutumu Haçlılar arasında büyük bir tepki oluşturdu (Krey, 1921: 70). Ancak tarafların birbirlerine olan ihtiyaçları ve seferden beklentileri, aralarındaki güvensizliğin ve anlaşmazlığın su yüzeyine çıkmasını şimdilik engellemiştir.

Bizans İmparatoru I. Aleksios, Batıdan gelen kuvvetlerin niyetiyle alakalı her ne kadar şüpheleri olsa da, halen Türklerin elinde bulunan eski topraklarını geri almak ve Türkleri etkisiz hale getirmek için Haçlıları amaçlarına ulaşma umuduyla kullanmaya çalıştı. Bu nedenle topraklarından geçecek olan Haçlılara, kendi ordusunda yer verilen paralı askerler gözüyle bakmıştır (Kaleli, 2018: 1257). Bu karşılıklı güvensizlik ve memnuniyetsizlik ortamında Haçlılar İstanbul'a gelince bir süre sonra taraflar arasındaki anlaşmazlıklar ve çekişmeler daha belirgin hale gelmeye başlamıştır.

KAYNAKÇA

Altan, Ebru (2022), **Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi Kuruluş Devri 1098-1112**, TTK, Ankara.

Anna Komnena (1996), **Anadolu' da ve Balkan Yarımadası'nda İmparator Alexios Komnenos Dönemi'nin Tarihi: Malazgirt'in Sonrası**, (Çev. Bilge Umar), İnkılap Kitapevi, İstanbul.

Anna Komnene (1969), **Aleksiad**, Translated by E. R. A. Sewter, Published by the Penguin Group, London.

Anonymi (1890), **Gesta Francorum et aliorum Hierosolymitanorum**, By Heinrich Hagenmeyer, Publisher: Carl Winters Universıtatsbuchhandlung, Heidelberg.

Asbridge, Thomas (2000), **The Creation of the Principality of Antioch 1098-1130,** Boydell Press.

Asbridge, Thomas (2004), **The First Crusade**, Free Press, London.

Burgtorf, Jochen (2006), *Antioch, Principality of*, **The Crusades an Encyclopedia**, Vol I, Editor Alan V. Murray, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, s. 72-79.

Buzpınar, Şit Tufan (2003), *Lâzkiye*, **DİA**, c. XXVII, TDV Yayınları Ankara, s. 117-118.

Claster, Jill N. (2009), **Sacred Violence The European Crusades To The Middle East 1095–1396**, University of Toronto Press, New York.

Demirkent, Işın (1997), **Haçlı Seferleri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul.

Demirkent, Işın (2002), *Haçlı Seferleri*, **Türkler Ansiklopedisi**, c. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 1133-1220.

Demirkent, Işın (1996), *Haçlılar*, **DİA**, c. XIV, TDV Yayınları, İstanbul, s. 525-546.

Demirkent, Işın (2022), *Kıbrıs*, **DİA**, c. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, s. 371-373.

Demirkent, Işın (2003), *Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Kumandanı)*, **Belleten**, c. 67, Sayı: 248, s. 93-110.

Dumlupınar Alican, Songül (2019), *İlk Haçlı Seferleri Sırasında Bizans ve Haçlıların Birbirlerine İlişkin Algıları*, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 41, Ekim, s. 510-523.

Edgington, Susan B. (2006), "Bohemund I of Antioch (d. 1111)" **The Crusades an Encyclopedia**, Vol I, Editor Alan V. Murray, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, s. 175-176.

Eyice, Semavi (2001), *İznik*, **DİA**, c. XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 543-545.

France, John (1967), **A critical edition of the Historia Francorum Qui Ceperunt Iherusalem of Raymond of Aguilers**, PhD thesis, University of Nottingham.

France, John (2006), *First Crusade (1096–1099)*, **The Crusades an Encyclopedia**,

Vol II, Editor Alan V. Murray, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, s. 439-449.

France, John (1994), **Victory in the East: A Military History of The First Crusade**, Cambridge University Press, Cambridge.

Frankopan, Peter (2012), **The First Crusade The Call from the East**, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

Fulcher of Chartres (1969), **A History of The Expedition to Jerusalem 1095-1127**, Translated by Frances Rita Ryan, The University of Tennessee Press, Knoxville.

Fulcherius Carnotensis (2009), **Kudüs Seferi**, çev. İlcan Bihter Barlas, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Genç, Özlem – Korunur, Harun (2016), *Antakya`nın Haçlılar Tarafından Ele Geçirilişi*, **The Studies of Ottoman Domain**, c. VI, Sayı:10 Şubat, s. 59-82.

Gölgesiz Karaca, Sevtap (2012), *I. Haçlı Seferi (1906) Öncesinde Bizans İmparatorluğu'nun Siyasî Durumuna Bakış*, **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, c. II, Sayı: 4, Temmuz, s. 141-153.

Gregory Abû'l - Farac (Bar Hebraeus) (1950), **Abû'l - Farac Tarihi**, c. II, Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul, TTK, Ankara.

Harris, Jonathan (2014), *Byzantium And The First Crusade: Three Avenues of Approach*, **Estudios de Bizantinos 2,** s. 125-141.

Historia Hierosolymitana, 1095-1127: mit Erläuterungen und einem Anhange (1913), hrsg. von Heinrich Hagenmeyer, Publisher: Heidelberg C. Winters, University of Toronto, Toronto.

Holmes, Nick (2019), **The Byzantine World War: The Last Romans and the First Crusades**, Matador Publishing, Harborough- Harborough. (PDF ortamındaki sayfa numarasıdır.)

Holt, P. M. (2004), **The Crusader States and Their Neighbours1098-1291**, Routledge Taylor & Francis Grup, London and New York.

Ibn al-Qalânisî (2002), **The Damascus Chronicle of the Crusades**, Translated by H. A. R. Gibb, Dover Publications, New York, s. 43.

Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176) (2001), Yay. haz. Işın Demirkent, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

İbnü'l Esir (1991), **El Kamil fi't Tarih**, c. X, Çev. Abdülkerim Özaydın, Bahar Yayınları, İstanbul.

İbnü'l – Adim (1982), **Bugyetü't-taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler)**, Çeviri, notlar ve açıklamalar: Ali Sevim, TTK, Ankara.

Kaldellis, Anthony (2017), **Streams of Gold Rivers of Blood: The Rise and Fall of Byzantium, 955 A.D. to the First Crusade**, Oxford University Press, Oxford.

Kaleli, Emrullah (2018), *Bizans ve Haçlı Seferleri*, **III. Ines Education and Social Science Congress***,* 28 Nisan - 1 Mayıs 2018, Çizgi Yayınevi, Ekim.

Karakaya, Ahmet Enes (2019), **Ortadoğu'da Bizans İmparatorluğu-Haçlı**

İlişkileri (1099-1131), Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kaya, Seyfettin (2020), *Birinci Haçlı Seferi Sırasında İznik'in Kuşatılması ve İşgali (1097)*, **VII. Uluslararası Kültür ve Medeniyet Kongresi**, Şanlıurfa, 24-26 Ocak, s. 50-63.

Kaya, Seyfettin (2022), *Birinci Haçlı Seferinde (1096-1099) Antakya Kuşatması Sırasında Ortaya Çıkan İkmal-İaşe İhtiyacı ve Bu İhtiyacı Karşılama Çabaları*, **Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler – II**, Gece Kitaplığı Yayınevi, Aralık, s. 23-46.

Kostick, Conor (2008), *The Leadership of The First Crusade*, **The Social Structure of the First Crusade**, Brill, Leiden, s. 243-270.

Krey, August C. (1921), **The Fist Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants**, Princeton University Press, Princeton-London.

Lamb, Harold (2010), **Haçlı Seferleri: Demir Adamlar ve Azizler**, Çeviri: Gaye Yavuzcan, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Lambert, Malcom (2016)**, Crusade and Jihad**, Profile Books, London.

Lawhead, Stephen R. (2000), **The Iron Lance (The Celtic Crusades, Book 1)**, Harper Prism, New York.

Merçil, Erdoğan (2013), **Müslüman-Türk Devletleri Tarihi**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul.

Morris, Rpsemary (2006), *Alexios I Komnenos (d. 1118),* **The Crusades an Encyclopedia**, Vol I, Editor Alan V. Murray, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, s. 45-46.

Nicolle, David (2003), **The First Crusade 1096-99: Conquest of the Holy Land**, Osprey Publishing, lllustrated by Christâ Hook, Oxford.

O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates (1984), Translated by Harry J. Magoulias, Wayne State University Press, Detroit.

Oldenbourg, Zoé (2001), **The Crusades**, Phoenix, New York.

Ostrogorsky, Georg (2011), **Bizans Tarihi**, Çev. Fikret Işıltan, TTK, Ankara.

Papayianni, Aphrodite (2006), *Byzantine Empire*, **The Crusades an Encyclopedia**, Vol I, Editor Alan V. Murray, ABC-CLIO, Santa Barbara, California, s. 188-196.

Peters, Edward (1998), **The First Crusade: The Chronicle of Fulcher of Chartres and Other Source Materials**, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Peter Tudebodus (2022), **Bir Tanığın Kaleminden Birinci Haçlı Seferi: Kudüs'e Yolculuk**, Çev. Süleymen Genç, Kronik Kitap, İstanbul.

Ralph-Johannes Lilie (1993), **Byzantium and the Crusader States 1096-1204 (1994)**, İngilizce trc. J. C. Morris ve Jean E. Ridings, Clarendon Press, Oxford.

Raymond D'Aguilers (2006), **Historia Francorum Qui Ceperunt Iheruselam**, Translated with Introduction and Notes: John Hugh Hill and Laurita L. Hill, (Philadelphia 1968), New York.

Remensis, Robertus (Robertus Manachus) (2005), **Robert the Mark's History**

of the First Crusade: Historia Iherosolimitana, İngilizce çev. Carol Sweetenham, Ashgate Publishing, Cornwall: Burlington.

Riley Smith, Jonathan (1997), **The First Crusaders**, 1095–1131, Cambridge University Press, Cambridge.

Runciman, Steven (1989), **Haçlı Seferleri: Birinci Haçlı Seferi ve Kudüs Krallığı'nın Kuruluşu**, c. I, Çev: Fikret Işıltan, TTK, Ankara.

Runciman, Steven (1958), *The First Crusade: Antioch to Ascalon*, **A History of the Crusades**, Volume I, Edited by Marshall W. Baldwin, Published by University of Pennsylvania Press, Pennsylvania, s. 308-341.

Runciman, Steven (1969), *The First Crusade: Constantinople to Antioc*, **A History of the Crusades**, Vol I, Edited by Kenneth M. Setton, University of Wisconsin Press, Madison, Milwaukee, and London, s. 280-307.

Salihlioğlu, Halil (1991), *Antakya*, **DİA**, c. III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 228-232.

Savvides, Alexios G. C. (1990), *Taticius the Turcople*, **XI. Türk Tarih Kongresi,** 05-09 Eylül, Ankara (II. Cilt), s. 821-825. *https://drive.google.com/file/d/0B7liBn5XLsAfVjBXLU5CSnhTZk0/view?resourcekey=0-9GRYeg4zfxkeMsbCMqYxwg* (E. T. 15.06. 2023)

Sevim, Ali - Merçil, Erdoğan (1995), **Selçuklu Devletleri Tarihi: Siyaset, Teşkilât ve Kültür**, TTK, Ankara.

Stevenson, W. B. (1968), **The Crusaders in The East**, Cambridge University Press-Slim Press, Beyrut.

Süryani Mihail (1944), **Vekayınâme**, İkinci Kısım (1042-1195), Türkçeye Çeviren: Hrant D. Andreasyan, (Basılmamış-Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Kütüphanesi).

The Gesta Tancredi of Ralph of Caen: A History of The Normans On The First Crusade (Crusade Texts in Translation) (2005), Translated and with an intsoduction by Bernard S. Bachrach and David S. Bachrach, Ashgate Pub Co, Farnham.

The Gesta Tancredi of Ralph of Caen: A History of the Normans on the First Crusade (2007), Translation and with an introduction: Bernard S. Bachrach and David S. Bachrach, Asgate eBook 01 November.

Theotokis, Georgios (2014)**, The Norman Campaigns in the Balkans, 1081–1108**, The Boydell Press, Woodbridge.

Tufantoz, Abdurrahim (2017), *I. Haçlı Seferi ve Musul Valisi Kürboğa*, **Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı 37, s. 341-356.

Urfalı Mateos (2000), **Vekayinâme**, H. D. Andreasyan (çev.), E. Dulaurer, M.H. Yinanç (notlar), Urfalı Mateos Vekayınâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162), 3. Baskı, Ankara: TTK Yayınları, Ankara.

Willermus Tyrensis (2016), **Willermus Tyrensis'in Haçlı Kroniği: Başlangıçtan Kudüs'ün Zaptına Kadar**, Hazırlayan Ergin Ayan, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

BÖLÜM 9

KAFATASINDAN ÖTEYE GEÇEN ZİHİN: ZİHNİMİN SINIRI DÜNYAMIN SINIRI OLABİLİR Mİ?

Mehtap DOĞAN[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Felsefe Bölümü. ORCID ID: 0000-0002-7209-1082

Giriş

Zihin-beden problemi Descartes'ın felsefeye bıraktığı paylaşmakla bitmeyen bir mirastır. Mirastan en büyük payı alan da şüphesiz Descartes'ın fiziksel olmayan bir töz olarak zihin varsayımının karşısında duran fizikalizmdir. Fiziksel olmayan bir tözü ya da niteliği kabul etmek yerine zihnin doğasına dair fiziksel bir açıklama getirmek, başarıldığı takdirde sorunun kökten çözümü olacaktır. Ancak bu fiziksel açıklamanın hangi temellere dayanacağına yönelik hipotezler büyük farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların içerisinde yer alan örtük uzlaşılardan bir tanesi zihnin ya da zihinsel durumların beyinde, beynin özel bir bölgesinde, beynin işlevsel yapısında, nöronlarda ya da nöron etkileşimlerinde yer aldığı ya da tamamen bunlardan kaynaklandığıdır. Bu kabullerin hepsi zihni ya da zihnin durumlarını kafatasının içerisinde konumlandırmakta ya da bunların tüm kaynağını kafatasının içerisinden bulmaktadır; bu da bir bakıma içselciliğin en genel kabulüdür.

Bu yaygın kabulün karşısında yer alan *genişletilmiş zihin (extended mind), gömülü zihin (embedded mind), enaktivizm (enactivism), bedenlenmiş zihin (embodied mind)* gibi yaklaşımlar ise zihnin sınırlarını beynin ötesine taşıyarak klasik zihin felsefesi tartışmalarının temellerine yönelik bir eleştiri getirmektedir. Zihne yönelik geleneksel olmayan yaklaşımlar olarak nitelendirilen bu bakış açıları, beyin ve nöral durumlar ile kimilerince bunlardan beliren, kimilerince bunlara indirgenebilecek ve kimilerince bunların tamamen dışında yer alan Kartezyen bakış açısıyla ilintili, ikici düşünmeyi zorunlu kılan bakış açısını aşmak üzere oluşturulmuştur. Zira tözsel bir zihnin varlığını inkâr eden perspektifler dahi zihinsel ve fiziksel olanı karşıt kutuplar olarak kabul etmekte ve fiziksel olanı Descartes'ın varsaydığı gibi zihinsel olanın karşıtını bedenle ve hatta beyin ile sınırlamaktadır. Yalnızca nöral süreçler ve diğer beyin durumlarının zihnin doğasını anlamak için yetersiz olduğunu söyleyen klasik olmayan bakış açıları, nöral süreçlerin dışındaki bedensel süreç ve durumların, bedenin çevreyle etkileşiminin ve hatta zihinsel süreçlere katkı sağlayan tamamen dışsal araçların zihin ve zihinsel durumların doğasından ayrı değerlendirilemeyeceğini iddia etmektedir.

Klasik yaklaşımların dışında kalan teorilerden birisi olan gömülü zihin hipotezine göre, biliş, kafatası ve beden içinde gerçekleşir ancak sıklıkla çevresel faktörler tarafından desteklenir (Bernecker, 2014, s. 2). Gömülü zihin yaklaşımında çevresel faktörlerin bilişe etkisi beden üzerindendir. Dışsal uzantılar olmadan yapılacak zihnin doğasına dair bir açıklama eksik olacaktır ancak bu durum, dışsal süreçlerin bilişsel süreçlerin ve zihinsel süreçlerin bir parçası olduğu anlamına gelmemektedir. Zihinsel süreçlerin gömülü olduğu fikri, zihinsel süreçlerin yalnızca öznenin beyninin dışında yer alan belirli bir çevreyle birlikte çalışmak üzere tasarlandığı

4. Kaynakça

Aizawa, F., & Adams, K. (2001). The Bounds of Cognition. *Philosophical Psychology*(14), 43-64.

Bernecker, S. (2014). How to Understand the Extended Mind. *Philosophical Issues*(24), 1-23.

Clark, A. (2005). Intrinsic Content, Active Memory and the Extended Mind. *Analysis, 1*(65), 1-11.

Clark, A. (2010). Memento 's Revenge: The Extended Mind, Extended. R. Menary içinde, *The Extended Mind* (s. 43-66). Cambridge: MIT Press.

Clark, A. (2015). What 'Extended Me' Knows. *Synthese*(192), 3757-3775.

Clark, A., & Chalmers, D. (1998). The Extended Mind. *Analysis, 1*(58), 7-19.

Coleman, S. (2011). There Is No Argument That the Mind Extends. *The Journal of Philosophy*(108), 100-108.

Descartes, R. (2021). *Meditasyonlar.* (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınları.

Gallagher, S. (2013). The Socially Extended Mind. *Cognitive Systems Research*(25-26), 4-12.

Jarvis, B. (2014). Evaluating the Extended Mind. *Philosophical Issues*(24), 204-229.

Pritchard, D. (2010). Cognitive ability and the extended cognition thesis. *Synthese*(175), 133-151.

Putnam, H. (2000). The Nature of Mental States. J. S. Crumley içinde, *Problems in Mind Readings in Contemporary Philosophy of Mind* (s. 102-109). California: Mayfield Publishing Company.

Rowlands, M. (2010). *The New Science of the Mind: From Extended Mind to Embodied Phenomenology.* Cambridge: MIT Press.

Rupert, R. D. (2004). Challenges to the Hypothesis of Extended Cognition. *The Journal of Philosophy, 8*(101), 389-428.

Seager, W., & Hermanson, S. A. (2010). *Panpsychism*. (E. N. Zalta, Düzenleyen) Stanford Encyclopedia of Philosophy: https://plato.stanford.edu/archives/fall2010/entries/panpsychism/. adresinden alındı

Searle, J. R. (1980). Minds, Brains and Programs. *Behavioral and Brain Sciences, 3*(3), 417-457.

Shapiro, L. (2004). *The Mind Incarnate.* Cambridge: MIT Press.

BÖLÜM 10

CELÂLİ İSYANLARI ESNASINDA TEKİRDAĞ'A ERMENİ GÖÇLERİ VE ŞEHİR HAYATINA ETKİLERİ (XVI-XVII. YÜZYILLAR)[1]

Hacer ATEŞ[2]

1 Bu çalışma, Pof. Dr. Feridun M. EMECEN danışmanlığında hazırlanan "Kuzey Marmara Sahilleri ve Art Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XVI-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: hacerates@trakya.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0708-0213

GİRİŞ: XVI. yüzyıl başlarında isyan eden Bozoklu Şeyh Celâl'e atfen Celâlî isyanları olarak anılan hareket başlangıçta, Osmanlı idaresinden memnun olmayan zümrelerin ve Şiî eğilimli Türkmen gruplarının Safevîler'in de tahrikiyle devlete baş kaldırmaları şeklinde ortaya çıkmış ancak XVI. yüzyılın sonlarından itibaren büyük bir mesele halini alarak değişik bir mahiyet kazanmıştır (İlgürel, 1993; 253). XVI. yüzyılın ortalarından itibaren gerçekleşen fiyat hareketleri ve paranın değer kaybetmesi ile birlikte Osmanlı ekonomisinin bozluması toplum üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Devletin giderleri karşılamak üzere vergileri arttıması, uzun süren savaşların finansmanı Anadolu köylüsünü oldukça zora sokmuştur. Günden güne artan yüksek vergiler karşında toprağını terk eden köylüler dağılmaya başlamıştır (Akdağ, 1945; 29-31). Topraksız kalan ya da topraklarını terk eden çift-bozan reayadan levedât ve suhtevât denilen gruplar ortaya çıkmıştır. Geçimlerini sağlamak üzere haramilik yapmaya başlayan bu gruplar köylerde şehirlerde asayiş bırakmamıştır. Güvenliği sağlamakla görevli yerel idarecilerin emrindeki sekbanlar levendlerle birlikte hareket etmeye başladığında şehirlerde köylerde yağmalar başlamıştır (Akdağ, 1963; 42-48). Bunların yanı sıra XVI. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı-İran savaşları esnasında yaşanan gelişmeler, sefer güzergâhındaki halkın ağır sefer yükümlülüklerini karşılayamamaları halkı bu bölgelerden göçe zorlamıştır (Uzunçarşılı, 1988; 99-100).

Celâli isyaları III. Mehmed zamanına kadar bölgesel mahiyette olup konrol altına alınabilmekteyken artık daha sistemli bir hal almıştır. Özellikle Karayazıcı Abdülhalim'in isyanı, celâlî denilen zümrelerin bir araya gelerek topluca bir tavır ortaya koydukları ilk hareket olması bakımından ayrı bir önem taşımaktadır (İlgürel, 2001, 483) 1599'da çoğu sipahi olan celâli reisleri Karayazıcı'nın etrafında toplanmış bunlara Haçova firarilerinin katılmasıyla devlete karşı büyük bir isyan başlamıştır (Kaçan, 2003: 57). III. Mehmed (1596-1603) döneminde batıda uzun süren savaşlar, doğuda İran ile yapılan mücadelelerde verilen kayıplar, bu zorlu sürecin yaratmış olduğu iktisadi ve sosyal buhranlar ülke genelinde büyük hoşnutsuzluklar yaratmıştır (Emecen, 2003; 411). III. Mehmed'in vefatının ardından1603 yılında tahta çıkan I. Ahmet'in saltanatının başlarında Karayazıcı'nın izinden giden kardeşi Deli Hasan, ardından Tavil Ahmet ve onların etrafındaki diğer celâliler isyanları devam ettirmişlerdir.

I. Ahmet döneminden itibaren Celâli isyanları farklı bir aşamaya evrilmiştir. Ülkenin her yerinde neredeyse eş zamanlı olarak ardı adına isyanlar çıkmaya başlamıştır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinde türeyen celâli eşkiyaları köylere, kasabalara, büyük şehirlere saldırmışlar, doğudan batıya kuzeyden güneye ülkeyi adeta yangın yerine çevirmişlerdir. 1603- 1607 yılları arasında Çorum, Tokat, Sivas, Ankara, Kayseri tarafları Celâli önderleri ile yapılan mücadelelerin başlıca sahası olmuştur (Uzun-

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BA)

TT.d. (Tapu Tahrir Defterleri) , nr. 816 ; nr. 50.

MAD (Mâliyaden Müdevver Defterler), nr. 35; nr. 3040; nr. 9861.

KK.d. (Kâmil Kepeci Tasnifi), nr. nr . 2718.

TK. KKA. TD (Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi) nr. 572.

RŞS (Rodosçuk Şer'iyye Sicilleri) nr. 1518, nr.1522; nr. 1530; nr.1539; nr. 1541; *;* nr. 1542 ; nr. 1549; nr.1551; nr.1552; nr. 1590.

Kitap ve Makaleler

AYBET, G. Ü. (2010), *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İstanbul: İletişim Yayınları

AKDAĞ, M (1995), *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası(Celâli İsyanları)*, İstanbul: Cem Yayınevi

AKDAĞ, M. (1963), *Celâli İsyanları (1550-1603)*, Ankara:Ankara Üniversitesi Basımevi

AKDAĞ, M. (1945), Celali İsyanların Başlaması, *AÜDTCF Dergisi*, IV. S.1, ss.23-50.

AKDAĞ, M. (1964), Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk (1603-1606), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. II/ 2, ss. 1-49.

AKTAŞ, S.(2020), XVI. Yüzyılda Orta Anadolu Şehirlerinde Ermeni Varlığı, *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (Temmuz), 10/2 , ss. 478-492.

ANDREASYAN, H. (1976), Celâlilerden Kaçan Anadolu Halkının Geri Gönderilmesi, *İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan*, ss. 45-53, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi

ANDREASYAN, H. D. (1953), Ermeni Seyyahı Polonyalı Simeon'un Seyahatnâmesi (1608-1619), *Türkiyat Mecmuası*, C. X, ss. 269- 276.

ANDREASYAN, H. D. (1949-1950), Türk Tarihine Aid Ermeni Kaynakları, *Tarih Dergisi,* C. I/ 1-2, ss.401-438.

ATEŞ, H. (2009), *Kuzey Marmara Sahilleri ve Art Alanında Şehirleşmenin Tarihi Süreci: XV-XVII. Yüzyıllarda Tekirdağ ve Yöresi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) İ. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BARKAN, Ö. L. (1953), Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi, *Türkiyat Mecmuası*, C. X. İstanbul ss. 1-26.

EMECEN, F. M. (2003), Mehmed III, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXVIII, ss.407-413

ERGENÇ, Ö. (2014), *XVI. Yüzyıl Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu

GÖYÜNÇ, N. (1983), *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul: Gültepe Yayınları

GRİSWOLD, W.J. (2000), *Anadolu'da Büyük İsyan* (1591-1611), (çev. Ülkün Tansel), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

GÜNAY, M. (2014), XVII. Yüzyılda Manisa Ermenileri, *Tarihte Türkler ve Ermeniler /Birlikte Yaşama Kültürü*, Ed. Mehmet M. Hülagu- M. Şaşmaz vd., C. IV, Ankara, ss. 229-241.

İLGÜREL, M. (1989), I. Ahmed, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. II, ss.30-33.

İLGÜREL, M. (1993), Celali İsyaları, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII,ss. 252-257.

İLGÜREL, M. (2001), Karayazıcı Abdülhalim, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, XXIV, ss.482-483.

İLGÜREL, M., (1993), Celâ-yi Vatan, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, VII, ss. 238-240.

İNALCIK, H. (2000) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sosyal ve Ekonomik Tarihi I. Cilt 1300-1600*, çev. Halil Berktay, İstanbul: Eren Yayınları 2000,

İNBAŞI, M. (2007), Nüfus ve Ekonomik Yönünden XVI.ve XVII. Yüzyıl Kayseri'sinde Ermeniler, *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler-III*, Haz. Metin Hülagu, Gülbadi Alan vd., Kayseri: Erciyes Üniversitesi, ss. 9-32.

İNBAŞI, M. (2014), Osmanlı Döneminde Kayseri'de Yaşayan Ermeniler (XI. ve XVII. Yüzyıllar), *Tarihte Türkler ve Ermeniler /Birlikte Yaşama Kültürü*, Ed. Mehmet M. Hülagu- M. Şaşmaz vd., C. IV, Ankara,198-302.

İNCİCİYAN- L. Andreasyan, H. D. (1976), Osmanlı Rumelisi'nin Tarih ve Coğrafyası, *Güney Doğu avrupa Araştırmaları Dergisi*, Sayı 4-5, İstanbul, ss. 100-152.

İPEK, N. (2021), Trabzon'da Ermeni Nüfusun Hareketliliği, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C. 15, S. 31 (Güz) ss. 11-49.

KAÇAN, M. (2003), Karayzıcı İsyanı, *Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 2, ss. 53-66.

KOKDAŞ, İ. (20121), 17. Yüzyılda İzmir'e Ermeni Göçü: Acem Tüccarları ve Hemşehrilik Ağları, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 24, ss. 227-253.

MİKES, K. (1944), *Türkiye Mektupları*, çev. Sadrettin Karatay, Ankara: Maarif Matbaası

MUTAF, A. (2014), XVII. Yüzyılda Ermenilerin Balıkesir'de İskânları, *Tarihte Türkler ve Ermeniler/ Sosyo-Ekonomik Hayat*, ed. Mehmet M. Hülagu- M. Şaşmaz vd., C. V, Ankara, ss. 1-9.

PATCHADJİAN, S (1971),Յուշամատեան, Ռոտոսթօ Հայեր:1606-1922, Bei-

rut.

POLATEL, O. (2014), İzmit Kazas'ında Ermeni Yerleşiminin Başlangıcı ve Ermenilerin Yerleşim Yerleri, *Tarihte Türkler ve Ermeniler- Merkez ve Taşrada Ermeniler,* ed. Mehmet M. Hülagu- M. Şaşmaz vd., C. III, Ankara, ss. 27-50.

SHAPİRO, H.R. (2019), The Great Armenian Flight: Migration and Cultural Change in the Seventeenth-Century Ottoman Empire, *Journal of Early Modern History*, 23/I, ss. 67-89.

UYGUN, Süleyman (2015), 19. Yüzyılda Anadolu'dan İstanbul'a Olan Mevsimlik Ermeni İşçi Göçleri, *History Studies*, XVII/4, ss.137-155 .

UZUNÇARŞILI, İ.H. (1988) , *Osmanlı Tarihi*, C. III, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

BÖLÜM 11

KADINA YÖNELİK ŞİDDET İLE İLGİLİ POLİTİKALAR, KURUMLAR VE HİZMETLER

Hüsamettin ÇETİN[1], Melike Nur KARSLI[2]

1 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, cetinhusamettin2@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3450-8596

2 Sosyal Hizmet Uzmanı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Kırıkkale Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi, shu.melikekarsli06@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1185-2690

1. GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan itibaren ortaya çıkan, zamana ve topluma göre değişiklik gösteren şiddet her geçen gün artarak devam eden bir olgudur (Akkaş & Uyanık, 2016: 3-4; Çalışkan & Çevik, 2018: 218). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından şiddet; "*kişinin kendisine, başka birine, bir gruba veya topluluğa karşı, ölüm, yaralanma, psikolojik tahribat, fiziksel gelişim geriliği veya yoksunlukla sonuçlanan, yaralanma ve ölümle sonuçlanma ihtimali yüksek olan, tehdit altında veya eylemli olarak bilerek fiziksel güç veya güç kullanımı*" (Kızmaz, 2018: 386) olarak tanımlanmaktadır. Şiddet kavramı, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'un 2. maddesinde "*kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışlar*" şeklinde tanımlanmıştır (Resmi Gazete, 2012).

Kadına yönelik şiddet çoğunlukla fiziksel eylemlerle bağdaştırılsa da çeşitli sebep ve şekillerde uygulanmaktadır (Irmak, 2014: 5). Söz konusu uygulama biçimlerinin yanında değişen ve gelişen algıyla birlikte şiddet fiziksel, cinsel, ekonomik ve psikolojik olarak dört farklı şekilde kategorize edilmektedir (Akkaş & Uyanık, 2016: 37; Can, 2021: 82).

Fiziksel şiddet; en genel anlamıyla güçlü olanın zayıf olan üzerinde otorite kurmak amacıyla uyguladığı, kadınların en sık karşılaştığı ve tespit edilmesi en kolay olan şiddet türüdür (Özkan, 2017: 543; İşman & Yusupova, 2023: 64). En fazla karşılaşılan tür olmasına rağmen var olan düzenin bozulmasına ilişkin duyulan korku nedeniyle gizli tutulan fiziksel şiddetin boyutu yadsınamayacak kadar fazladır (Çalışkan & Çevik, 2018: 220). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün "Aile İçi Şiddetle Mücadele El Kitabı'nda fiziksel şiddeti tanımlarken "kesici vurucu aletlerle yaralamak, işkence yapmak, sakat bırakmak" gibi eylemlere yer vermesi söz konusu ifadeleri desteklemekle birlikte şiddetin boyutunu gözler önüne sermektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008: 7).

Fiziksel şiddet beraberinde kendisine oranla daha kalıcı hasarlarla sonuçlanan *psikolojik şiddeti* de getirmektedir (İşman & Yusupova, 2023: 64). Kadının temel güven duygusunun azalmasına sebep olan psikolojik şiddet; aşağılama, hakaret etme, kısıtlama, küçük düşürücü söz ve tutumlarda bulunma, kıyaslama gibi davranışların göz dağı vermek ve kontrol altında tutmak amacıyla uygulanmasıdır (Akkaş & Uyanık, 2016: 38; Akyıldız, 2014: 39; Özkan, 2017: 545). Psikolojik şiddet, her ne kadar somut izler bırakmasa da en az diğer şiddet türleri kadar önemli ve önlenmesi

Kaynakça

Acar, B. (2022). *Türkiye'de kadına yönelik şiddete ilişkin kurumsal görünümler*, Yüksek Lisans Tezi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya.

Açıkel, S. (2009). Kadına *yönelik şiddetle mücadelede kadın sığınmaevi önlemi*: *Türkiye örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). *Kadına yönelik şiddetle mücadele ıv. ulusal eylem planı 2021-2025.* 09 16, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-plani-2021-2025.pdf adresinden alındı

Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, 6*(1), 32-42.

Akyıldız, M. (2014). *Kadına yönelik şiddetle mücadelede bir model olarak şiddet önleme ve izleme merkezi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

Albayrak, A. (2022). *Şiddet mağduru kadınların kadına yönelik şiddet algısı Karaman örneği,* Yüksek Lisans Tezi,Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Aybar, Y. (2023). *Türkiye ve Almanya'da kadının korunmasına yönelik sosyal politika uygulamalarının karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

Bilgin, Y. (2015). *Sığınma evlerindeki kadınların kadına yönelik şiddet ve kadın sığınma evlerine bakışı: İstanbul örneklemi,* Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.

Bolevin, S. (2016). *Kadına yönelik şiddette devletin hukuki sorumluluğu,* Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Bozkurt Şener, E. (2011). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi. Ankara. 09 05, 2023 tarihinde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi: https://www.aile.gov.tr/media/2522/ekinsener.pdf adresinden alındı

Can, S. (2021). Şiddet önleme ve izleme merkezleri ile uygulamadaki eksiklikler. *Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi, 5*(2), 74-114.

Coşkun Çolak, E. (2022). *Kadına yönelik şiddeti önlemede kadın sığınmaevi modelleri: ihtisaslaşma örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (tarih yok). *Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (10.07.2018) Resmi Gazete (Sayı: 30474).* 09 09, 2023 tarihinde htt-

ps://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/19.5.1.pdf adresinden alındı

Çalışkan, H. & Çevik, E. İ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(14), 218-233.

Çalmuk, H. N. (2022). *Kadına yönelik şiddet*, Yüksek Lisans Tezi, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

CEDAW. (2013). *Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi Genel Tavsiye Kararları (1986-2013).* 09 03, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/35255/cedaw-genel-tavsiye-kararlari-1986-2013.pdf adresinden alındı

Cihan, Ü., & Karakaya, H. (2017). Kadın-Erkek kavramları bağlamında şiddet ve şiddetle mücadelede sosyal hizmetin rolü. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17*(4), 297-324.

Çoruh Can, H. (2022). *Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde hukuki düzenlemeler: Kars ili örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Dalkır Kahveci, A. (2019). *6284 sayılı ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun'un Türkiye'de kadına yönelik şiddeti önlemedeki rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Çankaya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dalkılıç, R. A. (2021). Kadına yönelik şiddetle mücadele: kamu politikası süreç analizi. *Reflektif Journal of Social Sciences, 2*(1), 61-82.

Demir, T., & Nalbant, F. (2023). Kadına yönelik şiddetle mücadelede kullanılan mobil uygulamaların kamu değeri perspektifinden değerlendirilmesi. *Fiscaoeconomia, 7*(1), 341-364.

Erdik, S. (2023). *Kadına yönelik şiddet bağlamında 6284 sayılı yasanın kapsam ve yeterlilik açısından değerlendirilmesi: Aydın ili örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Eryaman, Z. F. (2023). *Kadına yönelik şiddet algısı ve yasal mücadele yöntemlerinin bilinirliği: Hilvan örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Garalova, N. (2019). *Aile içerisinde kadına yönelik şiddet ve kadın sığınma evleri; Azerbaycan örneği,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Görücü, M. (2018). *Türkiye'de kadına yönelik şiddetin önlenmesinde yasal mevzuat, emniyet birimlerindeki uygulama ve Antalya örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Akdenz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Gülselcen Kafkasyalı, E. (2023). CEDAW'dan İstanbul Sözleşmesine kadın hakları ve Türk iç hukukuna etkileri. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 9*(1), 150-173.

Gürhan, O. (2015). *Tarihsel süreç içerisinde ve günümüzde kadına yönelik şiddet*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HÜNE, H. Ü. (2015). *Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.* Ankara.

Irmak, S. (2014). *Kadın konukevlerinin kadına yönelik şiddeti azaltmadaki rolleri: Kocaeli, Bursa, Yalova örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova.

İşman, A., & Yusupova , G. (2023). Özbekistan'da kadına yönelik şiddet konulu cinsiyet eşitsizliğine kayıtsız kalmıyoruz adlı kamu spotu değerlendirmesi. *Medeniyet ve Toplum Dergisi, 7*(1), 61-77.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2007). 09 05, 2023 tarihinde Kadına yönelik aile içi şiddetle mücadele ulusal eylem planı 2007-2010: https://www.aile.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani/kadina-yonelik-aile-ici-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planini-2007-2010-gormek-icin-tiklayiniz.pdf adresinden alındı

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). *Aile içi şiddetle mücadele el kitabı.* T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. 08 21, 2023 tarihinde https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/aismelkitabi.pdf adresinden alındı

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2016). *Kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planı (2016-2020).* 08 26, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-plani-2016-2020-icin-tiklayiniz.pdf adresinden alındı

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2021). *Kadına yönelik şiddetle mücadele ıv. ulusal eylem planı 2021-2025.* 09 16, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-plani-2021-2025.pdf adresinden alındı

Karahan, M. S., Arpacı, F., & Esen, İ. (2022). Türkiye'de kadınlara yönelik şiddetin uygulanan sosyal politikalar bağlamında bireysel ve toplumsal boyutlarda etkileri. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 36-41.

Karaman, N., & Doğan, K. (2023). Şiddeti adlandırma ve anlama: Türkiye'de şiddete maruz kalan kadınların deneyimleri ve baş etme stratejileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 75*, 71-86.

Karataş, S., Şener, Ü., & Otaran, N. (2008). *Kadın sığınmaevleri kılavuzu.* T.C. Başbakanlık Kadının Satütüsü Genel Müdürlüğü.

Kareem, O. R. (2020). *Türk Ceza Kanununda ve ailenin korunması ve kadına karşı şiddetin önlenmesine dair kanun ışığında kadına yönelik şiddet*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Karınca, E. (2011). Sorularla kadına yönelik aile içi şiddet. Ankara: Türkiye Barolar Birliği. 09 02, 2023 tarihinde http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/sorularla_kadina_yonelik.pdf adresinden alındı

Kırbaş Canikoğlu, S. (2015). Kadınlara yönelik şiddetin ve ev içi şiddetin önlenmesine dair ulusal ve uluslararası mevzuat (İstanbul Sözleşmesi ve 6284 Sayılı Kanun). *Ankara Barosu Dergisi*, 356-378.

Kırkbeşoğlu, N. (2023). Kadına yönelik şiddette yasal gelişmeler. *LEGES Hukuk Dergisi* (163-164-165), 85-127.

Kızmaz, Z. (2018). *Şiddetin Çocuklar Üzerindeki Travmatik Etkisi: Aile İçinde Şiddete Maruz Kalma ve Şiddet.* 18 15, 2023 tarihinde https://oka.ka.gov.tr/assets/upload/dosyalar/aile-eksenli-siddetten-sosyal-travmalara-yayini.pdf adresinden alındı

Kozak, M. (2022). *Kadına yönelik şiddet ile mücadelede kadın sivil toplum kuruluşları ve feminist politika,* Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Levent, G. (2019). *Aile içi şiddeti önlemede yasaların önemi: 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Midilli Sarı, R., & Yanılmaz, Z. (2022). Merkezi ve yerel yönetimlerin dezavantajlı gruplara sunduğu sosyal hizmetlerin fiziksel mekana yansımaları: Trabzon örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 8*(16), 511-538.

Oktay, E. Y. (2015). Türkiye'nin ve dünyanın ortak sorunu: kadına şiddet. *Akademik Araştırmalar Dergisi, 16*(64), 57-118.

Özçoban, A. D. (2018). *Kadına yönelik şiddet olaylarının önlenmesi,* Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özkan, G. (2017). Kadına yönelik şiddet- aile içi şiddet ve konuya ilişkin uluslararası metinler üzerine bir inceleme. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 7*(1), 533-564.

Özmaya, E. (2022). *Kadına yönelik şiddet tutumunun çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: bir meta-analiz çalışması*, Doktora Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tokat.

Pazarcı, A. (2019). *Egemen kadınlık kurgusu ve belediyelerin kadına yönelik sosyal politikalarının karşılaştırılması üzerine bir araştırma,* Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, Gaziantep.

Resmi Gazete. (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddeyin Önlenmesine Dair Kanun (Sayı:28239). 08 2023, 15 tarihinde https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6284.pdf adresinden alındı

Söylemez, S. D. (2021). *Aile içi şiddet, kadına yönelik şiddet ve 6284 sayılı kanun kapsamında koruyucu ve önleyici tedbirler,* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2022). *2022-2026 Stratejik planı.* 09 11, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/97044/stratejik-plan.pdf adresinden alındı

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Türkiye'de kadın.* 09 16, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/130402/tu-rkiye-de-kadin-oc-ak-2023.docx adresinden alındı

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. (2018). *Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı 2018-2023.* 09 16, 2023 tarihinde https://www.aile.gov.tr/media/6315/kad%C4%B1n%C4%B1n-gue%C3%A7lenmesi-strajesi-belgesi-ve-eylem-plan%C4%B1-2018-2023.pdf adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *On birinci kalkınma planı 2019-2023.* 09 07, 2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf adresinden alındı

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *2023 Yılı Cumhurbaşkanlığı yıllık programı.* 09 09, 2023 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/11/2023-Yili-Cumhurbaskanligi-Yillik-Programi.pdf adresinden alındı

Toper, F., Aslan, H., & Özpolat, A. (2023). Türkiye'deki sosyal hizmet kurumlarının tarihsel gelişimi. *Journal of History School, 16*(62), 125-158.

Tufan, N. (2022). *Mersin'de kadına yönelik şiddet: mağdurlar ve failler*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Ünal, B., & Gülseren, L. (2020). COVID-19 pandemisinin görünmeyen yüzü: aile içi kadına yönelik şiddet. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 23*(1), 89-94.

WHO. (2013). *Global and regional estimates of violence against women: prevalence and health effects of ıntımate partner violence and non-partner sextual violance.* 08 24, 2023 tarihinde https://www.who.int/publications/i/item/9789241564625 adresinden alındı

WHO. (2019). *Preventing violence against women.* 08 24, 2023 tarihinde https://www.who.int/publications/i/item/WHO-RHR-18.19 adresinden alındı

Yavuz, K. (2018*). Kadına yönelik şiddeti önlemede 'şiddet önleme ve izleme merkezi' (şönim) ve 'kadın konukevinin' rolü Trabzon ili örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.

Yüksel Oktay, E. (2015). Türkiye'nin ve dünyanın ortak sorunu: kadına şiddet. *Akademik Araştırmalar Dergisi*(64), 57-118.

Yüksel, S. E. (2017). *kadına yönelik şiddetin boyutlarının AB ve Türkiye açısından karşılaştırmalı analizi,* Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

BÖLÜM 12

TÜRKİYE'NİN TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE TÜRKİYE-FRANSA İLİŞKİLERİ (1923-1939)

Muhabbet DOYRAN[1]

1 Öğretim Görevlisi Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, doyranmuhabbet@hotmail.com, muhabbetdoyran@aydin.edu.tr, ORCID 0000-0001-7097-3885.

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu, tarım ekonomisine dayalı temel düzenini topraklarını genişletme üzerine oluşturulmuştur. Tarım toplumuna sahip olan Osmanlı devlet düzenindeki bu olan anlayış, XVII. yüzyıldan itibaren mevcut durumu korumaya yönelik olarak değişmiştir. Bu anlayışın gelişmesinde Avrupa'da eğitim alan Batıdaki gelişmeyi ve değişimi gören Genç Osmanlıların etkisiyle yapmıştır. Batı'daki gelişmeleri takip edemeyen Osmanlı İmparatorluğu, sanayi devrimini de kaçırınca ekonomik olarak büyük gelir kayıplarına uğramıştır. Siyasi ve sosyal olarak gittikçe zayıflamaya başlayan imparatorlukta 1789 Fransız Devrimi'nin etkisiyle başlayan milliyetçilik akımları sonucunda ülkede kopmalar başlamıştır. Mevcut durumu korumaya çalışan yöneticilere karşı bürokratlar ve aydınlar dünyadaki gelişmelere uyum sağlanması gerektiğini padişaha kabul ettirmeye çalışmışlardı. Bu amaçla 1839 Tanzimat Fermanı ile halklar arasında eşitlik ilkesi kabul edilmiş, uygulamaya konulmuştur. I ve II. Meşrutiye ile anayasalı ve parlamentolu sisteme geçilmiş ancak istenilen sonuç elde edilememiş, Kuzey Afrika ve Balkanlar'daki toprak kayıplarının önüne geçilememiştir. Osmanlı Devleti büyük toprak kayıpları yaşamış, ekonomik olarak 1881'de yayınlanan Muharrem Kararnamesi ekonomik olarak bağımsızlığını kaybetmiştir. Bunun yanı sıra Enver Paşa'nın dış politikaya aykırı bir şekilde mecbur olmadan Osmanlı İmparatorluğu'nu I. Dünya Savaşı'na sokmuş, Osmanlı İmparatorlunun yıkılmasını hızlandırmıştır[1].

Atatürk döneminin dış politikasında ise değişim söz konusudur. Toplumsal değişim ile Batı medeniyetine ulaşma ve geçme hedefleri için belirlenen Türkiye Cumhuriyeti Devletinin dış politikaları Kurtuluş Savaşı'nın kahramanı, yeni devletin kurucusu Atatürk'ün prensipleri doğrultusunda oluşturulmuştur. Atatürk "yurtta barış, dünyada barış" ilkesiyle Misak-ı Milli çerçevesinde kurmayı ve yaşatmayı istediği yeni devlet için oluşturduğu dış politikanın hedeflerinin ana hatları şunlardır.: Bağımsız milli bir devlet kurmak; Bağımsızlığın devamlılığını sağlamak (bu denge politikalarıyla gerçekleştirilecektir). Modernleşme (Batılılaşma), demokratikleşme, hukuka bağlılık.[2] Çalışmamızda Türkiye ile Fransa arasındaki ilişkiler ve bunun Türkiye'ye etkisi incelenmiştir. Fransa ile yürütülen ilişkiler bu çerçevede olmuştur.

A- OSMANLI İMPARATORLUĞU İLE FRANSA İLİŞKİLERİ

Osmanlı İmparatorluğu'nda ticari ayrıcalıklar tanınan Avrupa'daki ilk ülkelerden biri Fransa'dır. Sonraki dönemlerde de ilişkiler gelişerek devam

1 Baskın Oran, **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, yorumlar (Cilt I. 1919-1980,** 2c, 4.bs., İstanbul İletişim Yayınları, 2002, s.19.
2 **a.g.e**., s-27.

KAYNAKÇA

1. Resmî Kaynaklar

"Hatay Vilayetinde adli kanunların tatbik şekline ve ilamların infazı tarzına dair Kanun", **T.C. Resmî Gazete,** S. 4255, 11 Temmuz 1939, s. 12219.

"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Osmanlı Düyunu Umumiyesi hâmillerinin mümessilleri arasında 22 Nisan 1933 tarihinde imza edilen itilâfname ve mertuplarının tasdikine dair kanun" **T.C. Resmî Gazete,** S. 2418, 4 Haziran 1933, s. 2595.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), C. VI, D. III, İ. II, 31.12.1928, s. 104-123.

TBMM ZC, C.4, D. 6, İ. 37, 07.07.1939, s. 199-201

2. Kitaplar ve Makaleler:

Ada, Serhan: **Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu, (1918-1939)**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.

Akarsan, Mediha: "Birinci Dünya Savaşı Sırasında Emperyalist Güçlerin Osmanlı Devletindeki Nüfuz Bölgeleri ve Yapılan Gizli anlaşmalar**", Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.** C. XV, S 2. Bursa, 1994, 259-274.

Akbıyık, Yaşar:"**Zaferin Tescili: Lozan Antlaşması**" **Türk Devrim Tarihi I**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 371-392.

Akçora, Ergünöz: "**Hatay'ın Anavatan'a İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri**" Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 327-354.

Akyüz, Yahya: **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922,** Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.

Armaoğlu, Fahir: **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Alkım Yayınları, İstanbul 1995.

Atatürk Araştırma **Merkezi, Anavatana Katılışının 60. Yıldönümünde Hatay**, Yayına Haz: Berna Türkdoğan, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 200.

Balcıoğlu, Mustafa:"**Büyük Hesaplaşma: I. Dünya Savaşı**", **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I** (Sek. Cemal Avcı), Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006, s. 71-127

Çavdar, Tevfik: **Milli Mücadele'ye başlarken Sayılarla Durum ve Genel Görünüm II**, Yenigün Haber Ajansı ve Yayıncılık A.Ş. İstanbul 2001.

Dış İşleri Bakanlığı, **Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücedele Dönemine ait 100 Belge 1919-1923)**, Cilt: I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1981.

Kili, Suna: **Türk Devrim Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.

Nebiloğlu, Osman: **Bir İmparatorluğun Çöküşü ve Kapitülasyonlar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.

Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, yorumlar (Cilt I. 1919-1980,** 2c, 4.bs., İstanbul İletişim Yayınları, 2002.

Payaslı, Volkan : **Sancak'tan Vilayet'e Hatay (1921-1960),** Atatürk Araştırma Merkezi Ankara, 2017

Sofuoğlu Adnan; Dağıstan, Adil: **İşgalden Katılıma Hatay**, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008.

Tekeli, İlhan: Osmanlı "**İmparatorluğu'ndan Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi" Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C: 3, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s. 650-675.

Uçarol, Rifat: **Siyasi Tarih (1789-2001)**, Der Yayınları, İstanbul 2008.

Taşdemirci, Ersoy: "Türk Eğitim Tarihinde Azınlık Okulları ve Yabancı Okullar", **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:10, Ankara 2001, s. 1-30.

Tekin, Mehmet :**Kısa Hatay Tarihi**, Kültür Basım Yayın ve Ticaret Ltd. Şti. Basımevi, Antakya 1994.

Tekin, Mehmet:**VI. Hatay Tarihi ve Kültür Sempozyumu Bildirileri**, Hatay Folklor Araştırmaları Derneği, Antakya 2002.

Topsakal, İlyas: "Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri". **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi** C. III, S. 2, İstanbul, 2016, s. 33-53.

Tünay, Bekir: "**Atatürk ve Hatay**", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt II**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1986, , 449-463.

3. Süreli Yayınlar:

Cumhuriyet, 21 Mayıs 1938.

Son Posta, 14 Haziran 1939

Tan, 01 Temmuz 1939.

BÖLÜM 13

IMF'NIN MALİ RİSKLERİN YÖNETİMİNE İLİŞKİN ÖNERİLERİ VE BU KAPSAMDA TÜRKİYE'DE İÇ DENETİM

Nihat AKBULUT[1]

1 Dr., CGAP, İç Denetçi, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretim Görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara, ORCID NO: 0000-0001-7335-7228, nihata71@gmail.com

GİRİŞ

Mali risk yönetimi kamu mali yönetiminde stratejik planlama ve yönetim anlayışının gelişmesine paralel olarak önemli bir ekonomi yönetimi yaklaşımı ve yöntemi haline gelmiştir. Özellikle ekonomik ve finansal piyasalardaki dalgalanmalar ve şoklar kriz boyutuna ulaştığında mali risklerin yönetilememesinin ve etkin kontrolünün sağlanamamasının ekonomi yönetiminde hangi boyutlara varan sorunlara yol açtığı görülmektedir (Budina et. al., 2013:175). Yakın zamanda yaşanan en büyük global ekonomik ve finansal kriz olarak nitelendirilen ve Büyük Durgunluk olarak da adlandırılan 2008-2009 küresel ekonomik ve finansal krizi ülke ekonomilerinin makro dengelerini olduğu kadar finansal piyasalarını da yönlendirmede ve yönetmede kamu maliyesi ve para politikalarının önemini ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışmada mali risk kavramı işletme yönetiminde kullanılan finansal risk anlamında değil, IMF'nin kamu mali yönetiminde devlet bütçesi ve diğer ulusal ve yerel düzeyde kamu kaynaklarının yönetimine ilişkin riskler olarak açıklanmıştır. Çalışmada IMF'nin bu konudaki araştırmaları çerçevesinde mali risklerin doğası ve kaynakları, devlette mali riski barındıran unsurlar ile bu risklerin özellikle kriz dönemlerinde oluşan mali şoklara karşı kamu mali yönetiminde risk yönetimi ve riskleri bertaraf etme ve risklere karşı dayanıklılığı sağlayacak önlemler üzerinde durulmuştur. IMF'nin bu çerçevesi Türkiye'de henüz yeni denilebilecek kamu mali yönetimi ve kontrol yapısıyla mali alanda getirilen risk yönetimi, iç denetim ve iç kontrol uygulamaları ile ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

Bu çerçevede, *ilk bölümde,* mali riskin tanımı, kaynağı ve çeşitleri ele alınmış, *ikinci bölümde* mali risk yönetiminin genel çerçevesi ve mali risk analizi anlatılmış, *üçüncü bölümde* iç kontrol ve iç denetimin teorisi ve standartları çerçevesinde işlevi üzerinde durulduktan sonra, Türkiye'de 5018 sayılı kamu mali yönetimi ve kontrol yasası ile getirilen risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim uygulamalarına yer verilmiş, *sonuç bölümünde* de etkin kamu mali yönetimi ve kontrol yapısında IMF'nin bu konudaki rehberleri ve raporları üzerinden mali risk yönetiminin işlevselliği Türkiye'deki yeni mali yönetim yapısıyla getirilen risk yönetimi, iç kontrol ve iç denetim uygulamalarıyla ilişkilendirilerek değerlendirmelerde bulunulmuştur.

1. MALİ RİSK TANIMI

Mali risk; devlet bütçesi ya da diğer mali göstergelerde kısa ve orta vadede meydana gelebilecek sapmalar olarak tanımlanabilir. Bu sapmalar devlet gelirleri, harcamaları ve bütçe dengesi ile devletin varlık ve yükümlülüklerinin değerlerinde kısa ve orta vadede ortaya çıkan sapmalardır (IMF, 2008).

KAYNAKÇA

Akbulut, N. ve Akyol, Ç. (2023). "Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Yapısında Kamu

Kurumlarında İç Denetim Faaliyetlerinin Durumu". Denetişim Dergisi, 28, 2023. Ankara.

Anderson, M. B., Petrie, M., Alier, M. M., Cangiano, M. M., & Hemming, M. R. (2006). Public-private partnerships, government guarantees, and fiscal risk. International Monetary Fund.

Barnhill, T., & Kopits, G. (2003). Assessing fiscal sustainability under uncertainty.

Budina, N., Petrie, M., Cangiano, M., Curristine, T., & Lazare, M. (2013). Managing and controlling fiscal risks. Public Financial Management and Its Emerging Architecture, 175-204.

Borondolo, J., (2009). Collecting Taxes during an Economic Crisis: Challenges and Policy Options.International Monetary Fund Fiscal Affairs Department,

Bozkurt, P. (2013). Denetim Kavramı ve Denetim Anlayışındaki Gelişmeler. Denetişim, (12), 56-62.

Brixi, H. P., & Schick, A. (Eds.). (2002). Government at risk: contingent liabilities and fiscal risk. New York, Oxford University Press.

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2023). Mevzuat. İç Denetim Koordinasyon Kurulu. https://www.hmb.gov.tr/idkk-mevzuat. (Erişim tarihi: 11.09.2023)

Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2007). İç Kontrol Standartları Tebliği. (Erişim tarihi: 07.07.2023).

Ilgar, T. ve Erdoğdu G. (2018). Kurumsal Risk Yönetimi Türk Kamu Yönetimine Nasıl Entegre Edilebilir?, Denetişim, 63–76.

IMF. (2016). Analyzing and Managing Fiscal Risks-Best Practices. IMF, June 2016, http://www.imf.org/external/pp/ppindex.aspx

IMF. (2012). Fiscal Monitor: Balancing fiscal policy risks. IMF, April 2012.

IMF. (2011). Fiscal Monitor: Addressing fiscal challenges to reduce economic risks. IMF, September 2011.

IMF. (2008). IMF High Level Conference on Fiscal Risks: Sources, Disclosure, and Management. October 28–29, 2008, Paris, France, https://www.imf.org/en/News/Seminars/Conferences/2016/12/30/IMF-High-Level-Conference-on-Fiscal-Risks-Sources-Disclosure-and-Management

IMF. (2007). Manual on Fiscal Transparency 2007 Revised Edition, https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/101907m.pdf

Irwin, A., & Michael, M. (2003). e-book: Science, Social Theory & Public Knowledge. McGraw-Hill Education (UK).

Kaya, B. (2013). Kamu İdarelerinde İç Kontrol Sistemi Oluşturma Faaliyetlerinde İç Denetçilerin Üstelenebilecekleri Rol ve Sorumluluklar. Denetişim, (11), 20-31**.**

Petrie, M. (2002). Accounting and Financial Accountability to Capture Risk. Government at Risk: Contingent Liabilities and Fiscal Risk, 59-78.

Sayıştay. (2022). 2021 Yılı Dış Denetim Genel Değerlendirme Raporu.

The Institute of Internal Auditors/IIA. (2023). The Definition of Internal Auditing. https://www.theiia.org/en/standards/what-are-the-standards/definition-of-internal-audit/,(erişim:01.10.2023)

Türedi, H. , Karakaya, G. & İldem, M. (2015). Kurumsal Yönetim ve İç Denetim İlişkisi. Sayıştay Dergisi, (96), 55-74.

Uysal, M. C. (2018). Kamu Kurumlarında Kurumsal Risk Yönetimi ve Risk Odaklı İç Denetim: İç Denetçiler Üzerine Bir Araştırma - II . Denetişim, (18), 35-44.

Uzun, A. K. (2009). Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve İç Denetim Yaklaşımı. Denetişim, (3), 59-65.

BÖLÜM 14

BİZANS CHORA'SINDAN OSMANLI KARİYE'SİNE: OSMANLI DÖNEMİNDE KARİYE CAMİİNİN BAKIM VE ONARIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Filiz YAŞAR[1]

1 * Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü; filizyasar@gmail.com; ORCID: 0000- 0002-0652-2542, Mersin-Türkiye.

Giriş

İstanbul'un kadim siluetlerinden olan Kariye, tarihte geçirdiği değişimler doğrultusunda önce manastır, sonra kilise, daha sonra camii ve sonrasında müze[1] olarak çok çeşitli işlevlerle varlığını bugüne kadar korumayı başarmıştır. Farklı dönemlerin koşullarına uyum sağlayarak ayakta kalmış olan yapı, içerisindeki fresk ve mozaiklerle Bizans Rönesans'ı denen XIV. yüzyıl sanatının en iyi örneklerine sahip tarihsel bir mimaridir. Hristiyan teolojisinde İsa Peygambere adanmış bir yapı olarak inşa edilmiştir. Bu kadim yapı, tavan ve duvarlarındaki zengin mozaik ve fresk koleksiyonu ile öne çıkmaktadır. Bunlar, İsa Mesih ve Meryem Ana'nın, Hristiyan inancında kutsal sayılan hayat döngülerini tasvir eden sahneleri, çeşitli sembol ve yazıtları içermektedir. Bu çalışmada, "Kariye camiinin Osmanlı'daki durumu neydi ve ne tür bakım ve onarım süreçleri geçirmişti?" sorularından yola çıkarak tarihsel bir analiz yapılmıştır. Literatürdeki mevcut çalışmaların büyük bir kısmı yapıyı, mimari ve sanatsal açıdan ele almıştır. Bu makalede ise tarihsel bir inceleme yapılarak, yapının Osmanlı dönemindeki durumu ve bakım-onarım çalışmaları ele alınmıştır. Araştırma için yerli ve yabancı literatürde yer alan çalışmalar incelenmiş ve Osmanlı arşivi kaynaklarından yararlanılmıştır.

Manastır, Konstantinopolis surlarının dışına, Edirnekapı tarafına, yaptırıldığı için buraya; Yunanca "kırsal", "kent dışı" anlamına gelen Chora denilmişti[2]. II. Theodosius (408-450) döneminde şehrin surları genişletilmiş ve manastır surların içine alınmıştır, ancak yapı, aynı adla anılmaya devam etmiştir (Akyürek, 1996: 22). Chora adı, "köy" anlamına gelen "karye" kelimesiyle hem fonetik hem de anlam olarak yakın olması dolayısıyla Osmanlı'da döneminde bu hali almıştır.

Kilisenin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir. Manastır mimarisine ait en erken bulguların, VI. yüzyıla, İmparator Justinianus dönemine, tarihlendiği iddia edilse de kanıtlanamamıştır. Tahminen VII.-VIII. yüzyıllar arasında bir tarihte ilk hali inşa edilmiştir (Eyice, 2001, 495). İlk halinden geriye bir şey kalmamıştır. Bugünkü yapının sadece naosu XII. yüzyılın başlarına -Komnenos Dönemi'ne- aittir. 1204-1261 yılları arasında Latinlerin Konstantinopolis'i işgali sırasında hasar gören, XIII. yüzyılın sonları ve XIV. yüzyılın başlarında hanedan ailesinden olduğu varsayılan (İmparatorun kızlarından biri) rahibe Melanie tarafından küçük bir onarım ve yenileme yapılmıştır. 1315 /1316'dan itibaren esas onarım ve yenileme çalışmaları gerçekleşmiştir. Bu sorumluluğu, bilimsel ve sanatsal alanlara ilgi duyan ve İmparatorluğun önde gelen varlıklı isimlerinden olan Theo-

1 Müze 20 Ağustos 2020 tarih ve 2840 sayılı Cumhurbaşkanı Kararıyla camiye dönüştürülmüştür.

2 Chora (χώρα) Yunanca'da "memleket, toprak" anlamlarının yanısıra "kent dışı," "kırsal alan anlamına da gelir.

Kaynakça

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi

Hariciye Nezareti Mektubî Kalemi

BOA. HR.MKT. 684/22. 1 ([H-08-02-1287])

Maarif Nezareti Mektubî Kalemi

BOA, MF. MKT. 121/76 -1 (19 Safer 1308)

BOA. MF.MKT. 18/42. 1 (24 Safer 1291)

İrade Dâhiliye

BOA. I.DH. 706/49402-1 15 Receb 1292)

Şûrâ-yı Devlet

BOA. ŞD.. 127/17 -1 (28 Safer 1311)

BOA. ŞD. 127/17 -2 (22 Recep 1311)

BOA. ŞD. 137/54 -1 (24 Ramazan 1313)

İrade Evkâf

BOA. I.EV. 5/1 22 Rebiülevvel 1311)

BOA. I. EV. 13/12 – 1 (21 Şevval 1313

BOA. I. EV. 13/12- 2 (22 Zilkade 1313)

Evkâf

BOA. EV. 5/1-2_H. (1 Rebiülahir 1311)

Araştırma İnceleme Eserler

Akşit, İ. (2010). *Chora Bizans'ın Işıldayan Eseri Kariye Müzesi*. İstanbul: Akşit Kültür ve Turizm Yayınları.

Akyıldız, A. (1993). *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilâtında Reform, 1836-185*6. İstanbul: Eren.

Akyıldız, A. (2018). *Osmanlı merkez bürokrasisi, 1836-1856*. (ed. Zeynep Berktaş), İstanbul: Timaş.

Akyürek, E. (1996). *Bizans'ta Sanat ve Ritüel, Kariye Güney Şapelinin İkonografisi ve İşle*vi. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Atas, Z. (2011). The art and architecture of Chora Monastery in comparison with its East European and Italian contemporaries. *The Sustainable City*, VII (2), https://www.witpress.com/Secure/elibrary/papers/SC12/SC12101FU2.pdf.

Balta, Evangelia. (1995). *Les vakıfs de Serrés et de sa région (XVè et XVè s.)*. Athènes: Centre de Recherches Neo-Helleniques Fondation Nationale de

la Recherche Scientifique.

Çağlar, B. (2015). Kariye Camisi'ndeki (Chora Manastırı Kilisesi) Duvar Resimlerinin Koruma Ve Onarım Süreçleri Üzerine. *Sanat ve Tasarım Dergisi* , 1 (15) , 45-59 .

Çokhamur, E. Ö. (2012). *İstanbul'da Bulunan Bizans Dönemi Mozaikleri: Kariye Müzes*i, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Eyice, S. (1987). *Kariye Mosque Church of Chora Monastery*. İstanbul: Net Turistik Yayinlar A.S.

Eyice, S. (2001), "Kariye Camii". *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, 495-498.

Genç, M. ve Mazak, M. (2001). *İstanbul Depremleri Fotoğraf ve Belgelerde 1894 Depremi*, İstanbul: İgdaş Kültürel Yayınları.

Gülçin, K. ve Yegan, K. (2017). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Fenari İsa Camisi'ne İlişkin 1894 Depremi Kayıtları. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergis*i , 1 (20) , 11-23

Gülersoy, Ç. (1975). Kariye: Chora. İstanbul.

İlki, A. vd. (2006). An Outline of the Seismic Behavior of Historical Structures in North Western Anatolia. *Structural Analysis of Historical Constructions*, (Ed. P.B. Lourenço, P. Roca, C. Modena, S. Agrawal) içinde, ss. 1633-1640, New Delhi,

Kahraman, S. A. (2021), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi,* İstanbul Ticaret Odası.

Kahraman, S. A. ve Dağlı, Y. (2003). *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatname*si. 1.Cilt, 1 Kitap, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kaygısız, A. ve Dişli, G. (2021). Mimar Sinan'ın Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi Külliye Yapılarında İşlevsel Sistemler: Süleymaniye Külliyesi Örneği. *Turkish Online Journal of Design Art and Communicatio*n , 11 (3) , 750-768.

Ousterhout, R. (1987). *The Architecture of the Kariye Camii in İstanbul*. Washington:Dumbarton Oaks Research Library& Collection.

Ousterhout, R. (2007). *Kariye: Yapının Kısa Bir Tarihi, Bir Anıt, İki Anıtsal Kişilik: Theodoros Metokhites'ten Thomas Whittemore'a Kariye*, İstanbul: Pera Museum Press.

Öngen, S. ve Aysal, N., 2015, Kariye Müzesi (Chora Manastırı): Kullanılan Dekor Taş Türleri ve Bunların Kaynak Alanları. *Kârgir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri*, VII, 01 - 02 s. 136-164.

Özkılıç, Küçükalioğlu S. (2011). 1894 *Depreminin İstanbul Üzerindeki Etkileri (Deprem Sonrası İmar Faaliyetleri*), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Özkurt, M. Ç. (2021). Osmanlı Mimarlığının Son Döneminde Faaliyet Göstermiş İki Yabancı Mimar Raimondo D'aronco ve Alexandre Vallaury'nin Os-

manlı Arşiv Belgeleri Işığında Ortak Çalışmaları. *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmele*r Cilt 1 içinde (Ed. A. Çatalcalı Ceyhan vd), ss. 375-403, Ankara: Gece Kitaplığı.

Sakin, O. (2002). *Tarihsel Kaynaklarıyla İstanbul Depremleri*, İstanbul: Kitabevi.

Seyitdanlıoğlu, M. (1994). *Tanzimat Devrinde Meclis-i Vâlâ (1838-1868*), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Sezer, H. (1997). İstanbul Depremi Hakkında Bir Rapor Üzerine İnceleme. *Tarih Araştırmaları Dergisi,* 18 (29), 169-197.

Wales, C. (1958). The Treatment of Wall Paintings at the Kariye Camii. *Studies in Conservation,* Vol. 3, No. 3, April, London, s. 120-124.

[Theodoridou ve Tsilenes] Θεοδωρίδου, Λ.- Τσιλένης, Σ. (2018). Ο αρχιτέκτων-αρχαιολόγος Πελοπίδας Δ. Κούππας και ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως: κείμενα και σχέδια. *Η Κωνσταντινούπολη στην ιστορία και την Λογοτεχνία 13-14 Μαϊου 2016*, içinde ss. 469 – 494. Ed. Χαράλαμπος Αθ. Μηνάογλου, Σύλλογος Κωνσταντινουπολίτων. Αθήνα,

Yediyıldız, B.(2003). *18. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi.* Ankara: Türk Tarih Kurumu

BÖLÜM 15

ÖZEL SAĞLIK SEKTÖRÜNDE SENDİKALAŞMA

Levent İNCEDERE[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Işık Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, ORCID: 0000-0001-5136-9535

1. GİRİŞ

Sendikalar ve sendikacılık, sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik hareketlerin bir sonucudur. Bu hareketler, özellikle sanayileşmenin ilk örneklerinin görüldüğü ülkelerde, işçilerin koşullarını iyileştirmeyi hedeflemiştir. Sanayi devrimi ile birlikte geniş bir işçi sınıfı oluşmuş ve bu dönemde işçiler, kötü çalışma koşullarına karşı tepki göstermek amacıyla örgütlü birlikler kurma yoluna gitmişlerdir. Bu örgütlenme çabaları sonucunda sendikalar ortaya çıkmış ve zamanla çalışma hayatındaki çeşitli alanlarda temsil ettikleri grupların çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla faaliyet göstermiştir (Kuru, 2022)

Sendikalar, çalışanların haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla oluşturdukları örgütlülüklerdir. Farklı sektörlerde veya mesleklerde çalışan kişilerin ve sendikal yönetimlerin, çalışma hayatına bakışları veya politik tutumları nedeniyle, sendikal mücadele konusunda farklı görüşleri ve yaklaşımları bulunabilir. Bu farklılıklar, çeşitli sendikal anlayışlar, yapılar ve mücadele biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Meslek sendikaları, aynı meslekten çalışanları bünyesinde barındırırken, işyeri sendikaları belirli bir işyerindeki çalışanları bir araya getirmektedir. İşkolu sendikaları ise aynı işkolundaki çalışanların örgütlenmesini sağlarken, genel sendikalar tüm işkollarındaki çalışanları kapsamaktadır. Sendika birlikleri genellikle aynı yerellikte farklı işyerlerinde ve işkollarında örgütlü sendikaların üst yapılarıdır. Federasyonlar farklı yörelerde aynı meslekte veya işkolunda örgütlenmiş sendikaların üst düzey örgütleridir. Konfederasyonlar ise tüm meslekler, bölgeler, işyerleri ve işkollarındaki örgütlenmelerin ulusal düzeydeki yapılanmaları olarak tanımlanabilir. Ancak, bu kavramlar ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Her ülkenin, kendi tarihsel ve sosyal yapılarına bağlı olarak sendikal örgütlenmesi farklı biçimlerde şekillenmektedir Sendikaların tarihi ve gelişimi, ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal koşullarına göre farklılık göstermektedir. Sendikaların geleceği, ülkelerin politik, ekonomik ve sosyal koşullarına bağlı olarak değişebilir. (Koç, 2003)

Bu çalışmada genel olarak sendika kavramı ve dünyada sendikaların tarihine değindikten sonra, son 60 yılda sendikalaşmanın seyri ortaya konulmuştur. Peşinden Türkiye'de sendikalaşmanın tarihine yer verilerek güncel durum veriler ve tablolarlar eşliğinde irdelenmiştir. Çalışmanın temel konusu olan özel sağlık sektöründe sendikalaşma durumu yayınlanmış raporlar ve veriler ışığında çalışma için oluşturulan tablolar ile incelenmiştir. Sağlık sektöründe sendikalaşmanın yaratabileceği faydalara ve önündeki engellere değindikten sonra sonuç ve değerlendirme bölümünde durum özetlenip önerilerde bulunulmuştur.

KAYNAKÇA

Arbak, Y. (2005). Örgütsel Bağlılık Sağlık Hizmetlerinde Sürekli Gelişim İçin Davranışsal Bir Yaklaşım. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.kitantik.com/product/Orgütsel-Baglılık-Saglik-Hizmetlerinde-Surekli-Gelisim-I-cin-Davranissal-Bir-Yaklasim_1br9qfyldslabsg153f adresinden erişildi.

Becker, E. R., Sloan, F. ve Steinwald, B. (1982). Union Activity in Hospitals: Past, Present, and Future. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.researchgate.net/publication/12988292_Union_Activity_in_Hospitals_Past_Present_and_Future adresinden erişildi.

Bivens, J., Engdahl, L., Gould, E., Kroeger, T., McNicholas, C., Mishel, L., … Zipperer, B. (2017). How today's unions help working people: Giving workers the power to improve their jobs and unrig the economy. *Economic Policy Institute*. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.epi.org/publication/how-todays-unions-help-working-people-giving-workers-the-power-to-improve-their-jobs-and-unrig-the-economy/ adresinden erişildi.

Bronfenbrenner, K. (2009). No Holds Barred—The Intensification of Employer Opposition to Organizing. *Economic Policy Institute*. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.epi.org/publication/bp235/ adresinden erişildi.

ÇSGB. (2023). İşkollarındaki İşçi Sayıları ve Sendikaların Üye Sayıları Hakkında 2023 Temmuz Ayı İstatistiklerine İlişkin Tebliğ.

Duman, A. ve Duman, A. (2016). Türkiye'de Sendika Üyeliğinin Kamu ve Özel Sektördeki Ücretler Üzerindeki Etkileri. https://www.calismatoplum.org/makale/turkiyede-sendika-uyeliginin-kamu-ve-ozel-sektordeki-ucretler-u-zerindeki-etkileri adresinden erişildi.

Feldman, R. ve Scheffler, R. (1982). The Union Impact on Hospital Wages and Fringe Benefits. *Industrial and Labor Relations Review*, *35*(2), 196. doi:10.2307/2522318

Fortin, N. M., Lemieux, T. ve Lloyd, N. (2021). Labor Market Institutions and the Distribution of Wages: The Role of Spillover Effects. doi:10.3386/W28375

Fuller, J. B. ve Hester, K. (2001). A closer look at the relationship between justice perceptions and union participation. *Journal of Applied Psychology*, *86*(6), 1096-1105. doi:10.1037/0021-9010.86.6.1096

Hagedorn, J., Paras, C. A., Greenwich, H. ve Hagopian, A. (2016). The Role of Labor Unions in Creating Working Conditions That Promote Public Health. *American Journal of Public Health*, *106*(6), 989. doi:10.2105/AJPH.2016.303138

Hirsch, B. T., Macpherson, D. A. ve DuMond, J. M. (1997). Workers' Compensation Recipiency in Union and Nonunion Workplaces. *Industrial and Labor Relations Review*, *50*(2), 213. doi:10.2307/2525083

Karaca Sivrikaya, S. ve Erişen, M. (2019). Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik ve İşe Bağlı Gerginlik Düzeylerinin İncelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağ-*

lık Bilimleri Dergisi, *22*(2), 121-129. https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauni-hem/issue/46381/480760 adresinden erişildi.

Karadoğan, E. (2023). İşçi Sendikaları ve Sendikaların Üye Sayıları. *Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Vakfı*. 11 Ekim 2023 tarihinde https://fisek.org.tr/isci-sendikalari-ve-sendikalarin-uye-sayilari-bilgi-notu/ adresinden erişildi.

Kaufman, B. ve Hotchkiss, J. L. (2003). The Economics of Labor Markets. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.amazon.com/Economics-Labor-Markets-Bruce-Kaufman/dp/032418333X adresinden erişildi.

Koç, Y. (2003). Türkiye İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi Tarihi. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.yildirimkoc.com.tr/index.php?p=kitaplar adresinden erişildi.

Kuru, R. D. (2022). *Türkiye'de sendikal örgütlenme sorunsalı-Bir model önerisi*. *acikerisim.uludag.edu.trRD KuruBursa Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 2022•acikerisim.uludag.edu.tr*. https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/31565 adresinden erişildi.

Leigh, J. P. ve Chakalov, B. (2021). Labor unions and health: A literature review of pathways and outcomes in the workplace. *Preventive medicine reports*, *24*. doi:10.1016/J.PMEDR.2021.101502

Leopold, L. (2015). *Runaway inequality : an activist's guide to economic justice*.

McConnell, C., Brue, S. ve Macpherson, D. (2016). Contemporary Labor Economics. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.abebooks.com/Contemporary-Labor-Economics-11th-Edition-McConnell/30867363180/bd adresinden erişildi.

OECD. (2023). Trade union density OECD Employment and Labour Market Statistics. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.oecd-ilibrary.org/employment/data/trade-unions/trade-union-density_data-00371-en adresinden erişildi.

Sağlık Bakanlığı. (2023). Sağlık İstatistikleri Yıllıkları. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.saglik.gov.tr/TR,84930/saglik-istatistikleri-yilliklari.html adresinden erişildi.

Sendika.org. (2023). 2023 Temmuz sendika istatistikleri ne anlatıyor? *sendika.org*. 17 Ekim 2023 tarihinde https://sendika.org/2023/07/2023-temmuz-sendika-istatistkleri-ne-anlatiyor-689245 adresinden erişildi.

TCMB. (2023). Sektör Bilançoları - İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www3.tcmb.gov.tr/sektor/#/tr/Q/insan-sagligi-ve-sosyal-hizmet-faaliyetleri adresinden erişildi.

Turunç, Ö., İçdem, U. ve Coşkun, M. B. (2018). İş Stresi Örgütsel Bağlılık İlişkisinde Sendika Üyeliğinin Rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *9*(16), 2411-2437. doi:10.26466/OPUS.483350

TÜİK Kurumsal. (2023). İşgücü İstatistikleri. 17 Ekim 2023 tarihinde https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2022-49390 adresinden erişildi.

Ünsar, A. S. (2002). Değişen Dünyada Sendikacılık ve Geleceği. http://dspace.trakya.edu.tr/xmlui/handle/trakya/5641 adresinden erişildi.

Wilson, C. N. (1985). Unionization in the hospital industry: How are wages affected? *Healthcare Financial Management*, *39*(8), 30-32+34.

Wright, M. J. (2016). The Decline of American Unions Is a Threat to Public Health. *American Journal of Public Health*, *106*(6), 968. doi:10.2105/AJPH.2016.303217

www.bipc.com. (2023). Buchanan Ingersoll & Rooney. 17 Ekim 2023 tarihinde https://www.bipc.com/union-avoidance-in-the-healthcare-industry-5-key-tacti adresinden erişildi.

Yenimahalleli, G. (1999). *Türkiye'de Sağlık İşkolunun Özellikleri ve Sendikal Örgütlenme*. https://dergiler.ankara.edu.tr/xmlui;/handle/20.500.12575/31434 adresinden erişildi.

Yolmaz, A. ve Karataş, T. (2023). Türkiye Ekonomisinde Ücret ve Maaşlar: 1970–2021. *Çalışma ve Toplum*, *1*(76), 159-181. doi:10.54752/CT.1241217

Yorgun, S. (2007). Türkıye'de Sendikal Örgütlenmenin Güncel Sorunları ve Alternatif Öneriler. *ISGUC The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, *9*(2), 49-78. https://dergipark.org.tr/tr/pub/isguc/issue/25501/268909 adresinden erişildi.

BÖLÜM 16

DEMOKRASİNİN TÜRKİYE'DEKİ İNSAN MUTLULUĞU ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: 2017-2022 DÜNYA DEĞERLER ARAŞTIRMASI VERİLERİNE DAYALI BİR İNCELEME

Zeynep AKYÜREK[1]

1 Öğrt. Grv. Dr., Yalova Üniversitesi, Yalova Meslek Yüksek Okulu, Pazarlama Bölümü, Yalova, Türkiye, zeynep.akyurek@yalova.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-8981-9623

GİRİŞ

Mutluluğun demokratik yaşamın temel bir bileşeni olarak kabul edilmesi, sıkça karşılaştığımız bir durumdur. Ancak, demokrasinin insan refahına gerçekten katkıda bulunup bulunmadığı sorusu daha derinlemesine bir araştırma gerektiren tartışmalı bir konudur. Genel olarak, piyasa demokrasileri diğer ülkelerden daha yüksek mutluluk seviyelerine sahip gibi görünse de, demokratik uygulamaların ve kurumların bireysel mutluluğu belirlemedeki rolü konusunda karşıt bulgular bulunmaktadır. Örneğin, Inglehart ve Klingemann (2000),"demokrasinin refahı belirlediği yorumunun sürdürülemeyeceğini" iddia etmektedirler. Onların gözlem ve analizlerine göre, bireysel mutluluğun demokrasi tarafından tayin edilmediğini, bunun yerine başka faktörlerin (belirli ekonomik koşullar, kültürel değerler, sosyal ilişkiler vb.) çok daha belirleyici olduğunu öne sürmektedirler.

Diğer bir yandan, 2005 yılında Dorn ve arkadaşları tarafından gerçekleştirilen bir çalışma, demokrasinin mutluluk üzerinde belirleyici etken olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışma, özellikle 1988'den önce demokratik yapıları olan ülkelerde demokrasinin mutluluk üzerinde önemli ve anlamlı bir faktör olduğunu bulmuş, ancak 1988 ile 1998 arasında demokratikleşen ülkelerde bu etkinin pozitif olduğu fakat anlamlı olmadığını belirtmiştir. Tartışmalar, demokrasinin insan mutluluğuna etkisinin karmaşıklığını ve çoklu faktörlerin rol oynadığını göstermektedir. Bu nedenle, demokrasinin insan mutluluğuna olan etkisini yorumlayabilmek için daha fazla bilimsel çalışmaya ihtiyaç vardır ve bu etkilerin tam anlamıyla anlaşılabilmesi için farklı bağlamları ve dönemleri inceleyen çoklu çalışmalar gerekmektedir.

Demokrasi konusu gibi, siyasi katılımın refaha katkıda bulunup bulunmadığı sorusu da tartışmalıdır. Tarihsel olarak, siyasi katılımın refaha farklı yollarla katkıda bulunduğuna inanılmıştır. İlk olarak, katılım, demokratik devletlerin politikalarının seçmen tercihlerine otoriter devletlere göre daha uygun olması durumunda refaha katkıda bulunabilir. İkinci olarak, katılım eylemi, politika sonuçlarından bağımsız olarak, sosyal bağlantıları teşvik ederek ve amaç duygusu aşılayarak yaşam memnuniyetine katkıda bulunabilir; her ikisi de daha yüksek yaşam memnuniyeti seviyeleri ile ilişkilendirilmiştir (Verba, Schlozman ve Brady, 1995 Peterson, 1999; Seligman ve diğerleri, 2000). Üçüncü olarak, siyasi katılım, bireyin kişisel etkililik ve kontrol hissini artırabilir.

Bu bağlam, siyasi katılımın karmaşıklığını ve çok yönlülüğünü vurgulamaktadır. Ayrıca, siyasi katılımın bireylerin sosyal ilişkilerini nasıl etkileyebileceği, kişisel hedeflerini nasıl şekillendirebileceği ve kendi yetki ve kontrol duygularını nasıl artırabileceği gibi önemli yönlerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, katılımın refah üzerindeki etkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için politika sonuçlarından çok daha fazla faktörü içeren

KAYNAKÇA

Jovanovic, V. (2016). Trust and subjective well-being: The case of Serbia Personality and Individual Differences. *Personality and Individual Differences, 98*, 284-288. https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.04.061 adresinden alındı

Kahneman , D., & Krueger, A. B. (2006). Developments in the Measurement of Subjective Well-Being . *The Journal of Economic Perspectives, 20*(1).

Tağ, M. N., & Çetinkaya, B. (2019). Öznel İyi Oluş Hali, Başkasına Güven Ve İş Motivasyonu Arasındaki İlişki: Beklenti Teorisi Çerçevesinde Çok Düzeyli Analiz. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 15*(3), 858-888.

Acar, M., & Demir, Ö. (2005). *Sosyal Bilimler Sözlüğü.* Ankara: Adres Yayınları.

Acar, Y. (2019). Türkiye'de Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri: İller Üzerine Bir Yatay Kesit Analizi . *Maliye Araştırmaları Dergisi, 5*(2), 145-157.

Algan, Y., & Cahuc, P. (2010). Inherited trust and growth. *American Economic Review, 100*, 2060-2092.

Aydın, H. İ. (2020). Mutluluk ve Ekonomi: Yaşam Memnuniyeti Araştırması Üzerinden Bazı Dikkatler . *Current Research in Social Sciences, 6*(2), 135-148.

Caner, A. (2016). Happiness and Life Satisfaction in Turkey in Recent Years. *Soc Indic Res, 127*, 361–399. https://doi.org/10.1007/s11205-015-0948-z adresinden alındı

Cohen, A. B. (2009). Many forms of culture. *American Psychologist, 64*, 194–204.

Diener, E., & Robert, E. (1985). The Satisfaction With Life Scale. *Journal of Personality Assessment, 49*(1), 71-75.

Diener, E., Shigehiro , O., & Richard , E. L. (2009). Subjective Well-Being: The Science of Happiness and Life Satisfaction. E. Michael , & J. L. Randy içinde, *The Oxford Handbook of Positive Psychology* (s. 63-73). Oxford: Oxford University Press.

Dorn, D., Justina , A. F., & Kirchg, G. (2005). Is it Culture or Democracy? The Impact of Democracy, Income, and Culture on Happiness. *Department of Economics, University of St Gallen*, 2005-12.

Easterlin, R. A. (2008). Income and Happiness: Towards a Unified Theory. *The Economic Journal, 111*, 465-484.

Frey, B., & Stutzer, A. (2000). "Happiness, Economy and Institutions. *Economic Journal 110:918–38., 110*, 918-38.

Gökdemir Dumludağ, Ö. (2011). Gökdemir Dumludağ, Ö. (2011). Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine İnceleme. *Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine İnceleme*. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Inglehart, F. R. (2021). *World Values Survey.* World Values Survey: https://www.worldvaluessurvey.org/WVSContents.jsp adresinden alındı

Inglehart, R., & Klingemann, H.-D. (2000). Genes, Culture, Democracy and Happiness. E. Diener , & M. S. Eunkook içinde, *Culture and Subjective Well Being* (s. 165–84). Cambridge/London: MIT Press.

Kahneman, D. (2003). A Psyschological Perspektive on Economics. *The American Economic Review, 93*(2), 162-168.

Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Center for Health and Well-being, 107*(38), 16489–16493.

Linz, J. (1990). The Perils of Presidentialism. *Journal of Democracy, 1*, 51–69.

Nooteboom, B. (2007). Social capital, institutions and trust. *Review of Social Economy,, 65*(1), 29-53. DOI: 10.1080/00346760601132154 adresinden alındı

Özdemir, Ö., & Öztürk, M. (2015). Fayda, Sosyal Seçim ve Mutluluk. D. Dumludağ, Ö. Özdemir, L. Neyse, & E. Ruben içinde, *İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar* (s. 177-200). Ankara: İmge Kitabevi.

Persson, T., & Guido , T. (2003). *The Economic Effects of Constitutions.* Cambridge/London: MIT Press.

Peterson, C. (1999). 'Personal Control and Well-Being. K. Daniel , & E. Ed Diener içinde, *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology* (s. 288–301). Russell Sage Foundation.

Seligman, M., & Csikszentmihalyi, M. (2000). Positive Psychology: An Introduction. *The American psychologist, 55*, 5-14.

TUİK. (2021). *Yaşam Memnuniyeti Araştırması.*

Ulutürk Akman, S. (2021). Mutluluk ve Yaşam Memnuniyetinin Belirleyicileri: Türkiye İstatistik Kurumu Yaşam Memnuniyeti Araştırması Üzerine Analizler . *Journal of Social Policy Conferences , 81*, 35-69.

Veenhoven, R. (1996). The study of life satisfaction. W. Saris, R. Veenhoven, & A. C. Scherpenzeel içinde, *A comparative study of satisfaction with life in Europe* (s. 11-48). Budapest: EOtvOs University Press.

Veenhoven, R., & Dumludağ, D. (2015). , İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz? *İktisatta Davranışsal* . içinde

Verba, S., Kay , L., & Henry, E. (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics.* Cambridge/London: Harvard University Press.

BÖLÜM 17

RUSYA İMPATORLUĞU'NDA TÜRKİSTAN YAHUDİLERİ

Hatice KERİMOĞLU[1]

1 Dr. Genel Türk Tarihçisi, esenbikem@hotmail.com.

Giriş

Rusya İmparatorluğu, 18. yüzyıl itibariyle önce Kazak bozkırlarındaki Cüzleri (*Ulu Cüz*, *Orta Cüz* ve *Küçük Cüz)*, ardından da daha çok yerleşik halkların meskûn olduğu Batı Türkistan'daki Buhara Emirliği, Hive ve Hokand Hanlıklarını işgal etti. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki bu işgal faaliyeti neticesinde 1865 senesinde Issık Gölün batı ucundan Aral Gölüne kadar olan sahada Türkistan Oblastı'nı, 1867 yılında da Türkistan Genel Valiliği'ni teşkil etti ve idaresini genel vali unvanıyla Piyade Generali Konstantin Petroviç von Kaufman'a (1867-1882) verdi (Kerimov, 2019: 38, 55-56). Bu makamda 1882 yılına kadar kalan Kaufman, bölgede Rus iktidarının sağlanması ve Rusya'nın Türkistan'daki, ileriye matuf bir ilhak siyasetinin yürütülmesi açısından büyük bir başarı gösterdi. "Yarım Çar" olarak tavsif edilen general, kendine has dikkati ile bütün Türkistan Hanlıklarını adım adım Rus boyunduruğu altına almaya muvaffak oldu. 1868'de Buhara Emirliği'ni, 1873'te Hive Hanlığı'nı vasal devlet statüsüne almayı başaran Kaufman, 1876 yılında ise Hokand Hanlığı'nı lağvederek hanlık topraklarını imparatorluk terkibine kattı. Neticede Ruslar tarafından ele geçirilen Türkistan toprakları, Bozkır ve Türkistan Genel Valiliği olarak iki ayrı idarî birim altında teşkilatlandırıldı. Türkistan coğrafyasına ait olan Turgay ve Ural Oblastları ise Bozkır Genel Valiliği dışında bırakılarak doğrudan Rusya İmparatorluğu İçişleri Bakanlığı idaresine bağlandı. Türkistan coğrafyasının önemli bir bölümünü oluşturan Buhara ve Hive Hanlıkları içişlerinde serbest, dışişlerinde Rusya'ya bağlı vasal devletler olarak varlıklarını sürdürdüler. Rusların tüm bu işgal hareketi neticesinde diğer Türkistan halklarının yaşamında olduğu gibi Türkistan Yahudileri için de yeni bir tarih sayfası açılmış oldu.

Yahudilerin Türkistan'da ilk ortaya çıkışları ve yerleşimleri konusunda pek çok tartışma bulunmakla birlikte 19. yüzyıldan önceki kanıtların çoğu yetersiz tarihi belgelere ve birkaç münferit olaya dayanmaktadır ve onların bölgeye gelişleri çeşitli yerel efsanelere dayandırılmıştır. Nitekim Türkistan'daki Buhara Yahudileri arasındaki bir efsaneye göre, onlar kendilerini M.Ö. 722'de İsrail Krallığı'nın Asurlular tarafından ele geçirilmesinden sonra bu krallıktan Buhara'ya gelen Yahudilerin torunları olarak görmektedirler. Yahudiler bu yıldan sonra önce Kuzey Mezopotamya'ya oradan da iki kol halinde sırasıyla Kafkasya ve Türkistan'a göç etmişlerdi (Krylov, 2016: 73). Bu efsanelerden yola çıkılarak yine de en azından altıncı yüzyıldan itibaren bölgede bir Yahudi varlığı bilinmekle beraber (Horasan'da), Yahudiler sabit bir yerde sürekli olarak kalmamışlardır. Arapların Türkistan fethi sırasında ve daha öncesinde Horasan'da yaşayan Yahudiler, bunun ardından Harezm'e göç etmişlerdir. Arapların Türkistan fetihleri sonrası ve Abbasi döneminin başlarına kadar Merv, Horasan, Harezm, Guzgan (Afganistan), Gürgan ve Rey şehirlerinde Yahudi topluluklarının varlığı bilinmektedir (Omorov,

Kaynakça

ARIK, D. (2006). Buhara Yahudileri Üzerine Bir İnceleme, *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları*, 1(2), ss. 92-109.

ARIK, D. (2005). "Buhara Yahudileri", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), ss. 1-27.

ÇOLAK, F. (2023). "Türkistan'da Yahudi Varlığı ve Onların Seyahatnamelere Yansımaları", *Karadeniz* Araştırmaları, No: 77, ss. 43-66.

GORŞENİNA, S. (2021). "Fotografiya i Tsarskaya kolonialnaya administratsiya Turkestana: konstruiruya istoriyu i mesto mejdu proşlım i buduşim", *Vestnik MİTSAİ*, No: 31, ss. 45-87.

HANIKOV, N. (1843), *Opisaniye Buharskogo Hanstva*, Sanktpeterburg.

HOROŞHİN A. P. (1872), "Samarkand", *Turkestanskiye vedomosti*, No: 44, ss. 177-178.

KAGANOVİÇ, A. (2022). *Druzya Ponevole. Rossiya i Buharskiye Yevrei, 1800-1917*, Novoye Literaturnoye Obozreniye, Moskva.

KAGANOVİÇ, A. (2022). "Russkaya administratsiya i obşinno-religioznıye doljnosti i institutı u Buharskih Yevreyev. *1865-1917*", *Yevreyskaya Starina*. No: 113.

KALONTAROV, Y. (1963). "Sredneaziatskiye Yevrei", *Narodı Sredney Azii i Kazahstana*, Pod obşey redaktsiyey S. P. Tolstova, İzd. Akademii Nauk SSSR, Moskva, ss. 610-630.

KARATAŞ, Ö. (2023). *Rus İmparatorluk Belgelerinde Türkistan Milli Ayaklanması (1916-1917)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

KARATAŞ, Ö. (2011). "Rus Raporlarında Türkistan İsyanı (1916-1917)", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 10 (1), ss. 63-82.

KARATAŞ, Ö. (2022). "Türkistan İlk Genel Valisi General Konstantin Petroviç Von Kaufman Albümünden Türkistan (1860-1872)", *Gece Kitaplığı Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler-I*, ss. 33-51.

KARATAŞ, Ö. (2023). "Rusların Türkistan'ı İşgalinde Develerin ve Deve Taşımacılığının Rolü", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), ss. 281-299.

KARIMOV, H. (2019). "Türkistan'da Rus Kolonizasyonunun İdari Sahaya Yansıması: Volost Yöneticiliği", *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*, No: 2, ss. 30-45.

KAYE, M. (2020). "The Materıal Culture And Archıtecture Of The Jews Of Central Asia 1800-1920", Universiteit Leiden-Research Master's in Middle Eastern Studies.

KERİMOĞLU, H. (2023). "19. Yüzyılın İkinci Yarısında Rusların "Medeniyet" Misyonunun İki Temsilcisi V. V. Vereşçagin ve N. N. Karazin'in Resimlerinde Türkistan", *Tarihi ve Edebi Metinlerde Türkistan*, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, T. 1, ss. 235-272.

KERİMOV, H. (2019). *Türkistan Genel Valiliği'nde İdari Sistemin Oluşumu ve Gelişim Süreci (1865-1897)*, İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Doktora Tezi.

KILLIOĞLU, M. E. (2022). "Orta Asya Yahudileri, Tarihleri ve Kültürleri", *Ortadoğu ve Göç*, 12 (22), ss. 346-377.

KRYLOV, A. V. (2016). "Yevreysko Buharaskaya obşina v oşestvenno-politiçeskoy jizni İzrailya kratkiy istoreçeskiy ekskurs", Petersburgskiy institut iudaiki istoriya i etnografiya, Vıp. 11, Saint Peterburg, ss. 71-78.

OMOROV, T. (2013). "Buhara Hanlığı'ndaki Etnik Yapı", *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), ss. 65-85.

RGVİA. F.400. op.1. D.4548. L.1-15. 22 fevralya 1917 g. (Kopiya).

RGVİA. F. 165. op.1. D. 1553. L.1-2;2ob.-3;3ob.-4;4ob.;5;5ob.-6;6ob.-7;12-12 ob. 23 avgusta 1916 g. (Kopiya).

Turkestanskiy albom pa rasnaryajeniyu turkestanskavo general-gubarnatora general-adyutanta K. P. von Kaufmana çast arheologiçeskaya I, Tuzemnoye naseleniye v Russkih vladeniyah Sredney Azii, sos. A. L. Kun i N. V. Bagayavskiy, Lit. voenno-topo. otdela voyenogo okruga 1871-1872, 25 oktyabr 1872.

Turkestanskiy albom pa rasnaryajeniyu turkestanskavo general-gubarnatora general-adyutanta K. P. von Kaufmana çast etnografiçeskaya I-II, Tuzemnoye naseleniye v Russkihh vladeniyah Sredney azii, sos. A. L. Kun, Lit. voenno-top. otdela voyenogo okruga 1871-1872, 25 oktyabr 1872.

Turkestanskiy albom pa rasnaryajeniyu turkestanskavo general-gubarnatora general-adyutanta K. P. von Kaufmana çast promıslavaya, Tuzemnoye naseleniye v Russkih vladeniyah Sredney Azii, sos. A. L. Kun i M. N. Brodovskiy, Lit. voenno-top. otdela voyenogo okruga 1871-1872, 25 oktayabr 1872.

VEREŞÇAGİN, V.V. (1883). *İz puteşestviya po Sredney Azii/Oçerki, nabroski, vospominaniye V. V. Vereşçagina*, SPB.

İnternet Kaynakları

URL-1 https://rus-turk.livejournal.com/6452.html. (Erişim: 12.08.2023).

URL-2 https://history.wikireading.ru/373893. (Erişim: 12.08.2023).

URL-3. https://bioslovhist.spbu.ru/person/3264-dudin-dudin-marcinkevic-samuil-martynovic.html.

(Erişim: 14.08.2023).

URL-4 https://collection.kunstkamera.ru/entity/OBJECT/122736?person=3513456&ethnos=3507387&index=3 (Erişim: 14.08.2023).

URL-5 https://collection.kunstkamera.ru/entity/OBJECT/122713?person=3513456&ethnos=3507387&index=4 (Erişim: 16.08.2023).

URL-6 https://collection.kunstkamera.ru/entity/OBJECT/122734?person=3513456&ethnos=3507387&index=5 (Erişim: 17.08.2023).

URL-7 https://collection.kunstkamera.ru/entity/OBJECT/122733?page=12&person=3513456&index=592.

(Erişim: 25. 08. 2023).

URL-8 https://collection.kunstkamera.ru/entity/OBJECT/122738?page=13&person=3513456&index=609

(Erişim 04.09.2023).

URL-9 https://collection.kunstkamera.ru/entity/OBJECT/122725?page=13&person=3513456&index=610

(Erişim: 07.09.20203).

URL-10 https://www.prlib.ru/history/619496 (Erişim: 10.05.2023).

URL-11 https://www.loc.gov/resource/ppmsc.04442/ (Erişim: 08.09.2023).

URL-12 https://toldot.com/photo/photo_2741.html (Erişim: 08.09.2023).

URL-13 https://toldot.com/photo/photo_2738.html (Erişim: 08.09.2023).

URL-14 https://www.prlib.ru/history/619496 (Erişim: 10.05.2023).

URL-15 https://toldot.com/photo/photo_2782.html#frimg2780 (Erişim: 08.09.2023).

URL-16 https://www.loc.gov/pictures/resource/matpc.07559/?co=matpc (Erişim: 08.09.2023).

URL-17. https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=set&id=44726;https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=alone&id=423133. (Erişim: 11.08.2023).

URL-18 https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=alone&id=10349 (Erişim: 11.08.2023).

URL-19 https://cja.huji.ac.il/browser.php?mode=alone&id=268246 (Erişim: 11.08.2023).

Spor Bilimleri Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Hasan ŞAHAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör •Prof. Dr. Hasan ŞAHAN

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-217-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

TAEKWONDO FELSEFESİ KİŞİSEL GELİŞİM VE DEĞERLER

Tamer KARADEMİR, Cengizhan PAKYARDIM..... *1*

BÖLÜM 2

ANTRENÖRLERİN SPORDA İMGELEME KAVRAMINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİNİ ANLAMAK

Yeşim KARAÇ ÖCAL *15*

BÖLÜM 3

SPOR MERKEZLERİNE ÜYE OLAN YETİŞKİNLERİN FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİ VE YAŞAM KALİTELERİNİN İNCELENMESİ

Demet Öztürk ÇELİK..... *33*

BÖLÜM 4

SPORDA PERFORMANS ÜZERİNDE ETKİLİ BİR FAKTÖR: BESLENME

Cansev Meşe YAVUZ..... *47*

BÖLÜM 5

SPORDA TEKNOLOJİK GELİŞMELERDE DİJİTAL OYUN: E-SPOR

Emire ÖZKATAR KAYA, Mustafa KAYA *63*

BÖLÜM 6

REAKTİF OKSİJEN TÜRLERİNİN, İSKELET KASI VE EGZERSİZ TÜRLERİ İLE İLİŞKİSİ

Yeliz YOL *81*

BÖLÜM 7

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR BESİN TAKVİYELERİNE VE PERFORMANS GELİŞTİRMEYE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

Yeliz YOL, Esra Aydemir AMAN 91

BÖLÜM 8

SPOR BİLİMLERİ ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR ÇOCUKLARDA TEMEL SPOR EĞİTİMİNİN YAŞ VE CİNSİYET FAKTÖRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

(BOCCE BRANŞI ÖRNEĞİ)

Emire ÖZKATAR KAYA, Nafiye Ekin KIZILDAĞ 109

BÖLÜM 9

TAEKWONDO'YA KATILIMIN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Cengizhan PAKYARDIM, Tamer KARADEMİR 123

BÖLÜM 10

SPORCULARDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Meral MİYAÇ..... 141

BÖLÜM 11

SPOR YÖNETİCİLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ, YAŞAM DOYUMU VE PSİKOLOJİK İHTİYAÇ DOYUMUNDA DENGE DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Tolga CEYLAN, Ebru ARAÇ ILGAR..... 159

BÖLÜM 12

OKUL SPORLARININ ÖĞRENCİLERİN BENLİK, AKADEMİK HAYAT, FAİR PLAY KAZANIMLARINA ETKİSİ VE ÖNERİLER

Mehmet EFE..... 181

BÖLÜM 13

STRES VE SPOR

Emsal ÖZTÜRK ***201***

BÖLÜM 1

TAEKWONDO FELSEFESİ KİŞİSEL GELİŞİM VE DEĞERLER

Tamer KARADEMİR[1]

Cengizhan PAKYARDIM[2]

1. Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Kahramanmaraş, TÜRKİYE tamer.karademir@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3244-0767

2. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Kahramanmaraş, TÜRKİYE cengizhanpakyardim@hotmail.com ORCID: 0000-0001-6126-8164

GİRİŞ

Tarihi yaklaşık on üç asır öncesine uzanan Taekwondo, silahsız kendini savunma sanatı olarak adlandırılır. Taekwondo'nun kelime anlamı; tae; ayak, kwon; el, do ise Taekwondonun temelini oluşturan felsefi yönde güzel ahlak ve fazilet anlamlarına gelmektedir. Kore'de doğarak gelişen ve bugün dünya çapında popülerlik kazanan olimpik bir branş olarak bu spor, aynı zamanda Kore ülkesinin milli sporudur (Gönen, 2019). Bir savaş sanatı olarak geliştirilmiş olan ve aynı zamanda savunma stratejileri içeren Taekwondo, günümüzde dünyanın her yerinde uygulanan çağdaş bir spor olmuştur (Lee ve Kim, 2007; Birrer, 1996). Taekwondo, multidisipliner yaklaşımları barındıran Kore dövüş sanatıdır. Tek başına bir spor dalı olmakla kalmayarak çocuklarda çok tercih edilen eğitici aktiviteler arasındadır (Won, 2014). Taekwondo yalnızca tekme, yumruk ve kendini savunma eğitimini içeren fiziksel koordinasyondan ibaret değildir. Taekwondo sanatının en önemli özelliği yaşamın her alanına yayılan belirli bir ruhun geliştirilmesidir. Taekwondo ruhunun gelişimi bireyde yaşamın birçok alanında olumlu etkiler meydana getirmektedir. Çeşitli araştırmacılarda Taekwondo'nun bireyler üzerinde olumlu etkilerinin olduğu bildirmiştir (Goldsmith, 2013; Kurian, Verdi, Caterino ve Kulhavy, 1994; Lakes ve Hoyt, 2004; Lantz, 2002; Movahedi, Bahrami, Marandi ve Abedi, 2013; Steyn ve Roux, 2009; Zivin ve ark., 2001).

Kore dilinde "do" kelimesi, sanat, yol ya da yaşam tarzı anlamına gelmektedir. "Do" insan kişiliğinin dinamiklerinin evrenin güçleriyle etkileşime girme biçimidir. Taekwondo'nun felsefesi, Kore milletinin tarihi boyunca sahip olduğu tarihi ve kültürel değerlere ait nitelikleri yansıtmaktadır. Taekwondo felsefesi temelde, kişinin egosundan kurtulması ve "Zen" isimli Budist okulunun felsefi öğretilerine odaklanmıştır. Bu felsefi öğretinin özünde, doğal olarak düalite kavramı vardır. Düalite, ikilik, ikilem, ikili denge gibi anlamlarda kullanılmakta olup, doğadaki, evrendeki karşıtlık ve birbirini tamamlayıcılık ilkesini ifade eden genel bir kavramdır. Uyum, zıt kuvvetler eşit olarak dağıtıldığında ve dengelendiğinde elde edilir. Bununla birlikte, bir kuvvet baskın olduğunda, denge bozulur. Örneğin, bir sporcu agresif bir tavırla ve pozitif (+) yönde bir enerjiyle rakibine yönelik bir teknik uyguladığında, karşısındaki sporcu bu tekniği zararsız bir şekilde uzaklaştırmak için sakin bir tavırla ve negatif (-) yönde bir enerjiyle savunmaya geçerek dengeyi sağlamalıdır (Karademir ve Pakyardım, 2022). Taekwondo'da dövüşme, sadece rakibe yönelik değil, bireyin kendiyle olan mücadelesi anlamını taşımaktadır. Bu mücadele kişinin zihinsel denge kurma ve vücudu daha iyi kontrol etme kabiliyeti için gereklidir (Ramazanoğlu, 2000).

KAYNAKLAR

Binder, B. (2007). Psychosocial benefits of the martial arts: Myth or reality? A literature review. Retrieved from http://userpages.chorus.net/wrassoc/articles/psychsoc.html

Birrer, R. B. (1996). Trauma Epidemiology in the Martial Arts, The Result of an Eighteen-Year İnternational Survey. The American Journal of Sports Medicine, 24(6), 72-79.

Çatıkkaş, F. (2003). Elit Taekwondocularda Müsabaka Puan Etkinlikleri İle Kan Laktat İlişkisinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir

Gatzweiler, G., (2009). Handbuch Taekwondo - Technik - Training – Prüfungsordnung. Meyer & Meyer Sport, 1. Baskı, ISBN: 978-3898995269.

Goldsmith, A. S. D. (2013). Adolescent participation in traditional martial arts: Effects of training on risk behaviors and psychological wellbeing. ProQuest Dissertations & Theses. Retrieved from http://archives.llu.edu/cdm/ref/collection/lludis/id/17889

Gönen, M. (2019). Antrenör-Sporcu İlişkisinin Sporcuların Durumluk Kaygı, Öfke Ve Öznel İyi Oluş Düzeylerine Etkisi: Taekwondo Ve Korumalı Futbol Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara

Karademir, T., Pakyardım, C. (2022). Her Yönüyle Taekwondo. 1.Baskı, ISBN: 978-625-8324-96-9, Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Kim, G., Ji., ve Gwack, J. H. (1998). A Study for the Philosophical Thesis of Taekwondo Spirits' [in Korean]. Journal of Physical Education and Science (University of Gyeong Hee Institute of Social-Physical Education) 11, 27–43.

Kurian, M., Verdi, M. P., Caterino, L. C. ve Kulhavy, R. W. (1994). Relating scales on the children's personality questionnaire to training time and belt rank in ATA taekwondo. Perceptual and Motor Skills, 79(2), 904-906.

Lakes, K. D. ve Hoyt. W. T. (2004). Promoting self-regulation through school-based martial arts training. Applied Developmental Psychology, 25, 283-302.

Lakes, K. D. ve Hoyt. W. T. (2004). Promoting self-regulation through school-based martial arts training. Applied Developmental Psychology, 25, 283-302.

Lantz, J. (2002). Family development and the martial arts: A phenomenological study. Contemporary Family Therapy 24(4), 565-580.

Law, D. R. (2004). A Choice Theory Perspective On Children's Taekwondo, İnternational Journal Of Reality Fall Vol. XXIV, Number,1, 13.

Lee, Chang Hoo. Modern Taekwondo History and New Controversies [in Korean]. Seoul, Korea: Sang-A, 2003.

Lee, K.Y., Kim, S. H. (2007). Complete Taekwondo Poomsae, 22-26, Turtle Press.

Movahedi, A., Bahrami, F., Marandi, S. M., Abedi , A. (2013). Improvement in social dysfunction of children with autism spectrum disorder following long term Kata techniques training. Research in Autism Spectrum Disorders, 7(9), 1054–1061. doi:10.1016/j.rasd.2013.04.012

Pak, Y.P. (1993). Benefits of Taekwondo in Everday Life, WTF No:49, Seoul – Korea.

Park, E. (2009). A study of leadership inclination difference on elementary school students in relation to Taekwondo training. The Journal of Korean Alliance of Martial Arts, 11(2), 221-232.

Park, Y, H., Park, YH. ve Gerrard, J. (2009).Taekwondo: The Ultimate Reference Guide to the World's Most Popular Martial Art, (3) New York: Facts On File, Inc., New York.

Pehlivan, Z. (2004). Fair Play Kavramının Geliştirilmesinde Okul Sporunun Yeri Ve Önemi. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 49-53.

Petrovic, K. (2017). The Benefits of Taekwondo Training for Undergraduate Students: A Phenomenological Study. Societies, 7, 27.

Ramazanoğlu, F. (2000). Taekwondo Teorisi, Teknik ve Sosyokültürel Eğitimi. İstanbul.

Stebbins, R.A. (1982). Serious leisure: a conceptual statement. Pacific Sociological Review, 25, 251-272.

Stebbins, R.A. (1992). Amateurs, professionals, and serious leisure. Montreal, Canada: McGill-Queen's University.

Steyn, B., ve Roux, S. (2009). Aggression and psychological wellbeing of adolescent taekwondo participants in comparison with hockey participants and non-sport group. African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance, 15(1), 32- 43.

Teke, E. (2018). Sporcuların Kişilik Özelliklerinin Fair-Play Davranışına Etkisinin İncelenmesi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Anabilim Dalı Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi.

Tel, M. (2008). Bir Spor Dalı Olarak Taekwondo . Sport Sciences , 3 (4) , 194-202 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/nwsaspor/issue/20147/213870.

Won, K. (2014). Taekwondo a white paper on education." World Taekwondo Academy, Sinyoung printing.

Zivin, G., Hassan, N. R., DePaula, G. F., Monti, D. A., Harlan, C., Hossain, K. D., Patterson, K. (2001). An effective approach to violence prevention: Traditional martial arts in middle school adolescence. Adolescence, 36(143), 443-459.

BÖLÜM 2

ANTRENÖRLERİN SPORDA İMGELEME KAVRAMINA YÖNELİK DÜŞÜNCELERİNİ ANLAMAK

Yeşim KARAÇ ÖCAL[1]

1 Doç. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi E-mail: ysm74@hotmail.com

GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar gelindiğinde insanoğlunun bir şeyleri bulma ve keşfetme faaliyetleri konusunda düşünme, hayal kurma ve bunlara bağlı olarak çeşitli zihinsel süreçlerin olduğu görülmektedir (Vurgun, 2010). Sporcu figürüne bakıldığın da kondisyon olarak iyi durum da olan, yakaladığı başarılarla adından söz ettiren kişiler olarak bilinmektedir. İlk zamanlar da fiziksel olarak iyi sporcuların daha başarılı olacaklarına dair bir takım kanılar bulunmaktaydı. Ancak son zamanlar da gelişen üst düzey rekabet ortamında sadece fiziksel olarak iyi olan sporcuların başarılı olamayacağı sporcu ve antrenörleri tarafından anlaşılmış ve spor psikolojisinin önemini anlaşılmıştır (Kızıldağ, 2007). Cihan ve Ilgar Araç (2018)'a göre gençlerin yaşam becerilerini arttırmak açısından spor aktivitelerinin önemi büyük olduğunu belirtmişlerdir.

Günümüz spor dünyasın da sporcu ve antrenörlerin üzerin de durduğu ana konulardan bir tanesi sportif performansı en üst noktaya getirmek için yapılan psikolojik ve fiziksel çalışmalardır. Fiziksel ve psikolojik düzeyi üst noktaya taşımak için birçok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi ise imgeleme yöntemidir (Kızıldağ ve Tiryaki, 2012).

Psikolojinin ilk zamanlarından beri imgeleme konusu detaylı şekilde incelenmiştir. İç gözlemsel çalışmalar, beyin tarama çalışmaları psikolojinin birçok alanındaki araştırmacıların daima merak konusu olmuştur (Gregg, Hall, ve Nederhof, 2005). Spor psikolojisinin de uygulama alanın da kendine yer bulan imgeleme yöntemi birçok duyu organından yararlanıldığında etkisi en fazla görülen, bir tür zihinsel benzetim olarak düşünülmektedir (Weinberg ve Gould, 2007).

Yapılan bir tanıma göre imgeleme yöntemi herhangi bir becerinin bedensel bir alıştırma yapmadan sadece zihinsel olarak yoğun bir şekilde hayal edilerek yeni bir becerinin öğrenilmesi ve var olan becerinin daha iyi yapılması olarak tanımlanmıştır (İkizler ve Karagözoğlu, 1997). Sırgancı, ve ark., (2019) bireylerin spor faaliyetleri esnasında psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyinin yüksek olmasının spora bağlılık düzeyini artıracağı yönünde görüş belirtmiştir.

Literatüre bakıldığın da imgeleme yöntemi farklı şekiller de tanımlanmaktadır en genel ifadeyle imgeleme yöntemi herhangi bir beceri veya tekniğin zihinde canlandırılması olarak tanımlanmıştır (Kızıldağ, 2007; Vurgun,2010; Hökelekli,2013).

Geçmişten günümüze kadar yapılan çalışmalara bakıldığın da imgeleme yönteminin sportif performansı artırma noktasında önemli bir uygulama yöntemi olduğu görülmektedir (Altıntaş ve Akalan, 2008; Kızıldağ ve Tiryaki 2012; Bozdağ ve Ergin 2021) . İmgeleme tekniğinin teknik taktik

KAYNAKÇA

Aldemir, Y. G., Biçer, T., ve Kale, E. K. (2014). Futbolcularda İmgeleme Çalışmalarının Problem Çözme Üzerine Etkisi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 5(2), 37-45.

Altıntaş, A., ve Akalan, C. (2008). Zihinsel antrenman ve yüksek performans. Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 6(1), 39-43.

Altunışık, R., Coşkun, R., ve Yıldırım, E. (2019). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (10. Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Bayar, P. (2011). Türkiye'de spor psikolojisinin gelişimi. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(4), 131-136.

Cihan, B. B., Ilgar Araç, E. (2018). Spor Yapan ve Spor Yapmayan (Sedanter) Lise Öğrencilerinin Meraklılık Düzeylerinin Belirlenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(2), 1649-1660. DOI:10.29299/kefad.2018.19.02.016

Gregg, M., Hall, C., ve Nederhof, E. (2005). The Imagery Ability, Imagery Use, and Performance Relationship. Sport psychologist, 19(1).

Hökelekli, H. (2013). Psikolojiye giriş. (4. Baskı) Bursa: Emin Yayınları. s. 156.

İkizler, C., ve Karagözoğlu, C. (1997). Sporda Başarının Psikolojisi. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Karagözoğlu, C. (2006). Sporda Psikolojik Destek. İstanbul, Morpa Kültür Yayınları.

Kızıldağ E. Farklı Spor Branşındaki Sporcuların İmgeleme Biçimleri, Yüksek Lisans Tezi Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü 2007.

Kızıldağ E., ve Tiryaki Ş. (2012). Sporda İmgeleme Envanterinin Türk Sporcular İçin Uyarlanması Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi 23 (1) 13-23.

Morıt, Z, S. Hall, C. Martın, K. and Vadocz, E. (1996). What are confident athletes imagining: An examination of image content. The Sport Psychologist, 10, 171- 179.

Özdal M, Akcan F, Abakay U, ve ark. (2013). Video destekli zihinsel antrenman programının futbolda şut becerisi üzerine etkisi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 4(2),40-46.

Özyıldırım, M., ve Sarı, İ. (2018). Antrenörlerin spor psikolojisi kavramına ilişkin metaforik algıları. Uluslararası Hakemli Akademik Spor Sağlık ve Tıp Bilimleri Dergisi, 29, 177-194.

Reid C, Stewart E, and Thorne G. (2004). Multidisciplinary sport science teams in elite sport: Comprehensive servicing or conflict and confusion The Sport Psychologist, 18(2), 204-217.

Taylor, J. and Wılson, G. (2005). Applying Sport Psychology, Four perspectives. Champaign, IL: Human Kinetics.

Tekindal, M. ve Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel araştırma yöntemi olarak fenomenolojik yaklaşımın kapsamı ve sürecine yönelik bir derleme. Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20 (1), 153- 182.

Sırgancı, G., Ilgar A. E. ve Cihan, B. (2019). Spora Bağlılık Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirlik çalışması. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 7(17), 171-182.

Vurgun, N. (2010). Sporda İmgeleme Anketinin Türkçeye Uyarlanması ve Sporda İmgelemenin Yarışma Kaygısı İle Sportif Güven Üzerindeki Etkisi. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Weınberg, R, S. and Gould, D. (2003). Foundations of Sport and Exercise Psychology. Champaign, Ill., Human Kinetics. p:78–80, 85–89.

Weinberg, R. S., and Gould, D. (2019). Foundations of sport and exercise psychology, 7E. Human kinetics.

Yarayan, Y. E. (2017). Farklı takım sporlarında olan sporcuların imgeleme biçimlerinin incelenmesi (Master's thesis, Kırıkkale Üniversitesi).

BÖLÜM 3

SPOR MERKEZLERİNE ÜYE OLAN YETİŞKİNLERİN FİZİKSEL AKTİVİTE DÜZEYLERİ VE YAŞAM KALİTELERİNİN İNCELENMESİ

Demet Öztürk ÇELİK[1]

1. Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu ORCID: 0000-0002-3387-9600

GİRİŞ

Geçmişi çok eskiye dayanan "Yaşam Kalitesi" kavramı toplumun sosyolojik yapısına değinmektedir. Tarihin en önemli filozoflarıdan biri olan Aristo çalışmalarında mutluluğun doğasına ve "iyi bir yaşam" için insanlara gerekli olan konuları ele almıştır (Ostenfeld, 1994).

Yaşam kalitesinin, tüm bilimler açısından tek bir tanımı yoktur (Bilir ve ark., 2005). Fakat tanımların ortak noktası insandır. Yaşam kalitesi genel olarak "kişinin yaşamı ve sübjektif algısı" ile ilgilense de yaşam kalitesi, objektif ve sübjektif olmak üzere ikiye ayrılır (Boylu & Terzioğlu, 2007). Objektif göstergeler; gelir, eğitim, meslek, sağlık vb. içerirken; sübjektif göstergeler; kişinin sahip olduğu imkanlardan duyduğu doyumdur (Malkina-Pykh, 2015; Veenhoven, 1996). Yaşam kalitesi, bireylerin "mutlu olma" ve "yaşamdan keyif alma" durumu olarak kullanılmış bir terimdir (Eser, 2006). Çoğu yaşam kalitesi tanımı ise yaşam doyumu, yaşam memnuniyeti ile eş anlamlı olarak ifade edilmiştir. İnsanoğlu yaşamsal faliyetlerinin yanı sıra; kalitesi artmış bir yaşam için, dinlenmeye, eğlenmeye, üretmeye, serbest zaman aktivitelerine gereksinim duyar. Bu sebeple bireyler spor merkezlerine yönelerek bedensel, ruhsal ve sosyal yönden "iyilik halinde" olabilmek için çaba gösterirler.

16. yy.da İtalyan hekimler çocukların gelişimi ve yaşlı bireylerin sağlığını koruması için egzersiz programlarının önemi vurgulanmıştır (MacAuley, 1994). Günümüzde ise modern çağın getirdiği yaşam koşulları insanların daha az hareket etmesine neden olmaktadır. Hareketsiz yaşam tarzı, dünyada giderek artmaktadır. Hareketsiz yaşamın sebep olduğu ruhsal ve bedensel hastalıklar otoriteler tarafından endişe verici olarak kabul edilmektedir. Üretkenliğin azalması ve sağlık kaygılarının olması sebebiyle toplumsal maliyet giderek artış göstermektedir. Fiziksel aktivite birçok hastalığı hem engeller, hem de tedavi edici etkiye sahiptir (Akyol, Bilgiç, & Ersoy, 2008). Özer ve Baltacı (2008)' e göre Fiziksel aktivite kişinin sağlık durumunu geliştiren ve hastalığa karşı direnci artıran hareketlerin tamamıdır. Toplumumuzu oluşturan bireylerin daha sağlıklı olabilmesi için, bireyler uygun düzeyde fiziksel aktivite yapmalıdır. Sağlıklı yaşam süresinin uzatılması ve kaliteli bir yaşam sürmesi için bunun gerekliliği açıktır (Yüksel, 2001).

Günümüzde teknolojik gelişmeler günlük işlerin yapılmasını kolaylaştırmakta ancak buna bağlı olarak bireylerin fiziksel aktivite sürelerini azaltmaktadır. Düzenli fiziksel aktivite yapamamanın birçok gerekçesi vardır. Genç ve ark. (2002) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonuçlarına göre en başta gelen gerekçe zaman yokluğudur. Amerikan Kalp Damar Birliğine göre zaman yokluğu en önemli gerekçedir (Association, 1995). Bu durum ülkemiz için de geçerlidir. Televizyon, tablet, telefon gibi teknoloji ürünleri fiziksel aktivitenin en başta gelen engelleridir.

KAYNAKLAR

Acree, L. S., Longfors, J., Fjeldstad, A. S., Fjeldstad, C., Schank, B., Nickel, K. J., . . . Gardner, A. W. (2006). Physical activity is related to quality of life in older adults. *Health and Quality of Life Outcomes, 4*(1), 37. doi:10.1186/1477-7525-4-37

Akyol, A., Bilgiç, P., & Ersoy, G. (2008). *Fiziksel aktivite, beslenme ve sağlikli yaşam*. Ankara: Klasmat Matbaacılık.

Association, T. A. H. (1995). *The Healthy Heart Walking Book*. New York: Wiley.

Bilir, N., Özcebe, H., Vaizoğlu, S. A., Aslan, D., Subaşı, N., & Telatar, T. G. (2005). Van ilinde 15 yaş üzeri erkeklerde SF-36 ile yaşam kalitesinin değerlendirilmesi. *Türkiye Klinikleri Tıp Bilimleri Dergisi, 25*(5), 663-668.

Boylu, A. A., & Terzioğlu, G. (2007). *Ailelerin yaşam kalitelerini etkileyen bazı objektif ve sübjektif göstergelerin incelenmesi*. Ankara: Azim Matbaacılık.

Craig, C. L., Marshall, A. L., Sjöström, M., Bauman, A. E., Booth, M. L., Ainsworth, B. E., . . . Oja, P. (2003). International Physical Activity Questionnaire: 12-Country Reliability and Validity. *35*(8), 1381-1395. doi:10.1249/01.Mss.0000078924.61453.Fb

Eser, E. (2006). Sağlıkla ilgili yaşam kalitesinin kavramsal temelleri ve ölçümü. *Sağlıkta Birikim, 1*(2), 1-5.

Eser, E., Fidaner, H., Fidaner, C., Eser, S. Y., Elbi, H., & Göker, E. (1999). WHOQOL-100 ve WHOQOL-BREF'in psikometrik özellikleri. *Psikiyatri Psikoloji Psikofarmakoloji Dergisi, 7*(Ek 2), 23-40.

Evinç, S. T., & Yavuzçehre, P. S. (2008). Denizli Kent Yoksullarının Yaşam Kalitesi Üzerine Bir İnceleme. *Çağdaş Yerel Yönetimler, 17*(2), 23-44.

Genç, M., Eğri, M., Kurçer, M. A., Kaya, M., Pehlivan, E., Karaoğlu, L., & Güneş, G. (2002). Malatya Kent Merkezindeki Banka Çalışanlarında Fizik Aktivite Sıklığı+. *Journal of Turgut Ozal Medical Center, 9*(4).

Güllü, S., & Çiftçi, E. (2016). Spor Merkezlerine Üye Olan Bireylerin Yaşam Kalitesinin İncelenmesi / Examining Gym members' Perceptions of Life Quality. *2*, 1012-1023. doi:10.24289/ijsser.279043

IPAQ. (2005). Scoring protocol for the International Physical Activity Questionnaire (IPAQ) https://sites.google.com/view/ipaq/score, (Erişim Tarihi: 20.03.2022)

MacAuley, D. (1994). A history of physical activity, health and medicine. *J R Soc Med, 87*(1), 32-35.

Malkina-Pykh, I. (2015). *Rhythmic Movement Psychotherapy*. St. Petersburg: Center for International Environmental Cooperation INENCO

Ostenfeld, E. (1994). Aristotle on the good life and quality of life. In *Concepts and measurement of quality of life in health care* (pp. 19-34): Springer.

Ölçülü, B., Vatansever, Ş., Özcan, G., & Çelik, A. (2015). Orta yaşlilarda fizik-

sel aktivite düzeyi ve yaşam kalitesi ilişkisi. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*(2), 63-73.

Özer, D., & Baltacı, G. (2008). *İş yerinde fiziksel aktivite*. Ankara: Klasmat Matbaacılık.

Sağlam, M., Arıkan, H., Savcı, S., İnal-İnce, D., Bosnak-Guclu, M., Karabulut, E., & Tokgozoglu, L. (2010). International Physical Activity Questionnaire: Reliability and Validity of the Turkish Version. *111*(1), 278-284. doi:10.2466/06.08.Pms.111.4.278-284

Skevington, S. M. (2010). Qualities of life, educational level and human development: an international investigation of health. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 45*(10), 999-1009. doi:10.1007/s00127-009-0138-x

Tekkanat, Ç. (2008). *Öğretmenlik bölümünde okuyan öğrencilerde yaşam kalitesi ve fiziksel aktivite düzeyleri.* (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Veenhoven, R. (1996). Developments in satisfaction-research. *Social Indicators Research, 37*(1), 1-46. doi:10.1007/BF00300268

Vural, Ö., Eler, S., & Güzel, N. A. (2010). Masa başı çalışanlarda fiziksel aktivite düzeyi ve yaşam kalitesi ilişkisi. *Spormetre beden eğitimi ve spor bilimleri dergisi, 8*(2), 69-75. doi:10.1501/Sporm_0000000178

Yüksel, E. (2001). *Çalışan kadınların fiziksel aktivite düzeylerini etkileyen faktörlerin incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Zincir, H., Taşçı, S., Erten, Z. K., & Başer, M. (2008). Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerin Yaşam Kalitesi Ve Depresyon Düzeyleri Ve Etkileyen Faktörler. *Sağlık bilimleri dergisi, 17*(3), 168-174.

BÖLÜM 4

SPORDA PERFORMANS ÜZERİNDE ETKİLİ BİR FAKTÖR: BESLENME

Cansev Meşe YAVUZ[1]

1. Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Fiziki Antropoloji Anabilim Dalı e-mail: cansevmese@yyu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8079-1230

Giriş

Beslenme yaşamın bütün dönemlerinde önemli bir yere sahip olan, yaşamımızı devam ettirmemiz için elzem bir ihtiyaçtır. Ancak sporcu için beslenme, performansı etkileyen bir faktör olduğundan ayrı bir öneme sahiptir. Sporcularda yarışma öncesinde, yarışma sırasında ve sonrasında beslenme ve sıvı alımı vücudun ihtiyacına göre farklılık göstermektedir. Bu nedenle sporcuların beslenmelerinin dikkat edilerek düzenlenmesi gerekmektedir. Bir sporcunun performansını olumlu yönde etkilemesi amacıyla uyacağı diyet, sporcunun yaşam tarzı haline gelmelidir.

Sporda başarı birçok faktöre bağlı olarak şekillenmektedir. Genetik yapı, antrenman, yaş gibi birçok etmen sporda performansı etkilemektedir. Bu faktörler arasında beslenme de performans üzerinde etkili bir faktördür. Yeterli ve dengeli beslenme, sporcunun başarısını garanti etmese de, fiziksel performansını artırmak için beslenmenin yeterli ve dengeli olması gerekmektedir (Ersoy ve Hasbay, 2008). Bunun tersine yetersiz ve dengesiz bir diyet performansı olumsuz etkileyebilir.

Sporcu beslenmesinin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır ve bu özellikler spor türüne göre de değişiklik göstermektedir. Dayanıklılık, kuvvet egzersizlerinde diyetin özellikleri de farklılaşmaktadır (Baykara vd. 2019). Öte yandan yarışma öncesi ya da sonrasında da uyulması gereken beslenme kuralları bulunmaktadır. Sporcular bu sporcu beslenme özelliklerine uyarak performanslarını artırmaya çalışmakta, ayrıca ergojenik desteklere de başvurmaktadırlar. Ergojenik destekler performansı artırmaya ve yarışma sonrası toparlanmaya yardımcı olan uygulama ya da tekniklerdir (Karakuş, 2014). Ergojenik destek kullanımı sporcular arasında oldukça yaygındır.

Fiziksel performansı etkileyen sporcu diyetinin özelliklerini bilmek, bu beslenme tarzının benimsenmesini kolaylaştıracak ve performansın artırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu nedenle sporcu beslenmesinin özellikleri ve performans arasındaki ilişki aşağıda özetlenmiştir.

Sporcu beslenmesi

Yaşamımızı devam ettirebilmemiz ve sağlığımızı korumamız için yeterli ve dengeli bir diyete sahip olmamız gerekir. Vücudun ihtiyaç duyduğu besin öğelerinin çeşitli ve yeterli olarak tüketilmesi yeterli ve dengeli beslenme olarak tanımlanabilir (Baysal, 2013). Bebeklik, çocukluk, yetişkinlik ya da yaşlılık döneminde vücudun enerji ve besin öğesi gereksinimi değişiklik göstermektedir. Özellikle yapılan fiziksel aktivite, yaş, cinsiyet gibi diğer faktörler de eklendiğinde gereksinimler farklılaşır. Bu faktörlerden fiziksel aktiviteye bağlı olarak vücudun harcadığı enerji miktarının besinlerle vücuda alındığı durumda mevcut vücut ağırlığı korunur. Ancak

Kaynaklar

Apaydin, A.H., & Yildiz, Y. (2016). Sporcularda karbonhidrat tüketimi nasıl olmalı. *Türkiye Klinikleri Spor Hekimliği Dergisi-Özel Konular*, 2(3), 1-7.

Astorino, T.A, Roberson D.W. (2010). Efficacy of acute caffeine ingestion for short-term high-intensity exercise performance: a systematic review. *J Strength Cond Res*. 24(1):257–65.

Ayhan, A., Müftüoğlu, S., & Beril, K. (2021). Profesyonel futbol ve voleybol oyuncularının beslenme durumları, beslenme bilgi düzeyleri, kafein alımları ve vücut kompozisyonları arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, *32*(3), 123-134.

Baykara, C., Cana, H., Sarikabak, M., & Aydemir, U. (2019). Beslenme ve sporcu beslenmesi, (Edt: Gülden Hergüner), *Her yönüyle spor*, Güven Yayınları, İstanbul, 65-100.

Baysal, A. (2013). *Genel Beslenme*, Yayın no: 14, Beslenme ve Diyetetik Dizisi: 07, 15. Baskı, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.

Branch, J.D. (2003). Effect of creatine supplementation on body composition and performance: a metaanalysis. *Int J Sport Nutr Exerc Metab.* 13:198-226.

Cermak, N.M., de Groot, L.C., Saris, W.H., & Van Loon, L.J. (2012). Protein supplementation augments the adaptive response of skeletal muscle to resistance-type exercise training: a meta-analysis. *The American journal of clinical nutrition*, *96*(6), 1454-1464.

Chromiak, J.A., Smedley, B., Carpenter, W., Brown, R., Koh, Y.S., Lamberth, J.G., Joe, L.A., Abadie, B.N. & Altorfer, G. (2004). Effect of a 10-week strength training program and recovery drink on body composition, muscular strength and endurance, and anaerobic power and capacity. *Nutrition*, 20(5), 420-427.

Cooke, M.B., Rybalka, E., Williams, A.D., Cribb, P.J., & Hayes, A. (2009). Creatine supplementation enhances muscle force recovery after eccentrically-induced muscle damage in healthy individuals. *Journal of the International Society of Sports Nutrition*, *6*(1), 13.

Çırak, O., & Funda, P.Ç. (2017). Sporcularda sıvı dengesi ve performansa etkisi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 139-150.

Çilekçi, M.H., Kızıltan, G. (2023). Elit futbol takımındaki sporcuların sıvı tüketim alışkanlıkları ve hidrasyon durumlarının belirlenmesi. *Sağlık ve Yaşam Bilimleri Dergisi,* ;5(2):87-95.

Ersoy, G. & Hasbay, A., *Sporcu Beslenmesi*, (2008), Sağlık bakanlığı yayınları, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 726, Ankara.

Ersoy, G. (2016). *Fiziksel uygunluk (fitnes) spor ve beslenme ile ilgili temel öğretiler*, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara Nobel tıp kitabevleri, Ankara.

Gençoğlu, C., Demir, S. N., & Demircan, F. (2021). Sporda Beslenme ve Ergojenik Destek Ürünleri: Bir Geleneksel Derleme. *Beden Eğitimi ve Spor Bi-*

limleri Dergisi, *23*(4), 56-99.

Günay, M., Tamer, K., & Cicioğlu, İ, (2013), *Spor fizyolojisi ve performans ölçümü*, Gazi Kitabevi, Ankara.

Gürsoy, R., Aktaş, Ö., & Şenol, D. (2001). Beslenme ve Besinsel Ergojenikler I: Karbonhidrat, Yağ ve Proteinler. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 19-27.

Hall, M., & Trojian, T. H. (2013). Creatine supplementation. *Current sports medicine reports*, 12(4), 240-244.

Hespel, P., Op't Eijnde, B., Leemputte, M.V., Ursø, B., Greenhaff, P.L., Labarque, V., Dymarkowski, S., Van Hecke, P. & Richter, E.A. (2001). Oral creatine supplementation facilitates the rehabilitation of disuse atrophy and alters the expression of muscle myogenic factors in humans. *The Journal of physiology*, *536*(2), 625-633.

Huecker, M., Sarav, M., Pearlman, M., & Laster, J. (2019). Protein supplementation in sport: source, timing, and intended benefits. *Current nutrition reports*, 8, 382-396.

Jenner, S.L., Trakman, G., Coutts, A., Kempton, T., Ryan, S., Forsyth, A., & Belski, R. (2018). Dietary intake of professional Australian football athletes surrounding body composition assessment. *Journal of the International Society of Sports Nutrition*, *15*(1), 43. https://doi.org/10.1186/s12970-018-0248-5

Karakuş, M. (2014). Sporcularda ergojenik destek. *Spor Hekimliği Dergisi*, 49(4), 155-167.

Kim, J., Lee, J., Kim, S., Yoon, D., Kim, J., & Sung, D.J. (2015). Role of creatine supplementation in exercise-induced muscle damage: A mini review. *Journal of exercise rehabilitation*, 11(5), 244-250

López-Martínez, M.I., Miguel, M., & Garcés-Rimón, M. (2022). Protein and sport: Alternative sources and strategies for bioactive and sustainable sports nutrition. *Frontiers in Nutrition*, 9, 926043.

McArdle, W.D., Katch, F.I., & Katch, V.L. (2012). Sports and Exercise Nutrition (4 ed.): LWW; Fourth, North American edition.

McLellan, T.M, Pasiakos, S.M, & Lieberman, H.R. (2014). Effects of protein in combination with carbohydrate supplements on acute or repeat endurance exercise performance: a systematic review. Sports Med. 44(4), 535–50.

Mor, A. (2021). Antrenör ve Sporcular için sporda beslenme ve besin takviyesi, 3. Basım, Ankara Nobel tıp kitabevleri, Ankara.

Özdemir, G. (2010). Spor dallarına göre beslenme. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-6.

Özkarabulut, A.H., & Yürek, M.A. (2017). Basketbol kulüplerindeki kız ve erkek öğrencilerin beslenme durumları ve arasındaki farklar. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (3), 239-259.

Pasiakos, S.M., McLellan, T.M., & Lieberman, H.R. (2015). The effects of protein supplements on muscle mass, strength, and aerobic and anaerobic power in healthy adults: a systematic review. *Sports medicine*, 45, 111-131.

Paulsen G, Hamarsland H, Cumming KT, Johansen RE, Hulmi JJ, Børsheim E, Wiig H, Garthe I, Raastad T, (2014). Vitamin C and E supplementation alters protein signalling after a strength training session, but not muscle growth during 10 weeks of training. *J Physiol*. 592(Pt 24):5391-5408

Pickering, C., Kiely, J. (2018). Are the current guidelines on caffeine use in sport optimal for everyone? Inter-individual variation in caffeine ergogenicity, and a move towards personalised sports nutrition. *Sports Med.* 48, 7–1.

Porrini, M., & Del Bo', C. (2016). Ergogenic aids and supplements. *Sports Endocrinology*, 47, 128-152.

Reidy, P.T., Rasmussen, B.B. (2016). Role of Ingested Amino Acids and Protein in the Promotion of Resistance Exercise-Induced Muscle Protein Anabolism. *J Nutr.* 146(2):155–83.

Rodriguez, N.R., Di Marco, N.M., & Langley, S. (2009). American Dietetic Association, Dietitians of Canada, American College of Sports Medicine,. American College of Sports Medicine position stand. Nutrition and athletic performance. Medicine and science in sports and exercise, 41(3), 709–731. https://doi.org/10.1249/MSS.0b013e31890eb86.

Saura, R.A., Rentero, M.P.Z., & Hernández, J.M. (2019). Sports Nutrition and Performance. Nutrition in Health and Disease. InTech Open. https://doi.org/10.5772/intechopen.84467Sibarani.

Sharp, C.P.M., Pearson, D.R. (2010). Amino acid supplements and recovery from high-intensity resistance training. *J Strength Cond Res.* 24:1125–30.

Simon-Schnass, I, Pabst, H. (1988). Influence of vitamin E on physical performance. *Int J Vitam Nutr Res.* 58(1):49–54.

Snijders, T., Smeets, J.S., van Vliet, S., van Kranenburg, J., Maase, K., Kies, A.K., Verdijk, L.B. & van Loon, L.J. (2015). Protein ingestion before sleep increases muscle mass and strength gains during prolonged resistance-type exercise training in healthy young men. *The Journal of Nutrition*, 145(6), 1178-1184.

Süel, E., Şahin, İ., Karakaya, M.A., & Savucu, Y. (2006). Elit seviyedeki basketbolcuların beslenme bilgi ve alışkanlıkları. *Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Tıp Dergisi*, *20*(4), 271-275.

Thomas, D.T., Erdman, K.A., & Burke, L.M. (2016). Position of Dietitians of Canada, the Academy of Nutrition and Dietetics, and the American College of Sports Medicine: Nutrition and athletic performance. Dietitians of Canada, 23-25.

Thomson, J.S, Ali, A.A. (2011). Rowlands DS. Leucine-protein supplemented recovery feeding enhances subsequent cycling-performance in well-trained

men. *Appl Physiol Nutr Metab.* 36:242–53.

Türkiye Beslenme Rehberi (TÜBER) 2022, (2022). Sağlık Bakanlığı, Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Sağlık Bakanlığı Yayın No:1031, Ankara.

Vázquez-Espino, K., Rodas-Font, G., & Farran-Codina, A. (2022). Sport Nutrition Knowledge, Attitudes, Sources of Information, and Dietary Habits of Sport-Team Athletes. *Nutrients*, *14*(7), 1345.

Williams, M.H. (1994). The use of nutritional ergogenic aids in sports: is it an ethical issue?. International Journal of Sport Nutrition and Exercise Metabolism, 4(2), 120-131.

BÖLÜM 5

SPORDA TEKNOLOJİK GELİŞMELERDE DİJİTAL OYUN: E-SPOR

Emire ÖZKATAR KAYA[1]

Mustafa KAYA[2]

1. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, KAYSERİ. eozkatar@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6349-8761
2. Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, KAYSERİ. mkaya@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2438-2678

Giriş

Günümüzdeki bilgi toplumunda meydana gelen değişimler içerisinde teknolojinin yer alması sonucu dijital oyunlara olan ilginin artması gözlemlenmektedir. Bir çalışma aracı olan bilgisayar ile oynanan oyunlar sonucu eğlence platformu olarak yer alarak insan hayatında yer edinmiştir.

Teknoloji bölümünde gerçekleşen birtakım gelişmeler bütün alanlarda olduğu gibi spor alanını da güçlü bir şekilde etkileyerek yeni gelişmelere sebep olmuştur (Argan ve ark 2006).

Bu gelişmelerle beraber oyunlar kendine yeni bir yön katarak dijital alana büyük bir geçiş yapmıştır. Bu dijital oyunlar aynı zamanda video veya bilgisayar oyunları olarak sınıflandırılır ve birbirlerinin yerine aktif olarak faaliyet gösterebilir (Kirriemuir 2002).

Bilgisayar oyunları ve geleneksel oyunlar bireysel ve takım oyunu olarak oynanabilmektedir. Bilgisayar/Video oyunlar daha çok zihinsel uğraş gerçekleştirirken geleneksel oyunlar fiziksel ve zihinsel çabayı daha çok gerçekleştirir. Gelişen ve hala gelişmekte olan video/bilgisayar oyunları insanlara yaşamlarında gerçekleştiremeyecekleri birçok eylemi fantastik bir zihinsel ortamda veya kişinin kendi düş dünyası sınırları içerisinde oyunculara sunmaktadırlar. Video/bilgisayar ve geleneksel oyunların önemli ortak yönlerinden biri de oyuncunun zihnindeki yaratıcılığı geliştirmeleridir. Bütün bu ilerleyişler doğrultusunda teknolojinin harika ilerleyişi sayesinde spor alanının da bu ilerleyişlerden etkilenmesi ile E-spor kavramı açığa çıkmıştır. Günümüzde E-Spor yeterli erişilebilirliğe sahip olmamasına rağmen önemli bir ilerlemeye sahip olduğu takipçilerince bilinmektedir. E-Spor çevrimiçi (online) oyunlar olarak gerçekleştirilen bir spor dalıdır. Profesyonel oyun olarak değerlendirilecek olursa rekabetçi bir oyun alanıyla da dijital sahalarda boy göstermektedir (Argan ve ark 2006).

Kuzey Amerika ve Asya'da gelişmeye başlayan dijital oyunlar kısa sürede tüm dünyaya yayılmıştır. İlk başlarda yerel olan dijital oyun turnuvaları bölgesel rekabetlere olanak tanırken, özellikle internet teknolojisinin gelişmesiyle beraber bu rekabetler uluslararası bir hâl almıştır. Böylelikle daha büyük kitlelerin ilgisini çekmeyi başaran dijital oyun turnuvaları profesyonelleşmeye başlamış ve bu durum beraberinde e-spor kavramını getirmiştir. Wagner (2006) spor disiplinleri olarak kabul edeceğimiz faaliyetlerin değer sistemimiz değiştikçe değişeceğini ifade ederken e-spor ile ilgili olarak "insanların bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanırken zihinsel ya da fiziksel yeteneklerini geliştirdikleri ve eğittikleri bir spor etkinlik alanıdır" demektedir.

Modern spor kulüp ve organizasyonları özellikle içinde bulunduğumuz on yıllık süreç içerisinde e-spora ilgi göstermeye başlamışlardır. Bu

KAYNAKLAR

Afacan, E. (2020). Beden eğitimi ve sporun sosyolojik boyutları. Akademisyen Kitabevi

Akın E, (2008). Elektronik Spor: Türkiye'deki Elektronik Sporcular Üzerine Bir Araştırma. Yüksek lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

Amman, M.T. (2000). Sporda Sosyal Bilimler, Spor Sosyolojisi Bölümü, İstanbul, Alfa, 2000, s. 85-151.

And, M. (1974). "Oyun Ve Bügü", İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Argan M, Ozer A, Akin A, (2006). "Elektronik Spor: Türkiye'deki Siber Sporcuların Tutum ve Davranışları", Spor Yönetimi Ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 1 (2), 1-11.

Argan, M. ve Akın, E. (2007). "Elektronik Spor; Özellikleri, Kavram ve Uygulamalarına Yönelik Kuramsal Çerçeve". *Akdeniz 4. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi*, Akdeniz Üniversitesi, Antalya

Arslan F, Sezer SY, (2018). Sporda Bilim ve Akademik Yaklaşımlar. Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2018. Erişim Adresi: Https://Discoveresports.Com.

Baker, C. (2016). Stewart Brand Recalls First Spacewar Video Game Tournament.

Binark, M., ve Bayraktutan-Sütcü, G. (2008). Kültür endüstrisi ürünü olarak dijital oyun (Vol. 13). Kalkedon.

Borowy, M. (2012). Public Gaming: eSport and Event Marketing in the Experience Economy. Yüksek Lisans Tezi. Simon Fraser Üniversitesi. Kanada

Coakley, J.J. (1986). Sport in society issues and controversies, College Publishing, Santra Clara.

Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R., ve Nacke, L. (2011). From game design elements to gamefulness: defining gamification. In Proceedings of the 15th international academic MindTrek conference: Envisioning future media environments (pp. 9-15). ACM.

Erişim Tarihi: 24.07.2017, http://www.rollingstone.com/culture/news/stewartbrandrecalls-

Esports Betting Elite,(2018). Erişim Tarihi: 27 Ağustos 2018, first-spacewar-video-game-tournament-20160525

Froböse, I. (2016). Science shows that eSports professionals are real athletes. Erişim Tarihi: 23.09.2018. https://www.dw.com/en/science-shows-that-esportsprofessionals- are-real-athletes/a-19084993

Gençlik Ve Spor Bakanlığı, (2018). Gençlik Araştırmaları Haber Bülteni E-Spor Raporu. Erişim Tarihi: 26 Ocak 2019. Erişim Adresi: http://yayinlar.gsb.gov.tr/eserdetay/220/e-spor-raporu.

Gökören, V. (2022). E-Sporcuların E-Spora Katılım Motivasyonu ve Akış Yaşantısının İncelenmesi, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Ankara.

Gratton, C., ve Taylor, P. (2000). Economics of sport and recreation. London: E & FN

Hamari J, Sjöblom M, (2017). What Is Esports And Why Do People Watch It?. Internet Research, 27(2), 211-232.

Hemphill D, (2005). Cybersport. Journal Of The Philosophy Of Sport, 32, 195–207. Doi:10.1080/00948705.2005.9714682.

http://www.esportsbettingelite.com.

https://newzoo.com/insights/articles/global-esports-awareness-exceeds-1-billion-asnew-

Huizinga, J. (2006). Homo Ludens-Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Hutchins, B. (2006). Computer gaming, media and e-Sport. In Proceedings of the 2006 Australian Sociological Association Annual Conference (s. 1-9).

ie-sf.org (2017). IeSF agree on partnership with Bahçeşehir University. Erişim Tarihi: 14.04.2018.https://www.ie-sf.org/news/iesf-agree-on-partnership-with-bah%C3%A7e%C5%9Fehir university

initiatives-launched/

Kabalay, T.(2022). E-Spora Katılım Motivasyonları: Zula Örneği, Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Konya.

Kerr, A. (2006). The business and culture of digital games: Gamework and gameplay. Sage.

Kirriemuir J, (2002). Video Gaming, Education And Digital Learning Technologies. D-Lib Magazine, 8(2), 1-12.

Kraus, G. (2009). "Video Games: Platforms, Programmes and Players, İçince Creeber,b G. ve Martin, R. (Ed), Digital Cultures, Understanding New Media, Glasgow, Open University Press, pp. 76-85.

McComb, D.G. (2004). Sports in world history, Routledge.

Newzoo (2016). Esports Awareness Exceeds 1 Billion as New Global & Local Initiatives are Launched. Erişim Tarihi: 14.04.2018.

Ólafsson, G. (2012). The Future Of Electronic Sports. ReykjavíK: University Of ReykjavíK

Rambusch J, Jakobsson P, Pargan D, (2007). Exploring E-Sports: A Case Study Of Game Play İn Counter-Strike. Paper Presented At The Digital Games Research Association International Conference, Tokyo, Japan. http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:25495/ fulltext01.pdf.

Seo Y, (2013). Electronic Sports: A New Marketing Landscape Of The Experience

Economy. Journal Of Marketing Management, 29(13–14), 1542–1560

Sezen, T. İ., ve Sezen, D. (2011). Dijital Oyunların Tarihinin Dönüm Noktaları: Oyunlar, Yorumlar, Teknolojik ve Toplumsal Gelişmeler. İçinde, G.T. Ünal, ve U. Batı (Ed), Dijital Oyunlar. Derin.

Snavely, T. L. (2014). History and Analysis of eSport Systems. Yükseklisans Tezi. Texas Üniversitesi. Amerika Birleşik Devletleri

Spon.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2017). Dijital Dünya'da Rekabet, E-Spor ve Topluluk Yönetimi Çalıştayı-Sonuç Raporu, Uluslararası Çocuk ve Bilgi Güvenliği Etkinlikleri DijitalOyunlarÇalıştayları.ErişimAdresi:http://cocukvebilgiguvenligihaftasi.com/wpcontent/uploads/2017/11/btk-espor10102017_rapor_v2.pdf

Talimciler, A. (2015). Sporun sosyolojisi sosyolojinin sporu, Bağlam Yayıncılık.

Üçüncüoğlu, M. (2018). Bilgi Toplumunun Sportif Bir Yansıması Olarak Espor Ve Modern Spor İle Etkileşimi, Yüksek lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi – Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Voigt, D. (1998). Spor sosyolojisi, Çev. Ayşe Atalay, Alkım Yayınları

Wagner, M. G. (2006). On the Scientific Relevance of eSports. In International Conference on Internet Computing (pp. 437-442).

Warr, P. (2014), "eSports in numbers: five mind-blowing stats", Red Bull, April 9, Erişim adresi: www.redbull.com/en/esports/stories/1331644628389/esports-in-numbers-five-mind-blowing-stats (Erişim tarihi: 2021, 21 Ağustos).

BÖLÜM 6

REAKTİF OKSİJEN TÜRLERİNİN, İSKELET KASI VE EGZERSİZ TÜRLERİ İLE İLİŞKİSİ

Yeliz YOL[1]

1. Dr.Öğr.Üyesi, İstanbul Sağlık Bilimleri Üniversitesi, yeliz.yol@sbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0859-6238

GİRİŞ

Fiziksel aktivite günümüzde insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Dünya Sağlık Örgütü, fiziksel aktiviteyi, enerji harcaması gerektiren, iskelet kasları tarafından üretilen herhangi bir vücut hareketi olarak tanımlamaktadır. Fiziksel aktivite, boş zamanlar da dahil olmak üzere, bir yerlere ulaşım için veya bir kişinin işinin bir parçası olarak yapılan tüm hareketleri ifade eder. Hem orta hem de şiddetli fiziksel aktivite sağlığı iyileştirir (Bal ve Aydemir, 2022a; DSÖ, 2020). Egzersiz düzenli ve tekrarlı vücut hareketlerini içerir. Düzenli egzersiz birçok durumda sağlığa olumlu etki eder. (Aydemir vd., 2022; Malkoç ve Aydemir Aman, 2023). Ayrıca egzersiz, vücut üzerinde bir dizi fizyolojik etkiye yol açar ve bu etkiler, kasların adaptasyon kapasitesi ile ilgilidir (Bal ve Aydemir, 2022b; Burton vd., 2004; Moreira vd., 2020; Williford vd., 1989). İskelet kaslarının, yaptıkları işe ve uygulanan kasılma modeline hızla uyum sağlayabilmesi ilgi çekici bir özelliktir. Örneğin, pasif germe gibi kontraksiyon aktivitesinde veya kas kasılma paternindeki değişikliklere rağmen kaslar, bu değişikliklere özgü adaptasyonlar geliştirebilirler (Hawley, 2002; Nader ve Esser, 2001; Widegren vd., 1998). Bu adaptasyonlar, kas dokusunun artan stresle başa çıkma yeteneğini artırır. Yeterli enerji harcanması durumunda egzersizin vücut ağırlığı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olabileceği gibi sağlık açısından da aynı şekilde olumlu etkileri olduğu bilinmektedir. (Bal vd., 2023). Ancak, bazı durumlar altında aşırı veya alışılmadık egzersizlerin sağlık açısından riskleri olabileceği unutulmamalıdır. Bu riskler arasında kas hasarı, inflamasyon ve oksidatif stres gibi etkiler bulunmaktadır. Özellikle tekrarlayan kas kasılmaları, reaktif oksijen türlerinin (ROS) birikimini içerebilir (Zuo vd., 2011, 2013, 2015). Bu tür oksijen türevli serbest radikaller, hücresel düzeyde çeşitli olumsuz etkilere yol açabilir. ROS, hücrelerde normal metabolik süreçler sırasında üretilen reaktif moleküllerdir. Yoğun egzersiz sırasında, vücut daha fazla oksijen tüketir ve bu durum ROS üretimini artırabilir. Özellikle kasların kasılması sırasında ROS üretimi artış gösterebilir. Bu durum, aşırı ROS üretimi sonucunda oksidatif stres denilen bir duruma neden olabilir. Oksidatif stres, hücrelerin DNA, proteinler ve lipitler gibi biyomoleküllere zarar veren serbest radikallerin birikimini ifade eder. Egzersiz sırasında ve sonrasında ortaya çıkabilir. Ayrıca egzersiz sırasında kas kasılması, reaktif oksijen türleri (ROS) üretimini artırabilir (Finaud vd., 2006; Ghizal vd., 2015; Moreno, 2008).

Aslında, vücut kendi antioksidan savunma sistemleri aracılığıyla ROS'ları dengelemeye çalışır. Ancak aşırı veya yorucu egzersiz durumlarında, bu antioksidan savunma sistemi yetersiz kalabilir ve uzun vadede sağlık sorunlarına yol açabilir. Bu nedenle, egzersiz programlarının düzenlenmesi ve aşırıya kaçmaktan kaçınılması büyük önem taşır (Powers vd., 2011b; Zuo vd., 2012). Orta ila yüksek yoğunluklu uygun egzersiz, adaptif

KAYNAKLAR

Adam-Vizi, V., ve Chinopoulos, C. (2006). Bioenergetics and the formation of mitochondrial reactive oxygen species. *Trends in Pharmacological Sciences,* 27(12), 639–645. https://doi.org/10.1016/j.tips.2006.10.005

Aydemir, E., Demir, Ş., Küçükkara, Z., Üstün, Z. S., Akgün, S. (2022). *Covid-19 salgını sürecinde 40-50 yaş arası kadın bireylerin beslenme alışkanlıklarının değişimi, beslenme bilgi düzeyleri ve fiziksel aktivite durumlarının saptanması.* Beden Eğitimi ve Spor Araştırmaları 2022-Iı (Ed. Durukan E, Göktepe M.) Efe Akademi Yayınları, İstanbul. 51-66

Bal, E., Aydemir, E. (2022b). *Obezitede egzersiz yönetimi.* Spor & Bilim 2022 (Ed. Özen G., Kurak K.). Efe Akademi Yayınları, İstanbul, 47-62

Bal, E., Malkoç, N., Aydemir Aman, E. (2023). *Su egzersizleri ve iştah mekanizması.* Spor Bilimlerinde Uluslararası Çalışmalar (Ed. Özgül F.) Serüven Yayınevi, Ankara, 173.

Bal, E., Aydemir, E. (2022a). *İşyerinde verimli çalışmada fiziksel aktive ve beslenmenin yeri*, (Ed. Altınkök M., Sivrikaya H). Ankara: Gece Kitapevi. Sporda Araştırma ve Değerlendirmeler ISBN • 978-625-430-434-7

Burton, D. A., Stokes, K., & Hall, G. M. (2004). Physiological effects of exercise. *Continuing Education in Anaesthesia, Critical Care & Pain*, *4*(6), 185-188.

Davies, K. J., Quintanilha A. T., Brooks G. A., Packer, L. (1982). Free radicals and tissue damage produced by exercise. *Biochem. Biophys. Res. Commun,* 107, 1198–1205. 10.1016/S0006-291X(82)80124-1

Dillard, C. J., Litov, R. E., Savin, W. M., Dumelin, E. E., Tappel, A. L. (1978). Effects of exercise, vitamin E, and ozone on pulmonary function and lipid peroxidation. *J. Appl. Physiol,* 45, 927–932.

Dünya Sağlık Örgütü. (2020, 26 November). Physical Activity. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity

Finaud, J., Lac, G., Filaire, E. (2006). Oxidative Stress. *Sports Medicine*, 36(4), 327–358. https://doi.org/10.2165/00007256-200636040-00004

Ghizal, F., Sharma, V. P., Das, S. K., Mahdi, A. A. (2015). Oxidative stress and antioxidative parameters in patients with spinal cord injury: implications in the pathogenesis of disease. *Spinal Cord,* 53(1), 3–6. https://doi.org/10.1038/sc.2014.178

Gomes, E. C., Silva, A. N., de Oliveira, M. R. (2012). Oxidants, antioxidants, and the beneficial roles of exercise-induced production of reactive species. *Oxid. Med. Cell. Longev.* 2012, 756132. doi: 10.1155/2012/756132

Hawley, J. A. (2002). Adaptations of skeletal muscle to prolonged intense endurance training. *Clin. Exp. Pharmacol. Physiol,* 29, 218–222. 10.1046/j.1440-1681.2002.03623.x

Jackson, M. J., Edwards, R. H. T., Symons, M. C. R. (1985). Electron spin resonance studies of intact mammalian skeletal muscle. *Biochim. Biophys. Acta,* 847, 185–190. 10.1016/0167-4889(85)90019-9

Khassaf, M., Child, R. B., McArdle, A., Brodie, D. A., Esanu, C., Jackson, M. J. (2001). Time course of responses of human skeletal muscle to oxidative stress induced by non-damaging exercise. *J. Appl. Physiol,* 90:1031–1036.

Khassaf, M., McArdle, A., Esanu, C., Vasilaki, A., McArdle, F., Griffiths, R. D., Brodie, D. A., Jackson, M. J. (2003). Effect of vitamin C supplements on antioxidant defence and stress proteins in human lymphocytes and skeletal muscle. *J. Physiol,* 549, 645–652. 10.1113/jphysiol.2003.040303

Malkoç, N., Aydemir Aman, E. (2023). *Otizmli bireylerde farklı beslenme yaklaşımları ve fiziksel aktivite*. Özel Gereksinimli Bireylerde Uyarlanmış Aktiviteler Boyutuyla Beden Eğitimi ve Spor (Ed. Uzun M.) Efe Akademi Yayınları, İstanbul.

Mastaloudis, A., Leonard, S. W., Traber, M. G. (2001). Oxidative stress in athletes during extreme endurance exercise. *Free Radic. Biol. Med.* 31, 911–922. doi: 10.1016/S0891-5849(01)00667-0

McArdle, A., Jackson, M. J. (2000). Exercise, oxidative stress and ageing. *J. Anat,* 197, 539–541. 10.1046/j.1469-7580.2000.19740539.x

McArdle, A., Pattwell, D., Vasilaki, A., Griffiths, R. D., Jackson, M. J. (2001). Contractile activity-induced oxidative stress: cellular origin and adaptive responses. *Am. J. Physiol. (Cell Physiol.),* 280, C621–C627.

McArdle, F., Spiers, S., Aldemir, H., Vasilaki, A., Beaver, A., Iwanejko, L., McArdle, A., Jackson, M. J. (2004a) Preconditioning of skeletal muscle against contraction-induced damage: the role of adaptations to oxidants in mice. *J. Physiol.* 561, 233–244. 10.1113/jphysiol.2004.069914

Miura, H., Bosnjak, J. J., Ning, G., Saito, T., Miura, M., Gutterman, D. D. (2003). Role for hydrogen peroxide in flow-induced dilation of human coronary arterioles. *Circ. Res,* 92, e31–e40. 10.1161/01.RES.0000054200.44505.AB

Moreira, J. B., Wohlwend, M., Wisløff, U. (2020). Exercise and cardiac health: physiological and molecular insights. *Nature Metabolism*, *2*(9), 829-839.

Moreno, H. (2008). Genetic polymorphisms and haplotypes of eNOS in breast cancer. Breast Cancer Research and Treatment, 109(1), 181–182. https://doi.org/10.1007/s10549-007-9630-8

Nader, G. A., ve Esser, K. A. (2001). Intracellular signalling specificity in skeletal muscle in response to different modes of exercise. *J. Appl. Physiol*, 90, 1936–1942.

Neubauer, O., Reichhold, S., Nics, L., Hoelzl, C., Valentini, J., Stadlmayr, B., Knasmüller, S., Wagner, K. H. (2010). Antioxidant responses to an acute ultra-endurance exercise: impact on DNA stability and indications for an increased need for nutritive antioxidants in the early recovery phase. *Br J*

Nutr, 104(8),1129-38. doi: 10.1017/S0007114510001856. Epub 2010 Jul 19. PMID: 20637132.

Nikolaidis, M. G., Jamurtas, A. Z., Paschalis, V., Fatouros, I. G., Koutedakis, Y., Kouretas, D. (2008). The effect of muscle-damaging exercise on blood and skeletal muscle oxidative stress. *Sports Med.* 38, 579–606. doi: 10.2165/00007256-200838070-00005

Nikolaidis, M. G., Paschalis, V., Giakas, G., Fatouros, I. G., Koutedakis, Y., Kouretas, D., Jamurtas, A. Z. (2007). Decreased blood oxidative stress after repeated muscle-damaging exercise. *Med Sci Sports Exerc,* 39(7), 1080-9. doi: 10.1249/mss.0b013e31804ca10c. PMID: 17596775.

Pieme, C. A., Tatangmo, J. A., Simo, G., Biapa, Nya P. C., Ama Moor, V., Moukette, J., Moukette, B., Tankeu Nzufo, F., Njinkio, N. B. L., Sobngwi, E. (2017). Relationship between hyperglycemia, antioxidant capacity and some enzymatic and non-enzymatic antioxidants in African patients with type 2 diabetes. BMC. *Res Notes.* 2017 Mar 29;10(1):141. doi: 10.1186/s13104-017-2463-6.

Pilegaard, H., Ordway, G. A., Saltin, B., Neufer, P. D. (2000). Transcriptional regulation of gene expression in human skeletal muscle during recovery from exercise. *Am. J. Physiol. (Endocrinol. Metab.)*, 279:E806–E814.

Powers, S. K., Ji, L. L., Kavazis, A. N., Jackson, M. J. (2011a). Reactive oxygen species: impact on skeletal muscle. *Compr. Physiol.* 1, 941–969. doi: 10.1002/cphy.c100054

Powers, S. K., ve Jackson, M. J. (2008). Exercise-induced oxidative stress: cellular mechanisms and impact on muscle force production. *Physiol. Rev.* 88, 1243–1276. doi: 10.1152/physrev.00031.2007

Reid, M. B. (2001). Nitric oxide, reactive oxygen species, and skeletal muscle contraction. *Med. Sci. Sports Exerc*, 33:371–376.

Rodriguez, M. C., Rosenfeld, J., Tarnopolsky, M. A. (2003). Plasma malondialdehyde increases transiently after ischemic forearm exercise. *Med. Sci. Sports Exerc,* 35, 1859–1865. doi: 10.1249/01.MSS.0000093609.75937.70

Sakellariou, G. K., Jackson, M. J., Vasilaki, A. (2014). Redefining the major contributors to superoxide production in contracting skeletal muscle. The role of NAD(P)H oxidases. *Free Radic. Res.* 48, 12–29. doi: 10.3109/10715762.2013.830718

St-Pierre, J., Buckingham, J. A., Roebuck, S. J., Brand, M. D. (2002). Topology of superoxide production from different sites in the mitochondrial electron transport chain. *J. Biol. Chem.* 277, 44784–44790. doi: 10.1074/jbc.M207217200

Stagos, D., Goutzourelas, N., Ntontou, A. M., Kafantaris, I., Deli, C. K., Poulios, A., Jamurtas, A. Z., Bar-Or, D., Kouretas, D. (2015). Assessment of eccentric exercise-induced oxidative stress using oxidation-reduction potential markers. Oxid Med Cell Longev, 2015, 204615. doi: 10.1155/2015/204615.

PMID: 25874019; PMCID: PMC4385679.

Steinbacher, P., ve Eckl, P. (2015). Impact of oxidative stress on exercising skeletal muscle. *Biomolecules* 5, 356–377. doi: 10.3390/biom5020356

Urso, M. L., ve Clarkson, P. M. (2003). Oxidative stress, exercise, and antioxidant supplementation. *Toxicology* 189, 41–54. doi: 10.1016/S0300-483X(03)00151-3

Widegren, U, Jiang, X. J., Krook, A., Chibalin, A. V., Björnholm, M., Tally, M., Roth, R. A., Henriksson, J., Wallberg-Henriksson, H., Zierath, J. R. (1998). Divergent effects of exercise on metabolic and mitogenic signaling pathways in human skeletal muscle. *FASEB J,* 12(13),1379-89. doi: 10.1096/fasebj.12.13.1379. PMID: 9761781.

Williford, H. N., Scharff-Olson, M., Blessing, D. L. (1989). The physiological effects of aerobic dance: a review. *Sports Medicine*, *8*, 335-345.

Wretman, C., Lionikas, A., Widegren, U., Lannergren, J., Westerblad, H., Henriksson, J. (2001). Effects of concentric and eccentric contractions on phosphorylation of MAPK(erk1/2) and MAPK(p38) in isolated rat skeletal muscle. *J. Physiol,* 535, 155–164. 10.1111/j.1469-7793.2001.00155.x

Zuo, L., Hallman, A. H., Yousif, M. K., Chien, M. T. (2012). Oxidative stress, respiratory muscle dysfunction, and potential therapeutics in chronic obstructive pulmonary disease. *Front. Biol,* 7, 506. doi: 10.1007/s11515-012-1251-x

Zuo, L., Nogueira, L., ve Hogan, M. C. (2011). Reactive oxygen species formation during tetanic contractions in single isolated Xenopus myofibers. *J. Appl. Physiol (1985),* 111, 898–904. doi: 10.1152/japplphysiol.00398

Zuo, L., Roberts, W. J., Tolomello, R. C., Goins, A. T. (2013). Ischemic and hypoxic preconditioning protect cardiac muscles via intracellular ROS signaling. *Front. Biol.* 8, 305. doi: 10.1007/s11515-012-1225-z

Zuo, L., Zhou, T., Pannell, B. K., Ziegler, A. C., Best, T. M. (2015). Biological and physiological role of reactive oxygen species–the good, the bad and the ugly. *Acta Physiol. (Oxf.)* 214, 329–348. doi: 10.1111/apha.12515

BÖLÜM 7

SPOR BİLİMLERİ ÖĞRENCİLERİNİN SPOR BESİN TAKVİYELERİNE VE PERFORMANS GELİŞTİRMEYE YÖNELİK TUTUMLARININ BELİRLENMESİ

Yeliz YOL[1]

Esra Aydemir AMAN[2]

1. Dr. Öğr. Üyesi Yeliz Yol, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 0000-0002-0859-6238
2. Arş. Gör. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, 0000-0002-6745-9196

Egzersiz, fiziksel sağlığı desteklemek için vücudu antrene etmek veya geliştirmek amacıyla çeşitli biçimlerde gösterilebilen biyokimyasal, sosyal ve fiziksel bir aktivitedir ve birçok alt bileşeni bulunmaktadır (Bulgan Ercin vd., 2023; Glenister, 1996). Egzersizin ve sporun sağlık üzerine olumlu etkilerinin bilinirliliği ise gittikçe artmaktadır. Son yıllarda eskiye nazaran spor aktiviteleri de bundan dolayı oldukça arttığı bilinmektedir. Amatör olarak, bir hobi şeklinde yapan kişiler olduğu gibi bu işi bir hayat gayesi haline getirmiş profesyonel sporcularımız da bulunmaktadır. Her iki tarafta da (profesyonel sporcularda daha fazla olmak üzere) beslenme oldukça önemlidir. Çünkü sağlıksız besin alımı yapmak performansta düşüşe neden olacağından başarı şansını zayıflatacaktır (Duman, 2019; Pehlivan, 2005). Ancak günümüzde birçok sporcu beslenmesini yanlış yapmaktadır. Bu sebeple de günlük enerji gereksinimlerini karşılayamadıkları bilinmektedir. Bu eksikliği kapatmak içinde ergojenik desteklere başvurma ihtiyacı içerisine girmektedirler (Çağıran, 2018). Sporcular, yüksek verimliliğe ulaşma gayeleri yüzünden kendilerini baskı altında hissetmektedirler. Bu sebeple, performanslarını maksimuma çıkarabileceği ve yarışmalarda kendilerine yardımcı olabileceği düşüncesi ile besin takviyesi kullanımına yönelmektedirler (Andaç Öztürk ve ark, 2020; Parnell vd., 2015).

Literatürde olan çalışmalara bakıldığı zaman sporcuların ergojenik destek kullanma sebepleri genellikle sağlıklı kalma, enerji arttırımı, immün sistemi güçlendirmek, dayanaklılığın artması, antrenman yükünü kaldırabilme ve toparlanmayı maksimize etmek ya da kullanılması gerektiğini düşünmeleridir. (Andaç Öztürk vd., 2020; Parnell vd, 2015). Sporda antrenman harici performans arttırıcı uygulanan yöntemlere ergojenik destek denir. Günlük besin alımını desteklemekle birlikte doğal besin öğelerinin de yerine geçen tablet ya da toz veya sıvı halde ortaya çıkan ürünlere besinsel ergojenik destekler denmektedir (Çağıran, 2018 ; Argan & Köse, 2009).

Sporda hızı, dayanıklılığı, kuvveti aynı zamanda davranışları hareketlerle birlikte etkileyen ve doğal olmayan ve kullanımı yasak olan maddelere doping denir (Çağıran, 2018). Dopingler kendi içlerinde ayrılırlar. Testosteron, kan dopingi Anabolik steroidler, lokal anestezikler, glukokortikosteroidler, beta-blokörler, büyüme hormonu olarak adlandırılır. (Çınar vd., 2007). Doping yerine geçmeyen ve legal olan besin takviyelerine ise l-karnitin, pre-workoutlar, kreatin ve protein tozlarını örnek gösterebiliriz (Çağıran, 2018). Fakat dünyada yaygın olduğu gibi ülkemizde de bu takviyelerin bilinçsiz kullanımı sonrası rahatsızlıklar yaşanabiliyor. Literatür incelendiğinde çalışmaların vücut geliştirme branşı üzerinde besin desteği kullananların tutumlarına yoğunlaşmış olduğu gözlemlenmektedir (Çağıran, 2018; Argan & Köse, 2009; Yalnız vd., 2004).

Şenel vd., 2004 yılında yapmış olduğu bir çalışma incelediğinde %72,5 gibi büyük bir oranda güreş, atletizm, badminton ve halter gibi farklı branştan

KAYNAKLAR

Andaç Öztürk, S., Kalkan, İ., Durmaz, C., Pehlivan, M.,Özüpek, G., Bakmaz, Z. D. (2020), Üniversiteli Sporcu Öğrencilerin Beslenme Destek Ürünleri Kullanım Durumu, *Tıp Fakültesi Klinikleri Dergisi*, 3(1), 5-14 .

Argan, M., Köse, H. (2009), Sporcu Besin Desteklerine (Sports Supplements) Yönelik Tutum Ve Faktörleri: Fitness Merkezi Katılımcıları Üzerine Bir Araştırma, *Spor Bilimleri Dergisi*, 20(4), 152–164.

Ayaş, E,B. (2020) Sporcuların Besin Takviyelerine Olan İnanç Düzeylerinin İncelenmesi. Academic Studies in Sport Sciences-II, 45. Gece Kitaplığı, Ankara.

Backhouse, S., Whitaker, L., Petroczi, A. (2013), Gateway To Doping? Supplement Use İn The Context Of Preferred Competitive Situations, Doping Attitude, Beliefs, And Norms, *Scandinavian Journal Of Medicine & Science İn Sports,* 23(2), 244-252.

Bulgan Ercin Ç, Bal E, Malkoç N. (2023). Kronik Ağrı ve Fiziksel Aktivite, (Ed. Hazar F.), Fiziksel Aktivite ve Sağlık. Efe Akademi, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. Ve Demirel, F. (2009), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem Akademi.

Çağıran, İ., H. (2018). *Adnan Menderes Üniversitesi Spor Takımlarında Yer Alan Öğrencilerin Beslenme, Ergojenik Destek Kullanım Ve Fiziksel Aktivite Durumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beslenme Ve Diyetetik Yüksek Lisans Programı, Aydın

Çınar, V., Öztürk, M. E., Şebin, K., Yazıcı, G. (2007), Doping Ve Sporcularda Kullanımı, *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 9(3), 3-9.

Çınar, V., Yazıcı, G., Şebin, K., Öztürk, M. E. (2005), Doping Ve Sporcularda Kullanımı. *Atatürk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(4), 27-31.

Duman, H., İ. (2019). *Sporcuların Ergojenik Destek Ve Gıda Takviyesi Kullanım Durumlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sakarya.

Glenister, D. (1996). Exercise and mental health: a review. Journal of the Royal Society of Health, 116(1), 7-13.

Hurst, P., Foad, A., Coleman, D., Beedie, C. (2016), Development and validation of the sports supplements beliefs scale, *Perform Enhanc Health,* 5(3), 89-97.

Karafil, A. Y., Ulaş, M. ve Atay, E. (2021), Spor Besin Takviyeleri İnanç Ölçeği: Spor bilimleri alanında öğrenim gören üniversite öğrencilerine yönelik geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 26*(1), 17-31.

Karakullukcu, S., Beyhun, N. E., Can, G., Topbaş, M., (2022), Turkısh Valıdatıon And Relıabılıty Study Of Performance Enhancement Attıtude Scale, *Journal Of Sport And Health Research*, 14(1), 113-122.

Parnell, J.A., Wiens K., Erdman, K.A. (2015), Evaluation Of Congruence Among Dietary Supplement Use And Motivation For Supplementation İn Young, Canadian Athletes, *Journal Of The International Society Of Sports Nutrition*, 2015, 12-49.

Pehlivan, A. (2005), *Sporda Beslenme*, İstanbul: Yaylacık Matbaası.

Petróczi, A., Aidman, E. (2009), Measuring explicit attitude toward doping: Review of the psychometric properties of the Performance Enhancement Attitude Scale. *Psychol. Sport Exerc.*, 10, 390–396.

Şapçı, H. A. (2010), *Üniversiteler Arası Spor Müsabakalarına Katılan Öğrencilerin Doping Kullanımına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Şenel, Ö., Güler, D., Kaya, Ş., Ersoy, A., Kürkçü, R. (2004), Farklı Ferdi Branşlardaki Üst Düzey Türk Sporcuların Ergojenik Yardımcılara Yönelik Bilgi Ve Yararlanma Düzeyleri, *Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, (2), 41–47.

Şirin, E. F. (2001), *Bireysel Ve Takım Sporlarında Yer Alan Sporcuların Doping Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin Belirlenmesi Ve Karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yalnız, İ. Ve Gündüz, N. (2004), Ankara İlinde Vücut Geliştirme Branşında Faaliyet Gösteren Sporcuların Ergojenik Yardımcılar Konusunda Bilgi Ve Uygulama Düzeyleri*, Gazi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi,* 9(2), 33-42. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Gbesbd/İssue/27980/304930

Yıldız, R. (2017). *Performans Arttırma Tutum Ölçeği'nin Türk Sporcularına Uyarlama Çalışması Ve Sporcuların Dopinge Yönelik Tutumlarının İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Mersin.

Yıldız, R. Ve Toros, T. (2018), Performans Arttırma Tutum Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması, *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi,* 3(4), 48-59.

BÖLÜM 8

SPOR BİLİMLERİ ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR ÇOCUKLARDA TEMEL SPOR EĞİTİMİNİN YAŞ VE CİNSİYET FAKTÖRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

(BOCCE BRANŞI ÖRNEĞİ)

Emire ÖZKATAR KAYA[1]

Nafiye Ekin KIZILDAĞ[2]

1. Doç .Dr. Erciyes Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Kayseri Orcid: 0000-0002-6349-8761
2. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilimdalı. Kayseri

Giriş

Günümüzde çocukların hareket edebilecekleri alan çok sınırlıyken, teknoloji bu kadar ilerlemişken ve en önemlisi sınava hazırlık ve başarı beklentisi yüzünden spora veya beden eğitimine ayıracak zaman bulamamaktadırlar. Fakat bunun yanı sıra ailelerin eskiye göre spora bakış açıları çok daha olumlu düzeye gelmiş bulunmaktadır. Bu durum çocuklar için büyük bir avantaj sağlamaktadır. Böylelikle aile desteği çocuğun motivasyonunu attırabilmekte ve çocuğun spor faaliyetine bakış açısını değiştirebilmektedir. Ayrıca günümüzde çocuklar aile desteği gördükleri için yakın arkadaşlarıyla istedikleri zaman aynı sportif faaliyetlere birlikle gidebilmektedirler. Bu yüzden çocuklar için gerekli motivasyonu aileler neredeyse sağlanmış bulunmaktadırlar.

Spor eğitiminin çocuğun fiziksel gelişimi haricinde sosyalleşmesi, özgüveninin artması, sorumluluk bilinci, kişisel gelişimin desteklenmesi ve zihinsel gelişimle birlikte konsantrasyonunu artması gibi olumlu etkileri bulunmaktadır. Çocuklar zaten küçük yaştan itibaren oyun oynamayı severler. Sporu, çocukların hayatlarına ilk olarak oyuna entegre ederek spora karşı tutumlarını daha pozitif hale getirebiliriz. Böylece çocuklar sporu küçük yaştan itibaren sevdikleri için hayatları boyunca günlük yaşamlarına sporu bir şekilde ekleyeceklerdir.

Sporda yetenek kavramı, bir alanda daha gelişmemiş ama normal düzeyin üstünde olan özellikler bütünü ve bu özelliklere sahip olan kişi olarak tanımlanmaktadır (Çevik, 2003). Küçük yaştaki çocuklara yapılan yetenek taramaları yetenek seçimi için öncü olmaktadır. Bu testler sonucu çocukların en yatkın olduğu branştan başlayarak daha az yatkın olduğu branşa doğru olacak şekilde bir spor karnesi hazırlanır. Ardından eğitimlere başlanır ve yatkın oldukları spor branşlarında özelleşirler (GSB, t.y.).

Dünyanın en eski spor dallarından biri olan bocce, pek kimsenin bilmediği bir spor branşıdır. Bocce kelimesi dört farklı oyun sisteminin (raffa, volo, petank, çim topu) genel adı olarak kullanılmaktadır. ‘Bocce’ İtalyanca bir kelimedir. Fransızca’ da kelimenin karşılığı boules, İngilizce’ de karşılığı bowls’tur. Ülkemizde bocce ilk olarak İtalyanlar tarafından geliştirilen raffa disipliniyle oynanmaya başlamıştır. Bu sebeple bu kelime dilimize yerleşmiş ve branşı tanımamak için bu ismi kullanmaktadır (Türkmen, 2015: 11).

Bocce oyuncuları her yaş ve cinsiyet grubundan olabilir. Rekreatif bir amacı vardır ve rekabetçi bir spordur (Eler ve Eler, 2018). Son derece açık talimatlar içerdiği için kolay öğrenilebilen bir branştır. Buna ek olarak yediden yetmişe her iki cinsiyetten herkesin severek oynayabileceği bir branş olup bu spor dalı gülle, misket ve meşe oyunlarına benzemektedir (Tükenmez, 2014). Herkes için spor uygulamasına tam olarak adapte olabilen bir

Kaynakça

Açıkada, C., Ergen, E., (1990). *Bilim ve Spor*. Ankara: Büro-tek Ofset Matbaacılık.

Ankara Üniversitesi (2022). Ankara Üniversitesi- Antrenman Prensipleri. Erişim adresi https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/7953/mod_resource/content/1/12.Bölüm.pdf

Baştürk, D., Çatalkaya, Z., Seyhan, M. E., Açıkalın, Y., Hondoroğlu, K., & Karataş, H. (2019). Cimnastikte Sürat Çeviklik ve Denge İlişkisi. *Türk Spor Bilimleri Dergisi*, *2*(2), 133-140.

Bayazıt, B. (2019). *Çocuklarda Hareket Eğitimi*. (Ed. Gülten Hergüner.), *Her Yönüyle Spor* içinde (32-50. ss.). İstanbul: Güven Plus Grup Danışmanlık A.Ş. Yayınları.

Ceylan, H. İ. (2015). *Proprioseptif antrenmanların sezinleme zamanı, reaksiyon zamanı ve el-göz koordinasyonu üzerine etkisinin incelenmesi.* (Yüksek lisans Tezi)Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Muğla.

Çevik, S. (2003). Çocuk ve spor. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yönetimi Anabilim Dalı, İstanbul.

Çınar, V., Bostancı, Ö., İmamoğlu, O., Kabadayı, M., & Şahan, H. (2010). Öğrenci Sporcularda Branş Ve Cinsiyete Göre Antropometrik Farklılıklar/Anthropometrıc Dıfference In The Athlets Who Are Students In Accordance With The Branch And Sexualıty. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 26-34

Çimen, E. (2022). Sporda Beceri Öğrenimi. (Ed. Gökhan Arıkan, Erkan Çimen), *Beden Eğitimi ve Spor Bilimi* içinde (131-137. ss). İstanbul: Efe Akademi Yayınları

Damar, İ., & Uçan, Y. (2021). Spor Yapan ve Yapmayan Yetişkin Bireylerin Özgüven Düzeylerinin İncelenmesi. *Uluslararası Beden Eğitimi Spor ve Teknolojileri Dergisi*, *2*(2), 1-10.

Dündar, U. (2000). *Antrenman Teorisi.* Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Dündar, U. (2017). *Antrenman Teorisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Eler, N., & Eler, S. (2018). A Study on Somatotype Profiles of the Players in Turkish Bocce National Team. *Journal of Education and Training Studies*, *6*(2), 28-35.

Ergün, E., & Eyisoy, M. E. (2018). Takım Çalışması Özelliklerinin Takım Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Business & Management Studies: An International Journal*, *6*(4), 1455-1475.

Ergün, O. F. (t.y). Ankara Üniversitesi – Beden Eğitimi ve Vücut Geliştirme 2 –

Stretching [Powerpoint slides]. Erişim adresi https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=137490&forceview=1

Ertutar, M. Ö., & Koç, H. (2023). *Spor Bilimlerinde Öncü Ve Çağdaş Çalışmalar* (Ed. Nurkan YILMAZ.), *Spor Yapan ve Yapmayan Lise Öğrencilerinin Stresle Başa Çıkma Düzeylerinin İncelenmes*i içinde (125-138. ss.) İzmir

Göktepe, M., Akalın TC. ve Göktepe MM. (2016). An Analysis Of Attention Levels Of Children Involved In The Sport Of Skiing. *International Journal of Sport Culture and Science*, *4*(3), 722-731.

GSB (2022). 2022-2023 Eğitim ve Öğretim Yılı Okul Spor Faaliyetleri Bocce (Petank-Volo) Spor Dalı Uygulamaları 2022. Etkileşim. (2023). Erişim adresi https://spor.gsb.gov.tr.

GSB (t.y.). Sportif Yetenek Taraması ve Spora Yönlendirme Programı. Erişim adresi https://sportifyetenektaramasi.gsb.gov.tr.

Gümüşdağ, H., Yıldırım, M. (2018). *Spor Bilimlerinde Çocuklarda Motor Gelişim*. (1.Baskı). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.

Gündüz, N. (1997). *Antrenman bilgisi*. İzmir: Saray Tıp Kitabevleri.

Güngör (t.y.). Temel Spor Beceri Eğitimleri ve Çocuklara Kazanımları. Erişim adresi https://www.temelsporbeceriegitimleri.com

Kale, M. (2015). Spor Bilimlerine Giriş. (Ed. Hayri Ertan.), Antrenman ve Hareket içinde (80-107. ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

Kelecek, S., Altıntaş, A., & Aşçı, F. H. (2013). Sporcuların Karar Verme Stillerinin Belirlenmesi. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *8*(1), 21-27.

Keskin, M. T., Karadağ, H. Mergan, B. (2020). Otizmli Bireylerde Temel Hareket Eğitimi. (Ed. Fatma Arslan, Süreyya Yonca Sezer.). *Sporda Bilimsel ve Akademik Yaklaşımlar 5* içinde (77-94. ss.). Ankara: Gece Kitaplığı.

Konter E. (1998). *Sporda Hazırlığın Teoriği* ve Pratiği. Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Kuzgun, Y. (2000). *Meslek danışmanlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Muratlı, S.; Kalyoncu, O.; Şahin, G. (2007). *Antrenman ve Müsabaka*. İstanbul: Ladin Matbaası.

Müniroğlu, R. S., (2020) Hareket ve Antrenman Bilimleri 1. (Ed. Mehmet Özal.), *Yetenek Seçimi ve İlkeleri 1* içinde (156-188. ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Özal, M ve Temur, C. S. (2020) Hareket ve Antrenman Bilimleri 1. (Ed. Mehmet Özal.), *Genel Antrenman Bilimi: Biyomotor Özellikler* içinde (70-85. ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.

Özer, D.S. & Özer, K. (2004). *Çocuklarda Motor Gelişim*. Ankara: Nobel Yayınları.

Özer, K., (2020). *Fiziksel Uygunluk*. Ankara: Atlas Akademik Basım Yayın Dağıtım Tic. Ltd. Şti.

Özsarı, A., & Yıldız, K. (2020). Gençlik Kampı Liderlerinin Takım Çalışmasına Yatkınlıklarının İncelenmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, *25*(3), 187-197.

Ruçhan, İ. R. İ., & Öztekin, B. (2021). Kadın Voleybolcuların Pençe Kuvvetinin El-Göz Koordinasyon Seviyesine Etkisi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 567-576.

Topkaya, N. (2019). On Dokuz Mayıs Üniversitesi – Gelişimin Temel Kavramları - [Powerpoint slides]. Erişim adresi https://avys.omu.edu.tr.

Tükenmez, H. (2014). *Petank ve Antrenman Teknikleri*. İzmir: Arvo Yayınevi.

Tükenmez, M. (2018). *Denge antrenmanlarının bocce raffa oyuncularında yaklaşma (punto) isabetlilik oranına ve denge koordinasyon üzerine etkisi (İstanbul Esenyurt İlçesi Örneği).* (Yüksek lisans Tezi). Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul

Türk Dil Kurumu Sözlükleri. (2023, 1 Ekim). Erişim adresi https://sozluk.gov.tr

Türkmen, M. (2011). *Çim topu, petank, raffa ve volo oyun sistemleriyle bocce-tanımlar, tarihçe ve oyun kuralları.* Ankara: Neyir Matbaacılık.

Türkmen, M. (2019). *Bocce oyun kurallar.* Ankara: Alp Ofset Matbaacılık Ltd. Şti..

Unigo: Çocuklar Kaç Yaşında Spora Başlamalı Etkileşim. (2020). Erişim adresi

Yalçın, K. Y., Demirdağ M., Kazak Ö. O. (2022). *Spor Lisesi Eğitsel Oyunlar Ders Kitabı* Ankara: MEB Yayıncılık.

Yıldırım, F. (2013). *Sportif Sürekli Kendine Güven Alt Ölçeğinin Uyarlanması ve Ortaöğretim Kurumlarındaki Öğrencilerde Sportif Sürekli Kendine Güvenin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. (Yüksek lisans Tezi). Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Mersin

BÖLÜM 9

TAEKWONDO'YA KATILIMIN BİREYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Cengizhan PAKYARDIM[1]

Tamer KARADEMİR[2]

1. Doktora Öğrencisi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı Kahramanmaraş, TÜRKİYE cengizhanpakyardim@hotmail.com ORCID: 0000-0001-6126-8164

2. Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi Kahramanmaraş, TÜRKİYE tamer.karademir@hotmail.com ORCID: 0000-0003-3244-0767

GİRİŞ

Taekwondo, her yaştan bireyin fiziksel, zihinsel, sosyal ve psikolojik sağlığını etkiler. Fiziksel gelişmelerin yanında bireyin davranışını şekillendiren sosyal ve psikolojik bu etkilerin derecesi, bireysel farklılıklara bağlı olarak değişebilir. Bununla birlikte, bu etkiler her bireyde aynı değildir. Bazı insanlar erken yaşta sporu bir yaşam tarzı haline getirirken, diğerleri sadece kısa süreli bir fiziksel aktivite olarak yapmaktadır. Taekwondo sporuna katılmak için motivasyon kaynağı çok önemlidir. Aileden destek ve uygun bir ortam sağlandığında, birey Taekwondo sporundan en iyi şekilde yararlanabilir. Taekwondo sporu, bireyin hayatına büyük bir etkiye sahiptir. Bu bölümde yer alan bilgiler, Taekwondo'nun bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen bilimsel bir araştırmaların sonuçlarıyla desteklenmiştir. Araştırmacılar Taekwondo sporunun bireyler üzerindeki etkilerini aşağıda belirtildiği şekilde açıklamaktadır:

Taekwondo sporu, kişinin fiziksel uygunluğuna katkıda bulunur ve kas kuvvetini artırır. Ayrıca, obezite, diyabet, hipertansiyon ve diğer sağlık sorunlarını önler (Jeong, 2009). Taekwondo, sürat, hız, çabukluk, beceri, dayanıklılık, esneklik ve kuvvet devamlılığı gibi motor becerileri geliştirir. Bununla birlikte, alçakgönüllülük ve sporculuk duygusu gelişir (Olds ve Kang, 2000).

Taekwondo, kardiyovasküler uygunluğu (VO2 max, resting heart rate), anaerobic güç ve anaerobic kapasiteyi geliştirir (Riach ve Hayes, 1987; Park ve ark., 2013; Cromwell, 2007; Vassiliki ve Dimitra, 2009). Taekwondo, savunma sporu olarak bilinir ve bireylerin kendini koruyabilmelerini ve daha fazla özgüven kazanmalarını sağlar (Gil, 1978). Taekwondo eğitiminin, öğrenme verimliliğini artırmak için kendine güven, öz-yeterlilik ve liderlik geliştirmede etkili olduğu bilinmektedir (Kurian ve ark., 1993; Torabi ve ark., 2013).

Taekwondo, ağırlık veya özel ekipman kullanılmadan, isteğe bağlı olarak bireysel veya gruplar halinde uygulanabilmektedir. Çoğu durumda, ikili yarışmalar yapılmaktadır. Eğitimler sonucunda sporcuların fizyolojik özelliklerinde büyük yoğunlukta kas üretimi görülmez, değişimler yağ dokularını eritme eğilimindedir. Kilo verme yoluyla geliştirilen kas dokuları, ortaya çıkan boşluğu doldurmak için yeni kas dokularını eklemeden önce kan damarlarını ayırma eğilimindedir. Bu tür dokuların oksijen alması ve atıklarının kan dolaşımından uzaklaştırılması zordur ve bu nedenle bu dokularda elastikiyet (sarkma) daha kolay bir şekilde ortaya çıkar. Taekwondo'da yüksek tekrar, düşük direnç hareketleri sonucunda daha uzun, daha yalın ve daha esnek bir kas yapısı gelişir. Bu kaslar, daha fazla kan sağlayan damarlara sahiptir, böylece maksimum kassal dayanıklılık ve verimlilik üretilir. Tüm vücudun kapsamlı hareketlerini içeren tipik Taekwondo

KAYNAKLAR

Binder, B. (2007). Psychosocial benefits of the martial arts: Myth or reality? A literature review. Retrieved from http://userpages.chorus.net/wrassoc/articles/psychsoc.html

Cantell, M. H., Smyth, M. M. ve Ahonen, T. P. (1994). Clumsiness in Adolescence: Educational, Motor, and Social Outcomes of Motor Delay Detected at 5 Years. Adapted Physical Activity Quarterly, 11, 115-129.

Cooper, K. H. (1970). The New Aerobics. New York: M. Evans and Co.)

Cromwell, R. L, Meyers, P. M, Meyers, P. E. ve Newton, R. A. (2007). Tae Kwon Do: An Effective Exercise for Improving Balance and Walking Ability in Older Adults. J Gerontol A Biol Sci Med Sci, 62, 641-646.

Cynarski, W.J., Lothan, S. ve Sieber, L. (2006). Trening wschodnich sztuk walki – koncepcja holistyczna. Sport Wyczynowy, 11(12), 5-15.

Draxler, T., Ostermann, H., & Honekamp, W. (2010). Relationship between Asian martial arts and health-related quality of life in Germany. Journal of Public Health, 19(1), 57–64.

Falk, B., ve Mor, G. (1996). The effects of resistance and martial arts training in 6- to 8-year old boys. Pediatric Exercise Science, 8, 48-56.

Fitzpatrick, D. A. ve Warkinson, J. E. (2003). The lived experience of physical awkwardness: adults' retrospective views. Adapted Physical Activity Quarterly, 20, 279-298.

Focht, B. C., Bouchard, L. J., & Murphey, M. (2000). Influence of martial arts training on the perception of experimentally induced pressure pain and selected psychological responses. Journal of Sport Behavior, 23, 232-244

Fong, S. S. M., Tsang, W. W. N., Ng, G. Y. F. (2012). Taekwondo training improves sensory organization and balance control in children with developmental coordination disorder: A randomized controlled trial. Research in Developmental Disabilities, 33(1); 85-95.

Fong, S. S. ve Ng, G. Y. (2011). Does Taekwondo training improve physical fitness?. Physical therapy in sport: official journal of the Association of Chartered Physiotherapists in Sports Medicine, 12(2), 100–106.

Gıl, K. (1978). Taekwondo. Niedriehsen, Harper Collins Publisher inc.

Gil, K. (1978). Taekwondo. Nedernhausen, 19-20.

Goldsmith, A. S. D. (2013). Adolescent participation in traditional martial arts: Effects of training on risk behaviors and psychological wellbeing. ProQuest Dissertations & Theses. Retrieved from http://archives.llu.edu/cdm/ref/collection/lludis/id/17889

Grove, C. R. ve Lazarus, J. A. C. (2007). Impaired re-weighting of sensory feedback for maintenance of postural control in children with developmental coordination disorder. Human Movement Science, 26, 457-476.

Grove, C. R. ve Lazarus, J. A. C. (2007). Impaired re-weighting of sensory feedback for maintenance of postural control in children with developmental coordination disorder. Human Movement Science, 26, 457-476.

Heller, J., Peric, T., Dlouhá, R., Kohlíková, E., Melichna, J. ve Nováková, H. (1998). Physiological profiles of male and female taekwon-do (ITF) black belts. Journal of sports sciences, 16(3), 243–249.

Inder, J. M. ve Sullivan, S. J. (2005). Motor and postural response profiles of four children with Developmental Coordination Disorder. Pediatric Physical Therapy, 17, 18-29.

Inder, J. M. ve Sullivan, S. J. (2005). Motor and postural response profiles of four children with Developmental Coordination Disorder. Pediatric Physical Therapy, 17, 18-29.

Iso-Ahola, S. E., ve Park, C. J. (1996). Leisure-related social support and self-determination as buffers of stress-illness relationship. Journal of Leisure Research, 28(3), 169–187.

Jeong, Y. T. (2009). A Review of Exercise Effect on Brain Activation and Brain Function Photograph of Brain İnjury Disabilities. Journal of Sport and Leisure Studies. 35, 981- 994.

Kalina, R. (2001). Utilitarny wymiar współzawodnictwa w sportach walki. Trening, 3: 90–96

Kalina, R. M. (2000). Teoria sportów walki. Centralny Ośrodek Sportu. Warszawa

Khan, A., ve Joshi, M. (2011). Effect of taekwondo training on flexibility explosive power and strength of school going boys of Yavatmal city. International Referred Research Journal, 3(31), 55-56.

Kim, C. K. (1975). Taekwondo. Sistem yayıncılık Ankara, 11 – 13.

Kim, S. R., Seo, J. G. (2004). A study on value constitution factors of Taekwondo practices and practices satisfaction among elementary school students. Korean J Physical Edu, 43,581-591.

Kozub, F. M., ve Kozub, M. L. (2004). Teaching combative sports through tactics. Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 75(8), 16-21.

Kurian, M., Caterino, L. C. ve Kulhavy, R. W. (1993). Personality characteristics and duration of ATA Taekwondo training. Percept Mot Skills, 76, 363-366.

Kurian, M., Verdi, M. P., Caterino, L. C. ve Kulhavy, R. W. (1994). Relating scales on the children's personality questionnaire to training time and belt rank in ATA taekwondo. Perceptual and Motor Skills, 79(2), 904-906

Lakes, K. D. ve Hoyt. W. T. (2004). Promoting self-regulation through school-based martial arts training. Applied Developmental Psychology, 25, 283-302.

Lantz, J. (2002). Family development and the martial arts: A phenomenological study. Contemporary Family Therapy 24(4), 565-580.

Lantz, J. (2002). Family development and the martial arts: A phenomenologi-

cal study. Contemporary Family Therapy 24(4), 565-580.

Law, D. R. (2004). A Choice Theory Perspective On Children's Taekwondo, İnternational Journal Of Reality Fall Vol. XXIV, Number,1, 13.

Lee, C., Kim, C., ve Song, W. (2005). Lived experience of Taekwondo training as serious leisure for female college students. Journal of Leisure & Recreation studies, 29, 261-270.

Lim, T. (2009). Change of youth socialability according to Taekwondo discpline. Korean Journal of Sport Science, 20(2), 387-399.

Losse, A., Henderson, S. E., Elliman, D., Hall, D., Knight, E. ve Jongmans, M. (1991). Clumsiness in children: do they grow out of it? A ten year follow-up study. Developmental Medicine and Child Neurology, 33, 55-68.

Macnab, J.J., Miller, L.T., ve Polatajko, H. J. (2001). The search for subtypes of DCD: Is cluster analysis the answer? Human Movement Science, 20, 49-72.

Maroteaux, R., Cynarski, W. (2002). O filozofii Japońskich sztuk walki – pytania i odpowiedzi. Ido-Ruch dla Kultury/ Movement for Culture (IRK-MC), 3, 48–55.

Melhim, A. F. (2001). Aerobic and Anaerobic Power Responses to the Practice of Taekwon-Do. British Journal Of Sports Medicine., 35(4), 231-234.

Michaelson, M. T. (2000). Should martial arts be taught in physical education classes [Letter]? Journal of Physical Education, Recreation & Dance, 71(9), 12-14.

Olds, T. ve Kang, S. J. (2000). Anthropomertic characteristics of adult male Korean taekwondo players. The First Olympic Taekwondo Scientific Congress Proceedings. Seoul, Korea, 69–75

Pak, Y.P. (1993). Benefits of Taekwondo in Everday Life, WTF No:49, Seoul – Korea.

Park, I. S., Yoon, J. H., Kim, N. ve Rhyu, I. J. (2013). Regional cerebellar volume reflects static balance in elite female short-track speed skaters. Int J Sports Med, 34, 465-470.

Petrovic, K. (2017). The Benefits of Taekwondo Training for Undergraduate Students: A Phenomenological Study. Societies, 7, 27.

Ramazanoğlu, F, Taekvondo Teorisi (Teknik ve Sosyo Kültürel Eğitimi), İstanbul: Özal Matbaası; 2000: 69, 76.

Riach, C.L, Hayes, K.C. (1987). Maturation of postural sway in young children. Dev Med Child Neurol, 29,650-658.

Skinner, P.A. ve Piek, J.P. (2001). Psychological implications of poor motor coordination in children and adolescents. Human Movement Science, 20, 73-94.

Smyth, M. M., ve Anderson, H. I. (2001). Football participation in the primary

school playground: The role of coordination impairments. British Journal of Developmental Psychology, 19, 369-379.

Stebbins, R.A. (1982). Serious leisure: a conceptual statement. Pacific Sociological Review, 25, 251-272.

Stebbins, R.A. (1992). Amateurs, professionals, and serious leisure. Montreal, Canada: McGill-Queen's University.

Steyn, B., ve Roux, S. (2009). Aggression and psychological wellbeing of adolescent taekwondo participants in comparison with hockey participants and non-sport group. African Journal for Physical, Health Education, Recreation and Dance, 15(1), 32- 43.

Tadesse, M. E. (2016). Benefits and challenges of practicing taekwondo to adolescents in Addis Ababa City, Ethiopia. Revista de Artes Marciales Asiáticas., 11(1); 1-17.

Tomlinson, A. (2005). Sport and leisure cultures. Minneapolis, MN: University of Minnesota Press.

Torabi, M. A, Khodayari, A. ve Kohandel, M. (2013). The relationship of leadership styles with achievement motivation and self efficiency in Iran's Taekwondo elites. Eur J Exp Biol, 3, 540-545.

Toskovic, N. N., Blessing, D., ve Williford, H. N. (2002). The effect of experience and gender on cardiovascular and metabolic responses with dynamic tae kwon do exercise. Journal of Strength and Conditioning Research, 16, 278-285.

Vassiliki, C. ve Dimitra, S. (2009). Emotional intelligence, body image and disordered eating attitudes in combat sport athletes. J Exerc Sci Fit, 7,104-111.

Vertonghen, J., ve Theeboom, M. (2010). The social-psychological outcomes of martial arts practice among youth: A review. Journal of Sports Science and Medicine, 9, 528-537.

Violan, M. A., Small, E. W., Zetaruk, M. N., & Micheli, L. J. (1997). The effect of karate training on flexibility, muscle strength, and balance in 8- to 13-year-old boys. Pediatric Exercise Science, 9, 55-64.

Weiser, M., Kutz, I., Kutz, S. J., ve Weiser, D. (1995). Psychotherapeutic aspects of the martial arts. American Journal of Psychotherapy, 49, 118-127.

Westcott, S. L., Murray, K.H. ve Pence, K. (1998). Survey of the preferences of pediatric physical therapists for assessment and treatment of balance dysfunction in children. Pediatric Physical Therapy, 10, 48-61.

Yalçınkaya, G.Z. (1986).Taekwondo, Hilal Matbaası Kol. Şti., s.32-34, İstanbul.

Zivin, G., Hassan, N. R., DePaula, G. F., Monti, D. A., Harlan, C., Hossain, K. D., Patterson, K. (2001). An effective approach to violence prevention: Traditional martial arts in middle school adolescence. Adolescence, 36(143), 443-459.

Görseller Listesi ve Kaynakça

1. Görsel 1. Erişim: https://strictlyfighters.com/8-best-martial-arts-for-relaxation/
2. Görsel 2. Erişim: https://strictlyfighters.com/8-best-martial-arts-for-relaxation/
3. Görsel 3. Erişim: https://www.heartfulnessmagazine.com/the-beauty-of-martial-arts
4. Görsel 4. Erişim: https://www.sportanddev.org/latest/news/four-ways-taekwondo-supports-children%E2%80%99s-wellbeing
5. Görsel 5. Erişim: https://blackbeltmag.com/martial-arts-teaches-kids-self-discipline
6. Görsel 6. Erişim: https://www.independent.co.uk/life-style/health-and-families/healthy-living/martial-arts-physical-mental-benefits-health-exercise-tai-chi-karate-a8342756.html

BÖLÜM 10

SPORCULARDA SOSYAL MEDYA KULLANIMI

Meral MİYAÇ[1]

1. İstanbul Topkapı Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Antrenörlük Eğitimi Bölümü, İstanbul-Türkiye. Mail: miyac.meral@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-6450-4289

Özet

Günümüzde iletişim teknolojisinin hızla gelişmesiyle birlikte internet, sosyal medya ve sosyal ağlar gibi yeni iletişim teknolojileri doğmuştur. İletişim dokümanına çok sayıda yeni tanım eklenmiştir. Bu yenilikler aynı zamanda kültür, ekonomi ve sosyoloji alanlarında da değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Başlar, 2013). Günümüzde internet, milyonlarca insanı birbirine bağlayan küresel bir kaynak haline gelmiş, iletişim ve paylaşım aracı olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır (Krol ve Hoffman, 1993). Sosyal medya ise, kullanıcıların çevrimiçi topluluklar aracılığıyla bilgi, fikir, kişisel mesaj ve fotoğraf, video gibi içerikleri paylaşmak için kullandıkları elektronik iletişim biçimleridir. Sosyal ağlar aynı zamanda eski ve yeni arkadaşlarla iletişim kurmak, mevcut ilişkileri sürdürmek ve toplumsal gelişmelerden haberdar olmak için kullanılan araçlardır (Lewis, 2009). Sosyal medya kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle internet kavramını ele almalı, ardından sosyal medya kavramını tanımlamalıyız. İnternet, dünyadaki tüm bilgisayarların belirli elektronik prensipleri kullanarak iletişim kurmasını sağlayan esnek bir kitle iletişim aracı olarak tanımlanmaktadır (Morris ve Ogan, 1996). Sosyal medya, genellikle mobil cihazlarda ve çevrimiçi olarak kullanılan, kullanıcıların içerik oluşturmasını ve alışverişini kolaylaştıran bir platform olarak tanımlanmaktadır. Facebook, Twitter, YouTube, Linkedin gibi genel ağ oluşturma, bilgi paylaşımı ve iş birliği platformlarının yanı sıra Hastalar Benim Gibi ve Mumsnet gibi belirli topluluklara yönelik çevrimiçi formları içerir. İlk modern sosyal medya platformu Six Degrees'in 1997 yılında faaliyete geçtiği ve kullanıcıların arkadaşlarıyla ve aileleriyle ilan panolarına mesaj ve paylaşımlar göndererek iletişim kurmalarına olanak sağladığı biliniyor. Son yıllarda sosyal ağların kullanımı giderek daha popüler hale geldi (Taylor ve Pagliari, 2018). Gençlerde sosyal medya bağımlılığına baktığımızda bireylerin sosyalleşmek istedikleri medyayı yani sosyal medyayı kullanma eğiliminde olduklarını anlıyoruz (Hazar, 2011). Sporcular ise günlük yaşamlarında interneti kullandıklarını ve bu durumun hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğunu bilmelisiniz. Ne yazık ki sporcuların internette araştırma yapmak veya egzersiz yapmaktan çok sosyal ağlarda daha fazla zaman harcadığı ortaya çıktı. Sporcuları bu sosyal medya çılgınlığına çeken faktörler arasında mağazaların, catering firmalarının, hediyelik eşya üreten ve satan firmaların varlığı ve bazı ürünlerinin sadece internette bulunması yer alıyor (Türe, 2019). Ayrıca elit sporcular; Günlük hayatlarından, antrenmanlarından ve maçlarından sahneler paylaşarak takipçileriyle etkileşimde kalabiliyorlar. Kullandığımız teknoloji ve uygulamaların getirdiği yenilik ve evrimle birlikte gelen yeni özelliklerle abonelerin sorularını yanıtlayabilecekleri, anket yapabilecekleri, gözlemleyebilecekleri ve hatta canlı yayın açarak onlarla konuşabilecekleri bir ortama ulaştılar. Artık ken-

Kaynaklar

Akgün, M. (2021). Lise Öğrencilerinde Siber Zorbalik Ve Siber Mağduriyet Durumlarinin Sosyal Medya Bağimliliği İle İlişkisi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Y.L. Tezi, İstanbul.

Aksaçlıoğlu, A.G., Yılmaz, B. (2007). Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıkları üzerine etkisi. Türk Kütüphaneciliği. 21(1):3-28.

Allahverdi, F. Z. (2020). The relationship between the items of the social media disorder scale and perceived social media addiction. Current Psychology, 41(10). doi:10.1007/s12144-020- 01314-x

Altunbey, T. (Ed.)., Tanyıldızı, N. İ. (Ed.). (2021). Covıd-19 pandemi günlerinde iletişim. Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Arvas, İ., & Kantürk, K. (2021). Tokyo 2020 Olimpiyat Oyunları Bağlamında Türk Sporcuların Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları. Iv .Uluslararası Beden Eğitimi, Spor, Rekreasyon Ve Dans Kongresi, 10-11 Eylül 2021, İstanbul Rumeli Üniversitesi, Türkiye, (Tam Metin Bildiri)

Başlar, G. (2013). Yeni Medyanın Gelişimi ve Dijitalleşen Kapitalizm, Akdeniz Üniversitesi, Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 823, 831.

Bat, M., Vural, Z. (2010). Yeni bir iletişim ortamı olarak sosyal medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine yönelik bir araştırma. Journal of Yasar University. 20 (5), 3348-3382.

Berk., O. & Bayrak, T. (2019). Yıldız Sporcuların Sosyal Medya Etkileşimi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 3(3), 226-236.

Berry N, Emsley R, Lobban F, Bucci S. (2018). Social Media And Its Relationship With Mood, Self-Esteem and Paranoia In Psychosis, Acta Psychiatr Scand, 138(6):558-570

Bezci, Ş., Akgül, M. N., Göktepe, M., & Gölgeleyen, H. (2022). Taekwondo Antrenörlerinin İletişim Becerileri ile Liderlik Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 5(Özel Sayı 2), 783-797.

Blossom, J., (2009). Content Nation-Surviving And Thriving As Social Media Changes On Customer Our Work, Our Lives And Our Future. Wiley Publishing Inc. Indiana, P. 29.

Boyd, D. M., & Ellison, N. B. (2007). Social network sites: Definition, history, and scholarship. Journal of computer-mediated Communication, 13(1), 210-230.

Bulunmaz, B. (2011) Otomotiv sektöründe sosyal medyanın kullanımı ve FIAT örneği. Global Media Journal, 2 (3).

Carr, N. (2012). Yüzeysellik: İnternet Bizi Aptal Mı Yapıyor? (İ. Kapaklıkaya, Çev.) İstanbul: Ufuk Yayınları.

Civan, M. (2020). Sporun lise öğrencilerinde sosyal medya kullanımı ve psikolo-

jik sağlamlık üzerindeki etkisi (Master's thesis, Hitit Üniversitesi).

Cooke, M., Nick, B. (2008), "Web 2.0 Social Networks and The Futures of Market Research", International Journal of Market Research, 50(2), 267-292.

Cotten, S. R., Schuster, A. M. ve Seifert, A. (2022). Social media use and well-being among older adults. Current Opinion in Psychology. doi:10.1016/j.copsyc.2021.12.005

Coyne, S. M., Rogers, A. A., Zurcher, J. D., Stockdale, L., & Booth, M. (2020). Does time spent using social media impact mental health?: An eight year longitudinal study. Computers in Human Behavior, 104, 106160.

Cranshaw, J., Hong, J., Lindqvist, J., Wiese, J., Zimmerman, J. (2011). I'm The mayor of my house: Examining why people use foursquare-a social-driven location sharing application. In Proceedings of the SIGCHI conference on human factors in computing systems, Pittsburgh.

Doruk M. (2019). İstanbul'da Bir İlçede Ergen Bireylerde Teknolojik Cihaz Kullanımının Sağlık Üzerine Etkilerinin İncelenmesi[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Drahošová, M. ve Balco, P. (2017). The analysis of advantages and disadvantages of use of social media in European Union. Procedia Computer Science doi:10.1016/j.procs.2017.05.446 (Erişim tarihi 10.11.2022).

Durukan, E., Göktepe, M., Bozkuş, T. (2018). İlk öğretim ve ortaöğretim öğrencilerinin sosyalleşmeleri ve iletişim becerilerini geliştirmelerinde türk halk oyunlarının rolü (Balikesir Örneği). 3. Uluslararası Avrasya Spor Eğitim ve Toplum Kongresi, Tam metin Bildiri Kitabı, p. 15-15.

Epema, D., Isaksson, M., Kreitz, G., Pouwelse, J. A., Ubillos, J., Urdaneta, G., Zhang, B. (2013). Understanding user behavior in spotify. [PDF belgesi]. https://www.hugoribeiro.com.br/bibliotecadigital/ZhungUnderstanding_User_Behavior_in_Spotify.pdf adresinden 17.11.2022 tarihinde edinilmiştir.

Ercengiz, M., Savcı, M. & Aysan, F. (2019). Problemli Teknoloji Kullanımı. Pegem Akademi.

Ergüder, E. N. (2019). Ortaöğretim Öğrencilerinin Siber Zorbalık Ve Mağduriyet Düzeyleri Ile Internet Bağımlılığı Ve Sosyal Medya Tutumları Arasındaki Ilişkinin Incelenmesi (Master's Thesis, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Franco, J.A. ve Carrier, L.M. (2020). Latinlerde sosyal medya kullanımı ve depresyon, kaygı ve stres: ĠliĢkisel bir çalıĢma. İnsan Davranışı ve Gelişen Teknolojiler, 2 (3), 227-241

Gezer, D. (2022). Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri, psikolojik iyi oluş ve dijital bağımlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Grau, S., Kleiser, S., & Bright, L. (2019). Exploring social media addiction among student Millennials. Qualitative Market Research: An International Journal, 22(2), 200–216.

Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. Yeni Medya Elektronik Dergisi. 2018;2(2):105-20.

Gürsakal, S. (2012). Pisa 2009 Öğrenci Başari Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Değerlendirilmesi. Suleyman Demirel University Journal Of Faculty Of Economics & Administrative Sciences, 17(1).

Hacker, K. L., & Steiner, R. (2001). Hurdles of access and benefits of usage for Internet communication. Communication Research Reports, 18(4), 399-407.

Hallerberg, S. A., Jayaranjan, M. L. D., & Farzana, S. (2018). Face-toface is the most effective media for communication over social media. In 15th International Symposium on Management (INSYMA 2018) (pp. 1-5). Atlantis Press.

Hazar, M. (2011). "Sosyal Medya Bağımlılığı, Bir Alan Çalışması". İletişim ve Kuram Araştırmaları Dergisi, Bahar, Sayı:32, 151-176.

Huang, Y. T., & Su, S. F. (2018). Motives for Instagram use and topics of interest among young adults. Future internet, 10(8), 77.

Hudson, S., Roth, M. S., Madden, T. J., & Hudson, R. (2015). The effects of social media on emotions, brand relationship quality, and word of mouth: An empirical study of music festival attendees. Tourism management, 47, 68-76.

Jordan, K. D., Luchtefeld, C. (2022). Individual Differences Influencing the Relationship between Online Social Support and Addictive Use of Social Media. Telematics and Informatics Reports, 8, 1-7. https://doi.org/10.1016/j.teler.2022.100025

Kara, T. (2013). Sosyal medya endüstrisi. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Karasar, Ş. (2004), "Eğitimde Yeni İletişim Teknolojileri- İnternet ve Sanal Yüksek Eğitim", TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology, 3(4), 117-125.

Kemp, S., 2021, Dıgıtal 2021: The Latest Insıghts Into The 'State of Dıgıtal. https://wearesocial.com/uk/blog/2021/01/Digital-2021-the-latest- insights-into-thestate-of-Digital/

Kerber, C. S. (2005). Problem and pathological gambling among college athletes. Annals of Clinical Psychiatry, 17(4), 243-247.

Kırık, A., M. (2013). Kişisel Bir Dünya Modeli: İnteraktif Televizyon Yayıncılığı. Uluslararası Hakemli Beşerî Ve Akademik Bilimler Dergisi, 2 (3), 66-75.

Kietzmann, J. H., Hermkens, K., McCarthy, I. P., (2011), "Social Media? Get Serious! Understanding the Functional Building Blocks of Social Media", Business Horizons, Indiana, New Jersey, 54, 235-256

Korenich, L., Lascu, D., Manrai, L., & Manrai, A. (2014). Social media: Past, present, and future. The Routledge Companion to the Future of Marketing, 269-284.

Krol, E., & Hoffman, E. (1993). FYI on" What is the Internet?" (No. rfc1462).

Kwak, H., Lee, C., Moon, S., Park, H. (2010). What is Twitter, a social network or a news media?. In Proceedings of the 19th international conference on World wide web, 4, 591-600.

Lee, A. R., Son, S. M., & Kim, K. K. (2016). Information and communication technology overload and social networking service fatigue: A stress perspective. Computers in Human Behavior, 55, 51-61

Lewis, B. K. (2009). Social media and strategic communication: Attitudes and perceptions among college students (Doctoral dissertation, Oklahoma State University).

Liu, X., Mehraliyev, F., Liu, C., & Schuckert, M. (2020). The roles of social media in tourists' choices of travel components. Tourist Studies, 20(1), 27-48.

Luca, M. (2015). User-generated content and social media. In Handbook of media Economics (Vol. 1, pp. 563-592). North-Holland.

Mahamid, F. A., ve Berte, D. Z. (2019). Social media addiction in geopolitically at- risk youth. International Journal of Mental Health and Addiction, 17(1), 102–111

Manovich, L. (2017). Instagram and contemporary image. http://manovich.net/index.php/projects/instagram-and-contemporary-image adresinden 05.10.2022 tarihinde edinilmiştir.

Mayfield, A. (2008). What is Social Media, iCrossing, e-book. 08. 09, 2023 tarihinde http://www.icrossing.com/sites/default/files/what-is-social-media-uk.pdf adresinden alındı

Monreau, E. (2018). What Is Instagram, Anyway? Here's what Instagram is all about and how people are using it. Retrieved from https://www.cteonline.org/cabinet/file/df703dbd-0a56-4b5f-8909 8d850180a7dd/What_is_Instagram.pdf adresinden 11.03.2022 tarihinde edinilmiştir.

Morris, M., & Ogan, C. (1996). The Internet as mass medium. Journal of Computer-mediated communication, 1(4), JCMC141.

Moynagh, M., Worsley, R. (2002). Tomorrow's consumer-the shifting balance of power. Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review, 1 (3), 293-301.

Myers, G. (2010). The discourse of blogs and wikis. Language in Society, 41 (1), 144-146.

Noelle - Neumann, E. (1974). The spiral of silence a theory of public opinion. Journal of communication, 24(2), 43-51.

Obar, J. A., & Wildman, S. S. (2015). Social media definition and the governance challenge-an introduction to the special issue. Obar, JA and Wildman, S.(2015). Social media definition and the governance challenge: An introduction to the special issue. Telecommunications policy, 39(9), 745-750.

Özdemir, Ş. (2021). Sosyal medya çağında kuşakların medya kullanım alışkanlıklarının incelenmesi. İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi,

9(20), 281-308.

Özkefeli, H.T.G. (2019). Hemşirelik Öğrencilerinde Sosyal Medya Kullanımının Ortoreksiya Nervoza Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Pelling, E. L., ve White, K. M. (2009). The theory of planned behavior applied to young people‟s use of social networking Web sites. CyberPsychology & Behavior, 12(6), 755-759.

Primack BA, Shensa A, Escobar-Viera C, Barrett E, Sidani J, Colditz J et al. (2017). Use of multiple social media platforms and symptoms of depression and anxiety: A nationally-representative study among U.S. young adults. Computers in Human Behavior, 69, 1-9.

Pütter, M. (2017). The impact of social media on consumer buying intention. Marketing, 3(1), 7-13.

Rafailidis, D., Nanopoulos, A., & Constantinou, E. (2014). "With a little help from new friends": Boosting information cascades in social networks based on link injection. Journal of systems and software, 98, 1-8.

Sarıçam, H., ve Karduz, F. F. A. (2018). Sosyal medya kullanım bozukluğu ölçeği'ninTürk kültürüne uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. Journal of Measurement and Evaluation in Education and Psychology, 9(2), 116-135.

Scheufele, D. A. (2008). Spiral of silence theory. The SAGE handbook of public opinion research, 175-183.

Sevinç, S. S. (2012). Pazarlama İletişiminde Sosyal Medya. İstanbul: Optimist Yayın ve Dağıtım.

Şener, G. (2009). Türkiye'de Facebook kullanımı araştırması. XIV. Türkiye'de İnternet Konferansı, İstanbul.

Şirzad, N. (2019). Sosyal Ticarette Etkileşimi Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi: Trendyol Örneği. İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 48, 233-246.

Taylor, J, Pagliari, C. (2018). Comprehensive Scoping Review Of Health Research Using Social Media Data, BMJ Open, 2018, 8(12): e022931.

TDK, (2023). https://sozluk.gov.tr/ Erişim tarihi: 09.09.2023

Toruk, G. (2008). Üniversite Gençliğinin Medya Kullanma AlıĢkanlıkları Üzerine Bir Analiz. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (19), 475-488.

Törenli, N. (2005). Yeni Medya, Yeni İletişim Ortamı. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları .

Tuğlu, B. (2017). Ortaokul öğrencilerinin sosyal medyayı kullanım amaçları ve sosyal medya kullanımlarına ilişkin tutumları (Doctoral dissertation, Sakarya Universitesi (Turkey)).

Tutgun Ünal, A. (2015). Sosyal Medya Bağımlılığı: Üniversite Öğrencileri Üzeri-

ne Bir Araştırma. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Tutgun-Ünal, A., & Deniz, L. (2020). Sosyal medya kuşaklarının sosyal medya kullanım seviyeleri ve tercihleri. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15(22), 1289-1319.

TÜİK, (2023). Hane halkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması. Erişim: 08.09.2023, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2013-1356

Türe, A. Ö. (2019). Büyükler süper liginde yarışan judocuların problem çözme becerileri ve internet kullanım düzeylerinin incelenmesi (Master's thesis, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi).

Ulutaş A. (2021). Evli Kadınlarda Sosyal Medya Kullanımı ve Psikolojik İyi Oluş İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.

Yakut, E. ve Kuru, Ö. (2020). Sosyal medya bağımlılığı ile akademik erteleme davranışı arasındaki ilişkide sosyal medya kullanım amaçlarının rolü: bir yapısal eşitlik modeli çalışması. Business & Management Studies: An International Journal, 8(2). doi:10.15295/bmij.v8i2.1503

Yılmaz, E., Şahin, Y.L., Haseski, H.L. ve Erol, O.(2014). Lise Öğrencilerinin İnternet Bağımlılık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi: Balıkesir İli Örneği. Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi Uluslararası E Dergi Cilt:4 Sayı:1

BÖLÜM 11

SPOR YÖNETİCİLERİNİN PSİKOLOJİK İYİ OLUŞ, YAŞAM DOYUMU VE PSİKOLOJİK İHTİYAÇ DOYUMUNDA DENGE DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ[1]

Tolga CEYLAN[2]

Ebru ARAÇ ILGAR[3]

1 Yozgat Bozok Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalında Doç. Dr. Ebru ARAÇ ILGAR danışmanlığında yürütülen "Spor Yöneticilerinin Psikolojik İyi Oluş, Yaşam Doyumu Ve Psikolojik İhtiyaç Doyumunda Denge Düzeylerinin İncelenmesi" başlıklı tezden üretilmiştir.

2 Bilim Uzmanı, Bozok Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, https://orcid.org/0000-0001-6116-2829

3 Doç. Dr. Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, https://orcid.org/0000-0002-0442-1158

GİRİŞ

Spor yöneticisi, spor hizmeti ve faaliyeti yürüten kurum ve yapılanmalarda hedeflenen amaçlara yönelik hareket edilmesini sağlayan, sorumluluk alarak sistemin işlemesini hedefleyen kişidir (Donuk, 2005). Spor yöneticisinin bağlı oldukları kurumun amaçlarına göre hareket edebilecek, güncel gelişmeleri takip edip adapte olabilecek, kurumunu her zaman bir adım öne taşıyabilecek kabiliyette olması beklenir (Güçlü, Yaman, ve Yenel, 1996).

Spor yöneticileri sorumlu oldukları kurum, kuruluş, organizasyon veya spor kulüplerinin yönetim biçimleri konusunda yaratıcı ve girişken olmaları, spor yönetiminin gelişmesi için oldukça önemlidir. Spor organizasyonları mevcut dönemin gelişmelerine ve şartlarına uyum sağlayarak her geçen gün yenilikçi bir yaklaşımla gelişiyor, bu da her bir spor kurum ve kuruluşunun rekabet sonucunda gelişmesini neden oluyor (Ambreen, Chhabra, ve Banerjee, 2021).

Planlama, örgütleme, yürütme, koordinasyon ve denetim gibi temel fonksiyonlara sahip olan yönetim, birçok alanda kullanılmaktadır. Tüm yönetim çeşitlerinin temel ilkelerinden olan bu fonksiyonların, spor yönetimi ve organizasyonları için de geçerli olduğu bilinmektedir. Bu yüzden spor yönetimi, genel yönetim prensiplerinin spora uyarlaması olarak ifade edilebilir (Sunay, 2009).

Durdova (2012)'ya göre sporda girişimcilik faaliyetleri incelendiğinde, reklam hizmeti vermek, spor sahaları veya mekanları kiralamak, içecek satmak, eğlence ve sergi niteliğinde etkinlikler düzenlemek, konaklama hizmetleri sunmak, danışmanlık hizmeti vermek, spor araç-gereçleri satmak, rejenerasyon ve rahatlama (yenilenme, dinlenme, gevşeme), hareket becerilerini geliştirme ve hizmet içi eğitim vermek en sık tercih edilen alanlardır. Buradan da anlaşılacağı gibi evrensel ve multidisipliner yapıya sahip olan spor, endüstrileşerek birçok alanda hizmet sunan önemli bir yapı haline gelmiştir. Bu hizmet anlayışı spor yönetimi kavramının genişlemesine ve beraberinde bu organizasyonun planlanmasını, örgütlenmesini, işleyişini ve devamlılığını kontrol edecek, denetiminin yapılmasını sağlayacak olan spor yöneticiliği kavramını getirecektir.

Spor alanında insan kaynağı olarak nitelendirilen; sporcu, antrenör, monitör, yönetici, mühendis, eğitimci, doktor, işletmeci, vb. uzmanların iyi eğitilip istihdam edilmesi, sporda kalite ve verimliliği artırarak, sporun gelişmişlik ve yaygınlık düzeyine olumlu etkisi ile birlikte sportif başarılara da önemli ölçüde yansıyacağı söylenebilir (Araç Ilgar, Cihan; 2019). Spor yöneticisinin hedefleri doğrultusunda hareket ederken bireysel anlamda birçok faktörün kendisini olumlu veya olumsuz yönde etkileyebileceği bilinmektedir. Bunların başında psikolojik etmenler gelmektedir.

Kaynakça

Akdağ, F. G., & Çankaya, Z. (2015). Evli Bireylerde Psikolojik İyi Oluşun Yordanması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(3), 646-662.

Ambreen, D. L., Chhabra, M., & Banerjee, M. (2021, November). Sports Management- An Overvıew On Marketıng. *Seshadripuram Journal of Social, 3*(1), s. 90-98.

Araç Ilgar, E., & Cihan, B. B. (2019). Öğretim üyelerinin Türk sporunun güncel sorunları ve çözüm önerileri üzerine görüşleri: fenomenolojik bir çözümleme. Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, 13(27), 702-722.

Arslanoğlu, E., Tekin, M., Arslanoğlu, C., & Özmutlu, İ. (2010). Voleybol hakemlerinin çeşitli değişkenlere göre kaygı ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin incelenmesi (Ankara ili örneği). *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7*(2), 985-995.

Aziz, A. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştirma Yöntemleri ve Teknikleri* (Cilt 6. Basım). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dağlı, A., & Baysal, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(59), 1250-1262.

Deci, E. L., & Ryan, R. (2000). The "What" and "Why" of Goal Pursuits: Human Needs and the Self-Determination of Behavior. *Psychological Inquiry, 11*(4), 227-268.

Diener, E., Emmons, R., Larsen, R., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of Personality Assessment, 49*(1), 71-75.

Diener, E., Wirtz, D., Diener, R., Tov, W., Prieto, C., Choi, D., & Oishi, S. (2009). New Measures of Well-being. *Social Indicators Research Series, 39*, 247-266.

Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Prieto, C., Choi, D., Oishi, S., & Diener, R. (2010). New Well-Being Measures: Short Scales To Assess Flourishing And Positive And Negative Feelings. *Social Indicators Research, 97*, 143-156.

Donuk, B. (2005). *Spor Yöneticiliği ve İstihdam Alanları* (2 b.). İstanbul: Ötüken.

Durdova, I. (2012). Rapid Development of Sport and Sport Management at the Beginning of the Third Millennium. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, 6*(8), 2047-2051.

Gilman, R., & Huebner, S. (2006). Characteristics Of Adolescents Who Report Very High Life Satisfaction. *Journal of Youth and Adolescence, 35*(3), 293-301.

Guay, F., Mageau, G., & Vallerand, R. (2003). On The Hierarchical Structure Of Self-Determined Motivation: A Test Of Top-Down, Bottom-Up, Reciprocal, And Horizonal Effects. *Personality and Social Psychology Bulletin, 29*(8), 992-1004.

Güçlü, N., Yaman, M., & Yenel, F. (1996). Spor Yöneticilerinin Nitelikleri ve Eğitim Durumları. *Amme İdaresi Dergisi, 29*(4), 55-63.

Güven, H. İ. (2021). *Romantik İlişkilerde Psikolojik İyi oluş Düzeylerinin Benlik Saygısı ve Yaşam Doyumu Üzerindeki Rolü* (Cilt Yüksek Lisans Tezi, s. 73-74). içinde İstanbul: Haliç Üniversitesi.

Honkanen, H. K., Kaprio, J., Korhonen, T., Honkanen, R., Heikkila, K., & Koskenvuo, M. (2012). Self-reported Life Satisfaction and Alcohol use: A 15-year follow-up of Healthy Adult Twins. *Alcohol and Alcoholism, 47*(2), 160-168.

Horwitz, A., Mclaughlin, J., & White, H. (1998). How the Negative and Positive Aspects of Partner Relationships Affect the Mental Health of Young Married People. *Journal of Health and Social Behavior, 39*(2), 124-136.

İlhan, T. (2013). Üniversite Öğrencilerinde Yaşam Amaçları ve Madde Kullanımı. *Uşak Üniversitesi Soyal Bilimler Dergisi, 13*(2), 183-196.

Kaplan, G. A., Shema, S., & Leite, C. (2008). Socio-Economic Determinants Of Psychological Well-Being: The Role Of Income, Income Change, and Income Sources During The Course Of 29 Years. *Ann Epidemiol, 18*(7), 531-537.

Karaburç, G. C. (2017). *Evli Bireylerin Problemli İnternet Kullanımı, Evlilik Uyumu, Eş Tükenmişliği ve Temel Psikolojik İhtiyaçlarının Karşılanma Düzeylerinin İncelenmesi* (Cilt Yüksek Lisans Tezi, s. 130). içinde Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.

Kardaş, F., & Yalçın, İ. (2018). An Adaptation Study of the Balanced Measure of Psychological Needs (BMPN) Scale to Turkish Culture. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 47*(2), 357-383.

Neugarten, B. L., Havighurst, R., & Tobin, S. (1961). The Measurement of Life Satisfaction. *Journal of Gerontology, 16*(2), 134-143.

Ögel, K., Taner, S., & Eke, C. (2006). Onuncu Sınıf Öğrencileri Arasında Tütün, Alkol ve Madde Kullanım Yaygınlığı. *Bağımlılık Dergisi, 7*(1), 18-23.

Özer, M., & Karabulut, Ö. (2003). Yaşlılarda Yaşam Doyumu. *Turkish Journal of Geriatrics, 6*(2), 72-74.

Özkara, A. B., Kalkavan, A., & Çavdar, S. (2015). Spor Bilimleri Alanında Eğitim Alan Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyum Düzeylerinin Araştırılması. *International Journal of Science Culture and Sport, 3*, 336-346.

Ryff, C. D. (1989). Happiness İs Everything, Or İs İt? Explorations On The Meaning Of Psychological Well-Being. *Journal Of Personality And Social Psychology, 57*(6), 1069-1081.

Ryff, C. D., & Keyes, C. (1995). The Structure Of Psychological Well-Being Revisited. *Journal Of Personality And Social Psychology, 69*(4), 719-727.

Savaşır, I. (1994). Ölçek Uyarlanmasındaki Sorunlar ve Bazı Çözüm Yolları. *Türk Psikoloji Dergisi, 9*(33), 27-32.

Schiffrin, H. H., & Nelson, S. (2010). Stressed And Happy? Investigating The Relationship Between Happiness And Perceived Stress. *Journal of Happiness Studies, 11*(1), 33-39.

Seligman, M. E. (2002). Positive Psychology, Positive Prevention, And Positive Therapy. *Handbook of positive psychology, 2*, 3-12.

Sheldon, K. M., & Hilpert, J. (2012). The Balanced Measure Of Psychological Needs (Bmpn) Scale: An Alternative Domain General Measure Of Need Satisfaction. *Motivation and Emotion, 36*, 439–451.

Sudraba, V., Rancans, E., & Millere, I. (2012). The Emotional Intelligence Features of Substance Use Disorders Patients: Pilot Research Results. *International Journal of Collaborative Research on Internal Medicine & Public Health, 4*(5), 485-501.

Sunay, H. (2009). *Spor Yönetimi* (1 b.). Ankara: Gazi Kitapevi.

Tangör, B. B., & Curun, F. (2016). Psikolojik İyi Oluşun Yordayıcıları Olarak Bireysel Farklılıklar: Özgünlük, Benlik Saygısı ve Sürekli Kaygı. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 5*(4), 1-13.

Telef, B. B. (2013). Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Türkçeye Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education), 28*(3), 374-384.

Uslu, M. (2016). *Okul Yöneticilerinin Psikolojik İyi Oluş Düzeyleri İle Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişki* (Cilt yüksek lisans tezi). içinde Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

Waite, L. J. (1995). Does marriage matter? *Demography, 32*(4), 483-507.

Wright, S. L., Burt, C., & Strongman, K. (2006). Loneliness İn The Workplace: Construct Definition And Scale Development. *New Zealand Journal of Psychology, 35*(2), 59-68.

Yılmaz, E., & Altınok , V. (2009). Okul Yöneticilerinin Yalnızlık ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 15*(59), 451-469.

Zhang, P. (2008). Toward a Positive Design Theory: Principles for Designing Motivating Information and Communication Technology. In M. Avital, R. Bolland, & D. Cooperrider (Eds.), Designing Information and Organizations with a Positive Lens. *Advances in Appreciative Inquiry*, 45-74.

BÖLÜM 12

OKUL SPORLARININ ÖĞRENCİLERİN BENLİK, AKADEMİK HAYAT, FAİR PLAY KAZANIMLARINA ETKİSİ VE ÖNERİLER

Mehmet EFE[1]

1 Siirt Üniversitesi Email: m.efe@siirt.edu.tr Orcid: 0000-0003-2247-586X

Ailelerin ve yerel yönetimlerin haricinde okullar, öğrencileri sistemli bir şekilde sporsal faaliyetlere yönlendiren çok önemli paydaşlar arasında yer alır. Beden eğitimi dersi ile beraber okul sporlarını da içine alan ders harici yapılan beden eğitimi ve spor faaliyetleri, çocukların sporu hayat felsefesi haline getirmesi hususunda çok mühim güdüleme yolu oluşturmaktadır. Alışılagelmiş resmi programların haricinde önceden planlı ya da planlı olmayan ve katılımda gönüllülük esas alınan sporsal faaliyetler okul dışı olarak hareket ve antrenman çalışmaları ismini almaktadır. Bu tarz etkinlikler çocukların hareket yoluyla bedensel gelişimlerine pozitif yansımasının yanı sıra onların anti sosyal hareketler sergilemelerinin önüne geçmekte, (Morris ve ark., 2003) duygu yoğunluğu açısından normal olmalarına katkıda bulunmakta, (Steptoe ve Butler, 1996) hayat boyu öğrenme ve sporun içinde bulunma düzeni edinmelerinde fayda sağlamaktadır, (Bucher ve Deborah, 1987; Tammelin ve ark., 2003). Günümüzde sporda eğitimin yeri çok önemli ve elzemdir. Sporu eğitim açısından incelendiğinde iki farklı şekilde değerlendirilmesi yerinde olur. Biri spor maksatlı yapılan eğitimdir ve diğeri ise eğitim maksatlı yapılan spor aktivitesidir. Spor maksatlı yapılan eğitimsel çalışmalarda spor amaç olmaktadır ve sportif hedeflerin zirveye ulaştırılması adına eğitimsel çalışmalardan yararlanılır. Eğitim maksatlı yapılan sportif olguda ise spor, eğitimde belirlenen amaçları yakalamak adına kullanılır. Spor, eğitimin hedeflerine ulaşılması için doğru kullanıldığında en eğlenceli hatta en etkili yolların başında gelir (Öztürk, 1998). Çağımızda; en mühim eğitimsel araçlardan biri olan spor faaliyetlerinin toplumumuzda hemen her kesimde uygulanıp değer bulduğu yadsınamaz bir gerçektir. Spordan olabildiğince fazla fayda sağlamak için, insanlığın ilk zamanlarından bugünlere dek gelen spor ahlakı, dürüst spor felsefesi, oyun kuralları ve normları ön plana çıkmaktadır. Spor; hümanist, nezaket, dürüst, disiplin, zevk, adalet, sevinç, sevgi ve saygı gibi insani çerçeveye uyan kavramları içinde barındırdığı gibi; hüzün, üzüntü, endişe, baskı, gözyaşı gibi yine insani maddeleri de bünyesinde barındıran bir faaliyet olarak, insanların psikolojisini etki altına alan bir oluşuma sahip olma özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır (Şahin, 1998; Erdemli A. 2002).

Toplumda küçük yaşlardan itibaren içinde bulunulmaya başlanan spor olgusunun gelecekte yaşadıkları toplumlarda farklı görevler üstlenecek olan bireylerin, olumlu alışkanlıklar kazanarak, çevresiyle bireysel ve toplumsal doğru kanallı ilişkiler kurup, düzgün şekilde yaşamasında önemli yeri bulunmaktadır. Okullarda öğrenim gören çocukların ilkokuldan itibaren sportif faaliyetlerle buluşturulması onların iyi ve güzel alışkanlıklar kazanmalarında etkilidir (Gencer ve ark., 2011). İmkanlar, deneyimleme olanakları ve sosyal ortamın hazırladığı çevresel faktörler çocukların ve ergenlerin spor ortamlarına iştirak etmelerinde önemli yere sahiptir. Bireylerin değişik branşlarda ustalaşması için branşına özgü alt yapı faaliyetle-

KAYNAKÇA

Aaron Dj, Dearwater Sr, Anderson Rd, Olsen T, Kriska Am, Laport Re. (1995). Physical Activity And The İnitation Of High Risk Health Behaviors İn Adolescents. Medicine And Science İn Sports And Exercise,; 27: 1639-1645.

Akandere, M. Baştuğ, G. Güler, D.E. (2009). Orta Öğretim Kurumlarında Spora Katılımın Çocuğun Ahlaki Gelişimine Etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, 3(1): 59–68.

Alemdar, O. (1991). Çocuk Ve Spor. Türk-Alman Diyaloğunda Spor Ahlakı Ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar, (Ed: Atilla Erdemli). İstanbul: Maya Matbaacılık Ve Yayımcılık Ltd. Şti.

Bakioğlu, A., Yıldız A. (2013). Finlandiya'nın Pısa Başarısına Etki Eden Faktörler Bağlamında Türkiye'nin Durumu. Eğitim Bilimleri Dergisi,; 38: 37-53.

Biçer, T.(2008). Doruk Performans. Beyaz Yayınları. İstanbul. Çeçen, R.A.(2008). Üniversite Öğrencilerinde Yasam Doyumunu Yordama Da Bireysel Bütünlük (Tutarlılık) Duygusu, Aile Bütünlük Duygusu Ve Benlik Saygısı. Eğitimde Kuram Ve Uygulama, 4(1): 19-3.

Bozanoğlu, İ. (2004). Akademik Güdülenme Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliği, Güvenirliği. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2, 83-98.

Bucher, A. & Deborah, A. (1987). Foundation Of Physical Education And Sport Times. New York; Mirror/Mosby College Publishing.

Bulgu N. (2013). Spora Katılımda Toplumsal Fayda: Kazakistan Ahmet Yesevi Üniversitesi Öğrencileri Örneği. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, , 18: 25-45.

Büküşoğlu N, Bayturan Af. (2005). Serbest Zaman Etkinliklerinin Gençlerin Psiko-Sosyal Durumlarına İlişkin Algısı Üzerindeki Rolü. Ege Tıp Dergisi,; 44(3): 173-177.

Büyükyazı, G. Saraçoğlu, S. Karadeniz, G. Çamlıyer, H. (2003). Sedanterler İle Veteran Atletlerin Cesitli Değiskenlere Göre Atılganlık Düzeylerinin Karsılastırılması. Gazi Beden Eğitimi Spor Bilimleri Dergisi, 8;2: 13-24.

Carter, V. Good, E. (1973). Dictionary Of Education (4. Baskı). New York: Mcgraw Hill Book Company.

Cüceloglu, D. (1998). İnsan Ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Demirci, A. (2006). İlköğretimde Beden Eğitimi Uygulamaları, İstanbul:Değişim Yayınları.

Devecioğlu S, Sarıkaya M. (2006). Sporcu Öğrencilerin Sosyo-Ekonomik Değişkenler Işığında Profillerinin Belirlenmesi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,; 16(2): 301-314.

Dolaşır, S. (2006). Antrenörlük Etiği Ve İlkeleri, Ankara: Gazi Kitapevi, Baran Ofset.

Drewe Bs (2000). The Logical Connection Between Moral Education And Physi-

cal Education. Journal Of Curriculum Studies, 32(4): 561–573.

Ekeland, E. Heian, F. Hagen, K.B. (2005). Can Exercise İmprove Self Esteem İn Children And Young People? A Systematic Review Of Randomised Controlled Trials. British Journal Of Sports Medicine, 39, 792-798.

Erdemli, A. (2002). Temel Sorunlarıyla Spor Felsefesi, İstanbul: E Yayınları.

Erkal, M. Özbay, G. Ayan, D. (1998). Sosyolojik Açıdan Spor, Der Yayınları, 3. Baskı, İstanbul,

Eysenck, H.J.,(1996). Kişiliğinizi Tanıyın, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul

Fejgin, N. (2001). Participation İn High School Competitive Sport: A Subversion Of School Mission Or Contribution To Academic Goals. Contemporary Issue İn Sport Of Sociology, Yiannakis, A, Melnick, M., Human Kinetics, United States.

Fromm, E. (1994). Erdem Ve Mutluluk . (Çev:Ayda Yörükan), T.İş Bankası Kültür Yayınları No:325, Ankara: Doğuş Matbaacılık Ve Ticaret Ltd.Şti.

Gencer, E. Ulucan, H. İlhan, L. (2011). Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (Kefad) Cilt 12, Sayı 4, Aralık , Sayfa 265-276 Okul Sporlarına Katılan Ve Katılmayan İlköğretim Öğrencilerinin Ruhsal Uyum Düzeylerinin İncelenmesi.

Gökçe, A., (1991) "Sporda Erdemlik: Fair Play". Türk-Alman Kültür Diyaloğunda Spor Ahlakı Ve Spor Felsefesine Yeni Yaklaşımlar, İstanbul: Maya Matbaacılık Ve Yayıncılık Ltd. Şti. S.17-18.

Güçlü S, (2005). Kurumlara Sosyolojik Bakış, Birey Yayıncılık, İstanbul,

Güçlü, M. (2013). Gençlik Döneminde Boş Zaman Faaliyetlerinin Yeri Ve Önemi. Gençlik Araştırmaları Dergisi, 1(1): 158-169.

Hasırcı, S. (2000). Sporda Denetim Odağı. Ankara: Bağırgan Yayımevi.

Hawkins R, Mulkey Lm.(2005). Athletic İnvestment And Academic Resilience İn A National Sample Of African American Females And Males İn The Middle Grades. Education And Urban Society,; 38: 62-88.

Hellison D. (2011). Teaching Personal And Social Responsibility Through Physical Activity (3rd Ed.). Champaign, Il: Human Kinetics,.

Holt Nl. (Ed.) (2008). Positive Youth Development Through Sport. Oxon: Routledge,

Hoza B, Smith Al, Shoulberg Ek, Linnea Ks, Dorsch Te, Blazo Ja, Et Al. A (2015). Randomized Trial Examining The Effects Of Aerobic Physical Activity On Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Symptoms İn Young Children. Journal Of Abnormal Child Psychology,; 43(4): 655-667.

Kan A, Akbaş A. (2005). Lise Öğrencilerinin Kimya Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(2), 227-237.

Karakaya, I., Coşkun, A., Ağaoğlu, B., (2006). Yüzücülerin Depresyon, Benlik Saygısı Ve Kaygı Düzeylerinin Değerlendirilmesi, Anadolu Psikiyatri Dergisi, 7, 162- 166.

Kasatura,İ. (2008). Kişilik Ve Özgüven, Evrim Yayınevi, İstanbul.

Kılcıgil E. (1998). Sosyal Çevre Spor İlişkileri, Bağırgan Yayınevi, Ankara.

Kleiber, D.A. & Roberts, G.C., (1981). The Effects Of Sport Experience İn The Development Of Social Character: A Preliminary İnvestigation. Journal Of Sport And Exercise Psychology. 3: 114-22.

Kniffin Km, Wansink B, Shimizu M. (2015). Sports At Work: Anticipated And Persistent Correlates Of Participation İn High School Athletics. Journal Of Leadership & Organizational Studies,; 22(2): 217- 230.

Kotan Ç, Hergüner G, Yaman Ç. (2009). İlköğretim Okullarında Okuyan Sporcu Öğrencilerin Spor Yapmalarında Okul Ve Aile Faktörünün Etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi,; 3(1): 49- 58.

Laker, A., (2001). Developing Personal, Social And Moral Education Through Physical Education - A Practical Guide For Teachers. Routledge, London And New York.

Lee, V. E., Winfield, L. F., & Wilson, T. C. (1991). Academic Behaviors Among High Achieving African American Students. Education And Urban Society, 24, 65- 86.

Linder, K.J. (1999). Sport Participation And Perceived Academic Performance Of School Children And Youth, Pediatric Exercise Science 11, 129-143.

Loand, S. (2000). "The Logic Of Progress And The Art Of Moderation İn Competitive Sports", (Ed: Torbjörn Tannsjö And Claudio Tamburrini). Values İn Sport. London & New York: E & Fn Spon, P: 48.

Mahoney, J. Larson, R. Eccles, J. (2005). Organized Activities As Contexts Of Development: Extracurricular Activities, After-School And Community Programs. Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum.

Mc.Mahon, D.J., (1990). The Psychological Basic Of Exercise And The Treatment Of Delinquent Adolescents, Sports Medicine, 9(6) P.344-351.

Mok Mmc, Flyyn M (2002). Determinants Of Students' Quality Of School Life: A Path Model. Learning Environments Research, 5, 275-300.

Morris L, Sallybanks J, Willis K (2003). Sport, Physical Activity And Antisocial Behavior İn Youth. Canberra, Australian Institute Of Criminology.

Nelson Mc, Gordon-Larsen P. (2006). Physical Activity And Sedentary Behavior Patterns Are Associated With Selected Adolescent Helath Risk Behaviors. Pediatrics,117: 1281-1290.

Newcomb, A.F.,Bagwell, C. L. (1996). The Developmental Significance Of Children's Friendship Relations. The Company They Keep: Friendship İn Childhood And Adolescence. New York: Cambridge University Press; 289-321.

Nirun N, C Özönder, (1990). “Türk Sosyo-Kültür Yapısı İçinde Âdetler, Örfler, Görenekler, Gelenekler”, Millî Kültür Unsurları Üzerine Genel Görüşler, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.

Orhun, A., (1992). “Fair Play Okul Sporunda Bir Eğitim İlkesidir”, Spor Bilimleri Iı. Ulusal Kongresi Bildirileri “20-22 Kasım 1992”, Ankara: H.Ü. Spor Bilimleri Ve Teknolojisi Yüksekokulu Yayın No:3, S. 412-414.

Öcal K. Koçak, M. S. (2010). Okul Sporlarının Orta Öğretim Öğrencilerinin Akademik Başarı Ve Davranış Gelişimine Etkisi Mediterranean Journal Of Educational Research, Issue 7,S.86-94.

Özalp, A, (2005). Çocuk Ruh Sağlığı, Melisa Matbaası S.55-66.

Öztürk, F. (1998). Toplumsal Boyutlarıyla Spor. Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Pehlivan Z. (2004). Kavramının Geliştirilmesinde Okul Sporunun Yeri Ve Önemi. Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi, Iı (2) 49-53.

Rubin, K. H. Bukowski, W.M., Parker, J. G. (1998). Peer İnteractions, Relationships, And Groups. Handbook Of Child Psychology: Social, Emotional, And Personality Development. New York: Wiley; 619–700.

Santrock, J. W. (1997). Psychology (5th Ed.). Dubuque, Ia: Brown & Benchmark.

Sarı M (2006). Okul Yaşam Kalitesi: Tanımı Değişkenleri Ve Ölçülmesi. Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(32), 139–151.

Saygılı, G.,Atay, E., Eraslan, M.& Hekim, M.(2015). Düzenli Olarak Spor Yapan Ve Yapmayan Öğrencilerin Kişilik Özellikleri İle Akademik Başarıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, Ocak: 2015, Cilt:23, No:1, 161-170.

Scanlan Tk, Babkes Ml, Scanlan La. (2005). Participation İn Sport: A Developmental Glimpse At Emotion. In J. L. Mahoney, R. W. Larson, Ve J. S. Eccles (Eds.), Organized Activities As Contexts Of Development: Extracurricular Activities, After-School And Community Programs. Mahwah, Nj: Lawrence Erlbaum,: 275-310.

Siedentop, D., Hastie, P. A., & Van D.M., (2004). Complete Guide To Sport Education. Champaign, Il: Human Kinetics.

Slutzky, C. B. Simpkins, S. D. (2009). The Link Between Children’s Sport Participation And Self-Esteem: Exploring The Mediating Role Of Sport Self-Concept. Psychology Of Sport And Exercise, 10, 381-389.

Steptoe, A. & Butler, N. (1996). Sports Participation And Emotional Well-Being İn Adolescents. Lancet, 347, 1789–1792.

Suveren, S. (1991). Sporu Teşvik Eden Ekonomik Ve Sosyal Faktörler, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Beden Eğitimi Spor Özel Sayısı: 7:1:191-199.

Şahan, H. (2008). Üniversitenin Sosyalleşme Sürecinde Spor Aktivitelerinin Rolü . Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, (2), 248-266.

Şahin, M. (1998). Spor Ahlakı Ve Sorunları, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

Şenduran, F. (2008). Sporcu Olan Ve Sporcu Olmayan Ortaöğretim Öğrencilerinin Uyum Becerileri, 10. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi. Sözel Bildiriler Kitabı, Bolu, 189-191.

Tammelin T, Nayha S, Hills Ap, Jarvelin Mr (2003) Adolescent Participation İn Sports And Adult Physical Activity. Am. J. Prev. Med, 24, 22-28.

Taymur İ., Türkçapar M., H. (2012). Kişilik: Tanımı, Sınıflaması Ve Değerlendirmesi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 4(2): 154-177.

Trudeau F, Shephard R. (2008). Physical Education, School Physical Activity, School Sports And Academic Performance. International Journal Of Behavioral Nutrition And Physical Activity,; 5(10): 1-12.

Uluğtekin S, (1991). Hükümlü Çocuk Ve Yeniden Toplumsallaşma, Bizim Baro, Ankara,

Visek Aj, Achrati Sm, Manning H, Mcdonnell K, Harris Bs, Dipietro L. (2015). The Fun Integration Theory: Towards Sustaining Children And Adolescents Sport Participation. Journal Of Physical Activity & Health,; 12(3): 424-433.

Whitley, R.L. (1999). Those Dumb Jacks Are It Again: A Comparison Of The Educational Performances Of Athletes And Nonathletes In North Carolina High Schools From 1993 Through 1996, High School Journal, Vol.82 (4), 223-233.

Wolff, S. (1986). Problem Çocuklar Ve Tedavi (Çocuk Ve Stres), (Çev: A. Oral, S. Kara), Say Kitap Pazarlama, İstanbul :Onur Basımevi. S. 301.

Yaman M, Arslan S. (2009). Çocuk Ve Gençlik Suçlarının Önlenmesinde Rekreatif Sporlar. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi; 6(1): 445-459.

Yazıcı, M. (1999). Serbest Ve Grekoromen Stil Genç Milli Takım Güreşçilerinin Kişilik Özelliklerinin Araştırılması, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi Ve Spor Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yetim A, (2000). Sosyoloji Ve Spor, Topkar Matbaacılık, Ankara, Ss.148-151.

BÖLÜM 13

STRES VE SPOR

Emsal ÖZTÜRK[1]

1 Dr. Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi, emsal.ozturk@JSGA.edu.tr. ORCID: 0000-0002-3461-5527.

Stres

Stres kelimesi Latince "estrictia" kelimesinden türetilmiştir. Stres ilk zamanlarda felaket, sıkıntı, üzüntü gibi kelimelerle ifade edilirken, daha sonraki zamanlarda baskı ve kuvvet olarak değişmiştir. Selye'ye göre stres, toplumda bireyi etkileyen tüm uyaranlardır. Stres, kişinin günlük yaşamını olumsuz yönde etkileyen uyaranlara çevresinden verdiği tepki olarak tanımlanmaktadır (Güçlü, 2001). Cüceoğlu ise kişinin sosyal çevresindeki uyumsuzluk nedeniyle ruhsal sıkıntı yaşamaktadır (Cüceloğlu, 1994). Başka bir tanıma göre stres, bir olgu karşısında kişinin fiziksel ve psikolojik sınırının aşılmasıdır (Yıldıran, 1991). Başka bir tanıma göre ise bireyi fiziksel ve psikolojik olarak yıpratan ve bu durumda ortaya çıkan ruhsal ve fiziksel bir hastalıktır (Çakır vd., 2008).

Stres kavramı, bilimsel açıdan bireyin kendine tehdit algılaması sonucu olarak dışarıya karşı oluşturduğu tepkidir. Bu duruma psikolojik ve fiziksel faktörler etki eder. Birey tehlike anında bulunduğu durumu ve çevrenin etkisine bağlı olarak tepki vermektedir (Hişyar, 2012).

Stres oluşurken bireyin içsel kaygı duygusu devreye girer. Stres çevresel faktörlerden kaynaklansa da, doğal haliyle içsel olarak ortaya çıkar. Bununla birlikte, stres doğal çevre tarafından uyarılır. Stres sonucunda bireyde uyku bozukluğu, sinirlilik, kaygı, özgüven eksikliği, fiziksel ağrılar ve ağlamalar görülebilir. Bir kişi stres yaşadığında, en önemli belirti hayata karşı olumsuzluk ve mutsuzluk duygusudur (Louis ve Scheriber, 1997).

Stresin kaynakları kişiseldir ve her birey için farklı olabilir. Bir kişi için stres yaratan bir durum, başka bir kişi için aynı düzeyde stres yaratmayabilir. Stresin etkileri genellikle bireysel başa çıkma mekanizmalarına, genel sağlık durumuna, sosyal destek sistemine ve stresle başa çıkma becerilerine bağlı olarak değişebilir. Önemli olan, stresle başa çıkma stratejilerini öğrenmek ve uygun destek mekanizmalarını kullanmaktır. Fiziksel aktivite, meditasyon, derin nefes almak, sosyal destek, problem çözme becerilerini geliştirmek gibi yöntemler, stresle daha etkili bir şekilde başa çıkma konusunda yardımcı olabilir (Louis ve Scheriber, 1997).

Stresin Belirtileri

Stres belirtileri, fiziksel, duygusal, zihinsel ve sosyal olarak ayrılmaktadır (Hughes ve Boothroyd, 1997).

1. Fiziksel Belirtiler

- ✓ Kusma,
  - ✓ İshal,
  - ✓ Baş Ağrısı,
  - ✓ Uyku Düzensizliği,

KAYNAKLAR

Altungül, O. (2006). Futbol Aktivitelerine Katılanların Kişilik Özellikleri Işığında Stres Düzeylerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı.

Aydın İ, (2008). İş Yaşamında Stres. (3. Baskı) Ankara: Pegem Yayınevi.

Baltaş A, Baltaş Z, Stres ve Başa Çıkma Yolları. (21. Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.

Biçer T. (1998). Doruk Performans. İstanbul: Beyaz Yayınları.

Braham J. (1998). Stres Yönetimi. Ateş Altında Sakin Kalabilmek. (Çev.: Vedat G. Diker). İstanbul: Hayat Yayınları.

Çoruh Y. (2019). Stres ve Sağlık Üzerine Boş Zamanlarda Yapılan Sporun Etkisi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 21(3), 73-78.

Erdal MB. (2009). İletmelerde Stres Kaynakları Sonuçları ve Yönetim Teknikleri ve Bir Uygulama., Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Erdoğan N, Kocaekşi S. (2015). Elit Sporcuların Sahip Olması Gereken Psikolojik Özellikler. Türkiye Klinikleri. Journal of Sport Science, 7(2), 57-64.

Ford J.L. Ildefonso K. Jones M.L. Arvinen-Barrow, M. (2017). Sport-related anxiety: Current insights. Open Access J. Sports Med, 8, 205–212.

Gökgöz, H. (2013). Stresin Çalışanların Performansı Üzerine Etkisi: Öğretim Elemanları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, İşletme Anabilim Dalı.

Güler Z, Başpınar, N Ö, Gürbüz, H. (2001). İş Yaşamında Stres ve Kamu Kurumlarındaki Sekreterler Üzerinde Bir Uygulama. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Güleroğlu, F, Eroğlu H. (2019). Anaerobik Egzersiz Sonrasi Oluşan Yorgunluğun Sporcularin Zihinsel Dayaniklilik Düzeylerine Akut Etkisi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 21(3), 23-33.

Hişyar MK. (2012). Kamu Yönetiminde Stres Algısı. İstanbul: Hayat Yayıncılık.

Hughes B, Boothroyd R. (1997). Günlük Hayatın Stresine Son. Ankara: Doruk Yayıncılık.

Karabulut E O. (2023). Spor ve Sporcu Psikolojisi. Sporcu Sağlığı, İzmir: Efe Akademi Yayınları.

Karagözoğlu C. (2005). Sporda Psikolojik Destek, İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

Karlı A. (2023). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Stres Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

Kılıç R, Özafşarlıoğlu S. (2013). Örgütlerde Stres Kaynaklarının Çalışanların İş-Aile Çatışması üzerine Etkisi. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Der-

gisi, 6(3):208- 237.

Kuru E (2000) Sporda Psikoloji, Gazi Üniversitesi øletiúim Fakültesi BasÕmevi, Ankara.

Morgan C. (1988). Psikolojiye Giriş. Ankara: Meteksan Ltd.Şti.

Özdevecioğlu M, Yalçın Y. (2010). Spor Tatmininin Sporcuların Stres ve Saldırganlık Düzeyleri Üzerindeki Etkisi. Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4(1), 63-76.

Öztürk E. (2023). Savunma Sporu İle Uğraşan Sporcularının Müsabaka Öncesi Stres Düzeylerinin İncelenmesi. Spor Eğitim Dergisi, 7(1), 40-44.

Parker H. (2007). Management Of Stress. In: Parker H., Editor. Stress Management. First Ed. Delhi: Global Media,

Pekerşen Y. (2015). Otel İşletmelerinde Çalışan Aşçıların İş Stresi İle İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık Ve Toksik Davranışları Arasındaki İlişki. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Şahinler Y, Ersoy A. (2019). Sporcuların Zihinsel Dayanıklılıklarının Farklı Değişkenlere Göre İncelenmesi. International Journal Of Social Sciences And Education Research, 5(2), 168-177.

Soysal A. Farklı Sektörlerde Çalışan İş görenlerde Örgütsel Stres Kaynakları: Kahramanmaraş ve Gaziantep‟te Bir Araştırma. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2009: 14 (2); 333-359.

Tiryaki, Ş. (2000). Spor Psikolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama, Eylül Kitap ve Yayınevi, Ankara.

Yöndem ZD. (2006). Kişilik Dinamikleri ve Stresle Baş Etme. İstanbul Morpa Yayıncılık, 2006; s.: 93-95.

Ziraat & Orman, Su Ürünleri Alanında Akademik Çalışmalar

Ekim 2023

Editör

Prof. Dr. Banu DOĞANLAR
Prof. Dr. Şebnem ELLİALTIOĞLU

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Prof. Dr. Banu DOĞANLAR
Prof. Dr. Şebnem ELLİALTIOĞLU

Birinci Basım • Ekim 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-214-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

AHŞAP KORUMADA KULLANILAN KİMYASALLARIN TEHLİKE VE RİSKLERİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

***Ayşin AŞKIN, Seçkin ÖZCAN*.....1**

BÖLÜM 2

SÜLÜK ÜRETİMİ VE KULLANIM ALANLARI

***Metehan AYDAĞ, Gökhan ARSLAN* 15**

BÖLÜM 3

AKUT FAZ PROTEİNLERİNİN BAKTERİYEL BALIK HASTALIKLARI YÖNÜNDEN ARAŞTIRILMASI

***Azime KÜÇÜKGÜL, Altuğ KÜÇÜKGÜL* 35**

BÖLÜM 4

AGRİVOLTAİK TARIM SİSTEMLERİNDE GÜNEŞ PANELLERİ ALTINDA SEBZE VE MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİ

***Ersin GÜLSOY, Tuncay KAYA* 51**

BÖLÜM 5

CALENDULA OFFİCİNALİS,MYRTUS COMMUNİS, SATUREJA THYMBRA BİTKİLERİNİN ANTİMİKROBİYAL ETKİNLİĞİ

Ali BOZKAYA, Pınar ERECEVİT SÖNMEZ,

***Azime KÜÇÜKGÜL*.....67**

BÖLÜM 6

AHŞAP ATIK VE AHŞABIN GERİ DÖNÜŞÜMÜ

Ayşin AŞKIN, Rıfat KURT, Erol İMREN *89*

BÖLÜM 7

SÜRDÜRÜLEBİLİR VE YENİLİKÇİ MALZEME ALTERNATİFİ OLARAK BAKTERİYEL SELÜLOZ

Evren ERSOY KALYONCU *103*

BÖLÜM 8

FONKSİYONEL GIDALAR ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Tuğçe ÖZSAN KILIÇ, Ahmet Naci ONUS *125*

BÖLÜM 9

BİYOPELET VE BİYOPELET STANDARTLARI

Zehra YILDIZ *141*

BÖLÜM 10

BİTKİLERDE SEKONDER METABOLİTLER VE ELİSİTÖRLERE GENEL BİR BAKIŞ

Tuğçe ÖZSAN KILIÇ, Ahmet Naci ONUS *159*

BÖLÜM 1

AHŞAP KORUMADA KULLANILAN KİMYASALLARIN TEHLİKE VE RİSKLERİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ayşin AŞKIN[1], Seçkin ÖZCAN[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojileri Bölümü, Çanakkale, B Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı aysinaskin@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8573-3518.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, Çanakkale, A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı seckinozcan@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9719-8612.

GİRİŞ

Ahşap ve orman ürünleri sanayi ağaçların birincil ürünlere dönüştürülmesi ve diğer sektörler tarafından kullanılan ürünlerin imalat faaliyetlerini içerir (Forest Products Report, 2020). Bu faaliyetler lif levha, yonga levha, kereste, kaplama, kontrplak parke endüstrisi gibi alt sektörler ve bunların hammadde olarak kullanıldığı mobilya, ahşap parke, doğrama, palet vb. gibi sanayi gruplarıdır (TOBB, 2012). Bahsi geçen bu sektörler işyeri tehlike sınıflandırmasında tehlikeli ve çok tehlikeli grupta yer almaktadır. Bitirme işlemlerinde kullanılan çeşitli kimyasallar, cilt ve solunum yolu hastalıklarına sebep olan ahşap tozu ve kullanılan makine ve ekipmanlar sektörde çalışanlar için bir çok tehlikelere yol açmaktadır. Bu nedenle de bu sektörde iş sağlığı ve güvenliği açısından özel güvenlik gereksinimlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Doğal bir malzeme olan ahşap iç mekân, dış mekân (yağışa maruz kalan veya kalmayan), yer teması, deniz ortamı vb. gibi ortam şartlarına bağlı olarak kullanım yerine göre bozulmasına neden olan birçok etmene maruz kalmaktadır. Ahşap açık havada kaldığında güneş, yağmur, toz vb. gibi şartlarına bağlı olarak yıpranabilir, nemli ortamda kaldığında boyutsal değişimlere uğrayabilir ve mantar, böcek vb. gibi organizmalar ahşaba zarar verir. Tüm bu etmenler ahşabın fiziksel, kimyasal özelliklerini etkilerken aynı zamanda da ahşabın ömrünün kısalmasına sebep olmaktadır. Bu durum ise ahşap malzeme için hem ekolojik hem de ekonomik anlamdaki kayıpları ortaya çıkarır (Blanchet ve Pepin, 2021).

Ahşabın zararlı tüm bu etkenlere karşı korunması gerektiği konusu çok eski tarihlerden bu yana mevcut olmuştur. Kullanımı 2000 yıl öncesine kadar uzanan; katran yağı, zeytinden elde edilen doğal yağ, sedir yağı gibi maddeler ahşabı korumak için biyosit olarak çeşitli ölçülerde kullanıldığı bilinmektedir. Devam eden yıllar süresince de farklı ortamlarda karşılaşılabilecek farklı bozulma risklerini önlemek amacıyla çok sayıda ahşap koruyucu ve koruma yöntemleri geliştirilmiştir (Jones ve Brischke, 2017). Ahşabın korunmasının sağlanması kullanım esnasında yaşam ömrünün veriminin artırılması açısından çok önemlidir. Ahşabın korunması ahşaba zarar verecek ve onu yok edecek her türlü etkenlere karşı korunmasıdır. Basit anlamda doğal dayanıklılığının kimyasallarla işlenerek artırılmasıdır. Kimyasal işlemle ahşabın kullanılabilirliğinin iyileştirilmesi önemli bir uygulamadır. Hayatımızda çok önemli olan ahşabın ya da odun türevli malzemelerin dayanıklılığının artırılmasında birçok kimyasal madde kullanılmaktadır. Bu koruyucular ahşabı biyolojik bozulmadan korumak için yararlı olmakla birlikte çevresel toksisiteye yol açmaktadır (Dhiman ve Dutt, 2018).

Ahşap ve ahşap bazlı ürünlerin günlük kullanımda ya da dış mekan uygulamalarında kullanım ömrünü kısaltan tüm etmenlere karşı dayanıklı-

KAYNAKÇA

Aalto, K. K., Jolanki, R., Estlander, T. (2003). Formaldehyde-Negative Allergic Contact Dermatitis From Melamine-Formaldehyde Resin. *Contact Dermatitis*, 49: 194-196. https://doi.org/10.1111/j.0105-1873.2003.0219.x

Ahmed, R.A. (2022). CCA-Treated Wood, *Reference Module İn Biomedical Sciences*, Elsevier, ISBN: 9780128012383, https://doi.org/10.1016/B978-0-12-824315-2.00375-4.

Blanchet P., Pepin S. (2021). Trends in Chemical Wood Surface Improvements and Modifications: A Review of the Last Five Years. *Coatings*. 11(12):1514. https://doi.org/10.3390/coatings11121514.

Baatjies, R., Chamba P., Jeebhay, M.F. (2023). Wood Dust And Asthma. Curr *Opin Allergy Clin Immuno*l. 1;23(2):76-84. Doi: 10.1097/ACI.0000000000000882.

Carton, M., Goldberg, M., Luce, D. (2002). Exposition Professionnelle Aux Poussières De Bois. Effets Sur La Santé Et Valeurs Limites D'exposition (Occupational Exposure To Wood Dust. Health Effects And Exposure Limit Values). Rev Epidemiol Sante Publique. Apr;50(2):159-78. French. PMID: 12011734.

Cavallo, D., Fresegna, M.A., Ciervo, A., Ursini, L.C., Maiello, R., Frate, D.V., Ferrante, R., Mabilia, R., Pizzo, B., Grossi, B., Ciccioli, P., Lavicoli, S. (2022). New Formaldehyde-Free Adhesives For Wood Manufacturing: In Vitro Evaluation Of Potential Toxicity Of Fine Dust Collected During Wood Sawing Using A New Experimental Model To Simulate Occupational İnhalation Exposure, *Toxicology,* Volume:466, ISSN 0300-483X, https://Doi.Org/10.1016/J.Tox.2021.153085.

Carvalho, L., Magalhães, F.D., Ferra, J.M. (2012). Formaldehyde Emissions From Wood-Based Panels: Testing Methods And İndustrial Perspectives. https://repositorio-aberto.up.pt/handle/10216/104578.

Chung K.Y., Cuthbert, R.J., Revell, G.S., Wassel, S.G., Summers, N. (2000). A Study On Dust Emission, Particle Size Distribution And Formaldehyde Concentration During Machining Of Medium Density Fibreboard, *The Annals Of Occupational Hygiene*, Volume:44, Issue 6, Pages 455-466, ISSN 0003-4878, https://doi.org/10.1016/S0003-4878(00)00005-3.

Chrobak, J., Iłowska, J., Chrobok, A.(2022). Formaldehyde-Free Resins for the Wood-Based Panel Industry: Alternatives to Formaldehyde and Novel Hardeners. *Molecules.* Jul, 29;27(15): 4862. doi:10.3390/molecules27154862. PMID:35956815;PMCID: PMC9369507.

CCOHS (2023). Canadian Centre Occupational Health and Safety, Wood Dust - Health Effects, https://www.ccohs.ca/oshanswers/chemicals/wood_dust.html. 28.03.2023.

COSHH (2002). Control of Substances Hazardous to Health Regulations. https://www.hse.gov.uk/nanotechnology/coshh.htm. 28.03.2023.

Cocker, J., Morton, J.N., Warren, N., Wheeler, J.P., Garrod, A.N.I (2006). Biomonitoring For Chromium And Arsenic in Timber Treatment Plant Workers Exposed To CCA Wood Preservatives, The Annals of Occupational Hygiene, Volume:50, Issue 5, Pages 517–525, https://doi.org/10.1093/annhyg/mel009.

Dhiman, B., Dutt, B. (2018). Present Status and Future Strategies of Wood Preservation Industry. Eco-tourism, Environmental Problems and Sustainable Development, Discovery Publishing House Pvt. Ltd. New Delhi (India), ISBN: 978-93-86841-57, Pages: 226-245.

Dimich-Ward, H., Hertzman, C., Teschke, K., Hershler, R., Marion, S. A., Ostry, A., Kelly, S. (1996). Reproductive Effects Of Paternal Exposure To Chlorophenate Wood Preservatives In The Sawmill Industry. *Scandinavian Journal of Work, Environment & Health*, *22*(4), 267–273. http://www.jstor.org/stable/40966550.

Engür, O. (2001). Orman Ürünleri Endüstrisinde Ergonomik Riskler ve Koruyucu Önlemler, *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri B, Cilt 51, Sayı 1.

Haeberle, M. In: John, S., Johansen, J., Rustemeyer, T., Elsner, P., Maibach, H. (eds) (2018). Furniture Manufacture. *Kanerva's Occupational Dermatology*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-40221-5_156-2.

Jones D., Brischke, C.(2017). Performance of Bio-based Building Materials, *Woodhead Publishing*, Pages 187-247, ISBN 9780081009826, https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100982-6.00004-5.

EPA, 2023. Overview of Wood Preservative Chemicals. EPA United States Environmental Protection Agency, 13 June 2023. https://www.epa.gov/ingredients-used-pesticide-products/overview-wood-preservative-chemical.

Forest Products Report, (2020). Forest Products Industries' Economic Contributions: Connecticut Marc,https://portal.ct.gov/-/media/DEEP/forestry/FPA-and-UM/Economic-Reports/CT-Forest-Products-Industry-Report.pdf.

IARC (1995). Wood Dust and Formaldehyde IARC Monographs on the Evaluation of Carcinogenic Risks to Humans Volume 62, ISBN-13 978-92-832-1262-1.

ILO, Solvents, International Labour Organization. 30.11.204.https://www.ilo.org/static/english/protection/safework/cis/products/safetytm/solvents.htm.

ILO, Introductıon To Safety In The Use Of Chemicals https://www.ilo.org/legacy/english/protection/safework/cis/products/safetytm/introduc.htm.

ILO, International Chemical Safety Cards (ICSCs). ICSC 0572 - CREOSOTE - ILO https://www.ilo.org/dyn/icsc/showcard.display?p_lang=en&p_card_id=0572&p_version=2.

Kasangana, K., Chadyiwa, M., Masekameni, D., Makonese, T. (2018). Exposure To Wood Dust And Health Effects: A Review Of Epidemiological Evidences From Developing Countries. *Conference: National Association for Clean Air At: Johannesburg,* South Africa.

Khademibami, L., Bobadilha, G.S., (2022). Recent Developments Studies on Wood Protection Research in Academia: A Review. *Front. For. Glob. Change Forest Management*, 5:793177. doi: 10.3389/ffgc.2022.793177.

Kester, J.E. (2014). *Creosote* (Coal Tar Creosote and Wood Creosote), Editor(s): Philip Wexler, Encyclopedia of Toxicology (Third Edition), Academic Press, Pages:1055-1060, ISBN 9780123864550.

Kishi, H., Fujita, A., Miyazaki, H., Matsuda, S., Murakami, A. (2006). Synthesis Of Wood-Based Epoxy Resins and Their Mechanical and Adhesive Properties. J. *Appl. Polym. Sci*., 102: 2285-2292. https://doi.org/10.1002/app.24433.

Lansbury, N., Beder, S. (2005). Treated Timber, Toxic Time-Bomb: The Need For A Precautionary Approach To The Use Of Copper Chrome Arsenate (CCA) As A Timber Preservative. https://ro.uow.edu.au/artspapers/41.

Morais, S., Fonseca HMAC, Oliveira SMR, Oliveira H, Gupta V.K, Sharma B, de Lourdes Pereira M. (2021). Environmental and Health Hazards of Chromated Copper Arsenate-Treated Wood: A Review. Int J Environ Res Public Health. 2021 May 21;18(11):5518. doi: 10.3390/ijerph18115518. PMID: 34063914; PMCID: PMC8196618.

Meena R.K. (2022). Hazardous Effect Of Chemical Wood Preservatives On Environmental Conditions, Ecological Biodiversity And Human Being And Its Alternatives Through Different Botanicals: A Review. *Environment and Ecology*, 40(3):1137-1143, July-September, ISSN: 0970-0420.

Miranji, E., Kipkemboi, P., Kibet, J. (2022). A Review of Toxic Metals and Hazardous Organics in Wood Treatment Sites and Their Etiological Implications. *Journal of Chemical Reviews*, *4*(1), 40-66. doi: 10.22034/jcr.2022.326656.1140.

Noda J., Izumi K., Tamura Y., (2018). Investigation Of Chromated Copper Arsenate-Treated Waste Wood Used For Bedding Material In The Hokkaido Area. *Japanese Journal of Veterinary Research,* 66(1): 57-62.

OSHA, Woodworking, Occupational Safety and Health Administration. https://www.osha.gov/woodworking/hazards-solutions, Erişim Tarihi: 21.06.2023.

OSHA, OSHA's Hazard Communication Standard (HCS). https://www.osha.gov/laws-regs/standardinterpretations/19970515#:~:text=OSHA's%20Hazard%20Communication%20Standard%20(HCS,chemicals%20used%20in%20the%20workplace. Erişim Tarihi: 21.06.2023

OSHA, Woodworking:Finishing/Chemicals-GeneralHazards/Solutions https://www.osha.gov/etools/woodworking/finishing-chemicals/hazards-solutions Erişim Tarihi: 21.06.2023

Pesch, B., Pierl, C.B., Gebel, M. (2008). Occupational Risks For Adenocarcinoma Of The Nasal Cavity And Paranasal Sinuses In The German Wood Industry *Occupational and Environmental Medicine* 2008;65:191-196.

Pośniak, M., Kowalska, J., Makhniashvili, I.(2005). Narazenie Na Szkodliwe Substancje Chemiczne W Przemyśle Meblarskim (Exposure To Hazardous Chemical Substances In Furniture Industry). *Med Pr.* 56(6):461-5. Polish. PMID: 16613371.

Resmi Gazete (2013). Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, Sayı: 28733.

Rowell R.M. (2020). Innovation In Wood Preservation. *Polymers*. 12(7):1511. https://doi.org/10.3390/polym12071511.

Salminen, E., Valo R., Korhonen M., Jernlås, R., (2014). Wood preservation with chemicals. Best Available Techniques (BAT). ISBN 978-92-893-2828-9 ISBN 978-92-893-2829-6 (EPUB) http://dx.doi.org/10.6027/TN2014-550.17_EWGWoodHandicrafts_2014_Sep Agenda item 4.1.

Sterling, T.D., Stoffman, L.D., Sterling, D.A., Maté, G. (1982). Health Effects of Chlorophenol Wood Preservatives on Sawmill Workers. International Journal of Health Services. 12(4):559-571. doi:10.2190/HMWR-8WKK-YQ1N-63XJ.

Soćko R. A. (2021). Quantitative Risk Assessment Of Sinonasal Cancer As A Function Of Time In Workers Occupationally Exposed To Wood Dust. *Int J Occup Med Environ Health*. Aug 5;34(4):541-549. doi: 10.13075/ijomeh.1896.01673. Epub 2021, Mar19. PMID: 33749687.

Tokar, O.M., Batig, V.M., Ostafiichuk, M.O., Ishkov, M.O., Sheremet, M.I. (2020). Investigation Of The Effect Of Formaldehyde On The Condition Of Periodontal Tissues Of Woodworking Industry Workers. *J Med Life*. Apr-Jun;13(2):225-228. Doi: 10.25122/Jml-2020-0016. PMID: 32742518; PMCID: PMC7378329.

TOBB, 2012. Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye Orman Ürünleri Meclisi Sektör Raporu, ISBN: 978-605-137-188-7 TOBB Yayın Sıra No: 2012/172.

Work Safe Western Australia Commission, (2001). Safe Use Of Chemicals In The Wood Working Industry. December, ISBN 0-7307-6122-3. https://www.commerce.wa.gov.au/sites/default/files/atoms/files/guide_chemicals_wood.pdf.

Xing, D., Magdouli, S., Zhang, J., Koubaa, A. (2020). Microbial Remediation For The Removal Of Inorganic Contaminants From Treated Wood: Recent Trends And Challenges, *Chemosphere,* Volume: 258, ISSN 0045-6535 https://doi.org/10.1016/j.chemosphere.2020.127429.

Yan, Q., Tong, W., Ya, C., Yingjie L. (2012). Investigation and Pondering of Dust and Poison Hazards in 44 Small Wooden Furniture Enterprises, *Procedia Engineering,* Volume 43, Pages: 484-488, ISSN 1877-7058, https://doi.org/10.1016/j.proeng.2012.08.083.

Žigon J., Kovač J., Petrič M. (2022). The İnfluence Of Mechanical, Physical And Chemical Pre-Treatment Processes Of Wood Surface On The Relationships Of Wood With A Waterborne Opaque Coating, *Progress in Organic Coatings,* Volume 162, 106574, ISSN 0300-9440, https://doi.org/10.1016/j.porgcoat.2021.106574.

URL-1, 2016. WOOD PRESERVATION, Protecting Human Health Kentucky Pesticide Education Program, University of Kentucky Department of Entomology Program. https://www.uky.edu/Ag/Entomology/PSEP/cat17health.html#:~:text=Commonly%20used%20wood%20preservatives%20are,term%2C%20or%20permanently%20damaging%20effects. Erişim Tarihi: 26.07.2023.

BÖLÜM 2

SÜLÜK ÜRETİMİ VE KULLANIM ALANLARI[1]

Metehan AYDAĞ[2], Gökhan ARSLAN[3]

1 Bu çalışma Metehan AYDAĞ'IN Tezsiz Yüksek lisans bitirme ödevinden üretilmiştir.

2 Atatürk Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Erzurum, Türkiye, Orcid: 0009-0004-9069-0048

3 Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Erzurum, Türkiye, Orcid: 0000-0002-8634-8598

Giriş

Sülükler, sucul ortamlarda yaşayan ve kan emerek beslenen omurgasız hayvanlardır. Sülükler kan emerek beslenen halkalı solucan grubudur. İnsanlar tarafından binlerce yıldır kullanılan sülükler, tıbbi amaçlar için kullanılmaktadır. Sülük tedavisinin deneysel fizyolojinin kurucusu ayrıca Romanın ilk spor hekimi olarak kabul edilen Bergamalı Galen tarafından da uygulandığı kaynaklarda gözlemlenmektedir. Bu tedavi şekli, İbn-i Sina (Avicenna) tarafından MS 1020 yıllarında 'ElKanun Fi't-Tıbb' adlı eserinde de bahsedilmiştir. (Öner Küçük, M, & Yaman, O. 2019). Eski Hint, Mısır, Yunan ve Arap Hekimleri de Sülükleri tedavi amaçlı birçok rahatsızlıkta kullanmışlardır. Bunlara bakacak olursak sinir sisteminde görülen sorunlarda, idrar ve üreme sisteminde gözlenen anormalliklerde hatta dişlerde görülen rahatsızlıklarda bile kullanılmıştır. Osmanlı imparatorluğunda ayrıca Fransızlarda sülüklerden büyük oranda yararlanmıştır. Tıpta kullanılmak suretiyle 1830 yılında Paris'te bulunan hastanelerde beş milyon sülük kullanıldığı raporlanmıştır. (Sağlam, N. 2000) Türkiye' de HirudoMedicinalis bolca bulunmaktadır bu sebepten ötürü HirudoMedicinalis ticareti yapılabilmekte ve toplanarak yurt dışına ihraç edilebilmektedir. Bu sülük türünün modern tıpta fazlasıyla kullanılması sebebiyle nesli tükenme tehlikesine girmiştir ve CITES sözleşmesiyle koruma altına alınmıştır. Bu sözleşmeye imza koyan ülkeler H. medicinalis'in toplanması ve ihracatı konusunda kotalar koyulmasına karar vermişlerdir. Türkiye'nin 1996 yılında 10 ton olan H. medicinalis ihraç kotası, 1997 yılında 7 tona düşürülmüştür. Yine ülkemiz tatlı sularında H. medicinalis'in avlanma yasağı, 15 Nisan-15 Haziran tarihleri arasındayken (Anon., 1996b), bu yasak 1 Mart – 1 Temmuz olarak değiştirilip (Anon., 1997) 2 aydan 4 aya çıkarılmıştır.

Sülüklerin doğal yaşam alanları sulak alanlar, göller ve nehirlerdir. Ancak sülük ticareti için avlanmaları sonucu nesli tükenme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle sülük ticareti kontrollü bir şekilde yapılmalıdır. Dünya genelinde sülüklerin ticareti ve kullanımı uluslararası düzeyde belirlenen kurallar ve sınırlamalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. CITES,(Tehlikedeki Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme) sülüklerin ticaretini ve korunmasını düzenleyen uluslararası bir sözleşmedir. Türkiye'de de sülüklerin korunması ve ticareti, 1996 yılında imzalanan CITES sözleşmesi çerçevesinde kontrol altına alınmıştır. Türkiye'de sülük ticareti için belirlenen kotalar ve avlanma yasakları sülük neslinin korunması açısından son derece önemlidir.

Ancak son yıllarda sülük tedavisi yeniden popülerlik kazanmaya başlamıştır. Sülüklerin içerdikleri biyoaktif bileşenler sayesinde kan dolaşımını iyileştirici etkileri olduğu düşünülmektedir. Sülükler ayrıca plastik cerrahide doku nakli sonrası ödem ve şişkinliği azaltmak için kullanılmak-

KAYNAKLAR

Abdualkader, A. M, Ghawi, A. M, Alaama, M, Awang, M, &Merzouk, A. (2013). Leechtherapeutic applications. *Indian journal of pharmaceutical sciences*, *75*(2), 127.

Ayhan, H. &Mollahaliloğlu, S. (2018). Tıbbi Sülük Tedavisi: Hirudoterapi . Ankara MedicalJournal, 18 (1) , 141-148 . DOI: 10.17098/amj.409057

Bilecen HM. Bilecen H.(2022) Sülük Tedavi Atlası. İstanbul; Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık s;11-18

Eroğlu, L., Orak, İ., & Şimşek, T. (2004). Ekstravazasyon yaralanmasının tedavisinde tıbbi sülük kullanımı: Ön çalışma. *Türk Plastik RekonstrüktifVe Estetik Cerrahi Dergisi*, *12*(3), 208-211.

Gödekmerdan, A., Arusan, S., Bayar, B., & Sağlam, N. (2011). Tıbbi sülükler ve hirudoterapi. *TurkiyeParazitolDerg*, *35*(4), 234-239.

Gülay, T. R. A. K. Hirudoterapi ve Cerrahide Kullanımı. *Journal of Biotechnologyand Strategic HealthResearch*, *3*, 47-54. http://www.dogaltibbisuluk.com/tibbi-suluk-uretimi/suluklerin-anatomisi/sFiddler, D. (2017). Leeches (Hirudinea): A Natural History. CRC Press. adresinden alındı.

Macagno, E. R. (2010). Leechbiologyandbehaviour. CanadianJournal of Zoology, 88(5), 635-654.

Öner Küçük, M, & Yaman, O. (2019). Tıbbi sülük terapisi (Hirudoterapi). *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, *3*, 29-46.

Özbek, M. (2007). Batı Karadeniz Bölgesi'ndeki Bazı Göllerin Hirudinea (Annelida) Faunası. *Ege Journal of FisheriesandAquaticSciences*, *24*(1), 83-88.

Özgür D. (2015) Sülük Tedavisi Ruhsal Ve Fiziksel Hastalıklarda Geleneksel Tedavi, İstanbul: Mercan Kitap, s:77-118.

Ruppert, F. &. (2023, 03 06). *Sülük*. tr.m.wikipedia.org: https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Sülük#CITEREFRuppertFoxBarnes2004 adresinden alındı.

Siddall, M. E., Trontelj, P., &Utevsky, S. Y. (2007). Namingspecies in theface of changingtaxonomy: thecase of thenominatesubspecies of themedicinalleech (HirudomedicinalisLinnaeus, 1758). ZoologicaScripta, 36(2), 131-138.

TV, L. C. (2023, 03 04). *How Frog Hunting And Eating Leech And Earthworm For Survival*. www.youtube.com: https://www.youtube.com/watch?v=ShrTv31EBas adresinden alındı.

Whitlock, R. (2017). Leeches in modern medicine. ClinicalInfectiousDiseases, 64(6), 776-777.

Sağlam, N. (2000). Sülük biyolojisi ve yetiştirme teknikleri. *Ticari Balık Türlerinin Biyolojisi ve Yetiştirme Teknikleri Hizmet İçi Eğitim Semineri*, *1*(5), 51-56.

Yılmaz, U. D. (2023, 02 05). *Sülükler Hakkında Bilmek İstediğiniz Herşey*. www.

tibbisuluk.com: http://www.tibbisuluk.com/sulukler-hakkinda2.html adresinden alındı.

BÖLÜM 3

AKUT FAZ PROTEİNLERİNİN BAKTERİYEL BALIK HASTALIKLARI YÖNÜNDEN ARAŞTIRILMASI

Azime KÜÇÜKGÜL[1], Altuğ KÜÇÜKGÜL[2]

1 Prof. Dr., Munzur Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi, Aktuluk/Tunceli, E-mail:akucukgul@munzur.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-0515-6667
2 Doç. Dr., Mustafa Kemal Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Serinyol/Hatay, E-mail: altugkucukgul@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0003-4387-6814

1. GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de büyüyen sektörlerden olan su ürünleri yetiştiriciliği, uzman personellerin bulundurulması, bilinçsiz her türlü uygulamadan kaçınılması, hastalıklarla mücadelede rutin tüm kontroller ve buna bağlı önlemlerin alınması, kaliteli yem kullanılması gibi çeşitli faktörlerin başarılı bir şekilde yönetilmesiyle öncül sektörlerden birisi olma yönünde ilerleme kaydetmektedir (Baba, 2017).

Yetiştiricilik faaliyetlerinin yıldan yıla artması umut verici olmaktadır. Ancak, hastalık ve hastalıkla ilgili sorunlarözellikle üründen maksimum fayda sağlama amacında olan yetiştiricilik işletmeleri için gelişmeyi sınırlayıcı bir faktör olarak karşımıza çıkmakta ve ciddi kayıplara sebep olmaktadır.

Yetiştiricilik koşulları altındaki balıklar çevrelerindeki her türlü olumsuzluktan etkilenmekte ve bağışıklık sistemi zayıflamaktadır. Özellikle konakçı-patojen-çevre arasındaki ilişkinin bozulması, fırsatçı patojenlerin uygun portantreler aracılığıyla istilası sonucu hastalık ortaya çıkmaktadır (Noga, 2010). Bu hastalık tablosu özellikle enfeksiyöz (mikroorganizmalardan ileri gelen) kökenli ise ölümcül tehlikelere sebebiyet verebilmektedir. Bunlar arasında olan bakteri kökenli hastalıklar yetiştiricilik sistemlerinde en sık görülen etkenlerin başında gelmektedir. Bakeriyel patojenlerinyalnız canlı dışında da uzun süre canlılığını koruyabilmesi akuatik çevre açısından büyük bir risk oluşturmakta, stres koşullarının etkisine bağlı olarak diğer balık türlerini de kolayca etkileyebilmektedir.

Balıklarda gelişen enfeksiyöz hastalıklarda ortaya çıkan reaksiyonlardan biriside inflamasyon (yangı)'dur. Canlıda inflamasyon ve doku hasarı görüldüğünde yanıt olarak değişen plazma proteinleri akut faz proteinleri (AFP) ya da akut faz reaktantları olarak bilinmektedir (Eckersall ve Conner, 1988; Baumann ve Gauldie, 1990; Whicher ve Westacott, 1992). Akut faz yanıt ise infeksiyon, travma, doku hasarı gibi tehditlere karşı, acil olarak oluşturulan inflamatuvar tepkimeler olarak tanımlamaktadır. Bu tepkimeler doku hasarının oluşmasından kısa bir süre sonra ortaya çıkan spesifik olmayan bir reaksiyondur. Akut faz tepkimesinin amacı, patojen organizmaları izole edip, baskılamak, yayılımlarını engellemek, doku hasarını en aza indirmek ve tamir olayına katkıda bulunmaktır. Akut yangıya organizmanın yanıtı olarak salgılanan en önemli yapılar; sitokinler, akut faz proteinleri ve lökositlerdir. Bu sitokinler, enfeksiyöz hastalıklara ve yangıya karşıprimer yanıtı yönetir ve sistemik reaksiyonları geniş bir aralıkta stimüle eder. Karaciğerde bu sitokinler, akut faz proteini (AFP) olarak bilinen glikoproteinlerin üretimini ve plazma salınımını stimüle ederler (Guyton ve Hall, 1996; Kahyaoğlu, 2011; Kushner, 1982). Çeşitli biyokimyasal, fizyolojik, davranışsal ve beslenme durumu ile ilgili deği-

Kaynaklar

Acuña, L.G.,Barros M.J., Montt F., Peñaloza D., Núñez P., Valdés I., Gil F., Fuentes J.A., Calderón I.L. (2021). Participation of Two SRNA RyhB Homologs from the Fish Pathogen Yersinia ruckeri in Bacterial Physiology. Microbiol. Res., 242:126629.

Alexander, J.B., Ingram, G.A. (1992). Noncellular nonspecific defense mechanisms of fish. Annual Review of Fish Disease 2: 249–279.

Arda, M., Seçer, S., Sarıeyyüpoğlu, M. (2002). Balık Hastalıkları, Medisan, Ankara, pp. 51- 57.

Arslan, M., Fert, A. (2013). Normal konakta ateş ve nedeni bilinmeyen ateşli hastaya klinik yaklaşım, 14-18s. Kurt, H., Gündeş, S., Geyik, M.F. (Eds.) Enfeksiyon Hastalıkları. Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul

Baba, E., (2017). Su Ürünleri Yetiştiriciliğinde Bitkisel İmmunostimulant Kullanımı. Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(3): 249-256.

Batırel, A., Gencer, S., Özer, S., Salepci, T. (1982). Predictive values of serum amyloid-A and CRP for infection in febrile neutropenic cancer patients. Journal of Microbiology and Infectious Diseases. 2014; 4 (4): 128-135.

Baumann, H., Gauldıe, J., (1990). Regulation of acute phase plasma protein genes by hepatocyte stimulating factors and other mediators of inflammation. Mol Biol Med, 7: 147-159.

Bayne, C.J., Gerwick, L., (2001). The acute phase response and innate immunity of fish. Dev. Comp. Immunol, 25: 725-743.

Bozukluhan, K., Merhan, O., Ogun, M., Kurt, B., Cihan, M., Erkilic, E. E., Gokce, G., Aydin, U., & Ozcan, A. (2018). Investigation of haptoglobin, serum amyloid A, and some biochemical parameters in calves with omphalitis. Veterinary World, 11(8): 1055–105.

Caipang, C. M. A., Lazado, C. C., Brinchmann, M. F., and Kiron,V. (2010). Infection-induced changes in expression of antibacterialand cytokine genes in the gill epithelial cells of Atlantic cod, Gadusmorhua during incubation with bacterial pathogens. CompBiochem Physiol B, 156(4): 319-325.

Ceciliani, F., Ceron, JJ., Eckersall, PD., (2012). Acute phase proteins in ruminants. Journal of Proteomics, 75: 4207-4231.

Suffredini, A.F., Fantuzzi, G., Badolato, R., (1999). New insights into the biology of the acute phase response. Journal of Clinical Immunology, 19: 203-214.

Ceron, J.J., Eckersall, P.D., Martýnez-Subiela, S. (2005). Acute phase proteins in dogs and cats: current knowledge and future perspectives. Vet Clin Pathol., 34: 85-99.

Cunningham, F.L., Jack, S.W., Hardin, D. and Wills, R.W. (2012). Pond-Level risk factors associated withcolumnaris disease on Mississippi commercial catfish farms.JAquatic Animal Health, 24:178- 184.

Çakır, N. (2013). Enfeksiyon hastalıklarında temel yaklaşımlar, 132-136s. Kurt, H., Gündeş, S., Geyik, M.F. (Eds.) Enfeksiyon Hastalıkları. Nobel Tıp Kitapevi, İstanbul

Dietrich, M. A., Zmijewski, D., Karol, H., Hejmej, A., Bilinska, B.,Jurecka, P., (2010). Isolation and characterization oftransferrin from common carp (Cyprinus carpio L) seminal plasma.Fish Shellfish Immunol, 29(1): 66-74.

Eckersall, P.D., (2000). Recent advances and future prospects for the use of acute phase proteins as markers of disease in animals. Rev. Med. Vet Toulouse. 151(7):577-584.

Eckersall, P.D., Conner, J.G., 1988. Bovine and canine acut phase proteins. Vet Res Comm, 12:169-178.

Eckersall, P.D. et al. 2018. Acute phase proteins in serum and milk from dairy cows with clinical mastitis. Veterinary Record, 148(2):35–41.

Ellis, A.E. (2001). Innate host defence mechanism of fish against viruses and bacteria. Developmental and Comparative Immunology 25: 827–839.

Fujiki, K. Shin, D-H. Nakao, M. Yano, T. (2000). Molecular cloningand expression analysis of carp (Cyprinus carpio) interleukin-1β,high affinity immunoglobulin E Fc receptor subunit and serumamyloid A. Fish Shellfish Immunology. 10: 229-42.

Gabay, C., Kushner, I., (1999). Acute-phase proteins and other systemic responses to inflammation. New England Journal of Medicine, 340:448-54.

Gisladottir, B., Gudmundsdottir, S., Brown, L., Jonsson, Z. O., andMagnadottir, B. (2009). Isolation of two C-reactive proteinhomologues from cod (Gadus morhua L.) serum. Fish ShellfishImmunol, 26(2): 210-219.

Guyton, A.C., Hall, J.E. (1996). Text book of medical phhysiology. Guyton&Hall, W.B. Saunders Company, USA.440.

Heegaard, P. M. H., Godson, D. L., Toussaint, M. J. M., Tjørnehøj, K., Larsen, L. E., Viuff, B., & Rønsholt, L. (2000). The acute phase response of haptoglobin and serum amyloid A (SAA) in cattle undergoing experimental infection with bovine respiratory syncytial virus. Veterinary Immunology and Immunopathology, 77(1–2): 151–159.

Hellman, N.E., Gitlin, J.D. (2002). Ceruloplasmin metabolism and function.Annu Rev Nutr, 22:439-58.

Horadagoda, A., Eckersall, P.D., Hodgson, J.C., (1994). Immediate responses in serum TNFalfa and acute phase protein concentrations to infection with Pasteurella haemolytica A1 in calves. Research in Veterinary Science, 57:129-132.

Kahyaoğlu, A., (2011). Deneysel Diyabet Oluşturulan Ratlarda Bazı Akut Faz Proteinleri ve Iz Elementler Arasındaki İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Karatas, S., Candan, A. and Demircan, D. (2004). Entericred mouthdisease in cultured Rainbow trout (Oncorhynchus mykiss) on the Black Seacoast of Tur-

key. Israeli Journal of Aquaculture-Bamidgeh, 56(3): 226-231.

Klesius, P.H., Pridgeon, J.W. and Aksoy, M. (2010). Chemotactic factors of Flavobacteriumcolumnareto skin mucus of healthy channel catfish (Ictalurus punctatus). FEMS Microbiol Lett, 310:145-151.

Kodama, H., Arimitsu, H., Mukamoto, M., Sugimoto, C., (1999). Enhancement of phagocytic and chemokinetic activities of rainbowtrout head kidney cells by C-reactive protein. American Journal of Veterinary Research. 60: 240-244.

Kushner, I., (1982): The phenomen of the acute phase response. Annal. NY. Acad. Sci., 389:39-48

Keskin, O.,Secer, S.U., Izgur, M., Turkyilmaz, S. and Mkakosya, R.S. (2004). Edwardsiella ictaluri infection in Rainbow trout (Oncorhynchus mykiss). Turkish Journal of Veterinary and Animal Sciences, 28 (4): 649-653.

Kushner, I., Mackiewicz, A., (1993). The acute-phase response: an overview. In: Acute Phase Proteins Molecular Biology, Biochemistry and Clinical Applications 3 19 . CRC Press, Boca Raton, FL.

Küçükgül, A.G., Cengizler, İ. (2012). Determination of acute phase proteins after experimental Streptococcus iniae infection in tilapia (Oreochromis niloticus L.). Turkish Journal of Veterinary & Animal Sciences, 36: 380-387.

Küçükgül, A., Küçükgül, A. (2017). Apoptotic effects of artificial feed supplemented with *Thymus vulgaris* on *Oncorhynchus mykiss* against *Yersinia ruckeri*. Indian Journal of Geo-Marine Sciences, 46(06): 1170-1174.

Küçükgül A.G., Kucukgul, A., Danabas, D., Ural, M., Seker, E., Aslan, A., Serdar, O. (2013). Therapeutic effects of thyme Thymus vulgaris Linneaus and fennel Foeniculum vulgare Miller essential oils in infected rainbow trout Oncorhynchus mykiss Walbaum. Digest Journal of Nanomaterials and Biostructures, 8(3): 1069-1078.

Küçükgül, A., Küçükgül, A., Gönenci, R., Özsoy, S.Y., Kutlu, B., Isgör, M.M. (2019). Investigation of the anti-apoptotic activity of ozone therapy in rainbow trout macrophages infected with *Yersinia ruckeri*. Aquaculture Internatıonal, 27(3): 771-783.

Li,Q.,Jiang, B., Zhang, Z., Huang, Y., Xu, Z., Chen, X., Cai, J., Huang, Y., Jian, J. (2022). CRP Involved in Nile Tilapia (Oreochromis niloticus) against Bacterial Infection. Biology, 11(8): 1149

Liu, H., Peatman, E., Wang, W., Abernathy, J., Liu, S., Kucuktas, Kucuktas, H., Terhune, J., Xu, De-H., Klesius, P. and Liu, Z. (2011). Molecular responses of ceruloplasmin to Edwardsiella ictaluri infection and iron overload in channel catfish (Ictalurus punctatus).Fish and shellfish immunology, 30(3): 992-997

Malle, E., De Beer, F.C. (1996). Human serum amyloid A (SAA) protein: a prominent acute-phase reactant for clinical practice. Eur J Clin Invest.,

26(6):427-35.

Martínez-Subiela, S., Caldin, M., Parra, MD., Ottolini, N., Bertolini, G., Bernal, LJ., García-Martinez, JD., Cerón, JJ., (2011). Canine C-reactive protein measurements in cerebrospinal fluid by a timeresolved immunofluorimetric assay. J. Vet. Diagn. Invest. 23:63-67

Menanteau-Ledouble S., Kumar G., Saleh M., El-Matbouli M., (2016). Aeromonas salmonicida: Updates on an Old Acquaintance. Dis. Aquat. Org., 120:49–68.

Morley, J.J., Kushner, I. Serum c-reactıve proteın levels in disease. Annals of the New York Academy of Sciences. 389 (1): 406-418.

Munro, A.L.S. (1982). The pathogenesis of bacterial diseases of fish. In: Roberts RJ (ed) Microbial disease of fish. Academic Press, London, pp. 131-150.

Murata, H., Shimada, N., Yoshioka, M., (2004). Current research on acute phase proteins in veterinary diagnosis: An overview.Veterinary Journal, 168:28-40.

Nakayama, M., Suzuki, K., Toda, M., Okuba, S., Hara, Y., Shimamura, T. (1993). Inhibition of the infectivity of influenza virus by tea polyphenols. Antivir. Res., 21: 289–299.

Neves, J. V., Wilson, J. M., and Rodrigues, P. N. (2009).Transferrin and ferritin response to bacterial infection: the role ofthe liver and brain in fish. Dev Comp Immunol, 33(7): 848-857.

Nikolaisen, N.K., Lindegaard, M., Lyhs, U., Strube, M.L., Hansen, M.S., Struve, T., Chriél, M., Jensen, L.B., Pedersen, K., (2021). First Finding of Streptococcus phocae Infections in Mink (Neovisonvison) Res. Vet. Sci., 139:145–151.

Noga, E.J. (2010). Fish Disease: Diagnosis and Treatment, Second Edition. Wiley-Blackwell: Ames, IA. pp. 13-48, 143-147, 375-420.

O'Reilly, E.L., Eckersall, P.D. (2014). Acute phase proteins: a review of their function, behaviour and measurement in chickens. Worlds Poult. Sci. J., 70: 27–44.

Petersen, H.H.; Nielsen, J.P., Heegaard, P. M. (2004). Application of acute phase protein measurements in veterinary clinical chemistry. Veterinary Research, 35(2): 163-187.

Pıncus, M.R., Abraham, N.Z., 2001. Interpreting laboratory results, Henry JB: Clinical, Laboratical Diagnosis and Management by Laboratory Methods. Saunders Co., Philadelphia,92-107s.

Pridgeon, J.W., Klesius, P.H. (2011). Molecular identification and virulence of three Aeromonas hydrophila isolates cultured from infected channel catfish during a disease outbreak in west Alabama (USA) in 2009. Dis Aquat Org., 94: 249–253.

Ramesh, D., Souissi, S. (2018). Antibiotic Resistance and Virulence Traits of

Bacterial Pathogens from Infected Freshwater Fish, Labeorohita. Microb. Pathog. 116:113–119.

Schmidt, A.S., Bruun, M.S., Dalsgaard, I., Pedersone, K., Larsen, J.L., (2000). Occurrence of antimicrobial resistance in fishpathogenic and environmental bacteria associated with four Danish rainbow trout farms. Appl. Environ. Microbiol, 66:4908-4915

Schultz, D.R., Arnold, P.I. (1990). Properties of four acute phase proteins: C-reactive protein, serum amyloid A protein, alpha 1-acid glycoprotein, and fibrinogen. Semin Arthritis Rheum., 20(3):129–147

Scholz, T. (1999). Life cycles of species of Proteocephalus Weinland, 1858 (Cestoda: Proteocephalidae), parasites of freshwater fishes in the Palearctic region: a review. J Helminthol, 72: 1-19

Scudiero, R., Trinchella, F., Riggio, M., Parisi, E. (2007). Structure and expression of genes involved in transport and storage of iron in red-blooded and hemoglobinless antarctic notothenioids. Gene, 397:1-11.

Steel, D.M. & Whitehead, A.S. (1994). The major acute phase reactants: C-reactive protein, serum amyloid P component and serum amyloid A protein. Immunology Today, 15 (2): 81–88.

Tanrikul, T.T. (2007). Vibriosis as an epizootic disease of rainbow trout (Onchorynchus mykiss) in Turkey. Pakistan Journal of Biological Sciences, 10: 1737-1737

Timur, G., Korun, J. and Güvener, R.P. (2003). Lepistes (Poecilia reticulata) üretim ünitesindeki anaç ve yavru balıklarda ağır mortalite ile seyreden aeromonad septisemisi üzerine bir çalışma. Istanbul University Journal of Fisheries and Aquatic Science, 15: 1-11.

Uhlar, C.M., Whitehead, A.S. (1999). Serum amyloid A, the major vertebrateacute-phase reactant. Eur J Biochem, 265:501-23.

Yoshıoka, M.; Watanabe, A.; Shımada, N.; Murata, H.; Yokomızo, Y.; Nakajıma, Y. (2002). Regulation of haptoglobin secretion by recombinant bovine cytokines in primary cultured bovine hepatocytes. Domestic Animal Endocrinology, 23: 425-433.

Wei, J., Guo, M., Ji, H., Qin, Q. (2013). Molecular cloning, characterization ofone key molecule of teleost innate immunity from orange-spottedgrouper (Epinephelus coioides): serum amyloid A. Fish Shellfish Immunol, 34: 296-304.

Winkelhake, J.L. Chang, R.J. (1982). Acute phase (C-reactive)protein-like macromolecules from rainbow trout (Salmo gairdneri). Development and Comparative Immunology. 6: 481-489.

Whicher, J.T., Westacott, C.I., (1992). The acute phase response. In: Whicher JT, Evans SW (eds) Biochemistry of Inflammation. Kluwer Academic, London, 243-271s.

BÖLÜM 4

AGRİVOLTAİK TARIM SİSTEMLERİNDE GÜNEŞ PANELLERİ ALTINDA SEBZE VE MEYVE YETİŞTİRİCİLİĞİ

Ersin GÜLSOY[1], Tuncay KAYA[2]

1 Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, ersin.gulsoy@igdir.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-4217-0695
2 Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, tuncay.kaya@igdir.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-9126-4567

GİRİŞ

Agrivoltaik veya güneş enerjisi çiftçiliği olarak da bilinen agrivoltaik çiftçilik, ürün yetiştirmeyi güneş enerjisi üretimi ile birleştiren yenilikçi bir tarım sistemidir. Diğer bir deyişle arazilerin hem güneş enerjisi üretimi hem de tarım için eş zamanlı olarak kullanılmasıdır (Anonim 2023a; Parkinson ve Hunt, 2020). Bu sistemde tarım ve güneş enerjisi üretimine rakip olarak değil, birbirlerinin tamamlayıcısı olarak bakılır. Bu sistem güneş enerjisinden yararlanmak için tarım arazilerine fotovoltaik (PV) paneller kurma ve aynı zamanda paneller altında ürün yetiştirilmesi esasına dayanır (Coşgun, 2021). Tarım ve yenilenebilir enerjinin bu entegrasyonunun çok sayıda faydası bulunmakta ve sürdürülebilir bir tarım uygulaması olarak giderek daha fazla ilgi görmektedir. Bu sistemin diğer faydaları arasında sürdürülebilir enerji ve azaltılmış karbon ayak izi yer alır (Agostini ve ark., 2021; Anonim, 2023g; Matulić ve ark.,2023).

Şekil 1. *Agrivoltaik sistem (Anonim 2023b)*

Güneş panelleri altında ürün (veya doğal otlar ve çalılar) yetiştirilirken simbiyotik bir "soğutma" ilişkisi oluşur. Birlikte, her biri diğerini serin tutmaya yardımcı olur (Matulić ve ark.,2023). Bütün bitkiler büyümeleri için güneş ışığına ihtiyaç duysalar da özellikle lahana gibi serin iklim bitkilerinde aşırı güneş ışığı strese neden olabilir (Park ve ark. 2013).

Agrivoltaik kavramı, gıda güvenliği ve yenilenebilir enerji üretimi ikili sorununu ele alan bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır. Agrivoltaik sis-

KAYNAKLAR

Abidin, M. A. Z., Mahyuddin, M. N., & Zainuri, M. A. A. M. (2022, February). Agrivoltaic Systems: An Innovative Approach to Combine Agricultural Production and Solar Photovoltaic System. In Proceedings of the 11th International Conference on Robotics, Vision, Signal Processing and Power Applications: Enhancing Research and Innovation through the Fourth Industrial Revolution (pp. 779-785). Singapore: Springer Singapore.

Agostini, A., Colauzzi, M., & Amaducci, S. (2021). Innovative agrivoltaic systems to produce sustainable energy: An economic and environmental assessment. Applied Energy, 281, 116102.

Ahn, S. Y., Lee, D. B., Lee, H. I., Le Myint, Z., Min, S. Y., Kim, B. M., ... & Yun, H. K. (2022). Grapevine Growth and Berry Development under the Agrivoltaic Solar Panels in the Vineyards. Journal of Bio-Environment Control, 31(4), 356-365.

AL-agele, H. A., Proctor, K., Murthy, G., & Higgins, C. (2021). A case study of tomato (Solanum lycopersicon var. legend) production and water productivity in agrivoltaic systems. Sustainability, 13(5), 2850.

Amaducci, S., Yin, X., & Colauzzi, M. (2018). Agrivoltaic systems to optimise land use for electric energy production. Applied energy, 220, 545-561.

Anonim, 2023a https://www.climatehubs. usda.gov/hubs/northeast/ topic/ agrivoltaics-coming-soon-farm-near-you#:~:text=Agrivoltaics% 20is% 20the% 20 use%20of,in%20and% 20around% 20solar%20panels.

Anonim 2023b https://nsci.ca/2019/12/05/agrivoltaics-what-is-it-and-how-does-it-work/

Anonim 2023c https://www.pv-magazine.com/2020/10/02/agrivoltaics-for-pear-orchards/

Anonim 2023 d https://www. freshplaza.com/ europe/article/9529161/ agrivoltaics-is-an-asset-for-fruit-growers-in-times-of-drought/

Anonim 2023e https://biooekonomie.de/en/news/apple-trees-under-solar-panels

Anonim, 2023f. https://www.ecowatch.com/agrivoltaics.html

Anonim, 2023g. https:// knowhow.distrelec.com/ energy-and-power/how-agrivoltaic-farming-promotes-renewable-agriculture/

Anonim 2023h. https://ornatesolar.com/blog/understanding-agrivoltaics-where-agriculture-meets-solar-power

Anonim 2023ı. https://www.agvolts.com/post/the-best-plants-for-agrivotaics

Anonim, 2023i) https://www.pv-magazine.com/2021/09/14/agrivoltaics-to-protect-crops-from-heavy-rainfall/

Blando, F., Gerardi, C., Renna, M., Castellano, S., & Serio, F. (2018) Characterisation of bioactive compounds in berries from plants grown under innovative photovoltaic greenhouses. J Berry Res 8:55–69

Chae, S. H., Kim, H. J., Moon, H. W., Kim, Y. H., & Ku, K. M. (2022). Agrivoltaic systems enhance farmers' profits through broccoli visual quality and electricity production without dramatic changes in yield, antioxidant capacity, and glucosinolates. Agronomy, 12(6), 1415.

Coşgun, A. E. (2021). The potential of Agrivoltaic systems in TURKEY. Energy Reports, 7, 105-111.

Dinesh, H., & Pearce, J. M. (2016). "The potential of agrivoltaic systems" (PDF). Renewable and Sustainable Energy Reviews. 54: 299–308. doi:10.1016/j.rser.2015.10.024. S2CID 109953748

Dupraz, C., Marrou, H., Talbot, G., Dufour, L., Nogier, A., & Ferard, Y. (2011). Combining solar photovoltaic panels and food crops for optimising land use: Towards new agrivoltaic schemes. Renewable energy, 36(10), 2725-2732.

Elamri, Y., Cheviron, B., Mange, A., Dejean, C., Liron, F., & Belaud, G. (2018). Rain concentration and sheltering effect of solar panels on cultivated plots. Hydrology and Earth System Sciences, 22(2), 1285-1298.

Giri, N. C., & Mohanty, R. C. (2022). Agrivoltaic system: Experimental analysis for enhancing land productivity and revenue of farmers. Energy for Sustainable Development, 70, 54-61.

Hassanien RHE, Ming L (2017) Influences of greenhouse-integrated semi-transparent photovoltaics on microclimate and lettuce growth. Int J Agric Biol Eng 10:11–22.

Jiang, S., Tang, D., Zhao, L., Liang, C., Cui, N., Gong, D., ... & Peng, Y. (2022). Effects of different photovoltaic shading levels on kiwifruit growth, yield and water productivity under "agrivoltaic" system in Southwest China. Agricultural Water Management, 269, 107675.

Juillion, P., Lopez, G., Fumey, D., Lesniak, V., Génard, M., & Vercambre, G. (2022). Shading apple trees with an agrivoltaic system: Impact on water relations, leaf morphophysiological characteristics and yield determinants. Scientia Horticulturae, 306, 111434.

Kumpanalaisatit, M., Setthapun, W., Sintuya, H., Pattiya, A., & Jansri, S. N. (2022). Current status of agrivoltaic systems and their benefits to energy, food, environment, economy, and society. Sustainable Production and Consumption, 33, 952-963.

Matulić, D., Andabaka, Ž., Radman, S., Fruk, G., Leto, J., Rošin, J., ... & Karoglan, M. (2023). Agrivoltaics and Aquavoltaics: Potential of Solar Energy Use in Agriculture and Freshwater Aquaculture in Croatia. Agriculture, 13(7), 1447.

Neupane Bhandari, S., Schlüter, S., Kuckshinrichs, W., Schlör, H., Adamou, R., & Bhandari, R. (2021). Economic feasibility of agrivoltaic systems in food-energy nexus context: Modelling and a case study in Niger. Agronomy, 11(10), 1906.

Nonhebel, S. (2005) Renewable energy and food supply: will there be enough land? Renew Sust Energ Rev 9:191–201

Omer, A. A. A., Liu, W., Li, M., Zheng, J., Zhang, F., Zhang, X., ... & Ingenhoff, J. (2022). Water evaporation reduction by the agrivoltaic systems development. Solar Energy, 247, 13-23.

Park, H. J., Jung, W. Y., Lee, S. S., Song, J. H., Kwon, S. Y., Kim, H., ... & Cho, H. S. (2013). Use of heat stress responsive gene expression levels for early selection of heat tolerant cabbage (Brassica oleracea L.). International journal of molecular sciences, 14(6), 11871-11894.

Parkinson. S., & Hunt, J. (2020) Economic potential for rainfed agrivoltaics in groundwater-stressed regions. Environ Sci Technol Lett 7:525–531

Sarr, A., Soro, Y. M., Tossa, A. K., & Diop, L. (2023). Agrivoltaic, a Synergistic Co-Location of Agricultural and Energy Production in Perpetual Mutation: A Comprehensive Review. Processes, 11(3), 948.

Singh, A. K., Poonia, S., Santra, P., & Jain, D. (2020). Ensuring energy and food security through solar energy utilization. Contemporary Environmental Issues and Challenges in Era of Climate Change, 199-218

Touil, S., Richa, A., Fizir, M., & Bingwa, B. (2021). Shading effect of photovoltaic panels on horticulture crops production: A mini review. Reviews in Environmental Science and Bio/Technology, 20(2), 281-296.

Valle, B., Simonneau, T., Sourd, F., Pechier, P., Hamard, P., Frisson, T., ... & Christophe, A. (2017). Increasing the total productivity of a land by combining mobile photovoltaic panels and food crops. Applied energy, 206, 1495-1507.

Weselek, A., Ehmann, A., Zikeli, S., Lewandowski, I., Schindele, S., & Högy, P. (2019). Agrophotovoltaic systems: applications, challenges, and opportunities. A review. Agronomy for Sustainable Development, 39, 1-20.

Wydra, K., Vollmer, V., Busch, C., & Prichta, S. (2023). Agrivoltaic: Solar Radiation for Clean Energy and Sustainable Agriculture with Positive Impact on Nature.

BÖLÜM 5

CALENDULA OFFİCİNALİS,MYRTUS COMMUNİS, SATUREJA THYMBRA BİTKİLERİNİN ANTİMİKROBİYAL ETKİNLİĞİ[1]

Ali BOZKAYA[2], Pınar ERECEVİT SÖNMEZ[3], Azime KÜÇÜKGÜL[4]

1 Tez Adı: Murt, kekik ve aynısefa bitki esansiyel yağlarının antibakteriyel etkinliği Yazar:ALİ BOZKAYA
Danışman: Prof. Dr. Azime KÜÇÜKGÜL ; DR. ÖĞR. ÜYESİ Pınar ERECEVİT SÖNMEZ
Yer Bilgisi: Munzur Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Su Ürünleri Ana Bilim Dalı / Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bilim Dalı
Konu:Su Ürünleri = Aquatic Products

2 Yüksek Lisans Öğr.,Munzur Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Yetiştiricilik Bölümü, Tunceli, Türkiye, https://orcid.org/0009-0003-6293-6912
3 Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Pertek Sakine Genç MYO, Gıda İşleme Bölümü, Tunceli, Türkiye, https://orcid.org/0000-0003-2389-0694
4 Prof. Dr.,Munzur Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Yetiştiricilik Bölümü, Tunceli, Türkiye,https://orcid.org/0000-0002-0515-6667

1. GİRİŞ

İnfeksiyöz(bakteri, virüs, parazit, mantar) kaynaklı hastalıklar tüm dünyada ve tüm canlılarda olduğu gibi yetiştiricilik ünitelerinde en sık görülen nedenler olup sağlığa yönelik ciddi tehdit oluştururlar. Viral enfeksiyonlar taşıyıcı olma kapasitesi asemptomatik durumda dahi bulaşıcı özellikte olması yönüyle en tehlikeli etkenler arasındadır. Bakteri etkenli hastalıklar ise birçok stres durumunda tehlike oluşturup ciddi enfeksiyonlara neden olabilmekte ve yüksek mortaliteler gösterebilmektedir (Kum ve ark., 2004)

Hastalık olgularının ortadan kaldırılmasıher sektör için önemli bir durumdur. Bu nedenle uzun yıllardır tedavide antibiyotik uygulamaları kurtarıcı rol üstlenmiştir. Antibiyotikler, patojenleri öldüren veya büyümesini engelleyen bir grup organik veya kimyasal bileşik olarak bilinmektedir (Lulijwa ve ark., 2020). En sık kullanılan antibiyotikler ise enrofloksasin, oksitetrasiklin, amoksisilin ve sülfadiazin olarak kayıtlara geçmiştir (Rico ve ark., 2014). Ancak son yıllarda antibakteriyel direnç oluşumu tedavisel ve çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir (Okmen ve ark., 2012). Özellikle bakteriyel hastalıkların sağaltımında dirençli mikroorganizmalar gelişmiş birçok ülke için (Kanada, Norveç, ABD gibi) kullanımı sınırlandırılmış ve zamanla azalması sağlanmıştır.

Dünyada son zamanlarda tıbbi veya aromatik bitki ve ürünlerine olan ilgi gün be gün artmaktadır. Terapötik olarak faydalanılan aynı zamanda ilaçların hammaddesi olarak kullanılan bu bitkiler su ürünleri sektörüne dâhil bilim insanları ve yetiştiriciler tarafından antibiyotiklere alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye iklim özellikleri, toprak yapısı ile birçok bitkinin yetişmesine olanak sağlamakta özellikle aromatik bitki çeşitliliği ile dış ticarette önemli payı olan ülkeler arasındadır. Özellikle tıbbi ve aromatik bitkilerden üretilmiş ekstraktlar, uçucu yağlar, sabit yağlar, bitki öz suları anti-bakteriyel, anti-viral, anti-mikrobiyal, anti-paraziter, anti-alerjik vb. etkiler sağlamaktadır. Bu bağlamda tıbbi özelliği ile dikkat çeken Asteraceae (Papatyagiller) familyası dünyada 1700 cins ve 25000 türle çiçekli bitkilerin en büyük familyası olarak bilinmektedir (Barroso, 1986). Bu familyaya dâhil Calendula L. cinsine ait*Calendulaofficinalis* L. (Aynısafa) özellikle antiseptik özelliği ile çok eski yıllardan bu güne kullanılmış ve etkinliği birçok çalışma ile ortaya konmuştur (Kurtuluş, 2015). Bir diğer değerli bitki olan *Myrtuscommunis* L. ise Türkiye'de genellikle Mersin adıyla bilinmekte olup Akdeniz sahillerinde murt, adi mersin olarak anılmaktadır (Aydın ve Özcan, 2007). Meyvesi ve yaprakları aromatik özellik taşımakta ve bol miktarda tanen içermekte, ayrıca dezenfektan ve antiseptik olarakta uzun yıllardır kullanılmaktadır (Baytop, 1999). Ekonomik öneme sahip

KAYNAKLAR

Acıbuca, V., Budak, D. B. (2018). Dünya'da ve Türkiye'de tıbbi ve aromatik bitkilerin yeri ve önemi. *Çukurova Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, *33*(1), 37-44.

Adedeji, O., Jewoola, O.A.(2008). Importance of Leaf Epidermal Characters in the Asteraceae Family. *Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca*, 36, 7-16.

Alan, S., Ocak, A.(2009). Türkiye Calamintha Miller (Lamiaceae) Cinsi Üzerine Taksonomik ve Morfolojik Bir Çalışma. Biological Diversity and Conservation, ISSN 1308-8084, 2(2), 125-143.

Algammal, A. M., Mabrok, M., Sivaramasamy, E., Youssef, F. M., Atwa, M. H., El-Kholy, A. W., Hozzein, W. N.(2020). Emerging MDR-Pseudomonas aeruginosa in fish commonly harbor oprL and toxA virulence genes and blaTEM, blaCTX-M, and tetA antibiotic-resistance genes. *Scientific reports*, *10*(1), 1-12.

Altınterim, B., Aksu, Ö. 2019a. Masere sarımsak (Allium sativum Limne) ve Tunceli sarımsağı (Allium tuncelianum Kollman) yağlarının yoğun stoklanmış gökkuşağı alabalıklarının (Oncorhynchus mykiss W.) bazı kan parametrelerine ve NBT (Nitroblue Tetrazolium) seviyelerine etkileri. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 21(2): 716-723.

Altınterim, B., Aksu, Ö. 2019b. Effect of macerated tomato (lycopersicon esculentum) and carrot (daucus carota) oils on hematological parameters of rainbow trout (oncorhynchus mykiss) at high stocking density. Int. J. Pure Appl. Sci., 5(2):85-90. Arda, M., Seçer, S., Sarıeyyüpoğlu, M., 2005. Balık Hastalıkları, II. Baskı, Medisan Yayın Serisi 61, Ankara

Aydın, C., Özcan, M.M.(2007). Determination of nutritional and physical properties of myrtle (Myrtus communis L.) fruits growing wild in Turkey. *Journal of Food Engineering,* 79, 453-458.

Azaz, D., Demirci, F., Satol, F., Kürkçüoğlu, F. and Başer K. H. C.,(2002). Antimicrobial activity of some Satureja essential oils,*Zeitschrift fur Naturforschung,* 57, 817-821.

Babajafari, S., Nikaein, F., Mazloomi, S. M., Zibaeenejad, M. J., Zargaran, A.(2015). A review of the benefits of Satureja species on metabolic syndrome and their possible mechanisms of action. *Journal of evidence-based complementary & alternative medicine*, *20*(3), 212-223.

Balta, F.(2016). Phenotypic, serotypic and genetic characterization and antimicrobial susceptibility determination of Vibrio anguillarum, isolated from cultured sea bass (Dicentrarchus labrax L., 1758) in the southeast Black Sea, Turkey. *Fresenius Environmental Bulletin,* 25(10), 4393-4400.

Barroso, G. M. (1986). Sistemática de Angiospermas doBrasil. Viçosa: Universidade Federal de Viçosa.

Başustaoğlu, A., Aydoğan. H., 2002. Enterokoklar. (Ed.) "Uzun Ö." *İnfeksiyon Hastalıkları Serisi. Bilimsel Tıp Yayınevi. Ankara,* 5(2), 45-60.

Baytop, T.(1999). Türkiye'de bitkiler ile tedavi geçmişte ve bugün. Nobel Tıp Kitapevleri Ltd. Şti., 2. Baskı. İstanbul, 480 s.

Chakraborthy, G. S.(2008). Antimicrobial Activity of the Leaf Extracts of Calendula officinalis (Linn.). *Journal of Herbal Medicine and Toxicology,* 2 (2), 65-66.

Chalchat J.C., Garry R.Ph., Michet. A.(1991). Chemical composition of essential oil of Calendula officinalis L. (*Pot Marigold). Flav. Frag.J.,* 6, 189-192.

Clark, A. M., 1996. Natural Products as a Resource for New Drugs. *Pharma. Res*. 13: 1133–1144.

Çinbilgel, İ., Kurt, Y.(2019). A research on species diversity and ethno botanical utilization of lamiaceae family in Southern Turkey. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *23*(1), 90-107.

Dirmenci, T., Yıldız, B., Öztekin, M. (2019). A new record for the flora of Turkey: Satureja metastasiantha Rech.f. (Lamiaceae). *Bağbahçe Bilim Dergisi,* 6, 54-58.

Efstratiou, E., Hussain, A.I., Nigam, P.S., Moore, J. E., Ayub, M. A., Rao, J. R.(2012). Antimicrobial activity of Calendula officinalis petal extracts against fungi, as well asGram-negative and Gram-positive clinical pathogens. *Complementary Therapies in Clinical Practice*, 18 (3), 173-176.

Ehsan, R., Alam, M., Akter, T., Paul, S. I., Foysal, M. J., Gupta, D. R., Rahman, M. M.(2021). Enterococcus faecalis involved in streptococcosis like infection in silver barb (Barbonymus gonionotus). *Aquaculture Reports*, *21*, 100868.

El Beyrouthy, M., Arnold, N., Delelis, A., Dupont, F.(2008). Plants used as remedies antirheumatic and antineuralgic in the traditional medicine of Lebanon. *Journal of Ethnopharmacology*, 120(3), 315-334.

Evelyn, T.P.T.(1996). Infection and disease, The Fish İmmune System: Organism, Pathogen, and Environment, Iwama, G. and Nakanishi, T. (eds.). Academic Press. USA., ss. 339-366.

Formisano, C., Oliviero,F., Rigano, D., Saab,A. M. and Senatore, F. (2014). Chemical composition of essential oils and in vitro antioxidant properties of extracts and essential oils of Calamintha origanifolia and Micromeria myrtifolia, two Lamiaceae from the Lebanon flora. *Industrial Crops and Products*, 62, 405-411.

Gazim, Z. C., Ferreira, G. A., Rezende, C. M., Nakamura, C. V., Dias Filho, B. P., Cortez, D.A.G.(2007). Identificação dos constituintes químicos da fração volátil da Calendula officinalis produzida no Paraná. *Horticultura Brasileira*, *25*, 118-121.

Giacomo, M.(1983). Gas chromatographic-mass spectrometric investigation of the volatile components of myrtle berries (*Myrtus communis* L.), *J Chro-*

*matogr,*26(4), 304-311.

Glamoclija, J., Sokovic, M., Vukojevic, J., Milenkovic, I., & Van Griensven, L.J.L.D.(2006). Chemical composition and antifungal activities of essential oils of Satureja thymbra L. and Salvia pomifera ssp. calycina (Sm.) Hayek. *Journal of Essential Oil Research: JEOR,* 18(1), 115.

Goldman, E.(2004). Antibiotic abuse in animal agriculture: Exacarbating drug resistance in human pathogens. *Human Ecol Risk Assess*, 10,121-134.

Gortzi, O., S. Lalas, I. Chinou, J. Tsaknis.(2008). Reevaluation of Bioactivity and Antioxidant Activity of Myrtus communis Extract before and after Encapsulation in Liposomes. *European Food Research and Technology,* 226, 583–590.

Görmez, Ö.(2012). Saprolegnıa Türlerine Karşı Bazı Tıbbi Bitkilerin Esansiyel Yağlarının Antifungal Aktivites. *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Isparta Türkiye

Guenther, E., Althausen, D.(1948). The essential oils. New York: Van Nostrand, 81 ss.

Gümral, R. 2009. Staphylococcus, Micrococcus ve diğer katalaz pozitif koklar, s: 390-411. Başustaoğlu A (Çeviri ed.), Klinik Mikrobiyoloji (Murray PR, et al. Manual of Clinical Microbiology). Atlas Kitapçılık, Ankara.

Güner, A., Rosmarinus, L.(2012). In: Güner A, Aslan S, Ekim T, Vural M and Babaç MT. Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Dizisi. 2012; ss. 574.

Kafkas, E., Güney, M., Sadighazadi, S., Yıldırım, H., Kefayati, S.(2012). Volatile compounds of selected white and black myrtle (Myrtus communis L.) types from mediterranean region of turkey", *Journal of Medicinal Plants Research,* 6 (49), 5881-5885.

Kirkan, B., Sarikurkcu, C., Amarowicz, R.(2019). Composition, and antioxidant and enzyme-inhibition activities, of essential oils from Satureja thymbra and Thymbra spicata var. spicata. *Flavour and fragrance journal,* 34(6), 436-442.

Kum, C., Gökbulut, C., Akar, F., Kırkan, S., Sekkin, S. (2004). Gökkusağı alabalıklarında (Oncorhynchus mykiss) enterococcus seriolicida izolasyonu ve etkili antibakteriyal sağaltım seçeneğinin belirlenmesi. *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi,* 75(3), 47-53.

Kurtuluş, B.(2015). Tıbbi bir bitki olan Calendula officinalis L." nin İn Vitro koşullarda klonal çoğaltımı üzerine araştırmalar. *Dumlupınar Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi*.

Hayder, N., Abdelwahed, A., Kilani, S., Ben Ammar, R., Mahmoud, A., Ghedira, K., Chekir-Ghedira, L.(2004). Anti-genotoxic and free-radical scavenging activities of extracts from (Tunisian) Myrtus communis. *Mutation Research,* 564, 89–95.

Holt J.G.(1994). Bergey's Manual of Systematic Bacteriology (9th edn), Williams and Wilkins, Baltimore, MA

Imelouane, B., Amhamdi, H.,Wathelet, J.P., M. Ankit, M., Khedid, K., Elbachiri, A.(2009). Chemical composition and antimicrobial activity of essential oil ofThyme (Thymus vulgaris) from Eastern Morocco. *International Journal of Agriculture and Biology,*11(2), 205-208.

Iturriaga, L., Olabarrieta, I., de Marañón, I. M.(2012). Antimicrobial assays of natural extracts and their inhibitory effect against Listeria innocua and fish spoilage bacteria, after incorporation into biopolymer edible films. *International journal of food microbiology*, *158*(1), 58-64.

Küçükgül, A.G., Erecevit, P., Yüce, E., Arslan, A., Bağcı, E., Kırbağ, S. Antimicrobial Activity of the Methanol Extracts and Essential Oil with the Composition of Endemic Origanum acutidens (Lamiaceae). Journal of Essential Oil Bearing Plants, 2: 353-358.

Küçükgül A.G., Danabas, D., Ural, M., Şeker, E., Arslan, A., Serdar, O. Effect of mixed use of thyme and fennel oils on biochemical properties and electrolytes in rainbow trout as a response to *Yersinia ruckeri* infection. Acta Vet. Brno, 82: 297–302.

Küçükgül A.G., Küçükgül, A., Danabas, D., Ural, M., Şeker, E., Arslan, A., Serdar, O. Therapeutic effects of thyme (Thymus vulgaris Linneaus) and fennel (Foenıculum vulgare Miller) essentıal oils in infected rainbow trout, Oncorhynchus mykiss (walbaum). Digest Journal of Nanomaterials and Biostructures, 8(3):1069-1078.

Lulijwa, R., Rupia, E. J., Alfaro, A. C.(2020). Antibiotic use in aquaculture, policies and regulation, health and environmental risks: a review of the top 15 major producers. *Reviews in Aquaculture*, 12(2), 640-663

Malathum, K., Murray, B.E. (1999).Vancomycin-resistant enterococci: recent advances in genetics, epidemiology and therapeutic options. *Drug Resist Updates*, 2, 224–243.

Mansouri, S., Foroumadi, A., Ghaneie, T., Najar, A. G.(2001). Antibacterial activity of the crude extracts and fractionated constituents of Myrtus communis. *Pharmaceutical biology*, *39*(5), 399-401.

Messaoud, C., Laabidi, A., Boussaid, M.(2012). Myrtus communis L. infusions: the effect of infusion time on phytochemical composition, antioxidant, and antimicrobial activities. *Journal of food science*, *77*(9), C941-C947.

Morand, A., Morand, J.J. (2017). Pseudomonas aeruginosa en dermatologie. In *Annales de Dermatologie et de Vénéréologie* (Vol. 144, No. 11, ss. 666-675. Elsevier Masson.

Mouterde, P.(1983). Nouvelle flore du Liban et de la Syrie. Liban.

Nordenstam, B.(2007). Tribe Senecioneae Cass. İçide (Ed.) Kubitzki, J., The Families and Genera of Vascular Plants. Vol. 8. Flowering Plants. Eudicots,

Asterales. (Eds.) Kadereit, J., Jeffrey, C. Springer-Verlag Berlin, Heidelberg, New York.

Oğur, R.(1994). Mersin bitkisi (Myrtus Communis L.) hakkında bir inceleme. G.A.T.A. Tıp Fakültesi, *Ankara, Çevre Dergisi,* 10, 21-25

Okmen, G., Uğur, A., Sarac, N., Arslan, T.(2012). In vivo and in vitro antibacterial activities of some essential oils of lamiaceae species on Aeromonas salmonicida isolates from cultured rainbow trout, Oncorhynchus mykiss. *Journal of Animal and Veterinary Advances*, *11*(15).

Paşa, C., Kılıç, T., Selvi, S. ve Özer Sağır, Z., 2019, Saturejacuneifolia Ten. (Lamiaceae) türünün farklı kurutma yöntemleri uygulanarak uçucu yağ oranlarının ve uçucu yağ bileşenlerinin tespit edilmesi, *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 9 (4), 2330-2335.

Pinto, B., Pierotti, R., Canale, G., Reali, D. (1999). Characterization of faecal streptococci as indicators of faecal pollution and distribution in the environment. *Lett Appl Microbiol*, 29, 258–263.

Randrianarivelo, R., Sarter, S., Odoux, E., Brat, P., Lebrun, M., Romestand, B., Danthu, P.(2009). Composition and antimicrobial activity of essential oils of Cinnamosma fragrans. *Food Chemistry*, *114*(2), 680-684.

Rico, A., Oliveira, R., McDonough, S., Matser, A., Khatikarn, J., Satapornvanit, K., ... Van den Brink, P. J.(2014). Use, fate and ecological risks of antibiotics applied in tilapia cage farming in Thailand. *Environmental Pollution*, *191*, 8-16.

Rigane, G., Boukhris, M., Bouaaziz, M., Sayadi, S., Salem, R. B. (2013). Analytical evaluation of two monovarietal virgin olive oils cultivated in the south of Tunisia: Jemri-Bouchouka and Chemlali-Tataouin cultivars. *Journal of the Science of Food and Agriculture*, *93*(5), 1242-1248.

Satyavati, G. V., Raina, M. K., Sharma, M.(1987). *Medicinal plants of India* (Vol. 2). Indian Council of Medical Research.

Serce, S., Ercisli, S., Sengul, M., Gunduz, K., Orhan, E. (2010). Antioxidant activities and fatty acid composition of wild grown myrtle (Myrtus communis L.) fruits. *Pharmacognosy magazine*, *6*(21), 9.

Serrano, C., Matos, O., Teixeira, B., Ramos, C., Neng, N., Nogueira, J., Nunes, M. L. and Marques, A.(2011). Antioxidant and antimicrobial activity of Saturejamontana L. extracts,*Journal of the Science of Food and Agriculture*, 91, 1554-1560

Shibamoto, K., Mochizuki, M., Kusuhara, M.(2010). Aroma therapy in anti-aging medicine. *Anti-Aging Medicine*, *7*(6), 55-59.

Snow, N., McFadden, J., Evans Evans, T. M., Salywon Salywon, A. M., Wojciechowski, M. F., Wilson, P. G.(2011). Morphological and molecular evidence of polyphyly in Rhodomyrtus (Myrtaceae: Myrteae). *Systematic Botany*, *36*(2), 390-404.

Soliman, M.K., Ellakany, H.F., Gaafar, A.Y., Elbialy, A.K., Zaki, M.S. Younes, A.M. (2014). Epidemiology and antimicrobial activity of methicillin-resistant Staphylococcus aureus (MRSA) isolated from Nile tilapia (Oreochromis niloticus) during an outbreak in Egypt. *Life Sci J,* 11(10), 1245-1252

Şener B.(2009). Pseudomonas. İçinde: Klinik Mikrobiyoloji, Başustaoğlu A, Kubar A, Yıldıran ŞT, Tanyüksel M, (Çeviri editörleri). Manuel of Clinical Microbiology, Murray PR, Baron EJ, Jorgensen JH, Landry ML, Pfaller MA. 9. Baskı, Ankara, Atlas Kitapçılık, 2009:734-748.

Temel, M., Tınmaz A, B., Öztürk, M., Gündüz, O.(2018). Dünyada ve Türkiye'de tıbbi-aromatik bitkilerin üretimi ve ticareti.*KSÜ Tarım ve Doğa Dergisi* 21(Özel Sayı),198-214.

Treben, M.(1980). Gesundheit aus der Apotheke Gottes: Ratschläge und Erfahrungen mit Heilkräutern.

Trease, W., Evans D. (2006). Pharmacognosy, 15th Edn, W.B. Saunders Comp Ltd., Toronto, p. 477

Tong, S. Y., Davis, J. S., Eichenberger, E., Holland, T. L., Fowler Jr, V.G.(2015). Staphylococcus aureus infections: epidemiology, pathophysiology, clinical manifestations, and management. *Clinical microbiology reviews*, *28*(3), 603-661.

Töreci, K.(2002). Klebsiella türleri. In: Topçu AW, Söyletir G, Doğanay M., (eds). Enfeksiyon hastalıkları ve mikrobiyolojisi. 2. baskı. İstanbul: Nobel tıp kitapevleri; 2002. 1575-608.

TÜİK(2015). Türkiye İstatistik Kurumu http://www.tuik.gov.tr Tarım / Su Ürünleri İstatistikleri / İstatistiksel Tablolar ve Dinamik Sorgulama 2015

Udwadia, Z.F., Amale, R.A., Ajbani, K.K., Rodrigues, C. (2012). Totally drug resistant tuberculosis in India. Clin Infect Dis, 2012, 54, 579-581

Urhan, Y., Ege, M. A., Öztürk, B., Elgin Cebe, G.(2016). Türkiye gıda bitkileri veritabanı.

URL-1 https://www.istockphoto.com/tr/foto%C4%9Fraf/insan-patojenik-mikroplar-solunum-ve-enterik-patojenler gm1059133562-283085716 (Erişim Tarihi: 10.04.2023)

URL-2 https://www.haberturk.com/aynisefa-nedir-aynisefanin-faydalari-nelerdir-hbrt-2819449(Erişim Tarihi: 05.04.2023)

URL-3 http://yabanicicekler.com/flower/myrtus-communis 538(Erişim Tarihi: 05.03.2023)

URL-4. https://turkiyebitkileri.com/en/photo-gallery/lamiaceae-ball%C4%B1babagiller/saturejakayakeki%C4%9Fi/satureja-thymbra/18234-silifke-mersin.html(Erişim Tarihi: 01.02.2023)

Volkan, G.(2014). Rize Yöresine Ait Tıbbi ve Aromatik Bitkilere Genel Bir Bakış. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *4*(4), 97-107.

Yadegarinia, D., Gachkar, L., Rezaei, M. B., Taghizadeh, M., Astaneh, S. A., Rasooli, I.(2006). Biochemical activities of Iranian Mentha piperita L. and Myrtus communis L. essential oils. *Phytochemistry*, *67*(12), 1249-1255.

Waller,S.B., Cleff,M. B.,Serra, E.F., Silva, A. L., Gomes, A. dos R., de Mello, J. R. B., de Faria, R. O. and Meireles, M. C. A.(2017). PlantsfromLamiaceae family as source of antifungal molecules in humane and veterinary medicine, *Microbial Pathogenesis*, 104, 232-237.

BÖLÜM 6

AHŞAP ATIK VE AHŞABIN GERİ DÖNÜŞÜMÜ

Ayşin AŞKIN[1], Rıfat KURT[2], Erol İMREN[3]

1 Mobilya ve Dekorasyon Programı, Biga Meslek Yüksekokulu, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye
2 Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Orman Fakültesi, Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye
3 Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Orman Fakültesi, Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye
Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Orman Fakültesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul, Türkiye

1. Giriş

Günümüzde sürdürülebilirlik, çevre koruması ve kaynak verimliliği konularının giderek önem kazanmasıyla birlikte atık yönetimi ve geri dönüşüm faaliyetlerine olan ilgi daha da artmıştır. Ahşap malzemeler doğal, yenilenebilir bir kaynak olmaları ve birçok farklı sektörde kullanılmaları nedeniyle özel bir ilgi alanı oluştururlar. Ahşabın geri dönüşümü hem atık hacmini azaltmak hem de yeni ürünlerin üretimi için kaynak sağlamak açısından büyük önem taşımaktadır (Argyropoulos, 2001; Rowell ve Rowell, 2005).

Ahşabın yaşayan ağaçlardan farklı olarak fotosentez yapma yeteneği olmamasına rağmen, yenilenebilir bir endüstri ve enerji kaynağı olma işlevinin yanı sıra, yaşamı boyunca fotosentez yoluyla sabitlenmiş olan sabit karbonu depolama işlevi de vardır. Bu, ahşabın uzun süreli kullanımının sabit karbonun depolanmasını sürdürdüğü anlamına gelir (Obata, 2006).

Ahşap malzemesinin üretimi ve ömrünü tamamlaması sırasındaki çevresel etkileri genellikle inorganik veya fosil hammaddelerden üretilen muadil malzemelere göre çok daha düşüktür Ayrıca, tarımsal kaynakların aksine ahşap, gıda ile rekabet etmez. 21. yüzyılın başından itibaren ve geleneksel kullanımlara ek olarak yeni uygulamalar (enerji üretimi, yapı malzemeleri, kimyasallar vb.) için ahşabın tüketimi giderek artmaktadır. Yapılan bir araştırmada, 2030 yılına kadar Avrupa'daki talebi karşılamak için ahşap üretiminin yetersiz kalabileceği öngörülmektedir (Höglmeier vd., 2014). Ahşap tüketimindeki artışa, ömrünü tamamlamış ağaç bazlı ürünlerin oluşturduğu atık ahşap miktarındaki artış eşlik etmektedir. Bu büyük birikimin geri dönüştürülmesi, yeni malzemelerin üretimi için bol ve ucuz bir hammadde kaynağı oluşturabilir (Lykidis ve Grigoriou, 2008; Besserer vd., 2021).

Tarihsel olarak ahşap atıklar için ana ömür sonu seçeneği, nispeten yüksek kalorifik değeri nedeniyle yakma olmuştur. Bununla birlikte, ahşap atıklar, potansiyel olarak doğrudan tekrar kullanımdan (doğal malzeme özelliklerinin kullanımı), daha düşük kalite standartlarına sahip uygulamalar için bir dizi geri dönüşüm seçeneğine eşit derecede uygun olabilir (Reichel vd., 2016).

Ahşap atıkları için en belirgin geri dönüşüm seçeneği yonga levhadır. Ahşap kalite standartlarına bağlı olarak, ek geri dönüşüm seçenekleri ise talaş, pelet, atıktan üretilmiş yakıt, kompostlama, malç olarak kullanım (bahçıvanlık, yüzey kaplama ve toprağı iyileştirici malç), hayvan yatağı (yüksek ve standart kalite) ve kağıt ürünlerine hamur haline getirme şeklinde sıralanabilir (Faraca vd., 2019). Düşük kaliteli ahşap atığından kaynaklanan teknik engeller nedeniyle bu seçeneklerin geliştirilmesi biraz sınırlı olsa da giderek artan bir şekilde odaklanılan uygulamalar içerisinde,

Kaynaklar

1. Argyropoulos, D. S. (2001). Wood and Cellulosic Chemistry. Revised and Expanded Edited by David N.-S. Hon (Clemson University) and Nubuo Shiraishi (Kyoto University). Marcel Dekker: New York and Basel. 2001. 914 pp. ISBN 0-8247-0024-4.
2. Besserer, A., Troilo, S., Girods, P., Rogaume, Y., & Brosse, N. (2021). Cascading recycling of wood waste: A review. Polymers, 13(11), 1752.
3. Bilgili, M. Y. (2020). Katı Atık Yönetiminde Kullanılan Bazı Kavramlar ve Açıklamaları . Avrasya Terim Dergisi, 8 (2), 88-97. DOI: 10.31451/ejatd.773288
4. Bozkurt, Ö. (2011). Geleneksel Tekirdağ Evlerinde Kullanılmış Meşe Ahşabının Mekanik Özellikleri ve Kimyasalla Koruma Uygulamalarının Mekanik Özellikler Üzerine Etkisi. Politeknik Dergisi. 14(2), 115-119.
5. Ceyhan, G. (2019). Evsel ve Endüstriyel Ahşap Atıklarından Üretilen Yonga Levhanın Fiziksel ve Mekanik Özelliklerinin Araştırılması, Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 93 s.
6. Czarnecki, R., Dziurka, D., Mirski, R. (2005). The use of recycled boards as the substitute for particles in the centre layer of particleboards. In: Proceedings for COST E31 Conference, Bordeaux, p. 304.
7. Çevre Kanunu, (1983). 2872 Kanun numarası, sayı:18132. https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf
8. ÇYGM, (2012). Türkiye'de sanayiden kaynaklanan tehlikeli atıkların yönetiminin iyileştirilmesi, Tehlikeli Atıkların Sınıflandırılması Kılavuzu, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Cilt 3, 90 s.
9. Demirkır, C., Çolak S. (2006). Odun Kökenli Atıkların Levha Endüstrisinde Yeniden Kullanım İmkanları. Kafkas Üniversitesi, Artvin Orman Fakültesi Dergisi, c. 7, s. 1, ss. 41-50.
10. Doğu, D. A. (2016). Ahşabı Tanımak, Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi. Sayı: 16, 59-71.
11. Falk, B. (1997). Wood Recycling: Opportunities For The Woodwaste Resource Forest Products Journal; Madison Vol. 47, Iss. 6, (Jun): 17-22.
12. Faraca, G., Boldrin, A., & Astrup, T. (2019). Resource quality of wood waste: The importance of physical and chemical impurities in wood waste for recycling. Waste Management, 87, 135-147.
13. Gündüzalp, A. A., Güven S. (2016). Atık, Çeşitleri, Atık Yönetimi, Geri Dönüşüm ve Tüketici: Çankaya Belediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği, Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar e-dergi.
14. Heräjärvi, H., Kunttu, J., Hurmekoski, E. & Hujala, T. (2020). Outlook for modified wood use and regulations in circular economy. Holzforschung, 74(4), 334-343. https://doi.org/10.1515/hf-2019-0053.

15. Höglmeier, K., Weber-Blaschke, G., Richter, K. (2014). Utilization of RecoveredWood in Cascades versus Utilization of PrimaryWood—A Comparison with Life Cycle Assessment Using System Expansion. Int. J. Life Cycle Assess. 19, 1755–1766.

16. İpekçi, A. C., Coşgun, N., Tıkansak Karadayı, T. (2017). İnşaat Sektöründe Geri Kazanılmış Malzeme Kullanımının Sürdürülebilirlik Açısından Önemi. TÜBAV Bilim Dergisi, 10(2), 43-50 .

17. Karasu, A. (2013). Çevresel Atıklar ve Nedenleri, Çevresel Atıkların Geri Dönüştürülmesi ve Yenilenebilir Enerji Olanaklarının Araştırılması. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kimya A.B.D. Yüksek Lisans Tezi. Bilecik.

18. Lykidis, C., Grigoriou, A. (2008). Hydrothermal Recycling of Waste and Performance of the Recycled Wooden Particleboards. Waste Manag. 28: 57–63.

19. Magin, G. (2001). An introduction to wood waste in the UK. Fauna & Flora International, Cambridge, UK, 40.

20. Maier, D. (2023). A Review of the Environmental Benefits of Using Wood Waste and Magnesium Oxychloride Cement as a Composite Building Material. Materials. 16(5):1944. https://doi.org/10.3390/ma16051944.

21. Obata, Y., Takeuchi, K., Soma, N., & Kanayama, K. (2006). Recycling of wood waste as sustainable industrial resources—Design of energy saving wood-based board for floor heating systems. Energy, 31(13), 2341-2349.

22. Özbay, G., Özçifçi A., Kökten, E.S. (2016) Farklı Türde Vernikler İçeren Odun Atıklarının Piroliz Özellikleri, Türk Tarım ve Orman Dergisi: Cilt. 40: No.5, Madde 6.

23. Pierucci, S. (2022): Importance of Recycling and Waste Wood Management, Advances in Recycling & Waste Management, Volume 7:3, ISSN: 2475-7675.

24. Ratajczak, E., Szostak, A., Bidzińska, G., Herbeć, M. (2018). Potential resources of post-consumer wood waste in Poland. J Mater Cycles Waste Manag 20, 402–413 (2018). https://doi.org/10.1007/s10163-017-0593-5.

25. Reichel, A., De Schoenmakere, M., Gillabel, J., Martin, J., Hoogeveen, Y. (2016). Circular Economy in Europe Developing the Knowledge Base. http://doi.org/10.2800/51444.

26. Robert, H. F., & McKeever, D. B. (2004). Recovering wood for reuse and recycling: a United States perspective. In Management of Recovered Wood Recycling, Bioenergy and Other Options, Thessaloniki, European COST E31 Conference (pp. 29-40).

27. Rowell, R.M., & Rowell, R.M. (Eds.). (2005). Handbook of Wood Chemistry and Wood Composites (1st ed.). CRC Press. https://doi.org/10.1201/9780203492437.

28. Salgın, B., İpekçi, A.C., Coşgun, N., Tıkansak Karadayı, T. (2021). Enerji ve Ham Madde Korunumu Açısından Yapısal Atıkların Yeniden Kullanımına/Geri Dönüşümüne Yönelik Bir Değerlendirme . Journal of Architectural Sciences and Applications, 6 (2) , 526-537. DOI: 10.30785/mbud.927981.

29. Saltabaş, F., Tombul, B., Yazgan, M. Z., Yüksel, F. (2012). Tehlikeli Atık Yönetimi ve Bertaraf Teknolojileri. Tehlikeli Atık Yönetimi Eğitimi. https://www.istac.istanbul/contents/184/tehlikeli-atik-yonetimi-egitimi-fatih-saltabas-_130985202664979184.pdf.

30. Sauro, P. (2022). Importance of Recycling and Waste Wood Management. Advances Recycling Waste Management 7: 216, ISSN: 2475-7675

31. Sommerhuber, P. F., Wenker, J. L., Rüter, S., & Krause, A. (2017). Life cycle assessment of wood-plastic composites: Analysing alternative materials and identifying an environmental sound end-of-life option. Resources, Conservation and Recycling, 117, 235-248.

32. Sormunen, P., & Kärki, T. (2019). Recycled construction and demolition waste as a possible source of materials for composite manufacturing. Journal of building engineering, 24, 100742.

33. URL-1, (2023). Waste, https://en.wikipedia.org/wiki/Waste.Erişim Tarihi: 29.05.2023.

34. URL-2, (2023). Atıklar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/atiklar-20180222082452.pdf. Erişim Tarihi: 29.05.2023.

35. Usta, İ. (2016). Depıctıons On Wood: Acceptation and internalization of wood, Which is an intercultural interaction tool, as a valuable object (wood is valuable). Mugla Journal Of Science And Technology, 2(2), 139-144.

36. Winder, G.M., Bobar, A. (2016). Responses to stimulate substitution and cascade use of wood within a wood use system: Experience from Bavaria, Germany. Appl. Geogr., 1–10 https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2016.09.003.

BÖLÜM 7

SÜRDÜRÜLEBİLİR VE YENİLİKÇİ MALZEME ALTERNATİFİ OLARAK BAKTERİYEL SELÜLOZ

Evren ERSOY KALYONCU[1]

1 Dr. Öğretim Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Arsin Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojileri Bölümü, Mobilya ve Dekorasyon Programı, Trabzon, Türkiye, eersoy@ktu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4538-7187

1. GİRİŞ

Petrol esaslı plastik malzemelerinin yaygın kullanımı dünya çapında önemli beyaz kirlilik sorununa (Arena vd., 2011) ve insan sağlığına zarar veren kimyasalların salınmasına neden olmaktadır. Bu nedenle birçok ülke ve yerel yönetim, bu sorunları ele alarak, plastik malzemelerin yerine çevre dostu, yenilenebilir ve bozunabilir malzemelerin kullanımına yönelik kanunlar ve politikalar geliştirmiştir.

Çevre dostu bir malzeme olarak kullanılabilen selüloz, çeşitli ticari uygulamaların ana kaynağıdır ve birçok alanda yıllardır mühendislik malzemesi olarak kullanılmaktadır. Selüloz esaslı malzemelerin daha gelişmiş ve yaygın bir şekilde kullanılması, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmada büyük bir öneme sahiptir. Çok fonksiyonlu selüloz esaslı ürünler çevresel sürdürülebilirlik, hafiflik, biyoaktif özellikler ve esneklik gibi avantajları nedeniyle endüstriler arasında büyük bir ilgi görmektedir. Bu tür ürünlerin daha fazla geliştirilmesi ve kullanılması, hem çevresel hem de teknolojik açıdan önemli bir adım olabilir. Dolayısıyla, endüstri ve tüketiciler arasında selüloz esaslı ürünlerin kullanımının teşvik edilmesi ve geliştirilmesi önemlidir ve bu alanda çeşitli araştırmalar yapılmaktadır.

Dünya genelinde en bol bulunan, yenilenebilir ve yaygın olarak kullanılan doğal organik bileşenlerden biri olan selüloz odun, pamuk, keten, kenevir ve diğer birçok bitkilerin hücre duvarlarında bulunan, hücresel temel yapı bileşenlerinden biridir (Ye vd., 2019). β-1,4-glikozidik bağlarıyla bir araya gelen D-glukopiranoz şeker birimlerinin homojen, lineer yapıdaki bir polimerdir (Kumar vd., 2009; Sánchez 2009; Bertero vd., 2012; Iqbal vd., 2013). Saf selüloz, birçok endüstriyel uygulama için gereklidir. Doğada çözünebilen bir malzeme olması, geri dönüştürülebilir ve yeniden kullanılabilir olması, doğada kolayca parçalanabilir olması, genellikle daha düşük enerji tüketimi gerektirmesi, dolayısıyla karbon ayak izini azaltabilmesi selülozun bazı avantajlı özellikleridir. Ancak artan nüfus ile selüloz kullanımındaki ihtiyaç da artmış, verimsiz kullanılması sonucu selüloz toplumun ihtiyacını karşılayamayacak hale gelmiştir (Öz ve Kalender, 2017).

Selülozun teknolojik kullanım potansiyeli oldukça büyük olmasına rağmen doğal kaynaklardan saf selüloz elde etmenin bazı zorlukları vardır ve kimyasal işlem gerektirir. Selülozun, hemiselüloz ve lignin ile birlikte bulunması nedeniyle bitkilerden saf selüloz elde etme yönteminde oldukça fazla enerjiye ve kimyasala ihtiyaç duyulmaktadır (Yılmaz, 2007). Endüstriyel veya laboratuvar uygulamalarında selülozu saf hale getirmek için kraft, soda, organosolv, enzimatik vb. bazı yöntemler kullanılmaktadır. Ancak, bu işlemler sırasında selülozun yapısında bazı değişiklikler olabilmekte, bu da selülozun fiziksel ve mekanik özelliklerini etkileyebilmektedir. Bu nedenle, işlem koşulları ve yöntemler selülozun uygulama

KAYNAKLAR

Araújo, I. M., Silva, R. R., Pacheco, G., Lustri, W. R., Tercjak, A., Gutierrez, J., ... & Barud, H. S. (2018). Hydrothermal synthesis of bacterial cellulose–copper oxide nanocomposites and evaluation of their antimicrobial activity. *Carbohydrate Polymers*, *179*, 341-349.

Arena, M., Abbate, C., Fukushima, K., & Gennari, M. (2011). Degradation of poly (lactic acid) and nanocomposites by Bacillus licheniformis. *Environmental Science and Pollution Research*, *18*, 865-870.

Akoğlu, A., Karahan, A. G., Çakmakçı, M. L., & Çakır, İ. (2010). Bakteriyel selülozun özellikleri ve gıda sanayisinde kullanımı. *Gıda*, *35*(2), 127-134.

Amorim, L. F., Mouro, C., Riool, M., & Gouveia, I. C. (2022). Antimicrobial food packaging based on prodigiosin-incorporated double-layered bacterial cellulose and chitosan composites. *Polymers*, *14*(2), 315.

Bäckdahl, H., Helenius, G., Bodin, A., Nannmark, U., Johansson, B. R., Risberg, B., & Gatenholm, P. (2006). Mechanical properties of bacterial cellulose and interactions with smooth muscle cells. *Biomaterials*, *27*(9), 2141-2149.

Bae, S. O., & Shoda, M. (2005). Production of bacterial cellulose by Acetobacter xylinum BPR2001 using molasses medium in a jar fermentor. *Applied Microbiology and Biotechnology*, *67*, 45-51.

Basta, A. H., & El-Saied, H. (2009). Performance of improved bacterial cellulose application in the production of functional paper. *Journal of Applied Microbiology*, *107*(6), 2098-2107.

Battad-Bernardo, E., McCrindle, S. L., Couperwhite, I., & Neilan, B. A. (2004). Insertion of an E. coli lacZ gene in Acetobacter xylinus for the production of cellulose in whey. *FEMS Microbiology Letters*, *231*(2), 253-260.

Benziman, M., Haigler, C. H., Brown Jr, R. M., White, A. R., & Cooper, K. M. (1980). Cellulose biogenesis: polymerization and crystallization are coupled processes in Acetobacter xylinum. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *77*(11), 6678-6682.

Bertero, M., de la Puente, G., & Sedran, U. (2012). Fuels from bio-oils: Bio-oil production from different residual sources, characterization and thermal conditioning. *Fuel*, *95*, 263-271.

Betlej, I., Zakaria, S., Krajewski, K. J., & Boruszewski, P. (2021). Bacterial cellulose–properties and its potential application. *Sains Malays*, *50*(2), 493-505.

Bielecki, S., Krystynowicz, A., Turkiewicz, M., & Kalinowska, H. (2005). Bacterial cellulose. *Polysaccharides and Polyamides in The Food Industry: Properties, Production, And Patents*, 31-84.

Bodin, A., Bäckdahl, H., Fink, H., Gustafsson, L., Risberg, B., & Gatenholm, P. (2007). Influence of cultivation conditions on mechanical and morphological properties of bacterial cellulose tubes. *Biotechnology and Bioengineering*, *97*(2), 425-434.

Brown Jr, R. M., Willison, J. H., & Richardson, C. L. (1976). Cellulose biosynthesis in Acetobacter xylinum: visualization of the site of synthesis and direct measurement of the in vivo process. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *73*(12), 4565-4569.

Brown, A. J. (1886). XIX.—The chemical action of pure cultivations of bacterium aceti. *Journal of the Chemical Society, Transactions*, *49*, 172-187.

Bureau, T. E., & Brown Jr, R. M. (1987). In vitro synthesis of cellulose II from a cytoplasmic membrane fraction of Acetobacter xylinum. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *84*(20), 6985-6989.

Carreira, P., Mendes, J. A., Trovatti, E., Serafim, L. S., Freire, C. S., Silvestre, A. J., & Neto, C. P. (2011). Utilization of residues from agro-forest industries in the production of high value bacterial cellulose. *Bioresource Technology*, *102*(15), 7354-7360.

Chawla, P. R., Bajaj, I. B., Survase, S. A., & Singhal, R. S. (2009). Microbial cellulose: fermentative production and applications. *Food Technology & Biotechnology*, *47*(2), 107-124.

Chen, L., Hong, F., Yang, X. X., & Han, S. F. (2013). Biotransformation of wheat straw to bacterial cellulose and its mechanism. *Bioresource Technology*, *135*, 464-468.

Choi, S. M., Rao, K. M., Zo, S. M., Shin, E. J., & Han, S. S. (2022). Bacterial cellulose and its applications. *Polymers*, *14*(6), 1080.

Czaja, W. K., Young, D. J., Kawecki, M., & Brown, R. M. (2007). The future prospects of microbial cellulose in biomedical applications. *Biomacromolecules*, *8*(1), 1-12.

Czaja, W., Krystynowicz, A., Bielecki, S., & Brown Jr, R. M. (2006). Microbial cellulose—the natural power to heal wounds. *Biomaterials*, *27*(2), 145-151.

Çakmakçı ML, Karahan AG, Çakır İ, Gündoğdu, A, Akoğlu A. 2008. Selüloz üretiminde kullanılacak mikroorganizmaların izolasyonu, moleküler tanısı ve mikrobiyel selülozun gıda sanayinde kullanım olanaklarının araştırılması. TÜBİTAK TOVAG 105O156 nolu proje raporu.

Çoban, E. P., & Bıyık, H. H. (2008). Asetik asit bakterilerinden elde edilen alternatif selüloz. *Elektronik Mikrobiyoloji Dergisi TR*, *6*(2), 19-26.

Dahman, Y. (2009). Nanostructured biomaterials and biocomposites from bacterial cellulose nanofibers. *Journal of Nanoscience and Nanotechnology*, *9*(9), 5105-5122.

Delmer, D. P. (1999). Cellulose biosynthesis: exciting times for a difficult field of study. *Annual Review of Plant Biology*, *50*(1), 245-276.

Dima, S. O., Panaitescu, D. M., Orban, C., Ghiurea, M., Doncea, S. M., Fierascu, R. C., ... & Oancea, F. (2017). Bacterial nanocellulose from side-streams of kombucha beverages production: Preparation and physical-chemical pro-

perties. *Polymers*, *9*(8), 374.

Domskiene, J., Sederaviciute, F., & Simonaityte, J. (2019). Kombucha bacterial cellulose for sustainable fashion. *International Journal of Clothing Science and Technology*, *31*(5), 644-652.

Dufresne, C., & Farnworth, E. (2000). Tea, Kombucha, and health: a review. *Food Research International*, *33*(6), 409-421.

Erçalışkan, K. (2017). *Çeşitli kaynaklardan bakteriyal selüloz üreten bakterilerin izolasyonu ve karakterizasyonu* (Master's thesis, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Fillat, A., Martínez, J., Valls, C., Cusola, O., Roncero, M. B., Vidal, T., ... & Pastor, F. J. (2018). Bacterial cellulose for increasing barrier properties of paper products. *Cellulose*, *25*, 6093-6105.

Gallegos, A. M. A., Carrera, S. H., Parra, R., Keshavarz, T., & Iqbal, H. M. (2016). Bacterial cellulose: a sustainable source to develop value-added products–a review. *BioResources*, *11*(2), 5641-5655.

Gao, W. H., Chen, K. F., Yang, R. D., Yang, F., & Han, W. J. (2011). Properties of bacterial cellulose and its influence on the physical properties of paper. *BioResources*, *6*(1), 144-153.

Gayathrya, G., & Gopalaswamy, G. (2014). Production and characterisation of microbial cellulosic fibre from Acetobacter xylinum. *Indian Journal of Fibre & Textile Research*, *39*, 93-96.

Geyer, U., Heinze, T., Stein, A., Klemm, D., Marsch, S., Schumann, D., & Schmauder, H. P. (1994). Formation, derivatization and applications of bacterial cellulose. *International Journal of Biological Macromolecules*, *16*(6), 343-347.

Greenwalt, C. J., Steinkraus, K. H., & Ledford, R. A. (2000). Kombucha, the fermented tea: microbiology, composition, and claimed health effects. *Journal of Food Protection*, *63*(7), 976-981.

Goelzer, F. D. E., Faria-Tischer, P. C. S., Vitorino, J. C., Sierakowski, M. R., & Tischer, C. A. (2009). Production and characterization of nanospheres of bacterial cellulose from Acetobacter xylinum from processed rice bark. *Materials Science and Engineering: C*, *29*(2), 546-551.

Goh, W. N., Rosma, A., Kaur, B., Fazilah, A., Karim, A. A., & Bhat, R. (2012). Fermentation of black tea broth (Kombucha): I. Effects of sucrose concentration and fermentation time on the yield of microbial cellulose. *International Food Research Journal*, *19*(1), 109-117.

Gomes, F. P., Silva, N. H., Trovatti, E., Serafim, L. S., Duarte, M. F., Silvestre, A. J., ... & Freire, C. S. (2013). Production of bacterial cellulose by Gluconacetobacter sacchari using dry olive mill residue. *Biomass and Bioenergy*, *55*, 205-211.

Guhados, G., Wan, W., & Hutter, J. L. (2005). Measurement of the elastic modulus

of single bacterial cellulose fibers using atomic force microscopy. *Langmuir*, *21*(14), 6642-6646.

Güzel, M., & Akpınar, Ö. (2018). Bakteriyel Selülozların Üretimi ve Özellikleri ile Gıda ve Gıda Dışı Uygulamalarda Kullanımı. *Akademik Gıda*, *16*(2), 241-251.

Güzel, M., & Akpınar, Ö. (2019). Production and characterization of bacterial cellulose from citrus peels. *Waste and Biomass Valorization*, *10*, 2165-2175.

Haimer, E., Wendland, M., Schlufter, K., Frankenfeld, K., Miethe, P., Potthast, A., ... & Liebner, F. (2010, August). Loading of bacterial cellulose aerogels with bioactive compounds by antisolvent precipitation with supercritical carbon dioxide. In *Macromolecular Symposia* (Vol. 294, No. 2, pp. 64-74). Weinheim: WILEY-VCH Verlag.

Hesseltine, C. W. (1965). A millennium of fungi, food, and fermentation. *Mycologia*, *57*(2), 149-197.

Hestrin, S., & Schramm, M. J. B. J. (1954). Synthesis of cellulose by Acetobacter xylinum. 2. Preparation of freeze-dried cells capable of polymerizing glucose to cellulose. *Biochemical Journal*, *58*(2), 345.

Hestrin, S., Aschner, M., & Mager, J. (1947). Synthesis of cellulose by resting cells of Acetobacter xylinum. *Nature*, *159*(4028), 64-65.

Hsieh, Y. C., Yano, H., Nogi, M., & Eichhorn, S. J. (2008). An estimation of the Young's modulus of bacterial cellulose filaments. *Cellulose*, *15*, 507-513.

Hon, D. N. S. (1994). Cellulose: A random walk along its historical path. *Cellulose*, *1*, 1-25.

Hong, F., Guo, X., Zhang, S., Han, S. F., Yang, G., & Jönsson, L. J. (2012). Bacterial cellulose production from cotton-based waste textiles: enzymatic saccharification enhanced by ionic liquid pretreatment. *Bioresource Technology*, *104*, 503-508.

Hungund, B., Prabhu, S., Shetty, C., Acharya, S., Prabhu, V., & Gupta, S. G. (2013). Production of bacterial cellulose from Gluconacetobacter persimmonis GH-2 using dual and cheaper carbon sources. *Microbial & Biochemical Technology*, *5*(2), 31-33.

Iqbal, H. M. N., Kyazze, G., & Keshavarz, T. (2013). Advances in the valorization of lignocellulosic materials by biotechnology: an overview. *BioResources*, *8*(2), 3157-3176.

Jankovic, I., & Stojanovic, M. (1994). Microbial and chemical composition, growth, therapeutical and antimicrobial characteristics of tea fungus. *Mikrobiologija (Yugoslavia)*, 31(1), 35-43.

Johnson, D. C., & Neogi, A. N. (1989). *U.S. Patent No. 4,863,565*. Washington, DC: U.S. Patent and Trademark Office.

Jonas, R., & Farah, L. F. (1998). Production and application of microbial cellulose. *Polymer Degradation and Stability*, *59*(1-3), 101-106.

Kalyoncu, E. E., & Peşman, E. (2020). Bacterial cellulose as reinforcement in paper made from recycled office waste pulp. *BioResources*, *15*(4), 8496.

Kalyoncu, E. E., & Peşman, E. (2022). Bakteriyel selüloz ve boraks katkılı atık gazete kağıtlarının termal ve optik özelliklerinin incelenmesi. *Ormancılık Araştırma Dergisi*, *9*(Özel Sayı), 229-237.

Karaalp, T. (2007). *Bakteriyel selüloz üretiminde farklı karbon kaynaklarının değerlendirilmesi* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Kamiński, K., Jarosz, M., Grudzień, J., Pawlik, J., Zastawnik, F., Pandyra, P., & Kołodziejczyk, A. M. (2020). Hydrogel bacterial cellulose: A path to improved materials for new eco-friendly textiles. *Cellulose*, *27*, 5353-5365.

Keshk, S. M. (2014). Vitamin C enhances bacterial cellulose production in Gluconacetobacter xylinus. *Carbohydrate Polymers*, *99*, 98-100.

Kiziltas, E. E., Kiziltas, A., & Gardner, D. J. (2015). Synthesis of bacterial cellulose using hot water extracted wood sugars. *Carbohydrate Polymers*, *124*, 131-138.

Klemm, D., Schumann, D., Udhardt, U., & Marsch, S. (2001). Bacterial synthesized cellulose-artificial blood vessels for microsurgery. *Progress in Polymer Science*, *26*(9), 1561-1603.

Krystynowicz, A., Czaja, W., Wiktorowska-Jezierska, A., Gonçalves-Miśkiewicz, M., Turkiewicz, M., & Bielecki, S. (2002). Factors affecting the yield and properties of bacterial cellulose. *Journal of Industrial Microbiology and Biotechnology*, *29*(4), 189-195.

Kose, R., Yamaguchi, K., & Okayama, T. (2016). Preparation of fine fiber sheets from recycled pulp fibers using aqueous counter collision. *Cellulose*, *23*, 1393-1399.

Kumar, P., Barrett, D. M., Delwiche, M. J., & Stroeve, P. (2009). Methods for pretreatment of lignocellulosic biomass for efficient hydrolysis and biofuel production. *Industrial & Engineering Chemistry Research*, *48*(8), 3713-3729.

Laftah, W. A., & Wan Abdul Rahman, W. A. (2016). Pulping process and the potential of using non-wood pineapple leaves fiber for pulp and paper production: A review. *Journal of Natural Fibers*, *13*(1), 85-102.

Lestari, P., Elfrida, N., Suryani, A., & Suryadi, Y. (2014). Study on the production of bacterial cellulose from Acetobacter xylinum using agro-waste. *Jordan Journal of Biological Sciences*, *147*(1570), 1-6.

Liebner, F., Aigner, N., Schimper, C., Potthast, A., & Rosenau, T. (2012). Bacterial cellulose aerogels: From lightweight dietary food to functional materials. In *Functional Materials from Renewable Sources* (pp. 57-74). American Chemical Society.

Lin, D., Lopez-Sanchez, P., Li, R., & Li, Z. (2014). Production of bacterial cellulose by Gluconacetobacter hansenii CGMCC 3917 using only waste beer

yeast as nutrient source. *Bioresource Technology*, *151*, 113-119.

Liu, C. H., Hsu, W. H., Lee, F. L., & Liao, C. C. (1996). The isolation and identification of microbes from a fermented tea beverage, Haipao, and their interactions during Haipao fermentation. *Food Microbiology*, *13*(6), 407-415.

Malbaša, R. V., Lončar, E. S., Vitas, J. S., & Čanadanović-Brunet, J. M. (2011). Influence of starter cultures on the antioxidant activity of kombucha beverage. *Food Chemistry*, *127*(4), 1727-1731.

Maria, L., Santos, A. L., Oliveira, P. C., Valle, A. S., Barud, H. S., Messaddeq, Y., & Ribeiro, S. J. (2010). Preparation and antibacterial activity of silver nanoparticles impregnated in bacterial cellulose. *Polimeros*, *20*, 72-77.

Masaoka, S., Ohe, T., & Sakota, N. (1993). Production of cellulose from glucose by Acetobacter xylinum. *Journal of Fermentation and Bioengineering*, *75*(1), 18-22.

Mayser, P., Fromme, S., Leitzmann, G., & Gründer, K. (1995). The yeast spectrum of the 'tea fungus Kombucha' Das Hefespektrum des 'Teepilzes Kombucha'. *Mycoses*, *38*(7-8), 289-295.

Mühlethaler, K. (1949). The structure of bacterial cellulose. *Biochimica et Biophysica Acta*, *3*, 527-535.

Mohammadkazemi, F., Azin, M., & Ashori, A. (2015). Production of bacterial cellulose using different carbon sources and culture media. *Carbohydrate Polymers*, *117*, 518-523.

Naritomi, T., Kouda, T., Yano, H., & Yoshinaga, F. (1998). Effect of ethanol on bacterial cellulose production from fructose in continuous culture. *Journal of Fermentation and Bioengineering*, *85*(6), 598-603.

Ng, C., Sheu, F., Wang, C., & Shyu, Y. (2004). Fermentation of Monascus purpureus on agri-byproducts to make colorful and functional bacterial cellulose (NATA). *Microbiology Indonesia*, *4*(1), 6-10.

Nguyen, V. T., Gidley, M. J., & Dykes, G. A. (2008). Potential of a nisin-containing bacterial cellulose film to inhibit Listeria monocytogenes on processed meats. *Food Microbiology*, *25*(3), 471-478.

Öz, Y. E., & Kalender, M. (2017). Şeker Pancarı Melası Kullanılarak Gluconacetobacter xylinum NRRL B-759 ile Bakteriyel Selüloz Üretimi Üzerine Etanolün Etkisi. *Fırat Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *29*(2), 31-36.

Poddar, M. K., & Dikshit, P. K. (2021). Recent development in bacterial cellulose production and synthesis of cellulose based conductive polymer nanocomposites. *Nano Select*, *2*(9), 1605-1628.

Portal, O., Clark, W. A., & Levinson, D. J. (2009). Microbial cellulose wound dressing in the treatment of nonhealing lower extremity ulcers. *Wounds: a Compendium of Clinical Research and Practice*, *21*(1), 1-3.

Poyrazoğlu Çoban, E., & Bıyık, H. H. (2007). Acetobacter pasteurianus HBB6 ve

Acetobacter lovaniensis HBB5 Tarafından Yüzey Kültür Fermentasyonu ile Bakteriyel Selüloz Üretimi. 15. *Ulusal Biyoteknoloji Kongresi*, 28-31 Ekim, Antalya, pp. 37.

Qiu, K., & Netravali, A. N. (2014a). A review of fabrication and applications of bacterial cellulose based nanocomposites. *Polymer Reviews*, *54*(4), 598-626.

Qiu, K., & Netravali, A. N. (2014b). " Green" composites based on bacterial cellulose produced using novel low cost carbon source and soy protein resin. In *Recent Advances in Adhesion Science and Technology in Honor of Dr. Kash Mittal* (pp. 193-208). CRC Press.

Ramana, K., Tomar, A., Singh, L. (2000). Effect of various carbon and nitrogen sources on cellulose synthesis by Acetobacter xylinum. *World Journal of Microbiology and Biotechnology*, *16*(3), 245-248.

Reiniati, I., Hrymak, A. N., & Margaritis, A. (2017). Recent developments in the production and applications of bacterial cellulose fibers and nanocrystals. *Critical Reviews in Biotechnology*, *37*(4), 510-524.

Revin, V., Liyaskina, E., Nazarkina, M., Bogatyreva, A., & Shchankin, M. (2018). Cost-effective production of bacterial cellulose using acidic food industry by-products. *Brazilian Journal of Microbiology*, *49*, 151-159.

Ross, P., Mayer, R., & Benziman, M. (1991). Cellulose biosynthesis and function in bacteria. *Microbiological Reviews*, *55*(1), 35-58.

Saibuatong, O. A., & Phisalaphong, M. (2010). Novo aloe vera–bacterial cellulose composite film from biosynthesis. *Carbohydrate Polymers*, *79*(2), 455-460.

Sánchez, C. (2009). Lignocellulosic residues: biodegradation and bioconversion by fungi. *Biotechnology Advances*, *27*(2), 185-194.

Saxena, I. M., & Brown, R. M. (1997). Identification of cellulose synthase (s) in higher plants: sequence analysis of processive β-glycosyltransferases with the common motif'D, D, D35Q (R, Q) XRW '. *Cellulose*, *4*, 33-49.

Sievers, M., Lanini, C., Weber, A., Schuler-Schmid, U., & Teuber, M. (1995). Microbiology and fermentation balance in a kombucha beverage obtained from a tea fungus fermentation. *Systematic and Applied Microbiology*, *18*(4), 590-594.

Shi, Z., Zhang, Y., Phillips, G. O., & Yang, G. (2014). Utilization of bacterial cellulose in food. *Food Hydrocolloids*, *35*, 539-545.

Shibazaki, H., Kuga, S., & Onabe, F. (1994). Mechanical properties of papersheet containing bacterial cellulose. *Japan Tappi Journal*, *48*(12), 1621-1630.

Skočaj, M. (2019). Bacterial nanocellulose in papermaking. *Cellulose*, *26*, 6477-6488.

Stoica-Guzun, A., Stroescu, M., Tache, F., Zaharescu, T., & Grosu, E. (2007). Effect of electron beam irradiation on bacterial cellulose membranes used

as transdermal drug delivery systems. *Nuclear Instruments and Methods in Physics Research Section B: Beam Interactions with Materials and Atoms*, *265*(1), 434-438.

Surma-Ślusarska, B., Danielewicz, D., & Presler, S. (2008). Properties of composites of unbeaten birch and pine sulphate pulps with bacterial cellulose. *Fibres Text East Eur*, *16*(6), 127-129.

Tabarsa, T., Sheykhnazari, S., Ashori, A., Mashkour, M., & Khazaeian, A. (2017). Preparation and characterization of reinforced papers using nano bacterial cellulose. *International Journal of Biological Macromolecules*, *101*, 334-340.

Tang, W., Jia, S., Jia, Y., & Yang, H. (2010). The influence of fermentation conditions and post-treatment methods on porosity of bacterial cellulose membrane. *World Journal of Microbiology and Biotechnology*, *26*, 125-131.

Teoh, A. L., Heard, G., & Cox, J. (2004). Yeast ecology of Kombucha fermentation. *International Journal of Food Microbiology*, *95*(2), 119-126.

Toyosaki, H., Naritomi, T., Seto, A., Matsuoka, M., Tsuchida, T., & Yoshinaga, F. (1995). Screening of bacterial cellulose-producing Acetobacter strains suitable for agitated culture. *Bioscience, Biotechnology, and Biochemistry*, *59*(8), 1498-1502.

Usha, R. M., Rastogi, N. K., & Appaiah, K. A. (2011). Statistical optimization of medium composition for bacterial cellulose production by Gluconacetobacter hansenii UAC09 using coffee cherry husk extract-an agro-industry waste. *Journal of Microbiology and Biotechnology*, *21*(7), 739-745.

Uraki, Y., Morito, M., Kishimoto, T., Sano, Y. (2002). Bacterial cellulose production using monosaccharides derived from hemicelluloses in water-soluble fraction of waste liquor from atmospheric acetic acid pulping. *Holzforschung*, *56*(4), 341–347.

Wang, J., Tavakoli, J., & Tang, Y. (2019). Bacterial cellulose production, properties and applications with different culture methods–A review. *Carbohydrate Polymers*, *219(17)*, 63-76.

Watanabe, K., Tabuchi, M., Morinaga, Y., & Yoshinaga, F. (1998). Structural features and properties of bacterial cellulose produced in agitated culture. *Cellulose*, *5(3)*, 187-200.

Weber, C. J., Haugaard, V., Festersen, R., & Bertelsen, G. (2002). Production and applications of biobased packaging materials for the food industry. *Food Additives & Contaminants*, *19*(S1), 172-177.

White, A. R., & Brown Jr, R. M. (1981). Enzymatic hydrolysis of cellulose: visual characterization of the process. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *78*(2), 1047-1051.

Xiang, Z., Liu, Q., Chen, Y., & Lu, F. (2017a). Effects of physical and chemical structures of bacterial cellulose on its enhancement to paper physical pro-

perties. *Cellulose*, *24*, 3513-3523.

Xiang, Z., Jin, X., Liu, Q., Chen, Y., Li, J., & Lu, F. (2017b). The reinforcement mechanism of bacterial cellulose on paper made from woody and non-woody fiber sources. *Cellulose*, *24*, 5147-5156.

Yamanaka, S., Watanabe, K., Kitamura, N., Iguchi, M., Mitsuhashi, S., Nishi, Y., & Uryu, M. (1989). The structure and mechanical properties of sheets prepared from bacterial cellulose. *Journal of Materials Science*, *24*, 3141-3145.

Yamanaka, S., & Sugiyama, J. (2000). Structural modification of bacterial cellulose. *Cellulose*, *7(3)*, 213-225.

Ye, S., Jiang, L., Su, C., Zhu, Z., Wen, Y., & Shao, W. (2019). Development of gelatin/bacterial cellulose composite sponges as potential natural wound dressings. *International Journal of Biological Macromolecules*, *133*, 148-155.

Yılmaz, S. (2007). *Alternatif besin yan ürünlerinden bakteriyel selüloz üretimi* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).

Yoshinaga, F., Tonouchi, N., & Watanabe, K. (1997). Research progress in production of bacterial cellulose by aeration and agitation culture and its application as a new industrial material. *Bioscience, Biotechnology, and Biochemistry*, *61*(2), 219-224.

Yuan, J., Wang, T., Huang, X., & Wei, W. (2016). Dispersion and beating of bacterial cellulose and their influence on paper properties. *BioResources*, *11*(4), 9290-9301.

Zeng, X., Small, D. P., & Wan, W. (2011). Statistical optimization of culture conditions for bacterial cellulose production by Acetobacter xylinum BPR 2001 from maple syrup. *Carbohydrate Polymers*, *85*(3), 506-513.

Zhang, H. Y., Yan, X. J., Jiang, Y., & Cong, J. (2011). Development and characteristic of bacterial cellulose for antimicrobial wound dressing. *Advanced Materials Research*, *152*, 978-987.

BÖLÜM 8

FONKSİYONEL GIDALAR ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Tuğçe ÖZSAN KILIÇ[1], Ahmet Naci ONUS[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Antalya, Türkiye. E-mail: tugceozsan@akdeniz.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3265-6886

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Antalya, Türkiye. E-mail: onus@akdeniz.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-8615-1480

1. Giriş

Gıdaların, insan sağlığı üzerine etkileri ve birtakım hastalıkların önlenmesi ile ilişkisi çok eski çağlardan beri bilinen bir gerçektir. Bununla birlikte, sağlık ile beslenme arasındaki bağlantı her geçen zamanda daha fazla kabul görmeye başlamış, tüketicilerde gıda içeriklerine yönelik yeni bakış açıları oluşmaya başlamıştır. Dünya genelinde her yıl 38 milyon ölüm bulaşıcı olmayan hastalıklardan meydana gelmekte ve bu sayının 28 milyonunun ise genellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde meydana geldiği bilinmektedir. En fazla ölüme sebep olan bulaşıcı olmayan hastalıklar arasında ilk üç sırayı kardiyovasküler hastalıklar, kanser ve diyabet almaktadır (sırasıyla 17,5, 8,2 ve 1,5 milyon kişi). Belirtilen bulaşıcı olmayan bu hastalıklar ile bağlantılı risk faktörleri arasında ise sigara, alkol, fiziksel hareket eksikliği ve sağlıksız beslenme en başta gelenlerdir. Modern yaşamın tipik özellikleri, özellikle fiziksel aktivitede yetersizlik ile besin değeri düşük ama kalorisi yüksek besinlerle beslenme gibi yeme alışkanlıkları aşırı kilo, obezite, diyabet, hipertansiyon ve kardiyovasküler hastalıklar gibi bulaşıcı olmayan hastalıkların artmasına neden olmuştur (Della vd., 2017). Son yıllarda bahsedilen bulaşıcı olmayan hastalıkların tedavisi de dahil olmak üzere fonksiyonel gıdaların kullanımı benimsenmiştir.

Fonksiyonel gıdalar, fizikokimyasal içerikleri sebebiyle temel besin değerlerinin ötesinde sağlık üzerinde potansiyel olarak yararlı etkileri olan gıdalar olarak kabul edilmektedir. Sağlığı teşvik eder ve hastalık riskini azaltırlar. Özellikle bulaşıcı olmayan hastalıkların gelişmesinin önlenmesinde oldukça önemli rol oynamaktadırlar (Turati vd., 2017). Fonksiyonel gıdalar dünya çapında yaygın bir popülerlik kazanmıştır ve bunlar genellikle "nutrasötikler" ve "tasarımcı gıdaları" olarak bilinmektedir. Görünüş olarak geleneksel gıdalara benzeyen ve normal beslenmenin bir parçası olarak tüketilen fonksiyonel gıdalar, temel insan beslenmesinde sadece beslenme amacı gütmeyen, aynı zamanda sağlık yararları sağlayan gıda ve gıda bileşenleri olarak bilinmektedir (Aghajanpour vd., 2017). Fonksiyonel gıda terimi ilk olarak 1980'lerin ortasında Japonya'da ortaya çıkmış ve besleyici olmasının yanı sıra belirli sağlık işlevleri sağlayan bileşenler içeren işlenmiş gıdaları ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle fonksiyonel gıda, bir veya daha fazla hastalığa karşı önleyici, iyileştirici ve/veya koruyucu etki sağlayan ve besinsel faydalarını artıran gıda olarak tanımlanmaktadır (Roberfroid, 2007).

Gıda endüstrisindeki son gelişmeler, omega 3 ve 6 gibi değerli biyoaktif maddeleri ve polifenoller gibi doğal antioksidanları daha fazla içeren yeni ürünlerin oluşturulmasına imkân tanımaktadır (Sánchez-González vd., 2017). Polifenoller, antioksidanlar olarak önemli bir rol oynarlar ve böylece özellikle yaşlanma sürecinde oksidatif stresin meydana getirdiği hasarı azaltmada önemlidirler (Ayuso vd., 2017). Bununla birlikte beslenme alışkanlıkları ile kanser gelişimi arasında da bağlantı mevcuttur. Kanseri önle-

KAYNAKÇA

Abuajah, C.I., Ogbonna, A.C., Osuji, C.M. (2015). Functional components and medicinal properties of food: a review. J Food Sci Technol., 52(5):2522–2529. DOI 10.1007/s13197-014-1396-5.

Aghajanpour, M., Nazer, M. R., Obeidavi, Z., Akbari, M., Ezati, P., & Kor, N. M. (2017). Functional foods and their role in cancer prevention and health promotion: A comprehensive review. *Am. J. Cancer Res*., *7*(4), 740–769.

Akbar, M., Song, B.J., Essa, M.M., Khan, M.A. (2015). Pomegranate: an ideal fruit for human health. Int J Nutr Pharmacol Neurol Dis 5:141. https://doi.org/10.4103/2231-0738.167506

Alshatwi, A.A., Al Obaaid, M.A., Al Sedair, S.A., Al-Assaf, A.H., Zhang, J.J., Lei, K.Y. (2010). Tomato powder is more protective than lycopene supplement against lipid peroxidation in rats. Nutr Res N Y N 30:66–73. https://doi.org/10.1016/j.nutres.2009.12.002

Ayuso, M.I., Gonzalo-Gobernado, R., & Montaner, J., (2017). Neuroprotective diets for stroke. *Neurochemistry International*, 4–10.

Begum, P.S., Madhavi, G., Rajagopal, S., Viswanath, B., Razak, M.A., Venkataratnamma, V. (2017). Probiotics as functional foods: potential effects on human health and its impact on neurological diseases. Int J Nutr Pharmacol Neurol Dis 7:23. https://doi.org/10.4103/ijnpnd.ijnpnd_90_16

Bertoia, M.L., Rimm, E.B., Mukamal, K.J., Hu, F.B., Willett, W.C., Cassidy, A. (2016). Dietary flavonoid intake and weight maintenance: three prospective cohorts of 124 086 US men and women followed for up to 24 years. BMJ 352:i17. https://doi.org/10.1136/bmj.i17

Burns, J., Fraser, P.D., Bramley, P.M. (2003). Identification and quantification of carotenoids, tocopherols and chlorophylls in commonly consumed fruits and vegetables. Phytochemistry 62:939–947. https://doi.org/10.1016/s0031-9422(02)00710-0

Chaplin, A., Carpéné, C., Mercader, J. (2018). Resveratrol, metabolic syndrome, and gut microbiota. Nutrients. https://doi.org/10. 3390/nu10111651

Damon, M., Zhang, N.Z., Haytowitz, D.B., Booth, S.L. (2005). Phylloquinone (vitamin K1) content of vegetables. J Food Compos Anal Off Publ UN Univ Int Netw Food Data Syst 18:751–758.
https://doi.org/10.1016/j.jfca.2004.07.004

Della, V.E., Cacciatore, F., Farinaro, E., Salvatore, F., Marcantonio, R., Stranges, S. et al., (2017). The Mediterranean Diet in the prevention of degenerative chronic diseases. In: *Superfood and Functional Food* (pp. 115–132). INTECH.

Elumalai, P., Lakshmi, S. (2016). Role of Quercetin benefits in neurodegeneration. Adv Neurobiol 12:229–245. https://doi.org/ 10.1007/978-3-319-28383-8_12

Essa, M.M., Bishir, M., Bhat, A., Chidambaram, S.B., Al-Balushi, B., Hamdan, H., Govindarajan, N., Freidland, R.P., Qoronfleh, M.W. (2023). Functional foods and their impact on health. J Food Sci Technol 60(3):820–834. https://doi.org/10.1007/s13197-021-05193-3

Gao, X., Cassid, A., Schwarzschild, M.A., Rimm, E.B., Ascherio, A. (2012). Habitual intake of dietary flavonoids and risk of Parkinson disease. Neurology 78:1138–1145. https://doi.org/10.1212/WNL.0b013e31824f7fc4

Gul, K., Sıngh, A.K., Jabeen, R. (2016). Nutraceuticals and Functional Foods: The Foods for the Future World. Critical Reviews in Food Science and Nutrition, 56:2617–2627.

Hasler, C.M., Brown, A.C. (2009). Position of the American dietetic association: functional foods. J Am Diet Assoc 109:735–746. https://doi.org/10.1016/j.jada.2009.02.023

Johnson, S.A., Arjmandi, B.H. (2013). Evidence for anti-cancer properties of blueberries: a mini-review. Anticancer Agents Med Chem 13:1142–1148. https://doi.org/10.2174/18715206113139990137

Juengel, E., Euler, S., Maxeiner, S., Rutz, J., Justin, S., Roos, F., Khoder, W., Nelson, B.W.O., Blaheta, R.A. (2017). Sulforaphane as an adjunctive to everolimus counteracts everolimus resistance in renal cancer cell lines. Phytomedicine Int J Phytother Phytopharm 27:1–7. https://doi.org/10.1016/j.phymed.2017.01.016

Kamil, A., Chen, C.Y.O. (2012). Health benefits of almonds beyond cholesterol reduction. J Agric Food Chem 60:6694–6702. https://doi.org/10.1021/jf2044795

Karasawa, M.M.G., Mohan, C. (2018). Fruits as prospective reserves of bioactive compounds: a review. Nat Prod Bioprospecting, 8:335–346. https://doi.org/10.1007/s13659-018-0186-6

Kaur, S. and Das, M. (2011). Functional Foods: An Overview. Food Sci. Biotechnol. 20(4): 861-875. DOI 10.1007/s10068-011-0121-7

Koh, E., Charoenprasert, S., Mitchell, A.E. (2012). Effect of organic and conventional cropping systems on ascorbic acid, vitamin c, flavonoids, nitrate, and oxalate in 27 varieties of spinach (*Spinacia oleracea* L.). J Agric Food Chem 60:3144–3150. https://doi.org/10.1021/jf300051f

Li, D., Zhang, Y., Liu, Y., Sun, R., Xia, M. (2015). Purified anthocyanin supplementation reduces dyslipidemia, enhances antioxidant capacity, and prevents insulin resistance in diabetic patients. J Nutr 145:742–748. https://doi.org/10.3945/jn.114.205674

Lindshield, B.L., Canene-Adams, K., Erdman, J.W. (2007). Lycopenoids: Are lycopene metabolites bioactive? Arch Biochem Biophys 458:136–140. https://doi.org/10.1016/j.abb.2006.09.012

Murano, P.S. (2003). Phytochemicals and phytonutrients in understanding food science & technology. Wadsworth, Bemont, pp 51–56

Ogawa, K., Hara, T., Shimizu, M., Nagano, J., Ohno, T., Hoshi, M., Ito, H., Tsurumi, H., Saito, K., Seishima, M., Moriwaki, H. (2012). (-)- Epigallocatechin gallate inhibits the expression of indoleamine 2,3-dioxygenase in human colorectal cancer cells. Oncol Lett 4:546–550. https://doi.org/10.3892/ol.2012.761

Poulose, S.M., Miller, M.G., Shukitt-Hale, B. (2014). Role of walnuts in maintaining brain health with age. J Nutr 144:561S-566S. https:// doi.org/10.3945/jn.113.184838

Roberfroid, M.B., (2007). Inulin-type fructans: Functional food ingredients. *J. Nutr.*, *137*(11), 2493–2502.

Ruiz-Sola, M.Á., Rodríguez-Concepción, M. (2012). Carotenoid biosynthesis in arabidopsis: a colorful pathway. Arab Book Am Soc Plant Biol. https://doi.org/10.1199/tab.0158

Sánchez-González, C., Ciudad, C. J., Noé, V., & Izquierdo-Pulido, M., (2017). Health benefits of walnut polyphenols: An exploration beyond their lipid profile. *CRC Crit Rev. Food Sci. Nutr*., *57*(16), 3373–3383.

Shahidi, F. (2009). Nutraceuticals and functional foods: Whole versus processed foods. Trends Food Sci. Tech. 20: 376-387.

Sneharani, A.H. (2019). Curcumin-sunflower protein nanoparticles-a potential antiinflammatory agent. J Food Biochem 43:e12909. https://doi.org/10.1111/jfbc.12909

Srividya, A.R., Nagasamy, V., Vishnuvarthan, V.J. (2010). Nutraceutical as medicine: a review. Pharmanest 1(2):132–145

Turati, F., Bosetti, C., Polesel, J., Serraino, D., Montella, M., Libra, M. et al., (2017). Family history of cancer and the risk of bladder cancer. A case-control study from Italy. *Cancer Epidemiol.*, *48*, 29–35.

Wergeland, S., Torkildsen Ø, Bø L., Myhr, K.M. (2012). Polyunsaturated fatty acids in multiple sclerosis therapy. Acta Neurol Scand Suppl. https://doi.org/10.1111/ane.12034

Yu, L., Wang, W., Pang, W., Xiao, Z., Jiang, Y., Hong, Y. (2017). Dietary lycopene supplementation improves cognitive performances in tau transgenic mice expressing P301L mutation via inhibiting oxidative stress and tau hyperphosphorylation. J Alzheimers Dis JAD 57:475–482. https://doi.org/10.3233/JAD-161216

Zarfeshany, A., Asgary, S., Javanmard, S.H. (2014). Potent health effects of pomegranate. Adv Biomed Res. https://doi.org/10.4103/2277- 9175.129371

Zeisel, S.H. (1999). Regulation of nutraceuticals. Science. 285: 1853–1855.

BÖLÜM 9

BİYOPELET VE BİYOPELET STANDARTLARI

Zehra YILDIZ[1]

1 Prof. Dr., Tarsus Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Mühendislik Temel Bilimleri Bölümü, Mersin zyildiz@tarsus.edu.tr, Orcid ID: 0000-0003-1304-4857

GİRİŞ

Tarım, ziraat ve ormancılık üretim faaliyetleri sonucunda oluşabilen biyokütleler yenilenebilir enerji kaynaklarından olup hem ekolojik hem de ekonomik enerji kaynaklarındandır. Biyokütle, enerji ihtiyacının karşılanmasında, sürdürülebilir enerji, temiz çevre, enerji güvenliği, atık yönetimi ve kırsal istihdam açısından önemlidir. Biyokütle doğrudan yakılarak ısınma amaçlı kullanılmasının yanı sıra katı, sıvı ve gaz yakıtlara çevrilerek elektrik üretimi ya da motor yakıtı olarak kullanılabilmektedir (Atay ve ark., 2016; Turumtay, 2020). 55,6 EJ küresel biyokütle arzının %85'i odun talaşı, odun peletleri ve geleneksel biyokütle kaynakları dahil olmak üzere katı biyokütleden karşılanmaktadır. Geri kalan biyokütle arzının %7'si sıvı biyoyakıt, %5'i belediye ile endüstriyel atıklar ve %3'ü biyogaza aittir. Başta ormancılık sektörü olmak üzere odun talaşı, pelet ve odun kömürü gibi katı biyokütle ürünleri, küresel biyokütle arzının çoğunluğunu oluşturmaktadır (Cui ve ark., 2021). Biyokütleyi enerji sektöründe etkin kullanılabilir duruma getirmek için bazı sorunları çözmek gerekmektedir. Biyokütlelerin fiziksel, kimyasal ve biyolojik işlemlerden geçirilmesi ile elde edilen biyoyakıtların biyokütlenin doğrudan kullanılmasında ortaya çıkan bu sorunların çözümüne en uygun alternatiftir. Biyoyakıtların atık biyokütlelerden elde edilmesi yakıtı daha ekonomik ve ekolojik yapmaktadır. Biyoyakıtların ISO/TC (International Organization for Standardization/Technical Committee) uluslararası standartlara göre sınıflandırılmıştır. Katı biyoyakıtlar için ISO/TC 238 ve sıvı biyoyakıtlar için ISO/TC 28/SC7 kullanılır. Ülkemizde katı biyoyakıtlar, yakıt özellikleri ve sınıfları TS EN ISO 17225-1 standartlarına göre değerlendirilmektedir (Sözen ve ark., 2017). Biyogaz gaz biyoyakıt, biyoetanol, biyodizel, biyometanol, biyodimetileter, biyoetiltersiyer ve bütileter ise sıvı biyoyakıtlar sınıfındadır. Biyokömür, biyopelet ve biyobriket katı biyoyakıtlardır (Deveci ve ark., 2019). Katı biyoyakıtlar geleneksel ve modern katı biyoyakıtlar olarak sınıflandırılır. Geleneksel katı biyoyakıtlar işlem görmemiş ham biyokütle ve atık biyokütlelerdir. Modern katı biyoyakıtlar ise biyokütlenin işlenerek daha verimli bir yakıt haline dönüştürülmesiyle elde edilir. Modern biyoyakıtlarda, hammaddeler öğütülerek parçacık boyutu küçültülür, kurutularak nemi düşürülür ve yüksek basınçla sıkıştırılarak uniform yoğunluğu düşük ayrıca ısıl verimi yüksek çevreye zararsız biyoyakıtlar elde edilir. Biyopeletler, biyokömür ve biyobriketler modern katı biyoyakıtlardır. Bu yakıtlar kazan yakıtı olarak ısı ve elektrik enerjisi üretiminde kullanılır (Gürdil ve ark., 2015).

Biyoyakıtlar yakıtın fiziksel durumuna göre olduğu gibi işlem görmüş ve görmemiş olmasına göre de birincil ve ikincil biyoyakıtlar olarak sınıflandırılabilmektedir. Birincil biyoyakıtlar işlenmemiş biyokütle olan odun, talaş, pelet ve hayvansal atıklardır. Birincil biyoyakıtlar, işlenmemiş olduğundan genellikle küçük ve büyük ölçekli endüstriyel uygulamalarda

KAYNAKLAR

Abt, K.L., Abt, R.C., Galik, C.S., ve Skog. K.E., (2014). Effect of policies on pellet production and forests in the u.s. south: a technical document supporting the forest service update of the 2010 rpa assessment. General Technical Report SRS-202. US Forest Service, Southern Research Station, Asheville, NC.

Aktaş, T. (2022). Türkiye'de imal edilen odun pelet örneklerinin kalite özelliklerinin ve standartlara uygunluğunun belirlenmesi. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 8(1): 25-40.

Alp, E. (2022). Biyoyakıt Kaynağı Olarak Pelet Yapımı, Sakarya Ticaret Borsası, https://www.stb.org.tr/Arastirmalar/pelletbiomass, Erişim tarihi: 19.09.2022.

Amiri, H., Kianmehr, M. H., ve Arabhosseini, A. (2019). Effect of particle size, die rotary speed and amount of urea on physical properties of the produced pellet. *International Journal of Environmental Science and Technology*, *16*, 2059-2068.

Amirta, R. (2018). Pellet Kayu Energi Hijau Masa Depan, EHM Depan, Mulawarman University Press.

Anonim, (2008). PFI Standard Specification for Residential/Commercial Densified Fuel 18

Anonim, (2017). APEC Energy Working Group/Expert Group on New and Renewable Energy Technologies, Heating Applications of Bio-pellet to Enhance Utilization of Renewable Energy in the APEC Region. APEC Project No. EWG 18/2016A

Anonim, (2022). Sanayide 1000 kcal ısı ihtiyacı için gerekli olan çeşitli yakıtlar için maliyet karşılaştırma tablosu. *Tesisat Dergisi*, 10.

Anonim, Kahramanlar Orman Ürünleri, Peletin Diğer Yakıtlarla Detaylı Kıyaslanması. https://www.kahramanlar.com.tr/pelet. (erişim tarihi: 10.05.2023)

Atay, A. O., Ekinci, K., Umucu, Y. (2016). Yağ gülü damıtma atıkları, kızılçam kabuğu ve linyit kömür tozundan elde edilen peletlerin baca gazı emisyonlarının belirlenmesi. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, *13*(2), 1-9.

Atay, A. O., Ekinci K., Üçok S., Kaçar, H., Kumbul, B. S., ve Aybek, A. (2018). Şeftali çekirdeği ve linyit kömür tozundan yapılan peletlerin fiziko mekanik özellikleri. *Ziraat Fakültesi Dergisi*, 274-280.

Atchison, J. E., ve Hettenhaus, J. R. (2003). *Innovative methods for corn stover collecting, handling, storing and transporting* (No. NREL/SR-510-33893). National Renewable Energy Lab.(NREL), Golden, CO (United States).

Aydemir, T. (2017). Farklı Tarımsal Artıklar Kullanılarak Hazırlanan Karışım Peletlerinde Kenevir Sapı Kullanımının Pelet Kalite Özellikleri Üzerine Etkisi, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyosistem

Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Tekirdağ.

Bantacut, T., Hendra, D., Nurwigha, R. (2013). Mutu Biopelet Dari Campuran Arang Dan Sabut Cangkang Sawit. *Jurnal Teknologi Industri Pertanian* 23 (1):1-12

Başer, E., Acaroğlu, M. (2014). Tarımsal kökenli hammaddelerin yakacak pelet üretimi ve kullanımında karşılaşılan teknik problemler. Enerji Tarımı ve Biyoyakıtlar 4. Ulusal Çalıştayı, 28-29 Mayıs 2014, Samsun

Başıbüyük, Ü. F., Aybek, A., ve Üçok S. (2021). Pamuk Çiğidi Küspesi ve Kırmızı Biber İşleme Atıklarından Biyoyakıt Amaçlı Pelet Elde Edilmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, *36*(4), 879-890.

Bilgin, S., Koçer, A., Yılmaz, H., Acar, M. ve Dok, M. (2016). Çay fabrikası atıklarınının peletlenmesi ve pelet fiziksel özelliklerinin belirlenmesi, *JAFAG* 33, 70-80.

Bilgin, S., Yılmaz, H., Koçer, A., Acar, M. ve Dok, M. (2015).Fındık zurufunun peletlenmesi ve pelet fiziksel özelliklerinin belirlenmesi. Tarım Makinaları Bilim Dergisi, 11: 265-273.

Cahyono, A.A., Amri, I., Bahruddin, A. (2022). Upgrading characteristics of empty fruit bunch biopellet with addition of bintaro fruit as co-firing. journal of the bioprocess, *Chemical, and Environmental Engineering Science*, 1:1-8

Cui, X., Yang, J., Wang, Z. ve Shi, X. (2021). Better use of bioenergy: A critical review of co-pelletizing for biofuel manufacturing. *Carbon Capture Science & Technology*, *1*, 100005.

Deveci, E. Ü., Gönen, Ç., ve Çetin, G. (2019). Mısır koçanında sülfürik asit, hidrojen peroksit ve ultrasound ön işlemleri ile çözünmüş şeker üretiminin optimizasyonu. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *22*(4), 183-198.

Garcia, R., Gil, M.V., Rubiera,F., Pevida, C. (2019). Pelletization of wood and alternative residual biomass blends for producing industrial quality pellets. *Fuel*, 251 739–753

Gürdil, G. A. K., Baz, Y. Ö., Demirel, Ç. ve Demirel, B. (2015). Yakıt peleti ve briketi için güncellenmiş avrupa birliği standartları ve ilgili parametreler, *U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi*, 29(2),147-156

Haruna, N.Y. ve Afzal, M. T. (2016). Effect of particle size on mechanical properties of pellets made from biomass blends, *Procedia Engineering*, 148,93 – 99

Işık, S. veYavuz, S. (2022). Biyokütleden elde edilen biyoyakıtlara genel bir bakış. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (ICAENS-1), 193-201.

Jiang, L., Yuan, X., Xiao, Z., Liang, J., Li, H., Cao, L., ... ve Zeng, G. (2016). A comparative study of biomass pellet and biomass-sludge mixed pellet: Energy input and pellet properties. *Energy Conversion and Management*, *126*, 509-515.

Karaca, N.K. (2021). Türkiye pelet yakıtı sektörünün mevcut durumu ve gelecek öngörüleri: bir anket çalışması. ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Karkania, V., Fanara, E. ve Zabaniotou, A. (2012). Review of sustainable biomass pellets production – A study for agricultural residues pellets' market in Greece, *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 16, 1426– 1436

Olgun, H., Keivani, B., Ersöz, Ö. ve Koçar, G. (2014). Biyokömürün termokimyasal enerji dönüştürme sistemlerinde kullanılması. Enerji Tarımı ve Biyoyakıtlar 4. Ulusal Çalıştayı, 28-29 Mayıs 2014, Samsun

Miranda, T., Montero, I., Sepúlveda, F. J., Arranz, J. I., Rojas, C.V. ve Nogales, S. (2015). A review of pellets from different sources, *Materials, 8*, 1413-1427

Munawar, S. S., Subiyanto, B. (2014). Characterization of biomass pellet made from solid waste oil palm ındustry, *Procedia Environmental Sciences,* 20, 336 – 341

Özdemir, S. (2017). Pelet biyoyakıt üretiminin ekonomik analizi. Sakarya Ticaret Borsası. 10-12.

Pradhan P., Arora A. ve Mahajani S. M. (2018). Pilot scale evaluation of fuel pellets production from garden waste biomass, *Energy for Sustainable Development*, 43, 1–14

Pradhan P., Arora A., Mahajani S. M. ve Arora A. (2018). Production and utilization of fuel pellets from biomass: A review, *Fuel Processing Technology*, 181, 215–232

PFI Standard Specification for Residential/Commercial Densified Fuel 18-June-2008

Rusdianto, A. S., ve Choiron, M. (2015). Analysis of Bio Pellet Process based on Mass Balance. *Agriculture and Agricultural Science Procedia*, *3*, 262-265.

Sözen, E., Gündüz, G., Aydemir, D. ve Güngör, E. (2017). Biyokütle kullanımının enerji, çevre, sağlık ve ekonomi açısından değerlendirilmesi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 19(1), 148-160.

Sümer S.K., Kavdır Y., Çiçek G. (2016). Türkiye'de Tarımsal ve Hayvansal Atıklardan Biyokömür Üretim Potansiyelinin Belirlenmesi, *KSÜ Doğa Bil. Derg*., 19(4), 379-387

Sungur, B. ve Topaloglu, B. (2018). Pelet Yakıtlı Kazanda Duman Borularının Yanma Performansına Etkisinin Nümerik İncelenmesi.

Turumtay, H. (2020). Çay budama atık biyokütlesinin linyit kömür ile karıştırılarak beraber yanma potansiyelinin araştırılması. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 21 (2), 135-142

Thrän, D., Peetz, D. ve Schaubach, K. (2017). Global Wood Pellet Industry and Trade Study.

Toksoy, D., Çolak, S. ve Bayramoğlu, M. M. (2020). A study on the biomass ener-

gy potential of Turkey: example of wood pellets. *Journal of Anatolian Environmental and Animal Sciences*, *5*(5), 867-871.

Topkoç, E., Yıldız, Z. (2021). Alternatif bir katı yakıt olarak biyopeletler. 5. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi. Mersin.

Tüzün, M.K. (2012). Katı yakıtlı kazanlara uyumlu pelet brülörü tasarımı ve imalatı. Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Makine Mühendisliği Ana Bilim Dalı, Isparta

Yılmaz, H., Topakcı, M., Çanakcı, M. ve Karayel, D. (2021). Çim Peleti Üretiminde Kalıp Delik Çapı ve Nem İçeriğinin Üretim Parametreleri ve Pelet Fiziksel Özelliklerine Etkisi. *ÇOMÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 47-56.

Zengin, Y., Çelik, A. E., Dok, M. ve Çolak, S. (2020). Kavak odun atıklarından elde edilen peletlerin bazı yakıt özelliklerinin belirlenmesi, *AÇÜ Orman Fak Dergisi* 21(1):29-36.

BÖLÜM 10

BİTKİLERDE SEKONDER METABOLİTLER VE ELİSİTÖRLERE GENEL BİR BAKIŞ

Tuğçe ÖZSAN KILIÇ[1], Ahmet Naci ONUS[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Antalya, Türkiye. E-mail: tugceozsan@akdeniz.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3265-6886

2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, Antalya, Türkiye. E-mail: onus@akdeniz.edu.tr, Orcid ID: 0000-0001-8615-1480

1. Giriş

Bitkilerin hareket halinde olmamaları bir dezavantaj olarak görülse de sürekli değişen çeşitli çevresel baskılarla başa çıkmak amacıyla birtakım karmaşık savunma sistemleri, fizyolojik ve biyokimyasal adaptasyonlar geliştirmişlerdir (Osakabe vd., 2014; Isah, 2019). Tohum gelişiminden olgun aşamaya kadar olan tüm yaşam süresi boyunca bitkiler, hücresel ve fizyolojik süreçlerini devam ettirebilmeleri için birincil (primer) metabolitler ve ikincil (sekonder) metabolitler olarak kategorize edilen metabolitler üretirler. Birincil metabolitler bitki büyüme ve gelişiminde doğrudan rol oynayan karbonhidrat, protein ve yağlardır. İkincil metabolitler ise bitkilerin zorlu ortamlara uyum sağlamasına ve hayatta kalmasına yardımcı olan, bitki savunmasında anahtar rol üstlenen çok işlevli metabolitlerdir.

Bitkiler, çeşitli biyotik/abiyotik stres koşullarıyla başa çıkmalarını sağlayan ve sekonder metabolitlerin birikimini teşvik eden çeşitli savunma mekanizmaları geliştirmiştir (Dawane ve Pathak, 2020). Bu mekanizmalar, bitkilerin tehdit sinyallerini tespit etmesine ve kendilerini korumak için savunmacı bir şekilde yanıt vermesine olanak tanıyan reseptörlerin ve sensörlerin etkinleştirilmesini içerir. Sekonder metabolitler ayrıca bitkilerin çeşitli biyotik ve abiyotik streslere karşı tepkisinde bitkinin rengini, lezzetini ve kokusunu da etkilemektedir (Jan vd., 2021). Strese uyum sağlamada bitki stres fizyolojisindeki önemli rollerinin yanı sıra sekonder metabolitler, çeşitli biyoaktif bileşenlerin özel kaynağıdır ve eczacılık, kozmetik, tarım ve gıda/yem üretimi dahil olmak üzere ticari açıdan değerli çeşitli ürünlerde uygulanmakta ve aynı zamanda çeşitli hastalıklara karşı yeni ilaçların geliştirilmesi için büyük fırsatlar sunmaktadır.

2. Bitki Metabolitleri

Kimyasal bileşimlerine göre bitkilerin tedavi edici özellikleri anlaşılabilmektedir. Biyosentez yolları baz alınarak sekonder metabolitler üç temel kategoriye ayrılmaktadır: (1) fenolik bileşikler (şikimat yolu aracılı biyosentez); (2) terpenler (mevalonik yolun aracılık ettiği sentez); ve (3) nitrojen içeren bileşikler (trikarboksilik asit döngüsü aracılı sentez) (Jan vd., 2021) (Şekil 1).

KAYNAKÇA

Afsar, T., Razak, S., Aldisi, D., Shabbir, M., Almajwal, A., Al Kheraif, A.A., Arshad, M. (2021). *Acacia hydaspica* R. Parker ethyl-acetate extract abrogates cisplatin-induced nephrotoxicity by targeting ROS and inflammatory cytokines. Sci. Rep. 11 (1), 17248.

Akhgari, A., Oksman-Caldentey, K.-M., Rischer, H. (2017). Biotechnology of the medicinal plant *Rhazya stricta*: A little investigated member of the Apocynaceae family. Biotechnol. Lett. 39, 829–840.

Al-Oubaidi, H.K.M., Kasid, N.M. (2015). Increasing phenolic and flavonoids compounds of *Cicer arietinum* L. from embryo explant using titanium dioxide nanoparticle *in vitro*. World J. Pharm. Res 4 (11), 1791–1799.

Ali, F., Omar, R., Amin, M. (2013). An examination of the relationships between physical environment, perceived value, image and behavioural Intentions: A SEM approach towards Malaysian resort hotels. J. Hotel Manag. Tourism 27 (2), 9–26.

Ali, S., Mehmood, A., Khan, N. (2021). Uptake, translocation, and conse- quences of nanomaterials on plant growth and stress adaptation. J Nanomater 2021:6677616. https://doi.org/10.1155/2021/6677616

Boureau, L., Pribat, A., Mortain-Bertrand, A., Bert, L.S., Rolin, D., Teyssier, E., Gallusci, P. (2013). Metabolic engineering of isoprenoid biosynthesis. In: Natural Products, K.G. Ramawat, J.M. Mérillon (eds.), DOI 10.1007/978-3-642-22144-6_126, Springer-Verlag Berlin Heidelberg. pp: 2814-2851.

Caicedo-López, L.H., Aranda, A.L.V., Sáenz de la O, D., Gómez, C.E.Z.G., Márquez, E.E., Zepeda, H.R. (2021). Elicitors: bioethical implications for agriculture and human health. Rev. bioét. (Impr.)., 29(1): 76-86. http://dx.doi.org/10.1590/1983-80422021291448

Chaparro, J.M., Badri, D.V., Bakker, M.G., Sugiyama, A., Manter, D.K., Vivanco, J.M. (2013). Root exudation of phytochemicals in *Arabidopsis* follows specific patterns that are developmentally programmed and correlate with soil microbial functions. PLoS One 8 (2), e55731.

Dawane, V., Pathak, B. (2020). Assessment of secondary metabolite profile and quantification method development for Lupeol and Caffeic acid by HPTLC in *Avicennia marina* pneumatophore roots. Biocatal. Agricult. Biotechnol. 26:101573.

Humbal, A., Pathak, B. (2023). Influence of exogenous elicitors on the production of secondary metabolite in plants: A review ("VSI: secondary metabolites"). Plant Stress, 8:100166.

Inam, M., Attique, I., Zahra, M., Khan, A.K., Hahim, M., Hano, C., Anjum, S. (2023). Metal oxide nanoparticles and plant secondary metabolism: unraveling the game-changer nano-elicitors. Plant Cell, Tissue and Organ Culture (PCTOC) https://doi.org/10.1007/s11240-023-02587-3

Isah, T. (2019). Stress and defense responses in plant secondary metabolites production. Biol. Res. 52.

Jamieson, C.S., Misa, J., Tang, Y., Billingsley, J.M. (2021). Biosynthesis and synthetic biology of psychoactive natural products. Chem. Soc. Rev. 50 (12), 6950–7008.

Jamwal, A., Nayim, S.T.I., Shukla, R.K., Agrawal, R., Gupta, S. (2021). Assessment of barriers in lead time improvement: an exploratory study of electronics manufacturing companies in Himachal Pradesh (India). Int. J. Bus. Syst. Res. 15 (2), 182–199.

Jan, R., Asaf, S., Numan, M., Kim, K.-M. (2021). Plant secondary metabolite biosynthesis and transcriptional regulation in response to biotic and abiotic stress conditions. Agronomy 11(5): 968.

Khan, S. (2017). Pathway modulation of medicinal and aromatic plants through metabolic engineering using. Transgenesis and Secondary Metabolism. Springer, pp. 431–462.

Khan, A.U., Khan, T., Khan, M.A., Nadhman, A., Aasim, M., Khan, N.Z., Ali, W., Nazir, N., Zahoor, M. (2021). Iron-doped zinc oxide nanoparticles-triggered elicitation of important phenolic com- pounds in cell cultures of *Fagonia indica*. Plant Cell Tissue and Organ Culture (PCTOC) 147:287–296. https://doi.org/10.1007/s11240-021-02123-1

Kruszka, D., Selvakesavan, R.K., Kachlicki, P., Franklin, G. (2022). Untargeted metabolomics analysis reveals the elicitation of important secondary metabolites upon treatment with various metal and metal oxide nanoparticles in *Hypericum perforatum* L. cell suspension cultures. Ind. Crops Prod. 178, 114561.

Lala, S. (2020). Enhancement of secondary metabolites in *Bacopa monnieri* (L.)

Pennell plants treated with copper-based nanoparticles *in vivo*. IET Nanobiotechnol. 14 (1), 78–85.

Largia, M.J.V., Shilpha, J., Satish, L., Swamy, M.K., Ramesh, M. (2022). Elicitation: An Efficient Strategy for Enriched Production of Plant Secondary Metabolites. In: Phytochemical Genomics, M. K. Swamy, A. Kumar (eds.), Springer Nature Singapore Pte Ltd. https://doi.org/10.1007/978-981-19-5779-6_19

Marchiol, L., Mattiello, A., Pošćić, F., Giordano, C., Musetti, R. (2014). *In vivo* synthesis of nanomaterials in plants: location of silver nanoparticles and plant metabolism. Nanoscale Res Lett 9:101. https://doi.org/10.1186/1556-276X-9-101

Mohammed, A.E., Abdul-Hameed, Z.H., Alotaibi, M.O., Bawakid, N.O., Sobahi, T.R., Abdel-Lateff, A., Alarif, W.M. (2021). Chemical diversity and bioactivities of monoterpene indole alkaloids (MIAs) from six *Apocynaceae* genera. Molecules 26 (2), 488.

Moola, A.K., Senthil Kumar, T., Ranjitha Kumari, B.D. (2022). Enhancement of Celastrol compound by silver nanoparticles and acetosyringone in *Celastrus paniculatus* Willd. through adventitious and hairy root culture. J. Plant Biochem. Biotechnol. 31 (2), 429–434.

Naik, P.M., Al-Khayri, J.M. (2016). Abiotic and biotic elicitors-role in secondary metabolites production through *in vitro* culture of medicinal plants. Abiotic and Biotic Stress in Plants—Recent Advances and Future Perspectives. InTech, Rijeka, pp. 247–277.

Nair, R., Varghese, S.H., Nair, B.G., Maekawa, T., Yoshida, Y., Kumar, D.S. (2010). Nanoparticulate material delivery to plants. Plant Sci 179:154–163. https://doi.org/10.1016/j.plantsci.2010.04.012

Ncube, B., Finnie, J., Van Staden, J. (2012). Quality from the field: the impact of environmental factors as quality determinants in medicinal plants. South Afr. J. Bot. 82, 11–20.

Osakabe, Y., Osakabe, K., Shinozaki, K., Tran, L.-S.P. (2014). Response of plants to water stress. Front. Plant Sci. 5, 86.

Patra, B., Schluttenhofer, C., Wu, Y., Pattanaik, S., Yuan, L. (2013). Transcriptional regulation of secondary metabolite biosynthesis in plants. Biochim. Biophys. Acta 1829 (11), 1236–1247.

Ramirez-Estrada, K., Vidal-Limon, H., Hidalgo, D., Moyano, E., Golenioswki, M., Cusidó, R.M., Palazon, J. (2016). Elicitation, an effective strategy for the biotechnological production of bioactive high-added value compounds in plant cell factories. Molecules 21(2), 182.

Rivero-Montejo, S.D.J., Vargas-Hernandez, M., Torres-Pacheco, I. (2021). Nanoparticles as novel elicitors to improve bioactive compounds in plants. Agriculture 11:134. https://doi.org/10.3390/agricultur e11020134

Sampaio, B.L., Edrada-Ebel, R., Da Costa, F.B.J.S.R. (2016). Effect of the environment on the secondary metabolic profile of *Tithonia diversifolia*: a model for environmental metabolomics of plants. Sci. Rep. 6(1):29265.

Taiz, L., & Zeiger, E.J.U.J.I. (2006). Fisiologia vegetal (Vol. 10). 1265.

Tariq, L., Bhat, B.A., Hamdani, S.S., Mir, R.A.J.M. (2021). Phytochemistry, pharmacology and toxicity of medicinal plants. Med. Aromat. Plants 217–240.

Thakur, M., Bhattacharya, S., Khosla, P.K., Puri, S. (2019). Improving production of plant secondary metabolites through biotic and abiotic elicitation. J. Appl. Res. Med. Aromat. Plants 12, 1–12.

Verma, N., Shukla, S. (2015). Impact of various factors responsible for fluctuation in plant secondary metabolites. J. Appl. Res. Med. Aromat. Plants 2 (4), 105–113.

Yakhin, O.I, Lubyanov, A.A, Yakhin, I.A, Brown, P.H. (2017). Biostimulants in Plant Science: A Global Perspective. Front Plant Sci. 26(7):2049. https://doi.org/10.3389/fpls.2016.02049.

Cumhuriyetimizin 100. Yılında Sağlık Biliminin Geleceği

Aralık 2023

Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA
ISBN • 978-625-425-393-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BÖLÜM 1 / CHAPTER 1

GLYCAEMIC INDEX, GLYCAEMIC LOAD AND RELATIONSHIP WITH NON-COMMUNICABLE DISEASES

Seda ÇİFTÇİ *1*

BÖLÜM 2 / CHAPTER 2

RESVERATROLÜN ÖZELLİKLERİ VE İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ

Esin ÖZEL, Merve İNCE PALAMUTOĞLU,
K. Esen KARACA ÇELİK *13*

BÖLÜM 3 / CHAPTER 3

BAZI KARDİYOVASKÜLER İLAÇLAR İLE YEŞİL ÇAY ETKİLEŞİMİ

Tuğba TUNA, K. Esen KARACA ÇELİK *24*

BÖLÜM 4 / CHAPTER 4

THE EFFECT OF DIFFERENT VARIABLES ON SPORTS PASSION AND REPURCHASE INTENT

Yeşim GÖK, Güçlü ÖZEN *35*

BÖLÜM 5 / CHAPTER 5

BİLİŞSEL SAĞLIK VE BİLİŞSEL PERFORMANSA EGZERSİZİN ETKİSİ

Egemen MANCI, Onur Mutlu YAŞAR *46*

BÖLÜM 6 / CHAPTER 6

KOŞARAK HEDEF BULMA VE TEMEL KUVVET ANTRENMANLARININ 20-25 YAŞ ARASI BİREYLERİN ÖZGÜVEN GELİŞİMİNE ETKİLERİ

Savaş ERBİL, Fatma ÇELİK KAYAPINAR *57*

BÖLÜM 7 / CHAPTER 7

SPORDA CAM TAVAN SENDROMU

Nurgül ÖZDEMİR, Neşe AKPINAR KOCAKULAK *68*

BÖLÜM 8 / CHAPTER 8

POSTÜR BOZUKLUKLARINDA EGZERSİZ

Gülseren YÜREKLİ, Fatma ÇELİK KAYAPINAR *76*

BÖLÜM 9 / CHAPTER 9

FARKLI BESLENME REJİMLERİ VE PERFORMANS İLİŞKİSİ

Neşe AKPINAR KOCAKULAK, Nurgül ÖZDEMİR *89*

BÖLÜM 10 / CHAPTER 10
RESPIRATORY MUSCLE TRAINING AND PERFORMANCE
Hilal BAHÇECİOĞLU, Bülent YAPICIOĞLU *98*

BÖLÜM 11 / CHAPTER 11
ASBEST MARUZİYETİ OLAN BİREYLERDE PULMONER REHABİLİTASYON
Betül YILDIRIM BULUTİ, Gülşah BARĞIZ,
Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR *108*

BÖLÜM 12 / CHAPTER 12
KRONİK VENÖZ YETMEZLİKTE EGZERSİZ UYGULAMALARI
Cemre GÖRÜNMEZOĞLU, Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR,
Gülşah BARĞI *120*

BÖLÜM 13 / CHAPTER 13
BEL AĞRILI OLGULARDA TELEREHABİLİTASYON
Cihan Caner AKSOY, İsmail SARAÇOĞLU *131*

BÖLÜM 14 / CHAPTER 14
OTOİMMÜN ROMATİZMAL HASTALIKLARDA BİLİŞSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI
Hazal YAKUT ÖZDEMİR *142*

BÖLÜM 15 / CHAPTER 15
THE USE OF DANCE IN GERIATRICS AND ITS ROLE IN REHABILITATION
Betül TAŞPINAR, Ayşe AKKUŞ, Ferruh TAŞPINAR *153*

BÖLÜM 16 / CHAPTER 16
OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU VE FİZYOTERAPİ
Elif AKYÜREK KESKİN, Yağmur TUĞRAL *164*

BÖLÜM 17 / CHAPTER 17
NURSING AND PHYSICAL ACTIVITY
Elem KOCAÇAL YILDIZ, Gül BÜLBÜL MARAŞ *176*

BÖLÜM 18 / CHAPTER 18
HIV POZİTİF BİREYLERDE YAŞANAN DAMGALAMA VE HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI
Beyza BUĞDAY, Müge COŞĞUN, Vildan KOCATEPE *191*

BÖLÜM 19 / CHAPTER 19
YAŞLILIK DÖNEMİNDE PROBİYOTİK KULLANIMI VE SAĞLIK ÜZERİNE ETKİSİ
Reyhan İRKİN, Özüm ERKİN,
Büşra ÇOLAK, Selin Sezgi POYRAZ *202*

BÖLÜM 20 / CHAPTER 20
DEPRESYON VE GERİATRİK DEPRESYON
Tuğba ÇEVİK, Kemal Uğur TÜFEKÇİ.....213

BÖLÜM 21 / CHAPTER 21
NÖROBİYOLOJİ VE ÇEVRE PERSPEKTİFLERİNDEN EKOFOBİ
Kemal Uğur TÜFEKÇİ, Nurdan ERDOĞAN.....228

BÖLÜM 22 / CHAPTER 22
DEMODEX TÜRLERİ VE NEDEN OLDUĞU HASTALIKLAR
Zeynep Gülden SÖNMEZ TAMER.....237

BÖLÜM 23 / CHAPTER 23
PARAZITER HASTALIKLARDA TANI
Zeynep Gülden SÖNMEZ TAMER.....247

BÖLÜM 24 / CHAPTER 24
ACİL SERVİS VE YALIN YÖNETİM YAKLAŞIMI
Gülbin KONAKÇI, Yusuf Ali ALTUNCI.....262

BÖLÜM 1

GLYCAEMIC INDEX, GLYCAEMIC LOAD AND RELATIONSHIP WITH NON-COMMUNICABLE DISEASES

Seda ÇİFTÇİ[1]

1 Faculty of Health Sciences, Department of Nutrition and Dietetics, İzmir Democracy University, ORCID: 0000 0002-4103-1618 E-posta: dytsedaciftci@gmail.com

INTRODUCTION

The imperative of safeguarding and preserving health in the general populace necessitates the adherence to a regimen of nutrition that is both wholesome and well-balanced. The contemporary surge in afflictions associated with nutrition, notably obesity, diabetes, metabolic syndrome, and cardiovascular diseases, underscores the paramount significance of fostering awareness regarding prudent dietary practices (Cauvain, 2017). The efficacy of mitigating nutrition-related maladies and their therapeutic management is facilitated by the low blood glucose response elicited by the ingested food. Opting for judicious dietary selections, particularly in the realm of carbohydrates, the predominant component in our daily nutritional intake, is instrumental in curbing the glycaemic impact of our diet. Diets characterized by a low glycaemic index (GI) are recognized for their capacity to ameliorate serum lipid profiles, diminish concentrations of C-reactive protein (CRP), and contribute to weight regulation. The glycaemic response (GR) denotes the postprandial alteration in blood glucose concentration ensuing from the ingestion of a food item or meal containing carbohydrates (Augustin et al., 2015). The association between postprandial glycemia and the onset of various diet-related conditions, including but not limited to obesity, type 2 diabetes mellitus, and cardiovascular disease, has been substantiated in extant research (Blaak et al., 2012). In individuals manifesting optimal health, a customary fasting blood glucose concentration, reflective of a period during which no sustenance has been ingested in the preceding 3-4 hours, typically lies within the range of 80 to 90 mg/dL (Esfahani et al., 2009), Conversely, a threshold of 126 mg/dL or above has been correlated with the presence of diabetes (ADA, 2004; Association, 2014). Postprandially, following a meal, blood sugar levels commonly elevate to a range of 120-140 mg/dL, subsequently undergoing a gradual decline to return to pre-meal values within a timeframe of approximately 2 hours (Nakrani, Wineland, & Anjum, 2020). Postprandial hyperglycaemia is characterized by blood glucose concentrations surpassing 140 mg/dL two hours subsequent to the consumption of a meal. (Ceriello & Colagiuri, 2008).

The concentration of blood glucose is contingent upon the equilibrium between the influx of glucose into the circulation (referred to as the appearance of glucose) and the efflux of glucose from the circulation (referred to as the disappearance of glucose). Circulating glucose originates from intestinal absorption in the postprandial state and arises from two hepatic metabolic processes during fasting: glycogenolysis, involving the breakdown of glycogen into glucose molecules, and gluconeogenesis, involving the synthesis of glucose from non-carbohydrate substrates (Aronoff, Berkowitz, Shreiner, & Want, 2004). Glucose exits the circulatory system

References

ADA. (2004). American Diabetes Association. Diagnosis and classification of diabetes mellitus (Position Statement). *Diabetes Care, 27*, S5-S10.

Alfenas, R. C., & Mattes, R. D. (2005). Influence of glycemic index/load on glycemic response, appetite, and food intake in healthy humans. *Diabetes Care, 28*(9), 2123-2129.

Aronoff, S. L., Berkowitz, K., Shreiner, B., & Want, L. (2004). Glucose metabolism and regulation: beyond insulin and glucagon. *Diabetes spectrum, 17*(3), 183-190.

Association, A. D. (2001). Postprandial Blood Glucose. *Diabetes Care, 24*(4), 775-778. doi:10.2337/diacare.24.4.775

Association, A. D. (2014). Diagnosis and classification of diabetes mellitus. *Diabetes Care, 37*(Supplement_1), S81-S90.

Augustin, L. S., Kendall, C. W., Jenkins, D. J., Willett, W. C., Astrup, A., Barclay, A. W., . . . Buyken, A. E. (2015). Glycemic index, glycemic load and glycemic response: an International Scientific Consensus Summit from the International Carbohydrate Quality Consortium (ICQC). *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases, 25*(9), 795-815.

Barclay, A. W., Petocz, P., McMillan-Price, J., Flood, V. M., Prvan, T., Mitchell, P., & Brand-Miller, J. C. (2008). Glycemic index, glycemic load, and chronic disease risk—a meta-analysis of observational studies. *Am J Clin Nutr, 87*(3), 627-637.

Baxter, A. J., Coyne, T., & McClintock, C. (2006). Dietary patterns and metabolic syndrome--a review of epidemiologic evidence. *Asia Pac J Clin Nutr, 15*(2), 134-142.

Baysal, A. (2009). Karbonhidrat İçeren Besinlerin Glisemik Etkileri ve Sağlık. *Beslenme ve Diyet Dergisi, 37*(1-2), 5-9.

Bjorck, I., & Elmstahl, H. L. (2003). The glycaemic index: importance of dietary fibre and other food properties. *Proc Nutr Soc, 62*(1), 201-206.

Blaak, E. E., Antoine, J.-M., Benton, D., Björck, I., Bozzetto, L., Brouns, F., . . . Vinoy, S. (2012). Impact of postprandial glycaemia on health and prevention of disease. *Obesity Reviews, 13*(10), 923-984. doi:https://doi.org/10.1111/j.1467-789X.2012.01011.x

Brand-Miller, J., Hayne, S., Petocz, P., & Colagiuri, S. (2003). Low–Glycemic Index Diets in the Management of Diabetes A meta-analysis of randomized controlled trials. *Diabetes Care, 26*(8), 2261-2267.

Brand-Miller, J. C., Holt, S. H., Pawlak, D. B., & McMillan, J. (2002). Glycemic index and obesity. *Am J Clin Nutr, 76*(1), 281s-285s.

Burani, J., & Longo, P. J. (2006). Low-glycemic index carbohydrates: an effective behavioral change for glycemic control and weight management in patients with type 1 and 2 diabetes. *Diabetes Educ, 32*(1), 78-88. doi:10.1177/0145721705284743

Burton, P., & Lightowler, H. J. (2006). Influence of bread volume on glycaemic response and satiety. *Br J Nutr, 96*(5), 877-882.

Buyken, A. E., Toeller, M., Heitkamp, G., Karamanos, B., Rottiers, R., Muggeo, M., & Fuller, J. H. (2001). Glycemic index in the diet of European outpatients with type 1 diabetes: relations to glycated hemoglobin and serum lipids. *Am J Clin Nutr, 73*(3), 574-581.

Cauvain, S. P. (2017). Chapter 11 - What? In S. P. Cauvain (Ed.), *Baking Problems Solved (Second Edition)* (pp. 481-500): Woodhead Publishing.

Ceriello, A., & Colagiuri, S. (2008). International Diabetes Federation guideline for management of postmeal glucose: a review of recommendations. *Diabetic Medicine, 25*(10), 1151-1156.

Das, S. K., Gilhooly, C. H., Golden, J. K., Pittas, A. G., Fuss, P. J., Cheatham, R. A., . . . Roberts, S. B. (2007). Long-term effects of 2 energy-restricted diets differing in glycemic load on dietary adherence, body composition, and metabolism in CALERIE: a 1-y randomized controlled trial. *Am J Clin Nutr, 85*(4), 1023-1030. Retrieved from http://ajcn.nutrition.org/content/85/4/1023.abstract

Dickinson, S., & Brand-Miller, J. (2005). Glycemic index, postprandial glycemia and cardiovascular disease. *Curr Opin Lipidol, 16*(1), 69-75.

Ek, K. L., Brand-Miller, J., & Copeland, L. (2012). Glycemic effect of potatoes. *Food Chemistry, 133*(4), 1230-1240. doi:http://dx.doi.org/10.1016/j.foodchem.2011.09.004

Esfahani, A., Wong, J. M., Mirrahimi, A., Srichaikul, K., Jenkins, D. J., & Kendall, C. W. (2009). The glycemic index: physiological significance. *J Am Coll Nutr, 28*(sup4), 439S-445S.

Feldeisen, S. E., & Tucker, K. L. (2007). Nutritional strategies in the prevention and treatment of metabolic syndrome. *Appl Physiol Nutr Metab, 32*(1), 46-60. doi:10.1139/h06-101

Ford, E. S., & Liu, S. (2001). Glycemic index and serum high-density lipoprotein cholesterol concentration among US adults. *Archives of internal medicine, 161*(4), 572-576.

Ford, H., & Frost, G. (2010). Glycaemic index, appetite and body weight. *Proceedings of the Nutrition Society, 69*(02), 199-203. doi:doi:10.1017/S0029665110000091

Forouhi, N. G., Misra, A., Mohan, V., Taylor, R., & Yancy, W. (2018). Dietary and nutritional approaches for prevention and management of type 2 diabetes. *Bmj, 361*.

Frost, G., Leeds, A. A., Dore, C. J., Madeiros, S., Brading, S., & Dornhorst, A. (1999). Glycaemic index as a determinant of serum HDL-cholesterol concentration. *Lancet, 353*(9158), 1045-1048.

Giacco, R., Brighenti, F., Parillo, M., Capuano, M., Ciardullo, A. V., Rivieccio, A., . . . Riccardi, G. (2001). Characteristics of some wheat-based foods of the Italian diet in relation to their influence on postprandial glucose metabolism in patients with type 2 diabetes. *Br J Nutr, 85*(1), 33-40.

Gilbertson, H. R., Brand-Miller, J. C., Thorburn, A. W., Evans, S., Chondros, P., & Werther, G. A. (2001). The effect of flexible low glycemic index dietary advice versus measured carbohydrate exchange diets on glycemic control in children with type 1 diabetes. *Diabetes Care, 24*(7), 1137-1143.

Goff, L. M., Cowland, D. E., Hooper, L., & Frost, G. S. (2013). Low glycaemic index diets and blood lipids: a systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials. *Nutr Metab Cardiovasc Dis, 23*(1), 1-10. doi:10.1016/j.numecd.2012.06.002

Goyal, R. K., Cristofaro, V., & Sullivan, M. P. (2019). Rapid gastric emptying in diabetes mellitus: Pathophysiology and clinical importance. *Journal of Diabetes and its Complications, 33*(11), 107414. doi:https://doi.org/10.1016/j.jdiacomp.2019.107414

Gökmen-Özel, H., & Köksal, G. (2011). Glisemik İndeks ve Yük. In *Bebek ve Çocuk Beslenmesinde Yeni Kavramlar Görüşler* (pp. 109-121): Danone Enstitü Derneği.

Hermansen, M.-L. F., Eriksen, N. M., Mortensen, L. S., Holm, L., & Hermansen, K. (2006). Can the Glycemic Index (GI) be used as a tool in the prevention and management of Type 2 diabetes? *The Review of Diabetic Studies, 3*(2), 61.

Howard, B. V., Abbott, W. G., & Swinburn, B. A. (1991). Evaluation of metabolic effects of substitution of complex carbohydrates for saturated fat in individuals with obesity and NIDDM. *Diabetes Care, 14*(9), 786-795.

Jamurtas, A. Z., Deli, C. K., Georgakouli, K., & Fatouros, I. G. (2013). Chapter 2 - Glycemic Index, Food Exchange Values and Exercise Performance. In D. Bagchi, S. Nair, & C. K. Sen (Eds.), *Nutrition and Enhanced Sports Performance* (pp. 9-27). San Diego: Academic Press.

Janbozorgi, N., Djafarian, K., Mohammadpour, S., Zareie Abyane, M., Zameni, M., Badeli, M., . . . Shab-Bidar, S. (2021). Association between carbohydrate quality index and general and central obesity in adults: A population-based study in Iran. *J Cardiovasc Thorac Res, 13*(4), 298-308. doi:10.34172/jcvtr.2021.47

Jenkins, D. J., Kendall, C. W., Augustin, L. S., Franceschi, S., Hamidi, M., Marchie, A., . . . Axelsen, M. (2002). Glycemic index: overview of implications in health and disease. *Am J Clin Nutr, 76*(1), 266s-273s.

Jenkins, D. J., Wolever, T. M., Taylor, R. H., Barker, H., Fielden, H., Baldwin, J. M., . . . Goff, D. V. (1981). Glycemic index of foods: a physiological basis for carbohydrate exchange. *Am J Clin Nutr, 34*(3), 362-366.

Kelly, S., Frost, G., Whittaker, V., & Summerbell, C. (2004). Low glycaemic index diets for coronary heart disease. *Cochrane Database Syst Rev*(4), Cd004467. doi:10.1002/14651858.CD004467.pub2

Kim, W. Y., Kim, J. E., Choi, Y. J., & Huh, K. B. (2008). Nutritional risk and metabolic syndrome in Korean type 2 diabetes mellitus. *Asia Pac J Clin Nutr, 17 Suppl 1*, 47-51.

Ledikwe, J. H., Blanck, H. M., Kettel Khan, L., Serdula, M. K., Seymour, J. D., Tohill, B. C., & Rolls, B. J. (2006). Dietary energy density is associated with energy intake and weight status in US adults. *Am J Clin Nutr, 83*(6), 1362-1368.

Liese, A. D., Schulz, M., Fang, F., Wolever, T. M., D'Agostino, R. B., Sparks, K. C., & Mayer-Davis, E. J. (2005). Dietary glycemic index and glycemic load, carbohydrate and fiber intake, and measures of insulin sensitivity, secretion, and adiposity in the Insulin Resistance Atherosclerosis Study. *Diabetes Care, 28*(12), 2832-2838.

Liu, S., Manson, J. E., Stampfer, M. J., Holmes, M. D., Hu, F. B., Hankinson, S. E., & Willett, W. C. (2001). Dietary glycemic load assessed by food-frequency questionnaire in relation to plasma high-density-lipoprotein cholesterol and fasting plasma triacylglycerols in postmenopausal women. *Am J Clin Nutr, 73*(3), 560-566.

Liu, S., Willett, W. C., Stampfer, M. J., Hu, F. B., Franz, M., Sampson, L., . . . Manson, J. E. (2000). A prospective study of dietary glycemic load, carbohydrate intake, and risk of coronary heart disease in US women. *Am J Clin Nutr, 71*(6), 1455-1461.

Ludwig, D. S. (2002). The glycemic index: Physiological mechanisms relating to obesity, diabetes, and cardiovascular disease. *JAMA, 287*(18), 2414-2423. doi:10.1001/jama.287.18.2414

Ma, X. Y., Liu, J. P., & Song, Z. Y. (2012). Glycemic load, glycemic index and risk of cardiovascular diseases: meta-analyses of prospective studies. *Atherosclerosis, 223*(2), 491-496. doi:10.1016/j.atherosclerosis.2012.05.028

Ma, Y., Olendzki, B., Chiriboga, D., Hebert, J. R., Li, Y., Li, W., . . . Ockene, I. S. (2005). Association between dietary carbohydrates and body weight. *Am J Epidemiol, 161*(4), 359-367. doi:10.1093/aje/kwi051

Maas, A. H., Rozendaal, Y. J. W., van Pul, C., Hilbers, P. A. J., Cottaar, W. J., Haak, H. R., & van Riel, N. A. W. (2015). A Physiology-Based Model Describing Heterogeneity in Glucose Metabolism:The Core of the Eindhoven Diabetes Education Simulator (E-DES). *Journal of Diabetes Science and Technology, 9*(2), 282-292. doi:10.1177/1932296814562607

Memiş, E., & Şanlıer, N. (2009). GlİsemİK İndeks ve Sağlik İlİşkİsİ. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi 24*, 17-27.

Miller Jones, J. (2010). The Role of Glycemic Index & Glycemic Load on Carbohydrate Food Quality: A Status Report. *wheat foods council*, 1-40. Retrieved from wfcglycemicind62010.pdf

Mirrahimi, A., de Souza, R. J., Chiavaroli, L., Sievenpiper, J. L., Beyene, J., Hanley, A. J., . . . Jenkins, D. J. (2012). Associations of glycemic index and load with coronary heart disease events: a systematic review and meta-analysis of prospective cohorts. *J Am Heart Assoc, 1*(5), e000752. doi:10.1161/jaha.112.000752

Monro, J., & Mishra, S. (2009). Chapter 13 - Nutritional Value of Potatoes: Digestibility, Glycemic Index, and Glycemic Impact. In J. Singh & L. Kaur (Eds.), *Advances in Potato Chemistry and Technology* (pp. 371-394). San Diego: Academic Press.

Monro, J. A., & Shaw, M. (2008). Glycemic impact, glycemic glucose equivalents, glycemic index, and glycemic load: definitions, distinctions, and implications. *Am J Clin Nutr, 87*(1), 237s-243s.

Nakrani, M. N., Wineland, R. H., & Anjum, F. (2020). Physiology, glucose metabolism.

Nansel, T. R., Gellar, L., & McGill, A. (2008). Effect of varying glycemic index meals on blood glucose control assessed with continuous glucose monitoring in youth with type 1 diabetes on basal-bolus insulin regimens. *Diabetes Care, 31*(4), 695-697.

NECP. (2002). Third Report of the National Cholesterol Education Program (NCEP) Expert Panel on Detection, Evaluation, and Treatment of High Blood Cholesterol in Adults (Adult Treatment Panel III) final report. *Circulation, 106*(25), 3143-3421.

Ojo, O., Ojo, O. O., Adebowale, F., & Wang, X. H. (2018). The Effect of Dietary Glycaemic Index on Glycaemia in Patients with Type 2 Diabetes: A Systematic Review and Meta-Analysis of Randomized Controlled Trials. *Nutrients, 10*(3). doi:10.3390/nu10030373

Opperman, A. M., Venter, C. S., Oosthuizen, W., Thompson, R. L., & Vorster, H. H. (2004). Meta-analysis of the health effects of using the glycaemic index in meal-planning. *Br J Nutr, 92*(3), 367-381.

Pi-Sunyer, F. X. (2002). Glycemic index and disease. *Am J Clin Nutr, 76*(1), 290s-298s.

Radulian, G., Rusu, E., Dragomir, A., & Posea, M. (2009). Metabolic effects of low glycaemic index diets. *Nutr J, 8*(5), 5.

Rasaei, N., Fallah, M., Gholami, F., Karimi, M., Noori, S., Bahrampour, N., . . . Mirzaei, K. (2023). The association between glycemic index and glycemic load and quality of life among overweight and obese women: a cross-sectional study. *BMC Nutrition, 9*(1), 30. doi:10.1186/s40795-022-00668-8

Riccardi, G., Rivellese, A. A., & Giacco, R. (2008). Role of glycemic index and glycemic load in the healthy state, in prediabetes, and in diabetes. *Am J Clin Nutr, 87*(1), 269s-274s.

Roberts, S. B. (2000). High-glycemic index foods, hunger, and obesity: is there a connection? *Nutr Rev, 58*(6), 163-169.

Rozendaal, Y. J., Maas, A. H., van Pul, C., Cottaar, E. J., Haak, H. R., Hilbers, P. A., & van Riel, N. A. (2018). Model-based analysis of postprandial glycemic response dynamics for different types of food. *Clinical Nutrition Experimental, 19*, 32-45.

Sacks, F. M., & Katan, M. (2002). Randomized clinical trials on the effects of dietary fat and carbohydrate on plasma lipoproteins and cardiovascular disease. *The American journal of medicine, 113*(9), 13-24.

Sarwar, N., Gao, P., Seshasai, S. R., Gobin, R., Kaptoge, S., Di Angelantonio, E., . . . Danesh, J. (2010). Diabetes mellitus, fasting blood glucose concentration, and risk of vascular disease: a collaborative meta-analysis of 102 prospective studies. *Lancet, 375*(9733), 2215-2222. doi:10.1016/s0140-6736(10)60484-9

Schwingshackl, L., & Hoffmann, G. (2013). Long-term effects of low glycemic index/load vs. high glycemic index/load diets on parameters of obesity and obesity-associated risks: A systematic review and meta-analysis. *Nutrition, Metabolism and Cardiovascular Diseases, 23*(8), 699-706.

Sjögren, B., Bigert, C., & Gustavsson, P. (2015). Chapter 16 - Cardiovascular Disease. In G. F. N. A. F. Nordberg (Ed.), *Handbook on the Toxicology of Metals (Fourth Edition)* (pp. 313-331). San Diego: Academic Press.

Slama, G., Elgrably, F., Kabir, M., & Rizkalla, S. (2006). Low glycemic index foods should play a role in improving overall glycemic control in type-1 and type-2 diabetic patients and, more specifically, in correcting excessive postprandial hyperglycemia. *Nestle Nutr Workshop Ser Clin Perform Programme, 11*, 73-79; discussion 79-81. doi:10.1159/000094407

Türkmen, E., & Güven, G. S. (2010). Kardiyovasküler hastalıklardan primer korunma esasları. *Hacettepe Tıp Dergisi, 41*(3), 179-185.

Vrolix, R., van Meijl, L. E., & Mensink, R. P. (2008). The metabolic syndrome in relation with the glycemic index and the glycemic load. *Physiol Behav, 94*(2), 293-299. doi:10.1016/j.physbeh.2007.11.052

Wolever, T. M., Gibbs, A. L., Mehling, C., Chiasson, J. L., Connelly, P. W., Josse, R. G., . . . Ryan, E. A. (2008). The Canadian Trial of Carbohydrates in Diabetes (CCD), a 1-y controlled trial of low-glycemic-index dietary carbohydrate in type 2 diabetes: no effect on glycated hemoglobin but reduction in C-reactive protein. *Am J Clin Nutr, 87*(1), 114-125.

Wolever, T. M., Hamad, S., Chiasson, J. L., Josse, R. G., Leiter, L. A., Rodger, N. W., . . . Ryan, E. A. (1999). Day-to-day consistency in amount and source of carbohydrate intake associated with improved blood glucose control in type 1 diabetes. *J Am Coll Nutr, 18*(3), 242-247.

Wong, J. M. W., Josse, A. R., Augustin, L., Saxena, N., Chiavaroli, L., Kendall, C. W. C., & Jenkins, D. J. A. (2010). Chapter 17 - Implications of the Glycemic Index in Obesity. In L. Dubé, A. Bechara, A. Dagher, A. Drewnowski, J. Lebel, P. James, & R. Y. Yada (Eds.), *Obesity Prevention* (pp. 219-230). San Diego: Academic Press.

Yuan, T., Yang, T., Chen, H., Fu, D., Hu, Y., Wang, J., . . . Xie, X. (2019). New insights into oxidative stress and inflammation during diabetes mellitus-accelerated atherosclerosis. *Redox Biology, 20*, 247-260. doi:https://doi.org/10.1016/j.redox.2018.09.025

BÖLÜM 2

RESVERATROLÜN ÖZELLİKLERİ VE İNSAN SAĞLIĞI ÜZERİNE ETKİLERİ

***Esin ÖZEL*[1]**

***Merve İNCE PALAMUTOĞLU*[2]**

***K. Esen KARACA ÇELİK*[3]**

1 Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü. ORCID: 0000-0001-6260-9901

2 Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü. ORCID: 0000-0002-7953-742X E-posta: merve.palamutoglu@afsu.edu.tr

3 Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü. ORCID: 0000-0002-3625-4761

GİRİŞ

Beslenme sağlığın korunması ve sürdürülebilirliği için insan yaşamının en temel ögelerinden birisidir. İçinde bulunduğumuz yüzyılda, sağlıklı yaşam ve beslenme arasındaki ilişki üzerine odaklanan bilimsel/kanıta dayalı pek çok çalışma ve araştırmayla birlikte beslenmenin sağlık üzerindeki önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Tarihinin en eski yıllarından bu yana bitkiler; beslenme, hastalıklardan korunma ve tedavi edici olarak insanlar tarafından kullanılmaktadır. Günümüzde hala çoğunlukla bitkisel kaynaklı geleneksel ilaçlar, gelişmekte olan ülkelerdeki birçok insan için tek tedavi olanağıdır (Garcia, 2020). Bitkisel kaynaklı, fitokimyasallar ve provitaminler hastalıkları önleyebilen, fonksiyonel gıdalar olarak tanımlanmaktadır. Fenolik bileşikler birçok bitkide bulunur ve antioksidan aktiviteye sahiptir. Fenolik bileşikler gibi doğal antioksidanlar, serbest radikallerin neden olduğu oksidatif bozunmaya karşı sentetik antioksidanlar için kullanılabilir (Palamutoğlu vd., 2020). Sağlık üzerine olumlu etkileri bilinen ve 70'den fazla bitkide yer alan, doğal bir polifenolik bileşik olan ve bir çok gıdanın içeriğinde bulunan resveratrol; fitosteroller, flavonoidler ve fenolik asit bakımından zengin yüksek miktarda arginin içeren antiinflamatuar, antioksidan, ve anti-tümör özelliklere sahip ve toksik olmayan bir bileşiktir (Emirdağı, 2014).

Son yıllarda antianjiyogenik, immünomodülatör, antimikrobiyal, nörolojik, antikanser, antidiyabetik ve kardiyovasküler hastalıkların önlenmesi dahil olmak üzere birçok yararlı etkisi nedeniyle resveratrol beslenme uzmanlarının ve sağlık profesyonellerinin büyük ilgisini çekmiştir (Zhang vd., 2021). Resveratrol, serbest oksijen ve lipid radikallerini temizleyebilecek güçlü bir antioksidan kapasite sergileyen önemli bir monomerik biyoaktif bileşik olarak kabul edilir (Ölmez vd., 2017). Son çalışmalar diyabette kan şekeri ve insülin direncinin daha iyi olduğunu ve obezitenin önlendiğini göstermiştir (Zhang vd., 2021). Bu derlemede, resveratrolün sağlık üzerine etkisi ile hastalıklarla mücadelede etkinliğini araştıran klinik çalışmaların ana sonucunu değerlendirmek ve incelemek amaçlanmıştır.

RESVERATROL

Resveratrol (3,5,4'-trihidroksistilben) üzüm (*Vitis vinifera L.*), yer fıstığı (*Arachis hypogaea L.*), Japon madımağı (*P. cuspidatum*) gibi çeşitli bitkilerde ultraviyole ve radyasyona maruz kalma sonucu, hasar sonrası, mantar veya bakteriyel enfeksiyonlara yanıt olarak üretilen doğal bir fitoaleksindir (Kaleci, 2018). İlk kez 1940 yılında dokuztepeli bitkisinin kökünde keşfedilmiş ve 1963 yılında Japon madımak bitkisinin köklerinden saflaştırılarak elde edilmiştir (Doğru, 2021).

Kaynaklar

Aikaterini, K., & Parthena, K. (2023). Red wine and Resveratrol, their effect on human health. SCIREA Journal of Agriculture, 8(1), 45–96. https://doi.org/10.54647/agriculture210323

Akat, F. (2020). Resveratrolün Akciğer Kanseri Hücre Hattında Isı Şok Proteini-90 ve Asimetrik Dimetil Arjinin Düzeylerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.81ss.

Akkaya, B. (2020). Kuersetin ve Resveratrol Tüketiminin Elit Adölesan Atletizm Mesafe Koşucularının Laktik Asit Düzeyleri ile Koşu Performansı Üzerine Etkilerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 119 ss.

Banez, J.M., Geluz, M.I., Chandra, A., Hamdan, T., Biswas, O.S., Bryan, N.S., & Schwarz, E.R.V. (2020). A Systemic Review On The Antioxidant And Antiinflammatory Effects Of Resveratrol, Curcumin, And Dietary Nitric Oxide Supplementation On Human Cardiovascular Health. Nutrition Research Volume 78, June 2020, Pages 11-26.

Bavaresco, L., Fregoni, M., & Trevisan, M. (2000). Resveratrol: From grapevine to wine and relationship with human health. Acta Medica Romana, 38(4), 466–471.

Brummelen, R.V., & Brummelen A.C.V. (2022). The Potential Role Of Resveratrol As Supportive Antiviral İn Treating Conditions Such As COVID-19 – A Formulator's Perspective. Biomedicine & Pharmacotherapy Volume 148, April 2022, 112767.

Chen, K., Wang, S., Sun, Q. W., Zhang, B., Ullah, M., & Sun, Z. (2021). Klotho Deficiency Causes Heart Aging via Impairing the Nrf2-GR Pathway. Circulation Research, 128(4), 492–507. https://doi.org/10.1161/CIRCRESAHA.120.317348

Doğru, T. (2021). Ülkemizde Yetişen Bzı PolygonumI. Türlerinin resveratrol İçeriği Bakımından Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.83ss.

Elmadhun, N.Y., Sabe, A.A., Robich, M.P., Chu, L.M., Lassaletta, A.D., & Sellke, F.W. (2013). The pig as a valuable model for testing the effect of resveratrol to prevent cardiovascular disease. Annals of the New York Academy of Sciences, 1290(1), 130–135. https://doi.org/10.1111/nyas.12216

Emirdağı, H. (2014). Resveratrolün Yoğurtta Tekstürel Nitelikleri Geliştirme Olanakları. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 59ss.

Fabbrocini, G., Staibano, S., Rosa, G. D., Battimiello, V., Fardella, N., Ilardi, G., Rotonda, M.I.L., Longobardi, A., Mazzella, M., Siano, M., Pastore, F., Vita, V.D., Vecchione, M.L., & Ayala, F. (2011). Resveratrol-containing gel for the treatment of acne vulgaris. American Journal of Clinical Dermatology, 12 (2), 133-141.

Francine, Z.M., Markus, A.M., & Morris, B.M. (2009). Resveratrol: Cellular Actions of A Potent Natural Chemical That Confers A Diversity Of Health Benefits. The International Journal of Biochemistry & Cell Biology 41 (2009) 2125–2128.

Galiniak, S., Aebisher, D., & Bartusik-Aebisher, D. (2019). Health benefits of resveratrol administration. Acta Biochimica Polonica, 66(1), 13–21. https://doi.org/10.18388/abp.2018_2749

Garcia, S. (2020). Pandemics and Traditional Plant-Based Remedies. A Historical-Botanical Review in the Era of COVID19. Frontiers in Plant Science, 11(August), 1–9. https://doi.org/10.3389/fpls.2020.571042

Ginés, C., Cuesta, S., Kireev, R., García, C., Rancan, L., Paredes, S.D., Vara, E., & Tresguerres, J.A.F. (2017). Protective effect of resveratrol against inflammation, oxidative stress and apoptosis in pancreas of aged SAMP8 mice. Experimental Gerontology, 90, 61–70. https://doi.org/10.1016/j.exger.2017.01.021

Gülcü, M. (2016). Bazı Üzüm Çeşitlerinin Resveratrol ve Biyoaktif Özelliklerine Ürün İşleme ve Depolamanın Etkisi. Doktora Tezi. Namık Kemal Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. 184ss.

Hussein, M.M.A., & Mahfouz, M.K. (2016). Effect of resveratrol and rosuvastatin on experimental diabetic nephropathy in rats. Biomedicine and Pharmacotherapy, 82, 685–692. https://doi.org/10.1016/j.biopha.2016.06.004

Kaleci, B. (2018). Kemik Greft Materyalin ve Oksidatif Stresin İn Vitro Modelde Fibroblastlar Üzerindeki Etkisi ve Resveratrolün Koruyucu Rolü. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.131ss.

Keskin, O., Güldamla, A., & Mercan, Y. (2023). Resveratrolün Sağlık Üzerine Etkileri ve Yaşlı Sağlığı Üzerine Koruyucu Özelliklerinin İncelenmesi. Anadolu Tıbbi Dergisi, 2(2), 18–24.

Kim, H.J., Jung, S.W., Kim, H., Kim, S.J., Lee, J.D., Ryoo, H.C., Kwon, A.Y., & Jo, M.R. (2007). Whitening and Antioxidative cosmetic Composition containing resveratrol and method for preparing the same. Patent No. 10/558,348.

Konat, D. (2014). Beyin Antioksidan Enzimlerinin Tip 1 Diyabet ile Değişimi: Resveratrol'ün Etkileri. Yüksek Lisans Tezi. Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü 85 ss.

Lee, J.S., Park, K.Y., Min, H.G., Lee, S.J., Kim, J.J., Choi, J.S., Kim, W.S., & Cha, H.J. (2010). Negative regulation of stress-induced matrix metalloproteinase-9 by Sirt1 in skin tissue. Experimental Dermatology, 19(12), 1060-1066.

Liguori, I., Russo, G., Curcio, F., Bulli, G., Aran, L., Della-Morte, D., Gargiulo, G., Testa, G., Cacciatore, F., Bonaduce, D., & Abete, P. (2018). Oxidative stress, aging, and diseases. Clinical Interventions in Aging, 13, 757–772. https://doi.org/10.2147/CIA.S158513

Mertoğlu, E. (2019). Temozolomid ve Resveratrolün Glioma Hücrelerindeki Stres Proteinleri Üzerine Etkileri. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.98ss.

Monteillier, A., Voisin, A., Furrer, P., Allémann, E., & Cuendet, M. (2018). Intranasal administration of resveratrol successfully prevents lung cancer in A/J mice. Scientific Reports, 8(1), 1–9. https://doi.org/10.1038/s41598-018-32423-0

Moreno, A., Castro, M., & Falqué, E. (2008). Evolution of trans- and cis-resveratrol content in red grapes (Vitis vinifera L. cv Mencía, Albarello and Merenzao) during ripening. European Food Research and Technology, 227 (3): 667-674.

Ni, W.H., Zhang, Y., & Yin, Z. (2021). The protective mechanism of Klotho gene-modified bone marrow mesenchymal stem cells on acute kidney injury induced by rhabdomyolysis. Regenerative Therapy, 18, 255–267. https://doi.org/10.1016/j.reth.2021.07.003

Ölmez, M., Makav, M., Eroğlu, H. A., & Şahin, T. (2017). Kanatlı Beslemede Doğal Bir Yem Katkı Kaynağı: Resveratrol. Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 10(2), 238–244.

Palamutoglu, R., Yalçın, S., & Kasnak, C. (2020). Comparison of antioxidant properties of leaves of plants grown in Turkey. January 2021.

Pelliccia, M., Giannella, A., & Giannella, J. (2001). Use of resveratrol for the treatment of exfoliatıve eczema, acne and psorasis. Patent No. 09/813,948.

Peng, L., & Jiang, D. (2018). Resveratrol eliminates cancer stem cells of osteosarcoma by STAT3 pathway inhibition. PLoS ONE, 13(10), 1–13. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205918

Pezzuto, J.M., Kondratyuk, T.P., & Ogas, T. (2013). Resveratrol derivatives: a patent review (2009 – 2012). Expert Opinion on Therapeutic Patents, 23(12), 1529–1546. https://doi.org/• https://doi.org/10.1517/13543776.2013.834888

Richard, T., Pawlus, AD., Iglésias, M. L., Pedrot, E., Waffo-Teguo, P., Mérillon, J.M., & Monti, J.P. (2011). Neuroprotective properties of resveratrol and derivatives. Annals of the New York Academy of Sciences, 1215(1), 103–108. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2010.05865.x

Samsamikor, M., Daryani, N.E., Asl, P.R., & Hekmatdoost, A. (2016). Resveratrol Supplementation and Oxidative/Anti-Oxidative Status in Patients with Ulcerative Colitis: A Randomized, Double-Blind, Placebo-controlled Pilot Study. Archives of Medical Research, 47(4), 304–309. https://doi.org/10.1016/j.arcmed.2016.07.003

Sarman, E. (2021). Metotreksat (Mtx)'In Oluşturduğu Testis Hasarı Üzerine Resveratrol'ün Etkisinin Histokimyasal ve Biyokimyasal Olarak İncelenmesi. Doktora Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 106.ss.

Sattarinezhad, A., Roozbeh, J., Shirazi Yeganeh, B., Omrani, G.R., & Shams, M. (2019). Resveratrol reduces albuminuria in diabetic nephropathy: A randomized double-blind placebo-controlled clinical trial. Diabetes and Metabolism, 45(1), 53–59. https://doi.org/10.1016/j.diabet.2018.05.010

Sever, A. (2018). Mcf-7 Hücrelerinde Oksidatif Hasara Karşı Cisplatin ile Kombinasyonda Resveratrolün Sinerjik Etkisi ve Oksidatif Stres İndeksi. Yüksek Lisans Tezi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. 67ss.

Shen, L., & Ji, H.F. (2018). Reciprocal İnteractions Between Resveratrol And Gut Microbiota Deepen Our Understanding Of Molecular Mechanisms Underlying İts Health Benefits. Trends in Food Science & Technology Volume 81, November 2018, Pages 232-236.

Tříska J, Balík J, Strohalm J, Novotná P, Vrchotová N, Lefnerová D, ... & Houška M. (2015). Influence of Technological Processes on Biologically Active Compounds of Produced Grapes Juices. Food and Bioprocess Technology, 1-9.

Türkoğlu, Z. (2019). Resveratrol İlavesinin Klasik ve Probiyotik Kültür Kullanılarak Üretilen Yoğurtların Bazı Kalite Nitelikleri Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. 85ss.

Yang, J, Martinson, T.E. & Liu, R.H. (2009). Phytochemical profiles and antioxidant activities of wine grapes. Food Chemistry, 116(1): 332-339.

Yıldırım, M. (2020). Resveratrol'un Deneysel Yanık Staz Zonu Üzerinde İnflamatuar Cevaba Histopatolojik Etkisinin Araştırılması. Tıpta Uzmanlık Tezi. Pamukkale Üniversitesi Plastik, Rekonstrüktif Ve Estetik Cerrahi Kliniği. 47ss.

Wu, M.Y., Yiang, G.T., Lai, T.T., & Li, C.J. (2018). The oxidative stress and mitochondrial dysfunction during the pathogenesis of diabetic retinopathy. Oxidative Medicine and Cellular Longevity, 2018. https://doi.org/10.1155/2018/3420187

Zahedi, H.S., Jazayeri, S., Ghiasvand, R., Djalali, M. & Eshraghian, M.R. (2013). Effects of Polygonum cuspidatum containing resveratrol on inflammation in male Professional basketball players. International Journal of Preventive Medicine, 4, S1–4.

Zhang, L.X., Li, C.X., Kakar, M.U., Khan, M.S., Wu, P.F., Amir, R.M., Dai, D.F., Naveed, M., Li, Q.Y., Saeed, M., Shen, J.Q., Rajput, S.A., & Li, J.H. (2021). Resveratrol (RV): A pharmacological review and call for further research. Biomedicine and Pharmacotherapy, 143(August), 112164. https://doi.org/10.1016/j.biopha.2021.112164

BÖLÜM 3

BAZI KARDİYOVASKÜLER İLAÇLAR İLE YEŞİL ÇAY ETKİLEŞİMİ

Tuğba TUNA[1]
K. Esen KARACA ÇELİK[2]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İzmir, Türkiye. İletişim: tugba.tuna@outlook.com.tr, ORCID: 0000-0001-6034-7768
2 Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü. ORCID: 0000-0002-3625-4761

1. Giriş

Son yıllarda kardiyovasküler mortalitedeki önemli gelişmelere rağmen, kardiyovasküler hastalıkların tüm dünyada önde gelen ölüm nedeni olduğu bilinmektedir. Kalp hastalığı ve inmenin, 2030 yılına kadar dünya genelinde yılda tahmini 24 milyon ölümle sonuçlanacağı ve en yaygın kronik hastalıklar arasında baskın ölüm nedeni olmaya devam edeceği bildirilmiştir. Ayrıca, düşük gelirli ülkelerde artan kardiyovasküler hastalık oranlarının bir sonucu olarak kardiyovasküler olaylara bağlı mortalite ve morbidite küresel olarak artmaya devam etmektedir. Bu da refah ve eğitimin bir fonksiyonu olarak artan eşitsizliklerle sonuçlanmaktadır. Kardiyovasküler hastalık yükü, hem büyük bir halk sağlığı sorunu hem de büyüyen küresel bir zorluk olmaya devam etmektedir (Cosselman vd., 2015; Douglas vd., 2015; Wilkins vd., 2017). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında, 2030 yılına kadar bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümleri üçte bir oranında azaltmak bulunmaktadır (Kaptoge vd., 2019).

Kardiyovasküler hastalıklar, ateroskleroz adı verilen bir süreçle damar duvarlarında plak birikmesi nedeniyle kalbi ve kan damarlarını etkilemektedir. Sigara, obezite, sağlıksız beslenme, hiperlipidemi ve hipertansiyon gibi davranışsal faktörlerin hızlandırabileceği çok faktörlü bir hastalıktır. Kardiyovasküler hastalık, bulaşıcı olmayan hastalıklara bağlı ölümlerin yaklaşık %50'sinden sorumlu olmaktadır. Lipid konsantrasyonlarının, özellikle düşük yoğunluklu lipoprotein (LDL) kolesterol, toplam kolesterol ve kan basıncının, kardiyovasküler hastalıkların ilerlemesini belirlemede temel risk faktörleri olduğu bilinmektedir. 2030 yılına kadar 23,6 milyon kişiye ulaşacağı tahmin edilen kardiyovasküler hastalık kaynaklı yıllık ölümlerin sayısını ve prevalansını azaltmak için yeşil çay gibi yeni terapötik önlemler kullanılmaya başlanmıştır (WHO, 2013). Yapılan epidemiyolojik çalışmalarda da , düzenli çay tüketiminin KVH riskini azaltabileceği bildirilmiştir (Fang vd., 2019).

2. Yeşil Çay

Çay, dünya çapında sudan sonra en çok tüketilen ikinci içecektir. *Camellia* cinsinin bitkilerinin yapraklarından, tomurcuklarından veya gövdelerinden üretilmektedir. Çay için en yaygın kullanılan bitki türü *Camellia sinensis (L.) Kuntze*'dir. Dünya nüfusu genelinde ortalama olarak bir kişi günde 120 ml çay tüketmektedir. Beyaz çay, oolong çayı, siyah çay ve yeşil çayın tümü bu bitkiden hasat edilmektedir (Fang vd., 2019). Ancak işlenmesinde ve oksidasyon seviyelerinde farklılıklar bulunmaktadır (Namita vd., 2012; Prasanth vd., 2019). Çayın, ilk olarak 4000 yıl önce Çin ve Hindistan'da vücuttaki fazla sıvıyı atmak, kanamayı kontrol etmek, yaraları ve kalp sağlığını iyileştirmek için çoğunlukla tıbbi bir bitki olarak kulla-

Kaynaklar

Abdelkawy, K. S., Abdelaziz, R. M., Abdelmageed, A. M., Donia, A. M., & El-Khodary, N. M. (2020). Effects of Green Tea Extract on Atorvastatin Pharmacokinetics in Healthy Volunteers. *European Journal of Drug Metabolism and Pharmacokinetics*, *45*(3), 351-360. https://doi.org/10.1007/s13318-020-00608-6

Abe, O., Ono, T., Sato, H., Müller, F., Ogata, H., Miura, I., Shikama, Y., Yabe, H., Onoue, S., Fromm, M. F., Kimura, J., & Misaka, S. (2018). Role of (−)-epigallocatechin gallate in the pharmacokinetic interaction between nadolol and green tea in healthy volunteers. *European Journal of Clinical Pharmacology*, *74*(6), 775-783. https://doi.org/10.1007/s00228-018-2436-2

Adams, S. P., Sekhon, S. S., Tsang, M., & Wright, J. M. (2018). Fluvastatin for lowering lipids. *Cochrane Database of Systematic Reviews*(3).

Albassam, A. A., & Markowitz, J. S. (2017). An appraisal of drug-drug interactions with green tea (Camellia sinensis). *Planta medica*, *234*(06), 496-508.

Chan, H.-T., So, L.-T., Li, S.-W., Siu, C.-W., Lau, C.-P., & Tse, H.-F. (2011). Effect of herbal consumption on time in therapeutic range of warfarin therapy in patients with atrial fibrillation. *Journal of cardiovascular pharmacology*, *58*(1), 87-90.

Cosselman, K. E., Navas-Acien, A., & Kaufman, J. D. (2015). Environmental factors in cardiovascular disease. *Nature Reviews Cardiology*, *12*(11), 627-642.

Douglas, P. S., Hoffmann, U., Patel, M. R., Mark, D. B., Al-Khalidi, H. R., Cavanaugh, B., Cole, J., Dolor, R. J., Fordyce, C. B., & Huang, M. (2015). Outcomes of anatomical versus functional testing for coronary artery disease. *New England Journal of Medicine*, *372*(14), 1291-1300.

Eagappan, K., Philip, M. G., Sangeetha, D. C., Vivek, N., & Ramalingam, S. (2012). Effect of Green Tea on the Pharmacodynamics of Warfarin. *World Heart Journal*, *4*(2/3), 135.

Fang, J., Sureda, A., Silva, A. S., Khan, F., Xu, S., & Nabavi, S. M. (2019). Trends of tea in cardiovascular health and disease: A critical review. *Trends in Food Science & Technology*, *88*, 385-396. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tifs.2019.04.001

Gopal S, Mandiga P. Nadolol. [Updated 2023 Feb 10]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2023 Jan-. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK545189/

Johnson, R., Bryant, S., & Huntley, A. L. (2012). Green tea and green tea catechin extracts: An overview of the clinical evidence. *Maturitas*, *73*(4), 280-287. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2012.08.008

Kaptoge, S., Pennells, L., De Bacquer, D., Cooney, M. T., Kavousi, M., Stevens, G., Riley, L. M., Savin, S., Khan, T., Altay, S., Amouyel, P., Assmann, G., Bell, S., Ben-Shlomo, Y., Berkman, L., Beulens, J. W., Björkelund, C., Blaha, M., Blazer, D. G., . . . Di Angelantonio, E. (2019). World Health Organization cardiovascular disease risk charts: revised models to estimate risk in 21 global regions. *The Lancet Global Health*, *7*(10), e1332-e1345. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S2214-109X(19)30318-3

Khurshid, Z., Zafar, M. S., Zohaib, S., Najeeb, S., & Naseem, M. (2016). Green Tea (Camellia Sinensis): Chemistry and Oral Health. *The open dentistry journal*, *10*, 166-173. https://doi.org/10.2174/1874210601610010166

Kim, T.-E., Ha, N., Kim, Y., Kim, H., Lee, J. W., Jeon, J.-Y., & Kim, M.-G. (2017). Effect of epigallocatechin-3-gallate, major ingredient of green tea, on the pharmacokinetics of rosuvastatin in healthy volunteers. *Drug design, development and therapy*, *11*, 1409-1416. https://doi.org/10.2147/DDDT.S130050

Li, F., Wang, Y., Li, D., Chen, Y., Qiao, X., Fardous, R., Lewandowski, A., Liu, J., Chan, T.-H., & Dou, Q. P. (2018). Perspectives on the recent developments with green tea polyphenols in drug discovery. *Expert opinion on drug discovery*, *13*(7), 643-660.

McIver LA, Siddique MS. Atorvastatin. [Updated 2023 Dec 4]. In: StatPearls [Internet]. Treasure Island (FL): StatPearls Publishing; 2023 Jan-. Available from: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK430779/

Misaka, S., Abe, O., Ono, T., Ono, Y., Ogata, H., Miura, I., Shikama, Y., Fromm, M. F., Yabe, H., & Shimomura, K. (2020). Effects of single green tea ingestion on pharmacokinetics of nadolol in healthy volunteers. *British Journal of Clinical Pharmacology*, *86*(11), 2314-2318. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/bcp.14315

Misaka, S., Abe, O., Sato, H., Ono, T., Shikama, Y., Onoue, S., Yabe, H., & Kimura, J. (2018). Lack of pharmacokinetic interaction between fluvastatin and green tea in healthy volunteers. *European Journal of Clinical Pharmacology*, *74*(5), 601-609. https://doi.org/10.1007/s00228-018-2420-x

Misaka, S., Ono, Y., Uchida, A., Ono, T., Abe, O., Ogata, H., Sato, H., Suzuki, M., Onoue, S., Shikama, Y., & Shimomura, K. (2021). Impact of Green Tea Catechin Ingestion on the Pharmacokinetics of Lisinopril in Healthy Volunteers. *Clinical and Translational Science*, *14*(2), 476-480. https://doi.org/https://doi.org/10.1111/cts.12905

Misaka, S., & Shimomura, K. (2020). Atorvastatin–Green Tea Interaction: Possible Mechanisms are Complicated, But Clinical Relevance is Not? *European Journal of Drug Metabolism and Pharmacokinetics*, *45*(3), 423-425. https://doi.org/10.1007/s13318-020-00620-w

Misaka, S., Yatabe, J., Müller, F., Takano, K., Kawabe, K., Glaeser, H., Yatabe, M. S., Onoue, S., Werba, J. P., Watanabe, H., Yamada, S., Fromm, M. F., & Kimura, J. (2014). Green Tea Ingestion Greatly Reduces Plasma Concentrations of Nadolol in Healthy Subjects. *Clinical Pharmacology & Therapeutics*, *95*(4), 432-438. https://doi.org/https://doi.org/10.1038/clpt.2013.241

Murray, M., Walchuk, C., Suh, M., & Jones, P. J. (2015). Green tea catechins and cardiovascular disease risk factors: Should a health claim be made by the United States Food and Drug Administration? *Trends in Food Science & Technology*, *41*(2), 188-197. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.tifs.2014.10.004

Namita, P., Mukesh, R., & Vijay, K. J. (2012). Camellia sinensis (green tea): a review. *Global journal of pharmacology*, *6*(2), 52-59.

Prasanth, M. I., Sivamaruthi, B. S., Chaiyasut, C., & Tencomnao, T. (2019). A Review of the Role of Green Tea (Camellia sinensis) in Antiphotoaging, Stress Resistance, Neuroprotection, and Autophagy. *Nutrients*, *11*(2), 474. https://www.mdpi.com/2072-6643/11/2/474

Rains, T. M., Agarwal, S., & Maki, K. C. (2011). Antiobesity effects of green tea catechins: a mechanistic review. *The Journal of Nutritional Biochemistry*, *22*(1), 1-7. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.jnutbio.2010.06.006

Singh, B. N., Shankar, S., & Srivastava, R. K. (2011). Green tea catechin, epigallocatechin-3-gallate (EGCG): Mechanisms, perspectives and clinical applications. *Biochemical Pharmacology*, *82*(12), 1807-1821. https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.bcp.2011.07.093

Suraweera, C., de Silva, V., & Hanwella, R. (2016). Simvastatin-induced cognitive dysfunction: two case reports. *Journal of Medical Case Reports*, *10*(1), 83. https://doi.org/10.1186/s13256-016-0877-8

Tan, H., Ling, W., & Lee, S. (2019). Epigallocatechin Gallate Supplementation Suppressed Antihypertensive Effect of Nadolol in Spontaneously Hypertensive Rats. *International Journal of Cardiology*, *297*, 26.

Teschke, R., & Xuan, T. D. (2019). How can green tea polyphenols affect drug metabolism and should we be concerned? *Expert opinion on drug metabolism & toxicology*, *15*(12), 989-991.

Vieira Senger, A. E., Schwanke, C. H. A., Gomes, I., & Valle Gottlieb, M. G. (2012). Effect of green tea (Camellia sinensis) consumption on the components of metabolic syndrome in elderly. *The journal of nutrition, health & aging*, *16*(9), 738-742. https://doi.org/10.1007/s12603-012-0081-5

Werba, J. P., Giroli, M., Cavalca, V., Nava, M. C., Tremoli, E., & Dal Bo, L. (2008). The effect of green tea on simvastatin tolerability. *Annals of Internal Medicine*, *149*(4), 286-287.

Wilkins, E., Wilson, L., Wickramasinghe, K., Bhatnagar, P., Leal, J., Luengo-Fernandez, R., Burns, R., Rayner, M., & Townsend, N. (2017). European cardiovascular disease statistics 2017.

World Health Organization Cardiovascular diseases (2013)Retrieved fromhttp://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs317/en/index.html

BÖLÜM 4

THE EFFECT OF DIFFERENT VARIABLES ON SPORTS PASSION AND REPURCHASE INTENT

***Yeşim GÖK*[1]**

***Güçlü ÖZEN*[2]**

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Spor Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye

ORCID: 0000-0001-6190-0334 e-mail: ysmgok@hotmail.com

2 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye ORCID: 0000-0003-0360-5358 e-mail: guclu.ozen@idu.edu.tr

INTRODUCTION

Researchers are working to reveal many reasons that enable individuals to exist in the sports environment as exercise participants or professionals. The reasons for individuals to stay in the sports environment during the professionalization process include their perception of success, performance-oriented satisfactions, their ability to cope with anxiety and stress and motivation, as well as being passionate about sports. Passion is accepted as one of the psychological reasons for the regular presence of exercise participants in the sports environment, such as being physically healthy, being accepted, social adaptation, willingness, interest, motivation, feeling good and being happy (Vallerand et al., 2003). Research across a wide range of academic disciplines, including educational psychology, sports psychology, and organizational behavior, highlights the key role that passion plays in influencing individuals' motivation, cognition, and behavior (Vallerand& Miquelon; 2007). There are two qualitatively different forms of passion. Adaptive passion is defined as the autonomous internalization of exercise or activity by freely choosing one's own will without any external influence (Vallerand et al., 2003). On the other hand, it is stated that individuals have a controlled internalization in their participation in the activity, and phenomena such as personal and interpersonal pressure, self-esteem or social acceptance play a major role in participation in the activity. Intention to repurchase ″demonstrating that a person has a desire to buy another company from the same company based on previous experience″ is defined as (Çavuşoğlu& Bilginer, 2018). Hellier et al.,(2003), by examining their own probable situations and current conditions, individuals have defined it as repurchase intention to prefer the same service form again from the company from which they purchased the service.

If a consumer is satisfied with the service she receives, its positive outcome is also defined as repurchase intention (Anderson, 1994; Hellier et al., 2003). Repurchase intention is considered one of the most important issues of customer relationship management (Feng, 2007). The quality of the place where the service is purchased, the level of passion of individuals, loyalty and trust are very important factors on repurchase intention (Turgut, 2014). It is stated that the feelings of satisfaction / dissatisfaction that occur with attitudes and as a result of the service received are likely to lead to behaviors, behaviors to attitudes, a positive attitude and satisfaction to create repurchase intention and subsequently to customer loyalty (Kement, 2019) Compatible passionate people have more positive feelings in the unity of sports and exercise (Stenseng& Phelps, 2013) people with obsessive passion are more defensive and have less pleasure and satisfaction, as well as participating in the task (Vallerand, 2010). The concept of passion attracts investors as well as interpersonal communication and psychologi-

References

Anderson, E. W., Fornell, C., & Lehmann, D. R. (1994). Customer Satisfaction, Market Share, And Profitability: Findings From Sweden. The Journal Of Marketing, 58 (3),53-66. https://doi.org/10.2307/1252310

Bülbül, H, Akın, M., Demirer, Ö. & Doğan, İ. C. (2012). The Impact Of Servıce Qualıty On Customer Satısfactıon and Repurchase Intentıon In The Turkısh Bankıng Sector: An Analysıs Usıng Structural Equatıon Modelıng, Dogus University Journal, 13 (1), 28-40

C. Mitteness, R. Sudek, M.S. Cardon (2012). Angel investor characteristics that determine whether perceived passion leads to higher evaluations of funding potential J. Bus. Ventur., 27 (5),592-606. https://doi.org/10.1016/j.jbusvent.2011.11.003

Çavuşoğlu, S., & Bilginer, S. (2018). Intent To Vısıt Agaın The Effect Of The ConsumerExperıences: The Case Of Bingöl, Journal of Turkish Social Sciences Research, 3(1), 72-85.

Retrieved from http://tursbad.hku.edu.tr/tr/pub/issue/36831/336845

Doğaner, S. & Akman, P. (2019). Determınatıon The Customer Satısfactıon Of Persons On Specıal Sports Centers, Spormetre Journal of Physical Education and Sport Sciences, 17 (2), 199-210

https://doi.org/10.33689/spormetre.558928

González-Cutre D, Sicilia A. (2012). Motivation and Exercise Dependence: A Study Based on Self- Determination Theory, Physical Education, Recreation and Dance, 83(2), 318-329. http://dx.doi.org/10.5641/027013612800745194

Hellier, P. K., Geursen, G. M., Carr, R. A., & Rickard, J. A. (2003). Customer Repurchase İntention: A General Structural Equation Model. European Journal Of Marketing, 37(11/12), 1762-1800 https://doi.org/10.1108/03090560310495456

Jang, S. &Feng, R. (2007). Temporal Destination Revisit Intention: The Effects of Novelty Seeking and Satisfaction. Tourism Management, 28(2), 580-590. http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2006.04.024

Kelecek S, Aşçı FH. (2013). Reliability and Validity of ''Passion Scale'' for Turkish College Athletes, Turkiye Klinikleri J Sports Sci, 5(2), 80-85

Kement, Ü. (2019). The Effect of Green Attitude on Behavioral Intention: The Mediation Role of Green Image, OPUS International Journal of Society Researches, 10(17), 370-394. https://doi.org/10.26466/opus.502908

Nguyen, D., Pham, v. T., Tran, D., Pham, D. (2020) Impact of Service Quality, Customer Satisfaction and Switching Costs on Customer Loyalty. The Journal of Asian Finance, Economics and Business, 7(8):395-405.

DOI:10.13106/jafeb.2020.vol7.no8.395

Palmer, A. (2010), Customer experience management: a critical review of an emerging idea, Journal of Services Marketing,24 (3), 196-208

DOI:10.1108/08876041011040604

Paradis KF, Cooke LM, Martin, LJ & Hall CR. (2013). Too much of a good thing? Examining the relationship between passion for exercise and exercise dependence, Psychology of Sport and Exercise, 14, 493- 500

https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2013.02.003

Parastatidou IS, Doganis G, Theodorakis Y, Vlachopoulos SP. (2014). The Mediating Role of Passion in the Relationship of Exercise Motivational Regulations with Exercise Dependence Symptoms, Int J Ment Health Addiction, 12, 406–419. DOI:10.1007/s11469-013-9466-x

Pradeep, S.; Vadakepat, V.; Rajasenan, D. (2020). The effect of service quality on customer satisfaction in fitness firms. Manag. Sci. Lett., 10 (9), 2011–2020

DOI:10.5267/j.msl.2020.2.011

Stenseng, F, Phelps, J. (2013). Leisure And Life Satisfaction: The Role Of Passion And Life Domain Outcomes. World Leisure Journal, 55(4), 320–332

DOI:10.1080/04419057.2013.836558

Şahin, F. (2020). The mediating role of coping strategies in the relationship between passion and anxiety in adult athletes. Unpublished Master›s Thesis, Marmara University Institute of Health Sciences, İstanbul

Şener, H., Behdioğlu, S. (2013). Value Perceived by Customer, Customer Satisfaction and Cost of Switching to Competitor Business in Forming Customer Loyalty and a Statistical Application in a Sports Centre, Selcuk University Journal of Institute of Social Sciences, 30, 165-180.

Turgut, M. Ü. (2014). The Examination of Brand Love in the Context of Brand Trust, Resistance to Negative Information and Intention to Repurchase, Unpublished Master's thesis, Hacettepe University Institute of Social Sciences, Ankara

Uslu, S. & Yıldırım, M. (2021). Investigation of Customer Satisfaction in Sports Business According to Some Variables, OPUS International Journal of Society Researches, 18 (Management and Organization Special Issue), 1448-1483

DOI: 10.26466/opus.899522

Vallerand, R. J. (2010). On Passion For Life Activities: The Dualistic Model Of Passion. Advances İn Experimental Social Psychology, 42, 97–193.

https://doi.org/10.1016/S0065-2601(10)42003-1

Vallerand, R.J., & Miquelon, P. (2007). Passion for sport in athletes. In S. Jowett & D. Lavallée (Eds.), Social psychology in sport (pp. 200–225). Champaign, IL: Human Kinetics. DOI:10.5040/9781492595878.ch-018

Vallerand, R. J., Blanchard, C., Mageau, G. A., Koestner, R., Ratelle, C., Le´Onard, M., Et Al. (2003). Les Passions De L'aˆme: On Obsessive And Harmonious Passion. Journal Of Personality And Social Psychology, 85(4), 756–767. https://doi.org/10.1037/0022-3514.85.4.756

Wang, F.J. and Chiu, W. (2023), "Service encounter and repurchase intention in fitness centers: perceived value as a mediator and service innovativeness as a moderator", International Journal of Sports Marketing and Sponsorship, 24(1) 145-167. https://doi.org/10.1108/IJSMS-03-2022-0055

BÖLÜM 5

BİLİŞSEL SAĞLIK VE BİLİŞSEL PERFORMANSA EGZERSİZİN ETKİSİ

***Egemen MANCI*[1]**

***Onur Mutlu YAŞAR*[2]**

1 *İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü*

ORCID: 0000-0001-8965-4884 e-mail: egemen.manci@idu.edu.tr

2 *İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü*

ORCID: 0000-0001-7598-3927 e-mail: onurmutlu.yasar@idu.edu.tr

GİRİŞ

İnsan beyni, uzun yıllardır araştırılan ancak hala gizemini koruyan organlarımızdan biridir. Romalı yazar "*Decimus Junius Juvenalis'*"in (MS 55-140) "Sağlıklı bir zihin sağlıklı bir bedende bulunur "sözü bu ilginin geçmişten beri var olduğunu ve günümüzde de devam ettiğini göstermektedir (Mancı, 2022). Beynin yapısal özelliklerinin yanı sıra işleyişi ile ilgili çalışmalarda güncel olarak devam etmektedir. Genel zeka, duygusal zeka, zihinsel sağlık, bilişsel performans, bilişsel yetenekler ve kognisyon gibi alt boyutları ile bu alan tam bir kara kutudur ve aydınlatılmaya çalışılmaktadır. Bu araştırmalar fizik, tıp, sağlık bilimleri ve spor bilimleri gibi birçok alanın da çalışma alanını oluşturmaktadır.

Zihinsel ve bilişsel sağlığımız, fiziksel sağlığımız kadar önemlidir. Zihinsel ve bilişsel sağlığımız iyi olduğunda, fiziksel sağlığımız da iyi olma eğilimindedir (Prince vd., 2007). Tersi bir durumda, fiziksel sağlığımız da olumsuz etkilenebilmektedir. Zihinsel sağlığımız, duygularımızı, düşüncelerimizi ve davranışlarımızı nasıl yönettiğimizi ifade etmektedir. Zihinsel sağlığımız iyi olduğunda, duygularımızı sağlıklı bir şekilde ifade edebilir, düşüncelerimizde net olabilir ve isteklerimiz doğrultusunda hareket edebiliriz. Zihinsel sağlık sorunları, fiziksel sağlığımızı birçok şekilde etkileyebilir. Örneğin, zihinsel sağlığı sorunları olan kişilerde kalp hastalığı, diyabet, kanser ve obezite gibi kronik hastalıklara yakalanma riski daha yüksektir. Zihinsel sağlığı sorunları olan kişilerde ayrıca uyku sorunları, baş ağrıları ve kas ağrıları gibi fiziksel semptomlar da daha sık görülmektedir (Lee vd., 2010; Prince vd., 2007).

Bunlara ek olarak ergenlik dönemi, hızlı fiziksel, duygusal ve bilişsel değişimlerin yaşandığı bir dönemdir (Biddle ve Asare, 2011; Powers vd., 1989). Bu dönemdeki gençler, kimliklerini ve yerlerini keşfetmeye çalışırken, birçok zorlukla da karşılaşabilirler. Bu zorluklar arasında aile içi çatışmalar, okul sorunları, arkadaşlık sorunları, madde kullanımı ve cinsellik gibi konular yer alır. Ergenlik döneminde ruh sağlığı sorunları görülme sıklığı oldukça yüksektir. Yapılan araştırmalar, ergenlik dönemindeki gençlerin %20'sinden fazlasının bir ruh sağlığı sorunu yaşadığını göstermektedir. Bu sorunların en yaygınları arasında depresyon, anksiyete, dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB) ve yeme bozuklukları yer almaktadır (Collishaw vd., 2004; Powers vd., 1989).

Bilişsel Sağlık

Bilişsel sağlık, bireyin öğrenme, hatırlama, düşünme, problem çözme gibi bilişsel süreçleri sağlıklı bir şekilde yerine getirme yeteneğidir (Bhugra vd., 2013; Boorse, 1976). Bilişsel sağlık, bireyin günlük yaşamını sürdürebilmesi ve yaşam kalitesini koruyabilmesi için önemli bir unsurdur. İnsan

Kaynaklar

Banich, M. T. (2009). Executive function: The search for an integrated account. *Current Directions in Psychological Science*, 18(2), 89-94. https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01615.x

Barkley, R. A. (2012). Executive functions: What they are, how they work, and why they evolved. *Guilford Press*.

Bayne, T., Brainard, D., Byrne, R. W., Chittka, L., Clayton, N., Heyes, C., Mather, J., Ölveczky, B., Shadlen, M., ve Suddendorf, T. (2019). What is cognition? *Current Biology*, 29(13), R608-R615. https://doi.org/10.1016/j.cub.2019.05.044

Berlin, J. A., ve Colditz, G. A. (1990). A meta-analysis of physical activity in the prevention of coronary heart disease. *American Journal of Epidemiology*, 132(4), 612-628. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.aje.a115704

Bhugra, D., Till, A., ve Sartorius, N. (2013). What is mental health? In (Vol. 59, pp. 3-4): SAGE Publications Sage UK: London, *England*. https://doi.org/10.1177/0020764012463315

Biddle, S. J., ve Asare, M. (2011). Physical activity and mental health in children and adolescents: a review of reviews. *British journal of Sports Medicine*, 45(11), 886-895. https://doi.org/10.1136/bjsports-2011-090185

Boorse, C. (1976). What a theory of mental health should be. *Journal for the Theory of Social Behaviour*. https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.1976.tb00359.x

Buchner, D., ve Association, N. A. T. (2008). 2008 Physical Activity Guidelines for Americans. Healthy Learning.

Burgoyne, A. P., Sala, G., Gobet, F., Macnamara, B. N., Campitelli, G., ve Hambrick, D. Z. (2016). The relationship between cognitive ability and chess skill: A comprehensive meta-analysis. *Intelligence*, 59, 72-83. https://doi.org/10.1016/j.intell.2016.08.002

Chang, Y.-K., Chi, L., Etnier, J. L., Wang, C.-C., Chu, C.-H., ve Zhou, C. (2014). Effect of acute aerobic exercise on cognitive performance: Role of cardiovascular fitness. *Psychology of Sport and Exercise*, 15(5), 464-470. https://doi.org/10.1016/j.psychsport.2014.04.007

Chang, Y.-K., Labban, J. D., Gapin, J. I., ve Etnier, J. L. (2012). The effects of acute exercise on cognitive performance: a meta-analysis. *Brain Research*, 1453, 87-101. https://doi.org/10.1016/j.brainres.2012.02.068

Chodzko-Zajko, W. J. (1991). Physical fitness, cognitive performance, and aging. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 23(7), 868-872. https://doi.org/10.1249/00005768-199107000-00016

Collins, A., ve Koechlin, E. (2012). Reasoning, learning, and creativity: frontal lobe function and human decision-making. *PLoS Biology*, 10(3), e1001293. https://doi.org/10.1371/journal.pbio.1001293

Collishaw, S., Maughan, B., Goodman, R., ve Pickles, A. (2004). Time trends in adolescent mental health. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1350-1362. https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2004.00335.x

Craft, L. L., ve Perna, F. M. (2004). The benefits of exercise for the clinically depressed. Primary care companion to the *Journal of Clinical Psychiatry*, 6(3), 104. https://doi.org/10.4088/PCC.v06n0301

Craft, L. L., Perna, F. M., Freund, K. M., ve Culpepper, L. (2008). Psychosocial correlates of exercise in women with self-reported depressive symptoms. *Journal of Physical Activity and Health*, 5(3), 469-480. https://doi.org/10.1123/jpah.5.3.469

Cristofori, I., Cohen-Zimerman, S., ve Grafman, J. (2019). Executive functions. *Handbook of clinical Neurology*, 163, 197-219. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804281-6.00011-2

Çetinkaya, C. (2022a). Espor ve Fiziksel Aktivite. In Egemen Mancı, Seyan Bekir, Yasin Nuri Çakır (Ed.), *Espora Multidisipliner Yaklaşımlar* (Vol. 1, pp. 113-120). Nobel Bilimsel Eserler. https://doi.org/https://doi.org/10.5281/zenodo.8217239

Çetinkaya, C. (2022b). 10-14 Yaş Öğrencilerin Fiziksel Aktivite ve Fiziksel Uygunluk Düzeylerinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi. In Osman Açıkgöz (Ed.), *10-14 Yaş Öğrencilerin Fiziksel Aktivite ve Fiziksel Uygunluk Düzeylerinin Ölçülmesi ve Değerlendirilmesi* (Vol. 1, pp. 1-85). Duvar Yayınları. ISBN: 978-625-8261-30-1

Denckla, M. B. (1994). Measurement of executive function.

Diamond, A. (2013). Executive functions. Annual review of psychology, 64, 135-168. https://doi.org/10.1146/annurev-psych-113011-143750

Diaz, K. M., ve Shimbo, D. (2013). Physical activity and the prevention of hypertension. *Current Hypertension Reports,* 15, 659-668. https://doi.org/10.1007/s11906-013-0386-8

Domenech, P., ve Koechlin, E. (2015). Executive control and decision-making in the prefrontal cortex. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 1, 101-106. https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2014.10.007

Erickson, K. I., Hillman, C., Stillman, C. M., Ballard, R. M., Bloodgood, B., Conroy, D. E., Macko, R., Marquez, D. X., Petruzzello, S. J., ve Powell, K. E. (2019). Physical activity, cognition, and brain outcomes: a review of the 2018 physical activity guidelines. *Medicine and Science in Sports and Exercise*, 51(6), 1242. https://doi.org/10.1249/MSS.0000000000001936

Erickson, K. I., Voss, M. W., Prakash, R. S., Basak, C., Szabo, A., Chaddock, L., Kim, J. S., Heo, S., Alves, H., ve White, S. M. (2011). Exercise training increases size of hippocampus and improves memory. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 108(7), 3017-3022. https://doi.org/10.1073/pnas.1015950108

Gomez-Pinilla, F., ve Hillman, C. (2013). The influence of exercise on cognitive abilities. *Comprehensive Physiology*, 3(1), 403. https://doi.org/10.1002/cphy.c110063

Goswami, U. (2014). Cognition in children. Psychology Press. https://doi.org/10.4324/9781315804477

Gray, J. R., Chabris, C. F., ve Braver, T. S. (2003). Neural mechanisms of general fluid intelligence. *Nature Neuroscience*, 6(3), 316-322. https://doi.org/10.1038/nn1014

Hillman, C. H., Pontifex, M. B., Raine, L. B., Castelli, D. M., Hall, E. E., ve Kramer, A. F. (2009). The effect of acute treadmill walking on cognitive control and academic achievement in preadolescent children. *Neuroscience*, 159(3), 1044-1054. https://doi.org/10.1016/j.neuroscience.2009.01.057

Koechlin, E. (2014). An evolutionary computational theory of prefrontal executive function in decision-making. Philosophical Transactions of the Royal Society B: *Biological Sciences*, 369(1655), 20130474. https://doi.org/10.1098/rstb.2013.0474

Kramer, A. F., Colcombe, S. J., McAuley, E., Scalf, P. E., ve Erickson, K. I. (2005). Fitness, aging and neurocognitive function. Neurobiology of *Aging*, 26(1), 124-127. https://doi.org/10.1016/j.neurobiolaging.2005.09.009

Kruk, J., ve Aboul-Enein, H. Y. (2006). Physical activity in the prevention of cancer. *Asian Pacific Journal of Cancer Prevention,* 7(1), 11.

Lautenschlager, N. T., Anstey, K. J., ve Kurz, A. F. (2014). Non-pharmacological strategies to delay cognitive decline. *Maturitas*, 79(2), 170-173. https://doi.org/10.1016/j.maturitas.2014.07.012

Lautenschlager, N. T., Cox, K. L., Flicker, L., Foster, J. K., Van Bockxmeer, F. M., Xiao, J., Greenop, K. R., ve Almeida, O. P. (2008). Effect of physical activity on cognitive function in older adults at risk for Alzheimer disease: a randomized trial. *Jama*, 300(9), 1027-1037. https://doi.org/10.1001/jama.300.9.1027

Leckie, R. L., Oberlin, L. E., Voss, M. W., Prakash, R. S., Szabo-Reed, A., Chaddock-Heyman, L., Phillips, S. M., Gothe, N. P., Mailey, E., ve Vieira-Potter, V. J. (2014). BDNF mediates improvements in executive function following a 1-year exercise intervention. *Frontiers in Human Neuroscience*, 8, 985. https://doi.org/10.3389/fnhum.2014.00985

Lee, Y., Back, J. H., Kim, J., Kim, S.-H., Na, D. L., Cheong, H.-K., Hong, C. H., ve Kim, Y. G. (2010). Systematic review of health behavioral risks and cognitive health in older adults. *International Psychogeriatrics,* 22(2), 174-187. https://doi.org/10.1017/S1041610209991189

Ludyga, S., Gerber, M., Pühse, U., Looser, V. N., ve Kamijo, K. (2020). Systematic review and meta-analysis investigating moderators of long-term effects of exercise on cognition in healthy individuals. *Nature Human Behaviour*, 4(6), 603-612. https://doi.org/10.1038/s41562-020-0851-8

Ludyga, S., Gronwald, T., ve Hottenrott, K. (2016). The athlete's brain: Cross-sectional evidence for neural efficiency during cycling exercise. *Neural Plasticity*, 2016. https://doi.org/10.1155/2016/4583674

Mancı, E., Gümüş, H., & Kayatekin, B. M. (2019). Validity and reliability of the wearable bioelectrical impedance measuring device. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 44-55. https://doi.org/10.17155/omuspd.454291

Mancı, E. (2022). Esporda Bilişsel Performans. In. Egemen Mancı, Seyhan Bekir, Yasin Nuri Çakır (Ed.), *Espora Multidisipliner Yaklaşımlar* (Vol. 1, pp. 113-120). Nobel Bilimsel Eserler. https://doi.org/10.5281/zenodo.8217239

Mancı, E., Bekir, S., ve Çakır, Y. N. (2022). Espora Multidisipliner Yaklaşımlar. Nobel Akademik Yayıncılık. https://doi.org/10.5281/zenodo.8217239

Mancı, E., ve Günay, E. (2023). Physical Activity in Turkish Esports Players: Age Differences Approach. *Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 763-774. https://doi.org/10.25307/jssr.1352769

Mancı, E., Günay, E., Güdücü, Ç., Herold, F., ve Bediz, C. Ş. (2023). The Effect of the Playing Positions in Basketball on Measures of Cognitive Performance. *Journal of Cognitive Enhancement*, 1-12. https://doi.org/10.1007/s41465-023-00269-8

Mancı, E., ve Özdalyan, F. (2023). Relationship between Young Esports Players' Chronotypes and Physical Activity Status. *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 6(1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 860-872. https://doi.org/10.38021/asbid.1373133

Mücke, M., Andrä, C., Gerber, M., Pühse, U., ve Ludyga, S. (2018). Moderate-to-vigorous physical activity, executive functions and prefrontal brain oxygenation in children: a functional near-infrared spectroscopy study. *Journal of Sports Sciences*, 36(6), 630-636. https://doi.org/10.1080/02640414.2017.1326619

Powers, S. I., Hauser, S. T., ve Kilner, L. A. (1989). Adolescent mental health. *American Psychologist*, 44(2), 200. https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.2.200

Prince, M., Patel, V., Saxena, S., Maj, M., Maselko, J., Phillips, M. R., ve Rahman, A. (2007). No health without mental health. *The Lancet*, 370(9590), 859-877. https://doi.org/10.1016/S0140-6736(07)61238-0

Roberts, A. C., Robbins, T. W., ve Weiskrantz, L. E. (1998). The prefrontal cortex: executive and cognitive functions. *Oxford University Press*. https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198524410.001.0001

Salmon, P. (2001). Effects of physical exercise on anxiety, depression, and sensitivity to stress: a unifying theory. *Clinical psychology review*, 21(1), 33-61. https://doi.org/10.1016/S0272-7358(99)00032-X

Sibley, B. A., ve Beilock, S. L. (2007). Exercise and working memory: an individual differences investigation. *Journal of Sport and Exercise Psychology*,

29(6), 783-791. https://doi.org/10.1123/jsep.29.6.783

Sibley, B. A., ve Etnier, J. L. (2003). The relationship between physical activity and cognition in children: a meta-analysis. *Pediatric Exercise Science*, 15(3), 243-256. https://doi.org/10.1123/pes.15.3.243

Van Praag, H., Kempermann, G., ve Gage, F. H. (1999). Running increases cell proliferation and neurogenesis in the adult mouse dentate gyrus. *Nature Neuroscience*, 2(3), 266-270. https://doi.org/10.1038/6368

Van Praag, H., Shubert, T., Zhao, C., ve Gage, F. H. (2005). Exercise enhances learning and hippocampal neurogenesis in aged mice. *Journal of Neuroscience*, 25(38), 8680-8685. https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.1731-05.2005

Wu, M., & Luo, J. (2019). Wearable technology applications in healthcare: a literature review. *Online J. Nurs. Inform*, 23(3).

Xu, R., Zhang, C., He, F., Zhao, X., Qi, H., Zhou, P., Zhang, L., ve Ming, D. (2018). How physical activities affect mental fatigue based on EEG energy, connectivity, and complexity. *Frontiers in Neurology*, 9, 915. https://doi.org/10.3389/fneur.2018.00915

Yao, L., Fang, H., Leng, W., Li, J., ve Chang, J. (2021). Effect of aerobic exercise on mental health in older adults: A meta-analysis of randomized controlled trials. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 748257. https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.748257

BÖLÜM 6

KOŞARAK HEDEF BULMA VE TEMEL KUVVET ANTRENMANLARININ 20-25 YAŞ ARASI BİREYLERİN ÖZGÜVEN GELİŞİMİNE ETKİLERİ[1]

Egemen MANCI[2]

Onur Mutlu YAŞAR[3]

1 *Not: Bu kitap bölümü Savaş ERBİL'in Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Fatma ÇELİK KAYAPINAR danışmanlığında yapmış olduğu 599669 numaralı tezinden üretilmiştir.

2 Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, Burdur, Türkiye. ORCID: 0000-0003-1446-751X E-posta: savaserbil@yandex.com

3 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2159-1706 E-posta: fatma.celik@idu.edu.tr

GİRİŞ

Sağlık, hastalığın yokluğu, kendini iyi hissetme, fiziksel psikolojik ya da ruh sağlığının gelişmiş olma durumu olarak tanımlanır. Fakat son yıllarda sağlığın tanımı, fiziksel, zihinsel ve duygusal iyi olma gibi kavramları da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Temel kuvvet ve dayanıklılık antrenmanlarına dolaylı olarak bağlı olan fiziksel uygunluk ise; yüksek düzeyde sağlık ya da kendini iyi hissetmenin en önemli unsurudur (Özer, 2020). Fiziksel aktivite optimal seviyede gelişimi teşvik eder, motor ihtiyaçları karşılar, kalp fonksiyonlarını güçlendirir, kas ve eklem esnekliğini artırır, kasları ve kemikleri güçlendirir (Görner ve Reineke, 2020). İnsan vücudunda var olan biyomotor becerilerin gelişiminde düzenli antrenmana ihtiyaç vardır. Antrenman bilimi, özellikle uygulamaya yönelik modelleri, kavramları ve teorileri kullanılabilir hale getiren önemli bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır (Kale, 2017).

Antrenman, insan vucudundaki biyolojik faaliyetleri düzenlemeye yardımcı olan ve biyolojik sürecin işlevlerini yerine getirmesinde fayda sağlayan bir kavram olarak karşımız çıkmaktadır. (Foster ve ark., 2017'den akt. Akyıldız, 2019). Antrenman, performansı ve/veya fiziksel uygunluğun artırılması adına yapılan egzersizlerin bütünüdür (Kasper, K. 2019). Özellikle yüksek yoğunluklu, aralıklı ve yoğun aralıklı antrenmanlar icra edildiğinde bireyin oksidasyon ve enerji verimliliğini artırılmasında rol oynamaktadır (He, 2022).

Düzenli spor yapmanın anksiyete belirtileri üzerine olumlu etkisi vardır. Bireysel sporların depresyon ve problem çözme becerisi üzerine bir etkisi olmadığı gözlenmesine karşın, takım sporları yapmanın depresyonu ve problem çözme becerisi algısını (problem çözme becerisine olan güveni) olumlu etkilediği ileri sürülmektedir. İstenilen bir davranışın başarıyla gerçekleştirileceğine dair inanç olan özgüven bireyin sahip olduğu beceri ve yetenekleri doğrultusunda bir tutum veya kendi potansiyeline duyduğu güveni ifade eder. Kişinin özgüveni, kendi hakkındaki düşüncelere dayalı olarak şekil alırken birey, performansı hakkında olumlu düşündüğünde özgüveni yükselirken, olumsuz düşündüğü durumlarda ise özgüveni azalabilmektedir. (Kuloor ve Kumar, 2020).

Kuvvet ve dayanıklılık antrenmanlarının özellikle rekabet içeren sporlar için vazgeçilmez olduğu ifade edilmektedir (Mikkonen ve ark., 2023). Koşarak Hedef Bulma, diğer bir tabirle Oryantiring, yaşam boyu yapılabilecek ve sosyal bir faaliyet olarak icra edilebilecek ilgi çekici bir spor dalıdır. Sporcular için düşük maliyetli bir dayanıklılık sporu olan koşarak hedef bulma, bireysel olarak bir harita ve pusula kullanarak arazide önceden belirlenmiş bir sırayla kontrol noktalarını bulmalarını gerektirir (Bergström, ve ark, 2021). Bu nedenle araştırmada kuvvet ve dayanıklı-

KAYNAKLAR

Aktaş, İ. (2014). *Farklı Branşlarda Spor Yapan ve Spor Yapmayan Bireylerin Benlik Saygısı ve Risk Alma Düzeylerinin İncelenmesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Akyıldız, Z. (2019). *Antrenman Yükü* . CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 14 (2) , 152-175 . DOI: 10.33459/cbubesbd.528148

Atakurt, E., Şahan, A. ve Erman, K. (2017). *Oryantiring* Eğitiminin Dikkat ve Bellek Üzerine Etkisinin İncelenmesi, Spormetre Dergisi, 15 (4), 127-134.

Bergström, M., Jong, M., & Sæther, S. A. (2021). *Orienteering from Cradle to Grave—How a Sport Could Offer Lifelong Participation.* Social Sciences, 10(5), 146.

Başoğlu, S. T. (2007). *Sınav Kaygısı* İle *Özgüven Arasındaki İlişkinin Erinlik Döneminde İncelenmesi.* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Büyüköztürk, Ş. (2016*). Bilimsel Araştırma Yöntemleri,* (25. baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Demir, M. (2004). *Spor Egzersizlerinin İnsan Organizması Üzerindeki Etkileri*, Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 5, (2). 109

Durukan, M. (2005). *Kuvvet Çalışmaları Anatomisi*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Dündar, U. (2007). *Antrenman Teorisi.* (7. Baskı), Ankara: Nobel Kitapevi Yayınları.

Ergen, E. (2015). *35-45 Yaş Kadınlara Uygulanan Antrenmanın Kan Profilleri ve Fiziksel Uygunluk Özelliklerine Etkisi.* Yayınlanmış Yüksek Lisans (master) Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur.

Görner, K., & Reineke, A. (2020). *The Influence of Endurance and Strength Training on Body Composition and Physical Fitness in Female Students*. Journal of Physical Education and Sport, 20, 2013-2020.

He, R., Yang, X., & Ma, L. (2022). *Physical Fitness Recovery of Athletes Based on High-Intensity Sports Intermittent Training.* BioMed Research International, 2022.

Hopkins, W. G. (2002). *A Scale of Magnitudes for Effect Statistics*. A new view of statistics, 502, 411.

Humphreys, T. (1999). Çocuk Eğitiminin Anahtarı, Özgüven, Çev. Tanju Anapa İstanbul: Epsilon Yayıncılık, Bilim ve Düşünce Dergisi, 4(2).

Kale, R. (2017). *Antrenman Bilgisi*, İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.

Kaplan, A. (2012*). Doğa Sporları Yapan Bireylerin Profilleri, Doğa Sporu Yapma Nedenleri ve Elde Ettikleri Faydaları:* Antalya Örneği, 12. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi Sözel Bildiri, Denizli

Kasper, K. (2019). *Sports Training Principles*. Current Sports Medicine Reports, 18(4), 95-96.

Kuloor, H., & Kumar, A. (2020). *Self-confidence and Sports*. The International Journal of Indian Psychology, 8(4), 1-6.

Merey, B. (2010). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Mikkonen, R. S., Ihalainen, J. K., Hackney, A. C., & Häkkinen, K. (2023). P*erspectives on Concurrent Strength and Endurance Training in Healthy Adult Females: A Systematic Review*. Sports Medicine, 1-24.

Özbek, S. (2017). *Sporcu ve Sedanter Lise Öğrencilerinin Özgüven Düzeylerinin Karşılaştırılması*, Spor Bil Dergisi, Gaziantep Uni J Sport 2, (3) Eylül 2017,

Özdemir, N., Güreş, A. ve Güneş, Ş. (2012). *Oryantiring Sporcularının Baskın Zekâ Alanları* İle *Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki* Uluslar arası Hakemli Akademik Sosyal Bilimler Dergisi, 3 (2)., Yayımlanmış Bilimsel Makale.

Özer, M. K. (2020). *Fiziksel Uygunluk,* (7. Baskı). Ankara: Nobel Yayınevi.

Tanrıkulu, M. (2011). *Harita ve Pusulanın Farklı Kullanım Alanı*: Oryantiring Millî Eğitim Dergisi 42 (191).120-12

Tokinan, B. (2011). *Yaratıcı Dans Etkinliklerinin Motivasyon, Özgüven, Özyeterlik ve Dans Performansı Üzerindeki Etkileri,* Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 40, 363-374, 2011.

Tuna, F. ve Balcı, A. (2013). *Oryantiring Uygulamalarının Coğrafya Öğretmen Adaylarının Özyeterlik Algılarına Etki*si Marmara Coğrafya Dergisi, 27, 1-141.

Yapıcı, Ş. (2004). Ruh Sağlığı Yerinde İnsan, Bilim ve Düşünce Dergisi, Haziran 2004, 4, (2), 2.

Yazar, T. (2012). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4 (7), 21-30.

Utesch, T., Bardid, F., Büsch, D., & Strauss, B. (2019). *The Relationship Between Motor Competence and Physical Fitness from Early Childhood to Early Adulthood: a Meta-Analysis.* Sports Medicine, 49, 541-551.

Yıldırım, M., Akyol A., Ersoy G., (2012). Şişmanlık (obezite) ve Fiziksel Aktivite Enerji Dengesinin Aktivite Yönüne Bir Bakış, 2, Reklam Kurdu Ajansı. Ankara.

Westcott, W. L. (2012). *Resistance Training is Medicine: Effects of Strength Training on Health. Current Sports Medicine Reports*, 11(4), 209-216.

Zorba, E. (2001). *Fiziksel Uygunluk,* Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları

BÖLÜM 7

SPORDA CAM TAVAN SENDROMU

Nurgül ÖZDEMİR[1]
Neşe AKPINAR KOCAKULAK[2]

1 Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir ORCID ID's: https://orcid.org/0000-0002-6124-6982, nurgul.ozdemir@idu.edu.tr
2 Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir Demokrasi Üniversitesi, İzmir ORCID ID's: https://orcid.org/0000-0001-5798-263X

GİRİŞ

Sanayi devrimiyle birlikte kadınların iş yaşamına katılımı artmış bununla beraber birtakım sorunlarda görülmeye başlanmıştır. 1970'li yıllarda ABD de tanımlanan bir kavram olan cam tavan görünmez bir engeli dolayısıyla belirsizliği tanımlar (Utma, 2019). Morrison (1987) cam tavanı kadınları ve azınlık gruplarını belirli seviyelerin üzerine çıkmaktan alıkoyan saydam bariyer olarak tanımlamıştır (Akt.Zimmer, 2015). Söz konusu bariyer daha çok cinsiyet ve ırk temelindeki eşitsizliği ifade eder. Dolayısıyla da günümüzde iş yaşamında özellikle alt pozisyonlarda çalışan erkeklerin ya da azınlık gruplarının da maruz kaldığı ve onların üst düzey pozisyonlara geçişini engelleyen, tüm kariyerleri süresince maruz kaldıkları bir eşitsizlik türüdür (Utma,2019; Cotter vd., 2001). "Cam tavan" terimi genellikle bir organizasyon veya alan içerisinde bireylerin yukarı doğru hareket etmesini engelleyen görünmez bir engeli tanımlamak için mecazi olarak kullanılır (Mert&Levent, 2020). Cam tavan sendromu genel olarak kadınların amatör ya da profesyonel mesleki kariyerinde yükselememesinin görünmez nedenleri olarak kabul edilir ve zamanla bireyin çeşitli yaşantılarla öğrendiği çaresizlik hissi durumuna dönüşür (Sekman,2013). Cam tavan kadınların kariyerinde ilerleme motivasyonlarını düşürdüğünden bu durum çalıştığı örgütün performansının düşmesine de sebep olur (Yılmaz,2019). Cam tavan kadınların kariyerinin önündeki eğitim ve deneyim gibi kriterlerden birçok yönden ayrılır. Kell veYoung (1993) cam tavan sendromunun oluşmasının sebeplerini dört başlıkta ifade etmiştir;

- Kadınların iş gücüne katılımda devamlılık sağlayamamaları (evlilik, çocuk vb. nedenlerle)
- Kadınların kariyer basamaklarında yükselme olasılığının az olduğu alanlarda sıklıkla istihdam edilmeleri
- Yönetimin terfi ve işe kabulde cinsiyetçi ayrımcı tavrı
- Kadına atfedilen toplumsal cinsiyet rolleri

Türktan (2011) kadınların yönetici pozisyonunda yaşadıkları problemleri şöyle açıklamıştır;

- Ataerkil toplumsal değerler
- Mobbing
- Kadınların ekonomik bağımsızlığına ilişkin bakış açısı
- Özgüven durumu
- Kadınlara yönelik korumacı ve düşmanca cinsiyetçi tutumlar

Kaynaklar

Cotter, D. A., Hermsen, J. M., Ovadia, S., & Reeve, V. (2001). The Glass Ceiling Effect. Social Forces, 80(2), 655-682

Dimovski, V., Skerlavaj, M., & Man, M. M. K. (2010). Is There a Glass Ceiling for Female Managers in Singapore Organizations? Management, 5(4), 307-329.

Downes, M., Hemmasi, M., & Eshgh, G. (2014). When A Perceived Glass Ceiling Impacts Organizational Commitment And Turnover Intent: The Mediating Role Of Distributive Justice, Journal of Diversity Management, 9(2), 131-146.

García,A.(2006). Evolución histórica y social de la presencia de la mujer en la prática física y el deporte. *Lecturas: Educación física y deportes*, (99), 10.

Günden,Y.(2011)Konaklama İşletmelerinde Çalışsan Kadın Yöneticilerin Karşılaştıkları Cam Tavan Engelleri ve Muğla Örneği,Yükseklisans Tezi Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Ibáñez, E. (2001). Información sobre deporte femenino: El gran olvido. *Apunts. Educación física y deportes*, *3*(65), 111-113.

KASFAD, Türkiye'de Sporda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Raporu 2021).

Kelly, E. P., Young, A. O., & Clark, L. S. (1993). Sex stereotyping in the workplace: A manager's guide. Business Horizons, 36(2), 23-29.

Korkmaz,H.(2016).Yönetimde Kadın Ve Cam Tavan Sendromu, Alternatif Politika Toplumsal Cinsiyet Özel Sayısı Iı,

Manasra, E. A. (2013). What are the Glass Ceiling Barriers Effects on Women Career Progress in Jordan? International Journal of Business and Management, 8(6), 40-46

Mert, P.,& Levent, A. F. (2020). Female Teachers' Problem to Be the Manager: Glass Ceiling Syndrome in Turkey. International Journal of Eurasian Education and Culture, 5(10), 1547-1587

https://www.milliyet.com.tr/skorer/kadinlar-da-anlar-1602394

Morrison,A.(1987)The Galss Celling, Wall Street Journal, Akt.Zimmer,B.,(03.04.2015) The Phrase Glass Celling Stretches Back Decades (https://www.wsj.com/articles/the-phrase-glass-ceiling-stretches-back-decades-1428089010)

Oswald,S.L.&Van Matre,J.g.(1990) ArbitRation and The Queen Bee Syndrome, Review of Business and economic Research,26(1)

Örücü,E.,Kılıç,R.,Kılıç,T.(2007) Cam Tavan Sendromu ve Kadınların Üst Düzey Yönetici Pozisyonuna Yükseklmalerindeki Engeller,Balıkesir İli Örneği, Celal Bayar Üniversitesi,İ.İ.B.F.Yönetim ve Ekonomi Dergisi,14(2).

Öztürk,Z.,Bilkay,T.A.(2016)Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumunda Çalışan Kadınların Kariyer Engelleri ve Cam Tavan Sendromu algıları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,3(6)

Öztürk, İ., & Şimşek, A. (2019). Systematic Review of Glass Ceiling Effect in Academia: The Case of Turkey. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 13(19), 481-499.

Sakshi Sharma, S., & Kaur, R. (2019). Glass Ceiling for Women and Work Engagement: The Moderating Effect of Marital Status. FIIB Business Review, 8(2), 132–146

Sekman, M. (2006), "Cam Tavan Sendromu.",http://www.muminsekman .com/ cam -tavan-sendromucam-tavan-sendromu.html.

Şiyve, O.(2004), "Kadın-Erkek Liderlik Tarzları ve Cam Tavan" Tügiad Elegans Magazin, 66, Mart-Nisan, www.elegans.com.tr/arsiv/66/ haber018.html

Şahin, S., Dal, S., & Donuk, B. (2020). Basketbol Hakemlerinin Cam Tavan Algısı ve Kadın Hakemlerin Üst Klasmanlara Yükselmesindeki Engeller. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 18(1), 120-130. Doi:10.33689/spormetre.582293

Türktan,G.(2011) "Yönetimde Kadın", 19. Kalite Kongresi, http://www.kalite-kongresi2010.org

Utma, S. (2019). Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı Ve Cam Tavan Sendromu. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 11(1), 44-58.

Wirth, L. (2001). Breaking Through the Glass Ceiling Women in Management. Geneva: International Labour Office

Yılmaz, S. (2019).Kadınların İş Hayatında Karşılaştıkları Cam Tavan Sendromu, Üzerine Nitel Bir Araştırma.(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

BÖLÜM 8

POSTÜR BOZUKLUKLARINDA EGZERSİZ

Nurgül ÖZDEMİR[1]

Neşe AKPINAR KOCAKULAK[2]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-5195-4766 e-mail: gulseren.yurekli@idu.edu.tr

2 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-2159-1706 e-mail: fatma.celik@idu.edu.tr

GİRİŞ

Postür, kişinin ayakta dururken, otururken veya hareket ederken vücudunun duruş şeklidir (Huang ve Kelly, 2022). Vücudun uzaydaki konumunu gösterir ve dinamik hareketler ve durağanlık sırasında vücudu dengede tutma amacına sahiptir. Postür otomatik ve bilinçsiz bir pozisyondur ve vücudun yerçekimi kuvvetine verdiği tepkiyi temsil eder. İskelet kaslarının kasılması, çeşitli nitelikteki bir dizi uyaran tarafından koordine edilmesi ve nöromüsküler tipin sürekli ayarlanması yoluyla korunur. Postür, maksimum stabilite, minimum enerji tüketimi ve anatomik yapıların minimum stresi ile dengenin korunmasını sağlayan vücut pozisyonu olarak tanımlanabilir (Carini ve ark., 2017).

İyi bir vücut postürü, ayakta dururken ergonomik olarak avantajlı, hareket ederken mekanik olarak etkili ve iç organların normal işlevi için destekleyici olarak kabul edilir. İyi postür, vücudun destekleyici yapılarını, bu yapıların çalıştığı veya dinlendiği tutumdan (dik, yatar, çömelir veya eğilir) bağımsız olarak yaralanmaya veya ilerleyici deformiteye karşı koruyan kas ve iskelet dengesi durumudur. Bu koşullar altında kaslar en verimli şekilde çalışır ve göğüs ve karın organları için en uygun pozisyonlar sağlanır (Czaprowski ve ark., 2018).

Statik ve dinamik olmak üzere iki farklı postür türü vardır. Statik postür bireyin durağan halde iken vücut duruş şeklini ifade eder. Ekstremitelerin fonksiyonu için temeli veya platformu sağlar. Dinamik postür ise bireyin fonksiyonel görevleri yerine getirirken duruşunu nasıl koruyabildiğini yansıtan aktif bir postürdür (Clark ve Lucett, 2010).

Omurganın Doğal Dizilimi

Omurga anterior, posterior ve lateral açılardan incelendiğinde farklı şekilde yapılandığı görülmektedir. Omurganın dik ekseni, anterior ve posterior açıdan incelendiğinde düz yapıya sahiptir. Lateral açıda ise bazı anatomik eğrilikler mevcuttur (Şekil 1). Anne karnında ve doğumda omurga kifotik eğriliğe sahiptir. Ağırlık taşımaya başladıkça lordotik eğrilikler gelişim gösterir. Bebeğin baş kontrolü ile (yaklaşık 4ay) servikal lordoz eğriliği oluşur. Omurganın ağırlık taşımasına yanıtı olarak meydana gelen, çocuğun oturmasıyla oluşmaya başlayan lordoz eğriliği yaklaşık bir yaşına kadar tamamlanır. Omurganın anatomik eğrilikleri daha fazla yük taşımasını, vücudun dik duruşunu ve vücut dengesinin sürdürülmesini sağlar. Servikal bölgede 30-35° lordoz, torakal bölgede 20-45° kifoz ve lumbal bölgede 20-40° lordoz normal kabul edilir (Kaya Utlu, 2021).

Kaynaklar

AAOS (2023). https://orthoinfo.aaos.org/en/recovery/spine-conditioning-program/ (Erişim tarihi:12.12.2023).

Aydın, M. (2020). Süreğen hastalıklarda egzersiz. Nobel Yayın.

Betsch, M., Kalbhen, K., Michalik, R., Schenker, H., Gatz, M., Quack, V., ... & Migliorini, F. (2021). The influence of smartphone use on spinal posture–A laboratory study. Gait & posture, 85, 298-303.

Brink, Y., Louw, Q., Grimmer, K., Schreve, K., Van der Westhuizen, G., & Jordaan, E. (2013). Development of a cost effective three-dimensional posture analysis tool: validity and reliability. BMC musculoskeletal disorders, 14(1), 1-10.

Carini, F., Mazzola, M., Fici, C., Palmeri, S., Messina, M., Damiani, P., & Tomasello, G. (2017). Posture and posturology, anatomical and physiological profiles: overview and current state of art. Acta bio-medica : Atenei Parmensis, 88(1), 11–16.

Chen, K., Zhai, X., Sun, K., Wang, H., Yang, C., & Li, M. (2021). A narrative review of machine learning as promising revolution in clinical practice of scoliosis. Annals of Translational Medicine, 9(1).

Chun, S. W., Lim, C. Y., Kim, K., Hwang, J., & Chung, S. G. (2017). The relationships between low back pain and lumbar lordosis: a systematic review and meta-analysis. The Spine Journal, 17(8), 1180-1191.

Clark, M., & Lucett, S. (Eds.). (2010). NASM essentials of corrective exercise training. Lippincott Williams & Wilkins.

Czaprowski, D., Stoliński, Ł., Tyrakowski, M., Kozinoga, M., & Kotwicki, T. (2018). Non-structural misalignments of body posture in the sagittal plane. Scoliosis and spinal disorders, 13, 6.

Çolak, T. K., Akçay, B., Apti, A. (2020). Skolyoz tedavisinde schroth yöntemi. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal, 7(1), 1-12.

Fathi, A. (2016). Prevalence rate of postural damages, disorders and anomalies among computer users. Physical Treatments-Specific Physical Therapy Journal, 6(1), 59-65.

Houglum, P.A. (2016). Therapeutic Exercise for Musculoskeletal Injuries 4th Edition. Human Kinetics.

Huang, C., & Kelly, J. (2022). Toward Better Posture: A Wearable Back Posture Alerting Device. Journal of Student Research, 11(2).

Jung, S. I., Lee, N. K., Kang, K. W., Kim, K., & Do, Y. L. (2016). The effect of smartphone usage time on posture and respiratory function. Journal of physical therapy science, 28(1), 186-189.

Karacan, K., Çelik, H., & Erdoğan, M. (2021). Evaluation of the Relationship between Internet Addiction and the Thoracal Kyphosis Angle on Medical Faculty Students. Journal of Contemporary Medicine, 11(1), 57-61.

Kaya Utlu, D. (2021). Fizyoterapistler için işlevsel egzersiz anatomi ve fizyolojisi. Hipokrat Yayıncılık.

Kim, H. J., & Shin, W. S. (2020). Three-dimensional Analysis of the Spine using Formetric 4D according to Upper Limb Movement and Resistance Application. Korean Society of Physical Medicine, 15(3), 69-77.

Kim, S. Y., & Koo, S. J. (2016). Effect of duration of smartphone use on muscle fatigue and pain caused by forward head posture in adults. Journal of physical therapy science, 28(6), 1669-1672.

Krokou, A. (2012). Case study: Physiotherapy treatment of a patient with diagnosis of disc herniation and spondylolisthesis of L5-S1.

Latalski, M., Bylina, J., Fatyga, M., Repko, M., Filipovic, M., Jarosz, M. J. ... Trzpis, T. (2013). Risk factors of postural defects in children at school age. Ann Agric Environ Med., 20(3), 583-587.

Moreira, R., Teles, A., Fialho, R., Baluz, R., Santos, T. C., Goulart-Filho, R., ... & Teixeira, S. (2020). Mobile applications for assessing human posture: a systematic literature review. Electronics, 9(8), 1196.

Radzevičienė, L., & Kazlauskas, A. (2016). Posture disorders and their causes in rural schools pupils. Social welfare: interdisciplinary approach, 6(1), 119-125.

Sheikhhoseini, R., Shahrbanian, S., Sayyadi, P., & O'Sullivan, K. (2018). Effectiveness of therapeutic exercise on forward head posture: a systematic review and meta-analysis. Journal of manipulative and physiological therapeutics, 41(6), 530-539.

Šidlauskienė, A., Strukcinskiene, B., Raistenskis, J., Stukas, R., Strukčinskaitė, V., & Buckus, R. (2019). The association between the level of physical activity with spinal posture and physical fitness parameters in early adolescence. Vojnosanitetski pregled, 76(12), 1209-1216.

Triangto, K., Widjanantie, S. C., & Nusdwinuringtyas, N. (2019). Biomechanical impacts of forward head posture on the respiratory function. Indonesian Journal of Physical Medicine and Rehabilitation, 8(02), 50-64.

Trovato, B., Roggio, F., Sortino, M., Zanghì, M., Petrigna, L., Giuffrida, R., & Musumeci, G. (2022). Postural Evaluation in Young Healthy Adults through a Digital and Reproducible Method. Journal of Functional Morphology and Kinesiology, 7(4), 98.

Uzun, M. (2017). Omuz-boyun postür problemi olan yetişkin hastalarda klinik pilates egzersizlerinin postüre etkisinin belirlenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). Hasan Kalyoncu Üniversitesi.

BÖLÜM 9

FARKLI BESLENME REJİMLERİ VE PERFORMANS İLİŞKİSİ

Nurgül ÖZDEMİR[1]

Neşe AKPINAR KOCAKULAK[2]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-7863-1334 E-posta: nese.kocakulak@idu.edu.tr

2 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6124-6982 E-posta: nurgul.ozdemir@idu.edu.tr

Giriş

Bir oyuncu vücudunu çeşitli yarışmalarda ve egzersizlerde düzenli olarak çalıştırır. Yapılan tüm bu egzersizlerin sporcunun tüm yönleriyle gelişimindeki etkisi bilinen bir gerçektir (Ulukan vd.2021). Fiziksel aktivitenizi veya sporunuzu sürdürebilmek için günlük olarak yeterli miktarda yakıt tüketmelisiniz. Sporda başarı beslenme başta olmak üzere birçok faktöre bağlıdır. Bir sporcunun beslenme gereksinimleri; spor, hedefler, çevre ve pratik zorluklar gibi çeşitli unsurlar tarafından belirlenir. Günlük beslenme rehberliğini ve antrenman veya yarışmalardan önce özel tavsiyeleri içeren kişiselleştirilmiş bir diyet önemli bir konuyu oluşturmaktadır (Burke vd.2013). Birçok sporcu performanslarını artırmak için beslenme stratejilerine güvenir ve temel stratejilerden biri de glikojen depolarını en üst düzeye çıkarmaktır. Dinlenme sırasında veya ılımlı egzersiz sırasında yağ birincil enerji kaynağıdır ancak egzersiz yoğunluğu arttıkça vücut daha acil bir enerji kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Yüksek yoğunluktaki egzersizlerde, karbonhidrat birincil enerji kaynağı olmaktadır ve maksimum yoğunluktaki egzersiz sırasında neredeyse yalnızca karbonhidrat enerji kaynağı için kullanılmaktadır. Sporcuların metabolik adaptasyonları için düşük karbonhidratlı antrenmanların önemini vurgulayan son araştırmalara rağmen, bunun performansta bir iyileşmeye yol açıp açmayacağı belirsizdir. Egzersizin ardından protein tüketiminin etkileri artık iyi bilinmektedir (Hansen vd.2014). Sporcular egzersiz boyunca yeterli sıvı almalı özellikte su tüketimine dikkat etmeleri gerekmekte ve su kaybı % 2 den fazla olmamalıdır. Besin desteği kullanımı her geçen gün artmakla birlikte performans üzerindeki etkilerinin nasıl olduğu ile ilgili hala çalışmalar devam etmektedir. Bununla birlikte, sporcu için besin takviyelerine dönük ciddi bir endüstri bulunmaktadır (Hottenrott vd.2012). En önemli risk faktörlerinden biri yasaklı maddelerle besin takviyelerinin kontaminasyonu, doping riskini artırmaktadır. Sporculara yönelik beslenme bilgilerinin bulunabilirliği değişiklik gösterse de, sporcuların nasıl bir yol takip edeceklerine ilişkin yardım alacakları yerlerin kısıtlı olması önemli bir konudur. . Bu çalışmada sporcularda performans gelişimi için uygulanmakta olan farklı beslenme rejimlerinin etkisi incelenmeye çalışılmış ve güncel literatür bilgisinin ortaya konulması amaçlanmıştır. İncelenen çalışmalara göre farklı beslenme rejimlerinin etkisinin hala belirsizliğini korumakta olduğu görülmüştür (Indoria vd.2016).

Dayanıklılık sporlarına katılmak, özellikle diyet değişikliklerine odaklanarak optimal beslenmeyi gerektirir. Erken yaşta, özellikle de ergenlik döneminde hedeflenen kondisyon gelişimi, aktif bir yaşam tarzı sürdürmenin, olası fazla kilolardan kaçınmanın, motor yetersizliklerini azaltmanın ve dolayısıyla genel yaşam kalitesini iyileştirmenin temeli olarak kabul edilmektedir (Jeukendrup vd.2001). Optimum performans sırasında

Kaynaklar

Bergström J, Hermansen L, Hultman E, Saltin B. (1967) Diet, muscle glycogen and physical performance. *Acta Physiol Scand.* 71(2):140–150.

Bonci L (2010) Sport nutrition for young athletes. Pediatr Ann 39: 5.

Bussau VA, Fairchild TJ, Rao A, Steele P, Fournier PA.(2002). Carbohydrate loading in human muscle: an improved 1 day protocol. *Eur J Appl Physiol.* 87(3):290–295.

Burke LM, Hawley JA, Wong SH, Jeukendrup AE. (2011). Carbohydrates for training and competition. J Sports Sci, 1: S17-S27.

Burke LM, Slater G, Broad EM, Haulka J, Modulon S, Hopkins WG.(2003). Eating patterns and meal frequency of elite Australian athletes. *Internat J Sport Nutr Exerc Meta.,* 13:1–19. doi: 10.1123/ijsnem.13.4.521.

Broad EM, Cox GR.(2008). What is the optimal composition of an athlete's diet? *Eur J Sport Sci.* ;8(2):57–65.

Hansen EA, Emanuelsen A, Gertsen RM, Sørensen SSR.(2014). Improved marathon performance by in-race nutritional strategy intervention. *Int J Sport Nutr Exerc Metab.* 24(6):645–655.

Hawley JA, Schabort EJ, Noakes TD, Dennis SC.(1997). Carbohydrate-loading and exercise performance. An update. *Sports Med.* 24(2):73–81.

Hottenrott K, Hass E, Kraus M, Neumann G, Steiner M, Knechtle B.(2012). A scientific nutrition strategy improves time trial performance by ≈6% when compared with a self-chosen nutrition strategy in trained cyclists: a randomized cross-over study. *Appl Physiol Nutr Metab.* 37(4):637–645.

Fairchild TJ, Fletcher S, Steele P, Goodman C, Dawson B, Fournier PA.(2002). Rapid carbohydrate loading after a short bout of near maximal-intensity exercise. *Med Sci Sports Exerc.*34(6):980–986.

Indoria A, Singh N.(2016). Role of Nutrition in Sports: A Review. Indian J Nutri.3(2): 147.

Jeukendrup AE, Martin J.(2013). Improving cycling performance: how should we spend our time and money. *Sports Med.* 31(7):559–569.

Jeukendrup A.(2014). A step towards personalized sports nutrition: carbohydrate intake during exercise. *Sports Med.* 44(1):25–33.

Karagöz MF, Şanlıer N .(2018). Egzersizde Makro Besin Öğelerinin Planlanması. Gazi Journal of Physical Education and Sport Sciences. 23 (1), 43-57

Karlsson J, Saltin B.(1971). Diet, muscle glycogen, and endurance performance. *J Appl Physiol.* 31(2):203–206.

Kreider RB, Wilborn CD, Taylor L, Campbell B, Almanda AL, Collins R. et al.(2010). ISSN exercise & sport nutrition review: research & recommendations. *J Internat Soc Sports Nutr.* 7:7–49.

Kreider RB.(1991). Physiological considerations of ultraendurance performance. *Int J Sport Nutr.*1(1):3–27.

Kerksick C, Harvey T, Stout J, Campbell B, Wilborn C, Kreider R. et al.(2008). International Society of Sports Nutrition position stand: Nutrient timing. *J Internat Soc Sports Nutr.*5:17–28.

Marcinkiewicz J., Kurnyta M., Biedron R., Bobek M., Kontny E., Maslinski W. (2006). Anti-inflammatory effects of taurine derivatives (taurine chloramine, taurine bromamine, and taurolidine) are mediated by different mechanisms. *Adv. Exp. Med. Biol.* 583, 481–492. Doi:10.1007/978-0-387-33504-9_54

Pramuková B, Szabadosová V, Šoltésová A.(2011). Current knowledge about sports nutrition. Australasian Medical Journal AMJ. 4 (3): 107-110

Poehlman ET, Horton ES. (1989). The İmpact of Food İntake and Exercise on Energy Expenditure. Nutr Rev 47: 129–137.

Sherman WM, Costill DL, Fink WJ, Miller JM.(1981). Effect of exercise-diet manipulation on muscle glycogen and its subsequent utilization during performance. *Int J Sports Med.* 1981;2(2):114–118.

Sundgot-Borgen , Torstveit MK.(2010). Aspects of disordered eating continuum in elite high-intensity sports. *Scand J Med Sci Sports.*20(2):112–21.

Raman A, Macdermid PW, Mündel T, Mann M, Stannard SR.(2014). The effects of carbohydrate loading 48 hours before a simulated squash match. *Int J Sport Nutr Exerc Metab.* 24(2):157–165.

Tarnopolsky MA.(2008). Building muscle: nutrition to maximize bulk and strength adaptations to resistance exercise training. *Eur J Sport Sci.* 8(2):67–76.

Ulukan, H., Ulukan, M., & Esenkaya, A. (2021). Atletlerde Sportmen Davranış Ve Spora Yönelik Tutumun İncelenmesi. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(2), 169-180.

Wright DA, Sherman WM, Dernbach AR.(1985). Carbohydrate feedings before, during, or in combination improve cycling endurance performance. *J Appl Physiol.* 1991;71(3):1082–1088.

Willoughby DS, Stout JR, Wilborn CD.(2007). Effects of resistance training and protein plus amino acid supplementation on muscle anabolism, mass, and strength. *Amino Acids.* 32:467–77.

BÖLÜM 10

RESPIRATORY MUSCLE TRAINING AND PERFORMANCE

Hilal BAHÇECİOĞLU[1]
Bülent YAPICIOĞLU[2]

1 Izmir Demokrasi University, Faculty of Health Sciences, Department of Exercise and Sports Sciences, Izmir, Türkiye. ORCID ID: 0009-0004-7456-990X e-mail: hilal.bahcecioglu@idu.edu.tr
2 Ege University, Institute of Health Sciences, Department of Coaching Education, Izmir, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-0395-4585 e-mail: bulent.yapicioglu@ege.edu.tr

INTRODUCTION

The level of O_2 required to meet and maintain exercise requirements increases during high intensity exercise due to the O_2 demand of the muscles. It is possible for the respiratory system to meet this demand through physiological adaptation (Per-Olof Åstrand, 1986). Respiration is an active event and the largest muscle involved is the diaphragm. For this reason, athletes experience shortness of breath due to diaphragm fatigue, especially during intense exercise, which can lead to a decrease in exercise performance. Training to develop the respiratory muscles can delay the process of exercise-induced fatigue and allow for more effective performance (Romer & Polkey, 2008). Respiratory muscle training aims to minimise respiratory intensity during exercise (Rożek-Piechura et al.) and improve performance by increasing respiratory muscle strength and endurance capacity (Sheel, 2002). Although there are many studies showing the effects of aerobic performance on the respiratory system (Amonette & Dupler, 2002); (Amann, 2012), the ability of respiratory muscles to resist fatigue during exercise is important in sports branches that require endurance (Dinardi, de Andrade, & Ibiapina Cda, 2013). It has been shown that respiratory muscle training (RMT) performed twice a day for 4 weeks at 50% of the maximal inspiratory pressure (MIP) in professional rowers has a beneficial effect on aerobic performance (Griffiths & McConnell, 2007). In addition to its positive effect on aerobic performance, similar effects of RMT on anaerobic performance can be found in the literature. It has been shown that RMT, performed twice a day for 6 weeks at 50% of MIP, increased anaerobic work capacity by 5 kJ (kilojoules) in professional cyclists and participants were able to sustain higher power outputs (Johnson, Sharpe & Brown, 2007). Several studies to date have shown that SDGs can be increased in swimming (Kilding, Brown, & McConnell, 2010), cycling (Johnson et al., 2007), rowing (Volianitis et al., 2001) or running (Faghy & Brown, 2017; M. Lomax, Grant, & Corbett, 2011), as well as changes in lung function such as increased vital capacity and decreased residual volume (Esposito, Limonta, Alberti, Veicsteinas, & Ferretti, 2010).

It is important to determine an athlete's aerobic and anaerobic levels in order to determine their level of performance. The rate at which an athlete replenishes ATP (adenosine triphosphate) stores used for energy production is related to both aerobic capacity and maximal oxygen consumption rate (Matwejew, 2004). To demonstrate performance levels, the Yo-Yo IRT 1 (Yo-Yo intermittent recovery test level 1) is a field test with proven validity and reliability in measuring aerobic capacity (Krustrup et al., 2006). The vertical jump test is an accepted test in the literature for measuring anaerobic capacity (Özkara, 2004).

Respiratory muscle strength is expressed as maximal inspiratory pressure (MIP) and maximal expiratory pressure (MEP) (M. Lomax and Mc-

References

Açikada, C. (2004). [Training in children]. Acta Orthop Traumatol Turc, 38 Suppl 1, 16-26

Akgün, N. (1989). Egzersiz Fizyolojisi

Amann, M. (2012). Pulmonary system limitations to endurance exercise performance in humans. Exp Physiol, 97(3), 311-318.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/22125308

Amonette, W. ve Dupler, T. (2002). The effects of respiratory muscle training on VO 2 max, theventilatory threshold and pulmonary function. Journal of Exercise Physiology Online, 5, 29-35

Armstrong, N. ve Welsman, J. R. (1994). Assessment and interpretation of aerobic fitness in children and adolescents. Exerc Sport Sci Rev, 22, 435-476

Babcock, M. A.,Pegelow, D. F.,Harms, C. A. ve Dempsey, J. A. (2002). Effects of respiratory muscle unloading on exercise-induced diaphragm fatigue. J Appl Physiol (1985), 93(1), 201-206

Bailey, S. J.,Romer, L. M.,Kelly, J.,Wilkerson, D. P.,DiMenna, F. J. ve Jones, A. M. (2010). Inspiratory muscle training enhances pulmonary O(2) uptake kinetics and high-intensity exercise tolerance in humans. J Appl Physiol (1985), 109(2), 457-468

Balke, B. ve Ware, R. W. (1959). An experimental study of physical fitness of Air Force personnel. U S Armed Forces Med J, 10(6), 675-688

Bandyopadhyay, A. (2011). Modification of Fox (1973) method to predict maximum oxygen uptake in female university students of Kolkata, India. Journal of Human Ergology, 40, 73-77

Bangsbo, J.,Iaia, F. ve Krustrup, P. (2008). The Yo-Yo Intermittent Recovery Test: A Useful Tool for Evaluation of Physical Performance in Intermittent Sports. Sports medicine (Auckland, N.Z.), 38, 37-51

Baraniuk, J. N. ve Merck, S. J. (2008). Nasal reflexes: implications for exercise, breathing, and sex. Curr Allergy Asthma Rep, 8(2), 147-153

Bernardi, L.,Porta, C. ve Sleight, P. (2006). Cardiovascular, cerebrovascular, and respiratory changes induced by different types of music in musicians and non-musicians: the importance of silence. Heart, 92(4), 445-452

Bosco, C.,Cardinale, M.,Tsarpela, O. ve Locatelli, E. (1998). NEW TRENDS IN TRAINING SCIENCE: THE USE OF VIBRATIONS FOR ENHANCING PERFORMANCE.

Braman, S. S. (1995). The regulation of normal lung function. Allergy Proc, 16(5), 223-226

Coast, J. R. ve Krause, K. M. (1993). Relationship of oxygen consumption and cardiac output to work of breathing. Med Sci Sports Exerc, 25(3), 335-340

Cooper, K. H. (1968). A means of assessing maximal oxygen intake. Correlation between field and treadmill testing. Jama, 203(3), 201-204

Daubenspeck, J. A. (1981). Influence of small mechanical loads of variability of breathing pattern. J Appl Physiol Respir Environ Exerc Physiol, 50(2), 299-306

Dempsey, J. A.,Amann, M.,Romer, L. M. ve Miller, J. D. (2008). Respiratory system determinants of peripheral fatigue and endurance performance. Med Sci Sports Exerc, 40(3), 457-461

Dempsey, J. A.,McKenzie, D. C.,Haverkamp, H. C. ve Eldridge, M. W. (2008). Update in the understanding of respiratory limitations to exercise performance in fit, active adults. Chest, 134(3), 613-622

Dinardi, R. R.,de Andrade, C. R. ve Ibiapina Cda, C. (2013). Evaluation of the effectiveness of the external nasal dilator strip in adolescent athletes: a randomized trial. Int J Pediatr Otorhinolaryngol, 77(9), 1500-1505.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/23876359

Dominelli, P. B.,Archiza, B.,Ramsook, A. H.,Mitchell, R. A.,Peters, C. M.,Molgat-Seon, Y., . . . Sheel, A. W. (2017). Effects of respiratory muscle work on respiratory and locomotor blood flow during exercise. Exp Physiol, 102(11), 1535-1547.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28841267

Dominelli, P. B.,Render, J. N.,Molgat-Seon, Y.,Foster, G. E.,Romer, L. M. ve Sheel, A. W. (2015). Oxygen cost of exercise hyperpnoea is greater in women compared with men. J Physiol, 593(8), 1965-1979.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/25652549

Downey, A. E.,Chenoweth, L. M.,Townsend, D. K.,Ranum, J. D.,Ferguson, C. S. ve Harms, C. A. (2007). Effects of inspiratory muscle training on exercise responses in normoxia and hypoxia. Respir Physiol Neurobiol, 156(2), 137-146.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16996322

Ersöz, G.,Koz, M. ve Çelen, Ş. (1996). Elit Sporcularda Bir Seferlik Orta Şiddetli Akut Egzersize Plazma Kortizol Düzeyi Cevabı. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi

Esposito, F.,Limonta, E.,Alberti, G.,Veicsteinas, A. ve Ferretti, G. (2010). Effect of respiratory muscle training on maximum aerobic power in normoxia and hypoxia. Respir Physiol Neurobiol, 170(3), 268-272

Faghy, M. A. ve Brown, P. I. (2017). Whole-body active warm-up and inspiratory muscle warm-up do not improve running performance when carrying thoracic loads. Appl Physiol Nutr Metab, 42(8), 810-815.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/28288302

Fernández-Lázaro, D.,Gallego-Gallego, D.,Corchete, L. A.,Fernández Zoppino, D.,González-Bernal, J. J.,García Gómez, B. ve Mielgo-Ayuso, J. (2021). Inspiratory Muscle Training Program Using the PowerBreath(®): Does It Have Ergogenic Potential for Respiratory and/or Athletic Performance? A Systematic Review with Meta-Analysis. Int J Environ Res Public Health, 18(13)

Foster, C.,Jackson, A. S.,Pollock, M. L.,Taylor, M. M.,Hare, J.,Sennett, S. M., . . . Schmidt, D. H. (1984). Generalized equations for predicting functional capacity from treadmill performance. Am Heart J, 107(6), 1229-1234

Fox, P. T.,Raichle, M. E.,Mintun, M. A. ve Dence, C. (1988). Nonoxidative glucose consumption during focal physiologic neural activity. Science, 241(4864), 462-464

Fredriksen, P. M.,Ingjer, F.,Nystad, W. ve Thaulow, E. (1998). Aerobic endurance testing of children and adolescents--a comparison of two treadmill-protocols. Scand J Med Sci Sports, 8(4), 203-207

Freedman, S.,Cooke, N. T. ve Moxham, J. (1983). Production of lactic acid by respiratory muscles. Thorax, 38(1), 50-54.http://europepmc.org/abstract/MED/6845263

Gosselink, R.,De Vos, J.,van den Heuvel, S. P.,Segers, J.,Decramer, M. ve Kwakkel, G. (2011). Impact of inspiratory muscle training in patients with COPD: what is the evidence? Eur Respir J, 37(2), 416-425

Griffiths, L. A. ve McConnell, A. K. (2007). The influence of inspiratory and expiratory muscle training upon rowing performance. Eur J Appl Physiol, 99(5), 457-466

Harms, C. A. (2007). Insights into the role of the respiratory muscle metaboreflex. J Physiol, 584(Pt 3), 711.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17916605

Harms, C. A.,Babcock, M. A.,McClaran, S. R.,Pegelow, D. F.,Nickele, G. A.,Nelson, W. B. ve Dempsey, J. A. (1997). Respiratory muscle work compromises leg blood flow during maximal exercise. J Appl Physiol (1985), 82(5), 1573-1583

Harms, C. A.,Wetter, T. J.,McClaran, S. R.,Pegelow, D. F.,Nickele, G. A.,Nelson, W. B., . . . Dempsey, J. A. (1998). Effects of respiratory muscle work on cardiac output and its distribution during maximal exercise. J Appl Physiol (1985), 85(2), 609-618

Harms, C. A.,Wetter, T. J.,St Croix, C. M.,Pegelow, D. F. ve Dempsey, J. A. (2000). Effects of respiratory muscle work on exercise performance. J Appl Physiol (1985), 89(1), 131-138

Hoff, J.,Gran, A. ve Helgerud, J. (2002). Maximal strength training improves aerobic endurance performance. Scand J Med Sci Sports, 12(5), 288-295

Hollmann, W. (2001). 42 years ago--development of the concepts of ventilatory and lactate threshold. Sports Med, 31(5), 315-320

Huskey, T.,Mayhew, J.,Ball, T. ve Arnold, M. (1989). Factors affecting anaerobic power output in the Margaria-Kalamen test. Ergonomics, 32, 959-965

Hussain, S. N.,Simkus, G. ve Roussos, C. (1985). Respiratory muscle fatigue: a cause of ventilatory failure in septic shock. J Appl Physiol (1985), 58(6), 2033-2040

Johnson, M. A.,Sharpe, G. R. ve Brown, P. I. (2007). Inspiratory muscle training improves cycling time-trial performance and anaerobic work capacity but not critical power. Eur J Appl Physiol, 101(6), 761-770.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/17874123

Kamar, A. (2008). Sporda Yetenek Beceri ve Performans Testleri

Karatosun, H. (2010). Antrenmanın Fizyolojik Temelleri (Vol. 3.baskı). Isparta

Kilding, A. E.,Brown, S. ve McConnell, A. K. (2010). Inspiratory muscle training improves 100 and 200 m swimming performance. Eur J Appl Physiol, 108(3), 505-511.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19841931

Klavora, P. (2000). Vertical-jump Tests: A Critical Review. Strength & Conditioning Journal, 22, 70

Krustrup, P.,Mohr, M.,Amstrup, T.,Rysgaard, T.,Johansen, J.,Steensberg, A., . . . Bangsbo, J. (2003). The yo-yo intermittent recovery test: physiological response, reliability, and validity. Med Sci Sports Exerc, 35(4), 697-705

Krustrup, P.,Mohr, M.,Nybo, L.,Jensen, J. M.,Nielsen, J. J. ve Bangsbo, J. (2006). The Yo-Yo IR2 test: physiological response, reliability, and application to elite soccer. Med Sci Sports Exerc, 38(9), 1666-1673.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/16960529

Krustrup, P.,Nielsen, J. J.,Krustrup, B. R.,Christensen, J. F.,Pedersen, H.,Randers, M. B., . . . Bangsbo, J. (2009). Recreational soccer is an effective health-promoting activity for untrained men. Br J Sports Med, 43(11), 825-831. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19098116

Krustrup, P.,Ortenblad, N.,Nielsen, J.,Nybo, L.,Gunnarsson, T. P.,Iaia, F. M., . . . Bangsbo, J. (2011). Maximal voluntary contraction force, SR function and glycogen resynthesis during the first 72 h after a high-level competitive soccer game. Eur J Appl Physiol, 111(12), 2987-2995

Lacasse, Y.,Martin, S.,Lasserson, T. J. ve Goldstein, R. S. (2007). Meta-analysis of respiratory rehabilitation in chronic obstructive pulmonary disease. A Cochrane systematic review. Eura Medicophys, 43(4), 475-485

Legge, B. J. ve Banister, E. W. (1986). The Astrand-Ryhming nomogram revisited. J Appl Physiol (1985), 61(3), 1203-1209

Lomax, M.,Grant, I. ve Corbett, J. (2011). Inspiratory muscle warm-up and inspiratory muscle training: separate and combined effects on intermittent running to exhaustion. J Sports Sci, 29(6), 563-569.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/21347970

Lomax, M. ve McConnell, A. K. (2009). Influence of prior activity (warm-up) and inspiratory muscle training upon between- and within-day reliability of maximal inspiratory pressure measurement. Respiration, 78(2), 197-202. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19342824

Lomax, M. E. ve McConnell, A. K. (2003). Inspiratory muscle fatigue in swimmers after a single 200 m swim. J Sports Sci, 21(8), 659-664

Macklem, P. T.,Roussos, C.,Gross, D.,Ladd, H.,Riley, E.,Grassino, A., . . . Plante, F. (1979). Diaphragmatic fatigue [proceedings]. Am Rev Respir Dis, 119(2 Pt 2), 93

Mannino, D. M.,Buist, A. S.,Petty, T. L.,Enright, P. L. ve Redd, S. C. (2003). Lung function and mortality in the United States: data from the First National Health and Nutrition Examination Survey follow up study. Thorax, 58(5), 388-393

Markov, G.,Spengler, C. M.,Knöpfli-Lenzin, C.,Stuessi, C. ve Boutellier, U. (2001). Respiratory muscle training increases cycling endurance without affecting cardiovascular responses to exercise. Eur J Appl Physiol, 85(3-4), 233-239

Martin, B. J. ve Stager, J. M. (1981). Ventilatory endurance in athletes and non-athletes. Med Sci Sports Exerc, 13(1), 21-26

Matwejew, L. P. (2004). Antrenman Dönemlemesi

McConnell, A. K. ve Lomax, M. (2006). The influence of inspiratory muscle work history and specific inspiratory muscle training upon human limb muscle fatigue. J Physiol, 577(Pt 1), 445-457

McConnell, A. K. ve Romer, L. M. (2004). Respiratory muscle training in healthy humans: resolving the controversy. Int J Sports Med, 25(4), 284-293

Meckel, Y.,Machnai, O. ve Eliakim, A. (2009). Relationship among repeated sprint tests, aerobic fitness, and anaerobic fitness in elite adolescent soccer players. J Strength Cond Res, 23(1), 163-169.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19050649

Miller, M. R.,Hankinson, J.,Brusasco, V.,Burgos, F.,Casaburi, R.,Coates, A., . . . Wanger, J. (2005). Standardisation of spirometry. Eur Respir J, 26(2), 319-338

Naranjo-Orellana, J. ve Santalla, A. (2020). Long-Term Combined Training in Idiopathic Pulmonary Fibrosis: A Case Study. Int J Environ Res Public Health, 17(14)

Özkara, A. (2004). Futbol›da Testler ve Özel Çalışmalar

Papadopoulos, C.,Noussios, G.,Manolopoulos, E.,Kiritsi, O.,Ntones, G.,Gantiraga, E. ve Gissis, I. (2011). Standing long jump and handheld halters; is jumping performance improved? Journal of Human Sport and Exercise, 6

Per-Olof Åstrand, K. R. (1986). Textbook of Work Physiology

Ramirez-Sarmiento, A.,Orozco-Levi, M.,Guell, R.,Barreiro, E.,Hernandez, N.,-Mota, S., . . . Gea, J. (2002). Inspiratory muscle training in patients with chronic obstructive pulmonary disease: structural adaptation and physiologic outcomes. Am J Respir Crit Care Med, 166(11), 1491-1497

Reilly, T.,Williams, A.,Nevill, A. ve Franks, A. (2000). A multidisciplinary approach to talent identification in soccer. Journal of sports sciences, 18, 695-702

Robertson, C. H., Jr.,Foster, G. H. ve Johnson, R. L., Jr. (1977). The relationship of respiratory failure to the oxygen consumption of, lactate production by, and distribution of blood flow among respiratory muscles during increasing inspiratory resistance. J Clin Invest, 59(1), 31-42

Romer, L. M.,McConnell, A. K. ve Jones, D. A. (2002a). Effects of inspiratory muscle training on time-trial performance in trained cyclists. J Sports Sci, 20(7), 547-562

Romer, L. M.,McConnell, A. K. ve Jones, D. A. (2002b). Inspiratory muscle fatigue in trained cyclists: effects of inspiratory muscle training. Med Sci Sports Exerc, 34(5), 785-792

Romer, L. M. ve Polkey, M. I. (2008). Exercise-induced respiratory muscle fatigue: implications for performance. J Appl Physiol (1985), 104(3), 879-888.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/18096752

Rożek-Piechura, K.,Kurzaj, M.,Okrzymowska, P.,Kucharski, W.,Stodółka, J. ve Maćkała, K. (2020). Influence of Inspiratory Muscle Training of Various Intensities on the Physical Performance of Long-Distance Runners. J Hum Kinet, 75, 127-137

Salazar-Martínez, E.,Gatterer, H.,Burtscher, M.,Naranjo Orellana, J. ve Santalla, A. (2017). Influence of Inspiratory Muscle Training on Ventilatory Efficiency and Cycling Performance in Normoxia and Hypoxia. Front Physiol, 8, 133

Santos-Silva, P. R.,Fonseca, A. J.,Castro, A. W.,Greve, J. M. ve Hernandez, A. J. (2007). Reproducibility of maximum aerobic power (VO2max) among soccer players using a modified heck protocol. Clinics (Sao Paulo), 62(4), 391-396

Sevim, Y. (1997). Antrenman Bilgisi

Sheel, A. W. (2002). Respiratory muscle training in healthy individuals: physiological rationale and implications for exercise performance. Sports Med, 32(9), 567-581.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12096930

Sheel, A. W.,Derchak, P. A.,Morgan, B. J.,Pegelow, D. F.,Jacques, A. J. ve Dempsey, J. A. (2001). Fatiguing inspiratory muscle work causes reflex reduction in resting leg blood flow in humans. J Physiol, 537(Pt 1), 277-289. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11711580

St Croix, C. M.,Morgan, B. J.,Wetter, T. J. ve Dempsey, J. A. (2000). Fatiguing inspiratory muscle work causes reflex sympathetic activation in humans. J Physiol, 529 Pt 2(Pt 2), 493-504

Strohl, K. P.,Decker, M. J.,Olson, L. G.,Flak, T. A. ve Hoekje, P. L. (1988). The nasal response to exercise and exercise induced bronchoconstriction in normal and asthmatic subjects. Thorax, 43(11), 890-895

Svensson, M. ve Drust, B. (2005). Testing soccer players. Journal of sports sciences, 23, 601-618

Taylor, W. R. J.,Hanson, J.,Turner, G. D. H.,White, N. J. ve Dondorp, A. M. (2012). Respiratory manifestations of malaria. Chest, 142(2), 492-505

Thomas, A.,Dawson, B. ve Goodman, C. (2006). The yo-yo test: reliability and association with a 20-m shuttle run and VO(2max). Int J Sports Physiol Perform, 1(2), 137-149.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/19114746

Turner, L. A.,Tecklenburg-Lund, S. L.,Chapman, R. F.,Stager, J. M.,Wilhite, D. P. ve Mickleborough, T. D. (2012). Inspiratory muscle training lowers the oxygen cost of voluntary hyperpnea. J Appl Physiol (1985), 112(1), 127-134

Verges, S.,Sager, Y.,Erni, C. ve Spengler, C. M. (2007). Expiratory muscle fatigue impairs exercise performance. Eur J Appl Physiol, 101(2), 225-232

Vivian H. Heyward, A. L. G. (1998). Anvanced Fitness Assessment and Exercise Prescription

Volianitis, S.,McConnell, A. K.,Koutedakis, Y.,McNaughton, L.,Backx, K. ve Jones, D. A. (2001). Inspiratory muscle training improves rowing performance. Med Sci Sports Exerc, 33(5), 803-809.https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/11323552

Wasserman, K.,Whipp, B. J.,Koyl, S. N. ve Beaver, W. L. (1973). Anaerobic threshold and respiratory gas exchange during exercise. J Appl Physiol, 35(2), 236-243

BÖLÜM 11

ASBEST MARUZİYETİ OLAN BİREYLERDE PULMONER REHABİLİTASYON

Betül YILDIRIM BULUT[1]

Gülşah BARĞİ[2]

Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR

1 Izmir Demokrasi University, Faculty of Health Sciences, Department of Exercise and Sports Sciences, Izmir, Türkiye. ORCID ID: 0009-0004-7456-990X e-mail: hilal.bahcecioglu@idu.edu.tr

2 Ege University, Institute of Health Sciences, Department of Coaching Education, Izmir, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-0395-4585 e-mail: bulent.yapicioglu@ege.edu.tr

GİRİŞ

ASBEST

Asbest, sürtünmeye, asitlere ve ısıya dayanıklı, yüksek gerilim direncine sahip, kolay şekil verilebilen ve endüstride birçok alanda kullanılan, ticari önem taşıyan bir silikat mineralidir (Şenyiğit, 2008). Endüstride "amyant (amiantos)" olarak da bilinen lifsi yapıdaki asbest, halk arasında çelpek toprak, çorak toprak, geren toprağı, kaya yünü, ak toprak ve höllük gibi adlarla da isimlendirilmektedir (Atabey, 2014). Sahip olduğu özellikler sebebiyle, önceki dönemlerde özel kâğıt ve inşaat ürünleri, filtre, yalıtım malzemeleri, conta, fren balatası, basınca dayanıklı boruların üretiminde ve uzay/savunma sanayide de sıklıkla tercih sebebi olmuştur (Kurt ve Yıldırım, 2016). Aynı zamanda çiçek saksısı, kumaş, kilim, saç kurutma makinesi, beyaz eşyalar, elektrik süpürgesi ve tost makinesi gibi birçok üründe de yer alması asbestin günlük hayatımızın her alanında bulunduğunun göstergesidir (Şenyiğit, 2008).

1. Asbest Çeşitleri

Lifsi bir yapıya sahip olan Asbest, silikat minerallerinin sıcaklık, basınç ve kimyasal etkilere maruz kalması sonucu oluşmuş, içeriğinde, oksijen, silisyum, hidrojen ve çeşitli metalleri barındıran kristalize bir grup mineraldir (Özkan, 2017). Bu mineral magnezyum silikat, kalsiyum-magnezyum silikat, demir-magnezyum silikat ve karmaşık sodyum-demir silikat bileşiminde 6 ayrı mineral içermektedir. İçerdiği minerallerin oluşum-kökenlerine göre serpantin grubu ve amfibol grubu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Serpatin grubu; krizotil lizardit ve antigorit minerallerinden oluşurken, lifleri kıvrımlı, dayanıklı, yumuşak ve esnek yapıdadır (Kurt ve Yıldırım, 2016). Beyaz asbest olarak bilinen krizotil, tüm asbest kullanımının yaklaşık %95'ini oluşturmaktadır. Liflerinin amfibol grubu asbestlerine oranla dış etkenlere karşı daha dayanıklı olması krizotilin kullanımını ve ticari değerini arttırmaktadır (Kurt ve Yıldırım, 2016; Pira, Donato, Maida ve Discalzi, 2018). Amfibol grubunda ise amosit (kahverengi asbest), krokidolit (mavi asbest), antofillit, tremolit, aktinolit mineralleri yer almaktadır. İğneye benzer bir görüntüye sahip olan lifleri, kısa, düz ve sert bir yapıya sahiptir. Kimyasallara ve neme karşı dayanıklı olmalarının yanında çaplarının çok küçük olması insan vücudunda dokulardan daha kolay geçmesine neden olabilmektedir. Bu sebeple serpantin grubuna göre daha zararlı olduğu kabul edilmektedir (Arseven vd., 2005; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017).

Kaynaklar

Ak, G., Metintaş, S., Yılmaz, Ş. ve Metintaş, M. (2017). Asbest temasının akciğer kanserinin kliniğine yansıması. *İzmir Göğüs Hastanesi Dergisi,* 31(1), 1-7.

Akboğa-Kale, Ö., Gürcanlı, G. E. ve Baradan, S. (2017). Kentsel dönüşüm sürecinde asbest maruziyeti ve korunma yöntemleri. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 23(6), 694-706.

Alpar, S., Uçar, N., Guven, S. F., Aydın, Ö., Örsel, O. ve Ağaçkıran, Y. (2007). Malign Mezotelyomalı Kadın Olguların Retrospektif Değerlendirilmesi. *Solunum Hastalıkları,* 18, 108-113.

Amacher, D. E., Alarif, A. ve Epstein, S. S. (1974). Effects of ingested chrysotile on DNA synthesis in the gastrointestinal tract and liver of the rat. *Environmental Health Perspectives*, 9, 319-324.

Arseven, F., Yavuzarslan, G. Z., Kocabeyoğlu, M., Üzel, Z., Çetinceli, S. ve İnam, H. M. (2005). Asbest ve Asbestli Malzeme İle Üretim Yapılan İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Proje Denetimi. İş Teftiş Kurulu, 1, 12-39.

Asbestosis: Symptoms, causes, and risk factors. (b.t.). Medical News Today, (Last medically reviewed 2017), (Erişim tarihi: 15 Ekim 2023) https://www.medicalnewstoday.com/articles/319644#what-is-pneumoconiosis

Atabey, E. (2014). Türkiye asbest haritası (çevresel asbest maruziyeti-akciğer kanseri-mezotelyoma). *Tuberk Toraks,* 63(3), 199-219.

Attanoos, R. L. ve Gibbs, A. R. (2002). Asbestos-related deaths. *Current Diagnostic Pathology*, 8(6), 373-383.

Balbaloğlu, Ö. (2016). Pulmoner rehabilitasyonda egzersiz egitimi training exercise on pulmonary rehabilitation. *Bozok Tıp Dergisi,* 6(1), 55-59.

Blackstock, F. C. ve Evans, R. A. (2019). Rehabilitation in lung diseases: 'Education'component of pulmonary rehabilitation. *Respirology,* 24(9), 863-870.

Boffetta, P., Donato, F., Pira, E., Luu, H. N. ve La Vecchia, C. (2019). Risk of mesothelioma after cessation of asbestos exposure: a systematic review and meta-regression. *International Archives of Occupational and Environmental Health,* 92, 949-957.

Cancer. (b.t.).World Health Organization, Last medically reviewed 2022), (Erişim tarihi: 15 Ekim 2023) https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/Cancer

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı Ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Asbestle Çalışmalarda İş Sağlığı Ve Güvenliği Uygulama Rehberi, ANKARA, 2017

Çöplü L. (2003). Asbeste bağlı plevra hastalıkları. T. Çavdar, N. Ekim (Eds.), *Plevra Hastalıkları* (4. Sayı) içinde. Turgut yayıncılık ve tic. Toraks Kitapları. p. 224-229.

Dale, M. T., McKeough, Z. J., Munoz, P. A., Corte, P., Bye, P. T. ve Alison, J. A. (2013). Functional exercise capacity and health-related quality of life in people with asbestos related pleural disease: an observational study. *BMC Pulmonary Medicine*, 13, 1-7.

Dale, M. T., McKeough, Z. J., Munoz, P. A., Corte, P., Bye, P. T. ve Alison, J. A. (2014). Exercise training for asbestos-related and other dust-related respiratory diseases: a randomised controlled trial. *BMC Pulmonary Medicine,* 14, 1-9.

Dalichau, S., Demedts, A., Im Sande, A. ve Möller, T. (2009). Kurz-und langfristige Effekte der ambulanten medizinischen Rehabilitation für Patienten mit Asbestose. *Pneumologie*, 163-170.

Demir, B. M., Ercan, S., Aktan, M. ve Öztaşkın, H. (2018). Türkiye'nin Asbest Profili ve Asbest Güvenliği Sorunu. *Jeoloji Mühendisliği Dergisi,* 42(2), 215-232.

Donner, C. F. ve Howard, P. (1992). Pulmonary rehabilitation in chronic obstructive pulmonary disease (COPD) with recommendations for its use. Report of the European Respiratory Society Rehabilitation and Chronic Care Scientific Group (SEPCR Rehabilitation Working Group). *European Respiratory Journal*, 5(2), 266-275.

Dowman, L. M., McDonald, C. F., Hill, C. J., Lee, A. L., Barker, K., Boote, C., ... Holland, A. E. (2017). The evidence of benefits of exercise training in interstitial lung disease: a randomised controlled trial. *Thorax*, 72(7), 610-619.

Emri, S. ve Demir, A. U. (2004). Malignant pleural mesothelioma in Turkey, 2000–2002. *Lung Cancer,* 45, 17-20.

Elçi, A. (2006). Kronik obstrüktif akciğer hastalığında verilen sağlık eğitimi ve pulmoner rehabilitasyonun yaşam kalitesi ve solunum fonksiyonlarına etkisi (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.

Ergün, P. (2019). Pulmoner rehabilitasyon güncel yaklaşımlar. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 7, 7-18.

Erol, İ. (2020). Ülkemiz Madencilik Sektöründe Görülen Meslek Hastalıklarının İncelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 35 (4), 859-872.

Eruş, H. Ö., Taşkıran, G. ve Bayazit, M. (2015, Eylül). Silis İçeren Malzemelerle Çalışmalarda İş Sağlığı ve Güvenliği. 9. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu (115-122). Eskişehir.

Friedman, A. C., Fiel, S. B., Fisher, M. S., Radecki, P. D., Lev-Toaff, A. S. ve Caroline, D. F. (1988). Asbestos-related pleural disease and asbestosis: a comparison of CT and chest radiography. *American Journal of Roentgenology,* 150(2), 269-275.

Gee, D., MacGarvin, M., Stirling, A., Keys, J., Wynne, B. ve Vaz, S. G. (2001). Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896-2000. P. Harremoës (Ed.), Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.

Gloyne, S. R. (1935). Two cases of squamous carcinoma of the lung occurring in asbestosis. *Tubercle,* 17, 5-10.

Gülhan, P. Y. (2019) Asbeste Bağlı Akciğer Hastalıkları. A. Mirici, E. Babaoğlu ve P. Mutlu (Eds.), *Göğüs Hastalıkları* içinde (s15-34.). Kare Yayıncılık.

Güneş, M., Güneş, A., İlbeyli, N. ve Kaya, B. (2017). Asbest maruziyeti ve etkileri. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 10(1), 1-5.

Han, Y., Zhang, T., Chen, H. ve Yang, X. (2022). Global magnitude and temporal trend of mesothelioma burden along with the contribution of occupational asbestos exposure in 204 countries and territories from 1990 to 2019: Results from the Global Burden of Disease Study 2019. *Critical Reviews in Oncology/Hematology*, 179:103821.

Hatman Altuntaş, E. (2019). Mesleki Akciğer Hastalıklarından Korunma. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 7 (2): 16-27.

Hino, O., Abe, M., Han, B. ve Yan, Y. (2019). In commemoration of the 2018 Mataro Nagayo Prize: A road to early diagnosis and monitoring of asbestos-related mesothelioma. *Cancer Science,* 110(5), 1518-1524.

Hodgson, J. T. ve Darnton, A. (2000). The quantitative risks of mesothelioma and lung cancer in relation to asbestos exposure. *Annals of occupational hygiene*, 44(8), 565-601.

Kahraman, Z. ve Özdemir, K. Y. (2022). Tozlu Çalışmalarda Meslek Hastalıkları ve Tozla Mücadele. *Soma Meslek Yüksekokulu Teknik Bilimler Dergisi*, 2(34), 13-29.

Kamp D. W. (2009). Asbestos-induced lung diseases: an update. *Translational research: the journal of laboratory and clinical medicine.* 153(4):143-52.

Kaplan, E. (2016). "Tekstil Sektöründe Tozla Mücadele Rehberi". Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlık Yayınları İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü, Ankara

Kim, S. J., Williams, D., Cheresh, P. ve Kamp, D. W. (2013). Asbestos-induced gastrointestinal cancer: an update. *Journal of gastrointestinal & digestive system,* 3(3), 135.

Kim, V., Benditt, J. O., Wise, R. A. ve Sharafkhaneh, A. (2008). Oxygen therapy in chronic obstructive pulmonary disease. *Proceedings of the American Thoracic Society,* 5(4), 513–518.

Kurt, M. A. ve Yıldırım, Ü. (2016). Türkiye'de Asbest Yasaği ve Bazi İthal Ürünlerde Asbest Minerallerinin Araştirilmasi. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 5(2), 90-96.

Markowitz, S. B. (2022). Lung Cancer Screening in Asbestos-Exposed Populations. *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 19(5), 2688.

Metintaş, M. (2019). Asbest Temasına Bağlı Plevra ve Akciğer Hastalıkları. *Güncel Göğüs Hastalıkları Serisi*, 7 (2): 114-131.

Metintas, M., Gibbs, A. R., Harmanci, E., Özdemir, N., Paşaoğlu, Ö., Işiksoy, S., ... Adapinar, B. (1997). Malignant localized fibrous tumor of the pleura occurring in a person environmentally exposed to tremolite asbestos. *Respiration,* 64(3), 236-239.

Metintas, M., Ucgun, I., Elbek, O., Erginel, S., Metintas, S., Kolsuz, M., ... Kaya, T. (2002). Computed tomography features in malignant pleural mesothelioma and other commonly seen pleural diseases. *European journal of radiology,* 41(1), 1-9.

Miller, W. T., Jr, Gefter, W. B. ve Miller, W. T., Sr (1992). Asbestos-related chest diseases: plain radiographic findings. *Seminars in roentgenology*, 27(2), 102–120.

Özkan, D. (2017). Asbest ile ilişkili hastalıkların gelişiminde çevresel ve mesleki asbest maruziyetinin değerlendirilmesi (Doktora tezi). Bezmialem Vakıf Üniversiyesi, İstanbul.

Pira, E., Donato, F., Maida, L. ve Discalzi, G. (2018). Exposure to asbestos: past, present and future. *Journal of Thoracic Disease*, 10(Suppl 2), 237-245.

Polat, M. G. (2007). Yoğun bakımda fizyoterapi uygulamaları. *Yoğun Bakım Dergisi,* 7(3), 357-361.

Polat, M. G. (2015). Pulmoner rehabilitasyon açılımı: kavramlar ve uygulama modelleri. *Bulletin of Thoracic Surgery/Toraks Cerrahisi Bülteni,* 6(1), 1-7.

Porta, M. (Ed.), A Dictionary of Epidemiology. (2001). "4 ed. Oxford University Press". Erişim adresi: http://irea.ir/files/site1/pages/dictionary.pdf (Erişim tarihi: 15.10.2023).

Robinson, B. W., Musk, A. W. ve Lake, R. A. (2005). Malignant mesothelioma. *Lancet (London, England)*, 366(9483), 397–408.

Rom W.N. (2015). Asbestos-related lung disease. M. A. Grippi, J. A. Elias, J. A. Fishman, R. M. Kotloff, A. I. Pack, R. M. Senior ve Siegel M.D.(Eds.), *Fishman's Pulmonary Diseases and Disorders, Fifth Edition*. McGraw Hill.

Rowe, J. N. (1983). Relative source contributions of diet and air to ingested asbestos exposure. *Environmental Health Perspectives*, 53, 115-120.

Sandal, A., Koyuncu, A., Kar Kurt, Ö., Ecin, S. M., Demir, A. U. ve Yıldız, A.N. (2020). Pnömokonyozlar. A. N. Yıldız ve A. Sandal (Eds.), İş Sağlığı ve Güvenliği Meslek Hastalıkları (887-894). Ankara: Hacettepe Üni Yayınları.

Saygi, E. K. ve Coskun, O. K. (2017). Kistik fibrozis hastalarinda pulmoner rehabilitasyon/Pulmonary rehabilitation in patients with cystic fibrosis. *Turkish Journal of Physical Medicine and Rehabilitation,* 63(1), 96-104.

Schwartz, D. A. (1991). New developments in asbestos-induced pleural disease. *Chest,* 99(1), 191-198.

Selikoff, I. J. ve Seidman, H. (1991). Evaluation of selection bias in a cross-sectionai survey. *American journal of industrial medicine*, 20(5), 615-627.

Şenyiğit, A. (2008). Güneydoğu'da asbest sorunu ve ülkemizde asbeste farklı maruziyet şekilleri. E. Atabey (Ed.), *Uluslararası katılımlı tıbbi jeoloji sempozyum kitabı* içinde (s.25-27). Ankara: YMGV Yayınları.

Şenyiğit A., Tanrıkulu Ç. (2010). Asbest ile ilişkili hastalıklar. T Özlü, M Metintaş, M Karadağ ve A Kaya , (Eds.), *Solunum Sistemi ve Hastalıkları* içinde. (s. 1587-1598) (8. Sayı) İstanbul: İstanbul Medikal Yayıncılık.

Taşbaşı, A., Sarıca, Y. P. ve Sabah, S. (2017). Uluslararası asbest ticareti, iş sağlığı ve Türkiye. *Çalışma ve Toplum*, 4(55), 1989-2026.

Topçu F. (2002). Asbest ve plevra. *Solunum,* 4, 144-148.

Tuncay, F. (2021). Pulmoner Rehabilitasyon. *Journal of Physical Medicine & Rehabilitation Sciences*, 24(2), 169-179.

Unisdr, U. (2009). UNISDR Terminology on Disaster Risk Reduction (2009). UNISDR.

Volsko, T. A. (2013). Airway clearance therapy: finding the evidence. *Respiratory care,* 58(10), 1669-1678.

Weiss, W. (1984). Cigarette smoke, asbestos, and small irregular opacities. *The American review of respiratory disease,* 130(2):293-301.

BÖLÜM 12

KRONİK VENÖZ YETMEZLİKTE EGZERSİZ UYGULAMALARI

Betül YILDIRIM BULUT[1]

Gülşah BARĞİ[2]

Özlem ÇİNAR ÖZDEMİR[3]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir, ORCID: 0009-0009-7603-1480, cemre.gorunmezoglu@idu.edu.tr

2 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir, ORCID: 0000-0002-9205-5652, ozlem.cinar@idu.edu.tr

3 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir, ORCID: 0000-0002-5243-3997, gulsah.bargi@idu.edu.tr

GİRİŞ

Alt ekstremite venlerinin anormal işleyişi venöz disfonksiyon veya daha yaygın olarak, venöz yetmezlik olarak tanımlanmaktadır (Bergan ve Pascarella, 2006). Kronik Venöz Yetmezlik (KVY) ise alt ekstremitelerin venöz sistemini etkileyen ve venöz hipertansiyon ile sonuçlanan bozukluğu tanımlamak için kullanılan bir terimdir (Keser vd., 2020). KVY global popülasyonun yaklaşık %30'unu etkilemektedir ve belirgin semptomları ağrı, ödem, zonklama, ekstremitelerde ağırlık hissi, kaşıntı, varikoz venler ve doku değişiklikleridir (Deak, 2018). Tüm bu semptomlar, özellikle ağrının ve ödemin şiddeti ve inflamasyona bağlı olarak yaşam kalitesini de etkilemektedir (Tracz vd., 2015).

KVY'nin gelişiminde rol oynayan en önemli risk faktörleri ileri yaş (F Pannier ve Rabe, 2015), obezite ve genetik yatkınlıktır (Danielsson vd., 2002). Doğum sayısı, gebelik, fazla kilolu olmak, yüksek topuklu ayakkabı giymek, uzun süre ayakta vakit geçirmek, sıkı kıyafetler giymek, kadın olmak, sağlıklı olmayan beslenme alışkanlığı ve coğrafi faktörler de risk faktörleri arasında yer alır. (Beebe-Dimmer vd., 2005; Bergan ve Pascarella, 2006). Kronik venöz hastalığın kadınlarda daha çok görüldüğünü gösteren çalışmaların (Criqui vd., 2003; F Pannier ve Rabe, 2015) yanısıra kadın ve erkeklerde görülme sıklığı arasında anlamlı fark bulunmayan çalışmalar da mevcuttur (Fowkes, Evans ve Lee, 2001). Ancak yine de gebelik, kronik venöz hastalığın gelişim riskini önemli ölçüde arttırmaktadır (Pannier ve Rabe, 2015).

Kronik venöz hastalığın teşhisi anamnez, klinik belirtiler ve diagnostik testlere dayanır. Günümüzde, KVY'nin teşhisinde duplex ultrason altın standarttır (Coleridge-Smith vd., 2007). KVY'nin invaziv ve konservatif tedavileri mevcuttur. Konservatif tedavi lenfatik drenaj uygulamaları, hidroterapi, KVY'nin semptomlarını azaltan ve komplikasyonlarını önleyen kompresyon tedavisi ve terapötik egzersizleri içeren fizyoterapiyi kapsar (Petto vd., 2016). Periferal kas pompalarının kuvvetlendirilmesi venöz dönüşü iyileştirmektedir (da Silva vd., 2021). Egzersiz protokolleri genel olarak kombine esneklik ve kuvvetlendirme eğitimlerini içerir. Bu çalışmada kronik venöz yetmezliği bulunan hastalarda uygulanan egzersizler ve etkileri vurgulanmak istenmiştir.

KRONİK VENÖZ YETMEZLİK PATOFİZYOLOJİSİ

Alt ekstremitenin yüzeyel ve derin venöz sistemleri bir dizi perforatör damarla birbirine bağlıdır. Normal şartlar altında, baldır kası kanı kalbe doğru geri pompalarken damarlardaki kapakçıklar, damarlarda geri akışın olmamasını sağlar. Alt ekstremitenin derin, yüzeyel ve perforan venöz sistemlerinde gelişen çeşitli patolojiler sonucunda venöz basınç yükselir

Kaynaklar

Abu-Own, A., Scurr, J. H., & Smith, P. D. C. (1994). Effect of leg elevation on the skin microcirculation in chronic venous insufficiency. Journal of Vascular Surgery, 20(5), 705-710.

Aguilar-Ferrándiz, M. E., Castro-Sánchez, A. M., Matarán-Peñarrocha, G. A., de Dios Luna, J., Moreno-Lorenzo, C., & Del Pozo, E. (2015). Evaluation of pain associated with chronic venous insufficiency in Spanish postmenopausal women. Menopause, 22(1), 88-95.

Aquino, M. A. D. S., Paixão, L. C. V. D., Leal, F. D. J., & Couto, R. C. (2016). Análise dos efeitos dos exercícios aquáticos na qualidade de vida de indivíduos com doença venosa crônica. Jornal Vascular Brasileiro, 15, 27-33. doi: 10.1590/1677-5449.005115.

Aydin, G., Yeldan, I., Akgul, A., & Ipek, G. (2022). Effects of inspiratory muscle training versus calf muscle training on quality of life, pain, venous function and activity in patients with chronic venous insufficiency. Journal of Vascular Surgery: Venous and Lymphatic Disorders, 10(5), 1137-1146.

Beebe-Dimmer, J. L., Pfeifer, J. R., Engle, J. S., & Schottenfeld, D. (2005). The epidemiology of chronic venous insufficiency and varicose veins. *Annals of epidemiology*, *15*(3), 175-184.

Bergan, J., & Pascarella, L. (2007). Venous anatomy, physiology, and pathophysiology. In *The vein book* (pp. 39-45). Academic Press.

Bourne, I. H. J. (1974). Vertical leg drainage of odema in treatment of leg ulcers. *Br Med J*, *2*(5919), 581-583. doi: 10.1136/bmj.2.5919.581.

Bush, R., Comerota, A., Meissner, M., Raffetto, J. D., Hahn, S. R., & Freeman, K. (2017). Recommendations for the medical management of chronic venous disease: the role of micronized purified flavanoid fraction (MPFF) recommendations from the Working Group in Chronic Venous Disease (CVD) 2016. *Phlebology*, *32*(1_suppl), 3-19. doi: 10.1177/0268355517692221.

Campbell, B. (2014). New evidence on treatments for varicose veins. *Journal of British Surgery*, *101*(9), 1037-1039. doi: 10.1002/bjs.9612.

Chase, S. K., Melloni, M., & Savage, A. (1997). A forever healing: the lived experience of venous ulcer disease. *Journal of vascular nursing*, *15*(2), 73-78.

Coleridge-Smith, P., Labropoulos, N., Partsch, H., Myers, K., Nicolaides, A., & Cavezzi, A. (2006). Duplex ultrasound investigation of the veins in chronic venous disease of the lower limbs–UIP Consensus Document. Part I: Basic principles. *Phlebology*, *21*(4), 158-167.

Couzan, S., Leizorovicz, A., Laporte, S., Mismetti, P., Pouget, J. F., Chapelle, C., & Quéré, I. (2012). A randomized double-blind trial of upward progressive versus degressive compressive stockings in patients with moderate to severe chronic venous insufficiency. *Journal of vascular surgery*, *56*(5), 1344-1350. doi: 10.1016/j.jvs.2012.02.060.

Criqui, M. H., Jamosmos, M., Fronek, A., Denenberg, J. O., Langer, R. D., Bergan, J., & Golomb, B. A. (2003). Chronic venous disease in an ethnically diverse population: the San Diego Population Study. *American journal of epidemiology*, *158*(5), 448-456. doi: 10.1093/aje/kwg166.

Cj, E. (1999). Prevalence of varicose veins and chronic venous insufficiency in men and women in the general population. Edinburgh Vein Study. *J Epidemiol Community Health*, *53*, 149-153.

Danielsson, G., Eklof, B., Grandinetti, A., & L. Kistner, R. (2002). The influence of obesity on chronic venous disease. *Vascular and endovascular surgery*, *36*(4), 271-276.

Deak, S. T. (2018). Retrograde administration of ultrasound-guided endovenous microfoam chemical ablation for the treatment of superficial venous insufficiency. *Journal of Vascular Surgery: Venous and Lymphatic Disorders*, *6*(4), 477-484. doi: 10.1016/j.jvsv.2018.03.015.

Decousus, H., Quéré, I., Presles, E., Becker, F., Barrellier, M. T., Chanut, M., ... & POST (Prospective Observational Superficial Thrombophlebitis) Study Group*. (2010). Superficial venous thrombosis and venous thromboembolism: a large, prospective epidemiologic study. *Annals of internal medicine*, *152*(4), 218-224.

Dissemond, J., Assenheimer, B., Bültemann, A., Gerber, V., Gretener, S., Kohler-von Siebenthal, E., ... & Partsch, H. (2016). Compression therapy in patients with venous leg ulcers. *JDDG: Journal der Deutschen Dermatologischen Gesellschaft*, *14*(11), 1072-1087.

Dogru-Huzmeli, E., Fansa, I., Cetisli-Korkmaz, N., Oznur-Karabicak, G., Lale, C., Gokcek, O., & Cam, Y. (2020). Dancing: more than a therapy for patients with venous insufficiency. *Vascular*, *28*(2), 189-195. doi: 10.1177/1708538119893534.

Ebbeskog, B., & Ekman, S. L. (2001). Elderly persons' experiences of living with venous leg ulcer: living in a dialectal relationship between freedom and imprisonment. *Scandinavian journal of caring sciences*, *15*(3), 235-243. doi: 10.1046/j.1471-6712.2001.00018.x.

Eberhardt, R. T., & Raffetto, J. D. (2014). Chronic venous insufficiency. *Circulation*, *130*(4), 333-346.

Evans, J. A., & Whitelaw, W. A. (2009). The assessment of maximal respiratory mouth pressures in adults. *Respiratory care*, *54*(10), 1348-1359.

Fleming, P., Fitzgerald, P., Devitt, A., Rice, J., & Murray, P. (2000). The effect of the position of the limb on venous impulse foot pumps. *The Journal of Bone & Joint Surgery British Volume*, *82*(3), 433-434.

Fowkes, F. G. R., Evans, C. J., & Lee, A. J. (2001). Prevalence and risk factors of chronic venous insufficiency. *Angiology*, *52*(1_suppl), S5-S15. doi: 10.1177/00033197010520001S02.

Galanaud, J. P., Holcroft, C. A., Rodger, M. A., Kovacs, M. J., Betancourt, M. T., Wells, P. S., ... & Kahn, S. R. (2013). Predictors of post-thrombotic syndrome in a population with a first deep vein thrombosis and no primary venous insufficiency. *Journal of Thrombosis and Haemostasis*, *11*(3), 474-480. doi: 10.1111/jth.12106.

Green, J., Jester, R., McKinley, R., & Pooler, A. (2014). The impact of chronic venous leg ulcers: a systematic review. *Journal of wound care*, *23*(12), 601-612.

Hague, A., Pherwani, A., & Rajagopalan, S. (2017). Role of compression therapy in pathophysiology of the venous system in lower limbs. *the surgeon*, *15*(1), 40-46.

Hoshino, S., Satokawa, H., Ono, T., & Igari, T. (1992). Surgical treatment for varicose veins of the legs using intraoperative angioscopy. *Phlebologie*, *92*, 1083-5.

Kahn, S. R., Shrier, I., Julian, J. A., Ducruet, T., Arsenault, L., Miron, M. J., ... & Ginsberg, J. S. (2008). Determinants and time course of the postthrombotic syndrome after acute deep venous thrombosis. *Annals of internal medicine*, *149*(10), 698-707.

Kaplan, R. M., Criqui, M. H., Denenberg, J. O., Bergan, J., & Fronek, A. (2003). Quality of life in patients with chronic venous disease: San Diego population study. *Journal of vascular surgery*, *37*(5), 1047-1053. doi: 10.1067/mva.2003.168.

Keser, İ., Özdemir, K., Erer, D., Onurlu, İ., & Bezgin, S. (2020). Differences in pain, fatigue, and quality of life in patients with chronic venous insufficiency based on physical activity level. *Turkish Journal of Thoracic and Cardiovascular Surgery*, *28*(1), 76.

Kwon, O. Y., Jung, D. Y., Kim, Y., Cho, S. H., & Yi, C. H. (2003). Effects of ankle exercise combined with deep breathing on blood flow velocity in the femoral vein. *Australian Journal of Physiotherapy*, *49*(4), 253-258.

Lee, B. B., Nicolaides, A. N., Myers, K., Meissner, M., Kalodiki, E., Allegra, C., ... & Urbanek, T. (2016). Venous hemodynamic changes in lower limb venous disease: the UIP consensus according to scientific evidence. *Int Angiol*, *35*(3), 236-352.

MacKinnon, J. L. (1983). Study of Doppler ultrasonic peripheral vascular assessments performed by physical therapists. *Physical Therapy*, *63*(1), 30-34.

Maduro-Maytin, C. L., Morales, M. I., Maduro-Maytin, M., & Nunez, J. (2009). How to rehabilitate a vascular patient. *J Phlebol Lymphol*, *2*, 1-7.

Mahapatra, S., Ramakrishna, P., Gupta, B., Arumalla, A., & Para, M. A. (2018). Correlation of obesity & comorbid conditions with chronic venous insufficiency: Results of a single-centre study. *The Indian Journal of Medical Research*, *147*(5), 471.

Martinez-Zapata, M. J., Cosp, X. B., Moreno, R. M., Vargas, E., & Capellà, D. (2005). Phlebotonics for venous insufficiency. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (3).

Motykie, G. D., Caprini, J. A., Arcelus, J. I., Reyna, J. J., Overom, E., & Mokhtee, D. (1999). Evaluation of therapeutic compression stockings in the treatment of chronic venous insufficiency. *Dermatologic surgery*, *25*(2), 116-120. doi: 10.1046/j.1524-4725.1999.08095.x.

Musil, D., Kaletova, M., & Herman, J. (2016). Risk factors for superficial vein thrombosis in patients with primary chronic venous disease. *Vasa*, *45*(1), 63-6.

de Moura, R. M. F., de Alencar Gomes, H., da Silva, S. L. A., Britto, R. R., & Dias, R. C. (2012). Analysis of the physical and functional parameters of older adults with chronic venous disease. *Archives of gerontology and geriatrics*, *55*(3), 696-701. doi: 10.1016/j.archger.2012.05.005.

O'Brien, J., Finlayson, K., Kerr, G., & Edwards, H. (2014). The perspectives of adults with venous leg ulcers on exercise: an exploratory study. *Journal of wound care*, *23*(10), 496-509. doi: 10.12968/jowc.2014.23.10.496

Orhurhu, V., Chu, R., Xie, K., Kamanyi, G. N., Salisu, B., Salisu-Orhurhu, M., ... & Anahita, D. (2021). Management of lower extremity pain from chronic venous insufficiency: a comprehensive review. *Cardiology and Therapy*, *10*, 111-140. doi: 10.1007/S40119-021-00213-X.

Osada, T., Katsumura, T., Hamaoka, T., Murase, N., Naka, M., & Shimomitsu, T. (2002). Quantitative effects of respiration on venous return during single knee extension-flexion. *International journal of sports medicine*, *23*(03), 183-190.

Özdemir, Ö. Ç., Altındağ, E., Avcı, F., & Uysal, M. F. (2016). Kronik venöz yetmezlik. *Türkiye Klinikleri J Health Sci*, *1*(2), 125-38. doi: 10.5336/healthsci.2015-45121.

Özdemir, Ö. Ç., & Surmeli, M. (2017). Conservative management of chronic venous insufficiency. *Clinical physical therapy*.

Padberg Jr, F. T., Johnston, M. V., & Sisto, S. A. (2004). Structured exercise improves calf muscle pump function in chronic venous insufficiency: a randomized trial. *Journal of vascular surgery*, *39*(1), 79-87. doi: 10.1016/j.jvs.2003.09.036.

Pannier, F. A., & Rabe, E. (2015). Progression in venous pathology. *Phlebology*, *30*(1_suppl), 95-97.

Petto, J., Gomes, V. A., Oliveira, F. T. O., Santos, M. P. A., Barbosa, P. R. P., & Santos, A. C. N. (2016). Importance of academic quality in the treatment of chronic venous insufficiency. *Int J Cardiovasc Sci*, *29*(1), 31-6. doi: 10.5935/2359-4802.20160011.

Cleusa Ema Quilici, B., Gildo, C., Maria Pereira de Godoy, J., Sergio Quilici, B., & Roberto Augusto, C. (2009). Comparison of reduction of edema after rest and after muscle exercises in treatment of chronic venous insufficiency. *International archives of medicine*, *2*, 1-4. doi: 10.1186/1755-7682-2-18.

Rabe, E., & Pannier, F. (2012). Clinical, aetiological, anatomical and pathological classification (CEAP): gold standard and limits. *Phlebology*, *27*(1_suppl), 114-118.

Raffetto, J. D., & Mannello, F. (2014). Pathophysiology of chronic venous disease. *International angiology: a journal of the International Union of Angiology*, *33*(3), 212-221.

Rowland, T. W. (2001). The circulatory response to exercise: role of the peripheral pump. *International journal of sports medicine*, *22*(08), 558-565.

Ruckley, C. V. (1997). Socioeconomic impact of chronic venous insufficiency and leg ulcers. *Angiology*, *48*(1), 67-69.

Santler, B., & Goerge, T. (2017). Chronic venous insufficiency–a review of pathophysiology, diagnosis, and treatment. *JDDG: Journal der Deutschen Dermatologischen Gesellschaft*, *15*(5), 538-556. doi: 10.1111/ddg.13242.

Schmid, J. P., Noveanu, M., Morger, C., Gaillet, R., Capoferri, M., Anderegg, M., & Saner, H. (2007). Influence of water immersion, water gymnastics and swimming on cardiac output in patients with heart failure. *Heart*, *93*(6), 722-727. doi: 10.1136/hrt.2006.094870.

Schmidt, A. C., Gomes, L. P. D. O. Z., Marinelli, C. M., & Gomes, R. Z. (2021). Effects of strengthening the surae triceps muscle on venous pump function in chronic venous insufficiency. *Jornal Vascular Brasileiro*, *20*. doi: 10.1590/1677-5449.200197.

Sharifi, M., Bay, R. C., Karandish, K., Emrani, F., Snyder, R., D'Silva, S., & Trial, A. T. L. A. N. T. I. S. (2021). The randomized, controlled ATLANTIS trial of aquatic therapy for chronic venous insufficiency. *Journal of Vascular Surgery: Venous and Lymphatic Disorders*, *9*(4), 961-970. doi: 10.1016/j.jvsv.2020.10.016.

Silva, J. L. D., Lima Neta, A. G., Diniz, N. R., & Leite, J. C. (2021). Effectiveness of therapeutic exercises for improving the quality of life of patients with chronic venous insufficiency: a systematic review. *Jornal Vascular Brasileiro*, *20*.

Stacey, M. C., Jopp-Mckay, A. G., Rashid, P., Hoskin, S. E., & Thompson, P. J. (1997). The influence of dressings on venous ulcer healing—a randomised trial. *European journal of vascular and endovascular surgery*, *13*(2), 174-179.

Stücker, M., Debus, E. S., Hoffmann, J., Jünger, M., Kröger, K., Mumme, A., ... & Rabe, E. (2016). Consensus statement on the symptom-based treatment of chronic venous diseases. *JDDG: Journal der Deutschen Dermatologischen Gesellschaft*, *14*(6), 575-583.

Subhedar, R., Dave, P., Mishra, P., & Jain, S. (2015). A study evaluating the effects of Bombay Hospital Physiotherapy Program and conventional physio-therapy exercise program on geriatric patients presenting with calf pain. *Int J Physiother Res*, *3*(2), 955-9.

Takase, S., Schmid-Schönbein, G., & Bergan, J. J. (1999). Leukocyte activation in patients with venous insufficiency. *Journal of vascular surgery*, *30*(1), 148-156.

Takase, S., Pascarella, L., Lerond, L., Bergan, J. J., & Schmid-Schönbein, G. W. (2004). Venous hypertension, inflammation and valve remodeling. *European Journal of Vascular and Endovascular Surgery*, *28*(5), 484-493.

Takase, S., Lerond, L., Bergan, J. J., & Schmid-Schönbein, G. W. (2000). The inflammatory reaction during venous hypertension in the rat. *Microcirculation*, *7*(1), 41-52. doi: 10.1080/sj.mn.7300083

Tracz, E., Zamojska, E., Modrzejewski, A., Zaborski, D., & Grzesiak, W. (2015). Quality of life in patients with venous stasis ulcers and others with advanced venous insufficiency. *Holistic Nursing Practice*, *29*(2), 96-102. doi: 10.1097/HNP.0000000000000072.

Van den Oever, R., Hepp, B., Debbaut, B., & Simon, I. (1998). Socio-economic impact of chronic venous insufficiency: an underestimated public health problem. *International angiology*, *17*(3), 161.

van Uden, C. J., van der Vleuten, C. J., Kooloos, J. G., Haenen, J. H., & Wollersheim, H. (2005). Gait and calf muscle endurance in patients with chronic venous insufficiency. *Clinical rehabilitation*, *19*(3), 339-344.

BÖLÜM 13

BEL AĞRILI OLGULARDA TELEREHABİLİTASYON

Cihan Caner AKSOY[1]
İsmail SARAÇOĞLU[2]

1 Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, 0000-0003-0538-3613, cihancaner.aksoy@ksbu.edu.tr
2 Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, 0000-0002-2621-2357

GİRİŞ

1. Bel Ağrısı

1.1. Bel Ağrısı Kavramı

Bel ağrısı, işlevi, toplumsal katılımı ve kişisel finansal refahı bozan bir dizi biyofiziksel, psikolojik ve sosyal boyutla karakterizedir ve kostal marjinler ile inferior gluteal kıvrımlar arasında lokalize olan bir problem olarak tanımlanır (Foster ve ark., 2018). Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir sağlık problemi olup ciddi fiziksel, psikolojik ve ekonomik kayıplara yol açar (Manek & MacGregor, 2005). Bel ağrılarının yaklaşık olarak %90'lık bir kısmı bel bölgesi orijinli olup, kalan kısımları diğer bölgelerden kaynaklı yansıyan ağrılardan oluşur (Borenstein, 1996).

Literatürde bel ağrısı ile ilgili birçok epidemiyolojik çalışma mevcuttur (Blyth ve ark., 2001; Gilgil ve ark., 2005; Oksuz, 2006; Walsh ve ark., 1992). Dünya genelindeki popülasyonun %10,1-%55,2 'sini etkileyen en yaygın kas-iskelet sistemi hastalıklarından biri olduğu ve prevelansının diyabet, hipertansiyon ve astım gibi en sık rastlanan kronik komorbiditelerden bazılarına göre daha yüksek olduğu belirtilmiştir (Ospina & Harstall, 2003).

Literatürde, bel ağrısının her yaş aralığında görüldüğü, özellikle 30-50 yaş aralığında görülme sıklığının daha fazla olduğu belirtilmiştir (Altinel ve ark., 2008; Shmagel ve ark., 2016). Ülkemizde ise Öksüz ve ark. 2006 yılında ülke genelinde 7000 kişi üzerinde yaptıkları çalışmada yaşam boyunca bel ağrısı görülme prevelansı % 44,1 olarak bulunmuştur (Oksuz, 2006). Benzer şekilde Gilgil ve ark. 2005 yılında 3215 kişi üzerinde Antalya ilinde yaptığı çalışmada yaşam boyu bel ağrısı görülme prevelansı %46,6 olarak bildirilmiştir (Gilgil ve ark., 2005). Ayrıca, ülkemizde yapılan bu iki çalışmada tüm yaş gruplarında kadın cinsiyette daha fazla bel ağrısı görüldüğü belirtilmiştir (Oksuz, 2006; Gilgil ve ark., 2005).

1.2. Bel Ağrısının Nedenleri

Bel ağrısı, klinikte birçok hastalığın semptomu ve belirtisi olarak görülebilen yaygın bir sağlık problemidir. Bel ağrılarının en sık nedenleri olarak; travmaya bağlı meydana gelen disk lezyonları ve yumuşak doku yaralanmaları, dejeneratif değişikliklere bağlı spondiloz, spinal stenoz ve spondilolistesiz, ankilozan spondilit ve romatoid artrit gibi romatolojik rahatsızlıklar; osteoporoz, sakroiliak eklem disfonksiyonları ve kök bozukluklarını sayılabilir (Borenstein, 1996). Bel ağrısının kaynağı, daha önce yapılan birçok çalışmada, yukarıda sayılan lumbal disk lezyonu, spinal stenoz, spondiloz vb. patoanatomik bozukluklar olarak bildirilmiştir (Borenstein, 1996; Savage ve ark., 1997). Ancak, son yıllarda yapılan görüntüleme

Kaynaklar

Allegri, M., Montella, S., Salici, F., Valente, A., Marchesini, M., Compagnone, C., Baciarello, M., Manferdini, M. E., & Fanelli, G. (2016). Mechanisms of low back pain: a guide for diagnosis and therapy. F1000Research, 5.

Altinel, L., Kose, K. C., Ergan, V., Isik, C., Aksoy, Y., Ozdemir, A., Toprak, D., & Dogan, N. (2008). The prevalence of low back pain and risk factors among adult population in Afyon region, Turkey. Acta Orthop Traumatol Turc, 42(5), 328–333.

Amorim, A. B., Pappas, E., Simic, M., Ferreira, M. L., Jennings, M., Tiedemann, A., ... & Ferreira, P. H. (2019). Integrating Mobile-health, health coaching, and physical activity to reduce the burden of chronic low back pain trial (IMPACT): a pilot randomised controlled trial. BMC musculoskeletal disorders, 20, 1-14.

Blyth, F. M., March, L. M., Brnabic, A. J. M., Jorm, L. R., Williamson, M., & Cousins, M. J. (2001). Chronic pain in Australia: a prevalence study. Pain, 89(2–3), 127–134.

Borenstein, D. G. (1996). Chronic low back pain. Rheumatic Disease Clinics, 22(3), 439–456.

Brox, J. I., Storheim, K., Grotle, M., Tveito, T. H., Indahl, A., & Eriksen, H. R. (2008). Systematic review of back schools, brief education, and fear-avoidance training for chronic low back pain. The Spine Journal, 8(6), 948–958.

Byström, M. G., Rasmussen-Barr, E., & Grooten, W. J. A. (2013). Motor control exercises reduces pain and disability in chronic and recurrent low back pain: a meta-analysis. Spine, 38(6), E350–E358.

Carette, S., Marcoux, S., Truchon, R., Grondin, C., Gagnon, J., Allard, Y., & Latulippe, M. (1991). A controlled trial of corticosteroid injections into facet joints for chronic low back pain. New England Journal of Medicine, 325(14), 1002–1007.

Chen, M., Wu, T., Lv, M., Chen, C., Fang, Z., Zeng, Z., ... & Zhang, J. (2021). Efficacy of mobile health in patients with low back pain: systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. JMIR mHealth and uHealth, 9(6), e26095.

Chou, R., & Huffman, L. H. (2007). Nonpharmacologic therapies for acute and chronic low back pain: a review of the evidence for an American Pain Society/American College of Physicians clinical practice guideline. Annals of Internal Medicine, 147(7), 492–504.

Clarke, J. A., van Tulder, M. W., Blomberg, S. E. I., de Vet, H. C. W., van der Heijden, G. J., Brønfort, G., & Bouter, L. M. (2007). Traction for low-back pain with or without sciatica. Cochrane Database of Systematic Reviews, 2.

Cook, C. (2012). Orthopedic Manual Therapy. Pearson Education. https://books.google.com.tr/books?id=L1wRkgAACAAJ

Cottrell, M. A., Hill, A. J., O'Leary, S. P., Raymer, M. E., & Russell, T. G. (2018). Patients are willing to use telehealth for the multidisciplinary management of chronic musculoskeletal conditions: A cross-sectional survey. Journal of Telemedicine and Telecare, 24(7), 445–452. https://doi.org/10.1177/1357633x17706605

Cottrell, M. A., O'Leary, S. P., Raymer, M., Hill, A. J., Comans, T., & Russell, T. G. (2021). Does telerehabilitation result in inferior clinical outcomes compared with in-person care for the management of chronic musculoskeletal spinal conditions in the tertiary hospital setting? A non-randomised pilot clinical trial. Journal of Telemedicine and Telecare, 27(7), 444–452. https://doi.org/10.1177/1357633x19887265

Dario, A. B., Cabral, A. M., Almeida, L., Ferreira, M. L., Refshauge, K., Simic, M., ... & Ferreira, P. H. (2017). Effectiveness of telehealth-based interventions in the management of non-specific low back pain: a systematic review with meta-analysis. The Spine Journal, 17(9), 1342-1351.

Dobija, L., Lechauve, J. B., Mbony-Irankunda, D., Plan-Paquet, A., Dupeyron, A., & Coudeyre, E. (2022). Smartphone applications are used for self-management, telerehabilitation, evaluation and data collection in low back pain healthcare: a scoping review. F1000Research, 11, 1001.

Du, S., Liu, W., Cai, S., Hu, Y., & Dong, J. (2020). The efficacy of e-health in the self-management of chronic low back pain: a meta analysis. International journal of nursing studies, 106, 103507.

Durmus, D., Durmaz, Y., & Canturk, F. (2010). Effects of therapeutic ultrasound and electrical stimulation program on pain, trunk muscle strength, disability, walking performance, quality of life, and depression in patients with low back pain: a randomized-controlled trial. Rheumatology International, 30, 901–910.

Fatoye, F., Gebrye, T., Fatoye, C., Mbada, C. E., Olaoye, M. I., Odole, A. C., & Dada, O. (2020). The clinical and cost-effectiveness of telerehabilitation for people with nonspecific chronic low back pain: randomized controlled trial. JMIR mHealth and uHealth, 8(6), e15375.

Foster, N. E., Anema, J. R., Cherkin, D., Chou, R., Cohen, S. P., Gross, D. P., Ferreira, P. H., Fritz, J. M., Koes, B. W., & Peul, W. (2018). Prevention and treatment of low back pain: evidence, challenges, and promising directions. The Lancet, 391(10137), 2368–2383.

Gilgil, E., Kaçar, C., Bütün, B., Tuncer, T., Urhan, S., Yildirim, Ç., Sünbüloglu, G., Arikan, V., Tekeoglu, I., & Öksüz, M. C. (2005). Prevalence of low back pain in a developing urban setting. Spine, 30(9), 1093–1098.

Gore, M., Sadosky, A., Stacey, B. R., Tai, K.-S., & Leslie, D. (2012). The burden of chronic low back pain: clinical comorbidities, treatment patterns, and health care costs in usual care settings. Spine, 37(11), E668–E677.

Grabois, M. (2005). Management of chronic low back pain. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 84(3), S29–S41.

Hayden, J., Van Tulder, M. W., Malmivaara, A., & Koes, B. W. (2005). Exercise therapy for treatment of non-specific low back pain. Cochrane Database of Systematic Reviews, 3.

Herno, A., Airaksinen, O., Saari, T., Pitkänen, M., Manninen, H., & Suomalainen, O. (1999). Computed tomography findings 4 years after surgical management of lumbar spinal stenosis: no correlation with clinical outcome. Spine, 24(21), 2234.

Hou, J., Yang, R., Yang, Y., Tang, Y., Deng, H., Chen, Z., ... & Shen, H. (2019). The effectiveness and safety of utilizing mobile phone–based programs for rehabilitation after lumbar spinal surgery: multicenter, prospective randomized controlled trial. JMIR mHealth and uHealth, 7(2), e10201.

Jauregui, J. J., Cherian, J. J., Gwam, C. U., Chughtai, M., Mistry, J. B., Elmallah, R. K., Harwin, S. F., Bhave, A., & Mont, M. A. (2016). A meta-analysis of transcutaneous electrical nerve stimulation for chronic low back pain. Surgical Technology International, 28, 296–302.

Lange, B., Flynn, S. M., & Rizzo, A. A. (2009). Game-based telerehabilitation. Eur J Phys Rehabil Med, 45(1), 143-51.

Lara-Palomo, I. C., Gil-Martínez, E., Ramírez-García, J. D., Capel-Alcaraz, A. M., García-López, H., Castro-Sánchez, A. M., & Antequera-Soler, E. (2022). Efficacy of e-health interventions in patients with chronic low-back pain: a systematic review with meta-analysis. Telemedicine and e-Health, 28(12), 1734-1752.

Licciardone, J. C., Minotti, D. E., Gatchel, R. J., Kearns, C. M., & Singh, K. P. (2013). Osteopathic manual treatment and ultrasound therapy for chronic low back pain: a randomized controlled trial. The Annals of Family Medicine, 11(2), 122–129.

Madson, T. J., & Hollman, J. H. (2015). Lumbar traction for managing low back pain: a survey of physical therapists in the United States. Journal of Orthopaedic & Sports Physical Therapy, 45(8), 586–595.

Manek, N. J., & MacGregor, A. J. (2005). Epidemiology of back disorders: prevalence, risk factors, and prognosis. Current Opinion in Rheumatology, 17(2), 134–140.

Mani, S., Sharma, S., Omar, B., Paungmali, A., & Joseph, L. (2016). Validity and reliability of Internet-based physiotherapy assessment for musculoskeletal disorders: a systematic review. Journal of Telemedicine and Telecare, 23(3), 379–391. https://doi.org/10.1177/1357633X16642369

Mbada, C. E., Olaoye, M. I., Dada, O. O., Ayanniyi, O., Johnson, O. E., Odole, A. C., ... & Makinde, M. O. (2019). Comparative efficacy of clinic-based and telerehabilitation application of Mckenzie therapy in chronic low-back pain. International Journal of Telerehabilitation, 11(1), 41.

Migliorini, F., Maffulli, N., Eschweiler, J., Betsch, M., Catalano, G., Driessen, A., Tingart, M., & Baroncini, A. (2021). The pharmacological management of chronic lower back pain. Expert Opinion on Pharmacotherapy, 22(1), 109–119.

Miyamoto, G. C., Lin, C.-W. C., Cabral, C. M. N., van Dongen, J. M., & van Tulder, M. W. (2019). Cost-effectiveness of exercise therapy in the treatment of non-specific neck pain and low back pain: a systematic review with meta-analysis. British Journal of Sports Medicine, 53(3), 172–181.

Moffett, J. K. (2002). Evidence-based physical therapy management of back pain. Pain, 197–202.

Nadler, S. F., Weingand, K., & Kruse, R. J. (2004). The physiologic basis and clinical applications of cryotherapy and thermotherapy for the pain practitioner. Pain Physician, 7(3), 395.

Nelemans, P. J., Debie, R. A., DeVet, H. C. W., & Sturmans, F. (2001). Injection therapy for subacute and chronic benign low back pain. Spine, 26(5), 501–515.

Oksuz, E. (2006). Prevalence, risk factors, and preference-based health states of low back pain in a Turkish population. Spine, 31(25), E968–E972.

Ospina, M., & Harstall, C. (2003). Multidisciplinary pain programs for chronic pain: evidence from systematic reviews. Alberta Heritage Foundation for Medical Research Edmonton, AB, Canada.

Özden, F., Sarı, Z., Karaman, Ö. N., & Aydoğmuş, H. (2022). The effect of video exercise-based telerehabilitation on clinical outcomes, expectation, satisfaction, and motivation in patients with chronic low back pain. Irish Journal of Medical Science (1971-), 191(3), 1229-1239.

Paige, N. M., Miake-Lye, I. M., Booth, M. S., Beroes, J. M., Mardian, A. S., Dougherty, P., Branson, R., Tang, B., Morton, S. C., & Shekelle, P. G. (2017). Association of spinal manipulative therapy with clinical benefit and harm for acute low back pain: systematic review and meta-analysis. Jama, 317(14), 1451–1460.

Palacín-Marín, F., Esteban-Moreno, B., Olea, N., Herrera-Viedma, E., & Arroyo-Morales, M. (2013). Agreement between telerehabilitation and face-to-face clinical outcome assessments for low back pain in primary care. Spine, 38(11), 947-952.

Peterson, S. (2018). Telerehabilitation booster sessions and remote patient monitoring in the management of chronic low back pain: a case series. Physiotherapy theory and practice, 34(5), 393-402.

Peterson, S., Kuntz, C., & Roush, J. (2019). Use of a modified treatment-based classification system for subgrouping patients with low back pain: Agreement between telerehabilitation and face-to-face assessments. Physiotherapy theory and practice, 35(11), 1078-1086.

Puta, C., Schulz, B., Schoeler, S., Magerl, W., Gabriel, B., Gabriel, H. H. W., Miltner, W. H. R., & Weiss, T. (2013). Somatosensory abnormalities for painful and innocuous stimuli at the back and at a site distinct from the region of pain in chronic back pain patients. PloS One, 8(3), e58885.

Savage, R. A., Whitehouse, G. H., & Roberts, N. (1997). The relationship between the magnetic resonance imaging appearance of the lumbar spine and low back pain, age and occupation in males. European Spine Journal, 6, 106–114.

Shmagel, A., Foley, R., & Ibrahim, H. (2016). Epidemiology of chronic low back pain in US adults: data from the 2009–2010 National Health and Nutrition Examination Survey. Arthritis Care & Research, 68(11), 1688–1694.

Smith, J. A., Stabbert, H., Bagwell, J. J., Teng, H.-L., Wade, V., & Lee, S.-P. (2022). Do people with low back pain walk differently? A systematic review and meta-analysis. Journal of Sport and Health Science, 11(4), 450–465.

Stadnik, T. W., Lee, R. R., Coen, H. L., Neirynck, E. C., Buisseret, T. S., & Osteaux, M. J. (1998). Annular tears and disk herniation: prevalence and contrast enhancement on MR images in the absence of low back pain or sciatica. Radiology, 206(1), 49–55.

Tabacof, L., Baker, T. S., Durbin, J. R., Desai, V., Zeng, Q., Sahasrabudhe, A., ... & Putrino, D. (2022). Telehealth treatment for nonspecific low back pain: A review of the current state in mobile health. PM&R, 14(9), 1086-1098.

Truter, P., Russell, T., & Fary, R. (2014). The validity of physical therapy assessment of low back pain via telerehabilitation in a clinical setting. Telemedicine and e-Health, 20(2), 161-167.

Vieira, L. M. S. M. D. A., de Andrade, M. A., & Sato, T. D. O. (2023). Telerehabilitation for musculoskeletal pain–An overview of systematic reviews. Digital Health, 9, 20552076231164242.

Villatoro-Luque, F. J., Rodríguez-Almagro, D., Aibar-Almazán, A., Fernández-Carnero, S., Pecos-Martín, D., Ibáñez-Vera, A. J., & Achalandabaso-Ochoa, A. (2023). In non-specific low back pain, is an exercise program carried out through telerehabilitation as effective as one carried out in a physiotherapy center? A controlled randomized trial. Musculoskeletal Science and Practice, 65, 102765.

Walsh, K., Cruddas, M., & Coggon, D. (1992). Low back pain in eight areas of Britain. Journal of Epidemiology & Community Health, 46(3), 227–230.

Werneke, M. W., Deutscher, D., Hayes, D., Grigsby, D., Mioduski, J. E., & Resnik, L. J. (2022). Is telerehabilitation a viable option for people with low back pain? associations between telerehabilitation and outcomes during the COVID-19 pandemic. Physical Therapy, 102(5), pzac020.

Yazar, T., & Altun, N. (2007). Dejeneratif omurga hastalıkları. Türk Omurga Derneği.

BÖLÜM 14

OTOİMMÜN ROMATİZMAL HASTALIKLARDA BİLİŞSEL İŞLEV BOZUKLUKLARI

Hazal YAKUT ÖZDEMİR[1]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü ORCID ID: 0000-0003-4918-9249, hazal.yakutozdemir@idu.edu.tr

GİRİŞ

Otoimmün romatizmal hastalıklar çok yönlü/faktörlü patogenezleri hala kısmen anlaşılmış ve aşırı aktif ve kontrolsüz bir immün sistem tepkisi ile karakterize olan romatoid artrit (RA), sistemik lupus eritematosus (SLE), psoriatik artrit, ankilozan spondilit (AS) ve sistemik skleroz (SSc) gibi birçok kronik durumdur. Son yıllarda yapılan çalışmalarda, bu hastalıkların patogenezinde genetik ve çevresel faktörlerin anahtar rol oynadığına dair mevcut kanıtlar artmaktadır (Donlin et al., 2019).

Otoimmün romatizmal hastalıklarda çoklu organ ve sistem etkilenimleri nedeniyle fonksiyonel kapasite azalmakta, fiziksel kısıtlılıklar artmakta, hastaların ev, iş ve sosyal yaşantılarındaki günlük yaşam aktivitelerine katılımları azalmakta ve sonuç olarak sağlıkla ilişkili yaşam kaliteleri bozulmaktadır. Otoimmün romatizmal hastalıklarda fiziksel ve fonksiyonel kapasitenin yanı sıra bilişsel işlevler de hastalık sürecinden olumsuz etkilenebilmektedir. Ancak, otoimmün romatizmal hastalıklarda bilişsel işlevlerin devamlılığı ve normal olması birçok temel günlük yaşam aktivitelerini yerine getirmek ve tıbbi tedavi ve rehabilitasyon süreçlerine uyum sağlayabilmek açısından çok önemlidir. Bilişsel işlevler; dikkat/konsantrasyon, hafıza, yönelim, yargılama/problem çözme ve yürütücü ve sözel, görsel/uzaysal işlevlerden oluşmaktadır (Giuliodori et al., 2009; Meade et al., 2018; Rayes et al., 2018). Bilişsel işlevlerin değerlendirmesinde birçok farklı standartlaştırılmış ölçüm yöntemleri kullanılabilmektedir ve bu ölçüm yöntemlerinden sık kullanılanlar aşağıda sıralanmıştır (Oláh, Kardos, et al., 2020):

- Montreal Bilişsel Değerlendirme (MoCA)
- İz Sürme Testi (TMT)
- Victoria Stroop Testi (VST)
- Wechsler Yetişkin Zeka Ölçeği (WAIS)
- Benton Görsel Kalıcılık Testi (BVRT)
- Beck Depresyon Envanteri (BDE)
- Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri (STAIT/S)

Çoğu otoimmün romatizmal hastalık farklı derecede bilişsel işlev bozukluğu ile ilişkilendirilmiştir. Aşağıda sırasıyla RA, SLE ve SSc hastalıklarındaki bilişsel işlev bozukluğu patogenezi, yönetimi ve değerlendirmede sıklıkla kullanılan ölçüm yöntemleri anlatılmıştır:

Kaynaklar

Abeare, C. A., Cohen, J. L., Axelrod, B. N., Leisen, J. C., Mosley-Williams, A., & Lumley, M. A. (2010). Pain, executive functioning, and affect in patients with rheumatoid arthritis. *Clin J Pain*, *26*(8), 683-689.

Almadori, A., Griffin, M., Ryan, C. M., Hunt, D. F., Hansen, E., Kumar, R., Abraham, D. J., Denton, C. P., & Butler, P. E. M. (2019). Stem cell enriched lipotransfer reverses the effects of fibrosis in systemic sclerosis. *PLoS One*, *14*(7), e0218068. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0218068

Barraclough, M., McKie, S., Parker, B., Jackson, A., Pemberton, P., Elliott, R., & Bruce, I. N. (2019). Altered cognitive function in systemic lupus erythematosus and associations with inflammation and functional and structural brain changes. *Ann Rheum Dis*, *78*(7), 934-940. https://doi.org/10.1136/annrheumdis-2018-214677

Bortoluzzi, A., Scirè, C. A., & Govoni, M. (2018). Attribution of Neuropsychiatric Manifestations to Systemic Lupus Erythematosus. *Front Med (Lausanne)*, *5*, 68. https://doi.org/10.3389/fmed.2018.00068

Chen, Y. T., Lescoat, A., Devine, A., Khanna, D., & Murphy, S. L. (2022). Cognitive difficulties in people with systemic sclerosis: a qualitative study. *Rheumatology (Oxford)*, *61*(9), 3754-3765. https://doi.org/10.1093/rheumatology/keac004

Coluccia, D., Wolf, O. T., Kollias, S., Roozendaal, B., Forster, A., & de Quervain, D. J. (2008). Glucocorticoid therapy-induced memory deficits: acute versus chronic effects. *J Neurosci*, *28*(13), 3474-3478. https://doi.org/10.1523/jneurosci.4893-07.2008

Denton, C. P., & Khanna, D. (2017). Systemic sclerosis. *Lancet*, *390*(10103), 1685-1699. https://doi.org/10.1016/s0140-6736(17)30933-9

Donlin, L. T., Park, S. H., Giannopoulou, E., Ivovic, A., Park-Min, K. H., Siegel, R. M., & Ivashkiv, L. B. (2019). Insights into rheumatic diseases from next-generation sequencing. *Nat Rev Rheumatol*, *15*(6), 327-339. https://doi.org/10.1038/s41584-019-0217-7

Elhai, M., Meune, C., Avouac, J., Kahan, A., & Allanore, Y. (2012). Trends in mortality in patients with systemic sclerosis over 40 years: a systematic review and meta-analysis of cohort studies. *Rheumatology (Oxford)*, *51*(6), 1017-1026. https://doi.org/10.1093/rheumatology/ker269

Fiest, K. M., Hitchon, C. A., Bernstein, C. N., Peschken, C. A., Walker, J. R., Graff, L. A., Zarychanski, R., Abou-Setta, A., Patten, S. B., Sareen, J., Bolton, J., & Marrie, R. A. (2017). Systematic Review and Meta-analysis of Interventions for Depression and Anxiety in Persons With Rheumatoid Arthritis. *J Clin Rheumatol*, *23*(8), 425-434. https://doi.org/10.1097/rhu.0000000000000489

Fox, R. S., Kwakkenbos, L., Carrier, M. E., Mills, S. D., Gholizadeh, S., Jewett, L. R., Roesch, S. C., Merz, E. L., Assassi, S., Furst, D. E., Gottesman, K., Mayes, M. D., Thombs, B. D., & Malcarne, V. L. (2018). Reliability and Validity of Three Versions of the Brief Fear of Negative Evaluation Scale in Patients With Systemic Sclerosis: A Scleroderma Patient-Centered Intervention Network Cohort Study. *Arthritis Care Res (Hoboken)*, *70*(11), 1646-1652. https://doi.org/10.1002/acr.23532

Giuliodori, G., Fraticelli, P., Bartolini, M., Cagnetti, C., Baruffaldi, R., Rocchi, M. B., Provinciali, L., Gabrielli, A., & Silvestrini, M. (2009). Cognitive and cerebral hemodynamic impairment in scleroderma patients. *Eur J Neurol*, *16*(12), 1285-1290. https://doi.org/10.1111/j.1468-1331.2009.02714.x

Gorelick, P. B. (2010). Role of inflammation in cognitive impairment: results of observational epidemiological studies and clinical trials. *Ann N Y Acad Sci*, *1207*, 155-162. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2010.05726.x

Hanly, J. G. (2014). Diagnosis and management of neuropsychiatric SLE. *Nat Rev Rheumatol*, *10*(6), 338-347. https://doi.org/10.1038/nrrheum.2014.15

Joaquim, A. F., & Appenzeller, S. (2015). Neuropsychiatric manifestations in rheumatoid arthritis. *Autoimmun Rev*, *14*(12), 1116-1122. https://doi.org/10.1016/j.autrev.2015.07.015

Katz, R. S., Heard, A. R., Mills, M., & Leavitt, F. (2004). The prevalence and clinical impact of reported cognitive difficulties (fibrofog) in patients with rheumatic disease with and without fibromyalgia. *J Clin Rheumatol*, *10*(2), 53-58. https://doi.org/10.1097/01.rhu.0000120895.20623.9f

Kello, N., Anderson, E., & Diamond, B. (2019). Cognitive Dysfunction in Systemic Lupus Erythematosus: A Case for Initiating Trials. *Arthritis Rheumatol*, *71*(9), 1413-1425. https://doi.org/10.1002/art.40933

Khedr, E. M., El Fetoh, N. A., Gamal, R. M., Elzohri, M. H., Azoz, N. M. A., & Furst, D. E. (2020). Evaluation of cognitive function in systemic sclerosis patients: a pilot study. *Clinical Rheumatology*, *39*, 1551-1559.

Lee, J. H., Kim, G. T., Kim, Y. K., & Lee, S. G. (2018). Cognitive function of patients with rheumatoid arthritis is associated with disease activity but not carotid atherosclerotic changes. *Clin Exp Rheumatol*, *36*(5), 856-861.

Liang, M. H., Corzillius, M., Bae, S. C., Lew, R. A., Fortin, P. R., Gordon, C., Isenberg, D., Alarcón, G. S., Straaton, K. V., & Denburg, J. (1999). The American College of Rheumatology nomenclature and case definitions for neuropsychiatric lupus syndromes. *Arthritis and rheumatism*, *42*(4), 599-608.

Mackay, M., Vo, A., Tang, C. C., Small, M., Anderson, E. W., Ploran, E. J., Storbeck, J., Bascetta, B., Kang, S., & Aranow, C. (2019). Metabolic and microstructural alterations in the SLE brain correlate with cognitive impairment. *JCI insight*, *4*(1).

Meade, T., Manolios, N., Cumming, S. R., Conaghan, P. G., & Katz, P. (2018). Cognitive Impairment in Rheumatoid Arthritis: A Systematic Review. *Arthritis Care Res (Hoboken)*, *70*(1), 39-52. https://doi.org/10.1002/acr.23243

Mouthon, L., Alami, S., Boisard, A. S., Chaigne, B., Hachulla, E., & Poiraudeau, S. (2017). Patients' views and needs about systemic sclerosis and its management: a qualitative interview study. *BMC Musculoskelet Disord*, *18*(1), 230. https://doi.org/10.1186/s12891-017-1603-4

Nerurkar, L., Siebert, S., McInnes, I. B., & Cavanagh, J. (2019). Rheumatoid arthritis and depression: an inflammatory perspective. *Lancet Psychiatry*, *6*(2), 164-173. https://doi.org/10.1016/s2215-0366(18)30255-4

Oláh, C., Kardos, Z., Andrejkovics, M., Szarka, E., Hodosi, K., Domján, A., Sepsi, M., Sas, A., Kostyál, L., Fazekas, K., Flórián, Á., Lukács, K., Miksi, Á., Baráth, Z., Kerekes, G., Péntek, M., Valikovics, A., Tamási, L., Bereczki, D., & Szekanecz, Z. (2020). Assessment of cognitive function in female rheumatoid arthritis patients: associations with cerebrovascular pathology, depression and anxiety. *Rheumatol Int*, *40*(4), 529-540. https://doi.org/10.1007/s00296-019-04449-8

Oláh, C., Schwartz, N., Denton, C., Kardos, Z., Putterman, C., & Szekanecz, Z. (2020). Cognitive dysfunction in autoimmune rheumatic diseases. *Arthritis Res Ther*, *22*(1), 78. https://doi.org/10.1186/s13075-020-02180-5

Pakozdi, A., Nihtyanova, S., Moinzadeh, P., Ong, V. H., Black, C. M., & Denton, C. P. (2011). Clinical and serological hallmarks of systemic sclerosis overlap syndromes. *J Rheumatol*, *38*(11), 2406-2409. https://doi.org/10.3899/jrheum.101248

Penn, H., Howie, A. J., Kingdon, E. J., Bunn, C. C., Stratton, R. J., Black, C. M., Burns, A., & Denton, C. P. (2007). Scleroderma renal crisis: patient characteristics and long-term outcomes. *Qjm*, *100*(8), 485-494. https://doi.org/10.1093/qjmed/hcm052

Rayes, H. A., Tani, C., Kwan, A., Marzouk, S., Colosimo, K., Medina-Rosas, J., Mustafa, A., Su, J., Lambiris, P., Mosca, M., & Touma, Z. (2018). What is the prevalence of cognitive impairment in lupus and which instruments are used to measure it? A systematic review and meta-analysis. *Semin Arthritis Rheum*, *48*(2), 240-255. https://doi.org/10.1016/j.semarthrit.2018.02.007

Reeves, D. L., Winter, K. P., Bleiberg, J., & Kane, R. L. (2007). ANAM genogram: historical perspectives, description, and current endeavors. *Arch Clin Neuropsychol*, *22 Suppl 1*, S15-37. https://doi.org/10.1016/j.acn.2006.10.013

Shin, S. Y., Katz, P., Wallhagen, M., & Julian, L. (2012). Cognitive impairment in persons with rheumatoid arthritis. *Arthritis Care Res (Hoboken)*, *64*(8), 1144-1150. https://doi.org/10.1002/acr.21683

Skaug, B., & Assassi, S. (2020). Type I interferon dysregulation in Systemic Sclerosis. *Cytokine*, *132*, 154635. https://doi.org/10.1016/j.cyto.2018.12.018

Steup-Beekman, G. M., Zirkzee, E. J., Cohen, D., Gahrmann, B. M., Emmer, B. J., Steens, S. C., Bollen, E. L., van Buchem, M. A., & Huizinga, T. W. (2013). Neuropsychiatric manifestations in patients with systemic lupus erythematosus: epidemiology and radiology pointing to an immune-mediated cause. *Ann Rheum Dis*, *72 Suppl 2*, ii76-79. https://doi.org/10.1136/annrheumdis-2012-202369

Stojanovich, L., & Marisavljevich, D. (2008). Stress as a trigger of autoimmune disease. *Autoimmun Rev*, *7*(3), 209-213. https://doi.org/10.1016/j.autrev.2007.11.007

Szekanecz, Z., Kerekes, G., Dér, H., Sándor, Z., Szabó, Z., Végvári, A., Simkovics, E., Soós, L., Szentpétery, A., Besenyei, T., Szücs, G., Szántó, S., Tamási, L., Szegedi, G., Shoenfeld, Y., & Soltész, P. (2007). Accelerated atherosclerosis in rheumatoid arthritis. *Ann N Y Acad Sci*, *1108*, 349-358. https://doi.org/10.1196/annals.1422.036

Watad, A., Bragazzi, N. L., Tiosano, S., Yavne, Y., Comaneshter, D., Cohen, A. D., & Amital, H. (2018). Alzheimer's Disease in Systemic Sclerosis Patients: A Nationwide Population-Based Cohort Study. *J Alzheimers Dis*, *65*(1), 117-124. https://doi.org/10.3233/jad-180516

BÖLÜM 15

THE USE OF DANCE IN GERIATRICS AND ITS ROLE IN REHABILITATION

***Betul TASPINAR*[1]**

***Ayse AKKUS*[2]**

***Ferruh TASPINAR*[3]**

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, 35290, İzmir, Türkiye. betul.taspinar@idu.edu.tr ORCID: 0000-0002-3106-2285.

2 Türkiye Jokey Kulübü, 35380, İzmir, Türkiye. Akkusayse300@gmail.com ORCID: 0000-0003-0941-2477.

3 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, 35290, İzmir, Türkiye. ferruh.taspinar@idu.edu.tr ORCID: 0000-0002-5084-2949.

INTRODUCTION

Functions that change with the advancement of age also are brought health problems. Geriatrics is the branch of medicine that focuses on the diagnosis and treatment of various health issues. As for this, the specialty that deals with the biological, psychiatric, and social effects of aging is gerontology (Bilir and Erbaydar, 2012)

An aging society has emerged with the developing pharmaceutical industry and technology at present. The aging population is increasing day by day (Gökçe Kutsal, 2009). Before the aging population increased, the age classification was 0-14 years; children, 15-24 years; young, 25-64 years; adults, over 65 years; old (Bilir, 2018)

The World Health Organization (WHO) adopted a new classification system in 2017 to with the prolongation of life expectancy; 'Adolescents' aged 0-17, 'young people' aged 18-65, 'middle-aged' aged 66-79, 'elderly people' aged 80-99, 'centenarians aged' 100-109, and 'supercentenarians' aged 110 and older like; terms come into use (World Health Organization, 2017) (Figure 1).

Various changes occur at the cellular level in conjunction with physiological aging. Although this situation varies according to the person, it generally progresses negatively proportionally with age and creates a predisposition to many disorders. Decreased physiological capacity is a common finding in elderly individuals (World Health Organization, 2011). There is a reduction in muscle mass, strength, and flexibility, as well as a reduction in neural transmission. These cause balance problems and a decrease in mobility. Furthermore, it has been reported that 39% of middle-aged and older people suffer from mobility difficulties (Mitra and Sambamoorthi, 2014).

The decrease in physical capacity and changing physical and physiological characteristics in the elderly increase the frequency of falls and related injuries. According to statistics, one-third of persons over the age of 65 experience one or more falls each year (Gillespie et al., 2012). It has also been shown that falling is the leading cause of mortality (World Health Organization, 2007). Furthermore, sensory issues such as diminished sensation of taste and smell have been observed, as has deterioration of oral health, which can lead to nutritional problems. Malnutrition builds a foundation for the spread of many diseases. For example, sarcopenia, osteoporosis, and weak immune systems are seen in the elderly who have a protein-deficient diet. It is stated that they are more prone to depression in the emotional sense, and they begin to lead more isolated and lonely lives (World Health Organization, 2017).

References

Altun, Rıza Özgür. 2019. "ARJANTIN TANGO TEMEL HAREKETLERININ ANATOMIK ANALIZ." İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Artun, Erman. 2005. Türk Halkbilimi. Vol. 1. Adana: Karahan Kitapevi.

Ayvazoğlu, Seda. 2012. "Türkiye'de Bale Sanatçılarının Aktif Dans Yaşamı ve Sorunları." Art-e Sanat Dergisi 5(9):39–54. doi: 10.21602/SGSFSD.52116.

Ballesteros, Soledad, Eduard Kraft, Silvina Santana, and Chariklia Tziraki. 2015. "Maintaining Older Brain Functionality: A Targeted Review." Neuroscience and Biobehavioral Reviews 55:453–77. doi: 10.1016/J.NEUBIOREV.2015.06.008.

Bilir, N., and NP Erbaydar. 2012. "Yaşlılık Sorunları ve Bulaşıcı Olmayan Hastalıkların Kontrolü, ." Hacettepe Üniversitesi Yayınları 3.

Bilir, Nazmi. 2018. "Yaşlılık Tanımı, Yaşlılık Kavramı, Epidemiyolojik Özellikler, Yaşlılık ve Solunum Hastalıkları,." Pp. 13–31 in YAŞLILIK VE SOLUNUM HASTALIKLARI, edited by A. Ertürk, A. Bahadır, and F. Koşar. TÜSAD, Türkiye Solunum Araştırmaları Derneği.

Borges, Eliane Gomes da Silva, Samária Ali Cader, Rodrigo Gomes de Souza Vale, Thales Henrique Pires Cruz, Mauro Cezar de Gurgel de Alencar Carvalho, Francisco Miguel Pinto, and Estélio H. M. Dantas. 2012. "The Effect of Ballroom Dance on Balance and Functional Autonomy among the Isolated Elderly." Archives of Gerontology and Geriatrics 55(2):492–96. doi: 10.1016/J.ARCHGER.2011.09.004.

Çetin Demiral, Şenol. 2020. "Hamit Zübeyr Koşay (1932). Halkbilgisi Kılavuzu*." Folklor Edebiyat Dergisi 26(2):445–49.

CİDDİ, Pınar, and Candan ALGUN. 2021. "Huzurevinde Yaşayan Yaşlı Bireylerde Dans Temelli Egzersiz Terapisinin Kuvvet, Esneklik, Denge ve Yaşam Kalitesine Etkilerinin Incelenmesi: Pilot Çalışma." Journal of Exercise Therapy and Rehabilitation 8(1):29–36.

Cruz-Ferreira, Ana, José Marmeleira, Alexandra Formigo, Dulce Gomes, and Jorge Fernandes. 2015. "Creative Dance Improves Physical Fitness and Life Satisfaction in Older Women." Research on Aging 37(8):837–55. doi: 10.1177/0164027514568103.

Esmail, Alida, Tudor Vrinceanu, Maxime Lussier, David Predovan, Nicolas Berryman, Janie Houle, Antony Karelis, Sébastien Grenier, Thien Tuong Minh Vu, Juan Manuel Villalpando, and Louis Bherer. 2020. "Effects of Dance/Movement Training vs. Aerobic Exercise Training on Cognition, Physical Fitness and Quality of Life in Older Adults: A Randomized Controlled Trial." Journal of Bodywork and Movement Therapies 24(1):212–20. doi: 10.1016/J.JBMT.2019.05.004.

Eyigor, Sibel, Hale Karapolat, Berrin Durmaz, Ugur Ibisoglu, and Serap Cakir. 2009. "A Randomized Controlled Trial of Turkish Folklore Dance on the Physical Performance, Balance, Depression and Quality of Life in Older Women." Archives of Gerontology and Geriatrics 48(1):84–88. doi: 10.1016/J.ARCHGER.2007.10.008.

Fan, Jessie X., Ming Wen, and Lori Kowaleski-Jones. 2015. "Sociodemographic and Environmental Correlates of Active Commuting in Rural America." The Journal of Rural Health : Official Journal of the American Rural Health Association and the National Rural Health Care Association 31(2):176–85. doi: 10.1111/JRH.12084.

Federici, Ario, Silvia Bellagamba, and Marco B. L. Rocchi. 2005. "Does Dance-Based Training Improve Balance in Adult and Young Old Subjects? A Pilot Randomized Controlled Trial." Aging Clinical and Experimental Research 17(5):385–89. doi: 10.1007/BF03324627.

Gillespie, Lesley D., M. Clare Robertson, William J. Gillespie, Catherine Sherrington, Simon Gates, Lindy M. Clemson, and Sarah E. Lamb. 2012. "Interventions for Preventing Falls in Older People Living in the Community." The Cochrane Database of Systematic Reviews 2012(9). doi: 10.1002/14651858.CD007146.PUB3.

Gökçe Kutsal, Yeşim. 2009. "YAŞLANAN DÜNYANIN YAŞLANAN İNSANLARI." Tebakademi 9–15. Retrieved June 4, 2023 (https://e-kutuphane.teb.org.tr/pdf/tebakademi/geriatri_2009/5.pdf).

Granacher, Urs, Thomas Muehlbauer, Stephanie A. Bridenbaugh, Madeleine Wolf, Ralf Roth, Yves Gschwind, Irene Wolf, Rui Mata, and Reto W. Kressig. 2012. "Effects of a Salsa Dance Training on Balance and Strength Performance in Older Adults." Gerontology 58(4):305–12. doi: 10.1159/000334814.

Hincapié-Sánchez, María Fernanda, Edward David Buriticá-Marín, and Leidy Tatiana Ordoñez-Mora. 2021. "Characterization of Dance-Based Protocols Used in Rehabilitation - A Systematic Review." Heliyon 7(12). doi: 10.1016/J.HELIYON.2021.E08573.

Janyacharoen, Taweesak, Maneepun Laophosri, Jaturat Kanpittaya, Paradee Auvichayapat, and Kittisak Sawanyawisuth. 2013. "Physical Performance in Recently Aged Adults after 6 Weeks Traditional Thai Dance: A Randomized Controlled Trial." Clinical Interventions in Aging 8:855–59. doi: 10.2147/CIA.S41076.

Judge, James Oat. 2003. "Balance Training to Maintain Mobility and Prevent Disability." American Journal of Preventive Medicine 25(3 SUPPL. 2):150–56. doi: 10.1016/S0749-3797(03)00178-8.

Koch, Sabine, Teresa Kunz, Sissy Lykou, and Robyn Cruz. 2014. "Effects of Dance Movement Therapy and Dance on Health-Related Psychological Outcomes: A Meta-Analysis." The Arts in Psychotherapy 41(1):46–64. doi: 10.1016/J.AIP.2013.10.004.

Krampe, Jean. 2013. "Exploring the Effects of Dance-Based Therapy on Balance and Mobility in Older Adults." Western Journal of Nursing Research 35(1):39–56. doi: 10.1177/0193945911423266.

Kurz, Alexander F., Stefan Leucht, and Nicola T. Lautenschlager. 2011. "The Clinical Significance of Cognition-Focused Interventions for Cognitively Impaired Older Adults: A Systematic Review of Randomized Controlled Trials." International Psychogeriatrics 23(9):1364–75. doi: 10.1017/S1041610211001001.

Lard, Walter. 2003. The Laird Technique of Latin Dancing. 6th ed. England: International Dance Teachers Association.

Lise A., Waxer. 2002. The City of Musical Memory: Salsa, Record Grooves, and Popular Culture in Cali, Colombia, Wesleyan. Wesleyan University Press.

McNeely, M. E., R. P. Duncan, and G. M. Earhart. 2015. "A Comparison of Dance Interventions in People with Parkinson Disease and Older Adults." Maturitas 81(1):10–16. doi: 10.1016/J.MATURITAS.2015.02.007.

Merom, Dafna, Robert Cumming, Erin Mathieu, Kaarin J. Anstey, Chris Rissel, Judy M. Simpson, Rachael L. Morton, Ester Cerin, Catherine Sherrington, and Stephen R. Lord. 2013. "Can Social Dancing Prevent Falls in Older Adults? A Protocol of the Dance, Aging, Cognition, Economics (DAnCE) Fall Prevention Randomised Controlled Trial." BMC Public Health 13(1). doi: 10.1186/1471-2458-13-477.

Mitra, Sophie, and Usha Sambamoorthi. 2014. "Disability Prevalence among Adults: Estimates for 54 Countries and Progress toward a Global Estimate." Disability and Rehabilitation 36(11):940–47. doi: 10.3109/09638288.2013.825333.

Noopud, Penpak, Areerat Suputtitada, Surasa Khongprasert, and Vijit Kanungsukkasem. 2019. "Effects of Thai Traditional Dance on Balance Performance in Daily Life among Older Women." Aging Clinical and Experimental Research 31(7):961–67. doi: 10.1007/S40520-018-1040-8.

Pacini Hernandez, Deborah. 1995. A Social History of Dominican Popular Music. 1st ed. Philadephia: Temple University Press,.

Prince, Martin, Daisy Acosta, Cleusa P. Ferri, Mariella Guerra, Yueqin Huang, K. S. Jacob, A. T. Jotheeswaran, Zhaorui Liu, Juan J. Llibre Rodriguez, Aquiles Salas, Ana Luisa Sosa, and Joseph D. Williams. 2011. "The Association between Common Physical Impairments and Dementia in Low and Middle Income Countries, and, among People with Dementia, Their Association with Cognitive Function and Disability. A 10/66 Dementia Research Group Population-Based Study." International Journal of Geriatric Psychiatry 26(5):511–19. doi: 10.1002/GPS.2558.

Rossberg-Gempton, Irene E., and Gary D. Poole. 2000. "An Intergenerational Creative Dance Program for Children and Frail Older Adults." Gerontology & Geriatrics Education 20(2):49–68. doi: 10.1300/J021v20n02_05.

Serrano-Guzmán, María, Carmen M. Valenza-Peña, Carmen Serrano-Guzmán, Encarnación Aguilar-Ferrándiz, Milagrosa Olmedo-Alguacil, and Carmen Villaverde-Gutiérrez. 2016. "Efectos de Un Programa de Danzaterapia En La Composición Corporal y Calidad de Vida de Mujeres Mayores Españolas Con Sobrepeso." Nutricion Hospitalaria 33(6):1330–35. doi: 10.20960/NH.791.

Shigematsu, Ryosuke, Milan Chang, Noriko Yabushita, Tomoaki Sakai, Masaki Nakagaichi, Hosung Nho, and Kiyoji Tanaka. 2002. "Dance-Based Aerobic Exercise May Improve Indices of Falling Risk in Older Women." Age and Ageing 31(4):261–66. doi: 10.1093/AGEING/31.4.261.

da Silva Borges, Eliane Gomes, Rodrigo Gomes de Souza Vale, Samária Ali Cader, Silvania Leal, Francisco Miguel, Carlos Pernambuco, and Estélio H. M. Dantas. 2014. "Postural Balance and Falls in Elderly Nursing Home Residents Enrolled in a Ballroom Dancing Program." Archives of Gerontology and Geriatrics 59(2):312–16. doi: 10.1016/J.ARCHGER.2014.03.013.

Sofianidis, Giorgos, Vassilia Hatzitaki, Stella Douka, and Giorgos Grouios. 2009. "Effect of a 10-Week Traditional Dance Program on Static and Dynamic Balance Control in Elderly Adults." Journal of Aging and Physical Activity 17(2):167–80. doi: 10.1123/JAPA.17.2.167.

Thaut, Michael H., Gerald C. Mcintosh, Spiros G. Prassas, and Ruth R. Rice. 1992. "Effect of Rhythmic Auditory Cuing on Temporal Stride Parameters and EMG Patterns in Normal Gait." Neurorehabilitation and Neural Repair 6(4):185–90.

Thomas, Laurence. 2005. "Morality and a Meaningful Life." Philosophical Papers 34(3):405–27. doi: 10.1080/05568640509485165.

Wagner, Gwendolyne Marie, and Jenny Wade. 2012. "It Begins with the Embrace: Exploring How Couples Who Dance Argentine Tango Relate on and off the Dance Floor." United States -- California.

Witzke, Kara A., and Christine M. Snow. 2000. "Effects of Plyometric Jump Training on Bone Mass in Adolescent Girls." Medicine and Science in Sports and Exercise 32(6):1051–57. doi: 10.1097/00005768-200006000-00003.

Woei-Ni Hwang, Phoebe, and Kathryn L. Braun. 2015. "The Effectiveness of Dance Interventions to Improve Older Adults' Health: A Systematic Literature Review." Alternative Therapies in Health and Medicine 21(5):64.

World Health Organization. 2007. "WHO Global Report on Falls Prevention in Older Age. ." WHO. Retrieved June 4, 2023 (http://www.who.int/ageing/publications/Falls_prevention7March.pdf, accessed 4 August 2017).

World Health Organization. 2011. Global Health and Aging. National Institute on Aging. USA.

World Health Organization. 2015. World Report on Aging and Health.

World Health Organization. 2017. Integrated Care for Older People: Guidelines on Community-Level Interventions to Manage Declines in Intrinsic Capacity.

BÖLÜM 16

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU VE FİZYOTERAPİ

Elif AKYÜREK KESKİN[1]

Yağmur TUĞRAL[2]

1 Elif AKYÜREK KESKİN, Konak Rehberlik ve Araştırma Merkezi, İzmir, ORCID : 0000-0003-4886-4513

2 Yağmur TUĞRAL, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, İzmir, ORCID : 0000-0002-9118-3572, yagmur.tugral@idu.edu.tr

GİRİŞ

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB); sosyal hayatı ve iletişimi etkileyen, kısıtlayıcı ve tekrarlayıcı hareketlerle karakterize konjenital nörogelişimsel bir bozukluktur (DSM-V, 2013; Grandin vd. 2010). OSB, Latince'de içine kapanıklık anlamına gelen "autos" sözcüğünden köken almıştır (Tekin İftar vd, 2012).

TARİHÇE

OSB'ye ilişkin ilk saptamalar 1700'lü yıllarda Fransa'da Jean Marc Gaspard Itard ve İngiltere'de Jon Haslam tarafından yapılmıştır (Magyar, 2010). Yazılı kaynaklarda otizm terimine ilk defa 18. yüzyılda rastlanmıştır. Şizofreniden farklı bir hastalık olduğuna dair ilk çalışma Amerikalı çocuk psikiyatristi Leo Kanner tarafından 1943 yılında yapılmıştır (Williams ve Williams, 2010).

İNSİDANS-PREVALANS

OSB görülme oranı 1960-70'lerde 4-5/10000 iken, 1980'de 3-18 yaş aralığındaki çocuklarda 3,3/10000, 8-12 yaş aralığındaki çocuklarda 3,6/10000 olarak belirlenmiştir. 2006 yılı verilerine göre her 150 çocuktan 1'inde OSB görüldüğü tespit edilmiştir. Görülme oranı toplumlar arasında farklılık göstermekle birlikte (Crisafulli vd., 2021), erkek çocuklarında görülme oranı kız çocuklarına göre 5 kat daha fazladır (Fuentes vd., 2014). Tek yumurta ikizlerinde OSB görülme oranı ise %60'tır (Aydın ve Saraç, 2014).

ETYOLOJİ

OSB'nin etyolojisi ile ilgili birçok fikir öne sürülse de, OSB'li bireylerin ancak %15-25'inin etyolojisi tespit edilebilmiştir (Gurrieri, 2012; Fuentes vd., 2014). Örneğin; ikiz kardeşlerde OSB görülme oranının normal popülasyona göre 50-200 kat daha fazla olması, OSB'nin kalıtsal faktörlerden kaynaklı olabileceği fikrini doğurmuştur (Fuentes vd., 2014). Yapılan çalışmalarda bazı kromozom bölgelerindeki anomalilerin OSB'den sorumlu olduğu düşünülse de bu durum hala kesinlik kazanmamıştır (Freitag vd., 2010).

Bir diğer teori ise nörogörüntüleme yöntemlerindeki bulgulara dayandırılmıştır. Buna göre OSB'li bireylerin serotonin sentezinde, beyin elektrofizyolojik yapısı ve elektrokimyasında anormallikler tespit edilmiştir (Courchesne vd., 2004; Hazlett vd., 2005; Lainhart, 2006). Çevresel faktörlerden ise ağır metal maruziyetleri üstünde durulmuştur (Kinney vd., 2010). 2009 yılında Grant ve Soles'in yaptığı çalışmada D vitamini eksikliğinin (Grant ve Soles, 2009), 2013 yılında Suren ve arkadaşlarının yaptığı

Kaynaklar

Ajzenman, H. F., Standeven, J. W., & Shurtleff, T. L. (2013). Effect of hippotherapy on motor control, adaptive behaviors, and participation in children with autism spectrum disorder: A pilot study. *The American Journal of Occupational Therapy*, *67*(6), 653-663.

Alaniz, M. L., Rosenberg, S. S., Beard, N. R., & Rosario, E. R. (2017). The effectiveness of aquatic group therapy for improving water safety and social interactions in children with autism spectrum disorder: A pilot program. *Journal of autism and developmental disorders*, *47*, 4006-4017.

Alvin, J., & Warwick, A. (1992). *Music therapy for the autistic child*. Oxford University Press.

Ayres, A. J. (1972). *Sensory integration and learning disorders,* 24, 267-287.

Bakkaloğlu, H. (2020). *Türkiye'de otizm spektrum bozukluğuna yönelik erken çocukluk müdahale programları raporu.* Tohum Otizm Vakfı.

Bass, M. M., Duchowny, C. A., & Llabre, M. M. (2009). The effect of therapeutic horseback riding on social functioning in children with autism. *Journal of autism and developmental disorders*, *39*, 1261-1267.

Bhat, A. N., Galloway, J. C., & Landa, R. (2012). Relation between early motor delay and later communication delay in infants at risk for autism. *Infant Behavior and Development*, *35*(4),838-846.

Cannella-Malone, H. I., Tullis, C. A., & Kazee, A. R. (2011). Using antecedent exercise to decrease challenging behavior in boys with developmental disabilities and an emotional disorder. *Journal of Positive Behavior Interventions*, *13*(4), 230-239.

Casartelli, L., Molteni, M., & Ronconi, L. (2016). So close yet so far: Motor anomalies impacting on social functioning in autism spectrum disorder. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, *63*, 98-105.

Chan, K. K. S., Lam, C. B., Law, N. C. W., & Cheung, R. Y. M. (2018). From child autistic symptoms to parental affective symptoms: A family process model. *Research in developmental disabilities*, *75*, 22-31.

Chawarska, K., Paul, R., Klin, A., Hannigen, S., Dichtel, L. E., & Volkmar, F. (2007). Parental recognition of developmental problems in toddlers with autism spectrum disorders. *Journal of autism and developmental disorders*, *37*, 62-72.

Cheng, L. A., Mendonça, G., & Farias Júnior, J. C. D. (2014). Physical activity in adolescents: analysis of the social influence of parents and friends. *Jornal*

de pediatria, *90*,35-41.

Christensen, J., Grønborg, T. K., Sørensen, M. J., Schendel, D., Parner, E. T., Pedersen, L. H., & Vestergaard, M. (2013). Prenatal valproate exposure and risk of autism spectrum disorders and childhood autism. *Jama*, *309*(16),1696-1703.

Coonrod, E. E., & Stone, W. L. (2004). Early concerns of parents of children with autistic and nonautistic disorders. *Infants & Young Children*, *17*(3), 258-268.

Courchesne, E., Redcay, E., & Kennedy, D. P. (2004). The autistic brain: birth through adulthood. *Current opinion in neurology*, *17*(4), 489-496.

Crisafulli, A., & Pagliaro, P. (2021). Physical activity/inactivity and COVID-19. *European journal of preventive cardiology*, *28*(16), e24-e26.

Darıca,, N., Abidoğlu, Ü., & Gümüşçü, Ş. (2000). Otizm ve otistik çocuklar. *Özgür Yayınları, İstanbul, 190s*.

Dawkins, T., Meyer, A. T., & Van Bourgondien, M. E. (2016). The relationship between the Childhood Autism Rating Scale: and clinical diagnosis utilizing the DSM-IV-TR and the DSM-5. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *46*, 3361-3368.

Delobel-Ayoub, M., Ehlinger, V., Klapouszczak, D., Maffre, T., Raynaud, J. P., Delpierre, C., & Arnaud, C. (2015). Socioeconomic disparities and prevalence of autism spectrum disorders and intellectual disability. *PloS one*, *10*(11), e0141964.

Dickinson, K., & Place, M. (2016). The impact of a computer-based activity program on the social functioning of children with autistic spectrum disorder. *Games for health journal*, *5*(3), 209-215.

Eggleston, J. D., Harry, J. R., Hickman, R. A., & Dufek, J. S. (2017). Analysis of gait symmetry during over-ground walking in children with autism spectrum disorder. *Gait & posture*, *55*, 162-166.

Emery, M. J. (2004). Art therapy as an intervention for autism. *Art therapy*, *21*(3), 143-147.

Erkelenz, N., Kobel, S., Kettner, S., Drenowatz, C., Steinacker, J. M., & Group, T. R. (2014). Parental activity as influence on children's BMI percentiles and physical activity. *Journal of sports science & medicine*, *13*(3), 645.

Fein, D., & Dunn, M. (2007). Autism in your classroom: A guide for regular education teachers. *NY: Woodbine House*.

Fiksdal, B. L., Houlihan, D., & Barnes, A. C. (2012). Dolphin-Assisted Therapy: Claims versus Evidence. *Autism research and treatment*, *2012*, 839792.

Flanagan, J. E., Landa, R., Bhat, A., & Bauman, M. (2012). Head lag in infants at risk for autism: a preliminary study. *The American Journal of Occupational Therapy*, *66*(5), 577-585.

Fournier, K. A.,Hass, C. J., Naik, S. K., Lodha, N., & Cauraugh, J. H. (2010). Motor coordination in autism spectrum disorders: a synthesis and meta-analysis. *Journal of autism and developmental disorders*, *40*, 1227-1240.

Freitag, C. M., Staal, W., Klauck, S. M., Duketis, E., & Waltes, R. (2010). Genetics of autistic disorders: review and clinical implications. *European child & adolescent psychiatry*, *19*, 169-178.

Friedmann, E., & Son, H. (2009). The human–companion animal bond: how humans benefit. *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice*, *39*(2), 293-326. 95.

Fuentes, J., Bakare, M., Munir, K., Aguayo, P., Gaddour, N., Öner, Ö., & Mercadante, M. (2012). Autism spectrum disorders. *IACAPAP e-textbook of child and adolescent mental health. Geneva: International Association for Child and Adolescent Psychiatry and Allied Professions*, 1-27.

Geretsegger, M., Elefant, C., Mössler, K. A., & Gold, C. (2014). Music therapy for people with autism spectrum disorder. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (6).

Goel, R., Hong, J. S., Findling, R. L., & Ji, N. Y. (2018). An update on pharmacotherapy of autism spectrum disorder in children and adolescents. *International review of psychiatry*, *30*(1), 78-95.

Gordillo, M., Vega, H., Jabs, E. W., Pagon, R. A., Bird, T. D., Dolan, C. R., & Stephens, K. (1993). Roberts syndrome. *Genereviews. Seattle, WA: University of Washington*.

Gowen, E., & Hamilton, A. (2013). Motor abilities in autism: a review using a computational context. *Journal of autism and developmental disorders*, *43*, 323-344.

Grant, W. B., & Soles, C. M. (2009). Epidemiologic evidence for supporting the role of maternal vitamin D deficiency as a risk factor for the development of infantile autism. *Dermato-endocrinology*, *1*(4), 223-228.

Guest, L., Balogh, R., Dogra, S., & Lloyd, M. (2017). Examining the impact of a multi-sport camp for girls ages 8–11 with autism spectrum disorder. *Therapeutic Recreation Journal*, *51*(2), 109.

Güzelhan, Y., Öztürk, M., Zoroğlu, S., Acar, B., Tüzün, Ü., & Arıkan, M. (2001). Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan okul öncesi çocuklarda otistik belirtiler. In *Yeni Symposium* (Vol. 39, pp. 121-125).

Hayward, L. M., Fragala-Pinkham, M., Johnson, K., & Torres, A. (2016). A Communıty-Based, Adaptive Soccer Program For Children With Autism: Design, Implementation, And Evaluation. *Palaestra*, *30*(4).

Hazlett, H. C., Poe, M., Gerig, G., Smith, R. G., Provenzale, J., Ross, A., ... & Piven, J. (2005). Magnetic resonance imaging and head circumference study of brain size in autism: birth through age 2 years. *Archives of general psychiatry*, *62*(12), 1366-1376.

Horak, F. B. (2006). Postural orientation and equilibrium: what do we need to know about neural control of balance to prevent falls?, *Age and aging*, *35*, 7-11.

Howlin, P., Goode, S., Hutton, J., & Rutter, M. (2004). Adult outcome for children with autism. *Journal of child psychology and psychiatry*, *45*(2), 212-229.

Idring, S., Rai, D., Dal, H., Dalman, C., Sturm, H., Zander, E., ... & Magnusson, C. (2012). Autism spectrum disorders in the Stockholm Youth Cohort: design, prevalence and validity. *PloS one*, *7*(7), e41280.

Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact. *Nervous child*, *2*(3), 217-250

Kayaoğlu, H., & Görür, Ö. (2008). Otistik çocuklar nasıl öğrenir. *Epos Yayınları, Ankara*, 55.

Kılınçaslan, A., Motavallı Mukaddes, N., Sözen Küçükyazıcı, G., & Gürvit, H. (2010). Asperger Bozukluğu olgularında yürütücü işlevler ve dikkatin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, *21*(4), 289-299.

Kırcaali-İftar, G. (2012). Otizm spektrum bozukluğuna genel bakış. *Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve eğitimleri içinde*, 17-44.

Kinney, D. K., Barch, D. H., Chayka, B., Napoleon, S., & Munir, K. M. (2010). Environmental risk factors for autism: do they help cause de novo genetic mutations that contribute to the disorder?. *Medical hypotheses*, *74*(1), 102-106.

Kokaridas, D., Demerouti, I., Margariti, P., & Krommidas, C. (2018). The Effect of an Indoor Climbing Program on Improving Handgrip Strength and Traverse Speed of Children With and Without Autism Spectrum Disorder. *Palaestra*, *32*(3).

Köroğlu, E. (2013), *DSM-5 Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı Amerikan Psikiyatri Birliği,* Ankara: Boylam Psikiyatri Enstitüsü

Lainhart, J. E. (2006, February). Advances in autism neuroimaging research for the clinician and geneticist. In *American Journal of Medical Genetics Part C:Seminars in Medical Genetics* (Vol.142, No. 1, pp. 33-39). Hoboken: Wiley Subscription Services, Inc., A WileyCompany.

Lemes, V. B., & Brand, C. Autıism Spectrum Dısorder, Physıcal Education And Health: An Experiences Report With A Brief Literature Review

Lofthouse, N., Hendren, R., Hurt, E., Arnold, L. E., & Butter, E. (2012). A review of complementary and alternative treatments for autism spectrum disorders. *Autism research and treatment*, *2012*.

Lord, C., Elsabbagh, M., Baird, G., & Veenstra-Vanderweele, J. (2018). Autism spectrum disorder. *The Lancet*, *392*(10146), 508-520.

Lourenço, C., Esteves, D., Corredeira, R., & Seabra, A. (2015). Children with autism spectrum disorder and trampoline training. *Wulfenia Journal*, *22*(5), 342-351.

Magyar, C. I. (2010). *Developing and evaluating educational programs for students with autism*. Springer Science & Business Media.

Majnemer, A., & Rosenblatt, B. (1994). Reliability of parental recall of developmental milestones. *Pediatric neurology*, *10*(4), 304-308.

Martin, F., & Farnum, J. (2002). Animal-assisted therapy for children with pervasive developmental disorders. *Western journal of nursing research*, *24*(6), 657-670.

Matson, J. L., Belva, B. C., Horovitz, M., Kozlowski, A. M., & Bamburg, J. W. (2012). Comparing symptoms of autism spectrum disorders in a developmentally disabled adult population using the current DSM-IV-TR diagnostic criteria and the proposed DSM-5 diagnostic criteria. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, *24*, 403-414.

Matson, J. L. (2007). Determining treatment outcome in early intervention programs for autism spectrum disorders: A critical analysis of measurement issues in learning based interventions. *Research in developmental disabilities*, *28*(2), 207-218.

McClannahan, L. E., & Krantz, P. J. (1999). *Activity schedules for children with autism: Teaching independent behavior*. Woodbine House.

McCoy, S. M., & Morgan, K. (2020). Obesity, physical activity, and sedentary behaviors in adolescents with autism spectrum disorder compared with typically developing peers. *Autism*, *24*(2),387-399.

Memari, A. H., Ghanouni, P., Shayestehfar, M., & Ghaheri, B. (2014). Postural control impairments in individuals with autism spectrum disorder: a critical review of current literature. *Asian journal of sports medicine*, *5*(3).

Moraes, Í. A., Lima, J. A., Silva, N. M., Simcsik, A. O., Silveira, A. C., Menezes, L. D., ... & Monteiro, C. B. (2022). Effect of Longitudinal Practice in Real and Virtual Environments on Motor Performance, Physical Activity and Enjoyment in People with Autism Spectrum Disorder: A Prospective Randomized Crossover Controlled Trial. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *19*(22), 14668.

Odom, S. L., Cox, A. W., & Brock, M. E. (2013). Implementation science, professional development, and autism spectrum disorders. *Exceptional Children*, *79*(2), 233-251.

Oono, I. P., Honey, E. J., & McConachie, H. (2013). Parents-mediated early intervention for young children with autism spectrum disorders (ASD). *Evidence-Based Child Health: A Cochrane Review Journal*, *8*(6), 2380-2479.

Oriel, K. N., George, C. L., Peckus, R., & Semon, A. (2011). The effects of aerobic exercise on academic engagement in young children with autism spectrum disorder. *Pediatric Physical Therapy*, *23*(2), 187-193.

Özeren, G. S. (2013). Otizm spektrum bozukluğu OSB ve hastalığa kanıt penceresinden bakış. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (2), 57-63.

Özkan, Ş. Y., Ergenekon, Y., Çolak, A., Kaya, Ö., & Cavkaytar, S. (2015). *Otizm spektrum bozukluğu*. A. Cavkaytar (Ed.). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Pan, C. Y. (2011). The efficacy of an aquatic program on physical fitness and aquatic skills in children with and without autism spectrum disorders. *Research in Autism Spectrum Disorders*, *5*(1), 657-665.

Pusponegoro, H. D., Efar, P., Soebadi, A., Firmansyah, A., Chen, H. J., & Hung, K. L. (2016). Gross motor profile and its association with socialization skills in children with autism spectrum disorders. *Pediatrics & Neonatology*, *57*(6), 501-507.

Sarabzadeh, M., Azari, B. B., & Helalizadeh, M. (2019). The effect of six weeks of Tai Chi Chuan training on the motor skills of children with Autism Spectrum Disorder. *Journal of bodywork and movement therapies*, *23*(2), 284-290.

Schalock, R. L. (1994). Quality of life, quality enhancement, and quality assurance: Implications for program planning and evaluation in the field of mental retardation and developmental disabilities. *Evaluation and program planning*, *17*(2), 121-131.

Surén, P., Roth, C., Bresnahan, M., Haugen, M., Hornig, M., Hirtz, D., ... & Stoltenberg, C. (2013). Association between maternal use of folic acid supplements and risk of autism spectrum disorders in children. *Jama*, *309*(6), 570-577.

Travers, B. G., Mason, A. H., Mrotek, L. A., Ellertson, A., Dean, D. C., Engel, C., ... & McLaughlin, K. (2018). Biofeedback-based, video game balance training in autism. *Journal of autism and developmental disorders*, *48*, 163-175.

Trost, S. G., & Loprinzi, P. D. (2011). Parental influences on physical activity behavior in children and adolescents: a brief review. *American Journal of lifestyle medicine*, *5*(2),171-181.

Volkmar, F. R., & Klin, A. (2000). Asperger's disorder and higher functioning autism: same or different?. In *International review of research in mental retardation* (Vol.23, pp. 83-110). Academic Press.

Wigram, T., & Elefant, C. (2009). *Therapeutic dialogues in music: Nurturing musicality of communication in children with autistic spectrum disorder and Rett syndrome. In Communicative musicality: Exploring the basis of human companionship.* Oxford University Press.

Williams, B. F., & Williams, R. L. (2010). *Effective programs for treating autism spectrum disorder: Applied behavior analysis models*. Routledge.

Yanardağ, M., Ergun, N., & Yılmaz, İ. (2009). Otistik çocuklarda adapte edilmiş egzersiz eğitiminin fiziksel uygunluk düzeyine etkisi. *Fizyoterapi Rehabilitasyon*, *20*(1), 25-31.

Yılmaz, I., Birkan, B., Konukman, F., & Erkan, M. (2005). Using a constant time delay procedure to teach aquatic play skills to children with autism. *Education and Training in Developmental Disabilities*, 171-182.

Young, R. L., & Rodi, M. L. (2014). Redefining autism spectrum disorder using DSM-5: The implications of the proposed DSM-5 criteria for autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental disorders*, *44*, 758-765.

Zamani, A., Talab, R., Sheikh, M., & Torabi, F. (2017). The effect of gymnastic exercises on motor skills in autistic children. Scopus Ijphrd Cıtatıon Score, *8*(4), 4099.

Zuckerman, K. E., Lindly, O. J., & Sinche, B. K. (2015). Parental concerns, provider response, and timeliness of autism spectrum disorder diagnosis. *The Journal of Pediatrics*, *166*(6),1431-1439.

Zwaigenbaum, L., Bryson, S., Rogers, T., Roberts, W., Brian, J., & Szatmari, P. (2005). Behavioral manifestations of autism in the first year of life. *International journal of developmental neuroscience*, *23*(2-3), 143-152.

BÖLÜM 17

NURSING AND PHYSICAL ACTIVITY

Elem KOCAÇAL YILDIZ[1]
Gül BÜLBÜL MARAŞ[2]

1 İzmir Demokrasi University, Faculty of Health Sciences, Nursing Department, İzmir/Turkey; ORCID ID: 0000-0001-8771-5786; elem.kocacal@hotmail.com, +905058522426
2 İzmir Demokrasi University, Vocational School of Health Services, Elderly Care Program, İzmir/Turkey; ORCID ID: 0000-0001-6357-4085; gul.bulbulmaras@idu.edu.tr, +905053523287

INTRODUCTION

The tendency towards a sedentary life is rapidly increasing in the world and the effects of not doing physical activity are felt much more. The field of nursing has a stressful working environment and patient care takes the first place in nursing roles, and nurses experience conditions such as pain, tenderness and injury related to the musculoskeletal system. Nurses can see the disadvantages of spending less time exercising outside the hospital, even while caring for patients. And also; due to their professional and social roles, health professionals can set an example for the lifestyle they lead and the group they serve. In studies examining the physical activity levels of nurses and healthcare workers, it has been observed that healthcare workers generally have low physical activity levels and have a higher tendency to be sedentary. Healthcare workers cannot find enough time and energy for physical activity due to shift work, intense work tempo, stress and workload.

Based on this, this study aimed to examine the studies on nurses' participation in physical activity in the world and in Turkey. This systematic review was conducted between March and June 2023. The studies included in the research were searched with the keywords 'Nurse, Physical Activity, Physical Activity Behaviors, Physical Activity Levels', 'Nurses, Physical Activity, Physical Activity Behaviors, Physical Activity Levels' in Google Scholar, Cochrane Library, Pubmed, Turkish Medical Index, Ovid, Medline and Web of Science databases were searched. As a result of the screening, 1437 studies were found, and studies that met the inclusion criteria were selected in accordance with the PRISMA flow chart. Studies published in full text in English and Turkish and conducted with nurses were included in the systematic review. 10 research articles that met the inclusion criteria were included in the systematic review. The descriptive characteristics, methods, findings and results of the studies are tabulated in accordance with the PICOS method. In most of the included studies, nurses' physical activity levels were low and the reasons for this were intense work tempo, care load, stress, night shift, long working hours, etc. It has been determined that. In line with the results, it is recommended that hospital managers direct nurses to physical activity through motivating in-service training. It is also recommended that studies be carried out to eliminate or reduce physical activity obstacles, such as reducing the care burden in hospitals.

The Place of Physical Activity in the World and Turkey

Historically, the primary roles of public health institutions and non-governmental organizations have been to monitor, protect, and improve the health of the public at the international and national levels (Institute of

References

Akbolat, M., Turgut, M. and Över, G. (2015). Hemşirelerin yaşam kalitesi algılarının motivasyonlarına etkisi: bir kamu hastanesi örneği. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(2), 65-82. In Turkish.

Albert, N.M., Butler, R., Sorrell, J. (2014). Factors related to healthy diet and physical activity in hospital-based clinical nurses. Online journal of issues in nursing, 19(3), 32.

Ayaz S., Doğan R. (2015). Hemşirelerin Egzersiz Davranışları, Öz Yeterlilik Düzeyleri Ve İlişkili Faktörler. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi. 18(4). In Turkish.

Aydın, Y. & Kamuk, Y.U. (2021). Hemşirelerin Fiziksel Aktivite Düzeyleri ile Yaşam Kalitesi ve Tükenmişlik Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 6 (1) , 88-105 . DOI: 10.25307/jssr.902511. In Turkish.

Bakhshi, S., Sun, F., Murrells, T., &While, A. (2015). Nurses' health behaviours and physical activity-related health-promotion practices. British Journal of Community Nursing, 20(6), 289-296.

Chin D.L., Nam, S., Lee, S.J. (2016). Occupational factors associated with obesity and leisure-time physical activity among nurses: A cross-sectional study. Int J Nurs Stud, 57:60-9. doi: 10.1016/j.ijnurstu.2016.01.009. Epub 2016 Feb 3. PMID: 27045565; PMCID: PMC4871118.

Çakıroğlu, T., (2022). Hareketsizliğin İnsan Sağlığına Olumsuz Etkileri. ROL Spor Bilimleri Dergisi, 3(1), 99-114. In Turkish.

Daltaban, Ö., Durmuş, H., Onur, M.E.T.E., Eryılmaz, Y.R., Gökal, Y., Karahan, Y., ... & Kerpitçi, K. (2022) Diş hekimliği Fakültesi Öğrencilerinde Kas İskelet Sistemi Problemlerinin Değerlendirilmesi. Akdeniz Diş Hekimliği Dergisi, 1(2), 48-54. In Turkish.

Durutürk, N., (2021). Fizyoterapi ve Rehabilitasyonda Egzersiz. Güncel Yaklaşımlarla Fizyoterapi ve Rehabilitasyona Giriş. Ed.(Hülya Harutoğlu), Hipokrat Yayınevi, Ankara, 1. Baskı; 119-125. In Turkish.

Ergör, G., Soysal, A., Sözmen, K., Ünal, B., Uçku, R., Kılıç, B., ... & Karakuş, N. (2012). Balcova heart study: rationale and methodology of the Turkish cohort. *International journal of public health*, *57*, 535-542.doi: 10.1007/s00038-011-0309-x. Epub 2011 Oct 11. PMID: 21987028.

Farrokhian A.R, Motaghi M, Sharif M.R. (2016). Quality of Life in Nurses; Case Study of Shahid Beheshti Hospital of Kashan City, Iran. *International Archives of Health Sciences*, *3*(3).

Heath, G. W., Parra, D. C., Sarmiento, O. L., Andersen, L. B., Owen, N., Goenka, S., ... & Brownson, R. C. (2012). Evidence-based intervention in physical activity: lessons from around the world. *The Lancet*, *380*(9838), 272-281.

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2014) Fiziksel Aktivite. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/ tr/ fiziksel-aktivite/fiziksel-aktivite-nedir.html. (Date of access: 06.09.2023) In Turkish.

Hayden, J.A., Van Tulder, M. W., Malmivaara, A. V., & Koes, B. W. (2005). Meta-analysis: exercise therapy for nonspecific low back pain. *Annals of Internal Medicine*, *142*(9), 765-775.

Hoehner, C. M., Soares, J., Perez, D. P., Ribeiro, I. C., Joshu, C. E., Pratt, M., ... & Brownson, R. C. (2008). Physical activity interventions in Latin America: a systematic review. *American journal of preventive medicine*, *34*(3), 224-233.

Institute of Medicine. (1988). The future of public health. Washington, DC: The National Academy Press.

Karaçam, Z. (2013). Sistematik derleme metodolojisi: Sistematik derleme hazırlamak için bir rehber. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 6(1), 26-33. In Turkish.

Kılınç, F., & Tosun, N. (2020). Hemşirelerin fiziksel aktivite düzeyleri ile yaşam kaliteleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: tanımlayıcı bir araştırma. *Adıyaman Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 207-215. https://doi.org/10.30569.adiyamansaglik.709435.

Korkmaz, N., & Demirkan, N. (2017). Hastanede Çalışan Sağlık Personellerinin Fiziksel Aktivite Düzeyinin Değerlendirilmesi. *Sport Sciences*, *12*(4), 52-62. In Turkish.

Lela, M., &Frantz, J. M. (2012). Physical activity among nurses in Kanombe Military Hospital. AfricanJournal of Physiotherapy and Rehabilitation Sciences, 4(1-2), 63-66.

Lin, M. L., Huang, J. J., Chuang, H. Y., Tsai, H. M., & Wang, H. H. (2018). Physical activities and influencing factors among public health nurses: a cross-sectional study. *BMJ open*, *8*(4), e019959.

Lindeman, C., Filion, M., Klein, D., Stickland, M. K., Drummond, N., & Spence, J. C. (2023). Canadian family medicine residency program survey of physical activity curriculum content. *University of Toronto Medical Journal*, *100*(1).

Moher, D., Shamseer, L., Clarke, M., Ghersi, D., Liberati, A., Petticrew, M., ... & Prisma-P Group. (2015). Preferred reporting items for systematic review and meta-analysis protocols (PRISMA-P) 2015 statement. *Systematic reviews*, *4*, 1-9.

Okur, A., & Karaoğlu, L. (2022) Üniversite çalışanlarında fiziksel inaktivite düzeyi ve ilişkili faktörler. Türkiye Halk Sağlığı Dergisi, 20(1). In Turkish.

Oshodi, T. O., Bruneau, B., Crockett, R., Kinchington, F., Nayar, S., & West, E. (2019). The nursing work environment and quality of care: Content analysis of comments made by registered nurses responding to the Essentials of Magnetism II scale. *Nursing Open*, *6*(3), 878-888. https://doi.org/10.1002/nop2.268

Power, B. T., Kiezebrink, K., Allan, J. L., & Campbell, M. K. (2017). Understanding perceived determinants of nurses' eating and physical activity behaviour: a theory-informed qualitative interview study. *BMC obesity*, *4*(1), 1-12.

Ribeiro, I. C., Parra, D. C., Hoehner, C. M., Soares, J., Torres, A., Pratt, M., ... & Brownson, R. C. (2010). School-based physical education programs: evidence-based physical activity interventions for youth in Latin America. *Global Health Promotion*, *17*(2), 05-15.

Sağlık Bakanlığı., & Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2010). Türkiye obezite (şişmanlık) ile mücadele ve kontrol programı: (2010-2014). In Turkish.

Sallis, J. F., Cervero, R. B., Ascher, W., Henderson, K. A., Kraft, M. K., & Kerr, J. (2006). An ecological approach to creating active living communities. *Annu. Rev. Public Health*, *27*, 297-322.

Schall Jr, M. C., Fethke, N. B., & Chen, H. (2016). Working postures and physical activity among registered nurses. *Applied ergonomics*, *54*, 243-250.

Sikiru, L., & Hanifa, S. (2010). Prevalence and risk factors of low back pain among nurses in a typical Nigerian hospital. *African health sciences*, *10*(1), 26.

Silva, A. A., Rotenberg, L., & Fischer, F. M. (2011). Nursing work hours: individual needs versus working conditions. *Revista de Saúde Pública*, *45*, 1117-1126.

Soler, R.E., Leeks, K.D., Buchanan, L.R., Brownson, R.C., Heath, G.W., Hopkins, D.H., & Task Force on Community Preventive Services. (2010). Point-of-decision prompts to increase stair use: a systematic review update. *American journal of preventive medicine*, *38*(2), S292-S300.

Şen, M.A., Ceylan, A., Kurt, M.E., Palancı, Y., & Adın, C. (2017). Sağlık hizmetleri meslek yüksekokulu öğrencilerinin sağlıklı yaşam biçimi davranışları ve etkileyen faktörler. Dicle Tıp Dergisi, 44(1), 1-12. In Turkish.

T.C. Sağlık Bakanlığı SİNA. (2019). Sağlık İstatistikleri Yıllığı.https://ohsad.org/wp-content/uploads/2021/04/saglik-istatistikleri-yilligi-2019_turkce.pdf(-Date of access: 09.10.2023) In Turkish.

Torquati, L., Kolbe-Alexander, T., Pavey, T., & Leveritt, M. (2018). Changing diet and physical activity in nurses: a pilot study and process evaluation highlighting challenges in workplace health promotion. *Journal of nutrition education and behavior*, *50*(10), 1015-1025.

Webb, O.J., Eves, F.F., & Kerr, J. (2011). A statistical summary of mall-based stair-climbing interventions. *Journal of Physical Activity and Health*, *8*(4), 558-565.

WHO, (2023) Dünya Sağlık Örgütü Avrupa Bölgesi İçin Fiziksel Aktivite Stratejisi 2016-2025 https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/saglikli-beslenme-hareketli-hayat-db/Yayinlar/kitaplar/diger-kitaplar/dunya-saglik-orgutu/DSO-Avrupa-Bolgesi-icin-Fiziksel-Aktivite-Stratejisi-2016-2025.pdf

Woodcock, J., Edwards, P., Tonne, C., Armstrong, B. G., Ashiru, O., Banister, D., ... & Roberts, I. (2009). Public health benefits of strategies to reduce greenhouse-gas emissions: urban land transport. *The Lancet*, *374*(9705), 1930-1943.

BÖLÜM 18

HIV POZİTİF BİREYLERDE YAŞANAN DAMGALAMA VE HEMŞİRELİK YAKLAŞIMLARI

***Beyza BUĞDAY*[1]**

***Müge COŞĞUN*[2]**

***Vildan KOCATEPE*[3]**

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Halk Sağlığı Hemşireliği ABD, İzmir, Türkiye, ORCID: 0000-0002-8065-2273

2 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İzmir, Türkiye,

ORCID: 0000-0003-1673-882X E-posta: mugecosgun@outlook.com.tr

3 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İzmir, Türkiye,

ORCID: 0000-0001-6928-6818

1.GİRİŞ

Cinsel Yolla bulaşan hastalıklar (CYBH), toplumun sağlığını olumsuz etkileyen ciddi hastalıklardır (Yıldırım Erbil 2021). Dünya çapında çoğunluğu asemptomatik olan her gün bir milyondan fazla cinsel yolla bulaşan enfeksiyon (CYBE) bulaşı olmaktadır (DSÖ, 2023). CYBE, küresel bir sağlık sorunu olup her gün dünya genelinde bir milyondan fazla yeni CYBE vakası görülmektedir. Bu enfeksiyonlar, sosyal ve ekonomik sorunlara neden olmanın yanı sıra İnsan İmmün Yetmezlik Virüsü (Human Immundeficiency Virus-HIV) bulaşma riskini de arttırmaktadır (Bozdemir vd., 2021). Birleşmiş Milletler ülkeleri tarafından Eylül 2015'te benimsenen yeni Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Edinilmiş Bağışıklık Yetmezliği Sendromu 'nu (Acquired Immunodeficiency Syndrome -AIDS) 2030 yılına kadar sona erdirme taahhüdünü içermektedir. Bu hedefin gerçekleştirilebilmesi için yeni enfeksiyonların önlenmesi ve HIV ile yaşayanların tedavisine vurgu yapılmıştır (Mehta & Finkelstein. 2018). HIV enfeksiyonun henüz bağışıklama ve tedavisi yoktur. Etki alanı sadece yetişkinler değildir. HIV enfeksiyonu bebekleri, çocukları, gençleri ve yaşlıları da etkileyebilir (Ceylan & Koç, 2017). HIV enfeksiyonunun ilerlemiş hali olan AIDS, günümüzde dünyanın karşı karşıya olduğu en önemli sağlık ve sosyal sorunlardan biridir (UNAIDS, 2020). Bu hastalığa yakalanan kişiler toplumda damgalamayla karşı karşıya kalmaktadırlar. HIV ile ilgili damgalama, HIV'le yaşayan bireylere karşı bir itibarsızlaştırma olarak literatürde tanımlanır (Demirtaş & Şahin, 2022). Damgalama mevcut önyargıları güçlendirir, sağlık alanındaki eşitsizlikleri artırır ve etkili HIV önleme, tedavi ve bakımının önündeki en önemli engeldir. Günümüzde HIV ile yaşamaya ilişkin eğitim ve bilgiler, gelişmelere ayak uyduramamıştır. Güncel olmayan ve yanlış bilgiler korku ve damgalamayı beslemekte ve HIV tanı, tedavi ve bakım çabalarını engellemektedir (Anderson & Fenton, 2022). 2021 yılında HIV damgalama karşıtı müdahalelerin farkındalığının arttırılması için yapılan bir çalışmada halkın sadece %16'sı etkili tedavi gören HIV'li bir kişinin virüsü bulaştıramayacağını ve uzun, sağlıklı bir yaşam sürebileceğini bilmediği bildirilmiştir. Ayrıca katılımcıların %80'ninden fazlasının HIV ile yaşayan kişilerin toplumda olumsuz yargılarla karşılaştığı konusunda hemfikir olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların sadece üçte biri HIV ile aşan tüm insanlara sempati duyduklarını belirtmiştir (National AIDS Trust, 2021). Yapılan uluslararası bir konsensusta damgalama ve ayrımcılığın sağlık sonuçlarını ve etkili HIV müdahalelerini baltalamadaki kritik rolünü vurgulamasına rağmen HIV ile yaşan bireyler sadece halk tarafından değil bazı sağlık profesyonelleri tarafından da damgalanmaktadır. Sağlık profesyonellerinin aşırı enfeksiyon kontrol önlemleri alması, HIV ile yaşayan bireye saygısızlık, ihmal, mahremiyetin ve gizliliğin ihlalleri, tedavinin gecikmesi veya tedaviyi uygulamada isteksizlik, yetersiz bakım

Kaynaklar

Kapıkıran, N. A., & Kapıkıran, Ş. (2013). Psikolojik yardım aramada kendini damgalama ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik. Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal, 4(40).

Ahmadi, A. A., Şirin, H., & Ergüder, T. (2020). Dünyada Salgın Tarihçesi. Turkey Health Literacy Journal, 1(2), 87-97.

Akdogan, O., Yapar, D., Demir, E., Tuncel-Ozturk, P., Kocagul-Celikbas, A., & Baykam, N. (2022). Are We Ready to Follow HIV/AIDS Patients?/HIV/AIDS Hastalarim Takip Etmeye Hazir miyiz?. KLIMIK Journal, 35(1), 40-46.

Akin, L. (2006). Türkiye'de Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonların Epidemiyolojisi. Turkiye Klinikleri J Med Sci, 26, 655-65.

Anderson, J., & Fenton, K. (2022). HIV related stigma: a dangerous roadblock. BMJ, 379.

Arjan E. R. Bos, John B. Pryor, Glenn D. Reeder & Sarah E. Stutterheim (2013): Stigma: Advances İn Theory And Research, Basic And Applied Social Psychology, 35(1), 1-9.

Aslan, F. G., & ALTINDİŞ, M. (2017). HIV'in Güncel Tanı Algoritmi ve Gelişen Korunma Yöntemleri. Türk Mikrobiyol Cem Derg, 47(2), 47-60.

Ataç, M., & Buzlu, S. (2016). Hemşirelerde HIV/AIDS Tanılı Hastalara Yönelik Damgalama. Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi, 24(3).

Ayaz, Ç. M. (2023). HIV ile Yaşayan Erkeklerde Neisseria gonorrhoeae, Chlamydia trachomatis, Trichomonas vaginalis ve Mycoplasma genitalium Sıklığının Sosyodemografik Özellikler ve Davranışsal Risk Faktörleri ile Birlikte Araştırılması. Mikrobiyol Bul, 57(3), 378-389.

Aydın, E., & Ayşegül, K. O. Ç. (2017). HIV+/AIDS Hastalarında Antiretroviral Tedaviye Uyumun Önemi Literatür Çalışması. Jinekoloji-Obstetrik ve Neonatoloji Tıp Dergisi, 14(2), 74-81.

Ayieko, J., Charlebois, E. D., Maeri, I., Owino, L., Thorp, M., Bukusi, E. A., Petersen, M. L., Kamya, M. R., Havlir, D. V., & Camlin, C. S. (2023). Improving Care Engagement For Mobile People Living With HIV İn Rural Western Kenya. Plos One, 18(11), E0288087.

Babaoğlu, Ü. T., Demir, G., & Biçer, S. (2018). Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Hıv/Aıds Hakkındaki Bilgi Düzeyleri Ve Tutumlarının Değerlendirilmesi. Bozok Tıp Dergisi, 8(1), 18-24.

Başoğlu, S., Polat, Ü., & Güngör, C. (2020). HIV/AIDS Hastalığı ile Yaşam: Öz Yönetim ve Psikososyal Uyum. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi, 2(3), 183-190.

Bayrak, B., Keten, S., & Fincancı, M. (2014). Sağlık Çalışanlarının HIV/AIDS Olgularına Yaklaşımları. Klimik Journal/Klimik Dergisi, 27(3).

Bozdemir, T., Çiçek, C., Gökengin, D., Aydemir, S. Ş., Altuğlu, İ., Önal, U., ... & Pullukçu, H. (2021). HIV pozitif kişilerde cinsel yolla bulaşan etkenlerin sıklığı. Turk Mikrobiyol Cem Derg, 51(2), 119-25.

Bozkurt, O., & Bayırlı Turan, D. (2020). HIV/AIDS ile İlgili Bilgi ve Damgalanma Düzeyinin ve İlişkili Faktörlerin Değerlendirilmesi. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 11(1), 41-48.

CDC. (2023). What is HIV?. https://www.cdc.gov/hiv/basics/whatishiv.html(Erişim Tarihi: 25.11.23)

Ceylan E. (2020). Hemşirelik Öğrencilerine Akran Eğitim Modeline Göre Verilen Eğitimin HIV/AIDS Bilgi Düzeyi ve Tutumuna Etkisi (Tez). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İç Hastalıkları Hemşireliği, Yüksek Lisans Tezi.

DEMİRTAŞ, F. A., & ŞAHİN, N. (2022). HIV ve Damgalanma: Bir Sistematik Derleme.

Doğan, P. D. S. (2017). Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Konusunda Danışmanlık Vermek. Klinik Tıp Aile Hekimliği, 9(2), 32-36.

DSÖ (2023). https://www.who.int/Data/Gho/Data/Themes/Hiv-Aids (Erişim Tarihi: 25.11.23)

DSÖ (2023). https://www.who.int/News-Room/Fact-Sheets/Detail/Hiv-Aids

DSÖ (2023). https://www.who.int/News-Room/Fact-Sheets/Detail/Sexually-Transmitted-İnfections-(Stis) (Erişim Tarihi: 26.11.23)

Guven, T., & Yılmaz, G. R. (2014). HIV Enfeksiyonu: Epidemiyoloji, Tanı ve Korunma. Türkiye Klinikleri Journal Of Dermatology-Special Topics, 7(1), 10-4.

Kapila, A., Chaudhary, S., Sharma, R. B., Vashist, H., Sisodia, S. S., & Gupta, A. (2016). A Review On: HIV AIDS. Indian Journal Of Pharmaceutical And Biological Research, 4(03), 69-73.

KINAY, S., & ÖZVARIŞ, Ş. B. (2023). Ağız ve Diş Sağlığı Hizmetlerinde HIV/AIDS Stigması. Selcuk Dental Journal, 10(2), 486-491.

Kose, S., Mandiracioglu, A., Mermut, G., Kaptan, F., & Ozbel, Y. (2012). The Social And Health Problems Of People Living With HIV/AIDS İn Izmir, Turkey. The Eurasian Journal Of Medicine, 44(1), 32–39. Https://Doi.Org/10.5152/Eajm.2012.07

Lazarus, J. V., Safreed-Harmon, K., Kamarulzaman, A., Anderson, J., Leite, R. B., Behrens, G., ... & Waters, L. (2021). Consensus statement on the role of health systems in advancing the long-term well-being of people living with HIV. Nature communications, 12(1), 4450.

Masat Harbali, S. (2023). "Hemşirelerde Damgalama ve Ayrımcılık Eğilimi Ölçeğinin Geliştirilmesi" [Stigma And Discrimination Tendency Scale İn Nurses Development]. (Doktora Tezi).

Mehta, S., & Finkelstein, J. L. (Eds.). (2018). Nutrition And HIV: Epidemiological Evidence To Public Health. *CRC Press.

Mitra, P., & Sharman, T. (2022). HIV Neurocognitive Disorders. In Statpearls. Statpearls Publishing.

Morgan, A.J., Wright, J., & Reavley, N.J. (2021). Review Of Australian İnitiatives To Reduce Stigma Towards People With Complex Mental İllness: What Exists And What Works? International Journal Of Mental Health Systems, 15(1), 1-51.

Mujugira, A., Kasiita, V., Bagaya, M., Nakyanzi, A., Bambia, F., Nampewo, O., ... & Haberer, J.E. (2021). "You Are Not A Man": A Multi-Method Study Of Trans Stigma And Risk Of HIV And Sexually Transmitted İnfections Among Trans Men İn Uganda. Journal of The International AIDS Society, 24(12), E25860.

National AIDS Trust. Britain Thinks, Fast Track Cities London. (2021). HIV: public knowledge and attitudes. www.nat.org.uk/publication/hiv-public-knowledge-and-attitudes.

Nyblade, L., Mingkwan, P., & Stockton, M. A. (2021). Stigma reduction: an essential ingredient to ending AIDS by 2030. The lancet HIV, 8(2), e106-e113.

Örnek, Ö. K., & KOCAMIŞ, E. İ. (2022). Hastane ve Üniversite'de Stigma: HIV/AIDS Pozitif Hastalarına Yönelik Tutum, Davranış ve İnanışların İncelenmesi, İstanbul. Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 31(1), 1-13.

Özan-Köse, S., Soyak, F., Çakmak-Şen, A., Kutlu, M., & Sayın-Kutlu, S. (2022). Evaluation of Acute Human Immunodeficiency Virus Infection Cases. Klimik Journal.

Özmen, S., & Erdem, R. (2021). Hemşireler Arasında Damgalama Olgusu Üzerine Keşifsel Bir Çalışma. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(3), 1407-1435.

Özmen, S., & Erdem, R. (2018) Damgalamanın Kavramsal Çerçevesi. Conceptual Framework of The Stigmatization.

Phelan, J.C., & Link, B.G. (2004). Fear Of People With Mental İllnesses: The Role Of Personal And İmpersonal Contact And Exposure To Threat Or Harm. Journal Of Health And Social Behavior, 45(1), 68-80.

Richter, M., & Buthelezi, K. (2021). Stigma, Denial Of Health Services, And Other Human Rights Violations Faced By Sex Workers İn Africa: "My Eyes Were Full Of Tears Throughout Walking Towards The Clinic That I Was Referred To". In S. M. Goldenberg (Eds.) Et. Al., Sex Work, Health, And Human Rights: Global Inequities, Challenges, And Opportunities For Action. (Pp. 141–152). Springer.

Sayın-Kutlu, S. (2016). İnsan İmmün Yetmezlik Virüsüne Karşı Profilaksi. Klimik Dergisi, 29(3), 100.

Semizoğlu E. (2018). Hemşirelerin AIDS Tanısı Almış Bireylere Bakım Vermeye Yönelik Görüşleri (Tez). Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Ana Bilim Dalı.

Sert Ceylan, B. (2022). Sağlık Çalışanlarının HIV/AIDS Damgalama Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi)

Sönmezer, M. (2023). HIV İnfeksiyonunun Klinik Özellikleri ve Tedavisi, HATAM. https://hatam.hacettepe.edu.tr/HATAM_HIV_AIDS_Klinik_Ozel_041217.Pdf

ŞAHİN, A., ASLAN, S., DOĞANTEKİN, E., & DOĞANTEKİN, A. HIV ile Enfekte Bireylerde Sifilis Koenfeksiyonu. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 18(3), 95-98.3), 95-98.

Stangl, A.L., Earnshaw, V.A., Logie, C.H., Van Brakel, W., Simbayi, L.C., Barré, I., & Dovidio, J.F. (2019). The Health Stigma And Discrimination Framework: A Global, Crosscutting Framework To İnform Research, İntervention Development, And Policy On Health-Related Stigmas. BMC Med, 17, 31.

T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). HIV/AIDS Türkiye Kontrol Programı (TKP) 2019-2024, Ankara.

T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI HSGM, HIV-AIDS İstatistikleri, 2023. https://hsgm.saglik.gov.tr/Tr/Dokumanlar-Bulasicihastaliklar.Html (Erişim Tarihi: 27.11.2023)

T.C. Sağlık Bakanlığı. (2019). Türkiye HIV/AIDS Kontrol Programı (2019-2024), Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2023). Türkiye HIV/AIDS İstatistikleri. Retrieved From Https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Downloadıstatistikseltablo?P=Bzpqvaje3o37rfct/F4q/Xuggkuinbqdk8dywcrbz1xjm75caj3eniwr9v1jor34

Tümer, A. (2023). AIDS Nedir? Dünyada ve Türkiye'de HIV/AIDS. Retrieved From http://Www.Hatam.Hacettepe.Edu.Tr/Aids.Shtml

Tümer, A. (2023). HIV/AIDS Epidemiyolojisi ve Korunma. Retrieved From https://Hatam.Hacettepe.Edu.Tr/Epid_250923.Pdf

UNAIDS. (2020). Global HIV Statistics. The Joint United Nations Programme On HIV/AIDS: Geneva, Switzerland. Retrieved From Https://Www.Unaids.Org/En/Resources/Documents/2020/Unaids-Data

UNAIDS. (2023). Frequently Asked Questions About HIV And AIDS. Retrieved From Https://Www.Unaids.Org/En/Frequently-Asked-Questions-About-Hiv-And-Aids

Valentine, J.A., Delgado, L.F., Haderxhanaj, L.T., & Hogben, M. (2022). Improving Sexual Health İn US Rural Communities: Reducing The İmpact Of Stigma. AIDS And Behavior, 26(Suppl 1), 90-99.

Yıldırım, F., & Erbil, N. (2021). Türkiye'de Üniversite Öğrencilerinin Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar Konusunda Bilgi Düzeyi: Sistematik Derleme. Androloji Bülteni (Andrology Bulletin), 23(3).

Yıldız S. (2018). Cinsel Yolla Bulaşan Enfeksiyonlar ve Hemşirelik Bakımı İçinde. Görak G, Savaşer S, Yıldız S, Editörler. Bulaşıcı Hastalıklar Hemşireliği, 2. Baskı. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri

Wogen, J., & Restrepo, M.T. (2020). Human Rights, Stigma, And Substance Use. Health And Human Rights, 22(1), 51.

BÖLÜM 19

YAŞLILIK DÖNEMİNDE PROBİYOTİK KULLANIMI VE SAĞLIK ÜZERİNE ETKİSİ

Reyhan İRKİN[1]

Özüm ERKİN[2]

Büşra ÇOLAK[3]

Selin Sezgi POYRAZ[4]

1 **İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, İzmir, Türkiye**, ORCID:0000-0002-6838-2215, reyhan.irkin@idu.edu.tr

2 **İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İzmir, Türkiye**, ORCID:0000-0002-0977-2854

3 Akhisar Mustafa Kirazoğlu Devlet Hastanesi, Manisa, Türkiye, ORCID:0000-0002-8546-8248

4 **İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye**, ORCID:0000-0003-4135-0157

GİRİŞ

Yaşlı popülasyonda yetersiz beslenme; sağlıksız besin tüketimi, ilerleyen yaş, diş kayıpları, çiğneme ve yutma sorunları, hipertansiyon, kardiyovasküler hastalıklar ve depresyon ile ilişkilidir (Noe et al., 2020). İleri yaşta yeterli beslenme yaşlı bireylerin sağlığında ve refahında önemli bir role sahiptir. Bu popülasyonda genellikle enerji harcaması enerji alımlarından fazladır ve bu nedenle vücut ağırlığında ve kaslarda kayıp görülmektedir. Kas kütlesinde kayıpla beraber metabolik hızda bir azalma da gerçekleşmektedir ve tüm bu durumlar iştahı, fiziksel aktiviteyi, günlük işlevleri yerine getirme becerisini ve genel sağlık durumunu olumsuz etkilemektedir. Yaşlı bireylerde besin alımına yönelik verilere bakıldığında bu bireylerin yaklaşık %60'ında yetersiz beslenme görüldüğü ve ayrıca bu duruma B vitamini, E vitamini, çinko ve magnezyum yetersizliklerinin de eşlik ettiği görülmüştür. Yaşlanma ile fiziksel aktivitenin azalması, yiyeceklerin satın alınması, hazırlanması ve tüketimi için fiziksel ve tıbbi durumlarının elverişsizliği; yaşlılarda beslenme durumunu etkileyen faktörlerdir. Ayrıca, yaşlı bireyler için sıkça reçete edilen ilaçlar uyuşukluk, unutkanlık, mide bulantısı ve tat algısında değişiklik gibi istenmeyen yan etkilere neden olabilmektedir. Bu etkilere ek olarak yaşlı bireylerde kabızlık ve bilişsel fonksiyonlarda azalma sıkça karşılaşılan sorunlar arasında bulunmaktadır (Recharla, Choi, Puligundla, Park, & Lee, 2023). Tüm bu etkileri azaltmak için hem makro hem de mikro besin ögelerini yeterli miktarda içerecek bir beslenme ile sağlıklı yaşlanma desteklenmelidir (Baugreet, Hamill, Kerry, & McCarthy, 2017).

Son yıllarda yapılan çalışmalar ile bağırsak mikrobiyotasının, bağışıklık sisteminde yaşanan problemler, alerji, kardiyovasküler ve nörodejeneratif hastalıklar, obezite, metabolik sendrom, diyabet ve bazı kanser türleri gibi birçok patolojinin gelişiminde sebep olan bir faktör olduğu görülmüştür. Bu nedenle, mikrobiyota-konakçı etkileşimini anlamak, yeni tedavi stratejileri belirlemek ve bağırsak mikrobiyomunun bu patolojilerdeki tam rolünü anlayabilmek amacıyla mikrobiyota ile ilgili araştırmalar büyük ölçüde artmıştır. Bireylerde yaşlanma ile bağırsak mikrobiyotasında meydana gelen değişiklikler; gastrointestinal sistemdeki ve beslenme düzenindeki fizyolojik değişiklikler, bağışıklık sistemi fonksiyonlarında azalma, inflamasyonda artış ve hastalıkların ilerlemesi ile de yakından ilişkilidir. Genel olarak bu değişiklikler, bakteri çeşitliliğinin ve kısa zincirli yağ asitleri üreten faydalı bakterilerin miktarının azalmasına, baskın türlerde değişikliğe veya bağırsak patojenlerinin artışına yöneliktir (Juárez-Fernández et al., 2021). Genel olarak, bağırsaktaki faydalı mikroorganizmaların çeşitliliğinin azalması, sağlıklı yaşlanmada sorunlara neden olabilmektedir (Ragonnaud & Biragyn, 2021).

Kaynaklar

Akatsu, H. (2021). Exploring the Effect of Probiotics, Prebiotics, and Postbiotics in Strengthening Immune Activity in the Elderly. *Vaccines (Basel), 9*(2). doi:10.3390/vaccines9020136

Alberda, C., Marcushamer, S., Hewer, T., Journault, N., & Kutsogiannis, D. (2018). Feasibility of a Lactobacillus casei Drink in the Intensive Care Unit for Prevention of Antibiotic Associated Diarrhea and *Clostridium difficile*. *Nutrients, 10*(5), 539. doi: 10.3390/nu10050539

Ale, E. C., & Binetti, A. G. (2021). Role of Probiotics, Prebiotics, and Synbiotics in the Elderly: Insights Into Their Applications. *Front Microbiol, 12*, 631254. doi:10.3389/fmicb.2021.631254

Arslan, S., & Burucu, R. (2017). Parkinson Tanısı Almış Bir Olgunun "Roy Uyum Modeli" Kullanılarak Hemşirelik Bakımının Planlanması. *Clinical and Experimental Health Sciences, 7*(1), 36-38. doi: 10.5152/clinexphealthsci.2017.123

Azm, S. A. N., Djazayeri, A., Safa, M., Azami, K., Djalali, M., Sharifzadeh, M., & Vafa, M. (2017). Probiotics improve insulin resistance status in an experimental model of Alzheimer's disease. *Medical Journal of the Islamic Republic of Iran, 31*, 103. doi: 10.14196/mjiri.31.103

Barichella, M., Pacchetti, C., Bolliri, C., Cassani, E., Iorio, L., Pusani, C., . . . Cereda, E. (2016). Probiotics and prebiotic fiber for constipation associated with Parkinson disease: An RCT. *Neurology, 87*(12), 1274-1280. doi:10.1212/wnl.0000000000003127

Bartos, A., Weinerova, J., Diondet, S., & Vales, K. (2022). Effect of human probiotics on memory, psychological and biological measures in elderly: A study protocol of bi-center, double-blind, randomized, placebo-controlled clinical trial (CleverAge Biota). *Front Aging Neurosci, 14*, 996234. doi:10.3389/fnagi.2022.996234

Baugreet, S., Hamill, R. M., Kerry, J. P., & McCarthy, S. N. (2017). Mitigating nutrition and health deficiencies in older adults: a role for food innovation? *Journal Of Food Science, 82*(4), 848-855. doi: 10.1111/1750-3841.13674

Bjørklund, G.; Shanaida, M.; Lysiuk, R.; Butnariu, M.; Peana, M.; Sarac, I.; Strus, O.; Smetanina, K.; Chirumbolo, S. Natural Compounds and Products from an Anti-Aging Perspective. *Molecules* **2022**, *27*, 7084. https://doi.org/10.3390/molecules27207084

Choudhary, P., Kathuria, D., Suri, S., Bahndral, A., & Kanthi Naveen, A. (2023). Probiotics- its functions and influence on the ageing process: A comprehensive review. *Food Bioscience, 52*, 102389. doi:10.1016/j.fbio.2023.102389

Clegg, M. E., & Williams, E. A. (2018). Optimizing nutrition in older people. *Maturitas, 112*, 34-38. doi: 10.1016/j.maturitas.2018.04.001

Costabile, A., Buttarazzi, I., Kolida, S., Quercia, S., Baldini, J., Swann, J. R., . . . Gibson, G. R. (2017). An in vivo assessment of the cholesterol-lowering efficacy of *Lactobacillus plantarum* ECGC 13110402 in normal to mildly hypercholesterolaemic adults. *PLoS One, 12*(12), e0187964. doi:10.1371/journal.pone.0187964

Dhar, D., & Mohanty, A. (2020). Gut microbiota and Covid-19-possible link and implications. *Virus Research*, 198018. doi: 10.1016/j.virusres.2020.198018

Gazerani, P. (2019). Probiotics for Parkinson's disease. *International Journal Of Molecular Sciences, 20*(17), 4121. doi: 10.3390/ijms20174121

Ghafar, M. Y. A., Yaakup, H., Ali, R. A. R., & Shah, S. A. (2020). Evaluation of the Efficacy of Probiotics (MCP® BCMC® Strains) Treating Constipation in Elderly Patients with Multiple Chronic Co-Morbidities: A Randomized Control Trial. *J Nutr Health Aging, 24*(10), 1066-1072. doi:10.1007/s12603-020-1494-1

Giron, M., Thomas, M., Dardevet, D., Chassard, C., & Savary-Auzeloux, I. (2022). Gut microbes and muscle function: can probiotics make our muscles stronger? *J Cachexia Sarcopenia Muscle, 13*(3), 1460-1476. doi:10.1002/jcsm.12964

Hernández-Granados, M. J., & Franco-Robles, E. (2020). Postbiotics in human health: Possible new functional ingredients? *Food Research International, 137*, 109660. doi: 10.1016/j.foodres.2020.109660

Hong, C.-T., Chen, J.-H., & Huang, T.-W. (2022). Probiotics treatment for Parkinson disease: a systematic review and meta-analysis of clinical trials. *Aging, 14*(17), 7014-7025. doi:10.18632/aging.204266

Hu, L., Zhou, M., Young, A., Zhao, W., & Yan, Z. (2019). In vivo effectiveness and safety of probiotics on prophylaxis and treatment of oral candidiasis: a systematic review and meta-analysis. *BMC Oral Health, 19*(1), 1-12. doi: 10.1186/s12903-019-0841-2

Hutchinson, A. N., Bergh, C., Kruger, K., Sűsserová, M., Allen, J., Améen, S., & Tingö, L. (2021). The effect of probiotics on health outcomes in the elderly: a systematic review of randomized, placebo-controlled studies. *Microorganisms, 9*(6), 1344. doi: 10.3390/microorganisms9061344

Ibarra, A., Latreille-Barbier, M., Donazzolo, Y., Pelletier, X., & Ouwehand, A. C. (2018). Effects of 28-day *Bifidobacterium animalis subsp. lactis* HN019 supplementation on colonic transit time and gastrointestinal symptoms in adults with functional constipation: A double-blind, randomized, placebo-controlled, and dose-ranging trial. *Gut Microbes, 9*(3), 236-251. doi:10.1080/19490976.2017.1412908

Jafarnejad, S., Shab-Bidar, S., Speakman, J. R., Parastui, K., Daneshi-Maskooni, M., & Djafarian, K. (2016). Probiotics Reduce the Risk of Antibiotic-Associated Diarrhea in Adults (18-64 Years) but Not the Elderly (>65 Years): A Meta-Analysis. *Nutr Clin Pract, 31*(4), 502-513. doi:10.1177/0884533616639399

Juárez-Fernández, M., Porras, D., García-Mediavilla, M. V., Román-Sagüillo, S., González-Gallego, J., Nistal, E., & Sánchez-Campos, S. (2021). Aging, Gut Microbiota and Metabolic Diseases: Management through Physical Exercise and Nutritional Interventions. *Nutrients, 13*(1), 16. doi: 10.3390/nu13010016

Kaur, H., Nagamoto-Combs, K., Golovko, S., Golovko, M. Y., Klug, M. G., & Combs, C. K. (2020). Probiotics ameliorate intestinal pathophysiology in a mouse model of Alzheimer's disease. *Neurobiology Of Aging, 92*, 114-134. doi: 10.1016/j.neurobiolaging.2020.04.009

Kesika, P., Suganthy, N., Sivamaruthi, B. S., & Chaiyasut, C. (2020). Role of gut-brain axis, gut microbial composition, and probiotic intervention in Alzheimer's disease. *Life Sciences*, 118627. doi: 10.1016/j.lfs.2020.118627

Kullisaar, T., Zilmer, K., Salum, T., Rehema, A., & Zilmer, M. (2016). The use of probiotic L. fermentum ME-3 containing Reg'Activ Cholesterol supplement for 4 weeks has a positive influence on blood lipoprotein profiles and inflammatory cytokines: an open-label preliminary study. *Nutrition Journal, 15*(1), 1-6. doi: 10.1186/s12937-016-0213-6

Landete, J. M., Gaya, P., Rodríguez, E., Langa, S., Peirotén, Á., Medina, M., & Arqués, J. L. (2017). Probiotic bacteria for healthier aging: immunomodulation and metabolism of phytoestrogens. *BioMed Research International, 2017*. doi: 10.1155/2017/5939818

Li, Y. (2019). Active Probiotic Therapeutics May Prevent Oral Candida Infections in the Elderly Population, but the Evidence Is Insufficient. *J Evid Based Dent Pract, 19*(4), 101353. doi:10.1016/j.jebdp.2019.101353

Lv, T., Ye, M., Luo, F., Hu, B., Wang, A., Chen, J., . . . Qian, C. (2020). Probiotics treatment improves cognitive impairment in patients and animals: a systematic review and meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. doi: 10.1101/2020.06.12.20129015

Magistrelli, L., Amoruso, A., Mogna, L., Graziano, T., Cantello, R., Pane, M., & Comi, C. (2019). Probiotics may have beneficial effects in Parkinson's disease: in vitro evidence. *Frontiers In Immunology, 10*, 969. doi: 10.3389/fimmu.2019.00969

Mallina, R., Craik, J., Briffa, N., Ahluwalia, V., Clarke, J., & Cobb, A. (2018). Probiotic containing *Lactobacillus casei, Lactobacillus bulgaricus, and Streptococcus thermophiles* (ACTIMEL) for the prevention of *Clostridium difficile* associated diarrhoea in the elderly with proximal femur fractures. *Journal Of Infection And Public Health, 11*(1), 85-88. doi: 10.1016/j.jiph.2017.04.001

Martínez-Martínez, M. I., Calabuig-Tolsa, R., & Cauli, O. (2017). The effect of probiotics as a treatment for constipation in elderly people: a systematic review. *Archives Of Gerontology And Geriatrics, 71*, 142-149. doi: 10.1016/j.archger.2017.04.004

Mendonça Marques Ton, A., Prandi Campagnaro, B., Aleixo Alves, G., Aires, R., Zambom Côco, L., Maximo Arpini, C., . . . Melo Costa Pereira, T. (2020). Oxidative Stress and Dementia in Alzheimer's Patients: Effects of Synbiotic Supplementation. *Oxidative Medicine And Cellular Longevity*, 2020. doi: 10.1155/2020/2638703

Miller, L. E., Lehtoranta, L., & Lehtinen, M. J. (2019). Short-term probiotic supplementation enhances cellular immune function in healthy elderly: systematic review and meta-analysis of controlled studies. *Nutrition Research, 64*, 1-8. doi: 10.1016/j.nutres.2018.12.011

Nagata, S., Asahara, T., Wang, C., Suyama, Y., Chonan, O., Takano, K., . . . Yamashiro, Y. (2016). The effectiveness of Lactobacillus beverages in controlling infections among the residents of an aged care facility: a randomized placebo-controlled double-blind trial. *Annals of Nutrition and Metabolism, 68*(1), 51-59. doi: 10.1159/000442305

Naomi, R., Embong, H., Othman, F., Ghazi, H. F., Maruthey, N., & Bahari, H. (2021). Probiotics for Alzheimer's Disease: A Systematic Review. *Nutrients, 14*(1). doi:10.3390/nu14010020

Neves, F. J., Tomita, L. Y., Liu, A. S. L. W., Andreoni, S., & Ramos, L. R. (2020). Educational interventions on nutrition among older adults: A systematic review and meta-analysis of randomized clinical trials. *Maturitas, 136*, 13-21. doi: 10.1016/j.maturitas.2020.03.003

Nistor-Cseppento, C. D., Moga, T. D., Bungau, A. F., Tit, D. M., Negrut, N., Pasca, B., . . . Uivarosan, D. (2022). The Contribution of Diet Therapy and Probiotics in the Treatment of Sarcopenia Induced by Prolonged Immobilization Caused by the COVID-19 Pandemic. *Nutrients, 14*(21). doi:10.3390/nu14214701

Noe, M. T. N., Saw, Y. M., Saw, T. N., Kyaw, Y. P., Zin, P. E., Cho, S. M., . . . Wann, T. (2020). Assessment of nutritional status and risk factors for malnutrition among the elderly in Loikaw, Myanmar. *Nutrition, 79*, 110933. doi: 10.1016/j.nut.2020.110933

Olaimat, A. N., Aolymat, I., Al-Holy, M., Ayyash, M., Abu Ghoush, M., Al-Nabulsi, A. A., . . . Shah, N. P. (2020). The potential application of probiotics and prebiotics for the prevention and treatment of COVID-19. *NPJ Sci Food, 4*, 17. doi:10.1038/s41538-020-00078-9

Orlandoni, P., Jukic Peladic, N., Amoruso, A., Pane, M., Di Rosa, M., Vedruccio, J., & Santini, F. (2021). Safety and Efficacy of Probiotic Supplementation in Reducing the Incidence of Infections and Modulating Inflammation in the Elderly with Feeding Tubes: A Pilot, Double-Blind, Placebo-Controlled Study, "IntegPRO". *Nutrients, 13*(2), 391. doi: 10.3390/nu13020391

Özkan, F. S. (2023).Yaşlı Kadınlarda Sık Kullanilan Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları. (Ed. Gümüş & Haspolat) *Sağlıklı Yaşlanma ve Kadın (içinde)*, 83. Orient Yayınları, ISBN : 978-625-6893-73-3.

Pu, F., Guo, Y., Li, M., Zhu, H., Wang, S., Shen, X., . . . He, F. (2017). Yogurt supplemented with probiotics can protect the healthy elderly from respiratory infections: a randomized controlled open-label trial. *Clinical Interventions In Aging, 12*, 1223. doi: 10.2147/CIA.S141518

Ragonnaud, E., & Biragyn, A. (2021). Gut microbiota as the key controllers of "healthy" aging of elderly people. *Immunity & Ageing, 18*(1), 1-11. doi: 10.1186/s12979-020-00213-w

Recharla, N., Choi, J., Puligundla, P., Park, S. J., & Lee, H. J. (2023). Impact of probiotics on cognition and constipation in the elderly: A meta-analysis. *Heliyon, 9*(7), e18306. doi:10.1016/j.heliyon.2023.e18306

Romo-Araiza, A., & Ibarra, A. (2020). Prebiotics and probiotics as potential therapy for cognitive impairment. *Medical Hypotheses, 134*, 109410. doi: 10.1016/j.mehy.2019.109410

Roobab, U., Batool, Z., Manzoor, M. F., Shabbir, M. A., Khan, M. R., & Aadil, R. M. (2020). Sources, formulations, advanced delivery and health benefits of probiotics. *Current Opinion in Food Science, 32*, 17-28. doi: 10.1016/j.cofs.2020.01.003

Ruiz-Gonzalez, C., Roman, P., Rueda-Ruzafa, L., Rodriguez-Arrastia, M., & Cardona, D. (2020). Effects of probiotics supplementation on dementia and cognitive impairment: A systematic review and meta-analysis of preclinical and clinical studies. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, 110189. doi: 10.1016/j.pnpbp.2020.110189

Shahbazi, R., Yasavoli-Sharahi, H., Alsadi, N., Ismail, N., & Matar, C. (2020). Probiotics in Treatment of Viral Respiratory Infections and Neuroinflammatory Disorders. *Molecules, 25*(21). doi:10.3390/molecules25214891

Shlisky, J., Bloom, D. E., Beaudreault, A. R., Tucker, K. L., Keller, H. H., Freund-Levi, Y., . . . Wu, D. (2017). Nutritional considerations for healthy aging and reduction in age-related chronic disease. *Advances in Nutrition, 8*(1), 17. doi: 10.3945/an.116.013474

Sivamaruthi, B. S., Bharathi, M., Kesika, P., Suganthy, N., & Chaiyasut, C. (2021). The Administration of Probiotics against Hypercholesterolemia: A Systematic Review. *Applied Sciences, 11*(15), 6913. doi: 10.3390/app11156913

Sivamaruthi, B. S., Fern, L. A., Hj, D. S. N. R. P., & Chaiyasut, C. (2020). The influence of probiotics on bile acids in diseases and aging. *Biomedicine & Pharmacotherapy, 128*, 110310. doi: 10.1016/j.biopha.2020.110310

Strauss, M., Micetic-Turk, D., Pogacar, M. S., & Fijan, S. (2021). Probiotics for the Prevention of Acute Respiratory-Tract Infections in Older People: Systematic Review. *Healthcare (Basel), 9*(6). doi:10.3390/healthcare9060690

Sundararaman, A., Ray, M., Ravindra, P. V., & Halami, P. M. (2020). Role of probiotics to combat viral infections with emphasis on COVID-19. *Appl Microbiol Biotechnol, 104*(19), 8089-8104. doi:10.1007/s00253-020-10832-4

Tamtaji, O. R., Heidari-Soureshjani, R., Mirhosseini, N., Kouchaki, E., Bahmani, F., Aghadavod, E., . . . Asemi, Z. (2019). Probiotic and selenium co-supplementation, and the effects on clinical, metabolic and genetic status in Alzheimer's disease: a randomized, double-blind, controlled trial. *Clinical Nutrition, 38*(6), 2569-2575. doi: 10.1016/j.clnu.2018.11.034

Tamtaji, O. R., Taghizadeh, M., Kakhaki, R. D., Kouchaki, E., Bahmani, F., Borzabadi, S., . . . Asemi, Z. (2019). Clinical and metabolic response to probiotic administration in people with Parkinson's disease: a randomized, double-blind, placebo-controlled trial. *Clinical Nutrition, 38*(3), 1031-1035. doi: 10.1016/j.clnu.2018.05.018

Tan, A. H., Lim, S.-Y., Chong, K. K., A Manap, M. A. A., Hor, J. W., Lim, J. L., . . . Lang, A. E. (2021). Probiotics for constipation in Parkinson disease: a randomized placebo-controlled study. *Neurology, 96*(5), e772-e782. doi:10.1212/wnl.0000000000010998

Tong, J., Satyanarayanan, S. K., & Su, H. (2020). Nutraceuticals and probiotics in the management of psychiatric and neurological disorders: A focus on microbiota-gut-brain-immune axis. *Brain, Behavior, and Immunity*. doi: 10.1016/j.bbi.2020.08.027

Vernaya, M., McAdam, J., & Hampton, M. D. (2017). Effectiveness of probiotics in reducing the incidence of *Clostridium difficile*-associated diarrhea in elderly patients: a systematic review. *JBI Evidence Synthesis, 15*(1), 140-164. doi: 10.11124/JBISRIR-2016-003234

Wang, K., Yu, X., Li, Y., Guo, Y., Ge, L., Pu, F., . . . He, F. (2019). *Bifidobacterium bifidum* TMC3115 can characteristically influence glucose and lipid profile and intestinal microbiota in the middle-aged and elderly. *Probiotics and Antimicrobial Proteins, 11*(4), 1182-1194. doi: 10.1007/s12602-018-9441-8

Wang, P., Yin, X., Chen, G., Li, L., Le, Y., Xie, Z., . . . Tong, J. (2021). Perioperative probiotic treatment decreased the incidence of postoperative cognitive impairment in elderly patients following non-cardiac surgery: A randomised double-blind and placebo-controlled trial. *Clinical Nutrition, 40*(1), 64-71. doi: 10.1016/j.clnu.2020.05.001

Yamamoto, Y., Saruta, J., Takahashi, T., To, M., Shimizu, T., Hayashi, T., . . . Makino, S. (2019). Effect of ingesting yogurt fermented with *Lactobacillus delbrueckii ssp. bulgaricus* OLL1073R-1 on influenza virus-bound salivary IgA in elderly residents of nursing homes: a randomized controlled trial. *Acta Odontologica Scandinavica, 77*(7), 517-524. doi: 10.1080/00016357.2019.1609697

Yoon, J. Y., Cha, J. M., Oh, J. K., Tan, P. L., Kim, S. H., Kwak, M. S., . . . Shin, H. P. (2018). Probiotics Ameliorate Stool Consistency in Patients with Chronic Constipation: A Randomized, Double-Blind, Placebo-Controlled Study. *Dig Dis Sci, 63*(10), 2754-2764. doi:10.1007/s10620-018-5139-8

BÖLÜM 20

DEPRESYON VE GERİATRİK DEPRESYON

Reyhan İRKİN[1,2]

Özüm ERKİN[3,4]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yaşlı Sağlığı Anabilim Dalı, Konak, İzmir, ORCID: 0000-0001-5180-4445 , ORCID:0000-0003-0935-1360

2 İzmir Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Karabağlar, ORCID:0000-0001-5180-4445

3 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Beyin Araştırmaları ve Sinirbilim Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konak, İzmir, ORCID: 0000-0003-0935-1360, kemalugur.tufekci@idu.edu.tr

4 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Yaşlı Bakım Programı, Konak, İzmir, ORCID: 0000-0003-0935-1360

1. GİRİŞ

Depresyon, modern dünyanın en yaygın ruhsal hastalıklarından biridir ve her yaş grubunda görülebilir. Depresyon belirtileri, duygusal, davranışsal ve fiziksel olarak çeşitlilik gösterir. Depresyon hastalarının %70'inin hüzün, %71'inin umutsuzluk, %57'sinin kaygı, %54'ünün enerji eksikliği ve %53'ünün uyku düzensizlikleri yaşadığı belirtilmiştir. Ayrıca, depresyon belirtileri arasında, ilgi kaybı, keyif alamama, yorgunluk, iştah değişiklikleri, konsantrasyon bozukluğu, intihar düşünceleri veya girişimleri de yer alabilir (National Institute of Mental Health). Depresyon hastaları genellikle günlük yaşamlarını etkileyen ciddi semptomlar yaşarlar. Bir çalışmada, depresyon hastalarının %45'inin işlevselliği etkilendiği, %28'inin sosyal hayatları etkilendiği ve %15'inin ise aile hayatları etkilendiği belirtilmiştir. Depresyon hastaları ayrıca, genellikle iş yerinde veya okulda düşük performans gösterirler ve sıklıkla iş kaybı veya okuldan ayrılma gibi sorunlarla karşılaşırlar (Lépine ve Briley, 2011).

Geriatrik depresyon, yaşlı insanların yaşam kalitesini düşüren yaygın bir psikiyatrik bozukluktur (Noél ve ark., 2004). 55 yaşından büyük kişilerin yaklaşık %14'ünde depresyon vardır ve bunların %2'si majör depresyondur. Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı (Beşinci Baskı) (DSM-5, 2013) majör depresif epizod tanısı koyma kriterleri aşağıda sunulmaktadır.

Aşağıdaki belirtilerden beşi (veya daha fazlası) iki haftalık süre boyunca, neredeyse her gün, günün büyük bölümünde bulunmalıdır. Belirtiler önemli bir kayba karşı gösterilen normal tepkiden farklıdır ve şiddetlidir (DSM-5, 2013).

En az 5 belirti (üzüntülü duygudurumu ve zevk kaybını da sayarak):

- Çok fazla ya da çok az uyuma
- Psikodevinsel yavaşlama ya da yerinde duramama,
- Ağırlık kaybı*ya da iştahta değişme (*%5)
- Enerjinin kaybedilmesi
- Değersiz ya da aşırı suçlu hissetme
- Odaklanma, düşünme ya da karar alma güçlüğü,
- Yineleyen ölüm ya da özkıyım düşünceleri

Genel olarak, depresyon hem yaşlı hem de genç hastalarda benzer semptomlarla ortaya çıkar (Hegeman ve ark., 2012). Küçük farklılıklar olsa da depresyon tanısını koymak için DSM-5 kriterleri yaşlı ve genç hastalar için aynıdır. Birinci basamakta görüldüğünde, depresif yaşlı bir hastanın başlıca şikâyeti depresif bir ruh hali olmayabilir; bunun yerine

Kaynaklar

American Psychiatric Association (APA). (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5) (5th ed.). Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

Anguera, J. A., Gunning, F. M., ve Areán, P. A. (2017). Improving late life depression and cognitive control through the use of therapeutic video game technology: A proof-of-concept randomized trial. *Depression and anxiety*, *34*(6), 508-517.

Baba, H., Kito, S., Nukariya, K., Takeshima, M., Fujise, N., Iga, J., ... ve Committee for Treatment Guidelines of Mood Disorders, Japanese Society of Mood Disorders. (2022). Guidelines for diagnosis and treatment of depression in older adults: A report from the Japanese Society of mood disorders. *Psychiatry and Clinical Neurosciences*, *76*(6), 222-234.

Baglioni, C., Battagliese, G., Feige, B., Spiegelhalder, K., Nissen, C., Voderholzer U., ... ve Riemann, D. (2011). Insomnia as a predictor of depression: A meta- analytic evaluation of longitudinal epidemiological studies. *Journal of Affective Disorders, 135*(1-3), 10-19.

Banerjee, S., Hellier, J., Dewey, M., Romeo, R., Ballard, C., Baldwin, R., ... ve Burns, A. (2011). Sertraline or mirtazapine for depression in dementia (HTA-SADD): A randomised, multicentre, double-blind, placebo-controlled trial. *The Lancet*, *378*(9789), 403-411.

Belvederi Murri, M., Amore, M., Respino, M., ve Alexopoulos, G. S. (2020). The symptom network structure of depressive symptoms in late-life: results from a European population study. *Molecular psychiatry*, *25*(7), 1447-1456.

Birk, J. L., Kronish, I. M., Moise, N., Falzon, L., Yoon, S., ve Davidson, K. W. (2019). Depression and multimorbidity: Considering temporal characteristics of the associations between depression and multiple chronic diseases. *Health Psychology*, *38*(9), 802.

Cai, H., Jin, Y., Liu, R., Zhang, Q., Su, Z., Ungvari, G. S., Tang, Y. L., Ng, C. H., Li, X. H. ve Xiang, Y. T. (2022). Global prevalence of depression in older adults: a systematic review and meta-analysis of epidemiological surveys. *Asian Journal of Psychiatry*, *(80)*103417.

Cipriani, A., Furukawa, T. A., Salanti, G., Chaimani, A., Atkinson, L. Z., Ogawa, Y., ... & Geddes, J. R. (2018). Comparative efficacy and acceptability of 21 antidepressant drugs for the acute treatment of adults with major depressive disorder: a systematic review and network meta-analysis. *Focus, 16*(4), 420-429.

Cuijpers, P., Berking, M., Andersson, G., Quigley, L., Kleiboer, A., ve Dobson, K. S. (2013). A meta-analysis of cognitive-behavioural therapy for adult depression, alone and in comparison with other treatments. *The Canadian Journal of Psychiatry, 58*(7), 376-385.

Cramer, A. O., Van Borkulo, C. D., Giltay, E. J., Van Der Maas, H. L., Kendler, K. S., Scheffer, M., ve Borsboom, D. (2016). Major depression as a complex dynamic system. *PloS one*, *11*(12), e0167490.

Devita, M., De Salvo, R., Ravelli, A., De Rui, M., Coin, A., Sergi, G., ve Mapelli, D. (2022). Recognizing Depression in the Elderly: Practical Guidance and Challenges for Clinical Management. *Neuropsychiatric Disease and Treatment*, *18,* 2867-2880.

Diniz, B. S., Butters, M. A., Albert, S. M., Dew, M. A., ve Reynolds, C. F. (2013). Late-life depression and risk of vascular dementia and Alzheimer's disease: systematic review and meta-analysis of community-based cohort studies. *The British Journal of Psychiatry*, *202*(5), 329-335.

Fava, M., ve Kendler, K. S. (2000). Major depressive disorder. *Neuron, 28*(2), 335-341.

Gournellis, R., Oulis, P., ve Howard, R. (2014). Psychotic major depression in older people: a systematic review. *International journal of geriatric psychiatry*, *29*(8), 784-796.

Gournellis, R., Efstathiou, V., Yotsidi, V., Tournikioti, K., Papazahos, C., Ferentinos, P., ... ve Michopoulos, I. (2019). Guilt delusional beliefs increase the risk of suicidal attempt in elderly unipolar psychotic depressives. *The Journal of nervous and mental disease*, *207*(1), 29-33.

Hegeman, J. M., Kok, R. M., Van der Mast, R. C., ve Giltay, E. J. (2012). Phenomenology of depression in older compared with younger adults: meta-analysis. *The British Journal of Psychiatry*, *200*(4), 275-281.

Henssler, J., Kurschus, M., Franklin, J., Bschor, T., ve Baethge, C. (2017). Long-Term acute-phase treatment with antidepressants, 8 weeks and beyond: a systematic review and meta-analysis of randomized, placebo-controlled trials. *The Journal of clinical psychiatry*, *79*(1), 10618.

Holvast, F., Massoudi, B., Oude Voshaar, R. C., ve Verhaak, P. F. (2017). Non-pharmacological treatment for depressed older patients in primary care: A systematic review and meta-analysis. *PloS one*, *12*(9), e0184666.

Hu, T., Zhao, X., Wu, M., Li, Z., Luo, L., Yang, C., ve Yang, F. (2022). Prevalence of depression in older adults: A systematic review and meta-analysis. *Psychiatry research*, *311,* 114511.

James, S. L., Abate, D., Abate, K. H., Abay, S. M., Abbafati, C., Abbasi, N., ... ve Briggs, A. M. (2018). Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 354 diseases and injuries for 195 countries and territories, 1990–2017: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2017. *The Lancet*, *392*(10159), 1789-1858.

Kelly, J. R., Borre, Y., O'Brien, C., Patterson, E., El Aidy, S., Deane, J., ... ve Dinan, T. G. (2016). Transferring the blues: Depression-associated gut microbiota induces neurobehavioural changes in the rat. *Journal of Psychiatric Research, 82*, 109-118.

Kendler, K. S., Aggen, S. H. ve Neale, M. C. (2013). Evidence for multiple genetic factors underlying DSM-IV criteria for major depression, *JAMA Psychiatry, 70*(6), 599-607.

Kiosses, D. N., ve Alexopoulos, G. S. (2013). The prognostic significance of subsyndromal symptoms emerging after remission of late-life depression. *Psychological medicine*, *43*(2), 341-350.

Kok, R. M., Nolen, W. A., ve Heeren, T. J. (2012). Efficacy of treatment in older depressed patients: a systematic review and meta-analysis of double-blind randomized controlled trials with antidepressants. *Journal of affective disorders*, *141*(2-3), 103-115.

Lépine, J. P., ve Briley, M. (2011). The increasing burden of depression. Neuropsychiatric disease and treatment, 7(sup1), 3-7.

Lopes, M. J., Fonseca, C., ve Barbosa, P. (2020). The Individual Care Plan as Electronic Health Record: A Tool for Management, Integration of Care, and Better Health Results. In *Exploring the Role of ICTs in Healthy Aging* (pp. 1-12). IGI Global.

Mishra, R., Park, C., York, M. K., Kunik, M. E., Wung, S. F., Naik, A. D., ve Najafi, B. (2021). Decrease in mobility during the COVID-19 pandemic and its association with increase in depression among older adults: A longitudinal remote mobility monitoring using a wearable sensor. *Sensors*, *21*(9), 3090.

Nelson, J. C., ve Devanand, D. P. (2011). A Systematic Review and Meta-Analysis of Placebo-Controlled Antidepressant Studies in People with Depression and Dementia. *Journal of the American Geriatrics Society*, *59*(4), 577-585.

Noël, P. H., Williams, J. W., Unützer, J., Worchel, J., Lee, S., Cornell, J., ... ve Hunkeler, E. (2004). Depression and comorbid illness in elderly primary care patients: impact on multiple domains of health status and well-being. *The Annals of Family Medicine*, *2*(6), 555-562.

Penninx, B. W., Milaneschi, Y., Lamers, F., Vogelzangs, N., ve Understanding, D. E. (2013). Understanding the somatic consequences of depression: biological mechanisms and the role of depression symptom profile. *BMC medicine, 11*(1), 129.

Rush, A. J., Trivedi, M. H., Wisniewski, S. R., Nierenberg, A. A., Stewart, J. W., Warden, D., ... ve Fava, M. (2006). Acute and longer-term outcomes in depressed outpatients requiring one or several treatment steps: a STAR*D report. *American Journal of Psychiatry, 163*(11), 1905-1917.

Santomauro, D. F., Herrera, A. M. M., Shadid, J., Zheng, P., Ashbaugh, C., Pigott, D. M., ... ve Ferrari, A. J. (2021). Global prevalence and burden of depressive and anxiety disorders in 204 countries and territories in 2020 due to the COVID-19 pandemic. *The Lancet*, *398*(10312), 1700-1712.

Silva, C., Fonseca, C., Ferreira, R., Weidner, A., Morgado, B., Lopes, M. J., ... ve Pinho, L. G. (2023). Depression in older adults during the COVID-19 pandemic: A systematic review. *Journal of the American Geriatrics Society*. 1-18.

Singh-Manoux, A., Dugravot, A., Fournier, A., Abell, J., Ebmeier, K., Kivimäki, M., ve Sabia, S. (2017). Trajectories of depressive symptoms before diagnosis of dementia: a 28-year follow-up study. *JAMA Psychiatry*, *74*(7), 712-718.

Sohtorik İlkmen, Y., ve Altan Atalay, A. (2020). Depression and Repetitive Negative Thinking among Older Adults: The Specific Role of Executive Dysfunction. *Psikoloji Çalışmaları*, *40*(2), 561-578.

Song, D., Shen, Q., Xu, T. Z., ve Sun, Q. H. (2014). Effects of group reminiscence on elderly depression: A meta-analysis. *International Journal of Nursing Sciences*, *1*(4), 416-422.

Sözeri Varma, G. (2012). Depression in the elderly: clinical features and risk factors. *Aging and disease*, *3*(6), 465.

Spaans, H. P., Sienaert, P., Bouckaert, F., van den Berg, J. F., Verwijk, E., Kho, K. H., ... ve Kok, R. M. (2015). Speed of remission in elderly patients with depression: electroconvulsive therapy v. medication. *The British Journal of Psychiatry*, *206*(1), 67-71.

Tunvirachaisakul, C., Gould, R. L., Coulson, M. C., Ward, E. V., Reynolds, G., Gathercole, R. L., ... ve Howard, R. J. (2018). Predictors of treatment outcome in depression in later life: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, *227*, 164-182.

Van Ameringen, M., Turna, J., Khalesi, Z., Pullia, K., ve Patterson, B. (2017). There is an app for that! The current state of mobile applications (apps) for DSM-5 mental disorders. *Journal of Technology in Behavioral Science, 2*(3-4), 73-81.

Verhoeven, J. E., Révész, D., Picard, M., Epel, E. E., Wolkowitz, O. M., Matthews, K. A., ... ve Puterman, E. (2018). Depression, telomeres and mitochondrial DNA: between-and within-person associations from a 10-year longitudinal study. *Molecular Psychiatry*, *23*(4), 850-857.

What are the signs and symptoms of depression?. (t.b.). *Depression.* https://www.nimh.nih.gov/health/topics/depression#part_2255

Wilkinson, P. ve Izmeth, Z. (2016). Continuation and maintenance treatments for depression in older people. *Cochrane Database of Systematic Reviews*, (9).

World Health Organization (WHO). (2017). Depression and other commonmental disorders: global health estimates. Geneva: World Health Organization.

World Health Organization (WHO). (2021). Depression. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/depression

Yong, S., Hung, M. W., Yuan, C. W., Chiu, C. C., Huang, M. C., ve You, C. W. (2023). Mind and Body: The Complex Role of Social Resources in Understanding and Managing Depression in Older Adults. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, *7*(CSCW1), 1-25.

BÖLÜM 21

NÖROBİYOLOJİ VE ÇEVRE PERSPEKTİFLERİNDEN EKOFOBİ

***Kemal Uğur TÜFEKÇİ*[1,2]**

***Nurdan ERDOĞAN*[3,4]**

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Beyin Araştırmaları ve Sinirbilim Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Konak, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-0935-1360 E-posta: kemalugur.tufekci@idu.edu.tr

2 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Yaşlı Bakım Programı, Konak, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-0935-1360 E-posta: kemalugur.tufekci@idu.edu.tr

3 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sürdürülebilir Çevre Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Karabağlar, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0642-5566 E-posta: nurdan.erdogan@idu.edu.tr

4 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Karabağlar, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0002-0642-5566 E-posta: nurdan.erdogan@idu.edu.tr

1. GİRİŞ

1972 yılında Stockholm'de gerçekleştirilen BM İnsan ve Çevre Konferansı ile birlikte dünya gündemine giren çevre ve sürdürülebilirlik kavramları, bu tarihten bu yana tüm dünya ülkelerinin önemle ele aldığı konuların başında gelmektedir. Bununla birlikte, 2005 yılında yayınlanan "Milenyum Ekosistem Raporu", dünya genelinde sürdürülen tüm mücadelelere rağmen dünya ekosistemleri üzerindeki baskıların katlanarak artığını göstermiştir (Şekil 1). İnsanın, doğal sistemler üzerindeki baskısının küresel ölçekte etkili olması, dünyamızın "Antroposen" ismi verilen ve insanın biyolojik, kimyasal ve jeolojik sistemler üzerinde etkili bir aktör haline gelişini vurgulayan yeni bir jeolojik çağa girdiğini göstermektedir.

İnsanın çevre üzerindeki etkisinin sürekli artış eğiliminde olması, daha önce sadece kirlilik bozunma gibi çevresel sorun olarak ele alınan konuların iklim, biyoçeşitlilik, su, gıda ve enerji krizleri olarak anılmasına neden olmuştur. Türk Dil Kurumuna göre "çöküntü", "Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran" gibi genellikle olumsuz tanımlamalar yapılan kriz kavramı kriz yönetimi biliminde "Hızlı yada yavaş gelişebilen, önemli bir değişikliğe neden olan, toplumsal/bireysel dönüşümü zorunlu kılan ve acilen ele alınarak eyleme geçilmesi gereken" bir durumu ifade etmektedir. Kriz durumlarının doğru yönetilememesi durumunda ise birey/toplumlarda aşırı tepki, öz savunma, gerilim, güvensizlik, korku, endişe, bitkinlik ve yanlızlık gibi olumsuz duyguların yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

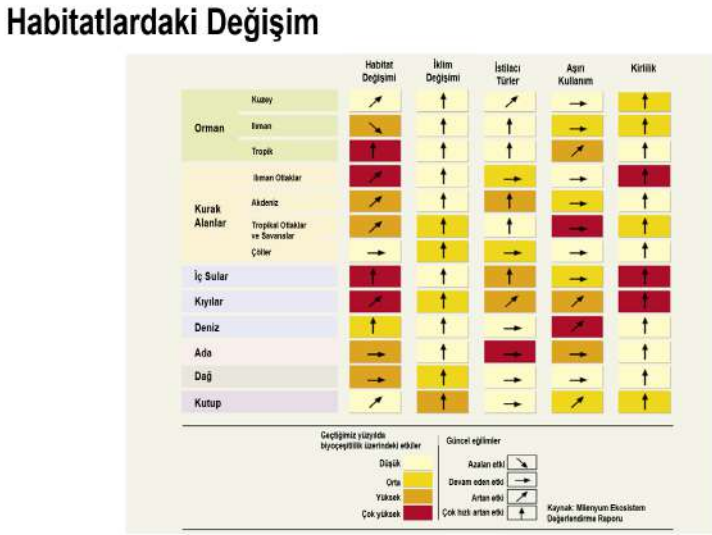

Şekil 1. *Dünya ekosistemlerindeki biyoçeşitlilik üzerindeki baskılar (Millenium Ecosystem Assessment, 2005)*

Kaynaklar

Adamec, R., Blundell, J., & Burton, P. (2005). Role of NMDA receptors in the lateralized potentiation of amygdala afferent and efferent neural transmission produced by predator stress. *Physiology & behavior*, *86*(1-2), 75–91. https://doi.org/10.1016/j.physbeh.2005.06.026

BM DESA 2022 Dünya Nüfus Beklentileri Revizyonu, https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www .un.org.development.desa.pd/files/wpp2022_summary_of_results. pdf

Cassano, G. B., Baldini Rossi, N., & Pini, S. (2002). Psychopharmacology of anxiety disorders. *Dialogues in clinical neuroscience*, *4*(3), 271–285. https://doi.org/10.31887/DCNS.2002.4.3/gcassano

Denny, B. T., Fan, J., Liu, X., Guerreri, S., Mayson, S. J., Rimsky, L., New, A. S., Siever, L. J., & Koenigsberg, H. W. (2014). Insula-amygdala functional connectivity is correlated with habituation to repeated negative images. *Social cognitive and affective neuroscience*, *9*(11), 1660–1667. https://doi.org/10.1093/scan/nst160

Dielenberg, R. A., & McGregor, I. S. (1999). Habituation of the hiding response to cat odor in rats (Rattus norvegicus). *Journal of comparative psychology (Washington, D.C. : 1983)*, *113*(4), 376–387. https://doi.org/10.1037/0735-7036.113.4.376

Dunlop, B. W., Papp, L., Garlow, S. J., Weiss, P. S., Knight, B. T., & Ninan, P. T. (2007). Tiagabine for social anxiety disorder. *Human psychopharmacology*, *22*(4), 241–244. https://doi.org/10.1002/hup.846

Estok, S. (2018). The Ecophobia Hypothesis (1st ed.). Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315144689

Fischer, H., Wright, C. I., Whalen, P. J., McInerney, S. C., Shin, L. M., & Rauch, S. L. (2003). Brain habituation during repeated exposure to fearful and neutral faces: a functional MRI study. *Brain research bulletin*, *59*(5), 387–392. https://doi.org/10.1016/s0361-9230(02)00940-1

Fredrikson, M., & Furmark, T. (2003). Amygdaloid regional cerebral blood flow and subjective fear during symptom provocation in anxiety disorders. *Annals of the New York Academy of Sciences*, *985*, 341–347. https://doi.org/10.1111/j.1749-6632.2003.tb07092.x

Fyer, A. J., Mannuzza, S., Chapman, T. F., Martin, L. Y., & Klein, D. F. (1995). Specificity in familial aggregation of phobic disorders. *Archives of general psychiatry*, *52*(7), 564–573. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1995.03950190046007

Garcia R. (2017). Neurobiology of fear and specific phobias. *Learning & memory (Cold Spring Harbor, N.Y.)*, *24*(9), 462–471. https://doi.org/10.1101/lm.044115.116

Gençöz, T. (1998). KORKU: SEBEPLERİ, SONUÇLARI VE BAŞETME YOLLARI. *Kriz dergisi*, *6*(2), 9-16.

Hermann, A., Schäfer, A., Walter, B., Stark, R., Vaitl, D., & Schienle, A. (2007). Diminished medial prefrontal cortex activity in blood-injection-injury phobia. *Biological psychology*, *75*(2), 124–130. https://doi.org/10.1016/j.biopsycho.2007.01.002

Hermann, A., Schäfer, A., Walter, B., Stark, R., Vaitl, D., & Schienle, A. (2009). Emotion regulation in spider phobia: role of the medial prefrontal cortex. *Social cognitive and affective neuroscience*, *4*(3), 257–267. https://doi.org/10.1093/scan/nsp013

Herry, C., Bach, D. R., Esposito, F., Di Salle, F., Perrig, W. J., Scheffler, K., Lüthi, A., & Seifritz, E. (2007). Processing of temporal unpredictability in human and animal amygdala. *The Journal of neuroscience : the official journal of the Society for Neuroscience*, *27*(22), 5958–5966. https://doi.org/10.1523/JNEUROSCI.5218-06.2007

Ipser, J. C., Kariuki, C. M., & Stein, D. J. (2008). Pharmacotherapy for social anxiety disorder: a systematic review. *Expert review of neurotherapeutics*, *8*(2), 235–257. https://doi.org/10.1586/14737175.8.2.235

Kendler, K. S., Karkowski, L. M., & Prescott, C. A. (1999). Fears and phobias: reliability and heritability. *Psychological medicine*, *29*(3), 539–553. https://doi.org/10.1017/s0033291799008429

Kendler, K. S., Gardner, C. O., & Prescott, C. A. (2001). Panic syndromes in a population-based sample of male and female twins. *Psychological medicine*, *31*(6), 989–1000. https://doi.org/10.1017/s0033291701004226

Lanzenberger, R. R., Mitterhauser, M., Spindelegger, C., Wadsak, W., Klein, N., Mien, L. K., Holik, A., Attarbaschi, T., Mossaheb, N., Sacher, J., Geiss-Granadia, T., Kletter, K., Kasper, S., & Tauscher, J. (2007). Reduced serotonin-1A receptor binding in social anxiety disorder. *Biological psychiatry*, *61*(9), 1081–1089. https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2006.05.022

Louv, Richard (2008). *Last child in the woods: Saving our children from nature-deficit disorder*. Algonquin books.

Magee, W. J., Eaton, W. W., Wittchen, H. U., McGonagle, K. A., & Kessler, R. C. (1996). Agoraphobia, simple phobia, and social phobia in the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry*, *53*(2), 159–168. https://doi.org/10.1001/archpsyc.1996.01830020077009

Millennium Ecosystem Assessment, 2005. Ecosystems and Human Well-being: Biodiversity Synthesis. World Resources Institute, Washington, DC.

Miller, G.T. (2000). Çevre Bilimi: Sürdürülebilir Dünya, Ed: Erdem, Ü., Çev: Doğan, F., Henden, E., Onoğur, E., Türkan, İ., Nurlu, E., Sunlui U., EÜ. Çevre Sorunları Uygualama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Yayın No: 1, İzmir.

Münsterkötter, A. L., Notzon, S., Redlich, R., Grotegerd, D., Dohm, K., Arolt, V., Kugel, H., Zwanzger, P., & Dannlowski, U. (2015). SPIDER OR NO SPIDER? NEURAL CORRELATES OF SUSTAINED AND PHASIC FEAR IN SPIDER PHOBIA. *Depression and anxiety*, *32*(9), 656–663. https://doi.org/10.1002/da.22382

Paré, D., Quirk, G. J., & Ledoux, J. E. (2004). New vistas on amygdala networks in conditioned fear. *Journal of neurophysiology*, *92*(1), 1–9. https://doi.org/10.1152/jn.00153.2004

Rajbhandari, A. K., Zhu, R., Adling, C., Fanselow, M. S., & Waschek, J. A. (2016). Graded fear generalization enhances the level of cfos-positive neurons specifically in the basolateral amygdala. *Journal of neuroscience research*, *94*(12), 1393–1399. https://doi.org/10.1002/jnr.23947

Richard I. H. (2005). Anxiety disorders in Parkinson's disease. *Advances in neurology*, *96*, 42–55.

Rosen, J. B., Asok, A., & Chakraborty, T. (2015). The smell of fear: innate threat of 2,5-dihydro-2,4,5-trimethylthiazoline, a single molecule component of a predator odor. *Frontiers in neuroscience*, *9*, 292. https://doi.org/10.3389/fnins.2015.00292

Smoller, J. W., & Tsuang, M. T. (1998). Panic and phobic anxiety: defining phenotypes for genetic studies. *The American journal of psychiatry*, *155*(9), 1152–1162. https://doi.org/10.1176/ajp.155.9.1152

Sobel, David (2008). *Childhood and nature: Design principles for educators*. Stenhouse Publishers.

Strife, Susan Jean (2012). "Children's environmental concerns: Expressing ecophobia." *The Journal of Environmental Education* 43, no. 1 (2012): 37-54.

Van Houtem, C. M., Laine, M. L., Boomsma, D. I., Ligthart, L., van Wijk, A. J., & De Jongh, A. (2013). A review and meta-analysis of the heritability of specific phobia subtypes and corresponding fears. *Journal of anxiety disorders*, *27*(4), 379–388. https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2013.04.007

Villafuerte, S., & Burmeister, M. (2003). Untangling genetic networks of panic, phobia, fear and anxiety. *Genome biology*, *4*(8), 224. https://doi.org/10.1186/gb-2003-4-8-224

Wallace, K. J., & Rosen, J. B. (2000). Predator odor as an unconditioned fear stimulus in rats: elicitation of freezing by trimethylthiazoline, a component of fox feces. *Behavioral neuroscience*, *114*(5), 912–922. https://doi.org/10.1037//0735-7044.114.5.912

Zilverstand, A., Sorger, B., Kaemingk, A., & Goebel, R. (2017). Quantitative representations of an exaggerated anxiety response in the brain of female spider phobics-a parametric fMRI study. *Human brain mapping*, *38*(6), 3025–3038. https://doi.org/10.1002/hbm.23571

BÖLÜM 22

DEMODEX TÜRLERİ VE NEDEN OLDUĞU HASTALIKLAR

Zeynep Gülden SÖNMEZ TAMER[1]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4342-2652 E-posta: zgulden.tamer@idu.edu.tr

GİRİŞ

Tüm dünyada yaygın olarak görülen *Demodex* türleri, Arachnida sınıfının Demodicidae ailesinde yer alr. İnsanlar başta olmak üzere birçok canlı türünde yaygın olarak bulunmaktadır. Etken 1841 yılında tanımlanmış, bir yıl sonra da akar olarak sınıflandırılmıştır. Erişkini solucana benzeyen bu parazitin *Demodex folliculorum* (*D. follicularum*) ve *Demodex brevis* (*D. brevis*) türleri insandan insana yakın temasla bulaşmaktadır. *D. follicularum* genellikle kıl foliküllerinde, *D. brevis* ise yüzün sebase bezlerinde yerleşerek insanlarda rosacea, akne vulgaris, seboraik dermatit ve blefarite neden olur (Özdemir, 2005). Bu parazitler sebumla ve deri altı dokularla beslenirler. Yaşamları saç kökü ve sebase bezlerde geçer. İnsanda sıklıkla burun, yanak, alın ve yüzde bulunur. Nadiren de saçlı deri, kulak, boyun ve genital bölgelere yerleşir (Yong, 2013).

Son yıllarda *Demodex* türlerinin neden olduğu enfestasyonlar ülkemizde ve dünyada gittikçe önem kazanmaktır (Tilekliogğlu et al., 2020). *Demodex*, Yunanca "yağ" ve "tahta kurdu" sözcüklerinden türemiştir. *Demodex spp*.memelilerin *kıl foliküllerinin içinde veya yakınında yaşayan küçük akarların bir cinsidir.* Yaklaşık olarak 65 *Demodex* türü bilinmektedir (Tablo 1, Yong, 2013).

Tablo 1. *Demodex Türleri*

● *Demodex aries*	● *Demodex cati*	● *Demodex equi*
● *Demodex aurati*	● *Demodex conicus*	● *Demodex folliculorum*
● *Demodex brevis*	● *Demodex cornei*	● *Demodex foveolator*
● *Demodex bovis*	● *Demodex criceti*	● *Demodex gapperi*
● *Demodex canis*	● *Demodex cyonis*	● *Demodex gatoi*
● *Demodex caprae*	● *Demodex ovis*	● *Demodex huttereri*
● *Demodex caballi*	● *Demodex phyloides*	● *Demodex injai*
● *Demodex zalophi*	● *Demodex ponderosus*	● *Demodex leucogasteri*
● *Demodex microti*	● *Demodex vibrissae*	

Kaynaklar

Andrews, J. (1982). The prevalence of hair follicle mites in Caucasian New Zealanders. *N Z Med J*, 95, 451-3.

Aytekin, S., Yaşar, Ş., & Göktay, F. (2017). Demodeks infestasyonları. *Türkiye Klinikleri J Dermatol-Special Topics*, 10:169-74.

Bayram, Y., Aycan, O., & Esrefoglu, M. (2004). The clinical importance of Demodex folliculorum presenting with nonspecific facial signs and symptoms. *The Journal of Dermatology*, 31(8), 618-626.

Bisbee, E., Rudnick, E., & Loyd, A. (2019). Cutis. *"Crusted demodicosis in an immunocompetent patient"*, *104 (4)*, E9–E11. PMID 31774896.

Budak, S., & Yolasığmaz, A. (1995). İmmun Yetmezlikte Önemi Artan Parazit Hastalıkları. *Türkiye Parazitol Derg*, 12, 169-71.

Cunliffe, W., & Simpson, N. (1998). Disorders of sebaceous glands. *Textbook of dermatology. 6th ed. Oxford: Blackwell Science;.Demodex folliculorum. They live on our faces. : r/interestingasfuck*. (2018, December 6). Reddit. Retrieved June 4, 2022, from https://www.reddit.com/r/interestingasfuck/comments/a3mlxl/demodex_folliculorum_they_live_on_our_faces/

El-Shazly, A., Hassan, A., Soliman, M., Morsy, G., & Morsy, T. (2004). Treatment of human Demodex folliculorum by camphor oil and metronidazole. *J Egypt Soc Parasitol*, 34:107-16.

Elston, D. (2010). Demodex mites: facts and controversies. *Clinics in dermatology*, 28(5), 502-504.

Emin, Ö. Z. L. Ü., Baykan, A., & Ertaş, R. (2018). Akne Vulgaris Etiyopatogenezine Genel Bakış. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 44-51.

Forton, F., & Seys, B. (1993). Density of Demodex folliculorum in rosacea: a case-control study using standardized skin-surface biopsy. *Br J Dermatol*, (128:650-9).

Forton, F.M.N. (2012). Papulopustular rosacea, skin immunity and Demodex: pityriasis folliculorum as a missing link. *Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology*, 26(1), 19-28.

Koltaş, İ. S. (2020). Demodex Kaynaklı Blefarit Olguları. Türkiye Parazitolojii Dergisi. 44(1), 21.

KOŞAR, N., SABANCILAR, E., & Karasartova, D. (2019). Rozasea hastalarında demodex spp'nin araştırılması. *Hitit Medical Journal*, 1(1), 18-22.

Litwin, D., Chen, W., Dzika, E., & Korryccinska, J. (2017). Human permanent ectoparasites; recent advances on biology and clinical significance of Demodex mites. *narrative review article. Iran J. Parasitol*.12(21), 25-35.

Ljubojević, S., Basta-Juzbašić, A., & Lipozenčić, J. (2002). Steroid dermatitis resembling rosacea-etio- pathogenesis and treatment. *JEADV*, (16:121-6).

Ljubojević, S., & Turčić, P. (2008). Perioral dermatitis. *Acta Dermatovenerologica Croatica*,

"Meet the Mites That Live on Your Face". (n.d.). NPR. 16(2).

Mikkelsen, C., Holmgren, H., & Kjellman, P. (2016). Rozasea: a Clinical Review. *Dermatol Reports*, 8:6387.

Nutting, W., & Green, A. (1976). Pathogenesis associated with hair follicle mites (Demodex spp.) in Australian Aborigines. *Br J Dermatol*, (94), 307-12.

Ozdemir, M., Aksoy, U., Akisu, C., Yorulmaz, C., & Hilal, A. (2005). Prevalence of Demodex in health personnel working in the autopsy room. *Am J Forensic Med Pathol*, (26), 18-23.

Rufli, T., & Mumcuoglu, Y. (1981). The hair follicle mites *Demodex folliculorum* and *Demodex brevis*: biology and medical importance. *Dermatologica*, *162 (1)*, 1–11. 10.1159/000250228

Rush, A. (2022).ADW: Demodex folliculorum. *Animal Diversity Web.* University of Michigan.

Schaller, M., Sander, C., & Plewig, G. (2003). Demodex abscesses: clinical and therapeutic challenges. *J Am Acad Dermatol*, 49: S272-4.

Sengbusch, H. G., & Hauswirth, J. W. (1986). Prevalence of hair follicle mites, Demodex folliculorum and D. brevis (Acari: Demodicidae), in a selected human population in western New York, USA". *Journal of Medical Entomology.*, 23 (4), 384–388. 10.1093/jmedent/23.4.384. PMID 3735343.

Thoemmes, M. S., Fergus, D. J., & Urban, J. (2014). Ubiquity and Diversity of Human-Associated Demodex Mites". *Kolokotronis, Sergios-Orestis*, (PLoS ONE. 9 (8)). Bibcode:2014PLoSO.9j6265T. doi: 10.1371/journal.pone.0106265. PMC 4146604. PMID 25162399.

Tileklioğlu, E., Yıldız, İ., Malatyalı, E., & Ertabaklar, H. (2020). The Retrospective Analysis of Demodex spp. Results in Aydın Adnan Menderes University Faculty of Medicine Hospital Parasitology Laboratory. *Türkiye Parazitolojii Dergisi*, 44(2), 72.

Tiuseco, K.A.L., Siong, R.L.B., Reyes, J.M., & Iguban, E.B. (2012). Demodex Count. *Philipp J Ophthalmol*, (37), 73-82.

Torkamanıan A., M. (2012). *Demodex spp. enfestasyonu ve deri hastalıkları arasındaki ilişki* [Master's Thesis]. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Türk, M., Öztürk, I., & Sener, A. (2007). Comparison of incidence of Demodex folliculorum on the eyelash follicule in normal people and blepharitis patients. *Turkiye Parazitol Derg.*, *31(4)*, 296-7.

Yıldız, M., Özuğuz, P., Seçkin, H., Takcı, Z., & Songur, E. (2015). Seboreik Dermatit Hastalarının Depresyon, Anksiyete Düzeyleri ve Yaşam Kalitesi. *Turk J Dermatol*, *9*, 181-5.

Yolasığmaz, A. (1998). *D. folliculorum'un rosacea, akne vulgaris, perioral dermatit, seboreik dermatit ve blefaritin patogenezindeki yeri ve tedavisi.* [Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Parazitoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi,İzmir.

Yong, E. (2013). Everything you never wanted to know about the mites that eat, crawl, and have sex on your face. *Not Exactly Rocket Science. Discover.*

Zaenglein, A., Graber, E., Thiboutot, D., & Strauss, J. (2008). Acne vulgaris and acneiform eruptions. *Fitzpatrick's Dermatology in General Medicine*, *7th ed. New York: McGraw Hill*, p. 690-703.

BÖLÜM 23

PARAZİTER HASTALIKLARDA TANI

Zeynep Gülden SÖNMEZ TAMER[1]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıbbi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0003-4342-2652 E-posta: zgulden.tamer@idu.edu.tr

GİRİŞ

Paraziter hastalıkların tanısı sadece klinik belirtiler ile konulamaz. Kesin ve doğru tanı için laboratuvar tanı yöntemlerinden yararlanmak gereklidir. Teknolojik gelişmelere bağlı olarak laboratuvar tekniklerine de yenilikler eklenmiştir. Tanı;

1-Dışkı İnceleme Yöntemleri

2-Kan inceleme Yöntemler

3-Diğer örneklerin tanı yöntemleri

4-Besiyerleri ve hayvan deneyleri

5-Serolojik yöntemler

6-Moleküler yöntemler olmak üzere altı ana başlıkta incelenebilir.

Klinik belirtiler, alınan parazit sayısına, organizmaya giriş şekline, yerleştiği yere ve etkenin virulansına göre değişmektedir. Çoğunlukla klinik bulgulara ek olarak iyi bir anamnez alınması da (Seyahat ettiği bölgeler, son dönemdeki beslenme alışkanlıkları gibi) tanıda önem taşımaktadır. Tanı yöntemlerini; kan örneği incelenmesi (Periferik yayma veya kalın damla), dışkı örneği incelenmesi (Nativ-Lugol inceleme ve çoklaştırma yöntemleri), selobant yöntemi, biyopsi materyali incelenmesi, otopsi materyali incelenmesi ve aspirasyon materyali incelenmesi gibi etkenlerin direkt saptanmasına yönelik direkt tanı yöntemleri ve etkenin görülemeyip meydana getirdiği değişiklikleri ortaya çıkaran indirekt tanı yöntemleri olarak iki ana başlıkta ele almak doğru bir yaklaşımdır. Presipitasyon, aglütinasyon, kompleman birleşmesi, immünofloresan teknikler ve ELISA gibi çeşitli serolojik yöntemler indirekt tanı yöntemleri arasındadır (Özbilgin, 2019).

1. DIŞKI İNCELEME YÖNTEMLERİ

Parazitolojik tanı amacıyla en sık dışkı örnekleri incelenmektedir. Tanı genellikle dışkının nativ-lugol incelenmesi, çoklaştırma ve/veya boyanmış preparatlarının ışık mikroskobuyla değerlendirilmesiyle koyulmaktadır. Dışkı örneklerindeki helmint yumurta, larvalarının, protozoon kist ve trofozoitlerinin incelenmesi uygun yöntemlerle araştırılması gerekir. Örneklerin uygun şekilde alınması, hemen laboratuvara iletilemeyecekse uygun fiksatiflerin içine konulması önemlidir. Taze alınan dışkı örneklerinin en kısa sürede laboratuvara ulaştırılması, deneyimli çalışanlar tarafından hazırlanması ve tecrübeli kişiler tarafından değerlendirilmesi gerekir.Tanı başarısını etkileyen bir faktör de örneklerin laboratuvara gelmesinden sonra mümkün olan en kısa sürede incelenmesidir (Özbilgin, 2019; Diez, 2007).

Kaynaklar

Burbelo, P.D., Goldman, R., Mattson, T.L. (2015). A simplified immunoprecipitation method for quantitatively measuring antibody responses in clinical sera samples by using mammalian-produced Renilla luciferase-antigen fusion proteins. *BMC Biotechnology*, 5(22), 211-220.

Campbell, G. H., Aley, S. B., Ballou, W. R. (1917). Use of synthetic and recombinant peptides in the study of host-parasite interactions in the malarias, *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 37(3), 428–444.

Cantacessi, C D. Otranto, S. Tasić-Otašević, Rapid diagnosis of parasitic diseases: current scenario and future needs, , December 03, 2023 https://www.clinicalmicrobiologyandinfection.com/article/S1198-743X(18)30395-1/fulltext

Carter, W. J., Yan, Z., Cassai, N. D., Sidhu, G.S. (2003). Detection of extracellular forms of babesia in the blood by electron microscopy: a diagnostic method for differentiation from Plasmodium falciparum, *Ultrastructural Pathology*, 27(4). 211–216.

Courtioux, B., Bisser, S., M'Belesso, P., (2015). Dot enzyme-linked immunosorbent assay for more reliable staging of patients with human African trypanosomiasis, *Journal of Clinical Microbiology,* 43 (9), 4789–4795.

Deckers, N., Dorny, P., Kanobana, K. (2008). Use of ProteinChip technology for identifying biomarkers of parasitic diseases: the example of porcine cysticercosis (Taenia solium). *Experimental Parasitology*, 120(4), 320–329.

Diez, M., Favaloro, L., Bertolotti, A. (2017). Usefulness of PCR strategies for early diagnosis of Chagas' disease reactivation and treatment follow-up in heart transplantation. *American Journal of Transplantation*, 7(6), 1633–1640.

Drakeley, C., and Reyburn, H (2019). Out with the old, in with the new: the utility of rapid diagnostic tests for malaria diagnosis in Africa, *Transactions of the Royal Society of Tropical Medicine and Hygiene,* 103 (4), 333–337.

Farcas, G. A., Soeller, R., Zhong, K., Zahirieh, A., Kain, K.C. (2016). Real-time polymerase chain reaction assay for the rapid detection and characterization of chloroquine-resistant *Plasmodium falciparum* malaria in returned travelers, Clinical Infectious Diseases, 42(5), 622–627.

Gasser, R. B. (2016). Molecular tools—advances, opportunities and prospects. *Veterinary Parasitology*, 136(2), 69–89.

Hancockand, K., Sang, V.C. (1986). Development and optimization of the FAST-ELISA for detecting antibodies to Schistosoma mansoni. *Journal of Immunological Methods*, 92(2), 167–176.

Hillyer, G.V., Galanes, M. S., Rodriguez-Perez, J.(1998). Use of the Falcon™ assay screening test-enzyme-linked immunosorbent assay (FAST-ELISA) and the enzyme-linked immunoelectrotransfer blot (EITB) to determine the prevalence of human fascioliasis in the Bolivian Altiplano, *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 46 (5), 603–609.

Kor, R. C., and Nınh, T.F. (1998). Evaluation of excretory/secretory products of larval Taenia solium as diagnostic antigens for porcine and human cysticercosis. *Journal of Helminthology*, 72(2), 147–154.

Kumar, N., Ghosh, S., Gupta, S.C. (2018). Early detection of Fasciola gigantica infection in buffaloes by enzyme-linked immunosorbent assay and dot enzyme-linked immunosor-bent assay. *Parasitology Research*, 103(1), 141–150.

Kumar, S., Kumar, R., Gupta, A. K., Dwivedi, S. K. (2018). Passive transfer of *Theileria equi* antibodies to neonate foals of immune tolerant mares, *Veterinary Parasitology*, 151(1), 80–85.

Maddison, S. E. (1987). The present status of serodiagnosis and seroepidemiology of schistosomiasis, *Diagnostic Microbiology and Infectious Disease*, 7 (2), 93–105.

McNamara, D.T., Kasehagen, L.J., Grimberg, B. T., Cole-Tobian, J., Collins, W. E., Zimmerman, P.A. (2016). Diagnosing infection levels of four human malaria parasite species by a polymerase chain reaction/ligase detection reaction fluorescent microsphere-based assay, *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene,* 74 (3). 413–421.

Momar, N. (2009). Diagnosis of Parasitic Diseases: Old and New Approaches, National Reference Centre for Parasitology, McGill University Centre for Tropical Diseases, Montreal General Hospital,1650 Cedar Avenue R3-137, Montreal, QC, Canada H3G 1A4, 31 May.

Murray, T. S., Cappello, M. (2018). The molecular diagnosis of parasitic diseases, *Pediatric Infectious Disease Journal*, 27 (2), 163–164.

Özbilgin, A. (2019). Parazit Hastalıklarının Türkiye'deki Durumu, Tanısı ve Sorunları, *Ankem Dergi*, 7(1), 24-32.

Pappas, M.G., Hajkowski, R., Hockmeyer, W.T. (1983). Dot enzyme-linked immunosorbent assay (Dot-ELISA): a micro technique for the rapid diagnosis of visceral leishmaniasis. *Journal of Immunological Methods*, 64(2), 205–214.

Pappas,M. G., (2018). Recent applications of the Dot-ELISA in immunoparasitology. *Veterinary Parasitology*, 29 (3), 105–129.

Pomari, E., Piubelli, C., Bisoffi, Z. (2023). Digital PCR: a new technology for diagnosis of parasitic infections, December 8, https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/

Ramanathan, R., Burbelo, P. D., Groot, S., Iadarola, M. J., Neva, F.A., Nutman, T. B. (2018). A luciferase immunoprecipitation systems assay enhances the sensitivity and specificity of diagnosis of Strongyloides stercoralis infection. *Journal of Infectious Diseases*, 198(3), 444–451.

Rioux, M.C., Carmona, C., Acosta, D. (2018). Discovery and validation of serum biomarkers expressed over the first twelve weeks of Fasciola hepatica infection in sheep. *International Journal for Parasitology.* 38 (1) 123–136.

Shokoples, S.E., Dao, M.N., Kowalewska-Grochowska, K., Yanow, S.K. (2019). Multiplexed real-time PCR assay for discrimi-nation of Plasmodium species with improved sensitivity for mixed infections. *Journal of Clinical Microbiology*, 47(4), 975–980.

Thomas, M., (2023).The Journal of Venomous Animals and Toxins including Tropical Diseases ISSN 1678-9199, 2023, 17 (3), 239-248. https://www.scielo.br/j/jvatitd/a/NqtGP9sHYNXbXvy9RNjNrXg/?format=pdf&lang=en

Yusuf, H. A., Sönmez C (2014).Ulusal Mikrobiyoloji Standartları: Bulaşıcı Hastalıklar Laboratuvar Tanı Rehberi. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, Sağlık Bakanlığı Yayın No: 934, Ankara. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Mikrobiyoloji_Referans_Laboratuvarlari_ve_Biyolojik_Urunler_DB/rehberler/UMS_LabTaniRehberi_Cilt_3.pdf

Zarlenga. D.S., and Higgins, J. (2011). PCR as a diagnostic and quantitative technique in veterinary parasitology, *Veterinary Parasitolog,* 101(3), 215–230.

BÖLÜM 24

ACİL SERVİS VE YALIN YÖNETİM YAKLAŞIMI

Gülbin KONAKÇI[1]

Yusuf Ali ALTUNCI[2]

1 **İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, İç Hastalıkları Hemşireliği AD** ORCID: 0000-0002-0567-574X gulbin.konakci@idu.edu.tr

2 Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Acil Tıp AD. ORCID: 0000-0002-4803-5419 yusuf.ali.altunci@ege.edu.tr

GİRİŞ

Acil servisler (AS), hızlı kararlar alınması, etkili kaynak yönetimi ve hasta bakımında yüksek kalite standartlarının korunması açısından kritik öneme sahiptir. Bu noktada, yalın yönetim, süreçleri optimize etme, israfları azaltma ve hasta odaklı bakımı güçlendirme amacıyla sağlık sektöründe önemli bir strateji olarak öne çıkmaktadır. Yalın yönetim, başlangıçta imalat sektöründe ortaya çıkan ve daha sonra birçok endüstriye ve iş alanına yayılan bir yönetim felsefesidir (Dammand, 2014). Temelde israfları en aza indirme, süreçleri optimize etme ve değer eklemeyen faaliyetleri ortadan kaldırma odaklı olan yalın yönetim, verimlilik, kalite ve müşteri memnuniyeti sağlamayı amaçlar.

Son on yılda yaşanan doğal afetler, pandemi süreci, iklim değişiklileri, sosyo-demografik değişimler ve ekonomik sorunlar dünya çapında sağlık hizmetlerini sürdürülebilirlik sorununa sürüklemiştir. Sağlık hizmetini sunacak kaynakların azalmasına karşın yapılan aşırı sağlık harcamaları ile sağlık sistemlerinin bütçelerindeki kara delik büyümekte, her geçen gün artan yaşlı nüfus ise, daha karmaşık ve pahalı tedavilere ihtiyaç duymaktadır. (Isfahani, 2019).

Sağlık Sistemleri, yaşam beklentisinin ve nüfusun artması nedeniyle bakıma ihtiyaç duyan insanların giderek artması karşısında maliyeti düşük kalitesi yüksek bakım hizmeti sunmayı hedefleyerek dengede kalmaya çalışmaktadır. (OECD, 2023).

Yalın düşünce terimi, esas olarak Toyota Motor Corporation tarafından geliştirilen bir üretim felsefesine dayanmaktadır. Müşteriye mal veya hizmet üretmek ve tedarik etmek için gereken toplam süre ve kaynakları en aza indirmeye, böylece verimliliği artırmaya odaklanan ilke ve uygulamalardan oluşmaktadır. Üretim sürecinde değer katan adımlara odaklanılarak ve değer katmayan adımların ortadan kaldırılmasıyla zaman ve kaynak kullanımında azalma sağlanmaktadır (Holden 2011; Mazzocato, 2012). Yalın yönetim, ürün veya hizmet sağlayan her şirket veya kuruluşa sürdürülebilir ve dinamik bir sistem yaratma yolunda rehberlik eden beş ilkeden oluşmaktadır. Üretim atıklarının ortadan kaldırılması Yalın yöntemin en önemli ilkesidir. (Mousavi Isfahani, 2019). Yalın ilkeler dünya çapında mal üretiminden, sağlık hizmeti sunumuna kadar uzanmaktadır. Sağlık hizmetlerinde yalının ilk uygulamasının kesin tarihi belirsiz olmakla birlikte sağlık sunumundaki zorluklar ve kaliteli hizmet sorunları nedeniyle, uluslararası düzeyde sağlık hizmeti sunumunu yeniden tasarlama çağrısında bulunulması başlıca neden olmuştur. (Usman, 2020).

Yalın yönetim sistemi hastanelerin iyileştirilmesine olanak sağlayan bir yöntemdir. Hataları ve bekleme sürelerini azaltarak hastaların bakım kalitesini artırmakta ve daha düşük maliyetle sonuçlanmaktadır. Yalın yö-

Kaynaklar

Abo-Hamad, W., & Arisha, A. (2013). Simulation-based framework to improve patient experience in an emergency department. European Journal of Operational Research, 224, 154–166.

Affleck, A., Parks, P., Drummond, A., Rowe, B. H., & Ovens, H. J. (2013). Emergency department overcrowding and access block. Canadian Journal of Emergency Medicine (CJEM), 15(6), 359-370.

Ahalt, V., Argon, N. T., Ziya, S., Strickler, J., & Mehrotra, A. (2018). Comparison of emergency department crowding scores: A discrete-event simulation approach. Health Care Management Science, 21(1), 144–155.

Ahsan, K. B., Karim, M., FitzGerald, G. J., Morel, D. G., & Burke, J. A. (2019). Development of a relationship between triaging of patients and emergency department performance. Procedia Manufacturing, 30, 200–207.

Ajmi, F., Zgaya, H., Othman, S. B., & Hammadi, S. (2019). Agent-based dynamic optimization for managing the workflow of the patient's pathway. Simulation Modelling Practice and Theory, 31, 101935.

Antony, J., & Kumar, M. (2012). Lean and six sigma methodologies in NHS Scotland: An empirical study and directions for future research. Quality Innovation Prosperity, 16(2), 19-34.

Burgess, N., & Radnor, Z. (2013). Evaluating Lean in healthcare. International Journal of Health Care Quality Assurance, 26(3), 220-235.

Castanheira-Pinto, A., Gonçalves, B. S., Lima, R. M., & Dinis-Carvalho, J. (2021). Modeling, Assessment and Design of an Emergency Department of a Public Hospital through Discrete-Event Simulation. Applied Sciences, 11(2), 805.

Cesta, T. (2013). Managing length of stay using patient flow – part 1. Hospital Case Management, 21(2), 19-22.

Chadha, R., Singh, A., & Kalra, J. (2012). Lean and queuing integration for the transformation of health care processes: A lean health care model. Clinical Governance: An International Journal, 17(3), 191-199.

Chandra, A., & Heizlsperger, L. J. (2018). What Is Lean Healthcare? NEJM Catalyst. Retrieved from https://catalyst.nejm.org/doi/full/10.1056/CAT.18.0193.

Çilhoroz, Y., & Arslan, İ. (2018). Yalın Yönetim Yaklaşımı Ve Sağlık Hizmetlerinde Uygulamaları. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(32), 156-185.

Curatolo, N., Lamouri, S., Huet, J.-C., & Rieutord, A. (2014). A critical analysis of lean approach structuring in hospitals. Business Process Management Journal, 20(3), 433-454.

Daldoul, D., Nouaouri, I., Bouchriha, H., & Allaoui, H. (2015). Optimization of human and material resources in the emergency department. In: 2015 International Conference on Industrial Engineering and Systems Management (IESM). IEEE, pp. 633–638.

Dammand, J., Hørlyck, M., Jacobsen, T. L., Lueg, R., & Röck, R. L. (2014). Lean management in hospitals: Evidence from Denmark. Administratie Management Public, 23, 19–35.

De Freitas, L., Goodacre, S., O'Hara, R., Thokala, P., & Hariharan, S. (2018). Interventions to improve patient flow in emergency departments: An umbrella review. Emergency Medicine Journal, 35(10), 626–637.

Elamir, H. (2018). Improving patient flow through applying lean concepts to emergency department. Leadership in Health Services, 31(3), 293-309.

England leads the National Health Service (NHS) Institute for Innovation and Improvement. (2023). Going lean in the NHS. Retrieved from https://www.england.nhs.uk/improvement-hub/wp-content/uploads/sites/44/2017/11/Going-Lean-in-the-NHS.pdf

Ghanes, K., Jouini, O., Jemai, Z., Wargon, M., Hellmann, R., Thomas, V., & Koole, G. (2014). A comprehensive simulation modeling of an emergency department: A case study for simulation optimization of staffing levels. In: 2014 Winter Simulation Conference (WSC). IEEE, pp. 1421–1432.

Graban, M., & Toussaint, J. (Eds.). (2018). Lean Hospitals: Improving Quality, Patient Safety, and Employee Engagement (3rd ed.). CRC Press London.

Here are the corrected references in APA citation style:

Holden, R. J. (2011). Lean Thinking in emergency departments: A critical review. Annals of Emergency Medicine, 57(3), 265-278.

Holden, R. J. (2011). Lean Thinking in Emergency Departments: A Critical Review. Annals of Emergency Medicine, 57(3), 265-278.

Isfahani, M. H., Tourani, S., & Seyedin, H. (2019). Features and Results of Conducted Studies Using a Lean Management Approach in Emergency Department in Hospital: A Systematic Review. Bulletin of Emergency and Trauma, 7(1), 9-20. doi:10.29252/beat-070102

Johnson, M., & Capasso, V. (2012). Improving patient flow through the emergency department. Journal of Healthcare Management, 57(4), 236-243.

King, D. L., Ben-Tovim, D. I., & Bassham, J. (2006). Redesigning emergency department patient flows: Application of Lean Thinking to health care. Emergency Medicine Australasia: EMA, 18(4), 391–397.

Kuo, Y.-H., Rado, O., Lupia, B., Leung, J. M., & Graham, C. A. (2016). Improving the efficiency of a hospital emergency department: A simulation study with indirectly imputed service-time distributions. Flexible Services and Manufacturing Journal, 28, 120–147.

Mazzocato, P., Holden, R. J., Brommels, M., et al. (2012). How does lean work in emergency care? A case study of a lean-inspired intervention at the Astrid Lindgren Children's Hospital, Stockholm, Sweden. BMC Health Services Research, 12(1), 28. doi:10.1186/1472-6963-12-28

Mazzocato, P., Thor, J., Bäckman, U., Brommels, M., Carlsson, J., Jonsson, F., & Savage, C. (2014). Complexity complicates lean: Lessons from seven emergency services. Journal of Health Organization and Management, 28(2), 266-288

Memari, H., Rahimi, S., Gupta, B., Sinha, K., & Debnath, N. (2016). Towards patient flow optimization in emergency departments using genetic algorithms. In: 2016 IEEE 14th International Conference on Industrial Informatics (INDIN). IEEE, pp. 843–850.

Nicholas, J. (2012). An integrated lean-methods approach to hospital facilities redesign. Hospital Topics, 90(2), 47-55.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2023). Length of hospital stay. (Indicator). Retrieved from https://data.oecd.org/healthcare/length-of-hospital-stay.htm#indicator-chart

Oyedokun, T., Donauer, A., Stempien, J., & McKay, S. (2019). Self-documentary in the emergency department: Perspectives on patients recording their own procedures. Canadian Journal of Emergency Medicine, 21(3), 384–390.

Rapoza, J. (2014). A Lean Transformation Model Everyone Can Use. Retrieved from http://www.lean.org

Robinson, S., Radnor, Z. J., Burgess, N., & Worthington, C. (2012). SimLean: Utilising simulation in the implementation of lean in healthcare. European Journal of Operational Research, 219, 188–197.

Uriarte, A. G., Zúñiga, E. R., Moris, M. U., & Ng, A. H. (2015). System design and improvement of an emergency department using simulation-based multi-objective optimization. Journal of Physics: Conference Series, 1. IOP Publishing.

Usman, I. (2020). Lean Hospital Management Implementation in Health Care Service: A Multicase Study. Systematic Reviews in Pharmacy, 11(3), 361-367.

Vose, C., Reichard, C., Pool, S., Snyder, M., & Burmeister, D. (2014). Using LEAN to improve a segment of emergency department flow. Journal of Nursing Administration, 44(11), 558-563.

Willoughby, K. A., Chan, B. T. B., & Strenger, M. (2010). Achieving wait time reduction in the emergency department. Leadership in Health Services, 23(4), 304-319

Woodward, G. A., Godt, M. G., Fisher, K., et al. (2007). Children's hospital and regional medical center emergency department patient flow—Rapid process improvement (RPI). In: Chalice R, ed. Improving Healthcare Quality Using Toyota Lean Production Methods: 46 Steps for Improvement (2nd ed.). Milwaukee, W.I: Quality Press, 145-150.

Young, T. P., & McClean, S. I. (2008). A critical look at Lean thinking in healthcare. Quality and Safety in Health Care, 17, 382-386.

Yousefi, M., & Yousefi, M. (2020). Human resource allocation in an emergency department: A metamodel-based simulation optimization. Kybernetes, 49(3), 779–796.

Zeinali, F., Mahootchi, M., & Sepehri, M. M. (2015). Resource planning in the emergency departments: A simulation-based metamodeling approach. Simulation Modelling Practice and Theory, 53, 123–138.

2023
Aralık

Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma Ve DEĞERLENDİRMELER-1

EDİTÖRLER
Doç. Dr. Derya İLİC
Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Doç. Dr. Derya İLİÇ

Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-398-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

***Serdar CEYLAN*.....1**

BÖLÜM 2

SURİYE'NİN KUZEYİNDE HATAY VE TÜRKİYE KARŞITI FAALİYETLER VE BU FAALİYETLERİN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI TÜRK DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1936-1947)

***Volkan PAYASLI*.....33**

BÖLÜM 3

COVID-19 PANDEMİ YOĞUN DÖNEMLERİNİN SANAYİ ELEKTRİK TÜKETİMİNE ETKİLERİ: ORTA ÖLÇEKLİ BİR İŞLETMEDE ELEKTRİK TÜKETİMİ ARAŞTIRMASI

***Şenol ŞAHİN*.....59**

BÖLÜM 4

YİRMİNCİ YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI DONANMASI İÇİN KATİPLERİN YETİŞTİRİLMESİ

***Derya GEÇİLİ*.....83**

BÖLÜM 5

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE IPCC

***Elif DEMİRBAŞ, Beyza ARMAĞAN, Murat IHLAMUR*.....111**

BÖLÜM 6

SORAYAYI (SÜREYYAYI) TAŞLAMAK FİLMİ ÜZERİNDEN KADINA YÖNELİK ŞİDDETE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

***Ayşegül DÜZGEL, Hacer TOR*.....135**

BÖLÜM 7

ANKARA HATUNİ MAHALLESİ AVARIZ PARA VAKFI: İŞLEYİŞİ VE YILLIK MUHASEBELERİ (1731-1751)

Sevda DANIK* *159

BÖLÜM 8

NEOLİTİKTEN GÜNÜMÜZE İNSANIN DİŞ VE ÇENE BOYUTLARINDA GÖZLENEN DEĞİŞİM

Cansev MEŞE YAVUZ* *183

BÖLÜM 9

HİCAZ KRALLIĞINDAN SÜRGÜNE: BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ŞERİF HÜSEYİN'İN İNGİLTERE İLE İLİŞKİLERİ

Resul YAVUZ*..... *209

BÖLÜM 10

GEŞTALT TERAPİDE RÜYANIN ELE ALINIŞI

Figen AKÇA* *245

BÖLÜM 11

KENDİLİK: ŞİMDİDEKİ GEÇMİŞ

Figen AKÇA* *259

BÖLÜM 12

KİLİS YÖRESEL TÜRKÜLERİNDE MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN İNCELENMESİ

İbrahim GÖÇER, Hatice PEKMEZ*..... *271

BÖLÜM 13

ROMA ORDUSUNDA ÖNEMLİ BİR YAPILANMA: OPTIO RÜTBESİ

Mehmet Bülent ŞENOCAK*..... *287

BÖLÜM 14

FİLYOS KIYI KENTİNİN TURİZM ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

***Ceyda ESEN*.....307**

BÖLÜM 15

KIR SOSYOLOJİSİNİN GENİŞLEYEN İLGİ ALANI: "GIDA MESELESİ"

***Hakan ARSLAN*.....327**

BÖLÜM 16

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK VE RİSK FAKTÖRLERİ

***Talip VURAL, Kübra YILDIZLAR* 345**

BÖLÜM 17

HİTİT RİTÜELLERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SUNULARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

***Murat TURGUT*.....367**

NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Serdar CEYLAN[1]

1 Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü. serdar_ceylan_51@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9599-5586

Giriş

Sosyal bilim araştırmalarında kabul edilen ontolojik ve epistemolojik kabuller, araştırmada kullanılacak yöntemi belirleyebilmektedir; ancak her bir yaklaşımın kendine özgü bir yönteminin olduğu söylenemez. Bilginin kaynağı, gerçekliğin ne olduğu, bilginin sınırları ve buna nasıl ulaşılacağı üzerine olan ön kabuller araştırmanın yöntemini etkileyebilmektedir. Araştırmacının beslendiği yaklaşımın konuya bakışı ile diğer bir yaklaşımın aynı konuyu ele alışı hem kuramsal hem de yöntemsel anlamda farklılık gösterebilmektedir. Kuramsal ve yöntemsel farklılıklar aynı konuda farklı sonuçları ortaya çıkarabilmektedir. Başka bir deyişle bir konunun nitel ya da nicel bir yaklaşımla ele alınması farklı sonuçlar verebilmektedir. Araştırmacının araştıracağı konuya hangi bağlamdan-perspektiften bakacağı burada önemlidir. Bilimsel araştırmalarda kuram ve kuramı oluşturan unsurlar belirli bir sistematik düzende işlemektedir. Bir kuramın oluşması, birçok süreçten sonra mümkün olabilmektedir. Sosyal bilim, kavramlar üzerine inşa edilmektedir. Her bir yaklaşımın kendi araştırmasına özgü bir dili zamanla oluşmaktadır. Nicel yöntemdeki önerme ve hipotezler, bir çalışmanın bilimsel bir kimlik kazanmasında ve ayağının yere basmasında önemli bir faktördür. Doğa bilimlerinde ve nicel araştırmalarda önerme ve hipotezler daha yoğun olarak açık bir dille ortaya konulurken, sosyal bilimlerde ve nitel araştırmalarda önermeler ve değişkenler arasındaki ilişkiler çalışmada açık bir şekilde ifade edilmemekte ya da metin içine gömülü-gizli olmaktadır. Başka bir anlatımla, sosyal bilimlerdeki bilimsel araştırma yöntemlerini paradigmalardan bağımsız düşünmek mümkün değildir. Her bir yöntemin ya da tekniğin bir paradigmasının olması beklenmemektedir; ancak bir nicel araştırmanın pozitivizmden beslendiği, nitel araştırmanın genelde yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilimlerle ilişkili olduğu bilinmektedir. Örneğin pozitivist bir araştırmacı, nicel araştırma yöntemi ve teknikleri ile (deney ve anket) verilerini toplamakta iken, yorumlayıcı ya da eleştirel yaklaşımlardan beslenen bir araştırmacı ise genelde nitel araştırma yöntemini ve onun veri toplama tekniklerini (görüşme, gözlem vb.) kullanmaktadır. Örneğin doğa bilimleri, deneysel araştırmalar ile evrensel yasaları bulma-keşfetme çabasında olmakta; pozitivist yaklaşımından beslenmekte ve nicel araştırma yönteminin tekniklerini (deney vb.) kullanmaktadır. Sosyal bilimler ise, insanların zihinlerindeki dünyayı keşfetme, insanların olay ve olguları nasıl anladığını, algıladığını ve açıkladığını ortaya koyma, toplumsal gerçekliğin ne olduğuna dair öznel açıklamalarda bulunma durumunu açığa çıkarmaya çalışmaktadır. Ancak toplumların kültürlerini ve insanların zihinlerindeki öznel gerçekliği açığa çıkarabilmek pozitivist yaklaşımın kullandığı nicel yöntemdeki deney ve anket tekniklerinden ziyade, nitel araştırma yönteminin genelde görüşme ve gözlem teknikleri ile daha mümkün olabilmektedir. Araştırma konusu

Kaynakça

Agafonoff, N. (2006). Adapting ethnographic research methods to ad hoc commercial market research, Qualitative Market Research, 9(2), 115-125.

Altunışık, R., Çoşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2012). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.

Arnould, E.J., Wallendorf, M. (1994). Market oriented ethnography: ınterpretation building and marketing strategy formulation, journal of marketing research, 31, 484-505.

Bal, H. (2016). Nitel araştırma yöntem ve teknikleri: Uygulamalı-örnekli. İstanbul: Sentez Yayıncılık.

Baş, T., Akturan, U. (2017). Sosyal bilimlerde bilgisayar destekli nitel araştırma yöntemleri: Örnek uygulamalı adım adım vaka analizi (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bayyurt, Y., Seggie, F.N. (Edt.) (2017). Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Bazeley, P., Jackson, K. (2013). Qualitative data analysis with NVivo (2th ed.). London: Sage.

Bilgin, N. (2014). Sosyal bilimlerde içerik analizi: Teknikler ve örnek çalışmalar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bogdan, R.C., Biklen, S.K. (1992). Bogdan, R.C., Biklen, S.K. (1992). Qualitative research for education: An introduction to theory and methods. Boston: Allyn & Bacon.

Bogdan, R.C., Biklen, S.K. (1998). Qualitative research for education (3rd ed.). Boston: Allyn and Bacon.

Boxill, I., Chambers, C.M., Wint, E. (1997). Introduction to social research: With applications to the Caribbean. Kingston, Jamaica: Canoa Press, University of the West Indies.

Briggs, C. (1986). Learning how to ask: A sociolinguistic appraisal of the role of the interview in social science research. Cambridge: Cambridge University Press.

Buran, A. (2017). "Nitel araştırmada veri toplama" İçinde (Edt: F.N. Seggie, Y. Bayyurt), Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları. Ankara: Anı Yayıncılık.

Ceylan, S., Bulut, İ. (2022). Sosyal bilimlerin saha araştırmalarında görüşme tekniğinin doğasını anlama, içinde (Edt.: A. Çatalcalı-Ceylan, Ç.M. Kaya) Sosyal ve beşeri bilimlerde araştırma ve değerlendirmeler II. Ankara: Gece Kitabevi.

Chadwick, B.A., Bahr, H.M., Albrecth, S.L. (1984). Social science research methods. New Jersey: Prentice-Hall.

Creswell, J.W. (2007). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Creswell, J.W. (2013). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Creswell, J.W. (2016a). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (Çev. Edt: M. Bütün, S. B. Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J.W. (2016b). Araştırma deseni: Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları (Çev. Edt: S.B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.

DeMarrais, K. (2004). "Qualitative interview studies: Learning through experience". In K. DeMarrais and S.D. Lapan (Eds.), Foundations for research (pp.51-68). Mahvvah, NJ: Erlbaum.

Demir, O.Ö. (2017). "Nitel araştırma yöntemleri" içinde (Edt: K. Böke), Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri. **İstanbul: Alfa Yayıncılık.**

Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (2005). The Sage handbook of qualitative research (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (2011). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. The sage handbook of qualitative research (4th Ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Dexter, L.A. (1970). Elite and specialized interviewing. Evanston, IL: Northwestern University Press.

Dowling, M. (2012). "Phenomenological research approaches: Mapping the terrain of competing perspectives" inside (Edt: G. Thomson, F. Dykes, S. Downe) Qualitative research in midwifery and childbirth: phenomenological approaches, Oxon, OX: Routledge.

Glaser, B. (1978). Theoretical sensitivity. San Francisco: University of California.

Glesne, C., Peskin, A. (1992). Becoming qualitative researches: An introduction. White Plains, NY: Longman.

Glesne, C. (2011). Becoming qualitative researchers: An introduction (4th ed.). Boston: Pearson.

Gomez, B., Jones, J.P. (2010). Research methods in geography. A critical introduction. Chichester, West Sussex, UK; Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Güler, A., Halıcıoğlu, M.B., Taşğın, S. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma (2. Baskı): Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Holloway, I., Wheeler, S. (2002). Qualitative research in nursing 2e (2nd edition). Wiley-Blackwell.

Kaya, İ. (2014). "Nitel araştırma yöntemleri" İçinde (Edt: Y. Arı, İ. Kaya) Coğrafya araştırma yöntemleri. Balıkesir: Coğrafyacılar Derneği Yayınları.

Kozak, M. (2014). Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri: Ankara: Detay Yayıncılık.

Lasch, K.E., Wilkes, G., Montuori, L.M., Chew, P., Leonard, C., Hilton, S. (2000). Using focus group methods to develop multicultural cancer pain education materials. Research support, Non-U.S.Gov't.

Lincoln, Y.S., Guba, E.G. (1985). Naturalistic inquiry. Beverly Hills: Sage Publications.

Marshall, C., Rossman, G.B. (2006). Designing qualitative research (4th ed.) London: Sage Publications.

Maxfield, M.G., Babbie, E. (2005). Research methods for criminal justice and criminology (4th ed.). Wadsworth: Thomson Learning.

Maxwell, J.A. (2005). Qualitative research design: An interactive approach. Thousand Oaks, CA: Sage Publication.

Mayring, P. (2011). Nitel sosyal araştırmaya giriş: Nitel düşünce için bir rehber. (Çev: A. Gümüş, M.S. Durgun). Ankara: BilgeSu Yayıncılık.

Merriam, S.B. (1998). Qualitative research and case study applications in education. San Francisco: Jossey-Bass.

Merriam, S.B. (2015). Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber (Çev. Edt: S. Turan). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Merriam, S.B., Tisdell, E.J. (2015). Qualitative research: A guide to design and implementation (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Miles, M.B., Huberman, A.M. (2015). Nitel veri analizi (Çev. Edt: S. Akbaba-Altun, A. Ersoy). Ankara: Pegem Akademi.

Nakip, M. (2003). Pazarlama araştırmaları teknikler ve SPSS destekli uygulamalar. Ankara: Seçkin Kitabevi.

Neuman, W.L. (2013a). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar I. Ankara: Yayın Odası.

Neuman, W.L. (2013b). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar II. Ankara: Yayın Odası.

Patton, M.Q. (1987). How to use qualitative methods in evaluation. Newbury Park, CA: Sage.

Patton, M.Q. (2002). Qualitative research and evaluation methods (3 rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.

Punch, K.F. (2011). Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ritchie, J., Lewis, J., Nicholls, C.M. (Edt.) (2013). Qualitative research practice: A guide for social science students and researchers. London: Sage.

Rubin, H.J., Rubin, I.S. (1995). Qualitative interviewing: The art of hearing data. Sage publications.

Saban, A., Ersoy, A. (2017). Eğitimde nitel araştırma desenleri (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Seale, C. (2004). Qualitative research practice. London: Thousand Oaks, CA: Sage Publication.

Seggie, F.N., Bayyurt, Y. (2017). "Nitel araştırma yöntemi" içinde (Edt: F.N. Seggie, Y. Bayyurt) Nitel araştırma: yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Stewart, C.J., Cash, W.B. (1985). Interviewing: Principles and practices (4th ed.). Dubuque, IO: Wm. C. Brown Pub.

Strauss, A., Corbin, J. (1997). Grounded theory in practice. Thousand Oaks, CA: Sage.

Van Maanen, M. (1977). Linking ways of knowing with ways of being practical. Curriculum Inquiry, 6(3), 205-228.

Van Maanen, J. (1979). Reclaiming qualitative methods for organizational research. Administrative Science Çhıarterly, 24(4), 520-526.

Whyte, W.F. (1984). Street corner society, Chicago: The Unicersity of Chicago Press.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2013). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yıldırım ve Şimşek, (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SURİYE'NİN KUZEYİNDE HATAY VE TÜRKİYE KARŞITI FAALİYETLER VE BU FAALİYETLERİN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI TÜRK DİPLOMATİK ARŞİV BELGELERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ (1936-1947)

Doç. Dr. Volkan PAYASLI[1]

1 Doç.Dr. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ORCID:0000-0002-74959711

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup çıkan Osmanlı İmparatorluğu koşulları ağır olan Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Ateşkes koşulları imzalanır imzalanmaz İtilaf Devletlerince uygulanmaya konulmuştur. Halep'in kuzeyinde Millî Mücadelenin temellerini atan 7. Kolordu Komutanlığını üstlenen Mustafa Kemal Paşa İngilizlerin İskenderun Limanı'na olası bir çıkarma yapması halinde karşılık vereceğini Harbiye Nezaretini bildirmesinden birkaç gün sonra görevden alınmıştır. Paşanın görevden alınmasından kısa bir süre sonra İskenderun önce İngiliz işgal kuvvetleri ardından Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransız orduları arasında bulunan Ermenilerin işgalin ilk günlerinden beri Antakya sokaklarında yaptığı taşkınlıklar aynı zamanda azınlıkların Türklere uyguladığı baskının Fransız askeri idaresince görmezden gelinmesi ve desteklenmesi halk arasında endişeye ve gergin bir havaya neden olmuştur. İşte bu ortamda 1918-1921 yılları arasında Fransızlara ve onunla iş birliği yapan Ermenilere ve Araplara karşı yöre halkı tarafından bölgesel güç mücadelesi başlatılmıştır. Mustafa Kemal Paşanın Millî Mücadeleyi Anadolu'da örgütlemesi, geçici bir hükümet oluşturarak kuva-yı milliyeyi teşkilatlandırması örneğini Hatay'da[1] görmek mümkündür. Mart 1920'de Antakya'da Ahmet Türkmen, İnayet Mürsel ise Reyhaniye'de Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini oluşturmuştur (Melek, 1999:29-32). Misak-ı Millinin ilan edilmesinden birkaç ay sonra da ileride Atatürk'ün isteği ile bağımsız Hatay Devletinin Reisi olacak olan Tayfur (Sökmen) Bey, Mustafa Kemal Paşa ile irtibata geçerek Paşa'ya Misak-ı Milli sınırları içinde olup olmadıklarını 1920 yılının Mayıs'ında sormuştur. Paşa cevabi telgrafında Misak-ı Milli sınırlarına dahil olduklarını iletmiş ve Maraş'ta bulunan 2. Kolordu Komutanı Selahaddin Adil Paşa ile temas halinde olmalarını istemiştir. Paşa aynı zamanda bölgede milli kuvvetleri teşkilatlandırmak adına Binbaşı Kadir'i, Yüzbaşı Şahin'i, Teğmen Talat'ı ve Yüzbaşı Bedri Bey'i Antakya'ya göndermiştir. Kuseyri'ye Özdemir Bey'i ve Kürt Dağı'na da Tayfur Bey'i atamıştır (Sökmen, 1999:17-25). Silahlı çatışma evresi 20 Ekim 1921 Ankara İtilafnamesi ile son bulmuş ve Türkiye-Suriye sınırı tespit edilmiştir. Anlaşmanın 7. maddesi gereğince de İskenderun bölgesi için özel bir yönetim şekli oluşturulmuştur (Yamaç, 2018:1155). Ancak Adana ve çevre illerden çekilen Fransız işgal kuvvetleri ile oradaki Ermeniler, bölgeye yerleştirilmiştir. Musa Dağı'ndan Kıbrıs ve Mısır'a giden Ermeniler de Fransız gemileri ile taşınmıştır. Fransızların ordusunda Ermeni ve Suriyelilerin oluşturduğu "Doğu Lejyonu"nun amacı, işgalleri kolaylaştırmaktır (*Milliyet*, 20 Haziran 1982; *Milliyet*, 16 Haziran 1982; *Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi* IV. Cilt, 1996:47).

1 2 Kasım 1936'da Atatürk, Antakya ve İskenderun çevresine Hatay ismini vermiştir. Metinde İskenderun Sancağı yerine bütünlük sağlamak için Hatay ifadesi kullanılacaktır.

KAYNAKÇA

1-Arşiv Belgeleri

Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi

Taha Toros Arşivi

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

2-Resmi Yayınlar

TBMM Zabıt Ceridesi

3-Süreli Yayınlar

Cumhuriyet

Milliyet

Türk Sözü

Yeni Asır

Yenigün

Yeniyol

4-Araştırma ve Tetkik Eserler, Tezler ve Makaleler

Ada, Serhan (2005), *Türk-Fransız İlişkilerinde Hatay Sorunu (1918-1939)*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (2006), ATAM, Ankara.

Aydoğan, Aydın (2002), *Hatay'ın Anavatana Katılması ve Bunun Dünden Bugüne Türkiye-Suriye İlişkilerine Etkileri,* Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.

Bitterlin, Lucien (1999), *Alexandrette: Le "Munich" de I'Orient*, Paris, Jean Picollec.

Coşar, Ömer Sami, "Musa Dağı'nın Öteki Yüzü", *Milliyet* 20 Haziran 1982.

----------, "Musa Dağı'nın Öteki Yüzü", *Milliyet*, 16 Haziran 1982.

Dağıstan, Adil – Sofuoğlu, Adnan (2005), "Arşiv Belgeleri Işığında Sancak (Hatay)'ın Bağımsızlık Sürecinin İlk Aşaması", *ATAM Dergisi,* C XXI, Sayı, 61, s.36.

Dağıstan, Adil – Sofuoğlu, Adnan (2008) , İşgalden Katılıma Hatay, Phoenix Yayınları, Ankara.

Duman, Olcay Özkaya (2019), *Bağımsızlığa Giden Yolda Sancak'tan Hatay Devleti'ne Yerel Basın ve Faaliyetleri (1918-1939),* ATAM, Ankara.

Gönlübol, Mehmet – Sar, Cem (1974) , *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara.

Güçlü, Yücel (2001), *The Question of the Sanjak of Alexandretta*. TTK Yayınları, Ankara.

Gürsoy,Yaşar (2023), *Atatürk'ün Berberi*, Destek Yayınları, İstanbul.

Hitti, Philip K (1959), *Syria: A Short History*, The Macmillan Company, New York.

İlter, Erdal (1996), "Fransa'nın Suriye'yi İşgaline Dair Yayınlanmış Bir Risale", *Atatürk Yolu*, Yıl:9, C.5, S.17, s.61-81.

İnan, Afet (1989), *Atatürk'ten Mektuplar*, TTK, Ankara.

Konuralp, Nuri Aydın (1970), *Hatay'ın Kurtuluş ve Kurtarış Mücadelesi Tarihi*, İskenderun.

Melek, Abdurrahman (1999), *Hatay Nasıl Kurtuldu*, Cumhuriyet Yayınları.

Özer, Özkan (2021), *1947-1998 Türkiye-Suriye İlişkileri: Güvenlik Sorunu Bağlamında Problemler ve Krizler*, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Payaslı, Volkan (2017), *Sancak'tan Vilayete Hatay* (1921-1960), ATAM, Ankara.

Pehlivanlı vd., Hamit (2001), *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*, Ankara.

Sanjian, Avedis K (1956), *The Sanjak of Alexandretta (Hatay): A Study In Franco–Turco–Syrian Relations*, University of Michigan.

Sarınay Yusuf (1996), "Atatürk'ün Hatay Politikası II (1938-1939)", *ATAM Dergisi,* C.12, S.35, s.409.

Sarınay Yusuf (1998), "Hoybun Cemiyeti ve Türkiye'ye Karşı Faaliyetleri", *Atatürk Yolu*, C.14, S.40, s.213.

Sarınay, Yusuf (1996), "Atatürk'ün Hatay Politikası I (1936-1938)", *ATAM Dergisi*, C.12, Sayı 34, s.13-14.

Soyak, Hasan Rıza (1973), *Atatürk'ten Hatıralar,* C.2, YKY, İstanbul.

Soysal, İsmail (1985), "Hatay Sorunu ve Türk-Fransız Siyasal İlişkileri (1936-1939)", *Belleten*, C.49, S.193, s.81.

Sökmen, Tayfur (1999), *Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar*, Cumhuriyet Yayınları.

Türk İstiklal Harbi Güney Cephesi IV. Cilt (1996), Genelkurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Resmi Yayınları Seri No:1, Ankara.

Yakut, Kemal (2005), "Arap Dünyasının Hatay Devleti'nin Kurulmasına Karşı Tavrı Ve Türk-Arap Muhâdeneti (Dostluk) Cemiyeti", *ATAM Dergi*, C.21, S.22, s.792-794.

Yamaç, Müzehher (2015), "Fransız Arşiv Belgelerinde 23 Haziran 1939 Tarihli Türk- Fransız Antlaşması", *ATAM Dergisi*, C.XXXV, S.99, s.220.

Yamaç, Müzehher (2018), “Fransız Diplomatik Belgelerinde Türkiye-Suriye Sınır Sorunu (1918-1940)”, *Belleten,* C.82, S.295, s.1155.

COVID-19 PANDEMİ YOĞUN DÖNEMLERİNİN SANAYİ ELEKTRİK TÜKETİMİNE ETKİLERİ: ORTA ÖLÇEKLİ BİR İŞLETMEDE ELEKTRİK TÜKETİMİ ARAŞTIRMASI

Şenol ŞAHİN[1]

1 (Dr. Öğretim Üyesi): Selçuk Üniversitesi Sarayönü Meslek Yüksekokulu, Konya, Türkiye. E-mail:ssahin@selcuk.edu.tr.

ORCID: 0000-0001-8171- 2023.

GİRİŞ

Çin'in Vuhan şehrinde, 2019 Aralık ayının sonunda ortaya çıkan koronavirüs, diğer adıyla Covid-19, kendini virüslerle belli eden ve çoğunlukla solunum yoluyla bulaşan bir hastalıktır. Bir hastalığın veya enfeksiyonun birkaç ülkede hatta tüm dünyada hızla yayılmasına neden olan büyük salgınlar, pandemi olarak tanımlanabilir. Covid-19, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 11 Mart 2020 tarihinde, uluslararası halk sağlığı sorunu kabul edilerek, pandemi ilan edilmiştir. Nisan 2020'de tüm dünyaya büyük bir hızla yayılan koronavirüs, toplumları korku ve endişeye sürükleyerek, hayatın normal akışını bozmuştur. Covid-19 pandemisi, yalnızca az gelişmiş ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeleri değil, gelişmiş ülkeleri de etkilemiştir. Bu da Covid-19'u diğer pandemilerden ayıran en önemli özelliklerden birisidir (saglik.gov.tr.).

2020 yılından itibaren, küreselleşmenin de etkisiyle, Covid-19 pandemisinin tüm dünyada hızla yayılması, son yılların en büyük küresel sağlık krizine neden olmuştur. Toplumda, siyaset ve şirketlerde büyük zorluklara neden olan Covid-19, hızla yayılarak insanların sağlığını ve yaşamını tehdit etmiştir. Uluslararası işbirliği ile sürdürülen tedarik zincirleri tehdit altına girmiş, kişilerarası temasları kısıtlamak için sert önlemler alınmıştır (Busse ve Becke, 2022:5).

Yapılan araştırmalardan ve risk değerlendirme kuruluşları tarafından yapılan çalışmalardan, Covid-19 salgın sürecinden etkilenmeyen ve etkilenmeden çıkacak, hemen hemen hiçbir sektörün olmadığı anlaşılmaktadır. Salgın döneminde; üretim, enerji, ulaşım, turizm, otomotiv ve elektronik sektörlerinde başlayan düşüşler, piyasalarda belirsizlik yaşanmasına neden olmuş, bu belirsizlik de diğer tüm sektörleri olumsuz yönde etkilemiştir (Süreko, 2020:1).

Covid-19 pandemisini engellemek için alınan önlemler, üretimde yaşanan yavaşlama ve keskin düşüşler, enerji sektörünü de etkilemiştir. Enerji sektöründe önemli bir yere sahip elektrik enerjisi: ekonomik, siyasi ve sosyal yaşamın her alanında olduğu gibi sanayide de en çok kullanılan enerji türlerinden biridir. Üretimde yaşanan yavaşlama, sanayi elektrik tüketimini doğrudan etkilemiş, kullanılan elektrik miktarı bu yoğun dönemlerde daha da azalmıştır (Löffelholz, 2020).

Pandeminin etkilerini ve yayılma hızını azaltmayı amaçlayan sert önlemler, ekonomik faaliyetlileri 2020 yılı Mart ayının ortasından itibaren ve özellikle 2020-2021 yıllarında büyük ölçüde etkilemiştir. 2023 yılının ilk çeyreğinde: vakaların azalması ile acil durumun DSÖ tarafından 05.05.2023 tarihinde sona erdiği açıklansa da küresel ekonomik etkileri hala sürmektedir. Türkiye'de, Covid-19 salgınından ilk ölümün açıklandığı 17 Mart 2020'den günümüze kadar Covid-19'un farklı sektörler üze-

KAYNAKÇA

Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi. İstanbul Ticaret Üniver*sitesi Sosyal Bilimler Dergisi,19(37),191-221.* Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/iticusbe/issue/55168/755499 E.T:24.09.2023.

Alkan, A. L. (2020). Salgında Olduğu Kadar Devasa Yatırımlarda da Bütüncül Akıl Gereklidir, *20 Mayıs. Dünya Gazetesi*. https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/salginda-oldugu-kadar-deva sa-yatirimlarda-da-butuncul-akil-gereklidir/470689 E.T:26.09.2023.

Ateş, B. (2022). Covıd-19 Salgınının Türkiye'de Enerji Tüketimine Etkisi. *Artuklu Kaime Uluslar- arası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, 5 (1), 84-101. DOI:10.55119/artuklu.1103646*

Avli Fırış, F., Beyhan, H. C., Eren, G. & Kısakürek, S. M. (2021). Covid-19 Sürecinin Enerji Tüketim Alışkanlıklarına Etkileri: Kahramanmaraş Örneği. *EMO Bilimsel Dergi,11(21), 107-115.* Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/emobd/issue/63506/827050

Blagov, B. (2020). Die wirtschaftliche Entwicklung im Ausland: Covid-19 hält Weltkonjunktur in Atem, *RWI Konjunkturberichte*, *ISSN1861-6305,RWI-Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschun g, Essen,Vol.71, Iss.1, pp.2-3 https://www.econstor.eu/bitstream/10419/221917/1/rwi-kb-1-2020-1.pdf* E.T:26.09.2023.

Bulut, M. (2021). Covid-19 Sürecinin Türkiye'nin Elektrik Enerjisi Üzerindeki Etkilerinin İncelen- mesi. *Mühendislik bilimleri ve araştırmaları dergisi, 3(1),18-28.10.46387/bjesr.809148.*

Busse, B., Becke, G. (2022). Krise als Chance? Auswirkungen und Chancen der Covid-19 Pande mie auf die Arbeitswelt Schriftenreihe Nr.35 Mai. *Institut Arbeit und Wirtschaft (iaw) Universität / Arbeitnehmerkammer s-5.* Postfach 330440 28334 Bremen

Cicala, S. (2020). Powering Work from Home.University of Chicago, *Becker Friedman Institute for Economics Working Paper No. 2020-147, Available at SSRN*: https://ssrn.com /abstract =37 10098 or http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3710098 E.T:25.09.2023

Düşündere, A.T. (2020). Tepav (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) Covıd-19'dan Hangi İl Daha Çok Etkilendi? *2020 Elektrik Tüketimleri Değerlendirme Notu* http://www. tepav.org.tr /tr/ekibimiz/s/1335/Aysegul+-Tasoz+Dusunder E.T:20.09.2023

EMO (2021). Elektrik Mühendisleri Odası (EMO)*Türkiye Elektrik İstatistikleri Şubat 2021 Elektrik Kurulu Güç ve Üretim Verileri* https://www.emo.org.tr/ekler/095e69ae7d0338f_ek.pdf?Tipi = 41&turu=X&sube=0 E.T:18.10.2023

Ersöz, A. (2022). Özel Analiz. Dünya ve Türkiye Enerji Görünümü Gelecek Yaklaşımları. *Temiz Enerji Haber Portalı.* https://temizenerji.org/2022/10/27/dunya-ve-turkiye-enerji-gorunumu- gelecek-yaklasimlari/ E.T.21.10.2023

ETKB, https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-enerji-elektrik#:~:text=Türkiye%20elektrik%20en erjisi% 20tüketi mi%202022,328%2C3 %20TWh%20olarak%20gerçekleşmiştir. E.T:23.10.2023

Güler, I., Aydınbas, Y.(2020). Koronavirüs Sürecinin Türkiye Ekonomisine Etkisi: Koronavirüs Vaka Sayısı ve Elektrik Tüketimi İlişkisi. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi, 30(30), 11-32.*

Hakyemez, C., Yanık, E. (2020). Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) A.Ş. Danışmanlık Hizm etleri. *Aylık Enerji Bülteni. Ekonomik Araştırmalar* https://www.tskb.com.tr/uploads/file/enerj i-bulteni-mart-2020.pdf E.T:20.10.2023

Kayar, E., İl, N., Carlak, H. (2021). Türkiye Elektrik Enerjisi Görünümü ve Yenilenebilir Enerjinin Global Ölçekte Mevcut Konumu. *EMO Bilimsel Dergi YEKSEM Özel Sayısı,70-83.* https:// dergipark.org.tr/tr/pub/emobd/issue/63 482/669980 E.T:20.09.2023

Kaynak1. Saglik.gov.tr.https://Covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/Covid-19-nedir-.html

Kaynak 2,3. TEDAŞ (2023). Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. Genel Müdürlüğü. Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı. *Türkiye Eletrik Dağıtımı 2022 yılı sektör Raporu* https://www.tedas.gov.tr /FileUpload/MediaFolder/f1b-b5ed3-88d0-4502-966b-4ecaab4c1270.pdf E.T:11.09.2023

Löffelholz, J. (2020). *bdew. Pressecenter, Corona-Krise*: *8,7 Prozent weniger Strom*. https://www .bdew.de/presse/presseinformationen/corona-krise-87-prozent-weniger-strom/ E.T:12.09.2023

Özen, K., Levent, C. (2022). Seçilmiş OECD Ülkelerinde Enerji Tüketiminin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri. *Yaşar* Üniversitesi E-Dergisi,*17(66),437-452.DOI:10.19168/jyasar.1064 180*

Saglik.gov.tr https://Covid19.saglik.gov.tr/TR-66428/a.html E.T:14.09.2023

Süreko (2020). https://www.sureko.com/detaylar/1/haberler/1216/Covid_19‘un_turkiyede_uretime_ etkisi_aspx E.T:24.09.2023

TEDAŞ (2022). Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. Genel Müdürlüğü. Strateji Geliştirme Dairesi Başk- anlığı. *Türkiye Elektrik Dağıtımı 2021 yılı sektör Raporu*. https://www.tedas.gov.tr/ fileupload /mediafolder/sx.web.docs/tedas/docs/Stratejikplan/2021_Yili_Turkiye_Elektrik_Dagitimi_Sektor_Raporu.pdf E.T:28.09.2023

TMMOB (2022). Elektrik Enerjisi Görünümü. *Elektrik Mühendisleri Odası Enerji Daimi Komisyon u 2021 Yılı Raporu.1. Baskı ISBN: 978-605-01-1555-0 EMO Yayın No GN/2022/754.* https:// www.emo.org.tr/ekler/a60b3a4d-d20f194_ek.pdf E.T:12.09.2023

TSKB A.Ş. (2020).Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. *Enerji Görünümü Raporu*. https://www. tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/enerji-sektor-gorunumu-2020.pdf E.T:25.09.2023

TSKB A.Ş. (2021).Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş. *Enerji Görünümü Raporu*. https://www. tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/enerji-sektor-gorunumu-2021.pdf E.T:18.09.2023.

Weltenergierat.de (2021).https://www.weltenergierat.de/publikationen/energie-fuer-deutschland/en ergie -fuer-deutschland-2021/energie-in-der-welt-zahlen-fakten/?cn-reloaded=1

YİRMİNCİ YÜZYILIN BAŞINDA OSMANLI DONANMASI İÇİN KATİPLERİN YETİŞTİRİLMESİ

Derya GEÇİLİ[1]

1 Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü,

ORCİD 0000-0002-1579-9578

Giriş

Kâtip, Arapça "yazmak" kelimesinden gelir ve yazı işleriyle uğraşıp bu işleri kendisine meslek edinmiş kimse veya yazmandır. Resmi kurumlarda yürütülen yasal işlemlerde kayda geçirilmesi gereken konuları kaleme alır. Kâtiplik yazının icadıyla birlikte ortaya çıkmış ve en saygın meslek halini almıştır (İslam Ansiklopedisi, 2022, s. 53). XV. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde seyfiye, ilmiye ile birlikte kalemiye sınıfı da ortaya çıkmıştır. İlk başlarda medrese gibi standart bir mektebi olmayan kitabet, zor bir zanaat olarak görülmüş, kâtiplerin temel eğitimden sonra özel surette kendisini yetiştirmesi gerekmiştir (İhsanoğlu, 1994, s. 190). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Ferman'ı ile başlayan devlet teşkilatındaki Avrupai değişiklik, girişilecek reform çabalarının daha sistemli bir şekilde ele alınmasına en büyük amil olmuştur (Gencer, 1986, s. 50). Bu dönem başlayan reform girişimleri maliye, bürokrasi, eğitim, hukuk, yargı ile birlikte orduya da yayılmıştır. Orduda ıslahat çalışmalarının amacı askeriyede değişiklikler ve yenilikler yaparak Avrupalı ve çağdaş bir yapıya kavuşturmaktır (Gürcan, 1988, s. 213). Askeriyede başlayan değişimle beraber, Avrupa, örnek alınarak kayıt yöntemi başlamıştır. Bu askeri kayıtların hazırlanabilmesi içinde kâtip ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Osmanlı Donanmasının yenilenerek gelişebilmesi için hazırlanan programlara dayalı olarak zamanla kâtip ihtiyacı artmıştır. Bu eksikliğin sona ermesi için gemilerde, tersanelerde görev alacak kâtiplerin yetiştirilmesine karar verilmiştir. Kâtiplerin görevlerinde hatalara engel olmak amacıyla da Kâtip Mektebi açılmıştır. Böylece mekteplerde yetişmiş elemanlarla donanmanın kâtip ihtiyacı karşılanmıştır.

Makalede, Osmanlı Donanmasında kâtiplerin eğitim süreçleri, yetiştirilmeleri ve donanmadaki görevleri incelenmiştir. Buna göre çalışmanın amacı, kâtiplerin Osmanlı Donanmasında yazışmalardaki önemlerini anlatmaktır. Osmanlı Donanmasında her türlü resmî belgenin kusursuz ve dikkatle yazılması, haberleşmenin hakkıyla gerçekleşmesi için bu işte vazife alacak kâtiplerin yetiştirilmesine önem verilmiştir. Asırlar öncesinden günümüze kadar sistemli bir şekilde ulaşan milyonlarca belgenin mimarları olan kâtiplerin yetiştirilebilmesi için de kâtip mektepleri açılmıştır. Makalede kaynaklar, birinci elden olup Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve kütüphanelerden temin edilen eserler Osmanlıcadan transkript edilerek kullanılmıştır.

KÂTİP SINIFLARI

Osmanlı ordusunun bütün müessese, kolordu ve müfettişliklerinde yazı işleri, hesaplarla yoklama işlerinden askeri kâtipler sorumlu olmuştur. Askeri kâtiplerin yazışmalar sırasındaki önemlerinden dolayı harbiye ve donanma kâtipleri gibi sınıflara ayrılmıştır. Bunlar arasından donanma kâtipleri, büyük öneme sahip olduğundan zamanla değişiklikler ve dü-

KAYNAKÇA

Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Evrak Odası (BEO), 377/24928, 19 Ramazan 1273 (13 Mayıs 1857).

Babıali Evrak Odası (BEO), 4523/339188, 6 Şevval 1336 (15 Temmuz 1918).

Babıali Evrak Odası (BEO), 4259/319414.

Dahiliye Nezareti Hukuk Müşavirliği (DH.HMŞ), 4/1-4-130-1-1, 4/1-4-130-1-2.

İrade Bahriye (İ.BH), 8/53-1-2, 8/53-1-3, 8/53-2-1.

İrade Dahiliye (I.DH), 613/42756, 27 Rebîülevvel 1287 (27 Haziran 1870).

İrade Dahiliye (I.DH), 30/1425, 22 Zilkade 1256 (15 Ocak 1841).

İrade Dahiliye (I.DH), 794/64463, 9 Zilhicce 1296 (24 Kasım 1879).

İrade Dahiliye (I.DH), 113/5693, 24 Zilkade 1261 (24 Kasım 1845).

İrade Dahiliye (I.DH), 434/28720, 14 Zilkâde 1275 (15 Haziran 1859).

İrade Dahiliye (I.DH), 315/20357, 15 Cemâziyelâhir 1271 (5 Mart 1855).

İrade Dahiliye (I.DH), 549/38212, 5 Muharrem 1283 (20 Mayıs 1866).

İrade Dahiliye (I.DH), 540/37560, 21 Rebiülâhir 1282 (13 Eylül 1865).

İrade Dahiliye (I.DH), 671/46744, 16 Cemâziyelâhir 1290 (11 Ağustos 1873).

İrade Dahiliye (I.DH), 1088/85375, 22 Şevval 1305 (2 Temmuz 1888).

İrade Dahiliye (I.DH), 587/40854, 1 Zilkâde 1285 (13 Şubat 1869).

İrade Dahiliye (I.DH), 174/9399, 29 Recep 1264 (1 Temmuz 1848).

İrade Dosya Usulü (İ.DUİT), 184/45, 19 Recep 1340 (18 Mart 1922).

İrade Meclisi Mahsus (İ.MMS), 183/1, 29 Cemâziyelevvel 1332 (25 Nisan 1914).

Fotoğraf (FTG), 582/1-1.

Fotoğraf (FTG), 580/1-1.

Fotoğraf (FTG), 951/1-1.

Maliye Vekaleti (MV), 231/62-1-2, 231/62-2-1, 231/62-2-2, 3 Cemâziyelevvel 1331 (10 Nisan 1913).

Deniz Tarihi Arşivi

Bahriye Nezareti (BN), 85/1717-1, 85/1717-88, 85/1717-89, 85/1717-90, 85/1717-171, 85/1717-172, 85/1717-170.

ŞUB, 53/B-55/A, 7 Zilhîcce 1305 (15 Ağustos 1888).

Deniz Müzesi Kütüphanesi

Bahriye Mahsusatı Hakkında 1330 Senesinden İtibaren Olunacak Muameleyi Mübeyyin Tarifnamedir. Bahriye Matbaası, 1330 (1912).

Donanma-yı Osmani Muhasebe Memurlarının Vezâifine Dair Talimat, Matbaa-i Bahriye de Tab' olunmuştur, 1326 (1908).

Mekteb-i Bahriye-i Cenâb-ı Mülûkânede Bu kerre Bahriye Meclisi'nde Bi'l-İttifâk Kaleme Alınan Nizâmnâme Lâyihası, 15 Ramazan 1270 (11 Haziran 1854).

Telif Eserler

Ceride-i Bahriye, Numara 126, Sene 6, 15 Ramazan 1311 (22 Mart 1894).

Ceride-i Bahriye, Numara 6, Sene 11, 7 Muharrem 1307 (3 Eylül 1889).

Ceride-i Bahriye, Numara 23, Sene 2, 10 Ramazan 1307 (30 Nisan 1890).

Ceride-i Bahriye, Numara 1, Sene 1, 23 Zilhîcce 1306 (20 Ağustos 1889).

Ceride-i Bahriye, Numara 2, Sene 1, 23 Zilhîcce 1306 (20 Ağustos 1889).

Ceride-i Bahriye, Numara 17, Sene 2, 14 Cemâziyelâhir 1307 (5 Şubat 1890).

Gencer, A. İ. (2001). *Bahriye'de yapılan Islahat Hareketleri ve Bahriye Nezaretinin Kuruluşu (1789-1867).* Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Gülen, N. (2001). Şanlı Bahriye, Türk Bahriyesinin İki Yüz Yıllık Tarihçesi 1773-1973. İstanbul.

Güran, Tevfik, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi; Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)", *Belgeler Dergisi,* XIII/17, Ankara 1988, s. 213.

İhsanoğlu, E. (1994). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi.* İstanbul.

"Katip", İslam Ansiklopedisi, c. 25, Ankara 2022, s. 53-55.

Mehmed Şükrü. 1328 (1910). *Mekteb-i Bahriye, Hukuk-ı Bahriye-i Düvel ve Tarih Muallimi, Bahriyemizin Tarihçesi.* Ebu Suud Caddesi Babıali Civarı: Mürettebeyn Osmanlı Matbaası,

Tezel, Hayati, Anadolu Türklerinin Deniz Tarihi, C. 1, İstanbul 1973.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Woods, H. (1976). *Türkiye Anıları,* İstanbul: Yelken Matbaası.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE IPCC

Elif DEMİRBAŞ[1]

Beyza ARMAĞAN[2]

Murat IHLAMUR[3]

1. Öğr. Gör. Elif DEMİRBAŞ, Biruni Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, İstabul, Türkiye, ORCID: 0000-0003-3326-4822
2. Öğr. Gör. Beyza ARMAĞAN, Biruni Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Eczane Hizmetleri Bölümü, İstabul, Türkiye, ORCID: 0009-0001-2584-9989
3. Öğr. Gör. Murat IHLAMUR, Biruni Üniversitesi, Meslek Yüksekokulu, Elektronik ve Otomasyon Bölümü, İstabul, Türkiye, ORCID: 0000-0002-0458-5638

İklim Değişikliği ile Mücadelede IPCC

GİRİŞ

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), iklim değişikliği ile ilgili bilimsel verileri değerlendirmek üzere Birleşmiş Milletler bünyesinde 1988 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) ve Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) tarafından ortaklaşa kurulmuştur. Merkezi Cenevre, İsviçre'de yer almaktadır. Organın kuruluş amacı; iklim değişikliği ile ilgili bilimsel ve kapsamlı bir inceleme yaparak öneriler geliştirmek, iklim değişikliğinin sosyal ve ekonomik etkilerini belirleyerek siyasi liderlere gelecek stratejileri oluşturmaktır. Bu kapsamda IPCC dünya çapında iklim değişikliğine yönelik kapsamlı beş değerlendirme raporu oluşturmuştur. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında hükümetler ve uluslararası kuruluşlardan gelen belirli bilimsel ve teknik konulardaki bilgi talebini karşılamak için Metodoloji Raporu, Özel Raporlar ve Teknik Belgeler üretmiştir. Bu girişimler yoluyla Sürdürülebilir Kalkınma kapsamında Hedef 13-İklim Değişikliğiyle Mücadele hedefi desteklenmektedir.

IPCC'nin ülkemizin de içinde bulunduğu 195 üye ülkesi bulunmaktadır. Üye devletlerin temsilcilerinden oluşan Panel, önemli kararları almak için Genel Kurullarda toplanır. Üye hükümetler tarafından seçilen IPCC Bürosu, Panel'in çalışmalarının bilimsel ve teknik yönleri hakkında Panel'e rehberlik eder ve ilgili yönetim ve stratejik konularda Panel'e tavsiyelerde bulunur (1). Dünyanın her yerinden binlerce insan IPCC'nin çalışmalarına katkıda bulunmaktadır. Değerlendirme raporları için uzmanlar, iklim değişikliğinin itici güçleri, etkileri ve gelecekteki riskler hakkında bilinenlerin neler olduğunu ortaya koyarken, uyum ve azaltmanın nasıl yapılabileceğinin kapsamlı bir özetini de sağlamak amacıyla her yıl yayınlanan binlerce bilimsel makaleyi değerlendirmek üzere IPCC yazarları gönüllü olarak zamanlarını ayırmaktadır. Dünya çapında uzmanlar ve hükümetler tarafından yapılan açık ve şeffaf bir inceleme, nesnel ve eksiksiz bir değerlendirme sağlamak ve çeşitli görüş ve uzmanlıkları yansıtmak için IPCC sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. IPCC, değerlendirmeleri aracılığıyla farklı alanlarda bilimsel anlaşmanın gücünü tanımlar ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulan yerleri belirlemektedir.

IPCC, üç çalışma grubuna ve bir görev gücüne ayrılmıştır. Çalışma Grubu I, İklim Değişikliğinin Fiziksel Bilim Temeli ile Çalışma Grubu II, İklim Değişikliği Etkileri, Uyum ve Hassasiyet ile ve Çalışma Grubu III ise İklim Değişikliğinin Azaltılması ile ilgilenmektedir. Ulusal Sera Gazı Envanterleri Görev Gücü'nün temel amacı, ulusal sera gazı emisyonlarının ve uzaklaştırmalarının hesaplanması ve raporlanması için bir metodoloji geliştirmek ve iyileştirmektir. Çalışma Grupları ve Görev Gücü'nün yanı

KAYNAKLAR

1. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC FACTSHEET, What is the IPCC?, Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/AR6_FS_What_is_IPCC.pdf

2. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). About The IPCC. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/

3. Memorandum of Understanding Between The United Nations Environmet Programme (UNEP) and The World Meteorological Organization (WMO) on The Intergovernmental Panel on Climate Change. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/06/MOU_between_UNEP_and_WMO_on_IPCC-1989.pdf

4. Resulation Adopted on The Reports of The Second Committee. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2019/02/UNGA43-53.pdf

5. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). History of the IPCC. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/history/

6. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Erişim Tarihi: 28.11.2023, Third Assessment Report. Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar3/

7. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Fourth Assessment Report. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar4/

8. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Fifth Assessment Report. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/assessment-report/ar5/

9. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Global Warming of 1.5 ºC. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/sr15/

10. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). 2019 Refinement to the 2006 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/report/2019-refinement-to-the-2006-ipcc-guidelines-for-national-greenhouse-gas-inventories/

11. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). The Reports. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/history/

12. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Working Groups and Task Force. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/

13. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Working Group I The Physical Science Basis. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/working-group/wg1/

14. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Working Group II Impacts, Adaptation and Vulnerability. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/working-group/wg2/

15. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Working Group III Mitigation of Climate Change. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/working-group/wg3/

16. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Structure of the IPCC. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/structure/

17. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). National Focal Points. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://apps.ipcc.ch/contact/interface/focalpoints.php

18. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Policy and Process For Admitting Observer Organizations. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/09/ipcc-principles-observer-org-1.pdf

19. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). The IPCC Bureau. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/bureau/

20. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Election Results. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/election-results/

21. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Meetings of the Executive Committee. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/documentation/executive-committee/

22. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Factsheet: How does the IPCC select its authors? Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/FS_select_authors.pdf

23. Intergovernment Panel of Climate Change (IPCC). The IPCC Secretariat. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/secretariat/

24. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Preparing Reports. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/preparingreports/

25. Intergovernment Panel of Climate Change (IPCC). Reports. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/reports/

26. Intergovernment Panel of Climate Change (IPCC). IPCC Procedures. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/documentation/procedures/

27. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC FACTSHEET, How does the IPCC select its authors? Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/AR6_FS_select.pdf

28. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC FACTSHEET, What literature does the IPCC assess? Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/AR6_FS_assess_literature.pdf

29. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC FACTSHEET, How does the IPCC review process work? Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/AR6_FS_review_process.pdf

30. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC FACTSHEET, How does the IPCC approve reports? Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2021/07/AR6_FS_approve.pdf

31. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Gender. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/gender/

32. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Gender Polıcy And Implementatıon Plan. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2020/05/IPCC_Gender_Policy_and_Implementation_Plan.pdf

33. Intergovernment Panel of Climate Change (IPCC). The Intergovernmental Panel on Climate Change at its 47th Session decides. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/08/IPCC-XLVII-7_Rev-1_Gender.pdf

34. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Ad-hoc and Task Groups. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/task-groups/

35. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Data. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/data/

36. Intergovernment Panel of Climate Change (IPCC). Ad-hoc Group on the size, structure and composition of the IPCC Bureau and any Task Force Bureau for the Seventh Assessment cycle. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/ad-hoc-group-ipcc-bureau-and-tfb-7th-cycle/

37. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Future Work. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/future-work/

38. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Task Group on The Organization of The Future Work of The IPCC in Light of The Global Stocktake. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://archive.ipcc.ch/organization/gst.shtml

38. Intergovernment Panel of Climate Change (IPCC). Climate Change 2021: The Physical Science Basis. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/report/sixth-assessment-report-working-group-i/

39. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Scholarship Programme. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/about/scholarship/

40. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). IPCC Data. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/data/

41. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Documentation. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/documentation/

42. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Focal Points. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/focal-points/

43. Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC). Synthesis Report of the Sixth Assessment Report. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://www.ipcc.ch/ar6-syr/

44. Birleşmiş Milletler Türkiye (BM-T). Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli: Küresel ısınma insan kaynaklı ve daha önce görülmemiş bir seviyede. Erişim Tarihi: 28.11.2023, Erişim Linki: https://turkey.un.org/tr/139350-hukumetlerarasi-iklim-degisikligi-paneli-kuresel-isinma-insan-kaynakli-ve-daha-once

SORAYAYI (SÜREYYAYI) TAŞLAMAK FİLMİ ÜZERİNDEN KADINA YÖNELİK ŞİDDETE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Ayşegül DÜZGEL[1]

Hacer TOR[2]

1 Uzm. Sosyolog, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyoloji Doktora Öğrencisi, e-posta: aysegullduzge@gmail.com, ORCİD ID: 0000-0001-6729-8882.

2 Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Ankara, e-posta: hacertor59@gmail.com, ORCİD ID: 0000-0001-7187.

1. Giriş

Şiddet ortaya çıkış biçimi ve uygulanışı açısından evrensel bir özelliğe sahiptir. Toplumda yer alan herkes hukuk karşısında eşit haklara sahiptir. İnsanların birlikte yaşam sürmesini sağlayan bir takım kurallar vardır. Bunlar hukuk kuralları, ahlak kuralları, din kuralları gibi sosyal normlar etrafında bir araya gelirler. Bu kurallar olsa da kişiler arasındaki yarış, çatışma ve çekişme, güç eşitsizlikleri ya da kişilerin psikolojisi şiddetin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda şiddet geçmişten günümüze çeşitli düzeylerde ve biçimlerde karşımıza çıkan bir olgudur (Akkaş ve Uyanık, 2016: 33).

Şiddetin farklı kültürlerde farklı anlamlar kazanabiliyor olması, sosyolojik açıdan ele alındığında, güç eşitsizlikleri, şiddetin sembolik görünümü ve özel/kamusal alan ayrımlarının yer aldığı ve toplumsal bir nitelik taşıdığı görülmektedir.

Nitekim hangi kültür de olursa olsun gerçek olan bir şey var ki o da, şiddetten daha fazla etkilenen bireyler, kadınlar ve çocuklar olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze gerek Türkiye'de gerekse Dünya'da kadına dönük şiddet en çok karşılaşılan sosyal sorunların başında gelmektedir. Bu durum kadınların konumunu daha da dezavantajlı hale getirmektedir. Çünkü kadınlar şiddetin, çeşitli şekillerde sömürünün ve eşitsizliklerin kurbanı haline gelmektedirler. Bu da kendisini en çok aile içi şiddette göstermektedir. Aile içi şiddet de erkeklerin kendilerinde hak gördükleri bir şey haline gelmektedir. Kadınlar ikinci sınıf pozisyona itilip, istismara karşı savunmasız hale sokulmaktadırlar. Tüm bunları doğuran etkenler ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde çoklu ve karmaşık bir yapı sergilemektedir.

Şiddetin yaygınlığı ve en çok etkilenen gruplar arasında kadınların yer alması sebebiyle, bu çalışmada da 'Soraya'yı (Süreyya'yı) Taşlamak' filmi ele alınmaktadır. Soraya'yı Taşlamak filminin içeriği ve barındırdığı mesajlardan hareketle, kadına yönelik her türlü şiddeti film içerisinde görmek mümkündür. 'Soraya'yı Taşlamak Filmi Üzerinden Kadına Yönelik Şiddete Dair Bir Değerlendirme' başlıklı bu çalışmada hem kadına yönelik şiddete dair teorik bilgilere yer verilmiş olup, hem de bu bilgiler çerçevesinde film okuması yapılması amaçlanmıştır. Filmin akışı içerisinde kadına yönelik nasıl bir bakış açısının hâkim olduğunu ve bununla birlikte kadının böyle bir toplum içindeki yerinin nasıl olduğu açıklanmaya çalışılmıştır.

2. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın

Kişinin içerisinde yaşadığı toplumun kültürü; kadının ve erkeğin nasıl davranması gerektiğini, nasıl düşünebileceğini ve nasıl hareket edeceğine dair çeşitli beklentileri ortaya koyan, yani kadını ve erkeği sosyal ola-

KAYNAKLAR

Adak, N. (2000). *Değişen Toplumda Değişen Aile*. Ankara: Siyasal Yayınevi.

Akkaş, İ., & Uyanık, Z. (2016). Kadına Yönelik Şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi 6* (1), s.32-42.

Akın, A. & Demirel, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet Kavramı ve Sağlığa Etkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25*(4), ss.73-82.

Beck, U. (2019). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru.* (K. Özdoğan & B. Doğan, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Bener, Ö., & Günay, G. (2011). Kadınların Toplumsal Cinsiyet Rolleri Çerçevesinde Aile İçi Yaşamı Algılama Biçimleri. TSA / Yıl: 15 S: 3, ss.157-171.

Bourdieu, P. (2015). *Eril Tahakküm.* (B. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Durkheim, E. (2013). İntihar. (Z. İlkgelen, Çev.). İstanbul: Pozitif Yayınları.

Düzgel, A. (2021). Farklı Refleksif Kapasitelere Sahip Çalışan Kadınların Beden ve Duygu Bağlamında Karşılaştırılması.(yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.

Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çatışabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 25(*4), ss.83-88.

Giddens, A. (2018). *Mahremiyetin Dönüşümü: Modern Toplumlarda Cinsellik, Aşk ve Erotizm.* (İ. Şahin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel-Kimlik.* (Ü. Tatlıcan, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Hooks, B. (2018). *Değişme İsteği –Erkekler, Erkeklik ve Sevgi.* (Z. Kutluata, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.

Illouz, E. (2018). *Soğuk Yakınlıklar: Duygusal Kapitalizmin Şekillenmesi.* (Ö.Ç. Aksoy, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

İmamoğlu, E. O. (1991). Aile İçinde Kadın-Erkek Rolleri. Türk Aile Ansiklopedisi. Ankara: Cilt 3, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı.

K. Güloğlu, F. (2020). Dezavantajlı Bir Grup Olarak Şiddet Sarmalında Kadınlar., M. Serdar. (Editör). *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Hizmet*. Birinci Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, ss. 113-148.

Terzioğlu, F. & Taşkın, L. (2008). Kadının Toplumsal Cinsiyet Rolünün Liderlik Davranışlarına ve Hemşirelik Mesleğine Yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi. 12(*2), ss.62-67.

Youtube, Soraya'yı (Süreyya'yı) Taşlamak Türkçe Dublaj https://www.youtube.com/watch?v=JYlcIlOxA3s, Erişim Tarihi: 24.05.2022.

Yücedağ, İ. (2018). "Sonsuzluk Teorisi" Filmi ve Genetik Yapısalcı Bir Analiz . Mukaddime , 9 (2) , 67-78 . DOI: 10.19059/mukaddime.447046

https://tr.wikipedia.org/wiki/Soraya%27y%C4%B1_Ta%C5%9Flamak, Erişim Tarihi: 04.06.2022.

https://bublogta.com/film-incelemesi-sorayayi-taslamak/, Erişim Tarihi: 20.09.2023.

https://onedio.com/haber/yonetmenlerin-sinema-hakkinda-soyledigi-23-harika-soz-620624, Erişim Tarihi: 20.09.2023.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Kad%C4%B1na_y%C3%B6nelik_%C5%9Fiddet#:~:text=D%C3%BCnya%20Sa%C4%9Fl%C4%B1k%20%C3%96rg%C3%BCt%C3%BC%20taraf%C4%B1ndan%20161,veya%20ikisine%20birden%20maruz%20kalm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r, Erişim Tarihi: 23.09.2023.

https://evicisiddet.adalet.gov.tr/SIDDET_NEDIR.html#:~:text=%C5%9Eiddet%2C%20bireyin%20fiziksel%2C%20cinsel%2C,her%20t%C3%BCrl%C3%BC%20tutum%20ve%20davran%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r, Erişim Tarihi: 13.11.2023.

ANKARA HATUNİ MAHALLESİ AVARIZ PARA VAKFI: İŞLEYİŞİ VE YILLIK MUHASEBELERİ (1731-1751)

Sevda DANIK[1]

1 *Dr., Fırat Üniversitesi, ORCID 0000-0003-2705-6250, sdanik@firat.edu.tr

Giriş

18. yüzyılda Ankara Sancağı'nın 88 mahallesi vardı (Akyüz, 2003: 69, 82). Bu mahallelerden biri olan Hatuni Mahallesi, önceleri "Kirişçiler" olarak bilinirken, 1589 tarihli bir kayıttan mahallenin sonradan "Hatun" ismini aldığı anlaşılmaktadır. Mahalleye ismini veren Melike Hatun, I. Murat döneminde yaşamış ve 1462 tarihli bir tahrir kaydından anlaşıldığına göre bu tarihten önce vefat etmiştir. Melike Hatun, bu mahallede bir medrese ve bir mescit inşa ettirmiştir (Ergenç, 2012: 20-21). Önceleri Kirişçiyan denilen mescit, daha sonra camiye dönüştürülmüştür (Ankara Ş.S. 135 nolu defter: 61/259). Melike Hatun'un yaptırdığı bu binalardan dolayı, mahalle ismi "Hatun" olarak değiştirilmiştir. 16. yüzyılda "Hatun" adıyla bilinen mahalle (Ergenç, 2012: 30), 17. yüzyılda "Hatuni" ismini almış ve 1830 yılına kadar bu isimle anılmıştır. 1830 yılına ait nüfus sayımı defterlerinde "Hatuniye" ismiyle geçmektedir (Özdemir, 1998: 80)[1]. Daha sonra Doğanbey adını alan mahalle (Günel ve Kılcı, 2015: 100), 2014 yılında ise Anafartalar'a bağlanmıştır[2]. Anafartalar bugün Ankara'nın önemli merkezlerinin bulunduğu Ulus semtinin en geniş mahallesidir.

Klasik dönemde devlet sosyal ve iktisadi hayatın içinde değildi; merkez bütçesinden yol, köprü, cami, mektep gibi yatırımlar için para ayrılmazdı; bu tür hizmetler vakıflar tarafından yapılırdı (Öztürk, 2014: 289-290; Tabakoğlu, 2016: 394). Vakfedilen malın cinsine göre menkul (taşınabilir) ve gayrimenkul (taşınmaz) vakıflar vardı (Gürsoy, 2018: 122). Malını vakfetmek isteyen kişi, vakfiyesinde vakfın kuruluş amacını, mal varlığını, bunlardan elde edilecek gelirin miktarını, bunun hangi amaç doğrultusunda kullanılmasını istediğini ayrıntılı olarak belirtirdi (Özcan, 2003: 1). 16. ve 17. yüzyılda paranın daha kolay erişilebilir hale gelmesi, alt sınıfları da sisteme dahil etmiştir (Weatherford, 1997: 106-107). Gayrimenkul vakfedecek kadar geliri olmayanlar elde ettikleri küçük birikimleri, hayır işlerine yatırmış ve böylece para vakıfları kurulmaya başlanmıştır. Aynı dönemde vergi sisteminde de aynî vergiden nakdi vergiye geçilmesi; avarız vergilerini ödemek amacıyla, avarız vakıfları kurulmasına sebep olmuş ve bu vakıfların sayısı hızla artmıştır (Gürsoy, 2018: 122-125, 134).

Avarız; Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'ın ilanına kadar olağanüstü hallerde ve özellikle savaş masraflarını karşılamak için konulan her türlü hizmet, mal ve para şeklindeki vergilerdir (Kıvrım, 2019: 35; Sahillioğlu, 1991: 108-109). Avarız, nüzül, sürsat, imdâd-ı seferiyye, imdâd-ı hazariyye, kürekçi bedeli, bedel-i beldar, yaylakiye, kışlakiye, tekâlif-i örfiyye,

1 1757 tarihli üç berat kaydında mahalle ismi Hatuniye, cami isminin de Hatuniye Camii olarak zikredilmesine karşın sonraki yıllarda yine mahalle ismi Hatuni olarak geçmektedir. *Ankara* Ş.S. 142 *nolu defter,* 50/172; *Ankara* Ş.S. 142 *nolu defter,* 50/173; *Ankara* Ş.S. 142 *nolu defter,* 50/174; *Ankara* Ş.S. 145 *nolu defter,* 16/67; *Ankara* Ş.S. 145 *nolu defter,* 35/162.

2 https://www.altindag.bel.tr › eski_mahallelerin_guncel_adlari (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).

Kaynakça

Akyüz, J. (2003). *Ankara'nın Bütüncül Tarihi Çerçevesinde XVIII. Yüzyılda Ankara (Şer'iyye Sicillerinin Sayısal ve Muhtevâ Analizi Denemesi).* Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (4 Şevv*â*l 1105-9 Safer 1107). (Defter Numarası 74). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (9 Recep 1139-6 Reb*îü* 'l-âh*ı*r 1140). (Defter Numarası 103). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (17 Zilhicce 1143-15 Muharrem 1145). (Defter Numarası 110). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (26 Safer 1145-28 Şevv*â*l 1145). (Defter Numarası 111). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (10 Cem*â*ziye 'l-evvel 1146-21 Zilhicce 1146). (Defter Numarası 113). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (22 Zilhicce 1146-8 Şevv*â*l 1147). (Defter Numarası 114). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (10 Şevv*â*l 1147-18 Reb*îü* 'l-âh*ı*r 1148). (Defter Numarası 115). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (4 Reb*îü* 'l-evvel 1148-Ev*â*sıt Receb 1149). (Defter Numarası 117). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (18 Zilhicce 1149-8 Muharrem 1151). (Defter Numarası 118). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (1 Cem*â*ziye 'l-âhir 1149-Ev*â*hir Muharrem 1153). (Defter Numarası 120). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (5 Safer 1155-19 Reb*îü* 'l-âh*ı*r 1156). (Defter Numarası 121). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (24 Reb*îü* 'l-âh*ı*r 1156-13 Muharrem 1157). (Defter Numarası 122). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (6 Muharrem 1157-3 Şevv*â*l 1157). (Defter Numarası 123). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (5 Şevv*â*l 1158-7 Reb*îü* 'l-evvel 1159). (Defter Numarası 126). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (20 Safer 1160-23 Şevv*â*l 1160). (Defter Numarası 129). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (27 Safer 1161-28 Zilka 'ade 1161). (Defter Numarası 130). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (15 Safer 1162-21 Ramaz*â*n 1162). (Defter Numarası 131). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (26 Reb*îü* 'l-âh*ı*r 1163-20 Zilka'ade 1163). (Defter Numarası 133). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (20 Reb*îü* 'l-âh*ı*r 1164-Evail Cem*â*ziye 'l-âhir 1164). (Defter Numarası 134). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (21 Safer 1171-12 Şevvâl 1171). (Defter Numarası 142). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Ankara Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (20 Muharrem 1173-3 Safer 1174). (Defter Numarası 145). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Aydın, H. V. (2014). "Selanik'te 18. Yüzyılın İlk Yarısında Para Vakıfları ve Kredi İşlemleri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXIX(1), 87-106. doi: 10.18513/egetid.69162

Çağatay, N. (2006). "Osmanlı İmparatorluğunda Riba-Faiz Konusu Para Vakıfları ve Bankacılık". *Vakıflar Dergisi* (IX), 39-56.

Çam, M. (2014). "Vakfiyelere Göre İktisadi Teşekküller". Vakıf ve İktisat Sempozyumu, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları/115,* 37-50.

Ergenç, Ö. (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Günel, G. ve Kılcı A. (2015). "Ankara Şehri 1924 Haritası: Eski Bir Haritada Ankara'yı Tanımak". *Ankara Araştırmaları Dergisi* 3(1), 78-104. doi: 10.5505/jas.2015.47966

Gürsoy, Ç. (2018). "Osmanlı Esnaf ve Avarız Sandıklarının Günlük Hayata Katkısı", *History Studies* 10/8, 121-142. doi: 10.9737/hist.2018.667

https://www.altindag.bel.tr › eski_mahallelerin_guncel_adlari (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2020).

Kaya, S. (2010/2). "XVIII. Yüzyıl Sonlarında Üsküdar Vakıflarının Gelir Kaynakları". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 15(29), 95-132.

Kıvrım, İ. (2019). "Mahalle Avârız Vakıfları (17. Yüzyıl Ayntab Örneği)". *Gaziantep Üniversitesi Ayntab Araştırmaları Dergisi* 2(2), 34-49.

Konya Sancağı Şer'iyye Sicil Defteri (tarih). (Defter Numarası 39). Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları: Kanûnî Dönemi Üsküdar Örneği.* Ankara: TTK. Yayınları.

Özdemir, R. (1998). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara (1785-1840).* T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Özdemir, R. (1990). "Ankara Hatuni Mahallesi Nakit Avarız Vakfının Kredi Kaynağı Açısından Önemi (1785-1802). (*V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler,* Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi İstanbul 21-25 Ağustos 1989). TTK. Yayınları, 733-754.

Özkaya, Y. (1991). "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tevzi' Defterlerinin Kontrolü". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (1), 135-155.

Öztürk, M. (2014). *Tarih Felsefesi*. 3. Baskı. Ankara: Akçağ Bas. Yay. Paz. A.Ş.

Sahillioğlu, H. (1991). "Avârız". İslâm Ansiklopedisi (4), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 108-109.

Tabakoğlu, A. (2000). "İmdâdiyye". İslâm Ansiklopedisi (22), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 211-222.

Tabakoğlu, A. (2016). *Osmanlı Mâlî Tarihi*. 1. Baskı. İstanbul: Dergah Yayınları.

Weatherford, J. (1997). *The History of Money*, New York: Crown Publishers.

NEOLİTİKTEN GÜNÜMÜZE: İNSANIN DİŞ VE ÇENE BOYUTLARINDA GÖZLENEN DEĞİŞİM

Cansev MEŞE YAVUZ[1]

1 Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Antropoloji Bölümü, Fiziki Antropoloji Anabilim Dalı, e-mail: cansevmese@yyu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-8079-1230

Bu çalışmanın bir bölümü 20-21 Ağustos 2022 tarihleri arasında gerçekleştirilen "The 14th International Scientific Research Congress-Social and Educational Sciences" kongresinde sözlü olarak sunulmuştur.

Giriş

Önemli bir materyal olan dişler, vücudun fiziksel çevreden daha az etkilenen ve dayanıklı bir bölümü olduğu için, iskelet çalışmalarında dişlerden sıklıkla yararlanılır. Aynı zamanda, toplumlar arasındaki genetik ilişkinin ortaya konulması, biyolojik yakınlık-uzaklık ve beslenme biçimleri konusunda bilgi elde edilmesine olanak tanır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, ağız ve diş sağlığı hakkında bilgi vermekle birlikte, evrimsel süreçte, diş ve çene boyutlarında da gözlenen değişimden bahseder.

Diş boyutlarının varyasyonları üzerine yapılan çalışmalarda çoğunlukla maksimum taç uzunluğu [meziodistal-(MD) ölçü] ve maksimum taç genişliği [Bukkolingual (BL) ölçü] kullanılmaktadır (Özbek, 2015:99; Scott, 1997;177). İnsan popülasyonlarının diş karakterlerinde seksüel dimorfizm gözlenir. Bireysel diş karakterleri incelendiğinde kadın ve erkekler arasındaki fark %2-6 oranındadır. Bu fark en çok kanin dişlerinde görülür (Scott, 1997; Garn ve ark., 1967a).

Diş Boyutlarında Meydana Gelen Değişim

Geç Pleistosen ve holosen dönemle birlikte, insanın diş morfolojisi, küçülme eğiliminde olmuştur ve bu morfoloji, zaman içerisinde diş sayısında azalma, diş boyutlarının narinleşmesi ve genel olarak diş ve çenenin basit bir yapı kazanması gibi değişimler gösterir (Alpagut, 1978; Brace ve ark. 1987). Dişlerde gözülen bu değişimin nedenleri hakkında birçok farklı görüş olmasına rağmen, araştırmacılar, besin hazırlama tekniğinde meydana gelen değişim, çanak-çömlek kullanımı, daha yumuşak yiyeceklerin tüketilmesi ve genetik faktörlerin bu değişimde etkin olduğu konusunda hem fikirdir (Brace ve ark. 1987:715; Brace ve Mahler, 1971; Dempsey ve Townsend, 2001).

Diş boyutları üzerinde yapılan çalışmalar, pleistosen dönem sonrasında diş ve çene boyutlarında küçülme ve narinleşme hızında bir artış olduğunu göstermektedir (Brace ve ark., 1987; Brace ve Mahler, 1971; Calcagno ve Gibson, 1988).

Değişime Neden Olan Faktörler

Diş boyutunda meydana gelen mikroevrim üzerinde etkili olan faktörlerin açıklanmasında araştırmacıların farklı görüşleri bulunmaktadır;

Muhtemel Mutasyon Etkisi (Probable mutation effect-PME)

Brace (1963), diş boyutunda meydana gelen azalmanın seçilim baskısından dolayı rastgele mutasyonların birikmesiyle oluştuğunu ifade eder. Seçilim baskısı, dişlerin aktif bir şekilde kullanılmasıyla birlikte, diş boyutlarının korunmasına yardımcı olur. Dişler üzerinde etkili olan bu seçilim

Kaynakça

Açıkkol, A, (2000), Küçükhöyük Eski Tunç Çağı insanlarının paleoantropolojik açıdan incelenmesi, Ankara Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Adeyemi, T. A., & Isiekwe, M. C. (2003). Mesio-distal crown dimensions of permanent teeth in a Nigerian population. African journal of medicine and medical sciences, 32(1), 23-25.

Aiello, L.C. & Wheeler, P., 1993, The Expensive-Tissue Hypothesis: The Brain and the Digestive System in Human and Primate Evolution, Current Anthropology, 36(2): 199-221

Alpagut, B, (1978), İnsan Evriminde Çevresel Faktörlerin Dişlere ve Gonial Açıya Etkileri Eski Anadolu Toplumları Üzerinde Bir Deneme, Antropoloji Dergisi, 8: 67-75.

Anderson, D. L., Thompson, G. W., & Popovich, F. (1975). Evolutionary dental changes. American Journal of Physical Anthropology, 43(1), 95–102. doi:10.1002/ajpa.1330430113

Atamtürk, D. & Duyar, İ. (2008), Antik Adramytteion Topluluğunda Diş Boyutları ve Eski Anadolu Topluluklarıyla Karşılaştırılması, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1): 207-217.

Bishara, S.E.; Ortho, D. Jakobsen, J.R. Abdallah, E.M. & Garcia, A.F. (1989), comparison of meziodistal and bukkolingual crown dimensions of the permanent in Three Populations From Egypt, Mexico and United States, Am. J. Deniofac. Orthop., 96 (5): 416-422

Brace, C.L. (1967). Environment, tooth form, and size in the Pleistocene. Journal of Dental Research, 46(5), 809-816.

Brace, C. L. (1964). The probable mutation effect. Am. Nat. 98:453 -455.

Brace, C. L., & Nagai, M. (1982). Japanese tooth size: past and present. American journal of physical anthropology, 59(4), 399-411.

Brace, C. L., (1963), Structural Reduction in Evolution, The American Naturalist, 97(892): 39-49.

Brace, C. L., & Mahler, P. E., (1971), Post-Pleistocene Changes in the Human Dentition, Am. Phys. Anthrop., 34: 191-204.

Brace, C. L., Rosenberg R.K.., & Hunt, K.D, (1987), Gradual Change in Human Tooth Size in the Late Pleistocene and Post-Pleistocene, Evolution, 41(4): 705-720.

Calcagno, J.M., & Gibson, K.R. (1991). Selective Compromise: Evolutionary Trends., In: Advances in Dental Anthropology, MA Kelley & CS Larsen (eds). New York: Wiley-Liss. Chapter 5, pp. 59-76. 59-76

Calcagno, J. M., & Gibson, K. R. (1988), Human Dental Reduction: Natural Selection or the Probable Mutation Effect, Amerıcan Journal of Physıcal Anthropology,77: 505-517.

Calcagno, J.M. (1986). Dental reduction in post-Pleistocene Nubia. American Journal of Physical Anthropology, 70(3), 349-363.

Cardoso, H.F.V. Heuze, Y. & Julio, P., (2010), Secular Change in the Timing of Dental Root Maturation in Portuguese Boys and Girls, American Journal of Human Biology, 22:791–800.

Çırak, A. & Güleç, E., (2007), Kelenderis İskeletlerinin Demografik ve Paleoantropolojik Analizi, Antropoloji Dergisi, 22: 103-125.

Çiner, R. (1965). Ayatekla Kazısından Çıkarılan İskeletin Tetkiki. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, 3-4.

Defria, E., Baroni, G., & Marinelli, A., (2006), Dental Arch Dimensions in the Mixed Dentition: A Study of Italian Children Born in the 1950s and the 1990s, Angle Orthodontist, 76 (3): 446-451

Dempsey, P.J., & Townsend, G.C., (2001). Genetic and Environmental Contributions to Variation in Human Tooth Size, The Genetics Society of Great Britain, Heredity, 86: 685-683.

Ebeling, C. F., Ingervall, B., Hede-gård, B., & Lewin, T. (1973). Secular changes in tooth size in Swedish men. Acta Odontologica Scandinavica, 31(3), 141–147. doi:10.3109/00016357309002500

Erdal, Y.S., (1996). İznik Geç Bizans Dönemi İnsanlarının Çene ve Dişlerinin Antropolojik Açıdan İncelenmesi, Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi.

Erdal, Y.S., (1999). Neolitikten Günümüze Anadolu İnsan Topluluklarının Dişlerinde Boyut Küçülmesi, Hacettepe Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 23(1): 12-19.

Erkman, A.C., Çırak, A., Şimşek, N., & Özgün, G. (2009a). Karagündüz Erken Demir Çağ İskeletlerine Ait Dişlerin Odontometrik Analizi. Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi, (2).

Erkman A.C, Kırmızıoğlu P.G, &Yiğit A. (2009b) Altıntepe Urartu iskeletlerine ait dişlerin odontometrik analizi. Zeitschrift für die Welt der Türken 1-(2):177-198.

Galdames, I.S., Lopez, M.C., Farias, B.L., Marchant, C.S.;, Munoz, S.T., Rojas, P.G., Rojas, M.G., (2008). Sexuel Dimorphism in Meziodistal and Bukkolingual Tooth Dimensions in Chilean People, Int. J. Morphol., 26 (3): 609-614

Garn, S.M., Lewis, A.B., Swindler, D.R., & Kerewsky, R.S. (1967a). Genetic Control of Sexual Dimorphism in Tooth Size. Journal of Dental Research, 46(5), 963–972. doi:10.1177/00220345670460055801

Garn, S. M., Lewis, A.B., & Kerewsky, R.S., (1967b). Communalities in The Size Differences of Teeth of Brothers and Sisters, Archs oral Bio., 12: 575-581

Garn, S.M., Lewis, A.B., & Kerewsky, R.S., (1965). Genetic, Nutritional, and Maturational Correlates of Dental Development, J. Dent. Res., 44: 228-242

Garn, S.M., Nagy, J.M., Sandusky, S.T., & Trowbridge, F., (1973). Economic Impact on Tooth Emergence, Am. J. Phys. Anthrop., 39: 233-238.

Guatelli-Steinberg, D. (2016). What teeth reveal about human evolution. Cambridge University Press.

Güngör, K., Sağır, M., & Özer, İ., (2007). Evaluation of the Gonial Angle in the Anatolian Populations: From Past to Present, Coll. Anthropol. 31(2): 375-378.

Harris, E., Potter, R.H., & Lin, J., (2001). Secular Trend in Tooth Size in Urban Chinese Assessed From Two- Generation Family Data, American Journal of Physical Anthropology, 115: 312-318

Hiiemae, K., (1984). Functional Aspects of Primate Jaw Morphology,

Hinton, R.J., & Carlson, D.S. (1979). Temporal changes in human temporomandibular joint size and shape. American Journal of Physical Anthropology, 50(3), 325-333.

Hinton, R.J., Smith. O.M., & Smith, F.H., (1980), Tooth Size Changes in Prehistoric Tennessee Indians, Human Biology, 52(2): 229-245.

Hirst, C.S. (2019). How has the morphology of the human mandible varied in response to the dietary changes that have occurred in Britain between the Neolithic and Post-Medieval periods? (Doctoral dissertation, UCL (University College London)).

Kedici, S., İşcan, M., & Yaşar, (2004). Diş Boyutundan Cinsiyet Tayini, Adli Bilimler Dergisi, 3(1): 61-66.

Korkmaz, D., (1993). Elazığ/ Norşuntepe Demir Çağı İskeletlerinde Diş yapısı ve Hastalıkları, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.

Lavelle, C.L.B., (1973). Variation in Secular Changes in the Teeth and Dental Arches, Angle Orthod., 43(4): 412-421.

LeBlanc, S.A., & Black, B. (1974). A Long Term Trend in Tooth Size in the Eastern Mediterranean, Am J Phys Anthropol 1974; 4l 477-422

Lukacs, J. R., (1985). Tooth size Variation in Prehistoric India, American Anthropologist, 87(4): 811-825.

Macchiarelli, R., & Bondioli, L. (1986). Post-pleistocene reductions in human dental structure: a reappraisal in terms of increasing population density. Human Evolution, 1(5), 405–417. doi:10.1007/bf02436617

Merz, M.L. Isaacson, R. J. Germane,N. Rubenstein, L.K., (1991). Tooth Diameters and Arch Perimeters in a Black and a White Population, Am. J. Orthod, DeJtofac. Orthop., 100 (1): 53-58

Otuyemi, O.D., & Noar, J.H. (1996). A comparison of crown size dimensions of the permanent teeth in a Nigerian and a British population. The European Journal of Orthodontics, 18(6), 623–628. doi:10.1093/ejo/18.6.623.

Özbek, M., (2015). Dişlerle Tarihöncesine Yolculuk, Bilgin kültür sanat yayınları, Ankara.

Özbek, M., (1987). Çayönü İnsanlarında Diş ve Dişeti Hastalıkları, V Araştırma Sonuçları Toplantısı, 367-395.

Pajevıć, T, & Glıšıć, B. (2017). Dental occlusion analysis in the Mesolithic–Neolithic Age, Bronze Age, and Roman to Medieval times in Serbia: Tooth size comparison in skeletal samples. Arch Oral Biol, 77: 44-50.

Paredes, V., Williams, F., Cibrian, R., Williams, F., Meneses, A., & Gandia, J. (2011). Meziodistal sizes and intermaxillary tooth-size ratios of two populations; Spanish and Peruvian. A comparative study. Medicina Oral Patología Oral y Cirugia Bucal, e593–e599. doi:10.4317/medoral.16.e593

Pinhasi, R., Eshed, V., & Shaw, P., (2008). Evolutionary Changes in the Masticatory Complex Following the Transition to Farming in the Southern Levant, Amerıcan Journal of Physıcal Anthropology, 135: 136-148

Prabhu, S., & Acharya, A.B. (2009). Odontometric sex assessment in Indians. Forensic Sci Int 192:129.e1–129.e5.

Ruengdit, S., Riengrojpitak, S., Tiensuwan, M., & Santiwpng, P., (2011). Sex Determination From Teeth Size in Thais, The 6th CIFS Academic Day, 1-12.

Sarısoy, L.T., & Güngör, K, (2001). Panoramik Radyografilerde Gonial Açının Değerlendirilmesi, GÜ. Dişhek. Fak. Der., 18(3): 133-136.

Scott, R.G., & Turner G.C, (1988). Dental Anthropology, Ann. Rev. Anthropol., 17:99-126.

Scott, R., (1997). Dental Anthropology, C. Smith (ed.), In: Encyclopedia of Global Archaeology, Springer, Cham, https://doi.org/10.1007/978-3-319-51726-1_138-2

Shaweesh, A.I. (2017). Meziodistal and faciolingual diameters of the permanent teeth in a Jordanian population. Archives of Oral Biology, 73, 253–258. doi:10.1016/j.archoralbio.2016.10.026

Soltysiak, A., (2007). Reductiın of Tooh Size in the Khabur Basin (Northern Mesopotamia), in E. B. Bodzsar, A. Zsakai (eds.), New Perspectives and Problems in Anthropology, Newcastle, 87-100

Şenyürek, M.S., (1952). A study of the dentition of the ancient of inhabitants of Alaca Höyük, 18(69), 1-25.

Togoo, R.A., Alqahtani, W.A., Abdullah, E.K., Alqahtani, A.S.A., AlShahrani, I., Zakirulla, M., ... & Mujam, O. H. (2019). Comparison of meziodistal tooth width in individuals from three ethnic groups in Southern Saudi Arabia. Nigerian Journal of Clinical Practice, 22(4), 553-557.

Yaşar, Z.F., (2007). Adli Dental Antropoloji: (Dental Antropoloji Açısından Minnetpınarı ve Güllüdere Toplumlarının Dişlerinin Karşılaştırma Analizi), Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi.

y'Edynak, G. (1978). Culture, diet, and dental reduction in Mesolithic forager-fishers of Yugoslavia. Current Anthropology, 19(3), 616-618.

Yılmaz, H., (2000), Van Kalesi Eski Van Şehri Toplumunun Diş Varyasyonları ve Biyometrik Ölçümler Açısından Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Yılmaz, H., & Açıkkol, A. (2003). Kütahya Ağızören İskeletlerine Ait Dişlerin İncelenmesi, Antropoloji, 17:71-108.

Yuen, K.K.W., So, L.L.Y., & Tang, E.L.K. (1997). Meziodistal crown diameters of the primary and permanent teeth in Southern Chinese--a longitudinal study. The European Journal of Orthodontics, 19(6), 721–731. doi:10.1093/ejo/19.6.721.

HİCAZ KRALLIĞINDAN SÜRGÜNE; BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ŞERİF HÜSEYİN'İN İNGİLTERE İLE İLİŞKİLERİ

Resul YAVUZ[1]

1 Doç. Dr. Resul YAVUZ, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Böl. ORCİD No. 0000-0002-7702-1020, ryavuz@bandirma.edu.tr.

Giriş

18. yüzyılın ortalarından itibaren Hindistan'a yönelen İngilizlerin bu bölgeye giden ulaşımı kontrol altında tutmak amacıyla Ortadoğu'ya yönelen ilgisi Sanayi Devrimi'nden sonra başlayan b**üyük devletler** arasındaki rekabet ile daha da artmıştır. Bu durum Arap topraklarını elinde tutmaya çalışan Osmanlı Devleti ile bu topraklara göz diken İngiltere arasında bundan sonraki süreçte son derece zor bir dönemin başlamasına neden olacaktı. **Öyle ki başta Hindistan olmak üzere**, **İngiltere'nin** Uzakdoğu sömürgelerine giden kara ve deniz yolları temelinde Boğazlar, Doğu Akdeniz, Arap Yarımadası, Irak ve Basra Körfezi gibi stratejik ve ticari açıdan kavşak bölgelerinin önemi büyüktü. Şüphe yok ki İngiltere için değer taşıyan bu bölgelerin Osmanlı Devleti'nin kontrolünde bulunuyor olması İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile olan tarihi ilişkilerini yeni bir bakış açısıyla ele almasını gerekli kılacaktı. (Yurdakul, 2018, s. 27) İngiltere'nin siyasi ve askeri varlığını devam ettirebilmesi için Hindistan sömürgesi üzerindeki kontrolünün kritik rol oynadığı Basra Körfezi ve Arabistan'ın durumu İngiltere'nin hâkimiyet planlarında stratejik bir yer tutmaktaydı (Yurdakul, 2018*,* s.19) [1]

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması yanında aynı yüzyılın son çeyreğinde Almanya ve İtalya'nın güçlü bir ulus devleti olarak ortaya çıkması, İngiltere'nin Hindistan yolunu güvende tutmak amacıyla uzun bir süre yürüttüğü *"Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikası"ndan* vazgeçmesine giden bir sürecin de başlamasına kapı aralamıştı. Bu tarihe kadar İngiliz hükûmetleri doğuda bir sömürge imparatorluğu kurduğu andan itibaren Osmanlı Devleti'nin egemen olduğu Ortadoğu topraklarını güçlü rakiplerinin Hindistan'a ulaşmasını engellemede bir tampon bölge olarak görmeye başlamış ve bir dereceye kadar Osmanlı Devleti'nin güçlenmesinden yana tavır almıştı. (Akalın, 2015, s. 141) Ancak II. Abdülhamit'in tahta geçmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nin toprakları üzerindeki tehdit kaynağının değişiklik arz etmeye başlaması -Avrupa'da meydana gelen bloklaşmaların da etkisi ile- Osmanlı hükûmetinin -denge politikası kapsamında- Almanya'ya yanaşır bir tavır sergilemesine neden olmuştu. Şüphesiz böyle bir tavır değişikliğine gidilmesinin en önemli göstergesi de Bağdat Demiryolu Projesi olmuştu. İngiltere böyle bir proje ile İstanbul'dan Bağdat'a, oradan Basra Körfezi'ne kadar uzayacak bir demir yolu ağının Hindistan'a yönelik açık bir tehdit oluşturacağını bildiğinden bunu kabul edilemez olarak görmekteydi. Ayrıca II. Abdülhamit'in 1900 yılında yapımına başladığı Hicaz Demiryolu Projesi de İngiltere'nin kaygılarını iyice artırmıştı. Zira her iki demir yolu birleştiğinde hatlar Halep

1 Yüzyılın son dönemine bakıldığında bölgenin tüm ihracat ticaretinin %8'inden fazlası İngiliz malları ile yapılmış olması, ayrıca yine bu dönemde körfezdeki limanlara giren ve çıkan toplam 2.161 vapurdan 2.039 tanesinin İngilizlere ait olduğu hesaba katıldığında Basra Körfezi'nin İngiltere için ne kadar önemli olduğu anlaşılabilirdi. (Hurewitz, 1956, s. 227)

Kaynakça

A. Arşiv Kaynakları

CAB 24/95, Memorandum of Political Section of British Peace Delegation on Arabia, 21 December 1919, C.P.391

DBFA, Vol. 4.

FO. 686/74, No: 33, Agoust 29, 1921.

FO 371/5060, 2 March 1920.

FO. 371/5061, 6 May 1920.

FO 882/22, "Political and Intelligence Raport", 12–22 March 1920.

FO 371/11446, No. 3451, Report by Munshi Ihsanullah Entitled "Attacak on Tâif", 14 September 1924.

FO.686/130, Record of A.L Kirkbride's interview with Amir Abdullah on 17 October 1924;

FO 371/10012, No. 6751, 9 September 1924.

FO 371/8940, No. 3546, 29 December 1923.

FO 371/10014, No. 4567, 24 September 1924.

FO 371/10014, No: 9866, 29 September 1924.

Mss. Eur. F 112/277, "Papers on British Policy and the Arab Movement", No. 219.

IOR/L/PS/18/B251.

IOR/L/P&S/10/112425, No: 9866, 25 September 1924

IOR/L/PS/10/1125, File: 3665/1924, Pt-2-4, "Hejaz- Nejd Situation".

IOR/L/PS/10/388, No. 5140, *"Telegram From Sir P. Cox"*, 23 December 1917.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3, "Hedjaz Relations Between H.M. Gov.& King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: 5.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3, "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty" No: L. 4-6.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: L.15.

IOR/L/P & S/10,7251/1920, "Foreign Office Memorandum on Arabian Policy", No: 497

IOR/L/PS/10/609, File; 3280/1916, Pt: 1-2, "Arabia" No. 669.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov.

& King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: L. 16.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: L 82.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: L 77.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: L. 77.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: L 95.

IOR/L/PS/10/881, File, 488/1920, Pt.3. "Hedjaz Relations Between H.M. Gov.& King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty".

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: 50.

IOR/L/PS/10/881, File; 488/1920, Pt 3 "Hedjaz Relations Between H.M. Gov. & King Hussesin, questions of Subsidy, Negotiations for Conslusion of a Treaty", No: TJ/221.

B. **Telif Eserler**

1. **Kitaplar**

Akalın 2015, Durmuş Akalın, *Süveyş Kanalı*, Yeditepe Yay., İstanbul.

Alangari 1998, Haifa Alangarı *The Struggle for Power in Arabia, İbn Suud, Hussein, Great Britain 1914-1924*, Garner Publishing Limited.

Allawi 2016, Ali A., Allawı *Irak Kralı I. Faysal*, Çev. Hakan Abacı, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.

Antonious 2021, George Antonious A*rap Uyanışı*, Çev. Mehmet Ali Koç,

Muhammed Karakuş, Selenge Yay., İstanbul.

Büyükkara 2004, Mehmet Ali Büyükkara, *Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, Rağbet Yay., İstanbul, 2004.

Gilbet 2013, Martin Gilbet , *Churchill*, Çev. Süha Sertabiboğlu, 11. Baskı, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2013.

Howarth 1964, David Howarth , *The Desert King İbn Saud anf His Arabia,* McGraw- Hill Book Company, London, 1964.

Hurewıtz 1956, J. C, Hurewıtz, *Diplomacy in the Near and Middle East: A Documentary Record: 1535-1914,* Vol. 1, Princeton.

Klieman, 1970, Aaron S. Klieman, *Foundations of British Policy in the Arap World: The Cairo Conferance of 1921*, The Jhons Hopkins Press, London

Köse 2020, İsmail Köse, *Şerif Hüseyin*, 2. Baskı, Kronik Yay., İstanbul.

Koloğlu 2016, Orhan Koloğlu, *Lawrence Efsanesi,* Yeditepe Yay., İstanbul.

Kubal 2018, Ayfer Yazkan, *Osmanlı İngiliz İlişkileri ve Irak'ın Doğuşu,* İlgi Kültür Sanat Yay., İstanbul.

Lawrence 1968, T.E. Lawrence, *Evolution of a Revolt*, Rodelle Weintraub, London

Macmillian 2004, Margaret Macmillian, *Paris 1919*, Çev. Belkıs Dışbudak, ODTÜ Yay., Ankara.

Paris 2005, Timothy J. Paris, *Britain, The Hasminets and Arab Rule*, Frank

Cass Publishers, London.

Polat 2019, Ü. Gülsüm Polat*, Türk-Arap İlişkileri*, Kronik Yay., İstanbul.

Storrs 1937, Sir Ronald Storrs, *The Memoirs of Sir Ronald Storrs*, G.P. Putnam's sons, New York.

Tauber 1993, Elizer Tauber, *The Arab Movements in World War I*, Frank Cass and Co. Ltd London.

Troeller 2013, Gray Troeller, *The Brith of Saudi Arabia*, Routledge

Taylor&Francis Group, Newyork.

Yavuz 2020, Resul Yavuz, Ortadoğu Şekillenirken, İdealkültür Yay., İstanbul,

Yurdakul 2018, Nurcan Özkaplan Yurdakul, *İngiltere Ortadoğu'ya Nasıl Girdi?,* Kronik Yay., İstanbul.

Westrate 1992, Bruca Westrate, *The Arap Bureau: British Policy in the East: 1916-1920*, Penn State University, Pensylvania.

Vassiliev 2000, Alexei Vassiliev, *The History of Saudi Arabia,* Newyork University Press, Newyork, 2000.

2. **Makaleler**

Fisher 1997, Jhon Fisher, "The Safery of Our Indian Empire Lond Curzon and

British Predominance in the Arabian Penisula 1919", *Middle Eastern Studies*, Jul., Vol. 33, No. 3.

Mousa 1978, Suleiman Mousa, "A Matter of Princible: King Hussein of The Hijaz and The Arabs of Plastine", *İnternational Journal of Middle East Studies*, April.Vol. 9, No. 2.

Özyüksel 2001, Murat Özyüksel, "Abdülhamit Dönemi Dış ilişkileri", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu, Der Yay., 2. Baskı, İstanbul.

Teitelbaum 1998, Joshua Teitelbaum, "Sharif Husayn Ali an The Hashemite Vision of the Post- Ottoman Order; From Chieftaincy to Suzerainty", *Middle East Studies*, Jan, Vol. 34, No. 1.

Teitelbaum 2000, Joshua Teitelbaum, "Taking Back" The Caliphate: Saharif Husayn Ibn Ali, Mustafa Kemal and The Ottoman Caliphate", *Die Welt des Islams*, New Series, Nov Vol. 40, Issue 3.

Teitelbaum 1995, Joshua Teitelbaum, "Pilgrimage Politics; The Haji and Suudi-Hashimate Rivalry 1916-1925", *The Hashimites in the Modern Arab World*, Ed. A. Susser, Ashumuelewitz, London.

Yavuz 2021, Resul Yavuz, "Birinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Suudi- Hâşimîanlaşmazlığında İbn Suud'un Hakimiyet Sınırlarını Genişleterek Güç Kazanma Siyaseti", *Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler – I, Editörler:* Emre Aydemir, Sema Sağlık, Gece Yay., İstanbul.

3. Tezler

Tekeboğan 2016, Said Tekeboğan, *İbn Reşid Ailesi ve Şammar Emirliği (1839-1918)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2016.

4. İnternet Kaynakları

Özcan, Azmi Özcan "Şerif Hüseyin", *TDV İslam Ansiklopedisi*,

https://islamansiklopedisi.org.tr/serif-huseyin.

GEŞTALT TERAPİDE RÜYANIN ELE ALINIŞI

FİGEN AKÇA [1]

İki adam… Biri hassas ve kırılgan âşık, azap yeleğiyle dolaşan Stefanos… Diğeri kahkahası, tutkusu, cazibesi ve kudretiyle Andronikos… Biri, rüyalarında gelecekte yaşanacakları görüyor. Diğeri geçmişte olup bitenleri biliyor. Birbirlerine yaklaştıkça güçlenen, gördükleri koyulaşan iki adamın romanı Rüya Körü…(Korat 2010)

1 Prof. Dr. **Figen AKÇA**

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ORCID: 0000-0003-1810-3481

Rüya nerdeyse insanlığın varoluşundan beri merak konusu olmuş ve üzerinde sayısız çalışma, inceleme, film, araştırma yapılmıştır. Ve hala da gizemini korumaya devam etmektedir. Bu çalışma hatta herhangi bir çalışma tek başına tabii ki kapsam itibari ile tüm rüya külliyatını her yönden incelemeye yetmez. Burada sadece rüyanın psikolojik işlevlerinin bir bölümüne odaklanılacaktır. Pek çok psikoloji kuramı ve başta Freud'un Psikanalitik kuramı rüya konusunda çok ciddi inceleme ve çalışmalar bırakarak zihnimize yer edecek bilgiler ortaya çıkarmayı başarmıştır. Geştalt yaklaşımının rüya konusunu ele alışındaki farklılık ve yaratıcılık çok önemli özellikler içermesine rağmen alan dışındaki kişiler tarafından çok az bilindiği düşünülmektedir. Bu çalışmada öncelikle uyku konusu ele alınacak daha sonra rüyaların anlamı ve geçmişten günümüze hangi noktaya geldiği açıklanmaya çalışılacaktır. Ayrıca Geştalt yaklaşımında rüyanın anlamı ve nasıl ele alındığı örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır.

Genel Olarak İnsan Ömrünün Üçte Biri Uykuda Geçer

Tarih boyunca kültürler, uykuya ve onu temsil eden rüyalarla ilgili çalışmalara oldukça değer vermişlerdir. Toplumların bazıları, uykunun evrensel gerçeklerin ortaya çıktığı bir durum olduğuna inanırken, diğer bazıları da uykunun gerekli ancak çok da işe yarayan bir durum olmadığını belirtmişlerdir. Neden sonra, son yıllarda uykuya dair yapılan araştırmalara uykuıyu oldukça ilginç bulmuşlar ve onun insan üzerindeki yararını psikolojik ve biyolojik olarak incelemeye başlamışlardır. (Morris, 2002;155).

Güneşin 24 saatlik döngüsü uyku ile uyanıklık arasındaki geçişi temsil eder. Mevsimler uyku-uyanıklık arasında geçen zaman diliminin değişmesinde oldukça etkilidir. Gün kısaldıkça uyku artar, gün uzadıkça uyku daha azalır mesela. Diğer yandan fizyolojik durumumuz da ((beden ısısı, midedeki asit miktarı, kan basıncı seviyesi, hormonlar) gün içinde bazen yavaş bazen hızlı değişimler gösterir. Genellikle bu değişimlere *biyolojik saat* adı verilmektedir. Her bireyin döngüsü aynı değildir. Ya da bedenin gösterdiği ritim bir bireyde gün içinde değişen oranlarda farklılıklar gösterebilir. Örneğin, epinefrin hormonu bedenin uyarılmış durumuna gelmesinden de sorumludur ve sabahın geç saatlerinde en üst seviyeye gelirken geçer ortasına doğru düzenli bir azalma gösterme eğilimindedir. Ve bu azalma sabaha kadar devam eder. Bunun aksine, melatonin hormonu uykuyu etkiler ve gece süresince artar ve gün içerisinde azalma eğilimi gösterir (Morris, 2002;156).

Normal uykunun örüntülerini araştıran çalışmalara bakıldığında, uykunun birkaç evreden geçtiğine dair bulgulara rastlanmıştır. İlk evre *alacakaranlık* evresidir ve düşük düzeyde alfa dalgaları içeriri, bu aşamada birey gevşemiş uyanıklık durumundadır. Bu uykunun ilk evresidir. Uykunun yavaş yavaş derinleştiği evreler ikinci ve üçüncü evre olarak tanımlanmıştır.

KAYNAKLAR

Balkaya, F.(2010), Rüyalar Modülü Ders Notları, Ankara.

Clarkson, P. & Mackewn, J. (1993). Fritz Perls. London: Sage Publications.

Clarkson, P. (1989). *Gestalt Counselling in Action.* Sage Publications: Great Britain.

Corey, Gerald, (2005), Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları, (Bölüm 8;Gestalt Terapi 210-247). Mentis Yayınları, Ankara.

Daş, Ceylan (2006). Büyümek ve Gelişmek: Geştalt Terapi Yaklaşımı, Ankara: HYB.

Daş, Ceylan (2009), Gestalt Terapi, (Ed.) Köroğlu E. ve Türkçapar, H. Psikoterapi Yöntemleri, Kuramlar ve Uygulama Yönergeleri, Hekimler Yayın Birliği, Ankara

Freud, S. (1996), Düşlerin Yorumu I Cilt (çeviren: Kapkın, Emre), 2 Basım, Payel Yayınları, İstanbul.

Houston , Gaie(2007). The now red book of gestalt, Rochester Foundation; 7Rev Ed.

http://tr.wikipedia.org/wiki/Rüya

Jacobi, J. (2002), C. G. Jung Psikolojisi, (çeviren: Arap, M), İlhan Yayınları, İstanbul

Jung, C.G. (1982) Bilinç ve Bilinçaltının İşlevi, (çeviren: Büyükinal, E), Say Kitap Pazarlama, İstanbul.

Jung, C.G. (2009) İnsan ve Sembolleri, (çeviren: Babaoğlu, A.N.), 4. Baskı, Okyanus Yayınları, İstanbul

Korat, G. (2010). *Rüya körü*. İletişim Yayınları.

Korb, M.P., Gorrell, J,& Van de Riet, V. (1989) Gestalt Therapy: Practice and Theory, Second Edition, Boston: Allyn&Bacon.

Özer, S. (2003), Fenomenolojimize Açılan Pencere: Rüyalar; Geştalt Temas Dergisi, 1(2), 53-70.

Polster, E. & Polster, M. (1974). Gestalt therapy integrated: Contours of theory and practice. New York: Vintage Boks.

"Rüya" (1990) AnaBritannica Cilt 18, Ana Yayıncılık A.Ş. İst. 1990 s.558

Sills, C., Fish, S.and lapworth, P. (1998). Gestalt counseling. Oxon: Winslow Press Limited.

KENDİLİK: ŞİMDİDEKİ GEÇMİŞ

Figen AKÇA[1]

1 Prof. Dr. **Figen AKÇA**

Bursa Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

ORCID: 0000-0003-1810-3481

Bir gün New York'ta bir grup iş arkadaşı, yemek molasında dışarıya çıkar. Gruptan biri Kızılderili'dir. Yolda yürürken, insan kalabalığı, siren sesleri, yoldaki iş makinelerinin çıkardığı gürültü ve korna sesleri arasında ilerlerken, Kızılderili, kulağına cırcır böceği sesinin geldiğini söyleyerek cırcır böceğini aramaya başlar. Arkadaşları, bu kadar gürültünün arasında bu sesi duyamayacağını, kendisinin öyle zannettiğini söyleyip yollarına devam eder. Aralarından bir tanesi inanmasa da onunla aramaya devam eder. Kızılderili yolun karşı tarafına doğru yürür, arkadaşı da onu takip eder. Binaların arasındaki bir tutam yeşilliğin arasında gerçekten bir cırcır böceği bulurlar. Arkadaşı Kızılderili'ye: " Senin insanüstü güçlerin var. Bu sesi nasıl duydun?" diye sorar. Kızılderili ise; bu sesi duymak için insanüstü güçlere sahip olmaya gerek olmadığını söyleyerek, arkadaşına kendisini takip etmesini söyler. Kaldırıma geçerler ve Kızılderili cebinden çıkardığı bozuk parayı kaldırımda yuvarlar. Birçok insan, bozuk para sesini duyunca sesin geldiği tarafa bakarak, kendi ceplerinden düşüp düşmediğini kontrol ederler. Kızılderili arkadaşına dönerek: "Önemli olan, nelere değer verdiğin ve neleri önemsediğindir, her şeyi ona göre duyar, görür ve hissedersin" der.

http://www.cumbulforum.com/t2505-06022011-pazar-acl-soyleisi

Başta F.S.Perls olmak üzere eşi Laura Perls ve arkadaşları Paul Goodman ve Ralph Hefferline, 1940'lı yıllardan itibaren yapmış oldukları çalışmalarla Geştalt Yaklaşımının gelişmesi ve büyümesinde önemli adımlar atmışlardır. Perls ve arkadaşları, Varoluşçu, Fenomonolojik ve Bütüncü bakış açılarından etkilenmiş ve bu yaklaşımlardan yola çıkarak bugünkü biçimi ile Geştalt Yaklaşımının temellerini atmışlardır. Bu temeller sadece Geştalt yaklaşımının terapide uygulanması sürecinde değil aynı zamanda "ego ve kendilik gelişimi" konusunda da aydınlatıcı açıklamalar içermektedir. Geştalt yaklaşımının kendilik gelişimi konusundaki açıklamalarının, bu konuda yapılmış pek çok kuram ve bakış açısının toplamından daha fazla ve daha farklı olduğu düşünülmektedir (Daş, 2006; 5).

Bu çalışmada öncelikle kişilik konusunda psikoloji tarihinde kısaca bir gezinti yapılacak ardından Geştalt psikolojisi ile Geştalt yaklaşımı arasındaki ilişkiden bahsedilecektir. Daha sonra Alan Kuramı ve Kendilik Gelişimi konularında literatürden bilgiler aktarılacaktır.

Psikolojinin bir disiplin olarak başlamasından bu yana psikologlar, bir insanı diğerlerinden ayıran, kişiye özgü ve kalıcı duygu, düşünce ve davranışları tanımlamaya çalışmışlardır. Kişilik, insanın özgün psikolojik imzasıdır. İnsanın bütün davranışlarına ve zaman içindeki değişimine yansır (Morris, 2002: 452). Psikoloji tarihine bakıldığında kişiliği tanımlamaya yönelik çabalardan dört büyük kişilik kuramı çıktığı görülmektedir (Morris, 2002; 453).

Kaynaklar

Akman, Yasemin (2004) Alan kuramından yansımalar, temas: Geştalt Terapi Dergisi, 1(3), 45-58.

Aurelius, Marcus (2004) *D*üşünceler*, (çev. Karadeniz, Ş), YKY Yayınları, Istanbul.*

Burger, J.M., (2006) Kişilik, Kaknüs Yayınları, Psikoloji Serisi: 10, İstanbul.

Clarkson, P. & Mackewn, J. (1993). Fritz Perls. London: Sage Publications.

Corey, Gerald, (2005), Psikolojik Danışma, Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları, (Bölüm 8;Gestalt Terapi 210-247). Mentis Yayınları, Ankara.

Cumhuriyet-Bilim ve teknoloji dergisi (2011), "İkizler arasındaki etkileşim anne karnında başlıyor", Sayı:1245, sayfa:4, 28 Ocak 2011.

Daş, Ceylan (2006). Bütünleşmek ve Büyümek; Geştalt Terapi Yaklaşımı. Ankara: HYB.

Daş, Ceylan (2011), Kendilik Gelişimi ders notları. 7-9 Ocak Terapi Eğitimi, Ankara.

Fernandes, B.V.,Zinker, S.C.,Nogueira, C.R., Lazarus,,and Ajzemberg, T.C.. (2006) "**The Development of the Baby** and. **Gestalt Therapy**" 10(2) Gestalt Review pp. 98-109

http://www.cumbulforum.com/t2505-06022011-pazar-acl-soyleisi

McConville, *M, (2002,* Lewinian Field Theory, Adolescent Development and Psychotherapy. In:*The Heart of Development: Volume 1: Adolescence,* G. Wheeler and M. McConville (eds.). Hillsdale, NJ: Gestalt Press, pp. 26-53.

Morris Charles G (2002) Psikolojiyi Anlamak (Psikolojiye giriş) (Çev. Ayışık H B ve Sayıl M) Türk Psikologlar Derneği Yayınları No:23, Ankara.

Perls, Frederick, Ralph F. Hefferline, & Paul Goodman. (1951) *Gestalt Therapy: Excitement and Growth in the Human Personality.* N.Y.: Julian Press,; Delta Paperbacks.

Schultz D. P. ve Schultz S.E., (2002), Modern Psikoloji Tarihi (Çeviren; Aslay).; Kaknüs Yayınları, İkinci Basım,İstanbul.

Tuğrul, Ceylan (1999) Duygusal Zeka, Klinik Psikiyatri 1999;1:12-20

Wheeler, Gordon, (2002, The developing field model: Toward a Gestalt developmental model. In:The Heart of Development: Volume 1: Childhood, G. Wheeler and M. McConville (eds.). Hillsdale, NJ: Gestalt Press, pp. 37-82.

KİLİS YÖRESEL TÜRKÜLERİNDE MUTFAK KÜLTÜRÜNÜN İNCELENMESİ

İbrahim GÖÇER[1]

Hatice PEKMEZ[2]

1 *ORCID ID: 0009-0004-0971-2618,ibrahimgocer2010@gantep.edu.tr*
2 *ORCID ID: 0000-0003-3903-469X, pekmez@gantep.edu.tr*

1. Giriş

Kilis ili,Türkiye-Suriye sınırında yer alıp denizden yüksekliği 650 metre olan ve topraklarının bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırlarında olup bir kısmı da Akdeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır (Tuncel, 2002). Gaziantep ilinin bir ilçesi olan Kilis 06.06.1995 tarihinde il konumuna geçmiştir (Kilis Belediyesi, 2019). Kilis şehri geleneksel olarak önemli bir ticaret ve ham maddesini tarımdan alan sanayi merkezlerinden biri sayılabilir.

Kültür kavramı Türk Dil Kurumu'na göre "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2023). Kültür her toplum için vazgeçilmez bağlayıcı bir unsurdur. Her uygarlık için vazgeçilmez olup önemli unsurlarından biri ise mutfak kültürüdür.

Bireylerin hayatlarını devam ettirebilmeleri için, zaman içinde toplumlar kendi kişiliklerine, dini inançlarına ve geleneksel törenlerine göre şekillenerek kendilerine has mutfak kültürünü ortaya çıkarmıştır (Halıcı, 1999). Mutfak kültürü toplumların kültürel, ekonomik, dini ve sosyolojik vb. gibi faktörlerin etkisiyle oluşmaktadır. Bu faktörler ise her toplumun yemek kültürünün birbirinden farklı olmasına neden olur. Her toplumda değişerek dönüşerek yazılı veya sözlü olarak nesilden nesile aktarılmaktadır. Bu kültür aktarımına, Türklerin halk şarkısı olan türküler de Türk kültürünün ve tarihinin geleceğe taşınmasına iyi bir örnek teşkil etmektedir (Kabacık, 2020). Türküler sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal, sosyal ve ekonomik şartların, yaşanan kültürel değişmelerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında da bir anlatım türü olmuştur.

Türk halk müziği denilen bu müzik, Türk insanının çeşitli olaylar veya acı olaylar sonucunda değişik şekillerde duygulanması ve bu duygularını değişik şekillerde aktarımı sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Her toplumun kendine özgü müziği ve yemek kültürü olabildiği gibi, yöreler içinde bile aynı yemeğin farklı yapılış yöntemleri, aynı türkü farklı biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir (Babaç & Babaç, 2021). Yeme içme kültürü ve müzik kültürü ilişkisi incelendiğinde birçok şarkı, türkünün isimlerinde veya sözlerinde yemek ile ilgili çeşitli ifadelere rastlamak mümkündür.

Kilis türküleri Anadolu'nun diğer türküleriyle karşılaştırıldıklarında kendine has yapıya sahiptirler. Bu türkülerde dil vurgularını, sadeliği güçlülüğü görünülür. Anadolu türkülerinden ayıran özelliği Kilis türkülerinin nakarat kısımlarını türküyü dinleyenler hep bir ağızdan coşkuyla söylemektedir. (Muhtar, 2013). Derlenen türkülere bakıldığında çoğu renkli, hareketli ve neşeli olup insanlara mutluluk verir.

KAYNAKLAR

Alptekin, Z. D. (2021, Nisan). Kilis Manilerinde Yöresel Mutfak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 14*(77), 163-174.

Babaç, E., & Babaç, E. E. (2021). Gastronomi, Müzik ve Beyin. *ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 149-161.

Bingör, B. (2016). Küreselleşmenin Yemek Kültürüne Etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Deveci, B. (2020). Kırklareli Dibek KahvesininTercih Edilme Ssebeblerinin Belirlenmesi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 4*(1), 50-66.

Gürhan, N. (2017). Toplumsal Değişme ve Yemek Kültürü Üzerine Sosyolojik Bir Çözümleme: Mardin Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10*(54), 561-570.

Halıcı, N. (1999). *Siniden Tepsiye, Klasik Türk Mutfağı.* İstanbul: Gategourmet –Usaş Yayınevi.

Kabacık, M. (2020). Türk Mutfak Kültürürünün Türkülere Yansıması. *Doktora Tezi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kabacık, M., & Aksoy, M. (2019, ;). Gastronomi ile Türk Halk Müziği İlişkisi Üzerine Betimsel Bir Araştırma. *Journal of Tourism and, 7*(2), 1519-1533.

Kanık, İ. (2016). Gastro Medya ve Gastro Kültürün Kavramsal İncelemesİ. *Folklor/Eebiyat, 22*(88), 83-98.

Karademir, D. (2020). Kilis İlinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.

Kilis Belediyesi . (2019, 04 19). 11 30, 2023 tarihinde Kilis'in Coğrafi Yapısı: https://www.kilis.bel.tr/index.php/2019/04/16/cografi-yapi/ erişim sağlandı.

Koçer, O. (2021). Hatay Yöresinde Yetişen Thymbra spicata L. (Zahter/Karabaş Kekiği Bitkisinin Uçucu Yağ Oran ve Bileşenlerinin Belirlenmesi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(27), 446-449.

Muhtar, R. (2013). *Kilis Halk Kültüründe Türküler, Hikayeleri ve Oyunlar.* İzmir: Gng Ofset Matbaa.

Özel, G., Yıldız, F., & Akbaba, M. (2017, aralık). Yöresel yemeklerin Restoran MenülerindeYer Alma Düzeyinin Belirlenmesi: Kilis Mutfağı Örneği. *Kesit Akademi Dergisi, 3*(11), 351-364.

Samancı, Ö. (2019). Geçmişten Günümüze Türk Mutfak Kültüründe Limonata. 18-32.

Süren, T., & Kızıleli, M. (2021). Gelenekel Türk İçecekleri. *Turizm Fakültesi Dergsi, 24*(1), 47-71.

TDK. (2023). 11 7, 2023 tarihinde https://sozluk.gov.tr/ erişim sağlandı.

Tuncel, M. (2002). *Kilis Maddesi.* 11 01, 2023 tarihinde İslam Ansiklopedisi: https://islamansiklopedisi.org.tr/kilis erişim sağlandı.

Utanırkaraduman, A. (2023). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Yemek: Yemek ve Toplumsal Anlamı. *11*(1), 107-115.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayınları.

Yılmaz, S. (2010). *Turşu Yapımı.* 11 01, 2023 tarihinde Samsun Valiliği İl Tarım Müdürlüğü: https://samsun.tarimorman.gov.tr/Belgeler/Yayinlar/Kitaplarimiz/tursu_yapimi.pdf erişim sağlandı.

ROMA ORDUSUNDA ÖNEMLİ BİR YAPILANMA: OPTIO RÜTBESİ

Mehmet Bülent ŞENOCAK[1]

1 Doktor Öğretim Üyesi Mehmet Bülent ŞENOCAK, Bozok Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE; Orcid no: 0000-0003-0758-9674

Giriş ve Optio Rütbesinin Roma Ordusu Açısından Önemi:

Askerî teşkilatlanmasını kuruluşundan itibaren gücünü muhafaza edecek şekilde yapılandıran Roma İmparatorluğu, bu sayede döneminin en güçlü ordularından birisine sahipti. Ordu içinde oluşturulan ast-üst hiyerarşisi ve rütbeler de bu yapılanmada önemli bir rol oynuyordu. Tarihi kaynaklarda bilgi akışı yüksek rütbeli askerler üzerinden sağlandığı için geçmişten günümüze orduları sadece onların oluşturduğu, askerî işleri sadece onların yürüttüğü ve yükü sırtlandığı şeklinde yaygın ve yanlış bir kanı vardır. Fakat bir askeri tarihçi gözüyle bakıldığında bu yükün; -bilhassa Roma ordusu için- en ast ve daha üst sınıftaki askerler arasında ilişki ve emir iletimini sağlayan, bölük komutanının (centurio) vekili olabilen, hangi alanda ihtiyaç olursa hızlı bir çözüm aracı olarak buraya müdahale edebilecek donanımda yetiştirilen "optio" rütbesinin sırtında olduğu fark edilir. Bu nedenle özellikle optio ve centurio'nun güçlü Roma ordusunun bel kemiği olarak tanımlanmasının yanlış olmayacağı düşünülmektedir.

Optio Rütbesine Terfi

Optio rütbesi, döneminde benzer başka örneği görülmeyen bir askeri rütbedir. Optio sözcüğü "optāre" fiilinden türetilmiştir ve bu fiil "seçmek, ayırmak"[1] anlamına gelmektedir. Yani optio, "seçilmiş/seçilen" anlamında kullanılmıştır. Çoğul hâli "Optionis"tir[2]. Bohec tarafından hazırlanan tablo incelendiğinde orduya yeni katılan acemi askerlerin bir süre "miles" (er) rütbesiyle görev yaptıktan sonra ya emekli olana kadar aynı rütbeyle çeşitli birliklerde görev yaptığı ya da belli bir askerî görev sınıfına atanarak o sınıfta yetiştirilip çeşitli rütbelere yükselerek görev yaptığı görülmektedir. İşte optio rütbesi de; gerek süvari birliklerinde gerekse piyade birliklerinde belirli bir süre miles rütbesiyle görev yaptıktan sonra diğer askerlere göre daha yetenekli ve zeki olan, başarı ve kapasitesini göstermiş askerler arasından centurio (bölük komutanı) ya da daha üst rütbeye sahip askerler tarafından (tribunus laticlavius, tribunus anguslaticlavius, praefectus castrorum[3] gibi) seçilerek terfi ettirilen askerlerin bir rütbesidir[4]. Optio rütbesine hiç askerlik tecrübesi olmayan birisi doğrudan doğruya terfi edemez. Ordu içindeki çeşitli görevleri yerine getirirken ast-üst hiyerarşisi bakımından optio rütbesi çoğunlukla centurio rütbesine karşı sorumludur. (Şekil-I) Optio rütbesine getirilen bir asker, içinde bulunduğu askerî görev sınıfının ihtiyaçlarını karşılayacak donanım ve kabiliyette yetiştirilir. Böylece askerî düzen ve işleyiş, en küçük birlikten itibaren korunarak üst

1 Sina Kabaağaç, Erdal Alova, Latince Türkçe Sözlük, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995, optare mad.

2 Sina Kabaağaç, Erdal Alova age. optio mad.

3 Bu rütbeye sahip asker sayısı bir lejyonda yaklaşık 7-8'dir. Bundan dolayı sayıları son derece sınırlıdır.

4 Lesley Adkins, Roy A. Adkins, Handbook To Life in Ancient Rome, http://www.factsonfile.com, New York, 2004, s. 65: Süvari birliklerinde bu seçim "decurio" tarafından yapılmaktadır.

KAYNAKLAR

Adkins, Lesley, Adkins Roy A, *Handbook To Life in Ancient Rome*, http://www.factsonfile. com, New York, 2004.

Barney, Stephen A, Lewis, W. J. Lewis, Beach, J. A., Berghof, Oliver, 2006, *The Etymologies of Isidore of Seville*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006.

Bohec, Yann Le, *The Imperial Roman Army*, Routledge Publishing, London, 1994.

Colot, Alexander, "L'optio dans l'armée romaine : son rang, ses fonctions, ses équipements" , 2012 (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/2945686/Loptio_dans_larm%C3%A9e_ romaine_son_ rang_ses_fonctions_ses_%-C3%A9quipements, 23.01.2023

Cowan, Ross, *Oxford, Roman Legionary AD 69-161*, Osprey Publishing, Oxford, 2013.

Davies, Roy William, "The Daily Life of The Roman Soldier Under the Principate", ANRW-II, ,Berlin, 1974, s. 301-334.

Davies, Roy William, *Service in the Roman Army*, Edinburgh Univ Pr; First Edition, London, 1989.

Erdkamp, Paul, *A Companion to the Roman Army*, Blackwell Publishing, Oxford, 2007.

Goldsworthy, Adrian, *The complete Roman Army*, Thames & HudsonPublishing, London, 2003.

Kabaağaç, Sina, Alova, Erdal, *Latince Türkçe Sözlük*, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1995.

King, Richard Jackson, *Desiring Rome: Male Subjectivity and Reading Ovid's Fasti*, Ohio State University Press, Ohio, 2006.

Maxfield A. Valeria, *The military Decoration of the Roman Army*, Batsford Academic, London, 1981.

Speidel, P. Michael, *Guards of The Roman Armies*, Rudolf Habelt Verlag, Bonn, 1978.

Speidel, P. Michael, *Roman Army Studies*, Publisher: J.C. Gieben, Amsterdam, 1984.

Southern, Pat, *The Roman Army*, Oxford University Press, London, 2006.

Takmer, Burak, Baz, Ferit, "The Gravestone of C. Iulius, optio of the Legio XII Fulminata",

P H I L I A, Vol:III, , İstanbul, 2017, s. 176-187.

Watson, G.R., *The Roman Soldiers*, Thames & Hudson, London, 1969.

White, Kenneth Douglas, *Farm Equipment of the Roman World*, Cambridge, 1975.

Valentine, J. Belfiglio, Sylvia I. Sullivant, *Roman Military Medicine: Survival in the Modern Wilderness*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2017.

Yann, Le Bohec, *The Imperial Roman Army*, Routledge, London, 1994.

YAZIT KAYNAKLARI

ILS, Inscriptiones Latinae Selectae.

CIL, Corpus Inscriptionum Latinarum.

RIB, Roman Inscriptions of Britain.

InscrAqu, Inscriptiones Aquileiae.

AE, L'Annee Epiraphique.

DİGİTAL KAYNAKLAR

(Çevrimiçi) http://lupa.at/2938, son erişim tarihi:23.01.2023.

(Çevrimiçi) http://lupa.at/14882, son erişim tarihi: 23.01.2023.

(Çevrimiçi) http://lupa.at/1303, son erişim tarihi:23.01.2023.

(Çevrimiçi) http://lupa.at/1303, son erişim tarihi:23.01.2023.

(Çevrimiçi) https://edh.ub.uni-heidelberg.de /inschrift/ suche?hist_periode=-per_5&lang=en&sort= fundstelle &start=5710&anzahl=20, son erişim tarihi: 23.01.2023.

FİLYOS KIYI KENTİNİN TURİZM ÖZELLİKLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Ceyda ESEN[1]

1 Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi Anabilim dalı, Yüksek Lisans ÖğrencisiMail:esenceyda7@gmail.com Orcid ID: 0009-0004-7371-0799

Giriş

Turizm, kültürel ekonomide önemli yere sahip olan GSYİH'ye, turizm haraketliliğine, istihdama ve müşteri sayısına önemli katkılar sağlayan bir endüstridir. Dünya ekonomisine önemli katkılar sağlayan turizm istihdam ve turizm hareketliliğini artırmaktadır (Deniz,2009; Dönmez vd. 2016; Öztürk vd. 2021a).

Turizm, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli bir ekonomik sektörlerin arasında yer almaktadır.Turizm bizlere farklı kültürler hakkında bilgi edinmemizi kendimizi geliştirmemize olanak sağlayan ve yeni deneyimler kazanmamızı destekleyen önemli kültürel ve sosyal faaliyettir.Turizm günümüzde gelişmiş sektörlerindendir.Bu gelişme küreleşmenin yaygınlaşması,teknolojinin yaygınlaşması ve gelişmesi insanları boş zamanların değerlendirmeleri gibi faktörlerin etkisiyle olmuştur.Turizmle ilgili gelişmeler arkeoloji, ekonomi ,tarih,sanat,antropoloji,pazarlama ve sosyoloji gibi bilim dalları tarafından incelenmektedir.Bu bilimler,turizmin etkilerini ve gelişimini inceleyerek,turizm sektörünün sürdürülebilir ve sağlıklı şekilde katkı katkıda bulunmaktadır.Ülkeler kalkınmasında ülkelerin refahını armasında önemli rol oynamaktadır (Deniz ve Yıldırım Kalem,2018; Öztürk vd. 2020).

1950'lereden sonra sosyoekonomik ve kültürel önemi atam turizmin insanların eğlenmek öğrenmek,dinlenmek,şifa bulmak,dini ve toplumsal etkinliklere katılmak gibi çeşitli amaçlar doğrultusunda yapılan etkinliktir.günümüzde turizm sosyal ve ekonomik açıdan önemli bir sektör konumundadır.Turizm aslında insanlığın ilk çağından beri var olan faaliyettir.Günümüz anlamında turizm 1950'ler sonrasında sosyoekonomik ve kültürel değeri giderek artmıştır.Bu dönemde küreselleşmenin yaygınlaşması, teknolojinin gelişmesi ve insanların boş zamanlarını değerlendirmek istemeleri gibi faktörler turizmin gelişmesine önemli katkıda bulunmuştur.Turizm insanların ticari amaç gözetmeksizin yaptıkları seyahatlerdir.Turizm,eğlence,dinlenme,spor,kültürel,din gibi birçok sebeple yapılır.Faaliyetler yolu olduğu gibi bireyselde yapılabilir.Turizm sektörü unsurları konaklama ,yeme-içme,bilgilendirme gibi alanları kapsar (Başol 2012:351; Dönmez ve Türkmen, 2019).

Tarih boyunca insanların farklı kültürleri önce tanıyıp sonra deneyim kazanmalarına turizm önemli faaliyet olmuştur.Kültür turizmine ilginin artmasıyla korunan alanlarda sürdürülebilir turizm turizm anlayışı artmıştır. Bu sebeple korunan alanı turizme açarken yerel halktan destek alarak onlarada fayda ağlayacak şekilde turizmin gelişmesi önemlidir (Öztürk vd. 2021b; Uğur ve Dönmez, 2021). Korunan bir alan turizme açılırken bölgenin kültürel değerleri korunurken bölge de ekonomik olarak refahı artar. Bölgenin sahip olduğu turizm potansiyeli ne kadar yüksek olursa olsun mutlaka halkın desteğini alması önemlidir yoksa gelişmesi zordur (Türkmen ve Dönmez,2015; Meydan vd., 2020; Öztürk vd. 2021c).

KAYNAKÇA

Aydın, P. (2005). Bartın İnkumu, Güzelcehisar ve Mugada Kıyılarında Yetişen Kumul Bitkilerin Saptanması. (Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü Yüksek lisans tezi, 170s, Bartın.)

Alanya Ticaret ve Sanayi Odası (2007). Alanya'da konaklama sektörünün gelişimi ve mevcut durumunun analizi. Alanya'da Konaklama Sektörünün Gelişimi. https://www.altso.org.tr/yayinlarimiz/raporlar-vedosyalar/alanyada-konaklama-sektorunun-gelisimi/ Erişim Tarihi: 08.07.2022

Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Ekonomik Raporu (2019). https://www.altso.org.tr/yayinlarimiz/alanya-ekonomikrapor/alanya-ekonomik-rapor-2019 Erişim Tarihi: 08.07.2022.

Atasoy, S.,& Erpehlivan, H. (2012). Filyos-Tios Kenti: İlk Yerleşmeye ait Keramik Buluntular. İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı, 1-11.

Aydın, F.,& Doğru, E. Covid-19 Salgının Konaklama İşletmelerine Etkisi (Datça Örneği).

Ayhan, A., (2007). Alanya'da turizm ve turizmin Alanya ekonomisine etkisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (17), 15-32.

Bamyacı, H., (1988), Alanya'da Turizmin gelişmesi ve Problemleri, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Bartın Belediyesi, (2005) Bartın Kıyıları, Bartın Belediyesi WEB, http://www.bartin.gov.tr, Bartın.

Bartın Valiliği (2020). https://bartin.gov.tr,(Erişim Tarihi: 01.02.2021).

Başol, K. (2012), Türkiye Ekonomisi, 11.b., Türkmen Kitabevi, İstanbul

Çakmakcı, E, & Öztürk, Ş. (2019). Toplumsal değişimin bir faktörü olarak turizm. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Ek Sayı, 1-17.

Deniz, T. (2019). Turizm ve biyoçeşitlilik. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(3), 323-339.

Deniz, T.,& Kalem, M. Y. (2018). Turizm Coğrafyası: Çalışmalar, Sorunlar ve Yaklaşımlar. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(1), 41-54.

Doğaner, S. (2001). Türkiye Turizm Coğrafyası, İstanbul: Çantay Kitabevi.

Dönmez, Y. and Türkmen, F. (2019). Importance of Landscape Arrangements in Hospitality Business. Journal of Turkish Tourism Research, 3(4): 1698-1705.

Dönmez, Y., Çabuk, S., Öztürk, M., & Gökyer, E. (2016). Safranbolu Kentsel Sit Alanında otopark sorunu ve çözüm alternatifleri. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 18(2), 137-145.

Efiloğlu, A., Hatunoğlu, N., Özer, H., Gürdal, T., & Sankır, H. (2015). İnsan, Kimlik, Mekan Bağlamında.

Emir, G. (2021). Bartın'ın turizm coğrafyası, sorunları ve çözüm önerileri.

Gökyer, E., Öztürk, M., Çorbacı, Ö.L., Dönmez, Y. (2018). Evaluating the Effects of Tourism on Urban Development: CaseStudy of Amasra (Bartın), Turkey. International Journal of Recent Engineering Research and Development (IJRERD), 3(2), 3-8.

incelenmesi.

Karadeniz, V., Çelikoğlu, Ş., & Altınbilek, M. S. (2010). Turistik özellikleri yönünden inkumu rekreasyon alanı ve çakraz tatil köyü (Bartın). Erzincan üniversitesi eğitim fakültesi dergisi, 12(1), 164-186.

Karadeniz, V., Çelikoğlu, Ş., & Altınbilek, M. S. (2010). Turistik özellikleri yönünden inkumu rekreasyon alanı ve çakraz tatil köyü (Bartın). Erzincan üniversitesi eğitim fakültesi dergisi, 12(1), 164-186.

Karakaş, A., Demirkan, B., & Aslan, A. (2022). Bartın halkının turizme bakış açısı. Dicle üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi, (30), 444-462.

Meydan K., Vural, Ö., Öztürk, S. & Işınkaralar, Ö. (2020). Development of Ecotourism ResourceValues Using Rapid Rural Assessment Method: The Case of Ilıca Village. Journal of Current Researches on SocialSciences, 10 (1), 1-14

Öniz, H.,& Karademir, M. (2016). Antalya kıyıları arkeolojik sualtı araştırmaları üzerine bir değerlendirme. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 19(41. YIL ÖZEL SAYISI), 261-277.

Özdemir, Ü. (2006). "Amasra'da Turizm ve Çevresel Etkileri", Doğu Coğrafya Dergisi, sayı:15, s.33-52.

Özden, A. Y. (2016). Antalya bölgesinde son 20 yılda yapılan otellerin plan tiplerinin incelenmesi. Imuco 2016, 8.

Özkan, A. H. (2005). Ekolojik Mimarlık Çerçevesinde Alanya'daki Turizm Olgusunun

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D. (2021b). Restorasyon çalişmalari sonrasi yerel halkin algi ve tutumlari (Kayseri Kalesi Örneği). Doğu Coğrafya Dergisi, 26(45), 183-194.

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D., & Çılgınoğlu, H. (2021a). Bir kültür turizmi destinasyonu olarak hasankeyf örneğinde ziyaretçi memnuniyeti. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 23(2), 359-369.

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D., & İhtiyar, M. (2020). Koruma Yaklaşımı Olarak Tarihi Bir Güzergâhın Kültür Rotasına Dönüştürülmesi: Kastamonu Örneği. Turar Turizm ve Araştırma Dergisi, 9(2), 144-159.

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D., Çiçek, E. (2021c). Tourists' Perspective of Cultural Heritage Areas: Importance-Performance Analysis of Safranbolu. Research & Reviews in Architecture, Planning and Design, Publisher: Gece Kitaplığı, Ch.1, 135-155

Palaz, M. (2022). Fethiye'nin doğal ve kültürel özelliklerinin turizm üzerine etkilerinin araştırılması (doctoral dissertation).

Solmaz, C.,& Uyar, M. (2022). Alanya turizm çalışmaları üzerine bibliyometrik bir analiz.

Sönmez, İ. F.,& Öztürk, B. (2008). Batı Karadeniz'de Bir Antik Kent Kazısı: Tios (Filyos). Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 127, 133-146.

Tosun, C. (2001) challenges of sustainable tourism development in the developing world: the case of turkey, tourism management, 22, 289-303.

Türkmen, F.,& Dönmez, Y. (2015). Korunan alanların turizme açılmasına ilişkin yerel halkın görüşleri (Yenice örneği). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 5(2), 189-204.

Uğur, İ., & Dönmez, Y. (2021). Somut kültürel miras alanlarının turistik çekicilik açısından değerlendirilmesi: Birgi örneği. Journal of Academic Tourism Studies, 2(2), 54-67.

Yalçın,B.(2022)Filyos Kabasının Coğrafyası,Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı,Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi,-Karabük.

Yanardağ, M. Ö.,& Avcı, M. (2012). Turizm sektöründe istihdam sorunları: Marmaris, Fethiye, Bodrum ilçeleri üzerine ampirik bir inceleme.

Yayını, E. (2011). Journal of science and technology ınstitute.

Yıldırım, Ş. (2017). Tios-tieion: söylenecek çok önemli bir şeyi olmayan kent. Trakya üniversitesi edebiyat fakültesi dergisi, 7(14), 206-242.

Zafer, B. Ve Güney, A., (1997) Kıyılara Turizmin Baskısı ve Korumanın Yeterliliği, Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları I. Ulusal Konferansı, Türkiye Kıyıları 97 Bildiriler Kitabı, Kıyı Alanları Milli Komitesi, ODTÜ, Ankara, s 273-279.

İnternet Kaynakları

URL-1 https://www.caycuma.org/haberoku.asp?id=10569 Erişim Tarihi: 07.12.2023

KIR SOSYOLOJİSİNİN GENİŞLEYEN İLGİ ALANI: "GIDA MESELESİ"

Hakan ARSLAN[1]

1 Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, hakan.arslan@usak.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-2376-9253

Giriş

Dünya nüfusunu anlık olarak takip eden Worldometers internet sitesinin verilerine göre 2023 yılının aralık ayı itibariyle dünya nüfusu 8 milyarın üzerindedir (URL 1). Bu nüfusun önemli bir kısmı ise kentsel alanlarda yaşamakta olup kırsal alandaki besin üretimi işinden uzaklaşmıştır. 2008'den bu yana yarıdan fazlası kentlerde ikamet etmekte olan dünya nüfusunun 2050'lere gelindiğinde %68'lik bir orana ulaşacağı tahmin edilmektedir (BM, 2018). Dolayısıyla dünya nüfusunun bir yandan hızlı artışı öte yandan oransal olarak kentsel alanlarda yoğunlaşmış olması günümüze beslenme ve açlık problemleri gibi konularda giderek artan bir endişe yaşanmakta ve bu konulardaki karamsar görüşler gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Daha endüstrileşmenin en başında Thomas Robert Malthus tarafından dile getirilen görüşler bu konudaki kaygıların ilk örneklerinden birini oluşturur.

Malthus "An Essay on the Principle of Population" (Nüfus İlkesi Üzerine bir Deneme) (1798) başlıklı ünlü çalışmasında nüfusun geometrik bir şekilde artmasına karşın tarımsal üretimin aritmetik olarak arttığını ve aradaki bu farklılığın da üretim ve tüketim arasındaki makası açarak toplumların yeterli beslenebilirliği konusunda bir tehdit yarattığını belirtmektedir. Malthus her ne kadar sanayi devrimini tahmin etme konusunda başarısız olduğu gerekçesiyle eleştirilse de teknolojik değişimin demografik sonuçları üzerindeki kaçınılmaz etkisini öngörme açısından önemli bir katkı yapmıştı (Weir, 1991: 401). Nitekim günümüzde de nüfus ve beslenme ilişkisini ele alan tartışmalarda Malthus'un fikirleri ve öngörüleri kendisine oldukça geniş bir yer bulmaktadır. 19. yy'ın son çeyreğinde yeniden hatırlanan ve 20. yy.'da özellikle nüfus planlaması konusunda Üçüncü Dünya ülkelerinde rağbet gören yaklaşım Neo-Malthusçuluk olarak isimlendirilmiştir.

Gıda arzının yüksek dünya nüfusunu doyurma konusunda yarattığı endişeler, Üçüncü Dünya ülkelerindeki yüksek doğurganlığın komünizmin yayılması gibi politik sonuçları da olabileceği kaygısıyla birleşince Neo-Malthusçu nüfus planlamasının soğuk savaş yıllarında Amerikan dış politikasının resmi bir unsuru haline geldiği görülür (Küçük, 2020, 1495).

1960'lardan itibaren gıda üretimini arttırmak ve bu şekilde açlıkla mücadele etmek iddiasıyla adına "yeşil devrim" denilecek olan sürecin geliştiği görülür. Yeşil devrim ifadesi ilk kez 8 Mart 1968'de ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) yöneticisi olan William Gaud tarafından yaptığı bir konuşmada[1] kullanılmıştır (Robin, 2010, 308). Yeşil devrim, tarımda geniş çaplı mekanizasyonun yanısıra kimyasal gübre ve ilaç kullanımının artmasını, yüksek verimli tohum çeşitlerinin yaygınlaşmasını ve daha fazla

1 Bu konuda Köymen (2012, 98), kavramın ilk kez 1920'lerde Rusya'daki "Kızıl Devrim"e karşı olarak Orta ve Doğu Avrupa'da gerçekleştirilen toprak reformları için kullanıldığını söyleyerek karşı bir duruş sergilemektedir.

Kaynakça

Aglietta MA (1979). *Theory of Capitalist Regulation*. London: New Left Books.

Arslan, H. (2019). *Türkiye'de kır sosyolojisi araştırmaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Bernstein, H. (2014). *Tarımsal değişimin sınıfsal dinamikleri*. İstanbul: Yordam Kitap.

Bernstein, H. (2015). Food regimes and food regime analysis: a selective survey. Paper presented at the land grabbing, conflict and agrarian-environmental transformations: Perspectives from East and Southeast Asia, Chiang Mai University. Erişim Linki: https://www.tni.org/files/download/bicas_working_paper_2_bernstein.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2023)

BM (2018). 68% of the world population projected to live in urban areas by 2050, says UN. Erişim Linki:https://www.un.org/development/desa/en/news/population/2018-revision-of-world-urbanization-prospects.html#:~:text=-By%202030%2C%20the%20world%20is (Erişim 22.10.2023)

Bonanno, A. (2017). The sociology of agriculture and food (1950s- 2010s): A view from the North. *Journal of the Brazilian Sociological Society, 3*(2), 56-74.

Büke, A. (2013). Kapitalizm, azgelişmişlik ve küreselleşme: Tarımsal sınıflar I. M. Ecevit ve F. Güneş (Eds.) *Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. (s. 70-97).

Carolan, M. (2012). *The sociology of food and agriculture*. London: Routledge.

Çelik, Z. (2016). Gıda toplulukları ve aracısız ürün ağı analizi. *Meyve Bilimi,1*, 26-32.

Nyeleni 2007 (2007). Forum for food sovereignty. Selingue, Mali. February 23-27 2007. Erişim Linki: https://nyeleni.org/DOWNLOADS/Nyelni_EN.pdf (Erişim Tarihi: 08.12.2023).

Erbaş, H. (2017). Tarım-gıda etiği/politikası ve geleceğimiz: ekonomi-politik ve ötesi sosyolojik bir çerçeve. *Türkiye Biyoetik Dergisi 4*(1), 14-28.

ETC Group (2017). Bizi kim doyuracak? Köylü gıda ağı ve endüstriyel gıda zinciri. Erişim Linki: https://www.dortmevsimekoloji.org/wp-content/uploads/2020/07/Bizi-Ki_m-Doyuracak-ETC-2017-Turkce.pdf (Erişim tarihi: 08.12.2023).

FAO (2008). An introduction to the basic concepts of food security. https://www.fao.org/3/al936e/al936e00.pdf (Erişim: 09.12.2023).

Fonte, M. And Cucco, I. (2017). Cooperatives and alternative food networks in Italy. The long road towards a social economy in agriculture. *Journal of Rural Studies, 53*(2017), 291-302.

Friedmann, H. (1987). International regimes of food and agriculture since 1870. In: T. Shanin, ed. *Peasants and peasant societies*. Oxford: Basil Blackwell, (pp. 247–258).

Friedmann, H. (2005a). Feeding the empire: The pathologies of globalized agriculture. *Socialist Register, 41*, 124-143.

Friedmann, H. (2005b). From colonialism to green capitalism: social movements and emergence of food regimes. *New Directions in the Sociology of Global Development RESEARCH İN Rural Sociology and Development, 11*, 227-264.

Friedman H and McMichael P. (1989). Agriculture and The State System: The Rise and Decline of National Agricultures: 1870 to the Present. *Sociologia Ruralis 29*(2): 93-117.

Goodman, D.; DuPuis, E. M.; Goodman, M. K. (2012). Alternative food networks Knowledge, practice, and politics. Oxon: Routledge.

Grote, U. (2014). Can we improve global food security? A socio-economic and political perspective. *Food Security*, *6*, 187-200.

Gürler, G. ve Bozlu B. (2022). Ekolojik habitus bağlamında gıda toplulukları üzerine bir alan araştırması. *Journal of Economy Culture and Society*, (65), 181-201.

Gürlük, S. Ve Turan, Ö. (2008). Dünya gıda krizi: Nedenleri ve etkileri. *U.Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, 22*(1), 63-74.

Hanning, I. B., **O'Bryan, C. A., Crandall, P. G. & Ricke, S. C. (2012)** Food Safety and Food Security. *Nature Education Knowledge* 3(10):9

Kadirbeyoğlu, Z., ve Konya, N. (2017). Alternative food initiatives in Turkey. *Neoliberal Modernization and Economic Growth in Turkey: Environment, Development and Conflict*, 207-230.

Kara, Y. (2020). Gıda Egemenliğine Yerel Destek: Bodrum Tohum Derneği Örneği. *Social Sciences Research Journal*, 9 (4), 65-74.

Kayışoğlu, Ç. ve Türksoy, S. 2023. Tarımda sürdürülebilirlik ve gıda güvenliği. *Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fak*ültesi *Dergisi, 37*(1), 289-303.

Keskin, B., ve Demirbaş, N. (2012). Gıda güvencesi ve hesaplama yöntemleri üzerine bir değerlendirme: kısıtlar ve öneriler, 10. *Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, *2*, 900-908.

Kocagöz, U. (2020). Demokratik Yurttaşlık Bağlamında Gıda İnisiyatifleri. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*, (8), 22-34.

Köymen, O. (2012). Kapitalizm ve köylülük: Ağalar, üretenler, patronlar. İstanbul: Yordam Kitap.

Küçük, A. (2019). Hayırseverliğin ötesi: Türkiye'de nüfus ve tarım politikalarında Rockefeller Etkisi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *75*(4), 1491-1516.

Malthus, T. (1798). An essay on the principle of population. London.

Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review, 50*, 370-396.

McMichael, P. (2009). A food regime genealogy. *The journal of Peasant Studies, 36*(1), 139-169.

Özden, F. (2020). Gıda etiği bağlamında topluluk destekli tarım modeli üzerine bir inceleme. *Türkiye Biyoetik Dergisi, 7*(3), 84-98.

Paul, M. (2019). Community-supported agriculture in the United States: Social, ecological, and economic benefits to farming. *Journal of Agrarian Change*, *19*(1), 162-180.

Robin, M. M. (2010). The World according to Monsanto Pollution, corruption, and the control of our food supply An investigation into the world's most controversial company. The New Press: New York.

Shiva, V. (1993). The violence of the green revolution Third World agriculture, ecology, and politics. Malaysia: Zed Books.

URL 1: Current World Population. https://www.worldometers.info/world-population/ (Erişim Tarihi: 12.12.2023)

URL 2: Differences between food safety and food security- https://www.linkedin.com/pulse/differences-between-food-safety-security-carla-pinto-e-neves/ (Erişim 25.10.2023)

Wallerstein I. (1979) The Capitalist World-Economy. Cambridge: Cambridge University Press.

Weir, D. R. (1991). Malthus's theory of population. In *The World of Economics* (pp. 401-406). London: Palgrave Macmillan UK.

Wittman, H. (2011). Food sovereignty: a new rights framework for food and nature?. *Environment and Society*, *2*(1), 87-105.

Yeryüzü Derneği (2017). Gıda toplulukları çalıştayı sonuç raporu. Erişim Linki: https://www.ekoharita.org/E-Kitap/I._Gida_Topluluklari_Calistayi_-Cik-tilar_Kitapcigi.pdf, (Erişim Tarihi: 08.12.2023)

Yüksel Delice, N. ve Özkaya, T. (2008). Türkiye Gıda Güvence ve Güvenilirliğinde Tohumlukların Yeri ve Önemi. *Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 12*(2), 49-57.

SUÇA SÜRÜKLENEN ÇOCUK VE RİSK FAKTÖRLERİ

Uzm. Dr. Talip VURAL[1]

Öğr. Gör. Dr. Kübra YILDIZLAR[2]

1 Uzm. Dr., Trabzon Adli Tıp Grup Başkanlığı, ORCID ID: 0000-0003-0720-5669

2 Öğr. Gör. Dr., Avrasya Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, ORCID: 0000-0002-2102-6862

1.GİRİŞ

Çocuk, fiziksel ve ruhsal olarak gelişimin tamamlamamış bireydir. Toplumdaki görevlerini öğrenme aşamasında olup, gerek bakıma gerekse eğitime ihtiyacı olan kişidir. Çocuk kendine özgü, hassas ve korunmaya ihtiyacı olan bir birey olup, bir erişkinin minyatürü değildir. (Bülbül ve Doğan, 2016; Karadoğan, 2019; Irwin, 2003). Çocuk, sosyal disiplin açısından toplumda birey olmaya hazırlanan, gelişim evrelerini tamamlama sürecinde olan, on sekiz yaşından küçük olan birey olarak tanımlanırken, psikoloji disiplin açısından henüz olgunlaşmamış ve gelişimi devam eden insan yavrusu, reşit olmayan yurttaş olarak tanımlanmaktadır (Uluğtekin 1991; Yörükoğlu, 1989; Aslan, 2021). Çocuk, gerek sosyolojik gerekse biyolojik olarak karakterleri yeterince oluşmamış bireydir. Öğrenme davranışları oldukça açık olup, kendilerine özgü kişilik özellikleri, algıları, zekâları ve yetenekleri vardır. Bundan dolayı her çocuk birbirinden bağımsız ve farklı birer bireydir. Çocuklukta gerek psikolojik gerekse fizyolojik gelişim aşamaları yetişkinlik başlangıcına kadar devam etmektedir. Yetişkinliğinin temelini oluşturan çocukluk döneminin gerek fizyolojik gerekse psikolojik açıdan sağlıklı bir şekilde geçirilmesi hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan oldukça önemli ve gereklidir (Aslan, 2021; Merey, 2016).

Gerek ulusal gerekse de uluslararası belgelerde Çocuk kavramı ile ilgili çeşitli hukuksal tanımlamalara yer verilmektedir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 29 Kasım 1985 tarih ve 40/33 sayılı kararıyla kabul edilen Çocuk Adalet Sisteminin Uygulanması Hakkında Asgari Standart Kurallarına (Pekin(Beijing) göre çocuk kavramı, yürürlükte olan hukuk sisteminde işleyebileceği herhangi bir suçtan kaynaklı yetişkin insanlardan farklı davranılması gereken kişi olarak tanımlanmaktadır. Yine Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edile Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ise 18 yaşın altındaki her bireyi çocuk olarak tanımlamakta ve bu bireylerin sırf çocuk olduğundan dolayı ileri gelen bir takım haklara sahip oldukları belirtilmektedir. Bununla birlikte ulusal belgelere baktığımızda ise, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 6. maddesinde 18 yaşını doldurmamış kişiyi çocuk olarak tanımlamakta, 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'un 11. maddesinde ise on sekiz yaşından gün almamış kişi çocuk olarak tanımlanmıştır. Ayrıca 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 3. maddesinde *daha erken yaşta ergin olsa dahi henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi* çocuk olarak tanımlanmaktadır.

Bir toplumun gelişip kalkınabilmesi için en önemli şartlardan biri, o toplum içinde yetişen çocukların gerek fiziksel gerek sosyal ve gerekse ruhsal açıdan tamamen sağlıklı bir şekilde yetişerek topluma entegre olmasıdır. Çocuk hem bedensel hem ruhsal hem de sosyal açılardan yeterli düzeyde olgunluğa erişmemiş olduğundan ötürü hayatın içerisinde risk

KAYNAKÇA

Acar, G., Demir, A., Görmez, D., & Keser, İ. (2015). Aile ve Çocuk Suçluluğu İlişkisi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, *2*.

Alacakaptan, U., & Kütüphanesi, A. Ü. H. F. (1970). *Suçun Unsurları*. Sevinç Matbaası.

Altınsoy, E., & Kara, A. (2022). Suça Sürüklenen Çocuklar ve Çocuk Suçlarının Kriminal Açıdan İncelenmesi. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, *11*(1), 75-108.

Aslan, Y. (2021). Suça Sürüklenen Çocuklarla İlgili Yapılan Yayınların İncelenmesi. *Anatolian Journal of Health Research*, *2*(3), 79-86.

Ataç, İ. (2023). Çocuk ve Genç Suçluluğu Örneğinde Aile Kurumunun Suç Önleyici Etkisi. *Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları*, *5*(1), 51-61.

Bakırcı, K. (2002). Child Labour and Legislation in Turkey. *Int'l J. Child. Rts.*, *10*, 55.

Bal, H. (2004). Çocuk Suçluluğu, Isparta: Fakülte Kitabevi.

Bayrak, D. (2021). Risk Faktörleri Bağlamında Suça Sürüklenen Çocuk. *International Marmara Social Sciences Congress (Autumn 2021)* (p. 226).

Becker-Blease, K. A., Finkelhor, D., & Turner, H. (2008). Media Exposure Predicts Children's Reactions to Crime and Terrorism. *Journal of Trauma & Dissociation*, *9*(2), 225-248.

Bilici, İ. E. (2017). İnformal Öğrenme, Çocuk ve Suç Olgusu. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 21-31.

Bulut, E. (2019). Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar, Ed. Dr. Yılmaz Daşlı, Anı Yayıncılık, Ankara.

Bülbül, S., & Doğan, S. (2016). Suça Sürüklenen Çocukların Durumu ve Çözüm Önerileri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, *59*(1), 31-36.

Cüceloğlu, D. (2008). İçimizdeki Çocuk, 39. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Çilingir, S.K. (2018). Çocuk ve Aile, Ed. Doç. Dr. Rıdvan Küçükali, Anı Yayıncılık, Ankara.

Demir, M., & Bademci, H.Ö. (2016). Suça Sürüklenen Bir Gencin Bakış Açısıyla Çocuk Suçluluğu: Olgu Sunumu. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 20(1), 17-26.

Dokgöz, H. (2019). Adli Tıp ve Adli Bilimler. Akademisyen Kitabevi, Ankara, 1-696.

Duyan, V. (2011). Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde Ailenin ve Okulun Önemi. *İçinde: Hançerli S., Sevinç B., Gürer C., Öner MC. (Ed.). Suça Sürüklenen ve Mağdur Çocuklar. İstanbul: Sabev Yayını*, 169-176.

Elitez, D. ve Gönültaş, M.B (2022). Adli Sosyal Hizmet Yaklaşım ve Müdahale. Ankara: Nobel Yayınevi.

Ereş, F. (2009). Toplumsal Bir Sorun: Suçlu Çocuklar ve Ailenin Önemi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *17*(17), 88-96.

Ergündüz, Z. Ş. (2010). Çocuk Suçluluğunda Çocuk İstismarı Olgularının Değerlendirilmesi (Doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Erturhan Işkın, H. (2019). Sosyal Sorunlarda Güncel Tartışmalar, Ed. Dr. Yılmaz Daşlı, Anı Yayıncılık, Ankara.

Eryalçın M. & Duyan V. (2016). Suça Sürüklenen Çocuk ve Gençler, 1. Baskı, Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul.

Farrington, D. P. (2018). Developmental Criminology. In *The Routledge Companion to Criminological Theory and Concepts* (pp. 60-64). Routledge.

Genç, S.Z. (2016). Eğitim Sürecinde Aile, Okul ve Toplum, 1. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

Göçen, G. (2016). Kadirşinaslık ve Öznel İyi Oluş: Suça Sürüklenen Çocuklar Üzerine Nicel Bir Araştırma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 966-990.

Gültekin Akduman, G., Barış, A., & Cantürk, G. (2007). Ergen Suçluluğunda Bazı Kişisel ve Ailesel Özelliklerin İncelenmesi. *Türk Pediatri Arşivi*, *42*(4).

Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu Ve Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 25-43.

Irwin Jr, C. E. (2003). Adolescent Health at the Crossroads: Where Do We Go From Here?. *Journal of Adolescent Health,* 33(1), 51-56.

İrtiş, V. (2009). Şiddetin Saklı Boyutu: 'Handikapların'Birikimi ve Çocuk Ceza Adaleti. *içinde (Yayına Hazırlayan) Tülay Erkan, Çocuk ve Şiddet Çalıştayı, İstanbul Tabip Odası Çocuk Hakları Komisyonu, İstanbul*, 351-354.

Kamer, V. K. (2013). Çocukların Suça Sürüklenmesine Neden Olan Faktörler İle İlgili Sosyolojik Teoriler. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, *4*(12).

Karadoğan, U. C. (2019). "Çocuk ve Çocukluk" Kavramının Tarihsel Süreçte Değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet,* 4(7), 195-226.

Krohn, M. D., Thornberry, T. P., Rivera, C., & Le Blanc, M. (2001). Later Careers of Very Young Offenders. *Child delinquents: Development, intervention, and service needs*, 67-94.

Kulaksızoğlu, A. (1999). Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, 2. Basım, İstanbul.

Kurnaz, Ş. A. (2007). Çocuk Yoksulluğu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *3* (12), 47-55.

Loeber, R., & Farrington, D. P. (2001). *Child delinquents*. Sage.

Merey, Z. (2016). Çocuk Hakları. *Ankara: Pegem Akademi*.

Ovacık, A. C. (2008). Aile İçi Şiddetin Erkek Çocuğun Şiddet İçeren Suç İşleme Davranışına Etkileri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü*.

Öztürk, K. (2020). Türkiye'de Çocuk Olmak, Ed. Şirin Dilli, Pegem Akademi Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.

Perry, A., McDougall, C., & Farrington, D. P. (Eds.). (2006). Reducing crime: The effectiveness of criminal justice interventions. John Wiley & Sons.

Siegel, L. J., Welsh, B. C., & Senna, J. J. (2009). Juvenile Delinquency: Theory. *Practice and Law, Tenth Edition, Belmont, CA: Wadsworth*.

Şen, S., Karbeyaz, K., Toygar, M., & Akkaya, H. (2012). Eskişehir'de Suça İtilen Çocukların Sosyodemografik Değerlendirmesi. *Adli Tıp Dergisi*, 26, 146-155

Topçuoğlu, T. (2014). Çocuk Suçluluğu ve Gelişimsel (risk-odaklı) Suç Önleme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *2014*(3), 217-226.

Turan, İ. (2012). *Suça Sürüklenen Çocuklar: Kocaeli Örneği*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi.

Uluğtekin, S. (1991). Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma. Bizim Büro Basımevi, Ankara.

Uluğtekin, S. (2004). *Çocuk Mahkemeleri ve Sosyal İnceleme Raporları*. Türkiye Barolar Birliği.

UNICEF. (2010). Ceza Sorumluluğunun Değerlendirilmesi Rehberi.

Yıldız, Ö. (2009). Toplumsal Değişme Sürecinde Çocuk Suçluluğunda Yeni Boyutlar. *VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Adnan Menderes Üniversitesi,* Aydın.

Yılmaz, D., & Güney, R. (2021). Medyanın Çocuklar Üzerindeki Etkileri ve Kullanımına İlişkin Öneriler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *14*(4), 486-494.

Yörükoğlu, A. (1989). Değişen Toplumda Aile ve Çocuk. 3. Baskı, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul.

Zafer, C. (2021). Sosyal Medya ve Toplum, 1. Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul.

Zastrow, C.& Ashman K.K. (2016). İnsan Davranışı ve Sosyal Çevre I, Çev. Abdurrahman Aydın, Nika Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.

Zengin, E., & Kesgin, M. (2013). Yerel Yönetimlerin Çocuk Suçluluğunun Önlenmesinde İlgili Kurumlarla Etkileşimi, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 37, 13-32

Zeren, C., Yengil, E., Çelikel, Arık, A., & Arslan, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı İstismarı Sıklığı. *Dicle Tıp Dergisi*, *39*(4), 536-541.

HİTİT RİTÜELLERİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN KÜÇÜKBAŞ HAYVAN SUNULARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER[1]

Murat TURGUT[2]

1 Bu çalışma Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih ana bilim dalı Eskiçağ Tarihi bilim dalında Prof. Dr. Hasan BAHAR danışmanlığında 2018 yılında hazırlanan *Hitit Dini Ritüellerinde Kullanılan Objeler* isimli doktora tez çalışmasından faydalanılarak üretilmiştir.

2 Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. mturgut@selcuk.edu.tr muratturgut09@gmail.com Orcid: 0000-0003-1056-5737

Eskiçağlarda yaşayan toplumların çoğunda olduğu gibi Hitit dini inancı ve kültüründe de çeşitli küçükbaş hayvanların tanrısal güçlere sunulmaları gerçekleştirilmiştir. Bu sunuların amacı onların bakımlarının, beslenmelerinin sağlanmasıyla (Beckman, 2011: 98) hayvanın yaşam kaynağının ya da ruhunun kanda bulunmuş olabileceği düşünceleri olmuştur (Frazer, 2004: 176, 177).

Hitit ritüellerinde hayvan sunusu olarak çeşitli hayvanlar kullanılmışlardır. Tanrısal güçlere sunu – adak olarak sunulmak üzere kullanılan hayvanlar, keçi, koyun, köpek, domuz ve bazı kanatlı hayvanlar olmuştur. Belirtilen bu hayvanlar birçok ritüelde çeşitli yöntemlerle tanrılara sunulmuştur.

Tanrısal güçlere sunulacak hayvanların ne şekilde belirlendikleri kesin bir şekilde bilinmemektedir. Bu hayvanların belirli kriterlere göre mi seçildikleri yoksa rastgele mi belirlendikleri konusunda Hitit yazılı belgelerinde açıklayıcı kesin kurallar tespit edilememiştir. Yazılı belgelerde kesin bilgiler bulunmamasına rağmen yine Hitit ritüel metinlerinde görülen bazı ip uçlarından hareketle sunulacak hayvanların belirlenmesinde bazı ölçütlerin uygulandığını söyleyebiliriz. CTH 375 olarak numaralandırılan ve Hitit kraliyet ailesinden Arnuwanda – Ašmunikal çiftine ait olan Kaşklıların işgallerinden dolayı Güneş Tanrısına yaptıkları dua metinlerinde besili ve şişman olan hayvanların sunu hayvanı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra ritüellerde sunulmak üzere belirlenen sunu hayvanlarının, Hitit metinlerinde "tanrının çobanı/ları" şeklinde ifade edilen görevliler tarafından yetiştirilmiş olabilecekleri de düşünülebilir.

Hititlere ait olan bazı ritüellerde tanrısal güçlere sunu olarak verilecek malzemelerin diğer kentlerden getirildiği görülmektedir[1]. Diğer kentlerden getirilen bu sunu hayvanlarının o kentlerdeki *tanrının/ların çobanları* tarafından mı yetiştirildikleri yoksa normal çobanlar tarafından yetiştirildiği kesin bir şekilde bilinmemektedir. Tanrısal güçlere sunulacak hayvanların özel olarak ayrı tutulmuş olabilecekleri düşünüldüğünde bu hayvanların normal halk insanından ziyade tanrılara hizmet eden görevliler tarafından yetiştirilen hayvanlar olabileceği söylenebilir.

Ritüellerde kullanılan hayvan sayısı her ritüelde eşit olmamıştır. Bazı ritüellerde kurban olarak sunulan hayvan sayısı çok yüksek rakamlarda olduğu tespit edilmiştir. Ritüel metinlerine göre çok yüksek sayılara ulaşan hayvan sunuları konusunda Reyhan tarafından bu kurbanların gerçek hayvan kurbanı olmayabileceği, bunların sembolik olarak sunulmuş ola-

1 KI.LAM bayramıyla ilgili metinlerde Tiššaruliya kentine ait ritüel görevlilerinin 6 tane koyun, Asa adamlarının 2 tane koyun, Annuwa kenti adamlarının 2 tane koyun, Ankuwa kenti adamlarının 3 tane koyun getirdikleri görülmektedir.

KAYNAKÇA

ARIKAN, Y. (2005), Hitit Kültünde Bir Görevli LÚtazelli-, *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (s. 49-82) Ankara.

ARIKAN, Y. (2003), Hitit *Çivi* Yazılı Belgelerinde *šuhha-* "(Düz) Dam, *Çatı*" ve Onun Dinsel ve Sosyal Hayattaki Yeri, *Anadolu Arşivleri* 6(1), 11 – 57.

ARIKAN – SOYSAL, Y. (2000), Hitit Belgelerinde Körler, *Anadolu Arşivleri*, 4, 207 – 224.

BECKMAN, G. (1983), *Hittite Birth Rituals*, Otto Harrosowitz-Wiesbaden: STBOT.

BECKMAN, G. (1990), The Ritual of the Ox, *Orientalia*, 49(1), 34-55.

BECKMAN, G. (2011), Blood in Hittite Ritual, *Journal of Cuneiform Studies*, 63, 95-102.

BECKMAN, G. (2014), *The babilili- Ritual from Hattusa (CTH 718)*, Winona Lake Indiana: Eisenbrauns.

BECKMAN, G. (2015), The Sea! The Sea! A Rite from the South Anatolia (CTH 719), *Gedenkschrift für Heinrich Otten Anlässlich Seines 100. Geburtstags*, ed. A. Müller-Karpe, E. Rieken, and W. Sommerfeld, (s. 15 – 29) Harrassowitz Verlag: Wiesbaden.

BERMAN, H. (1972), A Hittite Ritual for the Newborn, *Journal of the American Oriental Study*, 92(3), 466-468.

BLOCH, M. (2013), *Ritüel, Tarih, İktidar*, Çev: Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Dipnot Yayınları.

CARRUBA, O. (1966), *Das Beschwörungsritual für die Göttin Wišurijanza*, Otto Harrasowitz – Wiesbaden: STBOT.

COLLINS, B. J. (1990), The Puppy in Hittite Ritual, *Journal of Cuneiform Studies*, 42(2), 211-226.

COLLINS, B. J. (2004), A Channel to Underworld in Syria, *Near Eastern Archaeology,* 67(1), 54 – 56.

COLLINS, B. J. (2010), Hero, Field Master, King: Animal Mastery in Hittite Texts and Iconography, *The Master of Animals in Old World Iconography,* Ed. Derek B. Counts and Bettina Arnold, (s. 59 – 74) Budapest.

DARGA, M. (1973), *Karahna Şehri Kült Envanteri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

DİNÇOL, A. M. (1985), Ašḫella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu Bir Bakış, *Belleten*, 49(493), 1-40.

FEDER, Y. (2011), *Blood Expiation in Hittite and Biblicl Ritual Origins, Context and Meaning*, Atlanta: Society of Biblical Literature.

FRAZER, J. G. (2004), *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri I*, çev: Mehmet H.

Doğan, İstanbul: Payel Yayınevi.

GOETZE, A. (1971), Hittite šipant-, *Journal of Cuneiform Studies*, 23(3), 77 – 94.

GURNEY, O. R. (1977), *Some Aspects of Hittite Religion*, Oxford: Oxford University Press.

HESIODOS, Theogonia, *İşler ve Günler – Tanrıların Doğuşu*, çev: Furkan Akderin, İstanbul: Say Yayınları.

HOFFNER, Jr. H. A. (1987), Paskuwatti's Ritual Against Sexual Impotence (CTH 406), *Aula Orientalis*, 5(2), 271-287.

KASSIEN, A. S. (2000), *Two Middle Hittite Rituals Mentioning ^{f}Ziplantawija, Sister of the Hittite King ^{m}Tuthalija II/I,* Moscow: Paleograph.

KUMMEL, H. M. (1967), *Ersatzrituale für den Hethitisichen König*, Otto Harrassowitz – Wiesbaden: Studien zu den Boğazköy Texten.

McMAHON, G. (1991), *The Hittite State Cult of the Tutelary Deities*, Chicago: The Oriental Instute of the University of Chicago Assyriological Studies.

MOUTON, A. (2005), "Walkui's Ritual (KBo 32.176)", *V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, (s. 541-554) Ankara.

MOUTON, A. (2008), Dead of Night' in Anatolia: Hittite Night Rituals, *Religion Compass*, 2(1), 1-17.

MURAT, L. (2002), *Kizzuwatna'lı Rahip Ammihatna'ya Ait Bir Ritüel Metin (CTH 471)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri (Hititoloji) Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.

MURAT, L. (2007-2008), "Kupti- Kelimesi Üzerine Bir İnceleme", *VI Congresso İnternazionale di İttitologia*, Roma, 5-9 settembre 2005, *Studia Micenei ed Egeo- Anatolici (SMEA)*, (s. 575 – 585) Vol XLIX-L, P. I-II, Roma.

NAKAMURA, M. (2002), *Das Hethitische Nuntarriyašḫa- Fest*, Oosten: Nederlands Instituut Voor Het Nabije.

NEU, E. (1970), *Ein Althethitische Gewitterritual*, Harrassowitz: STBOT.

OTTEN, H. (1971), *Ein Hethitisches Festritual (KBo XIX 128)*, Otto Harrassowitz – Wiesbaden: STBOT.

ÖKSE, A. T., (2015), Building Rituals Attested at the Bronze Age Settlement of Salat Tepe, Demonstrating Luvian, Hurrian and Hittite Rituals in the Upper Tigris Region, *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians Proceedings of the International Conference in Honour of Franca Pecchioli Daddi*, Eds. Anacleto D'Agostino, Valentina Orsi, Giulia Torri, s. 123 – 136) Frenze: Frenze University Press.

PISANIELLO, V., (2015), Parallel Passages Among Hittite-Luwian Rituals: for the Restoration of KUB 35.146, *Vicino Oriente*, 19, 25-38.

POPKIN, P. R. W. (2013), Hittite Animal Sacrifice Integrating Zooarchaeology and Textual Analysis, *Bones, Behaviour and Belief The Zooarchaeological Evidence as a Source for Ritual Practice in Ancient Greece and Beyond*, Edited by Gunnel Ekroth & Jenny Wallensten, (s. 101 – 114), Stockholm: Acta *İnstituti* Atheniensis Regni Sueciae Series.

REYHAN, E. (2002), *Hitit Kaynaklarında Kizzuwatna'lı Kadın Maštigga'ya Ait Ritüel Metinler*, Anakra: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Hititoloji Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi.

REYHAN, E. (2010), Ortaköy/*Šapinuva'dan* Kizzuwatna *Kökenli Ritüellerde Geçen Yeni Bazı Kurban Terimleri*, *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, II, (s. 637 – 650), Ankara.

REYHAN, E. (2016), Hitit Kültür Dünyasında Bayram Ritüelleri, *Turkish Studies*, 11(16), 89-114.

SAVAŞ, Ö. S. (2006) ***Çivi*** *Yazılı Belgeler Işığında Anadolu'da (İ. Ö. 2. Binyılında) Madencilik ve Maden Kullanımı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

SCHWARTZ, B. (1938), Ritual of Zarpiya of Kezzuwatna, *Journal of American Oriental Society*, 58(2), 334-353.

SEVİNÇ, E. F. (2013), *Hititlerde Öteki Kurban ve Büyü Cenaze / Diğer Ritüeller*, *İstanbul*: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

SİR GAVAZ, *Ö*. (2016), Hitit Dini *İ*nançlarında *É*hešta- *İ*le *İ*lgili Yeni D*üşü*nceler*, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2, 837-860.

STURTEVANT, E. H. (1927), A Hittite Tablet in the Yale Babylonian Collection, *Transactions and Proceedings of the American Philological Assocation*, 58, 5 – 31.

SÜEL, A. (1985), *Hitit Kaynaklarında Tapınak Görevlileri ile İlgili Bir Direktif Metni*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.

S*ÜEL,* A., SÜEL, M. (2008), 2006 Yılı Ortaköy Kazı Çalışmaları", *XXIX. Kazı Sonuçları Toplantısı*, II, (s. 99 – 106) Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları DÖSİMM.

SÜEL, A. (2015), The Religious Significance and Sacredness of the Hittite Capital City Sapinuwa, *Sacred Landscapes of Hittites and Luwians Proceedings of the International Conference in Honour of Franca Pecchioli Daddi*, Eds. Anacleto D'Agostino, Valentina Orsi, Giulia Torri, (s. 101 – 111) Frenze: Frenze University Press.

TORRI, G. (2004), A Hittite Magical Ritual to be Performed in an Emergency, *Journal of Ancient Near Eastern Religion*, 4, 129-141.

Ünal, A. (1988), Hittite Architecht and a Rope-Climbing Ritual, *Belleten*, 52(205), 1469-1503.

*Ünal, A. (*1996), *The Hittite Ritual of Ḫantitaššu from the City of Ḫurma Against Troublesome Years*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

*Ünal, A. (*1998), Ebediyete İntikal Edecek Şekilde İnşa Edeceksin! – İple Tavana Tırmanan Hitit Mimarının Cambazlıkları, *XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi Kongreye Sunulan Bildiriler*, (s. 39 – 46) Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

*Ünal, A. (*2007), *Anadolu'nun En Eski Yemekleri Hititler ve Çağdaşı Toplumlarda Mutfak Kültürü*, *İstanbul*: Homer Kitabevi.

*Ünal, A. (*2007a), *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, I, Hamburg: Verlag Dr. Kovaĉ.

*Ünal, A. (*2007b), *Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü*, II, Hamburg: Verlag Dr. Kovaĉ, 2007.

2023
Aralık

Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma Ve DEĞERLENDİRMELER-2

EDİTÖRLER
Doç. Dr. Derya İLİC
Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Doç. Dr. Derya İLİÇ
Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-399-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

İHRACAT YAPAN İŞLETMELERİN LOJİSTİK HİZMET SAĞLAYICILARINA YÖNELİK GÜVEN EĞİLİMLERİNİN TANIMLAYICI ÖZELLİKLERİ İTİBARİYLE İNCELENMESİ

Ayşe ATABEY, Hüsniye ÖRS ***1***

BÖLÜM 2

AFETLER, TOPLUMSAL CİNSİYET VE KIRILGANLIKLAR ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Belde BAYINDIRLİ ***25***

BÖLÜM 3

AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE ATIK YÖNETİMİ

Tuba AKPINAR ***47***

BÖLÜM 4

HALKLA İLİŞKİLER BAĞLAMINDA GSM OPERATÖRLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNE İLİŞKİN ÇALIŞMALARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet AYDIN ***65***

BÖLÜM 5

ALT KİMLİKLERİN TOPLUMSAL UYUMU AÇISINDAN YERLEŞİKLİĞİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DE ÇİNGENELERİN TOPLUMSAL DOYUMLARI ÜZERİNE UYGULAMALARI

Güney NAİR, Ayşe GENÇ ***93***

BÖLÜM 6

HİLAFETİN TARİHÇESİ VE KALDIRILMASI

Mehmet Korkud AYDIN, İsmail EFE ***109***

BÖLÜM 7

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN EĞİTİMİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİNE KATKILARI

***Hüseyin ERBİLEK, Şengül BÜYÜKBOYACI*.....133**

BÖLÜM 8

TÜRK HUKUKUNDA SORUMLULUK SİGORTALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE UYGULANACAK HÜKÜMLER

***Yunus ALHAN* 149**

BÖLÜM 9

BİR GEÇİŞ DÖNEMİ OLARAK SAMSUN-ÇARŞAMBA'DA DOĞUM VE ÇOCUKLUK ÇAĞIYLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR

***Zeynep YILDIRIM, Özlem DEMREN*.....163**

BÖLÜM 10

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA GERÇEKLEŞEN YOZGAT AYAKLANMALARI

***Yavuzhan YILDIZ*.....187**

BÖLÜM 11

WRIGHT MILLS'İN SOSYOLOJİK TAHAYYÜLÜNE YENİDEN BAKIŞ

***Bassel BERROW* 199**

BÖLÜM 12

ERZURUM-PULUR HÖYÜK 2021 VE 2022 YILI KAZILARI ÖN RAPORU

***Rabia AKARSU*.....213**

BÖLÜM 13

OSMANLI ORDUSU'NUN ISLAH VE MODERNLEŞME SERÜVENİ (1774-1861)

***İsmail EFE, Mehmet Korkud AYDIN*.....229**

BÖLÜM 14
ADANA HALKEVİ İÇTİMAİ YARDIM ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ (1933-1951)
***Erdem ÇANAK*.....249**

BÖLÜM 15
ADANA HALKEVİ GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ (1933-1951)
***Erdem ÇANAK*.....267**

İHRACAT YAPAN İŞLETMELERİN LOJİSTİK HİZMET SAĞLAYICILARINA YÖNELİK GÜVEN EĞİLİMLERİNİN TANIMLAYICI ÖZELLİKLERİ İTİBARİYLE İNCELENMESİ

Ayşe ATABEY[1]

Prof. Dr. Hüsniye ÖRS[2]

1 Öğretim Görevlisi/Ostim Teknik Üniversitesi/MYO/orcid: 0000-0003-3469-5835

2 Profesör Doktor/Hacı Bayram Veli Üniversitesi/İİBF/orcid: 0000-0002-8319-3340

1. GİRİŞ

Dünya genelinde ekonomik entegrasyonun artması ve küresel ticaret hacminin genişlemesi, işletmelerin sınırlarını aşan bir rekabet ortamına adapte olmalarını zorunlu kılmaktadır. Bu süreçte, ihracat yapan işletmelerin başarılı bir şekilde rekabet edebilmesi, lojistik hizmet sağlayıcıları ile sağlam bir iş birliği ve güven ilişkisi kurmalarına bağlıdır. Lojistik hizmet sağlayıcıları, mal akışının verimli ve güvenilir bir şekilde yönetilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, işletmelerin lojistik hizmet sağlayıcılarına yönelik güven eğilimlerini anlamak ve analiz etmek küresel ticaretin dinamiklerini kavramak açısından büyük önem taşımaktadır. Mevcut araştırmanın ana amacı; Türkiye'de uluslararası ticaret yapan işletmelerin, lojistik işletmelere ilişkin kullanıcı güven eğilimlerinin işletmelerin tanımlayıcı özelliklerine göre farklılıklarının ortaya konulması şeklinde belirlenmiştir.

Bu çalışma ihracat yapan işletmelerin lojistik hizmet sağlayıcılarına olan güven eğilimlerinin belirlenmesi ve tanımlayıcı özellikleri itibariyle incelenmesi maksadıyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren ihracat işletmelerinin beş büyük lojistik işletmesinden satın almış olduğu hizmetlere ilişkin güven eğilimlerinin anlaşılması amacı ile anket yöntemi kullanılmıştır. Lojistik işletmeleri tercih eden 210 müşteri tarafından cevaplandırılan anketler SPSS 23.0 programı ile analize tabi tutularak sonuçlara ilişkin bulgular özetlenmiştir. Çalışmanın odak noktası, işletmelerin lojistik hizmet sağlayıcılarına duydukları güveni şekillendiren faktörleri anlamak, bu faktörlerin işletmelerin karar süreçleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve sonuç olarak işletmelerin lojistik stratejilerini optimize etmelerine yardımcı olacak öneriler sunmaktır. Bu temel hedefler doğrultusunda çalışmaya literatür incelemesi ile başlanarak ilk olarak lojistik kavramının açıklaması gerçekleştirilmiştir. Daha sonra temel lojistik unsurlar ve lojistik faaliyetler açıklanarak ikinci kısma geçilmiştir. Literatür taramasının ikinci kısmı güven kavramının açıklanması, güvenin özelliklerinin belirlenmesi ve kullanıcı güven eğilimi kavramının açıklanması ile devam etmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde anket yöntemi aracılığı ile elde edilen veriler üzerinden araştırmanın analizleri gerçekleştirilmiş ve bu analizlere ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Analiz kısmında ilk olarak tanımlayıcı özelliklere ilişkin istatistikler paylaşılmış olup kullanılan ölçeğe ilişkin güven analizleri ve normallik analizleri gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan hipotezler fark testleri ile analiz edilerek açıklanmıştır. Çalışma bulguları değerlendirildiğinde, ihracat yapan işletmelerin lojistik hizmet satın aldıkları işletmelerle olan iş birliği süreleri ile kullanıcı güven eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca kullanıcı güven eğilimleri ile iş birliği içerisinde bulundukları işletmeler arasında da anlamlı bir farklılık olduğu sonucu elde edilmiştir.

KAYNAKLAR

Akandere, G., (2015). Modern Çağda Lojistik Yönetimi. Dizgi Ofset, Konya, s.44-209.

Akiş, E. (2016). Türkiye'de Lojistik Sektörü ve Rekabet Gücüne Etkisi. 2.Üretim Ekonomisi Kongresi (11-12 Nisan 2016).

Akyıldız, M. (2004). Lojistik Dış Kaynak Kullanımının Gelişimi ve Türkiye'deki Kullanım Biçimleri, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 6, Sayı 3

Andersen, P. H., ve Rask, M. (2003). Supply Chain Management: New Organisational Practices For Changing Procurement Realities. Journal of Purchasing and Supply Management, 9(2), 83-95.

Aslan, H., Taşçı, H., Yıldız, B. (2018). The Effect of Logistic Service Quality and Logistic Information Technology on Logistics and Firm Performance, Journal of Current Researches on Social Sciences, Vol.8, Issue1.

Casalo, V. L., Flavian C.ve Guinaliu, M. (2007). "The Role of Security, Privacy, Usability and Reputation In The Development of Online Banking", Online Information Review, Vol. 31, No. 5, 583-603.

Churchill, G. and Jr, A. (1991). Marketing Research, Methodological Foundations (5. Baskı), Orlando, The Dryden Press, Aktaran: Sürmeli, Ö. (2002). Kurumsal Bankacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Ölçülmesi ve Rekabet Stratejisi İlişkisi, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Collier, Joel E. ve Carol C. Bienstock, "Measuring Service Quality in E-Retailing", Journal of Service Research, Cilt: 8, Sayı: 3, 2006, ss: 260-275.

Çolak, V. (2019). Lojistik Faaliyetler ve Lojistik Faaliyetlerin Maliyetlenmesinin Analizi: TRA2 Bölgesi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Durmuş, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2011). Sosyal Bilimlerde SPSS'le Veri Analizi. (4.Baskı). Beta Yayınevi. İstanbul.

Durmuş, B., Yurtkoru, E.S. ve Çinko, M. (2016). Sosyal Bilimlerde SPSS 'le Veri Analizi, Beta Yayınları, İstanbul.

Erdal, M., Görçün, Ö. ve Saygılı, M. (2010). Depo Yönetimi. İstanbul: Uluslararası Taşımacılık ve Lojistik Hizmet Üretenleri Derneği (Utikad).

Holweg, M. Ve Miemczyk, J. (2003). "Delivering The 3-Day Car The Strategic Implication For Automotive Logistics Operations". Journal Of Purchasing ve Supply Management, 9(2): 65-70.

Kalaycı, Ş. (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikler. (3. Baskı), Asil Yayın Dağıtım, Ankara.

Kalemci Tüzün, İ. (2007). Güven, örgütsel güven ve örgütsel güven modelleri. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2007(2), 93-118.

Kayapınar, Ö. (2016). Lojistik Hizmet Kalitesi ile Firma Performansı Arasındaki İlişkide Lojistik Performansı ve Teknoloji Düzeyinin Rolü, Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı.

Kılıç, G. H., Öztürk, M. G., ve Köseoğlu, A. M., (2018). Inventory control methods ın ındustry 4.0 ımplementatıons. Journal of Management Marketing and Logistics, 5(4): 324-340.

Koban, E. Ve Keser, Y. E. (2007). Dış Ticarette Lojistik. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Koç, F., Kaya, N., Özbek, V., Akkılıç, E. (2013). Algılanan fiyat ile tüketici güveni arasında algılanan hizmet kalitesinin aracı (mediator) etkisi: bankacılık ve gsm sektörlerinin karşılaştırılmasına yönelik bir araştırma. Ulusal Pazarlama Kongresi, Kafkas Üniversitesi, 404419.

Küçük, O. (2019). Lojistik İlkeleri ve Yönetimi. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Leeman, D., Reynolds, D. (2012). Trust and outsourcing: Do perceptions of trust influence the retention of outsourcing providers in the hospitality industry? International Journal of Hospitality Management, 31(2), 601–608.

Leonidou, L. C., Leonidou, C. N., Kvasova, O. (2013). Cultural drivers and trust outcomes of consumer perceptions of organizational unethical marketing behavior. European Journal of Marketing, 47(3/4), 525-556.

Long, D. (2019). Uluslararası Lojistik Küresel Tedarik Zinciri Yönetimi (Çev. M. Tanyaş ve M. Düzgün) Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2012.

Majerczak, P., Strzelecki, A. (2022). Trust, media credibility, social ties, and the intention to share towards information verification in an age of fake news. Behavioral Sciences, 12(2), 51.

Nadeem, S., Ul-Hameed, W., Alvi, A.K., Iqbal, J. (2018). Performance Indicators Of E-Logistics System With Mediating Role Of Information And Communication Technology (ICT), Journal Of Applied Economics And Business Research, 8(4),217-228.

Öz, M., (2019). Lojistik Faaliyetlerde Dış Kaynak Kullanımı. Eğitim Yayınevi, Konya, s.74-86.

Özalp, İ., Tonus, H. Z. ve Sarıkaya, M. (2008). "İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencilerinin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algılamaları Üzerine Bir Araştırma". Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(1): 69-84.

Özdamar, K. (1999). Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, (1. Baskı). Kaan Kitabevi, Eskişehir.

Reinhardt, K. (2023). Trust and Trustworthiness in AI ethics. AI and Ethics, 3(3), 735-744.

Russell, S. H. (2000), Growing World Of Logistics, Air Force Journal Of Logistics

Sarıhan, A.Y. (2021). Lojistik Yetenekler, Şebeke İlişkileri, Alıcı-Satıcı İlişkileri, Teknolojik İlerleme ve Tedarik Zinciri Performansı Arasındaki İlişkinin İhracatçı İşletmeler Üzerinde Çok Katmanlı Olarak İncelenmesi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı.

Sarkar, S., Chauhan, S., & Khare, A. (2020). A meta-analysis of antecedents and consequences of trust in mobile commerce. International Journal of Information Management, 50, 286-301.

Sezerer Albayrak, E. (2017). Hedonik ve Faydacı Tüketim Bağlamında İnternet Üzerinden Alışveriş Alışkanlıkları: Bir Uygulama Örneği, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Somuyiwa, A.O., Adewoye, J.O., (2010) "Managing Logistics Information System: Theoretical Underpinning", Asian Journal Of Business Management, Cilt 2, Sayı 2, Ss. 41-47.

Sople, V.V. (2007) "Logistics Management: The Supply Chain Imperative, First Edition", Pearson Education India, New Delhi.

Tekin, M., Zerenler, M., Bilge, A. (2005). Bilişim Teknolojileri Kullanımının İşletme Performansına Etkileri: Lojistik Sektöründe Bir Uygulama, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Yıl:4, Sayı:8, ss.115-129.

Zakaria, H., Zailani, S., Fernando Y. (2010). Moderating Role Of Logistics Information Technology On The Logistics Relationships And Logistics Service Quality, Operations And Supply Chain Management, Vol.3, No.3, September 2010, pp.134-147.

AFETLER, TOPLUMSAL CİNSİYET VE KIRILGANLIKLAR ÜZERİNE BİR TARTIŞMA

Belde BAYINDIRLİ[1]

1 Belde Bayındırli, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Fakültesi Sosyoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, bayindirlibelde@gmail.com

Orcid No: 0000-0002-0581-6290

Giriş

Afetler dünya tarihinin her döneminde meydana gelmiş ve insanların yaşamında radikal değişimler meydana getirmişlerdir. İnsanların ve eylemlerinin sebep olduğu çeşitli afetler olduğu gibi çoğu afet; insan kontrolünün dışında gerçekleşir ve afetlerin sonunda toplumsal, ekonomik, sosyolojik ve coğrafik olarak büyük değişimler meydana gelir. Afetler 'doğal' olarak ve insan kontrolü dışında kabul edilseler de içerdiği tehlikelerle, toplumsal, ekonomik ve siyasi yapılar üzerindeki sonuçlarıyla aslında oldukça karmaşık ve aynı zamanda sosyal olaylardır. **"**Paradoksal olarak, kendimiz ve inşa ettiğimiz fiziksel, sosyal ve politik ortamlar hakkında en çok şeyi, doğal kabul edilen hayatlarımız kesintiye uğradığında öğreniriz. Afetlerde gündelik hayatı geri döndürülemez biçimde kesintiye ve değişime uğratır. Afetlerin 'gündelik olmayan' niteliklerinin onların yaşandığı yerleri önemli araştırma ortamları haline getirdiği kabulüne rağmen, afet araştırmacıları afet sürecinin 'gündelik' sosyal yapılardan ayrı olmadığına dikkat çekmektedir"(Quarantelli 1994).

Tehlikeli doğa olayları afet olma potansiyeli gösterseler bile kendi başlarına afet olarak nitelendirilmezler. Tehlike barındıran doğal olaylar, onlarla baş edebilecek yeterli kapasite olmadığı durumda, insanlarla etkileşime girdiğinde; sosyal, ekonomik ve siyasi felaketlere dönüşürler. Afetle başa çıkmayı sağlayacak koşulların yetersizliği kader değildir; bu durum egemen toplumsal, ekonomik ve siyasi eşitsizliklerin sonucudur. İnsanların aleyhine oluşan bu sonuçlar kırılganlıklar olarak tanımlanır (Bayındırli, 2016). Felaketler sonucu meydana gelen kayıp ve yıkımlar ne toplumlar ne de insanlar arasında eşit olarak dağılmaktadır "Diğer yaşam şansları gibi çevresel tehlikeye ve katastrofik felaket riskine maruz kalma, kast ve sınıf, ırk ve etnik köken, yaş ve fiziksel yetenek ve cinsiyetten oluşan kapsayıcı sosyal yapılar tarafından şekillendirilir. Bireyler ve sosyal gruplar, farklı ve orantısız 'kırılganlık demetleri' taşırlar" (Cannon, 1994).

Hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş; zengin endüstriyel ülkelerde, afetler sonrası oluşan tabloya baktığımızda, dünyanın dört bir yanındaki yoksul insanlar en büyük kayıpları yaşarlar ve bu insanların kamusal, özel kurtarma imkanlarına erişme şansları en az düzeyde olur (Bolin 1982, 1986; Bates 1982). Yoksulluğa ek olarak afet durumlarında yaşlıların ve çocukların uğradıkları zararlar çok daha uzun sürelerde telafi edilir. Ayrıca kadınlar ve maruz kaldıkları çeşitli risk türleri üzerine yapılan araştırmalar da kadınların afetlerde daha kırılgan olabildiği ve çeşitli risklere maruz kaldıkları ortaya koyuluyor (Ikeda 1995; Schroeder 1987; Vaughan 1987).

İNTERNET KAYNAKLARI

1. https://kisadalga.net/haber/detay/cenazelerini-ararken-yagmaci-diye-alikonulan-suriyelilere-darp-iddiasi-goruntuler-vur-sarkisiyla-paylasildi_60940
2. https://www.youtube.com/watch?v=9DPtw7WDbXw
3. https://tr.euronews.com/2023/02/17/turkiyede-depremden-etkilenen-suriyelilerin-bir-kismi-ulkelerine-geri-donuyor
4. https://www.cumhuriyet.com.tr/turkiye/kayip-cocuklar-nerede-2056695
5. https://www.gazeteduvar.com.tr/depremde-engelli-olmak-ayri-cadir-tekerlekli-sandalye-tuvalet-ihtiyaci-haber-1604034
6. https://open.spotify.com/episode/3WfyfL8JW5jxI631dzHNab?si=-42925f59abe045f0&nd=1 / dört kulak depremde engelli olmak
7. https://birartibir.org/tarihin-korkunc-bir-aninda-el-eleyiz/
8. https://sendika.org/2023/03/depremde-ve-enkazin-cevresinde-kadin-olmak-679100/
9. https://birartibir.org/tarihin-korkunc-bir-aninda-el-eleyiz/
10. https://www.gazeteduvar.com.tr/kadinlar-deprem-kosullarinda-umudu-diri-tutanlar-haber-1616451
11. https://birartibir.org/tarihin-korkunc-bir-aninda-el-eleyiz/
12. https://kadinsavunmasi.org/antakyada-deprem-sonrasi-kadin-dayanismasi-sevin-rey-sahin/
13. https://www.youtube.com/watch?v=VpbXrgCV6K8
14. https://sendika.org/2023/03/depremde-ve-enkazin-cevresinde-kadin-olmak-679100/
15. https://sendika.org/2023/03/depremde-ve-enkazin-cevresinde-kadin-olmak-679100/
16. https://www.kadinisci.org/guncel/kadinlar-siddet-failleriyle-ayni-cadirda-kalmak-zorunda-birakiliyor/
17. https://sendika.org/2023/03/depremde-ve-enkazin-cevresinde-kadin-olmak-679100/
18. https://www.bbc.com/turkce/articles/cld779nkx4qo
19. https://www.bbc.com/turkce/articles/cld779nkx4qo
20. https://www.youtube.com/watch?v=R8J1IEp-d2E

AVRUPA BİRLİĞİNE UYUM SÜRECİNDE ATIK YÖNETİMİ

TUBA AKPINAR[1]

1 Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Teknoloji ve Bilgi Yönetimi,

ORCID ID: 0000-0001-6538-6993, tubaakpnr23@gmail.com

1. GİRİŞ

Teknolojinin gelişmesi, sanayileşmenin ortaya çıkması kentleşme ve nüfus artışını beraberinde getirmiştir. Tüm dünya ve ülkemizde artan nüfusla birlikte insan faktörünün çevre üzerindeki olumsuz etkileri daha da artmıştır. Bu süreçte üretim ve pazarlama faaliyetlerinin gelişmesi, doğal kaynakların daha fazla kullanılması, tüketim eğiliminin artmasıyla birlikte oluşan atıkların bünyesinde bulunan zararlı maddeler ekosistem ve insan sağlığı üzerinde tehdit edici boyutlara ulaşmıştır (Gündüzalp ve Güven, 2016). Sanayileşme yüksek büyüme hızına ve '*take-make-dispose'* (al-kullan-at) mantığı doğrultusunda ilerlediğinden yüksek miktarda atık üretme potansiyeline sahiptir. Sanayileşme ile ortaya çıkan sera gazı emisyonu iklim değişikliği, hava kirliliği gibi çevresel sorunları da beraberinde getirmiştir (Apaydın, 2020). Atık kavramı ilk olarak ülkemiz mevzuatında 1983 tarihli 2872 sayılı Çevre Kanununda "*Herhangi bir faaliyet sonucunda çevreye atılan veya salınan zararlı maddeler"* şeklinde tanımlanmıştır (Çevre Kanunu, 1983).

Atıkların sınıflandırılması üretim, tüketim, kimyasal ve fiziksel özelliklerine göre oluşmuştur. Genel olarak; katı atıklar, sıvı atılar, gaz atıklar ve ambalaj atıkları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Daha detaylı ele alındığında ise; ahşap atıklar, kullanılmış piller, atık bitkisel yağlar, elektronik atıklar, cam atıkları, kağıt atıkları, bileşik atıklar, metal atıklar, organik atıklar, plastik atıklar, tekstil atıkları ve tehlikeli atıklar olarak farklı başlıklarda ele alınmaktadır (URL-1, 2021). Ahşap atık; ağaçların işlenmesi sonucu elde edinilen ahşap malzemeler, ev eşyaları, ambalaj olarak kullanılan palet ve kasalar, yapı malzemesi ve ev eşyalarının yapımından kaynaklı kırpıntı, talaş halindeki bütün malzemelerden oluşmaktadır (URL-2, 2021). Ahşap atıklar çevreye atılarak çevre kirliliğine ve değerlendirilebilir atığın yok olmasına, yakılarak hava kirliliğinin oluşmasına neden olmaktadır (URL-3, 2021). Atık pil; bileşenlerinde bulunan kimyasal maddelerin etkileşime girmesiyle enerji kaynağına dönüşen piller çevreye ve insan sağlığına ciddi zararlar vermektedir. Kullanım süresini tamamlamış, fiziksel kullanılmayacak duruma gelmiş pillere "atık pil" denilmektedir. Çinko piller, Alkalin piller ve Lithium piller olarak gruplandırılmaktadırlar (URL-4, 2021). Atık pillerin doğal kaynak sularına atılması yeraltı sularına karışarak zararlı maddelerin suyu kirletmesine, toprağa atılması halinde içeriğinde bulunan ağır metaller toprağın verimsizleşmesine neden olmaktadır (URL-3, 2021). Bitkisel yağ adından da anlaşılacağı üzere bitkilerden oluşmaktadır. Zeytin, ayçiçeği, mısır, pamuk, kanola, aspir ve soya bitkilerinin tohumlarından oluşan yağların ortak adına " bitkisel yağ" denilmektedir. Bitkisel yağ atıkları; kullanılmış kızartma yağları, tüketim tarihi geçmiş katı ve sıvı yağlardan meydana gelmektedir. Özellikle son yıllarda hazır gıdaların (fas-food) tüketimine olan

KAYNAKÇA

Abdulaı, A.-M. (2019). *Katı atık yönetimi: Evsel atıklarda Gana Batı Gonja bölgesi analizi*. Gazi Üniversitesi.

Afşin, C. (2014). *Endüstriyel Atık Yönetimi ve Tüdemsaş Örneği*. Cumhuriyet Üniversitesi.

Apaydın, Ş. (2020). OECD Ülkelerinde Atık Yönetimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Bir Panel Kantil Regresyon Yaklaşımı. *Üçüncü Sektör SosyalEkonomiDergisi*, *55*(1), 300–312. https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.20.02.1288

Aydın, A. H., ve Çamur, Ö. (2017). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(13), 21–44. https://doi.org/10.29029/busbed.310635

Bilgin, S. (2019). *Türkiye'de Ve Dünyada E-Atık Yönetimi Uygulamaları Ve Geri Kazanımı*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.

Dönmez, E., ve Değirmen, N. (2016). Avrupa Birliği (AB) ve Türkiye ' deki Atık Yönetimi Uygulamalarının Karşılaştırılması. *İSEM2016*, 249–258.

Erdem, A. (2021). Döngüsel Ekonomi Kapsamında GSYİH ile Geri Dönüşüm İlişkisi: Avrupa Birliği Ülkeleri Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *67*, 125–137.

Evren, S. V., ve Hakan, Y. (2018). Avrupa Birliği Atık Politikasında Atık Yönetiminden Kaynak Yönetimi Yaklaşımına Geçiş Yönelimleri ve Döngüsel Ekonomi Modeli*. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, *6*(1), 1–19.

Gül, M., ve Yaman, K. (2021). Türkiye ' de Atık Yönetimi ve Sıfır Atık Projesinin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *35*(4), 1267–1296.

Gündüzalp, A. A., ve Güven, S. (2016). Atık , Çeşitleri , Atık Yönetimi , Geri Dönüşüm ve Tüketici : Çankaya B elediyesi ve Semt Tüketicileri Örneği. *Hacettepe Üniversitesii Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, 1–19. http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/Atik-Cesitleri-Yonetimi-GeriDonusumVeTuketici.pdf

Hodalloğulları Şencan, A. K. (2020). *Atık Maddeler Ve Uluslararası Ticareti*. KTO Karatay Üniversitesi.

Kalyoncu, H. S. (2015). *Avrupa Birliği uyum sürecinde Türkiye'nin karşılaştırmalı atık yönetimi stratejileri* (Doctoral dissertation, Anadolu University (Turkey)).

Küçüksayacı, M. F. (2021). *Konya ili tıbbi atık yönetimi*. Aksaray Üniversitesi.

Önder, H. (2018). Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Kavram: Döngüsel Ekonomi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *57*, 196–204. https://dergipark.org.tr/dpusbe/issue/38899/416907#article_cite

Tezel, Ö. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınmada Atık Yönetimi Ve İşletmelerde Yarattığı Dışsallıklar*. Trakya Üniversitesi.

URL-1: https://uludag.edu.tr/atikyonetimi/konu/view?id=5174vetitle=atik-cesitleri, 07.02.2023

URL-2: https://sifiratik.gov.tr/ahsap-atik, 07.02.2023

URL-3:https://cdn.bartin.edu.tr/sifiratik/1f82ead536e29101559a8784cabbc50f/atik-turleri.pdf, 07.02.2023

URL-4: https://sifiratik.gov.tr/atik-pil, 07.02.2023

URL-5: https://sifiratik.gov.tr/bitkisel-atik-yag, 08.02.2023

URL-6: https://sifiratik.gov.tr/elektronik-atik, 11.02.2023

URL-7: https://sifiratik.gov.tr/cam-atik, 11.02.2023

URL-8: https://sifiratik.gov.tr/kagit-atik, 13.02.2023

URL-9: https://sifiratik.gov.tr/kompozit-atik , 13.02.2023

URL-10: https://sifiratik.gov.tr/metal-atik , 15.02.2023

URL-11: https://sifiratik.gov.tr/organik-atik, 15.02.2023

URL-12: https://sifiratik.gov.tr/plastik-atik, 15.02.2023

URL-13: https://tr.wikipedia.org/wiki/Ortak_Gelece%C4%9Fimiz ,23.03.23

URL-14:https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/dongusel-ekonomi-yeni-kurallar-abyi-atik-yonetimi-ve-geri-donusumde-kuresel-lider-haline, 23.03.23

Utku, D. H. (2016). *Tehlikeli Atık Yönetimi*. Gazi Üniversitesi.

Varolgüneş, T. (2018). *Muş ve Bingöl illerindeki tıbbi atık yönetimi*. Fırat Üniversitesi.

HALKLA İLİŞKİLER BAĞLAMINDA GSM OPERATÖRLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE İLİŞKİN ÇALIŞMALARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet AYDIN[1]

1 Kırklareli Üniversitesi, Babaeski Meslek Yüksekokulu, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi.

https://orcid.org/0000-0003-2215-9226

GİRİŞ

Küresel tarihin dönüşüm yaratan dönemlerinden biri olan sanayi devrimi, toplumsal yaşam tarzlarında devrim yaratmış, siyasi dinamikleri değiştirmiş ve ekonomik manzarayı yeniden şekillendirmiştir. Sanayi devriminden önce, küçük ölçekli sanayi işletmeleri üretime odaklanıyordu; ancak, büyük ölçekli sanayi işletmelerindeki büyük artış, sınırsız tüketim alışkanlıkları çağını başlattı. Ne yazık ki, bu hızlı sanayileşme ekolojik dengenin bozulması pahasına gerçekleşmiş ve insanlığın geleceği için ciddi bir tehdit oluşturan çevre kirliliğine yol açmıştır. Buna karşılık, sürdürülebilir kalkınma kavramı bu zorluğun üstesinden gelmek için önemli bir paradigma olarak ortaya çıkmıştır (Ertan, 2018: s.464).

Kapsamlı ve çok yönlü bir kavram olan sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden mevcut ihtiyaçları karşılamayı amaçlayan insan faaliyetlerinin çeşitli yönlerini kapsamaktadır. Yenilenebilir enerjiden döngüsel ekonomi uygulamalarına, iklim eylemlerinden yeşil teknolojilere ve biyoçeşitliliğin korunmasına kadar, kuruluşlar tarafından üstlenilen sürdürülebilirlik girişimleri, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde, itibar kazanılmasında ve kurumsal sosyal sorumluluğun yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilirliğin geçmişten günümüze uzanan bu evrimi, kuruluşların toplumlarla nasıl ilişki kurduğunun ayrılmaz bir parçasıdır.

İtibar inşası, sosyal ilişkiler ve sosyal sorumluluk gibi kavramları kullanan bir alan olarak halkla ilişkiler, sürdürülebilirlik çabalarının desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Öyle ki halkla ilişkiler ve sürdürülebilirliğin kesişimi, çağdaş halkla ilişkilerde kilit bir alan olan kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) için sağlam temellerin oluşturulmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu sinerjik ilişki, halkla ilişkilerin hayati bir yönü olan kurumsal sosyal sorumluluğu sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirmekte ve kurumsal sürdürülebilirlik stratejileri ile iletişim hedeflerini bir platformda birleştirerek tutarlılığı ve etkinliği teşvik etmektedir (Akbayır, 2019: s.8). Bu uyum, yalnızca kurumsal eylemlerin etik temellerini güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda kuruluşların genel güvenilirliğini ve itibarını da yükseltmektedir. Sürdürülebilirlik ilkelerinin halkla ilişkiler faaliyetlerine stratejik olarak entegre edilmesi, işletmelerin sosyal ve çevresel sorumluluğa olan bağlılıklarını gerçekçi bir şekilde göstermelerine olanak tanıyarak paydaşlar arasında olumlu bir yankı uyandırmaktadır. Bu entegrasyon yalnızca paydaşların değerleriyle uyumlu olmakla kalmamakta, aynı zamanda giderek daha fazla bilinç ve değerler tarafından şekillendirilen bir iş ortamında şirketlerin uzun vadeli dayanıklılığına ve başarısına da katkıda bulunmaktadır. Halkla ilişkiler ve sürdürülebilirliğin entegrasyonu, olumlu değişimi teşvik etmek için bir katkı sağlayarak kapsamlı ve etik kurumsal davranışın temel taşını

KAYNAKÇA

AKBAYIR, Z. (2019). *Halkla İlişkiler Perspektifinden Kurumsal Sürdürülebilirlik İletişimi Ve Bir Örnek Olay İncelemesi*. Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Reklam Çalışmaları Dergisi,

ALİ KILIÇ, Ö. G. D. Ö., ve ONAT, .Ö.G.D.F. (2007). *Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kurumsal Bloglar*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2(8), 899-927

ASNA, A. (2011). *"Halkla ilişkileri ilk anlattığım yönetici Vehbi Koç oldu" Sizin halkla ilişkiler tarifiniz nasıl?* http://www.halklailiskiler.com/prof-dr-alaeddin-asna-halkla-iliskiler-karsidaki-hedefe-en-etkili-kanallari-secerek-mesajimizi-ileten-bir-calismadir.html#:~:text=Prof.,se%C3%A7erek%2C%20mesaj%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1%20ileten%20bir%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmad%C4%B1r%22 .

BIÇAKÇI, A. B. (2012). *Sürdürülebilirlik Yönetiminde Halkla İlişkilerin Rolü*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4(1), 47-56.

BİLGİN, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi.* Ankara: Siyasal.

DRYZEK J.S (2013) *The Politics of the Earth*. New York: Oxford University Press. Third Edition ISBN 978-0-19-969600-0.

ERTAN, Y. (2018*). Türkiye'de Sürdürülebilirlik Raporlaması (2005-2017).* Journal of Accounting and Taxation Studies, 11(3), 463-478.

GRUNIG, J. E., ve HUNT, T. (1984). *Managing public relations*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

GÜL, S. ve NİZAM, K. (2021*). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi* . Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 42(1) 181-198.

HAJER M.A. (1995) *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process.* Oxford: Clarendon Press.

HIEBERT, R. E. (1966). *Ivy Lee: "Father of Modern Public Relations."* The Princeton University Library Chronicle, 27(2), 113–120. https://doi.org/10.2307/26409644

IPRA, (2023). *A new definition of public relations,* https://www.ipra.org/member-services/pr-definition/ .

KOTOB, F. (2011). *What is Sustainability?* MPM, BComm/BIS, ADipIT, DipIT. https://www.researchgate.net/publication/282184670_What_Is_Sustainability

METİN, O., ve ÜNAL, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

NCA, (2023). *Why Study Communication?* https://www.natcom.org/about-nca/what-communication.

ÖZGEN, E. (2022). *Sürdürülebilirlik İletişimi ve Halkla İlişkiler.* Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi(39), 1-4

PRSA, (2023). *About Public Relations.* https://www.prsa.org/about/all-about-pr.

TURKCELL, (2023a). *Kurumsal İletişim ve Sürdürülebilirlik*. https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim?place=footer

TURKCELL, (2023b) *2022 Faaliyet Raporu*, https://ffo3gv1cf3ir.merlincdn.net/hakkimizda/tr/yatirimciiliskileri/InvestorReportLibrary/Turkcell-EFR-2022.pdf

TURK TELEKOM, (2023a). Yatırımcı İlişkileri/ Sürdürülebilirlik, https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/tr-tr/sosyal-sorumlu-yatirim/sayfalar/surdurulebilirlik.

TURK TELEKOM, (2023b). *Dijital Türkiye Yeni Bir Gelecek, Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/media/mbphscjv/turk-telekom-2022-faaliyet-raporu.pdf

VODAFONE TÜRKİYE, (2023*). Vodafone Türkiye 2022 Çevresel, Sosyal Ve Yönetişim(ÇSY) raporu*, https://cms.Vodafone Türkiye.com.tr/static/files/22-11/30/Vodafone Türkiye-turkiye-2022-csy-raporu.pdf

ALT KİMLİKLERİN TOPLUMSAL UYUMU AÇISINDAN YERLEŞİKLİĞİN ÖNEMİ VE TÜRKİYE'DE ÇİNGENELERİN TOPLUMSAL DOYUMLARI ÜZERİNE UYGULAMALI BİR ARAŞTIRMA: BURSA ÖRNEĞİ

Güney NAİR[1]

Ayşe GENÇ[2]

1 Doç. Dr. Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Böl. E-mail: guneynair@gmail.com, Orcid Id: 0000-0002-6165-9672

2 Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, E-mail: ayse-genc154@gmail.com, Orcid Id: 0000-0002-6059-4037

Giriş

Çingeneler, dünya genelinde birçok farklı coğrafyada yaşadıkları gibi Türkiye'de de çeşitli bölgelere yayılan göçer etnik topluluklar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Göçerlik, çingenelerin belirgin özelliklerinden biri olarak kabul edilmekle beraber bu toplulukların uygun ortam ve koşullara sahip olduklarında yerleşik yaşamı benimsedikleri ve yerleşik yaşamın gerekliliklerini yerine getirdikleri görülmektedir. Ancak bu gereklilikler yine yaşadıkları yerleşkelerin belirli mahallelerinde yoğunlaşmak biçiminde gerçekleşmektedir.

Çeşitli sosyo-kültürel pratikleri, ayırdedici özellikleri bağlamında literatürde etnik topluluklar olarak ele alınan çingeneler, diğer etnik topluluklarda görüldüğü gibi "kendilerini toplumda diğer gruplardan kültürel açıdan farklı görmekte, karşılığında da diğer gruplar tarafından farklı görülmektedirler" (Giddens, 2005:246). Din, dil, giyim-kuşam, süslenme tarzları, ilgileri, ortak ataları gibi kültürel ve kimi fiziksel özellikleri bu toplulukları, diğer topluluklardan ayrıştırmaktadır. "Fiziki görünümleri ve mizaçları, yaşam tarzları ve dilleriyle diğer milletlerden ayrılan gezici topluluklar" (Altınöz, 2019:291) olarak tanımlanmaktadırlar. Çingenelerin, literatürdeki adlandırmaları çeşitlilik göstermektedir. Bu adlandırmalar, gerek Çingeneler gerekse Çingene olmayanlar tarafından geldikleri düşünülen yerler, yerleştikleri alanlar, yaşam tarzları, kültürel özellikleri, meslekleri, dezavantajlılıkları, yabancılıkları gibi özelliklerine vurgu yapmak amacıyla kullanılmıştır. Ancak dünyanın her yerinde bu adların yüklü olduğu pejoratif (aşağılayıcı) anlamlar benzerdir (İlhan ve Fırat, 2017:265). "Çingene" ifadesinin yanı sıra sosyal yaşamda sıkça "Roman" ifadesinin de kullanılıyor olması dikkat çekicidir. Özkan'a göre (2000:4); Roman kelimesine "Rom" kökü kaynaklık etmektedir ve kavram "koca", "adam" ve "insan" anlamlarını içermektedir. Çingenelerin birçoğu da kendilerinin "Roman" olarak tanımlanmalarını istemektedirler. "Türkiye'de genel olarak Romanlar, Çingene kimliğiyle tanınırlar" (Kılınçer ve Dönmez 2013: 12). Bu noktada gözlenen kavram bulanıklığı akademik çalışmalara da yansımaktadır. "Roman kimliği şemsiyesi altında birleştirilmek istenen fakat dil özellikleri açısından farklılık gösteren Rom, Dom ve Lom gruplar" (Yanıkdağ, 2021:57) kavramların kapsayıcılığının sorgulanmasını beraberinde getirmektedir. Diğer yandan özellikle akademik çalışmalarda ele alış biçiminin, emik (grubun kendini nasıl tanımladığı) ya da etnik (diğerlerinin genel tanımı) olması ifade karmaşasındaki diğer bir sorun alanıdır. Sonuçta "kullandıkları dilin farklı lehçelerini konuşan, ülkenin farklı bölgelerinde kümelenmiş, birbirleriyle hem coğrafi hem de kültürel olarak toplumsal mesafenin var olduğu topluluklar" (Yanıkdağ, 2021:61) olarak karşımızda duran bu alt kimlik, giderek artan oranda bilimsel araştırmaların konusu olmaktadır.

Kaynakça

Altınöz, İ. (2019). Çingeneler. İslam Ansiklopedisi, Gözden Geçirilmiş 2.b. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Andrews, A. P. (1989). *Ethnic Groups in the Republic of Turkey.* Wiesbaden: Ludwig Reichert.

Arayıcı, A. (2008). *Avrupa'nın Vatansızları Romanlar. İstanbul:* Kalkedon Yayınları.

Baumeister, R. F.,Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin*, *117*(3), 497.

Bozkurt T. (2006). "*Poşalar Örneğinde Etnisite ve Toplumsal Cinsiyet İlişkisi*" Artakalanlar. Anadolu'dan Etnik Manzaralar. (Der: C. Suvari). İstanbul: E Yayınları.

Çetin, İ. (2012). *Gecekondunun Mekan Sosyolojisi.* İstanbul: Yaba Yayınları.

Demirtaş, İ. (2019). *Kırsal Alanda Yarı Göçer Çingenelerde Toplumsal Cinsiyet Rolleri ve İktidar İlişkilerinin Analizi: Bolu Taşkesti Örneği*. Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.

Dural B. ve Eseler B. (2017). "*Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çingenelerin Yerel Yönetim Mekanizmalarında Algılanırlık Durumu: Tekirdağ ve Bandırma Örneği*". Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (1), 1-22.

Fırat M. ve Açıkgöz R. (2020). "*Elazığ'da Yaşayan Çingenelerin Değişen/Dönüşen Meslekleri Üzerine Nitel Bir Araştırma*". Ekonomi Kültür ve Toplum Dergisi Özel Sayı 1(1), 229-248.

Fırat, M. (2022). *"Geçmişten Günümüze Çingene Göçleri: Sosyo-Tarihsel Bir Bakış". İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, Göç ve Mültecilik Özel Sayısı.* ss. 36-52

Fonseca, İ. (2020*). Beni Ayakta Gömün: Çingeneler ve Yolculukları*. Çevirmen: Ö. İlyas, 2. Bas., İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Giddens A. (2005). *Sosyoloji.* Ankara: Ayraç Yayınevi.

Kaya Ç. (2023). Çingenelerin Asya'dan Göçleri. Kitap Tanıtımı. Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt 4. Sayı 1. (101-105).

Kılınçer Z. ve Dönmez B. M. (2013). *"Kültürel Kimlik' ve 'Kültürel Adaptasyon' Kavramları Çerçevesinde Malatya Romanlarının Müzik Pratikleri".* Folklor Edebiyat, (74), 9-45.

Marshall G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. Çev: O. Akınhay- D. Kömürcü. Ankara: Bilim Sanat Yayınları

Macionis J. J. (2012). *Sosyoloji.* 13. Basımdan Çev. (V.Akan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Martinez, N. (1992). *Çingeneler*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mezarcıoğlu, A. (2010). *Çingenelerin Kitabı.* İstanbul: Cinius Yayınları.

Murphy, E. (2001). *Student Mobility, Narrative in Europe: The New Strangers*, Routledge, Florence, USA.

Önder, A.T. (2007).*Türkiye'nin Etnik Yapısı: Haklımızın Kökenleri ve Gerçekler,* 17. baskı, Ankara: Fark Yayınları.

Özateşler G. (2013). *Avrupa'da Roma/Çingeneler Üzerine Sosyal Politikalar.* Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi. Cilt:2 Sayı:3 s:13-33.

Özateşler, G. (2016). Çingene: Türkiye'de Yaftalama ve Dışlayıcı Şiddetin Toplumsal Dinamiği. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Özkan, A. R. (2000). *Türkiye Çingeneleri,* Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

Sönmez, K. (2008). "Kentsel Yenilemenin Fiziksel ve Sosyal Görünümleri: Bursa Kamberler Kent Parkı". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 203-223.

Sözer, M. A. (2019). *Göç, Toplumsal Uyum ve Aidiyet.* Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi. Cilt:14, Sayı:28. (418-431).

Şimşek, R. (2020). *Toplumsal Uyum ve Din: Erzincan Üzümlü'de Yaşayan Ahıskalılar Örneği,* Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Şirin, A. N. (2012). *1989 göçü ve Sonrası Türkiye'de Yapılan Sosyolojik Araştırmalarla İlgili Değerlendirme*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

Yanıkdağ, T. (2021). *Türkiye'de Romanlar Ve Alt Kimlik Grupları: Etnodilsel Farklılıkların Kimliğe Yansımaları.* Trakya Üniversitesi Roman Dili ve Kültürü Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Cilt:2, Sayı:1 (57-76).

Yoors J. (1987). *The Gypsıes.* Long Grove, Illinois: Waveland Press, Inc.

HİLAFETİN TARİHÇESİ VE KALDIRILMASI

Mehmet Korkud AYDIN[1]

İsmail EFE[2]

1 Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, korkudaydin@hotmail.com, ORCİD: 0000-0003-1645-7825

2 Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, efe5772@gmail.com, ORCİD:0000-0002-8958-6604

GİRİŞ

Günümüzde çok tartışılan kavramlardan biri olan halifenin Arapça karşılığı "arkada olmak, birinin arkasından gelmek, yerine geçmek, temsil etmek"tir. (Uludağ, 1997; 25; TDV İslam Ansiklopedisi 15, 1999; 299-300) Tasavvuf ve siyaset terminolojisi içinde kullanılmıştır. Siyaset terminolojisindeki karşılığı olarak "halife", Hz. Peygamberden sonraki devlet başkanları için kullanılan bir sandır.

Hz. Muhammed (sav.) vefat ettiğinde tebliğ görevi son bulmuş ancak devletin ve toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için devlet başkanlığı görevinin sürdürülmesi konusunda görüş birliğine varılmıştı. Hz. Peygamberin vefatından sonraki süreçte halifelik Hz. Ebubekir'le başlamış ve ilk dönem "Hulefâ-yı Raşidîn" adıyla adlandırılmıştır. (Fayda, 2022; 35 vd.) Bu dönemde istişare ve danışma sonucunca halifelerin seçilip ona biat edildiği bilinmektedir. Kur'an-ı kerimde Hz. Muhammed'in ardından bir halife belirlenmesi gerektiği yönünde mutlak bir işaret olmamasına karşın; Hz. Ebubekir'in, Hz. Peygamberin yerine geçtiğini belirtmek için "halîfetü Resulillâh" unvanı kullanılmıştır (Suyuti, 2005: 81). Sahabe, Hz. Ömer için Peygamberin halifesinin halifesi yani "halîfetü halîfeti Resulillâh" unvanını kullanmaya başlamış; ancak unvanın uzun olması ve daha sonrakiler için de bir fazlasıyla söyleneceği için "emîrü'l-mü'minîn" şeklinde hitap etmişlerdi. (Avcı, 1998: 539 vd; Suyuti, 2005: 144 vd.)

Emevîler ve Hilâfet

Emevî hanedanı Muaviye ile birlikte başlamıştır. Hulefâ-yı Raşidîn döneminde toplanan şurada yapılan istişare sonucu halife seçimi gerçekleştirilmesine karşın Muaviye döneminde bu usulden vazgeçilmiş ve veliaht usulüne dönüştürülmüştür (Küçükaşçı, 2022: 55 vd.).

Tartışmalı bir şekilde halifeliği üstlenen ve önceki halifelerin aksine "halîfetullah" unvanını kullanan Muaviye kendisinden sonra oğlu Yezid'in halife olmasını ve idarecilerin ona biat etmesini istemiş, böylece halifelik saltanata dönüştürülmüştür. Hatta Muaviye ile birlikte halifeliğin sona erdiği ve hilafetin güç kullanmak suretiyle saltanata dönüştürüldüğü suçlamaları beraberinde gelmiş, dolayısıyla Emevî hilâfetinin meşruiyeti de İslâm tarihi içinde tartışılan bir konu durumuns gelmiştir (Avcı, 1998: 543 vd; Erdoğan, 2019; 16)

Veraset yolu ile halife olan Yezîd ile ardılı olan II. Muâviye dönemlerinde saltanat usulü pekiştirilmiş ve Emevî hânedanı İslam toplumu üzerinde baskın bir hâkimiyet ve otorite tesis etmiştir. Ancak bir oğlu olmayan II. Muâviye'nin ölmesi ile birlikte saltanatı elinde tutan aile değişmiş ve iktidar Süfyânîler'den Mervânîler'e geçmiş fakat saltanat sisteminde bir değişiklik olmamıştır.

KAYNAKÇA

"Beyanname-i Hümayun Suretidir", Tanin, 31 Teşrinievvel 1330 (13 Kasım 1914)

Akbaş, Murat. (2021). Selçukluların Abbâsî Halifeleriyle İlişkileri ve Halifelik Mefkûresi Bağlamında Bağdat'a Yönelik Faaliyetleri, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi, 14, 137-178

Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.(1998) Türkiye'yi Laikleştiren Yasalar 3 Mart 1924 Tarihli Meclis Müzakereleri ve Kararları, (Hazırlayan ve Sadeleştiren: Reşat Genç), Ankara

Atatürk, Mustafa Kemal. (2005). Nutuk (1919-1927), (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan: Zeynep Korkmaz), Ankara

Atay, Falih Rıfkı .(1969). Çankaya, İstanbul

Avcı, Casim. (1998). Hilâfet, TDV İslâm Ansiklopedisi, 17, 539-546

Avcı, Casim. (2022). Abbâsîler ve Hilafet, Geçmişten Günümüze Hilafet (Ed: Mustafa Sabri Küçükaşcı, Ali Satan, Abdulkadir Macit), Ankara: İlem Yayınları, 133-166

Aydın, Mesut, Aydın M. Korkud (2011). Türk İnkılâbı Tarihi, Ankara

Azimli, Mehmet. (2005). İlk Şiî Halife Ubeydullah El-Mehdî ve Fâtımî Halifeliği Üzerine Bazı Değerlendirmeler, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. VII/1, 59-73

Barlak, Hasan. (2016). Fahreddin Paşa'nın Hicaz Cephesinde Bayrak Mücadelesi (Haziran 1916 - Ocak 1919), Studies Of The Ottoman Domain / Cilt 6, Sayı 11, Ağustos 2016, 20-47

Bayur, Y. Hikmet. (1987). Hindistan Tarihi, III, Ankara: TTK,

Beydilli, Kemal. (2002). Küçük Kaynarca Antlaşması, TDV İslam Ansiklopedisi, 26, 524-52

Bıyıklıoğlu, Tevfik. (2000). Atatürk Anadolu'da (1919-1921), İstanbul

Birsin, Mehmet. (2018). Klasik Hilafet Teorisinin Geliştiği Siyasal ve Sosyal Yapı, Turkish Studies Volume 13/25, 95-96

Bozbaş, G. (2016). Ortadoğu'da Bölgesel Milliyetçilikler: Mısır Örneği. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (31), 108-113.

Buzpınar, Ş. Tufan. (2004), Osmanlı Hilafeti Meselesi: Bir Literatür Değerlendirmesi, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 2/1, 113-131

Cebesoy, Ali Fuat. (2007). Siyasi Hatıralar Büyük Zaferden Lozan'a Lozan'dan Cumhuriyete, I-II, (Yayına Hazırlayan: Osman Selim Kocahanoğlu), Temel Yayınları, İstanbul

Celâleddîn Suyûtî. (2005). Halifeler Tarihi, (çev: Onur Özatağ),İstanbul: Ötüken Yayınları.

Çelebi, Mevlüt.(2022). Son Padişah Vahidettin'in İtalya'daki Hayatına Dair Bazı Notlar, XVIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara: 1-5 Ekim 2018), Kongreye Sunulan Bildiriler,VII. Cilt Hatıralar, Biyografiler, Otobiyografiler, Tarihçilik, (Hazırlayanlar: Semiha Nurdan-Muhammed Özler), TTK Yayınları, Ankara,131-149

Çelik, Aydın.(2018) Fâtımîler Devleti Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

Düstûr.(1925). Birinci tertip, İstanbul

Efe, Adem, Özay, Mehmet, Saltık, Ekrem.(2018). Basîret ve Direniş: Basîret Gazetesinde Açe'deki Hollanda Savaşı'nın (1873-1904) İlk İki Yılını Ele Alan Metinlere Dair, İstanbul: İbni Haldun Üniversitesi Yayınları

Erdoğan, Muhammet Önder.(2019). *Halifelik Kurumunun Tarihsel Evrimi: Bir Politik İlahiyat Yorumu,* İstanbul Arel Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Erim, Nihat.(1953). *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayınları: Türk Tarih Kurumu Basımevi

Erüreten, Bahir Mazhar.(1999). Türkiye Cumhuriyeti Devrim Yasaları, İstanbul

Evmen, Fuad Seyyid.(1995), TDV İslâm Ansiklopedisi, 12, 228-236

Fayda, Mustafa.(2022). Hz. Peygamber Sonrasında Halife Seçimi Meselesi ve Hulefa-yi Raşidin'in Hilafete Gelme Süreçleri, Geçmişten Günümüze Hilafet (Ed: Mustafa Sabri Küçükaşcı, Ali Satan, Abdulkadir Macit), Ankara: İlem Yayınları, 35-54

Göksoy, İsmail Hakkı.(2016). "Japonya'ya Bir Deniz Yolculuğu: Ertuğrul Firkateyni", Diyanet Aylık Dergi, Sayı: 305, 66-69

Hakimiyet-i Milliye, Sayı: 25, (28 Nisan 1920)

Hasan, Hasan İbrahim.(1985). İslam Tarihi (Siyasi, Dini, Kültürel, Sosyal), Terc. Komisyon, İstanbul

Hitti, Philip K.(1970). History of the Arabs, Macmillan Education. Ltd.(10th Edition), London

Hülagü, Metin.(2010). Yurtsuz İmparator Vahdeddin, İngiliz Gizli Belgelerinde Vahdeddin ve Osmanlı Hanedanı, İstanbul: Timaş Yayınları

İnalcık, Halil.(1970). The Ottomans and the Caliphate, The Cambridge History of Islam I, Cambridge.

Kalemli, Hüseyin.(2018). Abdülmecid Efendi'nin Halife Seçilmesi ve Biat Meselesi, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl 11, Sayı XXXIII, 663-701

Karal, E. Z. (2011). Osmanlı Tarihi. VIII (7. Baskı), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi; Karpat, K. H. (2012). Türk Dış Politikası Tarihi. 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları;

Kayaoğlu, İsmet.(1980). Halifelik, İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi, Sayı: 4, 133-149

Kırkaya, Hatice.(2019). İkinci Abdülhamid Döneminde (1876-1908) Osmanlı Singapur İlişkileri, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Kış, Salih.(2017). Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Haçlı Rüyası ve 1898 Kudüs Seyahati, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 42, 487-506

Kol, Meltem.(2017). Birinci Dünya Savaşı'nda Psikolojik Bir Operasyon Olarak Cihad-I Ekber İlanı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi

Köprülü, M. Fuad.(1993). Harizmşahlar, İslâm Ansiklopedisi, V, İstanbul: MEB Yayınları

Köse, İsmail.(2014). İngiliz Arşiv Belgelerinde Hicaz İsyanı, İstanbul

Köymen, M. Altay.(1976). Tuğrul Bey ve Zamanı, İstanbul

Küçük, Cevdet.(2003). Mehmed VI, TDV İslâm Ansiklopedisi, 28, 422-428

Küçükaşcı, Mustafa Sabri.(2022). Emeviler ve Hilafet, Geçmişten Günümüze Hilafet (Ed: Mustafa Sabri Küçükaşcı, Ali Satan, Abdulkadir Macit), Ankara: İlem Yayınları, 55-114.

Küskü, Orhan. (2020). Doğu-Batı etkileşiminde Endülüs Emevî Devleti'nin İdari Yapısının Gelişim Süreci. Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5, 113-133.

Macit, Abdulkadir.(2018). Çağdaş İslam Düşüncesi'nde Hilafet Anlayışları: Muhammed Hamîdullah ve Yüksek Hilafet Konseyi, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 22/2, 833-858

Menküç, Hilal Livaoğlu.(2017).Mısır Basınında Hilafet Tartışmaları 1922-1926, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Merçil, Erdoğan.(2006). Müslüman Türk Devletleri Tarihi, Ankara:TTK 193 vd.;

Öke, Mim Kemal.(1991). Hilafet Hareketleri, Ankara

Özcan, Azmi.(1997).Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877- 1924), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara

Özcan, Azmi.(1998). Halifelik: Osmanlı Dönemi, TDV İslâm Ansiklopedisi, 17, 546-553

Özdemir, Mehmet.(1995). Endülüs, TDV İslâm Ansiklopedisi, 11, 211-225

Özsoy, Osman.(1999). Saltanat'tan Cumhuriyet'e Giden Yolda Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası, İstanbul

Prıatma, Dıon.(2016). 16. ve 19. Yüzyıllar Arasında Osmanlı ve Açe Sultanlığı İlişkileri, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Sonyel, Salahi R.(1972). İngiliz Belgelerine Göre Medine Müdafii Fahrettin Paşa, Belleten, Cilt: 36 Sayı: 143, 333-376

Sonyel, Salâhi R.(2007). Gizli Belgelerde Mustafa Kemal, Vahidettin ve Kurtuluş Savaşı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara

Sümer, Faruk.(1992). Yavuz Selim Halifeliği Devraldı mı?, Belleten, 56 / 217 (Aralık 1992): 675-701

TBMM.(1922).TBMM ZC, I. Dönem, c. 24(140. İçtima: 18 Kasım 1922)

TBMM.(1943). I. Dönem Kavânîn Mecmuası, Ankara

TBMM.(1994). Türk Parlamento Tarihi I (Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem: 1919-1923), Ankara.

TBMM.(1994). Türk Parlamento Tarihi I (TBMM. II. Dönem:1923- 1927) II, Ankara

TBMM.(2021). Kuruluş Safhasında Belgelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi, Ankara: TBMM Yayınları

Tunçay, Mete.(1987). Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931), İstanbul

Tural, Murat.(2017). Hülâgû Han'ın Bağdat'ı İstilası (1258) ve Tahribe Teşvik Meselesi, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl 10, Sayı XXX, 21-50.

Turan, Şerafettin.(1998). Türk Devrim Tarihi II: Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyetine, Ankara

Turan, Şerafettin.(2005). Türk Devrim Tarihi III/1, Ankara

Uludağ, Süleyman.(1997). Halife, TDV İslâm Ansiklopedisi 15, 299-300

Umar, Ömer Osman, Murat, Turgay.(2016).Sykes-Picot Anlaşması Çerçevesinde Modern Ortadoğu'nun Oluşumu, Sykes-Pıcot Gizli Antlaşmasının 100. Yılında Ortadoğu ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu, Ankara Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayını, 339-378

Uzunçarşılı, İ. Hakkı.(1978). Osmanlı Tarihi IV/1, Ankara: TTK,

Ünalp, F. Rezzan.(2014). Birinci Dünya Savaşı'nda Trablusgarp/Libya Cephesi, Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'da Yürüttüğü Askerî Faaliyetler, 1914'ten 2014'e 100'üncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum (20-21 Kasım 2014), 337-380

Yazıcı, Nesimi.(2002). İlk Türk-İslâm Devletleri Tarihi, Ankara: TDV Yayınları

Yıldırım, R.(2004). Hilafet Tartışmaları, İstanbul: Anka Yayınları

Yıldız, Hakkı Dursun.(1998). Abbasîler, TDV İslâm Ansiklopedisi 1, 31-48, İstanbul

Yurdakul, İlhami.(2005). "XIX. Yüzyılda Osmanlı-Açe İlişkileri-Osmanlı Hilafetinin Güney Asya'da Dini Siyasi Nüfuzu", Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, Sayı: 13, 19-48

Yücel, İdris.(2017). Fransız Belgelerinde Son Halife Abdülmecid ve Türkiye'de Hilafetin Kaldırılması, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı: 61, Güz 2017, 467-492

İTTİHAT VE TERAKKİ CEMİYETİ'NİN EĞİTİMİN DEMOKRATİKLEŞTİRİLMESİNE KATKILARI

Hüseyin ERBİLEK[1]

Şengül BÜYÜKBOYACI[2]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Süleyman Demirel Üniversitesi, Orcid: 0000-0003-2257-0365, herbilek@gmail.com

2 Öğretim Üyesi Dr., Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler ABD, Süleyman Demirel Üniversitesi, Orcid: 0000-0002-1683-294X, sengulbuyukboyaci@sdu.edu.tr

Giriş

İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde devletin işleyişinde etkin bir rol oynama ve Osmanlı padişahlarının hâkimiyetlerini meşrutiyet şeklinde sürdürmeleri maksadıyla ortaya çıkmıştır.

İlerlemenin olmadığı an kinetiğini kaybeden güç kavramı potansiyel alanda birikmeye başlar. Ülke sınırlarının üç kıtaya ulaştığı yükselme devri sonunda askeri ve ekonomik başarılar yerini rehavet içeren gamlı yıllara bırakmıştır. Duraklama devri ile ülkenin doğal sınırlarına ulaşması, yenilik ve pozitif bilimlerin takip edilememesi gibi öncüller devleti telafisi olmayan yıllara doğru sürüklemeye başlamıştır.

Günümüzden geçmişe bakıldığında devlet kademelerinde gerçekleşen iktidar mücadeleleri, hanedanın taht kavgalarına engel olmak adına geliştirdiği bağnaz tutum maalesef içe kapanık bir idarenin oluşmasına neden olmuştur. Taht kavgalarına ilmiye sınıfı yön vermeye başlayınca kadrolar da tahtı ele geçiren şehzadenin çevresindeki destekçilerine geçmektedir.

İlmiye sınıfı yıldırıcı güç olarak Yeniçeri Ocağını kullanırken zaman içerisinde ordu birlikleri disiplinsizlerle anılmaya başlanmıştır. Fetvası çıkarılan Padişahın hal edilmesi görevi yeniçerilere görev olmuştur. Savaşa değil de iç münasebetlere dâhil olan ordu, zaman içerisinde zayıflamış ve eyaletlerdeki isyanlar başta olmak üzere pek çok ayaklanma bozgunla sonuçlanmıştır.

Kapitülasyonlarla dengesi bozulan ekonomi, asıl kaynağı savaş ganimetleri ve vergiler olan hazinenin boşalmasıyla dışa bağımlı hale gelmiştir. Dönem padişahları meseleyi kangren hale gelen yapıları düzenlemek olarak gördülerse de başarılı olmak için girişilen ıslah çabaları boşa çıkmıştır.

Askeri alanda iyileştirmeler yapmak için Avrupai metodları denemek gerektiği ve bu tarz girişimlere uygun okullar açılması gerekliliği anlaşılmıştır. Ancak eyaletlerdeki başıbozukluk ve merkezdeki mücadeleler sonucunda halk ile bağlar kopmuş ve köylü cehalete terk edilmiştir. Gerileme devri özelliklerine bakıldığında savaş yeniği ordunun, dış borçlarla ayakta kalmaya çalışan ekonominin, dini eğitim dışında ilkokul seviyesinde cahil bırakılan toplumun yoklukla imtihanı başlamıştır.

Ne acıdır ki sırasıyla girişilen demokratikleşme çabalarının altında yatan potansiyel gücü Osmanlı azınlıkları oluşturmaktadır. Çünkü mülkiyet hakkı, miras hukuku, eğitim özgürlüğü gibi konularda azınlık sayılan kesimler devletin kendilerine yasal bir düzenlemeyle yaklaşmasını istemişlerdie. Sanayi kolları ve ticaret alanlarında hâkim güç olan azınlık unsurlar, Osmanlı Devleti'nin burjuvazisini oluşturmaktadır. Demek ki Müslüman halk bu sistemde iş gücünü sağlayan; tarlada, bağda, bahçede çalışan tabakayı oluşturmaktadır. Bu Müslüman halkın pek azının çocukları sıbyan

Kaynakça

Akyüz, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2009.* Ankara: Pegem Akademi.

Altın, H. (2017). Osmanlı Eğitim Tarihinde Darülmuallimat(Açılışı ve Gelişim Süreci). *Akademik Matbuat*, 21-37.

AŞÇI, E. (2020). II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Politikalarına Bakış. *Turkish History Education Journal*, 492-509.

Çandar, T. (1995). *TALAT PAŞA.* ANKARA: TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ.

ÇOT, F. Z. (2010). *İttihat ve Terakki Cemiyeti›nin Eğitim Sistemi.* Erzincan: Yüksek Tisans Tezi.

Ergün, M. (1996). *Ikinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hereketleri 1908-1914.* Ankara.

GÜREL, C. N. (2009). *İttihat ve Terakki Cemiyeti›nin Yan Kuruluşları.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.

Haykırır, Y. (2019). THE N. TİMES'TA Enver Paşa. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 378.

Kara, İ. (1985). *Tanzimat"tan Cumhuriyete İslamcılık Tartışmaları.* İstanbul: Tanzimat"tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi.

Laçin, A., Önal, B., & Demir, B. (2018). *İttihat ve Terakki.* Ankara: Meb Yayınları.

Özerengin, F. (1982). *İttihat ve Terakki Cemiyeti E.*

Özerengin, F. Ö. (1982). *İttihat ve Terakki Cemiyeti Neden Kuruldu, Nasıl Kuruldu, Nasıl İdare Olundu?* İstanbul.

Parlatır, İ. (2006). *Tanzimat Edebiyatı.* Ankara: Akçağ Basım Yayım.

Refik, T. (2022). Turan, R. (2022). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi ders kitaplarında değişim ve sürekliliğin izini sürmek: İttihat ve Terakki Cemiyeti örneği. *e- Kafkas Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 679-791.

Tevfik, E. (1910). Yeni Osmanlılar Tarihi. *Yeni Türk Edebiyatı*, 4.

Tunaya, T. Z. (1960). *Türkiye Siyasal Hayatında Batılılaşma Hareketleri.* İstanbul: Yedi Gün Matbaası.

Tuncer, H. (2001). *Tanzimat Devri Türk Edebiyatı.* İstanbul: Ders Kitapları Anonim Şirketi.

TÜRK HUKUKUNDA SORUMLULUK SİGORTALARININ GENEL ÖZELLİKLERİ VE UYGULANACAK HÜKÜMLER

Dr. Yunus ALHAN[1]

1 Dr. Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Deniz Hukuku Anabilim Dalı, myunusalhan@gmail.com. ORCID: 0000-0002-6145-2591.

1. Sorumluluk Sigortasının Tarihsel Gelişimi

İnsanların günlük hayattaki faaliyetleri, meslekleri icabı yüklendikleri sorumluluklar, ticaret hayatının içerisinde barındırdığı zarar tehlikeleri, insanoğlunu bu tür eylem ve işlemlerden göreceği menfi ekonomik sonuçlardan korunma ihtiyacına sevk etmiştir (Kaner, 2018: 1). Kişilerin bu hususu tek başına başarmaları oldukça güçlük arz edeceğinden, ödenecek prim karşılığında, hukuki sorumluluklar nedeniyle, sigorta ettirenin mal varlığında ortaya çıkan pasifleri bertaraf etmeye yönelik aynı zamanda sigorta ettireni, kendisine yöneltilen haksız taleplere karşı koruyan; sorumluluk sigortasının ortaya çıkmasını ve gelişmesini zorunlu hale getirmiştir (Kender, 1977: 1 vd.; Şenocak, 2000: 14; Ulaş, 2012: 763). Sigorta hukukunun gelişimi esnasında bağımsız bir sigorta dalı olarak sorumluluk sigortaları diğer sigorta türlerine göre daha geç ortaya çıkmıştır. Bu durumun temel nedeni bu alanda kabul edilen yeni sorumluluk türleri ve bunların sigorta hukukuna yansımasıdır. Sorumluluğu doğuran olayların çeşitliliği ve sorumluluk hukukundaki güncellemeler paralelinde değişmeye ve gelişmeye devam etmektedir (Ünan, 1998: 2-3; Bozer, 2004: 129-130; Şenocak: 13-14; Yongalık, 1998: 9). Sorumluluk sigortalarının daha geç gelişmesinin altında sigortalının kendi davranışı nedeni ile doğacak sorumluluğunu sigorta ettirmesinin, ahlak ve kamu düzenine aykırı görülmesinin yanı sıra bu sigorta ile insanların daha dikkatsiz davranmalarına sebebiyet verileceği ve kamu yararının korunamayacağı düşüncesi yatmaktadır (Şenocak: 15-16). Sorumluluk sigortalarına karşı olan görüşlerde, bu sigortaların bireyleri daha dikkatsiz davranmaya yönelttiği hususunda gerçeklik payı olmakla beraber, sorumsuz davranışlar karşısında gerekli korumanın sağlanması ihtiyacı ve gereği bu sigortaların oluşumunda ağır basmıştır (Şenocak: 16; Metezade, 2008: 145-146).

Dünyada sorumluluk sigortasının ne zaman ortaya çıktığına bakacak olursak, Roma hukukuna, Rodos hukukundan iktibas edilmiş olan ve günümüz müşterek avarya hükümlerinin de esasını teşkil eden Lex Rhodia de Lactu'yu söylemek mümkündür (Şenocak: 3-4). Sorumluluk sigortasında bir kimsenin malvarlığında meydana gelebilecek pasifin engellemesi asıl olduğundan, Lex Rhodia de Lactu uyarınca pasif kalemleri olarak karaya oturan bir geminin tekrar yüzdürülmesi için yapılan masraflar ve korsanlardan kurtarılması için ödenen fidyeler söylenebilir (Şenocak: 4). İşte bu pasif kalemleri Lex Rhodia de Lactu'ya göre gemi ve yükle ilgili olanların oluşturduğu tehlike topluluğu tarafından karşılanacaktı (Şenocak:4). Lex Rhodia de Lactu'daki bu durumu Bizans hukukunun en önemli kaynağı olan Basilikalar'da da kendini göstermiştir. Nitekim Basilikalar'da gemi ve yükün uğradığı bütün kazalardan doğan masrafların, gemi ve yük üzerinde menfaat sahibi olanlardan teşekkül eden deniz tehlikeleri topluluğu tarafından paylaşılacağı öngörülmüştür (Şenocak:4).

KAYNAKÇA

Atabek, R. (1971). Zarar Görenin Doğrudan Doğruya Sigortacıya Müracaat Hakkı (Müracaat Hakkı). *BATİDER*. C. 6, S. 1.

Aydın, S. (2018). *Sigorta Ettirenin Sözleşme Öncesi Beyan Yükümlülüğünün İhlali ve İhlal Halinde Sigortacının Hakları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Bahtiyar, M. (1998). Sigorta Poliçesi Özel Koşulları, Genel Koşullardan Ayırdedilmesi ve Bazı Sorunlar. *Prof. Dr. Ali Bozer'e Armağan*, Ankara.

Birds, J., Owen, D. ve Longmore, A. (1997). *MacGillvray on Insurance Law*. Londra: Sweet & Maxwell.

Bozer, A. (2004). *Sigorta Hukuku Genel Hükümler Bazı Sigorta Türleri*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Can, M. (2006). *Mesleki Sorumluluk Sigortası Genel Şartları'na Genel Bir Bakış*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Cebe, M. S. (2018). *Uygulamalı Sigorta Hukuku*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Demirci, S. (2014). Noter Mesleki Sorumluluk Sigortası. *Türkiye Noterler Birliği Dergisi*.

Dobbyn, J. F. (1986). *Insurance Law* ın *a Nutshell*. West Publishing Co.

Eren, F. (2019). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Hızır, S. (2009). Türk Ticaret Kanunu'nda Yer Alan Eşya Sigortalarına İlişkin Muhtelif Hüküm ve İlkelerin Sorumluluk Sigortasına Uygulanabilirliği. *TBB Dergisi*, S. 86.

Kaner, D. İ. (2018). *Sigorta Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Karasu, R. (2015). 6102 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun Sorumluluk Sigortalarına İlişkin Hükümlerinin Değerlendirilmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Aralık 2015.

Kayıhan, Ş. (2005). Alman ve Türk Özel Sigorta Hukukunda Sigorta Ettirenin Kurtarma Ödevi. *AÜEHFD*, C. 9, S. 1-2.

Kender, R. (1977). Mesuliyet Sigortasının Mahiyeti ve Türleri. *Teori ve Uygulama Açısından Mesuliyet Sigortaları, III. Sigorta Semineri*. Ankara.

Kender, R. (2017). *Türkiye'de Hususi Sigorta Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Kubilay, H. (2003). Özel Sigorta Hukuku. İzmir: Barış Yayınları.

Mcgee, A. (2001). *Modern Insurance of Law*. Luton: Butterworths.

Merkin, R. ve Steele, J. (2013). *Insurance and the Law of the Obligations*. Oxford University Press.

Metezade, Z. (2008). Sorumluluk Sigortaları. *Sigorta Hukuku Dergisi, Özel Sayı*.

Mowbray, A. H. ve Blanchard, R. H. *Insurance Its Theory and Practice in the United States*, Fifth Edition, Mc-Graw Hill Book Company.

Oğuzman, K. ve Öz, T. (2020). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler C.1*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Öğüz Şeker, Z. (2000). Sigorta Sözleşmesinin Hukuki Niteliği Üzerine. *Prof. Dr. Kemal Oğuzman'ın Anısına Armağan*, İstanbul.

Öğüz Şeker, Z. (2010). *Türk Ticaret Kanunu ve Türk Ticaret Kanunu Tasarısına Göre Sigorta Sözleşmelerinde Sözleşme Öncesi İhbar Görevi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Özdamar, M. (2009). *Sigortacının Sözleşme Öncesi Aydınlatma Yükümlülüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Özer Kabukçuoğlu, F. D. (2012). *Sigortacılık Kanunu Şerhi*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Patterson, E. W. ve Young, W. F. (1961). *Cases and Materials on The Law of Insurance*. Brooklyn: Fourth Edition.

Schmidt, O. (2009). *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*. Verlag Dr. Otto Schmidt.

Şenocak, K. (2000). *Mesleki Sorumluluk Sigortası*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Ulaş, I. (2012). *Uygulamalı Zarar Sigortaları Hukuku, Genel Hükümler Eşya ve Sorumluluk Sigortaları*. Ankara.

Uralcan, Ş. (2004). *Temel Sigorta Bilgileri ve Sigorta Sektörünün Yapısal Analizi*. İstanbul: Beta Yayınları.

Ünan, S. (1998). *İsteğe Bağlı Genel Sorumluluk Sigortasında Riziko*. İstanbul: Beta Yayınları.

Widis, A. (1989). *Insurance Materials on Fundamentals Prıcıples, Legal Doctrines and Regulatory Acts*. Minnesota: West Publishing Co.

Yongalık, A. (1998). *Çevre Sorumluluk Sigortası*. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yayınları.

BİR GEÇİŞ DÖNEMİ OLARAK SAMSUN-ÇARŞAMBA'DA DOĞUM VE ÇOCUKLUK ÇAĞIYLA İLGİLİ İNANIŞ VE UYGULAMALAR[1]

Zeynep YILDIRIM[2]

Özlem DEMREN[3]

1 Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde, Dr. Öğretim Üyesi Özlem Demren danışmanlığında, Zeynep Yıldırım tarafından (2019) tamamlanan, "Dünden Bugüne Samsun-Çarşamba İlçesinde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm, Sünnet-Askerlik-Hac)" başlıklı Yüksek Lisans Tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

2 Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Mezunu, zeynepyildirim5509@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-5823-2499.

3 Doç. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, demrenozlem@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-8924-5367.

1. Giriş

Hayatın ilk ve en hassas geçiş dönemleri olarak karşımıza çıkan, doğum ve çocukluk çağı etrafında paylaşılan gelenek, görenek ve uygulamalar, sözlü kültür bağlamında kuşaktan kuşağa aktarılırlar ve içinden çıktıkları toplum için önemli işlevlere sahiptirler. Geleneksel bilgi onu kullananlar için, karşılaşılan ve kolay olmayan çeşitli durumları atlatmada yardımcı, koruyucu, kolaylaştırıcı, teselli edici, toplumsal destek sağlayıcı yönleriyle rahatlatıcı, stres azaltıcı ve toplumun bir üyesi olma bilincini pekiştiricidir. "Doğum", kelime anlamıyla TDK (Türk Dil Kurumu) Türkçe Sözlük'te, "doğma işi, tevellüt, veladet'' şeklinde açıklanmaktadır. "Divanü Lügati't-Türk'te doğumla ilgili "kısır", "umay", "bala", beşik", "bele- ", egit", "emüz", "ısrık", "igen", "kap", "kaplıg oğul", "kutul-", "ogulçuk", "sibek", "tolgağ", "togur-", "monçuk" kavramları" karşımıza çıkmaktadır (İnayet, 2008, s. 1). Türk kültüründe çocuk sahibi olmak "meyveli ağaç" olmakla eş tutulur. Yine, pek çok Türk halk hikayesinde bir meyve olarak "elma", zürriyet motifidir; örneğin Manas destanında meyve ağacı (elma ağacı) altında yuvarlanan kadınların kolaylıkla gebe kalacağına inanılır. Türkler için önemli bir eser olan Dede Korkut Kitabı'ndaki (Ergin, 2016, s. 78-79), Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda da çocuğu olmamak "büyük bir kusur" olarak görülmüştür ve "Tanrı Teâla oğlu kızı olmayanı hor görmüştür biz de hor görürüz" denilerek çocuğu olmayan kişi toplumdan dışlanmıştır. Türk toplumunda çocuk sahibi olmak istenilen ve arzu edilen bir durum olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte ataerkil aile yapısı gereği Türkler erkek çocuk sahibi olmaya büyük önem atfederler. Erkek çocuk soyun devamını sağlayacak, "ocağı tüttürecek" evlat olarak düşünülür. Türk kültüründe olduğu gibi, İslam inancında da çocuk sahibi olmak övülür; her çocuğun rızkı ile dünyaya geldiğine ve bereketi artıracağına inanılır; evlilik ve doğum özendirilir (Canan, 1993, s. 190).

Geçiş dönemi olarak karşımıza çıkan doğum ve çocukluk çağı gelenekleri bir takım ritüel uygulamaları da bünyesinde barındırmaktadır. "Kişi dünyaya gelmek, hayatını sürdürmek, toplum tarafından kabul edilmek, çoğalmak," gibi pek çok aşamada geçiş ritüellerine başvurmaktadır. "Geçiş ritüelleri üç özelik gösterir: Birinci olarak, "kişi merkezlidir. İkinci olarak, bu ritüeller tekrarı olmayan türdendir. Üçüncü olarak, bunlar önceden tahmin edilir, çünkü bunların gerçekleşmesi için önceden hazırlanması muhtemeldir" (Hanko, 2009, s. 203). Geçiş dönemi ritüelleri, kişileri zor anlarında psikolojik olarak destekler (Demren, 2011, s. 486). Dünyaya geliş için ilk aşama doğumdur ve doğum öncesinde, doğum esnasında, doğum sonrasında ve çocukluk çağında karşımıza çıkan geleneksel uygulamalar ve inanışlar oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Doğumla ilgili uygulama ve inanışlar yapıları gereği ritüelistik bir özellik gösterirler. Doğumla ilgili geçiş ritüelleri, anne ve çocuğu merkeze koyar; her ikisi için de önemli

KAYNAK KİŞİ KÜNYESİ

(K1) H. Üstündağ, 1956 Çarşamba doğumlu, okur yazar, ev hanımı, 2014, Ayvacık.

(K2) D. Ayeş, 1932 Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K3) M. Tok, 1967 Trabzon Of doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K4) Z. Aydın, 1965 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K5) H. Sevinç, 1977 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K6) M. Üstündağ, 1963 Gürçam doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı 2014, Ayvacık.

(K7) T. Baydoğan, 1962 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Samsun.

(K8) H. Aygün, 1954 doğumlu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K9) R. Özyer, 1948 Koldere doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K10) D. Tok, 1979 Rize doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K11) Z. Özkol, 1962 Çarşamba doğumlu, okur yazar, ev hanımı, 2014, Ayvacık.

(K12) F. Baydoğan, 1944 Dereköy doğumlu, okur yazar, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K13) R. Soyanıt, 1953 Çarşamba doğumlu, okur yazar, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K14) F. Yıldırım, 1960 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K15) A. Baydoğan, 1962 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K16) H. Arslan, 1973 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2014, Tekkeköy.

(K17) H. Gökdemir, 1938, Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı, 2018, Tekkeköy.

(K18) S. Baydoğan, 1972 Çarşamba doğumlu, ilkokul mezunu, ev hanımı, 2018, Tekkeköy.

(K19) A. Erbaş, 1958 Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı, 2018, Çarşamba.

(K20) A. Köse, 1967 Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı 2018, Çarşamba.

(K21) Z. Özkol, 1940 Ayvacık doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı 2018, Çarşamba.

(K22) H. Üstündağ, 1944 Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı, 2018, Tekkeköy.

(K23) F. Çam, 1939 Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev hanımı, 2018, Çarşamba.

(K24) M. Güneş 1932 Çarşamba doğumlu, okur yazar değil, ev Hanımı, 2018, Çarşamba.

(K25) E. Üstündağ**,** 1949 Çarşamba doğumlu, gece okulu mezunu, ev hanımı, 2019, Ayvacık.

KAYNAKÇA

Arslan, A. (2002). *Çarşamba Sahil Köyü Folkloru*. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü, Lisans Tezi.

Aktaş, A. O. (2007). *Avut Köyü'nün Halkbilimi Açısından İncelenmesi*. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Canan, İ. (1993). *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi* (C.17). Ankara: Akçağ Yayınevi.

İnan, A. (1995). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

İnayet, A. (2008). Divanü Lügati't- Türk'te Doğumla İlgili Örf Adet ve Ritüeller. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. (ss. 1-11), https://turuz.com/storage/users/user2/600Divanu_Lughatit_Turkde_Doqhumla_Ilgili_Urf_Adet_Ve_Ritueller-Alimcan_Inayet-11s.pdf

Demren, Ö. (2011). Geçiş Dönemlerinin Değerlendirilmesinde Sosyal ve Kültürel Psikolojinin Yeri. *Türk Halkbilimi Çalışmaları Kurultayı Bildirileri*. (ss. 486-491). İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.

Ergin, M. (2016). *Dede Korkut Kitabı 1-2.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Hanko, L. (2009). Ritüellerin Oluşum Süreci, (R. Ersoy, Çev.). *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 3*. (M. Ö. Oğuz, vd., Yay. Haz.). (ss. 203-216). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.

Karataş, A. (2017). *Samsun İli 19 Mayıs İlçesinde Geçiş Dönemi Adetleri.* Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi.

Köksal, M. (2009). *Terme Folklorundan Derlemeler*. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi.

Muğlalı, M., Koyutürk, A. E. & Sarı, M. E. (2007). Samsun Yöresinde Süt Dişleri İle İlgili Folklorik Yaklaşımlar. *Milli Folklor*, *19*(73), 68-72.

Özdemir, C. (2009). "Havza İlçesinin Genel Folklorik Yapısı". *Uluslararası Sosyal Araştırma Dergisi.* 2/7:185-206.

Özkan, Z. (2012). *Bafra ve Çevresinde Halk İnançları ve Uygulamaları*. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Semiz, İsa (2007). *Terme Yöresi Halk Edebiyatı Örnekleri*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi.

Şişman, B. (1994). *Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme*. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Tanır, H. (2008). *Vezirköprü Daraçay Köyü'nden Derlemeler*. Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Lisans Bitirme Tezi.

TDK (Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük), https://sozluk.gov.tr/

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA GERÇEKLEŞEN YOZGAT AYAKLANMALARI

Yavuzhan YILDIZ[1]

1 *Yüksek Lisan Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi, yavuzhan.yildiz@selcuk.edu.tr*

Çapanoğlu Ayaklanması (İsyanı)

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlayan ve hayata geçirilebilen en büyük zenginliklerden biri olan, milletin kendi iradesi ile kendini yönetebilmesi anlayışı bazı çevreler ve bölgeler nezdinde hoş karşılanmamış ve kendi saltanatlarının tehlikeye gireceği hususunda endişelere neden olmuştur. Nitekim bu endişeleri yaşayan çevrelerden biri de o dönem Yozgat'ta güçlü bir aile olan Çapanoğulları ailesidir. Osmanlı Devleti zamanın da ayanlar sözü geçen, askeri güce sahip olan ve düzen ile asayişin korunmasından sorumlu kişilerdi.

Bu dönemde nüfuzlu bir ayan olan Çapanoğulları ailesi bu imtiyazlı gücünü kaybetmek istememiş ve Cumhuriyet döneminde de aynı şekilde korumak için büyük bir çaba içerisine girmişlerdir. 1919 yılında ayak sesleri duyulan ve 1920 tarihine gelindiğinde ise tehlikeli boyutlara ulaşmış olan iç isyanlar, kahramanlıklarla dolu Milli Mücadele yıllarımızın maalesef üzücü yanını oluşturmaktadır. Milli Mücadele yıllarında patlak veren bu isyanlardan bir tanesi de ne yazık ki Yozgat İsyanıdır[1]. Bu isyanın diğer bir adı "Çapanoğlu Ayaklanması" dır. Yozgat'ta milli mücadeleye karşı ilk tepkiyi oluşturan kişi Yozgat idarecisi Necip Bey olmuştur. Necip Bey, Heyet-i Temsiliyenin göndermiş olduğu emirlere karşı gelmiş[2] "Allahtan, padişahtan ve onların kurumlarından başka bir şey tanımadığını" ifade etmiştir[3].

Bu olaylar ışığında 29 Ekim 1919 yılında karar defterinin 7 numaralı kaydın da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Yozgat idaresine gönderilen kongre kararları, buradan tekrar iade edilmiştir. Çapanoğulları İttihat ve Terakki yönetimine düşman ancak Hürriyet ve İtilaf yönetimine karşı beslediği sempatisini her geçen gün yapmış olduğu propagandalarla arttırma yoluna gitmiştir[4]. Bir nevi kendi içlerinde hükümet icrasına başlayan Çapanoğullarının asıl amaçları ise Ankara'da ki kurulmuş olan milli hükümeti tanımamaktır.

Yenihan (Yıldızeli) Postacı Nazım Efendi Ayaklanması

Bütün bu gelişmeler ışığında Çapanoğullarının etkili oldukları bölgelerde vukuu bulan ilk ayaklanma fitilleri Yıldızeli (Yenihan) ve Akdağmadeni arasında ki Nazım Efendi ile Çekerek ve Zile Arasında ki Aynacıoğulları İsyanı ile ateşlenmiş oldu. Çevresine halife ordusu süsü vermiş olan Postacı Nazım, İstanbul hükümeti tarafından gönderimiş olan fetvaları hal-

1 Suna Kili, *Türk Devrim Tarihi,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s.104.
2 Türk İstiklal Harbi, İstiklal Harbinde Ayaklanmalar 1919-1921, C. VI, Ankara 1964, s.90.
3 Kenan Esengin, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar,* İstanbul 1975, s.132.
4 Türk İstiklal Harbi, s.95-96.

Kaynakça

ARŞİVİ, ATASE İSH, Kutu No:748, Gömlek No. 137.

AYBARS, Ergün, *İstiklal Mahkemeleri Cilt I-II 1920-1927,* İzmir 1988.

CEBESOY, Ali Fuat, *Milli Mücadele Hatıraları,* Temel Yayınları, İstanbul 2010.

ÇELİK, Kemal, *Milli Mücadele"de İç İsyanlar, Vatana İhanet Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri Türkiye, Atatürk Yolu Dergisi,* S. 40, Kasım 2007, 594-595.

DOĞAN, Avni, *Kurtuluş, Kurtuluş ve Sonrası,* İstanbul 1964.

ERGİN, Ali Şakir, *Çapanoğulları Hadisesi ve Abdulkadir Beyin Hatıraları,* Ankara 2006.

ESENGİN, Kenan, *Milli Mücadele'de Hıyanet Yarışı,* Ankara 1969.

ESENGİN, Kenan, *Milli Mücadelede İç Ayaklanmalar,* İstanbul 1975.

ETHEM, Çerkez, *Çerkez Ethem'in Hatıraları,* İstanbul 1962.

İNÖNÜ, İsmet, *Hatırlarım,* Ankara 1969.

KANSU, Mahzar Müfit, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, C. II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.

KİLİ, Suna, *Türk Devrim Tarihi,* Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008.

KUTAY, Cemal, *Çerkez Ethem Dosyası,* İstanbul 1990.

NADİ, Yunus, *Kurtuluş Savaşı Anıları,* İstanbul 1978.

ÖZKAN, Abdullah, *Necdet Zeybek, Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Dönemi, Cilt I,* Ankara 2005.

SARIHAN, Zeki, *Çerkez Ethem'in İhaneti,* Ankara 1984.

TURGUT, Hulusi, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları,* İstanbul 2010.

Türk İstiklal Harbi, *İstiklal Harbinde Ayaklanmalar 1919-1921*, *C. VI*, Genelkurmay Başkanlığı Harb Tarihi Dairesi, Ankara 1964.

UĞURLU, Nurer, *Çerkez Şahanı Ethem,* İstanbul 2006.

ERZURUM-PULUR HÖYÜK 2021 VE 2022 YILI KAZILARI ÖN RAPORU

Rabia AKARSU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, rabia.ozcan@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0352-5078.

Giriş

Erzurum ilinin 20 km batısında Aziziye ilçesine bağlı günümüzdeki adıyla Ömertepe Mahallesi sınırları içinde yer alan Pulur Höyük, ova seviyesinden 15 m yüksekliğe ve 600x500 m boyutlarına sahiptir (Harita 1). Pulur Höyük'te 2021 ve 2022 yılı kazı çalışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ve maddi desteğiyle Erzurum Müze Müdürlüğü başkanlığında[1] ve Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKARSU'nun bilimsel danışmanlığında gerçekleştirilmiştir (Resim 1).[2] Pulur Höyük, aynı adla anılan Pulur Çayı'na paralel ve Erzurum Ovasına hâkim konumuyla dikkati çekmektedir. Pulur Çayı, Fırat'ın önemli iki kolundan biri olan Karasu nehrine dökülür. Erzurum ve Daphan ovasının kesişim noktasında yer alan Pulur Höyüğün kuzeyini Dumlu ve Kargapazarı Dağları, güneyini ise Palandöken dağları oluşturmaktadır (Atalay, 1978: 26). Bu dağlar volkanik kökenli olup daha sonra tektonik olaylara maruz kalarak yükselmişlerdir. Çakıl ve kum birikintisinden oluşan doğal bir yükselti üzerinde yükselen höyüğün etrafında verimli tarlalar ve otlaklar bulunmakta, ayrıca hemen batısındaki Turnagöl Dağı volkanik kütlesi, obsidyen kaynakları açısından oldukça zengin bir alanı oluşturmaktadır.

1 Erzurum Müze Müdürü Hüsnü GENÇ ve Müze Müdürlüğü personeli Uzman Arkeolog Elif ŞENER ile müze çalışanlarına teşekkür ederiz.

2 2021 ve 2022 yılı Pulur Höyük kazı ekip üyeleri Müzikolog Sedat Selçuk AKARSU (YL), Arkeolog Süheyla KIRALİ (DR), Arkeolog Elif YURTTAŞ SOLAK (YL), Arkeolog Fatma KOTAN KOÇLİ (YL), Arkeolog Barış Can DOĞAN (YL), Arkeolog Merve PAYVEREN (YL), Sanat Tarihçi Büşra KELEŞ (YL), Arkeolog Cem TÜFEKÇİ, Tarihçi Ramazan SARIKAYA, Arkeoloji lisans öğrencileri Ceylan ÇİFTÇİ ve Muhammed Zühdü ÖZTÜRK, stajyer öğrenciler Aleyna OKAN ve Ahmet Yasin EKİNCİ'ye; kazı bilim heyet üyeleri Prof. Dr. Hüseyin YURTTAŞ, Prof. Dr. Saliha KODAY, Prof. Dr. Zeki KODAY, Prof. Dr. Fadime SUATA ALPASLAN ve Dr. Öğr. Üyesi Evrim TEKELİ'ye teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

Akarsu, R. (2023a). Pulur Höyük'te (Erzurum) 2021 Yılı Kazı Çalışmalarında Ele Geçen Karaz Kültürüne Ait Grafit Astarlı Seramikler, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 33 (1),* 33-45.

Akarsu, R. (2023b). Pulur Höyük (Erzurum) 2021 ve 2022 Yılı Kazılarında Tespit Edilen Karaz Kültürüne Ait Zoomorfik Taşınabilir Kutsal Ocaklar, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 12 (4),* 1511-1535.

Akarsu, R. (2023c). Erzurum-Pulur Höyük'ten Erken Demir Çağı'na Ait İnsan Yüzü Tasvirli (Antropomorfik) Kap Parçası, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi, 173,* 81-88.

Akarsu, R. ve H. Genç (2023). Erzurum-Pulur Höyük 2021 yılı Kazı Çalışmaları, *42. Kazı Sonuçları Toplantısı Cilt 4,* Ankara, 447-458.

Akarsu, R. ve H. Genç (Baskıda). Erzurum-Pulur Höyük 2022 Yılı Kazı Çalışmaları, *43. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu,* Ankara.

Atalay, İ. (1978). *Erzurum Ovası ve Çevresinin Jeolojisi ve Jeomorfolojisi,* Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Güneri, A. S. (2008). Erzurum I: Son Tunç-Erken Demir Çağı Yerleşmeleri, *Arkeoloji, Anadolu ve Avrasya,* Sayı 7-8, 1-202.

Koşay, H. Z. ve H. Vary (1964). *Pulur Kazısı: 1960 Mevsimi Çalışmaları Raporu,* Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Koşay, H. Z. ve H. Vary (1967). *Güzelova kazısı,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Şenyurt, S. Y. (2006). *Büyükardıç: Doğu Anadolu'da Bir Erken Demir Çağı Tepe Yerleşmesi,* Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları: 2, Ankara.

BÖLÜM 13

OSMANLI ORDUSU'NUN ISLAH VE MODERNLEŞME SERÜVENİ (1774-1861)

İsmail EFE[1]

Mehmet Korkud AYDIN[2]

1 Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, efe5772@gmail.com, ORCİD:0000-0002-8958-6604

2 Doç. Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, korkudaydin@hotmail.com, ORCİD: 0000-0003-1645-7825

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin bir cihan devleti olmasında, hiç kuşkusuz ordunun rolü çok büyüktür. XV ve XVI. asırlarda üç kıtada -Asya, Avrupa, Afrika- savaşlarda hareketlerinde elde edilen başarıda en büyük pay, modern, her yönüyle çağının en iyisi olan orduya aittir. XVII ve XVIII. yüzyıllardan itibaren Avrupa'da siyasi ve ekonomik alanda meydana gelen gelişimlere paralel olarak Avrupa orduları da eğitim, teçhizat ve teşkilatlanma bakımından modem bir hüviyete kavuşmuştur. Ancak, Osmanlı ordusu Avrupa'daki bu gelişmelere ayak uydurmak bir tarafa, mevcut durumundan daha da kötüye gitmeye başlamıştır. Bu kötü gidişi durdurmak amacıyla orduda yapılan ıslah çalışmalarında, çoğunlukla sorunlar yüzeysel bir biçimde ele alınmış olduğundan beklenen neticeler elde edilememiştir. Hatta Sultan I. Ahmet'e (1603-1617), devlet adamları tarafından Yeniçeri Ocağı'nın ıslah edilerek güçlendirilmesi için eski adet ve ananelere geri dönülmesi yönünde raporlar sunulmuştur. Tabi ki bu öneriler kabul görmemiştir (İnalcık, 2003, s.9).

Sultan IV. Murat döneminde yapılan ıslah çalışmaları sonucunda, orduda kısmen de olsa belirli oranlarda düzelme emareleri görülmüş, ancak devamlılık arz eden, tam bir düzelme sağlanamamıştır. 1622 yılından itibaren önce Genç Osman'ın arkasından Sultan IV. Murat'ın yaktığı batılılaşma meşalesi, Lale Devrinde farklı bir boyuta taşınmıştır (Uzunçarşılı, 1994, s.585; Karal, 1940, s.154; Lewis, 2000, s.46). Bu dönemde askeri alanlardaki ıslah çabaları diğer alanların gerisinde kalmıştır. Lale Devrinin sona ermesinden sonra Osmanlı tahtına oturan Sultan I. Mahmut, askeri ekipman ve stratejiler bakımından Avrupa ordularının çok gerisinde kalmış olan ordunun çok önemli ıslahatlar yapmadıkça savaş kazanma şansının olmadığının çok net bir biçimde farkına varmıştır (Sertoğlu, 1998, s.2497; İlgürel, 1989, s.144). Ordu kadrolarını Avrupai tarzda eğitmek düşüncesine sahip olan Sultan I. Mahmut, İbrahim Müteferrika tarafından yazılıp kendisine sunulan "Usûl'ül-hikem fî-nizâmü'l-ümem" (ulusların düzeni üzerine akıl ilkeleri) adlı risalesinden etkilenmiştir. Ancak, yeterli riyazî ilimleri ve sınaî bilgilere sahip olan yetişmiş kadrolar bulunmadığı için, Avrupa'dan Avrupa'daki askerî sitemini iyi bilen bir uzman getirtmeye karar vermiştir. Sultan I. Mahmut 'un emri ile Sadrazam Topal Osman Paşa, 1730'deki Yeniçeri ayaklanmasından sonra, Fransız asilzadesi olan Comte Bonneval (Ahmet Paşa) 1731 yılında Humbaracı Ocağını kurmak üzere görevlendirilmiştir (Kansu, 1930, s.43-44; Uzunçarşılı, 1994, s.322-325; Mantran, 1991, s.339-340). Müteferrika ve Ahmet Paşa'nın katkılarıyla Üsküdar'da 1734 tarihinde humbarahane ve hendese hane açılmıştır. Humbaracı Ahmet Paşa'nın yolunu takip eden bir önemli reformcu da Baron De Tott olmuştur. Macar asilzadesi olan Baron De Tott ile birlikte Osmanlı, Avrupa ile çeşitli alanlarda etkileşime geçerek yeni ve farklı bir süreç başlatmış-

KAYNAKÇA

Agoston, G. (1999). "Osmanlı İmparatorluğunda Harp Endüstrisi ve Barut Teknolojisi (1450-1700)", *Osmanlı,* C. VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Ahmet Cevdet Paşa. (1309). *Tarih-i Cevdet,* C. XII, Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye.

Akşin, S. (1985). "1839 'da Osmanlı Ülkesinde İdeolojik Ortam ve Osmanlı Devleti'nin Uluslararası Durumu" *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildiriler,* Ankara: ss. 5-12.

Akşin, S. (1998). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi,* Ankara: İmaj Yayınevi.

Berkes, N. (2004). *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Berkes, N. (1978). *Türkiye'de Çağdaşlaşma,* İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.

Beydilli, K. (1995). *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishane, Mühendishane Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*, İstanbul: Eren Yayıncılık.

Boppe, A. (1930). "XVIII Asırda Fransa ve Türk Askerliği", (Çev. Ahmet Refik), *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası,* Yeni Seri: I/4, ss. 17-33.

Bostan, İ. (1992). "Osmanlı Bahriyesinde Modernleşme Hareketleri", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara: ss. 69-90.

Cezar, Y. (1986). *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, İstanbul: Alan Yayınları.

Cin, H. Ve Akgündüz, A. (1995). *Anayasa ve İdare Hukuku*, İstanbul.

Çadırcı, M. (2000). "Redif Askerî Teşkîlâtı", *Yedinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I,* Ankara: Genelkurmay Basımevi, ss. 47-66.

Çadırcı, M. (1972). "Ankara Sancağında Nizam-ı Cedid Ortasının Teşkili ve Nizam-ı Cedid Askerî, *Belleten,* C. XXXV/142, Ankara: TTK yayınları, ss. 1-13.

Çataltepe, S. (1997). *19. Yüzyıl Başlarında Avrupa Dengesi ve Nizâm-ı Cedit Ordusu,* İstanbul: Göçebe Yayınları.

Engelhardt. (1999). *Tanzimat ve Türkiye*, (Çev. Ali Reşad), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Eren, A. C. (1964). "Selim III", İ*slam Ansiklopedisi*, C. X, Ankara: MEB Yayınları.

Eyice, S. (1992). "Baruthane", İ*slam Ansiklopedisi*, C.V, İstanbul: **Türkiye Diyanet Vakfı,** ss.94-96.

Gökbilgin, M. T. (1964). "Nizam-ı Cedid", İslam Ansiklopedisi, C.IX, İstanbul: MEB Yayınları, ss. 309-318.

Gülsoy, U. (2000). *Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni,* İstanbul: Simurg Yayınları.

Haksun, K. (2004). *Tarihten Notlar (1-2),* İstanbul: Kastaş Yayınevi.

Hayta, N. (2003). *Osmanlı Devleti'nde Yenileşme Hareketleri,* Ankara: Gazi Kitabevi, Başak Matbaacılık.

İhsanoğlu, E. (1992). "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı", *150. Yılında Tanzimat,* Ankara: TTK. Yayınları.

İlgürel, M. (1989). "*İkinci Osman*", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. X, İstanbul: Çağ Yayınları, ss. 433-440.

İlgürel, M. (1989). "I. Mahmud", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.XI, İstanbul: Çağ Yayınları, ss. 137-146.

İlhan, S. (1991)."Osmanlı İmparatorluğunda Askeri Yapı İçerisinde Tanzimat'ın Yeri", *Belleten*, C. LV.(213), Ankara, ss.563-579.

İmbert, P. (1995). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yenileşme Hareketleri*, (Çev. Adnan Cemgil), İstanbul: Engin Yayınları.

İnalcık, H. (2003). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600),* (Çev. Ruşen Sezer) , İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kaçar, M. (1999). "Osmanlı İmparatorluğu'nda Mühendishanelerin Kuruluşu", *Osmanlı,* C. VIII, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 680-697.

Kansu, N. A. (1930). *Türkiye Maarif Tarihi,* Ankara.

Karal, E. Z. (1940). " Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri", *Tanzimat*, **İ**stanbul.

Karal, E. Z. (197). *Osmanlı Tarihi Islahat Fermanı Devri*, Ankara: TTK Yayınları.

Karal, E. Z. (1995). *Osmanlı Tarihi*, C. V, Ankara: TTK Yayınları.

Karal, E. Z. (1964). "Mahmut II", İslam Ansiklopedisi, C. VII, Ankara: MEB Yayınları.

Karal, E. Z. (1999). "Tanzimat'tan Evvel Garplılaşma Hareketleri (1718-1839)", *Tanzimat I,* İstanbul: MEB Yayınları.

Karal, E. Z. (1946). *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları (Nizam-ı Cedit, 1789–1807),* Ankara: TTK Yayınları.

Karpat, K. (1988). *"*Türkler (Osmanlı)", İslam Ansiklopedisi, C. 12/2, İstanbul: MEB Yayınları ss.304-381

Kayalı, K. (1985). "Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri ve Ordu*", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi,* C.V, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.1250-1258.

Kemal, B. (1999). *Osmanlı Devleti Tarihi, Küçük Kaynarcadan Yıkılışa*, C.I, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Koçer, H. A. (1987). *Türkiye 'de Modern Eğitimin Doğuşu*. Ankara: Uzman Yayınları.

Kodaman, B. ve Alkan A. T. (1992). "*Tanzimat'ın Öncüsü Mustafa Reşit Paşa*", *150. Yılında Tanzimat,* (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), Ankara: TTK Yayınları.

Küçük, C. (1988). "Abdülmecid", **İslam Ansiklopedisi***,* C. I, İstanbul: **Türkiye Diyanet Vakfı**.

Kütükoglu, M.S. (1992). "Baruthâne-i Amire", İslam Ansiklopedisi, C. V, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Lewis, B. (1983). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), Ankara: TTK Yayınları.

Mahmut Şevket Paşa. (1983). *Osmanlı Askeri Teşkilat ve Kıyafeti Askeriyesi*, C.I-II, (Kuruluştan 1908'e Kadar), Kara Kuvvetleri Komutanlığı Basımevi.

Mantran, R. (1991). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I,* (Çev. Server Tanilli), İstanbul: Adam Yayınları.

Mustafa Nuri Pasa. (1987). *Netayic-ül Vukuat*, (Sadeleştiren, Neşet Çağatay), C.III, Ankara: TTK. Yayınları.

Okumuş, E. (2002). "II. Mahmud *Dönemi Yenileşme Çabaları*", *Türkler,* C. XIV, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.

Ortaylı, İ. (1995). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özcan, A. (2002). "Osmanlı Devletinin Askeri Yapısı", *Türkler*, C. X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Özkan, C. (1999). "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ordu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. V, İstanbul: İletişim Yayınları.

Özkaya, Y. (1993). "III. Selim'in İmparatorluk Hakkında Bazı Hatt-ı Hümayunları", *X. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*, Ankara: TTK Yayınları, ss. 1481-1486.

Özkaya, Y. (1982). "Orta Anadolu'da Nizam-ı Cedid'in Kurulusu ve Kaldırılışı", *DTCF. Atatürk'ün 100. Doğum Yılına Armağan Dergisi,* Ankara, ss. 509-536.

Özkaya, Y. (1979). "XVIII. Yüzyılın Sonlarında Tımar ve Zeametlerin Düzeni Konusunda Alınan Tedbirler ve Sonuçları", **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi***,* S. 32, İstanbul, ss.219-254.

Özkul, O. (2005). *Gelenek ve Modernite Arasında Ulema,* **İstanbul:** Bir Harf Yayınevi.

Öztopçu, M. A. (1987). "Nizam-ı Cedit ile Osmanlı Topçuluğuna Getirilen Yenilikler", *Askerî Tarih Bülteni*, 12/22, Ankara: ATASE Yayınları, ss. 85-90.

Öztuna, Y. (1989). *II. Mahmud*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Rasim, A. (2000). *Osmanlı Tarihi,* C. IV, İstanbul: Hikmet Neşriyat.

Sarıcaoğlu, F. (2001). *Kendi Kaleminden Bir Padişahın Portresi Sultan I. Abdülhamid,* İstanbul: Tarih ve Tabiat Vakfı.

Sertoğlu, M. (1998). *Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi,* C. V, İstanbul: Güven Yayınları.

Seyitdanlıoğlu, M. (1999). "Divan-ı Hümayundan Meclisi Mebusan'a Osmanlı *İmparatorluğu›nda Yasama», Osmanlı,* C.VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, ss. 17-23.

Shaw, S. ve Shaw, E. K. (1982). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,* (Çev. Mehmet Harmancı), C.I, İstanbul: E Yayınları.

Shaw, S. ve Shaw, E. K. (1983). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye,* (Çev. Mehmet Harmancı), C.II, İstanbul: E Yayınları.

Shaw, S. (1995). "19. yy. Osmanlı Reformcularının Amaç ve Başarılarının Bazı Yönleri", *Ortadoğu'da Modernleşme,* İstanbul: İnsan Yayınları.

Tanör, B. (1988). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tunaya, T. Z. (1999). *Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri*, İstanbul: Yenigün Yayınları.

Turan, O. (1993). *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, C. II, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Turhan, M. (1987). *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (TSKT). (1982). C.III, 4.Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi. (1978). C.III, 5. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1994). *Osmanlı Tarihi*, C. IV, K.1- 2, Ankara: TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1978). *Osmanlı Tarihi*, C. III, K.1, Ankara: TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1945). *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Ankara: TTK Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilatından Kapıkulu Ocakları (I-II),* Ankara: TTK Yayınları.

Ünal, U. (2002). "III. Selim Devrinde Kapıkulu Ocaklarının Islahı Çalışmaları", *Askerî Tarih Bülteni,* S. 52, Ankara: Genelkurmay ATASE Yayınları, ss.167-177.

Wallach, J. L. (1985). *Bir Askerî Yardımın Anatomisi,* (Çev. Fahri Çeliker), II. Baskı, Ankara: Genelkurmay Basımevi.

Yılmaz, Ö. F. (1999). *Belgelerle Osmanlı Tarihi*, C. III, İstanbul: Osmanlı Yayınevi.

Yılmaz, V. (1993). *Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar,* **İstanbul:** Cem Ofset.

Yücel, Y. ve Sevim, A. (1995). *Türkiye Tarihi,* C.I-IV, Ankara: TTK. Yayınları.

BÖLÜM 14

ADANA HALKEVİ İÇTİMAİ YARDIM ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ (1933-1951)[1]

Erdem ÇANAK[2]

1 Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen SBA-2016-7036 no'lu proje kapsamında desteklenen çalışmadan üretilmiştir.

2 Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCİD: 0000-0002-7856-3802.

Giriş

Halkevleri; bireylerin cumhuriyet değerlerini yaşayarak öğrenmesi gayesiyle 1932 yılından itibaren açılan sosyo-kültürel müesseselerdir. Bunların açılmasına yönelik karar, CHP'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Üçüncü Büyük Kongresi'nde alınmıştır. İlk halkevleri ise 19 Şubat 1932 tarihinde Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun'da açılmış, zamanla da sayıları hızla artmıştır (Çeçen, 1990: 118).

Halkevleri, faaliyetlerini bünyelerindeki dokuz şube aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesine göre bu şubeler; *Spor Şubesi, Temsil Şubesi, Köycüler Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi, Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi ile Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi'dir* (CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 4). Ancak bazı şubelerin ismi zaman içinde değişmiştir. Bunlar arasında yer alan İçtimai Yardım Şubesi, 1935 yılındaki Halkevi Öğreneğinde *Sosyal Yardım Şubesi* adını almış ve bundan sonra faaliyetlerini bu isimle yürütmüştür (CHP Halkevleri Öğreneği, 1935: 14-15; CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, 1940: 19-22).

İçtimai Yardım Şubesinin Görevleri

Halkevleri, sosyal yardım faaliyetlerini İçtimai Yardım Şubesi vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. 1932 CHF Halkevleri Talimatnamesine göre şubenin görevleri; halkevinin bulunduğu mıntıkada hakiki surette yardıma muhtaç kimsesiz kadınlar, çocuklar, malûller, dermandan düşmüş ihtiyarlar ve hastalar gibi zavallılar hakkında içtimai heyetin şefkat ve yardım hislerini uyandıracak ve yavaş yavaş en yüksek derecesine çıkaracak faaliyet ve delaletlerde bulunmaktır. Bunun için:

1. Memlekette mevcut bütün hayır cemiyetlerinde faaliyetlerin hakiki surette semereli ve muvaffak kılacak surette çalışır.
2. Resmi ve hususi hastahane, darülaceze, dispanserler, çocuk doğum ve bakım evleri, süt damlaları, kimsesiz işçi kadınların çalıştıkları zaman çocuklarına bakacak müesseseler (kreş), talebe yurtları, hıfzıssıhha kanunda yazılı şirketler ve müesseseler tarafından vücuda getirilen işçi tedavi yurtları gibi içtimai yardım müesseselerinde çalışmalarını semereli kılacak ve bu müesseselerde barınanların ihtiyaçlarını daha iyi bir surette temin ettirebilecek alaka ve iştigalde bulunur.
3. Tedavi müesseselerinde yatırılarak tedaviye alınması lazım gelen muhtaç hastaların mahalli hastanelere kabul ve tedavilerine, başka mahalde tedavi icap edenleri o mahalle nakle delalet eder. Evlerinde ya-

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, (1940). Ankara.

CHP Halkevleri Öğreneği, (1935). Ankara.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, (1932). Ankara.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları, (1934). Ankara.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, (1935). Ankara.

Süreli Yayınlar

Akgünler (1935-1936)

Çukurova (1946-1947)

Görüşler (1938-1946)

Türk Sözü (1933-1950)

Yeni Adana (1933-1947)

Kitaplar ve Makaleler

103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı 1932-1935, (1936). Ankara.

Adana Halkevi, (1938). Adana.

Çanak, E. (2013). Akgünler Gazetesi ve Gazetede Adana Halkevi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* S.85, s.1-45.

Çeçen, A. (1990). *Halkevleri,* Gündoğan Yayınları, Ankara.

Seyhan, (1938). İstanbul.

BÖLÜM 15

ADANA HALKEVİ GÜZEL SANATLAR ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ (1933-1951)[1]

Erdem ÇANAK[2]

1 Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından desteklenen SBA-2016-7036 no'lu proje kapsamında desteklenen çalışmadan üretilmiştir.

2 Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ORCİD: 0000-0002-7856-3802.

Giriş

Halkevleri; bireylerin cumhuriyet değerlerini yaşayarak öğrenmesi için 1932 yılından itibaren yurt genelinde açılmış olan sosyo-kültürel müesseselerdir. Bunların açılmasına, CHP'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihleri arasında gerçekleştirdiği Üçüncü Büyük Kongresi'nde karar verilmiştir. Alınan bu kararı müteakiben de ilk halkevleri 19 Şubat 1932 tarihinde Afyon, Ankara, Aydın, Bolu, Bursa, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Konya, Malatya ve Samsun'da açılmış ve zamanla da sayıları hızla artmıştır (Çeçen, 1990: 118).

Halkevleri, düzenledikleri etkinlikleri bünyelerinde oluşturdukları dokuz şube aracılığıyla gerçekleştirmişlerdir. 1932 tarihli Halkevleri Talimatnamesine göre bu şubeler; *Spor Şubesi, Temsil Şubesi, Köycüler Şubesi, İçtimai Yardım Şubesi, Güzel Sanatlar Şubesi, Müze ve Sergi Şubesi, Dil, Edebiyat, Tarih Şubesi, Kütüphane ve Neşriyat Şubesi ile Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi'dir* (CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 4). Ancak bazı şubelerin ismi zamanla değişmiştir. Bunlardan birisi de Güzel Sanatlar Şubesi'dir. Buna göre şube, 1935 yılındaki Halkevleri Öğreneğinde *Ar*, 1940 yılındaki Halkevleri Talimatnamesinde ise tekrar *Güzel Sanatlar* adını almıştır (CHP Halkevleri Öğreneği, 1935: 11-12; Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, 1940: 9-13).

Güzel Sanatlar Şubesinin Görevleri

1932 CHF Halkevleri Talimatnamesine göre şubenin görevleri şunlardır (CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932: 6-7):

1. Güzel Sanatlar Şubesi musiki, resim, heykeltıraşlık, mimarlık gibi sahalarla tezyini sanatlar vesairede sanatkâr veya amatör unsurları bir araya toplar. Genç istidatları himaye ile inkişaflarına çalışır.
2. Şube halkevlerinin umumi müsamere programlarının musiki kısmını ihzar ve tatbik eder; halk için umumi musiki akşamları tertip eyler.
3. Halkevleri musiki mesai ve müsamerelerinde beynelmilel modern musiki ile milli türkülerimiz esas tutulacak ve beynelmilel musiki teknik ve aletleri kullanılacaktır. Yani musikide gayemiz modern ve beynelmilel musikiyi (ve taganni tarzını) esas tutmak ve bunu tatbik ve temin etmektir. Halkın musiki zevkini arttırmak ve yükseltmek için radyo, gramofon gibi vasıtalardan da istifade edilmelidir.
4. Şube, mümkün olan yerlerde açacağı kurslarla güzel sanatlar müntesiplerini çoğaltmaya ve muhitte bediî duyuş ve anlayış seviyesini yükseltmeğe çalışır.

KAYNAKÇA

Resmi Yayınlar

CHP Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, (1940). Ankara.

CHP Halkevleri Öğreneği, (1935). Ankara.

CHF Halkevleri Talimatnamesi, (1932). Ankara.

Halkevlerinin 1933 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsaları, (1934). Ankara.

Halkevlerinin 1934 Senesi Faaliyet Raporları Hulâsası, (1935). Ankara.

Süreli Yayınlar

Akgünler (1935-1936)

Çukurova (1946-1947)

Görüşler (1938-1946)

Türk Sözü (1933-1950)

Yeni Adana (1933-1947)

Kitaplar ve Makaleler

103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı 1932-1935, (1936). Ankara.

Adana Halkevi, (1938). Adana.

Çanak, E. (2013). Akgünler Gazetesi ve Gazetede Adana Halkevi, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* S.85, s.1-45.

Çeçen, A. (1990). *Halkevleri,* Gündoğan Yayınları, Ankara.

Seyhan, (1938). İstanbul.

2023
Aralık

Ziraat & Orman, Su Ürünlerinde Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER-1

EDİTÖRLER
Prof. Dr. İbrahim CENGİZLER
Prof. Dr. Sibel TAN
Prof. Dr. Ufuk TÜRKER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Prof. Dr. İbrahim CENGİZLER

Prof. Dr. Sibel TAN

Prof. Dr. Ufuk TÜRKER

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-402-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

YÜKSEK YOĞUNLUKTA STOKLANAN JAPON BALIKLARINDA (CARASSIUS AURATUS) UDİ HİNDİ HİDROSOLÜ KATKILI YEMLERİN ANTİOKSİDAN PARAMETRELERE ETKİSİ

Volkan KIZAK, Önder AKSU, Gökhan AKSU 1

BÖLÜM 2

BİR DOĞA SPORU OLARAK "AVCILIĞIN" SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Uğurcan ÖZTOKAT, Yaşar Selman GÜLTEKİN 23

BÖLÜM 3

DÖŞEMELİ MOBİLYALARDA YANGIN TEHLİKE VE RİSKLERİ

Ayşin AŞKIN, Seçkin ÖZCAN.....43

BÖLÜM 4

X-IŞINI BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİNİN TOPRAK PORLARININ GÖRÜNTÜLENMESİNDE KULLANIMI

Melis ÇERÇİOĞLU 57

BÖLÜM 5

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE ÇEVRE DOSTU ÜRETİM YÖNTEMLERİ: İYİ TARIM UYGULAMALARI ÖRNEĞİ

Sibel TAN.....79

BÖLÜM 6

ORMAN YANGINI, ORMAN YANGININININ TOPRAK VE YÜZEYSEL AKIŞA OLAN ETKİLERİ

İlyas BOLAT 103

BÖLÜM 7

ÇANAKKALE'NİN BİGALI KÖYÜNDE KIRSAL KALKINMADA KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ VE EKOTURİZM İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ

***Ayfer ERKAN, Sibel TAN*.....141**

BÖLÜM 8

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI VE İLERLEME DURUMU AÇISINDAN DÜNYA VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRILMASI

***Abdülkadir ERGÜN, Nuray DEMİR*.....163**

BÖLÜM 9

SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARINDA HÜMİK ASİTİN YERİ VE ÖNEMİ

***Ayşe GENÇ LERMİ* 185**

BÖLÜM 10

FARKLI YILLARDA HASAT EDİLMİŞ ASPİR ÇEŞİTLERİNİN TOHUM ÇİMLENME VE SU ALIM KAPASİTELERİNİN BELİRLENMESİ

***Tolga KUZAY, İsmail DEMİR*.....197**

BÖLÜM 11

FİĞLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARINDA ROLÜ

***Ayşe GENÇ LERMİ* 213**

BÖLÜM 12

GÜMÜŞİ IHLAMUR (TILIA TOMENTOSA) VE KAFKAS IHLAMURU (TILIA RUBRA SUBSP. CAUCASICA) TOHUMLARININ) ÇİMLENMESİ ÜZERİNE BAZI ÖN İŞLEMLERİN ETKİSİ

***Zafer ÖLMEZ, Yeliz ÖZANA*.....227**

BÖLÜM 13

HÜNNAP (ZIZIPHUS JUJUBA MILLER.) TÜRÜNÜN FİDAN ÜRETİM TEKNİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Zafer ÖLMEZ, Recep POLAT 243

BÖLÜM 14

AHŞAP ESASLI ÜRÜNLERDEN OLAN LEVHA SEKTÖRÜNDE AHP UYGULAMASI

Yunus ŞAHİN, Hasan SERİN 253

BÖLÜM 15

MOBİLYA SEKTÖRÜNDE AHP ÖRNEĞİ

Yunus ŞAHİN, Hasan SERİN 267

YÜKSEK YOĞUNLUKTA STOKLANAN JAPON BALIKLARINDA (CARASSİUS AURATUS) UDİ HİNDİ HİDROSOLÜ KATKILI YEMLERİN ANTİOKSİDAN PARAMETRELERE ETKİSİ[1]

Gökhan AKSU[2]

Volkan KIZAK[3]

Önder AKSU[4]

1 Yüksek lisans öğrencisi Gökhan Aksu'nun yüksek lisans tezinden özetlenmiştir ve Bu çalışma Munzur Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: YLMUB022-12

2 Sağlık Bakanlığı Bolu İzzet Baysal Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi

https://orcid.org/0000-0001-7658-3327

3 Munzur Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bölümü

https://orcid.org/0000-0003-1710-0676

4 Munzur Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bölümü

https://orcid.org/0000-0003-3735-6732

GİRİŞ

Su ürünleri yetiştiriciliği, hem yetiştirilen suda yaşayan organizma türleri açısından hem de kullanılan üretim dalları açısından son derece çeşitlidir (Tidwell ve Bright, 2019). Toplam balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği üretimi, büyük ölçüde özellikle Asya'da su ürünleri yetiştiriciliğinin büyümesi sebebiyle 178 milyon tonu suda yaşayan hayvanlar ve 36 milyon tonu alg olmak üzere 2020'de 214 milyon ton seviyeye ulaşmıştır. İnsan tüketimine ayrılan miktar (algler hariç) kişi başına 20,2 kg civarındadır ve bu, 1960'larda kişi başına ortalama 9,9 kg olan miktarın iki katından fazladır. Birincil sektörde tahminen 58,5 milyon kişinin istihdam edildiği düşünülmektedir. Uluslararası balıkçılık ve su ürünleri ticareti, esasen COVID-19'un patlak vermesi nedeniyle 2018'deki rekor seviye olan 165 milyar $'dan 2020'de yaklaşık 151 milyar $'a düşmüştür (FAO, 2022). 2020 yılında küresel akuakültür üretimi, toplam değeri 281,5 milyar $ ile 122,6 milyon ton rekor seviyeye ulaşmıştır. Su hayvanları 87,5 milyon tonu, algler ise 35,1 milyon tonu oluşturmuştur. 2020'de Şili, Çin ve Norveç'teki genişlemenin etkisiyle küresel akuakültür üretimi, iki büyük üretici ülke olan Mısır ve Nijerya'daki düşüş nedeniyle Afrika dışındaki tüm bölgelerde artmıştır. Afrika'nın geri kalanı 2019'a göre %14,5 büyüme elde etmiştir. Asya, toplamın %91,6'sını üreterek dünya su ürünleri yetiştiriciliğine hâkim olmaya devam etmiştir. Sürdürülebilir su ürünleri gelişimi, su ürünlerine yönelik artan talebi karşılamak için kritik olmaya devam etmektedir (FAO, 2022).

Türkiye'de su ürünleri üretimi 2021 yılında bir önceki yıla göre %1,8 artarak 799.851 ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 1). Avcılık yoluyla yapılan toplam üretim 328.165 ton olurken, yetiştiricilik üretimi 471.686 ton olarak gerçekleşmiştir. Yetiştiricilik yoluyla yapılan üretimin 2021 yılında 335.644 tonu denizlerde, 136.042 tonu iç sularda gerçekleşmiştir (TÜİK, 2021).

Tablo 1. 2020-2021 yılları Türkiye su ürünleri üretimi (TÜİK, 2021).

Üretim (ton)	2020 yılı	2021 yılı	Değişim (%)
Toplam su ürünleri üretimi (ton)	785.810,8	799.851,3	1,8
Avcılık üretimi (ton)	364.399,8	328.165,3	-9,9
Yetiştiricilik üretimi (ton)	421.411,0	471.686,0	11,9

Yetiştiriciliği yapılan balıkların refahı giderek artan bir ilgi konusudur ve başlıca ilgi alanlarından biri de stoklama yoğunluğudur (North ve ark., 2006). Balık ve kabuklu deniz hayvanlarının yüksek yoğunlukta yetiştirildiği yoğunlaştırılmış su ürünleri yetiştiriciliği, patojenlerin yayılmasını po-

KAYNAKLAR

Ahmad, I., Hamid, T., Fatima, M., Chand, H.S., Jain, S.K., Athar, M., Raisuddin, S., 2000. Induction of hepatic antioxidants in freshwater catfish (*Channa punctatus* Bloch) is a biomarker of paper mill effluent exposure. *Biochimica et Biophysica Acta (BBA)- General Subjects Supports open Access*, 1523:37-48.

Alam, J., Mujahid, M., Badruddeen, Rahman, M.A., Akhtar, J., Khalid, M., Jahan, J., Basit, A., Khan, A., Shawwal, M., Iqbal, S.S., 2015. An insight of pharmacognostic study and phytopharmacology of *Aquilaria agallocha*. *Journal of Applied Pharmaceutical Science,* 5(08):173-181.

Altınterim, B., Gulec, A.K., Aksu O., 2012. Determination of Safety Dose of Eucalyptus camaldulensis Hydrosol on Mirror Carp (*Cyprinus carpio*). *Fresenius Environmental Bulletin*, 21(5a):1219-1222.

Altınterim, B., Kutluyer, F., Aksu, O., 2018. Oksijen Radikal Absorbans Kapasitesi (ORAK) Seviyeleri Farklı Bitki Masere Yağlarının Yoğun Stoklanmış Gökkuşağı Alabalıklarının (*Oncorhynchus mykiss*) Bazı Kan Parametrelerine Etkileri. *Atatürk Üniversitesi Veteriner Bilimleri Dergisi*, 13(1):63-69.

Andrade, T., Afonso, A., Perez-Jimenez, A., Oliva-Teles, A., Heras, V., Mancera, J.M., Serradeiro, R., Costas, B., 2015. Evaluation of different stocking densities in a Senegalese sole (*Solea senegalensis*) farm: implications for growth, humoral immune parameters and oxidative status. *Aquaculture*, 438:6-11.

Apel, K., Hirt, H., 2004. Reactive oxygen species: metabolism, oxidative stress, and signal transduction. *Annual Review of Plant Biology*, 55(1):373-99.

Aruoma, O., 1998. Free radicals, oxidative stress, and antioxidants in human health and disease. *Journal of the American Oil Chemists' Society,* 75:199-212.

Bolasina, S., Tagawa, M., Yamashita, Y., Tanaka, M., 2006. Effect of stocking density on growth, digestive enzyme activity and cortisol level in larvae and juveniles of Japanese flounder, *Paralichthys olivaceus*. *Aquaculture*, 259:432-443.

Bopp, S.K., Abicht, H.K., Knauer, K., 2008. Copper-induced oxidative stress in rainbow trout gill cells. *Aquatic Toxicology,* 86:197-204.

Boyd, C.E., Tucker, C.S., 2012. Pond Aquaculture Water Quality Management. Springer Science & Business Media, Almanya, 700s.

Brahmachari, U.N., 2001. The role of science in recent progress of medicine. *Current Science*, 81(1):15-16.

Braun, N., Lima, R.L., Baldisserotto, B., Dafre, A.L., Nuner, A.P.O., 2010. Growth, biochemical and physiological responses of *Salminus brasiliensis* with different stocking densities and handling. *Aquaculture*, 301:22-30.

Chatterjee, N., Pal, A.K., Das, T., Mohammed, M.S., Sarma, K., Venkateshwarlu, G., Mukherjee, S.C., 2006. Secondary stress responses in Indian major carps *Labeo rohita* (Hamilton), *Catla catla* (Hamilton) and *Cirrhinus mrigala* (Hamilton) fry to increasing packing densities. *Aquaculture Research,* 37:472-476.

Chowdhury, S., Saikia, S.K., 2020. Oxidative Stress in Fish: A Review. *Journal of Scientific Research*, 12(1):145-160.

Dawood, M.A.O., Koshio, S., Ishikawa, M., Yokoyama, S., 2016. Effects of dietary inactivated Pediococcus pentosaceus on growth performance, feed utilization and blood characteristics of red sea bream, *Pagrus major* juvenile. *Aquaculture Nutrition*, 22:923-932.

Dawood, M.A., Shukry, M., Zayed, M.M., Omar, A.A., Zaineldin, A.I., El Basuini, M.F., 2019. Digestive enzymes, immunity and oxidative status of Nile tilapia (*Oreochromis niloticus*) reared in intensive conditions. *Slovenian Veterinary Research*, 56:99-108.

Dawood, M.A.O., Metwally, A.S., Sharawy, M.E., Atta, A.M., Elbialy, Z.I., Abdel-Latif, H.M.R., Paray, B.A., 2020. The role of β-glucan in the growth, intestinal morphometry, and immüne-related gene and heat shock protein expressions of Nile tilapia (*Oreochromis niloticus*) under different stocking densities. *Aquaculture*, 523: 735205.

Draper, H., Hadley, M., 1989. Malondialdehyde determination as index of lipid peroxidation. *Methods in Enzymology*, 186:421-431.

Dikmetaş, D.N., Konuşur, G., Mutlu İngök**, A., Gülsünoğlu, Z., Karbancıoğlu Güler, F.,** 2019. Portakal (*Citrus sinensis*) Kabuğundan Elde Edilen Hidrosol/Esansiyel Yağların Antimikrobiyal ve Antioksidan Özellikleri. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 7:274-283.

Dwiardani, K.H., Sari, L.A., Sari, P.D.W., Nindarwi, D.D., Arsad, S., 2020. The effect of feed larvae *Chironomus* sp. and high pellet protein to seedling goldfish (*Carassius auratus*). *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science*, 441.

FAO, The State of World Fisheries and Aquaculture 2022. Towards Blue Transformation, Rome, 2022.

Herrera, M., Vargas-Chacoff, L., Hachero, I., Ruíz-Jarabo, I., Rodiles, A., Navas, J.I., Mancera, J.M., 2009. Physiological responses of juvenile wedge sole *Dicologoglossa cuneata* (Moreau) to high stocking density. *Aquaculture Research*, 40:790-797.

Hoseini, S.M., Mirghaed, A.T., Ghelichpour, M., Paghe, E., Iri, Y., Kor, A., 2019. Effects of dietary tryptophan supplementation and stocking density on growth performance and stress responses in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). *Aquaculture*, 519:734908.

Iwama, G.K., Pickering, A., Sumpter, J., Schreck, C., 2011. Fish Stress and Health in Aquaculture. Cambridge University Press, Birleşik Krallık, 134s.

Korkut, A.Y., Kop, A., Demirtaş, N., Cihaner, A., 2007. Balık Beslemede Gelişim Performansının İzlenme Yöntemleri. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi,* 24(1-2): 201-205.

Kuhn, D.D., Boardman, G.D., Lawrence, A.L., Marsh, L., Flick Jr, G.J., 2009. Microbial floc meal as a replacement ingredient for fish meal and soybean protein in shrimp feed. *Aquaculture*, 296:51-57.

Küçükbay, F.Z., Yazlak, H., Karaca, I., Sahin, N., Tuzcu, M., Cakmak, M.N., Sahin, K., 2009. The effects of dietary organic or inorganic selenium in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) under crowding conditions. *Aquaculture Nutrition*, 15:569-576.

Liu, B., Jia, R., Han, C., Huang, B., Lei, J.L., 2016. Effects of stocking density on antioxidant status, metabolism and immune response in juvenile turbot (*Scophthalmus maximus*). *Comparative Biochemistry and Physiology Part C: Toxicology & Pharmacology*, 190:1-8.

Lugert, V., Thaller, G., Tetens, J., Schulz, C., Krieter, J., 2016. A review on fish growth calculation: multiple functions in fish production and their specific application. *Reviews in Aquaculture,* 8:30–42.

Lushchak, V.I., 2011. Environmentally induced oxidative stress in aquatic animals. *Aquatic Toxicology*, 101:13–30.

Matsumoto, H., Silverton, S.F., Debolt, K., Shapiro, I.M., 1991. Superoxide dismutase and catalase activities in the growth cartilage: Relationship between oxidoreductase activity and chondrocyte maturation. *Journal of Bone and Mineral Research,* 6(6):569-574.

Montero, D., Izquierdo, M.S., Tort, L., Robaina, L., Vergara, J.M., 1999. High stocking density produces crowding stress altering some physiological and biochemical parameters in gilthead seabream, *Sparus aurata*, juveniles. *Fish Physiology and Biochemistry*, 20:53-60.

North, B.P., Turnbull, J.F., Ellis, T., Porter, M.J., Migaud, H., Bron, J., Bromage, N.R., 2006. The impact of stocking density on the welfare of rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). *Aquaculture*, 255:466-479.

Ogueji, E.O., Iheanacho, S.C., Dada, A. O., Yaji, A.J., Ifejimalu, A., Ibrahim, B.U., Mbah, E.C., Okafor, E.A., Nnatuanya, I.O., 2017. Effect of Roselle (*Hibiscus sabdariffa*) and ginger (*Zingiber officinale*) as feed additives, on growth and haematology of *Clarias gariepinus* Juvenile. *African Journal of Biotechnology,* 16(48):2242-2247.

Pereira, E., Pimenta, A.I., Calhelha, R.C., Antonio, A.L., Verde, S.C., Barros, L., Santos-Buelga, C., Ferreira, I.C.F.R., 2016. Effects of gamma irradiation on cytotoxicity and phenolic compounds of *Thymus vulgaris* L. and *Mentha×piperita* L. *LWT-Food Science and Technology*, 71:370-377.

Rota, M.C., Herrera, A., Martinez, R.M., Sotomayor, J.A., Jordan M.J., 2008. Antimicrobial activity and chemical composition of *Thymus vulgaris*, *Thymus zygis* and *Thymus hyemalis* essential oils. *Food Control*, 19:681-687.

Ribeiro, S.C., Castelo, A.S., Silva, B.M.P.D., Cunha, A.D.S., Proietti Junior, A.A., Oba-Yoshioka, E.T., 2016. Hematological responses of tambaqui *Colossoma macropomum* **(**Serrassalmidae) fed with diets supplemented with essential oil from *Mentha piperita* **(**Lamiaceae) and challenged with *Aeromonas hydrophila*. *Acta Amazonica,* 46(1):99-106.

Sahin, K., Yazlak, H., Orhan, C., Tuzcu, M., Akdemir, F., Sahin, N., 2014. The effect of lycopene on antioxidant status in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*) reared under high stocking density. *Aquaculture*, 418-419:132-138.

Sayeed, I., Parvez, S., Pandey, S., Bin-Hafeez, B., Haque, R., Raisuddin, S., 2003. Oxidative stress biomarkers of exposure to deltamethrin in freshwater fish, *Channa punctatus* Bloch. *Ecotoxicology and Environmental Safety*, 56:295-301.

Scandalios, J.G., 2005. Oxidative stress: molecular perception and transduction of signals triggering antioxidant gene defenses. *Brazilian journal of medical and biological research*, 38(7):995-1014.

Sevgiler, Y., Oruç, E.O., Üner, N., 2004. Evaluation of etoxazole toxicity in the liver of *Oreochromis niloticus*. *Pesticide Biochemistry and Physiology,* 78:1-8.

Shete, A.P., Verma, A.K., Tandel, R.S., Prakash, C., Tiwari, V.K., Hussain, T., 2013. Optimization of Water Circulation Period for the Culture of Goldfish with Spinach in Aquaponic System. *Journal of Agricultural Science*, 5(4):26-30.

Syahidah, A., Saad, C.R., Daud, H.M., Abdeldahi, Y.M., 2015. Status and potential of herbal applications in aquaculture: A review. *Iranian Journal of fisheries Sciences,* 14(1):27-44.

Tamuli, P., Boruah, P., Nath, S.C., Samanta, R., 2000. Fungi from diseased agarwood tree (*Aquilaria agallocha* Roxb.): Two new records. *Advances Forest Research India*, 22:182-187.

Tidwell, J.H., Bright, L.A., 2019. Freshwater Aquaculture. *Encyclopedia of Ecology (Second Edition)*, 1:91-96.

TÜİK, Su Ürünleri 2021, Haber Bülteni, sayı: 45745, 2, Ankara, 2021.

van de Nieuwegiessen, P., Boerlage, A., Verreth, J., ve Schrama, J., 2008. Assessing the effects of a chronic stressor, stocking density, on welfare indicators of juvenile African catfish, *Clarias gariepinus* Burchell. *Applied Animal Behaviour Science,* 115:233-243.

Vargas-Chacoff, L., Martinez, D., Oyarzun, R., Nualart, D., Olavarria, V., Yanez, A., Bertran, C., Ruiz-Jarabo, I., Mancera, J., 2014. Combined effects of high stocking density and *Piscirickettsia salmonis* treatment on the immune system, metabolism and osmoregulatory responses of the Sub Antarctic Notothenioid fish *Eleginops maclovinus*. *Fish & Shellfish Immunology*, 40:424-434.

Zantar, S., Haouzi, R., Chabbi, M., Laglaoui, A., Mouhi, M., Boujnah, M., Bakkali, M., Zerrouk, M.H., 2015. Effect of gamma irradiationon chemical composition, antimicrobial and antioxidant activities of *Thymus vulgaris* and *Mentha pulegium* essential oils. *Radiation Physics Chemistry*, 115:6-11.

BİR DOĞA SPORU OLARAK "AVCILIĞIN" SÜRDÜRÜLEBİRLİĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Uğurcan ÖZTOKAT[1]

Yaşar Selman GÜLTEKİN[2]

1 Orman Mühendisi Uğurcan ÖZTOKAT, ORCID ID: 0009-0007-4760-9285 , Düzce Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, uoztokat@gmail.com

2 Doç. Dr. Yaşar Selman GÜLTEKİN, ORCID ID: 0000-0003-0325-4527, Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü, Orman Ekonomisi Anabilim Dalı selmangultekin@duzce.edu.tr

1. GİRİŞ

Doğa sporları, insanlar tarafından değişikliğe uğratılmamış doğal alanlarda bireylerin motor veya başka bir aracın yardımını almadan kendi fiziksel güçlerini ve yeteneklerini kullanarak gerçekleştirdikleri sportif etkinlikler olarak tanımlanmaktadır (Uğurlu, 2005; Koçak ve Balcı, 2011; Girti Gültekin ve Uzun, 2012; Kaplan ve Ardahan, 2013). Başka bir ifade ile doğada yapılan her türlü spor doğa sporları başlığı altında yer almaktadır (Ardahan ve Yerlisu Lapa, 2011; Kaplan ve Ardahan, 2013). Doğal güzellikleri yaşamak, doğada bulunmak, dinlenmek, araçlı veya araçsız bir şekilde doğa sporları aktivitelerini gerçekleştirmek, doğayla mücadele etmek amacıyla gerçekleştirilen faaliyetler doğa sporları kapsamında değerlendirilebilir (Yaylı ve Sürücü, 2016; Albayrak, 2018). Doğa sporları, doğal dünyayla ilişki kurmanın alternatif yollarını sunmaktadır (Krein, 2014). Ercan ve Şar (2004)'e göre doğa sporlarına artan ilgi ve katılımla birlikte bireylerin doğa sporları yapma nedenleri, doğa sporlarına katılımın avantajları, doğa sporları tercihleri ve doğa sporları türleri vb. konular bilim insanlarının ilgisini çekmektedir (Kaplan ve Ardahan, 2013).

Doğa yürüyüşü, kampçılık, kaya tırmanışı, dağcılık, mağaracılık, kayak, karda yürüyüş, su altı dalış sporları, orientiring, dağ bisikleti, yelken, kano, rafting, doğa fotoğrafçılığı gibi risk içeren sporlar doğa sporlarına örnek olarak verilebilir (Gass, 1993; Broadhurst, 2001; Dinç, 2006; Albayrak, 2018; Ekinci, 2021). Türkiye'de genellikle korunan alanlarda sunulan turistik, sportif ve rekreasyonel imkanlar, kullanıcıların doğayla etkileşimde bulunmalarına olanak tanır. Karataş ve Altunel'in (2017) ifadesine göre, bu korunan alanlarda gerçekleşen faaliyetler arasında dağcılık, doğa yürüyüşleri, ziyaretler, manzara seyirleri, doğa fotoğrafçılığı, tırmanma, olta balıkçılığı, kampçılık, rafting, piknik, kuş gözlemi, geleneksel yaylacılık, dağ ve kar sporları, tarım turizmi, yamaç paraşütü, mağara turizmi, dinlenme ve eğlence yer almaktadır (Bayram Yıldırım ve Gültekin, 2023). Doğa sporlarından biri olan avcılık, Türkiye'de doğal dengenin korunması ve türlerin sürdürülebilirliği için Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (DKMP) tarafından belirli kurallar çerçevesinde yapılmaktadır (DKMP, 2023). Avcılık, doğaya dönüş özlemi içinde bulunan günümüz insanını monotonluktan uzaklaştırarak açıkhavada bulunmak, macera yaşamak, ödül kazanmak, hayvanları görmek, sosyal etkileşim, meydan okumak, heyecan, yalnızlık, kendini geçekleştirmek, diğer avcılar ile birlikte zaman geçirmek ve deneyimlerini paylaşmak vb. gereksinimleri gidermektedir (Floyd ve Gramann, 1997; Gigliotti, 2000; Komppula ve Suni, 2013; Ulusoy, 2015; Suni ve Pesonen, 2019; Metin ve Ören 2023).

Türkiye'de avlanma ve avcılık üzerine yapılan çalışmaların genellikle av turizmi, yaban hayatı yönetimi, biyoloji ya da orman mühendis-

5. KAYNAKLAR

Albayrak, A. Y. (2018). Gümüşhane İlinde Spor Turizminin Değerlendirilmesi ve Spor Turizmi Ürünleri. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 5(23), 1152-1162.

Alvard, M. (1995). Shotguns and sustainable hunting in the Neotropics. Oryx, 29(1), 58-66. DOI:10.1017/S0030605300020883.

Aksoy, Y. ve Akpınar, A. (2011). Yeşil Alan Kullanımı ve Yeşil Alan Gereksinimi Üzerine Bir Araştırma İstanbul İli Fatih İlçesi Örneği. İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi. Yıl: 10 Sayı: 20, Yıl 2011, s.81-96.

Ardahan, F., Lapa Yerlisu, T. (2010). Outdoor recreation: the reasons and carried benefits for attending outdoor sports of the participants of cycling and/or trekking activities, International Journal of Human Sciences, 8 (1): 1327-1341.

Ardahan F. ve Yerlisu Lapa, T. (2011). Açıkalan Rekreasyonu: Bisiklet Kullanıcıları ve Yürüyüşçülerin Doğa Sporu Yapma Nedenleri ve Elde Ettikleri Faydalar. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1): 1327–1341.

Ardahan, F. (2012). Rekreasyonel Egzersize Güdüleme Ölçeği'nin (REMM) Çeşitli Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi: Antalya Örneği I. Rekreasyon Arastırmaları Kongresi, sf 57-72, ISBN: 978-605-5437-79-4, 12-15 Nisan 2012 Antalya.

Atar, H. H., Alçiçek, Z. (2009). Su Ürünleri Sektöründe Sürdürülebilirlik, Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi 2 (2): 35-40.

Ayar, H.(2021). Park Rekreasyonu Faaliyetlerine Katılımda Rekreasyon Deneyim Tercihleri, Yer Bağlılığı, Çevresel Tutum Ve Çevre Dostu Rekreasyon Davranışları Arasındaki İlişki.Doktora tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ay, Z., Bilgin, F., Şafak, İ. Akkaş, M.E., (2005). Ege bölgesinde avlanma kartı olan avcıların profilinin belirlenmesi. Teknik Bülten, Ege Ormancılık Araştırma Enstitüsü, İzmir.

Bayram Yıldırım, B., Gültekin, P. (2023). Korunan alanlarda ekoturizm: Yedigöller Milli Parkı'nın ekoturizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi. Mimarlık, Planlama ve Tasarım Alanında Akademik Çalısmalar, Gece Kitaplığı, Editör:Prof. Dr. Z. Özlem Parlak Biçer Doç. Dr. Murat DAL, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 254,ISBN:978-625-430-855-0.

Bell, S. (2001). Design for Outdoor Recreation Second Edition, Midas Printing, China.

Bell, S., Tyrväinen, L., Sievänen, T., Pröbstl, U., & Simpson, M. (2007). Outdoor recreation and nature tourism: A European perspective. Living Reviews in Landscape Research, 1(2), 1-46.

Beşkardeş, V. (2014). SürdürülebilirAvcılık. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Sürdürülebilir Avcılık İçin Temel Eğitim. KorzaYayınları, Ankara.

Broadhurst, R. (2001). Managing Environments For Leisure And Recreation, Routledge, Taylor & Francis Group, London.

Büyükarıkan, U., (2018). Avcı ölçeği ile Türkiye'de avcı profilinin analizi. Turkish Journal of Forestry, 19(2): 163-169. DOI: 10.18182/tjf.386961.

Cahoone, L., (2009). Hunting as a moral good. Environmental Values, 18(1): 67-89.

Caro, J., Delibes-Mateos, M., Vinuela, J., López-Lucero, J. F., & Arroyo, B. (2015). Improving decision-making for sustainable hunting: regulatory mechanisms of hunting pressure in red-legged partridge. Sustainability Science, 10, 479-489.

Collins, L., & Brymer, E. (2020). Understanding nature sports: A participant centred perspective and its implications for the design and facilitating of learning and performance. Annals of Leisure Research, 23(1), 110-125.

Cook, M.A., Chitwood, M.C., Palmer, D., DePerno, C.S., Gross, K., 2015. Evaluating deer hunters' support for hunting deer with dogs. Human Dimensions of Wildlife, 20(2): 174-181.

Cordes K.A., Ibrahim H.M., (2003). Applications in Recreation and Leisure for Today and Future Third Edition, Von Hoffmann Press, New York.

Çelik, S. (2018). Alternatif Turizm. Journal of International Social Research, 11(56).

Çetinkaya, G. (2015). Doğa sporlarına katılım çevre tutumunu etkiler mi? Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. SPORMETRE Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13(2), 137-142.

Dal, N., Gönençgil, B. (2018). Türkiye'de Dağ ve Dağlık Alan Sınırlandırması için Bir Yaklaşım. TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu,3-6 Ekim 2018 Ankara.

Demirel, M., Gürbüz, B., Karaküçük, S. (2009). Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Çevreye Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisi Ve Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'nin Geçerliği ve Güvenirliği. Spormetre beden eğitimi ve spor bilimleri dergisi, 7(2), 47-50.

Dickson, B., Hutton, J., Adams, W.M., (2009). Recreational Hunting, Conservation and Rural Livelihoods: Science and Practice. Blackwell Publishing Ltd. ISBN: 978-1-405-16785-7.

Dinç, S. C. (2018). Doğa sporları etkinliklerine ilişkin liderlik ölçeğinin geliştirilmesi. (Doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

DKMP, 2023. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Av Yönetimi Daire Başkanlığı Kayıtları, Ankara, http://www.milliparklar.gov.tr/anasayfa/avbisgiris.aspx?sflang=tr, Erişim tarihi: 01.11.2023.

Dolman, P. M., Scotland, K. M., Burnside, R. J., & Collar, N. J. (2021). Sustainable hunting and the conservation of the threatened houbara bustards. Journal for Nature Conservation, 61, 126000.

Duran, C. (2012). Türkiye'de dağlık alanların kırsal turizm açısından önemi. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2012(1), 45-52.

Ekinci, E. (2021). Artvin'in Doğa Sporları ve Aktivite Potansiyelinin SWOT Analizi. Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(1), 1-18.

FAO (2005). "Mountain Tourism: making it work for the poor", 2005 International Mountain Day, The PAIA Group for The Sustainable Management of Mountains, Italy, 9, 2005.

Floyd, M. F. &Gramann, J. H. (1997). Experience-based setting management: Implications for market segmentation of hunters. Leisure Sciences, 19(2), 113–128. DOI:10.1080/01490409709512243.

Gamborg, C., Jensen, F. S. (2017). Attitudes towards recreational hunting: A quantitative survey of the general public in Denmark. Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 17, 20-28.

Gass, M.A. (1993).Adventure Therapy : Therapeutic Applications of Adventure Programming. Hunt Publishing. Kendall.

Gigliotti, L. M. (2000). A classification scheme to better understand satisfactionof Black Hills deer hunters: The role of harvest success. Human Dimensions of Wildlife, 5(1), 32–51. DOI: 10.1080/ 10871200009359171.

Girti Gültekin, P., Uzun, O. (2012). Düzce Ugursuyu ve Aksu Havzaları Turizm Planlamasında Doğa Sporlarının Önemi. I. Rekreasyon Arastırmaları Kongresi, ISBN: 978-605-5437-79-4, 12-15 Nisan 2012 Antalya.

Gültekin, Y. S., & Gültekin, P. (2012). Kabatepe Orman Kampı-Karavan ve Çadırlı Kamp Alanının Rekreasyonel Değerinin Korunması ve Geliştirilmesine İlişkin Öneriler, I. Rekreasyon Araştırmalar Kongresi, 12(15), 353-363.

Girti Gültekin, P., Uzun, O. (2012). Düzce Ugursuyu ve Aksu Havzaları Turizm Planlamasında Doğa Sporlarının Önemi. I. Rekreasyon Arastırmaları Kongresi 12(15) Antalya.

Gültekin, P., Gültekin, Y.S., & Uzun, O. (2013). Düzce Uğursuyu ve Aksu Havzalarında Katılımcı Ekoturizm Algı Ölçeğinin Geliştirilmesi. Peyzaj Mimarlığı V. Kongresi, 14-17 Kasım, 904-921, Adana.

Gültekin, P., Gültekin, Y.S. (2017). Gençlerin Ekoturizm Aktivitelerine Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Düzce Üniversitesi Öğrencileri Örneği, 1 st International Sustainable Tourism Congress / November 23-25, 2017 / Kastamonu-Turkey.

Gültekin, P.,Özdede, S., Korkut, C., ,Esentürk, A., Gül H., Topçu, K. (2018). Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Mental Sağlıga Etkilerinin Değerlendirilmesi: Düzce Kenti Örnegi. Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi, 1(1), 26-41.

Gültekin, P., Uzun, O. (2019). Ecological, cultural and participation (ECP) method for the development of ecotourism planning and management strategies: Example of Ugursuyu and Aksu Basins. European Journal of Sustainable Development, 8(1), 409-427.

Gültekin P., Gültekin Y.S. (2023). Identifying Stakeholders for Naturebased Tourism in Marginalised Mountainous Areas of Türkiye. Ecology & Safety, 17(1), 149-166.

Gültekin P., Gültekin Y.S., Bulut, A.B., (2023). Bilecik kent ormanı dış mekan fiziksel aktivite olanaklarının insan sağlığı bağlamında mekansal analizi. 7 th International Congress of Eurasian Social Sciences, 275-290, Muğla.

Güneş, Y. (2009). Av ve Yaban Hayatına Karşı İşlenen Suçlar ve Kabahatler: Mukayeseli Hukuka Dayanan Bir Analiz. Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 59 (2), 15-29. https://dergipark.org.tr/tr/pub/jffiu/issue/18703/197277.

Güngör, İ., (2008). Kırgızlarda kartalla avcılık geleneği. Acta Turcica, 1(1): 327-344.

Gürer, B., Bektaş, F., Kural, B. (2018). Doğa Sporları Faaliyetlerine Katılan Sporcuların Psikolojik Performanslarının İncelenmesi. Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 9(2), 74-85.

Güven, Ö., Hergüner, G. (1999). Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi , 5 (5) , 32-49 .

Hák,T., Janoušková, S., Moldan, B., (2016). Sustainable Development Goals: A need for relevant indicators, Ecological Indicators, Volume 60, Pages 565-573, ISSN 1470-160X, https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.08.003.

Hansen, H. P., Peterson, M. N., & Jensen, C. (2012). Demographic transition among hunters: A temporal analysis of hunter recruitment dedication and motives in Denmark. Wildlife Research, 39(5), 446–451.

Heberlein, T.A., Ericsson M.G., Wollscheid K.U., (2002). Hunting correlates of hunting participation in Europe and North America. Zeitschrift Fur Jagdwissenschaft 48: 320-326.

Jepson, R. (2005), "Country Report UK for Cost E39: Forests, Trees and Human Health and Wellbeing", Brussels (COST). Related online version http://www.e39.ee/en/countries/c-64/. 1

Kalkan, A. (2012). Açık alan rekreasyonu, doğa sporları yapan bireylerin bu sporları yapma nedenleri: Antalya örneği (Master's thesis, Akdeniz Üniversitesi).

Kaplan, A., Ardahan, F. (2013). Doğa sporları yapan bireylerin profilleri, doğa sporu yapma nedenleri ve elde ettikleri faydalar: Antalya örneği. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5(8), 93-114.

Kaya, E., Gültekin, P. (2022). Türkiye'de Aile ve Çocuk Odaklı Ekoturizm Kamplarının ve Sosyal Etkilerinin Değerlendirilmesi. Gastroia: Journal of Gastronomy And Travel Research, 6(3 (Special Issue: ICTEBS), 564-584.

Kılınç, Z., Gürer, B. (2019). Doğa sporları yapanların temel psikolojik ihtiyaçlarının zihinsel dayanıklılığa etkisi. CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 14(2), 222-233.

Koçak F. ve Balcı, V. (2010). Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 2(2): 213-222.

Korpela, K., Sarjala, T. (2005), "Country Report Finland for Cost E39: Forests, Trees and Human Health and Wellbeing", Brussels (COST). Related online version http://www.e39.ee/en/countries/c-39.

Komppula, R. & Suni, J. (2013). Identifying hunting tourist types –an exploratory case study from Finland. Tourism Review, 68(1), 48–61. DOI: 10.1108/16605371311310075.

Korkut, C., Gültekin, P., Özdede, S. (2021). İstanbul Maltepe-Kartal Kıyı Şeridi Örneginde Rekreasyonel Kullanıcı Memnuniyetinin Belirlenmesi ve Rekreasyon Olanaklarının Değerlendirilmesi. Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi, 15(2), 330-350.

Krein, K. J. (2014). Nature sports. Journal of the Philosophy of Sport, 41(2), 193-208.

Küresel Amaçlar (2023). https://www.kureselamaclar.org/ Erişim tarihi: 12.11.2023.

Lamhamedi, H., Lizin, S., Witters, N., Malina, R., & Baguare, A. (2021). The recreational value of a peri-urbanforest in Morocco. Urban Forestry & Urban Greening, 65, 127339.

Lee, J. H., Scott, D. & Floyd, M. F. (2001). Structural inequalities in outdoor recreation participation: a multiple hierarchy stractification perspective. Journal of Leisure Research, 33(4), 427-449.

Metin, A. E., Ören, V. E. (2023). Sürdürülebilirlik Kapsamında Uşak İli Av Turizmi Potansiyelinin Araştırılması. Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences, 10(28), 110-120.

Minnis, D. L. (1998). The opposition to hunting: a typology of beliefs. in: Transactions of the North American Wildlife and Natural Resources Conference (Vol. 62, pp. 346– 360). Wildlife Management Institute.

Özışık, Y. (1988). Kara Harp Okulu Öğretim Elemanlarının Rekreasyon Sorunları Üzerine Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.

Özkan, U. B. (2019). Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi. Ankara: Pegem Akademi, 4.

PACEC (2014). The value of shooting. The economic, environmental and social contribution of shooting sports to the UK. Public and Corporate Economic Consultants (PACEC).

Reis, A. C., Higham, J. E. (2009). Recreation conflict and sport hunting: moving beyond goal interference towards social sustainability. Journal of sport & tourism, 14(2-3), 83-107.

Sachs, J.D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M. et al. Six Transformations to achieve the Sustainable Development Goals. Nat Sustain 2, 805–814 (2019). https://doi.org/10.1038/s41893-019-0352-9.

Sandur, H., Lepp, K., Soon, A., Maikov, K. (2005), "Country Report Estonia for Cost E39: Forests, Trees and Human Health and Wellbeing", Brussels (COST). Related online version http://www.e39.ee/en/countries/c-26.

Schmithiisen, F. (2013). Three hundred years of applied sustainability in forestry. Unasylva 2013/1, Volume 64. No 240: 3-11.

Sırma, Ç. S. (2023). Çevrenin Öneminden Hareketle Sürdürülebilirlik Ve Sürdürülebilir Kalkınma. Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar, 1109-1125.

Silvennoinen, H., Tyrv¨ainen, L. (2001), Demand for nature tourism services and the environment in Finland, Outdoor recreation 2000, pp. 112–127, Helsinki (METLA).

Sönmez, V. , Alacapınar, F. G. (2013). Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Anı Yayıncılık.

Suni, J. & Pesonen, J. (2019) Hunters as tourists –an exploratory study of push–pull motivations, Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism, 19:2, 175-191, DOI: 10.1080/15022250.2017.1407668.

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu (2019). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf. Erişim tarihi 12.11.2023.

Şafak, İ., Başar, H. (2014). Avcı davranışını etkileyen faktörlerin ekonometrik analizi . Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University, 64 (1), 38-50. DOI: 10.17099/jffiu.13394.

Şengül, A., Çılgınoğlu, H. (2022). Av Turizminin Ekonomik Etkisinin Belirlenmesi: Kastamonu Örneği . Abant Sosyal Bilimler Dergisi, 22 (3), 1333-1345. DOI: 10.11616/asbi.1160537.

Türkmen, M., Buyar, C. (2019). Osmanlı Devleti'nde Atlı Avcılıktan Bir Kesit. Journal of International Social Research, 12(66).

Uğurlu, A. (2005). Rekreasyonel Amaçlı Doğa Sporlarının Turizm'de Kullanılması Antalya Köprülü Kanyon Rafting Uygulaması (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ulusoy, H. (2015). Av turizminin kırsal turizm açısından kırsal kalkınma üzerindeki etkisinin irdelenmesi. Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi, (2), 74-80.

Usher, M.B. (1986). Wildlife Conservation Evaluation: Attributes, Criteria and Values. London, New York: Chapman and Hall. ISBN 978-94-010-8315-7.

Üstün UD, Gümüşgül O, Işık U, Demirel DH, Demirel M (2013): A Comparison of environmental values: The effect of outdoor recreation. International Journal of Sport Studies, 3 (10), 1023- 1029.

Voigt, D. (1998). Spor Sosyolojisi, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, s. 94.

WCED, (1987). World Commission on Environment and Development, Our Common Future. Oxford: Oxford University Press. s. 27. ISBN 019282080X.

Yalçın, Ö., Kaya, G., Okur, A. Selçuk, Y. (2020). Fahri Av Müfettişlerine Yönelik Tutumların Ölçülmesi (IX. Bölge Müdürlüğü Örneği). Orman Genel Müdürlüğü, Güneydoğu Anadolu Ormancılık Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, Proje Sonuç Raporu, Elazığ, Türkiye.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Zengin, S. E. (2021). Av Tutkusu: Avlanma, Ekofeminizm ve Erkeklikler. Moment Dergi, 8(1), 205-226.

DÖŞEMELİ MOBİLYALARDA YANGIN TEHLİKE VE RİSKLERİ

Ayşin AŞKIN[1]
Seçkin ÖZCAN[2]

1 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga Meslek Yüksekokulu, Malzeme ve Malzeme İşleme Teknolojileri Bölümü, aysinaskin@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-8573-3518.
2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Elektrik ve Enerji Bölümü, Çanakkale, A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı seckinozcan@comu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9719-8612.

GİRİŞ

Döşemeli mobilyalar iç mekânda kullanılan mobilyaların en önemli kısmını oluşturmaktadırlar. Döşemeli mobilya kullanımında ve seçiminde toplumların yapısı, alışkanlıkları, kullanılan evlerin büyüklüğü gibi çeşitli faktörler etki etmektedir. Ülkelere göre döşemeli mobilya tercihleri değişmektedir. Dünyada en fazla döşemeli mobilya tüketimini Çin, ABD ve Almanya yapmaktadır. En çok döşemeli mobilya üretimini yapan ülke ise Çin'dir. Döşemeli mobilyalar kumaş, deri ve diğer kaplamalar olarak sınıflandırılmaktadır. En fazla kumaş kaplama ve deri kaplama kullanılmaktadır (Kargın, 2020) .

İşyeri Tehlike Sınıfları Tebliğine göre mobilya imalatı ''Tehlikeli'', mobilya gibi ürünlerin boyama işlemlerinin yapıldığı boyahaneler ise "Çok Tehlikeli'' sınıfta yer almaktadır. Bu riski ortaya çıkaran etmenler ise çeşitli işlemler sırasında ortaya çıkan ve yanıcı özellikte olan talaş tozları, döşemeli mobilya üretiminde kullanılan sünger, kumaş, elyaflar ve son bitirme işlemlerinde kullanılan tiner, boya, vernik gibi kimyasallardır.

Döşemeli mobilyalar, şilteler, tekstil malzemeleri gibi mobilyalar kolay tutuşması, yangının yayılmasını artırması, yandıklarında fazla miktarda duman ve ısı üretmesi gibi nedenlerle yangının erken aşaması için büyük önem arz etmektedir. Bu durum ise yangından kurtarma ve tahliye durumlarını kısıtlamaktadır. Döşemeli mobilyaların (kanepe, yatak, koltuk vb) yangına karşı özelliklerinin düzenlenmesi konusu yıllardan beri tartışılmaktadır. Bu nedenle yangın güvenliği ve çevre dostu, güvenli yanmaz özellikte mobilyaların geliştirilmesi konusu büyük önem arz etmektedir (Storesund ve ark., 2019).

Döşemeli mobilyaların şekil, özellik, çerçeve, destek malzemeleri gibi özellikleri; aynı zamanda da müşteri taleplerine göre işlevsellik, estetik ve fiyatlarına göre çok çeşitleri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra mobilya üretiminde kullanılan kumaşlarda da farklı tekstil malzemeleri (dokuma kumaş, dokuma olmayan yüksek katlı keçe ve örme kumaş vb.gibi) kullanılmaktadır.

Mobilyaların çeşitli özelliklerine göre farklılıkları olsa da yanıcılıkları açısından benzer özellikleri bulunmaktadır. Tüm mobilyalar destekleyici bir çerçeveden, yastıklama katmanlarından ve dış kaplama kumaşlarından oluşmaktadır. Bunlarda belirli bir yanıcılık derecesindedir (Nazare ve ark., 2012). Bu kadar geniş kullanıma sahip olan döşemeli mobilyaların sağlık ve güvenlik açısından tehlike ve risklerinin bilinmesi önemlidir.

Mobilyaların yancılıkları üzerinde, kullanılan kumaşın ve dolgu malzemelerinin etkileri büyüktür. Bu nedenle de kullanılan kumaşlara ve elyaflara yönelik tercihlerin değişmesi yangın güvenliği açısından da

KAYNAKÇA

Abdallah E.M.A., Harrad S.(2018). Dermal Contact With Furniture Fabrics Is A Significant Pathway Of Human Exposure To Brominated Flame Retardants, Environment International, Volume 118, Pages 26-33, ISSN 0160-4120, https://doi.org/10.1016/j.envint.2018.05.027.

Aksakal, F.N., Vaizoğlu S.A., Güler, Ç. (2005). Mobilyalardaki Kimyasallar ve Sağlık Etkileri (Chemicals in Furnitures and Their Effects on Health). Sted. Cilt:14, Sayı:12, s:268-272.

Babrauskas, V, Blum A., Daley R., Lında Bırnbaum L. (2011). Flame Retardants in Furniture Foam: Benefits and Risks, Fire Safety Science-Proceedings Of The Tenth International Symposium, pp. 265-278 Fire.

https://publications.iafss.org/publications/fss/10/265/view/fss_10-265.pdf

Betts S.K. (2008). New Thinking on Flame Retardants. EHP Environmental Health Perspectives. Vol:116, No: 5. https://doi.org/10.1289/ehp.116-a210.

Boer J.D., Stapleton H. M. (2019).Toward Fire Safety Without Chemical Risk. Science.,Vol. 364, No:6437, pp: 231-232. Doi: 10.1126/Science.Aax2054.

Charbonnet J. A., Weber R., Blum A., (2020). Flammability Standards For Furniture, Building İnsulation And Electronics: Benefit And Risk. Emerging Contaminants,Volume 6, Pages 432-441, ISSN 2405-6650, https://doi.org/10.1016/j.emcon.2020.05.002.

Chivas C., E. Guillaume E., Sainrat A., Barbosa V., (2009). Assessment Of Risks And Benefits İn The Use Of Flame Retardants İn Upholstered Furniture In Continental Europe, Fire Safety Journal, Volume 44, Issue 5, Pages 801-807, ISSN 0379-7112, https://doi.org/10.1016/j.firesaf.2009.03.009.

Denize H.R. 2000. The Combustıon Behavıour Of Upholstered Furnıture Materıals In New Zealand, Fire Engineering Research Report 00/4, School of Engineering University of Canterbury Private Bag 4800 Christchurch, New Zealand.

Fabian T.Z., Gandhi P.D. (2013). Upholstered Furnıture Flammabılıty: Full-Scale Furnıture And Flashover Experıments , Conference Proceedings of Fire & Materials, 2013/01/29, 793- 802.

Gandi S., Spivak S.M. (1994). A Survey of Upholstered Furniture Fabrics and Implications for Furniture Flammability. Journal of Fire Sciences. 12(3):284-312. Doi: 10.1177/073490419401200305.

Gann, RG. (2021). Solving The Soft Furnishings Fire Problem (Without İncurring Collateral Damage). Fire And Materials. 45: 3–7. https://doi.org/10.1002/fam.2936.

Guillaume E., Chivas C., Sainrat A. (2008). Regulatory Issues And Flame Retardant Usage In Upholstered Furnıture In Europe, Fire & Building Safety in the Single European Market, January, :38-48. www.fireseat.org.

Harris D., Davis A.,, Ryan P.B.,, Cohen J.,, Gandhi P.,, David Dubiel D. (2020), Chemical Exposure And Flammability Risks Of Up.holstered Furniture, Fire and Materials, Volume 45, Issue 1 p. 167-180.

Harris, D, Davis, A, Ryan, PB, et al. (2021) Chemical Exposure And Flammability Risks Of Upholstered Furniture. *Fire and Materials*. 2021; 45: 167–180.

Hirschler, M. M. (2008). Polyurethane Foam And Fire Safety. Polymers for Advanced Technologies, 19(6), 521-529.

Huang, D., Chen C., Xu Z., Li D., Shi L., Liang G. (2021). Fire Behaviors Of Two-Layer Coated Latex Foam With An Extremely Thin Surface Layer Under Bottom Ventilation Conditions, Process Safety and Environmental Protection, Volume 148, Pages 1164-1178, ISSN 0957-5820, https://doi.org/10.1016/j.psep.2021.02.032.

Geovana P. A. L., Josiane D. V. B., Valter E. B., Marcelo A. M. S. G, Bruna A. S. M., Juliano Z. G., Benjamin S. L. (2021). Exploratory Analysis Of Fire Statistical Data And Prospective Study Applied To Security And Protection Systems, International Journal of Disaster Risk Reduction, Volume 61, ISSN 2212-4209, https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102308.

Kargın R.İ.(2020). Mobilya Sektör Raporu. Dünyada ve Türkiye deki Döşemeli Mobilya Sanayi. Orta Anadolu Mobilya Kağıt ve Orman Ürünleri İhracatçıları Birliği Raporu.

Kathryn M. Rodgers, Lucien R. Swetschinski, Robin E. Dodson, Hillel R. Alpert, Joseph M. Fleming, Ruthann A. Rudel (2019). Health Toll From Open Flame and Cigarette-Started Fires on Flame-Retardant Furniture in Massachusetts, 2003–2016", American Journal of Public Health 109, no. 9 (September 1, 2019): pp. 1205-1211.

Kozlowski R., Mieleniak B., Muzyczek M.(1999). Fire Resistant Composites For Upholstery, Polymer Degradation and Stability, Volume 64, Issue 3, Pages 511-515,ISSN 0141-3910, https://doi.org/10.1016/S0141-3910(98)00144-X.

Krasny J., Parker W., Babrauskas V. (2001). Fire Behavior of Upholstered Furniture and Mattresses, Library of Congress Catalog Card Number: 00-104716, ISBN: 0-8155-1457-3, Publishes in the United of America by Noyes Publications NY.

Lounis M., Leconte S., Rousselle C., Belzunces L.P., Desauziers V., Lopez-Cuesta J.M, Julien M.J., Guenot D., Bourgeois D. (2019). Fireproofing Of Domestic Upholstered Furniture: Migration Of Flame Retardants And Potential Risks, Journal of Hazardous Materials, Volume 366, Pages 556-562, ISSN 0304-3894.

McKenna S.T., Birtles R., Dickens K., Walker G.R., Spearpoint M.J., Stec A. A., Hull, T.R. (2018). Flame Retardants In UK Furniture Increase Smoke Toxicity More Than They Reduce Fire Growth Rate, Chemosphere, Volume 196, Pages 429-439, ISSN 0045-6535.

Nazaré, S., Davis, R.D.(2012). A Review Of Fire Blocking Technologies For Soft Furnishings. Fire Fire Science Reviews Sci Rev 1,1. https://doi.org/10.1186/2193-0414-1-1.

Nolan, D.P.(2019). Methods of Fire Suppression, Handbook of Fire and Explosion Protection Engineering Principles for Oil, Gas, Chemical, and Related Facilities (Fourth Edition), Gulf Professional Publishing, Chapter 19. Pages 341-382, Editor(s): Dennis P. Nolan, ISBN 9780128160022, https://doi.org/10.1016/B978-0-12-816002-2.00019-2.

OPSS (2023). Office For Product Safety&Standarts, Fire Risks of Upholstered Products Research Report April.

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1149257/fire-risks-of-uphostered-products-main-report.pdf

Prager F.H., Darr W.C., Wood J.F.(1984). The Contribution of Upholstered Furniture to Residential Fire Risks. Cellular Polymers.3(3):161-194. doi:10.1177/026248938400300301.

Ratnasingam, J. (2022). Upholsteries For Furniture. In: Furniture Manufacturing. Design Science and Innovation. Springer, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-16-9412-7_9

Speight, J.G. (2017). Sources and Types of Organic Pollutants, Environmental Organic Chemistry for Engineers, Pages 153-201, ISBN 9780128044926, https://doi.org/10.1016/B978-0-12-804492-6.00004-6.

Storesund K., Steen-Hansen A., Bergstrand A. (2015). Fire Safe Upholstered Furniture Alternative Strategies To The Use Of Chemical Flame Retardants, SP Fire Resaerch, Swedish Contingencies Agency (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB) Clıent's Ref. Per Karlsson Project No. 20124 Number Of Pages/Appendıces: 46 Pages + 3 Appendices.

Storesund, K., Amon, F., Shayesteh, H., Steen-Hansen, A., Larsson, I., Bergstrand, A. (2019). Fire safe furniture in a sustainable perspective. RISE Research Institutes of Sweden, ISBN: 978-91-88907-94-3.

Thompson AL, Kim I, Hamins A, Bundy M, Zammarano M. (2021). Performance and Failure Mechanism of Fire Barriers in Full-Scale Chair Mock-ups. Fire Mater. Jun 24;46(1):10.1002/fam.3007. doi: 10.1002/fam.3007. PMID: 35002025; PMCID: PMC8739864.

URL-1, 2023. Fire, https://en.wikipedia.org/wiki/Fire. Erişim Tarihi 01.10.2023.

URL-2, 2023. Combustion, https://en.wikipedia.org/wiki/Combustion. Erişim Tarihi 01.10.2023.

URL-3, 2023. Chapter Introduction: Fire Ecology. https://www.blm.gov/or/resources/recreation/tablerock/files/fire_ecol_intro.pdf.ErişimTarihi 01.10.2023.

URL-4, 2023. Yangın Tedbirleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Destek Hizmet Başkanlığı, (https://www5.tbmm.gov.tr/yayinlar/brosurler/yangin_tedbirleri.pdf). Erişim Tarihi 01.10.2023.

URL-5, 2023. Upholstery**,** https://en.wikipedia.org/wiki/Upholstery. Erişim Tarihi: 02.10.2023.

Voelkert C.J. (2009). Fire And Fire Extinguishment A Brief Guide To Fire Chemistry And Extinguishment Theory For Fire Equipment Service Technicians. Revised 2015,chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.amerexfire.com/upl/downloads/educational-documents/fire-and-fire-extinguishment-99cd88b2.pdf.

Zou, G.W., Huo, Y., Chow, W.K., Chow, C.L. (2018). Modelling Of Heat Release Rate İn Upholstered Furniture Fire. Fire and Materials.; 42: 374–385. https://doi.org/10.1002/fam.2502.

X-IŞINI BİLGİSAYARLI TOMOGRAFİNİN TOPRAK PORLARININ GÖRÜNTÜLENMESİNDE KULLANIMI

Melis ÇERÇİOĞLU[1]

1 Doç. Dr.; İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü. melis.cercioglu@ikc.edu.tr ORCID No: 0000-0002-6985-7745

GİRİŞ

Toprak porozitesinin birincil derecede önemi, toprak porlarının içme suyu olarak kullanılan yeraltı sularını içermesidir. İkincil önemli yönü ise porlarda bulunan oksijen ile ilgilidir. Tüm bitkilerin solunum için oksijene ihtiyaç duyması nedeniyle iyi havalanmış bir toprak, bitkilerin gelişmesi için önemlidir. Tarım makinalarının ve insanların neden olduğu kompaksiyon, toprağın oksijen ve su sağlama yeteneğini negatif olarak etkiler ve toprak porozitesini azaltır. Tarımsal aktivitelerin çevresel etkisini azaltmak ve toprak stürüktürünün bozulmasını kontrol etmek toprak amenajmanın en temel amaçlarından biridir. Bazı tarımsal topraklarda yapılan yoğun tarım, toprak stürüktüründe ve diğer toprak fiziksel özelliklerinde bozulmalara neden olabilmekte ve bunun sonucunda da ürün verimi azalmaktadır. Toprak stürüktüründeki en önemli modifikasyonlar, esas olarak toprak porozitesindeki değişiklikleri kapsamaktadır. Porların büyüklük dağılımı ile bağlanabilirliğinin, toprak hidrolik özelliklerini yönettiğine inanılmaktadır (Vogel, 2000; Perret ve ark., 2000; Pierret ve ark., 2002). Kuru hacim ağırlık ve toplam porozite, toprak kompaksiyonunun miktarının belirlenmesinde de temel özelliklerdir (Lipiec ve Hatano, 2003).

Toprak porlarından özellikle makroporlar (>1000 μm), suyun ve havanın hareketine izin vererek toprakların hızlı su hareketini teşvik eder (Anderson ve ark., 1990; Perret ve ark.,1999; Fox ve ark., 2004). Buna bağlı olarak, toprağın iyi bir su tutma kapasitesine sahip olması bitki gelişiminin artması için önemlidir. Tarımsal ormancılık, mera ve çim gibi çok yıllık bitki vejetasyonlarının toprak poroziteleri, çapa bitkisi yetiştirilen arazilere göre daha yüksektir (Chan ve Mead, 1989; Seobi ve ark., 2005; Udawatta ve ark., 2006, 2008a). Makroporların toprağın transfer özelliklerine etkisi, onların geometrik ve topolojik özellikleri ile doğrudan ilgili olup, bu özelliklerin sürekliliği ve gözenek boyut dağılımı birinci derecede öneme sahiptir. Makroporların şekil, büyüklük ve büyüklük dağılımı gibi özellikleri topraktaki suyun miktarını, akışını ve tutulma miktarını etkiler (Rasiah ve Alymore, 1998; Udawatta ve ark., 2006). Topraktaki makroporların toprak içerisindeki su, gaz, çözünmüş maddeler ve mikroorganizmaların hareketini de etkilediği iyi bilinmektedir (Bouma, 1991; McCoy ve ark., 1994; Heijs ve ark., 1995; Li ve Ghodrati, 1995; Abu-Ashour ve ark., 1998; Silva ve ark., 2000). Ayrıca makroporlar, topraktaki suyun hızlı olarak infiltrasyonunda önemli geçiş yollarıdır (Jarvis, 2007; Allaire-Leung ve ark., 2000).

Porozite; ince-kesit analizi (Van Golf-Recht, 1982) ve Boyle'nin porozimetri yasası (American Petroleum Institute, 1960) ile hesaplanabilir. Yüksek kil içeriğine sahip, çok düşük infiltrasyonlu topraklardaki makroporların yokluğu, fazla yüzey akışına yol açabilir. Bu nedenle, tarımsal uygulamaların neden olduğu değişiklikleri tanımlamak ve en iyi uygulamayı geliştirmek için topraklar arasındaki porozite farklarının ölçülmesi gerek-

KAYNAKLAR

Abu-Ashour, J., Joy, D.M., Lee, H., Whiteley, H.R., Zelin, S. (1998). Movement, of bacteria in unsaturated soil columns with macropores. Am. Soc. Agric. Eng. 414., 1043-1050.

Adderley, W.P., Simpson, I.A., Macleod, G.W. (2001). Testing high-resolution X-ray computed tomography for the micromorphological analyses of archaeological soils and sediments. Archeological Prospection 8: 107-112.

Akin, S., Kovscek, A.R. (2003). Computed tomography in petroleum engineering research. Applications of X-ray computed tomography in the geosciences. Geological Society, London, UK. Special Publications, No. 215. pp. 23-38.

Allaire-Leung, S.E., Gupta, S.C., Moncrief, J.F. (2000). Water and solute movement in soil as influenced by macropore characteristics: I. Macropore continuity. J. Contam. Hydrol. 41: 283–301.

American Petroleum Institute. (1960). API recommended practice for core analysis procedures. Rep. 40. American Petroleum Institute. Dallas, Texas.

Anderson, S.H. (2012). X-ray computed tomography for assessment of soil physical properties and processes. Class notes. Lincoln University, February 20.

Anderson, S.H., Peyton, R.L., Gantzer, C.J. (1990). Evaluation of constructed and natural soil macropores using X-ray computed tomography. Geoderma 46 (1-3): 13-29.

Anderson, S.H., Wang, H., Peyton, R.L., Gantzer, C.J. (2003). Estimation of porosity and hydraulic conductivity from X-ray CT-measured solute breakthrough. In: Mees, F. (Ed.), Application of X-ray Computed Tomography in the Geosciences. The Geological Society, London, UK, pp. 135–150.

Bacq-Labreuil, A., Crawford, J., Mooney, S.J., Neal, A.L., Ritz K. (2019). Phacelia (*Phacelia tanacetifolia* Benth.) affects soil structure differently depending on soil texture. Plant Soil 441: 543-554.

Bottinelli, N., Zhou, H., Boivin, P., Zhang, Z.B., Jouquet, P., Hartmann, C., Peng, X. (2016). Macropores generated during shrinkage in two paddy soils using X-ray micro-computed tomography. Geoderma 265: 78-86.

Bouma, J. (1991). Influence of soil macroporosity on environmental quality. Adv. Agron. 46, 1–37.

Buzug, T. (2008). Fundamentals of X-ray Physics. In: Computed Tomography. Springer, Berlin, Heidelberg. https://doi.org/10.1007/978-3-540-39408-2_2.

Calistru, A. E., Jităreanu, G. (2015). Applications of X-ray computed tomography for examining soil structure: A review. Bulletin of University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine Cluj-Napoca Agriculture 72(1): 30-36.

Capowiez, Y., Pierret, A., Daniel, O., Monestiez, P., Kretzschmar, A. (1998). 3D skeleton reconstructions of natural earthworm burrow systems using CAT scan images of soil cores. Biol Fertil Soils 27, 51–59.

Carlson, W.D., Rowe, T., Ketcham, R.A., Colbert, M.W. (2003). Application of high resolution X-ray computed tomography in petrology, meteoritics, and palaeontology. p.7–22. In F. Mess et al. (ed.) Application of X-ray computed tomography in the geosciences. The Geological Society, London. UK.

Cercioglu, M., Anderson, S.H., Udawatta, R.P., Haruna, S.I. (2018). Effects of cover crop and biofuel crop management on computed tomography-measured pore parameters. Geoderma 319, 80-88.

Cercioglu, M. (2018). Imaging soil pore characteristics using computed tomography as influenced by agroecosystems. Eurasian J Soil Sci 7 (3):195 – 202.

Chan, K.Y., Mead, J.A. (1989). Water movement and macroporosity of an Australian Alfi sol under different tillage and pasture conditions. Soil Tillage Res. 14: 301–310.

Cı´slerova´, M., Votrubova´, J. (2002). CT derived porosity distribution and flow domains. J. Hydrol. 267: 186-200.

Cnudde, V., Boone, M.N. (2013). High-resolution X-ray computed tomography in geosciences: a review of the current technology and applications. Earth Sci. Rev. 123, 1–17.

Du, Z., Hu, Y., Buttar, N.A., Mahmood, A. (2019). X-ray computed tomography for quality inspection of agricultural products: A review. Food Sci Nutr. 7(10): 3146-3160.

Fox, G.A., Malone, R., Sabbagh, G.J., Rojas, K. (2004). Interrelationship of macropores and subsurface drainage for conservation tracer and pesticide transport. J. Environ. Qual. 33, 2281–2289.

Galdos, M.V., Pires, L.F., Cooper, H.V., Calonego, J.C., Rosolem, C.A., Mooney, S.J. (2019). Assessing the long-term effects of zero-tillage on the macroporosity of Brazilian soils using X-ray Computed Tomography. Geoderma 337, 1126–1135.

Gantzer, C.J., Anderson, S.H. (2002). Computed tomographic measurement of macroporosity in chisel-disk and no-tillage seedbeds. Soil Tillage Res. 64, 101–111.

Garbout, A., Munkholm, L.J., Hansen, S.B. (2013). Tillage effects on topsoil structural quality assessed using X-ray CT, soil cores and visual soil evaluation. Soil Tillage Res. 128: 104-109.

Ghosh, T., Maity, P.P., Rabbi, S.M.F., Das, T.K., Bhattacharyya, R. (2023). Application of X-ray computed tomography in soil and plant -a review. Front. Environ. Sci. 11:1216630.

Heijs, A.W.J., Delange, J., Schoute, J.F.T., Bouma, J. (1995). Computed tomography as a tool for nondestructive analysis of flow patterns in macroporous clay soils. Geoderma 64: 183–196.

Helliwell, J.R., Miller, A.J., Whalley, W.R., Mooney, S.J., Sturrock, C.J. (2014). Quantifying the impact of microbes on soil structural development and behaviour in wet soils, Soil Biology and Biochemistry, 74(0), 138-147.

Helliwell, J.R., Sturrock, C.J., Grayling, K.M., Tracy, S.R., Flavel, R.J., Young, I.M., Whalley, W.R., Mooney, S.J. (2013). Applications of X-ray computed tomography for examining biophysical interactions and structural development in soil systems: A review. European Journal of Soil Science, 64: 279–297.

Hounsfield, G.N. (1973). Computerized transverse axial scanning (tomography): Part I. Description of system. Br. J. Radiol. 46: 1016-1022.

Hu, X., Li, Z.C., Li, X.Y., Liu, L. (2016). Quatification of soil macropores under alpine vegetation using computed tomography in the Qinghai Lake Watershed, NE Qinghai-Tibet Plateau. Geoderma 264: 244-251.

Jarvis, N.J. (2007). A review of non-equilibrium water flow and solute transport in soil macropores: principles, controlling factors and consequences for water quality. Eur. J. Soil Sci. 58, 523–546.

Kay, B.D., VandenBygaart, A.J. (2002). Conservation tillage and depth stratification of porosity and soil organic matter. Soil Tillage Res. 66: 107–118.

Kumar, S., Anderson, S.H., Udawatta, R.P. (2010). Agroforestry and grass buffer influences on macropores measured by computed tomography under grazed pasture systems. Soil Sci. Soc. Am. J. 74, 203–212.

Li, Y., Ghodrati, M. (1995). Transport of nitrate in soils as affected by earthworm activities. J. Environ. Qual. 24, 432–438.

Lipiec, J., Hatano, R. (2003). Quantification of compaction effects on soil physical properties and crop growth. Geoderma 116, 107–136.

Luo, L., Lin, H., Li, S. (2010a). Quantification of 3-D soil macropore networks in different soil types and land uses using computed tomography. J. Hydrol. 393 (1–2), 53–64.

Luxmoore, R.J., Jardine, P.M., Wilson, G.V., Jones, J.R. and Zelazny, L.W. (1990). Physical and chemical controls of preferred path flow through a forested hillslope. Geoderma 46: 139–154.

McCoy, E.L., Boast, C.W., Stehouver, R.C., Kladivko, E.J. (1994). Macropore hydraulics: taking a sledgehammer to classical theory. In: Lal, R., Stewart, A. Ž. Eds., Soil Processes and Water Quality. Lewis, Boca Raton, FL, pp. 303–348.

Mooney, S.J. (2002). Three-dimensional visualization and quantification of soil macroporosity and water flow patterns using computed tomography. Soil Use Manag. 18 (2), 142–151.

Mooney, S.J., Pridmore, T.P., Helliwell, J., Bennett, M.J. (2012). Developing X-ray computed tomography to non-invasively image 3-D root systems architecture in soil. Plant Soil 352, 1–22.

Munkholm, L.J. (2002). Soil fragmentation and friability. Effects of soil water and soil management. PhD thesis. Danish Institute of Agricultural Sciences, Foulum. The Royal Veterinary and Agricultural University, Copenhagen.

Munkholm, L.J., Heck, R.J., Deen, B., 2012. Soil pore characteristics assessed from X-ray micro-CT derived images and correlations to soil friability. Geoderma 181-182: 22-29.

Müller, K., Katuwal, S., Young, I., McLeod, M., Moldrup, P., de Jonge, L.W., Clothier, B. (2018). Characterising and linking X-ray CT derived macroporosity parameters to infiltration in soils with contrasting structures. Geoderma 313: 82-91.

Pachepsky, Y., Yakovchenko, V., Rabenhorst, M.C., Pooley, C., Sikora, L.J. (1996). Fractal parameters of pore surfaces as derived from micromorphological data: Effect of long-term management practices. Geoderma 74 (3-4): 305–319.

Perret, J., Prasher, S.O., Kantzas, A., Langford, C. (1999). Three-dimensional quantification of macropore networks in undisturbed soil cores. Soil Sci. Soc. Am. J. 63, 1530–1543.

Perret, J., Prasher, S.O., Kantzas, A., Langford, C. (2000). A two-domain approach using CAT scanning to model solute transport in soil. J. Environ. Qual. 29, 995–1010.

Pierret, A., Capowiez, Y., Belzunces, L., Moran, C.J. (2002). 3D reconstruction and quantification of macropores using X-ray computed tomography and image analysis. Geoderma 106, 247–271.

Pot, V., Peth, S., Monga, O., Vogel, L.E., Genty, A., Garnier, P., Vieuble-Gonod, L., Ogurreck, M., Beckmann, F., Baveye, P.C. (2015). Three-dimensional distribution of water and air in soil pores: Comparison of two-phase two-relaxation-times lattice-Boltzmann and morphological model outputs with synchrotron X-ray computed tomography data. Advances in Water Resources 84: 87-102.

Rab, M.A., Haling, R.E., Aarons, S.R., Hannah, M., Young, I.M., Gibson, D. (2014). Evaluation of X-ray computed tomography for quantifying macroporosity of loamy pasture soils. Geoderma 213: 460-470.

Rachman, A., Anderson, S.H., Gantzer, C.J. (2005). Computed-tomographic measurement of soil macroporosity parameters as affected by stiff-stemmed grass hedges. Soil Sci. Soc. Am. J. 69, 1609–1616.

Rasiah, V., Alymore, L.A.G. (1998). The topology of pore structure in cracking clay soil: I. The estimation of numerical density. J. Soil Sci. 39: 303–314.

Rogasik, H., Onasch, I., Brunotte, J., Jegou, D., Wendroth, O. (2003). Assessment of soil structure using X-ray computed tomography. Applications of X-ray computed tomography in the geosciences. Geological Society, London, UK. Special Publications, No. 215. pp. 151-167.

Starkloff, T., Larsbo, M., Stolte, J., Hessel, R., Ritsema, C. (2017). Quantifying the impact of a succession of freezing-thawing cycles on the pore network of a silty clay loam and a loamy sand topsoil using Xray tomography. Catena 156: 365-374.

Seobi, T., Anderson, S.H., Udawatta, R.P., Gantzer, C.J. (2005). Influence of grass and agroforestry buffer strips on soil hydraulic properties for an albaqualf. Soil Sci. Soc. Am. J. 69, 893–901.

Silva, R.G., Cameron, K.C., Di, H.J., Smith, N.P., Buchan, G.D. (2000). Effect of macropore flow on the transport of surface-applied cow urine through a soil profile. Aust. J. Soil Res. 38, 13–23.

Simons, F.J., Verhelst, F., Swennen, R. (1997). Quantitative characterization of coal by means of micro focal X-ray computed microtomography (CMT) and color image analysis (CIA). International Journal of Coal Geology 34: 69-88.

Singh, J., Singh, N., Kumar, S. (2020). X-ray computed tomography–measured soil pore parameters as influenced by crop rotations and cover crops. Soil Science Society of America Journal 84: 1267-1279.

Singh, N., Kumar, S., Udawatta, R.P., Anderson, S.H., de Jonge, L.W., Katuwal, S. (2021). Grassland conversion to croplands impacted soil pore parameters measured via X-ray computed tomography. Soil Science Society of America Journal 85: 73-84.

Stock, S.R. (2008). Recent advances in X-ray microtomography applied to materials. International Materials Reviews 53:129–181.

Taina, I.A., Heck, R.J., Elliot, T.R. (2008). Application of X-ray computed tomography to soil science: a literature review. Can. J. Soil Sci. 88, 1–19.

Tracy, S.R., Black, C.R., Roberts, J.A., Sturrock, C., Mairhofer, S., Craigon, J., Mooney, S.J. (2012). Quantifying the impact of soil compaction on root system architecture in tomato (Solanum lycopersicum) by X-ray micro-computed tomography. Annals of Botany 110 (2): 511-519.

Udawatta, R.P., Anderson, S.H. (2008). CT-measured pore characteristics of surface and subsurface soils influenced by agroforestry and grass buffers. Geoderma 145 (3-4): 381-389.

Udawatta, R.P., Anderson, S.H., Gantzer, J.C., Garrett, H.E. (2006). Agroforestry and grass buffer influence on macropore characteristics: A computed tomography analysis. Soil Sci. Soc. Am. J. 70, 1763–1773.

Udawatta, R.P., Anderson, S.H., Gantzer, J.C., Garrett, H.E. (2008a). Agroforestry and grass buffer effects on pore characteristics measured by high-resolution X-ray computed tomography. Soil Sci. Soc. Am. J. 72, 295–304.

Udawatta, R.P., Anderson, S.H., Gantzer, J.C., Garrett, H.E. (2008b). Influence of prairie restoration on CT-measured soil pore characteristics. J. Environ. Qual. 37, 219–228.

Van Golf-Recht, T.D. (1982). Fundamentals of fractured reservoir engineering. Elsevier, Amsterdam, The Netherlands.

Vingiani, S., Mele, G., De Mascellis, R., Terribile, F., Basile, A. (2015). Volcanic soils and landslides: a case study of the island of Ischia (southern Italy) and its relationship with other Campania events. Solid Earth, 6, 783–797.

Vogel, H.J. (2000). A numerical experiment on pore size, pore connectivity, water retention, permeability, and solute transport using network models. Eur. J. Soil Sci. 51, 99–105.

Wiermann, C., Werner, D., Horn, R., Rostek, J., Werner, B. (2000). Stress/strain processes in a structured unsaturated silty loam Luvisol under different tillage treatments in Germany. Soil Tillage Res. 53: 117-128.

Wildenschild, D., Hopmans, J.W., Vaz, C.M.P., Rivers, M.L., Rikard, D., Christensen, B.S.B. (2002). Using X-ray computed tomography in hydrology: systems, resolutions, and limitations. Journal of Hydrology 267:285–297.

Yan, M., Ma, B., Tian, B., Hu, G., Wu, R., Wang, S. (2021). Design, simulation and reconstruction for a fast speed two-phase flow CT with 241Am gamma ray sources. Ann. Nucl. Energy 151, 107970.

Zhao, Y., Hu, X., Li, X. (2020). Analysis of the intra-aggregate pore structures in three soil types using X-ray computed tomography. Catena 193: 104622.

Zhuang, T. G. (1992). CT principle and algorithm. Shanghai Jiao Tong University Press, pp. 25–40, Shanghai, China.

KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE ÇEVRE DOSTU ÜRETİM YÖNTEMLERİ: İYİ TARIM UYGULAMALARI ÖRNEĞİ

***Sibel TAN*[1]**

1 Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü

ORCID: 0000-0002-4733-5874

GİRİŞ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artan nüfusun beslenme ihtiyacının sürdürülebilir bir şekilde karşılanması önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yandan nüfusun giderek artması diğer yandan doğal kaynakların giderek tükenmesi yaşamsal faaliyetin temelini oluşturan tarımsal faaliyetlerin doğru, planlı ve sürdürülebilir yönetimini zorunlu kılmaktadır. Nitekim diğer tüm sektörlerde olduğu gibi tarımda da insan odaklı yanlış davranışlar nedeniyle karbondioksit (CO_2) ve metan (CH_4) gibi gazların emisyonlarının giderek artmasına ve küresel ısınmaya neden olmaktadır. Küresel ısınma sonucu meydana gelen iklim değişikliği; iklimin ortalama durumunda ya da onun değişkenliğinde onlarca ya da daha uzun yıllar boyunca süren istatistiksel olarak anlamlı değişimler olarak tanımlanabilir (Türkeş, 2012). Tarım bu süreçte hem etken hem edilgen rol oynarken bir taraftan doğal kaynakların giderek yok olasına ve çevre tahribatına neden olurken, diğer taraftan düşen verim düzeyine bağlı olarak gıda arz ve güvenilirliği gün geçtikçe risk haline gelmektedir. Bu riskleri azaltmak için tüm dünya ülkelerinde çeşitli tedbirler alınmakta ve politikalar uygulanmaktadır. Tarımda çevre dostu üretim yöntemleri olarak adlandırdığımız Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları (İTU) bu tedbirler arasında ilk sırada gelmektedir. Çevre dostu bir üretim modeli olan İTU toprak, su, hava, bitki örtüsü ve doğal kaynakların korunmasına odaklanan bir yöntemdir. Diğer bir tanımla İTU; tarımsal üretimin çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyecek şekilde kontrol altına alınması ve üretim sonucunda oluşan ürünlerin sertifikalandırılarak tarımda izlenebilirlik, sürdürebilirlik ile gıda güvenliğini sağlayan üretim modelidir (Aydın, vd., 2016). Bu bağlamda İTU'nun temel prensipleri; yüksek gıda kalitesi sağlamak, verimi yükseltmek, çevreyi korumak, doğal kaynakların kullanımını optimize etmek, geleneksel tarım yöntemleri ile mevcut en iyi teknolojiyi kombine etmek ve üreticilerin, yerel halkın ve toplumun yaşam kalitesini yükseltmektir (Egesel vd., 2008).

Küresel ısınma ve iklim değişikliği ile savaşta teknoloji ve iklim kontrolü, etkin sulama yöntemlerinin geliştirilmesi, kuraklığa dayanıklı mahsullerin geliştirilmesi ve ıslahı, entegre bitkisel mücadele yöntemleri, dayanıklı fide ve tohum üretimi, Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları (İTU) gibi çevre dostu üretim yöntemleri, ekolojik ayak izine göre sürdürülebilir üretim yöntemlerinin geliştirilmesidir (FAO, 2017). Dünya Gıda ve Tarım Örgütü'nün de altını çizdiği bu konuda 2019-2023 yıllarını kapsayan 11. Kalkınma Planında Türkiye'nin sahip olduğu coğrafik konum itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer aldığına dikkat çekilerek, çevre ve doğal kaynakların korunması, kalitenin iyileştirilmesi, çevre iklim dostu üretim yöntemlerinin geliştirilmesi temel amaç olarak belirlenmiştir (SBB, 2019). Yine 2024-2028 yılla-

KAYNAKLAR

Abbass, K., Qasim, M. Z., Song, H., Murshed, M., Mahmood, H., Younis, I. (2022). "A Review of The Global Climate Change İmpacts, Adaptation, and Sustainable Mitigation Measures". Environmental Science And Pollution Research, 29(28), 42539-42559.

Akcan, A. T., Kurt, Ü., Kılıç, C. (2022). "Effects Of Climate Change On Agricultural Sector İn Turkey: Ardl Bounds Test Approach". Trends İn Business And Economics, 36 (1), 125-132.

Akyüz, Y., Atış, E., (2018). "Küçük Menderes Havzasında İklim Değişikliğinin Olası Etkileri ve Üreticilerin Konuya İlişkin Farkındalıkları". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 21, 109-115.

Alemdar, Ö., Ataseven, Y., Akkurt, M. (2019). "Bağcılıkta İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Üreticilerin Bilgi Düzeyinin İncelenmesi: Manisa İli, Salihli İlçesi Örneği". Çomü Ziraat Fakültesi Dergisi, 7(1), 151-159.

Aryal, J. P., Sapkota, T. B., Khurana, R., Khatri-Chhetri, A., Rahut, D. B., Jat, M. L. (2020). "Climate Change And Agriculture İn South Asia: Adaptation Options İn Smallholder Production Systems". Environment, Development And Sustainability, 22(6), 5045-5075.

Aydın, B., Özkan, E., Aktürk, D., Kiracı, M.A., Hurma, H., (2016). "Tarım Uygulamalarına Yönelik Üretici Görüşlerinin Ekolojik Açıdan Değerlendirilmesi (Kırklareli, Edirne, Tekirdağ ve Çanakkale İlleri Örneği)". Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi 9 (1): 12-25.

Aydoğan, M., Aydın, B., Topçu, N., Terzi, Y. E. (2019). "Samsun İli Sebze ve Meyve Üreticilerinin İyi Tarım Uygulamalarına (İTU) Yaklaşımı". Toprak Su Dergisi Özel Sayı, 51-60.

Aydoğdu, G., (2020). "İklim Değişikliği ve Tarımsal Uygulamalar Etkileşimi". Ondokuz Mayıs Üniversitesi İnsan Bilimleri Dergisi, 1(1), 43-61.

Balogh, J. M. (2020). "The Role of Agriculture İn Climate Change: A Global Perspective". International Journal of Energy Economics and Policy, 10 (2), 401-408.

Bayraç, N. H., Doğan, E. (2016). "Türkiye'de İklim Değişikliğinin Tarım Sektörü Üzerine Etkileri".

Bhardwaj, M., Kumar, P., Kumar, S., Dagar, V., Kumar, A. (2022). "A District-Level Analysis For Measuring The Effects of Climate Change on Production of Agricultural Crops, İe, Wheat And Paddy: Evidence From India". Environmental Science And Pollution Research, 29 (21), 31861-31885.

Dellal, İ., Engürülü, B., Ulukan, H., Özevren, A. Ş., Ünal, M. 2015. "İklim Değişikliğinin Tarım Sektörüne Ekonomik Yansımaları". Türkiye Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1, 62.

Demirbaş, N., (2022). "İklim Değişikliği Karşısında Tarım Sektörünün Sürdürülebilirliği İçin İklim Uyumlu Tarım: Farklı Ülke Deneyimlerinden Çıkarılan Dersler". XVII. IBANES İktisat, İşletme ve Yönetim Bilimleri Kongreler Serisi, 12-13.

Doğan, B., Tümer, E. İ. (2019). "Çiftçilerin İyi Tarım Uygulamalarına Katılma İstekliliklerini Etkileyen Değişkenler: Kahramanmaraş İli Örneği". Yuzuncu Yıl University Journal of Agricultural Sciences, 29 (4), 611-617.

DPT., (1972). "Yeni Strateji ve Kalkınma Planı: Üçüncü Beş Yıl (1973-1977)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Yayın No: 1272.

DPT., (1979). "Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Yayın No: 1664.

DPT., (1984). "Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Yayın No: 1974.

DPT., (1989). "Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Yayın No: 2174.

DPT., (1995). "Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

DPT., (2000). "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Egesel, B., Ekinci, N., Tan, S., (2008). "Türkiye'de İyi Tarım Uygulamaları ve Çanakkale Örneği". Lapseki Değerleri Sempozyumu. Çanakkale 27-28 Ağustos, 41-47.

Ekmekçi, K., Acar, A. İ., Yurtlu, Y. B., Hasdemir, M. (2012). "İyi Tarım Uygulamalarının Tarımsal Mekanizasyon Açısından Değerlendirilmesi". Selcuk Journal of Agriculture And Food Sciences, 26 (1), 97-103.

Eryılmaz, G. A., Kılıç, O., (2018). "Türkiye'de Sürdürülebilir Tarım ve İyi Tarım Uygulamaları". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 21(4), 624-631.

Eryılmaz, G., Kılıç, O., Boz, İ. (2019). "Türkiye'de Organik Tarım ve İyi Tarım Uygulamalarının Ekonomik, Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilirlik Açısından Değerlendirilmesi". Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi 29(2):330-339.

FAO (2017), http://www.fao.org/about/en/ Erişim Tarihi: 12.02.2023.

Hasdemir, M., (2011). "Kiraz Yetiştiriciliğinde İyi Tarım Uygulamalarının Benimsenmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi". (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü).

Hasdemir, M., Taluğ, C., (2012). "Kiraz Yetiştiriciliğinde İyi Tarım Uygulamalarının Benimsenmesini Etkileyen Faktörlerin Analizi". Batı Akdeniz Tarımsal Araştırma Enstitüsü Derim Dergisi, 29 (1), 23-36.

Hobbs, J. E. (2003). "Incentives for The Adoption of Good Agricultural Practices (Gaps)". Food And Agriculture Organization, 1.

Hossain, M. S., Alam, G. M., Fahad, S., Sarker, T., Moniruzzaman, M., Rabbany, M. G. (2022). "Smallholder Farmers' Willingness To Pay For Flood İnsurance As Climate Change Adaptation Strategy İn Northern Bangladesh". Journal of Cleaner Production, 338, 130584.

İçel, C. D., (2007). "Avrupa Birliği ülkelerinde iyi tarım uygulamaları ve Türkiye ile karşılaştırılması". T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı AB Uzmanlık Tezi. Ankara.

Joshi, A., Kalauni, D., Tiwari, U. (2019). "Determinants of Awareness of Good Agricultural Practices (GAP) Among Banana Growers İn Chitwan, Nepal". Journal of Agriculture And Food Research, 1, 100010.

Kargacıer, O., Karabaş, S., (2013). "İyi Tarım Uygulamaları ve Tüketici Davranışları". Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi. Cilt: 2013 Sayı: 2, 71- 79.

KB., (2013). "Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)", T.C. Kalkınma Bakanlığı.

Kıcık, N., (2023). "Küresel İklim Değişikliğinde Tarım ve Bir Çözüm Önerisi Olarak Modern Tarım Uygulamaları" (Yüksek Lisan Tezi Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).

Koç, G., Uzmay, A., Çukur, F. (2016). "İklim Değişikliği ve Hayvancılık Sektörü İlişkisinin Dünya'da ve Türkiye'de Tarım Ekonomisi Açısından Değerlendirilmesi". XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 25-27 Mayıs 2016, Isparta.

Malhi, G. S., Kaur, M., Kaushik, P. (2021). "Impact of Climate Change on Agriculture and İts Mitigation Strategies: A Review". Sustainability, 13(3), 1318.

Oo, S. P., & Usami, K. (2020). "Farmers' Perception of Good Agricultural Practices in Rice Production in Myanmar: A Case Study of Myaungmya District, Ayeyarwady Region". Agriculture, 10 (7), 249.

Özer, H., Özer, S. (2003). "İklim Değişikliği ve Tarım Üzerindeki Etkileri". Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 34 (3), 287-292.

Polat, K., Dellal, İ., (2016). "Göksu Deltasında Çeltik Yetiştiriciliği Yapan Üreticilerin İklim Değişikliği Algısı ve İyi Tarım Uygulamaları Yapmalarında Etkili Faktörlerin Belirlenmesi". Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 2 (2), 46-54.

RG., (2006). "Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)", 1 Temmuz 2006, Tarih ve 2615 Sayılı Resmi Gazete.

SBB, (2018). "On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023), T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Daire Başkanlığı. Ankara.

SBB, (2023). "On İkinci Kalkınma Planı (2024-2028), T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Daire Başkanlığı. Ankara.

Sharma, R. K., Kumar, S., Vatta, K., Bheemanahalli, R., Dhillon, J., Reddy, K. N., (2022). "Impact of Recent Climate Change on Corn, Rice, and Wheat in Southeastern USA". Scientific Reports, 12(1), 16928.

Şengün, E., Özden, A., (2022). "Pamuk Üreticilerinin İklim Değişikliği ve Tarım Sigortasına Yönelik Algılarının İncelenmesi: Aydın İli Örneği". Tarım Ekonomisi Dergisi, 28 (2), 183-193.

TOB (2023)., "Tarım ve Orman Bakanlığı Bitkisel Üretim, İyi Tarım uygulamaları İstatistikleri" www.tarimorman.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari/Istatistikler. (Erişim Tarihi: 25.11.2023).

Türkeş, M., (2012). "Türkiye'de Gözlenen ve Öngörülen İklim Değişikliği, Kuraklık ve Çölleşme". Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi 4 (2), 1-32.

Uysal, O., Aydın, B., Subaşı, O. S., Aktaş, E. (2021). "Üreticilerin İyi Tarım Uygulamalarına Yaklaşımı ve Uygulamaların Benimsenmesini Etkileyen Faktörler: Mersin İli Örneği". Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi, 8(3), 759-771.

Uysal, Ş., Gürer, B. (2023). "Çiftçilerin İklim Değişikliği Algı ve Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Ölçeğin Geliştirilmesi: Üzüm Üreticileri Örneği". 10. Türkiye Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, 434-442.

Yılmaz, S., Ersoy, N., Gümüş, E., Aydın, B. (2017). "Good Agricultural Practices İn Turkish Aquaculture". Süleyman Demirel Üniversitesi Eğirdir Su Ürünleri Fakültesi Dergisi, 13 (2), 231-239.

Zhang, H., Tang, Y., Chandio, A. A., Sargani, G. R., Ankrah Twumasi, M., (2022). "Measuring The Effects of Climate Change on Wheat Production: Evidence From Northern China". International Journal of Environmental Research And Public Health, 19(19), 12341.

ORMAN YANGINI, ORMAN YANGININININ TOPRAK VE YÜZEYSEL AKIŞA OLAN ETKİLERİ

İlyas BOLAT[1]

1 İlyas BOLAT (Doç. Dr.), Bartın Üniversitesi, Bartın Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümü, Toprak İlmi ve Ekolojisi ABD, Bartın, ORCID ID: 0000-0002-5354-2968

1. ORMAN YANGINI

Yangın, yanıcı maddede (yakıtta) depolanan enerjinin çok hızlı bir şekilde açığa çıkmasına neden olan kimyasal bir reaksiyondur (Thomas ve McAlpine, 2010). Başka bir anlatımla, yanma olarak bilinen fizikokimyasal sürecin görsel tezahürüne yangın denilmektedir. Yanma reaksiyonunun meydana gelmesi için bir kimyasal enerji (biyokütle yakıtı), termal enerji (ateşleme kaynağından gelen ısı) ve oksijen (O_2) kaynağı olmalıdır. Yangının üç önemli bileşenini (yakıt, ısı ve oksijen) tanımlamak için kullanılan bu kavramlar yangın üçgenini meydana getirmektedir (Şekil 1a). Burada unutulmaması gereken en önemli şey şudur: söz konusu bu üç bileşenden herhangi birinin ortadan kaldırılması durumunda, ateşin yanmayacağı veya devam etmekte olan bir yangının söneceğidir (DeBano vd., 1998; Neary vd., 1999; Thomas ve McAlpine, 2010).

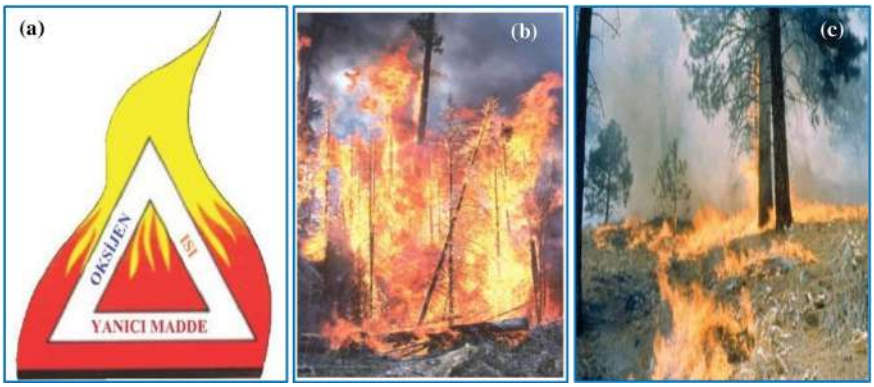

Şekil 1. *Yangın üçgeni (**a**) ve orman yangını (**b** ve **c**) (DeBano vd., 2005; Thomas ve McAlpine, 2010'dan değiştirilerek).*

Bununla birlikte herhangi bir yangının tipik olarak beş aşaması vardır (Şekil 2). Bu aşamalar genel olarak aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1. **Ön tutuşma aşaması**: Dışarıdan uygulanan ısı (pilot ısısı) suyun buharlaşmasına neden olur.
2. **Alevli yanma aşaması**: Yanıcı madde (diğer bir adıyla yakıt) kimyasal olarak ayrışarak bir yakıt gazı bulutu yani dumanı oluşturur.
3. **İçin için yanan yanma aşaması**: Yanıcı maddenin/odunun ısı tarafından ateşlenmesiyle birlikte, yanıcı gaz ve oksijenin birleştiği yerde (yanma reaksiyon bölgesi) yanan bir alev oluşur.
4. **Parlak/kor halinde yanma aşaması**: Yakıt olan yanıcı madde tükendikçe yanıcı gazların kaynağı azalır ve gazları hapseden kömür (yanmamış karbon) oluşur.

KAYNAKLAR

Abrahams, A. D. & Parsons, A. J. (1991). Relation between infiltration and stone cover on a semiarid hillslope, southern Arizona. *Journal of Hydrology*, 122(1–4): 49–59.

Agee, J. K. (1973). Prescribed fire effects on physical and hydrologic properties of mixed-conifer forest floor and soil. Report 143, Univ. California Resources Center, Davis, CA.

Bååth, E. & Arnebrant, K. (1994). Growth rate and response of bacterial communities to pH in limed and ash-treated forest soils. *Soil Biology and Biochemistry*, 26(8): 995–1001.

Baker J. & Hunter, C. (2008). Effects of Forest Management on Terrestrial Ecosystems. Encyclopedia ID p2411. In Web-Based Encyclopedia Compiling the irresister Fire on Southeastern Ecosystems, US. Department of Agriculture. Forest Service, http://fire forestencyclopedia.net/ov p2411/view, (accessed 01.08.2023).

Balcı, N. (1996). *Toprak Koruması*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, No: 3947, Orman Fakültesi Yayın No: 439, ISBN:9754044236, İstanbul, 490 s.

Binkley, D. & Fisher, R. F. (2013). *Ecology and Management of Forest Soils*, 4th edition, ISBN 978-0-470-97947-1, John Wiley & Sons, pp. 363.

Bissett, J. & Parkinson, D. (1980). Long-term effects of fire on the composition and activity of the soil microflora of a subalpine, coniferous forest. *Canadian Journal of Botany*, 58(15): 1704–1721.

Bolat, İ. (2007). Farklı Arazi Kullanım Biçimlerinin Toprağın Mikrobiyal Biyokütle Karbon (C_{mic}) ve Azot (N_{mic}) İçeriğine Etkisi, Yüksek Lisans Tezi (Yayımlanmamış), ZKÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Bartın, 104 s.

Bolat, İ. (2011). Kayın, Göknar ve Göknar-Kayın Meşcerelerinde Üst Toprak ve Ölü Örtüdeki Mikrobiyal Biyokütle Karbon (C_{mic}), Azot (N_{mic}), Fosfor (P_{mic}) ve Mikrobiyal Solunumun Mevsimsel Değişimi. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Doktora Tezi (Yayımlanmamış), Bartın, 423 s.

Bolat, İ. (2021). Toprak Strüktürü, Strüktürün Sınıflandırılması ve Toprak Strüktürünün Önemi. Bölüm 2, In: *Ziraat, Orman ve Su Ürünlerinde Araştırma ve Değerlendirmeler–1*, Cengizler, İ. & Duman, S. (Eds.), Aralık 2021, Gece Yayınevi, ISBN: 978-625-8075-39-7, 21–34 s.

Bollen, G. J. (1969). The selective effect of heat treatment on the microflora of a greenhouse soil. *Netherlands Journal of Plant Pathology*, 75: 157–163.

Bond, R. D. & Harris, J. R. (1964). The influence of the microflora on the physical properties of soils. I. Effects associated with filamentous algae and fungi. *Soil Research*, 2(1): 111–122.

Cerdà, A. & Robichaud, P. R. (2009). Fire effects on soil infiltration. In: *Fire Effects on Soils and Restoration Strategies*, Cerdà, A. & Robichaud, P. (Eds.), (pp. 81–103). New Hampshire, USA: Science Publishers.

Chandler, C., Cheney, P., Thomas, P., Trabaud, L. & Williams, D. (1983). *Fire in Forestry*, Volume 1: Forest Fire Behavior and Effects. John Wiley & Sons, Inc., New York.

Covington, W. W. & DeBano, L. F. (1990). *Effects of fire on pinyon-juniper soils*. In Effects of Fire Management of Southwestern Natural Resources: Proceedings of the Symposium, November 15–17, 1988, Tucson, AZ (Vol. 191, p. 78–86). US Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Forest and Range Experiment Station.

Çepel, N. (1975). Orman yangınlarının mikroklima ve toprak özellikleri üzerine yaptığı etkiler. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 25(1): 71–93.

Çepel, N. (1993). *Toprak-Su-Bitki İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi, Üniversite yayın No: 3794, Enstitü Yayın No: 5, ISBN: 975-404-320-5, 236 s., İstanbul.

Çepel, N. (1996). *Toprak İlmi*. İstanbul Üniversitesi Yayın No: 3945, Orman Fakültesi Yayın No: 438, 288 s., İstanbul.

Das, D. K. & Das, B. (1972). Characterization of water repellency in Indian soils. *Indian Journal of Agricultural Sciences*, 42: 1099–1102.

DeBano, L. F. (1981). '*Water repellent soils: A state-of-the-art.*' USDA, Forest Service, Pacific Southwest Forest and Range Experiment Station General Technical Report PSW-46., Berkeley, California, USA.

DeBano, L. F. & Krammes, J. S. (1966). Water repellent soils and their relation to wildfire temperatures. *Hydrological Sciences Journal*, 11(2): 14–19.

DeBano, L. F. Savage, S. M. & Hamilton, D. A. (1976). The transfer of heat and hydrophobic substances during burning. *Soil Science Society of America Journal*, 40(5): 779–782.

DeBano, L. F., Neary, D. G. & Ffolliot. P. F. (1998). *Fire's Effects on Ecosystems*. John Wiley and Sons, Inc., New York.

DeBano, L. F. & Neary, D. G. (2005). The Soil Resource: Its Importance, Characteristics, and General Responses to Fire (Part A). In: *Wildland Fire in Ecosystems: Effects of Fire on Soils and Water*, Neary, D. G., Ryan, K. C. & DeBano, L. F (Eds.), General Technical Report RMRS-GTR-42-vol 4. US Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Research Station, Ogden, pp. 262.

DeBano, L. F., Neary, D. G. & Ffolliot. P. F. (2005). Soil Physical Properties (Chapter 2). In: *Wildland Fire in Ecosystems: Effects of Fire on Soils and Water*, Neary, D. G., Ryan, K. C. & DeBano, L. F (Eds.), General Technical Report RMRS-GTR-42-vol 4. US Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Research Station, Ogden, pp. 262.

Deka, H. K. & Mishra, R. R. (1983). The effect of slash burning on soil microflora. *Plant and Soil*, 73: 167–175.

Dunin, F. X. (1976). Infiltration: Its simulation for field conditions: In: *Facets of Hydrology*, Rodda, J. C. (Ed.), John Wiley, New York, pp. 199–227.

Dunn, P. H., DeBano, L. F. & Eberlein, G. E. (1979). Effects of burning on chaparral soils: II. Soil microbes and nitrogen mineralization. *Soil Science Society of America Journal*, 43(3): 509–514.

Dunne, T. & Leopold, L. (1978). *Water in Environmental Planning*, W. H. Freeman and Company: New York, USA.

Dyrness, C. T., VanCleve, K. & Levison, J. D. (1989). The effect of wildfire on soil chemistry in four forest types in interior Alaska. *Canadian Journal of Forest Research*, 19: 1389–1396.

Eruz, E. (1979). Toprak tuzluluğu ve bitkiler üzerindeki genel etkileri. İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, 29(2), 112–120.

Friese, C. F. & Allen, M. F. (1993). The interaction of harvester ants and vesicular-arbuscular mycorrhizal fungi in a patchy semi-arid environment: the effects of mound structure on fungal dispersion and establishment. *Functional Ecology*, 7(1): 13–20.

García-Corona, R., Benito, E., De Blas, E. & Varela, M. E. (2004). Effects of heating on some soil physical properties related to its hydrological behaviour in two north-western Spanish soils. *International Journal of Wildland Fire*, 13(2): 195–199.

Gardiner, D. T. & Miller, R. W. (2008). *Soils in Our Environment*, 11th ed. Prentice Hall, Inc., Upper Saddle River, New Jersey,600 pp.

Gilmour, D. A. (1968). Water repellence of soils related to surface dryness. *Australian Forestry*, 32(3): 143–148.

Giovannini, G. (1999). Post-fire soil erosion risk. How to predict and how prevent. In: *Proceedings of the Advanced Study Course on Wildfire Management*, Eftichidis, G., Balabanis, P. & Ghazi, A. (Eds.), European Commission, Athens, pp. 305–321.

Goforth, B. R., Graham, R. C., Hubbert, K. R., Zanner, C. W., & Minnich, R. A. (2005). Spatial distribution and properties of ash and thermally altered soils after high-severity forest fire, southern California. *International Journal of Wildland Fire*, 14(4), 343–354.

González-Pérez, J. A., González-Vila, F. J., Almendros, G. & Knicker, H. (2004). The effect of fire on soil organic matter—a review. *Environment International*, 30(6): 855–870.

Grier, C. (1975). Wildfire effects on nutrient distribution and leaching in a coniferous ecosystem. *Canadian Journal of Forest Research*, 5: 599–607.

Hartford, R. A. & Frandsen, W. H. (1992). When it's hot, it's hot... or maybe it's not! (Surface flaming may not portend extensive soil heating). *International Journal of Wildland Fire*, 2(3): 139–144.

Hillel, D. (1971). *Soil and Water: Physical Principles and Processes*. Academic Press, New York, pp 49–77 (pp. 224).

Hungerford, R. D., Harrington, M. G., Frandsen, W. H., Ryan, K. C. & Niehoff, G. J. (1990). Influence of fire on factors that affect site productivity. pp. 32-51. In: *Symposium on Management and Productivity of Western-Montana Forest Soils*, April 10–12, 1990. Boise, ID.

Hungerford, R. D., Harrington, M. G., Frandsen, W. H., Ryan, K. C. & Niehoff, G. J. (1995). The influence of fire on factors that affect site productivity. In: Proceedings – Management and Productivity of Western-Montane Forest Soils, Harvey, A. C., Nuenschwander, L. F. (Comps.), USDA For. Serv. Gen. Tech. Rep. INT-280. pp. 32–50.

Jamison, V. C. (1943). The slow reversible drying of sandy surface soils beneath citrus trees in central Florida. *Soil Science Society of America Journal*, 7(C): 36–41.

Johnson, D. W. (1992). Effects of forest management on soil carbon storage. *Water, Air, and Soil Pollution*, 64: 83–120.

Kantarcı, M. D. (2000). *Toprak İlmi*. İstanbul Üniversitesi Toprak İlmi ve Ekoloji Anabilim Dalı, İstanbul Üniversitesi Yayın No: 4261, Orman Fakültesi Yayın No: 462, İstanbul, 420 s.

Kara, Ö. & Bolat, İ. (2009). Short-term effects of wildfire on microbial biomass and abundance in black pine plantation soils in Turkey, *Ecological Indicators*, 9(6): 1151–1155.

Kara, Ö., Şensoy, H., & Bolat, İ. (2010). Slope length effects on microbial biomass and activity of eroded sediments. *Journal of Soils and Sediments*, 10: 434–439.

Khanna, P. K. & Raison, R. J. (1986). Effect of fire intensity on solution chemistry of surface soil under a *Eucalyptus pauciflora* forest. *Australian Journal of Soil Research*, 24: 423–434.

Knoepp, J. D., DeBano, L. F. & Neary, D. G. (2005). *Soil Chemistry: Effects of Fire on Soils and Water* (Chapter 3). General Technical Report RMRS-GTR-42-vol 4. US Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Research Station, Ogden, pp. 250.

McColl, J. G. & Gressel, N. (1995). Forest soil organic matter: characterization and modern methods of analysis. In: *Carbon Forms and Functions in Forest Soils*, McFee, W.W., Kelley, J.M. (Eds.), Chapter 2. Soil Science Society of America, Madison, WI. pp. 13–32.

McGhie, D. A. & Posner, A. M. (1980). Water repellence of a heavy textured Western Australian surface soil. *Soil Research*, 18(3): 309–323.

Neary, D. G., Klopatek, C. C., DeBano, L. F. & Ffolliott, P. F. (1999). Fire effects on belowground sustainability: a review and synthesis. *Forest Ecology and Management*, 122(1–2): 51–71.

Neary, D. G., Ryan, K. C., & DeBano, L. F. (2005). *Wildland Fire in Ecosystems: Effects of Fire on Soils and Water* (Chapter 1). General Technical Report RMRS-GTR-42-vol 4. US Department of Agriculture, Forest Service, Rocky Mountain Research Station, Ogden, pp. 262.

Packham, D. & Pompe, A. (1971). The radiation temperatures of forest fires. *Australian Forest Research*, 5(3): 1–8.

Powers, R. F., Alban, D. H., Miller, R. E., Tiarks, A. E., Wells, C. G., Avers, P. E., Cline, R. G., Fitzgerald, R. O. & Loftus, N. S. (1990). Sustaining site productivity in North American forests: problems and prospects. In: *Sustained Productivity of Forest Soils*, Gessel, S.A., Lacate, D.S., Weetman, G.F. & Powers, R.F. (Eds.), Proceedings of the 7th North Am. For. Soils Conf., Vancouver, B.C., July 1988, Univ. of British Columbia, Vancouver. pp. 49–79.

Prieto-Fernández, A., Acea, M. J. & Carballas, T. (1998). Soil microbial and extractable C and N after wildfire. *Biology and Fertility of Soils*, 27: 132–142.

Pyne, S. J. (2001). Fire: A Brief History. Weyerhauser Environmental Books, Cycle of Fire Series. Seattle, USA: University of Washington Press.

Rahaman, S. M., Khatun, M., Garai, S., Das, P. & Tiwari, S. (2022). Forest Fire Risk Zone Mapping in Tropical Forests of Saranda, Jharkhand, Using FAHP Technique. Geospatial Technology for Environmental Hazards: Modeling and Management in Asian Countries, 177–195.

Raison, R.J., Keith, H. & Khanna, P. K. (1990). Effects of fire on the nutrient-supplying capacity of forest soils. In: Impact of intensive harvesting on forest site productivity, Dyck, W.J. & Meeg, C.A. (Eds.), Bull. No. 159. Rotorua, New Zealand: Forest Research Institute: 39–54.

Ream, C. H. (1981). *The Effects of Fire and Other Disturbances on Small Mammals and Their Predators: An Annotated Bibliography* (Vol. 106). Intermountain Forest and Range Experiment Station, US Department of Agriculture, Forest Service.

Roberts, F. J. & Carbon, B. A. (1972). Water repellence in sandy soils of south-western Australia. II. Some chemical characteristics of the hydrophobic skins. *Soil Research*, 10(1): 35–42.

Robichaud, P. R. (2000). Fire effects on infiltration rates after prescribed fire in Northern Rocky Mountain forests, USA. *Journal of Hydrology*, 231: 220–229.

Ryan, K. C. & Noste, N. V. (1985). Evaluating prescribed fires. In: '*Proceedings of the symposium and workshop on wilderness fire*'. pp. 230–238. USDA Forest Service General Technical Report INT–182. Ogden, UT.

Ryan, K. C. (2002). Dynamic interactions between forest structure and fire behavior in boreal ecosystems. *Silva Fennica*, 36(1): 13–39.

Sackett, S. S. & Haase, S. M. (1992). *Measuring Soil and Tree Temperatures during Prescribed Fires with Thermocouple Probes*. USDA For. Serv. Gen. Tech. Rep. PSW-131.

Sağlam, B., Bilgili, E., Küçük, Ö., Durmaz, B. D. & Baysal, İ. (2005). Korunan alanlarda orman yangınları ve etkileri, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, 8–10 Eylül 2005, SDÜ, Isparta.

Savage, S. M., Martin, J. P. & Letey, J. (1969). Contribution of humic acid and a polysaccharide to water repellency in sand and soil. *Soil Science Society of America Journal*, 33(1): 149–151.

Sharma, G. D. (1981). Effect of fire on soil microorganisms in a Meghalaya pine forest. *Folia Microbiologica*, 26: 321–327.

Schoch, P. & Binkley, D. (1986). Prescribed burning increased nitrogen availability in a mature loblolly pine stand. *Forest Ecology and Management*. 14: 13–22.

Singer, M.J. & Munns, D. N., (2002). *Soils: An Introduction*, 5th. Edition, Prentice Hall: Upper Saddle River, Inc. New Jersey, USA.

Stark, N. M. (1977). Fire and nutrient cycling in a Douglas fir/larch forest. *Ecology*, 58: 16–30.

Thomas, P. D. & R. McAlpine. (2010). *Fire in the Forest*. Cambridge University Press, The Edinburgh Building, Cambridge CB2 8RU, UK, pp. 240.

Thorsten, W., Richard, D.W. & Milton, S. (1997). Simulated plant disturbances to small-scale disturbances in semi-arid shrublands. *Journal of Vegetation Science*, 8: 163–176

Tiedemann, A. R., Conrad, C. E., Dieterich, J. H., Hornbeck, J. W., Megahan, W. F., Viereck, L. A. & Wade, D. D. (1979). *Effects of fire on water: a state-of-knowledge review*. USDA Forest Service General Technical Report WO-10. 28 pp.

Tüfekçioğlu, A. & Tüfekçioğlu, M. (2021). Yangın Sonrası Orman Toprağında Meydana Gelen Değişim ve Etkileşimler (pp. 89–110). In: Kavzoğlu, T. (Ed.). *Orman Yangınları: Sebepleri, Etkileri, Alınması Gereken Önlemler ve Rehabibilitasyon Faaliyetleri*, Türkiye Bilimler Akademisi, ISBN: 978-605-2249-79-6, Çankaya, Ankara, 443 sayfa.

Ubeda, X. & Outeiro, L. R. (2009). Physical and Chemical Effects of Fire on Soil. In: Cerda, A. & Robichaud, P. (Eds.), *Fire Effects on Soils and Restoration Strategies*, CRC Press, Boca Raton, Florida, USA, 630 pp.

Ulrey, A. L., Graham, R. C. & Bowen, L. H. (1996). Forest fire effects on soil phyllosilicates in California. *Soil Science Society of America Journal*, 60: 309–315.

URL-1, 2023. https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane-sitesi/EgitimDokumanlari/Orman%20Yang%C4%B1nlar%C4%B1yla%20M%C3%BCcadele/Orman%20ve%20K%C4%B1rsal%20Alan%20Yang%C4%B1nlar%C4%B1n%C4%B1n%20S%C3%B6nd%C3%BCr%C3%BClmesi.pdf (Erişim tarihi: 08.11.2023).

Wagner, D. (1997). The influence of ant nests on Acacia seed production, herbivory and soil nutrients. *Journal of Ecology*, 85 (1): 83–93.

Weast, R. C. (1988). *Handbook of Chemistry and Physics*. CRC Press, Boca Raton, FL.

Wells, C. G. (1971). Effects of prescribed burning on soil chemical properties and nutrient availability. Proceedings Prescribed Burning Symposium, ss. 86–97, USDA-Forest Service. Southeastern Forest Experimental Station.

Whitford, W. G. (1987). Soil fauna as regulators of decomposition and nitrogen cycling in pinyon–juniper ecosystems. In: *Proceedings of the Pinyon–Juniper Conference*, Everett, R. L. (Compiler.), January 13–16, 1986, Reno, NV. USDA For. Serv. Gen. Tech. Rep. INT-215. pp. 365–368.

Wright, R. F. (1976). The impact of forest fire on the nutrient influxes to small lakes in northeastern Minnesota. *Ecology*, 57: 549–663.

ÇANAKKALE'NİN BİGALI KÖYÜNDE KIRSAL KALKINMADA KADIN GİRİŞİMCİLİĞİ VE EKOTURİZM İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ[1]

Ayfer ERKAN[2]

Sibel TAN[3]

1 Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsünde, Ayfer ERKAN tarafından yapılan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.

ORCID: 0009-0003-7796-334X

3 Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü.

ORCID: 0000-0002-4733-5874

GİRİŞ

Dünyada sanayileşmenin hızlanmasıyla birlikte insanlığın yerleşim alanları kır ve kent olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kentler ekonomik ve sosyal anlamda daha ileri ve kalkınmış yerleşim birimlerini oluştururken, kır ise kırsalda kurulmuş olan, ekonomik ve sosyal kalkınmanın daha zayıf olarak ifade edildiği yerleşim birimleridir. Buna bağlı olarak da genel ekonomik ve sosyal kalkınmanın yanında köy kalkınması ya da diğer bir ifadeyle kırsal kalkınma olgusunun önemi giderek artmaktadır. İçerisinde birçok faaliyeti, grubu, amaç ve hedefleri barındırmasından dolayı kırsal kalkınma ile ilgili literatürde görüş birliğine varılan net bir tanım yoktur. Dolayısıyla Kırsal kalkınma tanımı ülkelerin ve bölgelerin koşullarına göre değişmekte olup, her birim kendi koşul ve şartlarına uygun olarak bir tanım yapmaktadır (Gökdemir ve Ergün, 2012).

Sürdürülebilir büyüme ve kalkınma tüm ülkelerin temel amaçlarındandır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın sürdürülebilirliği, kıt kaynakların etkin kullanımını, sermaye birikimini, verimlilik artışını, insan kaynaklarına yatırımı ve teknolojik yenilikleri gerektirir. Teknolojik yeniliği üreten esas olgunun insan olduğu düşünüldüğünde insan kaynaklarına yatırım verimlilik artışını yaratacaktır. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısını oluşturan kadın, insan kaynağı olarak büyüme ve kalkınmada kaçınılmaz rol oynayacaktır (Tutar ve Yetişen, 2009). Bu nedenle sağlıklı ve sürdürülebilir kalkınma modellerinin oluşturulabilmesi için kadın ve erkek eşitliğine dayalı girişimcilik odaklı faaliyetlerin desteklenmesi önemlidir. Özellikle kırsal kesimde kadın girişimciliğe dayalı faaliyetlerin ön plana çıkarılması ve desteklenmesi kadın girişimcilerin başarılı aktörler olduğu kalkınma modellerinin geliştirilmesine katkı sağlayabilecektir.

Kırsal kalkınmanın başlıca amaçları içinde kırsal alanda yaşayan insanların yaşam standartlarının yükseltilmesi ve ekonomik, sosyal ve çevresel durumlarının kırsal kalkınma çalışmalarına katılımcılık temelinde iyileştirilmesi, özellikle dezavantajlı grupların işgücüne katılımı ve girişimcilik faaliyetlerinin arttırılması için teşvik edilmeleri bulunmaktadır. Dünyada yoksulluk sınırında yaşayan her on kişiden 7'sinin kadın olması, toplam işgücünün 2/3'ünün kadın olması, kadınların çalışma sürelerinin erkeklerden uzun olması, kadınların gıda üretimindeki payları kadının kırsal kalkınmadaki vazgeçilmezliğinin en önemli göstergeleridir. Diğer taraftan tüm üretim faaliyetleri sonucu elde edilen gelirin sadece 1/10'unun kadınlar tarafından kullanıldığı gerçeği konununönemini açıkça ortaya koymaktadır (Ülker, 2013).

Kırsal kalkınma son yıllarda dünyada, Avrupa Birliği ülkelerinde ve diğer uluslararası kurum ve kuruluşlarca, akademik düzeyde ele alınan ve bilimsel araştırmalarla çözüm üretilmeye çalışılan konuların başın-

KAYNAKLAR

Anonim, (2023). Eceabat Belediyesi, www.eceabat.bel.tr/bigali-koyu.html. (Erişim Tarihi: 11.12.2023).

Cengiz G., Akkuş Ç., (2012). Kırsal Turizm Kapsamında Yöre Halkının Kalkındırılması: Erzurum Örneği. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (22): 61-74.

DPT., (2000). "Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)", Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

Durak İ., (2011). Girişimciliği Etkileyen Çevresel Faktörlerle İlgili Girişimcilerin Tutumları:Bir Alan Araştırması. ÇOMÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim Bilimleri Dergisi, 9(2): 191-214.

Erdoğan, N., (2003). Çevre ve Ekoturizm Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Yüksekokulu, yayın tarihi.2003.01.01. ISBN 9759313022. s.316.

Etikan S., Çukur T., (2011). Kırsal Turizm Faaliyetlerinin Çomakdağ-Kızılağaç Köyü El Sanatları üzerine Etkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi, 11(8): 1-15.

Fidan F., Nam, D., (2012). Kırsal Turizmde Yeni Dinamikler: Kadın Girişimciler-Taraklı Örneği. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(23): 51-57.

Gökdemir L., Ergün S., (2012). Kırsal Kalkınmada Kadının Rolü. İnönü Üniversitesi, Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1): 67-80.

Güney S., (2006). Kadın Girişimciliğine Genel Bir Bakış. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 1(1): 25-43.

İnan Ç., İnan H., Kubaş A., (2010). Ekoturizmin Kırsal Kalkınmaya Etkisi: Trakya Bölgesi Örneği. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Bildiriler Kitabı, 2010: 446-457.

Kiper T., Yılmaz E., (2008). Şarköy-Kumbağ Arasında Kırsal Kalkınmayı Destekleyici Turizmin Olabilirliği ve Yerel Halkın Rolü. Tekirdağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 5(2): 159- 168.

Soykan F., (2003). Kırsal Turizm ve Türkiye Turizmi İçin Önemi. Ege Coğrafya Dergisi, 12 (2003): 1-11.

Soysal A., (2013). Türkiye'de Kadın Girişimciler: Engeller ve Fırsatlar Bağlamında Bir Değerlendirme. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 65 (1): 83-114.

Tavakoli, H. (2012), A dictionary of research methodology and statistics in applied linguistics, Rahnama Press, Tahran.

TKDK, (2023). Çanakkale Tarımı ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, canakkale.tkdk.gov.tr/Dokumanlar. (Erişim Tarihi: 11.12.2023).

Tolunay A., Akyol A., (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, A (2): 116-127.

Tutar F., Yetişen H., (2009). Türkiye'de Kadının Ekonomik Kalkınmadaki Rolü. NiğdeÜniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(2): 116-131.

Ülker E., (2013). Kırsal Alanda Kadın Girişimciliğine Etki Eden Faktörler ve Tekirdağ İlinde Mevcut Durumun Belirlenmesi. Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ.

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI VE İLERLEME DURUMU AÇISINDAN DÜNYA VE TÜRKİYE KARŞILAŞTIRILMASI

Abdülkadir ERGÜN[1]

Nuray DEMİR[2]

1 1 Abdulkadir ERGÜN

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

akadirergun25@gmail.com / Orcid No: 0000-0001-8194-8765

2 Doç. Dr. Nuray DEMİR

Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

ipcioglu@atauni.edu.tr / Orcid No: 0000-0001-5670-6801

Sürdürülebilir Kalkınmaya Doğru Bin Yıl Kalkınma Hedefleri:

Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları dünya gündemindeki yerini 1900'lü yıllarda almıştır. Oluşan hareketlilikle 2000'li yıllarda son şekline ulaşmıştır. Eylül 2000 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda hali hazırda uygulamadaki kalkınma kavramı ve politikalarının dünya ve insanlığın geleceği için sorunlar oluşturduğuna dikkat çekilmiş ve acilen müdahale edilmesi gerektiğine işaret edilmiştir. 90'lı yılların sonunda Asya'da ve Rusya'da yaşan krizler, dünya genelinde işsizliğe ve yoksulluğa neden olan olaylar, Türkiye'de yaşanan deprem gibi doğal afetler, açlığı felaket boyutuna taşıyan kıtlıklar ülkelerin mücadele etme ve altından kalkma yetilerini güç duruma düşürecek boyuta ulaşmıştır. Sorunlar 2000'lerin başında da devam etmiş ve ABD'de yaşanan ikiz kuleler saldırıları, farklı coğrafyalarda şiddetini artıran terör olayları ve savaşlar kitlesel göç hareketlilikleri oluşturmaya başlamıştır. Sorunların oluşturduğu yük ve onarılması güçleşmeye başlayan yaralar uluslararası farkındalığı artırmış, iş birlikleriyle hareket etme zorunluğu karşısında konu daha fazla gündeme oturmuştur. Dolayısıyla 90'ların sonları ve 2000'lerin başları kalkınma planlarının köklü bir değişiklik sürecinden geçtiği dönüm noktası haline gelmiştir. Bu yıllar Birleşmiş Milletlerin kalkınma için hazırlanan onar yıllık planları özel olarak ele aldığı ve nihai olarak da 1990 yılı itibariyle 2007 yılına kadarki dönemi "Yoksulluğun Kökünü Kurutma Yaklaşımının ilk 10 yılı" şeklinde ifade ettiği dönem olmuştur (Gilbert, 2004).

Bu dönemde New York'ta 2000 yılında düzenlenen Birleşmiş Milletler Bin Yıl Zirvesi'nde gündem "Aşırı yoksullukla mücadele" ana gündem maddesi olmuştur. Bu ana gündem doğrultusunda ortak hedefler belirlemiş ve hedeflere ulaşmak üzere uygulama takvimi de 2015 yılında tamamlanmak üzere tarihlenmiştir. Hedef planlama genel bir başlıkla "Bin Yıl Kalkınma Hedefleri" olarak isimlendirilmiş, bu doğrultuda aşağıdaki başlıklarda 8 hedef belirlenmiştir (Eşkinat, 2016). Bu hedefler:

1. Aşırı yoksulluğun ve açlığın yok edilmesi.
2. Evrensel ilköğretimin sağlanması.
3. Cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi.
4. Çocuk ölüm oranının azaltılması.
5. Anne sağlığının iyileştirilmesi.
6. HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi.
7. Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması.
8. Kalkınmaya yönelik küresel iş birliğinin geliştirilmesi.

KAYNAKLAR:

Caruana, M.E.,C.C.Srnec.(2013) " Public Policies Addressed to the Social and Solidarity Economy in South America. Toward a New Model?" Voluntas, 24: 713–732 DOI 10.1007/s11266-012-9276-y

Ergün, A., (2023). Erzurum İlinde Uygulanan Kırsal Turizm Projelerinin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Doğrultusunda İncelenmesi / Analysis Of Rural Tourism Projects Carried Out İn Erzurum İn Line With Sustainable Development Goals

Eşkinat, R. (2016). Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine . Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi , Prof.Dr. Akar ÖCAL Armağanı, 267-282 .

Gilbert, G. (2004). Word Poverty, ABC CLIO, Oxford, England.

Howarth, R. (2012). Sustainability, Well Being and Economic Growth. Minding Nature, 5(2), 32-39.

Minibas, T. (2003). Sürdürülebilir kalkınma ve etkileri. Ankara: Tübitak

Ozmehmet, D. E. (2008). DÜNYADA VE TÜKİYE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA YAKLAŞIMLARI. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3 (12), 1853-1876 .

Torunoglu, E. (2003). Tübitak Vizyon 2023: Panel için notlar: Sürdürülebilir kalkınma paradigması üzerine ön notlar. Ankara: Tübitak.

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(2).

UNDP, 2020. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları - Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı UNDP-2020

SDSN-SKA Raporu, (2022). Sustainable Development Report. Jeffrey Sachs, Guillaume Lafortune, Christian Kroll, Grayson Fuller and Finn Woelm 2022. Cambridge University Press, 2022. 10.1017/9781009210058

SDSN-SKA Raporu, (2023). Sachs, J.D., Lafortune, G., Fuller, G., Drumm, E. (2023). Implementing the SDG Stimulus. Sustainable Development Report 2023. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press, 2023. 10.25546/102924

FARKLI YILLARDA HASAT EDİLMİŞ ASPİR ÇEŞİTLERİNİN TOHUM ÇİMLENME VE SU ALIM KAPASİTELERİNİN BELİRLENMESİ

***Tolga KUZAY*[1]**

***Doç. Dr. İsmail DEMİR*[2]**

1 Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarla Bitkileri Anabilim Dalı

Orcid ID:0009-0001-0379-6345

E-mail: tolga_kuzay-40@hotmail.com

2 Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarla Bitkileri Bölümü

Orcid ID:0000-0002-8950-5253

E-mail:ismail.demir@ahievran.edu.tr

GİRİŞ

Bitkisel üretimde, yetiştiriciliğin ilk aşaması, tohum ekilmesi ve bunların uygun koşullarda çimlendirilmesidir. Ancak bu aşamada oluşan olumsuz ekolojik koşullar, teknik hatalar (düşük toprak sıcaklığı, toprakta kaymak tabakası oluşumu gibi) ve tohumun yapısından kaynaklanan olumsuzluklar çimlenme ve fide çıkışını olumsuz yönde etkilemektedir (Karakurt ve ark., 2010).

Tohum çimlenmesi bitki yaşamının önemli farzlarından biridir. Tohumların çimlenmesinde şişme, enzim aktivasyonu, embriyo büyümesinin başlaması, tohum kabuğunun kırılması ve fide çıkış olayları birbirini takip eder. Çimlenme sıcaklık, tuzluluk, ışık besidoku, nem, tohum kalitesi, proteinlerden kurtulma, (çimlenme kapasitesi) ve dormansiden kurtulma gibi koşullara bağlıdır. Ulcay (2020), Rumex acetosella L. (Polygonaceae) bitkisinin meyve, tohum ve yaprak mikromorfolojileri detaylı bir şekilde incelenmiş ve tohum yüzeyinde mumsu tabaka bulunduğunu belirtmiştir (Ulcay ve Şenel, 2020, Ulcay, 2023).

Tohum gelişimini tamamlandıktan sonra (özellikle Ortodoks tohumlar) kuru durumdadır (nem kapsamı %15'in altındadır). Çimlenmenin bu safhasında su alımı tohumun kabuğundan suyun emilmesi yoluyla olur. Emme işlemi 2 aşamada meydana gelir. İlk olarak ilk 10-30 dakikada su alımı hızla gerçekleşir. Daha sonraki aşama suyun yavaş olarak alımıdır. Bu aşama, küçük tohumlar için 1 saat, iri tohumlar için 5-10 saattir. Emme yoluyla su alımı tohum çimlenmesinin 2. Aşaması olan gecikme fazına kadar devam eder. Tohum hacmi 1. safha olan emme yoluyla suyun alımı sürecinde artış gösterir (Anonim, 2023a).

Suyun tohum tarafından emilmesi sürecinde diğer bir karakteristik olay, amino asitler, organik asitler, inorganik maddeler, şekerler, fenolik maddeler ve proteinler gibi bileşiklerin tohumdan dışarıya sızmasıdır. Bu durum hücre membranlarının lipitlerindeki doymamış yağ asitlerinin oksidasyonu nedeniyle seçici geçirgen özelliklerini kaybetmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu durum tohumda yaşlanmanın (bozulmanın) sonucu ortaya çıkmaktadır. Tohum gücünün belirlenmesi testlerinden birisi olan elektriksel iletkenlik testi, tohumdan sızan maddelerin elektriksel iletkenlik değerinin, elektriksel iletkenliği ölçen bir cihaz ile ölçülmesi esasına dayanmaktadır. Aslında tohumların tümünde suyun emilmesi sırasında sızma meydana gelmektedir. Ancak tohum bozuldukça (yaşlandıkça) bunun miktarı artmaktadır.

Suyun emilmesi sürecinde tohumlar fiziksel olarak zarar görebilmektedir. Bunun nedeni emilme sırasında suyun kuru tohum tarafından aşırı miktarda alımıdır. Bu durum, ekimden önce tohumun nem kapsamının bir miktar yükseltilmesi ile önlenebilmektedir. Çimlenmede ilk kimyasal de-

KAYNAKÇA

Karakurt, H., Aslantaş, R., & Eşitken, A. (2010). Tohum çimlenmesi ve bitki büyümesi üzerinde etkili olan çevresel faktörler ve bazı ön uygulamalar. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 24(2), 115-128.

ULCAY, S., & ŞENEL, G. (2020). Tokat çevresinde yayılış gösteren bazı tıbbi ve yenilebilir bitkilerin etnobotanik özelliklerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Academic Platform-Journal of Engineering and Science, 8(1), 62-69.

ULCAY, S. (2020). Comparative anatomical features study of the some medicinal Rumex species distributed in Turkey. International Journal of Advances in Engineering and Pure Sciences, 32(4), 450-457.

ULCAY, S. (2023). A Research on the Anatomical and Ecological Characteristic of Onosma mollis DC.(Boraginaceae). Sakarya University Journal of Science, 27(4), 813-821.

Anonim (2023a). https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=89491 Erişim tarihi: 10.09.2023.

Anonim (2023b). https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/isezer/110137/DERS%2013.%20 TOHUMLARIN%20%C3%87%C4%B0MLENMES%C4%B0.pdf Erişim tarihi: 12.09.2023

Subaşı, İ. (2019). Aspir (Carthamus tinctorius L.) genotiplerinde agro-morfolojik ve kalite özellikleri ile genotip X çevre ilişkilerinin araştırılması.

Yıldız, M., Kasap, E., & Konuk, M. (2007). Tuzluluk, Sıcaklık ve Işığın Tohum Çimlenmesi Üzerine Etkileri.

Arslan, Burhan & Çakir, Hüseyin & Culpan, Emrullah. (2019). Yeni Geliştirilen Aspir (Carthamus tinctorius L.) Çeşitlerinin Bazı Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması.

Bozdağ, Ü. & Baydar, H. (2022). Aspir (Carthamus tinctorius L.) Saf Hatlarında Tohum Karışım Oranlarının Verim ve Yağ Kalite Özellikleri Üzerine Etkisi . Ziraat Fakültesi Dergisi , 17 (2) , 55-63 . DOI: 10.54975/isubuzfd.1048663

FİĞLERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARINDA ROLÜ

Ayşe GENÇ LERMİ[1]

1 Ayşe Genç Lermi/ Doç.Dr. / Bartın Üniveristesi Bartın Meslek yüksekokulu Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü/ORCID 0000-0002-1747-8858

1. Tarımın sürdürülebilirliği ve önemi

Tarım, bitkisel ve hayvansal üretim prensiplerini içinde barındıran insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasını amacıyla yapılan faaliyetlerdir. İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesiyle başlayan üretim süreci birim alandan alınan verimi artırmak hedefiyle kimyasal girdilerin kullanılmaya başlanması ve makinalı tarıma geçişle amaca ulaşılmıştır. Dünya nüfusunun hızla artması, beslenme ve barınma ihtiyaçlarının artmasına paralel olarak yoğun girdili tarımsal üretim yöntemleri benimsenmiştir. Ancak yalnızca ürün artışına odaklanan bu üretim modeli doğal kaynaklarımızın zamanla zarar görmesine neden olmuştur. Bunun sonucunda verim azalmış, maalesef bu azalışı telafi etmek için daha fazla sentetik ürünler tarımsal üretimde kullanılmaya devam edilmiştir. Geleneksel tarım uygulamalarında toprak verimliliği bitki verimliliğinin gölgesinde kalmaktadır. Bu uygulamalar birim alandan elde edilen verimi azaltırken toprak ekolojisini de bozmaktadır. Tarımda sürdürülebilirlik ilk olarak toprakta başlaması gerekmektedir. Toprak ekolojisindeki iyileşmeye paralel olarak bitki verimi ve kalitesini artıracaktır (Genç Lermi ve Palta , 2018).

Tarımda yoğun girdi kullanımı bir taraftan beslenme ihtiyacını karşılarken, diğer taraftan erozyon, toprak verimliliğinde azalma, doğal kaynaklarımızda kirlenme gibi çevresel sorunlara neden olmuştur. Ortaya çıkan bu durum, gelecek nesillere sağlıklı gıda, temiz çevre ve su sağlama bakımından endişe yaratmış ve alternatif tarımsal üretim modelleri önem kazanmaya başlamıştır (Acar vd. 2020). Sürdürülebilir tarım uygulamaları bu üretim modellerinden olup, tarımsal faaliyetlerde uzun vadede verim artışı, çevre koruması, kırsal yaşam kalitesinde iyileşme gibi hedefleri güden bir üretim sistemidir (Tan ve Köksal 2004). Başka bir ifadeyle "sürdürülebilir tarım, insanlarının besin ihtiyaçlarını karşılanırken, gelecek nesillerin beslenme ihtiyaçlarını karşılama imkânı sağlayacak tarımsal üretim yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanmasıdır". Sürdürülebilir tarım münavebeyi, su ve toprak kaynaklarının korumasını, üretim desenine yem bitkileri yetiştiriciliğinin dahil edilmesini, mimum toprak işleme ve azaltılmış girdiler tarım uygulamalarını kapsamalıdır (Dakers 1992).

Tarımın sürdürülebilirliği, sürdürülebilir tarım uygulamaları ile mümkün olacaktır. Doğal kaynakların korunması ve etkin kullanımı bakımından yem bitkileri tarımın sürdürülebilirliğinde sigorta konumundadır. Yem bitkileri, toprakta organik madde miktarını artırarak havalanmayı sağlamakta, su tutma kapasitesi ve infiltrasyonu iyileştirmekte ve buna bağlı olarakta toprağın verimliliğini artırmakta, ayrıca ekim nöbetine alınması ile hastalık ve zararlıların epidemi oluşturmasını önlemekte, yabancı ot gelişimini engelleyerek kimyasal kullanımını azaltmakta ve bu katkılar ile çevre dostu sürdürülebilir bir tarımı mümkün kılmaktadır (Acar vd, 2020).

Kaynaklar

Acar, Z., Tan, M., Ayan, İ., Önal Aşçı, Ö., Mut, H., Başaran, Gülümser, E., Can, M., Kaymak, G. (2020), Türkiye'de yem bitkileri tarımının durumu ve geliştirme olanakları. *Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1*, 529.

Açıkgöz, E. (2001), Yem Bitkileri. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayın No: 182, Vipaş Yayın No: 58, Bursa.

Aşçı, Ö. Ö., H. Üney, (2016), Farklı tuz yoğunluklarının Macar fiğinde (Vicia pannonica Crantz.) çimlenme ve bitki gelişimine etkisi. Akademik Ziraat Dergisi, 5 (1): 29-34

Avcıoğlu, R., R. Hatipoğlu, Y. Karadağ, (2009), Baklagil Yem Bitkileri. Tarım ve Köy işleri Bakanlığı, Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Cilt 1, s.14, İzmir.

Balabanlı, C. (1998), Burçak hatların (Vicia ervilia (L.) Willd)'da bazı tarımsal karakterlerin belirlenmesi üzerine bir araştırma. Tarla Bitkileri Merkez Araştırma Enstitüsü Dergisi (7);2 ,45-50.

Couëdel, A., Alletto, L., Tribouillois, H., Justes, É. (2018), Cover crop crucifer-legume mixtures provide effective nitrate catch crop and nitrogen green manure ecosystem services. Agriculture, Ecosystems and Environment, 254: 50-59.

Coşkun, A., Topçu, G. D. (2022), Bornova Koşullarında Yetiştirilen Bazı Bakla (Vicia faba L.) Çeşitlerinin Hasıl Verimi ve Bazı Yem Kalite Özelliklerinin Belirlenmesi. MAS Journal of Applied Sciences, 7(2), 443-451.

Çakmakçı, S. & Çeçen S. (1999), Antalya İlinde Bazı Tek Yıllık Baklagil Yem Bitkilerinin Ekim Nöbetine Girebilme Olanakları Üzerine Bir Arastırma. Turkısh. Journal of Agriculture and Forestry, 23, 119-123.

Dakers, S. (1992), Sustainable Future Dimension. Science and Tecnology Division of Canada

Eraç, A., Ekiz, H. (1985), Yem Bitkileri Yetiştirme. (Ders notu). A.Ü Zir. Fak. Yayınları No:964, Ankara.

Harmanşah, F. (2018), Türkiye'de Türkiye'de Kaliteli Kaba Yem Üretimi, Sorunlar ve Öneriler, TÜRKTOB Dergisi, Sayı 25, s:9-13.

http://www.tuik.gov.tr/PreÇizelge .do?alt_id=1001, 25.09.2019a

Işık, D., Kaya, E., Ngouajio, M., Mennan, H. (2009), Weed suppression in organic pepper (Capsicum annuum L.) with winter cover crops. Crop Protection, 28(4): 356–363.

Jensen, E.S., Peoples, M.B., HauggaardNielsen, H. (2010), Faba bean in cropping systems, Field Crops Research, 115(3):203-216.

Kitiş, Y.E., Koloren, O., Uygur, F.N. (2007), Effects of mulching and cover crop on weed population in citrus orchard in Cukurova Region of Turkey. European Weed Research Society, Doorwerth, Netherlands, 14th EWRS Symposium, Hamar, Norway, pp. 98.

Kitiş, Y.E., Koloren, O., Uygur, F. N. (2011), Evaluation of common vetch (Vicia sativa L.) as living mulch for ecological weed control in citrus orchards. African Journal of Agricultural Research, 6(5), 1257-1264.

Kutlu, M.A., R. Uçar, S. Özdemir, M. Ekmekçi, S. Mokhtarzadeh, K. Kökten, E. Çaçan, (2022), Macar fiğ çeşitlerinin bazı verim özelliklerinin belirlenmesi ve arı merası olarak değerlendirilmesi. BeeStudies, 14 (1): 1-7.

Lithourgidis, A. S., Dordas, C. A., Damalas, C. A., Vlachostergios, D. (2011), Annual intercrops: an alternative pathway for sustainable agriculture. *Australian journal of crop science*, *5*(4), 396-410.

Gök, M. R., Çaçan, E. (2023). Farklı sıra aralıklarının Macar fiğinde (Vicia pannonica Crantz.) ot verimi ve kalitesi ile arıcılık açısından önem arz eden bazı özellikler üzerine etkileri. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, *60*(3), 529-538.

Multari, S., Stewart, D., Russell, W.R. 2015. Potential of fava bean as future protein supply to partially replace meat intake in the human diet, Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety, 14(5):511-522

Nyfeler, D. Huguenin-Elie, O. Sute,r M. Frossard, E. and Lüscher, A. 2011. Grass-legume mixtures can yield more nitrogen than legume pure stands due to mutual stimulation of nitrogen uptake from symbiotic and non-symbiotic sources. Agric Ecosyst Environ, 140: 155-163

Özyazıcı, M. A (2022), Yeşil Gübreleme ve Yeşil gübreleme Amacıyla Kullanılan Bitkiler. İksad Yayın Evi, Ankara

Soya, H., Avcıoğlu, R. & H. Geren. (2004), Yem Bitkileri, İstanbul: Hasad Yayıncılık.

Özyazıcı, G (2022). Sürdürülebilir tarımda yeşil gübreleme. İksad yayın evi, 297p. Ankara.

Rodrigues, M. Â., & Arrobas, M. (2020), Cover cropping for increasing fruit production and farming sustainability. In *Fruit Crops* (pp. 279-295). Elsevier.

Sağlamtimur,T., Tansı,V., Baytekin, H.(1988), (Ders Kitabı) Yem Bitkileri YetiĢtirme. Ç.Ü Zir. Fak, Ders Kitabı No: 74.

Tan, S. ve Köksal, H. (2004), Sürdürülebilir Tarım. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, T.E.A.E. Bakış, Sayı: 5, Nüsha 2.

Temel, S., K. Şahin, (2011), Iğdır ilinde yem bitkilerinin durumu sorunları ve çözüm önerileri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi, 21 (1): 64-72.

Uçar, R., M. Ekmekçi, E. Çaçan, S. Özdemir, K. Kökten, M.A. Kutlu & S. Mokhtarzadeh, (2022), Macar fiği (Vicia pannonica Crantz) çeşitlerinin kes verimi ve kes kalitesi açısından değerlendirilmesi. ADYUTAYAM, 10 (1): 75-82.

Uzun, A., M. Öz, A. Karasu, H. Başar, İ. Turgut, A.T. Göksoy & E. Açıkgöz, (2005), Yeşil yem ve gübreleme amacıyla yetiştirilen adi fiğ (Vicia sativa L.)'den sonraki mısırın verim özellikleri. Uludağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 19 (2): 83-96.

Wang, Z., Jiang, H., Shen, Y., (2020), Forage production and soil water balance in oat and common vetch sole crops and intercrops cultivated in the summer-autumn fallow season on the Chinese Loess Plateau. European Journal of Agronomy, 115: 126042.

[1] GÜMÜŞİ IHLAMUR (*TILIA TOMENTOSA*) VE KAFKAS IHLAMURU (*TILIA RUBRA* SUBSP. *CAUCASICA)* TOHUMLARININ ÇİMLENMESİ ÜZERİNE BAZI ÖN İŞLEMLERİN ETKİSİ

Zafer ÖLMEZ[2]

Yeliz ÖZANA[3]

---

1 Bu çalışma Yeliz OZANA tarafından Prof. Dr. Zafer ÖLMEZ danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir. Zafer ÖLMEZ ORCID: 0000-0001-6199-6284, Yeliz OZANA ORCID 0009-0002-3979-3194

2 Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi, Artvin

zaferolmez@artvin.edu.tr

3 Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin

GİRİŞ

Orman ağaçları uzun ömürlü bitkilerdir ve bu uzun yaşamlarında tohumların çimlenmesi çok kısa bir zaman dilimini kapsamakla beraber yeni yaşam döngüsünün başlangıcını oluşturması bakımından belirleyici bir önem taşımaktadır (Dirik ve ark., 1999). Ağaçların genetik yapıları, doğal koşullar altında yaşayabilmeleri için gerekli olan her türlü bilgiyi içermektedir. Tohum yoluyla üretimde yeni bilgiler gelecek kuşaklara gen yoluyla aktarılabilmektedir. Bundan dolayı tohum yoluyla bitkisel materyalin çoğaltılması, türlerinin sürekliliği ve küresel iklim değişikliklerine uyumu bakımından son derece önemlidir (Ürgenç, 1998; Genç, 2005).

Ihlamur türleri yurdumuz ormanları içerisinde sınırlı bir alanda bulunmaktadır ve ayrıca söz konusu bu alanların plansız aşırı müdahaleler sonucu yapıları bozulmuş durumdadır. Özellikle içerdiği tanen, musilaj, şeker, zamk ve %0,5 oranında uçucu yağ ile birlikte tıbbi değer taşımakta olan çiçeklerine yönelik talebe neden olmaktadır. Ihlamur yayıldığı alanlar bakımından bozuk baltalık meşcerelerinde görülmektedir ve gençleştirme çalışmaları yapılmasının gereği ve önemi karşımıza çıkmaktadır (Özpay, 1998).

Hava kirliliğinin büyük ve önemli boyutlara ulaşmakta olduğu göz önüne alındığında gaz ve dumanlara dayanıklı, ayrıca rüzgar ve karın olumsuz etkilerine karşı elastikiyeti ile mukavemet edebilen bir orman ağacı olan ıhlamurun şehirlerde kullanılması gerekli görülmektedir. Keza, çiçeklerinin tıbbi değeri ve işlenmesi kolay, birçok kullanım alanı bulan yine çok değerli odunu olduğu kesinlikle unutulmamalıdır (Özpay,1998).

Ihlamurlar ayrıca önemli bir süs bitkisi olarak sokaklarda, caddelerde ve parklarda yaygın olarak kullanılmaktadır. Görüntüsü, hava kirliliğine karşı toleransı, biyotik ve abiyotik faktörlere karşı direnci ve yoğun trafiğe karşı toleransı nedeniyle şehir içi ve çevresinde uygun türler olarak değerlendirilmektedir (Tenche-Constantinescu ve ark., 2015). Küçük çiçekleri çok miktarda nektar ürettiğinden, birçok türü, arı için önemli konaklardır (Ivanova ve ark. 2016). Çiçekleri kurutulup çay olarak tüketilmekte, şifa özellikleri ile bal yapımı için kaynak oluşturmakta, süs bitkisi olarak kullanılmakta, tornacılık, oymacılık ve müzik aletleri yapımında kullanılmaktadır (Eaton ve ark. 2016). Yıldan yıla farklılıklar göstermekte olan ıhlamur çiçeği ihracatı 2011 yılı verilerine göre 86 ton iken, ithalat ise 64 ton olarak gerçekleşmiştir. Arjantin, Almanya, İspanya ve Hollanda ıhlamur ihracatının %85,9'unun gerçekleştiği ilk dört ülke olup, Romanya, Bulgaristan ve Almanya ise ithalatın yapıldığı ülkelerdir (Anonim 2012). İhracat rakamları genel olarak analiz edildiğinde ise; 1995 yılından 2015 yılına kadar kademeli bir düşüş gözlenmektedir. 1995 yılında 469 ton ve 1738000 ABD doları ihracat rakamları ile en yüksek seviyede bulunan ıh-

KAYNAKLAR

Anonim, 2012. Türkiye İstatistik Kurumu Kayıtları, Ankara.

Baskin, C.C., Baskin, J.M., 2001. Seeds: Ecology, Biogeography, and Evolution of Dormancy and Germination. Academic Press, London, 666 s.

Baskin, J.M., Baskin, C.C., 2004. A classification system for seed dormancy. Seed Science Research, 14 (1), 1-16.

Baskin, C.C., Baskin, J.M., 2014. Seeds: Ecology, Biogeography and Evolution of Dormancy and Germination. 2nd Edition, Academic Press, USA.

Bewley, J.D., Black, M., 1994. Seeds: Physiology of development and germination. Plenum Press, New York, 445 s.

Dirik, H., Çalıkoğlu, M., Tilki, F., 1999. Kızılçam tohumlarında ozmotik stres ile koşullandırmanın çimlenme üzerine etkileri. İÜ Orman Fakültesi Dergisi, Seri A, 49 (2), 75-79.

Ebcin Korkusuz, E., 2014. Gümüşi Ihlamurun (*Tilia tomentosa* Moench.) Tohum Özellikleri Üzerine Araştırmalar. Doktora Tezi, İÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı. İstanbul.

Eaton, E., Caudullo, G., Rigo, D. de, 2016.Tilia cordota, *Tilia platyphyllos* and Other Limes in Europe: Distribution, Habitat, Usage and Threats. In: J. San-Miguel-Ayanz, D. de Rigo, G. Caudullo, T. Houston Durrant and A. Mauri (Eds), European Atlas of Forest Tree Species, Publ. Off. Luxembourg, 184-185.

Genç, M., 2005. Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Tekniği (Temel Üretme Teknikleri). 1. Cilt, Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayın No: 5, Isparta.

Hartmann, H.T., Kester, D.E., Davies, F.T., Geneve, R.L., 2002. Plant Propagation: Principles and Practices. 7th edition, Prentice Hall, Inc., Upper Saddle River, 880 s.

Ivanova, V., Panchev, V., Panayotov, N., 2016. Vegetative propagation of *Tilia* sp. using semi-hardwood cuttings. Agro-knowledge Journal, 17 (2), 133-141.

Kurt, R., Karayılmazlar, S., İmren, E., Çabuk, Y., 2016. Türkiye ormancılık sektöründe odun dışı orman ürünleri: ihracat analizi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 18(2), 158-167.

Magherini, R., Nin, S., 1992. Experiments on seed germination of some Tilia spp. WOCMAP I-Medicinal and Aromatic Plants Conference: Part 3, s 251-258.

Nasiri, M., Maddah A'arefi, H., Hesam Zadeh, M., 2005. Investigation of germination and breaking seed dormancy of three forest species (*Tilia platiphylos* Scop., *Sorbus aucuparia* L. and *Acer monospessulanum* L.). FAOAGRIS,http://agris.fao.org/agris-search/search.do?recordID=IR2007001182, 20.01.2019.

Özpay, Z., 1998. Ihlamur'un (*Tilia* L.) Tohum ve Çelikle Yetiştirilmesi İmkanları Üzerine Araştırmalar. Batı Karadeniz Ormancılık Araştırma Enstitüsü,Teknik **Bülten, No: 2, Ankara.**

Pigott, D., 2012. Lime-trees and basswoods: A biological monograph of the genus Tilia. Cambridge University Press, New York, 405 s

Pieper, A., 1952. Das saatgut. P. Parey Verlag, Berlin, Hamburg, Germany.

Rowe, D., Blazich, F.A., 2008. The Woody Plant Seed Manual-Tilia. United States Department of Agriculture, 1113-1118 s.

Tenche-Constantinescu, A.M., Madosa, E., Chira, D., Hernea, C., Tenche-Constantinescu, R.V., Lalescu, D., Borlea, G.F., 2015. *Tilia* spp.-Urban trees for future. Not Bot Horti Agrobo, 43 (1), 259-264.

Ürgenç, S., 1998. Ağaç ve Süs Bitkileri Fidanlık ve Yetiştirme Tekniği. İÜ Orman Fakültesi Yayını, İstanbul, 418 s.

Ürgenç, S., Çepel, N., 2001. Ağaçlandırmalar İçin Tür Seçimi, Tohum Ekimi ve Fidan Dikiminin Pratik Esasları. Türkye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Kaynakları Koruma Vakfı Yayınları, Yayın No: 33, İstanbul.

Vanstone, D., Ronald, W., 1982. Seed germination of American basswood in relation to seed maturity. Canadian Journal of Plant Science, 62, 709-713.

Yahyaoğlu, Z., Ölmez, Z., 2005. Tohum Teknolojisi ve Fidanlık Tekniği, Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi, Yayın No: 1, Artvin.

[1] HÜNNAP (*ZIZIPHUS JUJUBA* MILLER.) TÜRÜNÜN FİDAN ÜRETİM TEKNİKLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

***Zafer ÖLMEZ*[2]**

***Recep POLAT*[3]**

---

1 Bu çalışma Recep POLAT tarafından Prof. Dr. Zafer ÖLMEZ danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezinden üretilmiştir Zafer ÖLMEZ ORCID: 0000-0001-6199-6284, Recep POLAT ORCID 0009-0009-4988-3653

2 Artvin Çoruh Üniversitesi, Orman Fakültesi, Artvin

zaferolmez@artvin.edu.tr

3 Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Artvin

GİRİŞ

Günümüzde her ülkenin kendi florasındaki bitkileri değerlendirmesiyle birlikte, yeni meyve türlerinin kültüre alınıp çoğaltılmasının ve kullanım alanlarının yaygınlaştırılması ve geleneksel olarak kullanılan süs bitkilerinin yanı sıra, yeni bitki türlerinin de peyzaj bitkilendirme çalışmalarında kullanılması giderek önem arz etmektedir. Bu sebeple, büyük ehemmiyet taşıyan yerli flora unsurlarının bütün hususlarıyla bilinmesi, üretimi ve çoğaltılması ilk önce ele alınması gereken bir konu olarak gündemde yer almaktadır (Onursal ve Gözlekçi, 2007).

Erozyonun çok görüldüğü bölgeler umumiyetle kurak bölgeler olup bu bölgelerde doğal olarak yayılan türler de kurakçıl özellikli türlerdir. Kurak bölgelerdeki doğal türler bulundukları bölgenin yağış ile sıcaklık gibi iklim şartlarına adapte olduklarından diğer türlere oranla bakımları daha basittir. Genellikle bir kere tesis edilmeleri kâfidir (Anonim, 2004). Doğal türlerin erozyon kontrol çalışmaları için fidan malzemesi kaynağı olarak kullanılması durumunda, çalışmalarda değerlendirilmesi planlanan tür ya da türlerin tohumlarındaki çimlenme engelleri ve bu çimlenme engellerini yok etme imkânlarının öğrenilmesi icap etmektedir (Yahyaoğlu ve Ölmez, 2005).

Tohum çimlenme engelleri, çimlenme için lazım olan basamakların gerçekleşmesini önleyen etmenler olarak tarif edilmektedir (Ürgenç ve Çepel, 2001; Yahyaoğlu ve Ölmez, 2005). Çimlenme engelleri, kısa zamanda ve çok sayıda fidan elde edilmesine mani olmaktadır. Tohumlarda çoğunlukla tohum kabuğunun sert ve geçirimsiz olması, embriyonun yeterince büyümemiş ya da dinlenme döneminde olması, endosperm ve meyve etinden kaynaklanan çimlenme engelleri bulunmaktadır (Baskin and Baskin, 2004; Yahyaoğlu ve Ölmez, 2005; Baskin and Baskin, 2014). Bu çimlenme engelleri, çimlenme engeli kaynağı ve dercesine göre değişik metotlarla ya da değişik metotların kombinasyonları ile yok edilmektedir.

Genellikle kısa boylu, en çok 10 m'ye kadar boylanabilen, kışın yaprağını döken ağaçlardır. Yapraklar dar yumurtamsı, 2-6 cm boyunda, kenarları dişli, çıplak, sert ve çok kısa saplıdır. Ayanın ucu sivri ya da küttür. Yapraklar tabandan itibaren 3 damarlıdır. Simoz çiçek kurulu yoğundur. Çiçekler sarı renkli ve 2-3'ü bir arada bulunur. Çanak yapraklar tüylüdür. Meyve çekirdekli sulu meyve tipindedir. Önceleri koyu kırmızı, olgunlaşmanın ilerleyen aşamalarında siyahımsıdır; meyve çapları yaklaşık 2 cm'dir. Çiçeklenme zamanı mayıs-temmuz aylarıdır (Ok, 2014).

Hünnap, dünya üzerinde Doğu Akdeniz'den başlayarak Güney ve Doğu Asya'ya, Kore ve Japonya'ya kadar uzanan geniş bir alana yayılır. Ülkemizde ise daha çok Batı ve Güney Anadolu'da deniz kenarından başlayarak 1500 metreye kadar yayılır. Daha çok kireççe zengin, drenajı iyi

KAYNAKLAR

Anonim, 2004. Native Plants. www.ecy.gow/programs/sea/pugetsoun/species/ native.html, (27.07.2004).

Baskin, J.M., Baskin, C.C., A classification system for seed dormancy. Seed Science Research, 14 (1), 1-16, 2004.

Baskin, C.C., Baskin, J.M., 2014. Seeds: Ecology, Biogeography and Evolution of Dormancy and Germination. 2nd Edition, Academic Press, USA.

Gültekin, H.C., 2007. Yabanıl Meyveli Ağaç Türlerimiz ve Fidan Üretim Teknikleri, Çevre ve Orman Bakanlığı, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü Fidanlık ve Tohum İşleri Daire Başkanlığı, Ankara.

Ok, T. 2014. *Ziziphus jujuba* Miller. (Ed.) Akkemik, Ü. Türkiye'nin Doğal-Egzotik Ağaç ve Çalıları II., Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, s. 275, Ankara.

Onursal, C.E., Gözlekçi, Ş., 2007. Sandal Ağacı (*Arbutus andrachne* L.) Tohumlarına Yapılan Bazı Ön Uygulamaların Tohum Çimlenme Oranı ve Süresi Üzerine Etkileri. Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 20(2), 211-218, 2997.

Pieper, A., 1952. Das saatgut. P. Parey Verlag, Berlin, Hamburg, Germany.

Ürgenç, S., Çepel, N., 2001. Ağaçlandırmalar İçin Tür Seçimi, Tohum Ekimi ve Fidan Dikiminin Pratik Esasları. Türkye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Kaynakları Koruma Vakfı Yayınları, Yayın No:33, İstanbul.

Yahyaoğlu, Z., Ölmez, Z., 2005. Tohum Teknolojisi ve Fidanlık Tekniği, Kafkas Üniversitesi Artvin Orman Fakültesi, Yayın No: 1, Artvin.

AHŞAP ESASLI ÜRÜNLERDEN OLAN LEVHA SEKTÖRÜNDE AHP UYGULAMASI[1]

Yunus ŞAHİN[2]

Hasan SERİN[3]

1 *Bu çalışma "Analitik Hiyerarşi Süreci Yardımıyla Orman Ürünleri Sektöründe Lojistik Problemlerin Hedef Programlama ile Çözümlenmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Yazar: Yunus ŞAHİN. Danışman: Hasan SERİN.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kahramanmaraş ysahin@ksu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5193-5098.

3 Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kahramanmaraş hasanserin@ksu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4359-0074.

AHŞAP ESASLI ÜRÜNLERDEN OLAN LEVHA SEKTÖRÜNDE AHP UYGULAMASI

1. Orman Ürünleri Sektörü

Orman ürünleri sektörü içerisinde yer alan ahşap esaslı ürünler, kereste, kağıt, mobilya, doğrama gibi birçok sanayi kolu dünya genelinde önemli bir sektör haline geldikleri bilinmektedir. Bunun nedenleri arasında sosyal, kültürel, teknik gibi birçok neden olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenler arasında birkaçı aşağıda gösterilmektedir:

- Satın alma gücündeki zorluklar,
- Geniş ürün yelpazesi,
- İnşaat alanındaki yenilikler,
- Yenilenebilir doğal kaynaklara ilginin artması,
- Estetik kaygının artması olarak belirtilmektedir.

Orman ürünleri firmaları toplam imalat sanayinin yaklaşık %22.3'ünü temsil ederken, çalışanların oranı Türkiye'de tüm çalışanların yaklaşık % 11,5'ini olusturmaktadır. Bu kapsamda 59.690 firma vardır (Anonim, 2005) ve bu firmaların arasından %98,5'i mikro ve küçük ölçekli firma olarak sınıflandırılmıştır. Orman ürünleri firmaları tüm bölgelere dağılmıştır. Dolayısıyla bu firmalar Türkiye'de istihdam seviyesinde ve toplumsal refahın oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır (Yıldırım ve Özşahin, 2004; Akyüz ve ark., 2010).

Türkiye, nispeten düşük isçilik maliyetleri nedeniyle AB'ye yarı işlenmiş ağaç ürünleri ve mobilya tedarik etmek için rekabetçi bir konumdadır. Levha ve mobilya endüstrileri gibi orman ürünleri temelli sanayiler, son on yıl içindeki kapasitelerini arttırmış ve bu bölgesel fırsatlardan yararlanabilmiştir. Türkiye'de üretilen kerestenin %70'i inşaatta, %20'si mobilya üretiminde, %10'u ambalaj ve diğer sektörlerde kullanılmaktadır. Kişi başı kereste tüketimi 0,05-0,085 m^3"'tür (Anonim, 2016).

1.1. Dünya ve Türkiye'de orman endüstrisinin genel durumu

Ticari hareketliliğin arttığı dünyada Çin tüm ürünler bazında ihracatta ilk sırayı almaktadır. Çin sırasıyla; Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Japonya ve Hollanda takip etmektedir. Türkiye ise dünya ihracat sıralamasında 142,6 milyar dolar ile 31. Sırada bulunmaktadır. İhracattaki bu gelişme 2013 yılından 2016 yılına doğru %6 oranında azalma göstermektedir. İthalat durumu incelendiğinde ise ilk sırada Amerika Birleşik Devletleri yer almaktadır. ABD'yi takip eden ülkeler sırasıyla; Çin, Almanya, İngiltere, ve Japonya olarak bilinmektedir. İthalat sıralamasında Türkiye

KAYNAKLAR

Akyüz, K. C., Yıldırım, I., Balaban, Y., Gedik, T., Korkut, S., 2010. Examination of forest products trade between Turkey and European Union countries with gravity model approach, African Journal of Biotechnology, 9 (16), 2375-2380.

Anonim, 2005. Statistical year of Turkey, State Institute of Statistics, Prime Ministry Republic of Turkey, Ankara.

Anonim, 2016. Turkey Furniture Industry, Ministry of Economy, Republic of Turkey, Ankara.

TRADEMAP, 2017. Uluslarası Ticaret Merkezi, Ticari İstatistikler Veri Tabanı, http://www.trademap.org/

OAİB, 2016. "Türkiye Mobilya Sektör Raporu-2014" Orta Anadolu İhracatçıları Birlikleri Genel Sekreterliği, Ankara.

EİB, 2015. Ege İhracatçılar Birliği, 2015-2016 Dönemi Çalışma Raporu.

Saaty T.L., 1986. Axiomatic Foundation of the Analytic Hierarchy Process, Management Science, Vol.32, No.7, ss. 841-855.

Yıldırım, İ., Özşahin, Ş., 2004. Orman Ürünleri ve Kâğıt Sanayi Sektörlerinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi, KTÜ V. Ulusal Orman Fakülteleri Öğrenci Kongresi, 29 Nisan-01 Mayıs 2004, Trabzon, Bildiriler Kitabı, 37-41.

MOBİLYA SEKTÖRÜNDE AHP ÖRNEĞİ[1]

Yunus ŞAHİN[2]

Hasan SERİN[3]

1 *Bu çalışma "Analitik Hiyerarşi Süreci Yardımıyla Orman Ürünleri Sektöründe Lojistik Problemlerin Hedef Programlama ile Çözümlenmesi" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Yazar: Yunus ŞAHİN. Danışman: Hasan SERİN.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kahramanmaraş ysahin@ksu.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5193-5098.

3 Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Orman Fakültesi, Orman Endüstri Mühendisliği Bölümü, Kahramanmaraş hasanserin@ksu.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4359-0074.

MOBİLYA SEKTÖRÜNDE AHP ÖRNEĞİ

1. Mobilya Sektörünün Genel Durumu

Genelde Türkiye'de mobilya sektöründe atölye tipi ve geleneksel yöntemlerle çalışan küçük ölçekli işletmeler daha yaygın bulunmaktadır. Fakat son zamanlarda orta ve büyük ölçekli mobilya işletmelerinin sayısı artmaktadır.

Ülkemizde pazarın yoğun olduğu ya da hammaddenin yakın olduğu yerlerde mobilya işletmeleri daha yaygın bulunmaktadır. Toplamda bakıldığında mobilya üretiminin yoğun yapıldığı bölgeler sırasıyla; İstanbul, Ankara, Bursa (İnegöl), Kayseri, İzmir ve Adana şeklinde bilinmektedir. Mobilya işletmeleri her ne kadar İstanbul'da dağınık halde bulunsalar da iki önemli merkez olan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi ve Ümraniye'de yoğun olarak bulunmaktadır. Masko, İkitelli Organize Sanayi Bölgesinde yer alırken Modoko ise Ümraniye'de bulunmaktadır.

Ankara ilimizde mobilya üretiminde Türkiye'de önemli bir paya sahip olmaktadır. Bu sektörün sağladığı istihdam ve işletme sayısı bakımından İstanbul'dan sonra gelmektedir. Siteler adı olarak bilinen organize sanayi bölgesinde mobilya üretimi yoğunlaşmıştır. Siteler, Marangozlar Odası tarafından 1960"lı yıllarda kurulmuştur. Küçük ve orta ölçekli çok sayıda mobilya işletmeleri Siteler'de faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu organize sanayi bölgesinde yaklaşık 10.000"den fazla işletmenin yer aldığı bilinmektedir. Fakat genelde bu işletmeler küçük ve orta ölçekli işletmeler olmaktadır.

Sahip olduğu büyük ormanlık alanları ile Bursa'nın İnegöl ilçesinde ağaç sanayisi hızlı bir şekilde ivme kazanmıştır. Mobilya merkezlerinden biri olan İnegöl ilçesi istihdam düzeyine göre Ankara'dan sonra gelmektedir. Fakat ülke genelinde mobilya sektöründeki ihracat ele alındığında İstanbul ve Kayseri'den sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Mobilya sektörünün önemli merkezlerinden biri olan Kayseri'de kanepe, yatak ve koltuk üretiminin olması bu bölgede sektöre hızlı bir ivme kazandırmıştır. Mobilya sektörünün en büyük ölçekli işletmelerini barındıran Kayseri, Türkiye ortalamasının sahip olduğu istihdam düzeyinin üzerinde bir orana sahip olduğu bilinmektedir. Kayseri'de faaliyet gösteren mobilya işletmelerinin yaklaşık 400 tanesi seri üretim yapan ihracata yönelik işletmeler olarak görülmektedir. Türkiye'de önemli mobilya merkezlerinden biri olan Kayseri, 2012 yılı içerisinde mobilya ihracatının %18,7"sini tek başına karşılamaktadır. Bu ihracat değeri de yaklaşık olarak 355 milyon dolar olarak tespit edilmiştir.

KAYNAKLAR

Aydın Ö., 2009. Öznehir S. ve Akçalı E., Ankara için Optimal Hastane Yeri Seçiminin Analitik Hiyerarşi Süreci ile Modellenmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve Ġdari Bilimler Fakültesi Dergisi, c.14, s.2 s.69-86.

Chandran B., Golden B. ve Wasil E., 2005. Linear Programming Models For Estimating Weights In The Analytic Hierarchy Process, Computers & Operations Research, 32.

Keçek G. ve Yıldırım E., 2010. Kurumsal kaynak planlama (ERP) sisteminin Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) ile Seçimi :Otomotiv Sektöründe Bir Uygulama, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler, 193-211.

Kuruüzüm A., 2001. Analitik Hiyerarşi Yöntemi ve İşletmecilik Alanındaki Uygulamaları, Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.1, S.1.

Saaty, T. L., 1994. Fundamentals of Decision Making and Priority Theory with Analytic Hierarchy Process, RWS Publications, Pittsburg.

Saaty, T.L., ve Özdemir M. S., 2003. Why The Magic Number Seven Plus or Minus Two, Mathematical and Computer Modelling, 38.

Vargas L. G., 1990. An Overview of The Analytic Hiyerarchy Process and Its Applications, European Journal Of Operational Research 48.

2023
Aralık

Ziraat & Orman, Su Ürünlerinde Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER-2

EDİTÖRLER
Prof. Dr. İbrahim CENGİZLER
Prof. Dr. Sibel TAN
Prof. Dr. Ufuk TÜRKER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Prof. Dr. İbrahim CENGİZLER

Prof. Dr. Sibel TAN

Prof. Dr. Ufuk TÜRKER

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-403-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

ÖĞRETMENLER VE ÖĞRENCİLER İÇİN OKUL BAHÇECİLİĞİ EĞİTİM REHBERİ

Sevinç BAŞAY 1

BÖLÜM 2

MANİSA İLİ 2018-2025 DÖNEMİNDE YUMURTA ÜRETİM TAHMİNLERİ

Seval KURTOĞLU, Ahmet Semih UZUNDUMLU 13

BÖLÜM 3

AFYON İLİ 2018 - 2025 DÖNEMİNDE YUMURTA ÜRETİM TAHMİNLERİ

Seval KURTOĞLU, Ahmet Semih UZUNDUMLU 31

BÖLÜM 4

BALIKLARDA SAVUNMA SİSTEMİ: SİTOKİNLER

Azime KÜÇÜKGÜL.....49

BÖLÜM 5

SU ÜRÜNLERİNDE AKUSTİK CAYDIRICI CİHAZ KULLANIMI HUSUSUNDA ÖN DEĞERLENDİRMELER

Halit KUŞKU 79

BÖLÜM 6

KÜLTÜREL BİR MİRAS OLARAK KAĞIZMAN UZUN ELMASI, YETİŞTİRİCİLİĞİ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Emrah KUŞ, Ersin GÜLSOY 103

ÖĞRETMENLER VE ÖĞRENCİLER İÇİN OKUL BAHÇECİLİĞİ EĞİTİM REHBERİ

Sevinç BAŞAY[1]

1 Doç. Dr. Sevinç BAŞAY

Bursa Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü – Görükle-Bursa

Orcid 0000-0002-9466-1015

GİRİŞ

Okul bahçeleri çocuklara uygulamalı, etkileşimli öğrenme sağlamanın harika bir yoludur ve insanların birbirleriyle etkileşime girebileceği güvenli alanlar olarak hizmet edebilir. Okul bahçelerinde çocuklara doğa, toprak, bitki, böcekler, bitki hastalıkları hakkında bilgi edinmeleri için alan sağlamanın yanı sıra eğitimcilerin okul bahçesini kendi ders programlarında kullanmaları için ortam sağlar.

Okul bahçeleri, beslenmeye duyarlılık mesajları vermek için, çocuklara yedikleri tarım ürünlerinin nasıl yetiştiğini göstermek için, yetiştiriciliğin emek istediğini fark ederek israfın önüne geçmek için ideal yöntemlerdir. Okul bahçelerinde yapılacak çeşitli etkinlikler ile öğrencilere, öğretmenlere, okul aile birliklerine hitap etmek ve etkilemek mümkündür. Okul bahçelerinin kurulması ve işletilmesi öğrencilerin ve öğretmenlerin aktif katılımını teşvik ederek günlük etkileşimlerini artırır. Okul bahçeleri, yaparak öğrenme yaklaşımıyla beslenmeye duyarlı tarım uygulamalarının, öğrencilere ve ailelerine gösterilmesine yardımcı olabilir (Watson, 2018). Aynı zamanda kimyasal madde içermeyen ve besin maddelerince zengin bazı sebzeler de yetiştirilebilir. Okul bahçelerinde özellikle pişirilmeden yenebilen sebzeler yetiştirilmesi durumunda çocuklar toplayarak hemen ilaçsız ve besin açısından zengin sebzeleri tüketebilirler (Kommu, 2019). Ayrıca, son yıllarda çocukların hazır yemek alışkanlıklarındaki artışa karşı, sağlıklı sebze alternatiflerini kendi emekleri ile yetiştirerek tüketmeleri sağlanabilir. Çocukların yetiştiriciliğini yaptıkları bahçede sınıf dışı dersler yapılabilir. Okul bahçesi faaliyetleri, özellikle kentsel alanlarda beslenme eğitimi, gıda koruma teknikleri, entegre zararlı yönetimi, entegre toprak verimliliği yönetimi, sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi, geri dönüşüm, kompostlama ve çevre bilincinin artırılması konularında olabilir. Okul bahçesi oluşturduktan sonra yapılacak faaliyetler; temel konularda (matematik, sosyal bilimler, biyoloji vb.) bahçecilik, ürünlerin satıldığı bir meyve ve sebze tezgahı kurulması, küçük işletme planlaması gibi pratik faaliyetlerle ilişkilendirilebileceği disiplinlerarası bir müfredat oluşturularak yapılabilir (Bhattarai et al. 2016). Aynı zamanda çocuklara birlikte iş yapabilme, oluşan sorunlara birlikte çözüm arama, çözüm alternatiflerini deneme ve arkadaş ortamı oluşturma imkanı vermektedir. Günümüzde birçok öğrenci bilgisayar bağımlısı olarak zamanını geçirmektedir, okulda sebze bahçesi oluşturma, çocuklara açık havada zaman geçirme, doğal ortamda bulunarak, bilgisayar dışında alternetifleri gösterme açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, bitki insan etkileşiminin insanın vücuduna ve psikolojisine olumlu etkileri kanıtlanmıştır. Okul bahçeleri son birkaç yılda hem kamu hem de özel okul sistemlerinde giderek artan bir ilgi görmeye başlamıştır. Okul bahçeleri sınıfta öğretilen birçok kavramın pekiştirilmesinde büyük katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda mevsiminde beslenmeyi ve dolayısıyla sağlıklı beslenmeyi öğretmenin de önemli bir yoludur. Bu çalışmada amaç; okul bahçesi kurulması sırasında izlenmesi gereken aşamaları, yetiştirilecek sebzeleri seçerken dikkat edilmesi gerekenle-

KAYNAKLAR

URL 1: Raised Bed Flatpack For School Gardens, https://www.quickcrop.co.uk/product/timber-schools-bed-kit.html

URL 2. Tohum dünyası https://www.tohumdunyasi.com.tr/10-adet-gardeners-delight-salkim-kiraz-domates-tohumu-sirik-tipi-domates-pmu212

URL3. Hıyar Yetiştiriciliği, Megep https://images.app.goo.gl/yMALN7wNjx-VYLWDw6

URL 4. http://ozerfide.com/fideler/bt-demok-sivri-biber/

URL 5. Malçlı Çilek Yetiştiriciliği, Kütahya Valiliği İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2015.

URL 6. Havuç Yetiştiriciliği, Ankara Valiliği İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü, 2015.

URL 7. https://www.kalafatlar.com/urun/marul-kivircik-bag

URL 8. https://www.irhaltarim.com.tr/urun/istanbul-tohumculuk-havuc-tohumu/1734

URL 9. https://tohumbaba.com/urun/turp-findik-turp/

Bailey, K., Croin, K., Dawsey, K., Feliciano, I., Guardenier, H., Mack, D., Naimi, C., Stenfors, E. 2022. School Garden Food Safety. s.32. https://www.massfarmtoschool.org/wp-content/uploads/2022/03/SchoolGardenFoodSafety-Manual.pdf

Bal, S., S. Pal 2020. Balcony Gardening of Vegetable Crops. Agriculture and Food: E-Newsletter, ISSN:2581-8317.

Bhattarai, DR., Subelidi, GD., Schreinemachers, P. 2016. School Vegetable Gardening. Government of Nepal Nepal Agricultural Research Council (NARC) Horticulture Research Division Vegetable Go to School (VGtS) Project Khumaltar, Lalitpur, Nepa. s.105 URL: www.narc.gov.np

Blair, D., 2009. The Child in the Garden: An Evaluative Review of the Benefits of School Gardening, J Environ Educ 40 no2 Wint 2009.

Driscoll, L. 2021. School Gardens. Departments of Crop and Soil Sciences, Entomology and Plant Pathology and Horticulture Science NC State University. https://localfood.ces.ncsu.edu/local-food-farm-to-school/local-food-school-gardens/

Fontenot, K., Boudreaux, J., Gill, D. 2010. Steps to Growing a Successful School Garden. LSU AgCenter Pub. 3145. URL: https://www.lsuagcenter.com/nr/rdonlyres/5345334a-2839-4a66-9343-a68f6a528c06/73491/pub-3145schoolgardenshighres1.pdf

Hudkins, S. 2016. Startıng A School Garden. Fact Sheet, The Texas A&M University System, The U.S Department Of Agriculture, And The County Commissioners Courts Of Texas Cooperating. Url: Https://Dallas-Tx.Tamu.Edu/Files/2016/08/Startıng-A-School-Garden.Pdf

Kommu, V. 2019. Students Grow Their Own Vegetables İn School Yards. Field Actions Science Reports [Online], Special Issue 1 | 2010, Online Since 17 February 2010.

Sideman, R.G., Hoskins, B., Hutton, M., Bryant, H. and Sideman, E. (2020). Optimizing potassium application in organically-grown high tunnel tomato (*Solanum lycopersicum*) in the northeastern United States. Acta Hortic. 1296, 1085-1092

Slabe, A. 2017. School Garden Guide. Institute for Sustainable Development, Slovenia Ljubljana, 2017. URL: https://eathink2015.org/hu/download/School-Garden-Guide-WEB.PDF

Watson, A. 2018. Cultıvatıng Cultural Learnıng In School Gardens. Bachelor Of Scıence

MANİSA İLİ 2018-2025 DÖNEMİNDE YUMURTA ÜRETİM TAHMİNLERİ[1]

Seval KURTOĞLU[2]

Ahmet Semih UZUNDUMLU[3]

1 Bu çalışma 2018 yılında tamamlanan "Türkiye'nin 2018-2025 dönemindeki yumurta üretiminin ARIMA modeliyle tahmini" adlı tezden hazırlanmıştır.

2 Öğr. Gör. Seval KURTOĞLU, Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksekokulu, Veterinerlik Bölümü, Bayburt. sevalkurtoglu@bayburt.edu.tr. ORCID:0000-0002-7098-2199.

3 Prof. Dr. Ahmet Semih UZUNDUMLU, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum. asuzsemi@atauni.edu.tr. ORCID:0000-0001-9714-2053.

1. GİRİŞ

İnsanlığın en temel ihtiyacı beslenmedir. Dünya nüfusunun artan oranlarda hızlı artış göstermesi gıda arz ve talebi noktasında sorunları çoğaltmakta ve güvenilir gıdaya erişim de zorlaşmaktadır. Tüketiciler sağlıklı beslenme hususunda daha emin adımlar atmakta ve vücudun ihtiyaç duyduğu besin elementlerini temin etmek için alternatif yollar aramaktadırlar. Gıda arzı nüfusa göre şekillenmeye çalışsa da Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre 2021 yılında dünyada yaklaşık 821 milyon kişi yetersiz beslenme sorunu yaşadığı da araştırmalarla ortaya konulmuştur (FAOSTAT, 2022).

Dengeli ve yeterli beslenmeyi ucuz yollardan karşılayabilmek için alternatifler araştırılmakta ve alternatif beslenme kaynaklarının ilkini hayvansal orijinli gıdalar oluşturmaktadır (Valdez-Arjona and Ramírez-Mella, 2019). Hayvansal gıdaların başında kanatlı sektöründen elde edilen ürünler bulunmaktadır. Bu sektör; üretim kolaylığı, üretim sürecinin kısalığı ve çeşitli tarımsal gıda yan ürünlerini ve et yumurta gibi tüketilebilir ürüne dönüştürme kabiliyetiyle bireylere enerji, protein ve temel mikro besin öğelerini edindirerek güvenilir gıda ve beslenmeye büyük bir katkı sağlar. Nüfusta meydana gelen artış beraberinde artan geliri ve kentleşmeyi de getirdiği için dünya çapında kümes hayvancılığı dalı da gelişmektedir (Mottet and Tempio, 2017). Kanatlı ürünlerinde ilk sırayı tavuk yumurtası almaktadır. Artan yumurta talebine göre yumurtacı tavuk sayısı da artmaktadır. Yumurtacı tavuk ve yumurta sayısının artması dünya nüfusunun ve yumurtaya olan talebin de arttığının göstergesidir (STATISTA, 2023).

Besin muhtevası bakımından biyolojik değeri yüksek ve büyümeyi destekleyici bileşenler içermesi nedeniyle vazgeçilmez bir gıda olan yumurta dengeli beslenmede önemli bir yere sahiptir. İçeriğindeki esansiyal yağ ve aminoasitler, vitamin, mineral gibi besin elementleri yumurtayı fonksiyonel bir gıda yapmaktadır (Lesnierowski and Stangierski, 2018). Bebeklerde ve özellikle gelişme çağındaki çocuklarda birçok besin muhtevasını içermesi sebebiyle de yumurta öğünlerde aranan bir gıdadır. Bir bütün yumurtanın %12 oranında protein ihtiva etmesinden ötürü, günlük alınması gereken hayvansal protein ihtiyacının günlük diyetlerde tüketilen bir yumurta yeterli gelmektedir. Yine yumurtanın düşük kalori içeriği, sindirilmesinin hızlı olması gibi özellikleri de yaşlı, hasta ve diyet yapanların beslenmelerinde de avantajlı bir durumu sağlamaktadır (Sarıca ve Erensayın, 2009). Beslenme de oldukça avantajlı bir durumu olan yumurtanın raf ömrünün olması ve bunun üretim ve muhafaza koşullarına bağlı olarak belirlenmesi yumurtanın özenli bir şekilde pazara sunulmasını gerektirmektedir (EKE et al., 2013).

Tavukçuluk sektörü günümüzde bir endüstri haline gelmiştir ve sektörün gelişimi de durmadan devam etmektedir. Gerek Dünya'da gerekse

KAYNAKLAR

Akgül, Işıl, (2003), Zaman Serilerinin Analizi ve ARIMA Modelleri, Der Yayınları, İstanbul.

Box, G.B, Jenkins, G.M., Reinsel, G.C. and Ljung, Greata M. (2016). Time Series Analysis: Forecasting and Control. Fifth Edition, New Jersey, US

Çelik, Y. ve Şengül, T. (2001). Şanlıurfa İli Kentsel Alanında Tüketicilerin Yumurta Tüketim Düzeyleri ve Tüketim Alışkanlıklarının Belirlenmesi . Hayvansal Üretim, 42(2), s.53-62.

Çiçekgil, Z. ve Yazıcı, E. (2016). Türkiye'de Tavuk Yumurtası Mevcut Durumu ve Üretim Öngörüsü. Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi, 2(2), 26-34.

DATA, (2022). Our Worl in Data, https://ourworldindata.org/grapher/per-capita-egg-consumption-kilograms-per-year?time=2020 . Erişim tarihi: 19.12.2023.

Eke, M. O., Olaitan, N. I., and Ochefu, J. H. (2013). Effect of storage conditions on the quality attributes of shell (table) eggs. Nigerian Food Journal, 31(2), 18-24.

Ergün, S. ve Şahin, S. (2017), "İşletme Talep Tahmini Üzerine Literatür Araştırması" Ulakbilge, 5(10), s.469-487.

Erturan, M.B. ve Merdivenci, F. (2022). Zaman Serileri Analizi için Optimize ARIMA-YSA Melez Modeli. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 37(2): 1019-1032.

FAOSTAT, (2022). https://www.fao.org/3/cc2211en/cc2211en.pdf. Erişim tarihi:19.12.2023.

Farhath, Z,A., Arputhamary, B., Arockiam, L. (2016). Zaman Serisi Modelini Kullanarak ARIMA Tahminine İlişkin Bir Araştırma. Int. J.Comput. Sci. Mobil Bilgisayar 5, s.104-109.

Gunter, U. ve Önder, I. (2015), Forecasting International City Tourism Demand for Paris: Accuracy of Uni-and Multivariate Models Employing Monthly Data. Tourism Management, 46, s.123-135.

Kaynar, O. ve Taştan, S. (2009). Zaman Serileri Tahmininde ARIMA-MLP Melez Modeli. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), s.141-149.

Law, R., Li, G., Fong, D., Ka, C. and Han, X. (2019). Tourism Demand Forecasting: A Deep Learning Approach. Annals of Tourism Research 75, s.410-423.

Lesnierowski, G., and Stangierski, J. (2018). What's new in chicken egg research and technology for human health promotion?-A review. Trends in food science & technology, 71, 46-51.

Magdelaine, P. (2011). Egg and egg product production and consumption in Europe and the rest of the world. In Improving the safety and quality of eggs and egg products (pp. 3- 16): Elsevier.

Mottet, A. and Tempio, G. (2017). Global poultry production: current state and future outlook and challenges. World's Poultry Science Journal, 73(2), 245-256.

MTB, (2021). Manisa Ticaret Borsası. Türkiye ve Dünya'da Tavuk Eti ve Yumurta Piyasaları. https://manisatb.org.tr/UserFiles/Download/tavukveyumurta-ocak2021.pdf. Erişim Tarihi:19.12.2023.

Poultry Industry Statistics, (2023). Poultry Industry Statistics (2023): Meat & Egg Production | Chicken Fans. Erişim tarihi: 19.12.2023.

Sarıca, M. ve Erensayın C. (2009). Tavukçuluk Ürünleri, Editörler: Türkoğlu, M., Sarıca, M., Tavukçuluk Bilimi (Yetiştirme Besleme ve Hastalıklar). 3. Baskı, Bey Ofset Matbaacılık, Ankara, 89-138.

SAS (2014), SAS 13.2 User's Guide The ARIMA Procedure. SAS Institute Inc., Cary, NC, USA, https://support.sas.com/documentation/onlinedoc/ets/132/ARIMA.pdf, Erişim Tarihi: 11.09.2020.

STATISTA (2023). Poultry: number of chickens worldwide2021 | Statista.

Şeker, S.E. (2015). Zaman Serisi Analizi. YBS Ansiklopedi, 2(4), s.23-31.

TEPGE (2023). Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü.Durum Tahmin Kümes Hayvancılığı. https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Durum-Tahmin%20Raporlar%C4%B1/2023%20Durum-Tahmin%20Raporlar%C4%B1/K%C3%BCmes%20Hayvanc%C4%B1l%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20Durum%20Tahmin%20Raporu%202023-381%20TEPGE.pdf. Erişim tarihi: 18.12.2023

TOM (2023). Yumurta Tavukçuluğu ve Yumurta Üretimi. Tarım ve Orman İl Müdürlüğü Kayıtları.

TÜİK (2023). Türkiye İstatistik Kurumu. https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=-Kumes-Hayvanciligi-Uretimi-Ekim-2023-49416. Erişim tarihi:19.12.2023

Uzundumlu, A.S. and Dilli, M. (2023). Estimating Chicken Meat Productions of Leader Countries for 2019-2025 Years. Ciência Rural, 53(2): 1-12.

Uzundumlu, A.S.,Oksuz, M.E. andKurtoglu, S.(2018). Future of Fig Product in Turkey. Journal of TekirdagAgriculturalFaculty, 15(02): 138-146.

Uzundumlu,A.S., Bilgiç, A. ve Ertek, N. (2019), Türkiye'nin fındık üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılları arasındaki fındık üretimlerinin ARIMA modeliyle tahmin edilmesi. Akademik Ziraat Dergisi, 8, s.115-126.

Valdez-Arjona, L. P. and Ramírez-Mella, M. (2019). Pumpkin Waste as Livestock Feed: Impact on nutrition and animal health and on quality of meat, milk, and egg. Animals, 9(10), 769.

Vural, N., 1992. Besin Analizleri. Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Yayın No: 69, s. 154.

Yaffee, R.A. and McGee, M. (2000). Introduction to Time Series Analysis and Forecasting with application of SAS and SPSS (1st ed.), Academic Press, INC.

AFYON İLİ 2018-2025 DÖNEMİNDE YUMURTA ÜRETİM TAHMİNLERİ[1]

Seval KURTOĞLU[2]

Ahmet Semih UZUNDUMLU[3]

1 Bu çalışma 2018 yılında tamamlanan "Türkiye'nin 2018-2025 dönemindeki yumurta üretiminin ARIMA modeliyle tahmini" adlı tezden hazırlanmıştır.

2 Öğr. Gör. Seval KURTOĞLU, Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksekokulu, Veterinerlik Bölümü, Bayburt. sevalkurtoglu@bayburt.edu.tr. ORCID:0000-0002-7098-2199.

3 Prof. Dr. Ahmet Semih UZUNDUMLU, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Erzurum. asuzsemi@atauni.edu.tr. ORCID:0000-0001-9714-2053.

1. GİRİŞ

Dünya nüfusunun sürekli artışı hayvansal ve bitkisel orijinli gıdalara olan ihtiyacın artışını da beraberinde getirmiştir. Bu ihtiyaca cevap verilebilmesi de yalnızca hayvansal ve bitkisel orijinli gıdaların arttırılması ile mümkündür. Tarımsal üretimde artışın olabilmesi ya birim alandan ya da birim hayvandan elde edilecek ürünün artışıyla gerçekleştirilebilmektedir. Türkiye'de bitkisel orijinli gıda tüketiminin arzu edilen seviyede olduğu ancak hayvansal gıdaların tüketiminin yeterli seviyede olmadığı bildirilmiştir (Berber, 2022). Hala günümüzde dünyada dengeli beslenemeyen özellikle de hayvansal orijinli protein alımında eksiklik yaşayan ve fizyolojik açlıkla karşı karşıya olan çok sayıda insan vardır. Bu durumun sebebi sosyo-ekonomik durum, etik değerler ya da vejetaryen beslenme biçimleri olabilmektedir. Bireylerin yeterli ve dengeli beslenebilmelerinin öncelikli koşulu günlük protein ihtiyaçlarının minimum %35-40'ını hayvansal gıdalardan almalarıdır. Hayvansal kaynaklı proteinlerin içeriğinde insan yaşamı için önem arz eden esansiyel aminoasitler yeter miktarda ve dengeli bir oranda bulunmaktadır. Aynı zamanda bu proteinlerin insanlar tarafından sindirilebilme ve vücuda faydalı olma durumu açılarından bitkisel kökenli proteinlere göre daha kaliteli ve daha yüksek biyolojik değere sahiptir. Türkiye'deki hayvansal kökenli gıda tüketimi, AB ve ABD ile karşılaştırıldığında sırasıyla 3-5 kat ve 8-10 kat daha düşüktür (Yılmaz ve Yılmaz, 2012).

Hayvansal kaynaklı protein eksikliğinin karşılanmasında dünya genelinde iyi bir besin olarak değerlendirilen yumurta muhtevasındaki amainoasitler ve yağ asitleri sayesinde insan beslenmesinde büyük önem taşımaktadır (Mine ve D'Silva, 2008). Yumurta içeriği bakımından protein, yağ, vitamin ve mineraller bakımından oldukça zengindir. Bunun sebebi, yumurtanın civciv embriyosunun sağlıklı büyüme ve gelişme göstermesi için ihtiyacı olan tüm besin maddelerini bulundurmasıdır (Vural, 1992; Nys, 2001). Yumurtanın proteinler açısından en yüksek biyolojik değere sahip protein olarak bilinmesinin nedeni, yumurta proteininin orantılı ve dengeli esansiyel amino asit muhtevası nedeniyle vücut tarafından hemen hemen tamamıyla kullanılabilmesidir (Şenköylü, 2001; Demirci, 2011). Yumurta tüketimi genellikle haşlanmış, yağda kızartma vb. şekillerde olup yumurta yemeklerde, pastalarda, makarnalarda, soslarda renk vermek, kıvam artırmak, köpük oluşturmak amacıyla ve besleyici fonksiyonlarından ötürü de kullanılan önemli bir gıdadır. Bu kadar önemli bir gıdanın Türkiye'de tüketimi gelişmiş ülkeler ile aynı seviyede değildir. Uluslararası Yumurta Komisyonu (IEC)'e göre 2018 yılında kişi başına yumurta tüketimi dünya ortalaması 161 adettir. En büyük yumurta üreticisi Çin olmasına rağmen, kişi başı tüketimde Meksika ve Japonya sırasıyla 368 ve 337 adet tüketimle ilk sırada olan ülkelerdir. Bu miktar Çin'de 255 ve ABD ise 210 adet-

KAYNAKLAR

Akgül, I. (2003). Zaman Serilerinin Analizi ve ARIMA Modelleri, Der Yayınları, İstanbul.

Aksoy, T. (2014). Kişi Başı Yılda 25 Kilogram Tavuk Eti, 170 Yumurta Tüketiyoruz. Erişim Adresi: http://www.sondakika.com/haber/haber-kisi-basi-yilda-25-kilogram-tavuk-eti-17 Erişim Tarihi: 19.12.2023

Anonim, (2021). Afyon İli Yumurta Üretimi ile İlgili Bilgiler. Erişim Adresi: https://afyonkarahisar.tarimorman.gov.tr/Haber/316/Ilimizde-Likit-Yumurta-Tesisi-Kurulmasi-Calismalarinda-Son-Asamaya-Gelindi. Erişim Tarihi: 19.12.2023

Aral, S. (1986) Türkiye'de Tavukçuluğun Ekonomik Gelişimi ve Finansman Sorunları. Türkiye VI. Tavukçuluk Kongresi, Ankara.

ATO, 2023. 2018-2023 Afyonkarahisar Ekonomik Görünümü Afyonkarahisar Ticaret Odası Yayınları.

Berber, Ö. (2022). Bursa İlinde Yumurta Tüketim Bilincinin ve Tüketici Davranışlarının Belirlenmesi. Ordu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Zootekni ABD, Yüksek Lisans Tezi, Ordu.

Box, George Ep; Jenkins, Gwilym M; Reinsel, Gregory C; and Ljung, Greata M, (2016), Time Series Analysis: Forecasting and Control. Fifth Edition, New Jersey, US

Çelik, Y. ve Şengül, T. (2001). Şanlıurfa İli Kentsel Alanında Tüketicilerin Yumurta Tüketim Düzeyleri ve Tüketim Alışkanlıklarının Belirlenmesi. Hayvansal Üretim, 42(2): 53-62.

Demirci, M. (2011). Beslenme, 5. Baskı. ISBN: 975-97146-4-2, s. 370.

Ergün, S. ve Şahin, S. (2017). İşletme Talep Tahmini Üzerine Literatür Araştırması. Ulakbilge, 5(10): 469-487.

FAO, (2023). Eggs. Food Agricultural Organization. http://www.fao.org/faostat/en/#home. Accessed Date: 06.12.2023.

Farhath, Z, Asha; Arputhamary, B; Arockiam, L., (2016), "Zaman Serisi Modelini Kullanarak ARIMA Tahminine İlişkin Bir Araştırma," Int. J.Comput. Sci. Mobil Bilgisayar 5, s.104-109.

Gunter, Ulrich; Önder, Irem, (2015), "Forecasting International City Tourism Demand for Paris: Accuracy of Uni-and Multivariate Models Employing Monthly Data", Tourism Management, 46, s.123-135.

IEC, 2023. Eggs. The International Egg Commission https://www.internationalegg.com/ Accessed Date: 30.11.2023.

Kaynar, Oğuz; Taştan, Serkan, (2009), "Zaman Serileri Tahmininde ARIMA-MLP Melez Modeli", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23(3), s.141-149.

Law, Rob; Li, Gang; Fong, Davis, Ka, Chio; Han, Xin, (2019), "Tourism Demand Forecasting: A Deep Learning Approach", Annals of Tourism Research", 75, s.410-423.

Mine, Y. and D'Silva, I. (2008). Bioactive components in egg white. Egg bioscience and biotechnology, 141- 184.

Nys, Y., 2001. Recent Developments in Layer Nutrition for Optimising Shell Quality. In: Proceedings of 13th European Symposium of Poultry Nutrition. Blankenberge, Belgium, 45-52.

Sarıözkan, S., & Sakarya, E. (2006). The Profitability and Productivity Analyses of Layer Hen Enterprises in Afyon Province. Lalahan Hayvancılık Araştırma Enstitüsü Dergisi, 46(1), 29-44.

SAS, (2014). *SAS 13.2 User's Guide The ARIMA Procedure.* SAS Institute Inc., Cary, NC, USA. https://support.sas.com/documentation/onlinedoc/ets/132/ARIMA.pdf. Accessed Date: 30.11.2023.

Şeker, Sadi, Evren, (2015), "Zaman Serisi Analizi'', YBS Ansiklopedi, 2(4), s.23-31.

Şenköylü, N., 2001. Modern Tavuk Üretimi (Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş) 3. Baskı. s. 538, Tekirdağ.

TEPGE, (2023). Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. Durum Tahmin Kümes Hayvancılığı.

TOM, 2023. Yumurta Tavukçuluğu ve Yumurta Üretimi. Tarım ve Orman İl Müdürlüğü Kayıtları.

TÜİK, (2023). Yumurta. Türkiye İstatistik Kurumu İnternet Adresi. http://www.TÜİK.gov.tr. Erişim Tarihi: 01.12.2023.

Uzundumlu, Ahmet Semih; Bilgiç, Abdulbaki; Ertek, Nur, (2019), "Türkiye'nin fındık üretiminde önde gelen illerin 2019-2025 yılları arasındaki fındık üretimlerinin ARIMA modeliyle tahmin edilmesi'', Akademik Ziraat Dergisi, 8, s.115-126.

Vural, N., 1992. Besin Analizleri. Ankara Üniversitesi, Eczacılık Fakültesi Yayın No: 69, s. 154.

Yaffee, Robert, Alan; McGee, Monnie, (2000), Introduction to Time Series Analysis and Forecasting with application of SAS and SPSS (1st ed.), Academic Press, INC.

Yılmaz, İ. ve Yılmaz, E. (2012). Türkiye'de hayvansal gıda tüketimi ve sorunlar. 10. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi, 5-7 Eylül 2012, Konya.

YUM-BİR (2023).Yumurta Verileri. Yumurta Üreticileri Merkez Birliği. Erişim Adresi: https://www.yum-bir.org/UserFiles/File/Veri-2021.pdf. Erişim Tarihi: 28.11.2023.

BALIKLARDA SAVUNMA SİSTEMİ: SİTOKİNLER

THE DEFENSE SYSTEM IN FISH: CYTOKINES

Azime KÜÇÜKGÜL[1]

1 (Prof. Dr.) Munzur Üniversitesi, Su Ürünleri Fakültesi, Su Ürünleri Yetiştiriciliği Bölümü, e-mail: akucukgul@munzur.edu.tr

0000-0002-0515-6667

1. GİRİŞ

Dünya ekonomisinde hızla gelişen bir endüstri dalı olan su ürünleri yetiştiriciliği, 232 milyar değerindeki katkısıyla dünya balıkçılık üretimine yüzde 53'ten fazla katkı sağlamaktadır (FAO, 2018). Yetiştiricilikte sürekli gelişen teknoloji sektöre olumlu yönde hizmet etmekteyse de geçmişte olduğu gibi günümüzde de hastalık problemleri buna ilaveten iklim değişimleri kısıtlayıcı unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Balıklar doğaları gereği suda oluşabilecek en ufak bir olumsuzluğu dahi algılamakta ve bunu stres unsuru değerlendirmektedir. Stresli balık ise hastalığa davet çıkaran en hassas dönem olup, balık bağışıklık sistemi üzerinde direk etki göstermektedir. Bilindiği gibi bazı farklar olsa bile fizyolojik olarak balıkların bağışıklık sistemi yüksek omurgalılarınkine benzemektedir. Ancak, daha çok doğal bağışıklık hakimdir (Wang ve ark., 2011; Rombout et al., 2011).Doğuştan gelen bu bağışıklık temel savunma mekanizması olarak görev almaktadır. Bunun yanında kazanılmış bağışıklık için bir öncü olup homeostazinin korunması açısından da önemlidir.

Yapılan araştırmalar göstermiştir ki, balıklarda a ve β T hücresi reseptör genlerinin (TCR), sitokin, kemokin vb. çok sayıda temel bağışıklık memeli homolog genleri tanımlanmıştır (Secombes ve ark., 2011; Wang ve ark., 2011; Alejo ve Tafalla, 2011).

Enflamatuar durum, bir dizi akut faz proteini, sitokin ve kemokin salgılayan inflamatuar hücrelerin aktivasyonu ile karakterize edilir.

Canlıda herhangi bir enfeksiyon geliştiğinde yada anormal bir hücre görüldüğünde vücudun verdiği tepki enflamasyondur. Enflamatuar durumda bağışıklık yanıtın oluşabilmesi için yardımcı T hücreleri tarafından sitokin salınımı uyarılmaktadır (Mutoloki ve ark., 2014).

Sitokinler, immün sistemin önemli regülatörleri olup düşük moleküler ağırlıklı glikoproteinlerdir (Savan ve Sakai 2006). Normal şartlarda hücre sinyalizasyonu için kullanılan sitokinler, genel bir bağışıklık tepkisi olan enflamasyon üzerinde destekleyici yâda baskılayıcı etkilere sahip olabilmektedir. Sitokinler aktive edildiğinde hücre yüzey proteinlerine bağlanıp fagositleri uyararak patojeni elemine edebilmektedir(Scapigliati ve ark., 2006; Wang ve Secombes, 2013). Bunun yanında sitokilerin aktivasyonuyla üretimlerinin inhibe edilmesi enflamasyonu baskılayıcı etkileri olarak ifade edilebilir (Kam ve ark., 1993). Balıklardaki sitokinler de memelilerdekine benzer olup pro-, anti-anflamatuvarsitokinler olarak gruplandırılmıştır. Bakteriyel ajanlara karşı ve erken inflamasyon sürecinde kritik rol oynadıkları gibi (Eder, 2009); otoimmün rahatsızlıklara da yol açabilmektedirler (Fiorentino ve ark., 1991).

KAYNAKLAR

Abbas, A.K., Lichtman, A.H., Poper, J.S. 1994. Cytokines. Cellular and Molecular Immunology Philadelphia: WB Saunders Company. 1994: 240-261

Adegbola, S.O., Sahnan, K., Warusavitarne, J., Hart, A., Tozer, P. 2018. Anti-TNF Therapy in Crohn's Disease. Int. J. Mol. Sci. 19, 22-44

Alejo, A., Tafalla, C. 2011. Chemokines in teleost fish species. Dev Comp Immunol., 35(12):1215-22.

Altmann, S.M., Mellon, M.T., Distel, D.L., Kim, C.H. 2003. Molecular and functional analysis of an interferon gene from the zebrafish, *Danio rerio*. J Virol., 77(3):1992-2002.

Amiot, F., Fitting, C., Tracey, K.J., Cavaillon, J.M., Dautry, F. 1997. Lipo-polysaccharide-induced cytokine cascade and lethality in LT alpha/TNF alpha-deficient mice. MolMed., 3: 864–875

Biron, C.A., Nguyen, K.B., Pien, G.C., Cousens, L.P., Salazar-Mather, T.P. 1999. Natural killer cells in antiviral defense: function and regulation by innate cytokines. Annu Rev Immunol., 17:189-220.

Biron, C.A., Sen, G.C. 2001. Interferons and other cytokines. In: Knipe DM, et al, editors. Fields virology. Philadelphia: Lippincott Raven; 321-351.

Bruno, E., Briddel, R.A., Cooper, R.J., Hoffman, R. 1991. Effect of recombinant interleukin-11 on human megakaryocyte progenitor cells. Exp Hematol., 19: 378-381.

Buchmann, K. (1999). Immune mechanisms in fish skin against monogeneans--a model. Folia Parasitologica, 46(1), 1–9.

Castellana, B., Iliev, D.B., Sepulcre,, M.P.,Mackenzie, S., Goet, F.W., Mulero, W., Planas, J.V. 2008. Molecular characterization of interleukin-6 in the gilthead seabream (*Sparus aurata*) Mol. Immunol., 45: 3363-3370.

Cerami, A. 1992. *Inflammatory cytokines. Clinical Immunology and Immunopathology, 62(1): 3–10.*

Chen, H.H., Lin, H.T., Foung, Y.F., Han-You, J. 2012. The bioactivity of teleost IL-6: IL-6 protein in orange-spottedgrouper (*Epinephelus coioides*) induces Th2 cell differentiation pathway and antibody production Dev. Comp. Immunol., 38: 285-294.

Cheng, D., Liang, R., Huang, B., Hou, J., Yin, J., Zhao, T., Zhou, L., Wu, R., Qian, Y., Wang, F. 2019. Tumor necrosis factor-α block adeameliorates diabetic nephropathy in rats. Clin. Kidney J., 14: 301–308.

Choy, E.H.S., Panayi, G.S. 2001. Mechanisms of disease: Cytokine pathways and joint inflammation in rheumatoid arthritis. N. Engl. J. Med., 344: 907–916.

Covello, J.M., Bird, S., Morrison, R.N., Battaglene, S.C., Secombes, C.J., Nowak, B.F. 2009. Cloning and expression analysis of three striped trumpeter (*Latris lineata*) pro-inflammatory cytokines, TNF-alpha, IL-1beta and IL-8, in response to infection by the ectoparasitic, *Chondracanthus goldsmidi*. Fish Shellfish Immunol., 26: 773–786.

Çakır, M., Keskin, G., Düzgün, N. 1996. Sitokinler ve romatolojik hastaların tedavisindeki rolü. T. Klin J Med Sci 16: 405-409.

Di Petrillo, K., Coutermarsh, B., Gesek, F.A. 2003. Urinary tumor necrosis factor contribute stosodiumretention andrenal hypertrophy during diabetes. Am. J. Physiol.-Ren. Physiol*., 284*,

Díaz-Rosales, P., Bird, S., Wang, T.H., Fujiki, K., Davidson, W.S., Zou, J. 2009. Rainbow trout interleukin-2: cloning, expression and bioactivity analysis. Fish Shellfish Immunol., 27: 414–422.

Dinarello, C.A. 1992. Interleukin-1 in infectious diseases immunological Reviews, 127:119-146

Dinarello, C.A., Novick, D., Kim, S., Kaplanski, G. 2013. Interleukin-18 and IL-18 binding protein. Front Immunol., 4:289-296.

Du, X. Williams D.A. 1997. Interleukin-11: review of molecular, cell biology, and clinical use. Blood J. Am. Soc. Hematol., 89(11): 3897-3908

Eder, C. 2009. Mechanisms of interleukin-1β release. Immunobiology, 214(7): 543–553.

FAO, 2018. The State of World Fisheries and Aquaculture 2018- Meeting the sustainable development goals. FAO Rome, Italy

Fiorentino DF, Zlotnik, A., Mosmann, T.R., Howard, M., O'Garra, A. 1991. IL-10 inhibits cytokine production by activated macrophages. J Immunol. 147(11):3815–22.

Fujioka, N., Akazawa, R., Ohashi, K., Fujii, M., Ikeda, M., Kurimoto, M. 1999. Interleukin-18 protects mice against acute herpes simplex virus type 1 infection. J Virol., 73(3):2401–2409.

Graham, S., Secombes, C.J. 1988. The production of a macrophage-activating factor from rainbow trout Salmo gairdneri leucocytes. Immunology, 65(2):293-297.

Guo, C.J., He, J. He J.G. 2019. The immune evasion strategies of fish viruses Fish Shellfish Immunol., 86: 772-784.

Hamed, E.O., Ahmed, H., Sedeek, O.B., Mohammed, A.M., Abd-Alla, A.A., Abdel Ghaffar, H.M. 2013. Significance of HE4 estimation in comparison with CA 125 in diagnosis of ovarian cancer and assessment of treatment response. Diagnostic Patholology, 8: 11-20.

Hangoc, G., Yin, T., Cooper, S., Schendel, P., Yang, Y.C., Broxmeyer, H.E. (1993). Invivo effects of recombinant interleukin-11 on mylopoiesis in mice. Blood, 81 (4): 965-972.

Hanington, P.C., Hitchen, S.J., Beamish, L.A., Belosevic, M. 2009. Macrophage colony stimulating factor (CSF-1) is a central growth factor of gold fish macrophages. Fish Shellfish Immunol., 26(1): 1-9.

Heikkilä, K., Ebrahim, S., Lawlor, D.A. 2008. Systematic review of the association between circulating interleukin-6 (IL-6) and cancer, *European Journal of Cance,* 44: 937–945.

Hong, S., Li, R., Xu, Q., Secombes, C.J., Wang, T. 2013.Two types of TNF-α exist in teleost fish: Phylogeny, expression, and bioactivity analysis of type-II TNF-α3 in rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). J. Immunol., 191: 5959–5972.

Hong, S., Peddie, S., Campos-Perez, J.J., Zou, J., Secombes, C.J. 2003. The effect of intraperitoneally administered recombinant IL-1beta on immune parameters and resistance to *Aeromonas salmonicida* in the rainbow trout (*Oncorhynchus mykiss*). Dev. Comp. Immunol., 27: 801–812.

Horiiy, Y., Muraguchi, A., Iwano, M. 1989. Involvement of IL -1 in mesengial proliferative glomerulonephritis. J Immunol., 143: 3949-3955.

Isaacs, A., Lindenmann, J. 1957. Virus interference. I. The interferon. Proc. R. Soc. Lond., 147: 258-267

Kala, D., Jurecka-Tuleja B., Gubala, E., Krawezyk, A., Szpak, S., Jarzab,, M. 2001. Association of polymorphism of LT-alpha and TNF genes with Graves' disease. Histochem Cytobiol., 39 (2): 77-78.

Kam, J.C., Szefler, S.J., Surs, W., Sher, E.R., Leung, D.Y. 1993. Combination IL-2 and IL-4 reduces glucocorticoid receptor-binding affinity and T cell response to glucocorticoids. The Journal of Immunology., 151(7): 3460-3466.

Kaplanski, G. 2018. Interleukin-18: Biological properties and role in disease pathogenesis. Immunol Rev., 281(1):138–153.

Kutlutürk, F. 2009. Türk toplumunda Graves Hastalığı ile sitokin gen polimofizmi ilişkisi. Yan Dal Uzmanlık Tezi, 53 s. İstanbul

Long, S., Wilson, M., Bengten, E., Bryan, L., Clem, L.W., Miller, N.W. 2004. Identification of a cDNA encoding channel catfish interferon. Dev Comp Immunol., 28(2): 97-111

Manicourt, D.H., Triki, R., Fukuda, K., Devogelaer, J.P., Nagant de Deuxchaisnes, C., Thonar, E.J. 1993. Levels of circulating TNF- alfa and IL-6 in patients with rheumatoid arthritis. Arthritis Rheum., 36 : 490-499.

McCob, S., Thiriot A., Krishnan L., Stark F.2013. Introduction the İmmune System, August 2013, Methods in molecular biology (Ed: Clifton, N.J.). Immunoproteomics, 31:1–24.

Meagher, C., Sharif, S., Hussain, S., Cameron, M., Arreaza, G., Delovitch, T. 2001. Cytokines and chemokines in the pathogenesis of murine type 1 diabetes In: Santamaria P, ed. Cytokines and Chemokines in Autoimmune Disease Austin: RG Landes Co.

Nakanishi, T., Toda, H., Shibasaki, Y., Somamoto, T. 2011. Cytotoxic T cells in teleostfish. Dev. Comp. Immunol., 35(12): 1317-1323.

Neben, T.Y., Toebelenz, J., Hayes, L., Mc Cathy, K. 1993. Recombinant human interleukin-11 stimulates mega karyocytopoiesis and increases peripheral platelets in normal and splenectomized mice. Blood, 81: 901-908.

Putoczki, T., Ernst, M. 2010. More than a sidekick: the IL-6 family cytokine IL-11 links inflammation to cancer J. Leukoc. Biol., 88(6):1109-1117.

Rombout, J.H.W.M., Abelli, L., Picchietti, S., Scapigliati, G., Kiron, V. 2011. Teleost intestinal immunology. Fish & Shellfish Immunology, 31(5): 616–626.

Praveen, K., Evans, D.L., Jaso-Friedmann, L. 2006. Constitutive expression of tumor necrosis factor-alpha in cytotoxic cells of teleosts and its role in regulation of cell-mediated cytotoxicity. Mol. Immunol., 43: 279–291.

Putoczki, T., Ernst, M. 2010. More than a sidekick: the IL-6 family cytokine IL-11 links inflammation to cancer J. Leukoc. Biol., 88(6): 1109-1117.

Pérez-Cordón, G., Estensoro, I., Benedito-Palos, L., Calduch-Giner, J.A., Sitjà-Bobadilla, A., Pérez-Sánchez, J. 2014. Interleukin gene expression is strongly modulated at the local level in a fish–parasite model. Fish & Shellfish Immunology, 37(2): 201–208

Sakai, M., Hikima, J. I., Kono, T. 2020. Fish cytokines: current researc hand applications. Fisheries Science, 87: 1-9.

Santer, F.R., Malinowska, K., Culig, Z., Cavarretta, I.T. 2010. Interleukin-6 trans-signalling differentially regulate sproliferation, migration, adhesion and maspinexpression in human prostate cancer cells. *Endocrine-Related Cancer,* 17: 241–253.

Santos, M.D., Yasuike, M., Kondo, H., Hirono, I., Aoki Teleostean T. 2008. IL-11b exhibits complementing function to IL-11a and expansive involvement in antibacterial and antiviral responses Mol. Immunol., 45: 3494-35.

Savan, R., Sakai, M. 2006. Genomics of fish cytokines. Comparative Biochemistry and Physiology Part D: Genomics and Proteomics, 1(1), 89-101.

Scapigliati, G., Buonocore, F., Mazzini, M. 2006. Biological Activity of Cytokines: An EvolutionaryPerspective. Current Pharmaceutical Design, 12(24), 3071–3081.

Secombes, C.J., Wang, T., Bird, S. 2011. The interleukins of fish. Dev Comp Immunol., 35(12): 1336-1345.

Secombes, C.J., Zou, J., Bird, S. 2015. Cytokines of cartilaginous fish. In Immunobiology of the Shark; Smith, S.L., Sim, R.B., Flajnik, M.F., Eds.; CRC Press: Boca Raton, FL, USA, pp. 123–142.

Sedimbi, S.K., Hagglof, T., Karlsson, M.C. 2013. IL-18 in inflammatory and autoimmune disease. Cell Mol. Life Sci., 70(24):4795–808

Gracie, J.A ., Robertson, S.E., McInnes, I.B. 2003. Interleukin-18 J. Leukoc Biol, 73(2): 213-224.

Sequeida, A., Maisey, K., Imarai *M.* 2017. Interleukin 4/13 receptors: an overview of genes, expression and functional role in teleost fish. Cytokine Growth Factor Rev., 38: 66-72.

Şahin, S. 1996. Sitokinler. "Temel İç Hastalıkları, Ed. Gürler İlçin, Gümüş Kitabevi, Ankara, s.1839-1841.

Söderberg-Nauclér, C., Fish, K.N., Nelson, J.A. 1997. Interferon-gamma and tumor necrosis factor-alpha specifically induce formation of cytomegalo virus-permissive monocyte-derived macrophage sthatarerefractory to the antiviral activity of these cytokines. Journal Clinical Investigation, 100(12): 3154–63.

Stahl, R.A.K. 1995. Chemoattractive cytokines (Chemokines) and immune renal injury: Nephrol Dial Transplant,10: 307- 319.

Stark, G.R., Kerr, I.M., Williams, B.R., Silverman, R.H., Schreiber, R.D. 1998. How cells respond to interferons. Annu Rev Biochem., 67: 227-264

Tanekhy, M., Sakai, M. 2019. Inflammatory cytokines responses of common carp, Cyprinus carpio, leucocytes in vitro treated by immuno stimulants. Iranian Journal of Fisheries Sciences, 18(4): 847-861

Takeda, K., Kamanaka, M., Tanaka, T., Kishimoto, T., Akira, S. 1996. Impaired IL-13-mediated functions of macrophages in STAT6-deficient mice. Journal of Immunology, 157(8): 3220–3222.

Taniguchi, T., Fujii-Kuriyama, Y., Muramatsu, M. 1980. Molecular cloning of human interferon cDNA. Proc. Natl. Acad. Sci., 77(7): 4003-4006.

Wang,T., Holland, J., Bols, N., Secombes J.C. 2005. Cloning and expression of the first nonmammalian interleukin-11 gene in rainbow trout *Oncorhynchus mykiss.* FEBS J., 272: 1136-1147.

Wang, T., Huang, W., Costa, M.M., Secombes, C.J. 2011. The gamma chain cytokine/receptor system in fish: more ligands and receptors. Fish Shellfish Immunol., 31(5): 673-87.

Wang, T.; Secombes, C.J. The cytokine networks of adaptive immunity in fish. Fish Shellfish Immunol., 35: 1703–1718.

Wang, L., Yu, C.R., Kim, H.P., Liao W. 2011. Telford WG. Egwuagu CE. Leonard WJ. Key role for IL-21 in experimental autoimmune uveitis. PNAS published online before print.

Weetman, A.P., Ajjan R.A., Watson P.F. 1997. Cytokines and Graves disease. Baillieres Clinical Endocrinology and Metabolism 11(3): 481-497.

Wei, X., Li, B., Wu, L., Yin, X., Zhong, X., Li, Y., Wang, Y., Guo, Z., Ye, J. 2018. Interleukin-6 getsinvolved in response to bacterial infection and promotes antibody production in Nile tilapia (*Oreochromis niloticus*) Dev. Comp. Immunol., 89: 141-151.

Wu, Y., Zhou, Y., Cao, Z., Sun, Y., Chen, Y., Xiang, Y., Wang, L., Zhang, S., Guo. W. 2019. Comparative analysis of the expression patterns of IL-1β, IL-11, and IL-34 in golden pompano (*Trachinotus ovatus*) following different pathogens challenge. Fish Shellfish Immunol., 93: 863-870.

Yang, Y.C., Yin, T. 1992. Interleukin-11 and its reseptor. Biofactors, 4(1): 15-21.

Zhu, Q., Fan, Z.J., Cai, S.X., Yao.,C.L. 2020. Molecular and immunological characterizations of interleukin-11 in large yellow croaker (*Larimichthys crocea*) Fish Shellfish Immunol., 100: 9-17.

Zou, J., Secombes, C.J. 2016. The function of fish cytokines. Biology, 5: 23-30.

Zou J., Yoshiura Y, Dijkstra, J.M., Sakai, M., Ototake, M., Secombes, C. 2004. Identification of an interferon gamma homologue in Fugu, Takifugu rubripes. Fish Shellfish Immunol., 17: 403–409.

Zou, J.;Wang, T.; Hirono, I.; Aoki, T.; Inagawa, H.; Honda, T.; Soma, G.I.; Ototake, M.; Nakanishi, T.; Ellis, A.E.; et al. Differential expression of two tumor necrosis factor genes in rainbow trout, *Oncorhynchus mykiss*. Dev. Comp. Immunol., 26: 161–172.

SU ÜRÜNLERİNDE AKUSTİK CAYDIRICI CİHAZ KULLANIMI HUSUSUNDA ÖN DEĞERLENDİRMELER

Halit KUŞKU[1]

1 ORCID: 0000-0003-4109-2370

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Fakültesi, Su Ürünleri Endüstri Mühendisliği Bölümü

Doğanın ve insanların uzun süreli ihtiyaçlarını karşılamayı başarmış, temiz, sağlıklı, güvenli, üretken ve biyolojik açıdan çeşitliliğe sahip bir deniz ve kıyı ortamının sürdürülebilirliğinin devamı için bilimsel çalışmalar devam etmektedir. Bu, zengin biyolojik çeşitliliğini korumak ve deniz ekosistemlerimizin insanlara, endüstriye ve topluma ekonomik, sosyal ve daha geniş faydalar sağlamaya devam etmesini sağlamak için denizlerimizi sürdürülebilir bir şekilde yönetmek gelecek kuşaklarımıza bırakacağımız önemli mirasların arasında yer alacaktır.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, zenginlik ve istihdam yaratacak güçlü, dinamik ve üretken bir ekonomiye ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bunun çevresel açıdan sürdürülebilir, kapsayıcı olması ve tüm insan ve topluluklara fayda sağlaması gerekmektedir. İnsana sağlanabilecek faydalar arasında, sağlıklı beslenme konusu insan neslinin devamı ve yaşadığı ekosistemin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Günümüz dünyasının gelişmiş ülkelerinde insanlar, beslenmelerine çok dikkat etmektedirler. Beslenme alışkanlıklarını, sağlıkları açısından uygun gıdaları seçerek özenle dizayn etmektedirler. Özellikle bu gıdalar içerisinde su ürünleri; zengin protein içeriği ve yapısında bulunan çoklu doymamış yağ asitleri bulundurmaktadır. Bu durum insan sağlığı açısından vücudun temel besin maddesi ihtiyacını karşılamakta, insan fizyolojisi ve metabolik fonksiyonları üzerinde olumlu etki yapması yönünde katkılar sunmaktadır. Sağlıklı bir yaşam sürdürmede su ürünleri, önemli besin maddeleri arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Su ürünleri, dünyanın en büyük hayvansal protein kaynaklarından biridir. Öyle ki sektör olarak dünyamızda tüm ülkelerin ekonomisine sürekli girdi sağlayan önemli sektörlerden biri haline gelmiştir. 2016 yılında, OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü) tarafından yayımlanan raporda gıda tarım ürünleri üretiminde en hızlı büyümeyi su ürünleri yetiştiricilik üretiminin göstermiş olduğu bildirilmiştir. 2018 yılı FAO (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü) raporunda tarım sektöründe son yıllarda en fazla gelişim gösteren sektörün, su ürünleri sektörü olduğu bildirilmiştir (TEPGE, 2021).

Kıyı sularımızda su ürünleri sektörünün sürdürülebilir gelişimi, denize kıyı olan ülkelerin ekonomisi için önemlidir (Kusku ve diğ., 2018). Bölgede yaşayan insanlara ekonomik ve sosyal faydalar sağlamaktadır. Bazı özel deniz memelilerimiz de dahil olmak üzere denize kıyı dünya ülkelerinin yaban hayatı üzerindeki her türlü etkinin uygun şekilde yönetilmesini ve gelecek nesiller için korunmasını sağlamak da gelecek hedeflerimize ulaşmamız ve sürdürülebilirlik açısından aynı derecede önemlidir. Bu nedenle, denize kıyısı bulunan ülkeler kendi iç yasaları kapsamında, su ürünleri sektörü tarafından akustik cihazların kullanımını ve bunun, akustik cihazların kullanımıyla ilgili en iyi yol hakkında bilgi verme fırsatı konusunda yöntem ve metotları belirlenmelidirler. Bununla ilgili olarak

KAYNAKLAR

Coram, A., Gordon, J., Thompson, D., & Northridge, S. (2014). Evaluating and assessing the relative effectiveness of acoustic deterrent devices and other nonlethal measures on marine mammals. Scottish Government, 1–145.

Gönener vd 2006, Göner, S., Bilgin, S., Yiğit, Ü. "Balıkçılıkta Akustik Cihazlar ve Uzaktan Algılamanın Kullanım". E.U. Journal of Fisheries & Aquatic Sciences, 1 (3): 425-429.

Hoşsucu H., H.T. Kinacigil, A.Kara, Z.Tosunoğlu, O. Akyol, V.Ünal, U.Özekinci, 2001. Turkish fisheries sector and waiting developments. Ege Univ., Su Ur. Der, 18,3,593-601 (in Turkish).

Irabor, Arnold., Hardin, Pierre., Obakanurhe, Oghenebrorhie. (2023). Researchers provide a review of sound-producing devices used in deterring predatory mammals from aquaculture zones.

Kuşku H., Yiğit M., Yılmaz S., Yiğit Ü., Ergün S. (2023a). Multiple exposure to thunderstorm-sound in Nile tilapia (Oreochromis niloticus): physiological response and stress recovery. ANNALS OF ANIMAL SCIENCE , cilt.23, sa.2, ss.449-459,

Kuşku H., Yiğit M., Ergün S. (2023b) Çanakkale Boğazında Sualtı Ses Kirliliği ve Deniz Yaşamına Etkileri: Risk ve Tehditler. Çanakkale'de Su Ürünleri, Balıkçılık ve Denizcilik, Uğur **Özekinci**, Ekrem **Şanver** Çelik, Yusuf Şen, Editör, Nobel Yayınevi, Ankara, ss.439-453, 2023

Kusku H., Yigit M., Yılmaz S., Yigit Ü., Ergün S. (2022). Biofouling Control of Invasive Zebra Mussel (Dreissena polymorpha) Using Acoustic Energy. POLISH JOURNAL OF ENVIRONMENTAL STUDIES , cilt.31, sa.4, ss.1-7, 2022

Kuşku H. (2022). Effects of Exposure Time of Sonication on Physical Dispersal of Mucilage: a Preliminary Study. Journal of Engineering Technology and Applied Sciences , cilt.7, sa.1, ss.31-44

Kuşku H. (2021). Su Ürünlerinde Akustik Etkiler. Nobel Yayınevi, Ankara, 2021

Kuşku H. (2020) Acoustic sound-induced stress response of Nile tilapia (Oreochromis niloticus) to long-term underwater sound transmissions of urban and shipping noises. ENVIRONMENTAL SCIENCE AND POLLUTION RESEARCH , cilt.27, sa.29, ss.36857-36864, 2020

Kuşku H., Yiğit M., Yılmaz S., Yiğit Ü., Ergün S. (2020). Acoustic effects of underwater drilling and piling noise on growth and physiological response of Nile tilapia (Oreochromis niloticus). AQUACULTURE RESEARCH , cilt.51, sa.8, ss.3166-3174, 2020 (SCI-Expanded)

Kuşku H., Ergün S., Yılmaz S., Guroy B., Yiğit M., (2019). Impacts of Urban Noise and Musical Stimuli on Growth Performance and Feed Utilization of Koi fish (Cyprinus carpio) in Recirculating Water Conditions. TURKISH JOURNAL OF FISHERIES AND AQUATIC SCIENCES , cilt.19, sa.6, ss.513-523, 2019

Kusku H., Yigit M., Ergun S., Yigit Ü., Taylor N. (2018). ACOUSTIC NOISE POLLUTION FROM MARINE INDUSTRIAL ACTIVITIES: EXPOSURE AND IMPACTS. AQUATIC RESEARCH , cilt.1, sa.4, ss.148-161.

Namlıtürk, E. & Balık, İ. (2021). Interaction between dolphins and coastal fisheries and using acoustic deterrent in reducing of interaction. Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences, 38(1), 43-52. DOI: 10.12714/egejfas.38.1.05

Northridge, S., C

oram, A. & Gordon, J. (2013). Investigations on seal depredation at Scottish finfish farms. Edinburgh: Scottish Government.

Sarı, M.ve Ş.İ., İpek, 1997. A preliminary study on determining of new fishing grounds using satellite photographs in Van Lake. SDÜ, Eğirdir Su **Ür**. Fak. IX. Ulusal Su **Ür**. Semp., 17-19 Eylül 1997 Eğirdir, **İsparta** 673-682

Scottish Goverment (2021) Parliamentary Report. Acoustic Deterrent Device (ADD). Use in the Aquaculture Sector.. March

Scottish Government (2020). Second review of the operation of the seal licensing system under the Marine (Scotland) Act 2010. Edinburgh, Scottish Government. ISBN: 978-1-80004-093-9 (web only).

Scottish Government (2015). Report of the inaugural quinquennial review of the operation of seal licensing system under the Marine (Scotland) Act 2010. Edinburgh, Scottish Government. ISBN: 978-1-78544-628-3 (web only)

TEPGE, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü. (2021). Su Ürünleri Raporu

Thompson, D., Coram, A.J., Harris, R.N. & Sparling, C.E. (2021). Review of non-lethal seal control options to limit seal predation on salmonids in rivers and at finfish farms. Report to the Scottish Government and Crown Estate Scotland. In preparation.

KÜLTÜREL BİR MİRAS OLARAK KAĞIZMAN UZUN ELMASI,YETİŞTİRİCİLİĞİ VE YAPILAN ÇALIŞMALAR

Emrah KUŞ[1]

Ersin GÜLSOY[2]

1 Doç. Dr. Emrah KUŞ, Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Biyosistem Mühendisliği Bölümü, emrah.kus@igdir.edu.tr. ORCID ID: 0000-0001-6880-5591

2 Doç. Dr. Ersin GÜLSOY, Iğdır Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü, ersin.gulsoy@igdir.edu.tr. ORCID ID: 0000-0002-4217-0695

1. GİRİŞ

Ilıman iklim kuşağında yetiştirilebilen ve kültür tarihi çok eskilere dayanan elma, dünyada üretimi ve tüketimi yaygın olan bir meyve türüdür. Elma'nın Çin, Orta Asya, Yakın Doğu ve Kuzey Amerika olmak üzere 4 farklı anavatanı bulunmaktadır (Özçağıran ve ark. 2005). Dünya'da elma üretimi yapılan en önemli ülkelerden biri de Türkiye'dir. 2019 yılı verilerine göre Türkiye, elma üretiminde Çin (42.425.400 ton) ve Amerika Birleşik Devletlerinden (4.997.680 ton) sonra 3.618.752 tonluk üretimiyle üçüncü sırada yer almaktadır (FAO, 2021).

Türkiye elma genetik kaynakları bakımından çok zengin bir ülke olup; üretim miktarı, ağaç sayısı bakımından toplam meyve üretimi içerisinde önemli bir yeri bulunmaktadır. Bununla birlikte elma, ekonomik katma değeri bakımından turunçgil meyveleri ve muzdan sonra en önemli ve en popüler olanıdır (TUİK, 2021). Türkiye'de 500'ün üzerinde elma çeşidi bulunmakta, bu sayı seleksiyon ve melezleme gibi ıslah çalışmaları ile yurtdışından getirilen yeni çeşitlerle birlikte her geçen gün artmaktadır (Bostan, 2009). Bu çeşitler içerisinde şeklinden dolayı 'uzun elma' olarak adlandırılan elma çeşidi sadece Kars'ın Kağızman ilçesinde yetiştirilmektedir. Kağızman Uzun Elması Kars İl Özel İdaresi tarafından, No:307 ve Kağızman Uzun Elması menşe adıyla 25.12.2017 tarihinden itibaren coğrafi işaret tescil belgeli alarak koruma altına alınmıştır. Tescil belgesinde yer alan bazı meyve özellikleri Çizelge 1'de verilmiştir (Anonymous, 2021).

Çizelge 1. *Kağızman uzun elmasının bazı fenolojik, morfolojik ve pomolojik özellikleri*

Meyve Özellikleri		Diğer Özellikler	
Meyve eti sertliği	2.45 kg/cm²	Çiçeklenme süresi	26 Nisan-10 Mayıs
Meyve ağırlığı	169.0 ± 2.7 g	Tam çiçeklenme	30 Nisan
Meyve genişliği	58.1±0.9 mm	Çiçeklenme süresi	11 -12 gün
Meyve uzunluğu	8.7±2.3 mm	Çiçek tozu çimlenme oranı	61,54'
Ç. Çubuk Derinliği	8.8±1.2 mm	Kendileme	% 2,54
Sap Uzunluğu	21.0±1.5	Serbest tozlaşma	% 17
Çekirdek Sayısı	8.4 adet	Taç gelişmesi	Orta kuvvetli
Meyve rengi	Sap Green 62/8	Taç şekli	Dik
SÇKM	% 13.50	Ağaç boyu	4-6 m
pH	3.36	Yaprakların U/G oranı	2,26
Vitamin C	3.69 mg/100 ml	Fidan dikim mesafesi	6x6 veya 7x7 m
Asitlik	% 0.29	Verim	80-100 kg/ağaç

KAYNAK: Anonim, 2021

KAYNAKLAR

Anonim, (2021). Türk Patent ve Marka Kurumu. Kağızman Uzun Elması. https://www.ci.gov.tr/Files/GeographicalSigns/307.pdf

Anonim, (2023). Kağızman Belediyesi. Erişim Tarihi: 25.11.2023. http://www.kagizman.bel.tr/cografya

Atalay, İ., Mortan, K. (2003). Türkiye Bölgeler Coğrafyası (İkinci baskı). İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

Atış, E., Çelikoğlu, Ş. (2021). Yöresel bir ürün olarak Kağızman Uzun Elmas'ının coğrafi dağılışı üretim durumu ve sürdürülebilirliği. International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(35), 86-110.

Balık, S. (2016). Kağızman yöresinde yetiştirilen uzun elma yerel çeşidinde klon seleksiyonu. Yüksek Lisans Tezi (yayımlanmamış), Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Balık, S., Kaya, T., Aslantaş, R. (2023). Fruit quality parameters, sugars, vitamin C, antioxidant activity, organic acids, and phenolic compounds for a new endemic apple variety, "Long Apple". Horticulturae, 9, 1171. https://doi.org/10.3390/horticulturae9111171

Bostan, S. Z. (2009). Pomological traits of local apple and pear cultivars and types grown in Trabzon province (Eastern Black Sea Region of Turkey). Proceedings of the First Balkan Symposium on Fruit Growing, Bulgaria.

Delong, J.M., Prange, R.K., Harrison, P.A., Schofield, R.A. and Deell, J.R. (1999). Using the Streif index as a final harvest window for controlled-atmosphere storage of apples. HortScience, 34, 1251-1255.

Demir, M. (2021). Kars İlinde Tarım Faaliyetlerinin Coğrafi Esasları. Doğu Coğrafya Dergisi 26(45), 77-106.

FAO, (2021). Food and Agriculture Organisation (FAO). Retrieved in September, 25, 2021 from http://www.fao.org/faostat/en/#home

Google Earth, (2023). Explore Google Earth, https:// earth.google.com web/ @37.97463368,34.94586655,569.89036094a,2097099.91013199d,35y,0h,0t,0r

Güleryüz, M & Ercişli, S. (1995). Kağızman ilçesinde yetiştirilen mahalli elma çeşitleri üzerinde biyolojik ve pomolojik araştırmalar. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 26(2), 183-193.

Güneyli, A., Üzümcü, S.S, Sarı. M., 2018. Yumuşak çekirdekli meyvelerde muhafaza ve depolama. Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi (TÜRKTOB) Ekim-Aralık, Sayı:28, 44-47.

KHA, (2023). 1. Uzun Elma Festivali. Kafkas Haber Ajansı. (Erişim Tarihi: 01.12.2023). https://www.kha.com.tr/kagizman-da-1-uzun-elma-festivali_39101.html.

Kuş, E., Gülsoy, E., Alwazeer, D. & Şimşek, M. (2018). The changing of some physical properties during fruit development on Kağızman's Long Apple, presented at the IV. International Agriculture Congress, 05-08 July 2018, Nevşehir, Turkey.

Kuş, E., Gülsoy, E., Tan, B., Alwazeer, D. & Tan, K. (2023). The Effects of harvest time during fruit development on fruit quality and antioxidant capacity of Kagizman Long Apple. Latin American Applied Research, 53(4), 279–286.

Necefoğlu.,H. (2018) "Rus İşgali Döneminde Kars ve Çevresinde Bahçecilik", Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları Uluslararası Sempozyumu, 12-44 Nisan / April / 2018 / Şanlıurfa.

Önal, M., Karaağaç, G., & Küçük, S. (2000). Kağızman'a Ismarladım Nar Gele. Azim Ofset Matbaacılık, Mula. ss 882.

Özçağıran, R., Ünal, A., Özeker, E., & İsfendiyaroğlu, M. (2005). Ayva. Ilıman İklim Meyve Türleri (Yumuşak Çekirdekli Meyveler). Cilt: 2, E. Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları, No: 556, Bornova/İzmir, s.127-149.

Saygılı, R. (2020). http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari.html

SERKA, (2012). Kars'ın sosyo-ekonomik durumu ve uygun yatırım alanları. Serhat Kalkınma Ajansı (Hüseyin Tutar, Evren Demir, Gökhan Elyıldırım, İsa Boztemir, Mustafa Sarışen). 158 s.

Skic, A., Szymanska-Chargot, M., Kruk, B., Chylinska, M., Pieczywek, P.M., Kurenda, A., Zdunek, A. & Rutkowski, K.P. (2016). Determination of the op-timum harvest window for apples using the non-destructive biospeckle method. Sensors, 16, 661.

TÜİK, (2021). Turkey Apple Production Statistics. Retrieved in March, 2, 2021 from https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr.

TÜİK, (2023). Türkiye İstatistik Kurumu. İl İlçe Nüfusları. (Erişim Tarihi: 27.11.2023). https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr

Vanoli, M. & Buccheri, M. 2012. Overview of the methods for assessing harvest maturity. Stewart Postharvest Review, 8(1), 1-11.

2023
December

Research And Evaluations In HEALTH SCIENCES

EDITORS
Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editors • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-413-0

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

THE EFFECT OF DIFFERENT LAYERS OF OĞUZLAR 77 WALNUT, A LOCAL VARIETY, ON DEVELOPMENT, LONG LASTING AND OXIDATIVE STRESS

***Mehmet FİDAN, Arif AYAR*.....1**

CHAPTER 2

A BRIEF OVERVIEW OF DEVELOPMENTS IN NANOTECHNOLOGY AND NANOMEDICINE

***Saadet BELHAN* 25**

CHAPTER 3

EMPOWERING HEALTH ORGANIZATIONS FOR PATIENT SAFETY: STRATEGIES FOR CAPACITY BUILDING IN THE EUROPEAN UNION CONTEXT

***Fatma SUSAM* 37**

CHAPTER 4

ARTIFICIAL INTELLIGINCE IN DRUG CANDIDATE DISCOVERY & PRODUCTION

***Cenk YILDIZ, Okan AYKAÇ* 55**

CHAPTER 5

EXERCISE-ADAPTIVE RESPONSES: THE POTENTIAL ROLE OF EPIGENETIC INTERACTIONS AND SKELETAL MUSCLE METABOLISM

***Ebru BARDAŞ ÖZKAN* 71**

CHAPTER 6

THE ROLE OF FOLIC ACID (VITAMIN B9) IN IMMUNITY

***Fatma ÇOLAKOĞLU* 85**

CHAPTER 7

ROOT CANAL TREATMENT IN PRIMARY TEETH

Ebru HAZAR BODRUMLU, Melike KURT ***99***

CHAPTER 8

EFFECTS OF MELATONIN ON CANCER-RELATED SIGNALLING PATHWAYS

Seher YILMAZ, Şükrü ATEŞ ***119***

CHAPTER 9

REFLECTIONS OF SENESCENCE AS AN INEVITABLE PROCESS ON PHYSIOLOGICAL SYSTEMS

Gözde ATİLA USLU, Hamit USLU ***135***

CHAPTER 10

THE EFFECT OF THE MIGRAINE DISORDER WITHOUT AURA ON RETINA AND OPTIC NERVE

Ceren TURKOGLU ***161***

CHAPTER 11

ENDOTHELIAL DYSFUNCTION AND RELATED DISORDERS

Meral URHAN KÜÇÜK, Menderes Yusuf TERZİ ***175***

CHAPTER 1

THE EFFECT OF DIFFERENT LAYERS OF OĞUZLAR 77 WALNUT, A LOCAL VARIETY, ON DEVELOPMENT, LONG LASTING AND OXIDATIVE STRESS

***Mehmet FİDAN*[1]**

***Arif AYAR*[2]**

1 Amasya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Amasya, Türkiye, mfidan1980@hotmail.com, ORCİD: 0000-0001-9016-6730

2 Prof. Dr. Amasya Üniversitesi, Sabuncuoğlu Şerefeddin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu/Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Sabuncuoğlu Şerefeddin Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Amasya, Türkiye, arif.ayar@amasya.edu.tr, ORCİD: 0000-0003-0473-4653

1. Introduction

Scientifically demonstrating the effectiveness of certain substances/ foods used in nutrition or herbal products considered medically important in the prevention and treatment of diseases increases the importance of nutritional support in the protection of our health. Many of the alternative medicine products used without fully elucidating the mechanisms of action cause irreversible damage. For this reason, trial studies of functional foods in creatures with short life forms have become increasingly common. In today's conditions, where the importance of using different parts of herbal products (seeds, fruits, flowers, roots, etc.) in various alternative treatments (food supplements) is increasing, not only the effect of the product on living things; The seeds used, soil properties, irrigation, environmental factors, growing conditions and environment (around the road or factory, etc.), storage conditions affect the product and living things, in short, people indirectly (Biçer, 2020).

In this study, the effect of different parts of the walnut, which is one of the most consumed foods in our country (green shells, hard shells, walnut skin, walnut curtain and walnut kernel), on D. melanogaster model organism was investigated. Walnut fruits consist of three structures on the tree. These; walnut kernel, hard shell and green shell. Although the fruit weight of the walnut varies according to the varieties and ecological conditions, it varies between 2-25 g. The shell thickness of the walnut can vary greatly between varieties. In addition to thin-shelled walnuts, which are also called paper-shelled walnuts, there are also very hard and thick walnut varieties called hard walnuts (Koçtürk and Gürhan, 2007). Walnuts are mostly consumed in the form of dried internal fruit. The green fruit bark, tree bark, leaf parts and fruit bark of the walnut plant are widely valued in the cosmetic and pharmaceutical industry. It is also used as a dyestuff in the textile and carpet industries (Oliveira et al., 2008).

Walnuts are consumed alone in every period, and continue to be consumed together with some other different foods. In addition, there are different opinions on the consumption and effects of different parts of the walnut plant. For this purpose, the effects of different parts of the walnut were evaluated separately in our study.

Walnuts are also a good source of protein (12-15%), fat (50-80%), carbohydrates, all amino acids, mineral compounds (3%), vitamins and low sugar content (2.5-4%). diet fruit (Mitrovic et al., 1997). It can also be used as a concentrated food in terms of high amount of protein and oil it contains. Walnut contains vitamin C and B group vitamins (B1, B2 and B6). In addition to vitamins; It is also rich in zinc, iron, copper, magnesium, potassium and phosphorus. It is poor in terms of cellulose and sodium content

7. References

Adams, M.D., Celniker, S.E., Holt, R.A., Evans, C.A., Gocayne, J.D., Amanatides, PG. (2000). The Genome Sequence of *Drosophila melanogaster*. Science, 287(5461): 2185-2195.

Akça. Y. (2009). Ceviz Yetiştiriciliği. Anı Matbaası. Ankara. 371s.

Amaral, J. S., Alves, M. R., Seabra, R. M. and Oliveira, B. P. (2005). Vitamin E composition of walnuts (*Juglans regia* L.): a 3-year comparative study of different cultivars. *Journal of agricultural and food chemistry*, *53*(13), 5467-5472.

Amaral, J. S., Seabra, R. M., Andrade, P. B., Valentao, P., Pereira, J. A. and Ferreres, F. (2004). Phenolic profile in the quality control of walnut (*Juglans regia* L.) leaves. *Food chemistry*, *88*(3), 373-379.

Anderson, K. J., S. S.Teuber, A.Gobeille, P.Cremin, A. L. Waterhouse and F. M. Steinberg, (2001). Walnut Polyphenolics Inhibit in vitro Human Plasma and LDL Oxidation. The Am. J. Nutr. 131; 2837- 2842.

Anonymous. (1986). Walnut marketing board. California.

Ashburner, M. (1989). *Drosophila* a laboratory handbook. New York: Academic.

Ataş, H., Hacınecipoğlu, F., Gönül, M., Öztürk, Y. and Kavutçu, M. (2017). "Antioksidan Enzim ve Oksidatif Biyobelirteçlerin Psöriasiste Klinik Değeri". Okmeydanı Tıp Dergisi 33(4), 270-280.

Bayazit, S., Tefek, H., and Çalışkan, O. (2016). Türkiye'de ceviz (*Juglans regia* L.) araştırmaları. *Ziraat Fakültesi Dergisi*, *11*(1), 169-179.

Benli, D., Türkoğlu, Ş. (2017). "The Effect of Some Food Preservatives on Percentage of Survival and Longevity in Drosophila melanogaster". Cumhuriyet Science Journal. 38(3), 461-472.

Biçer Bayram, Ş. (2020). *Kabak çekirdeği zarının gıda takviyesi olarak kullanılabilirliğinin belirlenmesi* (Master's thesis, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü).

Bishop, N. A., and Guarente, L. (2007). Genetic links between diet and lifespan: shared mechanisms from yeast to humans. Nature Reviews Genetics, 8(11), 835-844.

Buchon, N., Broderick, N. A., Poidevin, M., Pradervand, S. & Lemaitre, B. (2009). "*Drosophila* intestinal response to bacterial infection: activation of host defense and stem cell proliferation". Cell host and microbe, 5(2), 200-211.

Çaylak, E., (2011). "Hayvan ve Bitkilerde Oksidatif Stres ve Antioksidanlar", Tıp Araştırmaları Dergisi, 9, 73-83.

Deveci, H.A. (2007). Mastitisli (meme iltihabı) ineklerde kan MDA ve GSH düzeylerinin araştırılması (Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Genel Biyoloji Anabilim Dalı, Kars).

Doğan, E. E. (2002). Bazı Astrozon Grubu Tekstil Boyalarının Genotoksik Etkisinin *Drosophila melanogaster* Somatik Mutasyon ve Rekombinasyon Testi (SMART) İle Araştırılması, (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Dotan, Y., Lichtenberg, D. and U. Pinchuk. (2000). Lipit peroxidation cannot be used as a univeral criterion of oxidative stress. Progress in Lipid Research, 43, 200-227. DOI: 0.1016/j.plipres.2003.10.001.

Eerl, Ö. (2004). "A novel automated direct measurement method for total antioxidant capacity using a new generation, more stable ABTS radical cation". Clinical biochemistry. 37(4), 277-285.

Erel, Özcan (2005). "A new automated colorimetric method for measuring total oxidant status". Clinical biochemistry. 38(12), 1103-1111.

Fang, Y. Z., Yang, S., & Wu, G. (2002). "Free radicals, antioxidants, and nutrition". Nutrition, 18(10), 872-879.

Graf, U., Schaik, N.V. & Würgler, F.E. (1992). Drosophila Genetics. New York: Springer_Verlag.

Güneş, E., Bayram, B., Bayram, Ş. (2019). "Kabak Çekirdeği Zarının İn Vivo Kullanımı". Ganud International Conference On Gastronomy, Nutrition And Dietetics. 303-310.

Hamamcı, D. (1993). *Drosophila melanogaster* Oregon Yabanıl Tipi Vestigial Mutantı Arasında Ömür Uzunluğu; Antioksidatif Enzimlerin ve ACE Vitamin Kompleksinin Yaşlanma İle Olan İlişkileri, (Yüksek lisans Tezi), İnönü Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

İnternet: http://www.oguzlar.gov.tr/oguzlar-77-vevizi. Son erişim tarihi: 11.12.2021

İnternet: https://www.oguzlar77.com/oguzlar-cevizi-oguzlar-77/. Son erişim tarihi: 01.12.2021

Hyršl, P., Büyükgüzel, E., & Büyükgüzel, K. (2007). The effects of boric acid-induced oxidative stress on antioxidant enzymes and survivorship in Galleria mellonella. *Archives of Insect Biochemistry and Physiology: Published in Collaboration with the Entomological Society of America*, *66*(1), 23-31.

Jain, S. K. and Levine, S. N. (1995). Elevated lipid peroxidation and vitamin E-quinone levels in heart ventricles of streptozotocin-treated diabetic rats. *Free Radical Biology and Medicine*, *18*(2), 337-341.

Koçtürk. B.Ö. ve Gürhan. R. (2007). Değişik ceviz çeşitlerinin farklı nem değerlerindeki bazı mekanik özelliklerinin belirlenmesi. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi. 13 (1): 62-68.

Mitrovic. M., Stanisavljevic. M. and Gavrilovic-danjanovic. J. (1997). Biochemical composition of fruits of some important walnut cultivars and selections. Acta Hort. (ISHS). 442:205-208.

Oksante AR-GE laboratuvarı, (2012), "Oksidatif Stres ve Antioksidanlar", http://www.oksante.com.tr/oksantest.pdf, (27.07.2018).

Oliveira. I., Sousa. A., Isabel. C.F.R. (2008). Total phenols. antioxidant potential and antimicrobial activity of walnut (Juglans regia L.) green husks. Food Chem Toxicol 2008 doi:10.1016/j. fct.2008.03.017.

Padmanabha, D. & Baker, K. D. (2014). "*Drosophila* gains traction as a repurposed tool to investigate metabolism". Trends in Endocrinology and Metabolism, 25(10), 518-527.

Pereira. J.A., Oliveira. I. Sousa. A., et al. (2007). Walnut (Juglans regia L.) leaves: phenolic compounds. antibacterial activity and antioxidant potential of different cultivars. Food Chem Toxicol. 45: 2287-95.

Pereira, J. A., Oliveira, I., Sousa, A., Ferreira, I. C., Bento, A. and Estevinho, L. (2008). Bioactive properties and chemical composition of six walnut (*Juglans regia* L.)

cultivars. *Food and chemical toxicology*, *46*(6), 2103-2111.

Prineas. R.J., Kushi. L.H., Folsom. A.R., Bostick. R.M., Wu. Y., (1993). Walnuts and serum lipids. The New England Journal of Medicine. 329: 359-360.

Researchgate, (2017). 07 Haziran 2019 tarihinde https://www.researchgate.net/figure/The-life cycle_of-*Drosophila-melanogaster*-Drosophila-exhibit-a-10-day-life-cycle_at_fig41_315866219 adresinden erişildi.

Sang, J.H. (1956). The Quantitative Nutritional Requirements of *Drosophila melanogaster*. Journal of Experimental Biology, 45-72.

Sotibrán, A. N. C., Ordaz-Téllez, M. G., & Rodríguez-Arnaiz, R. (2011). "Flavonoids and oxidative stress in *Drosophila melanogaster*". Mutation Research/Genetic Toxicology and Environmental Mutagenesis, 726(1), 60-65.

Soylu, A. ve Ertürk, Ü. (2001). Bazı Ceviz Çeşitlerinde Apomiktik Tohum Oluşumu Üzerinde Araştırmalar. I. Ulusal Ceviz Sempozyumu, 5-8 Eylül, 2001, Tokat, 133-137.

Şen, S.M. (1986). Ceviz Yetiştiriciliği. Eser Matbaası, Samsun, 229s.

Taşkın, V., Küçükakyüz, K., Arslan, T., Çöl, B. and Göçmen Taşkın, B. (2007). The biochemical basis of insecticide resistance and determination of esterase enzyme patterns by using PAGE in field collected populations of Drosophila melanogaster from Muğla province of Turkey.

Tettweiler, G., Miron, M., Jenkins, M., Sonenberg, N., Lasko1, P.F. (2005). Starvation and Oxidative Stress Resistance in *Drosophila* Are Mediated Through The Eıf4e-Binding Protein, d4E-BP. Genes and Development, 19: 1840-1843.

Uysal, H., Unver, S., Kizilet, H. (2015). "The Effects of Neonicotinoids on the Longevity of the Male and Female Populations of *Drosophila melanogaster*". Ekoloji Dergisi. 24(96), 57-63

Vijayakumar, R. S., Surya, D. and Nalini, N. (2004). "Antioxidant efficacy of black pepper (Piper nigrum L.) and piperine in rats with high fat diet induced oxidative stress". Redox Report, 9(2), 105-110.

Wixon, J. and O'Kane, C. (2000). Featured organism: *Drosophila melanogaster*. Chichester: John Wiley Sons.

Yılmaz İ., (2010). "Antioksidan İçeren Bazı Gıdalar ve Oksidatif Stres", İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 17(2), 143-153.

Yiğit, A., Ertürk, Ü., & Korukluoğlu, M. (2005). Fonksiyonel bir gıda: Ceviz. *Bahçe*, *34*(1), 163-169.

Yurtsever, S., Olgun, G. (2003). Genetik Laboratuvar Kılavuzu. Trakya Üniversitesi Rektörüğü Yayınları, 56.

CHAPTER 2

A BRIEF OVERVIEW OF DEVELOPMENTS IN NANOTECHNOLOGY AND NANOMEDICINE

Assoc. Prof. Dr. Saadet BELHAN[1]

1 Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Veterinary Medicine, Department of Reproduction and Artificial Insemination, Van, Turkey.

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-8115-2051

INTRODUCTION

Today's achievements in science and technology provide obvious benefits to people, but they also bring with them some problems. These problems can negatively affect the environment as well as people. Considering the benefits it provides, nanotechnology, which is considered as today's industrial revolution, pioneers many innovations and developments in our lives.

Nanotechnology is the creation of new structures by changing the properties of matter through manipulations at the atomic and molecular levels (Hong et al., 2009). It can also be defined as the science of creating useful materials suitable for a purpose by manipulating and rearranging atoms and molecules one by one. Nanotechnology is used in a wide variety of fields (computer, agriculture, energy, medicine, health, chemistry, aviation, etc.) (Mamalis, 2007). Nanotechnology is very meaningful and unique because it integrates different fields, branches of science and disciplines (health, personal care, defense, etc.) for a certain purpose (Park, 2007). It is possible to see nanotechnological products in every aspect of our lives (Haverkamp & Marshall 2009). Nanotechnological products have been produced and offered for human use in many fields, from industry to textiles, from medicine to electronics (Demirkıran, 2019). Stain-resistant fabrics, scratch-proof surfaces, color-changing paints, anti-aging cosmetic products and many more can be given as examples of nanotechnological products.

Nanoparticles, which are products of nanotechnology, differ from other materials in both their size and physical, chemical and biological properties. Development of nanotechnological products; They can be evaluated as first generation products, second generation products, third generation products and fourth generation products. Passive nanostructures, introduced in 2000, constitute the first generation products. The products introduced in 2005 are active nanostructures and constitute second generation products. The products introduced in 2010 constitute the third generation products. The molecular and atomic sized devices in our lives between 2015 and 2020 constitute the fourth generation products (Demirkıran, 2019).

Two methods are used to create nanostructures. One of these is the Bottom-up method and the other is the Top-down method. In the first method, the Bottom-up method, there is an application carried out from atom to molecule and from molecule to product. In this method, nanoparticles; They are formed by reducing macromolecules through some applications such as crushing and grinding. The second method, the Top-down method, is a method that works from material to molecule and from molecule to

REFERENCES

Hong, H., Zhang, Y., Sun, J., & Cai, W. (2009). Molecular imaging and therapy of cancer with radiolabeled nanoparticles. *Nano Today,* 4(5), 399 –413.

Mamalis, A.G. (2007). Recent Advances in Nanotechnology. *Journal of Materials Processing Technology*, 181(1-3), 52–8.

Haverkamp RG & Marshall AT (2009). The Mechanism of Metal Nanoparticle Formation in Plants: Limits on Accumulation. *Journal of Nanoparticle Research,* 11, 1453–63.

Demirkıran, A. (2019). Nanoteknolojinin insan sağlığına faydalı ve zararlı yönleri. *Ordu* Üniversitesi *Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 9(2), 136–48.

Sanguansri, P., & Angustin, M.A. (2006). Nanoscale materials development-a food industry perspective. *Trends in Food Science & Technology,* 17(10), 547–56.

Zhao, C-X., He, L., Qiao, S.Z., & Middelberg, A.P.J. (2011). Nanoparticle synthesis in microreactors, *Chemical Engineering Science,* 66(7), 1463–79.

Zhang, W., Wang, Y., Lee, B.T.K., Liu, C., Wei, G., & Lu, W. (2014). A novel nanoscale-dispersed eye ointment for the treatment of dry eye disease. *Nanotechnology,* 25(12), 125101.

Syed S, Zubair A, & Frieri M. (2013). Immune response to nanomaterials: Implications for medicine and literature review. *Current Allergy and Asthma Reports,* 13(1), 50–7.

Tüylek, Z. (2019). Nanotip alaninda kullanilan sistemler. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 28(2), 119–29.

Zhang, L., & Webster, T. J. (2009). Nanotechnology and Nanomaterials: Promises for Improved Tissue Regeneration. *Nano Today*, 4(1), 66–80.

Singh, N., Manshian, B., Jenkins, G.J.S., Griffiths, S.M., Williams, P.M., Maffeis, T.G.G., Wright, C.J., & Doak, S.H. (2009). Nanogenotoxicology: The DNA Damaging Potential of Engineered Nanomaterials *Biomaterials,* 30(23-24), 3891–914.

Sahoo, S.K., Parveen, S. & Panda, J.J. (2007). The Present and Future of Nanotechnology in Human Health Care. *Nanomedicine: Nanotechnology, Biology and Medicine,* 3(1), 20–31.

Staggers, N., McCasky, T., Brazelton, N., & Kennedy, R. (2008). Nanotechnology: The Coming Revolution and İts İmplications for Consumers, Clinicians and Informatics. *Nursing Outlook,* 56(5), 268–74.

Behera AL, Patil SV, & Sahoo SK. (2010). Nanosizing of drugs: A promising approach for drug delivery. *Journal for Pharmaceutical Sciences,* 1, 20–10.

Gooding, J.J. (2006). Biosensor technology for detecting biological warfare agents: Recent progress and future trends. *Analytica Chimica Acta*, 559(2), 137–51.

Cheng, J., Sheldon, E.L., Wu, L., Uribe, A., Gerrue, L.O., Carrino, J., Heller, M.J. & O'Connell, J.P. (1998). Preparation and hybridization analysisof DNA/RNA from E. coli on microfabricated bioelectronic chips. *Nature biotechnology,* 16(6), 541–6.

Park, K. (2007). Nanotechnology: What it can do for drug delivery. *Journal of Controlled Release.* 16, 120(1-2), 1–3.

Chung, Y-I, Kim, J.C., Kim, Y.H., Tae, G., Lee, S-Y., Kim, K., & Kwon, I.C. (2010). The effect of surface functionalization of PLGA nanoparticles by heparin- or chitosan-conjugated Pluronic on tumor targeting. *Journal of Controlled Release,* 143(3), 374–82.

Nafee, N., Tactz, S., Schneider, M., Schaefer, U.F., & Lehr, C.M. (2007). Chitosan-coated PLGA nanoparticles for DNA/RNA delivery: effect of the formulation parameters on complexation and transfection of antisense oligonucleotides. *Nanomedicine: Nanotechnology, Biology and Medicine* 3(3), 173–83.

Naschie, M.S.E. (2006). Nanotechnology for the Developing World. *Chaos Solitons & Fractals* 30(4), 769–73.

Laiva, A.L., Venugopal, J.R., Karuppuswamy, P., Navaneethan, B., Gora, A., Ramakrishna, S. (2015). Controlled release of titanocene into the hybrid nanofibrous scaff olds to prevent the proliferaton of breast can-cer cells. *International Journal of Pharmaceutics*, 483(1), 115–23.

Çelik, S. (2011). Cerrahi Bakımda Bilgi Güncelleme. *Acıbadem* Üniver*sitesi Sağlık Bilimleri Dergisi,* 2 (2), 61–5.

Abeer, S. (2012). Future Medicine: Nanomedicine, University of Glasgow, United Kingdom, JIMSA, 25 (3), 187–192

Atlı-Şekeroğlu, Z. (2013). Nanoteknolojiden nanogenotoksikolojiye: Kobalt-krom nanopartiküllerinin genotoksik etkisi. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi,* 70(1), 33–42.

Brambilla, D., Droumaguet, BL, Nicoles, J., Hashemi, S.H., Wu, L-P., Moghimi, S.H. (2011). Nanotechnologies for Alzheimers disease: diagnosis, therapy and safety issues. *Nano medicine: Nanotechnology, Biology and Medicine,* 7, 521–40.

Sia, P.D. (2017). Nanotechnology Among İnnovation, Health and Risks. *Procedia Social and Behavioral Sciences,* 237, 1076–1080.

Medina, C., Santos-Martinez, M.J., Radomski, A., Corrigan, O.I., & Radomski, M.W. (2007). Nanoparticles: Pharmacological and Toxicological Significance. *British Journal of Pharmacol* 150(5), 552–8.

Moore, M.N. (2006). Do Nanoparticles Present Ecotoxicological Risks for the Health of the Aquatic Environment? *Environmental Int*ernational, 32(8), 967–76.

Chau, C-F., Wu, S-H., & Yen, G.C. (2007). The development of regulations for food nanotechnology. *Trends in Food Science & Technology,* 18(5), 269–80.

Donaldson, K., Poland, C.A., & Schins, R.P.F. (2010). Possible Genotoxic Mechanisms of Nanoparticles: Criteria for İmproved Test Strategies. *Nanotoxicol* 4, 414–20.

Kocaefe, Ç. (2007). Nanotıp: Yaşam bilimlerinde nanoteknoloji uygulamaları. *Hacettepe* Tıp *Dergisi,* 38, 33–8.

Hromadka, M., Collns, J.B., Reed, J.B., Han, L., Kolappa, K.K., Cairns, B.A., Andrady, T., van Aalst, J. (2008). Nanofiber applications for burn care. *Journal Of Burn Care & Research: Official Publication of the American Burn Association,* 29(5), 695–703.

Kawasaki, E.S., & Player, A. (2005). Nanotechnology, nanomedicine and the development of new effective therapies for cancer, nanomedicine: nanotechnology. *Biology and Medicine,* 1(2), 101–9.

Maheshwari, P.V., Gupta, N.V. (2012). Advances of nanotechnology in healthcare. *International Journal of Pharmtech Research*, 4(3), 1221–7.

Sahoo, S. K., Labhasetwar, V. (2003). Nanotech Approaches to Drug Delivery and Imaging. *Drug Discovery Today,* 8(24), 1112–20.

Tolochko, N.K. (2009). History of Nanotechnology. In: Kharkin, V., Bai, C., Awadelkarim, O.O, Kapitsa, S. (Eds.), Nanoscience and Nanotechnology. UNESCO, Oxford, UK, EOLSS, Encyclopedia for Life Support Systems.

CHAPTER 3

EMPOWERING HEALTH ORGANIZATIONS FOR PATIENT SAFETY: STRATEGIES FOR CAPACITY BUILDING IN THE EUROPEAN UNION CONTEXT

Fatma SUSAM[1]

1 Fatma SUSAM, Dr.

Izmir Governorship EU and Foreign Relations Bureau

ORCID ID: 0009-0007-5389-2777

Patient safety is an active and systematic approach implemented during the delivery of health services to minimize harm that patients may encounter. It encompasses the prevention, reduction, and mitigation of errors, adverse events, and other preventable harms, with the ultimate goal of improving the patient's well-being. Patient safety is defined as "the reduction of risk of unnecessary harm associated with healthcare to an acceptable minimum" (WHO, 2019). This definition emphasizes the need to identify and address potential risks and hazards in healthcare services, acknowledging that complete elimination of all risks is not always possible. It underscores the importance of a risk-based approach prioritizing the patient's welfare and aiming to achieve an acceptable level of safety (WHO, 2019). Another definition of patient safety describes it as the "prevention of harm due to errors or negligence in the delivery of healthcare." This definition highlights the role of healthcare providers in ensuring safe care, addressing both procedural issues (e.g., medication errors) and negligence (e.g., diagnostic errors or treatment delays) that could harm the patient (AHRQ, 2021).

In Turkiye, the Ministry of Health evaluates patient safety indicators in healthcare facilities through biannual internal audits. Independent teams appointed by the Ministry conduct these assessments (Saglık Bakanlıgı, 2023). The regulations outlined in the 'Regulation on Ensuring Patient and Employee Safety', published in the official journal in 2011, define patient safety practices and plan their implementation in healthcare institutions. These practices include identifying and verifying patient identity, obtaining patient consent for interventional procedures, ensuring communication safety in healthcare service delivery, ensuring medication safety, ensuring transfusion safety for blood and blood products, ensuring surgical safety, preventing patient falls, ensuring radiation safety, and planning for disabled patients.The Turkish Ministry of Health updated the National Patient Safety Goals in December 2022. New quality criteria were established by the Ministry in March 2023, aligning with the 23 goals under the National Patient Safety Goals (Saglık Bakanlıgı, 2023).

Ensuring patient safety in healthcare services is crucial, especially in surgical clinics and departments, given the significant risks associated with surgical interventions (WHO, 2011; OECD, 2015; Kohn et al., 2000). Surgical clinics and departments, characterized by complex procedures, intense work traffic, and potential risks, prioritize patient safety in all processes (WHO 2011). Surgical interventions, with their immediate and long-term impact, emphasize the importance of prioritizing patient safety to prevent any harm (Kohn et al., 2000; Güner et al., 2018).

References:

Adler-Milstein J, Holmgren AJ, Kralovec P, Worzala C, Searcy T, Patel V. (2017). Electronic health record adoption in US hospitals: the emergence of a digital "advanced use" divide. J Am Med Inform Assoc. 2017 Nov 1;24(6):1142-1148. doi: 10.1093/jamia/ocx080. PMID: 29016973; PMCID: PMC7651985

Agency for Healthcare Research and Quality. (2021). Strategies to Improve Patient Identification. Retrieved from: https://pso.ahrq.gov/sites/default/files/wysiwyg/strategies-improve-patient-safety-final.pdf

Aroni A. (2012). Health Management Capacity Building- An integral component of health systems' improvement a literature review as part of the European Health Management Association's health workforce activities under the operating grant (EHMA-FY2012). Retrieved from: https://webgate.ec.europa.eu/chafea_pdb/assets/files/pdb/20113303/20113303_d8_02_report_en_ps.pdf

Atun, R., Jongh, T., Secci, F., and Ohiri, K. (2015). Integration of targeted health interventions into health systems: a conceptual framework for analysis. Health Policy and Planning, 30(1), s. 1-11.

Bates, D.W., Saria, S., Ohno-Machado, L., Shah A., and Escobar, G. (2014). Big data in health care: using analytics to identify and manage high-risk and high-cost patients. Health Affairs, 33, no.7 (2014):1123-1131. DOI:10.1377/hlthaff.2014.0041

Beauchamp, T.L. and Childress, J.F. (2001) Principles of biomedical ethics. 5th Edition, Oxford University Press, Oxford, 59.

Berkowitz, R., Moore, H., Astor, R. A., & Benbenishty, R. (2017). A Research Synthesis of the Associations between Socioeconomic Background, Inequality, School Climate, and Academic Achievement. Review of Educational Research, 87, 425-469. https://doi.org/10.3102/0034654316669821

Brown, L., LaFond, A., and Macintyre, K. (2001). Measuring capacity building. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/230557474_Measuring_Capacity_Building

Cameron, A., Lart, R., Bostock, L., Coomber, C. and Selwood, M. (2018). Factors that promote and hinder joint and integrated working between health and social care services: a review of research literature. Health and Social Care in the Community, 26(6), s. 673-690.

Crisp, BR., Swerissen, H., and Duckett, J. (2000). Four approaches to capacity building in health: consequences for measurement and accountability. Health Promotion International, Oxford Press, Vol. 15, No. 2: s. 99-107.

Dinan, D. (2017). The European Union: A Very Short Introduction. (4. Baskı) Oxford University Press.

Epstein RM. and Street RL Jr. (2011). The values and value of patient-centered care. Ann Fam Med. Mar-Apr;9(2):100-3. doi: 10.1370/afm.1239.

European Centre for Disease Prevention and Control (ECDPC). (2015). Partnership building: Engaging with civil society organizations. Retrieved from https://www.ecdc.europa.eu/sites/portal/files/media/en/publications/Publications/Partnership-building-engaging-with-civil-society-organizations.pdf.

European Commission. (2013). Patient safety and quality of care. Retrieved from: https://ec.europa.eu/health/patient_safety/docs/patient_safety_2013_en.pdf.

European Commission (EC). (2016). So what? Strategies across Europe to assess quality of care. Report by the Expert Group on Health Systems Performance Assessment. Retrieved from: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/systems_performance_assessment/docs/sowhat_en.pdf

European Commission. (2019). What is the EU Acquis? Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/adopting-eu-law/what-eu-acquis_en

European Commission. (2021). Enlargement policy. Retrieved from: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/policy/overview_en.

European Council. (1992). Treaty on European Union. Retrieved from: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11992M%2FTXT

European Council. (1993). Copenhagen criteria. Retrieved from: https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties agreements/agreement/?id=1993011

European Union. (2022). About the European Union. Retrieved from: https://europa.eu/european-union/about-eu_en

EU4Health. (2021). EU4Health programme for a healthier and safer Union. Retrieved from: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/eu4health_factsheet_en.pdf

Ginsburg, L. R., Tregunno, D., Norton, P. G., Smolenski, S., and Flemons, W. W. (2012). Patient safety culture from the patient perspective: a comparison across health care settings. Journal of Patient Safety, 8(2), 89-96.

Greer SL, Rozenblum S., Fahy N., Brooks E., Jarman H., Ruijter de A., … Wismar M. (2019). Everything you always wanted to know about European Union health policy but were afraid to ask. Copenhagen: WHO regional office for Europe, on behalf of the European Observatory on Health Systems and Policies. Retrieved from: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0008/259955/Everything-you-always-wanted-to-know-about-European-Union-health-policies-but-were-afraid-to-ask.pdf

Güner, P., Kaykun, Ö., Şensoy, N. and Altınay, N. (2018). The effectiveness of patient safety training programs in a general hospital: A quasi-experimental study. Journal of Nursing Scholarship, 50(3), s. 329-337.

Harris, G. (2015). The Maastricht criteria: A quantitative perspective. Journal of Common Market Studies, 53(4), s. 874-890.

Jensen, J. (2006). The Copenhagen criteria, national identity, and European integration. Comparative European Politics, 4(3), s. 303-318.

Jones, E. (2019). The history and politics of the European Union. Routledge. Retrieved from: https://www.routledge.com/Routledge-Studies-on-Government-and-the-European-Union/book-series/RSGEU

Karliner LS, Kim SE, Meltzer DO, Auerbach AD. Influence of language barriers on outcomes of hospital care for general medicine inpatients. J Hosp Med. 2010 May-Jun;5(5):276-82. doi: 10.1002/jhm.658. PMID: 20533573.

Kelemen, R. D. (2018). The European Union: Integration through crises. Journal of European Public Policy, 25(4), s. 471-488.

Kohn, L. T., Corrigan, J. M. ve Donaldson, M. S. (Ed.). (2000). To err is human: Building a safer health system. National Academies Press.

Kushniruk A, Nohr C, Borycki E. Human Factors for More Usable and Safer Health Information Technology: Where Are We Now and Where do We Go from Here? Yearb Med Inform. 2016 Nov 10;(1):120-125. doi: 10.15265/IY-2016-024. PMID: 27830239; PMCID: PMC5171573.

Kutzin, J., Sparkes, S. ve Roberts, A. (2019). Health systems strengthening, universal health coverage, health security and resilience. Bulletin of the World Health Organization, 97(7), s. 455-455A.

Labonte, R. ve Laverack G. (2001a). Capacity building in health promotion, Part 1: For whom? And for what purpose?, Critical Public Health, 11:2, s.111-127, doi: 10.1080/09581590110039838

Labonte, R. ve Laverack G. (2001b). Capacity building in health promotion, Part 2: Whose use? And with what measurement?, Critical Public Health, 11:2, s.129-138, doi: 10.1080/09581590110039847

Lambert, M., Weigl, M. ve Schneider, A. (2021). A systematic review on cultural competence training programmes for healthcare professionals. BMC Medical Education, 21, s. 186.

Leistikow, I., Mulder, S., Vesseur, J., Robben, P., and Wagner, C. (2010). Learning from incidents in health care: The journey matters, not the destination. BMJ Quality & Safety, 19(6), e11. doi: 10.1136/bmjqs-2015-004853.

Manser, T. (2009). Effective communication and teamwork in dynamic healthcare settings: a review of the literature. Acta Anaesthesiologica Scandinavica, 53(2), 143-151. https://doi.org/10.1111/j.1399-6576.2008.01717.x

Maurer, A. and Potì, V. (2016). The EU Acquis in Comparative Perspective: A Cross-Disciplinary Approach. Oxford: Oxford University Press.

Melnyk, B. M., & Fineout-Overholt, E. (2018). Evidence-based practice in nursing and health care: A guide to best practice. Wolters Kluwer.

Mladovsky, P., Srivastava, D., and Cylus, J. (2012). Health policy responses to the financial crisis in Europe. Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe.

Nugent, N. (2017). The government and politics of the European Union. Palgrave Macmillan. Retrieved from: https://link.springer.com/book/9780333557990

OECD. (2015). Health at a Glance 2015: OECD Indicators. Erişim adresi: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/health-at-a-glance-2015_health_glance-2015-en.

Papafilippou, V. and Vlachos, I. (2018). The EU Acquis and Its Impact on the Human Rights Situation in the Accession States. European Union (EU).

Peers, S. and Ward, A. (2017). The EU's Acquis Communautaire: Concepts and Practice. Oxford: Oxford University Press

Permanand, G., Mossialos, E., Baeten, R., and McKee, M. (2017). The European Union's role in global health: A research agenda. The Lancet, 390(10095), s. 2865-2875.

Peterson, J., and Shackleton, M. (2016). The Institutions of the European Union. Oxford University Press. (3. Baskı). Retrieved from: https://www.europeansources.info/record/the-institutions-of-the-european-union-3rd-ed/

Potter, C. and Brough, R. (2004). Systemic capacity building: a hierarchy of needs. Health Policy Plan. 2004 Sep;19(5):336-45. doi: 10.1093/heapol/czh038. PMID: 15310668.

Rowe, L.A., Brillant, S.B., Cleveland, E., Dahn, B. T., Ramanadhan, S., Podesta, M., … Bradley E. (2010). Building capacity in health facility management: guiding principles for skills transfer in Liberia. Hum Resour Health 8, 5 https://doi.org/10.1186/1478-4491-8-5

Sağlık Bakanlığı. (2023). Hasta Güvenliği. Retrieved from: https://shgmkalitedb.saglik.gov.tr/TR-95192/hasta-guvenligi.html

Sánchez-Recio, R., Salazar-Bermejo, J., and Loma-Osorio-Romero, M. (2018). The impact of the economic crisis on the Greek health care system: A review of the literature. Health Policy, 122(9), s. 945-949.

United Nations Development Programme (UNDP). (2008). Capacity Assessment Methodology User's Guide. Capacity Development Group Bureau for Development Policy. Retrieved from: https://unsdg.un.org/resources/undg-capacity-assessment-methodology-user-guide

Tarnovska, V. and Liaropoulos, L. (2019). Partnership governance for health systems and impact on performance and access to health services in Ukraine. BMC Health Services Research, 19(1), s. 1-14.

Ülgen, S. (2017). Turkey and the European Union: A journey in dissonance. Carnegie Europe. Retrieved from: https://carnegieeurope.eu/2017/01/12/turkey-and-european-union-journey-in-dissonance-pub-66585

Vandeginste, S. (2019). The role of the EU Acquis in the enlargement process. In The European Union's Area of Freedom, Security and Justice s. 45-62. Routledge

Veronesi, G. and Martinelli, L. (2020). Patient safety culture in hospitals: A systematic review of the literature. Journal of Patient Safety, 16(3), s. 153-e.

Williams, J. T., Thompson, P. and Carter, E. (2019). Capacity building for doctoral graduates: Leveraging experience and expertise in patient safety. Journal of Patient Safety, 18(2), s. 88-104.

World Health Organization. (2011). Patient safety in surgery. Retrieved from: https://www.who.int/patientsafety/safesurgery/en/

World Health Organization. (2011b). Patient safety curriculum guide: multi-professional edition. Retrieved from: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/

World Health Organization Regional Office for Europe. (2019). Patient safety policy framework. Retrieved from: https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/404986/Patient-safety-policy-framework-Eng.pdf.

World Health Organization and European Commission (WHO and EU). (2020). Joint Statement of the European Commission and the WHO Regional Office for Europe. Retrieved from: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/international_cooperation/docs/2020_who_euro_cooperation_en.pdf.

Zhu, X. and Lee, J. (2021). EU accession and healthcare development: A comparative analysis of Romania and Turkey. Journal of European Integration, 43(1), s. 24-39.

CHAPTER 4

ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN DRUG CANDIDATE DISCOVERY & PRODUCTION

***Cenk YILDIZ*[1]**

***Okan AYKAÇ*[2]**

1 Research Assistant Cenk YILDIZ

ORCID: 0000-0003-2672-8684

Sivas Cumhuriyet University, Department of Pharmaceutical Technology

2 Research Assistant Okan AYKAÇ

ORCID: 0000-0002-7363-8801

Sivas Cumhuriyet University, Department of Pharmaceutical Chemistry

1. Drug and Artificial Intelligence Relationship

Despite progress in the understanding of disease etiology and extreme advances in innovation, bringing novel drugs to market remains a time-consuming and sumptuous process, primarily due to the significant costs associated with failures in clinical trials (Schneider, 2020).

If the pharmaceutical form transport processes of the molecule developed after drug candidate development and design should be exemplified for institutions such as FDA, EMEA, TITCK: It consists of pre-clinical, Phase I, Phase II, Phase III, and ongoing phase IV in the clinic. In all of these stages, economic burden and time are essential criteria. But today, after the development of computer science and the emergence of the concept called artificial intelligence, the concepts of time and economy have turned into an advantage.

Figure 1. *Relationship-Diagram*

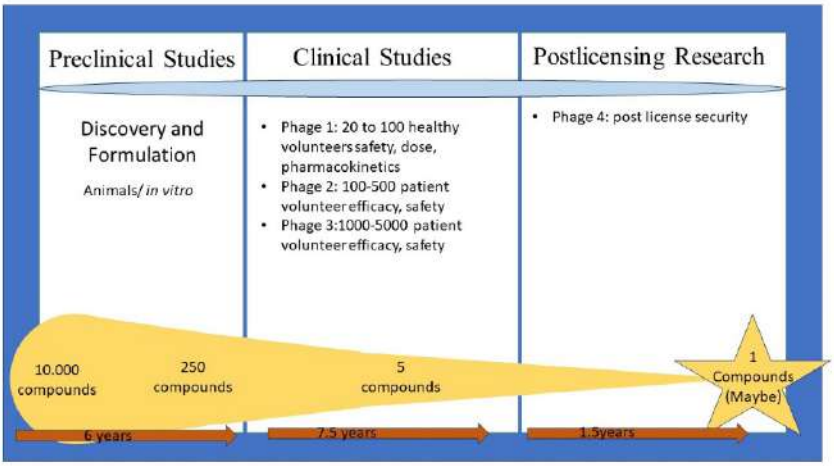

Figure 2. *The adventure of the drug*

REFERENCES

Bhattamisra, S.K., Banerjee, P., Gupta, P., Mayuren, J., Patra, S., Candasamy, M. (2023). Artificial Intelligence in Pharmaceutical and Healthcare Research. *Big Data Cogn. Comput*, 7, 10

Boztepe, C., Künkül, A., Yüceer, M. (2020). Application of artificial intelligence in modeling of the doxorubicin release T behavior of pH and temperature responsive poly(NIPAAm-co-AAc)-PEG IPN hydrogel. *Journal of Drug Delivery Science and Technology* 57 101603

Chollet, F. Deep Learning with Python. 2021.

Çöl, Ö. F., Bozbey, İ., Türkmenoğlu, B., & Uysal, M. (2022). 3 (2H)-pyridazinone derivatives: Synthesis, in-silico studies, structure-activity relationship, and in-vitro evaluation for acetylcholinesterase enzyme inhibition. Journal of Molecular Structure, 1261, 132970.

Djuris, J., Kurcubic, I., Ibric, S. (2021). Review of Machine Learning Algorithms´ Application in Pharmaceutical Technology. *Arh. farm*. 71: 302 – 317

Duran-Iturbide, N.A., Diaz-Eufracio, B.I., Medina-Franco, J.L. (2020). In Silico ADME/Tox Profiling of Natural Products: A Focus on BIOFACQUIM. *ACS Omega*, 5, 16076–16084.

Elbadawi, M., McCoubrey, L.E., Gavins, F.K.H., Ong, J.J., Goyanes, A., Gaisford, S., Basit, A.W. (2021). Disrupting 3D Printing of Medicines with Machine Learning. *Trends in Pharmacological Sciences*, Volume 42, Issue 9, 745-757.

Gasteiger J., Engel T.: Chemoinformatics. Wiley -VCH GmbhH & Co. KGaA, Weinheim (2003).

Gupta, P., Kumar, N., Pandey, S., Pandey, R., Bhatt, G.K. (2023). Significance of Artificial Intelligence in Novel Drug Delivery System & Recent Trends. *International Journal for Multidisciplinary Research*, Vol 5(2).

Hepokur, C., Budak, Y., KARAYEL, H. B., Selvi, B., & YAYLIM, İ. (2019). Investigation of cytotoxic effects of Inula viscosa extract. *Cumhuriyet Science Journal*, 40(3), 578-582.

Ibrıc, S., Djurıc, Z., Parojcıc, J., Petrovic, J. (2009). Artifical Intelligence In Pharmaceutical Product Formulation: Neural Computing. *Chemical Industry & Chemical Engineering Quarterly* 15 (4) 227−236

Celebi, N., Hsu, T. L., & Liu, Q. (2022). Machine Learning and Deep Learning for Applications: A Hands-On Study With Python. In Applications of Machine Learning and Artificial Intelligence in Education (pp. 1-47). IGI Global.

Leonardi, D., Salomon, C.J., Lamas, M.C., Olivieri, A.C. (2009). Development of novel formulations for Chagas' disease: Optimization of benznidazole chitosan microparticles based on artificial neural networks. *International Journal of Pharmaceutics*, 367, 140–147

Bacilieri, M., & Moro, S. (2006). Ligand-based drug design methodologies in drug discovery process: an overview. Current drug discovery technologies, 3(3), 155-165.

Lu, M., Yin, J., Zhu, Q., Lin, G., Mou, M., Liu, F., Pan, Z., You, N., Lian, X., Li, F., Zhang, H., Zheng, L., Zhang W., Zhang H., Shen, Z., Gu, Z., Li, H., Zhu, F. (2023). Artificial Intelligence in Pharmaceutical Sciences. *Engineering*.

Mayr, L. M., & Bojanic, D. (2009). Novel trends in high-throughput screening. *Current opinion in pharmacology*, 9(5), 580-588.

Morgan, P., van der Graaf, P.H., Arrowsmith, J., Feltner, D.E., Drummond, K.S., Wegner, C.D., Street, S.D.A. (2012). Can the Flow of Medicines Be Improved? Fundamental Pharmacokinetic and Pharmacological Principles toward Improving Phase II Survival. *Drug Discov Today*, 17,419–424.

Parvathaneni, M., Awol, A.K., Kumari, M., Lan, K., Lingam, M. (2023). Application of Artificial Intelligence and Machine Learning in Drug Discovery and Development. *Journal of Drug Delivery & Therapeutics*. 13(1):151-158

Ramsundar, B., Kearnes, S., Riley, P., Webster, D., Konerding, D., Pande, V. (2015). Massively Multitask Networks for Drug Discovery.

Gouletas, S. (2020). Development of a ship autopilot using neural network.

Raza, M.A., Aziz, S., Noreen, M., Saeed, A., Anjum, I., Ahmed, M., Raza, S.M. (2022). Artificial Intelligence (AI) in Pharmacy: An Overview of Innovations. *Pharmacy Practice & Practice-Based Research*, Vol. 13, No. 2, Article 13

Russel S., Norvig P. Artificial intelligence, a modern approach. Artificial intelligence Series. Prentice Hall (2003).

Schaller, D., Šribar, D., Noonan, T., Deng, L., Nguyen, T. N., Pach, S., Machalz, D., Bermudez, M., Wolber, G. (2020). Next-generation 3D pharmacophore modeling. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Computational Molecular Science*, 10(4), e1468.

Schneider, P., Walters, W. P., Plowright, A. T., Sieroka, N., Listgarten, J., Goodnow, R. A., Fisher, J., Jansen, J. M., Duca, J. S., Rush, T. S., Zentgraf, M., Hill, J. E., Krutoholow, E., Kohler, M., Blaney, J., Funatsu, K., Luebkemann, C., Schneider, G. (2020). Rethinking Drug Design in The Artificial İntelligence Era. *Nature Reviews Drug Discovery*, 19(5), 353–364. https://doi.org/10.1038/s41573-019-0050-3

Shamy, Y., Shah, J., Işık, M., Mizrachi, A., Leibold, J., Tschaharganeh, D.F., Roxbury, D., Budhathoki-Uprety, J., Nawaly, K., Sugarman, J.L., Baut, E., Neiman, M.R., Dacek, M., Ganesh, K.S., Johnson D.C., Sridharan, R., Chu, K.L., Rajasekhar, V.K., Lowe, S.W., Chodera, J.D., Heller, D.A. (2018). Quantitative self-assembly prediction yields targeted nanomedicines. *Nature Materials*, 17(4), 361-368

Takagaki, K., Arai, H., Takayama, K. (2010). Creation of a Tablet Database Containing Several Active Ingredients and Prediction of Their Pharmaceutical Characteristics Based on Ensemble Artificial Neural Networks. *Journal of Pharmaceutical Sciences*, Vol 99(10)

Tong, X., Liu, X., Tan, X., Li, X., Jiang, J., Xiong, Z., ... & Zheng, M. (2021). Generative models for de novo drug design. *Journal of Medicinal Chemistry*, 64(19), 14011-14027.

Wanare, J., Habiburrahman, S., Anwer, Z., Mahajan, D., Chaudhari, N. (2022). Artıfıcıal Intellıgence in Drug Dıscovery and Development. *International Journal of Creative Research Thoughts*. Volume 10, Issue 1

Waring, M.J. (2010). Lipophilicity in Drug Discovery. *Expert Opin Drug Discov*, 5, 235–248.

Wu, Z., Ramsundar, B., Feinberg, E.N., Gomes, J., Geniesse, C., Pappu, A.S., Leswing, K., Pande, V. (2018). MoleculeNet: A Benchmark for Molecular Machine Learning. *Chem Sci*, 9, 513–530.

Xu, Y., Ma, J., Liaw, A., Sheridan, R.P., Svetnik, V. (2017). Demystifying Multitask Deep Neural Networks for Quantitative Structure-Activity Relationships. *J Chem Inf Model*, 57, 2490–2504.

CHAPTER 5

EXERCISE-ADAPTIVE RESPONSES: THE POTENTIAL ROLE OF EPIGENETIC INTERACTIONS AND SKELETAL MUSCLE METABOLISM

Ebru BARDAŞ ÖZKAN[1]

1 Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Department Of Physiology, Erzincan, Türkiye

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7089-8771

Corresponding author: drebrubardas@gmail.com Tel +905057855107

ABSTRACT

Frequent exercise has many health advantages and lowers the risk of metabolic and cardiovascular disorders. Additionally, studies have demonstrated that in high-risk populations, a regular exercise and diet regimen can halve the risk of major health issues like type 2 diabetes. Even though scientists have long explained the advantages of regular exercise for health, the number of people who lead sedentary lifestyles is rising daily. But research into the molecular mechanisms of exercise in the body has shown that it alters gene expression across a wide range of bodily tissues. Similarly, it was only recently discovered that regular exercise could alter the human genome's overall DNA methylation pattern. Frequent exercise, particularly in skeletal muscle tissue, is also beneficial for mitochondrial biogenesis and adapting to increased oxidative capacity. Regular exercise is directly linked to living a long and healthy life. It has been suggested that mitochondria may play a role in the improvement of metabolic health in skeletal muscle brought about by partial training. Conversely, low aerobic capacity brought on by a sedentary lifestyle plays a role in the emergence of health issues like metabolic disease and low muscle mitochondrial content. Exercise training causes many tissues, particularly skeletal muscle, to adapt. Cellular adaptations in skeletal muscle are driven by both extra- and intramuscular factors. Exercise-induced intracellular signaling enhances mitochondrial function and leads to changes in gene and protein structure, which improves skeletal muscle. Cell perturbations include variations in oxygen tension, energy levels, pH, and temperature. The purpose of this review is to provide an explanation of the advancements in the fields of epigenetics and regular exercise.

Key words: Exercise Adaptation, Skeletal Muscle Metabolism, DNA methylation, exercise epigenetics.

REFERANCES

Khan MAB, Hashim MJ, King JK, Govender RD, Halla M, Juma Al K. Epidemiology of Type 2 Diabetes – Global Burden of Disease and Forecasted Trends Nat. J Epidem Glob Health. 2020, 10(1): 107–111.

Lee CG, Heckman-Stoddard B, Dabelea D, Kishore MG, Ehrmann D, Ford L, Prorok P, Boyko EJ, Pi-Sunyer X, Wallia A, William CK, Jill PC, Temprosa M. Effect of Metformin and Lifestyle Interventions on Mortality in the Diabetes Prevention Program and Diabetes Prevention Program Outcomes Study. Diabet Care. 2002, 44:2775–2782.

Zhang X, Imperatore G, Thomas W, Yiling JC, Felipe L, Keri N, Heather MD, Mohammed KA, Stephanie G, Barbara B, Pyone C, Isabel G de Q, Uma M, Jinan S, Linda SG, Edward WG. Effect of lifestyle interventions on glucose regulation among adults without impaired glucose tolerance or diabetes: A systematic review and meta-analysis. Diabet Res Clin Prac. 2017, 123;149-164.

Corinne C, Philippe C, Helmi BS, Jacques M. Erythropoietin enhances whole body lipid oxidation during prolonged exercise in humans. J Physiol Biochem. 2015, 71:9–16.

van Tienen FHJ, Praet SFE, de Feyter HM, van den Broek NM, Lindsey PJ, Schoonderwoerd KGC, de Coo IFM, Nicolay K, Prompers JJ, Smeets HJM, van Loon LJC Physical activity is the key determinant of skeletal muscle mitochondrial function in type 2 diabetes. J Clin Endocrinol Metab. 2012, 97: 3261–3269.

Poppelreuther M, Lundsgaard A-M, Mensberg P, Sjøberg K, Vilsbøll T, Kiens B, Füllekrug J Acyl-CoA synthetase expression in human skeletal muscle is reduced in obesity and insulin resistance. Physiolog Reports. 2023, 11:e15817.

Kostek M. Precision Medicine and Exercise Therapy in Duchenne Muscular Dystrophy. Sports 2019, 7: 64.

Keller P, Niels BJV, Thomas G, Iain JG, Carl JS, Tuomo R, Steven LB, Claude B, Lauren GK, James AT A transcriptional map of the impact of endurance exercise training on skeletal muscle phenotype. J Appl Physiol. 2011, 110: 46–59.

Dillon EL, Kizhake VS, John EW, Ria S, Daniel J, Christopher PD, Kathleen MR, Charles RG, William JD, Randall JU, Sheffield-Moore M. Proteomic investigation of human skeletal muscle before and after 70 days of head down bed rest with or without exercise and testosterone countermeasures. PLOS ONE. 2019, 14(6): e0217690.

Fritzen AM, Lundsgaard A-M, Bente K. Tuning fatty acid oxidation in skeletal muscle with dietary fat and exercise. NATure RevIeWs | EnDocRInoLogy. 2020, 16: 683.

Lotte L, Stine SL, Jørgen FPW, Pilegaard H. Endurance exercise induces mRNA expression of oxidative enzymes in human skeletal musclelate in recovery. Scand J Med Sci Sports. 2010, 20: 593–599.

Islam H, Brittany AE, Brendon JG. Coordination of mitochondrial biogenesis by PGC-1α in human skeletal muscle: A re-evaluation. Metabolism. 2018, 79: 42-51.

McGee SL, Sparling D, O Ann-Louise, Hargreaves M. Exercise increases MEF2- and GEF DNA-binding activity in human skeletal muscle. FASEB J. 2006, 20: 348–349.

Muhammad S, Saif-ur-Rehman M, Faiz-ul H. Comparative genomic characterization and screening of regulatory regions of casein gene family in Bos taurus and Bubalus bubalis. J Glob Innov Agric Sci. 2022, 10(3):147-158.

Dolinoy DC, Weidman JR, Jirtle RL. Epigenetic gene regulation: linking early developmental environment to adult disease. Reprod Toxicol. 2007, 23(3):297–307.

Sato F, Tsuchiya S, Meltzer SJ, Shimizu K. MicroRNAs and epigenetics. FEBS J. 2011, 278(10):1598–609.

McNamee MJ, Muller A, van Hilvoorde I, Søren H. Genetic testing and sports medicine ethics. Sports Med. 2009, 39(5):339–44.

Gray B, Semsarian C. Utility of genetic testing in athletes. Clin Cardiol. 2020, 43:915–920.

Ling C. and Groop L. Epigenetics: a molecular link between environmental factors and type 2 diabetes. Diabetes. 2009, 58: 2718–2725.

Pesta D, Jelenik T, Zaharia O-P, Bobrov P, Görgens S, Ka´ lma´ n Bo´ dis, Karusheva Y, Jakovljevic N K, Lalic NM, Markgraf DF, Burkart V, Müssig K, Knebel B, Kotzka J, Eckel J, Strassburger K, Szendroedi J, Roden M NDUFB6 Polymorphism Is Associated With Physical Activity-Mediated Metabolic Changes in Type 2 Diabetes. Front Endocrinol 2021, 12: 693683.

Gensous N, Bacalini MG, Franceschi C, Meskers CGM, Maier AB, Garagnani P. Age-Related DNA Methylation Changes: Potential Impact on Skeletal Muscle Aging in Humans. Front Physiol. 2019, 10: 996.

Brøns C, Jacobsen S, Nilsson E, Ronn T, Jensen CB, Storgaard H, Poulsen P, Groop L, Ling C, Astrup A, Vaag A, Deoxyribonucleic acid methylation and gene expression of PPARGC1A in human muscle is influenced by high-fat overfeeding in a birth-weight-dependent manner. J Clin Endocrinol Metab 2010, 95:3048–3056.

Jacobsen SC, Brøns C, Bork-Jensen J, Ribel-Madsen R, Yang B, Lara E, Hall E, Calvanese V, Nilsson E, Jørgensen SW, Mandrup S, Ling C, Fernandez AF, Fraga MF, Poulsen P, Vaag A. Effects of short-term high-fat overfeeding on genome-wide DNA methylation in the skeletal muscle of healthy young men. Diabetologia. 2012, 55: 3341–3349.

Malmgren S, Ciosek K, Hahlin M, Gustafsson T, Gorgoi M, Rensmo H, Edström K. Coordinate changes in histone modifications, mRNA levels and metabolite profiles in clonal INS-1 832/13 beta-cells accompany functional adaptations to lipotoxicity. J Biol Chem. 2013, 10: 11973–11987.

Taillandier D, Polge C. Skeletal muscle atrogenes: From rodent models to human pathologies. Biochimie. 2019, 166, 251-269.

Zhang Y, Han S, Liu C, Zheng Y, Li H, Gao F, Bian Y, Liu X, Liu H, Hu S, Li Y, Zi-Jiang C, Shigang Z, Zhao H. THADA inhibition in mice protects against type 2 diabetes mellitus by improving pancreatic β-cell function and preserving β-cell mass. Nature Communi. 2023, 14:1020.

Huntera DJ, Jamesa L, Husseya B, Wadley AJ, Lindleya MR, Mastana SS. Impact of aerobic exercise and fatty acid supplementation on global andgene-specific DNA methylation. Epigenetics. 2019, 14(3):294–309.

Swiatowy WJ, Drzewiecka H, Kliber M, Asiadek MS, Karpi ´nski P, Pławski A, PP Jagodzi ´nski. Physical Activity and DNA Methylation in Humans. Int. J. Mol. Sci. 2021, 22: 12989.

Liu J, Lang G, Shi J. Development of type 2 diabetes following intrauterine growth retardation in rats is associated with progressive epigenetic silencing of Pdx1. Diabetes, Metabolic Syndrome and Obesity: Targets Therapy. 2021, 14: 431-442.

Sandovici I, Noel HS, Marloes DN, Ozanne SE. Maternal diet and aging alter the epigenetic control of a promoter-enhancer interaction at the Hnf4a gene in rat pancreatic islets. Proc Nat Acad Sci Unit Stat America. 2011, 108 (13): 5449–5545.

Chelsea MP, Svetlana MS, Richard FK, Anuska VA. Epigenetics and stroke: role of DNA methylation and efect of aging on blood–brain barrier recovery. Fluid Barrier CNS. 2023, 20(14):1-23.

Dayeh TA, Olsson AH, Volkov P, Almgren P, Rönn T, Ling C. Identification of CpG-SNPs associated with type 2 diabetes and differential DNA methylation in human pancreatic islets. Diabetologia. 2013, 56: 1036–1046.

Calen PR, Christopher WK. Germline epigenetic inheritance: Challenges and opportunitiesfor linking human paternal experience with offspring biologyand health. Evolution Anthropolog. 2020, 29:180–200.

Martinia M, Corcesb VG, Rissmana EF. Mini-review: Epigenetic mechanisms that promote transgenerational actions of endocrine disrupting chemicals: Applications to behavioral neuroendocrinology. Hormon Behav. 2020, 119: 10467.

Ahmed SAH, Ansari SA, Eric PK. Mensah-Brown1 and Bright Starling Emerald. The role of DNA methylation in the pathogenesis of type 2 diabetes mellitus. Clin Epigenetic 2020, 12:104.

Hunter DJ, James L, Lindley MR, Mastana SS. Chapter 6 - Epigenetic change and different types of exercise. Epigenetic Exer Sports. 2021, 25:103-126.

Nitert MD, Dayeh T, Volkov P, Elgzyri T, Hall E, Nilsson E, Yang BT, Lang S, Parikh H, Wessman Y, Weishaupt H, Attema J, Abels M, Wierup N, Almgren P, Jansson P-A, Rönn T, Hansson O, Eriksson K-F, Groop L, Ling C. Impact of an exercise intervention on DNA methylation in skeletal muscle from first-degree relatives of patients with type 2 diabetes. Diabetes 2012, 61: 3322–3332 39.

White AJ, Kresovich JK, Xu Z, Sandler DP, Taylor JA. Shift work, DNA methylation and epigenetic age. Int J Epidem. 2019, 48(5): 1536–1544.

Helios P-G, Fabian S-G, Garcı´a-Gime´nez J´L. Physical Exercise and Epigenetic Modulation: Elucidating Intricate Mechanisms. Sports Med. 2014, 44:429–436.

Zeng Y, Zhao K, Klein KO, Shao X, Fritzler MJ, Hudson M, Colmegna I, Pastinen T, Bernatsky S, Greenwood CMT. Thousands of CpGs Show DNA Methylation Differences in ACPA-Positive Individuals. Genes. 2021, 12: 1349.

McEwen BS, Bulloch K. Epigenetic impact of the social and physical environment on brain and body. Metabolism. 2019, 100:supl 153941.

Horsburgh S, Robson-Ansley P, Adams R, Smith C. Exercise and inflammation-related epigenetic modifications: focus on DNA methylation. Exer Inf DNA Methylation. 2015, 21: 26-41.

Barre` s R, Yan J, Egan B, Treebak JT, Rasmussen M, Fritz T, Caidahl K, Krook A, O'Gorman DJ, Zierath JR. Acute Exercise Remodels Promoter Methylation in Human Skeletal Muscle. Cell Metabolism. 2012, 15: 405–411.

Lochmann TL, Thomas RR, Bennett JP, Taylor SM. Epigenetic Modifications of the PGC-1α Promoter during Exercise Induced Expression in Mice. 2015, PLoS ONE. 2015, 10(6): e0129647.

Lane SC, Camera DM, Lassiter DG, Areta JL, Bird SR, Yeo WK, Jeacocke NA, Krook A, Zierath JR, Burke LMet al. Effects of sleeping with reducedcarbohydrate availability on acute training responses. J Appl Physiol. 2015, 119:643–655.

Tsai SQ, Wyvekens N, Khayter Cyd, Foden JA, Thapar V, Reyon D, Goodwin MJ, Aryee MJ, Joung JK. Dimeric CRISPR RNA-guided FokI nucleases for highly specific genome editing. Nature Biotechnolog. 2014, 32(6):569-577.

CHAPTER 6

THE ROLE OF FOLIC ACID (VITAMIN B9) IN IMMUNITY

Fatma ÇOLAKOĞLU[1]

1 Assoc. Prof., Department of Nutrition and Dietetics, Faculty of Health Sciences, Karamanoglu Mehmetbey University, Karaman, Turkey, fcolakoglu@kmu.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0410-5523

Introduction

The immune system is likened to a team effort with many different players interacting with each other to provide a strong defense against invading pathogens such as foreign macromolecules, bacteria, viruses, parasites, neoplastic cells or harmful attacks. (Alpert, 2019; Elmadfa & Meyer, 2019; Sompayrac, 2022). While recognizing and eliminating pathogens, situations such as recognizing, tolerating, and storing non-threatening antigen sources in immunological memory must also be corrected and kept under control (Calder, 2013; Chaplin, 2010; Elmadfa & Meyer, 2019). The organism distinguishes between self and non-self through innate and adaptive immune systems (Alpert, 2019; Gartner & Hiatt, 2007; McComb et al., 2019). Both systems include blood-borne factors and many different immune cells (Alpert, 2017; Calder, 2013).

It is reported that micronutrients increase body resistance to infections and inflammation by modulating immunity and that they are necessary to maintain immune sufficiency (Alpert, 2017; Chandra, 2002; Wintergrest et al., 2007). These nutrients protect immune cells from oxidative stress by maintaining antioxidant/oxidant balance (Calder & Kew, 2002). It is stated that micronutrients such as iron, folic acid, and zinc are involved in the synthesis of nucleotides and nucleic acids (Calder, 2013).

Folate, also known as vitamin B9, is the general term for the family consisting of folic acid and its derivatives such as 5-methyltetrahydrofolate, 5-formyltetrahydrofolate, 10-formyl-methyltetrahydrofolate, 5,10-methylene-methyltetrahydrofolate, unmodified methyltetrahydrofolate (Scaglione & Panzavolta, 2014; Wright et al., 2005). Folate, a major micronutrient; it serves as a cofactor in one-carbon metabolism that gives methyl groups to creatine, adrenaline, choline phospholipids and DNA (Scaglione & Panzavolta, 2014; Shulpekova et al., 2021). Since mammals cannot synthesize folate, folate must be obtained externally through supplements in the form of folic acid, folinic acid or 5-methyltetrahydrofolate (Mitchell et al., 2014; Shulpekova et al., 2021). Folic acid, which is a member of the vitamin B family, is water-soluble, oxidized, and synthetic. In order for folic acid, which is inactive as a coenzyme, to be transformed into the active tetrahydrofolate form in nucleic acid and protein synthesis, it must go through several metabolic stages within the cell (Forssen et al., 2000; Mikkelsen & Apostolopoulos, 2019).

Folic acid was first discovered by Lucy Wills as a result of her work on poor pregnant textile workers. It is derived from the Latin word “folium” meaning leaf and was isolated from spinach in 1941 (Shulpekova et al., 2021). This acid, an important component for cellular functions, plays a role in DNA synthesis, repair, cell division, energy production, meth-

REFERENCES

Abe, I., Shirato, K., Hashizume, Y., Mitsuhashi, R., Kobayashi, A., Shiono, C., Sato S., Tachiyashiki K., & Imaizumi, K. (2013). Folate-deficiency induced cell-specific changes in the distribution of lymphocytes and granulocytes in rats. *Environ Health Prev Med*, *18*(1), 78-84. doi: 10.1007/s12199-012-0286-6

Alpert, P. T. (2017). The role of vitamins and minerals on the immune system. *Home Health Care Manag Prac*, *29*(3), 199-202. doi: 10.1177/1084822317713300

Au-Yeung, K. K., Yip, J. C., Siow, Y. L., & O, K. (2006). Folic acid inhibits homocysteine-induced superoxide anion production and nuclear factor kappa B activation in macrophages. *Can J Physiol Pharmacol*, *84*(1), 141-147. doi: 10.1139/Y05-136

Bourne, N, Perry, C. L., Banasik, B. N., Miller, A. L., White, M., Pyles, R. B., Schäfer, H., & Milligan, G. N. (2019). Increased Frequency of Virus Shedding by Herpes Simplex Virus 2-Infected Guinea Pigs in the Absence of $CD4^+$ T Lymphocytes. *J Virol*, *93*(4), e01721-18. doi: 10.1128/jvi.01721-18.

Barry, M. J., Nicholson, W. K., Silverstein, M., Chelmow, D., Coker, T. R., Davis, E. M., & Wong J. B. (2023). Folic acid supplementation to prevent neural tube defects: US Preventive Services Task Force reaffirmation recommendation statement. *JAMA*, *330*(5), 454-459. doi:10.1001/jama.2023.12876

Batista-Duharte, A., Téllez-Martínez, D., de Andrade, C. R., Portuondo, D. L., Jellmayer, J. A., Polesi, M. C., & Carlos, I. Z. (2018). Sporothrix brasiliensis induces a more severe disease associated with sustained Th17 and regulatory T cells responses than Sporothrix schenckii sensu stricto in mice. *Fungal Biol*, *122*(12), 1163-1170. doi: 10.1016/j.funbio.2018. 08.004

Bayer, A. L., & Fraker, C. A. (2017). The folate cycle as a cause of natural killer cell dysfunction and viral etiology in type 1 diabetes. *Front Endocrinol*, *8*, 315. doi: 10.3389/fendo.2017.00 315

Calder, P. C., & Kew, S. (2002). The immune system: a target for functional foods? *Br J Nutr,* 88, S165-S177. doi: 10.1079/BJN2002682.

Chan, Y. M., Bailey, R., & O'Connor, D. L. (2013). Folate. *Adv Nutr*, *4*(1), 123-125. doi:10.3945/an.112.003392

Chandra, R. K. (2002). Nutrition and the immune system from birth to old age. *Eur J Clin Nutr,* 56, S73-S76. doi.org/10.1038/sj.ejcn.1601492

Chaplin, D.D. (2010). Overview of the immune response. *J Allergy Clin Immunol*, *125*(2)(Suppl. 2), S3-S23. doi: 10.1016/j.jaci.2009.12.980

Craciunescu, C. N., Brown, E. C., Mar, M. H., Albright, C. D., Nadeau, M. R., & Zeisel, S. H. (2004). Folic acid deficiency during late gestation decreases progenitor cell proliferation and increases apoptosis in fetal mouse brain. *J Nutr*, *134*(1), 162-166.

Denlinger, L. C., Phillips, B. R., Ramratnam, S., Ross, K., Bhakta, N. R., Cardet, J. C., Castro M., Peters S. P., Phinatanakul W., Aujla S., & Jarjour, N. N. (2017). Inflammatory and comorbid features of patients with severe asthma and frequent exacerbations. *Am J Respir Crit Care Med*, *195*(3), 302-313. doi.org/10.1164/rccm.201602-0419OC

Dhur, A., Galan, P., & Hercberg, S. (1991). Folate status and the immune system. *Progress in Food & Nutrition Science*, *15*(1-2), 43-60. PMID: 1887065

Elmadfa, I., & Meyer, A. L. (2019). The role of the status of selected micronutrients in shaping the immune function. *Endocr Metab Immune Disord Drug Targets, 19*(8), 1100-1115. doi.org/10.2174/1871530319666190529101816

Forssén, K. M., Jagerstad, M. I., Wigertz, K., & Witthöft, C. M. (2000). Folates and dairy products: a critical update. *J Am Coll Nutr*, *19*(sup2), 100S-110S. doi.org/10.1080/07315724.2000.10 718071

Fortes, C., Mastroeni, S., Mannooranparampil, T. J., & Di Lallo, D. (2019). Pre-natal folic acid and iron supplementation and atopic dermatitis in the first 6 years of life. *Arch Dermatol Res*, *311*, 361-367.doi: 10.1007/s00403-019-01911-2

Gartner, L.P., & Hiatt, J.L. (2017). Blood and Hemopoiesis. *In: Gartner LP, Hiatt JL (eds), Color Textbook of Histology*, Philadelphia: Elsevier, USA.

Gonseth, S., Shaw, G. M., Roy, R., Segal, M. R., Asrani, K., Rine, J., Wiemels J., & Marini, N. J. (2019). Epigenomic profiling of newborns with isolated orofacial clefts reveals widespread DNA methylation changes and implicates metastable epiallele regions in disease risk. *Epigenetics*, *14*(2), 198-213. doi.org/10.1080/15592294.2019.1581591

Han, Y. Y., Forno, E., Rosser, F., & Celedón, J. C. (2020). Serum folate metabolites, asthma, and lung function in a nationwide US study. *J Allergy Clin Immunol*, *146*(1), 220-222. doi: 10.1016/j.jaci.2020.01.034

Henry, C. J., Nemkov, T., Casás-Selves, M., Bilousova, G., Zaberezhnyy, V., Higa, K. C., Serkova N. J., Hansen K. C., D'Alessandro A., & DeGregori, J. (2017). Folate dietary insufficiency and folic acid supplementation similarly impair metabolism and compromise hematopoiesis. *Haematologica*, *102*(12), 1985-1994. doi: 10.3324/haematol.2017.171074

Ibrahim, M.K., Zambruni, M., Melby, C.L., & Melby, P.C. (2017). Impact of childhood malnutrition on host defense and infection. *Clin Microbiol Rev, 30*(4), 919-971. doi: 10.1128/CMR.00119-16

Jeon, P. H., & Oh, K. I. (2017). IL2 is required for functional maturation of regulatory T cells. *Anim Cells Syst (Seoul), 21*(1), 1-9. doi: 10.1080/19768354.2016.1272489

Kalhan, S. C., & Marczewski, S. E. (2012). Methionine, homocysteine, one carbon metabolism and fetal growth. *Rev Endocr Metab Dis*, *13*, 109-119. doi: 10.1007/s11154-012-9215-7

Katona, P., & Katona-Apte, J. (2008). The interaction between nutrition and infection. *Clin Infect Dis, 46*(10), 1582-1588. doi: 10.1086/587658

Kiefte-de Jong, J. C., Timmermans, S., Jaddoe, V. W., Hofman, A., Tiemeier, H., Steegers, E. A., de Jongste J.C., & Moll, H. A. (2012). High circulating folate and vitamin B-12 concentrations in women during pregnancy are associated with increased prevalence of atopic dermatitis in their offspring. *J Nutr*, *142*(4), 731-738. doi: 10.3945/jn.111.154948

Kim, S. R., Park, E. J., Cho, Y. H., Lee, S. Y., Choi, J. I., Lee, Y. I., Lee S.R., Kim Y. J., Lee J. G., Yi Y. H., Tak Y. J., Lee S. H., Kim G. L., & Ra, Y. J. (2022). Association between Serum Folic Acid Levels and Asthma in the Korean Population: A Study Based on the 2016–2018 Korea National Health and Nutrition Examination Survey. *Korean J Fam Med*, *43*(4), 241. doi: 10.4082/kjfm.21.0143

Kofink, D., Boks, M. P., Timmers, H. M., & Kas, M. J. (2013). Epigenetic dynamics in psychiatric disorders: environmental programming of neurodevelopmental processes. *Neurosci Biobehav Rev*, *37*(5), 831-845. doi: 10.1016/j.neubiorev.2013.03.020

Kolb, A. F., & Petrie, L. (2013). Folate deficiency enhances the inflammatory response of macrophages. *Mol Immunol*, *54*(2), 164-172. doi: 10.1016/j.molimm.2012.11.012

Kunisawa, J., & Kiyono, H. (2013). Vitamin-mediated regulation of intestinal immunity. *Front Immunol, 4*, 189. doi: 10.3389/fimmu.2013.00189

Kunisawa, J., Hashimoto, E., Ishikawa, I., & Kiyono, H. (2012). A pivotal role of vitamin B9 in the maintenance of regulatory T cells in vitro and in vivo. *PloS One*, *7*(2), e32094. doi: 10.1371/journal.pone.0032094

Leirgul, E., Gildestad, T., Nilsen, R. M., Fomina, T., Brodwall, K., Greve, G., Vollset S. E., Holmstrom H., & Øyen, N. (2015). Periconceptional Folic Acid Supplementation and Infant Risk of Congenital Heart Defects in N orway 1999–2009. *Paediatr Perinat Epidemiol*, *29*(5), 391-400. doi: 10.1111/ppe.12212

Lyu, F., Ozawa, T., Hamana, H., Kobayashi, E., Muraguchi, A., & Kishi, H. (2019). A novel and simple method to produce large amounts of recombinant soluble peptide/major histocompatibility complex monomers for analysis of antigen-specific human T cell receptors. *N Biotechnol,* 25(49), 169-177. doi: 10.1016/j.nbt.2018.11.005

Mansouri, R., Moogooei, M., Moogooei, M., Razavi, N., & Mansourabadi, A. H. (2016). The role of vitamin D3 and vitamin B9 (Folic acid) in immune system. *EHSJ*, *3*(1), 69-85.

Mao, B., Qiu, J., Zhao, N., Shao, Y., Dai, W., He, X., Cui H., Lin X., Lv L., Tang Z., Xu S., Huang H. & Zhang, Y. (2017). Maternal folic acid supplementation and dietary folate intake and congenital heart defects. *PLoS One*, *12*(11), e0187996. doi: 10.1371/journal.pone.0187996

McComb, S., Thiriot, A., Akache, B., Krishnan, L., & Stark, F. (2019). Introduction to the immune system. *Immunoproteomics: Methods and Protocols*, 1-24. doi: 10.1007/978-1-4939-9597-4_1

McNulty, H. (2022). Folate. *In: R. Gibson (Ed.), Principles of Nutritional Assessment (3rd ed.).* Oxford University Press, UK.

Meadows, D. N., Bahous, R. H., Best, A. F., & Rozen, R. (2015). High dietary folate in mice alters immune response and reduces survival after malarial infection. *PLoS One*, *10*(11), e0143738. doi: 10.1371/journal.pone.0143738.

Metz, J. (2008). A high prevalence of biochemical evidence of vitamin B12 or folate deficiency does not translate into a comparable prevalence of anemia. *FNB*, *29*(2_suppl1), S74-S85. doi: 10.1177/15648265080292S111

Mikkelsen, K., & Apostolopoulos, V. (2019). Vitamin B12, folic acid, and the immune system. *Nutrition and Immunity*, 103-114. doi: 10.1007/978-3-030-16073-9_6

Mikkelsen, K., Stojanovska, L., Prakash, M., & Apostolopoulos, V. (2017). The effects of vitamin B on the immune/cytokine network and their involvement in depression. *Maturitas*, *96*, 58-71. doi: 10.1016/j.maturitas.2016.11.012

Mitchell, E. S., Conus, N., & Kaput, J. (2014). B vitamin polymorphisms and behavior: Evidence of associations with neurodevelopment, depression, schizophrenia, bipolar disorder and cognitive decline. *Neurosci Biobehav Rev 47*, 307-320. doi: 10.1016/j.neubiorev.2014. 08.006

Morris, J. K., & Wald, N. J. (2023). Fully Effective Folic Acid Fortification. *JAMA*, *330*(5), 417-418. doi: 10.1001/jama.2023.12376

Naderi, N., & House, J. D. (2018). Recent developments in folate nutrition. *Adv Food Nutr Res*, *83*, 195-213. doi: 10.1016/bs.afnr.2017.12.006

Obermann-Borst, S. A., Isaacs, A., Younes, Z., van Schaik, R. H., van der Heiden, I. P., van Duyn, C. M., Steegers E. A. P., & Steegers-Theunissen, R. P. (2011). General maternal medication use, folic acid, the MDR1 C3435T polymorphism, and the risk of a child with a congenital heart defect. *AJOG*, *204*(3), 236-e1. doi: 10.1016/j.ajog.2010.10.911

Paniz, C., Bertinato, J. F., Lucena, M. R., De Carli, E., Amorim, P. M. D. S., Gomes, G. W., & Guerra-Shinohara, E. M. (2017). A daily dose of 5 mg folic acid for 90 days is associated with increased serum unmetabolized folic acid and reduced natural killer cell cytotoxicity in healthy Brazilian adults. *J Nutr*, *147*(9), 1677-1685. doi: 10.3945/jn.117.247445.

Paul, L., & Selhub, J. (2017). Interaction between excess folate and low vitamin B12 status. *Mol Aspects Med, 53*, 43-47. doi: 10.1016/j.mam.2016.11.004

Raghavan, R., Riley, A. W., Volk, H., Caruso, D., Hironaka, L., Sices, L., Hong X., Wang G., Ji Y., Brucato M, & Wang, X. (2018). Maternal multivitamin intake, plasma folate and vitamin B12 levels and autism spectrum disorder risk in offspring. *Paediatr Perinat Epidemiol*, *32*(1), 100-111. doi: 10.1111/ppe.12414

Richmond, R. C., Sharp, G. C., Herbert, G., Atkinson, C., Taylor, C., Bhattacharya, S., Campbell D., Hall M., Kazmi N., Gaunt T., & Relton, C. L. (2018). The long-term impact of folic acid in pregnancy on offspring DNA methylation: follow-up of the Aberdeen Folic Acid Supplementation Trial (AFAST). *Int J Epidemiol*, *47*(3), 928-937. doi: 10.1093/ije/dyy032

Sahara, Y., Matsuzawa, D., Ishii, D., Fuchida, T., Goto, T., Sutoh, C., & Shimizu, E. (2019). Paternal methyl donor deficient diets during development affect male offspring behavior and memory-related gene expression in mice. *Dev Psychobiol*, *61*(1), 17-28. doi: 10.1002/dev.21801

Sauls, R. S., McCausland, C., & Taylor, B. N. (2023). Histology, T-Cell Lymphocyte. *In: StatPearls*. Treasure Island (FL), StatPearls Publishing.

Scaglione, F., & Panzavolta, G. (2014). Folate, folic acid and 5-methyltetrahydrofolate are not the same thing. *Xenobiotica*, *44*(5), 480-488. doi: 10.3109/00498254.2013.845705

Shen, H., Wu, N., Nanayakkara, G., Fu, H., Yang, Q., Yang, W. Y., Li, A., Sun, Y., Drummer Iv, C., Johnson, C., Shao, Y., Wang, L., Xu, K., Hu, W., Chan, M., Tam, V., Choi, E. T., Wang, H., & Yang, X. (2019). Co-signaling receptors regulate T-cell plasticity and immune tolerance. *Front Biosci, 24*(1), 96-132. doi: 10.52586/4978

Shirato, K., Motohashi, N., Tanihata, J., Tachiyashiki, K., Tomoda, A., & Imaizumi, K. (2006). Effects of two types of inactivity on the number of white blood cells in rats. *Eur J Appl Physiol,* 98, 590–600. doi: 10.1007/s00421-006-0306-6

Shirato, K., Tanihata, J., Motohashi, N., Tachiyashiki, K., Tomoda, A., & Imaizumi, K. (2007). b2-agonist clenbuterol induced changes in the distribution of white blood cells in rats. J *Pharmacol Sci*, 104, 146–52. doi: 10.1254/jphs.FP0070267

Shulpekova, Y., Nechaev, V., Kardasheva, S., Sedova, A., Kurbatova, A., Bueverova, E., & Ivashkin, V. (2021). The concept of folic acid in health and disease. *Molecules*, *26*(12), 3731. doi: 10.3390/molecules26123731

Sompayrac, L. M. (2022). *How the immune system works*. John Wiley & Sons.7th ed., Oxford, UK.

Wen, J., Wang, C., Giri, M., & Guo, S. (2023). Association between serum folate levels and blood eosinophil counts in American adults with asthma: Results from NHANES 2011–2018. *Front Immunol*, *14*, 1134621. Doi: 10.3389/fimmu.2023.1134621

Wilcox, A. J., Lie, R. T., Solvoll, K., Taylor, J., McConnaughey, D. R., Åbyholm, F., Vindenes H., Vollset S. E., & Drevon, C. A. (2007). Folic acid supplements and risk of facial clefts: national population based case-control study. *BMJ*, *334*(7591), 464. doi: 10.1136/bmj.39079.618287.0B

Williams, P. J., Bulmer, J. N., Innes, B. A., & Broughton Pipkin, F. (2011). Possible roles for folic acid in the regulation of trophoblast invasion and placental development in normal early human pregnancy. *Biol Reprod*, *84*(6), 1148-1153. doi: 10.1095/biolreprod.110.088351

Wintergerst, E. S., Maggini, S., & Hornig, D. H. (2007). Contribution of selected vitamins and trace elements to immune function. *Ann Nutr Metab, 51*(4), 301-323.

Wright, A. J., Finglas, P. M., Dainty, J. R., Wolfe, C. A., Hart, D. J., Wright, D. M., & Gregory, J. F. (2005). Differential kinetic behavior and distribution for pteroylglutamic acid and reduced folates: a revised hypothesis of the primary site of PteGlu metabolism in humans. *J Nutr*, *135*(3), 619-623.

Wolff, T., Witkop, C. T., Miller, T., & Syed, S. B. (2009). Folic acid supplementation for the prevention of neural tube defects: an update of the evidence for the US Preventive Services Task Force. *Ann Int Med*, *150*(9), 632-639. doi: 10.7326/0003-4819-150-9-200905050-00010

Wu, C. H., Huang, T. C., & Lin, B. F. (2017). Folate deficiency affects dendritic cell function and subsequent T helper cell differentiation. J Nutr Biochem, 41, 65-72. doi: 10.1016/j.jnutbio.2016.11.008

Xiang, Y., Liang, B., Zhang, X., Qiu, X., Deng, Q., Yu, L., Yu H., Lu Z., & Zheng, F. (2022). Atheroprotective mechanism by which folic acid regulates monocyte subsets and function through DNA methylation. *Clin Epigenetics*, *14*(1), 1-17. doi: 10.1186/s13148-022-01248-0

Yamaguchi, T., Hirota, K., Nagahama, K., Ohkawa, K., Takahashi, T., Nomura, T., & Sakaguchi, S. (2007). Control of immune responses by antigen-specific regulatory T cells expressing the folate receptor. *Immunity, 27*(1), 145-159. doi: 10.1016/j.immuni.2007.04.017

Zaganjor, I., Sekkarie, A., Tsang, B. L., Williams, J., Razzaghi, H., Mulinare, J., Sniezek J. E., Cannon M. J., & Rosenthal, J. (2016). Describing the prevalence of neural tube defects worldwide: a systematic literature review. *PloS One*, *11*(4), e0151586. doi: 10.1371/journal.pone.0151586

Zammit, S., Lewis, S., Gunnell, D., & Smith, G. D. (2007). Schizophrenia and neural tube defects: comparisons from an epidemiological perspective. *Schizophr Bull*, *33*(4), 853-858. doi: 10.1093/schbul/sbl041

Zhu, J., & Paul, W. E. (2008). CD4 T cells: fates, functions, and faults. *Am J Hematol*, *112*(5), 1557-1569. doi: 10.1182/blood-2008-05-078154

CHAPTER 7

ROOT CANAL TREATMENT IN PRIMARY TEETH

***Ebru HAZAR BODRUMLU*[1]**

***Melike KURT*[2]**

1 Zonguldak Bülent Ecevit University Faculty of Dentistry, Pedodontics Department Zonguldak, Turkey

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3474-5583

E-mail: hazarebru@yahoo.com

Mobile phone number: 05058004349

2 Zonguldak Bülent Ecevit University Faculty of Dentistry, Pedodontics Department, Zonguldak, Turkey

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2632-5615

E-mail: melike.kurt94@gmail.com

Mobile phone number: 05342499361

INTRODUCTION

Health and protection of primary teeth in the mouth; skeletal and muscle development, growth and development of the jaws, occlusion, aesthetics, chewing, speech functions and protection from abnormal habits are critical in child development (Bolette *et al.,* 2016). Early loss of primary teeth is considered an oral health problem due to its functional and psychological damage. The most common etiological causes are trauma, deep dentin caries, newborn tooth extraction and early root resorption (Nadelman *et al.,* 2021).

Dental infection, which can develop with the irritation of the pulp and periapical tissues in primary teeth, can cause local micro-abscess formation in the region, digestion of the pulp tissue by proteolytic enzymes, and finally necrosis of the entire dental pulp. (Rechenberg, 2017; Bjørndal & Ricucci, 2014).

Root canal treatment is the treatment applied when clinically irreversible pulp inflammation findings are observed in the radicular pulp tissue of primary teeth or when signs of pulp necrosis are observed and minimal or no resorption is observed in the roots of the relevant primary teeth. The procedure of the root canal treatment consists of excising of the inflamed or necrotic pulp tissue in the root canals, instrumenting of the intracanal area at the specified working length, disinfecting the area with appropriate irrigation agents, and then hermetically filling the canals. The purpose of this procedure; To eliminate the infection in the primary teeth, to eliminate and control the inflammation, to alleviate the pain, to prevent the pathological effects of the inflammation on the successive permanent teeth, and to prolong the usage period of the primary teeth in the oral cavity (Yu, 2020; Daloğu & Güzel, 2017; Allen, 1979; Winters *et al.,* 2013).

MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PRIMARY TEETH

For successful pulp therapy to be performed on the primary dentition, it is necessary to fully understand root formation, the differences between primary teeth from permanent teeth, their pulpal morphology and specific characteristics related to physiological primary tooth roots resorption (Ralph *et al.,* 2010). Permanent teeth are larger in all dimensions than their corresponding successive primary teeth (Ralph *et al.,* 2010; Nelson & Ash, 2010). The primary molars' roots are thinner, narrower, longer in comparison with the permanent molars' roots, and expand outward from the cervical region, according to the crown-to-root ratio. In addition, the pulpal cervical region is closer to the apex than permanent molar roots in primary teeth. This causes the pulp size to be larger than the crown sizes (Ralph *et*

REFERENCES

1. Ahmed, H. M. A., & Dummer, P. M. H. (2018). Advantages and applications of a new system for classifying roots and canal systems in research and clinical practice. *Eur Endod J*, *3*(1), 9-17.

2. Ahmed, H. M. A., Versiani, M. A., De-Deus, G., & Dummer, P. M. H. (2017). A new system for classifying root and root canal morphology. *International Endodontic Journal*, *50*(8), 761-770.

3. Alaçam, A. (2000). Pedodontide endodontik yaklaşımlar. *Endodonti. 2. Basım*, (s.693-722). Ankara: Barış Yayınları

4. Allen, K.R. (1979). Endodontic treatment of primary teeth. *Aust Dent J., 24*(5), 347-51.

5. American Academy of Pediatric Dentistry. (2022). Pulp therapy for primary and immature permanent teeth. *The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry*; 415-23.

6. Aminabadi, N. A., Aminabadi, N. A., Jamali, Z., & Shirazi, S. (2020). Primary tooth pulpectomy overfilling by different placement techniques: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Dental Research, Dental Clinics, Dental Prospects*, *14*(4), 250-261.

7. Arıkan, V., Akçay, M., Zeren, A. E., Şaziye, S. A. R. I., & Çelik, B. N. (2010). Süt dişi kök kanal tedavisinde Hero 642 Protaper Ni-Ti döner sistemler ve K tipi eğenin preparasyon güvenliği ve süresi açısından in-vitro olarak karşılaştırılması. *European Annals of Dental Sciences*, *37*(2), 89-96.

8. Bawazir, O. A., & Salama, F. S. (2007). Apical microleakage of primary teeth root canal filling materials. *Journal of Dentistry for Children*, *74*(1), 46-51.

9. Bjørndal, L. & Ricucci, D. (2014) Pulp inflammation: from the reversible pulpitis to pulp necrosis during caries progression. Goldberg M. (Ed), *The Dental Pulp: Biology, Pathology, and Regenerative Therapies-E-Book*, (s.125-141). Berlin, Germany: Springer.

10. Bolette, A., Truong, S., Guéders, A., & Geerts, S. (2016). The importance of pulp therapy in deciduous teeth. *Revue Medicale de Liege*, *71*(12), 567-572.

11. Bramante, C. M., & Berbert, A. (1987). Root perforations dressed with calcium hydroxide or zinc oxide and eugenol. *Journal of endodontics*, *13*(8), 392-395.

12. Cameron, A.C., & Widmer, R.P. (2021) Pulp therapy for primary and immature permanent teeth. Cameron C.A. & Widmer R.P. (Ed), *Handbook of Pediatric Dentistry 5th Edition E-Book*, (s.130-152). Elsevier Health Sciences.

13. Camp, J. H. (2008). Diagnosis dilemmas in vital pulp therapy: treatment for the toothache is changing, especially in young, immature teeth. *Pediatric dentistry*, *30*(3), 197-205.

14. Camp, J.H. (2006) Pediatric endodontic treatment. Cohen S., & Burns R.C. (Ed), *Pathways of the Pulp 6th Edition*, (s.633-672). St. Louis, USA: Mosby.

15. Camp, JH. (1984). Pulp therapy for primary and young permanent teeth. *Dental Clinics of North America, 28*(4), 651-68.

16. Chawla, H. S., Mani, S. A., Tewari, A., & Goyal, A. (1998). Calcium hydroxide as a root canal filling material in primary teeth--a pilot study. *Journal of the Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *16*(3), 90-92.

17. Cleghorn, B. M., Boorberg, N. B., & Christie, W. H. (2010). Primary human teeth and their root canal systems. *Endodontic Topics*, *23*(1), 6-33.

18. Daloğu, M., & Güzel, K. G. U. (2017). Root canal treatment for deciduous teeth: a review. *Meandros Medical and Dental Journal*, *18*(2), 80.

19. Dean, J.A., & Sanders, B.J. (2021)Treatment of deep caries, vital pulp exposure and nonvital teeth. Dean J.A. (Ed), *McDonald and Avery Dentistry for the Child and Adolescent E-Book 11th edition,* (s.266-286). Elsevier Health Sciences.

20. Dechichi, P., Moura, C.C.G. (2006) Smear layer: a brief review of general concepts. Part II. The most common agents to remove endodontic smear layer. *Journal of Endodontics*, *11*(2), 100-104.

21. Demiray Kökçü, G., Güral, A., Altunkaynak, B., & Kayaoğlu, G. (2016). Comparison of the smear layer and debris removal abilities and the effects on dentinal microhardness of 5 and 17 EDTA solutionsused as final irrigants in vitro study. *Acta Odontologica Turcica*, *33*(2), 63-68.

22. Dummett, C. O., & Kopel, H. M. (2002). Pediatric endodontics. *Endodontics*, *5*, 861-902.

23. Enes Odabaş, M., Bodur, H., Tulunoğlu, Ö., & Alaçam, A. (2011). Accuracy of an electronic apex locator: a clinical evaluation in primary molars with and without resorption. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *35*(3), 255-258.

24. Estrela, C., Estrela, C. R. D. A., Hollanda, A. C. B., Decurcio, D. D. A., & Pécora, J. D. (2006). Influence of iodoform on antimicrobial potential of calcium hydroxide. *Journal of applied oral science*, *14*(1), 33-37.

25. Farhad, A., & Mohammadi, Z. (2005). Calcium hydroxide: a review. *International dental journal*, *55*(5), 293-301.

26. Foreman, P. C., & Barnes, I. E. (1990). A review of calcium hydroxide. *International endodontic journal*, *23*(6), 283-297.

27. Fuks, A., Eidelman, E., & Pauker, N. (2003). Root fillings with Endoflas in primary teeth: a retrospective study. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *27*(1), 41-45.

28. Garcia-Godoy, F. (1987). Evaluation of an iodoform paste in root canal therapy for infected primary teeth. *ASDC Journal of Dentistry for Children*, *54*(1), 30-34.

29. Goerig, A. C., & Camp, J. H. (1983). Root canal treatment in primary teeth: a review. *Pediatric dentistry*, *5*(1), 33-37.

30. Gupta, S., Kenchappa, M., Gupta, P., Chaurasiya, S., Sharma, P., & Satyarth, S. (2015). Smear layer removal in primary teeth using a novel irrigant, QMix: An in vitro study. *Journal of Cranio-Maxillary Diseases*, *4*(2), 137-137.

31. Haapasalo, M., Endal, U., Zandi, H., & Coil, J. M. (2005). Eradication of endodontic infection by instrumentation and irrigation solutions. *Endodontic topics*, *10*(1), 77-102.

32. Hariharan, V. S., Nandlal, B., & Srilatha, K. T. (2010). Efficacy of various root canal irrigants on removal of smear layer in the primary root canals after hand instrumentation: a scanning electron microscopy study. *Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *28*(4), 271-277.

33. Hendry, J. A., Jeansonne, B. G., Dummett Jr, C. O., & Burrell, W. (1982). Comparison of calcium hydroxide and zinc oxide and eugenol pulpectomies in primary teeth of dogs. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology*, *54*(4), 445-451.

34. Hibbaed, E. D. (1957). Morphology of the root canals of the primary molar teeth. *J. Dent. Child.*, *24*, 250-257.

35. Holan, G., & Fuks, A. B. (1993). A comparison of pulpectomies using ZOE and KRI paste in primary molars: a retrospective study. *Pediatric Dentistry*, *15*(6), 403-407.

36. Hunter, A. R., Kirk, E. E. J., Robinson, D. H., & Kardos, T. B. (1998). A slow release calcium delivery system for the study of reparative dentine formation. *Dental Traumatology*, *14*(3), 112-118.

37. Katge, F., & Dixit, U. B. (2022). Root and Root Canal Anatomy of Primary Mandibular Central Incisor, Lateral Incisor, and Canine in Indian Children: A Cone Beam Computed Tomography Study. *International Journal of Dentistry*, *2022*.

38. Kınoğlu, T. (1964) Süt Dişlerinde Pulpa Tedavileri. *Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 1*(1-2), 191-9.

39. Li, J., Parada, C., & Chai, Y. (2017). Cellular and molecular mechanisms of tooth root development. *Development*, *144*(3), 374-384.

40. Mass, E., & Zilberman, U. L. (1989). Endodontic treatment of infected primary teeth, using Maisto's paste. *ASDC journal of dentistry for children*, *56*(2), 117-120.

41. Meryem, Z., Yüksel, B., & Şaziye, S. (2019). Root canal morphology of mandibular primary molars: a micro-CT study. *Cumhuriyet Dental Journal*, *22*(4), 382-389.

42. Meryon, S. D., Johnson, S. G., & Smith, A. J. (1988). Eugenol release and the cytotoxicity of different zinc oxide-eugenol combinations. *Journal of dentistry*, *16*(2), 66-70.

43. Miller, N. (2017) *Ten Cate's Oral Histology: Development, structure and function E-Book 9th edition*, (s.500-516). St. Louis, USA: Elseiver.

44. Mochizuki, K., Ohtawa, Y., Kubo, S., Machida, Y., & Yakushiji, M. (2001). Bifurcation, birooted primary canines: a case report. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *11*(5), 380-385.

45. Moskovitz, M., Sammara, E., & Holan, G. (2005). Success rate of root canal treatment in primary molars. *Journal of Dentistry*, *33*(1), 41-47.

46. Moskovitz, M., Tickotsky, N. (2016). Pulpectomy and root canal treatment (RCT) in primary teeth: techniques and materials. Peretz B. & Fucks A.B. (Ed), *Pediatric Endodontics: Current Concepts in Pulp Therapy for Primary and Young Permanent Teeth E-Book*, (s.71-101). Springer.

47. Nadelman, P., Magno, M. B., Pithon, M. M., CASTRO, A. C. R. D., & Maia, L. C. (2021). Does the premature loss of primary anterior teeth cause morphological, functional and psychosocial consequences? *Brazilian Oral Research*, *35*.

48. Nagaratna, P. J., Shashikiran, N. D., & Subbareddy, V. V. (2006). In vitro comparison of NiTi rotary instruments and stainless steel hand instruments in root canal preparations of primary and permanent molar. *Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *24*(4), 186-191.

49. Nakornchai, S., Banditsing, P., & Visetratana, N. (2010). Clinical evaluation of 3Mix and Vitapex® as treatment options for pulpally involved primary molars. *International Journal of Paediatric Dentistry*, *20*(3), 214-221.

50. Nelson, S., & Ash, Jr.M. (2010) The primary (deciduous) teeth. Dolan J.J. & Loehr B.S. (Ed), *Wheeler's dental anatomy, physiology, and occlusion E-Book 9th edition*, (s.45-50).

51. Nurko, C., & Garcia-Godoy, F. (1999). Evaluation of a calcium hydroxide/iodoform paste (Vitapex) in root canal therapy for primary teeth. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *23*, 289-294.

52. Nurko, C., Ranly, D. M., García-Godoy, F., & Lakshmyya, K. N. (2000). Resorption of a calcium hydroxide/iodoform paste (Vitapex) in root canal therapy for primary teeth: a case report. *Pediatric dentistry*, *22*(6), 517-520.

53. Ozalp, N., Saroglu, I., & Sonmez, H. (2005). Evaluation of various root canal filling materials in primary molar pulpectomies: an in vivo study. *American journal of dentistry*, *18*(6), 347-350.

54. Ozcan, G., Sekerci, A. E., Cantekin, K., Aydinbelge, M., & Dogan, S. (2016). Evaluation of root canal morphology of human primary molars by using CBCT and comprehensive review of the literature. *Acta Odontologica Scandinavica*, *74*(4), 250-258.

55. Ölmez, A., Alaçam, A., Ayhan, H. (1996) Süt dişi kök kanal patlarının dentin duvar adaptasyonu. *Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 2*(13), 69-73.

56. Pandranki, J., Chitturi, R. R., Vanga, N. R. V., & Chandrabhatla, S. K. (2017). A comparative assessment of different techniques for obturation with endoflas in primary molars: an in vivo study. *Indian Journal of Dental Research*, *28*(1), 44-48.

57. Pérez-Heredia, M., Ferrer-Luque, C. M., & González-Rodríguez, M. P. (2006). The effectiveness of different acid irrigating solutions in root canal cleaning after hand and rotary instrumentation. *Journal of endodontics*, *32*(10), 993-997.

58. Pintor, A. V. B., Dos Santos, M. R. M., Ferreira, D. M., Barcelos, R., Primo, L. G., & Maia, L. C. (2016). Does smear layer removal influence root canal therapy outcome? A systematic review. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *40*(1), 1-7.

59. Rajsheker, S., Mallineni, S. K., & Nuvvula, S. (2018). Obturating Materials Used for Pulpectomy in Primary Teeth-A Mini Review. *J Dent Craniofac Res*, *3*(1), 3.

60. Ralph, E., McDonald, D., & Avery, R. (2010) Development and morphology of the primary teeth. Dolan J. & Dumas J. (Ed) *McDonald and Avery Dentistry for the Child and Adolescent-E-Book 9th edition*, (s.41-46). Missouri, USA: Elsevier Health Sciences.

61. Rechenberg, D. K. (2017). *Improved diagnostics to detect, describe, and understand pulpal and periapical inflammation* (Doctoral dissertation, University of Zurich).

62. Reddy, N. V., Daneswari, V., Patil, R., Meghana, B., Reddy, A., & Niharika, P. (2018). Three-dimensional assessment of root canal morphology of human deciduous molars using cone beam computed tomography: An In vitro Study. *International Journal of Pedodontic Rehabilitation*, *3*(1), 36-41.

63. Reddy, S., & Ramakrishna, Y. (2007). Evaluation of antimicrobial efficacy of various root canal filling materials used in primary teeth: a microbiological study. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *31*(3), 193-198.

64. Reddy, S., Prakash, V., Subbiya, A., & Mitthra, S. (2020). 100 years of Calcium Hydroxide in Dentistry: A review of literature. *Indian Journal of Forensic Medicine & Toxicology*, *14*(4), 1203-1219.

65. Reddy, V. V. (1996). Clinical and radiological evaluation of zinc oxide-eugenol and Maisto's paste as obturating materials in infected primary teeth--nine months study. *Journal of the Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry*, *14*(2), 39-44.

66. Ricucci, D., & Langeland, K. (1998). Apical limit of root-canal instrumentation and obturation, part 2. A histological study. *International endodontic journal*, *31*(6), 394-409.

67. Salama, F. S., Anderson, R. W., McKnight-Hanes, C., Barenie, J. T., & Myers, D. R. (1992). Anatomy of primary incisor and molar root canals. *Pediatr Dent*, *14*(2), 117-118.

68. Silva, L. A., Nelson-Filho, P., Leonardo, M. R., & Tanomaru, J. M. (2004). Comparison of rotary and manual instrumentation techniques on cleaning capacity and instrumentation time in deciduous molars. *Journal of dentistry for children*, *71*(1), 45-47.

69. Sweet, CA. (1930). Procedure for treatment of exposed and pulpless deciduous teeth. *The Journal of the American Dental Association (1922), 17*(6), 1150-3.

70. Vakil, N., Singh, A., Chhoker, V. K., Tafseer, S., & Ali, S. (2019). Evaluation of zinc oxide eugenol and vitapex for carrying out endodontic therapy of necrotic primary teeth. *Pain*, *116*, 70-3.

71. Vora, M. S., Nihal, N. K., & Ramachandra, J. A. (2017). Root canal irrigants in primary teeth. *World Journal of Dentistry*, *6*(4), 229-234.

72. Waterhouse, P.J., Whitworth, J.M., Camp, J., & Fuks, A.B. (2011) Pediatric endodontics: endodontic treatment for the primary and young permanent dentition. Cohen S. & Hargreaves K. (Ed), *Pathways of the Pulp 9th Edition*, (s.808-857). St Louis, USA: Mosby Elsevier.

73. Winters, J., Cameron, A.C., & Widmer, R.P. (2013) Pulp therapy for primary and immature permanent teeth. Cameron C.A. & Widmer R.P. (Ed), *Handbook of Pediatric Dentistry 4th edition,* (s.103-22). St. Louis, USA: Elseiver.

74. Yaman, S. D. (2002). Endodontide kullanılan kök kanal aletleri. *Gazi Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi*, *19*(3), 51-57.

75. Yu, Y., Zhou, X., & Zheng, L. W. (2020). Advanced research on root canal therapy for primary teeth. *Hua xi kou Qiang yi xue za zhi= Huaxi Kouqiang Yixue Zazhi= West China Journal of Stomatology*, *38*(2), 205-210.

76. Zehnder, M. (2006) Root canal irrigants. *Journal of Endodontics*. *32*(5), 389-98.

77. Zeren, A. E., & Sarı, Ş. (2014). Süt dişlerinde kanal çalışma boyu ölçümünde kullanılan güncel yöntemler: dijital radyografi ve elektronik apeks bulucular. *Acta Odontologica Turcica*, *31*(1), 49-53.

CHAPTER 8

EFFECTS OF MELATONIN ON CANCER-RELATED SIGNALLING PATHWAYS

Seher YILMAZ[1]

Şükrü ATEŞ[2]

1 **Doç. Dr. Seher YILMAZ**[1] **(**Orcid ID: 0000-0003-4551-995**)**
2 **Arş. Gör. Şükrü ATEŞ**[1] **(**Orcid ID: 0000-0001-7096-2481)

[1]Department of Anatomy, Faculty of Medicine, Yozgat Bozok Universty, YOZGAT/TURKEY, 66000

1. Melatonin as an anticarcinogen

The prevalence and fatality of cancer, a foremost contributor to global mortality, are experiencing a precipitous escalation. In the year 2020, a staggering 19.3 million novel instances of cancer emerged, concomitant with an approximate 10 million demises were attributed to the malignancy (Sung et al., 2020). Cancer treatment typically involves a multifaceted approach, commonly incorporating surgical procedures alongside chemotherapy and/or radiation therapy. However, low survival rate and poor prognosis do not fully provide the expected benefit from these treatments. Prevention of cancer and the development of treatment methods are the top priority to protect human health from this serious threat and to improve patients struggling with cancer (Wang, Wang & Choi, 2022).

Melatonin, a hormone found in nature that undertakes a central function in overseeing the circadian rhythm of sleep and wakefulness, has captured the interest of researchers owing to its observed anti-cancer properties. A cohort of researchers, dedicated to enhancing the effectiveness of prevailing cancer interventions while concurrently pioneering novel therapeutic modalities, manifests a keen interest in the potential of melatonin. Melatonin, scientifically termed N-acetyl-5-methoxy tryptamine, stands as an exceedingly multifaceted and adaptable molecular entity (Yılmaz et al., 2020). Originally presumed to be exclusive to the pineal gland, contemporary understanding recognizes its ubiquitous synthesis across numerous organs and potentially within the mitochondria of every cell. Melatonin transcends species boundaries, being present not solely in vertebrates but also in invertebrates and the botanical realm. Acknowledged as a 'smart' molecule, its commendable capacity for modulating molecular physiology at the cellular level is well-documented (Mir et al., 2022; Sagrillo-Fagundes, Bienvenue-Pariseault & Vaillancourt, 2019; Yılmaz et al., 2021). In this review, we tried to summarise the effect of melatonin on different cancer-related signalling pathways.

2. PI3K/Akt/mTOR signaling pathway

The intracellular signaling pathways, Phosphatidylinositol 3-kinase (PI3K)-Akt and mammalian target of rapamycin (mTOR), constitute pivotal elements governing diverse facets of cellular functions. These functions are integral to both normal physiological states and the progression of various pathological disorders, notably impacting processes such as cell survival and growth, with particular relevance to conditions like cancer. The closely interconnection between these two pathways is so pronounced that, in certain instances, they are regarded as an indivisible entity essential for orchestrating the regulatory dynamics of the cell cycle (Tewari, Patni, Bishayee, Sah & Bishayee, 2022).

References

Arthur, J. S. C., & Ley, S. C. (2013). Mitogen-activated protein kinases in innate immunity. *Nature Reviews Immunology*, *13*(9), 679-692.

Asl, E. R., Amini, M., Najafi, S., Mansoori, B., Mokhtarzadeh, A., Mohammadi, A., ... & Baradaran, B. (2021). Interplay between MAPK/ERK signaling pathway and MicroRNAs: A crucial mechanism regulating cancer cell metabolism and tumor progression. *Life sciences*, *278*, 119499.

Aziz, A. U. R., Farid, S., Qin, K., Wang, H., & Liu, B. (2018). PIM kinases and their relevance to the PI3K/AKT/mTOR pathway in the regulation of ovarian cancer. *Biomolecules*, *8*(1), 7.

Banerjee, S., Biehl, A., Gadina, M., Hasni, S., & Schwartz, D. M. (2017). JAK–STAT signaling as a target for inflammatory and autoimmune diseases: current and future prospects. *Drugs*, *77*, 521-546.

Baratchian, M., Tiwari, R., Khalighi, S., Chakravarthy, A., Yuan, W., Berk, M., ... & Sharifi, N. (2022). H3K9 methylation drives resistance to androgen receptor–antagonist therapy in prostate cancer. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, *119*(21), e2114324119.

Barrat, F. J., Crow, M. K., & Ivashkiv, L. B. (2019). Interferon target-gene expression and epigenomic signatures in health and disease. *Nature immunology*, *20*(12), 1574-1583.

Bartholomeusz, C., & Gonzalez-Angulo, A. M. (2012). Targeting the PI3K signaling pathway in cancer therapy. *Expert opinion on therapeutic targets*, *16*(1), 121-130.

Bose, S., Banerjee, S., Mondal, A., Chakraborty, U., Pumarol, J., Croley, C. R., & Bishayee, A. (2020). Targeting the JAK/STAT signaling pathway using phytocompounds for cancer prevention and therapy. *Cells*, *9*(6), 1451.

Bugter, J. M., Fenderico, N., & Maurice, M. M. (2021). Mutations and mechanisms of WNT pathway tumour suppressors in cancer. *Nature Reviews Cancer*, *21*(1), 5-21.

Burotto, M., Chiou, V. L., Lee, J. M., & Kohn, E. C. (2014). The MAPK pathway across different malignancies: a new perspective. *Cancer*, *120*(22), 3446-3456.

Chen, K., Zhu, P., Chen, W., Luo, K., Shi, X. J., & Zhai, W. (2021). Melatonin inhibits proliferation, migration, and invasion by inducing ROS-mediated apoptosis via suppression of the PI3K/Akt/mTOR signaling pathway in gallbladder cancer cells. *Aging (Albany NY)*, *13*(18), 22502.

Clevers, H., & Nusse, R. (2012). Wnt/β-catenin signaling and disease. *Cell*, *149*(6), 1192-1205.

Cossa, G., Gatti, L., Cassinelli, G., Lanzi, C., Zaffaroni, N., & Perego, P. (2013). Modulation of sensitivity to antitumor agents by targeting the MAPK survival pathway. *Current pharmaceutical design*, *19*(5), 883-894.

Czyz, M. (2019). Fibroblast growth factor receptor signaling in skin cancers. *Cells*, *8*(6), 540.

Disoma, C., Zhou, Y., Li, S., Peng, J., & Xia, Z. (2022). Wnt/β-catenin signaling in colorectal cancer: Is therapeutic targeting even possible?. *Biochimie*, *195*, 39-53.

Ellis, H., & Ma, C. X. (2019). PI3K inhibitors in breast cancer therapy. *Current oncology reports*, *21*, 1-9.

Fahmideh, H., Shapourian, H., Moltafeti, R., Tavakol, C., Forghaniesfidvajani, R., Zalpoor, H., & Nabi-Afjadi, M. (2022). The Role of Natural Products as Inhibitors of JAK/STAT Signaling Pathways in Glioblastoma Treatment. *Oxidative Medicine and Cellular Longevity*, *2022*.

Guo, H., German, P., Bai, S., Barnes, S., Guo, W., Qi, X., ... & Ding, Z. (2015). The PI3K/AKT pathway and renal cell carcinoma. *Journal of genetics and genomics*, *42*(7), 343-353.

Ji, Z. Z., & Xu, Y. C. (2016). Melatonin protects podocytes from angiotensin II-induced injury in an in vitro diabetic nephropathy model. *Molecular medicine reports*, *14*(1), 920-926.

Jin, W. (2020). Role of JAK/STAT3 signaling in the regulation of metastasis, the transition of cancer stem cells, and chemoresistance of cancer by epithelial–mesenchymal transition. *Cells*, *9*(1), 217.

Kwon, C., Cheng, P., King, I. N., Andersen, P., Shenje, L., Nigam, V., & Srivastava, D. (2011). Notch post-translationally regulates β-catenin protein in stem and progenitor cells. *Nature cell biology*, *13*(10), 1244-1251.

Li, Y., Zou, J., Li, B., & Du, J. (2021). Anticancer effects of melatonin via regulating lncRNA JPX-Wnt/β-catenin signalling pathway in human osteosarcoma cells. *Journal of Cellular and Molecular Medicine*, *25*(20), 9543-9556.

Mayo, J. C., Hevia, D., Quiros-Gonzalez, I., Rodriguez-Garcia, A., Gonzalez-Menendez, P., Cepas, V., ... & Sainz, R. M. (2017). IGFBP 3 and MAPK/ERK signaling mediates melatonin-induced antitumor activit

Meraz, M. A., White, J. M., Sheehan, K. C., Bach, E. A., Rodig, S. J., Dighe, A. S., ... & Schreiber, R. D. (1996). Targeted disruption of the Stat1 gene in mice reveals unexpected physiologic specificity in the JAK–STAT signaling pathway. *Cell*, *84*(3), 431-442.

Mihanfar, A., Yousefi, B., Azizzadeh, B., & Majidinia, M. (2022). Interactions of melatonin with various signaling pathways: implications for cancer therapy. *Cancer Cell International*, *22*(1), 1-18.

Mir, S. M., Aliarab, A., Goodarzi, G., Shirzad, M., Jafari, S. M., Qujeq, D., ... & Asadi, J. (2022). Melatonin: A smart molecule in the DNA repair system. *Cell Biochemistry and Function*, *40*(1), 4-16.

Nikolaev, G., Robeva, R., & Konakchieva, R. (2021). Membrane melatonin receptors activated cell signaling in physiology and disease. *International journal of molecular sciences*, *23*(1), 471.

Nusse, R., & Clevers, H. (2017). Wnt/β-catenin signaling, disease, and emerging therapeutic modalities. *Cell*, *169*(6), 985-999.

O'Shea, J. J., Schwartz, D. M., Villarino, A. V., Gadina, M., McInnes, I. B., & Laurence, A. (2015). The JAK-STAT pathway: impact on human disease and therapeutic intervention. *Annual review of medicine*, *66*, 311-328.

Owen, K. L., Brockwell, N. K., & Parker, B. S. (2019). JAK-STAT signaling: a double-edged sword of immune regulation and cancer progression. *Cancers*, *11*(12), 2002.

Pan, Y., & Niles, L. P. (2015). Epigenetic mechanisms of melatonin action in human SH-SY5Y neuroblastoma cells. *Molecular and Cellular Endocrinology*, *402*, 57-63.

Porta, C., & Figlin, R. A. (2009). Phosphatidylinositol-3-kinase/Akt signaling pathway and kidney cancer, and the therapeutic potential of phosphatidylinositol-3-kinase/Akt inhibitors. *The Journal of urology*, *182*(6), 2569-2577.

Raisch, J., Côté-Biron, A., Langlois, M. J., Leblanc, C., & Rivard, N. (2021). Unveiling the roles of low-density lipoprotein receptor-related protein 6 in intestinal homeostasis, regeneration and oncogenesis. *Cells*, *10*(7), 1792.

Robinson, M. J., & Cobb, M. H. (1997). Mitogen-activated protein kinase pathways. *Current opinion in cell biology*, *9*(2), 180-186.

Sagrillo-Fagundes, L., Bienvenue-Pariseault, J., & Vaillancourt, C. (2019). Melatonin: The smart molecule that differentially modulates autophagy in tumor and normal placental cells. *PloS one*, *14*(1), e0202458.

Shi, J., Li, F., Luo, M., Wei, J., & Liu, X. (2017). Distinct roles of Wnt/β-catenin signaling in the pathogenesis of chronic obstructive pulmonary disease and idiopathic pulmonary fibrosis. *Mediators of inflammation*, *2017*.

Sigoillot, F. D., Evans, D. R., & Guy, H. I. (2002). Growth-dependent regulation of mammalian pyrimidine biosynthesis by the protein kinase A and MAPK signaling cascades. *Journal of Biological Chemistry*, *277*(18), 15745-15751.

Sokolov, D., Sharda, N., Giri, B., Hassan, M. S., Singh, D., Tarasiewicz, A., ... & Banerjee, A. (2022). Melatonin and andrographolide synergize to inhibit the colospheroid phenotype by targeting Wnt/beta-catenin signaling. *Journal of pineal research*, *73*(1), e12808.

Sun, Y., Liu, W. Z., Liu, T., Feng, X., Yang, N., & Zhou, H. F. (2015). Signaling pathway of MAPK/ERK in cell proliferation, differentiation, migration, senescence and apoptosis. *Journal of Receptors and Signal Transduction*, *35*(6), 600-604.

Sung, H., Ferlay, J., Siegel, R. L., Laversanne, M., Soerjomataram, I., Jemal, A., & Bray, F. (2021). Global cancer statistics 2020: GLOBOCAN estimates of incidence and mortality worldwide for 36 cancers in 185 countries. *CA: a cancer journal for clinicians*, *71*(3), 209-249.

Teng, Y., Ross, J. L., & Cowell, J. K. (2014). The involvement of JAK-STAT3 in cell motility, invasion, and metastasis. *Jak-stat*, *3*(1), e28086.

Tewari, D., Bawari, S., Sharma, S., DeLiberto, L. K., & Bishayee, A. (2021). Targeting the crosstalk between canonical Wnt/β-catenin and inflammatory signaling cascades: A novel strategy for cancer prevention and therapy. *Pharmacology & therapeutics*, *227*, 107876.

Tewari, D., Patni, P., Bishayee, A., Sah, A. N., & Bishayee, A. (2022, May). Natural products targeting the PI3K-Akt-mTOR signaling pathway in cancer: A novel therapeutic strategy. In *Seminars in cancer biology* (Vol. 80, pp. 1-17). Academic Press.

Thomas, S. J., Snowden, J. A., Zeidler, M. P., & Danson, S. J. (2015). The role of JAK/STAT signalling in the pathogenesis, prognosis and treatment of solid tumours. *British journal of cancer*, *113*(3), 365-371.

Wang, L., Wang, C., & Choi, W. S. (2022). Use of melatonin in cancer treatment: where are we?. *International Journal of Molecular Sciences*, *23*(7), 3779.

Xia, Y., Chen, S., Zeng, S., Zhao, Y., Zhu, C., Deng, B., ... & Ren, W. (2019). Melatonin in macrophage biology: Current understanding and future perspectives. *Journal of pineal research*, *66*(2), e12547.

Xue, C., Yao, Q., Gu, X., Shi, Q., Yuan, X., Chu, Q., ... & Li, L. (2023). Evolving cognition of the JAK-STAT signaling pathway: autoimmune disorders and cancer. *Signal Transduction and Targeted Therapy*, *8*(1), 204.

Yilmaz, S., GÖÇMEN, A., Arikan, E., Akyuz, E., Tokpinar, A., Nisari, M., ... & Sabitaliyevich, U. (2020). The protective role of melatonin against the effects of different doses of caffeine on the fetus. *Cellular and Molecular Biology*, *66*(5).

Yılmaz, S., Tokpınar, A., Eroğlu, E., Ateş, Ş., Zahid, R., Avnioğlu, S., ... & Nisari, M. (2021). The effect of antioxidants in Ehrlich Ascites Cancer. *Cellular and Molecular Biology*, *67*(2), 20-24.

Zassadowski, F., Rochette-Egly, C., Chomienne, C., & Cassinat, B. (2012). Regulation of the transcriptional activity of nuclear receptors by the MEK/ERK1/2 pathway. *Cellular signalling*, *24*(12), 2369-2377.

Zhang, J., Xie, T., Zhong, X., Jiang, H. L., Li, R., Wang, B. Y., ... & Yuan, Y. W. (2020). Melatonin reverses nasopharyngeal carcinoma cisplatin chemoresistance by inhibiting the Wnt/β-catenin signaling pathway. *Aging (Albany NY)*, *12*(6), 5423.

Zhang, X., & Yu, X. (2023). Crosstalk between Wnt/β-catenin signaling pathway and DNA damage response in cancer: a new direction for overcoming therapy resistance. *Frontiers in pharmacology*, *14*, 1230822.

CHAPTER 9

REFLECTIONS OF SENESCENCE AS AN INEVITABLE PROCESS ON PHYSIOLOGICAL SYSTEMS

Gözde ATİLA USLU[1]

Hamit USLU[2]

1 Assoc. Prof. Department of Physiology, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Erzincan – Türkiye. gzd.gozde@hotmail.com Orcid Id: 0000-0002-2328-9164

2 Assoc. Prof. Department of Physiology, Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Medicine, Erzincan – Türkiye. hamit_uslu@hotmail.com Orcid Id: 0000-0002-3974-5814

Introduction

As in every living thing, after the maturation process is completed in humans, this process in which physiological reserve capacities and cellular regeneration rate gradually decrease and life functions are disrupted accordingly is referred to as old age. It is an inevitable fact that changes in physiological systems occur with aging. However, because chronological age and physiological age can differ, age-related changes don't always occur in the same ways in different people. Endogenous or exogenous factors are effective in the formation of this difference. These factors include genetic tendency, hereditary diseases, nutritional disorders, exposure to toxic and harmful substances and sedentary lifestyle. Considering the factors listed above, the aging process is a complex set of events involving biological, molecular, cellular, genetic and physiological changes. In this section, we will focus on the changes that occur in physiological systems during the aging process.

1. Senescence and the cardiovascular system

With ageing weakening of the immune system, increased inflammation, increased susceptibility to infectious diseases, oxidative stress, mitochondrial dysfunction, dysregulated autophagy and energy deficiency can lead to cardiovascular system dysfunctions. Cardiovascular disorders, whose prevalence increases with aging, are one among the primary causes of morbidity and mortality around the world (1,2). These comprise valvular heart disease, myocardial infarction, atherosclerosis, coronary artery stenosis, thoracic aortic aneurysm, and heart failure.

Hematopoietic stem cells are the source of immune system-dominant cells like T, B, dendritic, and macrophage cells. However, it is an undeniable fact that loss of regenerative potential and decrease in proliferative capacity occur in these stem cells with aging. In addition, it is stated that a rise in the amount of adipocytes occurs with aging and this increase may be accompanying with a raise in proinflammatory cytokine levels (TNF-α, IL-6, IL-1) (3,4). In study involving participants aged 86-94 years, this was discovered that their levels of pro-inflammatory cytokines IL-6 and soluble intercellular adhesion molecule-1 increased, while IL-10 levels did not change. It has been suggested that this change in cytokine profile with aging may negatively affect the immune system and cause deterioration of health (5). It has been claimed that these cytokines, which are effective in the initiation of inflammation, may cause an increase in platelet production and this increase may contribute to thrombosis. (6). In addition, it is known that the change in antioxidant capacity in endothelial cells with aging and susceptibility to oxidative stress, increased collagen accumulation, fibrosis and functional changes trigger the development and progression of car-

References

1. Almeida, A.J.P.O.D., Ribeiro, T.P., & Medeiros, I.A.D. (2017). Aging: molecular pathways and implications on the cardiovascular system. Oxidative medicine and cellular longevity, 2017, 7941563.

2. Del Pinto, R., & Ferri, C. (2018). Inflammation-accelerated senescence and the cardiovascular system: mechanisms and perspectives. International journal of molecular sciences, 19(12), 3701.

3. Baker, D.J., Wijshake, T., Tchkonia, T., LeBrasseur, N. K., Childs, B. G., Van De Sluis, B., ... & Van Deursen, J.M. (2011). Clearance of p16Ink4a-positive senescent cells delays ageing-associated disorders. Nature, 479(7372), 232-236.

4. Tyrrell, D.J., & Goldstein, D. R. (2021). Ageing and atherosclerosis: vascular intrinsic and extrinsic factors and potential role of IL-6. Nature Reviews Cardiology, 18(1), 58-68.

5. Forsey, R.J., Thompson, J.M., Ernerudh, J., Hurst, T. L., Strindhall, J., Johansson, B., ... & Wikby, A. (2003). Plasma cytokine profiles in elderly humans. Mechanisms of ageing and development, 124(4), 487-493.

6. Ho, Y.H., Del Toro, R., Rivera-Torres, J., Rak, J., Korn, C., García-García, A., ... & Méndez-Ferrer, S. (2019). Remodeling of bone marrow hematopoietic stem cell niches promotes myeloid cell expansion during premature or physiological aging. Cell stem cell, 25(3), 407-418.

7. Bochenek, M.L., Schütz, E., & Schäfer, K. (2016). Endothelial cell senescence and thrombosis: Ageing clots. Thrombosis research, 147, 36-45.

8. Lowe, D., & Raj, K. (2014). Premature aging induced by radiation exhibits pro-atherosclerotic effects mediated by epigenetic activation of CD 44 expression. Aging cell, 13(5), 900-910.

9. Owens, W.A., Walaszczyk, A., Spyridopoulos, I., Dookun, E., & Richardson, G.D. (2021). Senescence and senolytics in cardiovascular disease: Promise and potential pitfalls. Mechanisms of Ageing and Development, 198, 111540.

10. Wang, J.C., & Bennett, M. (2012). Aging and atherosclerosis: mechanisms, functional consequences, and potential therapeutics for cellular senescence. Circulation research, 111(2), 245-259.

11. Kuro-o, Makoto. (2008). Klotho as a regulator of oxidative stress and senescence. Biological Chemistry, 389(3), 233-241.

12. Kuwahara, N., Sasaki, S., Kobara, M., Nakata, T., Tatsumi, T., Irie, H., ... & Hushiki, S. (2008). HMG-CoA reductase inhibition improves anti-aging klotho protein expression and arteriosclerosis in rats with chronic inhibition of nitric oxide synthesis. International journal of cardiology, 123(2), 84-90.

13. Ikushima, M., Rakugi, H., Ishikawa, K., Maekawa, Y., Yamamoto, K., Ohta, J., ... & Ogihara, T. (2006). Anti-apoptotic and anti-senescence effects of Klotho on vascular endothelial cells. Biochemical and biophysical research communications, 339(3), 827-832.

14. Sillen, M., & Declerck, P.J. (2021). A narrative review on plasminogen activator inhibitor-1 and its (patho) physiological role: to target or not to target? International journal of molecular sciences, 22(5), 2721.

15. Vaughan, D.E., Rai, R., Khan, S.S., Eren, M., & Ghosh, A.K. (2017). Plasminogen activator inhibitor-1 is a marker and a mediator of senescence. Arteriosclerosis, thrombosis, and vascular biology, 37(8), 1446-1452.

16. Scull, C.M., & Tabas, I. (2011). Mechanisms of ER stress-induced apoptosis in atherosclerosis. Arteriosclerosis, thrombosis, and vascular biology, 31(12), 2792-2797.

17. Hotamisligil, G.S. (2010). Endoplasmic reticulum stress and atherosclerosis. Nature medicine, 16(4), 396-399.

18. Duan, H., Zhang, Q., Liu, J., Li, R., Wang, D., Peng, W., & Wu, C. (2021). Suppression of apoptosis in vascular endothelial cell, the promising way for natural medicines to treat atherosclerosis. Pharmacological Research, 168, 105599.

19. Shan, R., Liu, N., Yan, Y., & Liu, B. (2021). Apoptosis, autophagy and atherosclerosis: relationships and the role of Hsp27. Pharmacological Research, 166, 105169.

20. Gimbrone Jr, M.A., & García-Cardeña, G. (2016). Endothelial cell dysfunction and the pathobiology of atherosclerosis. Circulation research, 118(4), 620-636.

21. Bagot, C. N., & Arya, R. (2008). Virchow and his triad: a question of attribution. British journal of haematology, 143(2), 180-190.

22. Kushner, A., West, W.P., Suheb, M.Z.K., & Pillarisetty, L.S. (2022). Virchow triad. In StatPearls [Internet].December 10, 2022.,https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK539697/

23. Hager, K., Setzer, J., Vogl, T., Voit, J., & Platt, D. (1989). Blood coagulation factors in the elderly. Archives of gerontology and geriatrics, 9(3), 277-282.

24. Mari, D., Coppola, R., & Provenzano, R. (2008). Hemostasis factors and aging. Experimental gerontology, 43(2), 66-73.

25. Pleym, H., Wahba, A., Videm, V., Åsberg, A., Lydersen, S., Bjella, L., ... & Stenseth, R. (2006). Increased fibrinolysis and platelet activation in elderly patients undergoing coronary bypass surgery. Anesthesia & Analgesia, 102(3), 660-667.

26. Fuster, J.J., & Andrés, V. (2006). Telomere biology and cardiovascular disease. Circulation research, 99(11), 1167-1180.

27. Lin, J., & Epel, E. (2022). Stress and telomere shortening: Insights from cellular mechanisms. Ageing Research Reviews, 73, 101507.

28. Vecoli, C., Borghini, A., & Andreassi, M.G. (2020). The molecular biomarkers of vascular aging and atherosclerosis: telomere length and mitochondrial DNA4977 common deletion. Mutation Research/Reviews in Mutation Research, 784, 108309.

29. Minamino, T., Miyauchi, H., Yoshida, T., Ishida, Y., Yoshida, H., & Komuro, I. (2002). Endothelial cell senescence in human atherosclerosis: role of telomere in endothelial dysfunction. Circulation, 105(13), 1541-1544.

30. Yeh, J. K., Lin, M. H., & Wang, C. Y. (2019). Telomeres as therapeutic targets in heart disease. JACC: Basic to Translational Science, 4(7), 855-865.

31. Bhupatiraju, C., Saini, D., Patkar, S., Deepak, P., Das, B., & Padma, T. (2012). Association of shorter telomere length with essential hypertension in Indian population. American Journal of Human Biology, 24(4), 573-578.

32. Ohtani, N., & Hara, E. (2013). Roles and mechanisms of cellular senescence in regulation of tissue homeostasis. Cancer science, 104(5), 525-530.

33. Afsar, B., & Afsar, R.E. (2023). Hypertension and cellular senescence. Biogerontology, 24(4), 457-478.

34. Harvey, A., Montezano, A.C., Lopes, R.A., Rios, F., & Touyz, R.M. (2016). Vascular fibrosis in aging and hypertension: molecular mechanisms and clinical implications. Canadian Journal of Cardiology, 32(5), 659-668.

35. Ponticos, M., & Smith, B.D. (2014). Extracellular matrix synthesis in vascular disease: hypertension, and atherosclerosis. Journal of biomedical research, 28(1), 25.

36. Thenappan, T., Chan, S.Y., & Weir, E.K. (2018). Role of extracellular matrix in the pathogenesis of pulmonary arterial hypertension. American Journal of Physiology-Heart and Circulatory Physiology, 315(5), H1322-H1331.

37. Lemarié, C.A., Tharaux, P.L., & Lehoux, S. (2010). Extracellular matrix alterations in hypertensive vascular remodeling. Journal of molecular and cellular cardiology, 48(3), 433-439.

38. Luo, X., Zhou, J., Wang, Z., He, Y., Yu, L., Ma, S., ... & Ding, Y. (2020). An inhibitor role of Nrf2 in the regulation of myocardial senescence and dysfunction after myocardial infarction. Life Sciences, 259, 118199.

39. Damy, T., Ratajczak, P., Robidel, E., Bendall, J.K., Oliviéro, P., Boczkowski, J., ... & Heymes, C. (2003). Up-regulation of cardiac nitric oxide synthase 1-derived nitric oxide after myocardial infarction in senescent rats. The FASEB journal, 17(13), 1-22.

40. Franceschi, C., Bonafè, M., Valensin, S., Olivieri, F., De Luca, M., Ottaviani, E., & De Benedictis, G. (2000). Inflamm-aging: an evolutionary perspective on immunosenescence. Annals of the new York Academy of Sciences, 908(1), 244-254.

41. Brouilette, S., Singh, R.K., Thompson, J.R., Goodall, A.H., & Samani, N.J. (2003). White cell telomere length and risk of premature myocardial infarction. Arteriosclerosis, thrombosis, and vascular biology, 23(5), 842-846.

42. Khan, M., Mohsin, S., Khan, S. N., & Riazuddin, S. (2011). Repair of senescent myocardium by mesenchymal stem cells is dependent on the age of donor mice. Journal of Cellular and Molecular Medicine, 15(7), 1515-1527.

43. Gea, J., Ausín, P., Martínez-Llorens, J.M., & Barreiro, E. (2020). Respiratory muscle senescence in ageing and chronic lung diseases. European Respiratory Review, 29(157). 200087.

44. Alder, J.K., Barkauskas, C.E., Limjunyawong, N., Stanley, S.E., Kembou, F., Tuder, R.M., ... & Armanios, M. (2015). Telomere dysfunction causes alveolar stem cell failure. Proceedings of the National Academy of Sciences, 112(16), 5099-5104.

45. Chung, K.F. (2001). Cytokines in chronic obstructive pulmonary disease. European Respiratory Journal, 18(34 suppl), 50s-59s.

46. McPhee, S.J., Hammer, G.D., (2020). Hastalıkların Patofizyolojisi: Klinik Tıpla Bir Tanışma (E. Çoban, G. Süleymanlar, Trans.) Palme Yayın Evi, ISBN 978-605-4414-90-1

47. MacNee, W. (2005). Pathogenesis of chronic obstructive pulmonary disease. Proceedings of the American Thoracic Society, 2(4), 258-266.

48. MacNee, W., & Rahman, I. (2001). Is oxidative stress central to the pathogenesis of chronic obstructive pulmonary disease? Trends in molecular medicine, 7(2), 55-62.

49. Barnes, P.J. (2009). The cytokine network in chronic obstructive pulmonary disease. American journal of respiratory cell and molecular biology, 41(6), 631-638.

50. Barczyk, A., Pierzchała, W., Kon, O.M., Cosio, B., Adcock, I.M., & Barnes, P.J. (2006). Cytokine production by bronchoalveolar lavage T lymphocytes in chronic obstructive pulmonary disease. Journal of Allergy and Clinical Immunology, 117(6), 1484-1492.

51. Calabrese, F., Baraldo, S., Bazzan, E., Lunardi, F., Rea, F., Maestrelli, P., ... & Saetta, M. (2008). IL-32, a novel proinflammatory cytokine in chronic obstructive pulmonary disease. American journal of respiratory and critical care medicine, 178(9), 894-901.

52. Park, J.W., Ryter, S.W., & Choi, A.M. (2007). Functional significance of apoptosis in chronic obstructive pulmonary disease. COPD: Journal of Chronic Obstructive Pulmonary Disease, 4(4), 347-353.

53. Imai, K., Mercer, B.A., Schulman, L.L., Sonett, J.R., & D'armiento, J.M. (2005). Correlation of lung surface area to apoptosis and proliferation in human emphysema. European Respiratory Journal, 25(2), 250-258.

54. Zhang, F., Ma, H., Wang, Z.L., Li, W.H., Liu, H., & Zhao, Y.X. (2020). The PI3K/AKT/mTOR pathway regulates autophagy to induce apoptosis of alveolar epithelial cells in chronic obstructive pulmonary disease caused by PM2. 5 particulate matter. Journal of International Medical Research, 48(7), 0300060520927919.

55. Hodge, G., Mukaro, V., Reynolds, P.N., & Hodge, S. (2011). Role of increased CD8/CD28null T cells and alternative co-stimulatory molecules in chronic obstructive pulmonary disease. Clinical & Experimental Immunology, 166(1), 94-102.

56. Fernandez, I.E., & Eickelberg, O. (2012). New cellular and molecular mechanisms of lung injury and fibrosis in idiopathic pulmonary fibrosis. The Lancet, 380(9842), 680-688.

57. Zhang, L.M., Zhang, J., Zhang, Y., Fei, C., Wang, L., Yi, Z.W., & Zhang, Z.Q. (2019). Interleukin-18 promotes fibroblast senescence in pulmonary fibrosis through down-regulating Klotho expression. Biomedicine & Pharmacotherapy, 113, 108756.

58. Rana, T., Jiang, C., Liu, G., Miyata, T., Antony, V., Thannickal, V.J., & Liu, R.M. (2020). PAI-1 regulation of TGF-β1–induced alveolar type II cell senescence, SASP secretion, and SASP-mediated activation of alveolar macrophages. American journal of respiratory cell and molecular biology, 62(3), 319-330.

59. Tian, Y., Li, H., Qiu, T., Dai, J., Zhang, Y., Chen, J., & Cai, H. (2019). Loss of PTEN induces lung fibrosis via alveolar epithelial cell senescence depending on NF-κB activation. Aging cell, 18(1), e12858.

60. Sanders, Y.Y., Liu, H., Zhang, X., Hecker, L., Bernard, K., Desai, L., ... & Thannickal, V.J. (2013). Histone modifications in senescence-associated resistance to apoptosis by oxidative stress. Redox biology, 1(1), 8-16.

61. Zagryazhskaya, A., & Zhivotovsky, B. (2014). miRNAs in lung cancer: A link to aging. Ageing research reviews, 17, 54-67.

62. Tas, F., Ciftci, R., Kilic, L., & Karabulut, S. (2013). Age is a prognostic factor affecting survival in lung cancer patients. Oncology letters, 6(5), 1507-1513.

63. Gridelli, C., Perrone, F., & Monfardini, S. (1997). Lung cancer in the elderly. European Journal of Cancer, 33(14), 2313-2314.

64. Horvath, S., Zhang, Y., Langfelder, P., Kahn, R. S., Boks, M.P., & Van Eijk, K. & Ophoff, RA (2012). Aging effects on DNA methylation modules in human brain and blood tissue. Genome biology, 13(10), R97

65. Levine, M.E., Hosgood, H.D., Chen, B., Absher, D., Assimes, T., & Horvath, S. (2015). DNA methylation age of blood predicts future onset of lung cancer in the women's health initiative. Aging (Albany NY), 7(9), 690.

66. Engels, E.A. (2008). Inflammation in the development of lung cancer: epidemiological evidence. Expert review of anticancer therapy, 8(4), 605-615.

67. Gomes, M., Teixeira, A.L., Coelho, A., Araujo, A., & Medeiros, R. (2014). The role of inflammation in lung cancer. Inflammation and cancer, 1-23.

68. De Torres, J.P., Marín, J.M., Casanova, C., Cote, C., Carrizo, S., Cordoba-Lanus, E., ... & Celli, B.R. (2011). Lung cancer in patients with chronic obstructive pulmonary disease: incidence and predicting factors. American journal of respiratory and critical care medicine, 184(8), 913-919.

69. Durham, A.L., & Adcock, I.M. (2015). The relationship between COPD and lung cancer. Lung cancer, 90(2), 121-127.

70. Hayflick, L., & Moorhead, P.S. (1961). The serial cultivation of human diploid cell strains. Experimental cell research, 25(3), 585-621.

71. Swenson, B.L., Meyer, C.F., Bussian, T.J., & Baker, D.J. (2019). Senescence in aging and disorders of the central nervous system. Translational Medicine of Aging, 3, 17-25.

72. Nelke, C., Schroeter, C.B., Pawlitzki, M., Meuth, S.G., & Ruck, T. (2022). Cellular senescence in neuroinflammatory disease: new therapies for old cells? Trends in Molecular Medicine, 28(10), 850-863.

73. Kempermann, G., Kuhn, H.G., & Gage, F.H. (1998). Experience-induced neurogenesis in the senescent dentate gyrus. Journal of Neuroscience, 18(9), 3206-3212.

74. Enwere, E., Shingo, T., Gregg, C., Fujikawa, H., Ohta, S., & Weiss, S. (2004). Aging results in reduced epidermal growth factor receptor signaling, diminished olfactory neurogenesis, and deficits in fine olfactory discrimination. Journal of Neuroscience, 24(38), 8354-8365.

75. Boldrini, M., Fulmore, C.A., Tartt, A.N., Simeon, L.R., Pavlova, I., Poposka, V., ... & Mann, J. J. (2018). Human hippocampal neurogenesis persists throughout aging. Cell stem cell, 22(4), 589-599.

76. Babcock, K.R., Page, J.S., Fallon, J.R., & Webb, A.E. (2021). Adult hippocampal neurogenesis in aging and Alzheimer's disease. Stem Cell Reports, 16(4), 681-693.

77. Blackburn, E.H., Greider, C.W., & Szostak, J.W. (2006). Telomeres and telomesrase: the path from maize, Tetrahymena and yeast to human cancer and aging. Nature 12, 1133–1138.

78. Fraga, M.F., & Esteller, M. (2007). Epigenetics and aging: the targets and the marks. Trends Genet. 23, 413–418.

79. Tran, M., & Reddy, P.H. (2021). Defective autophagy and mitophagy in aging and Alzheimer's disease. Frontiers in Neuroscience, 14, 612757.

80. Baker, D.J., & Petersen, R.C. (2018). Cellular senescence in brain aging and neurodegenerative diseases: evidence and perspectives. The Journal of clinical investigation, 128(4), 1208-1216.

81. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/dementia#:~:text=Currently%20more %20than%2055%20million,injuries%20that%20affect%20the%20brain, Date of Access; 8.11.2023

82. https://www.alz.org/alzheimers-dementia/what-is-dementia/types-of-dementia, Date of Access; 8.11.2023

83. Burns, A., Byrne, E.J., & Maurer, K. (2002). Alzheimer's disease. The Lancet, 360(9327), 163-165.

84. Sengoku, R. (2020). Aging and Alzheimer's disease pathology. Neuropathology, 40(1), 22-29.

85. Kumar, A., & Singh, A. (2015). A review on Alzheimer's disease pathophysiology and its management: an update. Pharmacological reports, 67(2), 195-203.

86. Imbimbo, B.P., Lombard, J., & Pomara, N. (2005). Pathophysiology of Alzheimer's disease. Neuroimaging Clinics, 15(4), 727-753.

87. Liu, J., & Li, L. (2019). Targeting autophagy for the treatment of Alzheimer's disease: challenges and opportunities. Frontiers in molecular neuroscience, 12, 203.

88. Lipinski, M.M., Zheng, B., Lu, T., Yan, Z., Py, B.F., Ng, A., ... & Yuan, J. (2010). Genome-wide analysis reveals mechanisms modulating autophagy in normal brain aging and in Alzheimer's disease. Proceedings of the National Academy of Sciences, 107(32), 14164-14169.

89. Harris, H., and Rubinsztein, D.C. (2011). Control of autophagy as a therapy for neurodegenerative disease. Nat. Rev. Neurol. 8, 108–117.

90. Guo, Y., & Yu, H. (2019). Leukocyte telomere length shortening and Alzheimer's disease etiology. Journal of Alzheimer's Disease, 69(3), 881-885.

91. Yu, G., Lu, L., Ma, Z., & Wu, S. (2021). Genetically predicted telomere length and its relationship with Alzheimer's disease. Frontiers in genetics, 12, 595864.

92. Gao, K., Wei, C., Zhu, J., Wang, X., Chen, G., Luo, Y., ... & Yu, H. (2019). Exploring the causal pathway from telomere length to Alzheimer's disease: an update Mendelian randomization study. Frontiers in psychiatry, 10, 843.

93. Abate, G., Marziano, M., Rungratanawanich, W., Memo, M., & Uberti, D. (2017). Nutrition and AGE-ing: Focusing on Alzheimer's Disease. Oxidative medicine and cellular longevity, 2017, 7039816.

94. Power, R., Prado-Cabrero, A., Mulcahy, R., Howard, A., & Nolan, J.M. (2019). The role of nutrition for the aging population: implications for cognition and Alzheimer's disease. Annual review of food science and technology, 10, 619-639.

95. Durazzo, T.C., Mattsson, N., Weiner, M.W., & Alzheimer's Disease Neuroimaging Initiative. (2014). Smoking and increased Alzheimer's disease risk: a review of potential mechanisms. Alzheimer's & Dementia, 10, S122-S145.

96. Huang, W.J., Zhang, X., & Chen, W.W. (2016). Association between alcohol and Alzheimer's disease. Experimental and therapeutic medicine, 12(3), 1247-1250.

97. Piazza-Gardner, A.K., Gaffud, T.J., & Barry, A.E. (2013). The impact of alcohol on Alzheimer's disease: a systematic review. Aging & mental health, 17(2), 133-146.

98. Dos Santos, P., Leide, C., Ozela, P.F., de Fatima de Brito Brito, M., Pinheiro, A.A., Padilha, E.C., ... & Izabel, L. (2018). Alzheimer's disease: a review from the pathophysiology to diagnosis, new perspectives for pharmacological treatment. Current medicinal chemistry, 25(26), 3141-3159.

99. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/dementia, Date of Access; 8.11.2023

100. Parkinson, J. (2002). An essay on the shaking palsy. The Journal of neuropsychiatry and clinical neurosciences, 14(2), 223-236.

101. Hirtz, D., Thurman, D.J., Gwinn-Hardy, K., Mohamed, M., Chaudhuri, A.R., & Zalutsky, R. (2007). How common are the "common" neurologic disorders? Neurology, 68(5), 326-337.

102. Balestrino, R., & Schapira, A.H.V. (2020). Parkinson disease. European journal of neurology, 27(1), 27-42.

103. Duncan, G.W., Khoo, T.K., Yarnall, A.J., O'Brien, J.T., Coleman, S.Y., Brooks, D.J., ... & Burn, D.J. (2014). Health-related quality of life in early Parkinson's disease: The impact of nonmotor symptoms. Movement disorders, 29(2), 195-202.

104. Dauer, W., & Przedborski, S. (2003). Parkinson's disease: mechanisms and models. Neuron, 39(6), 889-909.

105. Sun, F., Deng, Y., Han, X., Liu, Q., Zhang, P., Manzoor, R., & Ma, H. (2019). A secret that underlies Parkinson's disease: The damaging cycle. Neurochemistry International, 129, 104484.

106. Hirsch, E., Graybiel, A.M., & Agid, Y.A. (1988). Melanized dopaminergic neurons are differentially susceptible to degeneration in Parkinson's disease. Nature, 334(6180), 345-348.

107. Telarović, S. (2023). Epidemiology of Parkinson's Disease. Archives of Psychiatry Research: An International Journal of Psychiatry and Related Sciences, 59(1), 147-148.

108. https://www.parkinson.org/understanding-parkinsons/statistics, Date of Access; 8.11.2023

109. Jin, H., Gu, H.Y., Mao, C.J., Chen, J., & Liu, C.F. (2020). Association of inflammatory factors and aging in Parkinson's disease. Neuroscience Letters, 736, 135259.

110. Hiller, A.L., Lobb, B.M., Murchison, C., & Quinn, J.F. (2015). The effects of vitamin D supplementation on balance, motor, and neuropsychiatric function in Parkinson's Disease (PD). In Movement Disorders (Vol. 30, pp. S111-S111). 111 River ST, Hoboken 07030-5774, NJ USA: Wiley-Blackwell.

111. Peterson, A.L., Murchison, C., Zabetian, C., Leverenz, J.B., Watson, G., Montine, T., ... & Quinn, J.F. (2013). Memory, mood, and vitamin D in persons with Parkinson's disease. Journal of Parkinson's disease, 3(4), 547-555.

112. Chitsaz, A., Maracy, M., Basiri, K., Izadi Boroujeni, M., Tanhaei, A.P., Rahimi, M., & Meamar, R. (2013). 25-hydroxyvitamin d and severity of Parkinson's disease. International journal of endocrinology, 2013, 689149

113. Chevanne, M., Calia, C., Zampieri, M., Cecchinelli, B., Caldini, R., Monti, D., ... & Caiafa, P. (2007). Oxidative DNA damage repair and parp 1 and parp 2 expression in Epstein-Barr virus-immortalized B lymphocyte cells from young subjects, old subjects, and centenarians. Rejuvenation research, 10(2), 191-204.

114. Harvey, A., Mielke, N., Grimstead, J.W., Jones, R.E., Nguyen, T., Mueller, M., ... & Hendrickson, E.A. (2018). PARP1 is required for preserving telomeric integrity but is dispensable for A-NHEJ. Oncotarget, 9(78), 34821.

115. Evdokimov, A., Kutuzov, M., Petruseva, I., Lukjanchikova, N., Kashina, E., Kolova, E., ... & Lavrik, O. (2018). Naked mole rat cells display more efficient excision repair than mouse cells. Aging (Albany NY), 10(6), 1454.

116. Mao, K., & Zhang, G. (2022). The role of PARP1 in neurodegenerative diseases and aging. The FEBS journal, 289(8), 2013-2024.

117. Liu, R.H. (2003). Health benefits of fruit and vegetables are from additive and synergistic combinations of phytochemicals. Am. J. Clin. Nutr. 78, 517S-520S.

118. Gao, X., Chen, H., Fung, T.T., Logroscino, G., Schwarzschild, M.A., Hu, F.B., & Ascherio, A. (2007). Prospective study of dietary pattern and risk of Parkinson disease. The American journal of clinical nutrition, 86(5), 1486-1494.

119. Searles Nielsen, S., Franklin, G.M., Longstreth, W.T., Swanson, P.D., & Checkoway, H. (2013). Nicotine from edible Solanaceae and risk of Parkinson disease. Ann. Neurol. 74, 472-477.

120. Kyuhou, S. (2008). Preventive effects of genistein on motor dysfunction following 6-hydroxydopamine injection in ovariectomized rats. Neurosci. Lett. 448, 10-14.

121. Wang, X., Chen, S., Ma, G., Ye, M., & Lu, G. (2005). Genistein protects dopaminergic neurons by inhibiting microglial activation. Neuroreport 16, 267-270.

122. Ascherio, A., Zhang, S.M., Hernán, M.A., Kawachi, I., Colditz, G.A., Speizer, F.E., & Willett, W.C. (2001). Prospective study of caffeine consumption and risk of Parkinson's disease in men and women. Annals of Neurology: Official Journal of the American Neurological Association and the Child Neurology Society, 50(1), 56-63.

123. Chan, D.K.Y., Woo, J., Ho, S.C., Pang, C.P., Law, L.K., Ng, P.W., ... & Kay, R. (1998). Genetic and environmental risk factors for Parkinson's disease in a Chinese population. Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry, 65(5), 781-784.

124. Bousquet, M., St-Amour, I., Vandal, M., Julien, P., Cicchetti, F., & Calon, F. (2011). High-fat diet exacerbates MPTP-induced dopaminergic degeneration in mice. Neurobiol. Dis. 45, 529-538.

125. Palacios, N., Gao, X., O'Reilly, E., Schwarzschild, M., McCullough, M.L., Mayo, T., ... & Ascherio, A.A. (2012). Alcohol and risk of Parkinson's disease in a large, prospective cohort of men and women. Movement disorders, 27(8), 980-987.

126. Anderson, C., Checkoway, H., Franklin, G.M., Beresford, S., Smith-Weller, T., & Swanson, P. D. (1999). Dietary factors in Parkinson's disease: the role of food groups and specific foods. Mov. Disord. 14, 21-27.

127. Rohrmann, S., Overvad, K., Bueno-de-Mesquita, H.B., Jakobsen, M.U., Egeberg, R., Tjønneland, A., ... & Linseisen, J. (2013). Meat consumption and mortality-results from the European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition. BMC medicine, 11(1), 1-12.

128. Abbott, R.D., Webster Ross, G., White, L.R., Sanderson, W.T., Burchfiel, C.M., Kashon, M., ... & Petrovitch, H. (2003). Environmental, life-style, and physical precursors of clinical Parkinson's disease: recent findings from the Honolulu-Asia Aging Study. Journal of neurology, 250, iii30-iii39.

129. Murakami, K., Miyake, Y., Sasaki, S., Tanaka, K., Fukushima, W., Kiyohara, C., ... & Fukuoka Kinki Parkinson's Disease Study Group. (2010). Dietary glycemic index is inversely associated with the risk of Parkinson's disease: a case–control study in Japan. Nutrition, 26(5), 515-521.

130. Liu, R., Guo, X., Park, Y., Wang, J., Huang, X., Hollenbeck, A., ... & Chen, H. (2013). Alcohol consumption, types of alcohol, and Parkinson's disease. PLoS One, 8(6), e66452.

131. https://www.parkinsons.org.uk/information-and-support/treatments-and-therapies-parkinsons #:~:text=The%203%20main%20treatments%20to,see%20what%20works%20for%20you.

132. https://www.hopkinsmedicine.org/health/conditions-and-diseases/parkinsons-disease/parkinsons-treatment-options

CHAPTER 10

THE EFFECT OF THE MIGRAINE DISORDER WITHOUT AURA ON RETINA AND OPTIC NERVE

M.D. Ceren TURKOGLU[1]

1 Department of Ophthalmology, Lokman Hekim University Faculty of Medicine

ORCID: 0000-0001-7573-877X

INTRODUCTION

Migraine is a chronic, multiphasic, common, familial, primary headache disorder which interferes with personal daily activities and it is associated with a number of neurological symptoms. The prevalence of migraine disorder, which is more common in women, is 15-18% among the general public. In the Global Burden of Disease Study 2010 (GBD2010), it was ranked as the third most common disease in the world. Moreover, it was anked as the third highest cause of disability in men and women under 50 in GBD2015.[1,2]

Migraine is a primary headache that lasts between 4-72 hours, increases with physical activity, and it is usually localized on one side of the head. It consists of four successive phases. The first stage, known as the pre-warning phase, is the autonomic symptoms that occur hours/days before the headache begins. Frequent urination, fatigue, poor concentration, and mood changes can be counted among these symptoms. The second stage, observed in approximately one third of migraine patients, is called 'aura', a series of sensory distractions and disturbances, which occurs just before the migraine attacks. The third stage is the phase in which a throbbing headache occurs and it is known to occur as a result of the activation of the trigeminal sensory pathways. Headache gradually increases and negatively affects daily activity. Headache may be accompanied by photophobia, phonophobia, osmophobia, nausea and vomiting. In the fourth stage, which is called poststrom, weakness, fatigue, intolerance to noise and lack of concentration are observed, and the symptoms increase in direct proportion to the duration of the pain and can last up to 48 hours.[1,3,4]

Migraine pain usually occurs on the frontotemporal parts of the head. However, in individuals diagnosed with migraine under the age of 18, unlike adults, the pain is usually bilateral. As opposed to adults, localization to one side is seen in young adolescence and young adulthood.[1,2]

Migraine is handled under two main headings; with aura and without aura: Migraine without aura is characterized by headache with specific characteristics and associated symptoms. In order to diagnose migraine without aura, the following features must be present.

A. Having at least five attacks that meet criteria B-D is sufficient to diagnose migraine without aura.

B. Treatment-resistant headache attacks lasting 4-72 hours.

C. The headache must have at least two of the following features:

1. Unilateral location

2. Pulsating quality

REFERENCES

1. Arnold M (2018): Headache classification committee of the international headache society (IHS) the international classification of headache disorders. Cephalalgia 38: 1-211.
2. Dodick D.W. Migraine. Lancet. 2018;391:1315–1330.
3. Kissoon N.R., Cutrer F.M. Aura and other neurologic dysfunction in or with migraine. Headache. 2017;57:1179–1194.
4. Bose P., Karsan N., Goadsby P.J. The migraine postdrome. Contin Lifelong Learn Neurol. 2018;24(4-Headache):1023–1031.
5. Arruda MA, Guidetti V, Galli F, et al. Primary head- aches in childhood – a population-based study. Cephalalgia 2010; 30: 1056–1064.
6. Diener HC and Silberstein SD. Medication over- use headache. In: Olesen J, Goadsby PJ, Ramadan NM, et al. (eds) The headaches, 3rd edition. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins, 2006, pp.971–979.
7. GBD 2015 Disease and Injury Incidence and Prevalence Collaborators. Global, regional, and national incidence, prevalence, and years lived with disability for 310 diseases and injuries, 1990– 2015: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2015. Lancet 2016; 388: 1545–1602.
8. Cao Y, Welch KM, Aurora S, et al. Functional MRI- BOLD of visually triggered headache in patients with migraine. Arch Neurol 1999; 56: 548–554.
9. Cologno D, Torelli P and Manzoni GC. Migraine with aura: a review of 81 patients at 10–20 years' follow- up. Cephalalgia 1998; 18: 690–696.
10. Khan J, Asoom LIA, Sunni AA, Rafique N, Latif R, Saif SA, et al.. Genetics, pathophysiology, diagnosis, treatment, management, and prevention of migraine. Biomed Pharmacother. (2021) 139:111557–6007. doi: 10.1016/j.biopha.2021.111557
11. Noseda, R., Bernstein, C. A., Nir, R. R., Lee, A. J., Fulton, A. B., Bertisch, S. M., ... & Burstein, R. (2016). Migraine photophobia originating in cone-driven retinal pathways. Brain, 139(7), 1971-1986.
12. Lucas RJ, Douglas RH, Foster RG. Characterization of an ocular photopigment capable of driving pupillary constriction in mice. Nat Neurosci 2001; 4: 621–6.

13. Berson DM, Dunn FA, Takao M. Phototransduction by retinal ganglion cells that set the circadian clock. Science 2002; 295: 1070–3

14. Fu T, Liu L, Huang X, Zhang D, Gao Y, Yin X, et al.. Cerebral blood flow alterations in migraine patients with and without Aura: An arterial spin labeling study. J Headache Pain. (2022) 23:131. doi: 10.1186/s10194-022-01501-0

15. Ke, W., Yu, N., Liu, X., Gu, Y., Qin, Q., Ye, Z., ... & Chen, M. (2022). Analysis of macular microvasculature with optical coherence tomography angiography for migraine: A systematic review and meta-analysis. Frontiers in Neurology, 13, 1001304.

16. Aguilar-Shea AL, Membrilla JA, Diaz-de-Teran J. Migraine review for general practice. Atención Primaria. 2022 Feb 1;54(2):102208.

17. Flynn O, Fullen BM, Blake C. Migraine in university students: A systematic review and meta-analysis. European Journal of Pain. 2023 Jan;27(1):14-43.

18. Özçift SG, Aydın E, Eriş E. Assessment of the choroidal thickness, central macular vascular and optic disk perfusion in migraine patients with optical coherence tomography angiography. Photodiagnosis and Photodynamic Therapy. 2021 Sep 1;35:102397.

19. Feng YF, Guo H, Huang JH, Yu JG, Yuan F. Retinal nerve fiber layer thickness changes in migraine: a meta-analysis of case–control studies. Current Eye Research. 2016 Jun 2;41(6):814-22.

20. Lin X, Yi Z, Zhang X, Liu Q, Zhang H, Cai R, Chen C, Zhang H, Zhao P, Pan P. Retinal nerve fiber layer changes in migraine: a systematic review and meta-analysis. Neurological Sciences. 2021 Mar;42:871-81.

21. Kurtul BE, Sipal C, Akbas Y. Assessment of the optic disc and retinal microvasculature by optical coherence tomography angiography in patients with pediatric migraine. Journal of Neuro-Ophthalmology. 2022 Apr 28:10-97.

22. Liu Z, Jie C, Wang J, Hou X, Zhang W, Wang J, Deng Y, Li Y. Retina and microvascular alterations in migraine: a systemic review and meta-analysis. Frontiers in Neurology. 2023;14.

23. Yülek F, Dirik EB, Eren Y, Simavlı H, Uğurlu N, Çağıl N, Şimşek Ş. Macula and retinal nerve fiber layer in migraine patients: analysis by spectral domain optic coherence tomography. InSeminars in ophthalmology 2015 Mar 4 (Vol. 30, No. 2, pp. 124-128). Informa Healthcare.

24. Colak HN, Kantarcı FA, Tatar MG, Eryilmaz M, Uslu H, Goker H, Yildirim A, Gurler B. Retinal nerve fiber layer, ganglion cell complex, and choroidal thicknesses in migraine. Arquivos brasileiros de oftalmologia. 2016 Mar;79:78-81.

25. Reggio E, Chisari CG, Ferrigno G, Patti F, Donzuso G, Sciacca G, Avitabile T, Faro S, Zappia M. Migraine causes retinal and choroidal structural changes: evaluation with ocular coherence tomography. Journal of neurology. 2017 Mar;264:494-502.

26. Kanar HS, Toz HT, Penbe A. Comparison of retinal nerve fiber layer, macular ganglion cell complex and choroidal thickness in patients with migraine with and without aura by using optical coherence tomography. Photodiagnosis and Photodynamic Therapy. 2021 Jun 1;34:102323.

27. Raga-Martínez I, Povedano-Montero FJ, Hernández-Gallego J, López-Muñoz F. Decrease Retinal Thickness in Patients with Chronic Migraine Evaluated by Optical Coherence Tomography. Diagnostics. 2022 Dec 20;13(1):5.

CHAPTER 11

ENDOTHELIAL DYSFUNCTION AND RELATED DISORDERS

Meral URHAN KÜÇÜK[1]

Menderes Yusuf TERZİ[2]

1 Assoc. Prof. Dr., Department of Medical Biology, Faculty of Medicine, Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye, meralurhan@hotmail.com. ORCID: 0000-0003-1704-1370

2 Assoc. Prof. Dr., Department of Medical Biology, Faculty of Medicine, Hatay Mustafa Kemal University, Türkiye, menderesyusufterzi@gmail.com. ORCID: 0000-0001-8478-0451

1. Introduction

Endothelium is mesoderm-derived single-fold squamous epithelial tissue that covers the inner layer of the vessels in the vascular system (Fig. 1) (Carlomosti et al., 2017; Lakna, 2017; Medina-Leyte et al., 2021) During its early discovery, the epithelium was assumed to be a simple barrier that exchanges water and small molecules and furnishes the inner wall of the vessels (Adler et al., 2000; Kharbanda & Deanfield, 2001). However, by the time, despite its simple organization, epithelium and its components were accepted as a critical tissue functioning in multiple processes such as the maintenance of body homeostasis and vascular tonus, and the regulation of cellular adhesion, inflammation, vascular permeability, and blood coagulation (Fishman, 1982; Muniyappa & Sowers, 2013). This single-layer structure, which consists of endothelial cells (ECs) and covers the circulating system from the heart to the tiniest capillary vessels, functions not only by forming a barrier isolating vascular space and tissues but also by playing critical roles in the regulation of several physiological and pathological processes (Limaye, 2007; Yaylalı, 2011). Endothelial dysfunction (ED) refers to the transition from a still endothelial phenotype into a defense-response status called endothelial activation (Hansson, 2005). Even though the term ED is used to define pathological conditions such as the alterations in anticoagulant and anti-inflammatory features of endothelium and impaired modulation of vascular development, it is commonly defined as the vasorelaxation defect in endothelium due to the loss of nitric oxide (NO) bioactivity on the vascular wall (Urbich, Kuehbacher, & Dimmeler, 2008). Under normal conditions, there is a sensitive balance in aerobic cells between the oxidant and antioxidant levels. On one hand, the oxidant status of a cell is determined by the levels of reactive oxygen species (ROS) produced after a redox reaction between an oxygen molecule and an electron. On the other hand, the antioxidant status is the ability of a cell to fight against the ROS. The imbalance in favor of ROS levels or the insufficient detoxification rate by the antioxidant system results in ROS accumulation within the cell which is defined as oxidative stress (Lund, 2018; Victor et al., 2009). Thereafter, increased ROS levels or insufficient clearance of ROS curbs the bioavailability of NO and causes ED. Elevated oxidative stress is closely associated with cardiovascular risk factors such as diabetes, hypercholesterolemia, renal failure, aging, hypertension, and smoking (Lund, 2018; Victor et al., 2009). ED can play a role in the pathogeneses of atherosclerosis, hypertension, diabetes, hypercholesterolemia, and cardiac insufficiency as well as it can emerge as a result of these pathologies (Munzel, Sinning, Post, Warnholtz, & Schulz, 2008).

References

Adler, Y., Levinger, U., Koren, A., Tanne, D., Fink, N., Vaturi, M., . . . Sagie, A. (2000). Relation of nonobstructive aortic valve calcium to carotid arterial atherosclerosis. *Am J Cardiol, 86*(10), 1102-1105. doi:10.1016/s0002-9149(00)01167-x

Ait-Oufella, H., Taleb, S., Mallat, Z., & Tedgui, A. (2011). Recent advances on the role of cytokines in atherosclerosis. *Arterioscler Thromb Vasc Biol, 31*(5), 969-979. doi:10.1161/ATVBAHA.110.207415

Baykal, Y., Özet, G., & Kocabalkan, F. (1998). Endotel Fonksiyonları ve Hastalıklardaki Rolü. *Turkiye Klinikleri J Med Sci, 18*(3), 150-158.

Carlomosti, F., D'Agostino, M., Beji, S., Torcinaro, A., Rizzi, R., Zaccagnini, G., . . . Magenta, A. (2017). Oxidative Stress-Induced miR-200c Disrupts the Regulatory Loop Among SIRT1, FOXO1, and eNOS. *Antioxid Redox Signal, 27*(6), 328-344. doi:10.1089/ars.2016.6643

Ceriello, A., dello Russo, P., Amstad, P., & Cerutti, P. (1996). High glucose induces antioxidant enzymes in human endothelial cells in culture. Evidence linking hyperglycemia and oxidative stress. *Diabetes, 45*(4), 471-477. doi:10.2337/diab.45.4.471

Coco, C., Sgarra, L., Potenza, M. A., Nacci, C., Pasculli, B., Barbano, R., . . . Montagnani, M. (2019). Can Epigenetics of Endothelial Dysfunction Represent the Key to Precision Medicine in Type 2 Diabetes Mellitus? *Int J Mol Sci, 20*(12). doi:10.3390/ijms20122949

Davignon, J., & Ganz, P. (2004). Role of endothelial dysfunction in atherosclerosis. *Circulation, 109*(23 Suppl 1), III27-32. doi:10.1161/01.CIR.0000131515.03336.f8

Dong, Y., Fernandes, C., Liu, Y., Wu, Y., Wu, H., Brophy, M. L., . . . Chen, H. (2017). Role of endoplasmic reticulum stress signalling in diabetic endothelial dysfunction and atherosclerosis. *Diab Vasc Dis Res, 14*(1), 14-23. doi:10.1177/1479164116666762

Drouet, L. (2002). Atherothrombosis as a systemic disease. *Cerebrovasc Dis, 13 Suppl 1*, 1-6. doi:10.1159/000047782

Emre, M., Öcal, I., & Şan, M. (2004). Endothelial Ion Channels and Their Functions. *Erciyes tıp dergisi= Erciyes Medical Journal, 26*(4), 186.

Endemann, D. H., & Schiffrin, E. L. (2004). Endothelial dysfunction. *J Am Soc Nephrol, 15*(8), 1983-1992. doi:10.1097/01.ASN.0000132474.50966.DA

Etli, M., Yavuz, T., Kayan, M., & Sezer, M. T. (2012). Hemodiyaliz Amaçlı Açılan Arterio-venöz Fistüllerde Gelişen Endotel Disfonksiyonuna Statinlerin Etkisi. *Acta Medica Alanya, 3*(1), 27-32.

Favero, G., Paganelli, C., Buffoli, B., Rodella, L. F., & Rezzani, R. (2014). Endothelium and its alterations in cardiovascular diseases: life style intervention. *Biomed Res Int, 2014*, 801896. doi:10.1155/2014/801896

Fishman, A. P. (1982). Endothelium: a distributed organ of diverse capabilities. *Ann N Y Acad Sci, 401*, 1-8. doi:10.1111/j.1749-6632.1982.tb25702.x

Fung, K. Y. Y., Fairn, G. D., & Lee, W. L. (2018). Transcellular vesicular transport in epithelial and endothelial cells: Challenges and opportunities. *Traffic, 19*(1), 5-18. doi:10.1111/tra.12533

Gavriilaki, E., Chrysanthopoulou, A., Sakellari, I., Batsis, I., Mallouri, D., Touloumenidou, T., . . . Anagnostopoulos, A. (2019). Linking Complement Activation, Coagulation, and Neutrophils in Transplant-Associated Thrombotic Microangiopathy. *Thromb Haemost, 119*(9), 1433-1440. doi:10.1055/s-0039-1692721

Giugliano, D., Ceriello, A., & Paolisso, G. (1996). Oxidative stress and diabetic vascular complications. *Diabetes Care, 19*(3), 257-267. doi:10.2337/diacare.19.3.257

Godo, S., & Shimokawa, H. (2017). Endothelial Functions. *Arterioscler Thromb Vasc Biol, 37*(9), e108-e114. doi:10.1161/ATVBAHA.117.309813

Gonzalez, M. A., & Selwyn, A. P. (2003). Endothelial function, inflammation, and prognosis in cardiovascular disease. *Am J Med, 115 Suppl 8A*, 99S-106S. doi:10.1016/j.amjmed.2003.09.016

Gültekin, N., Ersanlı, M., & Küçükateş, E. (1996). Güncel ve etkin bir transmitter: nitrik oksit. *Türk Kardiyol Dern Arş, 24*, 311-320.

Gürel, E. (2009). Endotelin İşlevleri ve Hastalıklarla İlişkisi. *Turkiye Klinikleri Cardiovascular Sciences, 21*(3), 423-433.

Hansson, G. K. (2005). Inflammation, atherosclerosis, and coronary artery disease. *N Engl J Med, 352*(16), 1685-1695. doi:10.1056/NEJMra043430

Harrison, D. G. (1997). Endothelial function and oxidant stress. *Clin Cardiol, 20*(11 Suppl 2), II-11-17. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9422847

Hotamisligil, G. S., Arner, P., Caro, J. F., Atkinson, R. L., & Spiegelman, B. M. (1995). Increased adipose tissue expression of tumor necrosis factor-alpha in human obesity and insulin resistance. *J Clin Invest, 95*(5), 2409-2415. doi:10.1172/JCI117936

Ignarro, L. J. (1989). Endothelium-derived nitric oxide: actions and properties. *FASEB J, 3*(1), 31-36. doi:10.1096/fasebj.3.1.2642868

Jebari-Benslaiman, S., Galicia-Garcia, U., Larrea-Sebal, A., Olaetxea, J. R., Alloza, I., Vandenbroeck, K., . . . Martin, C. (2022). Pathophysiology of Atherosclerosis. *Int J Mol Sci, 23*(6). doi:10.3390/ijms23063346

Jiang, Y., Li, Y., Ding, Y., Dai, X., Ma, X., Bao, L., & Zhang, Z. (2015). Grape seed proanthocyanidin extracts prevent high glucose-induced endothelia dysfunction via PKC and NF-κB inhibition. *Biosci Biotechnol Biochem, 79*(9), 1493-1503. doi:10.1080/09168451.2014.991679

Keskin, Ö., & Balcı, B. (2011). Diabetes mellitus ve kardiovasküler komplikasyonlar.

Kharbanda, R. K., & Deanfield, J. E. (2001). Functions of the healthy endothelium. *Coron Artery Dis, 12*(6), 485-491. doi:10.1097/00019501-200109000-00007

Kirsch, J., Schneider, H., Pagel, J. I., Rehberg, M., Singer, M., Hellfritsch, J., . . . Beck, H. (2016). Endothelial Dysfunction, and A Prothrombotic, Proinflammatory Phenotype Is Caused by Loss of Mitochondrial Thioredoxin Reductase in Endothelium. *Arterioscler Thromb Vasc Biol, 36*(9), 1891-1899. doi:10.1161/ATVBAHA.116.307843

Kleemann, R., Zadelaar, S., & Kooistra, T. (2008). Cytokines and atherosclerosis: a comprehensive review of studies in mice. *Cardiovasc Res, 79*(3), 360-376. doi:10.1093/cvr/cvn120

Lakna. (2017). Difference Between Mesothelium and Endothelium – Definition, Location, Characteristics, Function. Retrieved from https://pediaa.com/difference-between-mesothelium-and-endothelium/#Endothelium

Libby, P. (2000). Changing concepts of atherogenesis. *J Intern Med, 247*(3), 349-358. doi:10.1046/j.1365-2796.2000.00654.x

Limaye, S. S. (2007). Venus atmospheric circulation: Known and unknown. *112*(E4). doi:https://doi.org/10.1029/2006JE002814

Lund, A. K. (2018). Oxidants and Endothelial Dysfunction. In C. A. McQueen (Ed.), *Comprehensive Toxicology* (3rd ed., Vol. 13, pp. 252-281): Elsevier.

Lusis, A. J. (2000). Atherosclerosis. *Nature, 407*(6801), 233-241. doi:10.1038/35025203

Mason, J. C. (2018). Vascular cytoprotection, autoimmune disease, and premature atherosclerosis. *Indian Journal of Rheumatology, 13*(2), 121-128.

Medina-Leyte, D. J., Zepeda-Garcia, O., Dominguez-Perez, M., Gonzalez-Garrido, A., Villarreal-Molina, T., & Jacobo-Albavera, L. (2021). Endothelial Dysfunction, Inflammation and Coronary Artery Disease: Potential Biomarkers and Promising Therapeutical Approaches. *Int J Mol Sci, 22*(8). doi:10.3390/ijms22083850

Milutinovic, A., Suput, D., & Zorc-Pleskovic, R. (2020). Pathogenesis of atherosclerosis in the tunica intima, media, and adventitia of coronary arteries: An updated review. *Bosn J Basic Med Sci, 20*(1), 21-30. doi:10.17305/bjbms.2019.4320

Minshall, R. D., & Malik, A. B. (2006). Transport across the endothelium: regulation of endothelial permeability. *Handb Exp Pharmacol*(176 Pt 1), 107-144. doi:10.1007/3-540-32967-6_4

Mizuno, Y., Jacob, R. F., & Mason, R. P. (2011). Inflammation and the development of atherosclerosis. *J Atheroscler Thromb, 18*(5), 351-358. doi:10.5551/jat.7591

Mundi, S., Massaro, M., Scoditti, E., Carluccio, M. A., van Hinsbergh, V. W. M., Iruela-Arispe, M. L., & De Caterina, R. (2018). Endothelial permeability, LDL deposition, and cardiovascular risk factors-a review. *Cardiovasc Res, 114*(1), 35-52. doi:10.1093/cvr/cvx226

Muniyappa, R., & Sowers, J. R. (2013). Role of insulin resistance in endothelial dysfunction. *Rev Endocr Metab Disord, 14*(1), 5-12. doi:10.1007/s11154-012-9229-1

Munzel, T., Sinning, C., Post, F., Warnholtz, A., & Schulz, E. (2008). Pathophysiology, diagnosis and prognostic implications of endothelial dysfunction. *Ann Med, 40*(3), 180-196. doi:10.1080/07853890701854702

O'Riordan, E., Chen, J., Brodsky, S. V., Smirnova, I., Li, H., & Goligorsky, M. S. (2005). Endothelial cell dysfunction: the syndrome in making. *Kidney Int, 67*(5), 1654-1658. doi:10.1111/j.1523-1755.2005.00256.x

Önder, M., & Nalbantgil, İ. (1997). Endotel ve fonksiyonları, Ege Ü. *Tıp Fak. Kardioloji BD*, 60-68.

Özdoğu, H. (2007). İnflamasyonda baş aktör endotel. *Türkiye Hematoloji Derneği (6. ilk basamak kursu), Ankara*.

Park, K. H., & Park, W. J. (2015). Endothelial Dysfunction: Clinical Implications in Cardiovascular Disease and Therapeutic Approaches. *J Korean Med Sci, 30*(9), 1213-1225. doi:10.3346/jkms.2015.30.9.1213

Popa, C., Netea, M. G., van Riel, P. L., van der Meer, J. W., & Stalenhoef, A. F. (2007). The role of TNF-alpha in chronic inflammatory conditions, intermediary metabolism, and cardiovascular risk. *J Lipid Res, 48*(4), 751-762. doi:10.1194/jlr.R600021-JLR200

Ramji, D. P., & Davies, T. S. (2015). Cytokines in atherosclerosis: Key players in all stages of disease and promising therapeutic targets. *Cytokine Growth Factor Rev, 26*(6), 673-685. doi:10.1016/j.cytogfr.2015.04.003

Roberts, A. C., & Porter, K. E. (2013). Cellular and molecular mechanisms of endothelial dysfunction in diabetes. *Diab Vasc Dis Res, 10*(6), 472-482. doi:10.1177/1479164113500680

Ross, R. (1999). Atherosclerosis--an inflammatory disease. *N Engl J Med, 340*(2), 115-126. doi:10.1056/NEJM199901143400207

Sağatlı, E. (2009). Koroner yavaş akım olan hastalarda endotel disfonksiyonunun noninvaziv bulguları ve anjiotensin converting enzim gen polimorfizmi.

Sena, C. M., Leandro, A., Azul, L., Seica, R., & Perry, G. (2018). Vascular Oxidative Stress: Impact and Therapeutic Approaches. *Front Physiol, 9*, 1668. doi:10.3389/fphys.2018.01668

Sena, C. M., Pereira, A. M., & Seica, R. (2013). Endothelial dysfunction - a major mediator of diabetic vascular disease. *Biochim Biophys Acta, 1832*(12), 2216-2231. doi:10.1016/j.bbadis.2013.08.006

Shanmugam, N., Reddy, M. A., Guha, M., & Natarajan, R. (2003). High glucose-induced expression of proinflammatory cytokine and chemokine genes in monocytic cells. *Diabetes, 52*(5), 1256-1264. doi:10.2337/diabetes.52.5.1256

Sitia, S., Tomasoni, L., Atzeni, F., Ambrosio, G., Cordiano, C., Catapano, A., . . . Turiel, M. (2010). From endothelial dysfunction to atherosclerosis. *Autoimmun Rev, 9*(12), 830-834. doi:10.1016/j.autrev.2010.07.016

Spranger, J., Kroke, A., Möhlig, M., Hoffmann, K., Bergmann, M. M., Ristow, M., . . . Pfeiffer, A. F. (2003). Inflammatory cytokines and the risk to develop type 2 diabetes: results of the prospective population-based European Prospective Investigation into Cancer and Nutrition (EPIC)-Potsdam Study. *Diabetes, 52*(3), 812-817. doi:10.2337/diabetes.52.3.812

Tedgui, A., & Mallat, Z. (2006). Cytokines in atherosclerosis: pathogenic and regulatory pathways. *Physiol Rev, 86*(2), 515-581. doi:10.1152/physrev.00024.2005

Urbich, C., Kuehbacher, A., & Dimmeler, S. (2008). Role of microRNAs in vascular diseases, inflammation, and angiogenesis. *Cardiovasc Res, 79*(4), 581-588. doi:10.1093/cvr/cvn156

Versari, D., Daghini, E., Virdis, A., Ghiadoni, L., & Taddei, S. (2009). Endothelial dysfunction as a target for prevention of cardiovascular disease. *Diabetes Care, 32 Suppl 2*, S314-321. doi:10.2337/dc09-S330

Victor, V. M., Rocha, M., Sola, E., Banuls, C., Garcia-Malpartida, K., & Hernandez-Mijares, A. (2009). Oxidative stress, endothelial dysfunction and atherosclerosis. *Curr Pharm Des, 15*(26), 2988-3002. doi:10.2174/138161209789058093

Wu, Q., Hu, Y., Jiang, M., Wang, F., & Gong, G. (2019). Effect of Autophagy Regulated by Sirt1/FoxO1 Pathway on the Release of Factors Promoting Thrombosis from Vascular Endothelial Cells. *Int J Mol Sci, 20*(17). doi:10.3390/ijms20174132

Xia, S., Menden, H. L., Korfhagen, T. R., Kume, T., & Sampath, V. (2018). Endothelial immune activation programmes cell-fate decisions and angiogenesis by inducing angiogenesis regulator DLL4 through TLR4-ERK-FOXC2 signalling. *J Physiol, 596*(8), 1397-1417. doi:10.1113/JP275453

Yang, Z., & Ming, X. F. (2006). Recent advances in understanding endothelial dysfunction in atherosclerosis. *Clin Med Res, 4*(1), 53-65. doi:10.3121/cmr.4.1.53

Yaylalı, Y., Küçükaslan, M . . (2011). Endotel disfonksiyonu. *Pamukkale Tıp Dergisi, 3*, 152-157. Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/patd/issue/35367/392729

Zengin, H. (2012). Pathogenesis of atherosclerosis. *J Exp Clin Med, 29*, 101-106.

Zoghi, M., & Nalbantgil, I. (2002). [Hypertension and endothelial dysfunction]. *Anadolu Kardiyol Derg, 2*(2), 142-147, AXVIII. Retrieved from https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/12134540

2023
Aralık

Nitel Araştırma YÖNTEMLERİ

EDİTÖRLER
Prof. Dr.

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler •

Birinci Basım • Ağustos 2023 / ANKARA

ISBN •

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

BIOMATERIALS USED IN THE FIELD OF HEALTH

Nurhan GÜMRÜKÇÜOĞLU 1

CHAPTER 2

BODY MASS INDEX, FOOT POSTURE, AND KNEE PATHOLOGIES

Ebrar ATAK 17

CHAPTER 3

DETRUSOR MUSCLE PHYSIOLOGY AND EMERGENCY MEDICINE

Leyla ÖZTÜRK SÖNMEZ 43

CHAPTER 4

THE FACT THAT SHOULD BE DETECTED EARLY: AMBLYOPIA (LAZY EYE)

Levent DOĞAN, İbrahim Edhem YILMAZ 59

CHAPTER 5

MAMMARY GLAND IMMUNOLOGY AND PRESENCE OF CYTOKINES IN COW MASTITIS

Tarık ŞAFAK, Öznur YILMAZ, Ali RİŞVANLI 71

CHAPTER 6

OMENTIN: A NOVEL UNDERRECOGNIZED ADIPOKINE

Serpil AYGÖRMEZ, Şaban MARAŞLI, Emine ATAKİŞİ 85

CHAPTER 7

GHRELIN HORMONE; ITS PHYSIOLOGICAL SIGNIFICANCE AND EFFECT PATHWAYS

Hamit USLU, Gözde ATİLA USLU 97

CHAPTER 8

LENTINAN: NEW MEDICAL TREATMENT AS IMMUNOMODULATORY AND VACCINE ADJUVANT

***Irmak DiK, Burak DiK*.....115**

CHAPTER 9

VITAMINS

***Gamze GÖK*.....127**

CHAPTER 10

PROBIOTICS IN THE MAINTENANCE OF ORAL HEALTH

Ezgi Cahide AYDAŞ, Nuran BAYRAMOV,

***Şebnem ERÇALIK YALÇINKAYA*.....143**

CHAPTER 11

REPRODUCTION AND UROGENITAL SYSTEM IN MALE RATS

***Saadet BELHAN* 157**

CHAPTER 12

DIAGNOSIS AND MANAGEMENT OF NERVE INJURIES IN MAXILLOFACIAL REGION

***Nuri Mert TAYSİ, Aysegul Erten TAYSİ*.....169**

CHAPTER 13

THE ELEMENTS IN CLINICAL LABORATORY MEDICINE

***Gamze GÖK*.....193**

CHAPTER 14

ARGINASE 2, FASTING INTERMITTENTLY, AND GROWTH HORMONE: INVESTIGATING CROSS-TALK IN THE NEUROENDOCRINE SYSTEM

***Ebru BARDAS OZKAN* 211**

FEN BİLGİSİ VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLİMSEL EPİSTEMOLOJİK İNANÇLARI İLE BİLİMİN DOĞASINA İLİŞKİN İNANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Doç. Dr. Salih USLU[1]

Doç. Dr. Mehmet MUTLU[2]

1 Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, salihuslu@ohu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0003-0558-516X

2 Doç. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, mehmetmutlu@ohu.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-7979-4090

Giriş

Eğitim sürecinde, öğretmenlerin bilimsel epistemolojik inançları ve bilimin doğasına ilişkin inanışları, öğrencilerin bilimsel anlayışlarını şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır (Osborne, 2008; Lederman, 2007; Abd-El-Khalick, Bell, ve Lederman, 1998). Öğretmen adaylarının bu inançları, fen bilgisi ve sosyal bilgiler gibi disiplinlerde etkili bir şekilde öğretim yapmalarını ve öğrencileriyle bilimsel düşünme becerilerini geliştirmelerini etkileyebilir (Zeidler, 2014).

Epistemoloji kavramı genel olarak; bilginin tanımını, ona ulaşılma sürecini ve bilginin gerçekliğini değerlendirmeye çalışmaktadır. Bu durum da, eğitim ve öğretim süreci içerisinde bilginin elde edilmesi ve kullanılabilir olmasında epistemolojinin önemini ortaya koymaktadır. Günümüz eğitim anlayışında benimsenen yapılandırmacı yaklaşım gereğince, epistemolojinin eğitim ve öğretim içerisindeki önemi gittikçe artmaktadır (Demir ve Akınoğlu, 2010). Epistemolojik inançlarla ilgili çalışmaların sayısının giderek arttığı, bu araştırmaların büyük bir çoğunluğunun araştırma makalesi türünde olduğu, genellikle nicel araştırma yönteminin ve betimsel araştırma türünün tercih edildiği, temel etken olarak da cinsiyet, sınıf düzeyi ve bölüm değişkenin incelendiği tespit edilmiştir (Kaleci ve Yazıcı, 2018).

Öğretmen adaylarının bilimsel epistemolojik inançları ile bilimin doğasına ilişkin inanışları arasındaki ilişki, eğitim alanında büyük bir ilgi odağı haline gelmiştir (Khishfe ve Abd-El-Khalick, 2002; Tsai, 2000). Bilimsel epistemolojik inançlar, bir bireyin bilimin ne olduğu, nasıl çalıştığı ve bilimsel bilginin nasıl oluşturulduğu gibi konularda sahip olduğu temel inançlardır. Bu inançlar, bireylerin bilimsel çalışmalara yaklaşımını, bilimsel yöntemleri kullanma yeteneklerini ve bilimsel bilginin doğasını anlama düzeylerini etkiler (Lederman, Abd-El-Khalick ve Bell, 2002).

Ayrıca, bilimin doğasına ilişkin inanışlar, bireylerin bilimsel bilginin sübjektif veya nesnel olduğuna, kesin veya sürekli olduğuna, değişebilir veya değişmez olduğuna dair inançlarını içerir (Lederman, 2007; Aikenhead, 1994). Öğretmen adaylarının bu inanışlarının, fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimindeki yaklaşımlarını ve öğrencilerin bilimsel düşünme becerilerini geliştirme potansiyellerini etkilediği belirtilmiştir (Smith ve Smith, 2017; Johnson ve Johnson, 2019). Bilimin doğası ve bilimsel araştırmanın doğası konusunda öğretmenlerin yetersiz donanıma sahip olduklarına işaret eden birçok araştırma mevcuttur. Özellikle, öğrencilerin bilimle ilk tanışmaya başladıkları ilkokul yılları, toplumdaki bu konuyla ilgili kavram yanılgılarının ilk filizlenmeye başladığı dönem olması nedeniyle daha da büyük önem arz etmektedir (Karaman ve Apaydın, 2014). Bu nedenle öğrencilerin bilimsel okuryazar olmaları (Scientific Literacy), en önemli amaçlar arasında gösterilmektedir. Bu okuryazarlığın gerçekleşe-

Kaynakça

Abd-El-Khalick, F., Bell, R. L., ve Lederman, N. G. (1998). The nature of science and instructional practice: Making the unnatural natural. *Science Education, 82*(4), 417-436.

Abd-El-Khalick, F., Waters, M., ve Le, A. P. (2008). Representations of nature of science in high school chemistry textbooks over the past four decades. *Journal of Research in Science Teaching, 45*(7), 835-855.

Aikenhead, G. S. (1994). The influence of curriculum on student learning of science: A consideration of the nature of science and its implications for teaching. *Science Education, 78*(6), 610-645.

Aksan, N. ve Sözer, M. A. (2007). Üniversite öğrencilerinin epistemolojik inançları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkiler. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 8*(1), 31-50.

Aypay, A. (2011). Epistemolojik inançlar ölçeğinin Türkiye uyarlaması ve öğretmen adaylarının epistemolojik inançlarının incelenmesi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*(1), 1-15.

Bakır, S., ve Adak, F. (2014). Fen bilgisi öğretmen adaylarının epistemolojik inançları. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi, 3*(4), 24-36.

Büyüköztürk, Ş. (2008). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (9. Ed). Ankara, Turkey: Pegem Akademi.

Çınar, M., ve Köksal, N. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilime ve bilimin doğasına yönelik görüşleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(2), 43-57.

Demir, M. K. (2012). İlköğretim bölümü öğretmen adaylarının epistemolojik inançlarının incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25*(2), 343-358.

Demir, S., ve Akınoğlu, O. (2010). Epistemolojik inanışlar ve öğretme öğrenme süreçleri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 32*(32), 75-93.

Deryakulu, D., ve Hazır Bıkmaz, F. (2003). Bilimsel epistemolojik inançlar ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Eğitim Bilimleri ve Uygulama, 2*(4), 243-257.

Izgar, H. ve Dilmaç, B. (2008). Yönetici adayı öğretmenlerin özyeterlik ve epistemolojik inançlarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 437-447.

Johnson, R., ve Johnson, S. (2019). Preservice elementary teachers' beliefs about the nature of science and the teaching of science. *Journal of Science Teacher Education, 30*(5), 498-515.

Kaleci, F., ve Yazıcı, E. (2012). Epistemolojik inançlar üzerine bir derleme. *X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi*, 27.06.2012 - 30.06.2012, Niğde/Türkiye.

Karabulut, E. O., ve Ulucan, H. (2012). Beden eğitimi öğretmenliği adaylarının bilimsel epistemolojik inançlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi, 3*(2), 39-44.

Karaman, A. ve Apaydın, S. (2014). Sınıf öğretmenlerinin bilimsel araştırmanın doğası hakkındaki anlayışlarına astronomi yaz bilim kampının etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 22*(2) , 841-864.

Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23th ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

Khishfe, R., ve Abd-El-Khalick, F. (2002). Influence of explicit and reflective versus implicit inquiry-oriented instruction on sixth graders' views of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching, 39*(7), 551-578.

Lederman, N. G. (2007). Nature of science: Past, present, and future. In S. K. Abell ve N. G. Lederman (Eds.), *Handbook of research on science education* (pp. 831-879). Routledge.

Lederman, N. G., Abd-El-Khalick, F., ve Bell, R. L. (2002). Views of nature of science questionnaire: Toward valid and meaningful assessment of learners' conceptions of nature of science. *Journal of Research in Science Teaching, 39*(6), 497-521.

Osborne, J., ve Dillon, J. (2008). *Science education in Europe: Critical reflections*. Nuffield Foundation.

Osborne, J., Simon, S., ve Collins, S. (2003). Attitudes towards science: A review of the literature and its implications. *International Journal of Science Education, 25*(9), 1049-1079.

Özcan, I., ve Turgut, H. (2014). Öğretmen adaylarının bilimin doğası inanışlarının tespiti: Bir ölçek geliştirme çalışması. *Sakarya University Journal of Education, 4*(2), 38-56.

Özgelen, S. (2013). Bilimin doğası ölçeğinin geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 21*(2), 711-736.

Smith, E. L., ve Smith, E. L. (2017). Influence of elementary teacher beliefs, knowledge, and practices on student beliefs about the nature of science. *International Journal of Science Education, 39*(13), 1693-1712.

Şahin Taşkın, Ç. (2012). Epistemolojik inançlar: öğretmen adaylarının öğrenme yaklaşımlarını yordayıcı bir değişken. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9*(19), 273-285.

Şeref, İ., Yılmaz, İ., ve Varışoğlu, B. (2012). Türkçe öğretmeni adaylarının bilimsel epistemolojik inançları üzerine bir inceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 399-418.

Taşdere, A., Kır, M., ve Yiğit, N. (2014). İlköğretim öğretmen adaylarının bilimsel bilginin doğası hakkındaki görüşleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi 3*(3), 189-200.

Terzi, A. R. (2005). Üniversite öğrencilerinin bilimsel epistemolojik inançları üzerine bir araştırma. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(2), 298-311.

Tsai, C. C. (2000). A study of secondary school science teachers' conceptions of the nature of science. *Journal of Research in Science Teaching, 3*7(3), 275-296.

Türkmen, H., Yalçın, M. (2001). Bilimin doğası ve eğitimdeki önemi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Dergisi, 3*(1): 189-195.

Zeidler, D. L. (2014). STEM education: A deficit framework for the twenty-first century? A sociocultural socioscientific response. In R. Subramaniam ve C. S. Moore (Eds.), *Critical issues in science education* (pp. 147-170). Springer.

BİLİM SANAT MERKEZLERİNDE ENSTRÜMAN EĞİTİMİ KAPSAMINDA YÜRÜTÜLEN PİYANI DERSLERİNE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

Tuğba GENÇ1

Şefika TOPALAK2

1 Tuğba Genç. MEB., ***ORCİD ID: 0000-0002-5503-0114***

2 Doç. Dr. Şefika TOPALAK Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi GSEB Müzik Öğretmenliği Programı ***ORCİD ID: 0000-0002-8626-5194***

Bu makale yazarın Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Çalgı eğitimi müzik eğitiminin temel yapı taşlarından biridir. Çalgı eğitimi, var olan yeteneğin farkına varılması ve var olan becerilerin geliştirilmesi, eğitim yoluyla yeni becerilerin kazanılması ve kendini geliştirmesi adına bireye olanak sağlayan bir çalışma alanı olması nedeniyle müzik eğitiminin önemli bir koludur (Demir, 2008). Çalgı eğitiminde birçok boyut bulunmaktadır ancak en yaygın ve önemli alanlarından biri piyano eğitimidir.

Piyano eğitimini, müziğin bireyi harekete geçirme süreci olarak görebilir ve bu eğitimi bireyin disiplin, deneyimleme, duyma ve bunu mümkün kılan gerekli davranışları yerine getirmesinde etkili kabul edebiliriz. Genel bir tanım yapmamız gerekirse de eğitimin tanımından yola çıkarak piyano eğitimine öğrencilere, piyanonun başarıyla çalınabilmesi için gerekli davranışları kazandırma süreci diyebiliriz. Piyano eğitimi günümüzde birçok kurumda genel, özengen ve mesleki olmak üzere, bu işin eğitimini almış öğretmenler tarafından verilmektedir.

Ülkemizde müzik eğitiminin verildiği yaygın eğitim kurumlarından biri olan BİLSEM'ler genel örgün eğitimlerine ek olarak eğitim ve öğretim gerçekleştiren kurumlardır.. MEB tarafından hazırlanan ortak bir çalışma takvimine göre yürütülen eğitim öğretim etkinlikleri genellikle örgün eğitim saatleri dışında hafta içi ya da hafta sonu sürdürülmektedir (URL 1). "BİLSEM'ler okul öncesi eğitim, ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki özel yetenekli öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkında olmaları ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla yerleşim biriminin özellikleri, ulaşım imkânları ve 3 bölgesel olarak nüfusunun 100.000'den az olmaması şartı ile hizmet alması öngörülen öğrenci sayısı gibi hususlar da dikkate alınarak valiliklerin teklifi üzerine Bakanlıkça açılır" (MEB, 2016).

Bilim ve sanat merkezlerinde verilen müzik eğitiminin amacı, öğrencilere dünyadaki olaylara estetik bir bakış açısı kazandırmak, var olan becerilerini maksimumda kullanabilmek ve toplum için daha mutlu insanlar yetiştirmektir. Bilim Sanat Merkezlerinde öğrenciler uyum, destek eğitimi, bireysel yetenekleri fark ettirme, özel yetenekleri geliştirme ve proje üretimi/yönetimi alanlarında düzenlenmiş eğitim programlarına alınırlar (MEB, 2016). BİLSEM, bireysel yeteneklerin farkındalığını artırmaya yönelik programlar uygular. Bu programların temel amaçları öğrencilerin kendi özel yeteneklerinin tanınmasını ve farkına varılmasını teşvik eden, bilimsel temellere dayanan ve yüksek potansiyellerini harekete geçirmeyi amaçlayan ortamlar sağlamaktır (Kılıç, 2021). Destek eğitim programında öğrenciler müzik dersleri ve temel müzik bilgilerini, müziği iletişim becerileri, takım çalışması teknikleri, öğrenme yöntemleri, problem çözme tek-

KAYNAKÇA

Adızel, B.F. Ve Özmenteş, G. (2018). Müzik Alanı Öğrenci Velilerinin Eğitim Süreçlerine Yönelik Farkındalıkları: Antalya Bilsem Örneği, *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal Of Research İn Education And Teaching* Ağustos 2018 Cilt: 7 Sayı: 3 Issn: 2146-9199

Ayaydın, Y. ve Ün, D. (2018). Bilim Ve Sanat Merkezi Öğretmenlerinin BİLSEM Ve Üstün Yetenekli Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Görüşleri. *Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1), 121-155

Çoban, A. (2022). Bilim Sanat Merkezlerinde Görev Yapan Görsel Sanatlar Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri, Trabzon Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı, Trabzon

Demir, B. (2008). Bağlama Düzeninde İcra Edilen Ezgilerde Değişik Çalma Tekniklerinin İncelenmesi, T.C Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Öğretmenliği Bilim Dalı, Ankara

Demirok, G. (2022). Bilim Ve Sanat Merkezleri'nde Sosyal Bilgiler Öğretimine İlişkin Öğretmen Görüşleri, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı, Ankara

Eker, T.Ç. Ve Şentürk, N. (2017). Bilim Ve Sanat Merkezlerinde Verilen Piyano Eğitiminin İncelenmesi, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi* Issn:1694-528x Calal Abad Uluslararası Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız, Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü Calal Abad , Kırgızistan

Evin, A. Z. (2007). Bilim Ve Sanat Merkezlerinde Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin Üstün Müzik Yetenekli Öğrencilerin Tanılamasında Karşılaştıkları Sorunların İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul

Levent, F., & Çelik, F. K. (2019). Bilim ve sanat merkezlerinde görev yapan görsel sanatlar öğretmenlerinin özel yetenekli öğrencilerin sanat eğitimine ilişkin görüşleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, *13*(19), 750-785.

Karagün, Ç. (2022). Bilsem'de Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin Üstün Yetenekli Çocukların Çalgı Eğitimine Yönelik Görüşleri, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Denizli

Kılıç, S. (2013). Örnekleme Yöntemleri. *Journal Of Mood Disorders*, 3(1), 44-6.

Kılıç, H.(2021). Bilim Ve Sanat Merkezleri Yöneticilerinin Müzik Yetenek Alanındaki Öğrencilerin Eğitimine Yönelik Görüşlerinin İncelenmesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Eğitim Yönetimi Anabilim Dalı Eğitim Kurumları İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı, Yüksek Lisans Tezi

Meb, (2016). T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Bilim Ve Sanat Merkezleri Yönergesi Https://Orgm.Meb.Gov.Tr/Meb_İys_Dosyalar/2016_10/07031350_Bilsem_Yonergesi.Pdf

Öğülmüş, K. & Sarı, D. D. H. (2014). Bilim Ve Sanat Merkezlerindeki (Bilsem) Karşılaşılan Sorunların Öğretmen Ve Öğrenci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi . Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi , 2014 (2) , 254-265 . Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Goputeb/İssue/7322/95823

Öğülmüş, K., Yıldırım, N. ve Aslan, G. (2013). Analysis of the Issues Faced by the Substitute Teachers and an Evaluation of the Practice of Substitute Teaching from the Perspective of School Administrators. Elementary Education Online, 12(4), 1086-1099.

Satır, A. (2018). Bilim Ve Sanat Merkezlerinde Görev Yapan Müzik Öğretmenlerinin Karşılaştıkları Sorunlar Ve Çözüm Önerileri Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Müzik Eğitimi Bilim Dalı, Trabzon

Su, G. (2020). Bilsem'de Çalışan Matematik Öğretmenlerinin Matematik Eğitiminde Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi, Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik Ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim Dalı İlköğretim Matematik Eğitimi Bilim Dalı, Mersin

Torunoğlu, H. (2023). BİLİM VE Sanat Merkezlerinde Uygulanan Programların Öğrenci Veli Ve Öğretmen Beklentilerine Göre Değerlendirilmesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü , Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı ,Eğitim Programları Ve Öğretim Bilim Dalı, Kırşehir

Yıldırım A. & Şimşek H. (2018). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık

Yıldız, H.(2010). Üstün Yeteneklilerin Eğitiminde Bir Model Olan Bilim Ve Sanat Merkezleri (Bilsemler) Üzerine Bir Araştırma, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eğitimin Sosyal Ve Tarihi Temelleri Bilim Dalı, Ankara

Url 1 Bilim Ve Sanat Merkezleri Nedir? (Meb.Gov.Tr)

İDEALIST FELSEFE VE EĞITIM

İhsan ASLAN[1]
Prof. Dr. İlhami BULUT[2]

1-Diyarbakır, Sur, Kavaklıbağ Ilkokulu
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Eğitim Yönetimi Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrencisi
https://orcid.org/0000-0001-8055-1889
2-Dicle Üniversitesi
Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi
Temel Eğitim Bölümü
Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı
https://orcid.org/0000-0002-1040-6405

İnsan ve Doğası

İnsan doğasında akıl ruhun düşünen yanıdır. İnsanı bilgi edinmeye götürür. Doğruluğun, ölçünün ve bilgeliğin ölçütüdür. Ruhun diğer yönü öfke kızgınlık ve coşkuları yöneten duygularıdır. İnsanın bu yanı bazen akılla savaşır bazen arzularla savaşır. Ancak daha çok akıldan yana olur. Ruhun başka diğer bölümü ise arzulardan oluşur. Bu bölüm ise hiç düşünmez (Göçer, 2011: 9). Bu ifade ile insan doğası zayıf, inatçı, kusurlu ve arzularla dolu olarak karşımıza çıkar. İnsan doğası farklı tinsel güçlerle insanın durumunda bazı değişiklikler meydana getirir. İnsan doğasında günümüz yaşantılarına baktığımızda siyasi otoritelere boyun eğme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu siyasi otoriteler insanların akıl ve içgüdüsel duygularını bastırma ve insanın doğası gereği özgürlüğüne düşkün olma eğilimi gösteren bireyleri sınırlandırır.

İnsan doğası ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur. Genel anlamda insanın doğası ile ilgili ileri sürülen görüşlerden ilki, insan doğasının kötü olduğunu ve insan eylemlerini motive eden unsurun insanın bencil doğasının arzularını doyurma çabasından ibaret olduğudur. İkincisi ise, insan doğasının iyi olduğu varsayımından yola çıkarak insan eylemlerini motive eden temel unsurun özgecilik gibi duygular olduğudur (Tüfenkçi & Çetin, 2017: 488). Bu anlamda bir otorite tarafından sınırlandırılmayıp serbest bırakılan kötü insan doğası profilinde insan çoğu zaman kendi çıkarının peşinde koşup kendi istek ve arzularını tatmin etmeye çalışır. İyi insan profiline sahip olan insan doğası rahat bir yaşam ve refah seviyesi yüksek bir toplumda istek ve arzularını kurallara uygun yaşamaya çalışır.

İyi ve kötü olarak tanımladığımız görüşler içerisinde insan doğası gereği, sosyal bir varlık olduğundan dolayı topluluk halinde yaşar. Nitekim insan, tarihsel ve toplumsal çevresinden izole olmuş ve dünyaya yabancı, ıssız bir adada yaşayan bir varlık olarak değil, hem iç dünyası hem de bulunduğu çevre itibariyle, tarihsel ve toplumsal dokuyla iç içe geçmiş; etik bir takım ilişkiler içerisinde bulunan dinamik bir varlıktır (Can, 2018). Ayrıca insan doğa ile yaşamak için gerekli olan tüm içgüdüsel güdülere sahip bir varlıktır. Bunun doğal bir sonucu olarak toplumlar, insan doğasından olumsuz yönde etkilenebilir. Zira insan, doğası gereği toplum ve içinde yaşadığı alanı zamanla bozma eğiliminde olabilir. Bunun asıl nedeni, toplumların zamanla gelişmesi ve insanların giderek yalnızlaşması sonucunda insanın doğasına yabancılaşmasından kaynaklanmaktadır.

Genel anlamda insan doğasına baktığımızda insanı diğer bütün varlıklardan ayıran en önemli yönü, onun bilen bir varlık olmasıdır. Çünkü insan, bu özelliği dolayısıyla sadece kendini değil, etrafında olup biten olayları, diğer canlı varlıkları ve dış dünyayı da bilmek ister. Ancak onun bu bilme eğiliminin en üstünde, kendini bilme isteği yer alır. Zira insan, kendisi hak-

KAYNAKÇA

Ağaoğulları M.A. & Köker, L. (2004).*"Tanrı Devletinden Kral-Devlete",* Ankara: İmge Kitabevi.

Aytaç, Kemal (2012). *"Avrupa Eğitim Tarihi",* Phoenix Yayınevi, Ankara.

Cevizci, A. (2012). *"Eğitim Felsefesi",* Say Yayınları, İstanbul- s.25.

Cevizci, A. (2019). *"Eğitim felsefesi*". Say Yayınevi. İstanbul.

Cihan, M. (2008). "*Machiavelli ve Hobbes'da İnsan Doğası Sorunu",* Atatürk Üniversitesi K.K. Eğitim Fakültesi Felsefe Grubu Eğitimi ABD Öğretim Üyesi.

Esenyel, A.(2011). *"*İdealizm ve Kant'ın Uzam Görüşü*".* Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

Erkılıç, T. (2015). *"*İdealist Felsefenin Eğitim Yönetimine ve Klasik Yönetim Yaklaşımlarına Etkileri*".* Anadolu. Journal of Educational Sciences International, July, 5(2). Anadolu Üniversitesi.

Göçer, E. (2011). *"Biyoetik* Açıdan İnsan Doğası*".* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Gutek, G. L. (2001) *"Eğitimde Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar".(*2. Baskı) (Çev: N. Kale). Ankara: Ütopya Yayınevi

Gülersoy, A. E., Özbay, G., Yıldırım, G., Çetinkaya, B. (2021). *"Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımlarını*n (4*., 5., 6. Ve 7. Sınıflar) E*ğitim felsefesi *ve E*ğitim teorileri *Açısından İncelenmesi",* Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 7(1), 151-199. DOI: 10.47615/issej.944834

Gültekin, A.(2018). "*Alman* İdealiziminde *Fıchte'nin Ben Felsefesi",* Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 8 • Cilt: 8 • Sayı: 16 • Güz

Gürsoy, K. (1994), "Şahsiyet Eğitimi", Türkiye 1. Eğitim Felsefesi Kongresi, Van, 5-8 Ekim 1994, (Türkiye 1. Eğitim Felsefesi Kongresi Bildirileri, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, s. 257).

Güçlü, M. (2019), "*Eğitim Felsefesi"* (2. baskı), Pegem Akademi, Ankara.

Hünler, S. (2003) "*Dört Adalı – Hobbes-Locke-Berkeley-Hume",* İstanbul: Paradigma.

İsbir, E.(2020). "İnsan Doğası Tartışmasının Modern Felsefe Üzerindeki İzleri*".* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.

Kantarcı, Z. (2013). "*Sokrates ve Eğitim Felsefesi",* Edebiyat Fakültesi Dergisi . Mavi Atlas. GŞÜ.

Keleş, H. (2013), *"Temel Eğitim Felsefesi Akımları Bağlamında John Locke nın Liberal Eğitim Anlayışı".* Yüksek Lisans Tezi Felsefe Anabilim Dalı

Keller, W. (2003) "İnsan Doğası*",* çev. Akın Kanat, İzmir: İlya Yayınevi

Küçükaslan, A. (2021), *"İdealist ve Realist Eğitim Felsefelerini Karşılaştırılması Üzerine Bir Değerlendirme",* Elektronik Eğitim Bilgisi. :10:19

Platon, (2019), "*Yasalar"(*1. baskı), (Çev. Candan Şentuna ve Saffet Babür), Pharmakon, Ankara.

Rand, Ayn (1990) "İnsan Hakları", çev: A. Yayla, Yeni Form, n:250 (Mart)

Skirbekk, Gilje, N. (2006) "*Antik Yunan'dan Modern Döneme Felsefe Tarihi*", çev. E. Akbaş-S. Mutlu, İstanbul: Kesit Yayınları.

Senemoğlu, O. (2016), *"Antik Yunan siyasal düşünüşünde insan doğası ve toplum anlayışı: Platon ve Aristoteles",* İnsan ve İnsan, S.10, s.43-61.

Sönmez, V. (2020). *"Eğitim felsefesi"*. Anı Yayıncılık. Ankara.

Thılly F., (2010), "*Bir Felsefe Tarihi",* (Çev. Nur Küçük ve Yasemin Çevik), İdea Yayınevi, İstanbul.

Topakkaya, A. (2011) "*Felsefe Dünyası, Alman İdealizminde Akıllı*" /1, Sayı 53 28

Topakkaya, A.(2010). "*Tin'in Fenomenolojisi'nde Bir Sistem Olarak Bilinç tecrübesi",* Yeditepe'de Felsefe, 9 kitap, (2010), 1-18, s. 2 vd.

Tüfenkçi, S, Çetin, M.(2017). "*Rousseau'da İnsan Doğası ve Değerler Eğitimi".* Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 2017/2, c. 16, sayı: 32, s. 487-506

Umut, H. (2009). "İnsan Doğası Temelinde *Fârâbî'nin Toplum ya da Devlet Görüşü",* Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi

TÜRKİYE'DE ÇEVRE EĞİTİMİNDE GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

Prof. Dr. Arzu CANSARAN[1]

1 Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi; ORCID: 0000-0002-0912-147X

Çevre; belirli bir süreçte, insanları bir şekilde etkileyen, insanların her türlü olgunlaşmanı ve hayat şartlarını belirleyen fiziksel, kimyasal, coğrafik, biyolojik, sosyolojik vb. etmenlerin bütünüdür. Bugünün gereksinim ve umutlarını, gelecek nesillerin gereksinim ve umutlarından ödün vermeden karşılayabilmenin yollarını arayan "sürdürülebilir gelişme" kavramı, çevre ve gelişmenin her düzeyde incelenmesi gerektiğinden hareketle gelişmiştir. Çevre sorunları global olup birbiriyle ilişkilidir. Mühim olan, insanlarda davranış değişikliği de oluşturabilecek bir çevre eğitimi gerçekleştirebilmektir. Sadece gereksinimi kadar üreten ve tüketen, gelecek kuşaklara karşı sorumluluk ve görevlerini bilen, çevresel problemler karşısında hassas ve bilinçli olabilen toplumlara ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu nedenle, toplumun her kesiminin çevre hususunda bilgilendirilip, bilinçlendirilmesi ancak davranış değişikliği de oluşturabilen bir çevre eğitimi ile olasıdır (Cansaran, 2020).

Çevre sorunlarının yıllar geçtikçe küresel boyutlara ulaşması, çözüm üretme konusunda insanların işlerini zorlaştırmıştır. Bu durum çevrenin/ekosistemlerin, korunması, restore edilmesi ve geliştirilmesinin ancak etkili bir çevre eğitimi yoluyla sağlanabileceği hususunda önemli bir farkındalık oluşturmuş ve tüm dünyada çevre eğitimi konulu araştırmalara hız verilmiştir (Çelikbaş, 2016).

Çevre eğitimi derslerinden beklenilen verimin alınabilmesi, ancak farklı yöntemlerin uygulanması ile mümkün olabilecektir. Çünkü; çevresel konularda hassas ve yüksek düzeyde bilinçli kişilerin yetiştirilmesi ancak öğrenciyi aktif kılan, ezbere dayalı eğitimden kurtaran modern öğretim yaklaşımlarının kullanımlarıyla gerçekleşebilecektir. Kaldı ki çevre eğitiminden alınan verimi arttırabilmek için, bilim insanlarının devamlı olarak yeni yaklaşım önerileri ortaya koydukları görülmektedir. Bunun yanında, uygulanan çevre eğitimi yaklaşımlarını amaçları ve işleyiş şekilleri farklılıklar gösterebilmektedir (Çevre Bakanlığı, 1998; Özdemir, 2007; Yılmaz, 2016).

Çevre eğitiminin tarihsel gelişimi incelendiğinde; karşımıza "geleneksel çevre eğitimi ve yenilikçi çevre eğitimi" olmak üzere iki tip çevre eğitimi yaklaşımı çıkmaktadır (Sauvé, 2005). Aşağıda; Türkiye'deki modern çevre eğitim yaklaşımları genel olarak Gülersoy vd.'ne göre (Gülersoy vd., 2020) sınıflandırılmış ve bazı düzenlemeler de yapılmıştır:

1. Çevresel Eğitim Yaklaşımı

Çevre eğitimi için, ilk dönemlerde ortaya atılmış olan çevresel eğitim yaklaşımı, sosyal ve fiziksel sistemlerin etkileşimlerinin öğrenilmesini hedeflemiştir. Fakat bu süreçte eğitimin fazlasıyla teknik kalması hususuyla ilişkili olarak, toplumsal çevre problemleri ihmal edilmiş ve sonuç

KAYNAKLAR

Adıgüzel, Ö. (1994). Eğitimde yeni bir yöntem ve disiplin: Yaratıcı drama. Ö. Adıgüzel, (Ed.),

Yaratıcı drama içinde (158-179). Ankara: Naturel Yayıncılık.

Akyüz, Y. (1979). Eğitimde Çocuk – Doğa ve Çevre Korunması İlişkileri, Ankara Üniversitesi Eğitim

Bilimleri Fakültesi Dergisi, c. 12 s. 1 ss. 85-96.

Alagöz, B. (2010). Çevre eğitimine farklı bir yaklaşım: sosyal-ekolojik sistemler. *e-Journal of New*

World Sciences Academy. 5(4), 75-86.

Alkış, S., Oğuzoğlu, Y. (2005). Ülkemiz koşullarında tarihi çevre eğitiminin önemini ve gerekliliğini

arttıran etkenler, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, XVIII (2), 347-361.

Anonim. 2002. Atatürk Arboretumu Basın Bildirisi, İstanbul.

Atasoy, E. (2006). *Çevre İçin Eğitim Çocuk Doğa Etkileşimi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.

Aydın, Ö., Aykaç, N. (2016). Yaratıcı drama yöntemi ile verilen eğitimin okul öncesi öğrencilerinin

çevre farkındalığına etkisi, Yaratıcı Drama Dergisi 2016, 11(1), 1-16.

Aydın, İ. ve Zümrüt, Y. (2013). Doğa ve sanat ekseninde farklı yaklaşımlar, Anadolu Üniversitesi

Sanat & Tasarım Dergisi, 4, 53-65.

Barkan, M., Eroğlu, E. (2004). "Eğitim İletişiminde Çağdaş Ortamlar: İletişim Bir Sorun Kaynağı mı

Yoksa Çözüm Seçeneği mi?.." The Turkish Online Journal of Educational Technology, 3-3,

(115-123).

Benzer, E. (2010). *Proje tabanlı* öğrenme *yaklaşımıyla hazırlanan* çevre *eğitimi dersinin fen bilgisi*

öğretmen *adaylarının* çevre *okuryazarlığına etkisi.* [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Marmara

Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Fen Bilgisi Öğretmenliği

Bilim Dalı.

Bilir, A. (2014). Plastik Sanatlar Eğitiminde Çevresel Sanat Uygulamaları, Anadolu Üniversitesi

Sanat ve Tasarım Dergisi, 6, 20-40.

Birinci, O. (2013). İlkokul *3. sınıf Hayat Bilgisi dersine yönelik geliştirilen doğa eğitimi*

etkinliklerinin öğrencilerin *doğa algılarına etkisi.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi].

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sınıf Öğretmenliği Anabilim

Dalı.

Bozdoğan, A. E. (2007). Bilim ve teknoloji müzelerinin fen öğretimindeki yeri ve önemi

(Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi.

Bruillard, E. (1997). Les machines à enseigner. Paris: Hermès.

Cansaran, A. (2020). Çevre Kavramları Üzerine Kuramsal Bir Analiz. A. Cansaran (Ed.), *Çevre ve*

İnsan içinde (s. 1-47). Eğiten Kitap: Ankara.

Capellaro, E. (2021). Çevre eğitiminde displinlerin entregrasyonu: multi, inter, transdisipliner

yaklaşımlar, IV. International Symposium on Multidisciplinary Studies (ISMS), 71-72. Paris, Fransa, 26 - 27 Nisan 2018.

Çelikbaş, A. (2016). *Sürdürülebilirliği temel alan* çevre *eğitiminin ortaokul* öğrencilerinin çevresel

davranışlarına ve sürdürülebilir çevre *tutumlarına etkisi.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi]. Mersin Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı.

Çetin, O. (2018). Çevre Eğitimi Yaklaşımları. R. Sever ve E. Yalçınkaya (Ed.) Çevre *Eğitimi* içinde

(s.164-193). Pegem Akademi Yayıncılık.

Çevre Bakanlığı (1998). Çevre Notları. Ankara: Çevre Eğitimi ve Yayın Dairesi Başkanlığı.

Demirel Ö.T. (1993). Türkiye'de Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunması ile İlgili Politikalar.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dori, Y. J., & Herscovitz, O. (1999). Question-posing capability as an alternative evaluation method:

Analysis of an environmental case study. Journal of Research in Science Education, 36 (4), 411- 430.

Elder, J. L. (2003). A field guid to environmental literacy: Making strategic investments in

environmental education. *Rock Spring: Environmental Education Coalition.*

Erbay, F. (2017). *Müzelerin eğitim ve tasarım atölyelerinde informal eğitim*. *Milli Eğitim Dergisi,*

46(214), 239-253.

Erentay, N. ve Erdoğan, M. (2009). 22 Adımda Doğa Eğitimi. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Ergün, T. & Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre etiği. *Ankara* Üniversitesi *Sosyal*

*Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3(*1), 97-123.

Folke, C., Carpenter, S., Elmquvist, T., Gunderson, L., Holling, C.S., Walker, B., Bengtsson, J.,

Berkes, F., Colding, J., Danell, K., Falkenmark, M., Gordon, L., and Kasperson, R., (2002). Resilience and Sustainable Development: Building Adaptive Capacity in a World of Transformations. The Environmental Advisory Council to the Swedish Government, Stockholm.

Genç, H., Karabal, M. (2010). Çevre eğitimi ve çevre bilinci. M. Z. Yıldırım ve H. Genç (Ed.)

içinde, Çevre eğitimi (ss. 127-133). İstanbul: Lisans Yayıncılık.

Gronemeyer, M. (1987). *Ecological education a failing practice? Or is the ecological movement an*

educational movement?, in Adult Educationand the Challenges of the 1990s. (Ed. Walter

Leirman&Lindra Kulich), Chapter Five, p. 70-83, New York: Croom Helm.

Güler, T. (2009). Ekoloji temelli bir çevre eğitiminin öğretmenlerin çevre eğitimine karşı görüşlerine

etkileri. Eğitim ve Bilim, 34 (151), 30-43.

Gülersoy, A.E., Dülger, İ., Dursun, E., Ay, D., Duyal, D. (2020). *Nasıl Bir Çevre Eğitimi? Çağdaş*

Yaklaşımlar Çerçevesinde Bazı Öneriler. Journal of Turkish Studies, *15*(5), 2357-2398.

Gürcüoğlu, S. (2013). Türkiye'de Çevre Eğitiminde Kamu Örgütleri, Sivil Toplum Örgütleri ve

Medyanın Rolü. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi ,15(3), 154-170.

Gürkan, T. (2013). Proje yaklaşımı (3. Baskı). İçinde R. Zembat (Ed.), Okul öncesinde özel öğretim

yöntemleri (291-317). Ankara: Anı yayıncılık.

Güven, E. (2012). Disiplinler arası yaklaşıma dayalı çevre eğitiminin ilköğretim 4. Sınıf

öğrencilerinin çevreye yönelik tutumlarına ve davranışlarına etkisinin incelenmesi. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Heywood, V.H. 1987. The Changing Role of the Botanic Garden, IUCN (International Union for

Conservation of Nature) Monitoring Centre, Kew, England, UK.

Hollis, C. L. (1997). On developing an art and ecology curriculum, Art Education, 50(6), 21-24.

Hungerford, H.R., & Peyton, R.B. (1994). Procedures for Developing an Environmental Education

Curriculum (Revised): A Discussion Guide for UNESCO Traning Seminars on Environmental

Education, UNESCO-UNEP International Environmental Education Programme,

Environmental Education Series 22.

Ilgar, R. (2007). Çevre eğitiminde yaygın eğitimin rolü ve önemi. *On Dokuz Mayıs* Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Dergisi. 23, 38-50.

İlyasoğlu, E. (2000). Müzik, İç Dünyamızın Zenginliğidir, İTÜ Vakfı Yayınları, Ankara.

Kabaş, D. (2004). *Kadınların* çevre *sorunlarına ilişkin bilgi düzeyleri ve* çevre *eğitimi*.

[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü (No:191805).

Karataş, A. (2021). "Tarihi Çevreyi Korumada Tarihi Çevre Eğitiminin Önemi Üzerine Bir

Değerlendirme", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 7(45): 2098-2105.

Kahn, R. (2010). *Critical pedagogy, ecoliteracy, & planetarycrisis*. New York: Peter Lang

Publishing.

Karadağ, A. (2009). Kentsel ekoloji: kentsel çevre analizlerinde coğrafi yaklaşım. Ege Coğrafya

Dergisi, 18/(1-2), 31-47.

Karavin, N. (2020). Ekolojik Okullar. A. Cansaran (Ed.), *Çevre ve İnsan* içinde (s. 253-272). Eğiten

Kitap: Ankara.

Kendle, A. D. and Forbes, S. J., 1997. Urban Nature Conservation: Landscape Management in the

Urban Countryside, E & FN Spon, London, 352p.

Kesercioğlu, G. (2010). *Yetişkin* çevre *eğitimi ile* çevre *mühendisleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.*

[Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılıç, D. & Somuncu Demir (2020). Okuldışı Ortamlarda Çevre Eğitimi. A. Cansaran (Ed.), *Çevre*

ve İnsan içinde (s. 345-379). Eğiten Kitap: Ankara.

Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (1990). Çevre ve Ekoloji. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kiziroğlu, İ. (2000). Türk eğitim sisteminde çevre eğitimi ve karşılaşılan sorunlar, *Uluslararası*

Ekoloji ve Çevre *Sorunları Sempozyumu*, 157-164.

Koçman A., 1991, *"Izmir'in kentsel gelişimini etkileyen doğal* çevre *faktörleri ve bunlara ilişkin*

sorunlar" Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 3, s. 101-122, Ankara.

Korkmaz, H., & Kaptan, F. (2001). Fen eğitiminde proje tabanlı öğrenme yaklaşımı. *Hacettepe*

Üniversitesi *Eğitim Fakültesi Dergisi,* 20, 193-200.

Kurdoğlu, O., Kurdoğlu, B. Ç., & Şen, G. (2005). ***Çevre için eğitimde korunan alanların rolü: Kaçkar***

dağları milli parkı örneği. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Sözlü Bildiriler Kitabı, Isparta, 175-182.

Küçük, A. & Yıldırım, N. (2019). *Doğa eğitimi ve doğa okulları*. Editör (Ahmet İlhan Şen), Okul dışı

öğrenme ortamları. Ankara, Pegem Yayınevi.

Küçükcankurtaran, E. (2007). L'eau dans une **éducation** à l'environnement : Potentialité des

ressources pédagogiques pour en saisir la complexité par des approches systémique et

interdisciplinaire Doktora tezi), Ecole Normale Supérieure de Cachan Paris.

Kyburz-Graber, R., Rigendinger, L., Hirsch, G., & Werner, K. (1997). A socio-ecological approach

to interdisciplinary environmental education in senior high schools. *Environmental Education Research, 3*(1), 17–28.

Liu, J. (2007). Complexity of coupled human and natural systems, Science, 317, s. 1513-1516.

Mairesse, F., & Desvallées, A. (2010). Key concepts of museology. International Council of

Museums: Armand Colin.

Mamur, N. (2017). Ekolojik Sanat: Çevre Eğitimi **İle** Sanatın Kesişme Noktası. Mersin

Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(3), 1000-1016.

Mansoor, I., & Moss, D. (1997). Project based learning and assessment: A resourcemanual for

teachers. *(ERIC Document Reproduction Service No.ED442306).*

Mielcarek, L., E. 2000. Factors Associated With The Development And İmplementation Of Master

Plans For Botanical Gardens. University Of Arizona College Of Architecture, Planning and Landscape Architecture. Arizona. USA.

Nalçacı, İ.Ö., Aykaç, M. (2016). Çevre Okuryazarlığının Kazandırılmasında Yaratıcı Drama

Yönteminin Etkisi, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13 (35), 213-235.

Neperud, R. W. (1997). Art, ecology ve art education: Practices and linkages. Art Education, 50(6),

14-20.

Okur, E., Yalçın-Özdilek, Ş., & Şahin, Ç. (2010). The common methods used *ın* biodiversity

education by primary school teachers (Canakkale, Turkey). Journal of Theory and Practice in Education, 7 (1), 142-159.

Okur, E. (2012). *Sınıf dışı deneyimsel* öğretim*: Ekoloji uygulaması*. [Yayınlanmamış DoktoraTezi].

Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bilim Dalı.

Okur Berberoğlu, E. (2015). Öğretmenlerin Bütünsel Bakış Açısına Dayalı Ekopedagoji-Temelli

Çevre Eğitimine İlişkin Görüşleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11 (3). (https://doi.org/10.17860/efd.84664).

Okur Berberoğlu , E., Uygun, S. (2013). Tübitak 4004 projelerinin sürdürülebilir kalkınma için

Çevre eğitimi‟ kapsamında değerlendirilmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim

Fakültesi Dergisi, 13(2), 107-133.

Oldfield, S., 2007. Great Botanic Gardens of The World. New Holland Publishers. UK.

Oltman, M. (2002). Natural Wonders: A Guide to Early Childhood Environmental Education, Early

Childhood Environmental Education Consortium: Minnesota.

Ozaner, S. (2004). *"*Çevre *(doğa eğitimi)".* çevre *sorunlarına* çağdaş *yaklaşımlar - ekolojik,*

ekonomik, politik ve yönetsel perspektifler- Betaş Yay. 1. Baskı.

Ozaner, F. S. (2007). "Çiçek ve böceklerin doğanın dilinin öğretilmesindeki önemi; Alpin Çiçeklerin

bu eğitimdeki özel yeri." Gökyüzüne En Yakın Bitkiler: Alpin Çiçekleri Projesi, Flora Turizmi Eğitimi, Ed. F. Karahan, 20 Nisan-09 Eylül 2007, Bildiriler Kitabı, s. 145-155, Erzurum.

Özdemir, O. (2007). Yeni bir çevre eğitimi perspektifi ''sürdürülebilir gelişme amaçlı eğitim''.

Eğitim ve Bilim Dergisi, 145, 23-39.

Özdemir, P., Akfırat, O., Adıgüzel, H. Ö. (2009). Bilim ve Yaratıcı Drama Eşiğinde Doğa

Eğitimi. Yaratıcı Drama Dergisi, 4(7), 69-77.

Öztürk, M. (2017). Süründürülebilir gelişme odaklı eğitim: kuramsal çerçeve, tarihsel gelişim ve

uygulamaya dönük öneriler. İlköğretim *Online*, *16*(4),1-11.

Özyavuz, M. 2003. Arboretum Planlama İlkeleri ve Trakya Üniversitesi Güllapoğlu Arboretumu

Peyzaj Planlama Çalışmaları, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Tekirdağ.

Paslı, A. M. (2019). *Doğal* çevre*, kent ve* çocuk *ilişkisini yeniden kurmak "*İskandivanya'da

doğa temelli eğitim ve İsveç *Orman Okulu* örneği*"* [Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi].

İstanbul Şehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şehir Çalışmaları Anabilim Dalı.

Prince, M., & Felder, R. (2007). The many faces of inductive teaching and learning. *Journal of*

College Science Teaching, 36(5), 14-20.

Salmi, H. S. (1993). Science centre education: Motivation and learning in informal education

(Unpublished master thesis). Helsinki: University of Helsinki.

San, İ. (1989). Eğitimde yaratıcı drama. Ö. Adıgüzel, (Ed.), Yaratıcı drama içinde (57- 68). Ankara:

Naturel Yayıncılık.

Sauvé, L. (2005). Currents in environmental education: mapping a complex and evolving pedagogical

field. Canadian Journal of Environmental Education, 10 (1), 11–37.

Sobel, D. (2014). Ekofobiyi Aşmak (Çev. İ.U. Kelso). Yeni İnsan Yayınevi.

Soykan, A. (2009). Ecology - based environmental education in years between 1999- 2008 in

protected areas of Turkey: Aims and objectives, problems and suggestions. Procedia Social and Behavioral Sciences, 1 (1), 1704-1708.

Stankiewicz, M. A. ve Krug, D. H. (1997). Art and Ecology, Art Education, 50/6, 4-5.

Stoltenberg, U., Adomssent, M. (2004) Lünebürger Projekt "Nachhaltigkeit in Bildungsinstitutionen

in Schleswig-Hollstein (NaBiSch). Üniversitat Lüneburg İnst. Für Umweltkommunikation (INFU).

Storksdieck, M., Ellenbogen, K. & Heimlich, J. E. (2005). Changing minds? Reassessing outcomes

in free-choice environmental education. Environmental Education Research, 11 (3), 353- 369.

Sungurtekin, Ş. (2001). "Uygulamalı Çevre Eğitimi Projesi" Kapsamında Ana ve İlköğretim

Okullarında "Müzik Yoluyla Çevre Eğitimi", Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: XIV, Sayı: 1, 167-178.

Şafak, Ş., (1999). Çevre Eğitimi ve Aile, Eğitim Bilimleri Dergisi, 23, 112, 47-51.

Şahin, F. (2004). Proje ile öğretim aşamaları. T.C. Maltepe Üniversitesi, İlk *ve orta* öğretimde

araştırma teknikleri ve proje. Maltepe Üniversitesi, 24-29.

Şen, A. İ. (2019). Okul dışı öğrenme nedir? A. İ. Şen (Ed.), Okul dışı öğrenme ortamları (s. 2-18)

içinde. Ankara: Pegem Akademi

Tıraş, H. H. (2012). Sürdürülebilir kalkınma ve çevre: Teorik bir inceleme. *Kahramanmaraş Sütçü*

İmam Üniversitesi İktisadi *ve* İdari *Bilimler Fakültesi Dergisi, 2*(2), 57-73.

Tilbury, D. (1995). Environmental education for sustainability: Defining the new focus of

environmental education in the 1990s. Environmental Education Research, 1 (2), 195-212.

Türkiye Çevre Atlası 2004, (2004). ÇED Planlama Genel Müdürlüğü Çevre Envanteri Dairesi

Başkanlığı, Ankara.

Uzun, G., Gültekin, E., Yücel, M., Altunkasa, F., Yılmaz, K. T.,Berberoğlu, S., İlter, A. A., 1993.

Silifke-Göksu Deltasında Botanik Parkı Fiziksel Planlama İlkelerinin Saptanması ve Uygulama Planlarının Hazırlanması. Çukurova Üni. Ziraat Fak. Peyzaj Mimarlığı Böl., Adana.

Woodland, D.W. 1997. Comtemporary Plant Systematics. Second Ed. Adrew Univ. Pres Mchigan,

USA.

Yaltırık, F. 1969. Canlı ve Kurutulmuş Bitki Müzeleri (Arboretum, Botanik Bahçesi, Herbaryum).

İstanbul Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt: 19, Sayı: 1, İstanbul.

Yılmaz, M. (2013). Modernden postmodernizme sanat. Ankara: Ütopya Yayınları.

Yılmaz, İ. (2016). Türkiye'de ilkokul programlarında çevre eğitimi ve ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin

Tiflis Konferansı çevre eğitimi amaçlarına ulaşma düzeyi. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zeren, G. (2004) "Günümüz Görsel Sanat Kimliği Dinamiklerinden Kavramsal Sanatın

Nedenselliklerinin Çözümlenmesi", Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Zeren Nalinci, N. (2020). Çevre ve Estetik. A. Cansaran (Ed.), *Çevre ve İnsan* içinde (s. 323-344).

Eğiten Kitap: Ankara.

İnternet Kaynakları

URL 1. http://www.ekookullar.org.tr/

URL 2. https://www.ecoschools.global/national-offices/

URL 3. https://www.ecoschools.global/seven-steps

URL 4. http://www.ekookullar.org.tr/Icerik/icerikDetay.aspx?refno=10#.Xs-EXCnUz-bIU

URL 5. https://tubitak.gov.tr/tr/destekler/bilim-ve-toplum/ulusal-destek-programlari/4004/icerik-program-hakkinda

URL 6. https://tubitak.gov.tr/tr/destekler/bilim-ve-toplum/ulusal-destek-programlari/4004/icerik-destek-kapsami

URL 7. https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/27/Milli-Parklar

ENDÜSTRI 4.0 ÇANTASI: GELECEĞIN MESLEKLERI IÇIN YENILIKÇI BIR MÜHENDISLIK EĞITIMI PROJESI

Mustafa Murat İNCELOĞLU[1]

1 Prof.Dr. Mustafa Murat İNCEOĞLU, Ege Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, Bornova 35100 İZMİR, mustafainceoglu@yahoo.com, ORCID ID: 0000-0001-6068-1440

1. Giriş

Dünyada endüstrinin gelişimi, birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü devrim olmak üzere genel olarak dört aşamada incelenmektedir (Rojko, 2017; The Evolution of the Industrial Ages, 2020). Birinci endüstri devrimi, su ve buhar gücünün endüstriyel mekanizasyonu sağlaması ile gerçekleşmiştir. İkinci endüstri devrimi ise, elektrik gücünün endüstride kullanılması ile üretimin katlanması ve yoğun üretim gerçekleştirilmesi sonuçlarını doğurmuştur. Bilgisayar, iletişim teknolojileri ve otomasyonun yoğun olarak kullanıldığı üçüncü endüstri devriminde ise, imalat ve yan sanayilerde ciddi dönüşümler meydana gelmiştir. Endsütri 4.0 ise, siber fiziksel sistemlerin kullanılması olarak düşünülmektedir.

Günümüzde Endüstri 4.0, tüm mühendislik alanlarında üzerinde en çok çalışılan kavramlardan biridir. Bu kavramın kökleri sanayi devrimine dayanmaktadır. Cambridge sözlüğüne göre sanayi devrimi, "işlerin evde elle yapılmasından çok fabrikalarda makineler tarafından yapılmaya başlandığı dönem" olarak tanımlanmaktadır (The industrial revolution, 2020).

Dördüncü Sanayi Devrimi veya 4IR (fourth Industrial Revolution) olarak da adlandırılan Endüstri 4.0, veri ve bağlantının yükselişi, veri analitiği, insan-makine etkileşimi ve robotikteki gelişmeler gibi yıkıcı eğitlimlerin yönlendirdiği imalat sektörünün dijitalleştirilmesindeki bir sonraki aşamadır.

Endüstri 4.0 konusu ilk olarak Alman Hükümeti tarafından tanımlanmıştır ve sanayi devriminin sağladığı temele yeni bir otomasyon katmanı eklemektedir. Endüstri 4.0, otonom robotlar (autonomous robots), simülasyon (simulation), sistem entegrasyonu (system integration), nesnelerin internet (Internet of Things – IoT), siber güvenlik (cyber security), bulut bilişim (cloud computing), eklemeli üretim (additive manufacturing), artırılmış gerçeklik (augmented reality) ve büyük veri (big data) olmak üzere dokuz ana başlık içermektedir (Industry 4.0: the fourth industrial revolution, 2020) (Şekil-1). Son yıllarda akademi, endüstri, hükümetler ve sivil toplum kuruluşlarının Endüstri 4.0 konusuna olan ilgisi artmaktadır. Liao, Y., Deschamps, F., Loures, E. D. F. R., & Ramos, L. F. P. (2017)'ye göre, Endüstri 4.0 ile ilgili akademik konferansların ve akademik makalelerin sayısı 2013'e kıyasla 2015'te iki katına çıkmıştır.

Türkiye'de (grafikte kırmızı çizgiler) ve dünyada (grafikte mavi çizgiler), son beş yıllık Google arama eğilimleri incelendiğinde, endüstri 4.0 konusunun popülerliğini koruduğu izlenmektedir (Şekil-2).

Jaschke, S. (2014, Aralık)'te mesleki, teknik ve mühendislik eğitiminde mobil öğrenme süreçlerinin kolaylaştırılmasına ve ayrıca Endüstri

Kaynakça

Industry 4.0: the fourth industrial revolution. (2020, 01 04). Retrieved from https://www.i-scoop.eu: https://www.i-scoop.eu/industry-4-0/

Teaching with lego mindstorm robots: effects on learning environment and attitudes toward science. (2020, 05 01). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/252616085_Teaching_with_LEGO_mindstorms_robots_Effects_on_learning_environment_and_attitudes_toward_science

The industrial revolution. (2020, 01 04). Retrieved from https://dictionary.cambridge.org: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/industrial-revolution

Liao, Y., Deschamps, F., Loures, E. D. F. R., & Ramos, L. F. P. (2017). Past, present and future of Industry 4.0-a systematic literature review and research agenda proposal. *International journal of production research*, *55*(12), 3609-3629.

Jaschke, S. (2014, Aralık). Mobile learning applications for technical vocational and engineering education: The use of competence snippets in laboratory courses and industry 4.0. In *2014 International Conference on Interactive Collaborative Learning (ICL)* (pp. 605-608). IEEE.

Golob, M., & Bratina, B. (2018). Web-based control and process automation education and industry 4.0. *The International journal of engineering education*, *34*(4), 1199-1211.

Nourbakhsh, I. R., Hamner, E., Crowley, K., & Wilkinson, K. (2004, Nisan). Formal measures of learning in a secondary school mobile robotics course. In *IEEE International Conference on Robotics and Automation, 2004. Proceedings. ICRA'04. 2004* (Vol. 2, pp. 1831-1836). IEEE.

Cannon, K. R., Panciera, K. A., & Papanikolopoulos, N. P. (2007, Haziran). Second annual robotics summer camp for underrepresented students. In *Proceedings of the 12th annual SIGCSE conference on Innovation and technology in computer science education* (pp. 14-18).

Teaching with lego mindstorm robots: effects on learning environment and attitudes toward science. (2020, 05 01). https://www.researchgate.net/publication/252616085_Teaching_with_LEGO_mindstorms_robots_Effects_on_learning_environment_and_attitudes_toward_science adresinden alındı

Ucgul, M., & Cagiltay, K. (2014). Design and development issues for educational robotics training camps. *International Journal of Technology and Design Education*, *24*, 203-222.

Çiloğlugil, B., Aslan, B., & İnceoğlu, M. (2017). Lise öğrencilerine bilgisayar donanımı öğretimi: devremi kuruyorum. *Ege eğitim dergisi*, *18*(1), 266-287.

Coursera. (2020, 05 01). https://www.coursera.org adresinden alındı

EdX. (2020, 05 01). https://www.edx.org adresinden alındı

Ciloglugil, B., Balci, B., & Uslu, N. A. (2020). Acquisition of teamwork competence in a hardware course: Perceptions and co-regulation of computer engineering students.

Erol, S., Jäger, A., Hold, P., Ott, K., & Sihn, W. (2016). Tangible Industry 4.0: a scenario-based approach to learning for the future of production. *Procedia CiRp*, *54*, 13-18.

Balci, B. C. (2019). Öğrencilerin Takım Çalışması Yeteneklerinin Bireysel ve Akran Değerlendirmeleri ile İncelenmesi. *Ege Eğitim Teknolojileri Dergisi*, s. 1-10.

Moncada, C. B., Buhangin, J. F., & Angalan, N. Q. (2020). Review of industry 4.0 competencies and virtual learning environment in engineering education. *The International journal of engineering education*, *36*(1), 40-47.

Baskale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi [Determination of validity, reliability and sample size in qualitative studies]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *9*(1), 23-28.

SCADA System (Supervisory Control and Data Acquisition): What is SCADA? (2020, 01 02). https://www.plcacademy.com: https://www.plcacademy.com/scada-system/ adresinden alındı

Roediger III, H. L., Putnam, A. L., & Smith, M. A. (2011). Ten benefits of testing and their applications to educational practice. *Psychology of learning and motivation*, *55*, 1-36.

Rojko, A. (2017). Industry 4.0 Concept: Background and Overview, *International Journal of Interactive Mobile Technologies, 11*(5), 77-90.

The Evolution of the Industrial Ages: Industry 1.0 to 4.0. (2020, 10 Eylül). https://www.simio.com/blog/2018/09/05/evolution-industrial-ages-industry-1-0-4-0/ adresinden alındı.

UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİNDE FEN EĞİTİMİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARIN SONUÇ VE ÖNERİLERİNİN İNCELENMESİ

Tülin HÜNDÜR[1]

Hacı Mehmet YEŞİLTAŞ[2]

Erol TAŞ[3]

1 Doktora Öğrencisi, Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-3205-6079

2 Arş. Gör., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0002-3359-3450

3 Prof. Dr., Ordu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, Fen Bilgisi Eğitimi Anabilim Dalı, ORCID: 0000-0003-4077-7351

GİRİŞ

Teknoloji çağı olarak da ifade edilen içinde bulunduğumuz yüzyıl bilimsel, ekonomik ve sosyolojik bakımdan tüm dünyada değişim ve gelişim sürecinden geçmiştir. Fakat zaman içerisinde birtakım sorunlarda baş göstermiştir (Uçar, 2016). Geçmişten günümüze dek salgın hastalıklar gibi yaşanan bu sorunlara rağmen teknolojik gelişmeler ilerlemekte ve yüz yüze eğitimde aksamalar en aza indirilmeye çalışılmaktadır (Demir, 2014). Bununla beraber Dünya'nın bütün bölgelerinde uzaktan eğitimle bireye bilgi teknolojik desteklerle kolay bir şekilde erişebileceği konuma gelmiştir. Bu bağlamda uzaktan eğitim, zaman ve mekândan bağımsız biçimde gerçekleştirilen, bireylerin tüm teknolojik imkanları kullanarak eğitimini aksatmadan devam etmesi olarak ifade edilmektedir (Elgün, 2021; Çelikoğlu, Taş, Ayyıldız & Yeşiltaş, 2022).

Uzaktan eğitim, öğrenenin fiziksel olarak bir eğitim kurumuna ihtiyaç duymadan kendisinin bulunduğu bir ortamda yeterli teknolojik araçların sağlanmasıyla eğitimini devam ettirmesi olarak da ifade edilmektedir. Uzaktan eğitim köken olarak 18.yüzyıla kadar dayanmaktadır. İlk başlangıç noktası ABD olan ve ülkemizde ise başlangıcı 1924 yılına uzanan bu süreç son yıllarda pandemi ile zorunlu hale gelmiştir. Çok eski dönemlerden başlayarak günümüze kadar uzanan uzaktan eğitim uygulamaları gündelik yaşamın hemen hemen her alanında kullanılmaktadır. Son yıllarda ortaya çıkan covid-19 salgını sebebiyle ülkemizde zorunlu olarak uzaktan eğitime geçilmesi çeşitli avantajları ve dezavantajları da beraberinde getirmiştir.

Uzaktan eğitimde avantajlar: Bireysel açıdan öğrenmeye destek sağlaması, fırsat eşitliği oluşturması, eğitim seçeneklerinde çeşitlilik sunması, eğitim programlarında belli bir ölçüt oluşturması, eğitim giderlerini düşürmesi, gerek işitsel gerekse görsel eğitim ve öğretim fırsatı sunarak dijital teknolojiler vasıtasıyla eğitim içeriğini zenginleştirmesi, öğrenenin derslere olan ilgisini artırarak motivasyon sağlaması, eğitimde kalite ve niteliği artırması, hem öğrenen hem de öğreten için telefon ve internet gibi teknolojilerle herkese evde ya da başka bir yerde zaman ve mekân açısından bağımsızlık sağlaması, alanında uzman olan kişilerden faydalanma fırsatı sunması, başarı için eşit koşulların olması, geniş kitlelerde bile bireyselliğe imkan tanıması, esnek ve tarafsız biçimde ölçme değerlendirmeye olanak tanıması, öğrenciye geri bildirim fırsatı sunmasıdır (Aksoy Kökosmanlı, 2022; Çelikoğlu, Yeşiltaş & Taş, 2023; Koç, 2023; Köroğlu, 2022; Dağ, 2022)

Uzaktan eğitimde dezavantajlar: duyuşsal ve devinişsel açıdan gerekli olan davranışların kazandırılmasında eksik ve yetersiz olması, kültürel değerler ve etnik köken bakımından farklılık gösteren bireylerin öğrenme hızının aynı olmamasıyla eşit derecede başarıya ulaşılamaması, yalnızca

KAYNAKÇA

Aksoy Kökosmanlı, P. (2022). Fen Ve Teknoloji Öğretmenlerinin Uzaktan Eğitime Yönelik Algı Ve Tutumlarının İncelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi. Fen Bilimleri Enstitüsü. Erzincan.

Creswell, J. W. (2013). Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları Araştırma Deseni. (G. Hacıömeroğlu, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.

Çetinkaya, M., Çelikoğlu, M. Aydın, G. & Dağdalan, G. (2022). What A Drawing Test Can Say? A Systematic Review Of DAST Studies İn Turkey. International Online Journal Of Education And Teaching (IOJET), 10(1). 191-227.

Çalık, M., & Sözbilir, M. (2014). İçerik Analizinin Parametreleri. Eğitim Ve Bilim, 39(174), 33-38.

Çelikoğlu, M., Taş, E., Ayyıldız, H., & Yeşiltaş, M. (2022). Eva-Luation Of Science And Mathematics Textbooks İn Context Of Digital Competence. Journal Of Computer And Education Rese-Arch Year, 10(19), 259-286.

Çelikoğlu, M, Yeşiltaş, H. M., & Taş, E. (2023). An Education Faculty Example İn The Evaluation Of The Distance Education Process: SWOT Analysis. International E-Journal Of Educational Studies, 7 (14), 343-358.

Dağ, F. (2022). Fen Bilimleri Dersi Uzaktan Eğitim Uygulamaları İle İlgili Fen Bilimleri Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van

Demir, E. (2014). Uzaktan Eğitime Genel Bir Bakış. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 39, 203-212.

Yeşiltaş, H. M., Çelikoğlu, M., & Taş, E. (2023). Descriptive Content Analysis of Digital Literacy Studies in Education in Türkiye. The Journal of Limitless Education and Research, 8(1), 37-55. https://doi.org/10.29250/sead.1198579

Elgün, H. (2021). Çevrimiçi Çevre Eğitiminin Sürdürülebilirliği Konusunda Öğretmen Görüşleri. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Koç, M. (2023). Uzaktan Eğitim Sürecinde Fen Bilimleri Dersindeki Etkinliklere İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Görüşlerinin İncelenmesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya

Köroğlu, Z. (2022). Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının Teknolojiye Hazırlık, Dijital Okuryazarlık Ve Uzaktan Eğitim Ortamlarına Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. Fen Bilimleri Enstitüsü, Kahramanmaraş.

Marshall, C. Ve Rossman, G. B. (2014). Designing Qualitative Research, Sage.

Özcan, C. (2022). Çevrimiçi Rehberli Araştırma Yaklaşımının Altıncı Sınıf Fen Öğrencilerinin Başarı, Bilimsel Süreç Ve Okuduğunu Anlama Becerilerine Etkisi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Güler, H., Taş, E., Çelikoğlu, M., Hündür, T. (2022). A Research On The Views And Proficiency Of The Students İn The Department Of Child Development (Preservice Pre-School Assistant Teacher) About Science Activities İn Preschool Education. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 12(2), 1025-1060. Https://Doi.Org/10.48146/Odusobiad.1080130

Pınar, M. A., & Akgül, G. D. (2023). Türkiye'de Fen Eğitimi Alanında React Stratejisine İlişkin Lisansüstü Tez Çalışmalarının İçerik Analizi. Atlas Journal, 9(51), 1-13.

Uçar, H. (2016). Uzaktan Eğitimde Motivasyon Stratejilerinin Öğrenenlerin İlgileri, Motivasyonları, Eylem Yeterlikleri Ve Başarıları Üzerine Etkisi. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

SINIFLARINDA YABANCI UYRUKLU ÖĞRENCİLER OLAN MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN YAŞADIKLARI SORUNLAR VE BUNLARA İLİŞKİN ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

***Elif BADOĞLU*[1]**

***Kudret CANDAN*[2]**

***Zühal DİNÇ ALTUN*[3]**

1 Lisans öğrencisi, Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, badoglueliff@gmail.com https://orcid.org/0009-0000-2522-1393

2 2 Lisans öğrencisi, Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, kudretcandan49@gmail.com https://orcid.org/0009-0001-8671-4324

3 Doç. Dr. Trabzon Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, zdincaltun@trabzon.edu.tr https://orcid.org/0000-0002-3122-5160

GİRİŞ

Herhangi bir sebepten dolayı ülkemize göç etmiş olan yabancı uyruklu bireyler incelendiğinde, göç etme sebeplerinin bir kısmının iş bulma, vatandaşlık ve mülk satın alma olduğu bir kısmının da ülkelerinde olan savaş, doğal afet terör vb. nedenlerden dolayı olduğu gözlemlenmektedir. Göç edenlerin büyük bir çoğunluğunu da kadınlar, eğitim çağındaki genç ve çocuklar oluşturmaktadır. Bu topluluğun Türkiye'deki yerleşik hayata geçmesi, geçimlerinin ve sağlık giderlerinin sağlanması, kültüre alışması ve eğitim kurumlarına yerleşmeleri vb. durumların oldukça problemli olduğu görülmektedir (Egeli ve Barut, 2020). Yabancı uyruklu bireylerin özellikle eğitime dâhil edilmesi ve eğitimden mahrum bırakılmamaları için farklı önlemler alınmaya çalışılmış, göçün yaşandığı ülkelerden gelen öğretmenlere Millî Eğitim Bakanlığı ve UNICEF ortaklığında yürütülen "Geçici Eğitim Merkezlerinde Görev Yapan / Yapacak Olan Suriyeli Öğretmenler İçin Eğitici Eğitimi Kursu-I ve II" isimli proje kapsamında eğitim verilerek devlet okullarında görev almaları sağlanmıştır (Keçelioğlu, 2018; Taş, 2021). Ancak yabancı uyruklu öğrencilerin okullara alınmasının ardından farklı sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. İlgili alan yazın incelendiğinde bu sorunların, öğrencilerin sosyal ve kültürel adaptasyon sorunları, okuma yazma ve dil kullanmada yaşanan sorunlar ve Türk gelenek-göreneklerine uyum sağlama sorunları olduğu gözlenmiştir. Aynı zamanda sınıfında yabancı uyruklu öğrenci bulunan öğretmenlerin de farklı sorunlarla karşı karşıya kaldığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Güngör ve Şenel, 2018; Hallaçlı ve Gül, 2021; İmamoğlu ve Çalışkan, 2017; Kandemir ve Aydın, 2020; Karaağaç ve Güvenç, 2019; Sarıahmetoğlu ve Kamer, 2021). Türk Eğitim Sistemi içinde yabancı uyruklu öğrencilerin nitelikli bir eğitim alabilmeleri konusunda en önemli engellerin başında dil gelmektedir (Çerçi ve Canalıcı, 2019; Kardeş ve Akman, 2018; Kaya, 2019; Keser ve Özbek, 2018; Kılıç ve Özkor, 2019; Moralı, 2018; Sarıahmetoğlu ve Kamer, 2021; Sarıer, 2020; Yüce, 2018). Aynı zamanda dil, kültürün aktarılmasında önemli bir işleve sahiptir. Eğitim sürecini engelleyen bir diğer önemli nokta ise uygulanan müfredat ve bu süreçte kullanılan materyallerdir (Çerçi ve Canalıcı, 2019; Gencer, 2017; Kardeş ve Akman, 2018; Kaya, 2019; Kayacık, 2020; Keser ve Özbek, 2018; Kılıç ve Özkor, 2019; Sarıer, 2020; Yüce, 2018). Bu eksiklikler bir noktada öğretmenlerin de işini zorlaştırmaktadır.

Herhangi bir sebepten dolayı ülkemize göç etmiş olan yabancı uyruklu öğrencilerle Türk öğrenciler aynı ortamda eğitim görmektedirler. Yabancı uyruklu öğrencilerin ülkelerinden ayrılma psikolojisi ve kültürel farklılar yüzünden hazır bulunuşluklarının oldukça eksik olduğu görülmektedir. Ayrıca bu öğrencilerin eğitim seviyeleri ile Türkiye'deki öğrencilerin eğitim seviyeleri aynı olmadığı için, Türkiye'de kullanılan müfredata hiçbir

KAYNAKLAR

Alpaslan, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin Suriyeli öğrenciler hakkındaki görüşlerinin incelenmesi* (Tez No:549597) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Aydin, S. (2020). Zorunlu eğitim çağındaki mülteci öğrencilerin eğitime uyum sürecinde Türkiye ve Kanada uygulamaları. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, *2*(II), 1-18.

Babuç, Z. T., ve Çolak, C. B. Suriyeli öğrencilerin türk eğitim sistemine entegrasyonuna ilişkin ortaokul öğretmenlerinin deneyimleri: Osmaniye İli Örneği1. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi, 2* (2): 166-199.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 9*(1), 23-28. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/753041

Baştürk, S. ve Taştepe, M. (2013). Evren ve örneklem. S. Baştürk (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (sf. 129-159). Ankara: Vize Yayıncılık.

Bay, Y., ve Öztürkmen, E. (2022, Kasım). Yabancı uyruklu ilkokul öğrencilerine Türkçe öğretiminde sınıf öğretmenlerinin karşılaştığı sorunlar. *20. Uluslararası Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu (USOS 2022), Antalya.*

Bekdaş, M. (2019). Ortaokul düzeyinde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğrenirken yaşadığı sorunlar ve çözüm önerilerine dair öğrenci ve öğretmen görüşleri. *International Journal Of Languages' Education And Teaching, 1*(3), 378-394.

Bozkurt, B. (2023). Suriyeli öğrencilerin yoğun olduğu sınıflarda öğretmenlerin yaşadığı sorunlar ve çözüm önerileri. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *12*(4), 1222-1235.

Çerçi, A., ve Canalıcı, M. (2019). Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegrasyon sürecinde yaşadığı iletişim sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *3*(1), 57-66. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/793122

Delen, A. (2018). *Yabancı uyruklu öğrencilerin bulunduğu ilkokullarda istenmeyen öğrenci davranışlarının incelenmesi* (Tez No:497264) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Dolapcı, E., ve Kavgacı, H. (2019). *Öğretmenlerin çok kültürlü özyeterlik algısı ve okul iklimi ile mülteci öğrencilere yönelik tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Tez No:552472) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri ABD, Kastamonu.

Duru, Y. (2023). Okul yöneticilerinin yabancı uyruklu öğrencilerin okula uyumunda karşılaştığı problemler ve çözüm önerileri. *Socıal Scıences Studıes Journal (SSSJournal)*, *9*(107), 4826-4839.

Egeli, S. ve Barut, Y. (2020). Anadili Türkçe olmayan yabancı uyruklu öğrencilerin okul ortamında yaşadıkları problemler. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, *2*(3), 171-179. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1430114

Erdem, C. (2017). Sınıfında mülteci öğrenci bulunan sınıf öğretmenlerinin yaşadıkları öğretimsel sorunlar ve çözüme dair önerileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *1*(1), 26-42. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/319194

Eren, Z. (2019). Yönetici ve öğretmen görüşlerine göre göçmen çocukların eğitim sorunları ve çözüm önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *19*(1), 213-234.

Ergen, H., ve Şahin, E. (2019). Sınıf öğretmenlerinin Suriyeli öğrencilerin eğitimi ile ilgili yaşadıkları problemler. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *16*(44), 377-405.

Esen, S. (2020). *Suriyeli çocukların Türk eğitim sistemine entegrasyonu (uyumu) ve yaşanan sorunlar (Konya ili örneği)* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan University, Konya, Türkiye.

Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Journal of International Social Research*, *10*(54), 838-851. https://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652

Göçer, V., Özer S. ve Ürünibrahimoğlu, M. (2020). Sınıf öğretmenlerinin Suriyeli mülteci öğrencilere yönelik tutumlarının hizmet içi eğitim bağlamında incelenmesi: bir karma yöntem araştırması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *7*(14), 24-41.

Güngör, F. ve Şenel, E. A. (2018). Yabancı uyruklu ilkokul öğrencilerinin eğitim–öğretiminde yaşanan sorunlara ilişkin öğretmen ve öğrenci görüşleri. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, *8*(2), 124-173. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/525778

Hallaçlı, F. ve Gül, İ. (2021). Problems and proposed solutions faced by Syrian students in the educational process in Turkey. *Journal of Human Sciences*, *18*(2), 199-214. https://doi.org/10.14687/jhs.v18i2.6146

Hoşcan, B. (2019). *Müzikte algı: Kültürlerarası müzik algısı üzerine bir çalışma* (Tez No:164318) (Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi) Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

İçöz, H. (2019). *İlkokullarda yabancı uyruklu öğrencilerle ilgili karşılaşılan sorunlar* (Tez No:567724) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

İmamoğlu, H. V. ve Çalışkan, E. (2017). Yabancı uyruklu öğrencilerin devlet okullarında ilkokul eğitimine dair öğretmen görüşleri: Sinop ili örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *7*(2), 529-546. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/374280

Kandemir, A. ve Aydın, B. (2020). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ile ilgili yönetici ve öğretmen görüşleri. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *33*(2), 497-521. https://doi.org/10.19171/uefad.554653

Kapat, S., ve Şahin, S. (2021). Türkçe öğreticileri ve okul yöneticilerinin Suriyeli öğrenciler için açılan uyum sınıfı uygulamasına ilişkin görüşleri. *Rumeli-DE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (25), 169-194.

Karaağaç, F. C. ve Güvenç, H. (2019). Resmi ilkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *11*(18), 530-568. https://doi.org/10.26466/opus.530733

Kardeş, S. ve Akman, B. (2018). Suriyeli mültecilerin eğitimine yönelik öğretmen görüşleri. *İlköğretim Online*, *17*(3), 1224-1237. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ilkonline/article/466333

Kaya, A. (2019). *Suriyeli mülteci çocukların eğitimi üzerine bir araştırma: Geçici eğitim merkezleri ve müfredatları* (Tez No:537239) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Keçelioğlu, M. A. S. (2018). *Millî Eğitim Bakanlığı bünyesindeki hizmetiçi* eğitim etkinliklerine ilişkin ilkokul öğretmenlerinin algıları (Yayımlanmamış tezsiz yüksek lisans projesi). Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Keser, A. ve Özbek, C. (2018). Suriyeli çocukların Türkiye'deki ulusal eğitim sistemine uyumu üzerine kamu politikası analizi. *İnsan Hakları Yıllığı*, *36*, 105-132. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1734142

Kılıç, G. ve Özkor, D. (2019). Suriyeli Çocukların Eğitim Araştırma Raporu: Durum Tespiti ve Çözüm Önerileri. İstanbul: Mavi Kalem. https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1517

Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(15), 170-189. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1156348

Kırdar, G. (2022). *Okul yöneticisi ve öğretmenlerinin yabancı uyruklu öğrencilerle yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Projesi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Koçhan, M., Oğuz T., ve Demir, N. (2023). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim sistemine uyumunda okul yöneticilerinin karşılaştığı sorunlar. *Asya Studies*, *7*(25), 81-96.

Levent, F. ve Çayak, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli öğrencilerin eğitimine yönelik okul yöneticilerinin görüşleri. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi,* 14(27), 21-46. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuhayefd/issue/30378/328099

Milli Eğitim Bakanlığı (2017). İzleme ve değerlendirme raporu. Erişim tarihi:16.11.2023 https://hbogm.meb.gov.tr/dosyalar/izlemedegerlendirmerapor/2017/mobile/index.html#p=116 adresinden erişilmiştir.

Moralı, G. (2018). Suriyeli mülteci çocuklara Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde karşılaşılan sorunlar. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, *8*(15), 1426-1449. https://doi.org/10.26466/opus.443945

Özenç, E. G. ve Saat, F. (2019). Sınıf öğretmenlerinin Suriyeli öğrencilerin eğitiminde karşılaştığı sorunlar. *International Journal of Active Learning*, *4*(2), 60-74. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/912084

Özer, Y. Y., Komşuoğlu, A. ve Ateşok, Z. Ö. (2016). Türkiye'deki Suriyeli çocukların eğitimi: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(37), 185- 219. https://asosjournal.com/DergiTamDetay.aspx?ID=11696

Sarıahmetoğlu, H. ve Kamer, S. T. (2020). Yabancı uyruklu ortaokul öğrencilerinin eğitim sürecinde karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(76), 1611-1630. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1023609

Sarıahmetoğlu, H. ve Kamer, S. T. (2021). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitimi ve uyumu: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *8*(2), 612-634. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1484683

Sarıer, Y. (2020). Türkiye'de mülteci öğrencilerin eğitimi üzerine bir meta-sentez çalışması: sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, *3*(1), 80-111. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1048451

Şimşek, H., ve Kula, S. S. (2018). Türkiye'nin göçmen politikasında ihmal edilen boyut: eğitsel uyum programı. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *2*(2), 5-21.

Şimşir, Z., ve Dilmaç, B. (2018). Yabancı uyruklu öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin karşılaştığı sorunlar ve çözüm önerileri. *İlköğretim Online*, *17*(2), 1116-1134.

Taş, P. (2021). *Türkiye'de Suriyeli göçmenlerin toplumsal uyumuna yönelik yapılan çalışmaların değerlendirilmesi* (Tez No:682173) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.

Turan, M., ve Polat, F. (2017). Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Qualitative Studies*, *12*(4), 31-60.

Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (10), 188- 201. https://doi.org/10.21733/ibad.871703

Ünal R. ve Aladağ, S. (2020). Kapsayıcı eğitim uygulamaları bağlamında sorunlar ve çözüm önerilerinin incelenmesi. *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, *2*(1), 23-42.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (sf. 113-118). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yiğit, T. (2015). *Uygulamalar ve sorunlar bağlamında Türkiye'de sığınmacı çocukların eğitimi (Kırşehir ve Nevşehir örneği)* (Tez No:394633) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.

Yurdakul, A., ve Tok, T. N. (2018). Öğretmen gözüyle göçmen/mülteci öğrenci. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *9*(2), 46-58.

Yüce, E. (2018). *Geçici koruma altında bulunan Suriyeli öğrencilerin okula uyumları* (Tez No:515525) (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Ahi Evran Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

FEN EĞİTİMİ ALANINDA MODELLEME İLE İLGİLİ YAPILAN LİSANSÜSTÜ TEZLERİN TEMATİK İÇERİK ANALİZİ

Yusuf ZORLU

Zeynep Betül ÇETİN

Giriş

Bilgi, beceri, anlayış ve değerleri geliştirme süreci olarak bilinen fen eğitimi; doğayı anlama, bilimsel sorgulama ve bilimsel düşünme becerileri geliştirme olarak tanımlanmaktadır (American Association for the Advancement of Science, 1993; National Research Council, 2012). Fen eğitiminde bilimsel sorgulama ve bilimsel düşünme becerilerini çeşitli öğrenme yöntemleri kullanılarak geliştirilmektedir. Bu bağlamda öğrencilerde farklı öğrenme stillerine sahip olma (Bakır ve Mete, 2014; Felder ve Silverman, 1988; Zorlu ve Zorlu, 2019), soyut ifadeleri somutlaştırma (Cochran-Smith, 2000; Russell vd., 2001), öğrencilerin ilgi ve motivasyonlarını artırma (Ainley ve Ainley, 2011) ve alana özgü becerileri geliştirme (Sezek, Zorlu ve Zorlu, 2015; Zorlu ve Zorlu, 2017) gibi nedenlerden dolayı fen eğitiminde farklı öğrenme yöntemleri tercih edilmektedir. Tercih edilme nedenlerinden dolayı modellemeye dayalı öğretim yöntemi fen eğitiminde kullanılan öğrenme yöntemleri arasında yer almaktadır (Baba, Zorlu ve Zorlu, 2022, 2023).

Modellemeye dayalı öğretim yöntemi, model oluşturma ve uygulama süreci olarak tanımlanmaktadır (Justi ve Gilbert, 2002). Modeller; bilinen bir olaydan bilinmeyen olayı anlatma (Ingham ve Gilbert, 1991), bir sistemin sadeleştirilmiş sunumu (Kallrath, 2004), bir sisteme veya bir olaya özgü şematize edilebilen ortak deneyimler (Norman, 1983), bilim insanlarının ortaya koydukları bilimsel ürünler (Cartier vd., 2001) olarak çeşitli şekillerde ifade edilmektedir. Bu ifadelerle ilgili olarak modellemede, bazı fiziksel nesne veya süreçlerin bir modelini üretmek için, o süreçlerin tasarım ilkelerinin uygulamadaki bilişsel sürecine model geliştirme ön plana çıkmaktadır (Hestenes, 1987). Model geliştirme sürecini içeren modellemeye dayalı öğretimde birçok aşamadan meydana gelen karmaşık bir yapı söz konusudur ve bu durum çeşitli modelleme döngülerini oluşturmaktadır (Ünal-Çoban, 2009). Hestenes (1992)'in modelleme döngüsünde modeli oluşturma ve modeli kullanma olarak iki aşamalı bir süreç bulunmaktadır. Model oluşturma süreci; nitel tanımlama, değişkenleri belirleme, deneyi planlama, laboratuvar deneyi, deneyin analizi, deney sonuçlarının sunumu ve genelleme olarak yedi bölümden meydana gelmektedir. Clement (1989)'in modelleme döngüsünde hipotez kurma, değerlendirme ve uyarlama süreçlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Justi ve Gilbert (2002)'in modelleme döngüsü amacı belirleme, zihinsel model oluşturma, modeli ifade etme, düşünce deneyi yapma ve uygulama sınama olmak üzere beş temel basamaktan meydana gelmektedir. Bu döngüde amaca karar verildikten sonra zihinde varolan yapılar ile modeller oluşturulmaktadır. Bu modeller ifade edilir ve uygulama sürecine geçilmektedir (Ayvacı ve Bebek, 2021). Halloun (2004)'un modelleme döngüsünde bireyler keşfetme bölümünde zihinsel modelleri kullanarak problemi anlamlandırmaktadır.

KAYNAKÇA

Ainley, M., & Ainley, J. (2011). Student engagement with science in early adolescence: The contribution of enjoyment to students' continuing interest in learning about science. *Contemporary Educational Psychology. 36*(1), 4-12, https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2010.08.001

American Association for the Advancement of Science (AAAS) (1993). *Project 2061: Benchmarks for Science Literacy*. New York: Oxford University Press. http://www.project2061.org/publications/bsl/online/index.php

Arslan, A. (2013). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin ilköğretim öğrencilerinin anlama, hatırda tutma, yaratıcılık düzeyleri ile zihinsel modelleri üzerine etkisi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

Arslan-Buyruk, A. (2022). *Argümantasyona ve modelleme ile argümantasyona dayalı öğretimin kavramsal değişim ve argüman kalitesi açısından karşılaştırılması.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Ayvacı, H. Ş. ve Bebek, G. (2021). Model türleri modelleme döngüleri ve fen eğitimindeki örnekleri. H. Ş. Ayvacı (Ed.) *Fen eğitiminde model ve modelleme* içinde (s. 43-58). Ankara: Pegem Akademi.

Baba, A. (2022). *6. sınıf güneş sistemi ve tutulmalar ünitesinde modellemeye dayalı öğretim yönteminin ve artırılmış gerçekliğin uygulanmasının öğrencilerin başarılarına, 21. yüzyıl becerilerine ve artırılmış gerçeklik tutumlarına etkisinin incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Baba, A., Zorlu, Y. & Zorlu, F. (2022). Investigation of the effectiveness of augmented reality and modeling-based teaching in "Solar System and Eclipses" unit. *International Journal of Contemporary Educational Research, 9*(2), 283-298.

Baba, A., Zorlu, Y. ve Zorlu, F. (2023). Artırılmış gerçeklik uygulamalarının modellemeye dayalı **öğretim** etkinliklerine entegrasyonu: "Güneş Sistemi ve Tutulmalar" **ünitesi**. Doğanay A. ve Kutlu, O. (Ed.) *güncel eğitim bilimleri araştırmaları vii* içinde (s. 1-24). Ankara: Akademisyen Kitabevi.

Bakır, S., & Mete, H. (2014). Ortaokul öğrencilerinin öğrenme stilleri: Burdur ili örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, *15*(3), 127-145.

Batı, K. (2014). *Modellemeye dayalı fen eğitiminin etkililiği, bu eğitimin* öğrencilerin *bilimin doğası görüşleri ile eleştirel düşünme becerilerine etkisi* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Bilge, E. (2017). *7. sınıf* öğrencilerinin *atom ve molekül konusunda sahip oldukları zihinsel modellerin belirlenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Bolu, Y. (2017). *6. Sınıf* öğrencilerinin *bilimsel sorgulama, yaratıcılık, fen başarısı ve tutumlarına modellemeye dayalı fen* öğretiminin *etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Cartier, J., Rudolph, J. Y., & Stewart, J. (2001). *The nature and structure of scientific models. Working paper. The National Center for Improving Student Learning and Achievement in Mathematics and Science* (NCISLA). University of Wisconsin-Madison.

Clement J. (1989). Learning via model construction and criticism: Protocol evidence on sources of creativity in science. In *Handbook of creativity* (pp. 341-381). Boston, MA: Springer US.

Cochran-Smith, M. (2000). The Future of Teacher Education: Framing the questions that matter. *Teaching Education, 11*(1), 13-24. doi:10.1080/10476210050020327

Çalık, M. ve Sözbilir, M. (2014). İçerik analizinin parametreleri. *Eğitim ve Bilim*, *39*(174), 33-38.

Çatlak, İ. H. ve Yiğit, E. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarına empati becerisi ve farklılıklara saygılı olma değerinin kazandırılmasında storyline yönteminin etkisi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *17*(4), 1794-1819.

Çetinkaya, M. (2017). Fen eğitiminde modelleme temelinde düzenlenen kişiselleştirilmiş harmanlanmış öğrenme ortamlarının başarıya etkisi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *7*(2), 287-296.

Demir, A. (2017). *Modellemeye dayalı etkinliklerin beşinci sınıf öğrencilerinin heyelan konusundaki informal muhakemelerinin ve argümanlarının gelişimine etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.

Demirçalı, S. (2016). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına, bilimsel süreç becerilerine ve zihinsel model gelişimlerine etkisi: 7. sınıf güneş sistemi ve ötesi-uzay bilmecesi ünitesi örneği* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Dinç-Bilgin, S. (2021). *2D ve 3D destekli modellemeye dayalı öğretimin öğrencilerin akademik başarılarına ve 21. yüzyıl becerilerine etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Felder, R. M., & Silverman, L. K. (1988). Learning and teaching styles in engineering education. *Engineering Education*, *78*(7), 674-681.

Gilbert, J. K., Boulter, C. J., & Elmer, R. (2000). Positioning models in science education and in design and technology education. In *Developing models in science education* (pp. 3-17). Dordrecht: Springer Netherlands.

Gobert, J. D., & Pallant, A. (2004). Fostering students' epistemologies of models via authentic model-based tasks. *Journal of Science education and Technology*, *13*, 7-22.

Gülcü, M. ve Taşçi, G. (2020). İlkokul öğrencilerinin biyoloji konularını modelleme ile öğrenme süreçlerinin incelenmesi. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, *4*(1), 75-97.

Güldal, C. G. ve Doğru, M. (2018). Modellemeye dayalı fen öğretiminin 6. sınıf öğrencilerinin fen kavramlarını günlük hayatla ilişkilendirmelerine ve fen kaygılarına etkisi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, *5*(2), 187-211.

Halloun, I. A. (2004). *Modeling theory in science education.* Kluwer Academic Publishers.

Halloun, I. A. (2007). Mediated modeling in science education. *Science & Education*, *16*(7), 653-697.

Harrison, A. G., & Treagust, D. F. (2000). A typology of school science models. *International Journal of Science Education, 22*(9), 1011-1026. doi: https://doi.org/10.1080/095006900416884

Hestenes, D. (1987). Toward a modeling theory of physics instruction. *American Journal of Physics*, *55*(5), 440-454.

Hestenes, D. (1992). Modeling games in the Newtonian world. *American Journal of Physics, 60*(8), 732-748.

Ingham, A. M., & Gilbert, J. K. (1991). The use of analogue models by students of chemistry at higher education level. *International Journal of Science Education*, *13*(2), 193-202.

Justi R. S., & Gilbert, J. K., (2002). "Modelling, Teachers' Views on The Nature of Modelling, and İmplications for the Education of Modellers", *International Journal of Science Education*, *24*(4), 369-387.

Kaf, Ö. (2000). Hayat bilgisi dersinde bazı sosyal becerilerin kazandırılmasında yaratıcı drama yönteminin etkisi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *6*(6), 173-184.

Kallrath, J. (Ed.). (2004). *Modeling languages in mathematical optimization* (Vol. 88). Springer Science & Business Media.

Kandemir, M. A. (2011). *Modelleme etkinliklerinin öğrencilerin duyuşsal özelliklerine problem çözme ve teknolojiye ilişkin düşüncelerine etkisinin incelenmesi*. (Doktora Tezi). Balıkesir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir.

National Research Council (NRC) (2012). *A Framework for K-12 Science Education: Practices, Crosscutting Concepts, and Core Ideas*. Washington DC: The National Academies Press.

Norman, D.A. (1983). Some observations on mental models. In D. Gentner & A.L. Stevens (Eds.) *Mental Models* (pp. 7–14). Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Nunez-Oviedo, M. C. (2004). Teacher-student co-construction process in biology: Strategies for developing mental models n large group discussions (Doktora Tezi). Graduate School of Universtiy of Masachusetts Amherst.

Öner-Sünkür, M., İlhan, M. ve Sünkür, M. (2013). Sınıf öğretmenliği öğrencilerinin ısı ve sıcaklık konularındaki kavram yanılgılarının giderilmesinde tahmin-gözle-açıkla (TGA) yönteminin etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies, 6*(4), 519-534. http://dx.doi.org/10.9761/JASSS955

Özlüleci, M. (2022). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin 7. sınıf öğrencilerinin fen, mühendislik ve girişimcilik becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Russell, T., McPherson, S., & Martin, A. K. (2001). Coherence and collaboration in teacher education reform. *Canadian Journal of Education / Revue Canadienne de l'éducation*, *26*(1), 37–55. https://doi.org/10.2307/1602144

Sezek, F., Zorlu, Y. ve Zorlu, F. (2015). İlköğretim Bölümü Öğrencilerinin Bilimsel Süreç Becerilerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(1), 197-217. https://doi.org/10.17556/jef.38139

Şendur, G., Toprak, M. ve Pekmez, E. Ş. (2008). Buharlaşma ve kaynama konularındaki kavram yanılgılarının önlenmesinde analoji yönteminin etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, *9*(2), 37-58.

Tombul, S. (2019). *Astronomi konusunda modelleme ve bilgisayar destekli öğretimin 7. sınıf öğrencilerinin bazı öğrenme ürünlerine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Ordu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ordu.

Ünal-Çoban, G. (2009). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin öğrencilerin kavramsal anlama düzeylerine, bilimsel süreç becerilerine, bilimsel bilgi ve varlık anlayışlarına etkisi: 7. sınıf ışık ünitesi örneği.* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Ünal-Çoban, G. ve Ergin, Ö. (2013). Modellemeye dayalı fen öğretiminin etkilerinin bilimsel bilgi açısından incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 28*(28-2), 505-520.

Ünal-Çoban, G.., Sağlam, M. K. ve Solmaz, G. (2016). Modellemeye dayalı öğretimin bilişüstü farkındalık, tutum ve kavramsal anlamaya etkisi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi, 7*(13), 61-104.

Ürün-Arıcı, N. (2022). *Tanecikleri arası zayıf etkileşmeler konusunun öğrenilmesi üzerine modellemenin entegre edildiği okuma-yazma ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının etkisi.* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi, (2023). https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/IstatistikiBilgiler?islem=2

Zorlu, F., & Zorlu, Y. (2017). Comparison of Science Process Skills with STEM Career Interests of Middle School Students. *Universal Journal of Educational Research*, *5*(12), 2117-2124.

Zorlu, F. ve Zorlu, Y. (2022). The investigation of preservice science teachers' analogical reasoning skills from thinking skills. *Thinking Skills and Creativity*, *43*, 100981.

Zorlu, Y. (2016). *Ortaokul fen ve teknoloji dersinde işbirlikli öğrenme modeli ve modellemeye dayalı öğretim yöntemine dayalı etkinliklerin öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki etkileri.* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Zorlu, Y. ve Zorlu, F. (2019). Fen bilgisi öğretmen adaylarının çoklu zekâ alanları ile öğrenme biçim ve stillerinin incelenmesi: İlişkisel bir araştırma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *16*(1), 49-78.

Zorlu, Y. ve Zorlu, F. (2020). Fen bilgisi öğretmen adaylarının hazırladıkları modellemeye dayalı etkinlik ürünlerinin incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 40*, 51-65.

Zorlu, Y. ve Zorlu, F. (2021). Fen bilgisi öğretmen adaylarının optik konularında analojik akıl yürütmelerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (59), 235-253.

İncelenen Tezler

Arslan, A. (2013). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin ilköğretim öğrencilerinin anlama, hatırda tutma, yaratıcılık düzeyleri ve zihinsel modelleri üzerine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Arslan-Buyruk, A. (2022). *Argümantasyona ve modelleme ile argümantasyona dayalı öğretimin kavramsal değişim ve argüman kalitesi açısından karşılaştırılması.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Baba, A. (2022). *6. sınıf güneş sistemi ve tutulmalar ünitesinde modellemeye dayalı öğretim yönteminin ve artırılmış gerçekliğin uygulanmasının öğrencilerin başarılarına, 21. yüzyıl becerilerine ve artırılmış gerçeklik tutumlarına etkisinin incelenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Batı, K. (2014). *Modellemeye dayalı fen eğitiminin etkililiği; bu eğitimin öğrencilerin bilimin doğası görüşleri ile eleştirel düşünme becerilerine etkisi.* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Bebek, G. (2016). *Öğrencilerin modelleme süreçlerinin değerlendirilmesine yönelik ölçme araçlarının geliştirilmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Bilal, E. (2010). *Elektrik konusunun modelleme yoluyla öğretiminin kavramsal anlama, akademik başarı ve epistemolojik inançlara etkisi.* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Bilge, E. (2017). *7. sınıf öğrencilerinin atom ve molekül konusunda sahip oldukları zihinsel modellerin belirlenmesi.* (Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

Bolu, Y. (2017). *6. Sınıf öğrencilerinin bilimsel sorgulama, yaratıcılık, fen başarısı ve tutumlarına modellemeye dayalı fen öğretiminin etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Bulduk, Ö. (2022). *Sosyo-bilimsel konu öğretiminde modellemenin öğrencilerin çevre bilincine ve mantıksal düşünme becerilerine etkisi.* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Bülbül, S. (2019). *Ortaokul öğrencilerinin modelleme becerilerinin belirlenmesi, bu becerilere yönelik bilgisayar tabanlı etkinliklerin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi.* (Doktora Tezi). Trabzon Üniversitesi, Trabzon.

Demir, A. (2017). *Modellemeye dayalı etkinliklerin beşinci sınıf öğrencilerinin heyelan konusundaki informal muhakemelerinin ve argümanlarının gelişimine etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Rize.

Demirçalı, S. (2016). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin öğrencilerin akademik başarılarına, bilimsel süreç becerilerine ve zihinsel model gelişimlerine etkisi: 7. sınıf "Güneş sistemi ve ötesi-uzay bilmecesi" ünitesi örneği.* (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

Dinç-Bilgin, S. (2021). *2D ve 3D destekli modellemeye dayalı öğretimin öğrencilerin akademik başarılarına ve 21. yüzyıl becerilerine etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya.

Güldal, C. G. (2018). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin ortaokul öğrencilerinin fen kavramlarını günlük yaşamla ilişkilendirilmelerine ve fen kaygılarına etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Şahin, M. G. (2008*). The effect of modelling instruction on high school students' understanding of projectile motion*. (Doktora Tezi). ODTÜ, Ankara.

Ünal-Çoban, G. (2009). *Modellemeye dayalı fen öğretiminin öğrencilerin kavramsal anlama düeylerine, bilimsel süreç becerilerine, bilimsel bilgi ve varlık anlayışlarına etkisi: 7. sınıf ışık ünitesi örneği.* (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Ürün-Arıcı, N. (2022). *Tanecikleri arası zayıf etkileşmeler konusunun öğrenilmesi üzerine modellemenin entegre edildiği okuma-yazma ve artırılmış gerçeklik uygulamalarının etkisi.* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

Zorlu, Y. (2016). *Ortaokul fen ve teknoloji dersinde işbirlikli öğrenme modeli ve modellemeye dayalı öğretim yöntemine dayalı etkinliklerin öğrencilerin öğrenmeleri üzerindeki etkileri.* (Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

ÖĞRETMENLİK MESLEK KANUNU HAKKINDA ÖĞRETMENLERİN GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Ramazan ONATÇA[1]

Mehmet ÇÖRTÜK[2]

Şaziye Deniz NİZAMOĞLU[3]

1 Okul Müdürü, MEB, ronatca@gmail.com, ORCID: 0009-0000-1802-1182

2 Okul Müdürü, MEB, mehmet698499@gmail.com, ORCID: 0009-0007-7570-1193

3 Okul Müdürü, MEB, deniznizamoglu@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8003-0769

GİRİŞ

Öğretmenlik, bir toplumun eğitim sürecinde merkezi bir role sahip olan özgün ve özel bir meslek olarak kabul edilebilir. Bu meslek, sadece genel eğitim prensiplerine uygunlukla değil, aynı zamanda kanunlar, kararnameler ve yönetmelikler tarafından belirlenen öğretmen yeterlikleri çerçevesinde şekillenir. Öğretmenlik mesleği, diğer pek çok meslekten ayrıştığı için kendine özgü bir nitelik taşır.

Bu özgünlük, sadece bilgi ve beceri ile sınırlı kalmaz; aynı zamanda etik değerler, öğrenci ilişkileri ve pedagojik yaklaşımlar gibi unsurları da içerir. Öğretmenin, öğrencilerle kurduğu ilişkilerde empati, sabır ve anlayış gibi özellikler taşıması, sadece bilgi aktarımının ötesinde bir eğitim anlayışını simgeler.

Dolayısıyla, öğretmenlik mesleğinin özgünlüğü, sadece yasal düzenlemelere dayanmakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal sorumluluk, öğrenci odaklılık ve sürekli öğrenme gibi değerlere de dayanır. Bu bağlamda, öğretmenlik, eğitim sisteminin temel taşlarından biri olarak, kendine özgü nitelikleriyle toplumun geleceğine şekil veren önemli bir meslek olarak öne çıkar.

Öğretmenlik mesleği, yakın bir gelecekte daha fazla evrim geçireceğini gösteren belirgin işaretlere sahiptir. Özellikle son küresel pandemi, öğretmenlik mesleğini etkileyen dinamik değişimlere işaret etmiş ve bu mesleğin sürekli olarak güncellenen koşullardan nasıl etkilendiğini açıkça ortaya koymuştur. Bu nedenle, özellikle bu dinamik gelişmeleri göz önünde bulundurarak, öğretmen yetiştirme sürecinin gözden geçirilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Meslek kavramı, düzenli bilgi ve becerilere dayanan kişilerin yaşamlarını idame ettirmek amacıyla yürüttükleri kuralları belirli faaliyetleri ifade eder. Tarihsel olarak bakıldığında, meslekler toplumsal, teknik ve ekonomik ihtiyaçlardan doğmuştur. Kişilerin meslek seçiminde, kişisel ilgi, istek ve karakter özelliklerinin dikkate alınması önemlidir; tercih edilen mesleği sadece ekonomik açıdan değerlendirmemeleri gerekmektedir. Aksi takdirde, başlangıçtan itibaren birçok psikolojik ve sosyolojik sorunla karşılaşma olasılıkları artar.

Meslek gelişmemiş toplumlarda genellikle babadan oğula geçerken, az gelişmiş toplumlarda usta-çırak ilişkisiyle öğrenilir. Gelişmiş toplumlarda ise meslek eğitimi, genellikle bir belge gerektiren profesyonel bir uğraş niteliğine sahiptir. Bu durum, öğretmenlik mesleği için de aynıdır.

Öğretmenlik mesleği, toplumun olmazsa olmaz meslekleri arasında yer alır ve bu nedenle öğretmenlere her zaman önemli görevler ve sorum-

KAYNAKÇA

Creswell, J. W. (2016). *Nitel araştırma yöntemleri: beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni.* Ankara: Siyasal Kitabevi.

Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları.* İstanbul: EDAM Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi.

Çokgezen, M., & Toksoy, F. (2011). Meslek Örgütlerinin Rekabet Üzerindeki Etkileri: Profesyonel Meslek Örgütleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Sivil Toplum ve Demokrasi, Liberal Düşünce Topluluğu*, 127-178.

Eğitim Programları ve Öğretim Alanı Profesörler Kurulu İlköğretim 1-5. Sınıflar Öğretim Programlarını Değerlendirme Toplantısı Sonuç Bildirgesi. (2 Aralık 2005). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

MEB (1996). 15. Milli Eğitim Şûrası (13-17 Mayıs 1996). Erişim Tarihi: 08.04.2019, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165430_15_sura.pdf.

MEB (1999). 16. Milli Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 1999). Erişim Tarihi: 10.01.2019, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165513_16_sura.pdf.

MEB (2006). 17. Milli Eğitim Şûrası (13-17 Kasım 2006). Erişim Tarihi: 08.04.2019, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29165619_17_sura.pdf.

MEB (2010). 18. Milli Eğitim Şûrası (01-05 Kasım 2010). Erişim Tarihi: 10.01.2019, https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/29170222_18_sura.pdf.

MEB (2017a). Öğretmen Strateji Belgesi (2017-2023). Erişim Tarihi: 12.03.2019, https://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/26174415_Strateji_Belgesi_RG-Ylan-_26.07.2017.pdf.

MEB (2017b). Öğretmenlik Mesleği Genel Yeterlikleri. Erişim Tarihi: 12.03.2019, http://oygm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_12/11115355_YYRETMENLYK_MESLEYY_GENEL_YETERLYKLERY.pdf.

MEB. (1973). Milli Eğitim Temel Kanunu. Erişim tarihi: 27.03.2018, http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html.

MEB. (2018). Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018, Erişim Tarihi: 02.03.2019, http://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_09/06123056_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2017_2018.pdf

Miles, M. B., Huberman, A. M. (2016). *Nitel veri analizi.* Ankara: Pegem Akademi.

Milli Eğitim Bakanlığı, (2004), *Tebliğler Dergisi [Journal of Announcements],* 67(2563), 734.

Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi,* 11(1), 323-343.

Mevzuat Bilgi Sistemi. (2019). Devlet Memurları Kanunu.

Şen, Z., Akçay Senem, A., (2019). 2023 Eğitim Vizyonu ve Öğretmenlik Meslek Kanunu. . Eğitim Pratiğimiz ve 2023 Eğitim Vizyonu Kongresi, Türkiye

Şenel HG, Demir İ, Sertelin Ç, Kılıçaslan A, Köksal A (2004) The relationship between attitudes toward teaching profession and personality characteristics. Eurasian Journal of Educational Research, 15(4):99-109.

Şişman, M. (2011). Eğitim bilimine giriş. Pegem Yay., Ankara.

TEDMEM (2014). Öğretmen gözüyle öğretmenlik mesleği rapor dizisi: 3. Erişim tarihi: 27.03.2018, https://tedmem.org/download/ogretmen-gozuyle-ogretmenlik-meslegi? wpdmdl=968

Tezcan M (1992). Eğitim sosyolojisi. Zirve Ofset, Ankara.

Türk Eğitim Derneği, (2009). Türk Eğitim Derneği öğretmen yeterlikleri [Turkish Education Association teacher qualifications] Ankara: Adım Okan Publication.

Yalın Hİ. (2002). Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme, Nobel Yayıncılık, Ankara.

YÖK (1998a). Aday Öğretmen Kılavuzu. http://www.yok.gov.tr/egitim/ogretmen/aday_ ogretmen/adayogr.html. Erişim Tarihi:25-Mayıs–2009.

YÖK (1999). Türkiye'de Öğretmen Eğitiminde Standartlar ve Akreditasyon. Ankara: Öğretmen Eğitimi Dizisi.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE AİLE KATILIMI

Doç.Dr. Bülent DÖŞ [1]

1 Gaziantep Üniversitesi, bdos@gantep.edu.tr

Orcid no: https://orcid.org/0000-0002-8000-9595

Tuğba Taşkın

MEB, tkemik91@hotmail.com

Orcid no: https://orcid.org/0009-0007-4219-5036

GİRİŞ

Okul öncesi dönemde aile katılımının önemi yurtiçi ve yurtdışı ilgili literatürde önemle üstünde durulan bir konudur. Bu konu ile ilgili son zamanlarda oldukça çok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların genellikle görüş inceleme ve tarama yapma araştırmaları olduğu görülmektedir. Ancak gözden geçirme dediğimiz sistematik ya da eleştirel literatür taraması yukarıda belirtilen konu alanında çok fazla yer tutmamaktadır. Bu durumdan dolayı bu araştırmada okul öncesi eğitiminde aile katılımına ilişkin sistematik literatür taraması yapılmasının literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağı varsayılmaktadır. Bu araştırmanın amacı okul öncesi eğitiminde aile katılımı ile ilgili sistematik bir literatür taraması yapmaktır.

Problem Durumu

Milli Eğitim Bakanlığının 2013 yılında yayınladığı "Okul öncesi Eğitim Programı"nda belirtilen temel ilkelerden birisi de "Eğitim sürecine çocuğun ve ailenin etkin katılımı sağlanmalıdır" şeklindedir. Yine programda ailenin katılımının okul ve ev arasındaki devamlılığını destekleyerek kazanılan bilgi, beceri ve tutumların kalıcılığını sağlaması açısından önemli olduğu belirtilmektedir. Okulun açıldığı ayda programa göre evlerine ziyaretler yapılmasının, grup ve bireysel veli toplantılarının yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu ziyaret ve toplantılarda "Aile Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu" ve "Aile Katılımı Tercih Formu" gibi formların doldurulmasının gerektiği belirtilmiştir. Öğretmenin aylık planının yanı sıra etkinlik örneklerinin ailelerle paylaşmasını ve aynı zamanda sınıf panosuna asmasına özen göstermesi gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca okul öncesi öğretmenlerinin çocuklar için gelişim raporu ve gelişim dosyası hazırlamaları gerektiği ve bu dosyaları sürekli olarak velilerle paylaşmaları gerektiği belirtilmiştir (Okulöncesi Eğitim Programı, 2013).

Okul öncesi dönemde aile katılımı ya da diğer adıyla veli katılımı erken ve geç çocukluk dönemlerinde çocukların akademik ve sosyo-duygusal becerilerinin gelişmesinde önemli bir olgudur (Clarkin-Phillips & Carr,2012). Aile katılımının tanımı ile ilgili çok değişik açıklamalar ilgili literatürde mevcuttur. Weiss, Caspe, and Lopez (2006)'e göre aile katılımının üç boyutu vardır. Bu üç boyut "Ebeveynlik", "Öğrenme için sorumluluk" ve "Öğretmen-veli işbirliğidir". Ebeveynlik ve öğrenme için sorumluluk çocuğu yetiştirirken alınan tüm eğitimlerin yanında eğitsel inançlar ve değerleri de kapsar. Epstein ve Sanders (2000) okul öncesi eğitiminde altı tür aile katılımı işbirliği uygulaması tanımlamışlardır: (a) Ebeveynlik – evde nitelikli bir öğrenme ortamının sağlanması, çocuk gelişimi hakkındaki bilginin geliştirilmesi; (b) İletişim – Çocuk gelişimi ile ilgili iletişim biçimlerinin oluşturulması; (c) Gönüllülük-çocuğa gayri resmi yardım ve destek; (d) Evde öğrenme – çocuk gelişimini destekleyecek

KAYNAKLAR

Barnes, J.K., Guin, A., Allen, K. and Jolly, C. (2016), Engaging Parents in Early Childhood Education: Perspectives of Childcare Providers. *Fam Consum Sci Res J*, 44: 360-374. https://doi.org/10.1111/fcsr.12164

Bilaloğlu, R. G., & Arnas, Y. A. (2019). Okul öncesi eğitimde aile katılımı engelleri ve süreçte karşılaşılan sorunlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(3), 804-823.

Carter, S. (2002). T*he impact of parent/family involvement in student outcomes: An annotated bibliography of research from the past decade*. Eugene, OR: Consortium for Appropriate Dispute Resolution in Special Education

Clarkin-Phillips, J., & Carr, M. (2012). An affordance network for engagement: Increasing parent and family agency in an early childhood education setting. *European Early Childhood Education Research Journal*, 20(2), 177-187.

Emiroğlu, B. D. (2022). Tema Park Ziyaretçilerinin Motivasyon Kaynakları ve Parkları Ziyaret Sebepleri: Sistematik Bir Literatür İncelemesi, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 411-433.

Erkan, S., Uludağ, G., & Dereli, F. (2016). Okul öncesi öğretmenleri, okul yöneticileri ve ebeveynlerin aile katılımına ilişkin algılarının incelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(1), 221-240.

Ertarakçi, N., & Akyol, B. (2021). Okul öncesinde veli katılımı ve veli bağlılığı. Yıldız Journal of Educational Research, 6(2), 80-94.

Guerra, M., & Luciano, E. (2010). Sharing the responsibility of education: The relationship between teachers and parents in 0-6 year-old children services and schools. *Procedia-Social and Behavioral Sciences,* 2(2), 3308-3313.

Gündoğdu, S. (2021). Okul öncesi öğretmenlerinin uzaktan eğitim sürecinde uyguladıkları aile katılım çalışmalarının incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(35), 1849-1874.

Halgunseth, L., Peterson, A., Stark, D., & Moodie, S. (2009). Family engagement, diverse families, and early childhood programs: An integrated review of the literature. Washington, DC: The National Association for the Education of Young Children. Retrieved February 4, 2015, from https:// www.naeyc.org/files/naeyc/file/research/FamEngage.pdf.

Hornby, G., & Lafaele, R. (2011). Barriers to parental involvement in education: An explanatory model. *Educational Review*, 63(1), 37–52.

Hornby, G., & Witte, C. (2010). A survey of parental involvement in middle schools in New Zealand. *Pastoral Care in Education*, 28(1), 59-69.

Ihmeideh, F., & Oliemat, E. (2015). The effectiveness of family involvement in early childhood programmes: perceptions of kindergarten principals and teachers. *Early Child Development and Care*, 185(2), 181-197.

Liberati, A., Altman, D. G., Tetzlaff, J., Mulrow, C., Gøtzsche, P. C., Ioannidis, J. P., ... & Moher, D. (2009). The PRISMA statement for reporting systematic

reviews and meta-analyses of studies that evaluate health care interventions: explanation and elaboration. *Annals of internal medicine*, 151(4), W-65.

Melhuish, E., Ereky-Stevens, K., Petrogiannis, K., Ariescu, A., Penderi, E., Rentzou, K., ... & Leseman, P. (2015). *A review of research on the effects of Early Childhood Education and Care (ECEC) upon child development*.

Mrayan, M. (2001). Early childhood programs: Administration and planning. Jerusalem: everythink Library.

Ogelman, H. G. (2014). Okul Öncesi Eğitim Kurumlarinda Aile Katilimi Çalişmalari: Denizli İli Örneği. *Adıyaman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, (17), 259-284.

Okulöncesi Eğitim Programı (2013). https://tegm.meb.gov.tr/dosya/okuloncesi/ooproram.pdf

Owen, M. T., Ware, A. M., & Barfoot, B. (2000). Caregiver-mother partnership behavior and the quality of caregiver-child and mother-child interactions. *Early Childhood Research Quarterly*, 15(3), 413-428.

Prior, J. & Gerard, M.R.(2007). *Family Involvement in Early Childhood Education: Research into Practice*. New York: Thomson Delmar Learning.

Souto-Manning, M., & Swick, K. (2006). Teachers' beliefs about parent and family involvement:Rethinking our family involvement paradigm. Early Childhood Education Journal, 34(2), 187–193. doi:10.1007/s10643-006-0063-5.

Tezel Şahin, F. A. T. M. A., Kızıltepe, G., & Özbey, S. A. İ. D. E. (2011). Parent Involvement Activities From Parents' Point of View. *International Journal of Academic Research*, 6.

Ünüvar, P. (2010). Aile Katilimi Çalişmalarina Yönelik Ebeveyn Ve Öğretmen Görüşlerinin Karşilaştirilmasi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(3), 719-730.

Weiss, H., M. Caspe, & M.E. Lopez. 2006. Family involvement in early childhood education. *Family Involvement Makes a Difference 1* (Spring). www.hfrp.org/publications-resources/browse-ourpublications/family-involvement-in-early-childhood-education

ORTAOKULDA İNGİLİZCE ÖĞRETİMİNDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR

Doç.Dr. Bülent DÖŞ [1]

1 Gaziantep Üniversitesi, bdos@gantep.edu.tr

Orcid no: https://orcid.org/0000-0002-8000-9595

Zuhal Özkanlı

MEB, zuhalozkanli@gmail.com

Orcid no: https://orcid.org/0009-0008-1258-8354

1. GİRİŞ

‘’Yabancı dil öğretimi; bireylere toplumsal ve akademik yönden katkı sağlayan anadilin dışında öğrenilen başka bir dil anlamına gelmektedir.’’(TDK.2022)

Akçam (2022)’a göre dil bir toplumun ortak birikiminin kişilere aktarılmasını sağlayan gelişmiş bir sistemdir.

Günay (2015) yabancı dilin bir program aracılığıyla öğrenildiğini ifade etmiştir.

Bulunduğumuz çağda yabancı dil önemli bir yere sahiptir. Gerek kendi ülkemizde yürüttüğümüz çalışmalar gerekse uluslararası yürüttüğümüz çalışmalar da kullandığımız dil bizi birçok boyuta taşıyabilir. Anlaşılır olmak için çabalamamız da ondandır. Yabancı dil uluslararası düzeyde iş ve sosyal bağlantılar kurabilmek için de gereklidir. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte dünyadaki sınırlar kaybolmaya ve ülkeler arasında her alandaki ilişkiler artmaya başlamıştır. Son dönemlerde yabancı dil öğretiminde teknolojik gelişmelerden yararlanılmaya başlanmıştır ve diğer uluslarla teknoloji sayesinde etkileşimimiz artmıştır. Bu gelişmeleri en önden izlemek, bütün bunlara uyum sağlayabilmek ve diğer uluslarla iletişime geçebilmek adına İngilizce bilmek önemli bir hal almıştır.

Odabaşı (1997)’na göre teknoloji yabancı dil öğretimini kolaylaştırmıştır.

Oruç (2016) yabancı dil öğretiminin ana sebeplerini yabancı ülke insanları ile iletişim kurmak, o ülkelerde eğitim yapmak, turizm amaçlı faaliyetlerde bulunmak ve bireysel ya da toplumsal ekonomik ve bilimsel faaliyetlerde bulunma şeklinde sıralamıştır..

Uluslararası ortamda konuşulan dilleri öğrenmek,insanların hayatın bir çok alanında ilişkiler kurup yürütebilmelerini sağlamıştır..Ayrıca diğer uluslarla , bir çok alanda ilişkilerimizi yürütebilmek, İngilizce bilen insanlar yetiştirmeyi zorunlu hale getirmiştir.İngilizce bilmek insana değgin sermayenin geliştirilmesinde de önem arz etmektedir ve bundandır ki dünyanın her yerinde İngilizce öğretimi eğitim müfredatlarında yer almaktadır.İngilizce öğretimi ülkemizde de önemli bir yere sahiptir ve İngilizce öğretiminde verimliliği artırmak için yıllardır çaba sarfedilmektedir.Ülkemizde eğitim sisteminde ingilizce öğretiminde değişiklikler yapılması, İngilizce öğretiminin bakanlığa bağlı okullarda ilkokul 3. sınıfta başlatılması,ders saatleri ile ilgili değişiklikler yapılması ve İngilizce öğretmen açığının kapatılmaya çalışılması bunlara birer örnektir. Ancak, yapılan bunca şeye rağmen beklenen etkinin görüldüğü söylenemez.İngilizce öğretimindeki bu aksaklıklar tek bir şeyle açıklanamaz.İngilizce öğretimini sekteye uğratan birçok sebep vardır.

KAYNAKLAR

Akçam, A. (2022). Dilin tanımı ve önemi.

http://docs.neu.edu.tr/staff/aysegul.akcam/dersnotu1_23.pdf

Boydak Özan, M. Şener, G.ve Polat, H. (2014). Sınıf öğretmenlerinin mesleki gelişim

eğitimlerine ilişkin genel görüşlerinin belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(20), 167-180.

Çelebi, M.ve Narinalp, N.Y.(2020) Ortaokullarda İngilizce Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*

Davies, C. and Eynon, R. (2013). Teenagers and technology. London: Routledge.

Erdem, S. (2016). *Ortaokul lise öğrencilerine ve İngilizce öğretmenlerine göre İngilizce*

öğretiminde *karşılaşılan sorunlar*. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Günay, D. V. (2015). İki ya da çok dillilik ve Avrupa toplumu. *Turkophone*, 2(1), 68-72.

Haznedar, B. (2010). Türkiye'de yabancı dil eğitimi: Reformlar, yönelimler ve öğretmenlerimiz. *International Conference on New Trends in Education and Their Implications*. Antalya.

Işık, A. (2008). Yabancı dil eğitimimizdeki yanlışlar nereden kaynaklanıyor? *Journal*

of Language and Linguistic Studies.

Kubanç, Y. ve Selvi, B.(2022) İngilizce ve Sınıf Öğretmenlerinin İlkokulda Yabancı Dil Öğretimine Yönelik Görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2022 19(3) 1257-1275.

Kuşçu, E. (2017). Yabancı dil öğretimi:Öğreniminde görsel ve işitsel araçları kullanmanın önemi. *Asos Journal*, 43, 213-224.

Luppicini, R. (2005). A systems defnition of educational technology in society. *Educational Technology and Society*, 8, 103–109.

Mansilla, V. B. and Jackson, A. W. (2011). Educating for global competence: Preparing our youth to engage the world. New York: Asia Society.

MEB. (2002). Yabancı dil eğitimi ve öğretimi kanunu.

http://mevzuat.meb.gov.tr/html/136.html adresinden alındı.

Mentiş Taş, A. Uştu H. ve Sever, B. (2016). Öğretmenlerin mesleki gelişime yönelik algılarına ilişkin nitel bir çalışma. *Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi,* 4(1) 15–23.

Odabaşı, H. (1997). Yabancı dil eğitiminde bilgisayar kullanımı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Oruç, Ş. (2016). Anadili, ikinci dil, İki dillilik, yabancı dil. *International Journal of*

Social Science, 45, 279-290.

Özdemir, A. N. (2016). *Devlet okullarında İngilizce öğretimindeki başarıyı etkileyen faktörlere ilişkin İngilizce öğretmenlerinin görüşlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Özoğlu, M. (2010). Türkiye'de öğretmen yetiştirme sisteminin sorunları. *Siyaset,*

Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, 17, 1-38.

Soner, O. (2007). Türkiye'de yabancı dil eğitiminin dünü bugünü. *Marmara Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(28), 397-404.

Yavuz, Ş. (2005). *Socio-demographic and institutional predictors of variations in English as foreign language teachers' efficacy perceptions*. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

SANAT EĞİTİMİ VE PİCASSO'NUN YENİDEN YORUMLADIĞI TABLOLAR ÜZERİNE BİR SÖYLEM ANALİZİ (BİR ÖRNEK ÇALIŞMA)

Esra Şahin[1]

Doç. Dr. Selma Taşkesen[2]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi Esra şahin, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, ORCID: 0009-0002-1291-4240

2 Doç. Dr. Selma Taşkesen, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, ORCİD: 0000-0002-9072-8411

Giriş

Sanat, insanın duygu, düşünce ve hayal gücünü ifade etmesine yardımcı olan bir süreçtir. Tolstoy'a göre sanat, aslında sanatçı dediğimiz kişinin, beli başlı göstergeler yoluyla yaşadığı duyguları bilinçli olarak kişilere aktarması olarak tanımlar (Büyükdüvenci, 2006, s.48). Bununla birlikte sanat içinde bulunduğumuz kültürün bir parçası olarak gelişir. Sözü edilen ifade aracını kullanımı açısından sanat eğitimi önemli ölçüde rol oynar.

Sanat eğitimi, bireye sanatın farklı yönlerini aktarmayı amaçlayan bir süreçtir. Buyurgan ve Buyurgan (2020) sanat eğitimini "yaratıcılık eğitiminin ön planda tutulduğu, ıraksak düşünmenin geliştirildiği, her öğrencinin kişisel gelişimi ve eğilimleri paralelinde yönlendirilmeye çalışıldığı en güvenilir ortamlardan biridir" ifadeleriyle tanımlar. Bu eğitimi alan öğrencilere çeşitli sanat alanlarında beceri kazandırmak, estetik algılarını geliştirmek, sanat tarihini anlamak, sanatın eleştirisini yapabilmelerini sağlamak amaçlanır. Bunların yanı sıra bireyin duygu ve düşüncelerini anlatabilme ve yaratıcılık düzeylerini belirli bir seviyeye getirme çabası olarak da tanımlanır (Erbay, 1997, s.51). Aynı zamanda sanat eğitimi ile öğrenci, eleştirel düşünme becerisi de kazanmaktadır (Ülger, 2015, s.136). Eleştirel düşünme Seferoğlu ve Akbıyık'a (2006) göre kısaca "İfadeleri çözümleme, ifade edilmemiş düşüncelerin farkına varma, önyargıların farkına varma, düşüncelerin farklı ifade edilişlerini aramak." olarak ifade etmiştir.

Sanat eğitimi süresince öğrenciler aldıkları eğitim doğrultusunda farklı dönem ve kişileri sanat eleştirisi başlığı altında ele almakta ve incelemektedir. Bu sanatçılardan biri de kübizmin öncü ressamları arasında yer alan Pablo Picasso'dur. 20. yüzyılın en önemli sanatçılarından biri olan Picasso'nun modern sanat için değeri tartışılmazdır. Bunun sebebini Haşlakoğlu (2015) "Geleneksel resim sanatının görme biçimini dönüştürmüş, böylece o ana kadar sanatla ilgili olan her şeyi yeniden tanımlamış ve kendisinden sonra da sanatın tümüyle ve sürekli olarak hep yeniden tanımlanmasına neden olmuş olmasıdır." şeklinde açıklamaktadır.

Sanatta öz ve biçim, ulusallık ve evrensellik, soyutla somut, duyusal ile düşünsel iç içedir ve birbirinden ayrılamaz. "Sanatçının bütün bu diyalektik karşıtlıkları örgensel bir bütünlüğe kavuşturma biçimi, içinde yaşadığı tarihsel dönemin ve koşulların oluşturduğu dünya görüşüne bağlıdır" (Hançerlioğlu 1982). Geçmişten günümüze kadar ressamlar birbirlerinden etkilenerek bulundukları çağların görüşlerine göre ilerlemektedirler. Picasso'nun "İyi sanatçılar kopyalar büyük sanatçılar çalar." sözü bunu destekler niteliktedir (Şahin, 2018, s.135). Ancak buradaki çalma eylemi gerçek anlamında kullanılmamıştır.

KAYNAKÇA

Akın, M. H., & Sezerel, H. (2015). Öykünme ve Özgünlük: Turizm Alanındaki Liderlik Araştırmaları Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(2).

Bayraktar, S. (2017). Yüksek Ökçeler Öyküsünün Eleştirel Söylem Analizi İle Değerlendirilmesi. *Uluslararası Turizm Ekonomi Ve İşletme Bilimleri Dergisi*, *1*(2), 23-28.

Battistini, M. (2001). *Picasso, Sanata Adanan Bir Yaşam*. Dost Kitabevi. Ankara.

Buyurgan, S., & Buyurgan, U. (2007). *Sanat Eğitimi ve Öğretimi*. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 189-209.

Büyükdüvenci, S. (2006). Sanat ve değer. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 47-50.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi.

Çelik, H., & Ekşi, H. (2008). Söylem analizi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *27*(27), 99-117.

Dağlı, Ş. (2021). Sanatsal Gelişim Sürecinde Pablo Ruiz Picasso ve Kübizm. *Itobiad: Journal Of The Human & Social Science Researches*, *10*(3).

Dağlı, Ş. Z. (2020). Picassonun Sanatı İçinde Dönemleri ve Çalışma Formları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *24*(Özel Sayı), 187-204.

Duncum, P. (2016). *Görseli yorumlama-Söylem analizini tanımlama*. Pegem Atıf İndeksi, 37-55.

Duzenli, T., & Alpak, E. M. (2016). Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Doğaya Öykünme Yaklaşımının Yaratıcılık Üzerindeki Etkisi. *Mimarlık ve Yaşam*, *1*(1), 13-21.Dünya, Ç. Ş. B. Picasso.

Emek, C.K. (2001). *Artbook Picasso.* Dost Kitapevi.

Erbay, M. (1997). *Sanat eğitiminin önemi*.

Eroğlu, Ö. (2023). *Plastik sanatlar sözlüğü*. Tekhne Yayınları.

Farthing, S. (2012). *Sanatın tüm öyküsü*. Hayalperest Yayınevi.

Hançerlioğlu O (1982) Felsefe Sözlüğü, İstanbul. *Remzi Kitabevi*, S.364.

Haşlakoğlu, O.(2015). Picasso ve Sanatsal Eylem: Kübizm'in Doğuşu. *Mavi Atlas*, (4), 108-119.

İpek, A. N., & Selçuk, S. Ü. (2018).Sanat Eserinin Kendinden Başka Referansı Yok Mudur?. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, *6*(15), 898-908.

Korkmaz, A. Y. Ç. (2019). Mavi ve Pembe Dönemleriyle Picasso. İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi, *11*(3), 293-302.

Özman, M. (2015). *Pablo Picassonun* Kübizme geçiş dönemi: Yaşamı ve eserleri (1881-1907) (Master›s thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Punch, K., F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş: nicel ve nitel yaklaşımlar*. (Çev: D.Bayrak, H.B.Arslan, Z. Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1998)

Sayın, Z. B. (1998). Öykünme ve Temsil-İmge ve Benzeşim: Beden, Kesintisiz Metin. *Defter*.

Seferoğlu, S. S., & Akbıyık, C. (2006). Eleştirel düşünme ve öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *30*(30), 193-200.

Taşkesen, S. (2021). Eğitim Bilimlerinde Araştırma Ve Değerlendirmeler – II içinde (s. 425-444). Gece Kitaplığı.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2000). *Okul Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.

Ülger, K. (2015). Sanat eğitiminin düşünme becerileri üzerine etkisi. *Milli Eğitim Dergisi*, *45*(206), 135-147.

Yaycıoğlu, M. (2017). Pablo Picasso: Şair, Oyun Yazarı, Sahne ve Kostüm Tasarımcısı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, *41*(1-2), 95-113.

ERKEN ÇOCUKLUK DÖNEMİNDE SOSYAL BECERİLER

Dr. Öğr.Üyesi Deniz EKİNCİ VURAL[1]

1 Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Temel Eğitim Bölümü, Okul Öncesi Eğitimi A.,D. ORCID: 0000-0002-4511-2036

Giriş

Okul öncesi dönem gelişimin tüm alanları için kritik önem taşımaktadır. Yapılan araştırmalar bu dönemin zekanın yanı sıra kişilik yapısı ve sosyal beceri gelişimi açısından da önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Oktay, 2007). Erken yıllarda birey tarafından kazanılan sosyal davranışların, bireylerin gelecek sosyalleşme süreçleri, çevre ile ilişkileri ve toplum yaşamı açısından büyük önem arz eden değer yargılarını biçimlendirdiği ortaya koyulmuştur (McClelland, Morrison, 2002). Bireyin gelişim süreçlerinin kalıtım ve çevrenin ortak ürünü olduğu bilinmektedir (Senemoğlu, 2000). Bu nedenle çocukların kalıtımla getirdikleri kişilik özelliklerinin önce aile daha sonra okul öncesi eğitim kurumları tarafından desteklenerek sosyal becerileri kazanmalarının sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Bireyler için toplumun bir parçası olmak, ait olmak, onaylanmak gibi duygular büyük önem taşımaktadır. Doğal olarak çocuklar içinde bulundukları toplumun kurallarını zamanla öğrenirler. Toplumsal yaşamı paylaşmaya ilişkin kuralları benimsemek, duyguları doğru şekilde ifade edebilmek, yardımlaşma ve işbirliği gibi beceriler sosyal yaşamda başarı için büyük önem taşımaktadır. Bireyin toplumsal kabul sürecinde kendinden beklenen davranışları kazanma aşamalarına sosyalleşme denir (Binbaşıoğlu, 1992). Sosyalleşme süreci bireyin yaşamında önemli işlevlere sahiptir Öncelikle sağlıklı sosyalleşen bireyler toplum içindeki işlevlerini verimli biçimde yerine getirebilirler. Böylece toplum tarafından kabul görerek daha yüksek yaşamsal başarı elde edebilirler. (McClelland, Morrison ve Holmes, 2000).

Bireylerin sosyalleşme sürecinin bir öğesi olan sosyal beceriler kişinin diğer bireyler ile sağlıklı etkileşimi başlatma ve etkileşim sürecine devam etmesini desteleyen etkili davranış elemanları olarak tanımlanmaktadır (Westwood, 1993). Sosyal beceriler toplumsal yaşama, bireyin içinde bulunduğu ortama uygun davranış gösterme becerileri olarakta tanımlanmaktadır. Bu beceriler bireylerin sağlıklı kişiler arası ilişkiler kurması ve toplum içinde sosyal kabul görmesi açılarından büyük önem taşımaktadır (Avcıoğlu, 2001). Bu nedenle bireylerin sosyal becerileri elde etme sürecinin desteklenmesi birçok araştırmaya konu olmaktadır. Ayrıca bu becerilerin temellerinin erken çocukluk döneminde atıldığı bilgisi sosyal beceri kazanımında bu dönem eğitiminin önemini vurgular niteliktedir.

Sosyal beceriler ile ilgili yapılan araştırmalar, çocukların okula uyumları ve akademik başarılarında sosyal davranışların etkili olduğunu ortaya koymuştur (DeRosier ve diğerleri, 1994; Ladd, 1990; McClelland, Morrison, 2002). Bu araştırmaların bir diğer önemli sonucu, okula düşük sosyal beceri düzeyleri ile başlayan çocukların, akran reddi, problem davranışlar sergileme, düşük akademik başarı gibi önemli sorunlarla karşılaştıklarıdır

Kaynakça

Akkök, F. (2006). *İlköğretimde sosyal becerilerin geliştirilmesi öğretmen el kitabı,* (4. Basım). İstanbul: Özgür yayınları.

Akman, B., Üstün, E., Güler, T. (2003). 6 yaş çocuklarının bilim süreçlerini kullanma yetenekleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 11-14.

Alisinanoğlu, F., Özbey, S., Kesicioğlu, O.S. (2012). Impact of social skill and problem behavior training program on children attending preschool: a survey. *Academic Researh International*, 2 (2), 321-330.

Altun, Z. D. (2018). Early Childhood Pre-Service Teachers' Perspectives on Play and Teachers' Role. *International Education Studies*, 11(8), 91-97.

Argun, Y (2005). *Anne Baba ve Öğretmenlerin Öğrenilmiş Güçlülüğü İle Okulöncesi Çocukların Davranışsal-Duygusal Güçlülüğü ve Kendilik Algısı arasındaki ilişkinin İncelenmesi.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Atılgan, G. (2001) *Okulöncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden ve Etmeyen İlköğretim I. Kademe I. Devre Öğrencilerinin Sosyal Beceri Özelliklerinin Karsılastırılması,* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Avcıoğlu, H. (2001). *İşitme Engelli Çocuklara Sosyal Becerilerin Öğretilmesinde İşbirlikçi Öğrenme Yaklaşımı İle Sunulan Öğretim Programının Etkililiğinin İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.

Avcıoğlu, H. (2005). *Etkinliklerle sosyal beceri öğretimi* (2. baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.

Bacanlı, H. (1999) Edt. *Sosyal Beceri Eğitimi. İlköğretimde Rehberlik.* Ankara: Nobel yayıncılık.

Bagnato, S. J. (2007). *Authentic assessment for early childhood intervention: Best practices.* New York: The Guilford Press.

Başal, H., A., (2003). *Gelişim ve Psikoloji (Nasıl Mutlu Bir Çocuk Yetiştirebilirim?).* İstanbul: Morpa Yayıncılık.

Bayhan, S.,P., Artan, İ. (2004). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi*. İstanbul: Morpa yayınları.

Bekman, S. (1999). *7 çok geç. Erken çocukluk eğitiminin önemi üzerine düşünceler ve öneriler.* İstanbul: Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) Yayınları.

Bilecen, N. (1995). *İlkokul birinci Sınıfın Amaçlarına Ulaşmada Anasınıfına Devam Etme ve ya Etmemenin Etkisi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir

Binbaşıoğlu, C. (1992). *Eğitim Psikolojisi.* Ankara:Kadıoğlu Matbaası.

Boone, T. R., Cunningham, J. G. (1998). Children's Decoding Of Emotion İn Exp-

ressive Body Movement: The Development Of Cue Attunement. *Developmental Psychology,* 34, 1007- 1016

Ceylan, Ş. (2009). *Vineland sosyal-duygusal erken çocukluk ölçeğinin geçerlik güvenirlik çalişması ve okul öncesi eğitim kurumuna devam eden beş yaş çocuklarinin sosyalduygusal davranışlarına yaratici drama eğitiminin etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Çetin, F., Bilbay, A.A. ve Kaymak, D.A. (2003). *Çocuklarda Sosyal Beceri*, İstanbul: Epsilon Yay.

Çınar, F. (1990). *The effects of early childhood education on children's social development* (Unpublished master thesis), Bogazici University, Istanbul, Turkey.

Çoban, M.(1999)."*Anaokuluna Giden ve Gitmeyen Çocukların Sosyalleşme Düzeyleri*"(Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çubukçu, Z ve Gültekin, M. (2006). İlköğretimde öğrencilere kazandırılması gereken sosyal beceriler. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi,*155-174.

DeRosier, M. E., Kupersmidt, J. B. ve Patterson, C. J. (1994). Children's academic and behavioral adjustment as a function of the chronicity and proximity of peer rejection. *Child development*, 65(6), 1799-1813.

Dinç, B. , Gültekin, M. (2003). Okul Öncesi Eğitimin 4-5 Yaş Çocuğunun Sosyal Gelişimine Etkileri Konusunda Öğretme Görüşleri. *Omep 2003 Dünya Konsey Toplantısı ve Konferansı Bildiri Kitabı.* Ankara:Ya-Pa Yayınları

Dönmezler, İ. (1997). *Eğitim Psikolojisi*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi, 131-136.

Durualp, E. ve Aral, N. (2010). Altı yaşındaki çocukların sosyal becerilerine oyun temelli sosyal beceri eğitiminin etkisinin incelenmesi, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39, 160-172.

Ekinci Vural, D. (2012). *Okul öncesi eğitimin ilköğretime etkisinin aile katılımı ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi.* (Yayımlanmamış Doktora tezi.) Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Erbay, E., (2008). *Okul Öncesi Eğitim Alan ve Almayan İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Becerilere Sahip Olma Düzeyleri.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erden, M. ve Akman, A. (1998). *Eğitim Psikolojisi Gelişim Öğrenme Öğretme*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Erten, H. (2012). Okul öncesi eğitime devam eden 5-6 yaş çocuklarının sosyal beceri, akran ilişkileri ve okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkilerin izlenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, Türkiye.

Goleman, D.(2007). *Sosyal Zeka*. İstanbul: Varlık Yayınları s.16.

Göktaş, İ. (2015). *Aile katılımı ve sosyal beceri eğitimi programlarının tek başına ve birlikte 4-5 yaş çocuklarının sosyal becerileri ve anne-çocuk ılişkileri üzerındek etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Gresham, F.M., & Elliot, S. (1990). *Social skills rating scaie*. American Guldence Service.

Gülay, H. & Akman, B. (2009). *Okul Öncesi Dönemde Sosyal Beceriler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Gülay, H. (2009). 5-6 yaş çocuklarının sosyal konumlarını etkileyen çeşitli değişkenler. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 106-109.

Güngör, A. (2005). Toplumsal ve Duygusal Gelişim, Gelişim ve Öğrenme (Edt. Ulusoy, A.). Ankara: Anı Yayıncılık.

Günindi, Y. (2011). Bağımsız anaokullarına ve anasınıflarına devam eden çocukların sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 12(1), 133-144.

Gürkan, T.(1982).”Neden Okulöncesi Eğitim” *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. Cilt 15,sayı 2.

Gürkan, T.(1979). ‘’Okulöncesi Eğitimin İlkokuldaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme‘’ *Eğitim ve Bilim Dergisi*,Sayı 22.

Gürşimşek, I. (2003). Okul öncesi eğitime aile katılımı ve psikososyal gelişim. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 3(1), 125-144.

Güven, Y., Önder A., Sevinç M., Aydın O., Balat G., Palut B., Bilgin H., Çağlak S., Dibek E..(2004)’’Okulöncesi Eğitimi Alan ve Almayan İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Duygusal Uyum Düzeylerinin Karşılaştırılması’’ *1.Uluslarası Okulöncesi Eğitim Kongresi*,Ya-Pa,, Cilt :2.

Haktandır, G.(Editör). (2007*). Okul öncesi eğitime giriş.* Anı Yayıncılık, Ankara.

Haktanır, G. (1994). 7-10 *Yaşlarındaki Çocuklarda Sayı, Madde, Uzunluk, Miktar, Ağırlık, Alan ve Hacim Korunumu İlkesinin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Hohmann, M., Weikart, D.P., 2000. Küçük Çocukların Eğitimi. Çeviren: Sibel Saltiel Kohen ve Ülfet Öğüt. Hisar Eğitim Vakfı Yayınları. Kuruçeşme, İstanbul.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1999). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yay.

Karoğlu, H., & Ünüvar, P. (2017). Okul öncesi dönem çocuklarının gelişim özellikleri ve sosyal beceri düzeyleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (43), 231-254.

Katz, L. G. & McClellan, D. E. (1991). The teacher’s role in the social development of young children. Urbana, IL: *ERIC Clearinghouse on Elementary*

and Early Childhood Education. Retrieved from http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED331642.pdf.

Koçak, N., Pınarcık, Ö., ve Ergin, B.(2015). Okul Öncesi Dönem Çocuklarının Bilişsel Gelişim Özellikleri İle Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (Konya Örneği). *Asya Öğretim Dergisi*, 3(1), 21-29.

Kök, M., Tuğluk N., Bay E. 2006).''Okulöncesi Eğitimin Öğrencilerin Gelişim Özellikleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi''*1.Uluslarası Okulöncesi Eğitim Kongresi,*YaPa, Cilt :1.

Ladd, G. W. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers. *Child Development*, 61(4), 1081-1100.

Mcclelland, M.; Morrison, F.J., Holmes, D.L. (2004). Chilhren at Risk for Early Academic Problems: The Role of Learning-Related Social Skills, *Research in Developmental Disabilites*, V.25,5,P. 399- 412.

McClelland, M. M. ve Morrison, F.J. (2002). The Emergence of learning-related social skills in preschool children. *Early Childhood Research Quarterly*, 18, 206-224.

MEB, (2013). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara: Meb Basımevi.

Ogelman, H., Seçer, Z., Alabay, E. ve Uçar, F.(2012). Okul öncesi 5-6 yaş grubu çocukların bilişsel gelişimleri ile sosyal beceri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 1 (15), 391-402.

Oktay, A. (2007). *Yaşamın Sihirli Yılları: Okul Öncesi Dönem.* İstanbul: Epsilon Yayınları.

Özbek, A.(2003). *''Okulöncesi Eğitim Kurumlarına Devam Eden ve Etmeyen Çocukların İlköğretim Birinci Sınıfta Sosyal Gelişim Açısından Öğretmen Görüşüne Dayalı Olarak Karşılaştırılması, ''*(Yüksek Lisans Tezi)Eskişehir Anadolu Üniversitesi, İlköğretim Anabilim Dalı ,Okulöncesi Öğretmenliği Programı Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Öztürk, A., 2008. Okulöncesi Eğitimin İlköğretim 1. ve 3. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Becerilerine Etkisinin İncelenmesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztürk, A. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Bilişim Teknolojileri Bağımlılığı. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 195-219. https://doi.org/10.31463/aicusbed.903612

Özbey, S. (2012). Okul Öncesi Eğitim Kurumuna Devam Eden 60–72 Aylık Çocuklarının Sosyal Beceri ve Problem Davranışlarının Okul ve Ev Ortamına Göre İncelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 23(2), 21-32.

Palut, B, (2003). *Sosyal Gelişim ve Arkadaşlık İlişkileri. Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Yayıncılık.

Powless, D., L. & Elliott S., N. (1993). Assessment of social skills of native american preschoolers: teachers' and parents' ratings. *Journal of School Psy-*

chology, 31,293- 307.

Putallaz, M. (1987). Matemal behavior and children's sociometric status. *Child Development,* 58(2), 324-340.

Semrud Clikeman, M. (2007). *Social Competence in Children*. New York: Springer.

Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim.* Ankara:Gazi Kitapevi.

Stoneman, Z. & Brody, G. H. (1993). Sibling temperaments, conflict, warmth and role Asymmetry, *Child Development,* 64, 1786-1800

Sylva BK, Melhuish, E., Sammons P, Siraj-Blatchford, I., Taggart B., (2004)."*The Effective Provision of Pre-The Effective Provision of Pre-School Education (EPPE) Project:Findings from Pre-school to end of Key Stage1*"Institute of Education, University of LondonUniversity of Oxford, Birkbeck, University of London, University of Nottingham

Şahin, H. (2004). *Öfke denetimi eğitiminin çocuklarda gözlenen saldırgan davranışlar üzerindeki etkisi.* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Tagay, Ö., Baydan, Y. & Voltan Acar, N. (2010). Sosyal beceri programının (blocks) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleri üzerindeki etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergis*i(3), 19-28. https://doi.org/10.20875/sb.59103

Uğur, H.(1998).*"Anasınıfı Eğitiminin Sosyalleşmedeki Rolü ve Öğrencileri Sosyalleştirme Açısından Özel ve Devlet Anasınıflarının Karşılaştırılması."* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.) Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Unutkan, Ö.P. (1998). *5-6 Yaş Grubu Aile Katılımlı Sosyalleşme Programı*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Updegraff, K.A., McHale, S.M. ve Crouter, A.C. (2001). Parents' Involvement in Adolescents' Peer Relationships: A Comparison of Mothers' and Fathers' Roles. *Journal of Marriage and Family, 63, 655- 668.*

Uzamaz, F. (2000). Ergenlerde Sosyal Beceriler ve Değerlendirme Yöntemleri *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:6, Sayı:6.

Uz, B., A. (2003). *İlköğretim 4. ve 5. sınıflarda okuyan öğrencilerin sosyal becerileri ve okul uyumu ile depresyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) ,Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Wentzel, K.R. ve Erdley, C.A. (1993). Strategies for Making Friends Relations to Social Behavior and Peer Acceptance in Early Adolescence. *Developmental Psychology*, 29(5), 819-826.

Westwood, P. (1993). Commonsense methods for children with special needs strategies for the regular classrom. London.

Yaşar-Ekici, F. (2013). *Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına katılan ve katılmayan ailelerin çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışlar açısından karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Yiğit, R. ve Yılmaz, H. (2011). "İlköğretim II. kademe öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleri ile benlik saygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi". *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi* 31, 335-347.

Yüksel, G.(1999), *Sosyal Beceri Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyine Etkisi* . (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yüksel, G. (2001), *Öğretmenlerin Sahip Olmaları gereken Davranış Olarak Sosyal Beceri* , *Milli Eğitim Dergisi*, sayı 150, Mart, Nisan, Mayıs.

Zembat, R., Unutkan P.Ö. (2001). *Okul Öncesi Dönemde Çocuğun Sosyalleşmesinde Ailenin Yeri (Aile Katılım Programı Uygulama Örnekleriyle)*. İstanbul: Ya-pa.

[1]MİKROSKOPLA YAPILAN GENETİK UYGULAMALARIN BAŞARI DÜZEYİNE ETKİSİ: İNCİRLİ ORTAOKULU ÖRNEĞİ[2]

Fatma ÖZHİLAL[3]

Merve DEMİRKOL[4]

Yusuf KURT[5]

---

1 Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

2 Bu araştırma, TÜBİTAK ve Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeler Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiş lisans bitirme tezidir. Bu çalışma, ASES IV. Uluslararası Eğitim Bilimleri Kongresi'nde özet bildiri olarak sunulmuştur.

3 Lisans öğrencisi: hilalozhilal1301@gmail.com

4 Lisans öğrencisi: mervedemirkol196@gmail.com

5 Prof. Dr. Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü ykurt@harran.edu.tr ORCID ID: **0000-0003-3550-1115**

1.GİRİŞ

Ortaöğretimde fen bilgisi eğitimi canlılar ve yaşamı anlamak açısından önemlidir. Ortaokul fen bilgisi eğitimi, öğrencilere hem teorik hem de pratik bilgi sağlamayı hedefler. Teorik bilgi, öğrencilere doğa ve teknoloji hakkında temel kavramları, ilke ve teorileri öğretirken, pratik bilgi ise, öğrencilere deneyler yapma, veri toplama ve analiz etme gibi beceriler kazandırmayı amaçlar (Hançer ve ark., 2003). Laboratuvarda yapılan çalışmalar; bilimsel düşünmeyi, bilimi daha iyi anlayarak bilime ve bilimsel uygulamalara yönelik olumlu tutum geliştirmeyi, bilimsel süreç becerileri kazandırmayı, soyut fen konularını yaparak, yaşayarak ve somutlaştırarak daha iyi öğrenmeyi sağlamaktadır (Harman, 2012). Ortaokul fen bilgisi laboratuvarında çalışırken en çok kullanılan malzemelerden biri, özellikle biyoloji eğitiminde, mikroskoptur.

Mikroskopla genetik konularını incelemek, öğrencilerin genetik konulara ilgisini artırarak genetik alanında merak duygularını geliştirmelerine yardımcı olabilir. Öğrenciler ilgili incelemelerini birçok farklı mikroskop çeşidinde yapabilirler. Belirtilen mikroskop çeşitlerinden en çok kullanılan üç farklı tipi: ışık, stereo ve elektron mikroskobudur.

Ortaöğretimde fen bilgisi dersinde mikroskop kullanımında öğrencilerin uygulama ile daha çok şey öğrenilmesi amaçlanır. Ortaokulda fen bilgisi dersinde mikroskopla uygulamalı olarak genellikle şu konular anlatılır: Mikroskobun kullanımı, mikroskobun yapısı, özellikleri, kullanım alanları ve nasıl kullanılacağı. Ayrıca, mikroskop yardımıyla yapılan incelemelerde hangi örneklerin kullanılabileceği, hazırlık aşamaları, inceleme sırasında nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konular da öğretilir. Işık mikroskobu kullanarak hücrenin temel yapı taşları olan hücre duvarı, sitoplazma, çekirdek, mitokondri, ribozom gibi organel yapıları incelenir. Elektron mikroskobu kullanarak canlı organizmaların özellikleri, yapısı ve çalışma prensipleri incelenebilir. Örneğin, kan, tüy, cilt, saç gibi örnekler incelenerek organizmaların yapısı anlatılabilir. Ayrıca, bakterilerin temel yapısı, hareket özellikleri, büyüme şekilleri gibi konular öğretilir. Stereo mikroskobu kullanarak üç boyutlu yapılar incelenir. Örneğin, çiçek, yaprak gibi örnekler incelebilir. (Gürbüz, 2008).

Mikroskopta uygulamalar öğrencilerin gözlem, analiz ve sentez yapma becerilerini geliştirir. Ayrıca, mikroskop kullanarak yapılan incelemeler, öğrencilerin doğa ile etkileşimini artırarak fen bilimleri alanında ilgi ve meraklarını artırır. Ortaöğretimde mikroskopta genetiğin uygulamalı bir şekilde öğretilmesi öğrencilerin kalıcı bir şekilde genetik öğrenmesi için önemli bir yere sahiptir ve şu konular gösterilir: Mikroskop kullanarak hücrelerin çekirdeklerinde bulunan kromozomlar ve DNA molekülünün yapısı incelenebilir. Çok hücreli canlıların vücut ve üreme hücrelerinde

KAYNAKÇA

ALKAN, İ. & KÖKSAL, M. S. (2017). Mitoz Bölünme Konusunun Öğretimi İçin Kavramsal Değişim Odaklı Somut Bir Öğretim Materyalinin Geliştirilmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4 (8), 66-83. DOI: 10.29129/İnujgse.350605

BAHAR, M., JOHNSTONE, A.H.VE HANSELL M.H. (1999). Revisiting Learning Difficulties İn Biology. Journal Of Biological Education, 33(2), 84-86.

BANET, E., & AYUSO, G. E. (2003). Teaching Of Biological İnheritance And Evolution Of Living Beings İn Secondary School, International Journal of Science Education, 25(3), 373-407.

BOZDAĞ, H. C., & GÖKÇE, O. K. (2018). Dört Aşamalı Kavramsal Ölçme Aracı İle Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Hücre Bölünmeleri Konusundaki Bilgi Farkındalıkları İle Kavram Yanılgılarının Belirlenmesi, Sakarya University Journal of Education, 8(2), 202-223.

CHATTOPADHYAY, A. (2012). Understanding Of Mitosis and Meiosis İn Higher Secondary Students Of Northeast India And The İmplications For Genetics Education, Education, 2(3), 41-47.

CHATTOPADHYAY, A. (2005). Understanding Of Genetic İnformation İn Higher Secondary Students İn Northeast India And The İmplications For Genetics Education, Cell Biology Education, 4(1), 97-104.

ÇAVUŞ, R., BALÇIN, M. D., & YILMAZ, M. M. (2018). Bilim Fuarı Etkinliklerinin Ortaokul Öğrencilerinin Fen Ve Problem Çözme Becerilerine Yönelik Algılarına Etkisi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 5(10), 1-17.

ÇARDAK, O. ve DİKMENLİ, M. (2018, Kasım). Ortaokul öğrencilerinin sindirim sistemi

hakkındaki düşüncelerinin çizim tekniği ile incelenmesi. II. Uluslararası Akademik Araştırma Kongresi"nde sunulan bildiri, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

DEMİR, A., & SEZEK, F. (2009). İlköğretim Sekizinci Sınıf Fen ve Teknoloji Dersi Genetik Ünitesindeki Kavram Yanılgılarının Giderilmesinde Grafik Materyallerin Etkisi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 573-587.

ERDEM, M., YALÇIN, F. S. & TELLİ, S. (2017). İlkokul 3. Sınıf Öğrencilerinin Mikroskop Üzerine Düşüncelerinin İncelenmesi. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen Ve Matematik Eğitimi Dergisi, 11 (1), 252-292. DOI: 10.17522/Balikesirnef.356150

ERDAL, C. & SARI, U. (2020). Bilim fuarlarının ortaokul öğrencilerinin bilimsel süreç becerilerine etkisi. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi (ESTÜDAM) Eğitim Dergisi, 5 (2), 37-54.

GÜRBÜZ, F. (2008). İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin "Isı ve Sıcaklık" Konusundaki Kavram Yanılgılarının Düzeltilmesinde Kavramsal Değişim Metinlerinin Etkisinin Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Ortaöğretim Fen Ve Matematik Alanları Eğitimi Bölümü Fizik Eğitimi Anabilim Dalı, Erzurum, Yıl 2013, Cilt: 1 Sayı: 2, 38 - 64,.

HANÇER, A. H. , ŞENSOY, Ö. & YILDIRIM, H. İ. (2003). İlköğretimde Çağdaş Fen Bilgisi Öğretiminin Önemi Ve Nasıl Olması Gerektiği Üzerine Bir Değerlendirme. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13 (13) , 80-88. Retrieved From Https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/Pauefd/İssue/11130/133116

HANÇER, A. H., & YALÇIN, N. (2007). Fen Eğitiminde Yapılandırmacı Yaklaşıma Dayalı Bilgisayar Destekli Öğrenmenin Bilgisayara Yönelik Tutuma Etkisi, Kastamonu Eğitim Dergisi, 15(2), 549-560.

HARMAN, G. (2012). İlköğretim 8. Sınıf Öğrencilerinin Mitoz Bölünme Konusundaki Bilgilerinin Çizim Yöntemi İle İncelenmesi. Journal Of Research İn Education And Teaching Cilt 1 Sayı 2 ISNN: 2146-9199

MEB (2018). Talim Ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı (İlkokul Ve Ortaokul 3, 4, 5, 6, 7 Ve 8. Sınıflar). Ankara: MEB Yayınları

ÖZER, M., ÖZCAN, S. **(2021). Anaerobik Basamak Testinin Alan ve Laboratuvar Testleriyle Karşılaştırılarak İncelenmesi. Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 1(2), 56-74. Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/fbujss/issue/70007/1121192**

ÖZTAP, H., ÖZAY, E., & ÖZTAP, F. (2003). Teaching Cell Division To Secondary School Students: An İnvestigation Of Difficulties Experienced By Turkish Teachers: Case Studies, Journal of Biological Education, 38(1), 13-15.

SADİ, Ö., ÇAKIROĞLU, J. (2011). Effects of hands-on activity enriched instruction on students' achievement and attitudes towards science. Journal of Baltic Science Education, 10, 2, 87-97.

TAFLI, T. (2010). Lise 1. Sınıf Biyoloji Dersinde Uygulanan Proje Tabanlı Öğrenme Yaklaşımının Öğrencilerin Başarısına Etkisi, Selçuk Üniversitesi, Yayımlanmış yüksek lisans tezi, Konya. http://hdl.handle.net/123456789/6498

UĞRAŞ, S., SİPAHİ, N., DURSUN, H., KEÇELİ, D. Ö. Ü. F., ET AL. (2021). Etkinlik Temelli Bir Öğretim Modeli: Mikrodünyaya Yolculuk-3 Projesi. Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, (17), 31-44. https://doi.org/10.46778/goputeb.890542

UĞRAŞ, S., KESKİN, H. K., SİPAHİ, N. ve DURSUN, H. (2017). İlköğretim öğrencilerinde proje tabanlı mikroskobik canlı bilincinin oluşturulması. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 175-188.

YENİCE, N., SAYDAM, G., & TELLİ, S. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Fen Öğrenmeye Yönelik Motivasyonlarını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(2), 231-247.

ZENGİN, B. (2019). Lise bilgilerinin gen özelliklerinin anlayışları. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan, Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Anabilim, Konya. https://hdl.handle.net/20.500.12452/6898

2023
Aralık

Fen Bilimleri & Matematikte Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Murat KÜTÜK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. E. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Murat KÜTÜK

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-418-5

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

MİKRORNA'LAR

Pınar ÖZTOPCU VATAN, Beyza BAYTAROĞLU.....1

BÖLÜM 2

PIMPINELLA (APIACEAE) CİNSİNİN TÜRKİYE'DE Kİ TAKSONOMİK DURUMU

Hüseyin Aşkın AKPULAT 19

BÖLÜM 3

BESNI İLÇESİNDE ÇEVRESEL (AÇIK VE KAPALI ORTAM) GAMA DOZ HIZLARININ ÖLÇÜLMESİ

Mehmet Fatih AYDIN, Ömer SÖĞÜT.....41

BÖLÜM 4

BİTKİ STRES FAKTÖRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Murat ARDIÇ 57

BÖLÜM 5

DNA PARMAK İZİ

Pınar ÖZTOPCU VATAN, Dilay KARACAOĞLU 79

BÖLÜM 6

FARKLI ÖZELLİKTE BOR TOZLARININ MGB2 KÜÇE SÜPERİLETKENİNİN MANYETİK KALDIRMA KUVVETİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Burcu SAVAŞKAN, Sait Barış GÜNER 101

BÖLÜM 7

ANGIOSPERM PHYLOGENY GROUP (APG) SİSTEMİ

Hüseyin Aşkın AKPULAT 115

BÖLÜM 8

POLİMERLER VE BİYOPOLİMERLER

Yasemin YILDIZ 131

BÖLÜM 1

MİKRORNA'LAR

Pınar ÖZTOPCU VATAN[1]
Beyza BAYTAROĞLU[2]

1 Pınar Öztopcu-Vatan (Prof.Dr.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 26480 Meşelik, Eskişehir. ORCID ID: 0000-0003-4339-4129
2 Beyza Baytaroğlu, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Biyoloji Bilim Dalı, 26480 Meşelik, Eskişehir. ORCID ID: 0000-0002-8622-6099

MİKRORNA'LAR

MikroRNA (miRNA)'lar 1993 yılında keşfedilen yaklaşık 19-24 nükleotid uzunluğunda, gen ekspresyonunun transkripsiyonel ve postranskripsiyonel düzenlenmesinde görev alan, kodlama yapmayan, endojen ve evrimsel olarak korunmuş en küçük RNA sınıfı olarak tanımlanmıştır (Bhaskaran ve Mohan, 2015). İlk miRNA Lee ve arkadaşları tarafından 1993 yılında *Caenorhabditis elegans* (*C. elegans*) canlısında yapılan çalışmalar sırasında tanımlanmıştır. Daha sonra farklı canlılarlada yapılan çalışmalarda farklı miRNA'ların varlığı keşfedilmiştir. Başlangıçta herhangi bir protein sentezi gerçekleştiremeyen bu miRNA'ların hücrede herhangi bir fonksiyonu olmadığı düşünülmüş olsa da daha sonrasında yapılan farklı çalışmalarda miRNA'ların spesifik haberci RNA (mRNA)'lara bağlanarak translasyon inhibisyonuna neden olarak ya da direk mRNA yıkımını sağlayarak farklı hücresel fonsiyonları düzenleyebildikleri keşfedilmiştir. Yapılan çalışmalarda miRNA'ların canlı organizmada hücre farklılaşması, embriyogenez ve apoptotik süreç gibi oldukça önemli hücresel fonksiyonların düzenlenmesinde de kritik görevler aldıkları bildirilmiştir. Ayrıca miRNA gen ifadelerinde ki artış ya da azalışların farklı hastalıkların gelişmesi sürecini tetiklediği de yapılan çalışmalarla gösterilmiştir. Özellikle miRNA'ların kanser gelişimi sürecinde farklı onkogen ve tümör baskılayıcı genlerin ifadelerinde değişliklere neden olması sebebiyle hastalığın patolojisi ve ilerleme aşamalarının belirlenmesinde kullanılabileceği düşünülmektedir (Pritchard vd., 2015).

İlk miRNA *Caenorhabditis elegans* (*C. elegans*) canlısında yapılan çalışmalar sırasında tanımlanan lin-4'dür. Yapılan bu çalışmada lin-4'ün *C.elegans'*ta tüm larva dönemlerinde ve hücre tiplerinde gelişimsel olayların zamanlamasını etkilediği belirlenmiştir. lin-4'ün işlev kaybı mutasyonu sonucunda hayvanlarda yetişkin yapılarının gelişmediği ve yumurtlamanın engellendiği gözlenmiştir (Lee vd., 1993). Heterokronik gen lin-14'ün, *C.elegans'*ın postembriyonik gelişimi sırasında çeşitli hücre tiplerinde gelişimsel olayların zamanlamasını kontrol ettiği gösterilmiştir (Hong vd., 2000). Yapılan çalışmalarda lin-4'ün, LIN-14 proteininin seviyesini negatif olarak düzenleyerek etki ettiği ve ilk larva aşamasından (L1) başlayarak LIN-14 proteininde geçici bir azalma yarattığı belirlenmiştir. lin-14 sıfır mutasyonunun, lin-4 işlev kaybı mutasyonuna tamamen zıt bir fenotip sunarak erken larva dönemlerini atlayarak yetişkin dönemlerini önceden programlayarak yürüttüğü belirtilmiştir. Gelişimin geç evrelerinde lin-14'ün işlev kazandırıcı mutasyonunun ise lin-4'in işlev kaybı mutasyonuna yüksek oranda benzer bir fenotip ortaya çıkardığı açıklanmıştır. lin-14 aktivitesindeki azalma ile LIN-14 protein miktarı da ortamda azalış göstermiştir. lin-4 mutant hayvanlarda, LIN-14 protein seviyesi lin-14 işlev kazandırıcı mutasyonlarda olduğu gibi yüksek belirlenmiştir.

REFERANSLAR

Bhaskaran M, Mohan M. *Micrornas: history, biogenesis, and their evolving role in animal development and disease. Vet Pathol.* 2014;51(4):759-774.

Bronevetsky Y, Ansel KM. *Regulation of miRNA biogenesis and turnover in the immune system.* Immunol Rev. 2013;253(1):304-316.

Bushati N, Cohen SM. *Microrna functions.* Annu Rev Cell Dev Biol. 2007;23(1):175-205.

Chipman LB, Pasquinelli AE. *Mirna targeting: growing beyond the seed*. Trends in Genetics. 2019;35(3):215-222.

Cissell KA, Deo SK. *Trends in microRNA detection.* Anal Bioanal Chem. 2009;394(4):1109-1116.

Doxzen KW, Doudna JA. *DNA recognition by an RNA-guided bacterial Argonaute.* Paci E, ed. PLoS ONE. 2017;12(5):e0177097.

Fleige S, Pfaffl MW. *RNA integrity and the effect on the real-time qRT-PCR performance.* Molecular Aspects of Medicine. 2006;27(2-3):126-139.

García-López J, Brieño-Enríquez MA, del Mazo J. *MicroRNA biogenesis and variability.* BioMolecular Concepts. 2013;4(4):367-380.

Ha M, Kim VN. *Regulation of microRNA biogenesis.* Nat Rev Mol Cell Biol. 2014;15(8):509-524.

Hong Y, Lee RC, Ambros V. *Structure and function analysis of lin-14, a temporal regulator of postembryonic developmental events in caenorhabditis elegans.* Molecular and Cellular Biology. 2000;20(6):2285-2295.

https://mirbase.org/browse/

https://assets.thermofisher.com/TFS-Assets/LSG/manuals/cms_055423.pdf

Huang Y, Zou Q, Wang SP, Tang SM, Zhang GZ, Shen XJ. *The discovery approaches and detection methods of microRNAs.* Mol Biol Rep. 2011;38(6):4125-4135.

Hunt EA, Broyles D, Head T, Deo SK. *Microrna detection: current technology and research strategies.* Annual Rev Anal Chem. 2015;8(1):217-237.

Krol J, Loedige I, Filipowicz W. *The widespread regulation of microRNA biogenesis, function and decay.* Nat Rev Genet. 2010;11(9):597-610.

Kuzuoğlu-Öztürk D, Bhandari D, Huntzinger E, Fauser M, Helms S, Izaurralde E. *Mi risc and the ccr 4– not complex silence mrna targets independently of 43s ribosomal scanning.* The EMBO Journal. 2016;35(11):1186-1203.

La Rocca G, Cavalieri V. *Roles of the core components of the mammalian mirisc in chromatin biology.* Genes. 2022;13(3):414.

Lee RC, Feinbaum RL, Ambros V. *The C. elegans heterochronic gene lin-4 encodes small RNAs with antisense complementarity to lin-14. Cell.* 1993;75(5):843-854.

Lin S, Gregory RI. *MicroRNA biogenesis pathways in cancer.* Nat Rev Cancer. 2015;15(6):321-333.

Lu TX, Rothenberg *ME. Microrna. Journal of Allergy and Clinical Immunology.* 2018;141(4):1202-1207.

Mathew R, Mattei V, Al Hashmi M, Tomei S. *Updates on the current technologies for microrna profiling.* MIRNA. 2019;9(1):17-24.

Mohr A, Mott J. *Overview of microrna biology.* Semin Liver Dis. 2015;35(01):003-011.

Mraz M, Malinova K, Mayer J, Pospisilova S. *MicroRNA isolation and stability in stored RNA samples.* Biochemical and Biophysical Research Communications. 2009;390(1):1-4.

Müller M, Fazi F, Ciaudo C. *Argonaute proteins: from structure to function in development and pathological cell fate determination.* Front Cell Dev Biol. 2020;7:360.

O'Brien J, Hayder H, Zayed Y, Peng C. *Overview of MicroRNA Biogenesis, Mechanisms of Actions, and Circulation.* Front Endocrinol.2018;3 (9):1-12.

Pritchard CC, Cheng HH, Tewari M. *MicroRNA profiling: approaches and considerations.* Nat Rev Genet. 2012;13(5):358-369.

Roush S, Slack FJ. *The let-7 family of microRNAs.* Trends in Cell Biology. 2008;18(10):505-516.

Saliminejad K, Khorram Khorshid HR, Soleymani Fard S, Ghaffari SH. *An overview of microRNAs: Biology, functions, therapeutics, and analysis methods.* Journal Cellular Physiology. 2019;234(5):5451-5465.

Song R, Ro S, Yan W. *In situ hybridization detection of microrna.* In: Sioud M, ed. RNA Therapeutics. Vol 629. Humana Press; 2010:285-292.

Winter J, Diederichs S. *Microrna biogenesis and cancer.* In: Wu W, ed. MicroRNA and Cancer. Vol 676. Humana Press; 2011:3-22.

Wright K, de Silva K, Purdie AC, Plain KM. *Comparison of methods for miRNA isolation and quantification from ovine plasma.* Sci Rep. 2020;10(1):825.

BÖLÜM 2

PIMPINELLA (APIACEAE) CİNSİNİN TÜRKİYE'DE Kİ TAKSONOMİK DURUMU

Hüseyin Aşkın AKPULAT[1]

1 Hüseyin Aşkın AKPULAT, Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü,

Orcid ID: https://orcid.org/ 0000-0001-8394-2746

PIMPINELLA (APIACEAE) CİNSİNİN TÜRKİYE'DE Kİ TAKSONOMİK DURUMU

Pimpinella, Umbelliferae/Apiaceae familyasındaki en büyük cinslerden (170-180 tür) biridir. Bu cins esas olarak kuzey yarımkürenin subtropikal ve ılıman bölgeleri ile Akdeniz bölgesinde yayılış gösterir. Bu bölgeler, bu grup için en önemli çeşitlilik merkezlerinden biri olarak bilinmektedir (Abebe, 1992).

Pimpinella cinsi Wolff (1927) tarafından taç yaprağı rengi, meyve ve taç yaprağı görünümü ve yaşam öyküsü temelinde üç alt bölüme ayrılmıştır.

Pimpinella, kordat-ovoid veya dikdörtgen-ovoid, hafifçe yanal olarak sıkıştırılmış meyvelere sahip, her biri beş filiform kaburgalı, çoğunlukla çok yıllık bitkilerden oluşur (Pu ve Watson, 2005).

Türkiye, *Pimpinella* cinsinin ana merkezlerinden biridir. *Pimpinella* cinsinde 26 tür (8 endemik), 5 alttür ve 4 varyete olmak üzere 31 takson bulunmaktadır (Matthews, 1972; Ertekin ve Kaya, 2005; Güner vd., 2012; Çinbilgel vd., 2015; Akalın vd., 2016). Son olarak 28 tür 5 alttür olmak üzere 33 takson ülkemizde bulunmaktadır. ***Pimpinella anthriscoides*** Boiss., ***Aegopodium tribracteolatum*** Schmalh genusuna aktarılmıştır (Tablo 1).

Türkiye'deki *Pimpinella* türlerinin listesi Tablo 1›de verilmiştir. Bu türler tek yıllık, iki yıllık ve çok yıllıktır ve genellikle kuru kayalık yerlerde, kayalık yarıklarda, tarlalarda, çayırlarda, dağ meralarında ve otlaklarda yetişir.

Tablo 1: *Pimpinella* Cinsinin Türkiyede'ki Durumu

Taxon	**Türkiye Florası 1972;1998)**	**Taksonomik değişiklik (son durumu) 2023**
1-*Pimpinella adiyamanensis* Yild. & Kiliç	**Yeni tür**	
2-*Pimpinella affinis* Ledeb.	**Var**	
3-*Pimpinella anisetum* Boiss. & Balansa	**Var**	
4-*Pimpinella anisum* L.	**Var**	
5-*Pimpinella aromatica* M. Bieb.	**Var**	
6-*Pimpinella aurea* DC.	**Var**	
7-*Pimpinella cappadocica* Boiss. & Balansa	**Var**	

KAYNAKLAR

Abebe, D. (1992). Systematic studies in the genus *Pimpinella* L: (Umbelliferae) from tropical Africa. Bot. J. Linn. Soc 110, 327–372.

Akalin, E., Yesil, Y., & Akpulat, A., (2016). Fruit anatomy of the Turkish *Pimpinella* species. Flora, vol.223, 62-73.

Çinbilgel, İ., Eren, Ö., Duman, H., Gökçeoğlu, M., 2015. *Pimpinella ibradiensis* (Apiaceae): an unusual new species from Turkey. Phytotaxa 217, 164–172.

Davis PH (1972) Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 4, Edinburgh University Press, London.

Ertekin, A.S., Kaya, Ö.F. (2005). A new record species for the flora of Turkey, *Pimpinella nephrophylla* Rech. F. & H. Riedl. (Apiaceae). Ot sistematik Botanik Dergisi 12, 13–18.

Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babac, M.T. (eds.) (2012). Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler), Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını, İstanbul.

Pu, F.T., Watson, M. (2005). *Pimpinella* Linnaeus. In: Wu, Z.-Y., Raven, P.H. (Eds.), Flora of China 14. Science Press & St. Louis, Beijing, Missouri Botanical Garden, pp. 93–104.

Wolff, H. 1(927). Umbelliferae-Apioideae-Ammineae-Carinae, Ammineae Novemjugatae et Genuinae. In: Engler A (ed.) Das Pflanzenreich, Heft 90 (IV. 228). W. Engelmann, Berlin.

BÖLÜM 3

BESNI İLÇESINDE ÇEVRESEL (AÇIK VE KAPALI ORTAM) GAMA DOZ HIZLARININ ÖLÇÜLMESI

Mehmet Fatih AYDIN[1]
Ömer SÖĞÜT[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3497-9910

, mfaydin@adiyaman.edu.tr

2 Prof. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Fakültesi, Fizik Bölümü, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-1987-1116, omersogut@gmail.com

GİRİŞ

İnsanoğlunun doğal radyonüklitlerin neden olduğu iyonlaştırıcı radyasyonunun stokastik etkilerine ilişkin endişeleri gün geçtikçe artmaktadır. Doğal radyonüklitler yerkabuğunda dağılmış halde bulunurlar ve yerkabuğunun jeolojik formasyonundan güçlü şekilde etkilenirler. Çevresel radyasyonun etkileri; radondan kaynaklı iç radyasyon ile kozmik ışınlar ve dünyanın radyasyonundan kaynaklanan çevresel gama radyasyonu etkileri olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır (Ghiassi-nejad et al., 2002).

İnsanların doğal radyasyon kaynaklarına yıllık ortalama etkilenme doz derecesi 2.4 mSv olup, bunun yaklaşık 1 mSv'si radon ve bozunma ürünlerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca, gıda ve su yoluyla çevresel etki miktarı yılda 0.06 mSv'ye düzeyindedir. Bu nedenle, radyasyonun etkilerinin bulunduğu ortamın değişkenliği önem arz etmektedir (López et al., 2004).

Doğal çevresel radyoaktivitelerindeki ana elementler uranyum, toryum ve potasyumdur. Doğal arka plan radyasyonu üzerine yapılan genel çalışmalar birkaç nedenden dolayı önemlidir. Atmosferin incelenmesi ve radonun atmosferik konsantrasyonlarındaki iç değişiklikler dünya çapındaki birçok laboratuvarda gözlemlenmiştir ve bu değişiklikler hava kütlelerinin kökenleri, atmosferik koşullar ve bitki arasındaki farka bağlıdır. Bu nedenle, doğal radyasyonun coğrafi ve jeolojik alana bağlı olduğu genel bir gerçektir. Birçok araştırma, doğal radyonüklit emisyonlarının toprağın mineral bileşimi ile ilişkili olduğunu kanıtlamıştır. Doğal radyoaktivite hakkındaki bilginin bir diğer avantajı da çevre kirliliğinin iyi bir göstergesi olmasıdır. Bu nedenle, doğal radyasyon ve radyoaktivitenin belirlenmesi çok önemli ve hassastır çünkü insan yapımı kirlilik ve doğal radyoaktivite farklıdır (Al-Jundi, 2002; Bahreini Toosi et al., 2017).

Konunun önemi dikkate alınarak gama doz hızları ve radyasyon türlerinin belirlenmesi ve canlıların sağlığına yönelik olası tehditlerin araştırılması amacıyla dünyada ve Türkiye'de araştırmalar yapılmaktadır. Tavşanlı (Kütahya) ilçe merkezinde açık ortamda yapılan gama doz hızı ölçümlerinde elde edilen sonuçlardan gama doz hızları hesaplanmıştır olup, ortalama yıllık etkin doz eşdeğeri 106.64±6.20 $\mu Sv\ y^{-1}$ olarak bulmuşlardır (Kevser, 2018). Kulakçayırı doğal gölü (Arnavutköy/İstanbul) ve etrafında ortalama gama doz hızı değerinin ölçülmesinin amaçlandığı çalışmada, ölçüm sahasının gama doz hızı değerlerinin ortalamasını 37.5 $nGy\ h^{-1}$ olarak hesaplanmıştır (Kam et al., 2016). Behramkale-Zeytinli (Çanakale) sahasında yapılan çalışmaya göre; ölçüm sahasının gama doz değerlerinin ortalaması 111.2 $nGy\ h^{-1}$ olarak bulmuş ve doz eşdeğerinin ortalaması da 0.14 mSv olarak hesaplanmıştır (Yümün et al., 2020). Yapılan başka bir çalışmada ise, Hatay ve çevresinde gama doz hızı değerinin ortalaması 61,9 $nGy\ h^{-1}$ olarak hesaplanmış ve doz eşdeğerinin ortalaması da 75.91 $\mu Sv\ y^{-1}$ olarak

KAYNAKLAR

Al-Jundi, J. (2002). Population doses from terrestrial gamma exposure in areas near to old phosphate mine, Russaifa, Jordan. *Radiation Measurements*, *35*(1), 23–28. https://doi.org/10.1016/S1350-4487(01)00261-X

Aydın, M. F., Söğüt, Ö., & Kara, A. (2022). Radiological health risks assessment of vegetable and fruit samples taken from the provincial borders of Adıyaman in the south-eastern Anatolia region, in Turkey. *Journal of Radiation Research and Applied Sciences*, *15*(4). https://doi.org/10.1016/j.jrras.2022.100491

Bahreini Toosi, M. T., Haghparast, M., Darvish, L., Taeb, S., Afkhami Ardekani, M., Dehghani, N., & Refahi, S. (2017). Assessment of Environmental Gamma Radiation (Outdoor and Indoor Spaces) in the Region of Bandar Abbas Gachine. *Journal of Biomedical Physics and Engineering*. https://doi.org/10.31661/jbpe.v0i0.552

Besni Kaymakamlığı. (2023, December 7). *http://www.besni.gov.tr/ilcemiz*.

Ghiassi-nejad, M., Mortazavi, S. M. J., Cameron, J. R., Niroomand-rad, A., & Karam, P. A. (2002). Very high background radiation areas of Ramsar, İran. *Health Physics*, *82*(1), 87–93. https://doi.org/10.1097/00004032-200201000-00011

Göksel A S. (1973). *Radyasyonların Biyolojik Etkileri ve Radyasyon Korunması* (1st ed.). İTÜ Matbaası.

ICRP. (1990). *1990 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection. ICRP Publication 60. Ann. ICRP 21 (1-3).* https://uk.sagepub.com/en-gb/eur/icrp-publication-65/book243737

Kam, E., Yümün, Z. Ü., Önce, M., & Acikgoz, G. (2016). Gamma Dose Rate Values In The Kulakçayiri Natural Lake And The Vicinity (Arnavutköy, İstanbul). *Journal of Engineering Technology and Applied Sciences*, *1*(1), 29–33. https://doi.org/10.30931/jetas.281380

Karataşlı, M. (2018). Measurement of Environmental Gamma Radiation in and Around The Hatay Province, Turkey. *Afyon Kocatepe University Journal of Sciences and Engineering*, *18*(3), 780–785. https://doi.org/10.5578/fmbd.67766

Kayakökü, H. (2022). Malatya İli ve İlçelerinde Çevresel Gama Radyasyonunun Ölçümü, Doz Hızı ve Ömür Boyu Kanser Riski Değerlendirmesi. *Karadeniz Fen Bilimleri Dergisi*, *12*(2), 634–644. https://doi.org/10.31466/kfbd.1091391

Kevser, Deniz. (2018). *Tavşanlı ilçesinde açık havadaki gama doz hızı ölçümleri* [Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Küçükönder, E., Gümbür, S., Söğüt, Ö., & Doğru, M. (2023). Natural radioactivity

in soil samples taken from Kahramanmaraş provincial center. *Environmental Geochemistry and Health*, *45*(7), 5245–5259. https://doi.org/10.1007/s10653-023-01577-w

López, R., García-Talavera, M., Pardo, R., Deban, L., & Nalda, J. C. (2004). Natural radiation doses to the population in a granitic region in Spain. *Radiation Protection Dosimetry*, *111*(1), 83–88. https://doi.org/10.1093/rpd/nch365

Sungurlu, O. ,. (1974). *Bölge kuzey sahalarının jeolojisi*.

UNSCEAR. (1988). *Sources, effects and risks of ionizing radiation : United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation, 1988 report to the General Assembly, with annexes.* United Nations. //www.unscear.org/unscear/en/publications/1988.html

UNSCEAR. (1993). *Sources and effects of ionizing radiation : United Nations Committee on the Effects of Atomic Radiation : UNSCEAR 1993 report to the General Assembly, with scientific annexes.* 922. //www.unscear.org/unscear/en/publications/1993.html

Yümün, Z. Ü., Kam, E., & Önce, M. (2020). Gamma Dose Values of Stratigraphic Units Surfaced in Behramkale (Çanakkale) - Zeytinli (Edremit-Balıkesir) Section of Kaz Mountains. *Journal of the Turkish Chemical Society Section A: Chemistry*, *7*(1), 207–214. https://doi.org/10.18596/jotcsa.565054

Zuhur S, Çeliktürk D, Yazıcı A N, & Öztürk Z. (2017). Assessment of Gama Dose Rates around Gaziantep City, Turkey. *Journal of Nuclear Sciences*, *4*(1), 19–25.

BÖLÜM 4

BİTKİ STRES FAKTÖRLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Murat ARDIÇ

1. Giriş

Tüm canlılarda olduğu gibi; bitkilerde, yaşam ortamlarında meydana gelen çevresel değişimlere karşı çeşitli içsel ve mekanik tepkiler gösterirler. Stres kavramına baktığımızda 1973 yılında stres kavramının yaratıcılarından Selye, stres ile ilgili olarak "herkes stresin ne olduğunu biliyor, kimse ne olduğunu bilmiyor" demiştir (Selye 1973). Sonraki yıllarda araştırmacılar tarafından çeşitli tanımlar yapılsa da; Larcher'ın 1980'de yaptığı "türlerin olağanüstü koşullar altında gösterdikleri fizyolojik cevaplar" tanımı, nispeten daha uygun bir tanım olarak kendine yer bulmuştur. Buchanan ve arkadaşları (2000) stresleri "büyüme, gelişme veya üretkenliği olumsuz etkileyen dış koşullar" olarak tanımlamaktadır. Smith ve arkadaşları (2010) 'bitki büyümesi için optimal olandan daha az oluşan koşulları 'stresli ortamlar' olarak ifade ederken, Taiz ve Zeiger (2010) stresi "dış abiyotik faktör yada faktörler veya biyotik faktör yada faktörler tarafından bir bitki üzerinde uygulanan dezavantajlı etki olarak" tanımlamaktadır. Tanımlara genel olarak bakıldığında, bitkilerdeki stresin; bitkilerin yaşadığı ortamda bir veya birden fazla etkenin, bitki büyüme ve gelişiminde bir dizi gerilemeye neden olabildiği, bozukluklar yarattığı, verim düşüklüğü ve kayıplara neden olabilecek olaylar silsilesi olduğu görülmektedir.

Dünya çapında bakıldığında bitkiler hiçbir zaman çevresel stresten muaf değildir. İklim değişikliği ile küresel olarak kuraklık, sıcaklık stresi olaylarının sıklığını ve yoğunluğunu artması, bunların öngörülemezliğinin giderek belirsizleşmesi sadece tarımsal açıdan değil var olan doğal bitki gruplarının yaşayışlarını da sürekli olarak etkisi altına bırakmaktadır.

Stres kavramında stres yaratan olgunun her bitki de aynı şekilde stres oluşturacağı algısı yaratmak doğru bir yaklaşım değildir. Strese karşı her bitkinin veya bitki grubunun vereceği cevap değişiklik gösterebilmektedir. Stres kavramı strese tolerans ile yakından ilişkilendirilmekte olup bitkinin uygunsuz ortam koşulları ile başa çıkma potansiyelidir. Stres toleransı daha fazla tercih edilmekle birlikte, literatürlerde bu terimin yerine sıklıkla strese direnç terimi kullanılmaktadır. Bitkilerde strese neden olan dış etmenlere "dış kısıtlama", "stres faktörü" veya "stressör" tanımlamaları yapılmakla beraber, bitkilerin strese maruz kalmanın sonucunda bitkilerin verdikleri cevaplara ise "stres durumu", "stres yanıtı" veya basitçe "stres" tanımı kullanılmaktadır. Lichtenthaler (1988) yaptığı eustress ve distress tanımlarına bakıldığında eustres; yeni çevresel koşullar altında yeni optimize bir duruma yol açan metabolik olayların ayarlamalarını yönlendirirken, distres ise yıkıcı etkilerin varlığını işaret etmektedir. Sonuçta bir bitkinin gelişip gelişemeyeceği eustres ve distres dengesine bağlı olmaktadır (Gaspar et al., 2002).

Kaynaklar

Acosta-Motos, J. R., Ortuño, M. F., Bernal-Vicente, A., Diaz-Vivancos, PSanchez-Blanco ., M. J. and Hernandez, J. A., (2017). Plant responses to salt stress: adaptive mechanisms, Agronomy, (7), 18.

Agrawal, M., Singh, B., Rajput, M., Marshall, F., Bell, J.N.B., (2003). Effect of Air Pollution on Peri-Urban Agriculture: A Case Study. Environmental Pollution, 126: 323-329.

Agrios, G.N., (2005). Plant pathology 5th edition. Elsevier Academic Press, 84 Theobald's Road, London WC1X 8RR, UK.Abramovitch, R.B. & Martin, G.B. 2004. Strategies used by bacterial pathogens to suppress plant defenses. Current Opinion in Plant Biology 7, 356-364.

Ahuja, I., de Vos, R. C., Bones, A. M., and Hall, R. D., (2010). Plant molecular stress responses face climate change. Trends Plant Sci. 15, 664–674.

Akram, M. S., Ashraf, M., (2011). Exogenous application of potassium dihydrogen phosphate can alleviate the adverse effects of salt stress on sunflower (Helianthus annuus L.). Journal of Plant Nutrition, 34(7), 1041-1057.

Ali, S., Rizwan, M., Arif, M.S., Ahmad, R., Hasanuzzaman, M., Ali, B. & Hussain, A., (2020). Approaches in enhancing thermotolerance in plants: An updated review. Journal of Plant Growth Regulation 39(1): 456-480.

Ambroise, V.; Legay, S.; Guerriero, G.; Hausman, J.F.; Cuypers, A.; Sergeant, K., (2019). The Roots of Plant Frost Hardiness and Tolerance. Plant Cell Physiol. 61, 3–20.

Bajwa, A.A.; Mahajan, G.; Chauhan, B.S., (2015), Nonconventional weed management strategies for modern agriculture. WeedSci. 63, 723–747.

Baker, B., Zambryski, P., Staskawicz, B. & Dinesh-Kumar, S.P., (1997). Signaling in plantmicrobe interactions. Science 276, 726-733.

Bertin, C.; Yang, X.; Weston, L.A., (2003). The role of root exudates and allelochemicals in the rhizosphere. Plant Soil, 256, 67–83.

Bhattacharjee, S. & Saha, A. K., (2014). Plant water-stress response mechanisms. In Approaches To Plant Stress And Their Management, 149-172. Springer, New Delhi

Black, P., (1993). Advances in Bioclimatology, Vol. 2: The Bioclimatology of Frost. Its Occurrence, Impact and Protection. J. Environ. Qual. 22, 635.

Botella, M.A., Rosado, A., Bressan, R.A. and Hasegawa, P.M., (2005). Plant Adaptive Responses to Salinity Stress, Plant Abiotic Stress, Blackwell Publishing Ltd., 270p.

Bressan, M.; Roncato, M.-A.; Bellvert, F.; Comte, G.; Haichar, F.e.Z.; Achouak, W.; Berge, O., (2009). Exogenous glucosinolateproduced by Arabidopsis thaliana has an impact on microbes in the rhizosphere and plant roots. Isme J., 3, 1243–1257.

Briggs, W.R. and Huala, E., (1999). Blue-Light Photoreceptors in Higher Plants. Annu. Rev. Cell Dev. Biol. 15:33-62.

Buchanan, B.B., Gruissem, W. and Jones, R.L., (2000). Biochemistry & Molecular Biology of Plants, Vol. 40. American Society of Plant Physiologists, Rockville, Maryland.

Bücker-Neto, L., Paiva, A. L, S.; Machado, R. D., Arenhart, R. A., Margis-Pinheiro, M., (2017). Interactions between plant hormones and heavy metals responses. Genetics and Molecular Biology, 40 (Suppl. 1), 373-386.

Byers, J.A., Brewer, J.W. and Denna, D.W. , (1976). Plant growth hormones in pinyon insects galls. Marcellia, (39), 125-134.

Carillo, P., Annunziata, M. G. , Pontecorvo, G., Fuggi A. and Woodrow, P., (2011). Salinity stress and salt tolerance. Abiotic Stress in Plants-mechanisms and Adaptations, (1), 21-38

Chandrakar, V., Pandey, N. & Keshavkant, S., (2018). Plant responses to arsenic toxicity: morphology and physiology. In: Mechanisms of arsenic toxicity and tolerance in plants, 1st ed., Springer Singapore, 27-48.

Chaves, M. M., Flexas, J., and Pinheiro, C., (2009). Photosynthesis under drought and salt stress: regulation mechanisms from whole plant to cell. Ann. Bot. 103, 551–560.

Chiappero,J.,del Rosario Cappellari,L.,et al., (2019). Plantgrowth-promoting rhizobacteria improve the antioxidant status in Menthapiperita grown under drought stress leading to an enhancement of plant growth and total phenolic content. Ind. Crops Prod.139,111553.

Coakley, S.M., Scherm, H. and Chakraborty, S., (1999). Climate Change and Plant Disease Management. Annual Review of Phytopathology, 37, 399-426.

Farooq, M.; Bajwa, A.A.; Cheema, S.A.; Cheema, Z.A., (2013). Application of allelopathy in crop production. Int. J. Agric. Biol., 15, 1367–1378.

Flexas, J., Bota, J., Galmés, J., Medrano, H., and Ribas-Carbó, M., (2006). Keeping a positive carbon balance under adverse conditions: responses of photosynthesis and respiration to water stress. Physiol. Plant 127, 343–352.

Flynn, P., (2003). “Biotic vs. Abiotic - Distinguishing Disease Problems from Environmental Stresses”. ISU Entomology. Retrieved 16 May 2013.

Fuller, V. L., Lilley, C. J., Urwin, P. E., (2008). “Nematode resistance”. New Phytologist. 180 (1): 27–44.

Gaspar, T., Franck, T., Bisbis, B. et al., (2002). Concepts in plant stress physiology. Application to plant tissue cultures. Plant Growth Regulation 37, 263–285.

Govindaraju. M., Ganeshkumar. R.S., Suganthi. P., Muthukumaran. V.R, Visvanathan. P., (2010). Impact Assessment of Air Pollution Stress on Plant Species through Biochemical Estimations. World Academy of Science, Engineering and Technology, 48, 933-936.

Grace, J., (1988). Plant response to wind, Agriculture, Ecosystems & Environment, (22-23), 71-88.

Gray GR., Cauvin LP., Sarhan F., Huner NPA., (1997). Cold acclimation and freezing tolerance. A complex interaction of light and temperature. Plant Physiology 114, 467-474.

Gusta, L.V., T.H.H. Chen, (1987). The physiology of water and temperature stress. Wheat and Wheat

Improvement, 13, 115-150.

Ha, S., Vankova, R., Yamaguchi-Shinozaki, K., Shinozaki, K., and Tran, L. S., (2012). Cytokinins: metabolism and function in plant adaptation to environmental stresses. Trends Plant Sci. 17, 172–179.

Haider, I., Raza, M.A.S., et al., (2020). Potential effects of biochar application on mitigating thedrought stress implications onwheat (*Triticum aestivum* L.) under various growth stages. J. Saudi Chem. Soc. 24, 974–981.

Hamner Karl C., (1944). Photoperıodısm In Plants., Annu. Rev. Biochem. 13, 575-590.

Hasanuzzaman M, Hossain MA, Teixeira D, Silva JA, Fujita M., (2013). Plant responses and tolerance to abiotic oxidative stress: Antioxidant defenses is a key factors. Crop Stress and its Management: Perspectives and Strategies. Berlin: Springer; 261-316.

Hasegawa, P. M., (2013). "Sodium (Na^+) homeostasis and salt tolerance of plants," Environmental and Experimental Botany, (92), 19-31.

Hatfield, J. L., Boote, K. J., Kimball, B. A., Ziska, L. H., Izaurralde, R. C., Ort, D. R, Thomson, A. M. and Wolfe, D., (2011). Climate Impacts on Agriculture: Implications for Crop Production. Agronomy Journal 103, 351-370.

Karamanos, A. J., Papatheohari, A. Y., (1999). Assessment of drought resistance of crop genotypes by means of theWater Potential Index. Crop Sci. 39: 1792-1797.

Karaoğlu, M., (2018). Rüzgar ve Rüzgar Olayları., Journal of Agriculture 1 (2), 39-48.

Kessler, A., Baldwin, I.T., (2001). Defensive function of herbivore-induced plant volatile emissions in nature. Science, 291,2141–2144.

Khan, S., Jabeen, R., Deeba, F., Waheed, U., Khanum, P., & Iqbal, N., (2021). Heat Shock Proteins: Classification, Functions and Expressions in Plants during Environmental Stresses., Journal of Bioresource Management, 8 (2).

Larcher, W., (1980). Physiological Plant Ecology, 2nd edn. Springer, Berlin/Heidelberg/New York.

Levitt, J., (1980). Response of plants to environmental stresses: chilling, freezing and high temperature stresses. Physiological Ecology: aseries of monographs, texts and treatises, 1, 23-64.

Lichtenthaler, H.K., (1998). The stress concept in plants: an introduction. Annals of the New York Academy Of Sciences 851, 187–198.

Lidon, F.C. ve Henriques, F.S., (1993). Changes in the contents of the photosynthetic electron carriers, RNAse activitiy and membrane permeability triggered by excess copper in rice. Photosynthetica 28, 99-108.

Lösch, R. ve Köhl, K.I., (1999). Plant respiration under the influence of heavy metals. Heavy Metal Stress in Plants: from molecules to ecosystems, Eds: M. N.V. Prasad ve. Hagemeyer, ss.139-156, Springer-Verlag, Berlin.

Madani, B., Mirshekari, A., Imahori Y., (2019). Physiological responses to stress Postharvest Physiology and Biochemistry of Fruits and Vegetables, Woodhead Publishing Limited, Elsevier, Duxford, UK, 405-423.

Mahajan, S., Tuteja N., (2005). Cold, salinity and drought stresses: an overview. Archieves of Biochemistry and Biophysics 444: 139-158.

Marschner, H., (1995). Mineral Nutrition of Higher Plants. 2nd edition. Academic Press, London.

Meehl, G. A., Stocker, T. F., Collins, W. D., Friedlingstein, P., Gaye, A. T., Gregory, J. M., ... & Zhao, Z. C., (2007). Global Climate Projections. Chapter 10.

Nitschke S, Cortleven A, Schmülling T., (2017). Novel Stress in Plants by Altering the Photoperiod.Trends in Plant Science, 22: 913-916.

Osakabe, Y., Yamaguchi-Shinozaki, K., Shinozaki, K., and Phan Tran, L. S., (2013). Sensing the environment: key roles of membrane-localized kinases in plant perception and response to abiotic stress. J. Exp. Bot. 64, 445–458.

Osakabe Y,, Osakabe K., Shinozaki K., Tran L.S, (2014). Response of plants to water stress, Frontiers in Plant Science V:5, A:86.

Öztürk, H.H., (2008). Sera İklimlendirme Tekniği. Hasad Yayıncılık Ltd. Şti. 267-269.

Roeber VM, Bajaj I, Rohde M, Schmülling T, Cortleven A., (2021). Light acts as a stressor and influences abiotic and biotic stress responses in plants. Plant, Cell & Environment 44(3), 645-664.

Ros, R., Cooke D.T., Burden, R.S. ve James C.S., (1990). Effect of herbicide MCPA, and the heavy metals, cadmium and nickel, on the lipid composition, Mg-ATPase activity and fludity of plasma membranes from rice, Oryza sativa cv. Bahia shoots. J. Exp. Bot. 41, 457-467.

Shahzad, B., Fahad, S., Tanveer, M., Saud S. and Khan, I. A., (2019). Plant responses and tolerance to salt stress, Approaches for Enhancing Abiotic Stress Tolerance in Plants, 1st ed., Florida, USA: CRC Press, 61-78.

Sanghera GS, Wani SH, Hussain W, Singh NB., (2011). Engineering cold stress tolerance in crop plants. Current Genomics. 12, 30-43.

Sawa, M., Kay, S. A., & Imaizumi, T., (2008). Photoperiodic flowering occurs under internal and external coincidence. Plant signaling & behavior, 3(4), 269–271.

Selye, H., (1973). The Evolution of the Stress Concept: The originator of the concept traces its development from the discovery in 1936 of the alarm reaction to modern therapeutic applications of syntoxic and catatoxic hormones. American Scientist, 61(6), 692-699.

Singh BK, Sutradhar M, Singh AK, Mandal N., (2017). Cold stress in rice at early growth stage An overview. International Journal of Pure Applied Bioscience. 5, 407-419

Skirycz, A., and Inze, D., (2010). More from less: plant growth under limited water. Curr. Opin. Biotechnol. 21, 197–203.

Taiz, L. and Zeiger, E., (2010). Plant Physiology, 5th edn. Sinauer Associates, Sunderland, Massachusetts.

Van Gardingen., P., and Grace J., (1991). Plants and wind., Advances in Botanical Research., 18, 189-253.

Wahid, A., Gelani, S., Ashraf, M., Foolad, M. R., (2007). Heat tolerance in plants: An overview, Environmental and Experimental Botany, 6, 199- 223.

Walawwe, S. A. (2014). Regulation of Photosynthesis in Plants Under Abiotic Stress. University of Manchester. Faculty of Life Sciences. ProQuest Dissertations Publishing, 306 p. England.

Wang, W., Vinocur, B., and Altman, A., (2003). Plant responses to drought, salinity and extreme temperatures: towards genetic engineering for stress tolerance. Planta 28, 1–14.

Wania, S. H., Kumar, V., Shriram, V., and Sah, S. K., (2016). Phytohormones and their metabolic engineering for abiotic stress tolerance in crop plants. Crop Journal. 4, 162–176.

Wassan, S., Xi, C., Jhanjhi, N., Binte-Imran, L., (2021). Effect of frost on plants, leaves, and forecast of frost events using convolutional neural networks. International Journal of Distributed Sensor Networks. 17(10):155014772110537

Zeiger, T., (2002). Water and Plant Cells. Plant Physiology. 3rd. ed: Sinauer Associates, Inc.; 33-46.

BÖLÜM 5

DNA PARMAK İZİ

Pınar ÖZTOPCU VATAN[1]
Dilay KARACAOĞLU[2]

1 Pınar Öztopcu-Vatan (Prof.Dr.), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü, 26480 Meşelik, Eskişehir. ORCID ID: **0000-0003-4339-4129**
2 Dilay Karacaoğlu, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Kök Hücre Anabilim Dalı, 26480 Meşelik, Eskişehir. ORCID ID: **0009-0007-9960-6270**

Parmak İzi

Parmak izleri, deri altındaki papiller çıkıntıların oluşturduğu desenler olarak tanımlanır. Papiller çıkıntılar yumuşak çıkıntılardır. Ter bezlerine bağlanan gözenekleri içerir. Parmak izleri fetal yaşamda 13 ila 19. hafta arasında oluşmaya başlar. Yaşam boyu değişmemekle birlikte, ölümden sonra bile diğer dokulara kıyasla daha uzun süre bozulmadan kaldığı belirlenmiştir. El ve ayak parmaklarında, avuçlarda ve ayak tabanlarında bulunun bu çıkıntılar yaşam boyunca ilk oluştuğu şekillerini korur (Kaushal ve Kaushal, 2011). Anne karnında annenin beslenmesi, aldığı kimyasallar, radyasyon, hormon seviyelerindeki değişimlerin parmak izlerinin şekillenmesinde etkili olabileceği bildirilmiştir. Fetüsün ana rahimdeki pozisyonu ve amniyon sıvısının yoğunluğu da parmak izinin şeklini etkilediği saptanmıştır (Delice vd., 2014).

Parmak izi kişiye özgüdür. Dünyada rastgele seçilen iki kişinin parmak izlerinin aynı olma ihtimalinin çok düşük olduğu bu ihtimalin ancak 64 milyarda 1 aynı olabileceği tahmin edilmektedir. Tek yumurta ikizlerinin bile parmak izleri aynı değildir. Buna rağmen bir insanın on parmağındaki parmak izleri farklılık gösterebilir (Delice vd., 2014).

Temel olarak bir parmak izi deseninde kıvrımlar, halkalar ve kemerler gözlenir. Nüfusun %65'e yakın bir kısmında halkalar görülürken, %30'unda kıvrımlar ve sadece %5'inde kemerler görülür (Kaushal ve Kaushal, 2011). Parmak izleri, gösterdiği farklı desenler nedeniyle beş ana grupta toplanmıştır. Bunlar; Wirbel, Ulnar, Ark, Lasso ve Radyal'dır. Dünyada en çok rastlanan parmak izi şeklinin Ulnar, Wilber ve Ark şeklinde olduğu düşünülmektedir (Delice vd., 2014).

Francis'in Galton 1892 yılında '*Parmak İzleri'* isimli bir kitap yazmıştır. Bu eserinde başta kendisi olmak üzere farklı kişilere ait parmak izlerini ve bu izlerin özelliklerini anlatmıştır. Ayrıca kitapta parmak izlerinin çocukluktan yaşlılığa geçiş dönemlerinde bile değişikliğe uğramadığından kaldığından bahsedilmektedir (Şekil 1) (https://twain.lib.virginia.edu/wilson/galtonfp.html).

KAYNAKÇA

Açıkgöz N, Hancı İ.H ve Çakır A.H. (2002). *Olay Yerinden DNA Analizi İçin Biyolojik Örnek Toplama Ve Örneklerin Laboratuvara Gönderilme Usulleri*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 51(2), 119-206.

Alakoç, Y.D. (2010). *Adli Bilimlerde DNA Analizleri,* Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi, 9 (2), 1-8.

Atawodi S.E, Atawodi J.C, Dzikwi A.A. (2010). *Polymerase chain reaction: Theory, practice and application:* A review, Sahel Medical Journal, 13 (2), 45-63.

Bakhtiari M, Park J, Ding Y-C, Shleizer-Burko S, Neuhausen S.L, Halldórsson B.V, Kári Stefánsson K, Gymrek M, Bafna V. (2021). *Variable number tandem repeats mediate the expression of proximal genes,* Nature Communications, 12 (1), 1-12.

Court D.S. (2021). *The Y chromosome and its use in forensic DNAanalysis, Emerging Topics in Life Sciences, 5 (3), 1-15.*

Çetli E, Tatar D., ve Özkoçak V. (2019). *Adli Bilimlerde DNA Parmak İzine Adli Genetik ve Adli Antropolojik* Bakış. Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 8(4), 1545-1556.

Dairawan M ve Shetty, P.J. (2020). *The evolution of DNA extraction methods,* American Journal of Biomedical Science and Research, 8(1), 39-45.

Delice M, Duman A, Özel Ş.A. (2014). *Parmak İzi Tipi İle Suç Türü Arasındaki İlişkisinin İncelenmesi,* Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, (43), 3-27.

Fan H ve Chu, J.Y. (2007). *A brief review of short tandem repeat mutation. Genomics,* Proteomics & Bioinformatics, 5(1), 7-14.

Garcia D ve Miño K. (2017). *DNA fingerprinting, Bionatura,* 2(4), 477-480. DOI.10.21931/RB/2017.02.04.12

Gill P, Sparkes R, Tully G. (2001). *DNA Profiling ,in Forensic Science, Encyclopedia of Life Science,* 1-8.

Holder Jr, E.H, Robinson L.O, Slowikowski, J. (2013). *The Fingerprint (Sourcebook)*, US Department of Justice Office of Justice Programs, National Institut e of Justice,1-422.

https://twain.lib.virginia.edu/wilson/galtonfp.html

https://www.bcgsc.ca/news/straglr-new-software-tool-targeted-genotyping-and-repeat-expansion-detection

https://www.genome.gov/genetics-glossary/Single-Nucleotide-Polymorphisms

Jeffreys A.J. (2013). *The man behind the DNA fingerprints: an interview with Professor Sir Alec Jeffreys,* Jeffreys Investigative Genetics, 4 (21), 1-7.

Kahya S, Buyukcangaz E, Carlı K.T. (2013). *Polimeraz zincir reaksiyonu (PCR) optimizasyonu*, Uludağ Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 32(1), 31-38.

Kaushal, N ve Kaushal, P. (2011). *Human identification and fingerprints:* a review, Journal of Biometrics & Biostatistics, 2 (4), 1000123. DOI: 10.4172/2155-6180.1000123

Kayser M. (2017). *Forensic use of Y-chromosome DNA:* a general overview. Human Genetics, 136 (5), 621-635.

Kern J. (2017). *Fingerprinting: A Study in Cognitive Bias and its Effects on Latent Fingerprint Analysis" Undergraduate Honors College Theses,* 2016-. 32, https://digitalcommons.liu.edu/post_honors_theses/32.

Magdeldin S. (2012). *Gel Electrophoresis-Principles and Basics*, InTechOpen, 15-32.

Mansoor S.K, Hussein E.F, Ibraheem A.K. (2020). *Use the Variable Number of Tandem Repeats (VNTR) in DNA fingerprinting and its application biological sciences.* EurAsian Journal of BioSciences, 14 (2), 2835-2839.

Mathur R, Rana B.S, Jha K.A, (2018). *Single Nucleotid Polymorphism (SNP),* Springer International Publishing AG, part of Springer Nature 2018J. Vonk, T. K. Shackelford (eds.), Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior, https://doi.org/10.1007/978-3-319-47829-6_2049-1.

Mishra A. (2018). *Mitochondrial DNA,* Springer International Publishing AG, J. Vonk, T.K. Shackelford (eds.), Encyclopedia of Animal Cognition and Behavior,https://doi.org/10.1007/978-3-319-47829-6_162-1

Roewer L. (2013). DNA fingerprinting in forensics: Past, Present, Future. Investigative Genetics, 4 (1), 1-10.

Singla K, Rani Y, Kumar K, Panchal K, Sing R.K, Chouskey V. (2017). *DNA Fingerprint,* European Journal Of Pharmaceutical and Medical Research (EJPMR), 4 (8), 244-246.

Sultana G.N.N ve Sultan M.Z. (2018). M*itochondrial DNA and methods for forensic identification. Journal of Forensic Science and . Criminal, Investigation,* 9(1), 1-5.

Taylor T. (2011). What Is STR Analysis, NIJ Journal, 267, 1-4.

BÖLÜM 6

FARKLI ÖZELLİKTE BOR TOZLARININ MGB2 KÜLÇE SÜPERİLETKENİNİN MANYETİK KALDIRMA KUVVETİ ETKİSİ ÜZERİNE ETKİLERİNİN ARAŞTIRILMASI

Burcu SAVAŞKAN[1]

Sait Barış GÜNER[2]

1 Energy Systems Engineering, Faculty of Technology, Karadeniz Technical University, 61830 Of, Trabzon, Turkey.

**E-mail: bsavaskan@ktu.edu.tr*

2 Department of Physics, Faculty of Arts and Sciences, Recep Tayyip Erdogan University, 53100 Rize, Turkey.

1. Giriş

Magnezyum diborür (MgB2) ilk olarak 1954 yılında Morton E. Jones ve Richard E. Marsh tarafından keşfedilen intermetalik bir bileşiktir. Süperiletken özelliği, 2001 yılında, Japonya'nın Sendai kentinde düzenlenen "Symposium on Transition Metal Oxides" kongresinde, Akimitsu ve ekibinin, MgB2 metal alaşımın 39 K geçiş sıcaklığında süperiletken olduğunu açıklamasıyla duyuruldu [1,2]. BCS tipi olarak bilinen ve bakır oksit içermeyen süperiletkenlerde geçiş sıcaklığının limiti Nb3Ge bileşiğinde 23 K idi. MgB2 bileşiğinde elde edilen bu sonuç, intermetalik bileşikler için bilinen en yüksek geçiş sıcaklığıdır. Özellikle son yirmi yılda bilim camiasında büyük ilgi gören MgB2 süperiletkeni endüstriyel uygulamalar için mükemmel bir seçenek olmasının yanı sıra iki bantlı yapısı ile süperiletkenlik mekanizması hakkında bilgi vermektedir.MgB2, doğada bolca bulunan iki element, Magnezyum ve Bor' dan meydana gelir. Cu-tabanlı yüksek sıcaklık süperiletkenlerine (HTS) kıyasla daha az sayıda elemente sahip olduğundan daha kolay ve ucuza sentezlenir. HTS' lere kıyasla daha büyük koherens uzunluğuna (ab(0) = 37,120 Å and c(0) = 16–36 Å) sahiptir [3,4]. Bu nedenle süperiletken olmayan katkılamalar, kusurlar, tane sınırları ve boşluklar gibi büyük boyutlu kusurlar etkili akı çivileme merkezi görevi görebilirler [5]. Süperiletkenler arasında en düşük külçe yoğunluğuna (ρ = 2.55 g/cm3) sahiptir, yani hafiftir. MgB2'deki tane sınırları Cu- tabanlı HTS'lerde ki gibi zayıf bağlantılar değil güçlü akı çivileme görevi görürler, bu nedenle çok kristalli MgB2 örnekleri iyi akım taşıma yeteneği gösterirler [6,7]. Bu özellik bileşiğin standart seramik üretim yöntemleri kullanılarak büyük boyutlu ve seri üretimine olanak sağlar. MgB2 taneleri arasında zayıf bağlantı olmaması, alansız ve 20 K sıcaklığında 105 A/cm2' nin üzerinde yüksek kritik akım yoğunluğuna (Jc) sahip örmek üretimine olanak sağlar [7]. Ancak artan manyetik alanla Jc'nin hızlı bir şekilde azalması, MgB2› nin süper-mıknatıs, süperiletken motor ve süperiletken jeneratör gibi endüstriyel süperiletken tel ve külçe uygulamalarındaki kullanımını sınırlayan temel problemdir [8]. Diğer bir problem ise, bileşiğin yüksek higroskopik özellik sergilemesi ve Mg elementinin yüksek buharlaşma özelliği nedeniyle yapısında heterojen dağılım gösteren MgO oluşumu ve stokiyometride meydana gelen kaymalardır. Bu sorunların çözümü için yüksek basınç gerektiren Hot Pressing (HP), Spark Plazma Sintering (SPS), Capsule Metod, Mg difüzyon esaslı Inflitration Growth (IG), Reactive Liquid Inflitration (RLI) gibi yenilikçi üretim yöntemleri geliştirilmiştir. Ancak bu yöntemler yüksek basınçlı fırın ve sıvı Mg kullanımı gerektirdiğinden oldukça yüksek maliyetli, tehlikeli ve seri üretime uygun değildir. Bu nedenle pek çok araştırma grubu sorunun çözümünde farklı bir yaklaşım olarak geleneksel yöntem olarak adlandırılan "In-situ" yöntemini optimize etmişlerdir. Geleneksel yöntemlerde sin-

Kaynaklar

[1] B. Savaşkan, MgB2 Süperiletkeninin Üretimi ve Bazı Fiziksel Özelliklerinin İncelenmesi, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 2007.

[2] A. Bhagurkar, "Processing of MgB2 Bulk Superconductor by Infiltration and Growth"; Doctoral thesis; BCAST, Brunel University London; Uxbridge, UB8 3PH, UK; January (2017).

[3] B. Savaskan, E. T. Koparan, S. Celik, K., Ozturk, E., Yanmaz, "Investigation on The Levitation Force Behaviour of Malic Acid Added Bulk MgB2 Superconductors", Physica C, 502 (2014) 63-69.

[4] S. B. Güner, B. Savaşkan, K. Öztürk, Ş. Çelik, C. Aksoy, F. Karaboğa, E. T. Koparan, E. Yanmaz, Investigation on superconducting and magnetic levitation force behaviour of excess Mg doped-bulk MgB_2 superconductors, Cryogenics, (101) 2019 131-136.

[5] A. Yamamoto, H., Tanaka, J., Shimoyama, H., Ogino, K., Kishio, K. ve T. Matsushita, Towards the Realization of Higher Connectivity in MgB2 Conductors: In-situ or Sintered Ex-situ?, Japanese Journal of Applied Physics, 51 (2012) 010105-1-010105-6.

[6] G.A.B., Matthews, S., Santra, R., Ma, C.R.M., Grovenor, Grant P.S., Speller S.C., Effect of the sintering temperature on the microstructure and superconducting properties of MgB2 bulks manufactured by the Field Assisted Sintering Technique", Supercond. Sci. Technol. 33 (2020) 054003.

[7] Y. Takahashi, T. Naito and H. Fujishiro, "Vortex pinning properties and microstructure of MgB2 heavily doped with titanium group elements", Supercond. Sci. Technol. 30 (2017) 125006 (7pp).

[8] M Zehetmayer Eisterer and H. W Weber. ''Current Percolation and Anisotropy in Polycrystalline MgB2'' Phys. Rev. Lett. 90 (2003) 247002.

[9] A. T. Ulgen, F. Karaboğa, M. Karakaya, R. Podila, A. M. Raoe, I. Belenli, "Improved transport properties of MgB_2 superconducting round wires via minute addition of gold nanoparticle", Ceramics International, 45(1) (2019) 1031-1036.

[10] H. Ağıl, E. Aksu, A. Gencer, "Role of Aniline Addition in Structural and Superconducting Properties of MgB_2 Bulk Superconductor", J. Supercond. Nov. Magn., 30 (2017) 2735–2740.

[11] H. Ağıl, E. Aksu, S. Akturk, A. Gencer, "The Effects of Structural, Thermal, and Magnetic Properties of Hexylbenzene-Doped MgB_2 Superconductor", J. Supercond Nov Magn., 30 (2017) 1727–1736,.

[12] M. Yilmazlar, C. Terzioglu, M. Dogruer, et al., "Evaluation of Microstructural and Mechanical Properties of Ag-Diffused Bulk MgB2 Superconductors", J Supercond Nov Magn 27 (2014) 77–82.

[13] F. Karaboga, H. Yetis, M. Oz et al. "Effect of different-sized h-BN nano-particles on some properties of MgB2 superconductors", J Mater Sci: Mater Electron 27 (2016) 8512–8517.

[14] E. Yanmaz, C., Castillo-Berrio, Ü., Alkan, A. T. Ülgen et al. "Bulk MgxB2 superconductor production by excess Mg and hot press methods and their properties", Journal of Boron, 2(1) (2017) 43-48.

[15] G. A. B. Matthews, T. Mousavi, S. Santra, C. R. M. Grovenor, P. Grant, S. C. Speller, "Improving the connectivity of MgB2 bulk superconductors by a novel liquid phase sintering process", Supercond. Sci. Technol., 75 (2022) 065005.

[16] R. Zeng, J. L. Wang, J. Horvat, W. X. Li, D. Q. Shi, S. X. Dou, M. Tomsic, and M. Rindfleisch, ''Significant improvement in the critical current density of in-situ MgB2 by excess Mg addition'', Supercond. Sci. Technol., 20 (2007) L43.

[17] Z. Ma, Y. Liu, Q. Cai, L, Yu, "Significant improvement in the critical current density of MgB2 bulks in situ sintered at low temperature by excess Mg addition", Physica C: Superconductivity and its Applications, 496 (2014) 49–52.

[18] S. Çelik, "Design of magnetic levitation force measurement system at any low temperatures from 20 K to room temperature", J Alloys and Compd., 662 (2015) 546-55.

[19] K. Ozturk, S. Celik, A. Cansız, "Determination of levitation force and pinning properties of (Sm123)1-x (Yb211)x bulk superconductor depending on Yb211 doping ratio", Phys. Status Solidi A, 206 (2009) 2569–2575.

[20] M. Murakami, H. Fujimoto, S. Gotoh, K. Yamaguchi, N. Koshizuka ve S. Tanaka, "Flux pinning due to non-superconducting particles in melt processed YBaCuO superconductors", Physica C, 185–189 (1991) 321.

[21] Y. Yang and X. Zheng, "Effect of parameters of a high-temperature superconductor levitation system on the lateral force", Supercond. Sci. Technol., 21 (2008) 015021.

[22] B. Savaskan, E. T. Koparan, S. B. Güner, S. Çelik, K. Öztürk, E. Yanmaz, "Effect of C4H6O5 Adding on the Critical Current Density and Lateral Levitation Force of Bulk MgB2", J Low Temp Phys., 181 (2015) 38–48.

[23] B. Savaskan, M. Abdioglu, K. Ozturk, "Determination of magnetic levitation force properties of bulk MgB2 for different permanent magnetic guideways in different cooling heights", Journal of Alloys and Compounds. 834 (2020) 155167.

[24] H. Ağıl, A. A. Agil, S. B. Güner, E. Ayas, "Investigation of MgB2 bulk superconductors synthesized by in situ spark plasma sintering at different temperatures", Materials Chemistry and Physics, 306 (2023) 128010.

ANGIOSPERM PHYLOGENY GROUP (APG) SİSTEMİ

Hüseyin Aşkın AKPULAT[1]

1 Hüseyin Aşkın AKPULAT, Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Fen Fakültesi, Biyoloji Bölümü,

Orcid ID: https://orcid.org/ 0000-0001-8394-2746

Taksonomi, insanlığın dil becerisi kadar eskidir. Edinilen deneyimleri ailenin ve kabilenin diğer üyelerine iletmek için yenilebilir ve zehirli bitkilerin isimlerini bilmek her zaman gerekli olmuştur. Geçmişte kullanılan sınıflandırma sistemleri az sayıda botanikçi tarafından oluşturulmuştur.

Botanikte bilimsel sınıflandırmanın temel ilkeleri **ilk defa Linnaeus** tarafından 1737 yılında Genera Plantarum (Bitki Cinsleri) kitabında bitkileri çiçek yapılarına göre cins düzeyinde sınıflandırmıştır. Sınıflandırmayı Darvin öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayırabiliriz.

A)-Darvin öncesi sınıflandırma;

-Linnaean sistemleri (1735-1758) Genera Plantarum, 1737 (1. baskı), 1753 (5. baskı).

-Adanson sistemi (1763) Familles naturelles des plantes, 1763.

-de Jussieu sistemi (1789) AL de Jussieu (1789).

-de Candolle sistemi (1819) AP de Candolle (1819). Théorie élémentaire de la botanique, ou exposition des principes de la sınıflandırma naturelle et de l'art de décrire et d'etudier les végétaux (2. baskı).

-Dumortier sistemi (1820) Dumortier, Barthélemy-Charles (1829). *Des familles des plantes avec l'indication des principaux genres quis'y rattachent (Fransızca). Tournay: Casterman.*

-Bentham & Hooker sistemi (1862-1883) G. Bentham ve JD Hooker (1862-1883). Herbariis kewensibus servata definita'da cins plantarum reklam exemplaria imprimis. 3 cilt.

-**Baillon sistemi (1867–1894)** H. Baillon (1867–1894). *Histoire des plantes.* 13 cilt.

B)-Darvin sonrası sınıflandırma;

-Engler sistemi 1887–1915 A. Engler, K. Prantl (1887–1915; 2. baskı, 1924–).

-Bessey sistemi 1907 – 1915 Charles E. Bessey (1907). " Bitki Filumlarının Özeti "

-Hutchinson sistemi 1926–1934 J. Hutchinson; (iki cilt, 1926–1934; 2. baskı 1959; 3. baskı, 1973).

-Takhtajan sistemi 1966-1997 A. Takhtajan; (Rusça, 1966). Çiçekli bitkilerin sistemi ve soyoluşu.

-Cronquist sistemi 1968-1988 A. Cronquist; (1968; 2. baskı 1988) (1988).

KAYNAKLAR:

APG. (1998). An ordinal classification for the families of flowering plants. *Annals of the Missouri Botanical Garden* **85:** 531–553.

APG II. (2003). An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG II. *Botanical Journal of the Linnean Society* **141:** 399–436.

APG III. (2009). An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG III. *Botanical Journal of the Linnean Society* **161**(2): 105-121.

APG IV. (2016). An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG IV. *Botanical Journal of the Linnean Society* **181**(2): 1-20.

Applequist WL, Wallace RS. (2001). Phylogeny of the portulacaceous cohort based on *ndhF* sequence data. *Systematic Botany* **26:** 406–419.

Backlund A, Bremer K. (1998). To be or not to be – principles of classification and monotypic plant families. *Taxon* **47**: 391–401.

Backlund M, Oxelman B, Bremer B. (2000). Phylogenetic relationships within the Gentianales based on ndhF and rbcL sequences, with particular reference to the Logani- aceae. *American Journal of Botany* **87**: 1029–1043.

Bayer C, Fay MF, de Bruijn AY, Savolainen V, Morton CM, Kubitzki K, Chase MW. (1999). Support for an expanded concept of Malvaceae within a circumscribed order Malvales: a combined analysis of plastid atpB and rbcL DNA sequences. *Botanical Journal of the Linnean Society* **129**: 267–303.

Caddick LR, Wilkin P, Rudall PJ, Hedderson TAJ, Chase MW. (2002). Yams reclassified: a recircumscription of Dioscoreaceae and Dioscoreales. *Taxon* **51:** 103–114.

Chase MW, Zmarzty S, Lledo MD, Wurdack KJ, Swen- sen SM, Fay MF. (2002). When in doubt, put it in Flacourtiaceae: a molecular phylogenetic analysis based on plastid rbcL DNA sequences. *Kew Bulletin* **57:** 141–181.

Chase MW, Morton CM, Kallunki J. (1999). Molecular phylogenetics of Rutaceae: evidence from combined plastid atpB and rbcL. *American Journal of Botany* **86:** 1191–1199.

Chase MW, Duvall MR, Hills HG, Conran JG, Cox AV, Eguiarte LE, Hartwell J, Fay MF, Caddick LR, Cameron KM, Hoot S. (1995). Molecular phylogenetics of Lilianae. In: Rudall PJ, Cribb PJ, Cutler DF, Humphries CJ, eds. Monocotyledons: systematics and evolution. Kew: *Royal Botanic Gardens,* 109–137.

Christenhusz MJM, Vorontsova MS, Fay MF, Chase MW. (2015). Results from an online survey of family delimi- tation in angiosperms and ferns: recommendations to the Angiosperm Phylogeny Group for thorny problems in plant classification. *Botanical Journal of the Linnnean Society* **178:** 501–528.

Conti E, Fischbach A, Sytsma KJ. (1993). Tribal relationships in Onagraceae: implications from rbcL data. *Annals of the Missouri Botanical Garden* **80:** 672–685.

Cronquist A. (1981). *An integrated system of classification of flowering plants*. New York: Columbia University Press.

Hall JC, Iltis HH, Sytsma KJ. (2004). Molecular phylogenetics of core Brassicales, placement of orphan genera *Emblingia*, *Forchammeria*, *Tirania*, and character evolution. *Systematic Botany* **29:** 654–669.

Haston E, Richardson JE, Stevens PF, Chase MW, Harris DJ. (2009). LAPG III: a linear sequence of the families in APG III. *Botanical Journal of the Linnean Society* **161:** 128–131.

Judd WS, Kron KA. (1993). Circumscription of Ericaceae (Ericales) as determined by preliminary cladistic analyses based on morphological, anatomical and embryological fea- tures. *Brittonia* **45**: 99–114.

Judd WS, Manchester SR. (1997). Circumscription of Malvaceae (Malvales) as determined by a preliminary cladistic analysis of morphological, anatomical, palynological and chemical characters. *Brittonia* **49**: 384–405.

Kron KA, Chase MW. (1993). Systematics of Ericaceae, Empetraceae, Epacridaceae, and related taxa based upon rbcL sequence data. *Annals of the Missouri Botanical Garden* **80:** 735–741.

Morgan DR, Soltis DE. (1993). Relationships among members of Saxifragaceae sensu lato based on rbcL sequence data. *Annals of the Missouri Botanical Garden* **80**: 631–660.

Price RA, Palmer JD. (1993). Relationsips of the Geraniaceae and Geraniales from rbcL sequence comparisons. Annals of the Missouri Botanical Garden 80: 661–671.

Simmons MP. (2004). Celastraceae. In: Kubitzki K, ed. *The families and genera of vascular plants. VI. Flowering plants. Dicotyledons. Celastrales, Oxalidales, Rosales, Cornales, Ericales*. Berlin: *Springer*, 29–64.

Stevens PF. (2001) onwards. Angiosperm phylogeny website. Available at http://www.mobot.org/MOBOT/research/APweb/

Takhtajan A. (1997). *Diversity and classification of flowering plants*. New York: Columbia University Press.

Tamura MN, Yamashita J, Fuse S, Haraguchi M. (2004). Molecular phylogeny of monocotyledons inferred from combined analysis of plastid *matK* and *rbcL* gene sequences. *Journal of Plant Research* **117:** 109–120.

Wagstaff SJ, Olmstead RG. (1997). Phylogeny of Lamiaceae and Verbenaceae inferred from rbcL sequences. *Systematic Botany* **22:** 165–179.

Zhang L-B, Simmons MP. (2006). Phylogeny and delimitation of the Celastrales inferred from nuclear and plastid genes. *Systematic Botany* **31:** 122–137.

Zhang Z-H, Li C-Q, Li J. (2009). Phylogenetic placement of *Cynomorium* in Rosales inferred from sequences of the inverted repeat region of the chloroplast genome. *Journal of Systematics and Evolution* **47:** 297–304.

BÖLÜM 8

POLİMERLER VE BİYOPOLİMERLER

***Yasemin YILDIZ*[1]**

1 *Sakarya Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Sakarya, Turkey https://orcid.org/0000-0003-2855-0496*

1.Giriş

Polimerler, monomer adı verilen birimlerden oluşan büyük moleküllerdir. Monomerler birbirlerine kimyasal bağlarla bağlanırlar. Monomer birimlerinden polimerlerin eldesini sağlayan tepkimelere polimerleşme tepkimeleri veya polimerizasyon denir. Bu tepkimelerle oluşan polimerler en az iki en çok sonsuz sayıda "mer" (birim) içerebilir (Seçkin, 2015).

Polimerlerin doğada varlığının yanı sıra basit moleküllerden sentezlenebileceğini ilk kez 1920 yılında Alman kimyacı Hermann Staudinger ve arkadaşları göstermiştir. Daha sonra 1953'te Staudinger bu çalışma ile Nobel Kimya Ödülü almıştır. Staudinger "macros" kelimesi ile "molekül" kelimesini birleştirerek çok büyük anlamına gelen "makromolekül" kelimesini türetmiştir. İsveçli Kimyacı Barın Jons Jacob Berzelius tarafından "çok parçalı" anlamına gelen "polimer" kelimesi ise 1830 yılında türetilmiştir (Sarıkaya, 2017).

Polimerlerin sınıflandırılması ilk kez 1929'da Cartothers tarafından yapılmıştır.

Polimerler sınıflandırılırken çok sayıda yöntem kullanılır. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- Doğada bulunup bulunmamasına göre (doğal ve sentetik),
- Organik veya inorganik olmalarına göre,
- Molekül ağırlığına göre (makromolekül, oligomer vb.),
- Zincirin fiziksel ve kimyasal özelliklerine göre (doğrusal, dallanmış, çapraz vb.),
- Isıya karşı gösterdikleri davranışa göre (termoplastik veya termoset),
- Sentezleme tepkimesine göre (basamaklı, zincir vb.) (Seçkin, 2015).

Polimerler genel olarak ise üç sınıfta toplanabilirler:

- Kauçuk gibi elastik özellik gösteren polimerler (elastomerler)
- Pamuk, ipek ya da naylon gibi life benzer yapıdaki polimerler (elyaflar)
- İnce tabaka haline getirilebilen (ambalaj malzemeleri gibi), kalıplanabilen (oyuncaklar gibi) ya da katlanabilen polimerler (plastikler) (Uyar, 2001).

Kaynaklar

Abe, M.M., Martins, J.R., Sanvezzo, P.B., Macedo, J.V., Branciforti, M.C., Halley, P., Botaro, V.R., Brienzo, M. (2021) Advantages and disadvantages of bioplastics production from starch and lignocellulosic components. *Polymers,* 13,2484. https:// doi. org/ 10. 3390/ polym 13152 484.

Ashish, G., Sanjayb, M.R., Srisuk, R., Parameswaranpillai, J., Siengchin, S. (2020). A comprehensive review on chemical properties and applications of biopolymers and their composites. *International Journal of Biological Macromolecules,* 154 (2020) 329-338. https://doi.org/10.1016/j.ijbiomac.2020.03.120.

Awe, O.W., Zhao, Y., Nzihou, A., Minh, D.P., Lyczko, N. (2017) A review of biogas utilisation, purification and upgrading Technologies. *Waste Biomass Valorization,* 8 267-283, https://doi.org/10.1007/s12649-016-9826-4.

Chen, W.H., Chen, Q.W., Chen, Q., Cui, C., Duan, S., Kang, Y. et. al. (2022). Biomedical polymers: synthesis, properties, and applications. *Science China Chemistry,* 65 (6) 1010-1075. https://doi.org/10.1007/s11426-022-1243-5.

Das, A., Ringu, T., Ghosh, S., Pramanik, N. (2023) A comprehensive review on recent advances in preparation, physicochemical characterization, and bioengineering applications of biopolymers. *Polymer Bulletin*, 80, 7247–7312. https://doi.org/10.1007/s00289-022-04443-4.

de Amorim, J.D.P., de Souza, K.C., Duarte, C.R., da Silva, D.I., de Assis Sales Ribeiro, F., Silva, G.S., de Farias, P.M.A., Stingl, A., Costa, A.F.S., Vinhas, G.M., Sarubbo, L.A., (2020) Plant and bacterial nanocellulose: production, properties and applications in medicine, food, cosmetics, electronics and engineering a review. *Environmental Chemistry Letters,* 18, 851–869. https:// doi. org/ 10. 1007/ s10311- 020- 00989-9.

Demirhan- Demirkıran, N. (2023). Menisküs doku mühendisliğinde yenilikler. *TOTBİD Dergisi,* 22, 31-37. https://doi.org/10.5578/totbid.dergisi.2023.05.

Endres H.J., Siebert-Raths A. (2011). Engineering biopolymers. In: Endres H.J., Siebert-Raths A, Eds. Engineering Biopolymers: Markets, *Manufacturing, Properties and Applications.* Munich: Hanser Publications, 71148: 3-15.

Feng, X., Xu, W., Xu, X., Li, G., Ding, J., Chen, X. (2021). *Science China Chemistry*, 64: 293-301.

Galaev, I.Y., Mattiasson, B., 1999, 'Smart' polymers and what they could do in biotechnology and medicine, Tibtech August, 17, 335-340.

Garavand, F., Rouhi M.,, Razav, S. H., Ilaria Cacciotti, I., Mohammadi, R. (2017) Improving the integrity of natural biopolymer films used in food packaging by crosslinking approach: A review. *International Journal of Biological Macromolecules,*104, A, 687-670. https://doi.org/10.1016/j.ijbiomac.2017.06.093.

Ganeson, K., Xue May, C.T., Ashraf Abdullah, A.A., Ramakrishna, S., Vigneswari, S. (2023) Advantages and Prospective Implications of Smart Materials in Tissue Engineering: Piezoelectric, Shape Memory, and Hydrogels. *Pharmaceutics,* 15, 2356. https://doi.org/10.3390/pharmaceutics15092356.

Gunatillake, P.A., Adhikari, R. (2003) Biodegradable synthetic polymers for tissue engineering. *European Cells & Materials*, 5, 1-16.

Güven, Ş.Y. (2014). Biyouyumluluk Ve Biyomalzemelerin Seçimi. Suleyman Demirel University. *Journal of Engineering Sciences and Design*, 2(3), SI:BioMechanics, 303-311. ISSN: 1308-6693.

Hacker, M.C., Krieghoff, J., Mikos, A.G. (2019). *Principles of Regenerative Medicine.* Boston: Academic Press, 559-590).

Hao, K., Guo, Z., Lin, L., Sun, P., Li, Y., Tian, H., Chen, X. (2021). *Science China Chemistry,* 64: 1235-1241.

Huang, X., Wang, Z., Wang, H., Chen, D., Tong, L. (2023). Novel strategies for the treatment of osteoarthritis based on biomaterials and critical molecular signaling. *Journal of Materials Science&Technology,* 149, 42-55.

Jamshidian, M., Tehrany, E.A., Imran, M., Jacquot, M., Desobry, S. (2010) Poly-lactic acid: production, applications, nanocomposites, and release studies. *Comp Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety,* 9, 552–571. https:// doi. org/ 10. 1111/j. 1541- 4337. 2010. 00126.x.

Kadouche, S., Farhat, M. Lounici, H., Fiallo, M., Sharrock, P., Mecherri, M., Hadioui, M. (2017) Low Cost Chitosan Biopolymer for Environmental Use Made from Abundant Shrimp Wastes, *Waste Biomass Valor,* 8, 401–406. https://doi.org/10.1007/s12649-016-9593-2.

Kaplan, M., Çalış, S. (2021). Biyopolimerler ve Akıllı Polimerlere Genel Bakış, Akıllı Polimerlerin Biyomedikal Alandaki Uygulamaları: Geleneksel Derleme. *Literatür Eczacılık Bilimleri Dergisi,* 10(3), 358-71. https://10.5336/pharmsci.2021-83355.

Lelkes, P.I., Marcinkiewicz, C., Lazarovici, P., Baharlou, S.M., Gerstenhaber, J.A. et al., (2018) Soy-derived bioactive peptides for use in compositions and methods for wound healing. *Tissue Eng. Regen. Med.*

Li, Y., Zheng, X., Chu, Q. (2021). Bio-based nanomaterials for cancer therapy. *Nano Today,* 38, 101134. https://doi.org/10.1016/j.nantod.2021.101134.

Maitz, M.F. (2015) Applications of Synthetic Polymers in Clinical Medicine. *Biosurface and Biotribology,* 1, 161-176. https://doi.org/10.1016/j.bsbt.2015.08.002.

Mutlu, D., Karagöz, İ. (2023) Akıllı malzeme olarak polimerler ve uygulamaları. *Konya Mühendislik Bilimleri Dergisi,* 11(1), 274-299. https://10.36306/konjes.1106955.

Mora-Huertas, C.E., Fessi, H. and Elaissari, A. (2010) Polymer-Based Nanocapsules for Drug Delivery. *International Journal of Pharmaceutics,* 385, 113-142. https://doi.org/10.1016/j.ijpharm.2009.10.018

Munoz-Bonilla, A., Echeverria, C., Sonseca, A., Arrieta, M. P., & Fernandez Garcia, M. (2019). Bio-based polymers with antimicrobial properties towards sustainable development. *Materials* (Basel), 12, 641.

Nazlı Nadire Sözmen (2008). Biyomedikal Uygulamalarında Akıllı Polimer Kullanılması ve Karakterizasyon Yönteminin Kuartz Kristal Mikro Dengeleyici Sistemler İle Geliştirilmesi [Yüksek Lisans Tezi] Başkent Üniversitesi. Ankara.

Nanda, S., Patra, B.R., · Patel, R., Bakos, J.,· Dalai, A.K. (2022) Innovations in applications and prospects of bioplastics and biopolymers: a review. *Chemistry Letters,* 20, 379–395. https://doi.org/10.1007/s10311-021-01334-4.

Okolie, J.A., Nanda, S., Dalai, A.K., Kozinski, J.A. (2021) Chemistry and specialty industrial applications of lignocellulosic biomass. *Waste Biomass Valor,* 12, 2145–2169. https:// doi. org/ 10. 1007/ s12649- 020- 01123-0.

Qasim, U., Osman, A.I., Al-Muhtaseb, A.H., Farrell, C., Al-Abri, M., Ali, M., Vo, D-V.N., Jamil, F., Rooney, D.W. (2021) Renewable cellulosic nanocomposites for food packaging to avoid fossil fuel plastic pollution: a review. *Environmental Chemistry Letters,* 19, 613–641. https:// doi. org/ 10. 1007/ s10311- 020- 01090-x.

Sarıkaya, Y. (2017). *Fizikokimya,* Gazi Kitabevi, Ankara.

Seçkin, T. (2015). Polimer kimyası, Seçkin, 42, Ankara. ISBN: 978-975-02-3275-6.

Sepetçi, S. (2022). Sözlü Karar Analizi Yöntemi Temelinde Salgın Durumlarında Polimerik Biyomalzeme Üreten Firmaların Kalite Performanslarının Değerlendirilmesi [Yüksek Lisans Tezi] Başkent Üniversitesi.

Subajiny, S., Sarathadevi, R., Ashoka, G., Terrence, M., Sudhagar, M. (2020). Antioxidant and antimicrobial applications of biopolymers: A review. *Food Research International,* 136, https://doi.org/10.1016/j.foodres.2020.109327.

Tamariz E, Rios- Ramírez A. (2013). *Biodegradation of medical purpose polymeric materials and their impact on biocompatibility.* In: Chamy R, Rosenkranz F, (Eds). Biodegradation: Life of Science. 1st ed. Rijeka: Intech, 1-29.

Taşdemir, M. (2016). Polimer Karışımları ve Uygulamaları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Udayakumar, G.P., Muthusamy, S., Selvaganesh, B., Sivarajasekar, N., Rambabu, K., Banat, F., Sivamani, S., Sivakumar, N., Hosseini-Bandegharaei, A., Show, P.L. (2021) Biopolymers and composites: Properties, characterization and their applications in food, medical and pharmaceutical industries. *Journal of Environmental Chemical Engineering,* 9. 105322.https://doi.org/10.1016/j.jece.2021.105322.

Uyar, T. (2001). Organik Kimya, 1. Baskı, Ankara.

Van de Velde K, Kiekens P. (2002). Biopolymers: overview of several properties and consequences on their applications. *Polymer Testing,* 21, 433-442. https://doi.org/10.1016/S0142-9418(01)00107-6.

Wendels, S., Av´erous, L. (2021). Biobased polyurethanes for biomedical applications. *Bioactive Materials,* 6 (4) 1083-1106. https://doi.org/10.1016/j.bioactmat.2020.10.002.

Yaradoddi, J.S., Banapurmath, N.R., Ganachari, S.V., Soudagar, M.E.M., Mubarak, N.M., Hallad, S., Hugar, S., Fayaz, H. (2020). Biodegradable carboxymethyl cellulose based material for sustainable packaging application. *Scientific Reports,* 10, 21960. https:// doi. org/ 10. 1038/ s41598- 020-78912-z.

2023
Aralık

Filolojide Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR
Doç. Dr. Rıfat IŞIK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Doç. Dr. Rıfat IŞIK

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-425-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

PATRICK SUSKIND'İN "GÜVERCİN" ADLI YAPITINDA ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMASI VE REGRESYON KAVRAMI

***Şenay KAYĞIN*.....1**

BÖLÜM 2

ÖLÇÜNLÜ GAGAVUZ TÜRKÇESİNDEKİ VOKALLER VE VOKAL UZUNLUKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

***Mehmet Fatih DİNÇASLAN*.....15**

BÖLÜM 3

ŞERMİN YAŞAR'IN ÇOCUK KİTAPLARINA ESTETİK ÖLÇÜTLER BAĞLAMINDA BAKIŞ

***Tülin CEBECİOĞLU, Dursun ŞAHİN*.....43**

BÖLÜM 4

SÖZLÜKÇÜLÜK VE ÇEVİRİ ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA "ARAÇ" VE "AMAÇ" OLARAK SÖZLÜKLERİN YERİNE, ÖNEMİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

***Aytül DURMAZ HUT*.....69**

BÖLÜM 5

MODERN ARAP EDEBİYATINDA BİLİM KURGU TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

***Bayram GÜL, Mehmet Ali Kılay ARAZ*.....85**

BÖLÜM 6

AHMED REMZÎ (AKYÜREK) EFENDİ'NİN BER-GÜZÂR ADLI ESERİ

***Aysun ÇELİK*.....101**

BÖLÜM 1

PATRICK SUSKIND'İN "GÜVERCİN" ADLI YAPITINDA ÇOCUKLUK ÇAĞI TRAVMASI VE REGRESYON KAVRAMI

Şenay KAYĞIN[1*]

1 * Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-mail: senay.kaygin@atauni.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6190-2591.

1. Giriş

Alman yazınının önemli isimlerinden biri olan Patrick Süskind, 1949 yılında Almanya'nın Ambach şehrinde dünyaya gelir. Yalnızlığı yaşam tarzı olarak seçmiş olan Süskind'in özel yaşamına dair çok fazla bilgi yoktur. Yazar, yazın çevrelerinden ve medya dünyasından uzak kalmaya çalışmıştır. Yazarın romanlarındaki karakterler, yalnız yaşamayı yeğlemeleri bakımından yazarın kendisiyle benzerlik gösterirler (Matzkowski, 2015: 6). Süskind'in *Koku* (Das Parfum) romanı yazın dünyasında özgünlüğünü kanıtlamış önemli yapıtlardan biridir. Yazarın, *Kontrbas* (Der Kontrabass) adlı tiyatro oyunu ise onun ilk yazınsal başarısını elde etmesinde önemli derecede rol oynar. Psikolojik bir yaklaşımla incelenebilen benmerkezci tuhaf figürlerin merkeze alındığı Süskind yapıtları, kendine yabancılaşma gibi kavramlar açısından da ele alınmıştır. Süskind'in yazma üslubunun temelinde psikolojik bir yaklaşım vardır. Ağırlıklı olarak sembol ve metaforların yer aldığı yapıtlarında psikolojik açıdan incelenebilecek karakterler ön plandadır. Yazarın yapıtlarındaki psikolojik temelli karakter oluşumu birçok çalışmanın araştırma konusu olmuştur (Kiensch, 2013: 23-24).

Süskind'in Güvercin1 adlı öyküsünde, erken çocukluk travması nedeniyle sorunlar yaşayan Jonathan Noel karakterinin psikolojik durumu dikkat çekmektedir. Öyküde, Jonathan›ın kişiliğinin bazı kısımlarının çocukluk gelişim aşamasında sıkışıp kaldığı anlaşılmaktadır. Jonathan ışıksız bir otel odasında uyandığında ve kendisini yeniden terk edilmiş bir çocuk olarak deneyimlediğinde regresyon (gerileme) ile yüzleşir. Psikanalitik teoride regresyon, korkuyla baş etmeye yarayan psikolojik bir savunma mekanizmasını tanımlar. Bu, kişilik gelişiminin daha erken bir aşamasına geçici bir geri çekilmeyi içerir (Ruch, Zimbardo, 1974: 368). Öykünün psikanalitik düzeyde yorumlanmasında güvercin, uzak geçmişteki bastırılmış duyguların, deneyimlerin ve tekrarlanan anıların tetikleyicisi haline gelmesinin bir sembolü olarak görülür (Wassmann, 295: 2009). Çocukluk çağı travmaları (ÇÇT), bireylerin on sekiz yaşından önce yaşadıkları başta ebeveyn kaybı olmak üzere ebeveynden ayrılma, ailelerin boşanma, göç durumları, şiddete tanık olma, kaza ve doğal afet yaşantılarının dışında maruz kaldıkları cinsel, fiziksel, duygusal istismar ve ihmal olarak tanımlanmaktadır (akt. Çelik, Hocaoğlu, 2018: 696).

Öyküde Jonathan'ın anne ve babasını çocuk yaşta Nazi kamplarında kaybetmesi bunun nedenlerinden biri olarak görülebilir. Ayrıca ebeveynlerini kaybettikten sonra kardeşiyle göç ederek ikisinin sebze tarlalarında çalışmak zorunda kalmaları Jonathan'ın yaşamında çocukluk çağı travması olarak derin izler bırakmıştır. Travma sonucunda özellikle korku ve kaygı-

1 Patrick Süskind'in Güvercin adlı öyküsünün Türkçe çevirisi bu çalışmada birincil kaynak olarak temel alınmıştır; Patrick Süskind, Güvercin, (2016). (Çev: Tevfik Turan), 15. Basım, İstanbul: Can Yayınları.

KAYNAKÇA

Anderson MC, Green, C. (2001). "Suppressing unwanted memories by executive control". *Nature*. 410(6826): 366–369.

Augé, M. (2020). "Unutma Biçimleri". (Çev. Mehmet Sert). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Bourdieu, P. (2015). "Eril Tahakküm". (Çev. Bediz Yılmaz). İstanbul: Bağlam Yayınları.

Freud, S. (1967). "Das Ich und Das Es", Gesammelte Werke XIII, Werke aus den Jahren 1920-24". Frankfurt am Main: Fischer Verlag.

Freud, S. (1999). "Sanat ve Edebiyat". (Çev. A. Tekşen Kapkın, E. Kapkın). İstanbul: Payel Yayınları.

Göğcegöz Gül, I. Eryılmaz, G. (2015). "Travma Sonrası Stres Bozukluğunun Nörobiyolojisi: Bir Gözden Geçirme". *Klinik Psikiyatri Dergisi*. 18(2): 71-79.

Helvacı Çelik, F. G. Hocaoğlu, Ç. "Çocukluk Çağı Travmaları: Bir Gözden Geçirme". *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4):695-711.

Kayğın, Ş. (2019). "Patrick Süskind Güvercin: Anksiyete Bozukluğuna Bağlı Sıra Dışı Sıradanlıklar". *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 5, Sayı: 21, Aralık 2019, s. 304-315.

Kiensch, A. (2013). "Psychologische Literatur: Psychologische Grundlagen der Figurenzeichnung im Schaffen Patrick Süskinds". Hamburg: Bachelor-Master Publishing.

Lewin, K. (1941). „Regression, Retrogression und Entwicklung". In: Carl-Friedrich Graumann (Hrsg.): Kurt-Lewin-Werkausgabe. Band 6: Franz E. Weinert, Horst Gundlach: „Psychologie der Entwicklung und Erziehung". (1982). Bern: Huber. S. 293–336.

Matzkowski, B. (2015). "Patrick Süskind Das Parfum Analyse/Interpretation". 5. Auflage. Hollfeld: Königs Erläuterungen, Bange Verlag GmbH.

Ruch, F. L. Zimbardo, P. G. (1974). „Lehrbuch der Psychologie Eine Einführung für Studenten der Psychologie, Medizin und Pädagogik". Berlin Heidelberg: Springer Verlag.

Süskind, P. (2016). "Güvercin". (Çev: Tevfik Turan). 15. Basım, İstanbul: Can Yayınları.

Vygotsk, L, S. (1998). "Düşünce ve Dil". (Çev. Semih Koray). İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.

Wassmann, E. (2009). „Die Novelle als Gegenwartsliteratur: Intertextualität, Intermedialität und Selbstreferentialität bei Martin Walser, Friedrich Dürrenmatt, Patrick Süskind und Günter Grass, Mörlenbach: Röhring Universitätsverlag GmbH.

BÖLÜM 2

ÖLÇÜNLÜ GAGAVUZ TÜRKÇESİNDEKİ VOKALLER VE VOKAL UZUNLUKLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Fatih DİNÇASLAN[1]

1 Öğ. Gör. Dr., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, fatihdincaslan@gmail.com ORCID:0000-0003-4725-0739

Giriş

Bu çalışmada, ölçünlü Gagavuz Türkçesindeki vokaller ve vokallerin özellikleri hakkında etraflıca bilgiler verildikten sonra birincil vokal uzunlukları ve bazı fonetik olaylara bağlı olarak ortaya çıkan ikincil vokal uzunlukları, örneklerle tanıklanarak açıklanmaya çalışılmış sonrasında da daha önce bilimsel literatürde üzerinde neredeyse hiç durulmamış olan ve L.A. Pokrovskaya (1964) tarafından ortaya atılan Gagavuz Türkçesindeki pozisyonel/konumsal vokal uzunluklarının ne olduğu ve nasıl oluştuğu sorularına cevaplar aranmaya çalışılmıştır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılmış, alanla ilgili başat kaynaklar taranmış, elde edilen verilerden hareketle Gagavuz Türkçesindeki vokaller, vokal uzunlukları ve daha önce üzerinde pek fazla durulmayan pozisyonel vokal uzunlukları ile ilgili tespit edilen hususların alan yazına kazandırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, kısa dar vokalli ve vurgulu hecenin önünde, vurgusuz geniş veya yarı geniş vokallerde ortaya çıkan bir çeşit koşullu veya konumsal uzunluk olarak tanımlanan pozisyonel vokal uzunlukların birincil uzunluklarla ilişkisinin olup olmadığı irdelenmiş, kök sözcüklerin dışında bazı eklerin kök sözcüklere gelmesiyle meydana gelen pozisyonel/konumsal vokal uzunlukların bazı fonetik olaylara bağlı olarak ortaya çıkan ikincil vokal uzunluklarla ilişkisi de ayrıca incelenmiştir.

İncelemeler sonucunda Gagavuz Türkçesindeki vokaller ve vokal uzunlukları ile pozisyonel/konumsal vokal uzunluklarının ne olduğu ve nasıl oluştuğu yönünde elde edilen bulgulardan hareketle veriler yorumlanmış ve araştırmacıların dikkatine sunulmuştur.

İnceleme

Gagavuz Türkçesi, Türk lehçelerinin sınıflandırılmasında yönlere göre yapılan tasnifte Güney/Güney-Batı grubuna; tarihî Türk kavimlerine göre Oğuz grubuna ya da Peçenek ve Uz boylarının dilleriyle birlikte Oğuz grubunun Oğuz-Bulgar alt grubuna; ses bilimsel ölçütlere göre ise "dağlı" grubunun "yev" alt bölümüne dâhil edilmektedir (Arat, 1987: 59-149; Buran vd., 2014: 224; Tekin, 1989:141-168).

Gagavuz Türkçesinin fonetiği hakkında saptamaların bulunduğu çalışmalarda vokallerin sayısı ve niteliği konusunda farklı görüş ve

KAYNAKÇA

Arat, R. R. (1987). *Türk Şivelerinin Tasnifi*. Makaleler I, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, ss.59-149.

Argunşah, M. (2007). *Gagauzların Kökeni, Adı ve Tarihi: Gagauz Yazıları*, Kayseri Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yayınları, ss.81-87.

Buran, A. & Alkaya, E. & Yalçın, S.K. (2014). *Çağdaş Türk Yazı Dilleri 1 - Güneybatı/Oğuz Grubu*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Buran, A. (2006). *Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler.* II. Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni, Kayseri: 10-12 Nisan 2006.

Buran, A. (2015). *Türklük Bilimleri Sözlüğü.* Ankara: Akçağ Yayınları.

Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (**EUTS)**

Copuşcıu, V. (2021). *Gagauz Konuşma Dili: Kıpçak Kasabası Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.

Çebotar, P. A. & Kopuşçu, M. İ. & Bankova, İ. D. (2015). *Gagauz Dilinin Orfografiya Hem Punktuaţiya Kuralları.* Kişinev: Tiporg. "Elan Poligraf"

Çebotar, P. A. & Dron İ. (2002). *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük.* Chşinău: Pontos. (**GRRS**)

Dinçaslan, M. F. (2023). *Gagavuz Türkçesi Ağızları.* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Doerfer, G. (1959). Das Gagausische. *Philologiae Turcicae Fundamenta*. Wiesbaden, ss.260-271.

Eker, S. (2007). Türkçenin Sesbirimleri ve Belirgin Altsesbirimleri. *İlmi Araştırmalar,* S.24, ss. 23-42.

Hünerli, B. (2019). *Mihail Çakir'in Gagauzca (Türkçe)-Rumence Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Akademi.

Koca, S. Z. & Bankova, İ.D. (2017). *Gagauzça - Rusça Üürenmäk Tematika Sözlüü.* Komrat: Gagauziya M.V. Maruneviç adına Bilim-aaraştırma merkezi (**GRÜTS**)

Korkmaz, Z. (1994). *Nevşehir ve Yöresi Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Korkmaz, Z. (2019). *Gramer Terimleri Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Özkan N. (2019). *Gagavuz Türkçesi Grameri* (İkinci Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. (**GTG**)

Özkan. N. (2013). Ağız Alanından Yazı Diline Geçiş: Gagavuz Türkçesi Örneği. *Turkish Studies,* Volume 8/9 Summer 2013, p. 85-94.

Pokrovskaya, L. A. (1964). *Grammatika Gagauzkogo Yazıka Fonetika i Morfologiya*. Moskva: Nauka.

Pokrovskaya, L. A. (1973). *Kratkiy Oçerk Grammatiki Gagauzkogo Yazıka.* Gagauzkogo-Russko-Moldavskiy Slovar

Räsänen, M. (1955). *Material po İstoriceskoy Fonetike Tyurkskıh Yazıkov*. Moskva: Izd-vo Inostranoj Literatury.

Stamova, M. (2001). *Gagauz Türkçesi ve Ağızlarının Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekin, T. (1989). Türk Dil ve Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi. *Bilge,* C.15, S.15, ss.141- 168.

Tekin, T. (1995). *Türk Dillerinde Birincil Uzun Ünlüler.* İstanbul: Simurg Yayınevi. (**TDBUÜ**)

Tukan, B. P. (1964). *Valkaneştskiy Dialekt Gagauzskogo Yazıka*. İnstitut yazıka i literaturı AN Moldavskoy SSR.

Zajaczkowski, W. (1966). *Jezyk i Folklor Gagauzow z Bulgarii.* Krokowie.

BÖLÜM 3

ŞERMİN YAŞAR'IN ÇOCUK KİTAPLARINA ESTETİK ÖLÇÜTLER BAĞLAMINDA BAKIŞ[1]

Tülin CEBECİOĞLU[2]

Dursun ŞAHİN[3]

1 Bu çalışma, Tülin Cebecioğlu tarafından Dr. Öğr. Üyesi Dursun ŞAHİN danışmanlığında Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Şermin Yaşar'ın Çocuk Kitaplarının Estetik Ölçütler Bağlamında İncelenmesi" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Tülin Cebecioğlu, Öğretmen, Giresun Tirebolu Fatih Sultan Mehmet İlk/Ortaokulu, 0000-0001-5855-0193

3 Dursun ŞAHİN, Dr. Öğretim Üyesi, Giresun Üniversitesi, 0000-0001-6932-9486

Giriş

Çocuk edebiyatı, son yıllarda üzerinde dikkatle durulan ve bilimsel araştırmalara da konu olan alanlardan biridir. Ancak çocuk edebiyatı üzerine yapılmış olan akademik çalışmalar incelendiğinde bu çalışmaların daha çok eserin iç ve dış yapı özellikleri ile eğitsel niteliklerini ortaya koyan çalışmalar olduğu görülmektedir. Literatür taraması yapıldığında eserlerin estetik yönüne ağırlık veren çalışmaların sınırlı sayıda olduğu, çocuk edebiyatında estetik konusuna ise dolaylı yoldan değinildiği belirlenmiştir.

Bu çalışmalardan Buket Dedeoğlu Orhun (2019)'un hazırlamış olduğu doktora tezinde yalnızca bir eser 11 estetik ölçüt üzerinden incelenmiş, Özlem Batmaz (2020)'ın yüksek lisans tezinde ise farklı yazarlara ait 16 eser yine aynı 11 ölçüt üzerinden değerlendirmiştir. Ayrıca Esra Koca (2022), hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde 6 çocuk kitabını 6 ölçüt üzerinden incelemiştir. Esra Koca'nın çalışmasında yer alan ölçütler daha çok eserlerin dış yapı özellikleri ve iletiler üzerinedir.

Bu araştırmada yazar Şermin Yaşar'ın çocuk edebiyatı alanına ait 18 eserinin çocuk edebiyatında estetik ölçütler yönünden incelenmesi ve değerlendirilmesi, bunun sonucunda da eserlerin Türkçe eğitiminde ve çocuğun estetik gelişiminde yararlanılabilme düzeyinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Araştırma, kuramsal boyuta ilişkin olarak nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme ve betimsel tarama modeli ile sınırlandırılmıştır. Araştırmada belirlenen estetik ölçütler, alanda yapılmış literatür taraması sonucunda elde edilen verilere dayanarak hazırlanmış olup daha önce yapılmış çalışmalar ile sınırlıdır.

Estetik ve Çocuk Edebiyatı

Estetik terimi ilk kez Alman filozof Baumgarten tarafından 18. yüzyılın ortalarında dile getirilmiştir. Baumgarten'ın "Aesthetica" adlı yapıtından sonra estetik, güzeli araştıran bilim dalı olarak tanımlanmıştır (Bozkurt, 2004, 23). Bu bilim sanatta ve doğada yer alan güzellikleri ve bu güzelliklerin özgün bir şekilde yorumlanarak sanata dönüşmesini de konu edinen bir kavramdır (Demirel ve Kökçü, 2019).

"Estetik' sözcüğü Grekçe «aisthesis» ya da «aisthanesthai» sözünden gelir. «Aisthesis» sözcüğü, duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi, «aisthanesthai» sözcüğü de, duyu ile algılamak anlamına gelir" (Tunalı, 1998, 15). Estetik, sanat ya da güzellik alanına ait değerleri konu alan bir felsefi disiplindir. Yalnızca güzeli konu almakla kalmaz ona benzer ya da zıt kavramları da içeren hoş, yüce, trajik, çirkin gibi kavramlara da yer verir (Tunalı, 1998, 43).

Kaynakça

Arıcı, A.F. (2016). Çocuk Edebiyatı ve Kültürü. Ankara: Pegem Akademi.

Arıcı, A.F., Batmaz, Ö. (2019,12-13 Aralık). *6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Öykülerin Çocuk Edebiyatı Estetik Ölçütleri Bakımından İncelenmesi.* VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi.(ss.132), İstanbul.

Aydın, S. (2006, Ekim). Çocuk yazınında mizah kullanımının bilişsel, *duyuşsal ve toplumsal yönden önemi*. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumunda sunuldu, Ankara.

Batmaz, Ö. (2020). Çocuk Edebiyatı Eserlerinin Estetik Ölçütler Bakımından İncelenmesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul

Bozkurt, N. (2004). Sanat ve Estetik Kuramları (4. Baskı). Bursa: Asa Kitabevi.

Dedeoğlu Orhun, B. (2014). Estetik Kavramı Çerçevesinde Çocuk Edebiyatı, *Türk Dili*, *756,* 602-607

CAN, Adem; *"Mustafa Kutlu'nun Hikâyelerinde Ritim",* Uluslararası Erzincan Sempozyumu, (Yayımlanmış bildiri), C. 1, 28-Eylül/1 Ekim 2016, 497-506.

Dedeoğlu Orhun, B.(2019). Çocuk edebiyatında estetik ölçütlerin belirlenmesi ve bir çocuk edebiyatı kitabının estetik ölçütler açısından değerlendirilmesi, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara

Demirel Ş. Kökçü, Y. (2019). 6.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Şiirlerin Estetik Unsurlar Açısından İncelenmesi. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,*64*,515-533.

ELMAS, Nazım; "Adalet Ağaoğlu'nun Hikâye Dilinde Ritim", Karadeniz Araştırmaları, S. 27, 2010, 181-190.

Elmas, N. (2017). *Hikâyenin Öyküsü*. Ankara: Pegem Akademi

Gökay, M., Demir A. (2006). Farklı Eğitim Seviyelerinde Estetik Beğeni. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16*,329-342.

Kavak, F. (2020). Edebî Tasvir ve Arap Edebiyatı'na Yansımaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,29*/1, 189-228.

Kanter, B. (2014). Etik ve Estetik Bağlamında Çocuk Edebiyatının Sosyolojik Boyutu, *Türk Dili Dergisi,107*(756),569-575

Kısakürek, N.F. (2019). Çile (94.Basım). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Koca, E. (2022). *Türk çocuk edebiyatı kitapları ve çeviri çocuk edebiyatı kitaplarının belirlenen estetik ölçütler açısından incelenmesi,* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon Üniversitesi, Trabzon.

Öztürk, Y., Kayadibi, N. (2021), Hüseyin Yurttaş'ın çocuk kitaplarının çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken özellikler açısından incelenmesi, Ana Dili Eğitimi Dergisi, 9(1), 188-209

Sever, S. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*, Ankara: Kök Yayıncılık.

Sever, S. (2008). Çocuk ve Edebiyat. İzmir: Tudem Yayınları.

Şimşek, T. (2007). Çocuklar için edebiyat ama önce çocuk, Özgür Pencere, Sanat ve Edebiyat Derneği, 1-6.

Şimşek, T. (2014). Çocuk edebiyatı tarihine ön söz, *Türk Dili Dergisi Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatı Özel Sayısı, 756*, 15-58.

Şirin, M.R.(2016). Edebiyat ve çocuk edebiyatı edebiyatın amacı ve işlevi, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi,* 110(780),23-34.

Şirin, M.R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı.* İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

Taşdelen, V. (2005). Çocuk edebiyatı: Çocuğu anlayan edebiyat, *Hece Dergisi,104-105*,319-331.

Taşdelen, V.(2016).Çocuk edebiyatında görsel öge, Çocuk ve Medeniyet,1,123-135.

Tökel, İ. (2008). *Gökhan Akçiçek'in çocuk şiirlerinin değer eğitimi açısından incelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Tuna, S.(2007). Estetik algı ve beğeni gelişimi açısından ilköğretimde sanat eleştirisi öğretimi, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 40*(1), 121-133.

Tunalı, İ. (1998). *Estetik*. (5. bs.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uçan, H. (2006). Edebiyat eğitimi, estetik bir hazzın edinimi, okumanın alışkanlığa dönüştürülmesi ve yazınsal kuramlar, *MEB Dergisi, 169*, 25-39.

Yaşar, Ş. (2016). *Dedemin Bakkalı*. Ankara: Taze Kitap.

Yaşar, Ş. (2017). *Dedemin Bakkalı - Çırak*. Ankara: Taze Kitap.

Yaşar, Ş. (2018). *Kuş Masalları.* İstanbul: Doğan Egmont.

Yaşar, Ş. (2019). *Abartma Tozu*. Ankara: Taze Kitap.

Yaşar, Ş. (2020). *Bizimki*. İstanbul: Doğan Egmont.

Yaşar, Ş. (2020). *Uyuyor musun*?. Ankara: Elma Çocuk.

Yaşar, Ş. (2021). *Babaannem Geri Döndü*, Ankara: Taze Kitap Yayıncılık.

Yaşar, Ş. (2021). *Cebimdeki Mandalina Ağaçları.* İstanbul: Doğan Egmont.

Yaşar, Ş. (2021). *Cesaret Sandığı*. Ankara: Elma Çocuk.

Yaşar, Ş. (2021). *Garip Bir Kuyruk*. Ankara: Elma Çocuk.

Yaşar, Ş. (2021). *Oh Ne Âlâ Memleket*. İstanbul: Doğan Egmont.

Yaşar, Ş. (2021).Çok Hayal Kuran Çocuk. Ankara: Elma Çocuk.

Yaşar, Ş. (2022). *Cingo-Ben İnsan Değil miyim?*. İstanbul: Doğan Çocuk.

Yaşar, Ş. (2022). *Dahacık*. İstanbul: Doğan Çocuk.

Yaşar, Ş. (2022). *Hıhıcık*. İstanbul: Doğan Çocuk.

Yaşar, Ş. (2022). *Lo.* İstanbul: Doğan Çocuk.

Yaşar, Ş. (2022). *Para Ağacı*. Ankara: Taze Kitap.

Yaşar, Ş. (2022). *Pekicik*. İstanbul: Doğan Çocuk.

BÖLÜM 4

SÖZLÜKÇÜLÜK VE ÇEVİRİ ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA "ARAÇ" VE "AMAÇ" OLARAK SÖZLÜKLERİN YERİNE, ÖNEMİNE DAİR BİR DEĞERLENDİRME

Aytül DURMAZ HUT[1]

1 Arş.Gör.Dr., Marmara Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Fransızca Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı, https://orcid.org/0000-0003-3197-7765

GİRİŞ

Sözlük ve sözlük araştırmalarının diller ve toplumların gelişimi açısından çok eskiye dayandığı ifade edilebilir. Sözlüklerin ortaya çıkış ve tarihçeleri M.Ö 2.Yüzyıla, Aristophanes'in hazırladığı, anlaşılması güç Yunanca kelimeleri açıkladığı esere uzanmaktadır. (Gelişim Hachette, Genel Kültür Ansiklopedisi). Akadların, Sümerceye dair hazırladıkları sözlükler, Eski Çin medeniyeti, Eski Roma döneminde ortaya çıkan sözlükler, söz konusu "kelime ve anlam tasviri" ihtiyacının ne kadar eskiye dayandığını ispatlar niteliktedir. Sözlüklerin sınıflandırılmalarında öncelikle yapısal ve içerik bakımından tek dilli, iki ve çoklu dillilikleri dikkate alınırken; anlam ve bağlam bakımından da alfabetik veya tematik olmaları göz önünde bulundurulur.

Sözlüklerin farklı tanımlarına baktığımızda benzer açıklamalara rastlamak mümkündür: örneğin Kubbealtı Misalli Türkçe Sözlük'te (2011) *"bir dilin kelimelerinin bütününü veya belli bir kısmını, deyimlerini alfabe sırasına, bazen de konu veya kavramlarına göre* ***anlamlandıran****, açıklayan veya başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat"* tanımıyla "anlamlandırma" kavramına vurgu gözlemlenir.

Diğer yandan, TDK Büyük Türkçe Sözlük'te karşımıza çıkan tanım ise, *"dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak* ***tanımlarını yapan****, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat*" "kelimelerin tanımını yapan, açıklayan" vurgusunu yapmaktadır. TDK Kitaplıkbilim Terimleri Sözlüğü'nün (1974) *"bir dilin ya da bir dilin bir bölümünün sözcüklerini genellikle abece sırasına (kimi zaman konu ya da kavram alanlarına) göre toplayan, bunların aynı dilde tanımlarını yapan ya da başka bir dildeki karşılıklarını veren kitap*" açıklamasıyla, **aynı dilde tanımların** yanı sıra **başka bir dildeki karşılıklarını** verme özelliğine de değinildiği görülmektedir.

Sözlüklerin, dil ve toplumların gelişimi ve etkileşimini yansıtmaları bakımından da büyük önem arz ettiklerini belirtmekte fayda var. Özellikle dönemsel sözlük araştırmacılığı, bu gelişim ve etkileşime dair önemli dilbilimsel, tarihsel, sosyo-kültürel verilere de ışık tutması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışma kapsamında, yukarıda sunduğumuz tanımlardan da yola çıkarak, sözlük/sözlükçülük/sözlükbilim ve kaynak metin/çevirmen/çeviribilim bağlamında, sözlüklerin hem "araç" olarak kullanımları, hem de çeviri ürünü olarak "amaç" haline gelmeleri irdelenecektir. Bu noktada, "anlamlandırma", "tanım verme/sunma" kavramlarının tek dilli sözlüklerde olduğu kadar, çift dilli sözlüklerde hangi boyutlarıyla inceleneceğine değinilecektir. Çeviri etkinliğinde "araç" olarak sözlüklerden bahsedildiğinde, çeviriye yardımcı malzemeler bağlamında değerlendirilebilecekleri, diğer yandan "amaç" olarak ele alındığında birer "çeviri ürünü" olarak kabul edileceklerini vurgulamak önem taşır.

KAYNAKÇA

Bergenholtz, H. (2014). Sözlük Nedir? (E. Aslan, Çev.), *Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 10*, ss.7-21.

Bianchi, X. (1843). *Dictionnaire Français-Turc*. Paris: Imprimerie Royale.

Boz, E. (2015). Kullanıcı ve Sözlük İlişkisi, *Erdem Dergisi, 69*, ss.41-52.

Corréard, M. H. (2002). Traduire avec un dictionnaire, traduire pour un dictionnaire. *Euralex '98 Proceedings*, ss.17-24.

Dybowski,J.(1888). *Guide de jardinage* (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k86302455?rk=21459;2 Erişim tarihi: 15.12.2023)

Fathi, B. (2014). Uzmanlar ve Uzman Sözlükbilimi: Bakış Açıları ve İhtiyaçlar (E.Aslan, Çev.) *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 21*, ss.91-112.

Franjié, L. (2008). Le casse-tête des dictionnaires bilingues pour traducteurs: le cas des dictionnaires arabes bilingues. *The Thirteenth EURALEX International Congress Proceedings, Universitat Pompeu Fabra*, ss.855-867.

Franjié, L. (2009). *La traduction dans les dictionnaires bilingues*. Editions Le Manuscrit: Paris.

Frisch, R.J &David, H. (1892). *Guide pratique en pays arabe* (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k58045887 Erişim tarihi: 15.12.2023)

Hartmann, R. R. K. (1994). The use of parallel text corpora in the generation of translation equivalents for bilingual lexicography. *Euralex'94*. ss.291-297.

Hartmann, R. R. K. (2004). *Lexicography and Translation*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.

Hindoğlu, A. (1838). *Dictionnaire Turc-Français*. Vienne: F.Beck Libraire.

Mallouf, N. (1856). *Dictionnaire de Poche Français-Turc*. Paris: Maisonneuve et cie

Ortolan, J.A. (1888). *Guide pratique de l'ouvrier mécanicien* (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k374370q Erişim tarihi: 10.10.2023)

Öztokat, E. (1979). Sözlük üstüne gözlemler. *Dilbilim Dergisi, Cilt 4*, ss.65-69.

Prouteaux, A. (1885). *Guide pratique de la fabrication du papier et du carton* (https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3769060 Erişim tarihi: 10.10.2023)

Sierra Soriano, A. (2000). Lexique et Traduction. *La lingüística francesa en España camino del siglo XXI*, ss.1005-1016.

Snell-Hornby, M., & Pöhl, E. (Ed.). (1989). Translation and Lexicography: Papers read at the Euralex Colloquium held at Innsbruck 2-5 July 1987. John Benjamins Publishing.

BÖLÜM 5

MODERN ARAP EDEBİYATINDA BİLİM KURGU TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Bayram GÜL[1]

Mehmet Ali Kılay ARAZ[2]

1 Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi, gulbayram44@gmail.com , Orcıd: 0000-0002-35673710

2 Doç. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, mehmetalikilay.araz@asbu.edu.tr, Orcid: 0000 0001 9508 6326

GİRİŞ

Ele alınan bu araştırmada Arap edebiyatında bilim kurgu türünün gelişimi, bu alanda kalem oynatan öncü yazarlar ve eserlerinin incelenmesi hedeflenmiştir. Konuya ön hazırlık olması için araştırmanın birinci bölümünde tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri esas alınarak dünya edebiyatında bilim kurgu türünün doğuşu ve gelişimi incelenmiştir. İkinci bölümde tarihsel ve betimsel analiz yöntemi kullanılarak Arap edebiyatında bilim kurgu türünün gelişimi hakkında bilgi verilmiş, üçüncü bölümde ise Arap edebiyatında bu türde öne çıkan yazarlar ve eserleri incelenmiştir.

1. Bilim Kurgu Türünün Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Endüstri devriminin etkisiyle ön plana çıkan akılcı düşünce bilimsel temele dayanan bir dünya görüşünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu devrimin kültürel bir sonucu olarak tezahür eden bilim kurgu edebiyatı, 19. yüzyıldan itibaren tüm dünyada büyük bir ilgi ile karşılaşmıştır. Bilimsel temele dayanan bilim kurgu türü eserleri, okuyucuların, kurulmakta olan yeni dünyayı hayal etmesine yardımcı olmuştur. Ayrıca bilim kurgu türü, yalnızca bilim ve teknolojiyi yüceltmekle sınırlı kalmamış, aynı zamanda bu alanların insanlara potansiyel olumsuz etkilerini de ele almış ve ortaya çıkabilecek tehlikelere karşı uyarılarda bulunmuştur.(Uğur, 2019, 6) Bilim kurgu türü, bilim ve teknolojinin ilerlemesine paralel olarak gelişimini devam ettirmiş zaman içerisinde kendisine yeni konular bulmuştur.

Bilim kurgu hakkında yapılmış net ve kesin bir tanım olmamakla birlikte bu alanın önde gelen yazarlarından Hugo Gernsback (1884-1967)[1] ve John W. Campbell (1910-1971)[2] bu türü şöyle tanımlamıştır:

Hugo Gernsback'e göre bilim kurgu: *Bilimsel olgular ve kehanetlerle karışmış, düşsel, sürükleyici bir öyküdür.*(Baudou, 2005, 11)

John W. Campbell'e göre bilim kurgu: *Bilimsel kuram, geçerli, bilimsel bir teorinin yalnızca tanımlanmış olayları açıklamakla kalamayacağı aynı zamanda henüz keşfedilmemiş yeni olayların öngörüsüne de olanak tanıyacağı gerçeğine dayanmaktadır.*(Baudou, 2005, 12)

Yukarıda yapılan tanımlardan hareketle bilim kurgu türünün var olan durumları açıklamakla birlikte gelecekte olması muhtemel olayları düşselliğin ve hayalin hâkim olduğu bir tarzda sunan edebi tür olduğu söylenebilir.

---

1 Hugo Gernsback, 1884 yılında Lüksemburg'da dünyaya gelmiştir. Yazar, mucit ve birçok Amerikan dergisinin editörü olan Gernsback, Bilim kurgu türünün isim babası ve bu türün ilk dergisi olan *Amazing Stories* isimli derginin yayımcısıdır. Yazar, 1967 yılında New York'ta vefat etmiştir.

2 Amerikalı bilim kurgu yazarı ve editörü olan John W. Campbell, 1910 yılında ABD'de dünyaya gelmiştir. 1937 yılının sonlarından ölümüne kadar Astounding Science Fiction adlı derginin editörlüğünü yapmış, 1971 yılında ABD'de vefat etmiştir.

Kaynakça

Aqlam Alhind, Aqlam Alhind. "el-Hayyâlu'l-'Ilmî fî'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsır". Erişim 23 Mayıs 2023. https://www.aqlamalhind.com/?p=1126

Baudou, Jacques. *Bilim-Kurgu*. çev. İpek Bülbüloğlu. Ankara: Dost Kitabevi, 2005.

Dağ, Ülfet. *Geleceği Geçmişle Kurgulamak: Bilim Kurgu ve Çağcıllaştırılmış Mitler*. Eskişehir: Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.

eassa1914, eassa1914. "el-Mevkı'u'r-Resmî li'l-Kâtibi'l-Edîbi'l-Mısrî Yûsuf 'Izzeddîn İsâ/ es-Sîretu'z-Zatiyye". Erişim 15 Mayıs 2023. http://www.eassa1914.com/ar/biography.aspx

Fattahı, Duha. "Mustafa Mahmût'un 'el- Ankabût' Adlı Romanının İncelenmesi". *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 13/1 (Ocak 2023), 369-385.

Fevzi, Mahmud. *İ'tirâfât Mustafa Mahmud*. Kahire: Dâru'n-Neşri Hateh, 4. Basım, 1994.

Gernsback, Hugo. "Amazing Stories" 1/1 (1926).

Gernsback, Hugo. "Science Wonder Stories" 1/1 (1929).

Gül, Bayram. *Ahmed Halîd Tevfîk'in Hayatı, Eserleri ve Edebi Kişiliği*. Ankara: Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Muhammed, Rıdâ es-Seyyîd el-'Aşmâvî. *Ru'yetu'l-Mekân fî-Rivâyât Yûsuf es-Sibâ'î (Dirâse Fenniyye et-Tatbîkiyye)*. Mansûra: Câmi'âtu'l-Mansûra, Yüksek Lisans Tezi, 2010.

Ömer, Ahmed Muhtar. *M'ucemu'l-Luğati'l-'Arabiyyeti'l-Mu'asıra*. Kahire: 'Âlemu'l-Kutub, 2008.

Şârûnî, Yusuf eş-. *el-Hayyalu'l-İlmi fi'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsır (Niheyetu'l-Karni'l-Işrîn)*. Kahire: el-Heyetu'l-Mısriyyetu'l-Âmmetu'l-Kâmile li'l-Kitâb, 2000.

Şükran, Fazlıoğlu. "Tevfîk el-Hakîm". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/13-14. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Tevfîk, Ahmed Hâlid. *el-Luğz Verâe's-Sutûr "'Ehâdîs Min Metbağı'l-Kitâbe'"*. Mısır: Daru'ş-Şurûk, 5. Basım, 2020.

The Online Books Page, The Online Books Page. "Amazing Stories archives". Erişim 05 Mart 2023. https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=amazingstories

Uğur, Veli. *Türk Bilimkurgu Edebiyatı ve Arketipler*. Ankara: Günce Yayınları, 2019.

'Umrân, Tâlib. *fi'l-'Ilm ve'l-Hayyâlu'l-'Ilmî*. Suriye: Menşûrât Vizâreti's-Sekâfe, 1989.

Ürün, Ahmet Kâzım. *Modern Arap Edebiyatı*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2. Basım, 2018.

Yâsîn, Muhammed Abdullah el-. *el-Hayyâlu'l- 'Ilmî fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs fî Dev'il-Dirâsâti'l-Mukârene*. Humus: el-Baas Üniversitesi Edebiyat ve İnsan Bilimleri Fakültesi Arapça Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Elektronik Kaynaklar:

alketaba, Mevki'u'l-Kitâbeti's-Sekâfî. "Tatavvur Edebi'l-Hayyâli'l-'Ilmî fî'l-Edebi'l-Arabî". Erişim 29 Kasım 2022. https://alketaba.com/الخيال-بدأ-روطت-في-الأدب-العربي/

Alketaba, Mevki'u'l-Kitâbeti's-Sekâfî. "Tatavvur Edebi'l-Hayyâli'l-'Ilmî fî'l-Edebi'l-Arabî". Erişim 29 Kasım 2022. https://alketaba.com/بدأ-روطت-في-الأدب-العربي-الخيال/

Aqlam Alhind. "el-Hayyâlu'l-'Ilmî fî'l-Edebi'l-Arabiyyi'l-Muâsır". Erişim 23 Mayıs 2023. https://www.aqlamalhind.com/?p=1126

eassa1914. "el-Mevkı'u'r-Resmî li'l-Kâtibi'l-Edîbi'l-Mısrî Yûsuf 'Izzeddîn İsâ/es-Sîretu'z-Zatiyye". Erişim 15 Mayıs 2023. http://www.eassa1914.com/ar/biography.aspx

The Online Books Page. "Amazing Stories archives". Erişim 05 Mart 2023. https://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/serial?id=amazingstories

BÖLÜM 6

AHMED REMZÎ (AKYÜREK) EFENDİ'NİN BER-GÜZÂR ADLI ESERİ

Aysun ÇELİK[1]

1 Doç. Dr. Aysun ÇELİK, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aysuncelik@hacettepe.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4734-1676

AHMED REMZÎ (AKYÜREK) EFENDİ'NİN BER-GÜZÂR ADLI ESERİ[1]

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk divan şairlerinden olan Ahmed Remzî Efendi, kadim Türk-İslam kültürünün ve klasik Türk edebiyatının kaynaklarıyla dimağını, eserlerini besleyen çok yönlü bir âlim, ârif ve ediptir. Mevlevî bir şair olarak; çok sayıda münacat, nat, kaside, musammat, gazel ve manzum tarih yazmıştır. Hece ile yazdığı özgün şiirleri de bulunmaktadır. Ailesine bıraktığı bir defter, Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan bir nüsha, Millî Kütüphane'de bulunan bir diğer nüsha olmak üzere; üç nüsha esas alınarak tertip edilen şiirleri, Hasibe Mazıoğlu tarafından 1987 yılında yayımlanmıştır. Mazıoğlu'nun da ifade ettiği gibi (1987: XI); "Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri" adlı bu kitapta, ulaşılabilen Türkçe şiirler yeni yazıya aktarılmış, tarih manzumelerinin tamamına ise eserde yer verilmemiştir.

Eski şiirin zevkiyle Türkçe, Arapça ve Farsça olarak kaleme aldığı şiirleri; daha çok tasavvuf, Mevlevilik, din ve devlet büyüklerine beslediği sevgi, onları bir vesile ile anmak ve tanıtmak, tarihî bir olayın kaydını yapmak gibi konu ve niyetleri ihtiva etmektedir.

Ahmed Remzî Efendi'nin en dikkat çekici yönlerinden birisi her konuda şiir yazabilmesidir. Öyle ki divanında doğum, ölüm, evlenme, tayin, cülûs, kılıç kuşanma, tamir gibi birçok konuda tarih manzumeleri; sosyal ve siyasal olaylarda tavrını beyan ettiği şiirleri, aile üyeleri ve hatta kedisi Tonton için yazdığı birçok manzumesi, farklı konularda heceyle söylediği çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Ahmed Remzî Efendi, manzum ve mensur pek çok eser kaleme almıştır. Bunlardan birisi de şiirlerini bizzat bir araya getirerek yayımladığı "Ber-güzâr" adlı eseridir. Bu eser, Ahmed Remzî'nin Mazıoğlu tarafından yayımlanan divanında bulunan ve bulunmayan şiirlerinden oluşan, şairin Kastamonu Mevlevîhânesi şeyhi iken hazırlayıp bastırdığı bir eserdir.

---

[1] Doç. Dr. Aysun ÇELİK, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aysuncelik@hacettepe.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-4734-1676

KAYNAKLAR

Ahmed Remzî (1329). *Ber-güzâr.* Kastamonu: Vilayet Matbaası.

Ceyhan, S. (2009). "Seyyid Burhâneddin". *İslam Ansiklopedisi.* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 37: 56-58.

Haksever, A. C (2002). *Son Dönem Osmanlı Mevlevilerinden Ahmet Remzi Akyürek.* Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Mazıoğlu, H. (1987). *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri.* Ankara: Sevinç Matbaası.

Öztürk, N. (2022). "Ahmet Remzi Dede (Akyürek) Hayatı (1872-1944) ve Tasavvufî/Edebî yönü". *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 345-381.

2023
Aralık

Güzel Sanatlarda Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Arzu UYSAL
Doç. Dr. Şefika TOPALAK
Doç. Dr. Rüçhan BUBUR

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Prof. Dr. Arzu UYSAL

Doç. Dr. Şefika TOPALAK

Doç. Dr. Rüçhan BUBUR

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-415-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

SON ZÂKİRBAŞI ALBAY SELAHATTİN GÜRER

***Meriç DÜZBAŞ* 1**

BÖLÜM 2

GERİ DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR MALZEMELERLE BÜSTİYER TASARIMI VE DENEYSEL ÜRETİM SÜRECİ

***Ebru ÇORUH, Ayşe KUMRAL*.....21**

BÖLÜM 3

BEZ BEBEK, KORKULUK VE KUKLA FİGÜRLERİNİN ÜRETİM TEKNİKLERİ VE EKONOMİYE KATKISI

***Nalan OKAN AKIN*.....37**

BÖLÜM 4

ALAEDDİN YAVAŞÇA'YA AİT DİNİ FORMDAKİ ESERLERİN MEŞK SİLSİLESİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

***Ömer Faruk BAYRAKÇI* 51**

BÖLÜM 5

KÜLTÜR-SANAT MERKEZLERİNDE "SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK" KAVRAMI VE DÜŞÜK KARBON UYGULAMALARI

***Esin De THORPE MILLARD, Eylem ATALAY*.....71**

BÖLÜM 6

BEDENİN TEMSİLİNDE HAYSİYET VE ZİLLET: MİTHAT ŞEN'İN BEDEN RESİMLERİ ÜZERİNE

***Emrah UYSAL, Arzu Uysal*.....87**

BÖLÜM 7

GÖRÜNMEYEN DÜNYALAR: RENE MAGRITTE'IN SÜRREAL DÜNYASININ 'THE TRUMAN SHOW' FILMINDEKI YANSIMALARI ÜZERINDEN IMGE OKUMALARI

Arzu UYSAL, Emrah UYSAL, Selinay ÖZKALE 99

BÖLÜM 8

MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN TEKNOLOJİYİ KULLANIMINA YÖNELİK HİZMET İÇİ EĞİTİM GEREKSİNİMLERİ

Faruk CAYLAN, Ersin TURHAL 125

BÖLÜM 9

18. YÜZYILDA BESTELENEN BESTENİGÂR, IRAK, SUZİDİLARA VE HİCAZ AYİNİ ŞERİFLERİNİN USUL ARUZ İLİŞKİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Şirin KARADENİZ..... 149

BÖLÜM 10

BİMEN ŞEN'İN REMEL BAHRİNDEN SEÇİLMİŞ 33 AĞIR AKSAK ŞARKISININ ARUZ-USUL İLİŞKİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Neşe Yeşim ALTINEL ÇOBAN 175

BÖLÜM 11

HALKLA İLİŞKİLER BAĞLAMINDA GSM OPERATÖRLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE İLİŞKİN ÇALIŞMALARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

Ahmet AYDIN..... 193

BÖLÜM 12

ÇAĞDAŞ JAPON MODASININ YARATICI TASARIM ANLAYIŞINDA BUNKA KOLEJİ EĞİTİMİNİN ETKİSİ

S. Çiğdem KOÇAK 221

BÖLÜM 13

EL SANATLARI EĞİTİMİNDE ETKİLİ ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Nuray GÖKDOĞAN 237

BÖLÜM 14

GELENEKSEL EL SANATLARININ MODERN SANATLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Nuray GÖKDOĞAN 257

BÖLÜM 15

MAKAMSAL VİYOLONSEL EĞİTİMİ İÇİN SİSTEMATİK BİR MODEL ÖNERİSİ: UYGULAMA PRATİKLERİNE YÖNELİK UZMAN GÖRÜŞLERİ

Levent DEĞİRMENCİOĞLU..... 275

BÖLÜM 16

SELAHATTİN İÇLİ'NİN NİHAVEND MAKAMINDAKİ 18 ADET ŞARKISININ BİÇİMSEL ANALİZİ

Neşe Yeşim ALTINEL ÇOBAN 311

BÖLÜM 1

SON ZÂKİRBAŞI ALBAY SELAHATTİN GÜRER[1]

Meriç DÜZBAŞ[2]

1 Bu çalışma Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzik Anasanat Dalı, Müzik Sanat Dalı Programında Prof. Dr. Çağhan Adar danışmanlığında Meriç Düzbaş tarafından hazırlanan "Türk Müziğinde Zâkirbaşılık ve Son Zâkirbaşı Albay Selahattin Gürer'in Türk Müziğindeki Yeri" isimli Sanatta Yeterlik tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Anadolu Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı, Türk Müziği Bölümü, Eskişehir, Türkiye. E-mail: mericduzbas@anadolu.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0001-6594-2507

1. GİRİŞ

Her biri bir tasavvuf ekolü olan tarîkatların mûsikîyle olan münasebetleri birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bazı tarîkatlarda mûsikî yoğun bir şekilde kullanılmaktayken bazılarında ise mûsikî daha geri planda bırakılmış ya da hiç kullanılmamıştır.

Tarîkat âyinleri müzik ve raksın estetik bir şekilde birlikte kullanıldığı dinî törenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Selçuklu ve Osmanlı döneminde de tarîkat âyinleri; âyin, semâ, tevhîd ve mukabele kelimeleriyle adlandırılmış, âyinlerin icrâ edildiği alanlara da meydan kelimesinin yanında genellikle semâhâne veya tevhîdhâne denilmiştir.

Bir âyin esasen baştan sona; zikrin, mûsikînin, edebiyatın ve raksın beraber kullanıldığı geniş hacimli bir icrâ olarak karşımıza çıkar.

Âyinler; "Şeyh", "Sertarîk", "Pişkâdem", "Zâkirbaşı", "Meydancı", "Reis" gibi unvan ve vazifeleri bulunan kimseler tarafından idare edilir. Tarîkatların farklı hususi özelliklerine göre musikî kısmı zâkirbaşı tarafından idare edilen âyinler, âyinin gidiş hattına, temposuna ve raksın şekline uygun ilâhiler, duraklar, naatler, kasideler vb. okunarak icrâ edilir. Bu sebepten de zâkirbaşılık vazifesi hem Türk musikîsine hem âyin rakslarına hem de zikir şekillerine üst düzeyde hâkim olmak ve şeyh (postnişin), kıyâm reisi gibi âyin sırasında vazifeli bulunan kişilerle de her an anlaşma halinde olabilmek gibi özellikleri içinde barındıran özel yetenekli musikîşinaslara verilmiş ve bu kimseler tarafından üstlenilmiştir (İnançer, 1999:465).

Tarîkat âyinlerinde zâkirlerin musikî bakımından yöneticisi durumundaki kişiye, "zâkirbaşı" denir. Zâkirbaşı âyinlerin icrâ edilmesinde son derece önemli bir role sahiptir. Görev sıfatından da anlaşıldığı gibi, âyin sırasında zikri, musikî ve ritim bakımından idare eden kimsedir. Âyin sırasında icrâ edilen dini musikî formlarının seçimi ve icrâsı onun tasarrufuna ve takdirine bağlıdır. Zâkirbaşının âyin esnasındaki vazifesini tarif edebilmek için, kuûdî, kıyâmî ve devrânî âyinlerin iyi bilinmesi gereklidir.

Zâkirbaşılık görevini tam mânâsı ile yerine getirebilmenin temel şartları; çok iyi bir müzik kulağına, oktav aralığı geniş bir ses yapısına ve gücüne, Türk Müziği makam ve usûl bilgisine, çok geniş bir dinî mûsîkî repertuarına, âyin esnasında icrâ edilen eserlerin güftesini, veznini mevzuunu; hangi çeşit zikre uygun olacağını tayin edecek kadar edebiyat bilgisine vakıf olmayı ve esaslı bir yöneticilik kabiliyetine sahip olmayı gerektirir (Özcan, 2011:385).

Bütün bunlar, Türk mûsikîsinde zâkirbaşılığın ne kadar meşakkatli bir vazife ve her mûsîkîşinasın yerine getiremeyeceği üst düzey bir mûsîkî yeteneğine sahip olmak gerektiğini göstermektedir (Hasipek, 2018:116).

KAYNAKÇA

Gürer, S. (1961). *Mütefekkir, Mutasavvıf, Halk Şâiri Âşık Yunus Emre'nin Bestelenmiş Şiirleri.* İstanbul: İsmail Akgün Matbaası.

Hasipek, A. (2018). Beyoğlu Ağa Camii'nin Mûsikîşinas Müezzini; Hafız Kemal Tezergil. *Online Journal of Music Sciences*, *3*(*1*), 109-124.

İnançer, Ö. T. (1999). Osmanlı Tarihinde Dini Musikî. *Musikî Mecmuası*, s, 465, İstanbul:

Özcan, N. (2011). Tekke Musikîsi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA*), 40, 384-385.

Rıza Tekin Uğurel, Kütahya, Görüşme tarihi:08.05.2021.

Safiyyüddin Erhan, Bursa, Görüşme tarihi:01.10.2021.

Serin, M. (1996). Gürer, Selahattin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA),* 14, 316-317.

Serin, M. (1997). Son Osmanlı Zâkirbaşılarından Selahaddin Gürer Beyefendi. *Akademi Mecmuası.* İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı.

BÖLÜM 2

GERİ DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİR MALZEMELERLE BÜSTİYER TASARIMI VE DENEYSEL ÜRETİM SÜRECİ

Ebru ÇORUH[1]

Ayşe KUMRAL[2]

1 Prof. Dr. Ebru Çoruh, Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, Gaziantep, Türkiye. E-posta: ecoruh@gantep.edu.tr ORCID: 0000-0001-8039-828X

2 Ayşe KUMRAL Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Ana Bilim Dalı, ayse907@gmail.com,

ORCID: 0009-0009-0841-9387

GİRİŞ

Yaşam süreci içerisinde kişiyi doğrudan temsil eden giysiler, bireysel ve kültürel kimlikler taşır. Böylelikle giysiler estetik ve felsefi mesajlar ileten, sembolik anlamlandırmalara sahip olduğu görülür. Bu anlamları vurgulamak, karşı çıkmak ve değiştirmek giysinin formunu veya görünümünü değiştirmek farklı giysi tasarımlarının ortaya çıkmasını sağlar. Giysi tasarımında, geçmişten günümüze farklı ve yeni olana ulaşabilmek için arayışlar her zaman var olmaktadır. 20. Yüzyıldan itibaren giysi işlevselliğinin yanı sıra sanatsal alanlara yönlenmesi ile giysi alanındaki arayış ve değişim dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Yeninin sorgulanması ve farklı anlatım biçimlerinin etkisi ile çağdaş tasarım anlayışı hâkimiyet kurmaya başlamıştır. Giysi tasarımında yenilikçi arayış, sanatsal hareketlerin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle 20. yüzyılda ortaya çıkan deneysel tasarımlar 21.yüzyılda gelişerek giysi tasarımında deneyselliği arayış olmaktan çıkarıp anlatım biçimi olarak şekillenmesini sağlamıştır. 21. yüzyıla kadar yaşanan gelişmeler sanat akımları ve giyim tasarımı arasındaki ilişkiye farklı bir boyut kazandırmıştır.

Geçmişte üretim faaliyetlerinin çoğu ihtiyaçlar doğrultusunda şekillenirken, günümüzde üretim faaliyetleri ihtiyacın çok ötesine geçmiştir. Gelişen toplum konforlu, estetik ve biricik olan ürüne sahip olma arzusunu içimizde yaratmıştır. Toplumun sahip olma arzusu moda tasarım alanında da önemli bir ilke olmuştur. Tasarım kavramı, anlam olarak biçim verme şeklinde tanımlanırken, tasarımcının tasarlama eylemi ele alınan malzeme ve nesneyi şekillendirerek yeni bir işlev ve kimlik kazandırma amacı olarak ifade edilebilir(Ağaç ve Kaya, 2022). Günümüzde tasarlama eylemi, tasarımcının bile hakim olamayacağı kadar çok genişlemiş ve gelişmiştir. Tasarlanacak ürünün elde edilebilmesi için göz önünde bulundurulan teknik, ekonomik ve sosyal faktörler sürekli gelişmektedir. Sanayi devrimi ile gelişen toplumlarda var olan tasarım kültürü tüm sektörleri etkilediği gibi tekstil sektörünü de etkilemiştir. Tekstil sektöründe üretim tekniklerinin gelişmesine ve yenilenmesine sebep olmuştur (Bulat ve Başaran, 2018). Tasarımcı teknolojinin gelişmesiyle birlikte yenilik arayışı içine girmiştir. Tasarım ürünü oluşturmada deneysel tasarım, süreç tasarımları, sanat akımları, kavramsal tasarımlar ve benzeri yaklaşımlar yenilikler kazandırmaktadır. 20.yüzyılın başlarında alışıla gelmiş anlatım biçimlerini dışlayan yeni bir sanatsal anlatım oluşturmak isteyen sanatçılar deneysel sözcüğünü tasarım alanına kazandırmıştır. Deneysel kelimesi çoğunlukla toplumda ve kültürde değişim yaşayan ve bu konularda farkındalık sağlayıp vurgu yapan sanatçıların çalışmalarını ifade edebilmek için kullanılır. Giysi tasarımının tarihsel ilerleyişinde yeniye ve farklı olana ulaşma arzusu konusundaki araştırmalar, 20.yüzyıldan itibaren sanatsal anlatım diliyle önem kazanıp başkalaşım göstermiştir. Yeni sorgulanma-

KAYNAKÇA

Ağaç, S., & Kaya, R. (2022). Deneysel Giysi Tasarımı. *International Journal of Contemporary Educational Studies (IntJCES*, *8*. https://orcid.org/0000-0003-2507-2361

Bulat, F., & Başaran, F. (2018). *Tekstil Tasarımında Yenilikçi Yaklaşımlar: 3B Yazıcılarla Deneysel Çalışmalar*.

Mamedova, L., Gasumova, E., & Salehzadeh, G. (2021). *The Futurist Direction ın Fashion Industry-Cyberpunk Style*. https://www.freak-butik.ru/articles/cyberpunk/

Sabanuç Gönül, I., & Bağrışen, Y. (2016). 20.yy'dan Günümüze Giyim Tasarımında Deneysel Yaklaşımlar. *Idil Journal of Art and Language*, *6*(28), 91–105. https://doi.org/10.7816/idil-06-28-07

Suoranta, E. (2020). Pants Scientists and Bona Fide Cyber Ninjas: Tracing the Poetics of Cyberpunk Menswear. In *SFRA Review* (Vol. 50).

Yenidoğan, A. E. (2013). *Kadın Giyim Tasarımının Fütürizm Sanat Akımı İle Olan İlişkisinin İncelenmesi*.

GÖRSEL KAYNAKÇA

Görsel1(URL-1): https://4.bp.blogspot.com/-YbcSWvFbR6w/Taq-BXcXu2I/AAAAAAAAJoM/M9XN6PcI4lg/s1600/66rabanne.jpg

BÖLÜM 3

BEZ BEBEK, KORKULUK VE KUKLA FİGÜRLERİNİN ÜRETİM TEKNİKLERİ VE EKONOMİYE KATKISI

Nalan OKAN AKIN[1]

1 Doç.Dr.Giresun Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, Türkiye/ Giresun University, Faculty of Education, Department of Fine Arts Education, Department of Art Education, Turkey. nalanokan@gmail.com ORCID ID: 0000-0003-2553-7229

1.Giriş

Bez bebek ve kukla çocukların oyun dünyasının içinde öğelerdir. Bireysel oyunlarında oyun arkadaşları bez bebeklerdir. Kuklalar da çocukları eğlendirmek için yapılan yetişkinler tarafından oynatılan sahne oyuncaklarıdır. 19.yy'a kadar kukla bir tür bebek ya da dinsel figür olarak görülmekteydi. 19 yy. dan sonra tiyatral özelliği ön plana çıkmaktadır (Temuçin, & Sağlam, 2007). Kukla bebeğin bireysel biçimidir. Çocukların eline geçmeden önce tapınma nesnesi olarak kullanılmıştır (Niemann, 1991, Çev.Onur). Korkuluk da bahçeleri korumak amacıyla yapılan figürdür. Bu figürlerin bu amacının dışında da kullanımı vardır. Özellikle resimlerde simge olarak kullanıldığı görülmektedir. Neşet Günal'ın resimlerinde "korkuluk" imgesi yer almaktadır (Arda, 2015). Bazen resimde korku anlamında simge olarak kullanılsa da Ressam Neşet Günal "Yaşantı 1' adlı resminde de korkuluk oyuncak olarak kullanılmıştır (Büyükkol,2015) (Arda,2015).

Bu her üç ürün de geçmiş tarihlerden beri insanlar tarafından üretilmektedirler. Her kültürde de kültürün özelliklerini taşır şekilde farklılıklarla oluşturulmuşlardır. Özellikle ait olduğu kültürün giyim tarzlarını yansıtan figürlerdir. Yapım teknikleri açısından da farklılıklar göstermektedirler. Geçmişten günümüze kadar farklı malzemelerle üretilmişlerdir. Ancak bu araştırmada bez bebek esas alınarak tekstil ürünleri kullanılarak yapılanlar çerçevesinde ele alınmaktadır.

Bez bebek, korkuluk ve kukla aslında birbirinden ayrı ele alınan el yapımı ürünlerdir. Her biri kendi içinde farklı özellikler barındırmaktadır. Farklı amaçlarla üretilmişlerdir ya da orta çıkmışlardır. Ancak birbirine benzer estetik ya da tasarım özellikleri de bulunmaktadır. Bu araştırma Okan Akın'ın (2022) araştırmasında elde edilen verilerden yola çıkılmıştır. İlgili araştırmada görsel sanatlar öğretmen adaylarının yaratıcılık farkındalıklarının incelenmesi için bu üç kavram kullanılmıştır. Araştırma öğretmen adaylarının bu üç kavrama ait yanıtlarının değerlendirilmesi şeklinde düzenlenmiştir. Özellikle o araştırmadan örnek olarak alınan tablo bu üç ürünün ortak özelliklerinin incelenmesi gereğini ortaya çıkartmaktadır.

Kaynaklar

Akbulut, D. (2009). Günümüzde geleneksel oyuncaklar. *Milli Folklor Dergisi*, *11*(84), 182-191.

Altınay, M., & Dinçer, F. İ. (2017). Geleneksel El Sanatlarının Yaratıcı Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi. Journal Of Recreation And Tourism Research, 4(Special Issue 1), 343-352.

Arda, Z. (2015). Türk Halk Kültüründe" Korkuluk" İmgesi Ve Neşet Günal'ın Resimlerine Yansımaları. Milli Folklor, 27(108).

Begiç, H. N. (2015). Kadın Girişimciliğinde Alternatif Bir Üretim: Geleneksel Giysili Keles Yöresi Yapma Bebekleri. İdil Sanat ve Dil Dergisi, 4(16), 107-124.

Begiç, H. N. (2016). Türk Kültüründe Geleneksel Bez Bebekler. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 9(18), 217-228.

Begiç, H. N. (2021). Geleneksel El Yapımı Anadolu Bebekleri. *Culture Academy 1 (1), 17*, *25*.

Büyükkol, S. (2015). Neşet Günal'ın Resimlerindeki "Korkuluk" İmgesine Estetik Bir Bakış. Kalemişi-Türk Sanatları Dergisi, 3(5), 111-120.

Çetin, N. (2022). Efsanelerin Ekonomik Kaynağa Dönüştürülmesi: Şahmeran Örneği. Kültür Araştırmaları Dergisi, (12), 18-29.

Ersan, İ. (2019). Çağdaş Gösteri Sanatlarında Bir Anlatım Aracı Olarak Kukla. Journal Of Arts, 2(2), 113-128.

Güven, F. (2018). Oyuncağın endüstrileşmesi sürecinde kimlik ve aidiyetin sürdürülebilirlik simgesi olarak "Damal bebeği". IV. *Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*, 655-666.

Köksal, M. (2013). Sanat Nesnesinin Estetik Değeri ve Başkalaşımı. Sanat Dergisi, (22), 123-134.

Özdemir, N. (2008). Kültürel ekonomik imge olarak Nasreddin Hoca. *Milli Folklor*, *77*(10), 11-20.

Niemann, Helmut. (1991). "Oyuncağın Gelişim Tarihi", (Çev.Bekir Onur). Ankara Üniversitesieğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. Ankara. Sayı: 1.Cilt: 24. S: 55-61.

Okan Akın, N. (2022). Görsel Sanatlar Öğretmen Adaylarının Bez Bebek, Korkuluk Ve Kukla Çizimleri Üzerinden Yaratıcılık Farkındalıklarının İncelenmesi, International Journal Of Eurasia Social Sciences (Ijoess), 13(49), 1092-1109.

Okan Akın, N. (2023). Evaluatıon Of Rag Doll Makıng Methods Wıth Desıgns For Vısual Arts Educatıon. *International Journal Of Education Technology & Scientific Researches*, *8(21), 660-692.*

Onur, Bekir, 2002, Oyuncaklı Dünya, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları

Şahin, E. (2019). Gastronomi Turizminde Alternatif Bir Ürün: Barbaros Köyü» Çat Kapı Evleri» Uygulaması Örneği (Master's Thesis, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Temuçin, E. Y., & Sağlam, T. T. D. (2007). Çocuk Tiyatrosunda Sanatsal Bir Anlatım Aracı Olarak Kukla (Doctoral Dissertation, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çocuk Tiyatrosu Oyun-Tiyatro-Drama Anabilim Dalı).

Türker, A., & Çelik, İ. (2012). Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarının Turistik Ürün Olarak Geliştirilmesine Yönelik Alternatif Öneriler. Yeni Fikir Dergisi, 4(9), 86-98.

Türkyılmaz, D. (2013). Karagözü Yeniden Hayata Katmak Üzerine Bazı Öneriler. Gazi Türkiyat, 1(12), 51-58.

Uygur, A., Göral, R., & Bozkurt, İ. (2015). Muğla İli Milas İlçesinin Kültür Turizmi Açısından İncelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (34), 95-105.

Yanar, A. (2012). Türkiye'de Geleneksel Turistik Hediyelik Eşyanın Sürdürülebilirliği.

Görsel Kaynaklar

Görsel 1: Bez Bebek

Görsel 2: Kukla Https://Www.Cumhuriyet.Com.Tr/Haber/Susam-Sokagi-Film-Oluyor-1292189

Görsel 3: Okan Akın, N. (2022)

Görsel 4: Https://Boyamaonline.Com/Korkulugu/Korkuluk-Cizimi/

Görsel 5: Https://Www.Trthaber.Com/Haber/Yasam/300-Korkuluk-Gorucuye-Cikmaya-Hazirlaniyor-252953.Html

Görsel 6: Https://Dergio.Com/20220821/Kukla-Turleri

Görsel 7: Https://Www.Kagitvs.Com/Projedenizi/2019/09/18/Kukla-Sablonlari/

Görsel 8: Https://Www.Dergibursa.Com.Tr/18-Uluslararasi-Bursa-Karagoz-Kukla-Ve-Golge-Oyunlari-Festivali/

Görsel 9: Https://Www.Birgun.Net/Haber/19-Uluslararasi-İstanbul-Kukla-Festivali-Basliyor-124073

Görsel 10,11: Nalan Okan Akın Arşivi

BÖLÜM 4

ALAEDDIN YAVAŞCA'YA AIT DINI FORMDAKI ESERLERIN MEŞK SILSILESI BAĞLAMINDA İNCELENMESI

ANALYSING ALAEDDIN YAVAŞCA'S COMPOSITIONS IN RELIGIOUS FORM IN THE CONTEXT OF THE MEŞK SEQUENCE

Ömer Faruk Bayrakçı[1]

1- Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Türk Din Mûsikîsi Anabilim Dalı

Dr., Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology, Department of Turkish Religion Music

Eskişehir/Türkiye

o.farukbayrakci@hotmail.com

orcid.org/ 0000-0002-1779-2206

Giriş

Mûsikî kültürümüzün yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarımında meşk adı verilen eğitim sistemi uygulanmıştır. Mûsikî dışında bazı İslam sanatlarında da kullanılan meşk sözcüğü genel olarak hoca tarafından talebeye verilen örneği ifade eder. Hocanın yaptığı icra talebe tarafından hocanın onayı alınana kadar devam eder ki yapılan bu çalışmaya da "meşk etmek" denmektedir (Özönder, 2003: 126-127).

Bugün daha çok icracılığı ilgilendiren bir kavram gibi düşünülse de meşk yöntemi aracılığıyla makam, usûl, tavır, repertuvar gibi pek çok konu öğretilmektedir. Hocadan talebeye aktarılan nazari ve pratik uygulamalar talebenin mûsikî anlayışını şekillendiren en önemli etkendir. Meşk yöntemiyle hoca-talebe arasındaki etkileşimin izleri gerek icra gerekse bestecilik teknik ve tavırlarında kendini göstermektedir. XX. Yüzyılın başlarında kullanılmaya başlanan ses kayıt imkanları dönemin icra tarzının ve meşkin icra üzerindeki etkisinin anlaşılmasında önemli bir rol oynar. Bu sayede hoca-talebe etkileşiminin icracılıktaki izleri rahatlıkla görülebilmektedir. Ses kayıt teknolojisi ve bugün yaygın olarak kullandığımız uzaktan eğitim metotlarıyla da gelenekteki yüz yüze uygulanan meşk yönteminin bambaşka bir yöne evrildiğini söylemek mümkündür.

Meşk yöntemiyle kazanılan birikimin ortaya koyulduğu diğer bir alan ise besteciliktir. Meşkte geçilen eserlerin seçimi, bu eserlerin formu, güftesi, makamı ve usulü talebenin eser bestelerken yaptığı tercihleri etkileyen önemli faktörlerdir. Şüphesiz eser bestelenirken yapılan her tercihi meşkle ilişkilendirmek doğru değildir. Bir sanat eseri ortaya çıkarken sanatçı toplumsal, psikolojik, ekonomik, kültürel pek çok değişkenin etkisi altındadır. Sanatçının bu değişkinlerle birlikte zihin dünyasında geliştirdiği eserler estetik yönüyle insanların ruh dünyalarını yüceltirken aynı zamanda eser sahibi ve yaşadığı döneme ait birtakım bilgilere ulaşmak için de önemli bir araçtır.

Bu çalışmada 2021'de kaybettiğimiz hanende ve besteci Prof. Dr. Alaeddin Yavaşca'nın dini mûsikî formlarındaki eserlerinin meşk ettiği aynı zamanda dönemin en önemli bestecileri olan Sadettin Kaynak, Münir Nurettin Selçuk, Zeki Arif Ataergin, Nuri Halil Poyraz ve Hüseyin Sadettin Arel'a ait dini eserlerle karşılaştırması yapılarak Yavaşca'nın dini mûsikî besteciliği üzerine genel bir sonuç elde edilmesi amaçlanmıştır.

1. XX. Yüzyılda Türk Din Mûsikîsi Besteciliği

XX. Yüzyıl pek çok alanda büyük değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuş ve doğal olarak Türk müzik kültürü de bu değişimden etkilenmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla beraber doğulu kimliğinden uzaklaşarak batılılaşma gayretiyle birçok alanda değişiklikler yapılmış, batı müziğiyle uyumlu olmadığı düşüncesiyle Türk-Osmanlı müziği de bu reformlar içerisinde ilk sıralarda yerini almıştır.

Kaynakça

Ayas, Güneş. Müzik Sosyolojisi. İstanbul, 2015.

Cansevdi, İsmail İlker. Bestekâr Zeki Ârif Ataergin Hayatı Ve Eserleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

Çolakoğlu Sarı, Gözde "Meşk Silsilesi 200 Yıla Dayanan Bir Besteci: Alâeddin Yavaşça". Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi / 25 (Temmuz 2018), 1-17. https://sobider.com/DergiTamDetay.aspx?ID=4294

Doğrusöz, Nilgün. Ali Rıfat Çağatay Mûsikî Yazıları. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2021.

Gültekin, Kaynak. "Bir Bestecimiz Var" Youtube. 14.05.2017. https://www.youtube.com/watch?v=dUddrcZJHDU

İnal, İblülemin Mahmut Kemal. Hoş Sadâ, Son Asır Türk Musikişinasları. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.

Özalp, Mehmet Nazmi. Türk Musikisi Tarihi. Ankara: TRT Yayınları, 1986.

Özcan, Nuri – Kaynak, Günaydın "Sadettin Kaynak", TDV İslam Ansiklopedisi. 25/85-87. İstanbul: TDV Yayınları, 2002.

Özdemir, Selin. Popülerleşme Sürecinde Türk Müziği ve Bu Süreçte Bir Bestekâr: Sadettin Kaynak. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.

Özer, Murat. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir Müzik Adamı Sâdettin Kaynak", Son Yüzyıl Türk Dini Musiki Tarihinde Sadettin Kaynak'ın Yeri ve Önemi. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2011.

Özönder, Hasan. Ansiklopedik Hat ve Tezhip Sanatları Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. Konya: Sebat Ofset Yayınevi, 2003.

Öztuna, Yılmaz. Türk Mûsikîsi Ansiklopedisi. Ankara: Orient Yayınları, 2006.

Sipahi, Sinan. Alâeddin Yavaşça. Ankara: TRT Yayınları, 2011.

Şen, Hasan Oral. Sadeddin Kaynak. Ankara: TRT Yayınları, 2003.

Yeşilyurt Höcek, Seher. "Alaeddin Yavaşca 2. Bölüm" Youtube. 07.12.2017. https://www.youtube.com/watch?v=tBjrCfDzMdQ

URL 1: http://www.alaeddinyavasca.com/index.php/biyografi E.T. 10.12.2023

BÖLÜM 5

KÜLTÜR-SANAT MERKEZLERİNDE "SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK" KAVRAMI VE DÜŞÜK KARBON UYGULAMALARI

Esin De THORPE MILLARD[1]

Eylem ATALAY[2]

1 Esin De THORPE MILLARD, Doç. Dr., Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü,
Orcid ID: 0000-0002-8247-778X

2 Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Türk Müziği Bölümü Doktora Öğrencisi. Orcid ID: 0000-0003-3988-9356

GİRİŞ

Günümüz güzel sanatlar alanlarında disiplinler-arası sanat üretimi ve tüketimi olguları, oldukça yükselen, kavramlar ve alanlar arasında geçirgenlikle harmanlanmış, dahası, birbirinden bağımsız düşünülemeyecek kadar iç-içe geçmiş iki değerdir. Bu değerler derinlemesine incelendiğinde, resim ve müzik, müzik ile mimarlık gibi güzel sanatlar arasında yapılan, belki de ideoloji ve düşünce akımları temelli alış-veriş ve üretimin de ötesine geçilerek, sosyoloji, psikoloji, estetik, halkla ilişkiler, eğitim bilimleri, idari ve iktisadi alanların da kapılarının aralandığı; nihayetinde belirtilen başlıkların ve bu başlıkların-günümüzde bilim ve araştırma alanlarının-alt kollarının da sanat ürününün üretim ve tüketim aşamalarında başat birer rol aldıkları görülmektedir. Elbette bu durumun doğal bir sonucu olarak da sanat-dışı disiplinlerle sanatı açıklama-yorumlama alanının doğduğunu gözlemlemek, bu gözleme dayanarak alanlar arası geçirgenliği açıklayabilecek tanımlar oluşturmak mümkündür. (San İnci, 2019: 177)

Tüm bu tanımlarla birlikte, bu metinde yer alacak ve ön plana çıkacak olan kavram/olgu, sürdürülebilirlik olgusudur. Bu kavram, soyut olarak kültürel bir sürdürülebilirliği—ve hatta müzik endüstrisi içerisinde de bu başlık altında birçok konunun tartışıldığı/yer aldığı görülmektedir—ifade edebilmekle birlikte, metnin asıl konusunu oluşturmakta olan, somut, çevresel/fiziki koşulları daha ekolojiye katkı sağlar bir hale dönüştürmeyi de temsil eder. Bu bağlamda, çevresel etkilerin en aza indirgenmiş olduğu tüm müzik/festival faaliyetleri ve/veya konserler akla gelebilmektedir. Bu etkinliklerin dışında bir de müzik ürünlerinin dağıtımı, tüketimi; müzik gruplarının *"merchandising"* olarak isimlendirilen logo/isim baskılı t-shirt, çanta, anahtarlık vb. fiziki ürünlerin satışı da geri dönüşümden üretilmeleri koşuluyla, ekoloji dostu bir sistemin parçası olabilir. Bütün bunlarla birlikte, elbette fiziki müzik ürünü dağıtımına koşut geliştirilmiş ve çok daha çevreci olarak görülebilmekte olan dijital müzik dağıtımı da bu çerçeveye dahil edilebilmektedir. Dolayısıyla bir müzik üretimi ve dağıtımı operasyonu sürecine, çevreci ve sürdürülebilir ürünlerin/üretim ve tüketimlerin dahil edilebilir; bu ürünler, günümüz koşullarında var olan bilişim-teknoloji iş birliğinde geliştirilebilir. Metin içerisinde ise günümüzde yer alan sürdürülebilir eylemlerden, kâr amacı gütmeyen kurum ve kuruluşlardan ve bu organizasyonların eylemlerinden bahsedilecektir. Son zamanlarda bu konuya gösterilen ilginin artmasının sebebi olarak ise iklim krizleri, küresel ısınma ve global kaynakların entropisi[1] gösterilebilmektedir. Global kaynakların korunmasına ve iklim krizlerinin

1 Entropi: Kaos Teorisi başlığı altında incelenebilecek olan; kaosun içerisindeki düzensizliği anlatan, bir maddenin/cismin faydalı enerji miktarının azaldığını; faydasız enerji miktarının arttığını ifade eden bir kavramdır. Daha çok evren, madde ve fizik bilgileri ile bağlantılı olan bu kavram hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Öner, Timur., Özön, Eliz. (2018) "Entropi: Termodinamikle İlişkisi ve İşleyişi" İTÜ Astronomi Kulübü, Erişim Tarihi: 30.11.2023. https://astronomi.itu.edu.tr/fizik/entropi/

KAYNAKÇA

"About EarthPercent". (Erişim Tarihi: 30.11.2023). https://earthpercent.ochre.store

Atalay, E. (2002). *World Jazz İmgesi Çerçevesinde Türkiye'den Yerel Ürün Olarak Tanımlanası Makamsal Öğelerin Caz Üretimlerinde Pazarlama ve Promosyon Yolunda Araçsallaştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi. [https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=RsTBl6RWK25OBMIKtIgYYR7fX2mrA_5EEfKbKO-4mENwlXyG4QPEbbv03tGKhO9kn] (https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=RsTBl6RWK25OBMIKtIgYYR7fX2mrA_5EEfKbKO4mENwlXyG4QPEbbv03tGKhO9kn)

Baloğlu, U. (2018). *Dijital Teknolojilerdeki Dönüşümlerin, Müzik Üretim, Tüketim ve Paylaşım Pratiklerine Yansimalari: Sosyal Medya Ve Mobil Müzik Platformlari Üzerinden Bir Değerlendirme Denemesi.* Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

"Change Only Happens When Enough People Come Together to Make It Happen". (Erişim Tarihi: 29.11.2023). https://reverb.org/about/

Çağan, K. (2006). *Sanat Sosyolojisinin İmkânına ve İnşasına Dair. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (2),* 11-31. https://dergipark.org.tr/en/pub/bilgisosyal/issue/29118/311506

"Driving Change to Address Future Realities". (Erişim Tarihi: 30.11.2023). https://www.musicsustainability.org

Haviland, W. A., Prins, H. E., Walrath, D., & McBride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji.* Kaknüs Yayınları: İstanbul.

Müzik Analiz. (2020). *MIDEM'den Yeni Etkinlik: Music Networking Week.* [https://muzikanaliz.com/midemden-yeni-etkinlik-music-networking-week/](https://muzikanaliz.com/midemden-yeni-etkinlik-music-networking-week)

Öner, T., & Özön, E. (2018). *Entropi: Termodinamikle İlişkisi ve İşleyişi*. İTÜ Astronomi Kulübü. https://astronomi.itu.edu.tr/fizik/entropi/

San İnci. (2019). Sanatlar, Eğitim ve Kültür. Yeni İnsan Yayınevi: İstanbul.

Schneider, M. (1998). *Schlüsselwerke Der Sozialwissenschaftlichen Klimaforschung*. In *Kültürel Antropoloji*, edited by Y. Ibrahim and S. Rödder, 1st ed., transcript Verlag, 2022, pp. 185–88. [JSTOR](http://www.jstor.org/stable/j.ctv371c317.33)

Titon, J. T. (2009). Music and Sustainability: An Ecological Viewpoint. *The World of Music, 51* (1), 119–37. [JSTOR](http://www.jstor.org/stable/41699866)

Uluslararası Ankara Caz Festivali. (2021). Ankara Caz: 25. *Uluslararası Ankara Caz Festivali*. Ankara: Caz Derneği.

"We Envision the Music Community as A Leader in Promoting Environmental Responsibility and Awareness". (Erişim Tarihi: 30.11.2023). https://www.sustainmusicandnature.org/what-we-do

Weber, C. L., Koomey, J. G., & Matthews, H. S. (2010). *The Energy and Climate Change Implications of Different Music Delivery Methods. Journal of Industrial Ecology, 14* (5), 754-769. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1530-9290.2010.00269.x

BÖLÜM 6

BEDENİN TEMSİLİNDE HAYSİYET VE ZİLLET: MİTHAT ŞEN'İN BEDEN RESİMLERİ ÜZERİNE

Emrah UYSAL[1]

Arzu UYSAL[2]

1 Doç. Dr. Emrah UYSAL, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, emrah.33@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2565-9533

2 Prof. Dr. Arzu USYAL, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, arzu.guldali@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2124-7902

GİRİŞ

İnsanlar, bedenleri aracılığıyla dünyayla etkileşimde bulunur, onunla bütünleşir ve mekânlarla ilişki kurarlar. Bu ilişki, insanların dünya ile etkileşimini şekillendirir ve bu etkileşim, mekânlara olan yaklaşımlarını belirler. Beden, bireysel varoluşumuzun yanı sıra sosyal hayatımızın temelini de oluşturan bir unsurdur. Bu bağlamda, beden tarihsel ve kültürel bir alan olarak da önem taşır. En temelde, bizi diğer insanlar tarafından görülebilen varlıklar haline getiren şey, bedensel varlığımızdır. Bedensellik, bizi ortak bir yaşam dünyasına bağlar ve toplumsal hayatın temelinde bedenler arası varoluşumuz yer alır. Mekânlar, içinde yaşayan veya varlığını sürdüren bedenleri düşünerek tasarlanır ve inşa edilir. Mekânın kendisi, insan bedeni veya bedenleri için bir çerçeve oluşturur. Fransız felsefeci Maurice Merleau-Ponty'nin bedene yönelik açıklamalarında "bedenim olmasaydı, benim için mekân da olmazdı" ifadesi bu durumu güçlendiriyor. Ponty'nin açıklamasından hareketle beden; mekânı algılayan, hareket eden ve mekânı yeniden biçimleyen önemli bir unsurdur. Beden ve mekânın bu etkileşimi, sanatçı için önemli bir yere sahiptir. Bu etkileşim sadece sanatın üreticisinin rolünü belirlemekle kalmaz aynı zamanda izleyicinin de rolünü belirler. Bu sayede sanat eseri bakarak anlayan bir izleyici kitlesinden çok sürece katılan ve etkileşim kuran bir izleyici kitlesi oluşturmaya başlamıştır. (Merleau-Ponty, 2005).

Dünya ile kurulan ilk temel bağ beden aracılığı ile kurulmuştur. Gösterenin gösterilenden daha fazlasını anlamamıza yol açtığı, bu nedenle bir anlam fazlasına sahip olduğu iddia edilebilecek olan bir göstergedir "beden". Araştırmada, varlığın temsil sorununa özel bir boyut katan beden imgesinin ve bedenin kendi teninde taşıdığı temsillerden yola çıkılarak, beden üzerinde oluşan imge kavramının göstergeler yoluyla metaforik ilişkisi Mithat Şen'in beden resimleri üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun öncesinde bir alt başlıkta Mithat Şen'in beden resimlerine temel oluşturan haysiyet ve zillet kavramlarına yer verilmiştir.

1. Bedenin Temsilinde Haysiyet ve Zillet

Sanatta figür temsillerinde kadın ve erkeğin varlığı beden kavramına atıfla ele alınarak her iki cinsiyetin farklılığına yönelik ayrımlar günümüzde yeniden tanımlanmaktadır. Bu bağlamda insanın dünya ile ilişkisi ve öznenin dünyanın içinde etkileşime açık varlığı üzerinden kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bu kavramlar temsil edilen beden imgesinin yok sayılan mevcudiyetinin gösterilme çabası olarak değerlendirilebilir. Bedenin tiksinti verici gibi görünüp görmezden gelinen organik yapısına artı anlamlar kazandırma girişimi olarak da düşünülebilir.

Beden imgesi gösterenlerin sürekli içerik değiştirerek gezindiği, gösterilenin doğada aynı kalmasına karşın her seferinde yeni anlamlar

Kaynakça

Direk, Z. (2003). Adet Kanaması Tecrübesi: Sınırlar ve Ufuklar. *Cogito Dergisi*, 37, 250-261.

Madra, B. (2009). Mithat Şen, Deniz Artun (Ed.), *Resme Bakan Yazılar II* (s. 130-132). İstanbul: Galeri Nev.

Merleau-Ponty, M. (2005). *Phenomenology of Perception*. London and Newyork: Taylor and Francis e-Library.

Sayın, Z. (1998). Öykünme ve Temsil-İmge ve Benzeşim: Beden, Kesintisiz Metin, *Defter Dergisi*, 34, 15-45.

Sayın, Z. (2000). Batı'da ve Doğu'da Bedenin Temsilinde Haysiyet ve Zillet, *Defter Dergisi*, 39, 158-204.

Sayın, Z. (2003). *Mithat Şen ve Beden Yazısı I.* İstanbul: İthaki Yayınları.

Görsel Kaynakçası

Şekil 1. https://www.mithatsen.com/2008

Şekil 2. https://www.mithatsen.com/2007

Şekil 3. https://www.mithatsen.com/2005

Şekil 4. https://www.mithatsen.com/2011

Şekil 5. https://www.mithatsen.com/2020

BÖLÜM 7

GÖRÜNMEYEN DÜNYALAR: RENÉ MAGRITTE'IN SÜRREAL DÜNYASININ 'THE TRUMAN SHOW' FILMINDEKI YANSIMALARI ÜZERİNDEN İMGE OKUMALARI

***Arzu UYSAL*[1]**

***Emrah UYSAL*[2]**

***Selinay ÖZKALE*[3]**

1 Prof. Dr. Arzu USYAL, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, arzu.guldali@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2124-7902

2 Doç. Dr. Emrah UYSAL, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Anabilim Dalı, emrah.33@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2565-9533

3 Selinay ÖZKALE, Bilfen Eğitim Kurumları, Gaziantep, ozkaleselinay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8013-9237

GİRİŞ

Belçikalı sürrealist sanatçı René Magritte'in (1898–1967) yapıtları ve Peter Weir'ın yönettiği, Andrew Niccol tarafından yazılan, 1998 yapımı olan "The Truman Show" filminin, farklı disiplinlerde olmalarına rağmen birçok benzerlik paylaştığı düşünülmektedir. Bu araştırmada, bu iki farklı sanatsal ifade biçimi arasındaki benzerlikleri ve ortak temaları incelemektedir. Magritte'in sürrealist yapıtları ve "The Truman Show" filmi arasındaki ilginç ilişkiler, imgeler ve olgular üzerinden keşfedilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle, her iki sanat formunda da sürrealizm akımının etkilerinden bahsetmek gerekmektedir. René Magritte, bu akımın önde gelen isimlerinden biri olarak bilinmektedir. Filmde ise yine bu akımın etkilerini izleriz. Sürrealizm 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve özellikle resim, edebiyat ve sinema gibi sanat dallarında etkili olmuştur. Sürrealizm, rasyonel düşünceyi ve mantığı reddeden bir yaklaşımı benimser ve bilinçaltının derinliklerine inmeyi hedefler. Sürrealist sanatçılar, rüyalar, bilinçaltı düşünceler, irrasyonel düşünceler ve sıra dışı imgelerle dolu yapıtlar üretirler. Bu yapıtlarda, gerçeklik ve rüya, bilinçli ve bilinçsiz arasındaki sınırlar bulanıklaşır. Salvador Dalí'nin eriyen saatleri veya René Magritte'in gökyüzünde uçan taşları imgeleyen resimleri, sürrealizmin örneklerindendir. Sürrealizmin temel fikri, toplumsal normlardan ve gerçeklik algısından saparak, insanların iç dünyalarına ve hayal güçlerine daha derinlemesine bir bakış sunmaktır. Bu akım, düşünce özgürlüğünün ve yaratıcılığın sınırlarını zorlar. Sürrealistler, bilinçaltını keşfetmek ve rüyaların tuhaf dünyasını ifade etmek için imgelerin gücünü kullanırlar.

Sürrealizm akımının önemli figürlerinden biri olan René Magritte, yapıtlarında sıradan nesneleri alışılmadık bağlamlarda sunar ve özellikle de gerçeklik ile semboller arasındaki ilişkiyi sık sık irdeleyerek izleyiciyi olağan dışı bir düşünme sürecine yönlendirir. Örnekse, "La Trahison des Images" (İmgelerin İhaneti) adlı ünlü yapıtında pipo imgesinin altına "Bu bir pipo değildir" yazan bir metin yerleştirmesiyle izleyicinin gördükleri ve düşündükleri arasındaki farkı sorgulamasına neden olur. Resimlerinde metin kullanarak, sembollerin ve sözcüklerin kavramsal karmaşıklığını vurgulayan ve bu bağlamda dilsel oyunlara ilgi gösteren sanatçı, görsel imgeler ile yazılı metinleri çelişkilendirir veya uyumsuz bir şekilde bir araya getirir. Bu yaklaşım, sürrealistlerin sıklıkla kullandığı bir tekniktir ve gerçeklikle oynama, düşünsel paradokslar yaratma amacını taşır. Sürrealizmin temel prensiplerine önemli katkıları olan sanatçının, irrasyonel ve sıra dışı imgelerin yaratılmasında öne çıktığı görülür. Onun sanatsal üretimlerinde, gerçekliğin doğası ve insanların algıladığı dünya ile gerçeküstü dünyalar arasındaki çelişkileri araştırdığı izlenir. Aynı zamanda da sıklıkla mizahi ve ironik bir yaklaşım kullandığı görülür.

Kaynakça

Altaş, Ş. (2019). René Magritte'nin 'Sahte Ayna' Eserindeki Bakışın Bakışı. *Sanat Yazıları*, (40), 29-38.

Baudrillard, J. (2022). *Sim*ülakrlar ve Simülasyon. (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Foucault, M. (2001). *Kelimler ve Şeyler- İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi*. (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitapevi.

Güzel, M. (2015). Gerçeklik İlkesinin Yitimi: Baudrillard'ın Simülasyon Teorisinin Temel Kavramları. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 65-84.

Köseoğlu, E. (2022). Truman Show ve Mekânda Algısal Gerçeklikler. *Yapı Dergisi*, (481), 40-44.

Özdel, G. (2012). Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve "Panoptikon" ile "İktidarın Gözü" Göstergeleri. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2 (1), 22-29.

Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev. Abdülbaki Güçlü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Yücel, B. (2019). Rönesans Döneminden Günümüze Bulut İmgesi. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (23), 441-462.

İnternet Kaynakçası

Delacare, E. (2016). *The Lasting Influence of René Magritte*. Erişim tarihi: 10.10.2023.

https://canvas.saatchiart.com/art/art-history-101/the-lasting-influence-of-rene-magritte

McKiernan, M. (2014). René Magritte, *Golconda **1953.** Occupational Medicine*, 64 (2), 76-77, https://doi.org/10.1093/occmed/kqu006.

Gurney, T. (2020). *The Domain Of Arnheim*. Erişim tarihi: 30.10.2023. https://www.thehistoryofart.org/rene-magritte/domain-of-arnheim/

Smith, J. L. (2018). *René Magritte: The Fifth Season*. Erişim tarihi: 11.10.2023. https://intheloop888.blogspot.com/2018/07/rene-magritte-fifth-season.html

Subaşı, G. (2022). *Bunlar birer adam değil: Golconde*. Erişim tarihi: 26.10.2023. https://www.gazetedurum.com.tr/kultur-sanat/bunlar-birer-adam-degil-golconde-13196

Yıldırım, Ö. (2019). *Parmenides Kimdir?* Erişim tarihi: 06.11.2023. https://www.felsefe.gen.tr/parmenides-kimdir/

Görsel Kaynakçası

Şekil 1. https://www.sinemalar.com/film/904/truman-show

Şekil 2. https://www.learner.org/series/art-through-time-a-global-view/writing/la-trahison-des-images-ceci-nest-pas-une-pipe/

Şekil 3. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 4. https://www.christies.com/en/lot/lot-5584763

Şekil 5. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 6. https://www.napoleon.org/en/history-of-the-two-empires/objects/the-future-of-statues/

Şekil 7. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 8. https://www.moma.org/audio/playlist/180/2384

Şekil 9. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 10. https://www.artchive.com/artwork/golconde-rene-magritte-1953/

Şekil 11. https://www.renemagritte.org/the-human-condition.jsp

Şekil 12, 13 ve 14. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 15. https://arthive.com/fr/renemagritte/works/307936~Prof#-show-work://307936

Şekil 16. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 17. https://www.renemagritte.org/seducer.jsp

Şekil 18. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

Şekil 19. https://www.artnet.com/artists/ren%C3%A9-magritte/architecture-au-clair-de-lune-zX1TQWo_OR4BEXZlhGNR3w2

Şekil 20. https://artvee.com/dl/le-domaine-darnheim/

Şekil 21 ve 22. https://www.netflix.com/tr/title/11819086

BÖLÜM 8

MÜZİK ÖĞRETMENLERİNİN TEKNOLOJİYİ KULLANIMINA YÖNELİK HİZMET İÇİ EĞİTİM GEREKSİNİMLERİ

FARUK CAYLAN[1]

Ersin TURHAL[2]

1 Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı ORCID ID: 0000-0002-0786-9759
2 Dr. Öğr. Üyesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi ORCID ID: 0000-0002-3140-592X

1. GİRİŞ

Teknoloji günümüz koşullarını geliştiren ve hatta değiştiren, insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve hedefe ulaşmak için kolaylıklar sağlayan bilgi, beceri, yöntem ve süreçlerin tamamı olarak tanımlanır. Teknolojinin gün geçtikçe sürekli kendini güncellemesi ve toplumun her alanına yayılması yadsınamaz bir gerçektir. Bu kadar hızlı ilerleyen bir teknoloji de toplumun kendini güncellemesi ve gelişen teknolojiye ayak uydurmasını gerektirmektedir. Toplumun her alanında olduğu gibi eğitimde de teknolojiyi yakalamalı ve eğitimciler bu yönde geliştirilmelidir. Yüzyılımızda eleştirel düşünme ve yaratıcılık eğitim ve öğretimin standartı haline gelmektedir. Yaşam koşullarında fikir üretmek ve yaratmak için daha fazla insana ihtiyaç duyulmaktadır. Bu fikirleri üretirken teknolojiden yararlanmak sosyo-ekonomik açıdan önemli olduğu kadar toplumsal sorunların çözümünde de teknolojiden yararlanmak önemlidir (Tor ve Erden, 2004).

Günümüz eğitiminde teknoloji ve eğitim birlikteliği önem kazanmaktadır. Her ikisinin de temel amacı insan kaynaklarının gelişimine etkin bir şekilde katkıda bulunmaktır. Bu birliktelik etkili ve kalıcı öğrenme ortamlarına odaklanmaktadır. Teknolojinin en önemli faydası öğrencilerin öğrenme etkinliklerine katılmasını sağlamasıdır. Teknoloji ve eğitim ayrı bilim alanlarıdır. Bu alanlarda teori ve teknikler tamamen farklı olsa da öğrenme ve öğretme ortamlarının kalitesini artırmak için birlikte kullanılmaktadır. Bu kullanım eğitim teknolojisinin yeni alanını ortaya çıkarmıştır (İşman, 2003). Birçok bilim alanında eğitim ve teknoloji birlikteliği sürmektedir. Bu alanlardan biri de müzik eğitimidir. Fakat Gürgen´e (2009) göre ülkemizdeki müzik eğitimi süreçlerinde geleneksel bir yaklaşım izlemektedir. Dersler de kullanılan yöntemler genel olarak ezberci yaklaşım izlemektedir. Müzik dersleri çocuğa birlikte müzik yapılmasını sağlamak sosyalliğe açık hale getirme ve özgüven katması gerekirken teknolojinin bu kadar geliştiği dönem de hala geleneksel yöntemler kullanmak müzik eğitiminin amacına ulaşmasını engellemektedir.

Araştırmalar sonucunda teknolojinin müzik eğitiminde uygulanması sayesinde müzik derslerinin öğrenciler için daha ilgi çekici hale geldiği, özgüvenlerinin arttığı, daha verimli ve etkili öğrenmenin sağlandığı, grup çalışmasının güçlendirildiği, eleştirel düşünmenin geliştirildiği ortaya çıkmıştır. Öğrencilerin teknoloji sayesinde aktif katılımıyla müzik derslerinin daha keyifli geçtiği gözlemlenmiştir (Arapgirlioğlu, 2003). Sürekli değişen ve gelişen teknolojiler eğitim ve öğretim ortamını etkiler. Teknolojik değişimlerin öğretmenlerin derslerinde beklenen performansı artırmak için teknolojiyi takip etmeleri önem arz etmektedir. Okullarda görev yapan öğretmenler ile üniversitelerde eğitim gören geleceğin öğretmenlerinin yeni teknolojilerle ilgili bilgi ve beceri kazanmaları gerekmektedir (Leh, 1998).

KAYNAKLAR

Aktümen, M., Yıldız, A., Horzum, T., & Ceylan, T. (2011). İlköğretim matematik öğretmenlerinin geogebra yazılımının derslerde uygulanabilirliği hakkındaki görüşleri. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, *2*(2), 103-120.

Arapgirlioğlu, H. (2003). *Müzik teknolojisi ve yeni yüzyılda müzik eğitimi* [Bildiri sunumu]. Cumhuriyetimizin 80. Yılında Müzik Sempozyumu, İnönü Üniversitesi, Malatya Bildiriler, s,160–164.

Aydoğdu, Ü. R., Karamustafaoğlu, O., & Bülbül, M. Ş. (2017). Akademik araştırmalarda araştırma yöntemleri ile örneklem ilişkisi: Doğrulayıcı doküman analizi örneği. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, (30).

Demir, K. M., Gür, H., Yalçın, Y., Yel, Ü. (2016). "*Hizmet içi eğitimlerin matematik öğretmenlerinin geogebra yazılımına yönelik tutumlarına etkisi"* [Bildiri]. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Eğitimde FATİH Projesi Eğitim Teknolojileri Zirvesi, (ss. 289-297). Ankara.

Gültekin, M. ve Çubukçu, Z. (2008). İlköğretim öğretmenlerinin hizmetiçi eğitime ilişkin görüşleri. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *10* (19), 185-201.

Gürgen, E. (2009). *"Farklı müzik eğitimi yöntemlerinin öğrencilerin müziksel becerileri üzerindeki etkileri"* [Bildiri]. 8. Ulusal Müzik Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

İşman A. (2003). *Öğretim teknolojileri ve materyal geliştirme*, Değişim Yayınları.

Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ve ilkeler*, Nobel Yayıncılık.

Leh, A. S. (1998). Design of a computer literacy course in teacher education. In Society for Information Technology & Teacher Education International Conference (pp. 232-235). Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).

Levendoğlu, O. (2004). *Teknoloji destekli çağdaş müzik eğitimi*. 1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Müzik Öğretmeni Yetiştirme Sempozyumu Bildirisi, 7-10.

Linabary, J. R., & Hamel, S. A. (2017). Feminist Online Interviewing: Engaging Issues of Power, Resistance and Reflexivity in Practice. *Feminist Review, 115*(1), 97-113. https://doi.org/10.1057/s41305-017-0041-3

Öztürk, D., Sancak, S. (2007). Hizmet içi eğitim uygulamalarının çalışma hayatına etkileri. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2* (7), 761-794. https://doi.org/10.19168/jyu.70555

Türker, A.U. (1996). *Türk eğitim sisteminde kız meslek lisesi müdürleri ve endüstri meslek lisesi müdürlerinin hizmet içi eğitim ile yetiştirilmeleri.* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yaşar, Ş. (2000). *Bir meslek olarak öğretmenlik. Öğretmenlik mesleğine giriş,* (Editör: Ersan Sözer). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları No:700

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri,* Seçkin Yayıncılık.

BÖLÜM 9

18. YÜZYILDA BESTELENEN BESTENİGÂR, IRAK, SUZİDİLARA VE HİCAZ AYİNİ ŞERİFLERİNİN USUL ARUZ İLİŞKİSİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Şirin KARADENİZ[1]

1 Doç. Dr. Şirin KARADENİZ, İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuarı, Bestecilik Bölümü,

Orcid:0000-0002-1932-0691

Türk musikisi saz ve söz musikisi olmak üzere ikiye ayrılır. Söz musikisinde kullanılan güfteler aruz, hece ve serbest vezinle yazılan şiirlerdir.

"Aruz, Arap İmam Halil'in, eski Arap şiirlerini esas tutarak, bir sisteme bağladığı rivâyet edilen, hecelerin uzunluğu ve kısalığı esasına dayanan, esas Arap nazmında muayyen kalıpları, Türk, Fars, Efgan, Pakistan ve kısmen Hindistan nazımlarında kullanılan vezindir" (Devellioğlu, 2007:39).

"En eski iki büyük Türk şair ve edîbi olan Ali Şîr Nevâî ile (1441-1501) Bâbur Şâh'ın (1483-1530) Paris Millî Kütüphanesi Türkçe yazmaları arasında bulunan, Çağatay Türkçesiyle yazılmış "Mîzânü'l-Evzân" 1 ve "Risâle-i Arûz" 2 adlı eserlerini inceleyenler, Tuyug, Koşuk, Türkü, Mu- habbetnâme, Müstezâd, Çine, Azadvarî, Tarhanî ve öleng gibi beste şe killerinin belirli aruz kalıpları kullanılarak bestelendiğinden söz edildiğini belirler. Ama bu kadar uzağa gitmeksizin, son 2,5 asır içinde klâsik Türk mûsikîsi formları içinde bestelenmiş söz eserlerine şöyle bir göz gezdirmek dahi, bestelenmiş şiirlerin vezni ile bunların bestelenmesinde kullanılmış, mûsikî usûlleri arasında dikkat çekici bir ilişkinin varlığını hissetmeğe yetecektir" (Tarıkorur, 1991:709).

"Aruz vezni XX. yüzyılın sonlarına kadar Türk edebiyatında hâkimiyetini sürdürmüştür. Aruzun yaygınlaştıkça bünyesinde taşıdığı iç musiki Klâsik Türk Musikisi bestekarlarını da etkilemiş ve güfte olarak aruz vezni ile yazılmış şiirler tercih edilmiştir. Estetik ve ilmi temellere dayanan bu birliktelik özel bir besteleme tekniğini de beraberinde getirmiştir. Adeta kullanılan usul ile aruzla yazılmış güfte yapıları arasında özel bir şifreleme sistemi oluşmuştur" (Altınel Çoban, 2021:20).

Bu çalışmada Türk musikisinin en önemli ve geniş kapsamlı formlarından olan Mevlevi ayinlerinde usul-aruz ilişkisi incelenerek, dini musikide bu münasebetin izleri tespit edilmeye çalışılacaktır. İncelemede 18. Yüzyılda Bursalı Sadık Efendi tarafından bestelenmiş olan Bestenigâr Ayin, Hafız Şeyda Dede tarafından bestelenen Irak Ayin, III. Selim tarafından bestelenen Suzidilara Ayin ve Musahib Ahmet Ağa tarafından bestelenen Hicaz Ayini olmak üzere 4 ayinde usul aruz ilişkisi yönünden bir kıyaslama yapmak hedeflenmektedir.

Yöntem: Çalışmada ayin notaları için kaynak olarak İstanbul Konservatuar Neşriyatı tercih edilmiştir. Öncelikle seçilen ayinlerin aruz vezinleri tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda kullanıldığı tespit edilen aruz kalıplarının usule dağılımının nasıl olduğunun daha anlaşılır olması adına usul vezin şemaları çıkartılmış ve bunlar usul ve vezin birlikteliğinin bir arada görünmesi için ritim notası üzerinde yazılmıştır. Kullanılan her vezin kalıbı için bir örneğe yer verilen bu bölümde önce güfteler ardından usul vezin şemaları gelmektedir.

Kaynakça

Aksoy, H. (2003). *TDV İslam Ansiklopedisi c.:28, s 522*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

Altınel Çoban, N.Y. (2001). *Türk Musikisinde Arûz-Usul İlişkisi Dârü'l Elhân Külliyâtı'nda Bulunan Yürük Semâî Formundaki 51 Eserin Arûz-Usûl Uyuşması açısından İncelenmesi*, İstanbul: Karekök Akademi

Devellioğlu, F. (2007). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi

İstanbul Konservatuarı Neşriyatı Türk Musikisi Klasiklerinden Mevlevi Âyinleri, İstanbul, 1934-1937

Karadeniz, Şirin (2013). *Mevlevi* Âyinlerinin *Kompozisyon Açısından İncelenmesi*. İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi

Özcan, N. (1988). *TDV İslam Ansiklopedisi c.:1, s288,*İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

Özcan, N. (1989). *TDV İslam Ansiklopedisi c.:2, s 42,* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

Özcan, N. (2009). *TDV İslam Ansiklopedisi c.:36, s 426,* İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi

Tanrıkorur, Ç. (1991) *Erdem Dergisi c.:7 sayı: 20 s709-732*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

BÖLÜM 10

BİMEN ŞEN'İN REMEL BAHRİNDEN SEÇİLMİŞ 33 AĞIR AKSAK ŞARKISININ ARUZ -USUL İLİŞKİSİ YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Neşe Yeşim ALTINEL ÇOBAN[1]

1 1 Doç. Neşe Yeşim Altınel Çoban, İTÜ TMDK Bestecilik Bölümü, cobann@itu.edu.tr

orcid:0000-0002-4576-566X

1.GİRİŞ

Her kültürün kendi değerlerine paralel olarak gelişen bir musiki anlayışı mevcuttur. Türk musikisinde bu manada söz, yani şiir öne çıkmakta ve bu yönüyle Türk Musikisinin temelini sözlü musiki oluşturmaktadır. Sözün musiki nağmeleriyle birlikte bir kaide üzerine yerleştirilmesinde usul en belirleyici unsur olmuştur (Altınel, Çoban, 2021 :43). Türk Musikisinde XVII. yüzyıldan itibaren nota kaynaklarının zenginleşmesine karşılık meşk geleneği ile aktarım hiç etkilenmeden devam etmiştir. Meşk eğitimiyle eser öğreniminde usûl vurarak ezberleme, besteleme tekniği ve musiki eğitiminin yanı sıra hocadan öğrenciye tavır, bilgi, ahlak, gibi insani değerler de aktarılmaktaydı. (Altınel, Çoban, 2020 :338). Türk musikisinin aktarımının meşk sistemine dayalı olması sebebiyle de usul ayrı önem taşımaktadır. Bu sistemde dinleyerek hafızaya alınan eserlerin algılanmasındaki en güçlü unsur usuldür. Meşk edilecek eserin usulü sağ ve sol el ile vurularak hafızaya alınması kolaylaşır (Behar, 2012 :94).

Türk musikisi sözlü musiki ağırlıklı olduğu için form ve usule bir üçüncü unsur olarak güftede kullanılan aruz da eklenmektedir. Bununla beraber aruz ve usul bazı kurallara dayanarak bir araya gelirler. Dolayısıyla her usul her aruz kalıbı ile birlikte olmayabilir. Her usule uygun aruz vezni ve bu vezinlerin de belli kaideler içerisinde usule yerleştirildiği görülmektedir. Böylece ortaya çıkan bu birlikteliğe usul-aruz imtizacı (uyuşması) adı verilmektedir. Türk musikisindeki sözlü eserlere usul ve aruz arasındaki uygunluk gözüyle de bakılmasını gerektirir (İlhan, 2003 :19). Bestekârlarımız notanın henüz kullanılmadığı dönemlerde eserlerdeki bu aruz-usul imtizacından hareketle bir takım ikâ kalıpları belirlemişler ve bunları melodilerle birleştirerek bir temel yapı oluşturmuşlar, eserlerini de bu temel üzerine bestelemişlerdir. Bunu yaparken aynı zamanda prozodik açıdan kusursuz bir eser meydana getirme kaygısı ile de aruz veznini kullanmışlardır (Güldaş, 2003 :267). Bu anlamda sözde kullanılan aruz kalıpları ile usul arasında belirli kurallara bağlı bir ilişki meydana getirilmiştir. Türk musikisinde çeşitli formlarda (Beste, Ağır Semai, Yürük Semai , Şarkı vb.) meydana getirilen eserler incelenerek bu ilişki net olarak ortaya konulmuştur (Tanrıkorur, 2005 : 85).

Belviranlı, aruz -usul ilişkisi için 'Musiki , ses ahengini konu ederken, aruz nazım ahengini işler ve aruzla musiki arasında ahenk ve mevzû yönünden çok benzerlik vardır' diyerek bu meselenin önemini bir kez daha vurgulamıştır (Belviranlı 1995 : 35). 'Genel karakteri bir ses musikisi olan Türk Musikisinde usullerle aruz vezinleri arasında sıkı bir münasebet vardır' diyen Tanrıkorur, aruz ve usul ilişkisinden önemle bahsederken, klâsik Türk Şiiri denildiği zaman bunu aruz vezni' nin dışında düşünmenin mümkün olmadığını söylemiştir. Aynı zamanda güftenin vezni ile bestenin

KAYNAKÇA

İpekten, H. (2018). *Eski Türk Edebiyatı- Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergah.

Tanrıkorur, C. (2005). *Osmanlı Dönemi Türk Mûsıkîsi*, İstanbul.

Ungay, M. H. (1981). *Türk Mûsıkîsinde Usuller ve Kudüm*, İstanbul. Türk Musikisi Vakfı.

Karaman, S. (2014).Türk Mûsıkîsi'nde Kullanılan 9 Zamanlı Usullerde Adlandırma ve İcra Hataları *Türkiyat Araştırmaları Dergisi,*35,:469-470 doi.org/10.21563/sutad.187109

Altınel, Çoban, N.Y. (2021). *Türk Musikisinde Aruz-Usul İlişkisi 'Dâru'l- Elhân Külliyâtı'nda bulunan Yürük Semai Formundaki 51 eserin Aruz-Usul Uyuşması Açısından İncelenmesi',*İstanbul: Karakök.

Behar. C. (2012). *Aşk Olmayınca Meşk Olmaz Geleneksel Osmanlı /Türk Müziğinde Öğretim Ve İntikal.* İstanbul: Yapı Kredi.

İlhan, B. (2003). *Klasik Türk Musikisi 5 ilâ 10 Zamanlı Usûllerde Usûl-Arûz Vezni İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Güldaş, S. (2003). *Türk Dilinin Diksiyon Prozodisi Vurgu ve Vurgulamaları ile Türk Musikisinde Prozodi.* İstanbul: Kurtiş.

Belviranlı, A. K. (1995). *Arûz ve Âhenk*. İstanbul: Marifet Yayınları.

Altınel Çoban, N.Y. (2020). Buhûrizâde Mustafa Itrî'ye Ait Ağır Semâî Formundakı Eserlerin Arûz- Usûl İlişkisi Açısından İncelenmesi.*Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,*13,(71):338 Issn: 1307-9581

Özalp, N.(2000).*Türk Musikisi Tarihi II.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı.

Özcan, Nuri (2010).Bimen Şen . TDV İslam Ansiklopedisi. (c. 38. ss. 533-534), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Ak,A.S,(2009).*Türk Mûsikîsi Tarihi.*Ankara:Akçağ Yayınları.

BÖLÜM 11

HALKLA İLİŞKİLER BAĞLAMINDA GSM OPERATÖRLERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞE İLİŞKİN ÇALIŞMALARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

***Ahmet AYDIN*[1]**

1 Kırklareli Üniversitesi, Babaeski Meslek Yüksekokulu, Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Bölümü, Dr. Öğr. Üyesi.

https://orcid.org/0000-0003-2215-9226

GİRİŞ

Küresel tarihin dönüşüm yaratan dönemlerinden biri olan sanayi devrimi, toplumsal yaşam tarzlarında devrim yaratmış, siyasi dinamikleri değiştirmiş ve ekonomik manzarayı yeniden şekillendirmiştir. Sanayi devriminden önce, küçük ölçekli sanayi işletmeleri üretime odaklanıyordu; ancak, büyük ölçekli sanayi işletmelerindeki büyük artış, sınırsız tüketim alışkanlıkları çağını başlattı. Ne yazık ki, bu hızlı sanayileşme ekolojik dengenin bozulması pahasına gerçekleşmiş ve insanlığın geleceği için ciddi bir tehdit oluşturan çevre kirliliğine yol açmıştır. Buna karşılık, sürdürülebilir kalkınma kavramı bu zorluğun üstesinden gelmek için önemli bir paradigma olarak ortaya çıkmıştır (Ertan, 2018: s.464).

Kapsamlı ve çok yönlü bir kavram olan sürdürülebilirlik, gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama kabiliyetinden ödün vermeden mevcut ihtiyaçları karşılamayı amaçlayan insan faaliyetlerinin çeşitli yönlerini kapsamaktadır. Yenilenebilir enerjiden döngüsel ekonomi uygulamalarına, iklim eylemlerinden yeşil teknolojilere ve biyoçeşitliliğin korunmasına kadar, kuruluşlar tarafından üstlenilen sürdürülebilirlik girişimleri, sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde, itibar kazanılmasında ve kurumsal sosyal sorumluluğun yerine getirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Sürdürülebilirliğin geçmişten günümüze uzanan bu evrimi, kuruluşların toplumlarla nasıl ilişki kurduğunun ayrılmaz bir parçasıdır.

İtibar inşası, sosyal ilişkiler ve sosyal sorumluluk gibi kavramları kullanan bir alan olarak halkla ilişkiler, sürdürülebilirlik çabalarının desteklenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Öyle ki halkla ilişkiler ve sürdürülebilirliğin kesişimi, çağdaş halkla ilişkilerde kilit bir alan olan kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) için sağlam temellerin oluşturulmasına önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır. Bu sinerjik ilişki, halkla ilişkilerin hayati bir yönü olan kurumsal sosyal sorumluluğu sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirmekte ve kurumsal sürdürülebilirlik stratejileri ile iletişim hedeflerini bir platformda birleştirerek tutarlılığı ve etkinliği teşvik etmektedir (Akbayır, 2019: s.8). Bu uyum, yalnızca kurumsal eylemlerin etik temellerini güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda kuruluşların genel güvenilirliğini ve itibarını da yükseltmektedir. Sürdürülebilirlik ilkelerinin halkla ilişkiler faaliyetlerine stratejik olarak entegre edilmesi, işletmelerin sosyal ve çevresel sorumluluğa olan bağlılıklarını gerçekçi bir şekilde göstermelerine olanak tanıyarak paydaşlar arasında olumlu bir yankı uyandırmaktadır. Bu entegrasyon yalnızca paydaşların değerleriyle uyumlu olmakla kalmamakta, aynı zamanda giderek daha fazla bilinç ve değerler tarafından şekillendirilen bir iş ortamında şirketlerin uzun vadeli dayanıklılığına ve başarısına da katkıda bulunmaktadır. Halkla ilişkiler ve sürdürülebilirliğin bir araya gelmesi, bütüncül ve sorumlu kurumsal uygu-

KAYNAKÇA

AKBAYIR, Z. (2019). *Halkla İlişkiler Perspektifinden Kurumsal Sürdürülebilirlik İletişimi Ve Bir Örnek Olay İncelemesi*. Uluslararası Halkla İlişkiler Ve Reklam Çalışmaları Dergisi,

ALİ KILIÇ, Ö. G. D. Ö., ve ONAT, .Ö.G.D.F. (2007). *Bir Halkla İlişkiler Aracı Olarak Kurumsal Bloglar*. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 2(8), 899-927

ASNA, A. (2011). *"Halkla ilişkileri ilk anlattığım yönetici Vehbi Koç oldu" Sizin halkla ilişkiler tarifiniz nasıl?* http://www.halklailiskiler.com/prof-dr-alaeddin-asna-halkla-iliskiler-karsidaki-hedefe-en-etkili-kanallari-secerek-mesajimizi-ileten-bir-calismadir.html#:~:text=Prof.,se%C3%A7erek%2C%20mesaj%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1%20ileten%20bir%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmad%C4%B1r%22 .

BIÇAKÇI, A. B. (2012). *Sürdürülebilirlik Yönetiminde Halkla İlişkilerin Rolü*. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 4(1), 47-56.

BİLGİN, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi.* Ankara: Siyasal.

DRYZEK J.S (2013) *The Politics of the Earth*. New York: Oxford University Press. Third Edition ISBN 978-0-19-969600-0.

ERTAN, Y. (2018*). Türkiye'de Sürdürülebilirlik Raporlaması (2005-2017).* Journal of Accounting and Taxation Studies, 11(3), 463-478.

GRUNIG, J. E., ve HUNT, T. (1984). *Managing public relations*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

GÜL, S. ve NİZAM, K. (2021*). Sosyal Bilimlerde İçerik ve Söylem Analizi* . Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 42(1) 181-198.

HAJER M.A. (1995) *The Politics of Environmental Discourse: Ecological Modernization and the Policy Process.* Oxford: Clarendon Press.

HIEBERT, R. E. (1966). *Ivy Lee: "Father of Modern Public Relations."* The Princeton University Library Chronicle, 27(2), 113–120. https://doi.org/10.2307/26409644

IPRA, (2023). *A new definition of public relations,* https://www.ipra.org/member-services/pr-definition/ .

KOTOB, F. (2011). *What is Sustainability?* MPM, BComm/BIS, ADipIT, DipIT. https://www.researchgate.net/publication/282184670_What_Is_Sustainability

METİN, O., ve ÜNAL, Ş. (2022). İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 273-294.

NCA, (2023). *Why Study Communication?* https://www.natcom.org/about-nca/what-communication.

ÖZGEN, E. (2022). *Sürdürülebilirlik İletişimi ve Halkla İlişkiler.* Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi(39), 1-4

PRSA, (2023). *About Public Relations.* https://www.prsa.org/about/all-about-pr.

TURKCELL, (2023a). *Kurumsal İletişim ve Sürdürülebilirlik*. https://www.turkcell.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-iletisim?place=footer

TURKCELL, (2023b) *2022 Faaliyet Raporu*, https://ffo3gv1cf3ir.merlincdn.net/hakkimizda/tr/yatirimciiliskileri/InvestorReportLibrary/Turkcell-EFR-2022.pdf

TURK TELEKOM, (2023a). Yatırımcı İlişkileri/ Sürdürülebilirlik, https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/tr-tr/sosyal-sorumlu-yatirim/sayfalar/surdurulebilirlik.

TURK TELEKOM, (2023b). *Dijital Türkiye Yeni Bir Gelecek, Sürdürülebilirlik ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk*. https://www.ttyatirimciiliskileri.com.tr/media/mbphscjv/turk-telekom-2022-faaliyet-raporu.pdf

VODAFONE TÜRKİYE, (2023*). Vodafone Türkiye 2022 Çevresel, Sosyal Ve Yönetişim(ÇSY) raporu*, https://cms.Vodafone Türkiye.com.tr/static/files/22-11/30/Vodafone Türkiye-turkiye-2022-csy-raporu.pdf

BÖLÜM 12

ÇAĞDAŞ JAPON MODASININ YARATICI TASARIM ANLAYIŞINDA BUNKA KOLEJİ EĞİTİMİNİN ETKİSİ

S. Çiğdem KOÇAK[1]

1 S. Çiğdem KOÇAK, Dr.Öğr. Üyesi, Uşak Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü, cigdem.kocak@usak.edu.tr, ORCID:0000-0001-5998-6394

GİRİŞ

Tokyo'nun en yoğun metropol merkezlerinden biri olan Shinjuku'daki Bunka Moda Koleji 1919 yılında küçük bir terzilik okulu olarak kurulmuştur. Bu Kolej günümüzde tekstil sektörünün en son trendleri hakkında bilgiye erişimi sağlayan bir merkezdir. ("BUNKA Fashion College - English | 服飾・ファッション専門学校の文化服装学院," 2019)

Bunka Gakuen Eğitim Vakfı tarafından Bunka Moda Koleji, Bunka Gakuen Üniversitesi, Bunka Moda Yüksek Lisans Programı ve Bunka Dil Enstitüsü kurulmuştur. Bunka, uzmanlık eğitimleri verirken aynı zamanda endüstriyle ortak araştırmalar geliştirmektedir. ("Bunka Fashion College | NOT JUST a LABEL," 2016)

Tokyo'daki Bunka Moda Koleji; 1. Moda Tasarım 2. Moda Teknolojisi 3. Moda Pazarlama 4. Moda Aksesuarları ve Tekstil Departmanı olarak dört bölümden oluşmaktadır. Günümüzde bazı moda fakültelerinin de aynı alanlarla sınırlı olması sebebi ile artan sosyo-endüstriyel ihtiyaçlar doğrultusunda Bunka Koleji daha fazla büyüme ve gelişme araştırmaları yapmaktadır (REDDY, 2014)

Bunka Gakuen Üniversitesi lisans dereceleri, yüksek lisans ve doktora programları sunmaktadır. Moda ve Yaşayan Çevre Çalışmaları Enstitüsü'nde Giyim Bilimi Çalışmaları Yüksek Lisans Programı İngilizce olarak öğretilen tek derstir. ("Bunka Fashion College | NOT JUST a LABEL," 2016)

Bunka Koleji, öğrencilerine yüksek düzeyde ustalık kazanma fırsatı sağlamaktadır. İlk iki yıl ileri düzeyde yaratıcı tasarım eğitimi sayesinde moda teknolojileri alanında yaratıcı üretimin temelleri öğretilmektedir. Üçüncü ve dördüncü yılda ise ileri yönetim, şirketlerle işbirlikleri ve stajlar yoluyla sanayi iş birliği geliştirilmektedir (Yezhova, Pashkevich, & Manoilenko, 2018).

Avrupa ve Amerika'da olduğu gibi Asya'da da giysi üzerine araştırmalar, çeşitli üniversite ve müze içeriklerinde gerçekleştirilmektedir. Bu üniversite ve müze içerikleri; giysi tarihçeleri, moda tasarımı, antropoloji, ev ekonomisi, endüstriyel tasarım ve sanat tarihi bölüm ve programlarına bağlı olabilmektedir. Örneğin Seul Ulusal Üniversitesi'nde; Tekstil, Mağazacılık ve Moda Tasarımı Bölümü İnsan Ekolojisi Fakültesindedir. Yine Seul'de bulunan Ewha Kadın Üniversitesi'ndeki Moda Tasarımı Programı, 1967 yılındaki Dekoratif Sanatlar Bölümü'nün bir parçası olan Sanat ve Tasarım Fakültesinde yer almaktadır (Micklewright, 2017).

Ünlü Bunka Moda Koleji, Central Saint Martin ve Parsons ile birlikte dünyanın en iyi üç moda okulu arasında sayılmaktadır. Bunka Koleji aralarında Kenzo Takada, Junya Watanabe ve Yohji Yamamoto'nun da bulundu-

KAYNAKÇA

Bunka Fashion College. (2018, October 16). Retrieved December 19, 2023, from Blue17 vintage clothing website: https://www.blue17.co.uk/vintage-blog/bunka-fashion-college/

BUNKA Fashion College - English | 服飾・ファッション専門学校の文化服装学院. (2019, September 25). Retrieved December 19, 2023, from 文化服装学院 | 業界へ卒業生30万人を輩出！伝統と実績の服飾専門学校 website: https://www.bunka-fc.ac.jp/en/

Bunka Fashion College | NOT JUST A LABEL. (2016, April 26). Retrieved December 18, 2023, from www.notjustalabel.com website: https://www.notjustalabel.com/editorial/bunka-fashion-college

Bunka Fashion College, Japan. (n.d.). Retrieved December 19, 2023, from fashionabc website: https://www.fashionabc.org/wiki/bunka-fashion-college-japan/

Bunka Research Lab for Fashion Textiles visit. (2023, June 15). Retrieved December 19, 2023, from Global Fashion Concentration (GFC) website: https://bunkaglobalfashion.com/2023/06/15/bunka-research-lab-for-fashion-textiles-visit/

Issey Miyake (1938-2022). (2022, August 9). Retrieved December 19, 2023, from bant mag website: https://bantmag.com/issey-miyake-1938-2022/

Kawamura, Y. (2004, February 6). The Japanese Revolution in Paris Fashion, Yuniwa Kawamura. Retrieved December 19, 2023, from www.transitionandinfluenceprojects.com website: http://www.transitionandinfluenceprojects.com/throughthesurface/symposium/kawamura.html

Micklewright, N. (2017). Clothes Make the Man. *Ars Orientalis*, *47*(20181025). https://doi.org/10.3998/ars.13441566.0047.001

PRIVILEGE FOR B.I.L. STUDENTS | EN/BUNKA INSTITUTE OF LANGUAGE. (n.d.). Retrieved December 19, 2023, from www.bunka-bi.ac.jp website: https://www.bunka-bi.ac.jp/en/school/benefits/

Ramshaw, L. (2011, October 6). Bunka - Inside Tokyo's Fashion Factory. Retrieved December 19, 2023, from Tokyo Weekender website: https://www.tokyoweekender.com/art_and_culture/arts/fashion-beauty-art_and_culture/bunka-inside-tokyos-fashion-factory/

REDDY, G. C. (2014). WORLD'S FASHION AND CREATIVE DESIGN EDUCATION AND ITS DISTINGUISHED CHARACTERISTICS: AN OVERVIEW Global Academic Network International Conference. In *www.researchgate.net* (p. 3). Retrieved from https://www.researchgate.net/profile/Chiranjeevi-Gudimetla/publication/281971421_WORLD'S_FASHION_AND_CREATIVE_DESIGN_EDUCATION_AND_ITS_DISTINGUISHED_CHARACTERISTICS_AN_OVERVIEW/links/56001c6c08aeba1d9f84b98b/WORLDS-FASHION-AND-CREATIVE-DESIGN-EDUCATION-AND-ITS-DISTINGUISHED-CHARAC-

TERISTICS-AN-OVERVIEW

Strijbos, B. (2018, November 5). Bunka Fashion Graduate University. Retrieved December 19, 2023, from FashionUnited website: https://fashionunited.com/news/bunka-fashion-graduate-university/2018110524372

Weener, T. (2016, June 8). Bunka Fashion College - Shibuya, Tokyo. Retrieved December 19, 2023, from JapanTravel website: https://en.japantravel.com/tokyo/bunka-fashion-college/29271

Yezhova, O. V., Pashkevich, K. L., & Manoilenko, N. V. (2018). Comparative analysis of foreign models of fashion education. *Revista Românească Pentru Educaţie Multidimensională*, *10*(2), 88–101. https://doi.org/10.18662/rrem/48

Yoko, O. (2007). Japanese Fashion Business: Tradition & Innovation. In *Japan Economic Foundation March/April 2007 Issue*. Retrieved from https://www.jef.or.jp/journal/pdf/cover03.pdf

GÖRSEL KAYNAKÇA

Resim 1 *İssey Miyake'nin Kumaş Pileleme Tekniği İle Tasarladığı Giysi*. (2022). Retrieved from https://media.bantmag.com/wp-content/uploads/2022/08/issey-miyake-5.webp

Resim 2 *Bunka Moda Koleji Mezuniyet Defilesi, 2015*. (2016). Retrieved from https://www.japanesestreets.com/media/35667.jpg

Resim 3 *Bunka Moda Koleji Atölye Çalışması*. (2018). Retrieved from https://pbs.twimg.com/media/DK-STCLWAAA9sk4.jpg

Resim 4 *Bunka Moda Üniversitesi (BFGU) öğrencisi tasarım çalışması*. (2018). Retrieved from https://fashionunited.com/r/fit=cover,format=auto,gravity=center,quality=70,width=582/https://fashionunited.com/images/landing-pages/fu/education/bfgu/bfgu_600x900_04.jpg

Resim 5 *Brittany Glassey'in Yüksek Lisans Proje Çalışması (Meiji İmparatoriçesi Taireifuku'nun Ayrıntılı 3 boyutlu Rekreasyonu)*. (2023). Retrieved from https://bunkaglobalfashion.files.wordpress.com/2023/10/img_4962.jpg

Resim 6 *Brittany Glassey'in Yüksek Lisans Proje Çalışması (Meiji İmparatoriçesi Taireifuku'nun Ayrıntılı 3 boyutlu Rekreasyonu*. (2023). Retrieved from https://bunkaglobalfashion.files.wordpress.com/2023/10/img_4963.jpg

BÖLÜM 13

EL SANATLARI EĞİTİMİNDE ETKİLİ ÖĞRETİM YÖNTEMLERİ

Öğr. Gör. Nuray Gökdoğan [1]

1 Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, Gönen, Isparta

Giriş

Kendini ifade etme, beceri geliştirme ve kültürel koruma yolları olarak el sanatlarına olan ilginin yeniden canlanmasıyla birlikte, el sanatları eğitiminin önemi giderek artmaktadır. El sanatları eğitimi bu becerilerin yeni nesillere aktarılmasında kritik rol üstlenmektedir.

El sanatları, ulusların kültürel kimliklerinin en canlı ve anlamlı belgeleridir. Ham maddesi, deseni ve üretim tekniği, üretenin katkısıyla, ait olduğu yörenin karakteristiğini taşımasından dolayı değer kazanır (Anonim, 2012).

İnsan yaratıcılığının ve becerilerinin bir kanıtı olan el sanatları, yüzyıllardır dünyanın dört bir yanındaki kültürlerin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Kitap sanatları çömlekçilik, dokumacılık, ahşap işçiliği ve metal işçiliği gibi pek çok becerileri barındıran el sanatları, sadece kültürel mirası somutlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda geçmişimizle somut bağlantı sunar.

Tarih boyunca insan uygarlığının dokusu, yaratıcılık, zanaatkârlık ve kültürel ifade ile ilmik ilmik dokunmuştur. Farklı toplumların zanaatkarlarını temsil eden el sanatları, geçmişten günümüze, kimlik ve yeniliğin taşıyıcıları olarak saygı görmektedir. Dünya teknolojik mucizeler çağına doğru ilerlerken, insan becerisi ve yaratıcılığının bir kanıtı olan el sanatlarının yankısı devam etmektedir.

Bu bölümde, el sanatları eğitiminde kullanılan çeşitli öğretim yöntemleri incelenmiştir. Geleneksel tekniklerden yenilikçi yaklaşımlara kadar aşağıdaki konular ele alınmıştır. Eğitimcilere, araştırmacılara ve uygulayıcılara kapsamlı bir anlayış sağlaması hedeflenmektedir.

1. El Sanatlarının Önemi

Bu bölümde, el sanatlarının çok yönlü boyutları derinlemesine incelenmiş olup, üretimi için gereken becerileri, kültürel ve ekonomik bağlamlarla değerlendirilmiştir. Tarihi ve kültürel önemi ele alınmış, sürdürülebilir cazibesine ve toplumun yaşamını zenginleştirme yeteneklerine ışık tutulmuştur.

El sanatlarının kökenleri en eski uygarlıklara kadar uzanmaktadır. Antik Mısır'ın çanak çömleklerinden İpek Yolu'nun özenli ipeklerine, Avrupa loncalarının süslü ahşap işçiliğinden yerli kabilelerin boncuk işçiliğine kadar el sanatları, toplumların özünü yansıtan kültürel anlatıların somutlaşmış hali olmuştur. El sanatları sadece birer nesne değil, aynı zamanda insan bilgisinin, estetiğinin ve zanaatkârlığının evrimine tanıklık eden canlı eserlerdir (Anonim, 2023a; Anonim, 2023b).

Kaynaklar

Altan, M.Z., Yıldırım, T. (2022). Bütüncül eğitim, bütüncül gelişim, bütüncül insan. Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 5(1): 68-77.

Anonim (2012). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, El Sanatları Teknolojisi, Geleneksel Türk Süsleme Sanatları, Ankara.

Anonim. (2023a). Bingöl Kent. (https://www.bingolkenthaber.com/haber/eski-el-sanatlari-unutulmaya-yuz-tutmus-degerlerimiz-1717).

Anonim. (2023b). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Isparta İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü. (https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71001/geleneksel-el-sanatlari.html).

Anonim. (2023c). Öğretim Yöntem ve Teknikleri. (https://sites.google.com/view/ogretimyontemveteknikleri/ana-sayfa/%C3%B6%C4%9Fretme-%C3%B6%C4%9Frenme-stratejileri).

Anonim. (2023d). (https://www.viewsonic.com/library/tr/egitim/egitim-teknolojisi-ile-etkili-geri-bildirim-olusturun/).

Anonim. (2023e) (https://www.zavvy.io/tr/blog/sanal-i%CC%87%C5%9Fbi%CC%87rli%CC%87%C4%9Fi%CC%87-ara%C3%A7lari-i%CC%87pu%C3%A7lari).

Arıoğlu, İ., Atasoy, Ö. (2015). Within the context of intangible cultural heritage traditional craftsmanship and Ministry of Culture and Tourism. Turkish Studies, 10(16): 109-126.

Aslan, H., Yücel, Y. (2016). Sanatın kültürel eylemi: sanatın kültür, kültürün sanat fikri. Kesit Akademi Dergisi, 2(4): 159-174.

Azılıoğlu, K., Yılmaz, M. (2021). Toplumsal ve kültürel değişimlerin sanat eğitimine yansımaları. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 8(2): 443-461.

Başol, G.G. (2004). Otantik değerlendirme nedir ve nasıl yapılır, XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, 6-9 Temmuz 2004, İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Malatya.

Bayraktar, V.H. (2015). Proje tabanlı öğrenme yaklaşımı. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(37): 709-718.

Boss, S., Larmer, J. (2018). Project-Based Teaching: How to Create Rigorous and Engaging Learning Experiences. Alexandria, VA: ASCD.

Brown, B.L. (1989). Replication and the art of Veronese. Studies in the History of Art, 20: 111-124.

Bunnell, K. (1998). The Integration of New Technology into Ceramic Designer-Maker Practice, PhD Thesis published on CDROM, The Robert Gordon University, Aberdeen.

Çoban, F.N., Gülen, S., Bayhan, G. (2019). Bilim ve sanat merkezi öğretmenlerinin eğitimde dijital teknolojinin kullanımına yönelik farkındalıklarının incelenmesi. Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi, 6(1): 78-94.

Doğanay, A., Tok, N.T. (2017). Öğretim ilke ve yöntemleri. Ahmet Doğanay (Ed.), Öğretimde çağdaş yaklaşımlar içinde (s.271-273). Ankara: Pegem Akademi.

Duncum, P. (2015). Transforming art education into visual culture education through rhizomatic structures. Anadolu Journal of Educational Sciences International, 5(3): 47-64.

Erbay, P., M. (1997). Plastik Sanatlar Eğitiminin Gelişimi. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Ergun, A., Sarikaya, M. (2019). The effect of model based learning on the academic succes and conceptual understanding of middle-school students on the subject of the particulate nature of matter. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 18: 1960-1976.

Ertunç, Ç.Ö. (2019). Geleneksel sanatlarda eğitim modeli ve icazet geleneği. İstem, 17(34): 477-487.

Eurydice. (2009). Arts and cultural education at school in Europe. Obtained 22 August 2023 from (http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/113EN.pdf).

Fuchs, L.S., Fuchs, D., Tindal, G. (1986). Effects of mastery learning procedures on student achievement. The Journal of Educational Research, 79(5): 286-291.

Gök, T. (2018). Akran öğretimi yöntemiyle öğrencilerin kavram öğrenme ve problem çözme başarısının değerlendirilmesi. Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20(1): 18-32 .

İlter, İ. (2014). Öğretim elemanlarının kullandığı yöntem ve tekniklere ilişkin öğretmen adaylarının görüşleri. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(35): 562.

İnci, S., Kaya, V.H. (2022). Eğitimde disiplinlerarasi ve transdisipliner kavramları. Milli Eğitim Dergisi, 51 (235): 2757-2772.

Johnson, D.W., Johnson, Roger T., Smith, Karl A. (1991). Active learning: Cooperation in the college classroom. Edina, MN: Interaction Book Company.

Johnson, D.W., Johnson, R.T., Holubec, E.J. (1994). The new circles of learning: Cooperation in the classroom and school. ASCD.

Jones , H. (2011). Inclusive design of school latrines – how much does it cost and who benefits? (http://www.eenet.org.uk/resources/docs/wedc_inclusive_design_of_school_latrines_2011.pdf).

Kan, A. (2007). Portfolyo değerlendirme portfolio assessment. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 32: 133-144.

Kara, M., Şahin, S., Kapat, S. (2020). Yabancı uyruklu öğrencilerin Türkçe öğrenme sürecinde akran öğretiminin etkisi: deneysel bir çalışma. OPUS International Journal of Society Researches, Eğitim ve Toplum Özel Sayısı, 5974-5994.

Kimonen, E., Nevalainen, R. (2017). Reforming Teaching and Teacher Education: Bright Prospects for Active Schools, 117-144.

Kılıç, D., Güneş, P. (2016). Dereceli puanlama anahtarı ile öz, akran ve öğretmen değerlendirmesi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(39): 58-69.

Koç, E.M. (2018). Exploring collaborative learning with a focus on group activities in EFL classrooms. İnonü University Journal of the Faculty of Education, 19(3): 582-597.

Kouhia, A., Kangas, K., Kokko, S. (2021). The effects of remote pandemic education on crafts pedagogy: opportunities, challenges, and interaction - In: CEPS Journal 11(Special Issue): 309-333.

Kurtuluş, Y. (2001). Sanat eğitiminde işbirlikçi öğrenme. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20: 201-205.

Lice-Zikmane, I. (2018). Handicraft in the Context of Sustainable Education.

Mackenzie, T. (2016). Dive into inquiry: Amplify learning and empower student voice. California: Ed Tech Team Press.

Mahgoub, Y., Khalid, A. (2015). The ımpact of handicrafts on the promotion of cultural and economic development for students of art education in higher education. Journal of Literature and Art Studies, 5: 471-479.

Mazur, E. (1997). Peer instruction: A user's manual. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

MEB. (2023). Akran Öğreticiliği, Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Müdürlüğü. Öğretmenler İçin El Kitabı, s: 1-40.

Mutlu, P. A., Mutlu, M. E. (2017). Öğrenme deneyimi tasarımı. Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi, 3(1): 39-76.

Öztürk, İ. (1998). Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş. ISBN 975-4175-46-7.

Proctor, R.W., Dutta, A. (1995). Skill acquisition and human performance. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Sarıkaya Hünerel, Z., Er, B. (2012). Halk kültürünün tanitilmasinda el sanatlarinin yeri ve önemi. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1): 179-190.

Şimşek, U., Şimşek, Ü., Doymuş, K. (2006). İşbirlikçi öğrenme yöntemi üzerine derleme çalişmasi III İşbirlikçi öğrenme yönteminin eğitim ortamındaki faydaları. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (13): 414-430.

Taş, E. (2021). Sakarya'da tespit edilen geleneksel el sanatları ve ustaları. Sanat Tarihi Dergisi, 30(2): 1245-1279.

Temel, H., Altun, M. (2020). Problem çözme stratejilerinin matematiksel süreç becerilerine göre sınıflandırılması. International Journal of Educational Studies in Mathematics, 7(3): 173-197.

Türnüklü, E.B., Yeşildere, S. (2005). Problem, problem çözme ve eleştirel düşünme. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 25(3): 107-123.

Uysal, A. (2005). İlköğretimde verilen sanat eğitimi derslerinin yaratıcılığa etkileri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 6(1): 41-47.

Uysal, Ö. (2021). Proje Tabanlı Öğrenme ile Kazanılan 21. Yüzyıl Becerilerine Yönelik Bir Nitel Araştırma, Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi, 4(2): 85-110.

Uz, Ö. (2009). Programlı Öğretim ile İşbirlikli Öğrenme Yaklaşımının 7. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarısı ve Fen Tutumuna Etkisi. Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Fen Bilgisi Eğitimi, Yüksek Lisans Tezi.

Ünsal, H. (2010). Yeni Bir Öğrenme Yaklaşımı: Harmanlanmış Öğrenme. Millî Eğitim Dergisi, 185(Kış): 130-137.

Yazıcı, E.B., Özerbaş, M.A. (2022). Sınıf öğretmenlerinin dijital eğitim platformlarını kullanma durumlarının incelenmesi. Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(1): 1-14.

Yeşiloğlu, Ö., Karaca, S., Şimşek, Ö. (2017). Akran öğretimi yönteminin ortaokul öğrencilerinin fen ve teknoloji dersindeki başarıya etkisi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(41): 309-320.

BÖLÜM 14

GELENEKSEL EL SANATLARININ MODERN SANATLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. Nuray Gökdoğan [1]

1 Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu El Sanatları Bölümü, Gönen, Isparta

1. Giriş

Sanatın yolculuğu, kültürleri, medeniyetleri ve çağları aşarak binlerce yıla yayılmıştır. Hem geleneksel el sanatları hem de modern sanatlar bu büyük yolculukta farklı bölümler olarak ortaya çıkmış ve her biri yaratıcılık, yenilik ve kültürel yansımanın eşsiz bir dokusu olmuştur. İnsanoğlu sanatın kökenlerini ve geçirdiği evrimleri anlamak için geçmişten günümüze sanatı ilmek ilmek işlemiştir.

Bu bölümün amacı geleneksel el sanatları ile modern sanatlar arasındaki dinamik etkileşimi keşfetmek ve bu iki alan arasındaki farklılıkları, benzerlikleri ve ortak yönleri ortaya çıkarmaktır. Geleneksel el sanatları ve modern sanatlar, kültürlerin, toplumların ve sanatsal paradigmaların evrimini yansıtan farklı ancak birbirine bağlı sanatsal ifade biçimleridir. Bu çalışmada geleneksel el sanatları ile modern sanatlar arasındaki ilişkiyi analiz etmek ve gelenek ile yenilik arasındaki boşluğu dolduran anlatılara dikkat çekmek amaçlanmıştır.

2. Geleneksel El Sanatları ve Modern Sanatların Kökenleri ve Geçmişi

Bu bölümde, geleneksel el sanatları ve modern sanatların geçmişi hakkında kısa bir genel bakış sunulmuş tarihsel bir zemin hazırlanmıştır. Bu anlamda, söz konusu sanatların zaman içinde geçirdikleri evreler önemlidir.

Geleneksel Türk el sanatlarının tarihi çok eski devirlere, Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır (Anonim, 2023a). Yazılı tarihin ortaya çıkmasından önce günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası olan el sanatları hayatta kalmak için gerekli bir kültürel semboldür (Hünerel ve Er, 2012). Örneğin, Mezopotamya ve Mısır gibi eski uygarlıklarda yetenekli zanaatkârlar çanak çömlek, tekstil ürünleri ve mücevherler üreterek eserlerine estetik bir güzellik ve işlevsel bir amaç katmışlar ve hayatiyetlerini sürdürmüşlerdir (Ay, 2023).

Medeniyetler geliştikce, geleneksel el sanatları da buna paralel olarak gelişmiştir. Sanat, dini inançları, sosyal hiyerarşileri ve ekonomik sistemleri yansıtan bir kültürel ifade aracı haline gelmiştir. Türk sanat tarihinde ahilik ve lonca gelenekleriyle nesilden nesile aktarılan el sanatları günümüze kadar korunmuştur. Bununla birlikte, İpek Yolu fikir ve teknik alışverişini kolaylaştırarak kültür ürünlerinin kaynaşmasına (Kar, 2017) ve benzersiz bölgesel el sanatlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır.

18. yüzyılda Sanayi Devrimi'nin başlamasıyla birlikte geleneksel el sanatları önemli bir dönüm noktasıyla karşı karşıya kalmıştır. Seri üretim ve makineleşme zanaatkârlığın görünümünü değiştirerek el yapımı ürünlere olan talebi azaltmıştır. Buna rağmen, 19. ve 20. yüzyıllar-

Kaynaklar

Akbaş, G.K., İmre, H.M. (2019). Lif sanatının tarihsel süreç içerisindeki devinimi ve dikiş teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen lif sanatı uygulamaları, Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art, 4(7): 101-119.

Akın, A. (2018). AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 18(3): 241-263.

Akurgal, E. (1998). Anadolu Kültür Tarihi. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Altıntaş, K.M. (2016). Kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel Türk el sanatkârlarının karşı karşıya bulunduğu ticari sorunların analizi. Bilig, 77: 157-182.

Anonim. (2023a). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (https://isparta.ktb.gov.tr/TR-71001/geleneksel-el-sanatlari.html), 29 Eylül 2023.

Anonim. (2023b). T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Grafik ve Fotoğraf, Çağdaş Sanat Akımları. (http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%87a%C4%9Fda%C5%9F%20Sanat%20Ak%C4%B1mlar%C4%B1.pdf).

Anonim. (2023c). İstanbul Sanatevi. (https://www.istanbulsanatevi.com/ekoller/surrealizm/surrealizm-nedir-surrealist-ressamlar/), 10 Eylül 2023.

Anonim. (2023d). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü.

(https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12755/hammaddesi-toprak-olan-geleneksel-el-sanatlari.html), 30 Kasım 2023.

Anonim. (2023e). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü. https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12753/hammaddesi-agac-ahsap-olan-geleneksel-el-sanatlari.html), 20 Kasım 2023.

Anonim (2023f). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü. https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12756/hammaddesi-metal-olan-geleneksel-el-sanatlari.html

Araz, G. (2008). Modernizm ve çağdaş sanatın modern kökleri. Akdeniz Sanat, 1(2): 9-16.

Aytekin, C.A., Bahadır, A. (2019). Postmodern sanatta yaşam hakkında bilinenlerin yapıbozma uğratılması ve yeniden kurma olarak otobiyografi. International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art, 4(7): 45-61.

Bayav, D., Ayteş, E. (2011). 20. Yüzyıl resim sanatında yüzeyin sınırlarını aşan arayışlar. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(8): 35-57.

Benjamin, W. (1993). Pasajlar-Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilebildiği Çağdaş Sanat Yapıtı. (46-76). (Çev: Ahmet Cemal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ay, D. (2023). Antik Mısır ve Mezopotamya sanatına karşılaştırmalı bir bakış. İdil, 106 (Haziran): 763-778.

Ayaydın, A. (2015). Empresyonizm (izlenimcilik) akımının güncel bakış açısıyla bazı yönlerden incelenmesi. SED, 3(2): 83-97.

Can, M. (2013). Geleneksel Türk el sanatlarının turizme ve ekonomiye katkısı. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(2): 259-266.

Çandır, M., Aydın, Y. (2021). Ahilik Teşkilatının Türk Kültürünün Aktarımındaki Rolü. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Aralık 2021, 769-785.

Dollar, E. (2021). Craft industry trends for 2021 - Craft Industry Alliance. Retrieved 30 May 2022, from (https:// craftindustryalliance.org/craft-industry-trends-for-2021/).

Dönmez, Y. ,Kocakaya, E. (2022). kültür turizmi kapsamında geleneksel el sanatlarının turizme olan etkileri: amasra örneği. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 5(1): 103-121.

Eğinli A.T., Nazlı, A.K. (2018). Kültürün koruyucu gücü: kültürel semboller. Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Medya ve İletişim Araştırmaları Hakemli E-Dergisi, 2: 56-74.

Gündüz Alptürker, İ., Alptürker, H. (2021). Gelenekten geleceğe yöresel kültürün taşınmasında festivallerin rolü. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 10(2): 1409-1422.

Gürcüm, B.H., Kartal, S. (2017). Bauhaus ile tasarıma dönüşen zanaat. İdil, 6(34): 1767-1798.

Gürcüm, H.B, Baykasoğlu, N., Yerdenova, A. (2018). El sanatının sürdürülebilmesinde tasarımcının sorumluluğu. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(58): 374-382.

Güzel, Ö. , Kurnaz,A. H. (2020). Türk kültüründe bir miras olarak bocuk gecesi ritüeli içeriği: Fenomenolojik bir araştırma. Milli Folklor, 16(2020): 163-178.

Hünerel, Z.S., Er, B. (2012). Halk kültürün tanıtılmasında el sanatlarının yeri ve önemi. Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 1(1): 179-190.

İpşiroğlu, N., İpşiroğlu,M. (1977), Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi, İstanbul Cem Yayınevi.

Jiyanova, S., Irak, M. (2021). Çağdaş resim sanatında post-empresyonizm ve claude monet. International Social Sciences Studies Journal, 7(92): 5676-5685.

Kahveci, M. (1998). 21. Yüzyıla girerken geleneksel Türk el sanatları. Folkloristik, 387-397.

Kar, A. (2017). İpek Yolu'nun Türk dünyası ülkelerine geçmişten günümüze sosyo-kültürel etkileri. Yeditepe Üniversitesi Tarih Bölümü Araştırma Dergisi, 1(2): 3-8.

Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs, 21: 227-236.

Kılıç, A.G. (2023). Sanatta beden üzerine bir çalışma: Performans sanatı "Marina Abramovic". Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(1): 135-161.

Kılınç, C., Tutal, O. (2021), 21. Yüzyılda Deneysel Kamusal Sanat. İdeal Kent, 12(Özel Sayı): 198-220.

Kızılaslan N, İsmailoğlu K.D. (2021). Teknolojinin ve Dijitalleşmenin Geleneksel Türk Sanatlarına Yansımaları, Medeniyet Sanat - İMÜ Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, 7(1): 105-126.

Koca, B. (2017). Kavramsal sanat. İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 3(2): 97-103.

Lijun, Q. (2018). Cultural Heritage of Traditional Handicrafts and Contemporary "Redesign" [J]. Yangtze River Series (16): 89.

Özcan, B.Ö., Özer, A. (2023). Sanatta geleneksel olmayan malzeme kullanımının olanakları ve Slmon Berger örneği. Güzel Sanatlarda Öncü ve Çağdaş Çalışmalar. Duvar Yayınları Haziran, 59-95.

Öztürk, İ. (1998). Geleneksel Türk El Sanatlarına Giriş, ISBN 975-4175-46-7.

Öztürk, İ. (2005). Türk el sanatlarının günümüzdeki durumu (Tarihçe, Sorunlar, Öneriler). Sanat Dergisi, 7: 67-75.

Saç Kavrayan, Ç. (2019). Çağdaş Sanat ve Kimlik : Grayson Perry Eserleri Üzerinden Bir İnceleme. İnsan ve İnsan, 6(19): 63-77.

Sağlamtimur, Ö. Z. (2017). Yeni Medya Sanatı ve Fotoğraf. Sanat ve Tasarım Dergisi, 7(2): 82-100.

Sürmeli, K., Gülpınar, Ş. (2018). Art and Crafts Hareketi ve Kelmscott Basımevi. 6. Uluslararası Matbaa Teknolojileri Sempozyumu, Üniversitesi – Cerrahpaşa, 01-03 Kasım, 1057-1068.

Sufang, Z. (2019). Education of traditional folk arts and crafts and discipline construction of art design. JOSR Journal of Research & Method in Education, 9(6): 74-76.

Süzen, H.N. (2010). Sanata disiplinlerarası bir yaklaşım: enstalasyon sanatı ve Genco Gülan örneklemi. Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(6): 147-162.

Süzen, H. (2018). Modern batı sanat akımlarının güncel sanata katkıları. Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 2(1): 20-30.

Şahin, H. (2016). Modern sanatta geleneğin reddi. Akademik Sanat; Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Kış: 77-85.

Uğur, E. (2019). Op-Art (Optik Sanat) akımının görsel algı ve grafik tasarım kavramları açısından tanımlanması. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17: 231-258.

Yalur, E. (2020). Modern grafik tasarımda fovizmin etkisi. USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi 2(3): 213-230.

Yaman, F.S. (2022). Kültürel belleğin aktarımında zanaatkârlar: Safranbolu örneği. İçtimaiyat Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2): 538-554.

BÖLÜM 15

MAKAMSAL VİYOLONSEL EĞİTİMİ İÇİN SİSTEMATİK BİR MODEL ÖNERİSİ: UYGULAMA PRATİKLERİNE YÖNELİK UZMAN GÖRÜŞLERİ[1]

Levent DEĞİRMENCİOĞLU[2]

1 Bu çalışma, "Makamsal Viyolonsel Öğretim Yöntemine Sistematik Bir Yaklaşım" isimli doktora tezinden üretilmiştir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bölümü, leventd@erciyes.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-7162-8645

GİRİŞ

Geleneksel Türk Müziği'nde Çalgı Eğitimi

Türk Müziği eğitimi (sözlü müzik ve çalgı müziği) asırlardır bilginin, davranışın, üslubun ve tavrın ustadan çırağa aktarıldığı 'meşk sistemi' olarak da adlandırılan öğretim yöntemiyle yapılmıştır. Bu bağlamda, Türk Müziği repertuvarlarında bulunan geçmiş yüzyıllara yönelik saz eserlerinin, sözlü eserlerin ve bu eserlerin seslendirilmesine yönelik tavır ve üslubun, meşk yöntemiyle yapılan öğretim sistematiği ile günümüze aktarıldığını söylemek yanlış olmayacaktır.

TDK da (2010) "Müzikte alışmak ve öğrenmek için yapılan çalışma, el alıştırması, usta âşıkların yeni yetişen ozanlara ders vermesi, saz ve koşuk çalışmaları" olarak tanımlanan meşk'i, Öztuna (2006) "Bir üstat tarafından musiki parçasının tedricen çalınması ve okunması suretiyle talebeye öğretilmesi ve talebe tarafından öğrenilmesi demektir" şeklinde, Ahmet Say 2002) ise "Müzik eserlerini yineleyerek seslendirme yoluyla yapılan geleneksel öğretim" olarak tanımlamıştır.

Meşk sistemi, 17. yüzyıla kadar Osmanlı müzik kültüründe kullanılan en etkili ve tek müzik eğitim yöntemi olarak ifade edilmektedir. 17. yüzyılda Ali Ufki (1610-1675) ile başlayıp, Dimitri Kantemir (16733-1723) ve Hamparsum Limonciyan (1768-1839) ile devam eden, Türk Müziği kültüründe nota kullanımına yönelik ilk çalışmalar, meşk ile öğretim yönteminden farklı, yeni bir öğretim yöntemi olarak ortaya çıkmıştır. Nota kullanımı günden güne yaygınlaşsa da, meşke dayalı öğretim yöntemi ağırlığını korumuş, Türk Müziği eğitimi çoğunlukla yine meşk sistemi ile devam etmiştir.

Meşk yöntemi, Türk Müziği eğitiminde, bilginin, davranışın, üslubun ve tavrın ustadan çırağa aktarıldığı, yinelemeye ve hafızaya almaya dayalı bir öğretim yöntemidir. Meşk yöntemi ile kuşaktan kuşağa birçok başarılı icracı yetişmiş, bugün Türk Müziği repertuarlarında bulunan, geçmiş yüzyıllara yönelik saz eserleri, sözlü eserler ve bu eserlerin seslendirilmesine yönelik tavır ve üslup günümüze aktarılmıştır.

Behar (1998) konuyla ilgili şu açıklamalarda bulunmuştur: "Bundan yetmiş seksen yıl öncesine kadar geleneksel Osmanlı/Türk musikisinin öğretimi ve aktarımı bütünü ile meşk yöntemine dayanırdı. Hem ses veya saz öğrenimi hem de öğrencilerin bir eser dağarcığı edinmeleri, meşk etmekle gerçekleşirdi. Meşk ederek müzik öğretmenin ve öğrenmenin basit bir araç, her hangi bir pedagojik yöntem olarak görülmesi eksik ve yanlış olur. Dört buçuk yüzyıllık Osmanlı/Türk musikisi geleneğinde meşk, sayısız müzisyen kuşakları tarafından bir öğretim yöntemi olarak benimsenmekle kalmamış, aynı zamanda ses ve saz eseri repertuarının da yüzyıllar boyu

KAYNAKÇA

Aksüt, S. (1994). Tambur Metodu, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Behar, C. (1998). **Aşk Olmayınca Meşk Olmaz, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.**

Beşiroğlu, Ş. (1999). **Türk Musikisi** Çalgı Eğitiminde Metot Kavramı, 5. İstanbul Türk Müziği Günleri T**ürk Müziğinde Eğitim Sempozyumu** (15 Mayıs 1998), Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Değirmencioğlu, L. (2009), Osmanlı Devleti'nde XIX. Yüzyılda Batılılaşma Hareketlerinin Bir Sonucu Olarak İstanbul Merkezli Türk Müziği Kültürüne Giren Batı **Müziği Sazlarından Viyolonsel**, Yayımlanmamış Bildiri, Ankara.

Erguner, S. (1986). Ney Metot, İstanbul.

Öztuna, Y. (2006). **Türk** Mûsıkîsi Ansiklopedik Sözlüğü, Ankara: Orient Yayınları.

Say, A.(2002). **Müzik Sözlüğü, Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.**

TDK (2010). https://sozluk.gov.tr/

Tezcan, M. (1997). **Eğitim Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık.**

Torun, M. (2000). Ud Metodu, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Tura, Y. (1988). **Türk Musikisi Meseleleri, İstanbul:** Pan Yayıncılık.

Yahya, G. (2005). Ud Metodu, Ankara: Yurtrenkleri Yayınevi.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan S. (2004).SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Detay Yayıncılık.

SELAHATTİN İÇLİ'NİN NİHAVEND MAKAMINDAKİ 18 ADET ŞARKISININ BİÇİMSEL ANALİZİ

Neşe Yeşim ALTINEL ÇOBAN[1]
Şirin KARADENİZ[2]

1 1 Doç. Neşe Yeşim Altınel Çoban, İTÜ TMDK Bestecilik Bölümü, cobann@itu.edu.tr

orcid:0000-0002-4576-566X
2 Doç. Dr. Şirin Karadeniz, İTÜ TMDK Bestecilik Bölümü, ORCID 0000-000-1932-0691

Giriş

Prof. Dr. Selahattin İçli Cumhuriyet dönemi Türk Musikisi bestekarları arasında çok farklı ve özel bir yere sahiptir. Türk Musikisinde çocuk şarkılarından, hafif müzik bestelerine kadar uzanan çok geniş bir yelpazede özellikle sözlü formlarda çok değerli besteler yapmıştır. Eserlerini daha çok klasik üsluba bağlı fakat yenilikçi bir anlayış içinde bestelemiş, Türk Musikisine şarkı bestekarı musikimize olarak yeni bir ışık açmıştır.

Sözlü musiki temeline dayanan Türk Musikisi tarihine baktığımızda 'şarkı formu' bestekarlar tarafından en çok rağbet gören form olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Türk Musiki repertuarının büyük bir bölümünü de şarkı formu oluşturmaktadır. Şarkı formu tarihsel süreç içerisinde değişiklik gösterse de genellikle küçük usullerle bestelenmiş, dörtten sekize kadar mısralı ve aranağmelerle bağlantılı, güftelerden oluşmaktadır. Eski mecmualarda

büyük usullerle bestelenmiş şarkı güftelerine rastlanılmış olsa da bunların notaları elimize ulaşmamıştır. Hafız Post, Tanburi Mustafa Çavuş, Tanburi İsak ,Hacı Sadullah Ağa, III. Selim, Dede Efendi, İbrahim Ağa, Nikogos Ağa gibi bestekarlar büyük formlarda eserlerin yanında şarkı formunu da ihmal etmemişlerdir. Nikogos Ağa ve İbrahim Ağa 'nın şarkılarında Evsat usulünü de kullandıkları görülmüştür. Ancak Hacı Arif Bey'le birlikte şarkı formunda artık genellikle küçük usuller kullanılmaya başlanmıştır (Yavaşça, 2002:134). Şarkıların yapılarının zaman içerisindeki değişimi sözlü eserlerin temel ögesi olan güftenin, dolayısıyla edebiyatın ve zamanın değişimine paralel olarak devam etmiştir. Özellikle de 19. yüzyıldan itibaren şarkı formuna rağbet artmış ve aynı zamanda edebiyatımızda gelişen romantik akımın etkileri de şarkılara yansımıştır (Körükçü,1998:179). Genellikle şarkılarda 4 mısradan oluşan güfteler kullanılır. Zemin -Nakarat –Meyan -Nakarat (A/B/C/B) şeklinde bir yapısı olan şarkıların bazılarında başta , bazılarında sonda yer alan aranağmeleri (saz payları) vardır. Bu aranağmeler şarkının dörtte birinden yarısına kadar uzayabilen melodik yapı içerisinde bestelenmektedirler (Karadeniz, 1965: 173). Şarkıların üslubu Türk musikisindeki büyük formdaki eserlerden farklıdır. Genellikle 10 zamanlı usullere kadar olan usullerle ölçülmüşlerdir (Özkan, 1987: 87-88).

Günümüz şarkı formunun en yeni, en çeşitli örneklerini gördüğümüz Selahattin İçli' nin eserlerine baktığımızda en çok şarkı formunda eser bestelediği ortaya çıkmaktadır. Şarkıları dinlenildiği zaman diğer bestekarlarımızdan hemen ayırt edilecek özellikler ile dikkatimizi çekmektedir. Eserlerinde yenilikçi üslubu benimseyen İçli, genellikle syllabique tarza uygun adeta konuşur gibi şarkılarını bestelediği dikkat çekmektedir. İçli' nin bestelerinde aynı zamanda hem syllabique hem de melismatique tek-

KAYNAKÇA

Ak, A.Ş. (2009) *Türk Musikisi Tarihi,* Ankara: Akçağ.

Çolakoğlu, G. (2003). XX. *Yüzyıl Türk Musikisinde Prof. Dr. Selahattin İçli.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çolakoğlu, G. (2006). *Alman Gebrauchsmusik Akımı, Türk Müziği ve Selâhattin İçli, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.5* (16), 37-49. doi: ISSN:1304-0278

İçli, S. (1997). *50. Sanat Yılında Selahattin İçli ve Besteleri, İstanbul:* Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Yayınları.

Karadeniz, E. (1965). *Türk Musikisinin nazariye ve Esasları*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Karadeniz, Ş. (2013). *Mevlevi Ayinlerinin Kompozisyon Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Körükçü Ç. (1998). *Türk Sanat Müziği*, İstanbul: Hürriyet gazetecilik ve matbaacılık Anonim şirketi.

Özalp, N. (2000). *Türk Musikisi Tarihi* (II. cilt), İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Özkan, İ.H. (1987). *Türk Mûsikisi Nazariyatı ve Usûllleri Kudüm Velveleleri*, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yavaşça, A. (2002). *Türk Mûsikisinde Kompozisyon ve Beste Biçimleri*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı.

Elektronik Kaynaklar

Cumhurbaşkanlığı Korosu Nota Arşivi, http://www.sanatmuziginotalari.com/default.asp

Karabiber,O.(2006) http://www.turkishmusicportal.org/tr/soylesiler/selahattin-icli-ile-turk-muzigi-uzerine-soylesi

2023
Aralık

İktisadi - İdari Bilimlerde Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR
Prof. Dr. Mustafa METE

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. Mustafa METE

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-414-7

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ, TURİZM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN ARDL MODELİ İLE İNCELENMESİ

***Özlem AYVAZ KIZILGÖL, Evren İPEK*.....1**

BÖLÜM 2

AFET YÖNETİMİNDE KAMU YÖNETİMİNİN GÖREV VE SORUMLULUĞU

***S. Mustafa ÖNEN*.....19**

BÖLÜM 3

BULANIK SWARA YÖNTEMİ İLE İŞLETMELERİN BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİ TERCİH ETMELERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

***Serdar YARLIKAŞ, Yiğit PAK*.....33**

BÖLÜM 4

İHRACAT SÜRECİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE RİSK YÖNETİMİ

***Figen ŞANLIER, İsmet Kahraman ARSLAN*.....57**

BÖLÜM 5

PORTFÖY OLUŞTURMADA FARKLI TEMEL BİLEŞENLER VE TEMEL OYNAKLIK BİLEŞENLERİ ANALİZİ KARŞILAŞTIRILMASI

***Ramazan EKİNCİ, Burak Alparslan EROĞLU*.....69**

BÖLÜM 6

SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET AVANTAJI SAĞLAMADA YENİ ÜRÜN TASARIM SÜRECİ

***Selçuk YALÇIN*.....89**

BÖLÜM 7

KOOPERATİFLERDE MAKİNE ÖĞRENİMİ

***Göktürk KALKAN*.....109**

BÖLÜM 8

BORÇ FİNANSMANINDA TÜREV ARAÇLAR VE TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

***Süleyman ELÇİ*.....125**

BÖLÜM 9

MUHASEBE VE DENETİM ALANINDA SİBER GÜVENLİKLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

***Emre KAPLANOĞLU*.....149**

BÖLÜM 10

ÖRGÜTSEL ETİK İKLİMİ VE İŞGÖREN PERFORMANSI İLİŞKİSİNE DAİR YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ: BİŞKEK KONAKLAMA İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ

***Mehmet ULUTAŞ*.....175**

BÖLÜM 11

MINT ÜLKELERİNDE YATIRIM TASARRUF İLİŞKİSİNİN FELDSTEIN - HORIOKA PARADOKSU ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: FOURİER ADL EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ

***Selim DEMEZ*.....189**

BÖLÜM 12

KADIN İŞGÜCÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

***Yavuz ODABAŞI*.....201**

BÖLÜM 13

PİYASA MANİPÜLASYONU VE TESPİT YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

***Emre KAPLANOĞLU*.....225**

BÖLÜM 14

CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE'DE E-DÖNÜŞÜM SÜRECİ E-MUHASEBE UYGULAMALARINDA ÖZEL ENTEGRASYON VE ÖZEL ENTEGRATÖR ÜZERİNE BÜTÜNCÜL BİR İNCELEME: ÖZEL ENTEGRATÖR İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

***Fatma TEKTÜFEKÇİ*.....247**

YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ, TURİZM VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİNİN ARDL MODELİ İLE İNCELENMESİ

***Özlem AYVAZ KIZILGÖL*[1]**

***Evren İPEK*[2]**

1 Doç. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, e-mail: okizilgol@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9996-7892

2 Doç. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, e-mail: eipek@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4855-6545

1.GİRİŞ

Enerji tüketimi ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişki araştırmacılar tarafından en sık tartışılan konulardan biridir. Küreselleşme ile birlikte ülkelerin kaynaklarının kullanımı büyük önem kazanmıştır. Ülkelerin temel rekabet araçları, ekonomik büyüme ile yakından ilişkili hizmetler ve sanayi sektörleridir. Bu iki sektörün enerjiye bağımlılığı göz önüne alındığında, sürdürülebilir kalkınma için enerji tüketimi ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin araştırılması oldukça önemlidir. Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme veya turizm ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki üzerine geniş bir literatür bulunmaktadır. Ancak enerji kullanımının, hizmet sektörünün en önemli göstergesi olan turizm üzerindeki etkisi çok az ilgi görmüştür. Turizm ile enerji tüketimi arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma mevcuttur (Aydın, 2022: 467; Beer vd., 2018: 2140). Turizm, hizmet sektörü içerisinde kritik sektörlerden biri olduğu için ekonomik büyüme ve enerji tüketimi gibi makroekonomik değişkenler ile turizm arasındaki ilişkinin araştırılmasının literatürdeki boşluğu doldurması beklenmektedir. (Aydın, 2022: 467). Bu değişkenler arasındaki nedensel ilişkiler belirlendiğinde, politikacılar turizmin genişlemesi ve çevresel konularla ilgili etkili politikalar ve stratejiler geliştirebilirler.

21. yüzyılda, kapitalizmin küreselleşmesi, nüfus hareketleri, ulaşım ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler, seyahat ve turizm sektörünün dünyanın en büyük sektörlerinden biri haline gelmesine yardımcı olmuştur (Lee ve Brahmasrene, 2013: 69). Turizm, dünya çapında daha fazla varış noktası ile her yıl büyüyen ve hızla gelişen bir sektördür. Turizm endüstrisinin ek istihdam, vergi geliri, döviz geliri, nakit para, yeni altyapı yatırımları, teknolojik gelişmeler ve insan sermayesi kapasitesi yaratarak dünyadaki birçok ülkenin ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynadığı bilinen bir gerçektir (Işık vd., 2017: 38; Lee ve Brahmasrene, 2013: 69; Nepal vd., 2019: 145; Ridderstaat vd., 2022: 1; Tang ve Abosedra, 2014: 458; Gökmenoğlu ve Eren, 2020: 1059). Bu nedenle turizm, diğer ekonomik sektörlerle birlikte ve mevcut bağlantılar aracılığıyla ziyaret edilen ülkelerdeki yerel ekonomiyi canlandırarak ulusal genişleme stratejilerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ekonomik faaliyetlerin birçok sektöre yayılmasında önemli bir rol oynamakta, girişimciliği ve yerel küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyümesini teşvik ederek ekonomik ve sosyal kalkınmada endüstriyel bir itici güç olabilmektedir (Ben Jebli ve Hadhri, 2018: 568).

Ekonomik açıdan bakıldığında, turizmin önemi, küresel GSYİH'nın %6.1'lik (veya 5.8 trilyon ABD doları) payını oluşturması ile ortaya çıkmaktadır. 2021 yılında turizmin GSYİH'ya katkısı %21.7 yani 1 trilyon ABD doları artmıştır. Yine aynı yıl turizm, 18.2 milyon (%6.7) artışla 289.5 milyon iş yaratmıştır. Küresel ekonomik büyümeye katkı sağlayan

KAYNAKÇA

Aydın, M. (2022). The Impacts of Political Stability, Renewable Energy Consumption, and Economic Growth on Tourism in Turkey: New Evidence from Fourier Bootstrap ARDL Approach. *Renewable Energy*, 190, 467-473. https://doi.org/10.1016/j.renene.2022.03.144

Beer, M., Rybar, R., Kalavský, M. (2018). Renewable Energy Sources as an Attractive Element of Industrial Tourism. Current. *Issues in Tourism*, 21 (18), 2139-2151. DOI: 10.1080/13683500.2017.1316971

Ben Jebli, M. ve Hadhri, W. (2018). The Dynamic Causal Links Between CO2 Emissions from Transport, Real GDP, Energy Use and International Tourism. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology,* 25 (6), 568-577. https://doi.org/10.1080/13504509.2018.1434572

BP Dünya Enerji İstatistiksel Değerlendirme Kurumu, https://www.bp.com/en/global/corporate/energy-economics/statistical-review-of-world energy.html

Doğan, E., Şeker, F., Bulbul, S. (2017). Investigating the Impacts of Energy Consumption,Real GDP, Tourism and Trade on CO2 Emissions by Accounting for Cross-Sectional Dependence: A Panel Study of OECD Countries. *Current Issues in Tourism,* 20 (16), 1701-1719. http://dx.doi.org/10.1080/13683500.2015.1119103

Dünya Bankası, Dünya Gelişme İndeksi, https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators

Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, https://wttc.org/

Dünya Turizm Örgütü, https://www.unwto.org/

Gökmenoğlu, K. K., Eren, B. M. (2019). The Role of International Tourism on Energy Consumption: Empirical Evidence from Turkey. *Current Issues in Tourism*, 23 (9), 1059-1065. https://doi.org/10.1080/13683500.2019.1574723

Hacker, R. S. ve Hatemi-J A. (2003). How Productivity and Domestic Output Are Related to Exports and Foreign Output in the Case of Sweden. *Empirical Economics*, 28, 767–782.

Işık, C., Doğru, T., Sırakaya Türk, E. (2017). A Nexus of Linear and Non-Linear Relationships Between Tourism Demand, Renewable Energy Consumption, and Economic Growth: Theory and Evidence. *International Tourism Research*, 20, 38-49. DOI: 10.1002/jtr.2151

Katırcıoğlu, S. T. (2014). International Tourism, Energy Consumption, and Environmental Pollution: The Case of Turkey. *Renewable Sustainable Energy Reviews,* 36, 180-187. http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2014.04.058

Katırcıoğlu, S. T., Feridun, M., Kılınç, C. (2014). Estimating Tourism-Induced Energy Consumption and CO2 Emissions: The Case of Cyprus. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 29, 634-640. http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2013.09.004

Kültür ve Turizm Bakanlığı, https://www.ktb.gov.tr/TR-96268/turizm.html

Lee, J. W., Brahmasrene, T. (2013). Investigating the Influence of Tourism on Economic Growth and Carbon Emissions: Evidence from Panel Analysis of the European Union. *Tourism Management*, 38, 69-76. http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2013.02.016

Lu, Z., Gozgor, G., Lau, C. K. M., Paramati, S. R. (2019). The Dynamic Impacts of Renewable Energy and Tourism Investments on International Tourism: Evidence from the G20 Countries. *Journal of Business Economics Management*, 20 (6), 1102-1120. https://doi.org/10.3846/jbem.2019.10181

Michalena, E., Hills, J., Amat, J. P. (2009). Developing SustainableTourism, Using A Multicriteria Analysis on Renewable Energy in Mediterranean Islands. *Energy for Sustainable Development*, 13, 129-136. doi:10.1016/j.esd.2009.06.001

Nepal, R., Irsyad, M. I., Nepal, S. K. (2019). Tourist Arrivals, Energy Consumption and Pollutant Emissions in a Developing Economy-Implications for Sustainable Tourism. *Tourism Management*, 72, 145-154. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2018.08.025

Pablo-Romero, M. P., Sanchez-Braza, A., Sanchez-Rivas, J. (2017). Relationships Between Hotel and Restaurant Electricity Consumption and Tourism in 11 European Union Countries. *Sustainability*, 9, 1-14. doi:10.3390/su9112109

Pesaran, M. H., Shin, Y., Smith, R. J. (2001). Bounds Testing Approaches to the Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics,* 16(3), 289-326. DOI: 10.1002/jae.616

Ridderstaat, J., Fu, X., Lin, B. (2022). A Framework for Understanding the Nexus Between Tourism Development and Poverty: Application to Honduras. *Tourism Management*, 93, 1-15. https://doi.org/10.1016/j.tourman.2022.104620

Solarin, S. A. (2014). Tourist Arrivals and Macroeconomic Determinants of CO2 Emissions in Malaysia. *Anatolia*, 25 (2), 228-241. https://doi.org/10.1080/13032917.2013.868364

Tang, C. F., Abosedra, S. (2014) . The Impacts of Tourism, Energy Consumption and Political Instability on Economic Growth in the MENA Countries. *Energy Policy*, 68, 458-464. http://dx.doi.org/10.1016/j.enpol.2014.01.004

Tang, C. F., Tiwari, A. K., Shahbaz, M. (2016). Dynamic Inter-Relationships Among Tourism, Economic Growth and Energy Consumption in India. *Geosystem Engineering,* 19 (4), 158-169. http://dx.doi.org/10.1080/12269328.2016.1162113

Toda, Y. H., Yamamoto, T. (1995). Statistical Inference In Vector Auto regressions With Possibly Integrated Process. *Journal of Econometrics,* 66, 225–250.

Uluslararası Enerji Ajansı (2018). https://www.iea.org

Wahyudi, I., Sani, G. A. (2014). Interdependence Between Islamic Capital Market and Money Market: Evidence From Indonesia. *Borsa Istanbul Review,* 14, 32-47.

Zaman, K., Shahbaz, M., Loganathan, N., Raza, S. A. (2016). Tourism Development, Energy Consumption and Environmental Kuznets Curve: Trivariate Analysis in the Panel of Developed and Developing Countries. *Tourism Management*, 54, 275-283. http://dx.doi.org/10.1016/j.tourman.2015.12.001

Zhang, L., Gao, J. (2016). Exploring the Effects of International Tourism on China's Economic Growth, Energy Consumption and Environmental Pollution: Evidence from a Regional Panel Analysis. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 53, 225-234. http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2015.08.040

AFET YÖNETİMİNDE KAMU YÖNETİMİNİN GÖREV VE SORUMLULUĞU

S. Mustafa ÖNEN[1]

1 Inönü Üniversitesi, IIBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Malatya, Türkiye mustafa.onen@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7284-2616

Giriş

Afetlerin bir kısmı doğal yoldan, bir kısmı ise beşeri olaylar sonucu meydana gelmektedir. Her iki durumda da afetler insanlar üzerinde önemli can ve mal kayıplarına yol açabilmektedir. Olumsuz etkileri nedeniyle afetler, her geçen gün önemli hale gelmektedir. Günümüzde afetlerle mücadelede devlete ve devletin bir organı olarak kamu yönetimine büyük görevler düşmektedir.

Afetlere karşı kamu yönetiminin önemli birtakım görev ve sorumlulukları vardır. Devletin yürütme organının bir uzantısı olarak kamu yönetimi, afet hizmetlerinin en iyi sunucusu konumundadır. Kamu yönetiminin Anayasa ve kanunlardan kaynaklanan kamu düzenini, kamu esenliğini ve kamu sağlığını koruma ve düzenleme gibi önemli işlevleri vardır. Halkın can, mal ve güvenliğini tehdit eden felaketi önleme ve giderme konusunda her türlü eylem ve işlemde bulunmak üzere bazı kamu kurum ve kuruluşlarına gerekli tedbirleri almak ve uygulamak yetkisi tanınmıştır.

Bu çalışmanın amacı afet yönetiminde kamu yönetiminin görev ve sorumluluğunu genel anlamda incelemektir. Çalışmada önce afet ve afet yönetimine ilişkin temel kavramlar açıklanmış, ardından afet yönetiminin önemine, afet yönetim döngüsünün değişkenliğine ve afet yönetimi ile kamu yönetimi arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Çalışmanın sonunda ise afet yönetimi sisteminde kamu yönetiminin etkinliği yasal ve kurumsal yapılanma çerçevesinde ele alınarak tartışılmıştır. Çalışmada nitel yaklaşıma dayalı betimleyici ve dolaylı bir araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Afet ve Afet Yönetimi Kavramı

Afet; yerel düzeyi aşan, ulusal veya uluslararası ölçekte dış yardım talebinde bulunmayı gerektiren, büyük hasara, yıkıma ve insanların acı çekmesine neden olan, aynı zamanda öngörülemeyen ve genellikle ani olayla sonuçlanan bir olaydır (EM-DAT, 2023). Afet, aynı zamanda risk kavramını gündeme getirmektedir. Risk ise, bir tehlikenin belli coğrafyada ve zamanda oluşması durumunda tehdit altındaki canlı ve cansız etmenler üzerinde doğabilecek potansiyel kayıplarını ifade etmektedir (Dölek, 2021: 8). Afet öncesi döneme yönelik tedbirlerin belirlenmesinde ve uygulanmasında risk yönetimi giderek önemli hale gelmektedir.

Afetler, insanların fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplara uğramasına neden olan, insan yaşamında kesintiye yol açan, yerel imkân ve kaynakların kullanılmasıyla baş edilemeyen doğal, teknolojik veya insan kökenli olaylardır (Özdikmen, 2019: 21). Bu olaylar, çoğu zaman insan ve doğa kaynaklı olmak üzere iki türlü gerçekleşmektedir. İnsanların neden olduğu afetler, sosyo-ekonomik ve savaş etmenli olabileceği gibi, doğal afetlerden kaynaklı felaketler ise bazı doğa olayları neticesinde orta-

KAYNAKÇA

Barnes, B., Dunn, S., Wilkinson, S. (2019). Natural hazards, disaster management and simulation: a bibliometric analysis of keyword searches. *Natural Hazards,* 97:813-840.

CERO (2003), Facts – Disaster Management, available at: http://cero.gov.bb/facts.htm (Erişim Tarihi: May 2003).

Davis, M. & Seitz, S. T. (1982). Disasters and governments. *The Journal of Conflict Resolution,* Vol. 26, No.3, pp.547-568.

Dölek, İ. (2021). *Afetler ve Afet Yönetimi*, Ankara, Pegem Kitabevi, 3. Baskı.

EM-DAT (2023). *General Definitions and Concepts,* https//doc.emdat.be/docs/data-structure-and-content/general-definitions-and-concepts/ (Erişim Tarihi: 7.10.2023)

FEMA (Federal Emergency Management Agency) (2006), Tuscaloosa County Emergency Management Cycle, available at: www.tuscoema.org/cycle.html (Erişim Tarihi: August 2006).

Kadıoğlu, M. (2018). *Afet Yönetimi: Belenmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek,* İstanbul, Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Yayınları, İkinci Basım.

Khan, M.K.J. and Ali, J. (2001), Examining the structures, roles and functions of response organizations: the case of Malaysia. Paper presented at the 2nd International Conference on Disaster Management, Surabaya, Indonesia, May 3-5.

Kreimer, A. (1979). Emergency, temporary and permanent housing after disasters in developing countries. *JSTOR,* Vol.46, No:279, pp.361-365.

Lee, D. W. (2019). Local government's disaster management capacity and disaster resilience. *Local Government Studies,* Routledge, Vol.45, No.6, 803-826.

Levinson, J. and Granot, H. (2002). Transportation disaster response handbook, Academic Press Elsevier, Burlington, MA.

Odiase, O.; Wilkinson, S. & Neef, A. (2020). Risk of a disaster: risk knowledge, interpretation and resilience. *Jomba: Journal of Disaster Risk Studies,* 12(1), a845, 2-9.

Özdikmen, T. (2019). *Afet ve Acil Durum Yönetimi,* Ankara, Seçkin Yayıncılık, Dördüncü Baskı.

Özer, M. A. & Önen, S. M. (2019). *200 Soruda Yönetim / Kamu Yönetimi*, Ankara, Gazi Kitabevi, 3. Baskı.

Perry, M. (2007). Natural disaster management planning. *International Journal of Physical Distribution&LogisticsManagement,* Vol. 37 No. 5, pp. 409-433.

Richardson, B. (1994). Socio-technical disaster: profile and prevalence. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, pp. 41-69.

Shaluf, İ. M. (2008). Technological disaster stages and management. *Emerald Group Publishing Limited,* Vol.17, No.1, pp.114-126.

Sawalla, İ. H. (2020). A contemporary perspective on the disaster management cycle. *Foresight,* Vol.22, No.4, pp.469-482.

Survila, A.; Raksnys, A. V.; Tvaronaviciene, A.; Vainiute, M. (2016). Systemic changes in disaster management in the context of public sector modernization. *Journal of Security and Sustainability Issue,* Volume:6, Number:1, 37-52.

Tercan, B. & Şahinöz, S. (2021). Bütünleşik afet yönetimi ve Türkiye ile bazı ülkelerin afet yönetim sistemlerinin karşılaştırılması. *Afet Risk Yönetimi Çalışmaları (Ed: Vildan Oral),* Ankara, Gazi Kitabevi.

WHO (2003), Emergency and Humanitarian Action: Natural Disaster Profile, available at: www. who.int/disasters/ (Erişim Tarihi: 2003).

WHO (2007), Mass casualty management strategies ang guidelines for building health sector capacity.

WHO (2023), Disaster and emergencies, https://www.who.int/teams/integrated-health-services/clinical-services-and-systems/surgical-care/disasters-and-emergencies (Erişim Tarihi: 10.10.2023)

BULANIK SWARA YÖNTEMİ İLE İŞLETMELERİN BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİNİ TERCİH ETMELERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Serdar YARLIKAŞ[1]

Yiğit PAK[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme Bölümü Sayısal Yöntemler Anabilim Dalı, serdar.yarlikas@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5087-955X

2 Elektrik-Elektronik Mühendisi, Kocaeli Üniversitesi İşletme Anabilim Dalı Tezsiz Yüksek Lisans Mezunu, yigitpak7@gmail.com, ORCID ID: 0009-0007-8466-7265

GİRİŞ

Tarihin ilk çağlarından itibaren insanlık bireysel olarak kendi gelişimini sürdürürken aynı zamanda toplum bilincini de geliştirmiş ve medeniyetleri oluşturmuşlardır. Bu toplumsal gelişmeler aynı zamanda bireyler arasında alışveriş ihtiyacını doğururken, gelişmiş medeniyetler bu ihtiyaç doğrultusunda çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Bireylerin ihtiyaçlarını gidermek için alışverişlerinde kullandığı ilk medeni yöntem olan takas yöntemi, ilk olarak Lidyalıların parayı ödeme aracı olarak kullanmaya başlamasıyla bugün de hâlâ kullanmakta olduğumuz paralara bırakmıştır. Dijital olmayan para birimleri ile dijital para birimlerini birbirinden ayıran temel unsur ise Blockchain teknolojisidir.

Blockchain teknolojisi 21.yüzyılın başlarında temelleri atılmakla birlikte birçok uzman tarafından özellikle para transferi ve ödeme kavramlarını baz alan, akıllı kontratlar ve finansal olmayan uygulamaların da geliştirilmesiyle genel kabul görmeye başlayan yazılım tabanlı bir dijital teknolojik gelişim olarak adlandırılmaktadır. Blockchain teknolojisi henüz yeni sayılabilecek bir kavram olduğundan geleceği hakkında kesin teoriler ortaya atılmış ve sonuçları alınmış kaynaklar bulmak zordur. Fakat uzmanlar tarafından gelecekte yalnızca finansal kavramlarla sınırlı kalmayacak şekilde birçok sektörde değişim yaratacağı düşünülen Blockchain teknolojisi, ortaya atılan teorilerin ilk faz sonuçlarını kripto paralar ile birlikte finans sistemlerinde somut olarak göstermeye başlamıştır.

Bu çalışmada, öncelikle Blockchain teknolojisinin teknik altyapısının detaylarına çok fazla inilmeden, genel hatları ile bu teknoloji hakkında genel bilgiler verilmekte ve da ayrıca gelecekte sektörel olarak ne gibi etkilerinin olması beklendiğine değinilmektedir. Daha sonra ise, işletmelerde Blockchain teknolojisi kullanımının etkilerini değerlendirebilmek için, işletmelerde Blockchain teknolojisi kullanımını etkileyen faktörler literatür taraması ile tespit edilmiştir. Bu faktörler temel alınarak oluşturulan Bulanık SWARA anketi ilgili sektörlerde alanında uzman kişilere uygulanmış ve oluşan anket sonuçlarına göre, işletmelerin Blockchain teknolojisini tercih etmelerini sağlayacak olan faktörlerin değerlendirmesi yapılmıştır.

1. BLOCKCHAIN TEKNOLOJİSİ

Blockchain teknolojisi ile ilgili literatürde araştırmacıların üzerinde anlaştığı bir tanım ile karşılaşamamakla birlikte yapılan tanımlar ayrıntılarda da olsa yer yer farklılıklar göstermektedir.

Nakamoto (2008) tarafından yapılan tanımlamada, Blockchain teknolojisinin dağıtılmış veri yapısı özelliği sayesinde, bu teknoloji içerisinde yapılan tüm bilgisayar işlemlerinin ağ içerisinde yer alan kullanıcılar tarafından hem kaydedilmesine hem de paylaşılmasına olanak sağladığı

KAYNAKÇA

Beck, R. (2018). Beyond Bitcoin: The Rise of Blockchain World. *Computer*, 51(2), 54-58.

Brandon, D. (2016). The Blockchain: The Future of Business Information Systems. *International Journal of the Academic Business World*, 10(2), 33-40.

Chang, D.Y. (1996). Applications of the Extent Analysis Method on Fuzzy AHP. *European Journal of Operational Research*, 95(3), 649-655.

Christidis, K., Devetsikiotis, M. (2016). Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things. *IEEE Access,* 4, 2292-2303.

Drescher, D. (2017). *Blockchain Basics: A Non-Technical Introduction in 25 Steps*. Berkeley, CA: Apress.

Erözel Durbilmez, S. (2018). *Blockchain Teknolojisinin Finans Sektöründeki Yeri ve Uygulamaları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Eser, S. (2018). İşletmeler Blockchain Teknolojisini Neden Benimsiyor? Bu Teknoloji Modern Yaşamın Merkezine Nasıl Yerleşti? Erişim Adresi: https://kriptoparahaber.com/isletmeler-blockchain-teknolojisini-neden-benimsiyor/ (Erişim Tarihi: 07.01.2022).

Gatteschi, V., Lamberti, F., Demartini, C., Pranteda, C., Santamaria, V. (2018). To Blockchain or Not to Blockchain: That is the Question. *IT Professional*, 20(2), 62-74.

Holotiuk, F., Pisani, F.; Moormann, J. (2017). *The Impact of Blockchain Technology on Business Models in the Payments Industry*. Proceedings of the Wirtschaftsinformatik 2017. Erişim Adresi: https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1100&context=wi2017 (Erişim Tarihi: 13.11.2021).

Karaköse, İ.S. (2017). Elektronik Ödemelerde Blok Zincir Sistematiği ve Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keršuliene, V., Zavadskas, E.K., Turskis, Z. (2010). Selection of Rational Dispute Resolution Method by Applying New Step-Wise Weight Assessment Ratio Analysis (SWARA). *Journal of Business Economics and Management*, 11(2), 243-258.

Ledra Capital. (2014). *Blockchain Kullanım Alanları*. Erişim Adresi: http://www.ledracapital.com/blog/2014/3/11/bitcoin-series-24-the-mega-master-blockchain-list (Erişim Tarihi: 01.10.2021)

Lucena, P., Binotto, A.D., Momo, F.S., Kim, H. (2018). *A Case Study for Grain Quality Assurance Tracking Based on a Blockchain Business Network*. Proceedings of the Symposium on Foundations and Applications of Blockchain, Los Angeles, California, USA. Erişim Adresi: https://arxiv.org/pdf/1803.07877.pdf.

Mendling, J., Weber, I., Aalst, W.V.D., Brocke, J.V., Cabanillas, C., Daniel, F., Debois, S., Ciccio, C.D., Dumas, M., Dustdar, S., Gal, A., Garcia-Banuelos, L., Governatori, G., Hull, R., Rosa, M.L., Leopold, H., Leymann, F., Recker, J., Reichert, M., Reijers, H.A., Rinderle-Ma, S., Solti, A., Rosemann, M., Schulte, S., Singh, M.P., Slaats, T., Staples, M., Weber, B., Weidlich, M., Weske, M., Xu, X., Zhu, L. (2018). Blockchains for Business Process Management-Challenges and Opportunities. *ACM Transactions on Management Information Systems (TMIS)*, 9(1), 1-16.

Miller, D., Mockel, P., Myers, G., Niforos, M., Ramachandran, V., Rehermann, T.; Salmon, J. (2019). Blockchain: Opportunities for Private Enterprises in Emerging Markets. Erişim Adresi: https://documents1.worldbank.org/curated/en/260121548673898731/pdf/134063-WP-121278-2nd-edition-IFC-EMCompass-Blockchain-Report-PUBLIC.pdf (Erişim Tarihi: 02.12.2021).

Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. Erişim Adresi: https://assets.pubpub.org/d8wct41f/31611263538139.pdf (Erişim Tarihi: 21.09.2021).

Özyürek, H. (2021). Blockchain Teknolojisinin Mevcut ve Muhtemel Kullanım Alanları. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(4), 31-50.

Pisa, M., Juden, M. (2017). Blockchain and Economic Development: Hype vs. Reality. Erişim Adresi: https://www.cgdev.org/sites/default/files/blockchain-and-economic-development-hype-vs-reality_0.pdf (Erişim Tarihi: 09.10.2021).

Reyna, A., Martín, C., Chen, J., Soler, E., & Díaz, M. (2018). On Blockchain and its Integration with IoT. Challenges and Opportunities. *Future Generation Computer Systems*, 88, 173-190.

Uzun, H. (2020). İşletmelerin Blok Zinciri (Blockchain) Uygulamalarında Ticari Birliklerin Rolü. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 88-109.

White, G.R. (2017). Future Applications of Blockchain in Business and Management: A Delphi Study. *Strategic change*, 26(5), 439-451.

Yavuz, M.S. (2019). Ekonomide Dijital Dönüşüm: Blockchain Teknolojisi ve Uygulama Alanları Üzerine Bir İnceleme. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 15-29.

Zarbakhshnia, N., Soleimani, H., Ghaderi, H. (2018). Sustainable Third-Party Reverse Logistics Provider Evaluation and Selection Using Fuzzy SWARA and Developed Fuzzy COPRAS in the Presence of Risk Criteria. *Applied Soft Computing*, 65, 307-319.

Zheng, Z., Xie, S., Dai, H., Chen, X., Wang, H. (2017). An Overview of Blockchain Technology: Architecture, Consensus, and Future Trends. Proceedings of the 2017 IEEE International Congress on Big Data (BigData Congress), Honolulu, HI, USA, June 2017.

İHRACAT SÜRECİNİ BELİRLEYEN FAKTÖRLER VE RİSK YÖNETİMİ

Dr. Figen ŞANLIER[1]

Prof. Dr. İsmet Kahraman ARSLAN[2]

1- Dr. Figen Şanlıer ; figensanlier@hotmail.com ORCID No: 0000-0002-6701-7961

2 Prof. Dr. İsmet Kahraman ARSLAN; İstanbul Ticaret Üniversitesi, İşletme Fakültesi Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, karslan@ticaret.edu.tr ORCID No: 0000-0002-0130-6509

GİRİŞ

Dünya da her ülke farklı sebeplerle birbirlerine bağımlı halde varlığını sürdürmektedir. Global kapsamda ihtiyaçlar artmaya devam ederken, ülkeler kendi bünyelerinde bu ihtiyaçlara cevap verememektedir. Bu nedenle insanların ihtiyaç ve isteklerini karşılamak için ulusal sınırları ve hatta uluslararası sınırları aşmanın gelecekte norm haline geleceği öngörülmektedir.

Doğa, üretim hammaddelerini farklı ülkeler arasında eşit olmayan bir şekilde dağıtmıştır ve bu nedenle bazı ülkeler belirli kaynaklara diğerlerine oranla daha fazla miktarda sahiptir. Ülkeler iklim koşulları, doğal kaynaklar, maden yatakları ve madenler, işgücü ve sermaye kaynakları, teknolojik yeterlilikler, girişimcilik ve yönetsel yetenekler ve mal ve hizmet üretimi için gerekli olan diğer birçok değişken açısından farklılık göstermektedir. Sonuç olarak, belirli ülkeler belirli üretim veya hizmet türlerinde uzmanlaşırken, bu durum her zaman diğerleri için geçerli olamamaktadır.

Bu nedenle ülkeler birbirine bağımlı kalmakta ve mal ile hizmetleri kendilerinden daha verimli olan ülkelerden tedarik etmektedirler. Dolayısıyla ihracat ve ithalat şeklinde ortaya çıkan uluslararası ticaret, insanların memnuniyeti ve hatta hayatta kalması için de kaçınılmaz hale gelmektedir (Natrajan vd., 2007).

1. İhracat Sürecinin Belirleyicileri

Hizmetlerin uluslararası alanda pazarlanması, küresel ekonomide her geçen gün daha büyük bir önem kazanmaktadır. Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler, sınırlar arasında ticareti yapılabilen hizmetlerin kapsamı ve çeşitliliğinde devrim yaratmış, hemen hemen tüm gelişmiş ülkelerde hizmet sektörünün ihracatı, ekonominin en büyük unsuru olarak imalatın yerini almıştır. Hizmet ihracatı, uluslararası ticaret yapan daha fazla hizmet sağlayıcının ortaya çıkması ve hizmetlerin globalleşmesiyle, küresel ekonomik sistemin merkezinde konumlanmıştır. Bununla birlikte, hizmet sektörünün hem iç hem de dünya pazarlarındaki önemi çarpıcı bir şekilde artarken, uluslararası hizmet pazarlamasına yönelik deneysel araştırmaların miktarı nispeten yetersiz kalmaktadır.

Hizmet sağlayan firmaların uluslararası pazarlarda ki etkin pozisyonları, performanslarını değerlendirmek için doğru ölçüm yöntemlerinin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Hizmet ve imalat sektörleri arasındaki doğal farklılıklar göz önüne alındığında, imalat sektörü için geliştirilen ihracat kriterlerinin ve şu anda kullanılan ihracat performansı ölçümlerinin uygulanabilirliği konusu net değildir. Bu durum, bir hizmet sağlayan firma içinde tam olarak neyi ölçmek gerektiği sorusunu gündeme getirmektedir. Bu noktada uygun kriterler seçilerek, hizmet sektörlerindeki yöneticilerin,

KAYNAKÇA

Daniels, P.W., (2000). Export of services or servicing exports? Geogr. Ann., 82 B (1): 1–15. Geografiska Annaler · 82 B (2000)

Dicle, A., & Dicle, U., (1992). Effects of Government Export Policies on Turkish Export Trading Companies International Marketing Review 9,3 mayıs 1992 62-76

EximGuru (2023). http://www.eximguru.com/exim/guides/how-to-export/ch_14_ export_risks_ management.aspx

Natrajan, V., & Kesawaram, K., &Vellaichamy C.,&Prakash, S.,(2007). EXIM Financing and Documentation. PONDICHERRY UNIVERSITY . Ed Prof. P. Natarajan. 1-336

Uygur, E., (1998). Opening Doors to the World A New Trade Agenda for the Middle East. Export Policies and Export Performance: The Case of Turkey. Edited by Raed Safadi 199-245.

White, D. S., & Griffith, D. A., & Ryans, J. K. , (1998). Measuring export performance in service industries. International Marketing Review, Vol. 15 No. 3, 1998, pp. 188-204.

PORTFÖY OLUŞTURMADA FARKLI TEMEL BILEŞENLER VE TEMEL OYNAKLIK BILEŞENLERI ANALIZI KARŞILAŞTIRILMASI

Ramazan Ekinci[1]

Burak Alparslan Eroğlu[2]

1 Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi/İİBF/İktisat Bölümü, email: ramazan.ekinci@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7420-9841

2 **Sorumlu Yazar:** Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi/İİBF/İktisat Bölümü, email: burak.eroglu@bakircay.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6814-747X

1. Giriş

Portföy, bir yatırımcının elinde tuttuğu çeşitli finansal varlıkların derlemesidir. Portföy riskini azaltmak için genellikle portföy çeşitlendirmesine gidilmekte ve portföyde bu amaçla çok sayıda varlık tutulmaktadır. Portföy oluşturmaya yönelik modern yaklaşım risk ve getiri arasındaki ilişkiye dayanmaktadır. Risk ve getiri arasındaki denge üç aşamalı bir süreçle kurulabilir: varlık seçimi, varlık tahsisi ve varlık yönetimi. Varlık seçimi, aynı veya farklı varlık sınıflarından bir çeşitlendirmenin yapılması sürecini ifade etmektedir. Varlık sınıfı hisse senetleri, gayrimenkuller ve tahvillerden oluşmaktadır. Varlık tahsisi süreci, riski azaltmak ve getiriyi en üst düzeye çıkarmak için yatırımcıların hangi varlıklara ne kadar yatırım yapmaları gerektiğini gösteren bir karar sürecini ifade etmektedir. Son olarak varlık yönetimi, yatırımcıların portföyü değerlendirmesine ve varlıkları satın alma, satma veya elde tutma stratejileri tanımlamasına yardımcı olmaktadır. Günümüzde şirketlerin borsaya kote olma sayısında dikkat çekici bir artış yaşanmaktadır. Hisse senedi seçiminde yatırımcılar tarafından finansal tablolar, hisse senedi fiyatları ve ekonomik koşullar gibi çeşitli bilgi kaynakları kullanılmaktadır. Yatırımcılar için en karlı hisse senetlerini araştırıp seçmek giderek zor hale gelmektedir. Bu nedenle, varlıkların değerlendirilmesi ve seçimi, varlık tahsis sürecini etkilediği için önemli süreçler olarak kabul edilmektedir.

Literatürde portföy oluşturmada kullanılan farklı yaklaşımlar bulunmaktadır (Liu ve Gao 2006; Jaaman vd., 2013; Bayramoğlu ve Yayalar, 2017; Cihangir ve Sabuncu, 2018). Bunlardan birisi, piyasadaki ortak hareketlerin birkaç bileşen tarafından belirlenebileceği fikrine dayalı olarak geliştirilen ve ekonomi ve finans literatüründe boyut küçültmede alternatif bir yöntem olarak sıklıkla tercih edilen faktör modelleridir. Faktör modelleri arasında en sık kullanılan yaklaşım ise Temel Bileşenler Analizidir (PCA). Literatürde farklı çalışmalar (Konarzewska, 2013; Pasini, 2017; Yang vd., 2017; Kozak vd., 2017; Yaohao vd., 2019) portföy oluşturmada Temel Bileşenler Analizinin (PCA) güçlü yönlerini ortaya koymaktadır. PCA, boyutsallığı azaltarak ve aynı zamanda piyasada gizli olan "gözlemlenemeyen risk"i hesaba katarak tahsis sorunu için oldukça güçlü bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Yöntem ayrıca, analiz edilen getiri serileri içindeki sistematik risk bileşenini açıklayarak iyi çeşitlendirilmiş portföyler sunabilmektedir. PCA, ilk temel bileşenin özvektörünü kullanarak piyasa odaklı bir portföy oluşturmaya yönelik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, PCA, taşıdığı birçok avantajın yanı sıra, diğer temel bileşenleri göz ardı ederek ek risk kaynaklarını da göz ardı etme eğiliminde olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ayrıca PCA'nın aykırı değerlerin varlığına karşı çok hassas olduğunu gösteren kanıtlar vardır (Croux ve Haesbroeck, 2000; Hubert vd., 2005; Candès vd., 2011; Greco ve Farcomeni, 2016).

Öte yandan, volatilitelerin ve ortak volatilitelerin modellenmesi ve tahmin edilmesi, portföy tahsisi, risk önlemleri, opsiyon fiyatlaması ve riskten korunma stratejileri gibi birçok ekonomik ve finansal uygulamada önemli bir

Referanslar

Aouni, B., Colapinto, C. & Torre, D. L. (2014). Financial portfolio management through the goal programming model: Current state-of-the-art. European Journal of Operational Research, 234 (2), 536-545.

Avellaneda, M. & Lee, J. (2010). Statistical arbitrage in the US equities market. *Quantitative Finance*, 10(7), 761-782

Bai, J. & Ng, S. (2002). Determining the number of factors in approximate factor models. *Econometrica*, 70(1), 191-221.

Basher, S.A. & Sadorsky, P. (2016). Hedging emerging market stock prices with oil, gold, VIX, and bonds: A comparison between DCC, ADCC and GO-GARCH. *Energy Economics*, 54, 235–247.

Bayramoğlu, M. F. & Yayalar, N. (2017). Portföy Seçiminde Toplam Riski Temel Alan Portföy Performans Ölçütlerinin Değerlendirilmesi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (1), 1-28.

Candès, E.J., Li, X., Ma, Y. & Wright, J. (2011). Robust principal component analysis? *Journal of ACM*, 58(3), 1:37.

Chang, T.J., Yang, S.C. & Chang, K.J. (2009). Portfolio optimization problems in different risk measures using Genetic Algorithm. *Expert Systems with Applications*, 36 (7), 10529-10537.

Chen, J.S., Hou, J.L., Wu, S.M. & Chang-Chien, Y.W. (2009). Constructing investment strategy portfolios by combination genetic algorithms. *Expert Systems with Applications*, 36 (2, Part 2), 3824-3828.

Chiou, S.C. & Tsay, R.S. (2008). A copula-based approach to option pricing and risk assessment. *Journal of Data Science*, 6, 273–301.

Cihangir, M. & Sabuncu, İ. (2018). Hedef Programlama ile Yeni Bir Optimal Portföy Oluşturma Algoritmasının Geliştirilmesi (Türkiye'nin İlk 500 Büyük Sanayi Kuruluşu Hisse Senetleri Üzerine Bir Çalışma). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(66), 36-57

Croux, C. & Haesbroeck, G. (2000). Principal component analysis based on robust estimators of the covariance or correlation matrix: influence functions and efficiencies. *Biometrika*, 87, 603–618.

Cura, T. (2009). Particle Swarm Optimization approach to portfolio optimization. *Nonlinear Analysis: Real World Applications*, 10 (4), 2396-2406.

DeMiguel, V., Garlappi, L., Nogales, F.J. & Uppal, R. (2009a). A generalized approach to portfolio optimization: Improving performance by constraining portfolio norms. *Management Science*, 55(5),798-812.

DeMiguel, V., Garlappi, L. & Uppal, R. (2009b). Optimal Versus Naive Diversification: How Inefficient is the 1-N Portfolio Strategy? *The Review of Financial Studies*, 22(5), 1915-1953.

Doerner, K., Gutjahr, W., Hartl, R., Strauss, C. & Stummer, C. (2004). Pareto Ant Colony Optimization: A metaheuristic approach to multiobjective portfolio selection. *Annals of Operations Research*, 131 (1-4), 79 - 99.

Fan, J., Zhang, J. &Yu, K. (2012). Vast portfolio selection with gross-exposure constraints. *Journal of the American Statistical Association*, 107(498), 592-606.

Golmakani, H. R. & Fazel, M. (2011). Constrained portfolio selection using Particle Swarm Optimization. *Expert Systems with Applications*, 38 (7), 8327-8335.

Greco, L. & Farcomeni, A. (2016). A plug-in approach to sparse and robust principal component analysis. *Test*, 25, 449–481.

Hu, Y.P. & Tsay, R.S. (2014). Principal volatility component analysis. *Journal of Business & Economic Statistics*, 32(2), 153–164.

Hubert, M., Rousseeuw, P.J. & Vanden Branden, K. (2005). ROBPCA: a new approach to robust principal component analysis. *Technometrics*, 47, 64–79.

Jagannathan, R. & Ma, T. (2003). Risk reduction in large portfolios: Why imposing the wrong constraints helps. *The Journal of Finance*, 58(4),1651-1683.

Jaaman, S.H., Lam, W.H. & Isa, Z. (2013). Risk measures and portfolio construction in different economic scenarios. *Sains Malaysiana*, 42(6), 875–880.

Kan, R. & Zhou, G. (2007). Optimal portfolio choice with parameter uncertainty. *Journal of Financial and Quantitative Analysis*, 42(3), 621-656.

Konarzewska, I. (2013). Optimal stock portfolio – Application of multivariate statistical analysis. Acta Universitatis Lodziensis, *Folia Oeconomica*, 286(1), 253-267.

Kozak, S., Nagel, S. & Santosh, S. (2017) Shrinking the Cross Section. Technical Report, National Bureau of Economic Research: Cambridge, MA, USA.

Li, W., Gao, J., Li, K. & Yao, Q. (2016). Modeling multivariate volatilities via latent common factors. *Journal of Business & Economic Statistics*, 34(4), 564–573.

Liu, M. & Gao Y. (2006). An algorithm for portfolio selection in a frictional market. *Applied Mathematics nd Computation*, 182,1629–1638.

Lin, P.C. & Ko, P.C. (2009). Portfolio value-at-risk forecasting with GA-based extreme value theory. *Expert Systems with Applications*, 36 (2, Part 1), 2503 - 2512.

Magdon-Ismail, M. & Atiya, A. F. (2004). Maximum drawdown. *Risk Magazine*, 17(10), 99-102.

Markowitz, H. (1952). Portfolio selection. *The Journal of Finance*, 7(1), 77-91.

Merton, R.C. (1980). On estimating the expected return on the market: An exploratory investigation. *Journal of Financial Economics*, 8(4), 323-361.

Pasini, G. (2017). Principal Component Analysis for stock portfolio management. *International Journal of Pure and Applied Mathematics*, 115(1), 153-167.

Pearson, K. (1901). On lines and planes of closest fit to systems of points in space. *Philosophy Magazine*, 2(6),559-72.

Rombouts, J.V. & Stentoft, L. (2011). Multivariate option pricing with time varying volatility and correlations. *Journal of Banking and Finance*, 35, 2267–2281.

Rousseeuw, P.J. (1984). Least median of squares regression. *Journal of American. Statistic Association*, 79, 871–880

Soleimani, H., Golmakani, H. R. & Salimi, M. H. (2009). Markowitz-based portfolio selection with minimum transaction lots, cardinality constraints and regarding sector capitalization using Genetic Algorithm. *Expert Systems with Applications*, 36 (3, Part 1), 5058-5063.

Tan, J. (2012). Principal Component Analysis and Portfolio Optimization. *SSRN Electronic Journal* 10.2139/ssrn.2213687.

Trucíos, C., Hotta, L. K. & Pereira, P. L. V. (2019). On the robustness of the principal volatility components. *Journal of Empirical Finance*, 52, 201-219.

Tu, J. & Zhou, G. (2011). Markowitz meets talmud: A combination of sophisticated and naive diversification strategies. *Journal of Financial Economics*, 99(1),204-215.

Wang, Y. & Liu, L. (2016). Crude oil and world stock markets: volatility spillovers, dynamic correlations, and hedging. *Empirical Economics*, 50, 1481–1509.

Yaohao, P., Melo Albuquerque, P.H., Ferreira do Nascimento, I. & Freitas Machado, J.V. (2019). Between Nonlinearities, Complexity, and Noises: An Application on Portfolio Selection Using Kernel Principal Component Analysis. *Entropy*, 21(4), 1-27.

Yang, L., Rea, W. & Rea, A. (2017). Impending Doom: The Loss of Diversification before a Crisis. International *Journal of Financial Studies*, 5(4), 1-13.

Zhang, Y., Li, X. & Guo, S. (2018). Portfolio selection problems with Markowitz's mean-variance framework: a review of literature. *Fuzzy Optimization and Decision Making*, 17(2), 1-34

SÜRDÜRÜLEBİLİR REKABET AVANTAJI SAĞLAMADA YENİ ÜRÜN TASARIM SÜRECİ

Selçuk YALÇIN[1]

1 Prof. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Uygulamalı Bilimler Fakültesi, selcuk.yalcin@dpu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-9402-7524

GİRİŞ

Küresel rekabet ortamındaki gelişmeler işletmelerin iş çevrelerini etkilemektedir. Bu ortamda ürün ve hizmetlerden, kalite, fiyat, fonksiyon ve zamanlama konusundaki beklentiler sürekli artarken; ürünler ve hizmetlerin fiyatları ve hayat seyirlerinde çok ciddi düşüşler olmaktadır. Hızla değişen, hata ve gecikmeleri af etmeyen rekabet ortamında, değişimi tehdit olarak algılamak yerine değişime uyum sağlayan veya değişimi yöneten işletmeler sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilirler. Günümüzde müşterilerin istediği kalite ve fonksiyonlara sahip olmayan veya kabul edebilecekleri fiyat seviyelerinde sunulmayan ürün ve hizmetler piyasada başarı sağlayamamaktadır. Bu yüzden, işletmelerin rekabet avantajı sağlamak için rakiplerle benzer ürün veya hizmetleri daha düşük fiyatlara ya da rakiplerinden üstün kalite ve fonksiyonlara sahip ürün veya hizmetleri rakiplerle benzer fiyatlara sunması gereklidir.

İşletmelerin, ürün ve hizmetlerin fiyat, kalite ve fonksiyonları üzerindeki belirleyiciliğinin olmadığı iş çevrelerinde, maliyetlerin stratejik olarak yönetmesi kritik öneme sahiptir. Diğer taraftan rekabet ortamında işletmeler sürekli yeni veya yenilenmiş ürün ve hizmetleri piyasaya sunmak zorundadırlar. Bu ortamda sürekli bir faaliyet haline getirilen tasarım sürecinde ve müşteri istekleri doğrultusunda yapılan tasarımlar başarılı olacaktır. Başarılı tasarımlar işletmelerde önemli faydalar sağlarken; başarısız, geç kalan veya hiç yapılamayan tasarımlar işletmelere önemli risk ve kayıplara neden olmaktadır.

Bu bölümde öncelikle rekabet ortamında maliyetlerin stratejik yönetimi konusu ele alınmıştır. Çalışmanın devamında işletmelerin, müşterilerin ödemeyi kabul edebilecekleri düzeyde fiyatlara ve istedikleri kalite ve fonksiyonlara sahip ürün ve hizmetler tasarlayıp piyasaya sürmelerine imkân sağlayacak bir model ortaya konulmuştur. Bu modelde daha önceden var olan hedef maliyetleme, kalite fonksiyon yayılımı, analitik hiyerarşi süreci, değer mühendisliği ve faaliyet tabanlı maliyetleme yöntemleri bir arada kullanılmaktadır.

1. STRATEJİK MALİYET YÖNETİMİ SÜRECİ

Rekabetin yoğun olduğu iş ortamlarında stratejik yönetim süreci işletmelere sürdürülebilir rekabet avantajı sağlamada etkin olarak kullanılabilir. Yoğun rekabet ortamında yeni ürün geliştirme çalışmaları stratejik yönetim ve maliyetlerin stratejik yönetiminin bir unrusu olmalıdır. Askeri alanda geliştirilen strateji kavramı, zamanla yönetim ve işletmecilik alanlarında da kendisine yer bulmuştur. Strateji, “savaş, siyaset, iş, sanayi veya spor gibi alanlarda başarıya ulaşmak için ayrıntılı bir plan veya bu tür durumlara yönelik planlama becerisi”, “uzun vadeli ya da bir genel amaca

KAYNAKÇA

Arioti A., Fantozzi C., Granchi M. and VETTORI E. (1999). "A Methodology to Diagnose the Target Cost in a Manufacturing Process", **IEEE 0-7803-5489-3/99.**, 629-633.

Barney, J.B. and Hesterly, W.S. (2014). Strategic Management and Competitive Advantage Concepts and Cases*,* Pearson, Fifth Edition.

Blocher, E.J. and Chen, K.B. and Lin, T.W. (2002). CostManagement, a Strategic Emphasis, McGraw Hill, Boston

Blocher, E.J., and Stout, D.E. and Cokins, G. (2010). Cost Management a Strategic Emphasis, Fifth Ed., McGraw-Hill Irwin.

Botten, B., Sims, A. (2006). Management Accounting – Business Strategy, Elsevier.

Bouchereau, V. and ROWLANDS, H. (2000). "Methods And Techniques to Help Quality Function Deployment (QFD)", **Benchmarking: An International Journal,** 1(7), 8-19.

Brennan, L.L. and Sisk, F.A. (2015). Strategic Management a Practical Guide, Cognella.

Cohen, L. (1995). Quality Function Deployment How to Make QFD Work for You**,** Advison Wesley Longman, Massacusetts.

Cooper, R., and Slagmulder, R. (1997). Target Costing and Value Engineering, Productivity Presss, Portland.

Drury, C. (2001). Management Accounting For Business Decision, second Ed. Tomson & Learning.

Gamble, J.E. and Peteraf, M.A. and Thompson, A.A. Jr. (2014). Essentials Strategic Management, Mc Graw Hill.

Gandhinathan, R. RAVISWARAN, N. and SUTHAKAR, M. (2004). "QFD- And VE Enabled Target Costing: A Fuzzy Approach", **International Journal of Quality & Reliability Management**, 21(9), 1003-1011.

Hansen, D.R. and Mowen, M.M. and Guan, L. (2007). Cost Management Accounting & Control, South Western Cengage Learning, Sixth Edition.

Kaplan, R.S. and Atkinson, A.A. (1998). Advanced Management Accounting, Eastern Economy Edition, Third Edition.

Kaplan, R.S. and Norton, D.P. (1996). Translating Strategy into Action the Balanced Scorecard, Harward Business School Press, Boston, Massachusetts.

Lockamy A. III. SMITH, W.I. (2000), "Target Costing for Supply Chain Management: Criteria and Selection", **Industrial Management & Data Systems,** 100(5), 210-218.

Omar, A.R. and HARDING, J.A. (1999). "Design For Customer Satisfaction: An Information Modelling Approach", **Integrated Manufacturing Systems**, 10(4), 199-209.

Shank, J.K. and Govindarajan, Y., (1993). Strategic Cost Management, The Free Press, NewYork.

Tatikonda, L. TATIKONDA, M.V. (199). "Tools For Cost-Effective Product Design and Development", **Production and Inventory Management Journal,** Second Quarter, 22-28.

KOOPERATİFLERDE MAKİNE ÖĞRENİMİ

Göktürk KALKAN[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Göktürk KALKAN, Gaziantep Üniversitesi İslahiye İİBF İşletme Bölümü, gkalkan@gantep.edu.tr, Orcid No: 0000-0003-3631-8179

GİRİŞ

Makine öğrenimi, ekonomi (Athey, 2018), finans (Dixon, Halperin ve Bilokon, 2020), tarım (Dang, Dam, Pham ve Nguyen, 2020), enerji (Hernandez-Matheus, Löschenbrand, Berg, Fuchs, Aragüés-Peñalba, Bullich-Massagué ve Sumper, 2022) ve sürdürülebilir kalkınma (Pereira ve Juan, 2018) dahil olmak üzere çeşitli alanlardaki uygulamalarla hızla büyüyen bir alandır. Makine öğrenimi gelişmeye devam ettikçe veriye dayalı karar almanın sağlanmasında ve çeşitli sektörlerdeki bilgisayar sistemlerinin performansının artırılmasında önemli bir rol oynamaktadır (Abaimov ve Martellini, 2022).

Dinamik bir sosyal ve ekonomik girişim olarak kooperatiflerle dönüştürücü yapay zeka olarak makine öğreniminin birleşimi, sürdürülebilir kalkınma ve sosyal ilerleme için derin etkileri olan bir inovasyonu temsil edebilir. Gönüllü birlik, demokratik kontrol ve faydaların adil dağıtımı ilkelerine dayanan kooperatifler, topluluğun dayanıklılığının ve sürdürülebilir kalkınmanın önemli bir bileşeni olmuştur (Ramos, Azevedo, Meira ve Curado Malta, 2022). Bu sosyo-ekonomik sektörler tarım, finans ve enerji de dahil olmak üzere bir dizi sektörü kapsamaktadır ve etkileri ekonomik boyutların ötesine uzanmaktadır. Segovia-Vargas, Miranda-García ve Oquendo-Torres, (2023) Ekvador'da bankaların ve kredi birliklerinin rolünü vurgulayarak onların sürdürülebilir bir ekonomiye olan katkılarını vurgulamaktadır. Bu, kooperatiflerin daha geniş toplumsal hedeflerle uyumunun kanıtıdır. Pereira ve Juan (2018), sürdürülebilir kalkınma hedeflerini ilerletmede modern yönetimin kritik rolünü ve koordineli yönetimin önemini vurgular. Bu ilkeler, bir optimizasyon ve yenilik aracı olarak makine öğreniminin işbirliğine dayalı sistemlere nasıl kolayca entegre edilebileceğini anlamanın temelini oluşturur.

Yapay zekanın bir alt kümesi olan makine öğrenimi, sistemlerin verilerden öğrenmesini ve zaman içinde performanslarını geliştirmesini sağlar (Shalev-Shwartz ve Ben-David, 2014). Kooperatifler bağlamında makine öğreniminin uygulamaya konması karar alma, operasyonel verimlilik ve sürdürülebilirlik uygulamalarında bir paradigma değişikliği sunar. Burrell (2016), bu sistemlerin doğasında bulunan karar verme süreçlerinin incelikli bir şekilde anlaşılması ihtiyacını vurgulayarak makine öğrenimi algoritmalarındaki opaklığa dikkat çekmiştir. Athey (2018), makine öğreniminin ekonomi üzerindeki etkisini inceleyerek gelişmiş algoritmaların geleneksel ekonomik modelleri nasıl yeniden şekillendirebileceği üzerinde çalışmıştır. Geetha ve Sendhilkumar (2023), makine öğrenimi teknolojisinin avantajlarından yararlanmak isteyen işletmeler için bu teknolojiye ilişkin kavramsal bir anlayış sunmaktadır. Makine öğreniminin bu bağlamda entegrasyonu yalnızca iş süreçlerini iyileştirmekle kalmamakta, aynı zamanda hizmet sunumunu da geliştirmektedir. Tsykolanov, Ruivo ve Oliveira,

KAYNAKÇA

Abaimov, S., & Martellini, M. (2022). Understanding machine learning. In Machine Learning for Cyber Agents: Attack and Defence (pp. 15-89). Cham: Springer International Publishing.

Akinnuwesi, B. A., Fashoto, S. G., Metfula, A. S., & Akinnuwesi, A. N. (2020). Experimental Application of Machine Learning on Financial Inclusion Data for Governance in Eswatini. In Responsible Design, Implementation and Use of Information and Communication Technology: 19th IFIP WG 6.11 Conference on e-Business, e-Services, and e-Society, I3E 2020, Skukuza, South Africa, April 6–8, 2020, Proceedings, Part II 19 (pp. 414-425). Springer International Publishing.

Athey, S. (2018). The impact of machine learning on economics. In The economics of artificial intelligence: An agenda (pp. 507-547). University of Chicago Press.

Awad, M., Khanna, R., Awad, M., & Khanna, R. (2015). Support vector machines for classification. Efficient Learning Machines: Theories, Concepts, and Applications for Engineers and System Designers, 39-66.

Bhavsar, S., & Pitchumani, R. (2021). A novel machine learning based identification of potential adopter of rooftop solar photovoltaics. Applied Energy, 286, 116503.

Burrell, J. (2016). How the machine 'thinks': Understanding opacity in machine learning algorithms. Big data & society, 3(1), 2053951715622512.

Chen, L. L., Foster, E., & Zhang, Z. (2019). Smart utility systems for rural electric cooperatives. Naval Postgraduate School Monterey United States.

Choi, J., Aghaeepour, N., & Becker, M. (2022). Machine Learning Techniques. In Statistics and Research Methods for Acute Care and General Surgeons (pp. 147-164). Cham: Springer International Publishing.

Cruz, G. B. D., & Rubi, J. (2022). The Effects of AI in Various Spheres of Life. Technoarete Transactions on Advances in Computer Applications, 1(2), 1-8.

Dang, H. D., Dam, A. H. T., Pham, T. T., & Nguyen, T. M. T. (2020). Determinants of credit demand of farmers in Lam Dong, Vietnam: A comparison of machine learning and multinomial logit. Agricultural Finance Review, 80(2), 255-274.

de Oliveira Quadras, D. L., Cavalcante, I., Kück, M., Mendes, L. G., & Frazzon, E. M. (2023). Machine Learning Applied to Logistics Decision Making: Improvements to the Soybean Seed Classification Process. Applied Sciences, 13(19), 10904.

Dimitropoulos, N., Mylona, Z., Marinakis, V., Kapsalis, P., Sofias, N., Primo, N., ... & Doukas, H. (2021). Comparative analysis of AI-based models for short-term photovoltaic power forecasting in energy cooperatives. Intelligent Decision Technologies, 15(4), 691-705.

Dixon, M. F., Halperin, I., & Bilokon, P. (2020). Machine learning in Finance (Vol. 1170). Berlin and Heidelberg: Springer International Publishing.

Ferri, G., & Leogrande, A. (2021). Stakeholder Management, Cooperatives, and Selfish-Individualism. Journal for Markets and Ethics, 9(2), 61-75.

Geetha, T. V., & Sendhilkumar, S. (2023). Machine Learning: Concepts, Techniques and Applications. CRC Press.

Ghosh, P., Kiran, S., Mahalakshmi, J., & Basha, S. A. H. (2023). Understanding Machine Learning. AG PUBLISHING HOUSE (AGPH Books).

Hernandez-Matheus, A., Löschenbrand, M., Berg, K., Fuchs, I., Aragüés-Peñalba, M., Bullich-Massagué, E., & Sumper, A. (2022). A systematic review of machine learning techniques related to local energy communities. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 170, 112651.

Joshi, G. (2018). Implementation of Isotension Ensemble in Deep Learning. Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT), 9(2), 576-586.

Kar, A. K., Choudhary, S. K., & Singh, V. K. (2022). How can artificial intelligence impact sustainability: A systematic literature review. Journal of Cleaner Production, 134120.

Lin, H., Lin, J., & Wang, F. (2022). An innovative machine learning model for supply chain management. Journal of Innovation & Knowledge, 7(4), 100276.

Mullainathan, S., & Spiess, J. (2017). Machine learning: an applied econometric approach. Journal of Economic Perspectives, 31(2), 87-106.

Pereira, M. L., & Juan, B. M. (2018). Modern cooperatives in the system of sustainable development goals: the importance of the solidarity entrepreneurship ecosystem. Фундаментальные и прикладные исследования кооперативного сектора экономики, (6), 13-24.

Ramos, M. E., Azevedo, A., Meira, D., & Curado Malta, M. (2022). Cooperatives and the Use of Artificial Intelligence: A Critical View. Sustainability, 15(1), 329.

Richter, B., & Hanf, J. H. (2021). Cooperatives in the wine industry: Sustainable management practices and digitalisation. Sustainability, 13(10), 5543.

Rudin, C., Chen, C., Chen, Z., Huang, H., Semenova, L., & Zhong, C. (2022). Interpretable machine learning: Fundamental principles and 10 grand challenges. Statistic Surveys, 16, 1-85.

Safiyuddin, F. S., Rahman, N. L. A., Lokman, F. Z. A., & Kamarudin, H. (2023). A PILOT STUDY ON FINTECH SERVICES FOR THE COOPERATIVES INDUSTRY. International Journal of Accounting, 8(46), 334-348.

Sagi, O., & Rokach, L. (2020). Explainable decision forest: Transforming a decision forest into an interpretable tree. Information Fusion, 61, 124-138.

Sarker, I. H. (2021). Machine learning: Algorithms, real-world applications and research directions. SN computer science, 2(3), 160.

Segovia-Vargas, M. J., Miranda-García, I. M., & Oquendo-Torres, F. A. (2023). Sustainable finance: The role of savings and credit cooperatives in Ecuador. Annals of Public and Cooperative Economics.

Shalev-Shwartz, S., & Ben-David, S. (2014). Understanding machine learning: From theory to algorithms. Cambridge university press.

Tsykolanov, V., Ruivo, P., & Oliveira, T. (2023). Understanding machine learning adoption: The moderating effects of process sophistication and mimetic pressures. Procedia Computer Science, 219, 1067-1074.

Udousoro, I. C. (2020). Machine learning: A review. Semiconductor Science and Information Devices, 2(2), 5-14.

Velev, D. G., & Zahariev, M. P. (2022). Challenges of Bank Service Digitalization by Artificial Intelligence: The Case of Bulgaria. International Journal of Trade, Economics and Finance, 13(3).

Zhang, M. (2022, December). Unsupervised Learning Algorithms in Big Data: An Overview. In 2022 5th International Conference on Humanities Education and Social Sciences (ICHESS 2022) (pp. 910-931). Atlantis Press.

BORÇ FİNANSMANINDA TÜREV ARAÇLAR VE TÜRKİYE MUHASEBE STANDARTLARINA GÖRE UYGULAMA ÖRNEKLERİ

Dr. Süleyman ELÇİ[1]

1 Defterdarlık Uzmanı Hazine ve Maliye Bakanlığı, suleymanelci65@gmail.com,ORCİD No: 0000-0002-0124-4950, Van/TÜRKİYE

GİRİŞ

Finansal piyasalarda önemli bir yere sahip türev araçların doğması ve işlerlik kazanması çok eski bir geçmişe sahiptir. Tarihi devirlerde antik Yunan'da vadeli ticari işlemlerin ilki Matematikçi Thales (MÖ 624-546) tarafından kullanılmıştır. Matematikçi Thales'in modelinde yağış ve iklim bağıntıları ile hasat dönemlerinde isabetli rekolte ve fiyat tahminleri yapıldığı ortaya çıkarılmıştır. Türkiye'nin Ege Bölgesinde bulunan Milet antik şehrinde, zeytin fiyatlarına dair başarılı tahminlerde bulunduğu ve zeytin hasılatı üzerine vadeli işlemler yaptığı tarihi süreçte bilinmektedir. Tarihin daha yakın dönemlerinde Japonya'da pirinç hasılatı üzerine de yapılan vadeli işlemlere rastlanılmıştır. Vadeli işlemlerde Japonya'da "Dojima'da" ilk pirinç hasılatı vadeli işlem sözleşmelerinin örnekleri bulunmaktadır (SPL Çalışma Notları, 2019:2).

Avrupa'da 1972 yılında Bretton Woods finans sisteminin devre dışı kalması sonucunda para piyasalarında meydana gelen değişiklikle sabit kur paritesi işlevini yerine getirememiştir. Böylece kur sistemi değişikliği ile piyasalarda döviz işlemleri yapan katılımcılar kur riski ile karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca finansal pazarlarda uzun vadeli işlem yapan iştirakçiler açısından piyasalarda oluşan faiz dalgalanmalarına karşı türev araçlar önem kazanmıştır. Küresel manada finans sisteminde meydan gelen değişimler ve krizler sonucu yeni finansal araçlar tedavül edilmeye başlanmıştır. Dünya finans sistemde meydana gelen değişimlerle global düzeyde ülkelerin ülke sınırlarının önemi azalırken sermayenin serbest bir şekilde dolaşması neticesinde finans piyasalarında çeşitli riskler ortaya çıkmaya başlamıştır. Sermayenin serbest dolaşımının sebep olduğu riskli yeni finansal düzende geleceğe dair başıboşluk ve kaos meydana gelebileceği için türev piyasalar, daha önemli hale gelerek ilerleme göstermiştir. Sosyal yaşamda olduğu gibi mali piyasalarda da genellikle belirsizlik hâkimdir. Yatırımcıların ya da fon bulmak isteyen kişilerin gerekli finansı elde etmesine bağlı riskler ortaya çıkmaktadır. Mal fiyatları, döviz kuru ve piyasa faiz oranlarındaki artışlardan kaynaklı ortaya çıkabilecek risklere karşı korunmak için piyasalarda bugünden yapılan tahminlerde tutarlılık sağlamaya yönelik finansal türev araçlar geliştirilmiştir. Türkiye'de türev araçların işlerlik kazanması, 6102 Sayılı Türk Ticaret Kanunu'nunda yer alan muhasebe standartlarına uygunluk ilkesi gereğince işletmelerin Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları'nın (TFRS) uygulanması bir zorunluluk halini aldığından finansal türev araçların muhasebeleşmesi de önem kazanmıştır. Finansal Türev Araçlar bir düzenleme haline getirilerek, bu araçlara ilişkin standartlar meydana gelmiştir; TMS 32 Finansal Araçlar Sunum, TMS 39 Finansal Araçlar: Muhasebeleştirme ve Ölçme, TFRS 7 Finansal Araçlar: Açıklamalar, TFRS 9 Finansal Araçlar bölümlerinde gerekli tanımlamalar yapılmıştır (Aygün, 2017:347).

KAYNAKÇA

Aksoy, E. E. (2017), Finansal Yönetim: Teorik Yaklaşımlar, Çözümlü Örnekler ve Öneri Yaklaşımlar, Ankara: Gazi Kitapevi.

Aksoy, E-E., (2021), "Türev Araç Kullanımını Etkileyen Finansal Faktörlerin Tespiti: Borsa İstanbul Uygulaması", Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2021, 39(1), 1-14.

Alper, D., (2003), "Finans Mühendisliği. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi", 1(1): 1-16.

Alsu, E., (2019)," Finansal Risk Yönetiminde Türev Ürün Kullanımı: Bist İmalat Sektöründe Faaliyet Gösteren Firmalar Örneği, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi Yıl: 2019, 11(21): 530-539.

Aygün, F., (2017), "Finansal Araç Olarak Türev Ürünlerin Türkiye Muhasebe Standartları Çerçevesinde Muhasebeleştirilmesi",The Journal of Academic Social Science Yıl: 5, Sayı: 55, Ekim 2017, s. 346-363.

Aygören, H. Ve Kurtcebe, E., (2019), "Türev Finansal Araçların Muhasebe Standartlarına Göre Muhasebeleştirilmesi", Muhasebe ve Finansman Dergisi – Ekim, 84, 1-16.

Ceylan, A., (2002), Finansal Teknikler, Bursa: Ekin Kitapevi.

Chambers, N. R. (1998), Türev Piyasalar. İstanbul: Avcıol Basım Yayın.

Dewally, M.ve Shao, Y. (2013). "Financial Derivatives, Opacity, and Crash Risk: Evidence From Large Us Banks", Journal of Financial Stability, 9(4), 565-577.

Doğukanlı, H. (2001), Uluslararası Finans, Adana: Nobel Kitabevi.

Güngörmüş, A. H. (2006), "Uluslararası Piyasalardaki Gelişime Paralel Olarak Günümüzde Kullanılan Finansman Teknikleri", www. geocities.ws/ ceteris_tr (21.02.2023).

Kandemir, E. ve Bakar M., (2016)," Türev Ürünlerin Değerlemesi", Vergi Raporu, sayı: 207 • Aralık 2016.

Karatepe, Y., (2000), Türev Piyasaları, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Yayın No:587, Ankara.

Kaya, G. A. (2014). Türkiye'de Finansal Araçlarla İlgili Yasal Düzenlemelerdeki Farklılıklar Ve Finansal Araçların İşletme Bilançolarındaki Yeri", The Journal Of Academic Social Science Studies. 24: 571-594.

Kayacan, M., Bolat, M., Yılmaz, M. K., Başaran, M.Y., Ustaoğlu, Z.M., (1999), Sermaye Piyasasına Dayalı "Future" ve "Option" Sözleşmelerinin Fiyatlaması, Vadeli İşlemler Piyasa Müdürlüğü Çalışma Grubu, İMKB, İstanbul

Kaygusuzoğlu, M., (2011), "Finansal Türev Ürünlerden Forward Sözleşmeleri ve Muhasebe İşlemleri", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 25, Sayı: 2.

Korkmaz, T., Ceylan, A. (2006). Sermaye Piyasası ve Menkul Değer Analizi. Bursa: Ekin Kitabevi, 3. Baskı.

Kurar, İ. ve Çetin, A., (2016), "Türev Araçlarının Risk Yönetim Fonksiyonu: Vadeli İşlem Piyasası Risk Yönetimi Üzerine Bir Ataştırma", Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, Yıl 2016, Cilt: 21 Sayı: 2, 403 – 425.

Ocakoğlu, O., (2013), "Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi", Mali Çözüm Dergisi, Kasım-Aralık.

Okka, O.,(2015),"Analitik Finansal Yönetim *Teori ve Problemler*", 2. Baskı, Nobel Kitapevi, Ankara.

Önce, S., (1995), "Türev ürünlerin muhasebe sorunları ve bankalar için muhasebeleştirme şekilleri", Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Eskişehir.

Sabuncu, B. ve Çakır, H. M. (2015). "Riskten Korunma Aracı Olarak Türev Araç Kullanımı: BİST 100 Örneği", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 268-288.

Selvi, Y., A. Türel (2010), "Derivatives Usage in Risk Management by Turkish Non-Financial Firms and Banks: A Comparative Study", Annales Universitatis Apulensis Series Economica,12(2), 663-671.

Sevil., G., Başar, M., ve Çoşkun.,M., (2013), "Finansal Yönetim-II", Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 2770, Ocak, Ankara

Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Finans. İstanbul: Güzem Can Yayınları.

Taştan, N., (2014), "Finansal Riskten Korunma Türev Araçlar ve Bir Uygulama", Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Tuncay-Emir, F. ve Cengiz, H., (2016)," Faize Dayalı Swap Sözleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi", UİİİD-IJEAS, 2016 (16):1-22 ISSN 1307-9832.

Usta, Ö. (2002). İşletme Finansı ve Finansal Yönetim. İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1. Baskı.

Yılmaz, B. ve Şahin, İ. E., (2009). "Türev Ürünlerinden SWAP İşlemlerinin Mali Risk Yönetiminde Kullanımı", S.Ü. Ġ.Ġ.B.F Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 393- 406.

Yükçü, S. ve Yücel T. (1995). Bankacılıkta Türev Ürünlerinin Muhasebeleştirilmesi, Bugünkü Durum ve Yapılması Gerekenler. İzmir: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.

Diğer Kaynaklar

BDDK (2019), https://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_40.pdf.

SPL (2019), ”Türev Araçlar Piyasalar ve Risk Yönetimi”, Çalışma Notları. https://www.spl.com.tr/

T.C. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (2017), Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı, Ankara

MUHASEBE VE DENETİM ALANINDA SİBER GÜVENLİKLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALARIN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Emre KAPLANOĞLU[1]

1 Prof. Dr., Ege Üniversitesi Bergama Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, emre.kaplanoglu@ege.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-7287-1938

1. GİRİŞ

Siber güvenlik genellikle bilgi güvenliği için benzer bir terim olarak kullanılmaktadır. Bununla birlikte, siber güvenlik sadece siber uzay olarak ifade edilen internet ortamının korunması değil, aynı zamanda siber uzayda faaliyet gösteren kişilerin/kurumların ve siber uzay üzerinden erişilen varlıklarının korunmasıdır. Siber güvenlik, siber uzaydaki sistemleri, ağları ve verileri siber saldırılardan korumak için tasarlanmış teknolojiler, süreçler ve kontrol araçlarından oluşmaktadır. Bilgi güvenliğinin sağlanması ve bilgi güvencesinin oluşturulmasını içeren ortak bir kavramdır. Dolayısıyla siber güvenlik, herhangi bir bilgisayar ağı üzerinden işlenen ve aktarılan bilgilerin korunmasını içerir (Haapamäk ve Sihvonen, 2019, 812). Türkiye Ulusal Stratejisi'ne göre siber güvenlik, "*siber uzayı oluşturan bilişim sistemlerinin saldırılardan korunmasını, bu ortamda işlenen bilgi/verinin gizlilik, bütünlük ve erişilebilirliğinin güvence altına alınmasını, saldırıların ve siber güvenlik olaylarının tespit edilmesini, bu tespitlere karşı tepki mekanizmalarının devreye alınmasını ve sonrasında ise sistemlerin yaşanan siber güvenlik olayı öncesi durumlarına geri döndürülmesi*" şeklinde tanımlanmıştır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği ise "*kurum, kuruluş ve kullanıcıların bilgi varlıklarını korumak amacıyla kullanılan yöntemler, politikalar, kavramlar, kılavuzlar, risk yönetimi yaklaşımları, faaliyetler, eğitimler, en iyi uygulama deneyimleri ve kullanılan teknolojiler bütünü*" olduğu şeklinde siber güvenlik tanımını vermiştir. Siber güvenlik kısaca "*veri, işlem, süreç, politika, deneyim, kapasite, insan ve sistemlerin güvenliğinin bilgisayarla ilgili ve özellikle internet ortamında*" sağlanmaya çalışılmasıdır (Sağıroğlu vd., 2018, 24).

Şirketler arasında dijital teknolojilerin kullanımının artması, siber tehdit ve risklerin kamuoyunun büyük ilgisini çekmesi nedeniyle yeni bir risk yönetim alanı olarak siber güvenliğin önemi ve rolü artmıştır. Ayrıca, siber saldırılara maruz kalan şirketler uzun süreli ekonomik ve itibar kayıpları yaşama eğilimindedir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, siber güvenliğin sadece birkaç yıl içinde her tür kuruluşun ve toplumun karşı karşıya olduğu en önemli risk sorunlarından biri haline geldiğini göstermektedir. Bir siber güvenlik ihlalinin bir ülkenin tüm kritik altyapı sektörünü kapatmasının, ekonomisini ve ulusal savunmasını tehdit etmesinin mümkün olduğu tartışılmaktadır. Siber güvenliğe ilişkin kaygılar muhasebe ve denetim alanında da son yıllarda ön plana çıkmıştır. Siber güvenlik, yönetim kontrol sisteminin bir parçası olarak entegre edilerek en iyi şekilde ele alınan ciddi bir kurumsal gelişmenin olduğu alanlardan biridir. Bu gelişmenin nedeni kısmen düzenleyici otoritelerin yaptırım ve gözetiminden, kısmen de 4 büyük (Big4) muhasebe şirketi ve denetim sektörü kuruluşlarının konuyla ilgili artan rehberliğinden kaynaklanmaktadır. Yönetimsel kontrol sisteminin bir parçası olarak siber güvenlik, maliyet-fayda analizi,

KAYNAKÇA

Bakarich, K. M., & Baranek, D. (2020). Something phish-y is going on here, A teaching case on business email compromise. *Current Issues in Auditing*, 14(1), A1-A9.

Bonsón, E., & Bednárová, M. (2019). Blockchain and its implications for accounting and auditing. *Meditari Accountancy Research*, 27(5), 725-740.

Boss, S. R., Gray, J., & Janvrin, D. J. (2022). Accountants, Cybersecurity Isn't Just for "Techies", Incorporating Cybersecurity into the Accounting Curriculum. *Issues in Accounting Education*, 37(3), 73-89.

Cheong, A., Duan, H. K., Huang, Q., Vasarhelyi, M. A., & Zhang, C. A. (2022). The rise of accounting, Making accounting information relevant again with exogenous data. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 19(1), 1-20.

Choraś, M. (2013). Comprehensive approach to information sharing for increased network security and survivability. *Cybernetics and Systems*, 44(6-7), 550-568.

Cram, W. A., Wang, T., & Yuan, J. (2023). Cybersecurity research in accounting information systems, A review and framework. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 20(1), 15-38.

Gordon, L. A., Loeb, M. P., Sohail, T., Tseng, C. Y., & Zhou, L. (2008). Cybersecurity, capital allocations and management control systems. *European Accounting Review*, 17(2), 215-241.

Haapamäki, E., & Sihvonen, J. (2019). Cybersecurity in Accounting Research. *Managerial Auditing Journal*, 34(7), 808-834.

Janvrin, D. J., & Wang, T. (2022). Linking cybersecurity and accounting, An event, impact, response framework. *Accounting Horizons*, 36(4), 67-112.

Khalili, M. M., Naghizadeh, P., & Liu, M. (2018). Designing cyber insurance policies, The role of pre-screening and security interdependence. IEEE Transactions on Information Forensics and Security, 13(9), 2226-2239.

Li, Y., Goel, S., & Williams, K. J. (2023). Exploring Antecedents of Professional Skepticism on Accounting Students' Performance in Cybersecurity. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 20(1), 147-168.

Lineros, J. V. (2021). IT Governance Considerations for Permissioned Blockchains. *Journal of Emerging Technologies in Accounting*, 18(1), 45-59.

Litt, B., Tanyi, P., & Weidenmier Watson, M. (2023). Cybersecurity Breach at a Big 4 Accounting Firm, Effects on Auditor Reputation. *Journal of Information Systems*, 1-24.

Masoud, N., & Al-Utaibi, G. (2022). The determinants of cybersecurity risk disclosure in firms' financial reporting, Empirical evidence. *Research in Economics*, 76(2), 131-140.

Maudoux, C., & Boumerdassi, S. (2022). LemonLDAP,, NG A Full AAA Free Open Source WebSSO Solution. In 2022 IEEE 11th International Conference on Cloud Networking (CloudNet) (pp. 277-281). November.

Ngo, T. N. B., & Tick, A. (2021). Cyber-Security Risks Assessment by External Auditors. *Interdisciplinary Description of Complex Systems* 19(3), 375-390.

Piromsopa, K., Klima, T., & Pavlik, L. (2017). Designing model for calculating the amount of cyber risk insurance. In 2017 Fourth International Conference on Mathematics and Computers in Sciences and in Industry (MCSI) (pp. 196-200).

Reidenbach, M., & Wang, P. (2021). Heartland payment systems, cybersecurity impact on audits and financial statement contingencies. *Issues in Accounting Education*, 36(2), 93-109.

Reidenbach, M., & Wang, P. (2021). Heartland payment systems, cybersecurity impact on audits and financial statement contingencies. *Issues in Accounting Education*, 36(2), 93-109.

Richardson, V. J., Smith, R. E., & Watson, M. W. (2019). Much ado about nothing, The (lack of) economic impact of data privacy breaches. *Journal of Information Systems*, 33(3), 227-265.

Sağıroğlu, Ş., Alkan, M., Samet, R., Ulutaş, G., Yalman, Y., Şengül, G., Paşaoğlu, C., Bostan, A., Doğru, İ.A., Dörterler, M., Efe, Ahmet, Vural, Y., Şenol, M., Terzi, D.S., Aslan, Ö., Erol, S.E., Sümer, Ç., Urfalıoğlu, R. ***(2018) Siber Güvenlik ve Savunma Farkındalık ve Caydırıcılık, Editörler,*** Sağıroğlu, Şeref, Alkan, Mustafa, ***Grafiker Yayınları, ISBN,*** 978-605-2233-22-1, Ankara.

Stafford, T., Gal, G., Poston, R., Crossler, R. E., Jiang, R., & Lyons, R. (2018). The role of accounting and professional associations in IT security auditing, An AMCIS panel report. Communications of the Association for Information Systems, 43(1), 27.

Tiron-Tudor, A., Donțu, A. N., & Bresfelean, V. P. (2022). Emerging Technologies' Contribution to the Digital Transformation in Accountancy Firms. *Electronics*, 11(22), 3818.

ULAKBİM Cahit Arf Bilgi Merkezi. (2023). Bibliyometrik Analiz. https,//cabim.ulakbim.gov.tr/bibliyometrik-analiz/bibliyometrik-analiz-sikca-sorulan-sorular/ Erişim tarihi, 05.12.2023.

Walton, S., Wheeler, P. R., Zhang, Y., & Zhao, X. (2021). An integrative review and analysis of cybersecurity research, Current state and future directions. *Journal of Information Systems*, 35(1), 155-186.

Zadorozhnyi, Z., Muravskyi, V., Shevchuk, O., Muravskyi, V. (2020). The Accounting System As The Basis For Organising Enterprise Cybersecurity. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 3(34), 149-157.

ÖRGÜTSEL ETİK İKLİMİ VE İŞGÖREN PERFORMANSI İLİŞKİSİNE DAİR YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ: BİŞKEK KONAKLAMA İŞLETMELERİ ÖRNEĞİ

Doç. Dr. Mehmet ULUTAŞ[1]

1 Doç. Dr. Mehmet Ulutaş, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Mutfak Sanatları Meslek Yüksekokulu Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri Bölümü Turizm ve Otel İşletmeciliği Programı

ORCID: 0000-0002-6838-2506

mehmet.ulutas@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Etik, iyi ve kötü, doğru ya da yanlış gibi, filozoflarca üzerine odaklanılan ahlak temeline dayalı kavramlardan oluşmaktadır. Bu sebeple etik, ahlaki ilkelere kaynaklık teşkil eden, sosyal düzenin reçetesini ortaya koyan düşünme etkinliklerinin gelişmesini sağlamaktadır (Gül ve Gökçe, 2008: 378).

Örgütler; 1) İşgörenleri ile örgütleri arasındaki psikolojik sözleşmeyi yöneterek, 2) İşgörelerinin örgütsel bağlılıklarını güçlendirerek, 3) Etik odaklı bir örgütsel kültürü teşvik ederek örgütsel etiğin kurumsallaşmasını sağlayabilirler (Sims, 1991: 495)organizational commitment, and an ethically-oriented culture.

Etik iklimin hüküm sürdüğü örgütlerde, örgüt içi barış ve huzurun temini mümkün iken; böyle bir atmosferin bulunmadığı örgütlerde küskünlükler ve çatışmaların yaşanması ihtimal dahilindedir. Bu sebeple araştırma ile örgütsel etik iklimi konusu ele alınmış ve işgören performası üzerinde herhangi bir etkiye sahip olup olmadığı ampirik bulgularla ortaya konmuştur.

TEORİ VE HİPOTEZLER

Örgütsel Etik İklimi

Örgütsel etik, örgütlerin tutarlılık arz eden değerlere ve ahlaki bir duruşa sahip olmasıdır (Suhonen vd., 2011: 286). Potter, örgütsel etiği, kararlara rehberlik etmede değerlerin kasıtlı kullanımı olarak tanımlamıştır (Akt: Ray, 2006: 442). Carroll, örgütsel etiğin, bir örgütün kurumsal karar verme sürecine değerleri yansıtma ve örgüt yönetiminde nasıl kullanılacağını belirleme kapasitesi olduğunu savunmaktadır (Carlson ve Perrewe, 1995: 829).

Kökleri ahlak felsefesi (moral philosophy), ahlak psikolojisi ve sosyolojiye dayanan örgütsel etik iklimi Victor ve Cullen (1987) tarafından, ahlaki açıdan doğru ya da yanlış hareketin ne olduğu hususunda örgütsel ortak algı olarak tanımlanmıştır (Parboteeah vd., 2010: 600).

Örgütsel etik iklimi, işgörenlerin davranışı ve tutumlarını şekillendiren, örgüt içi ilişkileri yapılandıran önemli faktörlerden biridir ve bu sebeple finansal performans da dahil olmak üzere organizasyonun temel çıktıları üzerine büyük bir etkiye sahiptir (Elçi ve Alpkan, 2009: 297).

Örgütsel Etik İklimi Üzerine Yapılan Araştırmalar

Örgütsel etik iklimine dair literatürde önceden yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Aşağıda yapılan araştırmalar ve bulguları kısaca anlatılmıştır.

KAYNAKÇA

Akbaş, T. T. (2010). Örgütsel Etik İklimin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisi: Mobilya Sanayi Büyük Ölçekli İşletmelerinde Görgül Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *12*(19), 121–137. https://doi.org/10.18493/kmusekad.64830

Akın, G. (2019). *Duygusal Zeka Düzeyi, Problem Çözme Yeteneği ve Örgütsel Etik İklimi ile İşgören Performansı Arasındaki İlişkiler: Turizm İşletmelerinde Bir Araştırma*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.

Altaş, S. S., & Kuzu, A. (2013). Örgütsel Etik, Örgütsel Güven Ve Bireysel İş Performansı Arasındaki İlişki: Okul Öncesi Öğretmenleri Üzerinde Bir Araştırma. *Elektronik Mesleki Gelişim Ve Araştırmalar Dergisi*, 29–41.

Biçer, M. (2005). *Satış Elemanlarının İş Tatmini, Örgüt Bağlılığı ve İşten Ayrılma Niyetinin Etik iklim ile İlişkisi: Sigorta ve İlaç Sektölerinde Bir Araştırma*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Büte, M. (2011). Etik İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *25*(1), 171–192. https://doi.org/10.16951/iibd.05332

Carlson, D. S., & Perrewe, P. L. (1995). Institutionalization of Organizational Ethics through Transformational Leadership. *Journal of Business Ethics*, *14*(10), 829–838. https://doi.org/10.1007/BF00872349

Doğan, S., & Karataş, A. (2011). Örgütsel Etiğin Çalışan Memnuniyetine Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *37*, 1–40. https://doi.org/10.18070/euiibfd.61524

Doğan, S., & Kılıç, S. (2014). Algılanan Örgütsel Etik İklim ve Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *15*(1), 269–292.

Elçi, M., & Alpkan, L. (2009). The impact of perceived organizational ethical climate on work satisfaction. *Journal of Business Ethics*, *84*(3), 297–311. https://doi.org/10.1007/s10551-008-9709-0

Ergin Demirdağ, G., & Burak Ekmekçioğlu, E. (2015). Etik İklim ve Etik Liderliğin Örgütsel BağlılıkÜzerine Etkisi: Görgül Bir Araştırma. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *17*(1), 197–216.

Gül, H., & Gökçe, H. (2008). Örgütsel Etik ve Bileşenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *13*(1), 377–389.

Koh, H. C., & Boo, E. H. Y. (2001). The Link Between Organizational Ethics and Job Satisfaction: A Study of Managers in Singapore. *Journal of Business Ethics*, *29*(4), 309–324. https://doi.org/10.1023/A:1010741519818

Meydan, C. H., Köksal, K., & Kara, A. U. (2016). Örgüt İçinde Sessizlik: Örgütsel Etik Değerlerin Etkisi ve Adalet Algısının Aracılık Rolü. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 142–159.

Parboteeah, K. P., Chen, H. C., Lin, Y. T., Chen, I. H., Lee, A. Y. P., & Chung, A. (2010). Establishing Organizational Ethical Climates: How Do Managerial Practices Work? *Journal of Business Ethics*, *97*(4), 599–611. https://doi.org/10.1007/s10551-010-0527-9

Qualls, W. J., & Puto, C. P. (1989). Organizational Climate and Decision Framing: An Integrated Approach to Analyzing Industrial Buying Decisions. *Journal of Marketing Research*, *26*(2), 179–192. https://doi.org/10.2307/3172604

Ray, S. L. (2006). Whistleblowing and Organizational Ethics. *Nursing Ethics*, *13*(4), 438–445.

Sarı, Y., & Doğantekin, A. (2016). Konaklama İşletmelerinde Örgütsel Etik İklim ve Örgütsel Sinizm İlişkisi Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Business Research Turk*, *8*(3), 222–250. https://doi.org/10.20491/isarder.2016.198

Schwepker, C. H. J. (2001). Ethical Climate's Relationship to Job Satisfaction, Organizational Commitment, and Turnover Intention in The Salesforce. *Journal of Business Research*, *54*, 39–52. https://doi.org/10.1016/S0148-2963(00)00125-9

Sims, R. R. (1991). The institutionalization of Organizational Ethics. *Journal of Business Ethics*, *10*(7), 493–506. https://doi.org/10.1007/BF00383348

Suhonen, R., Stolt, M., Virtanen, H., & Leino-Kilpi, H. (2011). Organizational Ethics: A Literature Review. *Nursing Ethics*, *18*(3), 285–303. https://doi.org/10.1177/0969733011401123

Uğurlu, C. T., & Üstüner, M. (2011). Öğretmenlerin Örgütsel Bağlılık Düzeylerine YöneticiLerinin Etik Liderlik ve Örgütsel Adalet Davranışlarının Etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, *41*, 434–448.

Wang, Y. De, & Hsieh, H. H. (2013). Organizational ethical climate, perceived organizational support, and employee silence: A cross-level investigation. *Human Relations*, *66*(6), 783–802. https://doi.org/10.1177/0018726712460706

MINT ÜLKELERİNDE YATIRIM-TASARRUF İLİŞKİSİNİN FELDSTEİN-HORİOKA PARADOKSU ÇERÇEVESİNDE İNCELENMESİ: FOURİER ADL EŞBÜTÜNLEŞME ANALİZİ

Selim DEMEZ[1]

1 Doç. Dr., Hakkari Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, selimdemez@hakkari.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6885-0499

Giriş

Yatırım ve tasarruf ilişkisi tüm ülkeler açısından özellikle de az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından, başta sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınma daha sonra tam istihdamın sağlanması, işsizlik ve cari açık gibi sorunların çözüme kavuşturulması için hayati öneme sahiptir. Yurtiçi yatırımların finansmanı öncelikli olarak yurtiçi tasarruflardan karşılanır. Yurtiçi tasarrufların yetersiz olduğu durumlarda uluslararası tasarruflara başvurulmak durumunda kalınır ki bu durum uluslararası sermaye artışlarının temel nedenidir (Brezis, 1995:56; Mercan 2014:231).

Uluslararası sermaye, küreselleşme ve finansal alandaki gelişmelerle birlikte karlı gördüğü her yere kolaylıkla giriş çıkış yapabilmektedir. Uluslararası sermayeyi yurtiçine çekmenin temel koşulu da ekonomik istikrar açısından düşük ülke riski (sovereign risk) ve yüksek faiz oranlarıdır. Bu durum sağlandığı takdirde ülke içerisine giren uluslararası sermaye artacaktır (İpek, 2013:70-71). Genellikle dolaylı bir şekilde giren uluslararası sermaye kontrol edilmezse birçok sorunu beraberinde getirebilmektedir. Bu ve bunun gibi birçok durum açısından politika yapıcıların yurtiçi tasarrufların yurtiçi yatırımları karşılama oranlarını ve yatırımların ne kadarının yurtdışı tasarruflardan karşılandığını iyi bilmesi gerekmektedir.

Ülke ekonomilerinin üstesinden gelmeleri gereken diğer bir sorun da gerçekten yüksek tasarruf oranlarının yüksek yatırım anlamına gelip gelmediğidir. Diğer bir ifadeyle tasarrufların yatırımlara dönüştüğü/dönüşeceği ve bunun büyümeyi pozitif yönde etkileyeceği yönündeki teorik varsayımlar reel ekonomik sistemde ne kadar geçerlidir? Geleneksel teoride bu konuya yönelik iki görüş yer almaktadır. İlk olarak elbette ki tasarruf sahiplerinin yatırım yapmak isteyenlerle bir araya getirilmesi gerekmektedir. Eğer tasarruflar çıktının artırılmasına yönelik bir yatırıma kanalize edilemezse bu durumda tasarrufların büyümeyi teşvik edici etkisi tersine dönebilir. İkinci olarak eğer uluslararası sermaye yüksek bir akışkanlığa sahip ise bu durumda yurtiçi tasarruf artışları yurtiçi yatırımlardan daha çok uluslararası tasarruflara yönelecektir. Bu durumda küçük ülke büyük ülke ayrımı oldukça önemlidir. Küçük ülkelerde düşük düzeydeki tasarruf oranları uluslararası sermayede önemli bir yer tutmazken büyük ülke tasarruflarının etkileri tüm ekonomileri etkileyebilmektedir (Susam, 2004:185; Blecker, 1997:174).

Yukarıda açıkladığımız uluslararası sermaye mobilitesinin yüksek olmasının yurtiçi tasarrufları etkilemesi Feldstein-Horioka (1980) (F-H (1980)) çalışması ile açıklanabilmektedir. F-H (1980) yatırım tasarruf ilişkisini aşağıdaki denklem üzerinden açıklamaktadır.

Yukarıdaki 1 nolu eşitlikte yatırımların GSYH'ye oranını, tasarrufların GSYH'ye oranını, ise tasarruf-tutma katsayısını (saving - retention

KAYNAKÇA

Ata, A. Y., & Dallı, T. (2022). Feldstein-Horioka Hipotezinin MINT Ülkelerinde Sınanması. *Journal of Economics and Research*, *3*(1), 123-134.

Banerjee, A., Dolado, J., Mestre, R., 1998. Error-correction mechanism tests for cointegration in a single-equation framework. J. Time Ser. Anal. 19, 297, (283).

Banerjee, P., Arčabić, V., & Lee, H. (2017). Fourier ADL cointegration test to approximate smooth breaks with new evidence from crude oil market. *Economic Modelling*, *67*, 114-124.

Banerjee, P., Arčabić, V., & Lee, H. (2017). Fourier ADL cointegration test to approximate smooth breaks with new evidence from crude oil market. *Economic Modelling*, *67*, 114-124.

Baxter, M., & Crucini, M. J. (1993). Explaining saving--investment correlations. *The American Economic Review*, 416-436.

Blecker, R. A. (1997). Policy implications of the international saving-investment correlation. *The macroeconomics of savings, finance and investment, Michigan University Press, Ann Arbor*.

Cooray, A., & Sinha, D. (2007). The Feldstein–Horioka model re-visited for African countries. *Applied Economics*, *39*(12), 1501-1510.

Çağlar, A. E., & Yavuz, E. (2018). Türkiye'de Yatırım-Tasarruf İlişkisinin Feldstein-Horioka Paradoksu Çerçevesinde Analizi: Farklı Tipte Eşbütünleşme Yaklaşımları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 143-152.

Demir, C., & Cergibozan, R. (2017). The validity of Feldstein-Horioka hypothesis for Turkish economy: Cointegration And Markov regime switching approach. *Ege Academic Review*, *17*(1), 89-104.

Enders, W. ve Lee, J., (2012). A unit root test using a fourier series to approximate smooth breaks. Oxf. Bull. Econ. Stat. 74, 574–599.

Feldstein, M. (1982). *Domestic saving and international capital movements in the long run and the short run* (No. w0947). National Bureau of Economic Research.

Feldstein, M., & Horioka, C. (1980). Domestic saving and international capital flows. *The economic journal*, *90*(358), 314-329.

Güriş, B. (2013). Türkiye'de Feldstein–Horioka Hipotezinin Geçerliliğinin Sınanması: ADL Eşik Değerli Koentegrasyon Testi. *Trakya University, Economics & Administrative Sciences Faculty E-Journal*, *2*(2).

Hussein, K. A. (1998). International Capital Mobility in OECD Countries: The Feldstein-Horioka 'Puzzle' Revisited. Economics Letters, 59, 237-242.

İpek, E. (2013). Türkiye›ye yönelik finansal sermaye akımlarının tasarruf ve yatırım üzerine etkisi., Yayınlanmamış doktora tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kaplan, M., & Kalyoncu, H. (2011). Measuring the level of international capital mobility for MENA countries. *Journal of Economic and Social Studies*, *1*(1), 25.

Kejriwal, M. (2008). Cointegration with structural breaks: An application to the Feldstein-Horioka puzzle. *Studies in nonlinear dynamics & econometrics*, *12*(1).

Keskin, N. (2020). Yurtiçi Tasarruflar ile Yatırımlar Arasındaki İlişki: Feldstein-Horioka Hipotezi Çerçevesinde Türkiye Analizi. *Journal of Management and Economics Research*, *18*(1), 352-368.

Ketenci, N. (2010). The Feldstein Horioka Puzzle by groups of OECD members: the panel approach. MPRA paper.

Kim, S. H. (2001). The saving–investment correlation puzzle is still a puzzle. *Journal of International Money and Finance*, *20*(7), 1017-1034.

Levy, D. (2004). *Is the Feldstein-Horioka puzzle really a puzzle?* (pp. 49-66). Springer US.

Mercan, M. (2014). Feldstein-Horioka Hipotezinin AB-15 ve Türkiye Ekonomisi için Sınanması: Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Yapısal Kırılmalı Dinamik Panel Veri Analizi. *Ege Academic Review*, *14*(2).

Murphy, R. G. (1984). Capital mobility and the relationship between saving and investment rates in OECD countries. *Journal of international Money and Finance*, *3*(3), 327-342.

Murphy, R.G. (1986) "Productivity Shocks, Non-Traded Goods and Optimal Capital Accumulation", European Economic Review, 30: 1081-1095.

Narayan, P. K. (2005). The saving and investment nexus for China: evidence from cointegration tests. *Applied economics*, *37*(17), 1979-1990.

Penati, A., & Dooley, M. (1984). Current Account Imbalances and Capital Formation in Industrial Countries, 1949-81 *Staff Papers-International Monetary Fund*, 1-24.

Rao, B. B., Tamazian, A., & Kumar, S. (2010). Systems GMM estimates of the Feldstein–Horioka puzzle for the OECD countries and tests for structural breaks. *Economic Modelling*, *27*(5), 1269-1273.

Stock, J.H. ve Watson, M.W., (1996). Evidence on structural instability in macroeconomic time series relations. J. Bus. Econ. Stat. 14 (1), 11–30.

Susam, N. (2004). Fieldstein Horioka Paradoksu Yatırım, Tasarruf ve Sermaye Hareketleri İlişkisinin Açıklanması. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*, (46), 183.

Tunçsiper, B. (2016). Feldstein-Horioka Hipotezinin görünürde ilişkisiz regresyon yöntemiyle analizi: Gelişen Ekonomiler (E7) üzerine bir inceleme. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, *16*(32), 16-25.

Yilanci, V., & Kilci, E. N. (2021). The Feldstein-Horioka puzzle for the Next Eleven countries: A panel data analysis with Fourier functions. *The Journal of International Trade & Economic Development*, *30*(3), 341-364.

KADIN İŞGÜCÜNÜN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA[1]

Yavuz ODABAŞI[2]

Güldan ÖZER[3]

1 Bu Çalışma Dumlupınar Üniversitesi Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında Sunulan "Kadın İşgücünün Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama" Başlıklı Dr.Öğr.Üyesi Yavuz ODABAŞI Danışmanlığında Güldan ÖZER Tarafından Hazırlanan Lisans Üstü Tezden Türetilmiştir.

2 Dr.Öğr.Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi İ.İ.B.F İktisat Bölümü, yavuz.odabasi@dpu.edu.tr, ORCID ID:0000-0003-0895-7790

3 Ekonomist, ozerguldan@gmail.com, ORCID ID:0000-0001-7878-0981

GİRİŞ

Günümüz dünyasında her geçen gün önemi daha da artan ekonomik kalkınmanın temelinde, ülkelerin sahip olduğu ve aynı zamanda iktisat literatüründe kıt kaynaklar da olarak nitelendirilen üretim faktörlerinin etkin ve verimli kullanımı yer almaktadır. Bu faktörlerden en önemlilerinin başında emek faktörü gelmektedir. Ülkeler her geçen gün sahip oldukları emek faktöründen daha çok faydalanmanın ve daha verimli hale getirmenin öneminden dolayı farklı politikalar üretmeye, beşeri sermayeyi daha kalifiye hale getirmeye çalışmaktadırlar. Ne yazıktır ki; emek faktörünün dağılımı, cinsiyet eşitsizliği problemi ile karşı karşıyadır. Dünyanın hemen her ülkesinde nüfusun çoğunluğunu oluşturan kadınların işgücü piyasasındaki oranı yeterli düzeyde değildir. Kadın işgücünün istihdam sürecine dahil edilmesini engelleyen faktörleri ekonomik ve sosyal faktörler olarak iki başlık altında toplamak mümkündür. Kadın çalışanların erkeklere göre daha düşük ücret almaları ve sosyal güvencelerinin yeterince sağlanmaması ekonomik, kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması, toplumun geleneksel yapısı, örf ve adetlerle birlikte inançları ve toplumsal yapı sosyal faktörler olarak sıralamak mümkündür (Dücan, Polat, 2017, s.156).

İşgücü piyasasındaki kadın istihdamına yönelik gelişmeler ilk kez İngiltere'de dokuma sektöründe başlayan Sanayi Devrimi (1765) ile gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi ile birlikte kadınlar ücretli olarak istihdam edilmeye başlanmıştır. Dokuma sektöründe kendini gösteren bu gelişme zaman içerisinde diğer sektörlere de yayılmaya başlamıştır. Her ne kadar kadın emek piyasasına katılmış olsa da, erkek ile arasında gerek ücret, gerekse de çalışma koşulları gibi bir takım farklılıkların kaldırılmaya çalışılması 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrası devletin düzenlediği sosyal politikalarla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır (Korkmaz, Dilbaz-Acacahan, 2013, s.887). Kadınların genellikle erkeklerin aldığı ücretin yarısını alabildiği 1900'lü yıllarda tekstil sanayisinde, kadınlara verilen ücretler, erkeklere verilen ücretlerin üçte ikisi kadardır. 1930'lu yıllarda ''eşit ücret'' erkekler için bir korunma biçimini almıştır, çünkü kadınların daha düşük ücretle çalışmayı kabul etmesi erkeklerin işten çıkarılmasının önünü açmıştır. Kadınların 1956 yılında yoğun olarak çalıştığı gaz, sağlık, elektrik hizmetleri gibi hizmetlerde eşit ücret sistemi uygulamaya konulmuştur. 1962 yılında ise eşit ücret uygulaması ve kadınların evlilik sonrasında işlerine dönebilmeleri, eğitim imkânının sağlanmasını talep eden kadınlar bildirisi çıkarılmıştır. İngiltere'de ise 1975 yılında ''Cinsiyet Ayrımı Karşıtı'' adlı yasa kabul edilerek, kadının işgücüne katılımı yeni bir boyut kazanmıştır. Kadınların uzun süreli verdiği mücadeleler sonucunda, dünyanın çoğu yerinde eşit ücret, sosyal güvenlik, doğum, çocuk bakımı gibi fırsat eşitliğine dayalı politikalar kabul edilmiştir. 20. yüzyılda kadınlar çalışma hayatına kitlesel olarak girmiş ve kadın istihdamı köklü bir

KAYNAKÇA

Aydın, F. (2011). Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye İle Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Aydın, E. B., Odabaşı, Y. (2020). Kadın İtihdamının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Gelir Düzeylerine göre Seçilmiş Ülkeler Üzerine Bir Uygulama, *Sosyal Bilimler Alanında Akademik Çalışmalar, Gece Kitaplığı Yayını*

Baltagai, B. H. (2005). Econometric Analysis of Panel Data. San Francisco: *Johan Wiley & Sons, Ltd.*

Breusch, T., Pagan, A. (1980). The Lagrange Multiplier Test and Its Applications to Model Specification in Econometrics. *Review of Economic Studies*, 239-253.

Celasun, D. T. (2014). Kadınların İşgücüne Katılımı ve Büyüme: OECD Ülkeleri ve Türkiye. *TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi*.

Çınar, M. (2021). Panel Veri Ekonometrisi Stata ve EViews Uygulamaları. *Ekin Basım Yayın Dağıtım*, Bursa.

Dollar, D., Gatti, R. (1999). Gender Inequality, Income, and Growth: Are Good Times Good for Women? Policy Research Report On Gender And Development Working Paper Series.

Dücan, E., Polat Atay, M. (2017). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Oecd Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26(1), 155-170.

Er, Ş. (2012). Women Indıcators Of Economic Growth: A Panel Data Approach. *The Economic Research Guardian*, 27-42.

Erol, S. I. (2015). Türkiye'de Kadının Çalışma Hayatına Katılımının Belirleyicileri, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 1-22.

Gujarati, D., Porter, D. C. (2009). Basic Econometrics (5th edition). *West Point: McGraw-Hill Education* .

Göcen, S. (2020). Ekonomik Gelişme ve Kadın İş Gücü İstihdamı: Türkiye İçin Nedensellik İlişkisi İncelenmesi, *UİİİD (Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi) –IJEAS (International Journal of Economic and Administrative Studies)*, 29, 45-60.

Günsoy, G., Özsoy, C. (2012). Türkiye'de Kadın İşgücü, Eğitim ve Büyüme İlişkisinin VAR Analizi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar.* 49(568), 21- 40.

İnce, M. (2011). The Role of Female Education in Economic Development: A Case For Turkey. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 227-238

Kanca, O.C., Bayrak, M. (2015). Kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki (Türkiye örneği). *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 55-74.

Kasa, H., Alptekin, V. (2015) Türkiye'de Kadın İşgücünün Büyümeye Etkisi, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 18(1),1-24.

Klasen, S. (2000). Does Gender Inequality Reduce Growth and Development? Evidence from CrossCountry Regressions. Sonderforschungsbereich 386:, *Analyse Diskreter Strukturen Discussion Paper No 212.*

Klasen, S., Lamanna, F. (2009). The Impact Of Gender Inequality In Education And Employment On Economic Growth. New Evidence For A Panel Of Countries. *Feminist Economics*, 91-132.

Korkmaz, M., Alacahan, N., Cesim, D., Yücel, A., & Aras, G. (2013). Türkiye'de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı İle Karşılaştırılması. *Turkish Studies* - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 1845-186.

Korkmaz, M., Dilbaz-Alacahan, N. (2013). Türkiye'de Formel Piyasaya Yönelmede Kadın İşgücü Arzı ve GSYH Etkileri: Ampirik Bir Çalışma. *Turkish Studies*, 8(7) , 887-900.

Lechman, E., & Kaur, H. (2015). Economic Growth and Female Labour Force Participation Verfying the U- Feminization Hypothesis. New Evidence For 162 Countries Over The Period 1990-2012. *Economics and Sociology*, 246-257.

Luci, A. (2009). Female labour market participation and economic growth. International Journal of Innovation and Sustainable Development, 4(2-3), 97-108.

Peker, E., Kubar, Y. (2012). Türkiye'de kırsal kesimde kadın istihdamına genel bir bakış. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14 (2), 173-188.

Pervaiz, Z., Chani M.I., Jan S.A., Chaudhary, A.R. (2011). Gender Inequalıty and Economic Growth: A Time Series Analysis for Pakistan, *MPRA PaperNo. 37176.* https://mpra.ub.uni-muenchen.de/37176/

Serel, H., Özdemir, B. S. (2017) Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi, Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi / Journal Of Management And Economics Research, 15(3), 132-148.

Seguıno, S. (2000). Gender Inequality and Economic Growth: A Cross- Country Analysis. *World Development*, 28(7), 211-1230.

Tansel, A. (2002), , Economic Development and Female Labor Force Participation in Turkey: Time-Series Evidence and Cross-Section Estimates. *METU/ERC Working Paper No. 02/3*, Available at http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.301946

White, H. (1980). A Heteroskedasticity-Consistent Covariance Matrix Estimator And A Direct Test for Heteroskedasticity. *Econometrica,* 817-838.

Wooldridge, J. (2002). Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data. *Cambridge: MIT Press.*

Wooldridge, J. M. (2013). Introductory Econometrics A Modern Approach. *South Western: Nobel.*

PİYASA MANİPÜLASYONU VE TESPİT YÖNTEMLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Emre KAPLANOĞLU[1]

İnsanların bu muhteşem dünya tiyatrosunda farklı roller üstlenerek sergiledikleri oyunlar arasında en büyük komedi borsada oynanır. Orada, ... spekülatörler hilede ustalaşırlar, iş yaparlar ve saklanacak yerler, gerçeklerin gizlenmesi, kavgalar, kışkırtmalar, alaylar, boş konuşmalar, şiddetli arzular, gizli anlaşmalar, ustaca aldatmalar, ihanetler, hileler ve hatta trajik sonlar için bahaneler bulurlar.

Joseph de la Vega (1688)

1 Prof. Dr., Ege Üniversitesi Bergama Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programı, emre.kaplanoglu@ege.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-7287-1938

1. GİRİŞ

Finansal piyasalar tüm ülkelerde ekonomik büyümenin itici gücüdür, bu nedenle finansal piyasaların sayısı, işlem hacmi ve yapıları bir ülkenin ekonomik kalkınmasının ve ekonomik gelişmişliğinin önemli göstergesidir. Piyasa kurallarına göre işleyen ve gelişen finansal piyasalar bir ülke ekonomisi için vazgeçilemez bir sistem parçasıdır. Ekonomik piyasalar işlevlerini yerine getirmek için gereken etkinlikten yoksun olduğunda, ekonomik durum ciddi şekilde bozulur ve ortaya çıkan sonuçlar ulusal ve hatta uluslararası düzeyde hissedilir (Chan ve Ka, 2014, 112). Manipülasyon, finansal elektronik piyasaların en önemli sorunlarından biridir ve piyasalar genişledikçe manipülasyon yöntemleri de giderek daha karmaşık hale gelmektedir. Manipülasyon, finansal piyasaların bir gerçeğidir ve ilk ekonomik piyasanın oluşumuna kadar uzanan piyasa manipülasyon örnekleri bulunmaktadır (Roodposhti vd., 2011, 152; Sun vd., 2017, 3). Finansal piyasaların çeşitliliği ve dolayısıyla bunları manipüle etmenin çeşitli yöntemleri olması nedeniyle, piyasa manipülasyonunun çeşitli tanımları vardır. ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu (SEC) piyasa manüpülasyonunu, belirli bir hisse senedi türünün fiyatlarını veya piyasa faaliyetlerini kontrol ederek veya etkileyerek yatırımcıları aldatmak amacıyla sıklıkla yapılan, hisse senedi arz ve talebinin serbest güçlerine kasıtlı müdahale olarak tanımlamaktadır (Comerton-Forde ve Putnins, 2011, 137). Dolayısıyla piyasa manipülasyonu, bireylerin/grupların çeşitli şekillerde yapay fiyatlar yarattığı, diğer yatırımcıları ve işlemcileri yanıltmak veya dolandırmak amacıyla piyasa faaliyetlerine ilişkin gerçek dışı bir tablo sunduğu tüm faaliyetleri kapsamaktadır (Alexander ve Cumming, 2020).

Piyasa manipülasyonu, bir manipülatörün kasıtlı olarak menkul kıymetlerin fiyatı ve piyasa hakkında yanıltıcı bir görünüm yaratmaya çalıştığında ortaya çıkmaktadır. Bu, yanıltıcı veya yanlış bilgi yayarak ya da kârlı bir fırsat yaratmak amacıyla bir varlığın fiyatını/cirosunu etkilemek için kasıtlı olarak alım/satım emirleri vererek de yapılabilir. Bu faaliyetlerin incelenmesi neticesinde manipülasyonlar sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Piyasa manipülasyonuyla ilgili birçok sınıflandırma bulunmaktadır. Bunlar arasında en iyi bilinen ve kapsamlı sınıflandırma üç tür manipülasyon olduğu şeklindedir. Bu sınıflandırmaya göre manipülasyonun bir türü bilgi temelli manipülasyondur. Bilgi temelli manipülasyonda, bir varlığın fiyatını istenen yönde değiştirmek için yanlış veya yanıltıcı bilgiler yayılır. İkinci tür piyasa manipülayonu eylem temelli manipülasyondur. Eylem temelli manipülasyonda bir varlığın gerçek veya algılanan değerini değiştirmek için alış/satış işlemlerinin ötesinde eylemlerde bulunulur. Örneğin, bir şirkettin faaliyetlerinde değişiklikler yapmak veya hissedarları bilgilendirmeden şirketin bir şubesini satmak gibi eylemler olabilir. Üçüncü tür piyasa manipülasyonu ise işlem temelli manipülasyondur. İşlem temelli manipülasyonda varlığı belirli bir şekilde satarak veya satın alarak manipülasyon yapılmaya çalışılır

KAYNAKÇA

Alexander, C., Cumming, D. (2020). *Corruption and Fraud in Financial Markets: Malpractice, Misconduct and Manipulation*. John Wiley & Sons.

Cao, Y., Li, Y., Coleman, S., Belatreche, A., McGinnity, T. M. (2016). Detecting Wash Trade in Financial Market Using Digraphs and Dynamic Programming. IEEE Transactions on Neural Networks and Learning Systems, 27(11), 2351-2363.

Chan, C. H., Ka, C. M. A. (2014). Order-based manipulation: Evidence from Hong Kong stock market. *Journal of Financial Crime*, 21(1), 111-118.

Comerton-Forde, C., Putnins, T. J. (2011). Measuring closing price manipulation. *Journal of Financial Intermediation*, 20(2), 135-158.

Dalko, V., Wang, M. H. (2020). High-frequency trading: Order-based innovation or manipulation? *Journal of Banking Regulation*, 21(4), 289–298.

Diaz, D., Theodoulidis, B., Sampaio, P. (2011). Analysis of stock market manipulations using knowledge discovery techniques applied to intraday trade prices. *Expert Systems with Applications*, 38(10), 12757-12771.

Golmohammadi, K., Zaiane, O. R. (2015). Time series contextual anomaly detection for detecting market manipulation in stock market. IEEE International Conference on Data Science and Advanced Analytics (DSAA), 1-10.

Golmohammadi, K., Zaiane, O. R., Diaz, D. (2014). Detecting stock market manipulation using supervised learning algorithms. International Conference on Data Science and Advanced Analytics (DSAA), 435-441.

İmişiker, S., Taş, B. K. O. (2018). Wash trades as a stock market manipulation tool. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 20, 92-98.

Khodabandehlou, S., Golpayegani, S. A. H. (2022). Market manipulation detection: A systematic literature review. *Expert Systems with Applications*, 210, 118330.

Kim, Y., Sohn, S. Y. (2012). Stock fraud detection using peer group analysis. *Expert Systems with Applications*, 39(10), 8986-8992.

Palshikar, G. K., Apte, M. M. (2008). Collusion set detection using graph clustering. *Data Mining and Knowledge Discovery*, 16(2), 135–164.

Putnins, Talis J., (2018). An Overview of Market Manipulation. Forthcoming in: Handbook of Corruption and Fraud in Financial Markets: Malpractice, Misconduct and Manipulation, https://ssrn.com/abstract=3398258 Erişim tarihi17.11.2023.

Roodposhti, F. R., Shams, M. F., Kordlouie, H. (2011). Forecasting Stock Price Manipulation in Capital Market. *World Academy of Science, Engineering and Technology*, 80, 151-161.

Shi, F. B., Sun, X. Q., Shen, H.-W., Cheng, X. Q. (2019). Detect colluded stock manipulation via clique in trading network. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 513, 565-571.

SPK. (2023a). Sermaye Piyasasında Piyasa Dolandırıcılığı (Manipülasyon) https://spk.gov.tr/yatirimcilar/sermaye-piyasasinda-piyasa-dolandiriciligi-manipulasyon Erişim tarihi: 01.12.2023.

SPK. (2023b). İşlem Bazlı Piyasa Dolandırıcılığı. https://spk.gov.tr/yatirimcilar/sermaye-piyasasinda-piyasa-dolandiriciligi-manipulasyon/islem-bazli-piyasa-dolandiriciligi Erişim tarihi: 01.12.2023.

SPK. (2023c). Bilgi Bazlı Piyasa Dolandırıcılığı. https://spk.gov.tr/yatirimcilar/sermaye-piyasasinda-piyasa-dolandiriciligi-manipulasyon/bilgi-bazli-piyasa-dolandiriciligi Erişim tarihi: 01.12.2023.

SPK. (2023d). Aracı Kurumların Sorumlulukları ve Dikkat Etmeleri Gereken Hususlar. https://spk.gov.tr/yatirimcilar/sermaye-piyasasinda-piyasa-dolandiriciligi-manipulasyon/araci-kurumlarin-sorumluluklari-ve-dikkat-etmeleri-gereken-hususlar Erişim tarihi: 01.12.2023.

SPK. (2023e). Yatırımcıların Dikkat Etmesi Gereken Hususlar. https://spk.gov.tr/yatirimcilar/sermaye-piyasasinda-piyasa-dolandiriciligi-manipulasyon/yatirimcilarin-dikkat-etmesi-gereken-hususlar Erişim tarihi: 01.12.2023.

Sun, X. Q., Cheng, X. Q., Shen, H. W., Wang, Z. Y. (2011). Distinguishing manipulated stocks via trading network analysis. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 390(20), 3427-3434.

Sun, X. Q., Shen, H. W., Cheng, X. Q., Zhang, Y. (2017). Detecting anomalous traders using multi-slice network analysis. *Physica A: Statistical Mechanics and Its Applications*, 473, 1-9.

Thoppan, J. J., Punniyamoorthy, M., Ganesh, K., Mohapatra, S. (2021). Developing an Effective Model for Detecting Trade-based Market Manipulation. Emerald Publishing Limited.

Wang, Q., Xu, W., Huang, X., Yang, K. (2019). Enhancing intraday stock price manipulation detection by leveraging recurrent neural networks with ensemble learning. Neurocomputing, 347, 46-58.

Zhang, J., Wang, S., Xu, S., Yu, M. (2017). Stock Price Manipulation Detection Based on Machine Learning Technology: Evidence in China. Editörler: In H. Yuan, J. Geng, F. Bian, Geo-Spatial Knowledge and Intelligence (150-158). Springer.

CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKİYE'DE E-DÖNÜŞÜM SÜRECİ E-MUHASEBE UYGULAMALARINDA ÖZEL ENTEGRASYON VE ÖZEL ENTEGRATÖR ÜZERİNE BÜTÜNCÜL BİR İNCELEME: ÖZEL ENTEGRATÖR İZMİR İLİ ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ[1]

1 Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Muhasebe ve Finansman Anabilim Dalı, f.tektufekci@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4276-0959

1.GİRİŞ

Türkiye'de elektronik dönüşüm (e-Dönüşüm) sürecinde elektronik ortamda ön plana çıkan elektronik uygulamalar (e-Uygulamalar)'dan başta elektronik belge (e-Belge) ile elektronik defter (e-Defter) gelmektedir. Bilindiği üzere Türkiye'de elektronik ortamdaki tüm hususlarda T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB) (Başkanlık) tek yetkilidir.

2019 yılı Ekim ayında; Vergi Usul Kanunu (VUK) uyarınca düzenlenmesi zorunlu olan belgelerin elektronik ortamda düzenlenmesine yönelik yayımlanan tüm Tebliğler, gözden geçirilerek tarafların tek kaynaktan bilgilenmesinin yapılması ve e-Belge uygulamalarında bütünlüğün sağlanması amacıyla 509 Sıra No.lu VUK Genel Tebliği hazırlanmıştır. Mezkûr Tebliğ kapsamında söz konusu tüm e-Belge Uygulamaları[1] sırasıyla;

---

1 *"e-Belge; şekil hükümlerinden bağımsız olarak VUK'a* göre düzenlenmesi zorunlu olan belgelerde yer alan bilgileri içeren elektronik kayıtlar bütününü,

e-Fatura; Tebliğde yer alan şartlara uygun olan ve e-Belge şeklinde oluşturulan faturayı, e-Fatura Uygulaması ise Başkanlık tarafından belirlenen standartlara uygun olarak mesajların, taraflar arasında güvenli bir şekilde aktarılmasına olanak sunan, faturanın elektronik ortamda oluşturulması, iletilmesi, elektronik ortamda muhafazası, ibrazı ve raporlamasını kapsayan uygulamayı,

e-Arşiv Fatura; u Tebliğde yer alan şartlara uygun şekilde elektronik ortamda oluşturulan ve e-Fatura dışında kalan e-faturaları, e-Arşiv Fatura Uygulaması ise Tebliğde yer alan şartlara uygun şekilde ve Başkanlık tarafından belirlenen standartlara uygun olarak e-Arşiv Faturanın elektronik ortamda oluşturulması, elektronik ortamda muhafazası, ibrazı ve raporlamasını kapsayan uygulamayı,

e-İrsaliye; Tebliğde yer alan şartlara uygun olarak e-Belge şeklinde oluşturulmuş sevk irsaliyesini, e-İrsaliye Uygulaması ise Başkanlık tarafından belirlenen standartlara uygun olarak hazırlanan e- İrsaliye ve e-İrsaliye Yanıtı mesajlarının, taraflar arasında güvenli bir şekilde aktarılması imkanını sunan uygulamayı,

e-Dekont; Tebliğde yer alan şartlara uygun olarak e-Belge şeklinde oluşturulmuş banka dekontunu, e-Dekont Uygulaması ise Başkanlık tarafından belirlenen standartlara uygun olarak banka dekontunun elektronik ortamda oluşturulması, muhafazası, ibrazı ve raporlamasını kapsayan uygulamayı,

e-Döviz Alım-Satım Belgesi; Tebliğde yer alan şartlara uygun şekilde, e-Döviz Alım-Satım Belgesi uygulaması yoluyla elektronik ortamda oluşturulan, muhafaza ve ibraz edilebilen döviz alım-satım belgelerini, e-Döviz Alım-Satım Uygulaması ise Döviz alım ve satım faaliyetinde bulunan yetkili müesseseler tarafından kağıt ortamda düzenlemekte olan Döviz Alım Belgesi ve Döviz Satım Belgesi'nin, e-Belge olarak elektronik ortamda düzenlenmesi, muhatabına talebi doğrultusunda elektronik veya kağıt ortamda iletilebilmesi, elektronik ortamda muhafaza ve ibraz edilebilmesine olanak veren uygulamayı,

e-Sigorta Komisyon Gider Belgesi; Tebliğde yer alan şartlara uygun olarak e-Belge şeklinde oluşturulan, muhafaza ve ibraz edilebilen sigorta komisyon gider belgesini, e-Sigorta Komisyon Gider Belgesi Uygulaması ise sigorta, emeklilik ve reasürans şirketlerinin sigorta ve emeklilik aracılarına ödedikleri komisyonlar için sigorta ve emeklilik aracıları adına düzenledikleri ve sigorta ve emeklilik aracıları tarafından düzenlenen fatura yerine geçen ve hali hazırda kağıt ortamda düzenlemekte olan "Sigorta Komisyon Gider Belgesi"nin e-Belge olarak elektronik ortamda düzenlenmesi, muhatabına talebi doğrultusunda elektronik veya kağıt ortamda iletilebilmesi, elektronik ortamda muhafaza ve ibraz edilebilmesine olanak veren uygulamayı,

KAYNAKÇA

3 Sıra No.lu Elektronik Defter Genel Tebliği (Sıra No:1)'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ, 19.10.2029 Tarih ve 30923 Sayılı Resmî Gazete, GIB_3_SIRA_NOLU_ELEKTRONIK_DEFTER_GENEL_TEBLIGI_(SIRA_NO_1)NDE_DEGISIKLIK_YAPILMASINA_DAIR_TEBLIG-2019-10-20.pdf

Elektronik Defter Genel Tebliği (Sıra No: 1), 13.12.2011 Tarih ve 28141 Sayılı Resmî Gazete, 1_Sira_Nolu_Elektronik_Defter_GT_Guncel.pdf

GİB. E-Arşiv Fatura Portali Özel Entegratör Sistemleri ile Entegrasyon ve Uygulama Kılavuzu. (30.09.2021). Ankara, e-Arsiv_Fatura_Portali_Entegrasyon_Kilavuzu.pdf

GİB. e-Arşiv Fatura, e-SMM, e-MM ve e-Bilet Uygulamaları İçin Özel Entegratör veya Entegrasyon Yetkisi Alan Kurumların Dikkatine-23.03.2023,e-Arsiv_Fatura_e-SMM_e-MM_ve_e-Bilet_Uygulamalari_Icin_Ozel_Entegrator_veya_Entegrasyon_Yetkisi_Alan_Kurumlarin_Dikkatine.pdf

GİB. e-Belge Özel Entegratörleri Bilgi Sistemleri Denetimi Kılavuzu. (19.11.2019). Ankara, e-BELGE_OZEL_ENTEGRATORLERI_BILGI_SISTEMLERI_DENETIMI_KILAVUZU.pdf

GİB. E-Fatura Uygulaması (Özel Entegrasyon Kılavuzu) V1.13. (12.05.2023). Ankara, e-Fatura_Uygulamasi_Ozel_Entegrasyon_Kilavuzu_v1.13.pdf

GİB. http://www.efatura.gov.tr/efaturaozelentegratorlerlistesi.html, (29.10.2013)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/efaturaozelentegratorlerlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/efaturaozelentegratorluk.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/eadisyonbelgesiozelentegratorlerlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/earsivozelentegratorlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/ebiletozelentegratorlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/edovizalimsatimbelgesiozelentegratorlerlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/eirsaliyeozelentegratorlerlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/emustahsilozelentegratorlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/esigortakomisyongiderbelgesiozelentegratorlerlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://ebelge.gib.gov.tr/esmmozelentegratorlistesi.html, (23.10.2023)

GİB. https://www.edefter.gov.tr/edefteruyumluyazilimlar.html, (23.12.2023).

GİB. https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/faaliyetraporlari/2010-2022/Faaliyet_raporu_2010.pdf; 2011_YILI_FAALIYET_RAPORU.pdf; faaliyetraporu2012.pdf; 2013_Faaliyet_Raporu.pdf; 2014_Faaliyet_Raporu.pdf; 2015_faaliyet_raporu.pdf; 2016_faaliyet_raporu.pdf; 2017_faaliyet_raporu.pdf; 2018_faaliyet_raporu.pdf; 2019_faaliyet_raporu.pdf; 2020_faaliyet_raporu.pdf;

2021_faaliyet_raporu_4.pdf; 2022_faaliyet_raporu.pdf?id=1, (23.10.2023)

INPOSIA. https://www.kariyer.net/firma-profil/inposia-bilisim-limited-sirketi-247703-284158, (23.12.2023).

İLEKA (TÜRKBELGE). https://turkbelge.com.tr, (23.12.2023)

KAP. https://www.kap.org.tr/tr/sirket-bilgileri/ozet/1016-logo-yazilim-sanayi-ve-ticaret-a-s, (23.12.2023)

NETSİS http://www.netsis.com.tr; Haber "İlk E-Fatura Entegrasyonu" (05.10.2010)

Ödeme Sistemleri E-Defter E-Fatura Yazarkasa POS, "İlk Özel Entegratör Banka", (01.09.2014)

SOFTNET. https://softnet.com.tr, (23.12.2023).

Sözcü Gazetesi, "E-fatura lisansı aldı" (26.08.2013)

UNİVERA. https://univera.com.tr, (23.12.2023)

Uysal, 11.11.2016-00000000002319GİB Sunu, "E-Dönüşüm Nedir? Bizi Neler Bekliyor".

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No: 507), 01.06.2019 Tarih ve 30791 Sayılı Resmî Gazete, VERGI_USUL_KANUNU_GENEL_TEBLIGI_(SIRA_NO-507).pdf

Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği (Sıra No:509), 19.10.2019 Tarih ve 30923 Sayılı Resmî Gazete, 509_SN_VUK_GT.pdf; (515, 526, 535 ve 550 Sıra No.lu VUK Tebliğleri ile Değişen Güncel Hali), Guncel_Sekli_ile_509_Sira_No'lu_VUK_Genel_Tebligi.pdf

2023
Aralık

İlahiyatta Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR
Prof. Dr. Musa BİLGİZ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editör • Musa BİLGİZ

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-423-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

EN'ÂM SÛRESİ 151-153. ÂYETLERDE YASAKLANAN TUTUM VE DAVRANIŞLAR

***Şafak ÇATAL*.....1**

BÖLÜM 2

İSMET SIFATI BAĞLAMINDA SEHVÜ'N-NEBÎ MESELESİNE İLİŞKİN İBN BÂBEVEYH EL-KUMMİ İLE İBNÜ'L-MUALLİM'İN YAKLAŞIMLARI

***Hasan TÜRKMEN* 17**

BÖLÜM 3

ZEMAHŞERÎ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARINA YAKLAŞIMI (BAKARA SÛRESİ ÖRNEĞİ)

***Şafak ÇATAL*.....41**

BÖLÜM 4

CUMHURİYETİN 100. YILINDA FÂTIMÎLERİN İFRÎKIYE DÖNEMİNDE HÂRICİLERLE ETKİLEŞİMİ

***Ali Osman BALCI* 61**

BÖLÜM 1

EN'ÂM SÛRESİ 151-153. ÂYETLERDE YASAKLANAN TUTUM VE DAVRANIŞLAR

Şafak ÇATAL[1]

1 Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Çankaya Müftülüğü, scatal61@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6451-3871

Giriş

Kur'ân, insanlık için bir hidayet rehberidir. O, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) indiriliş sürecinde çoğu kez değişik olaylar üzerine, bazen sorulan sorulara cevap niteliğinde, bazen de ilâhi hüküm ve hikmetleri bildirmek için indirilen, belirli maksatları olan ilâhî bir kitaptır. Bu bağlamda Kur'ân, insanın bütün hayatına yön veren ve onu en doğru yola ileterek kurtuluşa ermesini sağlayan ilâhî kurallar bütünüdür.

İnsan; ihtiyaç, istek ve ideal sahibi bir varlıktır. Aynı şekilde insan; sınırsızlık, aşırılık, ifrat ve tefrit yönlü olan bir varlıktır. Bir başka açıdan insan; üreyen, çoğalan ve toplumsal teşekkül oluşturan bir varlıktır. İnsanın gerek fert oluşu gerekse de toplum oluşturmasının tabii sonucu olarak ona dair bir takım sınır ve sorumlulukların tayini zorunluluk arz etmektedir. Ancak bu sınır ve sorumlulukların insana uygun, dengeli, sağlıklı ve onu mutlu kılacak ölçüde olması gerekmektedir. Bunların tespit ve tayini ise ancak insan ve toplumu var eden, düzenleyen, farklı kılan ve yöneten Yüce Allah'ın buyruk ve beyanları ile mümkündür. Günümüzde gelenekten kaynaklı, hikmetin göz ardı edildiği bazı tutum ve davranışların olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda dini norm ve buyrukların yeteri derecede yerine getirilmediğini ifade etmek mümkündür. Bu ise hem dünyevi hem de ahiret boyutunda bir takım ciddi sorunlar içermektedir.

Bu çalışmada, En'âm sûresi 151-153. âyetlerde yapılması emredilenler ile yasaklanan tutum ve davranışlar konusu incelenmektedir. Çalışma, dört bölümde ele alınmaktadır. Öncelikle birinci bölümde, En'âm sûresi hakkında gerekli bilgiler verilmekte, sûrenin konu içerikleri genel hatlarıyla özetlenmektedir. İkinci bölümde, 6/151. âyette açıklanan emir ve yasaklar ele alınmaktadır. Üçüncü bölümde, 6/152. âyette tadat edilen hükümler incelenmektedir. Dördüncü bölümde ise, 6/153. âyette zikredilen hükümlere değinilmektedir. Sonuç kısmında da elde edilen veriler ifade edilerek konu tamamlanmaktadır.

1. En'âm sûresi

Kur'ân'daki sıralamaya göre 6'ıncı, indiriliş sıralamasında 55'inci sûredir. Mekke'de nâzil olmuştur. Sûrenin üç ya da altı âyetinin dışında tamamının Mekke'de indirildiği nakledilmektedir.[1] Bu bağlamda 91, 92, 93, 151, 152 ve 153. âyetlerinin Medine döneminde indirildiği rivâyet edilmektedir.[2] Sûrenin toplam âyet sayısı 165'tir. İsmini 136, 138 ve 139. âyetlerdeki "en'âm" lafzından almaktadır. "En'âm", " koyun, keçi, deve

1 Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, ed. Asım Cüneyd Köksal - Murat Kaya (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 182, 2021), 2/798.

2 Celaleddin es-Süyûtî, *ed-Dürrü'l-mensûr fî tefsîr bi'l-me'sûr* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.), 3/245.

Kaynakça

Arı, Abdüsselam. "Yetim". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/501-503. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Aybakan, Bilal. "îfâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/498-504. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.

Bedruddîn el-ʿAynî, Ebû Muḥammed Maḥmûd b. Aḥmed. *Şerḥu Ebî Dâvûd*. thk. Ebu'l-Munẕir Ḫâlid b. İbrâhîm el-Mıṣrî. 7 Cilt. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1420/1999.

Buhârî, Muhammed b. İsmâîl el-. *el-Câmiʿu's-Sahîh*. thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: TDV Yayınları, 28. Basım, 2016.

Çağrıcı, Mustafa. "Kıst". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25/502. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Dârimî, Abdullah b. Abdurrahman. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed Dârânî. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Daru'l-Mugnî li'n-Neşr ve't-Tevzi', 2000.

Işık, Emin. "En'âm Sûresi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/169-170. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr mine't-tefsîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tunûsiyye, 1984.

İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak. *el-Muḥarrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-ʿazîz*. Beyrut: Dâru'l-Hayır, 1428.

İbn Mâce, Ebû ʿAbdullâh Muḥammed b. Yezîd el-Ḳazvînî. *Sunenu İbn Mâce*. thk. Şuʿayb el-ʾArnaʾûṭ. 5 Cilt. y.y.: Dâru'-r-Risâleti'l-ʿÂlemiyye, 2009.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-. *el-Câmiʿ li-ahkâmi'l-Kurân*. thk. Ahmed el-Berdûnî - İbrâhim Etfayyiş. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l Kütübi'l Mısriyye, 1964.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmiu's-sahîh*. Beyrut: Daru iḥyâi't-Türâsü'l-arabiyye, 1955.

Oral, Rıfat. *Kur'ân'ın Temel Konuları*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2020.

Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn Taberistânî er-. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Süyûtî, Celaleddin es-. *ed-Dürrü'l-mensûr fî tefsîr bi'l-me'sûr*. 8 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fikr, t.y.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu'cemü's-sağîr*. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1. Basım, 1985.

Taberânî, Ebü'l-Kāsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Muʿcemü'l-kebîr*. thk. Hamdî bin Abdülmecîd es-Selefi. 25 Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsîn et-Türkî. 26 Cilt. Dâru Hecer, 2001.

Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre (Yezîd) et-. *Sünenü't-Tirmizî*. thk. Ahmed Muhammed Şakir - Muhammed Fuâd Abdülbâki. Mısır: Şirketü mektebet-i ve matbaat-i Mustafâ el-Bâbî el-Halebî, 1975.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. ed. Asım Cüneyd Köksal - Murat Kaya. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 182, 2021.

Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer ez-. *Keşşâf Tefsiri*. ed. Murat Sülün. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2020.

BÖLÜM 2

İSMET SIFATI BAĞLAMINDA SEHVÜ'N-NEBÎ MESELESİNE İLİŞKİN İBN BÂBEVEYH EL-KUMMÎ İLE İBNÜ›L-MUALLİM›İN YAKLAŞIMLARI1

Hasan TÜRKMEN[2]

1 Bu çalışma, İslâmî Araştırmalar Dergisi›nin 25. Cildinin 1. Sayısında yayımlanan ‹›Ahbârî-Usûlî Ayrışmasında Sehvü'n-Nebî" isimli makalenin gözden geçirilip geliştirilmiş hâlidir.

2 Dr. Öğr. Üyesi, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, h_turkmen1979@hotmail.com, ORCID- ID: 0000-0002-6101-9552.

GİRİŞ

Yeryüzünün halifesi ve asıl muhatabı kıldığı insana (Bakara 2/30; En´âm, 6/165) kendi ruhundan üfleyerek (Hicr 15/29; Sâd 38/72) şerefli ve seçkin konuma yükselten (Bakara 2/29; Câsiye 45/13) Allah, ona iyi ile kötüyü ve doğru ile yanlışı ayırt edebilecek akılla beraber bunları bilme ve uygulama konusunda otokontrol mekanizması olan vicdanı bahşetmiştir. Bu iki nimet, aslında iyiliğe ve kötülüğe elverişli fıtratta yaratılan insanın duygularını, dürtülerini ve içgüdülerini kanalize edebilme potansiyeline sahiptir (Ardoğan, 2017, 45). Fakat zayıf yaratılmış (Nisâ 4/28; Rûm 30/54) olmakla birlikte insanın tabiatına yerleştirilen nefsânî ve şehevî arzu, emel, hırs ve ihtiras ile bireysel eğilim ve beklentilerin yanı sıra irade zayıflığından faydalanarak kötü ve çirkin işleri güzel, süslü ve cazip göstermek suretiyle (Âl-i İmrân 3/175; A´râf 7/20; Yûsuf 12/42; Tâhâ 20/10; Hacc 22/53; Neml 27/24; Ankebût 29/38) onu günah işlemeye sürekli telkin eden şeytanın vesvese ve kışkırtmaları (Bakara 2/35-36, 268; Nisâ 4/120; En´âm 6/43; A´râf 7/19-25; İsrâ 17/64; Tâhâ 20/117-124; Nûr 24/21; Kasas 28/15; Zuhruf 43/62), kimi zaman bu iki nimeti örtebilmekte ve onlara karşı galip gelebilmektedir. Böylece insan, saf ve berrak yaratılan bu iki nimeti bulandırarak kirletebilmektedir. Aynı zamanda o, doğuştan sahip olduğu temiz ve masum tabiatını (Rûm 30/30) bozarak kendine yabancılaşmakta ve tanınmaz hâle gelebilmektedir. Öyle ki azgınlaşıp vahşileşerek sadece kendine değil, evrenin işleyişi ve sosyal düzen için vaz edilmiş yasaları ihlal etmek suretiyle içinde yaşadığı toplum ve doğa üzerinde yıkıcı ve yok edici etkiye neden olabilmektedir.

Bu durum, insanların önderleri ve hidayet rehberleri olan peygamberlerin gönderilmesini gerekli kılar. Nitekim Allah, lütuf ve inayetiyle hak yoldan ayrılmış ve dalalete düşmüş insanları fıtrat çizgisine çekmek yani özlerine döndürmek için peygamberler göndermiştir (Karadeniz, 2017, 315). Bu anlamda her millet ve topluluğa, kendi içlerinden varoluşlarının anlam ve gayesini öğretecek, tutum ve davranışlarının sonucunun neye mal olacağını bildirecek seçkin şahsiyetler vazifelendirilmiştir (Yûnus 10/47; Ra´d 13/8; Nahl 16/36; Fâtır 35/24). Bunlar, birey ve toplumların irşadı, ıslahı ve tekâmülü için Allah›tan aldıkları vahiyleri eksiltme ve çıkartma yapmaksızın aynen tebliğ, tebyîn ve tatbik etmişlerdir. Peygamberlik öncesi ve sonrası yaşantılarıyla örnek ve rol model olan peygamberler, Allah'tan yardım ve destek görerek O'nun koruması ve gözetimi altındadırlar. Ayrıca onlar, üstün meziyetler ile yüce ahlâkî niteliklerle donatılmışlardır. Ancak bu nitelikler, onları beşer olmaktan soyutlamadığı gibi, ilahlık mertebesine de yükseltmez. Vahiy almaya elverişli tabiatta yaratılmalarına rağmen hiçbir ilahî güç ve niteliğe sahip değillerdir. Onlar, yalnızca Allah'ın akıl ve duyu dışı bir yolla ilettiği vahiylere muhatap olurlar (Yavuz, 2018, 401).

Bu çerçevede peygamberler, risâlet görevini îfaya matuf noksan ve

KAYNAKÇA

Akçay, M. (2015). *Peygamberlere İman*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2. Baskı.

Bağcı, M. (2014). *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 3. Baskı.

Bozan, M. (2019). ''Şiî Teo-Politik Söylemin Zemini Olarak İmamet'', *Turkish Journal of Shiite Studies*, 1/1, ss. 1-24.

Cürcânî, S. Ş. (1938). *Mu´cemu't-ta´rifât*, Kahire: Dârü'l-Fazîleti.

Cürcânî, S. S. (2015). *Şerhu›l-mevâkıf*, I-III, Çev. Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Baskı.

Günaydın, F. C. (2017). ''İmam Mâtürîdî'nin Peygamber Tasavvuru/İsmet Anlayışı'', *Nübüvvet ve Medeniyet –İslâm Düşüncesinde Nübüvvet Algıları ve Medeniyet Tasavvurları-*, ss. 168-190, Edit. Abdulhamit Sinanoğlu- Recep Ardoğan. İstanbul: Kitap Dünyası Yayınları, 1. Baskı.

Hakyemez, C. (2007). ''İmamiyye Şîasında İsmet İnancı'', *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 7/1, ss. 167-192.

Hillî, H. (1407/1986). *Keşfü'l-murâd fî şerhi tecrîdi'l-i´tikâ*d, Nşr. Hasan Hasanzâde el-Âmülî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî.

İbn Bâbeveyh el-Kummî, M. (1439/2018). *Kemâlü'd-din ve temâmü'n-ni´me*, I-III, Thk. Ahmed el-Mahvezî. Tahran: Müessesetü's-Sâdık li't-Tıbâati ve'n-Neşri.

İbn Bâbeveyh el-Kummî, M. (1435/2014). *Kitâbü'l-i´tikâdât*, Nşr. İmâmü›l-Hâdî. Kum: Müessesetü'l-İmâmi'l-Hâdî, 3. Baskı.

İbn Bâbeveyh el-Kummî, M. (1429/2008). *Men lâ yahduruhü'l-fakîh*, I-IV, Thk. Alî Ekber el-Gaffârî. Kum: Müessesetü'l-Neşri'l-İslâmî, 5. Baskı.

İbn Bâbeveyh el-Kummî, M. (1978). *Risâletü'l-i´tikâdâti'l-İmâmiyye*, Çev. Ethem Ruhi Fığlalı. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

İbn Bâbeveyh el-Kummî, M. (1430/2009). *Tevhîd*, Thk. Seyyid Hâşim el-Huseynî et-Tahrânî. Kum: Müessesetü'n-Neşri'l-İslâmî, 10. Baskı.

İbnü›l-Muallim, M. (1413/1992a). *´Ademü sehvi'n-nebî*, Thk. Şeyh Mehdî Necef. Kum: Mehr Matbaası, 1. Baskı.

İbnü›l-Muallim, M. (1413/1992b). *Evâilü'l-makâlât*, Thk. Şeyh İbrâhîm el-Ensârî. Kum: Mehr Matbaası, 1. Baskı.

İbnü›l-Muallim, M. (1413/1992c). *el-Mesâilü'l-ukberiyye*, Thk. Alî Ekber el-İlâhî Horâsânî. Kum: Mehr Matbaası, 1. Baskı.

İbnü›l-Muallim, M. (1413/1992d). *en-Nüketü'l-i´tikâdiyye*, Thk. Rızâ el-Muhtârî. Kum: Mehr Matbaası, 1. Baskı.

İbnü›l-Muallim, M. (1413/1992e). *en-Nüket fî mukaddimâti'l-usûl*, Thk. Seyyid Muhammed Rızâ el-Huseynî. Kum: Mehr Matbaası, 1. Baskı.

İbn Fâris, A. (1399/1979). Mu*´cemu mekâyîsi'l-lügâti*, I-VI, Thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn. Beyrut: Dârü'l-Fikr.

İbn Manzûr, C. (1119). *Lisânü'l-´arab*, I-VI, Thk. Abdullah Ali el-Kebîr vdğr. Kahire: Dârü'l-Meârif.

Karadeniz, O. (2017). ''Nübüvvet ve Vahiy'', *Kelam El Kitabı*, ss. 315-336, Edit. Şaban Ali Düzgün. Ankara: Grafiker Yayınları, 6. Baskı.

Korkmazgöz, R. (2018). ''Kelâm İlminde Haber-i Vâhidin Bilgi ve Delil Değeri'', *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18/1, ss. 225-258.

Küleynî, M. (1388/1968). *el-Fürû´u'l-Kâfî*, I-VIII, Thk. Alî Ekber el-Gaffârî. Tahran: Y.y.

Muzaffer, M. R. (1978). *Bidâyetü'l-me´ârifi'l-ilâhiyye fî şerhi›l-´akâidi'l-İmâmiyye*, I-II, Nşr. Seyyid Muhsin el-Harrâzî. Kum: Merkezü Müdüriyyeti Havza-i İlmiyye.

Öz, M. (1996). ‹›Gâliyye'', *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XIII/333-337. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öz, M. (2020). ''Müfevvida'', *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XXXI/499-500. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Öz, M. (2012). ''Usûliyye'', *TDV İslâm Ansiklopedisi*. XXXXII/214-215. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Şerîf el-Murtazâ, A. (1409/1988). *Tenzîhü'l-enbiyâ ve'l-eimme*. Kum: Neşerâtü'ş-Şerîfi'r-Razî.

Tabâtabâî, M. H. (1993). *Şî´a der İslâm*, Çev. Kadir Akaras- Abbas Kâzımî. İstanbul: Kevser Yayınları.

Tığlı, A. (2018). ''Peygamberlik İnancına Şiî- İsnâaşerî Yaklaşım'', *Vahiy ve Peygamberlik*, ss. 427-470, Edit. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1. Baskı.

Uyar, M. (2000). *Ahbârîlik*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Yavuz, Y. Ş. (2018). ''Kelâmda Peygamberlik ve Vahiyle İlgili Kavramsal Çerçeve'', *Vahiy ve Peygamberlik*, ss. 361-407, Edit. Yusuf Şevki Yavuz. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 1. Baskı.

Yurdagür, M. (1988). ''Ahbâriyye'', *TDV İslâm Ansiklopedisi*. I/490-491. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

BÖLÜM 3

ZEMAHŞERÎ'NİN KIRAAT FARKLILIKLARINA YAKLAŞIMI (BAKARA SÛRESİ ÖRNEĞİ)

Şafak ÇATAL[1]

1 Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Çankaya Müftülüğü, scatal61@gmail.com, Orcid: 0000-0002-6451-3871

Giriş

Kur'ân, Yüce Allah'ın insanlığın hidayeti için gönderdiği ilâhi bir kitaptır. Bu itibarla indirilmeye başlandığı andan itibaren günümüze kadar hiçbir zaman Müslümanların gündeminden düşmemiştir. Hz. Peygamber, Kur'ân'ın indirilmeye başlanmasıyla beraber bizatihi eylem ve söylemleriyle Kur'ân'ın hem anlaşılmasını sağlamış hem de pek çok sahâbî yetiştirmiştir. Onun ahirete irtihalinin ardından sahâbîler, onlardan sonra da tabiîn uleması bu ulvî sorumluluğu deruhte etmiştir. Kur'ân'ın anlaşılması ve anlatılmasına yönelik gayretler, bu minvalde nesilden nesile aralıksız devam ederek günümüze kadar gelmiştir.

Kur'ân'ın doğru olarak anlaşılması ve yorumlanabilmesi için gerekli ilimler bulunmaktadır. Bu ilimlerin başında da kıraat ilmi gelmektedir. Mütevâtir ve meşhûr olan kıraatler Kur'ân hükmünde olduğundan Kur'ân'ın anlaşılmasına yapmış olduğu katkı daha da önem arz etmektedir. Kıraat konusu, Kur'ân ilimleri açısından önem arz etmektedir. Bu bakımdan tefsir literatüründe oldukça üzerinde durulan bir konuma sahip olmuştur.

Kur'ân'da kıraat farklılıklarının olduğu bilindiğinden Kur'ân'ı anlamaya yönelik kaleme alınan eserlerde kıraat ihtilaflarına yer verilmektedir. Müfessirler, yaptıkları açıklamaları desteklemeye yönelik bazen başka bir kıraat ihtilafından istifade etmiş, bazen de ilgili âyetin muhtemel manalarını tespit etmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte kıraatlerin tevcîhinde kıraat-Arap dili ilişkisini de tefsirlerinde beyan etmişlerdir.

Bu çalışmada, Mu'tezile ekolüne mensup Zemahşerî'nin kıraat farklılıklarına yaklaşımı, Bakara sûresi örneğinde ele alınmaktadır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Zemahşerî'nin hayatı özetle ele alınmakta, ikinci bölümde Bakara sûresi hakkında bilgi verilmekte, üçüncü bölümde Kıraat farklılıklarına değinilmekte, dördüncü bölümde ise Zemahşerî'nin kıraat farklılıklarına yaklaşımı üzerinde durulmaktadır. Sonuç bölümünde de elde edilen veriler özet bir biçimde aktarılmaktadır.

1. Zemahşerî'nin Hayatı

"Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî", hicri 467 yılı 27 Receb ayının 27'sinde (18.03.1075) Zemahşer köyünde doğmuştur. Zemahşer, "Türkmenistan'ın Taşavuz 'Daşoğuz, Taşauz' ilinin Köroğlu ilçesine bağlı bir köydür".[1]

1 Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, ed. İhsan Abbâs (Beyrut: Dârü's-Sadr, 1968), 5/173; Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, ed. Şuayb el-Arnaut - Muhammed N. el-Araksûsî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 20/154; Mustafa Öztürk - M. Suat Mertoğlu, "Zemahşerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 44/235-238.

Kaynakça

Baş, Erdoğan. *Ahfeş ve kıraatler*. İstanbul, 2012.

Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kur'ân-ı Kerîm'in Türkçe Meali Âlîsî ve Tefsiri*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1985.

Birışık, Abdulhamit. "Kıraat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/425-432. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Birışık, Abdulhamit. "Ulûmu'l-Kur'ân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Asnsiklopedisi*. 42/132-135. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el-. *el-Câmi'u's-sahîh*. Beyrût, 2002.

Cerrahoğlu, İsmail. "Zemahşerî ve Tefsiri". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/26 (1984), 59-96.

Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-. *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-'aşr*, ts.

Çağmar, M. Edip. "ez-Zemahşerî ve el-Makâmât Adlı Eseri". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (2002), 77-98.

Çatal, Şafak. *el-Keşşâf ve el-Mîzân Adlı Tefsirlerin Kur'ân İlimleri Açısından Mukâyesesi*. İstanbul: Üniversite Yayınları, 2022.

Çetin, Abdurrahman. *Kıraatların tefsire etkisi*. İstanbul, 2001.

Ebû Tâlib, Mekkî b. *el-İbâne 'an me'âni'l-kırâât*. ed. Muhyiddin Ramazan. Dımaşk, 1979.

Eroğlu, Ali. "İbn Mihrân en-Nîsâbûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/199-200. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.

Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Beyrût, 1993.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-a'yân*. ed. İhsan Abbâs. Beyrut: Dârü's-Sadr, 1968.

İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el-Cezerî. *Müncidü'l-mukri'în*, ts.

İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. ed. Seyyid Muhammed Keydânî. Beyrut: Dâru'l-Ma'ârife, ts.

Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Kehhâle, Ömer Rızâ. *Mu'cemü'l-müellifîn terâcimü mûsannifi'l-kütübi'l-'arabyye*. Beyrut: İhyaü't Türasi'l-Arabî, 1993.

Kılıç, Mustafa. "Zemahşerî'nin Kıraatleri Kabul Şartları". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (ts.), 149-184.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-. *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*. ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2006.

Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's-sahîh*. Riyad: Dâru't- Tayyibe, 2006.

Öztürk, Mustafa - Mertoğlu, M. Suat. "Zemahşerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/235-238. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Râzî, Ebû Abdillâh (Ebû'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn Taberistânî er-. *Mefâtîhu'l-ğayb*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

Sehâvî, Ali b. Muhammed es-. *Cemâlü'l-kurrâ ve kemâlü'l-ikrâ*. ed. Ali Hüseyin el-Bevvâb. Mekke, 1987.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed es-, el-Hudayrî. *el-İtkân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Mektebetü's-Sekâfiyye, 1973.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli 'âyi'l-Kur'ân*. ed. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 24 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hicr, 2001.

Ünal, Mehmet. *Kur'ân'ın anlaşılmasında kıraat farklılıklarının rolü*. Ankara, 2005.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. ed. İsmail Karaçam vd. 10 Cilt. İstanbul: Zehraveyn Yayıncılık, 1992.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. ed. Asım Cüneyd Köksal - Murat Kaya. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları: 182, 2021.

Zehebî, Şemseddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. ed. Şuayb el-Arnaut - Muhammed N. el-Araksûsî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an hakâikı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvi'l fî vucûhi't-te'vîl*. ed. Muhammed Abdüsselam Şahin. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1971.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *el-Keşşâf 'an hakâ'ikı ğavâmidı't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vucûhi't-te'vîl*. ed. Murat Sülün. çev. Muhammed Coşkun vd. 6 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2020.

Zerkeşî, Bedreddin Muhammed b. Abdullah ez-. *el-Burhân fî 'ulûmi`l-Kur'ân*. ed. Muhammed Ebü`l-Fazl ed-Dimyâtî. Mısır: Dâru'l-Hadîs, 2006.

Zürkânî, Muhammed Abdülazîm ez-. *Menâhilü'l-'irfân fî 'ulûmi'l-Kur'ân*. ed. Fevvâz Ahmed Zemerlî. Beyrût: Dâru'l-Kitâbu'l-Arabiyye, 1995.

BÖLÜM 4

FÂTIMÎLERIN İFRÎKIYE DÖNEMINDE HÂRICÎLERLE ETKILEŞIMI

THE INTERACTION OF THE FATIMIDS WITH THE KHARIJIS DURING THE PERIOD OF IFRIQIYAH

Ali Osman BALCI[1]

* Doktor, İslam Mezhepleri Tarihi, Konya, Türkiye / e-posta: aliosmanbalci@hotmail.com / ORCID ID: 0000-0001-5044-9779

Giriş

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren ortaya çıkan anlayış farklılıkları bir yandan olumlu bir işlev görürken diğer yandan Müslümanlar arasında derin ayrışmalara ve mücadelelere neden olmuştur. Hâricîlik ve Şiîlik, kökenleri ilk dönemlere kadar uzanan mezhepler arasında yer almaktadır. İlk dönemlerin siyasî olayları üzerine şekillenen bu iki oluşum, sonraki süreçlerde gelişerek kendi içerisinde ayrışmalara uğramıştır. Emevîler ve Abbâsîler dönemlerinde iktidar mücadelelerinde de aktif rol oynayan Hâricîler ve Şiîler, dönemlerinin iktidarları tarafından sürekli izlenmiş ve göz hapsinde tutulmuştur. İktidar ve bu oluşumlar arasında kanlı mücadeleler de yaşanmıştır. Görmüş oldukları baskılar neticesinde kendilerine farklı yerler aramış olan dinî oluşumların gittikleri bölgeler arasındaki en dikkat çeken yerlerden biri de Kuzey Afrika olmuştur.

İfrîkıye bölgesinin sınırları konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Çok geniş bir bölge olarak değerlendirildiği gibi Libya ve Tunus çevresi olarak da değerlendirilmektedir.[1] Kuzey Afrika'nın fethi ile birlikte bu bölge de İslam hâkimiyetine girmiştir. Müslümanların bölgeyi fethinden itibaren İslam'ın farklı yorumlarına sahip gruplar da bölgede yayılma faaliyeti gerçekleştirmişlerdir. Bu anlamda Hâricîlik ve Şiîlik de bölgede faaliyet göstermişler, bu grupların alt fırkaları bölgenin farklı yerlerinde hâkimiyet kurmaya çalışmışlardır. Bölgedeki hâkimiyet mücadelelerinde bu coğrafyanın ana etnik kökenlerinden olan Berberîlik etkin rol oynamıştır.

Teşekkül süreci Şiîliğe göre biraz daha erken dönem olan Hâricîlik, İsmâililîğin bölgeye taşınmasından önce birçok Berberî kabile tarafından benimsenmiştir. İbn Haldûn bu anlamda Hicaz bölgesi ile Mağrib'i etnik kökenlerin eğilimleri açısından birbirlerine benzetmektedir.(İbn Haldûn, 1988, s. 1/568) Muhtemelen bu benzerlik Hâricîliğin bölgede hızlı bir şekilde yayılmasında etkili olmuştur. Bu durum önceki dönemlerde devam eden kabile mücadelelerine bir de dinî anlam eklemiştir. Hâricîliğin aslında birçok konuda ortak görüşleri bulunan Sufriyye ve İbâziyye kolları bölgedeki iktidar mücadelesine katılmışlar ve ikisi de devlet kurabilmeyi başarmışlardır.

İsmâlîliğin Mağrib'e taşınarak bölge siyasetinde aktif rol alması tüm dengeleri değiştirmiştir. Fâtımîler bir devlet olarak ortaya çıkmasından itibaren bölgenin en güçlü iktidarlarından biri haline gelmiştir. Fâtımîler bölgede hakimyet alanlarını genişletmek ve İsmâilîliği yaymak adına Berberî kabileleri itaat altına almaya çalışmışlardır. Bir anlamda büyük bir kısmı Hâricî olan kabilelerle olumlu veya olumsuz etkileşime girmek durumunda kalmıştır. Bunu sağlamak adına Fâtımîler'in bölgede gerçekleştirdiği silahlı mücadele sonraki süreçlerde isyanların ortaya çıkmasında başat rol

1 İfrîkıye ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Özkuyumcu, 2000, ss. 515-516)

Kaynakça

Abdullâh, A. b. (1983). *Ma'lemetü'l-Fıkhi'l-Mâlikî*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.

Balcı, A. O. (2023). *Endülüs'te İslam Mezhepleri* (1. bs). Konya: Kitap Dünyası.

Başkonak, M., & Balcı, A. O. (2022). Mezhebî Göçlerle Gelişen Anlayış Farklılıkları ve Dinî Eğitim Kurumları (Hârîcilik, Mu'tezile, Şiîlik Örneği). İçinde M. Başkonak (Ed.), *İlahiyat Bilimleri Açısından Göç* (ss. 187-207). Konya: Kitap Dünyası.

Bekrî, E. U. A. b. A. b. M., (ö.487/1094). (1992). *El-Mesâlik ve'l-Memâlik*. Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî.

Bûasbâne, Ö. b. L. H. S. (2013). *Meâlimü'l-hadârati'l-İslamiyye bi Vercelân* (2. bs). Cezayir: Dâru Nüzhetü'l-elbâb.

Ceytâlî, E. T. İ. b. M. (ö. 750/1349). (1998). *Kavâidü'l-İslâm*. Cezayir: el-Matba'atü'l-Arabiyye.

Cuperly, P. (2003). *Medhal ilâ dirâsâti'l-İbâdiyye ve akîdetihâ* (Ammâr Cellâsî, Çev.). Müessesetü Tawalt es-sekâfiyye.

Dalkılıç, M. (2012). Haricilerin "İtidal" Arayışı ve Sufriyye. *Journal of Istanbul University Faculty of Theology*, (12), 19-49.

Erbaş, F. (2021). Halife Mu'izz-Lidînillâh Döneminde (341-365/953-975) Fâtımî-Endülüs Emevî Mücadelesi. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (19), 266-290. https://doi.org/10.32950/rteuifd.903685

Fığlalı, E. R. (1999). İbâziyye. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 19, ss. 256-261). İstanbul: TDV Yayınları.

Hamevî, Ş. A. A. Y. bin A. er-R. (ö. 626/1229). (1995). *Mu'cemü'l-Büldân*. Beyrut: Dâru Sâdr.

Harekât, İ. (2005). Midrârîler. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 30, ss. 14-16). İstanbul: TDV Yayınları.

Hasan, H. İ., & Şeref, T. A. (1947). *Ubeydullâh el-Mehdî İmâmü'ş-Şî'ati'l-İsmâ'îliyye ve Müessisü'd-Devleti'l-Fâtımiyye fî Bilâdi'l-Mağrib*. Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye.

Hattâb, M. Ş. (2003). *Kâdetü fethu'l-Endelüs*. b.y.: Müessesetü Ulûmü'l-Kur'ân.

İbn Hacer el-ʿAskalânî, E.-F. Ş. A. b. ʿAlî b. M. el-ʿAskalânî. (1326/1908). *Tehzîbü't-Tehzîb* (C. 1–12). Hindistan: Dâiratü'l-Meʿârifi'l-ʿOsmâniyye.

İbn Haldûn, A. b. M. (ö. 808/1406). (1988). *Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-Mübtede' ve'l-haber fî eyyâmi'l-Arabi ve'l-Acemi ve'l-Berber ve men âsârahüm min zevi's-sultâni'l-ekber*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.

İbn Hazm, E. M. A. b. A. b. S. (ö. 456/1064). (t.y.). *El-Fasl fi'l-milel ve'l-ehvâi ve'n-nihal*. Kahire: Mektebet'ül-Hâncî.

İbn İzârî, E.-A. A. b. M. b. İ. el-M. (ö. 712/1312). (1983). *El-Beyâni'l-muğrib fî ahbâri'l- Endelüs ve'l-Mağrib*. Beyrut.

İbnü'l-Esîr, E.-H. İ. A. b. M. b. M. eş-Ş. el-C. (ö. 630/1233). (1997). *El-Kâmil fi't-târîh* (C. 1–10). Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabi.

İbnü's-Sağîr, (ö. 290/903'ten sonra). (1986). *Ahbârü'l-eimmeti'r-Rüstemiyyîn*. Cezayir: el-Matbûâti'l-Cemîle.

Kâdî, N. b. M. (ö. 363/974). (1986). *İftitâhü'd-da've*. Cezayir: Dîvânü'l-Matbûâti'l-Câmi'iyye.

Kavas, A. (2004). Meysere el-Medgarî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 29, ss. 507-508). İstanbul: TDV Yayınları.

Nâmî, A. H. en-. (t.y.). *Dirâsâtü ani'l-İbâdiyye* (Mihâil Hûrî, Çev.). Beyrut: Dârü'l-garbi'l-İslâmî.

Nüveyrî, E.-A. Ş. A. b. A. b. M. el-B. et-T. el-K. (ö. 733/1333). (2002). *Nihâyetü'l-ereb fî fünûni'l-edeb*. Kahire: Daru'l Kütübi'l-Vesâikü'l-Kavmiyye.

Öz, M. (1994). Ebû Abdullah eş-Şiî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 8, ss. 85-87). İstanbul: TDV Yayınları.

Özkuyumcu, N. (2000). İfrîkıye. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 21, ss. 515-516). İstanbul: TDV Yayınları.

Özkuyumcu, N. (2008). Rüstemîler. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (C. 35, ss. 295-296). İstanbul: TDV Yayınları.

Selâvî, E.-A. Ş. A. b. H. b. H. es-. (t.y.). *El-İstiksâ li-ahbâri'd-düveli'l-Mağribi'l-aksâ*. Fas: Dâru'l-Kitâb-Dâru'l-Beydâ.

Şehristânî, E.-F. M. b. A. b E. B. A. (ö. 548/1153). (1968). *El-Milel ve'n-Nihal.* Kahire: Müessesetü'l-Halebî.

Şemmâhî, E.-A. A. b. S. (1884). *Kitâbü's-Siyer*. Mısır: el-Matba'atü'l-Bârûniyye.

Tarhûnî, M. b. R. (2005). *Et-Tefsîr ve'l-müfessirûn fî garbi İfrikıyâ*. Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî.

Taşkin, B. (2021). Erken Dönem Bir İbâzî Teorisyeni: Abdullah b. Yezîd el-Fezârî'nin (II. -III. yüzyıl) Kitâbü't-tevhîd'i ve Kelâmî Perspektifi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, *10*(4), 3959-3978. https://doi.org/10.15869/itobiad.1026356

Zehebî, Ş. M. b. A. b. O. (ö. 748/1348). (1993). *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhir ve'l-a'lâm*. Beyrut: Daru'l-Kitâbü'l-Arabî.

Ziriklî, H. b. M. b. M. b. A. b. F. el-. (2002). *El-Aʿlâm*. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.

2023
Aralık

Mimarlık, Planlama ve Tasarımda Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Z. Özlem PARLAK BİÇER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editörler • Prof. Dr. Z. Özlem PARLAK BİÇER

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-417-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

REKREASYONEL TATMİNİN İNSANLARDA OLUŞTURDUĞU MUTLULUK KAVRAMI

Banu BEKCİ 1

BÖLÜM 2

DENİZEL ULAŞIM ARAÇLARINDA ERİŞEBİLİRLİK

Emre ERGÜL, Mert HACIRAİFOĞLU,
Can ÖZCAN, Markus WILSING, Barış KARSLIGİL 17

BÖLÜM 3

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU BULUNAN ÇOCUKLARDA OYUN KAVRAMINA YÖNELİK DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Banu BEKCİ, Elvin MAMMADOV 35

BÖLÜM 4

PLANLAMA PERSPEKTİFİNDE DEPREMLER KENTLEŞME VE FİZİKİ PLANLAMA

Saliha TANDOĞAN, Ekin ERBAŞ, Bülent DENİZ.....51

BÖLÜM 5

KENT KİMLİĞİNİ YANSIMASI OLAN KENT PARKLARIN MEKÂN DİZİMİ METODU İLE İNCELENMESİ, BURSA HÜDAVENDİGAR KENT PARK ÖRNEĞİ

Merve ŞİMŞEK.....71

BÖLÜM 6

KARMAŞIK PROJE YÖNETİMİ YAKLAŞIMI BELİRLENMESİNDE KARMAŞIK PROJE HARİTALAMASI MODELİ, ALIŞVERİŞ MERKEZİ ÖRNEĞİ

Rabia Nur EKİZOĞLU, Z. Özlem PARLAK BİÇER 97

BÖLÜM 7

EKONOMİK AÇIDAN DEZAVANTAJLI GRUPLARIN YAŞAM ALANLARINDA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM SÜREÇLERİ

***Burcu İMREN GÜZEL*.....125**

BÖLÜM 8

ÜNİVERSİTE REKREASYON MERKEZLERİ VE DÜNYA'DAKİ ÖRNEKLERİ

***Seyhan SEYHAN, Banu Çiçek KURDOĞLU*.....149**

REKREASYONEL TATMİNİN İNSANLARDA OLUŞTURDUĞU MUTLULUK KAVRAMI

Banu BEKCİ[1]

1 Prof. Dr. Banu BEKCİ, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Orcid: 0000-0003-1789-535X

Yaşamın anlamı ve hayatın ne olduğu filozoflar ve bilim insanları tarafından sıklıkla/yüzyıllardır tartışılmaktadır. Aslında yaşamın anlamı nedir? sorusu hayatın varlığı ve önemini anlamaya dair felsefi bir sorudur. Bu felsefi yolculuğu anlamak için "hayat nedir, yaşamak nedir, yaşam neyi ifade eder, hayatın amacı nedir, varlığımızın sebebi nedir" sorularını anlamak gerekir. Yaşamın anlamı bilimsel araştırmaların yanı sıra felsefi ve dinsel pek çok araştırmaya da konu olmuştur. Günümüzde modern bilim ve etkisi altında kalarak pozitivizm ile yükselişe geçmiştir. Oysaki "Yaşam Felsefesi" doğa bilimlerinin mekanik ve pozitivist tutumları karşısında gelişen insan (tin) temelli bir anlayıştır (Yeşilçayır, 2022). Bilimsel araştırmaların çoğu evrenin doğumu ve oluşumu üzerine yoğunlaşıp hayatın "Nasıl"ı üzerinde durmaktadır. Birçok insan yaşamının yaşamaya değer olup olmadığını sıklıkla kendisine sormaktadır. İnsanlar yaşadığı dünyada ne gibi bir amacı olduğunu anlamak istemektedir. Günümüzde insanlar tarafından bu anlamın sorgulanması giderek daha da artmaktadır. Bu bağlamda Joseph Campbell, "Yaşamın kendi başına bir anlamı yoktur. Her birimizin yaşama yüklediği bir anlam vardır. Dolayısıyla, sorunun yanıtı kendiniz olduğu için, ayrıca böyle bir soru sormaya gerek yoktur" demiştir (Campbell, 2003). Varoluşçu bir yaklaşım üstlenen yaşamda genel geçer bir anlam aramak yerine her insanın kendi anlamını kendisinin bulması gerekmektedir (Garcia ve Miralles, 2020). Çağdaş psikolojik yaklaşımlarda psikiyatristler ve psikologlar yaşamın genel anlamını sorgulamak yerine artık herkesin kendisi için bir anlam kurguladığını kabul etmektedir. Böylece hayata anlam yükleyenlerin kendilerini daha çok geliştirdikleri ve mutlu oldukları kabul edilmektedir. İnsanların hayatlarına anlam yükleyebilmeleri için belirli kaynaklara ulaşmaları gerekmektedir. İkinci dünya savaşı sırasında toplama kampında kalan Frankl dünyayı daha büyük bir hapishane olarak kavramamızı sağlayarak parlak bir metafora dönüştürüp farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Frankl çalışmaları süresince "İnsanı insan yapan nedir?" sorusuna yanıt vermeye çalışmıştır (Frankl, 2017).

Frankl, 2017'de "İnsanın Anlam Arayışı" kitabında *"Gerçekten ihtiyaç duyulan şey, yaşama yönelik tutumumuzdaki temel bir değişmeydi. Yaşamdan ne beklediğimizin gerçekten önemli olmadığını, asıl önemli olan şeyin yaşamın bizden ne beklediği olduğunu öğrenmemiz ve dahası umutsuz insanlara öğretmemiz gerekiyordu. Yaşamın anlamı hakkında sorular sormayı bırakmamız, bunun yerine kendimizi yaşam tarafından her gün, her saat sorgulanan birileri olarak düşünmemiz gerekirdi. Yanıtımızın konuşma ya da meditasyondan değil, doğru eylemden ve doğru yaşam biçiminden oluşması gerekiyordu. Nihai anlamda yaşam, sorunlara doğru çözümler bulmak ve her birey için kesintisiz olarak koyduğu görevleri yerine getirme sorumluluğunu almak anlamına gelir."* yaptığı yorumlarla yaşamdaki farkındalıkları ortaya koymaya çalışmıştır. Ortaya koyduğu en

Kaynaklar

Acar, H. (2016). *Assessment of Children's Playgrounds in Terms of Design Approach, Physical Characteristics and User's Ideas*, Environmental Sustainability and Landscape Management, St. Kliment Ohridski University, Press, Sofia, ISBN: 978-954-07-4140-6, Chapter 3, s:35-57.

Aghayeva, N., Bogenç, Ç. (2022). City-Ecological Development Framework of Urbanized Environment In Greater Baku, *International Journal of Social, Humanities And Admınistrative Sciences,* 8(50):324-335.

Aghayeva, N., Bogenç, Ç. (2022). *Mimaride Ekolojik Yaklaşımlar*, İksad Yayınevi, ISBN: 978-625-8246-93-3, s:96. (2022b)

Alanoglu, S., Isik, O., Ayhan, C. (2020). The effect of regular recreational activities on adult women's stress, happiness, and life satisfaction levels, *Progress in Nutrition*, 22(2):1-9.

Ballas, D. (2013). What makes a 'happy city'?, *Cities,* 32(1):539-550.

Bogenç, Ç., (2020). Rize Derepazarı Turizm Potansiyelinin Arttırılmasına Yönelik Planlama Stratejileri, *Tasarım Mimarlık Dergisi*, 21(3):180-309.

Bogenç, Ç., Sabaz, M. (2019). Dünya Miras Alanı Safranbolu'nun Alan Yönetim Planının Geliştirilmesi Sürecinde; Tema, Hedef ve Eylemlerin Belirlenmesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(3):1526-1544.

Campbell, J. (2003). *The Hero's Journey Joseph Campell on his life and work,* New World Library Novato, Calıfornia, ISBN: 1-57731-404-2, s:304.

Chen, J. S., Prebensen, N. K. (2017). *Nature Tourism*, Routledge, ISBN:9781315659640, s:232.

Cheshire, P., Magrini, S. (2006). Population growth in European cities: Weather matters – But only nationally, *Regional Studies*, (40):23-37.

Csikszentmihalyi, M., Hunter, J. (2003). Happiness in Everyday Life: The Uses of Experience Sampling, *Journal of Happiness Studies*, (4):185-199.

Çakıcı, C. A., Yenipınar, U., Benli, S.(2014). Yavaş Şehir Hareketi: Seferihisar Halkının Tutum ve Algıları İle Yaşam Doyumları, *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 11(3):24-41.

Compton, C. W., Hoffman, E. (2018). *Positive Psychology "The Science of Happiness and Flourishing"*, Third Edition, Sage Publications, ISBN: 9781544322926, s:479.

Dadvand, P., Bartoll, X., Basagaña, X., Dalmau-Bueno, A., Martinez, D., Ambros, A., Cirach, M., Triguero-Mas, M., Gascon, M., Borrell, C., Nieuwenhuijsen, M. J. (2016). Green spaces and General Health Roles of mental health status, social support, and physical activity, *Environment International*, (91):161-167.

Düzenli, T., Mumcu, S., Yılmaz, S., Özbilen, A.(2012). Analyzing Youth's Activity Patterns in Campus Open Spaces Depending on Their Personal and Social Needs, Journal of Adult Development, (19):201-214.

Dzhambov, A. M., Dimitrova, D. D.(2014). Urban green spaces' effectiveness as a psychological buffer for the negative health impact of noise pollution: a systematic review, *Noise Health*, (16)157-165.

Easterlin, R. A. (1974). Does economic growth improve the human lot?. *Nations and households in economic growth: Essays in honor of Moses Abramovitz*, s: 89–125.

Garcia, H., Miralles, F. (2020). *IKIGAI Japonların Uzun ve Mutlu Yaşam Sırrı*, ISBN: 978-605-2361-45-0, İndigo Yay. Dağ. Paz. Rek. Ltd. Şti., s:171.

Gascon, M., Zijlema, W., Vert, C., White, M. P., Nieuwenhuijsen, M.(2017). Outdoor blue spaces, human health and well-being: A systematic review of quantitative studies, *International Journal of Hygiene and Environmental Health,* 220(8):1207-1221.

Güneroğlu, N., Bekar, M. (2019). Enhancing Environmental Quality of Cities Using Landscape Transformation Projects, Polish Journal of Environmental Studies, 6(28):4171-4181.

Güngör, S. Bütüner, F. (2021). Pandemi Sürecinde Konya İlinde Yaşayan Yaşlı Bireylerde Meydana Gelen Sosyal ve Psikolojik Değişimlerin Peyzaj Mimarlığı Açısından Değerlendirilmesi, *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology* s:2458-2465.

Frankl, V. E. (2017). İnsanın Anlam Arayışı, Okuyan Us Yayınları, ISBN: 9786054054206, s:176.

Frey, B. S., Stutzer, A. (2002). The economics of happiness, *World Economics*, 3(1):1-17.

Frumkin, H. (2001). Beyond toxicity human health and the natural environment, *American Journal of Preventive Medicine*, 20(3):234-240.

Hakoköngas, E., Puhakka, R.(2023). Happiness from Nature? Adolescents' Conceptions of the Relation between Happiness and Nature in Finland, *Leisure Sciences*, 45(7):665-683.

Hematian, H., Ranjbar, E. (2022). Evaluating urban public spaces from mental health point of view: Comparing pedestrian and car-dominated streets, *Journal of Transport&Health,* (27): 101532.

Hergül, Ö. C., Dönmez, İ., Kahveci, H., Poyraz, M.(2021). Fiziksel Kimliği Koruma ve İmaj Geliştirme Üzerine Bir Yerleşim Deneyimi: Osmaneli (Bilecik) Örneği, Bilecik Seyh Edebali University Journal of Science, 8(1):369-382.

Jackson, L. E. (2003). The relationship of urban design to human health and condition, *Landscape and Urban Planning*, 64(4):191-200.

Kang, L., Yang, Z., Han, F. (2021). The Impact of Urban Recreation Environment on Residents' Happiness—Based on a Case Study in China, *Sustainability*, 13(10):5549.

Karaşah, B., Aşık, S. (2021). Sosyal etkileşim ortamı olan kent parklarında kullanıcı tercihlerinin belirlenmesi: Artvin-Hopa örneği, Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 22(2):183-191.

Karataş, A., Kılıç, S. (2017). Sürdürülebilir Kentsel Gelişme ve Yeşil Alanlar, *Siyasal: Journal of Political Sciences*, 26(2): 53-78.

Kaya, F, Ş. (2019). Kent Yaşamı Memnuniyeti, Stresle Başa Çıkma ve Yaşam Doyumu İlişkisi: İstanbul Örneği, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 3(2):325-342.

Kirchner, T. R., Shiffman, S. (2016). Spatio-temporal determinants of mental health and well-being: advances in geographically-explicit ecological momentary assessment (GEMA), *Social Psychiatry and Psychiatrc Epidemiology,* (51):1211-1223.

Kirkik Aydemir, K. P. (2020). Age Friendly Cities on Active and Healthy Aging; One on Bolu-Karacasu Studio Experience, *International Journal of Scientific and Technological Research,* 6(10):55-71.

Konow, J., Earley, J. (2008). The Hedonistic Paradox: Is homo economicus happier?, *Journal of Public Economics*, 12(1-2):1-33.

Kunstler, J. H. (1996). *Home from Nowhere: Remaking our Everyday World for the Twenty-first Century*. Simon and Schuster, New York, s:320.

Laatikainen T. E., Hasanzadeh, K., Kyttä, M. (2018) Capturing exposure in environmental health research: Challenges and opportunities of different activity space models, *International Journal of Health Geographics,* (17)29.

Lepp, A. (2018). Correlating leisure and happiness: The relationship between the leisure experience battery and the satisfaction with life scale, *Annals of Leisure Research*, 21(2):246–252.

Leyden, K. M., Goldberg, A., Michelbach, P. (2011). Understanding the Pursuit of Happiness in Ten Major Cities, *Urban Affairs Review*, 47(6):861-888.

Lindheim, R., Syme, S. L. (1983). Environments, people, and health, *Annual Review of Public Health*, (4):335-359.

McFarland, A. L., Zajicek, J. M., Waliczek, T. M. (2014). The relationship between parental attitudes towards nature and the amount of time children spend in outdoor recreation, *Journal of Leisure Research,* 46(5):525–539.

Mehaffy, M. W. (2021). Health and Happiness in the New Urban Agenda: The Central Role of Public Space, Sustainability, 13(11):5891Morais, P., Migueis, V.L., Camanho, A. S. (2013). Quality of Life Experienced by Human Capital: An Assessment of European Cities, *Social Indicator Research*, (110):187-206.

Myers, G. D., Diener, E. (1995). "Who Is Happy?", *Psychological Science,* 6 (1):10–19.

Nawijm, J., Veenhoven, R. (2012). *Happiness Through Leisure, Positeve Leisure Science From Subjective Experience to Social Contexts,* Springer, s: 193-209.

Okulicz-Kozaryn, A., Mazelis, J. M. (2018). Urbanism and happiness: A test of Wirth's theory of urban life, *Urban Studies*, 55(2):349–364.

Onose, D.A., Ioj, I.C., Ni, M.R., Vnu, G.O., Popa, A.M. (2020). Too old for recreation? how friendly are urban parks for elderly people?, *Sustainability*, 12(3):790.

Rantala, O., Puhakka, R. (2020). Engaging with nature: Nature affords well-being for families and young people in Finland, *Children's Geographies,* (18):490-503.

Rehdanz, K., Maddison, D.(2005). Climate and happiness, *Ecological Economics*, 52(1):111-125.

Ritchie, A., Thomas, R. (2009). *Sustainable Urban Design an Environmental Approach*, Taylor&Francis, Second Edition, ISBN:0-415-44781-X, s:256.

Robinson, J.M., Brindley, P., Cameron, R., MacCarthy, D., Jorgensen, A. (2021). Nature's Role in Supporting Health during the COVID-19 Pandemic: A Geospatial and Socio ecological, *International Journal of Environmental Research and Public Health,* 18(2227):2-21.

Romagosa, F., Eagles, P. F. J. Lemieux, C. J. (2015). From the inside out to the outside in: Exploring the role of parks and protected areas as providers of human health and well-being, *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, (10):70-77.

Ruxandra, L. S. (2021). Urban Conservation In International Charters: From The Athens Charter To The Historic Urban Landscape Recommendation, *Protection of Cultural Heritage*, 12:(71-78).

Samavati, S., Ranjbar, E. (2017). The Effect of Physical Stimuli on Citizens' Happiness in Urban Environments: The Case of the Pedestrian Area of Historical Part of Tehran, *Journal of Urban Design and Mental Health*, (2):1-37.

Shin, D. C., Johnson, D. M. (1978). Avowed happiness as an overall assessment of the quality of life, *Social Indicators Research*, (5):475-492.

Ströhle, A. (2009). Physical activity, exercise, depression and anxiety disorders, *Journal of Neural Transmission*, (116):777-784.

Su, L., Zhou, S., Kwan, M. P., Chai, Y., Zhang, X. (2021). The impact of immediate urban environments on people's momentary happiness, Geograpy, *Urban Studies & Planning*, 59(1):140-160.

Völker, S., Kistemann, T. (2013). Reprint of: "I'm always entirely happy when I'm here!" Urban blue enhancing human health and well-being in Cologne and Düsseldorf, Germany, *Social Science & Medicine*, (91):141-152.

Wang, M., Sunny Wong, M. C. (2014). Happiness and Leisure Across Countries: Evidence from International Survey Data, *Journal of Happiness Studies*, 15:(85-118).

World Health Organization. (1986). International Conference on Health Promotion: The Move towards a New Public Health. Ottawa, Canada: World Health Organization, Health and Welfare Canada, Canadian Public Health Association.

Yeşilçayır, C. (2022). Viktor E. Frankl'ın Yaşam Felsefesi ve Anlam, *Temaşa Felsefe Dergisi*, 18(55-67).

United Nations (UN). (2010). Department of Economic and Social Affairs, Population Division, UNDESA. (2018). World urbanization Prospects 2009: Revision Highlights

Zarotis, G. F., Tokarski, W. (2020). The Effect of Recreational Sports on Human Health, Journal of Sports and Physical Education, 7(3):25-33.

DENİZEL ULAŞIM ARAÇLARINDA ERİŞEBİLİRLİK

Emre ERGÜL[1]

Mert HACIRAİFOĞLU[2]

Can ÖZCAN[3]

Markus WILSING[4]

Barış KARSLIGİL[5]

1 Emre ERGÜL, Doç. Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, http://orcid.org/0000-0003-3586-0660

2 Mert HACIRAİFOĞLU, Mezun Öğrenci, İzmir Ekonomi Üniversitesi, http://orcid.org/0009-0000-8313-8205

3 Can ÖZCAN, Öğr. Üyesi Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, https://orcid.org/0000-0003-4436-3332

4 Markus WILSING, Öğr. Üyesi Dr., İzmir Ekonomi Üniversitesi, https://orcid.org/0009-0000-4925-1220

5 Barış KARSLIGİL, Mezun Öğrenci, İzmir Ekonomi Üniversitesi, https://orcid.org/0009-0006-6056-5216

1. GİRİŞ: AMAÇ, KAPSAM ve YÖNTEM

Karasal mekânlar söz konusu olduğunda, erişilebilirlik konusunda yeterli ve içerikli pek çok akademik kaynak bulunabilmektedir. Ancak, ulaşım araçlarında erişilebilirlik, üzerinde henüz yeterince çalışılmış bir konu değildir. Deniz ulaşım araçlarında erişilebilirlik üzerine ise, birkaçı dışında hemen hemen hiç akademik kaynak yoktur. Bu çalışma, bu alandaki boşluğu kapatmaya katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Öte yandan kimi kurumların, ulaşım araçlarını da kısmen içeren, kamusal mekânlardaki engelli hareketini kolaylaştırmaya çalışan girişimleri olduğu gözlemlenmektedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kurduğu Engelsizmir'in Kırmızı Bayrak Şartnamesi gibi rehber ve yönetmelikler bunlara örnek olarak gösterilebilir. İZBB'nin İzmir Körfezindeki taşıma operatörlüğünü yürüten kuruluş, feribot ihalesini alan firmadan teknenin Kırmızı Bayrak belgesi almasını, bunun için proje üzerine işlenecek bir engelli erişilebilirliği sunumu hazırlamasını istemiştir. Firma, İzmir Ekonomi Üniversitesi Ekotam Tasarım Araştırmaları Merkezi ile temasa geçmiş ve alanındaki ilk örnek olan bu sunumu hazırlatmıştır. Kısaca bu çalışmanın kapsamı denizel ulaşım sistemlerinde erişilebilirlik olarak belirlenmiştir ve örnek incelemesini, ana güvertede araçların, üst güvertede insanların bulunduğu, iki kız kardeşi daha bulunan Hasan Tahsin Feribotu oluşturmaktadır. Feribot için hazırlanmış olan sunum Betimlemeli Analiz yöntemi ile değerlendirilmiş ve nasıl geliştirilebileceği konusunda önerilerde bulunulmuştur. Betimlemeli Analiz, üzerinde çalışılan konuda, var olan durumu tüm ayrıntıları ile ortaya koymaktır. Bu çalışmada da, sunumdaki öneriler biçim, malzeme ve boyutları açısından irdelenmiş ve dahası, bir bütün olarak katkı koyduğu ve eksik kaldığı kısımları ile ne ifade ettiği değerlendirilmiştir.

2. KAVRAMLAR ve TANIMLAR

2.1. ERİŞİLEBİLİRLİK

Erişilebilirlik, özellikle kentlerde, gündelik yaşamdaki hareketliliği ve katılımı etkileyen sorunların en önünde yer almaktadır. Kentlerde erişilebilirliği sağlamanın temelinde insanların, hizmetlerin ve ekonomik faaliyetlerin en uygun şekilde bir araya getirilmesi yatmaktadır. Erişilebilirlik, engelliliğin sosyo-politik tanımının merkezinde yer alan haklardan biridir. Çünkü sosyal model ve hak temelli yaklaşım bireyin fiziksel veya zihinsel eksikliklerinden ziyade, öncelikle dış çevreye ve temel hak ve özgürlüklere odaklanmaktadır. Engelli bireylerin çevrelerine uyum göstermeleri yerine, çevrenin onların istek, ihtiyaç ve yeteneklerine göre uyarlanmasını savunmaktadır (Hahn, 1986: 274). Engellilerin yüzleşmek zorunda kaldığı problemlerin temelinde kısıtlayıcı çevresel etmenler bulunmaktadır. Çevrenin

KAYNAKÇA

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, (2005). https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5 (son erişim: 02.11.2023)

Ada, B., Teber, M. (2020). A Comparison of Accessibility Checklist in Marine Transportation, Yayınlanmamış Makale.

Ercoli, S. (2016). The Seamless Journey – A Universal Design Approach to Water-Based Public Transport Systems, Yayınlanmış Doktora Tezi, Politecnico di Milano.

Ergül, E., Özcan, C., Wilsing, M., Karslıgil, B. (2014). İzmir Büyükşehir Belediyesi Yeni Nesil Feribot Erişilebilirlik Sunumu, Ekotam, İzmir Ekonomi Üniversitesi.

Hahn, H. (1986). Disability and the Urban Environment: A Perspective on Los Angeles. Environment and Planning D: Society and Space, 4(3), 273-288. https://doi.org/10.1068/d040273

Lang, R. (2007). The Development and Critique of the Social Model of Disability, Leonard Cheshire Disability and Inclusive Development Centre, https://www.ucl.ac.uk/iehc/research/epidemiology-public-health/research/leonard-cheshire-research (son erişim: 02.11.2023)

Lee, TML. (2005). Multicultural Citizenship: The Case of the Disabled, Critical Disability Theory: Essays in Philosophy, Politics, Policy and Law (ed: D. Pothier, ve R. Devlin), 87-106, ISBN: 9780774812047

Mcguckin, N., Murakami, E. (1999). Examining Trip-Chaining Behavior: Comparison of Travel by Men and Women, Transportation Research Record, No: 1693, 79-85, http://dx.doi.org/ 10.3141/1693-12

Suen, SL., Mitchell, CGB. (2000). Accessible Transportation and Mobility, Transportation Research Board, https://onlinepubs.trb.org/onlinepubs/millennium/00001.pdf (son erişim: 02.11.2023)

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, https://aile.gov.tr/media/130921/eyhgm_istatistik_bulteni_ocak_23.pdf (son erişim: 02.11.2023)

United Nations, (2006). Conventions on the Rights of Persons with Disabilities, https://social.desa.un.org/issues/disability/crpd/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities-crpd (son erişim: 02.11.2023)

UPIAS, (1976). Fundamental Principles of Disability, London.

Welch, P. (1995). Strategies for Teaching Universal Design, Mig Communications, ISBN: 9780944661239

World Health Organization, (2011). World Report on Disability, ISBN: 978 92 4 068521 5(pdf), https://www.who.int/publications/i/item/9789241564182 (son erişim: 02.11.2023)

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU BULUNAN ÇOCUKLARDA OYUN KAVRAMINA YÖNELİK DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

Banu BEKCİ[1]

Elvin MAMMADOV[2]

"Çocuk ve doğa hareketi şu temel fikirden güç alıyor:

Doğadaki çocuk, soyu tehlike altında olan bir türdür ve Çocukların sağlığı ile

Yeryüzü'nün sağlığı birbirine sıkı sıkıya bağlıdır."

Richard Louv

1 Prof. Dr. Banu BEKCİ, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Orcid: 0000-0003-1789-535X

2 Pey. Yük. Mim. Elvin MAMMADOV, Design Bureau Şirketi, Bakü, Azerbaycan, Orcid;0009-0008-4184-170X

Elvin MAMMADOV (28.09.2023), Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuklara Yönelik Açık Yeşil Alan Tasarımları, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Yüksek Lisans Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Prof. Dr. Banu BEKCİ tarafından yürütülmüştür.

Dijital dünyanın insan yaşamını değiştirmeye başladığı yirmibirinci yüzyılda toplum davranışlarındaki değişimler hızlanmaya başlanmıştır. Bu değişimler en çok insanların birbirleri ile daha az bir araya gelmesi hatta aile bireyleri ile kurdukları iletişimlerini azalmalarıyla birlikte daha çok hissedilmeye başlanmıştır. Bu sürecin sıklıkla yaşanması bireylerin sosyalleşmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle aşırı dijital teknolojiye maruz kalan toplumlarda psiko-sosyal değişimlerde yaşanan bu farklılıklar başta çocuklar olmak üzere otizm hiperaktivite (dehb) ve duyusal yetersizlikler gibi hastalıkların baş göstermesine de neden olmaktadır. Çocuklarında bu tip hastalıklar görülen aileler hem maddi hem de manevi açıdan oldukça zor bir durum yaşamaktadır. Yapılan araştırmalar açık yeşil alanları oldukça sık kullanan çocuklarda otizm ve hiperaktivite gibi psikososyal bozuklukların kapalı ortam ve dijital araç kullanımı fazla olan çocuklara (Çakır, 2019) göre daha az rastlandığını göstermektedir. Sınırlı sosyal etkileşim, tekrarlayıcı streotip hareketler, konuşma bozukluğu, kendine zarar verme davranışları ile kendini gösteren bir nörogelişimsel bozukluk olarak tanımlanan otizm'in oluşma nedeni tam olarak bilinmemektedir. Ailelerin bu gelişim bozukluğu ile karşı karşıya kalması çocuklarının erken çocukluk döneminde olmaktadır (Namlı ve Çetin, 2019; Ibrahimagić vd., 2015).

OSB'li tanısı konulan bireylere gerekli eğitim ve tedavi süreci uygulandığı takdirde bireyler toplum yaşamında aktif rol üstlenerek kendilerini geliştirebilme imkânı da bulabilmektedirler (Alver ve Gümüş, 2020). OSB'li bireyler kendilerine uygun eğitim koşulları sağlandığında hem yaşam kalitelerini artırabilmek hem de sosyal çevrelerine uyumlu hale gelebilmek için yaşadıkları sağlık sorunlarını azaltabilmek için yoğun bir çaba içerisine girerler. Bu süreçte ise en çok egzersiz ve spor yapmak tercih edilmektedir.

Sporun rehabilite edici etkisi göz önünde bulundurulduğunda gelişimsel bozukluğu olan çocuklar için sporun ne denli önemli olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler sahip oldukları fiziksel özellikler kadar zihinsel yetenekler bakımından da birbirlerinden ayrılmaktadır (Demiral, 2016). Bazı bireyler öğrenme ve öğrendiği bilgileri uygulamayabilme becerisini hemen elde ederken bazı bireyler ise (OSB) yoğun öğrenme ve uygulama programlarına gereksinim duymaktadır (Heward, 2009). Bu bireylerde eğitime erken yaşlarda başlanılması ve eğitimlerde bilimsel yöntemlerin tercih edilmesi son derece önemlidir. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) bulunan çocuklarda öne çıkan iki temel bileşenden biri sosyal iletişimlerindeki yetersizlikler ikincisi ise tekrarlanan kısıtlı davranışlar olarak belirtilmektedir (APA, 2013). Zihinsel öğelerin geliştirilmesi ve sosyal aktivasyonların sağlanmasında etkili bir araç olarak görülen fiziksel egzersiz hareketlerinin yer aldığı beden eğitimi

Kaynaklar

Acar, H., Gülpınar Sekban, D. Ü. (2019). Affordances of Elementary Schoolyards for Children: An Elementary Schoolyard Design, *Journal of Forestry*, 15(2):1-16.

Aghayeva, N., Bogenç, Ç. (2022A). City-Ecological Development Framework of Urbanized Environment in Greater Baku, *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 8 (50) pp. 324-335

Aghayeva, N., Bogenç, Ç. (2022B). *Mimaride Ekolojik Yaklaşımlar*, Ankara/Türkiye: İKSAD YAYINEVİ, B BEKCİ (Ed), s:96.

Alp, H.(2014). *Otistik Çocuklarda Görülen Davranış Problemlerinin Düzeltilmesiyle Hareket Eğitimi ve Fiziksel Aktivitelerin İlişkisi*, Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitim Öğretmenliği Ana Bilim Dalı, Beden Eğitimi ve Spor, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Manisa, s:173.

Alver, E., Gümüş, Ç.(2020). Otizm Spektrum Bozukluğuna Sahip Bireylerde Eğitimin Önemine Dikkat Çekmek Üzere Hazırlanmış Dergi İlanı Tasarımı Örnekleri, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 39(3):1436-1452.

American Psychiatric Association (APA). (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.), Arlington, VA: American Psychiatric Publishing.

American Psychiatric Association, (APA). (2000). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders:* 4th ed., text revision. Washington, DC: Author.

Anderson, A., Moore, D. W., Godfrey, R., Fletcher-Flinn, C. (2004). Social skills assessment of children with autism in free-play situations, *Autism*, 8(4):369–385.

Bogenç, Ç. (2021). The Role of Environmental Education in the Development of Nature Awareness in Individuals, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11 (2) pp. 396-407

Burrows, K.E., Adams, C.L., Spiers, J. (2008). Sentinels of safety: service dogs ensure safety and enhance freedom and well-being for families with autistic children, *Qualitative Health Research*, 18(12):1642-1649.

Burton, A. W., Miller, D. E. (1998). *Movement skill assessment*, Champaign, IL: Human Kinetics.

Carter, A. S., Davis, N. O., Klin, A., Volkmar, F. R. (2005). *Social development in autism*. In F. R. Volkmar, R. Paul, A. Klin, & D. Cohen (Eds.), Handbook of autism and pervasive developmental disorders: Vol. 1. Diagnosis, development, neurobiology, and behavior. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons.

Corsaro, W. (2012). Interpretive reproduction in children's play, *American Journal of Play*, (4): 488–504.

Crowell, J. A., Keluskar, J., Gorecki, A. (2019). Parenting behavior and the development of children with autism spectrum disorder, *Comprehensive Psyhiatr*y, (90):21-29.

Çakır, E. (2019). *Fiziksel Aktivite ve Egzersiz Bağımlılığı, Her Yönüyle Spor*, Güven Plus Grup Danışmanlık A.Ş. Yayınları, ISBN:978-605-7594-10-5, s:191-207.

Çiftci-Tekinarslan, İ. (2012). *Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler*. İ. H. Diken (Ed.), Özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (6. basım). --- Ankara: Pegem Akademi.

Dawson, G., Burner, K. (2011). Behavioral interventions in children and adolescents with autism spectrum disorder: a review of recent findings, *Current Opinion in Pediatrics*, 23(6):616-620.

Demiral, Ö. (2016). *Otizmli çocuklar için bir web portalı tasarımı (Otizmli çocukların eğitimlerine yönelik bir web portalı)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, s:47.

Findlay, L. C., Coplan, R. J. (2008). Come out and play: Shyness in childhood and the benefits of organized sports participation., *Canadian Journal of Behavioural Science*, (40):153-161.

Fromberg, D. P., Bergen, D. (2006). Introduction. In D.P. Fromberg & D. Bergen (Eds.), *Play from birth to twelve: Contexts, perspectives and meanings* (pp. xv-xx). New York: Routledge.

Glazebrook, CM, Elliott, D., Szatmari, P. (2008). How do individuals with autism plan their movements, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(1):114–126.

Hartup, W. W. (1989). Social relationships and their developmental significance, *American Psychologist*, 44, 120–126.

Hastings, R. P., Brown, T. (2002). Behavior problems of children with autism, parental self-efficacy, and mental health, *Journal Information*, 107(3).

Hendricks, B. E. (2017). *Designing For Play (Design and the Built Environment)*, Routledge-2017, ISBN: 1351945041, 2. Baskı, s:260.

Heward, W. L. (2009). *Exceptional children* (9th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Education.

Holmes, R. M., Romeo, L., Ciraola, S., Grushko, M. (2015). The relationship between creativity, social play, and children's language abilities, *Early Child Development and Care*, 185(7):1180-1197.

Ibrahimagić, A., Junuzović-Žunić, L., Duranović, M., Radić B. (2015). Autism treatment in special school in Bosnia and Herzegovina, *Special Education,* 1(32):105–118.

İlhan, L.,E., (2007). *Eğitilebilir Zihinsel Engelli Çocuklarda Düzenli Olarak Yapılan Beden Eğitimi ve Spor Aktivitelerinin Ruhsal Uyum Düzeylerindeki Etkisi,* Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, s: 127.

Johnson, J. E., Christie, J. F., Wardle, F. (2005). *Play, development, and early education*, Pearson: Allyn and Bacon.

Kanner, L. (1943). Autistic disturbances of affective contact, *Nervous Child*, (2):217-250.

Kinnealey, M., Pfeiffer, B., Miller, J., Roan, C., Shoener, R., Ellner, M.L. (2012). Effect of classroom modification on attention and engagement of students with autism or dyspraxia, *American Journal of Occupational Therapy*, 66(5):511-519.

Lang, R., Koegel, L. K., Ashbaugh, K., Regester, A., Ence, W., Smith, W. (2010). Physical exercise and individuals with autism spectrum disorders: A systematic review, *Research in Autism Spectrum Disorders*, (4):565–576.

Larson, L.R., Barger, B., Ogletree, S., Torquati, J., Rosenberg, S., Gaither, C.J., Schutte, A. (2018). Gray space and green space proximity associated with higher anxiety in youth with autism, *Health Place*, (53)94-102.

Lecavalier, L., Leone, S., Wiltz, J. (2006). The impact of behaviour problems on caregiver stress in young people with autism spectrum disorders, *Journal of Intellectual Disability Research*, 50(3):172–183.

Li, D., Larsen, L., Yang, Y., Wang, L., Zhai, Y., Sullivan, W.C. (2019). Exposure to nature for children with autism spectrum disorder: Benefits, caveats, and barriers, *Health&Place*, (55):71-79.

Lobo, Y. B., Winsler, A. (2008). The Effects of a Creative Dance and Movement Program on the Social Competence of Head Start Preschoolers, *Social Development*, 15(3): 501-519.

Louv, R. (2008). *Last Child in the Woods: Saving our Children from Nature-deficit Disorder*

Mcallister, K., Maguire, B. (2012). Design considerations for the autism spectrum disorder-friendly Key Stage 1 classroom, *Support for Learning*, 27(3):103-112.

McAllister, K., McBeth, A., Galway, N. (2022). Autism spectrum condition and the built environment, *Cities&Health*, 6(6):1164-1178.

Memari, A. H., Kordi, R., Ziaee, V., Mirfazeli, F. S., Setoodeh, M. S. (2012). Weight status in Iranian children with autism spectrum disorders: investigation of underweight, overweight and obesity, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 6(1):234–239.

Menear, K.S., Smith, S.C., Lanier, S. (2006). A multipurpose fitness playground for individuals with autism: ideas for design and use, *Journal of Physical Education*, 77(9):20-25.

Myers, S. M., Johnson, C. P. (2007). Management of Children With Autism Spectrum Disorders, *From The American Academy of Pediatrics*, 120(5):1162-1182.

Namlı, S., Çetin, Y. (2019). *Otizm ve Egzersiz İlişkisi, Her Yönüyle Spor*, Güven Plus Grup Danışmanlık A.Ş. Yayınları, ISBN:978-605-7594-10-5, s:212-229.

National Research Council. (2001). *Committee on Educational Interventions for Children with Autism. Educating Children With Autism*. Lord C, McGee JP, eds. Washington, DC: National Academies Press.

Nell, M., Drew, W., Bush, D. (2013). *From play to practice: Connecting teachers' play to children's learning*. Washington, DC: National Association for the Education of Young Children.

Noterdaeme, M., Mildenberger, K., Minow, F., Amorosa, H. (2002). Evaluation of neuromotor deficits in children with autism and children with a specific speech and language disorder, *European Child and Adolescent Psychiatry*, (11)219–225.

Pan, C.Y. (2009). Age, social engagement, and physical activity in children with autism spectrum disorders, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 3(1):22–31.

Pellegrini, A. D., Smith, P. K. (2008). Physical Activity Play: The Nature and Function of a Neglected Aspect of Play, *Child Development*, 69(3):577-598.

Reddy, L. A., Files-Hall, T.M., Schaefer, C. E. (2016). *Empirically Based Play Interventions for Children*, ISBN: 978-1-4338-2039-7, Second edition, American Psychological Association, s:296.

Roe, J., McCay, L., (2021). *Restorative cities: urban design for mental health and wellbeing*, London: Bloomsbury.

Rogers, S. J., Benneto, L. (2000). Intersubjectivity in autism. In: Wetherby AM, Prizant BM, eds. *Autism Spectrum Disorders*. Baltimore, MD: Paul H. Brookes, 79–107.

Stamples, K. L., Reid, G. (2010). Fundamental Movement Skills and Autism Spectrum Disorders, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, (40):209-217.

Syriopoulou-Delli, C. K., Deres, I., Drigas, A. (2021). Intervention Program using a Robot for Children with Autism Spectrum Disorder, *Research Society and Development*, 10(4):1-13.

Tantam, D. (2003). The challenge of adolescents and adults with asperger syndrome, *Child Adolescence and Psychiatric Clinics of North America*, (12):143–163.

Teitelbaum, P., Teitelbaum, O., Nye, J., Fryman, J., Maurer, R. G. (1998). Movement analysis in infancy may be useful for early diagnosis of autism, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 95(23):13982–13987.

White, S. W., Keonig, K., Scahill, L. (2007). Social Skills Development in Children with Autism Spectrum Disorders: A Review of the Intervention *Research, Journal of Autism and Developmental Disorders*, (37):1858-1868.

Wolfberg, P. J. (2009). *Play and imagination in children with autism*. Kansas: AAPC Publishing.

World Health Organization. (2002). *The world health report, reducing risks, promoting healthy life*, WHO, Copenhagen.

Yuill, N., Strieth, S., Roake, C., Aspden, R., Todd, B. (2007). Brief report: designing a playground for children with autistic spectrum disorders—effects on playful peer interactions, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 37(6):1192-1196.

Zwaigenbaum, L., Bryson, S., Rogers, T., Roberts, W., Brian, J., Szatmari, P. (2005). Behavioral manifestations of autism in the first year of life, *International Journal of Developmental Neuroscience*, (23)143–152.

PLANLAMA PERSPEKTIFINDE DEPREMLER KENTLEŞME VE FIZIKI PLANLAMA

Saliha TANDOĞAN

Ekin ERBAŞ

Bülent DENİZ

GİRİŞ

Ekolojik Planlama Nedir:

Ekolojik planlama, doğal çevre ve ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesiyle birlikte, insanların yaşam kalitesini artırabilecek çevresel, sosyal ve ekonomik faydaların sağlanmasını amaçlar. Ekolojik planlama, kentsel alanlarda, kırsal bölgelerde, doğal parklarda ve tüm yaşam alanlarında uygulanabilir (Beatley, 2000). Bu çerçevede, ekosistemlerin işleyişini anlamak, doğal kaynakların dağılımını ve kullanımını değerlendirmek, ekosistem hizmetlerini belirlemek ve çevresel etkileri azaltmak için stratejiler geliştirmek önemlidir. Tüm bu ekolojik planlama hedeflerine ulaşmak için;

- Durum Analizi: Mevcut doğal çevrenin ve ekosistemlerin durumunun değerlendirilmesi, biyolojik çeşitlilik, su kaynakları, toprak yapısı gibi faktörlerin analiz edilmesi.
- Hedef Belirleme: Ekolojik hedeflerin ve koruma önceliklerinin belirlenmesi, sürdürülebilirlik ilkelerinin gözetildiği hedeflerin belirlenmesi.
- Strateji Geliştirme: Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlamak için çeşitli stratejilerin geliştirilmesi, çevresel etkileri azaltacak yöntemlerin belirlenmesi.
- Uygulama: Geliştirilen stratejilerin hayata geçirilmesi, politika ve planların oluşturulması, düzenlemelerin yapılması, kaynakların tahsisi ve iş birliği yapılması.
- İzleme ve Değerlendirme: Uygulanan planların etkinliğinin izlenmesi, çevresel sonuçların değerlendirilmesi, aşamaları takip edilmelidir.

Ian McHarg, bölgesel ekolojik planlama kuramını içeren "Design with Nature" kitabıyla, ekolojik planlama konusunda bir dönüm noktası niteliğindenir. O döneme kadar ekonomik büyümeyi teşvik etmeyi önceleyen planlama yaklaşımının aksine bölgesel planlama ve kalkınma için planlama sürecine jeoloji, fizyografi, toprak, hidroloji ve bitki örtüsü gibi doğal yapıyı da içeren bilimsel verilerin kullanılmasını savunmuştur. Bu anlayış fiziksel çevrenin planlamasında çevresel verilerin önemini öne çıkarmıştır. Böylece toprak yapısı, hidrolojik veriler, jeolojik yapı, topoğrafik özellikler gibi fiziksel etkenlerin planlama çalışmalarında önemi belirginleşmiştir (Deniz vd., 2006).

Ekolojik planlama doğal yapıyı ve ekosistem dinamiklerini planlama sürecine entegre etmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır. İklim, jeomorfoloji, toprak yapısı, yükseklik, bakı, hidroloji, flora ve fauna gibi doğal yapının temel bileşenlerine göre alternatif alan kullanım önerileri geliştirilir ve plan kararları oluşturulur. Burada amaç ekosistem bütünlüğü ve sürekliliğinin zarar görmeyeceği ve sosyo-ekonomik gelişme hedefleriyle çelişmeyen planlama hedeflerinin başarılmasıdır.

KAYNAKLAR:

Kübra, A. D. A. R., Büyüksaraç, A., Ercan, I. Ş. I. K., & Ulu, A. E. (2007). 2007 ve 2018 Deprem Yönetmeliklerinin Yapısal Analizler Işığında Karşılaştırılması. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (25), 306-317.

Aklanoğlu, F. (2009). Geleneksel yerleşmelerin sürdürülebilirliği ve ekolojik tasarım: Konya-Sille örneği.

Beatley, T., & Manning, K. (2013). The ecology of place: Planning for environment, economy, and community. Island Press.

Beatley, T., & Newman, P. (2013). Biophilic cities are sustainable, resilient cities. Sustainability, 5(8), 3328-3345.

Beatley, T. (2016). Planning for biophilic cities: from theory to practice. Planning theory & practice, 17(2), 295-300.

Bilgin, İ. (1999). Bedelsiz modernleşme. 2000'lerde Türkiye'de Mimarlık: Söylem ve Uygulamalar.

BULUT, Z., KILIÇASLAN, Ç., DENİZ, B., & KARA, B. KENTSEL EKOSİSTEMLERDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE AÇIK-YEŞİL ALANLAR.

CANSIZ, S. (2022). Türkiye'de Kullanılan Deprem Yönetmeliklerinin Özellikleri ve Deprem Hesabının Değişimi. International Journal of Engineering Research and Development, 14(1), 58-71.

Coşkun, İ. Ş. Ç. İ. (2008). DEPREM NEDİR VE NASIL KORUNURUZ. Journal of Yasar University, 3(9), 959-983.

Çiftçi, Ç. (1999). Türkiye›de büyükşehir statüsündeki bazı kentlerde sosyal donatım alanlarının durumu ve planlama ile ilişkileri. Yayınlanmamış Doktora Tezi İstanbul İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

YENİLMEZ, D. T. (2023). DEPREM VE GÖÇ İLİŞKİSİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. Akademik Düşünce Dergisi, (7), 39-52.

DENİZ, B., KÜÇÜKERBAŞ, E. V., & TUNÇAY, H. E. (2006). PEYZAJ EKOLOJİSİNE GENEL BAKIŞ. Adnan Menderes Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 3(2), 5-18.

Deniz, B. (2020). Urban ecosystem-based planning and design strategy of an urban river, Tabakhane stream, Aydın, Turkey. Current Science, 119(1), 93.

Erinç, S. (1959). Bölge Planı Nasıl Yapılır. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, 10, 36-51.

Güler, H. G., Sözdinler, C. Ö., Arikawa, T., & YALÇINER, A. C. (2018). Tsunami Afeti Sonrası Yapısal ve Sosyal Planlama, Yapılanma Aşamaları ve Farkındalık: Japonya Örneği. Teknik Dergi, 29(5), 8605-8630.

KARATAŞ, N., & KAYA, M. A. (2022). DEPREM RİSKİNİN KENTSEL PLANLAMA SÜRECİNE ETKİSİ: İPSALA, KEŞAN VE ENEZ İLÇELERİ (EDİRNE) ÖRNEĞİ. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 10(2), 654-679.

Kaya, H. E., & Susan, A. T. (2020). Sürdürülebilir bir kentleşme yaklaşımı olarak, ekolojik planlama ve eko-kentler. İdealkent, 11(30), 909-937.

Kaya, B. (2023). Japonya deprem riskini nasıl yönetiyor. Dünya gazetesi.

Kilicaslan, Ç., & True, E. M. (2016). EVALUATING AND INTEGRATING THE EXISTING POTENTIAL OF A STREAM TO FUTURE DECISION-MAKING PROCESSES. A CASE STUDY OF TABAKHANE STREAM, AYDIN, TURKEY. Oxidation Communications, 39.

Kiliçaslan, Ç., True, E. M., & Tunalioğlu, R. A RESEARCH ON AWARENESS OF THE UNIVERSITY STUDENTS ON WATER RESOURCES AND WETLANDS: EGE UNIVERSITY, TURKEY SAMPLE.

Malkoç True, E., Kılıçaslan Deniz, Ç., Deniz, B., Kenanoğlu, Z., & Özeren Alkan, M. (2023). Evaluation of urban water systems through 'stream-user-city'interactions: The example of Izmir Meles Stream. Environment, Development and Sustainability, 25(8), 8585-8599.

McHarg, I. L. (1969). American Museum of Natural History. Design with nature.

Minke, G. (2005). Construction manual for earthquake-resistant houses built of earth. X-change.

Öztürk, P. (2020). Yapı biyolojisi açısından kerpiç kullanımının etkileri (Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi).

Tümertekin, E. (1961). Bölge Planlamasında Coğrafyacının Rolü. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enst. Dergisi, 11.

True, E. M., & Kilicaslan, C. (2018). Integrating the streams as an important part of urban areas into the urban decision-making process. Journal of Environmental Protection and Ecology, 19(4), 1892-1903.

UZUNER, E. (2020). Deprem Sonrası Kentsel Yayılma Sürecine Dair Bir Değerlendirme: Kocaeli/Gölcük Örneği. Resilience, 4(1), 65-75.

Ünal, T. (1985). Türkiye'de Fiziki Planlama Çalışmaları İçinde Metropoliten Planlama Çalışmalarının Yeri ve Tarihi Gelişimi'. Türkiye'de Metropoliten Alan Planlama Deneyim ve Sorunları Kolokyumu, 53.

Ünal, Y. (1991). Kentleşme ve Kentleşme Politikaları. TÜSES Türkiye Sosyal Ekonomik Araştırma Vakfı, İstanbul.

Yıldız, F. (1999). İmar bilgisi: Planlama uygulama mevzuatı. Nobel Yayın Dağıtım.

URL 1: http://www.gap.gov.tr/fiziksel-planlama-calismalari-sayfa-58.html#:~:text=%C4%B0nsan%2C%20toplum%20ve%20%C3%A7evre%20ili%C5%9Fkilerinde,t%C3%BCr%20ve%20%C3%B6l%C3%A7ekteki%20planlama%20%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1d%C4%B1r.

URL 2: https://mim.itu.edu.tr/projeler/sehir-ve-bolge-planlama-bolumu-ogrenci-projelerinden-ornekler/

URL 3: https://www.archdaily.com/797779/half-a-house-builds-a-whole-community-elementals-controversial-social-housing

URL 4: Dünyanın en büyük fay hattı nereden geçiyor? En tehlikeli fay hattı nerede? San Andreas Fay Hattı... (cumhuriyet.com.tr)

URL 5: Japonya doğal afetlere karşı teknolojiyi nasıl kullanıyor? - Arkitera

URL 6: Japonya deprem riskini nasıl yönetiyor? - Dünya Gazetesi (dunya.com)

KENT KİMLİĞİNİ YANSIMASI OLAN KENT PARKLARIN MEKÂN DİZİMİ METODU İLE İNCELENMESİ, BURSA HÜDAVENDİGAR KENT PARK ÖRNEĞİ [1]

Merve ŞİMŞEK[2]

1 Bu çalışma "Kent Kimliğini Yansıması Olan Kent Parkların Mekân Dizimi Metodu ile İncelenmesi, Bursa Örneği" Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

2 Merve ŞİMŞEK, Kastamonu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans öğrencisi, mail: mervesimsek.pd@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-6074-6758

Danışman; Prof. Dr. Sevgi ÖZTÜRK, Kastamonu Üniversitesi

1. GİRİŞ

Günümüzde sanayileşme, çarpık kentleşme, artan kentli nüfusu gibi etmenler fiziksel, çevresel birçok olumsuz etkenle beraber kentte var olan açık-yeşil alanların da günden güne yok olmasına neden olmaktadır. Kentin kimliğini bozarak betonlaşmaya iten bu etmenler açık-yeşil alanları yok ederek kentte yaşayan insanların doğa ile etkileşimini azalmasına, psikolojik ve fiziksel anlamda olumsuz etkilenmelerine neden olmaktadır. Kent dokusunun bozulmaması ve insanlar üzerinde oluşabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırmak için her geçen gün yeni açık-yeşil yaşam alan projeleri oluşturulmaktadır.

Açık-yeşil kullanım alanlarından kentin kimliğini yansıtma noktasında zengin içeriğe sahip olan kent parklar, insanları kentin stresinden uzaklaştıran fiziksel ve psikolojik sağlığı destekleyerek sosyalleşmeye teşvik eden önemli sosyal yaşam alanlarındandır (Dönmez ve Türkmen, 2019; Kuşçu Kravkaz vd., 2022; Yiğit vd., 2022; Zhai ve Baran, 2013).

Farklı sosyo-kültürel ve yaş grubuna sahip kullanıcılara, açık alan da çeşitli aktiviteler sunması, zengin sosyal iletişim olanakları, aktif-pasif rekreasyon olanakları gibi birçok alanı bir arada barındırarak kullanıcı isteklerine cevap vermesi kentin ve kentlinin nefes alma alanları olarak nitelendirmemizi sağlamaktadır. Kent parklarının içerisinde yürüyüş, koşu, bisiklet yolları, açık kapalı spor alanları, piknik, çocuk oyun alanları, amfi tiyatro, su öğeleri, fuar ve festival alanları, restoran, kafe, büfe, mescit gibi kullanıcıların isteklerine cevap verebilecek yapıda doğal güzelliklerin ön planda olduğu eğlence, dinlenme ve sosyalleşme mekânlarıdır. Kentin ve doğanın kimliğini bir arada kentten uzaklaşmadan deneyimlememizi sağlayan kent parklar, bu yönüyle kullanıcılar tarafında tercih edilebilirliğini arttırmaktadır.

Yürüyüş, kullanıcıların kent parkı keşfedebilmeleri ve deneyimlemeleri açısından önemli bir araçtır. Kullanıcıların hareket ve rota seçimleri, mekânın deneyimlenmesi ve memnuniyet oluşumunu etkilemektedir. Bu doğrultuda çalışmada insanların doğru yönlendirilmesi, parktan üst seviyede verim almaları ve ihtiyaçlarına cevap veren bir ağ oluşturulması açısından mekân dizim yönteminin kent parklarına uygulanması hedeflenmiştir. Kent park mekân içi düzenlemeleri ve parkın kullanıcı ile uyumunun, kullanıcı faaliyetleri ve üzerindeki etsisi incelenerek, kent parkta mekân dizim analiz yöntemi sonucunda ‘‘deneyimsel tasarım’’ anlayışını ortaya koymaktadır. Elde edilen veriler ile mekânın iç mantığının ve mekânsal bileşenlerin ilişkisinin analiz edilebilmesi sosyal iletişimin sağlanmasında ve geliştirilmesinde öncülük etmesi planlanmaktadır. Mekân dizim analizi sonucunda tasarım senaryolarının oluşturulması oluşabilecek

KAYNAK

Alkan, F. (2019). Türk- İslam Sanatları Bilim Dalı Günümüze Ulaşmayan Bursa Hanları. Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Bursa.

Altan, İ. (1993). Mimarlıkta Mekân Kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 19, 75-88.

Altunel Açıkgöz, T., Yiğit, N., Kuşçu Kravkaz, İ. & Öztürk, A. (2019). Green Areas and Economic Analysis of Climate Change. İklim Değişikliği ve Kentler Yapısal Çevre ve Yeşil Alanlar, Dakam Yayınları.

Atak, Ö. (2009). Mekânsal Dizim ve Görünür Alan Bağlamında Geleneksel Kayseri Evleri. Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.* İstanbul.

Bağbancı, Ö. K. (2007). Bursa Hanlar Bölgesi Değişim ve Dönüşüm Sürecinin İncelenmesi ve Bölgenin Korunması Üzerine Bir Araştırma. Doktora Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.* İstanbul.

Barış, M.E., Uckac, L. & Uslu, A. (2019). Exploring Public Perception Of Urban İdentity: The Case Of Ankara, Turkey**.** *African Journal of Agricultural Research*, 4(8), 724-735.

Benedikt, M. L., (1979). To take hold of space: ısovists and ısovist fields. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 6, 47-65.

Briggs, D., Ellis, A., Lloyd, A., & Telford, L. (2020). New Hope or Old futures in Disguise? Neoliberalism, The Covid-19 Pandemic and The Possibility For Social Change. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(9/10), 831-848.

Bumin, K. (2010). *Demokrasi Arayışında Kent*, Konya: Çizgi Kitapevi.

Cleveland, M., Rojas-Méndez, J.I., Laroche, M. & Papadopoulos, N. (2016). Identity, Culture, Dispositions And Behavior: A Cross-National Examination Of Globalization And Culture Change, *Journal of Business Research*, 69(3), 1090-1102.

Çıldır, A. S. (2023). İklim Değişikliği Dirençlilik Senaryosu: Artan Sel Riski Çerçevesinde Bursa Alan Çalışması. Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü*. Bursa.

Çınar Karakaya, F. (2019). Hastane Binalarında Kronolojik Açıdan Erişilebilirliğin Gelişimi ve Mekân Dizimi Yöntemi ile İki Örnek Üzerinden İnceleme. Yüksek Lisans Tezi, *Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.* İstanbul.

Çufalı, A., & Dönmez, Y. (2022). Kent İçi Otopark Çözümlerine Akıllı Yaklaşımlar: Safranbolu Kent Örneği. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 24(1), 177-193.

Dönmez, Y. & Türkmen, F. (2019). Konaklama İşletmelerinde Peyzaj Düzenlemelerinin Önemi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1698-1705.

Gül, A. & Küçük, V. (2001). Kentsel Açık-Yeşil Alanlar ve Isparta Örneğinde İrdelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, A (2), 27-48.

Güler, T., Şahnagil, S. & Güler, H. (2016). Kent Kimliğinin Oluşturulmasında Kültürel Unsurların Önemi: Balıkesir Üzerine Bir İnceleme. *Paradoks Dergisi*, 11(özel sayı), 85-104.

Gündoğdu, M. (2014). Mekân dizimi analiz yöntemi ve araştırma konuları. Art-Sanat Dergisi, 2, 251-274.

Güneş, S. (2008). Kentsel Dış Mekânların Yeterliliği ve Geliştirilme Olanakları. Yüksek Lisans Tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. Çanakkale.

Gür, M. (2016). Türkiye'deki Kentsel Dönüşüm Politikalarının Toki İşbirliğiyle Gerçekleşen Uygulamalar Üzerinden Okunması: Bursa Örneği. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, 21(2), 364- 341.

Gürhan, P. (2013). Bursa hanlar bölgesinde yer alan hanlar üzerine bir inceleme. Ü. Güneş (Ed.), II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı içinde (s. 1259-1272), II. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi'nde sunulan bildiri, Bursa: İLEM & Bursa BŞB Kültür A.Ş. Yayınevi.

Hacıhasanoğlu, O. (1996). Kimlik Sorunu; Mimarlığın Evrensel ve Yerel Boyutları, Mimarlar Odası Bursa Şubesi, VIII. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi, Bursa, 257-264.

Hillier, B. & Hanson, J. (1984). *The Social Logic of Space.* UK: Cambridge University Press.

Hüsam, A., Öztürk, S. & Dönmez, Y. (2021). Parkların Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi: Karabük Kent Merkezi Örneği. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 11(2), 320-338.

İlhan, C. (2019). Sayısal Analiz Yöntemleriyle Mimari Dokuyu Okumak: Bursa-Hisar Bölgesi. Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. Bursa.

İnalcık, H. (2007). Osmanlı Beyliği'nin Kurucusu Osman Beg. *Belleten Dergisi*, 71(261), 479-536.

Karakaya, N. & Cengiz, T. (2019). Yaşam Kalitesinin Arttırılmasında Kent Parklarının Önemi: Eskişehir Örneği. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 1261-1283.

Karlıer, G. (2017). Kent Parkları Kavramı ve Bursa Kent Parklarında Kullanıcı Memnuniyetinin İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.* Bursa.

Kaymaz, E. (2014). Dünyadan ve Bursa'dan Kent Parkı Örnekleri. Bursa'nIn TarİhsEl SüreçtE Mİmarİ ve KentsEl Gelİşİmİ (skb.gov.tr), Erişim Tarihi 07/01/2023.

Kaypak, Ş. (2010). Antakya'nın Kent Kimliği Açısından İrdelenmesi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 7(54), 373-392.

Keeble, L. (1961). Principles and Practice of Town and Country Planning. London.

Kılıçlı, M.Y., & Abuş, M.N. (2018). Kent Parklarındaki Gürültünün Değerlendirilmesi: Hüdavendigar Parkı Örneği. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(3), 109-117.

Köse, B. & Dönmez, Y (2021). Mahalle Ölçeğinde Kültürel Değerlerin Kent Kimliğine Etkileri: Kale Mahallesi-Samsun. *Kent Akademisi, Kent Kültürü ve Yönetimi Dergisi*, 14(4), 1156-1190.

Kravkaz Kuşçu, İ. S., Kılıç Bayraktar, M., & Tunçer, B. (2022). Determination of heavy metal (Cr, Co, and Ni) accumulation in selected vegetables depending on traffic density. Water, Air, & Soil Pollution, 233(6), 224.

Lalli, M. (1992). Urban-Related Identity: Theory, Measurement, and Empirical Findings. *Journal of Environmental Psychology*, 12(4), 285-303.

Lynch, K., (1979). The Image of the City. The M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology, USA.

Mahmoud, A. H. & Ömer, R. H. (2015). Planting Design For Urban Parks: Space Syntax As a Landscape Design Assessment Tool. *Frontiers of Architectural Research,* 4(1), 35-45.

Oğuz, Y.E., Üstün, S. & Yılmaz, V. (2022). Hizmet Kalitesi Algısının Memnuniyet, Bağlılık ve Tekrar Ziyaret Niyeti Üzerine Etkisi: Bursa Hüdavendigar Kent Parkı Örneği. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 5(4), 1549-1560.

Ouf, T.A., & Makram, A., (2019). An Approach to Improve Quality of Life and Sustainability in the Centers of Old Cities, *Journal of Civil Engineering and Architecture*, 461-468.

Ökesli, D.S. & Gürçınar, Y. (2012). An Investıgatıon Of Urban Image And Identıty Findings From Adana. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, 21(1), 37-52.

Öztürk, S. & Özdemir, Z. (2013). Kentsel Açık ve Yeşil Alanların Yaşam Kalitesine Etkisi "Kastamonu Örneği". *Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 13(1), 109-116.

Öztürk, S., Işınkaralar, Ö., Yılmaz, D., Şimşek, M. Almansouri, H. M. S., & Elahsadi, A. H. M. (2022). Covıd-19'un Tüketici Alışkanlıklarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma: Türkiye-Libya Karşılaştırması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 26(46), 97-108.

Peponis, J. (2007). 6th International Space Syntax Congress Speeches, Istanbul.

Pişkin, A.B. (2021). Bursa İli Kent Parklarının Engelliler Tarafından Kullanım Olanaklarının Değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.* Bursa.

Polat, H. (2016). Bursa Kent Kimliğinin Bina Cepheleri ve Çatıları Üzerinden İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*. Bursa.

Seamon, D. (2007). 6th International Space Syntax Congress Speeches, Istanbul.

Steadman J. P. (1983). Architectural morphology: an ıntroduction to the geometry of building plans. London: Pion.

Şen, E. (2022). Özgün Mimari Dokuların Ön Tasarım Sürecinde Yeni Dokular Üretilmesinde Tasarım Aracı Olarak Kullanılması: Bursa Örneği. Doktora Tezi, *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.* Bursa.

Tekeli, İ. (1991). Bir kentin kimliği üzerine düşünceler. Kent Planlaması Konuşmaları (s. 79-89), Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.

Topçu, K. (2011). Kent Kimliği Üzerine Bir Araştırma: Konya örneği. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 1048-1072.

URL-1. HGM | Harita Genel Müdürlüğü - Ulusal Haritacılık Kurumu, Erişim Tarihi 21/03/2023

URL-2. Bursa Hüdavendigar Kent Parkı Çevre Düzenleme İnşaatı Yapımı - BEST TASARIM İNŞAAT A.Ş. (bestinsaatas.com), Erişim Tarihi 24/05/2023

URL-3. Bursa'nın en büyük parkında sona doğru - Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği - Şehirlere sağlıklı dokunuş (skb.gov.tr), Erişim Tarihi 24/05/2023

URL-4. Symposia | space syntax network, Erişim Tarihi 10/09/2023.

Ünügür, M., (1996). İstanbul'un Değişen Kentsel Kimliği Üzerine. *Arkitekt Dergisi*, 444(12), 42-49.

Varola, E. & Öksüz, A. M., (2021). Kamusal Alanların Mekân Kalitesi ve Salgın İlişkisi: Covid-19 ve Etkileri, *Mimarlık Fakültesi Dergisi,* 3(2), 18-35.

Yılmaz, D., Öztürk, S., & Işınkaralar, Ö. (2023). Bir Yaşam Sahnesi Olarak Sokak Algısının Kullanıcılar Gözünden Okunması: Ankara ve İstanbul Sokaklarından Tespitler. *Artium*, 11(1), 75-86.

Yiğit, N., Gedikoğlu, N. E., & Pulatoğlu, A. Ö. (2022). Leaf Stomatal Characteristics of Some Species in Bush Form Used in Kastamonu Urban Landscape. *Kent Akademisi*, 15(4), 1639-1650.

Zhai, Y., & Baran, P. (2013). Applıcatıon of space syntax theory ın study of urban parks and walkıng. *Proceedings of the Ninth International Space Syntax Symposium*, 32, Seoul.

Ziyaee, M. (2018). Assessment of urban identity through a matrix of cultural landscapes. *Cities*, 74, 21-31.

KARMAŞIK PROJE YÖNETİMİ YAKLAŞIMI BELİRLENMESİNDE KARMAŞIK PROJE HARİTALAMASI MODELİ, ALIŞVERİŞ MERKEZİ ÖRNEĞİ[1]

Rabia Nur EKİZOĞLU[2]

Z. Özlem Parlak BİÇER[3]

---

1 Tezin Künye Bilgileri:

Üniversitesi-Anabilim Dalı: Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri

Enstitüsü-Mimarlık Ana Bilim Dalı

Konusu: Türk İnşaat Sektöründe Yeni Proje Yönetimi Yaklaşımları: Çevik Proje Yönetimi Yaklaşımı ve Scrum Metodu

Yüksek Lisans Tezi-2024

2 ORCID ID: 0000-0001-7451-6075-Tez Araştırmacısı

3 Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, parlako@erciyes.edu.tr,

ORCID ID: 0000-0002-9700-2226-Tez Danışmanı

1.Giriş

Proje bir sonuç ürün teslim etmek için üstlenilen geçici ve benzersiz bir çabadır. Bir projede istenilen ürün veya hizmetler, uygulanacak süreçler ve beklenen performans ne olursa olsun proje organizasyonunda yapılacak değişiklikler ile sonuç ürüne ulaşılır. Her proje benzersizdir. Bunun nedeni değişen parametrelere sahip olmasıdır. Bunlar, hedefler, kaynaklar ve çevresel faktörlerdir. Bu değişen parametreler proje karmaşıklığını arttırmaktadır. Karmaşık projeler yaygınlaştıkça ve bu projeler için giderek daha fazla sermayeler söz konusu oldukça, projeleri özel bir metodoloji olmadan yönetmek imkânsız hale gelmektedir (Vidal ve Marle, 2008).

Karmaşık projelerin artan taleplerini karşılamak için sürekli değişimi, yaratıcı ve eleştirel düşünmeyi, kendi kendini organize eden sistemler kurmayı, iletişimi ve problem çözmeyi destekleyen ve teşvik eden modellere ihtiyaç duyulmaktadır. Proje yöneticisinin de karmaşık, bilinmeyen ve belirsiz ortamlara dahil olmak ve rehberlik sağlamak için duygusal ve ruhsal beceriler geliştirmesi gerekir (Thomas ve Mengel, 2008). İçinde bulunulan ortam karmaşık ve belirsizse hiç plan yapmamak gerekir. Çünkü bu zaman kaybı olacaktır. Zaten her şey planlanandan farklı gerçekleşecektir (Dörner vd., 1990).

Karmaşıklık düzeyi yüksek olan Alışveriş merkezi gibi projelerin karmaşıklık düzeyinin ölçülebilmesi ve kavramsal bir çerçeve sunulabilmesi için karmaşıklık, proje karmaşıklığı ve inşaat projelerinde karmaşıklık kavramı literatürde araştırılmıştır. Daha sonra Alışveriş merkezi proje yönetimi yaklaşımlarının doğru tespit edilebilmesi için karmaşıklık haritalaması metodu sunulmuştur.

1.1. Karmaşıklık ve Yapı Projelerinde Karmaşıklık

Karmaşık ve büyük projeler toplumun gelişimi için önemlidir, ancak her zaman iyi anlaşılamamakta ve çoğu zaman kötü yönetilmekle karşı karşıya kalmaktadır (Baccarini, 1996; Williams, 1999). Karmaşık proje ifadesi kullanımı basit bir büyük projeden daha fazlasıdır ve çoğu proje yöneticisi bunu kabul etmektedir. Karmaşık projelere olan bakış açısının değiştirilmesine, karmaşıklığı analiz etmek için yeni modellerin ve tekniklerin üretilmesine ayrıca yönetmek için yeni yönetim yaklaşımlarının benimsenmesine ihtiyaç vardır (Williams, 1999).

Karmaşıklık ile karar verme ve belirlenen hedeflere ulaşma konularında yaşanan zorluklardan dolayı karmaşıklığı anlamak proje yönetimi için önemlidir (Remington vd., 2009). İnşaat sektöründe proje başarısı; maliyet aşımları, geciken teslim süreleri, hedef kaliteye ulaşama ve hatta iş sağlığı ve güvenliği açısından çok zayıftır. Bu düşük performansın nedeni özellikle tasarım ve inşaat süreçlerinin karmaşık olmasıdır. Bir projenin karma-

KAYNAKÇA

Açıkel, Ö. (2007). Gayrimenkul Geliştirmenin Kentsel Yapı Üzerindeki Etkileri: Profilo Alışveriş Merkezi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Baccarini, D. (1996). The concept of project complexity a review. International Journal of Project Management, *14*(4), 201–204. https://doi.org/10.1016/0263-7863(95)00093-3

Calinescu, A., Efstathiou J., Bermejo J., Schirn J. (1997). Modelling and Simulation Of A Real Complex Process-Based Manufacturing System. Proceedings of the Thirty-Second International Matador Conference, London, 137–142.

Fitsilis, P., ve Damasiotis, V. (2015). Software Project's Complexity Measurement: A Case Study. Journal of Software Engineering and Applications, *08*(10), 549–556. https://doi.org/10.4236/jsea.2015.810052

Gidado, K. (1996). Project Complexity: The Focal Point Of Construction Production Planning. Construction Management and Economics, *14*, 213–225.

Goepel, K. (2018). Implementation Of An Online Software Tool For the Analytic Hierarchy Process (AHP-OS). International Journal of the Analytic Hierarchy Process, *10*(3), 469–487. https://doi.org/10.13033/ijahp.v10i3.590

Hayes, R. W., Perry, J. G., Thompson Peter A., Willmer, G. (1987). Risk Management in Engineering Construction. Amer Society of Civil Engineers.

Karslı, A. (2014). Gayrimenkul Geliştirme Projelerinde Yasal Süreç Yönetimi (İstanbul'da Bir Örnek İncelemesi), Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Kestimal, H. I. (2012). Bir Gayrimenkul Projesi Olarak Alışveriş Merkezlerinin Tarihi Süreçteki Gelişimi, İstanbul Sapphire Örnek Uygulaması, Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.

Merry, U. (1995). Coping with Uncertainty: Insights from the New Sciences of Chaos, Self-Organization, and Complexity. Bloomsbury Academic.

Mills, A. (2001). A Systematic Approach To Risk Management For Construction. *Structural Survey*, *19*(5), 245–252. https://doi.org/10.1108/02630800110412615

Moldoveanu, M. (2004). An intersubjective measure of organisational complexity: A new approach to the study of complexity in organizations. Emergence: Complexity & Organization, *6*(3), 9–26.

Remington, K., ve Pollack, J. (2008). Tools for Complex Projects. Project Management Journal, 14.

Remington, K., Zolin, R., Turner, R. (2009). A model of project complexity : distinguishing dimensions of complexity from severity. In: Proceedings of the 9th International Research Network of Project Management Conference, 11–13.

Richardson, K. A., Cilliers, P., Lissack, M. (2000). Complexity Science: A "Grey" Science For The "Stuff in Between." *Proceedings of the* First International Conference on Systems Thinking in Management, 532–537. https://www.researchgate.net/publication/2454407

Saaty, T. L. (1988). What Is The Analytic Hierarchy Process? Mathematical Models for Decision Support, *NATO ASI Series* (48), 109–121.

Simon, H. A. (1962). The Architecture Of Complexity. Proceedings of the American Philosophical Society.

Süzen, M. (2016). Alışveriş Merkezi Yönetim Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Thomas, J., ve Mengel, T. (2008). Preparing Project Managers To Deal With Complexity - Advanced Project Management Education. International Journal of Project Management, *26*(3), 304–315. https://doi.org/10.1016/j.ijproman.2008.01.001

Vidal, L. A., ve Marle, F. (2008). Understanding Project Complexity: Implications On Project Management. *Kybernetes*, *37*(8), 1094–1110. https://doi.org/10.1108/03684920810884928

Williams, T. (1999). The need for new paradigms for complex projects. International Journal of Project Management, *17*(5), 269–273.

Williams, T. (2002). Modelling Complex Projects. John Wiley & Sons, Ltd.

Wood, H., ve Gidado, K. (2008). An Overview Of Complexity Theory And Its Application To The Construction Industry. Association of Researchers in Construction Management, ARCOM 2008- Proceedings of the 24th Annual Conference, 2. https://www.researchgate.net/publication/265943229

Zuckerman, Howard A., Blevins George D. (1991). Real Estate Development Workbook and Manual. Prentice Hall.

Url-1< https://sozluk.gov.tr >, Erişim tarihi 29.11.2023.

Url-2< https://www.etymonline.com/word/complex#etymonline_v_17271 >, Erişim tarihi 29.11.2023.

Url-3< https://www.superdecisions.com/>, Erişim tarihi 10.12.2023.

EKONOMİK AÇIDAN DEZAVANTAJLI GRUPLARIN YAŞAM ALANLARINDA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM SÜREÇLERİ

Burcu İMREN GÜZEL[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, ORCID: 0000-0002-1682-9265

1. GİRİŞ

Günümüzün en önemli sorunlarından biri olan iklim değişikliğinin farklı alanlarda çok önemli sonuçları ortaya çıkmaktadır. Dünya nüfusunun önemli bir bölümü kentsel alanlarda yaşamaktadır ve kentsel nüfusun önümüzdeki yıllarda da önemli ölçüde artacağı düşünülmektedir. Kentsel alanlarda ve nüfustaki bu artış iklim değişikliğini olumsuz yönde etkilediği gibi iklim değişikliğinin de bu unsurlar üzerinde önemli olumsuz sonuçları ortaya çıkmaktadır. Özellikle yoksul kentsel nüfusun toplandığı dezavantajlı yerleşim alanlarında iklim değişikliğinin yıkıcı etkileri bu topluluklara zarar vermektedir. Kentsel nüfus arttıkça ekonomik açıdan dezavantajlı grupların gayri resmi alanlarda yoğunlaşması beklenmektedir. Bu nedenle bu grupların yaşam alanlarında iklim değişikliğine uyum süreçleri önem kazanmaktadır.

Çalışma kapsamında ekonomik açıdan dezavantajlı grupların iklim değişikliği karşısında maruz kaldığı etkiler ve uyum süreçleri sorgulanmaktadır. Bu nedenle öncelikle genel bir bakış açısı kazanmak için iklim değişikliği ve etkileri, iklim değişikliğinde azaltım ve uyum stratejileri ele alınmaktadır. Daha sonra esas odak noktası olarak görülen ekonomik açıdan dezavantajlı grupların iklim değişikliği ile ilişkisi ve bu grupların yerleşim alanlarında uyum süreçlerinde yapılması gerekenler değerlendirilmektedir.

2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ETKİLERİ

Günümüzde kentsel tartışmalara iklim değişikliği hakimdir çünkü iklim değişikliği beklentiden çok deneyimlenen bir gerçekliğe dönüşmüştür (Khalil, Ibrahim, Elgendy, & Makhlouf, 2018). İklim değişikliği dünya çapında insan yerleşimlerini farklı şiddet derecelerinde etkilemektedir (Laue, 2020). Birleşmiş Milletler ve Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'ne (IPCC) göre iklim değişikliği benzeri görülmemiş ölçeği ve dünya çapındaki etkisi nedeniyle çağımızın en büyük küresel sorunlarından biridir. Sera gazı emisyonları gezegenin iklimini önemli ölçüde değiştirmektedir ve insan faaliyetleri sera gazı emisyonlarının ana nedeni olarak kabul edilmektedir (Borg, ve diğerleri, 2021).

Dünya nüfusunun %50'den fazlası halihazırda kentsel alanlarda yaşamaktadır. Bu oranın 2030'da %60'a, 2050'de ise %70'e ulaşması beklenmektedir. 2030 yılına gelindiğinde gelişmekte olan ülkelerin kentsel nüfusunun iki katına, şehirlerinin kapladığı alanın ise üç katına çıkacağı tahmin edilmektedir (Roy, Shemdoe, Hulme, Mwageni, & Gough, 2018). Sürekli hızlı kentleşme ve mega kentlerin sayısındaki büyük artış, bir dizi çevre sorununu tetiklemektedir. Çoğu şehirde, kentleşmenin yerel iklim üzerindeki etkileri dikkate değer hale gelmiştir ve kentsel iklim ve bununla bağlantılı kentsel ısı adası olgusu, termal konfor ve hava kirliliğine olumsuz katkı sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Khalil, Ibrahim, Elgendy, & Makhlouf, 2018). Kentsel nüfus artışı doğası gereği iklime uyumlu planlama mekanizmalarının az olduğu şehirlerde önemli zorluklara yol açmaktadır. Bu şehirlerin çoğu iklim hassasiyeti endeksinde "aşırı

KAYNAKLAR

Appleby, K., Bell, K., & Boetto, H. (2017). Climate Change Adaptation: Community Action, Disadvantaged Groups and Practice Implications for Social Work. *Australian Social Work*, 70:1, 78-91.

Bambrick, H., Moncada, S., & Briguglio, M. (2015). Climate change and health vulnerability in informal urban settlements in the Ethiopian Rift Valley. *Environ. Res. Lett.*, 10 (2015) 054014.

Berrang-Ford, L., Ford, J., & Paterson, J. (2011). Are we adapting to climate change? *Global Environmental Change*, 21: 25–33.

Borg, F. H., Andersen, J. G., Karekezi, C., Yonga, G., Furu, P., Kallestrup, P., & Kraef, C. (2021). Climate change and health in urban informal settlements in low- and middle-income countries – a scoping review of health impacts and adaptation strategies. *Global Health Action*, 14:1, 1908064.

Cizreli, B., & Ustun, A. (2023). Climate Change: The Role Of Sociology. *Eurasian Research Journal ERJ*, Vol. 5, No. 1, pp. 72-85.

Cobbinah, P. B., & Finn, B. M. (2023). Planning and Climate Change in African Cities: Informal Urbanization and 'Just' Urban Transformations. *Journal of Planning Literature*, Vol. 38(3) 361-379.

Dodman, D., & Satterthwaite, D. (2009). Institutional Capacity, Climate Change Adaptation and the Urban Poor. *IDS Bulletin*, 39(4):67 - 74.

Ferrari, S. G., Kaesehage, K., De Narvaez, S. C., & Bain, A. (2021). Adaptation strategies for people: mitigating climate-change-related risks in low-income and informal urban communities through co-production. *Journal of the British Academy*, vol. 9, no. s9, pp. 7-37.

Gasper, R., Blohm, A., & Ruth, M. (2011). Social and economic impacts of climate change on the urban environment. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3:150–157.

Giri, M., Bista, G., Singh, P., & Pandey, R. (2021). Climate change vulnerability assessment of urban informal settlers in Nepal, a least developed country. *Journal of Cleaner Production*, 307: 127213.

Hambrecht, E., Tolhurst, R., & Whittaker, L. (2022). Climate change and health in informal settlements: a narrative review of the health impacts of extreme weather events. *Environment & Urbanization*, Vol 34, No:1 122-150.

Heath, T., Parker, A., & Weatherhead, K. (2012). Testing a rapid climate change adaptation assessment for water and sanitation providers in informal settlements in three cities in sub-Saharan Africa. *Environment & Urbanization* , Vol 24(2): 619–637.

Khalil, H. A., Ibrahim, A., Elgendy, N., & Makhlouf, N. (2018). Could/should improving the urban climate in informal areas of fast-growing cities be an integral part of upgrading processes? Cairo case. *Urban Climate*, 24: 63–79.

Laue, F. (2020). Heat-Stress-Related Climate-Change Adaptation in Informal Urban Communities Reflections on Socially Inclusive Approaches in Cairo, Egypt. A. Ley, M. Rahman, & J. Fokdal içinde, *From the book Housing and Human Settlements in a World of Change* (s. 189-218). Bielefeld: Verlag.

Levy, B. S., & Patz, J. (2015). Climate Change, Human Rights, and Social Justice. *Annals of Global Health*, VOL. 81, NO. 3: 310 – 322.

Lwasa, S. (2010). Adapting urban areas in Africa to climate change: the case of Kampala. *Current Opinion in Environmental Sustainability* , 2:166–171.

McManus, P., Shrestha, K., & Yoo, D. (2014). Equity and climate change: Local adaptation issues and responses in the City of Lake Macquarie, Australia. *Urban Climate*, 10: 1–18.

Pandey, R., Yangchen, C., Thiyaharajan, M., & Kishwan, J. (2023). Attributable factors for climate change adaptation among urban informal settlers of a least developed country, Bhutan. *Habitat International*, 136: 102817.

Roy, M., Shemdoe, R., Hulme, D., Mwageni, N., & Gough, A. (2018). Climate change and declining levels of green structures: Life in informal settlements of Dar es Salaam, Tanzania. *Landscape and Urban Planning*, 180: 282–293.

Sanchez-Rodriguez, R. (2009). Learning to adapt to climate change in urban areas. A review of recent contributions. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 1:201–206.

Satterthwaite, D., Archer, D., Colenbrander, S., Dodman, D., Hardoy, J., Mitlin, D., & Patel, S. (2020). Building Resilience to Climate Change in Informal Settlements. *One Earth*, 143-156.

Wamsler, C., Brink, E., & Rivera, C. (2013). Planning for climate change in urban areas: from theory to practice. *Journal of Cleaner Production*, 50: 68-81.

ÜNİVERSİTE REKREASYON MERKEZLERİ VE DÜNYA'DAKİ ÖRNEKLERİ

Seyhan SEYHAN[1]
Banu Çiçek KURDOĞLU[2]

1 Res. Assist., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon / Turkey, seyhanseyhan2@gmail.com, 0000-0002-6046-5024
2 Prof. Dr, Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon / Turkey, banukurdoglu@gmail.com, 0000-00034683-8581

1.GİRİŞ

Rekreasyon kişilerin serbest zamanları değerlendirmek için gönüllü olarak tercih ettikleri etkinliklerdir. Bu etkinlikler kişilerin dinlenme, eğlenme, rahatlama, ferahlama, sosyalleşme, kendini geliştirme gibi belirli amaçları gerçekleştirmek için yapılmaktadır. Kişi etkinlikleri yaparken psikolojik, fiziksel ve ruhsal ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Evrensel olma özelliğiyle de din, dil, ırk, cinsiyet ve yaş fark etmeksizin bütün kişilerin hizmetine açıktır. Zaman ve yer farkı olmaksızın açık ve kapalı alanlarda planlı ve plansız olarak gerçekleştirilebilmektedir (Beşikçi, 2019).

İnsanların rekreasyon etkinliklerini doğru bir şekilde anlayabilmesi; insanların gelişimi, sağlığı, dinlenmesi, sosyal olgunluk kazanması ve mutluluk elde etmesi gibi birçok faydayı olanaklı kılmaktadır. Ancak bu konuda gerekli eğitimlerinin alınmaması, bireylerin ve toplumun istediği faydayı elde edememesine neden olmaktadır. Bu noktada rekreasyon olgusunda eğitim faktörü ön plana çıkmaktadır (Gül, 2014; Kurdoğlu ve diğ., 2022). Çünkü eğitimle birlikte, insanlar zamanlarını etkili bir şekilde kullanmayı öğrenmekte, sahip oldukları zamanı hem iş hem temel ihtiyaçlarını karşılama hem de kendisini dinlendirecek, rahatlatacak etkinliklerle ilgilenme fırsatı bulmaktadır (Bayramoğlu & Yurdakul,2020; Zengin ve Çevrimkaya, 2022). Eğitim seviyesi yüksek bireylerde ve toplumlarda serbest zamanlarının değerlendirme konusunda kendilerine ayıracakları vakitleri oluşturdukları için rekreasyon etkinliklerine katılma faaliyetleri de bununla orantılı olarak artış göstermektedir. Bu da toplum ve bireylerin rekreasyonel etkinliklerin sağladığı faydalardan yararlanma oranını artırmaktadır (Hacıoğlu ve diğ., 2009).

Rekreasyonun geliştiği ve büyüdüğü alanlardan bir tanesi olan üniversiteler, öğrencilerin eğitim hayatlarının başarılı bir şekilde devam etmesi için yoğun olarak fiziksel ve zihinsel güç harcadıkları kurumlardır. Bu kurumlar öğrencilerin eğitimleri boyunca akademik eğitim ve uygulamalarla mesleki anlamda beceri kazandırmayı, toplumsal, ekonomik ve bilimsel yapılı uygulama ve araştırmalarla da bilgi üretmeyi, öğrencilere görev ve sorumluluklar vererek toplum yaşamına hazırlamayı, toplumun eğitim, bilinç ve kültür seviyesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Üniversitelerdeki sosyal ve kültürel etkinlik alanları; farklı kültür, etnik ve ekonomik yapılara sahip öğrencilerin eğitim süreçleri boyunca ders dışı zamanlarının büyük bölümünü geçirdikleri mekânlar olup, sosyal etkileşim açısından da büyük önem taşımaktadırlar (Göker, 2014; Gül, 2016). Bu noktada içerisinde barındırdığı birden fazla seçenekle bütün kullanıcılarına hizmet vermektedir.

Üniversitelerin rekreasyon faaliyetlerini yönettiği ve yapılmasına olanak sunduğu rekreasyon merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezler,

KAYNAKÇA

Bayramoğlu, E., & Yurdakul, N. M., 2020. Trabzon 100.Yıl Parkı ve Çevresinin Rekreasyon Potansiyelinin Saptanması. Bartın Orman Fakültesi Dergisi , vol.22, no.1.

Beşikçi, T., 2020. Üniversite Kampüslerinde Rekreasyon Uygulamalarının Serbest Zaman Engelleri, Kolaylaştırıcıları ve Doyum Üzerine Etkileri, Doktora Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Manisa.

Carmichael, C., & McCole, D., 2014. Understanding motivations of potential partners to develop a public outdoor recreation center in an urban area. Journal of Outdoor Recreation and Tourism, 7, 55-64.

Dalgarn, M. K., 2001. The role of the campus recreation center in creating a community. Recreational Sports Journal, 25(1), 66-72.

Göker, G., 2014. Rekreasyonda Yeni Trendler. A. Yaylı (Der.), Rekreasyona Giriş içinde (ss.184-198). Ankara: Detay Yayıncılık

Gül, M., 2016. Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Eğilimleri Ve Katılım Engelleri: Sındırgı Meslek Yüksekokulu Öğrencilerine Yönelik Araştırma. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 19(36), 279-306.

Gül, T., 2014.Rekreasyon Olgusuna Genel Yaklaşım, Rekreasyona Giriş, Ed. Ali Yaylı, Ankara:Detay Yayıncılık.

Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A & Dinç, G., 2009. Boş zaman ve Rekreasyon Yönetimi, 1.Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık.

Kurdoğlu, B. Ç., Parlak, P. Ö., & Bayramoğlu, E., 2022. Planning The Valley Located İn The City As A Recreational Area: Trabzon Toklu Valley Example. Onlıne Journal Of Art And Desıgn ,Vol.10, No.1, 223-238.

Roddy, L., Pohle-Krauza, R. J., & Geltz, B., 2017. Recreation center utilization affects academic outcomes. Recreational Sports Journal, 41(1), 67-75.

Watson, J. C., Ayers, S. F., Zizzi, S., & Naoi, A., 2006. Student recreation centers: A comparison of users and non-users on psychosocial variables. Recreational Sports Journal, 30(1), 9-19.

Url-1,2023. https://recsports.osu.edu/fms/Facilities/arc,17.07.2023.

Url-2,2023. https://planevents.osu.edu/venues-and-services/rpac, 17.07.2023.

Url-3,2023. https://recsports.osu.edu/fms/facilities/rpac, 17.07.2023.

Url-4,2023.https://planevents.osu.edu/venues-and-services/adventure-recreation-center,17.07. 2023.

Url-5,2023. https://recsports.osu.edu/fms/Facilities/jon, 17.07.2023.

Url-6,2023. https://recsports.osu.edu/fms/Facilities/jos, 17.07.2023

Url-7, 2023. https://recsports.osu.edu/fms/Facilities/nrc,17.07.2023.

Url-8, 2023. https://crc.gatech.edu/about/mission, 18.07.2023.

Url-9, 2023. https://crc.gatech.edu/node/390, 18.07.2023

Url-10,2023. https://www.collegeconsensus.com/rankings/best-college-rec-centers/,19.07.2023.

Url-11,2023. https://recserv.uiowa.edu/campus-recreation-wellness-center#power-cafe, 20.07.2023.

Url-12, https://recserv.uiowa.edu/campus-recreation-wellness-center, 20.07.2023.

Url-13, https://rwc.sdes.ucf.edu/about/, 20.07.2023.

Url-14, https://www.ucf.edu/location/recreation-and-wellness-center/, 20.07.2023.

Url-15, https://www.uab.edu/students/universityrecreation/about,28.09,2023

Url-16,https://sites.uab.edu/campustours/guided-360-tours/campus-recreation-center/,28. 09.2023

Url-17, https://csurec.colostate.edu/,18.12.2023

Url-18, https://csurec.colostate.edu/facility/,18.12.2023

Zengin, B., & Çevrimkaya, M., 2022. Rekreasyon Eğitimi, Rekreayon Kavram ve Uygulamalar, Ed. Burak Eryılmaz, Ankara:Detay Yayıncılık.

2023
Aralık

Mühendislikte Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR
Doç. Dr. Vedat ÇAVUŞ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Doç. Dr. Vedat ÇAVUŞ

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-424-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

PLASTİKLERİN ULTRASONİK KAYNAK YÖNTEMİ VE ENDÜSTRİYEL UYGULAMALARI

Güldenur HAM, Ahmet DEMİRER 1

BÖLÜM 2

BURDUR - ACIGÖL BÖLGESİNİN OTOKTON VE ALLOKTON BİRİMLERİ, FAYLARI VE SİSMOTEKTONİĞİ

Murat ŞENTÜRK 31

BÖLÜM 3

MAGNEZYUM VE ALAŞIMLARIN DÜNÜ BUGÜNÜ

Gülşah ÖNER.....63

BÖLÜM 4

EKLEMELİ ÜRETİM YÖNTEMİ ÜZERİNE YENİ BİLGİLER

GÜLŞAH ÖNER 81

BÖLÜM 5

KURU SÜRTÜNMELİ YATAKLARIN ÜRETİMİ VE ENDÜSTRİDEKİ KULLANIMI

Kadir GÜNGÖR, Ahmet DEMİRER 93

BÖLÜM 6

ALGORITMA PARAMETRE SEÇIMININ MIKRODALGA TRANSISTÖRÜNÜN OPTIMIZASYON PROBLEM PERFORMANSI ÜZERINDEKI ETKISI

Ahmet Arif ULUSLU 115

BÖLÜM 7

FAZ GEÇİŞLİ DAVRANIŞIYLA VO2 İÇERİKLİ TERMOKROMİK CAM KAPLAMALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Lale CİVAN, Semra KURAMA 127

BÖLÜM 8

3-D BASKILI VE DONATILI BETONLARIN MALZEME ÖZELLİKLERİNDEKİ SON GELİŞMELER VE ANALİZLERİ

Sadık Alper YILDIZEL ***153***

BÖLÜM 9

BİTKİSEL ATIK KÜLÜNÜN YAPI MALZEMESİNDE KULLANILABİLİRLİĞİ

Aylin AKYILDIZ ***169***

BÖLÜM 10

YAPILARDA 3 BOYUTLU BASKI TEKNOLOJİSİ

Aylin AKYILDIZ ***179***

BÖLÜM 11

PASTIRMA VE SUCUK ÖRNEKLERİNDEN İZOLE EDİLEN LAKTİK ASİT BAKTERİLERİNİN BAZI FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ

Özlem ERTEKİN ***193***

BÖLÜM 12

GIDALARDAKİ ISIL İŞLEM TOKSİKANTLARI: KLOROPROPANOLLERİN OLUŞUM MEKANİZMALARI, ANALİZ YÖNTEMLERİ VE SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Elif EKİZ, Emel ÖZ, Fatih ÖZ ***209***

BÖLÜM 13

YAPAY ZEKÂ TABANLI GÖRÜNTÜ İŞLEME YÖNTEMLERİ İLE KARACİĞER KANSERİNİN TESPİTİ

Mehmet Üsame KARAOSMAN, Firdevs Banu ÖZDEMİR ***229***

BÖLÜM 14

KOMPOZİT MALZEME ÇEŞİTLERİ UYGULAMA ALANLARI VE GELECEKTEKİ DURUMU ÜZERİNE ARAŞTIRMA

Abdulhadi KOŞATEPE ***243***

BÖLÜM 15

A356 ALÜMİNYUM ALAŞIMINDA DEMİR DİFÜZYONU, DÖKÜM SICAKLIĞI VE SIVI METAL TEMİZLİĞİNİN AKICILIĞA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Mehmet GAVGALI, Murat ÇOLAK, Melek DURMUŞ 263

BÖLÜM 16

OTONOM ARAÇLARDA KULLANILAN SENSÖRLERİN İNCELENMESİ

Ferhat AĞAÇ, Arif BAŞGÜMÜŞ, Mustafa NAMDAR, Güneş YILMAZ 281

BÖLÜM 1

PLASTİKLERİN ULTRASONİK KAYNAK YÖNTEMİ VE ENDÜSTRİYEL UYGULAMALARI

***Güldenur HAM*[1]**

***Ahmet DEMİRER*[2]**

1 "POLİMER MATRİSLİ KOMPOZİT MALZEMELERİN ULTRASONİK KAYNAK YÖNTEMİYLE KAYNAK KABİLİYETİNİN İNCELENMESİ" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Yüksek Makina Mühendisi, Farba Otomotiv A.S.

2 Doç. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Mühendislik. Teknoloji Fakültesi. Makine Mühendisliği Bölümü

GİRİŞ

Endüstriyel gelişmeler mühendislik malzemelerinde kolay şekillendirilebilen, hafif, aşınma direnci yüksek, maliyeti düşük, çevreye uygun malzemelerin kullanılmasına yöneltmektedir. Polimer ve polimer kompozit malzemelerin kullanımı bu nedenle yaygınlaşarak, metal, seramik, ahşap vb. farklı özelliklere sahip malzemelerin yerini almaktadır. Bu malzemelerin birleştirilmeleri için çoğu zaman kaynaklı bağlantılar karşımıza çıkmaktadır. Bu kaynaklı bağlantıların içerisinde otomasyona yatkın seri ve hızlı oluşu, aynı zamanda estetik görsellik açısından avantaj sağlayan ultrasonik kaynak tekniği ön plana çıkmaktadır.

Termoplastik malzemelerinin mekanik özelliklerini iyileştirmek ve bazen de fiyatını düşürmek maksatlı olarak katkı maddeleri kullanılmaktadır. Katkı maddeleri arasında, cam elyaf katkılı kompozitler önemli mühendislik malzemelerindendir. Cam elyaf katkılar maliyetinin polimere göre düşük olması ve de özellikle çok iyi özgül sertlik ve mukavemet kazandırması nedeniyle en fazla tercih edilen kompozitlerdir (Demirer, 2022; Ishikawa vd., 2018).

Gelecekteki mühendislik uygulamaları için çok önemli olan termoplastik kompozitlerin mekanik performanslarının arttırılmasına, karmaşık ve büyük yapıların imalatındaki sınırlamalar nedeniyle uygun birleştirme tekniklerinin geliştirilmesine önem verilmelidir (Goto, Imai, Arai, ve Ishikawa, 2019; Demirer, 2023). Ultrasonik kaynak yöntemi kısaca UK (Ultrasonic welding-UW), iki parçanın düşük bir sıkıştırma kuvveti ile bir arada tutulduğu ve birleşmenin sağlanması için ara yüzeye ultrasonik frekansta titreşimli kaynak gerilmelerinin uygulandığı bir katı hal kaynak yöntemidir (Şekil 1) (Groover, 2015). Seri üretim potansiyeli, kısa işlem süreleri ve enerji tasarrufu özellikleri ile cazip ve düşük maliyetli bir birleştirme yöntemidir (Palardy, Shi, Levy, Le, ve Villegas, 2018). Kaynak işlemi sırasında ara yüzeye viskoelastik sürtünme oluşturmak için sonotrot (horn) aracılığıyla sıkıştırılan malzemenin üst yüzeyine yüksek frekanslı titreşimler uygulanır (Tao vd., 2019; Zhang vd., 2010).

Ultrasonik kaynak, temel olarak titreşim ve katılaşma olarak iki aşamada gerçekleşir. Titreşim fazı; kaynak basıncı, kaynak süresi ve titreşim genliğinden etkilenirken, katılaşma fazı bekleme süresinden etkilenir (Villegas, 2014).

Parçalar arasındaki titreşim hareketi, yüzeyde mevcut olan herhangi bir yüzey filmini kırarak parçalar arasında sıkı temas sağlar ve bu sayede yüzeyler arasında kuvvetli bir kovalent bağ oluşur. İşlem esnasında ara yüzeyde sürtünme ve plastik deformasyon sonucunda ısınma meydana gelse de sıcaklık plastik parçanın ergime derecesinin bir miktar altındadır. Bu yöntemde bazı kaynak türlerindeki gibi dolgu malzemesi, curuf yapıcı

Kaynaklar

Ageorges, C,. Ye, L,. Hou, M. (2001). Advances in fusion bonding techniques for joining

thermoplastic matrix composites: *A review. Compos. Part A,* 32, 839–857.

Andrew, W. (2023). *Applied Plastics Engineering Handbook*. Publishing: Boston. MA, USA,

113–120.

Arul, S,. Rajasekar, R,. Murugesapandian, K,. Selwin, M. (2017). Vibration and Ultrasonic

Welding Behaviour of Polymers and Polymer Composites. *A Review. J. Chem. Pharm.Sci.* 3

Ay, İ., Sakin, R. (2005). *Ultrasonik Yöntemle Plastiklerin Kaynağı.* Pagev Plastik Dergisi.

Barbosa, L.C.M,. Souza, S.D.B,. Botelho, E.C,. Cândido, G.M,. Rezende, M.C. (2019).

Fractographic evaluation of welded joints of PPS/glass fiber thermoplastic composites.

Engineering Failure Analysis, 102, 60–68.

Benatar, A. (2015). Ultrasonic welding of plastics and polymeric composites. *In Power*

Ultrasonics, Gallego. Woodhead Publishing: Oxford, UK, 20 295–312.

Brassard, D,. Dubé, M,. Tavares, J.R. (2019). Resistance welding of thermoplastic composites

with a nanocomposite heating element. *Composites Part B: Engineering,* 165, 779–784.

Branson Ultrasonic, (2002). *Actuator Instruction Manual.* Branson Ultrasonic Corporation

Brown, L. (1994). Copper Development Association Cost-Effective Manufacturing: Joining of

Copper and Copper Alloys. *European Copper Institute,* 98, 1–64.

Demir, A. (2019). Termoplastik Malzemelerin Ultrasonik Kaynağı ve Kaynak Parametrelerinin

Çekme dayanımına Etkisi. *Uluslararası Teknolojik Bilimler Dergisi*, 177-185,11.

Demirer, A. (2022). *Özel Üretim Yöntemleri, Sakarya Uygulamalı Bilimler*

Üniversitesi *Ders notu*, Sakarya.

Demirer, A. (2023). Mühendislik Polimeri ve Plastk Teknolojisi, *Sakarya Uygulamalı Bilimler*

Üniversitesi *Ders notu*, Sakarya.

Devine, J. (2001). *Ultrasonic Plastics Welding Basics.* Weld. J. 80, 29–33.

Dukane, (2011). *Guide to Ultrasonic Plastics Assembly*, 10 July 2020.

https://documents.dukane.com/DesignGuides/Guide%20To%20US%20Plastic%20Assembly.pdf adresinden erişildi.

Ensminger, D,. Bond, L.J. (2012). *Ultrasonics: Fundamentals,* Technologies and Applications,

3rd (Taylor & Francis Group): Boca Raton, FL, USA.

Fernandez V.I,. Valle G.B,. Bersee, H.E.N,. Benedictus, R. (2015). A comparative evaluation

between flat and traditional energy directors for ultrasonic welding of CF/PPS

thermoplastic composites. *Composite Interfaces,* 22, 717–729.

Ganesh, M,. Praba Rajathi, R. (2013). Experimental study on ultrasonic welding of aluminum

sheet to copper sheet. *International Journal of Research in Engineering and Technology,* 2,

161–166.

Goto, K., Imai, K., Arai, M., Ishikawa, T. (2019). Shear and tensile joint strengths of carbon

fiber-reinforced thermoplastics using ultrasonic welding. *Composites Part A: Applied*

Science and Manufacturing, 116:126,37.

Groover, M. P. (2015). *Principles of Modern Manufacturing*. 4.th Edition: Wiley.

Ham, G. (2023). *Polimer Matrisli Kompozit Malzemelerin Ultrasonik Kaynak Yöntemiyle*

Kaynak Kabiliyetinin İncelenmesi. (Yüksek lisans tezi). Sakarya Uyg. Bilimler

Üniversitesi.

Hermann Ultraschall, (2015). *Ultrasonik welding technology fundamentals of plastics*

handbook, Hermann.

Herrmann Ultrasonik. (2018). *Termoplastik malzemeler için ultrasonik kaynak teknolojisi.*

Ürün Kataloğu.

Syed, F.R., Sarmad, A.K., Mohammad, P.M. (2019). Optimizing the weld factors affecting

ultrasonic welding of thermoplastics. *The International Journal of Advanced*

Manufacturing Technology, 103:2053–2067. https://doi.org/10.1007/s00170-019-

03681-7.

Knapp, W,. Clement, S,. Franz, C,. Oumarou, M,. Renard, J. (2010). Laser bonding of long

fiber thermoplastic composites for structural assemblies. *Physics Procedia,* 5, 163–171.

Kweon, J.H,. Jung, J.W,. Kim, T.H,. Choi, J.H,. Kim, D.H. (2006). Failure of carbon composite

to aluminum joints with combined mechanical fastening and adhesive bonding.

Composite Structures, 75, 192–198.

Mariam, M,. Afendi, M,. Abdul Majid, M.S,. Ridzuan, M.J.M., Gibson, A.G. (2018). Tensile

and fatigue properties of single lap joints of aluminium alloy/glass fiber reinforced

composites fabricated with different joining methods.*Composite Structures,*200,647-

658

O'Brien, R.L. (1991). *Welding Handbook*, v.2, 8 th. Edition, American Welding Society.

Palardy, G., Shi, H., Levy, A., Le, C. S., Villegas, IF. (2018). A study on amplitude transmission

in ultrasonic welding of thermoplastic composites. *Composites Part A: Applied Science*

and Manufacturing, 113:339,49.

Pappadà, S,. Salomi, A,. Montanaro, J,. Passaro, A,. Caruso, A,. Maffezzoli, A. (2015).

Fabrication of a thermoplastic matrix composite stiffened panel by induction welding.

Aerospace Science and Technology, 43, 314–320.

Patel, V.K,. Bhole, S.D,. Chen, D.L. (2011). Influence of ultrasonic spot welding on

microstructure in a magnesium alloy. *Scripta Materialia,* 65, 911–914.

Prakasan, K,. Rani, M.R,. Rudramoorthy, R,. Suresh, K.S. (2007). Modeling of Temperature

Distribution İn Ultrasonic Welding of Thermoplastics For Varios Joint Designs, *Journal*

of Materials Processing Technology, 186, 138-146.

Ram, S.R., Inderdeep, S., Apurbba, K.S. (2022). Ultrasonic welding of printed/ molded

sustainable polymer specimens with energy directors. *Ultrsonics,* 134.

https://doi.org/10.1016/j.ultras.2023.107078

Reincke, T., Hartwig, S., Dilger, K. (2019). Improvement of the adhesion of continuously

manufactured multi-material joints by application of thermoplastic adhesive film. *Int. J.*

Adhes. Adhes. 93, 102321.

Stavrov, D., Bersee, H.E.N. (2005). Resistance welding of thermoplastic composites-an

overview. *Compos. Part A.* 36, 39–54.

Shi, H,. Villegas, I.F,. Octeau, M.-A,. Bersee, H.E.N. (2015). Yousefpour, A. Continuous

resistance welding of thermoplastic composites: Modelling of heat generation and heat

transfer. *Composites Part A: Applied Science and Manufacturing,* 70, 16–26.

Solvay, (2013). Ultrasonik Welding, 11 July 2020

https://www.solvay.com/sites/g/files/srpend221/files/2018-08/Ryton-PPS-Ultrasonic-Welding_ENv1.0_0.pdf adresinden erişildi.

Ishikawa, T., Amaoka, K., Masubuchi, Y., Yamamoto, T., Yamanaka, A., Arai, M., Takahashi,

J. (2018). Overview of automotive structural composites technology developments in

Japan. *Composites Science and Technology*, 155:221,46.

Uzun, H., Turan M. (2018). Ultrasonik Kaynak Yöntemiyle Birleştirilen Cam Fiber Takviyeli

PP Kompozitlerin Birleştirme Mukavemetine Enerji Yönlendirici Türünün Etkisi.

Published in 6th International Symposium on Innovative Technologies in Engineering

and Science, 09-11 November.

Tao, W., Su, X., Wang, H., Zhang, Z., Li, H., & Chen, J. (2019). Influence mechanism of welding time and energy director to the thermoplastic composite joints by ultrasonic welding. *Journal of manufacturing processes,* 37, 196-202.

Villegas, I.F,. Moser, L,. Yousefpour, A,. Mitschang, P,. Bersee, H.E. (2013). Process and

performance evaluation of ultrasonic, induction and resistance welding of advanced

thermoplastic composites. *J. Thermoplast.Compos.* 26, 1007–1024.

Villegas, IF. (2014). Strength development versus process data in ultrasonic welding of

thermoplastic composites with flat energy directors and its application to the definition

of optimum processing parameters. *Composites Part A: Applied Science and*

Manufacturing, 65:27,37.

Yeh, H.J. (2013). *Ultrasonic welding of medical plastics. In Joining and Assembly of Medical*

Materials and Devices; Zhou, Y., Breyen, M.D., Eds.; Woodhead Publishing: Oxford,

UK, 296–323.

Yew, K.C., Liang, H.C., Chang, B.C., Shıh, J.L. (2000). Effects of the Shape of the Energy

Director on Far-Field Ultrasonic Welding of Thermoplastics. *Polymer Engineering &*

Science, 40(1). https://doi.org/10.1

Yousefpour, A,. Hojjati, M,. Immarigeon, J.P,. (2004). Fusion Bonding/Welding of

Thermoplastic Composites. *J. Thermoplast,* 17, 303–341.

Yükler, A.İ,. Sözöz, H. (1998). *Ultrasonik Yöntem ile Plastiklerin Kaynağı.* Makine Market

Dergisi, sayı 25.

Welding Technology, (2006). *Ultrasonic Welding of Plastic Used in Medical Devices.* Institute

of Australia.

Zengguo, T., Qian, Z., Guopeng, Z., Xinrong, T., Lei, L., Peichung, W., Zhongxia, L. (2022).

Influence of Pre-Pressing Ring on the Weld Quality of Ultrasonically Welded Short

Carbon Fiber Reinforced Nylon 6 Composite, *Polymers.* 14,3115.

https://doi.org/10.3390/polym14153115

Zhang, Z., Wang, X., Luo, Y., Zhang, Z., Wang, L. (2010). Study on heating process of

ultrasonic welding for thermoplastics. *Journal of Thermoplastic Composite Materials,*

23:647.

Ziegler, D. (2004). Welding of Termoplastics. *Welding Journal,* 83 (10), 45-4.

BÖLÜM 2

BURDUR - ACIGÖL BÖLGESİNİN OTOKTON VE ALLOKTON BİRİMLERİ, FAYLARI VE SİSMOTEKTONİĞİ

Murat ŞENTÜRK

1. Giriş

Batı Anadolu, Ege levhasının güney sınırı üzerinde konumlanmış ve genişleme tektoniğinin baskın olduğu bir bölge olarak bilinmektedir. Bu coğrafyada, çeşitli yaşlara ve bileşimlere sahip kaya birimleri, karmaşık fay sistemleri tarafından kesilmiş ve deforme olmuştur. Bu fay sistemleri, sadece bölgenin morfolojisini şekillendirmekle kalmayıp, aynı zamanda sismik aktiviteyi de etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, Isparta büklümünün kuzeybatısında bulunan Burdur-Acıgöl bölgesinin sismotektonik özelliklerini belirlemektir. Bu amaçla, bölgedeki otokton ve allokton kaya birimleri ile Burdur ve Acıgöl faylarına ek olarak bu faylarla ilişkilendirilen aktif faylar, jeolojik ve jeofizik veriler kullanılarak ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca, bölgenin geçmiş ve yakın dönemdeki sismik aktivitesi de dikkate alınmıştır. Bu çalışma, Burdur-Acıgöl bölgesinin sismotektonik yapısının daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

2. Bölgesel Jeoloji

Çalışma sahası, Batı Anadolu'da Isparta Büklümü olarak adlandırılan coğrafi oluşumun kuzeybatısında bulunmaktadır (Şekil 1). Isparta Büklümü, Toros dağ kuşağının temel bileşenlerinden biri olan Geç Mesozoyik döneme ait karbonat eksenin, Antalya körfezinin kuzeyinde ters "*V*" şeklinde bükülmesi sonucunda oluşmuştur. Isparta büklümü, kuzey-güney yönlü olarak yaklaşık 180 km uzunluğa ve doğu-batı yönünde yaklaşık 100 km genişliğe sahip üçgen bir yapı oluşturur. Büklüm, batıda Burdur fay zonu tarafından ve doğuda Akşehir-Simav fayları ile sınırlanmıştır. Bu çevredeki Eğirdir-Kovada grabeni, Isparta büklümünü tektonik olarak iki bölgeye ayırmaktadır. Büklümün batı kanadında çoğunlukla kuzeydoğu-güneybatı uzanımlı yapısal çizgilere rastlanırken, doğu kanadındaki çizgiler büyük ölçüde kuzeybatı-güneydoğu uzanımlıdır. Burdur ve Akşehir fayları, Isparta büklümünün oluştuğu süreçte meydana gelen makaslama hareketleriyle karakterize edilen fay sistemlerini temsil etmektedir (Şekil 1).

Isparta büklümünün batı kanadındaki kaya birimleri Beydağları otoktonunu oluşturur. Beydağları otoktonu, Geç Kretase'den Eosen'e kadar değişen yaşlara sahip karbonat ve kırıntılı tortul kayaçlardan oluşur. Bu kaya birimleri, alttan üste doğru Geç Kretase yaşlı karbonat kayaçları, Paleosen yaşlı karbonat kayaçları, Eosen yaşlı Kayıköy formasyonu ve Oligosen yaşlı Başmakçı formasyonu olarak sıralanır. Kayıköy formasyonu, genellikle kumtaşı ve şeyl ardalanmasından oluşan türbidit tortullardan ve kireçtaşı ara katmanlarından oluşur. Isparta'nın çevresinde, Geç Kretase yaşlı karbonat kayaçlarını uyumsuz olarak örten Kayıköy formasyonu, Oligosen yaşlı Başmakçı formasyonu tortullarıyla birçok yerde paralel

Kaynaklar

Barka, A., Reilinger, R., Şaroğlu, F., ve Şengör, A. M. C. (1996). The Isparta Angle: its importance

in the neotectonics of the eastern Mediterranean region. IESCA-1995. İzmir.

Erakman, B., Meşhur, M., Gül, M.A., Alkan, H., Öztaş, Y. ve Akpınar, M. (1982). Fethiye-

Köyceğiz-Tefenni-Elmalı-Kalkan arasında kalan alanın jeolojisi, Türkiye Altıncı Pet. Kong. Tebl. Nisan, 1982, Ankara, 23-31.

Ertunç, A., Karagüzel, R., Yağmurlu, F., Türker, E. ve Keskin, N. (2001). Burdur Belediyesi

kent merkezi ve yakın çevresinin depremselliği ve yerleşime Müh.Mim.Fak. Araştırma projesi (yayımlanmamış).

Göktaş, F.,Çakmakoğlu, A.,Tarı, E.,Sütçü, Y.F. ve Sarıkaya, H. (1989). Çivril-Çardak arasının

jeolojisi: MTA rap.No.8701, Ankara.

Görmüş, M. ve Karaman, M.E. (1992). "Facies changes and new stratigraphical-paleontological

data in the Cretaceous-Tertiary boundary around Söbüdağ (Çünür-Isparta)" Geosound, Ç. Üniv. 21, 43-47, Adana.

Görmüş, M. ve Özkul, M. (1995). Gönen-Atabey (Isparta) ve Ağlasun (Burdur) aeasındaki bölgenin

stratigrafisi: SDÜ Fen Bilimleri Enst.Derg., 1, 43-64.

Gutnic, M. (1977). Geologiquie du Taurus Pisidien au Nordd'Isparta (Turguie).

Tru.Lab.,Geol.Hist.Univ.,Paris.XI,112 p.

Gutnic, M., Monod, O., Poisson, A. ve Dumont, J.F. (1979). "La formation de I' Géologie des

Taurides occidentales (Turguie)" Mem. Soc. Geol. France, 137, 112pp., Paris.

IRIS, 2003. http://www.iris.washington.edu.

Jackson, J.A., Mckenzie, D. (1984). Active tectonics of the Alpine-Himalayan belt between

western Turkey and Pakistan. Geophysical Journal of the Royal Astronomical Society 77, 185-264.

Karaman, M.E. (1986a). Burdur dolayının genel stratigrafisi. Akd.Üniv. Isp.Müh. Fak. Derg. 2,

23-35.

Karaman, M.E. (1986b). Burdur İli çevresindeki yerleşim alanlarının depremselliği,

Müh.Jeolojisi Türk Milli Komitesi Bült., No.8.,23-30.

Karaman, M.E., Meriç, E. ve Tansel, İ. (1988) "Gönen-Atabey arasındaki bölgenin jeolojisi"

Cum. Üniv. Müh. Fak. Derg., Sivas.

Karaman, M.E.,Meriç, E. ve Tansel, İ. (1989). Gönen-Atabey arasındaki bölgenin jeolojisi:

Cum.Üniv.Müh.Fak.Derg., seri A. Yerbilimleri c.6-7,129-139

Koçyiğit, A. (1983). Hoyran gölü (Isparta büklümü) dolayının tektoniği. TJK. Bült. 26/1, 1-10,

Ankara.

Koçyiğit, A. (1984). Güneybatı Türkiye ve yakın dolayında levha içi yeni tektonik gelişim, TJK

Bült., 24/1, 1-16.

McClusky, S., Balassanian, S., Barka, A., Demir, C., Ergintav, S., Georgiev, I., Gürkan, O.,

Hamburger, M., Hurst, K., Kahle, H., Kastens, K., Kekelidze, G., King, R., Kotzev, V., Lenk, O., Mahmoud, S., Mishin, A., Nadariya, M., Ouzounis, A., Paradissis, D., Peter, Y., Prilepin, M., Reilinger, R., Şanlı, I., Seeger, H., Tealeb, A., Toksöz, M.N., Veis, G. (2000). Global positioning system eastern Mediterraneanand Gucasus : Journal of Geophyscial Research, V. 105, no.B3, 5695-5719.

Poisson, A. (1977). Recherches geologiques dans les Taurides occidentales (Turguie):These

Univ.Paris.Sud,Orsay, 795p.

Sarp, H. (1976). Etude Geologique petrographigue du cortege ophiolitique de la region situee au

Nort-Quest de Yeşilova (Burdur-Turquie): These Univ. Geneve, 377p.

Şenel, M., Selçuk, H., Bilgin, Z.R., Şen.M.A., Karamn, T., Dinçer, M.A., Durukan, E., Arbaş,

A., Örçen, S., Bilgi,C. (1989). Çameli (Denizli)-Yeşilova (Burdur)-Elmalı (Antalya) ve dolayının jeolojisi: MTA.Rap.9429, Ankara.

Şengör, A.M.C., Satır, M. ve Akkök, R. (1984). Timing of tectonic events in the Menderes

massif, Western Turkey: Implications for tectonic evolution and evidencefor Pan-African basement in Turkey. Tectonics, 3, 693-707.

Şengör, A.M.C. (1987). Cross faults and differential stretching of hanging walls in regions of

low-angle normal faulting: examples form western Turkey. In: Continental extentional tectonics, (Coward M.P., Dewey J.F. and Hancock P.L. eds) Geological Society Special Publication, 28, 575-589.

Taymaz, T., Jackson, J., and McKenzie, D. (1991). Active tectonics of the north and central

Aegean. Geophysical Journal International, 106, 433-490.

Taymaz, T. and Price, S. P. (1992). The 12. 05. 1971 Burdur earthquake sequence: A synthesis

of seismological and geological observations. Geophys. J. Int. 108. 589-603.

Yalçınkaya, S., Ergin, A., Afşar, Ö.P. ve Taner, K. (1986). Batı Torosların jeolojisi.

MTA.Rap.No.7779, Ankara.

Yağmurlu, F. (1994). Isparta kuyzeyinde yeralan Oligosen yaşlı molas tipi kırıntılı tortulların

tektono-sedimanter özellikleri, Ç.Ü.Müh.Mim.Fak.15.yıl Semp.c.II 241-252

Yağmurlu, F., Savaşcın, Y., and Ergün, M. (1997). Relation of alkaline volcanism and active

tectonism within the evolution of Isparta Angle, SW-Turkey: The Journal of Geology, 105, 717-728.

Yağmurlu, F. (2000). Burdur fayının sismotektonik özellikleri: Batı Anadolu'nun Depremselliği

Sempozyumu, Bildiriler, 143-152, İzmir.

BÖLÜM 3

MAGNEZYUM VE ALAŞIMLARININ DÜNÜ BUGÜNÜ

Gülşah ÖNER[1]

1 Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi, ORCID ID: 0000-0002-7724-2943

1. GİRİŞ

Magnezyum (Mg), tabiatta en çok bulunan sekizinci elementtir ve yerkabuğunun yaklaşık % 2'sini oluşturur. Magnezyum (Mg), günümüzde uçak, uzay ve otomotiv endüstrileri başta olmak üzere konstrüksiyon malzemesi olarak kullanılan metalik malzemeler içinde en hafif olanıdır. Mg günümüzde, Alüminyum, titanyum ve çeliklerden sonra en yaygın olarak kullanılan yapısal metaldir. Magnezyum elementinin simgesi Mg'dir. 12 atom numarasına sahip olan magnezyum elementi 24,312 atom ağırlığında bulunmaktadır. Yoğunluk seviyesi 1,74–2,0g/cm^3, alüminyumdan %33 daha hafif ve çelikten %77 daha hafiftir. En hafif metal olarak da bilinmektedir. Ortalama % 0,13 konsantrasyonla deniz suyunda en çok çözünen üçüncü elementtir. Magnezyum 60'tan fazla mineralde bulunmasına rağmen, yalnızca dolomit, manyezit, brusit, karnalit ve olivin ticari öneme sahiptir (Jayasathyakawin et al., n.d.; Kala, 2014; Kramer, 2001; *Manyezit*, n.d.).

Magnezyum ve magnezyum bileşikleri deniz suyu, kuyu ve göl sularından ve ayrıca yukarıda belirtilen minerallerden üretilir. Element olarak keşfi 18. yüzyıla dayanmaktadır. 1755 yılında İskoç kimyager Joseph Black tarafından keşfedilmiştir.1795 yılında J.C. Delanethrie "manyezit" terimini bir dizi magnezyum tuzuna (karbonat, sülfat, nitrat ve klorür) uygulamıştır. Çekoslovakya'nın Moravya kentinde doğal magnezyum karbonat yatakları keşfedildi ve C.F. Ludwig tarafından 1803'te 'talk karbonatum' olarak adlandırılmıştır. Daha sonra 1808 yılında "D.L.G. Karsten" magnezyum karbonata "manyezit" adını vermiştir (Jayasathyakawin et al., n.d.; Kramer, 2001; *Manyezit*, n.d.).

Magnezyum metalinin ilk kez 1808 yılında Sir Humphry Davy tarafından magnezyum oksidin potasyum buharıyla indirgenmesiyle üretildiği bildirilmiştir. 1833'te Michael Faraday, erimiş susuz magnezyum klorürün elektrolizi ile magnezyum elde etmiştir ve 1852'de Robert Bunsen bu amaçla bir elektrolitik hücre geliştirmiştir. Magnezyumun ilk endüstriyel üretimi 1863 yılında Fransa'da Deville ve Caron tarafından gerçekleştirilmiştir ve susuz magnezyum klorür ve kalsiyum florür karışımının sodyum ile indirgenmesini içermekteydi. 1886'da Kaliforniya'da 19. yüzyılın ikinci yarısında da Avusturya ve Yunanistan'da manyezit yatakları keşfedilmiştir. Bunsen'in elektrolitik hücresinin bir modifikasyonu kullanılarak, 1886'da Almanya'da pilot tesis ölçeğinde magnezyum metali üretilmiştir. 1890'lı yıllarda manyezit, Avrupa'da açık ocak fırınlarında refrakter astarlarda kullanılıyordu.

1909'a gelindiğinde ise her yıl önemli miktarlarda kalsine manyezit Amerika Birleşik Devletleri'ne ihraç edilmiştir ve 1912'de Batı Amerika Birleşik Devletleri'nde belirli derecelerde ithal edilen malzemenin yeri-

KAYNAKLAR

AZ31B-O magnesium alloy sheet AZ31B-H24 magnesium hot rolled plate sheet. (n.d.). https://www.cnmagalloy.com/product/205.html?gclid=EAIaIQobChMI6NqTuYbkggMVxkFBAh20qAO9EAAYASAAEgJiYfD_BwE

AZ80A (3.5812, M11800) Magnesium. (n.d.). https://www.makeitfrom.com/material-properties/AZ80A-3.5812-M11800-Magnesium

AZ91D. (n.d.). https://www.dynacast.com/en/knowledge-center/material-information/magnesium-casting-metals/az91d

Bai, J., Yang, Y., Wen, C., Chen, J., Zhou, G., Jiang, B., Peng, X., & Pan, F. (2023). Applications of magnesium alloys for aerospace: A review://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) Peer review under responsibility of Chongqing University. *Journal of Magnesium and Alloys*, *11*, 3609–3619. https://doi.org/10.1016/j.jma.2023.09.015

Chen, Y.-T., Hung, F.-Y., & Syu, J.-C. (n.d.). *Biodegradable Implantation Material: Mechanical Properties and Surface Corrosion Mechanism of Mg-1Ca-0.5Zr Alloy*. https://doi.org/10.3390/met9080857

Danacı, İ. (2020). *Toz Metalurjisi Yöntemiyle AZ91 Mg Alaşımının Üretimi ve Sol-Jel Yöntemiyle Ta2O5/Hidroksiapatit Tabakalı Kaplanması ve Karakterize Edilmesi*. Gazi Üniversitesi.

Davies, G. (2012). *Materials for automobile bodies*. Elsevier.

DEMİRCİ, M., VANLI, A. S., & AKDOĞAN, A. (2015). Savunma Sanayinde Kullanılan Magnezyum Alaşımları ve Uygulama Alanları. *Uluslararası Mühendislik Araştırma ve Geliştirme Dergisi*, *7*(4), 13–20. https://doi.org/10.29137/UMAGD.380998

Easton, M., Gibson, M., Beer, A., Barnett, M., Davies, C., Durandet, Y., Blacket, S., Chen, X., Birbilis, N., & Abbott, T. (2012). The Application of Magnesium Alloys to the Lightweighting of Automotive Structures. *Sustainable Automotive Technologies 2012*, 17–23. https://doi.org/10.1007/978-3-642-24145-1_3

Fan, Y., Wu, G., Gao, H., -, A., Brady, M. P., Leonard, D. N., McNally, E. A., Esmaily, M., Mortazavi, N., Svensson, J. E., Vaira Vignesh, R., Padmanaban, R., & Govindaraju, M. (2019). Investigations on the surface topography, corrosion behavior, and biocompatibility of friction stir processed magnesium alloy AZ91D. *Surf. Topogr.: Metrol. Prop*, *7*, 25020. https://doi.org/10.1088/2051-672X/ab269c

Hou, L., Li, Z., Pan, Y., Du, L., Li, X., Zheng, Y., & Li, L. (2014). In vitro and in vivo studies on biodegradable magnesium alloy. *Progress in Natural Science: Materials International*, *24*, 466–471. https://doi.org/10.1016/j.pnsc.2014.09.002

I. M. Baghni, Wu Yinshun, Li Jiuqing, Du Cuiwei, Z. W. (2003). Mechanical Properties and potential applications of magnesium alloys. *Transactions of Nonferrous Metals Society of China*, *13*(6), 1253–1259.

Jayasathyakawin, S., Ravichandran, M., Baskar, N., Anand Chairman, C., & Balasundaram, R. (n.d.). *Mechanical properties and applications of Magnesium alloy-Review*. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2020.01.255

Kala, A. (2014). *Magnezyum alaşımlarının işlenebilirliğinin incelenmesi*. Şeyh Edebali Üniversitesi.

Kramer, D. A. (2001). *Magnesium, its alloys and compounds*.

Kulekci, M. K. (n.d.). *Magnesium and its alloys applications in automotive industry*. https://doi.org/10.1007/s00170-007-1279-2

Kumar, A., Kumar, S., & Mukhopadhyay, N. K. (2018). Introduction to magnesium alloy processing technology and development of low-cost stir casting process for magnesium alloy and its composites Peer review under responsibility of Chongqing University. *Journal of Magnesium and Alloys*, *6*, 245–254. https://doi.org/10.1016/j.jma.2018.05.006

Kumar Jha, M., Misra, A., & Sharma, V. S. (2023). *Recent trends in biodegradable magnesium matrix composite: Manufacturing techniques, applications, and future scope*. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2023.08.045

Kumar, N. B., & Kumar, S. S. (2022). Magnesium role in additive manufacturing of biomedical implants-Challenges and opportunities. *Additive Manufacturing*, *55*, 102802. https://doi.org/10.1016/j.addma.2022.102802

Le, Q., Jia, W., & Ning, F. (2019). Heat transfer analysis of magnesium alloy plate during transport process Peer review under responsibility of Chongqing University. *Journal of Magnesium and Alloys*, *7*, 291–296. https://doi.org/10.1016/j.jma.2019.01.007

Li, N. (n.d.). *Automotive Magnesium Applications and Life Cycle Environmental Assessment*.

Magnesium Alloys. (n.d.). https://www.luxfermeltechnologies.com/

Magnesium AM60B Cast Alloy (M10602). (n.d.). https://www.azom.com/article.aspx?ArticleID=9237

Magnezyum ve Magnezyum Alaşımları. (n.d.). https://docplayer.biz.tr/166543207-12-hafta-magnezyum-ve-magnezyum-alasimlari.html

Manyezit. (n.d.). https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/manyezit

Myrissa, A., Agha, N. A., Lu, Y., Martinelli, E., Eichler, J., Szakács, G., Kleinhans, C., Willumeit-Römer, R., Schäfer, U., & Weinberg, A.-M. (2015). *In vitro and in vivo comparison of binary Mg alloys and pure Mg*. https://doi.org/10.1016/j.msec.2015.12.064

Nezamdoust, S., Seifzadeh, D., & Rajabalizadeh, Z. (2019). Application of novel sol-gel composites on magnesium alloy Peer review under responsibility of Chongqing University. *Journal of Magnesium and Alloys*, *7*, 419–432. https://doi.org/10.1016/j.jma.2019.03.004

Öztürk, Fahrettin; Kaçar, İ. (2012). Magnezyum Alaşımları Ve Kullanım Alanlarının İncelenmesi. *Niğde Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, *1*(1), 12–20.

Panigrahi, S. K., Kumar, K., Kumar, N., Yuan, W., Mishra, R. S., Delorme, R., Davis, B., Howell, R. A., & Cho, K. (2012). Transition of deformation behavior in an ultrafine grained magnesium alloy. *Materials Science and Engineering A*, *549*, 123–127. https://doi.org/10.1016/j.msea.2012.04.017

Pesode, P., & Barve, S. (2023). Additive manufacturing of magnesium alloys and its biocompatibility. *Bioprinting*, *36*, 2405–8866. https://doi.org/10.1016/j.bprint.2023.e00318

Polmear, I. J. (1994). Magnesium alloys and applications. *Materials Science and Technology*, *10*(1), 1–16. https://doi.org/10.1179/MST.1994.10.1.1

Qizhi Chen, G. A. T. (2015). Metallic implant biomaterials. *Materials Science and Engineering R*, *87*, 1–57.

Ramalingam, V. V., Ramasamy, P., Mohan, ·, Kovukkal, D., & Myilsamy, · Govindaraju. (2020). Research and Development in Magnesium Alloys for Industrial and Biomedical Applications: A Review. *Metals and Materials International*, *26*, 409–430. https://doi.org/10.1007/s12540-019-00346-8

Sezer, N., Evis, Z., Kayhan, S. M., Tahmasebifar, A., & Koç, M. (2018). Review of magnesium-based biomaterials and their applications Peer review under responsibility of Chongqing University. *Journal of Magnesium and Alloys*, *6*, 23–43. https://doi.org/10.1016/j.jma.2018.02.003

Shafirovich, E., Salomon, M., & Gökalp, I. (2006). Mars hopper versus Mars Rover. *Acta Astronautica*, *59*, 710–716. https://doi.org/10.1016/j.actaastro.2005.07.018

Unnikrishnan, M. A., Raja Dhas, J. E., Anton, K., Lewise, S., Varghese, J. C., & Ganesh, M. (n.d.). *Challenges on friction stir welding of magnesium alloys in automotives Selection and peer-review under responsibility of the scientific committee of the International Confer-ence on Advancements in Materials and Manufacturing*. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2023.03.789

Xin, Y., Hu, T., & Chu, P. K. (2010). *In vitro studies of biomedical magnesium alloys in a simulated physiological environment: A review*. https://doi.org/10.1016/j.actbio.2010.12.004

Yuan, Q.-H., Zhou, G.-H., Liao, L., Liu, Y., & Luo, L. (2017). *Interfacial structure in AZ91 alloy composites reinforced by graphene nanosheets*. https://doi.org/10.1016/j.carbon.2017.10.090

Zhang, S., Zhang, X., Zhao, C., Li, J., Song, Y., Xie, C., Tao, H., Zhang, Y., He, Y., Jiang, Y., & Bian, Y. (2009). *Research on an Mg-Zn alloy as a degradable biomaterial*. https://doi.org/10.1016/j.actbio.2009.06.028

Zhang, X., Yuan, G., Niu, J., Fu, P., & Ding, W. (2012). *Microstructure, mechanical properties, biocorrosion behavior, and cytotoxicity of as-extruded Mg-Nd-Zn-Zr alloy with different extrusion ratios*. https://doi.org/10.1016/j.jmbbm.2012.02.002

BÖLÜM 4

EKLEMELİ ÜRETİM YÖNTEMİ ÜZERİNE YENİ BİLGİLER

Gülşah ÖNER

Eklemeli imalatın ortaya çıkışı ile birlikte parça üretiminde devrim niteliğinde gelişmeler olmuştur. Bu teknoloji sayesinde tasarımda büyük iyileşmeler ve bileşenlerin oldukça seri bir şekilde üretilmesi sağlanmıştır. Özellikle kompleks parçaların üretilmesi ve tamiratının hızlı bir şekilde yapılması oldukça kolay hale gelmiştir. Örneğin endüstriyel gaz türbin parçaları en süratli bir şekilde ve tam tasarım özgürlüğü ile onarılabilmiştir. Kompresör türbin kanadı tasarımı için Eklemeli Üretim (AM) teknolojisinin kullanılması, karmaşık çok elemanlı bileşenlerin üretiminde yüksek hassasiyete ve çoğu durumda da daha yüksek performansa ulaşabilmeyi sağlamıştır (Özsolak, 2019).

Kuşkusuz, eklemeli imalatın başlangıcını belirleyen dönüm noktası, 9 Mart 1983'te, Charles W. Hull'un ilk eklemeli üretim sistemi olan ve kendisinin inşa ettiği stereolitografi aparatı SLA-1'e başarıyla bir çay fincanı basmasıyla gerçekleşmiştir (*3D Systems*, n.d.)**. Tablo1**'de kronolojik olarak eklemeli üretim alanındaki ilerlemeler gözükmektedir(Jiménez et al., 2019).

Tablo1. *Eklemeli üretim alanındaki ilerlemeler (Jiménez et al., 2019)*

Teknoloji	Mucitler	Patent	Geliştirme Merkezi	Patent Talebi	Patentin Yayınlanması	Çalışma Prensibi
Stereolitografi SL	Charles W. Hull	Stereolitografi ile üç boyutlu nesnelerin üretimi için yöntem ve aparat	3D Systems	08.08.1984	12.02.1986	Işığa duyarlı bir reçinenin UV ışığı kullanılarak fotopolimerizasyonu
Seçmeli Sinterleme SS	Carl R. Deckard	Seçmeli sinterleme ile üretilen parçalar için method ve aparatlar	University of Texas	17.10.1986	21.04.1988	Tozun seçici sinterlenmesi (füzyon – lazer kullanılarak katılaştırma)
Malzeme Birikimi MD	Scott S. Crump	Üç boyutlu nesneler oluşturmak için aparat ve yöntem	Stratasys, Inc.	30.10.1989	01.05.1991	Malzemenin plastik halde (elektrik direnciyle ısıtılan) bir meme kullanılarak biriktirilmesi)
Jet Prototipleme (enjeksiyon) JP	Emanuel M. Sachs; John S. Haggerty; Michael J. Cima; Paul A. Williams	Üç boyutlu baskı teknikleri	Massachusetts Inst. Technology	08.12.1989	09.06.1991	Toz halindeki malzeme yatağına bağlayıcı madde ve renkli mürekkebin enjeksiyonu
Lamine İmalatı (kesim) LM	Feygin, Michael; Pak, Sung Sik	Laminasyonlardan yekpare nesnelerin oluşturulması - Laminasyonlardan yekpare bir nesne oluşturmaya yönelik aparat	Helisys, Inc.	05.10.1988	18.04.1996	Laminasyonların her katman için belirlenen geometride kesilmesi ve yapıştırılması

KAYNAKLAR

3D Systems. (n.d.). https://es.3dsystems.com/our-story

Aktürk, M., Korkmaz, M. E., Üniversitesi, K., Fakültesi, M., & Karabük, T. (2021). *Eklemeli İmalat Yöntemi ile Üretilmiş Alüminyum Alaşımlarının Malzeme Yapısal Parametrelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Derleme*. *2*(1), 2717–7475.

Al Rashid, A., Khan, S. A., G. Al-Ghamdi, S., & Koç, M. (2021). Additive manufacturing of polymer nanocomposites: Needs and challenges in materials, processes, and applications. *Journal of Materials Research and Technology*, *14*, 910–941. https://doi.org/10.1016/J.JMRT.2021.07.016

Alshahrani, H. A. (2021). Review of 4D printing materials and reinforced composites: Behaviors, applications and challenges. *Journal of Science: Advanced Materials and Devices*, *6*(2), 167–185. https://doi.org/10.1016/J.JSAMD.2021.03.006

Bhargav, A., Sanjairaj, V., Rosa, V., Feng, L. W., & Fuh YH, J. (2018). Applications of additive manufacturing in dentistry: A review. *Journal of Biomedical Materials Research. Part B, Applied Biomaterials*, *106*(5), 2058–2064. https://doi.org/10.1002/JBM.B.33961

Bhuvanesh Kumar, M., & Sathiya, P. (2021). Methods and materials for additive manufacturing: A critical review on advancements and challenges. *Thin-Walled Structures*, *159*, 107228. https://doi.org/10.1016/J.TWS.2020.107228

Buchanan, C., & Gardner, L. (2019). Metal 3D printing in construction: A review of methods, research, applications, opportunities and challenges. *Engineering Structures*, *180*, 332–348. https://doi.org/10.1016/J.ENGSTRUCT.2018.11.045

Cristache, C. M., Totu, E. E., Iorgulescu, G., Pantazi, A., Dorobantu, D., Nechifor, A. C., Isildak, I., Burlibasa, M., Nechifor, G., & Enachescu, M. (2020). Eighteen Months Follow-Up with Patient-Centered Outcomes Assessment of Complete Dentures Manufactured Using a Hybrid Nanocomposite and Additive CAD/CAM Protocol. *Journal of Clinical Medicine*, *9*(2). https://doi.org/10.3390/JCM9020324

Gendreau, L., & Loewy, Z. G. (2011). Epidemiology and etiology of denture stomatitis. *Journal of Prosthodontics : Official Journal of the American College of Prosthodontists*, *20*(4), 251–260. https://doi.org/10.1111/J.1532-849X.2011.00698.X

Goodacre, B. J., Goodacre, C. J., Baba, N. Z., & Kattadiyil, M. T. (2016). Comparison of denture base adaptation between CAD-CAM and conventional fabrication techniques. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *116*(2), 249–256. https://doi.org/10.1016/J.PROSDENT.2016.02.017

Gulzar, U., Glynn, C., & O'Dwyer, C. (2020). Additive manufacturing for energy storage: Methods, designs and material selection for customizable 3D printed batteries and supercapacitors. *Current Opinion in Electrochemistry*, *20*, 46–53. https://doi.org/10.1016/J.COELEC.2020.02.009

İ., Ö. (2019). *Endüstri 4.0'da Robotik ve Eklemeli Üretim Teknolojilerinin Farklı Rekabet ve Üretim Senaryoları Altında Stratejik Analizi*. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Jiménez, M., Romero, L., Dom-Nguez, I. A., Espinosa, M.-A. D. M., Dom-Nguez, M., & Luis García-Alcaraz, J. (2019). *Additive Manufacturing Technologies: An Overview about 3D Printing Methods and Future Prospects*. https://doi.org/10.1155/2019/9656938

KULAK, Y., ARIKAN, A., & KAZAZOGLU, E. (1997). Existence of Candida albicans and microorganisms in denture stomatitis patients. *Journal of Oral Rehabilitation*, *24*(10), 788–790. https://doi.org/10.1046/J.1365-2842.1997.00550.X

Lee, C. Y., Taylor, A. C., Nattestad, A., Beirne, S., & Wallace, G. G. (2019). 3D Printing for Electrocatalytic Applications. *Joule*, *3*(8), 1835–1849. https://doi.org/10.1016/J.JOULE.2019.06.010

Lee, S., Hong, S. J., Paek, J., Pae, A., Kwon, K. R., & Noh, K. (2019). Comparing accuracy of denture bases fabricated by injection molding, CAD/CAM milling, and rapid prototyping method. *The Journal of Advanced Prosthodontics*, *11*(1), 55–64. https://doi.org/10.4047/JAP.2019.11.1.55

Ngo, T. D., Kashani, A., Imbalzano, G., Nguyen, K. T. Q., & Hui, D. (2018). Additive manufacturing (3D printing): A review of materials, methods, applications and challenges. *Composites Part B: Engineering*, *143*, 172–196. https://doi.org/10.1016/J.COMPOSITESB.2018.02.012

Osiak, M., Geaney, H., Armstrong, E., & O'Dwyer, C. (2014). Structuring materials for lithium-ion batteries: advancements in nanomaterial structure, composition, and defined assembly on cell performance. *Journal of Materials Chemistry A*, *2*(25), 9433–9460. https://doi.org/10.1039/C4TA00534A

Özsolak, O. (2019). EKLEMELİ İMALAT YÖNTEMLERİ VE KULLANILAN MALZEMELER. *International Journal of Innovative Engineering Applications*, *3*, 9–14.

Piedra-Cascón, W., Krishnamurthy, V. R., Att, W., & Revilla-León, M. (2021). 3D printing parameters, supporting structures, slicing, and post-processing procedures of vat-polymerization additive manufacturing technologies: A narrative review. *Journal of Dentistry*, *109*, 103630. https://doi.org/10.1016/J.JDENT.2021.103630

Plocher, J., & Panesar, A. (2019). Review on design and structural optimisation in additive manufacturing: Towards next-generation lightweight structures. *Materials & Design*, *183*, 108164. https://doi.org/10.1016/J.MATDES.2019.108164

Redding, S., Bhatt, B., Rawls, H. R., Siegel, G., Scott, K., & Lopez-Ribot, J. (2009). Inhibition of Candida albicans biofilm formation on denture material. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontics*, *107*(5), 669–672. https://doi.org/10.1016/J.TRIPLEO.2009.01.021

Revilla-León, M., & Özcan, M. (2019). Additive Manufacturing Technologies Used for Processing Polymers: Current Status and Potential Application in Prosthetic Dentistry. *Journal of Prosthodontics*, *28*(2), 146–158. https://doi.org/10.1111/JOPR.12801

Rolison, D. R., Long, J. W., Lytle, J. C., Fischer, A. E., Rhodes, C. P., Mc Evoy, T. M., Bourg, M. E., & Lubers, A. M. (2008). Multifunctional 3D nanoarchitectures for energy storage and conversion. *Chemical Society Reviews*, *38*(1), 226–252. https://doi.org/10.1039/B801151F

Sepasgozar, S. M. E., Shi, A., Yang, L., Shirowzhan, S., & Edwards, D. J. (2020). Additive Manufacturing Applications for Industry 4.0: A Systematic Critical Review. *Buildings 2020, Vol. 10, Page 231*, *10*(12), 231. https://doi.org/10.3390/BUILDINGS10120231

Stansbury, J. W., & Idacavage, M. J. (2016). 3D printing with polymers: Challenges among expanding options and opportunities. *Dental Materials*, *32*(1), 54–64. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2015.09.018

Unkovskiy, A., Schmidt, F., Beuer, F., Li, P., Spintzyk, S., & Fernandez, P. K. (2021). Stereolithography vs. Direct Light Processing for Rapid Manufacturing of Complete Denture Bases: An In Vitro Accuracy Analysis. *Journal of Clinical Medicine*, *10*(5), 1–14. https://doi.org/10.3390/JCM10051070

Vafadar, A., Guzzomi, F., Rassau, A., & Hayward, K. (2021). Advances in Metal Additive Manufacturing: A Review of Common Processes, Industrial Applications, and Current Challenges. *Applied Sciences 2021, Vol. 11, Page 1213*, *11*(3), 1213. https://doi.org/10.3390/APP11031213

Wang, W., Gao, X., Li, Z., Shen, C., Wang, G., & He, R. (2024). Fiber-laying-assisted material extrusion additive manufacturing of continuous carbon fiber reinforced SiC ceramic matrix composites. *Materials Science and Engineering: A*, *890*, 145944. https://doi.org/10.1016/J.MSEA.2023.145944

Wimmer, T., Eichberger, M., Lümkemann, N., & Stawarczyk, B. (2018). Accuracy of digitally fabricated trial dentures. *The Journal of Prosthetic Dentistry*, *119*(6), 942–947. https://doi.org/10.1016/J.PROSDENT.2017.06.020

Xu, Y., Huettig, F., Schille, C., Schweizer, E., Geis-Gerstorfer, J., & Spintzyk, S. (2020). Peel bond strength between 3D printing tray materials and elastomeric impression/adhesive systems: A laboratory study. *Dental Materials*, *36*(7), e241–e254. https://doi.org/10.1016/J.DENTAL.2020.04.015

Zhou, W., Qiao, Z., Nazarzadeh Zare, E., Huang, J., Zheng, X., Sun, X., Shao, M., Wang, H., Wang, X., Chen, D., Zheng, J., Fang, S., Li, Y. M., Zhang, X., Yang, L., Makvandi, P., & Wu, A. (2020). 4D-Printed Dynamic Materials in Biomedical Applications: Chemistry, Challenges, and Their Future Perspectives in the Clinical Sector. *Journal of Medicinal Chemistry*, *63*(15), 8003–8024. https://doi.org/10.1021/ACS.JMEDCHEM.9B02115/ASSET/IMAGES/LARGE/JM9B02115_0007.JPEG

BÖLÜM 5

KURU SÜRTÜNMELİ YATAKLARIN ÜRETİMİ VE ENDÜSTRİDEKİ KULLANIMI

Kadir Güngör[1]

Ahmet Demirer[2]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Eskisehir, Türkiye, ORCID: 0000-0003-4392-4521

2 Doç.Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sakarya, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1252-9203

1. GİRİŞ

Yataklar, birbirlerine göre izafi harekette bulunan iki mekanik parça arasındaki doğrusal veya dönme hareketi esnasında, sürtünmeyi azaltmak, parçaları hareketlerine uygun konumlandırmak ve kuvvet doğrultusunda hareketlerine engel olmak için kullanılan tribolojik makina elemanlarıdır. Yatak tasarımlarında sürtünme ve aşınmayı azaltarak optimum verim alınan bir mekanizma, belirli faktörlerin kombinasyonuyla elde edilebilir. Bunlar, kaymalı yatağın şekilsel tasarımı, malzeme seçimi, mekanik parçaların çalışma durumlarına bağlı olarak temas yüzeylerinin yağlama sistemi, yağlayıcı bir katman, yağlanabilir bir yüzey veya elektro manyetik alan gibi tasarımlardan yararlanarak birbirlerinden ayrılma durumları gibi faktörler sayılabilir [1].

Yataklar, konstrüksiyon tasarımlarına bağlı olarak kayar sürtünme prensibine göre tasarlanan kaymalı yataklar ve yuvarlanma sürtünme tasarımının uygulandığı rulmanlı yataklar (yuvarlanma elemanlı) olarak sınıflandırılırlar. Kaymalı ve rulmanlı yataklara ait şematik resim Şekil 1'de gösterilmektedir [2].

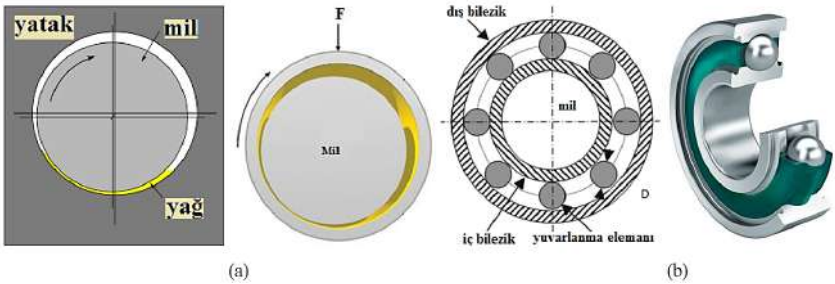

Şekil 1. Yatakların şematik gösterimi a) Kaymalı yatak b) Rulmanlı yatak [3].

Kaymalı yatak sistemlerinde sürtünme çiftlerinin (mil ve yatak) çalışma yüzeyleri yağ filmi veya yağlayıcı bir katman ile ayrılırken, rulmanlı yataklarda yüzeyler arasında bulunan yuvarlanma elemanları vasıtasıyla ayrılır. Bu durum, kaymalı yataklarda kayma hareketinin kolaylıkla yapılabilmesi, rulmanlı yataklarda ise yuvarlanma hareketinin gerçekleştirilmesi içindir. Birbirleriyle izafi harekette bulunarak çalışan bu sürtünme çiftlerinin çalışma yüzeylerinin birbirinden ayrılması, metal-metal temasını önlerken dönme hareketini de kolaylaştırır. Bu sayede sürtünme ve aşınmanın optimum düzeyde tutulması sağlanabilmektedir. Yatakların dönme hareketi kolaylaştırılırken mil veya aksı destekleme görevlerinden dolayı maruz kaldıkları kuvvetler de azaltılmış olur. Yatakları, taşıdıkları/karşıladıkları kuvvet yönlerine göre sınıflandırabiliriz. Yatak etkiyen kuvveti kendi eksenine dik yönde karşılıyorsa radyal yatak; kendi ekseni ile aynı doğrultuda karşılıyorsa eksenel yatak veya bu durumu her iki yönde de gerçekleştiriyorsa radyal-eksenel yatak olarak adlandırılır. Şekil 2'de

Kaynaklar

[1] Harris, T. and Kotzalas, M. (2007) Advanced Concepts of Bearing Technology, Fifth Edition, CRC Press, Boca Raton, FL, USA.

[2] Koç, E. (2006) Makina Elemanları, Cilt-II, Nobel Yayınları, Adana.

[3] https://en.wikipedia.org/wiki/Plain_bearing.

[4] Makine Elemanları Cilt: I-II, (2005) Birsen Yayınevi, İstanbul

[5] Rende, H., Hanyaloğlu, C. (2012) Rulmanlarda ve kaymalı yataklarda seramiklerin kullanımı, Mühendis ve Makina Dergisi, 53 (633), 28-35.

[6] Ai, X. and Moyer, C. A. (2001) Modern Tribology Handbook", Vol. I & II, CRC Press, London.

[7] Welsh, R. J. (1983) Plain Bearing Design Handbook, The Thetford Press Ltd., UK.

[8] Güngör, K. (2016) Sinterlenmiş bronz esaslı kaymalı yataklarda polimer kullanımının tribolojik özelliklere etkisi, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

[9] Zhao, S., Yu, A., Zou, P., Wang, G., Li, K., Wang, J., Ye, J. (2023) Tribological properties of dopamine-modified dimple textured surfaces filled with PTFE. Proceedings of the Institution of Mechanical Engineers, Part J: Journal of Engineering Tribology, 237(3), 655-666.

[10] Güngör, K., Demirer, A. (2021). Effects of impregnating PTFE filled with added graphite on wear behavior of sintered bronze plain bearings. International Journal of Materials Research, 112(8), 623-635.

[11] https://www.csb-gleitlager.de/gerollte-wartungsarme-trockengleitlager.html

[12] Khoddamzadeh, A. (2007) Development of lead-free PTFE based sliding bearing materials (Doctoral dissertation, Carleton University).

[13] Vieira, L.E., Goncalves, A.L., Arraya, N.I.R., Rodrigues Neto, J.B., Dias, A., Klein, A.N. (2021). Characterization of Sintered Bronze–MoS2 Composite With Solid Lubrication Effect. Journal of Tribology,143(7), 071402.

[14] Güngör, K., & Demirer, A. (2022). Investigation of Dry Sliding Friction Wear Behavior of CuSn11 Bronze Plain Bearing Applying Impregnated Graphite-Filled PTFE. Tribology Transactions, 65(5), 880-891.

[15] Vilumsone-Nemes, I. (2021) Advanced lubrication systems for industrial sewing machines. 8th International Joint Conference of Environmental Light Industry Technologies, Obuda University, Budapest, Hungary.

[16] Jiang, J., et. al. (2022) A case study on the wear mechanism and stress evolution of graphite plugged bronze wear plate from the field trial. Engineering Failure Analysis, 131, 105836

[17] Sarı, A., Nteziyaremye, Ö.S. (2016). Polimer Yatak Malzemelerin Tribolojik Özelliklerinin Deneysel İncelenmesi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen ve

Mühendislik Bilimleri Dergisi, 16(2), 446-453.

[18] https://www.igus.at/info/plain-bearings-polymer-bearings-vs-metal-bearings

[19] Totten, G.E. (2017) Friction and Wear of Sliding Bearing Materials. Friction, Lubrication, and Wear Technology, 18, 559-757.

[20] https://www.substech.com/dokuwiki/doku.php?id=manufacturing_bi-metal_strips_for_copper_bearings

[21] Tallafuss, P., Johnston, J. (2018) Defects, causes and prevention controls in the continuous bronze/steel bimetal strip sintering process. Engineering Failure Analysis, 92, 32-43.

[22] Soflaei, H., Vahdat, S.E. (2016) Microstructure study of diffusion bonding of centrifuged structural steel-bronze. Archives of Foundry Engineering, 16(2), 99-104.

[23] Katrus, O.A., Aleshina, A.V., Gribkov, V.K., Ocheretyanskii, V.M. (1984) Some properties of thin steel-copper bimetal sheet. Soviet Powder Metallurgy and Metal Ceramics, 23, 370-372

[24] Susilowati, S.E., Fudholi, A., Sumardiyanto, D. (2022) Mechanical and microstructural characteristics of Cu–Sn–Zn/Gr metal matrix composites processed by powder metallurgy for bearing materials. Results in Engineering, 14, 100377.

[25] Pelletiers, T., Nadkarni A., Ijeoma, R., Murphy T. (2007) Improwing performance from self-lubricating bronze bearings, Metal Powder Report, 62, 26-31.

[26] Bartz, W.J. (1993) Selbstschmierende und wartungsfreie Gleitlager: Typen, Eigenschaften, Einsatzgrenzen und Anwendungen, Vol. 422, expert verlag.

[27] Tavakoli, A., Liu, R., Wu, X.J. (2008) Improved mechanical and tribological properties of tin–bronze journal bearing materials with newly developed tribaloy alloy additive. Materials Science and Engineering 489, 389–402.

[28] Katoa, H., Takamaa, M., Iwaib, Y., Washidac, K., Sasaki, Y. (2003) Wear and mechanical properties of sintered copper–tin composites containing graphite or molybdenum disulfide, Wear, 255, 573-578.

[29] Egorov, M.S., Pustovoit, V.N., Tsordanidi, G.G., Egorova, R.V. (2022) Manufacturing Technology of Sliding Bearings from Ferro-Graphite Compositions. Safety of Technogenic and Natural Systems, 60.

[30] Chen, F., Yan, Z., Wu, X., Liu, B., Liu, Y. (2021) Microstructures and properties of Cu-10Sn oil bearings reinforced by Al2O3 nanoparticles. Advanced Powder Technology, 32(3), 710-717.

[31] Turriff, D.M.R. (2007) Process kinetics of transient liquid phase sintering in a binary-isomorphous alloy system, PhD Thesis, University of Waterloo, Ontario, Canada.

[32] Dearn, K.D., Hoskins, T.J., Petrov, D.G., Reynolds, S.C., Banks, R. (2013)

Applications of dry film lubricants for polymer gears. Wear, 298, 99-108.

[33] Güngör, K., Ozsert, I., Demirer, A., Fiçici, F., Demir, A. (2015) Experimental optimization of wear parameters of sintered bronze based materials. Indian Journal of Engineering and Materials Sciences, 22, 288–296.

[34] Carlsson, P., Bexell, U., & Olsson, M. (2000). Tribological behaviour of thin organic permanent coatings deposited on hot-dip coated steel sheet—a laboratory study. Surface and Coatings Technology, 132(2-3), 169-180.

[35] Chernets, M., Kornienko, A., Fedorchuk, S., Chernets, Y. (2022) Investigation of the Effect of Temperature on the Contact Characteristics and Resource of Metal-Polymer Plain Bearings. Tribology in Industry, 44(1), 16.

[36] Khedkar, J., Negulescu, L., Meletis, E.I. (2002) Sliding wear behavior of PTFE composites, Wear, 252, 361-369.

[37] Balaji, R., Malathy P., Kumar, K. Y., Subramanian K. (2006) Electrodeposition of bronze–PTFE composite coatings and study on their tribological characteristics, Surface and Coatings Technology 201, 3205–3211.

[38] Nunez, E. E., Gheisari, R., Polycarpou, A.A. (2019). Tribology review of blended bulk polymers and their coatings for high-load bearing applications. Tribology International, 129, 92-111.

[39] Kornopol'tsev, V.N., Kornopol'tsev, N.V., and Mognonov, D.M. (2007) Metal-PTFE material for dry friction bearings, Journal of Friction and Wear, 28, 187-192.

[40] Wang, Y., Gao, Y., Li, Y., Zhai, W., Sun, L., Zhang, C. (2019) Review of preparation and application of copper–steel bimetal composites, Emerging Materials Research, 8(4), 538-551.

[41] Li, F., Yan, F.Y., Yu, L.G., Liu, W.M. (2000) The tribological behaviors of copper-coated graphite filled PTFE composites. Wear, 237(1), 33-38.

[42] Ghorbani, M., Mazaheri, M., Afshar, A. (2005). Wear and friction characteristics of electrodeposited graphite–bronze composite coatings. Surface and Coatings Technology, 190(1), 32-38.

[43] Liu, P., Lu, R., Huang, T., Wang, H., Li, T. (2012) A study on the mechanical and tribological properties of carbon fabric/PTFE composites. Journal of Macromolecular Science, Part B, 51(4), 786-797.

[44] Su, Y., Wang, Y., Liu, H., Yan, F. (2023). Preparation and tribological properties of different kinds of metal foam-polytetrafluoroethylene co-continuous phase composites. Tribology International, 109090.

BÖLÜM 6

ALGORİTMA PARAMETRE SEÇİMİNİN MİKRODALGA TRANSİSTÖRÜNÜN OPTİMİZASYON PROBLEM PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yazar: Doç. Dr. Ahmet Arif ULUSLU[1]

1 İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

ORCID ID: 0000-0002-5580-1687

*Doktora Tezinden Üretilmiştir.

1. GENETİK ALGORİTMALAR İLE OPTİMİZASYON

Optimizasyon, daha iyi bir şey yapma süreci olarak adlandırılır. Bir mühendis ya da bilim adamı yeni bir fikir geliştirir ve optimizasyon bu fikir üzerinde gelişir. Optimizasyon, bir ilk fikir üzerindeki çeşitlikleri denemekten ve o fikir üzerinde iyileştirmek için elde edilen bilgileri kullanmaktan oluşur. Amacı etkileyen fikir veya değişken elektronik formatta girilebildiği sürece, bilgisayar optimizasyon için mükemmel bir araçtır. Bilgisayarı bir miktar veri ile beslenerek ve problem çözülebilir. Burada akla gelen "Tek çözüm bu mu?" sorusuna yanıt, "Çoğu zaman değil" olarak cevaplanmaktadır ve akla gelen bir başka zor soru ise "En iyi çözüm mü?" olabilir. İşte optimizasyon, bu cevapları almak için kullandığımız matematik aracıdır.

"En iyi" çözüm terminolojisi birden fazla çözümün bulunduğunu ve çözümlerin eşit değerde olmadığını anlamına gelir. En iyinin tanımı; eldeki probleme, çözüm metoduna ve izin verilen toleranslara göre değişiklik göstermektedir. Bu nedenle optimal çözüm, problemi formüle eden kişiye bağlıdır. En iyi tanımı etkileyen faktörlerdir: Eğitim, düşünce, rüşvet ve uyku miktarıdır. Bazı problemlerin kesin cevapları veya kaynakları vardır yani en iyi bir tanımı vardır. Örneğin, doğrusal birinci mertebeden diferansiyel denklemlere bir çözümü vardır. Diğer problemlerin optimal nokta veya ekstrem olarak bilinen çeşitli minimum veya maksimum çözümlere sahiptir yani böyle problemler için en iyi göreceli bir tanım olabilir. Örneğin, en iyi sanat eseri veya müzikal beste gibi göreceli kavramlardır.

Bu bölüm, optimizasyonun temel bir açıklaması ile başlar, daha sonra aşamaları ile devam eder ve temel optimizasyon yaklaşımlarına birkaç örnek verilerek sonuçlanır. Görünüşte basit bir örnek, tipik asgari arayıcıların birçok eksikliğini ortaya koymaktadır. Geçmiş verilerle optimizasyon yerel sınırlara takıldığından ötürü, insanlar biyolojik süreçlere dayanan daha küresel yöntemlere yönelmişlerdir.

2. OPTİMİZASYON

Hayat içerisinde, optimizasyon için birçok fırsatla karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; sabah ne zaman uyanırız, bu uyku miktarı ile en üst düzeyde çalışabiliyor muyuz? İşe gitmek için en iyi yol hangisidir? İlk olarak hangi projeyi ele alıyoruz? Veya bir şeyi tasarlarken, maliyeti azaltmak veya bir ürünün çekiciliğini en üst düzeye çıkarmak istediğimizden, bunun uzunluğunu kısaltır veya bunun ağırlığını azaltırız. İşte tüm bunlar birer optimizasyondur. Optimizasyon, bir cihazın, matematiksel sürecin veya deneylerin minimum veya maksimum çıktısını veya sonucunu bulmak için girişleri veya özelliklerini ayarlama işlemidir (Şekil 1). Süreçlerde veya fonksiyonlarda giriş değişkenleri; maliyet fonksiyonu, amaç fonksiyonu veya uygunluk fonksiyonu olarak, çıkış değişkenleri maliyet veya uygunluk (fitness) değeri olarak bilinir. Eğer süreç bir deney ise, değişkenler den-

KAYNAKÇA

Aburas, M., Ebendorff-Heidepriem, H., Lei, L., Li, M., Zhao, J., Williamson, T., . . . & Soebarto, V. (2021). Smart windows–Transmittance tuned thermochromic coatings for dynamic control of building performance. Energy and buildings, 235, 110717.

Aburas, M., Soebarto, V., Williamson, T., Liang, R., Ebendorff-Heidepriem, H., & Wu, Y. (2019). Thermochromic smart window technologies for building application: A review. Applied Energy, 255, 113522.

Alvarez-Guerrero, S., Ordonez-Miranda, J., de Coss, R., & Alvarado-Gil, J. J. (2022). Determination of the effective thermal conductivity of particulate composites based on VO_2 and SiO_2. International Journal of Thermal Sciences, 172, 107278.

Arnesano, M., Pandarese, G., Martarelli, M., Naspi, F., Gurunatha, K. L., Sol, C., . . . & Papakonstantinou, I. (2021). Optimization of the thermochromic glazing design for curtain wall buildings based on experimental measurements and dynamic simulation. Solar Energy, 216, 14-25.

Baloukas, B., Loquai, S., & Martinu, L. (2018). VO_2-based thermally active low emissivity coatings. Solar Energy Materials and Solar Cells, 183, 25-33.

Binions, R., Hyett, G., Piccirillo, C., & Parkin, I. P. (2007). Doped and un-doped vanadium dioxide thin films prepared by atmospheric pressure chemical vapour deposition from vanadyl acetylacetonate and tungsten hexachloride: the effects of thickness and crystallographic orientation on thermochromic properties. Journal of Materials Chemistry, 17(44), 4652-4660.

Calvi, L., Leufkens, L., Yeung, C. P., Habets, R., Mann, D., Elen, K., . . . & Buskens, P. (2021). A comparative study on the switching kinetics of W/VO_2 powders and VO_2 coatings and their implications for thermochromic glazing. Solar Energy Materials and Solar Cells, 224, 110977.

Chaib, A. B., Zouini, M., & Tahiri, A. (2022). Drude-Lorentz oscillators' effect on the optical response of a vanadium dioxide semiconductor. Optical Materials, 133, 112895.

Chang, Q., Wang, D., Zhao, Z., Ling, C., Wang, C., Jin, H., & Li, J. (2021). Size-Controllable M-Phase VO_2 Nanocrystals for Flexible Thermochromic Energy-Saving Windows. ACS Applied Nano Materials, 4(7), 6778-6785.

Chang, T.-C., Cao, X., Bao, S.-H., Ji, S.-D., Luo, H.-J., & Jin, P. (2018). Review on thermochromic vanadium dioxide based smart coatings: from lab to commercial application. Advances in Manufacturing, 6(1), 1-19.

Chang, T., Cao, X., Dedon, L. R., Long, S., Huang, A., Shao, Z., . . . & Jin, P. (2018). Optical design and stability study for ultrahigh-performance and long-lived vanadium dioxide-based thermochromic coatings. Nano Energy, 44, 256-264.

Chang, T., Zhu, Y., Huang, J., Luo, H., Jin, P., & Cao, X. (2021). Flexible VO_2

thermochromic films with narrow hysteresis loops. Solar Energy Materials and Solar Cells, 219, 110799.

Chen, B., Yang, D., Charpentier, P. A., & Zeman, M. (2009). Al^{3+}-doped vanadium dioxide thin films deposited by PLD. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 93*(9), 1550-1554.

Chen, G., Wang, K., Yang, J., Huang, J., Chen, Z., Zheng, J., . . . & Miao, Y. (2023). Printable Thermochromic Hydrogel-Based Smart Window for All-Weather Building Temperature Regulation in Diverse Climates. *Advanced Materials*, 2211716.

Chen, H.-K., Hung, H.-C., Yang, T. C.-K., & Wang, S.-F. (2004). The preparation and characterization of transparent nano-sized thermochromic VO_2–SiO_2 films from the sol–gel process. *Journal of non-crystalline solids, 347*(1-3), 138-143.

Chen, X., Wu, M., Liu, X., Wang, D., Liu, F., Chen, Y., . . . & Wang, S. (2019). Tuning the doping ratio and phase transition temperature of VO_2 thin film by dual-target co-sputtering. *Nanomaterials, 9*(6), 834.

Chen, Z., Gao, Y., Kang, L., Du, J., Zhang, Z., Luo, H., . . . & Tan, G. (2011). VO_2-based double-layered films for smart windows: optical design, all-solution preparation and improved properties. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 95*(9), 2677-2684.

Cuce, E., & Riffat, S. B. (2015). A state-of-the-art review on innovative glazing technologies. *Renewable and sustainable energy reviews, 41*, 695-714.

Cui, Y., Ke, Y., Liu, C., Chen, Z., Wang, N., Zhang, L., . . . & Long, Y. (2018). Thermochromic VO_2 for energy-efficient smart windows. *Joule, 2*(9), 1707-1746.

Dietrich, M. K., Kramm, B. G., Becker, M., Meyer, B. K., Polity, A., & Klar, P. J. (2015). Influence of doping with alkaline earth metals on the optical properties of thermochromic VO_2. *Journal of Applied Physics, 117*(18), 185301.

Ding, Y., Duan, Y., Yang, F., Xiong, Y., & Guo, S. (2023). High-transmittance pNIPAm gel smart windows with lower response temperature and stronger solar regulation. *Chemical Engineering Journal, 460*, 141572.

Donev, E. U., Lopez, R., Feldman, L. C., & Haglund Jr, R. F. (2009). Confocal raman microscopy across the metal− insulator transition of single vanadium dioxide nanoparticles. *Nano letters, 9*(2), 702-706.

Du, J., Gao, Y., Luo, H., Kang, L., Zhang, Z., Chen, Z., & Cao, C. (2011). Significant changes in phase-transition hysteresis for Ti-doped VO_2 films prepared by polymer-assisted deposition. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 95*(2), 469-475.

Du, Y., Liu, S., Zhou, Z., Lee, H. H., Ho, T. C., Feng, S.-P., & Tso, C. Y. (2022). Study on the halide effect of $MA_4PbX_6 \cdot 2H_2O$ hybrid perovskites–From thermochromic properties to practical deployment for smart windows. *Ma-*

terials Today Physics, 23, 100624.

Dultsev, F., Vasilieva, L., Maroshina, S., & Pokrovsky, L. (2006). Structural and optical properties of vanadium pentoxide sol–gel films. *Thin Solid Films, 510*(1-2), 255-259.

Ersundu, A., Ersundu, M. Ç., Doğan, E., & Güven, M. (2020). A comparative investigation on thermal, structural and optical properties of W and Nb-doped VO_2-based thermochromic thin films. *Thin Solid Films, 700*, 137919.

Feng, Y.-Q., Lv, M.-L., Yang, M., Ma, W.-X., Zhang, G., Yu, Y.-Z., . . . & Yang, Y.-S. (2022). Application of new energy thermochromic composite thermosensitive materials of smart windows in recent years. *Molecules, 27*(5), 1638.

Fu, G., Polity, A., Volbers, N., & Meyer, B. K. (2006). Annealing effects on VO_2 thin films deposited by reactive sputtering. *Thin Solid Films, 515*(4), 2519-2522.

Gagaoudakis, E., Aperathitis, E., Michail, G., Kiriakidis, G., & Binas, V. (2021). Sputtered VO_2 coatings on commercial glass substrates for smart glazing applications. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 220*, 110845.

Gagaoudakis, E., Aperathitis, E., Michail, G., Panagopoulou, M., Katerinopoulou, D., Binas, V., . . . & Kiriakidis, G. (2018). Low-temperature rf sputtered VO_2 thin films as thermochromic coatings for smart glazing systems. *Solar Energy, 165*, 115-121.

Geng, C., Dou, S., Zhao, J., Ren, F., Gu, J., Wei, H., . . . & Li, Y. (2022). Self-templated method to fabricate VO_2 nanoparticles with ultrahigh luminous transmittance for energy-efficient thermochromic windows. *Applied Surface Science, 592*, 153267.

Granqvist, C. (1990). Window coatings for the future. *Thin Solid Films, 193*, 730-741.

Gu, D., Sun, Z., Zhou, X., Guo, R., Wang, T., & Jiang, Y. (2015). Effect of yttrium-doping on the microstructures and semiconductor-metal phase transition characteristics of polycrystalline VO_2 thin films. *Applied Surface Science, 359*, 819-825.

Guan, H., Zhang, D., Yang, Y., Liu, Y., Zhong, A., He, Q., . . . & Fan, P. (2019). A novel method for notable reducing phase transition temperature of VO_2 films for smart energy efficient windows. *Nanomaterials, 10*(1), 58.

Guinneton, F., Sauques, L., Valmalette, J., Cros, F., & Gavarri, J. (2001). Comparative study between nanocrystalline powder and thin film of vanadium dioxide VO_2: electrical and infrared properties. *Journal of Physics and Chemistry of Solids, 62*(7), 1229-1238.

Guo, H., Wang, Y., Jain, A., Fu, H., & Chen, F. (2021). Preparation of W/Zr co-doped VO_2 with improved microstructural and thermochromic properties. *Journal of Alloys and Compounds, 878*, 160352.

Guo, R., Shan, L., Wu, Y., Cai, Y., Huang, R., Ma, H., . . . & Liu, K. (2022). Phase-change materials for intelligent temperature regulation. *Materials Today Energy, 23*, 100888.

Guo, X., Xu, H., Ma, X., Yang, S., Liu, T., Nie, Y., . . . & Jiang, X. (2022). Photothermal polydopamine coated VO_2 nanoparticle thin film with enhanced optical property and stability. *Vacuum, 196*, 110776.

Hakami, A., Srinivasan, S. S., Biswas, P. K., Krishnegowda, A., Wallen, S. L., & Stefanakos, E. K. (2022). Review on thermochromic materials: development, characterization, and applications. *Journal of Coatings Technology and Research, 19*(2), 377-402.

Hiroi, Z. (2015). Structural instability of the rutile compounds and its relevance to the metal–insulator transition of VO_2. *Progress in Solid State Chemistry, 43*(1-2), 47-69.

Ho, H.-C., Lai, Y.-C., Chen, K., Dao, T. D., Hsueh, C.-H., & Nagao, T. (2019). High quality thermochromic VO_2 films prepared by magnetron sputtering using V_2O_5 target with in situ annealing. *Applied Surface Science, 495*, 143436.

Hu, H., Meng, Y., Wang, J., Wang, S., Vu, T. D., & Long, Y. (2022). Layer-by-layer self-assembled vanadium dioxide and its temperature-dependent light interference. *Chemical Engineering Journal, 431*, 133978.

Hu, J. (2016). *Polymeric thermochromic material for improvement of asphalt pavement durability*: Case Western Reserve University.

Hur, M., Masaki, T., & Yoon, D. (2014). Thermochromic properties of Sn, W co-doped VO_2 nanostructured thin film deposited by pulsed laser deposition. *Journal of Nanoscience and Nanotechnology, 14*(12), 8941-8945.

Ji, C., Wu, Z., Wu, X., Wang, J., Gou, J., Huang, Z., . . . & Jiang, Y. (2018). Al-doped VO_2 films as smart window coatings: reduced phase transition temperature and improved thermochromic performance. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 176*, 174-180.

Jin, P., Xu, G., Tazawa, M., & Yoshimura, K. (2003). Design, formation and characterization of a novel multifunctional window with VO_2 and TiO_2 coatings. *Applied Physics A, 77*, 455-459.

Jin, Q., Long, X., & Liang, R. (2022). Numerical analysis on the thermal performance of PCM-integrated thermochromic glazing systems. *Energy and buildings, 257*, 111734.

Kang, J., Liu, J., Shi, F., Dong, Y., & Jiang, S. (2021). The thermochromic characteristics of Zn-doped VO_2 that were prepared by the hydrothermal and post-annealing process and their polyurethane composite films. *Ceramics International, 47*(11), 15631-15638.

Kang, J., Liu, J., Shi, F., Dong, Y., Song, X., Wang, Z., . . . & Zhao, X. (2022). Facile fabrication of VO_2/SiO_2 aerogel composite films with excellent thermochromic properties for smart windows. *Applied Surface Science, 573*, 151507.

Kang, L., Gao, Y., & Luo, H. (2009). A novel solution process for the synthesis of VO_2 thin films with excellent thermochromic properties. *ACS Applied Materials & Interfaces, 1*(10), 2211-2218.

Kang, L., Gao, Y., Zhang, Z., Du, J., Cao, C., Chen, Z., & Luo, H. (2010). Effects of annealing parameters on optical properties of thermochromic VO_2 films prepared in aqueous solution. *The Journal of Physical Chemistry C, 114*(4), 1901-1911.

Ke, Y., Chen, J., Lin, G., Wang, S., Zhou, Y., Yin, J., . . . & Long, Y. (2019). Smart windows: electro-, thermo-, mechano-, photochromics, and beyond. *Advanced Energy Materials, 9*(39), 1902066.

Ke, Y., Tan, Y., Feng, C., Chen, C., Lu, Q., Xu, Q., . . . & Peng, J. (2022). Tetra-Fish-Inspired aesthetic thermochromic windows toward Energy-Saving buildings. *Applied Energy, 315*, 119053.

Kim, H.-T., Chae, B.-G., Youn, D.-H., Maeng, S.-L., Kim, G., Kang, K.-Y., & Lim, Y.-S. (2004). Mechanism and observation of Mott transition in VO_2-based two-and three-terminal devices. *New Journal of Physics, 6*(1), 52.

Kim, J., & Paik, T. (2021). Recent advances in fabrication of flexible, thermochromic vanadium dioxide films for smart windows. *Nanomaterials, 11*(10), 2674.

Klimov, V., Timofeeva, I., Khanin, S., Shadrin, E., Ilinskii, A., & Silva-Andrade, F. (2002). Hysteresis loop construction for the metal-semiconductor phase transition in vanadium dioxide films. *Technical Physics, 47*, 1134-1139.

Kolenatý, D., Vlček, J., Bárta, T., Rezek, J., Houška, J., & Haviar, S. (2020). High-performance thermochromic VO_2-based coatings with a low transition temperature deposited on glass by a scalable technique. *Scientific reports, 10*(1), 1-12.

Kong, M., Egbo, K., Liu, C. P., Hossain, M. K., Tso, C. Y., Chao, C. Y. H., & Yu, K. M. (2020). Rapid thermal annealing assisted facile solution method for tungsten-doped vanadium dioxide thin films on glass substrate. *Journal of Alloys and Compounds, 833*, 155053.

Lee, M.-H. (2002). Thermochromic glazing of windows with better luminous solar transmittance. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 71*(4), 537-540.

Lee, M.-H., & Cho, J.-S. (2000). Better thermochromic glazing of windows with anti-reflection coating. *Thin Solid Films, 365*(1), 5-6.

Leroy, J., Bessaudou, A., Cosset, F., & Crunteanu, A. (2012). Structural, electrical and optical properties of thermochromic VO_2 thin films obtained by reactive electron beam evaporation. *Thin Solid Films, 520*(14), 4823-4825.

Li, B., Liu, J., Tian, S., Liu, B., Yang, X., Yu, Z., & Zhao, X. (2020). VO_2-ZnO composite films with enhanced thermochromic properties for smart windows. *Ceramics International, 46*(3), 2758-2763.

Li, B., Tian, S., Tao, H., & Zhao, X. (2019). Tungsten doped M-phase VO_2 mesoporous nanocrystals with enhanced comprehensive thermochromic properties for smart windows. *Ceramics International, 45*(4), 4342-4350.

Li, B., Tian, S., Wang, Z., Liu, B., Gong, X., & Zhao, X. (2021). Thermochromic Ta Doped VO_2 Films: Enhanced Luminous Transmittance, Significantly Depressed Phase Transition Temperature and Hysteresis Width. *Applied Surface Science, 568*, 150959.

Li, M., Zhang, S., Bian, L., Sun, B., Han, J., Zong, H., . . . & Hu, Q. (2023). Regulating surface morphology and thermochromic properties of VO_2 films by Cu-Ag bimetallic nanoparticles. *Surfaces and Interfaces*, 102688.

Li, S.-Y., Mlyuka, N. R., Primetzhofer, D., Hallén, A., Possnert, G., Niklasson, G. A., & Granqvist, C. G. (2013). Bandgap widening in thermochromic Mg-doped VO_2 thin films: Quantitative data based on optical absorption. *Applied physics letters, 103*(16), 161907.

Li, W., Ji, S., Qian, K., & Jin, P. (2015). Preparation and characterization of VO_2 (M)–SnO_2 thermochromic films for application as energy-saving smart coatings. *Journal of colloid and interface science, 456*, 166-173.

Liang, Z., Zhao, L., Meng, W., Zhong, C., Wei, S., Dong, B., . . . & Wang, S. (2017). Tungsten-doped vanadium dioxide thin films as smart windows with self-cleaning and energy-saving functions. *Journal of Alloys and Compounds, 694*, 124-131.

Lin, T., & Zhang, Y. (2019). Metal-insulator transition of monoclinic VO_2 thin film without Peierls distortion. *Vacuum, 163*, 338-341.

Liu, H., Zong, H., Yan, L., Zhou, D., Yin, Y., Cao, G., . . . & Li, M. (2021). SnO_2/VO_2/SnO_2 tri-layer thermochromic films with high luminous transmittance, remarkable solar modulation ability and excellent hydrophobicity grown on glass substrates. *Infrared Physics & Technology, 113*, 103648.

Liu, Y., Tao, H., Chu, X., Wan, M., Bao, J., & Zhao, X. (2014). Effects of addition of tungsten chloride on optical properties of VO_2-based thermochromic films prepared by sol–gel method. *Journal of non-crystalline solids, 383*, 116-120.

Long, S., Cao, X., Li, N., Xin, Y., Sun, G., Chang, T., . . . & Jin, P. (2019). Application-oriented VO_2 thermochromic coatings with composite structures: Optimized optical performance and robust fatigue properties. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 189*, 138-148.

Long, S., Cao, X., Sun, G., Li, N., Chang, T., Shao, Z., & Jin, P. (2018). Effects of V_2O_3 buffer layers on sputtered VO_2 smart windows: Improved thermochromic properties, tunable width of hysteresis loops and enhanced durability. *Applied Surface Science, 441*, 764-772.

Lopez, R., Haynes, T., Boatner, L., Feldman, L., & Haglund Jr, R. (2002). Size effects in the structural phase transition of VO_2 nanoparticles. *Physical Review B, 65*(22), 224113.

Loquai, S. (2017). *Durable thermochromic VO_2 films deposited by HIPIMS.* Ecole Polytechnique, Montreal (Canada).

Lu, W., Zhao, G., Song, B., Li, J., Zhang, X., & Han, G. (2017). Preparation and thermochromic properties of sol-gel-derived Zr-doped VO_2 films. *Surface and Coatings Technology, 320*, 311-314.

Mehdizadeh-Rad, H., Choudhry, T. A., Ng, A. W., Rajabi, Z., Rais, M. F., Zia, A., & Tariq, M. A. U. R. (2022). An Energy Performance Evaluation of Commercially Available Window Glazing in Darwin's Tropical Climate. *Sustainability, 14*(4), 2394.

Mlyuka, N., Niklasson, G. A., & Granqvist, C.-G. (2009a). Mg doping of thermochromic VO_2 films enhances the optical transmittance and decreases the metal-insulator transition temperature. *Applied physics letters, 95*(17), 171909.

Mlyuka, N., Niklasson, G. A., & Granqvist, C.-G. (2009b). Thermochromic multilayer films of VO_2 and TiO_2 with enhanced transmittance. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 93*(9), 1685-1687.

Okimura, K., Mian, M. S., Yamaguchi, I., & Tsuchiya, T. (2023). High luminous transmittance and solar modulation of VO_2-based smart windows with SiO_2 anti-reflection coatings. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 251*, 112162.

Outón, J., Blanco, E., Domínguez, M., Bakkali, H., Gonzalez-Leal, J., Delgado, J., & Ramírez-del-Solar, M. (2022). Tracking the optical constants of porous vanadium dioxide thin films during metal–insulator transition: Influence of processing conditions on their application in smart glasses. *Applied Surface Science, 580*, 152228.

Pan, G.-T., Yang, Y.-L., Chong, S., Arjun, N., Yang, T. C.-K., & Lai, Y.-C. (2017). The durability study of thermochromic vanadium dioxide films with the addition of barrier coatings. *Vacuum, 145*, 158-168.

Qazilbash, M. M., Brehm, M., Chae, B.-G., Ho, P.-C., Andreev, G. O., Kim, B.-J., . . . & Keilmann, F. (2007). Mott transition in VO_2 revealed by infrared spectroscopy and nano-imaging. *Science, 318*(5857), 1750-1753.

Qian, J., Li, B., Tian, S., Liu, B., & Zhao, X. (2022). Near-infrared-activated VO_2 based nanothermochromic smart windows by incorporation of photothermal $W_{18}O_{49}$ nanorods. *Applied Surface Science*, 154680.

Qu, Z., Yao, L., Zhang, Y., Jin, B., He, J., & Mi, J. (2019). Surface and interface engineering for VO_2 coatings with excellent optical performance: From theory to practice. *Materials Research Bulletin, 109*, 195-212.

Saeli, M., Piccirillo, C., Parkin, I. P., Binions, R., & Ridley, I. (2010). Energy modelling studies of thermochromic glazing. *Energy and buildings, 42*(10), 1666-1673.

Saitzek, S., Guinneton, F., Sauques, L., Aguir, K., & Gavarri, J.-R. (2007). Thermochromic CeO_2–VO_2 bilayers: Role of ceria coating in optical switching properties. *Optical Materials, 30*(3), 407-415.

Salamati, M., Kamyabjou, G., Mohamadi, M., Taghizade, K., & Kowsari, E. (2019). Preparation of TiO_2@ W-VO_2 thermochromic thin film for the application of energy efficient smart windows and energy modeling studies of the produced glass. *Construction and Building Materials, 218*, 477-482.

Schofield, P., Bradicich, A., Gurrola, R. M., Zhang, Y., Brown, T. D., Pharr, M., . . . & Banerjee, S. (2022). Harnessing the Metal–Insulator Transition of VO_2 in Neuromorphic Computing. *Advanced Materials*, 2205294.

Shen, N., Chen, S., Huang, R., Huang, J., Li, J., Shi, R., . . . & Cheng, C. (2021). Vanadium dioxide for thermochromic smart windows in ambient conditions. *Materials Today Energy, 21*, 100827.

Sohn, J. I., Joo, H. J., Porter, A. E., Choi, C.-J., Kim, K., Kang, D. J., & Welland, M. E. (2007). Direct observation of the structural component of the metal− insulator phase transition and growth habits of epitaxially grown VO_2 nanowires. *Nano letters, 7*(6), 1570-1574.

Soltani, M., Bah, S. T., Karmouch, R., Gaidi, M., & Vallée, R. (2019). Phase transition in thermochromic VO_2 coatings grown by ac dual magnetron cathode sputtering. *Journal of Materials Science: Materials in Electronics, 30*(22), 20043-20049.

Soltani, M., Chaker, M., Haddad, E., & Kruzelecky, R. (2008). Thermochromic vanadium dioxide (VO_2) smart coatings for switching applications. *Applied physics in the 21st century, 661*(2).

Song, X., Xu, Z., Wei, D., Yue, X., Zhang, T., Zhang, H., . . . & Yao, J. (2023). *Application of W-Doped VO_2 Phase Transition Mechanism and Improvement of Hydrophobic Self-Cleaning Properties to Smart Windows.* Paper presented at the Photonics.

Strelcov, E., Lilach, Y., & Kolmakov, A. (2009). Gas sensor based on metal− insulator transition in VO_2 nanowire thermistor. *Nano letters, 9*(6), 2322-2326.

Suh, J. Y., Lopez, R., Feldman, L. C., & Haglund Jr, R. (2004). Semiconductor to metal phase transition in the nucleation and growth of VO_2 nanoparticles and thin films. *Journal of Applied Physics, 96*(2), 1209-1213.

Sun, G., Zhou, H., Cao, X., Li, R., Tazawa, M., Okada, M., & Jin, P. (2016). Self-assembled multilayer structure and enhanced thermochromic performance of spinodally decomposed TiO_2–VO_2 thin film. *ACS Applied Materials & Interfaces, 8*(11), 7054-7059.

Sun, R., Jin, B., Yao, L., Liu, Y., Li, J., Liang, J., & He, J. (2021). Controllable Design of Bifunctional VO_2 Coatings with Superhydrophobic and Thermochromic Performances. *ACS Applied Materials & Interfaces, 13*(11), 13751-13759.

Suzuki, H., Yamaguchi, K., & Miyazaki, H. (2007). Fabrication of thermochromic composite using monodispersed VO_2 coated SiO_2 nanoparticles prepared by modified chemical solution deposition. *Composites science and technology, 67*(15-16), 3487-3490.

Tsige, A., Ganesh, T., Mensur, D., & Tesfaye, D. (2021). Thermal studies on chemical bath deposited thermochromic VO_2 thin film for energy efficient glass windows. *Materials Today: Proceedings, 45*, 6171-6175.

Wang, S., Liu, M., Kong, L., Long, Y., Jiang, X., & Yu, A. (2016). Recent progress in VO_2 smart coatings: Strategies to improve the thermochromic properties. *Progress in Materials Science, 81*, 1-54.

Warwick, M. E., & Binions, R. (2014). Chemical vapour deposition of thermochromic vanadium dioxide thin films for energy efficient glazing. *Journal of Solid State Chemistry, 214*, 53-66.

Warwick, M. E., Ridley, I., & Binions, R. (2015). The effect of variation in the transition hysteresis width and gradient in thermochromic glazing systems. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 140*, 253-265.

Warwick, M. E., Ridley, I., & Binions, R. (2016). Thermochromic vanadium dioxide thin films prepared by electric field assisted atmospheric pressure chemical vapour deposition for intelligent glazing application and their energy demand reduction properties. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 157*, 686-694.

Wen, Z., Ke, Y., Feng, C., Fang, S., Sun, M., Liu, X., & Long, Y. (2021). Mg-Doped VO_2@ ZrO_2 Core− Shell Nanoflakes for Thermochromic Smart Windows with Enhanced Performance. *Advanced Materials Interfaces, 8*(1), 2001606.

Whittaker, L., Patridge, C. J., & Banerjee, S. (2011). Microscopic and nanoscale perspective of the metal− insulator phase transitions of VO_2: some new twists to an old tale. *The Journal of Physical Chemistry Letters, 2*(7), 745-758.

Wu, J., Huang, W., Shi, Q., Cai, J., Zhao, D., Zhang, Y., & Yan, J. (2013). Effect of annealing temperature on thermochromic properties of vanadium dioxide thin films deposited by organic sol–gel method. *Applied Surface Science, 268*, 556-560.

Wu, S. H., Cossio, G., Braun, B., Wu, F. C. M., & Yu, E. T. (2023). Smart Window Structures Based on Highly Conductive, Transparent Metal Nanomeshes and Thermochromic Perovskite Films. *Advanced Optical Materials, 11*(6), 2202409.

Wu, Y., Fan, L., Liu, Q., Chen, S., Huang, W., Chen, F., . . . & Wu, Z. (2015). Decoupling the lattice distortion and charge doping effects on the phase transition behavior of VO_2 by titanium (Ti4+) doping. *Scientific reports, 5*(1), 9328.

Xiao, X., Zhang, H., Chai, G., Sun, Y., Yang, T., Cheng, H., . . . & Xu, G. (2014). A cost-effective process to prepare VO_2 (M) powder and films with superior thermochromic properties. *Materials Research Bulletin, 51*, 6-12.

Xie, Y., Zhao, X., Mofid, S., Tan, J., Jelle, B. P., & Yang, R. (2021). Influence of shell materials on the optical performance of VO_2 core–shell nanoparticle–based thermochromic films. *Materials Today Nano, 13*, 100102.

Xu, G., Jin, P., Tazawa, M., & Yoshimura, K. (2004). Tailoring of luminous transmittance upon switching for thermochromic VO_2 films by thickness control. *Japanese journal of applied physics, 43*(1R), 186.

Zhang, Y., Li, B., Wang, Z., Tian, S., Liu, B., Zhao, X., . . . & Wang, S. (2021). Facile Preparation of $Zn_2V_2O_7$–VO_2 Composite Films with Enhanced Thermochromic Properties for Smart Windows. *ACS Applied Electronic Materials, 3*(5), 2224-2232.

Zhang, Z., Gao, Y., Chen, Z., Du, J., Cao, C., Kang, L., & Luo, H. (2010). Thermochromic VO_2 thin films: solution-based processing, improved optical properties, and lowered phase transformation temperature. *Langmuir, 26*(13), 10738-10744.

Zhang, Z., Gao, Y., Kang, L., Du, J., & Luo, H. (2010). Effects of a TiO_2 buffer layer on solution-deposited VO_2 films: enhanced oxidization durability. *The Journal of Physical Chemistry C, 114*(50), 22214-22220.

Zhao, J., Chen, D., Hao, C., Mi, W., & Zhou, L. (2022). The optimization and role of Ti surface doping in thermochromic VO_2 film. *Optical Materials, 133*, 112960.

Zhao, L., Miao, L., Liu, C., Li, C., Asaka, T., Kang, Y., . . . & Su, H. (2014). Solution-processed VO_2-SiO_2 composite films with simultaneously enhanced luminous transmittance, solar modulation ability and anti-oxidation property. *Scientific reports, 4*(1), 1-11.

Zhao, Y., Xu, R., Zhang, X., Hu, X., Knize, R. J., & Lu, Y. (2013). Simulation of smart windows in the ZnO/VO_2/ZnS sandwiched structure with improved thermochromic properties. *Energy and buildings, 66*, 545-552.

Zhao, Z., Li, J., Ling, C., Zhao, X., Zhao, Y., & Jin, H. (2021). Electric field driven abnormal increase in conductivity of tungsten-doped VO_2 nanofilms. *Thin Solid Films, 725*, 138643.

Zhou, D., Zong, H., Hu, Q., Yan, L., Qiao, W., Zhang, S., . . . & Li, M. (2022). Symmetrical SnO_2/W-doped VO_2/SnO_2 sandwich structures with high luminous transmittance, excellent solar modulation ability and low phase transition temperature. *Infrared Physics & Technology, 123*, 104198.

Zhou, J., Gao, Y., Zhang, Z., Luo, H., Cao, C., Chen, Z., . . . & Liu, X. (2013). VO_2 thermochromic smart window for energy savings and generation. *Scientific reports, 3*(1), 1-5.

Zhou, Y., Wang, S., Peng, J., Tan, Y., Li, C., Boey, F. Y. C., & Long, Y. (2020). Liquid thermo-responsive smart window derived from hydrogel. *Joule, 4*(11), 2458-2474.

Zhu, M., Qi, H., Li, C., Wang, B., Wang, H., Guan, T., & Zhang, D. (2018). VO_2 thin films with low phase transition temperature grown on ZnO/glass by applying substrate DC bias at low temperature of 250°C. *Applied Surface Science, 453*, 23-30.

Zhu, M., Zhang, D., & Qi, H. (2023). The novel preparation method of thermochromic VO_2 films with a low phase transition temperature by thermal oxidation of V–Mo cosputtered alloy films. *Ceramics International, 49*(8), 11803-11812.

Zomaya, D., Xu, W. Z., Grohe, B., Mittler, S., & Charpentier, P. A. (2019). W-doped VO_2/PVP coatings with enhanced thermochromic performance. *Solar Energy Materials and Solar Cells, 200*, 109900.

Zong, H., Zhou, D., Bian, L., Sun, B., Han, J., Hu, Q., . . . & Li, M. (2023). Improving solar modulation ability and luminous transmittance by embedding Mo nanoparticles between VO_2/VO_2/VO_2 layers. *Infrared Physics & Technology, 128*, 104513.

Zong, H., Zhou, D., Yan, L., Li, M., Qiao, W., Zhang, S., . . . & Bian, L. (2022). Preparation and characterization of HfO_2/VO_2/HfO_2 sandwich structures with low phase transition temperature, excellent thermochromic properties, and superior durability. *Ceramics International, 48*(5), 6734-6744.

Zou, Z., Zhang, Z., Xu, J., Li, G., Xiong, R., Liu, Y., & Shi, J. (2021). Phase transition mechanism and application of silicon-doped VO_2 thin films to smart windows. *Journal of Materials Science: Materials in Electronics, 32*(19), 23825-23833.

BÖLÜM 8

3-D BASKILI VE DONATILI BETONLARIN MALZEME ÖZELLİKLERİNDEKİ SON GELİŞMELER VE ANALİZLERİ

Sadık Alper YILDIZEL[1]

1 *Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, 0000-0001-5702-807X, sayildizel@kmu.edu.tr

GİRİŞ

Son yıllarda 3D yazıcı ile üretilen betonların sayısı, kalıp gerektirmemesi, modüler üretime imkân tanıması ve verimli döküm gerçekleştirilebilmesi nedenleriyle büyük artış yaşamıştır. Ayrıca ham malzemelerin daha az tüketilmesine olanak sağlayarak çevre kirliliğini azaltıcı etki göstermiş ve daha yeşil beton üretimine rol almıştır(De Schutter et al., 2018). Günümüze kadar 3D baskı yöntemiyle düşük ölçekteki yapılar, dekoratif beton ve basınç elemanları yaygın şekilde üretilmiştir(Bos et al., 2022). Bu durumun en önemli sebebi ise katmanlı şekilde döküm gerçekleştirildiği için baskı beton içinde özel anizotropik katmanların oluşmasıdır. Ayrıca, baskıda kullanılacak olan betonların özellikleri ve baskı ekipmanlarının gereksinimleri de bu yöntemimin uygulama zorluklarındandır(Papachristoforou et al., 2018). Bir diğer zorluk ise donatılı beton uygulanmasındaki engellerdir.

Son dönemlerde gerçekleştirilen donatılı baskı beton çalışmaları basit yapısal tasarım için temel oluşturmuştur(H. Liu, Liu, Bai, et al., 2022). Bu gelişmelere bağlı olarak baskı beton elemanları basit basınç elemanlarından eğilme etkisi altında çalışabilecek beton kompozitlere doğru evrilmiştir(Pessoa et al., 2021). Bunun yanında donatılı baskı döküm için kontör kalıp teknolojisi, eş baskı yöntemi, hasır donatıların kullanılması ve ön gerilmeli elemanların oluşturulması gibi yöntemler geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu gelişmelerin yanından baskı beton için robotik ve yazılım sistemlerinin geldiği nokta da dikkate değmektedir(Xiao et al., 2021) knowledge of the differences between large-scale 3D printing and laboratory 3D printing is still limited. In this review, large-scale extrusion-based 3D printing concrete (3DPC. 3D donatılı baskı betonların performansları kullanılan malzemelerin fiziksel ve kimyasal özellikleri ve baskı teknolojisi gibi faktörlere bağlıdır. Ve bu faktörlerin optimizasyonu için günümüzde çalışmalar devam etmektedir.

Günümüzde baskı betonların üretim yöntemleri iki ana başlık altında değerlendirilmektedir. Bunlar tamamen sahada ve prefabrike üretimdir. Saha üretimi, baskı elemanlarının limitleri ve yetersiz yapısal özellikler nedeniyle sadece az katlı ve basit yapıdaki binalarda tercih edilmektedir. Üretim alanında baskısı yapılmış betonarme elemanların ise daha detaylı yapıda baskısı yapılabilmekte ve denetimi daha kolay olmaktadır. Bu nedenle üretim elemanında yapılan baskı teknolojileri bu sektörde lokomotif görevini görmektedir(Lowke et al., 2018).

KAYNAKÇA

Alchaar, A. S., & Al-Tamimi, A. K. (2021). Mechanical properties of 3D printed concrete in hot temperatures. *Construction and Building Materials*, *266*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.120991

Bos, F. P., Menna, C., Pradena, M., Kreiger, E., da Silva, W. R. L., Rehman, A. U., Weger, D., Wolfs, R. J. M., Zhang, Y., Ferrara, L., & Mechtcherine, V. (2022). The realities of additively manufactured concrete structures in practice. *Cement and Concrete Research*, *156*. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2022.106746

Cao, X., Yu, S., Cui, H., & Li, Z. (2022). 3D Printing Devices and Reinforcing Techniques for Extruded Cement-Based Materials: A Review. In *Buildings* (Vol. 12, Issue 4). https://doi.org/10.3390/buildings12040453

De Schutter, G., Lesage, K., Mechtcherine, V., Nerella, V. N., Habert, G., & Agusti-Juan, I. (2018). Vision of 3D printing with concrete — Technical, economic and environmental potentials. In *Cement and Concrete Research* (Vol. 112). https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2018.06.001

Ding, T., Xiao, J., Zou, S., & Wang, Y. (2020). Hardened properties of layered 3D printed concrete with recycled sand. *Cement and Concrete Composites*, *113*. https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2020.103724

Ding, T., Xiao, J., Zou, S., & Yu, J. (2021). Flexural properties of 3D printed fibre-reinforced concrete with recycled sand. *Construction and Building Materials*, *288*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2021.123077

Gosselin, C., Duballet, R., Roux, P., Gaudillière, N., Dirrenberger, J., & Morel, P. (2016). Large-scale 3D printing of ultra-high performance concrete - a new processing route for architects and builders. *Materials and Design*, *100*. https://doi.org/10.1016/j.matdes.2016.03.097

Ji, G., Xiao, J., Zhi, P., Wu, Y. C., & Han, N. (2022). Effects of extrusion parameters on properties of 3D printing concrete with coarse aggregates. *Construction and Building Materials*, *325*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2022.126740

Khayat, K. H., Meng, W., Vallurupalli, K., & Teng, L. (2019). Rheological properties of ultra-high-performance concrete — An overview. In *Cement and Concrete Research* (Vol. 124). https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2019.105828

Lan, T., Yang, S., Wang, M., Xu, M., Cheng, S., & Chen, Z. (2023). Prediction of interfacial tensile bond strength in 3D printed concrete based on a closed-form fracture model. *Journal of Building Engineering*, *70*. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2023.106411

Le, T. T., Austin, S. A., Lim, S., Buswell, R. A., Law, R., Gibb, A. G. F., & Thorpe, T. (2012). Hardened properties of high-performance printing concrete. *Cement and Concrete Research*, *42*(3). https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2011.12.003

Liu, C., Yue, S., Zhou, C., Sun, H., Deng, S., Gao, F., & Tan, Y. (2021). Anisotropic mechanical properties of extrusion-based 3D printed layered concrete. *Journal of Materials Science*, *56*(30). https://doi.org/10.1007/s10853-021-06416-w

Liu, C., Zhang, R., Liu, H., He, C., Wang, Y., Wu, Y., Liu, S., Song, L., & Zuo, F. (2022). Analysis of the mechanical performance and damage mechanism for 3D printed concrete based on pore structure. *Construction and Building Materials*, *314*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2021.125572

Liu, H., Liu, C., Bai, G., Wu, Y., He, C., Zhang, R., & Wang, Y. (2022). Influence of pore defects on the hardened properties of 3D printed concrete with coarse aggregate. *Additive Manufacturing*, *55*. https://doi.org/10.1016/j.addma.2022.102843

Liu, H., Liu, C., Wu, Y., Bai, G., He, C., Zhang, R., & Wang, Y. (2022). Hardened properties of 3D printed concrete with recycled coarse aggregate. *Cement and Concrete Research*, *159*. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2022.106868

Liu, Z., Wang, Z., Wang, L., & Zhao, X. (2019). Interlayer Bond Strength of 3D Printing Cement Paste by Cross-Bonded Method. *Kuei Suan Jen Hsueh Pao/Journal of the Chinese Ceramic Society*, *47*(5). https://doi.org/10.14062/j.issn.0454-5648.2019.05.09

Lowke, D., Dini, E., Perrot, A., Weger, D., Gehlen, C., & Dillenburger, B. (2018). Particle-bed 3D printing in concrete construction – Possibilities and challenges. *Cement and Concrete Research*, *112*. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2018.05.018

Ma, L., Zhang, Q., Jia, Z., Liu, C., Deng, Z., & Zhang, Y. (2022). Effect of drying environment on mechanical properties, internal RH and pore structure of 3D printed concrete. *Construction and Building Materials*, *315*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2021.125731

Napolitano, R., Forni, D., Menna, C., Asprone, D., & Cadoni, E. (2021). Dynamic characterization of the layer-interface properties of 3D-printed concrete elements. *Case Studies in Construction Materials*, *15*. https://doi.org/10.1016/j.cscm.2021.e00780

Napolitano, R., Menna, C., Forni, D., Asprone, D., & Cadoni, E. (2020). Dynamic Behaviour of Layered 3D Printed Concrete Elements. In *RILEM Bookseries* (Vol. 28). https://doi.org/10.1007/978-3-030-49916-7_49

Pan, T., Jiang, Y., He, H., Wang, Y., & Yin, K. (2021). Effect of structural build-up on interlayer bond strength of 3d printed cement mortars. *Materials*, *14*(2). https://doi.org/10.3390/ma14020236

Pan, Z., Si, D., Tao, J., & Xiao, J. (2023). Compressive behavior of 3D printed concrete with different printing paths and concrete ages. *Case Studies in Construction Materials*, *18*. https://doi.org/10.1016/j.cscm.2023.e01949

Panda, B., Chandra Paul, S., & Jen Tan, M. (2017). Anisotropic mechanical performance of 3D printed fiber reinforced sustainable construction material. *Materials Letters*, *209*. https://doi.org/10.1016/j.matlet.2017.07.123

Panda, B., Paul, S. C., Mohamed, N. A. N., Tay, Y. W. D., & Tan, M. J. (2018). Measurement of tensile bond strength of 3D printed geopolymer mortar. *Measurement: Journal of the International Measurement Confederation*, *113*. https://doi.org/10.1016/j.measurement.2017.08.051

Papachristoforou, M., Mitsopoulos, V., & Stefanidou, M. (2018). Evaluation of workability parameters in 3D printing concrete. *Procedia Structural Integrity*, *10*. https://doi.org/10.1016/j.prostr.2018.09.023

Paul, S. C., Tay, Y. W. D., Panda, B., & Tan, M. J. (2018). Fresh and hardened properties of 3D printable cementitious materials for building and construction. *Archives of Civil and Mechanical Engineering*, *18*(1). https://doi.org/10.1016/j.acme.2017.02.008

Pessoa, S., Guimarães, A. S., Lucas, S. S., & Simões, N. (2021). 3D printing in the construction industry - A systematic review of the thermal performance in buildings. In *Renewable and Sustainable Energy Reviews* (Vol. 141). https://doi.org/10.1016/j.rser.2021.110794

Pham, L., Tran, P., & Sanjayan, J. (2020). Steel fibres reinforced 3D printed concrete: Influence of fibre sizes on mechanical performance. *Construction and Building Materials*, *250*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2020.118785

Rahul, A. V., Santhanam, M., Meena, H., & Ghani, Z. (2019). Mechanical characterization of 3D printable concrete. *Construction and Building Materials*, *227*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2019.116710

Sanjayan, J. G., Nematollahi, B., Xia, M., & Marchment, T. (2018). Effect of surface moisture on inter-layer strength of 3D printed concrete. *Construction and Building Materials*, *172*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2018.03.232

Shi, Q., Wan, S., Wang, Q., Tao, Y., & Huo, J. (2023). Experimental investigations on the influence of nozzle travel speed and height on the mechanical properties of 3D printed concrete. *Fuhe Cailiao Xuebao/Acta Materiae Compositae Sinica*, *40*(4). https://doi.org/10.13801/j.cnki.fhclxb.20220607.001

Sun, X., Le, K., Wang, H., Zhang, Z., & Chen, L. (2020). Influence of Extruded Strip Shape and Dimension on the Mechanical Properties of 3D Printed Concrete. *Jianzhu Cailiao Xuebao/Journal of Building Materials*, *23*(6). https://doi.org/10.3969/j.issn.1007-9629.2020.06.008

Wolfs, R. J. M., Bos, F. P., & Salet, T. A. M. (2018). Early age mechanical behaviour of 3D printed concrete: Numerical modelling and experimental testing. *Cement and Concrete Research*, *106*. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2018.02.001

Wolfs, R. J. M., Bos, F. P., & Salet, T. A. M. (2019). Hardened properties of 3D printed concrete: The influence of process parameters on interlayer adhesion. *Cement and Concrete Research*, *119*. https://doi.org/10.1016/j.cemconres.2019.02.017

Wu, Y. C., Yang, Q., Kong, X., Zhi, P., & Xiao, J. (2021). Uncertainty quantification for the representative volume element of geometrically monoclinic 3D printed concrete. *International Journal of Solids and Structures*, *226–227*. https://doi.org/10.1016/j.ijsolstr.2021.111102

Xiao, J., Ji, G., Zhang, Y., Ma, G., Mechtcherine, V., Pan, J., Wang, L., Ding, T., Duan, Z., & Du, S. (2021). Large-scale 3D printing concrete technology: Current status and future opportunities. In *Cement and Concrete Composites* (Vol. 122). https://doi.org/10.1016/j.cemconcomp.2021.104115

Xiao, J., Lv, Z., Duan, Z., & Hou, S. (2022). Study on preparation and mechanical properties of 3D printed concrete with different aggregate combinations. *Journal of Building Engineering*, *51*. https://doi.org/10.1016/j.jobe.2022.104282

Yan, P., Wu, J., Lin, D., & Liu, X. (2022). Uniaxial compressive stress–strain relationship of mixed recycled aggregate concrete. *Construction and Building Materials*, *350*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2022.128663

Yang, L., Sepasgozar, S. M. E., Shirowzhan, S., Kashani, A., & Edwards, D. (2023). Nozzle criteria for enhancing extrudability, buildability and interlayer bonding in 3D printing concrete. In *Automation in Construction* (Vol. 146). https://doi.org/10.1016/j.autcon.2022.104671

Zhang, Y., Zhang, Y., She, W., Yang, L., Liu, G., & Yang, Y. (2019). Rheological and harden properties of the high-thixotropy 3D printing concrete. *Construction and Building Materials*, *201*. https://doi.org/10.1016/j.conbuildmat.2018.12.061

BÖLÜM 9

BİTKİSEL ATIK KÜLÜNÜN YAPI MALZEMESİNDE KULLANILABİLİRLİĞİ

Ayiin AKYILDIZ[1]

1 Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Çorlu Mühendislik Fakültesi, İnşaat Mühendisliği Bölümü, aakyildiz@nku.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2739-0689

1. GİRİŞ

Teknolojinin hızlı bir şekilde ilerlediği günümüzde inşaat sektörüde bu gelişmelerden etkilenmiştir. Teknolojideki ilerlemeler betonda kullanılan malzemelerin kalitesini arttırdığı gibi, aynı zamanda betona yeni özelliklerin, yeni bileşimlerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Dünya nüfusunun artması ile birlikte daha fazla barınma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Dünya nüfusunun artması ve kentleşme süreci beton malzemesinin kullanımını arttırmıştır [1].

İnşaat sektörü, bugün dünyadaki bazı doğal kaynakları ve enerjiyi kullanmaktadır. Yapı malzemelerinin çevre dostu kaynaklarına duyulan ihtiyaç, çimentonun çevresel etkisini azaltarak alternatif malzemelerin geliştirilmesini sağlamıştır. Binalarda, çevre dostu, dayanımlı, dayanıklı, tekrar kullanılabilir, bileşiminde geri dönüştürülebilir malzemelerin bulunduğu, yerel malzemelerin kullanıldığı ve çevreye verilen zararın en az olduğu malzemelerin kullanılması önemlidir [2].

Son dönemlerde küresel ısınma ve iklim değişikliği tüm ülkelerin ilgilendiği bir sorun haline gelmiştir. Küresel ısınmaya neden olan gazların başında sera gazı gelmektedir. Sera gazı etkisini arttıran gazların başında CO_2 gelmektedir [3]. Çimento sektörünün insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının %5'inden sorumlu olduğu bilinmektedir [4]. Bu yüksek karbon ayak izi, çimentonun üretim sürecindeki büyük miktardaki enerji tüketimi ve çevreyi etkileyen bir ürün olarak karbondioksit salınımıyla ilişkilendirilebilir. Bu nedenle çeşitli atık malzemelerin betonda kısmen çimento yerine kullanılarak değerlendirilmesi bu tür olumsuz etkilerin azaltılması açısından oldukça önemlidir. Beton karışımındaki çimentonun kısmen değiştirilmesinde çeşitli kül veya toz formlarındaki farklı türdeki atık maddelerden yararlanılmaktadır [5]. Kısmi ikame malzemelerinin bazıları silis dumanı [6], kömür külü [7], öğütülmüş granül yüksek fırın cürufu [8], çeltik sapı külü [9], pirinç kabuğu külü [10], vb.

Modern toplumlarda, inşaat sektöründe atıkların ikincil malzeme olarak kullanılması ekolojik açıdan önemli bir atık bertaraf yöntemidir. Sürdürülebilirlik inşaat sektöründe kritik hale gelmiştir ve mevcut inşaat süreçlerinin çevresel etkilerini azaltmak için çeşitli çözümler geliştirilmiştir [11]. Çimentoyu doğal puzolan, kil, tarımsal atık gibi malzemelerle değiştirerek bu etkiyi azaltmak kritik öneme sahiptir [12, 13].

Çağımızda beton çeşitleri her geçen gün artmaktadır. Yeni teknolojilerin gelişmesi bu artışı tetiklemektedir. Buna bağlı olarak ihtiyaç duyulan çimento çeşidi ve üretimi artmaktadır. Bunun sonucunda beton üretiminde kullanılan temel malzeme olan çimento üretimi de lineer olarak artmıştır. Çimento üretiminde ekonomi sağlamak ve özelliklerini geliştirmek, dayanımını arttırmak amacıyla beton üretiminde çimentoya

KAYNAKLAR

[1] Uygunoğlu T., Özgüven S. B., Topçu İ. B. (2019). 3D Teknolojisi ile Yapı Malzemesi Üretimindeki Gelişmeler, International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry, 3(3), 279-288.

[2] Felek S. Ö. (2019). Mimari Yapılarda 3 Boyutlu Yazıcıların Kullanımı. International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry, 3(3), 289-296.

[3] Bogue R. (2013). 3D printing: The dawn of a new era in manufacturing?. Assembly Automation, 33(4), 307–311.

[4] Wolf R.J.M. (2015). 3D Printing of Concrete Structures, Eindhoven University of Technology Department of the Built Environment, Graduation Thesis.

[5] Felek S. Ö. (2021). 3 Boyutlu yazıcıların mimari yapılarda kullanımı. Şantiye Dergisi, 338, 76-79.

[6] Anjum T., Dongre P., Misbah F., and Nanyam VPS. N. (2017). Purview of 3DP in the Indian Built Environment Sector. Procedia Engineering, 196, 228–235.

[7] Arı, A. C. (2023). 3 Boyutlu Yazıcı Teknolojisiyle Üretilen Yapı Malzemeleri ve İnşaat Sektöründe Kullanımlarının İncelenmesi. International Social Sciences Studies Journal, 9, 114, 7829-7840.

[8] Taylor M., Wamuziri S., Smith I. (2003). Automated construction in Japan. Proceedings of the Institution of Civil - Civil Engineering, 156(1), 34-41.

[9] Khoshnevis B., Hwang D., Yao K., & Yeh Z. (2006). Megascale fabrication by contour crafting. Int. J. Industrial and Systems Engineering, 1(3), 301-320.

[10] AI SpaceFactory NASA için 3D Baskılı Mars Prototipi, https://www.ekoyapidergisi.org/ai-spacefactory-nasa-icin-3d-baskili-mars-prototipi-olusturuyor

[11] Lu B., Tan M. J., & Qian S. Z. (2016). A Review of 3D Printable Construction Materials and Applications. Proceedings of the 2nd International Conference on Progress in Additive Manufacturing, 330-335.

[12] Zhang Y., Zhang Y., Liu G., Yang Y., Wu M., Pang B. (2018). Fresh properties of a novel 3D printing concrete ink, Construction and Building Materials, 174, 263-271.

[13] Wolfs R.J.M., Bos F.P., Salet T.A.M., (2018). Early age mechanical behaviour of 3D printed concrete: Numerical modelling and experimental testing. Cement and Concrete Research, 106, 103-116.

[14] Yang E.H., Sahmaran M., Yang Y., & Li V. C. (2009). Rheological control in production of engineered cementitious composites. Materials Journal, 357-366.

[15] Perrot A., Rangeard D., & Pierre A. (2016). Structural built-up of cement-based materials used for 3D-printing extrusion techniques. Materials and structures, 1213–1220.

[16] Gosselin,- C., Duballet R., Roux P., Gaudillière N., Dirrenberger J., Morelad P. (2016). Large scale 3D printing of ultra-high performance concrete a new processing route for architects and builders", Materials Design, 100, 102-109,

[17] Le A. Lim B., Guamán-Rivera R, Martínez-Rocamora A., García-Alvarado R., Muñoz-Sanguinetti C., González-Böhme L.F., Auat-Cheein F. (2022). Recent Developments and Challenges of 3D-Printed Construction: A Review of Research Fronts. Buildings, 12, 229.

[18] Lim S., Buswell R., Le T., Wackrow R., Austin S.A., Gibb A.G.F., Thorpe T. (2011). Development of a viable concrete printing process. In proceeding for 28th International Symposium on Automation and Robotics in Construction (ISARC2011), 665-670,

[19] Le T.T., Austin S.A., Lim S., Buswell R.A. Gibb A.G.F., Thorpe T., (2012). Hardened properties of high performance printing concrete. Cement and Concrete Research. 42(3), 558-566.

[20] https://aposto.com/s/insaat-sektorunun-gelecegi-3d-baski-evler

[21] Dünyanın ilk 3D baskılı paslanmaz çelik köprüsü: MX3D Smart Bridge, https://www.gzt.com/arkitekt/dunyanin-ilk-3d-baskili-paslanmaz-celik-koprusu-mx3d-smart-bridge-3601001

[22] https://www.dunyahalleri.com/dubainin-gelecegini-3d-yazicilar-insa-edecek/

[23] https://www.archdaily.com/910764/ai-spacefactory-builds-3d-printed-mars-prototype-for-nasa/5c58ba72284dd12f46000083-ai-spacefactory-builds-3d-printed-mars-prototype-for-nasa-image

[24] The World's Largest Concrete 3D Printed Pedestrian Bridge, https://www.rdworldonline.com/the-worlds-largest-concrete-3d-printed-pedestrian-bridge/

[25] 3D Yazıcı Kullanarak Yapılan Yapılar http://structpedia.com/3d-yazici-yapi/#:~:text=Fransa'da%2095%20metrekarelik%204,ve%20%C3%A7oktan%20sahibine%20ula%C5%9Ft%C4%B1%20bile.

[26] https://www.finansgundem.com/haber/3d-yazici-ile-basilan-turkiyenin-ilk-evi/1587960

BÖLÜM 11

PASTIRMA VE SUCUK ÖRNEKLERİNDEN İZOLE EDİLEN LAKTİK ASİT BAKTERİLERİNİN BAZI FONKSİYONEL ÖZELLİKLERİ[1]

Özlem ERTEKİN[2]

1 *Bu çalışma, Munzur Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (MUNİBAP) tarafından MFMUB019-14 numaralı proje ile desteklenmiştir.
2 Dr. Öğr. Üyesi Özlem Ertekin, Munzur Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Tunceli, Türkiye. Sorumlu Yazar, E-mail: oertekin@munzur.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2548-2478

1. Giriş

19. yy sonlarında laktik asit bakterileri olarak isimlendirilen laktik asit bakterilerinin bazı suşları doğal olması nedeniyle kimyasal koruma yöntemleri yerine fonksiyonel alternatif koruma yöntemlerinden biri olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. Diğer bir deyişle laktik asit bakterileri sağlıklı doğal gıda katkı maddeleri olarak teknolojik, fonksiyonel özelliklerinden dolayı önemle tercih edilmektedir.

Laktik asit bakterileri endüstriyel ölçekte starter kültür olarak kullanılabilecek iyi bir kaynak olarak görülmektedir. Diğer yandan laktik asit bakterilerinin bazıları probiyotik özelliklere sahiptir. Daha önce yapılan sınırlı sayıda çalışmalarda da laktik asit bakterilerinin hastalıklara karşı olumlu etkileri kanıtlanmış ve bu nedenle probiyotik türlerin gıdalarda kullanımı önemini korumaktadır.

Günümüzde gıda katkı maddeleri tüketicilere göre yapay ve güvenilirliği az uygulamalar olarak düşünülmektedir. Tüketiciler satış yerlerinde güvenilir, lezzetli, kolay hazırlanan vb. ürünleri tercih etmeye başlamıştır. İşte bu anlamda gıda fermentasyonu ve starter kültürlerin kullanımı alternatif uygulamalardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durumda kimyasal katkıları kullanmak yerine fonksiyonel özellik gösteren laktik asit bakterilerinin bazı suşlarının starter kültür olarak kullanımı doğal koruma yöntemlerinden biri olarak görülmekte ve bu suşlardan gıdaların raf ömürlerini uzatmak için yaygın şekilde yararlanılmaktadır (Gürsoy ve Kınık, 2006). Laktik asit bakterileri sucuk vb. fermente ürünler için fermentasyonda starter olarak kullanılan fonksiyonel ve teknolojik özellikleri olan en önemli gruptur. Bu bakteriler midenin asidik koşullarına, safra tuzlarına, sindirim enzimlerine dayanıklılık gösterebilmekte ve kolonize olabilmektedir. En önemli probiyotik grup ise laktobasillerdir (Gürsoy ve Kınık, 2006). Laktik asit bakterilerinin bazı türleri. probiyotik fonksiyonel gıda üretiminde kullanılmaktadır. Endüstriyel ve tıbbi uygulamaları nedeniyle bu bakterilere olan ilgi artmıştır (Salminen ve ark., 2006). Ayrıca tüketicilerin güvenli ve kaliteli ürün istekleri, alternatif doğal koruma yöntemlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Antimikrobiyel etkiye sahip olduğu bilinen bazı mikroorganizmaların ürettiği antimikrobiyal metabolitlerin doğal koruyucu olarak kullanılabilmesi yönünde yapılan çalışmalar da artmıştır (Olaoye ve Dodd, 2010). Laktik asit bakterilerinin probiyotik suşları antibiyotiklerden kaynaklanan bazı rahatsızlıkları da yok edebilmektedir. Bu amaçla laktik asit bakterilerinin fonksiyonel gıdalar olarak kullanı-

5. Kaynaklar

Adıguzel, G., Atasever, M., 2009. Phenotypic and genotypic characterization of lactic acid bacteria isolated from Turkish dry fermented sausage. Romanian Biotechnological Letters, 14 (1), 4130-4138.

Akepaer, M. Bazı *Enterococcus Lactococcus* ve *Pediococcus* Bakterilerinin Probiyotik Özelliklerinin Araştırılması. Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Badel, S., Bernardi, T., Michaud, P., 2011. New perspectives for Lactobacilli exopolysaccharides. Biotechnology Advances, 29, 54–66.

Cebeci, A., Gürakan, C., 2003. Properties of potential probiotic *Lactobacillus plantarum* strains. Food microbiology, 20: 511-518.

Cebirbay, M.A . Fermente ve Isıl İşlem Uygulanmış Sucuklarda Bazı Lactobacıllus ve Patojen Bakterilerin Antibiyotik Dirençliliklerinin Belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi , 2014.

Cerning, J., Bouillanne, C., Desmazeaud, M.J., Landon, M., 1986. Isolation and Characterization of Exocellular Polysaccharide Produced by *Lactobacillus bulgaricus*. Biotech .Lett., 8, 625-628.

Charteris, P.W.,Kelly, M.P., Morelli, L., Collins, K.J., 1998. Antibiotic susceptibility of potentially probiotic Lactobacillus species. Journal of food protection, 61(12), 1636-1643.

Chaillou, S., Champomier-Verge`s, M., Cornet, M., Crutz-Le Coq, A., Dudez, A., Martin, V., Beaufils, S., Darbon-Ronge`re, E., Bossy, R., Loux, V., Zagoreci, M., 2005. The complete genome sequence of the meat-borne lactic acid bacterium *Lactobacillus sakei* 23K. Nature Biotechnology, 23 (12).

Coşansu, S., Kuleasan, H., Ayhan, K., Materon, L., 2007. Antimicrobial Activity and Protein Profiles of Pediococcus spp. Isolated From Turkish, Sucuk. Journal of Food Processing and Preservation, 31(2):190-200.

Çon, A. H, Gökalp, H .Y., 2000. Production of bacteriocin-like metabolites by lactic acid cultures isolated from sucuk samples. MeatScience, 55, 89-96.

Demir,E., Kılıç, G.B.,Özbalcı, D., 2019. Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology, 7(4), 639-645pp.

Doğan, M. Bazı gıdalardan izole edilen bakterilerin probiyotik özelliklerinin araştırılması. Doktora tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Aydın Üniversitesi, 2017.

Erdoğrul, Ö.T., Çetin, Ö., Ergün, Ö., 2002. Fermente sucuklardan izole edilen *Pediococcus pentosaceus* suslarının bazı metabolik ve antimikrobiyal aktiviteleri üzerine çalışmalar. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 28 (1), 294-254.

Ertekin, Ö., Çon, A.H., 2014. Farklı Gıdalardan İzole Edilen Laktik Asit Bakterilerinin Endüstriyel ve Probiyotik Özellikleri.Akademik Gıda, 12(4), 6-16.

Fernandez-Gines, J., Fernandez-Lopez, J., Sayas-Barbera and Perez-alvarez, J., 2005. Meat products as functional foods: A review. Journal of Food Science, 703, 37-43.

Gardiner, G., Stanton, C., Lynch, P.B., Collins, J.K., Fitzgerald, G., Ross, R.P., 1999. Evaluation of Cheddar Cheese as a Food Carrier for Delivery of a Probiotic Strain to the Gastrointestinal Tract. Journal Dairy Science, 82: 1379-1387.

Gibson, G.R., 1998. Dietary modulation of the human gut microflora using probiotics. British Journal of Nutrition, 80, S209-S212.

Gürsoy, O., Kınık, Ö., 2006. Fonksiyonel Starter Kültürlerin Teknolojik Uygulamalarına Bir Bakış. Türkiye 9.Gıda Kongresi.

Hoffman, A.F., Molino, G., Milanese, M., Belforte, G., 1983. Description and stimulation of a physiological pharmokinetic model for the metabolism and enterohepatic circulation of bile acids in man. J. Clin. Invest., 71, 1003-1022.

Hummel, A.S., Hertel, C., Holzapfel, W.H., Charles, Franz, C.M.A.P., 2007. Antibiotic resistances of starter and probiotic strains of Lactic Acid Bacteria. Applied and Enviromental Mikrobiology,Vol. 73, No:3, 730-739s

Ouwehand, A.C., Kirjavainen, P.V., Shortt, C., Salminen, S., 1999. Probiotics: mechanisms and established effects. Int. Dairy J., (9), 43-52.

Kaban, G., 2007. Geleneksel olarak üretilen sucuklardan laktik asit bakterileri ile katalaz pozitif kokların izolasyonu, identifikasyonu, üretimde kullanılabilme imkanları ve uçucu bileşikler üzerine etkileri. Doktora Tezi, Erzurum.

Klein, G., 2003. Taxonomy, ecology and antibiotic resistance of Enterococci from food and gastro-intestinal tract. International Journal of Food Microbiology, 88, 2-3, 123-131.

Klingberg, T.D., Axelsson, L., Naterstad, K., Elsser, D., Budde, B.B., 2005. Identificaton of potential probiotic starter cultures for Scandinavian-type fermented sausages. Int. Journal of Food Microbiology, 105, 419-431.

Kostinek, M., Specht, I., Edward, V.A., Pinto, C., Egounlety, M., Sossa, C.,Mbugua, S., Dortu, C., Thonart, P.,Taljaard, L.,Mengu, M., Franz, C.M.A.P., Holzapfel, W.H., 2007. Characterisation and biochemical properties of predominant Lactic acid bacteria from fermenting cassava for selection as starter cultures. International journal of food microbiology, 114:342-351.

Kuar, I. P., Chopra, K., Saini, A. 2002. Probiotics: potential pharmaceutical application. Eur. J. Pharmaceutical Sci., 15: 1-9.

Leroy,F., De Vuyst, L., 2004. Lactic acid bacteria as functional starter cultures for the food fermentation industry. Trends in Food Science&Technology,15, 67-78.

Milci, S., Yaygın, H., 2005. Laktik Asit Bakterileri Tarafından Üretilen Ekzopolisakkaritler ve Süt Ürünlerindeki Fonksiyonları. Gıda Dergisi, 30 (2), 123-129.

Nami, Y., Haghshenas, B., Haghshenas, M. and Khosroushah, A.Y., 2015. Antimicrobial activity and the presence of virulence factors and bacteriocin structural genes in *Enterococcus faecium* CM33 isolated from ewe colostrum. Frontiers in Microbiology, 6, 782pp.

Nazlı, B., 1995. Türk fermente sucuğu mikroflorasından elde edilmiş bir starter kültür kombinasyonunun sucuk kalitesi üzerine etkisinin araştırılması. İstanbul Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi, 21, 217-235.

Olaoye ,O.A., Dodd C.E.R., 2010. Evaluation of Bacteriocinogenic *Pediococcus acidilactici* as Protective Culture in the Preservation of Tsire, A Traditional Nigerian Stick Meat. J. Food Safety, 30:867-888.

Papamanoli, E., Tzanetakis, N., Litopoulou-Tzanetaki, E., Kotzekidou, P., 2003. Characterization of lactic acid bacteria isolated from a Greek dry-fermented sausage in respect of their technological and probiotic properties. Meat science, 65:859-867.

Patrick, W. A., Wagner, H. B., 1949. Determination of hydrogen peroxide in small concentrations. Analytical Chemistry, 21(10), 1279-1280.

Rosaria, M., Modesto, M., Biavati, B., 2007. Antibiotic resistance of Lactic Acid Bacteria and Bifidobacterium Spp. isolated from dairy and pharmaceutical products. International Journal Of Microbiology, 115, 35-42.

Ruas-Madıedo, P., Gueımonde, M., Margolles, A., Reyes-Gavilan, C. G., Salminen, S., 2006. Exsopolisaccarides produced by probiotic strains modify the adhesion of probiotics and enteropathogens to Human intestinal Mucus. J Food. Protect., 69(8), 2011-2015.

Salminen, S., Von Wright, A., Ouwehand, A., 2006. Lactic Acid Bacteria. International Dairy Journal, 16, 940-941.

Sanchez, I.,Sesena, S., Poveda, J.M., Cabezas, L., Palop, L., 2005. Phenotypic and genotypic characterization of lactobacilli isolated from spanish goat cheeses. International journal of food microbiology,102, 355-362.

Schillinger, U., Lucke, F.K., 1989. Identification of Lactobacilli from Meat and Meat Products. Appl. Environ. Microbiol., 4, 199-209.

Smitinont, T., Tansakul, C., Tanasupawat, S., Keeratipibul, S., Navarini, L., Bosco, M., Cescutti, P., 1999. Exopolysaccharide-producing lactic acid bacteria strains from traditional thai fermented foods: isolation, identification and exopolysaccharide characterization. Int. J. Food Microbiol., 51, 105-111.

Sneath, P. H. A., Mair, N. S., Holt, J. G. "Bergey' s Manual of Systemic Bact., Volume 2", Willims & Wilkıns., London, 1208-1304, 1986.

Stiles, M.E., Holzapfel, W.H., 1997. Lactic acid bacteria of foods and their current taxonomy. International Journal of Food Microbiology, 36; 1-29.

Tekdemir, 2019. Çeşitli gıdalardan izole edilen laktik asit bakterilerinin antibiyotik direncinin belirlenmesi. Munzur Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Tunceli.

Toksoy, A., Beyatlı, Y., Aslım, B., 1999. Sucuk ve Sosislerden İzole Edilen *Lactobacillus plantarum* Suşlarının Bazı Metabolik ve Antimikrobiyal Aktivitelerinin İncelenmesi. Türk Veterinerlik ve Hayvancılık Dergisi, 23:533-540.

Vinderola, C.G., Reinheimer, J.A., 2003. Lactic acid starter and probiotic bacteria:a comperative "in vitro" study of probiotic characteristics and biological barrier resistance. Food Research Int., 36, 895-904.

Yangılar, F.,2015. Probiyotik Mikroorganizmaların Biyokoruyucu Özelliği. Uludağ Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi, 20(1).

Zalán, Z., Németh, E., Baráth, Á., Halász, A., 2005. Influence of Growth Medium on Hydrogen Peroxide and Bacteriocin Production of Lactobacillus Strains. Food Technol. Biotechnol. 43 (3) 219–225.

Zamfir, M., Vancanneyt, M., Makras, L., Vaningelgem, F., Lefebure, K., Pot, B., Swings, J. and De Vuyst, L. (2006) Biodiversity of Lactic Acid Bacteria in Romanian Dairy Products. Systematic and Applied Microbiology, 29: 487-495.

6. Teşekkür

Bu çalışmayı MFMUB019-14 numaralı proje ile destekleyen Munzur Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne (MUNİBAP) teşekkür ederim.

BÖLÜM 12

GIDALARDAKİ ISIL İŞLEM TOKSİKANTLARI: KLOROPROPANOLLERİN OLUŞUM MEKANİZMALARI, ANALİZ YÖNTEMLERİ VE SAĞLIK ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

***Elif EKİZ*[1]**

***Emel ÖZ*[2]**

***Fatih ÖZ*[3]**

1 Elif EKİZ, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: elifekiz@atauni.edu.tr ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5557-4226

2 Emel ÖZ, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: emel.oz@atauni.edu.tr ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-3766-2713

3 Sorumlu Yazar: Fatih ÖZ, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Mühendisliği Bölümü, 25240, Erzurum, Türkiye, e-mail: fatihoz@atauni.edu.tr ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-5300-7519

GİRİŞ

Gıdalara uygulanan muhafaza yöntemlerinin başında ısıl işlem gelmekte olup, bu işlem mikrobiyolojik ve duyusal kalitenin yanı sıra gıdanın besin değerini de etkilemektedir. Öte yandan, termal prosesler sırasında meydana gelen reaksiyonlar neticesinde heterosiklik aromatik aminler, polisiklik aromatik hidrokarbonlar, akrilamid, furanlar ve kloropropanol esterleri gibi insan sağlığı üzerine olumsuz etkileri olduğu bilinen birtakım kimyasal bileşikler oluşmaktadır (Turan et al., 2018; Hamzalıoğlu and Gökmen, 2020; Oz and Oz, 2022). Bu bileşiklerden kloropropanoller, ilk olarak asitle hidrolize edilmiş bitkisel protein hidrolizatlarında tanımlanmış olup, daha sonraki yıllarda birçok gıda örneğinde belirlenmiş ve toksikoloji incelemelerinde potansiyel genotoksik ve karsinojen bileşikler oldukları kanıtlanınca dikkatleri üzerine çekmiştir. Kloropropanoller; yağlarda veya yağ içeren gıdalarda lipitlerin (triaçilgliseroller, diaçilgliseroller, fosfolipitler ve gliserol) klor iyonu varlığında ısıl işlem etkisiyle hidrolize uğrayarak oluşturdukları kontaminantlar olarak tanımlanabilmektedirler (Araujoa et al., 2020; Sim et al., 2020; Martin et al., 2021).

Kloropropanoller, ilk olarak 1978 yılında, Çekoslovakyalı bilim adamları tarafından bitkisel protein hidrolizatlarında tespit edilmiş ve toksik klorohidrinler olarak adlandırılmıştır (Velíšek et al., 1978). 1979 yılında yapılan bir model sistem çalışmasında, hidroklorik asitle hidrolize edilen lipitlerde kloropropanol esterlerinden biri olan 3-kloropropan-1,2-diol (3-MCPD) bileşiği tanımlanmış ve ardından 1981 yılında asitle hidrolize edilmiş bitkisel proteinlerde de bu bileşiğin tespit edildiği belirtilmiştir (Velíšek et al., 2003; Abu-El-Haj et al., 2007; Yıldırım and Yorulmaz, 2017; Turan et al., 2018).

Kloropropanol esterleri, monokloropropandioller (MCPD) ve dikloropropandioller (DCP) olarak sınıflandırılmakta olup, propanol molekülüne bağlı klorun konumuna göre 3-MCPD, 2- monokloropropan-1,3-diol (2-MCPD) veya 1,3-dikloropropan-2-ol (1,3-DCP) olarak isimlendirilmektedir (Turan et al., 2018). MCPD'ler, monoester ve diester formunda bulunabilirken (Şekil 1), DCP'ler yalnızca monoester formunda bulunmaktadır. Ayrıca kloropropanoller serbest halde bulunabileceği gibi yağ asitleriyle esterleşerek bağlı halde de bulunabilmektedir (Arris et al., 2020).

KAYNAKÇA

Abu-El-Haj, S., Bogusz, M., Ibrahim, Z., Hassan, H., Al Tufail, M. (2007). Rapid and simple determination of chloropropanols (3-MCPD and 1,3-DCP) in food products using isotope dilution GC–MS. Food Control, 18, 81-90.

Albuquerquea, T.G., Costa, H.S., Silva, M.A., Oliveira, M.B.P.P. (2019). Are chloropropanols and glycidyl fatty acid esters a matter of concern in palm oil?. Trends in Food Science & Technology, 105, 494-514.

Andres, S., Appel, K.E., Lampen, A. (2013). Toxicology, occurrence and risk characterisation of the chloropropanols in food: 2-monochloro-1,3-propanediol, 1,3-dichloro-2-propanol and 2,3-dichloro-1-propanol. Food and Chemical Toxicology, 58, 467-478.

Araujo, M., Beekman, J.K., Mapa, M.S., MacMahon, S., Zhao, Y., Flynn, T.J., Flannery, B., Mossoba, M.E., Sprando, R.L. (2020). Assessment of intestinal absorption/metabolism of 3-chloro-1, 2-propanediol (3-MCPD) and three 3-MCPD monoesters by Caco-2 cells. Toxicology in Vitro, 67, 104887.

Arisseto, A.P., Vicente, E., Furlani, R.P.Z., Toledo, M.C.F. (2013). Estimate of dietary intake of chloropropanols (3-MCPD and 1,3-DCP) and health risk assessment. Ciência e Tecnologia de Alimentos Campinas, 33, 125-133.

Arris, F.A., Thai, V.T.S., Manan, W.N., Sajab, M.S. (2020). A revisit to the formation and mitigation of 3-chloropropane-1,2-diol in palm oil production. Foods, 9(12), 1769.

Baer, I., De la Calle, B., Taylor, P. (2010). 3-MCPD in food other than soy sauce or hydrolysed vegetable protein (HVP). Analytical and Bioanalytical Chemistry, 396, 443-456.

Carro, A.M., González, P., Lorenzo, R.A. (2013). Simultaneous derivatization and ultrasound-assisted dispersiveliquid–liquid microextraction of chloropropanols in soy milk andother aqueous matrices combined with gas-chromatography–massspectrometry. Journal of Chromatography A, 1319, 35-45.

Chai, Q., Hayat, K., Karangwa, E., Duhoranimana, E., Zhang, X., Xia, S., Yu, J. (2018). Investigating the optimum conditions for minimized 3-chloropropane-1, 2-diol esters content and improved sensory attributes during savory beef flavor preparation. Food Chemistry, 243, 96-102.

Chen, H., Tsao, C., Chang, Y., Lee, W. (2021). Occurence of thermally induced glycidyl esters and 3-monochloropropane-1,2-diol esters in refined oils and pressed oils manufactured by different processes and associated with human health risks in Taiwan. Food Chemistry, 360, 130053.

Chung, S.W.C., Kwong, K.P., Yau, J.C.W., Wong, A.M.C., Xiao, Y. (2008). Chloropropanols levels in foodstuffs marketed in Hong Kong. Journal of Food Composition and Analysis, 21, 569-573.

Custodio-Mendoza, J.A., Ramos, A., Lorenzo, R.A., Carro, A.M. (2023). Ultrasound-assisted enzymatic indirect determination of total 3-monochloropropane-1,2-diol esters in canned fish oil fraction. Food Chemistry, 403, 134423.

EFSA (2013). Analysis of occurrence of 3-monochloropropane-1,2-diol (3-MCPD) in food in Europe in the years 2009-2011 and preliminary exposure assessment. EFSA Journal, 11(9), 3381.

Eisenreich, A., Monien, B.H., Götz, M.E., Buhrke, T., Oberemm, A., Schultrich, K., Abraham, K., Braeuning, A., Schäfer, B. (2023). 3-MCPD as contaminant in processed foods: State of knowledge and remaining challenges. Food Chemistry, 403, 134332.

European Commission (2006). Commission Regulation (EC) No 1881/2006 of 19 December 2006 setting maximum levels for certain contaminants in foodstuffs. Off. J. Eur. Union, 364, 5-24.

González, N., Marquès, M., Calderón, J., Collantes, R., Corraliza, L., Timoner, I., Bosch, J., Castell, V., Domingo, J.L., Nadal, M. (2022). Occurrence and dietary intake of food processing contaminants (FPCs) in Catalonia, Spain. Journal of Food Composition and Analysis, 106, 104272.

Guo, Y., Zhang, Y., Liu, R., Chang, M., Huang, J., Wang, X. (2021). Contributions of different factors to ratio of 3-monochloro-1,2-propanediol to 2-monochloro-1,3-propanediol esters during frying simulation. Food Control, 124, 107853.

Hamlet, C., Sadd, P. (2002). Kinetics of 3-chloropropane-1, 2-diol (3-MCPD) degradation in high temperature model systems. European Food Research and Technology, 215, 46-50.

Hamlet, C.G., Sadd, P.A., Crews, C., Velíšek, J., Baxte, D.E. (2002). Occurrence of 3-chloro-propane-1,2-diol (3-MCPD) and related compounds in foods: A review. Food Additives and Contaminants, 19(7), 619-631.

Hamzalıoğlu, A., Gökmen, V. (2020). Potential reactions of thermal process contaminants during digestion. Trends in Food Science & Technology, 106, 198-208.

IARC (International Agency for Research on Cancer) (2012). 3-Monochloro-1,2-propanediol. In: IARC monographs volume 101. Some chemicals present in industrial and consumer products, food and drinking-water. Lyon, France, 349-374.

Ioime, P., Piva, E., Pozzebon, M., Pascali, J.P. (2021). Automated sample preparation and analysis by gas chromatography tandem mass spectrometry (GC–MS/MS) for the determination of 3- and 2-monochloropropanediol (MCPD) esters and glycidol esters in edible oils. Journal of Chromatography A, 1650, 462253.

JECFA (Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives) (2002). 3-Chloro-1,2-propanediol. Safety evaluation of certain food additives and contaminants. Prepared by the fifty-seventh meeting of the Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives (JECFA), Geneva WHO Food Additives Series, 48.

JECFA (Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives) (2007). 3-Chloro-1,2-propanediol (addendum). Safety evaluation of certain food additives and contaminants. Prepared by the sixty- seventh meeting of the Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives (JECFA), Geneva WHO Food Additives Series, 58, 239-267.

Jędrkiewicz, R., Głowacz, A., Gromadzka, J., Namieśnik, J. (2016). Determination of 3-MCPD and 2-MCPD esters in edible oils, fish oils and lipid fractions of margarines available on Polish market. Food Control, 59, 487-492.

Jędrkiewicz, R., Głowacz, A., Kupska, M., Gromadzka, J., Namieśnik, J. (2014). Application of modern sample preparation techniques to the determination of chloropropanols in food samples. TrAC Trends in Analytical Chemistry, 62, 173-183.

Kadir, N.S.A., Khor, Y.P., Lee, Y.J., Lan, D., Qi, S., Wang, Y., Tan, C.P. (2022). Formation of 3-MCPD and glycidyl esters in biscuits produced using soybean oil-based diacylglycerol stearin-shortening blends: Impacts of different baking temperatures and blending ratios. Food Research International, 162, 112055.

Kalkan, O., Topkafa, M., Kara, H. (2021). Determination of effect of some parameters on formation of 2-monochlor- opropanediol, 3-monochloropropanediol and glycidyl esters in the frying process with sunflower oil, by using central composite design. Journal of Food Composition and Analysis, 96, 103681.

Kirton, K.T., Ericsson, R.J., Ray, J.A., Forbes, A.D. (1970). Male antifertility compounds: Efficacy of U-5897 in primates (Macacamulatta). Journal of Reproduction and Fertility, 21(2), 275–278.

Lee, B.Q., Khor, S.M. (2015). 3-chloropropane-1,2-diol (3-MCPD) in soy sauce: A review on the formation, reduction, and detection of this potential carcinogen. Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety, 14, 48-66.

Liu, Q., Han, F., Xie, K., Miao, H., Wu, Y. (2013). Simultaneous determination of total fatty acid esters of chloropropanols in edible oils by gas chromatography–mass spectrometry with solid-supported liquid–liquid extraction. Journal of Chromatography A, 1314, 208-215.

MacMahon, S. (2018). MCPD Esters and glycidyl esters: A review of analytical methods. U.S. Food and Drug Administration, College Park, MD, United States.

Martin, A.A., Fodjo, E.K., Marc, G.B.I., Albert, T., Kong, C. (2021). Simple and rapid detection of free 3-monochloropropane-1,2-diol based on cysteine modified silver nanoparticles. Food Chemistry, 338, 127787.

Martin, A.A., Fodjo, E.K., Marc, G.B.I., Albert, T., Kong, C. (2021). Simple and rapid detection of free 3-monochloropropane-1,2-diol based on T cysteine modified silver nanoparticles. Food Chemistry, 338, 127787.

Miyazaki, K., Takagishi, Y., Sakamoto, K., Yamada, Y., Koyama, K. (2022). Development of indirect quantitative methods for 3-MCPD fatty acid esters (3-MCPDEs) and glycidyl fatty acid esters (GEs) in thermally processed foodstuffs. Journal of Oleo Science, 71(1), 15-29.

Mossoba, M.E., Mapa, M.S.T., Sprando, J., Araujo, M., Sprando, R.L. (2021). Evaluation of transporter expression in HK-2 cells after exposure to free and ester-bound 3-MCPD. Toxicology Reports, 8, 436-442.

Nemati, M., Altunay, N., Tuzen, M., Farajzadeh, M.A., Nabil, A.A.A., Lotfipour, F., Mogaddam, M.R.A. (2021). Air-assisted liquid-liquid microextraction of total 3-monochloropropane-1,2-diol from refined edible oils based on a natural deep eutectic solvent and its determination by gas chromatography-mass spectrometry. Journal of Chromatography A, 1656, 462559.

Oz, E., Oz, F. (2022). Mutagenic and/or carcinogenic compounds in meat and meat products: Heterocyclic aromatic amines perspective. Теория и практика переработки мяса, 7(2), 112-117.

Önal, B., Özdikicierler, O., Yemişçioğlu, F. (2016). Türkiye piyasasında satışa sunulan patates cipslerinde 3-MCPD esterleri ve glisidil esterleri Miktarları. Akademik Gıda, 14 (3), 267-274.

Rahn, A. K. K., Yaylayan, V.A. (2011). What do we know about the molecular mechanism of 3-MCPD ester formation?. European Journal of Lipid Science and Technology, 113(3), 323-329.

Robert, M.C., Oberson, J.M., Stadler, R.H. (2004). Model studies on the formation of monochloropropanediols in the presence of lipase. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 52(16), 5102-5108.

Samojlik, E., Chang, M.C. (1970). Antifertility activity of 3-chloro-1,2-propanediol (U-5897) on male rats. Biology of Reproduction, 2(2), 299-304.

SCF (2001). Opinion of the Scientific Committee on Food on 3-monochloro-propane-1,2- diol (3-MCPD) updating the SCF opinion of 1994 adopted on 30 May 2001. SCF Opinion, SCF/CNTM/OTH/17 Final. https://ec.europa.eu/food/sites/food/file s/safety/docs/cs_contaminants_catalogue_mcpd_out91_en.pdf.

Sim, B. I., Khor, Y. P., Lai, O. M., Yeoh, C. B., Wang, Y., Liu, Y., Nehdi, I.A., Tan, C.P. (2020). Mitigation of 3-MCPD esters and glycidyl esters during the physical refining process of palm oil by micro and macro laboratory scale refining. Food Chemistry, 328, 127147.

Stadler, R.H. (2015). Monochloropropane-1,2-diol esters (MCPDEs) and glycidyl esters (GEs): An update. Current Opinion in Food Science, 6, 12-18.

Sun, C., Wu, N., Kou, S., Wu, H., Liu, Y., Pei, A., Li, Q. (2022). Occurrence, formation mechanism, detection methods, and removal approaches for chloropropanols and their esters in food: An updated systematic review. Food Chemistry: X, 17, 100529.

Taghizadeh, S.F., Naseri, M., Ahmadpourmir, H., Azizi, M., Rezaee, R., Karimi, G. (2023). Determination of 3 monochloropropane-1, 2-diol (3-MCPD) and 1,3-dichloropropan-2-ol (1, 3-DCP) levels in edible vegetable oils: A health risk assessment for Iranian consumers. Microchemical Journal, 192, 108946.

Turan, S., Solak, R., Keskin, Ş. (2018). Gıdalarda monokloropropandiol esterlerinin oluşumu ve belirlenmesi. Akademik Gıda, 16 (2), 210-217.

Türk Gıda Kodeksi (TGK) (2011). Türk Gıda Kodeksi Bulaşanlar Yönetmeliği, Gıdalardaki Bulaşanların Maksimum Limitleri, 28157.

Velíšek, J., Calta, P., Crews, C., Hasnip, S., Doležal, M. (2003). 3-Chloropropane-1,2-diol in models simulating processed foods: precursors and agents causing its decomposition. Czech Journal of Food Sciences, 21 (5), 153-161.

Velíšek, J., Davídek, J., Hajšová, J., Kubelka, V., Janíček, G., Mánková, B. (1978). Chlorohydrins in Protein Hydrolysates. Zeitschrift für Lebensmittel-Untersuchung und Forschung, 167, 241-244.

Vicente, E., Arisseto, A.P., Furlani, P.Z., Monteiro, V., Gonçalves, L.M. (2015). Levels of 3-monochloropropane-1,2-diol (3-MCPD) in selected processed foods from the Brazilian market. Food Research International, 77 (3), 310-314.

Wang, R., Tao, M., Zhu, Y., Fan, D., Wang, M., Zhao, Y. (2021). Puearin inhibited 3-chloropropane-1,2-diol fatty acid esters formation by reacting with glycidol and glycidyly esters. Food Chemistry, 358, 129843.

Wong, S.F., Lee, B.Q., Low, K.H., Jenatabadi, H.S., Radzi, C.W.J.B.W.M., Khora, S.M. (2020). Estimation of the dietary intake and risk assessment of food carcinogens (3-MCPD and 1,3-DCP) in soy sauces by Monte Carlo simulation. Food Chemistry, 311, 1-8.

Yaman, Y.T., Bolat, G., Saygin, T.B., Abaci, S. (2021). Molecularly imprinted label-free sensor platform for impedimetric detection of 3-monochloropropane-1,2-diol. Sensors & Actuators: B. Chemical, 328, 1-11.

Yıldırım, A., Yorulmaz, A. (2017). Gıdalarda bulunan 3-Monokloropropan-1,2-diol ve glisidil esterlerinin analiz yöntemleri, azaltılmalarına yönelik çalışmalar ve sağlık üzerine etkilerine ilişkin güncel gelişmeler. Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5 (12), 1497-1507.

Zheng, X., Wusheng, F., Zheng, K., Gao, B., Lin, L., Liu, W., Lin, Z., Fang, Q. (2020). A novel method for the simultaneous determination of esterified 2-/ 3-MCPD and glycidol in foods by GC-MS/MS. Food Control, 123, 107766.

Zhong, H.N., Zeng, Y., Zhu, L., Pan, J.J., Wu, S. L., Li, D., Dong, B., Li, H.K., Wang, X.H., Zhang, H. and Zheng, J.G. (2022). The occurrence of Mono/ Di-Chloropropanol contaminants in food contact papers and their potential health risk. Food Packaging and Shelf Life, 34, 101002.

BÖLÜM 13

YAPAY ZEKÂ TABANLI GÖRÜNTÜ İŞLEME YÖNTEMLERİ İLE KARACİĞER KANSERİNİN TESPİTİ

Mehmet Üsame KARAOSMAN[1]

Firdevs Banu ÖZDEMİR[2]

1 Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Simav Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Simav-Kütahya, Türkiye (ORCID: 0000-0002-8786-8317) email: mehmetusame.karaosman@ksbu.edu.tr

2 Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi Simav Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Simav-Kütahya, Türkiye (ORCID: 0000-0002-7935-2062) email: firdevsbanu.ozdemir@ksbu.edu.tr

1.Giriş

Görüntü işleme; elde edilen verilerin ölçme ve değerlendirmeden sonra başka bir cihazda okunabilmesi için dönüştürülmesine yönelik "sinyal işlemeden" ayrı bir işlemdir (Gonzalez, 2009). Farklı bir hedefe yönlendirilmiş olan görüntüler görüntü kaynağından elde edilen ayrı içeriklerden elde edilir. Bu tür görüntüler elektromikroskop, bilgisayar ve ultrason içerikli görüntülerden oluşmaktadır. Görüntü işlemede gerçekleştirilen ön hazırlık evresinde amaç görüntü üzerindeki gürültüleri azaltmaktır (Samtaş ve Gülesin, 2011). Görüntülere yüksek, orta ve düşük seviyede işlemler uygulanmaktadır. Giriş ve çıkış görüntülerinin gerçekliği filtreleme ile düşük düzeydeki işlemler için sağlanır. Orta seviye işlemlerde görüntülerde bulunan nesnelerin sınıflandırılması ve tanınması amacıyla tanıma ve bölme işlemleri oluşturulur. Yüksek düzey işlemlerde görüntülerdeki nesnelerin seçimi amacıyla görüntülerin analizini içerir. Bu analiz edilmiş görüntülerin detaylandırılmasıyla görüntü işleme tamamlanmış olur (Jähne, 2005).

Son yıllarda yüksek performanslı hesaplama gücü sayesinde yapay zekâ, veri analizinde hızlı ve vazgeçilmez bir yöntem olmuştur. Görüntü işleme yöntemlerinde makine öğrenimi ve derin öğrenme yöntemi çok kullanılan yöntemlerden ikisidir (Uysal ve Akkuş, 2022).

Yapay Zekâ (AI), minimum insan müdahalesiyle akıllı davranış modellemek amacıyla bilgisayar kullanılmasını ifade eden bir terimdir (Hamet ve Tremblay, 2017). John McCarthy yapay zekâ terimini ilk kez 1956'da akıllı makineler üretme mühendisliği ve bilimi olarak tanımlamıştır. 1980'ler ve 1990'larda yapay zekaya olan ilgide dünya genelinde bir artış görülmüştür. Bayes ağları, Bulanık uzman sistemler, hibrit akıllı sistemler ve yapay sinir ağları gibi yapay zekâ teknikleri, sağlık hizmetlerinde farklı klinik ortamlarında kullanılmıştır. 2016 yılında diğer sektörlerle karşılaştırıldığında yapay zekâ araştırmalarına yapılan yatırımların en büyük kısmı sağlık uygulamalarına yapılmıştır (Amisha ve ark, 2019). Yapay zekâ; doktor teşhisi, epidemiyoloji, farmakolojik çalışmalar, moleküler araştırmalar, medikal teşhis ve tedavi de uygulanmak üzere sağlık sisteminde farklı seviyelerde kullanılmaktadır (Yağın, 2022). Yapay zekâ; regresyon, örnek tabanlı, düzenlileştirme, karar ağacı, bayes, kümeleme, yapay sinir ağı, derin öğrenme, boyut azaltma, topluluk olmak üzere kullanılan birçok algoritmaya sahiptir.

Yapay zekânın fonksiyonlarına göre reaktif makinalar, sınırlı bellek, zihin teorisi ve öz farkındalık olmak üzere ise dört farklı türü bulunmaktadır. Reaktif makinalar, geçmişe ait veri saklamadığından, gelecekte yapılacak eylemlerde kullanılacak gerekli bilgi için geçmişteki verileri kullanamamaktadır. Buna örnek; Garry Kasparov'u mağlup eden IBM satranç

Kaynaklar

Amisha PM., Pathania M, Rathaur VK. Overview of artificial intelligence in medicine. Fam. Med. Prim. Care Rev 2019, 8: 2328–2331.

Batista GE, Monard MC. An Analysis Oo Four Missing Data Treatment Methods for

Supervised Learning. Appl Artif Intell 2003, 17: 519-33.

Chezmar, J. L., Rumancik, W. M., Megibow, A. J., Hulnick, D. H., Nelson, R. C., & Bernardino, M. E. (1988). Liver and abdominal screening in patients with cancer: CT versus MR imaging. Radiology, 168(1), 43-47.

E. Turban, 1993, Decison support systems, Third edit. Prentice Hall PTR Upper Saddle River, NJ, USA.

Gacar, A. (2019). Yapay zekâ ve yapay zekânın muhasebe mesleğine olan etkileri: Türkiye'ye yönelik fırsat ve tehditler. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 8, 389-394.

Gatos I, Tsantis S, Spiliopoulos S, Karnabatidis D, Theotokas I, Zoumpoulis P, Loupas T, Hazle JD, Kagadis GC. Ultrason Kayma Dalgası Elastografisi Kullanan, Kronik Karaciğer Hastalığının Sınıflandırılmasına Yönelik Renk Analizine Yönelik Bir Makine Öğrenimi Algoritması. Ultrason Med Biol. 2017;**43**:1797–1810.

Gonzalez, R. C. (2009). Digital image processing. Pearson education india.

Guo LH, Wang D, Qian YY, Zheng X, Zhao CK, Li XL, Bo XW, Yue WW, Zhang Q, Shi J, Xu HX. Kontrastlı ultrason görüntüleri ile karaciğer tümörlerinin bilgisayar destekli teşhisine dayalı, iki aşamalı, çok görüntülü öğrenme çerçevesi. Clin Hemorheol Microcirc. 2018;**69**:343–354.

Hamet P, Tremblay J. Artificial intelligence in medicine. Metab 2017, 69: 36-40.

Ibragimov B, Toesca D, Chang D, Yuan Y, Koong A, Xing L. Karaciğer SBRT'sinden sonra bireyselleştirilmiş hepatobiliyer toksisite tahmini için derin sinir ağının geliştirilmesi. Tıp Fiz. 2018;**45**:4763–4774.

Jähne, B. (2005). Digital Image Processing, Springer, 6th Ed., (pp. 7-19), Berlin, 2005.

Jose, R., & Chacko, S. (2020, December). CAD System for Detection and Classification of Liver Cancer using Optimization Neural Network & Convolution Neural Network Classifiers. In 2020 International Conference on Power, Instrumentation, Control and Computing (PICC) (pp. 1-5). IEEE.

LeCun, Y., Bengio, Y., & Hinton, G. (2015). Deep learning. Nature, 521, 436. doi: 10.1038/nature14539

Mamdani, E. H., & Assilian, S. (1975). An experiment in linguistic synthesis with a fuzzy logic controller. International journal of manmachine studies, 7(1), 1-13.

Mueller, J. P., & Massaron, L. (2021). Artificial intelligence for dummies. John Wiley & Sons.

N. Allahverdi, 2002, Uzman Sistemler Bir Yapay Zeka Uygulaması, Atlas Yayın Dağıtım, Ankara.

Naaqvi, Z., Akbar, S., Hassan, S. A., & Ain, Q. U. (2022, May). Detection of liver cancer through computed tomography images using deep convolutional neural networks. In 2022 2nd International Conference on Digital Futures and Transformative Technologies (ICoDT2) (pp. 1-6). IEEE.

Oliva, M. R., & Saini, S. (2004). Liver cancer imaging: role of CT, MRI, US and PET. Cancer imaging, 4(Spec No A), S42.

Öztemel, E. (2003). Yapay Sinir Ağları. İstanbul: Papatya, s.15-18

ÖZTÜRK, K., & ŞAHİN, M. E. (2018). Yapay Sinir Ağları ve Yapay Zekâ'ya Genel Bir Bakış. Takvim-I Vekayi, 6(2), 25-36.

Preis O, Blake MA, Scott JA. Karaciğerin PET taramalarının sinir ağı değerlendirmesi: klinik yorumlamada potansiyel olarak yararlı bir yardımcı. Radyoloji. 2011;**258**:714–721.

Samtaş, G., & Gülesin, M. (2011). Sayısal görüntü işleme ve farklı alanlardaki uygulamaları. Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges), 2(1), 85-97.

Sarker, I. H. (2021). Machine learning: Algorithms, real-world applications and research directions. SN computer science, 2(3), 160.

Siddique, M. A., Singh, S. K., Hasan, M., & Quazi, T. (2023). Double Stage Guassian Filtering and Marker Controlled Watershed Transform based Deep Learning Technique to automatically Detect Liver Cancer Using CT Scan Images. International Journal of Intelligent Systems and Applications in Engineering, 11(7s), 177-186.

Szepesvári C. Algorithms for Reinforcement Learning. Synth Lect Artif Intell Mach

Learn 2010, 4: 99-103.

Turan, D. (2020). Yapay zekâ ve vergi uygulamalarına etkisi. Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), 55-70.

Ucuzal H. Yapay Zekâya Dayalı Anlamsal Video İşleme Yöntemlerinin Tıpta

Kullanılabilirliğinin Araştırılması. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Biyoistatistik ve Tıp

Bişimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans tezi, Malatya:İnönü Üniversitesi, 2020.

Uysal, E., & YB, A. (2022). Görüntü işleme ve rekonstrüksiyonda yapay zekâ. Radyasyon Onkolojisinde Yapay Zekâ. Türkiye Klinikleri, 30-35.

Vivanti R, Szeskin A, Lev-Cohain N, Sosna J, Joskowicz L. Uzunlamasına karaciğer BT tarama çalışmalarında yeni tümörlerin otomatik tespiti ve tümör yükünün değerlendirilmesi. Int J Comput Assist Radiol Surg. 2017;**12**:1945–1957.

Yağın, B. (2022). Yapay zekâ tabanlı görüntü işleme yöntemleri ile COVID-19 tahmini.

Yamashita, Y., Mitsuzaki, K., Yi, T., Ogata, I., Nishiharu, T., Urata, J., & Takahashi, M. (1996). Small hepatocellular carcinoma in patients with chronic liver damage: prospective comparison of detection with dynamic MR imaging and helical CT of the whole liver. Radiology, 200(1), 79-84.

YÜKSEL, H., Çalışkan, F., & Dayık, M. (2016). Genetik algoritmaların tasarım sürecinde kullanılması. Teknik Bilimler Dergisi, 6(2).

Zadeh, L. A. (1976). A fuzzy-algorithmic approach to the definition of complex or imprecise concepts. In Systems Theory in the Social Sciences (pp. 202-282). Birkhäuser, Basel.

Zhao, X., Wu, N., & Ouyang, H. (1998). Imaging manifestations of tumors metastasized in fatty liver. Zhonghua Zhong liu za zhi [Chinese Journal of Oncology], 20(2), 132-134.

BÖLÜM 14

KOMPOZİT MALZEME ÇEŞİTLERİ UYGULAMA ALANLARI VE GELECEKTEKİ DURUMU ÜZERİNE ARAŞTIRMA

Abdulhadi KOŞATEPE[1]

1 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Patnos Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Optisyenlik Programı AĞRI TÜRKİYE

GİRİŞ

Kompozit Malzemelerin Tanımı ve Yapısı; Kompozit malzemeler, farklı özelliklere sahip iki veya daha fazla malzemenin bir araya getirilmesiyle oluşturulan malzemelerdir. Bu malzemeler, birbirine yapıştırılan veya takviye edilen bileşenlerden oluşur. Genellikle bir matris malzemesi ve takviye edici bileşenlerden oluşurlar (Bogdanov 2023; Xiao-Su, 2018; Munonyedi 2021). Matris malzemesi, kompozit malzemenin ana bileşenidir ve genellikle polimer, metal veya seramiklerden oluşur. Matris malzemesi, kompozit malzemenin şeklini ve dayanıklılığını belirler. Takviye edici bileşenler ise matris malzemesini güçlendirir ve özelliklerini artırır. Bu işe yarar bir kompozit malzeme aynı zamanda fiberler, parçacıklar veya partiküller şeklinde de olabilir. Kompozit malzemeler, farklı materyallerin avantajlarını bir araya getirerek özellikle mukavemet, rijitlik ve hafiflik gibi özelliklerde üstün performans sergiler. Örneğin, fiber takviyeli kompozitler yüksek mukavemet sağlarken aynı zamanda düşük ağırlığa sahiptir. Bununla birlikte, seramik takviyeli kompozitler ise yüksek sıcaklık dayanıklılığı sayesinde dikkat çekerler (Jones, 2018; Sahmaran and Andrade, 2008; Yan et al., 2012). Kompozit malzemelerin yapısı, takviye edici bileşenlerin matris malzemesine nasıl yerleştirildiğine bağlı olarak şekillenir. Fiber takviyeli kompozitler de, fiberler matris malzemesi içine dikkatlice yerleştirilir, böylece malzemenin dayanıklılığı ve mukavemeti artar. Bununla birlikte, partikül takviyeli kompozitler de ise partiküller matris malzemesine homojen bir şekilde dağıtılır. Bu, kompozit malzemenin özelliklerini ve performansını etkiler ve istenen özelliklerini sağlamak için dikkatli bir yöntem gerektirir. Fiber takviyeli kompozitlerin diğer bir avantajı, malzemenin yüksek dayanıklılığı ve hafifliğidir. Fiberler, matris malzemesine yerleştirildiğinde, malzeme daha sağlam ve hafif hale gelir. Örneğin, fiber takviyeli polimer kompozitler uçak yapımında sıklıkla kullanılır çünkü yüksek dayanıklılıkları ve düşük ağırlıkları sayesinde daha iyi performans sağlarlar. Buna karşılık, partikül takviyeli kompozitler genellikle daha ekonomik bir seçenektir. Partiküller, matris malzemesine homojen bir şekilde dağıtıldığında, malzemenin özelliklerinde düzenlilik ve tutarlılık sağlar. Örneğin, beton gibi partikül takviyeli kompozitler, yapıların güçlendirilmesinde sıklıkla kullanılır çünkü partiküller, malzemenin dayanıklılığını artırarak yapıların daha uzun süre dayanmasını sağlar Cale, 2023; Lawrence, 2014, Kumar et al. 2019; Wu, 2019).

Kompozit malzemelerin yapısı, bu takviye edici bileşenlerin matris malzemesine doğru bir şekilde yerleştirilmesiyle belirlendiği için, üretim sürecinde büyük bir titizlik ve dikkat gerektirir. Ayrıca, malzeme özelliklerini optimize etmek ve istenen performansı elde etmek için doğru oranlarda ve yöntemlerle takviye edici bileşenlerin yerleştirilmesi çok önemlidir. Bu nedenle, kompozit malzemelerin doğru şekilde üretildiği ve kullanıl-

KAYNAKLAR

Aljerf, M., Georgarakis, K., Louzguine-Luzgin, D., Le Moulec, A., Inoue, A., & Yavari, A. R. (2012). Strong and light metal matrix composites with metallic glass particulate reinforcement. Materials Science and Engineering: A, 532, 325-330.

Balcı, Ö., Prashanth, K. G., Scudino, S., Somer, M., & Eckert, J. (2019). Powder metallurgy of Al-based composites reinforced with Fe-based glassy particles: Effect of microstructural modification. Particulate Science and Technology, 37(3), 286-291.

Barbero, E. J. (2010). Introduction to composite materials design. CRC press.

Bogdanov, V., R. (2023). Problem of plane strain state of two-layer body in dynamic elastic-plastic formulation (Part III). Transfer of innovative technologies, 62-70. doi: 10.32347/tit.2022.51.0302

Cale, James. (2023). Materials: Composites. doi: 10.1016/b978-0-323-90800-9.00055-x

Chen, Bingsheng. (2015). Composite section material plate and machining process thereof.

Clyne, T. W., & Hull, D. (2019). An introduction to composite materials. Cambridge university press.

Dai, D., & Fan, M. (2014). Wood fibres as reinforcements in natural fibre composites: structure, properties, processing and applications. In Natural Fibre Composites (pp. 3-65). Elsevier.

Dang, Z. M., Yuan, J. K., Zha, J. W., Zhou, T., Li, S. T., & Hu, G. H. (2012). Fundamentals, processes and applications of high-permittivity polymer–matrix composites. Progress in materials science, 57(4), 660-723.

David, W. R. (2018). Modern ceramic engineering: properties, processing, and use in design. CRC Press.

Davis, D. C., Wilkerson, J. W., Zhu, J., & Ayewah, D. O. (2010). Improvements in mechanical properties of a carbon fiber epoxy composite using nanotube science and technology. Composite Structures, 92(11), 2653-2662.

De Araújo, M. (2011). Natural and man-made fibres: physical and mechanical properties. In Fibrous and composite materials for civil engineering applications (pp. 3-28). Woodhead Publishing.

Deborah, D., L., Chung. (2003). Science of composite materials. doi: 10.1007/978-1-4471-3732-0_2

Dixit, S., Goel, R., Dubey, A., Shivhare, P. R., & Bhalavi, T. (2017). Natural fibre reinforced polymer composite materials-a review. Polymers from renewable resources, 8(2), 71-78.

Ehrlich, H., Janussen, D., Simon, P., Bazhenov, V. V., Shapkin, N. P., Erler, C., Mertig, M., Born, R., Heinemann, S., & Hanke, T. (2008). Nanostructural organization of naturally occurring composites—Part II: silica-chitin-based biocomposites. Journal of Nanomaterials, 2008, 1-8.

Gan, Y. X., Solomon, D., & Reinbolt, M. (2010). Friction stir processing of particle reinforced composite materials. Materials, 3(1), 329-350.

Gowda, T. Y., Sanjay, M., Bhat, K. S., Madhu, P., Senthamaraikannan, P., Yogesha, B., & Pham, D. Polymer matrix-natural fiber composites: an overview, Cogent Engineering, vol. 5, no. 1, 2018. DOI: https://doi.org/10.1080/23311916.2018, 1446667.

Gopalakrishnan, S., & Murugan, N. (2012). Production and wear characterisation of AA 6061 matrix titanium carbide particulate reinforced composite by enhanced stir casting method. Composites Part B: Engineering, 43(2), 302-308.

Guo, N., & Leu, M. C. (2013). Additive manufacturing: technology, applications and research needs. Frontiers of mechanical engineering, 8, 215-243.

Hasan, S. A., Zaki, M. U., & Hasan, F. (2023). Properties & characterization of reinforced aluminium metal matrix composites. Materials Today: Proceedings.

Husić, S., Javni, I., & Petrović, Z. S. (2005). Thermal and mechanical properties of glass reinforced soy-based polyurethane composites. Composites science and Technology, 65(1), 19-25.

Jones, R. M. (2018). Mechanics of composite materials. CRC press.

Kainer, K. U. (2006). Basics of metal matrix composites. Metal Matrix Composites: Custom-made Materials for Automotive and Aerospace Engineering, 1-54.

Khalid, F., Beffort, O., Klotz, U., Keller, B., Gasser, P., & Vaucher, S. (2003). Study of microstructure and interfaces in an aluminium–C60 composite material. Acta Materialia, 51(15), 4575-4582.

Kopeliovich, D. (2014). Advances in the manufacture of ceramic matrix composites using infiltration techniques. In Advances in Ceramic Matrix Composites (pp. 79-108). Woodhead Publishing.

Kouzeli, M., & Mortensen, A. J. A. M. (2002). Size dependent strengthening in particle reinforced aluminium. Acta materialia, 50(1), 39-51.

Kumlutaş, D., Tavman, I. H., & Çoban, M. T. (2003). Thermal conductivity of particle filled polyethylene composite materials. Composites science and technology, 63(1), 113-117.

Davim, J. P., & Reis, P. (2003). Study of delamination in drilling carbon fiber reinforced plastics (CFRP) using design experiments. Composite structures, 59(4), 481-487.

Kumar, Dipen Rajak., Durgesh, D., Pagar., Ravinder, Kumar., Catalin, I., Pruncu. (2019). Recent progress of reinforcement materials: a comprehensive overview of composite materials. Journal of materials research and technology, doi: 10.1016/J.JMRT.2019.09.068

Kumar, D., Seetharam, R., & Ponappa, K. (2023). A Review on Microstructures, Mechanical Properties and Processing of High Entropy Alloys Reinforced Composite Materials. Journal of Alloys and Compounds, 172732.

Lawrence, E, Murr. (2014). Classification of Composite Materials and Structures.

Li, J., & Laghari, R. A. (2019). A review on machining and optimization of particle-reinforced metal matrix composites. The International Journal of Advanced Manufacturing Technology, 100, 2929-2943.

Lubin, G. (2013). Handbook of composites. Springer Science & Business Media.

Mallick, P. K. (Ed.). (2020). Materials, design and manufacturing for lightweight vehicles. Woodhead publishing.

Michael, Pfeifer. (2009). Material Properties and Materials Science. doi: 10.1016/B978-0-7506-8287-9.00004-5

Miracle, D. B. (2005). Metal matrix composites–from science to technological significance. Composites science and technology, 65(15-16), 2526-2540.

Munonyedi, Kelvin, Egbo. (2021). A fundamental review on composite materials and some of their applications in biomedical engineering. Journal of King Saud University: Engineering Sciences, doi: 10.1016/J.JKSUES.2020.07.007

Narayan, D. A., Ganapathi, M., Pradyumna, B., & Haboussi, M. (2019). Investigation of thermo-elastic buckling of variable stiffness laminated composite shells using finite element approach based on higher-order theory. Composite Structures, 211, 24-40.

Naslain, R. R. (2001). Ceramic matrix composites: Matrices and processing. Encyclopedia of Materials: Science and Technology, 1060-1066.

Naslain, R., & Pomeroy, M. (2016). Ceramic matrix composites: Matrices and processing, Reference Module In Materials Science and Materials Engineering, 1-8. In.

Polat, S., Sun, Y., Çevik, E., Colijn, H., & Turan, M. E. (2019). Investigation of wear and corrosion behavior of graphene nanoplatelet-coated B4C reinforced Al–Si matrix semi-ceramic hybrid composites. Journal of Composite Materials, 53(25), 3549-3565.

Qadir, J., Lewise, A. S., Wessley, G. J. J., & Samuel, G. D. (2023). Influence of nanoparticles in reinforced aluminium metal matrix composites in aerospace applications–A review. Materials Today: Proceedings.

Qin, Q. (2015). Introduction to the composite and its toughening mechanisms. In Toughening mechanisms in composite materials (pp. 1-32). Elsevier.

Rezaei, F., Yunus, R., & Ibrahim, N. A. (2009). Effect of fiber length on thermomechanical properties of short carbon fiber reinforced polypropylene composites. Materials & Design, 30(2), 260-263.

Sahmaran, M., Li, V. C., & Andrade, C. (2008). Corrosion resistance performance of steel-reinforced engineered cementitious composite beams. ACI Materials Journal, 105(3), 243.

Singh, T. J., & Samanta, S. (2015). Characterization of Kevlar fiber and its composites: a review. Materials Today: Proceedings, 2(4-5), 1381-1387.

Torralba, J. D., Da Costa, C. E., & Velasco, F. (2003). P/M aluminum matrix composites: an overview. Journal of Materials Processing Technology, 133(1-2), 203-206.

Tanzi, M. C., Farè, S., & Candiani, G. (2019). Foundations of biomaterials engineering. Academic Press.

Taya, M., & Arsenault, R. J. (2016). Metal matrix composites: thermomechanical behavior. Elsevier.

Taylor, D. (2022). The Theory of Critical Distances. Reference Module in Materials Science and Materials Engineering. Elsevier.

Teti, R. (2002). Machining of composite materials. CIRP Annals, 51(2), 611-634.

Thoppul, S. D., Finegan, J., & Gibson, R. F. (2009). Mechanics of mechanically fastened joints in polymer–matrix composite structures–a review. Composites science and technology, 69(3-4), 301-329.

Tsai, S. (2018). Introduction to composite materials. Routledge.

Verma, D., & Senal, I. (2019). Natural fiber-reinforced polymer composites: Feasibiliy study for sustainable automotive industries. In Biomass, biopolymer-based materials, and bioenergy (pp. 103-122). Woodhead Publishing.

Vinson, J. (2018). The behavior of sandwich structures of isotropic and composite materials. Routledge.

Wicks, S. S., de Villoria, R. G., & Wardle, B. L. (2010). Interlaminar and intralaminar reinforcement of composite laminates with aligned carbon nanotubes. Composites science and technology, 70(1), 20-28.

Wisnom, M. R., Gigliotti, M., Ersoy, N., Campbell, M., & Potter, K. D. (2006). Mechanisms generating residual stresses and distortion during manufacture of polymer–matrix composite structures. Composites Part A: Applied Science and Manufacturing, 37(4), 522-529.

Wu, Yunfeng. (2019). Structure of composite materials.

Xiao-Su, Yi. (2018). An Introduction to Composite Materials. doi: 10.1007/978-981-10-5696-3_1

Yan, D.-X., Ren, P.-G., Pang, H., Fu, Q., Yang, M.-B., & Li, Z.-M. (2012). Efficient electromagnetic interference shielding of lightweight graphene/polystyrene composite. Journal of Materials Chemistry, 22(36), 18772-18774.

Zhang, C. (2014). Understanding the wear and tribological properties of ceramic matrix composites. In Advances in ceramic matrix composites (pp. 312-339). Woodhead Publishing.

BÖLÜM 15

A356 ALÜMİNYUM ALAŞIMINDA DEMİR DİFÜZYONU, DÖKÜM SICAKLIĞI VE SIVI METAL TEMİZLİĞİNİN AKICILIĞA ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Prof. Dr. Mehmet GAVGALI[1]

Doç. Dr. Murat ÇOLAK[2]

Melek DURMUŞ[3]

1 Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Konya, Türkiye, mgavgali@erbakan.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1581-2605

2 Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Bayburt, Türkiye, mcolak@bayburt.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8255-5987

3 Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Konya, Türkiye, melekdurmus211@gmail.com,

ORCID: 0009-0006-1439-3759

1. GİRİŞ

Demir dışı metaller içerisinde en yaygın olarak kullanılan metallerin başında alüminyum ve alaşımları gelmektedir. Alüminyum hammadde olarak yeraltından çıkarılan boksit cevheri veya hurdaların geri dönüşümü ile elde edilerek kullanılmaktadır. Alüminyum alaşımları, çökeltmeyle sertleşebildiklerinden yüksek mukavemet-ağırlık oranları, mükemmel korozyon direnci, iyi yorulma özellikleri, yüksek kırılma tokluğu ve süneklik, iyi ısı iletkenliği ve kolay dökülebilirlik gibi özelliklere sahiptir. Diğer metallere göre üstün özelliklere sahip olmasından dolayı makine elemanları, otomotiv, inşaat malzemeleri ve havacılık endüstrileri gibi birçok alanda kullanım yeri bulmaktadır [1-3]. Alüminyum döküm alaşımlarının bileşim açısından bakıldığında yedi farklı temel bileşen içermektedir. Bunlar; alüminyum-bakır, alüminyum-silisyum-bakır, alüminyum-silisyum, alüminyum-silisyum-magnezyum, alüminyum-magnezyum, alüminyum-çinko-magnezyum ve alüminyum-kalay içeren bileşenlerdir. Bunlar arasında alüminyum-silisyum alaşımları, mükemmel döküm özellikleri ve mukavemetleri nedeniyle özellikle alüminyum alaşımlı döküm endüstrisinde önemli bir yere sahiptir [4]. Ayrıca yüksek mukavemetli ve tok Al-Si-Cu-Mg döküm alüminyum alaşımlarının geliştirilmesinin, otomotiv endüstrisinde döküm alüminyum alaşımlarının uygulanmasını teşvik etmek için etkili olduğu bilinmektedir [6]. Alüminyum döküm alaşımlarının mekanik özelliklerini iyileştirme üzerine oldukça yaygın çalışmalar yapılmaktadır [6-10].

Alaşımın ergitme yönteminin alaşım yüzeyinde oluşan oksit filminin kalınlığını da etkilediği yapılan çalışmalarda vurgulanmaktadır [11]. Alüminyum alaşımlı dökümlerde alaşımda bulunan kalıntılar, intermetalikler ve oksitlerin gözeneklilik oluşumunu etkilediği, korozyon direncini ve mekanik özellikleri azalttığı tespit edilmiştir [12]. Yani sıvı metalin kalitesi, alüminyum alaşımlarının özelliklerini, mikro yapılarını, mekanik özelliklerini önemli ölçüde etkilemektedir [13-17]. Alaşıma çeşitli elementlerin eklenmesi, alaşımın ergitilme yöntemi ve döküm prosesinin tümü, alüminyum alaşımlarının nihai özelliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Dökümü gerçekleştirilecek sıvı metale tane incelticiler eklendiğinde, ortaya çıkan alüminyum döküm numunelerinde mikroyapının etkilendiği görülmektedir [18]. Alüminyum alaşımlarının birçok alanda kullanımında ve kaliteli ürün üretiminde belirleyici faktör, ergiyik metalin kalitesi ve alaşımların içerisinde bulunabilen istenmeyen elementlerin kontrolüdür. Ergiyik metalin kalitesi, alaşımın genel performansını ve özelliklerini belirleyen en temel unsurlardan biridir [19]. Ergiyik içerisinde bulunan istenmeyen elementlerin minimize edilmesi, alaşımın mekanik dayanıklılığını, korozyon direncini, akışkanlığını ve işlenebilirliğini doğrudan etkileyerek, kaliteli parçaların üretiminde kritik bir rol oynar. Alüminyum ve alaşımla-

KAYNAKÇA

1. Sajadifar, S. V., Scharifi, E., Weidig, U., Steinhoff, K., & Niendorf, T. (2020). Performance of thermo-mechanically processed AA7075 alloy at elevated temperatures—From microstructure to mechanical properties. *Metals*, *10*(7), 884.
2. Isadare, A. D., Aremo, B., Adeoye, M. O., Olawale, O. J., & Shittu, M. D. (2013). Effect of heat treatment on some mechanical properties of 7075 aluminium alloy. *Materials Research*, *16*, 190-194.
3. Tokatlı, M., Uslu, E., Çolak, M. Yüksel, Ç. (2022). Alüminyum Alaşımlarına Uygulanan Sıvı Metal Temizliği Kontrol Yöntemlerinin İncelenmesi. *Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 235-247.
4. Kaufman, J. G., Rooy, E. L., & Handbook, A. S. (2004). Aluminum Casting Alloys Aluminum Alloy Castings: Properties, Processes and Applications. Materials Park: ASM International, 7-20.
5. Zhang, M., Tian, Y., Zheng, X., Zhang, Y., Chen, L., & Wang, J. (2023). Research Progress on Multi-Component Alloying and Heat Treatment of High Strength and Toughness Al–Si–Cu–Mg Cast Aluminum Alloys. *Materials*, *16*(3), 1065.
6. Gao, Q., Yang, B., Gan, G., Zhong, Y., Sun, L., Zhai, W., ... & Lu, Y. (2020). Microstructure and wear resistance of TiB2/7075 composites produced via rheocasting. *Metals*, *10*(8), 1068.
7. Çolak, M. (2019). Modification of eutectic Al–Si alloys by Sr and CuSn5. *Materials Research Express*, *6*(10), 1065a2.
8. Çolak, M., & Kayıkçı, R. (2009). Alüminyum dökümlerinde tane inceltme. *Sakarya University Journal of Science*, *13*(1), 11-17.
9. Teke, Ç., Çolak, M., Taş, M., & İpek, M. (2019). Modeling of the impact of initial mold temperature, Al5Ti1B and Al10Sr additions on the critical fraction of solid in die casting of aluminum alloys using fuzzy expert system. Polish Acad Sciences Inst Physics.
10. Yilmaz, G., Colak, M., & Uslu, E. (2023). Solidification analysis for variable thickness aluminum castings: simulation and chill design insights. *Engineering Research Express*, *5*(4), 045021.
11. Grachev, V. (2017). Aluminium Alloys Smelting in Shaft-Reverberatory Furnaces in a Liquid Bath Mode. *Archives of Foundry Engineering*, *17*(2), 183-189.
12. Chen, Y. J. (2010). Ultrasonic evaluation of the quality of A356. 2 alloy by fluxing treatment. *Materials transactions*, *51*(4), 803-809.
13. Erzi, E., Gürsoy, Ö., Yüksel, Ç., Colak, M., & Dispinar, D. (2019). Determination of acceptable quality limit for casting of A356 aluminium alloy: supplier's quality index (SQI). *Metals*, *9*(9), 957.

14. Çolak, M., Kayikci, R., & Dispinar, D. (2016). Melt cleanliness comparison of chlorine fluxing and Ar degassing of secondary Al-4Cu. *Metallurgical and Materials Transactions B*, *47*, 2705-2709.

15. Tokatlı, M., Saydam, F., Hal, M., Koşatepe, A., Çolak, M., Yüksel Ç. (2022). Alüminyum Alaşımlarının Dökümünde Yaygınca Kullanılan Sıvı Metal Temizleme Yöntemlerinin İncelenmesi. *Journal of the Institute of Science and Technology*, *12*(1), 423-434.

16. Tigli, A., Tokatli, M., Uslu, E., Colak, M., & Dışpınar, D. (2023). Correlation Between K-value, Density Index and Bifilm Index in Determination of Liquid Al Cleanliness. *Archives of Foundry Engineering*, *23*(3).

17. Tokatlı, M., Uslu, E., Çolak, M., & Yüksel, Ç. (2022). Investigation of the effect of liquid metal quality on feedability in casting of A356 aluminum alloys. *Turkish Journal of Electromechanics and Energy*, *7*(3).

18. Maumela, M., Moema, J., & Buthelezi, T. (2022). Efficiency of different commercial TiBAl grain refiners on refinement of pure aluminum cast structures. In *MATEC Web of Conferences* (Vol. 370, p. 04003). EDP Sciences.

19. Usenko, N. I., Shevchenko, M. A., Kotova, N. V., Berezutskii, V. V., Ivanov, M. I., & Sudavtsova, V. S. (2015). Mixing enthalpies of Al–Co melts. *Powder Metallurgy and Metal Ceramics*, *54*, 324-330.

20. Han, J., Liu, Z., Jia, Y., Wang, T., Zhao, L., Guo, J., ... & Chen, Y. (2020). Effect of TiB2 addition on microstructure and fluidity of cast TiAl alloy. *Vacuum*, *174*, 109210.

21. Rathinasuriyan, C., Bharath, A., & Sridhar, K. (2022). Reducing iron content from aluminium molten bath through filter bag, centrifugal separation and flux refining method. *Materials Today: Proceedings*, *62*, 1026-1032.

22. Design, L. E. O. S. C. (2007). Handbook. NASA, Washington, DC, NASA HDBK-4006, approved June, 3.

23. Ravi, K. R., Pillai, R. M., Amaranathan, K. R., Pai, B. C., & Chakraborty, M. (2008). Fluidity of aluminum alloys and composites: A review. *Journal of Alloys and Compounds*, *456*(1-2), 201-210.A.

24. Fazeli, A. H., Saghafian, H., Boutorabi, S. M. A., & Campbell, J. (2021). The fluidity of aluminium ductile irons. *International Journal of Metalcasting*, 1-10.

25. Taylor, J. A. (2012). Iron-containing intermetallic phases in Al-Si based casting alloys. *Procedia Materials Science*, *1*, 19-33.

26. Wang, L., Makhlouf, M., & Apelian, D. (1995). Aluminium die casting alloys: alloy composition, microstructure, and properties-performance relationships. *International materials reviews*, *40*(6), 221-238.

27. Gowri, S., & Samuel, F. H. (1994). Effect of alloying elements on the solidification characteristics and microstructure of Al-Si-Cu-Mg-Fe 380 alloy. *Metallurgical and Materials Transactions A*, *25*, 437-448.

28. Taghaddos, E., Hejazi, M. M., Taghiabadi, R., & Shabestari, S. G. (2009). Effect of iron-intermetallics on the fluidity of 413 aluminum alloy. *Journal of Alloys and Compounds*, *468*(1-2), 539-545.

29. Colak, M., Kayikci, R., & Dispinar, D. (2015). Influence of different cross sections on fluidity characteristics of A356. *Transactions of the Indian Institute of Metals*, *68*, 275-281.

30. Şensoy, A. T., Çolak, M., Kaymaz, I., & Dispinar, D. (2020). Investigating the optimum model parameters for casting process of A356 alloy: A cross-validation using response surface method and particle swarm optimization. *Arabian Journal for Science and Engineering*, *45*, 9759-9768.

31. Çolak, M., & Kaya, S. (2021). Investigation of the effect of inoculant and casting temperature on fluidity properties in the production of spheroidal graphite cast iron. *Transactions of the Indian Institute of Metals*, *74*, 205-214.

32. Prukkanon, W., Srisukhumbowornchai, N., & Limmaneevichitr, C. (2009). Influence of Sc modification on the fluidity of an A356 aluminum alloy. *Journal of Alloys and Compounds*, *487*(1-2), 453-457.

33. Timelli, G., & Bonollo, F. (2007). Fluidity of aluminium die castings alloy. *International Journal of Cast Metals Research*, *20*(6), 304-311.

34. Teke, Ç. (2022). Determination of flow distance of the fluid metal due to fluidity in ductile iron casting by artificial neural networks approach. Open Chemistry, 20(1), 1019-1028.

35. Liu, Y., Liu, M., Luo, L., Wang, J., & Liu, C. (2014). The solidification behavior of AA2618 aluminum alloy and the influence of cooling rate. *Materials*, *7*(12), 7875-7890.

36. Huang, H., Wang, Y. X., Fu, P. H., Peng, L. M., Jiang, H. Y., & Xu, W. Y. (2013). Fluidity of AZ91D and Mg–3Nd–0· 2Zn–Zr (wt-%) magnesium alloys: response to pouring and mould temperature. *International Journal of Cast Metals Research*, *26*(4), 213-219.

37. Behera, R., Chatterjee, D., & Sutradhar, G. (2012). Effect of reinforcement particles on the fluidity and solidification behavior of the stir cast aluminum alloy metal matrix composites. *American Journal of Materials Science*, *2*(3), 53-61.

38. Suryadarma, E. H. E., Ai, T. J., Bawono, B., & Siswantoro, A. T. (2022). Improving bimetal bond quality between cast steel and aluminum alloys using response surface methodology. *International Journal of Metalcasting*, 1-10.

39. Song, L. Y., Liu, H. X., Nie, S. N., Yu, B. Y., Wang, S. C., Zheng, L., & Li, R. X. (2019). Microstructure and fracture behavior of Al-Si-Mg alloy prepared with recycled alloy. *Materialwissenschaft und Werkstofftechnik*, *50*(4), 462-470.

40. Chen, C. M., & Kovacevic, R. (2004). Joining of Al 6061 alloy to AISI 1018 steel by combined effects of fusion and solid state welding. *International Journal of Machine Tools and Manufacture*, *44*(11), 1205-1214.

41. Watanabe, T., Sakuyama, H., & Yanagisawa, A. (2009). Ultrasonic welding between mild steel sheet and Al–Mg alloy sheet. *Journal of Materials Processing Technology*, *209*(15-16), 5475-5480.

42. Zhang, W., Sun, D., Han, L., Gao, W., & Qiu, X. (2011). Characterization of intermetallic compounds in dissimilar material resistance spot welded joint of high strength steel and aluminum alloy. *Isij International*, *51*(11), 1870-1877.

43. Mohan, D. G., Tomków, J., & Karganroudi, S. S. (2022). Laser welding of UNS S33207 hyper-duplex stainless steel to 6061 aluminum alloy using high entropy alloy as a filler material. *Applied Sciences*, *12*(6), 2849.

44. Goto, I., Shirai, K., Ohyama, R., & Kurosawa, K. (2022). Dissolution Mechanism of Intermetallic Layer by Iron Erosion in Aluminum-Based Molten Binary Alloys. *Materials Transactions*, *63*(5), 730-739.

45. Shao, L., Shi, Y., Huang, J. K., & Wu, S. J. (2015). Effect of joining parameters on microstructure of dissimilar metal joints between aluminum and galvanized steel. *Materials & Design*, *66*, 453-458.

46. Scharf, C., & Ditze, A. (2007). Iron pickup of AZ91 and AS31 magnesium melts in steel crucibles. *Advanced Engineering Materials*, *9*(7), 566-571.

47. Sasaki, T., Yakou, T., Mochiduki, K., & Ichinose, K. (2005). Effects of carbon contents in steels on alloy layer growth during hot-dip aluminum coating. *ISIJ international*, *45*(12), 1887-1892.

48. Khalifa, W., Samuel, F. H., & Gruzleski, J. E. (2003). Iron intermetallic phases in the Al corner of the Al-Si-Fe system. *Metallurgical and Materials Transactions A*, *34*, 807-825.

49. de Moraes, H. L., de Oliveira, J. R., Espinosa, D. C. R., & Tenório, J. A. S. (2006). Removal of iron from molten recycled aluminum through intermediate phase filtration. *Materials transactions*, *47*(7), 1731-1736.

50. Bolibruchová, D., & Richtárech, L. (2013). Effect of adding iron to the AlSi7Mg0. 3 (EN AC 42 100, A356) alloy. *Manufacturing technology*, *13*(3), 276-281.

51. Ahmad, R., Asmael, M. B. A., & Ourdjini, A. (2014). Effect of high Cerium and Lanthanum on Impact toughness of Al-11Si-Cu eutectic cast alloy. *Applied Mechanics and Materials*, *660*, 195-198.

52. Haga, T., Imamura, S., Watari, H., & Nishida, S. (2020, September). Effect of Casting Conditions on Fluidity of Aluminum Alloy in Die Casting. In *International Conference on Leading Edge Manufacturing/Materials and Processing* (Vol. 83624, p. V001T05A013). American Society of Mechanical Engineers.

BÖLÜM 16

OTONOM ARAÇLARDA KULLANILAN SENSÖRLERİN İNCELENMESİ

Ferhat AĞAÇ[1]

Arif BAŞGÜMÜŞ[2]

Mustafa NAMDAR[3]

Güneş YILMAZ[4]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Hibrid ve Elektrikli Taşıtlar Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye, 502338009@ogr.uludag.edu.tr,

ORCID: 0009-0008-3055-5951

2 Dr. Öğr. Üyesi, Bursa Uludağ Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, Bursa, Türkiye, basgumus@uludag.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-0611-3220

3 Doç. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, Kütahya, Türkiye, mustafa.namdar@dpu.edu.tr,

ORCID: 0000-0002-3522-4608

4 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü, Bursa, Türkiye, gunesy@uludag.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-8972-1952

Giriş

Ulaşım sektöründe büyük gelişmeler ortaya çıkmış ve çıkmaya devam etmektedir. Ulaşım sektörünün en önemli parçalarından biri olan karasal ulaşım araçları her geçen gün gelişmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte insan faktöründen kaynaklanan hataları minimuma indirmek için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu amaçla sensör teknolojisi alanında çalışmalar yapılmış ve modern bir araç üzerinde onlarca sensör konumlandırılmıştır. Sensör teknolojisinin de gelişimiyle birlikte ulaşım sektöründe bir basamak daha atlamış ve insan faktörünü tamamen ortadan kaldırmaya yönelik adımlar atılmaktadır. Bunlardan biri otonom araçların kullanıma sunulması olarak gösterilebilir. Otonom araçlar üzerinde çeşitli amaçlara hizmet eden sensörler bulunmakla birlikte, bunlardan RADAR (Radio Detection and Ranging), LiDAR (Light Detection and Ranging), kameralar ve ultrasonik sensörler en önemlileri olarak sayılabilir.

Sensör ve iletişim teknolojisindeki önemli ilerlemeler ve engel tespit teknikleri ile algoritmaların güvenilir bir şekilde uygulanmasıyla birlikte otonom sürüş, ulaşım ve mobilitenin geleceğinde devrim yaratabilecek önemli bir teknoloji haline gelmektedir. Sensörler, otonom bir sürüş sisteminde araç çevresinin algılanması açısından temel öneme sahiptir ve birden fazla entegre sensörün kullanımı ve performansı, otonom sürüşlü araçların güvenliğini ve fizibilitesini doğrudan belirleyebilir [1].

Otomotiv radarları, LiDAR, ultrason ve kameralar gibi diğer sensörlerle birlikte, sürücüsüz araçların ve gelişmiş sürücü asistanı sistemlerinin (Advanced Driver-Assistance Systems, ADAS) omurgasını oluşturur. Bu teknolojik gelişmeler, radarlardan/sensörlerden kontrolöre kadar uzun bir sinyal işleme yoluna sahip son derece karmaşık sistemler tarafından sağlanmaktadır. Otomotiv radar sistemleri, nesnelerin ve engellerin, konumlarının ve araca göre hızlarının algılanmasından sorumludur. Milimetre-dalga (mm-dalga) yarı iletken teknolojisindeki ilerleme ile sinyal işleme tekniklerinin gelişmesi, otomotiv radar sistemlerinde önemli bir rol oynamaktadır [2].

LiDAR'lar, çevrelerindeki nesneleri algılamak ve mesafe, hız ve konum bilgilerini elde etmek için lazer ışını kullanırlar. LiDAR'lar

KAYNAKLAR

[1] Yeong, D. J., Velasco-Hernandez, G., Barry, J., & Walsh, J. (2021). Sensor and sensor fusion technology in autonomous vehicles: A review. Sensors, 21(6), 2140.

[2] Patole, S. M., Torlak, M., Wang, D., & Ali, M. (2017). Automotive radars: A review of signal processing techniques. IEEE Signal Processing Magazine, 34(2), 22-35.

[3] Ortiz, F. M., Sammarco, M., Costa, L. H. M., & Detyniecki, M. (2022). Applications and services using vehicular exteroceptive sensors: A survey. IEEE Transactions on Intelligent Vehicles, 8(1), 949-969.

[4] Wong, P. K., Tam, L. M., & Ke, L. (2012). Automotive engine power performance tuning under numerical and nominal data. Control Engineering Practice, 20(3), 300-314.

[5] Kim, J., Park, S., & Lee, U. (2020). Dashcam witness: Video sharing motives and privacy concerns across different nations. IEEE Access, 8, 110425-110437.

[6] Wahlström, J., Skog, I., & Händel, P. (2017). Smartphone-based vehicle telematics: A ten-year anniversary. IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems, 18(10), 2802-2825.

[7] Seneviratne, S., Hu, Y., Nguyen, T., Lan, G., Khalifa, S., Thilakarathna, K., ... & Seneviratne, A. (2017). A survey of wearable devices and challenges. IEEE Communications Surveys & Tutorials, 19(4), 2573-2620.

[8] Ortiz, F. M., Sammarco, M., Costa, L. H. M., & Detyniecki, M. (2020). Vehicle telematics via exteroceptive sensors: A survey. arXiv preprint arXiv:2008.12632.

[9] Chaki, J., Dey, N., Shi, F., & Sherratt, R. S. (2019). Pattern mining approaches used in sensor-based biometric recognition: a review. IEEE Sensors Journal, 19(10), 3569-3580.

[10] Shung, J. L. W., Piazzoni, A., Vijay, R., Kin, L. A. H., & de Boer, N. (2023). White paper on Selected Environmental Parameters affecting Autonomous Vehicle (AV) Sensors. arXiv preprint arXiv:2309.02673.

[11] Liang, Q., Wang, Z., Yin, Y., Xiong, W., Zhang, J., & Yang, Z. (2023). Autonomous aerial obstacle avoidance using LiDAR sensor fusion. Plos one, 18(6), e0287177.

[12] Wang, X., & Zhu, J. (2024). Vehicle-mounted imaging LiDAR with nonuniform distribution of instantaneous field of view. Optics & Laser Technology, 169, 110063.

[13] Vargas, J., Alsweiss, S., Toker, O., Razdan, R., & Santos, J. (2021). An overview of autonomous vehicles sensors and their vulnerability to weather conditions. Sensors, 21(16), 5397.

[14] Xu, W., Yan, C., Jia, W., Ji, X., & Liu, J. (2018). Analyzing and enhancing the security of ultrasonic sensors for autonomous vehicles. IEEE Internet of Things Journal, 5(6), 5015-5029.

[15] Carullo, A., & Parvis, M. (2001). An ultrasonic sensor for distance measurement in automotive applications. IEEE Sensors journal, 1(2), 143.

[16] Zaarane, A., Slimani, I., Al Okaishi, W., Atouf, I., & Hamdoun, A. (2020). Distance measurement system for autonomous vehicles using stereo camera. Array, 5, 100016.

[17] Wei, S. D., & Lai, S. H. (2008). Fast template matching based on normalized cross correlation with adaptive multilevel winner update. IEEE Transactions on Image Processing, 17(11), 2227-2235.

2023
December

Research And Evaluations In Agriculture, Forestry **AND AQUACULTURE**

EDITORS
Prof. İbrahim CENGİZLER
Prof. Sibel TAN
Prof. Ufuk TÜRKER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editors• Prof. Dr. İbrahim CENGİZLER

Prof. Dr. Sibel TAN

Prof. Dr. Ufuk TÜRKER

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-411-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

HALYOMORPHA HALYS IN ALL DETAILS

Temel GÖKTÜRK.....1

CHAPTER 2

AN OVERVIEW OF WATER SECURITY

Özgür CANPOLAT, Serap SALER 27

CHAPTER 3

THE EFFECT OF ADDING SCENEDESMUS OBLIQUUS TO FEED IN DIFFERENT WAYS ON THE GROWTH AND POPULATION DENSITY OF DAPHNIA MAGNA

Çetin YAĞCILAR, Halime PEHLİVANOĞLU

Selim BAYRAM, Eren ARPAĞ.....45

CHAPTER 4

RHODE ISLAND RED-II KAHVERENGİ YUMURTACI HATTIN 43 HAFTALIK TESPİTİ

Cemal POLAT, Ayçelen DOĞAN 61

CHAPTER 5

EVALUATION OF FOREST CADASTRE STUDIES (ARTVIN REGIONAL DIRECTORATE OF FORESTRY EXAMPLE)

Sevim İNANÇ ÖZKAN, Songül ONAY.....77

CHAPTER 6

CLOUD COMPUTING IN AGRICULTURE

Ufuk TÜRKER, Maksut Barış EMİNOĞLU 89

CHAPTER 7

EVALUATION OF PEST CONTROL IN FORESTS OF TURKEY

Sevim İNANÇ ÖZKAN.....105

CHAPTER 8

THE GLOBAL PROBLEM: WATER POLLUTION AND HEAVY METALS-A REVIEW

Özgür CANPOLAT*.....*119

CHAPTER 9

FISHES USED AS BIOINDICATOR FOR HEAVY METAL POLLUTION IN AQUATIC ECOSYSTEMS

Özgür CANPOLAT*.....*143

HALYOMORPHA HALYS IN ALL DETAILS

Temel GÖKTÜRK[1]

1 Prof.Dr., Artvin Çoruh University, Faculty of Forestry, Department of Forestry Engineering, 08000, Artvin, Türkiye : temel.gokturk@artvin.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4064-4225.

1. Introduction

In addition to increasing trade and transportation in the world, pest species have spread across continents and countries due to global climate change. Invasive species cause heavy economic losses worldwide by negatively affecting biodiversity, natural and agricultural ecosystems in a new ecosystem (Panizzi and Grazia, 2015). They can also act as disease vectors that negatively affect ecosystem function and human health (Crowl et al., 2008). Invasive alien species can establish high populations in a short period of time due to the absence of natural enemies in their countries of origin, finding new hosts and their high adaptability (Pimentel et al., 2000).

Brown marmorated stink bug [*Halyomorpha halys* (Stål, 1855) (Hemiptera: Pentatomidae)] is one of the best known invasive pests. Since its detection, it has spread rapidly to many countries of the world and continues to cause damage to hundreds of plant species.

Scientific name: *Halyomorpha halys* (Stål), 1855 (Hemiptera: Pentatomidae)

Other relevant scientific names: *Halyomorpha mista, H. brevis, H. remota*

Common name: Brown Marmorated Stink Bug (BMSB)

Synonyms: * *Pentatoma halys* Stål, * *Poecilometis mistus* Uhler, * *Cappaea halys* Stål, * *Dalpada brevis* Walker, * *Dalpada remota* Walker, * *Halyomorpha picus* Fabricius,* *Halyomorpha timorensis* Signoret, * *Halyomorpha brevis,* Hasegawa, * *Halyomorpha mista* Uhler

References

Abram, P.K., Doyon, J., Brodeur, J., Gariepy, T.D., Boivin, G. (2014a). Susceptibility of *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae) eggs to different life stages of three generalist predators. Can. Entomol., 147 (2): 222-226.

Abram, P.K., Gariepy, T.D., Boivin, G., Brodeur, J. (2014b). An invasive stink bug as an evolutionary trap for an indigenous egg parasitoid. Biol. Invasions., 16:1387–1395.

Ak, K., Uluca, M., Aydin, Ö., Gokturk, T. (2019). Important invasive species and its pest status in Türkiye: *Halyomorpha halys* (Stål)(Heteroptera: Pentatomidae). J Plant Diseases and Protec., 126 (5): 401-408.

Aldrich, J.R., Khrimian, A., Camp, M.J. (2007). Methyl 2,4,6-decatrienoates attract stink bugs and tachinid parasitoids. J. Chem. Ecol. 33:801–815.

Aldrich, J.R., Khrimian, A., Chen, X., Camp, M.J. (2009). Semiochemically based monitoring of the invasion of the brown marmorated stink bug and unexpected attraction of the native green stink bug (Heteroptera: Pentatomidae) in Maryland. Fla. Entomol., 92: 483-491.

Arnold, K. (2009). *Halyomorpha halys* (Stal, 1855), a species of bug that has been documented for the first time in the European fauna (Insecta: Heteroptera, Pentatomidae, Pentatominae, Cappaeini). Mitt Thüringer Entomol., 16: 19.

Balusu, R.R., Talamas, E.J., Cottrell, T.E., Toews, M.D., Blaauw, B.R., Sial, A.A., Buntin, D.G., Fadamiro, H.Y., Tillman, G. (2019). First record of *Trissolcus basalis* (Hymenoptera: Scelionidae) parasitizing *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae) in the United States. Biodiversity Data Journal, 7: e39247.

Bariselli, M., Bugiani, R., Maistrello, L. (2016). Distribution and damage caused by *Halyomorpha halys* in Italy. EPPO Bulletin, 46 (2): 332–334.

Bergmann, E.J., Raupp, M.J. (2014). Efficacies of common ready to use insecticides against *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae). Fla Entomol., 97:791–800.

Bergmann, E.J., Venugopal, P.D., Martinson, H.M., Michael, J.R., Paula, M.S. (2016). Host plant use by the Invasive *Halyomorpha halys* (Stal) on woody ornamental trees and shrubs. PLoS ONE, 11(2): e0149975.

Bosco, L., Moraglio, S.T., Tavella, L. (2017). *Halyomorpha halys*, a serious threat for hazelnut in newly invaded areas. J. Pest. Sci., 91(2): 661-670.

Bosco, L., Nardelli, M., Tavella, L. (2020). First insights on early host plants and dispersal behavior of *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae) from overwintering to crop colonization. Insects, 11, 866.

Callot, H., Brua, C. (2013). *Halyomorpha halys* (Stål, 1855), the marmorated stink bug, new species for the fauna of France (Heteroptera Pentatomidae). L'Entomologiste, 69:69–71.

Cambridge, J.E., Francoeur, L., Hamilton, G.C. (2017). Brown marmorated stink bug (Hemiptera: Pentatomidae) attraction to various light stimuli. Florida Entomologist, 100 (3): 583-588.

Cerci, B., Kocak, O. (2017). Further contribution to the Heteroptera (Hemiptera) fauna of Türkiye with a new synonymy. Acta Biologica Turcica, 30 (4): 121-127.

Cottrell, T.E., Landolt, P.J., Zhang, Q.H., Zack, R.S. (2014). A chemical lure for stink bugs (Hemiptera: Pentatomidae) is used as a kairomone by *Astata occidentalis* (Hymenoptera: Sphecidae). Florida Entomologist, 97 (1): 233-237.

Crowl, T.A., Crist, T.O., Parmenter, R.R., Belovsky, G., Lugo, A.E. (2008). The spread of invasive species and infectious disease as drivers of ecosystem change. Front. Ecol. Environ., 6 (5): 238-246.

Funayama, K. (2002). Oviposition and development of *Halyomorpha halys* (Stål) and *Homalogonia obtusa* (Walker) (Heteroptera: Pentatomidae) on apple trees. Japanese Journal of Applied Entomology and Zoology, 46: 1-6.

Fusu, L., Andreadis, S.S. (2023). *Ooencyrtus mirus* (Hymenoptera, Encyrtidae), discovered in Europe parasitizing eggs of *Halyomorpha halys* (Hemiptera, Pentatomidae). Journal of Hymenoptera Research 96: 1045–1060.

Gapon, D.A. (2016). First records of the brown marmorated stink bug *Halyomorpha halys* (Stål, 1855) (Heteroptera: Pentatomidae) in Russia, Abkhazia, and Georgia. Entomoll. Rev., 96 (8): 1086-1088.

Gariepy, T.D., Fraser, H., Scott-Dupree, C.D. (2014). Brown marmorated stink bug (Hemiptera: Pentatomidae) in Canada: recent establishment, occurrence, and pest status in Southern Ontario. The Canadian Entomologist, 146: 579–582.

Gouli, V., Gouli, S., Skinner, M., Hamilton, G., Kim, J.S., Parker, B.L. (2012). Virulence of select entomopathogenic fungi to the brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* (Stål) (Heteroptera: Pentatomidae). Pest Manag. Sci., 68:155–157.

Göktürk, T. (2020). The investigation of effectiveness of light and pheromone traps on control of *Halyomorpha halys* (Stal) Artvin Coruh University Journal of Forestry Faculty, 21 (2): 270-275.

Göktürk, T., Burjanadze, M., Tozlu, G. (2023). First record of *Cylindromyia bicolor* (Diptera: Tachinidae) as an adult parasitoid of *Halyomorpha halys* (Heteroptera: Pentatomidae) in the World. Artvin Coruh University Journal of Forestry Faculty, 24 (1): 249-253.

Göktürk, T., Tozlu, G. (2019). An important agricultural pest for Turkey: invasive species *Halyomorpha halys*. In: Proceedings of International Black Sea Coastline Countries Symposium, May 2-5, Batumi / Georgia, pp. 283-297.

Hamilton, C.G. (2009). Brown marmorated stink bug. American Entomologist, 55: 19-20.

Haye, T., Abdallah, S., Gariepy, T., Wyniger, D. (2014). Phenology, life table analysis and temperature requirements of the invasive brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys*, in Europe. J. Pest Sci., 87:407–418.

Haye, T., Gariepy, T., Hoelmer, K., Rossi, J.P., Streito, J.C. (2015). Range expansion of the invasive brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys*: An increasing threat to field, fruit and vegetable crops worldwide. Journal of Pest Science, 88 (4): 665- 673.

Heckmann, R. (2012). First evidence of *Halyomorpha halys* (Stål, 1855) (Heteroptera: Pentatomidae) in Germany. Heteropteron H, 36:17–18.

Hoebeke, E.R., Carter, M.E. (2003). *Halyomorpha halys* (Stal) (Heteroptera: Pentatomidae): A polyphagous plant pest from Asia newly detected in North America. Proceedings of the Entomological Society of Washington, 105: 225-237.

Inkley, D.B. (2012). Characteristics of home invasion by the brown marmorated stink bug (Hemiptera: Pentatomidae). J. Entomol. Sci., 47(2): 125-130.

Jones, A.L., Jennings, D.E., Hooks, C.R.R., Shrewsbury, P.M. (2014). Sentinel eggs underestimate rates of parasitism of the exotic brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys*. Biol. Control, 78:61–66.

Jones, J.R., Lambdin, P.L. (2009). New county and state records for Tennessee of an exotic pest, *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae), with potential economic and ecological implications. Fla Entomol., 92:177–178.

Joseph, S.V., Nita, M., Leskey, T.C., Bergh, J.C. (2015). Temporal effects on the incidence and severity of brown marmorated stink bug (Hemiptera: Pentatomidae) feeding injury to peaches and apples during the fruiting period in Virginia. Journal of Economic Entomology, 108: 592-599.

Lee, D.H., Leskey, T.C. (2015). Flight behavior of foraging and overwintering Brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae). Bulletin of Entomological Research, 105: 566–573.

Lee, D.H., Short, B.D., Joseph, S.V., Bergh, J.C., Leskey, T.C. (2013). Review of the biology, ecology, and management of *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae) in China, Japan, and the Republic of Korea. Environ. Entomol., 42 (4): 627-641.

Lee, D.H., Short, B.D., Nielsen, A.L., Leskey, T.C. (2014c). Impact of organic insecticides on the survivorship and mobility of *Halyomorpha halys* (Stål) (Hemiptera: Pentatomidae) in the laboratory. Fla Entomol., 97:414–421.

Leskey, T., Lee, D.H., Short, B.D., Wright, S.E. (2012a). Impact of pesticides on the invasive *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae): analyses of insecticide lethality. Journal of Economic Entomology, 105: 1726-1735.

Leskey, T.C., Short, B.D., Butler, B.B., Wright, S.E. (2012b). Impact of the invasive brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* Stål), in mid-Atlantic tree fruit orchards in the United States: case studies of commercial management. Psyche: Article ID 535062.

Leskey, T.C., Short, B.D., Lee, D.H. (2014). Efficacy of insecticide residues on adult *Halyomorpha halys* (Stål) (Hemiptera: Pentatomidae) mortality and injury in apple and peach orchards. Pest Manag. Sci., 70:1097–1104.

Macavei, L.I., Bâetan, R., Oltean, I., Florian, T., Varga, M., Costi, E., Maistrello, L. (2015). First detection of *Halyomorpha halys*, a new invasive species with a high potential of damage on agricultural crops in Romania. Seria Agronomie, 58 (1): 105–108.

Maistrello, L., Vaccari, G., Caruso, S., Costi, E., Bortolini, S. et al. (2017). Monitoring of the invasive *Halyomorpha halys*, a new key pest of fruit orchards in northern Italy. Journal of Pest Science, 90 (4): 1231-1244.

Mertz, T.L., Jacobs, S.B., Craig, T.J., Ishmael, F.T. (2012). The brown marmorated stinkbug as a new aeroallergen. J. Allergy Clin. Immunol., 130: 999–1001.

Milonas, P.G., Partsinevelos, G.K. (2014). First report of brown marmorated stink bug *Halyomorpha halys* Stål (Hemiptera: Pentatomidae) in Greece. EPPO Bull., 44:183–186.

Mityushev, I.M. (2016). First record of marmorated bug detection in Russia. Zashchita Karantin Rastenii, 3: 48.

Morrison, W.R., Lee, D.H., Short, B.D., Khrimian, A., Leskey, T.C. (2016). Establishing the behavioral basis for an attract and kill strategy to manage the invasive *Halyomorpha halys* in apple orchards. J. Pest. Sci., 89 (1): 81-96.

Murvanidze, M., Krawczyk, G., Inasaridze, N., Dekanoidze, L., Samsonadze, N., Macharashvili, M., Khutsishvili, S., Shengelaia, S. (2018). Preliminary data on the biology of brown marmorated stink bug *Halyomorpha halys* (Hemiptera, Pentatomidae) in Georgia. Turk J. Zool., 42: 617-624.

Nielsen, A.L., Chen, S., Fleischer, S.J. (2016). Coupling developmental physiology, photoperiod, and temperature to model phenology and dynamics of an invasive Heteropteran, *Halyomorpha halys*. Frontiers in Physiology, 7:165.

Nielsen, A.L., Hamilton, G.C. (2009). Seasonal occurrence and impact of *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae) in tree fruit. Journal of Economic Entomology, 102: 1133-1140.

Nielsen, A.L., Holmstrom, K., Hamilton, G.C., Cambridge, J., Ingerson-Mahar, J. (2013). Use of black light traps to monitor the abundance, spread, and flight behavior of *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae). J. Econ. Entomol., 106:1495–1502.

Panizzi, A.R., Grazia, J. (2015). Introduction to true bugs (Heteroptera) of the neotropics. In true bugs (Heteroptera) of the Neotropics (pp. 3-20). Springer, Dordrecht, Nederland.

Paride, P., Leo, P., Maistrello, L. (2016). Prime segnalazioni in Spagna e in Sardegnadella speciealiena *Halyomorpha halys* (Stal, 1855) e note sulla sua distribuzione in Europa (Hemiptera, Pentatomidae). Revist de Entomología, 7 (1): 539-548.

Peiffer, M., Felton, G.W. (2014). Insights into the Saliva of the Brown Marmorated Stink Bug *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae). PLoS ONE, 9 (2), e88483.

Pimentel, D.L., Lach, R., Zuniga Morrison, D. (2000). Environmental and economic costs of nonindigenous species in the United States. Bioscience, 50 (1): 53-65.

Rabitsch, W., Friebe, G.J. (2015). From the west and from the east? First records of *Halyomorpha halys* (Stal, 1855) (Hemiptera: Heteroptera: Pentatomidae) in Vorarlberg and Vienna. Beiträgezur Entomofaunistik, 16: 115–139.

Rice, K.B., Bergh, C.J., Bergmann, E.J., Biddinger, D.J., Dieckhoff, C., Dively, G., Fraser, H., Gariepy, T., Hamilton, G., Haye, T. (2014). Biology, ecology, and management of brown marmoratedstink bug (Hemiptera: Pentatomidae). J. Integrated Pest. Manag., 5 (3): A1–A13.

Rice, K.B., Cullum, J.P., Wiman, N.G., Hilton, R., Leskey, T.C. (2017). *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae) response to pyramid traps baited with attractive light and pheromonal stimuli. Florida Entomologist, 100 (2): 449-453.

Rider, D.A. (2006). Family Pentatomidae Leach, 1815, in Catalogue of the Heteroptera of the Palaearctic Region Vol. 5. II, Ed. by Aukema, B. and Rieger, C. (The Netherlands Entomological Society, Wageningen, 233–402.

Rot, M., Devetak, M., Carlevaris, B., Zezlina, J., Zezlina, I. (2018). First record of brown marmorated stink bug (*Halyomorpha halys* (Stâl, 1855)) (Hemiptera: Pentatomidae) in Slovenia. Actaentomol Slovenica, 26 (1): 5-12.

Sapina, I., Jelaska, L.S. (2018). First report of invasive brown marmorated stink bug *Halyomorpha halys* (Stål, 1855) in Croatia. EPPO Bull., 48 (1): 138-143.

Scheihing, B., Estes, K.A., Kenneth, W., McCravy, K.W. (2016). First record of the invasive pest, *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae), in McDonough County, and its current distribution in Illinois. Transactions of the Illinois State Academy of Science, 109: 25-27.

Seat, J. (2015). *Halyomorpha halys* (Stal, 1855) (Heteroptera: Pentatomidae) a new invasive species in Serbia. Acta Entomol Serbica, 20: 167–171.

Seetin, M. (2011). News release: losses to mid-Atlantic apple growers at $ 37 million from Brown marmorated stink bug. http://www.growingproduce.com/article.

Simov, N. (2016). The invasive brown marmorated stink bug *Halyomorpha halys* (Stal 1855) (Heteroptera: Pentatomidae) already in Bulgaria. Ecol. Montenegrina, 9: 51–53.

Talamas, E.J., Buffington, M., Hoelmer, K. (2013). New synonymy of *Trissolcus halyomorphae* Yang. J. Hymenoptera Res., 33:113–117.

Tassini, C., Mifsud, D. (2019). The brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Heteroptera: Pentatomidae) in Malta. EPPO Bull., 49 (1): 132-136.

Tozlu, E., Saruhan, I., Tozlu, G., Kotan, R., Dadaşoğlu, F., Tekiner, N. (2019). Potentials of some entomopathogens against the brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* (Stål, 1855) (Hemiptera: Pentatomidae). Egyptian Journal of Biological Pest Control, 29:76.

URL 1. https://gd.eppo.int/taxon/HALYHA/distribution (13.12.2023).

URL 2. https://www.stopbmsb.org/stink-bug-basics/life-stages (13.12.2023).

Vetek, G.V., Haltrich, A., Redei, D. (2014). First record of the brown marmorated stink bug, Halyomorpha halys (Hemiptera: Heteroptera: Pentatomidae), in Hungary, with description of the genitalia of both sexes. Zootaxa, 3780 (1): 194–200.

Weber, D.C., Leskey, T.C., Walsh, G.C., Khrimian, A. (2014). Synergy of aggregation pheromone with methyl (E,E,Z)-2,4,6-decatrienoate in attraction of *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae). J. Econ. Entomol., 107:1061–1068.

Wermelinger, B., Wyniger, D., Forster, B. (2008). First records of an invasive bug in Europe: *Halyomorpha halys* Stål (Heteroptera: Pentatomidae), a new pest on woody ornamentals and fruit trees? Mit. Sch. Ges., 81:1–8.

Wiman, N.G., Walton, V.M., Shearer, P.W., Rondon, S.I., Lee, J.C. (2015). Factors affecting flight capacity of brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* (Hemiptera: Pentatomidae). Journal of Pest Science, 88: 37–47.

Zobel, E.S., Hook, C.R.C., Dively, G.P. (2016). Seasonal abundance, host suitability, and feeding injury of the brown marmorated stink bug, *Halyomorpha halys* (Heteroptera: Pentatomidae), in selected vegetables. J. Econ. Entomol., 109: 1289–302.

AN OVERVIEW OF WATER SECURITY

Prof. Dr. Özgür CANPOLAT[1]
Prof. Dr. Serap SALER[2]

1 Fırat University, Fisheries Faculty, Elazığ

ORCID: 0000-0001-7498-600X
2 Fırat University, Fisheries Faculty, Elazığ

ORCID:0000-0001-5900-491X

Introduction

Although water covers 75% of the earth's surface, only a small portion of freshwater (Fig. 1) can be used directly by living organisms. The reasons for this are listed below.

- Although oceans cover 97% of the world's water, these waters are too salty for living things to use.
- Frozen water in the north and south poles, glaciers and snowy mountain ranges constitutes 2% of the total amount of water in the world (https://www.australianenvironmentaleducation.com.au/education-resources/what-is-water/).

One of the most critical components of the global environment is aquatic ecosystems (LeRoy Poff et al., 2002). In addition to being essential contributors to biodiversity, ecological productivity and stabilizing the global climate they also provide a variety of services for human populations (water for drinking and irrigation, recreational opportunities, transportation and habitat for economically important fisheries etc), (LeRoy Poff et al., 2002; Hader et al., 2020).

For a healthy life, sustainable access of a population to water in sufficient quantities and of acceptable quality is of great importance. People always want to have access to "water in sufficient quantity and quality for health, livelihood and production activities" for the continuity of life.

Global water problems, one of the factors that negatively affect people, welfare and national security, continue to grow worldwide (Wouters, 2010). Throughout history, humanity has frequently faced water crises. Before the Industrial Revolution, agriculture-based economies frequently went into crisis due to loss of productivity caused by drought or excessive rainfall. These have led to conflict, war and mass migration. Historians have identified more than 900 water-related conflicts and wars recorded to date (Worldwater, "Water Conflict Chronology", http://www.worldwater.org/conflict/map/).

We are experiencing a dangerous human-caused decline in natüre (Fig. 2). Some information about these is given below;

- We use the equivalent of 1.6 Earths to sustain our lives. Therefore, ecosystems are inadequate to meet our demands. (Becoming Generation Restoration, UNEP), (https://www.unep.org/facts-about-nature-crisis),
- There are approximately 8 million plant and animal species in the world. 1 million of these organisms are threatened with extinction (Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity

References

Allan, J.V., Kenway, S.J. and Head, B.W. 2018. Urban water security-What does it mean? Urban Water J., 15, 899-910.

Asian Water Development Outlook (AWDO), 2018. Strengthening Water Security in Asia and the Pacific. 2016. Available online: https://www.adb.org/publications/asian-water-development-outlook-2016 (accessed on 27 August 2018).

Babel, M.S. 2019. Emerging Research needs for water security enhancement. J. Japan Soc. Hydrol. and Water Resour. 32, 2,74-81.

Babel, M.S., Shinde,V.R., Sharma, D. and Dang, N.M. 2020. Measuring water security: A vital step for climate change adaptation. Environmental Research, 135, 1-12.

Boretti, A. and Rosa, L. 2019. Reassessing the projections of the World Water Development Report. npj Clean Water, 1-15.

Burek, P., Satoh, Y., Fischer, G., Kahil M.T., Scherzer, A., Tramberend, S., Nava, L.F., Wada, Y., Eisner S., Flörke, M., Hanasaki, N., Magnuszewski, P., Cosgrove, B. and Wiberg, D. 2016. Water Futures and Solution. International Institute for Applied Systems Analysis, Fast Track Initiative- Final Report, 80p.

Cook, C. and Bakker, K. 2012. Water security: Debating an emerging paradigm. Global Environmental Change 22,1, 94-102.

Falkenmark, M. and Molden, D. 2008. Wake up to realities of river basin closure. Int. J. Water Resour. Dev. 24, 201-215.

Fischer, G., Hizsnyik, E., Tramberend, S., Wiberg, D., 2015. Towards Indicators for Water Security - A Global Hydro-Economic Classification of Water Challenges, IIASA Interim Report IR-15-013. IIASA, Laxenburg, Austria.

Gain,A.K., Giupponi, C. and Wada, Y. 2016. Measuring global water security towards sustainable development goals. Environmental Research Letters, 11,1-13.

Garrick, D. and Hall, J.W. 2014. Water Security and Society: Risks, Metrics, and Pathways. Annu. Rev. Environ. Resour., 39, 611-39.

Grey, D. and Sadoff, C.W. 2007. Sink or Swim? Water security for growth and development. Water Policy. **9** *(6): 545–571.*

Hanjra, M.A.; Qureshi, M.E. 2010. Global water crisis and future food security in an era of climate change. Food Policy, 35, 365-377.

https://blogs.worldbank.org/water/why-water-security-our-most-urgent-challenge-today (Date of access: 10 December 2023).

https://www.australianenvironmentaleducation.com.au/education-resources/what-is-water/, (Date of access: 7 November 2023).

https://sdg.iisd.org/news/un-water-brief-defines-water-security/ (Date of access: 7 November 2023).

https://populationmatters.org/food-water/ (Date of access:: 16 November 2023).

https://www.unep.org/facts-about-nature-crisis (Date of access: 7 November 2023).

https://www.unwater.org/publications/what-water-security-infographic (Date of access: 14 November 2023).

https://waterfundstoolbox.org/getting-started/what-is-water-security (Date of access: 21 November 2023).

http://www.worldwater.org/conflict/map/. Worldwater, "Water Conflict Chronology", (Date of access: 7 November 2023).

Garrick, D. and Hall, J.W. 2014. Water Security and Society: Risks, Metrics, and Pathways. Annu. Rev. Environ. Resour. 39,611-639.

Gerlak, A.K., House-Peters, L., Varady, R.G., Albrecht, T., Zuniga-Teran, A., de Grenade, R.R., Cook, C. and Scott, C.A. 2018. Water security: A review of place-based research. Environ. Sci. Policy, 82, 79-89.

Grey, D., Sadoff, C.W., 2007. Sink or Swim? Water security for growth and development. Water Pol. 9 (6), 545-571.

Hoekstra, A.Y., Buurman, J. and van Ginkel, K.C.H. 2018. Urban water security: A review. Environ. Res. Lett. ,13,1-14.

ICA, 2012. Global Water Security. Intelligence Community Assessment. ICA 2012-08, 2 February 2012, 16p.

IPBES, 2019. Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services. Díaz, S., Settele, J., Brondízio, E.S., Ngo, H. T., Guèze, M., Agard, J., Arneth, A., Balvanera, P., Brauman, K.A., Butchart, S.H.M., Chan, K.M.A., Garibaldi, L.A., Ichii, K., Liu, J., Subramanian, S.M., Midgley, G.F., Miloslavich, P., Molnar, Z., Obura, D., Pfaff, A., Polasky, S., Purvis, A., Razzaque, J., Reyers, B., Roy, R., Chowdhury, Shin, Y.J., Visseren-Hamakers, I.J., Willis, K.J. and Zayas, C.N. (eds.). IPBES secretariat, Bonn, Germany. 56p. https://doi.org/10.5281/zenodo.3553579.

Jensen, O., Wu, H. 2018. Urban water security indicators: development and pilot. Environ. Sci. Pol. 83, 33–45.

Krueger, E., Rao, P.S.C. and Borchardt, D. 2019. Quantifying urban water supply security under global change. Global Environ. Change 56, 66-74.

Lankford, B., Bakker, K., Zeitoun, M., Conway, D. (Eds.), 2013. Water Security, Principles, Perspectives and Practices. Routledge, Oxon and New York.

LeRoy Poff, N., Brinson, M.M. and Day, Jr J.W. 2002. Aquatic ecosystems & Global climate change. Potential Impacts on Inland Freshwater and Coastal Wetland Ecosystems in the United States, Prepared for the Pew Center on Global Climate Change, 45p.

Li, X., Su, X., Wei, Y., 2019. Multistage integrated water security assessment in a typical region of Northwestern China. J. Clean. Prod. 220,732-744.

Majumder, M. 2015. Impact of Urbanization on Water Shortage in Face of Climatic Aberrations; Springer Briefs in Water Science and Technology; Springer: Singapore, 98p. ISSN 2194-7244.

Miller, J.D., Workman, C.L., Panchang, S.V., Sneegas, G., Adams, E.A., Young, S.L. and Thompson, A.L. 2021.Water Security and Nutrition: Current Knowledge and Research Opportunities. Advances in Nutrition 12, 6, 2525-2539.

Mishra, B.K., Kumar, P., Saraswat, C., Chakraborty, S. and Gautam, A. 2021. Water Security in a Changing Environment: Concept, Challenges and Solutions. Water, 13, 490, 1-21.

Murgatroyd, A., Charles, K.J., Chautard, A., Dyer, E., Grasham, C., Hope, R., Hoque, S.F., Korzenevica, M., Munday, C., Alvarez-Sala, J., Dadson, S., Hall, J.W., Kebede, S., Nileshwar, A., Olago, D., Salehin, M., Ward, F., Washington, R., Yeo, D. and Zeleke, G. 2021. Water Security for Climate Resilience Report: A synthesis of research from the Oxford University,UK.

Octavianti, T. and Staddon, C. 2021. A review of 80 assessment tools measuring water security. Wiley Interdiscip. Rev. Water, 8,3, 1-24.

Sadoff, C.W. and Grey, D. 2007. Sink or Swim? Water security for growth and development. Water Policy, 9,545-571.

Sadoff, C.W., Hall, J.W., Grey, D., Aerts, J.C.J.H., Ait-Kadi, M., Brown, C., Cox, A., Dadson, S., Garrick, D., Kelman, J., McCornick, P., Ringler, C., Rosegrant, M., Whittington, D., Wiberg, D., 2015. Securing Water, Sustaining Growth. Report of the GWP/OECD Task Force on Water Security and Sustainable Growth. University of Oxford, Oxford, UK.

Sadoff, C., Grey, D. and Borgomeo, E. 2020. Water Security. Oxford Research Encyclopedia of Environmental Science. doi:10.1093/acrefore/9780199389414.013.609. ISBN 978-0-19-938941-4.

Su, Y., Gao, W., Guan, D., 2019. Integrated assessment and scenarios simulation of water

security system in Japan. Sci. Total Environ. 671, 1269-1281.

UN-Water. Water Security and the Global Water Agenda, 2013. A UN-Water Analytical Brief; UNU-INWEH, UN University: Hamilton, ON, Canada, 38p.

UN-Water, 2013. Analytical Brief on Water Security and the Global Agenda. http://i.unu. edu/media/unu.edu/publication/34287/UNWater_watersecurity_analyticalbrief.pdf.

UN-Water, 2021. https://www.unwater.org/publications/un-world-water-development-report-2021 (Date of access: 14 November 2023).

Vörösmarty, C.J., McIntyre, P.B., Gessner, M.O., Dudgeon, D., Prusevich, A., Green, P., Glidden, S., Bunn, S.E., Sullivan,C.A., Reidy Liermann C. and Davies, P.M. 2010. Global threats to human water security and river biodiversity. Nature 467, 555-561.

WEF, 2009. The 'web' metaphor comes from a draft WEF report by the Global Agenda Council on Water Security: "Water security is the gossamer that links together the web of food, energy, climate, economic growth and human security challenges that the world economy faces over the next two decades", page: 5.

Wouters, P. 2010. Water Security: Global, regional and local challenges. Institute for Public Policy Research, 17p.

Zeitoun, M. 2011. The Global Web of National Water Security. Global Policy. London School of Economics and Political Science and John Wiley & Sons Ltd.

THE EFFECT OF ADDING *SCENEDESMUS OBLIQUUS* TO FEED IN DIFFERENT WAYS ON THE GROWTH AND POPULATION DENSITY OF *DAPHNIA MAGNA*

***Çetin YAĞCILAR*[1]**

***Halime PEHLİVANOĞLU*[2]**

***Selin BAYRAM*[3]**

***Eren ARPAĞ*[4]**

1 Çetin YAĞCILAR, Dr., Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Biology, https://orcid.org/0000-0002-4683-820X

2 Halime PEHLİVANOĞLU, Asst. Prof. Dr., Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Veterinary Medicine, https://orcid.org/0000-0003-3138-9568

3 Selin BAYRAM, Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Biology, https://orcid.org/0009-0004-2344-9895

4 Eren ARPAĞ, Tekirdağ Namık Kemal University Faculty of Biology, https://orcid.org/0009-0004-0751-1628

Introductıon

Daphnia magna is a planktonic crustacean that lives in freshwater ecosystems and feeds on bacteria, algae and cyanobacteria suspended in the water (Tkaczyk, Bownik, Dudka, Kowal, & Ślaska, 2021). The body length of the adults varies between 1 mm and 5 mm, and green algae are their best food (Ebert, 2005). *D. magna*, also known as the water flea, is an invertebrate that is small, has a lifespan of about 8 weeks at 20 ˚C and can reach sexual maturity in 6 to 8 days (Ten Berge, 1978). This invertebrate is an important model organism for toxicological research and studies on environmental conditions and nutrition (Gust, et al., 2019).

Algae is commonly known as seaweed. Approximately 160 species of algae can be consumed as food by humans. They are seen as alternative food especially in China, Korea, Japan and Far Eastern Countries. Microalgae contain carbohydrates, proteins, essential amino acids, lipids, vitamins and mineral substances necessary for nutrition (De Carvalho vd., 2020). They are also the most sustainable natural source of production of a wide variety of carotenoids, including astaxanthin, β-carotene, lutein, lycopene, canthaxanthin and zeaxanthin (Rammuni vd., 2019*). Scenedesmus obliquus* is a well-known fresh water microalgae and is of primary importance in the study of organisms called microalgae. It is a rapidly growing organism. It has been found that it can tolerate a wide range of environmental conditions such as light intensity, photoperiod, pH and temperature (Husin and Basri, 2022). *Scenedesmus obliquus* has been the center of attention in recent years due to its growth rate, easy cultivation and bioactive component content, which attracts the attention of both scientists and industry, and has been studied for many years. However, most of these studies are on biodiesel production, growing conditions, increasing the amount of oil, growing in wastewater, and fatty acid synthesis (Martinez et al., 2000; Mandal et al., 2009; Ho et al., 2010; Tang et al., 2011). There are many studies on biodiesel since its oil content varies between 11-55% depending on the growing conditions and it can also be grown in wastewater (Mata et al., 2010*). S. obliquus* has numerous potential uses in food and nutrition. However, there are few academic studies evaluating this potential. This study was conducted to investigate the toxicological effects of *Scenedesmus obliquus* and to provide the basis for usability studies in the field of food.

Materials and Methods

Daphnia magna culture

Daphnia magna kept in aquaria for the production of live food in the Aquatic Vertebrate Experimental Unit of Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Arts and Science, Department of Biology, is produced in an

References

Becker, E. W. (2007). Micro-algae as a source of protein. *Biotechnology advances*, *25*(2), 207-210.

De Carvalho, J. C., Magalhaes Jr, A. I., de Melo Pereira, G. V., Medeiros, A. B. P., Sydney, E. B., Rodrigues, C., ... ve Soccol, C. R. (2020). Microalgal biomass pretreatment for integrated processing into biofuels, food, and feed. Bioresource Technology, 300, 122719

Ebert, D. (2005). *Ecology, epidemiology, and evolution of parasitism in Daphnia*. National Library of Medicine.

Gust, K. A., Kennedy, A. J., Laird, J. G., Wilbanks, M. S., Barker, N. D., Guan, X., ... & Swannack, T. M. (2019). Different as night and day: Behavioural and life history responses to varied photoperiods in Daphnia magna. *Molecular ecology*, *28*(19), 4422-4438.

Ho, S. H., Chen, W. M., & Chang, J. S. (2010). *Scenedesmus obliquus* CNW-N as a potential candidate for CO_2 mitigation and biodiesel production. *Bioresource technology*, *101*(22), 8725-8730.

Husin, N. A. S., & Basri, M. H. H. (2022). Review on factors affecting the effectiveness in removing pollutants by microalgae *Scenedesmus obliquus* in wastewater treatment. In *AIP Conference Proceedings* (Vol. 2532, No. 1). AIP Publishing.

Mandal, S., & Mallick, N. (2009). Microalga *Scenedesmus obliquus* as a potential source for biodiesel production. *Applied microbiology and biotechnology*, *84*, 281-291.

Martınez, M. E., Sánchez, S., Jimenez, J. M., El Yousfi, F., & Munoz, L. (2000). Nitrogen and phosphorus removal from urban wastewater by the microalga *Scenedesmus obliquus*. *Bioresource technology*, *73*(3), 263-272.

Mata, T. M., Martins, A. A., & Caetano, N. S. (2010). Microalgae for biodiesel production and other applications: a review. *Renewable and sustainable energy reviews*, *14*(1), 217-232.

Polat, C., & Yağcılar, Ç. (2021). The Effects of Feeding Frequencıes on The Growth Performance and Life Rate in Electric Yellow Fish Fry (*Labidochromıs caeruleus*). *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, *18*(3), 578-585.

Rammuni, M. N., Ariyadasa, T. U., Nimarshana, P. H. V., ve Attalage, R. A. (2019). Comparative assessment on the extraction of carotenoids from microalgal sources: Astaxanthin from *H. pluvialis* and β-carotene from *D. salina*. *Food chemistry, 277*, 128-134

Tang, D., Han, W., Li, P., Miao, X., & Zhong, J. (2011). CO_2 biofixation and fatty acid composition of *Scenedesmus obliquus* and *Chlorella pyrenoidosa* in response to different CO_2 levels. *Bioresource technology*, *102*(3), 3071-3076.

Ten Berge, W. F. (1978). Breeding *daphnia magna*. *Hydrobiologia*, *59*(2), 121-123.

Tkaczyk, A., Bownik, A., Dudka, J., Kowal, K., & Ślaska, B. (2021). *Daphnia magna* model in the toxicity assessment of pharmaceuticals: A review. *Science of the Total Environment*, *763*, 143038.

Yağcılar Ç., Pehlivanoğlu, H., Başel, U. B., & Erdoğan, B. E. (2022). The aquatic zooplankton *Daphnıa magna*'s influence on growth and reproduction performance in the different ways of using commercial oath with *Chlorella sorokınıana*. *Research & Reviews in Agriculture, Forestry and Aquaculture*.

RHODE ISLAND RED-II KAHVERENGİ YUMURTACI HATTIN 43 HAFTALIK PERFORMANS DEĞERLERİNİN TESPİTİ

Cemal POLAT[1]

Ayçelen DOĞAN[2]

1 Cemal POLAT, Dr. Öğretim Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi, https://orcid.org/0000-0002-7419-2864

2 Ayçelen DOĞAN, https://orcid.org/0009-0002-2509-6507 Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir (2007). Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Zootekni Bölümü, Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Cemal POLAT

Bu çalışmada, Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü'nde yetiştirilen Rhode Island Red-II kahverengi yumurtacı hattın 43 haftalık performans değerlendirilmesi yapılmıştır. Yumurta ağırlığı, yumurta verimi, cinsel olgunluk yaşı, canlı ağırlık gibi özellikler üzerinde durulmuş, 1715 tavuk için değerler sırasıyla, yumurta ağırlık ortalaması 57 g, yumurta verimi 128 adet, cinsel olgunluk yaşı 157 gün ve cinsel olgunluk ağırlığı 1842 g bulunmuştur. Çalışmada yumurta ağırlık ortalamaları karşılaştırılmış, elde edilen veriler değerlendirildiğinde 28. hafta 55,284 g, 32. Hafta 58,523 g, 36. haftada ise 58,887 g olarak tespit edilmiştir. Yapılan varyans analizi sonucu, her geçen hafta yumurta ağırlık ortalamalarının arttığı belirlenmiş, ancak önemli bir fark bulunmamıştır.

GİRİŞ

Bütün ülkeleri hayvansal üretimlerini artırmaya zorlayan ana etken ise, hayvansal proteinin yüksek biyolojik değere sahip olması ve dengeli bir beslenmenin sağlanabilmesi açısından büyük bir önem taşımasıdır (Türkoğlu, 1979).

Hiçbir çiftlik hayvanı bu kadar az yemle , çok sınırlı bir alanla, çok kısa bir sürede, bol ve çeşitli besin maddeleri üretmede tavukla rekabet etme yeteneğinde değildir (Türkoğlu ve Akpınar, 1979). Dar bir alanı en ekonomik şekilde değerlendirebilen, üreme ve verim performansı çok yüksek olan tavuk, ülkemizde uğraşı alanı olan diğer hayvansal üretim kolları arasında, hayvansal proteini en kolay ve en ucuz olarak sağlayabilecek niteliktedir (Akbay, 1985).

Dünya nüfusunun her geçen gün hızla artması ve büyük kentlerde yaşam tarzının buna bağlı olarak da beslenme alışkanlığının değişmesi, hayvansal protein gereksiniminin artmasına neden olmuştur. Gelişmiş ülkeler hayvansal üretimde sahip oldukları modern teknikleri geliştirerek üretimlerini yükseltmeyi başarmış ancak gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerdeki açlık ve yetersiz beslenme sorunu halen çözüme kavuşmamıştır. Dünya nüfusu yılda 80 milyon kişi artışla 50 yıl içerisinde büyük bir beslenme sorunuyla karşı karşıya kalacaktır. Ülkelerin ekonomik politikaları toplumun sosyal yaşamını etkilemektedir (Anonim, 1998).

Türkiye'de tavukçuluğun gelişmesine ilişkin ilk resmi çalışmalar Ankara'da Merkez Tavukçuluk Enstitüsü'nün 1930 yılında kurulmasıyla başlamış ancak teknik bilgi ve eleman yetersizliğinden 1950 yılına kadar önemli bir ilerleme sağlayamamıştır. Oysaki tarihi belgelerde Türk toplumunun tavuk yetiştiriciliğini çok eski devirlerden itibaren yürüttüğünü görmekteyiz. Osmanlı devleti döneminde yumurta ihraç eden ülkeler arasında olmamıza rağmen ilerleyen yıllarda gelişmelerin yeterince izlenmemesi gelişmiş ülkelerle aramızdaki uçurumu hızla açmıştır. Türkiye'de modern

KAYNAKLAR

Akbay, R., (1985). Bilimsel Tavukçuluk. *Güven Matbaası*. s. 371.

Anonim, (1986). Combined Summary Of European Random Sample Egg Production Tests 1981-1984. *World's Poultry Science Journal. 42*: s 276-284.

Anonim, (1989). Combined Summary Of European Random Sample Egg Production Tests 1985-1986. *World's Poultry Science Journal. 45*: s 189-192.

Anonim, (1994). Combined Summary Of European Random Sample Egg Production Test Completed In 1991 And 1992 .*World's Poultry Science Journal. 50*: s.187 -189.

Anonim, (1998). The Poultry Industry In The Third Millennium. *Poultry International. 37*(14): s. 20-28.

Anonim, (2000). Ankara Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü'nde Ebeveyn Düzeyinde Otosex Veren Hatların Seleksiyonla Islahı. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. A.T.A.E. Yayınları.

Bell, D., (1998). Comparing White And Brown Egg Layer Performance. *California Poultry Letter*.s.27.

Düzgüneş, O., (1985). Memleketimizde Hibrit Ebeveyn Soyları Geliştirme Çalışmaları Ulusal Tavukçuluk Sempozyumu. *Ç. Ü. Ziraat Fakültesi Yayınları*. s. 66-73.

Eratek, S., (1991). Yumurta Tavuklarında Karma Yem Besin Madde Yoğunluğunun Yumurta Kalitesine Etkileri. Ege Üniv. Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü Yüksek Lisans Tezi. s 81.

FAO, (2004) www.fao.org.statistical database.

Flock, D. K. (1987). Laying performance test 1985-1986: Have they met the pervious year's projected performance. In *Poultry Abstracts* (Vol. 13, No. 6, p. 1071).

Hunton, P., (1997). How Much More Progress In Layer Performance? *Missed World Poultry. 13*(6): s.36-37.

Soysal, M.İ., (2000). Biometrinin Prensipleri. T.Ü. Tekirdağ Ziraat Fakültesi. 95:s.64.

Şenköylü, N., (2001). Modern Tavuk Üretimi. Ders Kitabı. Anadolu Matbaası. s.2,4,11,225.

Türkoğlu, M., & Akpınar, C. (1979). Ayrı İki Leghorn Hattı Arasında Heterosis Elde Etme Olanakları Üzerine Bir Araştırma. *AÜ Ziraat Fakültesi Zootekni Bölümü*. Doktora Tez Özeti.

Uysal, A. & Boğa, A.G., (1994). Yerli ve Yabancı Yumurtacı Hibritlerin Çeşitli Verimler Bakımından Karşılaştırılması. Proje Sonuç Raporu.T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. Tavukçuluk Araştırma Projesi Sonuç Raporu.

Yüceer, F., Akın, M. Y. Büyükbebeci, İ., (1990). Yumurta Verim Yönünde Dış Kaynaklı Hibritlerle ATAE'de Geliştirilen Yerli Hibritlerin Kamu Sektörü Şartlarında Çeşitli Verimler Bakımından Karşılaştırılması.T.C.Tarım ve Orman Bakanlığı Ülkesel Tavukçuluk Araştırma Projesi. 1989 Yılı Sonuç Raporları. c. II

EVALUATION OF FOREST CADASTRE STUDIES (ARTVİN REGİONAL DİRECTORATE OF FORESTRY EXAMPLE)

Sevim İNANÇ ÖZKAN [1]

Orm. Yük. Müh.Songül ONAY[2]

1 Doç. Dr., 1Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü ARTVİN, ORCID: 0000-0002-9154-266X, inanc_sevim@hotmail.com

2 Orm. Yük. Müh. Songül ONAY. AÇÜ Lisansüstü Eğitim Enst. ARTVİN, ORCID0000-0001-7926-0689, songl.onay@gmail.com

Forests need to be legally recorded in order to maintain their existence, protect them and maintain them in a planned manner. This is possible by determining the boundaries of forests. OGM can legally work in forest areas within its own borders. The finalization of the qualification of the working areas as forests is done by forest cadastre.

Cadastre was initially organized to collect taxes in a fair and regular manner from agricultural lands, which were the most important means of production at the time, in order to meet the common expenses of societies. Over time, it has been determined that it is a reliable tool that can be used in the resolution of ownership and boundary disputes regarding immovable property, and this feature has started to be utilized. Gradually, the area of use, power and benefit of cadastre has increased and today, it has become an indispensable tool in the transfer and implementation of all kinds of research, planning and projecting studies for the land and the transfer of the prepared plans and projects to the land (Erkan, 2010).

In the world and in Turkey, the determination of the boundaries and ownership of forests and all other immovable properties is ensured by cadastre, and the cadastralized immovable properties are secured by being registered in the land registry. However, in our country, not all forests and other immovable properties have yet been cadastralized and registered in the land registry. Forest cadastre, which has been seen as an important problem for many years, has been solved many times with legal regulations, but each solution law has led to the emergence of a new set of problems. Today, forest cadastre is waiting to be solved in a ball of problems from the past (Gençay, 2012).

In Turkey, cadastre of immovable properties is carried out according to three different institutions and laws. These are general cadastre according to the cadastral law numbered 3402, forest cadastre according to the forest law numbered 6831 and pasture cadastre according to the Pasture Law numbered 4342 (Ayanoğlu, 1992).

According to Law No. 6831, the authority to carry out forest cadastre belongs to forest cadastral commissions. Commissions consist of 5 people under the chairmanship of a forest engineer or a forest engineer. The maps created by the commissions as a result of their work must be registered. The maps issued are subject to registration. Although the responsibility for maps and plans should be with the map and cadastral engineer in accordance with the legislation, there is no map engineer in the cadastral commissions. This situation results in maps and plans not having the desired technical qualities. Therefore, it causes the forest cadastral works to drag on.

On the other hand, Article 4 of Law No. 3402 also authorized cadastral teams to determine forest boundaries. However, this time there were no forest and agricultural engineers in the cadastral teams. As a matter of

REFERENCES

Ayanoğlu, S. (1992). Studies on General Cadastre-Forest Cadastre Relations. Istanbul University Faculty of Forestry Journal, 42(3-4), p. 78-91.

Erkan, H. (2010). Cadastral Information. Ankara: Chamber of Surveying and Cadastral Engineers.

Gençay, G. (2012). Legal Studies on Current Problems of Forest Cadastre. Doctoral Thesis, Istanbul University, Forest Engineering, Istanbul.

URL-1. (2021). https://firuzanhukuk.com/orman-kadastrosu/ on December 25, 2021. Retrieved from

URL-2. (2022). Retrieved on June 30, 2022 from OGM: https://artvinobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/OrmanVarligi.aspx

URL-3. (2022). On August 5, 2022, nufusu.com: https://www.nufusu.com/il/artvin nufusu#:~:text=Artvin%20n%C3%BCfusu%20bir%20%C3%B6nceki%20y%C4%B1la,male%20and%2083.591%20kad%C4%B1%20of%C5%9Fmakad%C4%B1r. Retrieved from

URL-5. (2022). Retrieved on January 2, 2022 from OGM: https://artvinobm.ogm.gov.tr/Sayfalar/Ormanlarimiz/OrmanVarligi.aspadresinin

CLOUD COMPUTING IN AGRICULTURE

Ufuk TÜRKER[1]
Maksut Barış EMİNOĞLU[2]

1 Department of Agricultural Machinery and Technologies Engineering, Faculty of Agriculture, Ankara University

ORCID: 0000-0002-7527-7376 e-mail:ufuktrkr@gmail.com
2 Department of Agricultural Machinery and Technologies Engineering, Faculty of Agriculture, Ankara University

ORCID: 0000-0003-3264-3636 e-mail:eminoglu@agri.ankara.edu.tr

1.Introduction

As in every sector in the world, the use of information and technologies has become widespread in agriculture. With such high-dimensional information technology, a problem arose as to how large volumes of data can be evaluated and used. It is now a vital element that these data can be stored, protected and accessed at any time and place. At this point, cloud computing, which has entered our lives, has contributed to the management of large amounts of data by adapting it to agriculture. It has undeniable benefits, mainly for ensuring high efficiency and sustainability. It is not only about efficiency, but also provides less input and high marketing ability. In this section, it is aimed to examine what cloud computing is, the opportunities and negativities it brings to agriculture, and present the results obtained by analyzing it.

The rapid increase in factors such as population, hunger and lack of resources in the world has become a common problem of countries and has enabled the formation of unity of power in solving these problems globally. Many methods have been put forward and continue to be put forward to eliminate the problematic elements. It was not only the increasing population, but also the change that has been going on for years since the industrial revolution, from hand-held tools to animal-drawn equipment, tractors and self-propelled machines, and finally to computerized autonomous structures. It is planned to integrate technology into agriculture to increase productivity, facilitate heavy operations and reduce inputs with the use of Information Communication Technologies (ICT), also known as Agriculture 4.0, which is currently used today.

In recent years, new ICT technologies have been applied in every sector of developing countries whose main source of income is agriculture. That is, ICT development is mainly focused on the agricultural sector. However, the significant investment cost and maintenance for ICT infrastructure is one of the primary disadvantages. Consequently, the main concern for information is to find ICT tool that makes farmers' operations faster, reliable, efficient, user-friendly but also cheap. Therefore, our article will deal with the concept of implementing cloud computing, one such ICT tools. Cloud Computing is the way to provide a large but well-customized, updated and secure database with instant connection feature at a reasonable investment cost. In this way, it can meet the need to know the physical location and configuration of the system, which provides services such as real-time calculation, data access and storage to end users. Therefore, if we need to improve the economic situation of these developing countries, the only way to do this is through the successful implementation of the new ICT tool, cloud computing (Erbay, H. and Yıldırım, N. (2019).

7. References

Anonymous (2016). https://www.tbd.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/tbd-bilisim-2016-değerlendirme raporu.pdf

Anonymous (2023). www.endustri40.com%2Fbulut-bilisim-cloud-computing-nedir%2F&usg=AOvVaw2n0cccIeLPMDMJ8h6t5DnS&opi=89978449

Chaudhuri.(2012). ICT for Development: Solutions Seeking Problems? Journal of Information Technology 27(4). DOI: 10.1057/jit.2012.19

Choudhary S K, Jadoun R S,, Jadoun and Mandoriya H L. (2016). Role of Cloud Computing Technology in Agriculture Fields. Computer Engineering and Intelligent Systems www.iiste.orgISSN 2222-1719 (Paper) ISSN 2222-2863 (Online)Vol.7, No.3, 2016

Erbay, H. & Kör, H. (2016). Büyük veri ve büyük verinin analizi. Uluslararası Bilim ve Teknoloji Konferansı 3-6 Ekim Ankara.

Erbay, H. and Yıldırım, N. (2019). Technology Selection for Digital Transformation: A Mixed Decision Making Model of AHP and QFD. In: Durakbasa, N., Gencyilmaz, M. (eds) Proceedings of the International Symposium for Production Research 2018. ISPR 2018. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92267-6_41.

Erdoğan E and Bejaranobig J S. (2020). Data and open data, data analytics: THE APPLICATIONS and the PATH TAKEN IN TURKEY. Yıl 2020, Cilt: 5 Sayı: 2, 147 - 159.

Gill S S, Chana I and Buyya R, (2017). IoT Based Agriculture as a Cloud and Big Data Service: The Beginning of Digital India. Journal of Organizational and End User ComputingVolume 29 • Issue 4. DOI: 10.4018/JOEUC.2017100101.

Jadoun R S.and Choudhary S K. (2016) Study about the Types of Information Technology Service for Supply Chain Management. Proceedings of the World Congress on Engineering and Computer Science 2016 Vol II WCECS 2016, October 19-21, 2016, San Francisco, USA. ISBN: 978-988-14048-2-4.

Xu J, Gu B and Tian G. (2022). Review of agricultural IoT technology. Artificial Intelligence in Agriculture Volume 6, 2022, Pages 10-22.

EVALUATION OF PEST CONTROL IN FORESTS OF TURKEY

Sevim İNANÇ ÖZKAN[1]

1 Doç. Dr., 1Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü ARTVİN, ORCID: 0000-0002-9154-266X, inanc_sevim@hotmail.com

Turkey's rich biodiversity and vast forest areas constitute an important economic and ecological resource of the country. Technological advancements, increasing human population, emission of greenhouse gases into the atmosphere, climate change, and many other harmful factors have created a significant problem for forests in terms of the pressure and damage caused by insects. These damages threaten the health, productivity and long-term sustainability of forests. Therefore, pest control is recognized as an important component of Turkey's forest management strategy.

Sustainable management of forests is becoming extremely important for humanity, considering issues such as environmental problems, climate events, lack of usable and healthy water resources, food security and social expectations. forests preserve water, prevent erosion, preserve biodiversity. Forestry balances the needs of society. It should be managed with an approach that is compatible with changing technology, evolving desires, and a shifting human profile.

The world's forest areas consist of approximately 4 billion hectares. Between 1990 and 2015, one third of the world's forest areas, i.e. one hundred and twenty-nine million hectares, were lost for various reasons. After 1990, forest loss began to occur worldwide. The forest area, which was 7.6 million hectares, decreased to 3.3 million hectares in 2015. 34.1% of the forest assets are used for production, 9.3% for soil and water conservation, and 11.7% for biodiversity purposes.(Eroğlu, 2017). The highest annual forest growth rates (more than 0.5%) are observed in China and the surrounding East Asian countries, as well as in Southern Europe, the Adriatic and Balkan countries. Sustainable Forest Management envisages the protection of forests and forest areas against all threats and hazards in the future, ensuring biodiversity, productivity, self-renewal, ecological, economic and social functions at local, national and global levels. Our forests, which constitute approximately 30% of the total area of our country, need to be protected from all kinds of damage (İnanç, 2021).

According to recent scientific studies, millions of hectares of forests have been lost due to pests in addition to human interventions. With their wide adaptability based on their biological characteristics and very high reproductive rate in a very short time, the insects, which spread almost worldwide, threaten an entire forest and often cause five times more damage than forest fires. Some of these harmful bark beetles are known as Dendroctonus micans (Kug), Ips typographus (L), Ips sexdentatus (Boern). Turkey's forestry policy fulfills its duties to protect, develop and expand forests in harmony with nature within the framework of sustainable forest management approach, and to operate them in a way to provide multifaceted benefits to society. Projects and action plans prepared for the protection, development and improvement of forests in terms of quantity and

REFERENCES

Anonymous, (2004) Turkey National Forestry Program 2004-2023.

Anonymous, (2010) Turkey Climate Change Strategy 2010-2023.

Anonymous, (2011) Republic of Turkey Climate Change Action Plan 2011-2023.

Anonymous, (2018) General Dırectorate Of Forestry Strategıc Plan 2013-2017.

Anonymous, (2019) Eleventh Development Plan 2019-2023.

Anonymous, (2021). General Dırectorate Of Forestry Strategıc Plan 2019-2023.

Eroglu M (2017) Management of forest pests, KTU Faculty of Forestry, Lecture note, Sf 167, Trabzon.

URL-1, (2016) Drugs Used in Combating Pests and Diseases in Forest Plants, Republic of Turkey Ministry of Forestry and Water Affairs, General Directorate of Forestry, Ankara, ISBN: 978-605-4610-96-9.

URL-2, (2020) Corporate Financial Situation and Expectations Report July – 2020

URL 2b, (2020) https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler forestry statistics 2020

URL-3, (2021) General Dırectorate Of Forestry 2020 Admınıstratıon Actıvıty Report 2020.

İnanç S, Ayaz H (2019) The role of local people in the fght against forest pests: the case of artvin regional directorate of forestry.

İnanç S (2021) Management Of The Control Against Forest Pests İn Artvin Spruce Forest, International Journal of Tropical Insect Science https://doi.org/10.1007/s42690-021-00568-7.

OGM (2021) General Directorate Of Forestry Records, Ankara.

Ozkazanc, (1985) Two New Important Records for the Forest Insect Fauna of Turkey, Turkish Journal of Entomology, 9 (3) : 163-164 ISSN 0254 – 5454.

THE GLOBAL PROBLEM: WATER POLLUTION AND HEAVY METALS-A REVIEW

Özgür CANPOLAT[1]

1 Prof. Dr. Özgür CANPOLAT

Fırat University, Fisheries Faculty, Elazığ

ORCID: 0000-0001-7498-600X

Introduction

More than two thirds of our world is made up of aquatic ecosystems, which are essential to maintaining a stable global temperature and provide a wide range of benefits to a rapidly expanding human population (Hader et al., 2020). Water and water resources is very important for the all living organisms because of the many nutrients and mineral substances it contains (Vasistha and Ganguly, 2020). Therefore, water, which is vital for all living things, is an invaluable natural resource. In addition, surface water resources are used to drinking, irrigating, producing electricity, transporting merchandise and producing food. It also feeds on a wide variety of ecologically important species (Akhtar et al., 2021).

According to the UNESCO-published World Water Development Report 2021, freshwater use worldwide has grown at a rate of roughly 1% annually since the 1980s and has increased six-fold in the last 100 years. Approximately 80% of wastewater from cities and industries worldwide is released into the environment untreated. Both ecosystems and human health are negatively impacted by this. Because there are significantly less facilities for wastewater treatment and sanitation in the least developed nations, the rate is greater there (https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2022.880246/full).

The most unique advantage of aquatic ecosystem is the existence of life, and the most special feature of life is its biodiversity (Bassem, 2020). In an environment where resources are limited, this valuable resource must be managed sustainably to ensure the sustainable development of the human population and the continuation of life.

In this review study, general information about water pollution and heavy metals will be given.

What is Pollutant?

One of the main environmental causes of illness and mortality, environmental pollution is not a recent occurrence and is one of the major issues facing humanity (Ukaogo et al., 2020). Holdgate (1979) defined environmental pollution as the introduction by man, into the environment, of substances or energy liable to cause interference with legitimate uses of environment. Singh (1991) has defined pollution in a very simple manner, i.e., “Disequilibrium condition from equilibrium condition in any system.” His definition may be applied to all types of pollution. The substances that cause pollution are known as pollutants. In other words substances that cause undesirable effects or adversely affect resources when released into the environment are called pollutants (Chaudhry and Malik, 2017). Pol-

References

Afroz, R., Masud, M.M., Akhtar, R. and Duasa, J.B. (2014). Water pollution challenges and future direction for water resource management policies in Malaysia. Environment and Urbanization Asia, 5,1,63-81.

Ahamad, A., Madhav, S., Singh, A.K., Kumar, A. and Singh, P. (2020). Types of water pollutants: Conventional and Emerging. Springer, Singapore, 21-41.

Akhtar, N., Ishak, M.I.S., Bhawani, S.A. and Umar, K. (2021). Various natural and anthropogenic factors responsible for water quality degradation: A Review. Water,13,2660,1-35.

Al Naggar, Y., Khalil M.S. and Ghorab, M.A. (2018). Environmental pollution by heavy metals in the Aquatic Ecosystems of Egypt. Open Acc J of Toxicol., 3,1,1-9.

Alam, M.G.M., Snow, E.T. and Tanaka, A. (2003). Arsenic and heavy-metal contamination of vegetables grown in Samta village Bangladesh. Sci.Total Environ., 308,83-96.

Alsafran, M.,· Saleem, M.H., · Al Jabri, H., · Rizwan, M. and · Usman, K. (2023). Principles and applicability of integrated remediation strategies for heavy metal removal/recovery from contaminated environments. Journal of Plant Growth Regulation, 42,3419-3440.

Amankwaa, G., Lu, Y., Liu, T., Wang, N., Luan, Y., Cao, Y., Huang, W., Ni, X. and Gyimah, E. (2021). Heavy metal s concentration profile of an aquatic environment and health implications of human exposure to fish and prawn species from an urban river (Densu). Iranian Journal of Fisheries Sciences, 20,2, 529-546.

Baby, J., Raj, J.S., Biby, E.T., Sankarganesh, P., Jeevitha, M.V., Ajisha, S.U. and Rajan, S.S. (2010). Toxic effect of heavy metals on aquatic environment. Int. J. Biol. Chem. Sci., 4,4, 939-952.

Bashir, I., Lone, F.A., Bhat, R. A., Mir, S.A. Dar, Z.A. and Dar, S.A. (2020). Concerns and Threats of Contamination on Aquatic Ecosystems. Bioremediation and Biotechnology, Chapter, 1,1-26.

Bassem, S.M. (2020). Water pollution and aquatic biodiversity. Biodiversity International Journal,4,1,10-16.

Bjerrum, N. (1936). Bjerrum's Inorganic Chemistry, 3rd Danish ed. Heinemann, London.

Brad, H, (2002). (eds) Heavy metals in the environment: Origin, Interaction and Remediation Volume 6. London: Academic Press.

Brewer, M, and Scott, T. (1983). (eds). Concise Encyclopedia of Biochemistry. Walter de Gruyter, Berlin, New York.

Brian, M. 2008. Water pollution by agriculture. Phil. Trans. Royal Society B, 363,659-666.

Canpolat, Ö., Varol, M., Okan, Ö.Ö., Eriş, K.K., Çağlar, M., 2020. A comparison of trace element concentrations in surface and deep water of the Keban Dam Lake (Turkey) and associated health risk assessment. Environ. Res. 190, 110012.

Canpolat, Ö., Varol, M., Okan, Ö.Ö., Eriş, K.K., 2022. Sediment contamination by trace elements and the associated ecological and health risk assessment: A case study from a large reservoir (Turkey). Environ. Res. 204, 112145.

Carpenter, S.R., Caraco, N.F., Correll, D.L., Howarth, R.W., Sharpley, A.N. and Smith, V.H. (1998). Non point pollution of surface waters with phosphorus and nitrogen. Ecological Applications.8,559-568.

Chaudhry, F.N. and Malik, M.F. (2017). Factors affecting water pollution: A Review. Journal of Ecosystem & Ecography, 7,1,1-3.

Connell, D.,Wu, S.S., Richardson, B.J. and Lam, P.K.S. (2006). Chemistry of organic pollutants, including agrochemicals, in: Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS). Environmental and Ecological Chemistry, vol. III, UNESCO/Eolss

Davies, B.E. (1987). Consequences of environmental contamination by lead mining in Wales. Hydrobiologia, 149,213-220.

Duffus, J.H. (2002). "Heavy Metals" a Meaningless Term? (IUPAC Technical Report). Pure Appl. Chem.74,793-807.

Ekubo, A.J. and Abowel, J.F.N. (2011). Aspects of aquatic pollution in Nigeria. Res. J. Environ. Earth Sci,3,673-693

El-Serehy, H.A., Aboulela, H., Al-Misned, F., Kaiser, M., Al-Rasheid, K. and El-Din, H.E. (2012). Heavy metals contamination of a Mediterranean Coastal Ecosystem, Eastern Nile Delta, Egypt. Turkish Journal of Fisheries and Aquatic Sciences,12,751-760.

Falbe, J. and Regitz, M. (1990). (eds). Roempp Chemie-Lexikon. George Thieme, Verlag, Stuttgart, New York, 9th ed., Vol. 2, 1409-1410,

Fergusson, J.E. (1990). The Heavy Elements: Chemistry, Environmental impact and health effects; Pergamon Press: Oxford, UK, Volume 614.

Flexner, S.B. (1987). (ed). The Random House Dictionary of the English Language, 2nd ed. Random House, New York.

Florescu, I.R.E., Sandru, C., Iordache, A. and Culea, M. (2010). The influence of pollution monitoring parameters in characterizing the surface water quality from Romania southern area. Rom. Journ. Phys., 56,7-8.

Gheorghe, S., Stoica, C., Vasile, G.G., Nita-Lazar, M., Stanescu, E. and Lucaciu, I.E. (2017). Metals toxic effects in aquatic ecosystems: Modulators of water quality. IntechOpen, Chapter: Water Quality, Edited by Hlanganani Tutu, 839-849.

Gioia, R., Dachs, J., Nizzetto, L., Berrojalbiz, N., Galban, C., Del Vento, S., Mejanelle, L. and Jones, K.C. (2011). Sources, transport and fate of organic pollutants in the oceanic environment, in: Persistent Pollution Past, Present and Future, Springer Berlin Heidelberg,111-139,

Grant, R. and Grant, C. (1987). (eds). Grant and Hackh's Chemical Dictionary. McGraw-Hill, New York.

Hader, D.P., Banaszak, A.T., Villafane, V.E., Narvarte, M.A., Gonzalez, R.A. and Helbling, E.W. (2020). Anthropogenic pollution of aquatic ecosystems: Emerging problems with global implications. Science of the Total Environment,713,1-10.

He, Z.L., Yang, X.E. and Stoffella, P.J. (2005). Trace elements in agroecosystems and impacts on the environment. J Trace Elem Med Biol.,19,2–3,125-140.

Ho, Y., Porter, J., and McKay, G. (2002). Equilibrium isotherm studies for the sorption of divalent metal ions onto peat: copper, nickel, and lead single component systems. Water Air Soil Pollut.141,1-33.

Holdgate, M.W. (1979). Targets of pollutants in the atmosphere. Phil. Trans. R. Soc. Lond. A. 290, 591-607.

https://oceanservice.noaa.gov/education/tutorial_pollution/03pointsource.html (Date of access: 2 December 2023).

https://oceanservice.noaa.gov/education/tutorial_pollution/04nonpointsource.html (Date of access: 2 December 2023).

https://pubs.usgs.gov/circ/circ1225/html/sources.html (Date of access: 4 December 2023).

https://upscstudysharing.wordpress.com/2016/09/21/earths-crust-elements-minerals-and-rocks/ (Date of access: 2 December 2023).

https://www.bcwater.org/threats/ (Date of access: 2 December 2023).

https://www.dreamstime.com/sources-water-pollution-as-freshwater-contamination-causes-explanation-sources-water-pollution-as-freshwater-contamination-image198558385 (Date of access: 1 December 2023).

https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fenvs.2022.880246/full (Date of access: 10 December 2023).

https://www.modelscience.com/PeriodicTable.html (Date of access: 2 December 2023).

Jacob, J.M., Karthik, C., Saratale, R.G., Kumar, S.S., Prabakar, D., Kadirvelu, K. and Pugazhendhi, A. (2018). Biological Approaches to Tackle Heavy Metal Pollution: A Survey of Literature. J. Environ. Manag., 217,56-70.

Kadim, M.K. and Risjani, Y. (2022). Biomarker for monitoring heavy metal pollution in aquatic environment: An overview toward molecular perspectives. Emerging Contaminants,8, 195-205.

Kakade, A,. Sharma, M., Salama, E.S., Zhang, P., Zhang, L., Xing, X., Yue, J., Song, Z., Nan, L., Yujun, S. and Li, X. (2023). Heavy metals (HMs) pollution in the aquatic environment: Role of probiotics and gut microbiota in HMs remediation. Environmental Research,223,1-15.

Kosar, H.H.A., Fryad, S. M., Khalid, M.O., Sarkawt, H., Rebaz, F.H. and Kaiwan, O.R. (2023). Heavy metal pollution in the aquatic environment: efficient and low-cost removal approaches to eliminate their toxicity: A review. Royal Society of Chemistry,13,17595-17610.

Letchinger, M. (2000). Pollution and Water Quality, Neighbourhood water quality assessment. Project. Oceanography, 3,1, 247-249.

Matsuo, T. (2003). Japanese experiences of environmental management. Water Science and Technology, 47,7-14.

McCormac, B.M. (1991). Mercury in the Swedish environment. Water, Air Soil Pollut. 55,1-126.

Medema, W., McIntosh, B.S., and Jeffrey, P.J. (2008). From premise to practice: A critical assessment of integrated water resources management and adaptive management approaches in the water sector. Ecology and Society, 13,2, 29.

Merriam. 3rd New International Dictionary. Merriam, Chicago. 1976. Streit B. Lexikon der Okotoxikologie. VCH, Weinheim. 1994.

Mikulewicz, M., Chojnacka, K., Kawala, B. and Gredes, T. (2020). Trace Elements in Living Systems: From Beneficial to Toxic Effects. BioMed Research International,1-2.

Miller, J.R.,Hudson-Edwards, K.A., Lechler, P.J., Preston, D., and Macklin, M.G. (2004). Heavy-metal contamination of water, soil and produce within riverine communities of the Rıo Pilcomayo basin, Bolivia. Sci. Total Environ. 320,189-209.

Mir, M.A., Delower, H., Al-Imran, Md., Khan, S., Begum, M. and Osman, M.H. (2021). Environmental pollution with heavy metals: A Public Health Concern. Edited by Mazen Khaled Nazal and Hongbo Zhao, Intechopen,

Mitra, S., Chakraborty, A.J., Tareq, A.M., Emran, T.B., Nainu,F., Khusro, A., Idris, A.M.,Khandaker, M.U., Osman, H., Alhumaydhi, F.A. and Simal-Gandara, J. (2022). Impact of heavy metals on the environment and human health: Novel therapeutic insights to counter the toxicity. Journal of King Saud University-Science, 34,1-21.

Nishijo, M., Nakagawa, H., Suwazono, Y., Nogawa, K. and Kido, T. (2017). Causes of death in patients with Itai-itai disease suffering from severe chronic cadmium poisoning: a nested case-control analysis of a follow-up study in Japan. BMJ Open, 1-7.

Nomura, S. and Futatsuka, M. (2006). Minamata disease from the Viewpoint of Occupational Health. Journal of Occupational Health, 40,1,1-8.

Nriagu, J.O. (1996). A history of global metal pollution. Science 272,273-274.

Pendias, H. and Pendias, K. (1989). Trace elements in soil and plants. Boca Raton, FL, CRC.

Pink, D.H. 2006. Investing in tomorrow's liquid gold. World Journal of Analytical Chemistry 2: 42-46.

Poli, A., Salerno, A., Laezza, G., Di Donato, P., Dumontet, S. and Nicolaus, B. (2009). Heavy metal resistance of some thermophiles: Potential use of α-amylase from Anoxybacillus amylolyticus as a microbial enzymatic bioassay. Research in Microbiology, 160,2, 99-106.

Rai, P.K. (2008). Heavy metal pollution in aquatic ecosystems and its phytoremediation using wetland plants: An ecosustainable approach. International Journal of Phytoremediation, 10,133-160

Riaz, M., Kamran, M., Fang, Y., Wang, Q., Cao, H., Yang, G., Deng, L., Wang, Y., Zhou, Y. and Anastopoulos, I. (2021). Arbuscular mycorrhizal fungiinduced mitigation of heavy metal phytotoxicity in metal contaminated soils: a critical review. J Hazard Mater, 402,123919.

Schell, L.M., Knutson, K.L. and Bailey, S. (2012). Environmental effects on growth, in: Human Growth and Development, Elsevier Inc, 245-286.

Singh, S. (1991). Environmental Geography. Prayag Pustak Bhawan, 466-507.

Streit. B. (1994). Lexikon der Okotoxikologie, VCH, Weinheim.

Tarekegn, M.M., Salilih, F.Z. and Ishetu, A.I. (2020). Microbes used as a tool for bioremediation of heavy metal from the environment. Cogent Food & Agriculture, 6,1-19.

Tchounwou, P.B., Yedjou, C.G., Patlolla, A.K. and Sutton, D.J. (2012). Heavy metal toxicity and the environment. Exp. Suppl., 101,133-164.

Thornton, I. (1981). Geochemical aspects of the distribution and forms of heavy metals in soils. In: Lepp NW, editor. Effect of heavy hetal pollution on plants: Metals in the environment, vol. II. London and New Jersey: Applied Sci Publ.,1-34.

Thornton, I. (1995). Metals in the Global Environment: Facts and Misconceptions. International Council on Metals and the Environment, Ottawa.

Ukaogo, P.O., Ewuzie, U. and Onwuka, C.V. (2020). Environmental Pollution: Causes, effects, and the remedies. Microorganisms for Sustainable Environment and Health, 419-429.

Van Nostrand, (1964). International Encyclopaedia of Chemical Science. Van Nostrand, New Jersey.

Varelis, P. (2024). Overview of chemical, physical, and other significant hazards. Encyclopedia of Food Safety, Second Edition, Shimadzu Scientific, Sydney, New South Wales, Australia, 621-632.

Vasiliu, D., Bucse A., Lupascu, N., Ispas, B., Gheablau, C. and Stanescu, I. (2020). Assessment of the metal pollution in surface sediments of coastal Tasaul Lake (Romania). Environ Monit Assess,192,749,1-16.

Vasistha, P. and Ganguly, R. (2020). Water quality assessment of natural lakes and its importance: An Overview. Materials Today, Proceedings, 32,544-552.

Zaynab, M., Al-Yahyai, R., A., Ameen, Sharif, Y., Ali, L., Fatima, M., Khan, K.A. and Li, S. (2022). Health and environmental effects of heavy metals. Journal of King Saud University-Science, 34,1,1-8.

Zeitoun, M.M. and Mehana, E. E. (2014). Impact of Water Pollution with Heavy Metals on Fish Health: Overview and Updates. Global Veterinaria 12,2, 219-231.

Zietz, B.P., Dieter, H., Lakomek, M., Schneider, H., Gaedtke, K.B., and Dunkelberg, H. (2003). Epidemiological investigation on chronic copper toxicity to children exposed via the public drinking water supply. Sci. Tot. Environ. 302,127-144.

CHAPTER 9

FISHES USED AS BIOINDICATOR FOR HEAVY METAL POLLUTION IN AQUATIC ECOSYSTEMS

Özgür CANPOLAT[1]

1 Fırat University, Fisheries Faculty, Elazığ

ORCID: 0000-0001-7498-600X

INTRODUCTION

Environmental pollution, which is the main environmental cause of disease and death in today's world and is not a new phenomenon, is one of the major global problems facing humanity. Environmetal pollution is a negative change in one of the environmental components that results, in whole or in part, from vital and industrial human activities. Environmental pollution is also known as the quantitative and qualitative change that occurs in one or more elements of the environment in a way that harms the life of the organism and weakens the ability of the ecosystem to continue its production (Al-Taai 2021).

Environmental pollution occurs as a result of the discharge of pollutants of natural origin (e.g. erosion, volcanism) or anthropogenic origin (e.g. burning of fossil fuels, leachate from landfills, runoff from agricultural lands, mine residues) into the environment (Chiarelli and Roccheri, 2014).

In the 20th century, rapid socio-economic development based on population, increased urbanization, industrial development and agricultural activities led to an increase in the demand for clean water resources (Jurdi et al., 2002; Mokhtar et al., 2011; Yozukmaz and Yabanlı, 2023). Pollution or risk of contamination of water resources (inland waters, seas and oceans) necessary for life negatively affects ecosystem health and sustainable social development (Al-Taai 2021).

Heavy metals HMs) are one of the most important pollutants that cause pollution in all ecosystems. Pollution of ecosystems by HMs is a result of the global industrial revolution, and this pollution has caused and continues to cause very serious ecological problems.

The biological approach for the determination of water quality has been developed as a complementary method to chemical analysis. The use of bioindicators in studies on the water quality of surface waters began about a century ago (De Pauw, 1983). Used to describe the characteristics of a particular biosphere, biotas are biological indicators frequently used to study the severity of changes occurring in the ecosystem (Gaston, 2000; Marques, 2001; Joanna, 2006; Zaghloul et al., 2020).

In this review study, it is aimed to provide information about fish, which are bioindicators of heavy metal pollution in aquatic ecosystems.

References

Aksoy, A., Hale, W.H.G. and Dixon, J.M. (1999). Capsella bursa-pastoris (L.) medic as a biomonitor of heavy metals, Science Total Environment, 226,177-186.

Allen, J.L. (1988). An overview of Avian serum chemical profiles. In: Jacobson, E.R., Kollias, G. V. (Eds), Exotic Animals. Churchill Livingstone. New York, pp. 143-159.

Al-Taai, S.H.H. (2021). Water pollution Its causes and effects. First International Virtual Conference on Environment & Natural Resources, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science 790,1-9.

Azaman, F., Juahir, H., Yunus, K., Azid, A., Kamarudin, M.K.A.K., Toriman, M.E.,Mustafa, A.D., Amran, M.A., Hasnam, C.N.C., Saudi, A.S.M. (2015). Heavy metal in fish: analysis and human health-a review. J. Teknol. 77(1), 61–69

Barnhoorn, I.E.J. and van Vuren, J.H.J. (2004). The use of different enzymes in feral freshwater fish as a tool for the assessment of water pollution in South Africa. Ecotoxicology and Environmental Safety, 59(2),180-185.

Begum, G., Vijayarghavan, S. (1999). Effect of acute exposure of the organophosphate insecticide rogor on some biochemical aspects of *Clarias batrachus* (Linnaeus). Environmental Research, 80(1),80-83.

Bergdahl, I.A., Schütz, A., Gerhardson, L., Jensen, A. and Skerfving, S. (1997). Lead concentrations in human plasma, urine and whole blood. Scand. J. Work. Environ. Health, 23,359-363.

Berthet, B., Mouneyrac, C. and Perez,T. (2005). Metallothionein concentration in sponges (*Spongia officinalis*) as a biomarker of metal contamination. Comparative biochemistry and physiology Part C Toxicology and Pharmacology, 141(3),306-13.

Bucher, F. and Hofer, R. (1990). Effect of domestic wastewater on serum enzyme activities of brown trout (*Salmo trutta*). Comp. Biochem. Physiol., 97C,385-391.

Burger, J. (2006). Bioindicators: A review of their use in the environmental literature 1970-2005. Environ. Bioindic. 1,136-144

Cajaraville, M.P., Bebianno, M.J., Blasco, J., Porte, C., Sarasquete, C. and Viarengo, A. (2000). The use of biomarkers to assess the impact of pollution in coastal environments of the Iberian Peninsula: A Practical Approach. Sci. Total. Environ., 247,295-311.

Chen, C.Y., Wooster, G.A., Getchell, R.G., Bowser, P.R. and Timmons, M.B. (2003). Blood chemistry of healthy, nephrocalcinosis-affected and ozon-treated Tilapia in a recirculation system, with application of discriminant analysis. Aquaculture, 218,89-102.

Chiarelli, R. and Roccheri, M.C. (2014). Marine Invertebrates as Bioindicators of Heavy Metal Pollution. Open Journal of Metal, 4, 93-106.

Corsi, I., Mariottini, M., Sensini, C., Lancini, L., Focardi, S. (2003). Cytochrome P450, acetylcholinesterase and gonadal histology for evaluating contaminant exposure levels in fishes from a highly eutrophic brackish ecosystem: the Orbetello Lagoon, Italy. Marine Pollution Bulletin, 46,203-212.

Cyriac, P.J., Antony, A. and Nambisan, P.N.K. (1989). Hemoglobin and hematocrit values in fish *Oreochromis mossambicus* (Peters) after short term exposure copper and mercury. Bull. Environ. Contam. Toxicol., 43,315-320.

De Pauw, N., Triest, L., Kaur, P., Heylen, S., 2001. Comparative Monitoring of Diatoms, Macroinvertebrates and Macrophytes in the Woluwe River (Brussels, Belgium). Aquatic Ecology, 35,183-194.

Duncan, R.J., Prasse, K.W. and Mahaffey, E.A. (1994). Veterinary laboratory medicine clinical pathology, 3rd Edition. Iowa State Press, Ames, IA.

Eddy, F.B. (1982). Osmotic and ionic regulation in captive fish with particular reference to Salmonids. Comp. Biochem. Physiol., 73B,125-141.

Ellenberg, H., Arndt, U., Bretthauer, R., Ruthsatz, B., Steubing, L., 1991. Biological Monitoring; Signals from The Environment. Friaedr. Viewegand Sohn Verlagsgesellschaft mbH, 318 p. Braunschweig.

Ellsaesser, C.T. and Clem, L.W. (1987). Blood serum chemistry measurements of normal and acutely stressed channel catfish. Comp. Biochem. Physiol., A3,589-594.

Fabacher, D.L., Little, E.E. (2000). Diversity of fish, early observations and descriptions, Fish in experimentation. (G.K. Ostrander, Edts.) The Handbook of Experimental Animals. The Laboratory Fish. Academic Pres, London, 678p.

Gabriel, U.U., Ezeri, G.N.O. and Opabunmi, O.O. (2004). Influence of sex, source, health status and acclimation on the haematology *Clarias gariepinus* (Burch, 1822). Afr. J. Biotechnol., 3, 463-467.

Gaston, K.J. (2000). Biodiversity: higher taxon richness. Prog Phys Geogr., 24,117-127.

Guyonnet, D., Bourgine, B., Dubois, D., Fargier, H., Côme, B. and Chilès, J.P. (2003). Hybrid approach for addressing uncertainty in risk assessments. J. Envir. Engrg., ASCE, 129, 68-78.

Hamed, R.R., Farid, N.M., Elowa, S.H.E. and Abdalla, A.M, (2003). Glutathione related enzyme levels of freshwater fish as bioindicators of pollution. The Environmentalist, 23,313-322.

Houston, A.H. (1997). Are the classical haematological variables acceptable indicators of fish health? Trans. Am. Fish. Soc., 126,879-894.

https://www.aquast.org/uploads/pdf_232.pdf (Date of access: 15 December 2023).

Iwama, G.K., Vijayan, M.M., Forsyth, R.B. and Ackerman, P.A. (1999). Heat shock proteins and physiological in fish. Am. Zool., 39,901-909.

Jain, N.C. (1986). Schalm‘s Veterinary Hematology, 4th Edition. Lea and Febiger, Philadelphia, PA, 20-87.

Jain, A., Singh, B.N., Singh, S.P., Singh, H.B. and Singh, S. (2010). Exploring biodiversty as bioindicators for water pollution. Varanasi.

Jiminez, B.D. and Stegeman, J.J. (1990). Detoxication enzymes as indicators of environmental stress on fish. Am. Fish. Soc. Symp., 8,67-79.

Joanna, B. (2006). Biological indicators: types, development, and use in ecological assessment and research. Environ Bio-indicators,1,22-39.

Jurdi, M., Ibrahim Korfali, S., Karahagopian, Y., Davies, B.E. (2002). Evaluation of water quality of the Qaraaoun Reservoir, Lebanon: Suitability for multipurpose usage. Environ. Monit. Assess.,77,11-30.

Jusoh, N.A.W., Chaia, M.K., Wong, L.S., Ong, G.H. and Voon, B.W.N. (2020). Bioindication of heavy metals in aquatic environment using photosynthetic pigments in cyanobacteria. South African Journal of Chemical Engineering, 34,78-81.

Kelly, S.A., Havrilla, C.M., Brady, T.C., Abrama, K.H. and Levin, E.D. (1998). Oxidative stress in toxicology established mammalian and emerging Piscine Model System. Environmental Health Perspective, 106(7),375-384.

Khishamuddin, N.A., Wong, L.S., Chai, M.K. and Voon, B.W.N. (2018). Fluorometric response of photosynthetic microorganism consortium as potential bioindicator for heavy metals detection in water. Environment Asia, 11(1), 80-86.

Kock, G., Triendl, M. and Hofer, R. (1996). Seasonal patterns of metal accumulation in Arctic Char (*Salvelinus alpinus*) from an oligothrophic Alpine Lake Related top temperature. Can. J. Fish Aquat. Sci., 53,780-786.

Kurt, P.B. (2000). Karadeniz-Samsun Kıyı Seridinde Çesitli Organik Kirleticilerin Midye ve Deniz Suyunda incelenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Lam, P.K.S. and Gray, J.S. (2003). The use of biomarkers in environmental monitoring programmes. Marine Pollution Bulletin, 46,182-186.

Lauren, D. J. and McDonald, D. G. (1985). Effects of copper on branchial ionoregulation in the Rainbow Trout, *Salmo gairdneri* Richardson. J. Comp. Physiol., 155B,635-644.

Lohner, T.W., Reash, R.J., Willet, V.E. and Rose, L.A. (2001). Assessment of tolerant sunfish populations (*Lepomis sp.*) inhabiting selenium-laden coal ash effluents. 1. Hematological and population level assessment. Ecotoxicol. Environ. Safe., 50,203-216.

Łuczynskaa, J., Paszczyka, B. and Luczyński, M.J. (2018). Fish as a bioindicator of heavy metals pollution in aquatic ecosystem of Pluszne Lake, Poland, and risk assessment for consumer's health. Ecotoxicology and Environmental (Date of access: 7 December 2023)

Marques, J.C. (2001). Diversity, biodiversity, conservation and sustainability. Sci. World J.,1,534–543

McCormick, S.D. (1995). Hormonal control of gill biopsy and ATPesa and chloride cell function. In: Wood, C.M. and Shuttlewoth, Tj. Editors. Fish Physiology,14,285-315,

McDonald, D.G. and Wood, C.M. (1993). Branchial mechanism of acclimation to metals in freshwater fish. In Fish Ecophysiology (Edited by Rankin, J.C. and Jensen, F.B.). Fish and Fisheries Series 9, Champman and Hall, pp. 297-321, London.

Mokhtar, M.B., Toriman, M.E.H.; Hossain, M.; Abraham, A.; Tan, K.W. (2011). Institutional challenges for integrated river basin management in Langat River Basin, Malaysia. Water Environ. J., 25,495-503.

Mommsen, T.P., Vijayan, M. M. and MOON, T.W. (1999). Cortisol in Teleost: Dynamics, mechanism of action, and metabolic regulation. Rev. Fish Biol., 9,211-268.

Mondon, J.A,, Duda, S. and Nowak, B.F. (2000). Immune response of greenback flounder Rhombosolea tapirina after exposure to contaminated marine sediment and diet. Mar Environ Res.;50(1-5),443-450.

Munoz, M.J., Carbailo, M. and Tarazona, J.V. (1991). The effects of sublethal levels of copper and cyanide some biochemical parameters of rainbow trout along subacute exposure. Comp. Biochem. Physiol., 100C,577-582.

Nemcsok, J., Orban, L., Asztalos, B. and Vig, E. (1987). Accumulation of pesticides in the organs of carp (*Cyprinus carpio* L.) at 4^0C and 20^0C. Bull. Environ. Contam. Toxicol., 39(3),370-378.

Nemcsok, J. and Hughes, G.M. (1988). The effect of copper sulphate on some biochemical Pparameters of rainbow trout. Environ. Pollut., 49,77-85.

Nussey, G., Van Vuren, J.H.J. and Du Preez, H.H. (1995). Effect of copper on the haematology and osmoregulation of the Mozambique Tilapia, *Oreochromis mossambicus* (Cichlidae). Comp. Biochem. Physiol. C: Comp. Pharma. and Toxicol., 111(3),369-380.

O'Neill, J.G. (1981). Effects of intraperitonial lead and cadmium on the humoral immune response of *Salmo trutta*. Bull. Environ. Contam. Toxicol., 27,42-48.

Parmar,T.K., Rawtani, D. and Agrawal,Y.K. (2016). Bioindicators: the natural indicator of environmental pollution. Fronntiers in Life Science, 9(2),110-118.

Sağlam, N. ve Cihangir, N., 1995. Ağır Metallerin Biyolojik Süreçlerle Biyorbsiyonu Çalışmaları. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi 11, Ankara.

Siroka, B., Huttova, J., Tamas, L., Simonovieova, M. and Mistrik, I. (2004). Effect of cadmium on hydrolytic enzymes in maize root and coleoptile. Biologia, Bratislava, 59,513-517.

Tejeda-Vera, R., Lopez-LopezZ, E., Sedeno-Diaz, J.E. (2007). Biomarkers and bioindicators of the Health condition of *Ameca splendens* and *Goodea atripinnis* (Pisces: Goodeaidae) in the Ameca River, Mexico. Environmental International, 33,521-531.

Van Der, R.O., Jonny, B. and Vermeulen, N.P.E. (2003). Fish bioaccumulation and biomarkers in environmental risk assessment, A Review. Environ. Toxicol. Pharmacol., 13,57-149.

Vardanyan, L., Schmieder K., Sayadyan H., Heege T., Heblinski J., Agyemang T., De J., Breuer J. (2008). Heavy metal accumulation by certain aquatic macrophytes from Lake Sevan (Armenia) In: Sengupta M., Dalwani R., editors. Proceedings of Taal 2007, the 12th World Lake Conference: Ministry of Environment and Forests, Government of India; New Delhi, India, 1020-1038.

Wakawa, R., Uzairu, A., Kagbu, J., Balarabe, M. (2008). Impact assessment of effluent discharge on physico-chemical parameters and some heavy metal concentrations in surface water of River Challawa Kano, Nigeria. Afr. J. Pure Appl. Chem. 2,100-106

Wendelaar, Bonga, S.E. (1997). The stres response in Fish. Physiol. Rev., 7, 591-625.

Wong, L.S., Judge, S.K., Voon, B.W.N., Tee, L.J., Tan, K.Y., Murti, M., Chai, M.K. (2018). Bioluminescent microalgae-based biosensor for metal detection in water. IEEE Sens. J., 18(5), 2091-2096.

Yozukmaz A. and Yabanlı, M. (2023). Heavy metal contamination and potential ecological risk assessment in sediments of Lake Bafa (Turkey). Sustainability,15,1-9.

Zaghloul, A., Saber, M., Gadow, S. and Awad, F. (2020). Biological indicators for pollution detection in terrestrial and aquatic ecosystems. Bulletin of the National Research Centre, 44(127),1-11.

Zhou, Q., Zhang, J., Fu, J., Shi, J., Jiang, G. (2008). Biomonitoring: An Appealing Tool For Assesment of Metal Pollution in the Aquatic Ecosystem. China.

2023
December

Research And Evaluations In Architecture, Planning **AND DESIGN**

EDITOR
Prof. Dr. Özlem PARLAK BİÇER

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editor • Prof. Dr. Özlem PARLAK BİÇER

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-412-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

INVESTIGATION OF NANOTECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS THROUGH CONCRETE MATERIAL

Yenal TAKVA, Fulya GÖKŞEN TAKVA *1*

CHAPTER 2

THE EFFECT OF GREEN NETWORKS ON WATER MANAGEMENT IN URBAN STREETS

Seyhan SEYHAN, Elif BAYRAMOĞLU,

Mahmut Muhammet BAYRAMOĞLU *17*

CHAPTER 3

EXPERIENCE OF A STREET REHABILITATION PROJECT IN HISTORICAL TEXTURE: THE EXAMPLE OF LADİK HÖYÜK

Zafer KUYRUKÇU *33*

CHAPTER 4

SEISMIC ENHANCEMENT THROUGH REPAIR AND RETROFİTTİNG FOR MASONRY STRUCTURES DAMAGED BY THE 2023 KAHRAMANMARAŞ EARHTQUAKES

Şerife ÖZATA *53*

CHAPTER 5

THE PARADOX OF CONSERVATION AND SUSTAINABILITY OF RURAL ARCHITECTURE

Zehra EMİNAĞAOĞLU *83*

INVESTIGATION OF NANOTECHNOLOGICAL DEVELOPMENTS THROUGH CONCRETE MATERIAL

***Yenal TAKVA*[1]**

***Fulya GÖKŞEN TAKVA*[2]**

1 Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, yenaltakva@gazi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-5330-2980

2 Gazi University, Faculty of Architecture, Department of Architecture, fulyagoksen@gazi.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-9754-0956

1. Introduction

Nanotechnology can be conceptually defined as the ability to create new structures at the minor scale using tools and techniques that allow understanding and processing of matter at the nanoscale, generally from 0.1 to 100 nanometers (Zhu et al., 2004; Silvestre et al., 2016). Along with technological developments, the nanotechnology revolution in recent years; has dramatically affected the construction industry and different scientific fields such as chemistry, engineering, and biology. Rapidly developing multifunctional and innovative materials can give building materials extraordinary properties (Takva et al., 2023a; Takva et al., 2023b). Nanotechnology contributes to many features such as improving production, reducing the number of production stages, material volume or weight, increasing durability by preventing material damage, and improving the performance and quality of existing products (İlerisoy & Takva, 2017; Takva et al., 2023c).

Material selection is an essential issue for the construction industry (Çakıcı & Takva, 2023). Nanotechnology has an extensive application area, including the design, production, and application of nanomaterials and nanostructures. Concrete is a cement-based multiphase composite material widely used for many years. It constitutes the primary material of load-bearing system elements today and in the future. Cement is an artificial mixture of fillers (sand, slag, ash, zeolites, etc.), water, and special additives. It has relatively low cost and energy density (Yang et al., 2023). As structural materials, cementitious materials are susceptible to cracking and have no functional properties. Nanotechnology can be incorporated into cementitious materials to solve these problems (Singh et al., 2017). Features such as durability of building materials, high strength, permanent and rapid constructability, and reduction of adverse effects on the environment are possible in light of nanotechnological developments (Takva & İlerisoy, 2023a; Takva & İlerisoy, 2023b).

The main focus of modern applications in concrete technology is to minimize material and energy costs and thus obtain concrete with the desired technical and technological properties (Yang et al., 2023). Nanotechnology encompasses two basic approaches. The first of these is the top-down approach. This approach is where large structures are reduced to the nanoscale but retain their original properties without atomic-level control or are deconstructed from larger structures into smaller, composite parts. Second, Drexler et al. (1991) use a bottom-up approach called molecular manufacturing or molecular nanotechnology. Here, materials are designed through a process that involves the control of atoms or molecular components (Sanchez & Sobolev, 2010). It is the dimensional enlargement of material atoms and molecules using chemical synthesis methods (Gordijn, 2005) (Figure 1). While most contemporary technologies rely on a "top-down" approach, molecular nanotechnology promises significant break-

References

Alsafar, K. A. (2014). Review of the use of nanotechnology in construction industry, International Journal of Engineering Research And Development, 10 (8), 67-70.

Brightson, P., Anand, M. P., Rajelin, D. A., Jeparaj, P. (2013a). Application Of Nanotechnology in Concrete, International Journal of Civil Engineering (IJCE), 2 (2), 39-44.

Brightson, P., Baskar, G., Gnanappa, S. B. (2013b). Strength and durability analysis of nano clay in concrete. Life Science Journal, 10(7), 1172-1177.

Çakıcı, F. Z., Takva Ç. (2023). Climate-sensitive Design in Traditional Residential Architecture: Kars Karakurt Houses, International Journal of Built Environment and Sustainability, IJBES, 10(3), 1-11.

Drexler, K. E., Peterson, C., Pergamit, G. (1991). Unbounding the future: the nanotechnology revolution. New York: William Morrow and Company, Inc.

Du, S., Wu, J,, AlShareedah, O., Shi, X. (2019). Nanotechnology in Cement-Based Materials: A Review of Durability, Modeling, and Advanced Characterization, Nanomaterials, 9 (9), 1-29.

Gordijn, B. (2005). Nanoethics: from utopian dreams and apocalyptic nightmares towards a more balanced view, Science and Engineering Ethics, 11 (4), 521-533.

Gullapalli, S., Wong, M. S. (2011). Nanotechnology: a guide to nano-objects, Chemical Engineering Progress, 107 (5), 28-32.

Han, B., Sun, S., Ding, S., Zhang, L., Yu, X., Ou, J. (2015). Review of nanocarbon-engineered multifunctional cementitious composites, Composites Part A: Applied Science and Manufacturing, 70, 69-81.

Hanus, M. J., Harris, A.T. (2013). Nanotechnology innovations for the construction industry, Progress in Materials Science, 58 (7), 1056-1102.

Internet-1: https://haliccevre.com/titanyum-dioksit/, Last Access Date: 25.11.2023.

Internet-2: https://www.us-nano.com/inc/sdetail/50544, Last Access Date: 25.11.2023.

İlerisoy, Z. Y. and Takva, Y. (2017). Nanotechnological Developments in Structural Design: Load-Bearing Materials, Engineering, Technology & Applied Science Research, 7 (5), 1900-1903.

Ji, T. (2005). Preliminary study on the water permeability and microstructure of concrete incorporating nano-SiO2, Cement and Concrete Research, 35 (10), 1943-1947.

Jo, B-W., Kim, C-H., Tae, G-h., Park, J-B. (2007). Characteristics of cement mortar with nano-SiO2 particles. Construction and Building Materials, 21 (6), 1351–1355.

Kazempour, A. (2016). The impact of nanotechnology in reinforced structures: the structure of concrete and steel, Journal of Current Research in Science, (1), 421-430.

Lee, J., Mahendra, S., Alvarez, P. J. J. (2010). Nanomaterials in the construction industry: a review of their applications and environmental health and safety considerations, ACS Nano, 4 (7), 3580-3590.

Li, H., Xiao, H-g., Ou, J-p. (2004a). A study on mechanical and pressure-sensitive properties of cement mortar with nanophase materials, Cement and Concrete Research, 34 (3), 435-438.

Li, H., Xiao, H-g., Yuan, J., Ou, J.(2004b). Microstructure of cement mortar with nanoparticles, Composites Part B: Engineering, 35(2), 185–189.

Li, Z., Wang, H., He, S., Lu, Y., Wang, M. (2006). Investigations on the preparation and mechanical properties of the nano-alumina reinforced cement composite. Materials Letters, 60 (3), 356-359.

Mukhopadhyay, A.K. (2011). Next-generation nano-based concrete construction products: A review, Nanotechnology in Civil Infrastructure, 207–223.

Pitroda, J., Jethwa, B. (2016). A Critical Review on Carbon Nanotubes, International Journal of Constructive Research in Civil Engineering (IJCRCE), 2 (5), 36-42.

Qian, B., Yu, W., Lv, B., Kang, H., Shu, L., Li, N., Wang, W. (2021). Mechanical Properties and Micro Mechanism of Nano-Clay-Modified Soil Cement Reinforced by Recycled Sand. Sustainability, 13 (14), 7758. https://doi.org/10.3390/su13147758

Saleem. H., Zaidi, S. J., Alnuaimi, N. A. (2021). Recent Advancements in the Nanomaterial Application in Concrete and Its Ecological Impact, Materials, 14 (21), 6387.

Sanchez, F., Sobolev, K. (2010). Nanotechnology in concrete – A review, Construction and Building Materials, 24, 2060-2071.

Shah, S. P., Hou, P., Konsta-Gdoutos, M. S. (2016). Nano-modification of cementitious material: toward a stronger and durable concrete, Journal of Sustainable Cement-Based Materials, 5, 1–22.

Silvestre, J., Silvestre, N., and de Brito, J. (2016). Review on concrete nanotechnology, European Journal of Environmental and Civil Engineering, 20 (4), 455–485. http://dx.doi.org/10.1080/19648189.2015.1042070

Singh, N. B., Kalra, M., Saxena, S. K. (2017). Nanoscience of Cement and Concrete, Materials Today: Proceedings, 4 (4), 5478-5487.

Takva, Ç., İlerisoy, Z. Y. (2023a). Flying robot technology (drone) trends: a review in the building and construction industry, Architecture, Civil Engineering, Environment (ACEE), 16 (1), 47-68. https://doi.org/10.2478/acee-2023-0004

Takva, Ç., İlerisoy, Z. Y. (2023b). Structural analysis of steel load-bearing systems using tessellation method in geometric architectural design, Sādhanā, 48, 118. https://doi.org/10.1007/s12046-023-02185-1

Takva, Y., Takva C., Goksen, F. (2023a). A Contemporary House Proposal: Structural Analysis of Wood and Steel Bungalows, Engineering, Technology & Applied Science Research, 13 (3), 11032-11035. https://doi.org/10.48084/etasr.5896

Takva, Y., Takva Ç., İlerisoy, Z. Y. (2023b). Sustainable Adaptive Reuse Strategy Evaluation for Cultural Heritage Buildings, International Journal of Built Environment and Sustainability, IJBES, 10 (2), 25-37. https://doi.org/10.11113/ ijbes. v10.n2.1060

Takva, Y., Takva Ç., İlerisoy, Z.Y. (2023c). Effect of outrigger system in high-rise buildings on structural behavior and cost, Revista de la Construcción. Journal of Construction, 22 (2), 337-347. https://doi.org/10.7764/RDLC.22.2.337.

Vijay, K., Murmu, M., Deo, S. V. (2017). Bacteria based self healing concrete – A review, Construction and Building Materials, 152, 1008-1014.

Wang X., Li, Q., Xie, J., Jin, Z., Wang, J., Li, Y., Jiang, K., Fan, S. (2009). Fabrication of ultralong and electrically uniform single-walled carbon nanotubes on clean substrates, Nano Letters, 9 (9) 3137–3141.

Yang, S., Bieliatynskyi, A., Trachevskyi, V., Shao, M., & Ta, M. (2023). Research of Nano-modified Plain Cement Concrete Mixtures and Cement-Based Concrete. International Journal of Concrete Structures and Materials, 17 (1), 50. https://doi.org/10.1186/s40069-023-00601-8

Zhu, W., Bartos, P. J. M. and Porro, A. (2004). Application of nanotechnology in construction, Materials and Structures, 37, 649–658.

THE EFFECT OF GREEN NETWORKS ON WATER MANAGEMENT IN URBAN STREETS

Seyhan SEYHAN[1]

Elif BAYRAMOĞLU[2]

Mahmut Muhammet BAYRAMOĞLU[3]

1 Seyhan SEYHAN, Res. Assist., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon / Turkey, seyhanseyhan2@gmail.com, 0000-0002-6046-5024

2 Elif BAYRAMOĞLU, Prof. Dr, Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Landscape Architecture, Trabzon / Turkey, elifsol_@hotmail.com, 0000-0002-6757-7766

3 Mahmut Muhammet BAYRAMOĞLU, Assoc. Prof. Dr., Karadeniz Technical University, Faculty of Forestry, Department of Forest Engineering, Trabzon / Turkey, mahmudtr@gmail.com, 0000-0002-0870-5094

1. INTRODUCTION

Cities are places that have an impact on the social life of people. Urban spaces and the meanings attributed to these spaces are among the most important elements of communication between society and individuals. Urban spaces, green areas, squares, streets and buildings enable the city to be perceived together as a whole (Erdönmez & Akı, 2005). These spaces can be analysed as private spaces and public spaces (Düzenli & Alpak, 2023). Public and private spaces interfere with each other functionally and depending on usage. The intermediate zones formed in this way also form semi-private and semi-public spaces that can be considered as transition spaces (Perinçek, 2003; Düzenli et al., 2018). Urban space is a whole formed by buildings, perceived by urbanites and related to all urban events (Alpak et al., 2019). The effects of cities on the social life of people are important. As suggested by Wirth, the city is not only a place where houses and workplaces increase, but in this sense, it is a place that gathers and transforms many remote communities of the world in the form of a circle and network of different areas, people and activities, initiating and controlling the centre of economic, political and cultural life (Wirth, 1964).

They are public spaces where private and public are intertwined or which offer rich experiences to people as the first transition from the private to the public sphere. The most prominent and important feature of public spaces is that they are accessible to everyone. The two basic elements of urban and public space are streets and squares. Urban streets are part of the urban fabric. Urban streets are the areas where people with a heterogeneous structure come into contact with each other. It usually extends along its length surrounded by buildings on both sides. Streets direct and shape the urban environment and provide us with freedom of movement, which is very important for urban life (Gür, 1996). In the formation of the social fabric, streets are the main component of the urban structure and the basic outer space of the city. The two main features of the street in relation to form are that it is both a road and a space at the same time. Throughout the periods, streets have provided public open spaces for urban societies (Gehl, 2001).

However, rapid urbanisation and climate change, especially in recent years, have put natural and cultural landscape resources both within and around urban areas under pressure. Rapidly spreading sustainable urban development has increased the impact on urban landscape areas in the context of ecological values. In this context, urban landscape has started to be evaluated in terms of green infrastructure systems. Green infrastructure systems are considered as an important component of sustainable urban development (Güneş & Şahin, 2015).

REFERENCES

Alpak, E. M., & Düzenli, T., 2018. Kentsel Tasarimda Esneklik ve Adaptasyon: Kentsel Meydan Senaryolari Üretimi. International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR), 5(16), 16-22.

Alpak, E. M., Düzenli, T., & Çiğdem, A., 2019. The Impact of Public Art on Urban Open Spaces. Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırmaları Dergisi (IJLAR) E-ISSN: 2602-4322, 3(1), 23-30.

Aksu, G. A., 2021. Kentsel Peyzajlarda Yol Kenarı Yeşil Alanların, Kent Ekosistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (25), 736-748.

Aru, K.A., 1965. Yayalar Taşıtlar Şehir Dokusundaki Yeni Ulaştırma Düzenleri, İTÜ Mim. Fak. Yayınları, İstanbul

Bayramoğlu, E, Parlak, P.Ö., & Kurdoğlu, B.Ç., 2019. Investigation of Urban Open Areas To Permeable Ground: Example of Trabzon Cıty Centre, Journal of Socıal And Humanities Sciences Research , No.6, 3868-3873

Benedict, M. A., & McMahon, E. T., 2012. Green Infrastructure: Linking Landscapes and Communities. Island press.

Bennett, A. F., 2003. Linkages in the Landscape - The Role of Corridors and Connectivity in Wildlife Conservation, IUCN, Cambridge, UK, 262p

Çetinkaya, G., 2013. Kentsel Peyzaj Planlamada Yeni Yaklaşımlar: Yeşil Altyapı ve Yeşil Koridorlar. 5. Peyzaj Mimarlığı Kongresi "Dönüşen Peyzaj", 14-17 Kasım

Döllük, G., 2005. Yayalaştırılmış Sokakların Kent Peyzajına Katkısı: 58. Bulvar ve İstiklal Caddesi Örneği,Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Düzenli, T., Alpak, E. M., & Eren, T. E.,2018. Open Space in the Context of Spatial Organization. International Journal of Eurasia Social Sciences, 9(32), 1188-1201.

Düzenli, T., & Alpak, E. M., 2023. Conceptual Approaches In The Envıronmental Desıgn Project Process. Architecture From Past To Modernism, 25.

Erdönmez, M. E., & Akı, A., 2005. Açık Kamusal Kent Mekanlarının Toplum İlişkilerindeki Etkileri. Megaron, 1(1), 67.

Gehl, J., 2001, Life Between Buildings (5th Edition), Danish Architectural Press, Copenhagen

Gür, Ö.Ş., 1996. Mekân Örgütlenmesi, Gür Yayıncılık, Trabzon

Hepcan, Ç. C., 2008. Doğa Korumada Sürdürülebilir Bir Yaklaşım, Ekolojik Ağların Belirlenmesi ve Planlanması: Çeşme-Urla Yarımadası Örneği, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bornova, İzmir

Jacobs, A.B., 1996. Great Streets, The Mit Pres, Cambridge, London

Jongman, R. H. G., 2004. The Context and Concept of Ecological Networks. R.H.G. Jongman and G. Pungetti (eds.), Ecological Networks and Greenways Concept, Design and Implementation,

Keleş, R., 1980. Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Seniş Basımevi, Ankara.

Kurdoğlu, B. Ç., Konakoğlu, S. S. K., Usta, Z., Çelik, K. T., Demirel, Ö., & Kalın, A., 2016. Amasya kent örneğinde yeşilyol güzergâhlarının AHS ile öncelikli işlevlerinin belirlenmesine yönelik bir çalışma. Journal of Architectural Sciences and Applications, 1(2), 21-30.

Little, C. E., 1995. Greenways for America. The Johns Hopkins Press Ltd., London, ISBN 0-8018-5140-8

McQueen, M. & McMahon, E., 2003. Land Conservation Financing, The Conservation Fund, Island Press, USA.

Perinçek V. S., 2003. Kamusal Alan-Kamuya Açık Özel Mekan İlişkisinde Geçiş Bölgeleri, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Tülek, B., & Mirici, M. E., 2019. Kentsel Sistemlerde Yeşil Altyapı ve Ekosistem Hizmetleri. Peyzaj, 1(2), 1-11.

Tokuş, M., 2012. Kentsel Yeşil Ağlar: İstanbul Sarıyer Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, İstanbul.

Url-1, https://tr.pinterest.com/pin/2251868555498103/, 10.12.2023

Url-2, https://tr.pinterest.com/pin/696650636129320306/, 10.12.2023

Url-3, https://tr.pinterest.com/pin/808185095637453449/,11.12.2023

Url-4, https://tr.pinterest.com/pin/846395323715595469/,11.12.2023

Url-5, https://tr.pinterest.com/pin/27232772739467779/,12.12.2023

Url-6, https://tr.pinterest.com/pin/703756163015797/,12.12.2023

Url-7, https://tr.pinterest.com/pin/68187381852568232/,13.12.2023

Url-8,https://tr.pinterest.com/pin/83175924381621333/, 13.12.2023

Url-9, https://tr.pinterest.com/pin/188025353166038064/, 13.12.2023

Url-10, https://pin.it/3HAqz2J, 14.12.2023.

Url-11, https://pin.it/3FUZFr5, 14.12.2023.

Url-12, https://pin.it/7xBdvXX, 14.12.2023.

Url-13, https://pin.it/2JHYRjd, 14.12.2023.

Yaralıoğlu, İ., & Asilsoy, B., 2021. Yeşil Altyapı Kavramının Teorik Bir Çerçevede Değerlendirilmesi. YDÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 3(1), 46-58.

Yerli, Ö., & Kesim, G. A., 2009. Kentsel Koridorların Estetik ve İslevsel Yönden İrdelenmesi: Düzce Örneği. Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi, 1(1).

Wirth, L., 1964. On Cities and Social Life: Selected Papers, The University of Chicago Press, Chicago.

EXPERIENCE OF A STREET REHABILITATION PROJECT IN HISTORICAL TEXTURE: THE EXAMPLE OF LADİK HÖYÜK

Zafer KUYRUKÇU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Konya Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ORCID: 0000-0001-6454-7484

1. INTRODUCTION

Historical environments have been formed as a result of the integrity of physical, archaeological and artistic values formed by buildings, ruins and open spaces that have survived from the past to the present, as well as social values that include the users of the city. Historical ruins are usually architectural products produced by successive societies and bear witness to the period. Today, historical environments that are subject to change and transformation due to physical obsolescence (aging), rapid and unplanned urbanization, population growth and the influence of technology are undergoing deterioration. Preventing the deterioration of historical environments, protecting the totality of physical and social values that make up these environments, integrating them with daily life, providing new points of attraction to the city, contributing economically to the local, ensuring continuity of use of structures and improving comfort conditions are shown as the main purpose of protecting historical environments (Ahunbay, 2004; Aykaç, 2009; Çelik and Yazgan, 2007; Smith, 2002).

Historical environments are named with the concept of 'site' and protected areas are classified as archaeological, historical, urban and natural sites in the Law on the Protection of Cultural and Natural Assets numbered 2863. According to the Regulation on the Identification and Registration of Immovable Cultural Assets and Sites that Need to be Protected, an archaeological site refers to 'settlements and areas where all kinds of cultural assets that reflect the social, economic and cultural characteristics of the periods in which they lived, the products of ancient civilizations that have reached from the existence of humanity to the present, underground, above ground and underwater'. Within this framework, archaeological sites are divided into three degrees in terms of their importance and the protection and use conditions to be applied in the field. While absolutely no construction is allowed at I-degree archaeological sites, simple repairs of unregistered structures can be made at II-degree archaeological sites. III-degree archaeological sites have been identified as areas where planning can be carried out.

There are different preservation techniques applied to historical environments and structures. Restoration practices are carried out to preserve and repair the originality of historical structures scientifically and technically. Intervention methods and restoration techniques vary depending on the condition of historical structures. The main restoration techniques applied in historical buildings are listed as consolidation, cleaning, integration, sorting, reconstruction, rehabilitation, re-functioning, transportation. Among these restoration techniques, rehabilitation is called interventions that include applications for cleaning, facade cleaning and simple repairs of structures that challenge traditional urban textures, cleaning of structures

REFERENCES

Ahunbay, Z. (2004). *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon,* Üçüncü baskı, İstanbul: Yapı Yayınları.

Aykaç, P. (2009). Kentsel Arkeolojik Alanlarda Tasarım Süreci. *Dosya 14.1: tarihi çevrede koruma: yaklaşımlar, uygulamalar,* TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi. Ankara: Matsa Basımevi

Bahar, H. (2014). İlkçağ'da Sarayönü. In H. Bahar (Ed.), *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu Bildiri Kitabı,* Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.

Çelik, D. & Demirtaş, D. (2019). Kentsel Tarihi Çevrelerde Sokak Sağlıklaştırma Çalışmaları: Bartın Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi,* 9(4), 664-673. DOI: 10.17714/gumusfenbil.515868

Çelik, D. & Yazgan, M. E. (2007). Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Korumaya Yönelik Yasa ve Yönetmeliklerin İrdelenmesi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi.* 9(11): 1-10.

Erdemir, H. P. (2014). Claudio Laodiceia (Laodiceia Combusta)'dan Ele Geçen Bazı Antik Sikkeler Üzerine Bir Değerlendirme. *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu Bildiri Kitabı,* Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.

Karpuz, E. (2012). Lâdik (Konya) Halıcılığının Günümüzdeki Durumu. *Arış Dergisi,* (7), 42-73. DOI: 10.34242/akmbaris.2019.29

Kurt, M. (2014). Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Sarayönü ve Çevresi. In H. Bahar (Ed.), *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu Bildiri Kitabı,* Konya: Selçuk Üniversitesi Matbaası.

Law on the Protection of Cultural and Natural Assets numbered 2863 (2863 Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu), Resmî Gazete Tarihi: 23.07.1983 Sayısı: 18113, Retrieved from https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2863.pdf

Regulation on the Identification and Registration of Immovable Cultural Assets and Sites that Need to be Protected (Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik), Resmî Gazete Tarihi: 13.03.2012 Sayısı: 28232, Retrieved from https://www.mevzuat.gov.tr/Anasayfa#kurumKurulusVeUniversiteYonetmelikleri

Smith, B. (2002). Tarihi Kentlerin Korunmasında Yöntemler. Türkiye'de Tarihî Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu, T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, 8-11 Şubat 2002, Antalya, s.125-129.

TÜİK, (2023). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2022. Retrieved from https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayal%C4%B1-N%C3%BCfus-Kay%C4%B1t-Sistemi-Sonu%C3%A7lar%C4%B1-2022-49685&dil=1

URL-1, Wikimapia. Retrieved from http://wikimapia.org/#lang=tr&lat=38.138877&lon=32.482452&z=10&m=w&show=/9798674/Ladik&search=ladik, 15 Aralık 2022.

URL-2, Wikimapia. Retrieved from http://wikimapia.org/#lang=tr&lat=38.247887&lon=32.386322&z=12&m=o&show=/9798674/Ladik&search=ladik, 15 Aralık 2022.

URL-3, Google Earth. Retrieved from https://earth.google.com/web/@38.16262874,32.36154195,1357.31143979a,6446.07234879d,34.99999771y,-158.76933619h,90.05376034t,0r/data=MikKJwolCiExMXRLUXdodzhZU0dMU0dsN3BOT0hjbXNLQlNhZWExWE0gAQ, 15 Aralık 2022.

URL-4, OpenStreetMap. Retrieved from https://www.openstreetmap.org/#map=15/38.1943/32.3670&layers=Y, 15 Aralık 2022.

Ünver, H. (2017). Sokak Sağlıklaştırmanın Tanımsal Olarak İrdelenmesi. *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 5: 96-106.

Yergün, U. (2019). Tarihi Çevre ve Yapılara Müdahale Yöntemleri. Retrieved from https://avesis.yildiz.edu.tr/resume/downloadfile/yergun?key=dd87c255-9234-4813-911b-3416057b0f89

SEISMIC ENHANCEMENT THROUGH REPAIR AND RETROFITTING FOR MASONRY STRUCTURES DAMAGED BY THE 2023 KAHRAMANMARAŞ EARTHQUAKES

Serife OZATA[1]

1 **Res. Assist. and Architect (PhD),** Ahi Evran University Faculty of Engineering and Architecture, Department of Architecture, Kirsehir, Türkiye ORCID ID: /0000-0003-1993-7592, serife.ozata@ahievran.edu.tr

Given Turkey's extensive structure of active fault lines and seismic zones, communities inhabiting these areas have coped with earthquake calamities for millennia. Since the inception of the Republic of Türkiye in 1923, the region has been prone to devastating earthquakes, evident in the historical seismic activity. The seismic events that occurred on February 6, 2023, measuring 7.7 and 7.6 magnitudes, with epicenters located in Kahramanmaraş Pazarcık and Elbistan, and another quake event on February 20, 2023, measuring 6.4 (Mw) in Hatay (Fig.1), were highly impactful and destructive disasters in the 21st century. The ongoing effects have resulted in the loss of over 50 thousand lives, leaving hundreds of thousands injured. According to the Ministry of Interior, these seismic events with tens of thousands of aftershocks caused a devastating toll, with a tragic loss of 50,783 lives and injuries sustained by 107,204 individuals (Union of Chambers of Turkish Engineers And Architects (TMMOB), 2023).

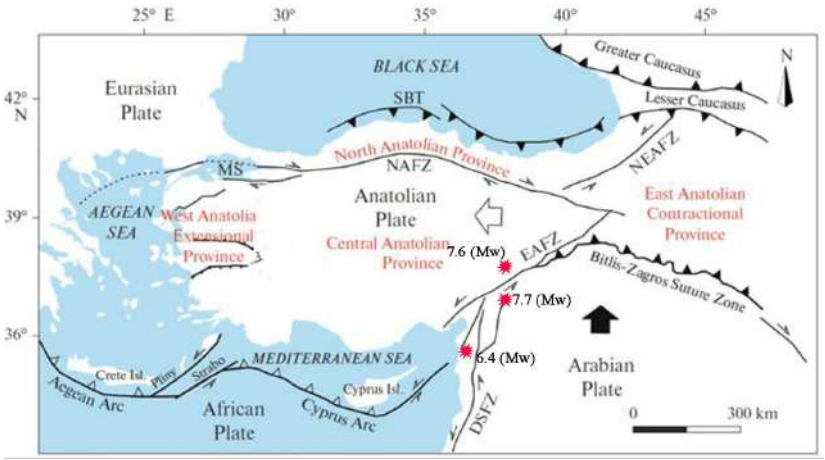

Fig.1. *Active tectonic fault zones and provinces in Türkiye with epicenters of the 2023 Kahramanmaraş and Hatay earthquakes (EAFZ: East Anatolian Fault; DSFZ: Dead Sea Fault Zone; Zone; NEAFZ: Northeast Anatolian Fault Zone; NAFZ: North Anatolian Fault Zone; SBT: Southern Black Sea Thrust (Map adapted from (Kahya et al., 2023)).*

Fig. 2 illustrates the significant impact of earthquakes on Türkiye. The comprehensive timeline spanning 100 years, showcases 13 earthquakes exceeding a magnitude of 7.0. It also reveals a considerable number of earthquakes falling within the Magnitude (Mw) 6.0-7.0 range, with the 15 most severe quake-related incidents, each resulting in more than 50 casualties (Bogazici University Kandilli Observatory, 2023) highlighted in Fig. 2. It underscores the persistent seismicity in Türkiye, with the above-mentioned recent catastrophic earthquakes of Kahramanmaraş and Hatay serving as tragic examples. Examining the map in Fig.1 and the timeline in Fig.2 highlights the certainty of ongoing seismic activity with

KAYNAKLAR

Arun, G. (2005). Yığma Kagir Yapı Davranışı. *Yığma Yapıların Deprem Güvenliğinin Arttırılması Çalıştayı Bildiri Kitabı*, 1–9.

Avni Öztopcu. (2023). *Erzincan Belgeliği*. 1888-1988 Archives about Erzincan. https://www.avnioztopcu.com/erzincan/index.html

Bayülke, N. (2011). Yığma Yapıların Deprem davranışı ve Güvenliği. *1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı Bildiri Kitabı*, 1–14.

Chidiac, S. E., & Foo, S. (2017). *Guidelines for the Seismic Upgrading of Stone-Masonry Structures* (Issue July 2002).

Dinç-Şengönül, B., Yüzer, N., Şengönül, C., Ulukaya, S., Oktay, D., & Ündül, Ö. (2023). Behaviour of grout injected solid stone masonry walls under in-plane loading. *Structures*, *58*(October). https://doi.org/10.1016/j.istruc.2023.105411

Garcia-Ramonda, L. (2020). *Seismic retrofit of masonry with innovative materials for strengthening and repair* (Issue November). Universitat Politècnica de Catalunya,.

Google Street View. (2022). *Antakya, Hatay*. https://www.google.com/maps/@36.2004793,36.1646501,21z?entry=ttu

Government of Nepal National Reconstruction Authority. (2021). *Ready-To-Use Manuals for repair and Retrofitting of Masonry Structures* (Issue March).

Işık, E., Avcil, F., Büyüksaraç, A., İzol, R., Hakan Arslan, M., Aksoylu, C., Harirchian, E., Eyisüren, O., Arkan, E., Şakir Güngür, M., Günay, M., & Ulutaş, H. (2023). Structural damages in masonry buildings in Adıyaman during the Kahramanmaraş (Turkiye) earthquakes (Mw 7.7 and Mw 7.6) on 06 February 2023. *Engineering Failure Analysis*, *151*, 107405. https://doi.org/10.1016/j.engfailanal.2023.107405

Ivanov, M. L., & Chow, W.-K. (2023). Structural damage observed in reinforced concrete buildings in Adiyaman during the 2023 Turkiye Kahramanmaras Earthquakes. *Structures*, *58*, 105578. https://doi.org/10.1016/j.istruc.2023.105578

Kahya, V., Genç, A. F., Sunca, F., Roudane, B., Altunişik, A. C., Yilmaz, S., Günaydin, M., Dok, G., Kirtel, O., Demir, A., Aykanat, B., Arslan, M. E., Saribiyik, A., Aydin, F., Aslan, B., Sezdirmez, T., Tatar, T., Emiroğlu, M., Atmaca, B., … Akgül, T. (2023). Evaluation of earthquake-related damages on masonry structures due to the 6 February 2023 Kahramanmaraş-Türkiye earthquakes: A case study for Hatay Governorship Building. *Engineering Failure Analysis*, *(Pre proof*. https://doi.org/10.1016/j.engfailanal.2023.107855

Karakale, V., Özgür, E., & Ataoğlu, Ş. (2023). Site Observations on Buildings' Performance in Hatay Province After Kahramanmaraş Earthquakes. *El-Cezeri Journal of Science and Engineering*, *10*(3), 506–516. https://doi.org/10.31202/ECJSE.1253284

Karakuş, F. (2012). Geleneksel Yığma Yapılarda Strüktürel Sorunlar ve Çözüm Yolları [Gazi University Institute of Science]. In *Gazi University Institute of Science*. http://www.nber.org/papers/w16019

Mercimek, Ö. (2023). Seismic failure modes of masonry structures exposed to Kahramanmaraş earthquakes (Mw 7.7 and 7.6) on February 6, 2023. *Engineering Failure Analysis*, *151*, 107422. https://doi.org/10.1016/j.engfailanal.2023.107422

Ministry of Culture and Tourism. (2022). *Türkiye Geneli Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği*. https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44798/turkiye-geneli-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varligi-istatistigi.html

Ministry of Interior. (2023). *Mekansal Adres Kayıt Sistemi*. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü. https://maks.nvi.gov.tr/

Murty, C. V. R. (2015). Why are horizontal bands necessary in masonry buildings? In *Learning Earthquake Design and Construction* (Vol. 77, Issue 9). https://www.iitk.ac.in/nicee/EQTips/EQTip14.pdf

Onat, O., Deniz, F., Özmen, A., Özdemir, E., & Sayın, E. (2023). Performance evaluation and damage assessment of historical Yusuf Ziya Pasha Mosque after February 6, 2023 Kahramanmaras earthquakes. *Structures*, *58*, 105415. https://doi.org/10.1016/j.istruc.2023.105415

Ozata, S. (2023). Opportunities and Challenges of the Internet of Things (IoT) for Cultural Heritage Safeguarding and Resilience. In A. C. Apay (Ed.), *Innovative and Different Ideas in Civil Engineering and Architecture* (1st ed., pp. 5–25). LAP Lambert Academic Publishing.

Özer Ay, B., & Eroğlu Azak, T. (2021). Türkiye'de Değişen Yapı Özelliklerinin Karşılaştırmalı İncelemesi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Dergisi*, *36*(4), 1111–1126. https://doi.org/10.21605/cukurovaumfd.1048380

Ozturk, M., Arslan, M. H., & Korkmaz, H. H. (2023). Effect on RC buildings of 6 February 2023 Turkey earthquake doublets and new doctrines for seismic design. *Engineering Failure Analysis*, *153*, 107521. https://doi.org/10.1016/j.engfailanal.2023.107521

Shrestha, K. C. (2016). *Development of Seismic Retrofitting Techniques for Historical Masonry Structures with Application of High Performance Materials* (Vol. 01). Kyoto University.

Strategy and Budget Office (SBO). (2023). *Kahramanmaras and Hatay Earthquake Report* (Issue March). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaras-and-Hatay-Earthquakes-Report.pdf

Tomazevic, M. (1999). Earthquake-resistant design of masonry buildings. In *Series on Innovation in Structures and Construction* (Vol. 1). Imperial College Press. https://www.worldscientific.com/worldscibooks/10.1142/p055

Tunc, G. (2021). *Türkiye'deki Bina Sayıları*. https://www.researchgate.net/publication/349829931%0ATürkiye'deki

Union of Chambers of Turkish Engineers And Architects (TMMOB). (2023). *TMMOB 6 Şubat Depremleri 8. Ay Değerlendirme Raporu*. https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/depremin_8._ayina_iliskin_degerlendirmelerimiz.pdf

THE PARADOX OF CONSERVATION AND SUSTAINABILITY OF RURAL ARCHITECTURE

Zehra EMİNAĞAOĞLU[1]

1 Doç. Dr. Zehra EMİNAĞAOĞLU, Artvin Çoruh Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

ORCID: 0000-0003-4337-6860

1. INTRODUCTION

Rural settlements display unique architectural examples of the interaction between nature and humans. Rural architecture refers to structures built not by professional architects, but by master builders coming from the culture of daily life. It develops and changes with experiences over time. It is in harmony with its natural environment as a whole, both at the scale and at the settlement scale. Rural people, who know the vital value of soil and natural resources, have chosen harmony with nature in their architectural preferences. Climatic conditions, locational features, topographic conditions, traditions and customs, production and consumption activities, belief structure determine the emergence of rural architecture. For this reason, rural settlements, most importantly rural housing, reflect many traditional traces of the life and culture of the local people. Although housing has an important place in rural settlements, many structures such as haylofts, barns, warehouses and mills are also included in the content of rural architecture; the names of these structures vary from region to region.

Rural areas should be recognized as material cultural assets that should be preserved and transferred to future generations as concrete evidence of traditional life culture that has survived to the present day. However, in rural areas, which are shaped in harmony with their environment, many conservation problems arise as a result of new requirements arising from changing and developing technology (Aktaş, 2019). There may be various social, economic and architectural problems for rural areas. Among these problems, villages that are in the process of architectural aging or deterioration may face the danger of extinction due to economic hardship in settlements where agriculture and animal husbandry economy does not continue and the young population migrates (Eres, 2016). Stopping the processes of extinction or deterioration in rural areas is equivalent to keeping traditional culture alive. In this context, it is necessary to identify the conservation problems in rural areas and to give improvement suggestions for them (Aktürk, 2021).

Rural development is basically a political concept that aims to develop the rural population on the spot in order to achieve the ideal balance of socio-cultural and economic differences between urban and rural areas, thus solving migration and employment problems on the spot (T.C. Kalkınma B., 2018). Today, natural resources are damaged and destroyed due to reasons such as prioritizing the economic development dimension or ignoring the environmental dimension in activities carried out with the aim of sustainable development. As a result, development efforts in the economic dimension bring problems in the environmental dimension and the balance and harmony in the environment are disrupted (Bostan & Gül, 2017). Now-

REFERENCES

AKOZAN, F. (1977). Historical Monuments Preservation Organization and Laws in Turkey, DGSA Publication, Istanbul.

AKPINAR, B. ŞEN, S., & BEŞGEN, A. (2021). Sensory Paradoxes of Space: A Pandemic Reading Through the Movie Blindness. YDÜ Journal of the Faculty of Architecture, 3(2), 92-114.

AKTAŞ, Z. (2019). Investigation of the Conservation Problems of Rural Architecture in the Central Black Sea Region Specific to Samsun Province, ICOMOS International Day of Monuments and Sites 2019 Annual Events - Rural Architectural Heritage Symposium, Eskişehir, 17-21.

AKTÜRK, İ. (2021). Protection Problems in Rural Areas: The Case of Bursa Cumalıkızık Village, Journal of Environmental and Natural Studies, 3 (2), 214-223.

ATALAY, M. C. & TÜZÜN, M. (2017). Paradox in Visual Arts. Journal of Humanitas, 5(10), 295-314.

BACA G. F. L. & LÓPEZ S. J. F. (2018). Traditional architecture and sustainable conservation, Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable Development, 8 (2), 194-206.

BOSTAN Ç. & GÜL A. (2017). Sustainable Development / Development Paradox in Spatial Planning, 63-78, Spatial and Regional Transformations in Turkey, Editor: Kadir Temurçin, Murat Ali Dulupçu, Süleyman Demirel University Publications, Isparta.

CEYLAN, S. & SABUNCU, M. (2018). Rethinking the Transformation of Rural Areas Conceptually. TÜCAUM 30th Anniversary International Geography Symposium, 1141- 1155. Ankara.

CULLEN, G. (1961). Townscape. London: Architectural Press.

ÇEKÜL (2012). Rural Architecture in Anatolia, access date: 17.10.2023, http://www.tarihikentlerbirligi.org/wpcontent/uploads/AnadoludaKirsalMimarlik-Ekitap.pdf.

ÇEKÜL, (2020). On the Trail of Rural Heritage- ÇEKÜL Rural Heritage Program, İstanbul, Çekül Foundation.

ÇOTUR, S. (1990). «The Effect of Keban Dam on the Euphrates Basin". Fırat University Geography Symposium 14-15 April 1986 Elazığ, Fırat Basin Research Center. Elazığ.

DOĞAN, T. & YARDIMCI, B. (2019). Rural Development Definition, Basic Issues and Policies, Türkiye Development Foundation, 11, Ankara.

DURHAN, G. (2019). Paradox as a Logic Problem, Journal of Logic Research, 2, 21- 37.

EMİNAĞAOĞLU, Z. & ÇEVİK, S. (2005 Evaluation of Design And Planning Policies For Rural Settlements On A Regional Scale. Planning Journal, 32, 72-81.

EMİNAĞAOĞLU, Z. & ÇEVİK, S. (2007). Design Policies And Means Related To Rural Settlements. Gazi University Faculty of Engineering and Architecture Journal, 22 (1), 157-162

ERES, Z. (2013), "Preservation of Traditional Rural Architecture in Turkey: Historical Process, Legal Dimension". Architectural and Urban Conservation, A Gift to Professor Dr. Nur Akın. ed. K.K. Eyüpgiller - Z. Eres. İstanbul: Yem Yay. 457-469.

ERES, Z. (2016). Possibilities of Preserving Traditional Village Architecture in Turkey, Ege Architecture, 8-13.

FATHY, H. (2010). Architecture for the Poor An Experiment in Rural Egypt. Chicago: University of Chicago Press, 149.

GALLENT, N. JUNTTİ, M. KİDD, S. SHAW, D. (2008). Introduction To Rural Planning. Routledge.

GONZÁLEZ, D. (2006), Cultured Architecture Vs Popular Architecture İn Housing, Architecture And Urbanism, Vol. XXVII, No: 2-3, 57-62.

GULCUBUK, B. YILDIRAK, N., KIZILASLAN, N., OZER, D., KAN, M., KEPOGLU, A. (2010). Rural Development Approaches and Policy Changes, Turkey Ziraat Engineering VII. Technical Congress, Ankara.

GÜLER, K., (2029). The Dehumanization Of Historical Rural Settlements: Causes, Effects And Possibilities Of Re-Use, ICOMOS Rural Architectural Heritage Symposium, Eskişehir, 6-13.

GÜNAY, B. (2006). Conservation in the Context of Ontology, Science and Utopia, Sayı:144, 5-20.

HASOL, D. (1995). Encyclopedic Dictionary of Architecture, Istanbul, Yem Publications.

ICOMOS (1994). The Nara Document on Authenticity, access date: 15.10.2023 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0756809001536913861.pdf

ICOMOS (2003). Principles for the Analysis, Conservation and Structural Restoration of Arch. Heritage, access date: 15.10.2023, http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0033912001536913477.pdf

KAYIKÇI, S. (2005). Policies Followed for Villages and Peasants from the Establishment of the Republic to the Present Day, Turkish Administration journal, 448, 69–100.

KOCA, F. (2015). An Ontological Approach to the Understanding of Preserving the Unique Character and Cultural Heritage of Traditional Settlement Patterns in Turkey, Planning, 25(1), 32-43.

KUBAN, D. (1995). The Turkish Hayat House, İstanbul, Eren Publications.

LABRİANİDİS, L. & SYKAS, T. (2009). Migrants, economic mobility and socio-economic change in rural areas: The case of Greece. European urban and regional studies, 16(3), 237-256.

MACHAT, C. (2002), "The history of CIAV", Vernacular Architecture, Monuments and Sites V, ICOMOS, Munich, 7-9. Accessed date: 25.09.2023 https://www.icomos.de/admin/ckeditor/plugins/alphamanager/ uploads/pdf/MandSV.pdf

MURDOCH, J. & LOWE, P. (2003). The preservationist paradox: modernism, environmentalism and the politics of spatial division. Transactions of the Institute of British Geographers, 28(3), 318-332.

NAYCI, N. (2014). Sustainable Approaches in Archaeological Site Management: Aspat (Strobilos) Management

OLİVER, D. L. (1989). Native cultures of the Pacific Islands. University of Hawaii Press.

OLİVER, P. (1997). Encyclopedia of Vernacular Architecture of the World, Cambridge University Press.

OLİVER, P. (2006). Built to Meet Needs: Cultural Issues in Vernacular Architecture, Architectural Press, Elsevier

OVALI K. P., & DELİBAŞ N. (2016). Analysis of Kayaköy Within the Scope of the Sustainability of the Vernacular Architecture, MEGARON, 11(4), 515-529

ÖĞDÜL, H. (2013). New Period in Rural Spatial Policie**s,** MİMARLIK, no: 371

ÖĞDÜL, H. (2019). The Change of Rural Areas and an Evaluation within the Framework of Rural Planning, Mimar-ist, 3, 41-49.

ÖZTAŞ, Ç. Ç. & KARAASLAN, Ş. (2017) Rural Planning in Turkey Examples Belonging to Different Countries, Rewieved Journal of Urban Culture and Management, 10(4) , 446-479

RUDOFSKY, B. (1965). Architecture Without Architects: A Short Introduction to Non-Pedigreed Architecture, Newyork, Doubleday & Company, Inc.

SEVER, R. (2005). A Research from a Geographical Perspective: Çoruh Basin Energy Investment Projects and Environmental Impacts, Çizgi Kitapevi, Konya.

SÖNMEZ, M. E. (2012). The Negative Impacts of Dams on Envıronment and Their Samples in Turkey, Gaziantep University Journal of Social Sciences, 11(1), 213-231

T. C. KALKINMA BAKANLIĞI (2018). Eleventh Development Plan (2019-2023), Rural Development Special Commission Report, Ankara. access date: 25.11.2023 https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/KirsalKalkinmaOzelIhtisasKomisyonuRaporu.pdf

T.C. İÇİŞLERİ BAKANLIĞI. (2010). Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi (KDRP), access date: 25.11.2023, https://www.icisleri.gov.tr/koye-donus-ve-rehabilitasyon-projesi-kdrp

TEKELİ, I. (2001). Urban Planning While Surpassing Modernity, İmge Publications, 26.

TUBITAK (2014), Conservation Oriented Rural Area Planning: A Model Proposal Project, Project No: 108G173

TÜTENGİL, C. O. (1975), Rural Turkey's Structure and Problems in 100 Questions, Gerçek Publications, İstanbul.

2023
December

Research And Evaluations In ENGINEERING

EDITORS
Doç. Dr. Vedat ÇAVUŞ

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Doç. Dr. Vedat ÇAVUŞ

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-416-1

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

STRESS ANALYSIS WITH FINITE ELEMENT METHOD IN THE AXLE OF SINGLE AXLE AGRICULTURAL CARTS

Sümeyye ERDEM, Yusuf DİLAY*.....*1

CHAPTER 2

DYNAMIC RISK MANAGEMENT IN THE PRIVATE SECTOR: A VBA-ENABLET L-TYPE MATRIX APPROACH

Zehra GÜLTEN YALÇIN, M. Bora AKIN, Mustafa DAĞ*.....*17

CHAPTER 3

DERIVATION OF COX-VOINOV EQUATION ANALITICALLY FOR THIN LIQUID FILM ON A FLAT SUBSTRATE

Aslı TİKTAŞ*.....*37

CHAPTER 4

3D MODELING AND SIMULATION OF A RELUCTANCE COIL GUN

Vekil SARI*.....*55

CHAPTER 5

BANANA FIBER

Suat CANOĞLU, Ayberk ŞİT*.....*75

CHAPTER 6

PRINT CIRCUIT

Damla SAĞLAM, Sevcan AYTAÇ*.....*89

CHAPTER 7

A PRECISION LANDING STUDY ON VERTICAL LANDING ROCKET WITH NEEDLE-VALVE COLD GAS PROPELLANT SYSTEM

Onur DUMAN, Engin DEMİRYAY, Umutcan BİLER, Arzum IŞITAN ***97***

CHAPTER 8

RECENT TRENDS IN ADDITIVE MANUFACTURING OF CARBON REINFORCED POLYMER COMPOSITES

Tuba ÖZDEMİR ÖGE, Mecit ÖGE, Firdevs Banu ÖZDEMİR ***123***

CHAPTER 9

3D SURFACE PROFILOME TRY AND ITS APPLICATION IN TRIBOLOGICAL STUDIES

Tuba ÖZDEMİR ÖGE, Mecit ÖGE, Firdevs Banu ÖZDEMİR ***135***

CHAPTER 10

ENHANCING CUSTOMER SATISFACTION AND COST EFFICIENCY: A VALUE ENGINEERING APPROACH TO IMPROVING THE CHAIR MANUFACTURING PROCESS

Seymen ÇİFTÇİ, Abdullah Cemil ILCE, Kadir ÖZKAYA ***147***

CHAPTER 11

SURROGATE MODEL ASSISTED OPTIMIZATION OF MULTIBAND ANTENNA

Mehmet Ali BELEN ***163***

STRESS ANALYSIS WITH FINITE ELEMENT METHOD IN THE AXLE OF SINGLE AXLE AGRICULTURAL CARTS

Sümeyye ERDEM[1]
Yusuf DİLAY[2]

1 Öğr. Gör., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, http://orcid.org/ orcid.org/0000-0002-5518-2716
2 Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, http://orcid.org/0000-0002-5365-5137

INTRODUCTION

Tractor-drawn agricultural carts are indispensable at every stage of agricultural production. They can be single-axle or 2-axle. Single axle agricultural carts are more preferred in mountainous or hilly regions (Acar et al., 2011). The drawbar of single axle agricultural carts is subjected to both tensile and bending stresses. When analyzed under static and dynamic conditions, there is weight transfer to the rear axle of the tractor (Akıncı, 1994; Korucu et al., 2003). This increases the dynamic rear axle load of the tractor and changes the towing performance positively. The maximum load capacity of two-axle agricultural carts is higher than single axle ones. They are mostly preferred in non-mountainous regions. In the connection of the tractor to the drawbar, the axle can be forced by the towing force in the axial direction to a large extent. The most critical cross-section for axial or angled towing forces is the wall cross-section corresponding to the centre of the joint hole in the direction perpendicular to the towing direction (Zeytinoğlu, 2006). In this study, the stresses occurring in the axle of a 4-ton, single axle agricultural cart were analyzed by finite element method (Anonymous, 1998). Since the axle considered in the study has square and circular cross-section, it was analyzed separately. In the study, in addition to the axial pulling force, the vertical forces on the tractor's towing ring caused by the agricultural cart load were also taken into account according to the single axle agricultural cart feature. Tensile and shear stresses and safety coefficients were calculated at the critical sections of the axle according to both external forces as axial pulling and vertical reaction forces. In addition, the tensile energy of the axle with circular and square sections and the safety factor due to fatigue of the material were also determined. At the end of the study, analyses were performed and recommendations were made on axle sizing and material selection.

MATERIALS AND METHODS

The research material of the study consists of a circular and rectangular axle used in agricultural carts. The technical dimensions of the solid modelling of the analyzed axle prepared using SolidWorks program are given in Figure 1-2. Structural steel was used as the axle material. Some technical properties of the material are given in Table 1.

RESOURCES

Acar, A.İ., Öztürk, R., Güner, M. (2011). Agricultural Tools and Machines, Anadolu University Publications, Yay. No: 2354, Eskisehir.

Akıncı, İ., (1994). Development of a Computer Aided Measurement System for the Determination of Tractor-Agricultural Machine Energy Relationships and a Research on the Determination of Basic Operational Data in Mechanization Planning. Doctoral Thesis, Çukurova University Institute of Science and Technology (Unpublished), Adana, Turkey

Değirmencioğlu, A., Yürdem, H., Gülsoylu, E., Çakır, E., Evcim, Ü., Keçecioğlu, G., (2003). "Determination of Stresses Under Load in a Three-Socket Plow Roof", Research Project (Project No: 98 ZRF 046), Ege University, Faculty of Agriculture.

Korucu, T., Kirişci, V., Selvi, K.Ç. (2003). Principles of Tractor and Machinery Use for Reducing Soil Compaction, 21st National Congress on Agricultural Mechanization, 3-5 September 2003, 172-178, Konya.

Terzi, İ., Özgüven, M. M., & Altaş, Z. (2021). Use of ANSYS in Agricultural Applications: Agricultural Cart Axle Modeling and Analysis Example. International Journal of Agricultural and Wildlife Sciences, 7(3), 503-514.

Zeytinoğlu, M. (2006). Stress Analysis of the Drawing Ring of a 3.5 Ton Single Axle Agricultural Cart by Finite Element Method. Journal of Uludag University Faculty of Agriculture, 2(21), 21-24.

DYNAMIC RISK MANAGEMENT IN THE PRIVATE SECTOR: A VBA-ENABLED L-TYPE MATRIX APPROACH

***Zehra GÜLTEN YALÇIN*[1]**

***M. Bora AKIN*[2]**

***Mustafa DAĞ*[3]**

1 Asst. Prof. Dr. Zehra Gülten Yalçın, Çankırı Karatekin Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü Uluyazı Kampüsü Merkez/Çankırı, Orcid: 0000-0001-5460-289X

2 Asst. Prof. Dr. M. Bora Akın Çankırı Karatekin Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü Uluyazı Kampüsü Merkez/Çankırı, Orcid: 0000-0003-3841-1633

3 Res. Asst. Dr. Mustafa Dağ Çankırı Karatekin Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü Uluyazı Kampüsü Merkez/Çankırı, Orcid: 0000-0001-9540-3475

Introduction

Occupational Health and Safety (OHS) in Türkiye has been incorporated into the framework of Occupational Health and Safety Law No. 6331 since 2012. A primary focus within this legislative context is the undertaking of risk analysis studies, with the objective of preventing work-related accidents and occupational diseases. Occupational Health and Safety, as a scientific discipline, encompasses the identification, recognition, prediction, evaluation, and control of potential hazards within the contemporary workplace (Dinkçi & Akpınar, 2023). This interdisciplinary field mandates a thorough examination of workplace hazards, with a paramount emphasis on the analysis of dual hazards to ensure a secure and healthy working environment for both employees and the surroundings. The responsibility for averting occupational accidents and diseases within a workplace lies with the employer. As stipulated by Law No. 6331, employees are obligated to adhere to all directives outlined within the legal framework. Furthermore, employers are required to assess and mitigate risks present in the workplace, particularly those of elevated magnitude, through the implementation of preventive measures. A study conducted by the International Labor Organization (ILO), as of July 12, 2023, reveals Costa Rica as the foremost country in non-fatal occupational injuries, reporting 9421 incidents per 100,000 workers. Nicaragua and Finland occupy the second and third positions, respectively. Türkiye is situated at the 11th position in this ranking. In terms of occupational fatalities per 100,000 workers, Cuba leads with 25, followed by Burundi and Egypt. Türkiye ranks 15th in this specific list. Remarkably, Seychelles, with 3.1 inspectors per 10,000 employees, emerges as the country with the highest density of inspectors for implementing relevant legislation. Nevertheless, an examination of statistical data unveils a deficiency in the quantity of inspectors, underscoring the necessity to judiciously employ technology for streamlined, punctual, and thorough inspections of enterprises (https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work/). Notably, Türkiye has garnered international distinction for its meticulous compilation and provision of statistical data pertaining to occupational accidents (Ersoy, 2022).

In a study spanning the years 2010 to 2019, the Social Security Institution (SSI) in Türkiye disclosed that data pertaining to work accidents and occupational diseases had not been reported to the SSI. A subsequent investigation in 2018 underscored the industries with the highest incidence of work accidents, revealing construction and metal production sectors as predominant. On a sectoral analysis, the study discerned that the construction and metal production industries exhibited elevated rates of work accidents. However, upon closer scrutiny of accident probability rates, the mining sector emerged as the sector with the highest probability. Notwith-

REFERENCES

1. Bejinariu, C., Darabont, D. C., Burduhos-N., D. P., Cazac, A. M., & Chiriac-Moruzzi, C. (2023). Considerations regarding the application of the occupational injury and illness risk assessment method at workplaces/ workstations, in relation to the ISO 45001 Standard. Sustainability, 15(3), 2121.

2. Derin, H., & Şahin, L. (2022). Inspection in terms of occupational health and safety in Turkey, an evaluation of the years 2010-2018. Social Science Development Journal. 7(33), 516-526. http://dx.doi.org/10.31567/ssd.745

3. Dinkçi, Ö., & Akpınar, T. (2023). Evaluation of labor inspection in Türkiye in the context of occupational health and safety). Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS), 9(3).

4. Ersoy, H. H. T. (2022). Occupational health and safety of domestic workers in Türkiye. Yıldırım Beyazıt Law Journal, 1545-1586.

5. Ersoy, S., & Kaya, E. Ç. (2019). A public university food engineering laboratories risk analysis application. Gümüşhane University Journal of Health Sciences, 8(4), 411-423.

6. İncekara, Ç. Ö. (2020). Occupational health and safety management system in a business operating in the energy sector. Mehmet Akif Ersoy University Journal of Applied Sciences, 4(1), 152-177.

7. Karaahmetoğlu, A. (2022). Basic dynamics and application area of the occupational health and safety system in the Republic of Türkiye. International Western Black Sea Journal of Social Sciences and Humanities, 6(2), 123-147.

8. Lafçı, Ö., & Öztekin, A. (2020). Risk assessment of sea rescue activities on search/rescue ships using L type matrix method. Journal Home-Page, 3(2), 66-78.

9. Oturakci, M., & Dağsuyu, C. (2017). Fuzzy fine-kinney method and its application in risk assessment. scholar.archive.org

10. Öztürk, Z. K., Güngör, K., & Lepki, B. (2016). A decision support system for multi-purpose door assignment problems in the logistics industry. Journal of Engineering Sciences and Design, 4(1), 21-29.

11. Tedonchio, C. T., Nadeau, S., Boton, C., & Rivest, L. (2022). Digital mock-ups as support tools for preventing risks related to energy sources in the operation stage of industrial facilities through design. Results in Engineering, 16, 100690

12. Türker. M. ve Kanıt R. (2020). Prediction of the severity of occupational accidents in the building production process with the pre-informed artificial learning method, Konya Journal of Engineering Sciences, 8(4) 943-956, doi:10.36306/konjes.764952

13. Ulu, Ö. G. M., & Arısoy, Ö. G. B. (2024). Evaluation of employees who require special policies in terms of occupational health and safety. Journal of Health and Social Welfare Research, 4(1), 113-125.

14.Uluskan, M., & Yusuf, B. Ö. C. Ü. (2020). Risk analysis review and decision support system design for calibration periods of measuring devices. Eskişehir Osmangazi University Faculty of Engineering and Architecture Journal, 28(2), 174-193.

15. Usanmaz, D., & Ercan, K. Ö. S. E. (2020). Statistical analysis of two different methods for chemical research laboratory risk assessment. International Journal of Engineering Research and Development, 12(2), 337-348.

16. Yemişçioğlu, Ş., & Şimşek, Z. (2023). Evaluation of a student dormitory in terms of fire risk using the L-type matrix method. Journal of Dicle University Institute of Science and Technology, 12(2), 251-267.

17. https://ilostat.ilo.org/topics/safety-and-health-at-work

18. https://safetyculture.com/topics/risk-assessment/

DERIVATION OF COX-VOINOV EQUATION ANALITICALLY FOR THIN LIQUID FILM ON A FLAT SUBSTRATE

Aslı TİKTAŞ[1]

1 Research Assistant, Department of Mechanical Engineering, Faculty of Engineering and Architecture, Kırşehir Ahievran University, 40100 Bağbaşı, Kırşehir, Turkey, asli.tiktas@ ahievran.edu.tr,

ORCID No: 0000-0003-3685-5134

1.DERIVATION OF COX-VOINOV EQUATION ANALTICALLY

1.1. Problem Description and Using Lubrication Equations

We evaluate thin liquid film on a flat substrate in a two dimensional Cartesian coordinate system of *x* and *y* which represents locations of parallell and perpendicular to flat substrate, respectively. Also in this configuration configuration velocity components in x and y direction, density of the liquid, viscosity of the liquid, surface tension of the liquid is denoted as *u(y)*, *v(x)*, ρ , μ , γ , respectively and we assume that precursor film approximation or else which remove singularity problems is not used. Because height of thin film is bigger than 100 nanometer, so if we use no slip condition at the substrate and no-shear stress condition at liquid-air interface, singularity problems can be neglect due to 100 nanometer thin film height is needed for formation of effective intermolecular attractions which cause singularity problems such as van der Waals forces.

We can use mass conservation equation and Navier-Stokes equation both in *x* direction from the fluid mechanics. These equations are:

$$\frac{\partial \rho}{\partial \ddot{u}_*} + \rho\left(\frac{\partial u_*}{\partial\ _*} + \frac{\partial v_*}{\partial\ _*}\right) = 0 \tag{1.1.1}$$

$$\rho\left(\frac{\partial u_*}{\partial t_*} + \frac{\partial u_*}{\partial x_*}u_* + \frac{\partial u_*}{\partial y_*}v_*)\right) = -\frac{\partial p_*}{\partial x_*} + \rho g_x + \mu\left(\frac{\partial^2 u_*}{\partial x_*^{\ 2}} + \frac{\partial^2 u_*}{\partial y_*^{\ 2}}\right) \tag{1.1.2}$$

In these equations, star terms express dimensional variables and if we want to obtain nondimensional form of these equations, we must use relation of dimensional and nondimensional variables with proper length, velocity and pressure scales. This relation can be expressed in that:

$$x_* = xx_s \tag{1.1.3}$$

$$u_* = uu_s \tag{1.1.4}$$

$$p_* = pp_s \tag{1.1.5}$$

$$t_* = tt_s = t\frac{x_s}{u_s} \tag{1.1.6}$$

2. REFERENCES

[1] R. G. Cox, "The dynamics of the spreading of liquids on a solid surface. Part 1. Viscous flow," *J. Fluid Mech.*, 1986.

3D MODELING AND SIMULATION OF A RELUCTANCE COIL GUN

Vekil SARI[1]

1 Asst. Prof.; Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Engineering, Department of Electrical and Electronics Engineering, 58140, Sivas, Türkiye; e-mail: vsari@cumhuriyet.edu.tr; ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5963-0179

1. INTRODUCTION

Today, chemical explosives are used to launch projectiles, rockets and spacecraft. There are some limitations in increasing the speed of these systems. Chemical fuels cannot be reused, so their costs are high. Storage of chemical fuels is dangerous and the chemical reaction is difficult to control. Electromagnetic launchers have been discovered as an alternative to chemical launcher systems (Fair, 1982). The importance of electromagnetic launchers has increased recently due to their many advantages such as high speed, reusability, flexibility and durability. Numerous industries, including the military, nuclear physics, space exploration, and medicine, use electromagnetic launchers..

1.1. Types of Electromagnetic Launchers

There are many types of launchers. Some of these are electromagnetic (EM), chemical, hydrostatic, elastic and gravity. Electromagnetic launchers (EML) can be classified as induction, direct, electro-thermal-chemical (ETC), magnetic, electrostatic and hybrid. This classification is shown in Figure 1.

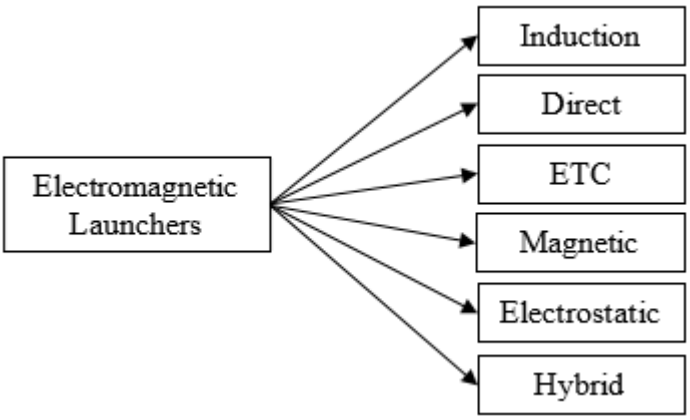

Figure 1. *Classification of Electromagnetic Launchers.*

Rail launchers (RAL) and reluctance launchers (REL) are the most studied EML. RAL are the constant specific force type of the direct class. REL are the variable specific force type of the direct class (Engel, 2017).

1.1.1. Rail Launchers (Rail Gun)

There are typically three different types of RAL based on rail structure: conventional RAL, augmented RAL, and barrel-fed RAL (Yu and Fan, 2010). The most commonly used conventional RAL have two rails and a movable conductive armature that short-circuits these rails. When voltage

REFERENCES

Bresie, D. A., & Andrews, J. A. (1991). Design of a reluctance accelerator. IEEE Transactions on Magnetics, 27(1), 623-627.

Chaowei, Z., Pengshu, D., Xiaojun, D., Sanqun, L., Zhiyuan, L., & Guanghui, Z. (2008, October). Analysis of reluctance coil launcher performance using coupled field-circuit method. In International Conference on Electrical Machines and Systems, Wuhan/China, (pp. 4049-4052).

Daldaban, F., & Sari, V. (2016). The optimization of a projectile from a three-coil reluctance launcher. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 24(4), 2771-2788.

Daldaban, F., & Sari, V. (2015). Bir Relüktans Fırlatıcının Sonlu Elemanlar Yöntemi ile İncelenmesi. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der, 30(4), 605-614.

Daldaban, F., & Sari, V. (2014, September). Design and implementation of a three-coil linear reluctance launcher. In 16th International Power Electronics and Motion Control Conference and Exposition, Antalya/Turkey, (pp. 1084-1088).

Engel, T. G. (2017). Scientific classification method for electromagnetic launchers. IEEE Transactions on Plasma Science, 45(7), 1333-1338.

Fair, H. (1982). Electromagnetic propulsion: A new initiative. IEEE Transactions on Magnetics, 18(1), 4-6.

Hou, Y., Liu, Z., Ouyang, J. M., & Yang, D. (2012, May). Parameter settings of the projectile of the coil electromagnetic launcher. In 16th International Symposium on Electromagnetic Launch Technology, Beijing/China, (pp. 1-4).

Jing, B., Liao, T., Jiang, T., Chen, L., & Jia, X. (2017, November). Optimal design and simulation of combined reluctance-induction electromagnetic launcher. In Progress in Electromagnetics Research Symposium-Fall, Singapore, (pp. 1377-1381).

Keshtkar, A., Bayati, S., & Keshtkar, A. (2008, June). Effect of rail's material on railgun inductance gradient and losses. In 14th Symposium on Electromagnetic Launch Technology, Victoria, BC, Canada, (pp. 1-4).

Lehmann, P., Reck, B., Vo, M. D., & Behrens, J. (2006). Acceleration of a suborbital payload using an electromagnetic railgun. IEEE transactions on magnetics, 43(1), 480-485.

Liu, W., Cao, Y., Zhang, Y., Wang, J., & Yang, D. (2010). Parameters optimization of synchronous induction coilgun based on ant colony algorithm. IEEE Transactions on Plasma Science, 39(1), 100-104.

Marder, B. (1993). A coilgun design primer. IEEE transactions on magnetics, 29(1), 701-705.

McKinney, K., & Mongeau, P. (1984). Multiple stage pulsed induction acceleration. IEEE Transactions on Magnetics, 20(2), 239-242.

Mosallanejad, A., & Shoulaie, A. (2012). A novel structure to enhance magnetic force and velocity in tubular linear reluctance motor. Turkish Journal of Electrical Engineering and Computer Sciences, 20(7), 1063-1076.

Sari, V., & Daldaban, F. (2019). Examination of the effect of different projectile geometries on the performance of reluctance launcher using 3D finite element analysis. Cumhuriyet Science Journal, 40(2), 518-526.

Shiyong, Y., Ying, W., Shanbao, C., Qian, L., Xuqiong, L., & Wei, W. (2004, May). A novel type rail-coil hybrid electromagnetic launcher. In 12th Symposium on Electromagnetic Launch Technology, Snowbird, UT, USA, (pp. 155-157).

Slade, G. W. (2005). A simple unified physical model for a reluctance accelerator. IEEE transactions on magnetics, 41(11), 4270-4276.

Tzeng, J. T., & Schmidt, E. M. (2010). Comparison of electromagnetic and conventional launchers based on Mauser 30-mm MK 30-2 barrels. IEEE Transactions on Plasma Science, 39(1), 149-152.

Yadong, Z., Ying, W., & Jiangjun, R. (2010). Capacitor-driven coil-gun scaling relationships. IEEE Transactions on Plasma Science, 39(1), 220-224.

Yu, X., & Fan, Z. (2010). Simulation and two-objective optimization of the electromagnetic-railgun model considering VSEC resistance and contact resistance. IEEE Transactions on Plasma Science, 39(1), 405-410.

Zhang, Y., Ruan, J., & Wang, Y. (2010). Scaling study in a capacitor-driven railgun. IEEE transactions on plasma science, 39(1), 215-219.

BANANA FIBER

Suat CANOĞLU[1]

Ayberk ŞİT[2]

1 Prof.Dr. Suat CANOĞLU, Marmara University, Faculty of Technology, Department of Textile Engineering, Recep Tayyip Erdoğan Campus, Istanbul / Türkiye scanoglu@marmara.edu.tr / ORCID: 0000-0002-1604-9875

2 Ayberk ŞİT, Marmara University, Faculty of Technology, Department of Textile Engineering, Recep Tayyip Erdoğan Campus, Istanbul / Türkiye ayberksit@marun.edu.tr / ORCID: 0009-0008-9116-9800

1. INTRODUCTION

Oil-derived synthetic fibers are a source of confidence in the developing textile industry but these fibers also bring high carbon emissions and environmental problems [1]. Using environmentally friendly fibers in production is one of the effective solutions that can be implemented in the textile industry to protect the environment and minimize global warming [2]. The demand for environmentally friendly fabrics and awareness of environmental problems has increased. Day by day, it is realized that natural resources need to be used more effectively. As a result, there is a great interest in natural fibers today [3].

Figure 1. Banana plant [7]

Banana belongs to the *Musa* genre within the family *Musaceae* [4,5]. It is a monocotyledonous plant that can grow up to approximately 7.5 meters tall [4,6]. Figure 1 shows the banana plant [7].

FAO (Food and Agriculture Organization) crops and livestock products (production) database shows that 124,978,578.48 tons of bananas were produced in 5,336,862 hectares of area in 2021. The highest production was made in Asia, which accounted for 54.4% of the total production. Asia was followed by the Americas, where 25.3% of the production was realized. Production rates were 18.4% in Africa, 1.4% in Oceania and 0.5% in Europe. The country that produced the most bananas (33,062,000 tons) in 2021 was India. Figure 2 shows the production share of bananas by region [8].

REFERENCES

[1] Elseify, L.A., Midani, M., El-Badawy, A.A., Awad, S., Jawaid, M. (2023) Comparative study of long date palm (Phoenix dactylifera L.) midrib and spadix fibers with other commercial leaf fibers. Cellulose, 30, 1927–1942.

[2] Kalkancı, M. (2018) Tekstil ve Hazır Giyim Sektöründe Çevre Dostu Tekstil Lifleri. Mühendislik Alanında Akademik Çalışmalar. Hatipoğlu, M., Gündoğan, K. (eds); Gece Kitaplığı, Ankara, Türkiye.

[3] Karthik, T., Rathinamoorthy, R., Ganesan, P. (2015) Sustainable Luxury Natural Fibers—Production, Properties, and Prospects. Handbook of Sustainable Luxury Textiles and Fashion. Gardetti, M.A., Muthu, S.S. (eds); Springer, Singapore.

[4] Ortega, Z., Morón, M., Monzón, M.D., Badalló, P., Paz, R. (2016) Production of Banana Fiber Yarns for Technical Textile Reinforced Composites. Materials, 9, 370.

[5] Aziz, N.A.A., Ho, L-H., Azahari, B., Bhat, R., Cheng, L-H., Ibrahim, M.N.M. (2011) Chemical and functional properties of the native banana (Musa acuminata balbisiana Colla cv. Awak) pseudo-stem and pseudo-stem tender core flours. Food Chemistry, 128, 748–753.

[6] Subagyo, A., Chafidz, A. (2020) Banana Pseudo-Stem Fiber: Preparation, Characteristics, and Applications. Banana Nutrition - Function and Processing Kinetics. Jideani, A.I.O., Anyasi, A.T. (eds.); IntechOpen.

[7] Assis, F.S., Margem, F.M., Cordeiro, T.C., Figueiredo, A.B-H., Braga, F.O., Monteiro, S.N. (2015) Photoacoustic Thermal Characterization of Banana Fibers. Materials Research, 18(2), 240–245.

[8] FAO (2023) https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL/visualize [Accessed 4 November 2023].

[9] Mumthas, A.C.S.I., Wickramasinghe, G.L.D., Gunasekera, U.S.W. (2019) Effect of physical, chemical and biological extraction methods on the physical behaviour of banana pseudo-stem fibres: Based on fibres extracted from five common Sri Lankan cultivars. Journal of Engineered Fibers and Fabrics, 14, 1–15.

[10] Venkateshwaran, N., ElayaPerumal, A., Arwin Raj, R.H. (2012) Mechanical and dynamic mechanical analysis of woven banana/epoxy composite. Journal of Polymers and the Environment, 20, 565–572.

[11] Akatwijuka, O., Gepreel, M.A-H., Abdel-Mawgood, A., Yamamoto, M., Saito, Y., Hassanin, A.H. (2022) Overview of banana cellulosic fibers: agro-biomass potential, fiber extraction, properties, and sustainable applications. Biomass Conversion and Biorefinery.

[12] Deepa, C., Ramesh, M. (2022) Banana fibers, their composites and applications. Plant Fibers, their Composites, and Applications. Rangappa, S.M., Parameswaranpillai, J., Siengchin, S., Ozbakkaloglu, T., Wang, H. (eds); Elsevier, Cambridge, USA.

[13] Ahmad, T., Danish, M. (2018) Prospects of banana waste utilization in wastewater treatment: A review. Journal of Environmental Management, 206, 330–348.

[14] Badanayak, P., Jose, S., Bose, G. (2023) Banana pseudostem fiber: A critical review on fiber extraction, characterization, and surface modification. Journal of Natural Fibers, 20(1), 2168821.

[15] Xu, S., Xiong, C., Tan, W., Zhang, Y. (2015) Microstructural, Thermal, and Tensile Characterization of Banana Pseudo-stem Fibers Obtained with Mechanical, Chemical, and Enzyme Extraction. BioResources, 10(2), 3724–3735.

[16] El-Meligy, M.G., Mohamed, S.H., Mahani, R.M. (2010) Study mechanical, swelling and dielectric properties of prehydrolysed banana fiber – Waste polyurethane foam composites. Carbohydrate Polymers, 80, 366–372.

[17] Idicula, M., Malhotra, S.K., Joseph, K., Thomas, S. (2005) Dynamic mechanical analysis of randomly oriented intimately mixed short banana/sisal hybrid fibre reinforced polyester composites. Composites Science and Technology, 65, 1077–1087.

[18] Idicula, M., Boudenne, A., Umadevi, L., Ibos, L., Candau, Y., Thomas, S. (2006) Thermophysical properties of natural fibre reinforced polyester composites. Composites Science and Technology, 66, 2719–2725.

[19] Elseify, L.A., Midani, M., El-Badawy, A.A., Seyam, A-F.M., Jawaid, M. (2023) Benchmarking automotive nonwoven composites from date palm midrib and spadix fibers in comparison to commercial leaf fibers. Biomass Conversion and Biorefinery.

[20] Unal, F., Avinc, O., Kumartasli, S., Yavas, A. (2021) The use of banana fibers in composite materials. XII International Conference Textile Science and Economy, 10th December, Zrenjanin, Serbia.

[21] Murali Mohan Rao, K., Mohana Rao, K. (2007) Extraction and tensile properties of natural fibers: Vakka, date and bamboo. Composite Structures, 77, 288–295.

[22] Geethamma, V.G., Thomas Mathew, K., Lakshminarayanan, R., Thomas, S. (1998) Composite of short coir fibres and natural rubber: effect of chemical modification, loading and orientation of fibre. Polymer, 39(6-7), 1483–1491.

[23] Vishnu Vardhini, K.J., Murugan, R. (2017) Effect of Laccase and Xylanase Enzyme Treatment on Chemical and Mechanical Properties of Banana Fiber. Journal of Natural Fibers, 14(2), 217–227.

[24] Pothan, L.A., Oommen, Z., Thomas, S. (2003) Dynamic mechanical analysis of banana fiber reinforced polyester composites. Composites Science and Technology, 63, 283–293.

[25] Subramanya, S.R., Satyanarayana, K.G., Pilar, B.S. (2017) Evaluation of Structural, Tensile and Thermal Properties of Banana Fibers. Journal of Natural Fibers, 14(4), 485–497.

[26] Paul, S.A., Boudenne, A., Ibos, L., Candau, Y. (2008) Effect of fiber loading and chemical treatments on thermophysical properties of banana fiber/polypropylene commingled composite materials. Composites: Part A, 39, 1582–1588.

[27] Teli, M.D., Valia, S.P. (2013) Acetylation of banana fibre to improve oil absorbency. Carbohydrate Polymers, 92, 328–333.

[28] Bledzki, A.K., Faruk, O., Sperber, V.E. (2006) Cars from Bio-Fibres. Macromolecular Materials and Engineering, 291, 449–457.

[29] Joana Rodríguez, L., Ospina, S., Ribeiro, I., Peças, P., Orrego, C.E. (2021) Banana fibre-biocomposite applied to bottle lid case - life-cycle engineering model for material selection. International Journal of Sustainable Engineering, 14(5), 1181–1192.

[30] Grace Annapoorani, S. (2018) Sustainable Textile Fibers. Sustainable Innovations in Textile Fibres. Muthu, S.S. (ed.); Springer, Singapore.

PRINT CIRCUIT

Damla SAĞLAM[1]

Sevcan AYTAÇ[2]

1 *Fırat University, Deparment of Biotechnology, Elazığ*

e-mail: damlasaglamm99@gmail.com

Orcid: 0009-0001-2031-4862

2 *Fırat University, Deparment of Electronics and Automation, Elazığ*

e-mail: saytac@firat.edu.tr

Orcid: 0000-0001-6689-2337

Introduction

Plates in which electronic circuit elements or electronic components are mounted on the upper side of the copper plate surface and the electrical connection between these circuit elements is provided by means formed on the copper surface, are called printed circuit boards. A part of the printed circuit copper surface in most electronic systems is melted to create copper vias, and the circuit elements are connected to each other via these copper vias.

1. The purpose of the printed circuit

a) Combining electronic circuit elements,

b) To ensure electrical connection between circuit elements.

Board insulator is also a non-flexible material. (There are also flexible PCBs) The thin connection paths seen on the board are the part of the conductive copper that covers the surface of the entire board at the very beginning of the production sequence. After determining the exact location of these conductive copper circuit elements, the rest is erased in different ways. A circuit is created from the remaining copper paths. These remaining copper paths are defined as the Conductor Pattern and complete the electrical connection between the electronic circuit elements that will be placed on the printed circuit.

There are masks attached to the printed circuit board in blue, red, green or brown. The mask used is a protective layer that protects the copper paths and prevents the circuit elements where the soldering is done from touching places other than the connection points. Screen printing is done on the solder mask. Printed circuit elements are written and marked on the printed circuit with the locations of various circuit elements to be assembled. It is also expressed as legend.

2. Printed Circuit Structure

Printed circuit board; It is a card with insulating, flat and rigid structures, with layers containing circuit elements and thin copper paths. The layers are solder mask, screen printing, FR4, copper; They were strengthened together with heat and adhesive. Choosing other materials instead of FR4 in low-quality printed circuit types causes the durability of the printed circuit to significantly decrease. Another layer is made of thin copper foil material and a quality printed circuit is located on both sides of the substrate. In order to prevent the copper paths from coming into faulty contact with other circuit elements, the solder mask on the copper plate gives the printed circuit board red or green colors. Thanks to the screen printing

Kaynakça

https://www.elektrikport.com/makale-detay/baski-devre-karti-(pcb)-nedir/23040#ad-image-0

https://diyot.net/baski-devre/

https://teslaakademi.com/baski-devre-nasil-yapilir

A PRECISION LANDING STUDY ON VERTICAL LANDING ROCKET WITH NEEDLE-VALVE COLD GAS PROPELLANT SYSTEM

***Onur DUMAN*[1]**

***Engin DEMİRYAY*[2]**

***Umutcan BİLER*[3]**

***Arzum IŞITAN*[4]**

1 Pamukkale University, Faculty of Engineering, Mechanical Engineering Department, 20160, Denizli, Turkiye, onurdumanntr@gmail.com , ORCID: 0009-0002-4650-3482,

2 Pamukkale University, Faculty of Engineering, Mechanical Engineering Department, 20160, Denizli, Turkiye, engindmryay@gmail.com , ORCID: 0009-0005-8077-590X,

3 Pamukkale University, Denizli Vocational School of Technical Sciences, Computer Programming, 20160, Denizli, Turkiye, blrumutcan64@gmail.com , ORCID: 0009-0005-7854-9444,

4 Assoc. Prof. Dr., Pamukkale University, Faculty of Technology, Mechanical Engineering Department, 20160, Denizli, Turkiye, aisitan@pau.edu.tr , ORCID: 0000-0002-5228-9788.

1. Introduction

With its recent investments and significant defense industry products, the Republic of Turkiye has advanced significantly. In this context, the manufacturing of rocket and missile systems, the foundation of the space and defense industries, is crucial both domestically and nationally.

When we look at the history of rockets, the first written records of which date back to around 400 BC, we see that it is a phenomenon that has not diminished in interest for mankind for approximately 2000 years. Rockets are still the most important and only resource we must make going to space and traveling in space happen (NASA, 2021; Taylor, 2017). Figure 1 shows the microsatellite launch system developed by Roketsan (Roketsan, 2023).

Figure 1. *A microsatellite launch system developed by Roketsan*

Typically, rockets are machines that shoot hot gas in the opposing direction of motion to accelerate and acquire speed. Rockets are usually cylindrical in shape with a tip designed to reduce air friction. They can reach high speeds thanks to the large thrust they provide. Rocket engines can achieve high speeds due to the large propulsion force they provide. The process steps here can be expressed simply as follows: First, the fuel (solid or liquid) in the engine is ignited by an ignition system or by self-ignition, the chemical energy of the fuel is converted into heat energy to form gases with high pressure and temperature, and these gases are expanded and accelerated in the nozzle at the back of the rocket and expelled from the

References

ANSYS (2023). Ansys Fluent Fluid Simulation Software, https://www.ansys.com/products/fluids/ansys-fluent Accessed 16 December 2023.

Arıcan, M.M. (2003). Havayla *Çalışan* Bir Roket Motoruyla Taşıt Tahriğinin *İncelenmesi*, Doctoral dissertation, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.

Blackmore, L. (2016). Autonomous precision landing of space rockets. In Frontiers of Engineering: Reports on Leading-Edge Engineering from the 2016 Symposium (Vol. 46, pp. 15-20). Washington, DC: The Bridge.

Bojun, Z., Zhanchao, L., Gang, L. (2019). High-precision adaptive predictive entry guidance for vertical rocket landing. Journal of Spacecraft and Rockets, 56(6), 1735-1741.

Botelho, A., Martinez, M., Recupero, C., Fabrizi, A., & De Zaiacomo, G. (2022). Design of the landing guidance for the retro-propulsive vertical landing of a reusable rocket stage. CEAS Space Journal, 14(3), 551-564.

Botelho, A., Martinez, M., Recupero, C., Fabrizi, A., De Zaiacomo, G. (2022). Design of the landing guidance for the retro-propulsive vertical landing of a reusable rocket stage. CEAS Space Journal, 14(3), 551-564.

Braun, R. D., Manning, R. M. (2006). Mars exploration entry, descent and landing challenges. In 2006 IEEE Aerospace Conference (pp. 18-pp). IEEE.

Bysani, S. K. K., Karpur, A., Arun, N. (2019). Vertical Landing Rockets. In TMAL02 Expert Conference (Vol. 8, No. 4, pp. 33-34).

Chehroudi, B. (2012). Recent experimental efforts on high-pressure supercritical injection for liquid rockets and their implications. International Journal of Aerospace Engineering.

Choueiri, E. Y. (2009). New dawn for electric rockets. Scientific American, 300(2), 58-65.

Dale, E., Jorns, B., Gallimore, A. (2020). Future directions for electric propulsion research. Aerospace, 7(9), 120.

Dongliang, W., Qifeng, C., Luohaijun, L. M. (2019). A Landing Buffer System for Vertical Takeoff and Vertical Landing Reusable Launch Vehicle. In Proceedings of the 8th European Conference for Aeronautics and Aerospace Sciences (Eucass), Madrid, Spain (pp. 1-4).

Falcon User's Guide, SpaceX, September 2021 https://www.spacex.com/media/falcon-users-guide-2021-09.pdf Accessed 16 December 2023.

Farì, S. (2022). The Vertical Landing Vehicles Library (VLVLib): a Modelica-based approach to high-fidelity simulation and verification of GNC systems for reusable rockets. In Proceedings of the International Astronautical Congress, IAC.

Haidn, O. J. (2008). Advanced rocket engines. Advances on propulsion technology for high-speed aircraft, 1, 6-1.

Hoffman, L., Baker, M., Glynn, S., Darley, M., Beck, P. (2022). Reusable Electron: Analysis of Progress Toward the World's First Reusable Commercial Small Rocket.

Hutton, P., Boaden, R. W. (1986). Performance of needle valves. British journal of anaesthesia, 58(8), 919-924.

Hyfindr (2023). https://hyfindr.com/marketplace/components/valves/needle-valves/screwed-bonnet-needle-valve-h-99-series/ Accessed 16 December 2023.

İçöz, G. (2010). Roket ve füzelerin hedefe yönlenmesi *için* gerekli kontrol ve güdümleme sistemlerinin analitik incelenmesi, Master's thesis, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Keskin, H., Dinçkurt, M., Mertcan, M.U.T., Özdamar, A. (2016). Füze ve Roket Teknolojisinde Son Gelişmeler, Makine Teknolojileri Elektronik Dergisi, 13(4), 111-129.

Kindracki, J., Tur, K., Paszkiewicz, P., Mężyk, Ł., Boruc, Ł., & Wolański, P. (2017). Experimental research on low-cost cold gas propulsion for a space robot platform. Aerospace science and technology, 62, 148-157.

Leishman, J. G. (2023). Rockets & Rocket Propulsion. Introduction to Aerospace Flight Vehicles.

Lin, B.H. (1996). Overview of Landing Buffer Technology. Spacecraft Recovery & Remote Sensing, 03:1-16.

Liu , X.Y. (2013). Stability simulation analysis of soft landing buffer for Lander. PhD Thesis. Hunan University

Lyon, J.M. (1991). Introduction to rocket propulsion. US Army Missile Command.

MathWorks (2023). Simulink Simulation and Model-Based Design, https://www.mathworks.com/help/simulink/ Accessed 16 December 2023.

Namera, Y., Takaki, R., Oyama, A., Fujii, K., Yamamoto, M. (2010). Aerodynamic shape design of the vertical landing rocket vehicle. In 28th AIAA Applied Aerodynamics Conference (p. 4367).

NASA (2021). Brief History of Rockets, https://www.grc.nasa.gov/www/k-12/TRC/Rockets/history_of_rockets.html#:~:text=The%20date%20reporting%20the%20first,of%20a%20solid%2Dpropellant%20rocket Accessed 16 December 2023.

NASA (2023). https://www1.grc.nasa.gov/beginners-guide-to-aeronautics/rocket-parts/#:~:text=There%20are%20four%20major%20systems,system%2C%20and%20the%20propulsion%20system Accessed 16 December 2023.

Nonaka, S., Nishida, H., Kato, H., Ogawa, H., Inatani, Y. (2012). Vertical landing aerodynamics of reusable rocket vehicle. Transactions of the Japan Society for Aeronautical and Space Sciences, Aerospace Technology Japan, 10, 1-4.

Oztan, C., Coverstone, V. (2021). Utilization of additive manufacturing in hybrid rocket technology: A review. Acta astronautica, 180, 130-140.

Rao, G.V.R. (1961). Recent developments in rocket nozzle configurations. ARS journal, 31(11), 1488-1494.

Roketsan (2020). https://www.roketsan.com.tr/tr/urunler/mikro-uydu-firlatma-sistemi Accessed 16 December 2023.

Roketsan (2023). https://www.roketsan.com.tr/uploads/docs/1628594512_20.03.2020model-roketcilik-master-dokumanv04.pdf Accessed 16 December 2023.

Schneider, S.J. (1992). Advanced liquid rockets. In JANNAF Propulsion Meeting (No. E-6976).

Schulte, P. Z., Spencer, D. A. (2016). Development of an integrated spacecraft guidance, navigation, & control subsystem for automated proximity operations. Acta Astronautica, 118, 168-186.

Solidworks (2023). Solidworks 3D CAD, https://www.solidworks.com/tr/product/solidworks-3d-cad Accessed 16 December 2023.

Taylor, T.S. (2017). Introduction to rocket science and engineering. CRC Press.

Teknofest2023 (2023). Vertical Landing Rocket Competition Specifications Document, https://cdn.teknofest.org/media/upload/userFormUpload/Sartname_2023_EN_V10_XyOAz.pdf Accessed 16 December 2023.

U.S. Naval Ordnance Laboratory (1950). Supersonic Nozzle Design (Project NOL 159).

Yaman, H., Çelik, V., Değirmenci, E. (2014). Experimental investigation of the factors affecting the burning rate of solid rocket propellants. Fuel, 115, 794-803.

RECENT TRENDS IN ADDITIVE MANUFACTURING OF CARBON REINFORCED POLYMER COMPOSITES

Assoc. Prof. Dr. Tuba ÖZDEMİR ÖGE[1]

Asst. Prof. Dr. Mecit ÖGE[2]

Inst. Dr. Firdevs Banu ÖZDEMİR[3]

1 Bartın University, Bartın University, Faculty of Forestry, Department of Forestry Industry Engineering, Bartin, Turkey. E-mail: tozdemir@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-6690-7199.

2 Bartın University, Faculty of Engineering, Architecture and Design, Department of Mechanical Engineering, Bartın, Turkey; E-mail: mecitoge@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-5243-0828.

3 Kütahya Health Sciences University, Simav Vocational School of Health Sciences, Department of Medical Services and Techniques, Kütahya, Turkey; E-mail: firdevsbanu.ozdemir@ksbu.edu.tr, ORCID ID, 0000-0002-7935-2062.

1. Introduction

In the last decades, carbon reinforced polymer composites have received huge interest from both industrial and academic research domains due to the countless new possibilities introduced by the advances in polymer blending as well as integration of various type of fillers to further enhance several properties of polymers and their blends such as mechanical, electrical, thermal, electromagnetic shielding properties and so on (Akın et al., 2014). Recently, this trend is even further boosted by the advent and incorporation of additive manufacturing technologies into the domain of polymers and polymer based composite materials, which has brought a whole new aspect into the production and application of polymer-based materials. Among various types of fillers, which can be roughly categorized in accordance with their natural and synthetic nature, carbon-based fillers might have drawn most of the research interest, due to the outstanding electrical and physical properties attained by the composite materials filled with carbon-based fillers. Thermoplastic polymer composites are initially prepared by methods such as melt compounding, in situ polymerization and intercalation methods. Conventionally, the produced polymer nanocomposites in semi-product form are used to attain the desired shape by plastic injection or compression molding methods. After the additive manufacturing technology was introduced into the realm of polymer blends and composites, 3D printing became the new alternative for forming these types of materials. Thus, the additive manufacturing (AM) or 3D printing technology, has evolved from single material AM, which was mainly concerned with additive manufacturing of single thermoplastic components such as polylactic acid (PLA), polyamides (PA6, PA66, PA12), poly (ethylene terephthalate) (PET-G), etc., into multi-material AM for production of the blends and composites of these and other polymers as the possibility of additive manufacturing of polymer composites was explored. From the early beginnings of additive manufacturing of polymer materials, fused deposition modeling (FDM) or fused filament fabrication (FFF) technique has been the widely adopted method for 3D printing of polymers and their composites.

This study aims to provide an overview of recent research attempts on additive manufacturing of carbon reinforced polymer composites. Prior to introducing the recent works, the readers will be provided with a brief insight into the 3D printing technologies used in the production of polymer-based materials, commercially available polymers for FDM, carbon-based fillers used in 3D printed polymer composites, and finally a literature survey on 3D printed carbon reinforced polymer composites will be introduced.

REFERENCES

Akın, D., Kasgoz, A., Durmuş, A. (2014). "Quantifying microstructure, electrical and mechanical properties of carbon fiber and expanded graphite filled cyclic olefin copolymer composites", *Composites: Part A*, 60, 44-51.

Das, M., Mishra, R., Das, P., Kashyap, S., K., Panda, S. K., Mitra, R., Owuor, P.S., Arora, A., Tiwary, C., S. (2023). "Controlled directionality in 3D printing of graphite-reinforced polymer composite with enhanced mechanical properties". *Composite Science and Technology*, 235, 109955.

Dickson, A.N., Barry, J.N., McDonnel, K.A., Dowling, D.P. (2017). "Fabrication of continuous carbon, glass and Kevlar fibre reinforced polymer composites using additive manufacturing". *Additive Manufacturing*, 16, 146-152.

Gan, X., Fei, G., Wang, J., Wang, Z., Lavorgna, M., Xia, H. (2020). "Powder quality and electrical conductivity of selective laser sintered polymer composite components" in Structure and Properties of Additive Manufactured Polymer Components, *Woodhead Publishing*, 149-185.

Gao, P., Muller, S.E., Chun, J., Zhong, L., Kennedy, Z.C. (2023). "Effects of 2D filler on rheology of additive manufacturing polymers: Simulation and experiment on polyetherketoneketone-mica composites". *Polymer*, 269, 125722.

Huang, H., Liu, W., Liu Z. (2020). "An additive manufacturing-based approach for carbon fiber reinforced polymer recycling". *CIRP Annals-Manufacturing Technology*, 68, 33-36.

Karaş, B., Smith, J.P., Fairclough, J.P.A., Mumtaz, K. (2022). "Additive manufacturing of high density carbon fibre reinforced polymer composites". *Additive Manufacturing*, 58, 103044.

Kaşgöz, A., Akın, D., Ayten, A., İ., Durmuş, A. (2014). "Effect of different types of carbon fillers on cyclic olefin copolymer (COC) composites." *Composites: Part B*, 66, 126-135.

Kermani, N.N., Advani, S.G., Ferec, J. (2023). "Orientation predictions of fibers within 3D printed strand in material extrusion of polymer composites". *Additive Manufacturing,* 77, 103781.

Korey, M., Rencheck, M.L., Tekinalp, H., Wasti, S., Wang, P., Bhagia, S., Walker, R., Smith, T., Zhao, X., Lamm, M.E., Copenhaver, K., Vaidya, U., Ozcan, S. (2023). Composites Part B. "Recycling polymer composite granulate/regrind using big area additive manufacturing". *Composites Part B*, 256, 110652.

Le, H., Yavaş, D., Wu, D. (2023). "Flexural and fracture behavior of additively manufactured carbon fiber reinforced polymer composites with bioinspired Bouligand meso-structures". *Composite Structures*, 323, 117436.

Lian, K., Yang, L., Zhu, D., Gong, X., Zhang, H., Wang, K., Li, J., Yu, W. (2023). "Effect of printing parameters on 3D-printed carbon fiber-reinforced polymer composites under magnetic field control." *Journal of Manufacturing Processes*, 101, 1443-1452.

Liu, J., Yu, M.-Y., Yu, Z.-Z., Nicolosi, V. (2023). "Design and advanced manufacturing of electromagnetic interference shielding materials". Materials Today, 66. 245-272.

Masood. S. H. (2014). "Advances in Fused Deposition Modeling" in: Reference Module in Materials Science and Materials Engineering: Comprehensive Materials Processing. *Elsevier*. 10, 69-91.

Mittal G., Dhand, V., Rhee, K. Y., Park, S.-J., Lee, W. R. (2015). "A review on carbon nanotubes and graphene as fillers in reinforced polymer nanocomposites." *Journal of Industrial and Engineering Chemistry*. 21, 11-25.

Najmon, J.C., Raeisi, S., Tovar, A. (2019). "Review of additive manufacturing technologies and applications in the aerospace industry" in: Additive Manufacturing for the Aerospace Industry. *Elsevier*. 7-31.

Peng, C., Tran, P., Mouritz, A.P. (2022). "Compression and buckling analysis of 3D printed carbon fibre-reinforced polymer cellular composite structures". *Composite Structures*, 300, 116167.

Saeed, K., McIlhagger, A., Harkin-Jones, E., McGarrigle, C., Dixon, D., Shar, M.A., McMillan, A., Archer, E. (2022). "Characterization of continuous carbon fibre reinforced 3D printed polymer composites with varying fibre volume fractions". *Composite Structures*, 282, 115033.

Shirvan, R.S., Nouri, A., Wen, C. (2021). "Structural polymer biomaterials" in: Structural Biomaterials: Properties, Characteristics and Selection. *Woodhead Publishing*. 395-439.

Valino, D.V., Dizon, J.R.C, Espera Jr., A., H., Qiyi, C., Messman, J., Advincula, R. C. (2019). "Advances in 3D printing of thermoplastic polymer composites and nanocomposites". *Progress in Polymer Science*, 98, 101162.

Wang, W., Smith, D.E. (2021). "Finite element modeling of fully-coupled flow/fiber-orientation effects in polymer composite deposition additive manufacturing". *Composites Part B*, 219, 108811.

Yap, T., Heathman, N., Phillips, T., Beaman, J., Tehrani, M. (2023). "Additive manufacturing of polyaryletherketone (PAEK) polymers and their composites". *Composites Part B*, 266, 111019.

3D SURFACE PROFILOMETRY AND ITS APPLICATION IN TRIBOLOGICAL STUDIES

Assoc. Prof. Dr. Tuba ÖZDEMİR ÖGE[1]

Asst. Prof. Dr. Mecit ÖGE[2]

Inst. Dr. Firdevs Banu ÖZDEMİR[3]

1 Bartın University, Bartın University, Faculty of Forestry, Department of Forestry Industry Engineering, Bartin, Turkey. E-mail: tozdemir@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-6690-7199.

2 Bartın University, Faculty of Engineering, Architecture and Design, Department of Mechanical Engineering, Bartın, Turkey; E-mail: mecitoge@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-5243-0828.

3 Kütahya Health Sciences University, Simav Vocational School of Health Sciences, Department of Medical Services and Techniques, Kütahya, Turkey; E-mail: firdevsbanu.ozdemir@ksbu.edu.tr, ORCID ID, 0000-0002-7935-2062.

1. Introduction

Tribological studies require in-depth knowledge from various disciplines such as mechanical engineering, materials science, chemistry, and physics. Tribological studies' main focus is friction, wear, and lubrication, and their relationship with each other. The primary objective of tribological studies is reducing friction and wear while enhancing the efficiency and endurance of mechanical systems. It has a wide range of applications including automotive, aerospace, and manufacturing industries and any other application that is affected by friction and wear induced losses.

Studies on wear has a vital role in material production and provide various advantages related to material choices, production techniques, end-product efficacy, and expenditures. Tribology and materials science often collaborate to engage in exploring the effects of wear-related issues to enable the development of more durable materials. Wear can be defined as material degradation or removal from surfaces due to mechanical interaction with other surfaces (Zum-gahr, 1988). Another description of wear is the material erosion from a surface due to contact with another material's surface (Kato, 1990). Coefficient of Friction (COF) is a measure of friction existing between two surfaces. It quantifies the resistance a surface against sliding or moving on another surface with relative motion. Aside from COF, the other measures to quantify wear performance are wear loss and specific wear rate. Wear loss can be quantified as weight loss or volume loss, which is the weight or volume difference between the start and end of the wear process. Specific wear rate is obtained by normalizing the worn volume with the sliding distance and the normal load, which is a way to eliminate the direct effect of load and sliding distance, to make a comparison between the wear performance of materials worn under diverse loading and sliding conditions. In tribological studies, pin-on-disc tests are conducted as per ASTM G99 standard either with reciprocating or rotating motion to evaluate wear performance under various conditions such as dry, lubricated, room temperature, high temperature, corrosive etc. conditions. The ASTM G99 standard is the commonly adopted procedure for evaluation of the abrasive wear resistance of materials. This method involves controlled rubbing of dry abrasive particles on the subject material's surface, which is followed by measuring the material loss using different methods (ASTM, 2000).

Numerous studies have been published on diverse type of wear on various materials. Oge et al. (2023) investigated the impact of boriding on the high temperature tribological performance of CoCrMo alloy. They reported that extended boriding periods resulted in enhanced wear resistance, as evident from reduced average COF values and specific wear rates. In another study on tribological evaluation of polymer nanocomposite mate-

References

Gupta, B.S., Ajayi, J.O., Kutsenko, M. (2008). "Experimental methods for analyzing friction in textiles" in Friction in Textile Materials. *Woodhead Publishing*. pp-174-221.

Karteri, İ., Öge, M., Küçük, Y., Öge, T.Ö., Özdemir, F.B., Karataşlı, M., Çulha, M. A., Babacan, T. (2023) Investigation of tribological properties of polypropylene (PP)— Acrylonitrile butadiene styrene (ABS) blends reinforced with graphene nano-platelets (GNPs)., *Tribology International* 183 (2023) 108419.

Kato, K. (1990), "Tribology of ceramics", *Wear*, 136 (1): 117–133.

Küçük, Y., Döleker, K.M., Gök, M.S., Dal, S., Altınay, Y., Erdoğan, A. (2022). Microstructure, hardness and high temperature wear characteristics of boronized Monel 400, Surface and Coatings Technology, 436, 128277.

Öge, M., Küçük, Y., Öge, T.Ö., Günen, A., Kanca, Y., Gök, M.S. (2023) Effect of boriding on high temperature tribological behavior of CoCrMo alloy., *Tribology International* 187 (2023) 108697.

Standard Test Method for Wear Testing with a Pin-on-Disk Apparatus, ASTM 2000, https://tribotest.ru/images/1_STM-G99.pdf, Accessed: 16.12.2023

Zum-Gahr, K. H. (1988). "Microstructure and Wear of Materials", *Journal of the Society of Materials Science,* 37(412): 1-16.

ENHANCING CUSTOMER SATISFACTION AND COST EFFICIENCY: A VALUE ENGINEERING APPROACH TO IMPROVING THE CHAIR MANUFACTURING PROCESS

Lect. Seymen Çiftci[1]

Assoc. Prof. Dr. Abdullah Cemil Ilce[2]

Prof. Dr. Kadir Özkaya[3]

1 Duzce University, Duzce Vocational School, Department of Design, Duzce. ORCID:0000-0002-9802-7812

2 Abant İzzet Baysal University, Faculty of Engineering, Department of Industrial Engineering, Bolu, ORCID: 0000-0001-5133-683X

3 Pamukkale University, Denizli Vocational School of Technical Sciences, Department of Design, Interior Design Program, Denizli, ORCID: 0000-0002-6740-0178

1. Introduction

Idea generation, product design and engineering can be combined as a path towards new product development, which is a preliminary step in development of a product or service (Julian et al., 2012). These steps may not always be successful for the transformation into a new product (Maguire, 2001). An unsuccessful design both affects the views of the user towards the manufacturing company and also paves the way for the company to be forced to endure subsequent additional costs for these products. Consequently, carrying out the product design process in accordance with the user expectations is an important subject (Akay and Kurt, 2008). Also, there is no different situation in the designs of furniture. Initially, it is difficult to predict the consumer's expectations. It is important from this aspect to listen the voice of customer during the design process. Carrying out this process in accordance with the user expectations, while it will satisfy the consumer, bring respect and profits to the company; it will also increase the competitive strength of the company. With these thoughts, companies, which want to provide for superiority over their competitors, use various management and cost systems. One of these systems is known with the name of value analysis (value engineering-VE) and is a design analysis tool whose foundations were set forth by Lawrence D. Miles (Miles, 1972).

VE is a professionally applied, function-oriented, systematic team approach used to analyze and improve value in a product, facility design, system or service -a powerful methodology for solving problems and/or reducing costs, while improving performance/quality requirements (Starbek et al., 2010).

Some researchers identify VE as a cost reduction tool (Dlugatch, 1973; Heggade, 2002; Kılıçogulları and Akman, 2005; Duran, 2007; Tohidi, 2011), while others echo the cost effectiveness without neglecting performance (Dlugatch, 1973; Benstin et al., 2011). In fact, VE is not just a cost reducing but a decision-making, consensus-based problem solving and value improvement (Wao, 2014).

It was stated in the literature that VE was used in studies for different sectors and they benefited from value analyses: Kaplanoğlu (2012), in the electronics sector, Albayrak, (2012) in the field of education, Deniz (2012) in an erosion control project, Shu et al. (2010) in district cooling and heating systems, Wao (2014), Ranjbaran (2013), Tohidi (2011), Dönmezler (2003), Şenel (2003), Austin and Thomson (1999) in the construction sector, Tang and Bittner (2014) in marine construction projects.

When the studies made are examined, it has been determined that this method can be used as a technique for lowering costs on present products and this has been given as examples in many fields, but not many studies have been made and detailed in the furniture sector. This study was planned to determine the applicability of the value analysis method in the

References

Akay, D., Kurt, M.A. 2008. Literature review on user centered design and product usability. Journal of the Faculty of Engineering and Architecture of Gazi University; 23(2):295–304.

Aktan, F.C., Türkay, A., Burdurlu, E. 1997. Mobilya endüstrisinde değer analizi ve bir uygulama (Value analysis in furniture industry and an implementation). I. Ulusal Mobilya Kongresi, Ankara, Turkey, (in Turkish).

Albayrak, G. 2012. Türkiye'de inşaat mühendisliği eğitiminin değer mühendisliği kavramları açısından istatistiksel olarak incelenmesi (Civil engineering education in Turkey in terms of statistical concepts of value engineering study). Master's thesis, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir, Turkey, (in Turkish).

Austin, S.A., Thomson, DS. 1999. Integral value engineering in design. Proceedings of COBRA 99 Conference, RICS, Salford, September.

Benstin, MS, Benston, DP., Haraburda, SS. 2011. Using value engineering to reduce life cycle cost. Defense AT&L; 31–4.

Chatterjee, S., Hadi, A.S. 2012. Regression Analysis by Example. Fifth Edition, John Wiley Inc. Publication.

Chaush, Y.I. 2008. Finite element analysis "The fatigue analysis with workbench." Dokuz Eylül University, Department of Mechanical Engineering Lecture Notes.

Deniz, T. 2012. Erozyon kontrolü çalışmalarında değer analizi (Value analysis in erosion control activities). PhD Dissertation, İstanbul Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Ekonomisi Programı, İstanbul, Turkey, (in Turkish).

Dlugatch, I. 1973. Methodology for value engineering. Journal of IEEE Transactions on Reliability; R-22(1):20–3.

Dönmezler, S. 2003. Önyapım sistem seçiminde, değer mühendisliği uygulaması (Application of value engineering in the selection of pre-construction systems). Master's thesis, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Yapı Bilgisi Programı, Istanbul, Turkey, (in Turkish).

Duran, C. 2007. Değer analizinin uygulama süreci (The implementing process of value analysis or engineering). Kamu-İş; 9(3):81–96 (in Turkish).

Heggade, V.N. 2002. IT propelled value engineering in construction. The Indian Concrete Journal; 222–6.

Hocking, R.R. 2005. Methods and Applications of Linear Models: Regression and the Analysis of Variance, Wiley Series in Probability and Statistics.

Julian, F., Méndez, J.A, Espinach, F.X, Verdaguer, N., Mutje, P., Vilaseca, F. 2012. Bio-based composites from stone groundwood applied to new product development. BioRes; 7(4):5829–42.

Kaplanoğlu, E. 2012. Değer mühendisliği, hedef maliyetleme ve kaizen karmasının elektronik sektöründe uygulaması (Value engineering, target costing and kaizen mixed application in electronic sector). PhD Dissertation, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Izmir, Turkey (in Turkish).

Kılıçogulları, P. and Akman, G. 2005. Değer analizinin ürün tasarımındaki rolü: Bir uygulama (The role of value analysis in product design: a case study). V Ulusal Üretim Araştırmaları Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 25-27 Kasım 2005, Istanbul, Turkey, (in Turkish).

Maguire, M. 2001. Methods to support human-centred design. International Journal of Human- Computer Studies; 55:587–634.

Miles, L.D. 1972.Techniques of value analysis and engineering. 2nd ed. New York: McGraw Hill,

Ranjbaran, Y. 2013. Integrated computational model in support of value engineering. Master's thesis, Applied Science (Building Engineering), Concordia University, Department of Building, Civil and Environmental Engineering, Montreal, Quebec, Canada.

Şenel, G. 2003. İnşaat projelerinde maliyet azaltmak için sistematik yaklaşımlar "değer mühendisliği" (Systematical approaches for cost minimizing in construction project value engineering). Master's thesis, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Yapı Mühendisliği Anabilim Dalı, Yapım Proje Yönetimi Programı, Istanbul, Turkey (in Turkish).

Shu, H, Duanmu, L, Zhang, C, Zhu, Y. 2010. Study on the decision-making of district cooling and heating systems by means of value engineering. Renewable Energy; 35(9):1929–39

Starbek, M., Grum, J., Brezovar, A., Kusar, J. 2010. Techniques and Analyses of Sequential and Concurrent Product Development Processes, Kluwer Academic Publications, Intelligent Knowledge-Based Systems, Edited by Cornelius T. Leondes, Volume 2 Information Techonology, 123-177.

Tang, P., Bittner, R. 2014. Use of value engineering to develop creative design solutions for marine construction projects. Pract Period Struct Des Constr; 19, special issue: Construction Engineering: Leveraging Project and Career Success, 129–36.

Tohidi, H. 2011. Review the benefits of using value engineering in information technology project management. Procedia-Computer Science Journal; 3: 917–24.

Wao, J.O. 2014. Value engineering methodology to improve building sustainability outcomes. PhD Dissertation, University of Florida, USA.

SURROGATE MODEL ASSISTED OPTIMIZATION OF MULTIBAND ANTENNA

***Merih PALANDÖKEN*[1]**

***Peyman MAHOUTI*[2]**

***Mehmet Ali BELEN*[3]**

1 Prof. Merih Palandöken, Department of Electrical and Electronics Engineering, Smart Factory Systems Application and Research Center, Izmir Katip Çelebi University, İzmir, Turkey Orcid ID: 0000-0003-3487-2467

2 Assoc. Prof. Peyman Mahouti, Yıldız Technical university, Department of Electronic and Communication Engineering Orcid ID: 0000-0002-3351-4433

3 Assoc. Prof. Mehmet Ali Belen, İskenderun Technical University, Department of Electric and Electronic Orcid ID: 0000-0001-5588-9407

Introduction

The significance of antennas in wireless communication is paramount. They play a crucial role in the operation of wireless gadgets, which have gotten progressively smaller and more versatile. The advancement of portable electronics necessitates the incorporation of small, lightweight antennas into radio frequency (RF) packages. With the rapid advancement of wireless communication technology, antennas have emerged as an indispensable component of our civilization, facilitating connectivity with space and playing a pivotal role in electronic realm. The constant advancement of antenna technology is imperative due to the indispensability of personal wireless devices such as mobile phones, Wi-Fi, and laptops in our everyday lives [1].

The inclusion of multi-band antenna designs is crucial because of the wide variety and continuous growth of wireless communication standards [2-3]. These regulations necessitate that antennas encompass many communication frequencies inside a single framework. Multi-band antennas have notable benefits, including the capacity to accommodate many bands, which is essential due to the wide range of frequencies utilised in contemporary wireless communication systems. This functionality is especially advantageous for devices such as multi-band wireless phones that are capable of supporting many networks, enabling the simultaneous transmission of audio, video, and data [4]. The capacity to accommodate several bands on a singular antenna platform significantly boosts the adaptability and efficiency of wireless communication systems.

The design of multi-band antennas is a crucial yet intricate undertaking. With the growing desire for compact and versatile wireless devices, antenna engineers encounter several obstacles in creating antennas that fulfil these changing demands [5]. One such problem is the need to address size limitations and ensure coverage across different frequency bands. Attaining a compact antenna size that can effectively operate throughout the frequency ranges of existing 2G/3G/4G/5G communication protocols, including LTE, GSM, DCS, PCS, UMTS, and WLAN, poses a considerable difficulty. As the frequency bands widen to encompass a broader spectrum, the task of creating antennas that can support these frequencies without growing in size becomes progressively more challenging. (II) Contemporary wireless communication protocols require antennas capable of operating across several frequency bands inside a single platform. The task at hand is to create antennas that are both efficient and flexible, with a small size and low cost. Additionally, it is important to ensure that these antennas have enough capacity to support various frequency bands. The complexity is heightened by the requirement for intricate antenna design with a large number of design options, necessitating the use of time-do-

REFERENCES

[1] Venu, Dr Nookala, A. Arun Kumar, and Karthik Kumar Vaigandla. "Review of Internet of Things (IoT) for Future Generation Wireless Communications." *International Journal for Modern Trends in Science and Technology* 8, no. 03 (2022): 01-08.

[2] Ramahatla, Kebonyethebe, Modisa Mosalaosi, Abid Yahya, and Bokamoso Basutli. "Multiband reconfigurable antennas for 5G wireless and CubeSat applications: A review." *IEEE Access* 10 (2022): 40910-40931.

[3] Mietzner, Jan, Robert Schober, Lutz Lampe, Wolfgang H. Gerstacker, and Peter A. Hoeher. "Multiple-antenna techniques for wireless communications-a comprehensive literature survey." *IEEE communications surveys & tutorials* 11, no. 2 (2009): 87-105.

[4] Khalilabadi, Amirreza Jalali, and Ata Zadehgol. "Multiband antenna for wireless applications including GSM/UMTS/LTE and 5G bands." In *2018 International Applied Computational Electromagnetics Society Symposium (ACES)*, pp. 1-2. IEEE, 2018.

[5] Boukarkar, Abdelheq, Xian Qi Lin, Yuan Jiang, and Yi Qiang Yu. "Miniaturized single-feed multiband patch antennas." *IEEE Transactions on Antennas and Propagation* 65, no. 2 (2016): 850-854.

[6] Kannadhasan, S., R. Nagarajan, and Kanagaraj Venusamy. "Performance, Metrics, and Challenges of Multiband Antenna for Wireless Communication." In *2022 6th International Conference on Trends in Electronics and Informatics (ICOEI)*, pp. 478-481. IEEE, 2022.

[7] Jamil, Atif, Mohd Zuki Yusoff, and Noorhana Yahya. "Current issues and challenges of MIMO antenna designs." In *2010 International Conference on Intelligent and Advanced Systems*, pp. 1-5. IEEE, 2010.

[8] Kurniawan, Adit, and Salik Mukhlishin. "Wideband and multiband antenna design and fabrication for modern wireless communications systems." *Journal of ICT Research and Applications* 7, no. 2 (2013): 151-163.

[9] Reich, Yoram. "Machine learning techniques for civil engineering problems." *Computer-Aided Civil and Infrastructure Engineering* 12, no. 4 (1997): 295-310.

[10] Yurt, Reyhan, Hamid Torpi, Ahmet Kizilay, Slawomir Koziel, Anna Pietrenko-Dabrowska, and Peyman Mahouti. "Buried object characterization by data-driven surrogates and regression-enabled hyperbolic signature extraction." *Scientific Reports* 13, no. 1 (2023): 5717.

[11] Yurt, Reyhan, Hamid Torpi, Peyman Mahouti, Ahmet Kizilay, and Slawomir Koziel. "Buried object characterization using ground penetrating radar assisted by data-driven surrogate-models." *IEEE Access* 11 (2023): 13309-13323.

[12] Kuwajima, Hiroshi, Hirotoshi Yasuoka, and Toshihiro Nakae. "Engineering problems in machine learning systems." *Machine Learning* 109, no. 5 (2020): 1103-1126.

[13] Uluslu, Ahmet. "Application of Artificial Neural Network Base Enhanced MLP Model for Scattering Parameter Prediction of Dual-band Helical Antenna." *Applied Computational Electromagnetics Society Journal* 38, no. 5 (2023).

[14] Panchal, Jitesh H., Mark Fuge, Ying Liu, Samy Missoum, and Conrad Tucker, eds. "Machine learning for engineering design." *Journal of Mechanical Design* 141, no. 11 (2019): 110301.

[15] AKYOL, Habil Akansel, and Ahmet KIZILAY. "Design optimization of railgun's electromagnetic force using surrogate modelling." *Sigma: Journal of Engineering & Natural Sciences/Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi* 41, no. 5 (2023).

[16] Lu, Stephen CY. "Machine learning approaches to knowledge synthesis and integration tasks for advanced engineering automation." *Computers in Industry* 15, no. 1-2 (1990): 105-120.

[17] Piltan, Onur Can, Ahmet Kizilay, Mehmet A. Belen, and Peyman Mahouti. "Data driven surrogate modeling of horn antennas for optimal determination of radiation pattern and size using deep learning." *Microwave and Optical Technology Letters* (2023).

[18] Mahouti, Peyman, Ahmet Kızılay, Ozlem Tari, Aysu Belen, and Mehmet A. Belen. "Design optimization of ultra wide band vivaldi antenna using artificial intelligence." In *2021 International Applied Computational Electromagnetics Society Symposium (ACES)*, pp. 1-4. IEEE, 2021.

[19] Khan, Mohammad Monirujjaman, Sazzad Hossain, Puezia Mozumdar, Shamima Akter, and Ratil H. Ashique. "A review on machine learning and deep learning for various antenna design applications." *Heliyon* 8, no. 4 (2022).

[20] Patel, Shobhit K., Jaymit Surve, Vijay Katkar, and Juveriya Parmar. "Machine learning assisted metamaterial-based reconfigurable antenna for low-cost portable electronic devices." *Scientific Reports* 12, no. 1 (2022): 12354.

[21] Mahouti, Peyman. "Design optimization of a pattern reconfigurable microstrip antenna using differential evolution and 3D EM simulation-based neural network model." *International Journal of RF and Microwave Computer-Aided Engineering* 29, no. 8 (2019): e21796.

[22] Mahouti, Peyman, Filiz Güneş, Salih Demirel, Ahmet Uluslu, and Mehmet Ali Belen. "Efficient scattering parameter modeling of a microwave transistor using generalized regression neural network." In *2014 20th International Conference on Microwaves, Radar and Wireless Communications (MIKON)*, pp. 1-4. IEEE, 2014.

[23] Calik, Nurullah, Filiz Güneş, Slawomir Koziel, Anna Pietrenko-Dabrowska, Mehmet A. Belen, and Peyman Mahouti. "Deep-learning-based precise characterization of microwave transistors using fully-automated regression surrogates." *Scientific Reports* 13, no. 1 (2023): 1445.

[24] Şenel, Bilge, and Fatih Ahmet Şenel. «Novel neural network optimization approach for modeling scattering and noise parameters of microwave transistor." *International Journal of Numerical Modelling: Electronic Networks, Devices and Fields* 35, no. 1 (2022): e2930.

[25] Mishra, Ashutosh, Samriddhi Raut, Khushwant Sehra, Raghvendra Pratap Singh, Shweta Wadhera, Poonam Kasturi, Geetika Jain Saxena, and Manoj Saxena. "Multilayer perceptron–random forest based hybrid machine learning–neural network model for GaN high electron mobility transistor's parameter estimations." *International Journal of RF and Microwave Computer-Aided Engineering* 32, no. 7 (2022): e23191.

[26] Prado, Daniel R., Jesus A. Lopez-Fernandez, Guillermo Barquero, Manuel Arrebola, and Fernando Las-Heras. "Fast and accurate modeling of dual-polarized reflectarray unit cells using support vector machines." *IEEE Transactions on Antennas and Propagation* 66, no. 3 (2018): 1258-1270.

[27] Fontoura, Leidiane CMM, Hertz Wilton De Castro Lins, Arthur S. Bertuleza, Adaildo Gomes D'assunção, and Alfredo Gomes Neto. "Synthesis of multiband frequency selective surfaces using machine learning with the decision tree algorithm." *IEEE Access* 9 (2021): 85785-85794.

[28] Pavithran, Shilpa, Sanoj Viswasom, and J. Asha. "Designing of a 5G multiband antenna using decision tree and random forest regression models." In *2021 8th International Conference on Signal Processing and Integrated Networks (SPIN)*, pp. 626-631. IEEE, 2021.

[29] Kalayci, Hakan, Umut Engin Ayten, and Peyman Mahouti. "Ensemble-based surrogate modeling of microwave antennas using XGBoost algorithm." *International Journal of Numerical Modelling: Electronic Networks, Devices and Fields* 35, no. 2 (2022): e2950.

[30] Wu, Qi, Yi Cao, Haiming Wang, and Wei Hong. "Machine-learning-assisted optimization and its application to antenna designs: Opportunities and challenges." *China Communications* 17, no. 4 (2020): 152-164.

[31] Sarker, Nayan, Prajoy Podder, M. Rubaiyat Hossain Mondal, Sakib Shahriar Shafin, and Joarder Kamruzzaman. "Applications of Machine Learning and Deep Learning in Antenna Design, Optimization and Selection: A Review." *IEEE Access* (2023).

[32] Uluslu, Ahmet. "Fitting nonlinear mathematical models to the cost function of the quadrafilar helix antenna optimization problem." *Analog Integrated Circuits and Signal Processing* 115, no. 3 (2023): 307-318.

[33] Uluslu, Ahmet. "Chameleon Swarm Algorithm assisted optimization of U-slot patch antenna for quad-band applications." *IEEE Access* 10 (2022): 74152-74163.

[34] Güneş, Filiz, Ahmet Uluslu, and Peyman Mahouti. "Pareto optimal characterization of a microwave transistor." *IEEE Access* 8 (2020): 47900-47913.

[35] Mechenova, V. A., and V. V. Yakovlev. "Efficiency optimization for systems and components in microwave power engineering." *Journal of Microwave Power and Electromagnetic Energy* 39, no. 1 (2004): 15-30.

[36] Yu, Yang, Zhen Zhang, Qingsha S. Cheng, Bo Liu, Yi Wang, Cheng Guo, and Terry Tao Ye. "State-of-the-art: AI-assisted surrogate modeling and optimization for microwave filters." *IEEE Transactions on Microwave Theory and Techniques* 70, no. 11 (2022): 4635-4651.

[37] Abualigah, Laith, Mohamed Abd Elaziz, Ahmad M. Khasawneh, Mohammad Alshinwan, Rehab Ali Ibrahim, Mohammed AA Al-Qaness, Seyedali Mirjalili, Putra Sumari, and Amir H. Gandomi. "Meta-heuristic optimization algorithms for solving real-world mechanical engineering design problems: a comprehensive survey, applications, comparative analysis, and results." *Neural Computing and Applications* (2022): 1-30.

[38] Toktas, Abdurrahim. "Multi-objective design of multilayer microwave dielectric filters using artificial bee colony algorithm." *Nature-Inspired Metaheuristic Algorithms for Engineering Optimization Applications* (2021): 357-372.

[39] Güneş, Filiz, Salih Demirel, and Selahattin Nesil. "Design Optimization of LNAs and Reflectarray Antennas Using the Full-Wave Simulation-Based Artificial Intelligence Models with the Novel Metaheuristic Algorithms." In *Simulation-Driven Modeling and Optimization: ASDOM, Reykjavik, August 2014*, pp. 261-298. Springer International Publishing, 2016.

[40] Shi, Yuhui. "Particle swarm optimization." *IEEE connections* 2, no. 1 (2004): 8-13.

SANAT EĞİTİMİ VE PİCASSO'NUN YENİDEN YORUMLADIĞI TABLOLAR ÜZERİNE BİR SÖYLEM ANALİZİ (BİR ÖRNEK ÇALIŞMA)

***Ferhat ÖZCAN*[1]**

***Damla SAĞLAM*[2]**

1 Hacettepe University, Deparment of Chemical, Ankara

e-mail: ferhatozcan@hacettepe.edu.tr

Orcid: 0009-0004-3563-8028

2 Fırat University, Deparment of Biotechnology, Elazığ

e-mail: damlasaglamm99@gmail.com

Orcid: 0009-0001-2031-4862

Introduction

Radiation

Atoms that do not contain a balanced number of protons and neutrons in their nucleus are called radioactive atoms. These atoms want to get rid of their excess energy and move to a more stable structure. The energy that radioactive nuclei emit to the environment in order to reach a stable structure is called radiation (Yaren H, Karayılanoğlu T., ,2005). We are exposed to radiation in almost every aspect of our lives. Radiation sources that do not have effects such as heat, light and sound are divided into natural and artificial sources (Bozbıyık A, Özdemir Ç, Hancı H., , 2002).

Natural Radiation Sources: Natural radiation is the radiation that exists spontaneously in nature and all living things are exposed to this radiation. Cosmic rays, radon gas, gamma radiation, and internal irradiation caused by the ingestion of radioisotopes into the body through breathing and digestion are examples of natural sources (Gökharman FD, Aydın S, Koşar PN., 2016). The main natural source of radiation is radon gas. Radon gas is abundant in rocks and soil, and it penetrates through the openings and cracks in the foundations of houses and harms the human body (Hacıosmanoğlu T., 2017). It has been determined that radon gas is the most important cause of lung cancer after smoking (Akkoçlu A, Öztürk C., , 1999). Cosmic rays, another natural source of radiation, have high energy. Most of these are retained by the atmosphere and thus their damage to the earth is prevented. The amount of radiation exposure to cosmic rays varies depending on the altitude above sea level. Exposure to radiation increases as you go higher above sea level. Pilots are most affected by this situation due to their profession (Hacıosmanoğlu T., 2017.).

Artificial Radiation Sources: Radiation that does not exist spontaneously in nature, but occurs as a result of human activities with the influence of technological developments (Coşkun Ö., 2011). Medical applications, nuclear power plants, nuclear weapons tests, and many products such as televisions, computers, radios, and smoke detectors are sources of artificial radiation (Bozbıyık A, Özdemir Ç, Hancı H., , 2002). Among these, the largest share belongs to medical applications. While exposure to natural radiation used to have a larger share in radiation exposure, today exposure to artificial radiation constitutes an increasingly larger percentage (Image 1) (Wall BF.,2009). The main reason for this is advances in medical technology. In the last two decades, computerized tomography (CT), interventional radiology and nuclear medicine applications have become widespread, for example in the diagnosis and treatment of cancer and heart diseases (Wall BF.,2009).

References

Yaren H, Karayılanoğlu T., ,2005. Radyasyon ve insan sağlığı üzerine etkileri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 4(4):199–208.

Bozbıyık A, Özdemir Ç, Hancı H., , 2002. Radyasyon yaralanmaları ve korunma yöntemleri. Sürekli Tıp Eğitimi Derg;11(7):272–4.

Gökharman FD, Aydın S, Koşar PN., 2016. Radyasyon güvenliğinde mesleki olarak bilmemiz gerekenler, SDÜ Sağlık Bilimleri Derg;7(2):35–40.

Hacıosmanoğlu T., 2017. Doğal ve yapay radyasyon kaynakları, kişisel doza katkıları, Nucl Med Semin,3:166–71.

Akkoçlu A, Öztürk C., , 1999. Akciğer Kanseri, MultidisiplinerYaklaşım,Toraks Kitapları, no I. Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi:238.

Coşkun Ö., 2011. İyonize radyasyonun biyolojik etkileri. Int J Tech Sci;1(2):13–7.

Wall BF.,2009. Ionising radiation exposure of the population of the United States: NCRP report no. 160. Radiat Prot Dosim;136:136–8.

Dönmez S.,2017. Radyasyon tespiti ve ölçümü. Nucl Med Semin;3:172–7.

Yeyin N., 2015. Radyasyonun biyolojik etkileri. Nucl Med Semin,3:139–43.

Daşdağ S.,2010. İyonlaştırıcı radyasyonlar ve kanser. Dicle Med J., 37(2):177–85.

Kaya A.,2002. İyonize radyasyonun biyolojik etkileri. Dicle Med J.,29(3):65–75.

KORKMAZ, S. A., & ESMERAY, F., 2020. ANALYSIS OF LUNG CANCER WITH MACHINE LEARNING TECHNIQUES. *Theory and Research in Science and Mathematics II*, 201.

Korkmaz, S. A., 2017. Detecting cells using image segmentation of the cervical cancer images taken from scanning electron microscope. *The Online Journal of Science and Technology-October*, *7*(4).

Korkmaz, S. A., & Binol, H., 2018. Classification of molecular structure images by using ANN, RF, LBP, HOG, and size reduction methods for early stomach cancer detection. Journal of Molecular Structure, 1156, 255-263.

Korkmaz, S. A., Akçiçek, A., Bínol, H., & Korkmaz, M. F. ,2017 September. Recognition of the stomach cancer images with probabilistic HOG feature vector histograms by using HOG features. In *2017 IEEE 15th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics (SISY)* (pp. 000339-000342). IEEE.

Korkmaz, S. A., Bínol, H., Akçiçek, A., & Korkmaz, M. F., 2017. A expert system for stomach cancer images with artificial neural network by using HOG features and linear discriminant analysis: HOG_LDA_ANN. In 2017 IEEE 15th International Symposium on Intelligent Systems and Informatics (SISY) (pp. 000327-000332). IEEE.

Korkmaz, S. A., 2021. Classification of histopathological gastric images using a new method. Neural Computing and Applications, 33, 12007-12022.

Korkmaz, S. A., & Esmeray, F., 2018. A new application based on GPLVM, LMNN, and NCA for early detection of the stomach cancer. Applied Artificial Intelligence, 32(6), 541-557.

Türkiye Atom Enerjisi Kurumu, 2009. Radyasyon, İnsan ve Çevre: İyonlaştırıcı Radyasyon, Etkileri ve Kullanım Alanları, Güvenli Kullanımı İçin Uygulamada Olan Tedbirler. Ankara: Türkiye Atom Enerjisi Kurumu.

Uzal C, Çaloğlu M.,2002. Kanser etyolojisinde iyonizan radyasyonun yeri. Balkan Med,19(3–4):177–82.

Güden E, Öksüzkaya A, Balcı E, Tuna R, Borlu A, Çetinkara K., 2012. Radyoloji çalışanlarının radyasyon güvenliğine ilişkin bilgi, tutum ve davranışı. Sağlıkta Performans ve Kalite Derg., 3:29–45.

Huang B, Law MW, Khong PL.,2009. Whole-body PET/CT scanning: estimation of radiation dose and cancer risk. Radiology, 251:166–74.

Grudzenski S, Kuefner MA, Heckmann MB, Uder M, Löbrich M.,2009. Contrast medium-enhanced radiation damage caused by CT examinations. Radiology, 253:706–14.

Goodman JE, Nascarella MA, Valberg PA.,2009. Ionizing radiation: a risk factor for mesothelioma. Cancer Causes Control, 20:1237–54.

Dedic S, Pranjic N.,2009. Lung cancer risk from exposure to diagnostic X-rays. Health Med., 3:307–13.

Bıçakçı BC.,2009. Radyasyonun fetus üzerine etkileri. Turk J Oncol, 24(4):185–90.

Mutlu B, Şen O, Toros H.,2003. Ultraviole radyasyonun insan sağlığı üzerine etkileri. In: III. Atmosfer Bilimleri Sempozyumu (19–21 Mart 2003) Bildiri Kitabı. İstanbul, 84–9.

Deda G, Atmaca LS., 2002. Ultraviyole ve göz. Ret-Vit., 10:196–201.

Güden M, Ulutin C, Pak Y., 2001. Noniyonizan elektromanyetik alanların biyolojik etkileri. Turkiye Klinikleri J Med Sci., 21:441–4.

Gümüşderelioğlu M, Kaynak G.,2012. Mikrodalgalar ve uygulamaları. Bilim ve Teknik, 777:38–42.

Yıldırım M.,2012. Elektromanyetik dalgalar. Bilim ve Teknik, 777:33–5.

Oftedal G, Wilen J, Sandström M, Mild KH,2000. Symptoms experienced in connection with mobile phone use. Occup Med., 50:237–45.

Meo SA, Al-Khlaiwi T.,2004. Association of mobile phone radiation with fatigue, headache, dizziness, tension and sleep disturbance in Saudi population. Saudi Med J.,25(6):732–6.

INTERPHONE Study Group, 2010. Brain tumour risk in relation to mobile telephone use: results of the INTERPHONE international case-control study. Int J Epidemiology, 39(3):675–94.

Kılıçkap S, Erdiş E.,2013. Düşük frekanslı elektromanyetik alan, cep telefonları, baz istasyonları ve kanser riski. Cumhuriyet Med J.,35:311–7.

Kurppa K, Holmberg PC, Rantala K, Nurminen T, Saxén L.,1985. Birth defects and exposure to video display terminals during pregnancy. Scand J Work Environ Health, 11:353–6.

2023
December

Research And Evaluations In Science And **MATHEMATICS**

EDITORS
Prof. Dr. Hasan AKGÜL
Prof. Dr. Murat KÜTÜK

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel

Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı

Editors• Prof. Dr. Hasan AKGÜL

Prof. Dr. Murat KÜTÜK

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-410-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

FREE RADICAL SCAVENGING ACTIVITIES OF MIXED LIGAND CU (II) AMINO ACID COMPLEXES

Duygu İNCİ ÖZBAĞCI *1*

CHAPTER 2

ABSOLUTE TRIBONACCI SERIES SPACE AND ITS MATRIX OPERATORS

Fadime GÖKÇE..... *15*

CHAPTER 3

KARMARKAR-TYPE ANISOTROPIC COMPACT STARS IN F(R, Ø, X) GRAVITY

Hüseyin AYDIN, Melis ULU DOĞRU,
Erkan ERASLAN, Doğukan TAŞER..... *35*

CHAPTER 4

INVESTIGATION OF THE INTERACTIONS OF THE SYNTHESIZED PYRIMIDINE DERIVATIVE WITH DIFFERENT TARGETS BY USING IN SILICO APPROACHES

Burçin TÜRKMENOĞLU, Zülbiye KÖKBUDAK
Halis KARATAŞ *55*

CHAPTER 5

BIOLOGICAL ACTIVITIES, AREAS OF USE, NUTRITIONAL AND MINERAL CONTENTS OF PURSLANE (PORTULACA OLERACEA)

Emre Cem ERASLAN, İmran UYSAL
Oğuzhan KOÇER, Nuh KORKMAZ,
Mustafa SEVİNDİK, Hasan AKGÜL *67*

CHAPTER 6

BIOLOGICAL ACTIVITIES AND USES OF GENUS JUNIPERUS

Emre Cem ERASLAN, Hatice ÜSTÜNER, Hasan AKGÜL 85

CHAPTER 7

BIOLOGICAL ACTIVITIES OF MELALEUCA ALTERNIFOLIA, ALSO KNOWN AS TEA TREE

Emre Cem ERASLAN, İmran UYSAL, Nida ÜNLÜ, Nuh KORKMAZ, Oğuzhan KOÇER, Hasan AKGÜL 101

CHAPTER 8

ALGAE AS A FUNTIONAL NATURAL PRODUCT: SPIRULINA

Emre Cem ERASLAN 115

CHAPTER 9

COPULA IMPLEMENTATION WITH GAMMA REGRESSION USING INSURANCE DATA

Emine Selin SARIDAŞ 127

CHAPTER 10

CARBON FIBER REINFORCED POLYMERS (CFRPS) AND RECENT TRENDS TOWARD THEIR USE IN HYBRID STRUCTURES: A REVIEW

Tuba ÖZDEMİR ÖGE, Mecit ÖGE 141

CHAPTER 1

FREE RADICAL SCAVENGING ACTIVITIES OF MIXED LIGAND CU (II) AMINO ACID COMPLEXES

Assoc. Prof. Dr. Duygu İNCİ ÖZBAĞCI[1]

1 Assoc. Prof. Dr. Duygu İNCİ ÖZBAĞCI

INTRODUCTION

Coordination complexes play a significant role in boinorganic chemistry and have a wide research area because of their structures, chemical reactions, colours, abundance, and magnetic properties. Nowadays, coordination complexes are widely used in dyestuff, in explaining biological phenomena in medicine, in removing the hardness of water, in the synthesis of substances with biological activity and in industry. Free radicals are atoms or molecules that contain one or more unshared electrons. Because these radicals have lost one electron from their outermost electron shell, these radicals want to share the electrons of other atoms to compensate for this electron gap (Halliwell and Gutteridge, 1990). The uncontrolled proliferation of radicals in living organisms could pose a great danger to living things. Antioxidants are complexes that neutralize free radicals and stop or slow down their oxidation. Antioxidants restrict lipid oxidation by accumulating reactive oxygen species. (Halliwell and Gutteridge, 1990; Halliwell, 1994)

Various analytical methods are applied to determine the antioxidant properties of compounds. In these methods, chemical principles are valid and while an antioxidant may show highly antioxidant activity with a selected measurement procedure, the same antioxidant may show a lower activity with another method. For this reason, at least two procedures should be used to define and compare the antioxidant capacities of synthetic or natural antioxidants. There are different analytical methods developed to measure antioxidant capacity. In order to say that a compound has a 'high antioxidant capacity', it must be determined by more than one method and compared with other compounds. The aim of this study is to determine the radical scavenging activities of Cu(II) complexes previously synthesized and characterized by our group ($\{[Cu(phen)(trp)]ClO_4 \cdot 3H_2O\}_n$ (1), $\{[Cu(4\text{-}mphen)(trp)]ClO_4 \cdot 3H_2O\}_n$ (2), $[[Cu\ (dmphen)(trp)(MeOH)][Cu(dmphen)(trp)(NO_3)]]NO_3$ (3), $[Cu(phen)(gln)(H_2O)]NO_3.H_2O$ (4), $[Cu(dmphen)(gln)(H_2O)]ClO_4$ (5), $[Cu(nphen)(asn)]ClO_4)_n$ (6) and $[Cu(nphen)(gln)(H_2O)]\ ClO_4.H_2O$ (7)) and to compare them with standard antioxidants (**İnci et al., 2017; Şenel et al., 2019; Kiraz et al, 2019**).

REFERENCES

Alessio, E., Macchi, M., Heath, S.L., Marzilli, L.G. (1997). Ordered supramolecular porphyrin arrays from a building block approach utilizing pyridiyl porphyrins and peripheral ruthenium complexes and identification of a new type of mixed-metal building block. *Inorganic Chemistry*, *36*, 5614-5623, https://doi.org/10.1021/ic970340u

Apak, R., Güçlü, K., Demirata, B., Özyürek, M., Çelik, S.E., Bektaşoğlu, B., Berker, K.I., Özyurt, D. (2007). Comparative evaluation of various total antioxidant capacity assays applied to phenolic compounds with the CUPRAC assay. *Molecules, 12*, 1496-1547, https://doi.org/10.3390/12071496

Belyurt, S. Ç. (2014). *Gaziantep yöresinde yetişen bazı makromantar türlerinin antioksidan ve antimikrobiyal etkilerinin incelenmesi*. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Blois, M.S. (1958). Antioxidant determinations by the use of a stable free radical. *Nature, 181*, 1199-1200, https://doi.org/10.1038/1811199a0

Brand-Williams, W., Cuvelier, M. E., Berset, C. (1995). Use of a Free Radical Method to Evaluate Antioxidant Activity. *Food Science and Technology, 28(1)*, 25-30, https://doi.org/10.1016/S0023-6438(95)80008-5

Halliwell, B., Gutteridge J. M. C. (1990). Role of free radicals and catalytic metal ions in human disease: An overview. *In: Methods in Enzymology*, *186*, 1-85, https://doi.org/10.1016/0076-6879(90)86093-B

Halliwell, B. (1994). Free radicals and antioxidants: A personal view. *Nutrition Reviews*, *52(8),* 253-265, https://doi.org/10.1111/j.1753-4887.1994.tb01453.x

İlhami, G. (2020). Antioxidants and antioxidant methods: an updated overview. *Archives of Toxicology*, *94*(3), 651–715, https://doi.org/10.1007/s00204-020-02689-3

Inci, D., Aydin, R., Sevgi, T., Zorlu, Y., Demirkan, E. (2017). Synthesis, crystal structure, stability studies, DNA/albumin interactions and antimicrobial activities of two Cu(II) complexes with amino acids and 5-nitro-1,10-phenanthroline. *Journal of Coordination Chemistry, 70(3)*, 512-543, https://doi.org/10.1080/00958972.2016.1267729

Inci, D., Aydın, R., Huriyet, H., Vatan, Ö., Zorlu, Y., C¸os¸ut, B., & Çinkılıc¸, N. (2019). Cu(II) tyrosinate complexes containing methyl substituted phenanthrolines: Synthesis, X-ray crystal structures, biomolecular interactions, antioxidant activity, ROS generation and cytotoxicity. *Applied Organometallic Chemistry, 33(1)*, e4652, https://doi.org/10.1002/aoc.4652

Kiraz, S., Inci, D., Aydın, R., Vatan, Ö., Zorlu, Y., Cavas¸, T. (2019). Antiproliferative activity of copper(II) glutamine complexes with N,Ndonor ligands: Synthesis, characterization, potentiometric studies and DNA/BSA interactions. *Journal of Molecular Structure, 1194*, 245-255, https://doi.org/10.1016/j.molstruc.2019.05.086

Becker, M. M., Nunes, G. S., Ribeiro, D. B., Silva, F. E. P. S., Catanante, G., Marty, JL. (2019). Determination of the Antioxidant Capacity of Red Fruits by Miniaturized Spectrophotometry Assays, *Journal of Brazilian Chemistry Society, 30(5)*, 1108-1114, http://dx.doi.org/10.21577/0103-5053.20190003

Rahman, M. M., Islam, M. B., Biswas, M., Alam, A. H. M. K. (2015). In vitro antioxidant and free radical scavenging activity of different parts of Tabebuia pallida growing in Bangladesh. *BMC Research Notes, 8(1)*, 621. https://doi.org/10.1186/s13104-015-1618-6

Sammes, P. G., Yahioğlu, G. (1994). 1,10- Phenanthroline: a versatile ligand. Chemical Society Reviews, 23, 327-334.

Senel, P., Inci, D., Aydın, R., Huriyet, H., Zorlu, Y., Çinkılıc¸, N. (2019). Methyl substituent effect on one-dimensional copper(II) coordination polymers containing biologically active ligands: Synthesis, characterization, DNA interactions and cytotoxicities. *Applied Organometallic Chemistry, 33(10)*, e5122, https://doi.org/10.1002/aoc.5122

CHAPTER 2

ABSOLUTE TRIBONACCI SERIES SPACE AND ITS MATRIX OPERATORS

Fadime GÖKÇE[1]

1 Assoc. Prof. Dr. Fadime GÖKÇE, Pamukkale University, Faculty of Science, Denizli, Turkey

Email:fgokce@pau.edu.tr

Orcid No: 0000-0003-1819-3317

INTRODUCTION

From the past to the present, one of the most fundamental concepts in mathematics is the notion of sequences\series. The concept of convergence of series, which is well known today, actually dates back to ancient times. When the concept of convergence had not yet been defined, mathematicians have obtained some contradictory results by performing arbitrary operations to obtain the sum of the series and have not been able to overcome the contradictions for a long time. While some of the existing contradictions have been resolved using Gauss's binomial theorem, Cauchy, who had studied on this field, has formulated the notion of convergence of a sequence (or series) and provided a new perspective. This has been the origin of the concepts of divergence and convergence of sequences (or series) as they are known today. Although Cauchy's definition eliminated many uncertainties at that time, it brought the following question to mind: Could the divergent series have a sum? The answer to this problem is given by extending the notion of convergence. Thus the theory of summability was born. Let us examine the following example, which summarises the basis of the topic in a simple way: taking $u = -1$ in the following formula (actually we have known that the formula provides $|u| < 1$)

$$1 + u + u^2 + \cdots = \frac{1}{1-u} \ ,$$

the equality

$$1 - 1 + 1 - 1 + \cdots = \frac{1}{2} \tag{1}$$

has been obtained by Euler.

Actually, there is a fault in terms of the concept of Cauchy convergence in this equality, because the series $\sum_{k=0}^{\infty}(-1)^k$ is divergent. On the other hand, if the transformation sequence is produced via the first order Cesàro mean of the sequence (s_m) which is the sequence of partial sum of that series, then it is obtained as follows:

$$t_m = \frac{1}{m+1}\sum_{k=0}^{m} s_k = \frac{1}{2} + \frac{1}{4(m+1)}[1 + (-1)^m].$$

REFERENCES

Dağlı, M. C., and Yaying, T. (2023). Some new paranormed sequence spaces derived by regular Tribonacci matrix. The Journal of Analysis, *31*(1), 109-127.

Gökçe, F. (2022). Compact matrix operators on Banach space of absolutely k -summable series. *Turkish Journal of Mathematics*, *46*(3), 1004-1019.

Gökçe, F. (2022a). A study on extension of maddox's space and its certain matrix transformations. *Research & Reviews in Science and Mathematics.* 89-108, Gece Kitabevi

Gökçe, F., (2021). Compact and Matrix Operators on the Space $\left|\overline{N}_P^{\theta}\right|_k$. *Fundamental Journal of Mathematics and Applications* 4(2), 124-133.

Gökçe, F., Sarıgöl, M.A. (2020). Series spaces derived from absolute Fibonacci summability and matrix transformations, *Bollettino dell'Unione Matematica Italiana,* 13, 29-38.

Gökçe, F., Sarıgöl, M.A. (2019). Generalization of the absolute Cesaro space and some matrix transformations. *Numerical Functional Analysis and Optimization ,* 40, 1039-1052

Gökçe, F., Sarıgöl, M.A. (2019a). Extension of Maddox's space $l(\mu)$ with Nörlund means, *Asian-European Journal of Mathematics,* 12(06), 2040005.

Gökçe, F., Sarıgöl, M.A. (2018). Generalization of the space $l(p)$ derived by absolute Euler summability and matrix operators. *Journal of Inequalities and Applications,* 2018, 133.

Gökçe, F., Sarıgöl, M.A. (2018a). A new series space $\left|\overline{N}_p^{\theta}\right|(\mu)$ and matrix transformations with applications, *Kuwait Journal of Science,* 45(4), 1-8.

Gökçe, F. (in press). On absolute Tribonacci series spaces and some matrix operators.

Grosse- Erdmann, K.G. (1993). Matrix transformations between the sequence spaces of Maddox, *Journal of Mathematical Analysis and Applications,* 180, 223-238

Güleç, C. H. (2023). A New Series Space Derived by Absolute Generalized Nörlund Means. *Mathematica Slovaca*, *73*(4), 983-996.

İlkhan, M. (2020). Matrix Domain of a Regular Matrix Derived by Euler Totient Function in the Spaces c_0 and c. *Mediterranean Journal of Mathematics,* 17 (1), 1-21.

Maddox, I. J. (1969). Some properties of paranormed sequence Spaces, *Journal of the London Mathematical Society. Second Series*, 316-322.

Maddox, I. J. (1968). Paranormed sequence spaces generated by infinite matrices, *Mathematical Proceedings of the Cambridge Philosophical Society,* 64, 335-340.

Maddox, I. J. (1967). Spaces of strongly summable sequences, *The Quarterly Journal of Mathematics,* 18, 345-355.

Malkowsky, E., Rakocevic, V. (2007). On matrix domains of triangles, *Applied Mathematics and Computation,* 189(2), 1146-1163.

Malkowsky, E., Rakocevic, V. (2000). An introduction into the theory of sequence space and measures of noncompactness, *Zbornik radova (Beogr),* 17, 143-234.

Mohapatra, R. N. and M. A. Sarıgöl. (2018). On Matrix Operators on the Series Space $\left|\overline{N}_P^{\theta}\right|_k$. *Ukrainian Mathematical Journal* 69, 1772-1783.

Sarıgöl, M.A. (2013). An inequality for matrix operators and its applications. *Journal of Classical Analysis*, 2, 145-150

Sarıgöl, M.A. (2011a). Matrix transformations on fields of absolute weighted mean summability, *Studia Scientiarum Mathematicarum Hungarica*, 48(3), 331-341.

WIilansky, A. (1984). Summability Through Functional Analysis, *Mathematics Studies*, 85. North Holland, Amsterdam

Yaying, T. and Kara, M. I. (2021). On sequence spaces defined by the domain of tribonacci matrix in c_0 and c. *Korean Journal of Mathematics*, *29*(1), 25-40.

Yaying, T, and Hazarika, B. (2020). On sequence spaces defined by the domain of a regular Tribonacci matrix. *Mathematica Slovaca* 70 (3): 697–706.

CHAPTER 3

KARMARKAR-TYPE ANISOTROPIC COMPACT STARS IN F(R,Ø,X) GRAVITY

Dr. Hüseyin AYDIN[1]

Assoc. Prof. Dr. Melis ULU DOĞRU[2]

Erkan ERASLAN[3]

Assoc. Prof. Dr. Doğukan TAŞER[4]

1 State Hydrolic Works (DSİ)
Trabzon, 61220, TÜRKİYE.
huseynaydin@gmail.com
ORCID: : https://orcid.org/0000-0002-5471-619X

2 Çanakkale Onsekiz Mart University, Science Faculty, Department of Physics. Çanakkale, 17020,TÜRKİYE.
melisulu@comu.edu.tr
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1788-3885

3 Department of Physics, School of Graduate Studies, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, 17020
, TÜRKİYE.
erkan.eraslan@comu.edu.tr
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1741-9399

4 Department of Electricity and Energy, Çan Vocational School, Çanakkale Onsekiz Mart University, Çanakkale, 17040, TÜRKİYE.
dogukantaser@comu.edu.tr
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8622-6830

1. INTRODUCTION

Weyl (1919) and Eddington (1923) establish early attempts in order to introduce to higher-order generalization of General Relativity (GR), in addition that GR appears as a theory that well explains the interaction between matter and geometry of the universe. Especially in recent years, modifications of GR have been proposed, taking into account many different geometrical and mathematical perspectives. It is possible to explain early-time inflation through Starobinsky model in f(R) theory, one of the well-known modification of GR (Starobinsky, 1980). The theory, proposed by Buchdal (1970), contains an additional scalar degree of freedom apart from graviton. Also, the theory gives rise to first internally consistent inflationary consideration model. The other well-known modified theory is f(R,T) gravity. Since Harko *et al.* (2011) produced f(R,T) gravity, many researchers have analysed to cosmological and astrophysical problems through curvature-matter couplings in the theory (Bhattacharjee, 2020; Moraes, 2017; Taser, 2020; Baffou, 2019; Moraes, 2016; Taser, 2021). Recently, another proposed modification of GR is $f(R,\phi,X)$ theory (Bahamonde, 2015). In $f(R,\phi,X)$ theory, Lagrangian density for geometrical part is described with a function including some parameter (Ricci Curvature, field and a kinetic term (Bahamonde, 2015). Due to the properties, it is possible to define several modified models that can be reduced to scalar-tensor and/or $f(R)$-class theories (Cui, 2018). In $f(R,\phi,X)$ theory, late-time acceleration and Λ-CDM evolution are admitted by some specific form of general function (Bahamonde, 2015). Also, it is possible to investigate early-time inflation with viable $f(R,\phi,X)$ functions including Starobinsky model, as well (Bahamonde, 2015). In the toy theory, there are approaches that can offer suggestions to many problems of cosmology that remain to be solved (Wei, 2012; Shamir, 2020; Goncalves and Santos, 2021; Malik *et al.*, 2022a; Malik *et al.*, 2022b; Malik *et al.*, 2023a; Malik *et al.*, 2023b).

On the other hand, stellar examinations are critical tool for understanding internal structure, evolution and physical properties of stars. These examinations help test ability of gravitational theories to produce results compatible with stars and evaluate accuracy of the theories by comparing them with observation data. In this context, there is great numbers of stellar object examinations in modified theories. Karmarkar (1948) determined conditions for class-one Riemannian geometries embedded in n+1 dimensional Euclidien spacetimes. Karmarkar condition

REFERENCES

Baffou, E. H., Houndjo, M. J. S., Kanfon, D. A., & Salako, I. G. (2019). f (R, T) models applied to baryogenesis. *The European Physical Journal C*, 79, 1-6.

Bahamonde, S., Böhmer, C. G., Lobo, F. S., & Sáez-Gómez, D. (2015). Generalized f (R, ϕ, X) gravity and the late-time cosmic acceleration. *Universe*, 1(2), 186-198.

Bhar, P., Maurya, S. K., Gupta, Y. K., & Manna, T. (2016). Modelling of anisotropic CS of embedding class one. *The European Physical Journal A*, 52(10), 312.

Bhattacharjee, S., Santos, J. R. L., Moraes, P. H. R. S., & Sahoo, P. K. (2020). Inflation in f (R, T) gravity. *The European Physical Journal Plus*, 135(7), 576.

Buchdahl, H. A. (1970). Non-linear Lagrangians and cosmological theory. *Monthly Notices of the Royal Astronomical Society*, 150(1), 1-8.

Carvalho, G. A., Marinho Jr, R. M., & Malheiro, M. (2015, July). Mass-Radius diagram for CS. *In Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 630, No. 1, p. 012058). IOP Publishing.

Cui, Z. Q., Liu, Y. X., Gu, B. M., & Zhao, L. (2018). Linear stability of f (R, ϕ, X) thick branes: tensor perturbations. *Journal of High*

Güver, T., Wroblewski, P., Camarota, L., & Özel, F. (2010). The Mass and Radius of the Neutron Star in 4U 1820− 30. *The Astrophysical Journal*, 719(2), 1807.

Harko, T., Lobo, F. S., Nojiri, S. I., & Odintsov, S. D. (2011). f (R, T) gravity. *Physical Review D*, 84(2), 024020.

Karmarkar, K. (1948). Gravitational metrics of spherical symmetry and class one. *In Proceedings of the Indian Academy of Sciences*-Section A (Vol. 27, pp. 56-60). Springer India.

Malik, A., Mofarreh, F., Ali, A., & Hamid, M. R. (2022a). A study of charged stellar structure in modified f (R, ϕ, χ) gravity. *International Journal of Geometric Methods in Modern Physics*, 19(11), 2250180.

Malik, A., Nafees, A., Ali, A., & Butt, M. N. (2022b). A study of cylindrically symmetric solutions in f (R, ϕ, X) theory of gravity. *The European Physical Journal C*, 82(2), 166.

Malik, A., Tariq, A., Mardan, S. A., & Noureen, I. (2023a). Singularity-free anisotropic strange quintessence stars in f (R, ϕ, X) theory of gravity. *The European Physical Journal Plus*, 138(5), 418.

Malik, A., Xia, Y., Almas, A., & Shamir, M. F. (2023b). Anisotropic spheres via embedding approach in f (R, ϕ, X) gravity. *The European Physical Journal Plus*, 138(12), 1091.

Maurya, S. K., & Maharaj, S. D. (2017). Anisotropic fluid spheres of embedding class one using Karmarkar condition. *The European Physical Journal C*, 77, 1-13.

Maurya, S. K., Gupta, Y. K., Dayanandan, B., Jasim, M. K., & Al-Jamel, A. (2017). Relativistic anisotropic models for CS with equation of state p= f (ρ). *International Journal of Modern Physics D*, 26(02), 1750002.

Moraes, P. H. R. S., Arbañil, J. D., & Malheiro, M. (2016). Stellar equilibrium configurations of CS in f (R, T) theory of gravity. *Journal of Cosmology and Astroparticle Physics*, 2016(06), 005.

Moraes, P. H. R. S., & Sahoo, P. K. (2017). Modeling wormholes in f (R, T) gravity. *Physical Review D*, 96(4), 044038.

Mustafa, G., Tie-Cheng, X., & Shamir, M. F. (2020). Realistic solutions of fluid spheres in f (G, T) Gravity under Karmarkar condition. *Annals of Physics*, 413, 168059.

Naz, T., Usman, A., & Shamir, M. F. (2021). Embedded class-I solution of CS in f (R) gravity with Karmarkar condition. *Annals of Physics*, 429, 168491.

Oikonomou, V. K. & Chatzarakis, N. (2020). The Phase Space of k-Essence f(R) Gravity Theory. *Nucl. Phys. B*, 956, 115023.

Pandey, S. N., & Sharma, S. P. (1982). Insufficiency of Karmarkar's condition. *General Relativity and Gravitation*, 14, 113-115.

Prasad, A. K., Kumar, J., Maurya, S. K., & Dayanandan, B. (2019). Relativistic model for anisotropic CS using Karmarkar condition. *Astrophysics and Space Science*, 364, 1-12.

Rahaman, M., Singh, K. N., Errehymy, A., Rahaman, F., & Daoud, M. (2020). Anisotropic Karmarkar stars in f (R, T)-gravity. *The European Physical Journal C*, 80(3), 272.

Shamir, M. F. (2020). f (R, φ, χ) cosmology with Noether symmetry. *The European Physical Journal C*, 80(2), 115.

Sharma, R., Ghosh, A., Bhattacharya, S., & Das, S. (2021). Anisotropic generalization of Buchdahl bound for specific stellar models. *The European Physical Journal C*, 81, 1-5.

Singh, K. N., Pant, N., & Govender, A. M. (2017). Anisotropic CS in Karmarkar spacetime. *Chinese Physics C*, 41(1), 015103.

Starobinsky, A. A. (1980). A new type of isotropic cosmological models without singularity. *Physics Letters B*, 91(1), 99-102.

Taşer, D. (2020). Conformally symmetric Friedmann–Robertson–Walker metric in f (R, T) gravity. *Modern Physics Letters A*, 35(10), 2050067.

Taşer, D., & Doğru, M. U. (2021). Einstein–Rosen universe with scalar field in f (R, T) theories. *New Astronomy*, 86, 101575.

Tsujikawa, S. (2007). Matter density perturbations and effective gravitational constant in modified gravity models of dark energy.

Waheed, S., Mustafa, G., Zubair, M., & Ashraf, A. (2020). Physically acceptable embedded class-I CS in modified gravity with Karmarkar condition. *Symmetry*, 12(6), 962.

Wei, Y. H. (2012). Energies of Friedmann–Robertson–Walker universe in f (R, ϕ, X) gravity. *Physics Letters B*, 710(1), 8-11.

Weyl, H. (1919). A new extension of the theory of relativity. *Annals of Physics*, 59, 101.

Zubair, M., Mustafa, G., Saleem, R., & Javaid, H. (2022). Physical viability of anisotropic CS solutions under Karmarkar condition in f ($\mathscr{R}$, $\mathcal{T}$) theory of gravity. *Modern Physics Letters A*, 37(09), 2250052.

CHAPTER 4

INVESTIGATION OF THE INTERACTIONS OF THE SYNTHESIZED PYRIMIDINE DERIVATIVE WITH DIFFERENT TARGETS BY USING IN SILICO APPROACHES

Burçin TÜRKMENOĞLU[1]

Zülbiye KÖKBUDAK[2*]

Halis KARATAŞ[3]

1 Assoc. Prof. Dr., Department of Analytical Chemistry, Faculty of Pharmacy, Erzincan Binali Yıldırım University, Erzincan, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-5770-0847

2 Prof. Dr., Department of Chemistry, Science Faculty, Erciyes University, Kayseri, Türkiye *Corresponding Author: Email: zulbiye@erciyes.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-2413-9595

3 Dr., Department of Chemistry, Science Faculty, Erciyes University, Kayseri, Türkiye

ORCID: 0000-0001-5473-5588

1. Introduction

Pyrimidine, a nitrogen-containing six-membered heterocycle, and its derivatives have antibacterial, antimicrobial, antiallergic, antitumor, antiviral, tuberculostatic, antifolate, antileishmanial, calcium channel antagonist, antifungal anti-inflammatory, analgesic, diuretic, anticonvulsant, and tyrosine kinase activities (Figure 1) (Brown, 2018; Butters et al., 2001; De Clercq, 2004; Katritzky & Lagowski, 2013). They play important roles in biological processes carried out by many compounds such as coenzymes, vitamins, nucleotides, purines, pterines, and nucleic acids. Pyrimidine incorporated compounds are a research area of great importance in synthetic and heterocyclic chemistry due to their sui generis structure that has diverse applications in many fields of pharmaceutical, agricultural, and material sciences. Therefore, the synthesis of pyrimidine-based molecules plays important roles for biodynamic heterosystems.

The properties of pyrimidines are predominantly controlled by two nitrogen atoms' electron-withdrawing properties. Their presence in nucleobases in DNA and RNA allows pyrimidines to directly participate in the coding of genetic information, controlling protein synthesis and amino acid sequence.

It is known that designing novel molecular structures of potential drugs with various therapeutic activities is very attractive and useful. Designing efficient chemical reaction sequences with high complexity and structural variety, providing molecules with antidivorce bioactivities, is still of great importance in organic chemistry (Figure 1) (Abu-Hashem, El-Shehry, & Badria, 2010; Amir, Javed, & Kumar, 2007; Basavaraja, Sreenivasa, & Jayachandran, 2005; Dea-Ayuela et al., 2009; Juby, Hudyma, Brown, Essery, & Partyka, 1979; Kappe, 1993; Kumar, Khan, Tekwani, Ponnan, & Rawat, 2015; Ram, Haque, & Guru, 1992; Smith & Kan, 1964).

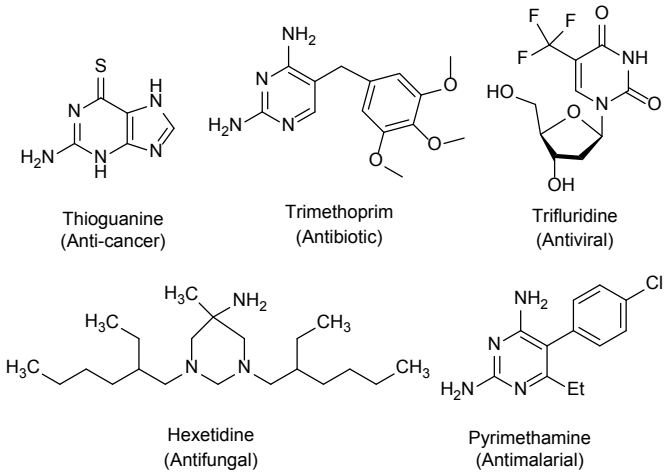

Figure 1. *Some pyrimidine-bearing bioactive molecules*

References

Abu-Hashem, A. A., El-Shehry, M. F., & Badria, F. A.-E. (2010). Design and synthesis of novel thiophenecarbohydrazide, thienopyrazole and thienopyrimidine derivatives as antioxidant and antitumor agents. *Acta pharmaceutica, 60*(3), 311-323.

Amer, S., El-Wakiel, N., & El-Ghamry, H. (2013). Synthesis, spectral, antitumor and antimicrobial studies on Cu (II) complexes of purine and triazole Schiff base derivatives. *Journal of Molecular Structure, 1049*, 326-335.

Amir, M., Javed, S., & Kumar, H. (2007). Pyrimidine as Antiinflammatory Agent: A Review. *Indian journal of pharmaceutical sciences, 69*(3).

Basavaraja, H., Sreenivasa, G., & Jayachandran, E. (2005). Synthesis and biological activity of novel pyrimidino imidazolines. *Indian Journal of Heterocyclic Chemistry, 15*, 69.

Bensaber, S. M., Allafe, H., Ermeli, N. B., Mohamed, S. B., Zetrini, A. A., Alsabri, S. G., . . . Gbaj, A. M. (2014). Chemical synthesis, molecular modelling, and evaluation of anticancer activity of some pyrazol-3-one Schiff base derivatives. *Medicinal Chemistry Research, 23*, 5120-5134.

BozbeyMerde, İ., Önel, G. T., Türkmenoğlu, B., Gürsoy, Ş., & Dilek, E. (2022). (p-Chlorophenyl)-3 (2H) pyridazinone Derivatives: Synthesis, in Silico, and AChE/BChE Inhibitory Activity. *ChemistrySelect, 7*(38), e202202446.

Brown, A. W. (2018). Recent developments in the chemistry of pyrazoles. *Advances in Heterocyclic Chemistry, 126*, 55-107.

Butters, M., Ebbs, J., Green, S. P., MacRae, J., Morland, M. C., Murtiashaw, C. W., & Pettman, A. J. (2001). Process development of voriconazole: a novel broad-spectrum triazole antifungal agent. *Organic Process Research & Development, 5*(1), 28-36.

Cheung, J., Rudolph, M. J., Burshteyn, F., Cassidy, M. S., Gary, E. N., Love, J., . . . Height, J. J. (2012). Structures of human acetylcholinesterase in complex with pharmacologically important ligands. *Journal of Medicinal Chemistry, 55*(22), 10282-10286.

De Clercq, E. (2004). Antiviral drugs in current clinical use. *Journal of clinical virology, 30*(2), 115-133.

Dea-Ayuela, M. A., Castillo, E., Gonzalez-Alvarez, M., Vega, C., Rolón, M., Bolás-Fernández, F., . . . González-Rosende, M. E. (2009). In vivo and in vitro anti-leishmanial activities of 4-nitro-N-pyrimidin-and N-pyrazin-2-ylbenzenesulfonamides, and N2-(4-nitrophenyl)-N1-propylglycinamide. *Bioorganic & medicinal chemistry, 17*(21), 7449-7456.

Eliot, A. C., & Kirsch, J. F. (2004). Pyridoxal phosphate enzymes: mechanistic, structural, and evolutionary considerations. *Annual review of biochemistry, 73*(1), 383-415.

Güngör, Ö., & Gürkan, P. (2014). Synthesis and characterization of higher amino acid Schiff bases, as monosodium salts and neutral forms. Investigation of the intramolecular hydrogen bonding in all Schiff bases, antibacterial and antifungal activities of neutral forms. *Journal of Molecular Structure, 1074*, 62-70.

Hernandez-Molina, R., & Mederos, A. i. (2004). Acyclic and macrocyclic Schiff base ligands. *ChemInform, 35*(48), no-no.

Juby, P. F., Hudyma, T. W., Brown, M., Essery, J. M., & Partyka, R. A. (1979). Antiallergy agents. 1. 1, 6-dihydro-6-oxo-2-phenylpyrimidine-5-carboxylic acids and esters. *Journal of Medicinal Chemistry, 22*(3), 263-269.

Kappe, C. O. (1993). 100 years of the Biginelli dihydropyrimidine synthesis. *Tetrahedron, 49*(32), 6937-6963.

Katritzky, A. R., & Lagowski, J. M. (2013). *The principles of heterocyclic chemistry*: Elsevier.

Kumar, D., Khan, S. I., Tekwani, B. L., Ponnan, P., & Rawat, D. S. (2015). 4-Aminoquinoline-pyrimidine hybrids: synthesis, antimalarial activity, heme binding and docking studies. *European journal of medicinal chemistry, 89*, 490-502.

Majumdar, K. C., & Chattopadhyay, S. K. (2011). *Heterocycles in natural product synthesis*: John Wiley & Sons.

Merde, İ. B., Önel, G. T., Türkmenoğlu, B., Gürsoy, Ş., Dilek, E., Özçelik, A. B., & Uysal, M. (2022). Synthesis of (p-tolyl)-3 (2H) pyridazinone Derivatives as Novel Acetylcholinesterase Inhibitors. *ChemistrySelect, 7*(28), e202201606.

Park, J. H., Liu, Y., Lemmon, M. A., & Radhakrishnan, R. (2012). Erlotinib binds both inactive and active conformations of the EGFR tyrosine kinase domain. *Biochemical Journal, 448*(Pt 3), 417.

Pontiki, E., Hadjipavlou-Litina, D., & Chaviara, A. T. (2008). Evaluation of anti-inflammatory and antioxidant activities of copper (II) Schiff mono-base and copper (II) Schiff base coordination compounds of dien with heterocyclic aldehydes and 2-amino-5-methyl-thiazole. *Journal of Enzyme Inhibition and Medicinal Chemistry, 23*(6), 1011-1017.

Ram, V., Haque, N., & Guru, P. (1992). Chemotherapeutic agents. XXV: Synthesis and leishmanicidal activity of carbazolylpyrimidines. *European journal of medicinal chemistry, 27*(8), 851-855.

Schrödinger Release 2021-2: Glide, S., LLC, New York, NY, 2021.

Schrödinger Release 2021-2: LigPrep, S., LLC, New York, NY, 2021.

Shanty, A. A., Philip, J. E., Sneha, E. J., Kurup, M. R. P., Balachandran, S., & Mohanan, P. V. (2017). Synthesis, characterization and biological studies of Schiff bases derived from heterocyclic moiety. *Bioorganic chemistry, 70*, 67-73.

Shiau, A. K., Barstad, D., Loria, P. M., Cheng, L., Kushner, P. J., Agard, D. A., & Greene, G. L. (1998). The structural basis of estrogen receptor/coactivator recognition and the antagonism of this interaction by tamoxifen. *Cell, 95*(7), 927-937.

Smith, P. A., & Kan, R. O. (1964). Cyclization of Isothiocyanates as a Route to Phthalic and Homophthalic Acid Derivatives1, 2. *The Journal of Organic Chemistry, 29*(8), 2261-2265.

TÜRKMENOĞLU, B. (2022a). Investigation of Nirmatrelvir with Different Crystal Structures Effective on SARS-CoV-2 by In Silico Approaches. *Journal of the Institute of Science and Technology, 12*(3), 1615-1623.

Türkmenoğlu, B. (2022b). Investigation of novel compounds via in silico approaches of EGFR inhibitors as anticancer agents. *Journal of the Indian Chemical Society, 99*(8), 100601.

CHAPTER 5

BIOLOGICAL ACTIVITIES, AREAS OF USE, NUTRITIONAL AND MINERAL CONTENTS OF PURSLANE (*PORTULACA OLERACEA*)

***Emre Cem ERASLAN*[1]**

***İmran UYSAL*[2]**

***Oğuzhan KOÇER*[3]**

***Nuh KORKMAZ*[4]**

***Mustafa SEVİNDİK*[5]**

***Hasan AKGÜL*[6]**

1 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye
2 Department of Food Processing, Vocational School of Bahçe, University of Osmaniye Korkut Ata, Osmaniye, Türkiye
3 Department of Pharmacy Services, Vocational School of Health Services, University of Osmaniye Korkut Ata, Osmaniye, Türkiye
4 Department of Biology, Faculty of Engineering and Natural Sciences, University of Osmaniye Korkut Ata, Osmaniye, Türkiye.
5 Department of Biology, Faculty of Engineering and Natural Sciences, University of Osmaniye Korkut Ata, Osmaniye, Türkiye.
6 Department of Biology, Faculty of Sciences, University of Akdeniz, Antalya, Türkiye.

Introduction

Medicinal plants have been one of the most important natural resources of humankind since prehistoric times (Mohammed et al., 2022). Their nutritional properties have placed plants at the top of diet lists. Plants, which contain many nutritious vitamins, minerals and nutrients, are used for different purposes (Mohammed et al., 2020a; Korkmaz et al., 2021). The potential medicinal uses of plants have been very beneficial to humans (Sevindik et al., 2017). In this context, these plants, called medicinal plants, are used to combat different diseases (Mohammed et al., 2020b). Many studies have reported that plants have many biological activities such as anticancer, antimicrobial, antiproliferative, antioxidant, hepatoprotective, and DNA protective (Mohammed et al., 2018; Mohammed et al., 2019; Mohammed et al., 2021b; Comlekcioglu et al., 2022; Unal et al., 2022; Kalkan et al., 2023; Uysal et al., 2023). In this context, it is important to reveal the biological activities of plants in order to determine their medicinal potential (Pehlivan et al., 2018; Mohammed et al., 2023a). In this study, the biological activities of Portulaca oleracea L. reported in the literature were compiled. Additionally, usage areas, mineral and nutritional contents have been compiled.

Portulaca oleracea (Portulacaceae) is a herbaceous wild plant. It is thought that the name Portulaca is derived from the Latin 'porto'. Additionally, the expression 'lac' comes from the meaning of milk because the plant contains a milky sap. It grows wild in other hot countries (Mediterranean countries, Africa, Asia, etc.) such as America, India, Spain, Mexico, New Zealand, France, Venezuela, Australia, Turkey and India. It is a species with a very wide distribution area in terms of ecosystem. When we look at the morphological structure of purslane, the first thing that attracts attention is that it has a thick and fleshy leaf at the top that stores water. Its leaves are usually stemless and 6.25 mm in size. Several flowers are located together in stemless terminal heads. The color formation in the stemmed ones is generally red. The plant is 15-30 cm tall (Chowdhary et al., 2013; Syed et al., 2016; Kumar et al., 2021; Srivastava et al., 2021; Aini et al., 2022).

Usage Areas

When we look at the literature research in terms of the usage areas of purslane, it is noteworthy that it is primarily for nutritional and therapeutic purposes. Purslane burns, sexual desire, bladder disorders, headaches, intestinal diseases, worm disease, dysentery, liver disease, stomach disease, cough, shortness of breath, arthritis, inflammation of the eyes and other organs, dental disease, gingivitis, kidney disease. It is used in conditions such as discomfort, urogenital disorder, skin disorder, meningitis, encep-

References

Aini, N. S., Ansori, A. N. M., Kharisma, V. D., Syadzha, M. F., Widyananda, M. H., Murtadlo, A. A. A., Zainul, R. (2022). Potential Roles of Purslane (Portulaca oleracea L.) as Antimetabolic Syndrome: A Review. Pharmacognosy Journal, 14(3), 710-714

Akgul, H., Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential of endemic Salvia absconditiflora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *8*(10), 2222-2224.

Akgül, H., Mohammed, F. S., Kına, E., Uysal, İ., Sevindik, M., & Doğan, M. (2022). Total Antioxidant and Oxidant Status and DPPH Free radical activity of Euphorbia eriophora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *10*(2), 272-275.

Al-Humaid, A., El-Mergawi, R. A. (2014). Herbicidal activities of seven native plants on the germination and growth of Phalaris minor, Echinochloa crus-galli, Portulaca oleracea and Lactuca sativa. Journal of Agricultural Science and Technology A, 4(10), 843-852.

Alipour, S., Pishkar, L., Chaleshi, V. (2022). Cytotoxic effect of Portulaca Oleracea extract on the regulation of CDK1 and P53 gene expression in pancreatic cancer cell line. Nutrition and Cancer, 74(5), 1792-1801.

Alu'datt, M. H., Rababah, T., Alhamad, M. N., Al-Tawaha, A., Al-Tawaha, A. R., Gammoh, S., Kubow, S. (2019). Herbal yield, nutritive composition, phenolic contents and antioxidant activity of purslane (Portulaca oleracea L.) grown in different soilless media in a closed system. Industrial Crops and Products, 141, 111746.

Anusha, M., Venkateswarlu, M., Prabhakaran, V., Taj, S. S., Kumari, B. P., Ranganayakulu, D. (2011). Hepatoprotective activity of aqueous extract of Portulaca oleracea in combination with lycopene in rats. Indian Journal of Pharmacology, 43(5), 563.

Baba, H., Sevindik, M., Dogan, M., & Akgül, H. (2020). Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin, 29(09), 7840-7846.

Bae, J. H. (2004). Antimicrobial effect of Portulaca oleracea extracts on food-borne pathogens. Journal of Food Science and Nutrition, 9(4), 306-311.

Bal, C., Akgul, H., Sevindik, M., Akata, I., & Yumrutas, O. (2017). Determination of the anti-oxidative activities of six mushrooms. Fresenius Envir Bull, 26(10), 6246-6252.

Bal, C., Eraslan, E. C., & Sevindik, M. (2023). Antioxidant, Antimicrobial Activities, Total Phenolic and Element Contents of Wild Edible Mushroom Bovista nigrescens. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 37-41.

Bal, C., Sevindik, M., Akgul, H., & Selamoglu, Z. (2019). Oxidative stress index and antioxidant capacity of Lepista nuda collected from Gaziantep/Turkey. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 37(1), 1-5.

Bosi, G., Guarrera, P. M., Rinaldi, R., Bandini Mazzanti, M. (2009). Ethnobotany of purslane (Portulaca oleracea L.) in Italy and morfo-biometric analyses of seeds from archaeological sites of Emilia Romagna (Northern Italy). Plants and Culture: seeds of the cultural heritage of Europe, 129-139.

Carrió, E., Vallès, J. (2012). Ethnobotany of medicinal plants used in eastern Mallorca (Balearic Islands, Mediterranean Sea). Journal of Ethnopharmacology, 141(3), 1021-1040.

Catap, E. S., Kho, M. J. L., Jimenez, M. R. R. (2018). In vivo nonspecific immunomodulatory and antispasmodic effects of common purslane (Portulaca oleracea Linn.) leaf extracts in ICR mice. Journal of ethnopharmacology, 215, 191-198.

Chen, T., Wang, J., Li, Y., Shen, J., Zhao, T., Zhang, H. (2010). Sulfated modification and cytotoxicity of Portulaca oleracea L. polysaccharides. Glycoconjugate journal, 27, 635-642.

Cho, Y. J., Ju, I. S., Kwon, O. J., Chun, S. S., An, B. J., Kim, J. H. (2008). Biological and antimicrobial activity of Portulaca oleracea. Journal of the Korean Society for Applied Biological Chemistry. 51(1), 49-54.

Chowdhary, C. V., Anusha, M., Naresh, K., Elumalai, R. K. A. (2013). A review on phytochemical and pharmacological profile of Portulaca oleracea Linn. (Purslane). International Journal of Research in Ayurveda and Pharmacy (IJRAP), 4(1), 34-37.

Comlekcioglu, N., Dağlı, F., Çömlekcioğlu, U., & Aygan, A. (2022). Cornus mas ve Rosa canina Meyvelerinin Antioksidan Kapasitesi ve Bazı Fitokimyasal Özellikleri. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 10(9), 1724-1731.

Dabbou, S., Lahbib, K., Pandino, G., Dabbou, S., Lombardo, S. (2020). Evaluation of pigments, phenolic and volatile compounds, and antioxidant activity of a spontaneous population of Portulaca oleracea L. grown in Tunisia. Agriculture, 10(8), 353.

Desta, M., Molla, A., Yusuf, Z. (2020). Characterization of physico-chemical properties and antioxidant activity of oil from seed, leaf and stem of purslane (Portulaca oleracea L.). Biotechnology Reports, 27, e00512.

Eraslan, E. C., Altuntas, D., Baba, H., Bal, C., Akgül, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Some biological activities and element contents of ethanol extract of wild edible mushroom Morchella esculenta. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 39(1), 24-28.

Erkan, N. (2012). Antioxidant activity and phenolic compounds of fractions from Portulaca oleracea L. Food Chemistry, 133(3), 775-781.

Eskandari, E. G., Doudi, M., Abedi, S. (2016). An in vitro study of antileishmanial effect of Portulaca oleracea extract. Journal of vector borne diseases, 53(4), 362.

Ezeabara, C. A., Ikeh, C. F., Chinyere, V., Bibian, O., Ogochukwu, E., Mbaekwe, E. (2014). Comparative determination of phytochemical, proximate and mineral compositions in various parts of Portulaca oleracea L. Journal of Plant Sciences, 2(6), 293-298.

Fernández-Poyatos, M. D. P., Llorent-Martínez, E. J., Ruiz-Medina, A. (2021). Phytochemical composition and antioxidant activity of Portulaca oleracea: influence of the steaming cooking process. Foods, 10(1), 94.

Fouda, A., Al-Otaibi, W. A., Saber, T., AlMotwaa, S. M., Alshallash, K. S., Elhady, M., Abdel-Rahman, M. A. (2022). Antimicrobial, antiviral, and in-vitro cytotoxicity and mosquitocidal activities of Portulaca oleracea-based green synthesis of selenium nanoparticles. Journal of Functional Biomaterials, 13(3), 157.

Fouda, F. (2022). Cytotoxicity Assessments of Portulaca Oleracea Plant Extracts on Some Cancer Cells. Annals of Agricultural Science, Moshtohor, 60(3), 835-844.

González-Tejero, M. R., Casares-Porcel, M., Sánchez-Rojas, C. P., Ramiro-Gutiérrez, J. M., Molero-Mesa, J., Pieroni, A., ElJohrig, S. (2008). Medicinal plants in the Mediterranean area: synthesis of the results of the project Rubia. Journal of Ethnopharmacology, 116(2), 341-357.

Guarrera, P. M. (2003). Food medicine and minor nourishment in the folk traditions of Central Italy (Marche, Abruzzo and Latium). Fitoterapia, 74(6), 515-544.

Guarrera, P. M., Savo, V. (2013). Perceived health properties of wild and cultivated food plants in local and popular traditions of Italy: A review. Journal of Ethnopharmacology, 146(3), 659-680.

Gürgen, A., & Sevindik, M. (2022). Application of artificial neural network coupling multiobjective particle swarm optimization algorithm to optimize Pleurotus ostreatus extraction parameters. Journal of Food Processing and Preservation, 46(11), e16949.

Islek, C., Saridogan, B. G. O., Sevindik, M., & Akata, I. (2021). Biological activities and heavy metal contents of some Pholiota species. Fresenius Environmental Bulletin, 30(6), 6109-6114.

Jalali Mousavi, S. R., Niazmand, R., Shahidi Noghabi, M. (2015). Antioxidant activity of purslane (Portulaca oleracea L.) seed hydro-alcoholic extract on the stability of soybean oil. Journal of Agricultural Science and Technology, 17(6), 1473-1480.

Jin, T. Y., Li, S. Q., Jin, C. R., Shan, H., Wang, R. M., Zhou, M. X., Xiang, L. (2018). Catecholic isoquinolines from Portulaca oleracea and their anti-inflammatory and β2-adrenergic receptor agonist activity. Journal of natural products, 81(4), 768-777.

Kalkan, M., Aygan, A., Çömlekçioglu, N., & Çömlekçioğlu, U. (2023). Olea europaea Yapraklarının Bazı Biyoaktif Özelliklerinin Araştırılması, Antimikrobiyal ve Enzim İnhibisyon Etkinliğinin İncelenmesi. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 11(3), 496-504.

Karimi, G., Hosseinzadeh, H., Ettehad, N. (2004). Evaluation of the gastric anti-ulcerogenic effects of Portulaca oleracea L. extracts in mice. Phytotherapy Research: An International Journal Devoted to Pharmacological and Toxicological Evaluation of Natural Product Derivatives, 18(6), 484-487.

Khanam, B., Begum, W., Tipo, F. A. (2019). Pharmacological profile, phytoconstituents, and traditional uses of Khurfa (Portulaca oleracea L.): Unani perspective. J. Pharm. Innov, 8, 367-372.

Khursheed, A., Jain, V. (2021). Phytochemical screening, antioxidant, and antimicrobial activity of different Portulaca oleracea L. extracts growing in Kashmir Valley. Journal of Biochemical Technology, 12(3), 1-8.

Kim, D. G., Shin, J. H., Kang, M. J. (2018). Antioxidant and anti-inflammatory activities of water extracts and ethanol extracts from Portulaca oleracea L. Korean Journal of Food Preservation, 25(1), 98-106.

Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant, antimicrobial and antiproliferative activities of Galium aparine. Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University, 45(3), 554-564.

Krupodorova, T., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential and some mineral contents of wild edible mushroom Ramaria stricta. AgroLife Scientific Journal, 9(1), 186-191.

Kumar, A., Sreedharan, S., Kashyap, A. K., Singh, P., Ramchiary, N. (2021). A review on bioactive phytochemicals and ethnopharmacological potential of purslane (Portulaca oleracea L.). Heliyon, e08669.

Lans, C. A. (2006). Ethnomedicines used in Trinidad and Tobago for urinary problems and diabetes mellitus. Journal of ethnobiology and ethnomedicine, 2, 1-11.

Li, Y. H., Lai, C. Y., Su, M. C., Cheng, J. C., Chang, Y. S. (2019). Antiviral activity of Portulaca oleracea L. against influenza A viruses. Journal of ethnopharmacology, 241, 112013.

Lim, Y. Y., Quah, E. P. (2007). Antioxidant properties of different cultivars of Portulaca oleracea. Food chemistry, 103(3), 734-740.

Londonkar, R., Nayaka, H. B. (2011). Phytochemical and antimicrobial activities of Portulaca oleracea L. Journal of Pharmacy Research, 4(10), 3553-3555.

Megaloudi, F. (2005). Wild and cultivated vegetables, herbs and spices in Greek antiquity (900 BC to 400 BC). Environmental Archaeology, 10(1), 73-82.

Mohamed, A. I., Hussein, A. S. (1994). Chemical composition of purslane (Portulaca oleracea). Plant Foods for Human Nutrition, 45, 1-9.

Mohammed, F. S., Akgul, H., Sevindik, M., & Khaled, B. M. T. (2018). Phenolic content and biological activities of Rhus coriaria var. zebaria. Fresenius Environmental Bulletin, 27(8), 5694-5702.

Mohammed, F. S., Günal, S., Pehlivan, M., Doğan, M., Sevindik, M., & Akgül, H. (2020b). Phenolic content, antioxidant and antimicrobial potential of endemic Ferulago platycarpa. Gazi University Journal of Science, 33(4), 670-677.

Mohammed, F. S., Günal, S., Şabik, A. E., Akgül, H., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant and Antimicrobial activity of Scorzonera papposa collected from Iraq and Turkey. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 23(5), 1114-1118.

Mohammed, F. S., Karakaş, M., Akgül, H., & Sevindik, M. (2019). Medicinal properties of Allium calocephalum collected from Gara Mountain (Iraq). Fresen Environ Bull, 28(10), 7419-7426.

Mohammed, F. S., Pehlivan, M., Sevindik, E., Akgul, H., Sevindik, M., Bozgeyik, I., & Yumrutas, O. (2021). Pharmacological properties of edible Asparagus acutifolius and Asparagus officinalis collected from North Iraq and Turkey (Hatay). Acta Alimentaria, 50(1), 136-143.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, I., Sevindik, E., & Akgül, H. (2022). A Natural Material for Suppressing the Effects of Oxidative Stress: Biological Activities of Alcea kurdica. Biology Bulletin, 49(Suppl 2), S59-S66.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, İ., & Sabik, A. E. (2023c). Quercetin: derivatives, biosynthesis, biological activity, pharmacological and therapeutic effects. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 49-56.

Mohammed, F. S., Uysal, I., & Sevindik, M. (2023b). A review on antiviral plants effective against different virus types. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 1-21.

Mohammed, F. S., Uysal, I., Yaz, H. H., & Sevindik, M. (2023a). Papaver species: usage areas, essential oil, nutrient and elements contents, biological activities. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(4), 1-9.

Mousavi, S. M., Bagheri, G., Saeidi, S. (2015). Antibacterial activities of the hydroalcoholic extract of portulaca oleracea leaves and seeds in sistan region, Southeastern Iran. International Journal of Infection, 2(2), e23214.

Nazeam, J. A., El-Hefnawy, H. M., Omran, G., Singab, A. N. (2018). Chemical profile and antihyperlipidemic effect of Portulaca oleracea L. seeds in streptozotocin-induced diabetic rats. Natural Product Research, 32(12), 1484-1488.

Obied, W. A., Mohamoud, E. N., Mohamed, O. S. A. (2003). Portulaca oleracea (purslane): nutritive composition and clinico-pathological effects on Nubian goats. Small Ruminant Research, 48(1), 31-36.

Pehlivan, M., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2018). Antioxidant and oxidant potential of Rosa canina. *Eurasian Journal of Forest Science*, *6*(4), 22-25.

Rao, B. M., Naseeruddin, S. D., Rao, N. J. (2013). In-vitro anthelmintic activity of pet-ether extract of Portulaca oleracea Linn. against Pheritima posthuma. Int J Applied Biol Pharm Technol, 4(1), 34-37.

Saffaryazdi, A., Ganjeali, A., Farhoosh, R., Cheniany, M. (2020). Variation in phenolic compounds, α-linolenic acid and linoleic acid contents and antioxidant activity of purslane (Portulaca oleracea L.) during phenological growth stages. Physiology and Molecular Biology of Plants, 26, 1519-1529.

Sallam, E. M., Anwar, M. M. (2017). Antioxidant activity of some extracts from gamma irradiated purslane (Portulaca oleracea) plant. International Journal of Agriculture and Biology, 19(1), 48-52.

Santiago-Saenz, Y. O., Hernández-Fuentes, A. D., Monroy-Torres, R., Cariño-Cortés, R., Jiménez-Alvarado, R. (2018). Physicochemical, nutritional and antioxidant characterization of three vegetables (Amaranthus hybridus L., Chenopodium berlandieri L., Portulaca oleracea L.) as potential sources of phytochemicals and bioactive compounds. Journal of Food Measurement and Characterization, 12, 2855-2864.

Saridogan, B. G. O., Islek, C., Baba, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant antimicrobial oxidant and elements contents of Xylaria polymorpha and X. hypoxylon (Xylariaceae). *Fresenius Envir Bull*. 30(5), 5400-5404.

Selamoglu, Z., Sevindik, M., Bal, C., Ozaltun, B., Sen, İ., & Pasdaran, A. (2020). Antioxidant, antimicrobial and DNA protection activities of phenolic content of Tricholoma virgatum (Fr.) P. Kumm. Biointerface Research in Applied Chemistry, 10 (3), 5500-5506

Sevindik, M., Akgul, H., Pehlivan, M., & Selamoglu, Z. (2017). Determination of therapeutic potential of Mentha longifolia ssp. longifolia. Fresen Environ Bull, 26(7), 4757-4763.

Sevindik, M., Mohammed, F. S., & Uysal, I. (2023). Autism: plants with neuro-psychopharmacotherapeutic potential. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 38-48.

Sicari, V., Loizzo, M. R., Tundis, R., Mincione, A., Pellicano, T. M. (2018). Portulaca oleracea L.(Purslane) extracts display antioxidant and hypoglycaemic effects. J. Appl. Bot. Food Qual, 91(1), 39-46.

Silva, R., Carvalho, I. S. (2014). In vitro antioxidant activity, phenolic compounds and protective effect against DNA damage provided by leaves, stems and flowers of Portulaca oleracea (Purslane). Natural product communications, 9(1), 1934578X1400900115.

Simopoulos, A. P. (2004). The traditional diet of Greece and cancer. European Journal of Cancer Prevention, 219-230.

Srivastava, R., Srivastava, V., Singh, A. (2021). Multipurpose benefits of an underexplored species purslane (Portulaca oleracea L.): a critical review. Environmental Management, 1-12.

Sultana, A., Rahman, K. (2013). Portulaca oleracea Linn. A global Panacea with ethno-medicinal and pharmacological potential. Int J Pharm Pharm Sci, 5(2), 33-39.

Syed, S., Fatima, N., Kabeer, G. (2016). Portulaca oleracea L.: a mini review on phytochemistry and pharmacology. International journal of Biology and Biotechnology, 13(4), 637-641.

Taha, H., Osman, A. (2015). Assessment of antioxidant capacity of ethanolic extract of Portulaca oleracea leaves in vitro and in vivo. Journal of Medicinal Plants Research, 9(10), 335-342.

Tao, X., Hu, X., Wu, T., Zhou, D., Yang, D., Li, X., Dai, Y. (2023). Characterization and screening of anti-melanogenesis and anti-photoaging activity of different enzyme-assisted polysaccharide extracts from Portulaca oleracea L. Phytomedicine, 154879.

Tian, J. L., Liang, X., Gao, P. Y., Li, D. Q., Sun, Q., Li, L. Z., Song, S. J. (2014). Two new alkaloids from Portulaca oleracea and their cytotoxic activities. Journal of Asian natural products research, 16(3), 259-264.

Uddin, M. K., Juraimi, A. S., Ali, M. E., Ismail, M. R. (2012). Evaluation of antioxidant properties and mineral composition of purslane (Portulaca oleracea L.) at different growth stages. International journal of molecular sciences, 13(8), 10257-10267.

Unal, O., Eraslan, E. C., Uysal, I., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2022). Biological activities and phenolic contents of Rumex scutatus collected from Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 31(7), 7341-7346.

Uysal, I., Koçer, O., Mohammed, F. S., Lekesiz, Ö., Doğan, M., Şabik, A. E., Sevindik, E., Gerçeker, F.O., & Sevindik, M. (2023). Pharmacological and nutritional properties: Genus Salvia. Advances in Pharmacology and Pharmacy, 11(2), 140-155.

Wasnik, D. D., Tumane, P. M. (2014). Preliminary phytochemical screening and evaluation of antibacterial activity of Portulaca oleracea L. against multiple drug resistant (MDR) pathogens isolated from clinical specimen. World Journal of Pharmaceutical Research, 3(10), 920-931.

Xiu, F., Li, X., Zhang, W., He, F., Ying, X., Stien, D. (2019). A new alkaloid from Portulaca oleracea L. and its antiacetylcholinesterase activity. Natural product research, 33(18), 2583-2590.

Yan, J., Sun, L. R., Zhou, Z. Y., Chen, Y. C., Zhang, W. M., Dai, H. F., Tan, J. W. (2012). Homoisoflavonoids from the medicinal plant Portulaca oleracea. Phytochemistry, 80, 37-41.

Yang, X., Ying, Z., Liu, H., Ying, X., Yang, G. (2019). A new homoisoflavone from Portulaca oleracea L. and its antioxidant activity. Natural product research, 33(24), 3500-3506.

Zhang, R., Lee, H. J., Yoon, Y. M., Kim, S. M., Kim, H. S., Li, S. H., An, S. K. (2009). The melanin inhibition, anti-aging and anti-inflammation effects of Portulaca oleracea extracts on cells. Korean Society for Biotechnology and Bioengineering Journal, 24(4), 397-402.

Zhao, R., Zhang, T., Ma, B., Li, X. (2017). Antitumor activity of Portulaca oleracea L. polysaccharide on HeLa cells through inducing TLR4/NF-κB signaling. Nutrition and cancer, 69(1), 131-139.

CHAPTER 6

BIOLOGICAL ACTIVITIES AND USES OF GENUS *JUNIPERUS*

***Emre Cem ERASLAN*[1]**

***Hatice ÜSTÜNER*[2]**

***Hasan AKGÜL*[3]**

1 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye
2 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye
3 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye

Introduction

Humans have primarily benefited from plants for nutrition or treatment purposes according to ancient archaeological findings (Kendir & Güvenç 2010; Mohammed et al., 2022). In the 5000s BC, there were 250 plants identified to be used for therapeutic purposes. Different methods of treatment have been used by the Assyrians, Hittites, Egyptians, Mesopotamians, and Sumerians for many years with plants considered as the most valuable gift given to humans in mythology (Gezgin, 2006; Sevindik et al., 2017; Mohammed et al., 2020a; Korkmaz et al., 2021). Plants used in different fields such as food, cosmetics, pharmacy, phytotherapy, and spices began to be researched and used more frequently after the 1980s as a result of the increase in people's knowledge of health and efforts to protect themselves from the effects of chemical products (Göktaş & Gıdık, 2019; Mohammed et al., 2020b). According to the World Health Organization (WHO), the majority of the world's population initially uses herbal drugs in their search to find solutions to their health problems. However, herbal active ingredients are used in approximately 25% of prescription drugs in developed countries (Farnsworth et al., 1985; Faydaoğlu & Sürücüoğlu, 2011; Mohammed et al., 2018; Mohammed et al., 2019; Mohammed et al., 2021b). The basic products are primary and secondary metabolites, the natural products of plants (Göktaş & Gıdık, 2019; Unal et al., 2022; Uysal et al., 2023), whose parts such as roots, stems, flowers, bulbs, leaves, barks, rhizomes, tubers, and stems are used (Faydaoğlu & Sürücüoğlu, 2011).

Juniperus L. (Tunalier et al., 2002), which grows spontaneously and has 68-80 species and is mostly predominant in the northern hemisphere, extends from Japan and East Asia, from Central Asia and Europe to North America in the west and to the mountains of the African tropics (Adams & Mekee, 1993; Adams & Pandey, 2003; Adams, 2004; Thomas et al., 2007). Members of the genus belonging to the family Cupressaceae are thin-barked, evergreen shrubs, and trees. Its young leaves are pointed and tough, while mature leaves are needle-like. Male flowers have numerous stamens. Female flowers are surrounded by small permanent bracts consisting of 3-8 scales that constitute a hard structure at the base. Seeds are without wings. Fleshy fruits mature between 1-3 years (Davis et al., 1988). It is a species with high ecological tolerance and resistance to the most difficult climatic conditions such as drought and frost (Ünver et al., 2018).

Areas of Use

Members of the genus *Juniperus* have had a wide variety of uses from food to cosmetics since ancient times. Its branches, leaves, and fruits are used for therapeutic purposes among the public, and its essential oils are used in pharmacy for formulating medicines. It is included in lotions and

References

Acartürk R., 1996 Şifalı bitkiler flora ve sağlığımız. OGM Mensupları Y.Vakfı Yayınları, No:1 Ankara.

Adams, R.P. (2004) Junipers of the World: The Genus *Juniperus*. Trafford Publishing Co, ancouver, Canada.

Adams, R.P., & Pandey, N. (2003). Analysis of *Juniperus communis* and its varieties based on DNA fingerprinting. Biochemical Systematics and Ecology 31(11), 1271-1278.

Adams, R.P., & T. Demeke, T. (1993). Systematic relationships in *Juniperus* based on random amplification of polymorphic DNAs (RAPDs). Taxon 42(3), 553- 571.

Akbulut, H. F., & Akbulut, M. (2023). Mineral composition, the profile of phenolic compounds, organic acids, sugar and in vitro antioxidant capacity, and antimicrobial activity of organic extracts of Juniperus drupacea fruits. Food Science & Nutrition, 11(10), 6435-6446.

Akgul, H., Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential of endemic Salvia absconditiflora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *8*(10), 2222-2224.

Akgül, H., Mohammed, F. S., Kına, E., Uysal, İ., Sevindik, M., & Doğan, M. (2022). Total Antioxidant and Oxidant Status and DPPH Free radical activity of Euphorbia eriophora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *10*(2), 272-275.

Al-Snafi, A.E. (2018). Medical importance of *Juniperus communis*—A review. Indo Am. J. Pharm. Sci. 5, 1779–1792.

Aslan Erdem, S., & Ekşi Bona, G. (2023). Juniperus sp. Medicinal Plants of Turkey. https://doi.org/10.1201/9781003146971-10

Ateş, S., Gür, M., Özkan, O.E., Akça, M., Olgun, Ç., & Güder, A. (2015). Chemical contents and antifungal activity of some durable wood extractives vs. *Pleurotus ostreatus*. Bioresources, 10, 2433–2443.

Baba, H., Sevindik, M., Dogan, M., & Akgül, H. (2020). Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin, 29(09), 7840-7846.

Bal, C., Akgul, H., Sevindik, M., Akata, I., & Yumrutas, O. (2017). Determination of the anti-oxidative activities of six mushrooms. Fresenius Envir Bull, 26(10), 6246-6252.

Belov, T., Terenzhev, D., Bushmeleva, K. N., Davydova, L., Burkin, K., Fitsev, I., ... & Nikitin, E. (2023). comparative analysis of chemical profile and biological activity of *Juniperus communis* L. berry extracts. Plants, 12(19), 3401.

Costa, S., Cavadas, C., Cavaleiro, C., Salgueiro, L., & do Céu Sousa, M. (2018). In vitro susceptibility of *Trypanosoma brucei brucei* to selected essential oils and their majör components. Exp. Parasitol., 190, 34–40.

Davis PH, Mill RR, & Tan K (1988). Flora of Turkey and the East Aegean Islands, Vol. 1. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Derwich, E., Benziane, Z. ve Boukir, A. (2010). Chemical composition of leaf essential oil of juniperus phoenicea and evaluation of its antibacterial activity. International Journal of Agriculture and Biology, 12(2), 199-204.

El Jemli, M., Kamal, R., Marmouzi, I., Zerrouki, A., Cherrah, Y., & Alaoui, K. (2016). Radical-scavenging activity and ferric reducing ability of *Juniperus thurifera* (L.), *J. oxycedrus* (L.), *J. phoenicea* (L.) and *Tetraclinis articulata* (L.). Advances in Pharmacological and Pharmaceutical Sciences, 2016.

El-Ghorab, A., Shaaban, H. A., El-Massry, K. F., & Shibamoto, T. (2008). Chemical composition of volatile extract and biological activities of volatile and less-volatile extracts of juniper berry (*Juniperus drupacea* L.) fruit. Journal of agricultural and food chemistry, 56(13), 5021-5025.

Elshafie, H. S., Caputo, L., De Martino, L., Gruľová, D., Zheljazkov, V. Z., De Feo, V., & Camele, I. (2020). Biological investigations of essential oils extracted from three *Juniperus* species and evaluation of their antimicrobial, antioxidant and cytotoxic activities. Journal of Applied Microbiology, 129(5), 1261-1271.

Emami, S. A., Javadi, B., & Hassanzadeh, M. K. (2007). Antioxidant activity of the essential oils of different parts of *Juniperus communis*. subsp. *hemisphaerica* and *Juniperus oblonga*. Pharmaceutical Biology, 45(10), 769-776.

Eraslan, E. C., Altuntas, D., Baba, H., Bal, C., Akgül, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Some biological activities and element contents of ethanol extract of wild edible mushroom Morchella esculenta. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 39(1), 24-28.

Farnsworth, N. R., Akerev, O., & Bingel, A.S. 1985. The Bullettion of WHO., 63: 9865-9871.

Faydaoğlu, E., & Sürücüoğlu, M. S. (2011). History of the use of medical and aromatic plants and their economic importance. Kastamonu University Journal of Forestry Faculty, 11(1), 52-67.

Fernandez, A., & Cock, I. E. (2016). The therapeutic properties of *Juniperus communis* L.: Antioxidant capacity, bacterial growth inhibition, anticancer activity and toxicity. Pharmacognosy Journal, 8(3).

Gezgin, D. (2006). Bitki Mitosları. Sel Yayıncılık.

Göktaş, Ö., & Gıdık, B. (2019). Tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanım alanları. Bayburt Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 2(1), 145-151.

Han, X., & Parker, T. L. (2017). Anti-inflammatory activity of *Juniper* (*Juniperus communis*) berry essential oil in human dermal fibroblasts. Cogent Medicine, 4(1), 1306200.

Hayouni, E. A., Abedrabba, M., Bouix, M., & Hamdi, M. (2007). The effects of solvents and extraction method on the phenolic contents and biological activities in vitro of Tunisian *Quercus coccifera* L. and *Juniperus phoenicea* L. fruit extracts. Food chemistry, 105(3), 1126-1134.

Hu, H., Li, D., Bai, R., Zhang, W., Luo, H., & Yu, E. (2023). Chemodiversity and bioactivity of the essential oils of *Juniperus* and ımplication for taxonomy. International Journal of Molecular Sciences, 24(20), 15203.

Islek, C., Saridogan, B. G. O., Sevindik, M., & Akata, I. (2021). Biological activities and heavy metal contents of some Pholiota species. Fresenius Environmental Bulletin, 30(6), 6109-6114.

Kendir, G., & Güvenç, A. (2010). Ethnobotany and a general view of ethnobotanical studies in Turkey. Hacettepe University Journal of the Faculty of Pharmacy, (1), 49-80.

Keskes, H., Belhadj, S., Jlail, L., El Feki, A., Damak, M., Sayadi, S., & Allouche, N. (2017). LC-MS–MS and GC-MS analyses of biologically active extracts and fractions from Tunisian *Juniperus phoenice* leaves. Pharmaceutical Biology, 55(1), 88-95.

Khan, M., Karuppiah, P., Alkhathlan, H. Z., Kuniyil, M., Khan, M., Adil, S. F., & Shaik, M. R. (2022). Green synthesis of silver nanoparticles using Juniperus procera extract: their characterization, and biological activity. Crystals, 12(3), 420.

Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant, antimicrobial and antiproliferative activities of Galium aparine. Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University, 45(3), 554-564.

Krupodorova, T., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential and some mineral contents of wild edible mushroom Ramaria stricta. AgroLife Scientific Journal, 9(1), 186-191.

Lee, S., Park, N.-J., Bong, S.-K., Jegal, J., Park, S.-A., Kim, S.-N., & Yang, M.H. (2018). Ameliorative effects of *Juniperus rigida* fruit on oxazolone- and 2,4-dinitrochlorobenzene-induced atopic dermatitis in mice. J. Ethnopharmacol., (214) 160–167.

Lesjak, M. M., Beara, I. N., Orčić, D. Z., Anačkov, G. T., Balog, K. J., Francišković, M. M., & Mimica-Dukić, N. M. (2011). *Juniperus sibirica* Burgsdorf. as a novel source of antioxidant and anti-inflammatory agents. Food Chemistry, 124(3), 850-856.

Lesjak, M. M., Beara, I. N., Orčić, D. Z., Petar, K. N., Simin, N. Đ., Emilija, S. Đ., & Mimica Dukić, N. M. (2014). Phytochemical composition and antioxidant, anti-inflammatory and antimicrobial activities of *Juniperus macrocarpa* Sibth. et Sm. Journal of Functional Foods, 7, 257-268.

Leung A.Y., & Foster S., (1996). Encyclopedia of common natural ingredients used in food, Drugs and cosmetics, 2nd ed., John Wiley &Sons, Newyork, USA.

Mansour, R. B., Wasli, H., Bourgou, S., Khamessi, S., Ksouri, R., Megdiche-Ksouri, W., & Cardoso, S. M. (2023). Insights on *Juniperus phoenicea* essential oil as potential antiproliferative, anti-tyrosinase, and antioxidant candidate. Molecules, 28(22), 7547.

Menaceur, F., Benchabane, A., Hazzit, M., & Baaliouamer, A. (2013). Chemical composition and antioxidant activity of Algerian *Juniperus phoenicea* L. extracts. Journal of biologically active products from nature, 3(1), 87-96.

Miceli, N., Trovato, A., Marino, A., Bellinghieri, V., Melchini, A., Dugo, P., ... & Taviano, M.F. (2011). Phenolic composition and biological activities of *Juniperus drupacea* Labill. berries from Turkey. Food and chemical toxicology, 49(10), 2600-2608.

Moein, M. R., Ghasemi, Y., Moein, S., & Nejati, M. (2010). Analysis of antimicrobial, antifungal and antioxidant activities of *Juniperus excelsa* M. B subsp. Polycarpos (K. Koch) Takhtajan essential oil. Pharmacognosy research, 2(3), 128.

Mohammed, F. S., Akgul, H., Sevindik, M., & Khaled, B. M. T. (2018). Phenolic content and biological activities of Rhus coriaria var. zebaria. Fresenius Environmental Bulletin, 27(8), 5694-5702.

Mohammed, F. S., Günal, S., Pehlivan, M., Doğan, M., Sevindik, M., & Akgül, H. (2020b). Phenolic content, antioxidant and antimicrobial potential of endemic Ferulago platycarpa. Gazi University Journal of Science, 33(4), 670-677.

Mohammed, F. S., Günal, S., Şabik, A. E., Akgül, H., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant and Antimicrobial activity of Scorzonera papposa collected from Iraq and Turkey. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 23(5), 1114-1118.

Mohammed, F. S., Karakaş, M., Akgül, H., & Sevindik, M. (2019). Medicinal properties of Allium calocephalum collected from Gara Mountain (Iraq). Fresen Environ Bull, 28(10), 7419-7426.

Mohammed, F. S., Pehlivan, M., Sevindik, E., Akgul, H., Sevindik, M., Bozgeyik, I., & Yumrutas, O. (2021). Pharmacological properties of edible Asparagus acutifolius and Asparagus officinalis collected from North Iraq and Turkey (Hatay). Acta Alimentaria, 50(1), 136-143.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, I., Sevindik, E., & Akgül, H. (2022). A Natural Material for Suppressing the Effects of Oxidative Stress: Biological Activities of Alcea kurdica. Biology Bulletin, 49(Suppl 2), S59-S66.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, İ., & Sabik, A. E. (2023c). Quercetin: derivatives, biosynthesis, biological activity, pharmacological and therapeutic effects. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 49-56.

Mohammed, F. S., Uysal, I., & Sevindik, M. (2023b). A review on antiviral plants effective against different virus types. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 1-21.

Mohammed, F. S., Uysal, I., Yaz, H. H., & Sevindik, M. (2023a). Papaver species: usage areas, essential oil, nutrient and elements contents, biological activities. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(4), 1-9.

Moujir, L., Seca, A. M., Silva, A. M., & Barreto, M. C. (2008). Cytotoxic activity of diterpenes and extracts of *Juniperus brevifolia*. Planta medica, 74(07), 751-753.

Nabi, S., Ahmed, N., Khan, M. J., Bazai, Z., Yasinzai, M., & Al-Kahraman, Y. M. S. A. (2012). In vitro antileishmanial, antitumor activities and phytochemical studies of methanolic extract and its fractions of *Juniperus excelsa* Berries. World Applied Sciences Journal, 19(10), 1495-1500.

Pehlivan, M., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2018). Antioxidant and oxidant potential of Rosa canina. *Eurasian Journal of Forest Science*, *6*(4), 22-25.

Pepeljnjak, S., Kosalec, I., Kalođera, Z., & Blažević, N. (2005). Antimicrobial activity of *juniper* berry essential oil (*Juniperus communis* L., Cupressaceae). Acta pharmaceutica, 55(4), 417-422.

Russo A, Formisano C, Rigano D (2013) Chemical composition and anticancer activity of essential oils of Mediterranean sage (*Salvia officinalis* L.) grown in different environmental conditions. Food Chem Toxicol, (55), 42-47.

Samoylenko, V., Dunbar, D. C., Gafur, M. A., Khan, S. I., Ross, S. A., Mossa, J. S., ... & Muhammad, I. (2008). Antiparasitic, nematicidal and antifouling constituents from *Juniperus* berries. Phytotherapy Research: An International Journal Devoted to Pharmacological and Toxicological Evaluation of Natural Product Derivatives, 22(12), 1570-1576.

Schepetkin, I. A., Faulkner, C. L., Nelson-Overton, L. K., Wiley, J. A., & Quinn, M. T. (2005). Macrophage immunomodulatory activity of polysaccharides isolated from *Juniperus scopolorum*. International Immunopharmacology, 5(13-14), 1783-1799.

Selamoglu, Z., Sevindik, M., Bal, C., Ozaltun, B., Sen, İ., & Pasdaran, A. (2020). Antioxidant, antimicrobial and DNA protection activities of phenolic content of Tricholoma virgatum (Fr.) P. Kumm. Biointerface Research in Applied Chemistry, 10 (3), 5500-5506

Semerdjieva, I., Zheljazkov, V. D., Radoukova, T., Dincheva, I., Piperkova, N., Maneva, V., & Kačániová, M. (2021). Biological activity of essential oils of four *Juniper* species and their potential as biopesticides. Molecules, 26(21), 6358.

Sevindik, M., Akgul, H., Pehlivan, M., & Selamoglu, Z. (2017). Determination of therapeutic potential of Mentha longifolia ssp. longifolia. Fresen Environ Bull, 26(7), 4757-4763.

Sevindik, M., Mohammed, F. S., & Uysal, I. (2023). Autism: plants with neuro-psychopharmacotherapeutic potential. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 38-48.

Stappen, I., Tabanca, N., Ali, A., Wedge, D. E., Wanner, J., Kaul, V. K., ... & Jirovetz, L. (2015). Chemical composition and biological activity of essential oils from wild growing aromatic plant species of Skimmia laureola and Juniperus macropoda from western Himalaya. Natural Product Communications, 10(6), 1934578X1501000669.

Taşar, N., Yazdıç, F. C., Karaman, A., & Gedik, O. (2022). *Juniperus* L. (Ardıç) cinsine ait iki türün yapraklarından elde edilen uçucu yağların antimikrobiyal aktivitesi. Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 23(2), 102-106.

Taviano, M. F., Marino, A., Trovato, A., Bellinghieri, V., La Barbera, T. M., Güvenç, A., ... & Miceli, N. (2011). Antioxidant and antimicrobial activities of branches extracts of five *Juniperus* species from Turkey. Pharmaceutical Biology, 49(10), 1014-1022.

Thomas, P. A., El-Barghathi, M., & Polwart, A. (2007). Biological flora of the British Isles: *Juniperus communis* L. Journal of Ecology, 95(6), 1404-1440.

Tunalier, Z., Kirimer, N., & Baser, K.H.C. (2002). The composition of essential oils from various parts of *Juniperus foetidissima*. Chemistry of Natural Compounds, 38(1), 43-47.

Tümen I., Süntar I., Keleş H., & Küpeli A.E. (2012). A terapeutic approach for wound healing by using essential oil of cupressus and Juniperus species growing in Turkey. Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine http://dx.doi.org./10.1155/2012/728281

Unal, O., Eraslan, E. C., Uysal, I., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2022). Biological activities and phenolic contents of Rumex scutatus collected from Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 31(7), 7341-7346.

Uysal, I., Koçer, O., Mohammed, F. S., Lekesiz, Ö., Doğan, M., Şabik, A. E., Sevindik, E., Gerçeker, F.O., & Sevindik, M. (2023). Pharmacological and nutritional properties: Genus Salvia. Advances in Pharmacology and Pharmacy, 11(2), 140-155.

Wedge, D. E., Tabanca, N., Sampson, B. J., Werle, C., Demirci, B., Baser, K. H. C., ... & Liu, Z. (2009). Antifungal and insecticidal activity of two Juniperus essential oils. Natural Product Communications, 4(1), 1934578X0900400127.

Yuca, H., Demircan, H., Aydın, B., Önal, M., Tekman, E., Civaş, A., ... & Güvenalp, Z. (2023). Comparison of Some Biological Activities and Catechın Tannin Contents of Two Juniperus and Prunus Species. Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University (J. Fac. Pharm. Ankara), 47(2).

Zhang, K., Yao, L. (2018). The anxiolytic effect of *Juniperus virginiana* L. essential oil and determination of its active constituents. Physiol. Behav., 189, 50–58.

CHAPTER 7

BIOLOGICAL ACTIVITIES OF *MELALEUCA ALTERNIFOLIA*, ALSO KNOWN AS TEA TREE

***Emre Cem ERASLAN*[1]**

***İmran UYSAL*[2]**

***Nida ÜNLÜ*[3]**

***Nuh KORKMAZ*[4]**

***Oğuzhan KOÇER*[5]**

***Hasan AKGÜL*[6]**

1 Akdeniz Üniversitesi Fen Fakültesi Biyoloji Bölümü, Antalya, Türkiye
2 Department of Food Processing, Vocational School of Bahçe, University of Osmaniye Korkut Ata, Osmaniye, Türkiye
3 *Department of Plant Production and Technologies, Faculty of Agricultural Sciences and Technologies, University of* **Ömer Halisdemir**, *Nigde, Türkiye*
4 Department of Biology, Faculty of Engineering and Natural Sciences, University of Osmaniye Korkut Ata, Osmaniye, Türkiye.
5 Department of Biology, Faculty of Sciences, University of Akdeniz, Antalya, Türkiye.
6 Department of Biology, Faculty of Sciences, University of Akdeniz, Antalya, Türkiye.

Introduction

Plants are unique natural products that are very useful for humanity (Mohammed et al., 2022). Plants were used by humans to make equipment, in wars, as shelter, for heating, nutrition, and in the fight against diseases (Sevindik et al., 2017). Their nutritional properties have put plants at the top of diet lists. In addition to these features, people have used plants to combat different diseases (Mohammed et al., 2020a; Korkmaz et al., 2021). Plants are widely used in methods of combating diseases called traditional and complementary medicine (Mohammed et al., 2020b). Many studies have reported that plants have biological activities such as anticancer, antimicrobial, antioxidant, antiproliferative, anti-inflammatory, hepatoprotective, and DNA protective (Mohammed et al., 2018; Mohammed et al., 2019; Mohammed et al., 2021b; Comlekcioglu et al., 2022; Unal et al., 2022; Kalkan et al., 2023; Uysal et al., 2023). In this context, revealing the biological activity potentials of plants is very important in combating diseases (Pehlivan et al., 2018; Mohammed et al., 2023a). In our study, the biological activities, general properties, areas of use and chemical content of *Melaleuca alternifolia* (Maiden & Betche) Cheel reported in the literature were compiled.

Botany, Geographic distribution and Usage areas

M. alternifolia (Myrtaceae) is known as "tea tree". It is an endemic species generally belonging to Australia. It also grows along streams and in marshy plains on the north coast of south-east Queensland and adjacent parts of New South Wales. Morphologically, tea tree grows up to approximately 7 meters. The leaves are arranged alternately in shape, sometimes scattered or curled. In addition, the leaves are smooth, soft, linear in shape, 10-35 mm long and approximately 1 mm wide. Its flowers are generally found between spring and early summer. The flowers are in clusters of white or cream colored spikes. The flower of M. alternifolia gives the tree a fluffy appearance. It has small, woody, cup-shaped fruits with a diameter of 2-3 mm along the branches. *M. alternifolia* is a very valuable plant, especially due to the richness of oil it contains (Crawford et al., 2004; Carson et al., 2006; Brophy et al., 2013; Sharifi-Rad et al., 2017; de Assis et al., 2020; Kasujja, 2021). Tea tree has been reported to be used to treat coughs, colds, sore throats, acne, as an ointment on open wounds, skin conditions, vaginal infections and dental disorders. It has also been reported that tea tree oil has side effects such as toxicity and coma when swallowed, and may cause skin irritation when used topically in high concentrations (Pena, 1962; Bassett et al., 1990; Shemesh and Mayo, 1991; Carson et al., 2006; Hammer et al., 2006; Oliveira et al., 2011).

References

Akgul, H., Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential of endemic Salvia absconditiflora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *8*(10), 2222-2224.

Akgül, H., Mohammed, F. S., Kına, E., Uysal, İ., Sevindik, M., & Doğan, M. (2022). Total Antioxidant and Oxidant Status and DPPH Free radical activity of Euphorbia eriophora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *10*(2), 272-275.

Alfred Ngenge, T., Kucukaydin, S., Ceylan, O., Duru, M. E. (2021). Evaluation of enzyme inhibition and anti-quorum sensing potentials of Melaleuca alternifolia and Citrus sinensis essential oils. Natural Product Communications, 16(9), 1934578X211044565.

Baba, H., Sevindik, M., Dogan, M., & Akgül, H. (2020). Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin, 29(09), 7840-7846.

Badr, M. M., Taktak, N. E., Badawy, M. E. (2023). Comparison of the antimicrobial and antioxidant activities of tea tree (Melaleuca alternifolia) oil and its main component terpinen-4-ol with their nanoemulsions. Egyptian Journal of Chemistry, 66(2), 111-120.

Bal, C., Akgul, H., Sevindik, M., Akata, I., & Yumrutas, O. (2017). Determination of the anti-oxidative activities of six mushrooms. Fresenius Envir Bull, 26(10), 6246-6252.

Bal, C., Eraslan, E. C., & Sevindik, M. (2023). Antioxidant, Antimicrobial Activities, Total Phenolic and Element Contents of Wild Edible Mushroom Bovista nigrescens. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 37-41.

Bal, C., Sevindik, M., Akgul, H., & Selamoglu, Z. (2019). Oxidative stress index and antioxidant capacity of Lepista nuda collected from Gaziantep/Turkey. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 37(1), 1-5.

Bassett, I. B., Barnetson, R. S. C., Pannowitz, D. L. (1990). A comparative study of tea-tree oil versus benzoylperoxide in the treatment of acne. Medical Journal of Australia, 153(8), 455-458.

Benelli, G., Canale, A., Flamini, G., Cioni, P. L., Demi, F., Ceccarini, L., Conti, B. (2013). Biotoxicity of Melaleuca alternifolia (Myrtaceae) essential oil against the Mediterranean fruit fly, Ceratitis capitata (Diptera: Tephritidae), and its parasitoid Psyttalia concolor (Hymenoptera: Braconidae). Industrial Crops and Products, 50, 596-603.

Bishop, C. D. (1995). Antiviral activity of the essential oil of Melaleuca alternifolia (maiden amp; Betche) Cheel (tea tree) against tobacco mosaic virus. Journal of Essential Oil Research, 7(6), 641-644.

Borotová, P., Galovičová, L., Vukovic, N. L., Vukic, M., Tvrdá, E., Kačániová, M. (2022). Chemical and biological characterization of Melaleuca alternifolia essential oil. Plants, 11(4), 558.

Brophy, J. J., Craven, L. A., Doran, J. C. (2013). Melaleucas: their botany, essential oils and uses. Australian Centre for International Agricultural Research (ACIAR).

Byahatti, S. M., Bogar, C., Bhat, K., Dandagi, G. (2018). Evaluation of anticancer activity of Melaleuca alternifolia (ie, tea tree oil) on colon cancer cell line (HT29)-An in vitro study. Journal of Advanced Clinical and Research Insights, 5(4), 99.

Caldefie-Chézet, F., Fusillier, C., Jarde, T., Laroye, H., Damez, M., Vasson, M. P., Guillot, J. (2006). Potential anti-inflammatory effects of Melaleuca alternifolia essential oil on human peripheral blood leukocytes. Phytotherapy research: an international journal devoted to pharmacological and toxicological evaluation of natural product derivatives, 20(5), 364-370.

Carson, C. F., Hammer, K. A., Riley, T. V. (2006). Melaleuca alternifolia (tea tree) oil: a review of antimicrobial and other medicinal properties. Clinical microbiology reviews, 19(1), 50-62.

Carson, C. F., Riley, T. V. (2001). Safety, efficacy and provenance of tea tree (Melaleuca alternifolia) oil. Contact dermatitis, 45(2), 65-67.

Comlekcioglu, N., Dağlı, F., Çömlekcioğlu, U., & Aygan, A. (2022). Cornus mas ve Rosa canina Meyvelerinin Antioksidan Kapasitesi ve Bazı Fitokimyasal Özellikleri. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 10(9), 1724-1731.

Crawford, G. H., Sciacca, J. R., James, W. D. (2004). Tea tree oil: cutaneous effects of the extracted oil of Melaleuca alternifolia. Dermatitis: Contact, Atopic, Occupational, Drug, 15(2), 59-66.

de Assis, K., de A Rêgo, R. I., de Melo, D. F., da Silva, L. M., Oshiro-Júnior, J. A., Formiga, F. R., de L Damasceno, B. P. (2020). Therapeutic potential of Melaleuca alternifolia essential oil in new drug delivery systems. Current pharmaceutical design, 26(33), 4048-4055.

dos Reis, T. R., Baldissera, M. D., Souza, C. F., Baldisserotto, B., Segat, J. C., Baretta, D., Da Silva, A. S. (2021). Addition of tea tree oil (Melaleuca alternifolia) in diet minimize biochemical disturbances in silver catfish Rhamdia quelen exposed to the antiparasitic amitraz. Aquaculture, 543, 736954.

Eraslan, E. C., Altuntas, D., Baba, H., Bal, C., Akgül, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Some biological activities and element contents of ethanol extract of wild edible mushroom Morchella esculenta. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 39(1), 24-28.

Gómez-Rincón, C., Langa, E., Murillo, P., Valero, M. S., Berzosa, C., López, V. (2014). Activity of tea tree (Melaleuca alternifolia) essential oil against L3 larvae of Anisakis simplex. BioMed research international, https://doi.org/10.1155/2014/549510.

Grando, T. H., Baldissera, M. D., Gressler, L. T., de Sá, M. F., Bortoluzzi, B. N., Schafer, A. S., Monteiro, S. G. (2016). Melaleuca alternifolia anthelmintic activity in gerbils experimentally infected by Haemonchus contortus. Experimental Parasitology, 170, 177-183.

Gürgen, A., & Sevindik, M. (2022). Application of artificial neural network coupling multiobjective particle swarm optimization algorithm to optimize Pleurotus ostreatus extraction parameters. Journal of Food Processing and Preservation, 46(11), e16949.

Hammer, K. A., Carson, C. F., Riley, T. V., Nielsen, J. B. (2006). A review of the toxicity of Melaleuca alternifolia (tea tree) oil. Food and chemical toxicology, 44(5), 616-625.

Hart, P. H., Brand, C., Carson, C. F., Riley, T. V., Prager, R. H., Finlay-Jones, J. J. (2000). Terpinen-4-ol, the main component of the essential oil of Melaleuca alternifolia (tea tree oil), suppresses inflammatory mediator production by activated human monocytes. Inflammation Research, 49, 619-626.

Islek, C., Saridogan, B. G. O., Sevindik, M., & Akata, I. (2021). Biological activities and heavy metal contents of some Pholiota species. Fresenius Environmental Bulletin, 30(6), 6109-6114.

Kalkan, M., Aygan, A., Çömlekçioglu, N., & Çömlekçioğlu, U. (2023). Olea europaea Yapraklarının Bazı Biyoaktif Özelliklerinin Araştırılması, Antimikrobiyal ve Enzim İnhibisyon Etkinliğinin İncelenmesi. Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology, 11(3), 496-504.

Kasujja, I. (2021). Critical evaluation of Melaleuca alternifolia: a review of the phytochemical profile, pharmacological attributes and medicinal properties in the botanical, human and global perspectives. Open Journal of Medicinal Chemistry, 11(1), 1-15.

Kim, H. J., Chen, F., Wu, C., Wang, X., Chung, H. Y., Jin, Z. (2004). Evaluation of antioxidant activity of Australian tea tree (Melaleuca alternifolia) oil and its components. Journal of Agricultural and Food chemistry, 52(10), 2849-2854.

Kokina, M., Salević, A., Kalušević, A., Lević, S., Pantić, M., Pljevljakušić, D., Nedović, V. (2019). Characterization, antioxidant and antibacterial activity of essential oils and their encapsulation into biodegradable material followed by freeze drying. Food technology and biotechnology, 57(2), 282.

Korkmaz, N., Dayangaç, A., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant, antimicrobial and antiproliferative activities of Galium aparine. Journal of Faculty of Pharmacy of Ankara University, 45(3), 554-564.

Krupodorova, T., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential and some mineral contents of wild edible mushroom Ramaria stricta. AgroLife Scientific Journal, 9(1), 186-191.

Labib, R. M., Ayoub, I. M., Michel, H. E., Mehanny, M., Kamil, V., Hany, M., Mohamed, A. (2019). Appraisal on the wound healing potential of Melaleuca alternifolia and Rosmarinus officinalis L. essential oil-loaded chitosan topical preparations. PloS one, 14(9), e0219561.

Liao, M., Xiao, J. J., Zhou, L. J., Liu, Y., Wu, X. W., Hua, R. M., Cao, H. Q. (2016). Insecticidal activity of Melaleuca alternifolia essential oil and RNA-Seq analysis of Sitophilus zeamais transcriptome in response to oil fumigation. PloS one, 11(12), e0167748.

Liao, M., Xiao, J. J., Zhou, L. J., Yao, X., Tang, F., Hua, R. M., Cao, H. Q. (2017). Chemical composition, insecticidal and biochemical effects of Melaleuca alternifolia essential oil on the Helicoverpa armigera. Journal of Applied Entomology, 141(9), 721-728.

Mohammed, F. S., Akgul, H., Sevindik, M., & Khaled, B. M. T. (2018). Phenolic content and biological activities of Rhus coriaria var. zebaria. Fresenius Environmental Bulletin, 27(8), 5694-5702.

Mohammed, F. S., Günal, S., Pehlivan, M., Doğan, M., Sevindik, M., & Akgül, H. (2020b). Phenolic content, antioxidant and antimicrobial potential of endemic Ferulago platycarpa. Gazi University Journal of Science, 33(4), 670-677.

Mohammed, F. S., Günal, S., Şabik, A. E., Akgül, H., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant and Antimicrobial activity of Scorzonera papposa collected from Iraq and Turkey. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi, 23(5), 1114-1118.

Mohammed, F. S., Karakaş, M., Akgül, H., & Sevindik, M. (2019). Medicinal properties of Allium calocephalum collected from Gara Mountain (Iraq). Fresen Environ Bull, 28(10), 7419-7426.

Mohammed, F. S., Pehlivan, M., Sevindik, E., Akgul, H., Sevindik, M., Bozgeyik, I., & Yumrutas, O. (2021). Pharmacological properties of edible Asparagus acutifolius and Asparagus officinalis collected from North Iraq and Turkey (Hatay). Acta Alimentaria, 50(1), 136-143.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, I., Sevindik, E., & Akgül, H. (2022). A Natural Material for Suppressing the Effects of Oxidative Stress: Biological Activities of Alcea kurdica. Biology Bulletin, 49(Suppl 2), S59-S66.

Mohammed, F. S., Sevindik, M., Uysal, İ., & Sabik, A. E. (2023c). Quercetin: derivatives, biosynthesis, biological activity, pharmacological and therapeutic effects. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 49-56.

Mohammed, F. S., Uysal, I., & Sevindik, M. (2023b). A review on antiviral plants effective against different virus types. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 1-21.

Mohammed, F. S., Uysal, I., Yaz, H. H., & Sevindik, M. (2023a). Papaver species: usage areas, essential oil, nutrient and elements contents, biological activities. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(4), 1-9.

Nikolić, M. M., Jovanović, K. K., Marković, T. L., Marković, D. L., Gligorijević, N. N., Radulović, S. S., Soković, M. D. (2017). Antimicrobial synergism and cytotoxic properties of Citrus limon L., Piper nigrum L. and Melaleuca alternifolia (Maiden and Betche) Cheel essential oils. Journal of Pharmacy and Pharmacology, 69(11), 1606-1614.

Nikolić, M., Marković, T., Marković, D., Perić, T., Glamočlija, J., Stojković, D., Soković, M. (2012). Screening of antimicrobial and antioxidant activity of commercial Melaleuca alternifolia (tea tree) essential oils. Journal of Medicinal Plants Research, 6(22), 3852-3858.

Noumi, E., Snoussi, M., Hajlaoui, H., Trabelsi, N., Ksouri, R., Valentin, E., Bakhrouf, A. (2011). Chemical composition, antioxidant and antifungal potential of Melaleuca alternifolia (tea tree) and Eucalyptus globulus essential oils against oral Candida species. J. Med. Plants Res, 5(17), 4147-4156.

Oliveira, A. C. M., Fontana, A., Negrini, T. C., Nogueira, M. N. M., Bedran, T. B. L., Andrade, C. R., Spolidorio, D. M. P. (2011). Use of Melaleuca alternifolia Cheel (Myrtaceae) oil in dentistry: perspectives on its use as alternative antimicrobial to infectious diseases of oral origin. Revista Brasileira de Plantas Medicinais, 13, 492-499.

Pehlivan, M., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2018). Antioxidant and oxidant potential of Rosa canina. *Eurasian Journal of Forest Science*, *6*(4), 22-25.

Pena, E. F. (1962). Melaleuca Alternifolia oil its use for Trichomonal vaginitis and other vaginal infections. Obstetrics & Gynecology, 19(6), 793-795.

Puvača, N., Čabarkapa, I., Petrović, A., Bursić, V., Prodanović, R., Soleša, D., Lević, J. (2019). Tea tree (Melaleuca alternifolia) and its essential oil: antimicrobial, antioxidant and acaricidal effects in poultry production. World's Poultry Science Journal, 75(2), 235-246.

Ramachandran, M., Jayakumar, M., Thirunavukkarasu, S. (2023). Insecticidal activity of Melaleuca alternifolia (Myrtaceae) essential oil against Tribolium castaneum (Coleoptera: Tenebrionidae) and its inhibitory effects on insecticide resistance development. The Canadian Entomologist, 155, e9.

Saridogan, B. G. O., Islek, C., Baba, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant antimicrobial oxidant and elements contents of Xylaria polymorpha and X. hypoxylon (Xylariaceae). *Fresenius Envir Bull*. 30(5), 5400-5404.

Sathiyaseelan, A., Zhang, X., Wang, M. H. (2023). Enhancing the Antioxidant, Antibacterial, and Wound Healing Effects of Melaleuca alternifolia Oil by Microencapsulating It in Chitosan-Sodium Alginate Microspheres. Nutrients, 15(6), 1319.

Selamoglu, Z., Sevindik, M., Bal, C., Ozaltun, B., Sen, İ., & Pasdaran, A. (2020). Antioxidant, antimicrobial and DNA protection activities of phenolic content of Tricholoma virgatum (Fr.) P. Kumm. Biointerface Research in Applied Chemistry, 10 (3), 5500-5506

Sevik, R., Akarca, G., Kilinc, M., Ascioglu, Ç. (2021). Chemical composition of tea tree (Melaleuca alternifolia)(Maiden & Betche) cheel essential oil and its antifungal effect on foodborne molds isolated from meat products. Journal of Essential Oil Bearing Plants, 24(3), 561-570.

Sevindik, M., Akgul, H., Pehlivan, M., & Selamoglu, Z. (2017). Determination of therapeutic potential of Mentha longifolia ssp. longifolia. Fresen Environ Bull, 26(7), 4757-4763.

Sevindik, M., Mohammed, F. S., & Uysal, I. (2023). Autism: plants with neuro-psychopharmacotherapeutic potential. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 38-48.

Sharifi-Rad, J., Salehi, B., Varoni, E. M., Sharopov, F., Yousaf, Z., Ayatollahi, S. A., Iriti, M. (2017). Plants of the Melaleuca genus as antimicrobial agents: From farm to pharmacy. Phytotherapy Research, 31(10), 1475-1494.

Shemesh, A., Mayo, W. L. (1991). Australian tea tree oil: a natural antiseptic and fungicidal agent. Aust. J. Pharm, 72, 802-803.

Southwell, I. A., Russell, M. F. (2002). Volatile oil comparison of cotyledon leaves of chemotypes of Melaleuca alternifolia. Phytochemistry, 59(4), 391-393.

Thomsen, P. S., Jensen, T. M., Hammer, K. A., Carson, C. F., Mølgaard, P., Riley, T. V. (2011). Survey of the antimicrobial activity of commercially available Australian tea tree (Melaleuca alternifolia) essential oil products in vitro. The Journal of Alternative and Complementary Medicine, 17(9), 835-841.

Unal, O., Eraslan, E. C., Uysal, I., Mohammed, F. S., Sevindik, M., & Akgul, H. (2022). Biological activities and phenolic contents of Rumex scutatus collected from Turkey. Fresenius Environmental Bulletin, 31(7), 7341-7346.

Uysal, I., Koçer, O., Mohammed, F. S., Lekesiz, Ö., Doğan, M., Şabik, A. E., Sevindik, E., Gerçeker, F.O., & Sevindik, M. (2023). Pharmacological and nutritional properties: Genus Salvia. Advances in Pharmacology and Pharmacy, 11(2), 140-155.

Verghese, J., Jacob, C. V., Kartha, C. K., McCarron, M., Mills, A. J., Whittaker, D. (1996). Indian tea tree (Melaleuca alternifolia Cheel) essential oil. Flavour and fragrance journal, 11(4), 219-221.

Zhang, X., Guo, Y., Guo, L., Jiang, H., Ji, Q. (2018). In vitro evaluation of antioxidant and antimicrobial activities of Melaleuca alternifolia essential oil. BioMed research international, https://doi.org/10.1155/2018/2396109.

CHAPTER 8

ALGAE AS A FUNCTIONAL NATURAL PRODUCT: *SPIRULINA*

***Emre Cem ERASLAN*[1]**

1 Department of Biology, Faculty of Sciences, University of Akdeniz, Antalya, Türkiye.

Introduction

Nets, which are among the most common organisms in the world, have the potential to reproduce even under very extreme conditions. They can be distributed in terrestrial ecosystems, aquatic ecosystems, fresh water, salt water and many different ecosystems. It is estimated that the number of known algae species worldwide is close to 1 million. There are approximately 150 thousand officially described species (Guiry 2012). Morphologically, single-celled organisms can vary in size from 3 to 10 µm. Additionally, in macro terms, they can be up to 70 m long (El Gamal 2010). Many studies have shown that algae have biological activities such as anticancer, antimicrobial, antiproliferative, antidiabetic and antioxidant (Noda et al., 1990; Schaeffer and Krylov, 2000; Kelman et al., 2012; Torrest et al., 2014; Kausalya and Rao, 2015; Zheng et al., 2023). In this context, in this study, the biological activities of Spirulina reported in the literature were compiled.

Spirulina

Spirulina is the name given to the dried mass of Arthrospira species. It is a very rich food source obtained from Arthrospira platensis and A. maxima species and grown in many parts of the world. It is generally sold in the market in the form of capsules, tablets or powder and as a dietary supplement. It has low fat and calorie content. It is also a source of essential amino acids. It can serve to prevent the weakening effects caused by diabetes, anemia and air pollution. It can be used in the prevention of cardiological diseases, anti-aging, and health problems such as cancer, arthritis and cataracts. Spirulina contains A (Beta-carotene), B1 (thiamine), B2 (riboflavin), B3 (niacin), B6 (pyridoxine), B12 (cobalamin), C, D, E, folate, K, biotin, pantothenic acid, There are vitamins such as inositol. It also contains elements such as calcium, manganese, iron, chromium, phosphorus, molybdenum, iodine, chloride, magnesium, sodium, zinc, potassium, selenium, germanium, copper and boron (Cohen, 1997; Vonshak, 1997; Khan et al., 2005; Ali and Saleh, 2012; Soni et al., 2017).

Biological activities

Dogan products produce many biologically active compounds. These bioactive compounds are medically important secondary metabolites (Sevindik et al., 2023). In this study, the biological activities of Spirulina reported in the literature were compiled. The findings obtained are shown in table 1.

References

Abd El-Baky, H. H., El Baz, F. K., El-Baroty, G. S. (2008). Enhancement of antıoxıdant productıon ın Spirulina platensis under oxıdatıve stress. Advances in food sciences, 30(3), 150-159.

Akbarizare, M., Ofoghi, H., Hadizadeh, M., Moazami, N. (2020). In vitro assessment of the cytotoxic effects of secondary metabolites from Spirulina platensis on hepatocellular carcinoma. Egyptian Liver Journal, 10, 1-8.

Akgül, H., Mohammed, F. S., Kına, E., Uysal, İ., Sevindik, M., & Doğan, M. (2022). Total Antioxidant and Oxidant Status and DPPH Free radical activity of Euphorbia eriophora. *Turkish Journal of Agriculture-Food Science and Technology*, *10*(2), 272-275.

Al-Ghanayem, A. A. (2017). Antimicrobial activity of Spirulina platensis extracts against certain pathogenic bacteria and fungi. Advances in Bioresearch, 8(6).

Ali, S. K., & Saleh, A. M. (2012). Spirulina-an overview. *International journal of Pharmacy and Pharmaceutical sciences*, *4*(3), 9-15.

Baba, H., Sevindik, M., Dogan, M., & Akgül, H. (2020). Antioxidant, antimicrobial activities and heavy metal contents of some Myxomycetes. Fresenius Environmental Bulletin, 29(09), 7840-7846.

Bachir, N., Nour, B., Hadjer, M., Belkes, S. (2023). Antioxidant and antimicrobial activities of Spirulina from the region of Tamanrasset, Algeria. Journal of Herbal Medicine, 100748.

Bal, C., Akgul, H., Sevindik, M., Akata, I., & Yumrutas, O. (2017). Determination of the anti-oxidative activities of six mushrooms. Fresenius Envir Bull, 26(10), 6246-6252.

Bal, C., Eraslan, E. C., & Sevindik, M. (2023). Antioxidant, Antimicrobial Activities, Total Phenolic and Element Contents of Wild Edible Mushroom Bovista nigrescens. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 37-41.

Bal, C., Sevindik, M., Akgul, H., & Selamoglu, Z. (2019). Oxidative stress index and antioxidant capacity of Lepista nuda collected from Gaziantep/Turkey. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 37(1), 1-5.

Chaiklahan, R., Chirasuwan, N., Triratana, P., Loha, V., Tia, S., Bunnag, B. (2013). Polysaccharide extraction from Spirulina sp. and its antioxidant capacity. International journal of biological macromolecules, 58, 73-78.

Cohen, Z. (1997). The chemicals of Spirulina. *Spirulina platensis*, 175-204.

El Gamal, A. A. (2010). Biological importance of marine algae. Saudi pharmaceutical journal, 18(1), 1-25.

El-Baz, F. K., El-Senousy, W. M., El-Sayed, A. B., Kamel, M. M. (2013). In vitro antiviral and antimicrobial activities of Spirulina platensis extract. J. Appl. Pharm. Sci, 3(12), 52-56.

El-Sheekh, M. M., Daboor, S. M., Swelim, M. A., Mohamed, S. (2014). Production and characterization of antimicrobial active substance from Spirulina platensis. Iranian journal of microbiology, 6(2), 112.

Eraslan, E. C., Altuntas, D., Baba, H., Bal, C., Akgül, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Some biological activities and element contents of ethanol extract of wild edible mushroom Morchella esculenta. Sigma Journal of Engineering and Natural Sciences, 39(1), 24-28.

Estrada, J. P., Bescós, P. B., Del Fresno, A. V. (2001). Antioxidant activity of different fractions of Spirulina platensis protean extract. Il farmaco, 56(5-7), 497-500.

Guiry, M. D. (2012). How many species of algae are there?. Journal of phycology, 48(5), 1057-1063.

Gürgen, A., & Sevindik, M. (2022). Application of artificial neural network coupling multiobjective particle swarm optimization algorithm to optimize Pleurotus ostreatus extraction parameters. Journal of Food Processing and Preservation, 46(11), e16949.

Hirata, T., Tanaka, M., Ooike, M., Tsunomura, T., Sakaguchi, M. (2000). Antioxidant activities of phycocyanobilin prepared from Spirulina platensis. Journal of applied Phycology, 12, 435-439.

Islek, C., Saridogan, B. G. O., Sevindik, M., & Akata, I. (2021). Biological activities and heavy metal contents of some Pholiota species. Fresenius Environmental Bulletin, 30(6), 6109-6114.

Kausalya, M., & Rao, G. N. (2015). Antimicrobial activity of marine algae. J. Algal Biomass Utln, 6(1), 78-87.

Kelman, D., Posner, E. K., McDermid, K. J., Tabandera, N. K., Wright, P. R., & Wright, A. D. (2012). Antioxidant activity of Hawaiian marine algae. Marine drugs, 10(2), 403-416.

Khan, Z., Bhadouria, P., & Bisen, P. S. (2005). Nutritional and therapeutic potential of Spirulina. *Current pharmaceutical biotechnology*, *6*(5), 373-379.

Krupodorova, T., & Sevindik, M. (2020). Antioxidant potential and some mineral contents of wild edible mushroom Ramaria stricta. AgroLife Scientific Journal, 9(1), 186-191.

Kumar, A., Ramamoorthy, D., Verma, D. K., Kumar, A., Kumar, N., Kanak, K. R., Mohan, K. (2022). Antioxidant and phytonutrient activities of Spirulina platensis. Energy Nexus, 6, 100070.

Miranda, M. S., Cintra, R. G., Barros, S. B. D. M., Mancini-Filho, J. (1998). Antioxidant activity of the microalga Spirulina maxima. Brazilian Journal of Medical and biological research, 31, 1075-1079.

Mohammed, F. S., Uysal, I., & Sevindik, M. (2023). A review on antiviral plants effective against different virus types. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(2), 1-21.

Noda, H., Amano, H., Arashima, K., & Nisizawa, K. (1990). Antitumor activity of marine algae. Hydrobiologia, 204, 577-584.

Pham, T. X., Park, Y. K., Lee, J. Y. (2016). Anti-inflammatory effects of Spirulina platensis extract via the modulation of histone deacetylases. Nutrients, 8(6), 381.

Saridogan, B. G. O., Islek, C., Baba, H., Akata, I., & Sevindik, M. (2021). Antioxidant antimicrobial oxidant and elements contents of Xylaria polymorpha and X. hypoxylon (Xylariaceae). *Fresenius Envir Bull*. 30(5), 5400-5404.

Schaeffer, D. J., & Krylov, V. S. (2000). Anti-HIV activity of extracts and compounds from algae and cyanobacteria. Ecotoxicology and environmental safety, 45(3), 208-227.

Selamoglu, Z., Sevindik, M., Bal, C., Ozaltun, B., Sen, İ., & Pasdaran, A. (2020). Antioxidant, antimicrobial and DNA protection activities of phenolic content of Tricholoma virgatum (Fr.) P. Kumm. Biointerface Research in Applied Chemistry, 10 (3), 5500-5506

Sevindik, M., Mohammed, F. S., & Uysal, I. (2023). Autism: plants with neuro-psychopharmacotherapeutic potential. Prospects in Pharmaceutical Sciences, 21(3), 38-48.

Shalaby, E. A., Shanab, S. M. (2013). Comparison of DPPH and ABTS assays for determining antioxidant potential of water and methanol extracts of Spirulina platensis. Indian Journal of Geo-Marine Sciences, 42(5),556-564.

Soni, R. A., Sudhakar, K., & Rana, R. S. (2017). Spirulina–From growth to nutritional product: A review. *Trends in food science & technology*, *69*, 157-171.

Torres, F. A., Passalacqua, T. G., Velásquez, A., Souza, R. A. D., Colepicolo, P., & Graminha, M. A. (2014). New drugs with antiprotozoal activity from marine algae: a review. Revista Brasileira de Farmacognosia, 24, 265-276.

Usharani, G., Srinivasan, G., Sivasakthi, S., Saranraj, P. (2015). Antimicrobial activity of Spirulina platensis solvent extracts against pathogenic bacteria and fungi. Advances in Biological Research, 9(5), 292-298.

Vonshak, A. (Ed.). (1997). *Spirulina platensis arthrospira: physiology, cell-biology and biotechnology*. CRC press.

Wu, L. C., Ho, J. A. A., Shieh, M. C., Lu, I. W. (2005). Antioxidant and antiproliferative activities of Spirulina and Chlorella water extracts. Journal of agricultural and food chemistry, 53(10), 4207-4212.

Zheng, L. X., Liu, Y., Tang, S., Zhang, W., & Cheong, K. L. (2023). Preparation methods, biological activities, and potential applications of marine algae oligosaccharides: A review. Food Science and Human Wellness, 12(2), 359-370.

CHAPTER 9

COPULA IMPLEMENTATION WITH GAMMA REGRESSION USING INSURANCE DATA

Emine Selin SARIDAŞ[1]

1 Res. Asst. Dr., Mimar Sinan Fine Arts University, Science and Literature Faculty, Statistics Department, selin.saridas@msgsu.edu.tr ,ORCID No: 0000-0002-2584-116X

INTRODUCTION

Statistical modeling commences with delineating the data necessary for predictions. Nowadays, researchers are faced with a large data set for modeling and prediction with real case studies. Various analytical techniques provide valuable solutions for researchers across different fields and applications. Combining different analytical techniques together allows us to obtain more information from the data. In this study, it is aimed to obtain statistical models containing more information by using the gamma regression and copula functions together with the latest developments in the literature.

Copula functions were originally mentioned in the literature by Sklar in 1959. Nelson (1999) also explained the mathematical theoretic background of the copula functions in details in his book. Copula functions are frequently used to understand the relationships between multivariate responses. The fundamental idea of the copula functions is the based on expressing joint distribution function using marginal distributions. The absence of a constraint on marginal distributions increases the mathematical flexibility of copula functions.

Copula functions' varied statistical applications are becoming more common in literature. Applications of copula models are employed in the fundamental areas such as finance, insurance, health, demography and natural sciences. Genest and Favre (2007) explained the joint distribution modeling of several random variables coming from hydrological event data. Their work is also one of the main references that contains copula application examples in the literature in a simple and comprehensive way. Parsa and Klugman (2011) used copula functions with regression-based models as an alternative copula model for simulated data. Chen et al. (2015) created multiple mortality models with copula and time series approach for mortality risk pricing.

Actuarial science statistical modeling depended heavily on oversimplified assumptions for a considerable amount of time. The simplicity of the multivariate normal distribution made it the

REFERENCES:

Bessis, J., (2002). Risk management in banking. 2nd edition, Wiley, England, 792p.

Carriere, J. F. (2000). Bivariate survival models for coupled lives. Scandinavian Actuarial Journal, 2000(1), 17–32.

Chen, H., MacMinn, R., & Sun, T. (2015). Multi-population mortality models: A factor copula approach. Insurance: Mathematics and Economics, 63, 135-146.

Czado, C., Kastenmeier, R., Brechmann, E. C., & Min, A. (2012). A mixed copula model for insurance claims and claim sizes. Scandinavian Actuarial Journal, 2012(4), 278-305.

Denuit, M., Dhaene, J., Goovaerts, M., Kaas, R. (2005). Actuarial theory for dependent risks. Wiley, 440p.

Frees, E.W. and Valdez, E.A. (1998). Understanding relationships using copulas. North American actuarial journal, 2(1), 1–25.

Frees, E. W.and Valdez, E. A. (2008). Hierarchical insurance claims modeling, Journal of the American Statistical Association, 103(484), 1457–1469.

Genest, C. and MacKay, R. J. (1986a). Copules archime´diennes et familles de lois bidimensionelles dont les margessont donne´es. Canad. J. Statist, 14 (2), 145-159.

Genest, C. and Favre, A.C. (2007). Everything you always wanted to know about copula modeling but were afraid to ask. Journal of hydrologic engineering, 12(4), 347–368.

Hofert, M., Kojadinovic, I., Mächler, M., & Yan, J. (2018). Elements of copula modeling with R. Springer International Publishing.

Joe, H. (2014). Dependence modeling with copulas. CRC press.

Karadag, D.T. (2008). Portfolio risk calculation and stochastic portfolio optimization by a copula based approac. ‚Master'sthesis, Bogaziçi University, Istanbul.

Luciano, E., Spreeuw, J. and Vigna, E. (2008). Modelling stochastic mortality for dependent lives. Insurance: Mathematics and Economics, 43(2), 234–244.

Nelsen, R.B. (1999). An Introduction to Copulas. Springer-Verlag.

Nikoloulopoulos, A. K. (2013). Copula-based models for multivariate discrete response data. Copulae in Mathematical and Quantitative Finance, Springer,s.231–249.

Parsa, R.A. and Klugman, S.A. (2011). Copula regression. *Variance Advancing and Science of Risk. 5*, 45–54.

Patton, A. J. (2012). A review of copula models for economic time series. Journal of Multivariate Analysis, 110, 4-18.

Ruschendorf, L. (2009). On the distributional transform, Sklar's theorem, andt he empirical copula process. Journal of Statistical Planning and Inference, 139(11), 3921–3927.

Sklar, A. (1973). Random variables, joint distribution functions, and copulas. Kybernetika, 9(6), 449–460.

Yan, J. (2007). Enjoy the joy of copulas: with a package copula. Journal of Statistical Software, 21, 1-21.

CHAPTER 10

CARBON FIBER REINFORCED POLYMERS (CFRPS) AND RECENT TRENDS TOWARDS THEIR USE IN HYBRID STRUCTURES: A REVIEW

Assoc. Prof. Dr. Tuba ÖZDEMİR ÖGE[1]

Asst. Prof. Dr. Mecit ÖGE[2]

1 Bartın University, Bartın University, Faculty of Forestry, Department of Forestry Industry Engineering, Bartin, Turkey. E-mail: tozdemir@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-6690-7199.

2 Bartın University, Faculty of Engineering, Architecture and Design, Department of Mechanical Engineering, Bartın, Turkey; E-mail: mecitoge@bartin.edu.tr, ORCID ID, 0000-0001-5243-0828.

1. Introduction

There has been an ever-increasing trend in the replacement of metal structures with high strength to weight-ratio materials to reduce the overall weight of several components and systems in high-tech industries such as automotive, aviation, defense, etc. In the course of this search, carbon fiber reinforced polymers (CFRPs), also known as carbon fiber reinforced plastics, have found wide application as a result of their superior mechanical properties and competitive characteristics over other materials and composites due to the superior characteristics of carbon-fiber and the various advantages and countless possibilities for enabled by use of polymer materials as the structural matrix. With the advent of additive manufacturing technologies, the potential for CFRPs is further expanded since the manufacturers are liberated from the requirement for use of molding technologies with higher expenses coupled with longer design and realization periods despite the mass production advantage of molding. However, compared to mass production, the ever-increasing need for specialized and customized components for specialized component and service suppliers required to keep the pace with Industry 4.0 environment demanding more flexible and rapid production processes for rapid product-cycles brings forward the importance of additive manufacturing technologies in key high-tech industries, in which case CFRPs hold the utmost importance. CFRPs were first introduced in 1960s to replace the key structural components in aviation industry (Hegde et al., 2019) and since then they gained both academic and commercial interest due to the mentioned tremendous potential they offer. Since then, the global annual production of CFRPs gradually increased with the drop of CFRP production expenses and the advent of 3D printing technologies. Apart from their use for structural airframe applications in aviation industry (Rahim & Sasahara, 2018), their application involves their extended use as structural material in maritime, automotive, construction industries, sports equipment, oil and gas industry, etc. Development of composite materials and structures involving single or blend polymer matrices and organic or inorganic reinforcement materials in the form of fibers, whiskers, particles and nanoparticles, is another popular research area which also overlaps with the realm of CFRPs. Thus, the design of CFRPs is not limited to the combination of a single matrix with a single reinforcement, namely carbon fiber. Hybrid structure of CFRPs may involve organic or inorganic various other reinforcements in fiber or particle form, blends of two or more polymer matrices, combination of CFRPs with other materials, or even the use of various types of protective coatings over CFRP. Thus, the present work aims to give brief fundamental information about carbon-fiber reinforced polymers and their applications regardless of whether they are molded or 3D printed, the types of polymer

References

Ayanul, M., & Chowdhury, H. (2019). *Manufacturing processes of Carbon Fiber Reinforced Polymer and its beneficial approach to retrofitting and strengthening of structural elements A Study on Water Logging in Chittagong City View project*. *June*. https://www.researchgate.net/publication/333729818

Bajpai, P. (2021). Introduction. *Carbon Fiber*, 1–12. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-821890-7.00001-X

Balasubramanian, K., Sultan, M. T. H., & Rajeswari, N. (2018). Manufacturing techniques of composites for aerospace applications. *Sustainable Composites for Aerospace Applications*, 55–67. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102131-6.00004-9

Bellini, C., Cocco, V. Di, Iacoviello, F., & Mocanu, L. P. (2021). Analysis of fracture characteristics in aluminium-CFRP hybrid laminate subject to three-point bending loading. *Procedia Structural Integrity*, *39*(C), 173–178. https://doi.org/10.1016/j.prostr.2022.03.086

Chen, A. Y., Baehr, S., Turner, A., Zhang, Z., & Gu, G. X. (2021). Carbon-fiber reinforced polymer composites: A comparison of manufacturing methods on mechanical properties. *International Journal of Lightweight Materials and Manufacture*, *4*(4), 468–479. https://doi.org/10.1016/j.ijlmm.2021.04.001

Comsol.com. (n.d.). *Types of Laminates*. Retrieved December 25, 2023, from https://doc.comsol.com/5.5/doc/com.comsol.help.compmat/compmat_ug_modeling.3.10.html

Donnet, J. B., Bahl, O. P., Bansal, R. C., & Wang, T. K. (2003). Carbon Fibers. *Encyclopedia of Physical Science and Technology*, 431–455. https://doi.org/10.1016/B0-12-227410-5/00082-X

Fallah, P., Rajagopalan, S., McDonald, A., & Yue, S. (2020). Development of hybrid metallic coatings on carbon fiber-reinforced polymers (CFRPs) by cold spray deposition of copper-assisted copper electroplating process. *Surface and Coatings Technology*, *400*(July), 126231. https://doi.org/10.1016/j.surfcoat.2020.126231

Ghous Sohail, M., Wasee, M., Al Nuaimi, N., Alnahhal, W., & Hassan, M. K. (2022). Behavior of artificially corroded RC beams strengthened with CFRP and hybrid CFRP-GFRP laminates. *Engineering Structures*, *272*(August), 114827. https://doi.org/10.1016/j.engstruct.2022.114827

Han, T., Ji, J., Dong, Z., Zhu, H., & Wu, G. (2023). Axial compression test on concrete columns hybrid strengthened with CFRP/CPVC tube and ECC cladding layers. *Structures*, *52*(March), 370–385. https://doi.org/10.1016/j.istruc.2023.03.183

Hand Lay-Up - CORE Molding Technologies. (n.d.). Retrieved December 25, 2023, from https://coremt.com/capabilities/processes/hand-lay-up/

Häsä, R., & Pinho, S. T. (2019). A novel aluminium/CFRP hybrid composite with a bio-inspired crossed-lamellar microstructure for preservation of structural integrity. *Composites Science and Technology*, *182*(December 2018), 107760. https://doi.org/10.1016/j.compscitech.2019.107760

Hegde, S., Satish Shenoy, B., & Chethan, K. N. (2019). Review on carbon fiber reinforced polymer (CFRP) and their mechanical performance. *Materials Today: Proceedings*, *19*, 658–662. https://doi.org/10.1016/j.matpr.2019.07.749

Huang, Z., Li, Y., Zhang, X., Chen, W., & Fang, D. (2021). A comparative study on the energy absorption mechanism of aluminum/CFRP hybrid beams under quasi-static and dynamic bending. *Thin-Walled Structures*, *163*(April), 107772. https://doi.org/10.1016/j.tws.2021.107772

INAGAKI, M. (2000). Carbon Fibers. *New Carbons - Control of Structure and Functions*, 82–123. https://doi.org/10.1016/B978-008043713-2/50004-2

Jamir, M. R. M., Majid, M. S. A., & Khasri, A. (2018). Natural lightweight hybrid composites for aircraft structural applications. *Sustainable Composites for Aerospace Applications*, 155–170. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102131-6.00008-6

Knight, M., & Curliss, D. (2003). Composite Materials. *Encyclopedia of Physical Science and Technology*, 455–468. https://doi.org/10.1016/B0-12-227410-5/00128-9

Kudo, N., Fujita, R., Oya, Y., Sakai, T., Nagano, H., & Koyanagi, J. (2023). Identification of invisible fatigue damage of thermosetting epoxy resin by non-destructive thermal measurement using entropy generation. *Advanced Composite Materials*. https://doi.org/10.1080/09243046.2023.2230687

Li, Z., Zhang, J., Jackstadt, A., & Kärger, L. (2022). Low-velocity impact behavior of hybrid CFRP-elastomer-metal laminates in comparison with conventional fiber-metal laminates. *Composite Structures*, *287*(January). https://doi.org/10.1016/j.compstruct.2022.115340

Lu, B., Shen, C., Zhang, J., Zheng, D., & Zhang, T. (2021). Study on energy absorption performance of variable thickness CFRP/aluminum hybrid square tubes under axial loading. *Composite Structures*, *276*(May), 114469. https://doi.org/10.1016/j.compstruct.2021.114469

Manocha, L. M. (2001). Carbon Fibers. *Encyclopedia of Materials: Science and Technology*, 906–916. https://doi.org/10.1016/B0-08-043152-6/00174-1

Melaibari, A., Wagih, A., Basha, M., Lubineau, G., Al-Athel, K., & Eltaher, M. A. (2022). Sandwich composite laminate with intraply hybrid woven CFRP/dyneema core for enhanced impact damage resistance and tolerance. *Journal of Materials Research and Technology*, *21*, 1787–1797. https://doi.org/10.1016/j.jmrt.2022.10.026

Muflikhun, M. A., Higuchi, R., Yokozeki, T., & Aoki, T. (2020). The evaluation of failure mode behavior of CFRP/Adhesive/SPCC hybrid thin laminates under axial and flexural loading for structural applications. *Composites Part B: Engineering*, *185*(2), 107747. https://doi.org/10.1016/j.compositesb.2020.107747

Pan, Z., Qiao, F., Wang, M., Wu, Z., & Ying, Z. (2021). A novel damage mechanism analysis of integrally braided CFRP and CFRP/Aluminum hybrid composite tube subjected to transverse impact. *Materials and Design*, *206*, 109815. https://doi.org/10.1016/j.matdes.2021.109815

Park, C. H., & Lee, W. I. (2012). Compression molding in polymer matrix composites. *Manufacturing Techniques for Polymer Matrix Composites (PMCs)*, 47–94. https://doi.org/10.1533/9780857096258.1.47

Park, S. J., & Seo, M. K. (2011). Element and Processing. *Interface Science and Technology*, *18*, 431–499. https://doi.org/10.1016/B978-0-12-375049-5.00006-2

Prepreg Materials - Composite Envisions. (n.d.). Retrieved December 25, 2023, from https://compositeenvisions.com/product-category/composite-fabrics/pre-preg/

Pusch, J., & Wohlmann, B. (2018). Carbon Fibers. *Inorganic and Composite Fibers: Production, Properties, and Applications*, 31–51. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102228-3.00002-5

Rahim, E. A., & Sasahara, H. (2018). High performance machining of carbon fiber-reinforced plastics. *Sustainable Composites for Aerospace Applications*, 211–226. https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102131-6.00010-4

Ye, H., Zhou, X., Ma, J., Wang, H., & You, Z. (2020). Axial crushing behaviors of composite pre-folded tubes made of KFRP/CFRP hybrid laminates. *Thin-Walled Structures*, *149*(800), 106649. https://doi.org/10.1016/j.tws.2020.106649

Zhu, G., Liao, J., Sun, G., & Li, Q. (2020). Comparative study on metal/CFRP hybrid structures under static and dynamic loading. *International Journal of Impact Engineering*, *141*(October 2019), 103509. https://doi.org/10.1016/j.ijimpeng.2020.103509

2023
December

Research And Evaluations In Social, Human And **ADMINISTRATIVE**

EDITORS
Doç. Dr. Derya İLİC
Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editors • Doç. Dr. Derya İLİC
Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-420-8

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

CONTENTS

CHAPTER 1

THE IMAGE OF HOUSE FROM CHILDREN'S DRAWINGS TO WORK OF ART

***Firdevs SAĞLAM* 1**

CHAPTER 2

TE EFFECTS OF TURKISH TAX PROCEDURAL CODE (TPC) DRAFT'S PROPOSAL THAT INFLATION ADJUSTMEND WİLL BE DONE ONLY ON THE BALANCE SHEET, ON EVALUATION OF FINANCIAL POSITION OF COMPANIES

***Tuba DUMLU* 19**

CHAPTER 3

A STUDY ON THE EXAMINATION OF THE TECHNICAL SPECIFICATIONS OF INSURANCE COMPANIES MARKETING AUTOMOBILE INSURANCE POLICIES WITH QUALITY FUNCTION DEPLOYMENT

***Mert ERSEN*.....41**

CHAPTER 4

TRANSFORMATION OF INDIVIDUAL MEMORY INTO ART: WON JU LIM'S WORKS

***Firdevs SAĞLAM* 71**

CHAPTER 5

THE INNOCENT NEUROMARKETING DELUSION: MANIPULATION OF CONSUMER BEHAVIOR

***Fatih ŞAHİN*.....91**

CHAPTER 6

FINANCIAL PERFORMANCE RANKING OF NASDAQ FINANCIAL TECHNOLOGY INDEX COMPANIES

***Emre KAPLANOĞLU*.....121**

CHAPTER 7
EFFECTS OF ONLINE DISINHIBITION ON INDIVIDIUALS BEHAVIOR IN THE DIGITAL WORLD
İlknur AYDOĞDU KARAASLAN, Özge ŞENSES ***139***

THE IMAGE OF HOUSE FROM CHILDREN'S DRAWINGS TO WORK OF ART

Firdevs SAĞLAM[1]

1 Assoc. Prof., Hakkari University, Faculty of Education, Fine Arts Education Department, Hakkari, Turkey. sfirdevs@hotmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1284-0424

INTRODUCTION

The first-place people use in social life is the home. The house is a place where many experiences, concepts and phenomena occur, rather than just an area surrounded by four walls. Home, which is the place where physical, spiritual and cognitive development takes place and is shaped, also gives people feelings such as trust and belonging. The narrative about the house first appears in children's drawings. Again, the house pictured here is not only an architectural element, but also contains many meanings and concepts about humanity. Many children describe houses with roofs and chimneys located in rural areas. In addition, there are those who draw tall buildings. Apart from children's paintings, some artists also use the image of the house in their works. In our study, first the house image was examined from different angles, and then the house image in children's drawings was discussed. In order to compare the house image in children's paintings with the house image in artists' works, artists such as Julian Opie, Katarzyna Jozefowicz and Callum Morton and their works were examined. The formal and intellectual structures in the works of these artists were investigated and compared with the semantic and formal structures created in children's drawings.

HOUSE IMAGE

Human beings have met their need for shelter with structures of different architecture made by human hands, which are called houses after naturally existing places such as caves and tree holes. Originally built for purposes such as shelter and protection, the house later turned into a meaning that encompasses many concepts about humans. Thus, the house has become a symbol of people and life, rather than just four walls. "Space gains value not because it is a geometric area, but because it can be defined as the representation of a whole connected to society. For this reason, space gains meaning with the existence of humans and the social relations they fit into their places" (Büyükağa and Tor, 2023: 614). Human life, which begins with birth, continues and takes shape in different places. Values regarding humanity and society were formed or maintained in these places. Houses were created as spaces for the family, the smallest unit of society.

A person sees as much as he can perceive or control, even in a very large area. This is also valid for creating space. "The concept of space does not refer to something that exists outside or despite humans, but on the contrary, it refers to the most important dimension of the social structure that gains meaning with humans. Therefore, space; It is nothing more than a plane that is perceived, evaluated and shaped by those living on it" (Yıldız and Alaeddinoğlu, 2011: 848). With the time spent in the place, it acquires a place in perception and then in memory. Its meaning and content

REFERENCES

Bachelard, G. (1996). Mekânın Poetikası. (A. Derman, Çev.) İstanbul: Kesit Yayıncılık.

Berger, J. (2016). Ve Yüzlerimiz, Kalbin, Fotoğraflar Kadar Kısa Ömürlü, Metis Yayıncılık, İstanbul.

Büyükağa, P. ve Tor, H. (2023). Kaynaştırma Mekânı Olarak Ev ve Evin Sosyo-Mekânsal Dönüşümü. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 62, Şubat 2023, s. 612-632

Connerton, P. (2012). Modernite Nasıl Unutturur. (K. Kelebekoğlu, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Di Leo, J. H., (1983). Interpreting Children's Drawings. New York: Routledge

Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (İ. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Lefebvre, H. (2020). Mekanın Üretimi (6. b.). (I. Ergüden, Çev.) İstanbul: Sel Yayıncılık.

Madanipour, A. (2003). Public and Private Spaces of the City. London and New York: Routledge.

Farokhi, M., and Hashemi, M. (2011). The analysis of children's drawings: social, emotional, physical, and psychological aspects. Procedia-Social and Behavioral Sciences, 30, 2219-2224.

Goździewski, M. Habitat Sergisi, https://archiwum.u-jazdowski.pl/upload/file/201501_press_jozefowicz_leaflet_eng.pdf

Hawker, R. (2009). Callum Morton's Architecture of Disguised Difference'. Architecture, Disciplinarity, and the Arts. Brussels: A&S Books

Malchiodi, C. A. (2005) Çocukların Resimlerini Anlamak, İstanbul: Epsilon-Yayıncılık.

Oulmane-Bendani, N. (2013). The Child and Architecture: «Draw me the House/Home». Arquitectonics: Mind, Land & Society, (25), 157-172.

Shone, R. (2018) Julıan Opıe, Imagıne That It's Raınıng https://forart.no/wp-content/uploads/sites/2/2018/01/Richard-Shone.pdf

Slyce, J. (2014). A World Drawn: An Introduction to the art of Julian Opie (for a Polish Audience). Julian Opie - Sculptures, Paintings, Films. MOCAK, Krakow, Poland,

Koop, S. (2015). Callum Morton Babylonia https://content.acca.melbourne/uploads/2016/11/2005_Callum-Morton_Education-Kit.pdf)

Usta, G. (2020). Mekân ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açıdan İrdelenmesi. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 10(1), 25-30.

Yavuzer, H. (1995). Resimleriyle çocuk. İstanbul: Remzi kitabevi.

Yıldız, M. Z., ve Alaeddinoğlu, F. (2011). Küreselleşme Çağında Değişen Me-

kan Algılayışları. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) - Kültürel Değişim, Gelişim ve Hareketlilik. II, s. 845-862. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

IMAGE REFERENCES

Image 1: Yavuzer, H. (1995). Resimleriyle çocuk. İstanbul: Remzi kitabevi.

Image 2: Yavuzer, H. (1995). Resimleriyle çocuk. İstanbul: Remzi kitabevi.

Image 3: https://forart.no/wp-content/uploads/sites/2/2018/01/Richard-Shone.pdf

Image 4: https://www.julianopie.com/sculpture/1996/you-pass-house-2

Image 5: https://www.julianopie.com/sculpture/1994/you-want-move-house-you-are-worried-nothing-will-change

Image 6: https://u-jazdowski.pl/program/wystawy/katarzyna-jozefowicz

Image 7: https://u-jazdowski.pl/program/wystawy/katarzyna-jozefowicz

Image 8: Yavuzer, H. (1995). Resimleriyle çocuk. İstanbul: Remzi kitabevi.

Image 9: https://www.mca.com.au/exhibitions/callum-morton/

Image 10: https://www.flickr.com/photos/monashada/7627095620

THE EFFECTS OF TURKISH TAX PROCEDURAL CODE (TPC) DRAFT'S PROPOSAL THAT INFLATION ADJUSTMENTS WILL BE DONE ONLY ON THE BALANCE SHEET, ON EVALUATION OF FINANCIAL POSITION OF COMPANIES

Tuba DUMLU[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi, Marmara University, Faculty of Business Administration, tubadumlu@marmara.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-9727-7142

1. Introduction

According to economics and business principles, the main objective of any business organization is to maximize their profit. Maintaining the subsistence of the business organization and maximizing the wealth of the investors are the complimentary objectives. In order to reach these objectives, it is crucial to make the right decisions in every area of the business organization. There is a direct relationship between the right decisions and the information that those decisions rely on. The important part of information, which is necessary to make right decisions, is produced by accounting system.

Accounting, as an information system, prepares the financial statements as the base for decision making. As any information, financial statements must have some qualities that make them "information", such as; accuracy, completeness, reliability, relevance, comparability, consistency, timeliness, etc. In the case of an inflationary environment, where the general price level increases, the traditional accounting practice is not able to provide good quality information necessary for right decision making. Increase in the general price level will cause purchasing power of money to decrease, and will cause understatements and overstatements of figures in financial statements. The decisions that will be given, by taking those figures into consideration, will mislead the companies' operations and cause to fail to fulfill the objectives of business organizations.

2. The Effects of Inflation on Financial Statements

Financial statements present the asset and capital structures of a business organization and the profit or loss, which is the difference between the revenues generated and the expenses incurred by a business organization as a result of its operations. It's known that financial statements may not present the final or the objective or the real results. This may arise partially from the accounting principles and partially from the accounting methods chosen. Determining the deficiencies and limitations of the financial statements is very important for quality of financial statements and reliability of the analyses on these statements (Durmuş, 1991). In his book, Durmuş summarized some deficiencies of financial statements. Some examples are; figures in financial statements are not final figures and they may not be realistic, statements may be subjective, statements present the past information, and they provide summarized information. In addition to these deficiencies that cause inaccuracies in financial statements, the effects of inflation on figures may be the most important of them.

References

Books: Openstax. (n.d.). Retrieved from Openstax: https://openstax.org/books/principles-financial-accounting/pages/3-1-describe-principles-assumptions-and-concepts-of-accounting-and-their-relationship-to-financial-statements

Durmuş, A. H. (1991). *Mali Tablolar Tahlili.* İstanbul: Nihad Sayar Yayın ve Yardım Vakfı.

Gelir İdaresi Başkanlığı. (2023, November 24). Retrieved from https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/mevzuatek/vuktaslak24112023.pdf

Gelir İdaresi Başkanlığı. (2023, November 24). Retrieved from gib.gov.tr: https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/mevzuatek/vuktaslak24112023.pdf

Gökçen, G. (2023). *Enflasyon Muhasebesi.* İstanbul: Beta.

Kieso, D. E., & Weygandt, J. J. (1998). *Intermediate Accounting.* Wiley.

Kishalı, Y., Yılmazcan, D., & Işıklılar, S. (2002). *Enflasyon Muhasebesi, Yöntemler ve Standartlar.* İstanbul: Türkmen Kitabevi.

Silvia. (n.d.). *CPD box*. Retrieved from CPD box web site: https://www.cpdbox.com/ifrs-reporting-in-hyperinflationary-economy-ias-29/

Tamplin, T. (2023, March 01). *Accounting: Finance Strategists*. Retrieved from Finance Strategists: https://www.financestrategists.com/accounting/cost-accounting/inflation-accounting/current-purchasing-power-method-c-p-p/

Uman, N. (2002). *Enflasyon Muhasebesi Teori ve Uygulama.* Istanbul: DENET.

White, G. I., Sondhi, A. C., & Fried, D. (2003). *The Analysis and Use of Financial Statements.* New York: Wiley.

A STUDY ON THE EXAMINATION OF THE TECHNICAL SPECIFICATIONS OF INSURANCE COMPANIES MARKETING AUTOMOBILE INSURANCE POLICIES WITH QUALITY FUNCTION DEPLOYMENT[1]

Mert ERSEN[2]

1 Bu çalışma "Kalite fonksiyon göçerimi ile kasko poliçesi pazarlayan sigorta şirketlerinin teknik özelliklerinin incelenmesi üzerine bir çalışma" adlı yüksek lisans tez çalışmasının geliştirilmesiyle üretilmiştir. İlgili tez "Mert Ersen" tarafından Dr.Öğretim Üyesi Banu Özgürel'in danışmanlığında yapılmıştır.

2 Mert Ersen; Dr.; Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstatistik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. mert_9034@hotmail.com ORCID No: 0000-0001-5643-4690

1. INTRODUCTION

Quality is a word that means the same everywhere in the world. It is the most basic definition of success. Every company aims to produce this success. To customers, quality means features and broad functionality. It is the successful fulfillment of the product's own characteristics, apart from their own wishes for a feature that customers want in the product. Quality improvement methods, which aim to extend the quality function, ensure that this desire is realized (Şahin, 2007).

The quality function deployment method was first introduced in Japan in 1966 by Yoji Akao. This method was first applied in Mitsubishi's Kobe shipyard. In Turkey, Arçelik was the first company to use this method (Mizuno and Akao, 1994; Akao, 1990). Among the main users of the quality function deployment method are companies such as 3M, IBM, General Motors, Ford, NASA, NATO, etc. Quality function deployment is a method used to create a quality product in line with the wants and needs of our customers, to create new ideas and thus to provide more customer satisfaction. QFD aims to provide our customers with a quality product that the customer wants to buy during the planning, design and production stages (Ersen, 2015). Companies can successfully apply this method, reducing costs, design time and processing time while increasing know-how, productivity and quality (Akbaba, 2005). The quality function deployment method establishes a good means of communication between customers and companies. Companies that succeed in the competitive environment care about their customers and offer them the best products.

In quality function deployment it is necessary to collect information about demand creation and customers' expectations about the product. This information can be collected through surveys or focus groups (Ardıç et al., 2008). In order to meet customer requirements, it is necessary to define technical specifications (Meriç, 2003). The specification will be used for the correlation matrix, providing both positive and negative improvements. Customer requirements and technical characteristics are correlated with each other to see how well they score (Yenginol, 2008). According to the scoring, those whose technical characteristics have the highest score are committed to improvement. The subject of this study is to identify the characteristics that insurance companies selling motor insurance should improve in order to maximize customer expectations and thus help increase sales rates.

After all the quality, customer requirements and customer needs that emerge at the end of this stage are determined as the basic input, multi-criteria decision-making methods are used to weight customer needs. These methods include: simple sum weighting model, revised analytical hierar-

REFERENCES

Abasov, V. (2002). Mamul ve mamul üretim sisteminin geliştirilmesinde kalite fonksiyon göçeriminin rolü ve bir uygulama. Ph.D. Thesis, Dokuz Eylül University, Graduate School of Social Sciences, İzmir.

Akao, Y. (1990). *Quality Function Deployment: Integrating Customer Requirements into Product Design*. Translated by Mazur, G.H. New York: Productivity Press.

Akao, Y. (1997), QFD: Past, Present, and Future, International Symposium on QFD '97. Retreived June, 15, 2005, from http://www.qfdi.org/QFD_History.pdf

Akbaba, A. (2000). Kalite Fonksiyon Göçerimi Metodu ve Hizmet İşletmelerine Uyarlanması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *2*(3), 1-18

Akbaba, A. (2005). Müşteri odakli hizmet üretiminde Kalite Fonksiyon Göçerimi (KFG) yaklaşimi: Konaklama işletmeleri için bir uygulama çalışması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, *16*(1), 59–81.

Ardıç, K., Çevik, O. & Göktaş, Ş. (2008). Kalite fonksiyon göçerimi (GOP üniversitesinde bir uygulama). *Akademik İncelemeler Dergisi*, *3*(2), 111-139.

Cochran, W.G., 1977, Sampling Techniques, John Wiley & Sons, New York, Chichester, Brisbane, Toronto, Singarore.

Çinpolat, S. (2007). Kalite Fonksiyon Göçerimi ve Hizmet Sektöründe Uygulanması. Master's Thesis, Istanbul University, Graduate School of Social Sciences, Department of Business Administration, İstanbul.

Delice, E. K. & Güngör, Z. (2008). Kalite Fonksiyon Yayılımı için Yeni Bir Yaklaşım: Bir Uygulama Müşteri İsteklerinin Sınıflandırılmasında Kano Model Uygulaması. *Akademik Bilişim Konferansı*, 30 January -01 February, 2008, Çanakkale On Sekiz Mart University, Çanakkale, 193-198.

Dinçer, G. (2017). Bankalarda Uygulanan Hayat Sigortaları İçin Kalite Fonksiyon Göçerimi Yöntemi. Master's Thesis, Yaşar University, Graduate School of Science and Engineering, Department of Actuarial Sciences, İzmir.

Ersen, M. (2015). Kalite Fonksiyon Göçerimi ile Kasko Poliçesi Pazarlayan Sigorta Şirketlerinin Teknik Özelliklerinin İncelenmesi Üzerine Bir Çalışma. Master's Thesis, Yaşar University, Graduate School of Science and Engineering, Department of Actuarial Sciences, İzmir.

Eymen, E. (2006). *Kalite Fonksiyon Göçerimi*. İstanbul: Kalite Ofisi Yayınları.

Meriç, A. (2003). Kalite Fonksiyon Göçerimi (QFD) Tabanlı Çalışanların Performansını Ölçmeye Yönelik Yeni Bir Metodun Geliştirilmesi ve Uygulaması. Master's Thesis, Dokuz Eylul University, Graduate School of Social Sciences, Department of Econometrics, İzmir.

Mizuno, S., & Akao, Y. (1994). *QFD: The Customer-Driven Approach to Quality Planning and Deployment*. Hong Kong: Asian Productivity Organization.

Saaty, T.L. (1980). *The Analytic Hierarchy Process*. New York: McGraw-Hill.

Savaş, H. (2002) "Kalite Fonksiyon Göçerimi ve Internet Kafeler Üzerine Bir Araştırma", I. National Quality Function Deployment Symposium, Dokuz Eylul University Publications, İzmir.

Şahin, E. (2007). Toplam Kalite Yönetimi ve Petlas Örneği. Master's Thesis, Kırıkkale University, Graduate School of Social Sciences, Department of Business Administration, Kırıkkale.

Öter, Z., & Tütüncü, Ö. (2001). Turizm işletmelerinde kalite fonksiyon göçerimi: Seyahat acentelerine yönelik varsayımsal bir yaklaşım. *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *3*(3), 95-117.

Vaidya, O.S., & Kumar, S. (2006) Analytic Hierarchy Process: AnOverview of Applications, *European Journal of Operational Research*,*169*(1) 1-29.

Yaralıoğlu, K. (2001). Performans Değerlendirmede Analitik Hiyerarşi Prosesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, *16*(1), 129-142.

Yenginol, F. (2000). Yeni Ürün Geliştirmede Müşteri İstek ve İhtiyaçlarını Teknik Karakteristiklere Dönüştürülmesini Sağlayan Bir Yöntem: Kalite Fonksiyon Göçerimi. Ph.D. Thesis, Dokuz Eylul University, Graduate School of Social Sciences, İzmir.

Yenginol, F. (2002). "QFD ve Güncel Uygulama Alanları", Mükemmeli Arayış Sempozyumu, 22-23 Mart, İzmir.

Yenginol, F. (2008). "Neden Kalite Fonksiyon Göçerimi?", *Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 7-15.

TRANSFORMATION OF INDIVIDUAL MEMORY INTO ART: WON JU LIM'S WORKS

Firdevs SAĞLAM[1]

1 Assoc. Prof., Hakkari University, Faculty of Education, Fine Arts Education Department, Hakkari, Turkey. sfirdevs@hotmail.com- ORCID ID: 0000-0002-1284-0424

INTRODUCTION

Experiences take their place in memory by turning into knowledge through the relationships established by the human mind. Time and space play an important role in this association process. Although their definition and content may differ depending on the individual or society, these concepts are of great importance for human life. The time in which experiences occur and the area in which they occur shape us, and therefore our feelings and thoughts. The main place where this shaping takes place is memory. Memory is divided into four: social, cultural, political and individual. Although memory types differ from each other in terms of content, they are connected and related to each other when necessary. The individual memory that is the subject of our study is specific to the person. Because the spiritual, intellectual and physical characteristics of individuals are not the same. That's why there are differences in experiences and experiences, and personality structure and individual memory are formed accordingly. Hence the diversity of ways of seeing that occur in any discipline that involves expression.

Individual memory has taken its place among the topics emphasized and studied in the field of art, as in many other fields. An example of this is Won Ju Lim, an artist of Korean origin who lives and works in America. The artist deals with individual memory as a subject in his works in the context of time and space. Real and fictional spaces are reconstructed in the artist's works. The longing for the past and its place in the mind are concretized and shared with the audience through Lim's installations. In our study, first of all, individual memory will be discussed, and the transformation of this concept into formalism in the field of art will be examined through the works of the artist named Won Ju Lim.

INDIVIDUAL MEMORY

Memory consists of information experienced and learned through experiences and stored in a certain part of the mind. This information is included in a systematic that can be remembered and recalled, as well as being stored, no matter when it is acquired. In his book Philosophy Dictionary (2005: 224), Cevizci defines the concept of memory in 4 different ways: Past experience, experience and the ability to remember what happened. The power to remember and visualize experiences or experiences and preserve the past in the present. The remembering subject's non-inferential knowledge about his past experiences, states of consciousness, or objects he has previously perceived. The function of preserving the cognition or knowledge about the concepts in question when images and ideas, facts and objects, and original events are not present. The system or place where such information is supposedly stored and accumulated. Informa-

REFERENCES

Ambrozy, L. (2009). Won ju lim Ullens Center for Contemporary Art, Art Forum February 2009, 47 (6), 212-213.

Arslan, M. (2017). Başkurt Türklerinin Tarihî Destanı İdigey ile Moradım. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Assmann, A. (2006). "Memory, Individual and Collective", The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis. eds. Robert E. Goodin ve Charles Tilly, Oxford University Press, Oxford, 210-224

Assmann, J. (2001). Kültürel Bellek (Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik), Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Cevizci, A. (2005). Paradigma Felsefe Sözlüğü. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

Çelepi, M. (2020). Toplumsal Anımsamanın Millî Bayramlar ile Gerçekleşmesi: 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Örneği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 22, TBMM'nin 100. Yılı ve Millî İrade Özel Sayısı, 30-43.

Çolpan, C. (2017). Bir Semtin Kimliğinin Sürdürülmesinde Kentsel Belleğin Yeri: Yel değirmeni Örneği, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Halbwachs, M. (2018). Kollektif Hafıza, (B. Barış, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.

Hançerlioğlu, O. (1978). Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar (Cilt 1). İstanbul: Remzi Kitabevi, İstanbul.

Hasgül, E. ve Turgut, E. (2018). Toplumsal Bellek ve Esnek Mekân Çözümlemeleri: Yer-Tasarım-Bellek İlişkisi. Trabzon: Tasarım ve Bellek Temalı Ulusal Tasarım Sempozyumu 2018 Bildiri Kitabı

İlhan, M. E. (2018). Kültürel Bellek- Sözlü Kültürden Yazılı Kültüre Hatırlama. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Lındner, K. (2023). A Conversatıon Wıth Won Ju Lım, California State University, Sacramento University Galleries • College of Arts & Letters. https://www.csus.edu/university-galleries/librarygalleries/_internal/documents/a_conversation_with_wonjulim_2023.pdf Date of access: 28.11.2023

Mücük, M. (2021). Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Bellek Türü Olarak Masallar, Türk Kültürü dergisi, 16 (2), 105-120.

Özteke, H. İ. (2022). Mekân-İnsan-Bellek İlişkisi: Uşak İli Örneği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Pamukkale Üniversitesi, Pamukkale.

Ricoeur, P. (2011) Hafıza, Tarih, Unutuş (M.E. Özcan, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

SCI-Arc Channel (2018), Won Ju Lim: "California Dreamin'" at San Jose Museum of Arthttps://www.youtube.com/watch?v=ph0eodenP0k, Date of access: 09.11.2023.

IMAGE REFERENCES

Image 1: Won Ju Lim, 24 Seconds of Silence, 2008. https://www.wonjulim.com/projects/24-seconds-of-silence, Date of access: 11.11.2023.

Image 2: . Won Ju Lim, 24 Seconds of Silence, 2008, https://www.wonjulim.com/projects/24-seconds-of-silence, Date of access: 09.10.2023.

Image 3. Won Ju Lim, 24 Seconds of Silence, 2008, https://www.wonjulim.com/projects/24-seconds-of-silence, Date of access: 11.11.2023.

Image 4. California Dreamin', 2018, https://www.wonjulim.com/projects/california-dreamin, Date of access: 02.10.2023.

Image 5. Won Ju Lim, California Dreamin', 2002, https://www.youtube.com/watch?v=SKrQRtkLJCM, Date of access: 09.10.2023.

Image 6. California Dreamin', 2018 Memory Palace Terrace, https://www.wonjulim.com/california-dreamin-san-jose, Date of access: 11.11.2023.

Image 7. California Dreamin', 2018 Memory Palace Terrace,

https://www.youtube.com/watch?v=ph0eodenP0k, Date of access: 09.10.2023.

Image *8. California Dreamin', A Piece of Echo Park*, https://www.wonjulim.com/california-dreamin-san-jose, Date of access: 11.11.2023.

THE INNOCENT NEUROMARKETING DELUSION: MANIPULATION OF CONSUMER BEHAVIOR

Fatih ŞAHİN[1]

1 Assoc.Prof.Dr., Bandırma Onyedi Eylül University, Gonen Vocational School, fsahin@bandirma.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4760-4413

INTRODUCTION

The relationship between neuroscience, the collection of data from the human body, and the ethical concerns surrounding these practices is a complex and controversial topic to discuss. Even though science often seems harmless and has good intentions, there are concerns about how the data gathered could be misused or have unexpected effects. Upon initial examination, collecting scientific data measuring human brain reactions may appear benign, motivated by a pursuit of comprehending human intellect and behavior. However, this pursuit, which seems harmless at first glance, creates critical ethical problems. Does collecting this much data turn people into nothing more than plug-and-play gadgets that can be manipulated? Do we intentionally or negligently create opportunities for potentially malicious entities to exploit our vulnerability? The central issue pertains to the potential utilization of data collecting to manipulate human behaviors and choices without voluntary agency.

The fundamental essence of the issue resides in the purpose driving the utilization of neuroscience data. Does it genuinely intend to comprehend and advance humanity, or does it have the capacity to violate personal freedom and influence behavior? Despite its considerable potential for understanding human cognition and behavior, the topic is characterized by a need for more thorough study. Because there are so few studies that cover the issue in its entirety and because of ethical concerns, there must be a vigorous conversation between researchers and academics. The differentiation between humans and animals within the field of neuroscience lies in the complex structure of our cognitive processes and our capacity for self-awareness. The human species exhibits an elevated degree of consciousness and introspection, hence offering prospects and issues of ethics in the realm of neuroscience research and its practical implications.

The act of exerting control over individuals and manipulating their behavior as if they lack the capacity for free will and autonomy gives rise to profound ethical concerns. This statement encourages contemplation over the appropriate extent of scientific investigation into human behavior and cognition while emphasizing the importance of safeguarding individual autonomy and dignity. The problematic nature of the role of neuroscience in the well-being of humanity is a subject of ongoing debate. A comprehensive approach is necessary, considering ethical limitations, preserving individual autonomy, and the conscientious application of scientific progress to benefit humanity rather than exert undue influence or control over individuals. In contrast to this perspective, Gazzaniga (2011) argues that the issue is not whether we are "free" but whether we should hold people accountable and responsible. Mental states arise from neuronal interactions and cannot be defined or understood by only cellular interactions.

REFERENCES

Aicardi, C., Akintoye, S., Fothergill, B. T., Guerrero, M., Klinker, G., Knight, W., . . . Stahl, B. C. (2020). Ethical and social aspects of neurorobotics. *Science and engineering ethics, 26*, 2533-2546.

Alsmadi, S., & Hailat, K. (2021). Neuromarketing and improved understanding of consumer behaviour through brain-based neuro activity. *Journal of Information & Knowledge Management, 20*(02), 2150020.

Ariely, D., & Berns, G. S. (2010). Neuromarketing: the hope and hype of neuroimaging in business. *Nature reviews neuroscience, 11*(4), 284-292.

Arshad, J., ur Rehman, A., Niazi, S. G., Kalra, D., & Mansoor, W. (2022). A Review on Security Attacks and countermeasure in Home Area Network (HAN). *2022 International Conference on Cyber Resilience (ICCR)*, 1-6.

Bansal, R., Pruthi, N., Bansal, T., & Chaudhary, A. (2023). Diving Into the Consumer's Mind: Tools, Roles, and Ethical Concerns of Neuromarketing. In *Applications of Neuromarketing in the Metaverse* (pp. 206-222): IGI Global.

Bercea Olteanu, M. D. (2015). Neuroethics and responsibility in conducting neuromarketing research. *Neuroethics, 8*(2), 191-202.

Brinkmann, J. (2002). Business and marketing ethics as professional ethics. Concepts, approaches and typologies. *Journal of Business Ethics, 41*, 159-177.

Chudler, E. H., & Bergsman, K. C. (2014). Explain the Brain: Websites to Help Scientists Teach Neuroscience to the General Public. *CBE Life Sciences Education, 13*, 577 - 583.

Crispin, S. (2023). I spent 10% of my life contributing to the development of the #VisionPro. Retrieved from https://x.com/sterlingcrispin/status/1665792422914453506?s=20

del Mar Lozano Cortés, M., & García García, M. (2017). Neuromarketing: Current situation and future trends. *Media and Metamedia Management*, 373-380.

Denno, D. W. (2016). Foreword: Criminal Behavior and the Brain: When Law and Neuroscience Collide. *Fordham Law Review, 85*(399-422).

Dery, L., & Jelnov, A. (2021). Privacy–Accuracy Consideration in Devices That Collect Sensor-Based Information. *Sensors, 21*(14), 4684.

Dery, L. N., & Jelnov, A. (2021). Privacy–Accuracy Consideration in Devices That Collect Sensor-Based Information. *Sensors (Basel, Switzerland), 21*.

Duan, L., Zhang, K., Cheng, B., & Ren, B. (2021). Privacy Threats of Acoustic Covert Communication among Smart Mobile Devices. *Wirel. Commun. Mob. Comput., 2021*, 9179100:9179101-9179100:9179116.

Ertek, G., Tokdil, B., & Günaydın, İ. (2018). Supplement for'Risk Factors and Identifiers for Alzheimer's Disease: A Data Mining Analysis'. *Available at SSRN 3151516*.

Farisco, M., Evers, K., & Salles, A. (2022). On the Contribution of neuroethics to the ethics and regulation of Artificial intelligence. *Neuroethics, 15*(1), 4.

Fisher, C. E., Chin, L., & Klitzman, R. (2010). Defining neuromarketing: Practices and professional challenges. *Harvard review of psychiatry, 18*(4), 230-237.

Gage, F. H. (2015). Neuroscience: The Study of the Nervous System & Its Functions. *Daedalus, 144*(1), 5-9. doi:10.1162/DAED_e_00313

Gazzaniga, M. S. (2011). *Who's in Charge? Free Will and the Science of the Brain*. London: Harper Collins Publisher.

Gross, C. G. (1999). *Brain, vision, memory: Tales in the history of neuroscience*: MIT Press.

Han, S. (2015). Understanding cultural differences in human behavior: a cultural neuroscience approach. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 3*, 68-72.

Harrell, E. (2019). Neuromarketing: What you need to know. *Harvard Business Review, 97*(4), 64-70.

Hensel, D., Iorga, A., Wolter, L., & Znanewitz, J. (2017). Conducting neuromarketing studies ethically-practitioner perspectives. *Cogent Psychology, 4*(1), 1320858.

Javor, A., Koller, M., Lee, N., Chamberlain, L., & Ransmayr, G. (2013). Neuromarketing and consumer neuroscience: contributions to neurology. *BMC Neurology, 13*(1), 13. doi:10.1186/1471-2377-13-13

Lavazza, A. (2016). Free will and neuroscience: from explaining freedom away to new ways of operationalizing and measuring it. *Frontiers in human neuroscience, 10*, 262.

Levy, N. (2008). Introducing neuroethics. *Neuroethics, 1*(1), 1-8.

Lim, W. M. (2018). Demystifying neuromarketing. *Journal of Business Research, 91*, 205-220. doi:https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.05.036

Macdonald, M. (2011). Some ethical issues in brain imaging. *cortex, 47*(10), 1272-1274.

Madan, C. R. (2010). Neuromarketing: the next step in market research? *Eureka, 1*(1), 34-42.

Mashrur, F. R., Rahman, K. M., Miya, M. T. I., Vaidyanathan, R., Anwar, S. F., Sarker, F., & Mamun, K. A. (2023). An EEG-based Intelligent Neuromarketing System for Predicting Consumers' Choice. In *The Fourth Industrial Revolution and Beyond: Select Proceedings of IC4IR+* (pp. 31-43): Springer.

McFarland, D. J. (2017). How neuroscience can inform the study of individual differences in cognitive abilities. *Reviews in the Neurosciences, 28*, 343 - 362.

Messer, N. (2021). Judging the Secret Thoughts of All: Functional Neuroimaging,'Brain Reading', and the Theological Ethics of Privacy. *Studies in Christian Ethics, 34*(1), 17-35.

Midha, S., Wilson, M. L., & Sharples, S. (2022). *Ethical Concerns and Perceptions of Consumer Neurotechnology from Lived Experiences of Mental Workload Tracking.* Paper presented at the Proceedings of the 2022 ACM Conference on Fairness, Accountability, and Transparency.

Mileti, A., Guido, G., & Prete, M. I. (2016). Nanomarketing: a new frontier for neuromarketing. *Psychology & Marketing, 33*(8), 664-674.

Mojibur, R. R. A., & Shamim, H. (2021). Smart-devices in Human Behavior Manipula-tion: Process diagram with exploratory assessment. *International Journal of Engineering, Science and Information Technology, 3*.

Murphy, P. E. (1998). Ethics in advertising: review, analysis, and suggestions. *Journal of Public Policy & Marketing, 17*(2), 316-319.

Northoff, G. (2009). What is neuroethics? Empirical and theoretical neuroethics. *Current opinion in psychiatry, 22*(6), 565-569.

Orouji, S., Taschereau-Dumouchel, V., Cortese, A., Odegaard, B., Cushing, C. A., Cherkaoui, M., . . . Peters, M. A. K. (2022). "Task-relevant autoencoding" enhances machine learning for human neuroscience. *ArXiv, abs/2208.08478*.

Phutela, N., Abhilash, P., Sreevathsan, K., & Krupa, B. (2022). *Intelligent analysis of EEG signals to assess consumer decisions: A Study on Neuromarketing.* Paper presented at the 2022 3rd International Conference for Emerging Technology (INCET).

Rahmadani, D., Fauzi, H., Lubis, R. A., & Ariyanti, M. (2022). Study of Neuromarketing in Consumer Behavior due to Product Logos Color Changes Effect. *[CEPAT] Journal of Computer Engineering: Progress, Application and Technology, 1*(02), 41-52.

Rainey, S., Martin, S., Christen, A., Mégevand, P., & Fourneret, E. (2020). Brain recording, mind-reading, and neurotechnology: ethical issues from consumer devices to brain-based speech decoding. *Science and engineering ethics, 26*, 2295-2311.

Roskies, A. (2002). Neuroethics for the new millenium. *Neuron, 35*(1), 21-23.

Ruanguttamanun, C. (2014). Neuromarketing: I Put Myself into a fMRI Scanner and Realized that I love Louis Vuitton Ads. *Procedia - Social and Behavioral Sciences, 148*, 211-218. doi:https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.07.036

Şahin, F., & Söylemez, C. (2021). Güdülenmiş Tüketici Yenilikçiliğinin Dijital Medya Platformlarının Algılanan Tüketici Temelli Marka Değeri Ve Marka Tutumu Üzerine Etkisi: Covıd-19 Döneminde Netflıx Üzerine Bir İnceleme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 58*, 301-332. doi:https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.854211

Şahin, F., & Söylemez, C. (2022). Giyilebilir Teknoloji Ürünlerinde Faydacı ve Hedonik Değerin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Rolü: Tüketici Yenilikçiliğinin Düzenleyici Etkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences, 21*(3), 1244-1269. doi:https://doi.org/10.21547/jss.1101801

Serban, I. (2023). The contribution of neuroscience on ascertaining individual responsibility in anti-social and anti-legal behaviour. *Sociology and Social Work Review, 7*(1), 61-77.

Shah, S. M. A., Usman, S. M., Khalid, S., Rehman, I. U., Anwar, A., Hussain, S., . . . Manzoor, W. (2022). An Ensemble Model for Consumer Emotion Prediction Using EEG Signals for Neuromarketing Applications. *Sensors (Basel, Switzerland), 22*.

Shahriari, M., Feiz, D., Zarei, A., & Kashi, E. (2020). The meta-analysis of neuro-marketing studies: past, present and future. *Neuroethics, 13*, 261-273.

Stanton, S. J., Sinnott-Armstrong, W., & Huettel, S. A. (2017). Neuromarketing: Ethical implications of its use and potential misuse. *Journal of Business Ethics, 144*, 799-811.

Ulman, Y. I., Cakar, T., & Yildiz, G. (2015). Ethical issues in neuromarketing:"I consume, therefore I am!". *Science and engineering ethics, 21*, 1271-1284.

Valeriani, D., Santoro, F., & Ienca, M. (2022). The present and future of neural interfaces. *Frontiers in Neurorobotics, 16*, 953968.

Walter, H. (2009). *Neurophilosophy of free will: from libertarian illusions to a concept of natural autonomy*: MIT Press.

Wilson, R. M., Gaines, J., & Hill, R. P. (2008). Neuromarketing and Consumer Free Will. *The Journal of Consumer Affairs, 42*(3), 389-410. Retrieved from http://www.jstor.org/stable/23861362

Yang, J., Fu, C., Liu, X.-Y., & Walid, A. (2022). Recommendations in Smart Devices Using Federated Tensor Learning. *IEEE Internet of Things Journal, 9*, 8425-8437.

FINANCIAL PERFORMANCE RANKING OF NASDAQ FINANCIAL TECHNOLOGY INDEX COMPANIES

Emre KAPLANOĞLU[1]

1 Prof. Dr., Ege University Bergama Technical and Business College, Accounting and Tax Application Program, emre.kaplanoglu@ege.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-7287-1938

1. INTRODUCTION

Digital innovation is transforming financial services. As a result of this transformation, innovations in financial technology such as mobile money, peer-to-peer credit (P2P), robo-advising, insurance technology (insurtech), artificial intelligence, cloud services, distributed ledger technology (DLT) and crypto assets have emerged. Financial technology provides greater access and convenience to financial services for retail users. This technology is also transforming trading in financial markets as diverse as regulating technology (regtech) and supervising technology (suptech). New companies have emerged to meet customer demand and implement new technologies, and most companies state that digital transformation is a strategic priority. The struggle and competition between traditional banks and finance companies, financial technology companies and big technology (BigTech) companies are rapidly closing the gaps in the digitization of internal processes and customer expectations (Feyen et al., 2021, 2).

The financial sector is undoubtedly of great importance in the daily lives of people around the world. Although this sector has undergone great transformations over the centuries due to changes in politics, geography and legislation, it is stated that a new era has come, especially banking activities, with the innovations in financial technology. These innovations are an underexplored phenomenon and represent a significant challenge for managers in both academia and finance. The abbreviation "FinTech" is used to express financial technology and financial technology companies. FinTech, especially in the press, was stated to be a concept that emerged as a result of the financial sector, information technology (IT) and innovation. The term "FinTech", which is derived from the combination of the words finance and technology, began to be used in the scientific literature in 1972. Since FinTech is also spelled as Fin-Tech or fin-tech, the concept referred to as FinTech in this study is the result of deriving a phrase that describes the connection of web-related technologies such as cloud computing, mobile web, with traditional business activities such as credit, payment, monetary value transfer and various banking transactions. Despite the increasing interest in FinTech, there is still no consensus among scientists and practitioners on its definition and theoretical foundations (Milian et al., 2019, 1). The total value of investments in FinTech companies worldwide between 2010 and 2019 is USD 213.8 billion. However, in 2020, investments of FinTech companies have decreased and the investments are US$ 124.9 billion. In 2021, investments increased again and reached 210.1 billion USD. America has been the region that attracts the most investment in FinTech and accounts for approximately 80 percent of the total investment. As of November 2021, there are 10,755 new FinTech startups in the United States, making it the region with the most FinTech startups world-

REFERENCES

Açıkgöz, T., & Kılıç, G. (2021). Investigation of Financial Performance and Market Value of Technology Firms With Dupont-Regression Analysis. *Journal of Accounting & Finance*, (90), 209-226.

Anghelescu, A. A., & Tai, B. Y. (2005). Bankruptcy Prediction in the High-Tech Industry. Retrieved from, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=649501 (Date of access: 05.06.2022).

Barroso, M., & Laborda, J. (2022). Digital transformation and the emergence of the Fintech sector: Systematic literature review. *Digital Business*, 2, 100028, 1-18.

Carbó-Valverde, S., Cuadros-Solas, P. J., & Rodríguez-Fernández, F. (2022). Entrepreneurial, institutional and financial strategies for FinTech profitability. *Financial Innovation*, 8(1), 1-36.

Chhaidar, A., Abdelhedi, M., & Abdelkafi, I. (2022). The Effect of Financial Technology Investment Level on European Banks' Profitability. *Journal of the Knowledge Economy*, 1-23.

Diaz, J. F., & Pandey, R. (2019). Factors affecting return on assets of US technology and financial corporations. *Jurnal Manajemen dan Kewirausahaan*, 21(2), 134-144.

Feng, C. M., & Wang, R. T. (2001). Considering the financial ratios on the performance evaluation of highway bus industry. *Transport reviews*, 21(4), 449-467.

Feyen, E., Frost, J., Gambacorta, L., Natarajan, H., & Saal, M. (2021). Fintech and the digital transformation of financial services: implications for market structure and public policy. Retrieved from, https://ideas.repec.org/b/bis/bisbps/117.html (Date of access: 01.06.2022).

Izzo, F., Tomnyuk, V., & Varavallo, G. (2020). Intellectual capital and company performance: Evidence from European FinTech companies. *International Business Research*, 13(6), 1-34.

Milian, E. Z., Spinola, M. D. M., & de Carvalho, M. M. (2019). Fintechs: A literature review and research agenda. *Electronic Commerce Research and Applications*, 34, 100833, 1-21.

Nasdaq. (2022). Overview for KBTX. Retrieved from, https://indexes.nasdaqomx.com/index/overview/kftx (Date of access: 12.09.2022).

Petcharabul, P., & Romprasert, S. (2014). Technology industry on financial ratios and stock returns. *Journal of Business and Economics*, 5(5), 739-746.

Putri, W. H., Nurwiyanta, N., Sungkono, S., & Wahyuningsih, T. (2019). The emerging fintech and financial slack on corporate financial performance. *Investment Management & Financial Innovations*, 16(2), 348-354.

Statista. (2022a). Total value of investments into fintech companies worldwide from 2010 to 2021. Retrieved from, https://www.statista.com/statistics/719385/investments-into-fintech-companies-globally/ (Date of access: 01.06.2022).

Statista. (2022b). Number of fintech startups worldwide from 2018 to November 2021, by region. Retrieved from, https://www.statista.com/statistics/893954/number-fintech-startups-by-region/ (Date of access: 01.06.2022).

Sukhinina, A., & Koroleva, E. (2020). Determinants of FinTech performance: case of Russia. The International Scientific Conference-Digital Transformation on Manufacturing, Infrastructure and Service (November 18-19, 2020), Bildirileri içinde (ss. 1-7). Saint - Petersburg, Russia.

Yükçü, S., & Atağan, G. (2010). TOPSIS yöntemine göre performans değerleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 28-35.

EFFECTS OF ONLINE DISINHIBITION ON INDIVIDUALS BEHAVIOR IN THE DIGITAL WORLD

İlknur AYDOĞDU KARAASLAN[1]

Özge ŞENSES[2]

1 Doç.Dr., Ege Universitesi, İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, İzmir, Türkiye, e-posta:ilk2002tr@hotmail.com, https:/lorcid.org/0000-0002-2663-6731

2 Fge Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Gazetecilik Tezli Yüksek Lisans, lzmir, Türkiye, e-posta: sensesozge@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-8390-2752.

1. Introduction

Communication has been a concept intrinsic to life since the existence of humanity, continually evolving over time. According to the definition by the Turkish Language Association (TDK) (https://sozluk.gov.tr/, accessed 2023), communication is the transmission of emotions, thoughts, and information to other beings through the means of correspondence and communication. This transmission process, which commenced with smoke signals and wall inscriptions in the dark ages, has transitioned over time to words and mass communication tools. Such a significant shift in the nature of communication has consequently influenced the evolution and development of individual behaviors over time.

As words acquired new meanings and writing emerged, interpersonal communication remained rather superficial, but with the advancement of technology, one-way communication has given way to multifaceted interactions. This versatility has laid the groundwork for changes in individual behavior and emotional states. Moreover, technological advancements from the past to the present have made the digital world accessible, thereby allowing it to be used by everyone, independent of time and space. The presence of individuals on various digital platforms has at times also led to their representation in the digital world through different identities (Köksal, 2021). Particularly, social networks are used by everyone in society as environments that offer a realm of freedom. The presence of people of every age and thought on these platforms and their ability to engage in activities with new identities have paved the way for the development of different forms of expression and interactions among individuals. It can be said that tradition has given way to modernism. Especially the presence of new media has facilitated this change to reach its zenith.

In today's world, social media applications (such as WhatsApp, Instagram, Twitter, recently known as X, etc.), which are among the primary tools of individual and societal communication, enable individuals to bridge distances and easily adopt new identities. One of the concepts that best explains this phenomenon is the online disinhibition effect.

According to Suler (2004), online disinhibition is the phenomenon where individuals feel detached or exempt from social norms and expectations in the internet environment. In this context, individuals can think and act as they wish in the online space. In other words, online disinhibition refers to individuals expressing themselves differently in their internet interactions compared to the norms and expectations of the real world. Pseudonyms used in the digital world and various digital platforms are among the elements that encourage this disinhibition. For example, Twitter (X) allows individuals to express their thoughts uncensored, while Instag-

REFERENCES

Antoniadou, N., Kokkinos, C. M., & Markos, A. (2019). Psychopathic traits and social anxiety in cyber-space: A context-dependent theoretical framework explaining online disinhibition. Computers in Human Behavior, 99, 228-234.

Berlant, L. & Warner, M. (1998). Sex in Public. Critical Inquiry, 24 (2), 547–566.

Chan, T. K. (2021). Does self-disclosure on social networking sites enhance well-being? The role of social anxiety, online disinhibition, and psychological stress. In Information technology in organisations and societies: Multidisciplinary perspectives from AI to technostress (pp. 175-202). Emerald Publishing Limited. https://nrl.northumbria.ac.uk/id/eprint/46610/1/Chapter7%20Chan_Self-Disclosure_Accepted%20version.pdf

Cheung, C. M. K., Wong, R. Y. M., & Chan, T. K. H. (2020). Online disinhibition: Conceptualization, measurement, and implications for online deviant behavior. Industrial Management & Data Systems, 121(1), 48–64. https://doi.org/10.1108/ IMDS-08-2020-0509

Demirtaş Madran H.A. (2021).H. A. Cyberbullying; On its Definition, Types and Consequences. Communication Research and Film Analysis II, 178. Eğitim Yayınevi.

Edmondstone, C. (2016). An investigation into asynchronicity as a contributing factor to mself and social perceptions of online self-disclosure. Electronic Theses and Dissertations, 5818. https://scholar.uwindsor.ca/etd/5818

Ertürk, Y. D. (2016). Human relations and communication methods. Istanbul University Faculty of Open and Distance Education.

Gedikoğlu, E. Ve Atalay, G. E. (2021). Changing Norms, Eroding Values with Online Disinhibition Effect Virtual Media: Social Media Begging. Yeni Medya Dergisi sayı: 10

Gümüş, B. (2022). The Effect of Online Disinhibition on Twitter Shares and the Development of Near Public. Akdeniz University Faculty of Communication Journal, (38-Kasım Özel Sayısı), s. 45-63. DOI: 10.3123/akil.1170093

Hunt, M. G., Marx, R., Lipson, C., & Young, J. (2018). No more FOMO: Limiting social media decreases loneliness and depression. Journal of Social and Clinical Psychology,

37(10), 751–768. https://doi.org/10.1521/jscp.2018.37.10.751

Köksal, T. (2021). 'Society Without Form' in the Digital World. Atatürk University Social Sciences Institute Journal, 25 (3), 1249-1259

Kurek, A., Jose, P. E., & Stuart, J. (2019). 'I did it for the LULZ': How the dark personality predicts online disinhibition and aggressive online behavior in adolescence. Computers in Human Behavior, 98, 31-40.

Lapidot – Lefler, N and Barak, A. (2012). Effects of anonymity, invisibility, and lack of eye-contact on toxic online disinhibition. Computers in Human Behavior 28 (2012) 434–443

Leung, L. (2002). Loneliness, self-disclosure, and ICQ ("I seek you") use. CyberPsychology

& Behavior, 5(3), 241–251. https://doi.org/10.1089/109493102760147240

Morahan-Martin, J., & Schumacher, P. (2003). Loneliness and social uses of the Internet. Computers in Human Behavior, 19(6), 659–671. https://doi.org/10.1016/S0747-5632 (03)00040-2

Mueller-Coyne, J., Voss, C., & Turner, K. (2022). The impact of loneliness on the six dimensions of online disinhibition. *Computers in Human Behavior Reports*, *5*, 100169.

Öztürk, E. ve Çalıcı, C. (2018). Identity, "cyber dissociation" and "cyber alter" in modern society: A theoretical and clinical approach. In E. Öztürk (Ed.), Psychological trauma and dissociation. (ss. 39-47). Türkiye Clinics Publishing House.

Shensa, A., Sidani, J. E., Lin, L. Y., Bowman, N. D., & Primack, B. A. (2015). Social media use and Perceived emotional support among us young adults. Journal of Community Health, 41(3), 541–549. https://doi.org/10.1007/s10900-015-0128-8

Sayar, K. (2013). Özgürlüğün baş dönmesi. Timaş Yayınları.

Suler, J. (2004). The online disinhibition effect. CyberPsychology & Behavior, 7(3), 321–326. https://doi.org/10.1089/1094931041291295

TDK. https://sozluk.gov.tr/, date of access: 12.24.2023

Tokgöz Bakıroğlu, C. (2013). Social sharing networks on the axis of socialization and identity construction. XV. Proceedings of the Academic Informatics Conference. (ss. 1047-1054). Akdeniz University. Oxford Dictionaries, Access: 19.11.2014 http://www.oxforddictionaries.com/definition /english/solipsism.

Williams, D., & Skoric, M. (2005). Internet fantasy violence. A test of aggression in an online game. Communication Monographs, 72, 217–233

Yan, L., & Tan, B. C. Y. (2012). Self-disclosure on online social networks: Motives, context feature, and media capabilities. International Conference on Information Systems, ICIS 2012, 5, 4112–4122.

Zimbardo, P. G. (1969). The human choice. Individuation, reason, and order vs. deindividuation, impulse and chaos. Nebraska Symposium on Motivation, 17, 237–307.

2023
Aralık

Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER-1

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-396-6

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

KRONİK BÖBREK HASTALIĞI OLAN KEDİ VE KÖPEKLERDE BESLENME YÖNETİMİ

Reyda KIYICI, Hasan Altan AKKAN, Mehmet KARACA.....1

BÖLÜM 2

YOĞUN BAKIM HEMŞİRELERİNİN YAŞAM SONU BAKIMA YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI İLE ÖLÜME KARŞI TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Halit YÜCEL, Hüsna ÖZVEREN.....27

BÖLÜM 3

TROMBOSİT KONSANTRASYONLARININ ÇENE CERRAHİSİNDE KULLANIMI

Alperen KALYONCU, Hasan AKPINAR.....57

BÖLÜM 4

DOĞAL AFETLER VE ÇOCUKLAR

Yunus TUNÇ.....77

BÖLÜM 5

HEMŞİRELERİN BAKIM KAVRAMINA İLİŞKİN METAFOR ALGILARI VE BAKIM DAVRANIŞLARI

İmren ALTIN, Hüsna ÖZVEREN.....93

BÖLÜM 6

ERKEN GEBELİK KAYBI

Feden Kübra ÖZDİLEK KIRÇİÇEĞİ.....125

BÖLÜM 7

EKTOPİK GEBELİK VE MEDİKAL TEDAVİSİ

Feden Kübra ÖZDİLEK KIRÇİÇEĞİ.....139

BÖLÜM 8

DİABETES MELLITUS HASTASI KÖPEK VE KEDİLERDE BESLENME YÖNETİMİ

Reyda KIYICI ***159***

BÖLÜM 9

BÖBREK DAMAR VARYASYONLARINA ANATOMİK VE KLİNİK BAKIŞ

Şahi Nur KALKIŞIM, Canan ERTEMOĞLU ÖKSÜZ
Özlem KANBER UZUN ***175***

BÖLÜM 10

NİKEL TİTANYUM EĞE SİSTEMLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Erme ÖVSAY ***191***

BÖLÜM 11

DOĞUM KONTROL HAPLARI VE MEME KANSERİ RİSKİ

Neşe Eray VURAN ***205***

BÖLÜM 12

MEME KANSERİNDE PALYATİF BAKIM

Çağrı AKALIN ***221***

BÖLÜM 13

ARBEİTSGEMEİNSCHAFT GYNÄKOLOGİSCHE ONKOLO-GİE (AGO) 2023 MEME KANSERİ KILAVUZU ÖZETİ

Çağrı AKALIN ***231***

BÖLÜM 14

ARTERİA AXİLLARİS ANATOMİSİ, VARYASYONLARI VE KLİNİK ÖNEMİ

Canan ERTEMOĞLU ÖKSÜZ, Özlem KANBER UZUN,
Şahi Nur KALKIŞIM ***243***

BÖLÜM 15
YARA BAKIMI VE GÜNCEL TEDAVİ YAKLAŞIMLARI
Osman Gökhan GÖKDERE *255*

BÖLÜM 16
ULTRA İŞLENMİŞ BESİNLER VE KIRILGANLIK
Ceren ŞARAHMAN KAHRAMAN, Cansu MEMİÇ İNAN *277*

BÖLÜM 17
KANSERDE MIRNA ARACILI İLAÇ DİRENCİ
Aynur KARADAĞ GÜREL *289*

BÖLÜM 18
OVER KANSERİNDE İLAÇ DİRENCİNİN MEKANİZMALARI
Aynur KARADAĞ GÜREL *311*

BÖLÜM 19
DEJENERASYON SONRASI İNTERVERTEBRAL DİSK DOKUSUNDAKİ HİSTOLOJİK DEĞİŞİKLİKLER
Ayşe İKİNCİ KELEŞ *327*

BÖLÜM 20
BAL ARILARININ FUNGAL HASTALIKLARI VE GÜNCEL TEŞHİS YÖNTEMLERİ: ASCOSPHAERA APIS VE ASPERGILLUS SPP.
Saliha BEDİZ ŞAHİN *337*

BÖLÜM 21
NÖROPLASTİSİTE: DEĞİŞİMİN SÜREKLİLİĞİ
Aslı GİRAY, Sevda ALTUN *355*

BÖLÜM 22
SAĞLIK ORGANİZASYONLARINDA AKREDİTASYON SİSTEMLERİ VE HEMŞİRELİK
Aysun TÜRE, Melek ÖZTÜRK GÜL *371*

KRONİK BÖBREK HASTALIĞI OLAN KEDİ VE KÖPEKLERDE BESLENME YÖNETİMİ

***Reyda KIYICI*[1]**

***Hasan Altan AKKAN*[2]**

***Mehmet KARACA*[3]**

1 Dr. Öğr. Üyesi Reyda KIYICI, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Gıda Tarım Hayvancılık MYO, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Süt ve Besi Hayvanı Yetiştiriciliği Programı, Burdur, Türkiye, rkiyici@mehmetakif.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0667-5477

2 Prof. Dr. Hasan Altan AKKAN, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Burdur, Türkiye, hasanaltanakkan@mehmetakif.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-5115-7687

3 Prof. Dr. Mehmet KARACA, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Veteriner İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Burdur, Türkiye, mkaraca@mehmetakif.edu.tr ORCID ID: 0000-0002-6070-2819

Giriş

Kronik böbrek hastalığı olan kedi ve köpeklerde beslenme hastalığın ilerlemesini yavaşlatma ve aynı zamanda hayatta kalma süresini uzatma potansiyeline sahip olan hastalığın yönetiminin önemli bir bileşenidir. Kronik böbrek hastalığı (KBH) ve protein kaybına neden olan nefropati (PKN) gelişen kedi ve köpeklerde beslenme hedefleri incelenecektir.

Kronik Böbrek Hastalığı

Vücut kompozisyonu

Hayvanın vücut kompozisyonu vücut ağırlığı (VA), vücut kondisyon skoru (VKS) ve kas kondisyon skoru1 yaklaşan kronik böbrek hastalığı (KBH) tanısı hakkında ipuçları verebilir ve ayrıca bunun KBH'li köpek ve kedilerde hayatta kalmayı etkilediği gösterilmiştir (Baldwin, vd., 2010). VA kaybı, kedilerde KBH tanısından 3 yıl kadar öncesinde görülmektedir ve kilo kaybı genellikle hastalığın tanısından sonra artarak devam eder (Freeman, vd., 2016). KBH tanısı konulan ve VA'sı 4,2 kg'ın altında olan kedilerin hayatta kalma oranının, VA'sı 4,2 kg veya daha fazla olan KBH'li kedilere göre daha kısa olduğu görülmüştür (Parker, vd., 2011). KBH olan zayıf köpeklerde (VKS <4/9) hayatta kalma süresinin, VKS 9 üzerinden 4 veya daha fazla olan köpeklere göre daha kısa olduğu ve fazla kiloya sahip köpeklerin (yani, VKS >5/9) ideal ve zayıf olan köpeklere göre daha uzun hayatta kalma süresine sahip olduğu görülmüştür (Pedrinelli, vd., 2020). KBH hastalarında görülen kas kaybı çok faktörlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar (1) yaşa bağlı olarak gelişen kas kaybı, sarkopeni; (2), inflamatuar sitokinlerden etkilenen kas kaybı, kaşeksi; (3) spesifik diyet manipülasyonu ve/veya kalori alımının azalması nedeniyle protein ve amino asit (AA) alımında azalmaya bağlı olarak ortaya çıkan kas kaybı olarak listelenebilir (Wang & Mitch, 2014). Beslenme bozuklukları ve metabolik bozukluklarla birlikte, protein-enerji kaybı şekillenir ve bunun sonucunda KBH olgularında yaygın olarak kaşeksi gelişir. Bu durum canlının yaşam kalitesinin düşmesine, morbidite ve mortalitenin artmasına katkıda bulunur (Carrero, vd., 2018) (Şekil 1) (Parker, 2021).

Kas kütle skorları normal olan KBH'li köpeklerin, kas kaybı olan köpeklere göre daha uzun hayatta kalma oranlarına sahip oldukları görülmektedir (Pedrinelli, vd., 2020). Kaşeksiyi hem insan hem de veteriner hekimliğinde daha iyi tanımlamak ve anlamak için araştırmalar devam etmektedir. Yapılan çeşitli çalışmalarla köpeklerde ve kedilerde kas kütlesini ölçmek için ultrason muayenesi ve bilgisayarlı tomografi taramalarının diğer araştırma yöntemleriyle karşılaştırıldığında daha fazla klinik yararlılığa sahip olduğu doğrulanmıştır (Rayhel, vd., 2020). Kaşeksiyi ve bunun morbidite ve mortalite üzerindeki etkilerini daha iyi tanımlayabil-

Kaynaklar

Baldwin K, Buffington T, Freeman LM, et al. (2010), AAHA nutritional assessment guidelines for dogs and cats. *J Am Anim Hosp Assoc,* 46:285–96.

Barber PJ, Elliott J. (1998), Feline chronic renal failure: calcium homeostasis in 80 cases diagnosed between 1992 and 1995. *J Small Anim Pract,* 39:108–16.

Bartges JW. (2012), Chronic kidney disease in dogs and cats. *Vet Clin North Am,* 42:669–92.

Boyd LM, Langston C, Thompson K, et al. (2008), Survival in cats with naturally occurring chronic kidney disease. *J Vet Intern Med*, 22:1111–7.

Brown S, Wlliott J, Francey T, et al. (2013), Consensus recommendations for standard therapy for glomerular disease in dogs. *J Vet Intern Med,* 27:S27–43.

Bushinsky DA. (2001), Acid-base imbalance and the skeleton. *Eur J Nutr,* 40: 238–44.

Campbell SJ, Marks SL, Yoshimoto SK, et al. (2006), Complications and outcomes of one-step low-profile gastrostomy devices for long-term enteral feeding in dogs and cats. *J Am Anim Hosp Assoc,* 42:197–206.

Carrero JJ, Thomas F, Nagy K, et al. (2018), Global prevalence of protein-energy wasting in kidney disease: a meta-analysis of contemporary observational studies from the international society of renal nutrition and metabolism. *J Ren Nutr*, 28:380–92.

Crivellenti LZ, Borin-Crivellenti S, Fertal KL, et al. (2017), Occult gastrointestinal bleeding is a common finding in dogs with chronic kidney disease. *Vet Clin Pathol,* 46:132–7.

De Brito Galva˜o JF, Parker V, Schenck PA, et al. (2017), Update on feline ionized hypercalcemia. *Vet Clin North Am,* 47:273–92.

Dobenecker B, Hertel-Bo¨hnke P, Webel A, et al. (2018), Renal phosphorus excretion in adult healthy cats after the intake of high phosphorus diets with either calcium monophosphate or sodium monophosphate. *J Anim Phys Anim Nutr*, 102: 1759–65.

Dzanis DA. (1998), Regulatory aspects of diets, supplements, and nutraceuticals. *Clin Tech Small Anim Pract,*13:193–6.

Elliott J, Barber PJ. (1998), Feline chronic renal failure: clinical findings in 80 cases diagnosed between 1992 and 1995. *J Small Anim Pract,* 39:78–85.

Elliott J, Syme HM, Reubens E, et al. (2003), Assessment of acid-base status of cats with naturally occurring chronic renal failure. *J Small Anim Pract,* 44:65–70.

Finco DR, Brown SA, Crowell WA, et al. (1992), Effects of dietary phosphorus and protein in dogs with chronic renal failure. *Am J Vet Rew*, 53:2264–71.

Foster JD. (2016), Update on mineral and bone disorders in chronic kidney disease. *Vet Clin North Am,* 46:1131–49.

Freeman LM, Lachaud MP, Matthews S, et al. (2016), Evaluation of weight loss over time in cats with chronic kidney disease. *J Vet Intern Med,* 30:1661–6.

function: a 2-year study in healthy aged cats. *J Vet Intern Med*, 27:507–15.

Geddes RF, Elliott J, Syme HM. (2013), The effect of feeding a renal diet on plasma fibroblast growth factor 23 concentrations in cats with stable azotemic chronic kidney disease. *J Vet Intern Med*, 27:1354–61.

Geddes RF, van den Broek DHN, Chang Y, et al. (2021), The effect of attenuating dietary phosphate restriction on blood ionized calcium concentrations in cats with chronic kidney disease and ionized hypercalcemia. *J Vet Intern Med.* https://doi.org/10.1111/jvim.16050.

Hall JA, Fritsch DA, Jewell DE, et al. (2019), Cats with IRIS stage 1 and 2 chronic kidney disease maintain body weight and lean muscle mass when fed food having increased caloric density, and enhanced concentrations of carnitine and essential amino acids. *Vet Rec*, 184:190–200.

Hanna RM, Ghobry L, Wassef O, et al. (2020), A practical approach to nutrition, proteinenergy wasting, sarcopenia, and cachexia in patients with chronic kidney disease. *Blood Purif,* 49:202–11.

Hostutler RA, DiBartola SP, Chew DJ, et al. (2006), Comparison of the effects of Daily and intermittent-dose calcitriol on serum parathyroid hormone and ionized calcium concentrations in normal cats and cats with chronic renal failure. *J Vet Intern Med,* 20:1307–13.

Ireland LM, Hohenhaus AE, Broussard JD, et al. (2003), A comparison of owner management and complications in 67 cats with esophagostomy and percutaneous endoscopic gastrostomy feeding tubes. *J Am Anim Hosp Assoc*, 39:241–6.

IRIS Treatment Recommendations for CKD. (2020), Available at: http://www.iris-kidney. com/guidelines/recommendations.shtml. Accessed July 6.

Kalantar-Zadeh K, Mehrotra R, Fouque D, et al. (2004), Metabolic acidosis and malnutrition-inflammation complex syndrome in chronic renal failure. *Semin Dial,* 17:455–65.

Kidder AC, Chew D. (2009), Treatment options for hyperphosphatemia in feline CKD: what's out there? *J Feline Med Surg,* 11:913–24.

Kirk CA, Jewell DE, Lowry SR. (2006), Effects of sodium chloride on selected parameters in cats. *Vet Ther,* 7:333–46.

Klinger CJ, Hobi S, Johansen C, et al. (2018), Vitamin D shows in vivo efficacy in a placebo-controlled, double-blinded, randomised clinical trial on canine atopic dermatitis. *Vet Rec,* 182:406–13.

Koppe L, de Oliveira MC, Fouque D. (2019), Ketoacid analogues supplementation in chronic kidney disease and future perspectives. *Nutrients,* 11:2071.

Laflamme DP, Hannah SS. (2013), Discrepancy between use of lean body mass or nitrogen balance to determine protein requirements for adult cats. *J Feline Med Surg*, 15(8):691–7.

Langston C. (2017), Managing fluid and electrolyte disorders in kidney disease. *Vet ClinNorth Am,* 47(2):471–90.

Larsen JA, Parks EM, Heinze CR, et al. (2012), Evaluation of recipes for home-prepared diets for dogs and cats with chronic kidney disease. *J Am Vet Med Assoc,* 240:532–8.

Lenox CE. (2016), Role of dietary fatty acids in dogs & cats. *Todays Vet Pract,* 6:83–8.

Lippi I, Guidi G, Marchetti V, et al. (2014), Prognostic role of the product of serum calcium and phosphorus concentrations in dogs with chronic kidney disease: 31 cases. *J Am Vet Med Assoc,* 245:1135–40.

Markovich JE, Freeman LM, Labato MA, et al. (2015), Survey of dietary and medication practices of owners of cats with chronic kidney disease. *J Feline Med Surg,* 17:979–83.

Marks SL, Kook PH, Papich MG, et al. (2018), ACVIM consensus statement: support for rational administration of gastrointestinal protectants to dogs and cats. *J Vet Intern Med,* 32:1823–40.

McLeland SM, Lunn KF, Duncan CG, et al. (2014). Relationship among serum creatinine, serum gastrin, calcium-phosphorus product, and uremic gastropathy in cats with chronic kidney disease. *J Vet Intern Med,* 28:827–37.

Miller MS, Klamer BG, Chew DJ, et al. (2020), Association between vitamin D metabolites, vitamin D binding protein, and proteinuria in dogs. *J Vet Intern Med,* 34(6):2468–77.

Mirmiran P, Nazeri P, Bahadoran Z, et al. (2018). Dietary Sodium to potassium ratio andthe incidence of chronic kidney disease in adults: a longitudinal follow-up study.Prev Nutr Food Sci, 23:87–93.

Okamoto C, Hayakawa Y, Aoyama T, et al. (2017), Excessively low salt diet damages the heart through activation of cardiac (pro) renin receptor, renin-angiotensinaldosterone, and sympatho-adrenal systems in spontaneously hypertensive rats. *PLoS One,* 12(12):e0189099.

Parker VJ, Fascetti AJ, Klamer BG. (2019), Amino acid status in dogs with protein-losing nephropathy. *J Vet Intern Med,* 33:680–5.

Parker VJ, Freeman LM. (2011), Association between body condition and survival in dogs with acquired chronic kidney Disease. *J Vet Intern Med*, 25:1306–11.

Parker VJ, Freeman LM. (2012), Nutritional management of protein-losing nephropathy in dogs. *Compendium,* E1–5.

Parker VJRA, Beizaei A, Chew DJ. (2020), Effects of calcifediol supplementation on markers of chronic kidney disease - mineral bone disorder (CKD-MBD) in dogs with CKD. *J Vet Intern Med,* 34(6):2497–506.

Pedrinelli V, Lima DM, Duarte CN, et al. (2020),Nutritional and laboratory parameters affect the survival of dogs with chronic kidney disease. *PLoS One,*15: e0234712.

Phillips SL, Polzin DJ. (1998), Clinical disorders of potassium homeostasis. Hyperkalemia and hypokalemia. *Vet Clin North A,* 28:545–64.

Polzin DJ, Churchill JA. (2016), Controversies in veterinary nephrology: renal diets are indicated for cats with international renal interest society chronic kidney disease stages 2 to 4: the pro view. *Vet Clin North Am,* 46:1049–65.

Poole M, Quimby JM, Hu T, et al. (2019), A double-blind, placebo-controlled, randomized study to evaluate the weight gain drug, mirtazapine transdermal ointment, in cats with unintended weight loss. *J Vet Pharmacol Ther,* 42:179–88.

Quimby JM, Brock WT, Moses K, et al. (2015), Chronic use of maropitant for the management of vomiting and inappetence in cats with chronic kidney disease: a blinded, placebo-controlled clinical trial. *J Feline Med Surg*, 17:692–7.

Ramsey JJ. (2012), Determining energy requirements. In: Fascetti AJ, Delaney SJ, editors. Applied veterinary clinical nutrition. 1st edition. *West Sussex: Wiley-Blackwell*, p. 23–45.

Rayhel LH, Quimby JM, Cianciolo RE, et al. (2020), Clinicopathologic and pathologic characteristics of feline proteinuric kidney disease. *J Feline Med Surg.* https://doi.org/10.1177/1098612X20921056.

Rayhel LH, Quimby JM, Green EM, et al. (2020), Intra- and inter-rater reliability in the cross-sectional area of feline lumbar epaxial musculature evaluated via abdominal CT scan. *J Feline Med Surg*, 22(8):721–8.

Reynolds BS, Chetboul V, Nguyen P, et al. (2013), Effects of dietary salt intake on renal

Rhodes L, Zollers B, Wofford JA, et al. (2018), Capromorelin: a ghrelin receptor agonist and novel therapy for stimulation of appetite in dogs. *Vet Med Sci,* 4:3–16.

Ritz E, Koleganova N, Piecha G. (2009), Role of sodium intake in the progression of chronic kidney disease. *J Ren Nutr,* 19:61–2.

Ross S. (2016), Utilization of feeding tubes in the management of feline chronic kidney disease. *Vet Clin North Am,* 46:1099–114.

Rudinsky AJ, Harjes LM, Byron J, et al. (2018), Factors associated with survival in dogs with chronic kidney disease. *J Vet Intern Med,* 32:1977–82.

Sanderson SL, Tetrick M, Brown SA, et al. (2013), Effect of dietary approach on clinical outcome measures in dogs with naturally occurring chronic kidney disease (abstract). *J Anim Physiol Anim Nutr,* 97:1198–9.

Segev G, Fascetti AJ, Weeth LP, et al. (2010), Correction of hyperkalemia in dogs with chronic kidney disease consuming commercial renal therapeutic diets by a potassium-reduced home-prepared diet. *J Vet Intern Med,* 24:546–50.

Shipov A, Shahar R, Sugar N, et al. (2018), The influence of chronic kidney disease on the structural and mechanical properties of canine bone. *J Vet Intern Med,* 32:280–7.

Sieberg LG, Quimby JM. (2020), Retrospective study of the efficacy of oral potassium supplementation in cats with kidney disease. *J Feline Med Surg,* 22: 539–43.

Stockman J, Fascetti AJ, Kass PH, et al. (2013), Evaluation of recipes of home-prepared maintenance diets for dogs. *J Am Vet Med Assoc,* 242:1500–5.

Syme HM, Barber PJ, Markwell PJ, et al. (2002), Prevalence of systolic hypertension in cats with chronic renal failure at initial evaluation. *J Am Vet Med Assoc,* 220:1799–804.

Valerie J, Parker. (2021), Nutritional Management for Dogs and Cats with Chronic Kidney Disease. *Vet Clin Small Anim* 51; 685–710.

Valli VE, Baumal R, Thorer P, et al. (1991), Dietary modification reduces splitting of glomerular basement membranes and delays death due to renal failure in canine X-linked hereditary nephritis. *Lab Invest,* 65:67–73.

Walser M, Hill S, Tomalis EA. (1996), Treatment of nephrotic adults with a supplemented, very low-protein diet. *Am J Kidney Dis,* 28:354–64.

Wang XH, Mitch WE. (2014), Mechanisms of muscle wasting in chronic kidney disease. *Nat Rev Nephrol,* 10:504–16.

Wichert B, Schade L, Gebert S, et al. (2009), Energy and protein needs of cats for maintenance, gestation and lactation. *J Feline Med Surg*,11:808–15.

Wilson SA, Villaverde C, Fascetti AJ, et al. (2019), Evaluation of the nutritional adequacy of recipes for home-prepared maintenance diets for cats. J Am Vet Med Assoc, 254:1172–9.

Wofford JA, Zollers B, Rhodes L, et al. (2018), Evaluation of the safety of daily administration of capromorelin in cats. *J Vet Pharmacol Ther,* 41:324–33.

Woolcock AD, Keenan A, Cheung C, et al. (2017), Thrombocytosis in 715 Dogs. *J Vet Intern Med,* 31:1691–9.

Young LR, Backus RC. (2017), Serum 25-hydroxyvitamin D3 and 24R,25-dihydroxyvitamin D3 concentrations in adult dogs are more substantially increased by oral supplementation of 25-hydroxyvitamin D3 than by vitamin D3. *J Nutr Sci,* 6:e30.

YOĞUN BAKIM HEMŞİRELERİNİN YAŞAM SONU BAKIMA YÖNELİK TUTUM VE DAVRANIŞLARI İLE ÖLÜME KARŞI TUTUMLARININ İNCELENMESİ[1]

Halit YÜCEL[2]

Hüsna ÖZVEREN[3]

1 Bu çalışma, Doç.Dr. Hüsna Özveren danışmanlığında tamamlanmış olan "Yoğun Bakım Hemşirelerinin Yaşam Sonu Bakıma Yönelik Tutum Ve Davranışları İle Ölüme Karşı Tutumlarının İncelenmesi" adlı Yükseklisans tezinden üretilmiştir.

2 Uzman Hemşire, Hitit Üniversitesi. Olçak Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Anestezi Yoğun Bakım, ORCID: 0000-0002-7795-449X

3 Doç.Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ORCID: 0000-0002-2724-5580

GİRİŞ

Günümüzde tıp ve bilim alanındaki teknolojik gelişmeler hastaların yaşam sürelerinin uzamasına, ölümün geciktirilmesine ve hastaneye başvuruların artmasına yol açmıştır. Bu gelişmeler ışığında yaşam sonu bakım kavramı ile daha sık karşılaşılmaktadır (Cimete, 2002; Sucaklı, 2013; Yeloğlu vd., 2014). Aynı zamanda hastaların ev ortamında geçirdikleri yaşam sonu dönemi, son yıllarda hastane ortamında geçirmektedirler. Hastanelere başvurularda ki artış sağlık çalışanlarının yaşam sonu süreçte olan hasta profili ile daha sık karşılaşmasını ve yaşam sonu bakım faaliyetlerinin önemini ortaya koymuştur (Koç ve Sağlam, 2008; Köse vd., 2011).

Yaşam sonu bakım, tedavinin mümkün olmadığı, yaşam kalitesini en üst seviyede tutmayı amaçlayan, hastanın fiziksel, psikososyal ve spiritüel ihtiyaçlarının karşılanmasını hedef alan, ağrısız, acısız, huzurlu bir ölüme hastayı hazırlayan sürecin bütünüdür (Kabalak, Öztürk ve Çağıl, 2013; Sucaklı, 2013). Yaşam sonu bakım sürecinde hasta takibi, tedavi ve bakım hizmetlerini bir arada yürütmek ekip çalışmasını gerektirir (Akçiçek vd., 2013; Özveren vd., 2018). Terminal dönem sürecini yaşayan yoğun bakım hastalarında yaşam sonu bakım hizmetlerini karşılamak işin profesyonelleri olan yoğun bakım hemşirelerine düşmektedir (Bahar, 2007; Özdemir ve Çelik, 2011). Hastanın fiziksel, psikososyal ve spiritüel gereksinimlerin sağlanmasında hasta ve aileye verilecek hizmetlerinin bütününde en büyük rol sahibi yoğun bakım hemşireleridir (Bahar, 2007). Hemşireler, çalıştıkları kliniklerde ölümcül hastalıkla mücadele eden hastalarla ve ölüm olgusuyla sürekli karşılaşmaktadır. Hemşirelik mesleğinin başa çıkılması en zor yönlerinden birisi de ölmek üzere olan hastaların tedavi ve bakım hizmetlerini yerine getirmektir (Brosche, 2007; Cimete, 2002). Ölüm olgusuyla daha fazla karşılaşılan yoğun bakım ünitelerinde, hemşireler bu süreçleri daha sık yaşamaktadırlar (Cimete, 2002; İnci ve Öz, 2012). Yaşam sonu süreçte ve ölmek üzere olan hastaların bakımında aktif rol alan hemşirelerin hastanın bakım ve tedavi protokolünü uygulayabilmesi, hasta ve ailesi ile olan iletişim ve etkileşimi sürdürebilmesi sürecin yönetimi noktasında önemli rolleri vardır. Hastaların fiziksel, psikososyal ve spiritüel ihtiyaçlarının belirlenmesi çözüm yollarının bulunması, hasta ve ailesinin yaşadıkları korku ve karşılaştıkları stres ile baş etmesinde, hastanın iyilik halinin sağlanması, ağrı ve acının azaltılmasında, gerekli hallerde rahat ölümün oluşmasında hemşirelere bir takım sorumluluklar düşmektedir (Elçigil, 2012; Olgun ve Yavuz Van Giersbergen, 2013; Özçelik vd., 2014). Hemşirelerin sorumluluklarını benimseyip, kaliteli bir bakım hizmeti sunabilmesi için yaşam sonu dönem ve ölüme ilişkin, önce kendi algılarının farkında olması, kendi duygularını tanıması, yeterli bilgi beceri ve yetkinliğe sahip olduğunun farkındalığı içerisinde olması gerekmektedir. Yaşam sonu dönemde ve ölmekte olan hastalara

KAYNAKÇA

Akçiçek, F., Akbulut, G., Fadıloğlu, Ç. (2013). *Palyatif bakım evde ve hastanede. Çalıştay raporu.* Ege Geriatri Derneği Yayınları, İzmir: Meta Basım.

Al-Awamer, A., Downar, J. (2014). Developing a palliative care service model for Muslim Middle Eastern countries. *J Supportive Care in Cancer,* 22(12),32, 53-62.

Alıcılar, H. E., Aylaz, R., Güneş, G., Çöl, M. (2021). Hemşirelerin Ölüme Karşı Tutumları ve İlişkili Faktörler: İki Farklı Hastane Örneği/Hemşirelerin Ölüme Karşısı Tutumları ve İlişkili Faktörler: Farklı İki Hastane Örneği. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*.

Ali, W. G. M., Ayoub, N. S. (2010). Nurses‟ attitudes toward caring for dying patient in Mansoura University Hospitals. *Journal of Medicine and Biomedical Sciences*, 16-23.

Bahar, A. (2007). Ölüm Sürecinde Olan Hasta: Terminal Bakım ve Hospis, *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi,* (2)6, 147-158.

Bilge, A., Embel, N., Kaya, F. G. (2013). Sağlık Profesyoneli Olacak Öğrencilerin Ölüme Karşı Tutumları, Ölüm Kaygıları Arasındaki İlişki Ve Bunları Etkileyen Değişkenler. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi,* 4(3), 119-124.

Birol, L. (2003). *Terminal Evredeki Hasta Bakımı*, Editör: Nuran Akdemir, Leman Birol. İç Hastalıkları ve Hemşirelik Bakımı. (1. Baskı), İstanbul: Vehbi Koç Vakfı SANERC Yayın No: 2, 210.

Brosche, T. A. (2007). A grief team within a healthcare system. *Dimens Crit Care Nursing*, 26(1), 21-28.

Can, R., Tambağ, H., Öztürk, M., Kaykunoğlu, M., Erenoğlu, R., Gümüşoğlu, F. (2020). Yoğun Bakım Hemşirelerinin Ötanazi, Ölüm ve Ölümcül Hastaya Karşı Tutumları. *Lokman Hekim Dergisi,* 10 (2), 190-200.

Cengiz, Z., Yıldırım, H., Kömürkara, S. (2020). Hemşirelerde Kendini Gerçekleştirme, Palyatif Bakıma Yönelik Tutum ve Davranışları Nasıl Etkiler? *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 8(3), 578-589.

Cimete, G. (2002). *Yaşam Sonu Bakım Ölümcül Hastalarda Bütüncül Yaklaşım*, (1. Baskı), İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Costello, J. (2006) Dying well: nurses' experiences of 'good and bad' deaths in hospital. *Journal of Advanced Nursing,* 54(5), 594-601.

Cura, Ş. Ü., ve Ateş, E. (2020). Palyatif Bakım Kliniğinde Çalışan Hemşirelerin Ölmekte Olan Hastaya Bakım Vermede Yaşadıkları Zorluklar. *JAREN*, 6(3), 483-490.

Çevik, B. (2010). *Hemşirelerin Ölüme Ve Ölmekte Olan Bireye Bakım Vermeye İlişkin Tutumları ve Deneyimleri,* (yüksek lisans tezi), Başkent Üniversitesi. Ankara.

De Araújo, M. M. T., Da Silva, M. J. P., Francisco, M. C. P. B. (2004). Nursing the dying: Essential elements in the care of terminally ill patients. *International Nursing Review,* 51(3), 149-158.

Dunn, K. S., Otten, C., Stephens, E. (2005). Nursing Experience and The Care Of Dying Patients. *Oncology Nursing Forum*, 32(1), 97-104.

Elçigil, A. (2012). Palyatif Bakım Hemşireliği. *Gülhane Tıp Dergisi*, 54, 329-334.

Erdoğan, S., Nahcivan, N., Esin, M. N. (2015). Hemşirelikte Araştırma Süreç, Uygulama ve Kritik. (2.Baskı), Nobel Kitap Evi.

Eşer, İ., Khorshid, L., Demir, Y. (2007). Yoğun Bakım Hemşirelerinde Eleştirel Düşünme Eğilimi ve Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* 11(3), 13-22.

Eues, S. K. (2007). End-of-life Care; Improving Quality of Life at the End of life. *Professional Case Management*, 12(6), 339-344

Green, M. J., Schubart, J. R., Whitehead, M. M., Farace, E., Lehman, E., Levi, B. H. (2015). Advance care planning does not adversely affect hope or anxiety among patients with advanced cancer. *J Pain Symptom Manage*, 49, 1088-1096.

Gündüzoğlu, N. Ç., Korhan, E. A., Yıldırım, Y. K., Aykar, F. Ş., Üstün, Ç. (2019). Hemşirelik Öğrencilerinde Merhamet Düzeyi. *Journal of Human Rhythm,* 5(2),104-116.

Hogarth, M., Hajopoulos, K., Young, M., Cowles, N., Churin, J., Hornthal, B., Esserman, L. (2010). The communication and care plan: a novel approach to patient-centered clinical information systems. *Journal of Biomedical Informatics*, 43(5), 6-8.

Işık, E. (2008). *Ölüme Karşı Tutum Ölçeği' nin Türk toplumu için geçerlik ve güvenirliği,* (yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi. İzmir.

Işıl, Ö., Karaca, S. (2009). Ölüm Yaklaşırken Yaşananlar ve Söylenebilecekler: Bir Gözden Geçirme. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanat Dergisi*, 2(1), 82-87.

İnce, F. (2015). *Yoğun Bakım Ünitesinde Çalışan Hemşirelerde Ölüm Kavramı ve Ölüm Kaygısının Araştırılması*, 7, (yüksek lisans tezi), Haliç Üniversitesi. İstanbul.

İnci, F., Öz, F. (2012). Palyatif bakım ve ölüm kaygısı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 4, 178-87.

Kabalak, A. A., Öztürk, H., Çağıl, H. (2013).Yaşam Sonu Bakım Organizasyonu. *Palyatif Bakım. Yoğun Bakım Dergisi*, 11(2), 56-70.

Kahraman, B. B., Bostanoğlu, H. (2012). İç Hastalıkları Yoğun Bakım Ünitelerinde Çalışan Hemşirelerin Hasta İletişiminde Yaşadıkları Güçlüklerin Saptanması. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15, 4.

Kantarcıoğlu, A. Ç. (2018). Zor Ama Zorunlu Bir Konu: Hekimlerin Kötü Haber Vermesi. *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 44(3), 217-219.

Karahisar, F. (2006). *Ölümcül Hasta, Hemşire Ve Hekimlerin Ölüm ve Ötenaziye İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi*, (yüksek lisans tezi), Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Karen. S., Cecile. O., Elizabeth. S. (2005). Nursing Experience and Care of Dying Patients. *Oncology Nursing Forum,* 32(1), 97-103.

Kavas, M. V., Öztuna, D., Çelebi, N. N., Selvi, H., Sayar, D., Akaslan, A. (2012). Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrencilerinde Ölüm ve Ölümcül Hastadan Kaçınıcı Tutum Düzeyleri. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 65(1).

Koç, Z., Sağlam, Z. (2008). Hemşirelik öğrencilerinin yaşam sonu bakım ve ölüm durumuna ilişkin duygu ve görüşlerinin belirlenmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1), 13-21.

Koku, F., Ateş, M. (2016). Terminal Dönem Hasta Bakımının Niteliğini Geliştirmede Hemşirelerin Ölüme İlişkin Deneyim ve Tutumları. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi,* 3, 99-104.

Köse, G., Durmaz, O., Özet, F. G. (2011). *Yoğun bakım ünitelerinde ve yatan hasta katlarında çalışan hemşirelerin ölüme karşı düşünce ve tutumlarının karşılaştırılması*. http://www.acibademhemsirelik.com/bilimsel_calisma/11_Yogunbakimolum.pdf Erişim tarihi: 19.11.2021.

Menekli, T., Fadıloğlu, Ç. (2014). Hemşirelerin ölüm algısının ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* 17(4), 222-229.

Mermer, R. (2020). *Hemşirelerin Palyatif Bakımla İlgili Bilgi Düzeyleri ve Ölüme Karşı Tutumları*, (yüksek lisans tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. Nevşehir.

Mersin, S., Göger, S. (2017). Expectations and preferences in case of diagnosing a fatal disease: A qualitative study. *Gülhane Med J,* 59, 73-78.

Okuroğlu, G. K., Bahçecik, N., Alpar, Ş. E. (2014). Felsefe ve Hemşirelik Etiği. *Kilikya Felsefe Dergisi,* 1, 53-60.

Olgun, Ş., Yavuz Van Giersbergen, M. (2018). Kanıta Dayalı Uygulamalar: Yaşam Sonu Dönemde Yetişkin Bireyin Hemşirelik Bakımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,* 34 (3), 179-191.

Önsöz, S. B. (2013). *Yoğun Bakım Hemşirelerinin Ölüme Karşı Tutumları İle Ruhsal Durumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi,* (yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi. İzmir.

Özcan, A. (1996). *Hemşire Hasta İlişkisi ve İletişim*, İzmir: Saray Tıp Kitapevleri.

Özçelik, H., Fadıloğlu, Ç., Karabulut, B., Uyar, M., Elbi, H., Eyigör, S., Sertöz, Ö. Ö., Eyigör, C., Bıçaklı, D. H., Çalışkan, Z., Özaydemir, G., Güzel, Y., Yıldırım, Y. K. (2014). Kanser hastasının palyatif bakımında vaka yönetimine dayalı multidispliner bakım protokolü. *Ağrı,* 26(2), 47-56.

Özdemir, Z., Çelik, S. Ş. (2011). Terminal dönemde olan hastanın bakımı. *Türkiye Klinikleri Journal of Nursing Sciences,* 3(2), 81-88.

Özen, D. (2008). *Huzurevinde Yaşayan Yaşlılarda Ölüm Kaygısının Günlük Yaşam İşlevlerine Etkisi*. (yüksek lisans tezi), Haliç Üniversitesi. İstanbul.

Özveren, H., Kırca, K., Gülnar, E., Güneş, N. (2018). Palyatif Bakım Dersinin Öğrencilerin Palyatif Bakıma İlişkin Bilgisine Etkisi. *G.O.P. Taksim E.A.H. JAREN*, 4(2), 100-107.

Özyalçın, D. (2019). *Kanser Hastaları, Yakınları ve Hemşirelerin Ölüme ve İyi Ölüme İlişkin Görüşleri*. (yüksek lisans tezi), Başkent Üniversitesi. Ankara.

Sağlık Bakanlığı Eğitim Standartları. (2015). https://khgmsaglikbakimdb.saglik.gov.tr/Eklenti/4097/0/yogun-bakim-hemsireligi-sep-standartlari-revizyon-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 02.12.2021)

Sönmez Benli, S., Yıldırım, A. (2017). Hemşirelerde Yaşam Doyumu ve Ölüme Karşı Tutum Arasındaki İlişki. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(4), 167-179.

Sucaklı, M. H. (2013). Ölmekte Olan Hasta Ve Yaşam Sonu Bakım*. Turkish Journal of Family Medicine And Primary Care,* 7(3), 52-57.

Şahin, M. (2016). *Hemşirelerde Ölüm Kaygısı, Ölmekte Olan Hastaya Bakım Vermeye İlişkin Tutumlar ve Etkileyen Faktörler,* (yüksek lisans tezi), Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

Tortumluoğlu, G. (2004). Transkültürel Hemşirelik Ve Kültürel Bakım Modeli Örnekleri. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* 8(2), 47-56.

Ünsal, S. (2008). *Yoğun Bakım Hemşirelerinin Ölüm Hakkındaki Düşünceleri Ve Yaşadıkları Anksiyetenin Karşılaştırılması,* 10-11, (yüksek lisans tezi), Haliç Üniversitesi. İstanbul.

Wong, P. T., Reker, G. T., Gesser, G. (1994). Death Attitude Profile-Revised: A Multidimensional Measure of Attitudes Toward Death. Death anxiety handbook: *Research, instrumentation, and application*, 121, 121-148.

Yalçınkaya, S. Ö. (2016). *"Yoğun Bakım Hemşirelerinin Yaşam Sonu Bakıma Yönelik Tutum Ve Davranışları Ölçeği"nin Türk Kültürüne Uyarlanması: Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışması,* 44, (yüksek lisans tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi. Bolu.

Yamaç, D., Ceyhun, B. (1999). Kanser hastasına doğru bilgi verme. *Hekimler Birliği Vakfı Tıbbi Etik Dergisi,* 7(1), 34-44.

Yeloğlu, Ç. H., Güveli, H., Hocaoğlu, Ç. (2014). *Son Dönem Hastalarında Psikiyatrik Yaklaşım*. Literatür Sempozyum, 1(2), 43-50.

Yılmaz, E., Vermişli, S. (2015). Yoğun Bakımda Çalışan Hemşirelerin Ölüme ve Ölmekte Olan Bireye Bakım Vermeye İlişkin Tutumları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 2(2), 41-46.

Zomorodi, M., Lynn, M. (2011). Instrument Development Measuring Critical Care Nurses'Attitudies and Behaviours with End-of-Life-Care. *Nurs Res,* 59(4), 234-240.

TROMBOSİT KONSANTRASYONLARININ ÇENE CERRAHİSİNDE KULLANIMI

Alperen KALYONCU[1]
Hasan AKPINAR[2]

1 Uzm. Dt. Alperen KALYONCU / Ordu Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi ORCID: 0000-0002-6740-7812
2 Dr. Öğr. Üyesi Hasan AKPINAR / Afyon Sağlık Bilimleri Üniversitesi ORCID: 0000-0001-5304-3897

1. Trombositler

Trombositler, insan kanında hemostatik, immünolojik ve inflamatuar süreçlerde görev alan hücre elementleridir. İnflamasyon, rejenerasyon ve bağışıklık fonksiyonu ile ilgili çok sayıda granül içermektedirler. (Andia & Abate, 2013) Trombositler ayrıca hastalık patolojisi ile ilişkili kronik inflamasyonun temel biyolojik sürecine katılmaktadırlar.

Trombositler megakaryositler tarafından üretilirler. Bu üretim süreci temel olarak kemik iliğinde meydana gelir. İnsanlarda trombosit sayısını tam kanın litresi başına 150-400x10^9 trombosit düzeyinde tutmak için, kemik iliği megakaryositlerinden günde yaklaşık 100 milyar yeni trombosit üretilmelidir. (Thon & Italiano, 2012)

Doku hasarının meydana gelmesini takiben bölgeye gelen trombositler fibrin pıhtısı oluştururlar. İnflamatuar hücreler için geçici bir iskelet görevi görerek erken dönem onarım sürecini yönlendiren sitokin, kemokin ve büyüme faktörlerinin salınımı yaparlar. Ayrıca proliferatif faza büyüme ve anjiojenik faktör salınımı ile katkıda bulunurlar. Vasküler endotelyal büyüme faktörü, hepatosit büyüme faktörü ve fibroblast büyüme faktörünün salınımıyla başlatılan anjiogeneze ek olarak stromal hücrelerden üretilen faktör salgılanmasıyla kemik iliğinden türetilen endotel progenitörlerin toplanmasını uyarırlar.

2. Trombosit Konsantrasyonlarının Tarihçesi

Otolog trombosit ürünleri, hastanın kendisinden alınan kanın özel yöntemler kullanıldıktan sonra istenilen duruma getirilerek tekrar hastada kullanıldığı plazma sıvılarıdır.

Başlangıçta şiddetli kanamalarda hemostaz sağlanması için kullanım alanı bulan trombosit konsantrasyonları zamanla fibrin matrisin adeziv özellikleri ve yüksek miktarda büyüme faktörü içermesi nedeniyle doku rejenerasyonlarında da kullanılmaya başlanmıştır. Bu amaçla ilk olarak 70'li yıllarda Matras tarafından fibrin yapıştırıcısı tariflenmiştir. (H Matras, 1970) Plazmadaki farklı fibrinojen konsantrasyonları, üretim maliyeti gibi nedenlerle kullanım alanları sınırlanmıştır. (Dohan Ehrenfest, Rasmusson, & Albrektsson, 2009; Vinaya Kumar & Shubhashini, 2013)

1954 yılında Kingsley, 'trombositten türetilmiş yara iyileşme faktörleri' ile ilk trombositten zengin plazma tanımlamasını yapmıştır. (O'Sullivan & Ní Ríordáin, 2022)

Uzun yıllar kullanılan trombositten zengin plazmanın, hazırlama protokolünde standardizasyonun olmaması, pıhtılaşma ve fibrin pıhtısı oluşumunu önleyerek doğal iyileşme sürecine müdahale eden antikoagülan ilavesi ve kullanılan sığır trombinine karşı gelişen antikor yanıtın

Kaynakça

Ajwani, H., Shetty, S., Gopalakrishnan, D., Kathariya, R., Kulloli, A., Dolas, R. S., & Pradeep, A. R. (2015). Comparative evaluation of platelet-rich fibrin biomaterial and open flap debridement in the treatment of two and three wall intrabony defects. *Journal of International Oral Health : JIOH*, *7*(4), 32–37. Retrieved from /pmc/articles/PMC4409793/

Almeida Barros Mourão, C. F. De, Valiense, H., Melo, E. R., Freitas Mourão, N. B. M., & Maia, M. D. C. (2015). Obtenção da fibrina rica em plaquetas injetável (I-PRF) e sua polimerização com enxerto ósseo: Nota técnica. *Revista Do Colegio Brasileiro de Cirurgioes*, *42*(6), 421–423. https://doi.org/10.1590/0100-69912015006013

Amable, P. R., Carias, R. B. V., Teixeira, M. V. T., Da Cruz Pacheco, Í., Corrêa Do Amaral, R. J. F., Granjeiro, J. M., & Borojevic, R. (2013). Platelet-rich plasma preparation for regenerative medicine: Optimization and quantification of cytokines and growth factors. *Stem Cell Research and Therapy*, *4*(3), 67. https://doi.org/10.1186/scrt218

Amato, B., Farina, M. A., Campisi, S., Ciliberti, M., Di Donna, V., Florio, A., … Compagna, R. (2019). CGF treatment of leg ulcers: A randomized controlled trial. *Open Medicine (Poland)*, *14*(1), 959–967. https://doi.org/10.1515/med-2019-0113

Andia, I., & Abate, M. (2013, September). Platelet-rich plasma: Underlying biology and clinical correlates. *Regenerative Medicine*, Vol. 8, pp. 645–658. Regen Med. https://doi.org/10.2217/rme.13.59

Andia, I., & Maffulli, N. (2013, December). Platelet-rich plasma for managing pain and inflammation in osteoarthritis. *Nature Reviews Rheumatology*, Vol. 9, pp. 721–730. Nat Rev Rheumatol. https://doi.org/10.1038/nrrheum.2013.141

Anitua, E., Aguirre, J. J., Algorta, J., Ayerdi, E., Cabezas, A. I., Orive, G., & Andia, I. (2008). Effectiveness of autologous preparation rich in growth factors for the treatment of chronic cutaneous ulcers. *Journal of Biomedical Materials Research - Part B Applied Biomaterials*, *84*(2), 415–421. https://doi.org/10.1002/jbm.b.30886

Anitua, E., Flores, J., & Alkhraisat, M. H. (2016). Transcrestal Sinus Lift Using Platelet Concentrates in Association to Short Implant Placement: A Retrospective Study of Augmented Bone Height Remodeling. *Clinical Implant Dentistry and Related Research*, *18*(5), 993–1002. https://doi.org/10.1111/cid.12383

Anitua, E., Sánchez, M., Orive, G., & Andía, I. (2007). The potential impact of the preparation rich in growth factors (PRGF) in different medical fields. *Biomaterials*, *28*(31), 4551–4560. https://doi.org/10.1016/j.biomaterials.2007.06.037

Barbon, S., Stocco, E., Macchi, V., Contran, M., Grandi, F., Borean, A., … De Caro, R. (2019, April 1). Platelet-rich fibrin scaffolds for cartilage and tendon regenerative medicine: From bench to bedside. *International Journal of Molecular Sciences*, Vol. 20. Int J Mol Sci. https://doi.org/10.3390/ijms20071701

Barrientos, S., Stojadinovic, O., Golinko, M. S., Brem, H., & Tomic-Canic, M. (2008, September). Growth factors and cytokines in wound healing. *Wound Repair and Regeneration*, Vol. 16, pp. 585–601. Wound Repair Regen. https://doi.org/10.1111/j.1524-475X.2008.00410.x

Bausset, O., Giraudo, L., Veran, J., Magalon, J., Coudreuse, J. M., Magalon, G., … Sabatier, F. (2012). Formulation and storage of platelet-rich plasma homemade product. *BioResearch Open Access*, *1*(3), 115–123. https://doi.org/10.1089/biores.2012.0225

Bilginaylar, K. (2019). Comparison of the clinical outcomes of buccal advancement flap versus platelet-rich fibrin application for the immediate closure of acute oroantral communications. *Journal of Craniofacial Surgery*, *30*(1), E45–E49. https://doi.org/10.1097/SCS.0000000000004958

Bousnaki, M., Bakopoulou, A., & Koidis, P. (2018, February 1). Platelet-rich plasma for the therapeutic management of temporomandibular joint disorders: a systematic review. *International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, Vol. 47, pp. 188–198. Int J Oral Maxillofac Surg. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2017.09.014

Caymaz, M. G., & Uyanık, L. O. (2022). TROMBOSİTTEN ZENGİN ÜRÜNLER VE DİŞ HEKİMLİĞİNDEKİ UYGULANMA ALANLARI. *Sağlık Akademisi Kastamonu*, *7*(1), 143–164. https://doi.org/10.25279/sak.541936

Chen, L., Cheng, J., Cai, Y., Zhang, J., Yin, X., & Luan, Q. (2023). Efficacy of concentrated growth factor (CGF) in the surgical treatment of oral diseases: a systematic review and meta-analysis. *BMC Oral Health*, *23*(1), 1–16. https://doi.org/10.1186/s12903-023-03357-5

Choudhury, S., Dutta, A., Gupta, N., & Pal, D. K. (2022). Interposing layer of fibrin glue: A new horizon in vesico-vaginal fistula repair. *Urologia Journal*, *89*(3), 484–487. https://doi.org/10.1177/03915603211004748

Choukroun, J., Adda, F., Schoeffler, C., & Vercelle, A. (2001). Une opportunit?? en paro-implantologie: Le PRF. *Implantodontie*, *42*, 55–62.

Choukroun, J., & Ghanaati, S. (2018). Reduction of relative centrifugation force within injectable platelet-rich-fibrin (PRF) concentrates advances patients' own inflammatory cells, platelets and growth factors: the first introduction to the low speed centrifugation concept. *European Journal of Trauma and Emergency Surgery*, *44*(1), 87–95. https://doi.org/10.1007/s00068-017-0767-9

Cieslik-Bielecka, A., Bielecki, T., Gazdzik, T. S., Cieslik, T., & Szczepanski, T. (2008). Improved treatment of mandibular odontogenic cysts with platelet-rich gel. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology and Endodontology*, *105*(4), 423–429. https://doi.org/10.1016/j.tripleo.2007.07.039

Cortese, A., Pantaleo, G., Borri, A., Caggiano, M., & Amato, M. (2016). Platelet-rich fibrin (PRF) in implant dentistry in combination with new bone regenerative technique in elderly patients. *International Journal of Surgery Case Reports*, *28*, 52–56. https://doi.org/10.1016/j.ijscr.2016.09.022

Del Fabbro, M., Bortolin, M., & Taschieri, S. (2011, September 1). Is autologous platelet concentrate beneficial for post-extraction socket healing? A systematic review. *International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, Vol. 40, pp. 891–900. Churchill Livingstone. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2011.04.009

Del Fabbro, Massimo, Bucchi, C., Lolato, A., Corbella, S., Testori, T., & Taschieri, S. (2017, August 1). Healing of Postextraction Sockets Preserved With Autologous Platelet Concentrates. A Systematic Review and Meta-Analysis. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, Vol. 75, pp. 1601–1615. W.B. Saunders. https://doi.org/10.1016/j.joms.2017.02.009

Dohan Ehrenfest, D. M., Rasmusson, L., & Albrektsson, T. (2009, March). Classification of platelet concentrates: from pure platelet-rich plasma (P-PRP) to leucocyte- and platelet-rich fibrin (L-PRF). *Trends in Biotechnology*, Vol. 27, pp. 158–167. Trends Biotechnol. https://doi.org/10.1016/j.tibtech.2008.11.009

Duman, S., Kaya, O., & Üçpunar, H. (2022). Trombositten zengin plazma (PRP) ve türevleri (PRF–PRGF). *TOTBİD Dergisi*, *21*(5), 515–520. https://doi.org/10.5578/totbid.dergisi.2022.71

El-Anwar, M. W., Nofal, A. A. F., Khalifa, M., & Quriba, A. S. (2016). Use of autologous platelet-rich plasma in complete cleft palate repair. *Laryngoscope*, *126*(7), 1524–1528. https://doi.org/10.1002/lary.25868

El-Komy, M. H. M., Hassan, A. S., Raheem, H. M. A., Doss, S. S., El-Kaliouby, M., Saleh, N. A., & Saleh, M. A. (2015). Platelet-rich plasma for resistant oral erosions of pemphigus vulgaris: A pilot study. *Wound Repair and Regeneration*, *23*(6), 953–955. https://doi.org/10.1111/wrr.12363

Elayah, S. A., Liang, X., Sakran, K. A., Xie, L., Younis, H., Alajami, A. E., … Na, S. (2022). Effect of concentrated growth factor (CGF) on postoperative sequel of completely impacted lower third molar extraction: a randomized controlled clinical study. *BMC Oral Health*, *22*(1), 1–8. https://doi.org/10.1186/s12903-022-02408-7

Elgazzar, R. F., Mutabagani, M. A., Abdelaal, S. E., & Sadakah, A. A. (2008). Platelet rich plasma may enhance peripheral nerve regeneration after cyanoacrylate reanastomosis: a controlled blind study on rats. *International Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *37*(8), 748–755. https://doi.org/10.1016/j.ijom.2008.05.010

Fang, D., Li, D., Li, C., Yang, W., Xiao, F., & Long, Z. (2022). Efficacy and Safety of Concentrated Growth Factor Fibrin on the Extraction of Mandibular Third Molars: A Prospective, Randomized, Double-Blind Controlled Clinical Study. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *80*(4), 700–708. https://doi.org/10.1016/j.joms.2021.10.005

Feng, M., Wang, Y., Zhang, P., Zhao, Q., Yu, S., Shen, K., … Zhang, Y. (2020). Antibacterial effects of platelet-rich fibrin produced by horizontal centrifugation. *International Journal of Oral Science*, *12*(1), 1–8. https://doi.org/10.1038/s41368-020-00099-w

Fernando de Almeida Barros Mourão, C., Calasans-Maia, M. D., Del Fabbro, M., Le Drapper Vieira, F., Coutinho de Mello Machado, R., Capella, R., … Gomes Alves, G. (2020). The use of Platelet-rich Fibrin in the management of medication-related osteonecrosis of the jaw: A case series. *Journal of Stomatology, Oral and Maxillofacial Surgery*, *121*(1), 84–89. https://doi.org/10.1016/j.jormas.2019.02.011

Ghanaati, S., Booms, P., Orlowska, A., Kubesch, A., Lorenz, J., Rutkowski, J., … Choukroun, J. (2014). Advanced platelet-rich fibrin: A new concept for cell- Based tissue engineering by means of inflammatory cells. *Journal of Oral Implantology*, *40*(6), 679–689. https://doi.org/10.1563/aaid-joi-D-14-00138

Gollapudi, M., Bajaj, P., & Oza, R. R. (2022). Injectable Platelet-Rich Fibrin - A Revolution in Periodontal Regeneration. *Cureus*, *14*(8). https://doi.org/10.7759/cureus.28647

González-Sánchez, J. G., & Jiménez-Barragán, K. (2011). Cierre de fístulas nasopalatinas recurrentes con plasma rico en factores de crecimiento en pacientes con paladar hendido. *Acta Otorrinolaringologica Espanola*, *62*(6), 448–453. https://doi.org/10.1016/j.otorri.2011.06.006

Güvenç, S., Durmuşlar, M., & Ballı, U. (2022). The Effects of Injectable Platelet-Rich Fibrin on Implant Stability. *The International Journal of Oral & Maxillofacial Implants*, *37*(6), 1145–1150. https://doi.org/10.11607/jomi.9629

Isler, S. C., Soysal, F., Ceyhanlı, T., Bakırarar, B., & Unsal, B. (2018). Regenerative surgical treatment of peri-implantitis using either a collagen membrane or concentrated growth factor: A 12-month randomized clinical trial. *Clinical Implant Dentistry and Related Research*, *20*(5), 703–712. https://doi.org/10.1111/cid.12661

Jo, C. H., Roh, Y. H., Kim, J. E., Shin, S., & Yoon, K. S. (2013). Optimizing platelet-rich plasma gel formation by varying time and gravitational forces during centrifugation. *Journal of Oral Implantology*, *39*(5), 525–532. https://doi.org/10.1563/AAID-JOI-D-10-00155

Kasnak, G., & Fıratlı, H. E. (2017). İmplant Çevresi Yumuşak Doku Miktarının Arttırılmasında Trombositten Zengin Fibrin Kullanımı. *Türkiye Klinikleri Periodontoloji - Özel Konular*, *3*(3), 158–163. Retrieved from https://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-implant-cevresi-yumusak-doku-miktarinin-arttirilmasinda-trombositten-zengin-fibrin-kullanimi-80669.html

Kawase, T., Kamiya, M., Kobayashi, M., Tanaka, T., Okuda, K., Wolff, L. F., & Yoshie, H. (2015). The heat-compression technique for the conversion of platelet-rich fibrin preparation to a barrier membrane with a reduced rate of biodegradation. *Journal of Biomedical Materials Research - Part B Applied Biomaterials*, *103*(4), 825–831. https://doi.org/10.1002/jbm.b.33262

Kececi, Y., Ozsu, S., & Bilgir, O. (2014). A cost-effective method for obtaining standard platelet-rich plasma. *Wounds*, *26*(8), 232–238. Retrieved from https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/25860639/

Kulkarni, M. R., Thomas, B. S., Varghese, J. M., & Bhat, G. S. (2014). Platelet-rich fibrin as an adjunct to palatal wound healing after harvesting a free gingival graft: A case series. *Journal of Indian Society of Periodontology*, *18*(3), 399–402. https://doi.org/10.4103/0972-124X.134591

Lee, H. M., Shen, E. C., Shen, J. T., Fu, E., Chiu, H. C., & Hsia, Y. J. (2020). Tensile strength, growth factor content and proliferation activities for two platelet concentrates of platelet-rich fibrin and concentrated growth factor. *Journal of Dental Sciences*, *15*(2), 141–146. https://doi.org/10.1016/j.jds.2020.03.011

Maddheshiya, N., Srivastava, A., Rastogi, V., Shekhar, A., Sah, N., & Kumar, A. (2023). Platelet-rich plasma protein as a therapeutic regimen for oral lichen planus: An evidence-based systematic review. *National Journal of Maxillofacial Surgery*, *14*(1), 22. https://doi.org/10.4103/njms.njms_504_21

Manjunatha, V. A., Damera, T. K., Kumar T K, A., Chandini, V. S., Popat, T., & Vala, D. (2022). Novel Albumin Gel-platelet-rich fibrin mixture (Alb-PRF); where do we stand? *International Journal of Clinical Biochemistry and Research*, *8*(4), 239–241. https://doi.org/10.18231/j.ijcbr.2021.051

Martínez-Martínez, A., Ruiz-Santiago, F., & García-Espinosa, J. (2018). Platelet-rich plasma: myth or reality? *Radiologia*, *60*(6), 465–475. https://doi.org/10.1016/j.rx.2018.08.006

Matras, H. (1970). [Effect of various fibrin preparations on reimplantations in the rat skin]. *Osterreichische Zeitschrift Fur Stomatologie*, *67*(9), 338–359. Retrieved from https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/4917644/

Matras, Helene. (1982). The use of fibrin sealant in oral and maxillofacial surgery. *Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *40*(10), 617–622. https://doi.org/10.1016/0278-2391(82)90108-2

Mazzocca, A. D., McCarthy, M. B. R., Chowaniec, D. M., Cote, M. P., Romeo, A. A., Bradley, J. P., … Beitzel, K. (2012). Platelet-rich plasma differs according to preparation method and human variability. *Journal of Bone and Joint Surgery*, *94*(4), 308–316. https://doi.org/10.2106/JBJS.K.00430

Mehta, M., Rai, P., & Shetty, D. (2020). Concentrated growth factor: A review. *International Journal of Dentistry and Oral Science*, Vol. 7, pp. 799–803. SciDoc Publishers. https://doi.org/10.19070/2377-8075-20000157

Mihaylova, Z., Mitev, V., Stanimirov, P., Isaeva, A., Gateva, N., & Ishkitiev, N. (2017, January 2). Use of platelet concentrates in oral and maxillofacial surgery: an overview. *Acta Odontologica Scandinavica*, Vol. 75, pp. 1–11. Acta Odontol Scand. https://doi.org/10.1080/00016357.2016.1236985

Mijiritsky, E., Assaf, H. D., Peleg, O., Shacham, M., Cerroni, L., & Mangani, L. (2021). Use of PRP, PRF and CGF in periodontal regeneration and facial rejuvenation-a narrative review. *Biology*, *10*(4). https://doi.org/10.3390/biology10040317

Miron, R. J., Moraschini, V., Fujioka-Kobayashi, M., Zhang, Y., Kawase, T., Cosgarea, R., … Sculean, A. (2021, May 1). Use of platelet-rich fibrin for the treatment of periodontal intrabony defects: a systematic review and meta-analysis. *Clinical Oral Investigations*, Vol. 25, pp. 2461–2478. Clin Oral Investig. https://doi.org/10.1007/s00784-021-03825-8

Mozzati, M., Gallesio, G., Arata, V., Pol, R., & Scoletta, M. (2012). Platelet-rich therapies in the treatment of intravenous bisphosphonate-related osteonecrosis of the jaw: A report of 32 cases. *Oral Oncology*, *48*(5), 469–474. https://doi.org/10.1016/j.oraloncology.2011.12.004

Nagaveni, N., Reddy, B. P., Umashankar, K., Pranav, B., Reddy, S., & Radhika, N. (2010). Efficacy of platelet-rich-plasma (PRP) in bone regeneration after cyst enucleation in pediatric patients - A clinical study. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, *35*(1), 81–87. https://doi.org/10.17796/jcpd.35.1.q69168v5268234k9

Navarro, M. R., Asín, M., Martínez, A. M., Molina, C., Navarro, V., Pino, A., … Anitua, E. (2015). Plasma rich in growth factors (PRGF) for the treatment of androgenetic alopecia. *European Journal of Plastic Surgery*, *38*(6), 437–442. https://doi.org/10.1007/s00238-015-1116-z

Nisar, N., Nilesh, K., Parkar, M. I., & Punde, P. (2020). Extraction socket preservation using a collagen plug combined withplatelet-rich plasma (PRP): A comparative clinico-radiographic study. *Journal of Dental Research, Dental Clinics, Dental Prospects*, *14*(2), 139–145. https://doi.org/10.34172/joddd.2020.028

O'Sullivan, L., & Ní Ríordáin, R. (2022, February 1). Autologous platelet concentrates in oral surgery: protocols, properties, and clinical applications. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology and Oral Radiology*, Vol. 133, pp. 156–164. Mosby. https://doi.org/10.1016/j.oooo.2021.05.013

Öncü, E., & Erbeyoğlu, A. (2019). Enhancement of Immediate Implant Stability and Recovery Using Platelet-Rich Fibrin. *The International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry*, *39*(2), e58–e63. https://doi.org/10.11607/prd.2505

Öncü, E., & Kaymaz, E. (2017). Assessment of the effectiveness of platelet rich fibrin in the treatment of Schneiderian membrane perforation. *Clinical Implant Dentistry and Related Research*, *19*(6), 1009–1014. https://doi.org/10.1111/cid.12528

Pavlovic, V., Ciric, M., Jovanovic, V., Trandafilovic, M., & Stojanovic, P. (2021). Platelet-rich fibrin: Basics of biological actions and protocol modifications. *Open Medicine (Poland)*, *16*(1), 446–454. https://doi.org/10.1515/med-2021-0259

Perez, A. G. M., Lana, J. F. S. D., Rodrigues, A. A., Luzo, A. C. M., Belangero, W. D., & Santana, M. H. A. (2014). Relevant Aspects of Centrifugation Step in the Preparation of Platelet-Rich Plasma. *ISRN Hematology*, *2014*, 1–8. https://doi.org/10.1155/2014/176060

Pietrzak, W. S., An, Y. H., Kang, Q. K., Demos, H. A., & Ehrens, K. H. (2007). Platelet-rich and platelet-poor plasma: Development of an animal model to evaluate hemostatic efficacy. *Journal of Craniofacial Surgery*, *18*(3), 559–567. https://doi.org/10.1097/scs.0b013e318052fe1f

Prakash, S., & Thakur, A. (2011, March 1). Platelet Concentrates: Past, Present and Future. *Journal of Maxillofacial and Oral Surgery*, Vol. 10, pp. 45–49. Springer. https://doi.org/10.1007/s12663-011-0182-4

Qin, J., Wang, L., Sun, Y., Sun, X., Wen, C., Shahmoradi, M., & Zhou, Y. (2016). Concentrated growth factor increases Schwann cell proliferation and neurotrophic factor secretion and promotes functional nerve recovery in vivo. *International Journal of Molecular Medicine*, *37*(2), 493–500. https://doi.org/10.3892/ijmm.2015.2438

Qin, J., Wang, L., Zheng, L., Zhou, X., Zhang, Y., Yang, T., & Zhou, Y. (2016). Concentrated growth factor promotes Schwann cell migration partly through the integrin β1-mediated activation of the focal adhesion kinase pathway. *International Journal of Molecular Medicine*, *37*(5), 1363–1370. https://doi.org/10.3892/ijmm.2016.2520

Qu, C., Luo, F., Hong, G., & Wan, Q. (2021). Effects of platelet concentrates on implant stability and marginal bone loss: a systematic review and meta-analysis. *BMC Oral Health*, *21*(1), 1–16. https://doi.org/10.1186/s12903-021-01929-x

Riaz, R., Ravindran, C., Ramkumar, & Nandakumar. (2010). Efficacy of Platelet Rich Plasma in Sinus Lift Augmentation. *Journal of Maxillofacial and Oral Surgery*, *9*(3), 225–230. https://doi.org/10.1007/s12663-010-0033-8

Rodella, L. F., Favero, G., Boninsegna, R., Buffoli, B., Labanca, M., Scarì, G., … Rezzani, R. (2011). Growth factors, CD34 positive cells, and fibrin network analysis in concentrated growth factors fraction. *Microscopy Research and Technique*, *74*(8), 772–777. https://doi.org/10.1002/jemt.20968

Shetty, N. R., & Menaka, K. B. (2023, March 1). Effect of platelet concentrates on the treatment outcome of peri implantitis: A systematic review. *Journal of Indian Society of Periodontology*, Vol. 27, pp. 140–145. Wolters Kluwer -- Medknow Publications. https://doi.org/10.4103/jisp.jisp_622_21

Soliman, S. M., Mahmoud, A. Y., Elsayed, A. A., Hashish, M. A., & Mohammed, M. F. S. (2019). Evaluation of Autologous Platelet Rich Fibrin in Cleft Palate Repair. *The Egyptian Journal of Hospital Medicine*, *77*(5), 5752–5758. https://doi.org/10.21608/ejhm.2019.63231

Strauss, F. J., Stähli, A., & Gruber, R. (2018). The use of platelet-rich fibrin to enhance the outcomes of implant therapy: A systematic review. *Clinical Oral Implants Research*, *29*(Suppl Suppl 18), 6–19. https://doi.org/10.1111/clr.13275

Su, F., Tong, M. W., Lansdown, D. A., Luke, A., Ma, C. B., Feeley, B. T., … Zhang, A. L. (2023). Leukocyte-Poor Platelet-Rich Plasma Injections Improve Cartilage T1ρ and T2 and Patient-Reported Outcomes in Mild-to-Moderate Knee Osteoarthritis. *Arthroscopy, Sports Medicine, and Rehabilitation*, *5*(3), e817–e825. https://doi.org/10.1016/j.asmr.2023.04.009

Thon, J. N., & Italiano, J. E. (2012). Platelets: Production, morphology and ultrastructure. *Handbook of Experimental Pharmacology*, *210*(210), 3–22. https://doi.org/10.1007/978-3-642-29423-5_1

Tunali, M., Özdemir, H., Küçükodaci, Z., Akman, S., & Firatli, E. (2013). In vivo evaluation of titanium-prepared platelet-rich fibrin (T-PRF): A new platelet concentrate. *British Journal of Oral and Maxillofacial Surgery*, *51*(5), 438–443. https://doi.org/10.1016/j.bjoms.2012.08.003

Upadhayaya, V., Arora, A., & Goyal, A. (2017). Bioactive Platelet Aggregates: Prp, Prgf, Prf, Cgf And Sticky Bone. *IOSR Journal of Dental and Medical Sciences*, *16*(05), 05–11. https://doi.org/10.9790/0853-1605060511

Vaswani, B., & Bajaj, P. (2022). Titanium-Platelet Rich Fibrin. *JOURNAL OF RESEARCH IN MEDICAL AND DENTAL SCIENCE*, *10*(10), 220–223. Retrieved from https://www.jrmds.in/articles/titaniumplatelet-rich-fibrin-94288.html

Vidhale, G., Jain, D., Jain, S., Godhane, A., & Pawar, G. (2015). Management of radicular cyst using platelet-rich fibrin & iliac bone graft - A case report. *Journal of Clinical and Diagnostic Research*, *9*(6), ZD34–ZD36. https://doi.org/10.7860/JCDR/2015/13368.6136

Vinaya Kumar, R., & Shubhashini, N. (2013). Platelet rich fibrin: A new paradigm in periodontal regeneration. *Cell and Tissue Banking*, *14*(3), 453–463. https://doi.org/10.1007/s10561-012-9349-6

Wasterlain, A. S., Braun, H. J., & Dragoo, J. L. (2012). Contents and Formulations of Platelet-Rich Plasma. *Operative Techniques in Orthopaedics*, *22*(1), 33–42. https://doi.org/10.1053/j.oto.2011.11.001

Yewale, M., Bhat, S., Kamath, A., Tamrakar, A., Patil, V., & Algal, A. S. (2021). Advanced platelet-rich fibrin plus and osseous bone graft for socket preservation and ridge augmentation – A randomized control clinical trial. *Journal of Oral Biology and Craniofacial Research*, *11*(2), 225–233. https://doi.org/10.1016/j.jobcr.2021.01.016

Yuan, T., Zhang, C., & Zeng, B. (2008). Treatment of chronic femoral osteomyelitis with platelet-rich plasma (PRP): A case report. *Transfusion and Apheresis Science*, *38*(2), 167–173. https://doi.org/10.1016/j.transci.2008.01.006

Zotti, F., Albanese, M., Rodella, L. F., & Nocini, P. F. (2019, January 2). Platelet-rich plasma in treatment of temporomandibular joint dysfunctions: Narrative review. *International Journal of Molecular Sciences*, Vol. 20. Multidisciplinary Digital Publishing Institute (MDPI). https://doi.org/10.3390/ijms20020277

DOĞAL AFETLER VE ÇOCUKLAR

Yunus TUNÇ[1]

1 Öğr. Gör., Iğdır Üniversitesi E-mail: yunustunc_49@hotmail.com ORCİD: 0000-0003-0762-9728

Giriş

Her yıl çok sayıda insan doğal afetlerden etkilenmektedir. Çocuklar bu tür olaylardan sonra hayatlarını kaybetme, zihinsel veya fiziksel olarak acı çekme riskiyle karşı karşıyadır. Doğal afetlerin ve bunlardan etkilenen insanların sayısında katlanarak bir artış olmuştur (Midtbust et al., 2018). Gelişmekte olan ülkeler, kaynak eksikliği, yoksulluk, yetersiz altyapı, vasıflı işgücü eksikliği ve afetlere ilişkin farkındalığın ve bilginin düşük olması gibi çeşitli zorluklar nedeniyle afetlere daha yatkındır. Bu afetler, kırsal veya kentsel olsun, herhangi bir sosyoekonomik gruba ait tüm toplulukları etkilemektedir, ancak etkiler daha çok savunmasız olanlar üzerinde, özellikle de kadınlar, çocuklar, sağlık sorunu yaşayan kişiler ve yaşlılar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu hassas gruplar arasında fiziksel, sosyal ve psikolojik hassasiyetler nedeniyle afetlerden en olumsuz etkilenenler çocuklardır. Yetişkinlerin yaşadığı doğrudan felaket tehditlerine ek olarak çocuklar, gelişimin farklı fiziksel, zihinsel, duygusal, bilişsel ve sosyal aşamalarıyla ilişkili belirli zorluklarla da karşılaşabilirler. Çoklu tehlikelerin olduğu bir ortamda en kötü mağdurlar çocuklardır. Afet sırasında kendi başlarının çaresine bakamadıkları veya kaçamadıkları için başlangıçta fiziksel acılar nedeniyle, daha sonra felaketten sonra ailelerinin ayrılması veya evlerinin kaybı nedeniyle psikolojik acı çekmektedir (Niazi et al., 2022).

Doğal afetler birçok farklı tehlike türünden kaynaklanır ve geniş çapta yıkıma, sıklıkla ölüm ve yaralanmaya neden olur. Olayın boyutu ve ciddiyeti çoğu zaman sistemlerin ve hizmetlerin yanıt verme kapasitesini zayıflatır ve bu da önemli miktarda altyapı ve tesis kaybına neden olur. Sonrasında devam eden stres etkenleri ve sosyal bozulma, orijinal olayın travmasına katkıda bulunur ve yıllar sonra zihinsel sağlığı ve refahı azaltabilir (Gibbs et al., 2019). Çocukların psikolojik sıkıntıları, genç yaşları ve afet durumlarıyla daha az deneyime sahip olmaları nedeniyle tetiklenen psikolojik kırılganlık ile ilişkilidir. Çocukların psikolojik hassasiyetini etkileyen faktörler arasında yaşam tehdidi, okul/ev hasarı, çevrede yaralanma ve ölüm görmek, açlık ve susuzlukla yaşamak zorunda kalmak gibi diğer yaşam stresi etkenleri yer almaktadır. Erken yaşta yaşanan olumsuz travma, kişi üzerinde ömür boyu ciddi olumsuz etkiler bırakabileceğinden, psikolojik acılar daha uzun sürme eğilimindedir. Sonuç olarak çocuklar travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), anksiyete, duygusal sıkıntı, depresyon ve uyku bozukluklarıyla karşı karşıya kalabilirler (Niazi et al., 2022). Etkilenen çocukların sayısı, hayatta kalma oranını artırmaya ve sonraki etkileri azaltmaya yönelik adımlar geliştirmenin önemli olduğunu göstermektedir. Doğal afetler nedeniyle ciddi etkilere maruz kalma riski taşıyan çok sayıda çocuk göz önüne alındığında, bu grup arasında hayatta kalma ve dayanıklılığı teşvik edecek adımlar atılmalıdır (Midtbust et al., 2018).

KAYNAKÇA

Abel, M.R., Hambrick, E.P. & Vernberg, E.M. (2021). Talking with children about natural disasters: maternal acknowledgment, child emotion talk, and child posttraumatic stress symptoms. *Child Youth Care Forum, 50*, 947–968.

Baggerly, J., & Exum, H.A. (2007). Counseling children after natural disasters: guidance for family therapists. *The American Journal of Family Therapy, 36*(1), 79-93.

Barrett, E. J., Martinez-Cosio, M., & Barron Ausbrooks, C. Y. (2008). The school as a source of support for Katrina-evacuated youth. *Children, Youth and Environments, 18*(1), 202–236.

Cadamuro, A., Versari, A., Vezzali, L., & Trifiletti, E. (2016) Preventing the detrimental effect of posttraumatic stress in young children: The role of theory of mind in the aftermath of a natural disaster. *European Journal of Developmental Psychology, 13*(1), 52-66.

Chemtob, C., Nomura, Y., & Abramovitz, R. (2008). Impact of conjoined exposure to the World Trade Center attacks and to other traumatic events on the behavioral problems of preschool children. *Arch of Pediatric and Adolescent Medicine, 162(*2), 126–133.

Codreanu, T., Celenza, A., & Jacobs, I. (2014). Does disaster education of teenagers translate into better survival knowledge, knowledge of skills, and adaptive behavioral change? A systematic literature review. *Prehospital and Disaster Medicine, 29*(6), 629–642.

Compas, B.E., Connor-Smith, J.K., Saltzman, H., Thomsen, A.H., & Wadsworth, M.E. (2001). Coping with stress during childhood and adolescence: problems, progress, and potential in theory and research. *Psychol Bull, 127*(1), 87–127.

Dorsey, S., McLaughlin, K. A., Kerns, S. E. U., Harrison, J. P., Lambert, H. K., Briggs, E. C., Revillion Cox, J., & Amaya-Jackson, L. (2017). Evidence base update for psychosocial treatments for children and adolescents exposed to traumatic events. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 46*(3), 303–330.

Ferreira, R.J., Buttell, F. & Cannon, C. (2018). Ethical ıssues in conducting research with children and families affected by disasters. *Curr Psychiatry Rep 20,* 42.

Fivush, R., Berlin, L. J., Sales, J. M., Mennuti-Washburn, J., & Cassidy, J. (2003). Functions of parent–child reminiscing about emotionally negative events. *Memory, 11*(2), 179–192.

Fothergill, A. (2017). *Children, youth, and disaster.* Oxford Research Encyclopedia of Natural Hazard Science.

Fothergill, A., & Peek, L. (2015). *Children of Katrina.* Austin: University of Texas Press.

Freeman, C., Nairn, K., & Gollop, M. (2015). Disaster impact and recovery: What children and young people can tell us. *KōTuitui: New Zealand Journal of Social Sciences Online, 10*(2), 103–115.

Galvan, M.S., Lueke, A.E., Mansfield, L.T.E., & Smith, C.A. (2021). A systematic research review: How to best treat post-traumatic stress disorder in children post-natural disaster. *Journal of Human Behavior in the Social Environment, 31*(6), 701-715.

Gibbs, L., Nursey, J., Cook, J., Ireton, G., Alkemade, N., Roberts, M., Gallagher, H.C., Bryant, R., Block, K., Molyneaux, R., et al. (2019). Delayed disaster ımpacts on academic performance of primary school children. *Child Dev., 90*, 1402–1412.

Gil-Rivas, V., Holman, E. A., & Silver, R. C. (2004). Adolescent vulnerability following the September 11th terrorist attacks: A study of parents and their children. *Applied Developmental Science, 8,* 130–142.

Gil-Rivas, V., Silver, R. C., Holman, E. A., McIntosh, D. N., & Poulin, M. (2007). Parental response and adolescent adjustment to the September 11, 2001 terrorist attacks. *Journal of Traumatic Stress, 20,* 1063–1068.

Gordon-Hollingsworth, A. T., Thompson, J. E., Geary, M. A., Schexnaildre, M. A., Lai, B. S., & Kelley, M. L. (2015). Social Support Questionnaire for Children: Development and initial validation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development, 49*(2), 1–23.

Grant, L., & Schonfeld, D. (2015). *Emergency and disaster preparedness in schools*. In: Gereige RS, Zenni EA, eds. School Health: Policy and Practice. 7th ed. Elk Grove Village, IL: American Academy of Pediatrics.

Hafstad, G.S., Haavind, H. & Jensen, T.K. (2012). Parenting after a natural disaster: a qualitative study of norwegian families surviving the 2004 Tsunami in Southeast Asia. J *Child Fam Stud 21*, 293–302.

Jieling, C., & Xinchun, W. (2017). Post-traumatic stress symptoms and post-traumatic growth among children and adolescents following an earthquake: A latent profile analysis. *Child and Adolescent Mental Health, 22*(1), 23–29.

Kronenberg, M. E., Hansel, T. C., Brennan, A. M., Osofsky, H. J., Osofsky, J. D., & Lawrason, B. (2010). Children of Katrina: Lessons learned about post-disaster symptoms and recovery patterns. *Child Development, 81*, 1241–1259.

La Greca, A. M., & Silverman, W. K. (2011). Interventions for youth following disasters and acts of terrorism. In P. C. Kendall (Ed.), *Child and adolescent therapy. Cognitive-behavioral procedures* (4th ed., pp. 324–344). New York, NY: Guilford Press.

Lai, B. S., La Greca, A. M., Auslander, B. A., & Short, M. B. (2013). Children's symptoms of posttraumatic stress and depression after a natural disaster: Comorbidity and risk factors. *Journal of Afective Disorders, 146,* 71–78.

Lai, B.S, Osborne, M.C., Piscitello, J., Self-Brown, S., & Kelley, M.L. (2018). The relationship between social support and posttraumatic stress symptoms among youth exposed to a natural disaster. *European Journal of Psychotraumatology, 9*(2).

Lai, B.S., Esnard, A.-M., Wyczalkowski, C., Savage, R., & Shah, H. (2019). Trajectories of school recovery after a natural disaster: risk and protective factors. *Risk, Hazards & Crisis in Public Policy, 10,* 32-51.

Laible, D. (2004). Mother-child discourse in two contexts: Factors that predict diferences in the quality and emotional content of the discourse and the consequences of those diferences for socioemotional development. *Developmental Psychology, 40,* 979–992.

Landreth, G. L. (2002). *Play therapy: The art of the relationship*, 2nd ed , Bristol, PA : Accelerated Development.

Le Roux, I.H., & Cobham, V.E. (2022). Psychological Interventions for children experiencing ptsd after exposure to a natural disaster: a scoping review. *Clin Child Fam Psychol Rev., 25*, 249–282.

Lynch, J., Wathen, W., Tham, E., Mahar, P. & Berman, S. (2010). Disasters and their effects on children. *Adv Pediatr, 57,* 7-31.

Masten, A.S., & Motti-Stefanidi, F. (2020). Multisystem resilience for children and youth in disaster: reflections in the context of COVID-19. *ADV RES SCI 1,* 95-106.

Midtbust, L.G.H., Dyregrov, A. & Djup, H.V. (2018). Communicating with children and adolescents about the risk of natural disasters. *European Journal of Psychotraumatology, 9*(2).

Miller-Slough, R. L., & Dunsmore, J. C. (2016). Parent and friend emotion socialization in adolescence: Associations with psychological adjustment. *Adolescent Research Review, 1*(4), 287–305.

Moore, K. W., & Varela, R. E. (2010). Correlates of long-term posttraumatic stress symptoms in children following Hurricane Katrina. *Child Psychiatry and Human Development, 41*(2), 239–250.

Mutch, C. (2015). The role of schools in disaster settings: learning from the 2010-2011 New Zealand Earthquakes. *International Journal of Educational Development 41,* 283–291.

Mutch, C., & Gawith, E. (2014). The New Zealand earthquakes and the role of schools in engaging children in emotional processing of disaster experiences. *Pastoral Care in Education, 32*(1), 54-67.

Niazi, I.U.H.K., Rana, I. A., Arshad, H.S.H., Lodhi, R. H., Najam, F.A. & Jamshed, A. (2022). Psychological resilience of children in a multihazard environment: An index-based approach Int. *J. Disaster Risk Reduct. 83*, 103397.

Olness, K. (2022). Children's mental health at times of disasters: a narrative review. *Pediatr Med., 5*(17).

Pfefferbaum, B., Nitiéma, P., & Newman, E. (2019). A Meta-analysis of Intervention Effects on Depression and/or anxiety in youth exposed to political violence or natural disasters. *Child Youth Care Forum 48*, 449–477.

Pfefferbaum, B., Noffsinger, M.A., Wind, L.H., & Allen, J.R. (2014). Children's coping in the context of disasters and terrorism. *J Loss Trauma, 9*(1), 78–97.

Phillips, D., Prince, S., & Schiebelhut, L. (2004). Elementary school children's responses 3 months after the September 11 terrorist attacks: A study in Washington, DC. *American Journal of Orthopsychiatry, 74*, 509–528.

Powell, T., & Thompson, S. J. (2016). Enhancing coping and supporting protective factors after a disaster: findings from a quasi-experimental study. *Research on Social Work Practice, 26*(5), 539-549.

Proctor, L., Fauchier, A., Oliver, P., Ramos, M. C., Rios, M. A., & Margolin, G. (2007). Family context and young children's responses to earthquake. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 48,* 941–949.

Raccanello, D., Rocca, E., Barnaba, V. et al. (2023). Coping strategies and psychological maladjustment/adjustment: a meta-analytic approach with children and adolescents exposed to natural disasters. *Child Youth Care Forum, 52,* 25–63.

Reifels, L., Pietrantoni, L., Prati, G., Kim, Y., Kilpatrick, D. G., Dyb, G., … O'donnell, M. (2013). Lessons learned about psychosocial responses to disaster and mass trauma: An international perspective. *European Journal of Psychotraumatology, 4*(1), 22897.

Rifai, H. S. (2012). *Hurricane ımpacts on critical ınfrastructure. ın after ıke: severe storm prediction, ımpact, and recovery on the Texas Gulf Coast*, ed. P.B. Bedient. College Station, TX: Texas A&M University Press, 122–137.

Scheeringa, M. S., & Zeanah, C. H. (2008). Reconsideration of harm's way: Onsets and comorbidity patterns of disorders in preschool children and their caregivers following hurricane Katrina. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 37*(3), 508–518.

Schonfeld, D.J. & Demaria, T. (2015). Providing psychosocial support to children and families in the aftermath of disasters and crises. *Pediatrics, 136*(4), 1120–1130.

Schonfeld, D.J. (2002). *How to Prepare for and Respond to a Crisis*. 2nd ed. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.

Shelby, J. S. (2000). *Brief therapy with traumatized children: A developmental perspective*. In Short-term play therapy for children , Edited by: Kaduson , H. G. and Schaefer. New York: The Guilford Press.

Speier, A. H. (2000). Disaster relief and crisis counseling . In *Psychosocial Issues for Children and Adolescents in Disasters* , Rockville, MD : Center for Mental Health Services.

Wang, C., Chan, C. L. W., & Ho, R. T. H. (2013). Prevalence and trajectory of psychopathology among child and adolescent survivors of disasters: A systematic review of epidemiological studies across 1987–2011. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 48*(11), 1697–1720.

HEMŞİRELERİN BAKIM KAVRAMINA İLİŞKİN METAFOR ALGILARI VE BAKIM DAVRANIŞLARI [1]

***İmren ALTIN*[2]**

***Hüsna ÖZVEREN*[3]**

1 Bu çalışma, Doç.Dr. Hüsna Özveren danışmanlığında tamamlanmış olan "Hemşirelerin Bakım Kavramına İlişkin Metafor Algıları Ve Bakım Davranışları" adlı Yükseklisans tezinden üretilmiştir.

2 Uzman Hemşire, Hitit Üniversitesi, Tıp Fakültesi Dekanlığı, ORCID: 0009-0004-2064-6076

3 Doç.Dr. Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Bölümü, ORCID: 0000-0002-2724-5580

GİRİŞ

Hemşirelik insanın varoluşundan günümüze kadar topluma hizmet vermek için insanın gereksinimlerinden doğan birey, aile ve toplumun sağlığını korumak, geliştirmek ve bakım vermek üzere ortaya çıkan bir meslektir (Öztunç, 2014). Teknolojideki değişiklikler, toplum yapısının değişmesi, bireylerde bakım almadaki beklentinin artması, işverenin hemşirelerden taleplerinin artması, hastaneler arasındaki rekabetin artması gibi sebepler hemşirelerin rollerini değiştirmiş ve hemşirelerin çağdaş rol tanımlarında önemli gelişmelere neden olmuştur (Algıer, Abbasoğlu, Hakverdioğlu, Ökdem ve Göçer, 2005; Erol, 2016; Göğüş, 2016; Koçak, Albayrak ve Duman, 2014). Hemşireliğin çağdaş rolleri arasında, karar verici, savunucu, yönetici, rehabilite edici, rahatlatıcı, iletişim sağlayıcı, eğitici, araştırıcı, tedavi edici, danışman ve bakım verici rolü vardır (Aştı ve Karadağ, 2014). Hemşirelerin bu çağdaş rollerinden en önemlisi ve değişmeyen tek rolü bakım verici rolüdür.

Sağlık alanında bilgi ve teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, bakımın önemi de artmaya başlamıştır. Özellikle son zamanlarda toplumdaki yaşlı birey sayısının artması ve kronik hastalıkların çoğalması teşhis ve tedavi yöntemlerindeki maliyetin artmasına neden olurken hastane yöneticilerinin maliyet azaltma çabaları bakım gereksinimini ön plana çıkarmıştır (Yılmaz, 2005). Bireyler yaşamlarının her döneminde bakıma ihtiyaç duyarlar ve hemşireler bireyleri bütüncül olarak değerlendirip bu bakım ihtiyaçlarını karşılamakla sorumludurlar (Acaroğlu, 2003; Çınar, 2007). Hemşireleri diğer sağlık personelinden farklı ve özel kılan bakım verme özelliğidir. Wilkin ve Slevin "hemşirelik" terimi ile "bakım" terimininin eş anlamlı olduğunu ve bakımı hemşirelerin bakım verirken mesleki bilgi, beceri, duygu ve deneyimleri ile gerçekleştirdikleri bir işlevi olarak tanımlamıştır (Wilkin ve Slevin, 2004). Leininger (1991) bakımı, "hemşireliğin özü, hemşirelik mesleğinin merkezi ve birleştirici odak noktası" olarak ele almıştır.

Bakım, geçmişten günümüze insanın olduğu tüm kültürlerin içinde her zaman geçerli olmuştur (Bassett, 2001; Khademian ve Vizeshfar, 2008). Bakım, hemşirelik mesleğinin temeli, özü olup; profesyonellik, uzmanlık, hassasiyet gerektiren ve hemşirelerin etik olarak dikkatli olmasını gerektiren bir kavramdır (Cerit ve Çoşkun, 2018; Dinç, 2010; Engster, 2006; Kılıç, 2014). Bakım en az iki kişi ile başlayan ve gelişen bir ilişkidir. Bireyin kendisini iyi hissetmesine yardımcı olan olumlu yöndeki tüm işlevler olarak tanımlanmaktadır. Bakımın işlevleri arasında; psikomotor beceriler, süreçler ve insanlara yardım etmede karar verme, bunun için de empati duyma, şefkat gösterme ve destekleme yer almaktadır (Potter ve Perry, 2005). Bakım, hastaların sağlığını ve refahını artırarak, sağlığın teşvikini ve gelişmesine katkı sağlar (Baldursdottir ve Jonsdottir, 2002).

KAYNAKLAR

Acaroğlu, R., Savcı, C., Bilir, A., Kaya, H., Şendir, M., Örenli, E. ve Temel, Z. (2009). Bir nöroşiruji kliniğinde gece verilen hemşirelik bakımının değerlendirilmesi. *36. Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2 (1), 34-40.

Ahmad, M. M. ve Alasad, J. A. (2004). Predictors of patients' experiences of nursing care in medicalsurgical wards [Hastaların tıbbi-cerrahi servislerde hemşirelerin deneyimlerini tahmin edicileri]. *International Journal of Nursing Practice,* 10, 235–241.

Algıer, L., Abbasoğlu, A., Hakverdioğlu, G., Ökdem, Ş. ve Göçer, S. (2005). Hastaların ve hemşirelerin, hemşirelik girişimlerinin önemini algılamaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* 9 (1), 33-40.

Alligood, M. R. (2013). Introduction to Nursing Theory: Its History, Significance, and Analysis [Hemşirelik kuramına giriş: tarihi, önemi ve analizi]. 8th ed. St. Louis, MO: Elsevier Health Sciences. USA.

Altıok, H.Ö., Şengün, F. ve Üstün, B. (2011). Bakım: kavram analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi,* 4 (3), 137-140.

Arnett, R.C. (1999). Metaphorical guidance: administration as building and renovation [Mecazi rehberlik: bakım ve onarım olarak yönetim]. *Journal of Educational Administration,* 37 (1), 80-89.

Aştı, T. A., Karadağ, A. (2014) Hemşirelik Esasları Hemşirelik Bilim ve Sanatı 1-2. İstanbul. Akademi Basın.

Aydın, H. (2013). *Acil serviste hasta ve hemşirelerin bakım davranışlarının değerlendirilmesi*. (yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Aydın, İ. S., Pehlivan, A. (2010). Türkçe öğretmen adaylarının öğretmen ve öğrenci kavramlarına ilişkin kullandıkları metaforlar. *Turkish Studies,* 5 (3), 818-842.

Aydın, M. (2014). *Bir üniversite hastanesindeki hastaların hemşirelik bakımını algılayışları.* (yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

Babadağ, K.(1997). Yoğun Bakım birimlerinde Etik sorunlar ve Yaklaşımlar. Yoğun Bakım Hemşireleri Dergisi,1(1):13-15

Baldursdottir, G. ve Jonsdottir, H. (2002). The importance of nurse caring behaviors as perceived by patients receiving care at an emergency department [Acil serviste bakım alan hastalar tarafından algılanan hemşire bakım davranışlarının önemi]. *Heart & Lung,* 31 (1), 67-75.

Bassett, C. (2001). Educating for care: a review of the literature [Bakım için eğitmek; literatürün gözden geçirilmesi]. *Nurse Education in Practice,* 1 (2), 64- 72.

Bassett, C. (2002). Nurses' perceptions of care and caring [Hemşirelerin bakım ve bakma algıları]. *International Journal of Nursing Practice,* 8 (8), 8–15.

Bozkurt, E. G. (2012). *Sağlık çalışanlarının hastane, hasta, kalite, hasta güvenliği ve riske bakış açılarının metafor analizi ile değerlendirilmesi*. (yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Boughn, S. ve Lentini, A. (1999). Why do women choose nursing? [Kadınlar neden hemşireliği tercih ediyor?]. *Journal of nursing education,* 38 (4), 156-161.

Birimoğlu, C. ve Ayaz, S. (2015). Hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarını algılamaları. *Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi,* 2 (3), 40-48.

Cerit B. ve Çoşkun, S. (2018). Hasta ve hemşirelerin hemşirelik bakım kalitesine ilişkin algıları. *Turkish Journal of Clinics and Laboratory,* 9 (2), 103-109.

Cerit, Y. (2008). Öğrenci, öğretmen ve yöneticilerin müdür kavramı ile ilgili metaforlara ilişkin görüşleri. *Eğitim ve Bilim,* 33, 147

Cortis, J. D. ve Kendrick, K. (2003). Nursing ethics, caring and culture [Hemşirelik etiği, bakım ve kültür]. *Nursing Ethics,* 10, 77-88.

Çam, O. ve Yıldırım, S. (2010). Hemşirelerde İş Doyumu ve Etkileyen Faktörler. *Turkiye Klinikleri Hemşirelik Bilim Dergisi,* 2 (1), 64-70.

Çelik, S., Ünal, Ü. ve Saruhan, S. (2012). Crrahi kliniklerde çalışan hemşirelerin mesleki profesyonelliklerinin değerlendirilmesi. *Florance Ningtingale Hemşirelik Dergisi,* 20, 193-199.

Çetinkaya, K. S. (2014). Öğrencilerin kendi mesleklerine ilişkin algılarının metafor analizi ile incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* 33, 137-150.

Çınar, E. (2007). *Trakya Üniversitesi Hastanesi ve Edirne Devlet Hastanesi yoğun bakım birimlerinde çalışan hemşirelerin, hemşirelik bakımı hizmetlerinin değerlendirilmesi*. (yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi. Edirne.

Dinç, L. (2010). Bakım kavramı ve ahlaki boyutu. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi,* 17 (2), 74-82.

Engster, D. (2005). Rethinking care theory: the practice of caring and the obligation to care [Bakım teorisini yeniden düşünmek: bakım uygulamaları ve bakım yükümlülüğü]. *Hypatia,* 20 (3): 50-74.

Engster, D. (2006). Care ethics and animal welfare [Bakım etiği ve hayvan refahı]. *Journal of Social Philosophy,* 37, 521-536.

Erickson R. J. ve Grove W. J. C. (2008). Why Emotions Matter: Age, Agitation and Burnout Among Registered Nurses [Neden duygular önemlidir: kayıtlı hemşireler arasında yaş, ajitasyon ve tükenmişlik]. *Online Jounal of Issues in Nursing,* 13, 1-13.

Erol, F. (2016). *Hemşirelerin bakım davranışları ve mesleki profesyonel tutumları*. (yüksek lisans tezi). Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

Eskimez, Z. (2012). *Hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışını algılamaları*. (doktora tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Gadow, S. A. (1985) Nurse and patient: The caring relationship [Hemşire ve hasta: bakım ilişkisi]. In: A.H. Bishop AH, Scudder JR, editors. *Caring, curing, coping: Nurse, physician, patient relationships.* Birmingham: University of Alabama Press; p. 31-43. 18. Van Hooft S. Acting fro

Gardner, D. L. (1992). Career Commitment in Nursing [Hemşirelikte kariyer taahüdü]. *Journal of Professional Nursing,* 8*,* 155–160.

Geçit, Y. ve Gençer, G. (2011). *Sınıf öğretmenliği 1. sınıf öğrencilerinin coğrafya algılarının metafor yoluyla belirlenmesi* (Rize Üniversitesi örneği). *Marmara Coğrafya Dergisi,* 23*,* 1-19.

Göğüş, F. (2016). *Cerrahi hastaların ve cerrahi hemşirelerinin bakım davranışı değerlendirmelerinin karşılaştırılması*. (yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi. Ankara.

Green, A. (2004). Caring behaviors as perceived by nurse practitioners [Hemşirelik çalışanları tarafından algılanan bakım davranışları]. *Journal of the Academy of Nurse Practitioners,* 16 (7), 283-290.

Gül, Ş. (2015). *Bakım kavram analizi: hemşirelerin ve hastaların bakım kavramına ilişkin algılarının incelenmesi*. (doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi. Ankara.

Gülpınar, N., Başkaya, S., Yeşilbudak, Z. ve Boz, İ. (2019) İnfertilite Tedavisi Sırasında Kadınların Algıladıkları Bakım Davranışları ve Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi,* 16 (1): 21-26

Henderson, V. (1966). The nature of nursing: a definition and its ımplications for practice, research and education [Hemşireliğin doğası: bir tanımın uyguama, araştırma ve eğitime etkileri]. New York: Macmillan;

Hillhouse, J. J. ve Adler, C. M. (1997). Investigating Stres Effect Patterns in Hospital Staff Nurses: Results of A Cluster Analysis [Hastane personeli hemşirelerindestres etkili modellerin araştırılması: Kümelenme analizinin sonuçları]. *Social Science Medicine,* 45, 1781-1788.

Kale E. ve Çiçek, Ü. (2015). Hemşirelerin Kendi Mesleklerine İlişkin Metafor Algıları. *Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi*, 2 (3), 142-151.

Kantekin, S. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgiler, tarih ve coğrafya kavramlarıyla ilgili metaforik algılarının metafor analizi yoluyla incelenmesi*. (yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi. Trabzon.

Kardaş, Ç. ve Dinçer, N. Ü. (2022) Bütüncül Hemşirelik Bakımı İçin Metafor Analizi: Bir Puzzle Oluşturmak.Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 15(3), 317-327.

Khademian, Z. ve Vizeshfar, F. (2008). Nursing students' perceptions of the importance of caring behaviors [Hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarının önemine ilişkin algıları]. *Advanced of Nursing*, 61 (4), 456-462.

Kılıç, M. (2014). *Cerrahi girişim geçiren hastalar ile aynı hastalara bakım veren hemşirelerin hemşirelik bakımı algılarının karşılaştırılması*. (yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi. Adana.

Kızılırmak, H. (2022). *Yoğun Bakım Hemşirelerinin Fiziksel Tespit Uygulamaları İle Bakım Davranışları Arasındaki İlişki.* (yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi. Aydın.

Koçak, C., Albayrak, S. A. ve Duman, N. B. (2014). Hemşirelerin bakım verici rollerine ilişkin tutum ölçeği geliştirilmesi: geçerlilik ve güvenirlilik çalışması. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi,* 11 (3i), 16-21.

Kurşun, Ş. (2010). *Genel cerrahi servisinde hasta ve hemşireler tarafından hemşirelik bakım kalitesinin algılanması*. (doktora tezi). İstanbul Üniversitesi. İstanbul.

Kurşun, Ş. ve Kanan, N. (2012). Bakım davranışları ölçeği-24'ün türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi,* 15 (4), 229-235.

Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). Conceptual Metaphor in Everyday Language [Gündelik dilde kavramsal metafor]. *The Journal of Philosophy,* 77 (8), 453-486

Leininger M. M. (1991). Culture Care Diversity and Universality: A Theory of Nursing [Kültürel bakım çeşitliliği ve evrensellik: Hemşirelik kuramı]. K. L. Sitzman, L. W. Eichelberger (Ed.). *Understanding the Work of Nursing Theorist.* 101-109. Canada: Jones & Bartlett Learning.

Milles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook [Nitel veri analizi: Genişletilmiş bir kaynak kitap]. Newbury Park: Sage Publications, CA.

Mlinar, S. (2010). First and third-year student nurses' perceptions of caring behaviors [Birinci ve üçüncü sınıf hemşirelik öğrencilerinin bakım davranışlarına ilişkin algıları]. *Nursing Ethics,* 17 (4), 491-500.

Özkan, H. A. (2014). *Hemşirelikte bilim, felsefe ve bakımın temelleri*. (1. baskı). İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık.

Özpekin, Ö. G., Erdim, A. (2016) *Ameliyathane Hemşirelerinin Mesleki Profesyonelliklerinin İntraoperatif Bakım Kalitesine Etkisinin Değerlendirilmesi*. Turkiye Klinikleri J Nurs Sci 2016;8(4):277-87

Öztunç, G. (2014). Hemşireliğin Doğası. T. Atabek Aştı, A. Karadağ, (Ed.), *Hemşirelik Esasları Hemşirelik Bilimi ve Sanatı 1* (s.25-35). İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık.

Özveren, H., Özden, D. ve Gülnar, E. (2018). Hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin hemşirelik algısı: bir metafor analizi. *Sağlık Bilimleri Dergisi,* 27 (2), 162-169.

Potter P.A. ve Perry, A.G. (2005). Caring in nursing practice, fundementals of nursing [Hemşirelik bakım uygulamalarında, hemşireliğin temel prensipleri]. 6th. Edition, America: Mosby Elsevier

Potter P.A. ve Perry, A.G. (2007). Basic nursing [Temel hemşirelik]. 6th. Edition, Canada: Mosby Elsevier.

Potter P.A. ve Perry, A.G. (2013). Fundamentals of Nursing [Hemşireliğin temel prensipleri].8th. Edition. Canada: Mosby Elsevier.

Rızvanoğlu, K. (2007). *Grafik kullanıcı ara yüzlerinde metaforların kültürlerarası kavranışı (fransa ve türkiye'de bir e-öğrenim sitesi üzerinden karşılaştırmalı bir çalışma)*. (doktora tezi). Marmara Üniversitesi. İstanbul.

Saban, A. (2009). Öğretmen adaylarının öğrenci kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi,* 7(2), 281-326.

Sarafis, P., Rausaki, E., Tsounis, A., Malliarou, M., Lahana, L., Bamidis, P., Niakas, D. ve Papastavrou, E. (2016). The impact of occupational stress on nurses' caring behaviors and their health related quality of life [Mesleki stresin hemşirelerin bakım davranışlarına ve sağlıkla ilgili yaşam kalitelerine etkisi]. *BMC Nursing,*1-9.

Senyuva, E. ve Kaya, H. (2013). Türkiye'de hemşirelik öğrencilerinin internete ilişkin metaforları: kalitatif bir çalışma. *Eurasian Journal of Educational Research,* 50*,* 87-106.

Smerke, J. (1990). Ethical components of caring [Bakımın etik bileşenleri]. *Critical Nursing Clinics of North America,* 2 (3), 509-513.

Terzioğlu, F. ve Taşkın, L. (2008). Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi,* 12 (2), 62-67.

Töremen, F. ve Döş, İ. (2009). İlköğretim öğretmenlerinin müfettişlik kavramına ilişkin metaforik algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi,* 9 (4), 1973-2012.

Watson, J. (1988). Nursing: Human science and Humancare. A theory of nursing. National League for Nursing. New York.

Wilkin, K., Slevin, E. (2004). The meaning of caring to nurses: an investigation into the nature of caring work in an intensive care unit [Hemşirelik bakımının anlamı: yoğun bakım ünitesinde bakım çalışmalarının doğası üzerine bir araştırma]. *Journal of Clinical Nursing,* 13 (1), 50-59.

Wolf, Z. R., Giardino, E. R., Osborne, P. A. ve Ambrose, M. S. (1994). Dimensions of Nurse Caring [Hemşire bakımının boyutları]. *Image the Journal of Nursing Scholarship*, 26 (2), 107- 111.

Wu, Y., Larrabee, J. H. ve Putman, H. P. (2006). Caring Behaviors Inventory: a Reduction of the 42-Item Instrument [Bakım davranışları envanteri: 42 maddelik bir aracın azaltılması]. *Nursing Research,* 55 (1), 18-25.

Yılmaz, M. (2005). Hemşirelik bakım hizmetinin kalitesini geliştirme yolu olarak kanıta dayalı uygulama. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9 (1), 41-48.

Yob, I. M. (2003).Thinking constructively with metaphors [Metaforlarla yapıcı düşünce]. *Studies in Philosophy and Education,* 22, 127-138.

Yürün, Y. (2015). *Hastanede çalışan hemşirelerin hasta bakım davranışlarının belirlenmesi*. (yüksek lisans tezi). Yakın Doğu Üniversitesi. Lefkoşa.

Zembat, R., Tunçeli, H. İ. ve Akşin, E. (2015). Okul öncesi öğretmen adaylarının "okul yöneticisi" kavramına ilişkin algılarına yönelik metafor çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 1 (2), 446-459.

ERKEN GEBELİK KAYBI

Feden Kübra ÖZDİLEK KIRÇİÇEĞİ[1]

1 FEDEN KÜBRA ÖZDİLEK KIRÇİÇEĞİ
OPERATÖR DOKTOR
İSPİR DEVLET HASTANESİ
ORCİD:0000-0002-1322-376X

Erken gebelik kaybı, gebeliğin ilk 12 +6 haftası içinde intrauterin boş bir gebelik kesesi veya fetal kalp aktivitesi olmayan bir embriyo veya gelişimi durmuş fetüs içeren bir gebelik kesesi olan bir gebelik olarak tanımlanır.(1).İlk trimesterde düşük, spontan düşük ve erken gebelik kaybı terimleri birbirinin yerine kullanılmaktadır ve literatürde terminoloji konusunda fikir birliğine varılamamıştır.

Erken gebelik kaybı (EGK) veya düşük, en sık görülen gebelik komplikasyonudur. Gebeliklerin %20'ye varan oranı, gebeliğin ilk 12 haftasında intrauterin gebelik kaybı olarak tanımlanan EKG ile sonuçlanır.(2-5)

İNSİDANS

Erken gebelik kaybı yaygın olarak görülmektedir ve klinik olarak tanınan tüm gebeliklerin %10'unda meydana gelir. Tüm gebelik kaybı vakalarının yaklaşık %80'i ilk trimesterde meydana gelmektedir.(2-5)

Gebeliklerin %10'unda düşük klinik olarak fark edilir, ancak %20 'sinde sadece menstruasyon öncesi veya menstruasyona yakın koryonik gonadotropin düzeylerinde geçici bir artış ile tespit edilebilir.(6) Erken gebelik kaybı yaşayan kadınların çoğunun fertilasyonları normaldir.(7, 8)

ETYOLOJİ VE RİSK FAKTÖRLERİ

Tüm erken gebelik kaybı ile sonuçlanan gebelilerin yaklaşık %50'si fetal kromozomal anormalliklerden kaynaklanmaktadır.(9) Erken gebelik kaybı yaşayan kadınlar arasında gösterilmiş en yaygın risk faktörleri ileri anne yaşı ve önceki gebeliklerinde erken gebelik kaybı öyküsünün olmasıdır.(10, 11)

Erken gebelik kaybı, görünüşte normal çiftlerin %15'inde görülür ve bunların %2 ila %3'ünde tekrarlayabilir. Klasik terim olan tekrarlayan düşük, daha önce canlı doğum olan veya olmayan 3 veya daha fazla ardışık gebelik kaybı olarak tanımlanır ve bu durum kadınların yaklaşık %1 ila %3'ünü etkiler, ancak bazı çalışma grupları ve diğer uzman komiteler tekrarlayan düşükleri 2 veya 2'den daha fazla başarısız gebelik olarak tanımlamaktadır.(6, 7, 9-11) Bu, cinsel açıdan aktif çiftlerin %5'inde görülür ve 35 yaşın üzerindeki kadınlarda risk daha yüksektir. Jaslow ve arkadaşları, aynı partnerle farklı sayıda düşük yapan kadınlar arasında kanıta dayalı tanı testlerinde anormal sonuçların prevalansında hiçbir fark gözlemlemedikleri retrospektif bir çalışma yürüttüler.(8) Bu nedenle bazı klinisyenler ardışık 2 düşükten sonra ileri tetkiklerle araştırması gerektiğini savunmaktadırlar.

20-30 yaş aralığındaki kadınlarda ise tanı alan erken gebelik kaybı sıklığı %9-17 iken, bu oran 35 yaşında %20'den 40 yaşında %40'a ve 45 yaşında %80'e keskin bir şekilde yükselmektedir.(12)

KAYNAKÇALAR

1. Ectopic NIfHaCE, (UK): pamdaimiepoepamNCGM, NICE; 2012. Available at: http://www.nice.org.uk/guidance/cg154/resources/guidance-ectopic-pregnancy-andmiscarriage-pdf. Retrieved January 20 LI.
2. Wang X, Chen C, Wang L, Chen D, Guang W, French J, et al. Conception, early pregnancy loss, and time to clinical pregnancy: a population-based prospective study. Fertility and sterility. 2003;79(3):577-84.
3. Wilcox AJ, Weinberg CR, O'Connor JF, Baird DD, Schlatterer JP, Canfield RE, et al. Incidence of early loss of pregnancy. New England Journal of Medicine. 1988;319(4):189-94.
4. Zinaman MJ, Clegg ED, Brown CC, O'Connor J, Selevan SG. Estimates of human fertility and pregnancy loss. Fertility and sterility. 1996;65(3):503-9.
5. Baird S, Gagnon MD, deFiebre G, Briglia E, Crowder R, Prine L. Women's experiences with early pregnancy loss in the emergency room: A qualitative study. Sexual & reproductive healthcare. 2018;16:113-7.
6. Rai R, Regan L. Recurrent miscarriage. The lancet. 2006;368(9535):601-11.
7. Alijotas-Reig J, Garrido-Gimenez C. Current concepts and new trends in the diagnosis and management of recurrent miscarriage. Obstetrical & gynecological survey. 2013;68(6):445-66.
8. Jaslow CR, Carney JL, Kutteh WH. Diagnostic factors identified in 1020 women with two versus three or more recurrent pregnancy losses. Fertility and sterility. 2010;93(4):1234-43.
9. Lathi RB, Hazard FKG, Heerema-McKenney A, Taylor J, Chueh JT, editors. First trimester miscarriage evaluation. Seminars in reproductive medicine; 2011: © Thieme Medical Publishers.
10. Andersen A-MN, Wohlfahrt J, Christens P, Olsen J, Melbye M. Maternal age and fetal loss: population based register linkage study. Bmj. 2000;320(7251):1708-12.
11. Shahine L, Lathi R. Recurrent pregnancy loss: evaluation and treatment. Obstetrics and Gynecology Clinics. 2015;42(1):117-34.
12. Khalife D, Ghazeeri G, Kutteh W, editors. Review of current guidelines for recurrent pregnancy loss: new strategies for optimal evaluation of women who may be superfertile. Seminars in perinatology; 2019: Elsevier.
13. Obstetricians ACo, Gynecologists. ACOG practice bulletin. Management of recurrent pregnancy loss. Number 24, February 2001.(Replaces technical bulletin number 212, September 1995). American College of Obstetricians and Gynecologists. International journal of gynaecology and obstetrics: the official organ of the International Federation of Gynaecology and Obstetrics. 2002;78(2):179-90.

14. Ball E, Waters N, Cooper N, Talati C, Mallick R, Rabas S, et al. Evidence-based guideline on laparoscopy in pregnancy: commissioned by the British Society for Gynaecological Endoscopy (BSGE) endorsed by the Royal College of Obstetricians & Gynaecologists (RCOG). Facts, views & vision in ObGyn. 2019;11(1):5.

15. Medicine PCotASfR. Definitions of infertility and recurrent pregnancy loss. Fertility and sterility. 2008;90(5):S60.

16. Hoover KW, Tao G, Kent CK. Trends in the diagnosis and treatment of ectopic pregnancy in the United States. Obstetrics & Gynecology. 2010;115(3):495-502.

17. Creanga AA, Shapiro-Mendoza CK, Bish CL, Zane S, Berg CJ, Callaghan WM. Trends in ectopic pregnancy mortality in the United States: 1980–2007. Obstetrics & Gynecology. 2011;117(4):837-43.

18. Rausch ME, Sammel MD, Takacs P, Chung K, Shaunik A, Barnhart KT. Development of a multiple marker test for ectopic pregnancy. Obstetrics & Gynecology. 2011;117(3):573-82.

19. Pennell RG, Needleman L, Pajak T, Baltarowich O, Vilaro M, Goldberg BB, et al. Prospective comparison of vaginal and abdominal sonography in normal early pregnancy. Journal of ultrasound in medicine. 1991;10(2):63-7.

20. Brown DL, Emerson DS, Felker RE, Cartier M, Smith W. Diagnosis of early embryonic demise by endovaginal sonography. Journal of ultrasound in medicine. 1990;9(11):631-6.

21. Abdallah Y, Daemen A, Kirk E, Pexsters A, Naji O, Stalder C, et al. Limitations of current definitions of miscarriage using mean gestational sac diameter and crown–rump length measurements: a multicenter observational study. Ultrasound in obstetrics & gynecology. 2011;38(5):497-502.

22. Seeber BE. What serial hCG can tell you, and cannot tell you, about an early pregnancy. Fertility and sterility. 2012;98(5):1074-7.

23. Luise C, Jermy K, May C, Costello G, Collins WP, Bourne TH. Outcome of expectant management of spontaneous first trimester miscarriage: observational study. Bmj. 2002;324(7342):873-5.

24. Bagratee J, Khullar V, Regan L, Moodley J, Kagoro H. A randomized controlled trial comparing medical and expectant management of first trimester miscarriage. Human reproduction. 2004;19(2):266-71.

25. Jurkovic D, Ross J, Nicolaides K. Expectant management of missed miscarriage. BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology. 1998;105(6):670-1.

26. Creinin MD, Schwartz JL, Guido RS, Pymar HC. Early pregnancy failure—current management concepts. Obstetrical & gynecological survey. 2001;56(2):105-13.

27. Neilson JP, Hickey M, Vazquez JC. Medical treatment for early fetal death (less than 24 weeks). Cochrane Database of Systematic Reviews. 2006(3).

28. Zhang J, Gilles JM, Barnhart K, Creinin MD, Westhoff C, Frederick MM. A comparison of medical management with misoprostol and surgical management for early pregnancy failure. New England Journal of Medicine. 2005;353(8):761-9.

29. Schreiber CA, Creinin MD, Atrio J, Sonalkar S, Ratcliffe SJ, Barnhart KT. Mifepristone pretreatment for the medical management of early pregnancy loss. New England Journal of Medicine. 2018;378(23):2161-70.

30. Kulier R, Kapp N, Gülmezoglu AM, Hofmeyr GJ, Cheng L, Campana A. Medical methods for first trimester abortion. Cochrane database of systematic reviews. 2011(11).

31. Tan PM, Ratnam S, Quek S. Vacuum aspiration in the treatment of incomplete abortion. BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology. 1969;76(9):834-6.

32. Prieto JA, Eriksen NL, Blanco JD. A randomized trial of prophylactic doxycycline for curettage in incomplete abortion. Obstetrics & Gynecology. 1995;85(5):692-6.

33. Bednarek PH, Creinin MD, Reeves MF, Cwiak C, Espey E, Jensen JT. Immediate versus delayed IUD insertion after uterine aspiration. New England Journal of Medicine. 2011;364(23):2208-17.

34. Curtis KM, Tepper NK, Jatlaoui TC, Berry-Bibee E, Horton LG, Zapata LB, et al. US medical eligibility criteria for contraceptive use, 2016. Morbidity and Mortality Weekly Report: Recommendations and Reports. 2016;65(3):1-103.

35. McNamee K, Dawood F, Farquharson R. Recurrent miscarriage and thrombophilia: an update. Current Opinion in Obstetrics and Gynecology. 2012;24(4):229-34.

36. Obstetricians ACo, Gynecologists. Practice bulletin no. 181: prevention of Rh D alloimmunization. Obstet Gynecol. 2017;130(2):e57-e70.

37. McNamee K, Dawood F, Farquharson RG. Thrombophilia and early pregnancy loss. Best practice & research Clinical obstetrics & gynaecology. 2012;26(1):91-102.

38. de Jong PG, Kaandorp S, Di Nisio M, Goddijn M, Middeldorp S. Aspirin and/or heparin for women with unexplained recurrent miscarriage with or without inherited thrombophilia. Cochrane Database of Systematic Reviews. 2014(7).

39. Empson MB, Lassere M, Craig JC, Scott JR. Prevention of recurrent miscarriage for women with antiphospholipid antibody or lupus anticoagulant. Cochrane database of systematic reviews. 2005(2).

40. Aleman A, Althabe F, Belizán JM, Bergel E. Bed rest during pregnancy for preventing miscarriage. Cochrane Database of Systematic Reviews. 2005(2).

41. Haas D. raMsey Ps. Progestogen for preventing miscarriage. Cochrane database Syst Rev. 2013;10.

42. Wahabi HA, Fayed AA, Esmaeil SA, Bahkali KH. Progestogen for treating threatened miscarriage. Cochrane Database of Systematic Reviews. 2018(8).

43. Imudia AN. Comprehensive management approach for ectopic pregnancy. Contemporary OB/GYN. 2018;63(10):48-50.

EKTOPİK GEBELİK VE MEDİKAL TEDAVİSİ

Feden Kübra ÖZDİLEK KIRÇİÇEĞİ[1]

1 FEDEN KÜBRA ÖZDİLEK KIRÇİÇEĞİ
OPERATÖR DOKTOR
İSPİR DEVLET HASTANESİ
ORCİD:0000-0002-1322-376X

Ektopik gebelik, uterus kavitesi dışında herhangi bir yere implante olan gebeliktir. Ektopik gebeliklerin çoğunluğu fallop tüpünde meydana gelir, ancak diğer olası yerler arasında servikal, interstisyel, histerotomi skarı, intramural, overde veya abdominal yer alır. Ayrıca nadir durumlarda çoğul gebelik heterotopik olabilir.(1-3).

Tablo1: Ektopik gebelik türleri ve insidanslar

Ektopik Gebelik Türleri	Tanımı	İnsidansı	Karakteristik Özellikleri
Tubal	Gebelik kesesi (GS) fallop tüplerine implante	%95	-
İntertisisyel	GS, fallop tüpünün interstisyel kısmına implante olur ve miyometriyumu uterus fundusuna doğru büyür	%2-4	Gebeliğin ilerleyen dönemlerinde ortaya çıkabilir(1)
Sezeryan Skar	GS, sezaryen skar yerinin bulunduğu alt uterin segmentin anterior uterin duvarına implante	<%1	Tedavinin başarısı ve komplikasyon oranı yüksektir(2)
Heterotopik	Ekstrauterin gebeliğin eşlik eden intrauterin gebelik varlığı	%1-3	İstenilen gebelik olması halinde yönetimi en zor olanı
Servikal	GS endoservikal kanalın mukozasına implante	<%1	Vakaların %70'inde önceki gebelikte dilatasyon ve küretaj öyküsü var (3)
Overian	GS overe implante	<%3	%81'i eşlik eden rahim içi araç (RİA) ile ilişkilidir(1)
Abdominal	GS intraperitonal batın boşluğuna implante	<%1	Term doğuma ulaşan sağlıklı bebek vakaları bildirilmiştir.

Ektopik gebelik, gelişmekte olan blastosistin uterus kavite endometriyumu dışında bir yere implante olduğu bir gebeliktir. En sık görülen ekstrauterin yerleşim, tüm ektopik gebeliklerin % 96'sını oluşturan fallop tüpüdür.(4) Tubal ektopik gebelik rüptüre olması halinde yüksek maternal morbidite ve mortalitesine sahiptir.(1)Cerrahi olarak tedavi edilen 1800 vakadan oluşan bir seride, bölgelerin dağılımı ampullar (%70), istmik (% 12), fimbriyal (% 11,1), over (%3,2), interstisyel (% 2,4) ve abdominal (%1,3) şeklindeydi. .

KAYNAKÇALAR

1. Houser M, Kandalaft N, Khati NJ. Ectopic pregnancy: a resident's guide to imaging findings and diagnostic pitfalls. Emergency radiology. 2022:1-12.
2. Zhang C, Zhang Y, He J, Zhang L. Outcomes of subsequent pregnancies in patients following treatment of cesarean scar pregnancy with high intensity focused ultrasound followed by ultrasound-guided dilation and curettage. International journal of hyperthermia. 2019;36(1):925-30.
3. Stabile G, Mangino FP, Romano F, Zinicola G, Ricci G. Ectopic cervical pregnancy: treatment route. Medicina. 2020;56(6):293.
4. Bouyer J, Coste J, Fernandez H, Pouly J-L, Job-Spira N. Sites of ectopic pregnancy: a 10 year population-based study of 1800 cases. Human reproduction. 2002;17(12):3224-30.
5. Creanga AA, Shapiro-Mendoza CK, Bish CL, Zane S, Berg CJ, Callaghan WM. Trends in ectopic pregnancy mortality in the United States: 1980–2007. Obstetrics & Gynecology. 2011;117(4):837-43.
6. Van Den Eeden SK, Shan J, Bruce C, Glasser M. Ectopic pregnancy rate and treatment utilization in a large managed care organization. Obstetrics & Gynecology. 2005;105(5 Part 1):1052-7.
7. Job-Spira N, Fernandez H, Bouyer J, Pouly J-L, Germain E, Coste J. Ruptured tubal ectopic pregnancy: risk factors and reproductive outcome: results of a population-based study in France. American journal of obstetrics and gynecology. 1999;180(4):938-44.
8. Saxon D, Falcone T, Mascha EJ, Marino T, Yao M, Tulandi T. A study of ruptured tubal ectopic pregnancy. Obstetrics & Gynecology. 1997;90(1):46-9.
9. Brennan DF, Kwatra S, Kelly M, Dunn M. Chronic ectopic pregnancy—two cases of acute rupture despite negative βhCG. The Journal of emergency medicine. 2000;19(3):249-54.
10. Kobayashi M, Hellman LM, Fillisti LP. Ultrasound: an aid in the diagnosis of ectopic pregnancy. American Journal of Obstetrics and Gynecology. 1969;103(8):1131-40.
11. Bouyer J, Coste J, Shojaei T, Pouly J-L, Fernandez H, Gerbaud L, et al. Risk factors for ectopic pregnancy: a comprehensive analysis based on a large case-control, population-based study in France. American journal of epidemiology. 2003;157(3):185-94.
12. Murray H, Baakdah H, Bardell T, Tulandi T. Diagnosis and treatment of ectopic pregnancy. Cmaj. 2005;173(8):905-12.
13. Saraiya M, Berg CJ, Kendrick JS, Strauss LT, Atrash HK, Ahn YW. Cigarette smoking as a risk factor for ectopic pregnancy. American journal of obstetrics and gynecology. 1998;178(3):493-8.

14. Shaw J, Dey S, Critchley H, Horne A. Current knowledge of the aetiology of human tubal ectopic pregnancy. Human reproduction update. 2010;16(4):432-44.

15. Van Voorhis BJ. Outcomes from assisted reproductive technology. Obstetrics & Gynecology. 2006;107(1):183-200.

16. Strandell A, Thorburn J, Hamberger L. Risk factors for ectopic pregnancy in assisted reproduction. Fertility and sterility. 1999;71(2):282-6.

17. Coste J, Fernandez H, Joyé N, Benifla J-L, Girard S, Marpeau Lc, et al. Role of chromosome abnormalities in ectopic pregnancy. Fertility and sterility. 2000;74(6):1259-60.

18. Iavazzo C, Salakos N, Vitoratos N, Bakalianou K, Deligeoroglou E, Dalainas H, et al. Intrauterine devices and extrauterine pregnancy. A literature review. Clinical and experimental obstetrics & gynecology. 2008;35(2):103-6.

19. Li C, Zhao W-H, Zhu Q, Cao S-J, Ping H, Xi X, et al. Risk factors for ectopic pregnancy: a multi-center case-control study. BMC pregnancy and childbirth. 2015;15:1-9.

20. Zhang D, Shi W, Li C, Yuan JJ, Xia W, Xue RH, et al. Risk factors for recurrent ectopic pregnancy: a case–control study. BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology. 2016;123:82-9.

21. Alkatout I, Honemeyer U, Strauss A, Tinelli A, Malvasi A, Jonat W, et al. Clinical diagnosis and treatment of ectopic pregnancy. Obstetrical & gynecological survey. 2013;68(8):571-81.

22. Lozeau A-M, Potter B. Diagnosis and management of ectopic pregnancy. American family physician. 2005;72(9):1707-14.

23. Hucke J, Füllers U. Extrauterine Schwangerschaft. Der Gynäkologe. 2005;6(38):535-52.

24. Zou S, Li X, Feng Y, Sun S, Li J, Egecioglu E, et al. Comparison of the diagnostic values of circulating steroid hormones, VEGF-A, PIGF, and ADAM12 in women with ectopic pregnancy. Journal of Translational Medicine. 2013;11(1):1-12.

25. Feng C, Chen ZY, Zhang J, Xu H, Zhang XM, Huang XF. Clinical utility of serum reproductive hormones for the early diagnosis of ectopic pregnancy in the first trimester. Journal of Obstetrics and Gynaecology Research. 2013;39(2):528-35.

26. Wu G, Yang J, Xu W, Yin T, Zou Y, Wang Y. Serum beta human chorionic gonadotropin levels on day 12 after in vitro fertilization in predicting final type of clinical pregnancy. The Journal of reproductive medicine. 2014;59(3-4):161-6.

27. Mol BW, Hajenius PJ, Engelsbel S, Ankum WM, Van Der Veen F, Hemrika DJ, et al. Can noninvasive diagnostic tools predict tubal rupture or active bleeding in patients with tubal pregnancy? Fertility and sterility. 1999;71(1):167-73.

28. KADAR N, CALDWELL BV, ROMERO R. A method of screening for ectopic pregnancy and its indications. Obstetrics & Gynecology. 1981;58(2):162-6.

29. Dart RG, Kaplan B, Varaklis K. Predictive value of history and physical examination in patients with suspected ectopic pregnancy. Annals of emergency medicine. 1999;33(3):283-90.

30. Barnhart KT, Sammel MD, Rinaudo PF, Zhou L, Hummel AC, Guo W. Symptomatic patients with an early viable intrauterine pregnancy: HCG curves redefined. Obstetrics & Gynecology. 2004;104(1):50-5.

31. Stovall TG, Kellerman AL, Ling FW, Buster JE. Emergency department diagnosis of ectopic pregnancy. Annals of emergency medicine. 1990;19(10):1098-103.

32. Mol B, Lijmer JG, Ankum WM, Van der Veen F, Bossuyt P. The accuracy of single serum progesterone measurement in the diagnosis of ectopic pregnancy: a meta-analysis. Human reproduction (Oxford, England). 1998;13(11):3220-7.

33. Goldstein SR, SNYDER JR, WATSON C, DANON M. Very early pregnancy detection with endovaginal ultrasound. Obstetrics & Gynecology. 1988;72(2):200-4.

34. Gurel S, Sarikaya B, Gurel K, Akata D. Role of sonography in the diagnosis of ectopic pregnancy. Journal of Clinical Ultrasound. 2007;35(9):509-17.

35. Burry KA, Thurmond AS, Suby-Long TD, Patton PE, Rose PM, Jones MK, et al. Transvaginal ultrasonographic findings in surgically verified ectopic pregnancy. American journal of obstetrics and gynecology. 1993;168(6):1796-802.

36. Brown DL, Doubilet PM. Transvaginal sonography for diagnosing ectopic pregnancy: positivity criteria and performance characteristics. Journal of ultrasound in medicine. 1994;13(4):259-66.

37. Mukul LV, Teal SB. Current management of ectopic pregnancy. Obstetrics and gynecology clinics of North America. 2007;34(3):403-19.

38. Medicine PCotASfR. Medical treatment of ectopic pregnancy: a committee opinion. Fertility and Sterility. 2013;100(3):638-44.

39. Poggi SH, Ghidini A. Importance of timing of gestational exposure to methotrexate for its teratogenic effects when used in setting of misdiagnosis of ectopic pregnancy. Fertility and sterility. 2011;96(3):669-71.

40. Lipscomb GH, Stovall TG, Ling FW. Nonsurgical treatment of ectopic pregnancy. New England Journal of Medicine. 2000;343(18):1325-9.

41. Carson SA. Buster JE. Ectopic pregnancy. N Engl J Med. 1993;329:1174-81.

42. Stovall TG, Ling FW, Buster JE. Outpatient chemotherapy of unruptured ectopic pregnancy. Fertility and sterility. 1989;51(3):435-8.

43. Calabrest P. Antineoplastic agents. Goodman & Gilman's the Pharmacological Basis of Therapeutics. 1990:1241-4.

44. BERLIN NI, Rall D, Mead J, FREIREICH EJ, VAN SCOTT E, Hertz R, et al. Folic Acid Antagonists: Effects on the Cell and the Patient Combined Clinical Staff Conference at the National Institutes of Health. Annals of internal medicine. 1963;59(6):931-57.

45. Ory SJ, Villanueva AL, Sand PK, Tamura RK. Conservative treatment of ectopic pregnancy with methotrexate. American Journal of Obstetrics and Gynecology. 1986;154(6):1299-306.

46. Stovall TG, Ling FW, Gray LA. Single-dose methotrexate for treatment of ectopic pregnancy. Obstetrics and gynecology. 1991;77(5):754-7.

47. Barnhart KT, Gosman G, Ashby R, Sammel M. The medical management of ectopic pregnancy: a meta-analysis comparing "single dose" and "multidose" regimens. Obstetrics & Gynecology. 2003;101(4):778-84.

48. Dudley PS, Heard MJ, Sangi-Haghpeykar H, Carson SA, Buster JE. Characterizing ectopic pregnancies that rupture despite treatment with methotrexate. Fertility and sterility. 2004;82(5):1374-8.

49. Atri M, Bret P, Tulandi T, Senterman M. Ectopic pregnancy: evolution after treatment with transvaginal methotrexate. Radiology. 1992;185(3):749-53.

50. Gracia CR, Brown HA, Barnhart KT. Prophylactic methotrexate after linear salpingostomy: a decision analysis. Fertility and sterility. 2001;76(6):1191-5.

51. Barnhart K, Spandorfer S, Coutifaris C. Medical treatment of interstitial pregnancy. A report of three unsuccessful cases. The Journal of Reproductive Medicine. 1997;42(8):521-4.

52. Ushakov FB, Elchalal U, Aceman PJ, Schenker JG. Cervical pregnancy: past and future. Obstetrical & gynecological survey. 1997;52(1):45-59.

53. Cepni I, Ocal P, Erkan S, Erzik B. Conservative treatment of cervical ectopic pregnancy with transvaginal ultrasound-guided aspiration and single-dose methotrexate. Fertility and sterility. 2004;81(4):1130-2.

54. Herman A, Weinraub Z, Avrech O, Maymon R, Ron-El R, Bukovsky Y. Follow up and outcome of isthmic pregnancy located in a previous caesarean section scar. BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynaecology. 1995;102(10):839-41.

55. Fadhlaoui A, Khrouf M, Khémiri K, Nouira K, Chaker A, Zhioua F. Successful conservative treatment of a cesarean scar pregnancy with systemically administered methotrexate and subsequent dilatation and curettage: a case report. Case reports in obstetrics and gynecology. 2012;2012.

56. Muraji M, Mabuchi S, Hisamoto K, Muranishi M, Kanagawa T, Nishio Y, et al. Cesarean scar pregnancies successfully treated with methotrexate. Acta obstetricia et gynecologica scandinavica. 2009;88(6):720-3.

57. Oriol B, Barrio A, Pacheco A, Serna J, Zuzuarregui JL, Garcia-Velasco JA. Systemic methotrexate to treat ectopic pregnancy does not affect ovarian reserve. Fertility and sterility. 2008;90(5):1579-82.

58. Keefe K, Wald J, Goldstein D, Bernstein M, Berkowitz R. Reproductive outcome after methotrexate treatment of tubal pregnancies. The Journal of Reproductive Medicine. 1998;43(1):28-32.

59. de Bennetot M, Rabischong B, Aublet-Cuvelier B, Belard F, Fernandez H, Bouyer J, et al. Fertility after tubal ectopic pregnancy: results of a population-based study. Fertility and sterility. 2012;98(5):1271-6. e3.

DİABETES MELLITUS HASTASI KÖPEK VE KEDİLERDE BESLENME YÖNETİMİ

Reyda KIYICI[1]

1 Dr. Öğr. Üyesi Reyda KIYICI, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Gıda Tarım Hayvancılık MYO, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Süt ve Besi Hayvanı Yetiştiriciliği Programı, Burdur, Türkiye, rkiyici@mehmetakif.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-0667-5477

Diabetes Mellitus kedi ve köpeklerde görülen endokrin bir bozukluktur. Pankreastan yetersiz insülin salınımı, insülin reseptörlerinin eksikliği veya insülin reseptörlerinin sinyali iletememesi nedeniyle hücresel taşıma ve glukoz metabolizmasında meydana gelen değişiklikleri tanımlar. Bu durum kanda glikoz seviyelerinin yükselmesine rağmen dokuların ihtiyaç duyduğu glikozu alamamasına neden olur. İnsanlarda diyabetin beş temel sınıflandırması mevcutken, bu sınıflandırmaların köpeklere ve kedilere uygulanması zordur çünkü köpek ve kedilerde insanlarda kullanılan aile öyküleri ve bazı teşhis testleri halihazırda mevcut değildir (Kirk, vd., 1993; Nelson, vd., 1993).

Bu nedenle, köpek ve kedilerde insüline bağımlı diyabet (IDDM) ve insüline bağımlı olmayan diyabet (NIDDM) terimleri kullanılmaktadır. Diyabetli köpeklerin çoğu IDDM olarak sınıflandırılır. Kedilerde görülen bir form zamanla diğerine dönebilir. Bu hayvanlardaki beta hücre fonksiyonunun dalgalanarak onları bir kategoriden diğerine taşıyabileceği varsayılmaktadır (Zicker, vd., 2010).

IDDM'li hayvanlarda diyet yönetimi insülin replasman ihtiyacını ortadan kaldırmaz ancak bazı durumlarda glisemik kontrolü iyileştirmek için kullanılabilir. NIDDM'li hastalarda diyet tedavisi aynı zamanda glisemik kontrolü de iyileştirebilir ve (bazı durumlarda) eksojen insülin tedavi ihtiyacını ortadan kaldırabilir. Diyabetin türü ne olursa olsun, her hastada aşağıdaki faktörler göz önünde bulundurulmalıdır: Hastanın genel sağlık durumu diğer hastalıkların varlığı, kullanılan diyet türü, diyetin besin bileşimi, diyetin besinsel yeterliliği, hayvanın kalori ihtiyacı ve beslenme programı.

Beslenme Faktörleri

Su

Köpek ve kedilerde çoğunlukla gözden kaçırılan su, tüm hayvanlar için en önemli besin maddelerinden biri olmakla birlikte ve özellikle diyabetli hayvanlar için daha önemlidir. Diyabetik ketoasidoz mevcut olduğu durumlarda, glukoz ve keton cisimciklerindeki artış sebebiyle gelişen sekonder ozmotik diüreze bağlı olarak dehidrasyon ve elektrolit kaybı artar. Bu sebeple köpek ve kedilerin önünde erişilebilir taze su daima mevcut olmalıdır (Fascetti & Delaney, 2012).

Enerji

Diyabetli birçok kedi ve köpek, kilo kaybıyla birlikte klasik enerji bağlantılı polifaji ikilemine sahiptir. Genel olarak, diyabetli hayvanların diyet manipülasyonuna klinik tepkisi, birincil hastalık süre-

Kaynaklar

Appleton DJ, Rand JS, and Sunvold GD. (2001), Insulin sensitivity decreases with obesity, and lean cats with low insulin sensitivity are at greatest risk of glucose intolerance with weight gain. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 3: 211-228.

Appleton DJ, Rand JS, Sunvold GD et al. (2002), Dietary chromium tripicolinate supplementation reduces glucose concentrations and improves glucose tolerance in normalweight cats. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 4: 13-25.

Association of American Feed Control Officials (AAFCO). (2010), Model regulations for pet food and specialty pet food. In: *Official Publication of the Association American Feed Control Officials*, 133-138. Oxford, IN: Association of American Feed Control Officials.

Backus RC. (2009), Controversy over carbohydrate in diets for cats (abstract). *ACVIM Forum Proceedings*, Montreal, Canada, June 3-6.

Backus RC, Cave NJ, and Keisler DH. (2007), Gonadectomy and high dietary fat but not high dietary carbohydrate induce gains in body weight and fat of domestic cats. *British Journal of Nutrition* 98(3): 641-650.

Backus RC, Cave NJ, Ganjam VK et al. (2007), Age and body weight variations in plasma glucose and insulin responses to intravenous glucose and insulin in colony cats maintained since weaning on high or low carbohydrate diets (abstract). *ACVIM Forum Proceedings*, Seattle, WA, June 6-9.

Bennett N, Greco DS, Peterson ME et al. (2006), Comparison of a low carbohydrate–low fiber diet and a moderate carbohydrate–high fiber diet in the management of cats with diabetes mellitus. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 8(2): 73-84.

Blaxter AC, Cripps PJ and Gruffydd-Jones TJ. (1990), Dietary fibre and post prandial hyperglycemia in normal and diabetic dogs. *Journal of Small Animal Practice* 31: 229–233.

Carciofi AC, Takakura FS, de-Oliveira LD et al. (2008), Effects of six carbohydrate sources of dog digestibility and postprandial glucose and insulin response. *Journal of Animal Physiology and Animal Nutrition* 92: 326–336.

De-Oliveira LD, Carciofi AC, Oliveira MCC et al. (2008), Effects of six carbohydrate sources on diet digestibility and postprandial glucose and insulin responses in cats. *Journal of Animal Science* 86: 2237-2246.

Edney ATB, Smith PM. (1986), Study of obesity in dogs visiting veterinary practices in the United Kingdom. *Vet Rec* 118:391-396.

El-Berheri Burgess BRB. (1992), Rationale for changes in the dietary management of diabetes. J Am Diet Assoc 81:258.

Farrow HA, Rand JS and Sunvold GD. (2002), The effect of high protein, high fat or high carbohydrate diets on postprandial glucose and insulin concentrations in normal cats (abstract). *Journal of Veterinary Internal Medicine* 16: 360.

Frank G, Anderson W, Pazak H et al. (2001), Use of a highprotein diet in the management of feline diabetes mellitus. *Veterinary Therapeutics* 23: 238-246.

Garg A, Grundy SM, Uhger RH. (1992), Comparison Of effects Of high and low carbohydrate diets on plasma lipoproteins and insulin sensitivity in patients with mild NIDDM. *Diabetes* 41:1278.

Graham PA, Maskell IE, Rawlings JM et al. (2002), Influence of a high fibre diet on glycaemic control and quality of life in dogs with diabetes mellitus. *Journal of Small Animal Practice* 43: 67-73.

Hess RS, Kass PH, Shofer FS et al. (1999), Evaluation of risk factors for fatal acute pancreatitis in dogs. *J Am Vet Med Assoc* 214:46-51.

Holste LC, Nelson RW, Feldman EC et al. (1989), "Effect of dry, soft moist and canned dog foods on postprandial blood glucose and insulin concentrations in healthy dogs." *American Journal of Veterinary Research* 50(6): 984-989.

Ireland P, O'Dea K, Nankervis A. (1992), Short-term effects of alterations in dietary fat on metabolic control in IDDM. *Diabetes Care* 15:1499.

Jenkins DJA, Taylor TMS, Barker RH et al. (1981), Glycemic index of foods: A physiological basis for carbohydrate exchange. *American Journal of Clinical Nutrition* 35: 346-366.

Kienzle E. (1994), Blood sugar levels and renal sugar excretion after the intake of high carbohydrate diets in cats. *Journal of Nutrition* 124(12): 2563-2567.

Kimmel SE, Michel KE, Hess RS et al. (2000), Effects of insoluble and soluble dietary fiber on glycemic control in dogs with naturally occurring insulin-dependent diabetes mellitus. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 216: 1076-1081.

Kirk CA, Feldman EC and Nelson RW. (1993), Diagnosis of naturally acquired type-I and type-II diabetes mellitus in cats. *American Journal of Veterinary Research* 54: 463-467.

Kraegen EW, Clark PW, Jenkins AB, et al. (1991), Development of muscle insulin resistance after liver insulin resistance in high-fat-fed rats. Diabetes 40:1397.

Laflamme, DP. (2008), Letter to the editor: Cats and carbohydrates." *Topics in Companion Animal Medicine* 23(4): 159-160.

Laflamme DP. (2010), Cats and carbohydrates: Implications for health and disease. *Compendium for Continuing Education for Veterinarians* Jan. 2010: E1-E3.

Lund EM, PJ Armstrong CA. Kirk et al. (2005), Prevalence and risk factors for obesity in adult cats from private US veterinary practices. *International Journal of Applied Veterinary Medical Research* 3: 88-96.

Mattheeuws D, R Rottiers, D Baeyens et al. (1984), Glucose tolerance and insulin response in obese dogs. *Journal of the American Animal Hospital Association* 20: 287-290.

Mazzaferro EM, DS Greco, SJ Turner et al. 2003. Treatment of feline diabetes mellitus using an α-glucosidase inhibitor and a low-carbohydrate diet. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 5: 183-189.

McCann, TM, Simpson KE, Shaw DJ et al. (2007), Feline diabetes mellitus in the UK: The prevalence within an insured cat population and a questionnaire-based putative risk factor analysis. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 9: 289-299.

Michel KE, Bader A, Shofer FS, Barbera C, Oakley DA and Giger U. (2005), Impact of time-limited feeding and dietary carbohydrate content on weight loss in grouphoused cats. *J Feline Med Surg* 7(6): 349-355.

Miller J, and Colaquiri S. (1994), The carnivore connection: Dietary carbohydrate in the evolution of NIDDM." *Diabetologica* 37: 1280-1286.

National Research Council (NRC). (2006), *Nutrient Requirements of Dogs and Cats*. Washington, DC: The National Academies Press.

Nelson RW, Duesberg CA, Ford SA et al. (1998), Effect of dietary insoluble fiber on control of glycemia in dogs with naturally acquired diabetes mellitus. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 212: 380-386.

Nelson RW, Scott-Moncrieff C, Feldman EC et al. (2000), Effect of dietary insoluble fiber on control of glycemia in cats with naturally acquired diabetes mellitus. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 216: 1082-1088.

Nelson RW, Feldman EC, Ford SL et al. (1993), Effect of an orally administered sulfonylurea, glipizide, for treatment of diabetes mellitus in cats. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 203: 821-827.

Nelson RW, Ihle SL, Lewis LD et al. (1991), Effect of dietary fiber supplementation on glycemic control in dogs with alloxan-induced diabetes mellitus. *American Journal of Veterinary Research* 52: 2060-066.

Parillo M, Rivellese AA, Ciardullo AV. et al. (1992), A high-monounsaturated-fat/low-carbohydrate diet improves peripheral insulin sensitivity in noninsulin-dependent diabetic patients. *Metabolism* 41:1373.

Prahl A, Guptill L, Glickman NW et al. (2007), Time trends and risk factors for diabetes mellitus in cats presented to veterinary teaching hospitals. *Journal of Feline Medicine and Surgery* 9(5): 351-358.

Rand JS, Fleeman LM, Farrow HA et al. (2004), Canine and feline diabetes mellitus: Nature or nurture? *Journal of Nutrition* 134(8): 2072-2080.

Scarlett JM., and Donoghue S. (1998), Association between body condition and disease in cats. *Journal of the American Veterinary Medical Association* 212: 1725-1731.

Schachter S, Nelson RW, and Kirk CA. (2001), Oral chromium picolinate and control of glycemia in insulin-treated diabetic dogs. *Journal of Veterinary Internal Medicine* 15: 379-384.

Simpson KW. (1993), Current concepts of the pathogenesis and pathophysiology of acute pancreatitis in the dog and cat. *Compend Contin Educ Pract Vet* 15:247-253.

Slingerland LI, Fazilova VV, Plantinga EA et al. (2009), Indoor confinement and physical inactivity rather than the proportion of dry food are risk factors in the development of feline type 2 diabetes mellitus. *Veterinary Journal* 179(2): 247-253.

Sunvold GD and Bouchard GF. (1998), The glycemic response to dietary starch. In: *Recent Advances in Canine and Feline Nutrition, Proceedings from the Iams Nutrition Symposium*, edited by G.A. Reinhart and D.P. Carey, 123-131.

Traianedes K, Proietto J, O'Dea K. (1992), A high-fat diet worsens metabolic control in streptozotocin-treated rats by increasing hepatic glucose production. *Metabolism* 41:846.

Vester BM, Lui KJ, Keel T et al. (2007), Effects of spaying on food intake, weight gain, body condition score, activity and body composition in cats fed high protein versus moderate protein diet. In: *Nestlé Purina Nutrition Forum Proceedings*, September 20-27, St. Louis, MO, 59.

Zicker SC, Nelson RW, Kirk CA, and Wedekind KJ. (2010), Endocrine Disorders. In: *Small Animal Clinical Nutrition*, edited by M.S. Hand, C.D. Thatcher, R.L. Remillard, P. Roudebush, and B.J. Novotny, 415-427. Topeka: Mark Morris Institute.

Zini E, Osto M, Franchini M et al. (2009), Hyperglycaemia but not hyperlipidaemia causes beta cell dysfunction and beta cell loss in the domestic cat. *Diabetologica* 52(2): 336-346.

BÖBREK DAMAR VARYASYONLARINA ANATOMİK VE KLİNİK BAKIŞ

Şahi Nur KALKIŞIM[1]

Canan ERTEMOĞLU ÖKSÜZ[2]

Özlem KANBER UZUN[3]

1 Öğr. Gör. Dr, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler Teknolojisi Bölümü, Tıbbi Laboratuvar Teknikleri Programı, skalkisim@ktu.edu.tr Orchid ID: 0000-0003-2248-5558

2 Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı, Orchid ID: 0000-0002-2020-7661, certemoglu@ktu.edu.tr

3 Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İlk ve Acil Yardım Programı, Orchid ID: 0000-0002-9875-0605, ozlemuzun@ktu.edu.tr

BÖBREK DAMAR VARYASYONLARINA ANATOMİK VE KLİNİK BAKIŞ

GİRİŞ

Çeşitli kadavra ve görüntüleme çalışmaları, böbrek damarlarının çok çeşitli varyasyonlar sunduğu bilindiğini göstermiştir [1,2]. Renal vasküler varyasyonlar, girişimsel radyolojik prosedürlerin artan sıklığının yanı sıra ürolojik-vasküler operasyonlar ve transplantasyonlarla ilgili olarak ürologlar, nefrologlar, cerrahlar ve radyologlar için özellikle ilgi çekicidir. Renal vasküler anatominin varyasyonu, tedarik için uygun böbreğin (sol veya sağ) seçilmesinde önemli olduğu için renal transplantasyonun ortaya çıkmasıyla önem kazanmıştır. Varyant arterleri ve/veya damarları olan böbrekler, böbrek donörlerinde yaygındır (sıklıkla %18 ile %25 arasında) [3-5]. Bu varyasyonlar, aksesuar renal arterler, prehiler dallanma (erken dallanma) ve renal arterin olağandışı dallanmasıdır. Venöz varyantlar arasında çoklu renal venler, renal venin geç birleşmesi, retroaortik ve sirkumaortik renal venler bulunur [5]. Vücudun herhangi bir bölgesindeki anatomik varyasyonların ayrıntılı bilgisi, çeşitli cerrahi prosedürler için gereklidir. Ayrıca, bireysel hastalarda cerrahi prosedürlerden önce optimum tekniklere ilişkin kararları yönlendirecek prosedür öncesi anatomik bilgilerin sağlanması da gereklidir. İnsan vücudunun farklı yapılarının varyasyonları arasında kardiyovasküler sistem en varyantıdır [6]. Bu nedenle, renal vasküler anatomideki bir güncelleme, donör nefrektomi ve böbrek transplantasyonunu içeren cerrahi prosedürlerle ilgili olduğundan, renal vasküler varyasyonların prevalansını ve modellerini göstermek önemlidir. Birden fazla böbrek damarı, böbrek nakli ve anevrizma rezeksiyonu için standart cerrahi protokolünün değiştirilmesi ihtiyacını gerektirebilir. Renal transplantasyon işlemi sırasında daha kolay kanama kontrolü sağlamak ve anastomozu uygun hale getirmek için renal arter insizyonu aortik orijinin 1.5-2 cm distalinden yapılmalıdır. Sonuç olarak, ana renal arterin olası herhangi bir erken dallanmasının belirlenmesi kritik öneme sahiptir [7, 8].

Klasik anatomik tanımlamalarda, tipik renal vaskülarizasyon, superior mezenterik arterin başlangıcının hemen altında, L1 ve L2 arasındaki intervertebral disk seviyesinde abdominal aortadan çıkan tek bir renal arter olarak tanımlanır. Renal arter renal hiluma girer, renal sinüs içinde dallanır ve korteksteki renal piramitler arasında yer alan ve medulla ile korteks arasında piramidin tabanı boyunca kavisli bir seyir izleyen interlobar arterleri gönderir. Burada interlobar arterler arkuat arterler olarak adlandırılır. İnterlobüler arterler arkuat arterlerden ayrılır ve korteks boyunca renal kapsüle doğru yükselir. Renal kapsüle giderken, interlobüler arterler, her glomerulusa afferent arterioller olan dallar verir. Renal vaskülarizasyon

KAYNAKLAR

Budhiraja, V., Rastogi, R., Jain, V. and Bankwar, V. (2017) Anatomical Variations Of Renal Artery And İts Clinical Correlations: A Cadaveric Study From Central India, Journal of Morphological Sciences 30 (4) 123–155.

Palmieri, B.J., Petroianu, A., Silva, L.C., Andrade, L.M., Alberti, L.R. (2011) Study Of Arterial Pattern Of 200 Renal Pedicle Through Angiotomography, Rev. Col. Bras. Cir. 38 (2) 116–121, Https://Doi.Org/10.1590/S0100-69912011000200009.

Famurewa, O., Asaleye, C., Ibitoye, B., Ayoola, O., Aderibigbe, A., Badmus, T. (2018) Variations of Renal Vascular Anatomy in A Nigerian Population: A Computerized Tomography Study, Niger. J. Clin. Pract. 21 (7) 840–846, Https://Doi.Org/10.4103/Njcp.Njcp_237_17.

Salih, M.A. and Hasan, M.A. (2018) Renal Artery Morphology and Anatomical Variations Among Sudanese Subjects, Anatomy Journal Of Africa 7 (1) 1103–1112, Https://Doi.Org/10.4314/Aja.V7i1.169482.

Hostiuc, S., Rusu, M.C., Negoi, I., Dorobanțu, B., Grigoriu, M. (2019) Anatomical Variants of Renal Veins: A Meta-Analysis Of Prevalence, Sci. Rep. 9 (1) 1–15.

Kachlík, D., Varga, I., B´Aˇca, V., Musil, V. (2020) Variant Anatomy and its Terminology, Medicina 56 (12) 713, Https://Doi.Org/10.3390/Medicina56120713.

Gebremickael, A., Afework, M., Wondmagegn, H., Bekele, M. (2021) Renal vascularvariations among kidney donors presented at the national kidney transplantationcenter, Addis Ababa, Ethiopia, Translational Research in Anatomy 25 100145, https://doi.org/10.1016/j.tria.2021.100145.

Netter, F.H. 2010: The Netter Collection of Medical Illustrations (Çev. M.M. Özmen, S. Baskan) , Cilt 6, Böbrekler, Üreterler ve Mesane, Güneş Tıp Kitabevleri, Ankara.

Gulas E, Wysiadecki G, Szymański J, Majos A, Stefańczyk L, Topol M, Polguj M. Morphological and clinical aspects of the occurrence of accessory (multiple) renal arteries. Arch Med Sci. 2018 Mar;14(2):442-453. doi: 10.5114/aoms.2015.55203.

Uy N, Reidy K. Developmental Genetics and Congenital Anomalies of the Kidney and Urinary Tract. J Pediatr Genet. 2016 Mar;5(1):51-60. doi: 10.1055/s-0035-1558423.

Arıncı, K., ve Elhan, A. (2001) Anatomi, Güneş Kitabevi, Ankara.

Krishnaveni C, Kulkarni R. A right ectopic kidney with bilateral multiple anomalie of the renal vasculature – a case report. J Clin Diagn Res 2013; 7: 150-3.

Matusz P, Bordei P, Sapte E, Iliescu D, Bulbuc I. Segmentation of renal parenchyma in the case of presence of additional renal arteries. FASEB J 2012; 26: 722-7.

Sadler, T.W.: Langman's Medical Embriology, 7. baskıdan çeviri, Palme Yayıncılık, 26-267, 1996.

Keskinöz, E.N., Kabakçı Aydın, A.D., Akın, D., Özbek, O., Özen, K.E.: Arteria renalis dextra varyasyonları, Ibni Sina Journal of Medical Siences,1(1):1-4, 2015.

Muktyaz, H., Mahboobul, H., Nema, U., Khalid, H., Nigar, H.: Bilateral variation of renal artery and its Clinical significance in North Indian Population, Innovative Journal of Medical and Health Science, 3 : 3, May – June,:121 – 123, 2013.

Ankolekarı, V., Sengupta, R.: Renal Artery Variations: A Cadaveric Study With Clinical Relevance, Int J Cur Res Rev, March / Vol 05, 154-161,2013.

Aristotle, S., Sundarapandian, Felicia, C. :Anatomical Study of Variations in the Blood Supply of Kidneys, Journal of Clinical and Diagnostic Research. Aug, Vol-7(8): 1555-1557, 2013.

Dave, M.R., Yagaın, V.K.: An unusual variation of the left renal vessels: a case report, International Journal of Anatomical Variations, 5: 70–72, 2012.

Netter, F.H.: İnsan anatomisi atlası (Çev. M. Cumhur). 2. Baskıdan çeviri., Palme Yayıncılık, Ankara, 2002.)

Budhıraja, V., Rastogi, R., Asthana, A.K.:Renal artery variations: embryological basis and surgical correlation, Romanian Journal of Morphology and Embryology, 51(3):533–536, 2010.

Verma, P., Arora, A.K., Sharma, P., Mahajan, A.: Variations in branching pattern of renal artery and arrangement of hilar structures in the left kidney: clinical correlations, a case report, Italian Journal of Anatomy and Embryology, Vol . 117, n. 2: 118-122, 2012.

He, B., Hamdorf, J.M.: Clinical importance of anatomical variations of renal vasculature during laparoscopic donor nephrectomy, OA Anatomy, Oct 18;1(3):25, 2013.

Seçen, Ö., Akbulut, M., Harman, M.,Yavçin, Ö.: Hipertansif Hastalarda Aksesuar Renal Arter Sıklığı, MN Kardiyoloji, 9,21(3),151-155, 2014.

Atasoyu, E.M., Evrenkaya, T.R., Ünver,S., Başekim, Ç., Tülbek, M.Y.: Genç Hipertansif Erkek Hastalarda Multipl Renal Arter Varlığı ile Hipertansiyon İlişkisi, Nefroloji Dergisi, 13 (3), 165-168,2004.

Soysal, N., Köseoğlu, K., Sönmez, H. M., Karaman, C.Z. : Genç Bir Hastada Ektopik Böbrek Yerleşimi ve Böbrek Arter Anomalisi, Türk Nefroloji Diyaliz ve Transplantasyon Dergisi, 14 (3), 136-139, 2005.

Uzun,A., Ulcay,T., Kosif,R., Baş,O., Emirzeoğlu,M.: Arteria Renalis'in Sayı Anomalileri: Olgu ve Literatürün Gözden Geçirilmesi, Türk Üroloji Dergisi: 28 (4): 452-457, 2002.

Sevinç, Ö., Büken, B., Gönül, C., Güler, S., Arifoğlu, Y., Multiple Bilateral Arteria Renalis Olgusu,Düzce Tıp Fakültesi Dergisi, 4 (3): 23-25, 2002.

Eren, S., Yalçın, A., Okur, A.: The Use of Multi Detector Computed Tomography in Assessing the Retroaortic Left Renal Vein and Accompanying Vessel Anomalies, The Eurasian Journal Of Medicine, 42: 12-4, 2010.

Melek E. Nutcracker Sendromu. Türkiye Çocuk Hast Derg. 2019;13(5):325. Doı: 10.12956/Tchd.623359.

NİKEL TİTANYUM EĞE SİSTEMLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Emre ÖVSAY

Manuel endodontik aletlerin paslanmaz çelik ile üretimi ISO (International Organization for Standardization) düzenlemeleri altında standartlaştırılmıştır (1); ancak, Ni-Ti (Nikel Titanyum) döner aletlerin uyması gereken bir standartları yoktur, bu nedenle üretici firmalar ve Ar-Ge (Araştırma ve Geliştirme) birimleri aletin aktif kısmının geometrisini standart olmayan bir şekilde tasarlamaktadırlar. Bu tasarımlar kök kanallarının şekillendirilmesinde birçok avantaj sağlamayı amaçlamaktadır. Literatürde mevcut olan tüm bilgilere rağmen, döner aletlerle ilgili tüm ana bilgilerin gruplandığı bir derleme bulmak zordur. (1) Bu nedenle, bu kitap bölümünde farklı kök kanal anatomisine ve vakalara uygun endodontik aleti seçmek için bilmemiz ve dikkate almamız gerekenleri özetleyen bir kılavuz oluşturmak amaçlanmıştır. Ni-Ti döner alet sistemlerinin kullanımı ile ilgili bir çok avantaj olmasına rağmen, aletlerin beklenmedik şekilde kırılması klinisyenler için en can sıkıcı olaylardandır(2), bu da kök kanal tedavisinin başarısını doğrudan etkilemektedir. Klinik şartlarda bu durumun önüne geçmek amacıyla bir çok önlem bulunmaktadır.

Bu önlemlerden bazıları;(2,4)

- Kök kanallarının preparasyonu öncesi rehber yol oluşturulması
- Vakaya göre döner alet seçimi
- Eğelerin tek seferlik kullanımı
- Eğelerin birden fazla kullanımında büyütme altında yiv derinliklerinin incelenmesi
- Kök kanal anatomisinin radyografide detaylı olarak incelenmesi ve döner aletlerin kırılmasına sebebiyet verebilecek bazı anatomik faktörlerin önceden tespit edilmesi. (Kalsifikasyonlar yada kök kanal sistemindeki anomaliler gibi…)

Ni-Ti döner aletlerin bilinmesi gereken temel özellikleri:

•**TAPER:** Her milimetresi boyunca uçtan eğenin şaft kısmına doğru çalışma yüzeyinde çapın arttığı miktardır (4).

•**ÇAP:** Bir dairenin iki noktasını (döner aletin kesitini) merkezinden geçerek birleştiren düz bir çizgiye çap adı verilir. Bir döner aletin çapını bilmek; hekimin aletin kurvatürlü yapısını, boyutunu ve bununla birlikte alete uygulanan göreli stresi bilmesine olanak tanır (4).

•**KESİT:** Döner aletin uzunlamasına eksene dik olarak kesildiğinde sunduğu geometrik şekil, döner aletin kütlesinin miktarını belirler.(4)

•**KENAR:** Dentin ile temas halinde olan aletin kısmıdır, iki yiv arasındaki birleşim olarak da adlandırılabilir.(4)

Kaynakça

1. Dental Rootcanal Instruments. Part 1: Files, Reamers, Barbed Broaches, Rasps, Paste Carriers, Explorers and Cotton Broaches. European Standards in Dentistry. ISO; Geneva, Switzerland: 1992.

2. Sattapan B., Nervo G.J., Palamara J.E., Messer H.H. Defects in rotary nickel-titanium files after clinical use. J. Endod. 2000;26:161–165. doi: 10.1097/00004770-200003000-00008

3. Cohen S., Hargreaves K.M. Cohen's Pathways of Pulp. 10th ed. Mosby Elsevier; St. Louis, MO, USA: 2011.

4. Thompson S.A. An overview of nickel-titanium alloys used in dentistry. Int. Endod. J. 2000;33:297–310. doi: 10.1046/j.1365-2591.2000.00339.x.

5. Shen Y., Zhou H.M., Zheng Y.F., Peng B., Haapasalo M. Current challenges and concepts of the thermomechanical treatment of nickel-titanium instruments. J. Endod. 2013;39:163–172. doi: 10.1016/j.joen.2012.11.005.

6. Berutti E., Chiandussi G., Gaviglio I., Ibba A. Comparative analysis of torsional and bending stresses in two mathematical models of nickel-titanium rotary instruments: ProTaper versus ProFile. J. Endod. 2003;29:15–19. doi: 10.1097/00004770-200301000-00005.

7. Hilfer P.B., Bergeron B.E., Mayerchak M.J., Roberts H.W., Jeansonne B.G. Multiple autoclave cycle effects on cyclic fatigue of nickel-titanium rotary files produced by new manufacturing methods. J. Endod. 2011;37:72–74. doi: 10.1016/j.joen.2010.09.011.

8.Shen Y., Qian W., Abtin H., Gao Y., Haapasalo M. Effect of environment on fatigue failure of controlled memory wire nickel-titanium rotary instruments. J. Endod. 2012;38:376–380. doi: 10.1016/j.joen.2011.12.002.

9. Brantley W.A., Svec T.A., Iijima M., Powers J.M., Grentzer T.H. Differential scanning calorimetric studies of nickel titanium rotary endodontic instruments. J. Endod. 2002;28:567–572. doi: 10.1097/00004770-200208000-00001.

10. Kuhn G., Tavernier B., Jordan L. Influence of structure on nickel-titanium endodontic instrument failure. J. Endod. 2001;27:516–520. doi: 10.1097/00004770-200108000-00005.

11. Buehler W., Gilfrich J., Weiley K. Superelasticity in TiNi alloy. J. Appl. Phys. 1963;34:1467–1469. doi.org/10.3390/medicina58060719

12. Kuhn G., Tavernier B., Jordan L. Influence of structure on nickel-titanium endodontic instrument failure. J. Endod. 2001;27:516–520. doi: 10.1097/00004770-200108000-00005.

13. Gutmann J.L., Gao Y. Alteration in the inherent metallic and surface properties of nickeltitanium root canal instruments to enhance performance, durability and safety: A focused review. Int. Endod. J. 2012;45:113–128. doi: 10.1111/j.1365-2591.2011.01957.x.

14. Pereira E.S., Peixoto I.F., Viana A.C., Oliveira I.I., Gonzalez B.M., Buono V.T.L., Bahia M.G.A. Physical and mechanical properties of a thermomechanically treated NiTi wire used in the manufacture of rotary endodontic instruments. Int. Endod. J. 2012;45:469–474. doi: 10.1111/j.1365-2591.2011.01998.x.

15. Gao Y., Gutmann J.L., Wilkinson K., Maxwell R., Ammon D. Evaluation of the impact of raw materials on the fatigue and mechanical properties of ProFile Vortex rotary instruments. J. Endod. 2012;38:398–401. doi: 10.1016/j.joen.2011.11.004.

16. Gambarini G., Plotino G., Grande N.M., AL-Sudani D., De Luca M., Testarelli L. Mechanical properties of nickel-titanium rotary instruments produced with a new manufacturing technique. Int. Endod. J. 2011;44:337–341. doi: 10.1111/j.1365-2591.2010.01835.x.

17. Hou X., Yahata Y., Hayashi Y., Ebihara A., Hanawa T., Suda H. Phase transformation behaviour and bending property of twisted nickel-titanium endodontic instruments. Int. Endod. J. 2011;44:253–258. doi: 10.1111/j.1365-2591.2010.01818.x.

18. Aishwaimi E. Cyclic fatigue resistance of a novel rotary file manufactured using controlled memory Ni-Ti technology compared to a file made from M-wire file. Int. Endod. J. 2018;51:112–117. doi: 10.1111/iej.12756.

20. Otsuka K., Ren X. Physical metallurgy of Ti-Ni-Based shape memory alloys. Prog. Mater. Sci. 2005;50:511–678. doi: 10.1016/j.pmatsci.2004.10.001

21. Plotino G., Testarelli L., Al-Sudani D., Pongione G., Grande N.M., Gambarini G. Fatigue resistance of rotary instruments manufactured using different nickel-titanium alloys: A comparative study. Odontology. 2014;102:31–35. doi: 10.1007/s10266-012-0088-8.

22. Pereira E.S., Gomes R.O., Leroy A.M., Singh R., Peters O.A., Bahia M.G., Buono V.T. Mechanical behavior of M-Wire and conventional NiTi wire used to manufacture rotary endodontic instruments. Dent. Mater. 2013;29:318–324. doi: 10.1016/j.dental.2013.10.004

23. Hieawy A., Haapasalo M., Zhou H., Wang Z.J., Shen Y. Phase Transformation Behavior and Resistance to Bending and Cyclic Fatigue of ProTaper Gold and ProTaper Universal Instruments. J. Endod. 2015;41:1134–1138. doi: 10.1016/j.joen.2015.02.030.

24. Topçuoğlu H.S., Düzgün S., Aktı A., Topçuoğlu G. Laboratory comparison of cyclic fatigue resistance of WaveOne Gold, Reciproc and WaveOne files in canals with a double curvature. Int. Endod. J. 2017;50:713–717. doi: 10.1111/iej.12674.

25. De Vasconcelos R.A., Murphy S., Carvalho C.A., Govindjee R.G., Govindjee S., Peters O.A. Evidence for reduced fatigue resistance of contemporary rotary instruments exposed to body temperature. J. Endod. 2016;42:782–787. doi: 10.1016/j.joen.2016.01.025.

26. Yared G. Canal preparation using only one Ni-Ti rotary instrument: Preliminary observations. Int. Endod. J. 2008;41:339–344. doi: 10.1111/j.1365-2591.2007.01351.x

27. Roane J.B., Sabala C.L., Duncanson M.G., Jr. The "balanced force" concept for instrumentation of curved canals. J. Endod. 1985;11:203–211. doi: 10.1016/S0099-2399(85)80061-3.

28. De-Deus G., Moreira E.J., Lopes H.P., Elias C.N. Extended cyclic fatigue life of F2 ProTaper instruments used in reciprocating movement. Int. Endod. J. 2010;43:1063–1068. doi: 10.1111/j.1365-2591.2010.01756.x.

29. De-Deus G., Moreira E.J., Lopes H.P., Elias C.N. Extended cyclic fatigue life of F2 ProTaper instruments used in reciprocating movement. Int. Endod. J. 2010;43:1063–1068. doi: 10.1111/j.1365-2591.2010.01756.x.

30. Pedullà E., Grande N.M., Plotino G., Gambarini G., Rapisarda E. Influence of continuous or reciprocating motion on cyclic fatigue resistance of 4 different nickel-titanium rotary instruments. J. Endod. 2013;39:258–261. doi: 10.1016/j.joen.2012.10.025.

31. Pérez-Higueras J.J., Arias A., de la Macorra J.C. Cyclic fatigue resistance of K3, K3XF, and twisted file nickel-titanium files under continuous rotation or reciprocating motion. J. Endod. 2013;39:1585–1588. doi: 10.1016/j.joen.2013.07.020.

32. Kiefner P., Ban M., De-Deus G. Is the reciprocating movement per se able to improve the cyclic fatigue resistance of instruments? Int. Endod. J. 2014;47:430–436. doi: 10.1111/iej.12166.

33. Vadhana et.all Cyclic Fatigue Resistance of RaCe and Mtwo Rotary Files in Continuous Rotation and Reciprocating Motion, Journal of Endodontics Volume 40, Issue 7, July 2014, Pages 995-999

34. Pruett J.P., Clement D.J., Carnes D.L. Cyclic fatigue testing of nickel-titanium endodontic instruments. J. Endod. 1997;23:77–85. doi: 10.1016/S0099-2399(97)80250-6.

35. Zelada G., Varela P., Martin B., Bahillo J.G., Magán F., Ahn S. The effect of rotational speed and the curvature of root canal son the breakage of rotary endodontic instruments. J. Endod. 2002;28:540–542. doi: 10.1097/00004770-200207000-00014.

36. qbal M.K., Kohli M.R., Kim J.S. A retrospective clinical study of incidence of root canal instrument separation in an endodontics graduate program: A PennEndo database study. J. Endod. 2006;32:1048–1052. doi: 10.1016/j.joen.2006.03.001.

37. Gambarini G. Cyclic fatigue of nickel-titanium rotary instruments after clinical use with low and high torque endodontic motors. J. Endod. 2001;27:772–774. doi: 10.1097/00004770-200112000-00015.

38. Yared G.M., Kulkarni G.K. Failure of Profile NiTi instruments used by an inexperienced operator under Access limitations. Int. Endod. J. 2002;35:536–541. doi: 10.1046/j.1365-2591.2002.00528.x.

39. Yared G.M., Bou Dagher F.E., Machtou P., Kulkarni G.K. Influence of rotational speed, torque andoperator proficiency on filure of grater taper files. Int. Endod. J. 2002;35:712. doi: 10.1046/j.1365-2591.2002.00443.x.

40. Martin B., Zelada G., Varela P., Bahillo J.G., Magán F., Ahn S., Rodríguez C. Factors influencing the fracture of nickel titanium rotary instruments. Int. Endod. J. 2003;36:262–266. doi: 10.1046/j.1365-2591.2003.00630.x

DOĞUM KONTROL HAPLARI VE MEME KANSERİ RİSKİ

Neşe Eray VURAN[1]

1 Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Fakültesi
Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü Tuşba/Van

"Aile planlaması" terimi, eşlerin isteklerine ve ekonomik durumlarına bağlı olarak istedikleri zamanda istedikleri sayıda çocuk sahibi olmalarını ve doğum aralıklarını istedikleri şekilde ayarlamalarını sağlamaya yönelik yapılan çalışmaları ifade eder. 1994'te Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu, 1994), kişinin çocuklarının sayısına, aralığına ve zamanlamasına özgürce karar verebilmesinin temel bir insan hakkı olduğu bildirilmiştir (Prata ve ark., 2017). Ayrımcılık, şiddet ve baskı olmaksızın çocukların sayısına ve zamanına karar verme, bunun için gerekli bilgi ve olanaklara sahip olma, cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine en yüksek standartta erişme herkesin hakkıdır.

Aile planlaması, ailedeki kişi sayısını sınırlamak anlamına gelmez. Aile planlaması hizmetlerinin amaçları; istenmeyen gebelikleri ve buna bağlı anne-bebek ölümlerini önlemek, her aileye istedikleri zaman yardım ve danışmanlık sağlamak, her bireyin istediği kadar çocuk sahibi olabilmesini sağlamak, kadınlarda gebelikle ilgili sağlık risklerini önlemek ve düşük ve bebek ölümlerini azaltmaktır (Sensoy ve ark., 2018). Aile planlaması, kadınların fiziksel, psikolojik ve ekonomik olarak hazır olana kadar ve yine çocuk sahibi olmayı arzulayana kadar bekâr kalma haklarını korur. Ergen erkek ve kızların, tekrarlayan gebeliklerin geleceklerini ne kadar hızlı etkileyeceği konusunda bilgi edinme haklarını destekler. Aile planlaması, tüm insanların üreme tercihlerini gerçekleştirmelerine yardımcı olabilecek doğum kontrol yöntemleri hakkında doğru, tarafsız bilgi edinme haklarını destekler. Ancak pek çok ülkede kadınlar ve kız çocukları doğuştan gelen bu haklara sahip olmalarına rağmen, genellikle istediklerinden daha fazla veya planlanmadıkları zamanlarda çocuk doğurmaktadırlar (Starbird ve ark., 2016) .

Aile planlaması yöntemleri modern yöntemler ve geleneksel yöntemler olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Modern yöntemler; rahim içi araç ve sistemleri, deri altı implantları, oral kontraseptifleri, prezervatif kullanımını, spermisidal ajanları vb. içerir (Tablo 1). Geleneksel yöntemler ise, standart günler yöntemi, takvim ritmi yöntemi, iki gün yöntemi, servikal mukus yöntemi, semptotermal yöntem ve doğurganlık dönemini tahmin etmeye yardımcı olan cihazların kullanımı şeklinde katagorize edilen ve bireyin doğurganlık farkındalığına dayanan yöntemlerdir. Bunların dışında, geri çekme, laktasyonel amenore de geleneksel doğum kontrol yöntemlerindendir (Tablo 2) (Hubacher ve Trussell, 2015). Bu yöntemlerin tümünün kendine özgü avantajları ve dezavantajları vardır. Yöntemlerden birinin seçilmesinde ve uzun süre kullanılmasında yöntemden beklenen bazı özellikler bulunmaktadır. Yöntemin %100 güvenilir olması, yan etkisinin az olması, yöntemin kontrol altında olması, uzun süre etkili olması, cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı koruyucu olması, kısa sürede do-

KAYNAKLAR

Bonfiglio, R., & Di Pietro, M. L. (2021). The impact of oral contraceptive use on breast cancer risk: state of the art and future perspectives in the era of 4P medicine. In Seminars in Cancer Biology (Vol. 72, pp. 11-18.

Burkman, R. T. (2001). Oral contraceptives: current status. Clinical obstetrics and gynecology, 44(1), 62-72.

Dogru, H. Y., Oktay, G., İşgüder, Ç. K., Özsoy, A. Z., Çakmak, B., Delibaş, İ. B., & YILDIZ, N. Ç. (2016). Yaş gruplarına göre kadınların aile planlamasına bakışları ve seçtikleri yöntemlerin değerlendirilmesi: Tersiyer tek merkez deneyimi. Dicle Tıp Dergisi, 43(3), 413-418.

Ehsanpour, S., Nejad, F. S. A., Rajabi, F. M., & Taleghani, F. (2013). Investigation on the association between breast cancer and consumption patterns of combined oral contraceptive pills in the women of Isfahan in 2011. Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research.

Golobof, A., & Kiley, J. (2016). The current status of oral contraceptives: progress and recent innovations. In Seminars in reproductive medicine (Vol. 34, No. 03, pp. 145-151). Thieme Medical Publishers.

Hubacher, D., & Trussell, J. (2015). A definition of modern contraceptive methods. Contraception, 92(5), 420-421.

Hunter, D. J., Colditz, G. A., Hankinson, S. E., Malspeis, S., Spiegelman, D., Chen, W., ... & Willett, W. C. (2010). Oral contraceptive use and breast cancer: a prospective study of young women. Cancer Epidemiology, Biomarkers & Prevention, 19(10), 2496-2502.

Jemal A, Bray F, Center MM, et al. Global cancer statistics. CA: a Cancer Journal for Clinicians 2011;61:69–90.

Ji, L. W., Jing, C. X., Zhuang, S. L., Pan, W. C., & Hu, X. P. (2019). Effect of age at first use of oral contraceptives on breast cancer risk: An updated meta-analysis. Medicine, 98(36).

Kanadys, W., Barańska, A., Malm, M., Błaszczuk, A., Polz-Dacewicz, M., Janiszewska, M., & Jędrych, M. (2021). Use of oral contraceptives as a potential risk factor for breast cancer: A systematic review and meta-analysis of case-control studies up to 2010. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(9), 4638.

Karlsson, T., Johansson, T., Höglund, J., Ek, W. E., & Johansson, Å. (2021). Time-Dependent Effects of Oral Contraceptive Use on Breast, Ovarian, and Endometrial Cancers. Cancer Research, 81(4), 1153–1162.

Klijn, J. G., Setyono-Han, B., & Foekens, J. A. (2000). Progesterone antagonists and progesterone receptor modulators in the treatment of breast cancer. Steroids, 65(10-11), 825-830.

Marchbanks, P. A., McDonald, J. A., Wilson, H. G., Folger, S. G., Mandel, M. G., Daling, J. R., ... & Weiss, L. K. (2002). Oral contraceptives and the risk of breast cancer. New England journal of medicine, 346(26), 2025-2032.

Mørch, L. S., Skovlund, C. W., Hannaford, P. C., Iversen, L., Fielding, S., & Lidegaard, Ø. (2017). Contemporary hormonal contraception and the risk of breast cancer. New England Journal of Medicine, 377(23), 2228-2239.

Nagykálnai, T., & Landherr, L. (2018). [Oral contraception and the risk of breast cancer. Review of the literature]. Magyar Onkologia, 62(4), 258–263.

Nelson AL (2011). Combined oral contraception. In: Hatcher RA, Trussell J, Stewart F, eds. Contraceptive Technology. New York: Ardent Media;: 193-270

Niemeyer Hultstrand, J., GemzellDanielsson, K., Kallner, H. K., Lindman, H., Wikman, P., & Sundström-Poromaa, I. (2022). Hormonal contraception and risk of breast cancer and breast cancer in situ among Swedish women 15–34 years of age: A nationwide register-based study. The Lancet Regional Health - Europe, 21, 100470

Palacios S, Wildt L, Parke S, Machlitt A, Römer T, Bitzer J. (2010). Efficacy and safety of a novel oral contraceptive based on oestradiol (oestradiol valerate/dienogest): a Phase III trial. Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol; 149 (1) 57-62

Prata, N., Fraser, A., Huchko, M. J., Gipson, J. D., Withers, M., Lewis, S., ... & Upadhyay, U. D. (2017). Women's empowerment and family planning: a review of the literature. Journal of biosocial science, 49(6), 713-743.

Purohit, R., & Soni, S. (2023). A Review On Oral Contraceptıon And Breast Cancer. Journal of Survey in Fisheries Sciences, 34-50.

Sensoy, N., Korkut, Y., Akturan, S., Yilmaz, M., Tuz, C., & Tuncel, B. (2018). Factors affecting the attitudes of women toward family planning. Fam Plann, 13(33), 2. Formun Üstü

Sherif, K. (1999). Benefits and risks of oral contraceptives. American journal of obstetrics and gynecology, 180(6), S343-S348.

Shulman, L. P. (2000). Oral contraceptives: risks. Obstetrics and gynecology clinics of North America, 27(4), 695-704.

Singh, R., & kumar Sain, M. N. (2023). Etiology Of Breast Cancer. Journal of Pharmaceutical Negative Results, 1427-1434.

Starbird, E., Norton, M., & Marcus, R. (2016). Investing in family planning: key to achieving the sustainable development goals. Global health: science and practice, 4(2), 191-210.

Steroids, 65 (2000), pp. 825-830

Van Hoften C, Burger H, Peeters PHM, Grobbee DE, Van Noord PAH, Leufkens HG. (2000). Long-term oral contraceptive use increases breast cancer risk in women over 55 years of age: the DOM cohort. Int J Cancer ;87:591-594

MEME KANSERİNDE PALYATİF BAKIM[1]

Çağrı AKALIN

1 Doç.Dr.Çağrı Akalın, Ordu Üniversitesi Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Genel Cerrahi Kliniği

0000-0003-3370-9879

Giriş

Metastatik meme kanseri, 2 ile 3 yıl arasında değişen bir ortanca genel sağkalım süresine sahip olmasına rağmen, bu süreç çok değişken bir aralığa, birkaç aydan on yıla kadar uzanan bir yayılıma sahiptir (Chia ve ark., 2007).

Dünya genelinde yılda yarım milyon kadın meme kanserinden kaynaklanan bir ölümle karşı karşıyadır (Lozano ve ark., 2012). Ne yazık ki, palyatif bakım konusunda büyük bir karşılanmamış ihtiyaç vardır. Bu bölümde metastatik meme kanserinde palyatif bakım anlatılacaktır.

1. Palyatif Bakım

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tanımına göre, palyatif bakım, yaşamı tehdit eden hastalıklarla mücadele eden hastaların ve ailelerinin yaşadığı zorlukları hafifletme amacını taşıyan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, erken tanı, kusursuz değerlendirme ve ağrı ile diğer fiziksel, psikososyal ve manevi sorunların etkili bir şekilde tedavisi yoluyla önlenmesini ve hafifletilmesini amaçlamaktadır. Ayrıca, hastaların ve ailelerinin yaşam kalitesini artırmak da hedeflenmektedir.

Palyatif bakım, hastaların mümkün olan en aktif şekilde yaşamalarına ve ailelerinin hastalık süreci boyunca ve kendi yas süreçlerinde başa çıkmalarına yardımcı olarak yaşam kalitesini geliştirecektir. Ayrıca, hastalığın seyrini olumlu bir şekilde etkileyebilir; örneğin, metastatik küçük hücreli dışı kanser hastalarında erken palyatif bakımın, standart bakıma kıyasla yaşam kalitesinde önemli iyileştirmelere ve daha uzun sağkalıma neden olduğu gösterilmiştir (Temel ve ark., 2010). Bu bağlamda, palyatif bakım, ileri aşama hastalığın tanısı konulduğu anda diğer yaşamı uzatıcı tedavilerle birlikte tanıtılmalıdır. Bu, yaşam kalitesini artırmayı ve semptom yükünü azaltmayı amaçlamaktadır (Bickel ve ark., 2016).

2. İleri Bakım Planlaması

Palyatif bakımın metastatik hastalık durumunda birçok amacı bulunmakta olup bunlar arasında sağkalım süresini uzatma, tedavi toksisitesini artırılmış sağkalım, yaşam kalitesi ve tedavi yan etkilerini dengeli bir şekilde ele alma yer almaktadır. Hastanın tercihleri ve beklentilerini paylaşmanın yanı sıra tedavinin gerçekçi hedeflerini ve farklı tedavi seçeneklerinin avantajlarını ve dezavantajlarını tartışmak amacıyla ileri düzeyde bakım planlaması gereklidir. Çoğu hastanın, hastalık kontrol süresi uzun olan tedavileri tercih ettiği gözlemlenmekle birlikte, aynı zamanda iyi bir yaşam kalitesi, daha iyi fiziksel ve duygusal işlevsellik beklemektedir (Hurvitz ve ark., 2013). Hastalığın terminal aşamasının ve yaşamın son dönemi

Kaynaklar

Aranda, S., Schofield, P., Weih, L., Yates, P., Milne, D., Faulkner, R., ... & Taylor, R. (2005). Mapping the quality of life and unmet needs of urban women with metastatic breast cancer. European Journal of Cancer Care, 14, 211–222.

Arvold, N. D., Oh, K. S., Niemierko, A., Taghian, A. G., Lin, N. U., Abi-Raad, R. F., ... & Alexander, B. M. (2012). Brain metastases after breast-conserving therapy and systemic therapy: incidence and characteristics by biologic subtype. Breast Cancer Research and Treatment, 136(1), 153–160.

Barnes, H., McDonald, J., Smallwood, N., & Manser, R. (2016). Opioids for the palliation of refractory breathlessness in adults with advanced disease and terminal illness. Cochrane Database of Systematic Reviews, 3, CD011008.

Bickel, K. E., McNiff, K., Buss, M. K., Kamal, A., Lupu, D., Abernethy, A. P., ... & American Academy of Hospice and Palliative Medicine. (2016). Defining high-quality palliative care in oncology practice: an American Society of Clinical Oncology/American Academy of Hospice and Palliative Medicine guidance statement. Journal of Oncology Practice, 12(9), e828–e838.

Caraceni, A., Hanks, G., Kaasa, S., et al. (2012). Use of opioid analgesics in the treatment of cancer pain: evidence-based recommendations from the EAPC. The Lancet Oncology, 13, e58–e68.

Cheville, A. L., Kornblith, A. B., & Basford, J. R. (2011). An examination of the causes for the underutilization of rehabilitation services among people with advanced cancer. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 90, S27–S37.

Chow, E., Harris, K., Fan, G., Tsao, M., & Sze, M. (2007). Palliative radiotherapy trials for bone metastases: a systematic review. Journal of Clinical Oncology, 25(11), 1423–1436.

Chia, S. K., Speers, C. H., D'yachkova, Y., Kang, A., Malfair-Taylor, S., Barnett, J., ... & O'Reilly, S. (2007). The impact of new chemotherapeutic and hormone agents on survival in a population-based cohort of women with metastatic breast cancer. Cancer, 110, 973–979.

Cherny, N. I., Fallon, M. T., & Kaasa, S. (2015). Oxford textbook of palliative medicine (5th ed.). Oxford: Oxford University Press.

Clive, A. O., Jones, H. E., Bhatnagar, R., Preston, N. J., & Maskell, N. (2016). Interventions for the management of malignant pleural effusions: a network meta-analysis. Cochrane Database of Systematic Reviews, 5, CD010529.

Coleman, R. E. (1997). Skeletal complications of malignancy. Cancer, 80(Suppl 8), 1588–1594.

Elte, J. W. F., Bijvoet, O. L. M., Cleton, F. J., Van Oosterom, A. T., & Sleeboom, H. P. (1996). Osteolytic bone metastases in breast carcinoma pathogenesis, morbidity and bisphosphonate treatment. European Journal of Clinical Oncology, 22, 493–500.

Fairchild, A., Harris, K., Barnes, E., Wong, R., Lutz, S., Bezjak, A., ... & Bezjak, A. (2008). Palliative thoracic radiotherapy for lung cancer: a systematic review. Journal of Clinical Oncology, 26, 4001–4011.

Färkkila, N., Torvinen, S., Roine, R. P., Sintonen, H., Hanninen, J., Taari, K., & Saarto, T. (2014). Health-related quality of life among breast, prostate, and colorectal cancer patients with end-stage disease. Quality of Life Research, 23(4), 1387–1394.

Goodwin, P. J., Leszcz, M., Ennis, M., ... & Knight, L. (2001). The effect of group psychosocial support on survival in metastatic breast cancer. New England Journal of Medicine, 345(24), 1719–1726.

Grocott, P., Gethin, G., & Probst, S. (2013). Malignant wound management in advanced illness: new insights. Current Opinion in Supportive and Palliative Care, 7(1), 101–105.

Hurvitz, S. A., Lalla, D., Crosby, R. D., & Mathias, S. D. (2013). Use of the metastatic breast cancer progression (MBC-P) questionnaire to assess the value of progression-free survival for women with metastatic breast cancer. Breast Cancer Research and Treatment, 142(3), 603–609.

Jennings, A. L., Davies, A. N., Higgins, J. P., Gibbs, J. S., & Broadley, K. E. (2002). A systematic review of the use of opioids in the management of dyspnoea. Thorax, 57(11), 939–944.

Kokkonen, K., Saarto, T., Mäkinen, T., Pohjola, L., Kautio, H., Järvenpää, S., & Puustjärvi-Sunabacka, K. (2017). The functional capacity and quality of life of women with advanced breast cancer. Breast Cancer, 24(1), 128–136.

Lozano, R., et al. (2012). Global and regional mortality from 235 causes of death for 20 age groups in 1990 and 2010: a systematic analysis for the global burden of disease study 2010. The Lancet, 380, 2095–2128.

Luoma, M. L., & Hakamies-Blomqvist, L. (2004). The meaning of quality of life in patients being treated for advanced breast cancer: a qualitative study. Psycho-Oncology, 13(10), 729–739.

Mercadante, S. (1997). Malignant bone pain: pathophysiology and treatment. Pain, 69, 1–18.

Reed, E., Simmonds, P., Haviland, J., & Corner, J. (2012). Quality of life and experience of care in women with metastatic breast cancer: a cross-sectional survey. Journal of Pain and Symptom Management, 43(4), 747–758.

Ripamonti, C. I., Easson, A. M., & Gerdes, H. (2008). Management of malignant bowel obstruction. European Journal of Cancer, 44, 1105–1115.

Temel, J. S., Greer, J. A., Muzikansky, A., Gallagher, E. R., Admane, S., Jackson, V. A., ... & Lynch, T. J. (2010). Early palliative care for patients with metastatic non-small-cell lung cancer. New England Journal of Medicine, 363, 733–742.

ten Bokkel Huinink, W. (1999). Treatment of skin metastases of breast cancer. Cancer Chemotherapy and Pharmacology, 44(Suppl 1), S31–S33.

Tubiana-Hulin, M. (1991). Incidence, prevalence and distribution of bone metastases. Bone, 12(Suppl 1), S9–S10.

Villasenor, A., Ballard-Barbash, R., Baumgartner, K., Baumgartner, R., Bernstein, L., McTiernan, A., ... & Caan, B. (2012). Prevalence and prognostic effect of sarcopenia in breast cancer survivors: the HEAL study. Journal of Cancer Survivorship, 6(4), 398–406.

von Moos, R., Body, J. J., Egerdie, B., Stopeck, A., Brown, J. E., Damyanov, D., ... & Patrick, D. L. (2013). Pain and health-related quality of life in patients with advanced solid tumours and bone metastases: integrated results from three randomized, double-blind studies of denosumab and zoledronic acid. Supportive Care in Cancer, 21(12), 3497–3507.

Wong, R., & Wiffen, P. J. (2007). Bisphosphonates for the relief of pain secondary to bone metastases. Cochrane Database of Systematic Reviews, 3.

Wyatt, G., Sikorskii, A., Tamkus, D., & You, M. (2013). Quality of life among advanced breast cancer patients with and without distant metastasis. European Journal of Cancer Care, 22(2), 272–280.

Yoshioka, H. (1994). Rehabilitation for the terminal cancer patient. American Journal of Physical Medicine & Rehabilitation, 73(3), 199–206.

Zhu, M., Liang, R., Pan, L. H., Huang, B., Qian, W., Zhong, J. H., ... & Guan, X. Y. (2013). Zoledronate for metastatic bone disease and pain: a meta-analysis of randomized clinical trials. Pain Medicine, 14(2), 257–264.

ARBEİTSGEMEİNSCHAFT GYNÄKOLOGİSCHE ONKOLO-GİE (AGO) 2023 MEME KANSERİ KILAVUZU ÖZETİ

Çağrı AKALIN

Giriş

Arbeitsgemeinschaft Gynäkologische Onkologie (AGO), jinekolojik onkoloji alanında bilimsel araştırmanın teşvik edilmesi ve hekimlerin eğitimini desteklemenin yanı sıra kanser hastalıklarının önlenmesi, teşhisi, tedavisi ve sonrası bakımı ile ilgili araştırmaları koordine eden bir dernektir. Dernek ayrıca Alman Jinekoloji ve Obstetrik Derneği ve Alman Kanser Derneği'nin bilimsel konferanslarında jinekolojik onkoloji ile ilgili sorunları temsil etmekte olup jinekolojik onkoloji kliniklerinde ve araştırma kurumlarında yöntemlerin ve prosedürlerin geliştirilmesi, uygulanması ve değerlendirilmesi için çalışmaları teşvik etmektedir (AGO Online b, 2023). Dernek, kanser hastalıklarının önlenmesi ve tedavisi alanında bilimsel çalışmaların ve eğitiminin önemini vurgulamakta olup bu bölümde AGO'nun 2023 yılında onkoplastik ve rekonstrüktif cerrahi, meme kanseri için yardımcı endokrin terapi, meme kanseri - özel durumlar, erken meme kanseri tedavi algoritmaları, meme kanseri takibi, meme kanserinin erken teşhisi ve tanısı hakkında kılavuzları özet olarak anlatılacaktır.

1. Onkoplastik ve Rekonstrüktif Cerrahi

AGO 2023 Kılavuzu, onkoplastik ve rekonstrüktif cerrahi konusunda kanıta dayalı öneriler sunmaktadır (AGO Online a, 2023).

Anahtar Noktalar

Onkoplastik Cerrahi:

Onkolojik prensipleri rekonstrüktif tekniklerle birleştirerek tümör çıkarımını ve meme korunmasını başarılı bir şekilde gerçekleştirir.

Meme koruma isteyen hastalarda erken evre meme kanseri için önerilir.

Çeşitli teknikler mevcuttur, bunlar arasında hacim değiştirme, küçültme mammaplasti ve implant yerleştirme bulunur.

İyi kozmetik sonuçlar elde edilebilir ve yara izleri en aza indirilebilir.

Rekonstrüktif Cerrahi:

Mastektomi sonrasında meme şeklini ve büyüklüğünü geri kazanmayı amaçlar.

Seçenekler arasında:

Diğer vücut bölgelerinden doku kullanılarak otojen rekonstrüksiyon (örneğin, karın, sırt).

Silikon veya tuzlu implantlarla implant rekonstrüksiyonu.

Otojen ve implant tekniklerini birleştiren hibrid prosedürler.

Rekonstrüksiyon zamanlaması: hemen (mastektomi sırasında) veya ertelenmiş (daha sonra).

Kaynaklar

AGO Online, Erişim tarihi: 12.12.2023, Kommission Mamma. Leitlinien & Empfehlungen. https://www.ago-online.de/leitlinien-empfehlungen/leitlinien-empfehlungen/kommission-mamma

AGO Online, Erişim tarihi: 12.12.2023, Über die AGO. https://www.ago-online.de/ueber-die-ago

ARTERIA AXILLARIS ANATOMİSİ, VARYASYONLARI VE KLİNİK ÖNEMİ

***Canan ERTEMOĞLU ÖKSÜZ*[1]**

***Özlem KANBER UZUN*[2]**

***Şahi Nur KALKIŞIM*[3]**

1-Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi,Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Orchid ID: 0000-0002-2020-7661, certemoglu@ktu.edu.tr
2-Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Orchid ID: 0000-0002-9875-0605, ozlemuzun@ktu.edu.tr
3-Öğr. Gör. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Orchid ID: 0000-0003-2248-5558,skalkisim@ktu.edu.tr

Arteria (a.) subclavia'nın doğrudan devamı şeklinde olan a. axillaris, birinci kostanın dış kenarından başlayarak musculus (m.) teres major'un alt kenarına kadar uzanır. A. axillaris büyük bir arterdir ve yaklaşık 7-8 mm çapında ve yaklaşık 10-12 cm uzunluğundadır. Thorax yan duvarının, axilla'nın ve üst extremitenin arteriyel beslenmesini sağlar (Yang vd., 2021; Yıldırım, 2004). Arter, distalde a. brachialis olarak devam eder. A. axillaris, seyri boyunca plexus brachialis'in fasciculus'ları ve dalları ile yakın komşulukta olup birlikte vagina axillaris adı verilen bağ dokusu bir kılıfla sarılıdır (Snell, 1998; Vijaya vd., 2006).

M. pectoralis minor'un tendonu a. axillaris'in anterior'undan geçerek çaprazlar ve böylece arterin anatomik seyri m. pectoralis minor tarafından proksimal, posterior ve distalinde olmak üzere üç kısma ayrılır. İlk kısım; tendonun proximalinde yer alır, birinci kostanın yan sınırında başlar ve m. pectoralis minor'un medial sınırına kadar uzanır. İlk kısımdan bir dal, a. thoracica superior, ayrılır ve plexus brachialis ile birlikte bu dal vagina axillaris içerisinde yer alır. A. axillaris'in ikinci kısmı m. pectoralis minor'un derinliklerinde yer alır. İkinci kısımdan a. troracoacromialis ve a. thoracica lateralis olmak üzere iki dal ayrılır. Üçüncü kısım ise m. pectoralis minor'un lateral sınırı ile m. teres major'un alt sınırı arasında yer alır. Üçüncü kısımdan ise a. subscapularis, a. circumflexa anterior humeri ve a. circumflexa posterior humeri olmak üzere üç dal ayrılır. A. axillaris genellikle altı dalı olan bir arter olarak tanımlanır ancak bu durum değişkenlik gösterebilir; dallarından iki veya daha fazlası ortak bir gövdeden çıkabilir veya bir arter farklı yerlerden ayrılabilir (Vijaya vd., 2006; Rao vd., 2008).

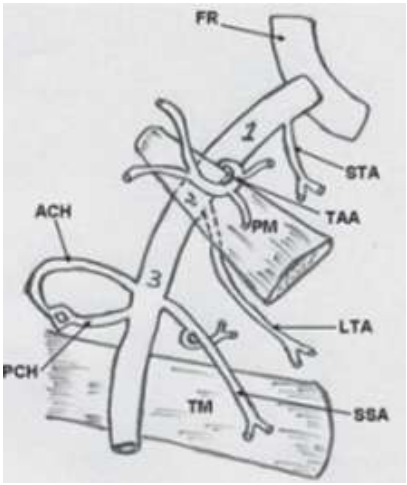

Şekil 1. A. axillaris anatomisi 1: birinci bölüm, 2: ikinci bölüm, 3: üçüncü bölüm, FR: birinci kosta, STA: a. thoracica superior, TAA: a. thoracoacromialis, LTA: a. thoracica lateralis, SSA: a. subscapularis, ACH: a. circumflexa anterior humeri, PCH: a. circumflexa posterior humeri, PM: m. pectoralis minor, TM: m. teres major (Vijaya vd., 2006).

KAYNAKLAR

Arıncı, K., Elhan, A. (2001). *Anatomi 2. Cilt*. Ankara: Güneş Kitabevi Ltd Şti.

Astik, R., & Dave, U. (2012). Variations in Branching Pattern of the Axillary Artery: A Study in 40 Human Cadavers. *Jornal Vascular Brasileiro*, *11*, 12-17.

Ay, Y., Kahraman Ay, N., Fındık, O., Görür, D. A., Aydın, U., & Koçoğulları, C. U. Axıllary-Contralateral Brachıal Artery Bypass İn Axıllary Artery Injury Due To Pathologıcal Humeral Head Fracture.

Aytar, H. (2021). Asendan Aort Anevrizma Onarımlarında Aksiller Arter Ve İnnominate Arter Kanülasyonunun Nörolojik Fonksiyonlar Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi.

Çavdar, S., Zeybek, A., & Bayramiçli, M. (2000). Rare Variation of the Axillary Artery. *Clinical Anatomy: The Official Journal of the American Association of Clinical Anatomists and the British Association of Clinical Anatomists*, *13*(1), 66-68.

Çetin, A., Korkmaz, M. F., Çay, M., & Karataş, T. (2015). Axillary Artery and Subscapular Artery Variation: A Case Report. *Medicine Science*, *4*(2), 2244-2251.

Farhan, T. M., & Selman, M. O. (2010). Anatomical Study of Axillary Artery Variation. *Journal of the Faculty of Medicine Baghdad*, *52*(3), 324-327.

Ggaur, S., Katariya, K., Vaishnani, H., & Wani, I. N. (2012). A Cadaveric Study of Branching Pattern of the Axillary Artery. *Inter J Biolo & Med Research*, *3*, 1388-91.

Goyal, V. D., Sharma, V., Kalia, S., & Sehgal, M. (2014). Axillary aAtery Injury Caused by Fracture of Humerus Neck and Its Repair Using Basilic Vein Graft. *Case Reports in Surgery*, *2014*.

Göktekin, N. (1983). Arteria Axillaris ve Dallarının Varyasyonları. Bilim Uzmanlığı Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Gülgönen, A., & Şahin, V. (1997). Lesion of the Brachial Plexus by Traumatic False Aneurysm of the Axillary Artery (Report of one case). *Acta Orthopaedica et Traumatologica Turcica*, *31*(4), 367-369.

Karahan, G., Yıldırım, Ö. M., & Çelik, C. (2006). Künt Omuz Travmasına Bağlı Gelişen Aksiler Arter Psödoanevrizmasına Bağlı Brakial Pleksus Kompresyonu. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, *52*(1), 39-41.

Önem, G., Baltalarlı, A., Gürses, E., Özcan, A. V., Saçar, M., Adal, F., & Sungurtekin, H. (2007). Proksimal Aort Cerrahisinde Sağ Aksiller Arter Kanülasyonu Güvenilir Bir Yöntemdir. *Turkish J Thorac Cardiovasc Surg*, *15*(2), 104-107.

Rao, T. R., Shetty, P., & Suresh, R. (2008). Abnormal Branching pattern of the Axillary Artery and Its Clinical Significance. *International Journal of Morphology*, *26*(2).

Snelll, RS. (1998). Tıp Fakültesi Öğrencileri İçin Klinik Anatomi. (çev. M. Yıldırım). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Stone, M. A., Ihn, H. E., Gipsman, A. M., Iglesias, B., Minneti, M., Noorzad, A. S., & Omid, R. (2021). Surgical Anatomy of the Axillary Artery: Clinical Implications for Open Shoulder Surgery. *Journal of Shoulder and Elbow Surgery*, *30*(6), 1266-1272.

Sushil, S. R., Shashidhar, B. K., Daljit, S., Vikas, B., Nirmal, R., Vibhu, K., ... & Mandeep, S. D. (2012). Axillary Artery Thrombosis with Anteroinferior Shoulder Dislocation: A Rare Case Report and Review of Literature. *Chinese Journal of Traumatology*, *15*(04), 244-248.

Taner, D. (2000). *Fonksiyonel Anatomi Ekstremiteler ve Sırt Bölgesi*. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Vijaya, P. S., Ramana, V. V., Satheesha, N., Rao, B. S., & Narendra, P. (2006). A rare variation in the branching pattern of the axillary artery. *Indian Journal of Plastic Surgery*, *39*(02), 222-223.

Vranić, H., Hadžimehmedagić, A., Vukas, H., & Arslani, I. (2016). Surgical Treatment of A Rare Huge Aneurysm of Axillaris Artery. *Medical Journal*, *22*(4).

Yang, K., Lee, H., Choi, I. J., Jeong, W., Kim, H. T., Wei, Q., & Lee, J. H. (2021). Topography and Anatomical Variations of the Axillary Artery. *BioMed Research International*, *2021*, 1-8.

Yıldırım, M. (2004). *Topografik Anatomi*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

YARA BAKIMI VE GÜNCEL TEDAVİ YAKLAŞIMLARI

Osman Gökhan GÖKDERE[1]

1 Uzman Doktor, Malatya Battalgazi Devlet Hastanesi, drgokdere@gmail.com, 0000-0003-0161-6600

Yara

Yara, fiziksel veya kimyasal bir etki ile derinin yapı, işlev ve fizyolojik özelliklerinin kalıcı veya geçici olarak kaybolmasıdır(1). Özellikle kronik yara olmak üzere yara bakımı maliyetli uygulamalardır. Bunun dışında kişinin sosyal hayatını etkilemesi, yaşam kalitesini düşürmesi, çalışma hayatından kalıcı veya geçici olarak ayrılmasına neden olması yara bakımının önemini göstermektedir(2). Bu nedenlerle uygun yara yönetimi hem sigorta üzerine maliyeti düşürür hem de hastaların günlük hayata daha erken dönmesini sağlar.

Yaralar, akut ve kronik yara olarak 2 grupta değerlendirilebilir(3). Akut yara, genellikle travma veya ameliyat sonucu aniden ortaya çıkan bir yaralanma türüdür. Akut yaralar tipik olarak iyi tanımlanmıştır ve düzenli bir iyileşme sürecinden geçerler tam iyileşmeye ulaşmak için çeşitli aşamaları vardır. Akut yaraların iyileşmesinin genellikle öngörülebilir bir zaman dilimi içerisinde gerçekleşmesi beklenir(4). Kronik yara ise, iyileşmenin normal aşamaları zamanında ve düzenli bir şekilde ilerleyemeyen yaradır. Tipik olarak öngörülebilir bir iyileşme seyri izleyen akut yaraların aksine, kronik yaralar kalıcıdır veya uzun süre açık kalabilir. Bu yaralar genellikle iyileşmenin inflamatuar aşamasında kalır ve proliferasyon, reepitelizasyon ve remodelling aşamalarına geçiş geç olur veya bu aşamalara hiç geçemez(5).

Her yara tipinin tedavi ve yönetimi özel yaklaşımlar gerektirir. Yaranın özelliklerini değerlendirmek, altta yatan faktörleri dikkate almak ve tedavi planını buna göre uyarlamak önemlidir. Özellikle derin veya kontamine yaralar olmak üzere belirli yara türleri tedavisi zor ve uzun süreç gerektirir. Yara iyileşmesini bozan diyabet, immünsupresyon, kötü beslenme, steroid ve benzeri ilaç kullanımı gibi durumlarda yara tedavisi yapılırken bu durumların göz önünde bulundurulması gereklidir(6).

Yara İyileşmesi

Yara iyileşme süreci, hasarlı dokuyu onarmayı ve işlevini geri kazandırmayı amaçlayan karmaşık ve dinamik olaylar dizisidir. Süreç genellikle birbiriyle örtüşen birkaç aşamadan oluşur. Yara iyileşmesi hemostaz, inflamasyon, proliferasyon, reepitelizasyon ve yeniden şekillenme aşamaları ile gerçekleşir(7).

Hemostaz

Yaralanmada ilk tepkidir. Vazokonstriksiyonu ve kanamayı durdurmak için pıhtı oluşumunun meydana geldiği süreci ifade eder. Yara hemostazının birincil amacı aşırı kan kaybını önlemek ve yara iyileşme sürecinin sonraki aşamalarını kolaylaştırmaktır. Yara hemostazı, genel hemostazla benzer mekanizmaları içerir ancak özellikle yaralanmaya karşı lokal tepkiye odaklanır. Yara oluşumu sonrası ilk olarak vazokonstrüksiyon olur hemen sonrasında platelet agregasyonu ile ekstrinsik koagülasyon mekanizması başlar. Oluşan

Kaynaklar

1. Criollo-Mendoza, M. S., Contreras-Angulo, L. A., Leyva-López, N., Gutiérrez-Grijalva, E. P., Jiménez-Ortega, L. A., & Heredia, J. B. (2023). Wound Healing Properties of Natural Products: Mechanisms of Action. *Molecules (Basel, Switzerland)*, *28*(2), 598. https://doi.org/10.3390/ molecules28020598

2. Kapp, S., & Santamaria, N. (2017). The financial and quality-of-life cost to patients living with a chronic wound in the community. *International wound journal*, *14*(6), 1108–1119. https://doi.org/10.1111/iwj.12767

3. Raziyeva, K., Kim, Y., Zharkinbekov, Z., Kassymbek, K., Jimi, S., & Saparov, A. (2021). Immunology of Acute and Chronic Wound Healing. *Biomolecules*, *11*(5), 700. https://doi.org/10.3390/biom11050700

4. Diegelmann, R. F., & Evans, M. C. (2004). Wound healing: an overview of acute, fibrotic and delayed healing. *Frontiers in bioscience: a journal and virtual library*, *9*, 283–289. https://doi.org/10.2741/1184

5. Zhao, R., Liang, H., Clarke, E., Jackson, C., & Xue, M. (2016). Inflammation in Chronic Wounds. *International journal of molecular sciences*, *17*(12), 2085. https://doi.org/10.3390 /ijms17122085

6. Pfeffer, F., von Dobschuetz, E., Riediger, H., Moosmann, C., & Hopt, U. T. (2004). Diabetischer Fuss, ischämisches Ulkus, Druckgeschwür. So bringen Sie chronische Wunden zum Verschluss [The non-healing wound]. *MMW Fortschritte der Medizin*, *146*(44), 45–48.

7. Guo, S., & Dipietro, L. A. (2010). Factors affecting wound healing. *Journal of dental research*, *89*(3), 219–229. https://doi.org/10.1177/0022034509359125

8. Cecerska-Heryć, E., Goszka, M., Serwin, N., Roszak, M., Grygorcewicz, B., Heryć, R., & Dołęgowska, B. (2022). Applications of the regenerative capacity of platelets in modern medicine. *Cytokine & growth factor reviews*, *64*, 84–94. https://doi.org/10.1016/j.cytogfr.2021.11.003

9. de Oliveira, S., Rosowski, E. E., & Huttenlocher, A. (2016). Neutrophil migration in infection and wound repair: going forward in reverse. *Nature reviews. Immunology*, *16*(6), 378–391. https://doi.org/10.1038/nri.2016.49

10. Reinke, J. M., & Sorg, H. (2012). Wound repair and regeneration. *European surgical research. Europaische chirurgische Forschung. Recherches chirurgicales europeennes*, *49*(1), 35–43. https://doi.org/10.1159/000339613

11. Wang, P. H., Huang, B. S., Horng, H. C., Yeh, C. C., & Chen, Y. J. (2018). Wound healing. *Journal of the Chinese Medical Association: JCMA*, *81*(2), 94–101. https://doi.org/10.1016 /j.jcma.2017.11.002

12. Takeo, M., Lee, W., & Ito, M. (2015). Wound healing and skin regeneration. *Cold Spring Harbor perspectives in medicine*, *5*(1), a023267. https://doi.org/10.1101/cshperspect.a023267

13. Van De Water, L., Varney, S., & Tomasek, J. J. (2013). Mechanoregulation of the Myofibroblast in Wound Contraction, Scarring, and Fibrosis: Opportunities for New Therapeutic Intervention. *Advances in wound care*, *2*(4), 122–141. https://doi.org/10.1089/wound.2012.0393

14. Guillamat-Prats R. (2021). The Role of MSC in Wound Healing, Scarring and Regeneration. *Cells*, *10*(7), 1729. https://doi.org/10.3390/cells10071729

15. Atkin, L., Bućko, Z., Conde Montero, E., Cutting, K., Moffatt, C., Probst, A., Romanelli, M., Schultz, G. S., & Tettelbach, W. (2019). Implementing TIMERS: the race against hard-to-heal wounds. *Journal of wound care*, *23*(Sup3a), S1–S50. https://doi.org/10.12968/jowc.2019.28. Sup3a.S1

16. Edsberg, L. E., Black, J. M., Goldberg, M., McNichol, L., Moore, L., & Sieggreen, M. (2016). Revised National Pressure Ulcer Advisory Panel Pressure Injury Staging System: Revised Pressure Injury Staging System. *Journal of wound, ostomy, and continence nursing: official publication of The Wound, Ostomy and Continence Nurses Society*, *43*(6), 585–597. https://doi.org/10.1097/WON.0000000000000281

17. Smith R. G. (2003). Validation of Wagner's classification: a literature review. *Ostomy/wound management*, *49*(1), 54–62.

18. Brocke, T., & Barr, J. (2020). The History of Wound Healing. *The Surgical clinics of North America*, *100*(4), 787–806. https://doi.org/10.1016/j.suc.2020.04.004

19. Brouillard, C., Bursztejn, A. C., Latarche, C., Cuny, J. F., Truchetet, F., Goullé, J. P., & Schmutz, J. L. (2018). Silver absorption and toxicity evaluation of silver wound dressings in 40 patients with chronic wounds. *Journal of the European Academy of Dermatology and Venereology : JEADV*, *32*(12), 2295–2299. https://doi.org/10.1111/jdv.15055

20. Karakasli, A., Hapa, O., Akdeniz, O., & Havitcioğlu, H. (2014). Dermal argyria: Cutaneous manifestation of a megaprosthesis for distal femoral osteosarcoma. *Indian journal of orthopaedics*, *48*(3), 326–328. https://doi.org/10.4103/0019-5413.132528

21. VenkataMadhav, M., Prathyusha, T.M., Santikiran, S., & Eswar, G. (2017). Argyria: A Rare Case Report. International Journal of Medical Research and Health Sciences, 6, 91-94.

22. Han, G., & Ceilley, R. (2017). Chronic Wound Healing: A Review of Current Management and Treatments. *Advances in therapy*, *34*(3), 599–610. https://doi.org/10.1007/s12325-017-0478-y

23. Keast, D. H., Bowering, C. K., Evans, A. W., Mackean, G. L., Burrows, C., & D'Souza, L. (2004). MEASURE: A proposed assessment framework for developing best practice recommendations for wound assessment. *Wound repair and regeneration : official publication of the Wound Healing Society [and] the European Tissue Repair Society*, *12*(3 Suppl), S1–S17. https://doi.org/10.1111/j.1067-1927.2004.0123S1.x

24. Atkin, L., Bućko, Z., Conde Montero, E., Cutting, K., Moffatt, C., Probst, A., Romanelli, M., Schultz, G. S., & Tettelbach, W. (2019). Implementing TIMERS: the race against hard-to-heal wounds. *Journal of wound care*, *23*(Sup3a), S1–S50. https://doi.org/10.12968/jowc.2019. 28.Sup3a.S1

25. Falabella A. F. (2006). Debridement and wound bed preparation. *Dermatologic therapy*, *19*(6), 317–325. https://doi.org/10.1111/j.1529-8019.2006.00090.x

26. Dayya, D., O'Neill, O. J., Huedo-Medina, T. B., Habib, N., Moore, J., & Iyer, K. (2022). Debridement of Diabetic Foot Ulcers. *Advances in wound care*, *11*(12), 666–686. https://doi.org/10.1089/wound.2021.0016

27. Granick, M., Boykin, J., Gamelli, R., Schultz, G., & Tenenhaus, M. (2006). Toward a common language: surgical wound bed preparation and debridement. *Wound repair and regeneration : official publication of the Wound Healing Society [and] the European Tissue Repair Society*, *14 Suppl 1*, S1–S10. https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2005.00096.x

28. Alvarez, O. M., Wendelken, M. E., & Granick, M. S. (2019). Debridement of Venous Leg Ulcers With Direct-Contact, Low-Frequency Ultrasound: Results of a Randomized, Prospective, Controlled, Clinical Trial. *Eplasty*, *19*, pb2.

29. Ramundo, J., & Gray, M. (2008). Enzymatic wound debridement. *Journal of wound, ostomy, and continence nursing : official publication of The Wound, Ostomy and Continence Nurses Society*, *35*(3), 273–280. https://doi.org/10.1097/01.WON.0000319125.21854.78

30. Shoham, Y., Krieger, Y., Tamir, E., Silberstein, E., Bogdanov-Berezovsky, A., Haik, J., & Rosenberg, L. (2018). Bromelain-based enzymatic debridement of chronic wounds: A preliminary report. *International wound journal*, *15*(5), 769–775. https://doi.org/10.1111/iwj.12925

31. Nuutila, K., & Eriksson, E. (2021). Moist Wound Healing with Commonly Available Dressings. *Advances in wound care*, *10*(12), 685–698. https://doi.org/10.1089/wound.2020.1232

32. Mohd Zubir, M. Z., Holloway, S., & Mohd Noor, N. (2020). Maggot Therapy in Wound Healing: A Systematic Review. *International journal of environmental research and public health*, *17*(17), 6103. https://doi.org/10.3390/ijerph17176103

33. Bowling, F. L., Stickings, D. S., Edwards-Jones, V., Armstrong, D. G., & Boulton, A. J. (2009). Hydrodebridement of wounds: effectiveness in reducing wound bacterial contamination and potential for air bacterial contamination. *Journal of foot and ankle research*, *2*, 13. https://doi.org/10.1186/1757-1146-2-13

34. James, C. V., Patel, M., Ilonzo, N., Wallace, K., Lee, J., Chan, M., Ellis, S., & Lantis Ii, J. C. (2021). Hydrosurgical Debridement Use Associated With Decreased Surgical Site-Related Readmissions: A Retrospective Analysis. *Wounds : a compendium of clinical research and practice*, WNDS20210328-2. Advance online publication.

35. Brown, M. S., Ashley, B., & Koh, A. (2018). Wearable Technology for Chronic Wound Monitoring: Current Dressings, Advancements, and Future Prospects. *Frontiers in bioengineering and biotechnology*, *6*, 47. https://doi.org/10.3389/fbioe.2018.00047

36. Fonder, M. A., Lazarus, G. S., Cowan, D. A., Aronson-Cook, B., Kohli, A. R., & Mamelak, A. J. (2008). Treating the chronic wound: A practical approach to the care of nonhealing wounds and wound care dressings. *Journal of the American Academy of Dermatology*, *58*(2), 185–206. https://doi.org/10.1016/j.jaad.2007.08.048

37. Laurano, R., Boffito, M., Ciardelli, G., & Chiono, V. (2022). Wound Dressing Products: a Translational Investigation from the Bench to the Market. *Engineered Regeneration*. https://doi.org/10.1016/j.engreg.2022.04.002

38. Apelqvist, J., Willy, C., Fagerdahl, A. M., Fraccalvieri, M., Malmsjö, M., Piaggesi, A., Probst, A., & Vowden, P. (2017). EWMA Document: Negative Pressure Wound Therapy. *Journal of wound care*, *26*(Sup3), S1–S154. https://doi.org/10.12968/jowc.2017.26.Sup3.S1

39. Zaver, V., & Kankanalu, P. (2023). Negative Pressure Wound Therapy. In *StatPearls*. StatPearls Publishing.

40. Marouf, A., Mortada, H., Khedr, B., Halawani, L., Zino Alarki, S. M. K., & Alghamdi, H. (2022). Effectiveness and safety of immediate application of negative pressure wound therapy in head and neck free flap reconstruction: a systematic review. *The British journal of oral & maxillofacial surgery*, *60*(8), 1005–1011. https://doi.org/10.1016/j.bjoms.2022.04.003

41. Liu, X., Zhang, H., Cen, S., & Huang, F. (2018). Negative pressure wound therapy versus conventional wound dressings in treatment of open fractures: A systematic review and meta-analysis. *International journal of surgery (London, England)*, *53*, 72–79. https://doi.org/10.1016/j.ijsu.2018.02.064

42. Tejada, S., Batle, J. M., Ferrer, M. D., Busquets-Cortés, C., Monserrat-Mesquida, M., Nabavi, S. M., Del Mar Bibiloni, M., Pons, A., & Sureda, A. (2019). Therapeutic Effects of Hyperbaric Oxygen in the Process of Wound Healing. *Current pharmaceutical design*, *25*(15), 1682–1693. https://doi.org/10.2174/1381612825666190703162648

43. Kranke, P., Bennett, M. H., Martyn-St James, M., Schnabel, A., Debus, S. E., & Weibel, S. (2015). Hyperbaric oxygen therapy for chronic wounds. *The Cochrane database of systematic reviews*, *2015*(6), CD004123. https://doi.org/10.1002/14651858.CD004123.pub4

44. Hardwicke, J., Schmaljohann, D., Boyce, D., & Thomas, D. (2008). Epidermal growth factor therapy and wound healing--past, present and future perspectives. *The surgeon: journal of the Royal Colleges of Surgeons of Edinburgh and Ireland*, *6*(3), 172–177. https://doi.org/10.1016/s1479-666x(08)80114-x

45. Fernández-Montequín, J. I., Betancourt, B. Y., Leyva-Gonzalez, G., Mola, E. L., Galán-Naranjo, K., Ramírez-Navas, M., Bermúdez-Rojas, S., Rosales, F., García-Iglesias, E., Berlanga-Acosta, J., Silva-Rodriguez, R., Garcia-Siverio, M., & Martinez, L. H. (2009). Intralesional administration of epidermal growth factor-based formulation (Heberprot-P) in chronic diabetic foot ulcer: treatment up to complete wound closure. *International wound journal*, *6*(1), 67–72. https://doi.org/10.1111/j.1742-481X.2008.00561.x

46. Bolton L. (2021). Platelet-Rich Plasma: Optimal Use in Surgical Wounds. *Wounds: a compendium of clinical research and practice*, *33*(8), 219–221.

47. Nourian Dehkordi, A., Mirahmadi Babaheydari, F., Chehelgerdi, M., & Raeisi Dehkordi, S. (2019). Skin tissue engineering: wound healing based on stem-cell-based therapeutic strategies. *Stem cell research & therapy*, *10*(1), 111. https://doi.org/10.1186/s13287-019-1212-2

48. Grada, A., & Falanga, V. (2016). Novel Stem Cell Therapies for Applications to Wound Healing and Tissue Repair. *Surgical technology international*, *29*, 29–37.

49. Fang, J., Wang, X., Jiang, W., Zhu, Y., Hu, Y., Zhao, Y., Song, X., Zhao, J., Zhang, W., Peng, J., & Wang, Y. (2020). Platelet-Rich Plasma Therapy in the Treatment of Diseases Associated with Orthopedic Injuries. *Tissue engineering. Part B, Reviews*, *26*(6), 571–585. https://doi.org/10.1089/ten.TEB.2019.0292

50. Karimi, K., & Rockwell, H. (2019). The Benefits of Platelet-Rich Fibrin. *Facial plastic surgery clinics of North America*, *27*(3), 331–340. https://doi.org/10.1016/j.fsc.2019.03.005

51. Quain, A. M., & Khardori, N. M. (2015). Nutrition in Wound Care Management: A Comprehensive Overview. *Wounds : a compendium of clinical research and practice*, *27*(12), 327–335.

ULTRA İŞLENMİŞ BESİNLER VE KIRILGANLIK

Ceren ŞARAHMAN KAHRAMAN[1]
Cansu MEMİÇ İNAN[2]

1 [1] Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Antalya/Alanya, Türkiye, cerensarahman@gmail.com ORCID ID: 0000-0002-6394-8101
2 [2] Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Bor Sağlık Bilimleri Fakültesi, Beslenme ve Diyetetik Bölümü, Niğde, Türkiye, dyt.cansumemic@gmail.com ORCID ID: 0000-0001-5684-4390

GİRİŞ

Eski çağlardan günümüze patojen mikroorganizmaların ortadan kaldırılması, depolama süresinin uzatılması, sindirimin kolaylaştırılması ve biyoyararlanımın artırılması amacıyla besinler işlenmektedir (van Boekel ve ark., 2010). Tarihsel açıdan bakıldığında besin kıtlığı ile başa çıkmanın tek yolunun besin üretimini artırmak olmadığı aynı zamanda gelişmiş besin işleme yöntemlerinin önemli olduğu vurgulanmaktadır (Floros ve ark., 2010). Endüstriyel anlamda besinlerin işlenmesi ile besinlerin raf ömrü artmış olsa da yüksek ısı uygulamalarının besin ögesi kayıplarına ve kansere yol açabileceği, paketleme ile besinlerin bozulmadan taşınabilmesi sağlanırken kullanılan ambalaj malzemesine bağlı atık oluşumunun artabileceği belirtilmektedir (Marsh ve Bugusu, 2007; Kliemann ve ark., 2022). Besinlerin raf ömrünün uzatılması veya fiyatının azaltılmasına yönelik tuz, şeker, tatlandırıcı, yağ, katkı maddelerinin eklenmesi gibi besin işlemeye yönelik uygulamaların besleyiciliği düşük ve enerji içeriği yüksek besinlerin üretilmesine yol açtığı bunun da Batı tarzı diyete yönelim ile ilişkili olduğu görülmektedir (Monteiro ve ark., 2019). İşlenmiş besinlere eklenen yüksek fruktozlu mısır şurubu gibi katkı maddeleri obezite başta olmak üzere kronik hastalık riskini artırmakta, işlenmiş besinlerin diyet kalitesinin düşmesine yol açmakta bu nedenle tüm işlenmiş besin türlerine yönelik olumsuz bakış açısı oluşmaktadır. İşlenmiş besinlere yönelik doğru tanımlamaların yapılabilmesi işlenmiş besinlerin kronik hastalıklar ile olan ilişkisinin aydınlatılabilmesi açısından önemlidir (Bray ve ark., 2004).

1. Ultra İşlenmiş Besinler ve NOVA Sınıflaması

NOVA sınıflama sistemi Latince "yeni" anlamına gelen sözcükten türetilen ve ilk kez Brezilya'da kullanılmaya başlanılan bir sınıflama sistemidir (Monterio ve ark., 2010). Besine uygulanan işlemlerin besin yapısında yol açtığı değişikliklere dayalı değerlendirme yapmaktadır. NOVA sistemi besinleri uğradığı işlemin kapsamı ve amacına göre işlenmemiş/minimal işlenmiş besinler, yemeklerde kullanılan işlenmiş içerikler/ işlenmiş mutfak malzemeleri, işlenmiş besinler, ultra işlenmiş besinler olmak üzere dört gruba ayırmaktadır (Monteiro ve ark., 2018).

İlk grup işlenmemiş/minimal işlenmiş besinlerdir ve bitki, hayvan dokularının doğadaki yenebilir formları işlenmemiş besin olarak adlandırılmaktadır. Besinlerin yenilemeyen kısımlarının uzaklaştırılması, parçalara ayırma, ezme, öğütme, kaynatma, soğutma, dondurma, vakumlu paketleme gibi endüstriyel işlemlerin uygulanması ise minimal işlenmiş besin kavramını oluşturmaktadır (Monterio ve ark., 2010). Minimal işlenmiş besinlere uygulanan yöntemler ile besin orijinal yapısına tuz, şeker, yağ veya diğer katkı maddeleri eklenmeyip yalnızca besinlerin raf ömrünün uzatılması ve hazırlık süreçlerinin kolaylaştırılması hedeflenir (Monteiro

KAYNAKÇA

Baker, P., Machado, P., Santos, T., Sievert, K., Backholer, K., Hadjikakou, M., Russell, C., Huse, O., Bell, C., Scrinis, G., Worsley, A., Friel, S., & Lawrence, M. (2020). Ultra-processed foods and the nutrition transition: Global, regional and national trends, food systems transformations and political economy drivers. Obesity reviews: an official journal of the International Association for the Study of Obesity, 21(12), e13126.

Bray, G. A., Nielsen, S. J., & Popkin, B. M. (2004). Consumption of high-fructose corn syrup in beverages may play a role in the epidemic of obesity. The American journal of clinical nutrition, 79(4), 537-543.

Cai, Y., Xu, W., Xiao, H., Liu, H., & Chen, T. (2020). Correlation between Frailty and Adverse Outcomes Among Older Community-Dwelling Chinese Adults: The China Health and Retirement Longitudinal Study. The journal of nutrition, health & aging, 24(7), 752–757.

Costa Louzada, M. L., Martins, A. P., Canella, D. S., Baraldi, L. G., Levy, R. B., Claro, R. M., Moubarac, J. C., Cannon, G., & Monteiro, C. A. (2015). Ultra-processed foods and the nutritional dietary profile in Brazil. Revista de saude publica, 49, 38.

Fiolet, T., Srour, B., Sellem, L., Kesse-Guyot, E., Allès, B., Méjean, C., Deschasaux, M., Fassier, P., Latino-Martel, P., Beslay, M., Hercberg, S., Lavalette, C., Monteiro, C. A., Julia, C., & Touvier, M. (2018). Consumption of ultra-processed foods and cancer risk: results from NutriNet-Santé prospective cohort. BMJ, 360, k322.

Floros, J. D., Newsome, R., Fisher, W., Barbosa-Cánovas, G. V., Chen, H., Dunne, C. P., German, J. B., Hall, R. L., Heldman, D. R., Karwe, M. V., Knabel, S. J., Labuza, T. P., Lund, D. B., Newell-McGloughlin, M., Robinson, J. L., Sebranek, J. G., Shewfelt, R. L., Tracy, W. F., Weaver, C. M., & Ziegler, G. R. (2010). Feeding the World Today and Tomorrow: The Importance of Food Science and Technology: An IFT Scientific Review. Comprehensive reviews in food science and food safety, 9(5), 572-599.

García-Esquinas, E., Rahi, B., Peres, K., Colpo, M., Dartigues, J. F., Bandinelli, S., Feart, C., & Rodríguez-Artalejo, F. (2016). Consumption of fruit and vegetables and risk of frailty: a dose- response analysis of 3 prospective cohorts of community-dwelling older adults. The American journal of clinical nutrition, 104(1), 132–142.

Guallar-Castillón, P., Sagardui-Villamor, J., Balboa-Castillo, T., Sala-Vila, A., Ariza Astolfi, M. J., Sarrión Pelous, M. D., León-Muñoz, L. M., Graciani, A., Laclaustra, M., Benito, C., Banegas, J. R., & Artalejo, F. R. (2014). Validity and reproducibility of a Spanish dietary history. PloS one, 9(1), e86074.

Hall, K. D., Ayuketah, A., Brychta, R., Cai, H., Cassimatis, T., Chen, K. Y., Chung, S. T., Costa, E., Courville, A., Darcey, V., Fletcher, L. A., Forde, C. G., Gharib, A. M., Guo, J., Howard, R., Joseph, P. V., McGehee, S., Ouwerkerk, R., Raisinger, K., Rozga, I., … Zhou, M. (2019). Ultra-Processed Diets Cause Excess Calorie Intake and Weight Gain: An Inpatient Randomized Controlled Trial of Ad Libitum Food Intake. Cell metabolism, 30(1), 67–77.e3.

Hancu, A., Mihaltan, F., & Radulian, G. (2019). Asthma and Ultra-Processed Food. Maedica, 14(4), 402-407.

Hao, J., Zhou, P., & Qiu, H. (2022). Association between Ultra-Processed Food Consumption and Frailty in American Elder People: Evidence from a Cross-Sectional Study. The journal of nutrition, health & aging, 26(7), 688–697.

Huang, C. H., Martins, B. A., Okada, K., Matsushita, E., Uno, C., Satake, S., & Kuzuya, M. (2021). A 3-year prospective cohort study of dietary patterns and frailty risk among community-dwelling older adults. Clinical nutrition (Edinburgh, Scotland), 40(1), 229–236.

Khandpur, N., Cediel, G., Obando, D. A., Jaime, P. C., & Parra, D. C. (2020). Sociodemographic factors associated with the consumption of ultra-processed foods in Colombia. Revista de saude publica, 54, 19.

Kliemann, N., Al Nahas, A., Vamos, E. P., Touvier, M., Kesse-Guyot, E., Gunter, M. J., Millett, C., & Huybrechts, I. (2022). Ultra-processed foods and cancer risk: from global food systems to individual exposures and mechanisms. British journal of cancer, 127(1), 14-20.

Laclaustra, M., Rodriguez-Artalejo, F., Guallar-Castillon, P., Banegas, J. R., Graciani, A., Garcia-Esquinas, E., Ordovas, J., & Lopez-Garcia, E. (2018). Prospective association between added sugars and frailty in older adults. The American journal of clinical nutrition, 107(5), 772–779.

Lana, A., Rodriguez-Artalejo, F., & Lopez-Garcia, E. (2015). Dairy Consumption and Risk of Frailty in Older Adults: A Prospective Cohort Study. Journal of the American Geriatrics Society, 63(9), 1852–1860.

León-Muñoz, L. M., Guallar-Castillón, P., López-García, E., & Rodríguez-Artalejo, F. (2014). Mediterranean diet and risk of frailty in community-dwelling older adults. Journal of the American Medical Directors Association, 15(12), 899–903.

León-Muñoz, L. M., García-Esquinas, E., López-García, E., Banegas, J. R., & Rodríguez-Artalejo, F. (2015). Major dietary patterns and risk of frailty in older adults: a prospective cohort study. BMC medicine, 13, 11.

Liang, H., Li, X., Lin, X., Ju, Y., & Leng, J. (2021). The correlation between nutrition and frailty and the receiver operating characteristic curve of different nutritional indexes for frailty. BMC geriatrics, 21(1), 619.

Liao, Q., Zheng, Z., Xiu, S., & Chan, P. (2018). Waist circumference is a better predictor of risk for frailty than BMI in the community-dwelling elderly in Beijing. Aging clinical and experimental research, 30(11), 1319–1325.

Lorenzo-López, L., Maseda, A., de Labra, C., Regueiro-Folgueira, L., Rodríguez-Villamil, J. L., & Millán-Calenti, J. C. (2017). Nutritional determinants of frailty in older adults: A systematic review. BMC geriatrics, 17(1), 108.

Luiten, C. M., Steenhuis, I. H., Eyles, H., Ni Mhurchu, C., & Waterlander, W. E. (2016). Ultra-processed foods have the worst nutrient profile, yet they are the most available packaged products in a sample of New Zealand supermarkets. Public health nutrition, 19(3), 530-538.

Mariath, A. B., Machado, A. D., Ferreira, L. D. N. M., & Ribeiro, S. M. L. (2022). The possible role of increased consumption of ultra-processed food products in the development of frailty: a threat for healthy ageing?. The British journal of nutrition, 128(3), 461–466.

Marsh, K., & Bugusu, B. (2007). Food packaging-roles, materials, and environmental issues. Journal of food science, 72(3), R39-R55.

Martínez Steele, E., Baraldi, L. G., Louzada, M. L., Moubarac, J. C., Mozaffarian, D., & Monteiro, C. A. (2016). Ultra-processed foods and added sugars in the US diet: evidence from a nationally representative cross-sectional study. BMJ open, 6(3), e009892.

Martínez Steele, E., Popkin, B. M., Swinburn, B., & Monteiro, C. A. (2017). The share of ultra-processed foods and the overall nutritional quality of diets in the US: evidence from a nationally representative cross-sectional study. Population health metrics, 15(1), 6.

Mendonça, R. D., Pimenta, A. M., Gea, A., de la Fuente-Arrillaga, C., Martinez-Gonzalez, M. A., Lopes, A. C., & Bes-Rastrollo, M. (2016). Ultraprocessed food consumption and risk of overweight and obesity: the University of Navarra Follow-Up (SUN) cohort study. The American journal of clinical nutrition, 104(5), 1433-1440.

Michel, J. P., Newton, J. L., & Kirkwood, T. B. (2008). Medical challenges of improving the quality of a longer life. JAMA, 299(6), 688–690.

Monteiro C. A. (2009). Nutrition and health. The issue is not food, nor nutrients, so much as processing. Public health nutrition, 12(5), 729-731.

Monteiro, C. A., Levy, R. B., Claro, R. M., Castro, I. R., & Cannon, G. (2010). A new classification of foods based on the extent and purpose of their processing. Cadernos de saude publica, 26(11), 2039-2049.

Monteiro, C. A., Levy, R. B., Claro, R. M., de Castro, I. R., & Cannon, G. (2011). Increasing consumption of ultra-processed foods and likely impact on human health: evidence from Brazil. Public health nutrition, 14(1), 5-13.

Monteiro, C. A., Cannon, G., Moubarac, J. C., Martins, A. P., Martins, C. A., Garzillo, J., Canella, D. S., Baraldi, L. G., Barciotte, M., Louzada, M. L., Levy, R. B., Claro, R. M., & Jaime, P. C. (2015). Dietary guidelines to nourish humanity and the planet in the twenty-first century. A blueprint from Brazil. Public health nutrition, 18(13), 2311-2322.

Monteiro, C. A., Cannon, G., Moubarac, J. C., Levy, R. B., Louzada, M. L. C., & Jaime, P. C. (2018). The UN Decade of Nutrition, the NOVA food classification and the trouble with ultra-processing. Public health nutrition, 21(1), 5-17.

Monteiro, C. A., Cannon, G., Levy, R. B., Moubarac, J. C., Louzada, M. L., Rauber, F., Khandpur, N., Cediel, G., Neri, D., Martinez-Steele, E., Baraldi, L. G., & Jaime, P. C. (2019). Ultra-processed foods: what they are and how to identify them. Public health nutrition, 22(5), 936-941.

Moodie, R., Stuckler, D., Monteiro, C., Sheron, N., Neal, B., Thamarangsi, T., Lincoln, P., Casswell, S., & Lancet NCD Action Group (2013). Profits and pandemics: prevention of harmful effects of tobacco, alcohol, and ultra-processed food and drink industries. Lancet, 381(9867), 670-679.

Moubarac, J. C., Batal, M., Louzada, M. L., Martinez Steele, E., & Monteiro, C. A. (2017). Consumption of ultra-processed foods predicts diet quality in Canada. Appetite, 108, 512–520.

Okyar S., Tosun Ö., Bezdegümeli E., Küçükakça B. N., Erattır A., Karahan H., Köse E., & Ekerbiçer H. Ç. (2023). Ultra İşlenmiş Gıdaların Yaygın Etkileri. Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 32(2), 68-82.

Pagliai, G., Dinu, M., Madarena, M. P., Bonaccio, M., Iacoviello, L., & Sofi, F. (2021). Consumption of ultra-processed foods and health status: a systematic review and meta-analysis. The British journal of nutrition, 125(3), 308–318.

Rauber, F., Campagnolo, P. D., Hoffman, D. J., & Vitolo, M. R. (2015). Consumption of ultra-processed food products and its effects on children's lipid profiles: a longitudinal study. Nutrition, metabolism, and cardiovascular diseases: NMCD, 25(1), 116-122.

Resciniti, N. V., Lohman, M. C., Wirth, M. D., Shivappa, N., & Hebert, J. R. (2019). Dietary Inflammatory Index, Pre-Frailty and Frailty among Older US Adults: Evidence from the National Health and Nutrition Examination Survey, 2007-2014. The journal of nutrition, health & aging, 23(4), 323–329.

Sandoval-Insausti, H., Blanco-Rojo, R., Graciani, A., López-García, E., Moreno-Franco, B., Laclaustra, M., Donat-Vargas, C., Ordovás, J. M., Rodríguez-Artalejo, F., & Guallar-Castillón, P. (2020). Ultra-processed Food Consumption and Incident Frailty: A Prospective Cohort Study of Older Adults. The journals of gerontology. Series A, Biological sciences and medical sciences, 75(6), 1126–1133.

Singh, M., & Chandorkar, S. (2018). Is sodium and potassium content of commonly consumed processed packaged foods a cause of concern?. Food chemistry, 238, 117–124.

Struijk, E. A., Guallar-Castillón, P., Rodríguez-Artalejo, F., & López-García, E. (2018). Mediterranean Dietary Patterns and Impaired Physical Function in Older Adults. The journals of gerontology. Series A, Biological sciences and medical sciences, 73(3), 333-339.

Struijk, E. A., Hagan, K. A., Fung, T. T., Hu, F. B., Rodríguez-Artalejo, F., & Lopez-Garcia, E. (2020). Diet quality and risk of frailty among older women in the Nurses' Health Study. The American journal of clinical nutrition, 111(4), 877–883.

Tyrovolas, S., Haro, J. M., Foscolou, A., Tyrovola, D., Mariolis, A., Bountziouka, V., Piscopo, S., Valacchi, G., Anastasiou, F., Gotsis, E., Metallinos, G., Papairakleous, N., Polychronopoulos, E., Matalas, A. L., Lionis, C., Zeimbekis, A., Tur, J. A., Sidossis, L. S., Panagiotakos, D. B., & MEDIS Study Group (2018). Anti-Inflammatory Nutrition and Successful Ageing in Elderly Individuals: The Multinational MEDIS Study. Gerontology, 64(1), 3–10.

van Boekel, M., Fogliano, V., Pellegrini, N., Stanton, C., Scholz, G., Lalljie, S., Somoza, V., Knorr, D., Jasti, P. R., & Eisenbrand, G. (2010). A review on the beneficial aspects of food processing. Molecular nutrition & food research, 54(9), 1215-1247.

Woudstra, T., & Thomson, A. B. (2002). Nutrient absorption and intestinal adaptation with ageing. Best practice & research. Clinical gastroenterology, 16(1), 1-15.

Yannakoulia, M., Ntanasi, E., Anastasiou, C. A., & Scarmeas, N. (2017). Frailty and nutrition: From epidemiological and clinical evidence to potential mechanisms. Metabolism: clinical and experimental, 68, 64-76.

Zupo, R., Castellana, F., Guerra, V., Donghia, R., Bortone, I., Griseta, C., Lampignano, L., Dibello, V., Lozupone, M., Coelho-Júnior, H. J., Solfrizzi, V., Giannelli, G., De Pergola, G., Boeing, H., Sardone, R., & Panza, F. (2021). Associations between nutritional frailty and 8-year all-cause mortality in older adults: The Salus in Apulia Study. Journal of internal medicine, 290(5), 1071-1082.

KANSERDE MIRNA ARACILI İLAÇ DIRENCI

Doç. Dr. Aynur KARADAĞ GÜREL[1]

1 Uşak Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Biyoloji AD.

ORCID: 0000000254995168

Çeşitli insan kanserlerinin tedavisinde kullanılan kemoterapötik ajanlara karşı içsel veya kazanılmış direncin geliştirilmesi, kanserin başarılı bir şekilde ortadan kaldırılmasının önünde büyük bir engeldir. Çoklu ilaç direncinin (MDR) gelişiminin kesin mekanizmalarının anlaşılmasına yönelik biriken çabalar, birçok benzersiz ve ortak mekanizmanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Son çalışmalar, küçük kodlamayan RNA›nın veya miRNA›nın kanser biyolojisinin çeşitli kısımlarında düzenleyici rolünü göstermektedir. Normal ve hastalık koşullarında hücre fizyolojisinin pratik olarak tüm yönlerinin miRNA›lar tarafından kontrol edildiği rapor edilmektedir. Boyutları yaklaşık 22 nükleotid olan küçük kodlamayan RNA›lar (ncRNA›lar) olan mikroRNA›lar (miRNA›lar), gen regülasyonunda önemli roller oynar ve bunların düzensizliği, kanser dahil birçok hastalığa neden olur. Çeşitli miRNA›lar kanserin ilerlemesinde rol oynayabilir, tümör bağışıklık sürecine katılabilir ve miRNA süngerleri ile işlev görebilir. Son yirmi yılda miRNA›lar ile çeşitli kanserler arasındaki bağlantı geniş çapta araştırılmıştır. MiRNA hakkındaki kanıtlara dayanarak, teşhis ve prognoz için çok sayıda potansiyel kanser biyobelirteçleri ortaya konmuş ve kanser taramasına yeni bir bakış açısı sağlanmıştır. Ayrıca farklı kanser türleri arasında da miRNA bazlı tedaviler yürütülmektedir. Sinerjistik stratejilerin kombinasyonu ve tamamlayıcı miRNA›ların kullanımı gibi gelişmiş tedaviler, potansiyel olarak kanser hastalarına önemli klinik faydalar sağlar. Ayrıca, birçok miRNA›nın, kapsamlı bilişi klinisyenlere yardımcı olabilecek ve hasta prognozunu iyileştirebilecek karmaşık temel düzenleyici mekanizmalarıyla kanser tedavilerinin direncine dahil olduğu gösterilmiştir. Kanserde miRNA'larla ilgili çalışmaların büyük klinik çıkarımlara sahip olacağı inancıyla, bu bölümde mevcut durumu ve potansiyel gelişme beklentileri açıklanmıştır.

MicroRNA'lar (miRNA'lar), gen düzenlemesinde önemli roller üstlenen, yaklaşık 22 nükleotitten oluşan, evrimsel olarak korunmuş, kodlamayan RNA'lar (ncRNA'lar) olarak bilinen küçük moleküllerdir (Bartel, 1993). İlk olarak 1993 yılında Caenorhabditis elegans'un uygun zamanlamasında böyle ncRNA'ların üretildiği tanımlanmıştır. Daha sonra hayvanlar ve bitkiler gibi farklı türlerde birçok miRNA keşfedilmiştir. 2018 sürümünde (miRBase 22), 271 türde yaklaşık 50 bin olgun miRNA'yı gösteren yaklaşık 40 bin saç tokası formu girişi bulunmaktadır. MiRNA'ların insan protein kodlayan genlerin %60'tan fazlasını hedefleyebileceği tahmin edilmektedir. Günümüzde ise 2.000'den fazla miRNA'nın insan genomunun yaklaşık üçte birini düzenleme yeteneğine sahip olduğu gösterilmiştir (Wightman & Ruvkun 1993, Friedman et al., 2009, Kozomara et al., 2019, Norouzi et al., 2019).

Bahsedilmesi gereken bir diğer nokta, çevrimiçi miRNA kaynağı miRBase'in miRNA'lar için özel bir adlandırma sistemini sağlamasıdır.

Kaynaklar

He B, Zhao Z, Cai Q, Zhang Y, Zhang P, Shi S, Xie H, Peng X, Yin W, Tao Y, Wang X. miRNAbased biomarkers, therapies, and resistance in Cancer. Int J Biol Sci. 2020 Jul 19;16(14):26282647. doi: 10.7150/ijbs.47203. PMID: 32792861;

Bartel DP. Metazoan MicroRNAs. Cell. 2018;173:20–51.

Wightman B, Ha I, Ruvkun G. Posttranscriptional regulation of the heterochronic gene lin14 by lin4 mediates temporal pattern formation in C. elegans. Cell. 1993;75:855–62.

Kozomara A, Birgaoanu M, GriffithsJones S. miRBase: from microRNA sequences to function. Nucleic acids research. 2019;47:D155–d62.

Friedman RC, Farh KK, Burge CB, Bartel DP. Most mammalian mRNAs are conserved targets of microRNAs. Genome research. 2009;19:92–105.

Norouzi M, Yasamineh S, Montazeri M, Dadashpour M, Sheervalilou R, Abasi M. et al. Recent advances on nanomaterialsbased fluorimetric approaches for microRNAs detection. Materials science & engineering C, Materials for biological applications. 2019;104:110007.

Braschi B, Denny P, Gray K, Jones T, Seal R, Tweedie S. et al. Genenames. org: the HGNC and VGNC resources in 2019. Nucleic acids research. 2019;47:D786–d92.

Seal RL, Chen LL, GriffithsJones S, Lowe TM, Mathews MB, O'Reilly D. et al. A guide to naming human noncoding RNA genes. EMBO J. 2020;39:e103777–e.

Lee Y, Kim M, Han J, Yeom KH, Lee S, Baek SH. et al. MicroRNA genes are transcribed by RNA polymerase II. EMBO J. 2004;23:4051–60.

Cai X, Hagedorn CH, Cullen BR. Human microRNAs are processed from capped, polyadenylated transcripts that can also function as mRNAs. RNA (New York, NY) 2004;10:1957–66.

Nguyen TA, Jo MH, Choi YG, Park J, Kwon SC, Hohng S. et al. Functional Anatomy of the Human Microprocessor. Cell. 2015;161:1374–87.

Lee Y, Ahn C, Han J, Choi H, Kim J, Yim J. et al. The nuclear RNase III Drosha initiates microRNA processing. Nature. 2003;425:415–9.

Bohnsack MT, Czaplinski K, Gorlich D. Exportin 5 is a RanGTPdependent dsRNAbinding protein that mediates nuclear export of premiRNAs. RNA (New York, NY) 2004;10:185–91.

Park JE, Heo I, Tian Y, Simanshu DK, Chang H, Jee D. et al. Dicer recognizes the 5' end of RNA for efficient and accurate processing. Nature. 2011;475:201–5.

Wilson RC, Tambe A, Kidwell MA, Noland CL, Schneider CP, Doudna JA. DicerTRBP complex formation ensures accurate mammalian microRNA biogenesis. Mol Cell. 2015;57:397–407.

Kwak PB, Tomari Y. The N domain of Argonaute drives duplex unwinding during RISC assembly. Nat Struct Mol Biol. 2012;19:145–51.

Ruby JG, Jan CH, Bartel DP. Intronic microRNA precursors that bypass Drosha processing. Nature. 2007;448:83–6. [PMC free article] [PubMed] [Google Scholar]

Wen J, Ladewig E, Shenker S, Mohammed J, Lai EC. Analysis of Nearly One Thousand Mammalian Mirtrons Reveals Novel Features of Dicer Substrates. PLoS Comput Biol. 2015;11:e1004441.

Ender C, Krek A, Friedlander MR, Beitzinger M, Weinmann L, Chen W. et al. A human snoRNA with microRNAlike functions. Mol Cell. 2008;32:519–28.

Haussecker D, Huang Y, Lau A, Parameswaran P, Fire AZ, Kay MA. Human tRNAderived small RNAs in the global regulation of RNA silencing. RNA (New York, NY) 2010;16:673–95.

Treiber T, Treiber N, Meister G. Regulation of microRNA biogenesis and its crosstalk with other cellular pathways. Nat Rev Mol Cell Biol. 2019;20:5–20.

Burger K, Schlackow M, Potts M, Hester S, Mohammed S, Gullerova M. Nuclear phosphorylated Dicer processes doublestranded RNA in response to DNA damage. The Journal of cell biology. 2017;216:2373–89.

Burger K, Schlackow M, Gullerova M. Tyrosine kinase cAbl couples RNA polymerase II transcription to DNA doublestrand breaks. Nucleic acids research. 2019;47:3467–84.

Xie M, Li M, Vilborg A, Lee N, Shu MD, Yartseva V. et al. Mammalian 5'capped microRNA precursors that generate a single microRNA. Cell. 2013;155:1568–80.

Cifuentes D, Xue H, Taylor DW, Patnode H, Mishima Y, Cheloufi S. et al. A novel miRNA processing pathway independent of Dicer requires Argonaute2 catalytic activity. Science. 2010;328:1694–8.

Cheloufi S, Dos Santos CO, Chong MM, Hannon GJ. A dicerindependent miRNA biogenesis pathway that requires Ago catalysis. Nature. 2010;465:584–9.

Yoda M, Cifuentes D, Izumi N, Sakaguchi Y, Suzuki T, Giraldez AJ. et al. Poly(A) specific ribonuclease mediates 3'end trimming of Argonaute2cleaved precursor microRNAs. Cell reports. 2013;5:715–26.

Diederichs S, Haber DA. Dual role for argonautes in microRNA processing and posttranscriptional regulation of microRNA expression. Cell. 2007;131:1097–108.

Kao SH, Cheng WC, Wang YT, Wu HT, Yeh HY, Chen YJ. et al. Regulation of miRNA Biogenesis and Histone Modification by K63Polyubiquitinated DDX17 Controls Cancer Stemlike Features. Cancer Res. 2019;79:2549–63.

Treiber T, Treiber N, Plessmann U, Harlander S, Daiss JL, Eichner N. et al. A Compendium of RNABinding Proteins that Regulate MicroRNA Biogenesis. Mol Cell. 2017;66:270–84.e13.

Jiang L, Shao C, Wu QJ, Chen G, Zhou J, Yang B. et al. NEAT1 scaffolds RNA-binding proteins and the Microprocessor to globally enhance primiRNA processing. Nat Struct Mol Biol. 2017;24:816–24.

Liz J, Portela A, Soler M, Gómez A, Ling H, Michlewski G. et al. Regulation of primiRNA processing by a long noncoding RNA transcribed from an ultra-conserved region. Mol Cell. 2014;55:138–47.

Kawamata T, Tomari Y. Making RISC. Trends Biochem Sci. 2010;35:368–76.

Gebert LFR, MacRae IJ. Regulation of microRNA function in animals. Nat Rev Mol Cell Biol. 2019;20:21–37.

Bartel DP. MicroRNAs: target recognition and regulatory functions. Cell. 2009;136:215–33.

Schirle NT, SheuGruttadauria J, Chandradoss SD, Joo C, MacRae IJ. Watermediated recognition of t1adenosine anchors Argonaute2 to microRNA targets. Elife. 2015;4:e07646.

Agarwal V, Bell GW, Nam JW, Bartel DP. Predicting effective microRNA target sites in mammalian mRNAs. Elife. 2015;4:e05005.

Broughton JP, Lovci MT, Huang JL, Yeo GW, Pasquinelli AE. Pairing beyond the Seed Supports MicroRNA Targeting Specificity. Mol Cell. 2016;64:320–33.

Yang A, BofillDe Ros X, Shao TJ, Jiang M, Li K, Villanueva P. et al. 3' Uridylation Confers miRNAs with Noncanonical Target Repertoires. Mol Cell. 2019;75:511–22.e4.

Rehwinkel J, BehmAnsmant I, Gatfield D, Izaurralde E. A crucial role for GW182 and the DCP1:DCP2 decapping complex in miRNAmediated gene silencing. RNA (New York, NY) 2005;11:1640–7.

Elkayam E, Faehnle CR, Morales M, Sun J, Li H, JoshuaTor L. Multivalent Recruitment of Human Argonaute by GW182. Mol Cell. 2017;67:646–58. e3.

Fabian MR, Cieplak MK, Frank F, Morita M, Green J, Srikumar T. et al. miRNA-mediated deadenylation is orchestrated by GW182 through two conserved motifs that interact with CCR4NOT. Nat Struct Mol Biol. 2011;18:1211–7.

Braun JE, Truffault V, Boland A, Huntzinger E, Chang CT, Haas G. et al. A direct interaction between DCP1 and XRN1 couples mRNA decapping to 5' exonucleolytic degradation. Nat Struct Mol Biol. 2012;19:1324–31.

Mathys H, Basquin J, Ozgur S, CzarnockiCieciura M, Bonneau F, Aartse A. et al. Structural and biochemical insights to the role of the CCR4NOT complex and DDX6 ATPase in microRNA repression. Mol Cell. 2014;54:751–65.

Liu H, Lei C, He Q, Pan Z, Xiao D, Tao Y. Nuclear functions of mammalian MicroRNAs in gene regulation, immunity and cancer. Mol Cancer. 2018;17:64.

Xiao M, Li J, Li W, Wang Y, Wu F, Xi Y. et al. MicroRNAs activate gene transcription epigenetically as an enhancer trigger. RNA Biol. 2017;14:1326–34.

Sarshad AA, Juan AH, Muler AIC, Anastasakis DG, Wang X, Genzor P. et al. ArgonautemiRNA Complexes Silence Target mRNAs in the Nucleus of Mammalian Stem Cells. Mol Cell. 2018;71:1040–50. e8.

Makarova JA, Shkurnikov MU, Wicklein D, Lange T, Samatov TR, Turchinovich AA. et al. Intracellular and extracellular microRNA: An update on localization and biological role. Prog Histochem Cytochem. 2016;51:33–49.

Thomou T, Mori MA, Dreyfuss JM, Konishi M, Sakaguchi M, Wolfrum C. et al. Adiposederived circulating miRNAs regulate gene expression in other tissues. Nature. 2017;542:450–5.

Li J, Chen J, Wang S, Li P, Zheng C, Zhou X. et al. Blockage of transferred exosomeshuttled miR494 inhibits melanoma growth and metastasis. Journal of cellular physiology. 2019.

Calin GA, Dumitru CD, Shimizu M, Bichi R, Zupo S, Noch E. et al. Frequent deletions and downregulation of micro RNA genes miR15 and miR16 at 13q14 in chronic lymphocytic leukemia. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. 2002;99:15524–9.

Lujambio A, Lowe SW. The microcosmos of cancer. Nature. 2012;482:347–55.

Liu WL, Wang HX, Shi CX, Shi FY, Zhao LY, Zhao W. et al. MicroRNA1269 promotes cell proliferation via the AKT signaling pathway by targeting RASSF9 in human gastric cancer. Cancer Cell Int. 2019;19:308.

Shang A, Lu WY, Yang M, Zhou C, Zhang H, Cai ZX. et al. miR9 induces cell arrest and apoptosis of oral squamous cell carcinoma via CDK 4/6 pathway. Artif Cells Nanomed Biotechnol. 2018;46:1754–62.

BofillDe Ros X, Kasprzak WK, Bhandari Y, Fan L, Cavanaugh Q, Jiang M. et al. Structural Differences between PrimiRNA Paralogs Promote Alternative Drosha Cleavage and Expand Target Repertoires. Cell reports. 2019;26:447–59.e4.

70. Chen X, Yang F, Zhang T, Wang W, Xi W, Li Y. et al. MiR9 promotes tumorigenesis and angiogenesis and is activated by MYC and OCT4 in human glioma. Journal of experimental & clinical cancer research: CR. 2019;38:99.

71. Liu Y, Wu C, Wang Y, Wen S, Wang J, Chen Z. et al. MicroRNA145 inhibits cell proliferation by directly targeting ADAM17 in hepatocellular carcinoma. Oncology reports. 2014;32:1923–30.

Chang RM, Xiao S, Lei X, Yang H, Fang F, Yang LY. miRNA487a Promotes Proliferation and Metastasis in Hepatocellular Carcinoma. Clinical cancer research: an official journal of the American Association for Cancer Research. 2017;23:2593–604.

Pichiorri F, Suh SS, Rocci A, De Luca L, Taccioli C, Santhanam R. et al. Downregulation of p53inducible microRNAs 192, 194, and 215 Impairs the p53/MDM2 Autoregulatory Loop in Multiple Myeloma Development. Cancer Cell. 2016;30:349–51.

Deng Q, Hu H, Yu X, Liu S, Wang L, Chen W. et al. Tissuespecific microRNA expression alters cancer susceptibility conferred by a TP53 noncoding variant. Nat Commun. 2019;10:5061.

Zheng X, Wang J, Wei L, Peng Q, Gao Y, Fu Y. et al. EpsteinBarr Virus MicroRNA miRBART53p Inhibits p53 Expression. Journal of virology. 2018;92(23):e01022–18.

Zhang X, Pan Y, Fu H, Zhang J. microRNA205 and microRNA3383p Reduces Cell Apoptosis in Prostate Carcinoma Tissue and LNCaP Prostate Carcinoma Cells by Directly Targeting the BCell Lymphoma 2 (Bcl2) Gene. Medical science monitor: international medical journal of experimental and clinical research. 2019;25:1122–32.

Chen S, Yang C, Sun C, Sun Y, Yang Z, Cheng S. et al. miR215p Suppressed the Sensitivity of Hepatocellular Carcinoma Cells to Cisplatin by Targeting FASLG. DNA Cell Biol. 2019;38:865–73.

Omar HA, ElSerafi AT, Hersi F, Arafa EA, Zaher DM, Madkour M. et al. Immunomodulatory MicroRNAs in cancer: targeting immune checkpoints and the tumor microenvironment. FEBS J. 2019;286:3540–57.

Domingues C, Serambeque BP, Laranjo Candido MS, Marto CMM, Veiga FJB, Sarmento Antunes Cruz Ribeiro AB. et al. Epithelialmesenchymal transition and microRNAs: Challenges and future perspectives in oral cancer. Head Neck. 2018;40:2304–13.

Yuan L, Zhou C, Lu Y, Hong M, Zhang Z, Zhang Z. et al. IFNgammamediated IRF1/miR29b feedback loop suppresses colorectal cancer cell growth and metastasis by repressing IGF1. Cancer Lett. 2015;359:136–47.

Si W, Shen J, Zheng H, Fan W. The role and mechanisms of action of microRNAs in cancer drug resistance. Clin Epigenetics. 2019;11:25.

LuengoGil G, GarciaMartinez E, ChavesBenito A, ConesaZamora P, Navarro-Manzano E, GonzalezBillalabeitia E. et al. Clinical and biological impact of miR18a expression in breast cancer after neoadjuvant chemotherapy. Cellular oncology (Dordrecht) 2019;42(5):627–644.

Fletcher CE, Sulpice E, Combe S, Shibakawa A, Leach DA, Hamilton MP. et al. Androgen receptormodulatory microRNAs provide insight into therapy resistance and therapeutic targets in advanced prostate cancer. Oncogene. 2019;38(28):5700–5724.

Thiebaut C, Chesnel A, Merlin JL, Chesnel M, Leroux A, Harle A. et al. Dual Epigenetic Regulation of ERalpha36 Expression in Breast Cancer Cells. Int J Mol Sci. 2019;20(11):2637.

Ward A, Balwierz A, Zhang JD, Kublbeck M, Pawitan Y, Hielscher T. et al. Reexpression of microRNA375 reverses both tamoxifen resistance and accompanying EMTlike properties in breast cancer. Oncogene. 2013;32:1173–82.

Yang C, Tavassolian N, Haddad WM, Bailey JM, Gholami B. A Fast Parameter Identification Framework for Personalized Pharmacokinetics. Scientific reports. 2019;9:14143.

Hu DG, Marri S, McKinnon RA, Mackenzie PI, Meech R. Deregulation of the Genes that Are Involved in Drug Absorption, Distribution, Metabolism, and Excretion in Hepatocellular Carcinoma. The Journal of pharmacology and experimental therapeutics. 2019;368:363–81.

Nakano M, Nakajima M. Current knowledge of microRNAmediated regulation of drug metabolism in humans. Expert opinion on drug metabolism & toxicology. 2018;14:493–504.

Li X, Tian Y, Tu MJ, Ho PY, Batra N, Yu AM. Bioengineered miR27b3p and miR3283p modulate drug metabolism and disposition via the regulation of target ADME gene expression. Acta pharmaceutica Sinica B. 2019;9:639–47.

Sjostedt N, Salminen TA, Kidron H. Endogenous, cholesterolactivated ATPdependent transport in membrane vesicles from Spodoptera frugiperda cells. Eur J Pharm Sci. 2019;137:104963.

Tsuchiya Y, Nakajima M, Takagi S, Taniya T, Yokoi T. MicroRNA regulates the expression of human cytochrome P450 1B1. Cancer Res. 2006;66:9090–8.

Chen X, Wang YW, Gao P. SPIN1, negatively regulated by miR148/152, enhances Adriamycin resistance via upregulating drug metabolizing enzymes and transporter in breast cancer. Journal of experimental & clinical cancer research: CR. 2018;37:100.

Baguley BC. Multiple drug resistance mechanisms in cancer. Molecular biotechnology. 2010;46:308–16.

RequenezContreras JL, LopezCastillejos ES, HernandezFlores R, MorenoEutimio MA, GranadosRiveron JT, MartinezRuiz GU. et al. MiR138 indirectly regulates the MDR1 promoter by NFkappaB/p65 silencing. Biochemical and biophysical research communications. 2017;484:648–55.

Xu Y, Ohms SJ, Li Z, Wang Q, Gong G, Hu Y. et al. Changes in the expression of miR381 and miR495 are inversely associated with the expression of the MDR1 gene and development of multidrug resistance. PloS one. 2013;8:e82062.

Chong PSY, Chng WJ, de Mel S. STAT3: A Promising Therapeutic Target in Multiple Myeloma. Cancers (Basel) 2019;11(5):731.

Cun J, Yang Q. Bioinformaticsbased interaction analysis of miR92a3p and key genes in tamoxifenresistant breast cancer cells. Biomedicine & pharmacotherapy = Biomedecine & pharmacotherapie. 2018;107:117–28.

Kuranaga Y, Sugito N, Shinohara H, Tsujino T, Taniguchi K, Komura K. et al. SRSF3, a Splicer of the PKM Gene, Regulates Cell Growth and Maintenance of CancerSpecific Energy Metabolism in Colon Cancer Cells. Int J Mol Sci. 2018;19(10):3012.

Zhang M, Zhang H, Hong H, Zhang Z. MiR374b resensitizes hepatocellular carcinoma cells to sorafenib therapy by antagonizing PKM2mediated glycolysis pathway. American journal of cancer research. 2019;9:765–78.

Fujishita T, Kojima Y, KajinoSakamoto R, Taketo MM, Aoki M. Tumor microenvironment confers mTOR inhibitor resistance in invasive intestinal adenocarcinoma. Oncogene. 2017;36:6480–9.

Yao H, Sun Q, Zhu J. miR1271 enhances the sensitivity of colorectal cancer cells to cisplatin. Experimental and therapeutic medicine. 2019;17:4363–70.

DomingoPrim J, EndaraColl M, Bonath F, Jimeno S, PradosCarvajal R, Friedlander MR. et al. EXOSC10 is required for RPA assembly and controlled DNA end resection at DNA doublestrand breaks. Nat Commun. 2019;10:2135.

190. Wang J, Yang T, Chen H, Li H, Zheng S. Oncogene RPA1 promotes proliferation of hepatocellular carcinoma via CDK4/CyclinD pathway. Biochemical and biophysical research communications. 2018;498:424–30.

Luo J, Si ZZ, Li T, Li JQ, Zhang ZQ, Chen GS. et al. MicroRNA146a5p enhances radiosensitivity in hepatocellular carcinoma through replication protein A3induced activation of the DNA repair pathway. American journal of physiology Cell physiology. 2019;316:C299–C311.

Liu Q, Turner KM, Alfred Yung WK, Chen K, Zhang W. Role of AKT signaling in DNA repair and clinical response to cancer therapy. Neuro Oncol. 2014;16:1313–23.

Zheng T, Shi Y, Zhang J, Peng J, Zhang X, Chen K. et al. MiR130a exerts neuroprotective effects against ischemic stroke through PTEN/PI3K/AKT pathway. Biomed Pharmacother. 2019;117:109117.

Zhang T, Xue X, Peng H. Therapeutic Delivery of miR29b Enhances Radiosensitivity in Cervical Cancer. Molecular therapy: the journal of the American Society of Gene Therapy. 2019;27:1183–94.

Song AL, Zhao L, Wang YW, He DQ, Li YM. Chemoresistance in gastric cancer is attributed to the overexpression of excision repair crosscomplementing 1 (ERCC1) caused by microRNA122 dysregulation. Journal of cellular physiology. 2019;234(12):22485–22492.

OVER KANSERİNDE İLAÇ DİRENCİNİN MEKANİZMALARI

Doç. Dr. Aynur KARADAĞ GÜREL[1]

1 Uşak Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Biyoloji AD.

ORCID: 0000000254995168

Yumurtalık kanseri en ölümcül jinekolojik kanserdir (1,2). Amerikan Kanser Derneği'nin en son istatistiklerine göre, yılda yaklaşık 20.000 yeni OK vakası bulunduğunu bildirmiştir. Yumurtalık kanseri olan hastaların hayatta kalma oranı, teşhis anındaki hastalığın evresi ile ilişkilidir. Lokalize hastalık tanısı alan kadınlarda (Evre 1) ortalama 5 yıllık sağkalım oranı %92,6 iken, daha sonraki metastatik evrelerde (Evre 3 ve 4) teşhis edilen kadınlarda ortalama 5 yıllık sağkalım oranı yalnızca %30,2'dir (3). Tüm yumurtalık kanseri tanılarının yaklaşık %70›i ileri evrelerde ortaya çıkar ve hastaların genel hayatta kalma oranını azaltır. Sınırlı tespit ve tarama yöntemleriyle birlikte spesifik olmayan semptomların ortaya çıkması, ileri evrelerde teşhis edilen kadınların oranının yüksek olmasına katkıda bulunur (4). OK'nin görülme sıklığı yalnızca Batı ülkelerinde değil, Asya ülkelerinde de artmaktadır. OK'li hastaların yaklaşık %70'ine, tümör pelvisin dışına ve uzak metastatik bölgelere yayıldığında ve ameliyatla tamamen çıkarılamadığı zaman ilerlemiş hastalık tanısı konur. 5 yıllık hayatta kalma oranı %20-30'dur. Genel OK hayatta kalma oranı, erken teşhis için spesifik biyobelirteçlerin tanımlanmasıyla iyileştirilebilir (4).

Yumurtalık kanseri için standart tedavi yöntemi kitle küçültme ameliyatı ve ardından kemoterapi ve/veya radyasyon tedavisidir. Diğer bir yaygın tedavi yöntemi neoadjuvan kemoterapi ve ardından kitle küçültme ameliyatıdır. Platin ve taksan bazlı ilaçlar tipik olarak yumurtalık kanserini tedavi etmek için kullanılır; ancak kemoterapötik ajanların seçimi yumurtalık kanserinin evresine bağlıdır (1). Yüksek dozda kemoterapi sıklıkla komplikasyonlara ve kemoterapötik dirence yol açar; Hastaların %70'inden fazlası tedaviden sonra nüksetmekte ve sonunda kemoterapötiklere dirençli hale gelmektedir [6]. Genel olarak kemoterapötik direnç, bir hastalığın zamanla bir terapötik maddeye toleranslı hale gelmesi ve dolayısıyla ilacın etkinliğinin azalmasıyla ortaya çıkan bir olgudur. Kanserlerdeki direnç, içsel veya kazanılmış direnç olarak karakterize edilebilir. İçsel direnç, tümör hücrelerinde başlangıçtaki kemoterapötik tedavileri daha az etkili hale getiren önceden mevcut faktörlerin bulunduğunu gösterir. İçsel direncin mekanizmaları, ilacı metabolize eden enzimler tarafından ilacın parçalanmasını, ilaç hedefindeki mutasyonları ve ilacın membran taşınmasındaki modifikasyonları içerir. Zayıf vaskülarizasyon, hücre dışı matris (ECM) etkileşimleri ve hücresel metabolik süreçler de içsel dirence katkıda bulunan faktörlerdir [7 ,8] Bununla birlikte, kazanılmış direnç, terapötik maddelerle tedaviden sonra gelişir; bu, kemoterapiye yanıt olarak tümör hücrelerinde mutasyon ve değişikliklerde bir artış olduğunu ve bu da ilacın etkinliğini sınırladığını gösterir. Kazanılmış direnç, ilaç akış proteinlerinin aşırı ekspresyonuna, hayatta kalma sinyal yollarının aktivasyonuna ve hücre ölümünden kaçınmak için DNA hasarı onarım mekanizmalarının etkisizleştirilmesine bağlı olarak artan ilaç akışına bağlanabilir. Hem içsel hem

Kaynaklar

1.Chandra A., Pius C., Nabeel M., Nair M., Vishwanatha J.K., Ahmad S., Basha R. Ovarian Cancer: Current Status and Strategies for Improving Therapeutic Outcomes. Cancer Med. 2019;8:7018–7031. doi: 10.1002/cam4.2560.

2. Stewart C., Ralyea C., Lockwood S. Seminars Oncology Nursing. Volume 35. WB Saunders; Philadelphia, PA, USA: 2019. Ovarian Cancer: An Integrated Review; pp. 151–156.

3. American Cancer Society Key Statistics for Ovarian Cancer. 2022. [(accessed on 16 December 2022)]. Available online: https://www.cancer.org/cancer/ovarian-cancer/about/key-statistics.html1.

4.Siegel RL, Miller KD, Jemal A. Cancer statistics, 2019. CA Cancer J Clin. 2019 Jan;69(1):7-34. doi: 10.3322/caac.21551. Epub 2019 Jan 8.

5. Cortez A.J., Tudrej P., Kujawa K.A., Lisowska K.M. Advances in Ovarian Cancer Therapy. Cancer Chemother. Pharmacol. 2018;81:17–38. doi: 10.1007/s00280-017-3501-8.

6. Brasseur K., Gévry N., Asselin E. Chemoresistance and Targeted Therapies in Ovarian and Endometrial Cancers. Oncotarget. 2017;8:4008–4042. doi: 10.18632/oncotarget.14021.

7. Cornelison R., Llaneza D.C., Landen C.N. Emerging Therapeutics to Overcome Chemoresistance in Epithelial Ovarian Cancer: A Mini-Review. Int. J. Mol. Sci. 2017;18:2171. doi: 10.3390/ijms18102171.

8. Holohan C., Van Schaeybroeck S., Longley D.B., Johnston P.G. Cancer Drug Resistance: An Evolving Paradigm. Nat. Rev. Cancer. 2013;13:714–726. doi: 10.1038/nrc3599.

9. Gatti L., Zunino F. Overview of Tumor Cell Chemoresistance Mechanisms. Methods Mol. Med. 2005;111:127–148. doi: 10.1385/1-59259-889-7:127.

10. Nikolaou M., Pavlopoulou A., Georgakilas A.G., Kyrodimos E. The Challenge of Drug Resistance in Cancer Treatment: A Current Overview. Clin. Exp. Metastasis. 2018;35:309–318. doi: 10.1007/s10585-018-9903-0.

11. Jelovac D, Armstrong DK. Recent progress in the diagnosis and treatment of ovarian cancer. CA Cancer J Clin. 2011;61(3):183–203.

12.Bu H, Chen J, Li Q, Hou J, Wei Y, Yang X, et al. BRCA mutation frequency and clinical features of ovarian cancer patients: a report from a Chinese study group. J Obstet Gynaecol Res. 2019;45(11):2267–74.

13.Klotz DM, Wimberger P. Cells of origin of ovarian cancer: ovarian surface epithelium or fallopian tube? Arch Gynecol Obstet. 2017;296(6):1055–62.

14.Karnezis AN, Cho KR, Gilks CB, Pearce CL, Huntsman DG. The disparate origins of ovarian cancers: pathogenesis and prevention strategies. Nat Rev Cancer. 2017;17(1):65–74.

15.McCluggage W. Morphological subtypes of ovarian carcinoma: a review with emphasis on new developments and pathogenesis. Pathology. 2011;43(5):420–32.

16.Ivanova V, Dikov T, Dimitrova N. Histologic subtypes of ovarian carcinoma: selected diagnostic and classification problems in Bulgaria: is low hospital volume an issue? Tumori. 2017;103(2):148–54.

17.Chen VW, Ruiz B, Killeen JL, Coté TR, Wu XC, Correa CN. Pathology and classification of ovarian tumors. Cancer. 2003;97(10 Suppl):2631–42.

18.Crum CP, Drapkin R, Miron A, Ince TA, Muto M, Kindelberger DW, et al. The distal fallopian tube: a new model for pelvic serous carcinogenesis. Curr Opin Obstet Gynecol. 2007;19(1):3–9.

19.Pearce CL, Templeman C, Rossing MA, Lee A, Near AM, Webb PM, et al. Association between endometriosis and risk of histological subtypes of ovarian cancer: a pooled analysis of case-control studies. Lancet Oncol. 2012;13(4):385–94.

20.Gerlinger M, Swanton C. How Darwinian models inform therapeutic failure initiated by clonal heterogeneity in cancer medicine. Br J Cancer. 2010;103(8):1139–43.

21.Vella N, Aiello M, Russo AE, Scalisi A, Spandidos DA, Toffoli G, et al. "Genetic profiling" and ovarian cancer therapy (review). Mol Med Rep. 2011;4(5):771–7.

22.Sookram J, Zheng A, Linden KM, Morgan AB, Brown SA, Ostrovsky O. Epigenetic therapy can inhibit growth of ovarian cancer cells and reverse chemoresistant properties acquired from metastatic omentum. Int J Gynaecol Obstet. 2019;145(2):225–32.

23. Vasconcelos MH, Caires HR, Ābols A, Xavier CPR, Linē A. Extracellular Vesicles as a Novel Source of Biomarkers in Liquid Biopsies for Monitoring Cancer Progression and Drug Resistance. Drug Resist Update (2019) 47:100647. doi: 10.1016/j.drup.2019.100647

24. Assaraf YG, Brozovic A, Gonçalves AC, Jurkovicova D, Linē A, Machuqueiro M, et al. The Multi-Factorial Nature of Clinical Multidrug Resistance in Cancer. Drug Resist Update (2019) 46:100645. doi: 10.1016/j.drup.2019.100645

25. Galluzzi L, Senovilla L, Vitale I, Michels J, Martins I, Kepp O, et al. Molecular Mechanisms of Cisplatin Resistance. Oncogene (2012) 31(15):1869–83. doi: 10.1038/onc.2011.384

26. Morel D, Jeffery D, Aspeslagh S, Almouzni G, Postel-Vinay S. Combining Epigenetic Drugs With Other Therapies for Solid Tumours - Past Lessons and Future Promise. Nat Rev Clin Oncol (2020) 17(2):91–107. doi: 10.1038/s41571-019-0267-4

27. Wilting RH, Dannenberg JH. Epigenetic Mechanisms in Tumorigenesis, Tumor Cell Heterogeneity and Drug Resistance. Drug Resist Update (2012) 15(1-2):21–38. doi: 10.1016/j.drup.2012.01.008

28. Li B, Jiang J, Assaraf YG, Xiao H, Chen ZS, Huang C, et al. Surmounting Cancer Drug Resistance: New Insights From the Perspective of N(6)-Methyladenosine RNA Modification. Drug Resist Update (2020) 53:100720. doi: 10.1016/j.drup.2020.100720

29. Shen DW, Pouliot LM, Hall MD, Gottesman MM. Cisplatin Resistance: A Cellular Self-Defense Mechanism Resulting From Multiple Epigenetic and Genetic Changes. Pharmacol Rev (2012) 64(3):706–21. doi: 10.1124/pr.111.005637.

30. Bolton KL, Chenevix-Trench G, Goh C, Sadetzki S, Ramus SJ, Karlan BY, et al. Association Between BRCA1 and BRCA2 Mutations and Survival in Women With Invasive Epithelial Ovarian Cancer. JAMA (2012) 307(4):382–90. doi: 10.1001/jama.2012.20.

31. Yang Q, Yang Y, Zhou N, Tang K, Lau WB, Lau B, et al. Epigenetics in Ovarian Cancer: Premise, Properties, and Perspectives. Mol Cancer (2018) 17(1):109. doi: 10.1186/s12943-018-0855-4.

32. Abbosh PH, Montgomery JS, Starkey JA, Novotny M, Zuhowski EG, Egorin MJ, et al. Dominant-Negative Histone H3 Lysine 27 Mutant Derepresses Silenced Tumor Suppressor Genes and Reverses the Drug-Resistant Phenotype in Cancer Cells. Cancer Res (2006) 66(11):5582–91. doi: 10.1158/0008-5472.CAN-05-3575.

33. Zhang X, Xie K, Zhou H, Wu Y, Li C, Liu Y, et al. Role of Non-Coding RNAs and RNA Modifiers in Cancer Therapy Resistance. Mol Cancer (2020) 19(1):47. doi: 10.1186/s12943-020-01171-z.

34. Wei L, Sun J, Zhang N, Zheng Y, Wang X, Lv L, et al. Noncoding RNAs in Gastric Cancer: Implications for Drug Resistance. Mol Cancer (2020) 19(1):62. doi: 10.1186/s12943-020-01185-7.

35. Berdasco M, Esteller M. Clinical Epigenetics: Seizing Opportunities for Translation. Nat Rev Genet (2019) 20(2):109–27. doi: 10.1038/s41576-018-0074-2

36. Bivona TG, Doebele RC. A Framework for Understanding and Targeting Residual Disease in Oncogene-Driven Solid Cancers. Nat Med (2016) 22(5):472–8. doi: 10.1038/nm.4091

37. Chen Z, Shi T, Zhang L, Zhu P, Deng M, Huang C, et al. Mammalian Drug Efflux Transporters of the ATP Binding Cassette (ABC) Family in Multidrug Resistance: A Review of the Past Decade. Cancer Lett (2016) 370(1):153–64. doi: 10.1016/j.canlet.2015.10.010

38. Qu Y, Dou B, Tan H, Feng Y, Wang N, Wang D, et al. Tumor Microenvironment-Driven Non-Cell-Autonomous Resistance to Antineoplastic Treatment. Mol Cancer (2019) 18(1):69. doi: 10.1186/s12943-019-0992-4.

39. Li W, Zhang H, Assaraf YG, Zhao K, Xu X, Xie J, et al. Overcoming ABC Transporter-Mediated Multidrug Resistance: Molecular Mechanisms and Novel Therapeutic Drug Strategies. Drug Resist Update (2016) 27:14–29. doi: 10.1016/j.drup.2016.05.001

40. Fletcher JI, Williams RT, Henderson MJ, Norris MD, Haber M. ABC Transporters as Mediators of Drug Resistance and Contributors to Cancer Cell Biology. Drug Resist Update (2016) 26:1–9. doi: 10.1016/j.drup.2016.03.001.

41.Sun NK, Kohli A, Huang SL, Chang TC, Chao CC. Androgen Receptor Transcriptional Activity and Chromatin Modifications on the ABCB1/MDR Gene Are Critical for Taxol Resistance in Ovarian Cancer Cells. J Cell Physiol (2019) 234(6):8760–75. doi: 10.1002/jcp.27535

42. Wu DD, Li XS, Meng XN, Yan J, Zong ZH. MicroRNA-873 Mediates Multidrug Resistance in Ovarian Cancer Cells by Targeting ABCB1. Tumour Biol (2016) 37(8):10499–506. doi: 10.1007/s13277-016-4944-y

43. Tian J, Xu YY, Li L, Hao Q. MiR-490-3p Sensitizes Ovarian Cancer Cells to Cisplatin by Directly Targeting ABCC2. Am J Transl Res (2017) 9(3):1127–38.

44. Wang JM, Liu BQ, Zhang Q, Hao L, Li C, Yan J, et al. ISG15 Suppresses Translation of ABCC2 via ISGylation of Hnrnpa2b1 and Enhances Drug Sensitivity in Cisplatin Resistant Ovarian Cancer Cells. Biochim Biophys Acta Mol Cell Res (2020) 1867(4):118647. doi: 10.1016/j.bbamcr.2020.118647

45. Calcagno AM, Fostel JM, To KK, Salcido CD, Martin SE, Chewning KJ, et al. Single-Step Doxorubicin-Selected Cancer Cells Overexpress the ABCG2 Drug Transporter Through Epigenetic Changes. Br J Cancer (2008) 98(9):1515–24. doi: 10.1038/sj.bjc.6604334

46. Chen Y. Effects of(Linc-VLDLR) Existing in Extracellular Vesicles on the Occurrence and Multidrug Resistance of Esophageal Cancer Cells. Pathol Res Pract (2019) 215(3):470–7. doi: 10.1016/j.prp.2018.12.033

47. Dong Y, Lin Y, Gao X, Zhao Y, Wan Z, Wang H, et al. Targeted Blocking of Mir328 Lysosomal Degradation With Alkalized Exosomes Sensitizes the Chronic Leukemia Cells to Imatinib. Appl Microbiol Biotechnol (2019) 103(23-24):9569–82. doi: 10.1007/s00253-019-10127-3.

48. Wu S, Li X, Gao F, de Groot JF, Koul D, Yung WKA, et al. PARP-Mediated PARylation of MGMT Is Critical to Promote Repair of Temozolomide-Induced O6-Methylguanine DNA Damage in Glioblastoma. Neuro Oncol (2021) 23(6):920–31. doi: 10.1093/neuonc/noab003

49. Calabrese CR, Almassy R, Barton S, Batey MA, Calvert AH, Canan-Koch S, et al. Anticancer Chemosensitization and Radiosensitization by the Novel Poly(ADP-Ribose) Polymerase-1 Inhibitor AG14361. J Natl Cancer Inst (2004) 96(1):56–67. doi: 10.1093/jnci/djh005

50. Uddin MB, Roy KR, Hosain SB, Khiste SK, Hill RA, Jois SD, et al. An N-Methyladenosine at the Transited Codon 273 of P53 pre-mRNA Promotes the Expression of R273H Mutant Protein and Drug Resistance of Cancer Cells. Biochem Pharmacol (2019) 160:134–45. doi: 10.1016/j.bcp.2018.12.014

51. Meng X, Bi J, Li Y, Yang S, Zhang Y, Li M, et al. AZD1775 Increases Sensitivity to Olaparib and Gemcitabine in Cancer Cells With P53 Mutations. Cancers (2018) 10(5):149. doi: 10.3390/cancers10050149

52. Squire CJ, Dickson JM, Ivanovic I, Baker EN. Structure and Inhibition of the Human Cell Cycle Checkpoint Kinase, Wee1A Kinase: An Atypical Tyrosine Kinase With a Key Role in CDK1 Regulation. Struct (London Engl 1993) (2005) 13(4):541–50. doi: 10.1016/j.str.2004.12.017

53. Leijen S, van Geel RM, Sonke GS, de Jong D, Rosenberg EH, Marchetti S, et al. Phase II Study of WEE1 Inhibitor AZD1775 Plus Carboplatin in Patients With TP53-Mutated Ovarian Cancer Refractory or Resistant to First-Line Therapy Within 3 Months. J Clin Oncol Off J Am Soc Clin Oncol (2016) 34(36):4354–61. doi: 10.1200/JCO.2016.67.5942

54. Davis CA, Hitz BC, Sloan CA, Chan ET, Davidson JM, Gabdank I, et al. The Encyclopedia of DNA elements (ENCODE): data portal update. Nucleic Acids Res. 2018;46(D1):D794–d80

55. Tomczak K, Czerwińska P, Wiznerowicz M. The Cancer Genome Atlas (TCGA): an immeasurable source of knowledge. Contemp Oncol (Pozn) 2015;19(1a):A68–77.

DEJENERASYON SONRASI İNTERVERTEBRAL DİSK DOKUSUNDAKİ HİSTOLOJİK DEĞİŞİKLİKLER

Ayşe İKİNCİ KELEŞ[1]

1 Aksaray Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı,

ayseikincikeles@aksaray.edu.tr

1.GİRİŞ

Disk omurlar arasında bulunan ve omurların arasına yastık görevi gören, omurgaya uygulanan basıncı emen yapılardır. Disk dejenerasyonu, birçok nedene bağlı olarak dikslerde yapısal bozulmaya yol açan omurgayı etkileyen progresif bir değişikliktir (Navone, vd., 2017). İntervertebral disk hastalığı, omurganın kemiklerini ayıran bir veya daha fazla diskin çeşitli etkenlere maruz kalması sonucu ortaya çıkan, sırt, boyunda, bacak ve kollarda ağrıya neden olan yaygın bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Disklerde meydana gelen anormal hücreler ve yapısal değişikliklerin sonucunda bir yanıt meydana gelmektedir. Ortaya çıkan bu yanıt ağrı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kol, sırt, boyun gibi ağrılarla karşımıza çıkmasına rağmen, en sık bel ağrısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılan çalışmalarda bel ağrısı nedenleri incelendiğinde ilk sırayı disk dejenerasyonları almaktadır (Navone, vd., 2017).

Bel ağrısının bireysel ve ekonomik etkileri bulunmaktadır. Bireysel olarak, uzun süreçli ağrılar psikolojik sorunlara neden olmaktadır. Bu durum aile yaşantısında oldukça etkili olurken, ekonomik etkisi de bulunmaktadır. Tedavi masraflarının karşılanması için iş gücüne ihtiyaç duyulurken, ağrı nedeni ile iş yapmak sorun olmaktadır. Bu durum ülke ekonomisini de etkileyecektir. Bel ağrısı sonucunda tanı ve tedavi için kullanılan maddiyat, ayrıca iş günü kaybı, sigorta bedelleri nedeniyle bu sorun ülkelerin sağlık ve ekonomik sorunlarından biri olmasına neden olmuştur. Özelikle bel ağrısı için yetişkinlerin % 80'inden fazlası yaşam döngüsünün bir yerinde destek almak için sağlık kuruluşlarına başvuru yapmaktadır (Kadow, vd., 2015; Navone vd., 2017). Yapılan bir çalışmada , bel ağrısı çeken kişilerin, sağlık harcamalarını bel ağrısı olmayan kişilere göre yaklaşık %60 daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Luo, vd., 2004).

2. İNTERVERTEBRAL DİSK ANATOMİSİ

İntervertebral diskler, omurgada ve omurgayı sabitleştirerek birleştiren esnek kıkırdaklı bir eklemdir. Anatomik olarak üç kısımdan oluşur;

1. **Nükleus pulposus:** diskin iç kısmında bulunur.
2. **Anulus fibrosus:** Nükleus pulposus etrafını saran dış kısımdır.
3. **End plateler:** Diskin inferior ve superior yüzleri kondrositik hücreler içeren kısmıdır (Şekil 1) (Twomey ve Taylor, 1987; Roberts vd., 1989).

KAYNAKLAR

Adams, M.A., Roughley, P.J. (2006). What is intervertebral disc degeneration, and what causes it? *Spine (Phila Pa 1976),* 31; 2151:2161.

Aldemir, K., Gürkan, A. (2018). Lumbar Disk Cerrahi Sonrası Rehabilitasyon ve Hemşirenin Rolü. Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi, 1(2);63-71.

Camin Willhuber, G., Kido, G., Mereles, M., Bassani, J., Petracchi, M., C., Elizondo, C., et al.(2017). Factors associated with lumbar disc hernia recurrence after microdiscectomy. *Rev Esp Cir Ortop Traumatol,* 61(6):397- 403.

Fernández-Susavila, H., Pardo-Seco, J.P., Iglesias-Rey, R., Sobrino, T,, Campos, F,, Díez-Ulloa, M.A. (2018). Model of disc degeneration in rat tail induced through vascular isolation of vertebral endplates. *J Invest Surg*, 31(4); 265:274.

Feng, Y., Egan, B., Wang, J.(2016). Genetic factors in intervertebral disc degeneration. *Genes Dis,* 3(3);178-185.

Han, B., Zhu, K., Li, F-C., Xiao, Y.X., Feng, J., Shi, Z.L., Lin, M., Wang, J., Chen, Q.X. (2008). A simple disc degeneration model induced by percutaneous needle puncture in the rat tail. *Spine,* 33(18);1925-1934.

Issy, A.C., Castania, V., Castania, M., Salmon, C.E.G., Nogueira-Barbosa, M.H., Del, Bel. E.,Defino, H.L.A. (2013). Experimental model of intervertebral disc degeneration by needle puncture in Wistar rats. *Brazilian Journal of Medical and Biological Research*, 46; 235:244.

Jordan J, Konstantinou K, O'Dowd J. (2011). Herniated lumbar disc. *BMJ Clin Evid*. 6; 11-18.

Kadow, T., Sowa, G., Vo, N., Kang, JD. (2015). Molecular basis of intervertebral disc degeneration and herniations: what are the important translational questions? *Clin Orthop Relat Res*, 473; 1903:12.

Luo, X., Pietrobon, R., Sun, S., Liu, G., Hey, L. (2004). Estimates and patterns of direct health careexpenditures among individuals with back pain in the United States. *Spine,* 29; 79:86.

Moon, M., Yoder, J.H., Wright, A.C., Smith, L.J., Vresilovic, E.J., Elliott, D.M. (2013). Evaluation of intervertebral disc cartilaginous endplate structure using magnetic resonance imaging. *Eur Spine J*, 22(8);1820-8.

Nishimura, K., Mochida, J. (1998). Percutaneous reinsertion of the nucleus pulposus. An experimental study. *Spine (Phila Pa 1976),* 23;1531-1538.

Navone, SE., Marfia, G., Giannoni, A., Beretta, M., Guarnaccia, L., Gualtierotti, R., Nicoli, D., Rampini, P., Campanella, R. (2017). Inflammatory mediators and signalling pathways controlling intervertebral disc degeneration. *Histol Histopathology,* 32; 523:542.

Nakayama, E., Matsumoto, T., Kazama, T., Kano, K., Tokuhashi, Y. (2017). Transplantation of dedifferentiation fat cells promotes intervertebral disc regeneration in a rat intervertebral disc degeneration model. *Biochem Biophys Res Commun*, 493(2); 1004:1009.

Özcan, E. (2001). Bel Ağrısında İlaç Tedavisi. *Turkiye Klinikleri Journal of Physical Medicine Rehabilitation*, 1; 10:4.

Roberts, S., Menage, J., Urban, J.P.G. (1989). Biochemical and structural properties of the

cartilage end-plate and its relation to the intervertebral disc. *Spine,* 1989; 14: 166-174.

Roberts, S., Evans, H., Trivedi ,J. Menage, J. (2006). Histology and pathology of the human intervertebral disc. *J Bone Joint Surg Am*. 88; 10-4.

Sönmez OF, Keleş Aİ. (2023). Experimental intervertebral disc degeneration models. Journal of Experimental and Clinical Medicine, 40(1): 150-152. doi: 10.52142/omujecm.40.1.29.

Twomey, L.T., Taylor, J.R. (1987). Age changes in lumbar vertebrae and intervertebral discs.

Clin Orthop, 224: 97-104.

Wang, X. , Sun, J., Tan, J., Fang, P., Chen, J., Yuan, W., Chen, H., Liu, Y. (2019). Effect of sIL-13Rα2-Fc on the progression of rat tail intervertebral disc degeneration. Journal of *Orthopaedic Surgery and Research,* 14:386.

Whatley, B.R., Wen, X. (2012). Intervertebral disc (IVD): Structure, degeneration, repair and regeneration. *Mater Sci Eng C*, 32(2):61–77.

BAL ARILARININ FUNGAL HASTALIKLARI VE GÜNCEL TEŞHIS YÖNTEMLERI: *ASCOSPHAERA APIS* VE *ASPERGILLUS SPP.*

***Saliha BEDİZ ŞAHİN*[1]**

1 Saliha BEDİZ ŞAHİN, *Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Veterinerlik Mikrobiyolojisi Anabilim Dalı*

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-1963-8958

1. GİRİŞ

Bal arıları ekosistemin bir parçası olarak tozlaşma faaliyetlerini sağlamaktadırlar. Bal arıları en iyi bilinen tozlayıcı insektlerdir ve tozlaşmanın iş gücü olarak kabul edilirler (Aryal, Ghosh, & Jung, 2020; Miglani, Parveen, Bisht, & Verma, 2020). İnsan tüketimi için gerekli olan bitkisel ürünlerin büyük çoğunluğu arı kolonileri tarafından tozlaştırılmaktadır, bu da onları dünyanın en çok kullanılan tozlaştırıcıları yapmaktadır (Klein et al., 2006). Tarımda kullanılan bal arıları aynı zamanda biyolojik kontrol ajanlarının kovanlardan çiçeklere taşınmasında faydalı mikroorganizmalar için vektör olarak da kullanılmaktadır (Thomson et al., 2003). Tozlaşmadaki bu etkileri göz önüne alındığında avcı hayvanların, patojenlerin ve zararlıların arılar üzerindeki yüksek etkisi nedeniyle, dünya çapında bal arılarındaki mevcut azalmanın nedenlerini belirlemek için arı kolonisi sağlığına zarar veren başlıca zararlılara ve hastalıklara ışık tutmak çok önemli olmaktadır. Bal arılarındaki hastalık krizleri son yıllarda yoğunlaşmış ve koloni kayıplarında ciddi kayıplar yaşanmıştır (Kim et al., 2023). Bal arıları bireyler arasındaki yakın genetik akrabalık ve kompakt bir yuva ortamında aynı ve farklı nesillerin üyeleri arasındaki yakın temas oranları nedeniyle hastalık bulaşmasındaki yüksek riske karşı savunmasızdırlar (Wilson-Rich, Spivak, Fefferman, & Starks, 2008). Bu nedenle virüsler, bakteriler, mikrosporidialar, mantarlar ve akarlar dahil çok sayıda zararlı ve hastalık arı kolonilerine zarar verebilir (Parveen et al., 2022).

Mantarlar, bir zamanlar bitki krallığının eski üyesi olarak kabul edilen, ancak hayvanların bağışıklık durumuna bağlı olarak hayvanlarda fırsatçı patojenler haline gelen çok hücreli, ökaryotik, heterotrofik organizmalardır (Kashyap, Pandey, Jaiswal, & Mishra, 2019). Son yıllarda, fırsatçı mantar infeksiyonları ve bunlara yol açan stres faktörlerinin birleşiminin sonucu olarak bal arılarında ciddi popülasyon düşüşleri olduğu rapor edilmiştir (Miller Delaney, Smith Eric, & Newton Irene, 2021). Bal arılarını infekte ederek kireç hastalığı ve taş hastalığına neden olan iki mantar cinsi *Ascosphaera* ve *Aspergillus*tur. Her ikisi de *Eurotiomycetes* içinde yer alan *ascomycetes*lerdir (Jensen et al., 2013). Kireç hastalığı, kolonilerde yıllarca devam edebilen ve hem yavru hem de bal üretimini azaltan kronik bir hastalıktır. Taş hastalığı ise bal arıları dışındaki konakçıları da etkileyen ve muhtemelen böcek konakçıları dışında da hayatta kalabilen nadir bir fakültatif patojendir (Vojvodic, Jensen, James, Boomsma, & Eilenberg, 2011). Bu mantar cinsleri larvalara yerleşir ve her ne kadar hemşire arıların hijyenik davranışlarıyla temizlenerek sınırlanmaya çalışılsa da infeksiyon gelişebilir (Miller Delaney et al., 2021).

KAYNAKLAR

Anderson, D. L., & Gibson, N. L. (1998). New species and isolates of spore-cyst fungi (Plectomycetes: *Ascosphaerales*) from Australia. *Australian Systematic Botany, 11*(1), 53-72.

Aronstein, K. A., & Murray, K. D. (2010). Chalkbrood disease in honey bees. *Journal of Invertebrate Pathology, 103*, S20-S29.

Aryal, S., Ghosh, S., & Jung, C. (2020). Ecosystem services of honey bees; regulating, provisioning and cultural functions. *Journal of Apiculture, 35*(2), 119-128.

Bailey, L., & Ball, B. (1991). *Honey bee pathology*. London, UK: Academic Press.

Bamford, S., & Heath, L. A. F. (1989). The effects of temperature and ph on the germination of spores of the chalkbrood fungus, *Ascosphaera Apis*. *Journal of Apicultural Research, 28*(1), 36-40.

Bissett, J. (1988). Contribution toward a monograph of the genus *Ascosphaera*. *Canadian Journal of Botany, 66*(12), 2541-2560.

Borum, A. E., & Ulgen, M. (2008). Chalkbrood (*Ascosphaera apis*) infection and fungal agents of honey bees in North-West Turkey. *Journal of Apicultural Research, 47*(2), 170-171.

Castagnino, G. L. B., Mateos, A., Meana, A., Montejo, L., Zamorano Iturralde, L. V., & Cutuli de Simón, M. T. (2020). Etiology, symptoms and prevention of chalkbrood disease: a literature review. *Revista Brasileira de Saúde e Produção Animal, 21*.

Chen, Y., & Evans, J. D. (2021). Honey Bee Fungal Diseases. In *Honey bee medicine for the veterinary practitioner* (pp. 295-305).

De Jong, D. (1976). Experimental enhancement of chalk brood infections. *Bee World, 57*(3), 114-115.

Evison, S. E. F. (2015). Chalkbrood: epidemiological perspectives from the host–parasite relationship. *Current Opinion in Insect Science, 10*, 65-70.

FAO. (2017). Chalkbrood and stonebrood. Retrieved from https://www.fao.org/3/ca4052en/ca4052en.pdf. Retrieved 15.12.2023

FAO. (2018). *Main bee diseases: Good beekeeping practices*. Rome, Italy: FAO.

Flores, J. M., Spivak, M., & Gutiérrez, I. (2005). Spores of *Ascosphaera apis* contained in wax foundation can infect honeybee brood. *Veterinary Microbiology, 108*(1), 141-144.

Foley, K., Fazio, G., Jensen, A. B., & Hughes, W. O. H. (2012). Nutritional limitation and resistance to opportunistic *Aspergillus* parasites in honey bee larvae. *Journal of Invertebrate Pathology, 111*(1), 68-73.

Foley, K., Fazio, G., Jensen, A. B., & Hughes, W. O. H. (2014). The distribution of *Aspergillus* spp. opportunistic parasites in hives and their pathogenicity to honey bees. *Veterinary Microbiology, 169*(3), 203-210.

Garrido Bailón, E., Higes, M., Martínez Salvador, A., Antúnez, K., Botías, C., Meana, A., . . . Martín Hernández, R. (2013). The prevalence of the honeybee brood pathogens *Ascosphaera apis*, Paenibacillus larvae and Melissococcus plutonius in Spanish apiaries determined with a new multiplex PCR assay. *Microbial Biotechnology, 6*(6), 731-739.

Gautam, A., & Bhadauria, R. (2012). Characterization of *Aspergillus* species associated with commercially stored triphala powder. *African journal of Biotechnology, 11*(104), 16814-16823.

Gilliam, M., Taber III, S., & Joan, B. (1978). Chalkbrood disease of honey bees, *Apis mellifera L.*: a progress report. *Apidologie, 9*(1), 75-89.

Gilliam, M., & Vandenberg, J. D. (1997). Fungi. In R. A. Morse & K. Flottum (Eds.), *Honey bee pests, predators, and diseases* (3 ed., pp. 81-110). Ohio: Al root.

Gliński, Z., & Buczek, K. (2003). Response of the Apoidea to fungal infections. *Apiacta, 38*, 183-189.

Heath, L. A. F. (1982). Development of Chalk Brood in a Honeybee Colony: A Review. *Bee World, 63*(3), 119-130.

Heath, L. A. F., & Gaze, B. M. (1987). Carbon dioxide activation of spores of the chalkbrood fungus *Ascosphaera apis*. *Journal of Apicultural Research, 26*(4), 243-246.

Hedtke, K., Jensen, P. M., Jensen, A. B., & Genersch, E. (2011). Evidence for emerging parasites and pathogens influencing outbreaks of stress-related diseases like chalkbrood. *Journal of Invertebrate Pathology, 108*(3), 167-173.

Hornitzky, M. (2001). Literature Review of Chalkbrood. A Report for the RIRDC, Publication No. 01/150.

James, R. R., & Skinner, J. S. (2005). PCR diagnostic methods for *Ascosphaera* infections in bees. *Journal of Invertebrate Pathology, 90*(2), 98-103.

Jensen, A. B., Aronstein, K., Flores, J. M., Vojvodic, S., Palacio, M. A., & Spivak, M. (2013). Standard methods for fungal brood disease research. *Journal of Apicultural Research, 52*(1), 1-20.

Jensen, A. B., Pedersen, B. V., & Eilenberg, J. (2009). Differential susceptibility across honey bee colonies in larval chalkbrood resistance. *Apidologie, 40*(5), 524-534.

Jun, X. W., Hong, L. J., Fu, C. D., & Qin, L. (2016). Diagnosis of the Ascosphaera apis by the Loop-Mediated Isothermal Amplification. *Scientia Agricultura Sinica, 49*(4), 765-774.

Kashyap, D., Pandey, H., Jaiswal, K., & Mishra, S. (2019). Fungal diseases of honey bees: Current status and future perspective. In A. Gupta & N. P. Singh (Eds.), *Recent developments in fungal diseases of laboratory animals* (pp. 7-27). Cham: Springer International Publishing.

Kim, D. Y., Maeng, S., Cho, S.-J., Park, H. J., Kim, K., Lee, J. K., & Srinivasan, S. (2023). The Ascosphaera apis Infection (Chalkbrood Disease) Alters the Gut Bacteriome Composition of the Honeybee. *Pathogens, 12*(5). doi:10.3390/pathogens12050734

Klein, A. M., Vaissière, B. E., Cane, J. H., Steffan Dewenter, I., Cunningham, S. A., Kremen, C., & Tscharntke, T. (2006). Importance of pollinators in changing landscapes for world crops. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences, 274*(1608), 303-313.

Koenig, J. P., Boush, G. M., & Erickson, E. H. (1986). Effect of type of brood comb on chalk brood disease in honeybee colonies. *Journal of Apicultural Research, 25*(1), 58-62.

Lee, J.-S., Yong, S.-J., Lim, H.-Y., & Yoon, B.-S. (2015). A Simple and Sensitive Gene-Based Diagnosis of Aspergillus flavus by Loop-Mediated Isothermal Amplification in Honeybee. *Journal of Apiculture, 30*(1), 53-59.

Lee, J. S., Luong, G. T. H., & Yoon, B. S. (2016). Development of in-field-diagnosis of *Aspergillus flavus* by Loop-Mediated Isothermal Amplification in Honeybee. *Journal of Apiculture, 31*(1), 25-30.

Li, Z., Hou, M., Qiu, Y., Zhao, B., Nie, H., & Su, S. (2020). Changes in Antioxidant Enzymes Activity and Metabolomic Profiles in the Guts of Honey Bee (Apis mellifera) Larvae Infected with Ascosphaera apis. *Insects, 11*(7).

Lim, S., Kim, J., Lee, C., & Yoon, B. (2017). Development of ultra-rapid multiplex PCR detection against 6 major pathogens in honeybee. *Korean Journal of Apiculture, 32*(1), 27-39.

Lim, S. J., Min, S. H., Wang, J., & Yoon, B. S. (2016). The Development of Ultra-Rapid Multiplex Detection Method for 6 Species Major Pathogens of Honeybee. *Korean Beekeeping Society Conference*, 102-102.

Lopes, L. Q. S., Quatrin, P. M., De Souza, M. E., De Almeida Vaucher, R., & Vianna Santos, R. (2015). Fungal infections in honey bees. *Fungal Genomics Biol, 4*, 118.

McClenny, N. (2005). Laboratory detection and identification of *Aspergillus* species by microscopic observation and culture: the traditional approach. *Medical Mycology, 43*(Supplement_1), S125-S128.

Miglani, R., Parveen, N., Bisht, S. S., & Verma, A. (2020). Pesticide toxicity to insect pollinators with concern to declining population of honey-bees (Insecta: *Hymenoptera*). *Experimental Animal Science-Birds and Insects*, 247-255.

Miller Delaney, L., Smith Eric, A., & Newton Irene, L. G. (2021). A bacterial symbiont protects honey bees from fungal disease. *mBio, 12*(3), 10.1128/mbio.00503-00521.

Morawetz, L., Köglberger, H., Griesbacher, A., Derakhshifar, I., Crailsheim, K., Brodschneider, R., & Moosbeckhofer, R. (2019). Health status of honey bee colonies (*Apis mellifera*) and disease-related risk factors for colony losses in Austria. *PloS One, 14*(7), e0219293-e0219293.

Mráz, P., Hýbl, M., Kopecký, M., Bohatá, A., Konopická, J., Hoštičková, I., . . . Čurn, V. (2021). The Effect of Artificial Media and Temperature on the Growth and Development of the Honey Bee Brood Pathogen Ascosphaera apis. *Biology, 10*(5). doi:10.3390/biology10050431

Nilsson, R. H., Kristiansson, E., Ryberg, M., Hallenberg, N., & Larsson, K.-H. (2008). Intraspecific ITS variability in the kingdom fungi as expressed in the international sequence databases and its implications for molecular species identification. *Evolutionary Bioinformatics, 4*, EBO.S653.

Parveen, N., Miglani, R., Kumar, A., Dewali, S., Kumar, K., Sharma, N., & Bisht, S. S. (2022). Honey bee pathogenesis posing threat to its global population: a short review. *Proceedings of the Indian National Science Academy, 88*(1), 11-32.

Puerta, F., Flores, J., M., Bustos, M., Padilla, F., & Campano, F. (1994). Chalkbrood development in honeybee brood under controlled conditions. *Apidologie, 25*(6), 540-546.

Ruffinengo, S., Peña, N. I., Clemente, G., Palacio, M. A., & Escande, A. (2000). Suitability of culture media for the production of ascospores and maintenance of *Ascosphaera apis*. *Journal of Apicultural Research, 39*(3-4), 143-148.

Saif, F. A., Yaseen, S. A., Alameen, A. S., Mane, S. B., & Undre, P. B. (2021). Identification and characterization of Aspergillus species of fruit rot fungi using microscopy, FT-IR, Raman and UV–Vis spectroscopy. *Spectrochimica Acta Part A: Molecular and Biomolecular Spectroscopy, 246*, 119010.

Sarwar, M. (2016). Fungal diseases of honey bees (Hymenoptera: Apidae) that induce considerable losses to colonies and protocol for treatment. *International Journal of Zoology Research, 1*(1), 8-13.

Schoch, C. L., Seifert, K. A., Huhndorf, S., Robert, V., Spouge, J. L., Levesque, C. A., . . . Schindel, D. (2012). Nuclear ribosomal internal transcribed spacer (ITS) region as a universal DNA barcode marker for Fungi. *Proceedings of the National Academy of Sciences, 109*(16), 6241-6246.

Seyedmousavi, S., Guillot, J., Arné, P., de Hoog, G. S., Mouton, J. W., Melchers, W. J. G., & Verweij, P. E. (2015). *Aspergillus* and aspergilloses in wild and domestic animals: a global health concern with parallels to human disease. *Medical Mycology, 53*(8), 765-797.

Theantana, T., & Chantawannakul, P. (2008). Protease and β-N-acetylglucosaminidase of honey bee chalkbrood pathogen *Ascosphaera apis*. *Journal of Apicultural Research, 47*(1), 68-76.

Thomson, S., Boland, G., Brewer, G., Broadbent, A. B., Kevan, P., Sutton, J., & Tam, L. (2003). *Using pollinators to deliver biological control agents against crop pests*. USA: ASTM International.

Toma, M. A., Nazir, K., Mahmud, M. M., Mishra, P., Ali, M. K., Kabir, A., . . . Alim, M. A. (2021). Isolation and identification of natural colorant producing soil-borne *Aspergillus niger* from bangladesh and extraction of the pigment. *Foods, 10*(6).

Tutkun, E., Maden, S., Inci, A., & Yilmarz, B. (1993). General situation of chalkbrood disease in honeybees in Turkey. *Türkiye Entomoloji Dergisi, 17*(2), 65-68.

Ushikubo, H. (2004). Principle of LAMP method-a simple and rapid gene amplification method. *Uirusu, 54*(1), 107-112.

Vojvodic, S., Jensen, A. B., James, R. R., Boomsma, J. J., & Eilenberg, J. (2011). Temperature dependent virulence of obligate and facultative fungal pathogens of honeybee brood. *Veterinary Microbiology, 149*(1), 200-205.

Wang, J. H., Min, S. H., Lim, S. J., & Yoon, B. S. (2016). The development of rapid detection method against *Ascosphaera apis* and *Aspergillus flavus* for on-site diagnosis of chalkbrood and stonebrood in honey bee. *Korean Journal of Apiculture, 31*(1), 31-39.

Wilson-Rich, N., Spivak, M., Fefferman, N. H., & Starks, P. T. (2008). Genetic, Individual, and Group Facilitation of Disease Resistance in Insect Societies. *Annual Review of Entomology, 54*(1), 405-423.

Yamazaki, W., Seto, K., Taguchi, M., Ishibashi, M., & Inoue, K. (2008). Sensitive and rapid detection of cholera toxin-producing Vibrio cholerae using a loop-mediated isothermal amplification. *BMC Microbiology, 8*(1), 94.

Yamazaki, W., Taguchi, M., Ishibashi, M., Nukina, M., Misawa, N., & Inoue, K. (2009). Development of a loop-mediated isothermal amplification assay for sensitive and rapid detection of *Campylobacter fetus*. *Veterinary Microbiology, 136*(3), 393-396.

NÖROPLASTİSİTE: DEĞİŞİMİN SÜREKLİLİĞİ

Doç. Dr. Aslı GİRAY[1]

Dr. Sevda ALTUN[2]

1 Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Genetik ve Biyomühendislik

Bölümü, asli.giray@alanya.edu.tr, https://orcid.org/0000-0002-5374-3727.

2 Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Genetik ve Biyomühendislik

Bölümü, sevda.altun@alanya.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-9719-3053.

1. Giriş

Nöroplastisite veya beyin plastisitesi olarak da bilinen nöroplastisite, sinir sisteminin yapısını, işlevlerini veya bağlantılarını yeniden düzenleyerek içsel veya dışsal uyaranlara yanıt olarak aktivitesini değiştirme yeteneği olarak tanımlanabilir. Beyindeki adaptif yapısal ve fonksiyonel değişiklikleri içeren bir süreçtir ve beynin yeni durumlara daha iyi uyum sağlamak amacıyla yeniden şekillenmesi ve yeniden organize olması durumudur. Nöroplastisite kavramı sinir bilimindeki en önemli keşiflerden biridir. Gerçek şu ki, sinir ağları sabit değildir, deneyimlere bağlı olarak tüm yaşamımız boyunca dinamik olarak oluşmakta ve yok olmaktadır. Bir hareket dizisi veya bir matematik problemi gibi bir aktiviteyi tekrar tekrar uyguladığımızda, nöronal devreler oluşmaktadır ve bu da çalışılan görevi daha az enerji israfıyla daha iyi yerine getirme becerisine yol açar. Belirli bir aktiviteyi yapmayı bıraktığımızda, beyin bu nöron devrelerini çok bilinen bir 'kullan ya da kaybet' ilkesine göre yeniden yönlendirmektedir. Nöroplastisite, alışkanlık, belirli bir pozisyona duyarlılık, ilaç toleransı, hatta beyin hasarı sonrası iyileşme gibi birçok farklı olaya yol açar (Demarin ve ark., 2014).

Nöronların temel bir özelliği, tipik olarak sinaptik plastisite olarak adlandırılan çeşitli aktiviteye bağlı mekanizmalar yoluyla sinaptik iletimin gücünü ve etkinliğini değiştirme yeteneklerine sahip olmasıdır. Geçtiğimiz yüzyılda yapılan araştırmalar, sinirsel esnekliğin böceklerden insanlara kadar tüm türlerdeki sinir sistemlerinin temel bir özelliği olduğunu göstermektedir. Aslında, sinaptik plastisite ile ilgili çalışmalar sadece sinirbilim araştırmalarında önemli bir itici güç olmakla kalmıyor, aynı zamanda toplumlarımızın refahına da katkıda bulunuyor çünkü bu fenomen öğrenme ve hafıza, beyin gelişimi ve homeostazis, duyusal eğitim ve beyin lezyonlarının iyileşmesi ile ilgilidir. Bununla birlikte, sinaptik plastisiteyi yöneten mekanizmalar üzerine yapılan yoğun araştırmalara rağmen, plastisitenin beyin morfolojisini ve fizyolojisini nasıl şekillendirdiği hala tam olarak açık değildir. Bu nedenle, eğer beynin nasıl çalıştığını tam olarak anlamak istiyorsak, sinaptik plastisitenin incelenmesi hala önemlidir.

Sinir sisteminin, felç veya travmatik beyin hasarı gibi yaralanmalardan sonra yapısını, işlevlerini veya bağlantılarını yeniden düzenleyerek içsel veya dışsal uyaranlara yanıt olarak aktivitesini değiştirme yeteneği olarak da tanımlanana nöroplastisite, beynin deneyime bağlı olarak değişme ve uyum sağlama yeteneğidir (Mateos ve Rodríguez, 2019). Beynin sinir ağlarını değiştirme, yeniden düzenleme veya büyütme yeteneğini ifade eden bir şemsiye terimdir. Bu, beyin hasarına bağlı işlevsel değişiklikleri veya öğrenmeye bağlı yapısal değişiklikleri içerebilir.

KAYNAKLAR

Abraham, W.C. 2008. Metaplasticity: Tuning Synapses and Networks for Plasticity. Nature Reviews Neuroscience, 9, 387-399. https://doi.org/10.1038/nrn2356.

Centonze, D.; Rossi, S.; Tortiglione, A.; Picconi, B.; Prosperetti, C.; De Chiara, V.; Bernardi, G.; Calabresi, P. 2007. Synaptic plasticity during recovery from permanent occlusion of the middle cerebral artery. Neurobiol. Dis. 27, 44–53.

Dabrowski J, Czajka A, Zielinska-Turek J, et al. 2019. Brain functional reserve in the context of neuroplasticity after stroke. Neural Plasticity. 9708905. doi:10.1155/2019/9708905.

Dennis M, Spiegler BJ, Juranek JJ, Bigler ED, Snead OC, Fletcher JM. A2013. Age, plasticity, and homeostasis in childhood brain disorders. Neurosci Biobehav Rev. 37(10):2760e73.

http://dx.doi.org/10.1016/j.neubiorev.2013.09.010.

Demarin V, Morovic S, Bene R. 2014. Neuroplasticity. Periodicum biologorum, 116 (2), 209-211.

Desai, N.S.; Cudmore, R.H.; Nelson, S.B.; Turrigiano, G.G. 2002. Critical periods for experience-dependent synaptic scaling in visual cortex. Nat. Neurosci. 5, 783–789.

Hebb, D. (1949). The Organization of Behavior: A Neuropsychological Theory. New York, NY: Wiley.

Herculano-Houzel S. 2012. The remarkable, yet not extraordinary, human brain as a scaled-up primate brain and its associated cost. PNAS. 109(Suppl 1);10661-8. doi:10.1073/pnas.1201895109.

Kania, B., Wrońska, D. and Zięba, D. (2017) Introduction to Neural Plasticity Mechanism. Journal of Behavioral and Brain Science, 7, 41-49. doi: 10.4236/jbbs.2017.72005.

James W. 1890. The principles of psychology (Vol. 1). Holt, New York.

Johnson AK, Xue B. 2018. Central nervous system neuroplasticity and the sensitization of hypertension. Nature Rev Nephrol. 14:750-66. doi:10.1038/s41581-018-0068-5.

Jones, O.D., Hulme, S.R. and Abraham, W.C. 2013. Purinergic Receptor- and Gap Junction-Mediated Intercellular Signalling as a Mechanism of Heterosynapticmetaplasticity. Neurobiology of Learning and Memory, 105, 31-39.

Johnston MV, Ishida A, Ishida WN, Matsushita HB, Nishimura A, Tsuji M. 2009. Plasticity and injury in the developing brain. Brain Dev. 31(1):1e10. http://dx.doi.org/10.1016/j. braindev.2008.03.014.

Johnston MV. 2004. Clinical disorders of brain plasticity. Brain Dev. 26(2):73e80. http://dx.doi.org/10.1016/S0387-7604(03)00102-5.

Malhotra, M. 2013. Physical Exercise and Neuroplasticity. Examining the Role of Exercise on Long-Term Brain Function. Physical Therap@rehab Medicine.

Mateos-Aparicio P, Rodríguez-Moreno A. 2019. The Impact of Studying Brain Plasticity. Front Cell Neurosci. 13:66. [PMCfree article: PMC6400842] [PubMed: 30873009].

Stampanoni Bassi M, Iezzi E, Gilio L, Centonze D, Buttari F. 2019. Synaptic Plasticity Shapes Brain Connectivity: Implications for Network Topology. Int J Mol Sci. 8;20(24):6193. doi: 10.3390/ijms20246193. PMID: 31817968; PMCID: PMC6940892.

Turrigiano, G. 2012. Homeostatic synaptic plasticity: Local and global mechanisms for stabilizing neuronal function. Cold. Spring Harb. Perspect. Biol. 4, a005736.

SAĞLIK ORGANİZASYONLARINDA AKREDİTASYON SİSTEMLERİ VE HEMŞİRELİK

Aysun TÜRE[1]

Melek ÖZTÜRK GÜL[2]

1 Doç. Dr. Aysun TÜRE Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Yönetimi Anabilim Dalı, ature@ogu.edu.tr 0000- 0003-2513-0904

2 Yüksek Lisans Öğrencisi Melek ÖZTÜRK GÜL Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı, melek.ozturk50@gmail.com 0000-0003-3620-2555

1. Giriş

Dünyada yaşanan endüstriyel gelişmeler, küreselleşme ve artan rekabetle tüm organizasyonlarda kalite kavramı ortaya çıkmıştır (Cengiz vd., 2019). Kalite bir ürün veya hizmetin müşteri beklenti ve gereksinimlerini karşılama yeteneğine dayanan özelliklerin toplamıdır (ISO, 9001). Günümüzde sağlık alanında meydana gelen bilimsel, teknolojik gelişmeler ve insanlığa verilen önemin artmasıyla sağlık hizmetlerinde kalite kavramı etkili olmaya başlamıştır. Sağlık otoriteleri ülkelerin sağlık politikalarını, kalite iyileştirme faaliyetlerini geliştirmeye zorlamaktadır (Poortaghi vd., 2020; Bıyık & Türe,2020; Jaggi vd., 2021). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bütün üye ülkelerden, ulusal politikalar ve stratejiler oluşturmasını istemiş ve kalitenin geliştirilmesini desteklemeye vurgu yapmıştır (WHO, 2000). Bu sebeple Dünya Sağlık Örgütü (WHO), kurumları kalite düzeylerine göre sınıflandıran, bir referans veya standartlara dayalı, öğrenmeyi teşvik eden programların benimsenmesini önermektedir (Manzo vd., 2012b)

Toplumun yaşadığı değişimlere uyum sağlamak ve artan sağlık gereksinimlerini karşılamak isteyen ülkeler, sağlık hizmetlerinde kaliteyi yükseltmek ve geliştirmek amacıyla birçok yöntem ve yaklaşım geliştirmiştir (Manzo vd., 2012a). Sağlıkta akreditasyon çalışmaları bunlardan biridir. Sağlık hizmetlerinin akreditasyonu, önceden kabul edilmiş standartlar aracılığıyla bakım kalitesini garanti altına almak için profesyonellerin sürekli eğitimiyle birlikte periyodik, gönüllü, rasyonel ve düzenli bir şekilde kurumsal kaynakların değerlendirilmesi prosedürüdür (Manzo vd., 2012a; Poortaghi vd., 2020). Bu doğrultuda akreditasyon çalışmaları iki boyutta sağlanmaktadır. Birincisi, sağlık çalışanlarının kalite kültürünü edinmeleri için eğitilmesi, ikincisi standartlara uygun hizmetin sağlanması, değerlendirilmesi ve belgelendirilmesi sürecidir (Manzo vd., 2012a; Jaggi vd., 2021).

Kalitenin sağlanması için köklü değişiklikler gerektiğinden, sağlık profesyonelleri sürecin sağlanması ve sürdürülmesinde önemli bir role sahip olmaktadır. Sağlık profesyonellerinin önemli bir üyesi olan hemşireler; doğrudan bakım uygulamalarından sorumlu olmasının yanı sıra karar verme sürecine, stratejilere ve uygulamalara aktif katılımları nedeniyle, akreditasyon programlarının geliştirilmesinde kilit rol oynamaktadır (Atapour & Nayeri, 2021). Bu sebeple hemşirelik mesleği akreditasyon programlarının uygulanmasından ve değerlendirilmesinden birincil derecede etkilenen mesleklerdendir (Manzo vd., 2012a; Manzo vd., 2012b; Güdük & Kılıç, 2017). Akreditasyon programlarının uygulanması hemşirelik bakımının sistematik hale getirilmesini sağlamaktadır (Costa vd., 2016). Akreditasyon programlarının, bakım sunumunun yapı, süreç ve sonuç alanlarını etkilediğini ve klinik sonuçları iyileştirdiğini gösteren çok sayıda kanıtlar bulunmaktadır (Alkhenizan & Shaw, 2011; Alotaibi, 2023). Hemşirelerin

Kaynakça

- Algunmeeyn, A., & Mrayyan, M. T. (2022). Understanding the factors influencing the implementation of accreditation in Jordanian Hospitals: the nurses' view. *BMJ open quality*, *11*(3), e001912. https://doi.org/10.1136/bmjoq-2022-001912
- Alotaibi S. Y. (2023). Accreditation of primary health care centres in the KSA: Lessons from developed and developing countries. *Journal of Taibah University Medical Sciences*, *18*(4), 711–725. https://doi.org/10.1016/j.jtumed.2022.12.012
- Atapour, M., & Nayeri, N. D. (2021). Explanation of nursing experiences of hospital accreditation implementation. *Research Square*, *10*.
- Bahadori, M., Teymourzadeh, E., Ravangard, R., & Saadati, M. (2018). Accreditation effects on health service quality: nurse viewpoints. *International journal of health care quality assurance*, *31*(7), 697–703. https://doi.org/10.1108/IJHCQA-07-2017-0126
- Beason C. F. (2005). A new role in accreditation activities offers expanded horizons for registered nurses. *Journal of professional nursing: official journal of the American Association of Colleges of Nursing*, *21*(3), 191–196. https://doi.org/10.1016/j.profnurs.2005.04.002
- Bıyık, M., & Türe, A. (2021). Hemşirelikte Kalite Göstergelerinin Kullanımı ve Önemi. *The Journal of Academic Social Science*, (108), 418-433. http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.44499
- Burhans, L. M., & Alligood, M. R. (2010). Quality nursing care in the words of nurses. *Journal of advanced nursing*, *66*(8), 1689–1697. https://doi.org/10.1111/j.1365-2648.2010.05344.x
- Cengiz, C., Beylik, U., & Kayral, İ. (2019). Öz Değerlendirmeden Denetime: Hastanelerin Akreditasyon Yolculuğu. *Sağlıkta Kalite ve Akreditasyon Dergisi*, *2*(2), 1-6.
- Costa, F. M., Souza, I. D., Monteiro, M. I., Lopes, M. H., & Greco, R. M. (2016). Quality Program: what influences the opinion of nursing team. *Einstein (Sao Paulo, Brazil)*, *14*(4), 547–552. https://doi.org/10.1590/S1679-45082016GS3615
- Çizmeci Şenel, F. (2019). «Sağlık Hizmetleri Akreditasyonu: Faydası, Önemi ve Etkisi Nedir?» Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi 4 (2): 221-234.
- Donabedian, A. (1988). "The Quality of Care: How Can It Be Assessed?" Journal of the American Medical Association, 260:1743–1748.
- Donahue, K. T., & VanOstenberg, P. (2000). Joint Commission International accreditation: relationship to four models of evaluation. *International journal for quality in health care : journal of the International Society for Quality in Health Care*, *12*(3), 243–246. https://doi.org/10.1093/intqhc/12.3.243

- Doran, D., Mildon, B., & Clarke, S. (2011). Towards a national report card in nursing: a knowledge synthesis. *Nursing leadership (Toronto, Ont.)*, *24*(2), 38–57. https://doi.org/10.12927/cjnl.2011.22464
- Ekici, D. (2013). Sağlık Hizmetinde Toplam Kalite Yönetimi. Ankara, Sim Matbaacılık Ltd. Şti. s:77-78.
- Feldman, L. B., & Cunha, I. C. (2006). Identificação dos critérios de avaliação de resultados do serviço de enfermagem nos programas de acreditação hospitalar [Identification of result evaluation criteria for nursing service in hospital accreditation programs]. *Revista latino-americana de enfermagem*, *14*(4), 540–545. https://doi.org/10.1590/s0104-11692006000400011
- Fisher, M. (2017). Professional standards for nursing practice: How do they shape contemporary rehabilitation nursing practice? *Journal of the Australasian Rehabilitation Nurses Association*, 20, 4.
- Greenfield, D., & Braithwaite, J. (2008). Health sector accreditation research: a systematic review. *International journal for quality in health care : journal of the International Society for Quality in Health Care*, *20*(3), 172–183. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzn005
- Güdük, Ö., & Kılıç, C. H. (2017). Sağlık Hizmetleri Akreditasyonu ve Türkiye'de Gelişimi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 7(2), 102-107.
- Hinchcliff, R., Greenfield, D., Westbrook, J. I., Pawsey, M., Mumford, V., & Braithwaite, J. (2013). Stakeholder perspectives on implementing accreditation programs: a qualitative study of enabling factors. *BMC health services research*, *13*, 437. https://doi.org/10.1186/1472-6963-13-437
- Hussein, M., Pavlova, M., Ghalwash, M., & Groot, W. (2021). The impact of hospital accreditation on the quality of healthcare: a systematic literature review. *BMC health services research*, *21*(1), 1057. https://doi.org/10.1186/s12913-021-07097-6
- International Organization for Standardization. *ISO 9001: 2000, Quality Management Systems-Requirements.* Geneva: ISO; Available from: http://www.iso.org/iso/catalogue_detail?csnumber=21823.
- Jaafaripooyan, E., Agrizzi, D., & Akbari-Haghighi, F. (2011). Healthcare accreditation systems: further perspectives on performance measures. *International journal for quality in health care : journal of the International Society for Quality in Health Care*, *23*(6), 645–656. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzr063
- Jaggi, P., Tomlinson, R., McLelland, K., Ma, W., Manson-McLeod, C., & Bullard, M. J. (2018). Nursing duties and accreditation standards and their impacts: The nursing perspective. *Applied nursing research. 40*, 61–67. https://doi.org/10.1016/j.apnr.2017.12.009

- Lucero, R. J., Lake, E. T., & Aiken, L. H. (2010). Nursing care quality and adverse events in US hospitals. *Journal of clinical nursing*, *19*(15-16), 2185–2195. https://doi.org/10.1111/j.1365-2702.2010.03250.x
- A) Manzo, B. F., Brito, M. J., & Corrêa, A.dosR. (2012). Implicações do processo de Acreditação Hospitalar no cotidiano de profissionais de saúde [Implications of hospital accreditation on the everyday lives of healthcare professionals]. *Revista da Escola de Enfermagem da U S P*, *46*(2), 388–394. https://doi.org/10.1590/s0080-62342012000200017
- (B)Manzo, B. F., Ribeiro, H. C. T. C., Brito, M. J. M., & Alves, M. (2012). Nursing in the hospital accreditation process: practice and implications in the work quotidian. *Revista latino-americana de enfermagem*, *20*, 151-158.
- Mehta, A., Goldstein, S. D., & Makary, M. A. (2017). Global trends in center accreditation by the Joint Commission International: growing patient implications for international medical and surgical care. *Journal of travel medicine*, *24*(5), 10.1093/jtm/tax048. https://doi.org/10.1093/jtm/tax048
- Nabitz, U., Klazinga, N., & Walburg, J. (2000). The EFQM excellence model: European and Dutch experiences with the EFQM approach in health care. European Foundation for Quality Management. *International journal for quality in health care: journal of the International Society for Quality in Health Care*, *12*(3), 191–201. https://doi.org/10.1093/intqhc/12.3.191
- Ören, B., Zengin, N., & Yıldız, N. (2016). Hastaların hemşirelik bakımı ve ilgili hastane hizmetlerine ilişkin algılarını ölçmeye yönelik ölçeğin Türkçe uyarlaması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *İstanbul Kuzey Klinikleri*, 3, 187–193.https://doi.org/10.14744/nci.2016.42650
- Patrician, P. A., Loan, L., McCarthy, M., Brosch, L. R., & Davey, K. S. (2010). Towards evidence-based management: creating an informative database of nursing-sensitive indicators. *Journal of nursing scholarship : an official publication of Sigma Theta Tau International Honor Society of Nursing*, *42*(4), 358–366. https://doi.org/10.1111/j.1547-5069.2010.01364.x
- Poortaghi, S., Salsali, M., Ebadi, A., & Pourgholamamiji, N. (2020). Accreditation of nursing clinical services: Development of an appraisal tool. *Nursing open*, *7*(5), 1338–1345. https://doi.org/10.1002/nop2.505
- Pourrabia, P., Bahadori, M., Hosseini, S. M., & Ravangard, R. (2018). The Effects of Implementing an Accreditation Process on Health Care Quality Using Structural Equation Modeling. *The health care manager*, *37*(4), 317–324. https://doi.org/10.1097/HCM.0000000000000229
- Saadati, M., Bahadori, M., Teymourzadeh, E., Ravangard, R., Alimohammadzadeh, K., & Mojtaba Hosseini, S. (2018). Accreditation in one teaching hospital: a phenomenology study among Iranian nurses. *International journal of health care quality assurance*, *31*(7), 855–863. https://doi.org/10.1108/IJHCQA-08-2017-0150

- Sánchez, E., Letona, J., González, R., García, M., Darpón, J., & Garay, J. I. (2006). A descriptive study of the implementation of the EFQM excellence model and underlying tools in the Basque Health Service. *International journal for quality in health care : journal of the International Society for Quality in Health Care*, *18*(1), 58–65. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzi077
- Shaw C. (2004). Toolkit for Accreditation Programmes*:* Some Issues in the Design of External Assessment and Improvement Systems. Dublin: IS-Qua, ALPHA Council for the World Bank; Accessed June 6, 2019. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi¼10.1.1.495.1428,andrep¼rep1,andtype¼pdf.
- Shaw, C. D., Braithwaite, J., Moldovan, M., Nicklin, W., Grgic, I., Fortune, T., & Whittaker, S. (2013). Profiling health-care accreditation organizations: an international survey. *International journal for quality in health care: journal of the International Society for Quality in Health Care*, *25*(3), 222–231. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzt011
- Shaw, C. D., Groene, O., Botje, D., Sunol, R., Kutryba, B., Klazinga, N., Bruneau, C., Hammer, A., Wang, A., Arah, O. A., Wagner, C., & DUQuE Project Consortium (2014). The effect of certification and accreditation on quality management in clinical services in European hospitals. *International journal for quality in health care: journal of the International Society for Quality in Health Care*, *26(1),* 100–107. https://doi.org/10.1093/intqhc/mzu023
- Silveira, T. V., Prado Júnior, P. P., Siman, A. G., & Amaro, M.deO. (2015). Opinião dos enfermeiros sobre a utilização dos indicadores de qualidade na assistência de enfermagem [The importance of using quality indicators in nursing care]. *Revista gaucha de enfermagem*, *36*(2), 82–88. https://doi.org/10.1590/1983-1447.2015.02.47702
- Taşkıran, G., & Temel, A. B. (2017). Tutkulu Bir İstatistikçi: Florence Nightingale. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *10*(2), 113-120.
- Türkoğlu, N., & Gün, S. (2006). Uluslararası akreditasyon standartlarına göre yoğun bakım ünitelerinde hemşirelik hizmetleri kalite yönetimi. *Yoğun Bakım Hemşireliği Dergisi*, *10*(1), 14-18.
- Twigg, D. E., Gelder, L., & Myers, H. (2015). The impact of understaffed shifts on nurse-sensitive outcomes. *Journal of advanced nursing*, *71*(7), 1564–1572. https://doi.org/10.1111/jan.12616
- Yıldız, A. ve Kaya, S. (2014), «Akreditasyonun bakım kalitesi üzerindeki etkisine ilişkin hemşirelerin algıları: Türkiye›deki bir hastanede bir araştırma», *Clinical Governance: An International Journal* , Cilt. 19 Sayı 2, s. 69-82. https://doi.org/10.1108/CGIJ-07-2013-0021

- Yousefinezhadi, T., Mohamadi, E., Safari Palangi, H., & Akbari Sari, A. (2015). The Effect of ISO 9001 and the EFQM Model on Improving Hospital Performance: A Systematic Review. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, *17*(12), e23010. https://doi.org/10.5812/ircmj.23010

2023
Aralık

Sağlık Bilimlerinde Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER-2

EDİTÖRLER
Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Prof. Dr. Engin ŞAHNA
Prof. Dr. Hasan Hüseyin DOĞAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-397-3

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1

PARKİN'İN YAPISI VE BİYOLOJİK SÜREÇLERDEKİ ROLÜ

Sevda ALTUN, Aslı GİRAY 1

BÖLÜM 2

HEMŞİRELİKTE KANITA DAYALI ÇALIŞMA ORTAMI VE KANITA DAYALI LİDERLİK

Merve FINDIK, Aysun TÜRE 13

BÖLÜM 3

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN RESTORATİF MATERYALLERDEKİ SON GELİŞMELER

Volkan ARIKAN, Esra HATO, Kübra Buket BUDAK.....27

BÖLÜM 4

MAKSİLLA ANTERİOR SPLİT KRET TEKNİĞİ KULLANILARAK YAPILAN İMPLANT TEDAVİSİ SIRASINDA OLUŞAN BİR KOMPLİKASYON VE CERRAHİ YAKLAŞIMI: OLGU SUNUMU

Resul ÇOLAK, İsmail GÜL.....57

BÖLÜM 5

REZİN MATRİKS CAD-CAM SERAMİKLER

İpek BALEVİ AKKESE, Reşat AKKESE 71

BÖLÜM 6

HEMŞİRELİKTE İŞE DEVAMSIZLIK VE PERSONEL DEVRİ

Gözde ÇETİNKAYA ALKAYA, Aysun TÜRE.....85

BÖLÜM 7

ADLİ OLAYLARDA BİYOKİMYASAL İZLER

Ayşe ÖZDEMİR.....105

BÖLÜM 8

METAMFETAMİN (KRİSTAL MET) BİYOKİMYASAL YAPISI VE ETKİLERİ

***Ayşe ÖZDEMİR*.....119**

BÖLÜM 9

YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN COVID-19'A YÖNELİK BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

***Tuba YILMAZER, Hilal TÜZER, Gülçin GÜLEŞEN*.....135**

BÖLÜM 10

YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE COVID-19 HASTALARINA BAKIM VEREN HEMŞİRELERİN İŞ YÜKÜNÜN İNCELENMESİ

***Tuba YILMAZER, Hilal TÜZER, Gülçin GÜLEŞEN*.....145**

BÖLÜM 11

Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDETE DUYARLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

***Edanur TAR BOLACALI, Memiş BOLACALI*.....157**

BÖLÜM 12

Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE İLİŞKİN TUTUMLARIN İNCELENMESİ

***Edanur TAR BOLACALI, Memiş BOLACALI*.....179**

BÖLÜM 13

PROBİYOTİK FERMENTE SÜT ÜRETİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

***Gamze TURKAL, A. Ezgi TELLİ, Yusuf BİÇER*.....205**

BÖLÜM 14

FİZYOTERAPİDE TELE-DEĞERLENDİRME

***Hazal YAKUT ÖZDEMİR*.....229**

BÖLÜM 15

SİSTEMİK SKLEROZDA FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI

Hazal YAKUT ÖZDEMİR ***249***

BÖLÜM 16

KARDİYOJENİK ŞOK

Elif BAŞAĞAN-MOĞOL, Fatma Nur KAYA ***267***

BÖLÜM 17

AKUT PULMONER EMBOLİ

Elif BAŞAĞAN-MOĞOL, Fatma Nur KAYA ***283***

BÖLÜM 18

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE ENFEKSİYON BULAŞMA RİSKİ VE KORUNMA YOLLARI

Emin Caner TÜMEN, Yelda POLAT ***301***

BÖLÜM 19

ENDODONTİK BİYOMATERYALLERİN KULLANIM ALANLARI

Volkan ARIKAN, Hatice POLAT ***321***

PARKİN'İN YAPISI VE BİYOLOJİK SÜREÇLERDEKİ ROLÜ

Dr. Sevda ALTUN[1]

Doç. Dr. Aslı GİRAY[2]

1 Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Rafet Kayış Mühendislik Fakültesi, Genetik ve Biyomühendislik Bölümü, sevda.altun@alanya.edu.tr, ORCID NO: 0000-0001-9719-3053

2 Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Rafet Kayış Mühendislik Fakültesi, Genetik ve Biyomühendislik Bölümü, asli.giray@alanya.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-5374-3727

1. Parkin (PARK2)

PARK2 geni, ilk olarak 1997 yılında 13 japon ailede Otozomal Resesif Jüvenil başlangıçlı Parkinson (AR-PD) vakalarında genetik bağlantı analizi ile tanımlanmıştır. Shimizu grubu tarafından 1998 yılında pozisyonel klonlama yöntemi ile tanımlanan 500 kilobazdan fazla alanı kaplayan 12 ekzondan oluşan büyük bir gendir ve ekson 3-7 arası AR-PD hastalarında silinmiştir. Genomdaki en büyük genlerden biri olan PARK2, büyük kısmı intron olan olan gen 1,3 Mb genomik DNA'yı içermektedir. FRA6E bölgesinde 6q25.2-27 kromozomu üzerinde yer alır ve bu gen RING-finger motifi içeren E3 ubikuitin ligaz olan Parkin proteini kodlar (Panicker ve ark., 2017). Erken başlangıçlı Parkinson hastalarında, PARK2 delesyon veya nokta mutasyonları PARK2 protein fonksiyon kaybına neden olmaktadır. Bilimsel çalışmalarda, Parkinson hastalarında dopamin nöronlarının dejenere olmasını sağlayan mekanizmaların anlaşılmasında Parkin hedef haline gelmiştir (Mata ve ark., 2004). Hastalık mekanizmalarında Parkin'in fonksiyonunu anlamak için aşırı ekspresyonu ve nakavt modelleri oluşturulmuştur. Parkin'in aşırı ekspresyon seviyesi durumda proteinlerin post translasyon süreçlerinin bozulmasıyla hasarlı ve yanlış katlanmış proteinler bulgulanmıştır (Tsai ve ark., 2003).

Post translasyon, proteinin fonksiyon gösterebilmesi için amino asit yan zincirlerinin asetilasyon, metilasyon, fosforilasyon, ubikuitinilasyon ve glikilizasyon gibi modifikasyon süreçlerinin geçirmesidir. Ubikuitinasyon, yanlış katlanmış veya hasarlı proteinlerinlerin ubikuitin ile etiketlenmesiyle proteazomal bozunma sürecidir. Parkin'in bu ubikuitinasyon sürecindeki ana rolü, hedef proteinleri E3 ligaz fonksiyonu ile poli-ubikuitinile etmek ve proteazoma veya lizozoma yönlendirerek yıkımlarını programlamaktır (Shaid ve ark., 2013). Mitokondride meydana gelen oksidatif hasarı kontrol etmede önemli rol oynayan Parkin, E3 ligaz aktivitesiyle mitokondriyal hasarlı proteinleri 26S proteasomal mekanizma aracılığıyla degrede eder. Bu yüzden Parkin, oksidatif hasar kaynaklı Parkinson hastalığı da dahil olmak üzere nörodejeneratif hastalıklarda önemli rol oynar (Connelly ve ark., 2023). Birçok çalışmada, nörodejeneratif hastalıkların tedavisinde Parkin aracılı ubikuitin-proteazom sisteminin mekanizması hedef haline gelmiştir (Watanabe ve ark., 2020). Parkin'in, ubikuitinasyon mekanizmasına ek olarak hücre döngüsü, hücre proliferasyonu, kromozom stabilitesinde, genom bütünlüğünün korunmasında, apoptoz, metastaz, mitofaji ve metabolik yeniden programlama gibi çeşitli biyolojik süreçlerde de önemli rol oynadığı bilinmektedir (Sarraf ve ark., 2019). Parkin, ilk olarak Parkinson hastalığına neden olan rolüyle tanımlanmıştır fakat literatürde yapılan birçok çalışmada, çeşitli kanserlerde tümör baskılayıcı olarak da önemli rol oynayan gen olarak gösterilmiştir (Şekil 1) (Wahabi ve ark., 2018).

KAYNAKLAR

Abumrad, N. A., & Moore, D. J. (2011). Parkin reinvents itself to regulate fatty acid metabolism by tagging CD36. *The Journal of Clinical Investigation*, *121*(9).

Bernardini, J. P., Lazarou, M., & Dewson, G. (2017). Parkin and mitophagy in cancer. *Oncogene*, *36*(10), 1315-1327.

Connelly, E. M., Frankel, K. S., & Shaw, G. S. (2023). Parkin and mitochondrial signalling. Cellular Signalling, 110631.

Jiang, X. S., Chen, X. M., Hua, W., He, J. L., Liu, T., Li, X. J., ... & Du, X. G., 2020, PINK1/Parkin mediated mitophagy ameliorates palmitic acidinduced apoptosis through reducing mitochondrial ROS production in podocytes. Biochemical and biophysical research communications, 525(4), 954- 961.

Kamienieva, I., Duszyński, J., & Szczepanowska, J., 2021, Multitasking guardian of mitochondrial quality: Parkin function and Parkinson's disease. Translational Neurodegeneration, 10(1), 1-18.

Lee, S. B., Kim, J. J., Nam, H. J., Gao, B., Yin, P., Qin, B., ... & Lou, Z. (2015). Parkin regulates mitosis and genomic stability through Cdc20/Cdh1. Molecular cell, 60(1), 21-34.

Lim, S., & Kaldis, P. (2013). Cdks, cyclins and CKIs: roles beyond cell cycle regulation. Development, 140(15), 3079-3093.

Liu, J., Zhang, C., Hu, W., & Feng, Z. (2018). Parkinson's disease-associated protein Parkin: an unusual player in cancer. Cancer Communications, 38, 1-8.

Mata, I. F., Lockhart, P. J., & Farrer, M. J. (2004). Parkin genetics: one model for Parkinson's disease. Human molecular genetics, 13(suppl_1), R127-R133.

Meza-Gutierrez, F., Hundley, F. V., & Toczyski, D. P. (2015). Parallel Parkin: Cdc20 Takes a New Partner. *Molecular cell*, *60*(1), 3-4.

Michels, J., Johnson, PW ve Packham, G. (2005). Mcl-1. Uluslararası biyokimya ve hücre biyolojisi dergisi , 37 (2), 267-271.

Tsai, Y. C., Fishman, P. S., Thakor, N. V., & Oyler, G. A. (2003). Parkin facilitates the elimination of expanded polyglutamine proteins and leads to preservation of proteasome function. Journal of Biological Chemistry, 278(24), 22044-22055.

Picchio, M. C., Martin, E. S., Cesari, R., Calin, G. A., Yendamuri, S., Kuroki, T., ... & Croce, C. M. (2004). Alterations of the tumor suppressor gene Parkin in non-small cell lung cancer. Clinical Cancer Research, 10(8), 2720-2724.

Pistritto, G., Trisciuoglio, D., Ceci, C., Garufi, A., & D'Orazi, G. (2016). Apoptosis as anticancer mechanism: function and dysfunction of its modulators and targeted therapeutic strategies. *Aging (albany NY)*, *8*(4), 603.

Salazar, C., Ruiz-Hincapie, P., & Ruiz, L. M. (2018). The interplay among PINK1/PARKIN/Dj-1 network during mitochondrial quality control in cancer biology: Protein interaction analysis. Cells, 7(10), 154.

Seirafi, M., Kozlov, G., & Gehring, K. (2015). Parkin structure and function. *The FEBS journal*, *282*(11), 2076-2088.

Shaid, S., Brandts, C. H., Serve, H., & Dikic, I. (2013). Ubiquitination and selective autophagy. Cell Death & Differentiation, 20(1), 21-30.

Wahabi, K., Perwez, A., & Rizvi, M. A. (2018). Parkin in Parkinson's disease and cancer: a double-edged sword. Molecular Neurobiology, 55, 6788-6800.

Wang, X. L., Feng, S. T., Wang, Z. Z., Yuan, Y. H., Chen, N. H., & Zhang, Y. (2021). Parkin, an E3 ubiquitin ligase, plays an essential role in mitochondrial quality control in Parkinson's disease. Cellular and Molecular Neurobiology, 41, 1395-1411.

Wahabi, K., Perwez, A., & Rizvi, M. A., 2018, Parkin in Parkinson's disease and cancer: a double-edged sword. Molecular Neurobiology, 55(8), 6788- 6800.

Watanabe, Y., Taguchi, K., & Tanaka, M. (2020). Ubiquitin, autophagy and neurodegenerative diseases. Cells, 9(9), 2022.

Xu, L., Lin, D. C., Yin, D., & Koeffler, H. P., 2014, An emerging role of PARK2 in cancer. Journal of molecular medicine, 92(1), 31-42.

HEMŞİRELİKTE KANITA DAYALI ÇALIŞMA ORTAMI VE KANITA DAYALI LİDERLİK

Merve FINDIK[1]

Aysun TÜRE[2]

1 Uzm. Hemşire, Eskişehir Şehir Hastanesi, 26080 Eskişehir/Türkiye

mervefindik@yandex.com Orcid ID: 0000-0003-2672-1415

2 Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Yönetimi Anabilim Dalı, 26040 Eskişehir/Türkiye

ature@ogu.edu.tr Orcid ID: 0000-0003-2513-0904

***Bu çalışma 2022 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı'nda tamamlanan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

GİRİŞ

Günümüzde sağlık bakım hizmeti veren kurum ve kuruluşlar önemli bir rekabet ortamında zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Karşılaşılan zorluklara mücadele etmede sağlık ekibinin profesyonel bir parçasını oluşturan hemşireler kritik bir öneme sahiptir (Yancey, 2019; Kim vd., 2021). Bu sebeple kanıta dayalı uygulamalar sağlık bakım ve kalitesinde önemli farklar yaratmak için anahtar rol oynamaktadır (Türe vd., 2020; Fındık, 2022). Kanıta dayalı sağlıklı çalışma ortamının kurulması sağlık profesyonellerinin kaliteli bakım ve tedavi sunabilmesinde, istenilen düzeyde sağlık hedeflerine ulaşarak tedavi etmede ön koşul olmaktadır.

Günümüzde hızlı gerçekleşen değişim ortamında sağlık bakım hizmetlerinin daha çok kanıta dayandırılması ve sağlık bakımının sunulmasında kanıtın önemine vurgu yapılmaktadır (Şenyuva, 2016; Patelarou vd., 2016; Innis & Berta, 2016; Bianchi vd., 2018; Hu & Gifford, 2018; Crawford vd., 2020; Shuman vd., 2020). Kanıta dayalı uygulamaların hemşireliğe yararları; hataların en aza inmesi (Bingöl & Kutlu, 2015) hasta memnuniyetinin artması, (Altınöz & Demir, 2017; Smith vd., 2018; Aslan & Gökdemir, 2019) hemşirelerin doğru ve güvenilir bilgiyi uygulanabilir kanıt temelinde kliniğe entegre etmesiyle sağlık sisteminin profesyonelleştirilmesidir (Şenyuva, 2016; Göktepe vd., 2020; Tosun &Yıldırım, 2021; Donley, 2021; Kagan vd., 2021).

Lider, bireylerin ortak bir amaç için hareket etmesini sağlayan, bireylere yön vererek onları harekete geçirerek bir güç oluşturan ve diğer bireyler arasında fark yaratan kişilerdir (Yukl, 2010; Sandström vd., 2011). Liderler sağlık kurumlarında hemşireler arasında fırsatları yakalama ve yönetme görevi üstlenerek kanıta dayalı bilimsel bilginin uygulamasında önemli rol oynamaktadır (Aarons vd., 2017; Avcı & Başer, 2019).

Hemşire liderler sağlık ekibinin diğer üyeleri ile kanıta dayalı bilgilerin bireyler üzerinde etkisini değerlendirerek uygulamaya geçiren kişiler olarak önemli bir konumda yer almaktadır (Taylor vd., 2011; Stetler vd., 2011). Bu sebeple hemşire liderler sağlıklı bir çalışma ortamını destekleyerek kanıta dayalı bilgilerin uygulanmasında öncelikli olarak hasta bireyler için mevcut en iyi bakımın sağlanmasını ve bakımda iyileştirmeyi amaçlamaktadır (Balakas & Smith, 2016; Saunders & Vehvilainen-Julkunen, 2016 ; Patelarou vd., 2016 ; Schaefer & Welton, 2018; Kavuran vd., 2021; Dousin vd., 2021; Kim vd., 2021; Fındık, 2022).

Son dönemlerde sağlık profesyonellerinin klinik kararlarının ve uygulamalarının kanıta dayalı olması yöneticilerin ve araştırmacıların gündeminde yer almaktadır. Kanıta dayalı sağlık bakımı hareketinde, genellikle katı kantitatif odaklı pozitivist yaklaşım kullanılmaktadır. Bu nedenle, kanıt kavramının sınırlı anlaşılması, araştırma sonuçlarının hemşirelik yö-

KAYNAKÇA

Aarons, G. A., Ehrhart, M. G., Moullin, J. C., Torres, E. M., & Green, A. E. (2017). *Testing the Leadership and Organizational Change for İmplementation (LOCI) İntervention in Substance Abuse Treatment: A Cluster Randomized Trial Study Protocol.* Implementation Science, 12(1), 1-11.

Aghahoseini, S. (2011). Nurses 'Knowledge and Attitude in Evidence-based Nursing in Kashan University of Medical Sciences' Teaching Hospitals. *Tabriz Nurs & Midwifery J*, *6*(2), 45-54.

Altınöz, Ü. & Demir, S. (2017). *Yoğun Bakımda Çalışan Hemşirelerde Çalışma Ortamı Algısı, Psikolojik Distres ve Etkileyen Faktörler.* Psikiyatri Hemşireliği Dergisi, 8(2), 95-101. https://doi.org/10.14744/phd.2017.03016.

Arian, M., Soleimani, M., & Oghazian, M. B. (2018). Job Satisfaction and The Factors Affecting Satisfaction in Nurse Educators: A systematic review. *Journal of Professional Nursing*, *34*(5), 389-399.

Aslan, M. & Gökdemir, S. (2019). *Hastanede Çalışan Hemşirelerin Çalışma Ortamı Algısı: Trakya Örneği.* Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 9(3), 614-621. https://doi.org/10.5961/jhes.2019.359.

Avcı, E. Ö., & Başer, M. (2019). Klinik Karar Verme Sürecinde Hemşirelerin Liderlik Özellikleri. *ERÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, *6*(2), 1-5.

Balakas, K., & Smith, J. R. (2016). *Evidence-based Practice and Quality İmprovement in Nursing Education.* The Journal of perinatal & neonatal nursing, 30(3), 191-194.

Barría, P. (2014). *Implementing Evidence-based Practice: A Challenge for the Nursing Practice.* Nursing Research and Education, **32**(2), 191–193.

Başdaş, Ö., & Özbey, H. (2020). *Hemşirelik Öğrencilerinin Kanıta Dayalı Hemşireliğe Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi.* Koç Üniversitesi Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi, 17, 32-7.

Bianchi, M., Bagnasco, A., Bressan, V., Barisone, M., Timmins, F., Rossi, S., & Sasso, L. (2018). *A Review of the Role of Nurse Leadership in Promoting and Sustaining Evidence-based Practice.* Journal of Nursing Management, 26(8), 918-932.

Cho, E., Chin, D. L., Kim, S., & Hong, O. (2016). *The Relationships of Nurse Staffing Level and Work Environment with Patient Adverse Events.* Journal of Nursing Scholarship, 48(1), 74-82.

Crawford, C. L., Rondinelli, J., Zuniga, S., Valdez, R. M., Cullen, L., Hanrahan, K., & Titler, M. G. (2020). *Testing of the Nursing Evidence-based Practice Survey.* Worldviews on Evidence-Based Nursing, *17*(2), 118-128.

Dale, S., Levi, C., Ward, J., Grimshaw, J. M., Jammali-Blasi, A., D'Este, C., ... & Middleton, S. (2015). Barriers and Enablers To İmplementing Clinical Treatment Protocols For Fever, Hyperglycaemia, and Swallowing Dysfunction in the Quality İn Acute Stroke Care (QASC) Project—A Mixed Methods Study. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, *12*(1), 41-50.

Donley, J. (2021). *The Impact of Work Environment on Job Satisfaction: Pre-COVID Research to Inform the Future.* Nurse leader, 19(6), 585–589. https://doi.org/10.1016/j.mnl.2021.08.009.

Dousin, O., Wei, C. X., Balakrishnan, B. K., & Lee, M. C. C. (2021). *Exploring the Mediating Role of Flexible Working Hours in the Relationship of Supervisor Support, Job and Life Satisfaction: A Study of Female Nurses in China.* Nursing Open, 8(6), 2962-2972.

Fındık, M. (2022). Hemşirelerde Kanıta Dayalı Uygulamada Liderlik ve Çalışma Ortamının İş Doyumu İle İlişkisinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

Fleiszer, A. R., Semenic, S. E., Ritchie, J. A., Richer, M. C., & Denis, J. L. (2016). *Nursing Unit Leaders' İnfluence on the Long-term Sustainability of Evidence-based Practice İmprovements.* Journal of Nursing Management, 24(3), 309-318.

Gifford, W. A., Squires, J. E., Angus, D. E., Ashley, L. A., Brosseau, L., Craik, J. M., & Graham, I. D. (2018). *Managerial Leadership for Research Use in Nursing and Allied Health Care Professions: A Systematic Review.* Implementation Science, 13(1), 1-23.

Göktepe, N., Türkmen, E., Kebapçı, A., Albayrak, S., Topçu, İ., Miral, M. T., & Özcan, D. (2020). *Yönetici Hemşirelerin Hemşirelik Çalışma Ortamına İlişkin Görüşleri: Kalitatif Çalışma.* Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 7(1), 17-30.

Heinen, M., van Oostveen, C., Peters, J., Vermeulen, H., & Huis, A. (2019). An İntegrative Review of Leadership Competencies and Attributes in Advanced Nursing Practice. *Journal of Advanced Nursing*, *75*(11), 2378-2392.

Helfrich, C. D., Weiner, B. J., McKinney, M. M., & Minasian, L. (2007). *Determinants of İmplementation Effectiveness: Adapting a Framework for Complex İnnovations*. Medical care research and review, 64(3), 279-303.

Heydari, A., Mazlom, S. R., Ranjbar, H., & Scurlock-Evans, L. (2014). A Study of Iranian Nurses' and Midwives' Knowledge, Attitudes, and İmplementation of Evidence-based Practice: The Time for Change Has Arrived. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, *11*(5), 325-331.

Hu, J., & Gifford, W. (2018). *Leadership Behaviours Play a Significant Role in İmplementing Evidence-based Practice. Journal of Clinical Nursing, 27(7-8), e1684-e1685.*

Innis, J., & Berta, W. (2016). R*outines for Change: How Managers Can Use Absorptive Capacity to Adopt and İmplement Evidence-based Practice. J*ournal of Nursing Management, 24(6), 718-724.

Kavuran, E., Eda, A. Y., Emrah, A. Y., & Aksoy, M. (2021). *Hemşirelerin Ekip Çalışması ve İş Doyumlarının Belirlenmesi.* Turkish Journal of Science and Health, 2(1), 45-56.

Kim, M. K., Arsenault, C., Atuyambe, L. M., & Kruk, M. E. (2021). *Predictors of job satisfaction and intention to stay in the job among health-care providers in Uganda and Zambia.* International Journal for Quality in Health Care, 33(3), 128.

Küçük, E. Ö., & Kapucu, S. (2021). *Hemşirelerin Disfaji Yönetiminde Kanıta Dayalı Rehber Kullanımına Yönelik Deneyimleri (Nitel Bir Çalışma). Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, *8*(1), 35-42.

Laverack, G. (2014). *The Pocket Quide to Health Promotion*. McGraw-Hill Education (UK).

Northouse, P. G. (2021). *Leadership: Theory and Practice*. Sage publications.

Oates, K. (2012). Th*e New Clinical Leade*r. Journal of paediatrics and child health, 48(6), 472-475.

Patelarou, A. E., Laliotis, A., Brokalaki, H., Petrakis, I., Dafermos, V., & Koukia, E. (2016). *Readiness for and Predictors of Evidence-based Practice in Greek Healthcare Settings.* Applied Nursing Research, 32, 275-280.

Patole, S. (Ed.). (2015). *Management and Leadership–A Guide for Clinical Professionals*. Springer.

Pryse, Y., McDaniel, A., & Schafer, J. (2014). Psychometric Analysis of Two New Scales: The Evidence-Based Practice Nursing Leadership and Work Environment Scales. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, *11*(4), 240-247.

Reichenpfader, U., Carlfjord, S., & Nilse, P. (2015). *Leadership in Evidence-based Practice: A Systematic Review.* Leadership in Health Services, 28(4), 298–316.

Sandström, B., Borglin, G., Nilsson, R., & Willman, A. (2011). *Promoting the İmplementation of Evidence-based Practice: A Literature Review Focusing on the Role of Nursing Leadership.* Worldviews on Evidence-Based Nursing, 8(4), 212-223.

Saunders, H., & Vehviläinen-Julkunen, K. (2016). *The State of Readiness for Evidence-based Practice among Nurses: An İntegrative Review.* International Journal of Nursing Studies, 56, 128-140.

Schaefer, J. D., & Welton, J. M. (2018). *Evidence Based Practice Readiness: A Concept Analysis.* Journal of nursing management, 26(6), 621-629.

Shuman, C. J., Ehrhart, M. G., Torres, E. M., Veliz, P., Kath, L. M., VanAntwerp, K., & Aarons, G. A. (2020). *EBP İmplementation Leadership of Frontline Nurse Managers: Validation of the İmplementation Leadership Scale in Acute Care.* Worldviews on Evidence-Based Nursing, 17(1), 82-91.

Smith, J. G., Morin, K. H. & Lake, E. T. (2018). *Association of the Nurse Work Environment with Nurse İncivility in Hospitals.* Journal of Nursing Management, 26(2), 219–226. https://doi:10.1111/jonm.12537 .

Stetler, C.B. , Damschroder, L.J. , Helfrich, C.D. & Hagedorn, H.J. (2011). A Quide for Applying a Revised Version of the PARIHS Framework for İmplementation, *Implementation Science,* 6-99.

Swanwick, T., & McKimm, J. (2011). *What is Clinical Leadership and Why İs İt İmportant?.* The clinical teacher, 8(1), 22-26.

Şen, E.Ş., & Yurt, S. (2021). Hemşirelerin Kanıta Dayalı Uygulamalara Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, *14*(2), 102-107.

Şenyuva, E. (2016). Hemşirelik Eğitimi ve Kanıta Dayalı Uygulamalar. *Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, *24*(1), 59-65.

Taylor, S.L. , Dy, S. , Foy, R. , Hempel, S. , Mcdonald, K.M. , Ovretveit, J. , Pronovost, P.J. , Rubenstein, L.V. , Wachter, R.M. & Shekelle, P.G. (2011). *What Context Features Might be İmportant Determinants of the Effectiveness of Patient Safety Practice İnterventions?.* BMJ Quality & Safety, 20(7), 611-617.

Tosun, A., & Yıldırım, A. (2021).*Yönetici Hemşire Çalışma Ortamı Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması.* Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 8(1), 42-53.

Türe Yılmaz, A. & Yıldırım, A. (2016). H*emşire İş Doyum Ölçeği'nin Türkçe Geçerlilik ve Güvenirliği*. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi, 3(3),158 –68.

Türe, A., Demirsoy, N., & Yıldırım, A. (2020). *Validity and Reliability of Evidence-Based Practice Leadership Scale and Evidence-Based Work Environment Scale in Turkish.* Perspectives in Psychiatric Care, 56(4), 968-978.

Ulusoy, E.Ç. & Alpar, Ş.E. (2013). *Hemşirelerde Meslektaş Dayanışması ve İş Doyumu ile İlişkisi.* Florence Nightingale Hemşirelik. Dergisi, 21(3), 154-163.

Wallace, J. C., Johnson, P. D., Mathe, K., & Paul, J. (2011). S*tructural and Psychological Empowerment Climates, Performance, and the Moderating Role of Shared Felt Accountability: A Managerial Perspective.* Journal of applied psychology, 96(4), 840.

Yancey, N. R. (2019). *Evidence-Based Practice in Nursing for Teaching-Learning: But Is It Really Nursing?*. Nursing science quarterly, 32(1), 25-28.

Yukl, G. (2010). Leadership in Organizations (7th Ed.). Upper Saddle River, NJ.

Zhao, J., Bai, W., Zhang, Q., Su, Y., Wang, J., Du, X., & Hu, J. (2022). *Evidence-based Practice İmplementation in Healthcare in China: A Living Scoping Review. T*he Lancet Regional Health-Western Pacific, 20, 100355.

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE KULLANILAN RESTORATİF MATERYALLERDEKİ SON GELİŞMELER

Volkan ARIKAN[1]

Esra HATO[2]

Kübra Buket BUDAK[3]

1 Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Pedodonti (Çocuk Diş Hekimliği) Anabilim Dalı, ORCID ID:0000-0002-9331-0969
2 Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi, Pedodonti (Çocuk Diş Hekimliği) Anabilim Dalı, ORCID ID: 0000-0002-9105-8448
3 Uzm. Dt., Serbest Diş Hekimi, ORCID ID:0000-0001-7764-5702

Çürük lezyonları önemli bir ağız sağlığı problemidir ve Dünya Sağlık Örgütüne göre dünya çapında çürük prevalansı %60 ve %90 arasında değişmektedir (Rodrigues et al. 2019). Diş çürükleri hem ağız sağlığını hem de genel sağlığı etkiler (Koch 2017). Bu hastalıktan etkilenen küçük yaştaki bireylerde optimal ağız sağlığının, diş hekimleri tarafından yapılan uygulamalar ile yeniden sağlanması çocuk sağlığının ayrılmaz bir parçasıdır (www.nidcr.nih.gov/research/data-statistics/surgeon-general 2000; Das et al. 2009). Bu nedenle süt dişlerinin restorasyonu; restoratif diş hekimliğinin önemli bir yönü olmaya devam etmektedir (Das et al. 2009).

Diş çürüğüne bağlı olarak gelişen dişlerin kaybı, geriye kalan boşluklar nedeniyle maloklüzyona neden olabileceğinden maloklüzyonların önlenmesinde de süt dişi restorasyonlarının önemi büyüktür (Tunison et al. 2008).

Süt dişlerindeki restoratif prosedürlerde temel amaç fonksiyonel, estetik ve psikolojik açıdan fizyolojik eksfoliasyona kadar süt dişlerinin korunmasını sağlamaktır. Bu yüzden süt dişlerindeki restorasyonlar dişler eksfoliye oluncaya kadar kalmalıdır (Bergoli et al. 2010). Günümüzde restoratif tedavide kullanılan birçok materyal bulunmaktadır. Her çürük lezyonu için diş hekimi hangi restoratif materyalin en uygun materyal olduğunu değerlendirmelidir.

Çocuk Diş Hekimliğinde Kullanılan Restoratif Materyaller

Geleneksel Materyaller

Amalgam

Dental amalgam, cıva ile birleştirilmiş gümüş, bakır, kalay ve çinko alaşımından oluşan bir restoratif materyaldir. Amalgam bugüne kadar posterior dişlerde en sık kullanılan restoratif materyal olmuştur (Beazoglou et al. 2007). Süt dişleri ve kalıcı dişlerde sınıf I ve sınıf II kavite restorasyonlarında dental amalgamın başarılı olduğuna dair güçlü kanıtlar vardır (Guideline on restorative dentistry 2016). 150 yıldır kullanılmakta olan amalgamın klinik başarısı amalgamın birçok özelliği ile ilişkili bulunmuştur. Amalgam günümüzde marjinal örtücülüğün zamanla arttığı tek materyaldir. Bunun asıl nedeni diş ve restorasyon arasındaki boşlukta düşük oksijen konsantrasyonu ve asidik ortam sebebiyle oluşan korozyondur. Bu da diğer restoratif materyallerin aksine mikrosızıntının zamanla azalmasını sağlar (Fuks 2015).

Amalgam, direkt restoratif materyaller arasında en az teknik hassasiyet gerektiren materyaldir. Sertleşme sırasında boyutsal değişim göstermez (Dean 2015). Dental amalgam rezin içerikli materyallerle karşılaştırıldığında sekonder çürük oluşumuna daha az yatkındır. Bu da amalgam

KAYNAKÇA

Addy, M., & Thaw, M. (1982). In vitro studies into the release of chlorhexidine acetate, prednisolone sodium phosphate, and prednisolone alcohol from cold cure denture base acrylic. Journal of Biomedical Materials Research, 16(2), 145-157.

Algera, T. J., Kleverlaan, C. J., Prahl-Andersen, B., & Feilzer, A. J. (2006). The influence of environmental conditions on the material properties of setting glass-ionomer cements. Dental Materials, 22(9), 852-856.

AL-Harbi, S., & Farsi, N. (2007). Microleakage of Ormocer-based restorative material in primary teeth: an in vivo study. Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 32(1), 13-17.

Alrahlah, A. (2018). Diametral tensile strength, flexural strength, and surface microhardness of bioactive bulk fill restorative. J contemp dent pract, 19(1), 13-9.

American Academy of Pediatric Dentistry. Guideline on restorative dentistry. The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry; 2016: 250-262.

American Academy of Pediatric Dentistry. Pediatric restorative dentistry. The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry; 2023:443-56.

Arbabzadeh-Zavareh, F., Gibbs, T., Meyers, I. A., Bouzari, M., Mortazavi, S., & Walsh, L. J. (2012). Recharge pattern of contemporary glass ionomer restoratives. Dental research journal, 9(2), 139.

Asmussen, E., & Peutzfeldt, A. (2002). Long-term fluoride release from a glass ionomer cement, a compomer, and from experimental resin composites. Acta Odontologica Scandinavica, 60(2), 93-97.

Atieh, M. (2008). Stainless steel crown versus modified open-sandwich restorations for primary molars: a 2-year randomized clinical trial. International journal of paediatric dentistry, 18(5), 325-332.

Bala, O. (1998). Poliasit-Modifiye Kompozit Rezinler (Kompomerler): Literatür Taraması. Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi DerGİsi, 1(2), 113-118.

Bani, Mehmet, & Öztaş, N. (2013). Cam iyonomer içerikli farklı restoratif materyallerin yüzey pürüzlülüklerinin değerlendirilmesi. Acta Odontologica Turcica, 30(1), 13-7.

BaniHani, A., Deery, C., Toumba, J., & Duggal, M. (2019). Effectiveness, costs and patient acceptance of a conventional and a biological treatment approach for carious primary teeth in children. Caries research, 53(1), 65-75.

Bansal, R., Burgess, J., & Lawson, N. C. (2016). Wear of an enhanced resin-modified glass-ionomer restorative material. American journal of dentistry, 29(3), 171-174.

Baraúna Magno, M., Rodrigues Nascimento, G. C., Paula da Rocha, Y. S., Ribeiroc, G., d'Paula, B., Cordeiro Loretto, S., & Cople Maia, L. (2016). Silorane-based Composite Resin Restorations Are Not Better than Conventional Composites-A Meta-Analysis of Clinical Studies. Journal of Adhesive Dentistry, 18(5), 375-386.

Bariker, R. H., & Mandroli, P. S. (2016). An in-vitro evaluation of antibacterial effect of Amalgomer CR and Fuji VII against bacteria causing severe early childhood caries. Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry, 34(1), 23-29.

Bauer, J., e Silva, A. S., Carvalho, E. M., Ferreira, P. V. C., Carvalho, C. N., Manso, A. P., & Carvalho, R. M. (2019). Dentin pretreatment with 45S5 and niobophosphate bioactive glass: Effects on pH, antibacterial, mechanical properties of the interface and microtensile bond strength. Journal of the mechanical behavior of biomedical materials, 90, 374-380.

Bayne, S. C., Thompson, J. Y., Swift Jr, E. J., Stamatiades, P., & Wilkerson, M. (1998). A characterization of first-generation flowable composites. The Journal of the American Dental Association, 129(5), 567-577.

Beazoglou, T., Eklund, S., Heffley, D., Meiers, J., Brown, L. J., & Bailit, H. (2007). Economic impact of regulating the use of amalgam restorations. Public health reports, 122(5), 657-663.

Bergoli, A. D., Primosch, R. E., de Araujo, F. B., Ardenghi, T. M., & Casagrande, L. (2010). Pulp therapy in primary teeth-profile of teaching in Brazilian dental schools. Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 35(2), 191-195.

Bernardo, M., Luis, H., Martin, M. D., Leroux, B. G., Rue, T., Leitão, J., & DeRouen, T. A. (2007). Survival and reasons for failure of amalgam versus composite posterior restorations placed in a randomized clinical trial. The Journal of the American Dental Association, 138(6), 775-783.

Bevan, C., Snellings, W. M., Dodd, D. E., & Egan, G. F. (1992). Subchronic toxicity study of dicyclopentadiene vapor in rats. Toxicology and industrial health, 8(6), 353-367.

Billington, R. (2004). Glass ionomer come of age. Dentist, 2-3.

Blaiszik, B. J., Kramer, S. L., Olugebefola, S. C., Moore, J. S., Sottos, N. R., & White, S. R. (2010). Self-healing polymers and composites. Annual review of materials research, 40, 179-211.

Braem, M., Finger, W., Van Doren, V. E., Lambrechts, P., & Vanherle, G. (1989). Mechanical properties and filler fraction of dental composites. Dental Materials, 5(5), 346-349.

Burgess, J. O., Walker, R., & Davidson, J. M. (2002). Posterior resin-based composite: review of the literature. Pediatric dentistry, 24(5), 465-479.

Caruso, M. M., Delafuente, D. A., Ho, V., Sottos, N. R., Moore, J. S., & White, S. R. (2007). Solvent-promoted self-healing epoxy materials. Macromolecules, 40(25), 8830-8832.

Caughman, W. F., Caughman, G. B., Dominy, W. T., & Schuster, G. S. (1990). Glass ionomer and composite resin cements: effects on oral cells. The Journal of prosthetic dentistry, 63(5), 513-521.

Cehreli, S. B., Ebru, T. R., Yalcinkaya, Z., & Cehreli, Z. C. (2013). Microleakage of newly developed glass carbomer cement in primary teeth. European journal of dentistry, 7(01), 015-021.

Chatzistavrou, X., Velamakanni, S., DiRenzo, K., Lefkelidou, A., Fenno, J. C., Kasuga, T., ... & Papagerakis, P. (2015). Designing dental composites with bioactive and bactericidal properties. Materials Science and Engineering: C, 52, 267-272.

Chen, X., Du, M., Fan, M., Mulder, J., Huysmans, M. C., & Frencken, J. E. (2012). Effectiveness of two new types of sealants: retention after 2 years. Clinical oral investigations, 16, 1443-1450.

Croll, T. P., Bar-Zion, Y., Segura, A., & Donly, K. J. (2001). Clinical performance of resin-modified glass ionomer cement restorations in primary teeth: a retrospective evaluation. The Journal of the American Dental Association, 132(8), 1110-1116.

Croll, T. P., & Berg, J. H. (2007). Resin-modified glass-ionomer restoration of primary molars with proximating Class II caries lesions. Compendium of continuing education in dentistry (Jamesburg, NJ: 1995), 28(7), 372-376.

Crowley, C. M., Doyle, J., Towler, M. R., Hill, R. G., & Hampshire, S. (2006). The influence of capsule geometry and cement formulation on the apparent viscosity of dental cements. Journal of dentistry, 34(8), 566-573.

Czasch, P., & Ilie, N. (2013). In vitro comparison of mechanical properties and degree of cure of bulk fill composites. Clinical oral investigations, 17, 227-235.

Das, U. M., Viswanath, D., & Azher, U. (2009). Clinical evaluation of resin composite and resin modified glass ionomer in class III restorations of primary maxillary incisors: a comparative in vivo study. International Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 2(2), 13.

Dean, J. A. (Ed.). (2015). McDonald and Avery's dentistry for the child and adolescent-E-book. Elsevier Health Sciences.s:228

Deepa, G., & Shobha, T. (2010). A clinical evaluation of two glass ionomer cements in primary molars using atraumatic restorative treatment technique in India: 1 year follow up. International journal of paediatric dentistry, 20(6), 410-418.

Dhull, K. S., & Nandlal, B. (2011). Effect of low-concentration daily topical fluoride application on fluoride release of giomer and compomer: An: in vitro: study. Journal of Indian Society of Pedodontics and Preventive Dentistry, 29(1), 39-45.

Donly, K. J., & Garcia-Godoy, F. (2002). The use of resin-based composite in children. Pediatric dentistry, 24(5), 480-488.

Donly, K. J., Sasa, I., Contreras, C. I., & Mendez, M. J. C. (2018). Prospective randomized clinical trial of primary molar crowns: 24-month results. Pediatric dentistry, 40(4), 253-258.

Duque, C., Negrini, T. D. C., Sacono, N. T., Spolidorio, D. M. P., de Souza Costa, C. A., & Hebling, J. (2009). Clinical and microbiological performance of resin-modified glass-ionomer liners after incomplete dentine caries removal. Clinical oral investigations, 13, 465-471.

Dülgergil, Ç. T., & Ertürk, A. T. (2016). Diş hekimliği restoratif uygulamalarinda yeni materyal olarak cam karbomer simanlar. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 26(3), 517-523.

Eberhard, H., Hirschfelder, U., & Sindel, J. (1997). Compomers–a new bracket bonding generation in orthodontics?. Journal of Orofacial Orthopedics/ Fortschritte der Kieferorthopädie, 58, 63-69.

El-Damanhoury, H. M., & Platt, J. A. (2014). Polymerization shrinkage stress kinetics and related properties of bulk-fill resin composites. Operative dentistry, 39(4), 374-382.

Esser-Kahn, A. P., Odom, S. A., Sottos, N. R., White, S. R., & Moore, J. S. (2011). Triggered release from polymer capsules. Macromolecules, 44(14), 5539-5553.

Ferracane, J. L. (2013). Resin-based composite performance: are there some things we can't predict? Dental materials, 29(1), 51-58.

Fitzgerald, M., Heys, R. J., Heys, D. R., & Charbeneau, G. T. (1987). An evaluation of a glass ionomer luting agent: bacterial leakage. The Journal of the American Dental Association, 114(6), 783-786.

Food and Drug Administration. Recommendations About the Use of Dental Amalgam in Certain High-Risk Populations: FDA Safety Communication. Available at: 'https://www.fda.gov/news-events/press-announcements/fda-issues-recommendations-certain-high-risk-groups-regarding-mercury-containing-dental-amalgam' erişim tarihi:12.12.2023

Forsten, L. (1998). Fluoride release and uptake by glass-ionomers and related materials and its clinical effect. Biomaterials, 19(6), 503-508.

Fuks, A. B. (2015). The use of amalgam in pediatric dentistry: new insights and reappraising the tradition. Pediatric dentistry, 37(2), 125-132.

Garcia, D., Yaman, P., Dennison, J., & Neiva, G. F. (2014). Polymerization shrinkage and depth of cure of bulk fill flowable composite resins. Operative dentistry, 39(4), 441-448.

Glavina, D., Gorseta, K., Negovetic-Vranic, D., & Skrinjaric, I. (2009). Enamel shear-bond strength of glass carbomer after heating with three polymerization unit. Int J Paediatr Dent, 19, 41.

Gonulol, N., Ozer, S., & Sen Tunc, E. (2015). Water sorption, solubility, and color stability of giomer restoratives. Journal of esthetic and restorative dentistry, 27(5), 300-306.

Gorseta, K., Glavina, D., Borzabadi-Farahani, A., Van Duinen, R. N., Skrinjaric, I., Hill, R. G., & Lynch, E. (2014). One-year clinical evaluation of a Glass Carbomer fissure sealant, a preliminary study. Eur J Prosthodont Restor Dent, 22(2), 67-71.

GÖKÇE, K. (2005). Kompozit restorasyonlarda son gelişmeler. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 2005(3), 52-60.

Gruythuysen, R., van Strijp, G., & Wu, M. K. (2010). Long-term survival of indirect pulp treatment performed in primary and permanent teeth with clinically diagnosed deep carious lesions. Journal of endodontics, 36(9), 1490-1493.

Guggenberger, R., & Weinmann, W. (2000). Exploring beyond methacrylates. American Journal of Dentistry, 13(Spec No), 82D-84D.

Hallett, K. B., & Garcia-Godoy, F. (1993). Microleakage of resin-modified glass ionomer cement restorations: an in vitro study. Dental Materials, 9(5), 306-311.

Hickel, R., Dasch, W., Janda, R., Tyas, M., & Anusavice, K. (1998). New direct restorative materials. International dental journal, 48(1), 3-16.

Hondrum, S. O. (1999). Storage stability of dental luting agents. The Journal of prosthetic dentistry, 81(4), 464-468.

Huyang, G., Debertin, A. E., & Sun, J. (2016). Design and development of self-healing dental composites. Materials & design, 94, 295-302.

Ikemura, K., Tay, F. R., Endo, T., & Pashley, D. H. (2008). A review of chemical-approach and ultramorphological studies on the development of fluoride-releasing dental adhesives comprising new pre-reacted glass ionomer (PRG) fillers. Dental materials journal, 27(3), 315-339.

Ilie, N., Bucuta, S., & Draenert, M. (2013). Bulk-fill resin-based composites: an in vitro assessment of their mechanical performance. Operative dentistry, 38(6), 618-625.

Ilie, N., & Hickel, R. (2009). Macro-, micro-and nano-mechanical investigations on silorane and methacrylate-based composites. Dental materials, 25(6), 810-819.

Imazato, S., Torii, M., Tsuchitani, Y., McCabe, J. F., & Russell, R. R. B. (1994). Incorporation of bacterial inhibitor into resin composite. Journal of dental research, 73(8), 1437-1443.

Imazato, S. (2003). Antibacterial properties of resin composites and dentin bonding systems. Dental materials, 19(6), 449-457.

Innes, N. P., Evans, D. J., & Stirrups, D. R. (2007). The Hall Technique; a randomized controlled clinical trial of a novel method of managing carious primary molars in general dental practice: acceptability of the technique and outcomes at 23 months. BMC Oral Health, 7, 1-21.

Innes, N. P. T., Stirrups, D. R., Evans, D. J. P., Hall, N., & Leggate, M. (2006). A novel technique using preformed metal crowns for managing carious primary molars in general practice—a retrospective analysis. British dental journal, 200(8), 451-454.

Inoue, S., Abe, Y., Yoshida, Y., De Munck, J., Sano, H., Suzuki, K., ... & Van Meerbeek, B. (2004). Effect of conditioner on bond strength of glass-ionomer adhesive to dentin/enamel with and without smear layer interposition. Oper Dent, 29(6), 685-692.

Itota, T., Carrick, T. E., Yoshiyama, M., & McCabe, J. F. (2004). Fluoride release and recharge in giomer, compomer and resin composite. Dental Materials, 20(9), 789-795.

Jang, J. H., Park, S. H., & Hwang, I. N. (2015). Polymerization shrinkage and depth of cure of bulk-fill resin composites and highly filled flowable resin. Operative dentistry, 40(2), 172-180.

Jedrychowski, J. R., Caputo, A. A., & KERPER, S. (1983). Antibacterial and mechanical properties of restorative materials combined with chlorhexidines. Journal of oral rehabilitation, 10(5), 373-381.

Johnson-Harris, D., Chiquet, B., Flaitz, C., Badger, G., & Frey, G. (2016). Wear of primary tooth enamel by ceramic materials. Pediatric Dentistry, 38(7), 519-522.

Jones, J. R. (2013). Review of bioactive glass: from Hench to hybrids. Acta biomaterialia, 9(1), 4457-4486.

Jung, Y. S., Lee, J. W., Choi, Y. J., Ahn, J. S., Shin, S. W., & Huh, J. B. (2010). A study on the in-vitro wear of the natural tooth structure by opposing zirconia or dental porcelain. The journal of advanced prosthodontics, 2(3), 111-115.

Kan, K. C., Messer, L. B., & Messer, H. H. (1997). Variability in cytotoxicity and fluoride release of resin-modified glass-ionomer cements. Journal of dental research, 76(8), 1502-1507.

Karantakis, P., Helvatjoglou-Antoniades, M., Theodoridou-Pahini, S., & Papadogiannis, Y. (2000). Fluoride release from three glass ionomers, a compomer, and a composite resin in water, artificial saliva, and lactic acid. Operative Dentistry, 25, 20-25.

Karataş, Ö., Yapar, M. İ., Ilday, N. Ö., & Bayindir, Y. Z. (2015). ‘’Bulk-fill’’ve Akışkan Kompozitlerin Polimerizasyon Derinliklerinin Karşılaştırılması. Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences, 21(3),216-220

Kaya, D. T., & Tirali, Y. D. D. R. E. (2013). Cam iyonomer simanlardaki gelişmeler. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 23,71-77

Khoroushi, M., & Keshani, F. (2013). A review of glass-ionomers: From conventional glass-ionomer to bioactive glass-ionomer. Dental research journal, 10(4), 411.

Khvostenko, D., Hilton, T. J., Ferracane, J. L., Mitchell, J. C., & Kruzic, J. J. (2016). Bioactive glass fillers reduce bacterial penetration into marginal gaps for composite restorations. Dental Materials, 32(1), 73-81.

Killian, C. M., & Croll, T. P. (2010). Nano-ionomer tooth repair in pediatric dentistry. Pediatric dentistry, 32(7), 530-535.

Kleverlaan, C. J., Van Duinen, R. N., & Feilzer, A. J. (2004). Mechanical properties of glass ionomer cements affected by curing methods. Dental Materials, 20(1), 45-50.

Koch, G., Poulsen, S., Espelid, I., & Haubek, D. (Eds.). (2017). Pediatric dentistry: a clinical approach. John Wiley & Sons.

Köroğlu, A., Ekren, D., & Kurtoğlu, D. C. (2012). Geleneksel ve Adeziv Dental Simanlar Hakkında Bir Derleme Çalışması. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, 2012(2), 205-216.

Kraemer, N., & Frankenberger, R. (2007). Compomers in restorative therapy of children: a literature review. International journal of paediatric dentistry, 17(1), 2-9.

Küçükeşmen, H. C., Öztaş, D. D., Küçükeşmen, Ç., & Kaplan, R. (2005). Farklı Tiplerdeki Geleneksel ve Rezin-Modifiye Cam İyonomer Simanların Su Emilimi ve Suda Çözünürlüğü. European Annals of Dental Sciences, 32(1), 25-34.

Mandari, G. J., Mandari, G. J., Frencken, J. E., Frencken, J. E., van't Hof, M. A., & van't Hof, M. A. (2003). Six-year success rates of occlusal amalgam and glass-ionomer restorations placed using three minimal intervention approaches. Caries Research, 37(4), 246-253.

McCabe, J. F., Yan, Z., Al Naimi, O. T., Mahmoud, G., & Rolland, S. L. (2011). Smart materials in dentistry. Australian dental journal, 56, 3-10.

McHugh, L. E., Politi, I., Al-Fodeh, R. S., & Fleming, G. J. (2017). Implications of resin-based composite (RBC) restoration on cuspal deflection and microleakage score in molar teeth: Placement protocol and restorative material. Dental materials, 33(9), e329-e335.

McLean, J. W., & Gasser, O. (1985). Glass-Cermet-cement (I). Die Quintessenz, 36(11), 2059-2068.

Menne-Happ, U., & Ilie, N. (2013). Effect of gloss and heat on the mechanical behaviour of a glass carbomer cement. Journal of dentistry, 41(3), 223-230.

Meyer, J. M., Cattani-Lorente, M. A., & Dupuis, V. (1998). Compomers: between glass-ionomer cements and composites. Biomaterials, 19(6), 529-539.

Mickenautsch, S., Yengopal, V., & Banerjee, A. (2010). Pulp response to resin-modified glass ionomer and calcium hydroxide cements in deep cavities: A quantitative systematic review. Dental Materials, 26(8), 761-770.

Mitchell, J. C., Musanje, L., & Ferracane, J. L. (2011). Biomimetic dentin desensitizer based on nano-structured bioactive glass. Dental Materials, 27(4), 386-393.

Nagaraja Upadhya, P., & Kishore, G. (2005). Glass ionomer cement: The different generations. Trends Biomater Artif Organs, 18(2), 158-65.

Nakabayashi, N. (1998). Hybridization of dental hard tissues. The quality of hybridized dentin.

Nicholson, J. W. (2007). Polyacid-modified composite resins ("compomers") and their use in clinical dentistry. Dental materials, 23(5), 615-622.

Nicholson, J. W., & Czarnecka, B. (2004). The release of ions by compomers under neutral and acidic conditions. Journal of oral rehabilitation, 31(7), 665-670.

Olegário, I. C., Malagrana, A. P. V. F. P., Kim, S. S. H., Hesse, D., Tedesco, T. K., Calvo, A. F. B., ... & Raggio, D. P. (2015). Mechanical properties of high-viscosity glass ionomer cement and nanoparticle glass carbomer. Journal of Nanomaterials, 16(1), 37-37.

Opdam, N. J. M., Bronkhorst, E. M., Loomans, B. A. C., & Huysmans, M. C. (2010). 12-year survival of composite vs. amalgam restorations. Journal of dental research, 89(10), 1063-1067.

Palin, W. M., Fleming, G. J. P., Burke, F. J. T., Marquis, P. M., & Randall, R. C. (2005). The influence of short and medium-term water immersion on the hydrolytic stability of novel low-shrink dental composites. Dental Materials, 21(9), 852-863.

Paraizo, M. A., Mendes, L. C., Gomes, A. D. S., Miranda, M. S. D., & Amaral, A. C. F. (2004). Degradation of a dental filling material after high caries challenge. Materials Research, 7, 639-642.

Park, S. H., Kim, S. S., Cho, Y. S., Lee, S. Y., & Noh, B. D. (2005). Comparison of linear polymerization shrinkage and microhardness between QTH-cured & LED-cured composites.

Planells del Pozo, P., & Fuks, A. B. (2014). Zirconia crowns-an esthetic and resistant restorative alternative for ECC affected primary teeth. Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 38(3), 193-195.

Preston, A. J., Mair, L. H., Agalamanyi, E. A., & Higham, S. M. (1999). Fluoride release from aesthetic dental materials. Journal of oral rehabilitation, 26(2), 123-129.

Profeta, A. C., Mannocci, F., Foxton, R. M., Thompson, I., Watson, T. F., & Sauro, S. (2012). Bioactive effects of a calcium/sodium phosphosilicate on the resin–dentine interface: a microtensile bond strength, scanning electron microscopy, and confocal microscopy study. European journal of oral sciences, 120(4), 353-362.

Psoter, W. J., Reid, B. C., & Katz, R. V. (2005). Malnutrition and dental caries: a review of the literature. Caries research, 39(6), 441-447.

Randall, R. C. (2002). Preformed metal crowns for primary and permanent molar teeth: review of the literature. Pediatric dentistry, 24(5), 489-500.

Rodrigues, J. A., Casagrande, L., Araújo, F. B., Lenzi, T. L., & Mariath, A. A. (2019). Restorative materials in pediatric dentistry. Pediatric Restorative Dentistry, 161-167.

Sales, D., Sae-Lee, D., Matsuya, S., & Ana, I. D. (2003). Short-term fluoride and cations release from polyacid-modified composites in a distilled water, and an acidic lactate buffer. Biomaterials, 24(10), 1687-1696.

Santos, R. L. D., Moura, M. D. F. L. D., Carvalho, F. G. D., Guênes, G. M. T., Alves, P. M., & Pithon, M. M. (2014). Histological analysis of biocompatibility of ionomer cements with an acid-base reaction. Brazilian Oral Research, 28, 1-7.

Schubert, A., Ziegler, C., Bernhard, A., Bürgers, R., & Miosge, N. (2019). Cytotoxic effects to mouse and human gingival fibroblasts of a nanohybrid ormocer versus dimethacrylate-based composites. Clinical oral investigations, 23, 133-139.

Selimović-Dragaš, M., Hasić-Branković, L., Korać, F., Đapo, N., Huseinbegović, A., Kobašlija, S., ... & Hatibović-Kofman, Š. (2013). In vitro fluoride release from a different kind of conventional and resin modified glass-ionomer cements. Bosnian journal of basic medical sciences, 13(3), 197.

Shafqat, S. S., Hamdan, S., Rigit, A. R. H., Tien, N. K. H., Saleh, S. F., & Khan, A. A. (2014). Synthesis and characterization of heterocyclic-ORMOCERS composites through Sol-gel process: A Review. In 5th International Conference on Science & Technology: Applications in Industry & Education (ICSTIE 2014) (pp. 1-8).

Sidhu, S. K. (1994). Marginal contraction gap formation of light-cured glass ionomers. American journal of dentistry, 7(2), 115-118.

Sidhu, S. K. (2011). Glass-ionomer cement restorative materials: a sticky subject?. Australian dental journal, 56, 23-30.

Çapan, B. Ş., & Akyüz, S. (2016). Current fluoride-releasing restorative materials used in pediatric dentistry. Clinical and Experimental Health Sciences, 6(3), 129-134.

Skrtic, D., Antonucci, J. M., Eanes, E. D., Eichmiller, F. C., & Schumacher, G. E. (2000). Physicochemical evaluation of bioactive polymeric composites based on hybrid amorphous calcium phosphates. Journal of Biomedical Materials Research: An Official Journal of The Society for Biomaterials, The Japanese Society for Biomaterials, and The Australian Society for Biomaterials and the Korean Society for Biomaterials, 53(4), 381-391.

Somani, R., Jaidka, S., Singh, D. J., & Sibal, G. K. (2016). Comparative evaluation of shear bond strength of various glass ionomer cements to dentin of primary teeth: An in vitro study. International journal of clinical pediatric dentistry, 9(3), 192.

Soncini, J. A., Maserejian, N. N., Trachtenberg, F., Tavares, M., & Hayes, C. (2007). The longevity of amalgam versus compomer/composite restorations in posterior primary and permanent teeth: findings From the New England Children's Amalgam Trial. The Journal of the American Dental Association, 138(6), 763-772.

Stoor, P., Söderling, E., & Salonen, J. I. (1998). Antibacterial effects of a bioactive glass paste on oral microorganisms. Acta Odontologica Scandinavica, 56(3), 161-165.

Tamilselvam, S., Divyanand, M. J., & Neelakantan, P. (2013). Biocompatibility of a conventional glass ionomer, ceramic reinforced glass ionomer, giomer and resin composite to fibroblasts: in vitro study. Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 37(4), 403-406.

Thanjal, N. K., Billington, R. W., Shahid, S., Luo, J., Hill, R. G., & Pearson, G. J. (2010). Kinetics of fluoride ion release from dental restorative glass ionomer cements: the influence of ultrasound, radiant heat and glass composition. Journal of Materials Science: Materials in Medicine, 21, 589-595.

Then, S., Neon, G. S., & Abu Kasim, N. H. (2011). Performance of melamine modified urea–formaldehyde microcapsules in a dental host material. Journal of Applied Polymer Science, 122(4), 2557-2562.

Tote, J., Gadhane, A., Das, G., Soni, S., Jaiswal, K., & Vidhale, G. (2015). Posterior esthetic crowns in peadiatric dentistry. Int J Dent Med Res, 1(6), 197-201.

Triana, R., Prado, C., Garro, J., & Garcia-Godoy, F. (1994). Dentin bond strength of fluoride-releasing materials. American Journal of Dentistry, 7(5), 252-254.

Tunison, W., Flores-Mir, C., ElBadrawy, H., Nassar, U., & El-Bialy, T. (2008). Dental arch space changes following premature loss of primary first molars: a systematic review. Pediatric dentistry, 30(4), 297-302.

Uysal, T., Yagci, A., Uysal, B., & Akdogan, G. (2010). Are nano-composites and nano-ionomers suitable for orthodontic bracket bonding?. The European Journal of Orthodontics, 32(1), 78-82.

Van Ende, A., De Munck, J., Mine, A., Lambrechts, P., & Van Meerbeek, B. (2010). Does a low-shrinking composite induce less stress at the adhesive interface?. Dental Materials, 26(3), 215-222.

Waggoner, W. F. (2015). Restoring primary anterior teeth: updated for 2014. Pediatric dentistry, 37(2), 163-170.

Wang, Y., & Darvell, B. W. (2009). Hertzian load-bearing capacity of a ceramic-reinforced glass ionomer cement stored wet and dry. Dental materials, 25(8), 952-955.

Webman, M., Mulki, E., Roldan, R., Arevalo, O., Roberts, J. F., & Garcia-Godoy, F. (2016). A retrospective study of the 3-year survival rate of resin-modified glass-ionomer cement class II restorations in primary molars. Journal of Clinical Pediatric Dentistry, 40(1), 8-13

Wertzberger, B. E., Steere, J. T., Pfeifer, R. M., Nensel, M. A., Latta, M. A., & Gross, S. M. (2010). Physical characterization of a self-healing dental restorative material. Journal of Applied Polymer Science, 118(1), 428-434.

White, S. R., Sottos, N. R., Geubelle, P. H., Moore, J. S., Kessler, M. R., Sriram, S. R., ... & Viswanathan, S. (2001). Autonomic healing of polymer composites. Nature, 409(6822), 794-797.

Wiegand, A., Buchalla, W., & Attin, T. (2007). Review on fluoride-releasing restorative materials—fluoride release and uptake characteristics, antibacterial activity and influence on caries formation. Dental materials, 23(3), 343-362.

Wilson, S. J., & Wilson, H. J. (1993). The release of chlorhexidine from modified dental acrylic resin. Journal of Oral Rehabilitation, 20(3), 311-319.

Wolter, H. (1994). Dental filling materials (posterior composites) based on inorganic/organic copolymers (ORMOCERs). Macro Akron, 35, 503.

Wu, J., Weir, M. D., Melo, M. A. S., & Xu, H. H. (2015). Development of novel self-healing and antibacterial dental composite containing calcium phosphate nanoparticles. Journal of dentistry, 43(3), 317-326.

WWW.NIDCR.NIH.GOV/RESEARCH/DATA-STATISTICS/SURGEON-GENERAL.2000. https://www.nidcr.nih.gov/research/data-statistics/surgeon-general.

WWW.NUSMILE.COM/ZR_ZIRCONIA.'Www.Nusmile.Com/zr_zirconia'. https://www.nusmile.com/ZR_zirconia.

WWW.PULPDENT.COM/ACTIVA-BIOACTIVE-WHITE-PAPER/. Pulpdent, Accessed 24.09.2019. https://www.pulpdent.com/activa-bioactive-white-paper/.

Xu, H. H. K., Sun, L., Weir, M. D., Antonucci, J. M., Takagi, S., Chow, L. C., & Peltz, M. (2006). Nano DCPA-whisker composites with high strength and Ca and PO4 release. Journal of dental research, 85(8), 722-727.

Xu, H. H. K., Moreau, J. L., Sun, L., & Chow, L. C. (2010). Novel CaF2 nanocomposite with high strength and fluoride ion release. Journal of dental research, 89(7), 739-745.

Xu, X., & Burgess, J. O. (2003). Compressive strength, fluoride release and recharge of fluoride-releasing materials. Biomaterials, 24(14), 2451-2461.

Yap, A. U. J., & Soh, M. S. (2004). Post-gel polymerization contraction of" low shrinkage" composite restoratives. OPERATIVE DENTISTRY-UNIVERSITY OF WASHINGTON-, 29(2), 182-187.

Yazici, A. R., Celik, C., & Ozgunaltay, G. (2004). Microleakage of different resin composite types. QUINTESSENCE INTERNATIONAL-ENGLISH EDITION-, 35, 790-794.

Yeolekar, T. S., Chowdhary, N. R., Mukunda, K. S., & Kiran, N. K. (2015). Evaluation of microleakage and marginal ridge fracture resistance of primary molars restored with three restorative materials: A comparative in vitro study. International journal of clinical pediatric dentistry, 8(2), 108.

Yuan, L., Liang, G., Xie, J., Li, L., & Guo, J. (2006). Preparation and characterization of poly (urea-formaldehyde) microcapsules filled with epoxy resins. polymer, 47(15), 5338-5349.

Yuan, Y. C., Yin, T., Rong, M. Z., & Zhang, M. Q. (2008). Self healing in polymers and polymer composites. Concepts, realization and outlook: A review. Express polymer letters, 2(4), 238-250.

Zaruba, M., Wegehaupt, F. J., & Attin, T. (2013). Comparison between different flow application techniques: SDR vs flowable composite. Journal of Adhesive Dentistry, 15(2), 115-121

Zrínyi, M., Szilágyi, A., Filipcsei, G., Fehér, J., Szalma, J., & Móczár, G. (2001). Smart gel–glass based on the responsive properties of polymer gels. Polymers for advanced technologies, 12(9), 501-505.

MAKSİLLA ANTERİOR SPLİT KRET TEKNİĞİ KULLANILARAK YAPILAN İMPLANT TEDAVİSİ SIRASINDA OLUŞAN BİR KOMPLİKASYON VE CERRAHİ YAKLAŞIMI: OLGU SUNUMU

Resül ÇOLAK[1]

İsmail GÜL[2]

1 Dr.Öğr.Üyesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Periodontoloji Anabilim Dalı, Orcid ID: 0000-0001-5210-1119

2 Arş. Görevlisi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Periodontoloji Anabilim Dalı, Orcid ID: 0009-0001-8550-3250

Giriş

Diş implantları, eksik dişlerin yerine konması için çeşitli tedavi yöntemlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Başarılı bir implant tedavisi için ilk gereklilik, dikey ve yatay boyut açısından yeterli miktarda kemiğin bulunmasıdır, ancak yeterli miktarda kemik bulunmadığında implantın yerleştirilmesi zorlaşır.

Diş çekimi sonrası maksilla ve mandibulada dikey ve yatay kemik kaybı vardır. Kretin lingual ve palatal yönüne göre bukkal tarafta daha hızlı kemik rezorpsiyonu görülür. Labial kemiğinin %40-60›ı çekimden sonraki ilk 3 yıl içinde kaybedilir ve bu kayıp sonrasında yıllık %0.25-0.0.5 oranında devam eder (Guo, Zhang, Hu, Huang, & Li, 2021; Johnson, 1963).

Literatürde kemik hacmini arttırmak için otojen veya yapay kemik grefti prosedürleri, distraksiyon osteogenezisi, inferior alveolar sinirin yeniden konumlandırılması, kemik greftleri ile sinüs lifting ve yönlendirilmiş kemik rejenerasyonunu içeren çeşitli teknikler tarif edilmiştir. Kret split tekniği, mevcut rezidüel sırtın bölünmesi ve genişletilmesi yoluyla kemiğin genişliğini artırmak için de kullanılabilir (Scipioni, Bruschi, & Calesini, 1994; Sethi & Kaus, 2000).

Bu cerrahi yaklaşım ilk defa Tatum ve ark.'nın alveolar kret genişletme tekniği olarak 1986'da tanımlanmış ve Simion ve ark. tarafından daha konservatif bir cerrahi prosedür elde etmek için geliştirilmiştir (Simion, Baldoni, & Zaffe, 1992). Daha sonraki yıllarda ise implantların uygun pozisyon ve açıda yerleştirilmesi amacıyla split kret tekniğinin modifikasyonları kullanılmıştır. Bu cerrahi teknikte alveol kretinin eksternal kortikal tabakası bukkal yönde hareket ettirilerek, uygun çaptaki implantların yerleştirilmesi için kret genişliği artırılmaktadır (Engelke, Diederichs, Jacobs, & Deckwer, 1997; Sethi & Kaus, 2000; Simion et al., 1992).

Split kret tekniği, genellikle süngerimsi kemiğin daha yoğun olduğu maksillada uygulanmaktadır. Bu vaka raporunda sol üst çeneye kret split tekniği ile implant yapılması yapılması planlanan hastada operasyon sırasında oluşan komplikasyon sonrası uygulanan cerrahi yaklaşımı anlatmaktadır.

Olgu

Kısmi dişsizlik şikayetinin dental implant destekli sabit restorasyon ile tedavisi için Periodontoloji kliniğine başvuran sistemik olarak sağlıklı 67 yaşında erkek hastanın yapılan klinik muayenesi sonucunda sağ üst çenesinde dişsizlik mevcut ve sol üst çenesinde ise 21 ve 22 numaralı dişler bulunmadığı tespit edilmiştir.

Kaynakça

Amler, M. H., Johnson, P. L., & Salman, I. (1960). Histological and histochemical investigation of human alveolar socket healing in undisturbed extraction wounds. *The journal of the american dental association, 61*(1), 32-44.

Basa, S., Varol, A., & Turker, N. (2004). Alternative bone expansion technique for immediate placement of implants in the edentulous posterior mandibular ridge: a clinical report. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 19*(4).

Bashutski, J. D., & Wang, H.-L. (2007). Common implant esthetic complications. *Implant dentistry, 16*(4), 340-348.

Blus, C., & Szmukler-Moncler, S. (2006). Split-crest and immediate implant placement with ultra-sonic bone surgery: a 3-year life-table analysis with 230 treated sites. *Clinical Oral Implants Research, 17*(6), 700-707.

Boyne, P. J. (1966). Osseous repair of the postextraction alveolus in man. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, 21*(6), 805-813.

Buser, D., Martin, W., & Belser, U. C. (2004). Optimizing esthetics for implant restorations in the anterior maxilla: anatomic and surgical considerations. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 19*(7).

Cardaropoli, G., Araujo, M., & Lindhe, J. (2003). Dynamics of bone tissue formation in tooth extraction sites: an experimental study in dogs. *Journal of clinical periodontology, 30*(9), 809-818.

Coatoam, G. W., & Mariotti, A. (2003). The segmental ridge-split procedure. *Journal of periodontology, 74*(5), 757-770.

Engelke, W. G., Diederichs, C. G., Jacobs, H. G., & Deckwer, I. (1997). Alveolar reconstruction with splitting osteotomy and microfixation of implants. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 12*(3).

Fiorellini, J. P., & Nevins, M. L. (2003). Localized ridge augmentation/preservation. A systematic review. *Annals of Periodontology, 8*(1), 321-327.

Guo, R., Zhang, L., Hu, M., Huang, Y., & Li, W. (2021). Alveolar bone changes in maxillary and mandibular anterior teeth during orthodontic treatment: A systematic review and meta-analysis. *Orthodontics & Craniofacial Research, 24*(2), 165-179.

Hollinger, J., & Wong, M. E. (1996). The integrated processes of hard tissue regeneration with special emphasis on fracture healing. *Oral Surgery, Oral Medicine, Oral Pathology, Oral Radiology, and Endodontology, 82*(6), 594-606.

Johnson, K. (1963). A study of the dimensional changes occurring in the maxilla after tooth extraction.—part I. Normal healing. *Australian Dental Journal, 8*(5), 428-433.

Lindquist, L. W., Rockler, B., & Carlsson, G. E. (1988). Bone resorption around fixtures in edentulous patients treated with mandibular fixed tissue-integrated prostheses. *The Journal of prosthetic dentistry, 59*(1), 59-63.

Oikarinen, K. S., Sàndor, G. K., Kainulainen, V. T., & Salonen-Kemppi, M. (2003). Augmentation of the narrow traumatized anterior alveolar ridge to facilitate dental implant placement. *Dental Traumatology, 19*(1), 19-29.

Salama, H., & Salama, M. (1993). The role of orthodontic extrusive remodeling in the enhancement of soft and hard tissue profiles prior to implant placement: a systematic approach to the management of extraction site defects. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 13*(4).

Scipioni, A., Bruschi, G. B., & Calesini, G. (1994). The edentulous ridge expansion technique: a five-year study. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 14*(5).

Sethi, A., & Kaus, T. (2000). Maxillary ridge expansion with simultaneous implant placement: 5-year results of an ongoing clinical study. *International Journal of Oral & Maxillofacial Implants, 15*(4).

Shanaman, R., Filstein, M. R., & Danesh-Meyer, M. J. (2001). Localized ridge augmentation using GBR and platelet-rich plasma. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 21*(4).

Simion, M., Baldoni, M., & Zaffe, D. (1992). Jawbone enlargement using immediate implant placement associated with a split-crest technique and guided tissue regeneration. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 12*(6).

Spray, J. R., Black, C. G., Morris, H. F., & Ochi, S. (2000). The influence of bone thickness on facial marginal bone response: stage 1 placement through stage 2 uncovering. *Annals of Periodontology, 5*(1), 119-128.

Vercellotti, T. (2000). Piezoelectric surgery in implantology: a case report--a new piezoelectric ridge expansion technique. *International Journal of Periodontics & Restorative Dentistry, 20*(4).

REZİN MATRİKS CAD-CAM SERAMİKLER

Dr. Dt. İpek BALEVİ AKKESE[1]

Dt. Reşat AKKESE[2]

1 Dişpoint Ağız ve Diş Sağlığı Polikliniği

ORCID ID: 0000-0002-4109-2023

2 Selçuk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Protetik Diş Tedavisi Ana Bilim Dalı

ORCID ID: 0009-0009-4733-8379

Giriş

Günümüzde estetiğe artan talep ile birlikte restoratif diş hekimliği alanında da estetik materyal arayışına yönelinmiştir. Geçmişte tercih edilen seramik restorasyonlar, adeziv sistemlerin geliştirilmesiyle güncellenmiştir. Eskiden sıklıkla tercih edilen döküm ve amalgam restorasyonlar zamanla yerini seramik ve kompozit restorasyonlara bırakmıştır. Seramik restorasyonlar estetiktirler, doğal dişlerle uyum içerisinde kullanılabilirler. Ayrıca kırılmaya karşı da dirençli materyallerdir (Larson, 2015).

Bilgisayar destekli tasarım- bilgisayar destekli üretim (CAD-CAM) teknolojisi 1974 yılından bu zamana diş hekimliğinde kullanılmaktadır. CAM-CAM sistemi ile birlikte hastanın klinikte geçireceği süre azalmış, laboratuvar iş akış aşamaları ise kısalmıştır. Hibrit seramikler, CAD-CAM ile kullanılan seramiklere örnektir. Bu materyaller kompozit ve rezin esaslı seramik materyallerin özelliklerini barındırmaktadır. Seramik materyaller ile kıyaslandıklarında yumuşaktırlar ve elastik modülüsleri dentine çok daha yakındır (Della Bona, Pecho, Ghinea, Cardona, & Pérez, 2015).

1.Tam Seramik Sistemler

Seramik sistemler geçmişten günümüze üretim teknikleri, mikro yapıları, fırınlanma dereceleri ve klinik endikasyonları gibi birçok şekilde sınıflandırılmıştır. Gracis ve ark (2015) yaptıkları çalışmada tam seramik sistemleri 3 ana başlık altında toplamışlardır. Bunlar; cam matriks seramikler, polikristalin seramikler ve rezin matriks seramiklerdir. Rezin matriks seramikler ise kendi içinde rezin nanoseramik, cam seramik içeren ağsı rezin matriks ve zirkonya silika seramik içeren ağsı rezin matriks olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Gracis, Thompson, Ferencz, Silva, & Bonfante, 2015).

Kaynakça

Akarca, E. M., Şahin, D., & Cana, R. Ş. (2022). Rezin matriks seramikler-derleme. *Current Research in Dental Sciences, 32*(1), 114-118.

Alao, A. R., Stoll, R., Song, X. F., Miyazaki, T., Hotta, Y., Shibata, Y., & Yin, L. (2017). Surface quality of yttria-stabilized tetragonal zirconia polycrystal in CAD/CAM milling, sintering, polishing and sandblasting processes. *J Mech Behav Biomed Mater, 65*, 102-116. doi:10.1016/j.jmbbm.2016.08.021

Alhabdan, A. A., & El-Hejazi, A. A. (2015). Comparison of surface roughness of ceramics after polishing with different intraoral polishing systems using profilometer and SEM. *J Dent Health Oral Disord Ther, 2*(3), 1-11.

Awada, A., & Nathanson, D. (2015). Mechanical properties of resin-ceramic CAD/CAM restorative materials. *J Prosthet Dent, 114*(4), 587-593. doi:10.1016/j.prosdent.2015.04.016

Bertrand, M. F., Leforestier, E., Muller, M., Lupi-Pégurier, L., & Bolla, M. (2000). Effect of surface penetrating sealant on surface texture and microhardness of composite resins. *J Biomed Mater Res, 53*(6), 658-663. doi:10.1002/1097-4636(2000)53:6<658::aid-jbm7>3.0.co;2-o

Chen, C., Trindade, F. Z., de Jager, N., Kleverlaan, C. J., & Feilzer, A. J. (2014). The fracture resistance of a CAD/CAM Resin Nano Ceramic (RNC) and a CAD ceramic at different thicknesses. *Dent Mater, 30*(9), 954-962. doi:10.1016/j.dental.2014.05.018

Coldea, A., Swain, M. V., & Thiel, N. (2013). Mechanical properties of polymer-infiltrated-ceramic-network materials. *Dent Mater, 29*(4), 419-426. doi:10.1016/j.dental.2013.01.002

da Costa, J. B., Goncalves, F., & Ferracane, J. L. (2011). Comparison of two-step versus four-step composite finishing/polishing disc systems: evaluation of a new two-step composite polishing disc system. *Oper Dent, 36*(2), 205-212. doi:10.2341/10-162-l

Della Bona, A., Pecho, O. E., Ghinea, R., Cardona, J. C., & Pérez, M. M. (2015). Colour parameters and shade correspondence of CAD-CAM ceramic systems. *J Dent, 43*(6), 726-734. doi:10.1016/j.jdent.2015.02.015

Dr. C. Pentelescu. (2018). Design-Validierungsbericht OptraFine 20, Test Report. Retrieved from https://www.ivoclar.com/en_us/shop/p/finisherspolishers/optraglossceramickit/p/684555an

El Zhawi, H., Kaizer, M. R., Chughtai, A., Moraes, R. R., & Zhang, Y. (2016). Polymer infiltrated ceramic network structures for resistance to fatigue fracture and wear. *Dent Mater, 32*(11), 1352-1361. doi:10.1016/j.dental.2016.08.216

Elsaka, S. E. (2014). Bond strength of novel CAD/CAM restorative materials to self-adhesive resin cement: the effect of surface treatments. *J Adhes Dent, 16*(6), 531-540. doi:10.3290/j.jad.a33198

Fasbinder, D. J., & Neiva, G. F. (2016). Surface Evaluation of Polishing Techniques for New Resilient CAD/CAM Restorative Materials. *J Esthet Restor Dent, 28*(1), 56-66. doi:10.1111/jerd.12174

Gracis, S., Thompson, V. P., Ferencz, J. L., Silva, N. R., & Bonfante, E. A. (2015). A new classification system for all-ceramic and ceramic-like restorative materials. *Int J Prosthodont, 28*(3), 227-235. doi:10.11607/ijp.4244

Heintze, D. S. (2018). In-vitro-Test konkurrierender Poliersysteme; Composite: Tetric EvoCeram®, Test Report. Retrieved from https://www.ivoclar.com/en_us/shop/p/finisherspolishers/optraglossceramickit/p/684555an

Incesu, E., & Yanikoglu, N. (2020). Evaluation of the effect of different polishing systems on the surface roughness of dental ceramics. *J Prosthet Dent., 124*(1), 100-109.

Jefferies, S. R. (1998). The art and science of abrasive finishing and polishing in restorative dentistry. *Dent Clin North Am, 42*(4), 613-627.

Jefferies, S. R. (2007). Abrasive finishing and polishing in restorative dentistry: a state-of-the-art review. *Dent Clin North Am, 51*(2), 379-397, ix. doi:10.1016/j.cden.2006.12.002

Kara, D., Tekçe, N., Fidan, S., Demirci, M., Tuncer, S., & Balcı, S. (2021). The effects of various polishing procedures on surface topography of CAD/CAM resin restoratives. *J Prosthodont., 30*(6), 481-489.

Larson, T. D. (2015). Amalgam Restorations: To Bond or Not. *Northwest Dent, 94*(5), 35-37.

Lauvahutanon, S., Takahashi, H., Shiozawa, M., Iwasaki, N., Asakawa, Y., Oki, M., . . . Arksornnukit, M. (2014). Mechanical properties of composite resin blocks for CAD/CAM. *Dent Mater J, 33*(5), 705-710. doi:10.4012/dmj.2014-208

Lee, M. R., Cho, B. H., Son, H. H., Um, C. M., & Lee, I. B. (2007). Influence of cavity dimension and restoration methods on the cusp deflection of premolars in composite restoration. *Dent Mater, 23*(3), 288-295. doi:10.1016/j.dental.2006.01.025

Mainjot, A. K., Dupont, N. M., Oudkerk, J. C., Dewael, T. Y., & Sadoun, M. J. (2016). From Artisanal to CAD-CAM Blocks: State of the Art of Indirect Composites. *J Dent Res, 95*(5), 487-495. doi:10.1177/0022034516634286

Mihali, S., Bortun, C., & Bratu, E. (2013). Nano-ceramic particle reinforced composite-Lava Ultimate CAD/CAM restorative. *Rev Chim, 64*(4), 435-437.

Öztürk, E. K., & Güngör, M. B. (2023). CAD-CAM sisteminde üretilen monolitik seramik restorasyonlarda uygulanan yüzey bitirme işlemleri. *ADO Klinik Bilimler Dergisi, 12*(3), 492-502.

Petrini, M., Ferrante, M., & Su, B. (2013). Fabrication and characterization of biomimetic ceramic/polymer composite materials for dental restoration. *Dent Mater, 29*(4), 375-381. doi:10.1016/j.dental.2012.12.004

Ritter, A. V. (2017). *Sturdevant's art & science of operative dentistry-e-book*: Elsevier Health Sciences.

Rosentritt, M., Krifka, S., Strasser, T., & Preis, V. (2020). Fracture force of CAD/CAM resin composite crowns after in vitro aging. *Clin Oral Investig, 24*(7), 2395-2401. doi:10.1007/s00784-019-03099-1

Rosentritt, M., Sawaljanow, A., Behr, M., Kolbeck, C., & Preis, V. (2015). Effect of tooth brush abrasion and thermo-mechanical loading on direct and indirect veneer restorations. *Clin Oral Investig, 19*(1), 53-60. doi:10.1007/s00784-014-1209-2

Ruschel, V. C., Bona, V. S., Baratieri, L. N., & Maia, H. P. (2018). Effect of Surface Sealants and Polishing Time on Composite Surface Roughness and Microhardness. *Oper Dent, 43*(4), 408-415. doi:10.2341/17-048-l

Sevmez, H., Bankoğlu Güngör, M., & Yilmaz, H. (2019). Rezin Matriks Seramikler. *Turkiye Klinikleri Journal of Dental Sciences, 25*(3).

Shetty, R., Shenoy, K., Dandekeri, S., Suhaim, K., Ragher, M., & Francis, J. (2015). Resin-matrix ceramics: an overview. *Int J Rec Sci Res, 6*(11), 7414-7417.

Silva, T. M., Salvia, A. C., Carvalho, R. F., Silva, E. G., & Pagani, C. (2015). Effects of Different Polishing Protocols on Lithium Disilicate Ceramics. *Braz Dent J, 26*(5), 478-483. doi:10.1590/0103-6440201300370

Stawarczyk, B., Liebermann, A., Eichberger, M., & Güth, J.-F. (2016). Evaluation of mechanical and optical behavior of current esthetic dental restorative CAD/CAM composites. *Journal of the mechanical behavior of biomedical materials, 55*, 1-11.

Swain, M. V., Coldea, A., Bilkhair, A., & Guess, P. C. (2016). Interpenetrating network ceramic-resin composite dental restorative materials. *Dent Mater, 32*(1), 34-42. doi:10.1016/j.dental.2015.09.009

Şişmanoğlu, S., Gürcan, A. T., Yıldırım-Bilmez, Z., Turunç-Oğuzman, R., & Gümüştaş, B. (2020). Effect of surface treatments and universal adhesive application on the microshear bond strength of CAD/CAM materials. *J Adv Prosthodont, 12*(1), 22-32. doi:10.4047/jap.2020.12.1.22

Yuan, J. C., Barão, V. A. R., Wee, A. G., Alfaro, M. F., Afshari, F. S., & Sukotjo, C. (2018). Effect of brushing and thermocycling on the shade and surface roughness of CAD-CAM ceramic restorations. *J Prosthet Dent, 119*(6), 1000-1006. doi:10.1016/j.prosdent.2017.06.001

Zimmermann, M., Koller, C., Hickel, R., & Kühnisch, J. (2016). Chairside treatment of amelogenesis imperfecta, including establishment of a new vertical dimension with resin nanoceramic and intraoral scanning. *J Prosthet Dent, 116*(3), 309-313. doi:10.1016/j.prosdent.2016.02.010

HEMŞİRELİKTE İŞE DEVAMSIZLIK VE PERSONEL DEVRİ

Gözde ÇETİNKAYA ALKAYA[1]

Aysun TÜRE[2]

1 Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, gozde13cetinkaya@gmail.com, Orcıd ID: 0000-0003-3666-9649

2 Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Yönetimi Anabilim Dalı, ature@ogu.edu.tr, Orcıd ID: 0000-0003-2513-0904

1. GİRİŞ

Günümüz sağlık organizasyonları, nitelikli işgücü ihtiyacının artmasıyla işe devamsızlık ve personel devri konularına daha fazla önem vermektedir. Küresel alanda sağlık sistemlerinin zorlandığı konular arasında nitelikli işgücünü güvence altına almak ve yaşanılacak personel eksikliğinin olumsuz getirilerinin en aza indirmek yer almaktadır. Özellikle uluslararası alanda hemşire işgücü açığının giderek artması sağlık organizasyonlarında endişe yaratmaktadır. Sağlık organizasyonlarının misyonu olan güvenli ve kaliteli sağlık hizmeti sunumunu sağlamak ve sürdürmek hemşirelik hizmetleriyle yakından ilişkili olmaktadır. Hemşirelik hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması sağlık hizmetlerinden yararlananlar açısından kritik olmaktadır. Hizmette sürekliliğin sağlanması yeni personelin istihdamını da beraberinde getirmektedir. Yeni mesleğe adım atan bireylerin eğitim hayatından sonrasında pratik çalışma hayatına geçiş dönemi zorlu olabilmektedir. Özellikle hemşire öğrencilerin mesleğini aktif bir şekilde yapmaya başladığı sağlık organizasyon yapıları karmaşık ve pek çok sağlık sorununu barındıran yapılardır. Bu durum hemşireler üzerinde adaptasyon ve devamındaki süreçte stres yaratabilmektedir. Hemşirelerin yaşadığı bu stresin personel devrine etkisi mümkündür. Güvenli eğitim alanından çıkıp yeni bir ekip ortamı ve hastaneye uyum sürecinde hemşireler, işten ayrılmayı, işte devamsızlık yapmayı ve bu durumda personel devir hızını etkileyebilmektedir. Yaşanılan pek çok faktöre bağlı olarak işe devamsızlık ve personel devri kavramları organizasyonlarda gündemini korumaktadır. Bu yıl ICN (2023) "Hemşirelerimiz Geleceğimiz" hemşireler günü temasıyla hemşirelik mesleğine önem verilmesine dikkat çekmiştir. Dünyada insan popülasyonunun giderek yaşlanması beraberinde bakıma bağımlı bireyleri, çeşitli tedavi ve bakım gerektiren hastalıkları getirmektedir. Hemşireler, tıbbi bakım vericiler olarak bağımlı/bağımsız rolleriyle hemşirelik bakım sürecini yöneterek bireylerin yaşam konforlarının arttırılmasında kritik öneme sahip bir meslek grubudur. Hemşirelerin sağlık ekibi içerisinde üstlendikleri rol ve sorumlulukları, sunulan sağlık hizmetinin güvenli ve kaliteli olmasında önemli rol oynamaktadır. Hemşirelerin çalışma ortamlarının destekleyici ve motive edici olması sundukları bakımın etkinliğini etkilemektedir. Tüm bunlar hemşire devir hızının nedenleri ve sonuçlarına odaklanılması gerektiği göstermektedir. Hemşirelerin bir yıl içinde yaklaşık %35-60'ının ilk çalıştıkları yerden ayrılma niyetinde olduğu gösterilmiş ve bu durum konunun ciddiyetini ortaya koymaktadır (Van Camp & Chappy, 2017; Eckerson, 2018).

2. İŞE DEVAMSIZLIK

Latince "absentia" kelimesine dayanan devamsızlık kavramı istem dışı (kontrol edilemeyen) ve isteyerek (kontrol edilebilen) olmak üzere iki

KAYNAKÇA

Allen, D.G., Shore, L.M., & Griffeth, R.W. (2003). The role of perceived organizational support and supportive human resource practices in the turnover process. *Journal of Management,* 29(1), 99-118. https://doi.org/10.1016/S0149-2063(02)00222-8

Arora, R. (2000). Encyclopaedic dictionary of organization behaviour. New Delhi: Sarup & Sons.

American Nurses Foundation. (2022). COVID-19 impact assessment survey – the second year. Erişim tarihi: 15 Nisan 2022. https://www.nursingworld.org/practice-policy/work-environment/health-safety/disaster-preparedness/coronavirus/what-you-need-to-know/covid-19-impact-assessment-survey---the-second-year/

Aydemin, C., & Akdoğan, A. (2019). Psikolojik Performansın İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 23(4), 1625-1637.

Back, C. Y., Hyun, D. S., Jeung, D. Y., & Chang, S. J. (2020). Mediating Effects of Burnout in the Association between Emotional Labor and Turnover Intention in Korean Clinical Nurses. *Safety and Health at Work*, 11, 88-96. doi:10.1016/j.shaw.2020.01.002

Bacak, B., & Yiğit, Y. (2010). İşe devamsızlığın nedenleri, ekonomik sonuçları ve azaltılması için alınması gereken önlemler.

Bae, S. H. (2021). Relationships between comprehensive characteristics of nurse work schedules and adverse patient outcomes: A Systematic Literature Review. *Journal of Clinical Nursing,* 30, 2202-221. doi:10.1111/jocn.15728

Barmby, T. A., Orme, C. D., & Treble, J. G. (1991). Worker Absenteeism: An Analysis Using Microdata. The Economic Journal, 101(405), 214.

Baykal, N. (2017). Personel nedir? İnsan kaynakları. Türkiye. https://www.makaleler.com/personel-nedir

Bothma, C. F. C., & Roodt, G. (2013). The validation of the turnover intention scale. *SA Journal of Human Resource Management,* 11(1). doi:10.4102/sajhrm.v11i1.489.

Buchan, J., & Catton, H., International Council of Nurses. (2023). Recover to rebuild. ınvesting in the nursing workforce for health system effectiveness. https://www.icn.ch/sites/default/files/2023-07/ICN_Recover-to-Rebuild_report_EN.pdf

Büyükkaymakçı, Y., & Sundu, M. (2021). Lider-üye etkileşiminin iş tatmini ve işten ayrılma niyetine etkisinde psikolojik sermayenin düzenleyici rolü. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(42), 1–1.

Callado, A., Teixeira, G., & Lucas, P. (2023). turnover ıntention and organizational commitment of primary healthcare nurses. *Healthcare,* 11(4), 521.https://doi.org/10.3390/healthcare11040521

Chan, Z. C. Y., Tam, W. S., Lung, M. K. Y., Wong, W. Y., & Chau, C. W. (2013). A systematic literature review of nurse shortage and the intention to leave. *Journal of Nursing Management*, 21, 605–613. doi:10.1111/jonm.12028.

Chartered Institute of Personnel and Development. (2016). Absence Management 2016.

Coomber, B., & Barriball, K. L. (2007). Impact of job satisfaction components on intent to leave and turnover for hospital-based nurses: A review of the research literature. *International Journal of Nursing Studies*, 44, 297–314. doi:10.1016/j.ijnurstu.2006.02.004.

Coşkun, Ö. (2012). İki işyerinde işe devamsızlık ve kendini işe verememede etkili faktörlerin değerlendirilmesi. Ankara Üniversitesi.

Demir, M. (2011). İş görenlerin çalışma yaşamı kalitesi algılamalarının işte kalma niyeti ve işe devamsızlık ile ilişkisi. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 11(3), 453-464.

Duffield, C., Roche, M., Homer, C., Buchan, J., & Dimitrelis, S. (2014). A comparative review of nurse turnover rates and costs across countries. *Journal of Advanced Nursing*, 70, 2703–2712. https://doi.org/10.1111/jan.12455.

Eckerson, C. M. (2018). The impact of nurse residency programs in the United States on improving retention and satisfaction of new nurse hires: An evidence-based literature review. *Nurse Education Today*, 71, 84-90.https://doi.org/10.1016/j.nedt.2018.09.003

Eren, Erol (2020), Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi, 17.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.

Fasbender, U., Van der Heijden, B. I., & Grimshaw, S. (2019). Job satisfaction, job stress, and nurses' turnover intentions: The moderating roles of on-the-job and off-the-job embeddedness. *Journal of Advanced Nursing*, 75(2), 327–337. doi:10.1111/jan.13842

Ghandour, S., Elzohairy, M., & Elsayed, N. (2019). Relationship between staff morale and intention to leave among professional nurses at Damanhour National Medical Institute. Port Said Scientific *Journal of Nursing*, 6, 178–194.

Halter, M., Halter, M., Boiko, O., Pelone, F., Beighton, C., Harris, R., Gale, J., Gourlay, S., & Drennan, V. (2017). The determinants and consequences of adult nursing staff turnover: A systematic review of systematic reviews. *BMC Health Services Research,* 17, 824.https://doi.org/10.1186/s12913-017-2707-0

Hayes, L. J., O'Brien-Pallas, L., Duffield, C., Shamian, J., Buchan, J., Hughes, F., et al. (2006). Nurse turnover: A literature review. *International Journal of Nursing Studies,* 43, 237–263. doi:10.1016/j.ijnurstu.2005.02.012.

Hayes, L. J., O'Brien-Pallas, L., Duffield, C., Shamian, J., Buchan, J., & Hughes, F., et al. (2012). Nurse turnover: A literature review – An update. *International Journal of Nursing Studies*, 49, 887–905. doi:10.1016/j.ijnurstu.2011.10.001.

Hess, C.E. (2007). The moderating effects of teacher self-efficacy on the relationship between job satisfaction and ıntent to turnover. ms thesis, North Carolina State University.

Husted, H., Hansen, H. C., Holm, G., Bach-Dal, C., Rud, K., Andersen, K. L., & Kehlet, H. (2010). What determines length of stay after total hip and knee arthroplasty? A nationwide study in Denmark. Archives of Orthopaedic and Trauma Surgery, 130, 263–268. doi:10.1007/s00402-009-0932-8.

International Council of Nurses. (2019). ICN International workforce forum calls for urgent action from governments to address global nursing shortage.https://www.icn.ch/news/icn-internationalworkforce-forum-calls-urgent-action-governments-address-globalnursing#:~:text=Geneva%2C%20Switzerland%3B%204%20March%2019,nurses%20who%20care%20for%20them

Jex, S.M., & Britt, T.W. (2008). Organizational psychology: a scientist-practitioner approach. New Jersey: John Wiley and Sons.

Jones, T. L., Hamilton, P., & Murry, N. (2015). Unfinished nursing care, missed care, and implicitly rationed care: State of the science review. *International Journal of Nursing Studies,* 52, 1121–1137. doi:10.1016/j.ijnurstu.2015.03.005.

Kim, H. (2013). Meta-analysis of turnover ıntention among child welfare workers. PhD Thesis, Houston University.

Kim, M. H., & Yi, Y. J. (2018). Impact of leader-member-exchange and team-member-exchange on nurses' job satisfaction and turnover intention. *International Nursing Review,* 65(2), 242–249. doi:10.1111/inr.12427

Koçak, A. ve Yıldız, A. N. (2017). Absentizm. *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi.* 40-46.

Kovner, C. T., Brewer, C. S., Fatehi, F., & Jun, J. (2014). What does nurse turnover rate mean and what is the rate? *Policy, Politics & Nursing Practice,* 15, 64–71. doi:10.1177/1527154414527058.

Kovner, C. T., Djukic, M., Fatehi, F. K., Fletcher, J., Jun, J., Brewer, C., et al. (2016). Estimating and preventing hospital internal turnover of newly licensed nurses: A panel survey. *International Journal of Nursing Studies*, 60, 251–262. doi:10.1016/j.ijnurstu.2016.05.003.

Laker, D.R. (1991). Job Search, Perceptions of Alternative Employment and Turnover. *The Journal of Applied Business Research,* 7(1), 6-15.

Lee, T.W., & Mowday, R.T. (1987). Voluntarily leaving an organization: an empirical ınvestigation of steers and mowday's model of turnover. *Academy of Management*, 30(4), 721-743. https://doi.org/10.5465/AMBPP.1987.17533828

Lee, T. Y., Tzeng, W. C., Lin, C. H., & Yeh, M. L. (2009). Effects of a preceptorship programme on turnover rate, cost, quality and professional development. *Journal of Clinical Nursing,* 18(8), 1217–1225. doi:10.1111/j.1365-2702.2008.02547.x.

Lee, E. K., & Kim, J. S. (2020). Nursing stress factors affecting turnover intention in hospital nurses. *International Journal of Nursing Practice*, 26, e12819. doi:10.1111/ijn.12819.

Losina, E., Yang, H. Y., Deshpande, B. R., & diğerleri. (2017). Physical activity and unplanned illness-related work absenteeism: Data from an employee wellness program. PloS one, 12(5), e0176872. doi: 10.1371/journal.pone.0176872

March, J.G., & Simon, H.A. (1958). Organizations. New York: John Wiley and Sons.

Mete, E. S., Sökmen, A., & Sökmen, A. (2021). The relationship between supervisor support and turnover intention: The moderator effect of leader-member exchange. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi,* 7(3), 257–274. doi:10.30855/gjeb.2021.7.3.006

Min, A., Min, H., & Hong, H. C. (2019). Work Schedule Characteristics and Fatigue Among Rotating Shift Nurses in Hospital Setting: An Integrative Review. *Journal of Nursing Management*, 27, 884-895. doi:10.1111/jonm.12756

Mobley, W.H. (1977). Intermediate Linkages in the Relationship Between Job Satisfaction and Employee Turnover. *Journal of Applied Psychology,* 62(2), 237-240. https://doi.org/10.1037/0021-9010.62.2.237

O'Brien-Pallas, L., Murphy, G. T., Shamian, J., Li, X., & Hayes, L. J. (2010). Impact and Determinants of Nurse Turnover: a Pan-Canadian Study. *Journal of Nursing Management*, 18, 1073-1086. doi:10.1111/j.1365-2834.2010.01167.x

Oenning, N. S. X., Carvalho, F. M., & Lima, V. M. C. (2014). Risk factors for absenteeism due to sick leave in the petroleum industry. *Revista de saude publica,* 48(1), 103-122. doi: 10.1590/S0034-8910.2014048005004

Özcan, İ., Aba, G., & Ateş, M. (2016). Hemşirelerin örgütsel bağlılık düzeyinin ve iş doyumunun beklenen personel devir hızı üzerine etkisi. *In International Conference on Eurasian Economies*.

Park, S. H., Boyle, D. K., Bergquist-Beringer, S., Staggs, V. S., & Dunton, N. E. (2014). Concurrent and lagged effects of registered nurse turnover and staffing on unit-acquired pressure ulcers. *Health Services Research*, 49, 1205–1225. doi:10.1111/1475-6773.12170.

Peterson, S.L. (2004). Toward a Theoretical Model of Employee Turnover: A Human Resource Development Perspective. Human Resource Development Review, 3(3), 209-227. https://doi.org/10.1177/1534484304263333

Price, J.L. (2001). Reflections on the Determinants of Voluntary Turnover. *International Journal of Manpower*, 22(7), 600-624. https://doi.org/10.1108/01437720110410207

Ravi Kumar, C., Chakravarthy, K. K., & Rajesh, K. P. R. (2014). A Review on Absenteeism. IJCOT, 9(1), 13-6.

Ringo, W.K.L. (2011). A Study of Job Satisfaction and Work Attitude Toward Post-80s Clothing Merchandisers In Hong Kong. Hong Kong Polytechnic University.

Rodrigues, W. (2008). An Investigation Into Staff Retention Issues in a New Zealand District Health Board. Ms Thesis, Unitec New Zealand.

Roder, N. (2019). What Is Employee Turnover (and Why It Matters). Retrieved August 12, 2020, from https://www.zenefits.com/workest/what-is-employee-turnover-and-why-it-matters/

Rouleau, D., Fournier, P., Philibert, A., Mbengue, B., & Dumont, A. (2012). The effects of midwives' job satisfaction on burnout, intention to quit and turnover: A longitudinal study in Senegal. *Human Resources for Health,* 10(9). doi:10.1186/1478-4491-10-9.

Saijo, Y., Yoshioka, E., Nakagi, Y., & diğerleri. (2017). Social support and its interrelationships with demand-control model factors on presenteeism and absenteeism in Japanese civil servants. *International archives of occupational and environmental health*. doi: 10.1007/s00420-017-1234-5

Suárez-Bonel, M. P., Villaverde-Royo, M. V., Nerín, I., & diğerleri. (2015). Health care costs and work absenteeism in smokers: study in an urban community. *Archivos de Bronconeumología* (English Edition), 51(12), 615-620. doi: 10.1016/j.arbres.2015.02.017

Shanafelt, T., Goh, J., & Sinsky, C. (2017). The business case for investing in physician well-being. *JAMA Internal Medicine,* 177, 1826–1832. doi:10.1001/jamainternmed.2017.4340.

Schwepker, C. H. (2001). Ethical climate's relationship to job satisfaction, organizational commitment, and turnover intention in the salesforce. *Journal of Business Research,* 54(1), 39–52. doi:10.1016/s0148-2963(99)00124-5.

Tett, R. P., & Meyer, J. P. (1993). Job satisfaction, organizational commitment, turnover intention, and turnover: Path analyses based on meta-analytic findings. *Personnel Psychology,* 46(2), 259–293. doi:10.1111/j.1744-6570.1993.tb00874.x.

Tang, J. H., & Hudson, P. (2019). Evidence-based practice guideline: Nurse retention for nurse managers. *Journal of Gerontological Nursing,* 45(11), 11–19.https://doi.org/10.3928/00989134-20191011-03.

Taylor-Clark, T. M., Swiger, P. A., Anusiewicz, C. V., Loan, L. A., Olds, D. M., Breckenridge-Sproat, S. T., Raju, D., & Patrician, P. A. (2022). Identifying potentially preventable reasons nurses intend to leave a job. *The Journal of Nursing Administration,* 52(2), 73–80.https://doi.org/10.1097/NNA.0000000000001106.

Temizel, G. (2022). Otel işletmelerinde lider-üye etkileşimi ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde iş tatmininin aracılık rolü. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi,* 24(42), 546–568.

Tanova, C., & Holtom, B.C. (2008). Using Job embeddedness factors to explain voluntary turnover in four european countries. *The International Journal of Human Resource Management,* 19(9), 1553-1568. https://doi.org/10.1080/09585190802191173

Türk Dil Kurumu. (2019). Personel. Ankara, Türkiye. Retrieved March 27, 2021, from https://sozluk.gov.tr/

Van Camp, J., & Chappy, S. (2017). The effectiveness of nurse residency programs on retention: A systematic review. *AORN Journal (PeriOperative Registered Nurses Association)*, 106(2), 128–143.https://doi.org/10.1016/j.aorn.2017.06.003

Zimmerman, S., Gruber-Baldini, A. L., Hebel, J. R., Sloane, P. D., & Magaziner, J. (2002). Nursing home facility risk factors for infection and hospitalization: Importance of registered nurse turnover, administration, and social factors. *Journal of the American Geriatrics Society,* 50(12), 1987–1995. doi:10.1046/j.1532-5415.2002.50612.x

Wang, E., Hu, H., Mao, S., & Liu, H. (2019). Intrinsic motivation and turnover intention among geriatric nurses employed in nursing homes: The roles of job burnout and pay satisfaction. *Contemporary Nurse*, 55(2-3), 195–210. doi:10.1080/10376178.2019.1601939

Westlund, S.G. (2007). Retaining talent: Assessing relationships among project leadership styles, Software developer job satisfaction, and turnover ıntentions. PhD Thesis, Capella University.

Weiss, H.M., MacDermid, S.M., Strauss, R., Kurek, K.E., Le, B., & Robbins, D. (2003). Retention in the Armed Forces: Past Approaches and New Research Directions. Purdue University, Military Family Research Institute.https://www.mfri.purdue.edu/resources/public/reports/Retention%20in%20the%20Armed%20Forces.pdf

West, M.S. (2000). Employee turnover in Mexico: a cultural investigation of causes. PhD Thesis, Arizona State University.

Widodo, D. S., Hidayah, N., & Handayani, S. N. (2021). Effect of organizational culture, pay satisfaction, job satisfaction on nurse intention to leave at private hospital type d in Bantul. *JMMR (Jurnal Medicoeticolegal dan Manajemen Rumah Sakit),* 10(2), 207–216.

Winter, V., Schreyögg, J., & Thiel, A. (2020). Hospital staff shortages: Environmental and organizational determinants and implications for patient satisfaction. *Health Policy*, 124, 380–388.https://doi.org/10.1016/j.healthpol.2020.01.

ADLİ OLAYLARDA BİYOKİMYASAL İZLER

Ayşe ÖZDEMİR

Bir suç mahallinde, delillerin toplanması ve sonrasında yapılan laboratuvar analizi, gerçeğin ortaya çıkması ve mağdurun ailesinin rahatlatmasını da sağlayarak adaletin sağlanmasına katkıda bulunur. Kriminalistik branşının en önemli dallarından biri Adli Kimya adli bilimlerin alt disiplinlerinden birisi olup 19. yüzyılın sonlarından itibaren yer almaya başlasa da çok aktif rol oynamamıştır. Ancak aletli analiz tekniklerinin bulunmasıyla birlikte 2. Dünya Savaşı sonrası etkin olmaya başlamıştır. Adli Kimya ile Biyokimya, adli boyutu olan vakaların belirlenmesinde, ani ve şüpheli ölümlerde ve buradaki olaylar silsilesinin aydınlatılmasında, failin kimliğinin tespitinde ve daha birçok durumda kimyanın adli uygulaması olup biyokimyasal tekniklerle olayları aydınlatmaya yönelik çalışmalar yapar. Sadece laboratuvar incelemeleri değil adli bulguların neler olabileceği, olay yerinden adli bulguların nasıl toplanacağı, laboratuvara ulaştırma koşullarının neler olacağı gibi önemli konuları da adli kimya içerisinde yer alır. Adli olgu, "Bir şahsın kişi / kişiler veya bir olay nedeni ile oluşan bir yaralanma sonucunda mağdur duruma düşmesi" olarak tarif edilir. Adli olgu başvurusu çoğunlukla acil servislere ve acilde çalışan hekimlere yapılır. Adli olgu tanımını ve Ceza kanunlarını bilmemek hekimi yasal sorumluluktan kurtarmaz. Bu yüzden adli olarak başvuruların nasıl idare ve sevk edileceğini sadece acil hekimleri değil, böyle bir olayla karşılaşma ihtimali her zaman muhtemel olduğu için her hekim bilmek zorundadır. ABD'de bir araştırmaya göre adli olgu grubu aşağıda belirtilen 27 kategoride incelenmektedir:

1. Şüpheli ölümler
2. Çocuk istismarı ve ihmali
3. Polis gözetimindeki kişiler
4. Hayatın sonlandırılması kararı
5. Aile içi şiddet
6. Cinsel saldırılar
7. Yaşlı istismarı ve ihmali
8. Toksik maddeye maruz kalma
9. Kesici delici alet yaralanmaları
10. İntihar girişimleri
11. İnsan ve hayvan ısırıkları
12. Kültürler arası tıp uygulamaları
13. Yangın sonucu oluşan yaralanmalar
14. Bağımlılık yapan maddelerin kötüye kullanımı

KAYNAKLAR

Bergervoet, P. W. M.; Rıessen, N. V.; Sebens, F. W.; Zwet, W. C. V. D. Application of the forensic Luminol for blood in infection control. Journal of Hospital Infection, v. 68, p.329-333, 2008.

Ölmez D., Çetli E., Tatar D., Özkoçak V. The Importance of Taking Fingerprints for Solving Forensic Cases and Security. Turkish Journal of Forensic Science and Crime Studies. Year: 3, Volume: 3, Issue: 1-2, December 2021 p.29-45

https://dergipark.org.tr/en/pub/ataunidfd/article/566892

Wang, W.; Knovich, MA; Coffman, LG; Torti, FM; Torti, SV Serum Ferritin: Dünü, Bugünü ve Geleceği. Biyokimya. Biyografiler. ACTA. 2010, 1800 , 760–769.

Apiş Ö. Ceza Muhakemesi Hukukunda Şüpheli/Sanığın Beden Muayenesi ve Vücudundan Örnek alınması, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, 2012 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/790954

Açıkgöz, N., Hancı İ. H., and Çakır İH.. "Olay Yerinden Dna Analizi İçin Biyolojik Örnek Toplama Ve Örneklerin Laboratuara Gönderilme Usulleri". Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 51, no. 2 (April 2002).

Delican V.(2018) "Ninhidrin Uygulanabilen Kağıt Yüzeylerde Parmak İzi Bekleme Sürelerinin İz Üzerindeki Etkilerinin Morfolojik Yönden İncelenmesi" Disiplinler arası Adli Bilimler Anabilim Dalı Kriminalistik Yüksek Lisans Programı Yük. Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.

https://bilirkisiraporlari.com/olay-yerinde-bulunabilecek-maddi-delil-cesitleri/

https://acikders.ankara.edu.tr/mod/resource/view.php?id=83309

Gerçek Z. Yükseköğretim ve Bilim Dergisi, 2012-dergipark.org.tr https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1711507

Bayraktar B. Muhakemelerde Delillerin Önemi, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/843173

https://www.egm.gov.tr/kriminal/delil-islemleri

http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Turkey/TR_Bylaw_Police.

Finnis J, Lewis J, Davidson A. Comparison of methods for visualizing blood on dark surfaces. *Sci Justice* 2013; **53**(2): 178–86.

https://bilirkisiraporlari.com/olay-yeri-ve-delil-incelemeleri/

https://bilirkisiraporlari.com/atesli-atessiz-silahlarda-balistik-inceleme/

Ramsthaler, F., Ebach, S.C., Bırngruber, C.G., Verhoff, M. A. Postmortem interval of skeletal remain through the detection of intraosseal hemin traces. A comparison of UV-fluorescence luminol, Hexagon-OBTI, and Combur test, Forensic Science International, v. 36, p. 153 -160, 2011.

https://unionkriminal.com/adli-balistik-nedir-nasil-yapilir/

Keskinkılıç Ö. ve Yener Z. Olay Yerinin Korunması Örnek Alınması ve Deliller, Adli Bilimlerde Örnek Alınması ve Delil Kitabı, Bölüm 19.

Gülşen R. Yargıtay Kararları Işığında Hukuka Aykırı Aramada Elde Edilen Delillerin Ceza Muhakemesinde Değerlendirmesi, Ceza Hukuku ve Kriminoloji Dergisi, 2015 https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/331515

T.C. Sağlık Bakanlığı. Tıbbi Laboratuvarlarda kan numunelerinde etanol analizi işlemleri Genelgesi (2017/12)

Demircan K. Çözülen Saç, Bilim ve Teknik Dergisi, Ekim 2012 https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf;jsessionid=brbgMYbMFEGEUWFa0kMA-1V1a?dergiKodu=4&cilt=46&sayi=785&sayfa=70&yaziid=33747

Bovens M. ve ark. Chemometrics in Forensic Chemistry Part 1: Implications to the Forensic Workflow, Forensic Science International, August 2019, Page 82-90 https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073819302129

http://ailehekimi.medicine.ankara.edu.tr/wpcontent/uploads/sites/581/2019/04/Adli-Rapor.pdf

http://sefikziroglu.av.tr/adli-tip-raporunun-yargisal-surece-etkisi/Delillerve ana-lizleri

Karadayı B. ve ark. Acil Tedavi Birimlerinde Adli Olgudan Biyolojik Materyal Alınması ve Gönderilmesi, Marmara Medikal Journal 26(3), 2013.

Çetli E. ve ark. Adli Bilimlerde DNA Parmak İzine Adli Genetik ve Adli Antropolojik Bakış, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi 8(4), 2019.

Bağçeci G. Parmak İzi Tespitinde Karbon Nanopartiküllerin Kullanımı ve Temel Bileşen Analiz Yönteminin Uygulanması, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Entitüsü Fizik Anabilim Dalı, 2015.

https://forenscope.com/tr/blog/forensic-science/ayak-izi-lastik-izi/

Kunt V. Kulak İzinden Kimliklendirme, Antropoloji, dergipark.org.tr, 2013.

Bogdan A Stoica et al. Improving Luminol Blood Detection in Forensics. J Forensic Sci . 2016 Sep;61(5):1331-6.

Türk Ceza Kanunu. Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 12.10.2004, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 01.06.2005, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25611.

Menek N., Taşdöven U. Adli Bilimlerde Kriminalistik ve Luminol. Adli Bilimler ve Suç Araştırmaları Dergisi, Yıl: 3, Cilt: 3, Sayı: 1-2, Aralık 2021 s.3-17.

METAMFETAMİN (KRİSTAL MET) BİYOKİMYASAL YAPISI VE ETKİLERİ

Ayşe ÖZDEMİR[1]

1 Doçent Dr,

Uşak Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıbbi Biyokimya

ORCID ID: 0000-0003-2639-7344

Uyuşturucu kullanımının güvenli bir düzeyi yoktur. Herhangi bir ilacın kullanımı bile her zaman risk taşımaktadır. Yasa dışı madde kullanımı tüm dünyada halk sağlığı sorunu olarak yer almakta ve sıklığı her geçen gün artmaktadır. 2021 yılında uygulanan bir ankete göre 43.452 kişiden 27.779'unun "Hayatının herhangi döneminde en az bir kez uyuşturucu madde denediği" ifade edilmiştir.

Uyuşturucu madde 'uyuşturma niteliğine sahip maddeleri" içerir ve alındığı zaman kişinin biyolojik, fiziksel ve kimyasal metabolizmasını etkileyerek psikolojik dengesini de bozan alışkanlığa sebep olan ve kanunen yasak olan maddelere denilmektedir. Elde ediliş ve oluşturdukları etkilere göre sınıflandırılırlar (Tablo 1 ve 2).

Nörotransmiterler hücreler arasında hücrelerin işleyişini sağlayan mesajcılardır. Amfetaminler, özellikle böyle nörotransmiterlerin sayısını artırarak merkezi sinir sisteminin daha hızlı çalışmasını sağlar. Bu nörotransmiterler şunlardır:

-Dopamin

-Norepinefrin

- Serotonin

Uyuşturucu Maddelerin Sınıflandırılması	
Elde Ediliş Şekillerine Göre	**Oluşturdukları Etkilere Göre**
Doğal	Stimülanlar
Yarı Sentetik	Narkotikler
Sentetik	Depresanlar
	Halusinojenler

Tablo 1. *Uyuşturucu Maddelerin Sınıflandırılması*

KAYNAKLAR

1. Aksun S, Aksun M. bölüm yazarı. Uyuşturucu ve Uyarıcı Madde Tarama Ve Doğrulama Analizleri. Uyuşturucu ile Mücadelede Bilim (Ed: Hamit Hancı, Hatice Demirbaş) 2022, Nobel Akademik Yayıncılık. Ankara.
2. Kochunov P, et al. Relationship among neuroimaging indices of cerebral health during normal aging. Hum Brain Mapp 2008; 29: 36–45.
3. Chen YT., Chang JC., Lee CS. (2015). Screening illicit substance use in college students: The Chinese version of the Drug Abuse Screening Test. Drug and Alcohol Dependence. 215.108184
4. Moszczynska A, Fitzmaurice P, Ang L, Kalasinsky KS, Schmunk GA, Peretti FJ et al. Why is parkinsonism not a feature of human methamphetamine users? Brain 2004; 127: 363–370.
5. Driot D, Jouanjus E, Oustric S. (2019). Patterns of gabapentin and pregabalin use and misuse: Results of a population-based cohort study in France. Br J Clin Pharmacol. 85(6):1260- 1269. doi: 10.1111/bcp.13892.
6. Yuet-wah Cheung, W.T. Cheung N. (2019). Adolescent Drug Abuse in Hong Kong: Prevalence, Psychosocial Correlates, and Prevention. Journal of Adoloscent Health 64:28-33.
7. Hancı H., Görgün B., Fidan K., Kozacı L.D. High Sensitivity Immunochromatographic Test For Detection Of Illicit Drugs In Oral Fluid: A Fight Against Drugs Of Abuse. J Basic Clin Health Sci 2021; 1: 49- 5.
8. Adler L et al. Efficacy and Safety of Lisdexamfetamine Dimesylate in Adults with Attention Deficit Hyperactvity Disorder. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry Annual Meeting; 25 October 2007: Boston, MA, 2007.
9. Bowyer JF, Holson RR, Chang LW, Dyer RS. Methamphetamine and Amphetamine Neurotoxicity. Handbook of Neurotoxicology. Marcel Dekker Inc.: New York, 1995, pp 845–870.
10. Poulton A. Growth on stimulant medication; clarifying the confusion: a review. Arch Dis Child 2005; 90: 801–806.
11. Rawson, R.A. & T.P. Condon. 2007. Why do we need an Addiction supplement focused on methamphetamine? *Addiction* **102**(Suppl 1): 1–4.
12. Charach A, Figueroa M, Chen S, Ickowicz A, Schachar R. Stimulant treatment over 5 years: effects on growth. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry 2006; 45: 415–421.
13. The United Nations Office On Drugs And Crime, World Drug Report2021.
14. Kokoshka JM, Fleckenstein AE, Wilkins DG, Hanson GR. Age-dependent differential responses of monoaminergic systems to high doses of methamphetamine. J Neurochem 2000; 75: 2095–2102.

15. Maxwell JC, Rutkowski BA. The prevalence of methamphetamine and amphetamine abuse in North America: a review of the indicators, 1992 – 2007. Drug Alcohol Rev 2008;27:229–235.

16. Madras BK, Miller GM, Fischman AJ. The dopamine transporter andattentiondeficit/hyperactivitydisorder. *BiolPsychiatry* 2005; 57:1397–1409.

17. Adler L *et al*. Efficacy and Safety of Lisdexamfetamine Dimesylate in Adults with Attention Deficit Hyperactvity Disorder. American Academy of Child and Adolescent Psychiatry Annual Meeting; 25 October 2007: Boston, MA, 2007.

18. Volkow ND, Insel TR . What are the long-term effects of methylphenidate treatment? *Biol Psychiatry* 2003; 54: 1307–1309.

19. Faraone SV, Biederman J, Spencer TJ, Aleardi M . Comparing the efficacy of medications for ADHD using meta-analysis. *Med Gen Med* 2006; 8: 4.

20. Wu EQ, et al . Health care costs of adults treated for attention-deficit/hyperactivity disorder who received alternative drug therapies. *J Manag Care Pharm* 2007**; 13:** 561–569.

21. Madras, B.K., G.M. Miller & A.J. Fischman. 2005. The dopamine transporter and attention-deficit/hyperactivity disorder. *Biol. Psychiatry* **57**: 1397–1409.

22. Truong, J.G., D.G. Wilkins, J. Baudys, *et al.* 2005. Age-dependent methamphetamine-induced alterations in vesicular monoamine transporter-2 function: implications for neurotoxicity. *J. Pharmacol. Exp. Ther.* **314**: 1087–1092.

23. London, E.D., S.L. Simon, S.M. Berman, *et al.* 2004. Mood disturbances and regional cerebral metabolic abnormalities in recently abstinent methamphetamine abusers. *Arch. Gen. Psychiatry* **61**: 73–84.

24. Musshoff F. Illegal or legitimate use? Precursor compounds to amphetamine and methamphetamine [Review]. Drug Metab Rev 2000;32:15-44.

25. Kim EM, Chung HS, Lee KJ, Kim HJ. Determination of enantiomeric metabolites of L-deprenyl, D-methamphetamine, and racemic methamphetamine in urine by capillary electrophoresis: comparison of deprenyl use and methamphetamine use. J Anal Toxicol 2000;24:238-244.

26. Levy, W. O.; Kalidas, K.; Miller, N. S. Principles of Addictions and the Law: Application in Forensic, Mental Health, and Medical Practice. Academic Press, 2010, 307.

27. United Nations Office of Drugs and Crime. Market analysis of synthetic drugs: Amphetamine-type stimulants, new psychoactive substances, World Drug Report 2017, United Nations Office of Drugs and Crime. 2018.

28. Michael L. Smith et al. Methamphetamine and Amphetamine Isomer Concentrations in Human Urine Following Controlled Vicks VapoInhaler Administration. Journal of Analytical Toxicology, Volume 38, Issue 8, October 2014, Pages 524–527.

YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE ÇALIŞAN HEMŞİRELERİN COVID-19'A YÖNELİK BİLGİ DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ

Tuba YILMAZER[1]

Hilal TÜZER[2]

Gülçin GÜLEŞEN[3]

1 Doç.Dr. Tuba YILMAZER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, tyilmazer@aybu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-4052-8753

2 Doç.Dr. Hilal TÜZER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, hilaltuzer@aybu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-9929-3688

3 Gülçin GÜLEŞEN, Ankara Etlik Şehir Hastanesi, g.gulesen@hotmail.com, Orcid No: 0000-0003-2325-7733.

GİRİŞ

Koronavirüs-19 (COVID-19) pandemisi fiziksel, sosyal, ekonomik ve ruhsal olarak tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyerek küresel bir tehdit oluşturmaktadır.[1] COVID-19 pnömoni ve akciğer yetmezliği gibi ciddi solunum yolu hastalıklarına ve çok sayıda ölüme neden olan bulaşıcı bir hastalıktır.[1,2,3] 4 Mayıs 2021 itibari ile dünya çapında 152.534.452 insanı etkileyen ve 3.198.528 insanın ölümüne neden olan küresel salgın, ülkemizde de 4.875.388 insanı etkilemiş ve 40.844 kişinin ölümüne neden olmuştur.[4]

Pandemi sürecinde COVID-19 ile mücadelenin ön saflarında kritik bir rol oynadıkları için sağlık çalışanları ve özellikle hemşireler risk altındadır.[1] Sağlık profesyonelleri arasında COVID-19'lu hasta/şüphelilerle en yakın temasta bulunan hemşirelerdir.[5,6] Hemşireler COVID-19 hastalarının tedavi ve bakımını gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla hemşirelerin COVID-19 hakkında güncel ve doğru bilgiye sahip olması gerekir.[1] COVID-19 hastalığının nedenleri, sonuçları ve önleme yöntemleri hakkında güncel ve doğru bilginin, uygun koruyucu davranışlarda bulunmak için gerekli bir koşul olduğu bilinmektedir.[7] COVID-19 hastalığındaki yanlış anlaşılmalar, gerekli tedaviyi sağlamak için kontrol çabalarını geciktirmiş, hastanelerde enfeksiyonun hızla yayılmasına yol açmış ve hastaların hayatlarını riske atmıştır.[8] Güncel ve doğru bilgi için DSÖ ve Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC), COVID-19'un önlenmesi ve kontrolü için öneriler yayınlamıştır.[9,10] DSÖ ayrıca, çeşitli dillerde COVID-19 hakkında çeşitli çevrimiçi eğitim oturumları başlatmıştır.[9] Bunlara rağmen hemşirelerin COVID-19 hakkındaki bilgilerinde önemli bir boşluk olduğu bilinmektedir.[7]

Literatür incelendiğinde COVID-19 salgını sırasında hemşirelerin bilgisi üzerine çeşitli çalışmalar yapılmıştır.[1,7,8,11-14] Bu çalışmaların bazılarında COVID-19 salgını sırasında hemşirelerin bilgisi yeterli olarak belirlenirken[1,11-14]; diğerlerinde ise yetersiz olarak belirlenmiştir.[7,8] Türkiyede ise COVID-19 salgını sırasında hemşirelerin bilgisi üzerine yapılan sadece bir çalışmaya rastlanılmıştır ve hemşirelerin bilgisi yeterli olarak belirlenmiştir.[15] Bu noktadan yola çıkılarak araştırma yoğun bakım ünitesinde çalışan hemşirelerin covid-19'a yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın Şekli

Araştırma yoğun bakım ünitesinde çalışan hemşirelerin COVID-19'a yönelik bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacına yönelik tanımlayıcı ve prospektif tipte gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

1. Saadeh, D., Sacre, H., Hallit, S., Farah, R. and Salameh, P. (2020). "Knowledge, Attitudes, and Practices Toward the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) among Nurses in Lebanon". Perspect Psychiatr Care, 1–10. https://doi.org/10.1111/ppc.12676

2. Zhu, N., Zhang, D., Wang, W., Li, X., Yang, B., Song, J., ... Tan, W. (2020). "A Novel Coronavirus from Patients with Pneumonia in China, 2019". The New England Journal of Medicine, 382(8), 727-733. doi: 10.1056/ NEJMoa2001017

3. Lake, M.A. (2020). "What We Know So Far: COVID-19 Current Clinical Knowledge and Research". Clin Med, 20(2), 124-127. https://doi.org/10.7861/ clinmed.2019-coron

4. World Health Organization. (2021). "WHO Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard". Available at: https://covid19.who.int/ (Accessed: May 04, 2021).

5. Yeşil Bayülgen, M., Bayülgen, A., Yeşil, F.H. ve Akcan Türksever, H. (2021). "COVID-19 Pandemisi Sürecinde Çalışan Hemşirelerin Anksiyete ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi". SBÜ Hemşirelik Dergisi, 3(1), 1-6. doi: 10.48071/sbuhemsirelik.839229

6. Bao, Y., Sun, Y., Meng, S., Shi, J., & Lu, L. (2020). "2019-nCoV Epidemic: Address Mental Health Care to Empower Society". Lancet, 395(10224), 37-38. doi:10.1016/S0140-6736(20)30309-3 ,

7. Amit Aharon, A., Ruban, A. and Dubovi, I. (2021). "Knowledge and Information Credibility Evaluation Strategies Regarding COVID-19: A Cross-Sectional Study". Nurs Outlook, 69 (1), 22-31. https://doi.org/10.1016/j.outlook.2020.09.001.

8. Bhagavathula, A.S., Aldhaleei, W.A., Rahmani, J., Mahabadi, M.A. and Bandari, D.K. (2020). "Knowledge and Perceptions of COVID-19 Among Health Care Workers: Cross-Sectional Study". JMIR Public Health Surveill, 6(2), e19160

9. World Health Organization. (2020). "Infection Prevention and Control During Health Care When Novel Coronavirus (nCoV) Infection is Suspected: Interim Guidance". January 2020 URL: https://tinyurl.com/r7w9key (Accessed: 2020-02-12).

10. Centers for Disease Control and Prevention. 2019. Update and interim guidelines on outbreak of 2019 Novel coronavirus (2019-nCoV) URL: https://emergency.cdc.gov/han/han00427.asp (Accessed: 2020-02-12).

11. Nashwan, A.J., Abujaber, A.A., Mohamed, A.S., Villar, R.C. and Al-Jabry, M.M. (2021). "Nurses' Willingness to Work with COVID-19 Patients: The Role of Knowledge and Attitude". Nurs Open. 8, 695–701. https://doi.org/10.1002/nop2.674

12. Nemati M., Ebrahimi B., Nemati F. (2020). "Assessment of Iranian Nurses' Knowledge and Anxiety Toward COVID-19 During the Current Outbreak in Iran". Archives of Clinical Infectious Diseases, 15, (COVID-19), 1–5. http://dx.doi.org/10.5812/archcid.102848.

13. Huynh, G., Nguyen, T.N., Tran, V.K., Vo, V.T. and Pham, L.A. (2020). "Knowledge and attitude toward COVID-19 among healthcare workers at District 2 Hospital, Ho Chi Minh City". Asian Pac J Trop Med, 13, 260-5.

14. Zhang, M., Zhou, M., Tang, F., Wang, Y., Nie, H., Zhang, L. and You, G. (2020) "Knowledge, attitude and practice regarding COVID-19 among health care workers in Henan, China". J Hosp Infect 105(20), 183-187. https://doi.org/10.1016/j. jhin.2020.04.012

15. Semerci, R., Akdeniz Kudubes, A. and Çetin Eşref, F. (2021). "Assessment of Turkish Oncology Nurses' Knowledge Regarding COVID-19 During The Current Outbreak in Turkey". Supportive Care in Cancer, 29, 1999–2006.

16. Bhattarai, A. and Karki, B. (2020). "Covid-19 Pandemic and Mental Health Issues". Journal of Lumbini Medical College, 8(1), 181-182. doi:10.22502/jlmc.v8i1.383

YOĞUN BAKIM ÜNİTESİNDE COVID-19 HASTALARINA BAKIM VEREN HEMŞİRELERİN İŞ YÜKÜNÜN İNCELENMESİ

Tuba YILMAZER[1]

Hilal TÜZER[2]

Gülçin GÜLEŞEN[3]

1 Doç.Dr. Tuba YILMAZER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, tyilmazer@aybu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-4052-8753

2 Doç.Dr. Hilal TÜZER, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, hilaltuzer@aybu.edu.tr, Orcid No: 0000-0002-9929-3688

3 Gülçin GÜLEŞEN, Ankara Etlik Şehir Hastanesi, g.gulesen@hotmail.com, Orcid No: 0000-0003-2325-7733.

GİRİŞ

Mart 2020'den bu yana dünya SARS-COV-2 virüsünün neden olduğu COVID-19 pandemisiyle karşı karşıyadır (1, 2). COVID-19 pandemisi tüm dünyada yüzbinlerce kişinin ölüme neden olarak insan yaşamını tehdit etmeye devam etmektedir. Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, tüm Dünya'da 267 milyonun üzerinde kişide COVID-19 tanısı konulmuştur ve 5 milyonun üzerinde kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır (3). 11 Mart 2020'de ilk resmi vakanın kaydedilmesinin ardından virüs hızla yayılmış ve ülkemizi de etkisi altına almıştır (4).

İleri yaş, eşlik eden kronik hastalıklar, immün sistemin zayıf olması hastalığın prognozunun ağırlaşmasına neden olmaktadır (5, 6). Prognozunun ağırlaşmasıyla birlikte Akut Solunum Yetmezliği Sendromu (ARDS) veya çoklu organ yetmezliği ile COVID-19 tanılı hastaların %5-16'sı yoğun bakımda tedavi edilmektedir (Kıraner ve ark 2020). Bu süreçte yoğun bakım hemşireleri COVID-19 tanılı hastaların 24 saat izlenmesini ve tedavisini sağlayarak önemli bir rol üstlenmektedir (8, 9). Yoğun bakım hemşireleri COVID-19 hastalarının bakımını ve tedavisini yaparken mesleki bilgi ve becerilerini en üst düzeyde uygulamalıdır (9).

COVID-19 pandemisi yoğun bakıma kabul edilen hasta sayısında artışa neden olarak hemşirelerin iş yükünü artırmıştır (10). Margadant ve ark. (2020), yoğun bakım hemşiresinin iş yükünün önemli olduğunu vurgulamış, artan hemşirelik aktiviteleri puanının artan hastane mortalitesi ile ilişkilendirildiğini belirtmiştir (11). Ayrıca pandemi sürecinde yoğun bakım hemşireleri karmaşık bakım talebi olan yeni hasta popülasyonuyla karşı karşıya kalmış, mevcut yataklar ağırlıklı olarak acil tıp ve cerrahi yatışlar için kullanılmıştır. Bu durum da yoğun bakım hemşirelerinin potansiyel olarak iş yükünü artırmıştır (10). Literatür incelendiğinde İtalya ve Belçika'da yoğun bakım ünitelerinde hemşirelik aktiviteleri skoru ile değerlendirilen hemşirelik iş yükünün COVID-19 hastalarında daha yüksek olduğu belirlenmiştir (1, 12). Ülkemizde ise yoğun bakım ünitesinde COVID-19 hastalarına bakım veren hemşirelerin iş yükünü ve aktivitelerini inceleyen çalışmaya henüz rastlanmamıştır. Araştırma yoğun bakım ünitesinde COVID-19 hastalarına bakım veren hemşirelerin iş yükünün ve aktivitelerinin incelenmesi amacına yönelik tanımlayıcı ve prospektif tipte gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Araştırmanın evrenini 01-31 Mayıs 2021 tarihleri arasında bir Devlet Hastanesi'nin genel ve koroner yoğun bakım ünitelerinde çalışan hemşireler ve bu tarihler arasında yatan hastalar oluşturmuştur. Bu hastanenin 22 yataklı genel yoğun bakım ünitesi ve 8 yataklı koroner yoğun bakım ünitesi bulun-

KAYNAKLAR

1. Bruyneel A, Gallani M, Tack J, d'Hondt A, Canipel S, FranckS, Reper P, Pirson M. Impact of COVID-19 on nursing time in intensive care units in Belgium. Intensive & Critical Care Nursing. 2021;62:1-6.
2. Cucinotta D, Vanelli M. WHO Declares COVID-19 a Pandemic. Acta Bio Medica Atenei Parmensis. 2020;91:157–160. https://doi.org/10.23750/abm. v91i1.9397.
3. WHO. https://covid19.who.int/ ERİŞİM TARİHİ.10.12.2021
4. Yorulmaz M, Kiraç R, Aydoğdu A. Evaluation of the size of economic measures against COVID-19: the case of the Usa, Germany, England, Italy and Turkey. IAAOJ. Health Sciences. 2021;7(1):161-175.
5. Bahar A, Buldak Cİ. Yoğun bakımda COVID-19 tanılı hastanın hemşirelik yönetimi. YIU Saglik Bil Derg. 2020;1:78−84
6. Wang D, Hu B, Hu C, Zhu F, Liu X, Zhang J, Wang B, Xiang H, Cheng Z, Xiong Y, Zhao Y, Li Y, Wang X, Peng Z. Clinical characteristics of 138 hospitalized patients with 2019 novel coronavirus-infected pneumonia in Wuhan, China. *JAMA*. 2020;323(11):1061-1069. doi:10.1001/jama.2020.1585
7. Kıraner E, Terzi B, Türkmen E, Kebapçı A, Bozkurt G. Türk yoğun bakım hemşirelerinin COVID-19 salgınındaki deneyimleri. HEAD. 2020;17(3):284-6.
8. Lakanmaa, R.-L., Suominen, T., Ritmala-Castrén, M., Vahlberg, T., & Leino-Kilpi, H. (2015). Basic competence of intensive care unit nurses: Cross-sectional survey study. BioMed Research International. 2015;1–12. https://doi.org/10.1155/2015/536724
9. Zhu Y, Chen T, Wang J, Wang M, Johnson RE, Jin Y. How Critical Activities Within COVID-19 Intensive Care Units Increase Nurses' Daily Occupational Calling. Journal of Applied Psychology. 2021;106(1):4–14
10. Hoogendoorn ME, Brinkman S, Bosman RJ, Haringman J, de Keizer NF, Spijkstra JJ. The impact of COVID-19 on nursing workload and planning of nursing staff on the Intensive Care: A prospective descriptive multicenter study. International Journal of Nursing Studies. 2021;121:1-8.
11. Margadant C, Hoogendorn M, Bosman RJ. Spijkstra JJ, Brinkman S, de Keizer NF. Validation of the nursing activity score (NAS) using time-and-motion techniques in Dutch intensive care units. Netherlands Journal of Critical Care. 2021;29(1):1-17.
12. Lucchini A, Giani M, Elli S, Villa L, Rona R, Foti G. Nursing Activities Score is increased in COVID-19 patients. Letter to the Editor / Intensive & Critical Care Nursing. 2020;59:1-2.

13. Turgut T. Çalışmaya tutkunluk: iş yükü, esnek çalışma saatleri, yönetici desteği ve iş-aile çatışması ile ilişkileri. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. 2011;25:3-4.

14. Miranda DR, Nap R, de Rijk A, Schaufeli W, Lapichino G, Grp TW. Nursing activities score. Crit Care Med. 2003;31(2):374-82.

15. Avcı A. Cerrahi Yoğun Bakım Ünitelerinde Hemşirelik İş Yükü Algısı ve İş Yükünün İncelenmesi (Doktora tezi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü), 2019.

16. Knaus WA, Draper EA, Wagner DP, Zimmerman JE. Apache II a Severity of Disease Classification System. Crit Care Med. 1985;13(10):818-29.

17. Karabıyık L. Yoğun bakımda skorlama sistemleri. Yoğun Bakım Dergisi. 2010;9(3):129-43.

18. Kiekkas P, Brokalaki H, Manolis E, Samios A, Skartsani C, Baltopoulos G. Patient severity as an indicator of nursing workload in the intensive care unit. Nurs Crit Care. 2007;12(1):34- 41.

19. Grasselli G, Zangrillo A, Zanella A, Antonelli M, Cabrini L, Castelli A, Cereda D, Coluccello A, Foti G, Fumagalli R, Iotti G, Latronico N, Lorini L, Merler S, Natalini G, Piatti A, Ranieri MV, Scandroglio AM, Storti E, Cecconi M, Pesenti A. Baseline characteristics and outcomes of 1591 patients infected with SARS-CoV-2 admitted to ICUs of the Lombardy Region, Italy. JAMA. 2020;323(16):1574. https://doi.org/10.1001/jama.2020.5394.

20. Arentz M, Yim E, Klaff L, Lokhandwala S, Riedo FX, Chong M, Lee M. Characteristics and outcomes of 21 critically ill patients with COVID-19 in Washington State. *JAMA*. 2020;323(16):1012-1014. doi:10.1001/jama.2020.4326

Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ÇOCUK HAKLARI VE ÇOCUĞA YÖNELİK ŞİDDETE DUYARLILIK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Edanur TAR BOLACALI[1]

Memiş BOLACALI[2]

1 Öğr. Gör. Edanur TAR BOLACALI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İlk ve Acil Yardım Programı, Kırşehir, Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-8821-8554. e-mail: edanurtar.1107@gmail.com

2 Doç. Dr. Memiş BOLACALI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Biyoistatistik ve Tıp Bilişimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-4196-2359. e-mail: bolacali@gmail.com

GİRİŞ

Tarihsel süreçte çocuk haklarının hayata geçirilmesi giderek iyileşmesine rağmen dünyanın farklı birçok coğrafyasında bu konunun yeteri kadar önemsenmediği ve ele alınmadığı bilinmektedir. Hart (1991), batı dünyasında çocukların statüsü ve haklarında üç önemli gelişmeye işaret etmektedir: **(i) Çocukların ebeveynlerinin eşyaları statüsünden insan statüsüne geçiş:** On altıncı yüzyıldan önce çocuklar "küçük yetişkinler" olarak görülmekte, çeşitli sorumluluklar üstlenmekte ve anlamlı işlerde yer almaktadır. Yedi yaş ve üzeri küçük çocukların çiftliklerde ya da evlerde yetişkinlerle omuz omuza çalışarak hatırı sayılır bir ekonomik kazanç sağlamalarının yaygın bir uygulama olduğu bilinmektedir (Flekkøy & Kaufman, 1997). Ebeveynlerin çocukları üzerinde sınırsız bir güce sahip olma düşünceleri; çocukların istismarına, köleleştirmeye ve fiziksel ya da duygusal ihmal de dahil olmak üzere çocukların kötü muameleye maruz kalmalarına neden olmaktadır (Hart, 1991). Bu zorlu koşullar, küçük çocuklar ve bebekler arasındaki yüksek ölüm oranlarında kendini göstermiş, onları toplum için daha da şeffaf, değiştirilebilir ve kimlikten yoksun hale getirmiştir (Alaimo, 2002). Bu koşullarda yetişmek genellikle şiddete eğilimli yetişkinlerin ortaya çıkmasına neden olmuş, böylece bir sonraki nesilde zorluklar tekrarlanmış ve çocukların düşük sosyal statüsü süregelmiştir (Stone, 1977). **(ii) Değersiz bir varlıktan korunmaya değer bir nesneye geçiş:** On sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, bir sınıf olarak çocuklar ve yetişkinler arasındaki ayrımın şekillenmeye başlamasıyla birlikte, çocuklar için gidişat değişmeye başlamıştır. Bu "çocuk kurtarma" dönemi, çocukları korunmaya muhtaç özel bir hassas sınıf olarak görmüştür (Hart, 1991). Rousseau'nun Emile ve Locke'un Some Thoughts Concerning Education adlı eserleri, o dönemde ortaya çıkan "çocuk merkezli eğitimin" temeli olarak kabul edilmektedir (Archard, 2015). Her iki filozof da eylemlerinden sorumlu, egemen varlıklar olan yetişkinler ile savunmasız, masum, saf ve korunmaya, rehberliğe ve bakıma muhtaç olarak algılanan çocuklar arasındaki ayrımın netleşmesine yardımcı olmuştur (Cox, 1996). Bu değişim aynı zamanda göç, kentleşme ve sanayileşme gibi makro koşulların çocuklar üzerinde yarattığı zararlı sonuçlara ilişkin artan kamuoyu farkındalığı ile ilişkilendirilebilir (Hart, 1991; Perera, 2014). Sanayi devriminin başlarında çocuklar atölyelerde, madenlerde, fabrikalarda ve diğer tehlikeli çalışma ortamlarında ucuz işgücü olarak kullanılmış, bu da sağlık ve refahlarında keskin bir bozulmaya neden olmuştur (Alaimo, 2002). Bu koşullar, çocukların sağlık ve refahını hedefleyen çeşitli çabalar için bir katalizör görevi görmüştür (Hart, 1991). Çocuk işçiliği reform hareketi, çocukların okullaşmasını savunmuş ve önce çocuk işçiliğini düzenlemek sonra da ortadan kaldırmak amacıyla çocuk işçiliğine karşı tavır almış, çocukluğun sosyal anlamı, ebeveyn rolleri ve çocuğun toplumdaki

KAYNAKLAR

Aber, J.L. (1997). Measuring Child Poverty For Use in Comparative Policy Analysis. In A. Ben-Arieh, & H. Wintersberger (Eds.), Monitoring and measuring the state of children: Beyond survival (pp. 193-208). (Eurosocial Report, 62). European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Akbulut Ö.F. & Aksoy G. (2017, October). PDR ve Özel Eğitim Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. In Internatinal Children's Rıghts Congress (CRC) (p. 562).

Akgül, H. (2022). X, Y ve Z Kuşağı Bireylerinin Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. International Journal of Educational Spectrum, 4(1), 31-42.

Annan K. (2006). Report of The İndependent Expert For The United Nations Study on Violence Against Children. August 29, 2006. ISBN-10 92-95057-51-1 Available at: https://digitallibrary.un.org/record/587334/files/World_Report_on_Violence_against_Children.PDF?ln=en Erişim Tarihi: 20.12.2023.

Apaydin Cirik, V., Bulut, E., & Aksoy, B. (2023). Knowledge, Attitudes, Views and Experiences of Fathers Toward Child Sexual Abuse: A Mixed-Method Study. Child Abuse Review, e2824.

Archard, D. (2015). Children: Rights and childhood. Third Edition, ISBN: 978-0-415-72485-2, USA.

Bardy, M. (2000). The three P's of children's rights: Provision, protection and participation, CYC-Online. www.cyc-net.org/cyc-online/cycol-0500-threepees.html. Erişim tarihi: 15.10.2022.

Ben-Arieh, A., & Kosher, H. (2014). Youth/adolescent rights. In A.C. Michalos (Ed.), Encyclopedia of quality of life and well-being research (pp. 7303–7309). Dordrecht, Netherlands: Springer.

BM Turkiye, 2023. Birleşmiş Milletler Türkiye, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, https://turkiye.un.org/tr/sdgs/16 Erişim tarihi: 20.12.2023.

Cohen, C. P. (2002). United Nations Convention on the Rights of the Child: Developing international norms to create a new world for children. In K. Alaimo, and B. Klug (Eds.), Children as equals: Exploring the rights of the child (pp. 49–72) New York: University Press of America.

Cox, R. (1996). Shaping childhood: Themes of uncertainty in the history of adult-child relationships. London: Routledge, ISBN: 0-203-21592-3, USA.

Çakmak, C., Çapar, H., Konca, M., & Korku, C. (2017). Bir Halk Sağlığı Sorunu Olarak Çocuklara Yönelik Şiddet: Gazete Haberleri Üzerinden Bir Araştırma. Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(13), 85-101.

Dağlı T. (2015). Çocuğa Yönelik Şiddet ve Çocuğun Korunması, Altan Matbaası, Çocuk Koruma Merkezlerini Destekleme Derneği (ÇOKMED), Birinci Baskı, Mart 2015, İstanbul.

Doek, J.E. (2008). Independent Human Rights Institutions for Children. https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/iwp_2008_06.pdf Erişim Tarihi: 20.12.2023

Ergin, A., Akbay, B., & Gündoğan, R.M. (2020). Bir Tıp Fakültesi'nde İnternlerin ve Araştırma Görevlisi Hekimlerin Çocuk Hakları Konusundaki Bilgi, Tutum ve Davranışları. Pamukkale Tıp Dergisi, 13(2), 303-310.

Erkut, Z., Saygın, B., Afşar, N., & Yıldız, S. (2022). Hemşirelik Fakültesi Son Sınıf Öğrencilerinin Çocuk Haklarına İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi. 2022;5(2):61-7.

Flekkøy, M.G., & Kaufman, N.H. (1997). The participation rights of the child: Rights and responsibilities in family and society (No. 4). London: Jessica Kingsley, ISBN: 1-85302-489-9, England

Gemiksiz, M., Tozoğlu, E., & Dursun, M. (2019). Öğretmen Adaylarının Çocuğa Yönelik Şiddet Duyarlık Düzeylerinin Farklı Değişkenler Açısından Araştırılması. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi; 12(6), 796-801.

Hart, S.N. (1991). From Property to Person Status: Historical Perspective on Children's Rights. American Psychologist, 46(1), 53–59.

Jud, A., Pfeiffer, E., & Jarczok, M. (2020). Epidemiology of Violence Against Children in Migration: A Systematic Literature Review. Child abuse & neglect, 108, 104634.

Karaman Kepenekci, Y. (2006). A Study of University Students' Attitudes Towards Children's Rights in Turkey. The International Journal of Children's Rights, 14(3), 307-318.

Koca, B., Bektaş, M., & Çağan, Ö. (2019). Determining The Sensitivity of University Students to Violence Toward Children. Perspectives in psychiatric care, 55(4), 767-772.

Kula, S.S., & Akbulut, Ö.F. (2020). Öğretmen Adaylarının Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Duyarlıkları İle Empatik Eğilimleri Arasındaki İlişki. Trakya Eğitim Dergisi, 10(3), 917-932.

Leblebici H & Çeliköz N. (2017). Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına Yönelik Tutumları. International Journal of Social Sciences and Education Research.;3(1):307-18.

Meral, İ. (2021). Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Çocuğa Yönelik Şiddete İlişkin Duyarlıklarının Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Ana Bilim Dalı, Hemşirelik Bilim Dalı, İstanbul.

Oberg, C., Nathawad, R., Raman, S., & Goldhagen, J. (2021). Violence Against Children: Recognition, Rights, Responses. Pediatric Clinics, 68(2), 357-369.

Özyürek, A. (2017). Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık Ölçeği Geliştirme Çalışması. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2), 462-472.

Özyürek, A., Kürtüncü, M., Sezgin, E., Kurt, A. (2020). Üniversite Öğrencilerinde Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlık ile Sorumluluk Duygusu ve Davranışı Arasındaki İlişki. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 13(1), 19-24.

Özyürek, A., Sezgin, E., & Kürtüncü, M. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Temel Empati Becerileri ve Çocuğa Yönelik Şiddete Duyarlıkları Arasındaki İlişki. In International Children's Rights Congress (CRC) (Vol. 3, p. 50).

Perera, F. (2014). Science As an Early Driver of Policy: Child Labor Reform in The Early Progressive Era, 1870–1900. American Journal of Public Health,104(10), 1862–1871.

Pilatin, G., & Ahmetoğlu, E. (2020). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi. Ondokuz Mayis University Journal of Education Faculty, 39(3 100. Yıl Eğitim Sempozyumu Özel Sayı), 117-136.

Raman, S., Muhammad, T., Goldhagen, J., Gerbaka, B., Spencer, N. J., Bhutta, Z. A., ... & D'Annunzio, D. (2018). Ending Violence Against Children: A Call to Action. The Lancet Child & Adolescent Health, 2(5), 312-313.

RG, (1995). Resmi Gazete. 27.01.1995 tarihli ve 22184 nolu Resmi Gazete. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22184.pdf. Erişim Tarihi: 20.12.2023.

Stone, L. (1977). The family, sex, and marriage in England 1500–1800. New York: Harper & Row.

Tar, E., Çetintaş, B., & Atik, D. (2022). COVID-19 Pandemi Sürecinde Çocuk İstismarı. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 11(1), 371-378.

Troope, S. (1996). The Convention on The Right of The Child: Implications For Canada. In M. Freeman (Ed.), Children's rights. Aldershot, UK: Dartmouth.

Ulukaya, Ü., & Ezer, F. (2020). Çocuk Haklarına Yönelik Tutumun Belirlenmesi: Nicel Bir Araştırma. Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(37), 48-58.

WHO, 2023. World Health Organization, Global Campaign for Violence Prevention, Violence Prevention Alliance, https://www.who.int/groups/violence-prevention-alliance/approach, Erişim Tarihi: 20.12.2023.

Yıldız, İ., & Evcili, F. (2020). Hemşirelik ve Çocuk Gelişimi Bölümü Öğrencilerinin Çocuğa Yönelik Şiddete Karşı Duyarlılıklarının Değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri Journal of Forensic Medicine & Forensic Sciences, 17(3); 232-7.

Z KUŞAĞI ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI VE KADINA YÖNELİK ŞİDDETE İLİŞKİN TUTUMLARININ İNCELENMESİ

Edanur TAR BOLACALI[1]

Memiş BOLACALI[2]

1 Öğr. Gör. Edanur TAR BOLACALI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, İlk ve Acil Yardım Programı, Kırşehir, Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-8821-8554. e-mail: edanurtar.1107@gmail.com

2 Doç. Dr. Memiş BOLACALI, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Temel Tıp Bilimleri Bölümü, Biyoistatistik ve Tıp Bilişimi Anabilim Dalı, Kırşehir, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-4196-2359. e-mail: bolacali@gmail.com

GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet, kökleri toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayanan "fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik" olarak çeşitlenen oldukça önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dünya genelinde kadınların yaklaşık 3'te 1'i (%35) yaşamları boyunca partnerleri veya herhangi bir fail tarafından fiziksel ve/veya cinsel şiddete maruz kalmıştır. Kadına yönelik şiddetin en yaygın şekli yakın partner şiddetidir ve bir ilişki içinde olan kadınların %30'u partnerleri tarafından bir tür fiziksel veya cinsel şiddete maruz kaldıklarını bildirmektedir (WHO, 2019). Kadına yönelik şiddetin risk etmenlerinin ise sosyoekonomik etmenler, sosyal destek eksikliği, kültürel etmenler, namus cinayetleri, çocukluk döneminde aile içi şiddete maruz kalma veya tanık olma, biyolojik etmenler ve kadının şiddet algısı gibi faktörler olduğu görülmektedir (Güler & Erbil, 2022). Şiddet kadınlara yalnızca karşı cinsi tarafından uygulanmakla sınırlı kalmamakta maalesef ki hem cinsleri tarafından da rekabet, kendi varlıklarını konumlandırma çabaları, aile içindeki kadınların birbirinin namusunu kollaması gibi gerekçelere dayandırılarak uygulanabilmektedir. Bu nedenle kadına yönelik şiddet ile mücadele noktasında yalnızca kadın- erkek ilişkilerine odaklanmanın ötesinde diğer mekanizmalarında değerlendirilmesi oldukça önemlidir (Güler & Erbil, 2022). Şiddet kadınlar üzerinde; sağlık hizmeti kullanımında artış, fiziksel, psikolojik sıkıntılar, iş verimliliğinde ve yaşam kalitesinde düşüş gibi kısa vadeli, sosyal izolasyon, intihar ve çocuklarının eğitimi ve sağlığının olumsuz etkilenimi gibi uzun vadeli sonuçlara yol açmaktadır (Raj, 2019; Sanz-Barbero ve ark., 2019).

Kadına yönelik şiddetin kadın sağlığı üzerindeki kısa ve uzun vadedeki etkileri dikkate alındığında önleme ve mücadelenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH), toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadınların güçlendirilmesi için kadına yönelik şiddetin ele alınmasının önemini kabul etmektedir (SKH5.2 "İnsan ticareti ve cinsel ve diğer sömürü türleri de dâhil olmak üzere, kamusal ve özel alanda kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü şiddeti ortadan kaldırmaktır.") "Cinsiyet", kadın ve erkeklerin doğuştan gelen biyolojik özellikleri olması iken "toplumsal cinsiyet" toplumun kadın ve erkek olmaları nedeniyle bireylere yüklediği anlamlar şeklinde tanımlanabilir. Kadının eve, çocuklara, ev işlerine bakmakla yükümlü olması ve duygusal özellikler taşıması; erkeğin ise güçlü olması, evini geçindirmesi ve duygularını göstermemesi gibi durumlar "toplumsal cinsiyet algısına" örnek olarak verilebilir. Toplumsal cinsiyet algısını oluşturan bu kalıplapmış ifadeler erkek ve kadının nasıl davranması gerektiğini gösterebilmekte ve kadınlar tarafından bunlar dışında farklı bir davranış sergilenmesi şiddeti hak etme nedeni olarak görülebilmektedir. Toplumsal cinsiyet algısının kadına yönelik şiddet üzerinde etkili olan önemli bir kavram olduğunu vurgulayan

KAYNAKLAR

Akgül, H. (2022). X, Y ve Z kuşağı bireylerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlarının incelenmesi. International Journal of Educational Spectrum, 4(1), 31-42.

Altınova, H.H., & Duyan, V. (2013). Toplumsal Cinsiyet Algısı Ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 24(2): 9-22.

Altuntaş, O., Altınova, H.H. (2015). Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Sosyo-Ekonomik Değişkenler Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi, Journal of Turkish Studies; 10 (6):83- 100.

Anderson, V.N., Simpson-Taylor, D., & Herrmann, D.J. (2004). Gender, age, and rape-supportive rules. Sex Roles, 50, 77-90.

Basar, F., Demircı, N., Cicek, S., & Saglam, H.Y. (2019). Attitudes toward violence against women and the factors that affect them in Kutahya, Turkey. African journal of reproductive health, 23(1), 16-26.

Bükecik, E., & Özkan, B. (2018). Kadına Yönelik Şiddet: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinin Kadın Sağlığına Etkisi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 3(2), 33-37.

Cao, J., Lee, C. Y., Liu, X., & Gonzalez-Guarda, R. M. (2023). Risk and protective factors associated with intimate partner violence against Chinese women: a systematic review. Trauma, Violence, & Abuse, 24(2), 407-419.

Çıtak G., Kartal b. & Çaylak Altun E (2023). Üniversite Öğrencilerinin Kadına Şiddete Yönelik Tutumları ve İlişkili Faktörler. MEYAD Academy Journal. 4(2):95-110.

Dağlar, G., Bilgic, D., & Demirel, G. (2017). Ebelik ve Hemşirelik Öğrencilerinin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi, 10(4), 220-228.

Delibaş, L., Polat, F., Bilir, İ., Ekren, A., & Çelikli, S. (2020). Eğitimli Gençlerin Benlik Saygısı ile Kadına Yönelik Şiddete Karşı Tutumları Arasındaki İlişki. Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi Ve Folklorik Tıp Dergisi, 10(2), 222-230.

Demir, D. (2019). Kadına Yönelik Şiddet ve Toplumsal Cinsiyet: Evli Kadın ve Erkeklerde Algı, Tutum ve Yaşantıların İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniveritesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Çanakkale.

Demirkoparan, B., & Beydağ, K.D. (2023). Hemşirelerin Toplumsal Cinsiyet Algısı ile Lezbiyen ve Geylere Yönelik Tutumlarının İlişkisi. Sağlık ve Toplum, 33 (1) 102-114

Esen, E., Soylu, Y., Siyez, D.M., & Demirgürz, G. (2017). Üniversite Öğrencilerinde Toplumsal Cinsiyet Algısının Toplumsal Cinsiyet Rolü ve Cinsiyet Değişkenlerine Göre İncelenmesi. E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi, 8(1), 46-63.

Flood, M., & Pease, B. (2009). Factors influencing attitudes to violence against women. Trauma, violence, & abuse, 10(2), 125-142.

García-Moreno, C., Zimmerman, C., Morris-Gehring, A., Heise, L., Amin, A., Abrahams, N., ... & Watts, C. (2015). Addressing Violence Against Women: A Call to Action. The Lancet, 385(9978), 1685-1695.

Gençtürk, Z. (2023). Üniversite Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algısının Kadınların Çalışmasına Yönelik Tutumları Üzerindeki Etkisi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi, 7(2), 256-278.

Gönenç, İ.M., Topuz, Ş., Sezer, N.Y., Yılmaz, S., & Duman, N.B. (2018). Toplumsal Cinsiyet Dersinin Toplumsal Cinsiyet Algısına Etkisi. Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 7(1), 22-29

Güler, E., & Erbil, N. (2022). Kadına Yönelik Şiddet, Cinsel Şiddet ve Hemşirenin Sorumlulukları. Androloji Bülteni (Andrology Bullettin), 24(3), 204−213

Hançer Tok, H., & Mayda, A.S. (2021). Hemşirelerin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi. Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 11(3), 290-297.

Kanbay, Y., Aslan, Ö., Işık, E., & Tektaş, P. (2017). ISKEBE Kadına Yönelik Şiddet Tutum Ölceği (ISKEBE Tutum Ölceği) Geliştirme Çalışması. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 18(5), 453-460.

Kılınç, N.Ö., & Türkoğlu, N. (2023). Hemşirelik Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının Belirlenmesi. Atatürk Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi, 5(1), 10-15.

Lotfi, S., Özkan, A.O., Babacan, M., & Akduman, Ö. (2022). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algılarının ve Flört Şiddeti Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Bağlamında İncelenmesi. Toplum Ve Sosyal Hizmet, 33(2), 463-482.

Moore, A.R. (2008). Types of violence against women and factors influencing intimate partner violence in Togo (West Africa). Journal of family violence, 23, 777-783.

Onurluer, E. (2020). Sınıf öğretmeni adaylarının toplumsal cinsiyet algılarının incelenmesi Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Temel Eğitim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Öyekçin, D.G., Yetim, D., & Şahin, E.M. (2012). Psychosocial Factors Affecting Various Types of Intimate Partner Violence Against Women. Turkish Journal of Psychiatry. 23(2):1–7

Özpulat, F. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Şiddet Eğilimleri ile Toplumsal Cinsiyet Algıları Arasındaki İlişki. Başkent Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi-BÜSBİD, 2(2); 151-161.

Öztürk, A., Aslan, S., & Yaşar, B.N. (2023). Bir Kamu Üniversitesinde Çalışan Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısının Belirlenmesi. The Journal of Academic Social Science, 11(136), 168-178.

Raj, A. (2019). Public Health Impact of Marital Violence Against Women in India. The Indian journal of medical research, 150(6), 525-531.

Sabancıoğulları, S., Yılmaz, F.T., Ar, E., & Çakmaktepe, G. (2016). Hemşirelik Öğrencilerinin Kadına Yönelik Şiddete ve Şiddette Mesleki Role İlişkin Tutumları, Benlik Saygıları ve Etkileyen Faktörler. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2016; 13(1): 35-43.

Sanz-Barbero, B., Barón, N., & Vives-Cases, C. (2019). Prevalence, Associated Factors and Health Impact of Intimate Partner Violence Against Women in Different Life Stages. PLoS one, 14(10), e0221049.

Stickley, A., Kislitsyna, O., Timofeeva, I., & Vågerö, D. (2008). Attitudes Toward Intimate Partner Violence Against Women in Moscow, Russia. Journal of Family Violence, 23, 447-456.

Şahin, E., Yeşilçınar, İ., & Geriş, R. (2019). Ebelik Öğrencilerinin Kadına Yönelik Şiddete İlişkin Tutumları ve Etkileyen Faktörler. Life Sciences, 14(4), 84-93.

Taşcı Ş. & Batmaz O. (2023). X, Y, Z Kuşağının Toplumsal Cinsiyet Algılarının İncelenmesi, Akademisyen Kitabevi A.Ş., Kitap Adı: Güncel Eğitim Bilimleri Araştırmaları VII, Editör: Doğanay, A., Kutlu, O.; pp: 101 -110 ISBN:9786253991388.

Uçtu, A.K., & Karahan, N. (2016). Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Cinsiyet Rolleri, Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Şiddet Eğilimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 5(8), 2882-2905.

Uygur, G. (2016). Kadına Yönelik Şiddeti Önlemede Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Önemi. Dini Araştırmalar, 19(49), 209-227.

Ünal Aslan, K. S., & Tar, E. (2021). Analysis of Mental Disorders and Social Media Addiction of Adolescent Nursing Students on The Basis of Gender. Journal of Basic and Clinical Health Sciences, 5(2), 73-82. https://doi.org/10.30621/jbachs.901840

World Health Organization. (2019). Violence Against Women: Intimate Partner and Sexual Violence Against Women: Evidence Brief (No. WHO/RHR/19.16). World Health Organization. https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/329889/WHO-RHR-19.16-eng.pdf Erişim Tarihi: 15.12.2023.

Yanıkkerem, E., & Esmeray, N. (2023). Hemşirelik Öğrencilerinin Kadına Yönelik Şiddet Hakkında Tutumlarının İncelenmesi. Ordu Üniversitesi Hemşirelik Çalışmaları Dergisi, 6(2), 416-426.

Yavuzyiğit, Y.K. (2023). Sağlık çalışanlarının kadına yönelik şiddete ilişkin tutumlarının belirlenmesi (Sultanbeyli örneği), Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı, Yüksek lisans Tezi.

Zeybek, V., Baltacı, A.S., &, Acar, K. (2022). Attitudes of Forensic Cases Towards Violence Against Women and Affecting Factors. Genel Tıp Dergisi, 32(6), 699-703.

PROBİYOTİK FERMENTE SÜT ÜRETİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

Arş. Gör. Gamze TURKAL[1]

Doç. Dr. A. Ezgi TELLİ[2]

Doç. Dr. Yusuf BİÇER [3]

1 Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID:

0000-0003-4796-5961

2 Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID:

0000-0001-8899-4537

3 Selçuk Üniversitesi Veteriner Fakültesi, Besin Hijyeni ve Teknolojisi Bölümü, ORCID ID:

0000-0001-7549-8323

ÖZET

Probiyotik fermente süt, çoğunlukla canlı mikroorganizmalar içeren substrat olarak sütün kullanıldığı uygun mikrobiyal gelişim ile üretilen bir üründür. Fermente süt dünya çapında binlerce yıldır tüketilmekte olup probiyotiklerin ilavesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Substrat seçimi inek, manda, keçi, koyun, yak, at, deve vb. sütlerini içermektedir. Çeşitli substratların kendine özgü özellikleri olup kefir, kımız vb. gibi tipik geleneksel ürünler bunlardan yapılmaktadır. Probiyotikler çok çeşitli mikroorganizma türlerini içermekle birlikte yaygın olarak kullanılan cinsler *Lactobacillus* ve *Bifidobacterium* içermektedir. Probiyotik ilaveli ürünlerin üretiminde öncelikli olarak kullanılan yöntem, substratı geleneksel fermantasyon kültürü ile fermente ederek starter kültüre inoküle etmektir. Diğer yöntemler arasında substratın doğrudan fermente edilmesi veya ürüne geri eklenmesi yer almaktadır.

Probiyotik fermente sütün temel işleme yöntemi geleneksel fermente süte benzemektedir. Probiyotiklerin fermente süt ürününe dahil edilmesi her probiyotiğin özel inkübasyon gereksinimi nedeniyle farklılık arz etmektedir. Yaygın olarak kullanılan katkı maddeleri arasında tatlandırıcı, kıvam arttırıcı ve prebiyotikler yer almaktadır. Bu derleme ile oda sıcaklığında fermente süt, probiyotik fermente süt içeceği gibi bazı yeni ve popüler fermente süt ürünleri ile bunların üretim yöntemleri kısaca anlatılmıştır.

Anahtar kelimeler: Prebiyotikler, Probiyotikler, Probiyotik fermente süt

1. GİRİŞ

Fermente süt, uygun mikrobiyal gelişim ve/veya sütün enzimatik dönüşümleri yoluyla üretilen bir süt ürünüdür (Marco ve ark 2021). Probiyotik fermente süt ise geleneksel fermente sütten elde edilen bir ürün olarak tanımlanmaktadır (Ma ve ark 2023). Probiyotik fermente sütün canlı probiyotik mikroorganizmaları belirli bir sayıda içermesi gerektiği kabul edilmektedir (Sanchez ve ark 2009). Bununla birlikte, parabiyotikler ve postbiyotiklerle ilgili son araştırmalar, probiyotiklerin canlılığının önem kazandığı ürünlerin kapsamını genişletmiştir (Salminen ve ark 2021).

Probiyotiklerin sağlık üzerine yararlı etkileri olduğu yıllardır bilinmektedir (Ozen ve Dinleyici 2015). 1857 yılında Pasteur, laktik asit bakterilerini (LAB) yoğurt fermantasyonundaki rolleri nedeniyle keşfetmiştir. 1908 yılında Elie Metchnikov, probiyotik kelimesinin henüz önerilmediği "The prolongation of life: optimistic studies" adlı kitabında probiyotiklerin sağlık üzerindeki etkilerini açıklamaya çalışmıştır (Tan ve Dee 2009, Ozen ve Dinleyici 2015). 1953 yılında Alman bilim adamı Werner Kollath "probiyotik" terimini önermiş ve daha sonra bu terim literatürde kullanılmaya

KAYNAKLAR

Anonim (2023). Yakult Manufacturing Process. Erişim adresi, https://yakult.com.sg/manufacturing-process/. Erişim tarihi, 23.10.2023.

Atallah, A. A., Ismail, E. A., Yehia, H. M., Elkhadragy, M. F., Aloufi, A. S., & Gemiel, D. G. (2022). Physicochemical, microbiological and microstructural characteristics of sucrose-free probiotic-frozen yogurt during storage. Foods, 11(8), 1099.

Başyiğit, G., Kuleaşan, H., & Karahan, A. G. (2006). Viability of human-derived probiotic lactobacilli in ice cream produced with sucrose and aspartame. Journal of Industrial Microbiology and Biotechnology, 33(9), 796-800.

Buchilina, A., & Aryana, K. (2021). Physicochemical and microbiological characteristics of camel milk yogurt as influenced by monk fruit sweetener. Journal of Dairy Science, 104(2), 1484-1493.

Costa, G. M., Paula, M. M., Barão, C. E., Klososki, S. J., Bonafé, E. G., Visentainer, J. V., ... & Pimentel, T. C. (2019). Yoghurt added with Lactobacillus casei and sweetened with natural sweeteners and/or prebiotics: Implications on quality parameters and probiotic survival. International Dairy Journal, 97, 139-148.

de Souza, W. F. C., de Castro, R. J. S., & Sato, H. H. (2022). Sequential optimization strategy for the immobilization of Erwinia sp. D12 cells and the production of isomaltulose with high stability and prebiotic potential. Bioprocess and Biosystems Engineering, 45(6), 999-1009.

dos Santos Filho, A. L., Freitas, H. V., Rodrigues, S., Abreu, V. K. G., de Oliveira Lemos, T., Gomes, W. F., ... & Pereira, A. L. F. (2019). Production and stability of probiotic cocoa juice with sucralose as sugar substitute during refrigerated storage. Lwt, 99, 371-378.

Du, X., & Myracle, A. D. (2018). Development and evaluation of kefir products made with aronia or elderberry juice: sensory and phytochemical characteristics. International Food Research Journal, 25(4).

Ebner, S., Smug, L. N., Kneifel, W., Salminen, S. J., & Sanders, M. E. (2014). Probiotics in dietary guidelines and clinical recommendations outside the European Union. World Journal of Gastroenterology: WJG, 20(43), 16095.

Esmerino, E. A., Cruz, A. G., Pereira, E. P. R., Rodrigues, J. B., Faria, J. A. F., & Bolini, H. M. A. (2013). The influence of sweeteners in probiotic Petit Suisse cheese in concentrations equivalent to that of sucrose. Journal of dairy science, 96(9), 5512-5521.

FAO/WHO, (2003). Codex Alimentarius International Food Standards For Fermented Milks. Erişim adresi, https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/sh-proxy/en/?lnk=1&url=https%253A%252F%252Fworkspace.fao.org%252Fsites%252Fcodex%252FStandards%252FCXS%2B243-2003%252FCXS_243e.pdf. Erişim tarihi, 25.10.2023.

Frakolaki, G., Kekes, T., Lympaki, F., Giannou, V., & Tzia, C. (2022). Use of encapsulated Bifidobacterium animalis subsp. lactis through extrusion or emulsification for the production of probiotic yogurt. Journal of Food Process Engineering, 45(7), e13792.

Heck, J. M. L., Van Valenberg, H. J. F., Dijkstra, J., & Van Hooijdonk, A. C. M. (2009). Seasonal variation in the Dutch bovine raw milk composition. Journal of dairy science, 92(10), 4745-4755.

Kailasapathy, K. (2006). Survival of free and encapsulated probiotic bacteria and their effect on the sensory properties of yoghurt. LWT-Food Science and Technology, 39(10), 1221-1227.

Kalicka, D., Znamirowska, A., Pawlos, M., Buniowska, M., & Szajnar, K. (2019). Physical and sensory characteristics and probiotic survival in ice cream sweetened with various polyols. International Journal of Dairy Technology, 72(3), 456-465.

Luz, C., Calpe, J., Quiles, J. M., Torrijos, R., Vento, M., Gormaz, M., ... & Meca, G. (2021). Probiotic characterization of Lactobacillus strains isolated from breast milk and employment for the elaboration of a fermented milk product. Journal of Functional Foods, 84, 104599.

Marco, M. L., Sanders, M. E., Gänzle, M., Arrieta, M. C., Cotter, P. D., De Vuyst, L., ... & Hutkins, R. (2021). The International Scientific Association for Probiotics and Prebiotics (ISAPP) consensus statement on fermented foods. Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology, 18(3), 196-208.

Ma, S., Vidanarachchi, J. K., & Ranadheera, C. S. (2023). Probiotic Fermented Milk. In: Probiotic Foods and Beverages Technologies and Protocols. Eds: da Cruz, A. G., Silva, M. C., Pimentel, T. C., Esmerino, E. A., & Verruck, S., USA: Humana Press, pp. 1-33.

Mohammadi, R., & Mortazavian, A. M. (2011). Technological aspects of prebiotics in probiotic fermented milks. Food Reviews International, 27(2), 192-212.

Mohammadi, R., Sohrabvandi, S., & Mohammad Mortazavian, A. (2012). The starter culture characteristics of probiotic microorganisms in fermented milks. Engineering in Life Sciences, 12(4), 399-409.

More, S. J., Clegg, T. A., Lynch, P. J., & O'Grady, L. (2013). The effect of somatic cell count data adjustment and interpretation, as outlined in European Union legislation, on herd eligibility to supply raw milk for processing of dairy products. Journal of dairy science, 96(6), 3671-3681.

Moslemi, M., Mazaheri Nezhad Fard, R., Hosseini, S. M., Homayouni-Rad, A., & Mortazavian, A. M. (2016). Incorporation of propionibacteria in fermented milks as a probiotic. Critical reviews in food science and nutrition, 56(8), 1290-1312.

Muñoz-Labrador, A., Lebrón-Aguilar, R., Quintanilla-López, J. E., Galindo-Iranzo, P., Azcarate, S. M., Kolida, S., ... & Hernandez-Hernandez, O. (2022). Prebiotic potential of a new sweetener based on galactooligosaccharides and modified mogrosides. Journal of Agricultural and Food Chemistry, 70(29), 9048-9056.

O'Callaghan, T. F., Hennessy, D., McAuliffe, S., Kilcawley, K. N., O'Donovan, M., Dillon, P., ... & Stanton, C. (2016). Effect of pasture versus indoor feeding systems on raw milk composition and quality over an entire lactation. Journal of Dairy Science, 99(12), 9424-9440.

Ouwehand, A. C., & Röytiö, H. (2015). Probiotic fermented foods and health promotion. In: Advances in Fermented Foods and Beverages Improving Quality, Technologies and Health Benefits. Ed by: Hozaphel W., USA: Elsevier, pp. 3-22.

Østlie, H. M., Treimo, J., & Narvhus, J. A. (2005). Effect of temperature on growth and metabolism of probiotic bacteria in milk. International Dairy Journal, 15(10), 989-997.

Ozdemir, T., & Ozcan, T. (2020). Effect of steviol glycosides as sugar substitute on the probiotic fermentation in milk gels enriched with red beetroot (Beta vulgaris L.) bioactive compounds. Lwt, 134, 109851.

Ozen, M., & Dinleyici, E. C. (2015). The history of probiotics: the untold story. Beneficial microbes, 6(2), 159-165.

Özcan, T., Ozdemir, T., & Avci, H. (2021). Survival ofLactobacillus caseiand functional characteristics of reduced sugar red beetroot yoghurt with natural sugar substitutes. INTERNATIONAL JOURNAL OF DAIRY TECHNOLOGY, 74(1).

Patrignani, F., Burns, P., Serrazanetti, D., Vinderola, G., Reinheimer, J., Lanciotti, R., & Guerzoni, M. E. (2009). Suitability of high pressure-homogenized milk for the production of probiotic fermented milk containing Lactobacillus paracasei and Lactobacillus acidophilus. Journal of Dairy Research, 76(1), 74-82.

Pranckute, R., Kaunietis, A., Kuisiene, N., & Citavicius, D. (2014). Development of synbiotics with inulin, palatinose, α-cyclodextrin and probiotic bacteria. Pol J Microbiol, 63(1), 33-41.

Sadaghdar, Y., Mortazavian, A. M., & Ehsani, M. R. (2012). Survival and activity of 5 probiotic lactobacilli strains in 2 types of flavored fermented milk. Food Science and Biotechnology, 21, 151-157.

Sakr, E. A., & Massoud, M. I. (2021). Impact of prebiotic potential of stevia sweeteners-sugar used as synbiotic preparation on antimicrobial, antibiofilm, and antioxidant activities. LWT, 144, 111260.

Salminen, S., Collado, M. C., Endo, A., Hill, C., Lebeer, S., Quigley, E. M., ... & Vinderola, G. (2021). The International Scientific Association of Probiotics and Prebiotics (ISAPP) consensus statement on the definition and scope of postbiotics. Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology, 18(9), 649-667.

Sanchez, B., De Los REYES-GAVILÁN, C. G., Margolles, A., & Gueimonde, M. (2009). Probiotic fermented milks: present and future. International Journal of Dairy Technology, 62(4), 472-483.

Sun, Y., Peng, C., Wang, J., Guo, S., Sun, Z., & Zhang, H. (2022). Mesopic fermentation contributes more to the formation of important flavor compounds and increased growth of Lactobacillus casei Zhang than does high temperature during milk fermentation and storage. Journal of Dairy Science, 105(6), 4857-4867.

Tan, S. Y., & Dee, M. K. (2009). Elie Metchnikoff (1845-1916): discoverer of phagocytosis. Singapore medical journal, 50(5), 456-457.

Tekinşen, O. C., & Tekinşen, K. K. (2005). Süt ve Süt Ürünleri Temel Bilgiler Teknoloji Kalite Kontrolü. Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya.

Van Vliet, S., Provenza, F. D., & Kronberg, S. L. (2021). Health-promoting phytonutrients are higher in grass-fed meat and milk. Frontiers in Sustainable Food Systems, 299.

Varga, L., Süle, J., & Nagy, P. (2014). Viability of culture organisms in honey-enriched acidophilus-bifidus-thermophilus (ABT)-type fermented camel milk. Journal of dairy science, 97(11), 6814-6818.

Wardani, S. K., Cahyanto, M. N., Rahayu, E. S., & Utami, T. (2017). The effect of inoculum size and incubation temperature on cell growth, acid production and curd formation during milk fermentation by Lactobacillus plantarum Dad 13. International Food Research Journal, 24(3).

Xiao, R., Liao, W., Luo, G., Qin, Z., Han, S., & Lin, Y. (2021). Modulation of gut microbiota composition and short-chain fatty acid synthesis by mogroside V in an in vitro incubation system. ACS omega, 6(39), 25486-25496.

Yoo, S. H., Seong, K. S., & Yoon, S. S. (2013). Physicochemical properties of kefir manufactured by a two-step fermentation. Food Science of Animal Resources, 33(6), 744-751.

FİZYOTERAPİDE TELE-DEĞERLENDİRME

Dr. Öğr. Üyesi Hazal YAKUT ÖZDEMİR[1]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-4918-9249

Sağlık hizmetlerine erişimde engeller oluştuğunda ve özellikle hastalık bulaşması/pandemi söz konusu olduğunda hastaların takip ve tedavisinin devamlılığı açısından tele-sağlık kullanımı günümüzde sıklıkla gündeme gelmektedir ve tela-sağlık uygulamalarına ilgi ve talep gittikçe artmaktadır. Bununla birlikte sağlık hizmetlerine erişimin azalması veya gecikmesi gibi engeller bireylerin sağlığı, refahı ve yaşam kalitesi üzerinde zararlı etkilere neden olabilmektedir (Deslauriers et al., 2021). Ayrıca lojistik/ulaşım problemler (daha düşük nüfus yoğunluğuna sahip bölgesel, kırsal ve uzak bölgelerde yaşayanlar) fizyoterapi uygulamalarına erişimi limitleyen önemli bir faktör olarak kabul edilmektedir (Dew et al., 2012). Lojistik/ulaşım problemlerinden kaynaklanan erişim zorlukları fizyoterapide özellikle nöroloji, pediatri ve kardiyopulmoner rehabilitasyon uygulamalarına erişimin önündeki önemli bariyerlerin başında gelmektedir (Williams & McMeeken, 2014).

Günümüzde ulaşım engellerinin üstesinden gelebilme yeteneği ve COVİD-19 pandemisi gibi hastalık bulaşma ihtimalini azaltabilmesinden kaynaklı fizyoterapi uygulamalarında da tele-sağlık hizmetlerinin kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır (Beard, Orlando, & Kumar, 2017; Orlando, Beard, & Kumar, 2019). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından tele-sağlık, "geleneksel sağlık tesislerinin dışında sağlık hizmeti sunmak için telekomünikasyon ve sanal teknolojinin kullanılması" olarak ifade edilmektedir (Zischke et al., 2021). Tele-sağlık hizmetlerinde kullanılan veri, ses, sabit veya video görüntüleri gibi bilgi ve iletişim teknolojileri sağlık profesyonelleri ile fiziki/yüz yüze iletişime gerek kalmadan kısa ve uzun mesafelerde sağlık ile ilişkili bilgilerinin iletilmesine, değerlendirme, teşhis, takip ve tedavinin uygulanmasına olanak sağlamaktadır. Fizyoterapide değerlendirme ve rehabilitasyon uygulamalarında tele-sağlık hizmetleri kapsamında senkronize yöntemler (gerçek zamanlı) veya asenkronize yöntemler (depolama ve iletme) kullanılabilmektedir (Şekil 1) (Cary et al., 2016). Ancak COVID-19 pandemisi nedeniyle senkron tele-sağlık değerlendirme ve rehabilitasyon uygulamaları son zamanlarda daha yaygın olarak tercih edilmektedir. COVİD-19 pandemisinde bölgedeki karantinalardan ve sosyal mesafe gerekliliklerinden kaynaklı diğer sağlık hizmetlerinde olduğu gibi fizyoterapi hizmetlerinde de yüz yüze hizmet sunumu kesintiye uğramıştır ve zorlaşmıştır (Minghelli et al., 2020). Bu süreç fizyoterapi değerlendirme ve uygulamalarının biçimini değiştirmeye başlamıştır. COVID-19 pandemisi ile birlikte Avustralya Fizyoterapi Derneği ve İngiltere Fizyoterapi Derneği gibi birçok sağlık kuruluşu ve/veya profesyonel dernek tele-sağlık hizmetleri sağlayan klinisyenleri bilgilendirmek ve desteklemek için kılavuzlar yayınlamıştır (MacDonald et al., 2020; Zischke et al., 2021). Ancak her ne kadar COVID-19 pandemisi ile birlikte tele-sağlığın öneminin anlaşılıp kullanımı yaygınlaşsa da tele-

Kaynaklar

Adhia, D. B., Bussey, M. D., Ribeiro, D. C., Tumilty, S., & Milosavljevic, S. (2013). Validity and reliability of palpation-digitization for non-invasive kinematic measurement - a systematic review. *Man Ther, 18*(1), 26-34. doi:10.1016/j.math.2012.06.004

Beard, M., Orlando, J. F., & Kumar, S. (2017). Overcoming the tyranny of distance: An audit of process and outcomes from a pilot telehealth spinal assessment clinic. *J Telemed Telecare, 23*(8), 733-739. doi:10.1177/1357633x16664851

Block, V. A., Pitsch, E., Tahir, P., Cree, B. A., Allen, D. D., & Gelfand, J. M. (2016). Remote Physical Activity Monitoring in Neurological Disease: A Systematic Review. *PLoS One, 11*(4), e0154335. doi:10.1371/journal.pone.0154335

Cabana, F., Boissy, P., Tousignant, M., Moffet, H., Corriveau, H., & Dumais, R. (2010). Interrater agreement between telerehabilitation and face-to-face clinical outcome measurements for total knee arthroplasty. *Telemed J E Health, 16*(3), 293-298. doi:10.1089/tmj.2009.0106

Cary, M. P., Jr., Spencer, M., Carroll, A., Hand, D. H., Amis, K., Karan, E., . . . Hoenig, H. M. (2016). Benefits and Challenges of Delivering Tele-rehabilitation Services to Rural Veterans. *Home Healthc Now, 34*(8), 440-446. doi:10.1097/nhh.0000000000000441

Conlan, L., Thompson, J., & Fary, R. (2016). An exploration of the efficacy of telehealth in the assessment and management of stress urinary incontinence among women in rural locations. *Australian and New Zealand Continence Journal, The, 22*(3), 58-64.

Cottrell, M., Judd, P., Comans, T., Easton, P., & Chang, A. T. (2021). Comparing fly-in fly-out and telehealth models for delivering advanced-practice physiotherapy services in regional Queensland: An audit of outcomes and costs. *J Telemed Telecare, 27*(1), 32-38. doi:10.1177/1357633x19858036

Cottrell, M. A., O'Leary, S. P., Swete-Kelly, P., Elwell, B., Hess, S., Litchfield, M. A., . . . Russell, T. G. (2018). Agreement between telehealth and in-person assessment of patients with chronic musculoskeletal conditions presenting to an advanced-practice physiotherapy screening clinic. *Musculoskelet Sci Pract, 38*, 99-105. doi:10.1016/j.msksp.2018.09.014

Cox, N. S., Alison, J. A., Button, B. M., Wilson, J. W., & Holland, A. E. (2013). Assessing exercise capacity using telehealth: a feasibility study in adults with cystic fibrosis. *Respir Care, 58*(2), 286-290. doi:10.4187/respcare.01922

Deslauriers, S., Déry, J., Proulx, K., Laliberté, M., Desmeules, F., Feldman, D. E., & Perreault, K. (2021). Effects of waiting for outpatient physiotherapy services in persons with musculoskeletal disorders: a systematic review. *Disabil Rehabil, 43*(5), 611-620. doi:10.1080/09638288.2019.1639222

Dew, A., Veitch, C., Lincoln, M., Brentnall, J., Bulkeley, K., Gallego, G., . . . Griffiths, S. (2012). The need for new models for delivery of therapy intervention to people with a disability in rural and remote areas of Australia. *J Intellect Dev Disabil, 37*(1), 50-53. doi:10.3109/13668250.2011.644269

Fatudimu, M. B. (2012). Influence of the environment on performance of gross motor function in children with cerebral palsy. *J Pediatr Rehabil Med, 5*(3), 181-186. doi:10.3233/prm-2012-0210

Galiano-Castillo, N., Ariza-García, A., Cantarero-Villanueva, I., Fernández-Lao, C., Sánchez-Salado, C., & Arroyo-Morales, M. (2014). Agreement between telerehabilitation involving caregivers and face-to-face clinical assessment of lymphedema in breast cancer survivors. *Support Care Cancer, 22*(1), 253-258. doi:10.1007/s00520-013-1971-8

Godinho, C., Domingos, J., Cunha, G., Santos, A. T., Fernandes, R. M., Abreu, D., . . . Ferreira, J. J. (2016). A systematic review of the characteristics and validity of monitoring technologies to assess Parkinson's disease. *J Neuroeng Rehabil, 13*, 24. doi:10.1186/s12984-016-0136-7

Harland, N., & Blacklidge, B. (2017). Physiotherapists and General Practitioners attitudes towards 'Physio Direct' phone based musculoskeletal Physiotherapy services: a national survey. *Physiotherapy, 103*(2), 174-179. doi:10.1016/j.physio.2016.09.002

Hollinghurst, S., Coast, J., Busby, J., Bishop, A., Foster, N. E., Franchini, A., . . . Salisbury, C. (2013). A pragmatic randomised controlled trial of 'PhysioDirect' telephone assessment and advice services for patients with musculoskeletal problems: economic evaluation. *BMJ Open, 3*(10), e003406. doi:10.1136/bmjopen-2013-003406

Hwang, R., Mandrusiak, A., Morris, N. R., Peters, R., Korczyk, D., & Russell, T. (2017). Assessing functional exercise capacity using telehealth: Is it valid and reliable in patients with chronic heart failure? *J Telemed Telecare, 23*(2), 225-232. doi:10.1177/1357633x16634258

Lade, H., McKenzie, S., Steele, L., & Russell, T. G. (2012). Validity and reliability of the assessment and diagnosis of musculoskeletal elbow disorders using telerehabilitation. *J Telemed Telecare, 18*(7), 413-418. doi:10.1258/jtt.2012.120501

Liu, L., Stroulia, E., Nikolaidis, I., Miguel-Cruz, A., & Rios Rincon, A. (2016). Smart homes and home health monitoring technologies for older adults: A systematic review. *Int J Med Inform, 91*, 44-59. doi:10.1016/j.ijmedinf.2016.04.007

MacDonald, C. W., Lonnemann, E., Petersen, S. M., Rivett, D. A., Osmotherly, P. G., & Brismée, J. M. (2020). COVID 19 and manual therapy: international lessons and perspectives on current and future clinical practice and education. *J Man Manip Ther, 28*(3), 134-145. doi:10.1080/10669817.2020.1782059

Mani, S., Sharma, S., Omar, B., Paungmali, A., & Joseph, L. (2017). Validity and reliability of Internet-based physiotherapy assessment for musculoskeletal disorders: a systematic review. *J Telemed Telecare, 23*(3), 379-391. doi:10.1177/1357633x16642369

Minghelli, B., Soares, A., Guerreiro, A., Ribeiro, A., Cabrita, C., Vitoria, C., . . . Antunes, R. (2020). Physiotherapy services in the face of a pandemic. *Rev Assoc Med Bras (1992), 66*(4), 491-497. doi:10.1590/1806-9282.66.4.491

O'Donovan, M., Buckley, C., Benson, J., Roche, S., McGowan, M., Parkinson, L., . . . O'Connell, N. M. (2020). Telehealth for delivery of haemophilia comprehensive care during the COVID-19 pandemic. *Haemophilia, 26*(6), 984-990. doi:10.1111/hae.14156

Orlando, J. F., Beard, M., & Kumar, S. (2019). Systematic review of patient and caregivers' satisfaction with telehealth videoconferencing as a mode of service delivery in managing patients' health. *PLoS One, 14*(8), e0221848. doi:10.1371/journal.pone.0221848

Pearson, J., Richardson, J., Calnan, M., Salisbury, C., & Foster, N. E. (2016). The acceptability to patients of PhysioDirect telephone assessment and advice services; a qualitative interview study. *BMC Health Serv Res, 16*, 104. doi:10.1186/s12913-016-1349-y

Prvu Bettger, J., & Resnik, L. J. (2020). Telerehabilitation in the Age of COVID-19: An Opportunity for Learning Health System Research. *Phys Ther, 100*(11), 1913-1916. doi:10.1093/ptj/pzaa151

Russell, T. G., Blumke, R., Richardson, B., & Truter, P. (2010). Telerehabilitation mediated physiotherapy assessment of ankle disorders. *Physiother Res Int, 15*(3), 167-175. doi:10.1002/pri.471

Salisbury, C., Montgomery, A. A., Hollinghurst, S., Hopper, C., Bishop, A., Franchini, A., . . . Foster, N. E. (2013). Effectiveness of PhysioDirect telephone assessment and advice services for patients with musculoskeletal problems: pragmatic randomised controlled trial. *Bmj, 346*, f43. doi:10.1136/bmj.f43

Tecklin, J. S. (2008). *Pediatric physical therapy*: Lippincott Williams & Wilkins.

Truter, P., Russell, T., & Fary, R. (2014). The validity of physical therapy assessment of low back pain via telerehabilitation in a clinical setting. *Telemed J E Health, 20*(2), 161-167. doi:10.1089/tmj.2013.0088

Williams, E. N., & McMeeken, J. M. (2014). Building capacity in the rural physiotherapy workforce: a paediatric training partnership. *Rural Remote Health, 14*, 2475.

Wood, J., Mulrennan, S., Hill, K., Cecins, N., Morey, S., & Jenkins, S. (2017). Telehealth clinics increase access to care for adults with cystic fibrosis living in rural and remote Western Australia. *J Telemed Telecare, 23*(7), 673-679. doi:10.1177/1357633x16660646

Wootton, S. L., King, M., Alison, J. A., Mahadev, S., & Chan, A. S. L. (2020). COVID-19 rehabilitation delivered via a telehealth pulmonary rehabilitation model: a case series. *Respirol Case Rep, 8*(8), e00669. doi:10.1002/rcr2.669

Zischke, C., Simas, V., Hing, W., Milne, N., Spittle, A., & Pope, R. (2021). The utility of physiotherapy assessments delivered by telehealth: A systematic review. *Journal of global health, 11*.

SİSTEMİK SKLEROZDA FİZYOTERAPİ VE REHABİLİTASYON UYGULAMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Hazal YAKUT ÖZDEMİR[1]

1 İzmir Demokrasi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü

ORCID ID: 0000-0003-4918-9249

Sistemik skleroz (SSc) bir diğer adı olan skleroderma ekstraselüler matrikste aşırı kolajen üretimi ve birikimi nedeni ile ciltte ve iç organlarda fibröz oluşumu ve vasküler hasar ile karakterize, etiyolojisi tam olarak bilinmeyen, otoimmün kronik bir bağ doku hastalığıdır. Adın da anlaşılacağı gibi sistemik skleroz çoklu organ-sistem etkilenimi ile karakterize bir hastalıktır (Hinchcliff & Varga, 2008; Walker et al., 2007). SSc'nin en belirgin tutulumu cilt olmasına rağmen akciğer, kalp, kas-iskelet sistemi başta olmak üzere birçok organ ve sistemi etkileyerek hasar oluşturmaktadır. SSc'de etkilenen organ ve sistemler Şekil 1'de gösterilmiştir. Çoklu organ-sistem tutulumlarından kaynaklı hastaların fiziksel ve fonksiyonel kapasiteleri etkilenmekte, fiziksel kısıtlılıklar ve görüntüdeki değişikliklerden kaynaklı hastalarda duygu-durum ve psikolojik değişiklikler de görülmektedir. Fonksiyonel kapasitedeki düşüş ve psikososyal değişiklikler hastaların günlük yaşam aktivitelerini kısıtlamakta ve yaşam kalitesini ciddi düzeyde düşürmektedir. Hastaların çoğu ev, iş ve sosyal hayatlarında daha izole yaşamaktadırlar (Almeida, Almeida, & Vasconcelos, 2015; LeRoy & Medsger, 2001; Walker et al., 2007).

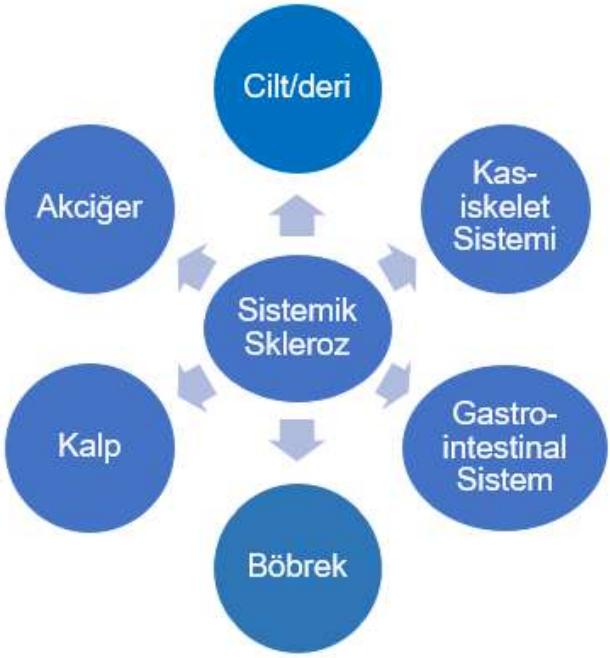

Şekil 1: *Sistemik sklerozda organ-sistem etkilenimleri*

Kaynaklar

Almeida, C., Almeida, I., & Vasconcelos, C. (2015). Quality of life in systemic sclerosis. *Autoimmun Rev, 14*(12), 1087-1096. doi:10.1016/j.autrev.2015.07.012

Antonioli, C. M., Bua, G., Frigè, A., Prandini, K., Radici, S., Scarsi, M., . . . Airo, P. (2009). An individualized rehabilitation program in patients with systemic sclerosis may improve quality of life and hand mobility. *Clin Rheumatol, 28*(2), 159-165. doi:10.1007/s10067-008-1006-x

Avouac, J., Fransen, J., Walker, U. A., Riccieri, V., Smith, V., Muller, C., . . . Matucci-Cerinic, M. (2011). Preliminary criteria for the very early diagnosis of systemic sclerosis: results of a Delphi Consensus Study from EULAR Scleroderma Trials and Research Group. *Ann Rheum Dis, 70*(3), 476-481. doi:10.1136/ard.2010.136929

Avouac, J., Walker, U., Tyndall, A., Kahan, A., Matucci-Cerinic, M., Allanore, Y., . . . Furst, D. E. (2010). Characteristics of joint involvement and relationships with systemic inflammation in systemic sclerosis: results from the EULAR Scleroderma Trial and Research Group (EUSTAR) database. *J Rheumatol, 37*(7), 1488-1501. doi:10.3899/jrheum.091165

Boin, F., & Wigley, F. M. (2005). Understanding, assessing and treating Raynaud's phenomenon. *Curr Opin Rheumatol, 17*(6), 752-760. doi:10.1097/01.bor.0000179944.35400.6e

Chu, S. Y., Chen, Y. J., Liu, C. J., Tseng, W. C., Lin, M. W., Hwang, C. Y., . . . Liu, H. N. (2013). Increased risk of acute myocardial infarction in systemic sclerosis: a nationwide population-based study. *Am J Med, 126*(11), 982-988. doi:10.1016/j.amjmed.2013.06.025

Clements, P. J., Lachenbruch, P. A., Seibold, J. R., Zee, B., Steen, V. D., Brennan, P., . . . et al. (1993). Skin thickness score in systemic sclerosis: an assessment of interobserver variability in 3 independent studies. *J Rheumatol, 20*(11), 1892-1896.

Czirják, L., Foeldvari, I., & Müller-Ladner, U. (2008). Skin involvement in systemic sclerosis. *Rheumatology (Oxford), 47 Suppl 5*, v44-45. doi:10.1093/rheumatology/ken309

de Oliveira, N. C., Portes, L. A., Pettersson, H., Alexanderson, H., & Boström, C. (2017). Aerobic and resistance exercise in systemic sclerosis: State of the art. *Musculoskeletal Care, 15*(4), 316-323. doi:10.1002/msc.1185

Fernández-Codina, A., Walker, K. M., & Pope, J. E. (2018). Treatment Algorithms for Systemic Sclerosis According to Experts. *Arthritis Rheumatol, 70*(11), 1820-1828. doi:10.1002/art.40560

Fett, N., & Werth, V. P. (2011). Update on morphea: part I. Epidemiology, clinical presentation, and pathogenesis. *J Am Acad Dermatol, 64*(2), 217-228; quiz 229-230. doi:10.1016/j.jaad.2010.05.045

Gargani, L., Pignone, A., Agoston, G., Moreo, A., Capati, E., Badano, L. P., . . . Picano, E. (2013). Clinical and echocardiographic correlations of exercise-induced pulmonary hypertension in systemic sclerosis: a multicenter study. *Am Heart J, 165*(2), 200-207. doi:10.1016/j.ahj.2012.10.020

Hinchcliff, M., & Varga, J. (2008). Systemic sclerosis/scleroderma: a treatable multisystem disease. *Am Fam Physician, 78*(8), 961-968.

Hudson, M., Lo, E., Lu, Y., Hercz, D., Baron, M., & Steele, R. (2011). Cigarette smoking in patients with systemic sclerosis. *Arthritis Rheum, 63*(1), 230-238. doi:10.1002/art.30071

Hughes, M., Allanore, Y., Chung, L., Pauling, J. D., Denton, C. P., & Matucci-Cerinic, M. (2020). Raynaud phenomenon and digital ulcers in systemic sclerosis. *Nat Rev Rheumatol, 16*(4), 208-221. doi:10.1038/s41584-020-0386-4

Joven, B. E., Almodovar, R., Carmona, L., & Carreira, P. E. (2010). Survival, causes of death, and risk factors associated with mortality in Spanish systemic sclerosis patients: results from a single university hospital. *Semin Arthritis Rheum, 39*(4), 285-293. doi:10.1016/j.semarthrit.2009.06.002

Khanna, D., Clements, P. J., Furst, D. E., Chon, Y., Elashoff, R., Roth, M. D., . . . Tashkin, D. P. (2005). Correlation of the degree of dyspnea with health-related quality of life, functional abilities, and diffusing capacity for carbon monoxide in patients with systemic sclerosis and active alveolitis: results from the Scleroderma Lung Study. *Arthritis Rheum, 52*(2), 592-600. doi:10.1002/art.20787

Kowal-Bielecka, O., Landewé, R., Avouac, J., Chwiesko, S., Miniati, I., Czirjak, L., . . . Matucci-Cerinic, M. (2009). EULAR recommendations for the treatment of systemic sclerosis: a report from the EULAR Scleroderma Trials and Research group (EUSTAR). *Ann Rheum Dis, 68*(5), 620-628. doi:10.1136/ard.2008.096677

LeRoy, E. C., & Medsger, T. A., Jr. (2001). Criteria for the classification of early systemic sclerosis. *J Rheumatol, 28*(7), 1573-1576.

Lima, T. R., Guimarães, F. S., Carvalho, M. N., Sousa, T. L., Menezes, S. L., & Lopes, A. J. (2015). Lower limb muscle strength is associated with functional performance and quality of life in patients with systemic sclerosis. *Braz J Phys Ther, 19*(2), 129-136. doi:10.1590/bjpt-rbf.2014.0084

Luo, Y., Wang, Y., Wang, Q., Xiao, R., & Lu, Q. (2013). Systemic sclerosis: genetics and epigenetics. *J Autoimmun, 41*, 161-167. doi:10.1016/j.jaut.2013.01.012

Maddali-Bongi, S., & Del Rosso, A. (2016). Systemic sclerosis: rehabilitation as a tool to cope with disability. *Clin Exp Rheumatol, 34 Suppl 100*(5), 162-169.

Mainguy, V., Provencher, S., Maltais, F., Malenfant, S., & Saey, D. (2011). Assessment of daily life physical activities in pulmonary arterial hypertension. *PLoS One, 6*(11), e27993. doi:10.1371/journal.pone.0027993

Nordin, A., Jensen-Urstad, K., Björnådal, L., Pettersson, S., Larsson, A., & Svenungsson, E. (2013). Ischemic arterial events and atherosclerosis in patients with systemic sclerosis: a population-based case-control study. *Arthritis Res Ther, 15*(4), R87. doi:10.1186/ar4267

Olesen, A. B., Svaerke, C., Farkas, D. K., & Sørensen, H. T. (2010). Systemic sclerosis and the risk of cancer: a nationwide population-based cohort study. *Br J Dermatol, 163*(4), 800-806. doi:10.1111/j.1365-2133.2010.09861.x

Paquette, D. L., & Falanga, V. (2003). Cutaneous concerns of scleroderma patients. *J Dermatol, 30*(6), 438-443. doi:10.1111/j.1346-8138.2003.tb00413.x

Piga, M., Tradori, I., Pani, D., Barabino, G., Dessì, A., Raffo, L., & Mathieu, A. (2014). Telemedicine applied to kinesiotherapy for hand dysfunction in patients with systemic sclerosis and rheumatoid arthritis: recovery of movement and telemonitoring technology. *J Rheumatol, 41*(7), 1324-1333. doi:10.3899/jrheum.130912

Schouffoer, A. A., Ninaber, M. K., Beaart-van de Voorde, L. J., van der Giesen, F. J., de Jong, Z., Stolk, J., . . . Vlieland, T. P. (2011). Randomized comparison of a multidisciplinary team care program with usual care in patients with systemic sclerosis. *Arthritis Care Res (Hoboken), 63*(6), 909-917. doi:10.1002/acr.20448

Someya, F., Mugii, N., Hasegawa, M., Yahata, T., & Nakagawa, T. (2014). Predictors of exercise-induced oxygen desaturation in systemic sclerosis patients with interstitial lung disease. *Respir Care, 59*(1), 75-80. doi:10.4187/respcare.02452

Voilliot, D., Magne, J., Dulgheru, R., Kou, S., Henri, C., Laaraibi, S., . . . Lancellotti, P. (2014). Determinants of exercise-induced pulmonary arterial hypertension in systemic sclerosis. *Int J Cardiol, 173*(3), 373-379. doi:10.1016/j.ijcard.2014.02.042

Walker, U. A., Tyndall, A., Czirják, L., Denton, C., Farge-Bancel, D., Kowal-Bielecka, O., . . . Matucci-Cerinic, M. (2007). Clinical risk assessment of organ manifestations in systemic sclerosis: a report from the EULAR Scleroderma Trials And Research group database. *Ann Rheum Dis, 66*(6), 754-763. doi:10.1136/ard.2006.062901

Yakut, H., Özalevli, S., Aktan, R., Özgen Alpaydın, A., Merih Birlik, A., & Can, G. (2021). Effects of supervised exercise program and home exercise program in patients with systemic sclerosis: A randomized controlled trial. *Int J Rheum Dis, 24*(9), 1200-1212. doi:10.1111/1756-185x.14177

Yasunobu, Y., Oudiz, R. J., Sun, X. G., Hansen, J. E., & Wasserman, K. (2005). End-tidal PCO2 abnormality and exercise limitation in patients with primary pulmonary hypertension. *Chest, 127*(5), 1637-1646. doi:10.1378/chest.127.5.1637

KARDİYOJENİK ŞOK

Elif BAŞAĞAN-MOĞOL
Fatma Nur KAYA

Kardiyojenik şok (KŞ), yeterli intravasküler volüme rağmen, kalp debisinin (KD) azalması sonucu dolaşım yetmezliği, hipoperfüzyon ve uç -organ fonksiyon bozukluğu ile karakterize ciddi klinik tablodur. Akut miyokardiyal enfarktüs (Mİ) ve sol ventrikül fonksiyon bozukluğu en sık nedenleridir.

Tanımlama

KŞ tanımlamasında, klinik kriterler veya invaziv hemodinamik değerlendirmeler kullanılır. Şok dirençli bir hipotansiyon (sistolik kan basıncı-SKB'nin en az 30 dk süreyle 90 mmHg'nin altında olması veya yeterli SKB'yi sürdürebilmek için inotrop veya vazopressör desteği gereksinimi) ve zihinsel değişiklikler, soğuk veya benekli ekstremiteler, oligüri, iskemik karaciğer hasarı veya laktik asidoza yol açan son organ hipoperfüzyonu ile karakterizedir. Doku hipoperfüzyonu, normal veya artmış ventriküler dolum basınçlarında, azalmış KD'ye bağlı ise kardiyojenik nedenli olarak sınıflandırılır. İnvazif hemodinamik monitörizasyon gerçekleştirildiğinde ise hemodinamik kötüleşme KD'deki azalma ile ilişkilidir. Son organ hipoperfüzyonu, kardiyak indeksin (Kİ) inotropik destek olmadan 1,8 L/dk/m^2'nin altında olması ya da destekle Kİ'nin 2,2 L/dk/m2'nin altında olması halinde gelişir. Ayrıca pulmoner arter oklüzyon basıncı (PAOB) ≥15 mmHg olarak izlenir. Kabul görmüş randomize klinik çalışmalar ve kılavuzlar, KŞ tanımlamasında karışıklığın önlenmesi ve yaygın bir format kullanılması adına klinik kriterler geliştirmişlerdir (Tablo-1).

Patofizyoloji

Akut Mİ sonucu gelişen şiddetli miyokard iskemisine bağlı olarak sol ventrikül dolum basıncı artar, takiben KD azalır. Buna bağlı olarak sistemik hipotansiyon, perifer ve dokularda hipoperfüzyon gelişir. Miyokardiyal iskemi ve koroner perfüzyonda azalma ile ilişkili olarak, sistolik ve diastolik fonksiyonlar bozulmaya başlar. Diğer yandan artmış sol ventrikül-diastol sonu basınç ve pulmoner hidrostatik basınç artışı, kapiller konjesyon ve akciğer ödemine yol açarak ciddi hipoksemi ile sonuçlanır.

Başlangıçta periferik vazokonstrüksiyon, atım volümünde ve oksijen sunumunda azalmaya bağlı hipotansiyon ve hipoperfüzyon nedeni ile son –organ hasarı gelişir. Renal hipoperfüzyon, renin-anjiyotensin-aldosteron kaskadını aktive eder, sodyum ve su tutulumu başlar. Sempatik aktivasyona bağlı splanknik yatakta vazokonstriksiyon artar. Renal ve hepatik fonksiyonlarda bozulma nedeniyle laktat klirensinde azalma ve hipotansiyon/hipoperfüzyona bağlı laktik asit üretiminin devamı ile asidoz meydana gelir. Diğer yandan çeşitli inflamatuar kaskadların (serbest radikallerin artması, kompleman oluşumu, sitokin salınımı) ve hücresel bileşenlerin (lökositler, trombositler, monositler ve endotel hücreleri) aktivasyonu ile ka-

Kaynaklar:

1. McDonagh TA, Metra M, Adamo M, et al; ESC Scientific Document Group. 2021 ESC Guidelines for the diagnosis and treatment of acute and chronic heart failure. Eur Heart J 2021 21;42(36):3599-3726.
2. Christian Jung. Assessment of microcirculation in cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care. 2019 25(4):410-416.
3. Vahdatpour C, Collins D, Goldberg S. Cardiogenic Shock. J Am Heart Assoc 2019 16;8(8):e011991.
4. David D. Berg, Erin A. Bohula, David A. Morrow. Epidemiology and causes of cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2021 27:401–408.
5. Pietro Bertini, Fabio Guarracino. Pathophysiology of cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2021 27:409–415
6. Josiassen J, Møller JE, Holmvang L, Hassager C. Interventional treatment of acute myocardial infarction-related cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2021 1;27(4):433-439.
7. Tavazzi G. Mechanical ventilation in cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2021 1;27(4):447-453.
8. VanDyck TJ, Pinsky MR. Hemodynamic monitoring in cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2021 1;27(4):454-459.
9. De Backer D, Arias Ortiz J, Levy B. The medical treatment of cardiogenic shock: cardiovascular drugs. Curr Opin Crit Care 2021 1;27(4):426-432,
10. Fuernau G. Lactate and other biomarkers as treatment target in cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2019 25(4):403-409.
11. Johan Lassus. Kidney and liver dysfunction in cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2020 26(4):417-423.
12. Daniel Rob , Jan Bělohlávek. The mechanical support of cardiogenic shock. Curr Opin Crit Care 2021 1;27(4):440-446.
13. Jacob C. Jentzera, Meir Tabia and Barry Burstein. Managing the first 120 min of cardiogenic shock: from resuscitation to diagnosis. Curr Opin Crit Care 2021, 27:416–425. J Clin Med 2023 11;12(6):2184.
14. De Luca L., Mistrulli R., Scirpa R., Holger Thiele H, De Luca G. Contemporary Management of Cardiogenic Shock Complicating Acute Myocardial Infarction. J Clin Med 2023 11;12(6):2184.
15. Jentzer JC., Pöss J., Schaubroeck H., Morrow DA., Hollenberg SM., Mebazaa A. Advances in the Management of Cardiogenic Shock. Crit Care Med 2023 1;51(9):1222-1233.

AKUT PULMONER EMBOLİ

Elif Başağan Moğol
Fatma Nur Kaya

Venöz sistemin herhangi bir yerinde veya sağ kalp boşlukları içinde meydana gelen trombüsün veya buraya giren hava, yağ gibi yabancı oluşumların sürüklenip pulmoner trunkus veya dallarını tıkamasına pulmoner emboli (PE) adı verilir. PE yıllık olarak 50.000-200.000 ölümle ilişkilendirilmektedir. Oldukça sık meydana gelmesine karşın semptomların nonspesifik ve çok çeşitli oluşu tanı konulmasında yanılgılara neden olmaktadır.

ABD'de hastaneye yatırılan hastalar arasında PE prevalansı binde 4'tür. Miyokart enfarktüsü ve inmeden sonra en sık karşılaşılan akut kalp ve damar hastalığıdır. Pulmoner emboli ve derin ven trombozu (DVT) insidansı yaşla birlikte artar, fakat venöz tromboemboli (VTE) çocuklar da dâhil olmak üzere her yaşta görülebilir. Akut PEli hastaların yaklaşık yüzde 65'i altmış yaşın üzerindedir. Pulmoner emboli kadınlarda daha fazla görülür.

FİZYOPATOLOJİ

VTE ile ilgili iki klinik durum karşımıza çıkar: pulmoner emboli ile derin ven trombozu. Burada ortak ortam hazırlayan faktörler söz konusudur. Klinik olarak saptanabilen PElerin %90'ı alt ekstremitelerin DVT'sinden kaynaklanır ve bu yüzden PE, DVT'nin bir komplikasyonu olarak da değerlendirilir. PEde akut olgularda ölüm oranı yüzde 7-11 arasındadır. Tekrarlayan ataklar ilk tanı olarak PE ile başvuran hastalarda, DVT nedeniyle başvuranlara göre 3 kere daha fazla görülmektedir.

Zemin hazırlayıcı faktörler

Pulmoner emboli bilinen ortam hazırlayıcı bir etken olmadan da meydana gelebilir; faktörlerden bir kaçı çoğunlukla görülebilir. Provoke edilmemiş yani idiyopatik PE olgularının oranı %20 olarak saptanmıştır. Venöz tromboembolizmin risk faktörleri genetik ve kazanılmış olarak da sınıflandırılabilir. Günümüzde VTEnin hastayla ve koşullarla bağlantılı olarak risk faktörleri arasındaki etkileşimle oluştuğu sonucuna varılmıştır (Tablo 1)

*Tablo 1: Venöz tromboemboliye ortam hazırlayan faktörler**

Ortam hazırlayan faktör	Hasta bağlantılı	Koşul bağlantılı
Kuvvetli ortam hazırlayan faktörler (olasılık oranı >10)		
Fraktür büyük eklem		✓
Büyük eklem protezi		✓
Büyük operasyon		✓
Büyük travmatik olaylar		✓
Spinal hastalık		✓
Orta seviyede ortam hazırlayan faktörler (olasılık oranı 2-9)		
Artroskopi diz operasyonu		✓
Santral ven kateterleri		✓

KAYNAKLAR

1. Türk Toraks Derneği Pulmoner Tromboembolizm Tanı ve Tedavi Uzlaşı Rehberi 2021, Arseven O, Bingöl Z, Öngen HG, Uzun O ve Okumuş NG (eds). ISBN: 978-625-409-811-6.
2. Konstantinides SV, et al. 2019 ESC 2019 ESC Guidelines for the diagnosis and management of acute pulmonary embolism developed in collaboration with the European Respiratory Society (ERS). European Heart Journal (2020) 41, 543-603.
3. American Society of Hematology 2020 guidelines for management of venous thromboembolism: treatment of deep vein thrombosis and pulmonary embolism. Blood Adv. 2020 Oct 13; 4(19): 4693–4738. DOI 10.1182/bloodadvances.2020001830
4. Neurogenic and humoral vasoconstriction in acute pulmonary tromboembolism (Akut pulmoner tromboembolide nörojenik ve hümoral vazokonstrüksiyon) Stratmann G, Gregory GA," Anesthesia and Analgesia 2003;97: 341-354
5. Akut pulmoner embolide tanı ve tedavi kılavuzu. Avrupa Kardiyoloji Derneği (ESC) Kılavuzları. European Heart Journal 2008; 29: 2276-2315.
6. Acute Pulmonary Embolism. PD. Stein, F Matta. Current Problems in Cardiology 2010;35:314-376.

ÇOCUK DİŞ HEKİMLİĞİNDE ENFEKSİYON BULAŞMA RİSKİ VE KORUNMA YOLLARI

Prof. Dr. Emin Caner TÜMEN[1]

Uzm. Dt. Yelda POLAT[2]

1 Dicle Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Çocuk Diş Hekimliği Anabilim Dalı, Diyarbakır https://orcid.org/0000-0002-0905-1096 ect1976@gmail.com

2 Dicle Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Çocuk Diş Hekimliği Anabilim Dalı, Diyarbakır https://orcid.org/0000-0002-3228-3143 yldplt@gmail.com

GİRİŞ

Diş hekimliği pratiği, hem çalışanlar hem de hastalar için enfeksiyon riski barındıran bir ortamdır. Bu risk, kullanılan dental aletlerin yeterli derecede temizlenememesi, dezenfekte edilememesi ve sterilize edilememesi durumunda artar. Bu durum, aletlerle doğrudan temas halinde olan personel ve diğer hastalar için enfeksiyon riskini önemli ölçüde artırır. Bu nedenle, diş hekimliği uygulamalarında aletlerin doğru şekilde temizlenmesi, dezenfekte ve sterilize edilmesi son derece önemlidir. Bu işlemler, hem çalışanların hem de hastaların sağlığını korumak için kritik bir rol oynar. (Metin, 2019). The American Academy of Pediatric Dentistry (AAPD) hastadan hastaya, yardımcı personelden hastaya, hastadan yardımcı personele bulaşan hastalıklardan koru(n)mak için enfeksiyondan korunmada önemli prosedürleri ve diş hekimliği uygulamalarını tanımlamıştır (AAPD, 2019).

Çocuk diş hekimliği açısından bakıldığında; küçük çocuklar bağışıklık sistemlerinin tam gelişmemesi nedeniyle kolayca enfeksiyon kapmakta ve bulaştırmaktadır. Sıklıkla, özellikle solunum ve gastrointestinal sistemlerinde enfeksiyöz bakterileri ve patojen virüsleri asemptomatik olsalar bile barındırabilirler. Küçük çocukların beraber olduğu yerlerde, çok sayıda bulaşıcı ve hassas konakçının yakınlığı, bu durumu iletmeyi kolaylaştırır. İnkontinans veya yetersiz hijyen, ellerin ve oyuncakların veya diğer nesnelerin sık sık ağıza götürülmesi, oyun sırasında çocuklar arasında doğrudan temas gibi davranış özellikleri enfeksiyonun yayılmasını kolaylaştırır (Public Health Agency of Canada, 2013).

Çapraz enfeksiyon, mikroorganizmaların hasta, doktor ve yardımcı sağlık personeli arasında geçiş yapması olarak tanımlanır (Mutlu ve diğerleri, 1996). Özellikle kan ve tükürük yoluyla bulaşan enfeksiyonlar büyük önem taşır. Hastane ve özel kliniklerde, sağlık çalışanları günlük tedavi sırasında hastaların kanı, tükürüğü ve diğer vücut sıvılarıyla temas edebilir ve bu durum onları çapraz enfeksiyon riski altında bırakır. Bu enfeksiyonlar arasında Hepatit B, Hepatit C, HIV, herpes, stafilokok, streptokok ve tüberküloz enfeksiyonları öne çıkar (Özkurt ve diğerleri, 2011). Bu hastalıkların bulaşma yollarının anlaşılması, alınacak önlemler açısından hayati önem taşır.

Hastalıkların bulaşması, enfekte kişinin diğer kişilerle doğrudan veya dolaylı teması ile gerçekleşir. Doğrudan temas, enfekte kişinin duyarlı bir birey ile fiziksel teması sonucunda oluşur ve cinsel ilişki, öpüşme, kan transfüzyonu bunlara örnek teşkil eder. Dolaylı temas ise, mikroorganizmanın, konakçıya aracılar aracılığıyla bulaşmasıdır. Öksürme, ağız salgıları ve kontamine nesneler yoluyla bulaşan hastalıklar, veba ve kuduz gibi hayvan kaynaklı hastalıklar dolaylı bulaşma örnekleridir (Akpınar ve diğerleri, 2013).

KAYNAKLAR

Akhter, J., al-Hajjar, S., Myint, S., & Qadri, S. M. (1995). Viral contamination of environmental surfaces on a general paediatric ward and playroom in a major referral centre in Riyadh. European Journal of Epidemiology, 11(5), 587–590.

Akova, M. (1997). Sağlık Personeline Kan Yoluyla Bulaşan İnfeksiyon Hastalıkları ve Korunmak İçin Alınacak Önlemler. Hastane İnfeksiyonları Dergisi, 1, 83-90.

Akpınar, Y. Z., Uzun, İ. H., Yılmaz, B., & Tatar, N. (2013). Protetik Tedavilerde Çapraz Enfeksiyon Kontrolü. Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi Dergisi, Supplement: 7, 142-149.

American Academy of Pediatric Dentistry. (2019). Policy on Infection Control. Erişim adresi https://www.aapd.org/globalassets/media/policies_guidelines/p_infectioncontrol.pdf

American Academy of Pediatrics, Committee on Infectious Diseases, Committee on Practice and Ambulatory Medicine. (2000). Infection control in physicians' offices. Pediatrics, 105, 1361–1369.

American Dental Association. (1992). Infection Control Recommendations for the Dental Office and Dental Laboratory. Journal of the American Dental Association, 123, 1.

Arısoy, M. (2019). Çapraz Enfeksiyonlar ve Kontrolü. Ankara Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi. Erişim adresi http://www.dentistry.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/28/2019/06/ENFEKS%C4%B0YON.pptx

Avila-Aguero, M. L., German, G., Paris, M. M., & Herrera, J. F.; Safe Toys Study Group. (2004). Toys in a pediatric hospital: Are they a bacterial source? American Journal of Infection Control, 32(5), 287–290.

B.C. Centre for Disease Control. (2004). Infection Control Guidelines: Infection Control in the Physician's Office. Erişim adresi http://www.bccdc.ca/health-professionals/clinical-resources/communicable-disease-control-manual/infection-control

Bachmeier, K. (2004, February). Sharing more than fun: Pediatricians grapple with how to keep waiting room toys from spreading disease. AAP News, 24, 66.

Bean, B., Moore, B. M., Sterner, B., Peterson, L. R., Gerding, D. N., & Balfour, H. H. Jr. (1982). Survival of influenza viruses on environmental surfaces. Journal of Infectious Diseases, 146(1), 47–51.

Boyce, J. M., & Pittet, D.; Healthcare Infection Control Practices Advisory Committee; HICPAC/SHEA/APIC/IDSA Hand Hygiene Task Force. (2002). Guideline for hand hygiene in health-care settings. MMWR Recommendations and Reports, 51(RR-16), 1–45, quiz CE1–4.

Brady, M. T., Evans, J., & Cuartas, J. (1990). Survival and disinfection of parainfluenza viruses on environmental surfaces. American Journal of Infection Control, 18(1), 18–23.

Diş Hekimliğinde Enfeksiyon Kontrolüne Yönelik Öneriler. Belçika Yüksek Sağlık Şurası Yayını No: 8363. Erişim adresi http://www.das.org.tr/kitaplar/DisHekimligi-EnfKontroluRehberi.pdf

Fallis, P. (2004). Infection Prevention and Control in Office-based Health Care and Allied Services (2nd ed.). Mississauga, Ont.: Canadian Standards Association.

Fiehn, N. E., & Larsen, T. (2002). The effect of drying dental unit waterline biofilms on the bacterial load of dental unit water. International Dental Journal, 52, 251-254.

Günaydın, M., Perçin, D., Esen, Ş., & Zenciroğlu, D. (2015). Sterilizasyon ve Dezenfeksiyon Rehberi (s. 38-48, 73-82).

Hall, C. B., Douglas, R. G. Jr., Geiman, J. M. (1980). Possible transmission by fomites of respiratory syncytial virus. Journal of Infectious Diseases, 141(1), 98–102.

Hendley, J. O., Wenzel, R. P., & Gwaltney, J. M. Jr. (1973). Transmission of rhinovirus colds by self-inoculation. New England Journal of Medicine, 288(26), 1361–1364.

Keswick, B. H., Pickering, L. K., DuPont, H. L., & Woodward, W. E. (1983). Survival and detection of rotaviruses on environmental surfaces in day care centers. Applied and Environmental Microbiology, 46(4), 813–816.

Kettering, J. D., Stephens, J. A., Munoz-Viveros, C. A., & Naylor, W. P. (2002). Reducing bacterial counts in dental unit waterlines: Tap water versus distilled water. Journal of Contemporary Dental Practice, 3, 1-9.

King, H. B., Battles, J., Baker, D. P., Alonso, A., Salas, E., Webster, J., ... & Salisbury, M. (2008). TeamSTEPPS: Team Strategies and Tools to Enhance Performance and Patient Safety. In K. Henriksen, J. B. Battles, M. A. Keyes, & M. L. Grady (Eds.), Advances in Patient Safety: New Directions and Alternative Approaches (Vol 3: Performance and Tools). Rockville, MD.

Laborde, D. J., Weigle, K. A., Weber, D. J., Sobsey, M. D., & Kotch, J. B. (1994). The frequency, level, and distribution of fecal contamination in day-care center classrooms. Pediatrics, 94(6 Pt 2), 1008–1011.

Lai, M. Y., Cheng, P. K., & Lim, W. W. (2005). Survival of severe acute respiratory syndrome coronavirus. Clinical Infectious Diseases, 41(7), e67–71.

Lewis, D. L., Max, A., Harllee, R., & Michaels, G. E. (1995). Risks of infection with blood- and saliva-borne pathogens from internally contaminated impressions and models. Trends and Techniques, 12, 30-35.

Meiller, T. F., Depaola, L. G., Kelley, J. I., Baqui, A. A., Turng, B. F., & Falkler, W. A. (1999). Dental unit waterlines: Biofilms, disinfection and recurrence. Journal of the American Dental Association, 130, 65-72.

Merriman, E., Corwin, P., & Ikram, R. (2002). Toys are a potential source of cross-infection in general practitioners' waiting rooms. British Journal of General Practice, 52(475), 138–140.

Metin, D. Y. (2019) Diş Hekimliğinde Çapraz Enfeksiyonlar. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı. Erişim adresi http://dent2.ege.edu.tr/dosyalar/kaynak/314_agizmikrobiyolojisi/113.pdf

Miller, C. H., & Palenik, C. J. (1994). Infection Control and Management of Hazardous Material for the Dental Team. St. Louis: CV Mosby Yearbook Inc. (s. 113-128, 254-260).

Mutlu, S., Porter, S., & Scolly, C. (1996). Diş Hekimliğinde Çapraz Enfeksiyon Kontrolü. İstanbul: Er Ofset.

Naveen, B. H., Kashinath, K. R., Jagdeesh, K. N., & Rashmi, B. M. (2011). Infection control in prosthodontics. Journal of Dental Sciences & Research, 2(1), 93-107.

Özkurt, Z., Tomruk, C. O., Gürsoy, H., Dölekoğlu, S., & Kazazoğlu, E. (2011). Diş hekimliği pratiğinde çapraz enfeksiyon kontrolü: Hasta tutum ve duyarlılığının incelenmesi. Cumhuriyet Dent J, 14, 106-112.

Pankhurst, C. L., Johnson, N. W., & Woods, R. G. (1998). Microbial contamination of dental unit waterlines: The scientific argument. International Dental Journal, 48, 359-368.

Porteous, N. B., Redding, S. W., Thompson, E. H., Grooters, A. M., De Hoog, S., & Sutton, D. A. (2003). Isolation of an unusual fungus in treated dental unit waterlines. Journal of the American Dental Association, 134, 853-858.

Public Health Agency of Canada. (2002). Infection control guidelines: Prevention and control of occupational infections in health care. Canada Communicable Disease Report, 28(S1), 1–264. Erişim adresi http://publications.gc.ca/collections/Collection/H12-21-3-28-1E.pdf

Public Health Agency of Canada. (2012). Hand Hygiene Practices in Healthcare Settings. Erişim adresi http://publications.gc.ca/site/eng/430135/publication.html

Public Health Agency of Canada. (2013). Routine Practices and Additional Precautions for Preventing the Transmission of Infection in Healthcare Settings. Erişim adresi http://publications.gc.ca/collections/collection_2013/aspc-phac/HP40-83-2013-eng.pdf

Public Health Ontario. (2015). Infection Prevention and Control for Clinical Office Practice. Provincial Infectious Diseases Advisory Committee (PIDAC), Revised April 2015. Erişim adresi https://www.publichealthontario.ca/en/eRepository/IPAC_Clinical_Office_Practice_2013.pdf

Rathore, M. H., & Jackson, M. A.; AAP Committee on Infectious Diseases. (2017). Infection prevention and control in pediatric ambulatory settings. Pediatrics, 140(5), e20172857. https://doi.org/10.1542/peds.2017-2857

Rowe, A. H., & Forrest, J. O. (1978). Dental impressions: the probability of contamination and a method of disinfection. British Dental Journal, 145, 184-186.

Sehulster, L. M., Chinn, R. Y., Arduino, M. J., et al. (2004, Son güncelleme 2017, Şubat 15). Guidelines for Environmental Infection Control in Health-Care Facilities. Recommendations from CDC and the Healthcare Infection Control Practices Advisory Committee (HICPAC). Erişim adresi https://www.cdc.gov/infectioncontrol/pdf/guidelines/environmental-guidelines.pdf

Seigel, J. D., Rhinehart, E., Jackson, M., & Chiarello, L.; the Healthcare Infection Control Practices Advisory Committee. (2007). Guideline for Isolation Precautions: Preventing Transmission of Infectious Agents in Healthcare Settings. Erişim adresi https://www.cdc.gov/infectioncontrol/pdf/guidelines/isolation-guidelines.pdf

Shearer, B. G. (1996). Biofilm and the dental office. Journal of the American Dental Association, 127, 181-189.

Syzmanska, J. (2003). Biofilm and dental unit waterlines. Annals of Agricultural and Environmental Medicine, 10, 151-157.

Walker, J. T., Bradshaw, D. J., Finney, M., et al. (2004). Microbiological evaluation of dental unit water systems in general dental practice in Europe. European Journal of Oral Sciences, 112, 412-418.

Wirthlin, M. R., Marshall, G. W. Jr., & Rowland, R. W. (2003). Formation and decontamination of biofilms in dental unit waterlines. Journal of Periodontology, 74, 1595-1609.

ENDODONTİK BİYOMATERYALLERİN KULLANIM ALANLARI

Volkan ARIKAN[1]

Hatice POLAT[2]

1 Doç.Dr.Volkan ARIKAN Kırıkkale Üniversitesi Dişhekimliği Fakültesi Pedodonti A.D Orcid ID: 0000-0002-9331-0969

2 Dr.Dt. Hatice POLAT Denizli Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi Orcid ID: 0000-0003-24353954

Biyomateryaller; dokular üzerinde herhangi bir toksik, alerjik veya karsinojenik etki göstermeyen, enflamasyon oluşturmayan ve doku canlılığına zarar vermeyen materyallerdir. Günümüzde bu konuya diş hekimliği alanında ilgi artmış olup, canlı dokulara zarar vermeyen, tersine uyum sağlayan ve etkileşime giren biyoaktif materyallerin geliştirilmeleri konusunda önemli ilerleme katedilmiş ve bu materyaller geniş kullanım alanı bulmuştur (Pişkin ve ark, 2009).

Son yıllarda diş hekimliğinde yapılan çalışmalar; vital pulpa tedavileri ve endodontik tedaviler için geleneksel materyallerin birçok dezavantaja sahip olduğunu ve bazı durumlarda yetersiz kaldığını kanıtlamıştır. Bunun için de alternatif materyal arayışına girilmiştir. Günümüzde geleneksel materyallerin dezavantajını ortadan kaldıracak yeni biyomateryaller geliştirilmektedir. Bu materyallerin en sık kullanılanları Mineral Trioksit Agregat (MTA), Biodentine, Bioaggregate ve Calcium Enriched Mixture(CEM) olarak sayılabilir. Bu apikal materyaller rezeksiyon ve apeksifikasyonda kök ucunun tıkanması ve kök tamirinin yanı sıra direkt-indirekt kuafaj ve pulpotomi gibi vital pulpa tedavilerinde de kullanılmaktadır.

Apikal Rezeksiyon

Tedavi edilmeyen derin dentin çürüklü dişlerde mikroorganizmalar ilerleyerek kök kanallarına kadar ulaşabilirler. Kök kanalı içerisinde bulunan mikroorganizmalar ve bu mikroorganizmaların toksinleri periapikal bölgeye ulaşarak bazı enflamatuar değişikliklere sebep olurlar (Sjögren ve ark, 1990). Uygun yöntemlerle bu organizmaların uzaklaştırılarak kök kanallarının dezenfekte edilmesi ve sızdırmaz bir materyal ile kanal dolgusunun yapılması, yani kök kanal tedavisi uygulaması, periapikal bölgede %95 oranında bir iyileşme sağlar (Siqueira ve ark, 2008). Ancak başarısız tedavilerde, apikal bölgeye ulaşılamayan durumlarda, inatçı enfeksiyonlarda ve periapikal bölgedeki kistik lezyonlarda kök ucuna cerrahi olarak yaklaşarak apikal rezeksiyon yapılması gerekebilir (Chandler ve Koshy, 2002). Kök kanalında bulunan bakterilerin periapikal dokulara geçişi ise sızdırmaz bir retrograd dolgu ile önlenebillir (Gartner ve Dorn, 1992, Vigranoli ve ark, 1995).

Retrograd dolgu materyallerinde aranan ideal özellikler;

- Biyouyumlu olması,
- Kolay uygulanabilmesi,
- Bakteriostatik olması,
- Periapikal dokular tarafından iyi tolere edilebilmesi ve
- Sızdırmaz olmasıdır.

KAYNAKÇA

American Association of Endodontists. (2003). *Glossary of endodontic terms*. American Association of Endodontists.

AAPD (2023). Pulp therapy for primary and immature permanent teeth. The Reference Manual of Pediatric Dentistry. Chicago, Ill.: American Academy of Pediatric Dentistry; 457-65.

AAPD (2018). Pulp Therapy for Primary and Immature Permanent Teeth. (*Pediatric dentistry*, *40*(6), 343–351.

Accorinte, M.deL., Holland, R., Reis, A., Bortoluzzi, M. C., Murata, S. S., Dezan, E., Jr, Souza, V., & Alessandro, L. D. (2008). Evaluation of mineral trioxide aggregate and calcium hydroxide cement as pulp-capping agents in human teeth. *Journal of endodontics*, *34*(1), 1–6.

Adel, M., Nima, M. M., Shivaie Kojoori, S., Norooz Oliaie, H., Naghavi, N., & Asgary, S. (2012). Comparison of endodontic biomaterials as apical barriers in simulated open apices. *ISRN dentistry*, *2012*, 359873.

Aeinehchi, M., Dadvand, S., Fayazi, S., & Bayat-Movahed, S. (2007). Randomized controlled trial of mineral trioxide aggregate and formocresol for pulpotomy in primary molar teeth. *International endodontic journal*, *40*(4), 261–267.

Aeinehchi, M., Eslami, B., Ghanbariha, M., & Saffar, A. S. (2003). Mineral trioxide aggregate (MTA) and calcium hydroxide as pulp-capping agents in human teeth: a preliminary report. *International endodontic journal*, *36*(3), 225–231.

Aggarwal, V., Singla, M., Miglani, S., & Kohli, S. (2013). Comparative evaluation of push-out bond strength of ProRoot MTA, Biodentine, and MTA Plus in furcation perforation repair. *Journal of conservative dentistry : JCD*, *16*(5), 462–465.

Al-Kahtani, A., Shostad, S., Schifferle, R., & Bhambhani, S. (2005). In-vitro evaluation of microleakage of an orthograde apical plug of mineral trioxide aggregate in permanent teeth with simulated immature apices. *Journal of endodontics*, *31*(2), 117–119.

Allazzam, S., Alamoudi, N., & El Meligy, O. (2015). Clinical applications of biodentine in pediatric dentistry: A review of literature. Oral Hyg Health, s. 3(1), 179-182.

Andreasen, J. O., Farik, B., & Munksgaard, E. C. (2002). Long-term calcium hydroxide as a root canal dressing may increase risk of root fracture. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *18*(3), 134–137.

Ansari, G., & Ranjpour, M. (2010). Mineral trioxide aggregate and formocresol pulpotomy of primary teeth: a 2-year follow-up. *International endodontic journal*, *43*(5), 413–418.

Arikan, V., Sonmez, H., & Sari, S. (2016). Comparison of Two Base Materials Regarding Their Effect on Root Canal Treatment Success in Primary Molars with Furcation Lesions. *BioMed research international*, *2016*, 1429286.

Arora, V., Nikhil, V., Sharma, N., & Arora, P. (2013). Bioactive dentin replacement. IOSR J Dent Med Sci, s. 12(4), 51-57.

Asgary, S., & Ehsani, S. (2013). Periradicular surgery of human permanent teeth with calcium-enriched mixture cement. *Iranian endodontic journal*, *8*(3), 140–144.

Asgary, S., Eghbal, M. J., & Ehsani, S. (2010). Periradicular regeneration after endodontic surgery with calcium-enriched mixture cement in dogs. *Journal of endodontics*, *36*(5), 837–841.

Asgary, S., Eghbal, M. J., Shahravan, A., Saberi, E., Baghban, A. A., & Parhizkar, A. (2022). Outcomes of root canal therapy or full pulpotomy using two endodontic biomaterials in mature permanent teeth: a randomized controlled trial. *Clinical oral investigations*, *26*(3), 3287–3297.

Barngkgei, I. H., Halboub, E. S., & Alboni, R. S. (2013). Pulpotomy of symptomatic permanent teeth with carious exposure using mineral trioxide aggregate. *Iranian endodontic journal*, *8*(2), 65–68.

Barrieshi-Nusair, K. M., & Qudeimat, M. A. (2006). A prospective clinical study of mineral trioxide aggregate for partial pulpotomy in cariously exposed permanent teeth. *Journal of endodontics*, *32*(8), 731–735.

Bezgin, T., Ozgul, B. M., Arikan, V., & Sari, S. (2016). Root canal filling in primary molars without successors: Mineral trioxide aggregate versus gutta-percha/AH-Plus. *Australian endodontic journal : the journal of the Australian Society of Endodontology Inc*, *42*(2), 73–81.

Büyükgüral, B., & Cehreli, Z. C. (2008). Effect of different adhesive protocols vs calcium hydroxide on primary tooth pulp with different remaining dentin thicknesses:24-month results. *Clinical oral investigations*, *12*(1), 91–96.

Caicedo, R., Abbott, P. V., Alongi, D. J., & Alarcon, M. Y. (2006). Clinical, radiographic and histological analysis of the effects of mineral trioxide aggregate used in direct pulp capping and pulpotomies of primary teeth. *Australian dental journal*, *51*(4), 297–305.

Camp, J., & Fuks, A. (2002). Pediatric Endodontics: Endodontic treatment for the primary and young permenent teeth. Pathways of the pulp, s. 833-839.

Camp JH, Pulver F, Barrett E (2002). Pediatric Endodontics-Endodontic treatment for the primary and young permanent dentition, In:Patways of the Pulp 2002, Ed: Cohen S., Hargreaves KM, 2002

Cardoso-Silva, C., Barbería, E., Maroto, M., & García-Godoy, F. (2011). Clinical study of Mineral Trioxide Aggregate in primary molars. Comparison between Grey and White MTA--a long term follow-up (84 months). *Journal of dentistry*, *39*(2), 187–193.

Cauwels, R. G., Pieters, I. Y., Martens, L. C., & Verbeeck, R. M. (2010). Fracture resistance and reinforcement of immature roots with gutta percha, mineral trioxide aggregate and calcium phosphate bone cement: a standardized in vitro model. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *26*(2), 137–142.

Çelik, B. N., Mutluay, M. S., Arıkan, V., & Sarı, Ş. (2019). The evaluation of MTA and Biodentine as a pulpotomy materials for carious exposures in primary teeth. *Clinical oral investigations*, *23*(2), 661–666.

Chacko, V., & Kurikose, S. (2006). Human pulpal response to mineral trioxide aggregate (MTA): a histologic study. *The Journal of clinical pediatric dentistry*, *30*(3), 203–209.

Chandler, N. P., & Koshy, S. (2002). The changing role of the apicectomy operation in dentistry. *Journal of the Royal College of Surgeons of Edinburgh*, *47*(5), 660–667.

Chang, S. W., Lee, S. Y., Ann, H. J., Kum, K. Y., & Kim, E. C. (2014). Effects of calcium silicate endodontic cements on biocompatibility and mineralization-inducing potentials in human dental pulp cells. *Journal of endodontics*, *40*(8), 1194–1200.

Chong, B. S., Pitt Ford, T. R., & Hudson, M. B. (2003). A prospective clinical study of Mineral Trioxide Aggregate and IRM when used as root-end filling materials in endodontic surgery. *International endodontic journal*, *36*(8), 520–526.

Dammaschke T. (2008). The history of direct pulp capping. *Journal of the history of dentistry*, *56*(1), 9–23.

De Rossi, A., Silva, L. A., Gatón-Hernández, P., Sousa-Neto, M. D., Nelson-Filho, P., Silva, R. A., & de Queiroz, A. M. (2014). Comparison of pulpal responses to pulpotomy and pulp capping with biodentine and mineral trioxide aggregate in dogs. *Journal of endodontics*, *40*(9), 1362–1369.

Dube, K., Jain, P., Rai, A., & Paul, B. (2018). Preventive endodontics by direct pulp capping with restorative dentin substitute-biodentine: A series of fifteen cases. *Indian journal of dental research : official publication of Indian Society for Dental Research*, *29*(3), 268–274.

Eidelman, E., Holan, G., & Fuks, A. B. (2001). Mineral trioxide aggregate vs. formocresol in pulpotomized primary molars: a preliminary report. *Pediatric dentistry*, *23*(1), 15–18.

El-Meligy, O. A., & Avery, D. R. (2006). Comparison of mineral trioxide aggregate and calcium hydroxide as pulpotomy agents in young permanent teeth (apexogenesis). *Pediatric dentistry*, *28*(5), 399–404.

Erfanparast, L., Iranparvar, P., & Vafaei, A. (2018). Direct pulp capping in primary molars using a resin-modified Portland cement-based material (TheraCal) compared to MTA with 12-month follow-up: a randomised clinical trial. *European archives of paediatric dentistry : official journal of the European Academy of Paediatric Dentistry*, *19*(3), 197–203.

Eskandarizadeh, A., Shahpasandzadeh, M. H., Shahpasandzadeh, M., Torabi, M., & Parirokh, M. (2011). A comparative study on dental pulp response to calcium hydroxide, white and grey mineral trioxide aggregate as pulp capping agents. *Journal of conservative dentistry : JCD*, *14*(4), 351–355.

Fallahinejad Ghajari, M., Asgharian Jeddi, T., Iri, S., & Asgary, S. (2010). Direct pulp-capping with calcium enriched mixture in primary molar teeth: a randomized clinical trial. *Iranian endodontic journal*, *5*(1), 27–30.

Farsi, N., Alamoudi, N., Balto, K., & Mushayt, A. (2005). Success of mineral trioxide aggregate in pulpotomized primary molars. *The Journal of clinical pediatric dentistry*, *29*(4), 307–311.

Fuks, A. B., Eidelman, E., & Pauker, N. (2002). Root fillings with Endoflas in primary teeth: a retrospective study. *The Journal of clinical pediatric dentistry*, *27*(1), 41–45.

Fuss, Z., & Trope, M. (1996). Root perforations: classification and treatment choices based on prognostic factors. *Endodontics & dental traumatology*, *12*(6), 255–264.

Gartner, A. H., & Dorn, S. O. (1992). Advances in endodontic surgery. *Dental clinics of North America*, *36*(2), 357–378.

Ghose, L. J., Baghdady, V. S., & Hikmat, Y. M. (1987). Apexification of immature apices of pulpless permanent anterior teeth with calcium hydroxide. *Journal of endodontics*, *13*(6), 285–290.

Grech, L., Mallia, B., & Camilleri, J. (2013). Investigation of the physical properties of tricalcium silicate cement-based root-end filling materials. *Dental materials : official publication of the Academy of Dental Materials*, *29*(2), e20–e28.

Grewal, N., Salhan, R., Kaur, N., & Patel, H. B. (2016). Comparative evaluation of calcium silicate-based dentin substitute (Biodentine®) and calcium hydroxide (pulpdent) in the formation of reactive dentin bridge in regenerative pulpotomy of vital primary teeth: Triple blind, randomized clinical trial. *Contemporary clinical dentistry*, *7*(4), 457–463.

Gupta, S. K., Saxena, P., Pant, V. A., & Pant, A. B. (2013). Adhesion and biologic behavior of human periodontal fibroblast cells to resin ionomer Geristore: a comparative analysis. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *29*(5), 389–393.

Haghgoo, R., Niyakan, M., Nazari Moghaddam, K., Asgary, S., & Mostafaloo, N. (2014). An In vitro Comparison of Furcal Perforation Repaired with Pro-root MTA and New Endodontic Cement in Primary Molar Teeth- A Microleakage Study. *Journal of dentistry (Shiraz, Iran)*, *15*(1), 28–32.

Hilton, T. J., Ferracane, J. L., Mancl, L., & Northwest Practice-based Research Collaborative in Evidence-based Dentistry (NWP) (2013). Comparison of CaOH with MTA for direct pulp capping: a PBRN randomized clinical trial. *Journal of dental research*, *92*(7 Suppl), 16S–22S.

Jacobovitz, M., & de Lima, R. K. (2008). Treatment of inflammatory internal root resorption with mineral trioxide aggregate: a case report. *International endodontic journal*, *41*(10), 905–912.

Jacobovitz, M., Vianna, M. E., Pandolfelli, V. C., Oliveira, I. R., Rossetto, H. L., & Gomes, B. P. (2009). Root canal filling with cements based on mineral aggregates: an in vitro analysis of bacterial microleakage. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, *108*(1), 140–144.

Jesslén, P., Zetterqvist, L., & Heimdahl, A. (1995). Long-term results of amalgam versus glass ionomer cement as apical sealant after apicectomy. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, *79*(1), 101–103.

Kazem, M., Mahjour, F., Dianat, O., Fallahi, S., & Jahankhah, M. (2013). Root-end filling with cement-based materials: An in vitro analysis of bacterial and dye microleakage. *Dental research journal*, *10*(1), 46–51.

Khetarpal, A., Chaudhary, S., Talwar, S., Ravi, R., & Verma, M. (2013). Revascularization of immature permanent tooth with periapical lesion using a new biomaterial - A case report. *Int J Dent Sci Res,* 1(1),20-22.

Kiatwateeratana, T., Kintarak, S., Piwat, S., Chankanka, O., Kamaolmatyakul, S., & Thearmontree, A. (2009). Partial pulpotomy on caries-free teeth using enamel matrix derivative or calcium hydroxide: a randomized controlled trial. *International endodontic journal*, *42*(7), 584–592.

Komabayashi, T., Zhu, Q., Eberhart, R., & Imai, Y. (2016). Current status of direct pulp-capping materials for permanent teeth. *Dental materials journal*, *35*(1), 1–12.

Kramer, P. R., Woodmansey, K. F., White, R., Primus, C. M., & Opperman, L. A. (2014). Capping a pulpotomy with calcium aluminosilicate cement: comparison to mineral trioxide aggregates. *Journal of endodontics*, *40*(9), 1429–1434.

Krupp, C., Bargholz, C., Brüsehaber, M., & Hülsmann, M. (2013). Treatment outcome after repair of root perforations with mineral trioxide aggregate: a retrospective evaluation of 90 teeth. *Journal of endodontics*, *39*(11), 1364–1368.

Kumar, H., Al-Ali, M., Parashos, P., & Manton, D. J. (2014). Management of 2 teeth diagnosed with dens invaginatus with regenerative endodontics and apexification in the same patient: a case report and review. *Journal of endodontics*, *40*(5), 725–731.

Liu, S., Wang, S., & Dong, Y. (2015). Evaluation of a bioceramic as a pulp capping agent in vitro and in vivo. *Journal of endodontics*, *41*(5), 652–657.

Mahmoud, S. H., El-Negoly, S. A., Zaen El-Din, A. M., El-Zekrid, M. H., Grawish, L. M., Grawish, H. M., & Grawish, M. E. (2018). Biodentine versus mineral trioxide aggregate as a direct pulp capping material for human mature permanent teeth - A systematic review. *Journal of conservative dentistry : JCD*, *21*(5), 466–473.

Malkondu, Ö., Karapinar Kazandağ, M., & Kazazoğlu, E. (2014). A review on biodentine, a contemporary dentine replacement and repair material. *BioMed research international*, *2014*, 160951.

Marques, N. C., Lourenço Neto, N., & Oliveira, T. M. (2016). Immediate and mediate furcal perforation treatment in primary molars: 24-month follow-up. *European archives of paediatric dentistry : official journal of the European Academy of Paediatric Dentistry*, *17*(6), 489–494.

Martens, L., Rajasekharan, S., & Cauwels, R. (2015). Pulp management after traumatic injuries with a tricalcium silicate-based cement (Biodentine™): a report of two cases, up to 48 months follow-up. *European archives of paediatric dentistry : official journal of the European Academy of Paediatric Dentistry*, *16*(6), 491–496.

Memis, B., Arikan, V. & Sarı, S. (2012). Usage of MTA as root canal filling material in primary molars with no permanent successors. Türkiye Klinikleri J Dental Sci-Special Topics, 3,39-44.

Mente, J., Hage, N., Pfefferle, T., Koch, M. J., Geletneky, B., Dreyhaupt, J., Martin, N., & Staehle, H. J. (2010). Treatment outcome of mineral trioxide aggregate: repair of root perforations. *Journal of endodontics*, *36*(2), 208–213.

Mente, J., Hufnagel, S., Leo, M., Michel, A., Gehrig, H., Panagidis, D., Saure, D., & Pfefferle, T. (2014). Treatment outcome of mineral trioxide aggregate or calcium hydroxide direct pulp capping: long-term results. *Journal of endodontics*, *40*(11), 1746–1751.

Mortazavi, M., & Mesbahi, M. (2004). Comparison of zinc oxide and eugenol, and Vitapex for root canal treatment of necrotic primary teeth. *International journal of paediatric dentistry*, *14*(6), 417–424.

Murray, P. E., Garcia-Godoy, F., & Hargreaves, K. M. (2007). Regenerative endodontics: a review of current status and a call for action. *Journal of endodontics*, *33*(4), 377–390.

Niederman, R., & Theodosopoulou, J. N. (2003). A systematic review of in vivo retrograde obturation materials. *International endodontic journal*, *36*(9), 577–585.

Nosrat, A., Homayounfar, N., & Oloomi, K. (2012). Drawbacks and unfavorable outcomes of regenerative endodontic treatments of necrotic immature teeth: a literature review and report of a case. *Journal of endodontics*, *38*(10), 1428–1434.

Nosrat, A., Li, K. L., Vir, K., Hicks, M. L., & Fouad, A. F. (2013). Is pulp regeneration necessary for root maturation?. *Journal of endodontics*, *39*(10), 1291–1295.

Nosrat, A., Seifi, A., & Asgary, S. (2013). Pulpotomy in caries-exposed immature permanent molars using calcium-enriched mixture cement or mineral trioxide aggregate: a randomized clinical trial. *International journal of paediatric dentistry*, *23*(1), 56–63.

Nur, B., Ok, E., Altunsoy, M., & Tanrıver, M. (2015). In Vitro Koşullarda Açık Apeksli Dişlerde MTA, CEM ve Biodentine'in Apikal Sızıntıya Etkisinin Değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri J Dent Sci, 21,33-39.

O'Sullivan, S. M., & Hartwell, G. R. (2001). Obturation of a retained primary mandibular second molar using mineral trioxide aggregate: a case report. *Journal of endodontics*, *27*(11), 703–705.

Parirokh, M., & Torabinejad, M. (2010). Mineral trioxide aggregate: a comprehensive literature review--Part I: chemical, physical, and antibacterial properties. *Journal of endodontics*, *36*(1), 16–27.

Patel, S., Ricucci, D., Durak, C., & Tay, F. (2010). Internal root resorption: a review. *Journal of endodontics*, *36*(7), 1107–1121.

Petrino, J. A., Boda, K. K., Shambarger, S., Bowles, W. R., & McClanahan, S. B. (2010). Challenges in regenerative endodontics: a case series. *Journal of endodontics*, *36*(3), 536–541.

Piskin, B., Avsever, H., & Gunduz, K. (2009). Evaluation techniques of biocompatibiliy of materials in dentistry. *Ondokuz Mayıs Univ Dis Hekim Fak Derg*, 10,41-49.

Pontius, V., Pontius, O., Braun, A., Frankenberger, R., & Roggendorf, M. J. (2013). Retrospective evaluation of perforation repairs in 6 private practices. *Journal of endodontics*, *39*(11), 1346–1358.

Post, L. K., Lima, F. G., Xavier, C. B., Demarco, F. F., & Gerhardt-Oliveira, M. (2010). Sealing ability of MTA and amalgam in different root-end preparations and resection bevel angles: an in vitro evaluation using marginal dye leakage. *Brazilian dental journal*, *21*(5), 416–419.

Priyalakshmi, S., & Ranjan, M. (2014). Rewiew on Biodentine: a bioactive dentine substitute. J Dent Med Sci, 13 (1),51-57.

Rafter M. (2005). Apexification: a review. *Dental traumatology : official publication of International Association for Dental Traumatology*, *21*(1), 1–8.

Regan, J. D., Gutmann, J. L., & Witherspoon, D. E. (2002). Comparison of Diaket and MTA when used as root-end filling materials to support regeneration of the periradicular tissues. *International endodontic journal*, *35*(10), 840–847.

Reynolds, K., Johnson, J. D., & Cohenca, N. (2009). Pulp revascularization of necrotic bilateral bicuspids using a modified novel technique to eliminate potential coronal discolouration: a case report. *International endodontic journal*, *42*(1), 84–92.

Santini A. (1980). The management of the deep carious lesion and maintenance of pulp vitality (II). *Quintessence international, dental digest*, *11*(4), 17–23.

Tunc, E. S., & Bayrak, S. (2010). Usage of white mineral trioxide aggregate in a non-vital primary molar with no permanent successor. *Australian dental journal*, *55*(1), 92–95.

Shin, S. Y., Albert, J. S., & Mortman, R. E. (2009). One step pulp revascularization treatment of an immature permanent tooth with chronic apical abscess: a case report. *International endodontic journal*, *42*(12), 1118–1126.

Siew, K., Lee, A. H., & Cheung, G. S. (2015). Treatment Outcome of Repaired Root Perforation: A Systematic Review and Meta-analysis. *Journal of endodontics*, *41*(11), 1795–1804.

Silva, L. L. C. E., Cosme-Silva, L., Sakai, V. T., Lopes, C. S., Silveira, A. P. P. D., Moretti Neto, R. T., Gomes-Filho, J. E., Oliveira, T. M., & Moretti, A. B. D. S. (2019). Comparison between calcium hydroxide mixtures and mineral trioxide aggregate in primary teeth pulpotomy: a randomized controlled trial. *Journal of applied oral science : revista FOB*, *27*, e20180030.

Simon, S., Rilliard, F., Berdal, A., & Machtou, P. (2007). The use of mineral trioxide aggregate in one-visit apexification treatment: a prospective study. *International endodontic journal*, *40*(3), 186–197.

Sinkar, R. C., Patil, S. S., Jogad, N. P., & Gade, V. J. (2015). Comparison of sealing ability of ProRoot MTA, RetroMTA, and Biodentine as furcation repair materials: An ultraviolet spectrophotometric analysis. *Journal of conservative dentistry : JCD*, *18*(6), 445–448.

Siqueira, J. F., Jr, Rôças, I. N., Riche, F. N., & Provenzano, J. C. (2008). Clinical outcome of the endodontic treatment of teeth with apical periodontitis using an antimicrobial protocol. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, *106*(5), 757–762.

Sirohi, K., Marwaha, M., Gupta, A., Bansal, K., & Srivastava, A. (2017). Comparison of Clinical and Radiographic Success Rates of Pulpotomy in Primary Molars using Ferric Sulfate and Bioactive Tricalcium Silicate Cement: An *in vivo* Study. *International journal of clinical pediatric dentistry*, *10*(2), 147–151.

Sjogren, U., Hagglund, B., Sundqvist, G., & Wing, K. (1990). Factors affecting the long-term results of endodontic treatment. *Journal of endodontics*, *16*(10), 498–504.

Soares, J., Santos, S., César, C., Silva, P., Sá, M., Silveira, F., & Nunes, E. (2008). Calcium hydroxide induced apexification with apical root development: a clinical case report. *International endodontic journal*, *41*(8), 710–719.

Sulaiman, J. M. (2013). An in vitro SEM Comparative Study of Dentine-BiodentineTM Interface. International Dental Journal, 63(1),1-98.

Tabarsi, B., Parirokh, M., Eghbal, M. J., Haghdoost, A. A., Torabzadeh, H., & Asgary, S. (2010). A comparative study of dental pulp response to several pulpotomy agents. *International endodontic journal*, *43*(7), 565–571.

Timmerman, A., & Parashos, P. (2017). Delayed Root Development by Displaced Mineral Trioxide Aggregate after Regenerative Endodontics: A Case Report. *Journal of endodontics*, *43*(2), 252–256.

Tomson, P. L., Grover, L. M., Lumley, P. J., Sloan, A. J., Smith, A. J., & Cooper, P. R. (2007). Dissolution of bio-active dentine matrix components by mineral trioxide aggregate. *Journal of dentistry*, *35*(8), 636–642.

Torabinejad, M., & Chivian, N. (1999). Clinical applications of mineral trioxide aggregate. *Journal of endodontics*, *25*(3), 197–205.

Torabinejad, M., Watson, T. F., & Pitt Ford, T. R. (1993). Sealing ability of a mineral trioxide aggregate when used as a root end filling material. *Journal of endodontics*, *19*(12), 591–595.

Tran, X. V., Gorin, C., Willig, C., Baroukh, B., Pellat, B., Decup, F., Opsahl Vital, S., Chaussain, C., & Boukpessi, T. (2012). Effect of a calcium-silicate-based restorative cement on pulp repair. *Journal of dental research*, *91*(12), 1166–1171.

Trope M. (2010). Treatment of the immature tooth with a non-vital pulp and apical periodontitis. *Dental clinics of North America*, *54*(2), 313–324.

Tuna, D., & Olmez, A. (2008). Clinical long-term evaluation of MTA as a direct pulp capping material in primary teeth. *International endodontic journal*, *41*(4), 273–278.

Utneja, S., Nawal, R. R., Talwar, S., & Verma, M. (2015). Current perspectives of bio-ceramic technology in endodontics: calcium enriched mixture cement - review of its composition, properties and applications. *Restorative dentistry & endodontics*, *40*(1), 1–13.

Vallés, M., Roig, M., Duran-Sindreu, F., Martínez, S., & Mercadé, M. (2015). Color Stability of Teeth Restored with Biodentine: A 6-month In Vitro Study. *Journal of endodontics*, *41*(7), 1157–1160.

Vignaroli, P. A., Anderson, R. W., & Pashley, D. H. (1995). Longitudinal evaluation of the microleakage of dentin bonding agents used to seal resected root apices. *Journal of endodontics*, *21*(10), 509–512.

Villat, C., Grosgogeat, B., Seux, D., & Farge, P. (2013). Conservative approach of a symptomatic carious immature permanent tooth using a tricalcium silicate cement (Biodentine): a case report. *Restorative dentistry & endodontics*, *38*(4), 258–262.

Wang, Y., Zhu, X., & Zhang, C. (2015). Pulp Revascularization on Permanent Teeth with Open Apices in a Middle-aged Patient. *Journal of endodontics*, *41*(9), 1571–1575.

Wilson, P. R., & Barnes, I. E. (1987). Treatment of internal root resorption with thermoplasticized gutta-percha. A case report. *International endodontic journal*, *20*(2), 94–97.

Witherspoon, D. E., & Ham, K. (2001). One-visit apexification: technique for inducing root-end barrier formation in apical closures. *Practical procedures & aesthetic dentistry : PPAD*, *13*(6), 455–462.

Yildirim, T., Er, K., Taşdemir, T., Tahan, E., Buruk, K., & Serper, A. (2010). Effect of smear layer and root-end cavity thickness on apical sealing ability of MTA as a root-end filling material: a bacterial leakage study. *Oral surgery, oral medicine, oral pathology, oral radiology, and endodontics*, *109*(1), e67–e72.

Zarrabi, M. H., Javidi, M., Jafarian, A. H., & Joushan, B. (2010). Histologic assessment of human pulp response to capping with mineral trioxide aggregate and a novel endodontic cement. *Journal of endodontics*, *36*(11), 1778–1781.

Zarrabi, M. H., Javidi, M., Jafarian, A. H., & Joushan, B. (2011). Immunohistochemical expression of fibronectin and tenascin in human tooth pulp capped with mineral trioxide aggregate and a novel endodontic cement. *Journal of endodontics*, *37*(12), 1613–1618.

Zurn, D., & Seale, N. S. (2008). Light-cured calcium hydroxide vs formocresol in human primary molar pulpotomies: a randomized controlled trial. *Pediatric dentistry*, *30*(1), 34–41.

2023
Aralık

Spor Bilimlerinde Araştırma ve DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR
Doç. Dr. Erdil DURUKAN

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi • Yaşar Hız
Genel Yayın Yönetmeni • Eda Altunel
Yayına Hazırlayan • Gece Kitaplığı
Editörler • Doç. Dr. Erdil DURUKAN

Birinci Basım • Aralık 2023 / ANKARA

ISBN • 978-625-425-422-2

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Gece Kitaplığı
Adres: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt
No: 22/A Çankaya/ANKARA Tel: 0312 384 80 40

www.gecekitapligi.com
gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt
Bizim Buro
Sertifika No: 42488

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1
SPORDA HALKLA İLİŞKİLER
Zühal KILINÇ.....1

BÖLÜM 2
SPORDA BÜTÜNLÜK
Murat ŞENTUNA, Fıratcan GÜREŞ 17

BÖLÜM 3
SPORDA İLİŞKİSEL PAZARLAMA
Yusuf AYDIN, Bekir Erhan ORHAN, Aydın KARAÇAM.....31

BÖLÜM 4
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARININ SPOR KURULUŞLARI AÇISINDAN ÖNEMİ
Feray KÜÇÜKBAŞ DUMAN 51

BÖLÜM 5
KİNEZYOFOBİ VE SPOR
Yasemin ÇAKMAK 69

BÖLÜM 6
SPORTİF BAŞARI VE FORMA RENKLERİ İLİŞKİSİ
Hasan Buğra EKİNCİ 85

BÖLÜM 7
KOLAJEN VE SPORTİF PERFORMANS
Hüseyin EROĞLU, Tamer KARADEMİR 99

BÖLÜM 8

TAKIM SPORLARI İLE İLGİLENEN SPORCULARIN HEDEF VE SPORTMENLİK YÖNELİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Ömer ÜNAL, Yeşim KARAÇ ÖCAL ***113***

BÖLÜM 9

FUTBOLDA BİR ALTYAPI MODELİ: PORTO FUTBOL AKADEMİSİ (DRAGON FORCE)

Onur Mutlu YAŞAR ***133***

BÖLÜM 10

BİREYLERİN REKREASYONEL AKTİVİTELERE KATILIMINI ENGELLEYEN VE TEŞVİK EDEN FAKTÖRLER

İsa DOĞAN, Gürkan ÇETİNKAYALI,
Alırıza Han CİVAN ***143***

BÖLÜM 11

5-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARININ HAREKET GELİŞİMİ KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARIN İNCELENMESİ (SON 10 YIL)

Nurper ÖZBAR, Şengül DEMİR, Meltem NAZIROĞLU ***159***

BÖLÜM 1

SPORDA HALKLA İLİŞKİLER

Zühal KILINÇ[1]

1 Batman Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü zuhalkilinc14@gmail.com, https://orcid.org/0000-0001-5760-660X

GİRİŞ

Günümüze kadar halkla ilişkiler faaliyeti pek çok yönüyle birlikte ele alınmıştır. Birçok uzman kişi tarafından kabul edilen tek bir tanım hala bulunmamaktadır.

Pazarlama amaçlı halkla ilişkiler, pazarlama kampanyalarını ve tanıtım faaliyetlerini destekleyen bir dizi uygulama olarak görülmektedir (Shimp ve Delozier, 1986:31). Günümüzde şirketler pazarlama ve halkla ilişkilere odaklanmaktadır. Ürün ve markalara yönelik imaj ve marka bağlılığı yaratılması, yeni pazarlara girilmesi ve markaların konumlandırılması, reklama erişim eksikliğinin giderilmesi, modern teknolojiyi kullanarak yeni ürünlerin tanıtılması, paydaşlara ve kamuoyu liderlerine ulaşılması gibi faktörlerin olduğu belirtmektedir (Kitchen, 1997).

Spor alanında pazarlama tüm unsurlarıyla etkili hale gelmesiyle birlikte tanıtım faaliyetlerinde önemli bir yer tutan halkla ilişkilerden yararlanmak sık hale gelmiştir. Halkla ilişkilerin spor pazarlamasında kullanılması şirketleşmiş spor kulüpleri için uzun vadeli değerli bir faaliyettir. Halkla ilişkiler departmanının faaliyetlerinin şirketleşmiş spor kulübün organizasyon yapısı, taraftar özellikleri ve beklentileri ile uyumlu olması halinde kulübe olumlu etki sağlayacağı açıktır.

1. Spor Pazarlaması

Sanayi devrimi ile birlikte insanların hayatına birçok yeni kavram girdi. Pazarlama kavramı da bunlardan biri olmaktadır. Üretim sistemlerinin gelişmesiyle birlikte bireysel üretimden seri üretime geçiş yaşanmaktadır. Pazarlama alanı son yıllarda büyük ilerlemeler kaydetti. Ancak spor, alanda benzersiz bir konuma sahip olarak gelişmeye devam ediyor.

Spor pazarlaması, spor tüketicilerinin istek ve ihtiyaçlarını karşılamak için sistematik olarak uygulanan bir dizi önlemdir. Pazarlama ilkelerinin spor ürün gruplarına ve hizmetlerine uyarlanmasıyla oluşturulmuştur. Spor pazarlaması, müşteri hizmetlerindeki farklılıklar ve yoğunlaşan rekabet koşulları nedeniyle yeni bir alan olarak ortaya çıkmış ve kendisini diğer pazarlama alanlarından ayıran kendine özgü yapısı ve politikaları olan bir tür olarak kendisine yer edinmiştir (Yalçın ve Yüktaşır, 2004).

Ürün (product), fiyat (price), yer - dağıtım (pleace) ve tutundurmadan (promotion) oluşan pazarlama karma elemanları spor pazarlaması içerisinde karşılığını bulmaktadır.

Ürün: Bir şirketin pazarlama stratejisinin en temel ve önemli unsuru üründür. Ürünler, şirketin tüm pazarlama faaliyetlerinin temelini oluşturması ve diğer tüm pazarlama karması unsurlarını (fiyat, promosyon vb.) oluşturması nedeniyle şirketler için stratejik öneme sahiptir (Mucuk, 2014).

KAYNAKLAR

Akkaya, Y. ve Akçalı, K., (2016), Spor pazarlamasında tutundurma karması elemanlarının kullanımının incelenmesi, *International Journal of Science Culture and Sport*. September: 4 (Special Issue 2).

Argan, M. ve Katırcı, H. (2015). *Spor Pazarlaması (3 b.).* Ankara: Nobel Yayınları.

Bozkurt, H. ve Kartal, R. (2008). Spor pazarlamasında halkla ilişkiler ve sponsorluk ilişkisi. *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(1).

Budd, J.F. (1994). How to manage corporate reputations. *Public Relations Quarterly Journal*, 39 (4), 11-15.

Büyükeren, İ. (2023). *Halkla ilişkiler uygulaması olarak medya ile ilişkiler: konya basını örne*ği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı, Doktora Tezi, Konya.

Çamcı, H., (2009). *Türk vergi sisteminde sponsorluk kurumuna yönelik düzenlemelerin değerlendirilmesi.* Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Mali Hukuk Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.

Çelik, C. (2016). *Spor sponsorluğu kapsamında yapılan sponsorluk faaliyetlerinin hedef kitlede marka algısı oluşumuna katkıları: torku' nun konyaspor sponsorluğu örneği.* Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya

Çırak, E. ve Çavuşoğlu, S. B. (2016). Spor pazarlamasında spor sponsorluğu ve halkla ilişkilerin önemi. The Impotance of Sports Sponsorship and Public Relations in the Sports Marketing. İÜ Spor Bilimleri Dergisi, Cilt (Vol) 6, Sayı (No) 2.

Eser, Z., Korkmaz, S. ve Öztürk, S. A. (2011). *Pazarlama; Kavramlar, İlkeler, Kararlar (2* b.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ferreira, M. ve Hall, Bennett, G. (2008). Exploring brand positioning ın a sponsorship context: a correspondence analysis of the dew sport tour. *Journal of Sport Management.*

Ilıcak Aydınalp, G. (2013). *Halkla ilişkiler ekseninde kurumsal sosyal sorumluluk.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Jang, W. E., Ko, Y. J. ve Chan-Olmsted, S. M. (2015). Spectator-based sports team reputation: scale development and validation. *International Journal of Sports Marketing and Sponsorship*, 16(3), 52-72.

Kazancı, M. (2004). *Kamuda ve* özel kesimde halkla ilişkiler. Ankara: Turhan Yayınevi:66.

Kitchen, P. (1997). *Public relations: principles and practice*, London: International, Thomson.

Kotler, P., Armstrong, G. (2003). *Principles of marketing*. Prentice Hall.

L'etang, J. (2013). *Sports public relations.* Londra: Sage.

Mucuk, İ. (2014). *Pazarlama ilkeleri (cilt 20).* İstanbul: Türkmen Kitapevi.

Mullin, B. J., Hardy, S. ve Sutton, W. A. (2014). *Sport marketing (fourth edition*). Human Kinetics.

Okay, A. (1998). *Halkla ilişkiler aracı olarak sponsorluk*, İstanbul: Epsilon Yayınları.

Okay, A. ve Okay, A, (2001). *Halkla ilişkiler kavram, strateji ve uygulamaları*. İstanbul: Der Yayınları,.

Öztürk, F. (1998). *Toplumsal boyutlarıyla spor*. Ankara: Bağırgan Yayınevi.

Peltekoğlu, F. B. (1998). *Halkla ilişkiler nedir.* İstanbul: Beta Yayınevi.

Russell, K. M. ve Opdycke, M. L. (2016). Theorizing public relations history: The roles of strategic intent and human agency. *Public Relations Review*, 741-747.

Sancar, A. ve Bozkurt, H. (2005). *Firmalar sponsorluk* için parayı esirgemiyor. Ankara.

Shank, M. D. (2002). *Sports marketing: a strategic perpective.* New Jersey: Prentice Hall.

Shimp, T.A. ve DeLozier M.W. (1986). *Promotion management and marketing communications*. The Dryden Press.

Smith, A. C. (2008). *Introduction to sport marketing.* Elsevier.

Şahinolanlar, F. (2015). *Sosyal sorumluluk uygulamalarından sponsorluk faaliyetlerinin paydaşlarca algılanması ve bir uygulama*. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Theaker, A. (2006). *Halkla ilişkilerin el kitabı*. Çev. Yaz M. İstanbul: Mediacat Yayıncılık. 205.

Türk Dil Kurumu. (2023). https://sozluk.gov.tr/.

Tolga, S. (2006). *Pazarlamanın etkinliğinin artırılmasında halkla ilişkilerin kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yalçın, B. ve Yüktaşır, B. (2004). Spor tüketicisi farklılıkları ve spor pazarlaması bileşenleri. *Ankara Üniversitesi Besyo Dergisi,* 36.

Yavaş, Ö. (2005). Sporun ekonomi içindeki yeri ve spor pazarlama: üç büyük spor kulübünde uygulamalı bir araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Yetkiner, K. (2011). *Spor endüstrisinde sponsorluk kavramı ve türk futbolundaki değişimlerin sponsorluk üzerindeki etkisi: milli takım örneği*. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yöneticiliği Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yıldırım, A. (2017). *Yerel yönetimlerde halkla ilişkiler çalışmalarının kurumsal itibar oluşturmadaki etkisi: menteşe belediyesi örneği*. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

BÖLÜM 2

SPORDA BÜTÜNLÜK[1]

Prof.Dr. Murat ŞENTUNA

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

https://orcid.org/: 0000-0001-7728-7933

Fıratcan GÜREŞ

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

1 Bu bölüm 2021 yılında yapılan "Sporda bütünlük: Doping, supplement kullanımı, yolsuzluk, şike ve etik karar vermenin sporun bütünleştirici özelliği üzerine etkisinin incelenmesi" isimli Yükseklisans tezinden üretilmiştir.

Berlin'de 2013 yılında UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü**) tarafından düzenlenen MINEP (Beden Eğitimi ve Spor Bakanları Küresel Forumunda) forumunda, Sporun Bütünlüğünü Koruma düşüncesi sporun üç temel küresel amacından birisi olarak gündeme gelmiştir (**unesdoc.unesco.org)

Rekabetçi ortamda öne geçebilme ya da kar elde edebilme düşüncesi spor kavramının gerçek anlamından uzaklaşmasına, özellikle bahis ve doping kullanımının yaygınlaşması da bir anlamda sporun bozulmasına neden olduğu için küresel bir tehdit oluşturmaya başlamıştır (Geeraets, 2018). Sporun endüstrileşerek finansal anlamda büyük bir alan kaplamaya başlaması da bu durumu ölümcül şekilde tehdit ederek büyütmekte ve birçok kişinin yasal olmayan yollara başvurarak pastadan pay alma yarışı içerisine girmesine sebep olmaktadır (Green, 2009). Ancak ekonomik ve finansal sebepler sosyo-kültürel ilişkileri kötüleştiren tehditler oluştursa da sporun bütünlüğüne yönelik bozucu etkiyi tek başına sağlayamaz. Çünkü spor toplumlarda ve kültürlerinde yaşam boyu ve kuşaklar arası bağlarla belirlenmiş bir yere sahiptir (Harvey ve Mc Namee, 2019). **Sporda yaşanan skandallar, uyuşturucu ve doping kullanımı, şiddet, saygısızlık ve diğer uygunsuz davranışlar neredeyse tutarlı bir sorun olarak alışılagelmiş kurallar haline gelmiştir.**

Bazı araştırmacılar **yarışma veya müsabaka sırasında sporcuların davranış türlerinin değiştiğini ve gerçek hayatlarındaki davranışlarından farklı davrandıklarını belirtirler ve bunu "***parantez ahlakı***" olarak isimlendirirler (**Doty**, 2006; Bredemeier ve Shields, 1985; Eitzen ve Sage, 2003).** Bu bozulmanın önüne sadece bütünlükçü bir yaklaşımla geçilebilir.

Bütünlük ahlaki açıdan toplumsal bir yansımadır. Bütünlük kavramı adalet, cesaret, dürüstlük, bilgelik ve ölçülü olma gibi erdemlilik kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir (Becker ve Talsma, 2016; Tongeren ve Becker, 2009). Ancak ahlaki değerlere, kurallara ve normlara uygunluk açısından bütünlüğü tanımlayabilmek için bu kavramların etik ve ahlak açısından ne anlama geldiğinin çok iyi anlaşılması gerekir (Thompson, 1985). Carter'a (1996) göre, sadece dürüstlük ve ahlak arasındaki ilişki nelerin iyi-kötü ya da doğru-yanlış olduğunu açıklayabilir.

Bütünlük aslında bir erdemli olma durumudur ve her zaman dürüstlük, cesaret, adalet ve özgürlük gibi kavramlar ile yakından ilişkili olmuştur (Palanski ve Yammarino, 2007). **Erdemli olma temeline dayanarak bütünlük alanının en çok "***söylemler ve uygulamalar arasındaki tutarlılık***" tanımlamasına uyduğu da belirtilmektedir (Audi ve Murphy, 2006). Ayrıca** temel değerlerle ortaya çıkan bir davranışın hukuka ve adalete uygun olarak etik veya ahlaki davranmakla eşdeğer olduğu ve bir kahramanlık malzemesi olarak görülebileceği söylenmekte (Brenkert, 2004; De George, 1993) ve toplum içerisinde belirlenmiş ve kabul edilmiş ahlaki standartlara örnek olacak şekilde uymak anlamına geldiği belirtilmektedir (Luijk, 2004).

Kaynaklar

1. Audi, R., Murphy, P.E. (2006). The many faces of integrity. *Business Ethics Quarterly*. 16, 3-21.
2. Alabarces, P., Rodríguez, M.G. (2000). Football and Fatherland: the Crisis of National Representation in Argentinian football. In Gerry P.T. Finn and Richard Giulianotti (eds.), *Football Culture: Local Contests, Global Vision*. London: Routledge.
3. Archetti, EP. (1997). And Give Joy to my Heart. Ideology and Emotions in the Argentinean cult of Maradona. In Gary Armstrong and Richard Giulanotti (eds.), *Entering the Field: New perspectives on World Football*. Oxford & New York: Berg Publishers.
4. Archer, A. (2016). On Sporting Integrity. Sport, *Ethics and Philosophy*. 10(2), 117-131.
5. Becker, M. ve Talsma, J. (2016). Adding colours to the shades of grey: Enriching the integrity discourse with virtue ethics concepts. In A. Lawton, Z. van der Wal, L. Huberts (Eds.), Ethics in public policy and management: A global research companion. 33-50. *London, England: Routledge.*
6. Bredemeier, B., Shields, D. (1985). Values and violence in sport. *Psychology Today*. 19, 22-32.
7. Brenkert, G.G. (2004). Corporate integrity & accountability. *Thousand Oaks. CA: Sage*.
8. Bruijn, H., Groenleer, M., Ruijven, T. (2015). The dynamics of doping: Lance Armstrong, the United States Anti-Doping Agency and the regulatory governance of professional cycling. *Regulation & Governance*. 10(3), 1-14.
9. Carter, S.L. (1996). Integrity. New York. NY: *Harper Perennial*.
10. Chappelet, J.L, Mrkonjic, M. (2013). Basic indicators for better governance ın international sport (BIBGIS): an assessment tool for international sport governing bodies. *IDHEAP Working Paper*.
11. De George, R.T. (1993). Competing with integrity in international business. New York, *NY: Oxford University Press*.
12. Demmke, C., Moilanen, T. (2011). Effectiveness of good governance and ethics. Evaluating reform outcomes in the context of the financial crisis. *EU Presidency to be finalised for the DG Meeting in December. Maastricht*.
13. Dijk, A., Daďová, K., Martínková, I. (2017). Intellectual disability sport and Paralympic Classification. *AUC Kinanthropologica*. 53(1), 21-34.
14. Doty, J. (2006). Sports Build Character? *Journal of College and Character*. 7(3), 1-9.
15. Eitzen, D., Sage, G. (2003). Sociology of North American Sports. *Boston,*

MA: McGraw Hill.

16. Geeraets, V. (2018). Ideology, Doping and the Spirit of Sport. *Sport, Ethics and Philosophy*. 12(3), 255-271.

17. Green, M. (2009). Podium or participation? Analysing Policy Priorities under Changing Modes of Sport Governance in the United Kingdom. Inte*rnational Journal of Sport Policy*. 1(2), 121-144.

18. Harvey, A., Mc Namee, M. (2019). Sport Integrity: Ethics, Policy and Practice: An Introduction. *Journal of Global Sport Management*. 4(1), 1-7.

19. Huberts, L.W.J.C., Maesschalck, J., Jurkiewicz, C.L. (2008). Ethics and integrity of governance: Perspectives across frontiers. *Cheltenham, England*.

20. Huberts L.W.J.C. (2018). Integrity: What it is and why it is Important. *Public Integrity*. 1-15.

21. James, K., Mayhew, G., Nesbitt, M., Murray, M., Innes, M. Maligin, A. (2018). The Fall of the Glasgow Rangers: Ethical Ramifications and Lessons to be Learned. *Journal of Physical Fitness, Medicine & Treatment in Sports*. 5(2), 1-5.

22. Kaptein, M. (1999). Integrity Management. *European Management Journal*. 17, 625-634.

23. Lamboo, M.E.D. (2005). Integrity policy of the Dutch police. *Delft, the Netherlands: Eburon.*

24. Lasthuizen, K., Huberts, L.W.J.C., Kaptein, M. (2002). Integrity problems in the police organization. *Police officers' perceptions reviewed*. 25-37.

25. Lasthuizen, K. (2008). Leading to integrity: Empirical research into the effects of leadership on ethics and integrity. *Amsterdam, Netherlands*.

26. Lawton, A., Doig, A. (2006). Researching ethics for public service organizations: The view from Europe. *Public Integrity*. 8(1), 11-34.

27. Luijk, H.V. (2004). Integrity in the private, the public, and the corporate domain. In GG. Brenkert (Ed.), Corporate integrity and accountability. *Thousand Oaks, CA: Sage*. 38-54.

28. Maennig, W. (2005). Corruption in international sports and sport management: Forms, tendencies, extent and countermeasures. *European Sport Management Quarterly*. 5, 187-225.

29. Palanski, M.E., Yammarino, F.J. (2007). Integrity and leadership: Clearing the conceptual confusion. *European Management Journal*. 25, 171-184.

30. Peter, C. (2016). Lance Armstrong, It wasn't just about the bike. *European Journal of Current Legal Issues.* 22(3).

31. Salazar Sutil, N. (2008). Maradona Inc: Performance Politics off the Pitch. *International Journal Of Cultural Studies*. 11(4): 441-458.

32. Shaw, A.G.A. (2019). The 2012 and 2014 Olympic Doping Scandals: A

Critical Analysis of the Effectiveness of Anti-Doping Mechanisms in Sports Law and the Necessity of Global Unity and Rehabilitation in Enforcing Anti-Doping Measures. *Beijing Law Review*. 10, 671-681.

33. Sipes, R.G. (1976). Sport as a control for aggressio. In: Craig TT Ed, Humanistic and mental health aspects of sports, exercise, and recreation, *Chicago: American Medical Association*, 46-49.

34. Thompson, DF. (1985). The possibility of administrative ethics. *Public Administration Review*, (45)5, 555-561.

35. Tongeren, P.V., Becker, M. (2010). Integrity as virtue. 2009. In E. Karssing ve M. Zweegers (Eds.), Jaarboek Integriteit. 58-65. *Den Haag, the Netherlands: BIOS.*

36. Vlieger, M.A. (2017). Several Reflections on Integrity in Sports. *Tijdschrift voor Sport & Recht*. 1, 1-10.

37. Zakhem, A., Mascio, M. (2018). Sporting Integrity, Coherence, and Being True to the Spirit of a Game. *Sport, Ethics and Philosophy*. 1-10.

38. playthegame.org (2020). playthegame.org/news/news-articles/2010/new-report-examines-threats-to-the-integrity-of-sport/

39. ausport.gov.au (2020). ausport.gov.au/supporting/integrity_in_sport/about/what_is_sport_integrity

40. unesdoc.unesco.org (2020). unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000221114. MINEPS-2013. Declaration of Berlin. United Nations Education Scientific and Cultural Organisation

BÖLÜM 3

SPORDA İLİŞKİSEL PAZARLAMA

Arş. Gör. Yusuf AYDIN[1]

Dr. Öğr. Üyesi Bekir Erhan ORHAN[2]

Doç. Dr. Aydın KARAÇAM[3]

1 İstanbul Aydın Üniversitesi – Orcid no: 0000-0003-3251-8958
2 İstanbul Aydın Üniversitesi – Orcid no: 0000-0002-3149-6630
3 Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi – Orcid no: 0000-0001-6509-427X

1. İLİŞKİSEL PAZARLAMANIN TARİHÇESİ

Geleneksel pazarlama anlayışında işletmeler müşterilere değil üretime odaklanmışlardır. "Ne üretsem satarım" ya da "iyi ürün kendi kendini satar" anlayışı genel olarak kabul gören bakış açısıdır. Ancak artan rekabet koşulları ile işletmeler asıl sorunun üretmek değil ürettiği ürünü satmak olduğu düşüncesini benimsemiş ve "ne üretirsem satarım yeter ki satmasını bileyim" düşüncesine geçiş yapılmıştır. Bu süreçte pazarlama anlayışı, geleneksel anlayıştan uzaklaşılarak tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının önemli olduğu anlayışa geçiş sağlanmıştır. Bu anlayış çağdaş/modern pazarlama olarak adlandırılmaktadır. Çağdaş pazarlama anlayışı doğrultusunda yeni bir takım pazarlama araçları piyasada sürdürülebilir rekabet üstünlüğünü elde edebilmek için geliştirilmiştir.

Yaşanan teknolojik gelişmeler ve artan rekabet koşulları ile birlikte azalan kar payları sonucunda işletmeler müşterilerle önce ilişki kurmaya sonra mevcut ilişkilerini muhafaza etmeye zorlanmaktadır. Küresel rekabetin artması ve pazarda yaşanan belirsizlik, işletmeleri müşterileriyle ilişki kurmaya ve onları tanımaya yönelik yatırım yapmaya zorlamaktadır (Bakırtaş, Özmen ve Barış, 2019;4). "Böyle bir gelişme müşterilerle uzun süreli ilişkiler kurmayı ve bu ilişkileri sağlıklı bir şekilde sürdürmeyi ön gören ilişkisel pazarlama kavramını doğurmuştur" (Pirtini, 2009). İlişkisel pazarlamanın temelinde müşteri ile olan uzun vadeli iş ilişkisi yatmaktadır.

İlişkisel pazarlama yaklaşımının pazarlama teorisinde kabulü ve araştırılmaya başlanması, Anglo-Sakson pazarlama yönetiminin temelini oluşturan 4P anlayışının önemini ve yeterliliğini kaybetmeye başladığı dönemlere rastlamaktadır" (Erdoğan ve Torun, 2009). Bu durumun günümüzde şirketler etkin ve verimli olarak satış faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için geleneksel pazarlama yaklaşımlarından uzaklaşarak müşteri odaklı pazarlama yaklaşımlarından biri olan ilişkisel pazarlama uygulamalarını benimsemelerine yol açtığı düşünülmektedir. "İlişki pazarlamasına olan ihtiyaç, küresel pazarın değişen dinamiklerinden ve rekabetçi başarı için değişen gereksinimlerden kaynaklanmaktadır" (Morgan ve Hunt, 1994). Özellikle iş dünyasında teknoloji ile birlikte yeni akımların yaşanması ve çağdaş araştırmaların işin içine girmesi müşteri ile daha fazla ilişki içeren pazarlama yaklaşımlarına olan ihtiyaç belirgin hale gelmiştir (Grönroos,1994: s.4). Aksi halde mevcut piyasada işletmeler rekabet edebilme kabiliyetlerini kaybetmeye mahkûmdurlar. Pazarlama kavramı giderek artan bir şekilde her bir satış işlemindeki karı artırmaya çalışmaktan çok tüketiciler ile karşılıklı yarar sağlayan ilişkileri geliştirme yoluna evrilmiştir (Kotler, Saunders ve Wong, 1999; Odabaşı, 2006). Bu bağlamda, işletmeler bir ürünün satışının o işlemin sonucu olmadığını aksine müşteri ile ilişkilerin başlangıcı olduğunu keşfetmeye başlamışlardır (O'Malley, 2014). "Dünya genelinde teknoloji gelişmelerden de yararlanılarak müşterileri daha iyi tanımlamak birinci adım olarak kullanılmaya başlanmış ve pazarlamada yaşanılan yeni eğilimler sonrasında tedarik zincirinin bütün aşamalarında değer yaratılan ilişkisel pazarlama eğilimine geçilmiştir"

Kaynakça

Abdullah, F., & Kanyan, A. (2012). *Identifying and Managing The Dimensions of Relationship Marketing for The Foodservice Industry*.

Abeza, G., O'Reilly, N., Seguin, B., & Nzindukiyimana, O. (2017). Social media as a relationship marketing tool in professional sport: A netnographical exploration. *International Journal of Sport Communication*, *10*(3), 325-358.

Achen, R. M. (2014). Relationship marketing in United States professional sport: Attitudes, opinions, and viewpoints of sport professionals. *Global Sport Business Journal*, *2*(3), 14-27.

Bakırtaş, H. Yılmaz, R. A. Özmen, M. Barış, G. (2019) Müşteri İlişkileri Yönetimi. *Anadolu Üniversitesi Yayınları*

Bayuk, N. (2005). Global Çağda Müşteri ve Pazarlama Anlayışları. *Pazarlama Dünyası*, *5*(2), 30-35.

Bee, C. C., & Kahie, L. R. (2006). Relationship marketing in sports: A functional approach. *Sport marketing quarterly*, *15*(2).

Berry, L. L. (1983). Relationship marketing. *Emerging perspectives on services marketing*, *66*(3), 33-47.

Berry, L. L. (1995). Relationship marketing of services—growing interest, emerging perspectives. *Journal of the Academy of marketing science*, *23*, 236-245.

Chadwick, S. (2009). From outside lane to inside track: sport management research in the twenty-first century. *Management Decision*.

Deniz, S. & Kamer, H. (2013). İlişkisel pazarlama kavramı, *Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi* , (29) , 3-16 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/en/pub/abmyoder/issue/46643/584814

Erdoğan, Z., & Torun, T. (2009). Bir İlişkisel Pazarlama Aracı Olarak Sanal Topluluklar. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, *2*(4), 45-71.

Girginov, V., Taks, M., Boucher, B., Martyn, S., Holman, M., & Dixon, J. (2009). Canadian national sport organizations' use of the web for relationship marketing in promoting sport participation. *International Journal of Sport Communication*, *2*(2), 164-184.

Gordon, M. E., McKeage, K., & Fox, M. A. (1998). Relationship marketing effectiveness: the role of involvement. *Psychology & Marketing*, *15*(5), 443-459.

Gronroos, C. (1994). From marketing mix to relationship marketing: Towards a paradigm shift in marketing. *Asia-Australia Marketing Journal*, *2*(1), 9-29.

Grönroos, C. (1996). Relationship marketing: strategic and tactical implications. *Management decision*, *34*(3), 5-14.

Grönroos, C. (1997). Value-driven relational marketing: from products to resources and competencies. *Journal of marketing management*, *13*(5), 407-419.

Grönroos, C. (2004). The relationship marketing process: communication, interaction, dialogue, value. *Journal of business & industrial marketing*, *19*(2), 99-113.

Gummesson, E. (1994). Making relationship marketing operational. *International Journal of service industry management*.

Gummesson, E. (1997). Relationship marketing as a paradigm shift: some conclusions from the 30R approach. *Management decision*.

HÖŞGÖR, H.(2019). Sağlık İşletmelerinde İlişkisel Pazarlama Stratejileri İle Hastaların Davranışsal Niyetleri Arasındaki İlişkinin Yapısal Eşitlik Modeli İle İncelenmesi(Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul

İnal M. E. ve Demirer Ö. (2001), "İlişki Pazarlamasına Genel Bir Bakış", *Pazarlama Dünyası Dergisi*, Y. 15, İstanbul: 26, 29.

Jackson, D. (1993). The seven deadly sins of financial services marketing... and the road to redemption. *DIRECT MARKETING-GARDEN CITY-*, *55*, 43-43.

Keser, E. (2008). Müşteri Yaşam Boyu Değerinin Analizi: Erzurum'daki Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Üzerinde Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum*.

Kotler, P. Armstrong, G. Saunders, J.Wong, V. (1999) Principles of Marketing. Second European Edition. Published by Prentice Hall Inc.

Kurtoğlu, R., & SÖNMEZ, A. (2016). Marka imaji ve marka faydasinin marka sadakati ve pozitif ağizdan ağiza iletişim (wom) üzerindeki etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *21*(4), 1127-1138.

Mehmet, O. Z. E. L., & Polat, C. (2013). Yerel yönetimlerde değişim ve yerel yönetim hizmetlerinde 'müşteri odaklı pazarlama'yaklaşımı. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1), 41-79.

Morgan, R. M., & Hunt, S. D. (1994). The commitment-trust theory of relationship marketing. *Journal of marketing*, *58*(3), 20-38.

O'Malley, L. (2014). Relational marketing: development, debates and directions. *Journal of Marketing Management*, *30*(11-12), 1220-1238.

ODABAŞI, Y. (2006). *Perakendecilikte müşteri ilişkileri ve yönetimi*. Anadolu Universitesi.

Odabaşı, Yavuz (2005). Müşteri İlişkileri Yönetimi, Sistem Yayıncılık, 5.Baskı, İstanbul, 2005.

Örs, H. (2007). Hizmet sektöründe rekabet stratejisi aracı olarak ilişki kalitesi: Ölçülmesi ve müşteri memnuniyeti ile ilişkisi. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, *20*(1), 51-65.

Pirtini, S. (2009). Pazarlamada Yeni Eğilimler Açısından Vizyon Yönetimi ve Müşteri İlişkilerinde Rekabet Avantajı Yaratma. *Marmara University Journal of the Faculty of Economic & Administrative Sciences*, *26*(1).

Prilliman, A. (2013). Infographic: What is Your Current Marketing Focus? Surprising Facts About Customer Loyalty, http://blog.fivestars.com/marketingfocus-infographic/ adresinden erişildi. Erişim Tarihi: 28.04.2023

Shani, D. (1997). A framework for implementing relationship marketing in the sport industry. *Sport Marketing Quarterly*, *6*, 9-16.

Shank, M. D., & Lyberger, M. R. (2014). *Sports marketing: A strategic perspective*. Routledge.

Sheth, J. N., & Parvatiyar, A. (2002). Evolving relationship marketing into a discipline. *Journal of relationship marketing*, *1*(1), 3-16.

Stavros, C., Pope, N. K. L., & Winzar, H. (2008). Relationship marketing in Australian professional sport: an extension of the Shani framework. *Sport Marketing Quarterly*, *17*(3).

Terzioğlu, F. B. (2008). *Değişen pazarlama anlayışı açısından müşteri sadakati yaratmada ilişkisel pazarlama ve bir uygulama* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)). Terzioğlu, F. B. (2008). *Değişen pazarlama anlayışı açısından müşteri sadakati yaratmada ilişkisel pazarlama ve bir uygulama* (Doctoral dissertation, Marmara Universitesi (Turkey)).

Theron, E., & Terblanche, N. S. (2010). Dimensions of relationship marketing in business-to-business financial services. *International Journal of Market Research*, *52*(3), 373-392.

Vargo, S. L., & Lusch, R. F. (2004). Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of marketing*, *68*(1), 1-17.

Varinli, İ. (2008). "Pazarlamada Yeni Yaklaşımlar" 2. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık

Waters, R. D., Burke, K. A., Jackson, Z. H., & Buning, J. D. (2011). Using stewardship to cultivate fandom online: Comparing how National Football League teams use their web sites and Facebook to engage their fans. *International Journal of Sport Communication*, *4*(2), 163-177.

Williams, J., & Chinn, S. J. (2010). Meeting relationship-marketing goals through social media: A conceptual model for sport marketers. *International Journal of Sport Communication*, *3*(4), 422-437.

Williams, J., & Chinn, S. J. (2010). Meeting relationship-marketing goals through social media: A conceptual model for sport marketers. *International Journal of Sport Communication*, *3*(4), 422-437.

YAĞAN, E. (2010). İlişki Pazarlaması Uygulamalarının Müşteri Sadakati Yaratmadaki Rolü. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erişim Tarihi: 25.04.2023

YAMAN, T. T., & BİLİK, N. (2020). İlişkisel Pazarlamanın Müşteri Sadakati-

ne Etkisi: Hazır Giyim Sektörü Örneği. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, *2*(1), 73-90.

Yılmaz, Ö. (2014). İlişkisel pazarlama faaliyetlerinin ağızdan ağıza iletişim (WOM) yaratma üzerine etkisi: Bankacılık sektörüne ilişkin bir alan araştırması.

Yurdakul, M. (2007). İlişkisel pazarlama anlayışında müşteri sadakati olgusunun ayrıntılı bir şekilde analizi.

Yurdakul, M., & Dalkılıç, N. (2006). İlişkisel pazarlama anlayışının sigorta müşterilerinin bağlılığı üzerindeki etkisi.

BÖLÜM 4

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ UYGULAMALARININ SPOR KURULUŞLARI AÇISINDAN ÖNEMİ[1]

Feray Küçükbaş DUMAN

1 Doç. Dr. Feray Küçükbaş Duman, İstanbul Üniversitesi, 0000-0002-1647-8004

Çalışma hayatı ekonomik, sosyal ve siyasi koşulları yakından etkilemekte olup üretim sürecinin merkezinde ise insan ve emek unsuru yer almaktadır. Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte toplumun her alanında bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bilgi çağı olarak adlandırılan bu yeni dönemin çalışma hayatı, iş, istihdam gibi konular üzerinde de etkileri olmuştur (Karabal, 2021).

İş kazası ve meslek hastalıkları Dünyada ve ülkemizde pek çok çalışanın hastalanmasına, yaralanmasına hatta hayatlarını kaybetmelerine neden olabilmektedir. İş hayatında işletmeler birçok riskle karşılaşabilmektedir. Varlıklarını sürdürebilmek ve rekabet üstünlüğü sağlayabilmeleri için işletme güvenliğini sağlamaları gerekmektedir (Horozoğlu, 2017).

İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler işletmelere ve çalışanlara katma değer sağlayan çalışmalar olup çalışanların refah düzeyini iyileştirmesinin yanı sıra performanslarının artmasına da katkı sağlamaktadır.

1. İş Sağlığı ve Güvenliği

Teknolojideki ilerlemeler insanoğlunun refah seviyesini iyileştirirken diğer taraftan çevresel ve yaşamsal risk ve tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Yeni üretim teknikleri ve yeni ürünlerle birlikte riskler ortaya çıkmakta ve bu risklerin değerlendirilmesi gerekliliği oluşmaktadır. İSG, çalışanların hem bedensel, hem ruhsal hem de sosyal bakımdan iyi olma durumuna ulaşmaları için alınması gereken önlemleri kapsayan bir disiplindir (Güneysulu, 2023).

İSG, bir bütünün parçaları olan "iş sağlığı" ve "iş güvenliği" kavramlarından oluşmaktadır. İki kavramın özünde de çalışanları iş kazaları ve meslek hastalıkları gibi risklere karşı korumak amacıyla alınması gereken önlemler ve aksiyonlar yer almaktadır. İş sağlığı ve güvenliği, bir işyerinde işin yapılması esnasında ya da çalışma şartları sebebi ile çalışanların karşılaştıkları risklerin bertaraf edilmesi veya azaltılması için gerekli önlemlerin alınmasına yönelik sistematik çalışmaların bütünüdür. Bu çalışmalar yalnızca işveren ve çalışan ile sınırlı kalmamakta, işletme tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerden etkilenen herkesin sağlık ve güvenliğine etki eden tehlikelere ve bu tehlikeleri oluşturan faktörlere yöneliktir. Bu doğrultuda vurgu yapılması gereken üç önemli nokta (Emrem, 2018);

- Çalışanları iş kazası ve meslek hastalıkları dahil olmak üzere çeşitli risklere karşı korunmasını sağlayacak uygun bir iş ortamı oluşturmak,
- İşin gerçekleştirilmesi sırasında oluşan tehlikelerden ve sağlığa zararlı koşullardan çevredekilerin de korunmasını sağlamak,
- Alınan önlemler sayesinde işletmenin ve üretimin güvenliğini sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- Akıllı, H., Aydoğdu, Ö. (2022). İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Enerji Hammadde Etüt ve Arama Dairesi Başkanlığı, Ankara, https://www.mta.gov.tr/dogalkaynaklar/makale/detay/298, Erişim Tarihi: 23.10.23.
- Ateş, Z. G. (2020). Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Eğitilmeleri. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28 (2), 713-744.
- Cerev, G. Yıldırım, S. (2018). Çalışanların Kişisel Özelliklerinin İş Kazası ve Meslek Hastalıklarına Etkisi Üzerine Bir İnceleme. Fırat Üniversitesi İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2(1), 53-72.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi (ÇASGEM), (2017). Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği Algısı. Yayın No: 58, Ankara.
- Çiçek, Ö., Öçal, M. (2016). Dünyada ve Türkiye'de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 5 (11), 106-127.
- Dağlı Ekmekçi, Y. A., Ekmekçi, R. ve İrmiş, A. (2021). Küreselleşme ve Spor Endüstrisi. Pamukkale Journal of Sport Sciences, 4 (1), 91-117.
- Delikanlı, A. D. (2015). İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı Uygulamalarının İş Kazalarını Önlemedeki Rolü (Yüksek Lisans Tezi). Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Emrem, O. Ü. (2018). Avrupa Birliğinde İş Sağlığı ve Güvenliği Kültürünün Gelişimi ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Düzeyi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mersin Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mersin.
- Güneysulu, T. (2023). İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Çalışanlardaki İş Sağlığı ve Güvenliği Farkındalığının Etkisinin İncelenmesi; Bir Su Ürünleri Tesisinde Araştırma (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Sağlık ve Teknoloji Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kocaeli.
- Gürbüz, H. (2022). Yöneticilerin İş Güvenliği Kültürü ve İş Güvenliği Performanslarının Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Gümüşhane.
- Horozoğlu, K. (2017). İş Kazalarının İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Analizi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(1), 265-281.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Kanun Numarası: 6331, Kabul Tarihi: 20/06/2012, Yayımlandığı Resmi Gazete: 30/06/2012, Sayı: 28339, Tertip:5, Cilt: 52.
- Karabal, A. (2021). İş Sağlığı ve İş Güvenliği. USOBED Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 5(1), 1-21.
- Özdemir, M. (2021). İş Sağlığı ve Güvenliği Açısından Kapalı Spor Salonu

Risk Analizi (Bayburt Örneği). Anatolia Sport Research, 2(1), 30-45.

- Terzioğlu, A., Aksungur, A. B. (2019). İş Sağlığı ve Güvenliğinde İşverenin Hukuki ve Cezai Sorumluluğu. Dicle Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu Dicle Adalet Dergisi, 3(6): 12-54.
- Tozkoparan, G. ,Taşoğlu, J. (2011). İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları ile İlgili İşgörenlerin Tutumlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 1, 181-209.
- T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (t.y.). İsgüm Tarihçesi, Erişim Tarihi 1 Kasım 2023 tarihinde https://www.csgb.gov.tr/isgum/contents/baskanlik/tarihce/#:~:text=%C3%9Clkemizde%20%C4%B0%C5%9F%20sa%C4%9Fl%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20ve%20g%C3%BCvenli%C4%9Fine,y%C3%BCr%C3%BCrl%C3%BC%C4%9Fe%20giren%20Maaddin%20Nizamnamesi%20olmu%C5%9Ftur adresinden alınmıştır.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) İş Sağlığı ve Güvenliği Çalışma Grubu Raporu, 13 Kasım 2023 tarihinde https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/IsSagligiGuvenligiCalismaGrubuRaporu.pdf adresinden alındı.
- Yaşar, G. Y., Karadoğan, E. (t.y). Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi. Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, 1 Kasım 2023 tarihinde chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/63423/mod_resource/content/1/5.Ders%20%20-%20T%C3%BCrkiyede%20Tarihsel%20Geli%C5%9Fim.pdf adresinden alındı.
- WHO (2009) World Health Organisation, WHO definition of Health, 1 Kasım 2023 tarihinde https://www.who.int/health-topics/#H adresinden alındı.
- 12 Kasım 2023 tarihinde http://www.isgrehberim.com/is-sagligi-ve-guvenligi/ adresinden alındı.
- 12 Kasım 2023 tarihinde https://www.csgb.gov.tr adresinden alındı.

BÖLÜM 5

KİNEZYOFOBİ VE SPOR

Yasemin ÇAKMAK[1]

1 Yazar: Doç. Dr. Yasemin Çakmak Yıldızhan

Kurum: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı

Orcıd: 0000-0001-7131-4259

GİRİŞ

Günümüzde sporun, insanların hayatında oldukça önemli bir yere sahip olduğu herkes tarafından kabul görmektedir. Spor bireylerin hem fiziksel hem de psikolojik gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalar spora katılım gösteren bireylerin psikolojilerine pozitif etki sağlarken (Çakmak Yıldızhan, Mallı ve Ekinci, 2023) kişilerin metabolizmasına negatif yönde etki eden stres ve kaygı düzeylerini azaltma (Ekinci, Mallı, Demirel ve Şam, 2021) açısından da oldukça önemlidir.

Sporun bireyler üzerinde sağladığı birçok faydasının yanında, sportif aktivite içerisinde yer alan bireylerin zaman zaman fiziksel veya psikolojik olarak küçük ya da büyük çaplı çeşitli risklerle karşı karşıya kaldıkları bir gerçektir. Ferdi ya da takım sporcuları spor yaptıkları dönem içerisinde psikolojik olarak farklı duygu durumları yaşarken, fiziksel olarak da yaralanmaya maruz kalabilmektedirler (Koşar ve ark., 2006).

Spor yaralanmaları sportif aktiviteler yaparken bireyin kendi kendine veya dış etkenlerden kaynaklı oluşan darbe sonrası vücudunun bir ya da daha çok bölgesinde normalden fazla kuvvetle karşılaşması sonucu, dokuların dayanabilme sınırının geçilmesiyle ortaya çıkan bir durumdur (Rex ve Metzler, 2016). Bu durum spor yapan bireylerin fiziksel bütünlüğünün bozulmasının yanında, psikolojik olarak da yaralanma korkusu (kinezyofobi) ve kaygısı taşımasına neden olmaktadır. Spor yaralanması, sporcunun istediklerini yapamamasına ve performanslarını olumsuz yönde etkilemesine neden olmaktadır (Kanbir, 2001).

Hareket etme korkusu olarak ifade edilen kinezyofobi kavramını, 1990'da Kori ve ark. tarafından kullanılmıştır. Kinezyofobi, inatçı ağrının en önemli göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu kavram, bireylerde ağrılı yaralanma sonucu gelişen, 'fiziksel aktivite ve harekete yönelik rahatsız edici, zayıflatıcı ve aşırı korku' olarak tanımlanan bir çeşit korku-kaçınma davranışıdır (Kori ve ark., 1990). Başka bir ifade ile kinezyofobi, ağrı olacak şekilde yaralanma, tekrar yaralanma korkusu ve bu hissiyat ile oluşan sportif faaliyetlere ve fiziksel hareketlere karşı oluşan korku kaçınma durumu olarak ifade edilmektedir (Burwinkle ve ark., 2005). Fakat günümüzde kinezyofobi kavramı daha büyük bir etkiye sahiptir ve sadece basit ağrı korkusu olarak açıklanmamaktadır. Genel manada fiziksel hareket sonucu duyulan korku, fiziksel veya psikolojik olarak kendini rahat hissedememe (ağrı, yorgunluk, bitkinlik fiziksel faaliyet şeklinin insanlar tarafından negatif algılanması) olarak da kabul edilmektedir (Ishak ve ark., 2017).

Sakatlanma yaşayan sporcular, sakatlanma esnasında, iyileşme sürecinde ve sonrasında tamamen iyileşememe ve yeniden sakatlanma konusunda endişe yaşamakta bu da sporcuları hareket etme korkusuna

KAYNAKLAR

1. Akyol, Y., Durmuş, D., Doğan, C., Bek, Y., & Canturk, F. (2010). Quality of life and level of depressive symptoms in the geriatric population. (2010). *Turk J Rheumatol,* 25, 165-173.
2. Aydoğan, Z. (2014). *Sakatlık sırasında ve tedavi sonrasında sporcularda psikolojik değişiklikler* (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
3. Andersen, M. B., & Williams, J. M. (1988). A model of stressand athletic injury: prediction and prevention. *J Sport Exerc Psycho*logy, 10(3), 294-306.
4. Anderson, M. (2017). *Examining fear of re-injury in high school athletes with sport-related concussion*. University of Arkansas. Fayetteville.
5. Ardern, C. L., Webster, K. E., Taylor, N. F., & Feller, J. A. (2011) *Return to sport following anterior cruciate ligament reconstruction surgery: a systematic review and meta-analysis of the state of play*. Br J Sports Med. 45(7), 596-606.
6. Bayram, K. (2020). *Genç ve profesyonel futbolcularda kinezyofobi* (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
7. Burwinkle, T., & Robinson, J. P., Turk, D. C. (2005). Fear of movement: factor structure of the tampa scale of kinesiophobia in patients with fibromyalgia syndrome. *J Pain*., 6, 384-391.
8. Cankurtaran, Z., Öner, Ç., & Berisha, M. (2022). Psikolojik beceriler, narsistik kişilik özellikleri ve spor yaralanma kaygısı arasındaki ilişkiler. *8.Uluslararası Sağlık ve Spor Bilimlerinde Akademik Çalışmalar,* 11-12 Mart 2022.
9. Crombez, G., Eccleston, C., Van, Damme, S., Vlaeyen, J. W. S., & Karoly, P. (2012). Fearavoidance model of chronic pain: the next generation. *Clin J Pain*., 28(6), 475-83.
10. Crossman, J. (1997). Psychological rehabilitation from sports injuries. *Sports Medicine,* 23(5), 333-339.
11. Çakmak Yıldızhan, Y., Mallı, A. Y., & Ekinci, H. B. (2023). Examination of the Relationship Between Psychological Well-Being and Post-Traumatic Growth in University Students who Attend Sports Courses. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, *14*(2), 263-277.
12. Çeliker, R. (2005). Kronik ağrı sendromları, *Türk Fiz. Tıp Reh. Dergisi,*51(Özel Ek B), B14-B18.
13. Demirkapı, E. B, Ercan, S., Başkurt, F., & Çetin, Ç. (2015). Ön çapraz bağ rekonstrüksiyonu geçiren hastalarda kinezyofobinin ve aktivite skorunun değerlendirilmesi. *SDÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 6,116-20.
14. Devaşan, G. (2014). Romatizmal hastalıklarda klinik pilates terapinin kinezyofobi üzerindeki etkinliğinin araştırılması (Yüksek Lisasn Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

15. Durand, G., & Plata, E. M. (2017). The effects of psychopathic traits on fear of pain, anxiety, and stress. *Personality and Individual Differences*, 119,198-203.

16. Ekinci, H.B., Mallı, A.Y., Demirel, N., Şam, C.T. (2021). The effect of exercise on death anxiety. *Pakistan Journal of Medical & Health Sciences 15*(10):3217-3219.

17. Erdem, A., & Güner, G. S. (2018). Impact of exercise on quality of life, body awareness, kinesiophobia and the risk of falling among young older adults. *Cukurova Medical J.,* 43, 941-950.

18. Erden, A., Altuğ, F., Malkoç, A., & Akgül Kocabal, A. (2017). Diz osteoartritli bireylerde kinezyofobi, ağrı şiddeti, anksiyete-depresyon durumu ve yaşam kalitesinin incelenmesi, Ortopedi *Travmatoloji ve Spor Hekimliği Dergisi*, 2017, 7, 1-17.

19. Ergün, N. (1992). *Spor sakatlıklarında bantlama ve uygulama şekilleri.* Hacettepe Üniversitesi Fizik Tedavi-Rehabilitasyon Yüksek Okulu Yayınları, Ankara.

20. Grotle, M., Vøllestad, N. K., & Brox, J. I. (2006). Clinical course and impact of fear-avoidance beliefs in low back pain: prospective cohort study of acute and chronic low back pain: *II. Spine (Ph - ila Pa 1976),* 31(9):1038-46.

21. Güleç, G., & Güleç, S. (2006), Ağrı ve ağrı davranışı. *Ağrı,* 18,5-10.

22. Hay, D., & Nesbitt, V. (2019), Management of acute pain. *Surgery(Oxford),* 37(8), 406-6.

23. Harridge, S. D, & Lazarus, N. R. (2017). Physical activity, aging, and physiological function. *Physiolog,*32,152-161.

24. Ishak, A., Zahari, Z., & Justine, M. (2017). Kinesiophobia, pain, muscle functions, and functional performances among older persons with low back pain. *Pain Res Treat.*, 2017:3489617.

25. Kaçoğlu, C., Atalay, E., & Turhan, B. (2018). Fiziksel temas içeren ve içermeyen sporlarda yaralanma sonrası spora dönüşte kinezyofobi ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Spor Hekimliği Dergisi,* 53(2), 67-75.

26. Kagan, S., Koruç, Z., & Aslan, N., (2007). Relationship between competitive state anxiety and trait state anxiety. *Journal of Sports Science and Medicine*, 10, 91-92.

27. Kaya, M., Karaman Özlü, Z. (2019). Elektif cerrahi bekleyen hastalarda cerrahi korkunun sosyal destek algısı ile ilişkisinin belirlenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 22(4), 281-290.

28. Kanbir, O. (2001). *Sporda sağlık bilinci ve ilk yardım.* Etkin Kitapevi, Bursa.

29. Karaduman, A., & Yılmaz Öznur T., (2016). *Fizyoterapi rehabilitasyon*, Pelikan Kitabevi, Ankara.

30. Knapik, A., Saulicz, E., & Gnat, R. (2011). Kinesiophobia-Introducing a new diagnostic tool. *J Hum Kinet*., 28, 25-31.

31. Konter, E. (1996). Profesyonel futbolcuların durumluk kaygı puanları ile maçı deplasmanda veya içerde oynamalarının antrenörleri ve teknik direktörleri ile ilişkilerinde anlamlı farklılık yaratıp yaratmadığının incelenmesi. *Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi, 3*(3), 18-23.

32. Kori, S. H., Miller, R. P., &Todd, D. (1990) Kinesophobia: a new view of chronic pain behaviour. *Pain Management,* 3, 35-43.

33. Koşar, N. Ş., Demirel, H. A., Aydoğ, T. S., Doral, M. N. (2006). Adolesanlarda sporcu sağlığı. *Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci,* 2(7):25-33.

34. Kvist, J., Ek, A., Sporrstedt, K., Good, L. (2005). Fear of re-injury: a hindrance for returning to sports after anterior cruciate ligament reconstruction. *Knee Surg Sports Traumatol Arthrosc.*, 13,393-7.

35. Leeuw, M., Goossens, M. E., Linton, S. J., Crombez, G., Boersma, K., & Vlaeyen, J. W. (2007) The fear-avoidance model of musculoskeletal pain: current state of scientific evidence. *J Behav Med,* 30(1), 77-94.

36. Lundberg, M., Styf, J., & Jansson, B. (2009). On what patients does the Tampa Scale for Kinesiophobia fit? *Physiother Theory Prac.t*, 25 (7), 495-506.

37. Mankad, A., Gordon, S. & Wallman, K. (2009). Perceptions of emotional climate among injured athletes. *Journal of Clinical Sport Psychology,* 3, 1-14.

38. Marks, I. M. (1987). *Fears, phobias and rituals*. New York: Oxford University Press.

39. Misterska, E., Jankowski, R., Głowacki, J., Shadi, M., Walczak, M., & Głowacki, M. (2015). Kinesiophobia in pre-operative patients with cervical discopathy and coexisting degenerative changes in relation to pain related variables, psychological state and sports activity. *Med Sci Monit.* 21,1 94. 41

40. Mittinty, M. M., McNeil, D. W., Brennan, D. S., Randall, C. L., & Mittinty, M. N., Jamieson LAssessment of pain-related fear in individuals with chronic painful conditions. *Journal of Pain Research,* 11,3071–3077.

41. Monticone, M., Ferrante, S., Rocca, B., Baiardi, P., Dal Farra, F., & Foti, C. (2013). Effect of a longlasting multidisciplinary program on disability and fear-avoidance behaviors in patients with chronic low back pain: results of a randomized controlled trial. *The Clinical Journal of Pain*, 29(11): 929-38.

42. Monticone, M., Ferrante, S., Teli, M., Rocca, B., Foti, C., Lovi, A., & Bruno, M. B. (2014). Management of catastrophising and kinesiophobia improves rehabilitation after fusion for lumbar spondylolisthesis and stenosis. A randomised controlled trial. *European Spine Journal,* 23(1), 87-95.

43. Mutlu, M. E., & Çakmak Yıldızhan, Y. (2023). Amatör Futbolcuların Öz Yeterlik İnançları ile Spor Yaralanması Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi, 6(1-Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı), 986-1003.

44. Öner, Ç. (2023). *Mükemmeliyetçilik, psikolojik-taktiksel beceriler, yarışma* yönelimleri ve spor yaralanma kaygısı arasındaki ilişkiler (Yüksek Lisan Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi, İstanbul.

45. Pincus, T., Burton, A. K, Vogel, S., & Fiend, A. P. (2002). A systematic review of psychological factors as predictors of chronicity/disability in prospective cohorts of low back pain. *Spine,* 27: 109–120

46. Pfingsten, M., Leibing, E., Harter, W., Kröner-Herwig, B., Hempel, D., Kronshage, U., & Hildebrandt, J. (2001). Fear-avoidance behavior and anticipation of pain in patients with chronic low back pain: a randomized controlled study. *Pain Medicine.* 2(4), 259-266.

47. Premkumar, K. (2015), *Anatomi ve fizyoloji: Masaj Bağlantısı,* Çev. Ed. Razak Özdinçler A., İstanbul Tıp Kitabevi.

48. Randall, C. L., & Wright, C. D., Chernus, J. M., Mcneil, D. W., Feingold, E., Crout, R. J., Marazita, M. L. (2017). A preliminary genome-wide association study of pain-related fear: ımplications for orofacial pain. *Pain Research And Management,* 2017, 1-12.

49. Reddan, M. G., & Wager T. D. (2019). Brain systems at the intersection of chronic pain and self-regulation, university of Colorado. *Boulder, United States, Neuroscience Letters,* 702, 24–33.

50. Rex, C.C., & Metzler, J. N. (2016). Development of the sport injury anxiety scale. *Meas Phys Educ Exerc Sci.,* 20(3), 146- 58.

51. Russek, L., Gardner, S., Maguire, K., Steven, C., Brown, E. Z., Jayawardana, & V., Mondal, S. A. (2014). Cross-sectional survey assessing sources of movement-related fear among people with fibromyalgia syndrome. *Clinical Rheumatology*, 34(6), 1109-19.

52. Sevim, E. (2018). *Kinezyofobi ile yaşam doyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisasn Tezi). **İstanbul Gelişim Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

53. Smith, R. E., Smoll, F. L., & Schutz, R. W. (1990). Measurement and correlates of sport-specific cognitive and somatic trait anxiety: The Sport Anxiety Scale. *Anxiety Research*, 2(4), 263-280.

54. Steffen K., Pensgaard A. M., & Bahr, R. (2009). Self-reported psychological characteristics as risk factors for injuries in female youth football. Scandinavian Journal of Medicine Science in Sports, 19, 442-451.

55. Turan, E. (2020). ***İnflamatuar ve noninflamatuar bel ağrılı hastalarda kinezyofobi sıklığı ve kinezyofobinin klinik parametrelerle ilişkisi*** (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı, Antalya.

56. Turhan, B., Usgu, G., Usgu, S., Çınar, M. A., Dinler, E. & Kocamaz, D. (2019). Alt ekstremitede bağ yaralanması veya kırık geçmişi olan bireylerde kinezyofobi, durumluluk ve sürekli kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Spor Hekimliği Dergisi*,54(3),175-82.

57. Turk, D. C., & Wilson, H. D. (2010). Fear of pain as a prognostic factor in chronic pain: conceptual models, assessment, and treatment implications. *Curr Pain Headache Rep*, 14(2), 88-95.

58. Vlaeyen, J. W., & Linton, S. J. (2000). Fear-avoidance and its consequences in chronic musculoskeletal pain: a state of the art. *Pain*, 85(3), 317-32.

59. Vlaeyen, J. W., Kole-Snijders, A. M., Boeren, R. G., & Van Eek, H. (1995). Fear of movement/(re)injury in chronic low back pain and its relation to behavioral performance. *Pain,* 62(3), 363-72.

60. Wadell, G., Newton, M., Henderson, I., Somerville, D., & Main, C. (1991). A fear avoidence beliefs Questionnaire (FABQ) and the role of fear avoidence beliefs in chronic low back pain and disability. *Pain,* 52,157-168.

61. Weiss, M. R., & Troxel, R. K. (2006). Psychology of the injured athlete. *Athlet Training,* 21, 104-154.

62. Yentür, E. A. (2007). Ağrı ve yaşam kalitesi. *2. Sağlıkta Yaşam Kalitesi Kongresi,* İzmir.

BÖLÜM 6

SPORTİF BAŞARI VE FORMA RENKLERİ İLİŞKİSİ

Hasan Buğra EKİNCİ[1]

1 *Dr.* **Öğr. Üyesi,** *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Erzincan, Türkiye, hasan.ekinci@erzincan.edu.tr,*

Orcid: https://orcid.org/ 0000-0002-3883-2983

GİRİŞ

Renk her yerde mevcut olan ve uzun süredir benimsenen toplumsal inançlardır (Goldstein, 1942; Hardin, Hardin ve Maffi,1997; Mogensen ve English, 1926). Psikolojide literatür bize renklerin bireyin duyguları ve performansı üzerinde etkili olduğunu söylemektedir. Renkler görsel yolla algılanmalarına rağmen, ancak bilinç vasıtasıyla vücut bulurlar. Göz ile görülen ışıklar, renk algılarına dönüşür ve rengin etkisi psikolojik tepkilere sebep olur. Her rengin kendine has etkileri olduğu için sebep olduğu psikolojik duygularda (sevinç, heyecan, sıkıntı, mutluluk, acı, sakinlik vb.) farklılık göstermektedir (Goldschmied, Furley, ve Bush, 2020).

Günümüzde modern toplumun merkezinde yer edinen spor, hem beden sağlığını amaç edinen bir etkinlik, hem de modern toplumun ideolojik araçlarından birisi ve statü belirleyici özelliği olan bir olgu olarak ortaya çıkmıştır (Talimciler, 2003). Literatürde sporun çok çeşitli yönleriyle araştırıldığı göze çarpmaktadır. Örneğin sosyolojik olarak (Ekinci, 2023), Fiziksel ve psikolojik olarak (Seçer ve Çakmak Yıldızhan 2020; Mallı ve Çakmak Yıldızhan, 2018). Bu da bizde sporun çok etkili bir araç olduğu kanısı oluşturmaktadır. Spor, insanlara bir çıkış ve dayanak noktası sağlayarak duygusal ve psikolojik açıdan destek olabilir. Spor etkinlikleri, topluluklar arasında bir bağ kurma, dayanışma ve motivasyon sağlama potansiyeli taşıyarak, kriz dönemlerinde bile olumlu bir etki yaratma kabiliyetine sahip olduğu düşünülmektedir. Hatta sporun pandemi gibi travma içeren durumlar karşısında bile etkili bir araç olduğu düşünülmektedir (Çakmak Yıldızhan, Mallı ve Ekinci, 2023). Bu şekilde geniş bir etki büyüklüğüne sahip bu kavramın içindeki her detayın araştırılmaya değer olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde sporun içerisinde yer alan renk kavramı da ilgi çekici bir kavram olarak merak uyandırmaktadır.

Renk, bilinçli ve bilinçdışı seviyelerde hayatımızda merkezi bir rol oynar. Gerçekliği görme, değerlendirme ve kararlar alma şeklimizi etkiler. Spor dünyasında renk önemli bir rol oynar, ancak önemi sembolik boyuttan çok daha geniştir. Renk, grupların tanımlanmasında temel bir sembol olarak hizmet eder. Renk, temel ve merkezi bir hedefiyle, sahadaki rekabetçiler arasındaki farkı ayırt etmektir, ancak bu aynı zamanda estetik rolleri de doldurur. Bu nedenle, örneğin, renk, oyuncular arasında net sınırların oluşturulmasına ve sahadaki figürlerin ve görevlerin açıkça belirlenmesine izin verir. Ayrıca, renk, seyirciyi sahada bir oyunun estetik deneyiminin bir ortağı haline getiren unsurdur. Televizyon yayınları, rengin rolünü artırmış ve hatta kullanımını yüceltmiştir. Dünya çapındaki taraftarlar, kulüplerinin renklerini taşıyan ürünlerle sevgilerini göstermeye ve bunu sosyal medyada duyurmaya başlamışlardır. Başka bir deyişle, renk, spor dünyasında en yüksek düzeyde bir estetik etken haline gelmiştir. Pra-

KAYNAKLAR

1. Bain-Selbo, E., & Sapp, D. G. (2016). *Understanding sport as a religious phenomenon: An introduction*. Bloomsbury Publishing.
2. Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal, 9*(2), 27-40.
3. Ekinci, H. B. (2023). Sosyolojik Bir Olgu Olarak Spor. *Günümüz spor bilimleri: teori ve uygulama* (37-40). Ankara. Gazi Kitabevi.
4. Elias, N., & Dunning, E. (1986). *Quest for excitement. Sport and leisure in the civilizing process*. Basil Blackwell.
5. Elias, N., and Dunning, E. (2008). *Quest for excitement. Sport and leisure in the Civilising process (Rev. ed.).* Dublin, University College Dublin Press.
6. Elliot, A. J., & Maier, M. A. (2014). Color psychology: Effects of perceiving color on psychological functioning in humans. *Annual review of psychology*, *65*, 95-120.
7. Falcó, C., Conchado, A., & Estevan, I. (2016). The effect of color on the use of electronic body protectors in taekwondo matches. *Perceptual and Motor Skills*, 122(3), 812-824.
8. Galily, Y., Yarchi, M., Tamir, I., & Samuel-Azran, T. (2016). Terrorism and sport: A global perspective. *American Behavioral Scientist*, *60*(9), 1039-1042.
9. Goldschmied, N., Furley, P., & Bush, R. (2020). Critical review of uniform color effects in sports. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 1-26.
10. Goldstein, K. (1942). Some experimental observations concerning the influence of colors on the function of the organism. *Occupational Therapy, 21*, 147–151.
11. Hardin, C. L., & Maffi, L. E. (1997). Color categories in thought and language. In *Color Categories, Oct, 1992, Asilomar, CA, US; This volume is based on the" Color Categories" conference, held in Asilomar, California, Oct 25–28, 1992.*. Cambridge University Press.
12. Hill, R. A., & Barton, R. A. (2005). Red enhances human performance in contests. *Nature, 435*(7040), 293-293.
13. İmamoğlu, G., & Demirtaş, Ö. (2017). Geleneksel Güreşlerde Kullanılan Kıyafetler ve Renkler/ Clothes and colors used in traditional wrestling. *6. Uluslararası Türk Halkları Geleneksel Oyunlar-Sporlar Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Kahramanmaraş, 474-480.
14. İmamoğlu, O., Çebi, M., İslamoğlu, İ., & Yamak, B. (2018). 2018 Dünya Futbol Şampiyonasında Takımların Renkleri ve Başarıya Yansıması. *Journal of International Social Research, 11*(59).
15. Kennedy, E., and Hills, L. (2015). *Sport, media and society.* London: Bloomsbury.

16. Kwak, D. H., & Kang, J. H. (2009). Symbolic purchase in sport: The roles of self-image congruence and perceived quality. *Management Decision, 47*(1), 85-99.

17. Levental, O., Carmi, U., & Lev, A. (2021). Jinx, control, and the necessity of adjustment: Superstitions among football fans. *Frontiers in Psychology*, *12*, 740645.

18. Levental, O., & Ben-Eli, M. (2022). Men's sexual behavior during sports tourism. *Journal of Sport & Tourism*, *26*(1), 65-83.

19. Malli, A. Y., & Yildizhan, Y. Ç. (2018). Determination of Subjective Well-Being Level in Adolescents in Association with Sport Participation. *World Journal of Education*, *8*(6), 107-115.

20. Maier, M. A., Elliot, A. J., Lee, B., Lichtenfeld, S., Barchfeld, P., & Pekrun, R. (2013). The influence of red on impression formation in a job application context. *Motivation and Emotion*, *37*, 389-401.

21. Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation: Revised and expanded from qualitative research and case study applications in education.* San Francisco, USA: Jossey-Bass.

22. Meier, M. A., Hill, R. A., Elliot, A. J., & Barton, R. A. (2015). Color in achievement contexts in humans. Cambridge University Press.

23. Metin, O., & Ünal, Ş. (2022). İçerik Analizi tekniği: İletişim bilimlerinde ve Sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *22*(Özel Sayı 2), 273-294.

24. Mogensen, M. F., & English, H. B. (1926). The apparent warmth of colors. *The American Journal of Psychology*, 37(3), 427–428. https://doi.org/10.2307/1413633

25. Ng, K. H., & Kidder, J. L. (2010). Toward a theory of emotive performance: With lessons from how politicians do anger. *Sociological Theory*, *28*(2), 193-214.

26. Seçer, E., & Yildizhan, Y. Ç. (2020). The relationship between physical activity levels and psychological resilience of university students. *Revista Turismo Estudos e Práticas-RTEP/UERN*, (4), 1-12.

27. Schleifer, R., & Tamir, I. (2023). Sport, the arts, and fans' loyalty: the role of color for sport fans. *Frontiers in Psychology*, *14*.

28. Talimciler, A. (2003). *Türkiye'de Futbol Fanatizmi ve Medya İlişkisi*, Ankara: Bağlam Yayınları

29. Tamir, I. (2022). The natural life cycle of sports fans. *Sport in Society*, *25*(2), 338-352.

30. Vasconcelos, B. B., & Del Vecchio, F. B. (2017). Wushu Sanda: Color bias, home advantage and motor actions analysis in female matches from the 13th World Championships. *Revista de Artes Marciales Asiáticas, 12*(1).

31. Wann, D. L., and James, J. D. (2018). *Sport fans: The psychology and social impact of fandom. London:* Routledge.

32. Yıldızhan, Y. Ç., Mallı, A. Y., & Ekinci, H. B. (2023). Examination of the Relationship Between Psychological Well-Being and Post-Traumatic Growth in University Students who Attend Sports Courses. *Spor ve Performans Araştırmaları Dergisi*, *14*(2), 263-277.

BÖLÜM 7

KOLAJEN VE SPORTİF PERFORMANS

Hüseyin EROĞLU[1]
Tamer KARADEMİR[2]

1 **ORCİD:** 0000-0002-6124-8187
2 **ORCİD:** 0000-0003-3244-0767

GİRİŞ

Kolajen tüm hayvanlarda bol miktarda bulunan yapısal bir proteindir. İnsanlarda kolajen toplam proteinin üçte birini oluşturur, cildin kuru ağırlığının dörtte üçünü oluşturur ve hücre dışı matrisin (ECM) en yaygın bileşenidir. Omurgalılarda en az 46 farklı polipeptit zincirinden oluşan 28 farklı kolajen türü tanımlanmıştır ve diğer birçok protein kolajenöz alanlar içerir (1). Kolajenler memelilerde en bol bulunan proteinlerdir. Kolajen ailesi, en az bir üçlü sarmal alan içeren 28 üyeden oluşur. Kolajenler, çoğunun supramoleküler düzenekler oluşturduğu hücre dışı matriste biriktirilir. Dört kolajen, aynı zamanda hücre yüzeyinden dökülme yoluyla salınan çözünür bir formda bulunan tip II membran proteinleridir. Kolajenler yapısal roller oynar ve dokuların mekanik özelliklerine, organizasyonuna ve şekline katkıda bulunur. Çeşitli reseptör aileleri aracılığıyla hücrelerle etkileşime girerler ve çoğalmalarını, göçlerini ve farklılaşmalarını düzenlerler. Bazı kolajenlerin sınırlı bir doku dağılımı ve dolayısıyla spesifik biyolojik işlevleri vardır (2). Kolajen proteinler tüm hücre dışı matrislerin önemli bir bileşenidir. Geleneksel olarak kolajene atfedilen rol yapısaldır. Ancak son 10 yılda, kolajenin, bazıları klasik olarak "kolajene" atfedilen yapısal özelliklere sahip olan, ancak çok sayıda diğerlerinin ek özelliklere sahip olduğu geniş bir heterojen molekül sınıfından oluştuğu açıkça ortaya çıktı. Yapısal rollerine ek olarak kolajenlerin potansiyel olarak birçoğunun açıklanması gereken çok sayıda gelişimsel ve fizyolojik işlevi vardır (3).

Bu bölümde kolajeni inceleyip yararları, zararları ve sporda kullanımıyla ilgili bilgi verilecek ayrıca spor performansı ile ilişkisi değerlendirilecek.

KOLAJEN

Kolajen bir protein türüdür. Hayvan derisi ve bağlar gibi bazı gıdalar kolajen açısından zengindir. Kolajen ayrıca takviye olarak da mevcuttur. Kolajenler memelilerde en bol bulunan proteinlerdir (toplam protein kütlesinin %30'u). Miller ve Matukas (1969) tarafından kolajen II'nin keşfedilmesinden bu yana 26 yeni kolajen tipi bulunmuş ve bunların keşfi moleküler biyoloji ve gen klonlaması ile hızlandırılmıştır. Kolajen ailesi hakkında çeşitli incelemeler yayınlanmıştır. Kolajen süper ailesi, omurgalılarda (I-XXVIII) Romen rakamlarıyla numaralandırılmış 28 üyeden oluşur (2). Kolajen, hem omurgalıların hem de omurgasızların hücre dışı matrisindeki temel biyopolimerdir. Özel hücrelerde (fibroblastlar) üretilir ve bir dizi hücre içi ve hücre dışı adımlarla vücuda ekstrakte edilir. Bağ dokularında yaygındır ve kolajenin düzenlenmesi mekanik tepkiyi belirler. Biyomineralize malzemelerde, fraksiyonu ve mekansal dağılımı gerekli dayanıklılığı ve anizotropiyi sağlar (4).

KAYNAKLAR

1. Shoulders, M. D., & Raines, R. T. (2009). Collagen structure and stability. Annual review of biochemistry, 78, 929-958.
2. Ricard-Blum, S. (2011). The collagen family. Cold Spring Harbor perspectives in biology, 3(1), a004978.
3. Linsenmayer, T. F. (1991). Collagen. In Cell Biology of Extracellular Matrix: Second Edition (pp. 7-44). Boston, MA: Springer US.
4. Sherman, V. R., Yang, W., & Meyers, M. A. (2015). The materials science of collagen. Journal of the mechanical behavior of biomedical materials, 52, 22-50.
5. Patino, M. G., Neiders, M. E., Andreana, S., Noble, B., & Cohen, R. E. (2002). Collagen: an overview. Implant dentistry, 11(3), 280-285.
6. Bryan , M., Benefits Of Collagen For Women & Men https://cennutrition.com.au/benefits-of-collagen-for-women-men/?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA98WrBhAYEiwA2WvhOvHG8-fICgaJ64dgg22BrHH8t0xmBZtIccd0fsGoc-MobcV_XAI9XRoCxNwQAvD_BwE, erişim tarihi: 07.12.2023.
7. Hashim, P., Ridzwan, M. M., Bakar, J., & Hashim, M. D. (2015). Collagen in food and beverage industries. International Food Research Journal, 22(1), 1.
8. https://rejuvenated.com/blog/signs-you-have-a-collagen-deficiency/, erişim tarihi: 07.12.2023
9. https://lombardiderminstitute.com/blog/why-collagen-production-drops-off-in-the-body/, erişim tarihi:07.12.2023.
10. Sachdev, P. What Are the Side Effects of Taking Collagen?, https://www.medicinenet.com/what_are_the_side_effects_of_taking_collagen/article.htm, erişim tarihi: 07.12.2023.
11. Bianchi FM, Angelinetta C, Rizzi G, Praticò A, Villa R. Evaluation of the Efficacy of a Hydrolyzed Collagen Supplement for Improving Skin Moisturization, Smoothness, and Wrinkles. J Clin Aesthet Dermatol. 2022 Mar;15(3):48-52.
12. The Nature of Collagen: Why Non-Denatured Collagen is the Preferred Choice for Wound Care, https://amerxhc.com/the-nature-of-collagen-why-non-denatured-collagen-is-the-preferred-choice-for-wound-care/, erişim tarihi: 07.12.2023
13. Myers, A. Why Do Athletes Take Collagen?, https://www.amymyersmd.com/article/why-do-athletes-take-collagen, erişim tarihi: 08.12.2023
14. Khatri, M., Naughton, R. J., Clifford, T., Harper, L. D., & Corr, L. (2021). The effects of collagen peptide supplementation on body composition, collagen synthesis, and recovery from joint injury and exercise: a systematic review. Amino Acids, 53(10), 1493-1506.

15. Zdzieblik, D., Oesser, S., Baumstark, M. W., Gollhofer, A., & König, D. (2015). Collagen peptide supplementation in combination with resistance training improves body composition and increases muscle strength in elderly sarcopenic men: a randomised controlled trial. British Journal of Nutrition, 114(8), 1237-1245.

16. Zdzieblik, D., Jendricke, P., Oesser, S., Gollhofer, A., & König, D. (2021). The influence of specific bioactive collagen peptides on body composition and muscle strength in middle-aged, untrained men: a randomized controlled trial. International Journal of Environmental Research and Public Health, 18(9), 4837.

17. Baar, K. (2015). Training and nutrition to prevent soft tissue injuries and accelerate return to play. Sports Science Exchange, 28(142), 1-6.

18. Lehto, M., Duance, V. C., & Restall, D. (1985). Collagen and fibronectin in a healing skeletal muscle injury. An immunohistological study of the effects of physical activity on the repair of injured gastrocnemius muscle in the rat. The Journal of Bone & Joint Surgery British Volume, 67(5), 820-828.

19. Lemon, P. W., Berardi, J. M., & Noreen, E. E. (2002). The role of protein and amino acid supplements in the athlete's diet: does type or timing of ingestion matter?. Current sports medicine reports, 1(4), 214-221.

20. Serrano, B. Collagen Supplementation and Current Application to Athletic Performance. 4(1): 2022. GJNFS.MS.ID.000578. DOI: 10.33552/GJNFS.2022.04.000578.

21. Elvira-Aranda, C., De Castellar-Sansó, R., Gomis-Gomis, M.J., Gómez-Paternina, J.E., & Pérez-Turpin, J.A. (2023). Effects of the hydrolyzed collagen supplement Colnatur Sport® on endurance training and performance of runners. Journal of Human Sport and Exercise, 18(1), 259-269. https://doi.org/10.14198/jhse.2023.181.20

BÖLÜM 8

TAKIM SPORLARI İLE İLGİLENEN SPORCULARIN HEDEF VE SPORTMENLİK YÖNELİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ[1]

Ömer ÜNAL[2]

Yeşim KARAÇ ÖCAL[3]

1 Yozgat Bozok Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Anabilim dalında Doç.Dr. Yeşim KARAÇ ÖCAL danışmanlığında yürütülen ‘‘Takım Sporları İle İlgilenen Sporcuların Hedef ve Sportmenlik Yönelimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi’’ başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

2 Doktora Öğrencisi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor Yönetim Bilimleri E mail: omerunal620@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-8512-287X

3 Doç. Dr. Yozgat Bozok Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi E-mail: ysm74@hotmail.com, https://orcid.org/0000-0003-2754-9274

GİRİŞ

Spor, bireyin fiziksel, sosyal ve zihinsel özelliklerini geliştiren, kişinin sahip olduğu karakteristik özeliklerini, kalıtsal ve sonradan öğrendiği bilgi ve becerilerinin gelişimine katkıda bulunmasına yardımcı olan, sosyal bir canlı olarak hayatına devam etmesi için topluma uyum sağlamasına kolaylık sağlamak amacıyla kişilerin bir araya gelerek veya tek başına gerçekleştirdikleri aktiviteler ve eylemler bütünüdür (Şahan ve ark.,2008).

Spor yapısı haliyle kişilerin birbirleri ile etkileşimde bulunduğu, birbirlerini birçok anlamda etkilediği bir sosyalleşme aracıdır (Kavussanu, 2008). Takımdaki diğer sporcular ile birlikte hareket etmeyi, birbirlerine destek olmayı, sorumluluk almayı, eşitliği, bulunduğu takıma aidiyet hissetmeyi öğretmek gibi hedefleri olan bir araç olmasının dışında kasti bir şekilde rakibe zarar verildiği, kural dışı hareketlerin yapıldığı, sportmenlikten uzak kazanmak için her yola başvurulan bir araç olarak da görülmektedir (Shields ve Bredemeier, 2007).

Sportmenlik, sadece kurallara bağlı kalmak değil sporun sosyal, kültürel ve ahlaki yönlerini de tanımlayan bir olgudur. Kelime anlamı bakımından sportmenlik; oyunun kurallarına, yönetime, alınan kararlara ve diğer sporculara saygı göstermek anlamına gelmektedir (Yıldıran,1992). Ayrıca sportmenlik; sporun doğasında bulunan kazanmak ve kaybetmek durumlarında gösterilen erdemli bir davranış olarak da nitelendirilmektedir. Bu davranış ve sorumluluk sadece sporcular için değil aynı zamanda yöneticiler, antrenörler aileler ve taraftarlar içinde geçerlidir (Loland, 2002).

Eşit ve dürüst müsabakaya dikkat çeken sportmenlik, toplumdaki bilinçli ve ahlaklı bireylerden beklenen bir davranıştır. Fakat günümüzde spor müsabakaları sportmenlik kavramına uymayan davranışlar ve tutumlar gösterme merkezi haline gelmektedir. Gösterilen bu tarz olumsuz tutum ve davranışlar spor ahlakının öneminin yitirilmesine ve kazanmak için her yol mübah düşüncesinin yerleşmesine sebep olmaktadır (Yıldıran,2005).

Hedef yönelimi, sporcuların başarı ve başarısızlık kavramlarına yükledikleri anlamlar ve diğer bireyler ile karşılaştırılması anlamına gelmektedir (Duda, 1998). Sporda başarı 2 düzeyleri bazı kriterlere göre yorumlanmakta , spor yaşantısı, eğlenme, yetenek gelişimi, netice elde etme, kazanmak ile ilgili kavramlar ile ilişkilendirilip açıklanmaktadır (Nicholls, 1989).

Araştırmanın Amacı, takım sporları ile ilgilenen bireylerdeki sportmenlik yönelimi ile hedef yönelimi arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Literatür taraması sonucunda ulusal düzeyde sportmenlik ve hedef yönelimi ile ilgili her iki konunun da incelendiği benzer bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Uluslararası literatür de ise konu ile ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan bu çalışma-

KAYNAKLAR

Duda, J. L. (1998). Advances in Sport and Exercise Psychology Measurement: Sport Motivation and Perceived Competence. Morgantown: Fitness International Technology.

Duda, J. L., & Nicholls, J. (1992). Dimensions of achievement motivation in schoolwork and sport. Journal of Educational Psychology, 84(3), 290-299.

Kavussanu, M. (2008). Moral behaviour in sport: a critical review of the literature. International Review of Sport and Exercise Psychology, 1(2), 124- 138.

Loland, S. (2002). Fair Play in Sport: A Moral Norm System. London: Routledge.

Nicholls, J. G. (1989). The Competitive Ethos and Democratic Education. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Nicholls, J. G. (1989). The Competitive Ethos and Democratic Education. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Sezen Balçıkanlı, G. (2009). Profesyonel futbolcuların fair playe yönelik davranışları ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki. (doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Ankara.

Shields, D.L. and Bredemeier, B.J.L. (2007). Advances in sport morality research. In Handbook of sport psychology, 3rd ed, Edited by: Tenenbaum, G. and Eklund, R. C. 662–683. Indianapolis, IN: Wiley.

Şahan, H., Akpınar, S., Ulukan, M., Akpınar, Ö. (2008). Spor-medya ilişkilerinde iletişim teknolojilerinin rolü. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 2(2), 155-164.

Toros, T. (2001). Elit ve elit olmayan erkek basketbolcularda hedef yönelimi, güdüsel (motivasyonel) iklim ve hedeflerin özgünlük, güçlük derecesi özelliklerinin yaşam doyumuna etkisi. (yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Mersin.

Yıldıran, İ. (1992). Sporda Fair Play Kavramının Tarihsel Boyutları. Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri 2. Ulusal Kongresi Bildirileri, Yayın No:3. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Yayınları 174-179

Yıldıran, İ. (2005). Fair play eğitiminde beden eğitiminin rolü. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(1) 3-16

BÖLÜM 9

FUTBOLDA BİR ALTYAPI MODELİ;

PORTO FUTBOL AKADEMİSİ (DRAGON FORCE)

Onur Mutlu YAŞAR [1]

1 Doç. Dr. Onur Mutlu Yaşar, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Egzersiz ve Spor Bilimleri Bölümü, ORCID ID: 0000-0001-7598-3927

Doç. Dr. Murat Turğut, Sinop Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü, ORCID ID: 0000-0002-4050-6482

Porto Futbol kulübü, tarihi, başarıları ve yetiştirdiği elit seviyedeki futbolcular ile birlikte hem Portekiz içerisinde hem de Avrupa ülkeleri içerisinde faaliyet gösteren en önemli ve popüler kulüplerden birisidir. Özellikle son 20 yıl içerisinde yaşadığı uluslararası başarılar ve futbolcu satışından elde ettiği gelirler ile birlikte tüm Dünya futbolunun dikkatini önemli ölçüde çekmeyi başarmıştır. Porto futbol kulübünün ortaya koyduğu başarılar diğer önemli Portekiz futbol kulüpleri ile birlikte, Portekiz futboluna olumlu yönde etki etmiş ve Portekiz milli takımı son 20 yıllık dönemde katıldığı uluslararası turnuvalarda önemli yükseliş göstermiştir.

Porto Futbol Kulübü Kısa Tarihi

Porto futbol kulübü, 1893 yılında dönemin önemli şarap tüccarlarından ve spor insanlarından biri olan António Nicolau d'Almeida tarafından şehirde bir futbol kulübü kurma hayali ve projesi kapsamından 28 eylül tarihinde Porto şehrinde kurulmuştur (Libertado ve ark., 2019).

António Nicolau d'Almeida'nın genellikle ticaret amaçlı İngiltere'ye yaptığı geziler, onun futbola olan tutkusuna ve bir futbol kulübü kurma arzusuna önemli ölçüde katkıda bulundu (fcporto.pt, 2023).

Ulusal bir futbol kulübü olarak Portekiz liginin önemli kulüplerinden biri olan Porto Futbol Kulübü 1982 yılında kulübün başkanı olarak seçilmesinden sonra önemli bir gelişim kaydetmiş ve özellikle son 30 yıldır hem Portekiz yerel ligi kapsamında hem de Avrupa kupalarında önemli başarılar elde etmiştir (Salgado ve Ruao, 2013). Bu dönem içerisinde Avrupa kupalarında, bir Şampiyonlar Ligi Şampiyonluğu (2003-2004), bir dönem adıyla UEFA kupası Şampiyonluğu (2002-2003), bir UEFA Süper Kupa Şampiyonluğu (1987-1988), bir Avrupa Ligi Şampiyonluğu (2011-2012) ve bir Şampiyon Kulüpler Kupası Şampiyonluğu (1986-1987) elde etmiştir (transfermarkt.com, 2023).

Kaynaklar

Liberato, D., Moreira, C., & Liberato, P. (2019). Sports tourism in Oporto as a destination: the influence of FC Porto Football Club. In 33rd IBIMA Conference Proceedings: Vision 2020: Sustainable Economic Development and Application of Innovation Management (pp. 6007-6021). International Business Information Management Association (IBIMA).

Salgado, P. J. C. F., & Ruão, T. (2013). FC Porto: a reputational perspective on corporate football.

Valente, L. (2020). The FC Porto museum project and the challenges of a new reality. Worldwide Hospitality and Tourism Themes, 12(6), 767-77

https://www.fcporto.pt/en/club/history

https://www.transfermarkt.com.tr/fc-porto/erfolge/verein/720

https://www.goal.com/en/lists/porto-most-expensive-sales-1-3-billion-outgoing-transfers/blted7d4d22560f3697#cse43a8395430f64920.

BÖLÜM 10

BİREYLERİN REKREASYONEL AKTİVİTELERE KATILIMINI ENGELLEYEN VE TEŞVİK EDEN FAKTÖRLER

İsa DOĞAN[1]

Gürkan ÇETİNKAYALI[2]

Alırıza Han CİVAN[3]

1 Doç. Dr. Karabük Üniversitesi Hasan Doğan Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

isadogan@karabuk.edu.tr Orcid: 0000-0002-4132-3274

2 Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Spor yöneticiliği Anabilimdalı cetinkayali13@gmail.com

Orcid:0000-0002-3840-4276

3 Arş. Gör. Dr. Karabük Üniversitesi Hasan Doğan Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu

alirizahancivan@karabuk.edu.tr Orcid: 0000-0002-0634-3392

1. GİRİŞ

Boş zaman değerlendirme olgusu giderek önem kazanmakta ve her kesimden insanın günlük hayatında yer almaktadır (Demiray, 1987). Bireyler, boş zamanlarını sosyalleşme, kitap okuma, spor yapma, aile ile zaman geçirme gibi çeşitli aktiviteler yoluyla geçirmekte ve boş zaman faaliyeti olarak yapılan etkinliklerin çoğu aynı zamanda sportif özellikler taşımaktadır. Küçük yaşlarda verilen temel beceriler, alt yapı faaliyetleri, eğitsel oyunlar, fitness aktiviteleri, amatör müsabakalar gibi örneklerden de anlaşılacağı gibi her yaş grubunun ilgisini çeken birçok rekreasyonel aktivite bulunmaktadır (Kocamaz, 2023).

Rekreasyonun hızla ilerleyen yapısı, modern dünyada bireylerin streslerini azaltmalarına ve hem zihinsel hem de fiziksel sağlıklarını iyileştirmelerine katkıda bulunan kritik bir konsepttir. Rekreasyon, insanların serbest zamanlarını hem bedensel hem de mental olarak dinlendirici, eğlenceli ve canlandırıcı etkinliklerle geçirmeleri anlamına gelir. Çeşitli rekreasyonel faaliyetler, doğa gezilerinden sanat ve müzikle ilgili aktivitelere, spor etkinliklerinden meditasyona kadar değişik alanlarda bulunur. Bu aktiviteler, kişisel ifadeyi, sosyal bağları güçlendirmeyi ve bireysel yeteneklerin geliştirilmesini mümkün kılar.

Günümüzde, iş hayatının yarattığı stres ve yoğunluktan ötürü rekreasyon, yalnızca bir hobi olmanın ötesinde, sağlıklı bir yaşam tarzının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Rekreasyonun sunduğu yararlar, bireylerin yaşam kalitesini yükseltirken, toplumun genel sağlık ve mutluluk seviyesine de olumlu katkılar sunar. Bu çalışma bireylerin rekreasyonel aktivitelere katılımını engelleyen ve teşvik eden faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır.

1.1. ZAMAN

"Zaman, sürekli akış halinde olan ve durdurulamayan bir süreçtir. Her saat altmış dakikadan, her dakika altmış saniyeden oluşur. Bu süreci değiştirebilme gücümüz yoktur, bu nedenle elimizde olan tek şey, zamanı etkin bir şekilde kullanmaktır. Zamanı planlarken en önemli faktör kişinin kendisidir. Sebepsizce akıp giden zamanı, biriktirilebilir veya bir kenara konulabilir bir kaynak olarak görmemeliyiz. Bu yüzden zamanı etkin kullanmak büyük önem taşır (Matoog, 2023).

Başka bir ifadeyle zaman; canlılara biçilen süre, ömür ya da hayat olduğu kadar, bir günlük yaşam dilimi ya da belirli bir işin yapılabilmesi için geçen süre olarak değerlendirilir.

Ayrıntı ve düşüncelerde zaman kaybetmeden az zamanda çok iş yapmak zamanı iyi kullanmak anlamına gelmemektedir. Tam aksine öncelik-

2. KAYNAKÇA

Akatay, A. (2003). Örgütlerde zaman yönetimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 10: 281-300.

Alexandris, K., Carroll, B. (1997). Demographic differences in the perception of constraints on recreational sport participation, results from a study in greece. *Liesure Studies,* 16 (2): 107-125.

Ardahan, F., Turgut, T. & Kaplan, A. (2016). Her Yönüyle Rekreasyon'. 1. Baskı. ed., Ardahan, F., Ankara: Detay Yayıncılık, 179-186.

Arslan, S. (1996). *Yükseköğrenim kredi ve yurtlar kurumu'na bağlı yurtlarda kalan bayan öğrencilerin boş zaman değerlendirme sorunları üzerine bir araştırma (Ankara İli Örneği).* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Aslan, L.N. (1994). *Üniversite öğrencilerinin boş zaman değerlendirme eğilimi.* Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ayar, H. (2021). *Park rekreasyonu faaliyetlerine katılımda rekreasyon deneyim tercihleri, yer bağlılığı, çevresel tutum ve çevre dostu rekreasyon davranışları arasındaki ilişki.* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

Aytaç, Ö. (2005). Kapitalizm ve boş zaman. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(1), 1-22.

Balcı, V. & İlhan, A. (2006). Türkiye‟deki üniversite öğrencilerinin rekreatif etkinliklere katılım düzeylerinin belirlenmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 4*(1): 11-18.

Baltaş, A. & Baltaş, Z. (1987). *Stres ve Başaçıkma Yolları*. 1.Baskı. ed., İstanbul: Remzi Kitabevi, 33.

Birol, S.Ş. & Karaküçük, S. (2014). Sportif Rekreasyon Uygulama Politikaları Üzerine Bir Araştırma. *KMU Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 16*(27): 80-86.

Bowdin, G.A.J., McDonnell, I., Allen, J. & O‟Toolo, W. (1999). *Events Management*. 2.nd. ed., Australia*:* Butter Worth Heinemann, 59-61.

Broadhurst, R. (2001). Managing Environmets for Leisure and Recreation. *GBR: Routledge,* London.

Bucher, C.A. & Bucher, R.D. (1974). *Recreation for today's Society.* New Jersey: Prentice-Hall.

Butler, G.D. (1959). Introduction to Community Recreation. *McGraw-Hill Book Company, Inc,* USA.

Carlson, R.E., Deppe, T.R. & MacLean, J.R. (1972). *Recreation in American Life*. Belmont, California: Wadswort Publishing Company, Inc.

Ceyhun, S. (2008). Spor tesislerinin rekreatif açıdan kullanımı. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *16*(1): 325-332.

Chase, C. M. & Chase, J. E. (1996). *Recreation And Leisure Programming*. Dubuque: Eddie Bowers Publishing, 230-233.

Crawford, D. W., Jackson, E. L. & Godbey, G. (1991). A hierarchical model of leisure constraints. *Leisure sciences, 13*(4): 309-320.

Çetiner, M. (2023). Moda perspektifinde boş zaman ve çalışma hayatı. *In International Conference on Contemporary Academic Research,* 1: 157-161.

Demiray, U. (1987). Açıköğretim Fakültesi Öğrencilerinin Boş Zamanları Değerlendirme Eğilimleri, Rekreasyon (Boş Zamanları Değerlendirme). *Anadolu Üniversitesi Yayınları.*

Edington, C. R., Hanson, C. J. & Edington, S. R. (1992). Leisureprogramming: Concepts, Trends, and Professional Practice. 2nd ed. *IA: Brown and Benchmark,* Dubuque.

Emir, E., Öncü, E. & Gürbüz, B. (2012). Rekreatif etkinliklere katılımın önündeki engellerin belirlenmesi: üniversite öğrencileri örneği examination of constraints to leisure activities in turkish university students. *Journal of Human Sciences, 14*(4): 3895-3904.

Ertürk, S. (1972). *Eğitimde Program Geliştirme*. 1.Baskı. ed., Ankara: Yelkentepe Yayını, 30.

Gibson, J. & Wood, I. (2000). Vocational A-Level Leasure and Recreation. 1nd ed., *Longman,* England, 22.

Gratton C. & Tice A. (1989). Sport Participation and Health. *Leisure Studies*, 8: 77-92.

Guilliani, M. V. & Feldman, R. (1993*). Place Attachement In A Development and Cultural Context.* 12.nd ed., Journal Of Environment Psychology, 267-274.

Gülcan, A. (2014). *Genç yetişkinlerde iyimserliğin mutluluk ve yaşam doyumu üzerindeki etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Hacıoğlu N., Gökdeniz A. & Dinç Y. (2009). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. 2.Baskı. ed., Ankara: Detay Yayıncılık, 77-79.

Hazar, A. (2003). *Rekreasyon ve Animasyon*. 2. Baskı. Ankara: Detay yayıncılık.

Işık, U. (2014). Beden eğitimi ve spor yüksek okulunda okuyan ciddi boş zaman katılımcılarının kişilik özelliklerinin incelenmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dumlupınar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Kütahya.

Karaküçük, S. (1995). *Rekreasyon, Boş Zaman Değerlendirme.* Ankara: Seren Matbaacılık.

Karaküçük S (2005). *Rekreasyon: Boş Zamanları Değerlendirme.* 5.Baskı. Ankara: Gazi Kitapevi.

Karaküçük, S. & Gürbüz. B. (2007). *Rekreasyon ve Kent(li)leşme*. 1.Baskı. ed., Ankara: *Gazi Kitapevi,* , 10-15.

Karaküçük, S. (1995). *Rekreasyon, Boş Zamanları Değerlendirme, Kavram Kapsam ve Bir Araştırma.* Ankara: Seren Matbaacılık Yayınları, 5-6.

Kocamaz, M. (2023). *Çeşitlenmiş rekreasyonel aktivitelerin ve boş zaman eğitiminin etkileri.* Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Spor Yönetimi ve Rekreasyon Ana Bilim Dalı, Eskişehir, 1.

Köybaşı, N. (2006). *Boş zaman sosyolojisi ve boş zamanları değerlendirme aracı olarak dinlence turizmi ve kültür turizmine katılan yerli turistlerin karşılaştırmalı sosyolojik analizi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 147-149.

Kuter, Ö. (1998). *Toplumsal Boyutlarıyla Spor*. 1.Baskı. ed., Ankara: Bağırgan Yayınevi, 42-45.

Lo, F.E, Tsai, F.C., Lee, M.B., Tsai, L.T, Lyu, S.Y. & Yang, C.C. (2015). Contextual faktors ınfluencing leisure physical activity of urbanized ındigenous adolescents. *Journal of the Formosan Medical Association,* 114: 1082-1087.

Matoog, A.B.A. (2023). *Üniversite öğrencilerinin sportif rekreasyon etkinliklerine katılmasını engelleyen faktörlerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi Yayımlanmamış* Yüksek lisans tezi. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı, Karabük.

Özbey, S. & Çelebi, M. (2003). *Rekreasyon İçinde Spor Bilimlerine Giriş*. Ankara: Bağıran Yayımevi.

Pehlivanoğlu, M. (1976). Rekreasyon ve orman içi rekreasyon planlaması. *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 26*(2): 112-153.

Plummer, R. (2009). *Outdoor Recreation.* First Edition. New York: Published by Routledge.

Ramazanoğlu, F., Altungül, O., & Arzu, Ö.Z.E.R. (2004). Sportif açıdan rekreasyon etkinliklerinin değerlendirmesi. *Fırat Üniversitesi Doğu Araştırmaları Dergisi*, *3*(1): 199-202.

Raymore, L.A. (2002). Facilitators to leisere. *Journal of Leisure Research, 34*(1): 37-51.

Robers. K., York C.S., Brodie D.A. (1988). Participant sport in the commercial sector. *Leisure Studies,* 7: 145-157.

Robers, K. (1992). Young Adults in Europe: In Vereniging voor de Vrijetijdssector. Tilburg *Internati-onalisation and Leisure Research, Proceedings of a Conference*.

Rose, T. E., McDonnell, J. & Ellis, G. (2007). The ımpact of teacher beliefs on the provision of leisure and physical activity education curriculum decisions. *Teacher Education and Special Education,30* (3), 183–198.

Scott, D. (1991). The problematic nature of participation in contract bridge: A qualitative study of group-related constraints. *Leisure Sciences,* 13: 321–336.

Stumbo, N.J. & Peterson, C.A. (2004). *Therapeutic Recreation Program Desing,* Fourth Edition. San Francisco: Darly Fox.

Şahbaz, R. P., & Altınay, M. (2015). Türkiye'deki milli parkların rekreasyon faaliyetleri açısından değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*.

Şahin, H. (1997). *Sporcuların performans sporunu bıraktıktan sonraki yaşamlarında boş zaman değerlendirme ilgilerinin araştırılması.* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana.

Tekin, A., Tekin, G. & Çalışır, M. (2017). *Rekreasyonel Spor*. Karaküçük, S., Kaya, S., Akgül, B. (Ed.). Rekreasyon Bilimi 2, *Gazi Kitapevi,* Ankara, 6-3.

Torkildsen, G. (1992). *Leisure and Recreation Management.* 3. Edition, London.

Türk Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr, 15.03.2012

Uzun, F. (2016). *Üniversite öğrencilerinin serbest zaman motivasyonları ile rekreasyonel etkinliklere katılımına engel olan faktörlerin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Kayseri, 34-37.

Üstun, U.D., Kalkavan, A, & Demirel, M. (2013). Investigating free time motivation scores of physical education and faculty of education students according to different variables. *The Online Journal of Recreation and Sport, 2*(1): 10-12.

Venkatesan, M. & Anderson, B.B. (1985). Time and consumer behavior: A historical perspective, In Jagdish N. Sheth & Chin Tiong Tan (Eds.), SV- Historical Perspective in Consumer Research: National and International Perspectives, Singapore: *Association for Consumer Research,* 282-287.

Yaylı, A., Gül, T., Karaçar, E., Kement, Ü., Paslı, M., Mert, Y., Ö., Erol, E. & Göker, G. (2014). *Rekreasyona Giriş.* Yaylı, A., (Editör). Ankara: Detay Yayıncılık.

Yazıcı, M. (1998). *Üniversite öğrencilerinin boş zamanlarını değerlendirme anlayış ve alışkanlıkları üzerine karşılaştırmalı bir Araştırma.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı, İstanbul, 25.

Zengin E., Sertbaş K. & Kolayiş H. (2001). Kocaeli üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulu öğrencilerinin boş zaman profilleri ve raket sporlarına gösterdikleri ilgi düzeylerinin araştırılması. *Spor Yönetimi ve Bilgi Teknolojileri Dergisi, 1*(1): 17- 28.

Zorba, E. & Bakır, M. (2004). *Serbest Zaman Kavramı.* Sporda Sosyal Alanlar Seçme Konular 1 (Ed: Ramazanoğlu F.). Ankara: Bıçaklar Kitabevi, 106-108.

BÖLÜM 11

5-6 YAŞ GRUBU ÇOCUKLARININ HAREKET GELİŞİMİ KONUSUNDA YAPILAN ARAŞTIRMALARININ İNCELENMESİ (SON 10 YIL)

Prof. Dr. Nurper ÖZBAR[1]

Doç. Dr. Şengül DEMİRAL[2]

Arş. Gör. Meltem NAZIROĞLU[3]

1 Doç. Dr. Şengül DEMİRAL, Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0001-9771-6846
2 Prof.Dr. Nurper ÖZBAR, Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0003-0931-5263
3 Arş. Gör. Meltem Nazıroğlu, Trakya Üniversitesi, Kırkpınar Spor Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-4193-3312

tüsü, Hibrid ve Elektrikli Taşıtlar Anabilim Dalı, Bursa, Türkiye, 502338009@ ogr.uludag.edu.tr,

ORCID: 0009-0008-3055-5951

GİRİŞ

Çocukların anne karnında başlayıp gelişim süreci içerisinde yaşam boyu devam eden hareket gelişimi birçok gelişim alanını etkilemektedir. Bilişsel gelişim, dil gelişimi, sosyal duygusal gelişim, öz bakım gelişimi ile bağlantılı olan motor gelişim alanı çocukların temel becerileri kazanması açısından erken yaşlarda desteklenmeli, aileler ve eğitimciler bu alanda gerekli düzenlemeleri yapmalıdırlar. Bedensel gelişimin sağlıklı şekilde tamamlanması bireye verilecek doğru eğitimle mümkündür. Çocuk bu eğitimi aldığında süregelen dönem içinde kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme, yaşamını rahat bir şekilde sürdürmek için öz bakım becerilerinin (tuvalet eğitimi, kendi başına yeme-içme eğitimi, kendi başına giyinip-soyunma eğitimi vb.) kazanımına ihtiyaç duyar. Bireyin topluma ve çevresine uyum sağlaması, verilen eğitimlerin doğruluğuyla bağlantılıdır (Demiral ve Dindar, 2020).

Çocuklara uygun hareket alanları sağlayarak yaşamın temeli olan hareket becerilerini çocuklara kazandırmalıdırlar. Çocukların hareket etmeye teşvik edilmesi için sağlanan olanakların yanı sıra eğitimciler de öğrenme etkinliklerin de hareket eğitimini oyun yoluyla kazandırmak önemlidir. Çocukların kendisini oyun yoluyla ifade etmesine fırsat verilmeli, motor gelişim alanları birçok farklı yolla desteklenmelidir (Adak Özdemir ve Ramazan, 2014). El göz koordinasyonu, denge, tutma, atlama, fırlatma, sekme, dönme, tırmanma, yakalama becerilerini kazanan çocuklar ilk okul ve daha ileriki kademelerde birçok gelişim alanlarında daha başarılı olacaktır. Ebeveynler, modelleme ve çocukların evde maruz kaldıkları sosyal ve fiziksel ortamların (fiziksel ve hareketsiz uğraşlar için ekipmanın mevcudiyeti) sağlanması yoluyla çocuklarının aktivite modellerini etkiler. Genellikle çocukların doğal olarak aktif olduğuna inanırlar, bu da onların fiziksel aktiviteyi artırmak için tasarlanmış stratejilere katılmalarını engelleyebilir (Nazıroğlu, 2022).

Bu derleme çalışmasında 5-6 yaş grubu çocuklarının hareket gelişimi konusunda son 10 yılda yapılan araştırmalar incelenmiş ve bu çalışmalar hakkında sonuca ulaşılmıştır.

Problem Durumu

Çocuklar her yerde oyun oynayabilmektedirler. Çünkü oyun çocuklar için yaşamın bir parçasıdır. Yine de yapılan araştırmalara göre çocukların okul ortamında daha çok oyun oynadıkları gözlemlenmiştir. Pandemi sürecinde ise çocukların okul ortamında bulunamadıklarından dolayı ev ortamında oyun ihtiyaçlarını gidermesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada ise aileye önemli bir parantez açmak gerekmektedir. Ebeveynler, çocukların oyun oynaması için uygun ortamı sağlamalılardır.

KAYNAKLAR

1. Adak Özdemir A. & Ramazan O. (2014). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Oyuna İlişkin Görüşleri. *Eğitim Ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, (3),4.
2. Akgün, S. (2019). Hareket Eğitimi Ve İmgelemenin Okulöncesi Eğitim Kurumlarındaki 4-6 Yaş Grubu Çocuklarda Motor Gelişime Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (546882).
3. Alper, I.T. (2021). Yaratıcı Hareket Eğitiminin 5-6 Yaş Çocuklarının Yaratıcılıklarına Ve Kendini Gerçekleştirme Düzeylerine Etkisinin İncelenmesi. (Doktora Tezi).Yöktez. (682175)
4. Aslan, T. (2020). Okul Öncesi Dönemdeki Çocuklarda Hareket Eğitiminin, Motor Beceri Gelişimine Etkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez.(645596)
5. Aydoğan Kocakoyun S. & **Güney Z. (2019). K-12 Düzeyindeki Çocukların Dijital Oyun Oynama Süreçlerine İlişkin Ebeveyn Görüşleri: Nitel Bir Çalışma.** *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi, (13),29.*
6. Başal, H . (2007). Geçmiş Yıllarda Türkiye'de Çocuklar Tarafından Oynanan Çocuk Oyunları. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 20 (2) , 243-266 .
7. Boz, M. (2011). 5-6 Yaş Grubu Çocuklara Uygulanan Temel Hareket Eğitim Programının Hareket Becerilerinin Gelişimine Etkisi.(Doktora Tezi). Yöktez. (290718)
8. Budak, K.S. (2020). Okul Öncesi Dönem Çocukları İçin Dijital Oyun Bağımlılık Eğilimi Ölçeğinin Ve Dijital Oyun Ebeveyn Rehberlik Stratejileri Ölçeğinin Geliştirilmesi, Problem Davranışlarla İlişkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Pamukkale Üniversitesi, Temel Eğitim Anabilim Dalı. Denizli.
9. Çelebi, B. (2010). Hareket Eğitiminin Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki 5 – 6 Yaş Grubu Çocuklarda Fiziksel Ve Motor Gelişime Etkisi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez.(264292)
10. Demiral, Ş. & Dindar, M. (2020). Okul Öncesi Çocuklarında Beceri Öğretimi, O. Karataş (Ed.), Spor Bilimlerinde Teori ve Araştırmalar II içinde, (203-218. ss.), Ankara: Gece Kitaplığı Yayınevi. ISBN • 978-625-7319-01-0
11. Gökşen, C. (2014) Oyunların Çocukların Gelişimine Katkıları Ve Gaziantep Çocuk Oyunları. A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, (52), 229-259.
12. Güryıl, E. (2011).6 Yaş Grubu Çocuklarda Ritmik Hareketlerin Koordinasyon Gelişimine Etkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (279866)
13. Kahya Canlı, S. & Demirarslan, D. (2020). Çocuk Oyun Alanlarının Tarihsel Gelişimi. Çocuk ve Gelişim Dergisi, 3(6), 60-75.
14. Kırıcı, H.M. (2008).Okul Öncesi Eğitim Kurumlarındaki 4–6 Yaş Grubu Çocuklarda 8 Haftalık Hareket Eğitimin Motor Performanslarına Etkisi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (221045)

15. Koçyiğit S., Tuğluk M.N. & **Kök. (2007). Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun.** Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 16, 324-342.

16. Kurnaz, M. (2022). Koordinasyon Temelli Hareket Eğitimi Uygulamalarının 5-6 Yaş Çocukların Temel Motor Hareketleri Ve Dikkat Becerileri Üzerine Etkisinin Araştırılması.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (740450)

17. Millî Eğitim Bakanlığı. (2023). 2023 Eğitim Vizyonu. Erişim Adresi: Http://2023vizyonu.Meb.Gov.Tr/

18. Nazıroğlu, M. (2022). Okul Öncesi Çocuklarının Spor İle İlgili Görüşlerinin İncelenmesi, C. Şuta, T.K. Bahadır, G.Ş. Ülker (Ed.), Sporsal Perspektif İçinde, (105-115. Ss.), Ankara: Gazi Kitabevi. Isbn: 978-625-365-059.

19. Ölmez, E. (2018). Okul Öncesi Çocuklarda Uygulanan Hareket Eğitimi Programının Çocukların Yaratıcı Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (498759)

20. Purtaş, Ö. (2017). Okul Öncesi Eğitim Programı Hareket Ve Bütünleştirilmiş Hareket Etkinliklerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez. (486032)

21. Sapsağlam, Ö. (2018). Okul öncesi dönem çocuklarının değişen oyun tercihleri. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(1), 1122-1135.

22. Tatar, E. (2020). Mezopotamya Ve Anadolu'da Mö I. Bin Yıla Kadar Oyun, Oyun Taşları, Oyun Masallarının / Tablalarının Ve Diğer Arkeolojik Buluntuların Değerlendirilmesi.(Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, Arkeoloji Anabilim Dalı. İzmir.

23. Tuğrul B., Ertürk G., Özen Altınkaynak Ş. & **Güneş, G. (2014). Oyunun Üç Kuşaktaki Değişimi.** The Journal Of Academic Social Science Studies, 27(1), 1-16.

24. Turan, R., & **Kırpık, G., (2016). Selçuklu Dönemi Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat. Selçuklu El Kitabı (pp.479-509), Ankara: Grafiker.**

25. Türk Dil Kurumu (2020). Oyun. (Erişim Tarihi: 04.02.2023).

26. Yalçınkaya, G. (2022). Okul Öncesi Çocuklarının Temel Hareket Beceri Gelişimleri Ve Aile Bireylerinin Gelişime Etkisinin İncelenmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Yöktez.(719588)